HADİS KÜLLİYATI

KÜTÜB-İ SİTTE

TERCÜME VE ŞERHİ

Prof. Dr. İbrahim CANAN

AKÇAĞ

http://hicretkitabevi.com...

NEZR (ADAK) BÖLÜMÜ

UMUMİ AÇIKLAMA

Dilimizde çoğunlukla adak kelimesiyle karşıladığımız nezr Arapça'da daha şümullü bir mana taşır. Nezrin cem'i nüzurdur; korkutma demek olan inzardan gelir. Râgıb el-İsfehanî, nezrin ıstılahî manasını "vacib olmayan bir şeyi bir emrin vukuu sebebiyle, vacib kılmak" diye tarif eder. Daha açık bir ifadeyle nezri "Allah Teala hazretlerine ta'zim için mübah olan bir fiilin yapılmasını üzerimize almak, îfasını kendi kendimize vacib kılmaktır" diye tarif edebiliriz. Kul, Allah'ın rızasını kazanmak maksadıyla ibadet sayılacak bazı şeyleri kendi kendine vacib kılabilir, bu dinen makbul bir davranıştır. Sözgelimi "yarın oruç tutacağım" veya "yarın şu kadar namaz kılacağım" diye nezirde bulunabilir. Kurtubî: "Nezr îfa edilmesi emredilmiş olan akidlerdendir. Yerine getirene sena edilmiştir" der.

Nezr kişinin bir şeyi yapmayı adaması olduğuna göre nezrin makbul olması, nezredilen şeyin, dinen makbul ve ibadet nevinden olması gerekir. Allah'a isyanı gerektiren haramı ve mekruhu işlemeyi gerektiren nezirler makbul değildir.

Nezr Allah rızası için olmalıdır. Dünyevî maksada yönelik nezirler, ibadette esas olan ihlasa münafi olduğu için değeri düşüktür. "Şu işim olursa şu kadar namaz kılayım" veya "...şu kadar malı tasadduk edeyim" şeklindeki nezirler gibi. Ancak İslam alimleri bu çeşitten nezir yapıldığı takdirde yine uyulması gerektiğini belirtmişlerdir. İbnu Hacer en muteber, en kıymetli nezrin herhangi bir şarta bağlamadan yapılan nezir olduğunu belirtir ve "hastalıktan afiyet bulanın "Allah için şu kadar oruç üzerime borç olsun" demesi gibi" der. İbnu Hacer devamla: "Allah şifa verirse..." gibi bir şartla ibadete nezretmenin ikinci sırada yer alan bir nezir olduğunu belirttikten sonra, Allah rızası gözetilmeyen nezirlerin değersiz olduğunu söyler. "İstiskal ettiği bir kölesinin sohbetinden kurtulmak için azab etmeye nezretmesi gibi" der. Kişiye yapmada meşakkate düşeceği nezirde bulunmanın mekruh ve hatta haram olacağı yine alimlerce belirtilmiştir.

Nezirlere uyulması gerektiği Kur'an-ı Kerim'de temas edilmiş olan bir husustur. Şöyle buyrulur: "Allah sizi yanlışlıkla veya yanılarak ettiğiniz yeminlerden dolayı mesul tutmaz, fakat kalbinizle kazandıklarınızdan, yalan yere ettiğiniz

yeminle ve yeminlerinizi yerine getirmemekle kazandığınız günahtan mesul tutar. Allah gafurdur, günahları çok bağışlar, halimdir, hemen ceza vermeyip tevbe etmeniz için size fırsat verir" (Bakara 225). [1]

BİRİNCİ FASIL

NEZİRDEN NEHİY

5727-1- عن سعيدِ بْنِ الْحَارِثِ قال سَمِعْتُ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنهُمَا يَقُولُ:]أوَلَمْ تُنْهَوْا عَنِ النَّذْرِ؟ قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: إنَّ النَّذْرَ َ يُقَدِّمُ شَيْئاً وَ يُؤَخِّرُهُ، وَإنَّمَا يُسْتَخْرَجُ بِهِ مِنَ الْبَخِيلِ[. أخرجه الخمسة إ الترمذي .

1. (5727)- Said İbnu'l-Haris anlatıyor: "İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'i şöyle söyler işittim: "Siz nezr etmekten yasaklanmadınız mı? Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) demişti ki: "Nezir, olacak bir şeyi ne öne alır ne de geriye bıraktırır. Ancak onunla cimriden mal çıkarılmış olur." [Buharî, Kader 6, Eyman 26; Müslim, Nezr 3, (1639); Ebu Davud, Eyman 26, (3287); Nesâî, Eyman 24, (7, 15, 16).][2]

5728-2- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: إنَّ النَّذْرَ َ يُقَرِّبُ مِنْ ابْنِ آدَمَ شَيْئاً لَمْ يَكُنْ اللّهُ قَدَّرَهُ لَهُ، وَلكِنِ النَّذْرُ يُوَافِقُ الْقَدَرَ فَيُخْرَجُ بذلِكَ مِنَ الْبَخِيلِ مَالَمْ يَكُنْ الْبَخِيلُ يُرِيدُ أنْ يَخْرِجَ[. أخرجه الخمسة واللفظ لمسلم .

2. (5728)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Nezir, ademoğluna, Allah'ın kendisine takdir etmediği hiçbir şeyi

yakınlaştırmaz. Ancak nezir, kadere muvafık olur. Nezir sayesinde, cimrinin kendi arzusu ile çıkarmak istemediği, cimriden çıkarılır." [Buharî, Kader 6, Eyman 26; Müslim, Eyman 7, (1640); Ebu Davud, Eyman 26, (3288); Tirmizî, Nüzûr 10, (1538); Nesâî, Eyman 25, (7, 16).][3]

AÇIKLAMA:

1- Sadedinde olduğumuz birinci hadis, bir soruya verilen cevap kısmı aksettirmekte, soru kısmını göstermemektedir. Hakim'in Müstedrek'inde ve başka bazı kaynaklarda geldiğine göre, İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'e Mes'ud İbnu Amr adında bir zat gelerek sorar: "Ey Ebu Abdirrahman! Oğlum, Ömer İbnu Ubeydullah İbni Ma'mer ile birlikte Fars diyarında idi. Oraya şiddetli bir veba ve taun salgını geldi. "Oğlumu Allah bu musibetten salim kılarsa Beytullah'a yaya gidip tavafta bulunacağım" diye nezirde bulundum. Oğlum da yanıma hasta olarak geldi, sonra da öldü. Bu hususta ne dersiniz (bana tavaf vacib oldu mu)?" diye sordu. İşte bu soru üzerine yukarıdaki cevabı verir: "Siz nezretmekten yasaklanmadınız mı?" Sonunda "...Nezrini îfa et!" der.

2- Alimler, bu hadiste ifade edilen yasaklama hususunda ihtilaf etmiştir.

***** Bir kısmı, hadisin zahirini esas almış, nezrin mekruh olduğunu söylemiştir.

***** Bir kısmı da hadisi te'vil etmiştir.

****** İbnu'l-Esir en-Nihaye'de der ki: "Hadislerde, nezirden nehiy tekrarla gelmiştir. Burada hadis, nezri îfaya bir te'kiddir ve nezir yoluyla bir şeyi kendine vacib kıldıktan sonra bu vecibeyi küçümsemekten yasaklamadır (tahzir). Eğer hadisin manası, nezir yapmaktan zecr (yasaklama) olsaydı, hadiste nezrin hükmünü iptal ve nezri îfa etmenin lüzumunu iskat manası olurdu. Çünkü, nezir nehiyle masiyet olur ve uyulması gerekmez. (Halbuki nezre uymak ayetle sabit bir hâdisedir. Öyleyse) sadedinde olduğumuz hadisi şöyle anlamamız gerekmektedir: "Nezirin onlara peşin bir fayda getirmeyeceğini, onlardan bir zararı da bertaraf etmeyeceğini, keza Allah'ın kaderdeki takdirini de değiştirmeyeceğini onlara bildirmektedir. Diyor ki: "Sizler, Allah'ın size takdir etmediği bir şeye nezirle ulaşacağınız veya Allah'ın hakkıyla hükmettiği bir şeyi nezirle kendinizden bertaraf edeceğiniz inancıyla nezirde bulunmayınız. Böyle

bir inanca düşmeden nezirde bulunursanız, nezrinize vefa gösterin, borcu üzerinizden atın. Zira nezrettiğiniz şeye uymanız gerekir."

İbnu Hacer, en-Nihaye'de kaydedilen bu görüşün, İbnu'l-Esir'den önce başka alimler tarafından da paylaşıldığına dair serdedilen görüşeri de kaydeder. Mesela Ebu Ubeyd şöyle demiştir: "Hadisin nezirden nehyedip şiddet göstermesindeki gaye nezrin günah bir fiil olduğunu söylemek değildir. Nezir, bu şekilde yasak ve günah olsaydı Allah Teala hazretleri nezri yerine getirmeyi emretmez, nezrini tutanları da övmedi. Bilakis, bana göre hadisin manası nezrin şanını yüceltmek, onun ciddiyetini tesbit etmektir; ta ki o hafife alınmasın, onun yerine getirilmesinde laubaliliğe kaçıp vaadedilen şeyin yapılmasını terke, söz verilen şeyi îfadan kaçmaya yer verilmesin."

** İmam Malik, bir şeyi müebbeden yapmayı nezretmenin mekruh olacağına hükmetmiştir. Bu durumda o iş, gönül hoşluğu ile yapılmaz.

** İbnu'l-Mübarek: "Taate müteallik nezir hayırdır, masiyete götürecek nezir mekruhtur, haramdır" demiştir.

** Bazı alimler: "Allah için şunu yapmak üzerime borç olsun" şeklinde şarta bağlanmadan yapılan nezirlerde mahzur görmemiş, bunun sevap olduğunu belirtmiştir. Çoğunluk nezirde keraheti şarta bağlamada görür: "Allah şifa verirse şu kadar namaz kılacağım" ifadesi gibi. Böyle bir nezirde bulunan kimsenin cehaletle: "Bu nezr, arzu ettiği şeyin olmasını sağlayacağı" veya bu vaadi ve nezri sebebiyle Allah'ın, onun dilediğini yerine getireceği inancına düşerse bunun büyük hata olacağı, hatta küfre yaklaşan bir hata olacağı ifade edilmiştir. Kurtubî bu endişededir.

** Hadisteki nehyin, nezrettiği şeyi yerine getirmeyeceği halinden belli olan kimselerle ilgili olduğunu söyleyenler de olmuştur.

** Bazıları: "Hayra vesile olan şeyin de hayır, şerre vesile olan şeyin de şer olduğu" prensibinden hareket ederek hadisi yorumlamıştır.

3- İbnu'l-Arabî, hadiste, nezreden kimsenin nezrini yerine getirmesinin vacib olduğuna hüccet bulunduğunu söyler. Ona göre hadiste "Nezirle cimriden mal çıkarılmış olur" ifadesi, nezri yerine getirmenin vacip olduğunu ifade etmektedir. "Çünkü der, eğer cimri, bunda muhayyer olsaydı, cimriliği sebebiyle, malı çıkarmama hali üzere devam ederdi."

4- Bu hadisle "Sadaka kötü ölümü defeder" hadisi arasında zahirî bir tenakuz gözükmektedir. Bunu alimler şöyle açıklamıştır: "Sadaka kötü ölümün def'ine bir sebep olmaktadır. Sebepler de müsebbebat gibi mukadderdir (önceden belirlenmiştir, takdir edilmiştir). Nitekim Aleyhissalâtu vesselâm, kendisine: "Rukye Allah'ın kaderinden bir şeyi geri çevirir mi?" diye soran kimseye: "O da Allah'ın kaderindendir" diye cevap vermiştir. Nitekim Hz. Ömer'in vebalı yere girmeme kararı üzerine "Allah'ın kaderinden mi kaçıyorsun?" itirazına verdiği "Allah'ın kaderinden Allah'ın kaderine kaçıyoruz" cevabı da Resulullah'ın cevabının bir benzeri olmaktadır."

5- İbnu'l-Arabî, nezri "dua"ya benzetir: "Dua da kaderi değiştirmez, ama dua kaderdendir" der. Bununla beraber, dua mendub kılınmış, nezir nehyedilmiştir. Bunun sebebi, dua peşin, acil bir ibadettir, duada Allah'a teveccüh, tazarru, hudu açıkça görülür. Nezirde böyle değildir, bunda ibadet, dileğin husulüne te'hir edilmektedir, amel zaruret anına terkedilmektedir.

6- Hadis, iyilik niyetiyle yapılan amellerin nezir suretiyle yapılanlardan efdal olduğunu göstermektedir. Bu sebeple hadiste hayır amelde ihlasa, sırf Allah rızası için yapmaya teşvik var.

7- Hadis cimriliği de kötülemektedir. Ayrıca emredilenleri yapıp, nehyedilenlerden kaçınan kimseye bahil (cimri) denemeyeceği anlaşılmaktadır. [4]

İKİNCİ FASIL

TAATE YÖNELİK NEZİR

-5729 -1- عن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنها قالت:]سَمِعْتُ رَسُولَ اللّهِ # يَقُولُ: مَنْ نَذرَ أنْ يُطِيعَ اللّهَ فَلْيُطِعْهُ، وَمَنْ نَذَرَ أنْ يَعْصِيَ اللّهَ فَـ يَعْصِهِ[. أخرجه الستة إ مسلماً .

1. (5729)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu

vesselâm)'ın şöyle söylediğini işittim:

"Kim Allah'a itaat etmeye nezrederse hemen itaat etsin. Kim de Allah'a isyan etmeye nezrederse, sakın isyan etmesin." [Buharî, Eyman 28; Muvatta, Nüzur 8, (2, 476); Ebu Davud, Eyman 22, (3289); Tirmizî, Nüzûr 2, (1526); Nesaî, Eyman 28, (7, 17); İbnu Mace, Kefarat 16, (2126).][5]

AÇIKLAMA:

1- Hadis, Allah'a itaatle ilgili nezirlerin yerine getirilmesini emretmektedir. Bu itaat hangileridir belli değil. Yani farz, vacib, mendub gibi farklı taatlerimiz var. Şu halde, nezredilmişse, taate giren bütün fiiller farz, vacib, mendub ayırımı yapılmaksızın yerine getirilecektir. Sözgelimi farzlarla ilgili bir vakit tayini yapılsa "ilk vaktinde kılacağım" gibi, buna da uyması vacib olur. Alimler, malî veya bedenî müstehab amellerle ilgili bir nezrin, o amelleri vacibe çevireceğini söylerler. Çünkü, hadis taate giren amellerde nezre uyulması hususunda pek açıktır, te'vile gitmeye gerek yok.

Keza masiyete giren ameller nezredilmişse bunun yerine getirilmemesi emri de hadiste açıktır. Alimler, bu ikinci durumda, bir noktayı münakaşa etmişlerdir. Masiyete nezreden kimse, bu nezrini yerine getirmeyecek, ama bu durumda kendisine yemin kefareti gerekecek mi gerekmeyecek mi? Bu hususta iki görüş ileri sürülmüştür:

***** Cumhura göre kefaret gerekmez.

***** Bazı alimlere göre kefaret gerekir. Ahmed, Sevrî, İshak, Şafiîlerden bazıları ve Hanefîler böyle hükmetmiştir. Tirmizî, Ashab'ın da bu iki görüşte ihtilaf ettiğini kaydeder.

Ulema, masiyete nezretmenin haram olduğunda ittifak eder. İhtilaf edilen husus, böyle bir yemin durumunda kefaret vacib mi değil mi noktasındadır. Hz. Aişe'nin bir rivayetine göre "Masiyette nezir yoktur; bunun kefareti yemin kefaretidir" buyrulmuştur. "Kefaret gerekir" diyenler bunu esas almıştır, ancak hadisin illetli olduğu söylenmiştir.

2- Hadiste, yapılması mübah olan bir şeyle ilgili nezir hakkında bir şey söylenmemiştir. Bunu cevaplarken, alimlerden bazılarının, ibadetleri farz-ı ayn,

farz-ı kifaye olarak ikiye ayırdıklarını bilmede fayda var. Farz-ı ayn olan bu ibadetin yapılması üzerine nezir, nezir sayılmaz, zaten yapmakla mükellef. Ama onunla ilgili bir sıfat üzerine nezir mümkün: İlk vaktinde kılmak gibi. Bu takdirde îfa etmesi gerekir. Farz-ı kifaye üzerine yapılan nezir yerine getirilir. Cihad gibi mendub ibadet için yapılan nezir de yerine getirilmelidir. İbadet sayılmayan mendublar için yapılan nezirler de böyledir. Cumhura göre yerine getirilmelidir; hasta ziyareti gibi.[6]

*** NAMAZLA İLGİLİ NEZİR**

5730 -1- عن ابن عبَّاس رَضِيَ اللهُ عَنهُما:]أنَّ امْرَأةً اشْتَكَتْ شَكْوى، فَقَالَتْ: إنْ شَفَاني اللهُ تَعالي ‘خْرُجَنَّ وَ‘صَلِّيَنَّ في بَيْتِ الْمَقْدِسِ. فَبَرَأتْ فَتَجَهَّزَتْ لِلْخُروجِ، فَجَاءَتْ مَيْمُونَةَ رَضِيَ اللهُ عَنها تُسَلِّمُ عَلَيْهَا، فأخْبَرَتْهَا بذلِكَ، فَقالَتْ لَهَا: اجْلِسِي فَكُلِي مِمَّا صَنَعْتِ وَصَلِّي في مَسْجِدِ الرَّسُولِ # فإنِّى سَمِعْتُهُ يَقُولُ: صَةٌ فيهِ أفْضَلُ مِنْ ألْفِ صَةٍ فِيمَا سِوَاهُ مِنَ الْمَسَاجِدِ إ مَسْجِدَ الْكَعْبَةِ[. أخرجه مسلم .

1. (5730)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Bir kadın hastalanmıştı. Şöyle bir nezirde bulundu: "Allah Teala hazretleri bana şifa verirse, buradan gidip Mescid-i Aksa'da namaz kılacağım." Sonra kadın iyileşmişti. Hemen yol hazırlığı yaptı. Hz. meymune (radıyallahu anhâ)'ye geldi, selam verip kararını anlattı. Meymune, kadına:

"Hele otur, hazırladığını (burada) ye, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın mescidinde namaz kıl. Zira ben Onun şöyle söylediğini işittim:

"Şu mescidimde kılınan bir namaz, Ka'be Mescidi hariç bütün mescidlerde kılınan bir namazdan daha hayırlıdır." [Müslim, Hacc 510, (1396).][7]

5731 -2- وعن جابرٍ رَضِيَ اللهُ عَنه قال:]قَامَ رَجُلٌ يَوْمَ الْفَتْحِ فَقالَ: يَا رَسُولَ اللهِ إنِّي نَذَرْتُ للهِ عَزَّ وَجَلَّ إنْ فَتَحَ عَلَيْكَ مَكَّةَ أنْ أصَلِّىَ رَكْعَتَيْنِ فِي

بَيْتِ الْمَقْدِسِ فَقَال: صَلِّ هٰهُنَا. ثُمَّ أعَادَ عَلَيْهِ فَقَالَ: صَلِّ هٰهُنَا. ثُمَّ أعَادَ عَلَيْهِ فَقَالَ: فَشَأْنُكَ إذاً[. أخرجه أبو داود .

2. (5731)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Fetih günü bir adam kalkıp: "Ey Allah'ın Resulü dedi. Ben aziz ve celil olan Allah'a nezirde bulundum ve dedim ki: "Eğer Mekke'nin fethini sana müyesser ederse, Beytu'l-Makdis'te iki rekat namaz kılacağım." Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) adama:

"Sen şurada kıl!" cevabında bulundu. Adam talebini tekrar etti.

"Sen şurada kıl!" buyurdu. Adam bir kere daha tekrar edince:

"Öyleyse sen bilirsin" buyurdular." [Ebu Davud, Eyman 24, (3305).][8]

AÇIKLAMA:

Bu iki hadis, yer tayin edilerek yapılan nezirlerde, nezrin yerine getirilmesi için o yerin aranmasının şart olmadığını göstermektedir. Namaz, sadaka veya benzeri bir başka şeyi şu veya bu yerde yerine getirmek için nezirde bulunan kimse, bu nezrini bulunduğu yerde veya bir başka yerde de îfa etse nezri yerine gelmiş olur.

Ancak, nezredilen yer, nezredenin bulunduğu yerden daha faziletli ise, oraya gitmek gerekir. Nezredilen yer, nezredenin bulunduğu yerle kıymet itibariyle eşitse veya dûnunda ise o zaman bulunduğu yerde nezrini yerine getirebilir. Önceki hadis bu meselede daha sarihtir. Hadislerde sadece üç mescidin faziletinden bahsedilmiştir: Mescid-i Haram, Mescid-i Nebî, Mescid-i Aksa. Bunun dışındaki mescidler kıymet itibariyle eşit sayılırlar.[9]

*** ORUÇLA İLGİLİ NEZİR**

5732-1- عن حكيم بن أبي حرة الأسلمي:]أنَّهُ سَمِعَ ابْنَ عُمَرَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنهُمَا يَقُولُ: أفِي رجُلٍ نَذَر أنْ يَأتِيَ عَلَيْهِ يَوْمٌ سَمَّاهُ إِ صَامَهُ. فَوَافَقَ يَوْمَ

أضْحَى أوْ فِطْر فَقَالَ: لَقَدْ كَانَ لَكَمْ فِي رَسُولِ اللهِ أسْوَةٌ حَسَنَةَ. لَمْ يَكُنْ يَصُومُ يَوْمَ أضْحَى وَ فِطْرٍ وَ يَرَى صِيَامَهُمَا، فأعَادَ عَليْهِ، فَقَال: أمَرَ النَّبِيُّ # بِوَفَاءِ النَّذْرِ وَنَهى عَنْ صِيَامِ يَوْمِ الْعِيدَيْنِ، فأعَادَ عَلَيْهِ فَلَمْ يَزِدْ عَلى هذَا]. أخرجه الشيخان .

1. (5732)- Hakim İbnu Ebi Hürre el-Eslemî'nin anlattığına göre "İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'in -önceden belirttiği bir günde oruç tutmaya nezreden bir kimsenin, nezrettiği o günü, Kurban veya Ramazan bayramlarına rastladığı takdirde, nezrini yerine getirip getirmeyeceği hususunda- şöyle dediğini işitmiştir: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'da sizin için güzel örnek vardır. O, ne Kurban ne de Ramazan bayramlarında oruç tutmamıştır. Üstelik o günlerde oruç tutmayı uygun da görmemiştir." Soru sahibi sorusunu tekrar edince İbnu Ömer: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) nezre uymayı emretmiştir, iki bayram gününde oruç tutmayı da nehyetmiştir" demiştir. Soru sahibi sorusunu yine tekrar edince eski cevabına ilavede bulunmamıştır." [Buharî, Eyman 32, Savm 67 ; Müslim, Siyam 142, (1139).][10]

AÇIKLAMA:

Hadis, Buhârî'nin bir rivayetinde daha vazıh gelmiştir: "Ziyad İbnu Cübeyr der ki: "Ben İbnu Ömer'in yanında idim. Bir adam gelip sordu: "Ben, yaşadığım müddetçe her salı -veya çarşamba günü oruç tutmaya nezretmiştim. Bu günüm Kurban Bayramı'na rastladı ne yapayım?" İbnu Ömer: "Allah Teala hazretleri nezirlerimize sadık olmamızı emretmiştir, diğer taraftan Kurban Bayramı'nda oruç tutmaktan nehyedildik" diye cevap verdi. Adam (cevabı vazıh bulmayarak) sorusunu tekrar etti. İbnu Ömer ilave yapmaksızın cevabını tekrar etti."

Anlaşılacağı üzere soru sahibi oruç tutmak üzere nezrettiği gün oruç tutmanın yasaklanmış olduğu bayramlara rastlarsa ne yapacağını sormaktadır. Oruç tutmak caiz mi? Değilse bilahare bedelini tutacak mı, yoksa kefaret mi ödeyecek?

Ulema böyle bir kimsenin o günlerde oruç tutmayacağı hususunda icma

etmiştir. Kurban veya Ramazan bayramlarında ne nafile, ne kaza ne de nezir orucu tutulamaz. Cumhura göre, o günlerde oruç tutmaya nezretse, bu nezri muteber bir nezir olmaz. Hanbelîlerin bir görüşüne göre kazası vacib olur. Ebu Hanife: "O gün oruç tutacak olsa nezrinden düşer" der.

İbnu Ömer'in cevabı farklı yorumlara bâis olmuştrur, teferruata girmeyeceğiz. Böyle bir durumda, o gün oruç tutmayıp bir başka gün kaza edilmesi esastır.[11]

-5733 -2- وعن ابن عبّاس رَضِيَ اللهُ عَنهما قال:]بَيْنَا رَسُولُ اللّهِ # يَخْطُبُ إذَا هُوَ بِرَجُلٍ قَائِمٍ في الشَّمْسِ، فَسَألَ عَنْهُ، فَقَالُوا: هذَا أبُو إسْرَائِيلَ نَذَرَ أنْ يَقُومَ في الشَّمْسِ وَيَصُومَ وَ يُفْطِرَ وَ يَسْتَظِلَّ وَ يَتَكَلَّمَ. فَقَالَ: مُرُوهُ فَلْيَسْتَظِلَّ وَلْيَتَكَلَّمْ وَلْيُتِمَّ صَوْمَهُ[. أخرجه البخاري ومالك وأبو داود .

2. (5733)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) hutbe verirken, güneşte ayakta duran bir adam gördü. Bunun niye orada durduğunu sordu.

"Bu Ebu İsrail'dir, güneşte durarak oruç tutmaya, yiyip içmemeye, gölgede oturmamaya ve konuşmamaya nezretmiştir!" dediler. Aleyhissalâtu vesselâm:

"Ona söyleyin! gölgelensin ve konuşsun, ancak orucunu tamamlasın" buyurdular." [Buharî, Eyman 31, Muvatta, Eyman 6, 2, 475); Ebu Davud, Eyman 23, (3300).][12]

AÇIKLAMA:

Hadiste, şeriatın ibadet olarak talep etmediği meşakkatleri kendi nefsine çektirmeyi şart koşarak nezirde bulunmanın meşru olmadığı ifade edilmektedir. Şarihler: "Bu hadiste, insana eziyet veren yalın ayak yürümek, güneşte oturmak gibi Kur'an ve sünnette meşruluğuna dair beyan gelmemiş olan davranışların ibadet sayılmayacağına, bunlarla yapılan nezrin makbul addedilmeyeceğine delil vardır. Nitekim Aleyhissalâtu vesselâm Ebu İsrail'e nezrinin meşru olan kısmını yani orucunu tamamlamayı söylerken, diğer manasız eziyetlere son vermesini

emretmiştir" der.

Kurtubî'ye göre, "Bu Ebu İsrail kıssasında, "masiyet veya takatinin yetmeyeceği bir şey nezreden kimseye kefaret gerekmez" diyen cumhura en büyük delil mevcuttur."

Hattâbî de şunu söyler: "Ebu İsrail'in nezrinde iki unsur var: "Biri taat, diğeri masiyet, Resulullah bundan taat olanın -ki bu oruçtur- yerine getirilmesini, güneşte durmak, konuşmamak, gölgelenmemek gibi taat olmayan hususların terkini emretti. Vücuda eziyet veren bu davranışlarda Allah'a yakınlık yoktur. Dinimiz, bu ümmetten, daha önceki ümmetlere teklif edilen bu çeşit meşakkatleri (ağlal) kaldırmıştır. Böylece, onlarda yapılan nezir masiyete dönüşür. Öyle ise, buna uymak gerekmediği gibi, terki sebebiyle kefaret de gerekmez."

Aynî, "hadiste, mübah veya zikrullaha sükut etmenin taat olmadığına delil var" der.

Bazı şarihler, bu hadiste cahil mutasavvıfların nefsin tezkiye vasıtası diye ihdas ettikleri Kur'an ve hadiste rastlanmayan meşakkatli meşguliyetlerin batıl olduğuna delil çıkarmışlardır.[13]

-5734 -3- وعن ابن عمر رَضِيَ اللّهُ عَنهما:]أنَّ عُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنهُ قَالَ: يَا رَسُولَ اللّهِ إنِّي نَذَرْتُ في الْجَاهِلِيَّةِ أنْ أعْتَكِفَ يَوْماً. وفي رواية: لَيْلَةَ في الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ قَالَ: أوْفِ بِنَذْرِكَ[. أخرجه الخمسة .

3. (5734)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "(Babam) Ömer (radıyallahu anh) (bir gün) dedi ki:

"Ey Allah'ın Resulü! Ben cahiliye devrinde bir gün itikaf yapmayı nezretmiştim. -Bir rivayette Mescid-i Haram'da bir gece denmiştir.- [Bunu îfa etmem gerekir mi?]" Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Nezrini yerine getir!" buyurdular." [Buharî, İ'tikaf 5, 15, 16, Humus 19, Megazî 54, Eyman 29; Müslim, Eyman 27, (1656); Ebu Davud, Eyman 32, (3325); Tirmizî, Eyman 11, (1539); Nesâî, Eyman 36, (7, 21 22).][14]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, kâfirken nezirde bulunan bir kimse Müslüman olduğu takdirde o nezrin gereğini yerine getirmesinin şart olduğunu ifade eder. Bazı Şafiî alimleri bu görüştedir. Ancak Hanefî, Malikî alimler ve Şafiilerin cumhuru "Kâfirin nezri mün'akid değildir. Dolayısıyla kâfirken yapılan nezre uymak vacib değildir" demiştir. Bu görüşte olanlar, sadedinde olduğumuz hadisi: "Resulullah Hz. Ömer'e bir vecibe olarak değil, istihbab olarak "nezrini îfa et" demiştir" diye te'vil etmişlerdir.[15]

*** HACCLA İLGİLİ NEZİR**

-5735 -1- عن عقبة بنِ عامر رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]نَذَرَتْ أُخْتِي أنْ تَمْشِيَ الى بَيْتِ اللّهِ الْحَرَامِ حَافِيَةً، فَأمَرَتْنِي أنْ أسْتَفْتِيَ لَهَا رَسُولَ اللّهِ # فَقَالَ: لِتَمْشِ وَلْتَرْكَبْ[. أخرجه الخمسة.

1. (5735)- Ukbe İbnu Amir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Kızkardeşim, Beytullah'a yalın ayak yürüyerek gitmeye nezretmişti. Bu hususta Resulullah'a sormamı talep etti. Ben de sordum. Aleyhissalâtu vesselâm:

"Yürüsün ve binsin!" buyurdular." [Buhârî, Cezâu's-Sayd 27; Müslim, Nezr 11, (1644); Ebu Davud, Eyman 23, (3293, 3294, 3299); Nesâî, Eyman 32, (7, 19).] [16]

-5736 -2- وزاد في رواية للترمذي:]حَافِيَةً غَيْرَ مُخْتَمِرَةٍ. فقَالَ: مُرُوهَا فَلْتَخْتَمِرْ وَلْتَرْكَبْ وَلْتَصُمْ ثَثَةَ أيَّام[.

2. (5736)- Tirmizî'nin rivayetinde şu ziyade vardır: "...ayağı çıplak ve başı da

örtüsüz olarak Resulullah: "[Allah, kızkardeşinin meşakkati sebebiyle bir şey yapacak değildir.] Ona emredin, başını örtsün, hayvanına binsin, (kefaret olarak) üç gün oruç tutsun" buyurdu." [Tirmizî, Nüzûr 16, (1544).][17]

-5737 -3- وعن ابن عبّاس رَضِيَ اللّهُ عَنهما:]أَنَّ أُخْتَ عُقْبَةَ نَذَرَتِ الْحَجَّ مَاشِيَةً، وَذَكَرَ عُقْبَةُ لِرَسُولِ اللّهِ # أَنَّهَا َ تُطِيقُ ذلِكَ. فَقَالَ #: إنَّ اللّهَ لَغَنِيٌّ عنْ مَشْيِ أُخْتِكَ، فَلْتَرْكَبْ، وَلْتُهْدِ بَدَنَةً[. وفي رواية: »إنَّ اللّهَ َ يَصْنَعُ بِمَشْيِ أُخْتِكَ الى الْبَيْتِ شَيْئاً«. أخرجه أبو داود .

3. (5737)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Ukbe'nin kızkardeşi, yürüyerek hacc yapmaya nezretmişti. Ukbe onun bu işi yaya olarak yapamayacağını Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a söyledi. Aleyhissalâtu vesselâm:

"Allah, kızkardeşinin yayan yürümesinden müstağnidir. Binsin ve bir deve kurban etsin!" buyurdular."

Bir rivayette: "Allah, kızkardeşinin Beytullah'a yayan yürümesi sebebiyle bir şey yapacak değildir" buyrulmuştur. [Ebu Davud, Eyman 23, (3295, 3296, 3297).][18]

-5738 -4- وعن أنسٍ رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]رَأى رَسُولُ اللّهِ # شَيْخاً يُهَادِي بَيْنَ ابْنَيْهِ. فقَالَ: مَا بَالُ هذَا؟ قَالُوا: نَذَرَ أنْ يَمْشِي.
فَقَالَ: إنَّ اللّهَ عَنْ تَعْذِيبِ هذَا نَفْسَهُ لَغَنِيٌّ، وَأمَرَهُ أنْ يَرْكَبَ[. أخرجه الخمسة.»يُهَادِي بين ابنَيهِ« أي يمشي بينهما متكئاً عليهما من ضعفه .

4. (5738)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), iki oğlunun omuzlarına ardılmış olarak yürümekte olan bir ihtiyar görmüştü.

"Bunun derdi ne de böyle yürüyor" diye sordu.

"Yürümeye nezretmiş!" dediler.

"Şurası muhakkak ki, Allah bu bîçarenin kendine eziyet etmesinden müstağnidir" buyurdular ve hayvanına binmesini emrettiler." [Buhârî, Eyman 31, Sayd 27; Müslim, Nüzur 9, (1642); Ebu Davud, Eyman 23, (3301); Tirmizî, Nüzûr 9, (1537); Nesâî, Eyman 42, (7, 30).][19]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayetler de, ayet ve hadiste zikri geçmeyip nefse meşakkat veren davranışların ibadet sayılmayacağını, dolayısıyla nezirde bunlara yer verilmemesi gerektiğini te'yid etmektedir.

2- Birinci rivayette görüldüğü üzere, Ukbe'nin kızkardeşi, Mescid-i Haram'a yapacağı ziyarette yayan yürümesi veya binekli olması hususunda serbest bırakılmıştır. Yaya gidebilenin yayan gitmesi efdal addedilmiş olmaktadır. Ama Enes'ten gelen dördüncü rivayette soru sahibinin yaşlı olduğu tasrih edilir. Aleyhissalâtu vesselâm bu zatın binerek ziyaret yapmasını cezmen söylemiş, yaya gitme muhayyerliği tanımamıştır. Çünkü, yaşlılığı sebebiyle yayan yolculuk yapmaya tahammülü yoktur.

3- Üç gün oruç emredilmesi, nezri, söylediği şekil üzere yapamamış olmanın kefaretidir. Dolayısıyla nezri bir nevi yemin kabul edilmiş, yerine getirilemeyen yemin için yapıldığı üzere, üç gün oruçla kefaret ödenmiş olmaktadır. Aliyyü'l-Kârî, "yemin kefaretinin öncelikle yapılması gereken diğer şartlarını yapmaktan âciz olduğu takdirde son şart olarak üç gün oruç tutar" der. Çünkü, yemin kefareti şöyledir:

1) Gücü yeten, bir köle azad eder.

2) Bunu yapamayan, on fakiri sabah ve akşam olmak üzere doyurur.

3) Veya on fakire orta halde birer parça elbise giydirir.

4) Bu zikredilen üç şeyden birini yapamayan kimse üç gün muttasıl oruç tutar. Yemin kefareti ayet-i kerime ile sabittir (Maide 89).

4- Üçüncü hadiste, haccı yayan yapmaya nezrettiği halde yaya yapamayacak durumda olan Ukbe İbnu Amir'in kızkardeşi için verilen "binerek yapma ve bir deve kesme" hükmü hususunda ulema ihtilaf etmiştir. el-Kâdı şu açıklamayı sunar: "Haccda yürümek, Allah'a yakınlık vesilelerinden biri olduğu için bu husustaki nezre uyması vacib olmuş; bu, aciz olmadıkça terki caiz olmayan diğer amellere dahil olmuştur. Bunun terki fidyeyi gerektirir. Fidye için asgarî koyun kesilir. Devenin kesilmesi vacib değil, mendubtur. Dolayısıyla hadiste devenin zikri nedbe hamledilmiştir. Mamafih Hz. Ali başta olmak üzere bazı alimler deve kesmenin vacib olduğunu söylemiştir. Resulullah'ın bu emrini istihbaba hamledip "bir şey gerekmez" diyenin olduğunu da kaydedelim."[20]

*** MALLA İLGİLİ NEZİR**

-5739 -1- عن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنها أنها قالت:]مَنْ قَالَ مَالِي فِي رِتَاجِ الْكَعْبَةِ فإِنَّهَا كَفَّارَةُ يَمِينٍ، وَمَنْ عَيَّنَ مَالَهُ صَدَقَةً لَزِمَهُ إخْرَاجهُ وَلَوْ كَانَ أَكْثَرَ مِنَ الثُّلُثِ[. إخرجه مالك الى قوله: كفارة يمين، وأخرجه بطوله رزين.»الرِّتَاجُ« الباب، وأراد به الكعبة .

1. (5739)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) demiştir ki: "Kim "malım Ka'be yolunda feda olsun!" diye nezrederse, ona yemin kefareti gerekir. Kim de bağışlayacağı malı tayin edip belirlerse, o malı çıkarması gerekir, hatta bu mal üçte bir den fazla bile olsa."

Bu hadisin "...yemin kefareti gerektirir" ibaresine kadar olan kısmını, Muvatta'da İmam Malik tahric etmiştir. Geri kalan kısmını ise Rezin tahric etmiştir. [Muvatta, Nüzûr 17, (2, 481).][21]

AÇIKLAMA:

Rivayetin Muvatta'daki aslından da anlaşılacağı üzere, Hz. Aişe'ye bir adam hakkında sual edilir. Bu adam herhangi bir miktar tayin etmeden "malım

Ka'beye sadaka olsun" demiştir. Bu ifade bütün malının bağış olmasını gerektiren bir nezirdir. Hz. Aişe "Bu, hakiki manada bir nezir sayılmamalı" kanaatindedir. Çünkü, bu durumda malsız kalacaktır. Daha önce de belirtildiği gibi kişi, takatını aşan nezirde bulunduğu takdirde, onun sözüne kefaret-i yemin uygulanmıştır.

Rivayeti kaydeden İmam Malik, bu meselede başka görüştedir: "O kimse malının üçte birini tasadduk eder." Zührî ve İbnu'l-Müseyyeb de bu görüştedir. Bunlar, müteakiben kaydedilecek olan malını tasadduk etmeyi Resulullah'a teklif etmişti. Aleyhissalâtu vesselâm bunun üçte birini kabul etti.

* İmam Şafii ve Ahmed: "Adama yemin kefareti gerekir" demişlerdir.

* Ebu Hanife: "Adam malının tamamını çıkarır, kendisine, avret yerini örtecek ve ayakta kalmasını sağlayacak miktar bırakılır" demiştir.[22]

-5740 -2- وعن مالك:]أَنَّهُ سُئِلَ عَنْ رَجُلٍ قَالَ: كُل مَالِي صَدَقَة في سَبِيلِ اللّهِ تَعالى، فقَالَ: يَجْعَلُ ثُلُثَهُ ؛نَّ رَسُولَ اللّهِ # أمَرَ أبَا لُبَابَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنه حِينَ قَالَ: أهْجُرُ دَارَ قَوْمِي الّتي أصَبْتُ فِيهَا الذّنْبَ وَأُجَاوِرُكَ وَأنْخَلِعُ مِنْ مَالِي صَدَقَةً الى اللّهِ والى رَسُولِهِ؟ فقَالَ: يُجْزِيكَ مِنْ ذلِكَ الثُّلُثُ[.

2. (5740)- İmam Malik'ten rivayete göre, kendisine, "malım Allah yolunda sadakadır" diyen kimse hakkında sorulmuştu, şu cevabı verdi:

"Üçte birini sadaka yapar. Zira, Aleyhissalâtu vesselâm, Ebu Lübabe (radıyallahu anh): "Günah işlemiş bulunduğum kavmimin yurdunu terkedip, sana mücavir olacağım. Malımı da Allah ve Resulü'ne tasadduk edeceğim" dediği vakit: "Bu maldan üçte birinin bağışı sana kifayet eder" demişti." [Muvatta, Nüzûr 16, (2, 481).][23]

AÇIKLAMA:

Önceki hadiste de kısmen geçtiği üzere, malının tamamını Allah yolunda bağışladığını söyleyen kimseye tatbik edilecek hüküm alimler arasında ihtilaflı olmuştur. Sadedinde olduğumuz rivayette, İmam Malik'in, Ebu Lübabe (radıyallahu anh) ile ilgili Nebevî tatbikatı esas aldığını görmekteyiz. Ebu Lübabe'nin affı hususunda, kaynaklarımız iki sebep kaydeder. Bu, ya onun, Tebük Seferi'ne katılmayışından üzülerek hakkında af gelinceye kadar mescidin direğine zincirlerle bağlaması sonucu idi, ya da Hendek Gazvesi sırasındaki ihanetleri sebebiyle Resulullah'ın cezalandırmaya hazırlandığı Benî Kureyza'ya maruz kalacakları cezanın mahiyetini işaret etmek suretiyle işlediği ciddî bir hata sonucu kendisini mescidin direğine bağlaması idi. Orada on sekiz gün kadar bağlı kalmıştı. Sadece zaruri ihtiyaç ve namaz zamanlarında zincirini kızı çözüyor, sonra tekrar bağlıyordu. Bu esnada ne yemiş ne de içmişti. Üzerine baygınlık çökmüş, kulakları duymaz olmuştu; gözlerini de kaybetmek üzere idi ki, affını ilan eden ayet nazil oldu (Tevbe 102).[24]

-5741 -3- وعن عمرو بن شعيب عن أبيه عن جدّه:]أنَّ إمْرَأةً قَالَتْ: يَا رَسُولَ اللّهِ! إنِّي نَذَرْتُ أنْ أضْرِبَ عَلى رَأسِكَ بِالدُّفِّ. قَالَ: أوْفِ بِنَذْرِكَ[. أخرجه أبو داود .

3. (5741)- Amr İbnu Şuayb an ebihi an ceddihi (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir kadın (gelerek): "Ey Allah'ın Resulü! Ben senin yanıbaşında def çalmaya nezrettim!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm.

"Nezrini yerine getir!" buyurdular." [Ebu Davud, Eyman 27, (3315).][25]

-5742 -4- وزاد رزين:]قَالَتْ يَا رَسُولَ اللّهِ! إنِّى نَذَرْتُ إذَا انْصَرَفْتَ مِنْ غَزْوَتِكَ سَالِماً غَانِماً أنْ أضْرِبَ عَلَيْكَ بِالدُّفِّ. قَالَ: إنْ كُنْتِ نَذَرْتِ فأوْفِي بِنَذْرِكِ وَآِ فَ[.

4. (5742)- Rezin şu ziyadeyi kaydetti: "Kadın dedi ki: "Ey Allah'ın Resulü!

Çıktığın gazveden sağsalim ganimetle dönersen sana (zafer alâmeti olarak) def çalıvereceğim diye nezrettim!"

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu talep üzerine: "Eğer nezretti isen haydi nezrini yerine getir, yoksa böyle bir şey yapma!" buyurdular." [Rezin'in ziyadesi İbnu Hibban'ın Sahih'inde geçmektedir (6, 286-287).][26]

AÇIKLAMA:

1- Kaydedilen son iki hadisin birincisi Ebu Davud'da mevcuttur. Rezin'in ilavesini ihtiva eden ikinci rivayet İbnu Hibban'ın Sahih'inde mevcuttur. Hatta, oradaki aslında bazı açıklayıcı ziyadeler de mevcuttur: "Abdullah İbnu Büreyde babasından naklediyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) gazvelerinden birinden dönmüşü. Siyahî bir cariye gelerek:

"Ey Allah'ın Resulü! Allah seni salimen geri getirirse yanıbaşında def çalmaya nezrettim!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm:

"Eğer nezretmişsen haydi yap, değilse yapma!" buyurdu. Kadın:

"Evet ben nezirde bulunmuştum!" dedi. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm oturdu, o da def çaldı."

2- Bu hadislerde def çalmanın cevazı da mevzubahistir. Mesele üzerine, Hattâbî şu açıklamayı kaydeder: "Def çalınması, nezri ilgilendiren taatlardan addedilmemiştir. Bu hususta söylenecek en muvafık söz, onun mübahlardan olduğunu söylemektir. Şurası da unutulmamalı ki, bu def çalma hadisesi Resulullah'ın gazvelerinden birinden salimen dönüşü fırsatında duyulan sevincin izharına muttasıl olması ve bu sevinç izharında küffarın yıldırılmasının ve münafıkların da sindirilmesinin bulunması sebebiyle def çalınması, Allah'a yakınlık vesilelerinden biri olmuştur. İşte aynı sebepledir ki, nikah sırasında da def çalınması müstehab addolunmuştur. Çünkü bunda da hem nikahın izharı ve hem de gizli yapılan zina manasından uzaklaşma var."[27]

-5743 -5- وعن ثابت بن الضحاك رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]قَالَ رَجُلٌ لِرَسُولِ اللّهِ #: إنِّى نَذَرْتُ أنْ أذْبَحَ بِمَكانٍ كذَا وَكذَا، مَكَانٌ يَذْبَحُ فيهِ أهلُ الْجَاهِلِيَّةِ.

فقَالَ: هَلْ كَانَ بِذلِكَ الْمَكَانِ وَثَنٌ مِنْ أوْثَانِ الْجَاهِلِيِّة يُعْبَدُ؟ قَالَ:َ. قَالَ: فَهَلْ كَانَ فيهِ عِيدٌ مِنْ أعْيَادِهِمْ؟ قَالَ:َ. قَالَ أوْفِ بِنَذْرِكَ[. أخرجه أبو داود .

5. (5743)- Sabit İbnu'd-Dahhak (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir adam, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a: "Ben şu şu yerde bir kurban kesmeye nezrettim!" dedi. Zikrettiği yer cahiliye insanlarının kurban kestikleri bir yerdi. Aleyhissalâtu vesselâm:

"Orada, kendisine ibadet edilen cahiliye putlarından biri var mı?" diye sordu. Adam:

"Hayır!" deyince:

"Pekiyi orada, onların bayramlarından bir bayram kutlanıyor mu?" diye sordu. Adam yine "hayır!" deyince:

"Öyleyse nezrini yerine getir!" emrettiler." [Ebu Davud, Eyman 27, (3313).][28]

AÇIKLAMA:

1- Rivayetin aslında, nezrin Resulullah'ın sağlığında yapıldığı, kurban kesmek üzere kasdettiği yerin Büvâne (adında, Mekke'nin altlarında Yelemlem'e yakın bir yer) olduğu belirtilir. Keza rivayetin devamında Resulullah Allah'a isyan olan şeylerle, insanoğlunun mülkünde olmayan şeylerde yaptığı nezirlere uymak yoktur" buyurmuştur.

2- Hadiste geçen vesen, kendisine ibadet etmek maksadıyla yapılan cüsseli putlardır. Bunlar madenlerden olabileceği gibi, ağaç, taş gibi başka maddelerden de olur. Bu manada olmak üzere sanem kelimesi de vardır. Bazı alimler "sanem"le cüssesi olmayan, resim şeklindeki tasvirlerin kastedildiğini söylemiştir. Ancak gerek vesen ve gerekse sanemin her iki çeşit put için kullanıldığını, aralarında teradüf bulunduğunu söyleyen alimler de mevcuttur. Adiyy İbnu Hatim'in bir rivayetine göre, Resulullah'ın yanına geldiğinde boynunda altından mamul bir haç vardı. Aleyhissalâtu vesselâm: "Şu putu boynundan çıkar at!" demiştir. Şu halde vesen, takdis edilen maddî eşya

manasında daha umumi bir mana taşımaktadır.

3- Hadisin sonundaki ziyadeyi değerlendiren alimler, mübah şeylerde nezirde bulunmanın caiz olacağını söylemişlerdir. Çünkü, kaydettiğimiz üzere, Aleyhissalâtu vesselâm iki çeşit nezri yasaklamaktadır:

1) Allah'a isyan olan, günah olan şeyler: Şarap içmeye, domuz eti yemeğe, yaksız yere cana kıymaya yapılan nezirler gibi. Hadiste masiyete müteallık nezrin yasaklığı zikredilince mübahlarda yapılacak nezrin sahih olacağı anlaşılır.

2) İnsanın mülkü ve gücü dışında olan şeylere nezretmesi: "Amerika mülkünü tasadduk etmek", "ölüyü diriltmek" gibi.

Bununla birlikte, Resulullah'ın "Kendisiyle Allah'ın rızası talep edilmeyen şeyde nezir yoktur" hadisini göstererek mübahta da nezir olmaz diyeceklere Beyhakî hazretleri, bazı mübah şeylerin Allah'ın rızası kastıyla yapılabileceğine örnek verir: "Kişi der, öğle uykusunu yani kayluleyi, geceleyin kalkıp ibadet yapmak maksadıyla yapabilir, sahur yemeğini, gündüzleyin tutacağı oruca güç kazanmak kasdıyla yiyebilir."[29]

ÜÇÜNCÜ FASIL

MASİYETLE İLGİLİ NEZİR

-5744 -1- عن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنها قالت:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: َ نَذْرَ في مَعْصِيَةٍ، وَكَفَّارَتُهُ كَفَّارَةُ يَمِينٍ[. أخرجه أصحاب السنن .

1. (5744)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Ma'siyette (günan şeylerde) nezir yoktur. Bunun kefâreti de yemin kefâretidir." [Ebu Dâvud, Eymân 23, (3292); Tirmizî, Nüzûr 1, (1524); Nesâî, Eymân 41, (7, 26).][30]

-5745 -2- وعن ابن عمرو بن العاص رَضِـيَ اللهَ عَنهما قال:]قَالَ رَسُولَ اللّهِ #: َنَذْرَ إٍَّ فِيمَا يُبْتَغَى بِهِ وَجْهُ اللّهِ تَعالى، وَ يَمِينَ في قَطِيعَةِ رَحِمٍ[. أخرجه أبو داود .

2. (5745)- İbnu Amr İbnu'l-As (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Ancak, kendisiyle Allah Teâla hazretlerinin rızası talep edilen şeylerde nezir vardır. Sıla-ı rahmı koparma üzerine de yemin yoktur." [Ebu Dâvud, Eymân 15, (3273, 3274).][31]

-5746 -3- وعن عمران بن حصين رَضِـيَ اللّهُ عَنهما قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ # َنَذْرَ في مَعْصِيةٍ وَ فيمَا َيَمْلِكُ ابْنُ آدمَ[. أخرجه النسائي .

3. (5746)- İmrân İbnu Husayn (radıyallahu anhüma) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Ne bir masiyette ne de insanoğlunun malik olmadığı bir şeyde nezir yoktur." [Nesâî, Eymân 14, (7, 28); Müslim, Nezr 8, (1641); Ebu Dâvud, Eymân 28, (3316).][32]

AÇIKLAMA:

Bu üç hadiste geçen hususlar önceki fasıllarda da geçtiği için burada teferruatlı açıklamaya girmeyeceğiz. Özetlemek gerekirse, bu rivayetlerde şu üç nokta belirtilmektedir:

1) Allah'a isyana götüren, dinen günah addedilen bir işi yapmak için nezreden kimse bunu yerine getirmeyecektir: "Şu işim olursa şarap içeceğim!" demek buna bir örnektir.

2) Kişinin elinde olmayan, mâliki bulunmadığı bir şey üzerine nezirde bulunması halinde o nezrin icrası yoktur. Mesela "Hastalığımdan şifa bulunca falancanın kölesini azad edeceğim" demesi gibi. Köle azadı ibadet ise de, azad edeceği köle kendinin olmadığı için böyle bir nezir muteber bir nezir değildir, uygulanmaz. Ama adam "...bir köle azad edeceğim" deseydi, o an için kendisi bir köleye malik olmasa da, bu onun üzerine borç olurdu, nezrini icra ederdi.

3) Bu söylenen iki gruba giren nezirler, bir nevi yemin sayılmıştır. Bu sebeple, böylesi bir nezirde bulunan kimseye yeminini yerine getirmeyerek hanis olan kimselere terettüp eden kefâret gerekmektedir. Bu hususu 5738 numaralı hadisin açıklamasında kaydettik.

4) Yukarda kaydedilen İbnu Amr İbni'l-Âs rivayetinde, nezirlerin, kendisiyle Allah rızası talep edilebilecek şeyler üzerine olabileceği ifade edilmiştir. Bununla ilgili açıklamayı da az yukarıda (5743 numaralı hadisin açıklamasında) kaydettiğimiz için burada tekrar etmeyeceğiz.[33]

-5747 -4- وعن يحيى بن سعيد قال:]سَمِعْتُ الْقَاسِمَ بْنَ مُحَمَّدٍ يَقُولُ: أتَتِ امْرَأةٌ الى ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا فَقَالَتْ: إنِّي نَذَرْتُ أنْ أنْحَرَ ابْنِي؟ قَالَ: َتَنْحَرِي ابْنَكِ، وَكَفِّرِي عَنْ يَمِينِكِ. فَقَالَ شَيْخٌ: كَيْفَ يَكُونُ فِي هذَا كَفَّارَةٌ؟ فَقَالَ ابْنُ عَبَّاس: إنَّ اللهَ تَعالى قَالَ: وَالَّذِينَ يُظَاهِرُونَ مِنْ نِسَائِهِمْ. ثُمَّ جَعَلَ فيهِ مِنَ الْكَفَّارَةِ مَا رَأيْتَ[. أخرجه مالك .

4. (5747)- Yahya İbnu Said (radıyallahu anh) anlatıyor: "Kasım İbnu Muhammed'in şöyle söylediğini işittim: "İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'a bir kadın gelip:

"Ben oğlumu kurban etmeye nezrettim! (Ne dersin?)" dedi. İbnu Abbâs ona:

"Oğlunu kesme, yeminine karşı keffârette bulun!" diye cevap verdi. Bu cevap karşısında orada bulunan yaşlı bir zat:

"Bu nezirde nasıl keffâret olur?" dedi. İbnu Abbâs açıkladı:

"Allah Teâla hazretleri Kur'ân-ı Kerîm'de: "Hanımlarına zıhâr yapanlarınız bilsin

ki, bu sözleriyle hanımları onların anneleri olmuş olmaz. Gerçekten onlar çirkin ve asılsız bir söz söylüyorlar..." (Mücâdele 2) buyurmuş, sonra da gördüğün gibi, bu zıharda bulunanlara keffâret takdir etmiştir." [Muvatta, Nüzûr 7, (2, 476).] [34]

AÇIKLAMA:

İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) çocuğunu boğazlamaya nezreden kadına yemin keffâretinde bulunma fetvasını verince, yanında bulunan bir zat bu fetvayı muvafık bulmayarak itiraz eder ve "Böyle bir nezre nasıl yemin keffareti gerekir?" demek ister. İtiraz, bunun masiyet için yapılan bir nezir olmasından ileri gelmiştir. Çünkü bazı rivayetlerde masiyet için yapılan nezrin muteber olmayacağı belirtilmiştir.

İbnu Abbas ise, Kur'an-ı Kerim'den örnek veriyor: "Ayet, "zıhar"ı (yani kişinin hanımını annesine, bacısına benzeterek, kendine haram kılması) önce "çirkin ve asılsız bir söz" olarak tavsif ettiği halde devamında: "Hanımlara zıhar yaptıktan sonra söylediklerinden vazgeçenler, onlarla temasta bulunmadan önce bir köle veya cariye azad etsinler" buyurarak, ceza tesbit etmiştir." İbnu Abbâs: "Öyleyse hadiste masiyet üzere yapılan nezir bâtıl ilan edilse de, buna yemin keffâreti gerekmektedir" demiş olmaktadır.

İbnu Abdilberr, "Zıharın bir yemin olmayışından hareketle bu meselede, zıhar keffaretine itibar edilmesinin bir manası yoktur" diyerek yaşlı adamın tirazına izah sadedinde İbnu Abbas'ın başvurduğu mukayeseyi zayıf bulduğunu söylemiştir. Nitekim masiyet üzerine yapılan nezirle ilgili merfu rivayetler gelmiştir. Bazıları geçti:[35]

-5748 -5- وعن محمد بن المنتشر:]أنَّ رَجُ نَذَرَ أنْ يَنْحَرَ نَفْسَهُ إنْ أنْجَاهُ اللّهُ مِنْ عَدُوِّهِ. فَسَأل ابْنَ عَبَّاس رَضِيَ اللّهُ عَنهما، فَقالَ: سَلْ مَسْرُوقاً خَادِمَهُ، فَسَألَهُ فقَالَ: َ تَنْحَرْ نَفْسَكَ، فَإنَّكَ إنْ كُنْتَ مُؤْمِناً قَتَلْتَ نَفْساً مُؤْمِنَةً، وإنْ كُنْتَ كَافِراً تَعَجَّلْتَ الى النَّارِ، وَاشْتَرِ كَبْشاً

فأَذْبَحْهُ لِلْمُسْلِمِينَ، فإنَّ إِسْحَاقَ عَليْهِ السَّمُ خَيْرٌ مِنْكَ، وَفُدِيَ بِكَبْشٍ. فأَخْبَرَ ابْنَ عَبَّاس رَضِيَ اللّهُ عَنهُمَا. فقَالَ: هكَذَا أَرَدْتُ أنْ أُفْتِيَكَ[. أخرجه رزين .

5. (5748)- Muhammed İbnu Münteşir anlatıyor: "Bir adam, Allah, düşmanından kurtardığı takdirde kendisini kurban etmeye nezretmişti. Durumu gelip İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'a sordu. O da, hizmetçisi Mesruk'a sormasını söyledi. Adam ona sorunca, Mesruk:

"Sen kendini kurban etme. Çünkü, eğer mü'min biriysen, mü'min bir canı öldürmüş olacaksın; yok eğer kâfirsen, cehenneme gitmede acelecilik etmiş olacaksın. En iyisi, bir koç satın al, bunu Müslümanlar için kes. Çünkü İshak aleyhisselâm senden daha hayırlıdır. O bir koç ile fidyelendi" diye cevap verdi. Adam bu cevabı İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)' a haber verdi. Bunun üzerine:

"Sana, ben de böyle fetva vermeyi düşünmüştüm!" dedi" [Rezin tahric etmiştir.] [36]

AÇIKLAMA:

1- Dinimiz kişinin intihar etmesini yasaklamış, haram ilan etmiştir. Bu haramı hiçbir şey meşrulaştıramaz. Ancak Allah yolunda cihad makbuldür. Allah'ın meşru kıldığı maksadların tahakkuku için ölmenin muhakkak olduğu durumları göze almak intihar sayılmaz. Ama, kişinin kendisini Allah yolunda kurban etmek istemesi, meşru değildir. Böyle bir nezirde bulunmuş ise, bunu kurban keserek telafi edebilecektir. Sadedinde olduğmuz rivayette İbnu Abbas bunu Hz. İbrahim'in oğlu İshak ile delillendirir. Bilindiği gibi, Hz. İbrahim oğlunu Allah için kurban etmeyi nezrettiği zaman tam boğazlama anında Cenab-ı Hak, Hz. İbrahim'in oğluna fidye olarak bir koç göndermiş, oğlan yerine koç kurban edilmiştir.

2- Hz. İbrahim aleyhisselam'la ilgili bu kıssada Hz. İbrahim'in kurban etmeye kalktığı oğlu Hz. İsmail bilindiği halde, burada Hz. İshak'ın zikri geçmektedir. Bu mesele esas itibariyle Yahudilerle Müslümanlar arasında bir ihtilaf

konusudur. Onlar, kendilerini Hz. İshak'tan gelme bildikleri için, Allah için kurban edilmek üzere yatırılmış olduktan sonra, Allah tarafından koçla fidyelenme şerefinin kendi cedlerine ait olduğunu söylemek gayesiyle, onun Hz. İshak olduğunu iddia ederler. İslam alimleri,daha mevsuk rivayetlere ve -daha önce açıklandığı üzere- başka delillere de dayanarak, kurban namzedinin Hz. İsmail olduğuna hükmeder. Bu bahis daha önce işlendi.[37]

-5749 -6- وعن عقبة بن عامر رَضِيَ اللهُ عَنه:]أَنَّ رَسُولَ اللهِ # قَالَ: كَفَّارَةُ النّذْرِ إذَا لَمْ يُسَمِّ شَيْئاً كَفَّارَةُ يَمِينٍ[. أخرجه الخمسة إ البخاري .

6. (5749)- Ukbe İbnu Amir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhisselâtu vesselâm) buyurmuştur ki:

"Nezir keffâreti, başka bir şey zikredilmemişse yemin keffâretidir." [Müslim, Nüzûr 13, (1645); Ebu Dâvud, Eymân 31, (3323); Tirmizî, Nüzûr 4, (1528).][38]

AÇIKLAMA:

Burada kastedilen nezir şöyle olur: "...Allah için üzerime nezir olsun." dikkat edince, böyle bir nezirde kişi, neyi yapmaya azmettiğini zikretmemiştir. Şu halde, hadis, böylesi bir nezir için ödenmesi gereken keffâretin "yemin keffâreti" olmasına hükmetmektedir.

Nevevî der ki: "Ulemâ burada kastedilen şey hususunda ihtilaf etmiştir. Şâfiîlerin cumhuru bunu nezr-i lecâc'a hamletmiştir. Nezr-i lecâc, inad ve ısrar nezri demektir. Kişi, mesela "Zeyd" kelimesini kullanmak istemez de: "Eğer ağzımdan "Zeyd" çıkarsa Allah için haccetmek üzerime borç olsun" der. İşte bu çeşit nezre nezr-i lecac denmiştir. Bu kimse, bilahare "Zeyd" kelimesini sarfedecek olursa yemin keffareti ödemekle, söylediğini yapma arasında muhayyerdir. Şafiî mezhebinde esas olan hüküm budur. İmam Malik ve birçokları bu nezr-i lecâcı mutlak üzere hamletmiş ve sanki "Üzerime nezir olsun" şeklinde yapılan mutlak nezre benzetmiştir. Ahmed İbnu Hanbel ve birkısım Şâfiî'ler de bunu, "içki içmeye" nezretmiş olan kimsenin yaptığı nezr-i masiyete hamletmiştir. Ashab-ı

Hadis fakihlerinden bir cemaat de, bu nezr-i lecâcı nezir çeşitlerinin hepsine hamledip, "Bu nezri yapan kimse, nezrin bütün çeşitlerinde, kendine yüklediği şeyi yapmakla yemin keffâreti îfa etme arasında muhayyerdir" demişlerdir."

İmam-ı Azam'ın bu meseledeki son görüşüne göre, bir kimse nezrini, olmasını istemediği bir şarta bağlamışsa, ona bir yemin keffâreti kâfidir. Ancak nezrettiği şeyi yapmakla dahi borcunu ödemiş olur. Sözgelimi "Falan kimse ile konuşursam bir yıl oruç tutmak borcum olsun" diye nezreden kimse o şahısla konuşacak olsa, dilerse bir yemin keffareti verir, dilerse bir yıl oruç tutar. Fakat olmasını dilediği bir şarta bağladı ve meselâ: "Hastam iyileşirse bir yıl oruç tutmak bana borç olsun" dedi ise, mutlaka nezrini tutması gerekir. İmam Muhammed de böyle hükmetmiştir. Umumî belva sebebiyle bazı Hanefî fakihleri bu şekilde fetva vermişlerdir.[39]

-5750 -7- وعن عمران بن حصين رَضِيَ اللّهُ عَنهما قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: النّذْرُ نَذْرَانِ، فَمَنْ كَانَ نَذْرُهُ في طَاعَةِ اللّهِ فذلِكَ للّهِ، وَفِيهِ الْوَفَاءُ، وَمَنْ كَانَ نَذْرُهُ في مَعْصِيَةِ اللّهِ فَذلِكَ لِلْشّيْطَانِ وَ وَفَاءَ فيهِ، وَيُكَفِّرُهُ بِمَا يُكَفِّرُ الْيَمِينَ[. أخرجه النسائي .

7. (5750)- İmrân İbnu Husayn (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Nezir iki çeşittir: Kimin nezri Allah'a taatla ilgiliyse bu nezir Allah içindir. Bunda vefa gerekir. Kimin nezri de Allah'a masiyetle ilgili ise işte bu nezir şeytan içindir, bunda vefa yoktur. Böyle bir nezirde bulunan kimse, nezri için, yeminde olduğu gibi keffarette bulunur." [Nesâî, Eymân 41, (7, 28, 29).][40]

AÇIKLAMA:

Bu hadiste geçen Allah'a taatle ilgili olan nezirle, Allah'a isyanla ilgili olan nezirler hakkında daha önce yeterli açıklama yapılmıştır, burada tekrar

etmeyeceğiz (meselâ 5729, 5743. hadislerin açıklamaları görülmelidir.)[41]

---

[1] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/89.

[2] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/90.

[3] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/90.

[4] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/90-92.

[5] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/93.

[6] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/93-94.

[7] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/94.

[8] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/95.

[9] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/95.

[10] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/96.

[11] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/96.

[12] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/97.

[13] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/97-98.

[14] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/98.

[15] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/98.

[16] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/99.

[17] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/99.

[18] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/99.

[19] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/100.

[20] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/100-101.

[21] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/101.

[22] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/101-102.

[23] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/102.
[24] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/102-103.
[25] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/103.
[26] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/103.
[27] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/103-104.
[28] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/104.
[29] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/105.
[30] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/106.
[31] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/106.
[32] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/106.
[33] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/107.
[34] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/107-108.
[35] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/108.
[36] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/109.
[37] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/109-110.
[38] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/110.
[39] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/110-111.
[40] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/111.
[41] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/111.

AF VE MAĞFİRET BÖLÜMÜ

UMUMİ AÇIKLAMA:

Af ve mağfiret bahsinin günah, tevbe gibi başka bahislerle de ilgisi vardır. Bilhassa günah mefhumu olmak üzere bu tabirlere, geçmiş bahislerde zaman zaman temas edilmiştir. Esasen bunları birbirinden ayrı mütalaa etmek mümkün değildir. Sözgelimi insan günah işleme fıtratında yaratılmıştır, ama tevbe emredilmiştir. Cenab-ı Hakk tevbe edenleri sevmekte ve tevbeleri kabul etmekte, günahkârı affetmektedir. Böylece kul da kulluğunu anlamak suretiyle manevi yükseklik kazanmaktadır.

Şu halde bu mefhumları, İslam'ın bu meseledeki umumi telakkileri çerçevesinde kavramaya çalışmak daha uygun olacaktır. Öyleyse meselenin anlaşılmasını, yaratılışla başlatıp insanın kemaliyle sonuçlanan bir vetire çerçevesinde anlamak gerekecektir.

Yaratılış: İnsanoğlu, hayvan ve melek dediğimiz iki sınıf şuur ve hayat sahipleri arasında orta bir mevkidedir: Hayvanlar, şehvet (arzular) sahibi fakat aklı olmayan bir tabaka teşkil ederler. Akılları olmadığı için davranışlarını tabiî insiyaklarla -ki buna içgüdü diyoruz- yürütürler, bu yüzden sorumlulukları yoktur. Melekler ise, şuur ve hayat sahibi olmakla birlikte şehvetleri yoktur. Onların şerre kabiliyetleri de yoktur.Verilen vazifeleri yaparlar. Dereceleri ne düşer ne de yükselir, hep sâbit kalır. İnsanlar ise, orta bir tabakadır. Hayvanlarla müşterek olan şehvetlere de sahip, meleklerle müşterek olan akla da... Kendisine içgüdüye bedel şeriat verilmiştir, irade verilmiştir. İradesi ile şeriata uyarak aklını o yolda kullanırsa melekleri geçebilir. İradesi ile şehvete uyar aklını o yolda kullanırsa hayvanlardan aşağı düşer. Şu halde Cenâb-ı Hakk insana sonsuzca alçalma ve sonsuzca yükselme imkanı tanıyan bir fıtrat, bir mertebe vermiştir. Yükselmenin yolu, ihtiyar da denen irade-i cüz'iyyesini kullanarak, şuurla dinin emrettiği şeyleri tercih etmekten, aklını bu yolda kullanmaktan geçer. Alçalmanın yolu ise, şeriata değil, şehvetlere uymaktan, aklını o yolda kullanmaktan geçer. İnsanoğlunun bu kaçınılmaz kaderi en veciz şekilde Tîn suresinde beyan edilmiştir: "Biz insanı en güzel şekilde yarattık. Sonra onu aşağıların aşağısına çevirdik. Ancak iman edip de güzel güzel amellerde, bulunanlar başka. Çünkü onlar için kesilmez mükâfatlar vardır" (4-6).

İnsanın, hayır-şer arasında imtihana maruz bir fıtrata sahip olduğunu Gazali şöyle ifade eder: "Şer, insanın yaratılış toprağına katılıp yoğurulmuştur, çok

nadir hallerde onu terkeder. Öyleyse insanın gayretlerinin hedefi, hayrını şerrine gâlib kılmak olmalıdır."
Diğer mahluklar arasında böyle bir durumda yaratılan insan, şehvete uymakla şeriata uymak, inanmakla-inanmamak, hayır yapmaklaşer yapmak, iradesini iyi veya kötü istikamette kullanmak arasında imtihan edilecektir.
Bu imtihan onun kaçınılmaz kaderidir. Zira o, ne hayvandır ki, sadece şehvetine tabi olsun, ve ne de melektir ki sâdece hayra va akla tâbi olsun.
İmtihan müddeti, yani hayatı boyunca, insan, kötülük işlemekle imtihanı ebediyyen kaybetmiş olmadığı gibi, iyi iş yapmakla da kurtuluşu garanti etmiş değildir. İyilikten sonra kötülüğe düşebileceği gibi, kötülükten sonra da tekrar iyiliğe geçebilir.
İnsan bu iyilik-kötülük cepheleri arasında bir saat rakkâsesi durumunda olduğu için, Cenâb-ı Hakk tevbe emretmiştir. Kötülük yapınca tevbe etmelidir, Allah tevbeleri kabul eder, affeder, Allah'ın bellibaşlı sıfatları arasında rahmet (kullara acıma) vardır. Tevvâb, yani tevbeleri kabul edici olmak O'nun bir diğer vasfıdır.
Gafûr (günahları örtücü) olmak, Afuvv (bağışlayıcı, cezayı terkedici) olmak gibi, Allah başka sıfatlara da sahiptir.
Şu halde, bu sıfatlarıyla da Cenâb-ı Hakk'ın kullar tarafından idrak edilebilmesi için, o sıfatlarıyla Allah'a müracaatlarımızı gerektirecek hallere düşeceğiz demektir. Tıpkı hastalanınca Şâfi, rızka muhtaç olunca Rezzâk, âciz kalınca Kadîr... isimlerine müracaat ettiğimiz ve o sıfatlarıyla Allah'ı tanıdığımız gibi...
Şu halde günah, Allah'ın, insanlar tarafından bütün sıfatlarıyla tanınmasında zaruri olan vâsıtalardan biridir. İslâm'ın günah görüşünün hristiyanlarınki ile karıştırılmaması gerek. Onlar, insanoğlunun, Hz. Âdem'le Havvâ'nın cennette yasak meyveden yemekle işledikleri günahı tevarüs ettiğine ve bu sebeple günahkar olarak doğduğuna inanır. İslâm böyle demez, "Her insan günahsız doğar ama günah işleyecek fıtrattadır. Büluğa kadar günahsız sayılsa da, günah işlemesi kaçınılmazdır" der. Bu telakkinin devamında, hristiyanlar doğuştan gelen aslî günahtan kurtuluşu vaftiz (hristiyan) olmaya bağlar. İslâm işlenen günahın tevbe ile affedilebileceğini söyler. Ayrıca tevbe doğrudan Allah'a yapılmalıdır, araya hiçbir mahluk konmaz, kişi her zaman her yerde tek başına tevbe edebilir. Şu günah affedilir, bu günah affedilmez diye bir ayırım yoktur. İhlasla, sıdkla, azimle, kesin kararla yapılan tevbe ile en büyük günahlar dahi affedilir. İslâm'a göre en büyük günah, küfür veya şirktir. Küfür ve şirk'ten dönüş, tevhîde geliş demek olan tevbe en makbul tevbedir, mutlaka kabul edilebileceğine inanılan tevbedir. Şu halde İslâm'a göre, af dışı tutulan bir günah yoktur. "...Ey kendilerine kötülük edip (günahta) aşırı giden kullarım! Allah'ın

rahmetinden umudunuzu kesmeyin. Doğrusu Allah günahların hepsini bağışlar. Çünkü O, bağışlayandır, merhametlidir" (Zümer 53).[1]

GÜNAHLA MANEVÎ MERTEBE KAZANMAK

İslâm'ın günah telakkisinde son derece ehemmiyetli bir nokta var ki, buna diğer dinlerde net olarak rastlamak imkansızdır. Kişi işlediği günahla, Allah'a daha ciddi bir ilticaya, daha ihlaslı bir yönelişe geçebildiği için, işlemiş olduğu günah sebebiyle mânevî yükselişe erebilmektedir. Âyet-i kerîme bu mühim hakikatı "günahların sevaba dönüştürülmesi" diye ifâde etmiştir: "Meğer ki (şirkden) tevbe edip iyi amel (ve hareket)de bulunan kimseler ola. İşte Allah bunların kötülüklerini iyiliklere çevirir. Allah gafûr ve rahîmdir" (Furkân 70).
Bu ma'nâyı açıklayan hadîsler var. Bunlardan biri 4142 numarada gelecektir: Resûlullah orada kişinin, yapmakta olduğu güzel ameller sebebiyle "günah işlemiyorum" havasına düşmesini, onun tevbe istiğfar gibi kulluğunu idrak ettirici son derece kıymeli bir ibadetten uzak kalmasına sebep olacağı için, günah işlemekten daha kötü bir ruh hali yani ucûb olarak tavsif etmekte, ümmeti için bundan korktuğunu ifâde buyurmaktadır. Evet, bu dinin sahibi, günah, sevab meselelerinde Allah namına beyanda bulunma yetkisine sahip yegane söz sahibi, Şârî olarak "ucb" un günahtan daha kötü bir şey olduğunu haber veriyor.
Bu, üzerinde durulması, düşünülmesi, hakkıyla anlaşılması gereken bir husustur.
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) günahlara karşı mâsum (korunmaya mazhar) olmasına ve hatta Tevbe sûresinde geçmiş ve gelecek günahlarının affedildiği müjdesinin verilmiş olmasına rağmen, günde en az yüz sefer tevbe ettiğini ifade etmiş, günah işlemediği, tevbeye ihtiyacı olmadığı hatırlatılınca da, "Allah'ın çok şükreden (şekûr) bir kulu olmayayım mı?" diye cevap vermiştir. 4143 numaralı hadîsin şerhinde zikri gelecek olan "En hayırlınız, tekrar tekrar günah işlediği halde tevbe edendir" hadisi de burada zikre değer.
Bazı ârifler demişlerdir ki: "Resûlullah, burada, ümmetinin hayırlılarının, işlediği günahın aldatamadığı, Allah'ın affedici olduğunu unutturamadığı böylece tevbe ile O'na dönen kimseler olduğunu haber veriyor." Bazı âlimler de: "Bazı günahlar vardır, mü'min için, birçok ibadetten daha faydalıdır. Böylece, çok tevbe eden biri olur. Tevbeden ayrılmayan kimse ise, bu sayede Allah'ın sevdikleri arasında yer alır. Nitekim âyet-i kerime'de "Muhakkak ki Allah tevbe edenleri sever" (Bakara 222) buyrulmuştur."
Şu halde tevbede herkesin anlayamayacağı bir sır, insanı makbûl kullukta

muvaffak eden bir iksir var. Bu sırrı anlayıp da günah lekelerine bulaşmadan tevbeyi kendine şiar edinenler mânevî kazançların bereketine ererler. Bunu idrak edemeyenler, günahlarla kirlendikten sonra bu kirliliğin şuuruna erip, ondan arınmak için tevbeye koşarsa, işte bunlara Cenâb-ı Hakk rahmetiyle yüce mertebeler vaadetmekte ki, bunlardan biri de günahların sevaba dönüşmesidir. Bu nasıl olur? diye tereddüte gerek yok, ilâhî ihbar öyledir, ilâhî rahmet bu kadar geniştir; bize, inanıp teslim olmak, o zanla O'na koşmak gerek. Zira Rab Teâlâ Hazretleri, -bir hadîs-i kudsîde tebliğ edildiği üzere- kuluna, o kulun Allah hakkında beslediği zanna göre muamele edecektir. Öyleyse bize düşen, işlediğimiz günahların sevaba çevrilebileceğine inanarak sıdk ile, ihlas ile, tevbe-i nasuh ile tevbe etmek, yalvarmak, dergah-ı ilahide gözyaşı dökmektir.[2]

KULLUK EDEBİ:

Burada şunu belirtmemiz gerekir: Yukarıda yapılan açıklamaları menfi istikamette anlayıp, bir kısım günahlara fetva yapmak da mümkündür: "Öyle ya, madem günahlar sevaba dönüşebiliyor, önce günah işleyip sonra da tevbe etsek olmaz mı?"

Böyle bir düşünce, her şeyden önce kulluk edebine yakışmaz. Cenâb-ı Hakk'ı imtihan etmek, dinin ahkâmıyla alay etmek, ciddiye almamak gibi birma'nâ taşır. Bu halet-i ruhiye ile işlenen günahların tevbesi makbul olur mu; Cenab-ı Hakk'ın rahmetini celbedebilir mi, garantimiz yok. Zira bir başka âyet-i kerime, affedilecek günahın cehaletle işlenmiş olma şartını zikretmektedir. "Allah, kötülüğü cehaletle (bilmeyerek) yapıp da hemen tevbe edenlerin tevbesini kabul etmeyi üzerine almıştır. Allah işte onların tevbesini kabul eder. Allah bilendir, hakîm olandır" (Nisâ 17).

Bu âyetle, daha önce kaydettiğimiz "bütün günahları affeder" âyeti arasında tezat mevcut değildir. Zira orada her çeşit, yani bilerek işlenen günahları da affedebileceği ifade edilmekte ise de bu âyette, cehaletle işlenen günahların affına "garanti" verilmektedir. Ayrıca "tevbe ederim" düşüncesi ile günah işleyen kimse, tevbe etme fırsatı bulabilecek mi, ömrü vefa edecek mi, davranışı gadab-ı ilahiye dokunduğu takdirde Allah kendisine tevbeye dönüş fırsatı verecek mi, bunları da düşünmesi gerekir.

Hangi açıdan bakarsak bakalım, Allah'ın affedici oluşunu gözönüne alarak günah işlemek büyük bir aldanmadır. Kulluk edebine hiç uymamaktadır, böyle bir durumdan Allah'a sığınırız.[3]

TEVBENİN EDEBİ:

Tevbemizin kabul olması hepimizin arzusudur. Bu sebeple âlimlerimiz, âyet ve hadislerde gelen açıklamaları gözönüne alarak makbul tevbenin şartlarını tesbit etmeye çalışmışlardır.

Nevevî hazretleri şöyle der: "Tevbe, lügat olarak dönüş (rucû) demektir. Öyleyse tevbe de günahtan dönüştür. Bu dönüşün (tevbenin) üç rüknü vardır:

* Günahtan kopmak, kesinlikle terketmek.
* Bu günahı işlediğine pişman olmak.
* Bir daha o günahı işlememeye azmetmek, kesin karar vermek."

Nevevî devamla der ki: "Eğer tevbe edilen günah, bir insanın hukukuna karşı işlenmiş ise, bir dördüncü rükün daha var:

* Bu hak sahibi ile helallaşmak."

Nevevî şu kıymetli bilgileri vermeye devam eder: "Tevbenin aslı nedamettir, pişmanlıktır. Bu, onun en büyük rüknünü teşkil eder. Ülemâ, bütün günahlardan tevbe etmenin vacib olduğunda ittifak eder. Ve tevbeyi, günah işler işlemez yapmak gerekir, geleceğe bırakmamalıdır. Günah büyük olmuş, küçük olmuş farketmez. Tevbe, İslam'ın en mühim prensiplerinden te'kid edilmiş esaslarından biridir. Ehl-i Sünnete göre şer'an, Mu'tezile'ye göre aklen vacibtir. Bütün şartlarına uyularak yapılmış olsa bile, Ehl-i Sünnet'e göre, tevbenin kabul edilmesi Allah'a vacib değildir. Ancak Allah'ın kerem ve fazlı ile kabul edeceği umulur. Allah'ın kabul edeceğini Mutezile'nin aksine şeriatla ve icma ile biliyoruz. Bir kimse bir günahına tevbe etse, o günahı, bilahare tekrar hatırlayınca tevbeyi yenilemek gerekir mi; bu hususta Ehl-i Sünnet ihtilaf etmiştir. İbnu'l-Enbarî: "Vacibtir" der, İmamu'l-Harameyn "Vacib değildir" der. Bir kimse bir başka günahta musır olsa bile, bir günahtan yapacağı tevbe sahihtir. Bir kimse bir günaha karşı şartlarına uyarak sahih bir tevbe yapsa, sonra bu günaha tekrar dönse, ona bu ikinci günah yazılır, önceki tevbesini ibtal etmez. İki meseledeki Ehl-i Sünnetin görüşü budur...

Ayrıca, kafirin küfründen tevbesi, kesinlikle makbuldür. Diğer çeşit tevbeler kesinlikle makbul müdür, yoksa zannî midir, Ehl-i Sünnet bu hususta ihtilaf eder. İmamu'l-Haremeyn zannî olduğunu kabul etmiştir. Esahh olan görüş de budur." [4]

TEVBENİN MAKBUL OLMASININ DİGER ŞARTLARI

Yaptığımız tevbenin makbul olması için ülemânın koyduğu dört şartı Nevevî'den naklen kaydettik. Burada şunu da ilave etmemiz gerekmektedir: Tevbe, duanın bir çeşididir. Öyleyse dua bahsinde belirtilen şartlara da tevbe sırasında riayet etmek, tevbemizin makbul olma şansını artıracaktır.
* Önce maddi sadaka vermek.

* Mübarek mekanlarda (Ravza-i Mutahhara, Ka'be, Mescid-i Aksa, camiler, ön saf... gibi) yapmak.

* Mübarek zamanlarda (Ramazanda, Kadir gecesinde, diğer mübarek gün ve gecelerde, cuma gününde, saat-ı icabe'de, her gün seher vaktinde, ilk vaktinde kılınacak farz namazların arkasında, abdest alınca kılınacak iki rekat nafilenin peşinde... vs.) yapmak.

* Tevbeye salavatla başlamak, salavatla bitirmek.

* Kur'an ve hadiste gelen (me'sur) tevbelerle tevbe etmek.

* Abdestli olarak tevbe etmek... vs.[5]

-4141 -1- عن أبي أيوب رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولَ اللّهِ #: لَوْ أنَّكُمْ تُذْنِبُونَ لَذَهَبَ اللّهُ تَعالى بِكُمْ وَخَلَقَ خَلْقاً يُذْنِبُونَ فَيَغْفِرُ لَهُمْ[. أخرجه مسلم والترمذي .

1. (4141)- Ebu Eyyub (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Eğer siz hiç günah işlemeseydiniz, Allah Teâlâ hazretleri sizi helak eder ve yerinize, günah işleyecek (fakat tevbeleri sebebiyle) mağfiret edeceği kimseler yaratırdı." [Müslim, Tevbe, 9, (2748); Tirmizî, Da'avât 105, (3533).][6]

-4142 -2- ولمسلم عن أبي هريرة قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَوْ لَمْ تُذْنِبُوا لَخَشِيتُ عَلَيْكُمْ مَا هُوَ أشَدُّ منْهُ، وَهُوَ الْعُجْبُ« .

2. (4142)- Müslim'de Ebu Hüreyre'nin bir rivayeti şöyledir: "Resûlullah

(aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Nefsim kudret elinde olan Zat'a yemin ederim ki, eğer siz hiç günah işlemeseniz, Allah sizi toptan helak eder; günah işleyen, arkadan da istiğfar eden bir kavim yaratır ve onları mağfiret ederdi." [Müslim, Tevbe 9, (2748).]
Rezîn şu ziyadede bulundu: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdu ki: "Nefsim elinde bulunan Zat-ı Zülcelâl'e yemin olsun ki, günah işlemediğiniz takdirde ondan daha büyük olan ucb'e düşeceğinizden korkarım." [Bu rivayet, Münzirî'nin et-Terğîb ve't-Terhîb'inde kaydedilmiştir (4, 20).][7]

AÇIKLAMA:

Tîbî der ki: "Hadiste, Allah hususunda aldananların vehmettikleri gibi, günah işlemekte berdevam olanlara teselli mevcut değildir. Zira, Peygamberler aleyhimüsselam, insanları günahlara banmaktan kurtarmak için gönderildiler. Hadis, Allah Teâlâ Hazretlerinin affını, günahkârları tevbeye teşvik için onlara olan mağfiretini beyan etmektir. Öyleyse hadisten murad olan ma'nâ şöyle olmalıdır: Allah Teâlâ, muhsin olanlara vermeyi sevdiği gibi, günahkar olanları da affetmeyi sevmektedir. Buna, Allah'ın birçok ismi delalet eder: "Gaffâr, Halîm, Tevvâb, Afüvv gibi. Yahud, kullarını tek bir şe'n üzere yaratmamıştır, nitekim melekler günah işlemekten uzak olarak yaratıldığı halde, insanlar farklı meyillerle yaratılmıştır. Bir kısmı hevâya meyyaldir, onun gereklerini yapma durumundadır. Allah, bu fıtratta olanları hevaya uymaktan kaçınmakla mükellef kılar ve ona yaklaşmayı yasaklar. Hevâ ile mübtela ettikten sonra tevbeyi öğretir. Eğer ibtilaya rağmen hevaya uymazsa ecri Allah'a aittir. Eğer yolu şaşırırsa, önünde tevbe vardır."[8]

-4143 -3- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: فىمَا يَحْكِي عَنْ رَبِّهِ عَزَّ وَجَلَّ. قَالَ أَذْنَبَ عَبْدٌ فقَالَ: اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي ذَنْبِي. فقَالَ اللّهُ تَعالى: أَذْنَبَ عَبْدِي ذَنْباً، فَعَلِمَ أَنَّ لَهُ رَبًّا يَغْفِرُ الذَّنْبَ وَيَأْخُذُ بِالذَّنْبِ. ثُمَّ عَادَ فَأَذْنَبَ. فقَالَ: أيْ رَبِّ اغْفِرْ لِي ذَنْبِي. فقَالَ اللّهُ تَعالى: أَذْنَبَ عَبْدِى ذَنْباً، فَعَلِمَ أَنَّ لَهُ رَبًّا يَغْفِرُ الذَّنْبَ وَيَأْخُذُ بِالذَّنْبِ. ثُمَّ عَادَ فَأَذْنَبَ فقَالَ: يَا رَبِّ اغْفِرْ لِي. فقَالَ اللّهُ تَعالى: أَذْنَبَ عَبْدِي، فَعَلِمَ أَنَّ لَهُ رَبًّا يَغْفِرُ الذَّنْبَ وَيَأْخُذُ بِالذَّنْبِ. اعْمَلْ مَا شِئْتَ فَقَدْ غَفَرْتُ لَكَ[. أخرجه الشيخان .

3. (4143)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (bir hadis-i kudsî'de) Rabbinden naklen buyururlar ki: "Bir kul günah işledi ve: "Ya Rabbi günahımı affet!" dedi.
Hak Teâlâ da: "Kulum bir günah işledi; arkadan bildi ki günahları affeden veya günah sebebiyle cezalandıran bir Rabbi vardır."
Sonra kul dönüp tekrar günah işler ve: "Ey Rabbim günahımı affet!" der.
Allah Teâlâ Hazretleri de:
"Kulum bir günah işledi ve bildi ki, günahı affeden veya günah sebebiyle cezalandıran bir Rabbi vardır."
Sonra kul dönüp tekrar günah işler ve: "Ey Rabbim beni affeyle!" der. Allah Teâlâ da:
"Kulum günah işledi ve bildi ki, günahı affeden veya günah sebebiyle muâheze eden bir Rabbi olduğunu bildi. Dilediğini yap, ben seni affettim!" buyurdu." [Buhârî, Tevhid 35; Müslim, Tevbe 29, (2758).][9]

AÇIKLAMA:

1- Âlimler umumiyetle tevbe ile istiğfar arasında bir fark gözetirler ve bu hadisin açıklaması sadedinde bu farkı belirtmeye çalışırlar. İbnu Hacer'den kaydedeceğimiz müteakip nakiller ve yorumlarda bu husus görülecektir.
İbnu Battal demiştir ki: "Bu hadis, günahta ısrar eden kimsenin durumunun Allah'ın meşîetine kaldığını gösterir: Allah dilerse azab verecek, dilerse affedecektir. Affı, onun yaptığı haseneleri galib kılarak olacaktır. O haseneler de kendini affeden ve azab eden bir Rabbinin var olduğuna olan inancı ve buna binaen O'ndan mağfiret dilemesidir. Bu hususa şu âyet delâlet eder: "Kim bir hasene getirirse ona on misli ecir vardır" (En'âm 160). Tevhid'den daha büyük bir hasene yoktur. Denirse ki: "Kişinin Rabbine istiğfarı kuldan vâki olan bir tevbedir." Cevaben deriz ki: "İstiğfar mağfiret talebinden daha ileri bir şey değildir. Onu, bazan günahta ısrarlı olan kimse de, tevbekâr da taleb eder. Hadiste, affedilmesini istediği günahta tevbekâr olduğuna delil yoktur. Zira tevbenin tarifi: Günahtan vazgeçmek, bir daha geri dönmemeye azmetmek ve ondan tamamen kopmaktır. Tek başına istiğfardan bu ma'nâ anlaşılmaz." Başka âlimler de şöyle demiştir: "Tevbenin şartı üçtür: "Günahtan ayrılmak, pişman olmak, bir daha dönmemeye azmetmek." Günahtan vazgeçme tabiri nedamet

ma'nâsını ifade etmez, bilakis o, kopma ma'nâsına daha yakındır." Bazı âlimler de: "Tevbede, kendinden günahın vâki olması üzerine nedametin tahakkuk etmesi kafidir, zira, bu (nedamet) ondan kopmayı ve bir daha dönmeme azmini gerektirir. Bu iki şey, nedametten neş'et eder, onunla birlikte bulunan diğer iki asıl değildir. Bu sadedde olmak üzere hadiste "Nedamet tevbedir" hükmü gelmiştir."

Kurtubî, el-Müfhim'de der ki: "Bu hadis, istiğfarın faydasının büyüklüğüne, Allah'ın fazlının büyüklüğüne, rahmetinin, hilminin, kereminin genişliğine delalet eder. Fakat bu istiğfar, günahta ısrar düğümlerini çözen ve nedameti hâsıl eden bir dile mukârin olarak, ma'nâsı kalbte sabit olan istiğfardır. İşte bu, tevbenin tercümesidir. Buna şu hadis şehadet eder: "Hayırlınız günaha düşmüş tevbekârdır." Müfetten'in ma'nâsı, "günahı tekerrür edip[10] tevbe eden kimse" demektir. Yani her ne zaman günah işlerse derhal tevbeye koşan kimsedir. Diliyle "estağfirullah" deyip kalbiyle o günahta ısrar eden değil; böyle birisi, istiğfarı da istiğfara muhtaç olan kimsedir."

İbnu Hacer, bu hususa İbnu Ebi'd-Dünya'nın İbnu Abbâs'tan tahriç ettiği şu merfu hadisi şahid olarak kaydeder: " "Günahtan tevbe eden, günah işlememiş kimse gibidir, günahtan istiğfar edip işlemeye devam eden, Rabbi ile istihza (alay) eden gibidir." Râcih olan şu ki, "Günahtan istiğfar edip..." diye başlayan kısım İbnu Abbâs'ın sözüdür. Evvelki kısım, İbnu Mâce ve Taberânî'de İbnu Mes'ud hadisi olarak kaydedilmiştir. خِيَارِكُمْ كُلُّ مُفَتَّنٍ تَوَّابٍ hadisini de Deylemî, Müsnedü'l-Firdevs'te Hz. Ali'den kaydetmiştir. Kurtubî der ki: "Bu hadisten elde edilen fâide şudur: "Günaha tekrar bulaşmaya yönelmek, tevbeyi bozmak olması haysiyetiyle ikinci sefer işlenen günah her ne kadar yeni başlamaktan daha kötü ise de, tevbeye avdet, onu ilk defa yapmaktan daha iyidir, çünkü tevbeye ikinci kere meyil, kerim olan Allah'tan talebe devam ve istediğinde ısrar ve O'ndan başka affedicinin olmadığını itiraftır." Nevevî de şunu söyler: "Hadiste şu hüküm vardır: Günahlar, yüz kere, hatta bin ve daha çok kere tekrar edilse de kişi her seferinde tevbe etmişse tevbesi makbuldür. Veya bütün günahlardan bir tek tevbe ile tevbe etse yine de tevbesi sahihtir.

2- Hadisin sonunda geçen "Dilediğini yap..." ibaresinin ma'nâsı: "Günah işlemeye devam edip arkadan da tevbe ettikçe seni affederim" demektir. Kitabu'l-Ezkar'da er-Rebî İbnu Haysem'in şu sözü kaydedilmiştir: "Estağfirullah ve etubu ileyhi (Allah'tan mağfiret diliyor, O'na tevbe ediyorum)" deme. Bu söz, yapmadığın takdirde yalan ve günah olur. Bilakis şöyle söyle: "Allahümmağfir

lî ve tüb aleyye. (Allah'ım, beni mağfiret et ve bağışla.)" Nevevî der ki: "Bu güzeldir, ancak estağfirullah demenin mekruh olması ve bunu "yalan"la tesmiye muvafık olmaz. Zira, estağfirullah'ın ma'nâsı Allah'ın mafiretini taleb ediyorum demektir, bu yalan olamaz." İbnu Hacer, bu meselede Nevevî'ye değil, er-Rebî'ye hak verir ve "Tevbe edip de tevbesini yerine gtirmemek Rebînin dediği üzere "yalan"dır der. Ayrıca Rebî'nin sadece estağfirullah kısmını değil her iki lafzı da kasdetmiş olmasının muhtemel olduğunu ve sözünün tamamının sahih olduğunu belirtir.

3- İstigfar'la da ilgili olarak İbnu Hacer şu açıklamayı kaydeder:"es-Sübkî el-Kebîr'in, Hulbiyat'ında gördüm, diyordu ki: "İstiğfar, mağfiret talebidir, bu lisanla veya kalble veya her ikisiyle de olur. Birincisi faydalıdır, zira söylemek sükuttan hayırlıdır, hem de dil hayırlı söze alışır. İkincisi de cidden faydalıdır. Üçüncü ise, her ikisinden daha faydalıdır, ancak kalb ve lisan, tevbe olmadıkça günahı temizleyemezler. Zira günahta musır olan âsi mağfiret diler de, bu, ondan tevbenin de olmasını gerekli kılmaz." Sübkî, sözünü şöyle noktalar: "İstiğfarın "tevbe"den farklı bir ma'nâ taşıdığı hususunda söylediğim söz, kelimenin vaz'edilişi itibariyledir. Ancak pek çok âlim nazarında gâlib olan husus estağfirullah lafzının tevbe ma'nâsında olduğudur. Öyleyse kimin inancı böyle ise, bu kimse şüphesiz estağfirullah'la tevbe murad ediyor demektir."

Sübkî son olarak der ki: "Bazı âlimler, "Tevbenin, istiğfâr olmadıkça eksik olacağını, tamam olması için mutlaka istiğfar da gerektiğini söylerler ve bu kanaatlerine şu âyeti delil gösterirler: "Rabbinizden mağfiret dileyin ve Ona tevbe edin ki..." (Hud 3).[11]

-4144 -4- وعن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: يَقُولُ اللّهُ تَعالى: يَا ابنَ آدَمَ، إنَّكَ مَا دَعَوْتَنِي وَرَجَوْتَنِي غَفَرْتُ لَكَ عَلى مَا كَانَ مِنْكَ وَ أُبَالِي، يَا ابنَ آدَمَ لَوْ بَلَغَتْ ذُنُوبُكَ عَنَانَ السَّمَاءِ ثُمَّ اسْتَغْفَرْتَنِي غَفَرْتُ لَكَ وَ أُبَالِي يَاابْنَ آدَمَ إنَّكَ لَوْ أتَيْتَنِي بِقُرَابِ ا'رْضِ خَطَايَا ثُمَّ لَقَيْتَنِي َ تُشْرِكُ بِي شَيْئاً تَيْتُكَ بِقُرَابِهَا مَغْفِرَةً[. أخرجه الترمذي.»والعنانُ« السحاب، وقيل ما عنّ لك منها. أى ظهر.»وقُرَابُ ا'رض« ما يقارب ملئها .

4. (4144)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah Teâlâ Hazretleri diyor ki: "Ey âdemoğlu! Sen

bana dua edip, (affımı) ümid ettikçe ben senden her ne sâdır olsa, aldırmam, ben seni affederim. Ey âdemoğlu! Senin günahın semanın bulutları kadar bile olsa, sonra bana dönüp istiğfar etsen, çok oluşuna bakmam, seni affederim. Ey âdemoğlu! Bana arz dolusu hata ile gelsen, sonunda hiç bir şirk koşmaksızın bana kavuşursan, seni arz dolusu mağfiretimle karşılarım." [Tirmizî, Da'avât 106, (3534).][12]

-4145 -5- وعن جندبَ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: قَالَ رَجُلٌ وَاللّهِ َ يَغْفِرُ اللّهُ لِفَنٍ. وَإنَّ اللّهَ تَعالى قَالَ: مَنْ ذَا الَّذِي يَتَألَّى عَلىَّ أنْ َ أغْفِرُ لِفَنٍ. فَإنِّي قَدْ غَفَرْتُ لَهُ وَأحْبَطْتُ عَمَلَكَ[. أخرجه مسلم.و»التَّألِّي« الحلفُ واليمينو»إحباطُ العَمَلِ« إبْطَاله وترك الجزاء عليه .

5. (4145)- Cündeb (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bir adam: "Vallahi Allah falancayı mağfiret etmiyecek!" diye kesip attı. Allah Teâlâ Hazretleri de: "Falancaya mağfiret etmiyeceğim hususunda yemin eden de kim? Ben ona mağfiret ettim, senin amelini de iptal ettim!" buyurdu." [Müslim, Birr 137, (2621).][13]

AÇIKLAMA:

Nevevî der ki: "Hadiste, Ehl-i Sünnet'in, Allah affetmek isteyince, tevbesiz de günahı affedebileceğine dair görüşüne delil vardır. Mutezile ise, bu hadisle büyük günahların ameli ibtal edeceğine istidlal etmişlerdir. Ehl-i Sünnet, amelin ancak küfürle düşeceğine hükmetmiştir. Bu hadisteki adamın amelinin ibtali meselesi "seyyiatının mukabili olarak düşmüştür de, mecazi olarak ibtal diye isimlenmiştir" şeklinde te'vil edilmiştir. Ehl-i Sünnet, ayrıca, adamın küfrü gerektiren bir başka amelin cereyan etmiş olma ihtimalini de ileri sürmüştür. "Mamafih, bu haber bizden önceki şeriatlerin birine aittir ve o şeriatte hüküm böyledir (büyük günahlar da ameli iptal ederdi)."[14]

-4146 -6- وَعَنْ أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسولُ اللّهِ #: كَانَ فى بَنِي إسْرَائِيلَ رَجُنِ مُتَوَاخِيَانِ أحَدُهُمَا مُذْنِبٌ وَاŒخَرُ

فِي الْعِبَادَةِ مُجْتَهِدٌ. فَكَانَ الْمُجْتَهِدُ َ يَزَالَ يَلْقى اŒخَرَ عَلى ذَنْبٍ. فَيَقُولَ: أَقْصِرْ. فَوَجَدَهُ يَوْماً عَلى ذَنْبٍ. فقَالَ: أَقْصِرْ. فقَالَ: خَلِّنِي وَرَبِّي، أَبُعِثْتَ عَلَيَّ رَقِيباً؟ فقَالَ لَهُ: وَاللّهِ َ يَغْفِرُ اللّهُ لَكَ، أَوْ قَالَ َ يُدْخِلُكَ الْجَنَّةَ. فقَبَضَ اللّه أَرْوَاحَهُمَا فَاجْتَمَعَا عِنْدَ رَبِّ الْعَالَمِينَ. فقَالَ الرَّبُّ تَعالي لِلْمُجْتَهِدِ: أَكُنْتَ عَلى مَا فِى يَدَيَّ قَادِراً؟ وَقَالَ لِلْمُذْنِبِ: اذْهَبْ فَادْخُلِ الْجَنَّةَ بِرَحْمَتِي، وقَالَ لِŒخَرِ: اذْهَبُوا بِهِ إلى النَّارِ قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْه: تَكَلَّم واللّهِ بِكَلِمَةٍ أَوْ بَقَتْ دُنْيَاهُ وَآخِرَتَهُ[. أخرجه أبو داود.ومعنى »أَوْبقت« أهلكت .

6. (4146)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Benî İsrail'de birbirine zıd maksad güden iki kişi vardı: Biri günahkârdı, diğeri de ibadette gayret gösteriyordu. Âbid olan diğerine günah işerken rastlardı da: "Vazgeç!" derdi. Bir gün, yine onu günah üzerinde yakaladı. Yine, "vazgeç" dedi. Öbürü:
"Beni Allah'la başbaşa bırak. Sen benim başıma müfettiş misin?" dedi. Öbürü: "Vallahi Allah seni mağfiret etmez. Veya: "Allah seni cennetine koymaz!" dedi. Bunun üzerine Allah ikisininde ruhlarını kabzetti. Bunlar Rabbülâlemînin huzurunda bir araya geldiler. Allah Teâlâ Hazretleri ibadette gayret edene: "Sen benim elimdekine kâdir misin?" dedi. Günahkâra da dönerek: "Git, rahmetimle cennete gir!" buyurdu. Diğeri için de: "Bunu ateşe götürün!" emretti."
Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) der ki: "(Adamcağız Allah'ın gadabına dokunan münâsebetsiz) bir kelime konuştu, bu kelime dünyasını da, âhiretini de heba etti." [Ebu Dâvud, Edeb 51, (4901).][15]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, amele güvenmemek gereğinde canlı bir örnek sunmaktadır. Yapılan hayırlı amellere rağmen nasıl bir sonla karşılaşacağını kimse bilemez. Keza şer üzere olan kimselere karşı da peşin hükümlü olmamak, onların da hayırlı bir sonla bahtiyarlar zümresinden olabileceğini nazar-ı dikkate almak gerekmektedir. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), bir Müslim hadisinde "Kendisinden başka ilah olmayan zata yemin olsun, biriniz cennet ehlinin amelini işler işler, cennetle arasında bir zira'lık bir mesafe kala, kader galebe çalar, ateş ehlinin amelini işleyiverir ve ateşe gider. Biriniz cehennem ehlininin

amelini işler işler, cehennemle arasında bir zirâ mesafe kala kader galebe çalar ve cennet ehlinin amelini işler ve cennete girer."

Şu halde dinimizde amele güvenmemek, ölünceye kadar, Cenâb-ı Hakk'ın rahmetinden ümid, gadabından da korku üzere olmak esastır. Âlimler, kesinlikle "cennetliğim" veya kesinlikle "cehennemliğim" demeyü büyük günahlardan addetmişlerdir. Bir başkası hakkında verilecek hüküm de böyle. Kimse hakkında kesinlikle "cennetliktir", "cehennemliktir" gibi kesin hüküm verilemez. Bu gayba âşinâlık iddası olur. Dinimizde kesinlikle cennetlik olduğu belirtilen belli sayıda insan vardır, onlara Aşere-i Mübeşşere (on müjdelenmişler) denir.

Şu halde sadedinde olduğumuz rivayet, bu islâmî prensibi tesbit ve takrir etmektedir.[16]

-4147 -7- وعنه رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: كَانَ رَجُلٌ يُسْرِفُ عَلى نَفْسِهِ فَلمَّا حَضَرَهُ الْمَوْتُ قَالَ لِبَنِيهِ: إذَا أنَا مِتُّ فَأحْرقُونِي ثُمَّ اسْتَحْقُونِي ثُمَّ ذَرُّونِي فِي الرِّيحِ. فَوَاللّهِ لَئِنْ قَدَرَ عَليَّ رَبِّي لَيُعَذِّبَنِي عَذَاباً مَا عَذَّبَهُ أحَداً. فَلَمَّا مَاتَ فُعِلَ بِهِ ذَلِكَ. فَأمَرَ اللهُ ا۱رْضَ فَقَالَ: اجْمَعِي مَا فِيكِ مِنْهُ. فَفَعَلَتْ: فَإذَا هُوَ قَائِمٌ. فَقَالَ: مَا حَمَلَكَ عَلى مَا فَعَلْتَ؟ فَقَالَ: مَخَافَتُكَ يَا رَبِّ. فَغَفَرَ لَهُ بِذلِكَ[. أخرجه الثثة والنسائي.

7. (4147)- Yine Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bir adam vardı, (günah işleyerek nefsine zulmetmekte) çok ileri idi. Ölüm gelip çatınca oğullarına dedi ki: "Ben ölünce, cesedimi yakın, külümü iyice ezin ve rüzgarın önünde saçın, Allah'a yemin olsun, eğer Rabbim beni bir yakalarsa hiç kimseye vermediği azabı verir!" Ölünce, bu söylediği ona yapıldı. Allah da arz'a emrederek:

"Sende ondan ne varsa bana toplayıver!" dedi. Arz da topladı. Adam ayakta duruyordu. "Sen böyle bir vasiyeti niye yaptın?" diye Rabb Teâlâ sordu.

"Senden korktuğum için ey Rabbim!" cevabını verdi. Allah Teâlâ hazretleri bu cevap üzerine onu affetti." [Buhârî, Tevhid 35, Enbiya 50; Müslim, Tevbe 25, (2756); Muvatta, Cenâiz 51, (1, 240); Nesâî, Cenâiz 117, (4, 113).][17]

AÇIKLAMA:

1- Hadis Buhârî'de çeşitli vecihlerde gelmiştir ve her vechinde bir kısım farklılıklar mevcuttur.

2- Hadiste, adamın "Rabbim beni bir yakalarsa" (kelimesi kelimesine "Rabbim beni yakalamaya muktedir olursa" demesi, ölümden sonra dirilme hadisesini ve hatta, Allah'ın kudretini inkar ma'nâsı taşıdığı halde, bu adamın aff-ı ilahiye mazhar olması, ülemânın münakaşasına sebep olmuştur. Hattâbî şöyle der: "Adam dirilmeyi inkar etmiyor. Cahillik sebebiyle zannetti ki, kendine böyle yaparsa bir daha geri dönmeyecek ve azab görmeyecek. Nitekim bunu Allah'ın korkusundan yaptığını söylemekle imanını izhar etmiş olmaktadır."
İbnu Kuteybe der ki: "Mü'minlerden bir kısmı bazı sıfatlarda yanılırlar, bundan dolayı onlar tekfir edilmezler."
İbnu'l-Cevzî bu görüşü reddeder ve: "Kader sıfatının inkarı ittifakla küfürdür. Allah beni yakalamaya muktedir olursa" sözünün ma'nâsı, daraltmaktır. Nitekim فَقَدَرَ عَلَيْهِ رِزْقَهُ âyetinde de böyledir: "Allah kimin rızkını daraltırsa.." demektir" diye tevil eden de olmuştur" der.
Bazıları bu kimsenin Fetret devrinde olması sebebiyle imanın bütün şartlarını bilmeyeceği, bu sebeple bazı yanılgılara düşebileceği bizim açımızdan ciddi bir hata sayılabilecek yanlış sözler söyleyebileceği, bütün bunlara rağmen tekfir edilemeyeceği hususunu belirtmişlerdir.
Bazı âlimler, ye'sin dehşetinden ve üzerinde korkunun galebe çalmasıyla aklının gitmiş olacağından dolayı yanlış kelam ve davranışlara düşebileceği, o yanlış sözleri kasden, ifade ettiği ma'nâda söylemediğini, içinde bulunduğu halet icabı gaflet, zühul ve unutma gibi, sahibinin muâheze edilemeyeceği bir vasatta söylemiş olabileceğini ileri sürmüşlerdir. Bu meyanda "O şahsın şeriatinde kâfirin de mağfirete mazhar olmasının caiz olması" gibi kabulü mümkün olmayan tevile bile yer veren olmuştur.
Hadiste, anlatılan vak'anın, işlenen günah ne kadar büyük bile olsa Allah'ın rahmetinden ümid kesilmemesi gerektiği hakikatının herkesçe anlaşılabilecek ve zihinlerde kolayca yer edebilecek canlı bir temsil, bir mizansen üslubuyla anlatılmış olması da ihtimalden uzak değildir. Muhtevaya bu açıdan bakınca temsilde hata olmaz prensibiyle detaya değil, maksada hasr-ı nazar edilir ve bir kısım tekellüflü tevillere gerek kalmaz.[18]

4148- 8- وعن أمّ الدرداء رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]سَمِعْتُ أبَا الدَّرْدَاءِ رَضِيَ اللّهُ عَنْه يَقُولُ سَمِعْتُ رَسُولَ اللّهِ # يَقُولُ: كُلُّ ذَنْبٍ عَسَى اللّهُ أنْ يَغْفِرَهُ

إ مَنْ مَاتَ مُشْرِكاَ، أوْ مُؤْمِنٌ قَتَلَ مُؤْمناَ مُتَعَمِّداَ]. أخرجه أبو داود .

8. (4148)- Ümmü'd-Derdâ (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Ebu'd-Derdâ (radıyallahu anh)'ı işittim. Demişti ki: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı işittim, şöyle buyurdu: "Müşrik olarak ölenle, bir müslümanı haksız yere öldüren hariç, Allah bütün günahları affedebilir." [Ebu Dâvud, Fiten 6, (4270).][19]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, uzunca bir rivayetten bir parçadır. Hadisin zahiri, bir mü'mini meşru bir sebep olmadan taammüden (bile bile, kasıdla) öldüren kimsenin mağfirete mazhar olamayacağını ifade etmektedir. Nitekim bu ma'nâyı teyid eden âyet-i kerime de var: "Kim bir mü'mini taammüden öldürürse onun cezası ebedî kalacağı cehennemdir" (Nisa 93). İşte bu, İbnu Abbâs'ın görüşüdür. Ancak selefin cumhuru ve Ehl-i Sünnetin tamamı âyette gelen hükmü tağlize hamlettiler ve katilin tevbesinin de diğer günahkârların tevbesi gibi sahih olacağını söylediler. Ve dediler ki: "Cezası cehennemdir" sözünün ma'nâsı, "Hak Teâlâ'nın "Allah kendisine şirk koşanı affetmez, bunun dışında dilediğini affeder" âyetine temessüken (uyarak), dilerse onu mükâfatlandırır" demektir. Bu hususa delil doksandokuz kişiyi öldürüp sonra tevbe için râhibe gelince, "Bunun tevbesi yok" cevabı üzerine onu da öldürüp yüze tamamlayan İsrailli katildir. Bu durum, bu ümmetten öncekiler için sâbit olursa, kendinden önce mevcut olan birçok ağır teklifler üzerinden kaldırılmış olan bu ümmet için evleviyetle mevcuttur."

Yani, âlimler getirdikleri açıklamalara dayanarak bu hadisin zâhiriyle amel etmezler, teviliyle amel ederler.[20]

---

[1] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/527-529.

[2] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/529-530.

[3] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/530-531.

[4] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/531-532.

[5] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/532.

[6] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/533.

[7] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/533.

[8] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/533-534.

[9] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/534-535.

[10] Müfetten: Münâvî, bu kelimeyi: "Allah tarafında günaha imtihan edilen, sonra tevbe edip sonra günaha dönen, sonra tekrar tevbe eden" diye açıklar.

[11] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/535-537.

[12] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/537-538.

[13] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/538.

[14] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/538.

[15] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/539.

[16] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/539-540.

[17] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/541.

[18] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/541-542.

[19] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/542.

[20] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/543.

ALEMİN YARADILIŞI BÖLÜMÜ

Umumî Açıklama:

Yaratılış, yani varlığın başlangıcı meselesi düşünen insanlığın en eski meselelerinden biri, belki de birincisidir. Kendini tabiattan ayrı ve müstakil bir varlık olarak hisseden her insan, ilk iş olarak kendi aslını, insanlığın aslını düşünecek ve soracaktır. Bu mevzuda elde edeceği bilgi, kişiyi ister istemez, etrafını saran fizik çevrenin, yani Dünya'nın, semâvatın, Ay, Güneş ve yıldızların da aslını sormaya sevkedecektir.
İlk başlangıcı, menşei araştıran insan zihni orada kalmayıp, bunun tabiî sonucu olan bir başka soruya geçerek, sonumuz ne olacak, nereye gidiyoruz? diyecektir. Hülasa doğumla başlayıp, ölümle noktalanan bir hayat kaderine tâbi insanoğlu mebde ve meâdını hep soragelmiştir.
Nerden geldik, nereye gidiyoruz, bu dünyadaki işimiz nedir?
Buna cevap sadedinde felsefeler, nazariyeler ortaya atılmıştır. Tesadüfle başlatıp mutlak bir sonla tamamlayan, insanlığın encamını ademe atan maddeci felsefî görüşler olduğu gibi, ruhun ezeliyetini kabul eden ruhçu, mâneviyatçı görüşler de olmuştur.
Aslında dinler de bu suallere cevap vermek için vardır. Din tesâdüfî başlangıcı reddeder. "Bir saat intizamıyla belki daha dakik ve hassas çalışan Güneş Sistemi'miz ve kâinat çok usta bir yaratıcının elinden çıkmıştır" der, sağduyu sahipleri mevcudat arasındaki itme ve çekme kuvvetleri şeklinde tezâhür eden irtibâtı, birbirine zıt ve şuursuz unsurların hayatın devamında ortaya koydukları işbirliği ve tamamlayıcılığı kâinatın parçaları ve cüzleri arasındaki dakik ve hassas intizamı, bunların bir elden çıktığına, ustalarının çok mâhir ve kâdir olduğuna, yaratma işini irâde ve şuurla yaptığına delil kabul eder.
Varlık âlemi, İslâm dininde Nur-u Muhammedî tâbir edilen bir ilk maddeden yaratılmıştır, Kadir olan Yaratıcı "Ol!" emri ile an-ı vakitte, yaratılış ağacının çekirdeği durumundaki Nur-u Muhammedî'den ilk varlık filizini ortaya çıkarmış, bu filiz tıpkı bir ağaç gibi inkişaf edip serpilerek, sonunda insan meyvesini verecek kemale ermiştir. Peygamberimiz, yaratılışın bu tekâmül seyri içerisinde meyvelerin meyvesidir. En son olan en mükemmeldir, Fahr-i Kâinattır.
İşte dinimiz, yaratılışla ilgili bahisleri Nur-u Muhammedî mebdei ile Zât-ı Muhammedî müntehası arasındaki safhaları ve halkaları ana hatlarıyla

aydınlatacak şekilde yapar, bâzı ipuçları verir, fezlekeler sunar, tâli teferruata girmez. Vaz'edilen hülâsa ve fezlekeler, dünün müneccimleriyle bugünün astrolog ve faraziyecilerinin safsata ve fantezilerine kapılmayı önleyecek, buğdayla samanı ayırmaya yetecek açıklık ve zenginliktedir.
Şu halde aşağıda insanın yaratılışından, cin ve şeytanın, dünyanın yaratılışından, sema ve arşın yaratılışına kadar birçok meselede vârid olan hadislerden bazılarını göreceğiz.[1]

-1- عن عمران بن حصين رَضِىَ اللهُ عَنْهُما قال:]دَخَلْتُ عَلى رسولِ اللهِ # المَسْجِدَ فَأَتَى نَاسٌ مِنْ بَنِى تَمِيمٍ، فقَالَ: اقْبَلُوا البُشْرَى يَا بَنِى تَمِيمٍ، فقَالُوا: بَشَّرْتَنَا فأعْطِنَا مَرَّتَيْنِ، فَتَغَيَّرَ وَجْهُهُ، ثُمَّ دَخَلَ عَلَيْهِ نَاسٌ مِنْ أَهْلِ الْيَمَنِ، فقَالَ: اقْبَلُوا البُشْرَى يَا أَهْلَ اليَمَنِ إذْ لَمْ يَقْبَلْهَا بَنُو تَمِيمٍ، قَالُوا: قَبِلْنَا يَا رسولَ اللهِ، ثُمَّ قالُوا: جِئْنَا لِنَتَفَقَّهَ فِي الدِّينِ، وَلِنَسْألكَ عَنْ أَوَّلِ هذَا ا‘مْرِ مَا كَانَ؟ قالَ: كَانَ اللهُ تَعالى، وَلَمْ يَكُنْ شَئٌ قَبْلَهُ، وَكَانَ عَرْشُهُ عَلى المَاءِ، ثُمَّ خَلَقَ السَّمَواتِ وَا‘رْضَ، وَكَتَبَ فِي الذِّكْرِ كُلَّ شَئٍ[. أخرجه البخارى والترمذى .

1. (1684)- İmran İbnu Husayn (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Mescidde, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın huzuruna girmiştim. (O sırada) Benî Temim kabilesinden bir grup insan geldi. Onlara:
"Ey Benî Temim, size müjde olsun!" diyerek söze başlamıştı. Onlar hemen:
"Bize müjde verdin. Öyle ise (beytü'lmâlden) iki kere bağış yap!" diye talepde bulundular. Onların bu cevabı karşısında Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yüzünden rengi attı. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'ın huzuruna (Hayber'in fethi sırasında) Yemen halkından bir grup (Eş'ârî) girmişti. Onlara:
"Ey Yemenliler! Benî Temim'in kabul etmediği müjdeyi siz bari kabul edin!" dedi. Onlar:
"Kabul ettik ey Allah'ın Resûlü!" dediler ve arkadan ilâve ettiler:
"Biz dinimizi öğrenmeye ve bu (yaratılış) işinin başı ne idi, onu senden sormaya

geldik!" dediler. Bunun üzerine Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), mahlûkatın ve Arş'ın başlangıcını anlatmaya başladı:
"Bidayette Allah vardı, O'ndan önce başka bir şey yoktu. O'nun Arş'ı suyun üzerinde bulunuyordu. Sonra gökleri ve yeri yarattı. Sonra zikr (denen kader defterinde ebede kadar cereyan edecek) her şeyi yazdı." [Buhârî, Megâzî, 67, 74, Bed'u'l-Halk 1, Tevhid 22; Tirmizî, Menâkıb, 3946.][2]

-2- وعن أبى رزين العقيلى رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قال:]قُلْتُ يَارسُولَ اللّٰهِ: أيْنَ كَانَ رَبُّنَا قَبْلَ أنْ يَخْلُقَ خَلْقَهُ؟ قالَ: كانَ في عَمَاءٍ، وَمَا تَحْتَهُ هَوَاءٌ، وَمَا فَوْقَهُ هَوَاءٌ، وَخَلَقَ عَرْشَهُ عَلى المَاءِ[.قال أحمد، قال يزيد: »الْعَمَاءُ«: أى ليس معه شئ. أخرجه الترمذى .

2. (1685)- Ebu Rezîn el-Ukeylî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Ey Allah'ın Resûlü, dedim, mahlukatını yaratmazdan önce Rabbimiz nerede idi?" Bana şu cevabı verdi:
"Amâ'da idi. Ne altında hava, ne de üstünde hava vardı. Arşını su üzerinde yarattı."
Ahmed İbnu Hanbel dedi ki: "Yezid şunu söyledi: el-Amâ, yani "Allah'la birlikte başka bir şey yoktu" demektir." [Tirmizî, Tefsir, Hud (3108).][3]

-3- وعن طارق بن شهاب رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قال:]قال عُمرُ بنُ الخَطَّابِ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ: قامَ فِينَا رسولُ اللّٰهِ # مَقاماً فأخْبَرَنَا عَنْ بَدْءِ الخَلْقِ حَتَّى دَخَلَ أهْلُ الجَنَّةِ الجَنَّةَ، وَأهْلُ النَّارِ النَّارَ. حَفِظَ ذلِكَ مَنْ حَفِظَهُ، وَنَسِيَهُ مَنْ نَسيَهُ[. أخرجه البخارى.

3. (1686)- Târık İbnu Şihâb (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Ömer İbnu'l-Hattâb dedi ki: "(Birgün) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) aramızdan doğrularak mahlûkatın ilk yaratılışından başlayarak (geçmiş olan ve gelecek olan bütün safhaları) cennet ehlinin cennete, cehennem ehlinin cehenneme girmesine kadar anlattı. Bunu bir kısmı öğrendi, bir kısmı unuttu." [Buhârî, Bed'ul-Halk 1.][4]

AÇIKLAMA:

1- Bu üç rivayet, yaratılışın başlangıcı ile alâkalı açıklamalar ihtiva etmektedir. Bunlarda âlemin yaratılışının başlangıcı hakkında bazı özet bilgiler mevcut olmakla beraber, idrak ve anlayışımızın ihâta edemediği bazı ifadeler de mevcuttur. Anlaşılan temel fikirler şunlardır:
* Hiçbir mahluk yok iken Allah mevcut idi.
* Önce suyu ve su üzerinde Arş'ı yarattı[5]
* Sonra gökleri ve arzı yarattı.
* Cereyan edecek yaratılış fiillerini kader kitabında önceden yazdı. Vukuat bu yazıya göre cereyan etmektedir, hâdiselerin hiçbirinde tesadüf yoktur.
* Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), insanların merâkı ve sorması üzerine mebde ve meâdla ilgili açıklamalar yapmıştır.
Şu halde hadislerden elde edilen bu özet bilgiler, mü'mini, eşyanın ve âlemin ve hattâ beşeriyetin başlangıcı hususunda insanlığın merakını bir kısım boş tahminlerle tatmine çalışan nazariye mâceracılarının kapanına düşmekten kurtarmaya yeterlidir.
2- Hadislerde muğlak bırakılan hususlara gelince:
* el-Amâ الْعَمَاءُ lügat olarak ince bulut mânasına gelir ise de, Cenab-ı Hakk'a nisbet edilince insan idrakinde tecellî etmesi gereken mâna meçhul kalmaktadır. Selef, Cenab-ı Hakk'ın zatı ile ilgili tavsifatın mâhiyeti hususunda fikir beyanından kaçınıp, "inanırız, mahiyetini, ondan gerçek maksadı bilemeyiz" demiştir. Bu kelime bir rivayette الْعَماً şeklinde gelmiştir. Bu imlâ ile olunca: "Beraberinde hiçbir şey yok" demek olur. el-Amâ için: "Bu, insan aklının idrak edemeyeceği, künhüne, vasıf ve kavramanın ulaşamayacağı şeydir" dahi denmiştir. Ezherî: "Biz buna inanırız ancak nasıl olduğuna dâir fikir beyan etmeyiz" demiştir. "Rabbimiz nerede idi?" sorusunda hazfedilmiş bir kelimenin bulunduğu, bu cümlenin: "Rabbimizin Arş'ı nerede idi?" şeklinde olması gerektiği belirtilmiştir. Bu durumda "Amâ'da olan şey" Arş-ı İlâhî'dir. Yani amâ, makam-ı İlâhî'nin değil, makam-ı Arş'ın unvanı olmalıdır
* Arş: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bize mübhem ve muğlak kalan bir diğer tâbiri Arş'tır. Bunun da mâhiyeti bize meçhul kalmaktadır. Lügat olarak, yücelik ifade eden birçok şeye ıtlak olunmuştur. Padişahların oturduğu tahta arş denir ve öncelikle yücelik, yükseklik kastedilir. Cenab-ı Hakk'ın ilk yarattığı,

yücelik ve yükseklik ifade eden mevcudata Arş denmiştir. Arşullah şeklinde Cenab-ı Hakk'a nisbet edilerek söylenir. Şu halde Arşullah, Cenab-ı Hakk'ın kudret ve halk (yaratma) isimlerinin tecellî ettiği ilk mahluk demektir.
Kelâm âlimleri ile eski hükemâ, Arş'ı "kainatı her cihetten kuşatan kürevî bir felek" diye tarif etmişlerdir. Bazı rivayet âlimleri, bu taht'a, ayak bile izâfe etmiştir. Ancak muhakkik ulemâya göre, şeriat örfünde gelen Arş'ın hakikatını tahdid ve takdir, beşer aklının, insanî idrakin işi değildir. Arşla ilgili bir kısım Nebevî açıklamalar, onun mahiyetini tanıtmayı değil, mahluk âleme nisbetle büyüklüğünü belirtmeyi gaye edinir.
3- Bu bâbın birinci hadisi yaratılışla ilgili soru sormanın caiz olduğunu, her üç rivayet, bu konuda -soru beklemeden- mü'minlere bilgi vermek gerektiğini göstermektedir.
4- Yine birinci hadis Yemenlilerin dinî ve mânevî yönlerinin daha güçlü olduğunu, Temimlilere ise maddî endişenin galebe çaldığını ifade etmektedir.[6]

KÜRSÜ, ARŞ VE GÖK KÜRESİ

Kürsü kelimesi Kur'ân'da 2 yerde geçer, biri İlâhî kürsüyü mevzubahis eder. Arş ise çok daha fazla geçer. Sırf İlâhî Arş'ın zikri 22 yerde geçer. Esas itibariyle maddî, dünyevî eşyaları ifade eden bu kelimelerin Cenab-ı Hakk'a nisbeti düşündürücüdür. Bunlardan kasd-ı İlâhî nedir? Eskiden beri İslâm âlimleri çok uğraşmışlar, çok münâkaşalar etmişler, farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Şüphesiz burada bu tarihî münakaşaya girecek değiliz. Gâyemiz, gerek hadisten ve gerek âyetten birkaç pasaj naklederek, meseleye dikkat çekmek, feza üzerine ihtisas yapanların ıttılâına arzetmektir.
Öncelikle şunu belirtmek isteriz: Kur'ân-ı Kerim kozmoğrafya kitabı değildir. İlk gâyesi, bütün âyetlerinde, Rabbü'l-âlemin olan Cenab-ı Hakk'ı tanıtmak, bize kulluk vazifelerimizi öğretmektir. Eşya niçin yaratılmıştır, nerden gelmektedir, nereye gidecektir, insanlar başı boş değildir, hayatın her anından hesap verecektir vs. bunları öğretmektir. Bu aslî maksadları işlerken, tâli olarak ilmin, terakkinin, tekniğin bazı ipuçlarını da vermekte, işâretlerde bulunmaktadır. Böylece her devirde insanlar Kur'ân-ı Kerim'i her hususta rehber yapabilmekte, mucize bir kitap olduğunu te'yid edebilmektedir.
Kürsü ve Arş'la ilgili âyetleri de bu çerçevede anlamak gerek. Kur' ân-ı Kerim, Cenab-ı Hakk'ın kâinat üzerindeki İlâhî hâkimiyetini bu tâbirlerle ifade etmektedir. Bu sebeple Kürsü ve Arş tâbirlerinin zihne verdikleri bu mânanın

esas alınması gerekir. Şimdi kelimeleri daha yakından inceleyelim:
Kürsü, lügatte, üzerinde dayanılan, oturulan şey demektir, dilimizde sandalye kelimesi ile karşılarız. Tefsirlerde gelen bâzı açıklamalara göre, kürsü, sandalyeye oturan kimsenin ayağını hafifçe yükseltmek maksadıyla, ayak altına konan tahta parçasıdır. Şimdilerde bu şey plastik, keçe, bitki lifi, tahta veya tel kafes gibi değişik maddelerden olabilmektedir. İlâhî saltanatın vüs'atini kavramada kürsünün taşıdığı bu mânayı da zihinden uzak tutmamalıdır. Zîra âyet-i kerimede, Cenab-ı Hakk'ın gücünü ifade zımnında: "Allah'ın kürsüsü gökleri ve yeri içine alacak şekilde geniştir, onların korunup gözetilmesi O'na ağır gelmez" buyurulur (Bakara 255.)
Evet İlâhî saltanat, öylesine geniş bir mülkte hüküm sürmektedir ki, semâvat ve arzı içine alan Kürsü, bu mülkün tamamına kıyasla, dünya saltanatına mazhar bir sultanın sandalyeye oturduğu zaman ayağını koyduğu altlık hükmünde kalmaktadır. Aşağıda kaydedeceğimiz hadisler bu mânayı te'yid edecektir.
Müfessirler kürsi kelimesini, ilim ve kudret olarak te'vil ederek, "Allah'ın kürsüsü, O'nun ilmi ve kudretidir" diye açıklayarak, lügavî mânanın zihinde hasıl edebileceği Allah'a madde, mekân ve şekil izafesi gibi menfi mânaları bertaraf etmişlerdir.
Arş, lügatte, kralların saltanat tahtı demektir. Bu da, Kürsü gibi, İlâhî saltanatı ifade eden bir tâbirdir. Bir âyette: "Allah'ın hükümranlığının Arş'ı kuşattığı" (Yunus 3), bir başka âyette de Allah'ın, "Büyük Arş'ın sahibi olduğu" (Müminun 36) ifade edilir. Bu iki mâna birçok seferler Kur'an'da tekrar edilir.
Kürsî ve Arş'ın İlâhî kudretin büyüklüğünü ve dolayısıyla bütün mevcudatın İlâhî murakebe ve kontrolün içinde kaldığını anlatmak maksadını tamamlamak üzere başka açıklamalara da yer verilmiştir:
Kürsü, iç içe olan yedi semânın dışındadır, yani yedinci semadan sonra gelmektedir. Fakat son hudud değildir. Onu da Arş kuşatmıştır. Bu konuda gelen nassları, bir müfessirimiz şu şekilde değerlendirir: "Semâvat ve arz Kürsü'nün iç boşluğunda yer alır. Kürsü de Arşın önündedir."
Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) Kürsü'nün, yedi semâya nazaran büyüklüğünü tasavvur edebilmemiz için şu teşbihte bulunur: "Yedi sema, Kürsü içerisinde, bir kalkanın içine atılmış yedi adet dirhem (kuruşluk) gibidir."
Aynı maksadla, İbnu Abbas şu teşbihte bulunur: "Eğer yedi sema ve yedi arz genişleyerek birbirlerine değecek hâle gelseler, Kürsü'nün genişliği yanında, bunlar, çöle atılmış bir halka gibi kalır."
Kürsü'nün genişliği bu olursa, Kürsü'yü kuşatan Arş'ın genişliği nasıl olur?
Bu soru, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a aynen sorulmuştur. Öyle ise

cevabını O'ndan dinleyelim: "Nefsimi kudret elinde tutan Zat'a kasem ederim, yedi sema ve yedi arz, Kürsü'nün yanında, çöl bir arâziye atılmış bir (demir) halkadan baka bir şey değildir. Arş'ın Kürsü'ye olan üstünlüğü de, tıpkı bu çölün o halkaya üstünlüğü gibidir" [İbnu Kesir, Tefsir 1, 550).][7]

KÂİNAT KÜREVÎ Mİ?

Yukarıdaki açıklamalardan, top şeklinde bir kainat tasvîri çıkmaktadır. Bu mânayı te'yîd eden başka rivâyetler de var. Eski müfessirlerimiz, daha ziyâde kubbe kelimesini kullanarak bu mânaya işâret ederler. Merkezde arz ve sâbit yıldızların mahalli olan birinci sema, bunu tâkiben sırayla diğer altı sema, sonra Kürsü, en dışda BÜYÜK ARŞ gelmektedir ve Büyük Arş, Kürsü'yü kuşatmaktadır. Bunlar üst üste değil, iç içe ve kürevîdir.
Cenâb-ı Hakk'ın Arş'ı istivâsı, O'nun bu hadsiz genişliğe hâkimiyetini ifâde eder. İnsan aklının alamayacağı, hayalinin tasavvur bile edemeyeceği sonsuzluk, Allah'ın büyüklüğü yanında, dünya sultanlarının ayak koydukları tahta parçası kalmakta, hiçliğe müncer olmaktadır. O yüce zât, Kur'an-ı Kerim'in ifadesiyle, "düşen bir yapraktan bile haberdar olacak kadar" (En'âm 59) kâinatın her noktasına ilmiyle, kudretiyle, tasarrufuyla hâkimdir, çünkü Büyük Arş'ı istiva etmiştir.[8]

ALLAH'A MEKAN İZÂFESİ Mİ?

Başta Arş'a istiva âyeti olmak üzere, ister Kur'an'da ve isterse hadislerde, Cenab-ı Hakk'ın hâkimiyetini ifâde için gelen tâbirâttan -bunları lügat ve örfî kullanışlarıyla anlayınca- Cenâb-ı Hakk'a mekân izâfe etmek, Zât-ı Akdeslerini insana benzetmek gibi, İslâm inancına uymayan mânâlar ortaya çıkarmaktadır. Kur'an âyetleriyle de tesbit edildiği üzere Zât-ı
İlâhî'nin eşi benzeri yoktur, zihinler O'nu tasavvurdan âcizdir. O'nu zaman, mekân, şekil gibi kayıtların hiçbirine tâbi kılamayız. Gözle görülmeyen, hayalle tasavvur edilemeyen, gaybî, İlâhî varlığı kavrayabilmemiz için Kur'an-ı Kerim ve hadisler, bâzı teşbîhlere yer vermiştir. İşte Kürsî ve Arş teşbîhleri bunlardandır. Biz bu teşbihler sâyesinde bir kısım İlâhî hakikatları kavrayabilmekteyiz. Yanlış anlaşılma olmasın diye bunlara yer verilmeseydi Allah tamamen meçhûlümüz kalacaktı. Öyle ise, bu çeşit ifâdeleri te'vîl ederek, kastedildikleri mânada anlamak gerekir. Nitekim selef âlimleri de öyle

yapmışlardır.
Kur'ân-ı Kerim Cenâb-ı Hakk'ı tanıtırken, O'nun bize, "şah damarımızdan daha yakın" olduğunu belirtir. Bir başka âyette: "Secde et, O'na yaklaş" emriyle bizim O'ndan uzaklığımız ifâde edilir.
Yakınlık içinde uzaklık! Bu ezdâd İman mantığıyla tevhîd içinde kavranır, Aristo mantığıyla değil.
Sun'u ve yaratışını kavramaktan akılların âciz kaldığı Zât ne yüce, ne mukaddestir! Kâinatın zerrâtı adedince, O'nu nekâisten tenzîh eder, tesbîh ederiz, taksirâtımızın affını dileriz.[9]

ـ4ـ وعن ابن مسعود رَضِـىَ اللّٰهُ عَنْهُ قال:]قال رسول اللّٰهِ #: لَمَّا خَلَقَ اللّٰهُ تَعالى الْعَقْلَ. قالَ لَهُ: أقْبِلْ فأقْبَلَ، ثُمَّ قال لَه: أدْبِرْ فَأدْبَرَ، فقَالَ: مَا خَلَقْتُ خَلْقاً أحَبَّ إلَىَّ مِنْكَ، وَ أرَكِّبُكَ إ في أحَبِّ الخَلْقِ إلَيَّ[. أخرجه رزين .

4. (1687)- İbnu Mes'ûd (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah Teâlâ hazretleri aklı yarattığı zaman ona: "Gel!" dedi, o da geldi. Sonra "Geri dön!" diye emretti. O da geri döndü. Bunun üzerine akla şunu söyledi: "Ben, kendime senden daha sevgili olan başka bir şey yaratmadım. Seni, nezdimde mahlûkâtın en sevgilisi olana bindireceğim." [Rezîn ilavesi.][10]

AÇIKLAMA:

Rezîn'in ilâvesi olan bu hadisin kaynağı gösterilmemiştir. Ancak İbnu Hacer, Fethu'l-Bârî'de 1684 numarada kaydedilen İmran İbnu Husayn hadîsini şerh sadedinde, ilk defa yaratılanla ondan sonra yaratılanların sırasını göstermeye çalışırken ilk yaratılan şeyin akıl olduğunu beyan eden اَوَّلُ مَا خَلَقَ اللّٰهُ الْعَقْلُ rivâyetini kaydettikten sonra bunun sâbit, sahih bir senedi olmadığını belirtir. Keza el-Metâlibu'l-Âliye'de Hâris İbnu Ebî Üsâme'nin Müsned'inden naklen akıl üzerine kaydettiği 30 kadar hadisin başında: "hepsi de mevzu'dur"

yani uydurmadır diyerek bilgi verir.
Şu halde aklın faziletiyle ilgili hadislerin sıhhatini ihtiyatla karşılamak gerekmektedir.[11]

-5- وعن جابر رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قال لى رسول اللّهِ #: أُذِنَ لِى أنْ أحَدِّثَ عَنْ مَلَكٍ مِنْ مَئِكَةِ اللّهِ تَعالى مِنْ حَمَلَةِ الْعَرْشِ: إنَّ مَا بَيْنَ شَحْمَةِ أُذُنِهِ إلى عَاتِقِهِ مَسيرَةُ سَبْعِمِائَةِ عَامٍ[. أخرجه أبو داود .

5. (1688)- Hz. Câbir (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana: "Allah'ın meleklerinden olan Arş'ın taşıyıcılarından bir melek hakkında rivâyette bulunmam için bana izin verildi" dedi ve ilâve etti: "Onun kulak yumuşağı ile ensesi arasındaki uzaklık yedi yüz senelik mesâfedir" [Ebu Dâvud, Sünnet 19, (4727).][12]

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu açıklamasında birkaç nokta gözükmektedir:
* Arş-ı Âzam, melekler tarafından taşınmaktadır. Bunlara hamele (taşıyıcılar) denmektedir.
* Arş-ı Âzam, insanın akıl ve hayali almayacak bir azamete sahiptir. Zîra, onu taşıyan meleklerden birinin sadece kulağı ile omuzu arasındaki mesafe, (at) yürüyüşü ile yedi yüz yıl tutmaktadır vs... İslâm ulemâsı, buradaki rakamın, çokluğu ifade (kesretten kinaye) için kullanıldığını, mesafeyi tahdîd için kullanılmadığını belirtmiştir.
İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ)'tan Deylemî'nin kaydettiği bir rivâyette Arş'ı taşıyan meleklerin boyu hakkında daha tamamlayıcı bazı bilgiler yer alır:
وَإنَّ مَلَكاً مِنْ حَمَلَةِ الْعَرْشِ يُقَالُ لَهُ إسْرَافِيلَ زَاوِيَةٌ مِنْ زَوَايَا الْعَرْشِ عَلى كَاهِلِهِ قَدْ مَرَقَتْ قَدَمَاهُ في ا‘رْضِ السُّفْلَى وَمَرَقَ رَأسُهُ مِنَ السَّمَاءِ السَّابِعَةِ والْخَالِقُ اَعْظَمُ مِنَ الْمَخْلُوقِ

"Arş'ı taşıyan meleklerden İsrâfil adında biri vardır. Arş'ın köşelerinden biri onun omuzu üzerindedir. Ayakları aşağı arzı, başı da yedinci semâyı delip geçmiştir. Hâlık mahlûktan büyüktür"
Ahmed İbnu Hanbel'in Abdullah İbnu Selâm'dan bu aynı mevzû üzerine kaydettiği bir hadis, meleğin büyüklüğü hakkında bazı ziyade bilgiler ihtivâ eder:

...مِنْ بَيْنِ قَدَمَيْهِ إِلَى قَعْبَيْهِ مَسِيرَةُ سِتِّ مِائَةَ عَا م وَمَا بَيْنَ قَعْبَيْهِ إِلَى اَخْمَصِ قَدَمَيْهِ مَسِيرَةُ سِتَّ مِائَةَعَامٍ وَالْخَالِقُ اَعْظَمُ

".(Meleğin) ayakları ile topukları arasında altı yüz yıllık (yürüyüş) mesâfesi vardır. Topukları ile ayak çukurları arasında da altı yüz yıllık (at yürüyüşü) mesafesi vardır". Âlimler, bu hadisleri zayıf bulsa da birbirini destekleyip takviye ettiğini belirtirler. Bunlardan hareketle gayb âlemi üzerine kesin bir hükme ulaşılamaz ise de bir fikir elde edilebilir.[13]

-6- وعن العباس بن عبد المطلب رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قال:]كُنْتُ جَالِساً في الْبَطْحَاءِ في عِصَابَةٍ)-1(فِيهِمْ رسول اللّه # إذْ مَرَّتْ سَحَابَةٌ فَنَظَرَ إلَيْهَا، فقَالَ #: هَلْ تَدْرُونَ مَا اسمُ هذِهِ؟ قالُوا: نَعَمْ، هذَا السَّحَابُ. قال: وَالْمُزْنُ، قالُوا: وَالمُزْنُ، فقَالَ #: وَالْعنَانُ، قالُوا: وَالْعَنَانُ، ثُمَّ قَالَ #: هَلْ تَدْرُونَ كَمْ بُعْدَ مَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَا'رْضِ؟ قالُوا: َ وَاللّهِ. قالَ: فإنَّ بُعْدَ مَا بَيْنَهُمَا، إمَّا قال وَاحِدَةٌ، أو اثْنَتَانِ، أوْ ثَ‍ثٌ وَسَبْعُونَ سَنَةً، وَبُعْدَ السَّمَاءِ الَّتِى فَوْقَهَا كَذلِكَ، وَكَذلِكَ حَتَّى عَدَّ سَبْعَ سَمَوَاتٍ كَذلِكَ، ثُمَّ فَوْقَ السَّمَاءِ السَّابِعَةِ بَحْرٌ بَيْنَ أعْ‍هُ وَأسْفَلِهِ كَمَا بَيْنَ سَمَاءٍ إلى سَمَاءٍ، وَفَوْقَ كلُّ ذلِكَ ثَمَانِيَةُ أوْعَال بَيْنَ أظَ‍فِهِنَّ وَرُكبِهِنَّ كَمَا بَيْنَ سَمَاءٍ إلى سَمَاءٍ، ثُمَّ فَوْقَ ظُهُورِهِنَّ الْعَرْشُ مَا بَيْنَ أسْفَلِهِ وَأعْ‍هُ مِثْلُ مَا بَيْنَ السَّمَاءِ إلى السَّمَاءِ، وَاللهُ عَزَّ وَجَلَّ فَوْقَ ذلِكَ[. أخرجه أبو داود والترمذى.وفي رواية:]لَمْ يَعزُهَا صَاحِبُ جَامِعِ ا'صُولِ إلى أحَدٍ

مِنَ الكُتُبِ الستّة[.عن قتادة، وعبدالله قا:]بَيْنَا رسول الله # جَالِسٌ مَعَ أصْحَابِهِ إذْ مَرَّتْ
)1-(أى جماعة. __________
سَحَائِبُ، فقَالَ: أتَدْرُونَ مَا هذا؟ هذا الْعَنَانُ، هذِهِ رَوَايَا)2-(ا٭رْضِ يَسُوقُهَا اللّهُ تَعالى إلى قَوْمٍ َ يَعْبُدُونَهُ، ثُمَّ قالَ: أتَدْرُونَ مَا هذِهِ السَّمَاءُ؟ موْجٌ مَكْفُوفٌ)3-(، وَسَقْفٌ مَحْفُوظٌ، وَفَوْقَ ذلِكَ سَماءٌ أخْرَى حَتَّى عَدَّ سَبْعَ سَمواتٍ، وَهُوَ يَقُولُ: أتَدْرُونَ مَا بَيْنَهُمَا، ثُمَّ يَقُولُ: خَمْسُمِائَةِ عَامٍ، ثُمَّ قال: أتَدْرُونَ مَا فَوْقَ ذلِكَ؟ فَوْقَ ذلِكَ الْمَاءُ وفَوْقَ المَاءِ الْعَرْشُ، واللّهُ فَوْقَ الْعَرْشِ، َ يَخْفى عَلَيْهِ شَئٌ مِنْ أعْمَالِ بَنِى آدَمَ، ثُمَّ قال: أتَدْرُونَ مَا هذِهِ ا٭رْضُ؟ قال: تَحْتَهَا أُخْرَى بَيْنَهُمَا خَمْسُمِائَةِ عَامٍ، حَتَّى عَدَّ سَبْعَ أرَضِينَ[. وذكر الحديث .

6. (1689)- Hz. Abbas İbnu Abdilmuttalib (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Bathâ nâm mevkide, aralarında Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın da bulunduğu bir grup insanla oturuyordum. Derken bir bulut geçti. Herkes ona baktı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Bunun ismi nedir bileniniz var mı?" diye sordu.

"Evet bu buluttur!" dediler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Buna müzn de denir" dedi. Oradakiler:

"Evet müzn de denir" dediler. Bunun üzerine Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Anân da denir" buyurdu. Ashab da:

"Evet anân da denir" dediler. Sonra Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):

"Biliyor musunuz, sema ile arz arasındaki uzaklık ne kadardır?" diye sordu.

"Hayır, vallahi bilmiyoruz!" diye cevapladılar.

"Öyleyse bilin, ikisi arasındaki uzaklık ya yetmiş bir, ya yetmiş iki veya yetmiş üç senedir. Onun üstündeki sema(nın uzaklığı da) böyledir."

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yedi semayı sayarak her biri arasında bu

şekilde uzaklık bulunduğunu söyledi. Sonra ilâve etti:_____________

(2-) جمع رواية، وهي: البعير، أو غيره من الدواب يستقى عليه، وقد تسمى المزادة رواية مجازاً.(3-) الموج: اضطراب ماء البحر، والكفوف: المجموع.

"Yedinci semânın ötesinde bir deniz var. Bunun üst sathı ile dibi arasında iki sema arasındaki mesafe kadar mesafe var. Bunun da gerisinde sekiz adet yabâni keçi (sûretinde melek) var. Bunların sınnakları[14] ile dizleri arasında iki semâ arasındaki mesafe gibi uzaklık var, sonra bunların sırtlarının gerisinde Arş var, Arş'ın da alt kısmı ile üst kısmı arasında iki sema arasındaki uzaklık kadar mesafe var. Allah, bütün bunların fevkindedir." [Tirmizî, Tefsir, Hâkka, (3317); Ebû Dâvud, Sünnet 19, (4723); İbnu Mâve, Mukaddime 13, (193).]
Bir rivâyette şu açıklama yer alır: "Bu hadisi Câmiu'l-Usûl sâhibi, Kütüb-i Sitte'ye dâhil kitaplardan hiçbirine nisbet etmemiştir."
Katâde ve Abdullah'dan yapılan bir rivayet şöyle: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ashabıyla birlikte otururken bir kısım bulutlar geçmişti:
"Bunun ne olduğunu biliyor musunuz? Bu, el-anân (denen buluttur), bu arzımızın sakasıdır.[15] Allah Teâla bunu kendisine hiç ibâdet etmeyen bir kavme göndererek (su ihtiyaçlarını görür)" dedi. Bir müddet sonra devamla:
"Bu sema nedir biliyor musunuz? Dürülmüş bir dalga, korunmuş bir tavandır. Bunun üstünde diğer bir sema vardır" dedi ve böylece üst üste yedi semanın olduğunu söyledi. Sonra konuşmasına devamla:
"İkisi arasında ne (kadar uzaklık) var biliyor musunuz?" diye sorduktan sonra "Beş yüz yıl!" dedi. Sonra tekrar:
"Bunun gerisinde ne olduğunu biliyor musunuz? Bunun gerisinde suvar. Suyun gerisinde Arş var. Allah, Arş'ın fevkindedir. Âdemoğlunun ef'âlinden hiçbiri O'na gizli kalmaz" buyurdu. Sonra tekrar:
"Bu arz nedir, biliyor musunuz? Bunun altında bir diğer arz var, ikisi arasında beş yüz yıl var. Böylece yedi arzın varlığını birer birer saydı" hadisi zikretti." [16]

AÇIKLAMA:

1- Burada, hadis özetlenmektedir. Biz, Hz. Ebu Hüreyre (radıyallâhu anh)nin

rivâyet ettiği Tirmizî hadîsini aynen kaydetmeyi gerekli buluyoruz: "Biz Ashab'tan bir grup, Hz. Peygiamber (aleyissalâtu vesselâm)'le birlikte otururken bir bulut geldi. Resûlullah (aleyhisalâtu vesselâm): "Bu nedir, bilir misiniz?" dedi. "Allah ve Resûlü daha iyi bilir" dediler. Buyurdu ki: "Bunlar, bulut, yeryüzünün sakalarıdır. Allah, bunları kendisine şükür ve ibadet yapmayan bir kavme (bile) sevkeder".
Resûlullah (aleyhisalâtu vesselâm) sonra tekrar sordu: "Pekiyi, sizin şu üstünüzdeki şey nedir, bilir misiniz?" "Allah ve Resûlü daha iyi bilir?" dediler. "Bu, dedi, dünyamızın semasıdır (raki') korunmuş bir tavandır, kat kat dürülmüş bir dalgadır".
Sonra tekrar sordu: "Sizinle onun arasında ne kadar mesâfe var biliyor musunuz?" "Allah ve Resûlü daha iyi bilir!" dediler. Bunun üzerine şu açıklamayı yaptı: "Sizinle onun arasında beş yüz yıllık mesafe vardır".
Sonra tekrar sordu: "Pekâlâ, bunun üstünde ne var biliyor musunuz?" "Allah ve Resûlü daha iyi bilir!" dediler. Buyurdu ki: "Bunun üstünde iki sema mevcut, ikisinin arasında da beş yüz yıllık mesafe var".
Sonra Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) tekrar aynı şekilde açıklamalar yaparak yedi semayı saydı ve her iki sema arasında, dünya ile sema arasındaki kadar mesafe olduğunu belirtti.
Sonra tekrar sordu:"Pekâlâ bunun üstünde ne var biliyor usunuz?" "Allah ve Resûlü daha iyi bilir" dediler. Buyurdu ki: "Bunun üstünde Arş vardır. Bununla sema arasında da iki sema arasındaki mesafe kadar uzaklık vardır."
Sonra tekrar sordu: "Altınızda ne var biliyor musunuz?" "Allah ve Resûlü daha iyi bilir!" dediler. "Bu, arzdır" dedi ve sordu: "Pekâlâ bunun altında ne olduğunu biliyor musunuz?" "Allah ve Resûlü daha iyi bilir!" dediler. "Bunun altında, buyurdu, başka bir arz daha var. Bu ikisi arasında beş yüz yıllık mesafe mevcut."
Sonra Hz. Peygamber (aleyhissilâtu vesselâm), bu şekilde yedi arzı saydı ve sonunda şu açıklamayı yaptı: "Muhammed'in nefsini elinde tutan Zât-ı Zülcelal'e yemin ederim, şâyet siz, en aşağıdaki arza bir ip sarkıtacak olsanız, bu ip Allah'ın (ilmi) üzerine inecektir". Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sözünü tamamlayınca: "O, her şeyden öncedir, kendisinden sonra hiçbir şeyin kalmayacağı sondur, varlığı âşikârdır, gerçek mahiyeti insan için gizlidir. O, her şeyi bilir" (Hadîd 3) âyetini kıraat buyurdu." Tirmizî der ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu âyeti okuması da gösterir ki, sarkıtılan ip, Allah'ın ilmine, kudretine ulaşacaktır". [(Tirmizî, Tefsir, Sûretu'l-Hadîd, (3294).]
2- Hadis nakdinde teşeddüdüyle meşhur olan İbnu'l-Cevzî, iki sebeple Hz. Abbâs (radıyallâhu anh)'ın rivâyetine mevzû demiştir:

1- Senedde yer alan Velîd İbnu Ebî Sevr,
2- Allah'a mekân izâfesi ve diğer hadislerde gelen rakamlara uymayan rakamların verilmesi.
Ancak bu itirazlara cevaplar verilmiştir:
1- Bu hadis, şiddetli zayıf olan Velîd dışında, mevsut kimseler tarafından da rivâyet edilmiştir.
2- Aynı iki şey arasındaki sâbit bir mesafeyi farklı rakamlarla ifâde etmek normaldir. Çünkü rakamlar yürüme cinsinden yıl olarak verilmektedir. Halbuki aynı mesâfe ağır yürüyüşle daha uzun zamanda katedilirken, hızlı yürüyüşle daha az zamanda katedilir."
Nitekim uzaklıklar umumiyetle, ".kadar yıllık yürüme mesafesi" şeklinde ifade edilmiştir. Hadislerde geçen, مَسِيرَة (mesîre) kelimesi seyir, yani yürümekten masdardır.
Şu halde, sadedinde olduğumuz hadiste geçen "Sema ile arz arasındaki uzaklık) ya yetmiş bir, ya yetmiş iki, veya yetmiş üç senedir" ve hatta "beş yüz senedir" şeklindeki farklı rakamlar, meleğin hızlı veya ağır yol alışına tâbidir.(21) Hızlı seyreden daha az zamanda, (yetmiş bir senede) katediyor demektir. Aynı mesafe, görüldüğü üzere, beş yüz yıllık yürüme mesafesi olarak da ifade edilmiştir. Bu tevile göre son rakam, çok daha ağır hareket eden meleğin hızı esas alınarak tesbit edilmiş olmalıdır.
Bu te'vile hak verdiren Kur'ânî bir karîne, meleklerin cins cins ve faklı sayıda (ikişer, üçer, dörder) kanatları olduğunu belirten âyettir (Fâtır 1). Kanat sayısındaki fark, sürat farklılığına bir işâret olabilir.
3- Bir kere daha tekrâr edelim: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu açıklamaları, kâinatın büyüklüğü ve dolayısıyla bu uçsuz bucaksız mekân üzerinde tam bir hükümranlığa sahip olan Allah'ın büyüklüğü hakkında bir fikir vermeye, kâinatı değerlendirmede bazı prensip ve ipuçları vermeye yöneliktir. Kozmozun yapısı, mahiyeti, kâinatın bulutları husûsunda kesin bilgiler, rakamlar aranması hata olur, yanlışlık olur, lüzumsuz ve gereksiz münakaşalara da yol açabilir. Ancak şu da bir gerçek: "Âyet ve hadislerde bu meselelere yer verilmiş olması, bazı rakamların zikredilmesi, meseleye nazar etmemizi gerekli kılar. Öyle ise bu mevzulara, _______________(21) Hangi vâsıtanın hızı esas alınacağı nasslarda sarîh değildir. Şarihler meleği esas almıştır. Meleğin hızı nedir? O da sarîh değil. Şu halde nasslar uzaklık hususunda bir fikir vermek istiyor, kesin bilgi değil. ilmin ışığında, kesin hükümlerden uzak daha mülâyim yaklaşımlarla

nazar etmek faydalıdır ve lüzumludur.[17]

-7- وعن عبداللّه رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]خَلَقَ اللّهُ سَبْعَ سَمواتٍ غِلَظُ كُلِّ وَاحِدَةٍ مَسيرَةُ خَمْسُمِائَةِ عَامٍ[.قُلْتُ: ورواية قتادة في جامع الترمذى مرفوعة عن الحسنً عن أبى هريرة بتقديم وتأخير وزيادة ونقص، واللّه أعلم.»ا'وْعَالُ«: تيوس الجبال، واحدها وَعِل)-1(.

7. (1690)- Abdullah İbnu Mes'ud (radıyallâhu anh)'dan yapılan rivayette, [Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)] şöyle buyurmuştur: "Allah yedi semayı yarattı. Her birinin kalınlığı beş yüz yıl yürüme mesafesidir."
Derim ki: "Tirmizî'nin Câmi'inde yer alan Katâde hadisi, bazı takdim ve te'hirler, ziyâde ve noksanlarla Hasan Basri an Ebî Hüreyre tarikinden merfu olarak gelmiştir.Allahu a'lem.[18]

AÇIKLAMA:

1-Bu hadis aslında mevkuf, yani Abdullah İbnu Mes'ud'un kendi sözü gibi görünmektedir. Ancak gaybî olan ve içtihad da yürütülemeyecek olan mevzulardaki Ashab sözünün merfu yani Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in sözü olacağı kabul edildiği için, parantez içerisine ilave etmek suretiyle hadisi merfu imiş gibi sevkettik.
2- Hadisin kaynağı ile ilgili kayıt yok. Rezîn ilavesi olduğu anlaşılıyor. Ancak Osman İbnu Said ed-Dârimî bunu er-Reddu ale'l-Cehmiyye'de (s. 26, 27) kaydetmiştir. İbnu Cerir et-Taberî de Katâde'den mürsel olarak kaydetmiştir. Bu hadis mâna itibariyle önceki rivayete benzer.
3- Hadisin sonunda kaydedilen Derim ki... açıklaması Teysîru'l-Vusul müellifi İbnu Deybe'ye aittir.[19]

-8- وعن جبير بن مطعم رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]أتَى أعْرَابِىٌ النَّبىَّ #،

)1-(والمراد مئكة على صورتها، والله أعلم.__________
فقَالَ يَارسُولَ اللّهِ: جُهِدَتِ)2-(ا٭نْفُسُ، وَضَاعَ الْعِيَالُ، وَهَلَكَتِ ا٭نْعَامُ، وَنُهِكَتِ ا٭مْوَالُ، فَاسْتَسْقِ لَنَا، فَإنَّا نَسْتَشْفِعُ بِكَ عَلى اللّهِ تَعالى، وَنَسْتَشْفِعُ بِاللّهِ عَلَيْكَ، فقَالَ #: وَيْحَكَ أَتَدْرِى مَا تَقُولُ وَسَبَّحَ #، فَمَا زَالَ يُسَبِّحُ حَتَّى عُرِفَ ذلِكَ في وُجُوهِ أَصْحَابِهِ، ثُمَّ قَال: وَيْحَكَ إنَّهُ َ يُسْتَشْفَعُ بِاللّهِ تَعالى عَلى أَحَدٍ مِنْ خَلْقِهِ، شَأْنُ اللّهِ أَعْظَمُ مِنْ ذلِكَ! وَيْحَكَ، أَتَدْرِى مَا اللّهُ: إنَّ عَرْشَهُ عَلى سَموَاتِهِ ـ لهكذَا ـ وقال بأصَابِعِهِ: مِثْلَ الْقُبَّةِ عَلَيْهِ، وَإنَّهُ لَيَئِطُّ أطِيطَ الرَّجْلِ بالرَّاكِبِ[. إخرجهما أبو داود .

8. (1691)- Cübeyr İbnu Mut'im (radıyallâhu anh) anlatıyor. "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a bir bedevî gelerek:

"Ey Allah'ın Resûlü, (kuraklıktan) insanlar meşakkate düştüler. Aile efradı zayiata uğradı. Hayvanlarımız da helâk oldular. Bizim için Allah'a dua et, su göndersin. Zîra biz Allah'a karşı senin şefaatini, sana karşı da Allah'ın şefaatini taleb ediyoruz!" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) adama şu mukabelede bulundu:

"Yazık sana, söylediğin şeyin idrakinde misin? Sübhanallah!"

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sübhanallahları o kadar tekrar etti ki bunun tesiri Ashab'ın yüzünden okunmaya başladı. Sonra Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sözüne şöyle devam etti:

"Yazık sana, mahlukatından hiç kimseye karşı Allah şefaatçi kılınmaz. Allah'ın şânı böyle bir şey yapmaktan çok yücedir. Bak hele! Sen Allah'ın (azametinin) ne olduğunu biliyor musun? O'nun Arş'ı, semavatının şöyle üzerindedir. -Parmaklarıyla işaret ederek- tıpkı üzerinde bir kubbe gibi. Arş Zat-ı Zülcelâl sebebiyle inleyip ses çıkarır, tıpkı süvarisi sebebiyle atın ses çıkarması gibi." [Ebu Dâvud, Sünnet 19, (4726).][20]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste, bir bedevî, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e gelerek (1-) بصيغة المجهول: أي أوقعت في المشقة.___________
kuraklığa maruz kaldıklarını, bu yüzden çok sıkıntıya düşüp telafata uğradıklarını belirterek kendileri için Allah'a yağmur duasında bulunmasını taleb eder.

2- Onun bu sırada sarfettiği bir söze Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) karşı koyar, yanlışlığını belirtir. Bu söz "...Sana karşı da Allah'ın şefaatini taleb ediyoruz" cümlesidir.

Bu ifade hatâlıdır. Çünkü, şefaat bir büyüğe ulaşmak için araya vasıta koymaktır. Allah'a ulaşmak için Resûlü'nün araya konması mümkün ama, "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e ulaşmak için araya Allah'ın konması" bu tevhid akidesine ters düşen bir durumdur. Burada Allahkul arasındaki hiyerarşinin karıştırılması mevzubahistir. Hiçbir mahluk Allah'tan büyük olamayacağına göre, O'na ulaşmada Allah'ın şefaatçi kılınması olamaz.

3- Hayret, öfke, reddetme gibi durumlarda Sübhanallah, Lâilâhe illallah gibi tâbirlerin kullanılmasının müstehab olacağı hadisten anlaşılmıştır.

4- Ashab'ın yüzünde beliren şey endişedir. Çünkü Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in sübhanallah'ı çokca tekrarı O'nun öfkesinin şiddetini ifade ediyordu. Ashab ise, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın öfkelenmesi karşısında Allah'tan gelebilecek bir musibetin endişe ve korkusuna düşerlerdi.

5- Arş'ın inlemesi, Cenab-ı Hakk'ın azameti karşısında Arş'ın acze düşüp tahammül edememesinden ileri gelir. Ancak âlimler hadisi bu zâhirî mâna ile anlamanın Cenab-ı Hakk'a keyfiyet izafesi olacağına, ayrıca tenzih ve tevhid açısından bunun yanlışlığına, imkânsızlığına dikkat çekerler. Çünkü لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَىْءٌ "Allah'ın hiçbir benzeri yoktur" (Şûra 11).

Hattabî der ki: "...Bundan murad Allah'ın bu sıfatlarını tahkik veya O'nu bu hey'et üzere tahdid değildir. Bu hadis, Cenab-ı Hakk'ın azametini anlamaya yaklaştırıcı bir kelamdır. Onunla, soru sahibine anlama kapasitesinin anlayacağı bir üslubla meselenin beyânı kastedilmiştir. Hele muhatap kelamın ifade edeceği mâna inceliklerini bilmeyen, ilimden mahrum kaba bir bedevî ise böyle açık bir ifadeye gerek vardır. (Ancak bu ifadenin zahiri, ilim ehli tarafından esas alınarak bir kısım itikadî prensipler çıkarılamaz, bilakis te'vili gerekir)."[21]

BAŞKA DÜNYALAR MI?

1- Başka Dünyalar? Küremiz dışındaki gök cisimleri arasında, Dünya şartlarını taşıyan ve hatta bizim hayat sahiplerini barındıranlar var mı? sorusuna dinî kaynaklarımızdan oldukça dikkat çekici bir cevap alabiliyoruz. Talak sûresinde geçen: "O Allah ki, yedi semayı, arzından da onun mislini yarattı" (Talak 12) âyetinden İslâm âlimleri, -başka mânalar yanında- tıpkı 7 sema gibi, 7 ayrı arzın da var olduğu mânasını çıkarmışlardır. İslâm dini açısından 7 ayrı arzın varlığına hükmetmek için, yegane delil, bu âyetten çıkarılan mezkur işarî mâna değildir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den rivayet edilen birçok hadisler "arzlar" ve "yedi arz" tâbirlerine yer vererek buna sarahaten parmak basarlar. Muselâ, sahih hadis kaynaklarımızdan Tirmizî'nin uzunca bir rivayetinde, dünya semasından sonra gelen yedi kat sema ve bunların her biri arasında bulunan 500 yıllık mesâfe belirtildikten sonra, her semada bir arz olmak üzere, toplam 7 arzın yer aldığı açıklanır.
2- Arz Dışında Hayat? Arzın misli söz konusu olunca, arzdaki şartlar yönüyle de misli olan -sözgelimi hayat şartlarını ve canlıları da ihtiva eden- dünyalar, yukarıda kaydettiğimiz âyetin işarî mânasında müstatir ve mevcut ise de, hayat meselesini açıkça ele alan hadis de vardır. İbnu Abbas (radıyallâhu anhümâ)'a nisbetinin sahih olduğu bilhassa tasrih edilen bir rivayette şöyle denir: "Yedi arz vardır. Her arzda sizin peygamberiniz gibi bir peygamber, Âdeminiz gibi bir Âdem, Nuhunuz gibi bir Nuh, İbrahiminiz gibi bir İbrahim, İsâ gibi bir İsa vardır."
3- Diğer Arzların Uzaklığı? Çıplak gözle görülen sâbit yıldızlar sisteminin teşkil ettiği Dünya semâsı ile, ondan sonra gelen müteakip 2. sema arasında, az önce temas ettiğimiz Tirmizî hadisinde belirtildiği üzere, 500 yıllık mesâfe mevcuttur. Keza 2. sema ile 3. sema arasında da aynı mesâfe vardır. Bu durum, 7. semâya kadar bu şekilde devam etmektedir.
Hadiste 500 yıl olarak ifade edilen zamanı nasıl hesaplamalıyız? Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) devrinin şartlarında carî olan bir günlük vasati yürüyüş mesafesi mi esas alınmalıdır? Bu takdirde şer'î örfte bir günlük mesafe 90 km. dir. Yoksa, günümüz vasıtalarını mı esas alacağız? Zîra Kur'ân ve hadis her asra hitab eder. Günümüzü esas alacak isek hangi vasıtayı? Otomobili mi, uçağı mı, yoksa sun'î peykleri mi?
Görüldüğü gibi, bu meselede soruları çoğaltabilecek ve fakat sarahati kesin cevap elde edemeyeceğiz.
Hemen belirtelim ki, Kur'ân-ı Kerim, semavî kelamda gelen "gün"lerin 24 saatlik arzî günler gibi anlaşılmaması gereğine dikkat çeker: "Rabbinin katında bir gün, saydıklarınızdan bin yıl gibidir" (Hacc 47).

Kur'ân-ı Kerim'de geçen zaman ve mesâfe mefhumlarında belli bir müphemliğin her vakit devam edeceğini anlamak için bir başka âyet-i kerimeyi kaydedeceğiz: "Melekler ve Cebrail, miktarı elli bin yıl olan o derecelere bir günde yükselir" (Meâric, 4).
Elli bin yılı, dünya yılına göre mi anlayacağız, yoksa bir İlâhi günü, önceki âyette geçen bin yıl olarak anlayıp ona göre mi hesaplayacağız? Bu mesele, âyette müphemdir. İkinci duruma göre, elli bin yıllık mesâfe, -kamerî takvimde bir yıl 355 gün hesabıyla- 1.000x355 = 355.000x50.000 = 17.750.000.000 yıl tutar. Bazı meleklerin bir günde alacağı mesâfe yıl cinsinden bu kadar oluyor. Tabii bu, zâhire dayalı bir faraziye.
4- Işık Yılı. Yukarıda yaptığımız hesaplamayı "faraziye" sözüyle kapadık. Zîra, hesaplamayı bir başka birimle veya birimlerle yapmak da mümkün ve bunun sebebi de var. Şöyle ki: Kur'ân-ı Kerîm'in müphem âyetlerini izahta başvurulan metod şudur: Âyet, ilk önce bir başka âyetle açıklanır, açıklayıcı âyet yoksa, ikinci olarak hadise başvurulur, hadis de yoksa karîneye. vs.'ye başvurulur. İmdi, semâvî mesâfelerin hesaplanmasında, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bize bir başka ipucu vermektedir: "Senetu nûr" yani ışık yılı. Evet, hadisi ilk defa işitenler garipseyecekler, bu tâbirin ilim âlemine yakın zamanlarda girdiğini söyleyecekler.
Doğrudur, bu tâbir ilim âlemine yakın zamanlarda girmiştir. Ancak, ne var ki ışık yılı tâbiri hadiste geçmektedir. Şu hadisi dikkatle okuyalım: "Her şeyin mahiyetini anlamak için tefekkürde bulunun, düşünün. Fakat Allah'ın zâtı hususunda düşünmeyin. Zîra yedinci sema ile Allah'ın kürsüsü arasında yedi bin IŞIK YILI mesafesi vardır. Zât-ı Zülcelmal hazretleri(nin ilmi) bunun ötesini de kuşatmıştır." (22)
Acaba semâvî mesâfeleri belirtme zımnında -kısmen yukarıda işaret ve temas ettiğimiz- âyet ve hadislerde geçen rakamların reel değerlerini hesaplamada birim olarak "ışık yılı"nı mı esas almalıyız? Bu da çözüm isteyen bir sorudur. Şimdilik kesin bir şey söylemenin zorluluğunu belirtmek için, bir başka hadis-i şerîfe dikkat çekeceğiz: Resulûllah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ruhu ve cesediyle, semâvâta gidip gelişi olan Mirac mûcizesinin tasvîrinde, bindiği vâsıtalardan biri olan Burak'ın hızını belitmek için: "Adımını, gözünün görebildiği en son noktaya koyardı." (23) buyurmaktadır.
Yedinci semânın ötelerine ulaşan Mirac hâdisesi, dünyevî zamanla kısa bir müddette cereyan etmiştir. Gidişdönüş ve bu esnada çeşitli sohbet, ziyâret ve müşâhedeler,
_______________(22) Aclûnî, Keşf'ıl-Hafâ (1, 311).

(23) Müslim, İman 259. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yatağının soğuma müddetinden daha az bir zamana sığmıştır. Zîra, Mirac'tan döndüğü zaman, yatağının henüz soğumamış olduğunu tesbit etmiştir. Işık hızını çok çok aşan semâvî sür'atler, insanlığın tahayyül ve tezekkür gündemine bile son zamanlarda girmeye başlamıştır.
Niçin Müphem? Yukarıda kaydettiğimiz açıklamaları okuyanlar, muhakkak ki, birçok sorular meyanında ittifakla: "Dinimiz bu meselelerde niye açık ve kesin ifâdeye yer vermemiştir? sorusunu da soracaklardır.
Zafer Dergisi'nin Ağustos 1986 sayısında bu mevzuyu genişce işledik. Tekrar özetleyelim: "Dinin asıl gâyesi kevnî bilgi vermek değildir. Yaratıcımızı tanıtmak, kulluğumuzu öğretmek, insanın aslı nedir, sonu ne olacaktır, dünyaya niçin gelmiştir, nasıl bir hayat yaşamalıdır, yaratılış gayesine uygun hayat sürmenin yolları ve şartları nelerdir? bunları bildirmek, öğretmek. İşte dinin asıl gâyesi budur. Hem dinimiz her asra, her asrın insanına, her seviyedeki anlayışa hitab eder. 20. asır insanının anlayabileceği teferruatı, yedinci asır insanı hazmedebilir miydi? Hazmetse bile ne fayda sağlayacaktı? Kur'an ve hadis günümüz insanının ancak anlayabileceği bir kısım fennî meselelerde ısrar etseydi, aklın almadığı, müşâhedenin ve zamanın ilmî anlayışının te'yîd etmediği meselelerden bahsetmiş olmakla, İslâm dininin, asırlar boyu herkesce toptan reddedilmesine mâkul bir gerekçeyi kendisi hazırlamış olmaz mıydı? Buna kimse "hayır!" diyemez. Bu sebeple, zamanla anlaşılacak bâzı ipuçları vererek meseleleri müphem bırakmak en geçerli yoldur. Dinimiz onu yapmıştır. Ama kulluk, ibâdât, muâmelât hususlarında kesin ve net hüküsmler koymuştur. Öyleleri var ki, yoruma bile tahammülü yoktur.[22]

YEDİ ARZ MESELESİ

Zafer Dergisi'nin Nisan 1987 sayısında Sonsuzluk Habercisi(24) başlığıyla neşredilen yazı, okuyucularımızın fazlaca dikkatini çekti. Mevzu hakkında yakınlarımız şifâhen ziyâde bilgi isterken, uzak okuyucularımızdan mektupla soranlar, ihtiyatlarını beyân edenler oldu. Başka küreler ve bu kürelerde hayatın varlığı ve bilhassa oralara da peygamberlerin gelmiş olması gibi hususların şimdiye kadar işitilmediği, bunlardan bahseden rivâyetlerin mevzû (uydurma) veya çok zayıf olmaları gerektiği gibi endişeler ifâde edildi.
Dindeki hassasiyetin tezâhürü olan bu mülâzahaları ifâde eden okuyucularımıza hak vermemek, hassasiyetlerini takdîr etmemek mümkün değil. Zafer'de çıkan

______________(24) Burada "Başka Dünyalar mı?" adıyla sunduğumuz makalenin adı.yazıların uzun teknik tahlillere müsâit olmaması hasebiyle, ancak ihtisas ehlinin anlıyacağı bâzı işâretler dışında tahlîle, açıklamaya yer vermemiştik. Bu yazımızda o eksikliği telâfi etmeye çalışacağız. Meselenin mâhiyeti, hadisin zannedildiği kadar zayıf, âlimlerimizin nazar-ı tedkîklerinin dışında kalmış bir rivâyet olmadığı anlaşılınca, okuyucularımızın da bize hak vereceklerini ümîd ederiz.
1- Yedi arzın varlığı, önce, Kur'ân'daki bir işârete dayanmaktadır: "Talak sûresinin 12, âyeti şöyle: "O Allah ki yedi semayı, arzdan da onun mislini yarattı".
Semâvâtın yedi olduğuna dâir âyet Kur'an'da çoktur. Arzla ilgili olarak sâdece yukarıdaki âyette bir "işâret"te bulunulmaktadır. Bu Kur'ânî işarete İslâm âlimleri farklı yorumlar getirmişlerdir. Birine göre: "Nasıl ki, sema yedi kattır, arz da yedi tabakadır". Diğerine göre, "Her sema katında ayrı bir arz vardır". "Arzın yedi tabaka olması, yedi ayrı arzın varlığına mâni değildir" diyen âlimlerimiz de var.
Biz, sözkonusu yazımızda, sâdece ikinci mâna üzerinde durduk. "Arzlar"dan bahseden hadislerin sayıca çokluğunu belirttikten sonra mûteber kitaplarımızdan olan Tirmizî'nin bu rivâyetini özetle kaydettik. Tirmizî, bu hadisin sıhhatini zedeleyici bir tâbir kullanmaz, sâdece: "Bu tarîkten garîbtir" der. Garîb, ıstılahta "zayıf" demek değildir, ferd demektir. Yukarıda kaydedilen âyet (Talak 12) için İbnu Kesîr, Suyûtî (ed-Dürrü'l-Mansûr), Fahreddin Râzi gibi mevsûk ve mûteber müfessirlerimizin tefsirlerine bakacak olsak, konu üzerine pekçok rivâyetin kaydedildiğini, rivâyetler hakkında âlimlerin faklı yorumlar yaptığını görürüz.
Bu hadisler sıhhatçe nasıldır? diye vârid olacak bir soruya cevabımız şöyledir: Her mevzu kendi ölçü ve tâbi olduğu kaideler çerçevesinde incelenmelidir. Bu mevzuda İslâm âlimlerinin -muhaddis, fakîh, müfessir- ittifak ettikleri temel bir kaideyi belirtmede fayda var. İttifakla şunu söylerler: Bir konuda, birden fazla zayıf hadis gelmiş ise bunlar, birbirini kuvvetlendirirler. Zîra, -bize kadar ulaşamayan- sahih bir "asl" a dayanmış olduğuna delil olur, bu ihtimal kuvvet kazanır.
Ben teferruata inmeden, sâdece bir hadis üzerinde duracağım: Mevzumuzun bel kemiğini teşkîl eden ve "hayata beşiklik yapan yedi adet başka arzın varlığını te'yîd eden, onlardan her birine bizim Âdemimiz gibi bir Âdem, Nûhumuz gibi bir Nûh. bizim peygamberimiz gibi bir Muhammed geldiğini beyan eden İbnu Abbâs rivâyeti.
Bu rivâyet pek çok tahlîle ve münâkaşaya yol açmıştır Münâkaşa ve tahlilleri

yapanlar da sıradan kimseler değil, hadis, tefsir ve kelam sahalarında isim yapmış otoritelerdir.
Hadis Üzerine Yazılan Bir Kitap: Hindistan'ın yetiştirdiği tanınmış muhaddislerden Muhammed Abdulhayy el-Leknevî (vefatı 1886) hadis üzerine müstakil bir risâle te'lîf etmiştir. Zecrü'n-Nâs Alâ İnkâr-ı Eser-i İbni Abbâs adını taşıyan te'lîf, önce hadisin çeşitli tariklerini verir. Eser, her seferinde kaynak verir, görüş sahiplerini ismen zikreder. Tahlillerden sonra kitapta varılan birkaç sonucu şöyle özetleyebiliriz:
1- Bu rivâyet İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ)'ın bir "eser"idir, yâni şahsî sözü. Ancak, İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) israiliyyâttan rivâyette bulunmaya prensip olarak karşı olduğu için, bu rivâyeti isrâiliyattan yapması sözkonusu olamaz. Rivâyet muhteva itibariyle, içtihada, şahsî yoruma giren bir meseleye temas etmemesi haysiyetiyle şahsî sözü de olamaz. Öyle ise bu hadis hükmen merfu'dur, yani Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in sözüdür. Hatırlatalım ki, İslâm âlimleri, içtihada girmeyen, gaybî durumlardan haber veren rivâyetleri -görünüş itibariyle sahâbe sözü olsa bile, ki sahâbe sözüne de mevkuf hadis denir- hükmen merfu, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in sözü kabul ederler. Âlimler, bu rivâyetin merfu olduğunu söylemişlerdir.
2- Leknevî, hadisin sened yönüyle sağlamlığını belirtir. Yani İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ)'a nisbeti sahihtir, veya en azından hasendir. Bâzı âlimler, hadisin ifâde ettiği mânaya itirazda bulunsa da İbnu Abbas (radıyallâhu anhümâ)'a olan nisbetindeki sıhhata itirazda bulunmamıştır. Kitap şu cümle ile sona erer: "Böylece zâhir oldu ki, İbnu Abbâs'ın eseri gerek sened, gerek metin, gerek isnad ve gerekse mâna yönleriyle üzerine gölge düşmeyecek rivâyetlerden biridir".
Hadisin muhtevasını beyan sadedinde kaydedilen açıklamalardan birkaç noktayı da şöyle kaydedebiliriz:
1- Âlimlerden bir kısmı, hadisi anlarken "arzın yedi tabaka olduğu, her tabaka arasında beş yüz yıllık mesafe bulunduğu görüşünü benimsemiştir. (Ancak bu yorumu olduğu gibi kabul etmek bugünkü coğrafya bilgimize ters düşer, mutlaka yeni yorumlar yapmak gerekir. Mesela Arapça'da böylesi makamlar çokluk ifade eder, reel değeri değil, hadisten de bunu anlamak gerekir gibi).
2- Muhakkik âlimlerden bir kısmı, "Yedi arz vardır ve herbirinde canlı mahlukat vardır" demiştir. Bu görüşte olanların çoğu, bu canlıların mahiyeti, şekli, sureti hususunda tahmin yürütmekten kaçmış, "tafsilâtı Allah bilir" demiştir.
3- Diğer arzlarda (veya arzın tabakalarında) yaşayan öbür mahlukatın cin sınıfına ait olduğunu söyleyen âlimler de olmuştur.

4- Diğer arz tabakalarına (veya arzlara) gelen peygamberler hakkında başlıca iki görüş zikre şâyandır:
1) Onların herbirinde bizim yaşadığımız tabakadaki peygamberlerin ismini taşıyan bir hâdi (hidayet edici) mevcuttur, ancak onlar gerçek mânada peygamber değildir. Bizim tabakamızdaki peygamberlere tabidir, buradakilerin irşadını alıp, tebliğ ederler, bu sebeple aynı ismi taşırlar.
2) Onlar, Hakk tarafından gönderilen müstakil peygamberlerdir, bizdekilere tâbi değildirler. Ancak onlardan biri Hz. Âdem'e, biri Hz. Nuh'a... biri de Hz. Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'e benzer.[23]

BAZI SORULAR VE CEVAPLAR

Leknevî, mevzuun açıklık kazanması için hatıra gelebilecek bazı soruları cevaplamaya da ehemmiyet vermiştir. Bazılarını özetleyerek kaydetmede fayda umarız:
SORU: Diğer tabakalarda (veya arzlarda) var olduğu kabul edilen peygamberler hangi yönden bizdeki peygamberlere benzerler?
CEVAP: İlk peygamber öncelikle ve ilk'lik yönüyle Hz. Âdem'e sonuncusu da sonuncu olmak yönüyle Hz. Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'e benzemiştir.
SORU: Hadise göre, peygamberimiz Hz. Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'in emsali olan başka peygamberlerin varlığını da kabul etmek gerekmektedir. Halbuki, Ehl-i Sünnet inancına göre, Resûlulluh (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zâtına has sıfatlarla bir başkasının tavsifi kesinlikle mümkün değildir.
CEVAP: Hayır, hadis, Hz. Peygamberimiz (aleyhissalâtu vesselâm)'in tam emsali olan başka peygamberlerin varlığını kabul etmeyi gerektirmez. Zîra, benzetme, öbür peygamberlerin bütün sıfatlarda peygamberlerimize benzediğini söylemiyor. Benzetme sâdece "sonluk" sıfatında yapılmıştır, bütün kemal sıfatlarında değil. Nitekim, teşbih (benzetme) kaidesine göre, iki şey birbirine teşbih edilince, bu iki şey her hususta birbirine benzer mânasına gelmez... sıfatlardan bir-iki tanesinde benzerlik olsa teşbih tahakkuk eder.
SORU: Bu hadis, peygamberimiz Hz. Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'in mutlak mânada son peygamber olmamasını gerektiriyor. Halbuki, Kur'ân-ı Kerim, O'nu hâtemu'nnebiyyin (peygamberlerin mührü, sonuncusu) ilan ediyor, yâni âyete göre mutlak mânada sondur, sonuncudur. Nübüvvet binası böylece Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'le tamamlanmış olmaktadır. Hadise göre, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in benzeri olan diğer "son"larla

sonuncu olanlar çoğalmış olmuyor mu, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın mutlak sonluğu haleldar olmuyor mu?
CEVAP: İbnu Abbâs'ın rivayetinin zâhiri şunu ifade eder: "Allah her tabakanın sâkinlerine peygamberler göndermiştir ve bunlar, bizim tabakamızdaki gibi, belli bir silsileyi takip etmiştir. Mâlum her silsilenin bir başı bir de sonu vardır. Öyle ise her tabakada bir ilk peygamber vardır ve o, bu tabakanın peygamberlerinin ilkidir. Bir de sonuncu peygamber olacak. Diğerleri de bu ikisi arasında yer alacak. Nitekim, üst tabakadaki bu silsilenin ilki Hz. Âdem, sonuncusu da Hz. Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'dir. Geri kalanlar da bu ikisi arasında yer alırlar. Hadiste her tabakanın ilki, bizim bulunduğumuz tabakanın ilkine, sonuncusu da bizim sonuncumuza benzetilmiştir. Aradaki benzerlik de sâdece ilklik, sonluk sıfatlarındadır, diğer sıfatlarda değil. Bu açıdan sonuncular, müteaddid olabilir. Peygamberimiz (aleyhissalâtu vesselâm)'in sonluğu diğerlerine nisbetle, hakikî sonluktur. Şu mânada ki, Resul-i Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm)'den sonra, hiçbir tabakaya peygamberlik verilmemiştir. Her tabakanın sonuncusunun sonluğu da kendi tabakasına nisbetledir. Böylece "son"ların çoğalması, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in mutlak sonluğuna zarar vermez."
MÜHİM NOT: Zamanımızda hadisleri değerlendirirken bir İslamî âdâbın bilinmesi gerekir: Yukarıdaki örnekten de anlaşıldığı üzere, İslâmî an'aneye göre hadislerin öncelikle sened durumuna, yani Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e, -veya Sahâbe'ye- olan nisbetinin doğruluğuna bakılır. Hadis sağlam bir senedle Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e ulaşıyorsa, onun metni ve ifade ettiği hüküm gözönüne alınır. Metinde, dinin umumî prensiplerine, Kur'ân'a, diğer mevsuk hadislere, akıl ve tecrübeye açıkca muhalefet eden bir durum varsa te'vil edilir, te'vil de edilemezse, en sonunda "şazz" olduğu kabul edilerek itibardan düşürülür. Zamanımızda, hadisleri öncelikle şahsî anlayışı, vicdanî kanaati, mevcut bilgisi gibi hep ferdî ve subjektif kalan ölçülerle değerlendirip red veya kabulde acele etme, eski prensipten ayrılma temâyülü hakimdir. İncelememize konu olan hadis de, muhteva olarak acele bir hükümle reddedilmeye maruz kalacak mahiyettedir. Hoşumuza gitmedi diye bunu reddedecek olursak, aynı kaynaktan, aynı sıhhat şartlarıyla gelmiş ve fıkha, ahkâma menşe' olmuş hadisleri de bir başkası reddeder... Bu, dinde müthiş bir anarşi demektir. Nitekim müsteşrikler ve içimizdeki sinsiler "Buharî'de bazı mevzu hadisler var" diyor. Onların kriterleri esas alınarak bazı hadislere mevzu demek kapısı açıldı mı, bütün hadislerin mevzu olması derhal gündeme gelecektir. Böyle bir davranışın sonunu herkes tahmin eder.

Bizce en selametli yol ve tavır, âlimlerimizin yaptığı gibi davranmaktır. Madem ki, hadisin İbnu Abbas'a nisbeti sahihtir ve hükmen de merfudur, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sözüdür ve madem -yukarıda yapılan açıklama ile- umumî prensiplere muhalefet de etmemektedir, öyle ise, hadisi reddetmede acele etmeyip, hakikatının anlaşılmasını zamana bırakmalıyız. Pekçok âyet ve hadis, kâinatla, kâinatın buutları, mesafeleri, oralarda cari sür'atlerle ilgili beyanlara yer vermektedir. Yabancı menşe'li hayal-ilim romanları ve filimleri üzerinde mesâi harcarken, kendi kaynaklarımızda gelen meselelere niye eğilmeyelim, dağınık şekilde âyet ve hadislerde yer alan kayıtları, işaretleri bir bütün halinde birleştirip Şârî-i Mübin'in ihbar etmek istediği bir gerçek mi var? diye niye soru sormayıp araştırmayalım? Unutmayalım ki, İslâm dini âyet ve hadisleriyle her asra hitab etmektedir. Biz kendi imkânlarımızla bize hususî bir hitap var mı araştıralım, anlıyamadığımız işaretleri, hitapları da -reddetmekten ziyade- belki geleceğe âittir diye saygıyla karşılayalım.
Ya "ışık yılı" tâbirine yer veren hadis? Bunların mâhiyetini şimdilerde anlamıyoruz diye alelacele inkâra tevessül bize ne kazandırır? Bir mülâhaza hânesi açarsak ne kaybeder, dinin hangi esasına ters düşeriz? Unutmayalım ki, din ilimleri usulü açısından, bu hadisler kabulü vacib bir hüküm getirmiyor, sâdece reddi gerekmeyen bir mülâhaza hânesi açıyor.[24]

-9- وعن أبى هريرة رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]أخَذَ رسولُ اللّهِ # بِيَدِى، فقَالَ: خَلَقَ اللّهُ التُّرْبَةَ يَوْمَ السَّبْتِ، وَخَلَقَ فِيهَا الجِبَالَ يَوْمَ ا٬حَدِ، وَخَلَقَ الشَّجَرَ يَوْمَ اثْنَيْنِ، وَخَلَقَ المَكْرُوهَ يَوْمَ الثَّثَاءِ، وَخَلَقَ النُّورَ يَوْمَ ا٬رْبِعَاءِ، وَبَثَّ فِيهَا الدَّوَابَّ يَوْمَ الخَمِيسِ، وَخَلَقَ آدَمَ عَلَيْهِ السَّمُ بَعْدَ العَصْرِ مِنْ يَوْمِ الجُمُعَةِ في أخِرِ الخَلْقِ في أخِرِ سَاعَةٍ مِنَ النَّهَارِ فِيما بَيْنَ الْعَصْرِ إلى اللَّيْلِ[. أخرجه مسلم.

9. (1692)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir gün elimden tuttu ve şu açıklamayı yaptı: "Allah toprağı cumartesi günü yarattı. Ondaki dağları pazar günü yarattı; ağaçları pazartesi günü yarattı. Mekruhları salı günü yarattı. Nuru çarşamba günü yarattı ve onda hayvanları perşembe günü yaydı. Hz. Âdem (aleyhisselam)'i cuma

günü ikindi vaktinden sonra, ikindi ile gece arasındaki gündüz vaktinin en son saatinde en son mahluk olarak yarattı." [Müslim, Sıfatu'l-Kıyâme 27, (2789).] [25]

AÇIKLAMA:

1- Münâvî, hadiste geçen ve toprak diye tercüme ettiğimiz türbe kelimesi ile arz'ın kastedildiğini söyler.
2- Bu hadis, âlemin yaratılması işinin cumartesi günü başladığını belirtmektedir. Böylece Yahudilerin "pazar günü başladı" iddiası reddedilmiş olmaktadır. Onlara göre, pazar günü başlayan yaratma işi cuma günü sona ermiştir. Allah yedinci gün olan cumartesi günü istirahat etmiştir. Bu telâkkiye uygun olarak: "Biz cumartesi günü istirahat ederiz, tıpkı Rabbülâlemin'in istirahat etmesi gibi" derler. İslâm ulemâsı, Allah insanlara benzetilmiş olduğu için, bu sözü reddeder ve kâilini garâbet ve cehâletle ittihâm eder, "Yorulmak yaratanın değil, yaratığın şe'nidir" der. Âyet-i kerimede: "Bir şeyin olmasını istediğimiz zaman sözümüz sadece ona: "Ol!" dememizdir, o hemen olur" (Nahl 40) buyurur.
3- Dikkat edersek, eşyanın yaratılışında mantıkî bir tedric var. Sırayla toprak, dağlar, bitkiler, hayvanlar ve en sonda insan yaratılmıştır. Burada asıl hedefin, yani kâinatı yaratmaktan maksadın insan olduğu görülmektedir. Zîra, bir meyve ağacı meyvesi için dikilir. Meyve ise, ağacın en son mahsulüdür. Çekirdek, filiz, fidan ağaç, yaprak, çiçek safhalarından geçtikten sonra meyveye ulaşılır.
Âyet-i kerimedeki arzın insanlar için bir beşik kılınması (Tâhâ 53) teşbihini bu hadisin açıkladığını söyleyebiliriz. Zîra, beşik önceden bebek için, onun büyümesine uygun şekilde hazırlanır.
Buradaki tedricin fıtrîliğini belirtmek için şu da söylenebilir. Dağların yaratılması ağaç ve bitkilere zemin hazırlamıştır. Bitkiler hayvanların yaratılmasına, bitki ve hayvanların varlığı insanların gelmesine zemin hazırlamıştır. İnsan hayatı bunların varlığına vâbestedir. Bazı âlimler, Allah'ın her şeyi bir anda yaratabilecek güçte olmasına rağmen tedricî şekilde yaratmış olması, mahlukatına rıfk ve tesebbüt yani teennili ve sağlam adım atma dersini vermek içindir" diye yorumlamışlardır.
4- Salı günü yaratıldığı söylenen mekruh'tan maksad, zâhire göre şerrdir, bir kısım âlimler ise buna madenler demiştir. Bazı rivayetlerin "salı günü geçim vesileleri yaratıldı" demesi tearuz sayılmaz, ikisi de aynı günde yaratılmış olabilir.

5- Bazı rivayetlerde "Çarşamba günü nun -veya hud- yaratıldı" denmiştir. Burada da bir zıtlıktan bahsedilemez, aynı günde ikisi de yaratılmış olabilir.

6- Münâvî şöyle bir paragraf sunar:"[26]

TENBİH: Şeyhülislam Zekeriya'ya: "Allah semâvat ve arzı, Hz. Âdem'i yarattığı aynı hafta içerisinde mi yarattı, yoksa daha önce mi yarattı?" Kezâ, "Arzın ömrü yaratılışından önce mi, değil mi?" diye soruldu. O, hadisin zâhirine uygun şekilde cevap verdi: "Allah arzı ve semayı, Âdem'i yarattığı hafta içerisinde yarattı. Nitekim rivayet edilmiştir ki, Allah arzı cumartesi, dağları pazar, ağaçları pazartesi, karanlığı salı, nuru çarşamba, hayvanları perşembe günü yarattı, o gün, cumadan kalan üç saate kadar semâvatı yarattı. İlk saatte âfetleri, ecelleri, ikinci saatte rızıkları, üçüncü saatte Âdem'i yarattı. Arzın ömrü, Âdem'den öncedir."
7- Bir kısım âlimler, bu rivayetin Ka'bu'l-Ahbâr'dan alınma isrâilî bir haber olabileceğini söylemişlerdir. Ayrıca metinde şiddetli garabet olduğu, zîra, hadiste semâvâtın yaratılışının mevzubahis edilmediği, arz ve içindekilerin yedi günde yaratıldığının belirtildiği, bunun da dört şeyin dört günde, sonra da semâvâtın iki günde yaratıldığını belirten Kur'an-ı Kerim'e muhalefet ettiğini belirtmişlerdir. Mevzubahis âyet şudur:"

De ki: "Gerçek siz mi o arzı iki günde[27] yaratana küfrediyor, O'na ortaklar katıyorsunuz? O, âlemlerin Rabbi'dir. (Allah) dörd(üncü) gün(ün hitamında) orada üstünden baskılar yaptı. Orada bereketler yarattı. Onda, arayanlar için dört günde müsâvi gıdalar takdir etti. Sonra (iradesi göğe) -ki o, bir buhar hâlinde idi-doğruldu da ona ve arza, "ikiniz de ister istemez gelin" buyurdu, onlar da "isteye isteye geldik" dediler. Bu suretle onları yedi gök olmak üzere iki günde vücuda getirdi. Her gökte ona âid emri vahyetti. Dünya göğünü de kandillerle donattı..." (Fussilet 9-12).

İlmî keşiflerin bu mevzuları açıklayacağı günleri bekleyeceğiz.[28]

10- وعن أبى ذر رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]كُنْتُ مَعَ رسولِ اللّهِ # في المَسْجِدِ عِنْدَ غُرُوبِ الشَّمْسِ، فقَالَ يَا أبَا ذَرٍّ: أتَدْرِى أيْنَ تَذْهَبُ هذِهِ الشَّمْسُ؟ فقُلْتُ: اللّهُ وَرَسُولُهُ أعْلَمُ. قال: تَذْهَبُ لِتَسْجُدَ

تَحْتَ الْعَرْشِ، فَتَسْتَأذِنُ فَيُؤْذَنُ لَهَا، وَيُوشِكُ أنْ تَسْجُدَ، فَ يُقْبَلَ مِنْهَا، وَتَسْتَأْذِنُ فَ يُؤذَنُ لَهَا، وَيُقَالُ لَهَا: ارْجِعِى مِنْ حَيْثُ جِئْتِ، فَتَطْلُعُ مِنْ مَغْرِبِهَا، فذلِكَ قَوْلُهُ تَعَالى: وَالشَّمْسُ تَجْرِى لِمُسْتَقَرٍّ لَهَا ذلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ]. أخرجه الشيخان والترمذى .

10. (1693)- Hz. Ebu Zerr (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Güneş batarken Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte mescidde idim. Bana:
"Ey Ebu Zerr, biliyor musun bu Güneş nereye gidiyor?" diye sordu. Ben:
"Allah ve Resûlü daha iyi bilirler!" dedim.
"Arş'ın altına secde yapmaya gider, bu maksadla izin ister, kendisine izin verilir. Secde edip kabul edilmeyeceği, izin isteyip, izin verilmeyeceği zamanın (kıyametin) gelmesi yakındır. O vakit kendisine: "Geldiğin yere dön!" denir. Böylece battığı yerden doğar. Bu durumu Cenâb-ı Hakk'ın şu sözü haber vermektedir. (Mealen): "Güneş, duracağı zamana doğru yürüyüp gitmektedir. Bu aziz ve alîm olan Allah'ın takdiridir" (Yâsin 38). [Buhârî, Tefsir Yâsin 1, Bed'u'l-Halk 4, Tevhid 22, 23; Müslim, İmân 250, (159); Tirmizî, Tefsir, Yâsin, (4225).] [29]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, ta bidayetlerden beri, insanları meşgul etmiş bulunan bir hususta açıklama yapmaktadır: "Güneş akşamları nereye gitmektedir?"
Günümüzün insanı için bu soru ilgi çekici olmaktan çıkmıştır. Burada soruyu Ebu Zerr (radıyallâhu anh)'e Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) sormakta ve cevap vermektedir. Bazı rivayetlerde ise Ebu Zerr sormakta, cevabı Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) vermektedir.
2- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın cevabı ile alâkalı ulemânın muhtelif yorumları var. Hadisi şöyle anlamamız mümkün: Kur'ân-ı Kerim, bütün mevcudâtın ibâdet yaptığını belirtirken (İsra 44) Güneş'i secde edenler arasında betahsis zikreder (Hacc 18). Bazı âlimler mahlukatın ibadeti nasıldır? sorusuna: "Fıtrî amelleridir, yani hangi iş ve vazife için yaratılmışsa o şeyi yaptı mı ibadet etmiş olur" demişlerdir. Şu halde, Güneş her an ışık neşretme vazifesini yerine getirmekle ibadetini yapmakta, secdede bulunmaktadır. Bize nisbetle batması,

ışık neşri vazifesini bizden kesmesi demektir. Ama Dünya'nın başka kıtalarında aynı vazifeyi yapmaya (secde etmeye) gidiyor demektir.
Arşın altında gitmesi de şöyle anlaşılabilir: Arş bütün semâvatı kuşattığına göre, zaten onun altından çıkması diye bir şey sözkonusu olamaz. Gündüzleyin, kendimize nisbetle tepemizde, ufukta gördüğümüz Güneş, gece görünmez olunca, bizden nisbî bir uzaklığı ve gaybubeti mevzubahistir. Bu halde kozmoğrafya bilgisi olmayan insanlara, onları tatmin edebilecek en doğru cevap bu olsa gerektir (Allahu a'lem).[30]

-11- وعن أبي هريرة رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قال رسولُ اللّه #: الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ يُكَوَّرَانِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ[. أخرجه البخارى.»التَّكْوِيرُ«: لف العمامة، والمراد أن السماء واºرض تجمعان وتلفان كما تلفّ العمامة .

11. (1694)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Güneş ve Ay kıyamet günü sarılırlar." [Buhârî, Bed'ül-Halk 4.][31]

AÇIKLAMA:

Sarılma olarak tercüme ettiğimiz tekvir, sarık katlarının üst üste dolanması, sarılması demektir. Ay ve Güneş'in sarılmasını bazı âlimler, kıyamet günü, Ay ve Güneş'in birleştirilmesi olarak anlarlar. Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de: فَجُمِعَ الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ "Ay ve Güneş birleştirilir" (Kıyamet 9) denmektedir. Rivayetler, bu birleşmeden sonra, onların cehenneme atılacağını haber verir. Şârihler "Ay ve Güneş'in cehenneme atılması, onlara azab etmek için değil, onlara tapmış olanların azablandırılması ve dünyada iken onlara yaptıkları ibadetlerinin bâtıl olduğunu görmeleri içindir" derler.[32]

-12- وعن ابن عباس رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما قال:]سَأَلَتْ يَهُودُ رسولَ

اللهِ # عَنِ الرَّعْدِ مَا هُوَ؟ قالَ: مَلَكٌ مُوَكَّلٌ بِالسَّحَابِ، وَمَعَهُ مَخَارِيقُ
مِنْ نَارٍ يَسُوقُهَا بِهَا حَيْثُ شَاءَ اللهُ. قَالُوا: فَمَا هذَا الصَّوْتُ الَّذِى يُسْمَعُ؟ قال: زَجْرُهُ لِلسَّحَابِ حَتَّى تَنْتَهِىَ حَيْثُ أُمِرَتْ. قَالُوا: صَدَقْتَ؟ فأخْبِرْنَا عَمَّا حَرَّمَ إسْرَائِيلُ عَلى نَفْسِهِ؟ قال: اشْتَكى عِرْقَ النَّسا فَلَمْ يَجِدْ شَيْئاً يُئمُهُ، يَعْنِى الْعِرْقَ إ َّ لُحُومَ ا"بِلِ وَألْبَانَهَا، فَلذلِكَ حَرَّمَهَا. قَالُوا: صَدَقْتَ[. أخرجه الترمذى.»المخاريق«: جمع مخراق، وهو في ا'صل: منديل يفتل ويلوى ويجعل كالحبل تتضارب به الصبيان .

12. (1695)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Yahudiler, gök gürültüsünün ne olduğunu Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)' den sordular:

"Bulutlara müvekkel olan melektir. Berâberinde ateşten kamçılar var. Bununla bulutları Allah'ın dilediği yere sevkeder" diye cevap verdi. Onlar tekrar sordular:

"Ya şu işitilen ses, o nedir?"

"Bu, bulutların istenen yere gitmeleri için onlara yapılan bir sevkdir" dedi. Yahudiler:

"Doğru söyledin. Şimdi de İsrail'in [Yakub (aleyhisselam)] kendisine haram kıldığı şey nedir onu söyle?" dediler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Hz. Yakub (ırku'nnesâ denen) uyluk mafsalından başlayıp dize, topuğa kadar inen bir ağrıdan muzdarib idi. Deve eti ve sütü dışında kendine uygun gelen (ne yiyecek, ne içecek) münâsip bir şey yoktu. Bu sebeple o da bunları haram etti" dedi. Yahudiler: "Doğru söyledin" dediler." [Tirmizî, Tefsir Ra'd, (3116).][33]

AÇIKLAMA:

1- Hadisin Tirmizî'deki vechi, biraz muğlak. Ahmed İbnu Hanbel'in Müsned'indeki vechi ihtiva ettiği ziyadeler sebebiyle daha açık. Orada geçen bazı ziyâdeler şöyle:

"Yahudilerden bir grup Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanına geldiler. Dediler ki:
"Biz sana bâzı şeyler soracağız, bunu sadece peygamber olan bilir. (Gerçek peygambersen) doğru cevap vereceksin!."
O da şunu söyledi:
"Tevrat'ı Musa'ya indirenin adına yemin veriyorum: Biliyor musunuz, İsrâil (Hz. Yakub) şiddetli bir hastalığa yakalanmıştı. Hastalığı uzun sürdü. Bunun üzerine: "Allah bana şifa verirse, en sevdiğim yiyecek ve içeceği nefsime haram edeceğim" diye nezretti. Onun en sevdiği yiyecek deve eti, en sevdiği içecek de deve sütü idi."
Yahudiler: "Vallahi doğru söyledin!" dediler.
2- Kamçı diye tercüme ettiğimiz kelimenin aslı mihrâk'tır (cem'i mehârik). Mihrâk, çocuklara vurmak üzere, boyunca dürülmüş, bükülmüş mendil demektir. [34]

-13- وعن أبى هريرة رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قال رسولُ اللّهِ #: اشْتَكَتِ النَّارُ إلى رَبِّهَا، فقَالَتْ: رَبِّ أكَلَ بَعْضِى بَعْضاً، فأذِنَ لَهَا بِنَفَسَيْنِ: نَفَسٍ في الشِّتَاءِ، وَنفَسٍ في الصَّيْفِ، فَهُوَ أشَدُّ مَا تَجِدُونَ مِنْ الحَرِّ، وَأشَدُّ مَا تَجِدُونَ مِنَ الزَّمْهَرِيرِ[. أخرجه الشيخان والترمذى .

13. (1696)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Cehennem, Rabbine şikâyet ederek dedi ki: "Ey Rabbim, bir kısmım diğer kısmımı yiyor." Bunun üzerine ona iki nefese izin verdi: Bir nefes, kışta, bir nefes de yazda. İşte bu (yaz nefesi), en şiddetli şekilde hissettiğiniz hararettir. Öbürü de (kışta) en şiddetli bulduğunuz soğuktur." [Buhârî, Bed'ül-Halk 10; Müslim, Mesâcid 185, (617); Tirmizî, Sıfatu Cehennem 9, (2595); İbnu Mâce, Zühd 38, (4319); Muvatta, Vükûtu's-Salât 27, (1, 15).][35]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste, cehennemin Rabbine şikayette bulunması mevzubahistir. Ulemâ bu

şikayeti lisan-ı kâl (söz) ile mi yaptı, yoksa lisan-ı hâl ile mi yaptı ihtilâf etmiştir. Bir kısmı kâl (söz) ile, bir kısmı da hâl ile yaptığını ileri sürmüştür.
İbnu Abdilberr: "Her iki görüşün de bir haklılık yönü ve benzer durumları var, ancak söz dili ile yaptı diyen görüş ercahtır, yani üstündür" der.
Kadı İyaz: "Bu daha açık, daha doğru görüştür" der.
Kurtubî: "Lâfzı hakikatine hamletmek gerekir" der ve ilâve eder: "Sözünde sâdık olan Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm) câiz olan bir şeyi haber verdi mi onu te'vile hâcet kalmaz. (Lâfzın ifade ettiği mânaya) hamletmek en uygun yoldur." Aynı beyanda bulunan Nevevî şunu ilâve etmiştir: "Doğru olan hakikatına hamletmektir. (Yani "cehennem, şikayetini söz dili ile Rabbine götürdü" demektir.)
Beyzâvî mecaza hamletmeyi tercih ederek der ki: "Cehennemin şikâyeti onun coşup galeyâna gelmesinden mecâzdır, bir kısmı diğer bir kısmını yemesi, eczasının izdihamından (parçalarının, kısımlarının sıkışmasından) mecazdır, nefes alması, ondan yükselen kısımların (alevlerin) dışarı çıkmasından mecazdır."
Zeyn İbnu'l-Münir: "Muhtar (makbul) görüş, onu hakikatına hamletmektir, zîra kudret-i İlâhiye, cehennemi lisan-ı kâl ile konuşturmaya salihtir. Keza konuşmanın hâl diliyle olduğu bize makul gelse bile şikâyet, bunun açıklanması, sebebinin beyanı, izin, kabul, nefes alıp verme, bunun sadece ikide sınırlandırılması gibi durumlar mecazdan uzaktır, mecazın alışılmış olan kullanılma durumlarının dışında kalır" der.
Görüldüğü üzere cehennemin lisan-ı hâl veya kâl ile konuşması meselesinde İbnu Hacer, farklı görüşlerden daha çok lisan-ı kâl ile konuştu diyenlerin görüşlerini serdetmekle kendisi de bunu kabul etmiş gözükmektedir. Gerçek olan şu ki, ulemaya göre cehennem hâl-i hazırda mevcuttur, dünyamızın şiddetli hararet ve şiddetli soğukları ile irtibat halindedir. Hatta Ehl-i Sünnet ulemâsı, Mu'tezile'nin "Cehennem henüz yaratılmamıştır" iddialarının fâsidliğine bu hadisi delil kılmışlardır.
2- Yazdaki şiddetli hararet gibi kıştaki zemherir denen şiddetli soğuğun da cehennemden gelmesini, bâzı âlimler müşkil ve anlaşılması zor bir durum olarak değerlendirmiş ise de, ekseriyet: "Ateşten maksad onun yeridir, cehennemde zemherir denen çok soğuk bir tabakanın olması normaldir" diye değerlendirmiştir. Bediüzzaman merhum, atıldığı ateşten Hz. İbrahim'in yanmadan çıktığını haber veren:
قُلْنَا يَا نَارُ كُونِى بَرْدًا وَسَمًّا عَلَى اِبْرَاهِيمَ "Dedik: "Ey ateş İbrahim'e

soğuk ve selametli ol" (Enbiya 69) âyetiyle ilgili izâhatında, cehennemin zemherir tabakasıyla ilgili olarak şu açıklamayı yapar:
"...Ateşin bir derecesi var ki, bürudetiyle ihrak eder (soğukluğuyla yakar). Yani ihrak (yakma) gibi bir te'sir yapar. Cenab-ı Hakk, 26) سَمًا) lafzıyla bürudete

______________(26) Bir tefsir diyor: سَمًا

demesi idi, bürûdetiyle ihrak edecekti. (soğukluğa) diyor ki: "Sen de hararet gibi bürudetinle ihrak etme." Demek, o mertebedeki ateş, soğukluğuyla yandırır gibi te'sir gösteriyor. Hem ateştir, hem berddir. Evet, hikmet-i tabiyyede nâr-ı beyzâ (akkor) hâlinde ateşin bir derecesi var ki; harareti etrafına neşretmiyor ve etrafındaki harareti kendine celbettiği için, şu tarz bürûdetle, etrafındaki şu gibi mâyi şeyleri incimâd ettirip (dondurup) mânen bürûdetiyle ihrak eder. İşte zemherir, bürûdetiyle ihrâk eden bir sınıf ateştir. Öyle ise, ateşin bütün derecâtına ve umum envaına câmi olan cehennem içinde, elbette zemheririn bulunması zarurîdir."[36]

-14- وعن قتادة رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]خُلِقَتْ هذِهِ النُّجُومُ لِثَثٍ: جَعَلَهَا اللّهُ زِينَةً لِلسَّمَاءِ، وَرُجُوماً لِلشَّيَاطِينِ، وَعَمَاتٍ يُهْتَدَى بِهَا، فَمَنْ تَأوَّلَ فِيهَا غَيْرَ ذلِكَ، فقَدْ أخْطَأ حَظَّهُ، وَأضَاعَ نَصِيبَهُ، وَتَكَلَّفَ مَاَ يَعْنِيهِ، وَمَاَ عِلْمَ لَهُ بِهِ، وَمَا عَجَزَ عَنْ عِلْمِهِ ا'نْبِيَاءُ وَالمََئِكَةُ، وَاللّهِ مَا جَعَلَ اللّهُ في نَجْمٍ حَيَاةَ أحَدٍ، وَ رِزْقَهُ، وَ مَوْتَهُ، إنَّمَا يَفْتَرُونَ عَلى اللّهِ الْكَذِبَ، وَيَتَعَلَّلونَ بِالنُّجُومِ[. أخرجه البخارى استشهاداً إلى قوله ما علم له به، وأخرج بَاقيه رزين .

14. (1697)- Katâde (rahimehullah) anlatıyor: "Bu yıldızlar üç maksatla yaratıldı:
1- Allah onları semaya zinet (ve süs) kıldı.
2- Şeytanlara atılacak taş kıldı.
3- Geceleri istikamet tayin etmede işaretler kıldı. Kim yıldızlar hakkında bunlar dışında bir te'vil ileri sürerse (kendi ilâve ettiği) hissesinde hataya düşer, nasibini kaybeder, mânasız bir yükün altına girer ve hakkında bilgisi olmayan, peygamberler ve meleklerin bile bilmekte âciz kaldıkları bir şeye burnunu

sokmuş olur. Allah'a yeminle söylüyorum: Allah hiç kimsenin ne hayatını, ne rızkını, ne de ölümünü herhangi bir yıldızla irtibatlı kılmamıştır. (Aksini iddia edenler) Allah hakkında yalan söyleyerek iftira ediyorlar..." [Rezîn ilavesidir. Ancak, مَاَ عِلم لَهُ بِهِ (hakkında bilgisi olmayan) ibâresine kadar olan kısmı, Buhârî, Bed'ül-Halk'da (3. bab) senetsiz olarak kaydetmiştir.][37]

AÇIKLAMA:

1- Katâde merhum yıldızlarla ilgili bâtıl inançları reddetme sadedinde, Kur'ân âyetlerinde yıldızların yaratılış maksadlarından zikri geçen üç tanesine temas eder:
1- Semânın zineti (Saffat 6).
2- Şeytana atılan taş (Mülk 5).
3- Geceleri istikamet tayini (En'am 97).
Şüphesiz, yıldızların yaratılış maksadı bu üç şeyle sınırlandırılamaz. Ancak bunlar Kur'an'da zikri geçen, herkesin kolayca anlayıp kabul edeceği, münhasıran insana bakan maslahatlardır.
2- Bu rivayette Katâde merhumun dile getirdiği asıl mesele, yıldızlarla ilgili batıl inançları reddetmektir. Günümüzde olduğu gibi, câhiliye devrinde de yıldızlarla ilgili hurâfelere inanılırdı. Bunlardan bir kısmı ferdi küfre atacak çeşittendi.
İbnu Hacer'in kaydettiği bilgilerden bazı özetlemeler sunuyoruz: "İbnu Kuteybe Kitâbu'l-Enva'da (Yıldızlar Kitabı) yazdığına göre... Araplar, cahiliyye devrinde, yağmurun inmesinin yıldız vâsıtasıyla olduğuna inanırdı. Bunu bazıları yıldızın yaratmasına bağlar, bazıları da yıldızı yağmura alâmet kılardı. Şeriatımız onların bu sözlerini iptal etti ve bunu küfür ilân etti. Bunu söyleyen kimse, yağmurun yağmasında yıldızın bir sun'u (yaratması) olduğuna itikad etse bu küfür, Allah'a eş koşma küfrüdür. Ancak bunu bir tecrübe kabilinden (yani falanca yıldızın görülmesiyle yağmurun da yağdığı devamlı görülmüştür, öyleyse yağmur o yıldızla birlikte gelmektedir şeklinde) söylerse bu şirk olmaz. Ancak bu söze de küfr ıtlâkı caiz olur, küfrân-ı nimet kastedilmiş olur. Çünkü, hadisin farklı tariklerinin hiçbirinde küfürle şükür arasında bir vasıta (üçüncü bir vasıf) gelmemiştir. Böylece, hadiste gelen "küfür" kelimesi -söylenen her iki durumu da içine alması için- iki mânaya hamledilir."
Hadisin geri kalan kısmı açıktır.[38]

-15- وعن أَبى موسى رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قال:]سَمِعْتُ النَّبىَّ # يَقُولُ: إنَّ اللهَ تَعالى خَلقَ آدَمَ عَلَيْهِ السَّمُ مِنْ قَبْضَةٍ قَبَضَهَا مِنْ جَميعِ ا٬رْضِ، فَجَاءَ بَنُو آدَمَ عَلى قَدْرِ ا٬رْضِ، وَمِنْهُمْ: ا٬بْيَضُ، وَا٬حْمَرُ، وَا٬سْوَدُ، وَبَيْنَ ذلِكَ، والسُّهل وَالحزَنُ، والخَبِيثُ، والطَّيِّبُ[. أخرجه أبو داود والترمذى.

15. (1698)- Ebu Mûsa (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı dinledim, şunu söyledi: "Allah Teâla hazretleri, Âdem'i, yeryüzünün bütün (cüzler)inden almış olduğu bir avuç topraktan yarattı. Âdem'in oğulları da arzın kısımlarına göre vücuda geldi. Bir kısmı beyazdır, bir kısmı kızıldır, bir kısmı siyahdır. Bunlar arasında orta (renkliler) de var. Ayrıca bir kısmı uysaldır, bir kısmı haşindir, bir kısmı habis (kötü kalbli), bir kısmı iyi kalblidir." [Ebu Dâvud, Sünnet 17, Tirmizî, Tefsir, Bakara, (2948).][39]

AÇIKLAMA:

1- Burada, insan ile, onun yaratıldığı aslî kaynak olan yeryüzü arasında bir irtibat, bir kader birliği kurulmaktadır: Beyaz, siyah, kızıl vs. şekilde farklı renkteki ırklar, rengini topraktan aldığı gibi, uysalhaşin, iyikötü şeklindeki mânevî karakterler de vasıflarını topraktan almaktadırlar. Çünkü toprakta bu çeşitlerin hepsi mevcuttur. Bazı âlimler, Hz. Âdem'in altmış farklı çeşitten ve tabiattan yaratıldığını, evladlarının da, bu sebeple farklı şekillerde geldiğini, bu altmış rakamına uygun olması için kefarette altmış fakir doyurmanın vâcib kılındığını söylemiştir.
2- Bazı şârihler (Münâvî, Tîbî vs.) buradaki kabza (avuç) ile maddî, fiilî bir avuçlama kastedilmediğini, bilakis, Allah'ın şânının yüceliğini tahayyül ettirmek, yaratılış hakkında hissî bir temsil vermek kastedildiğini söylerler. Ancak, bununla hakikî avuçlama kastedilmiş olabileceğini söyleyen de olmuştur. Bunlar, "Ancak, demişlerdir, toprağı avuçlayan ölüm meleği Azrail'dir. Avuçlama işini, Allah'ın emriyle yaptığı için, fiil Allah'a nisbet edilmiştir." Bunlar delil olarak Sâid İbnu Mansur ve Ebu Hâtim'in Ebu Hüreyre (radıyallâhu anh)'den kaydettikleri bir rivayeti delil gösterirler: "Allah Teâla hazretleri, Âdem (aleyhisselam)'i yaratmak istediği zaman, arşın hamelesinden bir meleği, arzdan

toprak getirmek üzere yolladı. Ondan toprak almak üzere eğildiği vakit, arz: "Seni gönderenin adına senden, bugün benden cehenneme bir pay ayrılacak herhangi bir şey almamanı taleb ediyorum" dedi. Azrail aldığını bıraktı. Rabbine döndüğü zaman durumu haber verdi. Rabbi onu tekrar gönderdi. Arz yine aynı şeyi söyledi ise de Azrail: "Beni gönderen, itaate daha lâyıktır, (senin talebine değil, O'nun emrine uyacağım) deyip yeryüzünün iyi kısmından, kötü kısmından... avuçladı..."

3- Ulemâ, arzın habisi deyince, çorak ve tuzlu araziyi, iyisi deyince münbit araziyi anlamıştır. Gerek arzla ve gerek insanla ilgili olan umur-u zâhirîye müteallik -renkleri medar-ı bahs eden- ilk dört vasfı zâhiri üzere bırakıp hakikatına hamletmiş, diğer dört vasfın da anlaşılması için te'vili gerekir demiştir. Çünkü sonuncular ahlak-ı bâtına ile ilgilidir.[40]

-16- وعن أبى هريرة رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قال رسول اللّه #: لَمَّا خَلَقَ اللّهُ تَعالى آدَمَ عَلَيْهِ السَّمُ، وَنَفخَ فِيهِ الرُّوحَ عَطَسَ، فقَالَ الحَمْدُللّهِ، فَحَمِدَ تَعالى بِإذْنِهِ، فقَالَ لَهُ رَبُّهُ: يَرْحَمُكَ اللّهُ يَا آدَمُ، اذْهَبْ إلِى أولَئِكَ المَئِكَةِ إلِي مَ“ مِنْهُمْ جُلُوسٌ فَقُلِ: السَّمُ عَلَيْكُمْ، فقَالُوا: عَلَيْكَ السَّمُ وَرَحْمَةُ اللّهِ وَبَرَكاتُهُ، ثُمَّ رَجعَ إلى رَبِّهِ فقَالَ: إنَّ هذِهِ تَحِيَّتُكَ وَتَحِيَّةُ بَنِيكَ وَبَيْنَهُمْ، فقَالَ اللّهُ تَعالى: وَيَدَاهُ مَقْبُوضَتَانِ: اخْتَرْ أيَّهُمَا شِئْتَ. قَالَ: أخْتَرْتُ يَمِينَ رَبِّى، وَكِلْتَا يَدَىْ رَبِّي يَمِينٌ مُبَارَكَةٌ فَبَسَطَهَا، فإذَا فِيهَا آدَمُ وَذُرِيَّتُهُ، فقَالَ: أىْ رَبِّ مَا هؤَءِ قال هؤَءِ ذُرِيَّتُكَ، فإذَا كُلُّ إنْسَانٍ مَكْتُوبٌ عُمْرُهُ بَيْنَ عَيْنَيْهِ، وَإذَا فِيهِمْ رَجُلٌ مِنْ أضْوَئِهِمْ، فقَالَ: يَارِبّ مَنْ هذَا؟ فقَالَ: ابْنُكَ دَاوُدُ، وَقَدْ كَتَبْتُ لَهُ عُمْراً أرْبَعِينَ سَنَةً. قال: زِدْ في عُمُرِهِ. قالَ: ذَلِكَ الَّذِى كَتَبْتُ لَهُ. قالَ: أىْ رَبِّ، فإنِّى قَدْ جَعَلْتُ لَهُ مِنْ عُمْرِى سِتِّينَ سَنَةً. قَالَ: أنْتَ وذاكَ. قَالَ: ثُمَّ أُسْكِنَ آدَمُ الجَنَّةَ مَاشَاءَ اللّهُ، ثُمَّ أُهْبِطَ مِنْهَا، وَكَانَ آدَمُ عَلَيْهِ السَّمُ يَعُدُّ لِنَفْسِهِ، فَأتَاهُ مَلَكُ المَوْتِ، فقَالَ لَهُ:

قَدْ عَجِلْتَ، أَلَيْسَ قَدْ كَتِبَ لِى أَلْفُ سَنَةٍ؟ قال: بَلَى، وَلَكِنَّكَ جَعَلْتَ بْنِكَ دَاوِدَ مِنْهَا سِتِّىنَ سَنَةٍ، فَجَحَدَ آدَمُ، فَجَحَدَتْ ذريَّتُهُ، وَنَسِىَ فَنَسِيَتْ ذُرِيَّتُهُ. قالَ: فَمِنْ يَوْمَئِذٍ أُمِرَ بِالْكِتَابِ وَالشُّهُودِ[. أخرجه الترمذى، وتقدم في تفسير سورة ا'عراف: بدون هذا .

16. (1699)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah Teâla, Hz. Âdem (aleyhisselam)'i yarattığı ve ruh üflediği zaman, Âdem hapşırdı ve elhamdülillah diyerek, izni ile Teâla'ya hamdetti. Rabbi de ona:
"Ey Âdem, yerhamukallah (Allah sana rahmet etsin), (mukarreb) meleklerden şu oturan gruba git ve "Esselâmu aleyküm" de!" dedi. (Hz. Âdem öyle yaptı. Hitab ettiği melekler):
"Ve aleyke'sselamu ve rahmetullahi ve berekâtuhu!" diye karşılık verdiler. Sonra Âdem (aleyhisselam) Rabbine döndü. Rabbi ona:
"Bu cümle senin ve evlâdlarının aralarındaki selâmlaşmadır" dedi. Allah Teâla hazretleri, elleri kapalı olduğu halde Âdem'e:
"Dilediğini seç!" dedi. Hz. Âdem:
"Rabbimin sağ elini seçtim! Rabbimin iki eli de sağdır, mübarektir" dedi. Sonra Allahu Teâlâ hazretleri sağ elini açtı. İçinde Hz. Âdem ve onun zürriyeti(nin emsâlleri) vardı. Hz. Âdem (aleyhisselam):
"Ay Rabbim, bunlar nedir?" dedi. Rabb Teâla:
"Bunlar senin zürriyetindir" dedi. Her insanın iki gözünün arasında ömrü yazılıydı. Aralarında biri hepsinden daha parlak, daha nurlu idi. Hz. Âdem:
"Ey Rabbim! Bu kimdir?" dedi. Rabb Telâla hazretleri:
"Bu senin oğlun Dâvud'dur. Ben ona kırk yıllık ömür takdir ettim" dedi. Âdem aleyhisselam:
"Ey Rabbim onun ömrünü uzat!" talebinde bulundu. Rabb Teâla:
"Bu ona takdir edilmiş olandır!" deyince, Âdem:
"Ey Rabbim, ben ona kendi ömrümden altmış senesini verdim" diye ısrar etti. Bunun üzerine Rabb Teâla:
"Sen ve bu (talebin berabersiniz)." buyurdu.
Sonra Âdem cennete yerleştirildi. Allah'ın dilediği kadar orada kaldı. Sonra cennetten (arza) indirildi. Âdem burada kendi ecelini yıl beyıl sayıp hesaplıyordu. Derken ölüm meleği geldi. Hz. Âdem (aleyhisselam) ona:

"Acele ettin, erken geldin. Bana bin yıl ömür takdir edilmişti!" dedi. Melek:
"İyi ama sen oğlun Dâvud'a altmış senesini verdin" dedi. Ne var ki O bunu inkâr etti, zürriyeti de inkâr etti; o unuttu, zürriyeti de unuttu."
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ilâve etti: "O günden itibaren yazma ve şahidlik emredildi." [Tirmizî, Tefsir, Muavvizateyn (3365). Bu hadis A'raf sûresinin tefsirinde (612 numarada) geçti. Orada son cümle yoktur.] [41]

AÇIKLAMA:

1- Şârihler, Hz. Âdem'in, ruh üflendiği zaman hapşırmasının sıhhatine alâmet kılındığını, onun hamdetmesinin de sıhhatli, eksiksiz, kâmil bir yaratılışa sahip olma nimetinin gereği olduğunu, bu nimete ancak Allah'ın lütfu ve tevfiki ile mazhar olunduğunu ifade ettiğini belirtir.
2- Tîbî Hz. Âdem'e Cenab-ı Hakk'ın selamlaşmayı öğretmesiyle ilgili olarak: "Allah, geçmiş nimetlere şükrü öğrettikten, onu kâmil kudretine vâkıf kıldıktan sonra mahlukat ile muâşeret âdâbını öğretti, böylece Hakk'ı tâzimden sonra mahlûka karşı hüsn-i ahlâkda muvaffak oldu" der.
Mahlûkla muâşerete selamla başlanması, selamın, karşılıklı sevgi kapısını açan bir anahtar, kardeşlerin kalplerini te'lif eden bir sır, imana götüren bir nûr olmasındandır.
Burada ayrıca öğreniyoruz ki, selamlaşma en eski sünnetlerden biri, insanlığa Cenab-ı Hakk'ın nimetlerinden ilkidir.
3- Cenab-ı Hakk'a "el" izâfesi müteşâbihattandır. Selef bu hususta yorum yapmamayı tercih etmiş ise de muteahhir ulemâ, Allah'ın zâtıyla ilgili bâzı ifratkâr ve tefritkâr iddiaları bertaraf etmek için bazı te'villeri uygun görmüştür. Buna göre, bu makamda Zât-ı İlâhiye'ye yedeyn'in (iki el) izafesinden maksad cemâl ve celâl sıfatlarıdır. Cemâl, mutlak sağ'dır, her ne kadar sağ, celâlde dahi varsa da. Bir diğer te'vile göre iki el ile "kudret ve mülk", "nimet ve güzel eser" kastedilmiştir. Bir başka açıklamaya göre bu çeşit teşbihlerde Ô"el"den maksad uzuv olan el değil, sıfat olan el'dir. İki elin de sağ olması cûd ve keremin bolluğu, sınırsız oluşudur vs. (27)
4- Tîbî, Allah'ın sağ elinin açılması ve içerisinden Hz. Âdem ve evlatlarının timsallerinin çıkmasını, "Hz. Âdem, âlem-i gaybtaki kendi ve evlatlarının timsalini gördü" diye açıklar. Yine onun açıklamasına göre, bu vak'a Misak'tan evvel cereyan etmiştir ve Hz. Âdem'in sağ elde görmüş oldukları sâlihlerdir, hepsi imanları nisbetinde farklı nurlara sahiptir.

5- Hz. Dâvud'un daha parlak bir nura sahip olması, onun en çok ağlayan peygamberlerden olmasıyla îzah edilmiştir. Tîbî, peygamberlik, saltanat ve adaleti nefsinde birleştirmesinden bir imtiyaz elde etmiş olabileceğini söylese de Aliyyül-Kârî bunu mâkul bulamaz. "Hz. Süleyman da saltanat sahibi idi. Saltanat tek başına ______________(27) Aliyyü'l-Kari, Mirkât'da yedeyn'le ilgili geniş açıklama sunar.bir nur değil, bilakis zulmânî bir hicabtır" dedikten sonra: "Bu sebeple Hz. Süleyman, cennete peygamberlerden beş yüz yıl sonra girecek. Keza Abdurrahman İbnu Avf (radıyallâhu anh) da -saltanata benzeyen- çok mala sahip olduğu için fakir Muhacirler'den beş yüz yıl sonra cennete girecektir" der.
6- Hz. Dâvud (aleyhisselam)'un kırk yıllık ömrünü Hz. Âdem'in az bularak uzatılmasını taleb etmesi meselesine gelince: Aliyyü'l-Kârî, rivâyetlerin Hz. Dâvud'a bidayetten kırk yıl ömür takdir edilmiş olmasına rağmen Hz. Âdem (aleyhisselam)'in duası üzerine ömrünün artırıldığını, rivâyetin Hz. Âdem'in duâsının kabul gördüğüne de bir delil olduğunu belirtir.
Buradan hareketle, ömrün, bâzan muallak olduğunu, bu ömr-ü muallakın artabileceğini söyleyen Aliyyü'l-Kârî bu meseleye âyetten ve hadisten delil kaydeder: ".Ömrü uzatılana çok ömür verilmesi, (kısaltılanın) ömründen eksiltilmesi de hâriç olmamak üzere (hepsi bir kitapta yazılıdır. Bu Allah'a kolaydır" (Fâtır 11). Hadisten de "sadakanın, ömrü uzatacağına" dair rivâyeti hatırlatır.
7- Hz. Âdem'in, "Ömrümden altmış yıl verdim" demesi, Allah nezdinde bir duadır. Yani Hz. Dâvud'un ömrünün artırılması talebtir. Zîra, insanların ömrünü artırma güç ve yetkisi kimseye verilmemiştir, bu Allah'a mahsus bir keyfiyettir. Öyle ise Hz. Âdem'in "altmış yıl kendi ömrümden verdim" demesi, onun ömrünün altmış yıl uzatılması için Cenab-ı Hakk'a yaptığı duayı ifade eder.
8- Hz. Âdem'e ölüm meleğinin gelişini, şârihler: "Dokuz yüz kırk yaşındayken, imtihan için" diye tasrih ederler. Rivâyet, Hz. Âdem'in, ömrünü bin yıl bilerek, yıl beyıl sayıp hesapladığını açık olarak belirtir. Daha altmış yıl ömrü olduğunu hesaplarken ölüm meleğinin ziyâret etmesi Hz. Âdem (aleyhisselam)'i biraz şaşırtmış olmalı ki: "Vaktinden önce geldin!" demiştir.
Rivâyet Hz. Âdem'in, ömründen altmış yılı Hz. Dâvud'a vermiş olduğunu unuttuğunu, evlâd babanın tinetinden olduğu için, zürriyetinin de önceden verdiği sözü unuttuğunu belirtiyor. Hz. Âdem'in bu meseledeki inkârı, kasdî bir inkâr değildir. Unutması, ona meşru bir özür olmaktadır. Hz. Âdem (aleyhisselam)'in unutkanlığını tescîl eden şu âyet de var: "Andolsun biz bundan evvel Âdem'e de vahy (ve emretmişiz)dir. Fakat unuttu o. Biz onda bir azim

bulmadık" (Tâ-Hâ 115). Ancak, bu âyette, Hz. Âdem'in yasak ağaçtan yememe emrini unuttuğu kastedilmiştir.
9- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın son cümlesi, hukukun tesbîtinde dâvaların yazılması, şâhidlerin dinlenmesi meselesinin ehemmiyetine, eskiliğine parmak basmaktadır.[42]

-17- وعن عائشة رَضِىَ اللّهُ عَنْها قالت:]قال رسولُ اللّهِ #: خُلِقَتِ المَئِكَةُ مِنْ نُورٍ، وَخُلِقَ الجَانُّ مِنْ مَارِجٍ مِنْ نَارٍ)-1(، وَخُلِقَ آدَمُ مِمَّا وُصِفَ لَكُمْ[. أخرجه مسلم .

17. (1700)- Hz. Aişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Melekler nurdan yaratıldılar, cinler dumanlı bir alevden yaratıldılar. Âdem de size vasfı yapılandan yaratıldı." [Müslim, Zühd 60, (2996).][43]

AÇIKLAMA:

Hadis-i şerif, yaratılışla ilgili farklı âyetlerde gelen bazı açıklamaları topluca ifâde etmektedir.
Dikkatimizi çeken husus, ruhânî varlık olarak bildiğimiz cin ve meleğin daha yaratılışta farklı asıllara dayanmasıdır. Melek nurdandır, cinler dumanlı alevdendir. Bugün, ilim hâlâ nurun mâhiyetini kesin bir dille çözememiştir. Bir zamanlar zann-ı gâlible ifâde edildiği gibi fizikî bir dalga mıdır, yoksa şimdilerde zannedildiği üzere foton denen parçacıklar mıdır?
Keza dumanlı alevle, nur arasında birleşme ve ayrılma noktaları nelerdir? Bunlar henüz ilmen kesinlik kazanmamış hususlardır. Daha mükemmel bilgi sahibi olduğumuz husûs, insanın fizikî aslı olan topraktır.
Diğer taraftan melekler, şuur sahibi fakat nefsi olmayan varlıklardır. Hangi vazîfe üzerine yaratılmışlarsa onu eda ederler, itaatsizlikleri mevzubahis olamaz. Evlenmeleri, çoğalmaları yoktur. Cinlerde nefis vardır, dolayısıyla itaat ve isyanları mevzubahistir. Evlenirler, çoğalırlar, onlar da insanlar gibi ölürler. Melek de, cin de insanlara gözükmezler, latif, ruhânî varlıklardır. Cinlerle görüşme, onlardan haber alma gibi meselelere daha önce temas ettiğimiz için

burada tekrar etmeyeceğiz. 844. hadise bakın).[44]

-18- وعن ابن عمر رَضِـىَ اللّهُ عَنْهُما قال:]َ وَاللّهِ مَا قَالَ النَّبىُّ # لِعِيسَى

)-1(مارج النار: لهبها المختلط بسوادها.__________

أحْمَرُ، وَلَكِنْ قَالَ: بَيْنَمَا أنَا نَائِمٌ رأيْتُنِى أطُوفُ بِالْبَيْتِ، فإذَا رَجُلٌ آدَمُ سَبِطٌ)-2(الشَّعْرِ يَهَادَى بَيْنَ رَجُلَيْنِ يَنْطُفُ)-3(رأسُهُ مَاءً، أوْ يَهْرَاقُ مَاءَ. فقُلْتُ: مَنْ هَذَا؟ قالُوا: ابْنُ مَرْيَمَ، فَذَهَبْتُ ألْتَفِتُ، فإذَا رَجُلٌ أحْمَرُ جَسِيمٌ جَعْدُ الشعْرِ)-1(أعْوَرُ عَيْنِهِ الْيُمْنَى كَأنَّ عَيْنَهُ عِنَبَةٌ طَافِيَةٌ. قُلْتُ: مَنْ هذا؟ قالُوا: الدَّجَّالُ، وَأقْرَبُ النَّاسِ بِهِ شَبَهاً ابْنُ قَطَنٍ[.قال الزهرى: رَجُلٌ مِنْ خُزَاعةَ هَلكَ في الجَاهِلِيِّة. أخرجه الثثة، ولم يخرج مسلم قول الزهرى .

18. (1701)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Hayır, Allah'a kasem olsun Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Hz. İsa'nın kızıl çehreli olduğunu söylemedi. Ancak şunu söyledi: "Ben bir keresinde uyumuştum. Rüyamda Beytullah'ı tavaf ediyordum. O sırada düz saçlı, kumral benizli, başından su akar vaziyette iki kişiye dayanıp ortalarında gitmekte olan birisini gördüm.
"Bu kim?" dedim.
"Meryem'in oğlu!" dediler.
Bunun üzerine daha yakından görmek için ilerledim. Kızıl, iri, kıvırcık saçlı, sağ gözü kör, gözü üzüm gibi pertlek bir adam daha vardı.
"Bu kim?" dedim.
"Bu, Deccâl!" dediler.
İnsanlardan en çok ona benzeyeni İbnu Katan'dı."
Zührî der ki: "İbnu Katan, câhiliye devrinde vefat eden Huzâalı bir kimseydi." [Buhârî, Ta'bi 33, 11, Enbiya, 42, Libâs 68, Fiten 26, Müslim, İmam 275, (169); Muvatta, Sıfatu'n-Nebi 2, (2, 920).][45]

)-1(السبط من الشعر: المنبسط المسترسل.)-2(__________

نطف راسه: أي سال.)3-(الجعد من الشعر المعقد غير المسترسل.

-19- وعن جابر رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قال رسول اللّه #: عُرِضَ عَلىَّ ا'نْبِيَاءُ عَلَيْهِمُ السَّمُ، فإذَا مُوسى عَلَيْهِ السَّمُ ضَرْبٌ مِنَ الرِّجَالِ)2-(كَأنَّه مِنْ رِجَالِ شَنُوءَةَ، وَرَأيْتُ عيسى ابْنَ مَرْيَمَ عَلَيْهِ السَّمُ، فإذَا أقْرَبُ مَنْ رَأيْتُ بِهِ شَبَهاً عُرْوَةُ بْنُ مَسْعُودٍ، وَرَأيْتُ إبْرَاهِيمَ عَلَيْهِ السَّمُ، فإذَا أقْرَبُ مَنْ رأيْتُ بِهِ شَبَهَا صَاحِبُكُمْ، يَعْنِى نَفْسَهُ، وَرأيْتُ جِبْرِيلَ عَلَيْهِ السَّمُ، فإذَا أقْرَبُ مَنْ رأيْتُ بِهِ شَبَهاً دِحْيَةُ ابْنُ خِلِيفَةَ[. أخرجه مسلم والترمذى .

19. (1702)- Hz. Câbir (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bana geçmiş peygamberler (aleyhimusselam) arzedildiler. Hz. Musa zayıfca bir erkekti. Sanki Şenûe kabilesinden (uzun boylu) birine benziyordu. Hz. İsa (aleyhisselâm)'yı da gördüm, gördüklerim içinde ona en çok benzeyen Urve İbnu Mes'ûd idi. Hz. İbrahim (aleyhisselâm)'i de gördüm, gördüklerim arasında ona en çok benzeyen, arkadaşınızdı -yani kendisini kastediyor- Hz. Cebrail (aleyhisselam)'i de gördüm. Gördüklerimden ona en ziyâde benzeyen Dıhye İbnu Halîfe idi." [Müslim, İmam 271, (167); Menâkıb 27, (3651).][46]

AÇIKLAMA:

1- Peygamberlerin, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e arzı, iki yerde vâki olmuş olabilir;
a. İsra (Mirac) gecesi Mescid-i Aksa'da,
b. Yine Mirac sırasında semâvatta.
Her iki ihtimâli te'yid eden rivâyetler mevcuttur. Ulemâ umûmiyetle bunun Mîrac gecesinde cereyan ettiğini benimser. Kadı İyaz "Peygamberleri vasfeden rivâyetlerin çoğu, peygamberleri Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Mirac gecesinde gördüğüne delâlet eder" der.

3- Şenûe, Yemen taraflarında bir kabiledir, insanlarının uzun boylu olduğu belirtilmektedir. Hz. Musa onlardan bir adama benzediğine göre, öncelikle uzun boylu olmalıdır.____________)1-(الضرب من الرجال: الحفيف اللحم المستدق الممشوق.

4- Cebrail'in benzetildiği Dıhye İbnu Halîfe, Ashab'tan yakışıklılığı ile meşhur olan bir zattır. Cebrail birkaç kere onun sûretinde görünmüştür.

5- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Hz. İbrâhim (aleyhisselam)'i de en ziyade kendisine benzetmiştir.[47]

-20- وعن سمرة بن جندب رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قال رسول اللّه #: سَامٌ أبُو الْعَرَبِ، وَيَافِثٌ أبُو الرُّومِ، وَحامٌ أبُو الحَبَشِ[. أخرجه الترمذى .

20. (1703)- Semure İbnu Cündüb (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdu ki: "Sâm, Arapların babasıdır. Yâfes, Rumların babasıdır. Hâm Habeşîlerin babasıdır." [Tirmizî, Tefsîr, Sâffât, (3229), Menâkıb, (3927).][48]

AÇIKLAMA:

1- Sâm, Yâfes ve Hâm, Hz. Nuh (aleyhisselam)'un üç oğlunun adıdır. İbnu Asâkir'in bir rivâyetinde Sâm'ın Arap, Fars, Rum, Mısır ve Şâm ehlinin babası; Yâfes'in Hazreç ile Ye'cüc ve Me'cüc'ün babası, Hâm'ın da siyahîlerin babası olduğu ifâde edilmiştir.

İbnu Cerîr'in söylediğine göre, rivâyet edilmiştir ki: "Nuh (aleyhisselam), Sâm için dua ederek peygamberlerin onun soyundan gelmesini, Yafes için dua ederek kralların onun soyundan gelmesini, Hâm'a da beddua ederek renginin değişmesini, evlâdlarının köle olmasını dilemiş, ancak sonradan Hâm'a acıyarak diğer iki kardeşinden merhamet görmesi için dua etmiştir. Cd de yoktu.

Saîd İbnu'l-Müseyyeb de şunu söylemiştir: "Hz. Nuh (aleyhisselam)' un çocukları üçtür: Sâm, Yâfes, ve Hâm. Bunlardan her birinin çocukları da üçtür: Sâm'ın çocukları: Arap, Fars ve Rûm'dur. Yâfes'in çocukları Türk, Sakâlibe

(Slav) ve Ye'cüc, Me'cüc'dür. Hâm'ın çocukları Kıbtîler (Mısır'ın yerli halkı), Sudanlılar ve Berberîlerdir." Vehb İbnu Münebbih' ten de benzer bir rivâyet yapılmıştır.[49]

-21- وعن أبى هريرة رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قال رسول اللّه #: إنَّ زَكَرِيَّا كانَ نَجَّاراً[. أخرجه مسلم.

21. (1704)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Zekeriyya (aleyhisselam) marangoz idi." [Müslim, Fedâil 169, (2379).][50]

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir hadislerinde: "En temiz kazanç kişinin eliyle kazandığıdır"' buyurmuştur. Bir diğer hadis aynı mânayı daha da vurgular: "Hiç kimse, eliyle kazandığından daha hayırlı bir taam yememiştir. Allah'ın nebîsi Dâvud (aleyhisselam), elinin emeğini yerdi."
Sadedinde olduğumuz hadis, Hz. Zekeriyya (aleyhisselam)'nın elinin kazancını yediğini; mesleğinin doğramacılık da denen marangozluk olduğunu belirtmektedir. Bu halde çalışarak kazanç temini, peygamberlerin sünnetidir.
Bu durumda dinimiz, kazanç için bedenen çalışmayı tecviz etmekle kalmıyor, ona teşvik de ediyor. Bu maksadla büyük peygamberlerin fiilen çalışmak sûretiyle kazanç temin ettiklerini örnek olarak gösteriyor. Resûlullah (aleyhissâlatu vesselâm)'ın bir hadisini daha hatırlatmakta fayda var:
مَنْ بَاتَ كَّ مِنْ عَمَلِهِ بَاتَ مَغْفُورًا لَهُ
"Kim günlük çalışma sebebiyle geceyi yorgun geçirmişse, Allah'ın mağfiretine ermiş olarak sabahlar."
Şunu da kaydedelim: Temel kazanç yolu üç kabul edilmiştir: Ziraat, zanaat, ticâret. Ebu Hanife ticâretin efdal olduğunu söylemiştir. Mâverdî ziraatin efdal olduğuna hükmetmiştir. Nevevî, elle yapılan ziraatin iki fazîleti (ziraat ve elle çalışma fazîletleri) de birleştireceğini söyler.

Daha fazla açıklama Kesb'le ilgili bölümde (5162-5202. hadisler) gelecek. [51]

[1] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/358-359.

[2] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/359-360.

[3] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/360.

[4] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/361.

[5] Bu rivâyette geçmese de başlıca açıklamalara dayanan âlimler, Arş'dan sonra Kürsî'nin yaratıldığını belirtirler. Şunu da belirtelim: Bir kısım hadîslere dayanan ulemâ, semâvat ve arzdan önce kalemin yaratıldığını belirtir. Öyleyse yaratılış sırayla şöyle olmuştur. Su, Arş, kalem, Kürsî, semâvat ve arz. (Allahu alem bi's-sevap).

[6] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/361-362.

[7] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/362-364.

[8] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/364.

[9] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/364-365.

[10] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/365.

[11] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/365-266.

[12] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/366.

[13] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/366-367.

[14] Sınnak: Hayvan tırnağı demektir.

[15] Kelimenin aslı olan revâyâ, "su taşımada kullanılan develer" demektir.

[16] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/368-369.

[17] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/369-372.

[18] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/372.

[19] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/372.

[20] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/373.

[21] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/373-374.

[22] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/374-377.

[23] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/377-380.

[24] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/380-382.

[25] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/383.

[26] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/383-384.

[27] Buradaki gün, bir başka âyette (Hacc 47) bizim bin yılımıza denk olduğu belirtilen "İlahî gün" olmalıdır. (Allahu âlem)

[28] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/384.

[29] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/385.

[30] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/385-386.

[31] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/386.

[32] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/386.

[33] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/387.

[34] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/387-388.

[35] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/388.

[36] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/388-390.

[37] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/390.

[38] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/390-391.

[39] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/392.

[40] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/392-393.

[41] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/393-394.

[42] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/395-397.

[43] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/397.

[44] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/397.

[45] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/398.

[46] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/399.

[47] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/399-400.

[48] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/400.

[49] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/400.

[50] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/400.

[51] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/401.

BEY (ALIM-SATIM) BÖLÜMÜ

BİRİNCİ BAB
ALIM-SATIMIN ADABINA DAİR
BİRİNCİ FASIL
SIDK VE EMANET (GÜVEN)
*
İKİNCİ FASIL
ALIŞVERİŞTE VE İKALE'DE (GERİ VERME) KOLAYLIK
*
ÜÇÜNCÜ FASIL
ÖLÇÜLER VE TARTILAR
*
DÖRDÜNCÜ FASIL
ALIM-SATIMIN ADABINA DAİR MÜTEFERRİK HADİSLER

BİRİNCİ BAB

ALIM-SATIMIN ADABINA DAİR

BİRİNCİ FASIL

SIDK VE EMANET (GÜVEN)

-1- عن أبى سعيد الخدرى رضى اللّه عنه قال: قالَ رَسُولُ اللّهِ #:]التَّاجِرُ ا‘مِينُ الصَّدُوقُ مَعَ النَّبِيِّنَ والصِّدِّقِينَ والشُّهَدَاءِ والصَّالِحِينَ[. أخرجه الترمذى .

1. (194)- Ebu Sa'îd el-Hudrî (radıyallahu anh) anlatıyor: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselam) şöyle buyurdu:
"Emin ve doğruluktan ayrılmayan ticaret ehli (ayette sırat-ı müstakim ashabı olarak zikredilen) peygamberler, sıddikler, şehidler ve sâlihlerle beraberdir."[1]

AÇIKLAMA:

İşlerinde "doğruluk" ve "güven"i esas alan kimseler insanların en üstün tabakasını teşkil eden peygamberler, sıddikler, şehidler ve sâlihler zümresinde yer alabilirler. Hadiste bu durumun tüccarlar hakkında zikredilmesi, bu iki vasfın bilhassa ticâret hayatındaki ehemmiyetini ifâde eder. Bir memlekette iktisadî kalkınma, herhalde öncelikle doğruluk ve güvene bağlıdır. Doğruluğun olduğu yerde güven hâsıl olur. Güvenin olduğu yerde az sermayeler bile bir araya gelerek en büyük kalkınma faaliyetlerine yönlendirilebilir. İslâm'ın yalan, aldatma, ölçü ve tartılarda hile gibi ahlaksızlıklar karşısındaki şiddeti, tehdidatı, sözkonusu doğruluk ve emniyeti sağlamaya yöneliktir.[2]

-2- وله في أخرى عن رِفاعة بن رافع قال:]إنَّ التُّجَّارَ يُبعَثُونَ يومَ القيامَةِ فجَّاراً إّ مَن اتَّقَى اللّهَ وَبَرَّ وصَدَقَ[.

2. (195)- Tirmizî'nin, Rifâ'a İbnu Râfi'den yaptığı diğer bir rivayetinde şöyle buyrulmuştur:
"Kıyamet günü tüccarlar fâcirler (günahkârlar) olarak diriltilecekler. Ancak Allah'tan korkanlar, iyilik yapanlar ve doğruluktan ayrılmayanlar müstesna"[3]

-3- وعن قيس بن أبى غَرَزَةَ الغفارى رضى الله عنه قال:]كَنَّا قَبلَ أن نُهَاجِرَ نُسَمَّى السَّمَاسِرَةَ، فَمَرَّ بِنَا رَسُولُ اللّهِ # يوماً بالمدينةِ فَسَمَّانَا باسْمِ هُوَ أحْسَنُ منهُ. فقال: يَا مَعْشَرَ التُّجَّارِ إنَّ البيعَ يَحضُرُهُ اللَّغْوُ وَالحَلِفُ[.وفي رواية: الحلِفَ والكذبُ فَشُوبُوهُ بالصَّدَقَةِ. أخرجه أصحاب السنن.»شوبوه« أى اخلطوه .

3. (196)- Kays İbnu Ebî Gareze el-Gıfârî (radıyallahu anh) anlatıyor:
"Biz hicret etmezden önce simsarlar olarak isimlendiriliyorduk. Bir gün, Medine'de, bize Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) uğradı. Bize ondan daha iyi bir isim verdi. Buyurdu ki:
"Ey tüccarlar, satış işine, yemin ve boş söz karışır..."
Bir başka rivayette şöyle denmiştir: *"Satış işine yemin ve yalan bulaşmaktadır, siz (Rabbin gadabını söndüren) sadaka karıştırın"*[4]

AÇIKLAMA:

Bu hadisin zâhirinden hareketle Zâhirîler tüccarın zekatla mükellef olmayıp sadaka ile mükellef olduğunu söylemiştir. Halbuki diğer ulema zekat, senelik belli nisabı olan bir vergi olduğu halde sadakanın herhangi bir zamanı, nisabı olayan bir bağış olduğu, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in tüccarları zekattan başka olan sadaka vermeye de teşvik ettiğini söylemiştir. Ümmetin ameli ve ulemanın icmâı bu görüş üzeredir.[5]

-4- وعن أبى هريرة رضى اللّه عنه قال:]سَمِعْتُ رَسُولُ اللّهِ # يقولُ: الحَلِفُ مَنْفَقَةٌ لِلسَّلعةِ مَمْحَقَةٌ لِلْكَسْبِ[. أخرجه الشيخان، وهذا لفظهما، وأبو داود ولفظهُ: مَمحقة للبركةِ.

4. (197)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'i işittim, diyordu ki:
"(Ticarette yalan) yemin, (tüccarın zannınca) mala rağbeti artırır. (Halbuki

gerçekte) kazancı giderir."[6]

AÇIKLAMA:

Dinimiz, alışverişte satıcıların mala rağbeti artırmak için yemin etmelerini hoş karşılamaz. Hadislerde "yemin" kelimesi mutlak olarak gelmiştir, elhalif veya elyemîn şeklinde. Şarihler "yalan" kelimesiyle kayıtlayarak anlamaya meylederler. Buhârî bu bahse tahsis ettiği baba "Alışverişte mekruh olan yemin babı" adını vererek hadisin ruhuna uygun bir sunuş yapar. Yani satıcının yemin etmesi mekruhtur. Yemin yalan yere olursa tahrimen mekruhtur, doğru yemin olursa tenzihen mekruhtur.
Hülasa satıcının yemini mala olan alâkayı, rağbeti artırırsa da kazancın bereketini yok eder. Muttakî ticaret ehlinin herçeşit yeminden kaçınması, yemine dilini alıştırmaması gerekir.
Kazançta bereketin kalkması çeşitli şekillerde tezâhür eder. Bunlardan bir kısmını izah kolay olmasa bile, bir kısmı kolaydır. Meselâ şöyle bir izah makul gelmektedir: Yalan söylenerek satılan malın ayıbı mutlaka ortaya çıkar. Müşteri, o tüccara artık kendisi uğramayacağı gibi başkalarının uğramasına da mâni olur. Bu, kazancın bereketini gideren bir durumdur. Gayr-i meşru yoldan kazanılan paranın gayr-ı meşru harcamalara giderek sâhibini günaha soktuğu, bir kısım taşkınlıklar, şımarıklıklar sonucu sıhhatini, istirahatini kaybettiğini, hapishane, hastane ve hatta mezaristana düştüğünü çevremizde sıkca görmekteyiz. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ihbar ettği bereketsizlik haktır, ama şöyle ama böyle, bugün veya yarın.[7]

-5- وعن حكيم بن حزام رضى اللّه عنه قال: قالَ رَسُولُ اللّهِ #: [البيِّعانِ] وفي رواية:]مُحِقَتْ بَرَكةُ بَيْعِهِمَا: اليمنُ الفاجرةُ مَنفَقَةٌ للسَّلعةِ ممحقةٌ للكسبِ[. أخرجه الخمسة.
بالخيارِ مالمْ يتفرَّقا. فإنْ صَدَقَ البيِّعانِ وَبَيَّنا بُورِكَ لهُمَا في بَيْعِهِمَا، وإنْ كَذَبَا وَكَتَمَا فعَسَى أن يَرْبَحَا رِبحاً مّا، ويُمْحَقَا بَرَكةَ بيعهِمَا[.

5. (198)- Hakim İbnu Hizâm (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdu ki:
"Alıp-satanlar" birbirlerinden ayrılmadıkça (vazgeçmekte) muhayyerdirler. Alıp-satanlar alışverişi sıdk ve doğruluk üzere yapar (kusuru) beyan ederlerse alış-verişleri her ikisi hakkında da mübarek kılınır. Yalan söylerler (kusurları) gizlerlerse, belli bir kâr sağlasalar bile, alış-verişlerinin bereketini kaybederler."
Bir rivayet şöyledir: *"Alış-verişlerinin bereketi yok edilir: Yalan yemin malı rağbetli, kazancı bereketsiz kılar."*[8]

AÇIKLAMA:

1- Burada alışveriş akdine kesinlik kazandıran ayrılık üç şekilde anlaşılmıştır:

a) Kelamların ayrılması: Yani mal sâhibi: "sattım", müşteri de: "aldım" dedi mi artık geri dönülemez. İmam Malik, Ebu Hanife ve bir kısım âlimler hadisi böyle anlamışlardır.

b) Ebu Yusuf, Şâfiî ve diğer bir kısım alimler de bedenlerinin ayrılmasını anlarlar.

c) Diğer bir grup âlim de meclisten ayrılmayı anlamıştır.
Şu halde Hanefîler'de esas olan akdin sözle kesinleşmesidir. Bu tahakkuk etti mi, müşteri mala sâhib olur. Ancak hıyâru'rrü'ye (görme muhayyerliği), hıyâru'l-ayb (kusur tesbiti hâlinde akdi fesih hakkı), hıyâru'l-şart (hususî olarak belirtilen şarta bağlı fesih hakkı) durumları söz konusu olursa akdi fesih hakkı doğar. Aksi takdirde akid söz kesinleştikten sonra bozulamaz.

2- Alış verişte gizlenmemesi, beyan edilmesi gereken hususa gelince, bunu bazı âlimler malın ayıbı, kusuru varsa bunu satıcının açıklaması, semen (fiyat bedel) ile alakalı bir husus varsa onu da müşterinin gizlememesi, açıklaması gerekir diye izah etmişlerdir. Daha umumî bir ifade kullanarak: "Her iki taraf için de açıklanması gerekli olan hususların açıklanması gerekir" diye tasrih edenler de olmuştur. [9]

İKİNCİ FASIL

ALIŞ-VERİŞTE VE İKÂLE'DE (GERİ VERME) KOLAYLIK

-1- عن جابر رضى اللّه عنه قال: قالَ رَسُولُ اللّهِ #:]رَحِمَ اللّهُ رجُلاً سَمْحاً إذا بَاعَ وَإِذَا اشْتَرَى وإذَا اقْتَضَى[. أخرجه البخارى، والترمذى، واللفظ للبخارى .

1. (199)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Satışında, satın alışında, borcunu ödeyişinde cömert ve kolaylaştırıcı davranan kimseye Allah rahmetini bol kılsın".[10]

AÇIKLAMA:

Alış veriş muamelesinin her safhasında kolaylık ve karşı tarafı memnun edici davranış teşvik edilmektedir. Müsamaha ve fedakârlık sâdece satıcıdan beklenmemeli. Alıcı da aynı anlayışı göstermelidir. Hele borcun ödenmesi... geciktirmeden, tam zamanında eksik bırakmadan, bugün git yarın gel demeden ödenmesi gerekmektedir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buna dikkat çekmektedir.[11]

-2- وعند الترمذى:]غَفَرَ اللّهُ لرجلٍ كانَ قبلَكُمْ: سَهْلاً إذَا باعَ، سَهْلاً إذا اشْتَرَى، سَهْلاً إذا اقْتَضَى[.

2. (200)- Tirmizî'nin rivayeti şöyledir:
"Allah, sizden önce yaşamış olan bir kimseye rahmetiyle muamele etti. Çünkü bu adam satınca kolaylık gösterir, satın alınca kolaylık gösterir, alacağını isteyince (kabalık ve sertlik değil, anlayış ve) kolaylık gösterirdi."[12]

AÇIKLAMA:

Münavî: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) Allah'ın mağfiretini

kazanmada bu kimseyi kendimize örnek edinmeye teşvîk etmektedir, bu maksadla onu zikretmiştir" der.[13]

-3- وله في أخرى عن أبى هريرة رضى اللّه عنه يرفعه:]إنَّ اللّهَ يُحِبُّ سَمْحَ البيعِ سَمْحَ الشِّرَاءِ سَمْحَ الْقَضَاءِ[.

3. (201)- Tirmizî'nin Ebu Hüreyre'den kaydettiği bir rivayette Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurur:
"Allah, satıştaki müsâmahayı, satın alıştaki müsâmahayı, ödemedeki müsâmahayı sever"[14]

AÇIKLAMA:

Hadiste müsamaha diye tercüme ettiğimiz kelimenin aslı semh'dir. Münâvî hadiste bunun, "karşılıklı kolaylık (müsâhale)" mânasında kullanıldığını belirtmiştir. Aynı mânada olmak üzere Nesâî'nin bir tahrici şöyledir:
"Allah müşteri iken kolaylık gösteren, satıcı iken kolaylık gösteren, borcunu öderken kolaylık gösteren, alacağını ödetirken kolaylık gösteren kişiyi cennete koydu." [15]

-4- وعن حذيفة وأبى مسعود البدرى رضى اللّهُ عنهما. أنّهما سمعَا رَسُولُ اللّهِ # يقول:]إنَّ رجً مِمَّنْ كَانَ قَبْلَكُمْ أتاهُ الملَكُ ليَقْبِضَ رُوحَهُ فقالَ هَلْ عَمِلْتَ مِنْ خَيْرٍ؟ قالَ مَا أعْلَمُ. قيلَ لهُ انظرْ. قالَ ما أعلم شيئاً غيرَ أنِّى كنتُ أبايِعُ النَّاس في الدنيا فأنظِرُ المُوسِرَ وأتَجَاوَزُ عن المعْسِرَ فأدخَلهُ اللّهُ الجنةَ[. أخرجه الشيخان .

4. (202)- Huzeyfe ve Ebu Mes'ud el-Bedrî (radıyallahu anh) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle söyediğini işittiklerini anlatır:

"Sizden önce yaşamış olan birisine, ruhunu kabzetmek üzere melek gelmiş idi, sordu:
"- Bir hayır işledin mi?" Adam:
"- Bilmiyorum" diye cevapladı. Kendisine tekrar:
"- Hele bir düşün (belki hatırlarsın) dendi. Adam:
"- Bir şey hatırlamıyorum, ancak dünyada iken, insanlarla alışveriş yapardım. Bu muâmelelerimde zengine ödeme müddetini uzatır, fakire de (ödeme işlerinde müsâmaha ve bazı eksikliklerini bağışlamak sûretiyle) kolaylık gösterirdim" dedi.

Allah onu (bu kadarcık iyiliği sebebiyle affedip) cennetine koydu."[16]

-5- وعن عمرة بنت عبدالرحمن رضِىَ اللهُ عنها قالت:]ابْتَاعَ رجلٌ ثمرَةَ حائِطٍ فعالَجَهُ وقَامَ فيهِ حتَّى تَبَيَّنَ لَهُ النُّقْصَانُ فسألَ ربَّ الحائطِ أنْ يَضَعَ لهُ أو يُقيلَهُ فَحَلَفَ أنْ َيَفْعَلَ فذَهَبَتْ أُمُّ المشترى إلى رَسُولِ اللهِ # فَذَكَرَتْ لَهُ ذلكَ فقالَ: تألَّى أنْ َ يَفْعَلَ خَيْراً، فَسَمِعَ بذلكَ ربُّ الحائطِ فأتَى رَسُولُ اللهِ # فقالَ: يَا رَسُولُ اللهِ هُوَ لهُ[. أخرجه مالك .

5. (203)- Amra Bintu Abdirrahmân (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Bir adam bir meyve bahçesinin meyvelerini toptan satın aldı. Meyveyi toplayıp miktarını tayin edince, tahmîn edilenden noksan buldu. Bahçe sâhibini görerek eksik çıkan kısmı hesaptan düşmesini veya alımsatım akdinden dönmesini talebetti. Fakat adam teklif edilenleri kabul etmemeye yemin etti. Bunun üzerine müşterinin annesi, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e müracaat ederek durumu arzetti. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "O adam, hayır yapmamaya yemin etmiştir" buyurdu. Bu sözü işiten bahçe sâhîbi Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e gelerek: "Ey Allah'ın Resûlü, talebini kabul ettim" dedi. Muvatta, Büyû 15. (2, 621); Buhârî, Sulh 10; Müslim, Müsâkât 19, (1557).[17]

-6- وعن أبى هريرة رضى اللّه عنه قال: قالَ رَسُولُ اللهِ #:]مَنْ

أقالَ مسلماَ أقالهُ اللهَ عَثْرَتَهُ]. أخرجه أبو داود .

6. (204)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdu ki:
"Kim bir Müslümanın ikâlesini (yani alım-satım akdini feshetmesini) kabul ederse, Allah da onu düşmekten kurtarır"[18]

AÇIKLAMA:

İkâle, ıstılah olarak alım-satım akdinin bozulmasıdır. Akdi bozma talebi müşteriden gelse de, satandan gelse de farketmez, ikale denir. Aslında akit yapıldıktan sonra, -önceden bilinmeyen veya beyan edilmeyen bir kusurun ortaya çıkması gibi- meşru bir mazeret olmadıkca akdi bozmak caiz değildir. Bir taraf (alan veya satan) bozmak istediği takdirde diğer taraf dilerse kabul eder. Bu sebepten 203 numaralı hadiste görüldüğü üzere müşterinin akdi bozma (ikale) teklifi bahçe sahibi tarafından kabul edilmeyince Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) meseleye müdâhale ederek, bahçe sâhibine: "Akdi boz, ikalesini kabul et!" dememiştir. Sadece kendisine sevap getirecek bir davranışı reddetmiş olduğunu ifade buyurmuştur.
Şu halde dinimizin tavsiyesi, böyle bir durumda, karşı tarafın ikâleyi kabul etmesini tavsiye etmektir. Bunun sebebi açık: İkâle teklifinde bulunan taraf bu alışverişten bir huzursuzluğa bir pişmanlığa düşmüştür, bir zarar görmektedir. Öbür tarafın da bunu kabul edivermesi hem bir huzursuzluğu bertaraf edecek, hem de iki taraf arasına bir tadsızlık girmesini önleyeceği gibi muhabbetin artmasına da yardımcı olacaktır. Dinimiz her huzursuzluğu takbih ettiği gibi, muhabbet vesilelerini de takdir eder. Nitekim bu hadiste "akid bozma" teklifini kabul edenin davranışı övülmüş, mukabilinde Cenâb-ı Hakk'ın, onu düşmelerden, hatalardan koruyacağı, hatalarından hâsıl olan günahlarını affedeceği ifade edilmiştir.

Bir mü'mine ikâleyi kabul, kendisi için yeterli bir kârdır.[19]

ÜÇÜNCÜ FASIL

ÖLÇÜLER VE TARTILAR HAKKINDA

-1- عن ابن عمر رضى اللّهِ عنهما قال: قالَ رَسُولُ اللّهِ #:]الْوَزْنُ وَزْنُ أهْلِ مَكَّةَ، وَالْمكيَالُ مكيالُ أهلِ المدينةِ[. أخرجه أبو داود والنسائى.وفي رواية عكسُهُ .

1. (205)- İbnu Ömer anlatıyor: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"(Şer'î hukuku ödemek için) vezin'de Mekke halkının vezn'i esastır, keyl'de de Medine halkının keyl'i esastır."[20]

AÇIKLAMA:

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bu hadislerinde medenî hayat için son derece ehemmiyet arzeden ölçü ve tartı birimlerine temas etmektedir. Ticarî ve dolayısıyla iktisadî hayat büyük ölçüde bunlara dayanır.

Vezn tartı yoluyla ölçmek mânasına gelir. Miktarın tayininde ağırlığı esas alınan mallara veznî denir, yağ, bal, şeker bu veznî gruba girer. Bu gruba giren malların miktarını tayinde muhtelif birimler olunca, devlet içerisinde kargaşayı önlemek için sadece birinin esas alınması gerekir. Hadis, kurulmakta olan İslâm devletinde veznî birim olarak Mekke ölçüsünün esas alınmasını emretmektedir. Âlimler "Mekkeliler ticaret ehlidir, onların bu husustaki bilgi ve tecrübeleri fazladır. Bu sebeple vezinde Mekke vezninin esas alınmasını emretmiştir" derler.

Keyl'e gelince bu daha çok tahıl ölçüsüdür. Bu gruba girenlere keylî denir. Kile tabirimiz buradan gelir. Hububatı ağırlığına göre değil, hacmine göre ölçer. Peygamberimizin (aleyhissalâtu vesselâm) Keyl'de Medine Mikyalini esas almasını, Medine'nin ziraatçilikte gelişmesiyle izah ederler. Malum olduğu üzere Mekke beynelmilel bir ticaret şehridir, geçimini ticaretten sağlamaktadır. Ziraat mümkün değildir. Buna mukabil Medine ziraate elverişlidir ve bahçecilik, meyvecilik gelişmiştir. Binâen-aleyh Medîne halkı mikyâllerin (mekâyîl) ahvalini en iyi bilen kişilerdir.

Öyle ise bu hadis, altın gümüş üzerinden zekâtın hesaplanmasında Mekke vezin birimleri olan dirhem'in,sadaka-i fıtr, kefâret gibi dinî borçların ödenmesinde de Medine mikyallerinden olan Sâ'ın esas alınmasını emretmiş olmaktadır. Örfî

olarak her bölgede miktâra az veya çok farklılıklar arzeden ölçü ve tartı birimlerinin kullanıldığı Arabistan'da "200 dirhem altına sâhip olan zekât vermelidir" sözü "Hangi dirheme göre?" sorusunu getirecektir. Şu halde yukarıda sunulan hadis, bu çeşit meselelerin çözümünde esas olmuştur.
Bu çeşitten ölçü birimlerini tâyin ve tahdid eden bakşa hadisler de mevcuttur. [21]

-2- وعن المقدام بن معدى كرب رضي اللّه عنه قال: قالَ رَسُولُ اللّهِ #:]كِيلُوا طَعامَكُمْ يُبَارَكْ لَكُمْ فيهِ[. أخرجه البخارى .

2. (206)- Mikdâm İbnu Ma'dikerb (radıyallahu anh) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şu sözünü nakletti:

"Yiyeceklerinizi kîle ile ölçün, sizin için mübarek kılınsın."[22]

AÇIKLAMA:

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in yiyecekleri tartmakla ilgili emri, daha ziyade "alım-satım" ve depodan çıkarılması sırasında diye kayıtlanmıştır. Alım-satımda tartmanın ehemmiyeti açıktır. Mücâzefe denen "karalama" veya "kabalama" alım-satımda taraflardan biri aldanabilir. Dinimizde ise, "aldanmamak ve aldatmamak" esastır.
Depodan çıkarırken tartma "Hesabın bilinmesi, istihlâkin önceden yapılan tahmine uygun olarak yapılması, vaktinden evvel tüketilmemesi içindir" denmiş, böylece taamın bereketleneceğine dikkat çekilmiştir. Şârihlerin belirttiği üzere "yiyeceği tartma" ameliyesi tek başına ona "bereket ilâve etmez". Hesabı göstererek ölçülü istihlâke sevkederek berekete vesile olur.[23]

-3- وعن ابن عباس رضى اللّه عنهما قال: قالَ رَسُولُ اللّهِ #:]هْلِ‘
المِكْيَالِ والميزانِ إنكُمْ قَدْ وُلِّيتم أمْرَينِ هَلَكَتْ فِيهمَا ا‘مَمُ السَّالفَةُ قبلَكُمْ[. أخرجه الترمذى .

3. (207)- İbnu Abbas (radıyallahu anh) anlatıyor: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) mikyal (ölçek) ve mîzân (terazi) kullananlara şöyle hitab etti:
"Sizler bizden önce gelip geçen kavimleri helâk eden iki işi üzerinize almış bulunmaktasınız"[24]

AÇIKLAMA:

Burada ictimaî ahlâkın mühim bir esasına parmak basılmaktadır: Alış-veriş sırasında ölçü ve tartıda dürüstlük, fertler arası güven, sevgi, saygı gibi pek çok umur buradaki dürüstlüğe dayanır. Cemiyetin ahengi, huzuru ve dolayısıyla sağlıklı terakki de bunlara dayanmaktadır. Bir cemiyette bu bağlar bozuldu mu, o cemiyetin batması yakındır. Başta Hz. Şuayb'in kavmi olmak üzere, birçok kavimlerin bu ölçü-tartı hilesinin getirdiği bozukluklarla battığını Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hatırlatmaktadır. Kur'ân-ı Kerîm bu mevzuya birçok âyetlerinde yer verir. Mutaffifin sûresi bu mevzuyu müstakilen ele alır.
Şurası açıktır ki, bazı safdillerin zannettiği gibi, ölçü-tartı gerektiren meslekler, dindarlığa uymayan, kaçınılması gereken meslekler değildir. Bu hadiste, böyle bir nasihat mevcut değildir. Burada ölçü ve tartı meselesinde çok dikkatli davranılması, alırken de verirken de ölçümde hassas olunması gereği vurgulanmaktadır. Nitekim daha önce geçen hadislerden bir kısmı ve meselâ 194 numaralı hadis *"Emin ve doğruluktan ayrılmayan tüccârların peygamberler, sıddikler, şehîdler ve sâlihlerle beraber olacaklarını"* haber vermiş, müjdelemiştir.[25]

4ـ وعن ابن حرملة قال:]وَهَبَتْ لَنَا أمُّ حبِيبةَ بِنْتُ ذُؤيبِ بنِ قيسٍ الْمُزَنِيَّةُ صَاعاً حدَّثَتْنَا عن ابنِ أخِى صَفِيَةَ عن صفيةَ زوجِ النبىِّ # أنهُ صَاعُ النبىِّ #. قالَ أنسُ: فجرَّبتُهُ فَوَجَدتُهُ مُدَّيْنِ ونصفاً بِمُدِّ هشَامٍ[. أخرجه أبو داود .

4. (208)- İbnu Harmele (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ümmü Habib Bintü Züeyb İbnu Kays el-Müzenniyye, bize (ölçüm işlerinde kullanılan) bir sa' bağışladı.

Ümmü Habib bize rivayet etti ki, kendisine, İbnu Ahî Safiyye'den geldiğine göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevce-i pâkleri Safiyye vâlidemiz (radıyallahu anhâ) bağışlanan bu sâ'in, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in kullandığı sâ' olduğunu söylemiştir. Râvilerden Enes İbnu İyâz der ki: "Ben bu sâ'ı denedim, (kontrol ettim) gördüm ki bu sâ, Emevî Halifesi Hişâm İbnu Abdi'l-Melik'in kullandığı müdd'le iki buçuk müdd miktarında idi".[26]

AÇIKLAMA:

Ebu Dâvud bu hadisi "Kefaret'in Ödenmesinde Kullanılan Sâ'ın Miktarı Nedir?" başlığını taşıyan babta kaydeder. Görüldüğü üzere, "şerî borçların ödenmesinde esas ittihaz edilmesi gereken birim ne olacaktır, bunun miktarı nasıl tâyin edilmelidir?" Âlimler arasında bidayetten beri bir problem olmuştur ve bu mesele hep, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın beyanları doğrultusunda, onun vaz'ettiği birimler çerçevesinde çözülmeye çalışılmıştır[27].

-5- وعن السائب بن يزيدَ قال:]كانَ الصاعُ علَى عهدِ رَسُولِ اللّهِ # مُدًّا وَثُلُثاً بِمُدِّكُمْ اليومَ، وقد زيدَ فيهِ في زمنِ عمرَ بن عبدِ العزيزِ رحمه اللّهُ تعالى[.

5. (209)- es-Sâib İbnu Yezîd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) devrinde bir sâ', bugün sizlerin kullanmakta olduğunuz müdd'le, bir müdden üçte bir müdd miktarında fazla idi. Ancak bu miktara Ömer İbnu Abdilaziz merhum zamanında ilâve bulunuldu.[28]

-6- وعن عثمان رضى اللّه عنه قال: قالَ رَسُولُ اللّهِ #:]إذَا بِعْتَ فَكِلْ وَإذَا ابْتَعْتَ فكْتَلْ[. أخرجهما البخارى .

6. (210)- Hz. Osman (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Sattığın zaman tart, satın alınca tarttır."[29]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, ticarî hayat için mühim iki prensip vazediyor:

1- Alım-satımın ölçümle yürütülmesi.

2- Tartma külfetinin satıcıya âit olması.

Hadisin vürud sebebi kayda değer: Hz. Osman Benu Kaynuka çarşısında hurma alıp Medine'ye getirip, pazara döker, ne miktar olduğunu beyan eder, müşteri de onun beyanı üzerine tartmadan alır, uygun bir kâr verirmiş. Durum Hz.Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in kulağına ulaşınca Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hz. Osman'a: "Sattığın zaman tart, satın alınca da tarttır" emreder.

Tartma işi ücretle yapılıyorsa, bunun ücreti satıcıya âittir. Verilecek paranın, o devirde olduğu üzere, tartımı, bütünse bozdurulması külfet, masraf gerektiriyorsa bu da müşteriye aittir.[30]

DÖRDÜNCÜ FASIL

MÜTEFERRİK HADÎSLER

-1- عن أبى هريرة رضى اللّٰه عنه قال: قالَ رَسُولُ اللّٰهِ #:]إنَّ أَحَبَّ البِدِ إلى اللّٰهِ تعالى المساجِدُ، وأبغضَ البدِ إلى اللّٰهِ تعالى ا'سواقُ[. أخرجه مسلم .

1. (211)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular:
"Allah'ın en çok sevdiği yerler mescidlerdir. Allah'ın en ziyade nefret ettiği yerler de çarşı ve pazarlardır."[31]

AÇIKLAMA:

Mescidler ibadet, zikir, takva gibi kulluğun kâmil mânada gerçekleştiği mahallerdir. Bu sebeple Allah nazarında en çok sevilen yerlerdir. Çarşı pazar ise hilenin, aldatmanın, İslâm'ın en az hatıra getirildiği, en ziyade dünyanın, dünyalığın düşünüldüğü, gaflet yerleri de yine çarşı pazarlardır.
Hadis çarşıların bu yönüne dikkat çekerek, teyakkuza, dürüstlüğe teşvik etmektedir. Aslında, dinin belirttiği çerçevede yapılan ticaret helâldir. Bu çeşit ticaretin yapıldığı yerler de tebcîle değer yerlerdir. Nasıl olmasın ki, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) dürüst tüccarları en yüce mertebedeki insanlar arasına dahil etmiştir.[32]

-2- وله عن سلمان رضى اللّٰه عنه:]َ تَكُونَنَّ إنِ اسْتَطَعْتَ أوَّلَ مَنْ يدخُلُ السُّوقَ وََ آخِرَ مَنْ يَخرجُ مِنْهَا فإنَّها مَعْرَكَةُ الشيطانِ، وَبِهَا يَنْصِبُ رَايَتَهُ[.

2. (212)- Selman (radıyallahu anh) diyor ki: "Elinden geliyorsa, çarşıya ilk giren olma. Oradan son çıkan da olma. Çünkü çarşı, şeytanın, (insanları şaşırtmak için kıyasıya) savaş verdiği yerdir, bayrağı da orada dalgalanır."[33]

AÇIKLAMA:

Bu hadis Hz. Selman (radıyallahu anh)'ın şahsî sözü gibi görünse de hükmen merfû sayılır. Burada da herçeşit uyarılara rağmen çarşıda hüküm sürecek fiilî duruma dikkat çekiliyor: Hile, hurda, yalan yere yemin, aldatmalar, boş sözler vs. hepsi de şeytana lâyık işler.[34]

-3ـ وعن عمر رضى اللّه عنه أنّه قال:] يَبعْ في سُوقِنَا إِ ّ مَنْ قَدْ تَفَقَهَ في الدِّينِ[. أخرجه الترمذى.

3. (213)- Hz. Ömer (radıyallahu anh): "Bizim çarşımızda dini bilen kimseler satıcılık yapsın" buyurmuştur.[35]

AÇIKLAMA:

Burada dini bilmekten maksad, iman ve asgarî seviyede ibadetlerini yapabilecek kadar ilmihal bilmek olmamalıdır. Bunlara ilâveten, farzları, haramları, mekruhları, alış verişle ilgili emirleri, yasakları, ticaret âdabını ve hatta meslekî bilgileri vs. yi de buna dahil edebiliriz. Nitekim İbnu Abidin farz-ı ayn ilimleri sayarken "...Keza meslek erbabına ve bir şeylerle meşgul olan herkese, o mevzudaki haramdan kaçınabilmesi için onunla ilgili ilmi ve ona terettüp eden ahkâmı öğrenmesi farzdır... Keza alışveriş... ile ilgili bilgiler de bu meselelerle iştigal etmek isteyen kimselere farzdır..." demektedir.
Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in bu emri doğrultusunda tatbikata yer verildiği zamanlar istikrarlı, güvenilir bir ticarî hayata sahip olarak terakkî eden İslâm cemiyetleri, buna riayet edilmediği dönemlerde geriliklere düşmüşlerdir. Asker kaçaklarının, emeklilerin, köyden şehre gelen işsizlerin çarşı pazarda iş bularak esnaf ve ticaret ahlâkını nasıl bozduklarını ve bu duruma paralel olarak İslâm âleminin nasıl çöküntüye sürüklendiğini İ.Ü. İktisat Fakültesi Öğretim üyelerinden merhum Sabri F. Ülgener "İktisadî İnhitat Tarihimizin Ahlâk ve Zihniyet Meseleleri" adlı eserinde edebî örneklerle izâh eder.
Eseri dikkatlice ve ne demek istediğini anlayarak okuyanlar, marksistlerin bir iddiasının ilmî bir tekzibini görecekler: Onlara göre, "Üstyapı dedikleri ahlâk, hukuk, din gibi mânevî değerler, altyapı denen iktisadî hayata bağlıdır. İktisâdî

durum değiştirildi mi, kendiliğinden ve zorunlu olarak ahlâk, hukuk din vs. değişir."
Ülgener, edebî örneklerle ahlâk ve zihniyet durumlarının değiştiğini gösterdikten sonra, buna tâbi olarak iktisadî durumun bozulduğunu gözler önüne serer.
Ülgener'in bu çalışması Alman mütefekkiri Max Veber'in geliştirdiği sistemi Türk tarihine bir tatbikten ibârettir.[36]

-4 وعن أبى الدرداء رضيِ اللّه عنه قال:]مَا أوَدُّ أنَّ لِى مَتْجَراً عَلى دَرَجةِ جَامعِ دِمَشْقَ أصِيبُ فيهِ كلَّ يوم خمسينَ دينَاراً أتَصَدَّق بهَا فِي سبيلِ اللّهِ، وَتَفُوتُنِى الصّة في الْجماعةِ، وَمَا بِي تَحْرِيمُ مَا أحلَّ اللّهُ تَعَالى، ولكنْ أكْرَهُ أن َ أكونَ منَ الذينَ قال اللّهُ تعالَى فيهم رِجالٌ تُلْهِيهمْ تِجَارَةٌ وَ بَيْعٌ عنْ ذِكْرِ اللّهِ اŒيةَ[. أخرجه رزين .

4. (214)- Ebu'd-Derda (radıyallahu anh) buyurmuştur ki: "Ben, Şam'daki Ümeyye Camii'nin merdivenlerinde bir dükkan sâhibi olup, her gün elli dinar kazanıp Allah yolunda harcamak ve bu esnada namazlarımı da hep cemaatle kılmak, Allah'ın helal kıldıklarını da haram etmemek şartlarını arzulamaktan ziyade, Allahu Teâla'nın, haklarında: *"...o kimseler ki ne bir ticaret ne de bir alış veriş onları Allah'ı zikretmekten alıkoymaz"* (Nur: 24/36) övgüsünü kullandığı kimselerden olmamaktan korkarım."[37]

İKİNCİ BAB

ALIM-SATIMI CAİZ OLMAYAN ŞEYLERE DAİR

(Bu babda dört fasıl vardır)

BİRİNCİ FASIL
NECÂSETLER

*

İKİNCİ FASIL
KABZEDİLMEYEN SATIŞA DAİR

*

ÜÇÜNCÜ FASIL
MEYVELERİN VE EKİNLERİN SATIŞINA DAİR

*

DÖRDÜNCÜ FASIL
ALIM-SATIMI CÂİZ OLMAYAN EŞYALAR HAKKINDA

BİRİNCİ FASIL

NECASETLER

-1- عن جابرٍ رضى اللّه عنه قال:]سَمِعْتُ رَسُولُ اللّهِ # يَقُولُ عَامَ الفتحِ بِمَكَّةَ: إنَّ اللّهَ تعالَى حرَّمَ بيعَ الخمرِ والميْتةِ وَالخنْزِيرِ وَا'صْنَامِ. فقيلَ يَا رَسُولُ اللّهِ: أرَأيْتَ شحُومَ الميتةِ: فإنَّه يُطلَى بهَا السُّفُنُ، وَيُدْهَنُ بهَا الجُلُودُ، وَيَسْتَصْبِحُ بهَا النَّاسُ. فقالَ: هوَ حَرامٌ. ثم قالَ عندَ ذلكَ قاتَلَ اللّهُ اليَهُودَ إنَّ اللّهَ تعالى لما حرَّم عَلَيْهِمْ شُحُومَهَا أجْمَلُوهُ ثمَّ باعُوهُ فأكَلُوا ثَمَنَهُ[. أخرجه الخمسة. ومعنى »أجْمَلُوهُ« أذَابُوه .

1. (215)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: Mekke'nin fethedildiği sene Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'i Mekke'de işittim, şöyle buyuruyordu:
"Cenab-ı Allah içki, ölmüş hayvan, domuz ve putun alımsatımını yasakladı." Bunun üzerine:
"Ey Allah'ın Resûlü "ölmüş hayvanların iç yağı hakkında ne buyurursunuz, zîra onunla gemiler yağlanır, derilere sürülür, kandiller aydınlatılır" dendi. Cevâben:
"O (nun satışı) haramdır" buyurdu ve ilâve etti: *"Allah Yahudilerin canını alsın. Allah onlara ölmüş hayvanların iç yağını haram kıldığı vakit bu yağı erittiler, sonra satıp parasını yediler."*[38]

AÇIKLAMA:

Âlimler burada ifade edilen hükümde bazı farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. İhtilaf, daha ziyade Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in sorulan soruya verdiği cevaptaki "O haramdır" cümlesindeki "O" zamirinden kastedilen şeyden ileri gelir. Şâfiîler bundan "alım-satım"ın kastedildiğini söylerler. Böyle olunca "iç yağı" ve bir kısım "pis şeyler"in alım satımı haram olmakla birlikte kullanılması haram değildir hükmü çıkarılır. Halbuki Cumhur dediğimiz çoğunluk "O" zamirinden "kullanma"yı anlamışlardır.
Şafiîler'e göre ölmüş hayvanın iç yağı yenmese, insan bedenine sürülmese de, gemi yağlama, kandil yağı yapma gibi işlerde kullanılabilir.

Cumhur ise ölmüş hayvandan istifade yasağı umumî olduğu için, hiçbir surette bu maddelerden istifâde edilemeyeceğine hükmetmiştir. Cumhur'un tek ruhsatı, ölmüş hayvanın debbağlanmış derisi ile ilgilidir. Bu da zâten nasla açıklanmış bir ruhsattır.
Zeytin yağı, tereyağı gibi aslında temiz olduğu halde sonradan necâset değerek kirlenen yağlara gelince, bunların yenme ve bedene sürülmesi dışında, kandilde yakılmaları, sabun yapılmaları, pislenmiş balın tekrar arıya yedirilmesi, ölmüş hayvanın köpeğe yedirilmesi, keza pislenmiş yemeğin hayvanlara yedirilmesi gibi meselelerde de selef âlimleri ihtilaf ederler. Şâfiî mezhebinin sahih hükmüne göre bütün bunlar câizdir. İmam Malik ve Ebu Hanîfe'nin de aynı görüşte olduğu rivayet edilmiştir. Ebu Hanîfe (rahimehullah) necis olan zeytin yağının "durumunu belirtmek kaydıyla" satışının da câiz olacağını söylemiştir. Ahmed İbnu Hanbel ise, temiz olmayan şeylerin kullanılmasının, satılmasının haram olduğu, onlardan hiçbir surette istifadenin câiz olmadığı görüşündedir. [39]

-2- وعن عبدالرحمن بنِ وَعْلَةَ أنهُ سألَ ابنَ عباسٍ رَضِىَ اللّهُ عنهما عمّا يُعْصَرُ مِنَ العِنَبِ فقال:]إنَّ رجً أهدَى لًرسولِ اللّهِ # رَاويةَ خَمْرٍ فقالَ لهُ: هلْ عَلِمْتَ أنَّ اللّهَ تعالى حَرَّمَها؟ قال فَسَارَّ إنساناً إلى جَنْبِهِ، فقال لهُ رَسُول اللّه #: بِمَ سَارَرْتَهُ؟ قالَ أمَرْتُهُ بِبَيْعها. فقال: إنّ الَّذِي حرَّم شُرْبَها، حَرَّمَ بيعَها، فَفَتَحَ المَزادَتيْنِ حتَّى ذَهَبَ ما فيهما[. أخرجه مسلم، ومالك، والنسائى.
»المزادة« الراوية .

2. (216)- Abdurrahman İbnu Va'le'nin anlattığına göre, İbnu Abbas (radıyallahu anh)'dan üzüm şırası hakkında sorunca ondan şu cevabı almıştır:
"Adamın biri Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a bir şarap dağarcığı hediye etmişti, kendisine
"Allah'ın bunu haram kıldığını bilmiyor musun?" dedi. Adam:
"Hayır bilmiyorum" cevabını verdi ve yanında bulunan birisine birşeyler fısıldadı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) adama

"Ona ne fısıldadın?" diye sorunca adam:
"Onu satmasını emrettim" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"İçilmesi haram olanın satılması da haramdır" buyurdu ve iki şarap dağarcığının ağızlarını açarak içlerini boşalttı."[40]

-3- وعن ابن عباس رضى اللّه عنهما قال:]رأيتُ رسُولَ اللّهِ # جالساً عندَ الرُّكنِ فرَفَعَ بَصَرَهُ إلى السماءِ فضَحِكَ فقال: لَعَنَ اللّهُ اليهودَ ثثاً: إنَّ اللّهَ تعالى حرَّمَ عليهِمُ الشُّحُومَ فباعوهَا وأكلُوا أثمَانَهَا، وإنَّ اللّهَ تعالى إذا حرَّمَ عَلَى قوم أكلَ شئ حَرَّمَ عليهمْ ثَمَّنَهُ[. أخرجه أبو داود .

3. (217)- İbnu Abbas (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'i Kâbe'nin yanında otururken gördüm. Bir ara başını semaya kaldırarak güldü ve şunu söyledi:
"- Alah Yahudilere lânet etsin, Allah Yahudiler'e lânet etsin, Allah Yahudiler'e lânet etsin! Allah onlara (ölmüş hayvanların) iç yağını yasaklamıştı tutup bunu sattılar ve parasını yediler. Halbuki Allah bir millete bir şeyin yenmesini haram etti mi, onun parasını da haram etti demektir."[41]

AÇIKLAMA:

Açıklama için 215 numaralı hadise bak.[42]

-4- وله عن المغيرةِ رضى اللّه عنه قال: قالَ رَسُولُ اللّهِ #:]مَنْ بَاعَ الْخَمْرَ فَلْيُشَقِّصِ الخَنَازِيرَ: أى فليقطعها كالقصَّاب ويبيعها[.

4. (218)- el-Muğîre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdu ki: *"Kim içki satarsa, hınzır kasaplığı da yapsın"*[43]

AÇIKLAMA:

Hadis, tağliz ve tenfir yoluyla içkinin yasaklığını beyan etmektedir. Zira domuz yemekten umumiyetle kaçınıldığı hâlde, içkiye karşı alâka gösterenler az değildir. Halbuki haram olma yönüyle ikisi de birdir ve ikisi de eşit şekilde haramdır. Bu mânayı Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) böyle bir benzetme ve mukayese ile ifade buyurmuştur.[44]

-5ـ وعن أبى طلحة رضى اللّهُ عنه.] أنهُ سألَ رسُولَ اللّهِ # عنْ أيتَامٍ وَرِثُوا خَمْراً فقال: أهرِقْهَا، قالَ أوَ أجْعَلُهَا خَلًّا؟ قالَ]. أخرجه أبو داود والترمذى.وعندهُ: أهرِقِ الخمرَ واكسِرِ الدِنَان .

5. (219)- Ebu Talha (radıyallahu anh) anlattığına göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan "İçkiye vâris olan yetimler" hakkında sormuştur. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Dök onu!" emretmiştir. Ebu Talha:

"Sirke yapsam olmaz mı?" deyince de

"Hayır!" diye cevap vermiştir."

Tirmizî'nin rivayetinde: *"Şarabı dök, küplerini de kır"* buyurmuştur.[45]

AÇIKLAMA:

Âlimler bu hadisin hükmünde de az çok ihtilaf etmişlerdir. Bazıları şarabın hiçbir surette kullanılmaması gereğine hükmederler. Zîra, malının ziyan edilmemesi hususunda en ziyâde hassasiyet gösterilmesi gereken yetimlere miras yoluyla intikal eden şarabın sirkeye tahvil edilerek değerlendirilmesine cevaz verilmemekte, dökülmesi emredilmektedir. Hz. Ömer, Şafiî, Ahmed İbnu Hanbel hazerâtı bu görüştedirler.
Ancak, Atâ İbnu Ebî Rabah, Ömer İbnu Abdilaziz, Ebu Hanîfe gibi bâzı âlimler şarabın muameleden geçirilerek sirkeleştirilmesini câiz görmüşlerdir. Bazıları bu muameleyi ölmüş hayvanın derisinin debbağlanarak kullanılır hâle getirilmesine benzetmişlerdir. Ancak, "Derinin debbağlanması meselesinde nas olduğu halde,

şarabın sirkeleştirilmesi meselesinde nas yoktur, kıyas yanlıştır" denmiştir. [46]

İKİNCİ FASIL

KABZEDİLMEYEN SATIŞA DAİR

-1- عن ابن عمر رضى اللّه عنهما قال: قالَ رَسُولُ اللّهِ #:]مَنِ اشْتَرَى طَعَاماً فَ يَبِعْهُ حتّى يَسْتَوْفِيَهُ[. أخرجه الستة إ الترمذى .

1. (220)- İbnu Ömer (radıyallahu anh)'den rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle demiştir:

"Bir yiyecek satın alan kimse, onu kabzetmeden önce satamaz"[47]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste, malın kabzedilip, satıcıdan tamamen devralınmasından önce satılması yasaklanmaktadır. Bu mevzuda da âlimler başka rivayetleri de göz önüne alınca bazı ayrılıklara düşmüşlerdir. Şöyle ki: Ebu Hanîfe "Akar hâric, başka şeylerin hepsinde caiz değildir" der. İmam Şâfiî, "Satılan mal devralınmadan satılamaz" der. Onun için akar, yiyecek, menkul, nakd hepsi birdir. İmam Mâlik ve diğer bazıları: "Yiyecekte câiz değildir, başka mallarda câizdir" demiştir. "Mekîl ve mevzun olanlar yani kile ile ölçülenlerle terazi ile tartılanlarda caiz değil, öbürlerinde caizdir" diyenler de olmuştur.
Unutmayalım, her görüş sahiblerinin şer'î delilleri mevcuttur. Farklılıklar dinimizin farklı şartlara göre getirdiği ruhsat ve kolaylığı, Şâri-i Rahimin kullar karşısındaki rahmetini gösterir. Zîra Resûlü Ekrem: *"ümmetimin ihtilafı rahmettir"* müjdesini vermiştir.

2- Malın kabzedilmesine gelince, kabz'ın eşyaya, şartlara göre değişik şekillerde gerçekleşeceği belirtilmiştir. Hattabî özetle şunları söyler: "Kabz eşyanın cinsine ve halkın âdetlerine göre farklılıklar arzeder. Bâzan satılan eşyayı (mebî) satın alanın eline koymak sûretiyle olur. Bâzan müşteri ile mal arasındaki mânianın tahliyesi ile (arsa gibi) olur. Bâzan malın yerinden götürülmesi ile olur. Bâzan kîle ile ölçülenlerin kileye vurulmasıyla olur. Göz kararıyla toptan satılanlarda kabz, yerini değiştirmekle, bir başka mekâna taşınmakla olur. Bir malı kile ile ölçüp satın alan kimse yeniden ölçmeden, ilk ölçümü ile satmak isterse caiz değildir. İkinci sefer ölçerek satmalıdır."[48]

-2- وفي أخرى: حتّى يَقْبِضَهُ قال: وَكنَّا نَشْتَرِى الطعاَمَ من الرُّكبَانِ جُزافاً فنهاناَ رَسُولُ اللّهِ # أنْ نَبِيعَهُ حَتَّى نَنْقَلَهُ مِنْ مَكَانِهِ.»الجزاف« المجهول القدر: مكي كان أو موزوناً .

2. (221)- Bir diğer rivayette: *"... malı kabzedinceye kadar"* ziyadesi vardır. İbnu Ömer der ki: "Biz hayvanla gelenlerden tartmadan göz kararıyla yiyecek satın alırdık. Sonra Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) satın aldığımız bu şeyleri başka yere naklederek yerini değiştirmeden satmamızı yasakladı"[49]

-3- وعن حكيم بن حزام رضى اللّه عنه قال:]قلتُ ياَ رَسُولُ اللّه: إنَّ الرَّجُلَ ليأتِينِى فيُرِيدُ مِنِى البيعَ، وليسَ عندِى ما يَطلبُ؛ أفأبيعُ منه: ثم أبْتَاعُهُ مِنَ السُّوقِ؟ قال: تَبِعْ ما لَيْسَ عِنْدَكَ[. أخرجه أصحاب السنن .

3. (222)- Hakîm İbnu Hizâm (radıyallahu anh) anlatıyor:
"Ey Allah'ın Resûlu dedim, bana gelip, birşeyler almak isteyenler oluyor. Halbuki istenen şey bende yoktur. Bu durumda bilâhere çarşıdan satın alarak teslim etmek üzere istenen şeyi satayım mı?"

" Hayır dedi, yanında mevcut olmayan şeyi satma."[50]

AÇIKLAMA:

Âlimler bu yasağın daha ziyade ayn (cemi'a'yân gelir) denilen hâricen mevcut muayyen müşahhas olan -bir kitap, bir ev, bir at, bir miktar para... gibi- eşya ile alâkalı olduğunu söylemişlerdir. Bu çeşit mallar akit sırasında mülkünde veya taht-ı tasarrufunda değilse satışı yasaktır. Kaçmış kölenin satışı, henüz kabzedilmemiş bir mebî'in (satın alınmış malın) satışı, kafesten kaçmış bir kuşun satışı, bir başkasına ait malın sahibinin izni olmadan satışı gibi. Başkasının malını satma yasağı, sahibinin izin verip vermiyeceği bilinmediği içindir. Şâfiî (rahimehullah) bu görüştedir. Mâlik, Ebu Hanîfe'nin ashabı ve Ahmed İbnu Hanbel hazerâtı (rahimehümullah) sahibinin iznine bağlı olarak başkasının

malından satılabileceğini söylemişlerdir.
Satış sırasında mevcut olmayan şeyin satılmasıyla ilgili yasak daha ziyade aynî eşya ile alâkalıdır, değilse, Bağavî'nin Şerhu's-Sünne'de açıkladığı üzere Bey'us-Sıfat bu yasağa girmez.
Bey'us-Sıfat tâbiriyle selem kastedilir. Zîra, selem akdi sıfatları belirlenmiş malın bu sıfatlara uygun şekilde, tâyin edilen vakti gelince teslim edilmek üzere yapılan satışıdır. Bu satış "ayn"ın değil "sıfat"ın satışı olmaktadır.[51]

4ـ وعن ابن عباسٍ رضى اللّه عنهما قال:]نَهَى رَسُولُ اللّهِ # أن يَبِيعَ الرجلُ طعاماً حتى يَسْتَوْفِيَهُ. قال طاوس: قلتُ بن عباسٍ: كيفَ ذلِكَ؟ قال: ذاكَ دَرَاهِمُ بِدَرَاهمَ، والطعامُ مُرْجَأ[. أخرجه الخمسة .

4. (223)- İbnu Abbas (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir kimsenin, yiyecek maddesini tam olarak kabzetmiş olmadan satmasını yasakladı. Tâvus der ki: "İbnu Abbas'a
"Bu nasıl olur?" diye sordum da bana şu cevabı verdi:
"Bu dirhemlerin dirhemlerle alınıp satılmasıdır, yiyecek maddesi ise tehir edilmiştir."[52]

AÇIKLAMA:

Burada yasaklanan alım-satım muamelesi şöyle: Bir şahıs diğerinden 100 dinara yiyecek satın alır. Ve 100 dinarı satıcıya peşin öder, ancak malı teslim almaz. Mal satıcının elinde gecikir. Sonra malı bu yeni sahibi bir başkasına mesela 120 dinara satar. Böylece ortaya dinin ruhuna uymayan bir satış şekli çıkmış olmaktadır: Parayla para kazanmak. Bu ise ribâ'dır ve haramdır. İşte Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu şekli önlemek ve bu tarzın açacağı suistimalleri bertaraf etmek için satın alınan malın kabzedilmeden satılmasını yasaklamıştır.[53]

5ـ وعن سليمان بن يسار رضى اللّه عنه قال: قالَ أبو هريرة

رضى اللهَ عنه لمروان بن الحكم:]أحلَلْتَ بَيْعَ الربَا؟ فقال مافَعَلْتُ. فقال أبو هريرة: أحلَلْت بَيْعَ الصَكاكِ، وقَدْ نَهى رَسُولُ اللّهِ # عن بيعِ الطعامِ حتى يُسْتَوْفَى فخطب مروانَ فنهى عن بيعهِ قال سليمان: فنظرتُ إلى حرسٍ يأخذُونهَا من أيدِى الناسِ[. أخرجه مسلم .

5. (224)- Süleyman İbnu Yesar (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) Mervân İbnu'l-Hakem'e:

- Sen faiz ticaretini helâl kıldın dedi. Mervan:
- Ne yapmışım? diye sordu. Ebu Hüreyre tekrar:
- Sen sened satışını helâl addetmişsin. Halbuki Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), tam olarak kabzedilmezden önce yiyecek satışını yasakladı, dedi. Râvi der ki:

"Bu konuşma üzerine Mervan halka hitab ederek sened satışını yasakladı." Süleyman ilâve etti:

"Ben muhafızların bu senedleri, halkın elinden topladıklarını gördüm."[54]

AÇIKLAMA:

Sened diye tercüme ettiğimiz tâbirin aslı sakk'dır, borç senedi, mahkeme hücceti mânalarına gelir. Burada, âmir tarafından memura verilen maaş senedidir. Bu senede: "Filana şu kadar zahîre veya para verilsin" diye yazılmıştır. Senedi alan orada yazılı olan şeyleri tesellüm etmeden başkasına satardı. İşte bu muâmele yasaklanmış olmaktadır.[55]

-6- وعن ابن عمر رضى اللّهُ عنهما قال:]كنا مَعَ رسُولِ اللّهِ # في سَفرٍ فكنتُ على بَكْرٍ صَعْبٍ لِعُمَر فكانَ يَغْلِبُنِى فَيَتَقَدَّمُ أمامَ الْقَوْمِ فيزجرُهُ عمرُ
فيردُّهُ ثُمَّ يتقدمُ فيزْجُرُهُ ويقولُ لِى أمْسِكْهُ يتقدَّمُ بينَ يَدَىْ رسُولِ

اللهِ #. فقال له رسول اللهِ # بِعْنِيهِ يَا عُمَرُ. فقال هُوَ لَكَ يَا رَسُولَ اللّهِ فَبَاعَهُ منهُ. فقال لِى رَسُولُ اللّهِ # هُوَ لكَ يَا عَبدَاللّهِ فاصْنَعْ بِهِ مَا شِئْتَ[. أخرجه البخارى .

6. (225)- İbnu Ömer (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir sefer sırasında Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'le beraber bulunuyorduk. Ben Hz. Ömer'e ait, yüke yeni alıştırılan henüz zabtı zor bir devenin üzerindeydim. Deve dik başlılık edip cemaatin önüne önüne giderdi. Babam Ömer (radıyallahu anh) devenin bu davranışından üzülür, onu tekrar geriye atardı. Bana da:
"Devene sâhib ol, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın önüne geçmesin" derdi. Sonunda Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

- *Ey Ömer, onu bana sat* dedi.

- Pekâla o senin olsun ey Allah'ın Resûlü!" dedi. Böylece deveyi Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) ondan satın almış oldu. Sonra da Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana dönerek:
"Ey Abdullah, deveyi sana bağışladım, artık o senindir, onu istediğin gibi kullan" dedi.[56]

ÜÇÜNCÜ FASIL

MEYVELERİN VE EKİNLERİN SATIŞINA DAİR

-1- عن ابن عمر رضى اللّه عنهما قال: قالَ رَسُولُ اللّهِ #: [تَبِيعُوا الثَّمرَ حتَّى يبدُوَ صحُهُ، وَ تَبيعُوا الثَّمَرَ بِالتَّمْرِ؛ قال سالم: وأخبرنى عبداللّه عن زيد بن ثابتٍ رضى اللّهُ عنه أنّه قال: ثم رخَّصَ رَسُولُ اللّهِ # بَعْدَ ذلكَ في بَيْعِ الْعَرِيِّة بِالرُّطبِ أو بالتمرِ ولم يُرَخِّصْ في غيرِهِ، وكانَ ابن عُمَرَ إذا سُئِلَ عن صَحِهَا قال: حتَّى تَذْهَبَ عنها العَاهَةُ]. أخرجه الستة، وهذا لفظ الشيخين .

1. (226)- İbnu Ömer (radıyallahu anh) anlatıyor: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle emretti:

"Ağaçların üzerinde o yılın meyveleri (olgunlaşmaya) sâlih olduğu (kızarmak, sararmak sûretiyle) zâhir olana kadar, meyveleri satmayın. Yaş hurmayı kuru hurma karşılığında da satmayın."

Yine Abdullah İbnu Ömer, Zeyd İbnu Sabit'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yaş hurmayı kurusu ile değiştirmeyi yasakladıktan sonra, ariyyenin (muayyen bir ağacın başındaki yaş hurmayı) yerdeki yaş veya kuru hurma ile tebdiline müsaade buyurdu. Bu çeşit bir değiş tokuşa başka alım-satımlarda müsaade buyurmadı."

İbnu Ömer'e meyvenin sâlih olarak ortaya çıkması nedir? diye sorulunca şu cevabı verirdi:

"Meyvenin afete uğrayarak zarar görme tehlikesini atlatmasıdır."[57]

AÇIKLAMA:

Bu hadis ağaç üzerindeki meyvelerin belli şartlarla satılabileceğini ifade eder: Bu şartları şöylece özetleyebiliriz:

1- Meyvenin olgunlaşacağı ortaya çıkmalıdır. Soğuk vurması, dolu vurması gibi çeşitli afetler atlatılmış, normal şartlarda, ağaçtaki meyvelerin olgunlaşacağı kanaati hasıl olmuşsa artık meyve hasad edilmeden, miktarı tahmin yoluyla tesbit edilerek satılabilir.

2- Satış muamelesi, faize giren şartlarla olmamalıdır. Yani altın gümüş cinsinden

parayla veya aynı cinsten olmayan başka ticaret eşyasıyla olabilir

3- Ariyye'ye de ruhsat vardır.

Ariyye nedir? Bu, bahçe sâhibinin, hurma ağaçları arasından, mahsulünü satmak için ayırdığı ağaçtır. Sâhibi, âcil ihtiyacını görmek için, üstündeki mahsulü kuruduktan sonra, kaç kile geleceğini tahmin ederek bunun satılmasına veya taze hurma ile değiştirilmesine ariyye satışı (bey-i ariyye) denir.
Ariyye satışı, elinde kuru hurma olduğu halde, parasızlık yüzünden yeni çıkan yaş hurmayı yiyemeyenlerin müracaatı üzerine tanınan bir ruhsattır. Esas itibariyle, kuru hurma vererek yaş hurma satın almak - 232 numaralı hadiste görüleceği üzere- yasaklanmıştır. Bu durum, kuru hurması olanlara da, turfanda hurma yetiştirenlere de bazı zorluklar getiriyordu. Peygamberimiz (aleyhissalâtu vesselâm) kayıtlı olarak bu değiş tokuşa müsaade etmiştir. 233 numaralı hadiste de göreceğimiz gibi, ariyye suretiyle yapılacak alım-satım beş vask miktarını taşmamalıdır.

Bir vask altmış sâ', yani takriben bir deve yüküdür.[58]

-2- وفي أخرى للخمسة إ البخارى:]نَهى رَسُولُ اللّهِ # عن بَيْعِ النَّخْلِ حتَّى يزْهُوَ، وعن بيْعِ السُّنبُلِ حتَّى يَبْيَضَّ وَيَأمَنَ العاهَةَ، نَهَى البائعَ والمشترى[.

2. (227)- Buhârî'nin dışındaki müelliflerin kaydettiği bir diğer rivayette şöyle denir: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) meyvesi olgunlaşıncaya kadar hurmayı, dânesi beyazlaşıp afetten emin oluncaya kadar başağı satmaktan men etti. Bu muameleden satıcı da alıcı da yasaklanmıştır.[59].

-3- وفي أخرى للثّة والنسائى عن أنس رضى اللّه عنه:]نَهَى عَنْ بَيْعِ الثَّمَرِ حتى يزهُوَ: قيل له ما زُهُوُّهَا! قال: تَحْمَرُّ وَتَصْفَرُّ. أرأَيتَ إنْ منعَ اللّهُ تعالى الثمرة، بِمَ تَسْتَحِلُّ مالَ أخيكَ[.

3. (228)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu

vesselâm) olgunlaşmazdan önce meyvenin ağacın başında iken satılmasını yasakladı. Kendisine (aleyhissalâtu vesselâm) meyvenin olgunlaşması ile ne kastediliyor? diye sorulunca:

"Onun kızarması ve sararmasıdır" diye açıkladı ve ilave etti: *"Cenâb-ı Hakk bir âfet vererek meyveye mâni olacak olsa, kardeşinden aldığın parayı nasıl helal addedeceksin?"*[60]

-4 وللشيخين وأبى داود في أخرى عن جابر رضى اللّه عنه قال:]نَهَى أنْ تُبَاعَ الثمرةُ حتى تَشَقَّح: قيلَ وَما تَشَقُّح! قال تَحْمارُّ وَتَصْفَارُّ، ويُؤْكَل منها[.

4. (229)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) alacalanmazdan önce meyvenin satılmasını yasakladı.
"Meyvenin alacalanması nedir?" diye sorulunca:

"Kızarması, sararması ve yenir hâle gelmesidir" diye açıkladı.[61]

-5 وفي أخرى ‘بى داود والترمذى عن أنس رضى اللّهُ عنه:]نَهَى عن بَيْعِ العِنَبِ حتَّى يسودَّ، وعن بيعِ الحبِّ حتَّى يَشْتَدَّ[.

5. (230)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) siyahlanmazdan önce üzümün, sertleşmezden önce hububatın satılmasını yasakladı."[62]

-6 وعن خارجة بن زيد رضى اللّهُ عنه:]أن أباهُ كانَ يَبِيعُ ثمارَهُ حتى تَطْلُعَ الثُرَيَّا[. أخرجه مالك .

6. (231)- Hârice İbnu Zeyd (radıyallahu anh)'in anlattığına göre, babası, süreyya yıldızı doğmadıkça meyve satmazdı.[63]

AÇIKLAMA:

Zürkânî'nin şerhte kaydettiği üzre, İbnu Ömer (radıyallahu anh) meyvenin, afete uğrama tehlikesi kalkıncaya kadar satışının Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) tarafından yasaklandığını bildirmesi üzerine bunun nasıl anlaşılacağı sorulmuş, o da: "Süreyya yıldızı görülmeye başlayınca" demiştir. Süreyya yıldızının, yaz mevsimi girdiği günün sabahında doğduğu, bunun da yaz sıcaklarının başlangıcı olduğu, artık meyvelerin olgunlaşmaya geçtiği belirtilir. Öyle ise, bu mevzuda muteber hudud süreyya yıldızının doğmasıdır. Dalı üzerinde meyve satışı burdan sonra başlayabilir.[64]

-7- وعن سهل بن أبى حثَمة رضى اللّه عنه.]أنَّ النبىَّ # نَهى عن بيعِ الثَّمَرِ بِالتَّمَرِ، وقال ذلك الرِّبَا، تلك المُزابَنَةُ إ ّ أنه رخَّصَ في بيعِ الْعَرِيَّةِ: النخلةِ والنَّخْلَتَينِ يأخُذُهَا أهلُ البيتِ بخَرْصِهَا تمراً يأكُلُونَها رُطَباً[. أخرجه الخمسة.وزاد الترمذى في أخرى:]وعن بيعِ العِنَبِ بالزِّبيبِ، وَعَنْ كلِّ ثَمَرَةٍ بِخَرْصِهَا مِنَ الثمرِ. قال: يحيى بن سعيد »العَرِيُّة« أن يشترِىَ الرجلُ ثَمَرَ النَّخَتِ لِطَعَامِ أهْلِهِ رُطباً بِخَرْصِهَا تَمْراً[.

7. (232)- Sehl İbnu Ebî Hasme (radıyallahu anh) anlatıyor: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) yaş hurmayı kuru hurma ile değiştirmeyi yasakladı ve *"Bu riba'dır, buna müzâbene denir"* buyurdu. Ancak ariyye satışını bundan istisna etti. Ariyye bahçe sâhibinin ayırdığı bir veya iki hurma ağacıdır. Onların başındaki meyvenin kuruyunca ne kadar olacağını göz kararıyla tahmîn eder. Bunun bedelince yaş hurma (satın alıp) yer"..

Tirmizî bir başka rivayette şu ilâveyi kaydeder: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yaş üzümü kuru üzümle her meyveyi, meyve cinsinden tahmînî karşılığıyla satmayı yasakladı."

Yahya İbnu Said ariyye'yi şöyle açıkladı: "Kişinin âilesine yedirmek maksadıyla birkaç hurma ağacının yaş meyvesini, -miktarını tahmin yoluyla takdir edip- kuru hurma karşılığında satın almasıdır." [65]

-8- وعن أبى هريرة رضى اللّه عنه قال:]رخَّصَ رسُولُ اللّهِ # في بيعِ العرَايَا بخَرْصِهَا من التَّمْرِ فيما دونَ خَمْسَةِ أوْسُقٍ أو خَمْسَةِ أوْسُق[. شك بعض الرواة في خمسة أوسق أو دون خمسة أوسق. أخرجه الستة .

8. (233)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) dedi ki: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), kuru hurma vererek, tahmin yoluyla ariyyelerin satın alınmasına, beş vask veya beş vasktan az miktar için izin verdi." Ravilerden biri, "beş vask" mı dedi, yoksa "beş vasktan az" mı dedi diye şüphe etmiştir.[66]

AÇIKLAMA:

Ariyye satışı nedir, niçin buna ruhsat verilmiştir? gibi bazı mübhem noktaları az yukarıda 226 numaralı hadisle birlikte açıkladık.
Tahmin meselesi şudur: Bir ağaçtaki taze hurma kuruduğu zaman ne kadar kuru hurma olacaktır, önceden tahmin edilir. Tahmin işi bir ehl-i vukufa (bilir kişi) yaptırılır. Ariyye satışını yapan kimse, tahmin edilen bu miktarı kuru hurma olarak verir. Böylece verdiği, aldığına "kuru cinsinden" denk olur.[67]

-9- وعن أبى سعيد رضى اللّهُ عنهُ قال:]نَهى رَسُولُ اللّهِ # عن المُزَابَنَةِ والمُحَاقلةِ «فالمزابنةُ» اشتراءُ الثمر في رؤسِ النخلِ[.زاد مالك بالتمرِ «والمحاقلةُ» كراءُ ا‘رضِ بالحنطةِ. أخرجه الثلثة والنسائى .

9. (234)- Ebu Sa'îd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) müzâbene ve muhâkala'yı yasakladı. Müzâbene, yeni meyvenin daha hurma, ağacının başında iken satın alınmasıdır. İmam Malik "... kuru hurma vererek" ziyadesini kaydetti.

Muhâkale de buğday karşılığında tarlanın kiralanmasıdır.[68]

AÇIKLAMA:

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında araziyi kiraya vermek yaygın bir tatbikattı. Tohum, ekiciye ait olur, tarlanın münbit kısmından belli bir bölüm tarla sâhibine, geri kalan kısım da ekiciye ait olurdu. Reshulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu usûlü yasakladı çünkü ayrılan kısmın mahsül vermemesi, telef olması mümkündü.
Nevevî'nin açıklamalarına göre, âlimler bu konuda ihtilaf eder. Bazıları sadece mahsül karşılığında değil, altın, gümüş, vs. karşılığında da olsa tarlanın kiraya verilmesine -hadisteki ıtlaka dayanarak- karşı çıkmıştır. Ebu Hanîfe, Şaifî başta diğer bir çok ulema, arazinin altın, gümüş zahîre, elbise ve diğer eşyalar mukabili kiraya verilebileceğini söylemiştir. İcar bedeli ekin cinsinden de olabilir. Ancak, çıkan mahsulün üçte biri veya dörte biri gibi bir cüzüne mukabil icârı câiz değildir. Buna "muhâbere" denir. Muayyen bir parçanın tarla sahibi için ekilmesini şart koşmak da caiz olmaz.
Ahmet İbnu Hanbel, Ebu Yusuf, İmam Muhammed ve Malikîlerden bazılarına göre, "Yeri altın ve gümüş mukabilinde kiraya vermek ve mahsulün üçte biri, dörtte biri gibi bir cüzü karşılığında kiraya vermek caizdir. Muhtar olan da budur."

Farklı görüşlerden herbiri rivayete dayanmaktadır[69].

-10- وعن ابن عمر رضى اللّهُ عنهما قالَ:]نـهى رَسُولُ اللّهِ # عنِ المُزَابنَةِ، وَالْمُزَابَنَةُ بيعُ الثَّمَرِ بالتَّمْرِ كيًّ، وَبيعُ الكَرْمِ بالزَّبِيبِ كيًّ[. أخرجه الستة .

10. (235)- İbnu Ömer (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) müzâbene'yi yasakladı. Müzâbene, yaş hurmayı, ölçeğe vurarak kuru hurma mukabili satmaktır, keza taze üzümü ölçeğe vurarak kuru üzüm karşılığında satmaktır."[70]

-11- وفي أخرى ٔبى داود رضى اللّه عنه:]نَـهى عن بَيْعِ الزَّرْعِ

بِالحِنْطَةِ كيًّ[.

11. (236)- Ebu Dâvud'un bir diğer rivayetinde: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ekini, ölçekli olarak buğdayla satmaktan yasakladı."[71]

AÇIKLAMA:

Önceki hadiste açıklanan müzâbeneye benzer. Şu miktar arazideki ekini, kile nevinden muayyen bir miktar buğday mukabili satmaktır. Bu tarz satışı Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) yasaklıyor. Müteakip hadis meseleye daha fazla açıklık getirecektir.[72]

-12- وفي أخرى للشيخين عن جابر رضى اللّه عنه:]نَهى عنِ المُخَابرَةِ وَالمُحَاقَلَةِ. قالَ: عطاءُ فسَّرَ لنَا جَابِرٌ قال: أمّا المخابرةُ: فا'رضُ البيضاءُ يدفعُهَا الرجلُ إلى الرجلِ فيُنفِقُ فيها ثمّ يأخذُ من الثمرةِ، وزَعَمَ أنّ المُزَابَنَةَ بيعُ الرُّطَبِ في النخلِ بالتمرِ كي، والمحاقَلَةُ في الزرعِ على نحوِ ذلك، بيعُ الزرعِ القائم بالحبِّ كيًّ[.

12. (237)- Sahiheyn'in Hz. Câbir'den kaydettikleri bir rivayet de şöyle: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Muhâbere ve Muhâkale'yi yasakladı. Atâ der ki: Câbir bize şu açıklamayı yaptı:

Muhâbere: Boş araziyi, sâhibi bir başkasına verir. Alan adam bütün masrafları karşılayarak tarlayı eker. Tarla sâhibi mahsülden hisse alır. **Müzâbene'**ye gelince, bunun "daha ağaçta iken yaş hurmayı, kuru hurma ile ölçekle satmak" olduğunu söyledi. **Muhâkale** ise, ekinden cârî bir alışveriş, müzâbene'ye benzer, ekinin ölçekle buğday mukabili satılmasıdır.[73]

-13- وفي أخرى لمسلم رحمه اللّه:]نَهى عن المحاقلةِ والمزَابَنَةِ

والمعاوَمةِ والمُخَابَرَةِ قال: والمعاومةَ بيعُ السنينَ. وعن الثَّنَيَّا].
زاد أصحاب السنن: إ أن تُعلَمَ .

13. (238)- Müslim'in bir diğer rivayetinde şöyle denir: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) muhâkale, müzâbene, muâveme ve muhabere suretiyle yapılan alışverişleri yasakladı.
-Ravi der ki: Muâveme, bir kaç yılı içine alan bir satıştır.- Keza, sünya'yı da yasakladı" Sünen müellifleri şu ziyadeyi kaydederler. "...bilinme durumu hâriç" [74]

AÇIKLAMA:

Birkaç yılı içine alan **muâveme** akdinde açık bir aldatma vardır. Çünkü müteakip yıllarda da, meyve olup olmayacağı, bahçenin bir afete maruz kalıp kalmayacağı bilinemez. Burada açıklamaya muhtaç olan şekil sünyâ'dır. **Sünyâ:** Kişinin bahçesinin meyvesini tamamen satıp, belli ve muayyen olmayan bir kısmını hâriç tutmasıdır. Sünen müellifleri, koydukları kayıtta istisna kılınan kısım belirtildiği takdirde, bu satışın câiz olacağını açıklamışlardır.[75]

-14- وفي أخرى للنسائى: والمخاضرَةِ والمخابرَةِ قال: والمخاضرةُ بيعُ التمرِ قبلَ أن يزهُوَ، والمُخَابَرَةُ بيعَ الكدَسِ بكذا وكذا صاعاً.زاد البخارى عن أنس: والممَسةِ والمنابَذةِ »الكدس« الطعام المجتمع كالصّبرة .

14. (239)- Nesâî'nin diğer bir rivayetinde: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)... muhâdara ve muhâbere satışlarını yasakladı" der. Ravi şu açıklamayı yaptı: Muhâdara, hurmanın alaca düşmezden önce satılmasıdır, muhâbere de, yığının, (miktarını göz kararıyla tahmin edip) şu kadar bu kadar sâ'ya satmaktır.
Buhârî, Enes'ten şu ziyadeyi kaydetti: "...mülâmese ve münâbeze'yi de... yasakladı."[76]

AÇIKLAMA:

Mülâmese, satış sırasında, taraflardan birinin: "Elbisene değersem veya sen elbiseme değersen alım-satım kesinleşmiştir" demesidir.

Münâbeze de buna benzer bir akit çeşididir.Alım-satım yapanların birbirlerinin elbisesine bakmadan, elbiselerini birbirlerine atınca akdin kesinleşeceği hususunda anlaşmalarıdır.

Mülâmese ve münâbeze'nin mahiyeti yani nasıl cereyan ettiğinin tavsifinde, alimler ihtilâf ederler. Umumiyetle katlanmış olarak gelen veya karanlıkta getirilen kumaşın iyice görüp anlamadan sadece el değmesiyle akdin kesinleşmesi hususundaki mutabakata mülâmese denmektedir. Bu durumda kumaşın sâhibi: "Kumaşı sana, şu fiyata, elle dokunman, bakman yerine geçmesi şartıyla sattım, bakınca geri verme hakkına sahip değilsin" der. Öbürü de kabul eder. Müşteri değme sonunda karar verdi mi akit kesinleşir.

Münâbezede atılan şey taş mı kumaş mı, ihtilaflıdır. Taş ise, satıcı: "Şu taşı atıyorum, kumaşa değince satılmış demektir" veya "Şu taşın ulaştığı yere kadar olan araziyi sana satıyorum."

Bu çeşit alım satımlardaki aldanma ve aldatma durumları izah gerektirmeyecek kadar açıktır. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yasaklamıştır.[77]

DÖRDÜNCÜ FASIL

ALIM-SATIMI CAİZ OLMAYAN EŞYALAR HAKKINDA

-1- عن ابن عمر رضى اللّه عنهما أن عمر رضى اللّه عنه قالَ:]أيُّمَا وليدةٍ ولَدَتْ من سيِّدها فإنَّه يبيعُهَا، وَ يَهبُهَا، وَ يُورِّثُهَا، ويَسْتَمْتِعُ بهَا ما عاشَ، فإذا ماتَ فهى حُرةٌ[. أخرجه مالك .

1. (240)- İbnu Ömer (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Ömer (radıyallahu anh) buyurdu ki: "Efendisinden çocuk doğuran cariyeyi efendisi artık satamaz, hibe edemez, miras olarak da bırakamaz. Hayatta kaldığı müddetçe ondan istifade eder. Ölecek olursa cariye hür olur."[78]

AÇIKLAMA:

Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in hadiste beyan ettiği üzere efendisinden çocuk dünyaya getiren cariyenin (köle kadın) satılamıyacağı hususunda İslâm fukahası icma etmiştir. Müteâkiben kaydedeceğimiz Câbir hadisi bu hükme muarız değildir. Hz. Ömer'in tatbikatına uymayan bazı rivayetlere itibar edilmemiştir. Ümmü Veled de denen bu durumdaki köle kadınlar yarı hür bir statü kazanırlar. Efendi ölünce derhal hür olurlar.[79]

-2- ولرزين عن جابر رضى اللّه عنه قالَ:]بِعْنَا أمَّهاتِ اˆودِ على عهدِ رسولِ اللّه # وأبى بكرٍ، فلما كان عمرُ رضى اللّه عنه نهانَا فانتَهَيْنَا[قال: ابنُ اˆثيرِ ولمْ أجِدْهُ في اˆُصول .

2. (241)- Rezîn, Hz. Câbir (radıyallahu anh)'in şu sözünü kaydeder: "Biz Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) ve Hz. Ebu Bekir (radıyallahu anh) zamanında ümmü veled'i satardık. Hz. Ömer bu alışverişten bizi yasaklayınca terk ettik."

İbnu'l-Esir: "Bu rivayeti ana kaynaklarda (Usûl) göremedim" der.[80]

-3- وعن ابن عمر رضى الله عنهما. أنّ رسولَ اللهِ #:]نـهَى عن بيْعِ الوَءِ وعن هِبَتِهِ[. أخرجه الستة .

3. (242)- İbnu Ömer (radıyallahu anh) diyor ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) velâ'nın alım-satımını ve hibe edilmesini yasakladı."
Bazı âlimler, hadisteki "... hibe edilmesini..." kısmının, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in sözü olamıyacağını iddia etmiştir.[81]

AÇIKLAMA:

Velâ: Tasarruf, muâvenet, muhabbet demek olup kurb (yakınlık) mânâsına olan velî kelimesinden alınmadır. Hakukî bir tâbir olarak, verâsete sebep olan hükmî bir akrabalık ifade eder. Bu akrabalık âzad etme sonucu efendi ile azadlı köle arasında teessüs eder ki, buna velâ-i i'tâk denir. Tevârüs ve diyete iştirak gibi karşılıklı bir kısım hak ve sorumluluklar getirir. Velâ'nın akidle hüsulü de söz konusudur, buna velâ-i müvâlat denir. Şu halde, yukarıdaki hadis, bu hukukî akrabalığın para ile satışını veya hibe yoluyla bir başkasına devredilmesini yasaklamaktadır.
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) devrinde velâ'nın hibe edildiğini ifade eden bazı rivayetlerin varlığı sebebiyle hadisin hibeyi yasaklayan kısmının Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e ait olamayacağını söyleyen alim olmuştur. Ancak hadisin hükmünde icma edilmiştir.[82]

-4- وعن إياسِ بن عبد اللّه رضى اللّه عنه قالَ:]نـهَى رسولُ اللّهِ # عن بَيْعِ الماءِ[. أخرجه أصحاب السنن .

4. (243)- İyas İbnu Abdillah (radıyallahu anh) "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in suyun satılmasını yasakladığını" rivayet etmiştir.[83]

AÇIKLAMA:

Alimler çoğunlukla buradan yağmur, pınar veya nehir suyunu anlamışlardır.

Değilse, kişinin kabına aldığı suyu satabileceğini söylemişlerdir.
Ancak, Tirmizî'nin belirttiği üzere, insanlar suya muhtaçken, bir kimsenin ihtiyacından artan suyu başkasına satmasını mekruh addeden alimler de mevcuttur.[84]

-5- ولمسلم والنسائى عن جابر رضى اللّه عنه:]أنّه نهى عن بَيْعِ فضْلِ الماءِ[.

5. (244)- Hz. Câbir' (radıyallahu anh)'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) "Suyun fazlasını satmayı yasaklamıştır."[85]

-6- وعن أبى هريرة رضى اللّه عنه قالَ: قال رسُولُ اللّهِ #: [يُباعُ فَضْلُ الماءِ لِيُبَاعَ بِهِ الكَلَُ]. أخرجه الشيخان .

6. (245)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: *"Ot satmak maksadıyla suyun fazlası satılmaz"* dediğini rivayet etmiştir.[86]

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) burada kişinin ihtiyacından artan suyu içmek veya hayvanlarını sulamak üzere başkası istediği zaman bunu vermemekten veya parayla satmaktan yasaklamıştır. Âlimler, arazi sulamak için istendiği takdirde parayla satılabileceğinde ittifak ederler.
Şârihlerin açıkladığı üzere yukarıdaki hadis, kaplara alınan suyu değil daha ziyade şöyle bir durumu mevzubahis etmektedir: Kırda, bir zatın tarlasında, kendine ait kuyusu var. Başka kuyu veya su kaynağı yok. O kuyunun suyundan istifâde edilebildiği takdirde başkaları hayvanlarını kırda otlatabilecektir. Aksi takdirde susuzluk endişesiyle kimse hayvanını otlağa getiremiyecektir. Bu durumda suyun parayla satılması, dolaylı olarak otlağın, daha doğrusu kırdaki otların satılması olacaktır.
Hadiste geçen kelâ, yaş veya kuru her çeşit otu ifade eder. Şu halde hayvanlarını orada otlatmak zorunda olan sürü sâhibi, hissedeceği zarurete göre, sâdece suya

değil, buna ilâveten kırın otuna da para vermek mecburiyetinde kalabilir. Böylece su sâhibi zulüm üzerine zulümde bulunabilir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) muzdar durumda kalanların istismarını önlemek için bu durumdaki su sâhiplerinin, ihtiyaçlarından artan miktarı satamıyacaklarını teşrî buyurmuştur. Hadiste nehye kuvvet vermek için suyun satılması, kırdaki otun satılması gibi gösterilmiştir.
Bu yasağın hükmü, tenzihî bir kerâhet midir, tahrîmi bir kerâhet midir ihtilaf edilmiştir, ancak esah olan tahrimî olmasıdır. Nevevî, kırdaki ihtiyaç fazlası suyun parasız verilmesi üç şart altında vacibtir der ve açıklar:

1- İhtiyacı görebilecek başka su yoksa,

2- Suyun hayvanları sulamak için kullanılması, ekinleri sulamak için değil,

3- Su sahibinin kendisi bu suya muhtaç olmaması, yani ihtiyacından artması.

Fazla suyu ihtiyaç sahiplerine vermemesinin büyük günah olduğunu söyleyen alimlerimiz de vardır.
Yolcu ve hayvanlara su vermenin vücubunda ihtilaf yok ise de, mezkur kuyunun civarında ikâmet etmek isteyenlere verme hususunda ihtilaf edilmiştir. Bâzı âlimler "Burada ikamette zaruret olmadığı için böylelerine su vermek vâcib değildir" derken, bazıları "Vâcibtir" demiştir. Esah olan da bu ikinci görüştür. Kezâ bunlardan para alınıp alınmayacağı da ihtilaflıdır, ancak "alınamaz"diyen görüş râcih kabûl edilmiştir.[87]

-7- وفي أخرى للستةِ إِّ النسائى:] تَمنعُوا فضلَ الماءِ لِتَمنَعُوا بِهِ الك‘[.

7. (246)- Nesâî dışındaki beş kitapta geldiğine göre, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle emretmiştir: *"Ota mâni olmak maksadıyla suyun fazlasına mânî olmayın."*[88]

AÇIKLAMA:

Şarihlerin açıkladığına göre, bir otlağa yakın yerde bir kimseye ait bir kuyu var. İnsanlar başka kuyu olmadığı için, onun suyundan istifâde edemedikleri takdirde, hayvanlarını, susuzluk endişesiyle oraya otlatmaya getiremeyecekler.

Böyle bir durumda kuyu sahibinin ihtiyaç fazlası suyu vermemesi otlağın kendine kalmasını netice verecektir. İşte Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) böyle bir düşünce ile ihtiyaç fazlası suya mâni olmayı yasaklamakta, haram kılmaktadır. Önceki hadise ve açıklamasına da bakılsın.[89]

-8- وفي أخرى لمالك عن عمرة بنت عبدالرحمن: [يُمنعُ نَقْعُ البِئْرِ] .

8. (247)- Amra Bintu Abdirrahmân'ın naklettiğine göre Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurmuştur:

"Kuyu suyunun fazlası yasaklanamaz"[90]

AÇIKLAMA:

Hadisten "kuyunun içinde biriken su" anlaşıldığı gibi, ihtiyaçtan artan kısmı da anlaşılmıştır. Kuyu ortakları münâvebe ile sudan istifade ederken,kendi gününde ihtiyacı olmadığı için kullanmayan kişinin, kullanılması zarar getirmeyecek ise, ortağına mâni olmaması gereğini de anlamışlardır.[91]

-9- وعن رجل من المهاجرين قال:]غَزَوْتُ مَعَ رسولِ اللّه # ثثاً أسمعهُ يقول: المسلمونَ شركاءُ في ثثٍ: في الماءِ، والكَ"ِ، والنارِ[.

9. (248)- Muhâcirlerden bir kişi şunu anlatmıştır: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'le birlikte üç defa gazveye katıldım. Onun şöyle söylediğini işittim:

"Müslümanlar üç şeyde ortaktırlar: Suda, otda ve ateşte."[92]

AÇIKLAMA:

Burada, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) yaygın bir câhiliye geleneğini kaldırmıştır. Kişi belli bir bölgenin otlağını kendi hayvanlarına ayırıp, başkasına

yasaklayabiliyordu. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) sahipsiz arazinin (mevât) otunu kimsenin başkasına menedemiyeceği prensibini getirmiştir. Sahibi olan arazinin otuna veya kaba alınmış suyuna başkası izinsiz karışamaz.
Ateş meselesine gelince, bazı alimler, ateş elde edilen taş, odun gibi maddeleri anlayarak, sahipsiz araziden bunların alınmasına kimse mâni olamaz demişlerdir. Tutuşturmak maksadıyla köz vs. isteyenin talebinin de reddedilemiyeceğini anlayanlar olmuştur.[93]

-10- وعن بهيسة الفَزارية رضى اللّه عنها قالت:]استأذَنَ أبِى النبىَّ # فدخلَ بينهُ وبينَ قَميصِهِ فجعلَ يُقَبِّلُ ويلتزِمُ. ثم قال يارسولَ اللّه: حَدِّثْنِى ما الشَّئُ الذى يَحِلُّ مَنعُهُ؟ قال: الماءُ. ثم قال مَا الشَّىْءُ الَّذِى يَحِلُّ مَنْعُهُ قَالَ: الْمِلْحُ ثُمَّ قَالَ ماذا؟ قالَ النَّارُ. ثم قال يا نبىَّ اللّهِ: ما الشئُ الذى يَحِلُّ مَنْعُهُ؟ قال: أن تَفْعَلَ الخيرَ خَيْرٌ لكَ[. أخرجهما أبو داود .

10. (249)- Büheysetu'l-Fezâriyye (radıyallahu anh) anlatıyor: "Babam, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan izin isteyerek kendisi ile kamîsi arasına girdi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı öpüyor ve kucaklıyordu. Sonra:
"Ey Allah'ın Rasûlü yasaklanması yasak olan şey nedir? bana söyle" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Tuz!" dedi. Babam tekrar sordu:

"Başka ne var?" Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Ateş!" dedi. Sonra tekrar sordu:

"Ey Allah'ın Resûlü yasaklanması helal olmayan şey nedir?" Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Hayır yapman kendine hayırdır" cevabını verdi"[94]

AÇIKLAMA:

Burada tuz için de ot ve su için yukarıda beyan edilen hüküm konmaktadır. Tuz bir yerde, bir dağda maden halinde mevcutsa ondan istifadede herkes eşittir.

Ama bir kimsenin mülkü içinde ise ondan istifade hakkı sâhibine aittir. Satmak, satmamak, mani olmak gibi her çeşit tasarrufu vardır.[95]

-11- وعن أبى أمامة رضى اللّه عنه. أن رسولَ اللّه # قالَ: [تَبيعُوا الفَيْناتِ المُغَنِّياتِ، وَ تَشْتَروهُنَّ، وَ تُعلِّمُوهُنَّ، وَ خَيْرَ في تِجَارَةٍ فِيهنَّ، وثَمَنُهُنَّ حَرامٌ. قال: وفي مِثْلِ هذا أنزَلتْ »وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَشْتَرِى لَهْو الحديثِ«] .

11. (250)- Ebu Ümâme (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Şarkıcı cariyeleri satmayın, satın da almayın. Onlara (musikî) de öğretmeyin. Onları alıp satmak şartıyla yaptığınız ticarette hayır yoktur, onlar için ödenen para haramdır." Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ilave etti: "Şu âyet bu gibiler hakkında nâzil olmuştur:

"İnsanlardan bazıları, bir bilgisi olmadığı halde, Allah yolundan saptırmak için boş sözlere müşteri çıkarlar. Allah yolunu alaya alırlar. İşte bunlara alçaltıcı bir azab vardır" (Lokman: 31/6).[96]

AÇIKLAMA:

Burada, çalgıcı olduğu için, cariyenin satın alınması yasaklanıyor. Bazı âlimler böylesi cariyeler üzerinde yürütülen akdin fâsid olacağını söylemiştir. Ancak Cumhur, sıhhatini kabul eder. "Ancak onlardan alınan para haramdır. Tıpkı şarapçıya satılan üzümden alınan para gibi, zîra bu satışta haram işe yardım var" demişlerdir. Alimler âyeti bu makamda: "Allah'ı zikirden alıkoyan haram şarkıcı sesleri satın alan" şeklinde anlamış, boş söz (Lehve'l- hadis) tabirinin içine her çeşit zararlı, faydasız hakikatı olmayan şeyleri dâhil etmişlerdir.

Şarkıcılığın haram olduğuna kail olanlar da bu hadis ve bu âyete dayanırlar.[97]

-12- وعن أبى سعيد رضى اللّه عنه قالَ:]نَهَى رسولُ اللّهِ # عن شِرَاءِ الغنائِمِ حتى تُقْسَمَ[. أخرجهما الترمذى .

12. (251)- Ebu Said (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) taksimden önce ganimetin satılmasını yasakladı."[98]

AÇIKLAMA:

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) sahih rivayetlerle de sabit olduğu üzere, savaş sırasında elde edilen ganimet malından herhangi bir şeyi, taksim edilmezden önce temellük edinmeyi, satmayı şiddetle yasaklamıştır. Bu davranış, gulûl yani devlet malından yapılan hırsızlık olarak vasıflandırılmıştır. Ganimet malından bir iğne, bir ayakkabı bağı çalanın bile, savaşta öldürülme hâlinde şehitlik mertebesini kaybedeceği, cehenneme gideceği sarih olarak ifade edilmiştir.
Ancak, ganimet olarak elde edilen at, silah, elbise, yiyecek gibi, savaş sırasında kullanılmasına ihtiyaç duyulan bazı malzemenin, taksimden önce, savaş gayesine uygun olarak kullanılmasını âlimler tecviz etmişlerdir. Savaş gayesi dışında bunlar da kullanılamaz, hibe edilemez.[99]

13- وعن ابن عمر رضى اللّه عنهما قالَ:]كانَ أهلُ الجاهِلِيَّةِ يَتَبَايَعُونَ لحَمْ الجَزُورِ إلى حَبْلِ اَلْحَبَلَةِ، وحَبْلُ الحَبلَةِ أن تُنْتِجَ الناقةُ ما في بَطْنِهَا ثم تَحْملُ التى

تُنْتَجُ: فنهاهم رسولُ اللّه # عن ذلكَ[. أخرجه الستة.وفي أخرى للبخارى: ثُم تُنتِجُ التى في بَطنِهَا .

13. (252)- İbnu Ömer (radıyallahu anhüma) anlatıyor: "Cahiliye insanları, devenin etini, karnındakinin hamileliği vaktine satarlardı. "Karnındakinin hamileliği" devenin karnındakini doğurması, doğanın da büyüyüp hamile kalmasıdır. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu alışverişi yasakladı."
Buhârî'nin bir rivayetinde "...sonra karnındaki de doğar" denir.[100]

AÇIKLAMA:

Yukarıdaki hadis iki farklı anlayışa götürmüştür:

1- Buradaki satış, hayvanın doğuracağı yavrunun doğurma zamanında ödenmek üzere veresiye yapılan satıştır.

2- Bu satıştan maksad, hal-i hazırda hâmile olan devenin doğacak yavrusunun satılmasıdır. Râvi İbnu Ömer (radıyallahu anhüma)'in açıklamasına göre birinci mâna esastır.
Her iki tefsirdeki satışı da Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yasaklamış bulunmaktadır. Birincisi yasaktır, çünkü meçhul bir vadeye ta'lik edilen bir ödemeyle yapılan satıştır. İkinci de yasaktır, çünkü, henüz mevcut olmayan (ma'dum), meçhûl ve satıcının elinde bulunmayan bir şeyin satışıdır, teslimi kesin değildir.[101]

-14- وعن ابن عباس رضى اللّه عنهما. أنّ رسولَ اللّهِ # قال:]السَّلَفُ إلى حَبْلِ الحَبْلَةِ رباً[. أخرجه النسائى .

14. (253)- İbnu Abbâs (radıyallahu anh)'ın naklettiğine göre Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurmuştur:

"Ödemenin, karnındakinin doğumuna tehiri riba (faiz)dır."[102]

AÇIKLAMA:

Bu, müşterinin, hâmile devesi bulunan şahsa, bu devenin bedelini vermesi ve şöyle demesidir: "Bu deve doğurur ve doğurduğu da doğurursa, onun doğurduğunu bu fiyata senden satın alıyorum." İşte bu çeşit bir muamele ribaya benzemektedir ve riba gibi haramdır. Çünkü henüz mevcut olmayanın satışıdır ve bu, tam bir aldatmadır.[103]

-15- وعن جابر رضى اللّه عنه قال:]نَهَى رسولُ اللّهِ # عن ضِرَابِ الْجَمَلِ[. أخرجه مسلم و النسائى.

15. (254)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) erkek deveye (parayla) çekmeyi yasakladı."[104]

AÇIKLAMA:

Hadis, "...erkek deveye çekmeyi yasakladı" şeklinde ise de, âlimler umumiyetle, para ile çekmeyi anlayarak alınan paranın tahrimine hükmetmişlerdir. Bazı hadislerde daha açık bir tabirle "erkek devenin suyunu (satmayı) yasakladı", şeklinde ifade edilmiştir. Alimler, para mukabili damızlık hayvana dişilerinin çekilmesi caiz mi değil mi diye ihtilâf etmişlerdir. Damızlığa çekilme normal olarak yasak olmayıp, para ile bu işin yapılması münâkaşalıdır.[105]

-16- وعن أنس رضى اللّه عنه قال:]بَاعَ حَسَّانُ رضى اللّه عنه حِصَّتَه من بَيْرُحاءَ مِنْ صَدَقَةِ أبى طلحةَ رضى اللّه عنه. فقيلَ له: أتبِيعُ صَدَقَةَ أبى طَلْحَةَ؟ فقال: أ أبيعُ صاعاً مِنْ تَمْرٍ بصَاعٍ منْ دَرَاهِمَ[. أخرجه البخارى .

16. (255)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hassan (radıyallahu anh), Ebu Talha (radıyallahu anh)'nın tasadduk ettiği Beyruha adlı bahçeden hissesine düşen kısmı (Hz. Muâviye'ye yüzbin dirheme) satmıştı. Kendisine:
"Ebu Talha'nın sadakasını satıyor musun?" dediler. Şu cevabı verdi:
"Yani bir sâ' hurmayı, bir sa' para mukabilinde satmayayım mı?"[106]

AÇIKLAMA:

Rivayetlerde geldiği üzere, *"Sevdiğiniz şeylerden infak etmedikçe iyiliğe erişemezsiniz.."* (Âl-i İmrân: 3/92) meâlindeki âyet nâzil olunca, Ashabın sevdiği şeylerden infak etmeye başlamıştı. Ebu Talha da, suyunun tatlılığı ve gölgesinin serinliği ve tanziminin güzelliğiyle Medine'de şöhret yapmış olan Beyruha adındaki bahçesini tasadduk eder. Bu bahçe o kadar hoştur ki Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) zaman zaman orayı şereflendirirdi. İşte Allah'ın âyette vaadettiği iyiliğe (birr) nâil olmak arzusuyla Ebu Talha (radıyallahu anh) bu en

sevgili, en değerli malını, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın irşadı doğrultusunda yakınlarına bağışlar. Yukarıdaki rivayet bu taksimden hissemend olanlardan birinin Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şâiri Hassan (radıyallahu anh) olduğunu ifade ediyor.
Bu bahçenin Ebu Talha tarafından vakfedldiği de söylenmiş ise de satış akdi, bunun vakıf değil temlik olduğunu gösterir. Zîra vakıf olsa idi Hassan (radıyallahu anh)'ın satması caiz olmazdı. Ancak, Ebu Talha, "hissesini satma ihtiyacını duyan satabilir" diye şart koyarak vakfetmiş ise, bu şart caiz olabilir" denmiştir. Hz. Ali ve başka bazıları vakıfta böyle bir şartın caiz olduğunu söylemişlerdir. Muhammed İbnu'l-Hasan el-Mahzûmî Ahbâru'l-Medîne adlı kitapta Hz. Muâviye'nin bahçeden satın aldığı hisseye yüzbin dirhem ödediğini belirtir. Buraya Hz. Muâviye (radıyallahu anh) Kasru Benî Hudeyle adıyla bilinen bir köşk yaptırmıştır[107].

-17- وعن ابن المسيب قال:]نهى رسول اللّه #: عنْ بَيْعِ الْحَيَوَانِ باللَّحْمِ[. أخرجه مالك .

17. (256)- İbnu'l-Müseyyeb anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hayvanın et mukabilinde satılmasını yasakladı."[108]

AÇIKLAMA:

Canlı hayvanın "şu kadar et" mukabilinde satılmasını yasaklamıştır. Bunlar aynı cinse girdikleri için misli olmadıkları takdirde müzâbeneye girecektir. Zîra, hayvan kesilince ne kadar et vereceği, az mı çok mu olacağı bilinemez. [109]

ÜÇÜNCÜ BAB

ALIM SATIMDA CÂİZ OLMAYAN ŞEYLER HAKKINDA

(Bu babta altı fasıl vardır)

BİRİNCİ FASIL
ALDATMAYA DAİR

*

İKİNCİ FASIL
SÜTÜ HAYVANIN MEMESİNDE BEKLETMEYE DAİR

*

ÜÇÜNCÜ FASIL
FİYAT KIZIŞTIRMAYA DAİR

*

DÖRDÜNCÜ FASIL
ŞARTLAR VE İSTİSNA HAKKINDA

*

BEŞİNCİ FASIL
MÜLÂSEME VE MÜNÂZEBE'YE DAİR

*

ALTINCI FASIL
BEY'UL-GARAR VE DİGERLERİ HAKKINDA

BİRİNCİ FASIL

ALDATMAYA DAİR

-1- عن ابن عمر رضى اللّه عنهما:]أنّ رجً ذكرَ لِرسولِ اللّهِ # أنُّه يُخْدَعُ في البيوعِ. فقالَ رسول اللّه #: مَنْ بَايَعْتَ فقل خِبةَ، فكانَ إذا بايَعَ قال َ خِبَةَ[. أخرجه الستة إ الترمذى. »الخبة« الخداع .

1. (257)- İbnu Ömer (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir adam, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelerek alışverişte aldatıldığını söyledi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kendisine:

"Alış-veriş yaptığın kimseye: Aldatmaca yok! de" buyurdu."[110]

AÇIKLAMA

Bu hadise dayanarak alış-verişte aldatma olamaz, normal değerinin üçte birini bulan bir aldatma olursa aldanan tarafın "hıyâr hakkı" vardır denmiştir. Ancak, Hanefî, Şâfiî ve diğer bazılarına göre, alış-verişte esas, bir tarafın aldanmasıdır. Aldanma az da olsa çok da olsa, aldanana hıyâr hakkı sağlamaz. Esas olan görüş de budur. Ama mahkemeye müracaat hakkı vardır.[111]

-2- وعن عبدِ المجيد بن وهْب قال: قال لى العَدَّاءُ بنُ خالدٍ رضى اللّه عنه :]أ أقرِئُكَ كِتاباً كَتَبَهُ لى رسولُ اللّهِ #؟ قلت بلى. فأخْرَجَ إلَىَّ كِتاباً »هذا ما اشتَرى العُدَّاءُ بنُ خالدِ بن ذَهْوَةَ من محمٍّد #، اشترَى منهُ عبداً أو أمَةً َ دَاءَ وَ غائِلةَ و خِبْثَةَ، بيعُ المُسْلم من المسلَم«[.
قال: قتادة »الغائلة« الزنا والسرقة واŒباق. أخرجه البخارى تعليقاً والترمذى .

2. (258)- Abdülmecid İbnu Vehb anlatıyor: "Bana, el-Addâ' İbnu Hâlid (radıyallahu anh):
"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bana yazdığı bir mektubu sana okuyayım mı?" dedi. Ben:
"Memnuniyetle!" deyince bir mektup çıkardı. Mektupta şunlar yazılı idi:
"Bu, el-Addâ İbnu Hâlid İbni Zehve'nin Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'den satın aldığı şeyi tevsik eder. el-Addâ ondan bir köle veya cariye satın aldı. Kölede, ne herhangi bir hastalık, ne (zina, hırsızlık, kaçma gibi) bir düşkünlük ne de (satışını gayr-ı meşru kılan hürr asıllı bulunmak, emânet ve rehin olarak verilmiş olmak gibi) haramlık yoktur. Bu Müslümanın Müslümana satışıdır." [112]

-3- وعن ابن أبى أوْفى رضى اللّه عنهما]أنَّ رجً أقَامَ سِلعةً في السُّوقِ، فَحَلَفَ باللّهِ لقد أعطِيَ بها مالم يُعْطَ لِيُوقِعَ فيهَا رجً من المسلمينَ فنَزلتْ »إنَّ الذين يَشْتَرونَ بِعَهْدِ اللّهِ وأيْمَانِهِم ثمناً قليً« إلى آخر اŒية[. أخرجه البخارى .

3. (259)- İbnu Ebî Evfâ (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir adam çarşıya satmak üzere mal koydu. Müslümanlardan biri alıcı çıkınca, onu ikna için, "senin vermediğin parayı ödedim" diye Allah'a kasem etmişti. Bunun üzerine şu âyet nâzil oldu:
"Allah'ın ahdini ve yeminlerini az bir değere değişenler var ya, işte onların âhirette bir payları yoktur. Allah, kıyamet günü, onlara hitab etmeyecek, onlara bakmayacak, onları temize çıkarmayacaktır. Elem verici azab onlar içindir" (Âl-i İmrân: 3/77)[113]

AÇIKLAMA:

Yemin meselesine temas eden bir ayet-i kerimenin nüzulüne sebep olan bir vakayı aydınlatan yukardaki hadisten şârihler, alışveriş esnasında, mala rağbeti artırmak için yemin etmenin yasaklandığı hükmünü çıkarmışlardır. Âyet-i kerime, sürüm maksadıyla Allah'ın adını vererek yemin edenler hakkında birçok

cezanın takdir edildiğini beyan etmektedir:

1- Ahiret nimetlerinden mahrumiyet,

2- Cenab-ı Hakk'ın kelâmına mazhariyetten mahrumiyet.

3- Allah'ın rahmet bakışından mahrumiyet.

4- Günahlardan tezkiyeden mahrumiyet,

5- Elim bir azâbı hak etme.

Yemin etiğimiz meselede sadık bile olsak alışveriş gibi basit işlerde yemine müracaattan kaçınmalı, çok ciddî, son derece mühim meselelerde yemin etmeliyiz. Yemin, dâvada hak olduğumuzu te'yid için Allah'ı şâhid kılmaktır. [114]

-4 وعن عمرو بن دينار قال:]كانَ هَا هُنَا رجلٌ اسمهُ نَوَّاسٌ وكَانَ عِنْدَهُ إبِلٌ هِيمٌ فاشتَرَى ابنُ عمر رضى اللّهُ عنهُما تلكَ ا٭بلَ من شريكٍ له فجاءَ إليهِ شريكُهُ فقال: بعنا تلكَ ا٭بلَ. قال مِمَّنْ؟ قال منْ شيخ كذا وكذا. قال: وَيْحَكَ ذاكَ واللّهِ ابنُ عُمرَ، فجاءهُ فقال: إنَّ شَرِيكِى باعَكَ إبً هيماً ولم يُعْرِفْكَ. قال: فاسْتَقْهَا: فلما ذهبَ ليستاقهَا قال دَعْها رَضينا بقضاءِ رسولِ اللّهِ #، عَدْوَى[. أخرجه البخارى.»والهُيامُ« داء يأخذ ا٭بل فتعطشُ فتَهلكُ منه .

4. (260)- Amr İbnu Dinar anlatıyor: "Nevvas adında biri vardı. Yanında su içme hastası bir deve vardı. İbnu Ömer (radıyallahu anh) bu deveyi ortağından satın aldı. Ortağı kendisine uğrayınca:
"Şu devemiz var ya onu sattık" dedi: Ortağı
"kime" deyince
"şu şu evsafta bir yaşlıya" diye tarif etti. Ortağı:
"Öyle mi, amma da yaptın, vallahi o zat İbnu Ömer'dir" dedi: Sonra İbnu Ömer (radıyallahu anh)'e gelerek:
"Ortağım sana su içme hastası bir deve satmış, durumunu da sana söylememiş" dedi. İbnu Ömer:
"Öyleyse götür onu" dedi. Adam götürmek üzere tutunca:

"Bırak deveyi, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hükmüne râzıyız, sirayet yoktur" buyurdu."[115]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, sonradan beyan edildiği takdirde, ayıplı bir malın reddedilebileceği gibi alınabileceğini de ifade etmektedir.Müşteri ayıbını bilerek razı ise bu hile, aldatma sayılmaz. Nitekim burada İbnu Ömer, ayıplı deveye râzı olmuştur. Salih ve itibarlı kişileri aldatmaktan kaçınmaya daha ziyade gayret gösterilmesi gereği de anlaşılmıştır. Çünkü: "amma da yaptın, o zat İbnu Ömer'dir" tabiri bunu ifade eder[116].

-5- وعن أبى هريرة رضى اللّه عنه]أَنَّ رسولَ اللّه # مَرَّ في السُّوقِ على صُبْرةِ طعامٍ فأدخلَ يَدَهُ فِيهَا فنالت أصابعُهُ بَلَلاً. فقال: ما هذَا يا صاحبَ الطعامِ؟ فقال: ياَ رَسُولُ اللّهِ أصابتْهُ السماءُ. قال أفَ جعلْتَهُ فوقَ الطَّعامِ حتّى يَراهُ الناسُ؟ مَنْ غَشَّنَا فليْسَ مِنَّا[. أخرجه
مسلم وأبو داود والترمذى، وهذا لفظ مسلم.

5. (261)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) çarşıda bir yiyecek yığınına rastlayınca elini yığına daldırıp çıkardı. Parmaklarına rutubet bulaştı. Adama:

"Ey satıcı nedir bu?" diye çıkıştı. Adam:

"Ey Allah'ın Resûlü, yağmur ıslattı,deyince:

"Bu yaşlığı üste getirip, herkesin görmesini sağlıyamaz mıydın? Kim bizi aldatırsa o bizden değildir" buyurdu.[117]

-6- في رواية أبى داود والترمذى]فأوحى إليهِ أنْ أدْخِلْ يدكَ فيهِ فأدْخَلَ يَدَهُ فيهِ فإذا هو مبْلولٌ فقال: ليسَ مِنَّا مَنْ غشَّ[.

6. (262)- Ebu Dâvud ve Tirmizî'nin rivayetlerinde (yukarıdaki hadiste) şu ziyade mevcuttur: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a *"elini yığına daldır"* diye vahyedildi, o da elini daldırdı. Yığın ıslaktı. *"Aldatan bizden değildir"* buyurdu." [118]

-7- وعن عُقْبَةَ بن عامر رضى اللّه عنه قال:] يَحِلُّ مْرِئٍ مُسْلمٍ يبيعُ سِلعةً يَعْلَمُ أنَّ بِهَا داءً إ أَخْبَرَ بِهِ[. أخرجه البخارى فيِ ترجمة باب .

7. (263)- Ukbe İbnu Âmir (radıyallahu anh) buyurmuştur ki: "Müslüman bir kimsenin, bir malda kusur olduğunu bildiği halde, müşteriye haber vermeden satması haramdır." Buhârî, bunu bir babın başlığında kaydetmiştir. (Büyû 19). [119]

AÇIKLAMA:

Bu rivayet, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in devlet reisi vasfıyla zaman zaman çarşıpazarı teftiş ettiğini gösterir. Ma'mafih çarşıya alışveriş için de gelmiş bulunsa, bu esnada konrol ve murâkebe işini de yürüttüğünü ve dolayısıyla, devletin bu işlere ehemmiyet vermesi gereğini ifâde eder.
Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in buğdaydaki yaşlığı gizlememesini söylemesi, bu yığnı toptan satmak üzere koyduğunu ifade eder. Çünkü ölçek ölçek satılma durumunda alttaki yaşlılık meydana çıkacağından, burada bir aldatma niyeti söz konusu olamaz. Şu halde bağ-bağ, sandık-sandık, sepet-sepet, çuval-çuval, toptan satışlarda üst kısma kalitelisini, kusursuzunu koyarak, müşterinin nazarından bazı kusurlarını gizlemek haram olmaktadır. Üst kısımla alt kısım arasında fark büyük olduğu takdirde müşteri akdini bozabilir, az farkı böyle bir hak tanımaz, çünkü alışverişte bir tarafın az miktarda aldanması normal karşılanır.
Bazı âlimler, bu hadisten, büyük ve fazilet ehli kimselerin alışveriş için pazara gitmelerinin sünnet olduğu hükmünü çıkarmışlardır. Nitekim İmam Mâlik: "Eskiden insanların âdeti pazar yerlerine çıkmak ve oralarda oturmak idi. İbni Ömer çok defa pazara gelip orada otururmuş" der.

Yahya İbnu Sâid de: "Ben Saîd İbnu'l-Müseyyeb ile Sâlim Mevlâ İbnu Ömer (radıyallahu anh)'in bir kısım rivayetlerini, onlar çarşıda oturup sohbet ederken aldım" demiştir. Bu durumu te'yid eden bir rivayet, Ashabtan Abdullah İbnu Büsr en-Nasrî ile ilgili: "Bu zat (radıyallahu anh), cuma namazını kıldıktan sonra, hemen çıkar, çarşı-pazarı bir dolaşır tekrar camiye girip ibâdetle meşgul olurmuş. Kendisine niçin böyle yaptığı sorulunca: "Müslümanların Efendisi (aleyhissalâtu vesselâm)'ni böyle yapar gördüm de ondan" cevabını vermiştir. [120]

İKİNCİ FASIL

SÜTÜ HAYVANIN MEMESİNDE BEKLETMEYE DAİR

-1- عن أبى هريرة رضى اللّه عنه قال: قال رسولُ اللّهِ # [لاَ تُصَرُّ وَيُرْوَى تَصُرُّوا ا‘‘بِلَ والغنَمَ، ومن ابتَاعَهَا فهوَ بِخَيْرِ النَّظَرَيْنِ بَعْدَ أنْ يَحْلُبَهَا إنْ شاءَ أمْسَكَ، وأنْ شَاءَ ردَّها وصاعاً من تمرٍ]. أخرجه الستة .

1. (264)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurdular:
"Deve ve koyunun memelerinde süt bekletmeyin. Kim böyle sütü bekletilmiş bir sağmal hayvan satın almışsa sağdıktan sonra muhayyerdir, dilerse kabul eder, dilerse bir sâ' miktarında kuru hurma da vererek iade eder."[121]

-2- وفي أخرى للبخارى:]فإن رَضِيَهَا أمْسَكَهَا وإنْ سَخِطَهَا فَفى حَلْبَتِهَا صاعٌ من تمرٍ [.

2. (265)- Buhârî'nin bir başka rivayetinde *"...Memnun kalırsa hayvanı tutar, memnun kalmazsa iâde eder. İâde ettiği takdirde sağdığı süt için bir sâ' kuru hurma verir"* denmektedir.[122]

-3- وفي أخرٍى لمسلم: فهو فيما بالخيار ثلثَةَ أيام، وله: إن رَدَّ معها صَاعاً من طعامٍ سمراءَ.وله في أخرى: مِنَّ تَمْرٍ سمراءَ. ولهما: و تُصرُّ ا‘‘بِلُ والغنمُ .

3. (266)- Müslim'in bir rivayetinde denmektedir. Büyû, 25.
Müslim'in bir başka rivayetinde: "...bir sa' kuru hurma verir, buğday değil" denir.
Buhârî ve Müslim'in rivayetlerinde: *"Deve ve koyunun sütü (satış sırasında) memede bekletilmez"* buyurulur.[123]

-4ـ وللنسائى رحمه اللّه:]مَنِ ابْتَاع مُحَفَّلَةً أو مُصَرَّاةً[.

4. (267)- Nesâî'nin bir rivayetinde: *"Kim sütü bekletilmiş bir deve veya davar satın alırsa.."* denir[124].

-5ـ وعن ابن عمر رضى اللّه عنهما قال: قال رسولُ اللّه #:]مَنْ باعَ مُحفلةً فهوَ بالخِيارِ ثثةَ أيامٍ، فإنْ ردَّهَا ردّ معها مِثْلَ أو مِثْلَىْ لَبَنِهَا قمحاً[. أخرجه أبو داود .

5. (268)- İbnu Ömer (radıyallahu anh) anlatıyor: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kim sütü memesinde bekletilmiş bir deve satın alırsa o üç gün muhayyerdir. Şayed iâde edecek olursa, hayvanla birlikte, sütü mislince veya sütünün iki mislince buğday da verir."[125]

AÇIKLAMA:

Dinimiz alışverişte dürüstlüğe çok ehemmiyet vermiş, aldatmanın her çeşidini yasaklamıştır. Bu meyanda satılacak olan sağmal hayvanların memesinde süt bekletmek de yasaklanmıştır. Cahiliye devrinde Araplar, satacakları hayvanı, çok süt veren cinsten göstererek daha iyi bir fiyatla satabilmek maksadıyla birkaç gün sağmayarak sütü memede bekletirlermiş. Bu çeşit hayvanlara musarrât denmiştir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu çeşit satışları hususî kaideler getirerek, hileyi önlemek için tedbir almıştır. Yukardaki rivayetlerde, hayvanı iade edecek olan müşterinin, bir sâ' miktarında hurma vermesi de istenmektedir. Bu, sağılmış olan süte karşılıktır.
Fakihler bu hadisleri farklı şekillerde yorumlamışlardır. Şâfiîler ehemmiyetle, burada kuru hurma verileceğini söylerler. Müşteri, kuru hurma bulamazsa hurmanın Medine'deki bedelini veya o beldeye en yakın bulunan hurma diyarındaki kıymetini verir.
İmam-ı Âzam, İmam Muhammed, İmam Yusuf ve İmam Malik gibi diğer bir kısım âlimler "müşteri sütü biriktirilmiş hayvanı hıyar-ı ayb denilen kusur

muhayyerliği ile sâhibine iâde edemez, ancak noksanlığını ödetir. Çünkü burada iâdeye mâni olan ayrı ziyade vardır" demişlerdir.
Hanefîler, memede sütü bekletilen sağmal hayvan satın alındığı takdirde sonradan iâde edilemeyeceği prensibini te'yid edecek muhtelif delil ve izâh getirerek hadisin zahiriyle amel edilemeyeceğini belirtirler. [126]

ÜÇÜNCÜ FASIL

FİYAT KIZIŞTIRMAYA DAİR

-1- عن أبى هريرة رضى اللّه عنه أنّ رسولَ اللّه # قال: [َتَناجَشُوا[. أخرجه الخمسة إ النسائى .

1. (269)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) efendimiz buyurdular ki:
"(Alıcı olmadığınız hâlde, fiyatları kızıştırmak için) müşteri ile satıcının aralarına girmeyin."[127]

-2- وعن ابن عمر رضى اللّه عنهما قال:]نَهَى رسولُ اللّه # عن النَّجْشِ[. أخرجه الثثة والنسائى.وزاد مالك قال: »والنجش« أن تُعْطِيَهُ بِسِلْعتِهِ أكثرَ منها، وليس في نَفسِكَ اشتراؤُها فيَقتدِى بكَ غيرُكَ .

2. (270)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) diyor ki: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) müşteri kızıştırmayı yasakladı".
İmam Mâlik şu ilâvede bulunur: "Kızıştırma (necş): Aslında alıcı olmadığın halde, (araya girerek) mala değerinden fazla fiyat vermendir. Böylece (gerçekten almak isteyen) bir başkası, seni tâkiben mala daha fazla fiyat vererek aldanır." [128]

-3- وعن ابنِ أبِى أوفى رضى اللّه عنهما قال:]الناجِشُ أكِلُ الرِّبَا خائنٌ، وهوَ خِدَاعٌ باطلٌ يَحِلُّ[. أخرجه البخارى موقوفاً مُعَلّقاً.

3. (271)- İbnu Ebî Evfa (radıyallahu anh) buyurmuştur ki: "Müşteri kızıştıran, ribâ yemiş hâindir. Bu iş, bâtıl bir aldatmadır, helâl değildir."[129]

AÇIKLAMA:

Müşteri kızıştırarak malın daha fazla bedelle satılmasını sağlamak sûretiyle satın alanın aldanmasına yol açtığı için yasaklanmıştır. Bu meselede hiçbir ihtilâf sözkonusu değildir. Bu satışın sıhati hususunda ihtilaf edilmiştir. Hanefîler'e göre, satıcı günahkâr olsa da satış sahihdir. İmam Malik müşterinin hakk-ı hıyarına, dolayısıyla dilerse akdi bozabileceğine kaildir. Ehl-i hadisten bazıları ile zâhirîlere göre akid fâsiddir.[130]

DÖRDÜNCÜ FASIL

ŞARTLAR VE İSTİSNA HAKKINDA

-1- عن ابن مسعود رضى اللّه عنه قال:]أنهُ اشتَرى جَارِيةً من امْرَأتِهِ واشتَرطَتْ عليهِ أنَّكَ إنْ بِعْتَهَا فهى لى بالثمن الَّذِى ابْتَعْتَهَا بِهِ؟ فاستفتى في ذلكَ عمرَ رضى اللّه عنه فقال: َ تَقْرَبْهَا. وفيهَا شرطٌ َحَدٍ[. أخرجه مالك .

1. (272)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh)'un anlattığına göre: "Kendisi, hanımından bir cariye satın alır. Ancak karısı bir şart koşarak der ki:
"Şayet cariyeyi satacak olursan, satın aldığın fiyatla ben alacağım." Bu hususta Hz. Ömer (radıyallahu anh)'e sordum. Bana:
"Câriyeye yaklaşma. Onda başka birisi için şart var" dedi.[131]

AÇIKLAMA:

Burada satış akdinin muhtevasına uygun gelmeyen bir şart koşulmaktadır. Zira, satış mülkiyetinin eksiksiz ve tam olarak müşteriye geçmesini sağlamalıdır. Bu şart sebebiyle İbnu Mes'ud cariyeyi dilediği gibi satamayacak, hibe edemiyecek. Öyle ise mülkiyet hakkı tam değildir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) böyle şartlı satışları yasaklamıştır.[132]

-2- وعن عمرو بن شعيب بن محمد بن عبداللّه بن عمرو بن العاصِ عن أبيه عن جده عبد اللّه رضى اللّه عنه قال:]نهى رسولُ اللّهِ # عن بيعِ العُربانِ[. أخرجه مالك وأبو داود. وقال مالك: وذلك فيما نُرى واللّه أعلمُ أنِ يشتَرى الرجلُ العبدَ أو الوليدَةَ أو يتَكَارَى الدَّابَّة، ثم يقولُ الَّذِى اشْتَرَى منه أو تكارَى منه: أُعْطِيكَ دِيناراً أوْ دِرْهَماً أو أكْثَرَ مِنْ ذلكَ أو أقَلَّ على أنى إنْ أخَذْتُ السِّلْعَةَ أو رَكِبْتُ الدَّابَةَ فالَّذِى أُعْطِيكَ هُوَ مِنْ ثمنِ

السِّلْعَةِ أوْ مِنْ كِراءِ الدابةِ، وإنْ تَرَكْتُ ابْتِيَاعَ السلعةِ أو كِرَاءَ الدِّابة فما أُعْطيكَ باطِلٌ بِغَيْرِ شَيءٍ .

2. (273)- Amr İbnu Şuayb İbni Muhammed İbni Abdillah İbni Amr İbni'l-As babası tarikiyle ceddi Abdullah'tan rivayet ettiğine göre, "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), bey'u'l-urban'ı yasaklamıştır."
İmam Mâlik bey'ul-urbân'ı şöyle tarif eder: "Kişinin bir köle veya cariyeyi satın alıp veya bir hayvanı kiralayıp, sonra satan veya kiralayan kimseye: "Sana şu kadar dirhem veya dinar veriyorum, şu şartla ki, ben bu malı satın alır veya senden kiraladığım hayvana binersem sana vermiş olduğum para, malın bedelinden veya hayvanın kirasından sayılacaktır. Şayet malı almaktan, veya hayvanı kiralamaktan vazgeçersem, sana önceden vermiş olduğum para senin olsun" der.[133]

AÇIKLAMA:

Bey'u'l-Urban'ı âlimler umumiyetle tecviz etmemişler, butlanına hükmetmişlerdir. Ahmet İbnu Hanbel cevazına meyleder. Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in de tecviz ettiği rivayet edilmiştir.[134]

-3- وعن عبدِاللّهِ بن أبى بكر.]أنَّ جَدَّهُ محمدَ بن عمرو: باعَ ثمرَ حائطٍ له يُقالُ له ا٠فراقُ بأربعةِ آفِ دِرْهَمٍ، واستثنَى بثمانمائةِ درهمٍ[.

3. (274)- Abdullah İbnu Ebî Bekr'in anlattığına göre: "Dedesi Muhammed İbnu Amr, el-Efrâk adındaki bağının meyvesini dört bin dirheme sattı. Bundan sekiz yüz dirheme (tekabül eden) hurmayı müstesna kıldı."[135]

AÇIKLAMA:

Bir bahçenin meyvesi toptan satılırken üçte biri geçmeyecek miktarda meyvenin

satıştan hâriç tutulabileceği hükme bağlanmıştır. Sayısı belirtilmek kaydıyla bir kısım ağaçlar da satıştan istisna edilebilir. Bu da câizdir.[136]

-4ـ وعن مالك رحمه اللّه أنه بَلَغَهُ أنّ رسول اللّه #:]نَهَى عن بيْعٍ وسَلَفٍ[. أخرجهما مالك، قال: وتفسيرُ ذلك أنْ يقولَ الرجلُ للرجل آخذُ سِلعتَكَ بِكَذَا وَكَذَا علَى أنْ تسْلِفَنِى كذا وَكَذَا، فإن عَقَدَ بَيْعَهَا على هذا فهوَ غَيْرُ جائز .

4. (275)- İmam Mâlik (radıyallahu anh)'e ulaştığına göre, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) satışı ve selefi yasaklamıştır.
İmam Mâlik bunu şöyle açıklar: "Bu, bir kimsenin diğerine şöyle demesidir: "Senin malını şu şu fiyata alıyorum ancak bir şartla sen de benden şunu ve şunu selef sûretiyle satın alacaksın". Bu çeşit bir muamele câiz değildir."[137]

AÇIKLAMA:

Selef kelimesi iki mânada kullanılmaktadır:

1- Selem, yani parayı peşin vererek malın bilâhare alınması: Tarladan çıkacak buğdaydan şu kadar miktarına şimdiden şu kadar para alarak satmak.

2- Selef bir de karz yâni, herhangi bir menfaat beklenmeden borç para vermek mânasına gelir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) karzla (veya selemle) satışın birleşmesini yasaklamıştır. Bu çeşit satışta bir malın normal bedelinden daha yükseğe satılması olduğu gibi karzın, malı satmaya teşvik maksadını gütmesi, dolayısıyla bir menfaat mukabili yapılmış olması da söz konusudur. Halbuki karz karşılıksız olmalıdır, aksi takdirde fâiz olur ve haramdır. Şöyle ki: Bir adam mesela düğün için kumaş alacak, fakat parası yok. Kumaşı satın alacağı tüccardan karz sûretiyle yani borçlanarak para alıyor, bu parayı aynı tüccara kumaş karşılığı ödüyor. Hadisi, bazı alimler şu şekilde de anlamıştır: Kumaşı alan zat, tüccardan peşin para alarak, karşılığında selem sûretiyle, yani tarladan çıkacağı zaman vermek üzere buğday satıyor. Peşin aldığı parayı, o tüccardan satın aldığı kumaş için ödüyor. İşte bu çeşit bir muâmelede hem satış, hem selem birleşmiş olmaktadır. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu tarzı

yasaklamaktadır. [138]

-5- وعن جابر رضى اللّه عنه قال:]غَزَوْتُ مَعَ رَسُولِ اللّه # فَتَحَقَ بى رسولُ اللّه # وأنَا علَى ناضحٍ لَنا قَدْ أعْيَا. قال: فتَخَلَّف رسولُ اللّه # فزجرهُ ودَعَا لهُ فما زالَ بينَ يَدَى ا‘‘بلِ. فقال لِى كَيْفَ ترَى بعيرَكَ؟ فقلتُ بِخَيْرٍ: قَدْ أصابَتْهُ بَرَكتُكَ. قال: أفَتبِيعُنيهِ؟ قالَ: فاستحييتُ، ولم يكن لَنَاَ ناضحٌ غيرُهُ. قال: فقلتُ نعمَ، فبعتهُ إياهُ على أن لى فقارَ ظهرهِ حتى أبلغَ المدينةَ، قال فقلت يا رسولُ اللّه إنّى عَرُوسٌ، فأستأذنتُهُ فأذِنَ لِى فتقدَّمْتُ الناسَ إلى المدينةِ حتى أتَيْتُ المدينةَ فَلَقِيَنى خالِى فسألنِى عن البعيرِ فأخْبَرْتُهُ بما صنعتُ فيهِ فَمِنى، وقدْ كانَ رسولُ اللّه # قال لِى حين استأذنتهُ: هلْ تزَوجتَ بِكراً أم ثيِّبا؟ قُلْتُ: بل ثيباً. قال ةّ بكراً تعبها وتعبُكَ؟ قلتُ يا رسول اللّه: تَوَفَّى والدِى ولى أخَوَاتٌ صِغَارٌ فكَرِهْتُ أنْ أتَزَوَّجَ مِثْلَهنَّ ف تؤدِّبُهنَّ و تقومُ عَلَيْهِنَّ، فَتَزَوَّجْتُ ثَيِّباً لِتَقُومَ عَلَيْهِنَّ وتؤدِّبهِنَّ. قال: فلما قَدِمَ رسول اللّه # المدينةَ غَدَوْتُ عليه بالْبَعيرِ فأعْطانِى ثَمَنَهُ وردَّهُ عَلَىَّ[. أخرجه الخمسة .

5. (276)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'le birlikte gazveye katıldım. Ben su taşımada kullandığımız devemizin üzerinde giderken Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana kavuştu. Devem yorgundu ve bu yüzden gerilerden yürüyordu. Durumu görünce Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) de geride kalarak deveyi sürdü ve ona dua buyurdu. Bunun üzerine bütün develerin önünden gitmeye başladı. Bana:

"Deveni nasıl görüyorsun?" diye sordu.

"Çok iyi görüyorum, bereketiniz değdi" dedim.

"Onu bana satar mısın?" buyurdu. Ben utandım, bundan başka su taşıyan devemiz yoktu. Yine de

"evet" dedim ve Medine'ye varıncaya kadar sırtı benim olmak şartıyla deveyi kendilerine sattım. Ona:
"Ey Allah'ın Rasûlü yeni evliyim" diyerek izin istedim. Bana izin verdiler. Bunun üzerine, Medine'ye gelince beni dayım karşıladı. Deveden sordu. deve ile ilgili yaptıklarımı anlatınca beni ayıpladı. İzin istediğim sırada Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):

"Bâkire ile mi, dulla mı evlendin?" diye sormuştu. Ben
"dul biriyle" dedim.

"Niye bâkire ile değil, o seninle sen de onunla şakalaşırdınız" buyurdu. Ben:
"Ey Allah'ın Resûlü, babam vefat etti. Bir çok kız kardeşim var, hepsi de küçük. Onlarla aynı yaşta, onların terbiyeleriyle meşgul olamayacak, onlara bakamıyacak çok genç biriyle evlenmeyi uygun bulmadım. Bu sebeple onlara bakıp terbiyelerini yapacak bir dulla evlendim" dedim."
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Medine'ye gelince deveyi vermek üzere yanlarına gittim. Bana parasını verdi ve deveyi de iâde etti."[139]

-6- وفي أخرى قال:]بِعْنِيهِ بأُوقِيةٍ. قلتُ . قال بِعْنِيهِ بأُوقِيةٍ، فبعتُهُ واسْتَثْنَيْتُ حُمْنَهُ إلى أهْلِي. فلما قَدِمْنَا أتيتُهُ بالجمل ونَقَدَنِي ثمَنهُ ثم انصرفتُ فأرسَلَ على أثرِى فقال: ما كنتُ Œخذَ جَمَلَكَ، فَخُذْ جَمَلَكَ فهُوَ لكَ[.وفي أخرىَ:]أفْقَرنِي رسولُ اللّهِ # ظَهْرَه إلى المدينةِ[.وفي أخرى:]لكَ ظهرهُ إلى المدينة[.وفي أخرى:]فشرطَ ظهرَهُ إلى المدينةِ. قال البخارى: اشتراطُ أكثر وأصحُّ[.وفي أخرى:]بأربعةِ دنانيرَ، وهذا يكونُ أُوقِيَّةً على حِسابِ الدينارِ بعشرةٍ[.وفي أخرى:]أوقيةَ ذهب[.وأخرى: مائَتىْ درهم.
وأخرى: بأربعِ أواقِيَ.وأخرى: بعشرين ديناراً.وأخرى: فإذَا قَدِمْتُ المدينةَ فالكَيْسَ الْكيْسَ، وفيها: وقَدِمْتُ المدينةَ بالغداةِ فجئتُ المسجدَ فَوَجَدْتُه على بَابِ المسجِدِ، فقال اŒنَ قَدِمْتَ؟

قلتُ: نَعَمْ. قال: فَدَعْ جَمَلَكَ وادخُلَ فصلِ ركعيتنِ، فدخلتُ فَصَلَّيْتُ، ثم رجعتُ، فأمَرَ بً أنْ يَزِنَ لِى أُوقيَّةً فَوَزَنَ لِى بِلٌ فأرجَحَ.وفي أخرى قال: فلمَّا ذهبنَا لندخلَ قال: أمْهِلُوا حتَّى ندخلَ لَيً كىْ تَمتَشِطَ الشَّعِثَةُ وَتَسْتَحِدَّ المَغِيبَةَ

6. (277)- Bir diğer rivayette şöyle gelmiştir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Deveyi bana bir okiyye'ye sat" dedi. Ben:

"Hayır" dedim. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ısrar ederek:

"Onu bana bir okiyye'ye sat" dedi ben de sattım fakat evime kavuşuncaya kadar binme şartını koştum. Medine'ye gelince, teslim etmek üzere deveyi Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a getirdim. Bana parasını hemen ödedi. Ben oradan ayrıldım. Arkamdan birini göndererek:

"Esasen senin devene müşteri değilim, sen deveni geri al artık, o yine senin olsun" dedi.

Bir diğer rivayette: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hayvanın sırtını Medine'ye kadar bana iâde etti" denir.

Bir diğer rivayette: *"Medine'ye kadar sırtı senin"* denir.

Bir diğer rivayette: "...Medine'ye kadar sırtını şart kıldı" ifadesi vardır. Buhârî der ki: "Şart kılma ifadesi rivayetlerin çoğunda yer alır. Sahîh olan da budur."

Bir diğer rivayette: "Deveyi, dört dînara (sattım)" denir. Bu, dinarın on dirhem hesabından bir okiyye yapar. Diğer bir rivayette "Bir okiyye altın'a" denir. Diğer bir rivayette "ikiyüz dirheme" denir. Bir diğer rivayette "Dört okiyye'ye" denir. Bir diğer rivayette "Yirmi dinara" denir.

Bir diğer rivayette: *"Medine'ye geldiğin zaman dikkatli ol hanımın hayızlı olabilir"*[140] buyurdu. Bu rivayette "Akşam vakti Medine'ye geldim. Mescide uğradım. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı orada mescidin kapısında buldum. Bana

"Şimdi mi geldin?" diye sordu.

"Evet!" dedim. Bana:

"Deveni bırak, içeri gir, iki rek'at namaz kıl!" buyurdu. Ben hemen girdim, namaz kıldım ve döndüm. Hz. Bilâl'e emrederek bana bir okiyye tartmasını

söyledi. Bilal derhal tarttı ve biraz da fazla koydu" denir.
Bir diğer rivayette Câbir (radıyallahu anh) der ki: "(Evimize) girmek için gittiğim zaman, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle uyardı:
"*Biraz ağır olun, evlere geceleyin girelim. Böylece, saçı başı dağınık olanlar taranır, gurbette kocası olanlar etek traşı olurlar."*[141]

-7- وفي أخرى لمسلم قالَ:]بِعْنِي جَمَلَكَ هذَا، قلتُ: بلْ هوَ لكَ قالَ: بَلْ بِعْنِيهِ. قلتُ: بلْ هوَ لَكَ يَارسُولَ اللّهِ: قال: بَلْ بِعْنِيهِ. قلتُ فإنَّ لِرجلٍ عليَّ أوقِيَّةَ ذَهَبٍ فَهُوَ لكَ بها. قالَ قد أَخَذْتُهُ فَتَبَلَّغْ عليه إلى المدينةِ، فلمّا قَدِمْتُ المدينةَ قال لِبلٍ أعْطِهِ أوقيَّةَ ذَهَبٍ وَزِدْهُ: فَزَادَنِى قِيرَاطاً، فَقُلْتُ تُفَارِقُنِى زِيَادَةُ رسولِ اللّهِ # فكانَ في كِيْسٍ لِى إلى أَنْ أَخَذَهُ أهلُ الشّام يومَ الحَرَّةِ[.

7. (278)- Müslim'in bir diğer rivayetinde şöyle gelmiştir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"- Bana şu deveyi sat" buyurdu. Ben:
"- Hayır satmam, size bağışlıyorum, deve sizin olsun ey Allah'ın Resûlü" dedim.
"- Olmaz, bağış kabûl etmem, sat onu bana" buyurdu. Ben:
"- Öyleyse, dedim, bir adama bir okiyye miktarında altın borcum var, ona mukabil deveyi size sattım" dedim. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"- Aldım onu, ancak sen yükünü Medine'ye kadar onun üzerinde götür" dedi.
Medine'ye gelince, Hz. Bilâl (radıyallahu anh)'e:
"- Câbir'e bir okiyye altın ver, biraz da fazla olsun" emretti. Bilal bu söz üzerine bir kîrât[142] fazla tarttı. Kendi kendime: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bana verdiği fazla miktarı yanımdan hiç ayırmayacağım" dedim. Harra harbinde, Şamlılar tarafından yağma edilinceye kadar, kesemin dibinde duruyordu."[143]

-8- وله في أخرى أتبيعُنيهِ بِكذَا وكذَا واللّهُ تعَالى يَغْفِرُ لكَ؟ قُلْتُ: هُوَ لَكَ. فما زالَ يَزِيدُنِى، وَيَقُولُ: واللّهُ تعالى يَغْفِرُ لكَ. قَالَهَا ثثاً .

8. (279)- Yine Müslim'den gelen bir başka rivayet şöyledir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Bana, deveyi şu, şu bedele sat, Allah da seni mağfiret buyursun, olmaz mı?" dedi. Ben cevaben:

"Elbette, o sizin olsun" dedim. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir taraftan miktarı artırmaya devam ediyor bir taraftan da: *"Allah Teâlâ sana mağfiret buyursun"* diyordu. Bu sözü üç kere tekrar etti."[144]

ـ9ـ وفي أخرى: وقال لى:]ارْكبْ بِسْمِ اللّهِ فلمّا قَدِمْنَا المدينةَ دخَلَ النبيُّ # المسجدَ في طوائفَ مِنْ أَصْحَابِهِ وَدَخَلْتُ إليهِ وَعَقَلْتُ الجملَ في ناحيةِ الْبطِ. فَقُلْتُ لهُ: هذا جمَلُكَ؟ فخَرَجَ: فجعلَ يُطيفُ بالجملِ ويقولُ: الجمَلُ جَمَلُنَا. فَبَعَثَ بِأَوَاقِىَ مِنْ ذَهَبٍ فقال: أَعْطُوهَا جَابِراً. ثم قال: اسْتَوْفَيْتَ الثَّمَنَ؟ فقلْتُ: نَعَمْ! فقالَ: الثَّمَنُ وَالجَملُ لكَ[.

9. (280)- Bir diğer rivayette şöyle denir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana:

"Allah'ın adıyla bin" dedi. Medine'ye geldiğimiz zaman Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), ashâbından bazı gruplarla birlikte mescide girdi. Ben de mescide girip, devemi kapının yanındaki taş döşeli kısma bağladım. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a

"işte deveniz" diye haber verdim. Mescidden çıktı. Deveye yaklaştı ve

"Deve, devemizdir" buyurdu. Sonra birkaç okiyye altın gönderip: *"Bunu Câbir'e verin"* dedi. Sonra bana: *"Parayı aldın mı?"* diye sordu.

"Evet" dedim. Bunun üzerine:

"Para da, deve de senindir" buyurdu (ve deveyi de geri verdi.)"[145]

AÇIKLAMA:

Yukarıdaki 276 numaralı rivayetten itibaren kaydedilen vecihlerden de anlaşılacağı üzere, Hz. Câbir (radıyallahu anh)'in Resûlullah (aleyhissalâtu

vesselâm)'a deve satmasıyla ilgili vak'a çok değişik şekillerde nakledilmiştir. Bu hâdise nikah, cihad, alışveriş, menâkıb... gibi pek çok konularla ilgili hükümlere yer vermektedir. Bu sebeple, hadis kitaplarının muhtelif bölümlerinde, farklı şekilleriyle yer almıştır.
Âlimler, hadisle ilgili bir kısım teferruatı anlama ve açıklamada ihtilaf ederler. Söz gelimi, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın deveye ödediği bedel nedir? Rivayetlerde buna temas eden ifâdeler farklı rakamlara yer verir. Bunların te'lifi, açıklanması şârihleri fazlaca meşgul eder.
Biz, daha ziyade hususî araştırıcılar için ehemmiyet taşıyacak bu gibi teferruata girmeden her okuyucumuz için faydalı olabilecek, âlimlerimizin müştereken parmak bastıkları birkaç noktaya burada yer vereceğiz:

1- Bu rivayete dayanarak bazı âlimler, "istediği zaman binmek şartıyla" hayvan satışı yapılabileceği hükmünü çıkarmış ise de Ebu Hanîfe ve Şâfiî hazretleri böyle bir satışın bâtıl olacağına hükmetmişlerdir.

2- Hadiste, öncelikle bâkire ile evlenmeye teşvik vardır. Terbiyevî mülâhazalarla dul ile evlenmek de "efdal" olabilir.

3- Büyükler, arkadaşlarının evlilik dâhil her çeşit meseleleriyle ilgilenmeli, yol göstermelidirler. Bu ilgi müstehabdır, faydalıdır.

4- Yetimlerin terbiyelerini düşünmek gerekir. Onların durumlarını nazar-ı dikkate alarak, icab ediyorsa dulla evlenmek de faziletli bir evlenmedir. Bâkire ile evlenmeye teşvik buna mâni değildir. Hz. Câbir (radıyallahu anh) misâlinde olduğu üzere, bazı içtimâî şartlar, dulla evlenmeyi "efdal" kılabilir.

5- Seferden dönerken, komutanın izni ile, askerler öne geçebilir.

6- Sefer dönüşünü, uygun saatlere rastlatmak müstehabdır.

7- Hz. Câbir (radıyallahu anh)'in, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) nezdinde mühim bir yeri vardır.

8- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) son derece cömerttir. [146]

-10- وعَن عائشةَ رضى اللهُ عنها]أَنَّ بَرِيرَةَ جاءتْهَا لِتَسْتَعين بِهَا في كِتَابَتِهَا وَلَمْ تَكُنْ قَضَتْ مِنْ كِتَابَتِهَا شَيْئاً. فقالتْ لَهَا عائشةُ: ارْجِعِى إلى أهْلِكِ فإنْ أحَبُّوا أنْ أقْضِىَ عَنْكِ كِتَابَتَكِ وَيَكُونَ وَؤُكِ

لِى فَعَلْتُ. فَذَكَرَتْ ذلِكَ بَرِيرَةُ ،هْلِهَا فأبَوْا، وَقالَوا: إنْ شَاءَتْ أنْ تَحْتَسِبَ عليكِ فَلْتَفْعَلْ، ويكونُ لنَا وَؤُكِ؛ فَذَكَرَتْ ذلكِ لِرَسُولِ اللّهِ # فقالِ: لَهَا ابْتَاعِى وأعْتِقِى فإنَّمَا الْوَءُ لِمَنْ أعْتَقَ، ثمَّ قَامَ فقَالَ: ما بَالُ أنَاسِ يَشْتَرِطُونَ شُروطاً لَيْسَتْ في كِتَابِ اللّهِ تعالى؟ مَنِ اشْتَرَطَ شَرْطاً لَيْسَ في كِتَابِ اللّهِ فلَيْسَ له، وإنِ اشْتَرَطَ مِائَةَ شَرْطٍ، شَرْطُ اللّهِ تعالى أحَقُّ وأوْثَقُ[. أخرجه الستة .

10. (281)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'nin anlattığına göre: "Berîre, mukâtebe borcunu ödeme hususunda yardımcı olması için kendisine (Hz. Aişe'ye) uğramıştı. O âna kadar borcundan herhangi bir şey ödememiş bulunuyordu. Hz. Aişe, Berîre'ye

"Ailene dön, senin mukâtebe borcunu ödememi istiyorlarsa bir şartla yaparım: Senin üzerindeki velâ hakkı bana geçmeli" dedi. Berîre dönüp, ailesine durumu anlattı. Onlar kabul etmediler ve:

"Sana bir iylik yapmak isterse yapsın, karışmayız, ancak velâ'n bize aittir" dediler.

Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) bunun üzerine, durumu Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e arzetti. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ona:

"Sen satın al, sonra da âzad et. Velâ hakkı, âzâd edene aittir" buyurdu.

Bunu söyledikten sonra Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ayağa kalkarak şu hitabede bulundu: *"İnsanlara ne oluyor ki, alışverişlerinde Kitabullah'ta bulunmayan şartları koşuyorlar? Kitabullah'ta olmayan bir şart koşana bu helâl olmaz. Böyle biri yüz şart da koşacak olsa, Allah'ın şartı daha doğru,daha sağlamdır."*[147]

AÇIKLAMA:

Berîre bintu Safvân (radıyallahu anhâ), kıbtî asıllı bir cariyedir. Efendisinin kim olduğu hususunda rivayetler ihtilâflıdır. Kocasının şahsiyeti de ihtilaf konusudur. Sâhipleri, Berîre (radıyallahu anhâ) ile mukâtebe anlaşması yapmışlardı. Yâni, anlaşılan miktarda para ödeyerek hürriyetine kavuşacaktı. Bu bedel dokuz okiyye idi. Her yıl bir okiyye (kırk dirhem gümüş) ödeyerek dokuz yılda

hürriyetine kavuşacaktı. Vak'a'nın yukarıdaki hadiste kaydedilen seyrine göre, Berîre (radıyallahu anhâ) bu borcun ödenmesinde Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'nin yardımını taleb ediyor. Hz. Aişe (radıyallahu anhâ), velâ hakkının kendisine ait olması şartıyla bu yardımı yapmayı kabulleniyor, Berîre (radıyallahu anhâ)'nin efendisi velâ hakkını bırakmak istemeyince, mesele Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e intikal ettirilir. Reshulullah velâ hakkının âzad edene ait olacağını belirtir.
Hadiste geçen "Kitabullah" tâbirine bakarak buradaki hükmün Kur'ân-ı Kerîm'de yer aldığı zannedilmemelidir. Bu mevzu, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hükmü ile sabittir, Kur'ân'la değil. İslâm âlimleri bu ve benzeri ifâdelere dayanarak Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in vazettiği hükümlerin de Kur'ân'ın hükmü gibi telakki edilmesi gereğine hükmederler. Bu çeşit hükümler "vasıtalı olarak Kur'ân'ın hükmündedir." Vâsıta ise Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tır. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a bu yetkiyi veren de Kur'ân'dır: *"Resul size ne getirmişse onu alın"* (Haşr: 59/96). Keza: *"Allah ve Resûlüne itaat edin"* (Âl-i İmrân: 3/132). Öyle ise Resûle itaat emri Kur'ân'da yer aldığına göre, ondan sâdır olan hükümleri, Kur'ân'ın hükmü gibi değerlendirmek, "Kitabullah'tandır" demek câiz olmaktadır.

Velâ: Âzâd edilen köle ile âzâd eden efendi arasında teessün eden akrabalık bağıdır. Buna vela-i ataka denir. Nesebi mâruf olmayan kimsenin, nesebi mâlum biri ile kardeşlik akdederek "Sen benim mevlâm ol, ölürsem bana mirascı olursun, bir cinayet işlersem benim namıma cezamı ödersin" demesi sûretiyle tevessül eden akrabalığa da vela-i muvâlat denir.
Hadisten çıkarılan pekçok hükümden birkaçı:

1- Köle ile efendi arasında mükâtebe akdi caizdir.

2- Velâ hakkı âzad edene aittir.

3- Dostluk, yardımlaşma, bir kimsenin elinde Müslüman olma veya kimsesiz bir çocuğu sokakta bulup alma gibi durumlarla velâ hakkı tahakkuk etmemesi gerekir. Fakihler bu meselelerde farklı görüşler ileri sürerler. Şafiî mezhebine göre bunların hiçbirinde velâ hakkı doğmaz. Hanefiler de velâ hakkını yukarıda kaydettiğimiz iki şekle hasrederler: "Velâ-i ataka ve vela-i muvâlat, bunlar dışındaki velâlar meşrû olamaz" derler.

4- Bid'at çıktığı vakit, devlet reisinin müdâhalesi gerekir.

5- Hatalar yüze vurulmamalı, "umumî bir ifâde ile" dikkat çekilmeli. Nitekim rivayette Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) "insanlara ne oluyor..."

diyerek münkere parmak basmıştır.

6- Mukâtebe akdi yapan cariyenin çalışmasına kocası mâni olamaz.

7- Cariyenin kocası köle ise mukâtebe akdi yapmak isteyince kocası buna mâni olamaz.[148]

-11- وفي أخرى قال:]إشْتَرِيها وأعْتِقِيها ولْيَشْتَرِطُوا ما شَاءُوا، فاشْتَرَتْهَا فأعْتَقتْهَا، واشْتَرَطَ أهْلُهَا وَءهَا؛ فقال النبىُّ #: الْوَءُ لِمَنْ أعْتَقَ، وَإنِ اشْتَرطُوا مِائَةَ شَرْطٍ[.

11. (282)- Diğer bir rivayette, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'ye şöyle söylemiştir: "(Berîre'yi) önce satın al sonra da âzad et. (Onu satan efendilerini de bırak, bir işe yaramıyacak olan) istedikleri şartı koşsunlar." Aişe Berîre'yi satın alıp, âzad etti. Berîre'nin ailesi, velâ hakkının kendilerine ait olması şartını koştu. Bunun üzerine Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm); şu açıklamayı yaptı:

"(Olmaz öyle şey!) Velâ hakkı âzad edene aittir. Satanlar yüz şartta koşsalar (batıldır!)".[149]

BEŞİNCİ FASIL

MÜLAMESE VE MÜNABEZE'YE DAİR

-1- عن أبى سعيد الخدرى رضى اللّه عنه قال:]نَهَى رَسُولُ اللّهِ # عَنْ لُبْسَتَيْنِ وَعَنْ بَيْعتَيْنِ؛ نَهَى عَنِ المُمَسةِ وَالمُنَابَذَةِ في الْبَيْعِ، والمُمَسَةُ لَمْسُ الرَّجُلِ ثَوْبَ اŒخَرِ بِيَدِهِ باللَّيْلِ أو النَّهارِ َ يُقَلِّبُهُ، والمُنَابَذَةُ أنْ يَنْبُذَ الرَّجُلُ إلى الرَّجُلِ ثَوبَهُ، وَيَنْبُذَ اŒخَرُ بِثَوْبِهِ ويَكُونُ ذلكَ بَيْعُهمَا مِنْ غيرِ نَظرٍ وَ تَرَاضٍ، واللّبْسَتَانِ اشْتِمَالُ الصَّمَّاءِ: وهو أنْ يَجْعَلَ ثَوْبَهُ على أحَدِ عَاتِقَيْهِ فَيَبْدُوَ أحَدُ شِقَّيْهِ لَيْسَ عَليه ثوبٌ، واللُّبْسَةُ ا'خرى اخْتِبَاؤُهُ بِثَوْبِهِ وهو جالِسٌ ليسَ عَلَى فَرْجِهِ مِنْهُ شئٌ[. أخرجه الخمسة إ الترمذى .

1. (283)- Ebu Saîd el-Hudrî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) iki giyim ve iki de alışveriş tarzını yasakladı. Yasaklanan satış tarzları: Mülâmese ve münâbezedir. Mülâmese, diğerinin elbisesine gündüz veya gece, eliyle sâdece değmesi, elbiseyi altüst ederek iyice görmemesi (ve bu kadarla satış akdininin tamamlanmasıdır). Münâbeze ise, kişinin elbisesini öbürüne atması, öbürünün de kendi elbisesini ona atması ve bu atışmanın da, elbiseye bakıp râzı olmadan satış sayılmasıdır.
Yasaklanan iki giyinmeden biri, iştimâlu's-sammâ'dır; bu da kişinin elbisesini omuzlarınan biri üzerine koyup, sarınması, diğer giyinme omuzunu açıkta elbisesiz bırakmasıdır. Yasaklanan diğer giyinme tarzı ihtibâ'dır. Bu da oturmakta olan bir kimsenin elbisesine sarınması, bu esnada fercini örten başka bir şey olmamasıdır."[150]

-2- وفي أخرى للنسائيِّ رحمه اللّه تعالى:]المنابَذَةُ: أنّ يَقُولَ إذا نَبَذْتُ هذا الثَّوْبُ إلَيْكَ فقَدْ وَجبَ الْبَيْعُ، والممسَةُ أنْ يَمَسَّهُ بِيدِهِ وَ يَنْشُرَهُ وَ يُقَلِّبَهُ إذَا مَسَّ وَجَبَ البَيْعُ[.وعنده عن ابنِ عُمَرَ. وهى بُيُوعٌ كانُوا يَتَبَايَعُونَ بِهَا في الجَاهِلِيَّةِ .

2. (284)- Nesaî'nin bir rivayetinde şu açıklama yapılır: "Münâbeze: satıcının; "Bu elbiseyi sana atarsam satış tamam olmuştur" demesidir. Mülâmese de elbiseyi açıp, evirip çevirmeden elini değmesi ve değince de satış muâmelesinin tamam olmasıdır.
"Nesâî'de İbnu Ömer (radıyallahu anh)'den: "Bu, câhiliye ehlinin, alışverişte başvurdukları bir tarzdı" açıklaması yer alır.[151]

AÇIKLAMA:

Bu iki hadis, câhiliye devrinin bazı giyinme ve alışveriş tarzını belirtmekte ve Hz. Peygamberimiz (aleyhissalâtu vesselâm)'in bunlarla ilgili olarak getirdiği yasaktan haber vermektedir.

Mülâmese ve münâzebe'nin ne olduğu yukarıdaki rivayetlerde açıklanmıştır. Bazı âlimler bu açıklamanın Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a ait olduğunu söylemiş ise de umumiyetle râvilerden biri tarafından yapılan bir derc olduğu kabul görülür. Bu cümleden olarak mülâmese, "müşterinin elbiseye dürülü iken veya karanlıkta dokunması, satıcının da: "Bu malı sana dokunman, görmek, yenini tutmak ve gördüğün zaman muhayyerlik kalmamak şartıyla sattım" demesidir. Burada dokunma satış için yeterli şart yapılmış oluyor ve muhayyerlik hakkını da tanımıyor. Görüldüğü gibi, burada aldatma söz konusudur. İslâm satış akdinin meşrû sayılması için malın görülmesini, kusurları varsa söylenmesini şart koşmuştur. Muhayyerlik de ayrı bir haktır. Bütün bunları reddeden aldatmalı bir alışverişe, İslâm'ın cevâz vermeyeceği açıktır.
Münâbeze'ye gelince bu da farklı şekillerde cereyan etmektedir:

1- Satıcının: "Şu attığım taş hangi elbiseye isâbet ederse sana onu sattım" der.

2- "Şu araziden attığım taşın vardığı yere kadarını sana sattım" diyerek satış yapar.

3- Taşı atması, satış sayılır. "Şu elbiseye taş attım mı sana şu kadara satılmış sayılmalı" der. Burada da aldatma olduğu görülmektedir, izaha hacet kalmıyor.

İştimâlu's-Sammâ: Bunun tarifi farklı şekillerd yapılmıştır. "Tek parçadan müteşekkil bir kumaşla omuzun birir açık kalacak şekilde sımsıkı sarınmak. Fakihler bunun yasaklanmasını: "Çünkü, bu durumda eli elbisenin altında kalır. Çarpmalara düşmelere karşı elini kullanıp korunmak istese bunu yapamaz, zorlukla karşılaşır. Bu maksadla alttan elini çıkarsa avret yerleri açılır" diye

açıklamışlardır. Bazı şârihlerin de belirttiği gibi vâcibden "tesettürü ihlâl etmeyen bir tarzda sarınmak" haram ve hatta mekruh olmamalıdır. Yeter ki teşebbüh (kâfire benzemek) gibi bir başka mahsûr daha sözkonusu olmasın.

İhtibâ'nın açıklanmasında da farklılıklar olmuştur. "Kişinin elbisesine sarınıp bürünmesidir" dendiği gibi, "İnsanın ilyeleri (kabaları) üzerine oturup, bacaklarını dikip bu vaziyette elbiseye sarınmaktır" diyen de olmuştur. Bu tarz örtünme, dikkat edilmediği takdirde haram yerlerin görünmesine yol açabileceği gibi, ayağa kalkışlarda da tesettürü ihlâl edebilir. Hamamlarda bu çeşit mahzurlar vukuâ gelir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu durumlara dikkat çekmiş olmaktadır. [152]

ALTINCI FASIL

BEY'U'L-GARAR VE DİĞERLERİ HAKKINDA

-1- عن أبى هريرة رضى اللّه عنه قال:]نَهى رسولَ الله # عنْ بَيْعِ الغَرَرِ وعن بَيعِ الحَصَاةِ[. أخرجه الخمسةُ .

1. (285)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bey'u'l-garar ve bey'u'l-hasatı yasakladı."[153]

AÇIKLAMA:

Şârihler **bey'u'l-garar**'ı meçhulün satışı olarak izah ederler: Sudaki balık, havadaki kuş, denizdeki inci, kaçmış olan köle, bağından boşanmış deve, açılıp görülmeyen bohçadaki elbise, kapalı evdeki yiyecek, henüz doğmamış hayvan yavrusu, henüz meyvelenmeyen ağacın meyvesi gibi, fiilen olup olmayacağı henüz kesinlik kazanmayan eşyanın satışı bu gruba girer. Burada aldatma pek zâhirdir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu çeşit aldatıcı alışverişleri yasaklamıştır.
Bey'u'l-hasat'a gelince, bu üç şekilde olur:

1- Satıcının "Attığım şu taşın değdiği kumaşı" veya "Buradan taşın düştüğü yere kadar olan tarlayı sattım" demesi.

2- Satıcı: "Ben bu taşı atıncaya kadar satışı bozmada muhayyer olman şartı üzerine sana satıyorum" demesi.

3- Bizzat taşın atılışını satışın kesinlik kazanması kılarlar, bu durumda satıcı şöyle der: "Bu elbiseyi taşı attım mı bu sana satılmış demektir.
"Cahiliye devrine ait olan bu çeşit hileli alışverişleri Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) yasaklamıştır. [154]

-2- وفي أخرى ‘بى داوُدَ عَنْ عَلِيٍّ رضى اللّه عنه قال:]يَأتِى على الناسِ زمانٌ عَضُوضٌ يَعَضُّ المُوسِرُ فيهِ على مَا فِي يَدِهِ، وَيُبَايِعُ المُضْطَرُّونَ ولم يُؤْمَرُوا بذَلكَ. قال اللّهُ تعالى: وَ تَنْسَوُا

الفَضْلَ بَيْنَكَمْ وقدْ نَهى رسُولَ اللهِ # عن بَيْعِ المُضْطَرِّ، وعن بَيْعِ الْغَرَرِ، وعن بَيْعِ الَثَّمَرَةِ قَبْلَ أنْ تُدْرَكَ[.

2. (286), Hz. Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "Halk öyle çetin devirler yaşayacak ki, o zaman zenginler, kendilerine emredilmediği halde, cimriliklerinden, ellerindekileri çok sıkı tutacaklar. Cenab-ı Hakk: *"Aranızdaki fazileti unutmayın"* buyurmaktadır (Bakara: 2/237). Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da şunları yasaklamıştır: Bey'u'l-muzdar'ı, bey'u'l-garâr'ı, (meçhûlün satışı) ve salâhı ortaya çıkmadan meyve satışını."[155]

AÇIKLAMA:

Bey'u'l-garârı yukarıda açıkladık. Bey'u'l-muzdar'a gelince, bu, iki çeşittir:

1- Mal sâhibi, zor kullanarak, satmaya icbar etmek. Bu akid fâsidir.

2- Mal sâhibi, borç veya geçim sıkıntısı sebebiyle elindeki malını zararına satmaya çalışır. Dindarlık ve mürüvvetin gereği, böyle daralanın malını almak değil, ona anlayış göstermek, karz-ı hasende bulunmak veya borcunun ödeme müddetini te'hîr etmek gibi yollarla yardım etmektir. İkinci şıkka giren bey'u'l-muzdar fâsid sayılmaz, sahîhtir, ancak kerâhetten hâlî değildir[156].

-3- وعن جابر رضى اللهّ عنه قالَ:]نَهَى رسُولُ اللهِّ # َ يَبِعْ حَاضِرٌ لِبَادٍ، وَدَعُوا الناسَ يَرْزُقُ اللهُّ بَعْضَهُمْ مِنْ بَعْضٍ[. أخرجه الخمسة ً إ البخارى .

3. (287)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):

"Köylü adına şehirli satış yapmasın" dedi ve ilave etti: *"Bırakın insanları, Allah birinin sebebiyle diğerini rızıklandırsın"* buyurdu."[157]

-4- وفي أخرى للخمسة إ الترمذى عن أنس:]نَهَى عَنْ بَيْعِ

حَاضِرٍ لِبَادٍ، وَإنْ كَانَ أخَاهُ بِيهِ وَأمَّهِ[.

4. (288)- Hz. Enes (radıyallahu anh)'ten gelen bir başka rivayette şu şeklinde ifade edilmiştir: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ana baba bir kardeş bile olsa şehirlinin köylü adına satış yapmasını menetti."[158]

AÇIKLAMA:

Burada, şehirlinin köylünün yerine satması da, onun adına satın alması da yasaklanmaktadır.
Şehirlinin köylü adına alış-veriş yapmasının yasaklanması ücret mukabilinde yapması durumuyla ilglidir. Buna simsarlık denir. Simsarlık değil de, yardım olsun diye köylü adına şehirlinin yapacağı alış-veriş muâmelesi yardım yerine geçer.
Hanefîler, taraflardan biri zarar görmediği takdirde şehirlinin köylü adına alım-satımda bulunabileceğine hükmederler.[159]

-5- وفي أخرى ٔبى داود والنسائى]وإن كانَ أخَاهُ أوْ أبَاهُ[. زاد أبو داود في أخرى عن أنس رضى اللّه عنه قال:]كَانَ يُقَالُ يَبِعْ حَاضِرٌ لِبَادٍ، وهىَ كَلمةٌ جامعةٌ يَبِيعُ لَهُ شَيْئاً وَ يَبْتاعُ لَهُ شَيئاً[.

5. (289)- Ebu Dâvud ve Nesaî'den gelen bir başka rivayette şöyle buyurulur: *"Şehirlinin köylü adına satış yapması yasaktır, şehirli köylünün kardeşi veya babası bile olsa."*
Ebu Dâvud'un Hz. Enes (radıyallahu anh)'ten yaptığı bir başka rivayet şu ziyâdeyi ihtivâ eder: "Şöyle denirdi: *"Şehirli köylü yerine satmasın."* Bu özlü, câmi bir sözdür. "Şehirli köylü için hiçbir şey satmasın, köylü adına satın da almasın" demektir.[160]

-6- وعن ابن عمر رضى اللّه عنهما قال:]قال رسُولُ اللّه # تَلَقَّوُا السِّلَعَ حتَّى يُهْبَطُ بهَا إلى ا ٔسْواقِ[. أخرجه الخمسة إ

. الترمذى
وزاد أبو داود في أوَّلِهِ:] يَبِعْ بَعْضُكُمْ عَلى بَيْعِ بَعْضٍ، وَ تَلَقَّوا السِّلَعَ[. وعند النسائى »الجَلَبَ« عِوَضَ السِّلَعِ .

6. (290)- İbnu Ömer (radıyallahu anh) anlatıyor: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle emrettiler:
"Satıcılar mallarını çarşıya indirmezden önce yolda karşılayıp alışveriş yapmayın."
Ebu Dâvud hadisin baş kısmında şu ziyadeye yer verir: *"Birbirinizin alışverişine karşı alışveriş yapmayın. (Pazara giden) malı yolda karşılamayın."*
Nesâî'de "ticaret malı (es-Sila') yerine "Celeb malı" tâbiri kullanılmıştır. (Celeb: Satmak için celbedilen mala denir.).[161]

AÇIKLAMA:

Alış-verişe karşı alış-veriş yapmak: Bu, iki kişi arasında akid kesinleşmiş, ancak her ikisi de aynı meclisde ve muhayyerlik müddeti içindeler. Bu sırada bir üçüncü şahıs, benzer bir malı piyasaya daha ucuz bir fiyatla arzediyor. Veya daha kaliteli bir malı aynı fiyatla piyasaya arzederek, bitmiş olan alış-verişin bozulmasına sebep oluyor. Yasak olan budur. Henüz pazarlık halinde iken mal sürme, yasağa girmez.
Malın çarşıya inmezden önce yolda karşılanmasının yasaklanması aldanmayı önlemek içindir. Çünkü eşyanın pazardaki fiyatını bilmeden satış yapan kimsenin daha ucuza satarak aldanma ihtimâli vardır. Şârihlerin belirttğine göre, câhiliye devrinde tüccarları yolda karşılayıp: "Çarşı durgun, fiyatlar düşük, mala rağbet yok" diyerek aldatıp ucuz fiyata mallarını satın almak âdetmiş. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bunu yasaklamıştır.
Bu hadise dayanan ulemadan bir çoğu (Mâlik, Evzâî, Şâfiî, Ahmed İbni Hanbel) yolda alış-verişi mekruh addetmişlerdir. Şâfiî ve Ahmed İbnu Hanbel hazretleri satıcıya muhayyerlik hakkı tanır. Ebu Hanîfe bu alış-verişi mekruh addetmez ve satıcıya, pazara vardığı zaman muhayyerlik de tanımaz. Bazı alimler, pazarda fiyatların yüksek olma durumunda satıcıya muhayyerlik hakkı tanımıştır, değilse hakkı yoktur.[162]

-7- وله في أخرى:]نهى عنِ النَجْشِ والتّلَقَى، أو يَبيعُ حاضِرٌ لِبادٍ[.
وفي أخرى: نَهَى عن التَّلَقِّى .

7. (291)- İbnu Ömer'den gelen bir başka rivayette: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) satıcının malını övmesini ve daha pazara varmadan malın yolda satın alınmasını veya şehirlinin köylü adına satış yapmasını yasakladı" buyrulur.
Bir başka rivayette de sadece "malın daha pazara varmadan satın alınmasını yasakladı" denmektedir.[163]

-8- وفي أخرى لهم عن ابن عباس رضى اللّه عنهما قال:]قالَ رسُولُ اللّهِ # تَلَقُّوا الرُّكْبَانَ، وَ يَبِعْ حَاضِرٌ لِبَادٍ، فقال له طاوسٌ: ما قَوْلُهُ: يَبِعْ حاضِرٌ لِبَادٍ؟ قال: يَكُونُ لهُ سِمْسَاراً[.

8. (292)- Aynı kaynakların İbnu Abbâs (radıyallahu anh)'dan yaptıkları bir rivayette şöyle denir: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdu ki:
"Pazara binerek (uzaktan) gelenleri yolda karşılamayın. Şehirli, köylü adına alım-satım yapmasın."
Tâvus, İbnu Abbas (radıyallahu anh)'tan sordu:
"Şehirli köylü adına alımsatım yapmasın" sözünden maksat nedir?" İbnu Abbâs: "Onun adına simsarlık yapmasın (yani ücret mukabili alım-satım işlemini yapmasın)."[164]

-9- وعن أبى هريرة رضى اللّه عنه قال:]نَهَى رَسُولُ اللّهِ # أنْ يُتَلَقَّى الجَلَبُ، فَمَنْ تَلَقَّى فاشْتَراهُ فإذَا أتَى سَيِّدُهُ السُّوقَ فَهُوَ بالخِيَارِ[. أخرجه الخمسة، وهذا لفظ مسلم والترمذى وأبى داود .

9. (293)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: Resûlullah (aleyhissalâtu

vesselâm), celeb malın pazara gelmeden önce karşılanmasını yasakladı. Kim onu yolda karşılar ve satın alırsa, malın sâhibi pazara gelince muhayyerdir (satıştan vazgeçebilir).[165]

AÇIKLAMA:

Celeb Malı: Satmak maksadıyla pazara götürülen maldır. Bunun bir veya birkaç kişi tarafından yolda karşılanması bazı açıklamalarda, mal sahibinin aleyhine anlaşılmış, bazı açıklamalarda bölge ahâlisinin aleyhine anlaşılmıştır. Malın sâhibi pazara kadar gittiği takdirde ucuz fiyata da satma ihtimali var. Böylece bölge halkı çoğunluk olarak ucuzluktan istifâde edecek demektir. Şu hâle göre pazara varmadan malın satılması mal sahibinin aleyhine olabileceği gibi, bölge ahâlisinin de aleyhine olabilmektedir. Öyle ise malın pazara kadar ulaşması gerekmektedir.[166]

-10- وعنه رضى اللّه عنه قال:]أنّ رَسُولُ اللّهِ # نَهَى عن بَيْعَتَيْنِ في بَيْعَةٍ[. أخرجه ا‘ربعة .

10. (294)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) şöyle haber verdi: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir satışta iki satışı yasakladı."[167]

AÇIKLAMA:

Burada "bir satışta iki satış" adı ile tavsif edilen yasak muamele, bazı âlimlerin açıklamasına göre iki şekilde cereyan eder:

1- Satıcı, müşteriye: "Bu elbiseyi sana peşin on bine, vâdeli on beş bine sattım, hangisiyle istersen al" demesi. Bu caiz olmaz; zira hem, fiyatta mübhemlik var, akid hangisi esas alınarak yapılacak belli değil. Hem de peşinle vâde arasındaki fiyat farkını faiz addeden görüşe göre, bu satışa faiz de bulaşmaktadır.

2- Satıcının müşteriye: "Sana kölemi satıyorum, mukabilinde sen de bana atını satacaksın" demesidir. Burada birinci satış, istikbalde vaki olması kadar olmaması da mümkün olan ikinci bir satışa bağlanmaktadır, dolayısıyla satışla hasıl olması gereken mülk istikrarsız kalmakta, kesinleşmemektedir.
Hadiste geçen "iki satış" tabiri ile kastedilen satış tarzının ne olduğu hususunda

farklı yorumlar olduğu gibi, "yasak sebebi"nin açıklamasında da farklı yorumlar vardır.
Nitekim Neylü'l-Evtâr'da kaydedildiği üzere, bazı âlimler, yukarıdaki anlayışa göre çıkarılan yasak hükmü için: "İki fiyattan birinin, tasrih edilmeden satışı kabul ettiği farzedilme" esasına dayanır. Aksi durumda, yani "peşin on bine kabul ettim" veya "vâdeli on beş bine kabul ettim" demesi halinde bu satışın câiz olduğunu kabul etmişlerdir.
Yine orada belirtildiği üzere, bir malı, vâde ile satan kimse, peşin fiyatından daha fazla fiyat istediği takdirde bu ziyadeyi câiz görmeyip, faiz addedenler olduğu halde, Şafiîler, Hanefîler ve Cumhur, "Bunun cevazına hükmeden delillerin âmm oluşlarına" dayanarak, câiz olduğuna hükmetmişlerdir ve asıl olan da caiz olmasıdır.[168]

-11- وعند أبى داود:]مَنْ بَاعَ بَيْعَتَيْنِ في بَيْعَةٍ فَلَهُ أوْ كَسُهُمَا أوِ الرِّبَا[.

11. (295)- Ebu Dâvud'da gelen rivayet şöyledir: "Bir satışta iki satış yapan kimseye en düşük olanı (helal)dır. Aksi halde ribâdır."[169]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, zâhiri ile önceki hadisten farklıdır. Önceki hadis "iki satışı ihtiva eden satışın" her iksini de, tefrike yer vermeden haram kıldığı halde, bu hadis, "en ucuz" olanı caiz addetmektedir.
Bu satış tarzı, şöyle açıklanmaktadır: Bir kimse, belli bir vâde ile bir ölçek buğday mukabilinde bir dinar borçlanır. Vâde dolunca, alakcaklı, parayı ister. Borç sahibi; ikinci bir vâdeye tehirle, "Sana iki ölçek buğday vereyim" der. Burada, birinci satışa dâhil edilen ikinci bir satış araya girmiştir. İşte hadis, bunu reddetmekte ve en noksan olanın yani birincinin meşru olduğunu belirtmektedir.
[170]

-12- وعن مالك:]أنَّه بَلَغَهُ أنَّ رَجُ قال لِرَجُلٍ: ابْتَعْ لِى هذَا البَعِيرَ بِنَقْدٍ حَتَّى أبْتَاعَهُ مِنْكَ إلى أجَلٍ، فسألَ ابنَ عُمَرَ عن ذلك فَكَرِهَهُ

وَنَهى عَنْهُ[.

12. (296)- İmam Mâlik (radıyallahu anh)'ten anlatıldığına göre ona şu durum ulaşmıştır: "Adamın biri diğer birisine: "Bana şu deveyi peşin parayla sat, ben de sana vâde ile satayım" der. Adam bu tarz alışveriş hakkında İbnu Ömer'e sorar. İbnu Ömer hoşlanmaz ve adamı bu işten nehyeder."[171]

AÇIKLAMA:

Burada bir satışta iki satış muamelesi mevcut olduğu için yasaklanmıştır. Peşin alım, aynı malın daha pahalı olarak vâdeli satışını da tazammun etmektedir. Böylece biri peşin, biri vâdeli olan iki satış cereyan etmiş olmaktadır. Ayrıca bu satışta, henüz mâlik olunmayan şeyin satışı da söz konusudur. Zira müşteri henüz eline geçmeden deveyi satmış olmakta ve sanki peşin parayla satın aldığı malı veresiye satmış olmakla, vâde sebebiyle ilâve ettiği ziyadeyi müşteriye borç kılmaktadır. Bütün bunlar satışın cevazına mâni durumlardır.[172]

13-وعن ابن عمر رضى اللّه عنهما أنّ رسُولَ اللّهِ # قال:] يَبِعْ بَعْضُكُمْ عَلَى بَيْعِ بَعْضٍ[. أخرجه الستة، زاد مسلم وأبو داود والنسائى: و يَخْطُبْ علَى خِطْبَةِ أخِيهِ إ ّ أنْ يأذَنَ لَهُ .

13. (297)- İbnu Ömer (radıyallahu anh)'in anlattığı üzere Hz. peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurmuştur:

"Birinizin satışı üzerine başkanız satış yapmasın."[173]

AÇIKLAMA:

"Birinin satışı üzerine satış yapma" tarzının ne olduğu daha önce 290 numaralı hadiste geçti.[174]

14- وفي أخرى للنسائى] يَبِيعُ الرجلُ على بَيْعِ أخِيهِ حتَّى يَبْتَاعَ

أوْ يَذَرَ [.

14. (298)- Nesâî'de gelen bir diğer rivayette şöyle buyrulmuştur:
"Kişi, kardeşi, satın alma işini kesinliğe kavuşturuncaya veya, tamamen vazgeçinceye kadar araya girip alışverişte bulunmasın."[175]

15- وعن أبى هريرة رضى اللّه عنه قال:]نَهَى رسُولُ اللّهِ # أنْ يَبِيعَ حاضِرٌ لِبَادٍ، و تَنَاجَشُوا، وَ يَبع الرَّجُلُ عَلى بَيْعِ أخِيهِ، وَ يَخْطُبْ علَى خِطْبَةِ أخِيهِ، و تَسْألِ المَرْأةُ طق أُخْتِهَا لِتَكْفأَ مَا في إنَائِهَا[. أخرجه الستة .
وفي أخرى:]و يَزِيدَنَّ عَلى بَيْعِ أخيهِ[.وفي أخرى:]و يَسِمِ الرَّجُلُ على سوْمِ أخيهِ[.

15. (299)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şehirlinin köylü adına alışveriş yapmasını, alıcı olmadığı halde alıcı imiş gibi görünüp yüksek fiyat vererek fiyat artırmayı, iki kimsenin başlattığı alışveriş muamelesi kesinlik kazanıp tamamlanmadan bir başkasının aynı mal üzerinde alışverişe girişmesini, bir kız istetilmiş iken ona tâlib olmayı, bir kadının, -kız kardeşinin kabındakini almak için- kocasına onu boşamasını taleb etmesini yasakladı."[176]
Bir başka rivayette "...Kardeşinin satışı (kesinleşmeden araya girip fiyatını) artırmasın" şeklindedir.
Bir başka rivayette: "...Kişi kardeşinin pazarlığı üzerine pazarlık yapmasın." [177]

AÇIKLAMA:

Hadisin son kısmı hâriç diğer hükümler daha önce açıklandı. Son kısımda, bir kadının evlenmek istediği evli bir erkeğe giderek, hanımını boşamayı talebetmesi yasaklanmaktadır. Hadiste "kız kardeşi" tabiriyle sadece öz kardeşi

veya din kardeşleri kastedilmiyor. Şârihler, kâfire bile olsa bütün kadınların buna dâhil olduğunu belirtirler.[178]

-16- وفي أخرى ُبِى داود:]وَ تَصُرُّوا ا"بِلِ والْغَنَمَ فَمَنِ ابْتَاعهَا بَعْدَ ذلك فَهُوَ بِخَيْرِ النَّظَرَيْنِ بَعْدَ أنْ يَحْلُبَهَا، فإنْ رَضِيَها أمْسَكَهَا، وَإنْ سَخِطَها رَدَّهَا وصَاعاً مِنْ تَمْرٍ[.

16. (300)- Ebu Dâvud'dan gelen bir başka rivayette şöye denmiştir:
"Deve ve davarın sütünü memesinde bekletmeyin. Kim böyle (memede sütü bekletilmiş) bir hayvanı satın alırsa, sağdıktan sonra muhayyerdir: Memnun kalırsa hayvanı alıkor, memnun kalmazsa hayvanı iâde eder ve (sağdığı süte karşılık olmak üzere) bir sâ hurma verir."[179]

-17- وعن ابن عباس رضى اللّه عنهما قال: قال رَسُولُ اللّهِ #: [تَسْتَقْبِلُوا السُّوقَ، وَ َتُحَفِّلُوا، وَ يَنْفُقْ بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ[. أخرجه الترمذى وصححه .

17. (301)- İbnu Abbas (radıyallahu anh) anlatıyor: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Pazara gitmekte olan malı önceden karşılamayın. Hayvanların sütünü memelerinde (günlence bekleterek) biriktirmeyin. Bir birinize karşı (müşteriyi kızıştırmak için alıcı olmadığınız halde, yüksek fiyat vererek) malın değerini artırmayın."[180]

-18- وعن عبداللّه بن عمرو بن العاص رضى اللّه عنهما قال: قال رسُولُ اللّهِ #: [َ يَحِلُّ سَلَفٌ وَبَيْعٌ، وَ شَرْطانِ في بَيْعٍ، وَ رِبْحُ مَا لَمْ يَضْمَنْ، وَ تَبِعْ مَا لَيْسَ عِنْدَكَ[. أخرجه أصحابُ السنن

وصححه الترمذى .

18. (302)- Abdullah İbnu Amri'bni'l-Âs (radıyallahu anh) hazretleri anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurdular:

"Hem veresiye hem satış helâl olmaz. Bir satışta iki şart da helâl değildir. Zimmette olmayanın kârı yoktur. Yanında bulunmayan malın satışı yoktur."[181]

AÇIKLAMA:

Hadiste geçen birkaç tâbir ayrı ayrı açıklanmaya muhtaç.

1- Hem veresiye hem satış şöyle olur: Kişi, bir malı, veresiye olduğu için normal fiyatından yüksek almak istiyor. Ancak nazarında bu caiz olmadığı için şöyle bir hileye başvuruyor: Malın bedelini satıcıdan borç alıyor ve satıcıya, malın bedeli olarak peşin veriyor.

2- "İki şart" tabiri farklı tefsirlere yol açmıştır: Bazıları: "Bu, kişinin bir mal için; "Peşin olunca şu fiyata, veresiye olunca şu fiyata satıyorum" demesidir" demiştir. Bazıları: "Bu satıcının müşteriye "Bu malı satmayacaksın, hibe etmeyeceksin" şartını koşmasıdır" demiştir. Bazıları da; "Satıcının "falanca malı bana şu fiyata satman şartıyla bu malı sana satıyorum" demesidir" demişlerdir.

3- "Zimmette olmayanın kârı yoktur" ifâdesi ile: "Mâlik olmadığın mal, yani gasbedilmiş mal kastediliyor, zîra, böyle bir mal gasbedenin mülkü değildir. Bu çeşit bir malı satarak kâr etse bu ona haramdır" denmiştir. Bu tâbiri şöyle de izah etmişlerdir: "Zimmette olmayan mal, satın alınıp da henüz kabzedilmeyen maldır. Zira henüz kabzetmediği mal müşterinin zimmetinde değildir. Sözgelimi mal kabızdan önce telef olsa, satıcının malından telef olur."

4- Yanında bulunmayan mal'la, satış ânında satıcının yanında bulunmayan mal kastedilmiştir. Bu yasaklanmıştır, çünkü aldatma vardır. Kaçmış kölenin, bağından boşanıp giden devenin satışı gibi; kişinin zimmetinde olmayan mallar da buraya girer: Satın aldığı birşeyi daha kabzetmeden satması gibi, keza kişinin bir başkasının malını, mal sâhibinin rızasına tâlik ederek satması da buraya girer. Bu mal ne yanındadır, ne de mülküdür. Mal sâhibinin râzı olup olmayacağı ise meçhuldur. Bu sebeple Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hepsini yasaklamıştır.[182]

-19- وعن جابر رضى اللّه عنه قال:]نَهى رسُولُ اللّهِ # عن بَيْعِ الصُّبْرَةِ مِنَ التَّمْرِ َ تُعْلَمُ مَكيلَتُهَا بالكَيْلِ المُسَمَّى مِنَ التَّمْرِ[. أخرجه مسلم والنسائى .

19. (303)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) miktarı bilinmeyen kuru hurma yığınını, miktarı belli kuru hurma ile satmayı yasakladı.[183]

AÇIKLAMA:

Aynı cinsten iki şey misli misline değiştirilebilir. Biri fazla olduğu takdirde bu riba muamelesine girer ve haramdır. Hadislerde sarih olarak hurmanın bu çeşit alım-satımı haram kılınmıştır. Miktarı belli olmayanla miktarı belli olanın alım-satımında belli olmayanın daha çok olduğuna hükmedilir. Böylece eşitlik ortadan kalkar, dolayısıyla bu alışveriş muâmelesi ribaya girer. [184]

-20- وفي أخرى للنسائى] تُبَاعُ الصُّبْرَةُ مِنَ الطعام بِالصُّبْرَةِ مِنَ الطّعامِ، وَ الصُّبْرَةُ مِنَ الطّعَامِ بِالكَيْلِ المُسَمَّى مِنَ الطّعَامِ[.

20. (304)- Nesâî'nin bir diğer rivayetinde şöyle denmiştir: "Yiyecek yığını, yiyecek yığını mukabilinde satılmaz. Yiyecek yığını, miktarı belli yiyecek mukabilinde satılmaz."[185]

AÇIKLAMA:

Yukarıda geçti.[186]

-21- وعن أبى أيُّوبَ رضى اللّه عنه قال:]سَمِعْتُ رسُولَ اللّهِ # يَقُولُ: مَنْ فَرَّقَ بينَ والِدَةٍ وَوَلَدِهَا فرَّقَ اللّهُ بَينَهُ وبينَ أحِبَّتِهِ يومَ

القِيامَةِ]. أخرجه الترمذى .

21. (305)- Ebu Eyyûb (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı dinledim, diyordu ki:
"Kim çocuğuyla annesi arasını ayırırsa kıyamet günü Allah (celle celâluhu) sevdikleriyle onun arasını ayırır."[187]

AÇIKLAMA:

Bu yasak cariyelerle ilgilidir. Cariyeyi birine, çocuğunu bir başkasına satarak, anne ile çocuğunu ayırmayı Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) yasaklamıştır. Müteâkib hadislerde görüleceği üzere bunun başka örnekleri de mevcuttur. Bu çeşit yasakların, çocuğun terbiyesini ilgilendiren mülahazalardan kaynaklandığı 307 numaralı hadisin sonuna koyacağımız açıklamadan anlaşılacaktır.[188]

22- وعن عليّ رضى اللّه عنه قال:]أنُّه فرّق بَيْنَ وَالِدَةٍ وَوَلَدِهَا فَنَهاهُ رسُولُ اللّهِ # عن ذلكَ، وردَّ البَيْعَ]. أخرجه أبو داود .

22. (306)- Hz. Ali (radıyallahu anh)'nin anlattığına göre, "(Satış sebebiyle cariye bir) anne ile çocuğunun arasını ayırmıştı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bunu yasakladı ve satışı bozdu."[189]

23- وعن علي رضى اللّه عنه قال:]وَهَبَ لِى رسُولُ اللّهِ # غُمَيْنِ أخَوَيْنِ، فَبِعْتُ أحَدَهُمَا. فقال لِى رسُولُ اللّهِ #: مَا فَعَلَ غُمَاكَ؟ فأخْبَرْتُهُ فقال لِى: لِى رُدَّهُ رُدَّهُ]. أخرجه الترمذى .

23. (307)- Hz. Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bana, kardeş iki köle hediye etti. Bunlardan birini sattım. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir ara sordu:

"Köleler ne yapıyorlar?" Ben durumu söyledim. Bunun üzerine bana:

"Satışı boz, satışı boz" buyurdu."[190]

AÇIKLAMA:

Son üç rivayette, gerek anne ile evladın ve gerekse kardeşlerin aralarının açılması ile ilgili yasak daha ziyade terbiyevî mülâhazalarla konulmuştur. Çünkü çocuğun terbiyesinde annenin varlığı ve ailevî ortam son derece ehemmiyetli bir husustur. Dinimizin terbiyeye atfettiği ehemmiyetin sonucu olarak, terbiye açısından mühim olan anne ve âile unsurları bir kısım kesin tedbirlerle korunma altına alınmıştır. Yukarıdaki rivayetlerde bunu görmek mümkündür.Biz burada yeri gelmişken, esasını yukarıdaki rivayetlerden alan, İslâm'ın hidâne ile alâkalı teşriatını birazcık açıklığa kavuşturmaya çalışacağız.[191]

HİDÂNE NEDİR, BU HAK KİMEDİR?

Hidâne, fukahanın târifine göre "Kız veya erkek çocukların veya kendi işlerinde müstakil olmayan gayr-i mümeyyiz mâtuhların muhafazasına bakmak, onların menfaatlerini mûcip hususları deruhte etmek, ezâ ve zarar verecek şeylerden korumak, hayatın icabâtını hakkı ile göğüsleyebilmeleri için bedenî, rûhî ve aklî terbiyeleri ile meşgul olmak ve mesûliyetlerini duyurmaktır." Bu devre normal olarak, erkeklerde 7-9, kızlarda 9-11 yaşları arasıdır. Çocuk, yemede, içmede, giyinmede, taharet ve yıkanmada kadına müstağnî duruma gelince bu devre sona erer. Kız çocuğu için, hayız yaşına gelince sona erer.
Çocuğun yetişmesinde birinci derecede muhtaç olduğu şey şefkat olması hasebiyle anne ve babanın boşanmaları veya bunlardan birinin veya her ikisinin de ölümleri hâlinde çocuğa bakmaya kimin daha çok layık ve hak sâhibi olduğu meselesi mühim bir husustur. Normal olarak annenin bu işe daha layık olduğu kabul edile gelmiştir. Çocuk Hakları Beyannamesi'nin 6. maddesinde de: "küçük çocuk istisnâî durumlar dışında, anasından ayrılmamalıdır" denmektedir.
Sünnet de annenin babaya nazaran daha şefkatli olduğunu ifade eder. Bu sebeple henüz büluğ çağına ermeyen bir çocuğun annesinden ayrılmaması, bir esâs olarak vazedilmiştir. "Allah anne ile çocuğunun arasını açanı kıyamet günü sevdiklerinden ayrı tutar." Hatta anne köle bile olsa satış sonucu ikisinin ayrılması yasaklanmıştır. Câfer İbnu Muhammed babasından şunu nakleder: "Hz. Peygamber'e esirler getirildiği zaman onları saf hâline koyar, sonra karşılarına geçip bakardı. Eğer ağlayan bir kadın görürse niye ağladığını sorardı. Kadın çocuğunun satıldığını söyleyecek olursa (akit bozulur) çocuğu kendisine iâde edilirdi." Râvî buna bir de Ebû Üseyd es-Sa'ıdî ile ilgili bir misâl verir.
Ebû Dâvud'un bir tahricinde, Hz. Ali'nin satış sonucu köle anne ile çocuğunu ayırdığını, fakat durumundan haberdâr olan Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bunu yasaklayarak satış aktini iptal ettiğini öğreniyoruz. Bu hususa gereken titizliği Hz. Ömer de göstermiş, civardaki sorumlulara mektuplar yazarak uyarmalarda bulunmuştur. Abdullah İbnu Ferrûh babasından şunu nakleder: "Ömer İbnu'l-Hattab bize: "Ne kardeşlerin, ne de anne ve evladlarının arasını satışla açmayın" diye yazdı." Kaynağımız, Hz. Ömer'in aynı muhtevada Nâfi İbnu Abdi'l-Hâris'e de yazdığını kaydeder.
Münâvî, "satış, hibe vs. yollarla anne ile evladın arasını açmanın; Şâfiî, Ebû Hanîfe ve Mâlik nezdinde şiddetli haram olduğunu, ancak Şâfiî'nin "temyiz yaşından önce", Ebû Hanîfe'nin de "Büluğ yaşından önce" şartını koştuklarını" kaydeder.

Bu husustaki yasak sâdece anne ile evlâdın değil, baba ile evladın ve kardeşlerin arasının açılmasına da şâmildir. Ancak anne hususu, te'kîdle ifâde edilmiştir. Nitekim Saîd İbnu Mansur'un bir tahricinde Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) ayrı ayrı satılan iki kız kardeşin satış aktini iptâl etmiştir.
Çocuğu annenin terbiyesi bir esâs olmakla berâber, boşanma hâlinde çocuğa sâhib olma husûsunda anne ile baba arasındaki ihtilaf, kezâ çeşitli durumlarda anne ile amca, baba ile anne-annesi vs. arasında çıkacak ihtilâflar, karşımıza farklı meseleler ve çözüm yolları çıkarmaktadır. Bu hûsusta sünnette çeşitli misâllere rastlamaktayız.

1- Çocuk temyiz yaşından küçükse; tekrâr evlenmedikçe anne ehaktır:
Abdullah İbnu Amr'ın rivayetinde; bir kadın gelerek:
"Yâ Rasûlallâh, ben şu oğlumu karnımda taşıdım, göğsümden emdirdim, kucağımda korudum. Şimdi babası beni boşadı ve bunu elimden almak istiyor" der. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):

"Evlenmediğin müddetçe çocuk senin hakkın" cevabını verir. Kezâ Hz. Ebû Bekir de, Hz. Ömer'in boşamış olduğu karısından doğan oğlu Âsım için: "Annesi evlenmediği müddetçe oğluna daha lâyıktır. Zira o (anne), daha şefkatli, daha lütûfkâr, daha merhametli, çocuğa da düşkün, daha re'fet sâhibidir" demiştir.
Annenin şefkatine muhtâc olduğu devrede, hidâne işinin anneye terettüp edeceği hususunda âlimler ittifak etmiş durumdadır. Fakihler hidâne meselesinde çocuğun anneye âit olduğu devreyi: "Çocuğun; yeme, içme ve istincâ işlerinde annesine muhtaç olmaktan çıktığı, bu işleri kendi kendine yapmaya başladığı zaman" olarak tavsif ve tahdid ederler ve bunun 7-8 yaşlarına tekâbül ettiğini söylerler, ayrıca, kız çocuklarının hayız oluncaya kadar anneye muhtaç olduklarını belirtirler.

2- Çocuk temyiz yaşında ise: Muhayyerlik.
Boşanma durumunda çocuk hususunda ihtilâfa düşen bir anne ile baba Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e mürâcaat ederler. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) ikisini yan yana oturtup *"Ey çocuk işte baban, işte annen hangisini istersen ona git"* der, ikisinden birini seçmeyi çocuğa bırakır.
İbnu Abbas'ın rivayetinde Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer'in oğlu Âsım'ın annesine hükmederken: "O, büyüyüp kendisi için seçinceye kadar annesinin kokusu, harâreti ve yatağı, ona senden daha hayırlıdır" dediğini ve Hz. Ömer'in hiç bir itirazî kelâmda bulunmadığını, Ammâretu'bnu Rabî'a'nın rivayetinde ise yine amca ile anne arasında çocuğun (ki 7 veyâ 8 yaşındadır) Hz. Ali tarafından muhayyer bırakıldığını, küçük kardeşi için de Hz. Ali'nin: "Bu da aynı yaşa

gelseydi onu da muhayyer bırakırdım" dediğini, Abdurrahman İbnu Ganem'in rivayetinde ise henüz konuşma safhasında olmayan bir çocuk için Hz. Ömer'in: "Lisanı açılıp kendisi seçecek yaşa gelinceye kadar annesi ile berâberdir" hükmünü verdiğini görmekteyiz. Bütün bu misâller küçük çocuğun behemahal annesinin emânetinde olacağı, temyiz ve konuşma hâlinde tahyir (yâni muhayyer bırakılma) meselesinin araya gireceği hükmünü ifade ederler.
Ancak şunu belirtmek gerekiyor: Temyiz yaşına ulaşan bir çocuğun tahyîri (anne, baba, asabe veya zevi'l-erhâm'dan birini seçmede serbest bırkılması) bir kısım fukaha nazarında ihtilaf konusu olmuştur. Ahmed ve İshâk: "Anne ve baba arasında ihtilâf vâki olunca, yedi yaşındaki çocuk muhayyer bırakılır, daha da küçükse anne ehaktır" demiştir. Tahyîre taraftar olanlara karşı olanlar arasında mutavassıt ve her iki tarafa da hak verir bir görüşe sâhip olan Şureyh: "baba ehak, anne erfak (daha şefkatli)" der ve kendisine babaları ölmüş bir grup siyah çocuk getirildikte: "Muhayyer bırakın, istedikleriyle beraber olsunlar" hükmünü verir. İmam Şâfiî de tahyîri iltizam eder.

3- Tahyiri kabûl etmeyen Hanefî görüşü savunan Tahâvî, Ebû Hüreyre'den gelen ve böyle bir ihtilafı Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in "aranızda kur'a çekin" teklifine babanın itiraz etmesi üzerine çocuğun ihtiyarına mürâcaat ettiğine dair olan rivayete dayanarak çocuğun muhayyer bırakılmasının "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bir kazâsı olmadığı" hükmünü çıkarır ve Kûfeliler'in ekserîsinin de buna kâil olduğunu belirtir. Hükmüne sünnetten başka misâller de getirerek Hamza'nın kızıyla ilgili hadiste de asebeden birini seçmede çocuğun serbest bırakılmayışını, karısı Müslüman olmayan kocanın dâvasında, karıyla kocanın, "çocuğun muhayyer bırakılması" teklifini kabul etmelerinden sonra tahyire tevessül edildiğini bildiren Abdülhamîd İbnu Selemeti'l-Ensarî ve Râfi İbnu Sinan'dan gelen rivayetleri de delil olarak zikreder. Hanefî fukahasından el-Kâsânî "Oğlan çocuğu temyîz yaşına ulaşıp yeme, içme, giyinme gibi işlerinde istiğnâya ulaşsa bile yine de annesine değil, babasına teslimi gerektiğini, zira alması gereken erkeklere âit ahlâk ve âdabı babasından alabileceğini, annesine verildiği takdirde kadınlara âit ahlâk ve âdabı alarak kadınlaşacağını kaydeder. Bu mahzur kız çocuğu için söz konusu olmayacağından başka, kadınlığa ait terbiyeyi alması için annesine teslim edileceğini de ayrıca ilâve eder.
Çocuğun tahyirine karşı çıkan Hanefî görüş bir de şu mülâhazayı ileri sürer: "Çocuğun seçmeye bırakılmasında hikmet yoktur. Çünkü ona hevâsı galebe çaldığı için hazır lezzet nerede varsa oraya meyleder. Bu ise tembellik, havaîlik, mektep ve terbiye-i nefisten kaçmakta, dinî bilgileri alma zahmetine

girmemektedir. Binnetîce ebeveynden en kötüsünü seçer. O da kendisini ihmâl eden, terbiyesi için titiz davranmayandır." Ayrıca tahyire kâil olanların dayandıkları hadiste mevzubahis olan çocuğun büluğ yaşına ulaştığını da göstererek tahyîrin ancak büluğdan sonra câiz olduğunu söylerler.
Esasen temyiz yaşına basmış çocuğun terbiyesinde babanın ehemmiyetini de gözden uzak tutmak istemeyen tahyîr taraftarları: "Eğer çocuk anneyi seçmişse, sırf buna dayanarak onu ihmâli gerekmez, te'dib ve tâlimleriyle ister bizzat, ister bil vâsıta ilgilenir, ihtiyaçlarını te'min eder" demektedirler.
Son olarak şunu da belirtelim ki tahyire kâil olanlar, bunu tarafeynin hidâne şartlarını (İslâm, hürriyet, akl, adâlet, aynı yerde ikamet gibi) eşit olarak ihraz etmeleri hâlinde câiz görürler. Bir taraf bu vasıtalardan birini kaybederse hidâne hakkını da kaybeder. Çocuğun hangi hususlarda ebeveynden birine tâbi olacağı meselesinde umumî kaide şudur: "Hürlük veya kölelikte anneye, neseb ve tesmiyede babaya, dinde ise, en hayırlı olana tâbi olur."

4- Anne tarafının baba tarafına takdimi: Hz. Ali (radıyallahu anh)'nin rivayetine göre umre yapıldıktan sonra Mekke'den ayrılırken Hz. Hamza'nın kızı, "amca, amca!" diyerek peşlerine düşer. (İbnu Abbas'ın rivayetinde, kendisini götürmeleri için ayrı ayrı görmüş olduğu) Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), Zeyd İbnu Hârise ve Ca'fer, Kureyş ile yapılan anlaşmaya uyarak talebe müsbet cevap vermezler. Hz. Ali elinden tutar ve yeğenine sâhip çıkar. Ancak Hz. Ca'fer:
"Onu ben alacağım, amcamın kızıdır, üstelik teyzesi de nikâhım altındadır, teyze anne gibidir, onu almakta ben daha çok hak sâhibiyim" der. Ali de:
"Hayır ben daha çok hak sâhibiyim, zira amcamın kızıdır ve yanımda da Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kızı vardır, o bana ehaktır" der. Hz. Zeyd de:
"Ben daha ziyade hak sahibiyim, kardeşimin kızıdır..." der. Aralarında nizâ ederler. Bunun üzerine Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) çıkar ve Ca'fer lehine hükmederek:

"Böylece teyzesinin yanında olur, teyze anne demektir" der.

Çeşitli vecihleri muvacehesinde farklı mülâhazalara, yorumlara sebep olan bu hâdiseden, "Hidâne meselesinde teyzenin halaya mukaddem olduğu (....), anne cihetinden gelen akrabaların, baba cihetinden gelen akrabalara takdim edileceği hükmü çıkarılmıştır.
Hidâne husûsunda teyzenin takdim edileceğini te'yid eden başka rivayetlere de rastlanır. Keza Ebû'l-Velîd gelen rivayette, anne ile amca arasında çıkan bir

ihtilafta Hz. Ömer'in çocuğa: "Annenin darlığı amcanın bolluğundan senin için daha hayırlıdır" demiştir.
Hidâne için İslâm, akl, büluğ, (terbiyye) kudret, emânet (fâsık olmamak), hürriyet, evlenmemiş olmak gibi şartlar koşan fukaha bu hususta, sünnette vâki olan -ki kısmen yukarıda zikrettik- ahbârı nazar-ı itibara alarak, hidâneye ehak olanları sırayla şöyle tesbit etmiştir:

1- Anne.

2- Annenin annesi.

3- Babanın annesi.

4- Ana baba bir kız kardeş.

5- Anne bir kız kardeş.

6- Baba bir kız kardeş.

7- Ana baba bir kız kardeşin kızı.

8- Anne bir kız kardeşin kızı.

9- Anne baba bir teyze.

10- Anne bir teyze.

11- Baba bir teyze.

12- Baba bir kız kardeşin kızı.

13- Anne baba bir erkek kardeşin kızı.

14- Anne bir erkek kardeşin kızı.

15- Baba bir erkek kardeşin kızı.

16- Anne baba bir hala.

17- Anne bir hala.

18- Baba bir hala.

19- Annenin teyzesi.

20- Babanın teyzesi.

21- Annenin halası.

22- Babanın halası.

Her durumda anne baba bir olanlar takdim edilir. Bu mehârim arasında çocuk

için kadın akraba yoksa veya olmakla beraber hidâne için ehil değilse, hidâne irsteki tertibe göre erkek tarafı mehâriminden olan asebâta intikâl eder.
Eğer ricâl-i mehâriminden gelen asabe arasında kimse bulunmaz veya bulunmasına rağmen hidâne için ehil olmazsa, hidâne hakkı asabeden olmayan erkek mehârime intikal eder. Hidâne hususunda böyle bir tertib ortaya konmuştur. Zîra çocuğun hidânesi, ihmâli imkânsız bir keyfiyettir. Bu işe en elyak olanı da akrabasıdır. Akrabanın da biri diğerinden evlâdır. Çocuğa bakacak hiçbir akraba bulunmazsa çocuğun hidânesi için uygun olanı tâyin etme vazifesi hâkime terettüp eder.[192]

DÖRDÜNCÜ BAB

RİBA (FÂİZ) HAKKINDA

(Bu babda iki fasıl vardır)

BİRİNCİ FASIL

RİBÂNIN ZEMMİNE DAİR

*

İKİNCİ FASIL

RİBÂ İLE İLGİLİ HÜKÜMLER

BİRİNCİ FASIL

RİBANIN ZEMMİNE DAİRDİR

-1- عن ابن مسعود رضى اللّه عنه قال:]لَعَنَ رسُولُ اللّهِ # آكِلَ الرِّبَا وَمُوكِلَهُ[. أخرجه مسلم وأبو داود والترمذى، وزاد ا‘خيران: وشَاهِدَيْهِ وَكاتِبَهُ .

1. (308)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ribâyı (fâizi) yiyene de, yedirene de lânet etti."
Ebu Davud ve Tirmizî'nin rivayetlerinde şu ziyade vardır: "(Fâiz muâmelesine) şâhitlik edenlere de bu muâmeleyi yazana da..."[193]

AÇIKLAMA:

Ribâ lügat olarak ziyade, artma demektir. Istılahta ribâ, bir cinsten olan iki bedelden birine yapılan karşılıksız ziyadedir. Dilimizde buna fâiz de denir. Ribâ muâmelesi dinimizin şiddetli yasaklarındandır, büyük günahlara girer. Dinimiz şüpheli şeylerden kaçınmayı mendub addettiği halde faiz şüphesi olan şeylerden kaçmayı vâcib kılmıştır.
Hadiste, ribâ muamelesine bulaşan herkes ilâhî tehdide maruz kılınmıştır. Sadece almak veya vermek değil, bu muâmeleye kâtiplik, şâhidlik yapmak da yasaklanmaktadır. Hanefîler'den İmam-ı Âzam'la İmam Muhammed'e göre, dâr-ı harpte yaşayan bir harbî yani gayr-ı müslim ile, Müslüman arasında ribâ muâmelesi câizdir. Kumar da böyledir. Yalnız bir şartla ki; o da Müslüman'ın kazanmasının garanti olması lâzım. İmam Ebu Yusuf ise bunu kabûl etmez.
Hadisten, batıla yardımın haram olduğu hükmü de çıkarılmıştır.[194]

-2- وعن أبى هريرة رضى اللّه عنه قال:]قالَ رسُولُ اللّهِ #: لَيَأتِيَنَّ على الناسِ زَمانٌ يَبْقَى أحَدٌ إ ّ أكَلَ الرِّبَا، فَمَنْ لَمْ يَأكُلْهُ أصَابَهُ مِنْ بُخَارِهِ[. وفي رواية: مِنْ غُبَارِهِ. أخرجه أبو داود والنسائى .

1. (309)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"İnsanlar öyle bir devre ulaşacak ki, o zamanda ribâ yemeyen kalmayacak. Öyle ki, (doğrudan) yemeyene buharı ulaşacak."
Bir rivayette *"...tozu ulaşacak"* denir.[195]

AÇIKLAMA:

Ribâ'dan buharın ulaşması, ribâ muâmelesine şâhidlik, kâtiplik yapmak veya ribâ yoluyla elde edilen kazançtan verilen ziyafetten yemek, böyle bir kazançla satın alınan hediyeyi kabul etmek.. gibi değişik şekillerde olabileceği belirtilmiştir. Bu durumda, Aliyyu'l-Kâri'ye göre, hadis şu mânayı ifade eder: "Öyle bir zaman olacak ki, bu devrede kişi, bilfarz, hakikî fâizden kaçınsa bile, dolaylı şekilde gelecek fâiz bulaşmalarından kendini kurtaramayacaktır."
Bu hadis nokta-i nazarından, muâmelâtının esası fâize dayanan banka dâhil, bütün benzer müesseseler mevzuunda mümin Müslümanlar'ın dikkatli olmaları gerekir. Şu veya bu mülâhaza ve gerekçelerle, bulaşmak zorunda kalınan veya bulaşmak zorunda kalındığı zanniyle bulaşma şıkkı tercih edilen "fâiz"li muamelelere, hiçbir surette kesin bir ifade ile "fâiz değildir" veya "câizdir" diye fetva vermemek gerekir. Fetva, büyük mesûliyet işidir. Dâima ihtiyat şıkkını tercih etmek en muvafıkıdır. Daha öcne de temas ettiğimiz, İslâm ulemasının ittifakla benimsediği umumî bir prensip mevcuttur: "Bir meselede helâl ve haram ihtimali beraberce var ve fakat birini tercihe karine yok ise, ihtiyaten haram olma şıkkı esas alınır. Yani şüpheli şeylerden kaçmak esastır. Binâenaleyh, fâiz şüphesi olan muamelelerin "fâiz olduğunu" esas alıp, kaçınmaya çalışmalı, kaçınamıyor isek tevbe ve istiğfarı elden bırakmamalıyız. Her hâl u kârda "haram değil" diye fetva vermekten zinhar kaçınmalıyız, bu ebedî hayatımızı mahvedecek bir hata olur.
Bütün ihtilallerin, ictimâî fesadların, huzursuzlukların, ahlâksızlıkların temelinde "sen çalış ben yiyeyim" düşüncesinin yattığını, bunu da ribânın besledğini söyleyen Bediüzzaman, muâmelâtının esası fâiz olan bankalar için şunu söyler:
"Ribâ atalet verir, şevk-i sa'yi söndürür. Ribânın kapıları hem de onun kapları olan bu bankaların her dem nef'i ise (yani faydası), beşerin en fena kısmınadır; onlar da gâvurlardır. Gâvurlardaki nef'i en fena kısmınadır: Onlar da zâlimler. Her dem zâlimlerdeki nef'i (faydası, zâlimlerin) en fena kısmınadır: Onlar da

sefihlerdir. Âlem-i İslâm'a bir zararı mutlaktır..", "Kur'an'ın adâleti bâb-ı âlemde durup ribâya der: "Yasaktır! Hakkın yoktur; dönmeli!", Dinlemedi bu emri, beşer yedi bir sille. Müdhişini yemeden bu emri dinlemeli.
"Kur'ân'ın yasakladığı ribâ şüphesi olan muamelelere, fetva vermemenin meşrûiyeti hususunda münâkaşayı devam ettirmenin şu dünyevî faydası da gözden ırak tutulmamalıdır: Bu meselede vicdanen huzursuz olan mü'min, vicdanını huzura kavuşturacak müessese arayacak, nazariyat geliştirecek, maddî teşebbüste bulunacak, bu vâdide öncülük edenleri destekleyecektir. Bir kelime ile İslâmî tarzın arayışını devam ettirecektir. Karşısına çıkan iki müesseseden ribâ endişesi daha az olan öbürünü tercih edecektir. Allah'a binler hamd, mü'minler fâiz mevzuunda bugüne kadar ihtiyat tavırlarını koruyabilmişler ve son zamanlarda kâr ve zarar ortaklığına dayanan yeni banka modellerinin fiiliyata geçmesine zemin hazırlamışlardır.

Bu çeşit müesseselerin daha da gelişeceğini ümitle bekleyebiliriz.[196]

-3- وعن عمرو بن ا'حوص رضى اللّه عنه قال:]سَمِعْتُ رسولَ اللّهِ # يقولُ في حَجَّةِ الَوداعِ: أَ إنَّ كُلَّ رِباً منَ رِبَا الجاهِلِيَّةِ مَوْضُوعٌ. لَكُمْ رُؤُسُ أمْوَالِكُمْ َ تَظْلِمُونَ وَ َ تُظْلَمُونَ. أَ وإنَّ كلَّ دم منْ دِمَاءِ الجاهليةِ مَوْضُوعٌ، وأوَّلُ دَم أضَعُهُ دَمُ الحارِثِ بنِ عبدِ المُطَّلِبِ، وكان مُسْتَرْضَعاً في بَنِي لَيْثٍ فَقَتَلَتْهُ هُذَيْلٌ: اللَّهُمَّ قدْ بَلَّغْتُ. قالوا: نَعَمْ ثثَ مراتٍ. قال: اللَّهُمَّ اشْهَدْ ثثَ مراتٍ[. أخرجه أبو داود. قال الخطابى: هكذا رواه أبو داود. دَمُ الحَارِثِ ابنِ عبدِالمُطّلب: وَإنما
هُوَ دَمُ رَبِيعَةَ بنِ الحَارِثِ بنِ عبدِالمُطَّلِبِ في سَائِرِ الرواياتِ .

1. (310)- Amr İbnu'l-Ahvas (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'i Veda Haccı sırasında dinledim, şöyle diyordu:
"Haberiniz olsun, câhiliye devrindeki bütün ribâlar kaldırılmıştır, ödenmeyecektir. Sadece verdiğiniz ana parayı alacaksınız. Böylece ne zulmetmiş olacaksınız ne de zulme uğramış olacaksınız. Haberiniz olsun cahiliye

devrindeki bütün kan dâvaları kaldırılmıştır. Kaldırdığım ilk kan dâvası da el-Hâris İbnu Abdilmuttalib'in kan dâvasıdır." Bu kimse, Benû Leys'te süt anadaydı. Hüzeyl onu öldürmüştü. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Yâ rabbi tebliğ ettim mi?" dedi. Cemaat:

"Evet tebliğ ettin" dediler ve üç kere tekrarladılar. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Ya Rabbi şahid ol!" dedi ve üç kere tekrar etti."

Hattâbî der ki: "Ebu Davûd, hadisi şu şekilde, yani "Haris İbnu Abdilmuttalib'in kan dâvası..." diye rivayet etmiştir. Halbuki diğer kitaplarda: Rebî'a İbnu'l-Haris İbni Abdilmuttalib'in kan dâvası şeklinde rivayet edilmiştir.[197]

AÇIKLAMA:

Bu hadis Veda Haccı ile ilgili olarak diğer bazı hadis kitaplarında da rivayet edilmiştir: (Müslim, Hac 147; Tirmizî, Tefsir, Tevbe 2; İbnu Mâce, Menâsik (76, 84). Burada öldürülen Rebî'a olmayıp İbnu Rebî' İbni'l-Hâris İbni Abdilmuttalib'tir. Küçük yaşta evlerin arasında emeklerken, Benî Sa'd'la Beni Leys İbnu Bekr arasında cereyaneden bir savaş sırasında atılan bir taşın isabeti sonucu ölmüştür. Rebî'a, İbnu'l-Hâris Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in ashâbındandır, rivayette de bulunmuştur. Hz. Ömer'in hilâfeti sırasında rahmet-i Rahman'a kavuşmuştur (radıyallahu anh). [198]

İKİNCİ FASIL

RİBÂ İLE İLGİLİ HÜKÜMLER

-1- عن عمر بن الخطاب رضى اللّه عنه قال:]قال رسول اللّه #: الذَّهَبُ بالذَّهَبِ رباً إ اًّ هَاءَ وَهَاءَ، وَالْبُرُّ بالْبُرِّ رِباً إ اًّ هَاءَ وَهَاءَ، وَالشَّعِيرُ بِالشَّعِيرِ رباً إ اًّ هَاءَ وَهَاءَ، وَالتَّمْرُ بالتَّمْرِ رِباً إ اًّ هَاءَ وَهَاءَ[. أخرجه الستة، وهذا لفظ الشيخين، وللبخارى في رواية.]الْوَرِقُ بالْوَرِقِ، والذَّهَبُ بالذَّهَبِ[.

1. (311)- Ömer İbnu'l-Hattâb (radıyallahu anh) anlatıyor: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: *"Altın altınla peşin olmazsa ribâdır. Buğday buğdayla peşin satılmazsa ribâdır. Arpa arpayla peşin satılmazsa ribâdır. Kuru hurma kuru hurmayla peşin satılmazsa ribâdır."*
Yukarıdaki metin Sahiheyn'in metnidir. Buhârî'nin bir rivayetinde, "verik (yani basılmış dirhem) verikle, altın altınla..." şeklinde gelmiştir.[199]

-2- وعن أبى سعيد رضى اللّه عنه قال:]كُنَّا نُرْزَقُ تَمْرَ الجَمْعِ علَى عَهْدِ رسُولِ اللّهِ # وَهُوَ الخَلِطُ منَ التَّمْرِ فَكُنَّا نَبِيعُ صَاعَيْنِ بِصَاعٍ فَبَلَغَ ذلكَ رسُولَ اللّهِ # فقَالَ: صَاعَيْنِ تَمْراً بِصَاعٍ، وَ صَاعَيْنِ حِنْطَةً بِصَاعٍ، وَ دِرْهَمَيْنِ بِدِرْهَمٍ[. أخرجه الستة ا إ أبا داود.

2. (312)- Ebu Saîd (radıyallahu anh) anlatıyor: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında bize bayağı hurma veriliyordu. Bu muhtelif cins kuru hurmanın bir karışımı idi. Bu bayağı hurmanın iki ölçeğini bir ölçek iyi hurma mukabilinde satıyorduk. Bu tarz Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in kulağına ulaşınca şöyle buyurdu: *"İki ölçek hurmaya bir ölçek hurma, iki ölçek buğdaya bir ölçek buğday iki dirheme bir dirhem olmaz."*[200]

-3- وفي رواية]جاء بِلَ رضى الله عنه إلى رسولِ اللهِ # بِتَمْرٍ بَرْنِيٍّ فقال له مِنْ أيْنَ هذاَ؟ فقال: كانَ عِنْدَنَا تَمْرٌ رَدِئٌ فَبِعْتُ منه صَاعَيْنِ بِصَاعٍ لِمَطعِمِ النَّبىِّ #، فقال: عند ذلك أوَّهْ عَينُ الرِّبَا، أوّه، عَيْنُ الرِّبَاَ، عَيْنُ اَلرِّبَا، َتَفْعَلْ وَلَكِنْ إذَا أرَدْتَ أنْ تَشْتَرِىَ فَبِعِ التَّمْرَ بَيعاً آخَرَ ثمَّ اشْتَر بِهِ[.

3. (313)- Bir rivayette de şöyle gelmiştir: "Hz. Bilâl (radıyallahu anh), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a (iyi cins bir hurma olan) bernî hurması getirmişti.

"Bu nereden?" diye sordu. Bilâl (radıyallahu anh):

"Bizde âdi hurma vardı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yemesi için ondan iki ölçek vererek bundan bir ölçek satın aldık", dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):

"Eyvah! Bu ribânın ta kendisi, eyvah bu ribânın ta kendisi, sakın öyle yapma. Şayet iyi hurma satın almak istersen elindekini ayrıca sat. Sonra onun parasıyla iyi hurmayı satın al" dedi.[201]

-4- وفي رواية للشيخين:]الدِّينارُ بالدِّينار، والدِّرْهَمُ بالدِّرْهَم مِثْلٌ بِمثْل فَمَنْ زَادَ أوِ ازْدَادَ فقَدْ أرْبَى[. وقال رَاوِيه فَقُلْتُ: إنَّ ابن عباسٍ يقُولهُ فقالَ أبو سعيدٍ: سَألْتُهُ فقلتُ : سَمِعْتَهُ مِنْ رَسُول اللّه #، أوْ رَجَدْتهُ في كتابِ اللّهِ تعالى؟ فقالِ: كُلُّ ذلك أقُولُ، وأنْتُمْ أعْلَمُ بِرَسُولِ اللّهِ # مِنِّى، ولكِنْ أخْبَرَنِي أُسامَةُ بنُ زَيْدٍ رضى اللّه عنهما أنّ رسول اللّه # قال: َرِبَا إَّّ في النِّسِيئَةِ.

4. (314)- Sahîheyn'de yer alan bir rivayette şöyle gelmiştir: *"Dinar dinarla, dirhem dirhemle başa baş misliyle değiştirilmelidir. Kim fazla verir veya fazla alırsa ribâya girmiş olur."*

Hadisi rivayet eden râvî der ki: "Ben dedim ki;

"İbnu Abbas (radıyallahu anh) bunu söylemez. Ebu Saîd der ki:
"İbnu Abbas (radıyallahu anh)'a sordum:
"Sen bunu Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan mı işittin, Kitabullah'ta mı gördün?" Bana şu cevabı verdi:
"Bunun ikisini de söylemiyorum. Siz, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı benden daha iyi tanırsınız. Ancak bana Üsâme İbnu Zeyd (radıyallahu anh) haber verdi ki, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): *"Sadece veresiye satışta ribâ vardır"* buyurmuştur."[202]

AÇIKLAMA:

Hadisin sıhhatinde âlimler ittifak eder. Hz. Üsâme (radıyallahu anh)'nin "Sadece veresiye satışta ribâ vardır" sözü mensuhtur. Âlimler onunla amel edilemeyeceği hususunda ittifak ederler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hayatta iken İbnu Abbas (radıyallahu anh) küçüktü, bu sebeple, "Siz Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı benden daha iyi bilirsiniz" buyurmuştur[203].

-5- وفي أخرى لمسلم:]الذَّهَبُ بِالذَّهَبِ، وَالفِضَّةُ بالفِضَّةِ، والبُرُّ بِالبُرِّ، والشَّعِيرُ بالشَّعِيرِ، والتَّمْرُ بالتَّمْرِ، وَالْمِلْحُ بِالمِلْحِ مِثٌ بِمِثْلٍ يَداً بِيَدٍ، فَمَنْ زَادَ أوِ اسْتَزَادَ فَقَدْ أرْبَى، اŒخِذُ والْمُعْطِى فيهِ سَواَءٌ[. وله عن أبى هريرة في رواية: إ ما اخْتَلَفَتْ ألْوَانُهُ .

5. (315)- Müslim'in bir diğer rivayeti şöyledir: *"Altın altınla, gümüş gümüşle, buğday buğdayla, arpa arpayla, hurma hurma ile, tuz tuzla başbaşa misliyle, peşin olarak satılır. Kim artırır veya artırılmasını taleb ederse ribâya girmiştir. Bu işte alan da veren de birdir."*
Yine Müslim'de Ebû Hüreyre'nin bir rivayetinde *"..cinsleri farklı ise müstesna"* denir.[204]

AÇIKLAMA:

Âlimler yukarıda zikredilen altı çeşit malda ribânın haram olduğunda icmâ

ederler: Altın, gümüş, buğday, arpa, hurma ve tuz. Bunlara ribâ malları da denir. Bu altı kalem eşyadan her biri aynı cinsten eşya ile satılınca fazlalık olmamalı, alışveriş peşin yapılmalıdır.
Bu altı çeşidin dışında kalan eşyaların alıp satılmasında fazlalık haram mıdır? sorusuna âlimler farklı cevaplar verir. Aradaki ihtilaf, bu altı çeşit mala konan "haram" hükmünün illetine dayanır. Cumhur aynı illette müşterek olanların haramlığında ittifak ederse de illetin ne olduğunda ihtilaf edilmiştir. Bu noktada, fıkıh kitaplarında on farklı illet üzerinde durulduğu görülür. İmam-ı Âzâm'a göre, illet, cinsle birlikte ölçü, veya cinsle birlikte tartıdır. Öyle ise, hangi çeşit mal olursa olsun ölçü veya tartı ile satılan mallarda ribâ (fazlalık) haramdır. Satışı böyle yapılmayan malların cinsi ne olursa olsun fazlalık (ribâ) haram değildir. Mesela kireç veya alçı gibi yenmeyen mallar mâdemki ölçekle satılmaktadır, fazlalık haramdır, binaenaleyh kireç vererek vasfı değişik bir kireç alacak olsak, bu peşin yapılmalıdır ve miktarları eşit olmalıdır, fazlalık veya vâde araya girerse ribâdır, haramdır. Hadiste geçen ölçü ve tartı ile satılmayan eşyalar yenen cinsten de olsa araya girecek fazlalık haram değildir.
İmam Şâfiî'ye göre, haram kılınmada illet, malın yiyecek olmasıdır, ölçü veya tartı ile satılmasına bakılmaz. Yiyecek olmayan şeylerde yalnız altın ve gümüşte ribâ vardır. Ahmed İbnu Hanbel'in de bu görüşte olduğu söylenmiştir.
İmâm Malik'e göre, illet ekseriyetle yemek için biriktirmektir.
Hadisin, Ebu Hüreyre (radıyallahu anh)'den kaydedilen son fıkrasından sarâhaten belirtildiği üzere, farklı cinsler arasında ribâ olmaz. Yani buğdayla arpanın, altınla gümüşün alınıp satılmasında miktar sözkonusu değildir, ulemâ bu hususta ittifak eder.[205]

6- وفي أخرى عن عُبَادَةَ بنِ الصَّامت]إذَا اخْتَلَفَتْ هَذِهِ ا‘صْنَافُ فَبِيعُوا كَيفَ شِئْتُمْ إذَا كَانَ يَداً بِيَدٍ[. أخرجه الخمسة إ البخارى .

6. (316)- Ubadetu'bnu Sâmit (radıyallahu anh)'ten gelen bir başka rivayette (şu ziyade) ifade edilmiştir: *"...Bu çeşitler farklı olduğu takdirde peşin ise dilediğiniz gibi satın."*[206]

AÇIKLAMA:

315 numaralı hadisle ilgili olarak kaydettiğimiz açıklamaları tamamlamak üzere şunu kaydetmek gerekir: İlletde müşterek olmayan ribâ malları fazlalıkla ve keza veresiye satılabilir. Meselâ altınla buğday, gümüşle arpa bütün ulemanın ittifakıyla bu şekilde satılabilir. Fakat ribâ malları cinsi cinsine olursa biri peşin, diğeri veresiye ve keza biri noksan, diğeri fazla olarak satılamadığı gibi teslim ve tesellüm yapılmadan satış meclisinden ayrılmak da câiz değildir. Satılan malların cinsleri muhtelif olursa, peşin teslim edilmek şartıyla fazlalık câizdir. Meselâ bir ölçek buğday iki ölçek arpa mukabilinde satılabilir.[207]

-7ـ وعن أبى المنهال قال: سَألتُ زيدَ بن أرْقَمَ وَالبَرَاءَ بنَ عازِبٍ عن الصَّرْفِ فقا:]نَهَى رسولَ اللّهِ # عن بيْعِ الذَّهَبِ بالوَرِقِ دَيْناً[. أخرجه الشيخان والنسائى .

7. (317)- Ebu'l-Minhâl anlatıyor: "Zeyd İbnu Erkam ve el-Berâ İbnu Âzib (radıyallahu anh)'e sarf'tan (yani altınla gümüşü cinsi cinsine satmaktan) sordum. İkisi de şu cevabı verdi: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) altının gümüş mukabilinde veresiye satılmasını yasakladı."[208]

-8ـ وعن فضالة بن عبيد رضى اللّه عنه قال:]أُتِىَ النبىُّ # وهو بِخَيْبَرَ بِقدةٍ فيها خَرَزٌ وَذَهَبٌ وهى منَ المغَانِمِ تُبَاعُ فَأمَرَ بالذَّهَبِ الَّذِى في القِدَةِ فنُزِعَ وحْدَهُ وقال: الذَّهَبُ بالذَّهَبِ وَزْناً بوَزْنٍ[. أخرجه الخمسة إ البخارى.وفي أخرى: تُبَاعُ حتَّى تُفْصَلَ .

8. (318)- Fadâle İbnu Ubeyd (radıyallahu anh) buyuruyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a Hayber'de bulunduğu sırada altın ve boncuklarla yapılmış bir gerdanlık getirildi. Bu satılık ganimet mallarındandı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) altınların boncuklardan ayrılmasını emretti. Derhal gerdanlığın altın kısmı ile boncuk kısmı birbirinden ayrıldı. Sonra Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):

"Altın, altına mukabil, tartısı tartısına satılsın" buyurdular.[209]

AÇIKLAMA:

Burada altının başka bir madde ile birlikte satılması yasaklanmaktadır. Başta Şâfiî ve Ahmed İbnu Hanbel olmak üzere bir kısım âlimler verilen altın cinsinden fiyat, satılan eşyadaki altından fazla da az da olsa bu satışın fâsid olduğuna hükmeder. Ebu Hanîfe: Altın cinsinden biçilen fiyat, satılan eşyadaki altından fazla olduğu takdirde satışın câiz olacağına, misil veya daha az olma halinde satışın câiz olmayacağına hükmeder.İmam Mâlik buna yakın bir fikir beyan eder. Ancak fiyat fazlalığı üçte ikiyi geçmemeli, noksanlık da üçte birden aşağı düşmemeli. Bu hudud dâhilinde satış câizdir, aksi takdirde değildir.[210]

-9- وفي أخرى لمسلم قال حنش الصنعائى:]كُنَّا مَعَ فُضَالَةَ في غَزْوَةٍ فطارَتْ لِى وَ ‘صْحابِى قِدَةٌ فيها ذَهَبٌ وَورِقٌ وَجَوْهَرٌ فأرَدْتُ أنْ أشْترِيها فَسَألْتُهُ فقال: إنْزِعْ ذَهَبَهَا فاجْعَلْه في كِفَّةٍ، واجْعَلْ ذَهَبَكَ في كِفَّةٍ، ثم تأخُذَنَّ إَّ مِثْ بِمثْلٍ، فإنِّى سَمِعْتُ النَّبِىَّ # يقولُ: مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللّهِ وَاليَوْمِ اŒخَرِ فَ يَأخُذَنَّ إَ مِثً بِمِثْلٍ[
.

9. (319)- Müslim'de gelen diğer bir rivayette Haneş es-San'ânî der ki: "Biz Fadâle ile bir gazvede berâberdik. Derken bana ve arkadaşlarıma ganimetten bir gerdanlık isabet etti. Gerdanlık altın, gümüş ve kıymetli taşlardan yapılmıştı. Ben bunu satın almak isteyerek, Fadâle'ye sordum. Bana şöyle cevap verdi: Bunun altınını ayır, bir kefeye koy. Kendi altınını da bir kefeye koy. Sonra sakın misli mislinden fazla birşey alma! Zîra ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle buyurduğunu işittim: *"Kim Allah'a ve âhiret gününe iman ederse sakın misli mislinden fazla bir şey almasın."*[211]

-10- وعن أبى بكرة رضى اللّه عنه قال:]نَهَى رسول اللّه #

عَنِ الفضّة بالَفِضّة، والذهَبِ بالذهَبِ إِ سَوَاءً بِسَوَاءٍ، وَأمَرَنَا أنْ نَشْتَرِىَ الفِضَّة بالذَّهَبِ كَيْفَ شِئْنَا وَنَشْتَرِىَ الذَّهَبَ بِالْفِضّة كَيْفَ شِئْنَا يَداً بِيَدٍ]. أخرجه الشيخان والنسائى .

10. (320)- Ebu Bekre (radıyallahu anh) anlatıyor: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), gümüşün gümüşe başa baş olmayan satışını yasakladı. Bize altın mukabilinde dilediğimiz şekilde gümüş ve gümüş mukabilinde dilediğimiz şekilde altın satın almayı emretti."

Müslim'in ziyadesinde "..Bir adam

"peşin mi?" diye sordu. Ebu Bekre:

"Ben böyle işittim" cevabını verdi.[212]

AÇIKLAMA:

Hadis, ribâ mallarının, alım satımlarında şu iki şeye dikkat edilmesini teyid etmektedir:

1- Aynı cinsten şeyler alınıp satılırsa başa baş yani eşit miktarda olacak, altınla altın, gümüşle gümüş üzümle üzüm gibi. Üzüm vererek üzüm, altın vererek altın alacak olursak, miktarlarını eşit tutacağız, araya girerse ziyade fâiz olur.

2- Ayrı cinsten şeylerden birini vererek yapılan alışveriş, karşılıklı mütâbakatla istenen miktarda olur, ancak peşin olarak teslim ve tesellüm gerekir.[213]

-11- وعن يحيى بن سعيد قال:]أمَرَ رسولَ اللّه # السَّعْدَيْنِ يومَ خَيْبَرَ أنْ يَبِيعا آنِيَةً مِنَ الْمَغنَمِ مِنْ ذَهَب أوْ فِضّة: فَبَاعَا كُلَّ ثَلثةٍ بِأرْبَعَةٍ، أو كُلَّ أرْبَعَةٍ بِثَلثةٍ عَيْناً، فقال لهما: أرْبَيْتُمَا فَرُدَّا]. أخرجه مالك .

11. (321)- Yahya İbnu Sa'îd (radıyallahu anh) anlatıyor: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hayber'in fethi sırasında iki Sa'd'a (Sa'd İbnu Ebî Vakkâs ve Sa'd İbnu Ubâde), ganimet malından altın veya gümüş bir kabı

satmalarını emretti. Onlar, her üç (birim)'i aynı dört (birim) mukabilinde, veya her dört (birim)'i üç (birim) aynı mukabilinde sattılar. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onlara: *"Siz ribâ yaptınız, geri verin"* emretti."[214]

AÇIKLAMA:

Başka rivayetlerde tasrîh edildiği üzere Hayber'in fethi sırasında ganimetlere nezâret vazifesini Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) rivayette isimleri geçen iki Sa'd'a vermiş idi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın emri üzerine, altın (veya gümüş) bir kabı aynı cinsten para ile satarlar. Yani altın kap sattılarsa mukabilinde altın, gümüş kap sattılarsa mukabilinde gümüş para aldılar demektir. Aynı cinsten para alınca, ağırlığına denk olması gerekirken, dörtte bir fazlasına veya dörtte bir eksiğine satmışlar. Râvî, fazlaya mı, eksiğe mi sattıklarını hatırlamıyor ise de;

a) Aynı cinsiyle sattığını ve arada fark bulunduğunu iyi hatırlamaktadır.

b) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu akdi "ribâ" diye reddettiği de râvî tarafından kesinlikle ifâde edilen bir husus olmaktadır.
Ribâdır, çünkü ribâ mallarından biri kendi cinsinden bir malla alınıp satılacak olursa başa baş misliyle olur, biri fazla diğeri eksik olamaz.

Ribâ malları hangileridir? 315 numaralı hadise bakılsın.[215]

-12- وعن مجاهد قال:]كُنْتُ مَعَ ابنِ عُمرَ رضى اللّه عنهما فجاءَهُ صائِغٌ فقالَ: يا أبَاَ عبدِ الرَّحْمنِ إنِّى أصُوغُ الذَّهَبَ فأبِيعُهُ بالذَّهَبِ بِأكْثَرَ مِنْ وَزْنِهِ فأسْتَفْضِلُ قَدْرَ عَمِلِى فيهِ فنهاهُ عنْ ذلكَ فَجَعلَ الصَّائغُ يُرَدِّدُ عليهِ المسئلَةَ وابنُ عُمرَ ينهاهُ حتَّى كانَ آخرَ ما قالَ لهُ: الدِّينارُ بالدِّينارِ، والدِّرْهَمُ بالدِّرْهَم َفَضْلَ بَيْنَهُمَا، هذا عهدُ نَبيِّنَا # إلينا وَعَهْدُنَا إلَيْكُمْ[. أخرجه بطوله مالك، وأخرج النسائى المسند منه .

12. (322)- Mücahid anlatıyor: "Ben İbnu Ömer (radıyallahu anh)'le

beraberdim.Ona bir kuyumcu gelerek: "Ey Ebu Abdirrahman! Ben altın işliyor ve bunu kendi ağırlığından fazla altınla satıyorum. Böylece ona harcadığım el emeği miktarında fiyatını artırıyorum" dedi. İbnu Ömer (radıyallahu anh) onu bu işten yasakladı. Kuyumcu aynı meseleyi tekrar tekrar söyledi. Her seferinde İbnu Ömer (radıyallahu anh) onu bu işten yasakladı ve son olarak da şunu söyledi: "Dinar dinarla, dirhem dirhemle satılır. Aralarında fazlalık olamaz. Bu, Peygamberimizin bize vasiyetidir, biz de size vasiyet ediyoruz (tebliğ edip duruyoruz)."[216]

AÇIKLAMA:

Bu rivayet, altın ve gümüş gibi, kıymet birimi olan maddelerin alışverişi, kendi cinslerinden maddelerle yapıldığı takdirde itibarî değerlerinin nazar-ı itibâra alınmayacağını ifade eder. İtibarî değer, antika eşyalardaki hâtıra değeri, süs eşyasındaki san'at ve işlemeye müteallik el emeği gibi değerlerdir. Söz gelimi bilezik, kolye, küpe gibi altın ve gümüşten mâmul eşyalardaki emek ve işçilikten ileri gelen fiyat artması aynı cinsten parayla alıp satmalarda hesaba katılmayacak demektir. Hesaba katılması için bir başka cinsten para veya eşya ile alınıp satılması gerekir. Buna riâyet edilmeyen alış verişler ribâ sayılır ve haramdır.
Bu prensip ilk nazarda zorluk gibi gözükürse de, büyük bir rahmettir. Zîra, itibârî değeri olan antika veya hâtıra eşyalarını taşıyanların vergi yükü hafifletilmiş olmakta, bunların alım satımları vesilesiyle başka mallar da tedâvül imkânı bulmakta ve dolayısıyla piyasa hareketlilik kazanmaktadır. Hele temel gıda maddelerinde buna riâyet, başka hareket ve bereketlere imkân hazırlamaktadır[217].

-13- وعن عطاء بن يسار:]أنَّ مُعاوِيَةَ رضى اللّه عنه بَاعَ سِقايَةً مِنْ ذَهَبٍ أوْ وَرِقٍ بأكْثَرَ مِنْ وَزْنِهَا فقَالَ لَهُ أبوُ الدَّرْدَاءِ رضى اللّه عنه: سَمِعْتُ رسولَ اللّه # يَنْهَى عنْ مِثْ بِمِثْلٍ هذا إَّ مِثْل. فقال معاويةُ: ما أرَى بهذا بأساً. فقال: أبو الدَّرْدَاءِ رضى اللّه عنه منْ يعذُرُنِى منْ مُعاوِيةَ؟ أنَا أُخْبِرُهُ عنْ رسولِ اللّهِ # وهوَ يُخبرنِى عنْ رأيِهِ، أساكِنُكَ بِأرْضٍ أنتَ بهَا! ثُمَّ قَدِمَ أبو الدَّرْدَاءِ رضى اللّه

عنه على عُمَرَ بنِ الخطابِ رضيِ الله عنه فذكرَ لهُ ذلكَ فكتبَ عُمَرُ إلى مُعاويةَ أَنْ تَبِعْ ذَلِكَ إِاًّ مِثً بِمِثْلٍ وَوَزْناً بوَزْنٍ]. أخرجه مالك و النسائى »السِّقَايَةُ« إناء يُشْرب فيه .

13. (323)- Ata İbnu Yesâr anlatıyor: "Hz. Muâviye (radıyallahu anh) altın veya gümüşten mâmul bir su kabını, ağırlığından daha fazla bir fiyatla satmıştı. Kendisine Ebu'd-Derda (radıyallahu anh):
"Ben Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in bu çeşit alışverişi yasakladığını işittim. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bunların satışı misline misil olmalı diye emretti" diye itiraz etti. Hz. Muâviye (radıyallahu anh):
"Ben bunda bir beis görmüyorum" diye cevap verdi. Ebu'd-Derda (radıyallahu anh) öfkelendi ve:
"Muâviye'yi kınamada bana yardım edecek biri yok mu? Ben ona Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den haber veriyorum o bana şahsî reyinden söz ediyor. Senin bulunduğun diyarda yaşamak bana haram olsun!" diye söylendi.
Ebu'd-Derda bunun üzerine orayı terkederek Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in yanına geldi. Durumu olduğu gibi ona anlattı. Hz. Ömer (radıyallahu anh) Hz. Muâviye (radıyallahu anh)'ye bir mektup yazarak bu çeşit satışı (altının altınla satılması), misli misline ve ağırlığına denk olarak yapmasını emretti."[218]

AÇIKLAMA:

Hadiste Hz. Mu'âviye (radıyallahu anh)'nin satın aldığı belirtilen sikâye'yi İmam Mâlik'in ashâbı gerdanlık (kılâde) anlamıştır. Halbuki sikâye, -bazan sıvı eşyaların miktarını tesbitte ölçek olarak da kullanılan- bir su kabıdır. Rivâyette mevzubahis edilen bu su kabı, altındandır, ancak inci, yâkut ve zeberced cinsinden kıymetli taşlarla işlenmiştir. Hz. Muâviye (radıyallahu anh)'nin buna 600 dinar para verdiği belirtilir.
"Hz. Muâviye'nin: "Ben bunda bir beis görmüyorum" demesi, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sünnetine muhalefet düşüncesinden ileri gelmediği, İbnu Abbâs (radıyallahu anhüma)'ın da, fazlalığı, ribâ addetmemesinden kaynaklanabileceği belirtilmiştir. Ancak, sünnete muhalefet mânası taşıdığı için, Ebu'd-Derda fevkalâde üzülmüştür. Zîra şahsî re'yi ile sünneti reddetmek gibi bir

davranış İslâm ulemasını son derece üzen bir vak'adır. Ebu'd Derda'nın Hz. Muâviye (radıyallahu anhümâ)'ye küsmesi makbul küsmelerden sayılmıştır. Ulema, bir kimse, bir başkasına sünneti tebliğ ettiği zaman kulak verip itaat etmediği takdirde onu terkedip küsmenin câiz olacağını söylemiştir. Hatta, Tebük seferine katılmaktan kaçan Ka'b İbnu Mâlik (radıyallahu anh)'le kimsenin konuşmaması için, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in verdiği emir de bu meselede misal olmaktadır. Âlimler, bid'at çıkaran kimsenin terkedilmesi ve kendisiyle konuşulmaması gerektiği hususunda bu vak'ayı delil kılmışlardır. Nitekim İbnu Mes'ud, bir cenaze sırasında bir adamın güldüğünü görünce: "Allah'a kasem olsun seninle ebediyyen konuşmayacağım" demiştir.
Bu vak'a'nın Ubâdetu'bnu's-Sâmit'le Hz. Muâviye arasında geçtiğine dair rivayetler de mevcuttur. İki ayrı hâdise olması muhtemeldir.[219]

-14- وعن أسامة بن زيد رضى اللّه عنهما قال:]قال رسولَ اللّهِ #: إنَّمَا الرِّبَا في النَّسيئَةِ[. أخرجه الشيخان والنسائى، وفي أخرى: رِبَا فيمَا كانَ يداً بِيَدٍ .

14. (324)- Üsâme İbnu Zeyd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Ribâ veresiyededir" buyurdu.

Diğer bir rivayette: *"Peşin alışverişlerde (cinsler farklı ise fazlalık sebebiyle) riba olmaz"* buyurulmuştur.[220]

AÇIKLAMA:

Burada Hz. Üsâme (radıyallahu anh)'nin bir hadisin son kısmını hatırlayarak rivayet ettiği açıklanmıştır. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a ayrı cinsten iki şey birbiriyle satılırken birinin diğerine mukabil ağırlıkça fazla olmasının ribâ sayılıp sayılmayacağı soruluyor. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu durumda peşin satıldığı takdirde ribâ olmayacağını ancak, veresiye olduğu takdirde fazlalık girecek olursa bunun ribâ olacağını beyan buyuruyor.[221]

-15- وعن ابنِ عمر رضى الله عنهما قال:]كَنْتُ أَبِيعُ ا‘‘بِلَ بالدَّنَانِيرِ وآخُذُ مَكَانَهَا الوَرِقَ، وَأبِيعُ بالوَرِقِ، وآخُذُ مَكَانَهَا الدَّنَانِيرَ، فسألتُ رسولَ اللّهِ # عنْ ذلك فقالَ: بأسَ بِهِ بالْقِيمَةِ[. أخرجه أصحاب السنن .

15. (325)- İbnu Ömer (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ben dinarla deve satıyor, dinar yerine gümüş alıyordum. Bazan da gümüşle satıyor, onun yerine dinar alıyordum. Bu durumu Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a arzederek hükmünü sordum. *"O andaki (aynı meclisteki) kıymetiyle olunca bunda bir beis yok"* buyurdu."[222]

-16- وفي رواية أبى داود. بأسَ أنْ تُؤخَذَ بِسِعْرِ يَوْمِهَا ما لم تَفْتَرِقَا وَبَيْنَكُمَا شَىٌْ .

16. (326)- Ebû Dâvud'un bir rivayetinde şöyle gelmiştir: *"...O günün fiyatıyla almanda bir beis yoktur, yeter ki aranızda (henüz ödenmeyen) bir miktar olduğu halde birbirinizden ayrılmış olmayasınız."*[223]

-17- وعن معمر بن عبداللّه بن نافع رضى اللّه عنه.]أنُّه أرْسلَ غُمَهُ بِصَاعِ قَمْحِ فقالَ بِعْهُ ثمَّ اشْتَرِ بِهِ شَعيراً فَذَهَبَ الْغُمُ فَأخَذَ صَاعاً وَزِيَادَةً. فلما جاءَ قال له: لِمَ فَعَلْتَ ذلكَ؟ انْطَلِقْ فَرُدَّهُ وَ تَأخُذَنَّ إ مِثّ بِمِثْلٍ؛ فإنى كُنْتُ أسمَعُ رسولَ اللّه # يقولُ: الطُّعام بالطَّعَام مثّ بِمِثْلٍ، وكانَ طَعامُنَا يَومَئِذٍ الشَّعِيرَ. فقِيلَ لَهُ إنُّه لَيْسَ بِمِثْلِهِ قَالَ: فإنِّى أخافُ أنْ يُضَارَعَ[. أخرجه مسلم، ومعنى »يضارع« يشابه .

17. (327)- Ma'mer İbnu Abdillah İbni Nâfi (radıyallahu anh)'nin anlattığına göre, kölesine, bir sâ buğday vererek pazara yollar ve:
"Bunu sat, parasıyla arpa satın al" der. Köle gider. Onu vererek bir sa'dan bir miktar fazla arpa satın alır. Köle dönünce, Ma'mer (radıyallahu anh) ona
"Niye böyle yaptın? Çabuk git ve geri ver. Misli misline denk al. Zîra ben, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı işittim, şöyle diyordu: *"Yiyecek, yiyecekle misli misline denk olmalıdır."* O zaman yiyeceğimiz arpa idi. Kendisine:
"Ama bu arpa onun misli değildir" dendi ise de:
"Ben arpanın buğdaya benzemesinden korkarım" cevabını verdi."[224]

AÇIKLAMA:

Görüldüğü üzere arpa ile buğday birbirine yakın iki gıda maddesi olduğu için, bir cins sayarak araya giren fazlalığı fâiz kabul edenler olmuştur. İmam Mâlik bu mânadaki hadislere dayanarak bu iki maddeyi bir cins addeder. Cumhur ise buğday ve arpanın iki ayrı cins olduğunu kabul eder. Aslında burada da buğdayla arpanın bir cins olduğu sarih değildir. Ma'mer hazretleri takvasına binâen ihtiyatla hareket etmiştir.[225]

18- وعن مالك. أنَّه بلغَهُ أنَّ سُلَيمَانَ بنَ يسارٍ قال:]فَنِىَ عَلَفُ حِمَارِ سعدِ بن أبى وَقّاص فقالَ لِغُمِهِ: خُذْ مِنْ حِنطة أهْلِكَ فابْتَعْ بِهِ شَعيراً، وَ تأْخُذْ إِ مِثْلَهُ[.

18. (328)- İmam Mâlik'e ulaştığına göre, Süleyman İbnu Yesar demiştir ki: "Sa'd İbnu Ebî Vakkas'ın merkebinin yemi bitmişti. Kölesine: "Ailene ait buğdaydan bir miktar götür, ona mukabil arpa satın al, sakın mislinden fazla almayasın" dedi.[226]

AÇIKLAMA:

Önceki hadiste geçti.[227]

-19- وعنٍ أبى عياش رضى الله عنه، واسمه زيد]أنَّه سألَ سعدَ بنَ أبى وقّاص رضى اللّه عنه عن الْبَيْضَاء بالسُّلْتِ. فقالَ لهُ سعدٌ رضى اللّه عنهُ: أيُّهُمَا أفضَلُ؟ فقال البَيْضَاءُ؟ فَنهَاهُ عنْ ذلكَ، وقال: سمعتُ رسولَ اللّهِ # يسْألُ عنِ اشْتِراء التَّمْرِ بالرُّطَبِ فقالَ رسول اللّه #: أينقُصُ الرُّطَبُ إذاَ يَبِسَ؟ قالَ: نعمْ. فنَهَاهُ عنْ ذلكَ[. أخرجه ا'ربعة وصححه التمرذى .

19. (329)- Ebu Ayyaş'ın -ki ismi Zeyd'dir- anlattığına göre: "Sa'd İbnu Ebî Vakkas (radıyallahu anh)'a, beyaz buğday mukabilinde kabuksuz arpa satın almanın hükmünü sorar. Sa'd (radıyallahu anh) kendisine:
"Hangisi daha kıymetli? diye sorar. Zeyd:
"Beyaz buğday" der. Sa'd onu bu işten men eder ve der ki:
"Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a kuru hurmayı tâze hurma mukabilinde satın alma hakkında sorulduğu zaman işitmiştim. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bunu sorana:

"Tâze hurma kuruyunca ağırlığını kaybeder mi?" dedi. Adam
"evet" cevabını verince, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onu bu işten men etmişti."[228]

AÇIKLAMA:

Görüldüğü üzere yaş hurma, kuru hurma ile eşit miktarla da olsa, farklı miktarla da olsa, peşin de olsa, veresiye de olsa satın alınamadığı gibi, kıymetce birbirinden farklı olan buğday ve arpa da birbiri mukabilinde alınıp satılamaz. Araya bir başka birim meselâ "para" girmelidir. Biri satılır, elde edilen para ile öbüründen satın alınır. Ebu Hanife merhum yasağı veresiye satışa hamlederek ölçek yönüyle eşitlik halinde birbiriyle satışlarını tecviz eder.[229]

-20- وفي أخرى 'بى داود قال:]نَهَى رسول اللّهِ # عن بَيْعِ الرُّطَبِ بالتَّمرِ نَسِيئَةً[. »السلت« ضرب من الشعير أبيض قشر

.له

20. (330)- Ebu Dâvud'un diğer bir rivayetinde: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), tâze hurmayı kuru hurma ile veresiye satmayı yasakladı" denir."[230]

HAYVAN VS. İLE İLGİLİ TEFERRUAT

-1- عن جابر رضى اللّه عنهُ قال:]جاءَ عبدٌ فبايعَ رسولَ اللّه # على الهِجْرَةِ ولمْ يُشْعِرْ أنَّهُ عبدٌ فجاءَ سَيِّدُهُ يُرِيدُهُ. فقالَ لهُ رسولَ اللّه #: بِعْنِيهِ فاشْتَراهُ منهُ بعبدينِ أسودينِ[. أخرجه الخمسة إ البخارى .

1. (331)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir köle gelerek Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e hicret etmek üzere biat etti, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onun köle olduğunu sezemedi. Arkadan efendisi onu aramaya geldi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ona: *"Onu bana sat"* buyurdu ve köleyi iki siyah köle mukabilinde satın aldı."[231]

AÇIKLAMA:

Buradaki köle sâhibinin de Müslüman olduğuna hamledilmiştir. Müslim'in rivayeti Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu vak'adan sonra, kendisine bey'at için gelenlerin köle olup olmadığını tahkik ettiğini belirtir. Çünkü, burada, bilmeyerek hicret üzere bey'at aldığı kölenin, şarta uygun hâle gelmesi için, onu satın alarak efendisinin bağından kurtarmak zorunda kalmıştır.
Hadisten âlimler, bil-icmâ, bir kölenin iki köle mukabilinde satılabileceğine delil bulurlar. Nevevî, efendinin Müslüman olduğu, iki siyahî kölenin de Müslüman olduğu hükmünü belirtir, "çünkü, Müslüman kölenin kâfir köle mukabilinde satılması câiz değildir" der. Ancak her üçünün kâfir olabilme ihtimâline de parmak basar.
Şu halde, satılabilen şeylerin aynı cinsleriyle olmaları halinde ziyadenin ribâ sayılması prensibine burada olduğu gibi istisnalar var. Nevevî, köleler kıymet itibarıyla farklı veya eşit de olsa peşin olma kaydıyla, birinin verilerek ikisinin alınabileceği hususunda icma edilmekle birlikte veresiye olma hâlinde ihtilâf edildiğini, Şafiî ve Cumhur'un "câiz" derken, Ebu Hanîfe ve Kufîler'in "câiz değildir" dediklerini belirtir.

Bu hüküm hayvanlar hakıkında da muteberdir.[232]

-2- وعن عبدالله بن عمرو بن العاص رضى الله عنهما قال:]أنّ رِسول اللّه # أمرهُ أنْ يُجَهِّزَ جَيْشاً فَنَفدتِ ا‘‘بِلُ فأمَرَ أنْ يَأخُذَ على قَئِصِ الصَّدَقَةِ فكَانَ يأخُذُ البَعِيرَ بالبَعِيرَيْنِ إلى إبل الصَّدَقَةِ[. أخرجه أبو داود .

2. (332)- Abdullah İbnu Amr İbni'l-Âs (radıyallahu anh)'ın anlattığına göre, "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) kendisine bir ordu hazırlamasını emretmiştir. Mevcut develer (askerlere) yetmedi. Bunun üzerine Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) (devesi olmayanlar için, bilâhere) hazine develerinden ödenmek üzere deve te'min etmesini emretti. (Böylece Abdullah) zekat yoluyla hazineye gelecek develerden iki adedi karşılığında bir deve temin ediyordu." [233]

AÇIKLAMA:

Cumhur, aynı cinsten de olsa hayvanın hayvana mukabil veresiye olarak, farklı sayıda satılabileceğini söylemiştir. İmam Malik cinslerin farklı olmasını şart koşmuştur.[234]

-3- وعن علي بن أبى طالب رضى اللّه عنهُ:]أنَّهُ باعَ جَمَّ لهُ بِعِشْرِينَ بعيراً إلى أجَلٍ[. أخرجه مالك .

3. (333)- Ali İbnu Ebî Tâlib (radıyallahu anh)'in anlattığına göre, "Devesini yirmi küçük deve mukabilinde veresiye olarak satmıştır"[235]

-4- وعن ابْنِ عُمَرَ رضى اللّه عنهُما:]أنَّهُ اشْتَرَى راحِلةً بأربَعةِ أبْعِرَةٍ مَضْمُونَةٍ عَلَيْهِ أنْ يُوَفيهَا صَاحِبَهَا بالرَّبذَةِ[. أخرجه البخارى في ترجمة، ومالك .

4. (334)- İbnu Ömer (radıyallahu anh)'in anlattığına göre, "Kendisi, satıcının zimmetinde bulunan bir binek devesini, Rebeze'de bulunan dört küçük deve mukabilinde satın almıştır."[236]

AÇIKLAMA:

Başka rivayetlerde daha açık olarak geldiği üzere, İbnu Ömer, Rebeze'de bulunan dört küçük deve mukabilinde bir binek devesi satın alır. Deve sahibine: "Git develerine bak, memnun kalırsan akid kesinleşmiş olsun" der. Bu durumda binek devesini satan zat, muhayyerlik şartına sahiptir, binek devesini müşteriye teslim edinceye kadar deve kendi zimmetindedir[237].

-5- وعن جابر رضى اللّه عنهُ. أنّ رسولَ اللّه # قالَ:] يَصْلُحُ الْحَيَوانُ اثْنَانِ بِوَاحدٍ نسيئةً، و بأسَ بِهِ يداً بِيَدٍ[. أخرجه الترمذى .

5. (335)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurdular:
"İki hayvan, veresiye olarak bir hayvana mukabil satılamaz. Peşin satılırsa bunda bir beis yok."[238]

-6- وعن سَمُرةَ بن جُندَبِ رضى اللّه عنهُ قال:]نَهَى رسولَ اللّه # عن بَيْعِ الحيوانِ نَسِيئَةً[. أخرجه أصحاب السنن وصححه الترمذى .

6. (336)- Semüre İbnu Cündeb (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) hayvanın hayvanla veresiye satışını yasaklamıştır." [239]

-7- وعن ابن شهاب أن سعيد بن المسيب رحمه اللّه كان يقول:]

رِبَا في الحَيَوانِ، وأنَّ رَسُولَ اللهِ # إنَّما نَهَى في بَيْعِ الحَيَوانِ عن ثَثٍ: ألْمضَامينِ والْمَقِيحِ، وَحبْلِ الحَبْلَةِ؛
فالمَضَامِينُ: ما في بُطُون إناثَ ا"بلِ، وَالمَقِيحُ: ما في ظُهُورِ الجِمالِ، وَحَبَلُ الحَبَلَةِ: هُوَ بَيْعُ الجَزُورِ إلى أنْ تُنْتِجَ النَّاقَةُ ثمَّ تُنْتَجُ الَّتِى في بَطْنِهَا[. أخرجه مالك. مفسراً بهذا اللفظ. والمعروف عند أهل اللغة والغريب والفقه تفسير المضامين والمقيح بعكس ذلك، واللّه أعلم .

7. (337)- İbnu Şihâb anlatıyor: "Saîd İbnu'l-Müseyyeb derdi ki: "Hayvanda ribâ yoktur. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) hayvan satışını üç hususta yasakladı: el-Mezâmin, el-Melâkih ve Habelu'lhabele.

Mezâmîn: Dişi devenin karnındaki yavru demektir.

Melâkih: Erkek devenin belinde bulunan (ve dişiyi dölleyen) şey demektir.

Habelu'l-habele: "Hâmile develerin hâmile kalması) yani, dişi develerin karnındaki ceninin doğuracağı yavrunun satımı.
İmam Mâlik, bu tâbirleri, yukarıdaki gibi açıklamıştır. Ancak garib kelimeleri açıklayan lugatci ve fakihler nezdinde, mezâmîn ve melâkih kelimeleri aksi mânaları ifade etmektedir.[240]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, biri diğerine mukabil karşılıklı satıma konu olan hayvanlar, aynı cinsten de olsa ayrı cinsten de olsa peşin veya veresiye, mutlak olarak câiz olduğunu beyan etmektedir. Esâsen farklı cinsteki hayvanlar veresiye olarak birbiriyle satılsa ribâ yoktur. Aynı cinsten olmaları hâlinde veresiye satımları İmam Mâlik'e göre câiz olmaz. Şafiî hazretleri yukarıdaki rivayeti esas alarak cevazına hükmeder.[241]

-8- وعن مالك أنه بلغَهُ أن رجٌ أتى ابنَ عمرَ رضى اللّه عنهما

فقال:]أسْلَفْتُ رَجًُ سَلفاَ وَاشْتَرطتُ عليهِ أفْضَلَ مِمَّا أسْلَفْتُهُ. فقالَ ابنُ عمرَ: ذلكَ الرِّباَ. ثمَّ قال: السَّلَفُ عَلَى ثَثَةِ وُجُوهٍ: سَلَفاً تُسلِفُهُ تُرِيدُ بِهِ وَجْهَ اللّهِ تعالى فَلَكَ وَجْهُ اللّهِ تعالى، وَسَلفاً تُسْلِفُهُ تُرِيدُ بِهِ وجهَ صاحِبِك فلكَ وجهُ صَاحِبكَ، وسلفاً تُسْلِفُهُ لتأخُذَ خبيثاً بطيِّبٍ فذلكَ الرِّباَ.

قال: فكيفَ تأمرُنِى يا أبا عبدالرحمن؟قَالَ أرى أنْ تَشُقَّ الصَّحِيفَةَ، فإنْ أعطاكَ مثلَ الَّذِى أسْلَفْتَهُ قبِلْتَهُ، وإنْ أعطاكَ دُونَهُ فأخَذْتَهُ أُجِرْتَ، وإنْ أعطاكَ أفضَلَ طيِّبَةً بِهِ نفسُهُ فذلكَ شُكْرٌ شكَرَهُ لكَ، ولكَ أجرُ ما أنْظَرْتَهُ[.

8. (338)- İmam Mâlik'e ulaştığına göre, bir adam İbnu Ömer (radıyallahu anh)'e gelerek: "Ben birisine bir borç verdim. Bana, bunu daha üstün bir şekilde iadesini şart koştum" dedi ve hükmünü sordu. İbnu Ömer (radıyallahu anh): "Bu ribâdır" diye cevap verdi ve şu açıklamada bulundu: "Borç verme işi üç şekilde cereyan eder.

1- Borç vardır, bunu vermekle sâdece Allah'ın rızasını düşünürsün. Karşılığında sana rızayı ilâhî vardır.

2- Borç vardır, bununla arkadaşını memnun etmek istersin.

3- Borç vardır, temiz bir malla pis bir şey almak için bu borcu verirsin. İşte bu ribâdır."

Adam: Öyleyse bana ne emredersiniz, ey Ebu Abdirrahman? diye sordu. İbnu Ömer şu açıklamada bulundu:

"Akdi yırtmanı tavsiye ederim. Borçlu, verdiğin miktarı aynen iade ederse alırsın. Verdiğinden daha az iade eder, sen de alırsan sevap kazanırsın. Eğer sana, daha iyi birşeyi gönül hoşluğu ile verirse, bu sana bir teşekkürdür, böylece teşekkürünü ifade ediyor demektir. Sana ayrıca, ona vâde tanıdığın için sevap vardır."[242]

-9- وعن مجاهد أن عمر رضى اللّه عنهما:]اسْتَسْلفَ دَراهِمَ

فقضَى صَاحِبَهاَ خيراَ منَها، فأبى أنْ يَأْخُذَهَا، وقال: هذِهِ خيرٌ منْ دَراهِمِى. فقالَ ابنُ عمرَ: قدْ علمتُ ولكنْ نفسى بذلك طَيِّبةٌ[.

9. (339)- Mücahid'in anlattığına göre, "İbnu Ömer (radıyallahu anh) bir miktar borç para aldı. Bunu sâhibine daha iyi bir şekilde ödedi. Borç veren adam:
"Bu verdiğimden efdaldir (fazladır)" diyerek almak istemedi. İbnu Ömer adama:
"Biliyorum, ancak için bu şekilde rahat edecek" dedi.[243]

AÇIKLAMA:

İmam Mâlik, önceden her iki tarafca şart koşulmamak kaydıyla, borçlunun borcunu öderken, içinden gelerek, bir fazlalıkta bulunduğu takdirde bunun faiz olmayacağını ifade etmiştir. Bunun borçlunun içinden gelmesi, gönül hoşluğu ile vermesi şarttır. Verilen fazlalık şart gereği, âdet icabı, vaad sonucu olursa câiz olmaz. Ayrıca bu fazlalık bir başka eksikliği kapatmamalıdır. Sözgelimi on aded düşük altına mukabil sekiz adet kıymetli altın ödemek veya on aded âdi sikke altın almışken, on aded iyi altın ödemek gibi, bu durum da ribâ sayılır. [244]

-10- وعن سالم قال:]سُئِلَ ابنُ عُمَرَ رضى اللهُ عنهُما عنِ الرَّجُلِ يَكُونُ لَهُ الدَّيْنُ عَلَي رَجُلٍ إلى أجلٍ فيضَعُ عنهُ صاحِبُ الحَقِّ لِيُعَجَّلَ الدَّيْنَ فكرِهَ ذلك ونَهى عنهُ[.

10. (340)- Salim (radıyallahu anh) anlatıyor: "İbnu Ömer (radıyallahu anh)'e belli bir vâde ile bir başkasında alacağı bulunan adam, parasını daha çabuk alabilmek için bir kısmından vaz geçecek olsa? diye sordular. İbnu Ömer bunu hoş görmedi ve bu davranışı yasakladı."[245]

AÇIKLAMA:

İmam Mâlik ve Ebu Hanîfe vâdeyi kısaltma karşılığında borcun azaltılmasını tecviz etmemişlerdir. İbnu Abbas (radıyallahu anh) bunu tecviz eder. Şâfiî'nin

her iki görüşe de sâhip olduğu belirtilir.[246]

-11- وعن عبيد بنِ أبى صالح قال:]بِعْتُ بُرًّا منْ أهْلِ دَارِ نَخْلَةَ إلِى أجَلٍ فأردتُ الْخُروجَ إلِى الكوفةِ فعَرَضُوا عليَّ أنْ أضَعَ لَهُمْ ويَنْقُدُونِى فسألتُ زيدَ بنَ ثَابِتٍ فقال: آمرُكَ أنْ تَفْعَلَه، وَ أنْ تَأكُلَ هَذَا وَتُوَكِّلَهُ[. هذه اŒثار الثلثة أخرجها مالك .

11. (341)- Ubeyd İbnu Ebî Sâlih anlatıyor: "Ben, bilâhere ödenmek üzere Dar-ı Nahle ehline bez sattım. Bir müddet sonra Kûfe'ye gitmek istedim. Borçlular bana gelerek fiyattan biraz inmem hâlinde peşin ödeyeceklerini söylediler. Bunu Zeyd İbnu Sâbit'e sordum. Bana: "Hayır, bu işi yapmana cevaz veremem, bunu (ribâyı) ne senin yemeni, ne de (satın alanlara) yedirmeni emredemem" dedi. [247]

-12- وعن أم يونس قالت:]جَاءَتْ أمُّ وَلَدِ زَيدِ بنِ أرْقَمَ رضِىَ اللّهُ عنه إلِى عائشةَ رضِىَ اللّهُ عنها فقالت: بِعْتُ جَارِيةً منْ زيدٍ بثمانمائةِ دِرْهمٍ إلِى العَطَاءِ ثم اشْتَرَيْتُهَا منهُ قَبْلَ حُلُولِ ا٬جَل بِستِّمائَةِ دِرْهَمٍ، وكنتُ شرَطْتُ عليه أنَّكَ إنْ بِعْتَهَا فأنَا أشْتَرِيهِا مِنْكَ فقالَتْ عائشةً رضى اللّه عنها: بِئْسَمَا شَريْتِ وَبِئْسَمَا اشْتَرَيْتِ: أبْلِغِى زيدَ بنَ أرْقَمَ أنّه قَدْ أبْطَلَ جِهَادَهُ مَعَ رسولِ اللّهِ # إنْ لَمْ يَتُبْ مِنْهُ. قالتْ فمَا يَصْنَعُ؟ فَقَالَتْ عائشةُ رضى اللّه عنها فَمَنْ جَاءَهُ مَوْعِظَةٌ مِنْ رَبِّهِ فانْتَهَى فلهُ مَا سَلَفَ وأمْرهُ إلِى اللّهِ اŒية فلم يُنْكِرْ أحَدٌ على عائشةَ رضى اللّه عنها، والصَّحابَةُ رضى اللّه عنهم مُتَوَافِرُونَ[.

12- (342)- Ümmü Yunus (radıyallahu anh) anlatıyor: "Zeyd İbnu Erkam (radıyallahu anh)'ın Ümmü Veled'i (çocuk doğurmuş cariyesi), Hz. Aişe

(radıyallahu anhâ)'ye uğradı ve dedi ki:
"Zeyd'in bir cariyesini el-Atâ'ya sekiz yüz dirheme sattım. Sonra aynı cariyeyi ondan, ödeme zamanı dolmazdan önce altı yüz dirheme satın aldım. Ayrıca ben kendisine, bunu satacak olursan senden ben satın alacağım diye şart koşmuştum." Hz. Aişe (radıyallahu anhâ):
"Şart koşman da uygunsuz, satın alman da uygunsuz olmuş. Zeyd İbnu Erkam'a söyle ki, bu iş sebebiyle tevbe etmezse, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la birlikte yaptığı cihadı iptal etmiştir" dedi. Kadın:
"Zeyd ne yaptı ki (böyle hükmediyorsun?)" diye sorunca Hz. Aişe cevap olarak şu âyeti okudu:
"Kime Rabb'inden bir öğüt gelir de fâizcilikten geri durursa, geçmişi kendisinedir, onun işi Allah'a aittir..." (Bakara: 2/275).
Ashab'tan pek çoğu hayatta olduğu hâlde, kimse bu hükümden dolayı Hz. Aişe'yi reddetmedi.[248]"

-13- وعن زيد بن أسلمَ قال:]كانَ الرِّبَا الَّذِى أذِنَ اللّهُ فيهِ بالحَرْبِ لِمَنْ لَمْ يتْرُكْهُ عندَ الجاهليةِ على وَجْهَيْنِ: كَانَ يكونُ لِلرَّجُل على رَجُلٍ حقٌّ إلى أجَلٍ فإذا حلَّ ا'جَلُ قال صاحِبَ الحَقِّ: أتَقْضِى أمْ تُرْبى؟ فإنْ قَضَاهُ أخَذَ منه، وإَّ طَواهُ إن كانَ مِمَّا يُكَالُ أو يُوزَنُ أو يُذْرَعُ أو يُعَدُّ، وإنْ كَانَ سِنًّا رَفَعَهُ إلِ الذي فَوْقَهُ وَأخَّرَهُ عنه إلى أجلٍ أبْعَدَ منْهُ. فلمَّا جَاءَ ا''سْمُ أنْزَلَ اللّهُ تعالى: يَا أيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللّهَ وَذَرُوا مَا بَقِىَ منَ الرِّبَا إنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ - إلى - وإنْ تُبْتُمْ فَلَكُمْ رُؤسُ أَوَالِكُمْ إلى آخرها[. أخرجهُ رزين .

13. (343)- Zeyd İbnu Eslem anlatıyor: "Cenab-ı Hakk'ın terketmeyenler için harb etmeye izin verdiği ribâ, câhiliye devrinde iki şekilde cereyan ederdi:

1- Bir kimsenin diğer bir kimsede, vâdeli bir alacağı bulunurdu. Vâde dolunca alacaklı: "Ödeyecek misin yoksa fâizlesin mi?" derdi. Borçlu öderse öbürü alırdı. Ödemezse, ölçeklenen, tartılan, ekilen veya sayılan çeşitten ise alacak katlanırdı.

2- Yaşla ölçülen bir mal ise, daha üst mertebeye kaydırılır, vâde de uzatılırdı. İslâm gelince Cenab-ı Hakk şu âyeti indirdi:
"Ey iman edenler! Allah'tan sakının, inanmışsanız fâizden arta kalan hesaptan vazgeçin. Böyle yapmazsanız, bunun Allah'a ve Peygamberine karşı açılmış bir savaş olduğunu bilin. Eğer tevbe ederseniz sermayeniz sizindir. Böylece haksızlık etmemiş ve haksızlığa uğramamış olursunuz" (Bakara: 2/278-279).[249]

BEŞİNCİ BAB

MUHAYYERLİK HAKKINDA

-1- عن ابن عمرَ رضى اللهُ عنهما. أنّ النبىّ # قال:]المُتَبايعانِ بالْخِيارِ مالمْ يَفْتَرِقَا، أو يقولُ أَحَدُهُما لŒخَرِ: اخْتَرْ، ورُبَّمَا قال: أو يكونُ بيعَ خيار[. أخرجه الستة .

1. (344)- İbnu Ömer (radıyallahu anhüma) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Alışveriş yapanlar, birbirlerinden ayrılmadıkca (akdi bozmakta) muhayyerdirler. Veya alışveriş yapanlardan biri diğerine "muhayyersin" demişse yine muhayyerdir." Ravi, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın belki de "Alışveriş yapanlardan biri "muhayyerlik şartı üzere olsun demişse" şeklinde buyurmuş olacağında şüphe etmektedir."[250]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, alışveriş yapanların akitten sonra birbirlerinden ayrılmadıkca satış akdini bozup bozmamakta serbest olduklarını ifade eder. Âlimler, ayrılmanın nasıl tahakkuk edeceği hususunda ihtilâf etmiştir. Bir kısmı "bedenen" ayrılmayı, bir kısmı da "kavlen" ayrılmayı anlamıştır.
İmam Mâlik, İmam Âzam ve İmam Muhammed ayrılmanın "kavlî" olduğunu söylerler. Onlara göre satıcı: "Sattım", müşteri de: "Aldım" dedi mi akit kesinleşmiş ve iki taraf birbirinden ayrılmış sayılır. Artık her iki tarafa da muhayyerlik tanınmaz. Ancak bizzat hadislerde temas edildiği üzere, müşteri o malı görmek, kusursuz olmak veya muhayyer olmak gibi bir şartla almış ise bu şartlara binâen akdi bozarak malı iade edebilir.
İmam Şâfiî ve Ahmed İbnu Hanbel (rahimehumullâh) başta olmak üzere diğer birçok âlimlere göre alıcı ile satıcının ayrılmalarından murad "bedenen birbirlerinden uzaklaşmalarıdır."
Arkadan kaydedeceğimiz 346 numaralı hadisteki "Muhayyerlik şartıyla yapılan satış müstesna" cümlesinde kastedilen "muhayyerlik" hakkında üç görüş söz konusudur:

1- Muhayyerlik akid tamamlandıktan sonra o meclisten ayrılmadan sübut bulur.

Yani "alıcı ile satıcı birbirinden ayrılmadıkca muhayyerlik var" diye takdir edilir.

2- İkinci kavle göre, bundan maksat üç gün veya daha az bir müddet muhayyerlik şartıyla yapılan akittir. Bu durumda, muhayyerlik, tesbit edilen bu müddet esnasında devam eder.

3- Üçüncü görüşe göre, "meclis muhayyerliği bulunmamak şartıyla yapılan satış müstesnâdır" demektir. Bu durumda akdin yapılması ile satış tamamlanır, artık muhayyerlik yoktur.
Bu üç görüşten birincisi en sahih olanıdır. Âlimler bunu çoğunlukla kabul etmekten başka bilhassa üçüncü görüşün nasslara zıt düştüğü ve dolayısıyla bâtıl olduğu husûsunda fikir beyân etmişlerdir.
Nevevî, "Alışveriş yapanlardan biri diğerine "muhayyersin" demişse..." cümlesinden: "satışın muteber olduğunu ihtiyar et" mânasını anlar. Ve şu açıklamayı sunar: "Öbürü ihtiyar ederse satış kesinlik kazanır... Sükut ederse hıyâr (satıştan dönme) hakkı devam eder. Satışın kesinleşmesini sözle ifâde eden tarafın ihtiyâr hakkının devam edip etmiyeceği hususunda ashâbımız (Şâfiîler) iki görüş ileri sürmüştür. Sahih olanı, devam etmeyeceğine dair olanıdır, hadisin zâhirine uygun olan görüş de budur." Nevevî'nin bu yorumunu kaydeden Aynî, cerhetmek maksadıyla, Hattâbî'nin şu yorumunu kaydeder: "Bu hadis, hıyâru'l-meclis'in mevcudiyetine açık bir delildir. Ayrıca, hadislerin zâhirine muhâlefet olarak yapılan bütün tevilleri de iptal etmektedir. Hadisin sonunda gelen: "Alışverişi yaptıktan sonra ayrılırlar da..." cümlesi[251] de aynen bunun gibidir. Bu da açık bir şekilde, bedenî ayrılıkla, muhayyerlik hakkının kalktığını gösterir. Zira, kastedilen ayrılmadan maksad sözle olan ayrılma olsaydı hadisin bir mânası kalmazdı." Hattâbi'ye Aynî şu cevabı verir: "Bu hadis alışveriş yapanlardan biri, diğerine bir icab'ta (teklif'te) bulununca diğerinin kabul edip etmemekte muhayyer olduğu hususunda açık bir delildir, bu doğru. Ancak bir taraftan "icab", diğer taraftan da "kabûl" vâki olunca akit tamam olur, bundan sonra -hususî şekilde koşulan şartla, hıyâru'l-ayb dışında, hıyâr (akdi bozma) hakkı yoktur. Bunun delili de Nesâî'de kaydedilen Semüre (radıyallahu anh) hadisidir:
"Alış veriş yapanlar birbirlerinden ayrılmadıkça ve her biri, diğerinden dilediğini almadıkça muhayyerdirler..." Aynî, Tahâvî' nin hadisle ilgili şu yorumunu ilâve eder: "Bu hadiste yer alan "...her biri, diğerinden dilediğini almadıkça" sözü, alışveriş yapanlara tanınan muhayyerlik'in aralarında akdin kesinleşmesinden evvele ait olduğuna delalet eder. Öyle ise, akid müşterinin râzı

olacağı husus üzerine cereyan eder, râzı olmayacağı şey üzerine değil. Çünkü bu meselede, hadiste mezkur olan ayrılıktan maksadın, alışverişten sonra vâki bedenî ayrılma olduğunu söyleyenler arasında, müşterinin maldan dilediği kadarını alıp geri kalanı bırakma hakkına sahip olmadığı, ya tamamını alıp, ya da tamamını terketmesi gerektiği hususunda hiçbir ihtilaf yoktur." Aynî şu neticeyi kaydeder: "Bu da gösterir ki, ayrılıktan maksad "kavlî ayrılık"tır, "bedenî" değil. Hattâbî'nin "...hadislerin zâhirine muhalif olarak yapılan bütün te'villleri iptal eder" sözü Hanefiler nezdinde müsellem değildir. Çünkü iki te'vil birbirine zıd düşerse hadis üzerinde tevakkuf edilir ve kıyasla amel edilir. İmdi alışveriş, icâre gibi, bazı malların menfaatlerine mâlik olmayı sağlayan akidlerin hepsi -icab ve kabulle gerçekleştikleri için- nikâh akdine kıyas olunur. Nasıl ki nikâh akdinde, akid tamamlandıktan sonra bedenî ayrılık şartı koşulamazsa, alışveriş akidlerinde de böyle bir şart koşulamaz.

İmam Mâlik der ki: "Alışveriş yapanların birbirlerinden ayrılmaları hususunda belli bir sınır, muayyen bir vakit konmamıştır. Öyle ise, akdin kesinleşmesini bedenî ayrılığa talik etmek, akdi, -Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yaklaşmış olduğu mülâmese ve münâbeze satışlarında veya meçhul vâdeli muhayyerlik hakkı tanıyan alışverişlerde olduğu gibi- meçhulat üzerine bina etmek gibidir ve böyle bir akit katî surette fâsiddir.[252]

-2- وفي رواية للشيخين:]إذا تبَايعَ الرُّجنِ فكُلُّ واحدٍ منهما بالخيارِ مالمْ يَتَفَرَّقَا أو يُخَيِّر أحَدُهُما اŒخَرَ، فإنْ خَيَّرَ اŒخرَ فتبَايَعَا على ذلك فَقَدْ وجَبَ البيعُ، وإنْ تَفرَّقَا بَعْدَ أنْ تَبَايَعَا وَلمْ يَتْرُكْ واحدٌ منهما البَيْعَ فَقَدْ وَجَبَ[.

2. (345)- Sahîheyn'de gelen bir rivayette şöyle buyurulmuştur:

"İki kişi alışverişte bulununca, onlar ayrılmadıkça, veya biri diğerini muhayyer bırakmadıkça her ikisi de muhayyerdir. Biri diğerini muhayyer bırakır da bu şartla alışveriş yaparlarsa artık akit kesinleşmiştir. Alışverişi yaptıktan sona ayrılırlar da ikisinden biri satıştan vazgeçmezse yine satış kesinleşmiştir."[253]

AÇIKLAMA:

Açıklama için önceki hadise bakınız.[254]

3- وفي أخرى لمسلم:]كُلُّ بَيِّعَيْنِ بَيْعَ بينَهُما حتَّى يَتَفَرَّقَا إ بَيْعَ الْخِيَارِ[.

3. (346)- Müslim'in bir diğer rivayetinde şöyle buyurulmuştur: *"Alışveriş yapan herhangi iki kişi arasında, birbirlerinden ayrılmadıkça akit kesinleşmiş olmaz. Ancak muhayyerlik şartıyla yapılan satış müstesna!"*[255]

AÇIKLAMA:

Açıklama için 344 numaralı hadisin açıklamasına bakınız.[256]

4- وله في أخرى. قال نافع:]وكانِ ابن عُمرَ رضيٍ اللّه عنهما إذا بَايع رجً فأراد أنْ يُقِيلَه قامَ فمَشى هنَيْهَةً ثمَّ رَجَعَ[.

4. (347)- Müslim'in bir diğer rivayetinde Nafi der ki: "İbnu Ömer (radıyallahu anhüma) bir kimse ile alışveriş yapınca bu satışın bozulmasını istemedi mi kalkar biraz yürür, sonra geri dönerdi."[257]

AÇIKLAMA:

Başka rivayetlerde "İbnu Ömer hoşuna giden birşey satın alınca arkadaşından ayrılırdı." "İbnu Ömer alışveriş yapınca, akdin kesinlik kazanması için oradan ayrılırdı" şeklinde ifadeler gelmiştir. Müteakip rivayet de bu gruba dahildir. Bütün bu rivayetler, İbnu Ömer'i, hadiste gelen "ayrılma"dan bedenen ayrılmak'ı anladığı ortaya çıkmaktadır.[258]

5- وفي أخرى للترمذى:]كانَ ابنُ عمرَ إذا ابْتَاعَ بَيْعاً وَهو قاعدٌ قامَ لِيَجِبَ لهُ[.

5. (348)- Tirmizî'nin bir rivayetinde şöyle gelmiştir: "İbnu Ömer, bir alışverişi oturarak yapmış ise, akdin kesinleşmesi için ayağa kalkardı."[259]

-6- وعن حكيم بن حزام رضى اللّه عنه قال:]قالَ رَسُول اللّه # الْبَيِّعَانِ بِالْخِيَارِ مَالمْ يتَفرَّقَا، فإنْ صَدَقَا وَبَيَّنَا بُورِكَ لَهُمَا في بَيْعِهِمَا، وَإنْ كَتَمَا وَكَذَبَا مُحِقَتْ بَرَكَةُ بَيْعِهِمَا[. أخرجه الخمسة .

6. (349)- Hakim İbnu Hizâm (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Alışveriş yapanlar birbirlerinden ayrılıncaya kadar muhayyerdirler. Eğer doğru söyler ve (her şeyi) beyan ederlerse bu alışverişleri her ikisi hakkında da mübarek kılınır. Gerçeği gizlerler ve yalan söylerlerse, alışverişlerinin bereketi kalmaz."[260]

AÇIKLAMA:

Alışveriş yapanların doğru söylemeleri fiyat, malın kalitesi, ödeme şekli gibi, her iki tarafı ilgilendiren hususların hepsine şâmildir. Beyân' dan maksad da, satılan eşyanın ve semenin kusurunun, olduğu gibi eksiksiz açıklanmasıdır. Alışverişin mübarek kılınması, fâidesinin çok olması ve her iki tarafa da hayırlı kılınmasıdır. İbnu Hacer, zâhirî mânanın esas alınabileceğini, zîra, hile ve yalandaki uğursuzluğun, akdin üzerine çökerek, bereketini kaldırabileceğini belirtir. Keza bu hâlin sadece hile ve yalana yer veren tarafa gelip, öbür tarafın bu bereketsizliğin dışında kalmasının da muhtemel olduğunu belirten İbnu Hacer, Buhârî şarihlerinden İbnu Ebî Cemre'nin bu ikinci görüşü tercih ettiğini söyler. [261]

-7- وعن عبداللّه بن عمرو بن العاص رضى اللّه عنهما قال:]قالَ رسول اللّه # الْبَيِّعَانِ بِالْخِيَارِ مَالَمْ يَتَفَرَّقَا إ ّ أنْ تَكونَ صَفقَةَ خِيَارٍ فَ يَحِلُّ أنْ يُفَارقَ صاحِبَهُ خَشْيَةَ أنْ تَسْتَقِيلَهُ[. أخرجه

أصحاب السنن.

7. (350)- Abdullah İbnu Amr İbni'l-Âs (radıyallahu anhüma) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Alışveriş yapan iki taraf, birbirlerinden ayrılmadıkça muhayyerdirler. Ancak, aralarında muhayyerlik anlaşması varsa bu müstesna. Bu durumda, "karşı taraf pişman olur da akdi bozar" korkusuyla birinin oradan ayrılması helâl olmaz." [262]

AÇIKLAMA:

Alışverişin kesinleşmesini sağlayan "ayrılma"yı akid meclisini terkederek "bedenen ayrılma" olarak anlayan Tirmizî hazretleri hadisle ilgili olarak şu açıklamaya da yer verir: "Bunun mânası, alışverişten sonra muhayyer taraf pişman olarak alışverişten vazgeçer korkusuyla (muhayyerlik hakkına sahip olmayan tarafın) onu terketmesidir. Şayet ayrılıktan murad kavlî ayrılık (yani her iki tarafın alışveriş akdini kesin bir dille ifade etmiş olmaları) olup, bu akidden sonra muhayyerlik bulunmasaydı, bu hadis mânasız olurdu. Zira hadiste: "Karşı taraf pişman olur da akdi bozar korkusuyla oradan ayrılması helâl olmaz" buyrulmaktadır.
Şu halde bu hadis, "ayrılık"ın kavlî değil, bedenî ayrılık olduğuna delil olmaktadır. Ancak 344 numaralı hadisle ilgili olarak kaydettiğimiz açıklamalara göre aksi de söylenmiştir ve Hanefiler başta, bir kısım fakihler, akdi kesinleştiren ayrılığın bedeni değil, kavlî ayrılık olduğu görüşünü benimsemişlerdir.[263]

-8- وفي أخرى ٔبى داود عن أبى هريرة رضى اللّه عنه قال:]قال رسولُ اللّه #: َيَتَفَرَّقَنَّ اثْنَان إِ َّ عَنْ تَراضٍ[.

8. (351)- Ebu Dâvud'un Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) hazretlerinden kaydettiği bir rivayette şöyle denir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Alış veriş yapan her iki taraf da akitden memnun kalmadıkça ayrılmasınlar." [264]

AÇIKLAMA:

Aliyyu'l-Kârî, Mirkât'da: "Allahu âlem hadisten murad şudur" dedikten sonra açıklar: "Alım ve satım yapan her iki taraf da malın kabzı ve semenin ödenmesiyle ilgili bütün hususlarda eksiksiz anlaşmış olarak ayrılmalıdırlar." Aksi takdirde bir kısım mahzurlar hâsıl olur. İşte şeriat bunu yasaklamıştır. Mamafih hadisten şu da anlaşılabilmektedir: Ayrılmak isteyen taraf arkadaşına: "Malı almak istiyor musun?" der. Öbür taraf akdi bozmayı isterse akdi bozar. Bu mâna, bu babtaki ikinci hadise de muvâfık düşüyor.
Bu hadiste ifade edilen nehy (yasaklama) tahrimî değil tenzihî'dir, yani şiddetli değil hafif bir yasaktır, zira taraflardan birinin izni veya bilgisi olmadan öbürünün akid meclisini terketmesinin helâl olduğu hususunda icma mevcuttur.
Hadiste, her iki tarafın hıyâru'l-meclis (yani, beraberlikleri sırasında akdi bozma) hakkına sâhip olduklarına delil mevcuttur, aksi halde bu hadisin mânası olmaz diyen de olmuştur.[265]

-9- وعن حابر رضى اللّه عنه:]أنَّ رسولَ اللّه # خيَّرَ أعْرَابِيًّا بَعدَ الْبَيْعِ[. أخرجه الترمذى وصححه .

9. (352)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir bedeviyi, satıştan sona muhayyer kıldı."[266]

AÇIKLAMA:

Bu rivayet, icâb (teklif) ve kabul tahakkuk ettikten sonra, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bedeviye muhayyerlik hakkı tanıdığını ifade eder. Tîbî der ki: "Hadisin zâhiri, Ebu Hanife'nin görüşüne delâlet eder. Çünkü, hıyâru'l-meclis akitte sâbit olsaydı, yeniden muhayyerlik tanımak abes olurdu. (Yâni sözün bitmesiyle akit kesinleşmeseydi, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) ona ilâveten muhayyerlik tanımazdı). Ancak mesele şöyle cevaplandırılır: "Bu hadis mutlaktır, mukayyede hamlolunur, nitekim İbnu Ömer (radıyallahu anh)'in rivayetinde öyle gelmiştir: "Alışveriş yapanlar, birbirlerinden ayrılmadıkça muhayyerdirler. Muhayyerlik şartı ile yapılan akit hâriç (onlar şarta göre muhayyerliklerini devam ettirirler.)[267]

-10- وعن ابن مسعود رضي اللّه عنه قال:]قالَ رسول اللّه #: إذَا اختَلَفَ البَيِّعَانِ فَالقَوْلُ قَوْلُ البَائِعِ، والمبتاعُ بالخِيَارِ[. أخرجه مالك والترمذى واللفظ له .

10. (353)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: *"Alışveriş yapanlar ihtilafa düşerlerse satanın sözü esas alınır. Müşteri muhayyer bırakılır."*[268]

AÇIKLAMA:

Alışveriş yapanların ihtilafından maksat, satıcı ile müşteri arasında fiyatın miktarı, muhayerlik şartı veya bir başka hususta, taraflardan birinin elinde kendi iddiasını te'yid edici bir delil olmaksızın çıkan anlaşmazlıktır. Burada, ihtilafın çıktığı mesele zikredilmemiştir. İlmü'l-Meânî kâidesince, bu makamda, böylesi mutlak ifade hükmün tâmîmine sebeptir. Yâni, ihtilaf her neyi alâkadar ederse etsin demektir: Fiyatla ilgili olur, malla ilgili olur, akde konulması meşru şartlarla ilgili olur, kısacası alışveriş sebebiyle müşteri ile satıcı arasında mevzubahis olabilecek herhangi meşru bir mesele üzerine çıkan ihtilafta.. demektir. Bazı rivayetlerde fiyatla ilgili ihtilâfın tasrih edilmiş olmasının, buradaki hazfa dayanarak ifade edilen tâmime münâfi olmadığı belirtilmiştir.
Öyle ise her çeşit ihtilafta müşteri delil getiremeyince, yemin ettiği takdirde, satıcının sözü esas alınacak demektir. Müşteri, satıcının sözüne uygun şekilde akdi kabul edip etmemekte muhayyerdir. Satan kimsenin yemin etmesi gereğini ifade için bazı âlimler: Alıcı ile satıcı arasında fiyat, mal veya koşulan şartlarla ilgili bir ihtilâf çıktığı vakit yemin ettiği takdirde satıcının sözü esas alınır, çünkü şeriatta, sözü esas alınacak olana yemin ettirilir[269] kaidesi mevcuttur diyerek, hadisi bu hükme delil göstermiştir. Ancak aynı hükme, Ahmed İbnu Hanbel ve Nesâî'nin bir rivayetinden getirilen delille ulaşanlar da olmuştur. Çünkü Ebû Ubeyde'den yapılan mezkur rivayete göre, fiyat hususunda ayrı ayrı rakamlar iddia ederek kendisine (aleyhissalâtu vesselâm) müracaat eden iki kişiden satıcıya Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yemin ettirmiş, sonra müşteriyi bu fiyatla alıp almamakta muhayyer bırakmıştır.
Neylü'l-Evtar'da Şevkânî, satıcı ile müşteri arasında ihtilaf çıktığı vakit, her iki

tarafın rızasıyla anlaşmanın feshine gidilmemesi halinde takip edilecek muamele hususunda satıcının sözünün, yemin etmesi şartıyla esas alınarak ihtilafın giderileceğini söyler. Her iki tarafın rıza göstererek feshe gitmesinin câiz olduğunu belirtir.

İhtilaf çıktığı zaman takip edilcek yol hususunda, ihtilafa konu olan malın mevcut veya telef olması arasında fark olmadığı, her iki halde de aynı yola gidileceği belirtilir.

Yine Neylü'l-Evtâr'da dikkat çekilen bir hususu kaydetmekte fayda var: Satıcı ile müşteri arasındaki ihtilafların hallinde "satıcıya yemin ettirip, sözünü esas almak" prensibini, bazı ihtilafların hallinde bütün âlimler ittifakla kabul ederken, bazı ihtilâfların hallinde kabul edememişlerdir. Bu meselede ulemayı ihtilâfa sevkeden sebep şu hadisin hükmüdür: *"İhtilaflarda dâvacıdan delil istenir, dâvalıya da yemin teklif edilir."* Bu hadisin hükmü umumidir, hangi çeşit dâvâ olursa olsun delil dâvâ sahibinden, yemin de dâvâ edilenden istenecektir, hangisi satıcı hangisi müşteri bakılmayacaktır. Halbuki üzerinde durduğumuz hadis yemini satıcıya teklif edip, onun sözünü esas alıyor, delili de -davacı veya davalı oluşuna bakmadan- müşteriden taleb ediyor. İki hadis arasında umum-husus münâsebeti mevcuttur ve aynı meseleye temas etmeleri, cihetiyle de müteârızdırlar. Şöyle ki malı satan davacı olsa birine göre yemin edecek, diğerine göre delil getirecek. Şu halde, bu iki hadisten biri, haricî şartlara bakılarak tercih edilip amelde esas kılınacaktır..."

Şevkânî bu açıklamadan sonra "delil getirmeyi dâvâcıya, yemin etmeyi dâvâlıya" yükleyen hadisin râcih olduğunu gösteren deliller kaydeder.[270]

-11- وعن أبى الوضئ قال:]غَزَوْنَا غَزْوَةً فَنَزَلْنَا مَنْزً فَبَاعَ صَاحِبٌ لَنَا فَرساً بِغُم ثمَّ أقامَا بقيَّةَ يَوْمِهِمَا وَلَيْلَتِهِمَا؛ فلمَّا أصبَحْنَا حضَرَ الرَّحِيلُ فقامَ الرَّجُلُ إلى فرَسِهِ لِيُسْرَجَهُ فَنَدِمَ فأتَى الرَّجُلَ فأَخَذَهُ بالبيعِ فأبَى الرَّجلُ أن يدفَعَهُ إليهِ، فقالَ: بَيْنِى وَبينَكَ أبُو بَرْزَةَ صَاحِبُ رسُولِ اللّهِ #، فَأتَيَاهُ فأخْبَراهُ فقالَ: أتَرْضِيَانِ أنْ أحْكُمَ بَيْنَكما بِقَضَاء رسُولِ اللّهِ #؟ قالَ رسولَ اللّهِ #: البَيِّعَانِ بالخِيَارِ مالم يَتَفَرَّقَا، وَ أرَاكُمَا افْتَرقْتُمَا[. أخرجه أبو داود .

11. (354)- Ebu'l-Vadî' anlatıyor: "Bir gazvede bulunduk. Bir yere indik. Bir arkadaşımız, bir köle karşılığında bir at sattı. O günün geri kalan kısmında ve geceleyin beraber kaldılar. Sabah olunca göç hazırlığı yapıldı. Adam kalkarak atını eğerlemeye gitti. Bu satıştan pişman olmuştu. Öbürüne gidip akdi bozmak istedi. Fakat diğeri kabul etmedi, atı vermeyi reddetti ve
"Aramızda Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ashabından Ebu Berze hakem olsun" dedi. Ona gelip, durumu anlattılar. Ebu Berze:
"Aranızda Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hükmüyle hükmetmeme razı mısınız? Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) buyurmuştu ki: *"Alım-satım yapanlar, birbirlerinden ayrılmadıkça muhayyerdirler."* Ben sizi ayrılmış göremiyorum."[271]

AÇIKLAMA:

Hadis, Ebu Berze (radıyallahu anh)'nin, "ayrılma"yı bedenî ayrılma anladığını, çok geniş bir meclis telakkisine sahip olduğunu, şöyle ki, onun nazarında o mekanı terketmedikce bedenî ayrılmaların da gerçek "ayrılma" sayılmadığını göstermektedir. Zira, Ebu'l-Vadî', alış verişten sonra günün geri kalan kısmı ile gecenin de orada geçirildiğini belirtmektedir. Ebu Berze buna rağmen "Ben sizi ayrılmış göremiyorum" demiştir. Şurası muhakkak ki, bu müddet içerisinde yeme, içme, abdest bozma gibi çeşitli ihtiyaçlar için birbirlerinden ayrılmış olmalıdırlar. Ancak bu ayrılmalar aynı mekan çerçevesindedir. Üstelik, hadisin Tirmizî'de gelen vechinde hadisenin gemi içerisinde geçtiği belirtilir.
Ayrılma'yı "bedenî ayrılma" şeklinde anlamada Ebu Berze'nin yalnız olmadığı, Buhârî'de İbnu Ömer, Şureyh, Şa'bî, Tâvus, Âtâ, İbnu Ebî Müleyke gibi başkalarının da bu görüşte olduğu belirtilmiştir.
344 numarlı hadisin açıklamasında da uzunca temas edildiği üzere, akdin kesinleşmesini sağlayan "ayrılma"nın tavsifinde âlimler ihtilâf etmişlerdir.
Hattâbî, Meâlim'de bilhassa Mâlikî ulemasının, "ayrılma"yı belirleyen muayyen bir tarifin yokluğundan yakındıklarını kaydeder. Selef ulemasının bu ihtilafı halefe bir kısım rahatlıklar sağlamıştır denebilir. Çünkü onlar: "Bu ve benzeri meselelerde halkın örf ve âdetini esas almayı prensip edinmişler, alıcı ve satıcı her ikisinin birlikte bulundukları mekânın hâline itibar etmişlerdir." Sözgelimi geniş bir evde idiyseler, biri bulunduğu meclisi terkederek bir başka oda veya bölmeye geçti ise, arkadaşından "ayrılmış"tır. Bunlar bir çarşıda veya dükkanda olsalar, ayrılma, birinin arkadaşından ayrılıp birkaç adım atmasıyla tahakkuk

eder.[272]

ALTINCI BAB

ŞUF'A'A DAİR HADÎSLER

-1- عنِ جابر رضى اللّه عنه قال:]قَضَى رسُولُ اللّهِ # بالشُّفْعَةِ في كُلِّ مالَمْ يُقْسَمْ، فإذاَ وَقَعَتِ الحدُودُ وصُرِّفَتْ الطُّرُقُ فَ شُفعةَ[. أخرجه الخمسة، وهذا لفظ البخارى، ولفظ مسلم]في كُلِّ شَرِكَةٍ لَمْ تُقْسَمْ : أربعَةٍ أوْ حَائِطٍ يَحِلَّ لَهُ أنْ يَبِيعَ حتَّى يُؤْذِنَ شَرِيكَهُ، فإنْ شَاءَ أخَذَ وإنْ شَاءَ تَرَكَ، فإذَا بَاعَ ولم يُؤذِنْهُ فَهُوَ أحَقُّ بِهِ[.

1. (355)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) taksîm edilmedikçe her (akar) malda şuf'a hakkı bulunduğuna hükmetti. Araya sınırlar konup, yollar tayin edilince şuf'a hakkı kalkar."
Müslim'deki metin şöyledir: "Henüz taksim edilmemiş arazi, mesken, bahçe gibi (akar nevinden) her ortaklıkta şuf'a hakkı vardır. (Ortaklarından birinin) ortağına haber vermeden satması helal olmaz. Satmadan önce haber verir, ortağı satın alır veya terkeder. Ortağına haber vermeden satarsa, ortağı bu mala (aynı fiyat karşılığında) hak sâhibi olur."[273]

AÇIKLAMA:

Şuf'a kelime olarak bir şeyi diğerine katmaya, ilâve etmeye, denir. Böylece o şey bir iken iki, tek iken çift olur. Bu kelimenin yardım mânasına gelen şefâat kökünden geldiği de söylenmiştir. Dinî bir ıstılah olarak, ortaklık ve komşuluk sebebiyle, bir akar üzerinde ortak ve komşunun, üçüncü bir şahsa satıldığı şartlar tahtında o mala temellük etme hakkıdır. Bu hak üç suretle ortaya çıkar:

1- Âlimler, yukardaki hadisin sarahatinden hareketle taksim edilmemiş bir akarda ortak olan kimsenin, o akarda şuf'a hakkı bulunduğunda ittifak ederler.

2- Ortaklıktan başka, herkese açık olmayan hususî kuyunun suyuyla sulama, hususî yoldan müştereken istifade gibi durumlarda da şuf'a hakkı doğmaktadır. Bu durumda tarla veya evin bitişikliği de aranmaz. Hakk-ı şirb-i has'ta veya tarîk-i has'ta müştereklik, araya başka mülkler girse bile bu hakkı doğurur.

3- Üçüncü olarak, komşuluk, bitişiklik de şuf'a hakkını doğurmaktadır. Bazı âlimler komşuluğun şuf'a hakkı doğurmadığını söylemiştir.
Bu durumlarda satılacak mal önce şuf'a hakkı olana teklif edilir. O olmadığı takdirde satılır. Haber verilmeden üçüncü şahsa satıldığı takdirde, şuf'a hakkı olan kimse aynı parayı ödeyerek, o akara cebren mâlik olur.
Hanefiler bir binanın, üst katı birinin, alt katı birinin olduğu takdirde şuf'a hakkı doğacağına ictihad etmişlerdir.
Şuf'a hakkı tanıyan komşuluğun tavsifi nasıldır? diye bir soru hatıra gelebilir. Hanefilere göre, bitişik komşu şuf'a hakkına sahiptir. Ancak, satılacak evin etrafından kırk hânenin şuf'a hakkına sahip olduğunu söyleyen âlim de çıkmıştır. Hatta daha ileri gidip evin her cihetinden kırkar haneyi komşu addedenler, sabah namazını müştereken aynı camide kılanları komşu addedenler olmuş ve hata bütün şehir halkını birbirine komşu sayanlar da olmuştur. Bu çeşit telakkiler hiçbir zaman fiilî örneği bulunmayan ve tatbik imkânı da olmayan fantezi görüşler ise de, bir bakıma, yerleşim birimlerine yabancı unsurun sokulmasını önlemek düşünüldüğü takdirde işletilebilecek hikmetli içtihadlar diye saygıyla karşılanması gerekir. Bu meselede "bitişik komşu" prensibini koyan İmam-ı Âzam, yukarıda açıklanan ifrat görüşlerle komşuya şuf'a hakkı tanımayarak tefrite düşen Şâfiîler arasında mutavassıt ve tatbik imkânı olan makul yolu tutmuş olmaktadır.[274]

Şuf'a Hakkı Âmdır.

Komşuya şuf'a hakkı tanıyan hadislerde "komşu" tabiri âm olduğu için kâfir, müslim, köylü, şehirli, büyük, küçük, hâzır, gâib ayırımı yapılmaz, bütün komşular bu hakka sâhiptir. Ahmed İbnu Hanbel, Şâbî ve Hasen Müslüman aleyhine zımmîye şuf'a hakkı olmayacağına kâil ise de, Ebu Hanîfe, Mâlik, Şâfiî ve Cumhur'a göre zımmî de şuf'a hakkına sahiptir.
Yukarıda kaydedilen hadisin bilhassa Müslim tarafından rivayet edilen vechi, şuf'a'nın daha ziyade akar denen gayr-ı menkulle (ev, arsa, bahçe gibi) ilgili olduğunu tasrih eder. Ancak, elbise bile olsa, ortaklığın girdiği herşeyde şuf'a vardır diyen alim de olmuştur.[275]

-2- وفي أخرى ‘بى داود والترمذى قال:]الجارُ أحقُّ بِشُفْعةِ

جارِهِ يَنْتَظِرُ بِهَا وإنْ كانَ غَائِباَ إذا كانَ طَرِيقَهما واحِداَ[.

2. (356)- Ebu Dâvud ve Tirmizî'de gelen bir diğer rivayet şöyledir: "Komşu, komşusuna karşı şuf'a hakkına sâhiptir. Aynı yoldan işliyorlarsa, komşu bulunmadığı takdirde, gıyâbında satış yapmaz, bekler."[276]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, şuf'a hakkının gaybûbetle ortadan kalkmayacağını te'yid etmektedir. Şuf'a hakkına sahip kişi, çocuksa, onun büluğa ermesi beklenir. Büluğa erince hakkını kullanır veya kullanmaz. Keza, hak sâhibi, herhangi bir sebeple mevcut değilse, geldiği zaman hakkını kullanabilir.
Bazı âlimler, bu hadise dayanarak şuf'a hakkının sübûtu için, "mücerred komşuluk yeterli değildir, yol birliği de gereklidir." hükmüne varmışlardır.
Bu hadis bazı âlimlerce sened yönüyle zayıf addedilmiştir.[277]

-3- وفي أخرى للترمذى:]جارُ الدارِ أَحَقُّ بالدار[.

3. (357)- Tirmizî'nin bir diğer rivayetinde: "Evin komşusu eve bir başkasından daha çok hak sâhibidir" buyrulmuştur.[278]

AÇIKLAMA:

Komşunun da şuf'a hakkına sâhip olduğuna hükmetmiş olan Hanefiler bu hadisle istidlal etmişlerdir. Komşuluğun şuf'a hakkı doğurmadığını söyleyenler, hadiste geçen câr (komşu)'dan murad ortak (şerik)'dir derler.
Hadisi rivayet eden Ebu Râfi'dir. Sa'd İbnu Ebî Vakkâs'ın binasında iki odalık mülkü mevcuttur. Sa'd'a bu iki odasını satın almasını teklif eder. Sa'd, odalara dört yüz dinar verir. Ebu Râfi şöyle der:
"- Bu iki oda için bana beşyüz dinar verdiler. Şayet Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın *"Evin komşusu, eve bir başkasına nazaran daha çok hak sahibidir"* dediğini işitmemiş olsaydım, bu iki odayı dörtbin (dirhem)'e sana vermez, beş yüz dinara başkasına verirdim.

"Ebu Râfi odalarını Sa'd (radıyallahu anh)'a satar.
Bu hadisi, yukarıda belirttiğimiz gibi Hanefîler, şuf'a-i câr'a yani komşuluğun şuf'a hakkına sebep olduğu prensibine esas yaparken, şuf'a-i câr'ı inkâr edip şuf'a hakkının doğmasını mülkiyette iştirake istinat ettiren Şâfiîler bu hadisi tevîl ederler. Derler ki: "Muhtemelen, Ebu Râfi ile Sa'd İbnu Ebî Vakkas bu iki odada ortak idiler. Hadiste her ne kadar "câr" yâni komşu kelimesi geçmiş ise de, Arapça'da câr kelimesi şerîk (ortak) manasına da kullanılmaktadır. Nitekim bir erkeğin hanımına câre denir ve hayat ortağı mânasına gelir, komşusu mânasına değil" derler.
Hanefîler bunu tekellüflü ve gerçekten uzak bir te'vil kabul ederler. Ve Ebu Râfi'in ortak olarak değil, müstakil olarak orada mülk sâhibi bulunduğunu söylerler. Bu hususu bir başka rivayetle de kuvvetlendiririrler. Bu ikinci rivayet Ömer İbnu Şebbe'den yapılmıştır. Şöyle der: "Sa'd İbnu Ebî Vakkas'ın düz bir zemin üzerinde birbirine mütekabil olan iki evi vardı. Bu iki evin arasında on zira genişliğinde bir açıklık vardı. Bunlardan, Mescid-i Nebevî'nin sağına rastlayanı önceleri Ebu Râfi'ye ait idi. Bilâhere, burasını Sa'd İbnu Ebî Vakkâs ondan satın aldı."
İbnu Şebbe'nin bu rivayeti kesin şekilde Ebu Râfî ile Sa'd İbnu Ebî Vakkas (radıyallahu anhüma) arasında ortaklık değil komşuluk bulunduğunu te'yid ederek, Hanefi görüşün haklılığını destekler.[279]

Arz-u Şuf'a:

Yukarıdaki hadisten, mal sahibinin, malını satmazdan önce, o malda şuf'a hakkı bulunan kimseye satış teklifinde bulunması hükmünü de çıkarmışlardır. Ancak, bu husus ulema arasında bir kısım münâkaşalara sebep olmuştur. Ebu Hanîfe, Mâlik ve Şâfiî (rahimehullah)'ye ve bunların ashâbına göre, bir şerîkin, ortak maldaki hissesini, şuf'a hakkına sahip diğer ortağına satış teklif etmiş olmasıyla, bu ikincinin hakk-ı şuf'ası ortadan kalkmaz. Çünkü, bunlara göre, şuf'a, ortağın malı, bir başka şahsa satmasından sonra vacib olan bir haktır. Öyle ise, satıştan önce, ortağına yapmış olduğu teklif ortağının şuf'a hakkını iptal etmez, çünkü bu hak henüz tahakkuk etmemişti. Bu sebeple, şuf'a hakkı bulunan kimse, satılan malı, satım muamelesinin bitmesinden sonra kesinlikle ortaya çıkan hakkına dayanarak aynı fiyatı ödeyerek satın alma hakkına sahiptir. Bu hususu, Hanefî uleması şöyle bir prensiple ifade etmiştir: "Şuf'a hakkının vâcib bir hak mahiyetini kazanması için satılan malın mülkiyeti, satan ortaktan çıkmış

olmalıdır."
Bey'in envaına göre, bu esas şöyle tafsil edilir: Bey-i fâsid'de bâyiin hakk-ı istirdâdı sakıt oladıkça şuf'a câri olmaz. Şart-ı hıyar (muhayyerlik şartı) ile beyi'de de eğer, muhayyer yalnız müşteri ise bâyi (satıcı) olan şerikin mülkiyeti zâil olmuş bulunacağından vücûb-ı şuf'a tahakkuk eder. Muhayyer olan bâyi ise, hakk-ı hıyârı sâkıt olmadıkça şuf'a câri olmaz. Hıyâr-ı ayb ile hıyâr-ı rü'yet (yani malı görme, ayıp çıkma hâlinde geri dönme muhayyerliği) ise, şuf'anın sübutuna mâni değildir.
Diğer taraftan Ahmed İbnu Hanbel, Süyan-ı Sevrî, İshak İbnu Râhuye, Ebu Ubeyd, Hasan İbnu Hay ve ehl-i zâhir, arz-ı bey ile yâni, satıcının, malda şuf'a hakkı bulunan ortağına satış teklifinde bulunmasıyla şuf'a hakkının düşeceğine kânidirler. Bunlar, bu babın ilk hadisi olarak Müslim'in rivayetinden kaydettiğimiz hadisi esas almışlardır: "Henüz taksim edilmemiş arazi, mesken, bahçe gibi (akar nevinden) her ortaklıkta şuf'a hakkı vardır. (Ortaklardan birinin) ortağına haber vermeden satması helal olmaz. Satmadan önce, haber verir. Ortağı satın alır veya terkeder. Ortağına haber vermeden satarsa, ortağı bu mala (aynı fiyat karşılığında) hak sâhibi olur."[280]

Şuf'ada Verâset Yoktur:

İmam Mâlik ile Şâfiî hazretleri (rahime hümullah) şuf'a hakkının vârislere intikal edeceğini söylemişlerdir. Ancak, Ebu Hanîfe, Ahmed İbnu Hanbel, İshak İbnu Râhûye, Süfyan-ı Sevrî, İbrahim Nehâî, Hasan İbnu Hayy İbnu Sîrîn, Ebu Süleyman gibi çoğunluk, şuf'a hakkının vârislere intikal etmeyeceğini kabul ederler.
İmam-ı Âzam (rahimehullah), bu mevzuda "şuf'a hakkına sâhip olan kimsenin vefatıyla bu hakkın sâkıt olduğu ve ölenin varislerine geçmediği" istikametinde içtihadda bulunmuştur. Hak sâhibinin ölümü, satış arzının yapılmasından önce veya sonra olsun farketmez. Satıcının vefatına nazaran şuf'a hakkının hükmü böyledir. Müşterinin vefatına nazaran durum aksidir. Yani müşteri ölecek olursa, şuf'a hakkına sâhip ortağın hakkı zâil olmaz.[281]

Şuf'a Hakkı Olan Kimse İle Müşterinin İhtilafı:

Müşteri ile şuf'a hakkı olan kimse satın alınan malın fiyatı hususunda ihtilâf edecek olsalar, müşterinin sözüne itibar olunur. İki tarafa da yemin teklif

edilmez. Ancak, şuf'a hakkı olan kimsenin getireceği delil muteberdir. Bu görüş İmam Ebu Hanîfe ile İmam Muhammed (rahimehümullâh)'in görüşüdür, Ebu Yusuf (rahimehullah)'a göre, aksine müşterinin getireceği delil (beyyine) mûteberdir.[282]

-4- وفي أخرى له و'بى داود عن سَمُرَةَ:]جارُ الدار أحقُّ بدارِ الجار وا'رْضِ[.

4. (358)- Tirmizî'nin ve Ebu Dâvud'un Semure'den yaptıkları bir rivayete göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurmuştur:

"Evin komşusu komşunun evine veya tarlaya daha ziyade hak sâhibidir."[283]

-5- وعن عمرو بن الشَّرِ يد. أنه سمِعَ أبَا رافعٍ رضى اللّه عنه يقول:]سَمِعْتُ رسُولَ اللّهِ # يقولُ: الجارُ أحَقُّ بصَقَبِهِ[. أخرجه البخارى، وأبو داود، والنسائى »الصَّقبچ القرب في الجوار .

5. (359)- Amr İbnu'ş-Şerid'den anlattığına göre, Ebu Râfi (radıyallahu anh)'nin şöyle söylediğini işitmiştir: *"Komşu, yakın komşusuna karşı daha çok hak sahibidir."*[284]

AÇIKLAMA:

Komşuya şuf'a hakkı tanımayanlara göre, burada "şuf'a" zikredilmeksizin yakın komşusunun, daha çok hakkı bulunduğu belirtilmektedir. Bu hakkın, şuf'a hakkı olmayıp, iyilik, ilgi, yardım, sıla-ı rahim gibi haklara müteallik olduğu belirtilmiştir. Hanefilere göre ise, şuf'a'ya "bitişik komşu"nun hak sâhibi olacağına dâir delil vardır.[285]

-6- وعن الشَّرِيدِ رضى اللّه عنه:]أن رجً قال: ياَ رسُولَ اللّهِ

أرْضِى ليسَ ‘حَدٍ فيها شَركَةَ و قِسْمَةَ إ الجِوَارُ. فقال رسولَ اللهِ #: الجارُ أَحَقُّ بصَقَبِهِ]. أخرجه النسائى .

6. (360)- Şerîd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir adam, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e:
"Ey Allah'n Resûlü tarlam var, kimsenin bunda ne ortaklığı ne de hissesi var, ancak komşum var" dedi. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):
"Komşu, yakın olan eve daha ziyade hak sâhibidir" buyurdu.[286]

AÇIKLAMA:

Bu hadis de şuf'a hakkını sadece ortaklara tanıyan Şâfiî görüşü cerheder mâhiyette bir rivayettir. Çünkü açık bir şekilde bitişik komşunun arazî üzerindeki (şuf'a) hakkını takrir buyurmaktadır.[287]

-7- وعن عثمان رضى اللّه عنه قال:]إذَا وَقَعَتِ الحُدُودُ في ا‘رْضِ فَ شُفْعَةَ فِيهَا، و شُفْعَةَ بِئْرٍ وَ فَحْلِ النَّخْلِ]. أخرجه مالك .

7. (361)- Hz. Osman (radıyallahu anh) buyurdular ki: "Bir araziye sınırlar konacak olursa artık onda şuf'a hakkı kalmaz, ne kuyunun suyunda şuf'a hakkı ne de hurma ağaçlarını telkih de (döllemede) şuf'a hakkı kalmaz."[288]

AÇIKLAMA:

Hz. Osman (radıyallahu anh)'ın bu ifadesi, daha önce Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın beyanında daha veciz olarak geçti. Komşuluk sebebiyle şuf'a hakkı olmayacağı görüşünde olan âlimlerimiz bu rivayetleri esas almışlardır. Ortak arazi taksim edilip ortaklar arasına sınır konduktan, yollarla arası açıldıktan sonra devam eden komşuluk sebebiyle kuyunun suyunda şuf'a olamaz, çünkü kuyu bölünemez, denmiştir.

Hurma telkihinden maksat şudur: O devirde dişi hurma ağaçları bazı erkek ağacın tozu ile döllenir, böylece verim alınırdı. Ortaklık taksimle sona erdikten sonra bölünüp taksimi mümkün olmayan erkek hurma ağacında da şuf'a hakkının kalmayacağı beyan buyrulmuş olmaktadır.

Tekrar edelim, bu hükümler Hanefîler'e göre değildir.[289]

YEDİNCİ BAB

SELEM (ÖNCEDEN SATMA) HAKKINDA

-1- عن ابن عباس رضى اللّٰه عنهما قال:]قَدِمَ رسولُ اللّٰه # المدِينَةَ وهم يُسْلِفُونَ في التَّمْرِ العامَ والعَامَيْنِ. فقال لهم: مَنْ أَسْلَفَ في تمْرٍ ففى كيلٍ معلوم ووَزْنٍ مَعْلُوم إِلى أَجَلٍ مَعْلُوم[. أخرجه الخمسة.وفي أخرى للبخارى وأبى داود نحوه وقال: السَّنَتَيْنِ وَالثَّلاَثَ .

1. (362)- İbnu Abbas (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) Medine'ye geldiğinde Medineliler, bir yıllık, iki yıllık hurma mahsulünü peşinen satarlardı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onlara:

"Hurmayı kim önceden satarsa ölçüsünü, tartısını belirterek, vâdesini tâyin ederek satsın" buyurdu.

Bunu Beş Kitap tahric etmiştir.

Buhârî ve Ebu Dâvud'da gelen diğer rivayetlerde aynısı ifade edilmiş ve şöyle bir farklılığa yer verilmiştir: "...iki ve üç yıllık..."[290]

AÇIKLAMA:

Selem İslâm ulemasınca meşruiyeti ittifakla kabul edilen bir alış veriş çeşididir. Aynı mânada selef kelimesi de kullanılır. Selef, peşin alınan para ile ileride teslim etmek üzere bir malı satmaktır. Malın cinsi, miktarı, teslim edileceği vâde akit sırasında belirtilmelidir.

Hanefiler'e göre miktarı ve sıfatı belli olan her şeyden selem câizdir. Metre, kilo, litre ve benzeri şeylerle ölçülen, veya sayı hesabıyla satılan malların hepsinde selem câizdir, yeter ki açık seçik olarak miktar tayin ve tavsif edilmiş olsun. Şâfiî hazretleri selem'i sadece tartı ile öçlülen şeylerde câiz görür. İmam Mâlik sayı ilk satılan şeylerde sayının kâfi geldiğine, tartıya lüzum olmadığına kâildir. Ancak tâneleri fiyatı değiştirecek kadar farklı büyüklük arzederse bunların sayı hesabına göre selemi câiz olmaz. İmam Züfer de böyle düşünür.

Şunu da belirtelim ki, nassın zâhirini esas alan Zâhiriye mezhebinden İbnu Hazm "Selem yalnız ölçülen ve tartılan mekîlât ve mevzunât'a münhasırdır. Ne mezru'da (yani zira' ve metre ile ölçülen) ne mâdud'da ne de bir başka birimde

câiz değildir. Çünkü nasda yalnız mekîlât ve mevzûnât zikredilmiştir" der. Fakat bu görüşe ulema katılmamıştır.[291]

-2- وعن محمد بن أبى المجلد قال:]اختَلَفَ عبدُ اللّهِ بنُ شِدادِ بنِ الهادِ أبو بُرِدَةَ في السَّلَفِ فَبَعَثُونِى إلى ابن أبى أوْفى رضى اللّه عنه فَسَألْتُهُ فقالَ: كُنَّا نُسْلِفُ عَلى عهدِ رَسُولِ اللّهِ # وأبِى بَكْرٍ وَعُمَرَ رضى اللّه عَنْهُمَا في الحِنْطَةِ والشَّعِيرِ والزَّبيبِ والتَّمْرِ. وسَألْتُ ابنَ أبْزَى فقالَ مِثْلَ ذلكَ[. أخرجه البخارى وأبو داود والنسائى .

2. (363)- Muhammed İbnu Ebi'l-Mücalid anlatıyor: "Abdullah İbnu Şeddad İbni'l-Hâd ve Ebu Bürde selef mevzuunda ihtilafa düştüler. Beni, İbnu Ebî Evfa (radıyallahu anh)'ya gönderdiler. Ben kendisine bu hususta sordum. Şu cevabı verdi: "Biz Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer (radıyallahu anhüma) devirlerinde buğday, arpa, kuru üzüm ve kuru hurma hususlarında selef'te bulunurduk. Ben, İbnu Ebzâ'ya da sordum. O da buna benzer bir cevap verdi."[292]

AÇIKLAMA:

Rivayette zikri geçen ihtilaf, selef câiz mi, değil mi? meselesi üzerinedir. Yâni, elde teslim edilecek mal olmadığı halde satış muamelesi yapıp para almak câiz olur mu olmaz mı? şeklinde olmuştur. Bu bahsi, arkadan gelecek hadis açıklığa kavuşturacaktır.[293]

-3- وفي أخرى]قلْتُ إلى مَنْ كَانَ أصلَهُ عندَهُ؟ فقالَ: مَا كُنَّا نَسْألُهُمْ عَنْ ذَلِكَ[. زاد أبو داود: إلى قَوْمٍ ماهُوَ عِنْدَهُمْ .

3. (364)- Bir diğer rivayette şöyle gelmiştir:
"...Dedim ki: (siz selem akdini) yanında alacağınız malın aslını bulunduran

kimse ile mi yapardınız?" Şu cevabı verdi:
"Biz selem yaptığımız kimseye o hususu sormazdık."
Ebu Dâvud'un rivayetinde şu ziyâde var: "(Selem akdini) alacağımız mal elinde bulunmayan kimselerle yapardık."[294]

AÇIKLAMA:

Buhârî, bu mevzuya tahsis ettiği bir baba şu manada bir bab başlığı koymuştur: Yanında Aslı Bulunmayan Kimseye Selem, burada asıl kelimesinden maksad satılan şeyin aslıdır. Söz gelimi buğday üzerine selem akdi yapıldı ise bunun aslı ekindir, meyve üzerine ise bunun aslı ağaçtır. Buhârî'nin bu başlığı koymaktan kastının selem akdinde asl'ın bulunması şartının konmayacağını belirtmektir. Nitekim Buhârî'nin o babta kaydettiği hadiste, "Selem akdini yanında aslı bulunan kimse ile mi yapardınız? sorusuna yüce sahâbi Abdurrahman İbnu Ebza (radıyallahu anh) şu cevabı verir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ashâbı (radıyallahu anhüm ecmain), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında selem akdi yapardı fakat birbirlerine ekinleri var mı yok mu hiç sormazlardı."
Bu hadise dayanarak, Ahmed İbnu Hanbel, İshak ve Ebu Sevr, kabz mekânı zikredilmeden yapılacak selem akdinin sıhhatine hükmetmiştir. İmam Malik de aynı görüşü paylaşır ve şunu ilâve eder: "Selem akdinin yapıldığı mahalde kabzeder, ihtilaf çıkarsa satıcının sözü esastır." Süfyanu's-Sevrî, İmam Şafiî ve Ebû Hanife hazerâtı (rahimehumullah): "Taşıması külfet ve zahmet gerektiren mallarda, malın belli bir yerde teslim şartı koşulmadıkça akit sahih olmaz" demişlerdir.
Yukarıdaki hadisten selem sırasında mevcut olmamakla birlikte, selem vâdesinin sona ereceği zamanlarda mevcut olması imkân dahilinde bulunan mallarla selem akdi yapılabileceği hükmü çıkarılmıştır. Bu Cumhur'un görüşüdür. Yine Cumhur'a göre seleme konu olan mal önce mevcut iken vâdenin dolmasından önce veya sonra inkıtaya uğrayıp bulunmaz hâle gelse bu, akdin feshini gerektirmez. Ebu Hanîfe (rahimehullah) "Önceden inkitâya uğrayan malda akid sahih olmaz" demiştir. Cumhur, vâde bitiminde bulunabilecek bir mal üzerine selem yapıldığı halde, vâdenin hitamında inkitaya uğrayıp bulunmaz hâle gelse yine de akdin feshedilmeyeceğine hükmetmiştir.
Hadisten, ihtilafa düşenlerin, meseleyi hal için sünnete başvurup, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın takrirlerini esas almaları gereği de anlaşılmıştır.[295]

-4ـ وعن أبى سعيد الخدرى رضى الله عنه قال:]قالَ رسُولَ اللهِ #: مَنْ أسْلفَ في طَعَامٍ أوْ شَيءٍ فَ يَصْرِفْهُ إلى غَيرِهِ قبلَ أنْ يَقْبِضَهُ[. أخرجه أبو داود .

4. (365)- Ebu Said el-Hudrî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) dedi ki:
"Kim bir yiyecek veya bir başka şeyde selem akdi yapmışsa, bu malı fiilen kabzetmedikçe bir başkasına satmasın."[296]

AÇIKLAMA:

Hadisin aslında satmak kelimesi değil sarf kelimesi geçer. Şârihler, satış ve "hibe" yoluyla başkasına sarfetmesin diye anlarlar. Sindî, selem tarikiyle satılan malın kabzedilmeden önce bir başka malla değiştirilemeyeceğini anlamıştır. Tîbî ise, "başkasına" kelimesindeki zamirle daha önce zikredilen "kim bir yiyecek... satarsa" ibaresindeki "kim"in yani satışı yapan şahsın kastedilmiş olmasının câiz olduğu gibi "bir yiyecek veya bir başka şeyde..." ibaresinde zikredilen "şey"in kastedilmiş olması da mümkündür dedikten sonra hadisten şu iki hükmü çıkarmanın da câiz olduğunu söyler.

1- Selem usulüyle mal satın alan kimse, malı kabzetmeden önce bir başka şahsa satamaz, hibe edemez, devredemez..

2- Selem usulüyle her kim mal satın almış ise, bu malı bir başka mal olarak alamaz, sonradan malın cinsini değiştiremez.
Bu mânayı te'yid eden bir rivayet Dârakutnî'de tahric edilmiştir.
"Kim bir mal ile selem akdi yapmış ise, vakit gelince ancak o malı alabilir veya sermayesini alabilir."
Hadiste ifade edilmiş olan "değiştirilme" yasağı sebebiyle, kabzetmeden önce, selem malın satılması, tevliyesi (mütemelliye havalesi), şirkete, musâlahaya konu kılınması yasaktır, hatta, "malı teslim alacak tarafın kızına mehir olarak da devredilemez, söz konusu taraf kadın olsa, erkek o malı mehir olarak vererek onunla evlenmek istese, evli ise muhâla'a şeklindeki boşanmanın bedeli yapmak istese hiçbiri câiz olmaz" denmiştir.[297]

-5- وعن أبى البخترى رضى الله عنه قال:]سألتُ ابنَ عُمَرَ رضى اللّه عنهُما عنِ السَّلَمِ في النَّخْلِ فقال: نَهَى رسولُ اللّهِ # عن بَيْعِ النَّخْلِ حتَّى يَصْلحَ[.

5. (366)- Ebu'l-Bahterî anlatıyor:
"İbnu Ömer (radıyallahu anhüma)'e hurmada selem yapılır mı? diye sordum. Bana:
"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), meyvesi (yenmeye) sâlih oluncaya kadar hurmanın satılmasını yasakladı" cevabını verdi. Buhârî, Selem 3, 4.[298]

AÇIKLAMA:

Selem, ilerde verilecek malı peşin parayla satmak suretiyle yapılan akittir ve bunun meşruiyeti, önceki açıklamalarda geçtiği üzere câizdir. Ancak burada Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) muayyen, belli bir ağacın veya tayin edip belirlenen bir kısım ağaçların hurmalarını, meyvenin afet tehlikesini atlattığına dair alâmetler zuhur etmeden satmayı yasaklamıştır. Değilse, mevsimi gelince falan ayda şu şu evsafı hâiz falanca miktar hurma, gibi kayıtlarla, selem yoluyla yapılan satış câizdir. Açıklama gelecek.[299]

-6- وعن ابن عباس رضى اللّه عنهما مثلُهُ، قال:]حتَّى يُؤْكَلَ منهُ، وحتَّى يُوزَنَ. قلتُ: مَا يُوزَنُ؟ فقالَ رجلٌ عندَهُ: حتَّى يُحْزَرَ[. أخرجهما البخارى .

6. (367)- İbnu Abbas'dan da böyle bir rivayet yapılmıştır. Rivayetinde der ki: "...Ondan yeninceye, tartılıncaya kadar. Ben
"Tartılması da nedir?" diye sordum. Yanında bulunan bir zat:
"Miktarı göz kararı ile kabaca takdir edilebilinceye kadar" diye açıkladı."[300]

AÇIKLAMA:

Yukarıdaki rivayet, muayyen bir ağaçtan veya belli bir bahçeden elde edilecek mahsulün selem sûretiyle önceden satılabileceğini ifade eder. Ancak, bu satış akdinin, taraflardan birine zarar vermemesi için,

a) Mahsûlün âfet tehlikesini atlatmış olması,

b) Ne miktar mahsul elde edileceğinin göz kararıyla doğruya yakın şekilde tahmin edilebilmesi için meyvelerin belli bir olgunluğa ulaşması lâzımdır. Daha çiçek veya gök çağala iken yapılan selem akdi haramdır. Dinimiz, taraflardan birinin zarardîde olmasına rıza göstermez.[301]

-7- وعنِ ابن عمر رضى اللّه عنهما:]أنَّ رجُ ً أسْلَفَ في نَخْلٍ فلمْ تُخْرَجْ تِلْكَ السَّنَةَ شَيْئاً فاخْتَصَما إلى رسُولِ اللّهِ # فقال: بِمَ تَسْتَحِلُّ مالَهُ؟ أرْدُدْ عَلَيْهِ مَالَهُ؛ ثُمَّ قال: َ تُسْلِفُوا في النَّخْلِ حتَّى يَبْدُوا صَحُهُ[. أخرجه مالك وأبو داود .

7. (368)- İbnu Ömer (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir adam selem yoluyla (yani parasını peşin alarak, çıkacak mahsülden verilmek üzere) bir ağacın hurmasını sattı. Fakat o yıl o ağaç hiç mahsül vermedi. Satıcı ile müşteri ihtilafa düşerek dâvalarını Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e getirdiler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) satıcıya:

"Onun parasını nasıl helal addedersin, parayı geri ver" dedi. Sonra şunu söyledi: *"Hurma (yenmeye) sâlih oluncaya kadar onu selem yoluyla satmayın."* [302]

AÇIKLAMA:

Bu rivayette, bir tarafın zarar görmesini netice verecek bir selem akdinin yasaklanmış olduğu daha açık şekilde gözükmektedir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) böyle bir zararı önlemek için meyvenin salâhat izhar etmeden akdin yapılmamasını emretmiştir.
Meyvede aranacak salâhat nedir? Bu durum umumiyetle mutlak geldiği için âlimler, yorumda bazı ihtilaflara düşmüşlerdir. Yerine göre, "olgunluk", "kemâl" diye ifade edilen bu merhaleye, sarı renkli meyvelerin sararmaya, kırmızı

renklilerin kızarmaya başlaması, hububat ve sebzelerin de istifade edilebilecek hâle gelmesiyle ulaşır.
Bazı âlimler, bu merhaleyi, meyve cinsini bir bütün olarak değerlendirmek sûretiyle aramıştır. Yâni, ilk evvel olgunlaşan meyve salâhate erince diğerlerinin de artık -akit yapmaya sâlih- hale geldiğini kabul eder. Bu durumda ilk eren meyve söz gelimi yeni dünya veya kiraz ise, bunların yenebilir hale gelmesinden sonra henüz yenilebilir olmasa da bütün meyvelerin selem yoluyla satılabileceğine hükmedilmiştir.
Ahmet İbnu Hanbel,: "Her bahçe ve hatta her ağaç için olgunluğun müstakillen aranması gerekir" demiştir.
Şafiîler her cins meyveyi ayrı ayrı ele almayı, her cinsin olgunlaşma zamanını müstakillen belirlemeyi uygun bulurlar.
Hanefiler bu meselede teferruata inmezler.
Olgunlaşmamış meyvenin satışıyla ilgili olarak Şafiî fukahasından Nevevî şu açıklamayı yapar: "Bir kimse, meyveyi, daha olgunlaşmadan, derhal toplamak şartıyla satsa bu akit bilittifak sahihtir. Şâfiî alimler şöyle söylerler: "Meyveyi toplamayı şart koşsa da sonra toplamasa satış sahihtir. Satıcı müşteriye o meyveyi toplatır. Alanla satanın meyveyi ağaçta bırakmak hususunda anlaşmaları da câizdir. Meyveyi ağaçta bırakmak şartıyla satış icmâen batıldır. Çünkü, çoğu kere, meyve kemâle ermeden zâyi olur. Bu takdirde satıcı din kardeşinin malını haksız yere yemiş olur. Fakat meyveyi derhal toplamayı şart koşarsa bu zarar ortadan kalkar. Bu hususta şart koşmadan mutlak olarak satarsa bizim mezhebimiz (Şâfiî) ve Cumhur'a göre satış bâtıldır. İcmâ sebebiyle, meyvenin toplanması şartı konmuşsa akdin sıhhatine hükmederiz.. Ancak meyve, salâhın ortaya çıkmasından sonra satılmışsa, bu satış mutlak yapılsa da, toplama şartıyla veya ağaçta bırakma şartıyla yapılsa da câizdir.
Ebu Hanîfe, meyvenin toplanma şartının akde konmasını vâcib görmüştür.
Aynî, Nevevî'nin yukarıda temas ettiği icma iddiasını reddederek âlimler arasında mevcut ciddi ihtilaflara temas eder: "İbnu Ebî Leylâ ile Süyan Sevrî meyveyi olgunlaşmazdan önce satmanın mutlak sûrette câiz olmayacağını söylerler. Şu halde bu meselede icma var diyen yanılmıştır. Yezîd İbnu Ebî Habîb ise bu satışın mutlak surette hatta meyveyi ağaçta bırakmak şartıyla dahi câiz olduğunu söylemiştir. Bu hususta icmadan söz eden de hata etmiştir."
Bu mevzudaki farklı görüşleri şöyle toparlamak mümkündür:

1- Sevrî, İbnu Ebî Leyla, Şâfiî, Mâlik, Ahmed, İbnu Hanbel (rahimehumullah) kızarmaya, sararmaya başlamadıkça ağaç üzerindeki meyveyi satmak câiz değildir demişlerdir.

2- Ebu Hanife, Ebu Yusuf, İmam Muhammed ve Evzâî'ye göre ağaçta meyve zuhur ettikten sonra, olgunlaşmadan satmak câizdir. İmam Mâlik ile İmam Ahmed'in de birer kavlinin böyle olduğu rivayet edilmiştir. Hanefiler, bu meselede, Buhârî'nin kaydettiği İbnu Ömer hadisini esas almışlardır:
"Her kim tohumladığı bir hurmayı satarsa, o hurmanın meyvesi satana aittir, yeter ki müşteri şart koşmamış olsun, eğer alana kendisinin alacağına dair bir şart koşmuş ise müşterinin olur."
Hadisten bu hükme ulaşma husûsu (delalet vechi) şöyle açıklanır: Hadis, olgunlaşmadan meyve satmanın mübah olduğunu gösterir, çünkü satışa şart koşulmaksızın dahil olmayan bir şeyin, şart koşulursa satılabileceğine delalet ediyor. Burada şart koşulmadan satışa dâhil olmayan şey olgunlaşmamış meyvedir.[303]

-8- وأخرج مالك رحمه اللّه موقوفاً عليه قال:] بأسَ أنْ يُسْلِفَ الرَّجُلُ الرَّجُلَ في الطَّعَامِ المَوْصُوفِ بِسعْرٍ مَعْلُوم إلى أجَلٍ مَعْلُوم مُسَمًّى مالمْ يَكُنْ ذلكَ في زَرْعٍ لم يَبْدُ صَحُهُ[. وأخرجه البخارى في ترجمة باب .

8. (369)- İmam Malik, İbnu Ömer'in sözü olarak şunu tahric etmiştir: "Kişinin, bir başkasına selem yoluyla yiyecek satmasında bir beis yoktur, yeter ki, yiyecek maddesinin fiyatı belirlenmiş, ödemenin zamanı tayin edilmiş olsun. Ancak (hasada) salahı ortaya çıkmayan ekinde veya (yenmeye) salahı ortaya çıkmayan hurmada selem olmaz."
İbnu Ömer'in bu sözünü Buhârî, bab başlığında senedsiz olarak kaydetmiştir. [304]

AÇIKLAMA:

Selem akdi, Hanefiler'e göre, miktarı, vasfı ve teslim tarihi belirlenen yiyecek maddesi kuru ve yaş meyve gibi her mala şâmildir. Salâhı ortaya çıkmayan ekin ve meyvede selem akdinin yasak olması hükmüyle, Kastalânî'nin belirttiği üzere, Mâlikiler amel etmiştir. 368 numaralı hadisin İbn-i Mace'deki vechinde zâhir olduğu üzere ihtilaf muayyen bir bahçe (veya ağaç)nin meyvesiyle ilgilidir. Yani

"hasad zamanında şu miktar hurmanın tesliminden ziyade, belli bir bahçenin o yılki mahsulünün teslimi sözkonusu olmuştur.[305]

-9- وعن مالك أنه بلَغه أنَّ عمر رضى اللّه عنه:]سُئلَ في رجلٍ أسْلَفَ طعَاماً على أنْ يُعْطِيَهُ إيَّاهُ في بلدٍ آخرَ فكرِهَ ذلك عُمرُ، وقال: فأيْنَ كِرَاءُ الجملِ[.

9. (370)- İmam Mâlik'e ulaştığına göre, "Bir adam, Hz. Ömer (radıyallahu anh)'a gelip başka bir memlekette ödemek şartıyla kendisiyle selem akdi yapan bir adamdan haber vererek bu akid hakkında sormuştur da Hz. Ömer (radıyallahu anh) hoşnutsuzluk izhar etmiş ve: "Pekâla, devenin kirası nerede?" demiştir." [306]

AÇIKLAMA:

Selem akidlerinde, akde konu olan malın taşınması külfet, zahmet, masraf gerektirecek bir malsa, akitte teslim yerinin mutlaka belirtilmesi gerektiğini daha önce (364 numaralı hadisin açıklamasında) belirttik. Ancak, buhur, koku gibi taşınması zahmet gerektirmeyen maddelerin selem akitlerinde teslim yeri belirtilmediği takdirde akit bâtıl olmaz. Hz. Ömer başka yerde ödenecek selem akdine yol masrafının dahil edilmesi gereğine dikkat çekiyor.[307]

-10- وعنه أنه بلغهُ أنَّ ابنَ مسعودٍ رضِىَ اللّه عنه كان يقولُ:]مَنْ أسْلَفَ سَلَفاً ف يَشْتَرِطْ أكثَرَ منهُ، وإنْ كان قَبْضَةً منْ عَلفٍ فهوَ رباً[.

10. (371)- Yine İmam Mâlik'e ulaştığına göre, ibnu Mes'ud (radıyallahu anh) şöyle demiştir: "Kim selem akdi yaparsa, sakın fazla alma şartı koşmasın. Bir avuç saman bile olsa bu fazlalık ribâdır." Muvatta, Büyû 94, (2, 682).[308]

AÇIKLAMA:

Şerhte belirtildiği üzere, selemde ribâ addedilen fazlalık, önceden şarta bağlanan fazlalıktır. Aksi takdirde ödeme sırasında, ödeyenin, kendi içinden gelerek koyacağı ziyade 339 numaralı rivayette görüldüğü üzere ribâ sayılmaz. Fazlalığı ribâ kılan husus üçtür:

1- Şart kılınmış olması,

2- Vaad edilmiş olması,

3- Adet olması. Vâad ve âdet aslında, "şart" kadar kesin ribâ ifade etmezse de ribâ şüphesinden hâli değildir. Dinimizde ise sedd-i zerâyi (harama, zarara götüren yolları kapamak, sebeblere de yer vermemek) prensibi esastır. Nitekim hadiste "Kesinlikle emin olmadıkça şüpheli şeylerden kaçınız" emredilmiştir. Üstelik bu ihtiyâtî tavır fâize giren şüphelere daha da te'kidli olarak ifade edilmiştir. Bu sebeplere binâen bir beldenin örfünde "ziyadeli ödeme" var ise bu ribâdır, alışverişlerde bu ziyadeden kaçınmak gerekmektedir.
Rivayette geçen "Bir avuç saman bile olsa" tabiri, ne kadar az bile olsa, oraya girecek fazlalığın, muameleyi ribâ muâmelesine çevireceğini ifade etmektedir. Böyle fazlalıktan kaçınmanın gereği te'kidli bir üslûbla ifade edilmiş olmaktadır. [309]

Hülasa:

Selem (veya selef) ile ilgili meseleleri, hâdislere bağlı olarak oldukça parçalı şekilde sunmuş olduk. Şöyle bir özetleme yapılabilir: Semen ve bedeli peşin olarak, akit sırasında alınmak, malın teslimi ise daha sonra yerine getirilmek üzere yapılan alışveriş akdine selem akdi denir. Bu da diğer akitler gibi icab (teklif) ve kabul ile münakid olur ve mülkiyeti icab ettirir. Selem, miktarı, vasfı tayin edilebilen şeylerde sahih ve mûteber olur. Bu sebeple miktarı tayinde hacmi esas alınanlar (mekîlât) keyl (litre) ile, ağırlığı esas alınanlar (mevzunât) vezn (kilogram) ile, uzunluğu, eni esas alınanlar (mezrû'ât) zira' (metre) ile, sayısı esas alınanlar (ma'dudât, yumurta gibi) sayı ile belirlenir. Miktarı belirlemede açıklık gerektiği gibi, kalite gibi, cins gibi kıymete te'sir eden başka evsafları da belirlenir. Sözgelimi şu kadar metre kumaş tabiri eksiktir. Çünkü kumaşın her zaman çeşitleri olagelmiştir.

Selem'de ödeme yer ve zamanının da açık olarak belirtilmesi gerekir.[310]

SEKİZİNCİ BAB

İHTİKÂR VE PAHALANDIRMAYA DAİR HADÎSLER

-1- عن ابن المسيب أنّ معْمَر بن أبى معَمرٍ وقيل ابنُ عبدِاللّهِ أحَدَ بنِى عَدىِّ ابن كعب رِضى اللّه عنه قال: قَالَ رسولُ اللّهِ #: من احْتَكَرَ فهوَ خاطِئٌ. قيلَ لِسَعِيدٍ: فإنَّكَ تَحْتَكِرُ! فقالَ إنَّ مَعمراً الَّذِي كانَ يُحَدِّثُ هذا الحديثَ كانَ يَحْتَكِرُ]. أخرجه مسلم، وأبو داود، والترمذى .

1. (372)- İbnu'l-Müseyyeb anlatıyor: "Ma'mer İbnu Ebî Ma'mer -ki İbnu Abdillah da denir ve Benu Adiyy İbnu Ka'b'dan biridir- dedi ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurdular:

"İhtikâr yapan hatakâr olmuştur." Said İbnu'l-Müseyyeb'e:

"Ama sen de ihtikâr yapıyorsun" dendi de:

"Bu hadisi rivayet eden Ma'mer de ihtikâr yapıyordu" diye cevap verdi."[311]

AÇIKLAMA:

İhtikâr lügatte toplamak ve hapsetmek demektir. Şer'î bir ıstılah olarak "Erzakı pahalanıncaya kadar hapsetmektir." İhtikâr mevzuunda âlimlerin görüşleri farklıdır. Ahmed İbnu Hanbel, ihtikârı sâdece yiyecek maddelerinde görür ve ona göre sadece Mekke, Medine gibi büyük şehirlerde söz konusudur. Hanefîler'e göre umuma zararı olan yerde, insan ve hayvan yiyeceklerinde ihtikâr mekruhtur. Umuma zararı olmayan yerde malını satmayıp pahalanmasını beklemek ihtikâr sayılmadığı gibi, tarlasından çıkan mahsulünü veya uzaktan getirdiği zahiresini satmamak da ihtikâr değildir.
Şâfiîler bu hadisi esas alarak sadece yiyecek mallarında ihtikârın haram olduğunu kabul ederler. Yiyecek kabilinden olmayan şeylerde bil-ittifak ihtikâr yoktur.
Said İbnu Müseyyeb ve Ma'mer'in ihtikâr yapmaları meselesine gelince, bu büyüklerin Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan rivayet ettiklerine muhalif amelde bulunmalarını âlimlerimiz kabul etmezler. Bunu, "Her maddenin ihtikârı bir değildir, bazı durum ve şartlarda, bazı maddelerde yapılan ihtikârın yasaklanan ihtikâr sayılmayacağı" prensibiyle izah ederler. Nitekim onların

ihtikârı "zahire" gibi aslî maddede olmamış, zeytinyağı gibi tâli maddede olmuştur ve "ihtiyaç zamanında yiyecek saklama"ya hamledilmiştir. Nitekim Hanefiler ve Şafiîler bu görüştedir. İhtiyaç anında saklanan şey ihtikâr değildir.
Alimler, bekletilmesi câiz olan tâli malların da piyasada tükenmesi halinde, o günün fiyatı ile, zor kullanılarak sattırılabileceğine hükmetmişlerdir.[312]

-2- وعن مالك قال: بلغنى أن عمر رضى اللّه عنه كان يقول: [حُكْرَةَفي سُوقِنَا، يَعمِدُ رِجَالٌ بأيدِيهِمْ فضُولُ أذْهَابٍ إلى رِزقٍ مِنْ أرزَاقِ اللّهِ تعالى يَنزلُ بِساحتنَا فيحتَكِرُونَهُ. ولكنْ أيُّمَا جالبٍ جَلَبَ علَى عمودِ كَتَدِهِ في الشِّتَاءِ والصَّيْفِ فذلكَ ضَيفُ عُمرَ فَليبِعْ كيفَ شاءَ اللّهُ تعالى، وليُمسِكْ كيفَ شاءَ اللّهُ تعالى[.

2. (373)- İmam Mâlik diyor ki: "Bana ulaştığına göre Hz. Ömer (radıyallahu anh) şöyle demiştir: "Bizim çarşımızda ihtikâr olamaz. Yanlarında fazla yiyecek maddesi bulunan bir kısım insanlar, bizim sahâmıza Allah'ın rızkından inmiş olan bir rızka yönelip, onu bize karşı saklayamazlar. Ancak kim, yaz, kış demeden zahmetlere katlanarak mal getirmiş ise o Ömer'in misafiridir. Allah'ın istediği şekilde malını satsın, istediği şekilde de saklasın."[313]

-3- وعن مالك أنه بلغه أيضاً:]أنَّ عُثمانَ رضى اللّهُ عنهُ كانَ يَنهَى عن الْحكرةِ[.

3. (374)- İmam Malik'e ulaştığına göre, "Hz. Osman da ihtikâr yapmayı yasaklamıştır."[314]

-4- وعن ابن المسيب:]أنَّ عمرَ رضى اللّه عنهُ مرَّ بحاطِبِ بن أبى بَلْتَعَةَ وهوَ يَبِيعُ زَبِيباً لهُ في السُّوقِ فقالَ لهُ: إمَّا أنْ تَزِيدَ في السَّعْرِ وإمَّا أنْ تُرفَعَ منْ سُوقِنَا[. أخرجه مالك .

4. (375)- İbnu'l-Müseyyeb anlatıyor: "Hz. Ömer (radıyallahu anh), pazara uğramıştı. Orada Hâtib İbnu Ebî Belte'a'ya uğradı. Hâtib'in (ucuz fiyatla) kuru üzüm sattığını görünce: "Ya fiyatı (diğerlerinin seviyesine yükseltirsin yahut pazarımızdan çeker gidersin" diye ihtâr etti."[315]

AÇIKLAMA:

Bazı âlimler normal fiyattan daha düşük fiyatlara satanlara, öbür satıcıların zarar görmelerini önlemek için, müdahale edilmesi gereğine hükmetmişse de bazı âlimler bu müdahaleyi doğru bulmamışlardır.[316]

-5- وعن أبِى هريرة رضى اللّه عنهُ:]أنَّ رجً قالَ: يا رسولَ اللّهِ سَعِّرْ لَنَا فقَالَ: بل ادْعُو. ثمَّ جاءَ آخرُ فقالَ يا رسُولَ اللّهِ سَعِّرْ لنَا فقالَ: بل اللّهُ تعالى يَخْفِضُ وَيَرْفَعُ، وَإنِّى ‘رْجُو أنْ ألْقَى اللّهَ تعالى وليسَ ‘حَدٍ عندِى مَظلمةٌ[. أخرجه أبو داود .

5. (376)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir adam gelerek:
"Ey Allah'ın Resulü, bizler için eşyalara fiyat tesbit ediver" diye müracaatta bulundu. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):
"Hayır fiyat koymayayım (rızka bolluk vermesi için) Allah'a dua edeyim" cevabını verdi. Arkadan bir başkası gelerek:
"(Ortaklık pahalandı, eşyaların) fiyatını bize siz tesbit ediverin" diye talebde bulununca, bu sefer:
"Hayır rızkı bollaştırıp, darlaştıran Allah'tır. Ben hiçbir kimseye zulmetmemiş olarak Allah'a kavuşmak istiyorum" cevabını verdi."[317]

AÇIKLAMA:

Hadis piyasaya, otoriteler tarafından fiyat koymanın zulüm ve dolayısıyla haram olduğunu göstermektedir. İslâm'ın Kur'ân tarafından tesbit edilen ticâret anlayışında esas, satıcının ve müşterinin karşılıklı hoşnutluğudur: *"Ey iman*

edenler, mallarınızı aranızda haksızlıkla değil karşılıklı rıza ile yapılan ticaretle yiyin..." (Nisâ: 4/29).
Otoritenin satıcının rızasına uymayacak şekilde fiyat koyması bu esasa ters düşer. Bu sebeple cumhur-u ulema, fiyat koyma prensibini reddetmiş ve serbest bırakmayı esas almıştır. İmam Mâlik'in muhalif görüşü iltizam ettiği, devlet tarafından fiyat tesbit edilebileceği kanaatinde olduğu da rivayet edilmiştir. Keza, fiyatların artma durumunda İmam Şâfiî'nin de fiyat koymayı tecviz ettiği belirtilmiştir.
Fiyat tesbit yasağı hadisin zahirine göre her çeşit mal içindir: İnsanların gıda ve diğer ihtiyaç maddelerine olduğu gibi, hayvanların gıdalarına da şamildir.
Dinimizde esas prensip, herkesin malları üzerinde tasarrufta serbest olmasıdır. Fiyat tesbiti, bu serbestiye bir tahdid (hacr), bir müdâhele kabul edilerek uygun görülmemiştir. Diğer taraftan "Devlet reisinin fiyat tahdidi müşteriler lehine bir davranıştır. Halbuki devlet reisi satıcı ve alıcı karşısında bîtaraf davranmalıdır, o bütün Müslümanların maslahatını gözetmek durumundadır, bir kısmının değil" demiştir[318].

-6- وعن أنس رضى اللّه عنه]أَنَّ الناسَ قالُوا: يارسُولَ اللّهِ غَ السِّعْرُ فَسَعِّرْ لَنَا فقالَ: إنَّ اللّهَ هوَ المُسَعِّرُ القابضُ الباسطِ الرَّازِقُ، وإنِّى ‘رْجُو أنْ ألْقَى اللّه تعالى وليسَ أحدٌ يُطالِبُنِى بِمَظْلَمَةٍ في دمٍ وَ مالٍ[. أخرجه أبو داود والترمذي وصحّحه .

6. (377)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Halk Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e müracaatla:
"Ey Allah'ın Resûlü, fiyatlar yükseldi, bizim için fiyatları siz tesbit edin" dediler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onlara şu cevabı verdi:
"Fiyatları koyan Allah'tır. Rızkı veren, artırıp eksilten de O'dur. Ben ise, hiç kimse benden ne kan ne de mal hususunda hak talebinde bulunmaz olduğu halde Allah'a kavuşmamı diliyorum."[319]

-7- وعن ابنِ عمر رضى اللّه عنهما. أنَّ رسولَ اللّهِ # قالَ:]مَنِ احْتَكَرَ طعاماً أربعينَ يَوماً يُريدُ بِهِ الغَءَ فقدْ بَرِئَ مِنَ اللهِ تعالى

وبَرِئَ اللهَ تعالى منهُ[.

7. (378)- İbnu Ömer (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Pahalanması için, kim bir yiyecek maddesini kırk gün saklarsa, o, Allah'tan yüz çevirmiştir, Allah da ondan yüz çevirmiştir."[320]

-8- وعن معاذ رضِىَ اللّهُ عنهُ قال:]سَمعْتُ رسولَ اللّهِ # يقولُ: بِئْسَ العَبدُ المُحتِكرُ إنْ أرخصَ اللّهُ تعالى أ'سْعارَ حَزِنَ، وإنْ أغهَا فرَحَ[.

8. (379)- Hz. Muaz (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in şöyle söylediğini işittim:
"İhtikâr yapan kişi ne kötüdür. Allah fiyatları ucuzlatsa üzülür, pahalandırırsa sevinir."[321]

-9- وعن أبى أمامة رضِىَ اللّهُ عنهُ. أنَّ رسولَ اللّهِ # قالَ:]أهلُ المَدائِنِ هم الحُبسَاءُ في سَبيلِ اللّهِ تعالى ف تَحتَكِرُوا عليهُمٍ ا'قواتَ، وَ تُغْلُوا عليهمُ ا'سْعارَ، فإنَّ مَن احْتكرَ عليهم طعاماً أربعينَ يوماً ثم تصدقَ بهِ لَمْ يَكُنْ لهُ كفارةٌ[.

9. (380)- Ebu Ümâme (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurdu:
"Şehirlerde yaşayanlar, Allah yolunda hapsedilmiş kimselerdir. Gıdalarında onlara ihtikâr yapmayın, onlara fiyatları yükseltmeyin, zira kim onlara bir gıda maddesini kırk gün hapsetse, sonra da tamamını tasadduk etse yine de işlediği günahı affettiremez."[322]

-10- وعن أبى هريرة ومعقل بن يسار رضِىَ اللهَ عنهُما قا: قالَ رسولُ اللّهِ # يُحشَرُ الحاكرونَ وقَتَلَةُ ا'نفُس في دِرجةٍ، ومنْ دَخَلَ في شيءٍ مِنْ سِعْرِ المسلمينَ يُغليهِ عَليهمْ كانَ حقًّا على اللّهِ تعالى أنْ يُعذِّبَهُ في مُعظَمِ النَّارِ يومَ القيامةِ[.

10. (381)- Hz. Ebu Hüreyre ve Hz. Ma'kıl İbnu Yesar (radıyallahu anhüma)'ın anlattıklarına göre, Hz. Peygamber şöyle buyurmuşlardır:
"Muhtekirler ve cana kıyanlar aynı derecede haşrolacaklar. Kim Müslümanların herhangi bir şeydeki fiyatına müdâhale ederek pahalandırırsa, kıyamet gününde ateşin büyüğünde cezalandırılması Allah'a vacib olmuştur."[323]

-11- وعن ابن عمر رضِىَ اللّهُ عنهُما قال:]الجَالبُ مرزُوقٌ، والمُحتكِرُ محرومٌ، ومَنِ احْتَكَرَ على المُسلمِينَ طعاماً ضَرَبهُ اللّهُ تعالى بِا''فْسِ والْجَذَامِ[. أخرج هذه ا'حاديث الخمسة رزين وحمه اللّه تعالى .

11. (382)- İbnu Ömer (radıyallahu anhüma) buyurdu ki: "Pazara mal celbeden rızıklanır, muhtekir mahrum bırakılır. Kim mü'minlerin bir gıdasını onlara karşı saklar, ihtikâr yaparsa, Allah onu iflasa ve cüzzam hastalığına dûçâr eder."[324]

DOKUZUNCU BAB

AYIP SEBEBİYLE MALI GERİ VERMEYE DAİR

-1ـ عن عائشة رضِىَ اللّهُ عنها.]إنَّ رَجً: ابتاعَ غُماً فأقامَ عندَهُ ما شاءَ اللّهُ ثم وَجَدَ بِهِ عَيْباً فخاصمهُ إلى رسولِ اللّهِ # فَردَّهُ عَليهِ، فقالَ الرَّجُلُ: يا رسولَ اللّهِ قدِ استَغلَّ غُمِى، فقالَ رسولُ اللّهِ #: الخَراجُ بالضَّمَانِ[. أخرجه أصحاب السنن .

1. (383)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Bir adam bir köle satın aldı. Köle, Allah'ın dilediği kadar (bir müddet) adamın yanında ikâmet etti. Sonra adam kölede bir kusur tesbit etti. Bunun üzerine Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e gelerek şikâyette bulundu ve eski sahibine iate etti. Eski sahibi:
"Ey Allah'ın Resûlü, (yanında kaldığı müddetçe) kölemi kullandı, ondan istifade etti" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Harac (menfaat), zâmin (kefil) olana aittir" buyurdu.[325]

AÇIKLAMA:

Hadisteki harac, menfaat, istifade, gelir manasınadır. Yani, köle, tarla hayvan gibi herhangi bir malı satın alan kimse önceden belirtilmeyen bir kusur bularak bilahare onu eski sahibine iade edip, ödediği parayı geri almak isterse bu hakka sahiptir. Satın aldığı andan geri verdiği ana kadar geçen zaman içerisinde -köleyi hizmetlenmek, hayvana binmek, tarladan ürün elde etmek gibi- elde edilen istifadeler onu satın alan müşterinindir. Çünkü, bu esnada o malın zâmini, satın alan müşteri idi. Yani, o mal telef olsaydı, müşterinin zararına telef olacaktı. İşte hadiste Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) "Bu mala kim zâmin ve kefil ise, kimin sorumluluğunda ise, ondan elde edilen menfaat de ona aittir" buyurmaktadır. Telef olma hâlinde onu satmış olana rücu etmek, onu da zarara ortak etmek söz konusu olmadığına, bütün zarara müşteri zâmin olduğuna göre, gelir de bu zarara zâmin olana yâni müşteriye aittir.
Ayrıca şu da ilâve edilebilir: Zarara zâmin olma dışında, köle olsun, hayvan olsun, kusuru tesbit edilen şeyin bakım ve muhafazası için yapılan masraf ve zahmetler de müşteri tarafından deruhte edildiği için, onlardan istifadesi normal hakkı sayılmaktadır.[326]

-2- وفي أخرى للنسائى:]أَنَّ رسولَ اللّهِ # قَضَى أَنَّ الخَراجَ بالضَّمَانِ، وَنَهى عنْ ربْحِ مالمْ يَضمَنْ[.قال الترمذى: وتفسير قوله »الخراج بالضمانچ هُو الرجل يشترى العبد يستغله ثم يجد به عيباً فيرده على البائع، فالغُلة للمشترى، ‘ن العبد لو هلكَ هلكَ من مال المشترى، ونَحْو هذا من المسائل يكون فيهِ الخراج بالضمانِ .

2. (384)- Nesâî'nin bir rivayeti şöyledir: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) menfaatin, zâmin olana aid olduğuna hükmetti ve zâmin olmayan kimsenin menfaat talebini yasakladı.
Tirmizî hazretleri, "Menfaat, zâmin olana aittir" sözünü şöyle açıkladı: "Burada zâmin o kimsedir ki, bir köle satın alır, bir müddet onu hizmetlenir, sonra onda bir kusur tesbît eder ve bu sebeple köleyi satıcısına iâde eder. Bu durumda, köleden hâsıl olan menfaat müşteriye aittir. Zira köle, şâyet helâk olsaydı, müşterinin malı olarak helâk olacaktı. Buna benzeyen bütün meselelerde menfaat, zâmin olana aittir."[327]

-3- وعن عقبة بنِ عامر رضِىَ اللّهُ عنهُ. أنّ رسُولَ اللّهِ # قال:]عُهْدَةُ الرَّقِيقِ ثَثَةُ أيَّامٍ إنْ وَجَدَ دَاءً رَدَّ في ثثِ لَيَالٍ بِغَيْرِ بَيِّنَةٍ، وَإنْ وَجَدَ دَاءً بَعْدَ الثَّثِ كُلِّفَ البَيِّنَةَ أنَّهُ اشْتَراهُ وَبهِ هذَا الدَّاءُ[. أخرجه أبو داود .

3. (385)- Ukbe İbnu Âmir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdu ki:
"Kölenin müddeti üç gündür. Şayet müşteri, bir hastalığa rastlarsa, herhangi bir delil ibraz etmeden köleyi satana geri verir. Üç günden sonra hastalığa rastlarsa, bu hastalığın, satın aldığı zamana ait olduğu hususunda delil ibraz etmesi gerekir."[328]

AÇIKLAMA:

Bir kimse, köle veya cariye satın alınca akid sırasında satıcı, kölenin kusursuz olduğunu ifade etmemiş olsa, müşterinin ilk üç gün içinde gördüğü kusur, satıcının malındaki kusur sayılır ve köleyi, herhangi bir delil ibrazına ihtiyaç duymadan, eski sâhibine geri verebilir. Üç günden sonra göreceği kusurun, alış sırasında kölede bulunduğuna dair delil getirmesi gerekir. Hadis, fakihlere göre farklı yorumlara tâbi tutulmuştur. İmam Mâlik bu söylenen görüşü benimsemiş, ilâveten "Bayi, ayıptan berî olma şartını koşmadı ve cünun cüzzâm, alaca gibi, hastalıklardan selâmet müddeti bir yıldır. Bir yıl içerisinde bu çeşit ciddî hastalıklardan birine rastlamazsa satanın her çeşit sorumluluğu tamamen kalkar. Bundan sonra görülecek kusurlar yeni sahibinin sorumluluğuna terettüp eder. Esasen böyle bir yıllık sorumluluk, sadece köle için mevzubahistir.
Şâfiî hazretleri ise ne üç gün ne de bir yıl diye bir müddet tanımaz, hastalığa bakar. Eğer hastalık satın aldığı günden ihtilaf anına kadar geçen zaman içinde çıkması normal olan bir hastalıksa, yeminle birlikte satıcının sözüne itibar edilir. Satın aldığı günden ihtilâf anına kadar geçen zaman içinde husule gelmesi mutad olmayan bir hastalıksa, köleyi satana geri verir.
Ahmed İbnu Hanbel, satın alınan köle konusunda üç günlük müddetle ilgili hadisi zayıf bulur ve: "Müddet hususunda hadis yoktur" der.[329]

-4 وعن أبى سلمة بن عبد الرحمن بن عوف:]أَنَّ عَبْدَالرَّحْمَنِ بنَ عَوْفٍ رضِىَ اللّهُ عنهُ اشْتَرَى جَارِيَةً مِنْ عَاصِمِ بنِ عَدىٍّ فَوَجَدَهَا ذَاتَ زَوْجٍ فَرَدَّهَا[.

4. (386)- Ebu Seleme İbnu Abdirrahmân İbni Avf anlatıyor: "Abdurrahman İbnu Avf (radıyallahu anh), Asım İbnu Adiy'den bir cariye almıştı. Cariyenin evli olduğunu anladı ve derhal geri verdi."[330]

AÇIKLAMA:

Cariye, efendisine helâl ise de, cariyenin evli olması hâli bu helâlliği kaldırır. İslâm, hiç bir surette bir kadından, cariye bile olsa, aynı anda iki kişinin

istifadesine cevaz vermez.

Yukarıdaki rivayet, cariyede evlilik hâlinin, akdi satıcı aleyhine bozmaya yeterli bir kusur olduğu görülmektedir. Rivayetten, bu kusurun akit sırasında beyan edilmemiş olduğu anlaşılmaktadır.[331]

-5- وعن ابن عمر رضِىَ اللّهُ عنهُما:]أنَّهُ بَاعَ غُماً بِثمانِمائَةِ دِرْهم وَبَاعَهُ عَلَى البَرَاءَةِ فَقالَ الَّذِى ابْتَاعَهُ: بِالْغُم دَاءٌ لَمْ تُسَمِّهِ لِى، فَاخْتَصَمَا إلى عُثْمَانَ رضِىَ اللّهُ عنهُ فَقالَ الرَّجُلُ: بَاعَنِى عَبْداً وَبِهِ دَاءٌ لَمْ يُسَمِّهِ لِى. فقالَ عَبْدُاللّهِ: بِعْتُهُ بِالْبَراءَةِ فَقَضَى عُثْمَانُ رضِىَ اللّهُ عنهُ عَلَى ابْنِ عُمَرَ أنْ يَحْلِفَ لَهُ لَقَدْ بَاعَهُ الْعَبْدَ وَمَا دَاءٌ يَعْلَمُهُ. فَأبَى أنْ يَحْلِفَ فَارْتَجَعَ الْعَبدَ فَصَحَّ عِنْدَهُ فَبَاعهُ بَعدَ ذلكَ بِألْفٍ وَخَمِسْمَائَةِ دِرْهمٍ[. أخرجهما مالك .

5. (387)- İbnu Ömer (radıyallahu anh)'in anlattığına göre, "Kendisi, sekizyüz dirheme bir köle satar ve satarken "kusursuz" olduğunu söyler. Ancak, satın alan kimse bilahere:

"Kölede bir hastalık var bana söylemedin" der. İhtilaf Hz. Osman (radıyallahu anh)'a götürülür. Adam:

"Kölede hastalık olduğu halde, haber vermeksizin bana sattı" der. Abdullah (radıyallahu anh):

"Ben onu ‘kusursuz' olarak sattım" der. Hz. Osman (radıyallahu anh) sattığı zaman kölede kusur olduğunu bilmediğine dair yemin etmesine hükmetti. Abdullah yemin etmekten imtina ederek, köleyi geri aldı. Köle yanında sıhhate kavuştu. Sonra onu yeniden sattı ve bu sefer bin beş yüz dirhem aldı."[332]

ONUNCU BAB

AĞACI VE MEYVEYİ SATMAK, SATILAN KÖLENİN MALI VE MALA GELEN MUSİBETE DÂİR

-1- عن ابن عمر رضِىَ اللّهُ عنهُما قالَ:]سَمِعْتُ رسولَ اللّهِ # يقولُ: مَنْ بَاعَ، وفي رواية: مَنْ ابْتَاعَ نَخْ قدْ أُبِّرَتْ فَثَمَرُهَا لِلْبَائِعِ إِّ أنْ يَشْتَرِطَ الْمُبْتَاعُ، وَمنِ ابْتَاعَ عبداً فَمَالُهُ لِلَّذِى بَاعَهُ إِّ أنْ يَشْتَرِطَ الْمُبْتَاعُ[. أخرجه الستة. »والتأبيرچ التقليح .

1. (388)- İbnu Ömer (radıyallahu anhüma) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in şöyle sölediğini işittim:

"Kim döllemesi yapılmış bir hurmalık satarsa (bir başka rivayette *satın alırsa*) *bunun meyvesi satana aittir. Satın alan kendisinin olacak diye şart koşmuşsa o hâric (bu durumda meyve müşterinindir). Kim de bir köle satarsa, kölenin malı satanındır, burda da satın alan "benim olacak" diye şart koşmuşsa o hâriç, bu takdirde kölenin malı varsa müşterinin olur."*[333]

-2- وعن حابرٍ رضِىَ اللّهُ عنهُ قال:]قالَ رسُولُ اللّهِ #: إنْ بِعْتَ مِنْ أخِيكَ تَمْراً فَأصَابَتْهُ جَائِحةٌ فَ يَحِلُّ لَكَ أنْ تَأْخُذَ مِنْهُ شَيْئاً، بِمَ تَأْخُذُ مَالَ أخِيكَ بِغَيْرِ حَقٍّ[. أخرجه مسلم وأبو داود والنسائى.وفي رواية: أمر رسول اللّه #: بِوَضْعِ الجَوَائِحِ.كتاب البخل وذم المال

2. (389)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Bir din kardeşine yemiş satsan sonra da buna bir âfet gelse, ondan bir şey alman sana helâl olmaz. Kardeşinin malını hakkın olmadığı halde nasıl alırsın?" ***[334]***

Bir başka rivayette: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) âfetle gelen zararın hesaptan düşülmesini emretti" demiştir.[335]

AÇIKLAMA:

Satılan meyve henüz müşteri tarafınan ağaçtan toplanmadan dolu, fırtına, çekirge, susuzluk gibi insan dahli bulunmayan bir âfete mâruz kalarak zarara uğrarsa bunun zararı satıcıya mı aittir, satın alana mı? şeklinde âlimler farklı görüşlere sahiptir.

1- Mâlikîler toplanmayan malın satıcının garantisinde olduğu kanaatindedir.

2- Ahmed İbnu Hanbel: "Gelen zarar üçte birden azsa müşteri çeker, fazla ise satıcı" der. Zararın miktarı hususunda ihtilaf edilirse satıcının sözü esastır.

3- İmam-ı Âzam ve Şâfiî hazretleri ve Zâhirîler "Müşteri teslim almışsa, afetle gelen zararın tamamı müşteriye aittir, teslim almadan önce gelirse satıcıya aittir"derler. Teslimden maksad müşteri ile malın başbaşa kalmasıdır. [336]

---

[1] Tirmizî, Büyû: 4, (1209); İbnu Mâce, Ticârât: 1, (2139); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/8.

[2] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/8.

[3] Tirmizî, Büyû: 4 (1210); İbnu Mâce, Ticârât: 3, (2146); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/9.

[4] Ebu Dâvud, Büyû: I, (3326, 3327); Tirmizî, Buyû: 4, (1208); Nesâî, Eymân: 7, (7, 15); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/9.

[5] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/9.

[6] Buhârî, Büyû: 26; Müslim, Müsâkât: 13 (1607); Ebu Dâvud, Büyû: 6, (3335); Nesaî, Büyû: 5, (7, 246). Hadis'in metni Buhârî ve Müslim'deki metindir. Ebu Dâvud'da *"Bereketi giderir"* şeklindedir. İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/10.

[7] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/10.

[8] Buhârî, Büyû: 19, 22, 44, 46; Müslim, Büyû: 47, (532); Ebu Dâvud, Büyû: 53, (3459); Tirmizî, Büyû: 26, (1246); Nesâî, Büyû: 3, (7, 244-245); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/11.

[9] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/11.

[10] Buhârî, Büyû: 16; Tirmizî Büyû: 75, (1320); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/12.

[11] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/12.

[12] Tirmizî, Büyû: 75. (1320); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/12.

[13] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/12.

[14] Tirmizî, Büyû: 75 (1319); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/13.

[15] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/13.

[16] Buhârî, Büyû: 17-18, Enbiyâ: 50, İstikrâz: 5; Müslim, Müsâkât: 26-31, (1560); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/13-14.

[17] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/14.

[18] Ebu Dâvûd, Büyû: 54, (3460); İbnu Mâce, Ticârât: 26, (2199); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/14-15..

[19] Ebu Dâvud, Büyû: 8, (3340); Nesâî, Büyû: 54, (7, 284); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/15.

[20] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/16.

[21] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/16-17.

[22] Buhârî, Büyû: 52; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/17.

[23] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/17.

[24] Tirmizî, Büyû': 9, (1217); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/18.

[25] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/18.

[26] Ebû Dâvud, Eymân: 18, (3279); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/18-19.

[27] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/19.

[28] Buhârî, İ'tisam: 16, Kefârât: 5; Nesâî, Zekât: 44, (5, 54); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/19.

[29] Buhârî, Büyû': 51; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/19.

[30] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/19-20.

[31] Müslim, Mesâcid: 288, (671); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/21.

[32] Bak. 194 numaralı hadis. İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/21.

[33] Müslim, Fedâilu's-Sahâbe: 100, (2451); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/22.

[34] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/22.

[35] Tirmizî, Vitr: 21, (487); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/22.

[36] Daha fazla bilgi için Peygamberimizin Hadislerinde Medeniyet Kültür ve Teknik adlı kitaba bakılmalıdır (s. 45-55), ayrıca Ülgener'in kitabı da görülmelidir. İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/22-23.

[37] Bu rivayet Rezîn'in ilâvesidir. İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/23.

[38] Buhârî, Büyû': 112, Meğâzî: 50; Müslim, Müsâkât: 71 (1581); Ebu Dâvud, Büyû': 66 (3486); Tirmizî, Büyû': 61 (1297); Nesâî, Büyû': 93, (7, 309-310); İbnu Mâce, Ticarât: 11, (2167); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/26.

[39] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/26-27.

[40] Müslim, Musâkat: 68, (1579); Muvatta, Eşribe: 12, (2, 846), Nesâî, Büyû': 90, (7, 307-308); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/27-28.

[41] Ebu Dâvud, Büyû': 66 (3488); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/28.

[42] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/28.

[43] Ebu Dâvud, Büyû': 66, (3489); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/28.

[44] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/28-29.

[45] Ebu Dâvud, Eşribe: 3 (3675); Tirmizî, Büyû': 58, (1293); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/29.

[46] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/29.

[47] Buhârî, Büyû: 49, 51, 54, 55, Hudud: 42; Müslim, Büyû': 29, 35, 40, 41, (1525-1526-1528-1529); Nesâî, Büyû: 55, (7, 286-287); Ebu Dâvud, Büyû: 67 (3492); Tirmizî, Büyû': 56 (1291); Muvatta, Büyû: 40, (2, 640-641); İbnu Mâce, Ticarât: 37, (2226); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/30.

[48] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/30-31.

[49] Müslim, (1527); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/31.

[50] Nesâî, Büyû: 60, (7, 289), Ebu Dâvud, Büyû': 70 (3503); Tirmizî, Büyû: 19, (1232); İbnu Mâce, Ticarât: 20, (2187); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/31.

[51] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/32.

[52] Beş kitap'ta da tahriç edilmiştir. 220 numaralı hadisle aynı bablarda zikredilmiştir. İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/32.

[53] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/32-33.

[54] Müslim, Büyû: 40 (1528); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/33.

[55] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/33.

[56] Buhârî, Büyû: 47, Hibe: 25; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/34.

[57] Buhârî, Büyû: 82-87, Müsâkat: 17, Selem: 4; Müslim, Büyû: 51, 59, 79, (1534-1535-1539); Ebu Dâvud, Büyû': 20, (3361); Nesâî, Büyû: 28 (7, 262-263), 40 (7, 270-271), Eymân: 45 (7, 33); İbnu Mâce, Ticârât: 32, (2214-2215); Muvatta, Büyû': 10, (2, 618); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/35.

[58] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/36.

[59] Müslim, Büyû': 50, (1535); Ebu Dâvud, Büyû': 23, (3368); Tirmizî, Büyû': 15, (1226-1227); Nesâî, Büyû': 40, (7, 270, 271); İbnu Mâce, Ticarât: 32, (2214-2215); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/36.

[60] Buhârî, Büyû': 83, Selem 4; Müslim, Müsâkat: 15-17 (1555), Büyû: 49, 50 (1534-1554); Muvatta, Büyû: 11 (2, 618); Ebu Dâvud, Büyû: 23, (3367); İbnu Mâce, Ticaret: 61, (2284); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/37.

[61] Buhârî, Büyû: 83, Zekât: 58; Müslim, Büyû: 53 (1536); Ebu Dâvud Büyû': 23, (3370-3373); Nesâî, Büyû: 28, (7, 264); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/37.

[62] Ebu Dâvud, Büyû: 23, (3371); Tirmizî, Büyû': 15 (1228); İbnu Mâce, Ticarat: 32, (2217); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/37.

[63] Muvatta, Büyû': 13, (2, 619); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/37.

[64] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/38.

[65] Buhârî, Büyû: 83, Şürb: 17; Müslim, Büyû': 64, (1540); Ebu Dâvud, Büyû: 20, (3363); Tirmizî, Büyû': 64, (1303); Nesâî, Büyû': 35, (7, 268); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/38.

[66] Buhârî, Büyû: 83 (Şürb: 17); Müslim, Büyû: 71, (1541); Ebu Dâvud, Büyû: 21, (3364); Nesâî, Büyu: 35, (7, 268); Tirmizî, Büyû: 63, (1301); Muvatta, Büyû: 14, (2, 620); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/39.

[67] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/39.

[68] Buhârî, Büyû: 82; Müslim, Büyû: 105, (1546); Muvatta, Büyû: 23-25 (2, 625); Nesâî, Müzâra'a: 45, (7, 39); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/39.

[69] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/39-40.

[70] Buhârî, Büyû: 75, 82; Müslim, Büyû': 74 (1542); Ebu Dâvud, Büyû: 18, (3361); Nesâî, Büyû: 33, (7, 266); Tirmizî, Büyû: 63, (1300); Muvatta, Büyû: 23, (2, 624); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/40.

[71] Ebu Dâvud, Büyû: 19, (3361); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/40.

[72] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/41.

[73] Buhârî, Şürb: 17; Müslim, Büyû: 53, (1536); Tirmîzî, Büyû': 55, (1290), 72, (1313); Ebu Dâvud, Büyû: 24, (3374-3375); Nesâî, Büyû: 39, (7, 270); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/41.

[74] Müslim, Büyû': 85, (1536); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/41.

[75] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/41-42.

[76] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/42.

[77] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/42.

[78] Muvatta, Itk: 6, (2, 776); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/43.

[79] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/43.

[80] Ebu Dâvûd, Itk: 8, (3953); İbnu Mâce, Itk: 2, (2517); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/43-44.

[81] Buhârî, Itk: 10, Feraiz: 21; Müslim, Itk: 16, (1506); Ebu Dâvud, Feraiz: 14, (2919); Tirmizî, Büyû': 20 (1236); Muvatta, Itk: 10 (2, 782); İbnu Mâce, Feraiz: 15, (2747); Nesâî, Büyû: 87, (7, 306); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/44.

[82] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/44.

[83] Ebu Dâvud, Büyû: 63, (3478); Tirmizî, Büyû': 44, (1271); Nesâî, Büyû': 88, (7, 307); İbnu Mâce, Rühûn: 18, (2477); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/44.

[84] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/45.

[85] Müslim, Musâkat: 34 (1565); Nesâî, Büyû: 89, (307); İbnu Mâce, Rühûn: 18, (2477); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/45.

[86] Buhârî, Şürb: 2, Hiyel: 5; Müslim, Musâkât: 38, (1566); İbnu Mâce, Rühûn: 19, (2478); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/45.

[87] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/45-46.

[88] Buhârî, Müsâkât: 2, Hiyel: 5; Müslim, Musâkât: 37, (1566); Muvatta, Akdiye: 29, (2, 744); Ebu Dâvud, Büyû: 62, 3473); Tirmizî, Büyû: 24 (1272); İbnu Mâce, Rühûn: 19, (2478); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/46.

[89] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/47-48.

[90] Muvatta, Akdiye: 30, (2, 745); İbnu Mâce, Rühûn: 19, (2479); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/47.

[91] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/47.

[92] Ebu Dâvud, Büyû: 62, (3477); İbnu Mâce, Rühûn: 16, (2473); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/47.

[93] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/47.

[94] Ebu Dâvud, Büyû: 62, (3476); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/48.

[95] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/48.

[96] Tirmizî, Büyû: 51, (1282), Tefsîru'l-Kur'ân, Lokman: (3193); İbnu Mâce, Ticârât: 11, (2168); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/48-49.

[97] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/49.

[98] Tirmizî, Siyer: 14, (1563); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/49.

[99] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/49.

[100] Buhârî; Büyû: 61, Menâkıbu'l-Ensâr: 26, Selem: 8; Müslim, Büyû': 5-6, (1514); Tirmizî, Büyû: 16, (1229); Ebû Dâvud, Büyû': 24, (3370); Nesâî, Büyû': 67, 68 (7, 293-294); İbnu Mâce, Ticarât: 24, (2197); Muvatta, Büyû: 62, (2, 653-654); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/50.

[101] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/50.

[102] Nesaî, Büyû: 67, (7, 293); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/50.

[103] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/50-51.

[104] Müslim, Müsâkat: 35, (1565); Nesâî, Büyû: 94, (7, 310); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/51.

[105] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/51.

[106] Buhârî, Vesâya: 17; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/51.

[107] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/51-52.

[108] Muvatta, Büyû: 64, 66; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/52.

[109] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/52.

[110] Buhârî, Büyû: 48, İstikraz: 19, Husûmât: 3, Hiyel: 7; Müslim, Büyû: 48, (1533); Ebu Dâvud, Büyû: 68, (3500); Tirmizî, Büyû: 28 (1250); Nesâî, Büyû: 51; Muvatta, Büyû 98; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/54.

[111] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/54.

[112] Tirmizî, Büyû: 8, (1216); Buhârî, senetsiz olarak kaydetmiştir. (Büyû: 19); İbnu Mâce, Ticarât: 47, (2251); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/55.

[113] Buhârî, Büyû: 27, Tefsir: 3, 3; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/55.

[114] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/55-56.

[115] Buhârî, Büyû: 36; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/56.

[116] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/56.

[117] Müslim, İman: 164, (102); Tirmizî, Büyû: 74, (1315); Ebu Dâvud, Büyû: 52, (3452); İbnu Mâce,

Ticarât: 36, (2224). Metin, Müslim'inkidir. İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/57.

[118] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/57.

[119] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/57.

[120] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/57-58.

[121] Buhârî, Büyû: 64; Müslim, Büyû: 11, (1524); Ebu Dâvud, Büyû: 48, (3443), (3444), (3446); Nesâî, Büyû: 14, (7, 253-254); Muvatta, Büyû: 96, (2, 683); Tirmizî, 29, (1251-1252); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/59.

[122] Buhârî, Büyu: 69; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/59.

[123] Müslim, Büyû: 25; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/60.

[124] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/60.

[125] Ebu Dâvud: 48, (3446); İbnu Mâce, 42, (2240); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/60.

[126] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/60-61.

[127] Buharî, Büyû: 58; Müslim, Büyû: 11, (1515), Nikâh: 52 (1413); Ebu Dâvud, Büyû: 46, (3438); Tirmizî, Büyû: 65, (1304); Nesâî, Büyû: 21 (7, 1259); İbnu Mâce, Ticârât: 14, (2174); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/62.

[128] Buhârî, Büyû: 60; Müslim, Büyû: 13, (1216); Muvatta, Büyû: 97, (2, 684); İbnu Mâce, Ticârât: 14 (2173); Nesâî, Büyû: 16, 17, 21. (7, 258); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/62.

[129] Buhârî bunu senetsiz olarak ve sahâbe sözü şeklinde rivayet etmiştir. Büyû: 60; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/63.

[130] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/63.

[131] Muvatta, Büyû: 5, (2, 616); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/64.

[132] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/64.

[133] Ebu Dâvud, Büyû: 69, (3502); Muvatta, Büyû: 1, (2, 609); İbnu Mâce, Ticârât: 22, (2192); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/65.

[134] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/65.

[135] Muvatta, Büyû: 18, (2, 622); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/65.

[136] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/65-66.

[137] Muvatta, Büyû: 69, (2, 657); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/66.

[138] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/66.

[139] İ Buhârî, Cihad: 49, 113, Vekâlet: 8, Mesacid: 59, Büyû: 34, istikrâz: 1, 7, Mezâlim: 26, Hîbe: 23, Şürût: 4, Nikâh: 10, 121, Nafakât: 12, Daavât: 53; Müslim, Müsâkat: 109, (710), Salâtu'l-Müsafirîn: 69, (710), Rida: 54, (710); Tirmizî, Nikah: 13, (1100), Büyû: 30, (1253); Nesâî, Büyû: 77, (7, 297-300); Ebu Dâvud, Ticârât: 71, (3505); İbnu Mâce, Ticârât: 29, (2205); brahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/67-68.

[140] Bu cümle"Medine'ye varınca (hanımınla temasta bulunarak) çocuk talepet" şeklinde de anlaşılmıştır. (İbrahim Canan)

[141] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/69-70.

[142] Kîrât : İbnu'l-Esîr, umumiyetle bir dinarın, onda birinin yarısına denk düşen bir cüz'üne dendiğini belirtir. Bazı yerlerde, yine dînarın bir cüz'üne dense de, miktarının değişebileceğine de işâret eder. (İbrahim Canan)

[143] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/70-71.

[144] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/71.

[145] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/71.

[146] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/72.

[147] Buhârî, Mesâcid: 70, Zekât: 61, Büyû: 67, 73, Itk: 10, Mekâtib: 2, 3, 4, 5, Hîbe: 7, Şurût: 3, 10, 13, 17, Talâk: 16, Kefârâtü'l-İman: 8, Ferâiz: 19, 20, 22, 23; Müslim, Itk: 5, (1504); Muvatta, Itk: 17, (2, 780); Ebu Dâvud, Itk: 2, (3929-3930); Nesâî, 85, 86 (7, 300); Tirmizî, Büyû: 33, (1256), Vesâya: 7, (2125); İbnu Mâce, Itk: 3, (2521); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/73.

[148] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/74-75.

[149] Buhârî, Şurut: 10; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/75.

[150] Buhârî, Libas: 20, 21, Salât: 10, Savm: 66, Büyû: 62, 63, İsti'zân: 42; Müslim, Büyû: 3, (1512); Ebu Dâvud, Büyû: 25, (3377-3378); Nesâî, Büyû: 25, (7, 260-261); İbnu Mâce, Ticârât: 12, (2170); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/76-77.

[151] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/77

[152] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/77-78.

[153] Müslim, Büyû: 4, (513); Ebu Dâvud, Büyû: 25, (3376); Tirmizî, Büyû: 17, (1230); Nesâî, Büyû: 27 (7, 262); İbnu Mâce, Ticârât: 23, (2194); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/79.

[154] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/79.

[155] Ebu Dâvud, Büyû: 26 (3382); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/80.

[156] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/80.

[157] Buhârî, Büyû: 58, 64, 67, 69, 70, 71, İcâre: 14, Şurût: 8; Müslim, Büyû: 11, 12, 18-21, (1515, 1520-1523), Nikâh: 51, 52 (1413); Ebu Dâvud, Büyû: 47, (3442); Tirmizî, Büyû: 13, (1223); Nesâî, Büyû: 17, (7,

256); İbnu Mâce, Ticârât: 15, (2176); Muvatta, Büyû: 96, (2, 683); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/80.

[158] Buhârî, Büyû: 68, Müslim, Büyû: 19, (1521); Nesâî, Büyû: 18, (7, 256); İbnu Mâce, Ticârât: 15, (2177); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/81.

[159] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/81.

[160] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/81.

[161] Tirmizî ve Muvatta dışındakilerde tahric edilmiştir; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/82.

[162] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/82.

[163] Buhârî, Büyû: 71; Müslim, Büyû: 15, (1518); Ebu Dâvud, İcâre: 45 (3436); Nesâî, Büyû: 18, (7, 257); İbnu Mâce, Ticârât: 16, (2179); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/83.

[164] Ebu Dâvud, İcâre: 47, (3439); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/83.

[165] Buhârî, Büyû: 71; Müslim, Büyû: 17, (1519); Tirmizî, Büyû: 12, (1221); Nesâî, Büyû: 18, (7, 257); Ebu Dâvud, Büyû: 45, (3437). Yukarıda kaydedilen metin Müslim, Tirmizî ve Ebu Dâvud'daki metinlerin aynısıdır. İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/83.

[166] 290 numaralı hadisin açıklamasına bakın. İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/84.

[167] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/84.

[168] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/84-85

[169] Ebu Dâvud, İcâre: 55, (3461), Muvatta, Büyû: 72, (2, 663); Nesâî, Büyû: 73 (7, 395-396); Tirmizî, Büyû: 18, (1231); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/85.

[170] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/85.

[171] Muvatta, Büyû: 73, (2, 663); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/85.

[172] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/86-87.

[173] Buhârî, Büyû: 58, 64, 70, 71, Şurût: 8, Nikâh: 45; Müslim, Nikah: 49, (1412), Büyû: 7, 8, 11, (1412), Birr: 29, (2563), 32 (2564); Ebu Dâvud, Nikah: 17, (2080), Büyû: 45, (3436), 48 (3443); Tirmizî, Nikah: 38 (1134), Büyû: 57, (1292); Nesâî, Nikâh: 20, 21 (6, 72-73-74), Büyû: 17, 20, 21, (7, 258); İbnu Mâce, Ticârât: 13, (2171); Muvatta, Büyû: 95, 96, (2, 683); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/86.

[174] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/86.

[175] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/86.

[176] Buhârî, Büyû: 58, 70, 71, Şurut: 8, 11; Müslim, Nikâh: 38, 39, 51, 52, (1408-1413)- Büyû: 12, (1515); Tirmizî, Talâk: 14, (1190); Nesâî, Nikâh: 20, (6,71), Büyû: 19, 21, (7, 258-259); Ebu Dâvud, Nikâh: 2, (2176), 18, (2080); Muvatta, Büyû: 45, (2, 683).

[177] Müslim, Büyu: 9; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/87.

[178] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/87.

[179] Ebu Dâvud, Büyû: 48 (3493). Bu mevzu 264-268. hadislerde açıklandı. İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/87-88.

[180] Tirmizî, Büyû: 41 (1268). Tirmizi hadisin sahîh olduğunu belirtti. Bu hadisin izahı 264, 269 ve 290 numaralı hadislerde geçti. İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/88.

[181] Ebu Dâvud, Büyû: 70, (3503); Tirmizî, Büyû: 19, (1234); Nesâî, Büyû: 60, 71, 72 (7, 288, 295); İbnu Mâce, Ticârât: 20, (2188). Tirmizî, hadisin sahih olduğunu söyledi. İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/88.

[182] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/88-89.

[183] Müslim, Büyû: 42, (1530); Nesâî, Büyû: 37, 38, (2, 269, 270); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/89.

[184] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/89.

[185] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/90.

[186] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/90.

[187] Tirmizî, Büyû: 52, (1283), Siyer: 17, (1566); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/90.

[188] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/90.

[189] Ebu Dâvud, Büyû, Cihad: 133, (2696); İbnu Mâce, Ticârât: 46, (2249); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/90.

[190] Tirmizî, Büyû: 52, (1284); İbnu Mâce: 46, (2249); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/91.

[191] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/91.

[192] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/91-96.

[193] Müslim, Müsâkât: 25, (1579); Ebu Dâvud, Büyû: 4, (3333); Tirmizî, Büyû: 2, (1206); İbnu Mâce, Ticârât: 58, (2277); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/98.

[194] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/98.

[195] Ebu Dâvud, Büyû: 3, (3331); Nesâî, Büyû: 2, (7, 243); İbnu Mâce, Ticârât: 58, (2278); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/99.

[196] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/100.

[197] Ebu Dâvud, Büyû: 5, (3334); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/101.

[198] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/101.

[199] Buhârî, Büyû: 54, 74, 76; Müslim, Musâkât: 79, (1586); Ebu Dâvud, Büyû: 12, (3348); İbnu Mâce, Ticârât: 50, (2160), (2259); Muvatta, Büyû: 38, (2, 636-637); Tirmizî, Büyû: 24 (1243); Nesâî, Büyû: 41, (7, 273); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/102.

[200] Buhârî, Büyû: 21; Müslim, Müsâkat: 98, (1594, 1595,1596); Tirmizî, Büyû: 23, (1241); Nesâî, Büyû': 41, 50, (17, 271-272-273); Muvatta, 32, (2, 632); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/103.

[201] Buhârî, Vekâlet: 11; Müslim, Müsâkat: 96, (1594); Nesâî, Büyû: 41, (7, 271-272); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/103.

[202] Müslim, Müsâkât: 101, (1596); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/104.

[203] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/104

[204] Müslim, Müsâkât: 82, (1584); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/104.

[205] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/104-105.

[206] Bu hadisi, Buhârî hâriç, Beş Kitap rivayet etmiştir. Müslim, Müsâkat: 81, (1587); Ebu Dâvud, Büyû: 12, (3349-3350); Tirmizî, Büyû: 23, (1240); Nesâî, Büyû: 43, 44, (7, 274, 275, 276, 277, 278); İbnu Mâce, Ticârât: 48, (2254); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/106.

[207] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/106.

[208] Buhârî, Büyû: 80, 8, Şirket: 10, Menakıbu'l-Ensâr: 50; Müslim, Müsakât: 87, (1589); Nesâî, Büyû: 49, (7, 280); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/106.

[209] Buhârî hâriç Beş Kitap tahric etti. Müslim, Müsâkat: 89, (1591); Tirmizî, Büyû: 32, (1255); Ebu Dâvud, Büyû: 13, (3351-3353); Nesâî, Büyû: 48, (7-279); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/106-107.

[210] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/107.

[211] Müslim, Büyû: 91, (1591); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/107.

[212] Sahîheyn ve Nesâî rivayet etmiştir. Buhârî, Büyû: 81, 77; Müslim, Müsâkat: 88, (1590); Nesâî, Büyû: 50 (7, 280-281); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/108.

[213] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/108.

[214] Muvatta, Büyû: 28 (2, 632); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/108.

[215] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/109.

[216] Bu rivayet Muvatta'da tam olarak gelmiştir. Nesâî ise sâdece Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in sözünü kaydeder. Muvatta, Büyû: 31, (2, 633); Nesâî, Büyû: 46, (7, 278); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/109-110.

[217] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/110.

[218] Muvatta, Büyû: 33 (2, 634); Nesâî, Büyû: 47, (7, 279); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/110-111.

[219] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/111-112.

[220] Buhârî, Büyû: 40; Müslim, Büyû: 102, (1596); Nesaî, Büyû: 50, (7, 281); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/112.

[221] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/112.

[222] Tirmizî, Büyû: 24, (1242); Ebu Dâvud, Büyû: 14 (3354-3355); Nesâî, Büyû: 50, (7, 281-282); İbnu Mâce, Ticârât: 51, (2262); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/112.

[223] Ebu Dâvud, Büyû: 14, (3354, 3355); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/113.

[224] Müslim, Müsâkât: 93, (1592); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/113.

[225] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/113.

[226] Muvatta, Büyû: 50, 52, (2, 645); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/114.

[227] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/114.

[228] Tirmizî, Büyû: 14, (1225); Ebu Dâvud, Büyû: 18, (3359); Muvatta, Büyû: 22, (2, 624); Nesâî, Büyû: 36, (7, 269); İbnu Mâce, Ticârât: 53, (2264); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/114.

[229] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/114-115.

[230] Ebu Dâvud, Büyû: 18, (3360); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/115.

[231] Müslim, Musâkât: 123, (1602); Tirmizî, Siyer: 36, (1596); Ebu Dâvud, Büyû: 17, (3358); Nesâî Bey'a: 66, (7, 292-293); İbnu Mâce, Cihad: 41; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/116.

[232] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/116-117.

[233] Ebu Dâvud, Büyû: 16, (3357); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/117.

[234] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/117.

[235] Muvatta, Büyû: 59, (2, 652); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/117.

[236] Buhârî, bu hadisi bab başlığında (senetsiz olarak) kaydetmiştir. (Büyû: 108); Muvatta, Büyû: 60, (2, 652); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/118.

[237] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/118.

[238] Tirmizî, Büyû: 21, (1238); İbnu Mâce, Ticârât: 56; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/118.

[239] Tirmizî, Büyû: 21, (1237); Ebu Dâvud, Büyû: 15; Nesâî, Büyû: 65, (7, 292); İbnu Mâce, Ticârât: 56, (2271).
Tirmizî, hadisin sahih olduğunu belirtmiştir. İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/118.

[240] Muvatta, Büyû: 63, (2, 654); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/119.

[241] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/119.

[242] Muvatta, Büyû: 92, (2, 681-682); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/120.

[243] Muvatta, Büyû: 90, (2, 681); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/120.

[244] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/120-121.

[245] Muvatta, Büyû: 82, (2, 672); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/121.

[246] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/121.

[247] Muvatta, Büyû: 81, (2, 671); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/121.

[248] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/122.

[249] Bu rivayeti Rezîn tahric etti. İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/123.

[250] Buhârî, Büyû: 42, 43, 44, 46; Müslim, Büyû: 45, 47, (1531); Tirmizî, Büyû: 26, (1246); Ebu Dâvud, Büyû: 53. (3454); Nesâî, Büyû: 9, (7, 248); Muvatta, Büyû: 79, (2, 671); İbnu Mâce, Ticârât: 17, (2181); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/124.

[251] Bu cümle müteakip 345 numaralı rivâyette yer alacaktır.

[252] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/124-126.

[253] Buhârî, Büyû: 45; Müslim, Büyû: 44, (1531); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/127.

[254] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/127.

[255] Müslim, Büyû: 46, (1531); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/127.

[256] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/127.

[257] Müslim, Büyû: 45, (1531); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/127.

[258] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/127.

[259] Tirmizî, Büyû: 26, (1245); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/128.

[260] Buhârî, Büyû: 19, 22, 42, 44, 46; Müslim, Büyû: 47, (1532); Ebû Dâvud, Büyû: 53, (3459); Tirmizî, Büyû: 26, (1246); Nesâî, Büyû: 8, 57, 244); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/128.

[261] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/128.

[262] Tirmizî, Büyû: 26, (1247); Ebu Dâvud, Büyû: 53, (3954); Nesâî, Büyû: 11, (7, 251-252); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/129.

[263] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/129.

[264] Ebu Dâvud, Büyû: 53, (3458); Tirmizî, Büyû: 27, (1248); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/129.

[265] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/129-130.

[266] Tirmizî, Büyû: 27, (1249). Tirmizî hadisin sahih olduğunu söylemiştir. İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/130.

[267] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/130.

[268] Muvatta, Büyû: 80, (2, 671); Tirmizî, Büyû: 43, (1270); Metin Tirmizî'ye aittir. İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/130-131.

[269] Bu kâide: Tirmizî'de kaydedilir. (İbrahim Canan)

[270] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/131-132.

[271] Ebu Dâvud, Büyû: 53, (3457); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/132-133.

[272] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/133.

[273] Bu hadisi Beş Kitap da tahric etmiştir. Buhârî, Şuf'a: 1, Büyû: 96, 97, Hiyel: 14, Şirket: 8-9; Müslim, Müsâkat: 134 (1608); Nesâî, Büyû: 108, 109 (7, 301); Ebû Dâvud, Büyû: 73, (3513, 3514); Tirmizî, Ahkâm: 33, (1370); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/134.

[274] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/134-135.

[275] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/135-136.

[276] Ebu Dâvud, Büyû: 75, (3518); Tirmizî, Ahkâm: 33, (1369); İbnu Mâce, Şüf'a: 2, (2494); Nesâî, Büyû: 80, (7, 301); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/136.

[277] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/136.

[278] Tirmizî, Ahkâm: 31, (1368), 33, (1370); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/136.

[279] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/136-137.

[280] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/137-138.

[281] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/138-139.

[282] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/139.

[283] Tirmizî, Ahkâm: 31, (1368); Ebû Dâvud, Büyû: 75, (3518); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/139.

[284] Buhârî, Şüf'a: 2, Hiyel: 14, 15; Ebu Dâvud, Büyû: 75, (3516); Nesâî, Büyû: 109, (7, 320); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/139.

[285] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/139.

[286] Nesâî, Büyû: 109, (7, 320); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/140.

[287] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/140.

[288] Muvatta, Şüf'a: 4, (7, 320); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/140.

[289] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/140.

[290] Buhârî, Selem: 1, 2, 7; Müslim, Müsâkat: 127, 128, (1604); Ebu Dâvud, Büyû: 57, (3463); Tirmizî, Büyû: 68, (1311); Nesâî, Büyû: 6, 3 (7, 290); İbnu Mâce, Ticârât: 59, (2280); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/141.

[291] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/141-142.

[292] Buhârî, Selem: 2, 3, 7; Ebu Dâvud, Büyû: 57, (3464); Nesâî, Büyû: 62, (7, 290); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/142.

[293] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/142.

[294] Buhârî, Selem: 3; Ebu Dâvud, Büyû: 57, (3464); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/143.

[295] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/143-144.

[296] Ebu Dâvud, Büyû: 59, (3468); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/144.

[297] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/144-145.

[298] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/145.

[299] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/145.

[300] Buhârî, Selem: 3, 4; Müslim, Büyû: 55, (1537); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/145.

[301] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/145.

[302] Ebû Dâvud, Büyû: 58, (3467); İbnu Mâce, Ticârat: 61, (2284); Muvatta, Büyû: 21, (2, 644); Buhârî, Selem: 2; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/146.

[303] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/146-148.

[304] Muvatta, Büyû: 94, (2, 682); Buhari, Selem: 7; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/148.
[305] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/148.
[306] Elimizdeki Muvatta nüshasında "devenin kirası" tabiri yerine "taşınması" tabiri yer almıştır (Terceme eden). Muvatta, Büyû: 91, (2, 681); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/148.
[307] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/149.
[308] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/149.
[309] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/149.
[310] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/149-150.
[311] Müslim, Müsâkat: 129, (1605); Ebû Dâvud, Büyû: 49, (3447); Tirmizî, Büyû: 40 (1267); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/151.
[312] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/151-152.
[313] Muvatta, Büyû: 56, (2, 651); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/152.
[314] Muvatta, Büyû: 58, (2, 651); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/152.
[315] Muvatta, Büyû: 57, (2, 651); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/153.
[316] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/153.
[317] Ebû Dâvud, Büyû: 51, (3450); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/153.
[318] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/153-154.
[319] Ebu Dâvud, Büyû: 51, (3451); Tirmizî, Büyû: 73, (1314). Tirmizî hadisin sahih olduğunu söylemiştir. İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/154.
[320] Bu hadisi Ahmed İbnu Hanbel Müsned'inde (2, 33) zikretmiştir. Mecmâu'z-Zevâid'de bunun ayrıca Ebû Ya'lâ el-Mevsılî'nin ve Bezzâr'ın Müsned'lerinde, Taberânî'nin el-Mu'cemu'l-Evsât'ında tahric edildikleri belirtilir. İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/154-155.
[321] Bu rivayet Mişkâtu'l-Mesâbih'de 2897 numarada Rezin'den olarak kaydedilmiş, Beyhakî'nin Şu'abu'l-İman'ından alındığı belirtilmiştir. İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/155.
[322] Rezîn'in ilâvesidir. Münzirî'nin et-Tergîb ve't-Terhîb'inde kaydedilmiştir. (3, 27); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/155.
[323] Rezin'in ilavesidir. Münzirî'nin et-Terğîb ve't-Terhîb'inde kaydedilmiştir. (3, 27); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/156.
[324] İbnu Mâce, Ticârât: 6, (2153). Bu son beş rivayeti Rezîn merhum tahric etmiştir. İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/156.

[325] Ebu Dâvud, Büyû: 71, (3508, 3509, 3510); Tirmizî, Büyû: 53 (1285); Nesâî, Büyû: 15, (8, 254-255); İbnu Mâce, Ticârât: 43, (2242-2243); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/157.

[326] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/157-158.

[327] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/158.

[328] Ebû Dâvud, Büyû: 72, 3506; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/157-158.

[329] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/159.

[330] Muvatta, Büyû: 8 (2, 617); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/160.

[331] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/159-160.

[332] Muvatta, Büyû: 4, (2, 613); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/160.

[333] Buhârî, Büyû: 90, 92, Şürb: 17, Şürût: 2; Müslim, Büyû: 77, (1543); Muvatta, Büyû: 9 (2, 617); Tirmizî, Büyû: 25, (1244); Ebû Dâvud, İcâre: 44, (3433, 4434); Nesâî, Büyû: 75, (7, 296); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/161

[334] Müslim, Müsâkat: 14, (1554); Ebû Dâvud, İcâre: 24, (3574), 60, (3470).

[335] Müslim, Musâkat: 17; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/162.

[336] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/162.

ALLAH'IN SIFATLARI BÖLÜMÜ

UMUMÎ AÇIKLAMA

ALLAH'IN SIFATLARI BÖLÜMÜ

UMUMÎ AÇIKLAMA

Sıfat bahsi Kelâm ilmine giren bir mevzudur. Bir başka ifade ile, İslâm'ın Allah inancı, Allah hakkında bir kısım sıfatların varlığını kabul etmekle ortaya çıkar. Sıfata inanılmazsa, o sıfatları taşıyan zât hakkında bilgi sahibi olunamaz. Çeşitli dinlerdeki Allah inancının farklılıklar arzetmesi temelde Allah'a izâfe edilen bu sıfat farklılıklarından ileri gelir. Hatta Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'le Mûtezile fırkası arasındaki farklılık da sıfat meselesinde düğümlenir.
Kelâmcılar, İslâm'ın Allah inancını "Allah'ın yüce zâtı hakkında vacib olan kemâl sıfatlarıyla beraber mümtenî olan noksan sıfatları bilip öylece itikat eylemektir" diye tarif etmişlerdir. Bu açıdan Allah'ın başlıca üç çeşit sıfatı vardır:

1- Vücud Sıfatı: Bu, Allah'ın varlığını ifade eder.

2- Selbî Sıfatlar: Bunlar mahlukatta bulunmayan sıfatları ifade eder. Bunlar Allah'a mahsus sıfatlardır. Allah'ı mahlukattan herhangi birine şu veya bu şekilde benzetmemek için, bunların mahlukatta olmadığını bilmek ve belirtmek gerekir. Bunu belirtmekten maksad, Allah'ı tenzihtir, mahlukattan başka ve ayrı olduğunu beyandır. Esasen selbetmek, ayırmak, soymak gibi ma'nâlara gelir.
Selbî sıfatlar çoktur, hepsi sayılmaz. Başlıcaları zikeredilir, bunlar da beştir.

* **Kıdem:** Allah'ın varlığının başlangıcı yok demektir. Zıddı hudûs' tur, sonradan olmak demektir, bu ise mahlukun vasfıdır.

* **Beka:** Allah'ın varlığının sonu yok demektir. Zıddı fenâ'dır, son bulmak demektir, bu da mahluka ait bir vasıftır.

* **Muhalefetun li'lhavadis:** Allah'ın sonradan meydana gelen şeylere yani mahlukata hiç bir surette benzememesi demektir.

* **Kıyam binefsihî:** "Varlığı kendi zâtının gereğidir, var olmak için bir yaratıcıya, bir başka şeye muhtaç değildir. Halbuki bütün mahluklar var olabilmek, varlığını devam ettirebilmek için çok şeylere muhtaçtır.

* **Vahdaniyyet:** Allah'ın zât, sıfat ve fiillerinden biridir, tektir, yardımcı, ortak vs.'si bulunmaz demektir. Zıddı kesrettir, çokluktur. O'nun dışında her varlık mürekkeptir, Allah ise mürekkep değildir, vahiddir.

Dikkat edersek bu beş vasfın her biri Cenâb-ı Hakk'tan mahlukata olan benzerlikler ireddetmekte, Kur'an da ifade edilen "Onun bir benzeri yoktur" hükmünü tahkik etmektedir.

3- Sübûtî Sıfatlar: Bunlar Allah'ın zâtında mevcut, zâtının gereği olan sıfatlardır. Yani Allah'ın varlığını kabul edince, o sıfatları haiz olduğunu da kabul etmek gerekir. Allah onlarsız düşünülemez. Bunlar hayat, ilim, irade, kudret, semî, basar, kelâm ve tekvin'dir. Öyleyse Allah hayat sıfatıyla hayy'dir, diridir. İlim sıfatlarıyla âlimdir; geçmişgelecek, uzakyakın, büyükküçük her şeyi bilir. İrade sıfatıyla müriddir yani dilemek, istemek sahibidir. Kudret sıfatıyla kadîrdir, her istediğini yapmaya gücü yeter, onda acz yoktur. Semî sıfatıyla işitir; basar sıfatıyla görür; kelâm sıfatıyla konuşur ve nihâyet tekvin sıfatıyla yaratır. Bu sıfatlar Allah hakkında vâcib sıfatlardır, onlarsız Allah düşünülemez. Kur'an-ı Kerim bu sıfatlarla Allah'ı tavsif eder. Bunlar Allah'ın zâtıyla birlikte vardır ve kadîmdir. Bunlarla ilgili teferruat İslâm'daki itikadî mezhepleri ortaya çıkarmıştır. Hatta hristiyanlıkyahudilik gibi semâvî ve -diğer- gayr-ı semâvî dinler ve bir kısım felsefi sistemler arasındaki itikadî farklılıklar çoğunlukla Allah'a izafe edilen bu sıfatlarla ilgilidir. Bir başka deyişle, İslâm itikadının orijinallitesi bu sıfatlar mevzuundaki telakkisinde yatar. Müslümanların itikadî bütünlüğe, imânî kemâle ermeleri bunları iyi bilmelerine bağlıdır. Bu sebeple Allah'ın sıfatları bahsinin her müslümanca iyi hazmedilmesi, eksiksiz kavranması gerekir.

Sadedinde olduğumuz bahiste, bu mevzuya giren sadece birkaç hadis vardır. Bunlar vesilesiyle sunacağımız bazı açıklamaların konuyu bütünüyle kavramada eksik kalacağı muhakkaktır, mutlaka bâzı kelâm kitaplarına müracaat etmek gerekli ve zarûrîdir.[1]

-3482 -1- عن أبي موسى رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قامَ فِينَا رسولُ اللّهِ # بِخَمْسِ كَلِمَاتٍ. فقَالَ: إنَّ اللّهَ تَعالى يَنَامُ وَ يَنْبَغِي لَهُ أنْ يَنَامَ. يُخْفِضُ الْقِسْطَ وَيَرْفَعُهُ وَيُرْفَعُ إلَيْهِ عَمَلُ اللَّيْلِ قَبْلَ عَمَلِ النَّهَارِ. وَعَمَلُ النَّهَارِ قَبْلَ عَمَلِ اللَّيْلِ. حِجَابُهُ النُّورُ. لَوْ كَشَفَهُ حَرَقَتْ سُبُحَاتُ وَجْهِهِ مَا انْتَهَى إلَيْهِ بَصَرُهُ مِنْ خَلْقِهِ[. أخرجه مسلم.»سُبُحَاتُ وَجْهِ اللّهِ« أنوَارهُ: أي لو انكشفَ من أنوار اللّهِ

التي تَحجُبُ العبادَ عنهُ شَئٌ ،هلك كَلِ مَنْ وقع عليهِ ذلك النورُ كما خرَّ مُوسَى عَلَيْهِ السم صَعِقاً، وَتَقَطَّعَ الجبلُ دَكًّا لَمَّا تَجلَّى اللهُّ سُبحانُهُ وَتعالى.

1. (3482)- Ebû Musa (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) aramızda ayağa kalkıp şu beş cümleyi söyledi:
"Allah Teâlâ Hazretleri uyumaz, zaten O'na uyku da yakışmaz. Kıstı (tartıyı, rızkı) indirir ve kaldırır. Geceleyin yapılan amel, gündüzleyin yapılandan önce; gündüzleyin yapılan amel de geceleyin yapılan amelden önce Allah'a yükseltilir. O'nun hicabı nurdur. Eğer o perdeyi açacak olsa, vechinin sübuhâtı, basarının ihâta ettiği bütün mahlukatını yakardı."[2]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, Cenâb-ı Hakk'ın bazı sıfatlarını zikretmektedir:

1- Uyumama Sıfatı: Bu, Kur'ân-ı Kerim'de: "O' nu ne uyuklama tutar ne de uyku" (Bakara 255) diye ifade edilmiştir. Uyku ve uyuklama bir kısım canlı mahluklarla ilgili bir sıfattır. Allah ise ondan münezzehtir.
Bu sıfat, Cenâb-ı Hakk'ın mahlukat üzerine her an tasarrufta bulunduğunu ifade eder. Bu ilâhî ilginin bir an kesildiğini düşünmek, bütün varlık âleminin yokluğa mahkûm edilmesi olur.

2- Kıst, tartı demektir. Rızk ma'nâsında kullanıldığı da kabul edilmiştir. Allah'ın kıst'ı indirmesi, kulların amellerini tartarken, rızıklarını verirken mizanın kefelerini kaldırıp indirmesidir. Bu teşbihle, rızıkların taksim ve takdirinin ferd ferd, ayrı ayrı yapıldığı ifade edilmiş olmaktadır. Bir bakıma Cenâb-ı Hakk'ın uyanıklığının şümûlü böyle dile getirilmiş olmaktadır: "Allah hiç kimsenin rızkından, amelinden gafil değildir, herbirini ayrı ayrı tartar. Kefeler her ferd için iner, tartar, kalkar, öbürü için tekrar iner..."
Kıst'la rızık kastedilince, hadisin "...kısar, kaldırır" yani, "rızkı bazılarına kısar (az verir), bazılarına kaldırır (çok verir) ma'nâsına geldiği de söylenmiştir.

3- "Geceleyin yapılan amel gündüzleyin yapılandan önce... Allah'a yükseltilir" cümlesi, her günün ameli günün sonunda, gecenin ameli de gecenin sonunda ayrı

ayrı Cenâb-ı Hakk'a arzedilir, ömrün hiç bir günü hesapsız geçmez, her gününden Allah'a hesap vardır, demektir. Amelleri Allah'a arz işini hafaza melekleri yapar; günlük olarak tuttukları amel defterini günün (veya gecenin) sonunda Allah'a arz ederler.

4- Hicab, perde demektir. Allah, insanlara şah damarından daha yakın olduğu halde, insanlar, araya giren perdeler sebebiyle Allah'tan uzaktırlar, Zât-ı Zülcelâl'i göremezler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Allah'la kul veya Hâlık'la mahluk arasındaki perdenin maddî olmayıp nurânî olduğunu bildirmiştir.
Bazı rivayetlerde nûr yerine, nâr denmiştir.
Nûr'la nâr arasındaki fark veya nurânî ile maddî arasındaki fark nedir? Tam çözülmüş değildir. İlim ve tekniğin ilerlemesi bu hususlarda daha müteyakkız olmaya, Resûlullah'ın nur'la neyi kasdettiğini daha sağlıklı anlamaya yardımcı olmaktadır. Zira en son nazariyelere göre madde ışına (nur'a) dönüşebilmektedir. Şu halde nur, nar ve hatta madde müşterek bir öz'ün farklı kesafetteki temeyyüünden, esma-i ilâhîye' nin feyz-i ilahî suretinde farklı mertebelerdeki tecellisinden ibarettir. Hepsinin aslını, bazı hadislerde geldiği üzere, Nur-u Muhammedî (aleyhissalâtu vesselâm) denen bir ilk, bir irade-i kün teşkil etmektedir. Öyle ise hâlıkla mahluk arasındaki "hicab" izafî bir vakı'adır, Mahlûktan Hâlık'a perdedir, görülmesine manidir, Hâlık'tan mahluka nurdur, aydınlıktır, görmesine engel değildir. Allah "evvel"dir, "ahir"dir, "zâhir"dir, "bâtın"dır, her şeyi "bilen"dir.

5- Allah'ın vechi "Zât"ı demektir. Vech (yüz) birçok dillerde olduğu gibi Arapçada dahi şahsın yani zâtın kendisini ifade eder. Nitekim dilimizde de "yüzün ak veya kara olması" tabirinde şahsiyetin tebriesi veya tezyifi kastedilir. Öyleyse Allah'ın vechi, Allah'ın zâtı demektir ve basarının ihâtâsı tabiriyle bütün mümkinât yani mahluk âlem kastedilmiştir. Zirâ O'nun basar ve ilmi bütün varlıkları kuşatır. Hiç bir şey O'nun nazarından hâriç, ilminden dışarı değildir.

6- Subuhât'a gelince, bu kelime Sübha'nın cem'idir. Sübha, lügat olarak tenzih, takdis ve tebrie gibi ma'nâlara gelir. Bu sebeple Cenâb-ı Hakk'ın takdisine yönelik tahmid, tekbir, temcid, tehlil vs. her çeşit zikre mecâzî olarak tesbih denir.
Nafile ibâdetlerin, hadislerde çoğu kere Sübha kelimesiyle ifade edilmesi, farzlardaki "tesbihât"ın nafile olmasından ileri gelir. Kelimenin kök ma'nâsını ve hadisteki kullanılışını böylece anladıktan sonra "subuhâtu Vechini" yani Allah'ın vechi'nin sübühatı tabirine geçebiliriz. Allah'ın subuhatından murad, en-

Nihâye'de kaydedildiği üzere Allah'ın celâli ve azametidir. Bazı âlimler "Vechi'nin Ziyası"dır demiştir. Sübühâtu'l-Vech'i, ayrıca "O'nun güzelliği" diye anlayan da olmuştur. Bu görüş sahipleri kanaatlerini şöyle delillendirirler: "Sen güzel yüzlü birini görünce Sübhanallah!" dersin Bu tabiri "Allah'ın tenzihi" olarak yani "Vechi mukaddestir, münezzehtir" şeklinde anlayan da olmuştur. Bunu, fiille mef'ul arasında cümle-i mu'tarıza görüp ma'nâyı şöyle anlayan da olmuştur: "Eğer onu açacak olsa basarının yetiştiği her şeyi yakardı."
Bütün bu söylenenlerden daha makbul bir ma'nâ şöyle ifade edilebilir: "Allah'ı kullara karşı perdeleyen nurlardan bir nur inkişaf edecek olsa, bu nur, değeceği her şeyi helâk eder, tıpkı böyle bir inkişâfta Hz. Musa'nın bayılıp düşmesi ve Allah'ın tecellî etmesiyle dağların parça parça olması gibi." (Nihâye'den).[3]

3483 -2- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قال رسولُ اللهِ #: إذَا قَاتَلَ
أحَدُكُمْ أخَاهُ فَلْيَجْتَنِبِ الْوَجْهَ[. أخرجه الشيخان.وزاد مسلم: »فَإنَّ اللهَ خَلَقَ آدَمَ عَلى صُورَتِهِ« .

2. (3483)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sizden biri kardeşiyle dövüşünce yüze vurmaktan sakınsın."[4]
Müslim'in rivayetinde şu ziyade var: "...Zira Allah Âdem'i kendi suretinde yaratmıştır."[5]

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) her hususta edeb beyan etmiştir. Burada kavga yaparken bile riayet edilmesi gereken İslâmî edebi beyan etmektedir: Yüze vurmamak...
Bu yasak, tedib, ta'zir ve hatta hadd cezası uygulanması dahil bütün darblara şâmildir. Nitekim, zina yapan bir kadının recmedilmesine hükmedince: "Taşlayın, fakat başa vurmaktan sakının" ferman buyurmuştur. Şu halde, başa vurma yasağı, sadece başta bulunan hassas organların zarara uğraması tehlikesini

gözetmiyor. Çünkü, burada kesinlikle ölüme mahkum olan birisi mevzubahistir. Öyleyse daha şümullü nokta-i nazarlar vardır. İşte bunu hadisin Müslim'deki ziyadesinden anlıyoruz: "Allah, Âdem'i kendi suretinde yaratmıştır." Kendi diye ifade ettiğimiz zamir kime racidir? Bunu bazı şârihler madruba yani dövülene irca etmiştir. Bazıları da Allah'a. Allah'a irca edenler, hadisin bir başka vechini delil göstermiştir: "Allah Âdem'i, Rahman suretinde yaratmıştır." Bu vecihte Allah'ı mahluka benzetme olduğu için bazı müşkilat çıkmıştır. Ama te'vil yoluyla hadise, Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'in itikad esaslarına uygun "teşbih"ten uzak bir ma'nâ verilmiştir: "Allah insanı Rahmân'da bulunan ilim, hayat, semî, basar vs. sıfatlarla yarattı ve bunlarla diğer mahluklardan üstün kıldı."
Hadisin bu vechinin zayıf olduğunu iddia edenlere bu ma'nâyı teyiden gelen başka rivayetler gösterilerek cevap verilmiştir: "Kim kavga yaparsa yüze vurmaktan kaçınsın, zira insan yüzünün şekli, Rahman'ın yüzünün şekli gibidir" "Allah senin yüzünü, sana benzeyenin yüzünü çirkin kılsın" demeyin. Zira Allah, Âdem'i kendi suretinde yaratmıştır." "Sizden biri kavga yaparsa yüzden sakınsın, zira Allah, Âdem'i kendi yüzünün suretinde yaratmıştır."
Sahâbe'den Süveyd İbu Mukarrin, bir adamın çocuğuna tokat vurduğunugörünce şöyle demiştir: "Bilmez misin, yüz muhteremdir?"

Bu mevzuya giren bazı açıklamalar 3382 numaralı hadiste geçmiştir.[6]

3484 -3- وعن أنسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]كَانَ رسولُ اللهِ # يُكْثِرُ أنْ يَقولَ: يَا مُقَلِّبَ الْقُلُوبِ ثَبِّتْ قَلْبِي عَلى دِينِكَ. فَقُلْتُ: يَا رسولَ اللهِ قَدْ آمَنَّا بِكَ وَبِمَا جِئْتَ بِهِ فَهَلْ تَخَافُ عَلَيْنَا؟ قالَ: نَعَمْ. إنَّ الْقُلُوبَ بَيْنَ إصْبَعَيْنِ مِنْ أصَابِعِ الرَّحْمنِ يُقَلِّبُهَا كَيْفَ يَشَاءُ[. أخرجه الترمذي .

3. (3484)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şu duayı çok yapardı:
"Ey kalbleri çeviren Allahım! Kalbimi dinin üzerine sâbit kıl!"
Ben (bir gün kendisine):
"Ey Allah'ın resulü! biz sana ve senin getirdiklerine inandık. Sen bizim hakkımızda korkuyor musun?" dedim. Bana şöyle cevap verdi: "Evet! Kalpler,

Rahmân'ın iki parmağı arasındadır. Onları istediği gibi çevirir."[7]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste zikredilen kalb, insan göğsünde yer alan ve etten yaratılmış olan maddî kalb değildir. Çünkü bu, hayvanlarda da var. Kalbten murad ruhânî bir latife-i Rabbaniyedir. Bu latife insanın hakikatını teşkil eder: İdrak sâhibi emir ve yasağa muhatap, yaptıklarından sorumlu olan bu latifenin eskiler, maddî kalple bir ilişkisi bulunduğunu kabul etmiştir: Âlet kullananın o âletle ilgisi nevinden veya bir yere yerleşinin o yerle olan ilgisi nevinden bir ilgi.

2- Kalbin itâat-isyan, huzurgaflet, imanküfür gibi pek değişik halleri vardır. Sadedinde olduğumuz hadis, Cenâb-ı Hakk'ın kalb üzerindeki tasarrufunu, kişiyi bu hallerden dilediğine çevirebileceğini belirtmektedir. Allah hakkında bu inanç, İslâm itikadının gereğidir. Zira Allah'ın gücüne, tasarrufuna hiçbir hudud konamaz. Aksini düşünmek acz nisbet etmek olur. Allah acz dahil hiçbir noksan sıfatla muttasıf değildir.

3- Hz. Enes'in "...bizim hakkımızda korkuyor musun?" sorusunun ma'nâsı şudur: "Senin bu sözün, kendi hakkında söylenmemiş olmalıdır. Zira sen hataya ve zelleye karşı ismete (korunmaya) mazharsın. Hususan din hususunda kalbin dönmesi mevzubahis olamaz. Öyleyse bu duadan murad ümmetin tâlimidir. Acaba sizde, bize Cenâb-ı Hakk'ın lutfettiği iman nimetinin zevâli veya kemâlden noksana düşmesi endişesi mi var?"
Resûlullah bu ma'nâyı taşıyan soruya, "Evet!" diye cevap vermiş, ümmeti hakkında korkmakta olduğunu te'yid etmiştir: "Allah kalbleri dilediği gibi çevirir."
Tebliğci açısından son derece ehemmiyetli bir prensibi Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu hadiste vaz'etmiş olmaktadır:
"İnsanın ne iman üzere, ne de fısk ve küfür üzere devamlılığı yoktur." İnsan hâricî te'sirlerle her an değişebilir. Ne "ben iyiyim" deyip hal-i hazır halimize güvenmeliyiz, ne de herhangi bir insan için "Bu iyidir!" veya "Bu kötüdür!" diye kestirip atmalıyız. Bugün için iyidir ama, yarın değişebilir. Öyle ise iyilik üzere devamı için gayret gereklidir. Kötü de bugün kötüdür, ama düzelebilir, düzeltmek için gayret göstermelidir.
Yani insanlar hakkında kesin hüküm verip atâlete düşmemelidir. İyiler kötüleşebilir, kötüler iyileşebilir. Zira kalb, değişkendir. Allah dilediği gibi

değiştirir.

4- Allah'a parmak nisbeti, müteşâbih bir ifadedir. Cenâb-ı Hakk'ın zâtıyla ilgili bir kısım şuûnu anlayabilmemiz için bu çeşit teşbihlere sıkça yer verilmiştir. Bu teşbihler hakikatı üzere alınmamalıdır. Müteahhir ülemâ, kullanılış gayesine uygun bir ma'nâ ile tevil eder. Parmak burada Allah'ın meşiet ve iradesini ifade etmek için kullanılmıştır. Parmağın cemi değil de tesniye olması yani "parmaklar" şeklinde değil de iki parmak şeklinde ifade edilmesi Kudret-i Rabbaniyye'nin kalbte, "hayır" ve "şer" şeklinde zuhur edeceğine işaret kabul edilmiştir.
Keza "el" değil de "parmak" kelimesinin kullanılması bir ma'nâ inceliği taşımaktadır. Zira parmak, küçüklüğü sebebiyle, kalbi değiştirmede elden daha süratli, daha mâhirdir. Âlimler: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Allah'ın bu husustaki sür'atini muhataplara daha iyi duyurabilmek için parmak kelimesini tercih etmiştir" derler.[8]

-3485 -4- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]سَمِعْتُ رسولَ اللّه # يَقْرَأُ هذِهِ اŒيةِ إنَّ اللّهَ يَأمُرُكُمْ أنْ تُؤَدُّوا ا‘مانَاتِ إلى أهْلِهَا إلى قَوْلِهِ إنَّ اللّهَ كَانَ سَمِيعاً بَصِيراً فَرَأيْتُ رسولَ اللّه # يَضَعُ إبهَامَهُ عَلى أُذُنِهِ وَالَّتِى تَلِيهَا عَلى عَيْنِهِ[. أخرجه أبو داود .

4. (3485)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı şu âyetleri okurken işittim. (Meâlen): "Hiç şüphesiz Allah size, emânetleri ehline teslim etmenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emreder. Allah size ne güzel öğüt veriyor. Şüphesiz Allah işitir ve görür" (Nisa 58). Bu sırada Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın baş parmağını kulağına, onu takib eden (şehadet) parmağına da gözünün üzerine koyduğunu gördüm."[9]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, Ebû Dâvud'da Cehmiyye Fırkası'na reddiye olarak kaydedilmiştir. Cehmiyye başlığını taşıyan bir bâbta yer alır. Hadis buraya biraz özetlenerek

alınmış. Nitekim aslında şöyle devam eder "...İbnu Yunus dedi ki: "Mukri dedi ki: "Yani Allah işitici (semî) ve görücüdür (basîr), yani Allah'ın işitmesi ve görmesi vardır."
Yunus dedi ki: "Mukri dedi ki: "Bu, Cehmiyye'ye bir reddir."
Ebû Dâvud der ki: "Bu, Cehmiyye'ye reddir."
Cehmiyye: Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'in dışında kalan sapık bir fırkadır. Mensupları Allah'ın ezelî sıfatlarını nefyederler, ilaveten derler ki: "Allah'a işitmek, görmek gibi mahlukata mahsus vasıflar izafe etmek, Allah'ı kula benzetmektir, öyleyse Allah'a hayy (diri), âlim, mütekellim (konuşan) gibi sıfatlar nisbet edilemez. Çünkü bu sıfatlar insanlarda da vardır." Onlara göre Allah'a kâdir, hâlık, fâil, muhyi, mümît gibi sıfatlar verilmelidir. Çünkü onların iddiasına göre, "mahlukat bu sıfatlarla tavsif edilemezler." Buradan da anlaşılacağı üzere Cehmiyye, insanın bir şey yapmaya kâdir olmadığını, Allah tarafından yazılmış ve yaratılmış fiilleri yapmaya mecbur olduğunu iddia eder. Ayrıca Kur'an'ın mahlûk olduğunu söyler.
Asıl mevzuumuza gelecek olursak, sadedinde olduumuz hadiste Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), âyette "Şüphesiz Allah işitir ve görür" ibaresini okuyunca, kulak ve gözüne işaret buyurmuş olmakta, böylece Allah'ın işitme ve görme fiillerine sahip olduğunu ikrar etmiş olmaktadır. Bu davranışta, insanlarda mevcut sıfatları Allah'tan nefyeden Cehmiyye fırkasına bir nevi reddiye olacağı açıktır.
Hattâbî der ki: "Resûlullah'ın "Allah işitici ve görücü.." meâlindeki ibâreyi okuyunca parmaklarını kulak ve göz üzerine koymasının ma'nâsı, Allah Teâlâ Hazretlerini görme ve işitme fiillerini isbattır, göz ve kulağı değil. Çünkü bunlar organdır. Allah organ sâhibi olmamakla mevsuftur. Çünkü O, insanlara mahsus sıfat ve vasıflardan münezzehtir. Allah organ sâhibi, cüz sahibi, kısımlar sahibi değildir. "O'nun benzeri yoktur. O semî ve basîrdir.
Bazı Ehl-i Sünnet ulemâsı, Hattâbî'ye bu sözü sebebiyle karşı çıkmış ve demiştir ki: "Hattâbî'nin, "Allah Teâlâ Hazretlerine ... göz ve kulak'ı isbat değildir" sözü tahkik ehlinin sözü değildir. Ehl-i tahkik, Allah Teâlâ Hazretlerini, kendisi ve Resûlü tarafından zât-ı ilâhi'yi tavsifte kullanılmış olan vasıflarla tavsif edenler, Allah için, Kur'an ve Sünnette gelmemiş olan vasıflar uydurmazlar. Nitekim Allah Teâlâ Hazretleri kendisini şöyle tavsif eder: "(Ey Mûsa! Gözümün önünde yetişesin diye seni sevimli kıldım" (Tâ-Hâ 39); "Nezaretimiz ve vahyimiz altında gemiyi yap" (Hud 37). Hattâbî'nin; "Allah organ sahibi, cüz sahibi, kısımlar sahibi değildir" ifadesi bid'a ve uydurma bir sözdür. Bunu Seleften hiç kimse, ne nefiy ne de isbat maksadıyla söylememiştir. Bilakis, onlar Allah'ı, kendisinin

nefsini vasfettiği sıfatlarla tavsif etmişler, sükut ettiği şeylerde de sükut etmişlerdir. Bu tavsifi yaparken nasıl olduğunu (keyfiyet) söylememişler, temsil getirmemişler, Allah'ı bir mahluka da benzetmemişlerdir. Kim O'nu mahluka benzetirse kâfir olur. Ne Allah'ın kendini tavsifi, ne de Resulünün O'nu tavsifi teşbih değildir. Allah'a işitme ve görme sıfatlarının isbatı haktır."

Hemen belirtelim ki burada atıfta bulunulan Selef görüşüne göre, Kur'an'da Allah'a nisbet edilen bütün sıfatlar "nasıl?" denmeksizin haktır. Âyette, وَيَبْقَى وَجْهُ رَبِّكَ dendiğine göre O'nun vechi (yüzü) vardır. Âyette خَلَقْتُ بِيَدَيَّ dendiğine göre O'nun iki eli vardır. Âyette, تَجْرِى بِاَعْيُنِنَا denildiğine göre O'nun gözü vardır. Âyette, وَجَاءَ رَبُّكَ وَالْمَلَكُ صَفًّا صَفًّا dendiğine göre O kıyamet günü gelecektir. Hadiste ifade edildiği üzere Allah dünya semasına iner.

Selef, "âyette ve hadiste gelen bu vasıflara inanırız, nasıl olduğunu sormayız, bunlardan gerçek muradı Allah bilir, biz bir fikir beyan etmeyiz" ma'nâsında açıklamalar yaparlar.

Şüphesiz burada ulemâ arasında cereyan eden kelâmî münakaşanın teferruatına girmeyeceğiz. Ancak Selefin nokta-i nazarını kavramada yardımcı olacak ve yine teşbih meselelerine giren Allah'ın Arş üzerine istîvası ile ilgili olarak izhar edilen birkaç beyan daha nakledeceğiz: İbnu Hacer Fethu'l-Bâri'de Ümmü Seleme'den şu rivayeti kaydeder: "İstiva[10] (Kur'anda zikredildiğine göre) meçhul değil, nasıl olduğu ma'kul (anlaşılır) değil, bunu ikrar (kabul) etmek imandır, inkârı da küfürdür."

Rebîa İbnu Ebî Abdirrahmân tarîkinden gelen rivayete göre, Allah'ın Arş'a nasıl istîva ettiği sorulmuş, o şu cevabı vermiştir: "İstîva meçhul değildir, nasıl olduğu makul değildir, Allah'a risalet, Peygamberlerine tebliğ, bize de teslim düşmektedir."

Evzâî de şöyle söylemiştir: "Biz ve Tâbiîn sayıca çoktuk. Şunu söylerdik: "Allah Arş'ındadır, biz sünnette Allah hakkında vârid olan sıfatlara inanırız."

Bir başka tarîkte Evzâî şöyle anlatır: "Kendisinden, ثُمَّ اسْتَوى عَلى الْعَرْشِ âyeti hakkında sorulmuştu şu cevabı verdi: "O, nefsini kendi vasfettiği şekildedir."

Beyhakî'nin bir kaydına göre Abdullah İbnu Vehb anlatıyor: "Biz İmam Mâlik'in

yanında idik. Bir adam yanına girerek: "Ey Ebû Abdillah, اَلرَّحْمنِ عَلى الْعَرْشِ اسْتَوى

buyruluyor. Allah nasıl istiva etti?" dedi. İmam Mâlik başını eğip bir miktar düşündü; derken birden bir ter bastı. Sonra başını kaldırıp:
"Rahman, kendini vasfettiği şekilde Arş üzerine istivâ etmiştir. Bu nasıl oldu? denmez. Nasıllık O'ndan kaldırılmıştır. Zannımca sen mutlaka bid'at sahibi birisisin!" der ve adamın meclisten çıkarılmasını emreder.
İmam Mâlik'ten bir başka rivayet, onun şöyle söylediğini bildirir: "...O'nu ikrar vacibtir, ondan sual bid'attir."
Şu halde Cehmiyye fırkası, Ehl-i Sünnet'in kaydedilen mezkur ikrarına karşı çıkıp bunun teşbih oldugunu, yani Allah'ı insanlara benzetmek olduğunu söylemiştir.
İshak İbnu Râhûye: "Bu teşbih değildir. Eğer dersek ki "Allah'ın bizimki gibi bir eli vardır"; işte o zaman teşbih olur" diyerek Cehmîlere cevap vermiştir.
Sevrî, Mâlik, İbnu Uyeyne, İbnu'l-Mubârek gibi Selef büyükleri bilittifak: "Bu hadislere, herhangi bir tefsir ilâve etmeksizin inanırız" demişlerdir.
İbnu Abdilberr der ki: "Ehl-i Sünnet, Allah hakkında Kitap ve Sünnette gelen bu sıfatları ikrarda icmâ ederler, bunlardan hiçbirine keyfiyet (yani "nasıl oldukları hususunda yorum") nisbet etmezler. Fakat Cehmiyye, Mûtezile ve Hâricîler: "Kim bu isimleri ikrar ederse Allah'ı insanlara benzetmiş olur" demişlerdir.
Selef'in, müteşâbihât karşısında kemâl mertebesinde bir imân gerektiren bu nokta-i nazarı, bilhassa Yunan felsefesinin, entellektüel çevrelerde yaygınlık kazanmasıyla her meselenin aklî izahlarının araştırıldığı muahhar zamanlarda imanı zayıflamış, teslimiyeti azalmış insanları tatmin etmez hale gelmiştir. Bu durum, ulemâyı müteşâbihât karşısında farklı bir yaklaşıma sevketmiştir: Te'vîl...
Müteahhirûn dediğimiz Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat ulemâsı, neticede Allah'ı insanlara benzeten müteşâbih âyetleri Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat inancına muvafık bir kısım açıklamalara tâbi tutmuşlardır. Meselâ Gazalî'ye göre, Allah'a el, yüz, parmak ve suret gibi insana benzemeyi veya maddî olmayı gerektiren âyet ve hadisleri dinleyen kimse, bu sözlerden iki ma'nânın kastedilmiş olacağını bilmelidir.

1) Ya kelimenin lügat ma'nâsı alınır: Bu durumda Allah'a madde ve cisim nisbet edilmiş ve Allah mahlukata benzetilmiş olacak. Kur'an'da Allah'ın hiç bir benzerinin olmadığı ifade edildiğine göre bu ma'nâ kastedilmiş olamaz.

2) Ya da kelime istiare maksadıyla kullanılır: Bu durumda meselâ el ile başka

bir ma'nâ kastedilmiştir ve o ma'nâ cisim değildir. Nitekim "Memleket emîrin elindedir" dendiği zaman burada istiare yapılır. Sözgelimi emirin eli kesik bile olsa, söylenen söz doğrudur ve kastedilen ma'nâ anlaşılır. Öyleyse âyet ve hadislerde Allah'la ilgili olarak, teşbih ifade eden, şekil ve madde hatıra getiren kelimeler lügat ma'nâsında kullanılmış değildir, isti'aredir. O kelimelerin dilde cârî mecâzî ma'nâları anlaşılmalıdır.

İşte müteahhir ülemanın, Cenâb-ı Hakk'ın şuûnatıyla ilgili olarak âyet ve hadislerde gelen bir kısım ibareleri İslâm itikadına uygun aklî açıklamalara kavuşturma işine te'vil denmiştir. İmam Mâturidî, İmam Eş'arî ve İmam Gazalî tarafından işlenen bu metod ümmetce benimsenmiştir.[11]

---

[1] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/284-285.

[2] Müslim, İman: 293 (179); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/286.

[3] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/286-287.

[4] Buhârî, Itk: 20; Müslim, Birr: 112, (2612).

[5] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/288.

[6] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/288-289.

[7] Tirmizî, Kader: 7, (2141); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/289.

[8] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/289-290.

[9] Ebû Dâvud, Sünnet: 19, (4728); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/290-291.

[10] İstiva ارَّحْمَنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى âyetinde haber verilen hakikattır. Allah'ın Arş'a istîvası, Allah'ı mekân izâfe etme mânâsına geldiği için ciddî tartışmalar cereyan eden bir meseledir. Kaydettiğimiz rivâyet Selefin bu meseledeki tavrını aydınlatır.

[11] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/291-294.

ARİYET BÖLÜMÜ

UMUMÎ AÇIKLAMA:

ARİYET BÖLÜMÜ

UMUMÎ AÇIKLAMA:

Âriyet, dinimizin, müslümanlar arasında yardımlaşmayı sağlamak için meşru kıldığı bir müessesedir. Bir malın menfaatinden geçici olarak istifade etmek için sahibinden istenebilir. Bu malı, sahibi herhangi bir menfaat beklemeden vermişse buna iâre denir. Verilen mal âriyet'tir. Veren muîr'dir, alana da müsteîr denir. Şu halde müste'îr, âriyetin menfaatine meccânen mâlik olur. Bir menfaat araya girse bu iâre değil, icâre olur. İâre akdinin tahakkuku icab ve kabule veya teâtiye bağlıdır. Dolayısiyle bir kimse bir şahsa: "Şu malımı sana iâre ettim" veya "âriyet verdim" deyince, o şahıs da "kabul ettim" dese sarahaten iâre yapılmış olur. O şahıs bir şey söylemeden o malı kabzetse sarahaten icab, delâleten kabul bulunmuş olur. İârede mal sahibinin sükûtu, akdin tahakkuku için yeterli sayılmamıştır. Mesela birisi bir şahsın bir malını âriyeten istese, mal sahibi sükut etse, isteyen aldığı takdirde gâsıb olur. Şu halde mal sahibinin sarih rızası gerekmektedir. Rızasını işaretle de bildirse geçerlidir. Ancak, muîr mükreh (zor altında) olmamalıdır. Başka teferruatı olan bu bahis için fıkıh kitaplarına başvurulmalıdır.[1]

-4214 -1- عن صفوان بن أمية رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أنَّ رَسُولَ اللّهِ # استَعارَ مِنْهُ أدْرَاعاً يَوْمَ حُنَيْنٍ. فقَالَ: أغَصْباً يَا مُحَمَّدُ؟ قَالَ: ، بَلْ عَارِيَةٌ مَضْمُونَةٌ[. أخرجه أبو داود .

1. (4214)- Safvân İbnu Ümeyye (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Huneyn savaşı sırasında benden bir miktar zırhı âriyet olarak istedi. Ben de: "Zorla (gasbederek) mi almak istiyorsun?" dedim. "Hayır!" dedi, "garantili olarak taleb ediyorum!" [Ebu Dâvud, Büyû' 90, 3562).][2]

AÇIKLAMA:

1- Safvân İbnu Ümeyye (radıyallahu anh) Mekkeli ve Kureyşlidir. Babası Ümeyye İbnu Halef Bedir'de kâfir olarak öldürülenlerdendir. Safvân da

Mekke'nin fethinden sonra müslüman olanlardandır. Mekke fethedilince Cidde'ye kaçmış idi. Safvân'ın amca oğlu Umayr İbnu Vehb, oğluyla birlikte Resulullah'a gelip Safvân için emân taleb ederler. Aleyhissalâtu vesselâm şefaatlerini kabul eder, emân verir. Emân nişanı olarak ridasını veya bürdesini veya Mekke'ye girişte başındaki sarığını gönderir. Vehb İbnu Umayr, gidip Safvân'ı bulur. Beraber dönerler. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın huzuruna, bir kalabalık esnada çıkar. Kalabalık arasında durarak seslenir.
"Ey Muhammed! Bak şu Vehb İbnu Umayr var ya! Bu, senin bana iki aylık bir emân tanıdığını söylüyor!" der.
Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), "Ebu Vehb'e misafir ol!" der.
Safvân: "Sen bana açık cevap vermezsen hayır!" deyince, Aleyhissalâtu vesselâm: "Sen ona misafir ol, sana dört ay mühlet verdim" buyurur. Oraya inen Safvân, henüz müslüman değildir. Müslümanlarla birlikte Huneyn seferine katılır. İşte bu sırada Resulullah ondan, sadedinde olduğumuz hadiste mevzubahis olan silah talebinde bulunur. Rivayette de görüldüğü üzere, Resulullah, silahları satın alma teklifinde bulunmuyor, âriyeten istiyor.
Safvân, henüz müslüman olmadığı, üstelik kendisine tanınan bir emânla ikamet edebildiği ve Aleyhissalâtu vesselâm da Mekke'nin fatihi ve hâkimi olmak haysiyetiyle o silahları, dilediği takdirde müsadere de edebilecek bir vaziyet ihraz etmesi sebebiyle, Safvân bu talebin mahiyetini öğrenmek ister: Bu taleb, zorla alma talebi mi, yoksa mülkiyet hakkına saygı içerisinde cereyan eden normal bir taleb mi, sorar "Gasben mi istiyorsun?" diye. Bir rivayette "Zorla mı, gönül rızasıyla mı?" dediği kaydedilir. Şüphesiz, nebevî bir talebe böyle bir karşılık, mü'min bir kimseden sâdır olsaydı nezâketsizlik olurdu. Ama Safvân henüz kâfirdir. Aleyhissalâtu vesselâm sükûnetle cevap verir: "Bilakis, gönül rızasıyla âriyet olarak ve garantili olarak." Safvân, Huneyn'e kâfir olarak katılır.
Hatta, seferin ilk safhasında müslümanlar hezimete uğrayınca Safvân'ın anne bir kardeşi Kelede İbnu'l-Hanbel, "Sihir bozulmadı mı?" deyince, Safvân: "Sus, çenesi kırılasıca! Vallahi, bana Kureyş'ten birinin hâkim olması, Hevâzin'den birinin hâkim olmasından iyidir!" der. Huneyn seferi zaferle tamamlanınca, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Safvân'a ganimetten müellefe-i kulûb faslından hisse ayırmıştır. Bilahare Safvân demiştir ki: "Huneyn gününde Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana da pay verdi. O ana kadar en çok nefret ettiğim insan olagelmişti. Bana verdikçe sevgim arttı ve nihayet, en çok sevdiğim insan oldu."
Resulullah'ın cömertliği, Safvân (radıyallahu anh) üzerinde ziyade te'sir etmiş olmalı ki, "Böylesine (bol bağışa) ancak bir peygamber nefsi razı olabilir"

diyerek müslüman olur. Rivayetler Resulullah'ın ona yüz deve verdiğini belirtir.
Ebu Dâvud'un bir rivayeti, Safvân'ın Huneyn gününde Resulullah'a 30-40 arası zırh verdiğini, savaş sırasında bir kısmının kaybolduğunu belirtir. Hz. Peygamber, Safvân'a: "Zırhlarından bazılarını kaybettik. Onları sana borçlanalım mı?" diye sorar. Safvân: "Hayır ey Allah'ın Resulü, Çünkü bu gün kalbimde olan, o gün yoktu!" der.
Safvân (radıyallahu anh) İslam'a girmiş, samimiyetle bağlanmıştır. Kendisine: "Hicret etmeyen helak olmuştur, hicreti olmayanın müslümanlığı da yoktur"[3] denmiş, o da hemen hicret ederek Medine'ye gelmiş. Abbas İbnu Abdu'l-Muttalib'in yanına inmiştir. Onun durumu Aleyhissalâtu vesselâm'a haber verilince: "Mekke'nin fethinden sonra hicret yoktur" buyurur. Mekke'ye dönmesini irşad buyurur. Safvân bunun üzerine Mekke'ye döner ve ölünceye kadar orada ikamet eder.
Safvân (radıyallahu anh) cahiliyye döneminde Mekke'nin ileri gelenlerinden biridir. Fesâhatı ile meşhurdur. Mut'im yani insanlara yemek yedirmesiyle de meşhurdur. İki göbek gerideki ecdadından iki göbek ilerdeki ahfadına, hepsi mut'im olarak şöhret yapmıştır. Yani şu zincirde yer alan bütün isimler mut'imdir: Amr İbnu Abdillah İbni Safvân İbni Ümeyye İbni Halef...
Safvân İbnu Ümeyye hicretin 42. yılında Hz. Muaviye'nin hilafetinin başlarında vefat etmiştir, radıyallahu anhüm (Usdü'l-Gâbe).

2- Hadiste geçen ve garantili diye tercüme ettiğimiz "mazmûne" tabirini âlimler iki farklı şekilde anlamışlardır:

1) Mazmûne kelimesi, âriyet'in hakikatını ortaya koyan bir sıfattır. Yani, âriyetin şe'ni garantili olmaktır, garantisiz âriyet olmaz. Bu anlayışta olanlara göre "âriyet garantilidir."

2) Mazmûne kelimesi, âriyet tahsis eden bir sıfattır. Yani Resulullah, Safvân'ın sorusu üzerine: "Ben, zırhları senden "garantisi olan âriyet" şeklinde alıyorum. Garantiden mücerred olan, garantisi olmayan âriyet olarak değil" demiş olmaktadır. Bu anlayışa göre âriyet olarak alınan mallar esas itibariyle garantili değildir, gayr-ı mazmûne'dir. Garantili olması için, alış sırasında, sadedinde olduğumuz hadisteki gibi, bunu belirleyici bir ifade olması gerekir.
el-Kâdî der ki: "Bu hadis, âriyet mal, bunu âriyet olarak alanın (yani müsteîr'in) üzerine garantilenmiştir. Şayet bu mal elinde telef olsa, onu tazmin etmesi, ödemesi gerekir." İbnu Abbâs, Ebu Hüreyre (radıyallahu anhümâ) böyle söylemişlerdir. Atâ, Şâfiî, Ahmed bu görüşü benimserler.

Hz. Ali, İbnu Mes'ud, Şureyh, Hasan Basrî, Nehâî, Ebu Hanîfe, Sevrî (radıyallahu anhüm) ise, âriyetin, müsteîr'in elinde emanet olduğuna, teaddî (haddi aşan bir durum) olmadıkça tazmine mecbur kalmayacağına hükmetmişlerdir.[4]

-4215 -2- وعن أنس رَضِيَ اللهُ عَنْه:]أَنَّ رَسولَ اللهِ #: استَعارَ قَصْعَةً فَضَاعَتْ عَلَيْهِ فَضَمِنَهَا لَهُمْ[. أخرجه الترمذي .

2. (4215)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir tabak istiâre etmişti, kap ziyana uğradı. Sahiplerine tazmin etti." [Tirmizî, Ahkâm 23, (1360).][5]

AÇIKLAMA:

1- Tirmizî, bu hadisin bir başka vechini daha kaydeder ve senet bakımından onun daha sıhhatli (esahh) olduğunu belirtir: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevcelerinden biri [yani Zeyneb Bintu Cahş (radıyallahu anhâ)] Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a bir tabak içerisinde yemek hediye etti. Hz. Âişe (radıyallahu anhâ) tabağa eliyle vurdu. İçerisinde bulunanları attı. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Yemeğe yemek, kaba kab (tazmîn edilecek)" buyurdu."
Buna yakın başka rivayetler de gelmiştir. Kimisinde bu hadiseyi, Hz. Âişe'nin, Ümmü Seleme'ye karşı icra ettiği, bazılarında ise Hz. Hafsa veya Hz. Safiyye'ye karşı icra ettiği zikredilir. Ayrıca, yemeğin dökülmekle kalmayıp, tabağın da kırıldığı, gelen tasrihat arasında İbnu Hacer, sadedinde olduğumuz hadisteki mübhem kimsenin Hz. Zeyneb Bintu Cahş olduğunu belirttikten sonra diğer rivayetlerin başka hadiselere delalet ettiğini söyler.

2- Bu hadis istiâre edilen malın ziyana uğraması hâlinde tazmin edileceğine delildir. Tazmin işi, misli varsa misliyle yapılacak, misli yoksa kıymeti üzerinden yapılacaktır. Buhârî'nin bir rivayetinde, tabağı kırılana Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a ait sağlam bir tabak verilir.

***** Şâfiî ve Hanefîler bu hükümle ihticac ederler.

* İmam Mâlik: "Kıymet biçilenler mutlak surette kıymetiyle tazmîn edilir" demiştir. Mamafih İmam Mâlik'ten yapılan bir rivayette, önceki görüşte olduğu, bir başka rivayette de: "İnsanlar tarafından yapılan şey misliyle hayvan ise kıymeti üzerinde tazmîn edilmelidir" demiştir. Bir başka rivayette de: "Mevzun (tartıyla satılan) ve mekîl (hacimle satılan) olanlar kıymetle, böyle olmayanlar misliyle tazmîn edilir" demiştir.
İkinci görüşü benimseyenler, sadedinde olduğumuz hadis ve aynı ma'nâdaki diğer rivayetlerle ilgili şöyle bir yorumda bulunurlar: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın iki zevcesinin hücrelerinde birer tane olmak üzere iki tabağı vardı. Resulullah, kıranı cezalandırmak üzere, kırığı onun hücresine, sağlamı da diğerinin hücresine koydu. Dolayısıyla, ortada bir tazmin mevcut değildir." Ancak bu tevil İbnu Hibbân'ın bir rivayetinde gelen "Kim bir şey kırarsa, kırdığı şey kendisinin olur, ona da bir mislini tazmin etmek terettüp eder" buyurduğu belirtilir.[6]

-4216 -3- وعن سمرة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسولُ اللهِ #: عَلى الْيَدِ مَا أَخَذَتْ حَتّى تُؤَدِّيَهُ. قَالَ قَتَادَةُ: ثُمَّ نَسِيَ الْحَسَنُ. فَقَالَ: هُوَ أَمِينُكَ َ ضَمَانَ عَلَيْهِ. يَعْنِى الْعَارِيَةَ[. أخرجه أبو داود والترمذي .

3. (4216)- Semüre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Aldığı şeyi sahibine ödemek "el'e vecîbedir." Katâde der ki: "Hasan (bunu rivayet ettiğini) unuttu ve dedi ki: "O, [yani âriyet] emânetindir. (Zayi olması halinde) sana tazmîn gerekmez." [Ebu Dâvud, Büyû' 90, (3561); Tirmizî, Büyû' 39, (1266).][7]

AÇIKLAMA:

1- Âlimler, hadisi: "El"e, yani kişiye, aldığı şeyi sahibine eda etmek vacibtir" diye anlamıştır. "Alınan şey" râvi tarafından her ne kadar âriyet olarak açıklanmış ise de, bu Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a nisbet edilen ibârede mevcut değildir. Bu sebeple "el"in aldığı şeyin cinsi "gasb", "âriyet", "emânet" gibi mülkiyeti başkasına ait olan şey olarak açıklanmıştır. "Gasb ise, sâhibi istemeden vermesi: âriyet ise, sahibi istemese bile önceden tesbit edilmiş

müddeti varsa, dolar dolmaz vermesi; vedîa (emanet) ise, sahibi isteyince vermesi "ele vacibtir" denmiştir. İbnu'l-Melek'in kaydettiği bu açıklamayı Aliyyu'l-Kârî güzel bulmuştur.

2- Katâde, Hasan Basrî hazretlerinin bu hadisi Resulullah'tan rivayet ettiğini, zaman içinde unutarak, âriyetle ilgili bir başka kanaate vardığını söyler. Muahhar olan bu görüşüne göre, âriyet mal, emanet gibidir; müsteîr de emânetci durumundadır. Öyleyse emânetin zâyiinden emânetci sorumlu olmadığı gibi âriyet malın zayiinden de müsteîr sorumlu değildir, zâyii halinde tazmîn etmez.

3- Şevkânî, Hasan Basrî'nin rivayetiyle ameli arasındaki ihtilafla ilgili olarak bir usül kaidesini hatırlatır: "Böyle durumlarda rivayetle amel edilir, reyle değil" der.

4- Hadis, vedî' (emanet malı elinde tutan) ve müsteîr'in ellerindeki şey zâyi olduğu takdirde tazmin edeceklerini söyleyen ülemânın delili olmuştur.
Ancak Resulullah'tan rivayet edilen "Güvenilen kimseye tazmîn yoktur" veya aynı ma'nâda olmak üzere, "Hiyânete girmeyen müsteîr'e tazmin yoktur" hadisini esas alan bazı âlimler, elinde başkasının malını -emanet, âriyet, icâret gibi bir surette- bulunduran kimse emin olduğu ve şahsî bir taksir ve ihâneti olmadan, tabii bir âfet, çalınma, gasbedilme, kaybolma, yağmalanma gibi iradesi dışı bir sebeple zayi olan malı tazmîn etmeyeceği hükmüne varmıştır. Şâfiîler ve Hanbelîler gibi.[8]

-4217 -4ـ وعن أبي أمامة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رسولُ اللّهِ #: الْعَارِيَةُ مُؤدَّاةٌ، وَالْمِنْحَةُ مَرْدُودَةٌ، وَالزَّعِيمُ غَارِمٌ، وَالدَّيْنُ مَقْضِيٌّ[. أخرجه أبو داود والترمذي.»الزعيمُ« الضمين والكفيل .

4. (4217)- Ebu Ümâme (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Âriyet (sahibine) verilecektir. Kefil borçludur, borç ödenmelidir." [Tirmizî, Büyû 39, Vesâyâ 5, (2121), (1265); Ebu Dâvud, Büyû' 90, (3569).] [9]

AÇIKLAMA:

Bu hadisle, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), ticari hayatta gerekli bazı

müesseselerin kanununu vaz'etmektedir: Âriyet olarak alınan mal sahibine (ziyanı halinde) ödenmelidir. Nasıl ödeneceği hususundaki ihtilaf daha önce açıklandı.
Keza kefil (zaîm), üzerine aldığı, garanti verdiği borcu ödemelidir.

Keza borç kaza edilmeli, ödenmelidir.[10]

-4218 -5- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قال رسولُ اللّهِ #: نِعْمَ الْمَنِيحَةُ اللَّقْحَةُ، الصَّفِيُّ، وَالشَّاةُ الصَّفِيُّ مِنْحَةٌ تَغْدُو بِإنَاءٍ وَتَرُوحُ بِإنَاءٍ[. أخرجه الشيخان.»المَنيحةُ« الناقة أو الشاةٌ يعطيها صاحبها غيره لينتفع بها ثُمَّ يعيدها.و»اللَّقْحَةُ« الناقة ذات اللبن.»وشاةٌ صَفيٌّ« إذا كانت غزيرة اللبن كريمة .

5. (4218)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Başkasına sütünden istifade etmesi için verilecek bir hayvan olarak, sütlü deve ve bol sütlü koyun ne muvafıktır. Sabah bir kap, akşam bir kap süt verir." [Buhârî, Hibe 35, Eşribe 14; Müslim, Zekât 73, (1019).][11]

AÇIKLAMA:

Menîha, esas itibariyle atiyye ma'nâsına gelir. Ancak Araplar deve, koyun gibi hayvanı bir kimseye sütünden ve yününden istifade etmesi için bir müddet için vermeye menîha demişlerdir. Bir bakıma âriyetin bir çeşididir. Sadedinde olduğumuz hadiste sütlü hayvanların âriyeti ma'nâsına gelir. el-Kazzâz menîha diye öncelikle deve ve koyunun âriyetine dendiğini belirtilir.
Lakha, doğumu yakın sütlü deve demektir.
Safiy, değerli, sütü bol ma'nâsına gelir, safiyye de denir. Müslim'in rivayetinde şöyle denir: "Haberiniz olsun! Bir aileye sabah bir kap, akşam bir kap süt veren bir deveyi menîha olarak veren kimse var ya, onun ecrî gerçekten büyüktür." [12]

---

[1] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/70.

[2] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/70.

[3] Bu söz aslında doğrudur. Hicrete teşvik için Resulullah bunu söylemiştir. Ancak Mekke Fethi'nden sonra bu hüküm kaldırılmıştır. Geniş açıklamayı hicretle ilgili bölümün sonunda kaydedeceğiz (5775-5777).

[4] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/70-73.

[5] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/73.

[6] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/73-74.

[7] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/74.

[8] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/74-75.

[9] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/75.

[10] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/76.

[11] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/76.

[12] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/76.

AV BÖLÜMÜ

(Bu bölümde üç fasıl vardır)

*

BİRİNCİ FASIL

KARA AVI

*

İKİNCİ FASIL

DENİZ AVI

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

KÖPEKLER HAKKINDA AÇIKLAMA

UMUMÎ AÇIKLAMA

İnsanların geçim kaynaklarından biri de avdır. Hatta geçimi sadece avcılığa dayanan cemaatlerin yeryüzünde yaşadığı bilinmektedir. Ayrıca av deyince, günümüzde pek mevziî olarak zevk için yapılan avlanmalar anlaşılmayacaktır. Bugün, iktisadî hayatta büyük bir yer tutan balıkçılık,avcılığın şümûlüne girer ve İslam dininde deniz avı olarak mütâlaa edilir.
Ferdî ve içtimâî hayattaki ehemmiyeti nisbetinde av meselesi Kur'an ve hadiste yer almış avla ilgili gerekli hükümler beyan edilmiştir: Yenen, yenmiyen av hayvanları, kara ve deniz avı, av hayvanlarından hangi şartlar altında istifade edilebilir? vs... Kur'an-ı Kerim'de, avla ilgili âyetlerin yer aldığı surenin Sofra ma'nâsına gelen Mâide diye isimlenmesi, ilk âyetinin av'la ilgili olması mânidardır: "Ey iman edenler! Akidleri yerine getirin. İhramda iken avlanmayı helâl görmeksizin -bildirilecek olanlar dışındaki- hayvanlar size helâl kılındı..."

(Mâide 1).
"Ey iman edenler! Gıyabında, kendisinden kimin korktuğunu ortaya koymak için (ihramlıyken) elinizin ve mızraklarınızın ulaştığı avdan bir şeyle, Allah andolsun ki sizi dener..." (Mâide 94).
"Deniz avı ve onu yemek, size de yolcularada, geçimlik olarak helâl kılınmıştır. İhramlı bulunduğunuz sürece kara avı size haram kılınmıştır.." (Mâide 96). [1]

BİRİNCİ FASIL

KARA AVI

3471 -1- عن عدي بن حاتم رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قُلْتُ يَا رَسُولَ اللهِ: إنَّا قَوْمٌ نتَصَيَّدُ بِهذِهِ الْكِب. فَمَا يَحِلُّ لَنَا مِنْهَا؟ فقَالَ: إذا أرْسلْتَ كِبَكَ المُعَلَّمَةَ وَذَكَرْتَ اسْمَ اللهِ فَكُلْ مَا أمْسَكْنَ عَلَيْكَ إَّ أنْ يَأكُلَ الْكَلْبُ فَ تَأكُلْ فَإنِّي أخَافُ أنْ يَكُونَ إنَّمَا أمْسَكَ عَلى نَفْسِهِ، وَإنْ خَالَطَهَا كَلْبٌ مِنْ غَيْرِهَا فَ تَأكُلْ[. أخرجه الخمسة

1. (3471)- Adiyy İbnu Hâtim (radıyallâhu anh) anlatıyor: "(Bir gün): "Ey Allah'ın Resulü! Biz, şu köpeklerle avlanıyoruz. Bunlardan bize helâl olanı hangisidir? diye sormuştum, şu açıklamayı yaptı:
"Muallem (terbiye edilmiş) köpeğini besmele çekerek gönderdin mi, senin için tuttuğunu ye. Ancak köpek kendisi yemeye kalkmışsa onu yeme. Zira bu durumda ben, avı köpeğin kendisi için yakalamış olmasından korkarım. Eğer senin gönderdiğin köpeklere başka bir köpek karıştı da (hangisinin yakaladığı belli değilse) yine yeme."[2]

AÇIKLAMA:

1- Hadis, değişik vecihlerde rivayet edilmiştir. Birçok veçhinde şu ziyade yer alır: "Resulullah'a mi'razla avlanan hayvandan sordum. Dedi ki: "Demiri değerek öleni ye, enlemesine değerek öleni yeme, bu, vurularak (kan akmaksızın) ölen gibidir."
Burada mi'raz bir ucunda kesici demiri bulunan bir sopadır. Avcı bunu av hayvanına fırlatır, demir kısmı isabet ederse, hayvanı yaralayarak öldürür. Bu durumda av helâldir. Eğer diğer ucu değer veya sopanın orta kısmı değerse, hayvanda yara açmaz, dolayısıyla darbe tesiriyle ölmüş olur. Her ne suretle olursa olsun, kan akmadan ölen hayvan helâl sayılmadığı için bu avın eti yenmez. Ancak darbe tesiriyle sersemleyen hayvana ölmeden yetişilir ve kesilirse o zaman yenilir.

2- Köpeğin terbiye edilmiş (muallem) olması, onun, yakaladığı hayvana göstereceği tavırla bilinir: "Eğer avdan yemişse o muallem değildir, onun yakaladığı yenilmez. Yakaladığı hayvanı olduğu gibi getirmişse, hiç yememişse o muallem sayılır, getirdiği yenilir."

3- Av köpeğinin yanında, onunla salınmayan başka bir köpek görülürse, av yine yenilmez, çünkü muallem olan mı yakaladı, bu yabancı olan mı yakaladı bilinemez. Âlimler bu mesele vesilesiyle şu kaideyi belirtirler: "Kesilen hayvanı mubah kılan husus "kesme işi"dir, bu hususta şekk hâsıl olursa, o hayvan yenmez." Öyle ise öldüreceği hayvan helâl addedilen muallem köpek tarafından mı öldürüldü, muallem olmayan köpek tarafından mı öldürüldü şeklinde girecek bir şüphe, avı yenmez kılmaktadır.[3]

-3472 -2- وعن أبي ثعلبة الخشني رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قُلْتُ يَا رسُولَ اللّه إنَّا بِأَرْضِ قَوْمِ أهْلِ كِتَابٍ. أفَنَأكُلُ فِي آنِيَتِهِمْ؟ وَبِأرْضِ صَيْدٍ، أصِيدُ بِكَلْبِي المُعَلَّمِ وَبِقَوْسِي، وَبِكَلْبِي الَّذِي لَيْسَ بِمُعَلَّمٍ، فَمَا يَصْلُحُ لِي؟ قالَ: أمَّا مَا ذَكَرْتَ مِنْ أهْلِ الْكِتَابِ فإنْ وَجَدْتُمْ غَيْرَهَا فَ تَأكُلُوا فِيهَا، وَإنْ لَمْ تَجِدُوا فَاغْسِلُوهَا وَكُلُوا فِيهَا، وَمَا صِدْتَ بِقَوْسِكَ وَذَكَرْتَ اسْمَ اللّهِ عَلَيْهِ فَكُلْ. وَمَا صِدْتَ بِكَلْبِكَ المُعَلَّمِ فَذَكَرْتَ اسْمَ اللّهِ عَلَيْهِ فَكُلْ. وَمَا صِدْتَ بِكَلبِكَ غَيْرَ مُعَلَّمٍ فَأدْرَكْتَ ذَكَاتَهُ فَكُلْ[. أخرجهً الخمسة .

2. (3472)- Ebû Salebe el-Huşenî (radıyallâhu anh) anlatıyor: [Bir gün Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a:]

"Ey Allah'ın resulü! Biz Ehl-i Kitab'ın yaşadığı bir diyardayız. Onların kaplarından yiyebilir miyiz? Ve biz av memleketindeyiz; hem muallem (öğretilmiş) köpeğimle ve hem de yayımla avlanıyorum, muallem olmayan köpeğimle de avlandığım olur. Bunlardan hangisi benim için uygundur?" diye sordum. Buna şu cevabı verdi:

"Ehl-i Kitapla ilgili sorundan başlayalım: "Başka bir kap bulabilirseniz, onların kabından yemeyiniz. Başka kap bulamazsanız, onları önce yıkayıp sonra

içlerinden yemek yiyin.
(Ava gelince), yayınla avladığın ve üzerine besmele çektiğin avını ye. Muallem köpeğinle avladığın ve üzerine besmele çekmiş bulunduğun avı da ye. Muallem olmayan köpeğinle avladığın hayvana yetişmiş, kesmiş isen onu da ye!"[4]

-3473 -3- وعنه رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قال رسُولُ اللهِ #: إذَا رَمَيْتَ بِسَهْمِكَ فَغَابَ عَنْكَ فأدْرَكْتَهُ فَكُلْهُ مَالَمْ يُنْتِنْ[. أخرجه مسلم وأبو داود والنسائي .

3. (3473)- Yine Ebû Sa'lebe (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Okunu attıktan sonra kaybetmiş olsan ve (üç gece) sonra (okun isabet ettiği ava) erişsen, bu av kokmadıkça onu yiyebilirsin."[5]

AÇIKLAMA:

Yukarıda kaydedilen iki hadiste, açıklanması gereken birkaç mesele var:

1- Ehl-i Kitab'ın kaplarının yiyecek işlerinde kullanılması: Onların en azından domuz gibi, İslâm'ın necis addettiği şeyi çokça kullandıkları için, kaplarının yıkanmadan kullanılması yasaklanmıştır. Ancak bu meselede fukaha farklı görüşler ileri sürmüştür.
Bu hadisi esas alanlar, ehl-i kitabın kaplarının yıkanmadan kullanılmamasına hükmetmiştir. Ancak bunların kullanılmasını esas alanlarda olmuştur. İbnu Dakîki'l-Îd, buradaki ihtilafın "asıl"la "gâlib"in ihtilâfından ileri geldiğini belirtir. Ona göre, sadedinde olduğumuz hadisin delâlet ettiği hükmü esas alanlar "galib durum"dan hâsıl olan zannın "asıl"dan hâsıl olan zanna galebe çaldığı görüşüne dayanmışlardır. "Asıl" olan temizliktir. Gelib durum ehl-i kitabın bizce necis olan şeylere sıkça yer vermeleridir. "Necâset tahakkuk edinceye (yani necâsetin varlığı iyice bilininceye) kadar asıl ile hükmetmek gerekir" diyenler, öbürlerine iki ayrı cevap verirler:

1) Hadiste gelen yıkama emri, istihbâba hamledilir. Böylece ihtiyaten, hem hadisin hükmü ile hem de asıl ile amel edilmiş olur.

2) Ebû Sa'lebe hadisinden murad, Ehl-i kitab'ın kabında necaseti bizzat gören kimsenin halidir. Bu durumda, yıkamadan o kabı kullanamaz. Nitekim bazı rivayetlerde mecusilerin kabının yıkanması mevzubahis edilmiştir. Zira onlar hayvanlarını kesmezler, dolayısıyle kapları necistir. Der ki: "Ebû Sa'lebe hadisinde kastedilen kap, içerisinde domuz eti pişirilmiş veya şarap içilmiş olan kaptır. Nitekim bu durum Ebû Dâvud'un rivayetinde tasrih edilmiştir:
"Biz ehl-i kitapla komşuyuz. Onlar tencerelerinde domuz pişiriyorlar, kaplarında şarap içiyorlar..."
Aksi görüşü müdafaa eden fakihler, küffârın necis şeylerde kullanılmayan kaplarını kastederler. Onlara göre o kapların kullanılması, yıkanması bile caizdir, ancak yıkanmasını onlar da evlâ görür. Ama bunu, ihtilâftan kurtulmuş olmak için söylerler, kerâhet bulunduğu için değil."
İbnu Hacer der ki: "Birinci cevaba göre, bu kapların yıkanmadan kullanılması mekruh olabilir. Hadisin zâhir hükmü de budur. Başka kap olsa bile, yıkanarak kullanılmaları ruhsattır. Başka kap yoksa kullanılmaları kerâhetsiz câizdir. Zirâ, ondan yemek mutlak olarak yasaklanmıştır. İzin ise, iki şarta bağlı kılınmıştır:

a) Başka kabın yokluğu,

b) Onların yıkanması.
İbnu Hazm ez-Zâhirî, Ehl-i Kitab'ın kaplarının kullanılmasını iki şartın da tahakkukuyla tecviz eder, değilse haram olduğuna hükmeder:

1) Başka kap olmamalıdır.

2) Mutlaka yıkanmalıdır.

2- Hadiste, yayla avlanılan hayvanın besmele çekilmiş olması kaydıyla yenmesine ruhsat verilmektedir. Av ve zebîhalara yani kesilen hayvanlara besmele çekme -ki tesmiye de denir- işi, ulemâ arasında ihtilaf edilen bir konudur.
Hemen belirtelim ki, av ve zebîhalara tesmiyenin meşruiyeti, bi'l-icmâ sâbittir. Bu hususta ihtilâf yoktur. İhtilâf, yemenin helâl olması için bunun şart olup olmadığı hususundadır.

***** Ebû Hanîfe, Mâlik, Sevrî ve ulemanın cumhurları unutarak besmeleyi terkedenin kestiğinin veya avladığının yenmesini caiz görürler, âmmden terkedeninkinin yenmiyeceğini söylerler.

***** İmam Şâfiî ve bir grup fakihe göre -ki bu, İmam Mâlik ve Ahmed' den de rivayet edilmiştir- tesmiye sünnettir, bir kimse sehven de, âmmden de terketse

kestiği, avladığı yenilir, hayvanın helâl oluşuna zarar vermez.

* Ahmed İbnu Hanbel'in râcih görüşüne, Ebû Sevr ve bir kısım ulemânın tercihine göre, tesmiye vacibtir, çünkü Adiyy hadisinde (3471) tesmiye şart kılınmıştır. Bu hükme gitmede başka karîne ve deliller de ileri sürülmüştür.
Bu mevzuda ulemânın farklı mütâlaaları var, teferruata burada girmeyeceğiz.

3- Ebû Sa'lebe hadisinin son kısmında avcı, okunu attıktan sonra avı zamanında bulamayıp birkaç gün sonra bulması halinde bunun helâl olma şartları belirtiliyor: Av kokmadıkça helâldir. Ancak, hadisin başka vecihlerinde geldiğine göre, hayvan üzerinde, kendi okundan başka bir okun izine rastlanmamalıdır. Yani hayvanın ölmesine sâdece avcının attığı ok sebep olmuş olmalı, başka bir sebep daha araya girmemelidir. Başka bir sebebin de araya girmesi, hayvanı haram kılar. Nitekim daha önce, muallem olan köpeğe bir başka köpeğin de iştirakiyle, hayvanın yakalanması halinde avın haram olacağı belirtilmişti. Burada şu hususun bilinmesi gerek: Âlimler, ölüme sebep olan bir başka sebep derken, sadece bir başka ok izini kastetmezler, ölüme sebep olucu herhangi bir sebepten gelen bir izi kastederler. Öyle ise tereddüt halinde avın behemahal haram olacağı belirtilir. Hadisin bir başka vechi şöyle: "Hayvanda okunu bulur, herhangi bir vahşi hayvanın eserini görmezsen ve okunla öldüğünü anlarsan onu yersin."
İmam Şâfiî, ölümü avcının nazarından hariçte meydana gelen avın yenmesine hükmetmiş ise de, Nevevî ve Beyhakî gibi Şâfiî ülemâsı bunu sâbit sünnete muhalif bulurlar.
Nevevî, kokmuş yemeği Resulullah'ın haram etmediğini zikrederek, buradaki nehyin tahrimî değil, tenzihî olduğunu belirtir. Bazı âlimler üç değil iki günde geçmiş olsa kokmuşsa, yemenin mekruh olduğunu belirtirler.[6]

3474 -4- وعن سعد بن أبي وقاص رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أنَّهُ سُئِلَ عِنَ الكَلْبِ المَعَلَّمِ إذَا قَتَلَ الصَّيْدَ؟ فقَالَ: كُلْ وَإنْ لَمْ يُبْقِ مِنْهُ إِلاّ بَضْعَةً وَاحِدَةً[. أخرجه مالك بغاً .

4. (3474)- Sa'd İbnu Ebî Vakkas (radıyallâhu anh)'a öğretilmiş (muallem) bir köpek avı öldürecek olursa, yenilip yenmiyeceği sorulmuştu:

"Ye dedi, ondan sadece bir parça da kalmış olsa."[7]

AÇIKLAMA

Bu hadis, muallem köpek, üzerine gönderildiği avı yakalamakla kalmayıp, bir miktar yiyecek olsa, köpeğin artığı durumunda olan avın etinin yenilebileceğini ifade etmektedir. Hadis aslında mürsel ise de, daha önce kaydedilen hadis bunu takviye eder. İmam Mâlik'ten gelen meşhur görüş budur. Şâfiî'nin kavl'i kadîmi de böyledir. Başka âlimler de bu görüşü benimsemiştir. Ayrıca bu görüş şu âyetin zâhirine de uygundur: "...Öğrettiğiniz avcı hayvanların sizin için tuttuklarını yiyin ve üzerine Allah'ın adını anın" [Mâide 4).
Âlimler der ki: "Köpeğin getirdiği artık parça yenir, çünkü, yemesinden sonra bâki kalan, "bize tuttuğu şey"dir, bu da âyetin zâhirine göre helâldir."
İmam Mâlik'e ve yeni görüşünde Şâfiî'ye göre köpeğin artığı yenmez, muallem de olsa. Ancak, nehiy kerâhete hamledilerek bu iki görüş cem edilmiş ve muallem köpeğin öldürdüğü ve hatta ucundan yediği avın helâl olacağı umumiyetle kabul edilmiştir. Nitekim, Ebû Dâvud'da kaydedilen bir rivayetinde, "Ebû Sa'lebe denen bir bedevî sorar:
"Ey Allah'ın Resulü, benim muallem köpeklerim var, onlar(ın avları) hakkında bana fetva ver!" der. Aleyhissalâtu vesselâm: "Senin için yakaladıklarını ye!"der. Adam tekrar sorar: "Yakaladığından yerse?"
"Yakaladığından yese de!" diye cevap verir. "[8]

3475 -5- وعن عمرو بن شعيب عن أبيه عن جده]أنَّ رَجُ قالَ يَا رسُولَ اللّهِ: إنَّ لِيَ كَباً مُكَلَّبَةً، فأفْتِنِي فِيهَا. فقَالَ: مَا أمْسَكَ عَلَيْكَ كَلْبُكَ فَكُلْ. قالَ: وَإنْ قَتَلَ. قالَ: وَإنْ قَتَلَ. قالَ: أفْتِنِي في قَوْسِي؟ قالَ: مَا رَدَّ عَلَيْكَ سَهْمُكَ فَكُلْ. قُلْتُ: وَإنْ تَغَيَّبَ عَلَيَّ؟ قَالَ: وَإنْ تَغَيَّبَ عَلَيْكَ، مَا لَمْ تَجِدْ فِيهِ أثَرَ سَهْمٍ غَيْرِ سَهْمِكَ أوْ تَجِدْهُ قَدْ صَلَّ: أي أنتنَ[. أخرجه النسائي .

5. (3475)- Amr İbnu Şu'ayb an ebîhi an ceddihî (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor:

"Bir adam dedi ki:
"Ey Allah'ın Resûlü, benim öğretilmiş köpeklerim var. Onlar hakkında bana fetva ver!" Aleyhissalâtu vesselâm:
"Köpeğin senin için tuttuğu şeyi ye!" buyurdular. Adam:
"Köpek, avı öldürmüşse?" dedi.
"Öldürse de!" buyurdular.
"Yayım hakkında da bana fetva ver!" dedi.
"Okunun sana geri getirdiğini ye!" buyurdu.
"Avı gözden kaybetmişsem?"dedim. "Avı gözden kaybetsen de! buyurdu, yeter ki, av üzerinde senin okundan başka bir ok izine rastlamamış olasın. Veya onu kokmuş bulmamış olasın."[9]

-3476 -6- وعن عبداللّه بن مغفل رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]نَهَى رسولُ اللّهِ # عَنِ الخَذْفِ، وقالَ: إنَّهُ َ يَقْتُلُ الصَّيْدَ، وَ يَنْكَأُ الْعَدُوَّ. وَإنَّهُ يَفْقَأُ الْعَيْنَ ويَكْسِرُ السِّنَّ[. أخرجه الخمسة إ الترمذي.»الخذف« بالخاء المعجمة: رميك حصاة أو نواة تأخذها بين سبابتيك أو تأخذ خشبة فترمي بها بين إبهامك والسبابة.»وَنَكأتُ العودَ« إذا قشرْتَهُ، والنَّكءُ في الجُرْحِ مُسْتَعَارُ مِنْهُ .
»وفقأتُ العَيْنَ« إذا شقَقْتَهَا وَبِخَصْتَهَا .

6. (3476)- Abdullah İbnu Muğaffel (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) parmakla çakıl atmayı yasakladı ve: "O, avı öldürmez, düşmanı paralamaz; ancak göz patlatır, diş kırar! " buyurdu."[10]

AÇIKLAMA:

Dilimize umumiyetle sapan diye çevrilen hazf'ı, lügatçiler iki parmak arasından çakıl veya çekirdek gibi küçük cisimleri fırlatmak olarak tarif ederler: Baş parmağın iç kısmı ile şehadet parmağının dış ucu arasında fırlatma. Mihzafe

(sapan) denen âletle küçük taşların atılması da aynı masdarla ifade edilir. Bu atışların hiçbirisi av üzerinde yara açacak, kan akıtacak mahiyette değildir. Büyük hayvanlara sadece eziyet verir. Küçükleri öldürse de kan akıtmayacağı için, o av yenmez. Şu halde göz çıkarma, diş kırma nev'inden hasıl edeceği sakatlamalar av hayvanına işkenceden başka bir zarar vermez. Bu sebeplerle Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) parmak ve sapanla çakıl fırlatmayı, taş atmayı yasaklamıştır.
Bazı şârihler, helâl olan avlama tarzını bizzat Kur'an-ı Kerim'in tayin ettiğini belirtirler:
"Ey iman edenler! Gıyabında kendisinden kimin korktuğunu ortaya koymak için (ihramlıyken) elinizin ve mızraklarınızın ulaştığı avdan bir şeyle, Allah andolsun ki sizi imtihan eder" (Maide 94).
Şu halde âyet, avlamada "elle tutmayı" "rimâh" yani "mızraklarla öldürmeyi" esas almaktadır. Mızrağın zikri, avın yaralayıcı aletle olması gereğine işarettir. Taş atmakla, sopa vurmakla öldürülen av helâl olmaz. Bu çeşit öldürülene mevkûze denir, temiz değildir, necistir, yenmez. Mevkûze'nin yenebilmesi için ölmezden önce ayrıca bıçak vurulması, kan akıtılması gerekir. Bıçak yetişmeden, darbe tesiriyle ölen hayvan yenmez.[11]

-3477 -7- وعن جابر رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]نَهَى رَسُولُ اللّهِ # عَنْ أكْلِ صَيْدِ كَلْبِ المَجُوسِي[. أخرجه الترمذي .

7. (3477)- Hz.Câbir (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), mecusî köpeğinin avladığı avın etini yemeyi yasakladı."[12]

AÇIKLAMA:

Begavî, bu hadisi açıklarken der ki: "Müslüman kimsenin mecusinin köpeğiyle avladığı helâldir. Ama mecusinin müslüman köpeğini kullanarak avladığı haramdır, ancak müslüman, hayvan ölmezden önce ona yetişir ve keserse bu takdirde helâl olur. Şayet bir müslüman ve bir mecusi av üzerine köpek göndermedeortak davransalar ve hayvan avı yakalasa ve öldürse bu hayvan haramdır Aliyyül'l-Kâri der ki: "Hayvanın etinin yenmesi için, ulemânın: "Keseni müslüman olmalıdır" şartını koyması, âyette geçen İmma zekkeytum

(Mâide, 3) ibâresine dayanır. Keza kitâbî olması şartı da "...Kitap verilenlerin yemeği size helâl, sizin yemeğiniz de onlara helâldir" (Mâide 5) âyetine dayanır. Burada helâl olan yemeklerinden murad (şeriatlarının esasına uygun olarak) kestikleridir. Zira, kesilen cinsten olmayan mutlak yiyecek hangi kâfirden olursa olsun helâldir. Kitâbîlerin kestiklerinin helâl olması için, kesim sırasında kitâbînin Allah'ın isminden başka bir isim zikretmemesi şart koşulmuştur. Öyle ki, kesim sırasında Hz. İsa'nın ismi veya bir azizin ismiyle kesecek olsa, kestiği yenmez. Zira âyette "...Allah'tan başkası için kesilen hayvanı haram kılmıştır" (Bakara 173) buyrulmuştur. Tevhide inanmadıkları için mecûsî ve putperestlerin kestikleri yenmez."[13]

İKİNCİ FASIL

DENİZ AVI

-3478 -1- عن جابر رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]بَعَثَنَا رسولُ اللّهِ # وَنَحْنُ ثَثمَائَةِ رَاكِبٍ، وَأمِيرُنَا أبُو عُبَيْدَةَ بن الجَرَاحِ نَرْصُد عِيرَ قُرَيْشٍ، وَزَوَّدَنَا جِرَاباً فِيهِ تَمْرٌ لَمْ يَجِدْ لَنَا غَيْرَهُ، وَكَانَ أبُو عُبَيْدَةَ يُعْطِينَا تَمْرَةً تَمْرَةً. قِيلَ كَيْفَ كُنْتُمْ تَصْنَعُونَ بِهَا؟ قالَ: كُنَّا نَمَصُّهَا كمَا يَمَصُّ الصَّبِي، ثُمَّ نَشْرَبُ عَلَيْهَا المَاءَ فَتَكْفِينَا يَوْمَنَا إلى اللَّيْلِ. فَلَمَّا فَنِيَ وَجَدْنَا فَقْدَهُ، فَأقَمْنَا بِالسَّاحِلِ نِصْفَ شَهْرٍ فَأصَابَنَا جُوعٌ شَدِيدٌ حَتَّى أكَلْنَا الخَبَطَ، فَسُمِّي جَيْشَ الخَبَطِ. فَألْقَى لَنَا الْبَحْرُ دَابَّة يُقَالُ لَهَا الْعَنْبَرُ. فقَالَ أبُو عُبَيْدَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْه: مَيتةٌ، ثُمَّ قالَ: . بَلْ نَحْنُ رُسُلُ رَسولِ اللّهِ #، وَفي سَبِيلِ اللّهِ وَقَدِ اضْطُرِرْنَا. فَأكَلْنَا مِنْهَا نِصْفَ شَهْرٍ وَادَّهَنَّا مِنْ وَدَكِهَا حَتَّى ثَابَتْ أجْسَامُنَا فَأخذَ أبُو عُبَيْدَةَ ضِلْعاً مِنْ أضْعِهَا فَنَصَبَهُ ثُمَّ نَظَرَ إلى أطْوَل رَجُلٍ وَأطْوَلِ جَمَلٍ فَحُمِل عَلَيْهِ فَمرَّ تَحْتَهُ وَجَلَسَ في حِجَاجِ عَيْنِهَا أرْبَعَةُ نَفَرٍ. وَأخْرَجْنَا مِنْ عَيْنِهِ كَذَا وَكَذَا قُلَّةَ وَدَكٍ وَتَزَوَّدْنَا منْ لَحمِهِ. فلَمَّا قَدِمْنَا المَدِينَةَ ذَكَرْنَا ذٰلِكَ لِرَسولِ اللّهِ # فقَالَ، هُوَ رِزْقٌ أخْرَجَهُ الله تَعالى لَكُمْ! فَهَلْ مَعَكُمْ مِنْ لَحمِهِ؟ فأرْسَلْنَا إلَيْهِ مِنْهُ فَأكَلَ[. أخرجه الستة.»الخَبَطْ« ورقُ شجَرٍ يُخبطُ بِعَصاً أوْ نَحْوِهَا فينتثِرُ فتأكلُهُ ا‘‘بلُ.»وَالْوَدَكُ« دَسَمُ اللَّحْمِ وَدُهْنُهُ .

»وَحِجَاجُ الْعَيْنِ« العظمُ المستديرُ حولها الّذى فيه الحَدقةُ وهُوَ وقبُ الْعَيْن.»وَالْقُلَّة« هيَ الحبُّ العظيمُ معروفةٌ بالحجاز تأخذ القلة منها مزادةً من الماء .

1. (3478)- Hz. Câbir (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bizi gazveye gönderdi. Biz üçyüz kişilik bir gruptuk, komutanımız da Ebû Ubeyde İbnu'l-Cerrâh (radıyallâhu anh) idi. Kureyş'in kervanını takip ediyorduk. Azığımız da bir dağarcık içine konmuş hurmadan ibaretti. Başka bir şeyimiz yoktu. Ebû Ubeyde bundan bize [önce avuç avuç veriyordu, sonra] tane tane vermeye başladı. Kendisine:
"Bununla nasıl idare ediyordunuz?"diye soruldu. Şu cevabı verdi:
"Biz hurmayı âdeta emiyorduk, bebeğin emmesi gibi. Sonra da üzerine su içiyorduk. Bu bize geceye kadar yetiyordu. Tükendiği zaman yokluk içinde kaldık. İki hafta sahilde ikâmet ettik, şiddetli açlık geçirdik. Öyle ki ağaç yaprakları yedik. Ordumuza yaprak ordusu dendi. (Bu esnada) deniz bize anber (balinaya benzer bir balık, adabalığı.) denen bir hayvan attı. Ebû Ubeyde (radıyallâhu anh) buna önce, "meytedir (yani leştir, yenmesi haramdır)" dedi. Sonra da: "Hayır, meyte değildir, bizler Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın elçileriyiz, Allah için buradayız, üstelik muzdar durumdayız" dedi.
Ondan iki hafta boyu yedik. Yağından da süründük. Hatta vücudumuz kendine geldi, eski halini aldı. Ebû Ubeyde, hayvanın kaburgalarından bir kemik alıp yere dikti. Sonra en boylu şahsı ve en boylu deveyi aradı. Adam deveye bindirildi ve kaburganın altından geçti. Hayvanın göz çukurunun içine tam dört kişi oturdu. Gözünden nice kulle[14] yağ çıkardık. Etinden kendimize azık yaptık. Medine'ye gelince durumu Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a anlattık.
"Bu, Allah'ın sizin için (denizden) çıkardığı bir rızıktır. Beraberinizde, etinden hala var mı?" buyurdu. Biz de bir miktar gönderdik. O, bundan yedi."[15]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, deniz hayvanlarının kendiliğinden ölmüş olanlarının yenilebileceğini göstermek maksadıyla kaydedilmiştir.
Rivayette görüldüğü üzere Ebû Ubeyde önce bunun meyte (leş) olduğuna ve haram olduğuna içtihad eder. Fakat sonradan:

1- Allah yolundasınız;

2- Muzdarsınız diye içtihad ederek helâl olduğuna hükmeder, askerler de yerler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın o etten taleb edip yemesi, onun helâl

olduğunu göstermek, askerlerin gönlünü o hususta hoş kılmak içindir. Çünkü (aleyhissalâtu vesselâm) muzdar olmadığı halde o etten yemiştir.
Hattâbî der ki: "Bu hadis, denizin bütün hayvanlarının mübah, meytesinin de helâl olduğuna delildir. Zira (aleyhissalâtu vesselâm): "O etten daha var mı, bana da tattırsanız" buyurmuş ve getirileni yemiştir. Bu hal refah halidir, zaruret değil.
Hz. Ebû Bekr (radıyallâhu anh)'ın da şöyle söylediği rivayet edilmiştir: "Denizdeki her hayvanı Allah sizin için kesmiş, temiz kılmıştır." Muhammed İbnu Ali'nin, "Denizde olan her şey temizdir" dediği rivayet edilmiştir. Evzâî de şöyle derdi: "Hayatı denizde geçen her canlı helâldir." Kendisine "timsah da mı?" denince "Evet!" demiştir.
Şâfiî mezhebinin galip görüşü, bütün deniz hayvanlarının helâl olması merkezindedir. O sadece kurbağayı istisna tutar, bu da onun öldürülmesi hakkında yasak geldiği için.
Ebû Sevr: "Suya sığınan her şey helâldir. Kesilenler ancak kesilmekle helâl olur. Balık gibi kesilmeyenin ölüsü de dirisi de helâldir."
Ebû Hanîfe, balık dışındaki deniz hayvanlarını mekruh addeder.
Süfyân-ı Sevrî: "Yengeçte bir beis olmayacağını ümid ederim" demiştir.
İbnu Vehb: "Leys İbnu Sa'd'a su domuzu, su köpeği, su insanı ve bütün deniz hayvanları hakkında sordum. Şu cevabı verdi: "Su insanı, hiçbir halde yenmez. Domuza gelince, insanlar domuz diyorsa yenmez, zîra Allah Teâlâ Hazretleri domuzu haram kıldı. Köpeklere gelince, denizde de karada da onda bir beis yoktur."
Hattâbî, Leys İbnu Sa'd'ın "ism"e ve "benzeme"ye ehemmiyet veren bu görüşüne katılmaz, âlimlerin yılana benzeyen ve hatta deniz yılanı denilen balığın helal olduğunda ihtilaf etmediklerini belirttikten sonra der ki: "Bu hal, deniz hayvanları hususunda isimlerin ma'nâsına ve benzerliklere itibar etmenin bâtıl olduğuna delâlet eder. Bunların hepsi balıktır, şekilleri suretleri farklı olsa da. Allah Teâlâ Hazretleri "Deniz avı ve onu yemek size de yolculara da geçimlik olarak helâl kılınmıştır" (Mâide 96) buyurmaktadır. Bu âmm hükmün içine deniz hayvanlarından avlananların hepsi girer. İstisna için delil gereklidir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a denizin suyundan sorulmuştu. Şu cevabı verdi:
"Suyu temiz, meytesi helâldir." Burada hiçbir istisna yapmadan bütün deniz mahluklarını kasdetti. Kaziyyenin âmm olması, o hususta istisna edilenlerin dışında kalan her şeyin mubah olmasını gerektirir. İstisna da delille sübût bulur."
İslâm ulemâsının, deniz hayvanları ile alakalı umumî görüşlerini böylece kaydettikten sonra mezhebimiz olan Hanefî mezhebinin daha hususî bazı kayıdlarını belirtmemizde gerek var. Zira tatbikatta mezheplere göre amel esastır.

Ömer Nasuhi Bilmen, bu hususta şu özetlemeyi yapar:
"Daima suda yaşayan, suda barınan=taayyüş eden hayvanlardan her nevi balık etleri yiyilebilir helâldir. Kalkan balığı, sazan balığı, yunus balığı, yılan balığı bu cümledendir. Fakat diğer su hayvanları habâisten sayılır. Yenilmeleri caiz olmaz. Meselâ yengeçler, midyeler, istiridyeler, istakozlar helâl değildir, etleri yenilemez.
Kezâlik deniz insanı, deniz aygırı, deniz hınzırı gibi balık suretinde bulunmayan deniz hayvanlarının yiyilmeleri helâl olmadığı gibi avlanmaları da helâl olmadığı görülmektedir.
Suda kendi kendine zâhiren sebepsiz olarak ölüpde suyun yüzüne çıkan balıklar yenilmez. Fakat suyun açılıp kurumasından dolayı ölen, fazla sıcaktan veya soğuktan dolayı ölen veya kuşlar tarafından öldürülen, su içinde bağlı tutulmakla ölen, buz arasında sıkışarak ölen balıklar yenilebilirler. Balıklarda boğazlamak icabetmez.."
Burada hatıra şu soru geliyor: Bugün, deniz ve nehir ve sularının sanayi artıklarıyla kirlenmesinden hâsıl olan zehirlenmeler de balıkların ölümüne sebep olmaktadır. Yukarıda kaydedilen ölüm sebepleri arasında bu gözükmediğine göre, hükmümüz ne olacaktır? Bu balıklar yenmeli mi, yenmemeli mi?
Kanaatimizce bunun kesin cevabını tabiblerin vermesi gerekir. Tabibler insan sağlığına zarar vereceği kanaatindeler. Esasen, iktibasımızın baş kısmında belirtildiği üzere, mezhebimize göre "Suda kendi kendine zâhiren sebepsiz olarak ölüpde suyun yüzüne çıkan balıklar yenilmez" hükmü esastır. Sanayi artıklarıyla zehirlenen balıkları bu gruba dahil ederek yememek ihtiyata muvafıktır. Deniz hayvanlarıyla ilgili bazı teferruat 3493 numarada gelecek.[16]

-3479 -2- وعنه رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قال رسولُ اللّهِ #: مَا ألْقَاهُ الْبَحْرُ أوْ جَزَرَ عَنْهُ فكُلُوهُ، وَمَا مَاتَ فِيهِ وَطفَا فَ تَأكُلُوهُ[. أخرجه أبو داود.ورُوى موقوفا على جابرٍ قال: » بَأسَ بِمَا لَفَظَهُ الْبَحْرُ«.»جَزرَ« البحرُ عن السمك بالجيم: إذا نقص عنه وبقي على ا'رض.»ولَفَظَ البحرُ السمَكَ« بفتح الفاء إذا ألقاه على جانبه

.

2. (3479) Yine Hz. Câbir (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Denizin dışarı attığı veya yarısından çekildiği balığı yiyin. Denizin içinde ölmüş ve suyun üstüne çıkmış (tâfi) balığı yemeyin."[17]

AÇIKLAMA:

"Denizin ölüsü helâldir" hükmünü bu hadis kayıtlamaktadır. Eğer ölü, karaya vurmuşsa helal olan budur. Değilse, karaya vurmayan suyun üstünde serbest olan deniz ölüsü "helal" grubuna girmez. Ebû Hanîfe ile Şâfiî mezhebi arasındaki bazı farklar buradan gelir. Suyun üzerinde yüzen ölü balığın yenmeyeceğini söyleyenler buna dayanırlar. Diğer taraftan yüzen ölünün yeneceğine dair Hz. Ebû Bekr, Hz. Ebû Eyyub el-Ensârî'den rivayet gelmiştir. İbnu Ebî Rebâh, Mekhûl, İbrahim Nehâî, Mâlik, Şâfiî, Ebû Sevr hep bu görüşü benimsemişlerdir.
Hz. Câbir ve İbnu Abbâs, Câbir İbnu Zeyd, Tâvus, Ashab-ı Re'y ise yüzen ölmüş balığın kerahetine hükmetmişlerdir.[18]

ÜÇÜNCÜ FASIL

KÖPEKLER HAKKINDA

3480 -1- عن ابنِ عمر رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]قال رسولُ اللّهِ #: مَنْ اقْتَنى كَلْباً إّ كَلْبَ صِيْدٍ أوْ مَاشِيَةٍ انْتُقِصَ مِنْ أجْرِهِ في كُلِّ يَوْمٍ قِيراطَانِ، وَكَانَ أبُو هُرَيْرَةَ يَقُولُ: أوْ كَلْبَ حَرْثٍ[. أخرجه الستة إ أبا داود .

1. (3480)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Av ve çoban köpeği dışında köpek besleyenin ecrinden her gün iki kıratlık eksilme olur." (Sâlim derki: "Ebû Hüreyre (bu hadisi rivayet ederken): "...Veya ziraat köpeği" derdi,) çünkü o ziraat sahibi idi."[19]

3481 -2- وعن أبِي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قال رسولُ اللّهِ #: مَنْ اتَّخَذَ كَلْباً إّ كَلْبَ مَاشِيَةٍ أوْ صَيْدٍ أوْ زَرْعٍ نَقَصَ مِنْ أجْرِهِ كُلَّ يَوْمٍ قِيراطٌ[. أخرجه الخمسة .

2. (3481)- Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Sürü veya av veya ziraat köpeği dışında bir köpek besleyen kimsenin ecrinden her gün bir kırat eksilir."[20]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) köpeklerle ilgili olarak bir çok beyânlarda bulunmuştur. Burada o hadislerden sâdece iki tanesi yer almaktadır. Bu iki hadis, köpek beslemeyi birkaç istisna dışında yasaklamaktadır. Bu istisnalar koyun köpeği, av köpeği ve ekin köpeğidir.
Köpekle ilgili hadislerden birkaçını kaydediyoruz: "İbnu Ömer anlatıyor:

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) köpeklerin öldürülmesini emir buyurdu ve Medine civarına da köpeklerin öldürülmesi için haber gönderdi."
Yine İbnu Ömer der ki: "...Biz de Medine ve etrafına dağılarak öldürmedik köpek bırakmadık. Hatta çöl halkından bir kadına refakat eden köpeğini dahi öldürdük."
Hz. Câbir anlatıyor: "Resûlullah bize köpekleri öldürmeyi emir buyurdu. Hatta kadın, köpeği ile çölden gelirdi de biz o köpeği bile öldürürdük. Sonra Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) köpekleri öldürmeyi yasakladı ve: "Halis siyahını, iki noktalısını öldürmeye bakın, çünkü o şeytandır" buyurdu."
"Abdullah İbnu Mugaffel anlatıyor: "Resûlullah buyurdu ki: "Eğer köpek, ümmetlerden bir ümmet olmasaydı hepsinin öldürülmesini emrederdim. Öyleyse onların siyah olanlarını öldürün."

2- Köpek besleyenin ecrinden bazı rivayetlerde bir, bazı rivayetlerde iki kîrat eksilme olacağı belirtilmiştir.
Kîrat nedir? Lügatte beş arpa ağırlığı veya yarım dânik ve bir şeyin yirmidörtte biri gibi ma'nâlara gelir. Burada kesin bir miktar aramak gerekmez, "Allah'ın bildiği bir miktar" olarak anlamanın uygun olacağı belirtilmiştir. Yani köpek besleyen bir kimsenin her gün sevabından bir cüzü eksilecektir.
Bu eksilmenin sebebi, "meleklerin köpeğin olduğu yere girmemesi" ile izah edilmiştir. Bazı âlimler: "Köpek başkalarını rahatsız ettiği için" demiştir. köpeğin necaset yemesi, pis koku yayması, bazılarının şeytan olması, kaplara ağzını sokması gibi başka sebepler de zikredilmiştir. Ancak burada Resûlullah'ın koyduğu bir yasağın işlenmesi vardır.
Zamanımızda köpek beslemenin çevre kirliliğinden, insanları meşgul ederek zamanlarını öldürmeye, insanların insanlarla olan beşerî münasebetlerini azaltmaya varıncaya kadar saymakla bitmeyen yeni mahzurları ortaya çıkmıştır. Şu halde yasağı mülâhaza ederken bunların hepsini göz önüne almak gerekir.
Âlimler, bazı rivayetlerde "bir," bazı rivayetlerde "iki kîrat"lık eksilmeden bahsedilmiş olmasını da dikkate alarak bunun sebebini belirtmeye çalışırlar: "Az eziyet (veya zarar) veren, fazla eziyet (veya zarar) veren köpeğe göre değişir" demişlerdir. Resûlullah'ın bu beyanlara, farklı zamanlarda yer vermiş olması da muhtemeldir. Söz gelimi evvela bir kîrat eksilmeden bahsedilmiş, sonra yasağın şiddeti artırılarak zararın iki kîrat olduğu söylenmiş olabilir.

3- Ulemânın Hükmü: Şâfiîlerden Nevevî'ye göre "İhtiyaç yokken köpek beslemek haramdır. Av, ziraat ve çoban için köpek beslemek caizdir. Ev ve sokakların korunması için köpek beslemek hususunda iki nokta-i nazar var:

Birine göre caizdir, diğerine göre değil. Esahh olan görüş şudur: Madem ki, hadislerde üç maksadla köpek beslemeye izin verilmiştir. Buna kıyasla sahih bir ihtiyaç olursa başka maslahatlar içinde beslenebilir."

Hanefîlerden İbnu'l-Hümâm, "av , çoban ve ziraat maksadlarıyla köpek beslemek bi'l-icmâ caiz ise de hırsız veya düşman korkusu olmadan (sırf zevk, moda olsun diye) köpek beslemenin câiz olmadığını" belirtir ve eve sokulmaması gerektiğini söyler.

Mâlikîler, bu meselede biraz daha yumuşak davranırlar. Onlar, belirtilen maksadlarla beslenen köpeklerin temiz olduğuna da hükmederler. Ancak diğer mezhep mensupları bu görüşü, köpeğin su içtiği kabın yedi kere yıkanmasını emreden hadise aykırı bularak tenkid ederler.

4- Çevre Temizligi Ve Köpek: Bilhassa sosyetik muhitlerde olmak üzere Batı'ya özenti şeklinde köpek besleme merakı memleketimizde yaygınlık kazanma vetîresine girmiştir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) İslâm diyarlarının böyle bir musibetle karşılaşacağını önceden görerek, bu meseleye ayrı bir ehemmiyet atfetmiş, köpek besleme işini müstakillen ele alıp uyarmış ve yasaklamanın fiilî örneğini vermiştir. Öyle ise, her müslüman bu konuda sağlıklı bir bilgi ve net bir kanaat sahibi olmalıdır.Bu maksadla, hem köpek konusunda buraya kadar kaydedilenleri özetlemek, hemde İslam'ın koyduğu köpek besleme yasağının çevre temizliği açısından ehemmiyetini tebârüz ettirmek için, bu maksadla kaleme alınmış bir tahlilimizi aynen sunuyoruz:

"Çevre ve yolların temizliğinden bahsederken, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'ın köpek beslemekle ilgili olarak koyduğu bir yasaktan bahsetmemiz gerekmektedir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) Medine devrinde köpek beslemeyi yasaklar ve şöyle der:

"Kim bir köpek beslerse, her gün amelinden bir kîrat eksilir. Çoban, tarla veya av köpeği bundan hariçtir." Tarla köpeğinin istisnâya dahil edilmesi bütün rivayetlerde mevcut değildir ve hatta sahâbe arasında münâkaşalıdır.

Köpek mevzuunda Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bu yasaklama ile yetinmez, bizzat öldürülmelerini de emreder. Öldürme emrinden çoban ve av köpeğini hariç tutar.

Rivayetler, bu maksadla Medine sokaklarına ve yakın çevresine hususî vazifelilerin çıkarıldığını ve şehrin birara tek köpek kalmayacak şekilde temizlendiğini tasrih eder. Hz. Câbir'in bir açıklaması, emrin ilk çıktığı sıralarda çölden Medine'ye gelen kimsesiz kadınlara refakat eden köpeklerin bile öldürüldüğünü, ancak, sonradan bunun yasaklandığını belirtir. Âmâ olan Ümmü

Mektum'un rehberliğinden istifade ettiği köpeğinin öldürülmemesi için yaptığı müracaat, önce müsbet karşılanır ise de, sonradan onun köpeği de öldürülür. Her hâl ü kârda istisna kılınanları belirtirken bile, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın:
"Eğer köpekler, ümmetlerden bir ümmet olmasaydı hepsinin öldürülmesini emrederdim" demiş olması, onun bu mevzudaki azmini ve kararlılığını göstermeye yeterlidir.
Fazla teferruata girmeden şunu da ilave edeceğiz: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), köpeğin necisliği hususunda da ısrar eder. Öyle ki, köpeğin herhangi bir kaba değmesi halinde, kabın yedi ayrı su ile iyice yıkanıp, sonunda da toprakla ovulmadan temiz addedilemeyeceğini belirtir. Buradan hareket eden fakihler köpeğin salyasından, herhangi bir kuyuya tek damla dahi düşecek olsa kuyunun pis addedilmesi gerektiği, binaenaleyh bu kuyunun kullanılabilmesi için, suyunun tamamen boşaltılması icab ettiği hükmünü getirirler.
Köpekten uzak durulmasının ehemmiyetini tebârüz ettirmek için, Resûlullah, köpeğin bulunduğu eve (rahmet) meleklerinin girmeyeceğini de belirtmiştir. Bazı rivayetlerde belirtildiğine göre, Resûlullah'tan habersiz eve giren köpek sebebiyle vahiy kesilmiş, bilâhare Cebrâil aleyhisselâm, "Evinde köpek var, köpek bulunan eve giremem" diye açıklamıştır.
Yeri gelmişken küçük bir istitradla, bu yasağın çevre temizliği açısından arzettiği ehemmiyete dikkat çekmek istiyoruz. Böyle bir yasağın bulunmaması sebebiyle, zevk için köpek besleme geleneğini yürüten Avrupalılar, bilhassa büyük şehirlerde, köpek pisliği yüzünden ciddî şekilde rahatsızdırlar. Köpek besleme âdetinin bulunmadığı bir Doğulu turist, bir Batı merkezine geldiği zaman en ziyâde köpek pisliğinden mutazarrır olur ve ilk dikkatini çeken şeylerden biri bu olur. Nitekim bir gazete haberi, Batılı mühim merkezlerden biri olan Paris'in kaldırımlarına, köpeklerin günde 20 ton pislik bıraktığını, bunu temizletmek için, belediyenin yılda 20 milyon frank (680 milyon Türk lirası) para harcadığını yazıyor. Acaba Fransa, dünyayı sömüren bir devlet vasfını kaybederek, sırf kaldırım temizliğine bu kadar para harcamayacak duruma düşse veya şark memleketlerinde olduğu gibi, belediyecilikte ve beledî hizmetlerde yeterince teşkîlatlanamamış bir durumda olsa, Paris'e kokudan girilebilir mi? Bir başka deyişle, günün birinde bu moda, Doğunun büyük şehirlerinde de (meselâ İstanbul veya Ankara'da) aynı ölçüde yaygınlaşsa, buralar acaba ne hâle gelir?" [21]

---

[1] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/266.

[2] Buhârî, Büyû: 3, Zebâih: 1, 2, 3, 7, 8, 9, 10, Tevhid: 13; Müslim, Sayd: 1, (1929); Ebû Dâvud, Sayd: 2, (2847-2851); Tirmizî, Sayd: 1-7, (1465-1471); Nesâî, Sayd: 1-8, (7, 179-183), 19-23, (7, 193-195); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/267.

[3] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/267-268.

[4] Buharî, Sayd: 4, 10, 14; Müslim, Sayd: 12-14, (1932); Ebû Dâvud, Sayd: 2, (2850, 2855, 2856, 2857); Tirmizî, Sayd: 1, (1464); Nesâî, Sayd: 4, (7, 181); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/268.

[5] Müslim, Sayd: 9, (1931); Ebû Dâvud, Sayd: 4, (2861); Nesâî, Sayd: 20, (7, 193, 194); Buhârî, Sayd: 8; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/269.

[6] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/269-271.

[7] Muvatta, Sayd: 7, (2, 493); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/271.

[8] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/271-272.

[9] Nesâî, Sayd: 16, (7, 191); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/272.

[10] Buhârî, Edeb: 122, Tefsîr Feth: 5, Zebâih: 5; Müslim, Sayd: 54, (1954); Ebû Dâvud, Edeb: 178, (5270); Nesâî, Kasâme: 37, (8, 47); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/273.

[11] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/273.

[12] Tirmizî, Sayd: 2, (1466); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/273.

[13] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/273-274.

[14]) Kulle: Takriben ikiyüzelli ve daha fazla rıtl hacminde bir ölçek.

[15] Buhârî, Sayd: 12, Şirket: 1, Cihad: 124, Megâzî: 64; Müslim, Sayd: 17, (1935); Muvatta, Sıfatu'n-Nebiyy: 24, (2, 930); Ebû Dâvud, Et'ime: 47, (3840); Tirmizî, Kıyâmet: 35, (2477); Nesâî, Sayd: 35, (7, 207, 209); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/276.

[16] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/276-278.

[17] Ebû Dâvud, Et'ime: 36, (3815); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/278-279.

[18] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/279.

[19] Buhârî, Sayd: 6; Müslim, Müsâkât: 50, (1574); Muvatta, İsti'zân: 12, (2, 969); Tirmizî, Ahkâm: 4, (1487); Nesâî, Sayd: 12-14 (7, 187-188); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/280.

[20] Buhârî, Hars: 3, Bed'ü'l-Halk: 14; Müslim, Müsâkât: 58, (1579); Ebû Dâvud, Sayd: 1, (2844); Tirmizî, Ahkâm: 4, (1490); Nesâî, Sayd: 14, (7, 188, 189); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/280.

[21] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/280-283.

CİDAL VE MİRÂ BÖLÜMÜ

İLM-İ CEDEL:

CİDAL VE MİRÂ BÖLÜMÜ

Cidâl ve Mirâ, sözle yapılan mühâsama ve munâzaradır.

Cidâl, lügat olarak جدل kökünden gelir. Bu ise, sağlam olmak, sert olmak, ipi sağlam bükmek, örgüyü sağlam kılmak gibi mânalara gelir. Bu asıldan olmak üzere cedel, husumeti şiddetli olmak, cidâl ve şiddetli husumet etmek mânasına gelir. Arapça'da cedel, cidâl, mirâ muhasama gibi kelimelerle ifade edilen aynı mânayı dilimizde münâzara, münâkaşa, tartışma, çekişme, cedelleşme gibi kelimelerle ifade ederiz, cedel ve muhasama kelimelerinin de kullanıldığı olur. [1]

İLM-İ CEDEL:

Bu kök, mâna esas olmak üzere, muhalif tarafın fikirlerini çürütüp kendi fikirlerini benimsetmek üzere geliştirilen ilme ilm-i cedel denmiştir. Kendisine has prensipleri, kaideleri vardır. Cedel ilmi mantık, fıkıh, hitâb, münazara gibi muhtelif dinî ve gayr-ı dinî ilimlerle teması olan bir ilimdir. Asıl maksadı, karşı tarafı çürütüp kendi fikrini benimsetme melekesinin tahsilidir. İlmî, amelî hayatta pratik faydaları vardır. İbnu Haldun, Mukaddime'de cedel'i: "Fıkhî mezhepler arasında olsun başka muhalif gruplar arasında olsun cereyan eden münâzara âdabını bilmektir" diye târif eder. Fıkıh mezheplerinden herbirinin, kendi görüşünün haklılığını, muhalif tarafın görüşündeki isabetsizliği ortaya koymak için gösterdiği gayret de bir nevi cedel sayılmıştır. Fukahanın geliştirdiği cedel daha ziyade şer'î delilleri esas alır. Bu hususu ilk sistemleştiren Hanefî fakihlerinden Fahru'l-İslâm Bezdevî merhum (V. 482/1089) olmuştur. Bunun cedeli daha ziyade nas, icmâ, istidlal gibi edille-i şer'iyyeye dayanır.

Bu mevzuda isim yapan diğer bir şahsiyet Rüknüddin el-Âmidî'dir (V. 515/1121). Âmidî, her ilimizde geçerli umumî münazara prensipleri üzerinde durmuştur. el-İrşâd fi İlmi'l-Cedel adlı eseri kendinden sonra gelen Nesefî vs. birçoklarına çığır olacaktır. Ancak şunu da belirtelim ki, bu sâhada ilk eseri, fukahadan Ebu Bekr Muhammed İbnu Ali el-Kaffâl'ın (v. 336/947) verdiği kabul edilir.

Cedel, doğruyanlış, hakbatıl demeden kendi fikrini benimsetmeye, karşı tarafı çürütmeye yönelik bir gayeyi esas alınca, inceleme mevzuu yapıp temas ettiği bir kısım meseleler, prensipler (muğalata, safsata vs.), bâzı alimleri rahatsız

etmiş ve bu ilimle herkesin rastgele meşguliyetini uygun görmemişlerdir. Hatta şöyle diyenler bile olmuştur:"
Sakın ha şu cedel denen şeyle uğraşmayın. Bu, selef büyüklerinde yoktur. Onların inkırazından ve dâr-ı ukbaya irtihallerinden sonra zuhur etmiş zamâne fantezisidir, fıkıhtan uzaklaştırır, boş şeylerle meşgul ederek ömrün zayi olmasına sebep olur, ruhlarda vahşet ve adâvet uyandırmaktan başka bir işe de yaramaz. Bu bir kıyamet alâmetidir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hadislerinde böyle haber verilmiştir vs..."
Bu çeşit uyarılara sıkca rastlanır.
Ancak şunu belirtmek gerek: İslâm âlimleri, menfi fikirlerin benimsetilmesinde kullanılan bir kısım kaide ve prensipleri hakkın müdâfaası ve tebliği için kullanma gereğine inanarak ilm-i cedel mevzuunda gâfil kalmamışlardır. Hatta Kur'ân-ı Kerim'de yer alan: وَجَادِلْهُمْ بِالَّتِى هِىَ اَحْسَنُ "Ey Muhammed! Rabbinin yoluna hikmetle, güzel öğütle çağır, ONLARLA EN GÜZEL ŞEKİLDE TARTIŞ..." (Nahl 125) âyetini de kendilerine delil yaparak doğrunun, gerçeğin ve hakkın izhârı için, bu ilmi geliştirmişlerdir.
Günümüz sol dünyasının diyalektik adı altında büyük bir itina ile üzerinde durduğu cedel mevzuunda en azından dinin tebliğini gâye edinen insanların bîgâne kalmaması gerekir. Zamanımızda geliştirilen psikoloji, propaganda, reklâm gibi konuların da, artık cedelin -geniş tutulması gereken- meşguliyet sahası içerisinde mütâlaası şarttır. Bazı hadislerde cedele müteallik olarak gelen bir kısım kötüleme ve yasaklamaların, zamanı öldürmeye veya dinî teslimiyeti kırmaya müncer cidâl ve meşguliyetlerle te'vili şarttır.[2] اَللَّهُمَّ اَرِنَا الْحَقَّ حَقًّا وَارْزُقْنَا اِتِّبَاعَهُ وَاَرِنَا الْبَاطِلَ بَاطِلاً وَارْزُقْنَا اِجْتِنَابَهُ

-1- عن أبى أمامة رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قال رسولُ اللّهِ #: مَا ضَلَّ قَوْمٌ بَعْدَ هُدَى كانُوا عَلَيْهِ إَّ أُوتُوا الجَدَلَ. ثُمَّ تَ: مَاضَرَبُوهُ لَكَ إَّ جَدًَ بَلْ هُمْ قَوْمٌ خَصِمُونَ[. أخرجه الترمذى وصححه.

1. (1156)- Ebu Ümâme (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Bir kavm, içinde bulunduğu hidayetten sonra sapıttı ise bu, mutlaka cedel sebebiyle olmuştur."

[Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bunu söyledikten sonra, delil olarak] şu âyeti okudu: "Onlar: "Bizim tanrımız mı yoksa O mu daha iyidir?" dediler. Sana böyle söylemeleri, sırf tartışmaya girişmek içindir. Onlar şüphesiz münakaşacı bir millettir" (Zuhruf 58). [Tirmizî, Tefsir, Zuhruf, (3250); İbnu Mâce, Mukaddime 7.][3]

AÇIKLAMA:

Hadis, kendilerine gelen hidayetle istikamet üzere gitmeye başlayan milletler sonradan sapıttı ise, bu sapmanın, peygamberin getirmiş olduğu dinî ta'limat (emirler, yasaklar; iyikötü, hayırşer şeklindeki değer hükümleri gaybî ihbârât vs.) hakkında yersiz münâkaşalara girmelerinden, aleyhte deliller getirmeye kalkmalarından hasıl olduğunu belirtmektedir.
Din, mü'minlerden öncelikle teslimiyet ister. İslâm dini de öyle. Esâsen Müslüman, lügat olarak teslim olmuş demektir.
Ayet-i kerimenin, peygamberlerle bâtıl yolda münakaşaya giren, öğrenmek ve ikna olmak için değil, inad ve inkâr gayesiyle mucizeler taleb eden kavimleri sözkonusu ettiği belirtilmiştir. Mamafih Kur'ân hakkında yürütülen inâd ve münakaşanın maksûd olduğu, bunun da, herkesin kendi şahsî görüşlerini veya şeyhlerinin fikirlerini öne çıkarmak ve üstün kılmak için Kur'ân'ın bazı âyetlerini diğer bazılarıyla karşılaştırmak suretiyle tahrik edilip, hakkın ortaya çıkmasının asla düşünülmediği hadiste, işte bu çeşit tartışmanın kötülenip tahrim edildiği, hakkın izharı gibi faydalı bir maksadla yapılacak münazaranın yasaklanmasının sözkonusu olmayacağı hatta böylesi münâzaranın "farz-ı kifâye" olduğu belirtilmiştir.[4]

-2- وعنه رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قال رسولُ اللّه #: مَنْ تَرَكَ المِرَاءَ وَهُوَ مُبْطِلٌ بُنِىَ لَهُ بَيْتٌ في رَبَضِ الجَنَّةِ، وَمَنْ تَرَكَهُ وَهُوَ مُحِقٌّ بُنِىَ لَهُ بَيْتٌ في وَسَطِهَا، وَمَنْ حَسَّنَ خُلُقَهُ بُنِىَ لَهُ في أعْلاَهَا[. أخرجه الترمذى .

»رَبَضُ الجَنَّةِ« مشبهِ بِرَبَضِ المدينة، وهو ما حولها من العمارة .

2. (1157)- Yine Ebu Ümâme (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kim haksız olduğu bir münakaşayı terkederse kendisine cennetin kenarında bir ev kurulur. Haklı olduğu bir münâkaşayı terkedene de cennetin ortasında bir ev kurulur.Kim de ahlakını güzel kılarsa cennetin yüce yerinde bir ev kurulur." [Tirmizî, Birr 58, (1994); Ebu Dâvud, Edeb 8, (4800); İbnu Mâce, Mukaddime 7, (51); Nesâî, Edeb (6, 21).][5]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivâyeti, müellif, Tirmizî'ye nisbet ederse de Ebu Ümâme rivayeti Ebu Dâvud'da yer almaktadır. Tirmizî'deki rivayet Ebu Ümame' nin değil Hz. Enes (radıyallahu anh)'indir. Ayrıca mânada fark olmasa da lâfızlarda bazı değişiklik mevzubahistir. Nesâî'deki rivayet Fadâle İbnu Ubeyd'dendir ve mânaca buna yakındır.

2- Hadis metninde geçen رَبَض (rabad), bir şehrin surlarının dışında yer alan evlere denir. Kelimesi kelimesine yapılacak bir tercüme "...cennetin dışında" veya "banliyösünde" şeklinde olmalı idi. Ancak, âlimler bununla bir teşbih yapıldığını, maksadın da dış taraf (veya "kenar") olduğunu belirtir. Zîra Aliyyü'l-Kârî'nin Mirkâd'da açıkladığı üzere, itikadımızca cennetin dışında, cehennemden başka bir ikamet yeri mevcut değildir. Sadece Mûtezile'nin "el-Menziletü Beyne'l-Menzileteyn" inancı vardır. Ehl-i Sünnet, hiçbir şer'î delile dayanmadıkları için Mûtezile'yi bu görüşünden dolayı reddeder. Öyleyse, hadisin devamından da anlaşılacağı üzere, bundan murad cennetin gözde olmayan, geri planda kalan yeridir, kıyı, kenar kelimeleriyle de ifade edilebilir.
Şu halde, mü'min şânına, imanına hiç yakışmayan bâtıl bir iddiaya girer de bunu bir noktada bırakırsa Cenab-ı Hakk lütfuyla buna bir mükâfaatta bulunuyor.
Haklı olduğu bir meselede iddialaşma ve münazarayı bırakan, öncekinden daha büyük bir sevap alıyor. Bu sevap kendisine mükâfaat olarak cennetin ortasında bir ev verilmesi şeklinde ifade edilmiştir.

Böylece, haklı bile olunsa münâkaşanın terkinde hayır olduğu ifade edilmiştir.[6]

-3- وعن أبى هريرة رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قال رسولُ اللّه #:

المِرَاءُ في الْقَرآنِ كَفرٌ[. أخرجه أبو داود .

3. (1158)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) hazretleri anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurdular: "Kur'an hakkında münâkaşa küfürdür" [Ebu Davud, Sünnet 5, (4603).][7]

AÇIKLAMA:

Buradaki münakaşadan maksad Kur'an'ın kelamullah olduğu hususunda şekke düşmektir. Bazı âlimler, buradaki münakaşadan maksadın Kur'an kadim mi, hadis mi? diye yapılacak münakaşa ile müteşâbih âyetleri üzerine yapılacak münakaşa olduğunu söylemişlerdir. Bu münakaşalar en azından bir kısım hakikatlerin inkarına ve dolayısıyla onların örtülmesine müncer olacağından Resûlullah böyle bir ameli "küfür" olarak tavsif buyurmuştur. Ehl-i bid'anın fikirleri dışında, haramhelâl gibi ahkâmın ortaya çıkması, gâmız mânaların izhârı, ondaki hayat düsturlarının keşfi gibi müsbet maksadlara mebni münâkaşa ve incelemelerin, tefsir faaliyetlerinin -ehliyetli kimselerce yapılması şartıyla- müstahsen olduğu izah gerektirmeyen bir husustur. Kur'ân'la ilgili bu çeşit mübâhaseler Sahâbe devrinden beri olagelmiştir.
Tîbî der ki: "Hadiste yasaklanan münâkaşadan maksad Kur'an-ı Kerim'in bazı âyetlerini, diğer bazı âyetleriyle tekzibe kalkışmaktır. (Bu durumda böylesi kötü niyetlilerin tahribini önlemek için) Kur'an-ı Kerim'deki birbirine muhalif gibi gözüken âyetleri, selef akidesine muvafık gelecek şekilde te'lif etmek maksadıyla gayret göstermek gerekir. Te'lif edilemeyecek âyetlerle karşılaşılacak olursa (münakaşaya girmeyip, "bundan murad ne ise Allah bilir" diyerek) Allah'a tevekkül etmelidir."[8]

4ـ وعن عائشة رَضِىَ اللّهُ عَنْها قالت:]قال رسولُ اللّه #: إنَّ أبْغَضَ الرِّجَالِ إلى اللِّهِ تَعالى ا'لَدُّ الخَصِمُ[. أخرجه الخمسة إ أبا داود.»ا'لَدُّ« الشديد الخصومة. »والخَصِمُ« الذى يخْصِمُ إخوانه ويُحاجُّهم.

4. (1159)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah'ın en ziyade buğzettiği erkek, şiddetli düşmanlık yapan hasımdır." [Buharî, Ahkâm 34, Mezâlim 15, Tefsir, Bakara 37; Müslim, İlm 5, (2668); Tirmizî, Tefsir, Bakara, (2980); Nesâî, Kadât 33, (8, 247, 248).][9]

-5- وعن أبى هريرة رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]خَرَجَ رسولُ اللّه # وَنَحْنُ نَتَنَازَعُ في الْقَدَرِ فَغضَبَ حَتَّى كَأنَّمَا فُقِئَ في وَجْهِهِ حَبُّ الرُّمَانِ مِنْ حُمْرَةِ الْغَضَبِ. فقَالَ: أبِهذَا أمِرْتُمْ؟ أمْ بِهذَا أُرْسِلْتُ إلَيْكُمْ؟ إنَّمَا أهْلَكَ مَنْ كانَ قَبْلَكُمْ كَثْرَةَ التَّنَازُعِ في أمْرِ دِينِهِمْ وَاخْتِفُهُمْ عَلى أنْبِيَائِهِمْ[.زاد في رواية: عَزَمْتُ عَلَيْكُمْ أنْ َ تَتَازَعُوا فِيهِ. أخرجه الترمذى .

5. (1160)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Biz kader hususunda münâkaşa ederken Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) çıkageldi. Öylesine kızdı ki, öfkenin hâsıl ettiği kızıllıktan, yüzünde sanki nar taneleri ortaya çıkmıştı. Bize şöyle çıkıştı:

"Bununla mı emredildiniz, yoksa ben size bunun için mi gönderildim. Bilin ki, sizden öncekileri, dinî meselelerdeki münâkaşalarının çokluğu ve peygamberleri hakkında düştükleri ihtilâfları helâk etmiştir."

Bir rivayette şu ziyade mevcuttur: "Kader hususunda münâkaşa etmemeniz için yemin verdim." [Tirmizî, Kader 1, (2134); İbnu Mâce, Mukaddime 10, (85).][10]

AÇIKLAMA:

İslâm dininin en ziyade münâkaşaya açık olan prensibi kaderdir. Kader, kulun -hayır ve şer- bütün fiillerini Allah'ın yarattığına, insanları yaratmadan önce ne yapacaklarını Levh-i Mahfuz'da yazdığına, herşeyin, Allah'ın kazası, kaderi, irâde ve meşîeti ile meydana geldiğine iman ve taata razı olup bunlara mukabil sevap vaadettiğine, küfür ve masiyete râzı olmayıp bunlara karşı da ceza vaadettiğine inanmaktır.

Bu inanç ilk bakışta mütenakız gibi görülür ve bazı halli zor sorular getirir. Şöyle

ki:
1- Her şeyi Allah önceden yazdı ise, kul yaptığı amellerde mecburdur, bu durumda fiillerinden sorumlu olmaması gerekir.
2- Allah râzı olmadığı şeyi niye yaratır?
3- Yazılan şey meydana geleceğine göre çalışmanın ne kıymeti var? Böyle bir inanç insanı tembelliğe atmaz mı? vs.
Sorular daha da çoğalabilir. Bunlara ilmî, kesin cevap da bulmak zordur. Üstelik insan fıtratı, tabiatı gereği, kader bahsi geçince bu sorları sorma ihtiyacı duyar ve ilgisiz kalamaz.
Biz burada teferruata girmeyeceğiz. Çünkü kaderle ilgili müstakil bir bölüm gelecektir (4830-4846'ncı hadisler). Burada iki noktaya temas edeceğiz:
1- Kader, İslâm'ın Allah inancının bir parçasıdır. Kaderi reddetmek veya tereddütle karşılamak, Allah inancını haleldâr eden bir durum getirir. Meselâ soralım:
Allah her şeyi ezelden bilmemiş olabilir mi?
Allah her şeyin miktarını önceden takdir etmemiş olabilir mi? Yani hâdisat, kâinatın ahvâli tesadüflere bağlı olarak mı cereyan etmektedir?
Cevabımız "Evet!"se kader var demektir, "Hayır"sa Allah inancımız sakat demektir.
2- Kader Allah inancımızı ilgilendirdiğine göre gaybî umûra girer, gayb sâdece tasdik edilir, mahiyetini kavramakla ne mükellefiz, ne de kâdiriz. Gayba iman mü'minin ana vasıflarından biridir.
3- Kul olarak biz, Allah'a karşı, bize bildirilen vazifelerden sorumluyuz. Bu vazifeler nelerdir, açıkca belirtilmiştir. Emirler, yasaklar, mübahlar vs. Öyle ise, kul olarak sorumlu olduğumuz vazifelere dikkat etmeli; ne dereceye kadar yaptık, neleri yapmadık, niçin yapmadık, eksikleri nasıl telâfi ederiz, mükemmele nasıl ulaşırız?... gibi.
Durum böyle olunca, Allah söz konusu olduğu zaman "inandım!" deyip geçilecek kader meselesiyle -vazife kılınmadığı halde- uğraşmak, halledemiyeceğimiz yükün altına kendimizi atmak, ama öbür tarafta iktidarımız dâhilinde olan ve yapmakla da mükellef olduğumuz vazifeleri bırakmak, herhalde sağlıklı olmayan marazî bir durum olsa gerektir ki bu da mü'minlik, kulluk edebiyle hiç bağdaşmaz. İşte bu sebeple olacak ki Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kader üzerine münâkaşa edenlere kızmış ve: "Sizi bu konuda münâkaşa etmemeye mecbur ediyorum (veya yemin veriyorum)" demiştir.
Şu halde, bu mevzuda en sağlıklı yol "inandım" deyip, imanın getirdiği vazifeleri

yapma hususunda gayret sarfetmektir. Öyle ise kaderle uğraşmak "emredileni terkedip, emredilmeyen şeyle meşgul olmak" veya hesabı olan işi bırakıp, hesabı olmayan işe girişmek ve böylece sorumluluğu katlamaktır.
Ve, şimdiye kadar hiç kimse, kader hususunda Kur'an'ın bildirdiği çizginin dışında tatminkâr bir çözüm getiremediğine göre şimdiden sonra da getiremeyecektir.[11]

-6- وعن ابن المسيب قال:]بَيْنَمَا رَسُولُ اللّهِ # جَالِسٌ في أَصْحَابِهِ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُم وَقَعَ رَجُلٌ بِأَبِى بَكْرٍ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ فآذَاهُ فَصَمَتَ عَنْهُ أبُو بَكْرٍ، ثُمَّ آذَاهُ الثَّانِيَةَ فَصَمَتَ عَنْهُ ثُمَّ آذَاهُ الثَّالِثَةَ فَانْتَصَرَ أبُو بَكْرٍ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ فقَامَ رسولُ اللّه #. فقَالَ أبُو بَكْرٍ أوَجِدْتَ عَلىَّ يَارسُولَ اللّهِ؟ قالَ ؛ وَلكِنْ نَزَلَ مَلَكٌ مِنَ السَّمَاءِ يُكَذِّبُهُ بِمَا قَالَ لَكَ. فلَمَّا انْتَصَرْتَ ذَهَبَ المَلَكُ وَقَعَدَ الشَّيْطَانُ فَلَمْ أكُنْ ءجْلِسَ إذَا قَعَدَ الشَّيْطَانُ[. أخرجه أبو داود .

6. (1161)- İbnu'l-Müseyyeb (rahimehullah) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ashâbının (radıyallahu anhüm) arasında otururken, bir adam Hz. Ebu Bekir'e hakaretâmiz sözler sarfederek cefa verdi. Ancak Hz. Ebu Bekir (radıyallahu anh) adama karşı sükût etti. Adam ikinci sefer aynı şekilde hakaret ederek eziyet verdi. O yine sükût etti. Adam üçüncü sefer de eziyet verince Hz. Ebu Bekir (adama hak ettiği cevabı vererek) intikamını aldı. Bunun üzerine Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) hemen kalktı. Hz. Ebu Bekir:
"Ey Allah'ın Resûlü, yoksa bana darıldınız mı?" diye sordu.
"Hayır" dedi. "Ancak semadan bir melek inmiş, sana söylediklerini tekzib ediyordu. Sen intikamını alınca melek gitti, şeytan oturdu. Bir yere şeytan oturdu mu ben orada duramam." [Ebu Dâvud, Edeb, 49 (4896, 4897).][12]

AÇIKLAMA:

Hz. Ebu Bekir (radıyallahu anh), bidâyette havassın yolu olan azimeti ihtiyar ederek, kendisine yapılan hakarete cevap vermiyor. Ancak üçüncü sefer

hakarete mâruz kalınca dayanamayıp mukâbele ederek intikamını alıyor. Ayet-i kerimede Cenâb-ı Hakk: "Bir kötülüğün karşılığı aynı şekilde bir kötülüktür. Ama kim affeder ve barışırsa, onun ecri Allah'a aittir" (Şurâ 40) buyurur, Keza: "Eğer ceza vermek isterseniz size yapılanın aynıyla mukabele edin. Sabrederseniz and olsun ki bu, sabredenler için daha iyidir" (Nahl 126) buyurulmuştur. Şu halde, Cenab-ı Hakk, yapılan kötülüğe misliyle mukabele etmeye izin veriyor, ancak sabrın daha hayırlı olacağını belirtiyor. Hz. Ebu Bekir (radıyallahu anh) başlangıçta -havas mertebesinde olanlara has olan- azimet tarikini, yani sabrı ihtiyar etmekle daha hayırlı bir davranışta idi. Cevab vererek intikam alınca, daha hayırlıyı bırakarak avam tabakası için câiz olan bir davranışa yer verdiği için Resûlullah'ın aksülamelinde (reaksiyon) ifadesini bulan bir kayba maruz kalmıştır. Öyle anlaşılıyor ki, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Hz. Ebu Bekir'den sıddıkiyet mertebesine muvafık mükemmel davranışın devamını arzu etmekte idi.

Azimet yolu, avama da açıktır. Büyüklerin yoluna sülûk, küçüklere de büyüklük kazandırır.[13]

-7- وعن ابن عباس رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُما أنَّهُ قال: [تُمَار أخَاكَ فإنَّ المِرَاءَ تُفْهَمُ حِكْمَتُهُ، وَ تُؤمَنُ غَائِلَتُهُ، وَ تَعِدٌ وَعْداً فَتُخْلِفهُ]. أخرجه رزين .

7. (1162)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) hazretleri şöyle buyurmuştur: "Kardeşinle münâkaşa etme, zîra münâkaşanın hikmeti anlaşılmaz, sıkıntısı eksik olmaz, tutamayacağın bir vaadde de bulunma." Rezîn ilavesidir.[14]

---

[1] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/267.

[2] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/267-268.

[3] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/269.

[4] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/269.

[5] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/270.
[6] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/270.
[7] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/271.
[8] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/271.
[9] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/272.
[10] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/272.
[11] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/272-274.
[12] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/274-275.
[13] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/275.
[14] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/275.

CİHAD BÖLÜMÜ

Bu bölümde üç bab vardır.

*

BİRİNCİ BAB
CİHADIN FAZİLETİ

*

BİRİNCİ FASIL
CİHAD VE MÜCAHİDLERİN FAZİLETİ

*

İKİNCİ FASIL
ŞEHADET VE ŞEHİDİN FAZİLETİ

*

İKİNCİ BAB
CİHAD VE CİHADA MÜTEALLİK MESELELER

*

BİRİNCİ FASIL
CİHADIN VACİB OLUŞU VE CİHADA TEŞVİK

*

İKİNCİ FASIL
CİHADIN ÂDÂBI

*

ÜÇÜNCÜ FASIL
CİHADA NİYETTE SIDK VE İHLAS

*

DÖRDÜNCÜ FASIL
KITAL VE GAZVENİN AHKÂMI

*

BEŞİNCİ FASIL
CİHADA MÜTEALLİK MESELELER

*

ÜÇÜNCÜ BAB
CİHADLA İLGİLİ BAZI TEFERRUAT MEVZULARI

BİRİNCİ BAB

CİHADIN FAZİLETİ

BİRİNCİ FASIL

CİHAD VE MÜCAHİDLERİN FAZİLETİ

-1- عن عثمان رَضِـيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]سَمِعْتُ رسولَ اللّهِ # يَقُولُ: رِبَاطُ يَوْمٍ في سَبِيلِ اللّهِ خَيْرٌ مِنْ ألْفِ يَوْمٍ فيمَا سِوَاهُ مِنَ المَنَازِلِ[. أخرَجه الترمذى والنسائى .

1. (986)- Hz. Osman (radıyalahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı dinledim şöyle diyordu:
"Allah yolunda bir günlük ribât, diğer menzillerde (Allah yolunda geçirilen) bin günden daha hayırlıdır." [Tirmizî, Fedâilu'l-Cihâd 26; (1667, 1664, 1665); Buharî, Cihâd 73; Müslim, İmaret 163; İbnu Mâce, Cihâd 7, Nesaî, Cihâd 39, 6, 39).[1]

AÇIKLAMA:

Ribât, lügat olarak "bağlamak" mânasına gelen bir asıldan gelir. Değişik mânalarda kullanılmıştır. Yerine göre at bağlamaya yarayan ipe dendiği gibi ata da denir. Hadislerde Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hayır amellere ve ibadetlere devam etmeyi de bu kelimeyle ifâde ettiği görülür.
İbnu'l-Esir, Nihâye'de asıl ribâtın savaşta, cihad hâli üzere düşman karşısında ikâmet olduğunu belirtir. Sonradan, bu kelime daha ziyade hudud muhafızları için kullanılmıştır.
Şu halde hadis, Allah için cihad etmek maksadıyla harp sırasında düşman karşısında ikamet etme mânasındaki "ribât"ı kastedmektedir. Bu fiilen hududda olabileceği gibi, emir ve silah altında beklemek suretiyle her yerde olabilir. Şerh kitaplarımızın te'lif edildiği devirlerde düşmana karşı tehlikeli bekleyişler sınır bölgesinde olduğu için, ribatın târifinde umumiyetle "hudud" kaydına rastlanmaktadır. Ancak zamanımızın askerlik şartlarında hududla, hudud gerisi

arasında çok fazla fark kalmamıştır. Bu sebeple Nihâye'nin yukarıda kaydettiğimiz tarifi, hadisin ruhuna ve günümüz realitesine daha muvafıktır.
Hadisin, askere vâdettiği büyük mükâfaatın mühim bir şartla kayıtlı olduğunu belirtmemiz lâzım: "Allah yolunda cihad için." Allah için olmayan bütün "bekleyişler" boşadır, cephede ölmeler de.[2]

-2- وعن فضالة بن عبيد رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قال رسولُ اللّه #: كُلُّ مَيْتٍ يُخْتَمُ عَلى عَمَلِهِ إِ اَّ المُرَابِطَ في سَبيلِ اللّهِ فَإنَّهُ يُنْمى لَهُ عَمَلُهُ إلى يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَيُؤَمَّنُ مِنْ فِتْنَةِ الْقَبْرِ[. أخرجه أبو داود والترمذى .

2. (987)- Fadâle İbnu Ubeyd (radıyalahu anh) anlatıyor: "Her ölenin ameline son verilir, ancak Allah yolunda ölen murâbıt müstesna. Çünkü onun ameli kıyamet gününe kadar artırılır. Ayrıca o, kabir azabına da uğratılmaz." [Tirmizî, Fedâilu'l-Cihad 2,(1621); Ebu Dâvud, Cihâd 16, (2500).][3]

AÇIKLAMA:

Cenab-ı Hakk, kişinin sevabını sağlığında yapacağı amele bağlamıştır. Ölümle amel defteri kapanır. Hayatı esnasında ne miktar hayır ve sevab kazanabilmişse artık onunla kalır ve artış olmaz. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu duruma bazı istisnaların olduğunu belirtmiştir: İstifade edilen ilim, hayırlı evlât ve sadaka-i câriye gibi. Sadedinde olduğumuz hadis, Allah yolunda şehid düşenlerin de amel defterinin açık kaldığını, dini ve din kardeşlerinin hürriyeti için, Allah'ın rızasını düşünerek savaşırken hayatını kaybedene, fedâkarlığının mükâfaatı olarak, defterine devamlı sevap yazılıp, ebedî hayattaki derecesinin yüceltildiğini haber vermektedir. Hadis, ayrıca şühedanın kabir azabından emin olacağını da müjdelemektedir.
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) başka hadislerde, öldükten sonra defteri açık kalacak kimseleri belirtirken, şehidleri zikretmez. "Bu durum, denmiştir, belki de bunların kabir azabı görmeme imtiyazlarından ileri gelir." Şehidler amel defterlerinin açık kalmasına ilave olarak kabir azabından da beri kılınmışlardır. Bu sebeple, bunlar ayrı bir grup teşkil etmektedirler, müstakillen zikirleri

evladır; demektir.[4]

-3- وفي رواية الترمذى. قال:]قال رسولُ اللّه #: المُجَاهِدُ مَنْ جَاهَدَ نَفْسَهُ[.قوله: »ينمى« أى يزاد ويكثُرُ.

3. (988)- Tirmizî'nin rivayetinde şu ziyade mevcuttur: "Gerçek mücâhid, nefsiyle cihad edendir." [Fedâilu'l-Cihad 2, (1621).][5]

AÇIKLAMA:

Resûlullah, bu ifadeleriyle kıymeti son derece yüceltilen "cihad"ı, düşmanla savaş olmadığı için yapamayanlara, daha verimli bir ufuk açmaktadır: Nefsiyle, yani kötülükleri emreden nefsi ile (ayet-i kerimenin ifadesiyle ennefsü'l-emmâre bissû) mücadele. Bu cihad aslında, düşmanla yapılan cihaddan daha zordur. Kişi, nefsinin, kötülüğe, tembelliğe, hevesâta olan meyillerini kırarak, hakka, ubudiyete, insanoğlunda mevcut hayırlı kaabiliyetlerin inkişafına sevkedebilse imanın gerçek büyüklüğü ortaya çıkar. Bunu yapabilen insanlar nâdirdir. Resûlullah bu hakikate binâen nefis kavgası verene "gerçek mücahid" demiştir.
Nefisle yapılan mücadelenin de Allah nezdinde makbul olması için, bunun da "Allah için" yapılması icab etmektedir. Hadisin bir tarîkinde "Hakiki mücahid, Allah (rızası) için nefsiyle cihâd edendir" buyrulmuştur.[6]

-4- وعن أنس رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قال: رسولُ اللّه #: لَغَدْوَةٌ في سَبِيلِ اللّهِ أوْ رَوْحةٌ خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا[. أخرجه الشيخان والترمذى.

4. (989)- Hz. Enes (radıyalahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Öğleden evvel veya öğleden sonra bir kerecik Allah yolunda yola çıkış, dünya ve içindeki her şeyden daha hayırlıdır." [Buharî, Cihad 5, 6, 73, Rikak 2, 51; Müslim, İmâret 112-115, (1880); Tirmizî, Fedâilu'l-Cihâd 17, (1648, 1649, 1651); Nesâî, Cihâd 11, 12,(6,15); İbnu Mâce, Cihad 2,

(2755-2757).][7]

AÇIKLAMA:

Bu hadis farklı tariklerden gelmiştir. Hadiste geçen gadve gündüzün bidayetinden öğle vaktine kadar evden çıkmayı ifade eder. Rahve de öğle vaktinden, güneşin batımına kadar ki zaman içinde evden çıkmayı ifade eder. Öyleyse, gündüzün hangi saatinde olursa olsun, Allah'ın rızasını güden bir çıkış dünya ve içindekilerden daha hayırlı olmaktadır. Hadisin Tirmizî'de gelen bir vechinde şu ziyade vardır: "...Cennette bir kamçı koyacak kadar bir yer dünya ve içindekilerden daha hayırlıdır."
Hadisin açıklamasında İbnu Dakîki'l-Îd der ki: "İki ayrı te'vil muhtemeldir:
1-) Bu hadis, gaybî hakikatı, insanların vicdanında anlaşılır hale getirmek için, "görülen şeylerle (mahsus)" ifade etmiştir. Zira dünya, vicdanlarda hissedilen ve çokca büyütülen maddî bir varlıktır. Hadis, basit gibi gözüken bir amelin sevabını bu muazzam görünen dünya ile karşılaştırıp, dünyadan daha büyük olduğunu belirtmektedir. Halbuki, şurası herkesce bilinir ki, dünya cennetin tek bir zerresine müsâvi olamaz.
2-) Hadisten maksad: "Allah yolunda yapılacak bu kadarcık bir amelin sevabı, farz-ı muhal dünyanın tamamına sahip olup, hepsini ibadet yolunda harcayacak kimsenin elde edeceği sevaptan daha üstündür" demektir
.İbnu Hacer, bu ikinci mânayı, İbnu'l-Mübârek tarafından Kitâbu'l-Cihâd'da kaydedilen şu mürsel rivayetin te'yid ettiğini belirtir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) aralarında Abdullah İbnu Revâha'nın da bulunduğu bir orduyu yola çıkarmıştı. Ancak Abdullah İbnu Revâha, Hz. Peygamer'le birlikte namaza katılmak için ordudan geri kaldı. Bunun üzerine Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kendisine şunu söyledi: "Nefsim elinde olan Zat'a yemin olsun ki: Yeryüzünde olanların tamamını infak etsen yine de onların bu gidişinden elde ettikleri sevaba ulaşamazsın."
Hülâsa, bu hadisten maksad, dünya işlerinin basitliğini, ahiret işlerinin büyüklüğünü belirtmektedir. Gerçek de budur, zira cennetten, kamçı konabilecek kadar bir parça kazanabilen, bütün dünyayı kazanmış olmaktan daha büyük bir iş gerçekleştirmiş olursa, oradan yüce makamlar kazanabilen ne yapmış olur!
Buradaki nükte açıktır: Herhangi bir dünyalığa olan meyil sebebiyle cihaddan geri kalan kimseye deniyor ki: Sen öylesine değersiz bir şey yüzünden öyle

değerli bir şey kaybediyorsun ki, bu, akla vicdana sığmaz. Kocaman dünya, içinde bulunan bütün servetiyle, cennetten kazanılacak kadar yere değmezken sen dünyanın basit bir şeyi için cenneti kaybediyorsun.
Evet cennetin ebede bakan kamçı kadar bir yeri, kıymetçe, fâni olan sadece bizim dünyamızdan değil, daha nice fani dünyalardan daha üstündür. Çünkü ebedî akan bir çeşme, ne kadar büyük de olsa sabit kalan bir deryadan daha zengindir.[8]

-5- وعن أبى هريرة رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قال رسول اللّه #: مَنْ قَاتَلَ في سَبِيلِ اللّهِ فُوَاقَ نَاقَةٍ لِتَكُونَ كَلِمَةُ اللّهِ هِىَ الْعُلْيَا وَجَبَتْ لَهُ الجَنَّةُ[. أخرجه الترمذى.»وَفُوَاقُ النَّاقَةِ« قدر ما بين الحَلْبتين من استراحة .

5. (990)- Ebu Hüreyre (radıyalahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"(Müslüman erkeklerden) kim, Allah yolunda, ilâyı kelimetullah için, devenin iki sağımı arasında geçen müddet kadar savaşacak olsa cennet kendisine vacib olur." [Tirmizî, Fedâilu'l-Cihâd 21, (1657); Ebu Dâvud, Cihâd 42, (2541); Nesâî,Cihâd 25, (6, 26); İbnu Mace, Cihâd 15, (2792).][9]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadisi Teysir, Ebu Hüreyre hadisi olarak gösterdiği halde, gerek Tirmizî'de ve gerek diğer kaynaklarda Muâz İbnu Cebel hadisi olarak kaydedilmiştir. Teysir'in bir hatası olsa gerektir.
2- Hadisin Tirmizî'deki aslında "Müslüman erkeklerden" kaydı var, bu kayıd diğerlerinde yok. Hadisin farklı vecihlerinde bazı ziyadeler de var.[10]

-6- وعن معاذ بن جبل رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ. قال:]مَنْ سَألَ الْقَتْلَ في سَبِيلِ اللّهِ تَعَالى صَادِقاً مِنْ نَفْسِهِ ثُمَّ مَاتَ أوْ قُتِلَ كَانَ لَهُ أجْرُ شَهِيدٍ، وَمَنْ جُرِحَ جَرْحاً في سَبيلِ اللّهِ أوْ نُكِبَ نَكْبَةً في سَبيلِ اللّهِ

فَإِنَّها تَجِئُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ كَأغْزَرِ مَا كَانَتْ، لَوْنُهَا كَلَوْنِ الزَّعْفَرَانِ، وَرِيحُهَا رِيحُ المِسْكِ، وَمَنْ خَرَجَ بِهِ خُرَاجٌ في سَبِيلِ اللّهِ تَعالَى فَإِنَّ عَلَيْهِ طَابَعَ الشُّهَدَاءِ[. أخرجه أصحاب السنن .

6. (991)- Muâz İbnu Cebel (radıyalahu anh) anlatıyor: "İçinden samimi şekilde Allah yolunda cihâd yapmayı temenni eden bir kimse, bilâhare ölse de, öldürülse de şehid sevabı kazanır. Kim de Allah yolunda yara alsa veya Allah yolunda -düşmanın sebep olmadığı- bir musibetle bile yaralansa bu yara, kıyamet günü, en büyük hâli içinde rengi zaferân renginde, kokusu da misk kokusunda olarak gelir. Kimin vücudunda, Allah yolunda iken çıkan, iltihab gibi bir yara açılacak olsa bu da onun için şehidlik mührü olur." [Tirmizî, Fedâilu'l-Cihâd 21, (1657); Ebu Dâvud, Cihâd 42, (2541); Nesâî, Cihâd 25, (6, 26).][11]

AÇIKLAMA:

Bu rivayet, Tirmizî, Ebu Dâvud ve Nesâî'de, bir önceki hadisin devamı olarak kaydedilmektedir. Hadis, samimi bir niyetle cihad sevabının kazanılabileceğini müjdeler. Allah için cihad etme arzusunu, samimiyetle her an içinde canlı tutup, âdeta cihâda davetiye veya bu maksadla açılan bir sancak bekleyen böyle bir hâlet-i ruhiye ile hayatını devam ettiren bir kimse, istirahat döşeğinde ölse bile şehid sevabı alacaktır. Hadiste "samimiyet"ten başka kayıt olmamakla birlikte, bu samimiyetin isbatı olarak, İslâmiyet'i elinden geldikçe yaşamak gereğinden söz edilebilir, diye düşünüyoruz.
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Allah yoluna çıkınca, düşmanın veya herhangi bir musibet veya kazananın darbesiyle alınan yaraların, kıyamet günü bir şehâdet madalyası gibi en haşmetli görünüm içinde, en güzel kokular saçtığı halde şehidi tezyin edeceğini, Allah yolundayken şu veya bu hastalık sebebiyle açılan yara ve iltihabların da bir nevi şehidlik mühürü olacağını müjdeliyor.

O yolda olmayı, niyeten de olsa Allah, cümlemize müyesser eylesin. Âmin![12]

-7- وعن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ. قال:]قال رسولُ اللّه #: مَا مِنْ مَكْلُومٍ يُكْلَمُ في سَبِيلِ اللّهِ إَّ جَاءَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَكَلْمُهُ يَدْمِى، اللَّوْنُ

لَوْنُ الدَّمِ وَالرِّيحُ رِيحُ الْمِسْكِ]. أخرجه الستة إ أبا داود .

7. (992)- Ebu Hüreyre (radıyalahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah yolunda yaralanan hiçbir yaralı yoktur ki, kıyâmet günü, yarası kanıyor olarak gelmiş olmasın, bu kanın rengi kan renginde, kokusu da misk kokusundadır." [Buharî, Cihâd 10, Zebâih 31; Müslim, İmâret 103; Tirmizî, Fedâilu'l-Cihâd 21, (1656); Nesâî, Cenâiz 82, (4, 78), Cihâd 27, (6,28); Muvatta, Cihâd 29, (2, 461).][13]

-8- وعنه رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قال رسولُ اللّه #: تَضَمَّنَ اللّهُ تعالى لِمَنْ خَرَجَ في سَبِيلِ اللّهِ
يُخْرِجُهُ إَّ جِهَادٌ في سَبِيلى وَإيمَانٌ بِى وَتَصْدِيقٌ بِرُسُلِى فَهُوَ عَلىَّ ضَامِنٌ أنْ أدْخِلَهُ الْجَنَّةَ أوْ أرْجِعَهُ إلى مَسْكَنِهِ الَّذِي خَرَجَ مِنْهُ نَائً ما نَالَ مِنْ أجْرٍ أوْ غَنِيمَةٍ. وَالّذِى نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ مَامِنْ كَلْمٍ يُكْلَمُ في سَبِيلِ اللّهِ إَّ جَاءَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ كَهَيْئَتِهِ يَوْمَ كُلِمَ، لَوْنُهُ لَوْنُ دَمٍ وَرِيحُهُ رِيحُ مِسْكٍ، وَالَّذِى نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ لَوْ أنْ أشُقَّ عَلىَ الْمُسْلِمِينَ مَا قَعَدْتُ خِفَ سَرِيَّةٍ تَغْزُو في سَبِيلِ اللّهِ عَزَّ وَجَلَّ أبَداً. وَلكِنْ َ أجِدُ سَعَةً فَأحْمِلُهُمْ، وَ يَجِدُونَ سَعَةً فَيَتْبَعُونِى وَيَشُقُّ عَلَيْهِمْ اَنْ يَتَخَلَّفُوا عَنِّى وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ لَوَدِدْتُ أنِّى أغْزُو في سَبِيلِ اللّهِ فَأقْتُلُ، ثُمَّ أغْزُو، فأقْتَلُ، ثُمَّ أغْزُو فَأُقْتَلُ]. أخرجه الثثة والنسائى.»وَالْكَلْمُ« الجرح. و»وَالْمَكْلُومُ« المجروح .

8. (993)- Ebu Hüreyre (radıyalahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Allah Teâla Hazretleri, Allah rızası için yola çıkan kimse hakkında: "Bu kulum, benim yolumda cihad etmek üzere bana inanarak peygamberlerimi tasdik ederek yola çıkmıştır, artık onu ya cennetime koymak yahut da ücret veya ganimet elde etmiş olarak, çıkmış olduğu meskenine geri çevirmek hususunda garanti

veriyorum" diyerek te'minat verir.

Muhammed'in nefsini kudret elinde tutan Zat-ı Zülcelâl'e yemin olsun ki, Allah yolunda yaralanmış hiçbir yaralı yoktur ki, kıyamet günü, yaralandığı ilk günkü manzarasıyla gelmiş olmasın: (Yarası taze) kan renginde, kokusu da misk kokusunda olarak.

Muhammed'in nefsini kudret elinde tutan Zât-ı Zülcelâl'e yemin ediyorum ki, Müslümanlar'a meşakkat vermeyecek olsam, Allah yolunda gazveye çıkan hiçbir seriyyeden asla geri kalmazdım. Ancak onları hayvana bindirecek imkân bulamıyorum. Onlar da beni tâkibe imkân bulamıyorlar. Benden geri kalmak da onlara zor geliyor.

Muhammed'in nefsi kudret elinde olan Zât-ı Zülcelâl'e kasem olsun, Allah yolunda gazaya çıkıp öldürülmeyi, sonra tekrar hayat bulup gazada tekrar öldürülmeyi, sonra tekrar gazaya çıkıp öldürülmeyi ne kadar isterim!" [Buharî,İman 25, Cihâd 2, 119, Hums 8, Tevhid 28, 30; Müslim, İmâret 103-107, (1876), (8, 119); Muvatta, Cihâd 2, (2, 444), 40, (2, 465); Nesâî, Cihâd 14,(6, 16), İman 24.][14]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayet, yukarıda verilen kaynaklarda farklı şekillerde gelmiştir. Hadisin, asıl mahreci Ebu Hüreyre olduğu halde, ondan rivayet eden tarikler de çoğalmıştır. Hadis, bazı vecihlerinde yukarıda kaydedilen şekilde yekpare geldiği halde, bazı vecihlerinde her paragraf müstakil bir hadis olarak, takti' şeklinde rivayet edilmiştir. Bazılarında تَضَمَّنَ اللّٰهُ diye başlarken, bazılarında تَوَكَّلَ اللّٰهُ diye bazılarında da إِنْتَدَبَ اللّٰهُ diye başlar. Mânada ciddi bir değişiklik mevzubahis değildir. Aynı muhtevalı bazı rivayetler -hadis-i kudsî üslubunda olmak üzere- İbnu Ömer ve Ubâde İbnu's-Sâmit (radıyallahu anhüm) tarafından da rivayet edilmiştir.

2- Âlimler, şehidi "cennete koyma" garantisinden iki mâna çıkarırlar:

a) Suale, hesaba tâbi tutmadan cennete koymak,

b) Öldüğü ân -kabir hayatının şartlarına hiç mâruz kalmadan, kıyameti beklemeden- cennete koymak. İki ihtimali te'yid eden deliller zikredilmiştir.

3- Sağ sâlim geri dönen gâzi için Allah'ın garanti ettiği "ücret ve ganimet"ten maksad nedir? Gerçi ganimetten maksad açıktır: Savaşta düşmandan ele geçirilen maddî varlıklar... (para, silah, hayvan, giyecek v.s.)

Fakat ücret kelimesi farklı anlamalara imkân tanımıştır:
a) Ganimet dışında ganimetle birlikte ödenen maddî bir ücret,
b) Ganimet olmadığı takdirde ödenen bir ücret,
c) Uhrevî ücret, Allah'ın garantisine rağmen maddî ücret olmadan memleketine dönen gazilerin varlığı hadiste işkâl ortaya çıkarmıştır. Bu işkâl, "ücretin uhrevî olacağı" mânası ile kaldırılmıştır. Nitekim Müslim' de rivayet edilen bir hadis bu anlamayı te'yid eder:

مَا مِنْ غَازِيَةٍ تَغْزُو فِى سَبِيلِ اللّهِ فَيُصِيبُونَ الغَنِيمَةَ اِلاَّ تَعَجَّلُوا ثُلُثَىْ اَجْرِهِمْ مِنَ اŒخِرَةِ وَيَبْقى لَهُمْ ثُلُثٌ فإنْ لَمْ يُصِيبُوا غَنِيمَةً تَمَّ لهم اَجْرُهُمْ

"Allah yolunda gaza yapanlar, ganimet elde ederlerse, âhirette alacakları "ücret"lerinin üçte ikisini peşinen almış olurlar, üçte biri de âhirete kalır. Herhangi bir ganimet elde etmezlerse ahirette tam "ücret" alırlar."
4) Hatıra gelen bir sorunun daha izahını belirtmek gerek: Sadedinde olduğumuz hadisin bazı vecihlerinde evine sağ dönen gaziye hem "ücret" ve hem de "ganimet" garantisi ifade edildiği görülmektedir. Fiiliyatta böyle olmamıştır? Âlimler hadisin farklı vecihlerinde bu mânanın olmadığını belirtirler. Yani bir çok vecihlerinde "veya" denmektedir ve bunun esas alınması daha muvafıktır. Nitekim Teysir'de böyle bir vecih esas alınmış ve tercümemiz de bu mânaya göre yapılmıştır. Böyle olunca, hiçbir maddî kazanç elde etmeden evine dönen gazi Cenab-ı Hakk'ın "uhrevî ücret" garantisine mazhardır.
5- Kıyamet günü, şehidin, şehâdet şerbetini içtiği andaki hey'etiyle, yani aldığı yaralardan kanları kıpkızıl rengiyle tâze akıyor ve elbiseleri de kanlı olarak dirilmesi, onun şehid olarak öldüğüne alâmet olması içindir. Çünkü Allah yolunda şehâdet, kıyamet gününün peygamberlikten sonra gelen en yüce makamı ve rütbesidir. Şu halde bu yüce rütbeye alem ve nişan olan kan lekesi, büyük bir şerefin madalyası hükmündedir.
6- Cihad, şehid bahisleri açıldığı zaman şu hususun iyi bilinmesi gerekir: Gerçek cihad Allah rızası için yapılan cihaddır. Bu cihadda ölen şehiddir. Bu sebeple, sadedinde olduğumuz hadis metninde "Allah yolunda" kaydı, açık şekilde ifade edilmiştir. Hadisin bazı vecihlerinde "Allah yolunda"
dendikten sonra, bir ara cümlesi ile وَاللّهُ اَعْلَمُ بِمَنْ يُجَاهِدُ فِى سَبِيلِهِ "Allah, kimin kendi yolunda cihad ettiğini iyi bilir" diye bu kayıt kuvvetlendirilir. Öyleyse, sırf ganimet için, şeref için, rütbe, terfi elde etmek, istilâ etmek, sömürge kurmak gibi maksadlarla yapılan savaş cihad olmadığı

gibi, meşru gayelerle açılmış bir savaş bile olsa, savaşan asker niyyetini, ferdî olarak hâlis yapmazsa, o da şehâdet elde edemez. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu hususu pek çok hadislerinde belirtir. Bunlardan bazıları müteâkiben gelecek.
7- Bu hadis, ne kadar, ihtiva ettiği hükmün kâfirlere karşı yapılan harplere âit olduğunu ifade ediyor ise de İslâm ulemâsı, âsilere, bağîlere, kâtiu'ttarîklere (yol kesenlere), mürtedlere karşı yapılacak savaşların da dahil olduğunu, âyet ve hadislere dayanarak söylemiştir. Böyleleriyle savaşmak da cihaddır, bu çeşit savaşlarda ölmek de şehâdettir, yeter ki hâlis niyetiyle savaşa katılmış olsun. [15]

-9- وعنه رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قِيلَ يا رسول اللّه مَا يَعْدِلُ الْجِهَادَ في سَبيلِ اللّه؟ قالَ َ تَسْتَطِيعُونَهُ. فَأعَادُوا عَلَيْهِ مَرَّتَيْنِ أوْ ثَثاً كُلُّ ذلِكَ يَقُولُ َ تَسْتَطىعُونَهُ. ثُمَّ قَالَ: مَثَلُ المُجَاهِدِ في سَبِيلِ اللّهِ كَمَثَلِ الصَّائِمِ الْقَائِمِ الْقَانِتِ بآياتِ اللّهَ َ يَفْتُرُ مِنْ صِيَامٍ وََ صَةٍ حَتَّى يَرْجِعَ المُجَاهِدُ[. أخرجَه الستة إ أبا داود .

9. (994)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyalahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan bir gün sordular:
"- Ey Allah'ın Resûlü! Allah yolunda yapılan cihada hangi amel denk olur?"
"- (Başka bir amelle) dedi, ona güç getiremezsiniz!"
Soruyu soranlar ikinci ve hatta üçüncü sefer tekrar sordular. Resûlullah her seferinde aynı cevabı verip:
"- (Bir başka amelle) ona güç getiremezsiniz!" dedi ve sonra şunu ilâve etti:
"- Allah yolundaki mücâhidin misâli (gündüzleri ve geceleri hiç ara vermeden oruç tutup, namaz kılan, Allah'ın âyetlerine de itaatkâr olan ve Allah yolundaki mücâhid, cihaddan dönünceye kadar namaz ve oruçtan hiç gevşemeyen kimse gibidir." [Buharî, Cihad 2; Müslim, İmâret 110, (1878); Tirmizî, Fedâilu'l-Cihâd 1, (1619); Nesâî, Cihâd 17, (6, 19); Muvatta, Cihâd 1, (2, 443).][16]

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu hadislerinde, cihad yoluyla elde edilecek

sevabın namaz, oruç gibi, Allah nezdinde kıymetli olan başka amellerle, ibadetlerle elde edilemeyeceğini belirtiyor. Bunu ifade için mücahidin cihad için evden çıktığı anla, eve dönünceye kadar geçen müddet içerisinde "hiç ara vermeden" hep oruç tutup, namaz kılan kimsenin sevabı gibi sevab kazandığını, böyle bir ibâdet tarzına hiç kimsenin güç getiremeyeceğini söylüyor. Sadedinde olduğumuz rivayette geçen fütûr kelimesini "gevşemeyen" diye tercüme ettik. Ancak bu "gevşeme"den maksad "hiç ara vermeyen" demektir. Bu mânayı, hadisin siyâkı ifade etmektedir. Çünkü hergün, ara vermeden oruç tutulabilir ve bunu yapanı görebiliyoruz bile. Keza "namaz"dan farzları ve onlara bağlı nafileleri anlarsak bu da yapılabilir ve yapan da var. Ama yapılamayacak olan hiç ara vermeden gece gündüz boyu namaz kılmak ve oruç tutmak ve bunu mücahid dönünceye kadar aylar boyu devam ettirmektir. Bu yapılamaz. Hadisten kastın bu olduğunu, hadisin Nesâî'de gelen vechi sarîhan ifade eder. Şöyle buyurulur:
"Ben, cihada muâdil bir amel bulamıyorum. Nasıl bulunsun ki? Mücâhid yola çıktığı zaman biriniz mescide girip ara vermeden namaz kılıp, ara vermeden oruç tutmaya takat getirebilir mi? Buna kimin gücü yeter?"[17]

-10- وعن أبى سعيد رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قِيلَ يَا رسولَ اللّهِ: أىُّ النَّاسِ أفْضَلُ؟ قال: مُؤمِنٌ مُجَاهِدٌ بِنَفْسِهِ وَمَالِهِ في سَبِيلِ اللّهِ. قِيلَ: ثُمَّ مَنْ؟ قَالَ: رَجُلٌ في شِعْبٍ مِنَ الشِّعَابِ يَتَّقى اللّهَ وَيَدَعُ النَّاسَ مِنْ شَرِّهِ[. أخرجه الخمسة .

10. (995)- Ebu Saîd (radıyalahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a:
"- Ey Allah'ın Resûlü! İnsanların en efdali kimdir?"
diye soruldu. Şu cevabı verdi:
"- Allah yolunda malıyla canıyla cihad eden mü'min kişi!"
"- Sonra kim? diye tekrar soruldu. Bu sefer:
"- Tenhalardan bir tenhaya Allah korkusuyla çekilip, insanları şerrinden bırakan kimsedir" diye cevap verdi." [Buharî, Cihâd 2,Rikâk 34; Müslim, İmâret 122, 123, 127, (1888); Ebu Dâvud, Cihad 5, (2485); Tirmizî, Fedâuilu'l-Cihâd 24, (1660); Nesâî, Zekât 74, (5, 83), Cihâd 7, (6, 11); İbnu Mâce, Fiten 13, (3978).]

[18]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu hadislerinde, Allah yolunda cihadın değerini ve mücahidin elde edeceği derecenin üstünlüğünü bir başka üslupla dile getirmektedir. Âlimler, bu hadiste ifade edilen hükmü şu mealdeki âyetle te'yid ederler:
"Ey insanlar, sizi can yakıcı bir azabtan kurtaracak, kazançlı bir yolu size göstereyim mi? Allah'a ve peygamberlerine inanırsınız. Allah yolunda canlarınızla, mallarınızla cihad edersiniz, bilseniz, bu sizin için en iyi yoldur. Böyle yaparsanız, Allah günahlarınızı bağışlar, sizi içlerinde ırmaklar akan cennetlere, Adn cennetlerinde hoş yerlere koyar. Büyük kurtuluş budur" (Saff, 10-12).
2- Hadisin bir vechinde, "makamca insanların en hayırlısı"; bir diğer vechinde: "İnsanların imanca en mükemmeli" denmektedir. Şu halde, Allah yolunda malı ve canı ile cihad, bu mânaların hepsini ifade etmektedir. Kişi imanca üstündür, en faziletli ameli yapmaktadır, en yüce makamı elde edecektir.
Cihadın farz olarak terettüp ettiği bir anda ondan kaçmak herhalde iman eksikliğinin ifadesidir.
3- Âlimler şu noktayı da belirtir: Bu hadis diğer farz ve vacibleri ihmal ederek, sırf cihada atılan kişiyi kasdetmiyor. Diğer farz ve vaciblerini de yerine getirerek cihad yapan kimse bu hadiste zikredilen mücahiddir, bu takdirde nefsini de, malını da gerçek mânada Allah yoluna bezletmiş (koymuş) olur.
Cihad yapıyorum diye, sözgelimi, namazını ihmal edecek bir mücahidin hasbiliğini, ihlâsını izah etmek zordur. Cephede muharebe sırasında kılınacak namaza (Bakara 239) ve hatta bu vaziyette cemaatle kılınacak olanına bile yer verip teşvik eden ve Kitab-ı Mübin'inde bununla ilgili teferruat için âyetler tahsis eden (Nisa 102) Cenab-ı Hakk'a karşı, cihad ediyorum diye namazı terketmek her şeyden önce kulluk edebine yakışmaz. Kul, Rabbine karşı her an ve her halinde mahviyet, tezellül, samimi niyaz ve iltica içinde olmalıdır, edeb bunu gerektirir. Hal böyle iken namaz, oruç, istiğfar, kebâirden kaçınma.. gibi vecibelerini, "en büyük amel olan cihadı yapıyorum" diye ihmal etmek duadan da'vaya, niyazdan nâza geçmek olur, samimi hâleti soğuk hevayla tebdil olur.
4- Hadisin ikinci kısmında, mücahidden sonra gelen ikinci derecede makbul Müslüman tanıtılmaktadır: "Tenhaya çekilip, Allah'a ibadetini yapan kimse." Tenha kelimesini "kuytu", "köşe" "münzevihâne" gibi kelimelerle ifade etmek de

mümkündür. Zira hadiste geçen şi'b kelimesi, aslında iki dağ arasındaki aralık mânasına gelir. Ancak maksad o değildir, tenha yer demektir.
Hadisin bu kısmı da farklı şekillerde rivayet edilmiştir. İbnu Abbas (radıyalahu anhümâ)'tan gelen bir vechi şu mealdedir: "Bir tenhaya çekilip, namazını kılıp, zekatını veren, insanların şerirlerini terkedendir."
İnzivaya veya uzlete çekilme, cemiyeti terketme meselesini iyi anlamak, bunun şartlarını iyi tayin etmek gerekir. Cihad esnasında inzivaya çekilmek helal olmayacağı gibi ferdin durumuna göre, bazısı için helal olsa bile, bazısı için helal olmayabileceği de bilinmelidir. Ebu Hüreyre hazretlerinin (radıyalahu anh) rivayetine göre, bir adam, tatlı suyu bulunan, insanların pek uğramadığı kuytu bir yere rastlayarak, oraya çekilmek üzere Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den izin ister. Resûlullah, şöyle diyerek reddeder:

َ تَفْعَلْ فَإِنَّ مَقَامَ اَحَدِكُمْ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ اَفْضَلُ مِنْ صَتِهِ فِي بَيْتِهِ سَبْعِينَ عَاماً

"Sakın öyle yapma. Zira sizden birinin Allah yolunda kalması, evinde kılacağı yetmiş yıllık namazdan daha hayırlıdır."
Bu talebte bulunan kimse hakkında bilgi verilmiyor ise de Allah yolunda kalabilecek biri olduğu anlaşılmaktadır: Yaşı, sıhhati, ilmî durumu, cemiyet içerisindeki itibar ve müessiriyeti sebebiyle Allah'ın rızasına muvafık bir kısım işler yapabilecektir: Cihad, emr-i bilma'ruf, iyi örnek, yardım vs. gibi. "Allah yolunda olmak" mutlaka düşmanla silahlı cihad yapmak olmadığı açıktır.
İnziva meselesi âlimlerce enine boyuna çokca münakaşa edilen bir konudur. Ayrıca belirteceğiz. Ancak, şu kadarını yeri gelmişken belirtelim ki, Cumhur-u ulemâ, inzivanın en meşru zamanının fitne, yani iç karışıklık hengâmı olduğunu söylemekte ittifak eder.

5- Hadiste geçen başka bir incelik daha var: يَدَعُ النَّاسَ مِنْ شَرِّهِ Bu ifade "insanların şerrinden kaçan" mânasına geldiği gibi "insanlara zarar vermeyi terkeden" mânasına da gelir. Bu sebeple tercümeyi biraz muğlak tutmayı tercih ederek: "İnsanları şerrinden bırakan" dedik.
Öyle durumlar ve şartlar vardır ki, kişi, insanların şerrinden kaçmakla derecesini yükseltebileceği gibi, başkasına zararlar vermekten uzak kalması da derecesini yükseltir. Ve üstelik, öyle şartlar olabilir ki, kişi "zararlı fiillerden kendisini tutsa" bile varlığı ile zararlar verebilir. Böyle durumlarda, şuurla, kasden insanlardan uzaklaşıp, inzivaya çekilmekle derecesini yükseltecektir. Bu şartları tâyin, Allah'ın mü'mine verdiği ferasete kalmıştır, bu feraset ona kifayet de eder,

yeter ki her şeyinde "Allah yolunda olmayı" gaye edinsin ve O'nun rızasını arama vetîresine girmiş olsun. [19]

-11- وعنه رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قال رسولُ اللّه #: أَ أُخْبِرُكُمْ بِخَيْرِ النَّاسِ. وَشَرِّ النَّاسِ. إنَّ مِنْ خَيْرِ النَّاسِ رَجُ عَمِلَ في سَبِيلِ اللّهِ على ظَهْرِ فَرَسِهِ أَوْ ظَهْرِ بَعِيرِهِ أوْ عَلى قَدَمِهِ حَتَّى يَأتِيَهُ الْمَوْتُ. وَإنَّ مِنْ شَرِّ النَّاسِ رَجُ يَقْرأُ كِتَابَ اللّهِ َ يَرْعَوِى بِشَئٍ مِنْهُ[. أخرجه النسائى.قوله » يَرْعَوِى« أى َ ينكَفُّ وَ ينزجر .

11. (996)- Ebu Saîdi'l-Hudrî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Size, insanların en hayırlısı ve en şerlisini haber vermiyeyim mi! İnsanların en hayırlısı o kimsedir ki, kendi veya başkasının atı sırtında ya da yaya olarak, ölünceye kadar Allah yolunda çalışır. İnsanların en şerlisine gelince o da, Allah'ın Kitab'ını okuyup (emir ve yasaklarına) riayet etmeyen kimsedir." [Nesâî, Cihad 8, (6, 11-12).][20]

-12- وعن ابن عباس رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما. قال:]قال رسول اللّه #: أَ أُخْبِرُكُمْ بِخَيْرِ النَّاسِ؟ رَجُلٌ مُمْسِكٌ بِعِنَانِ فَرَسِهِ في سَبِيلِ اللّهِ تعَالى. أَ أُخْبِرُكُمْ بِالَّذِى يَتْلُوهُ؟ رَجُلٌ مُعْتَزِلٌ في غُنَيْمَةٍ لَهُ يُؤَدِّى حَقَّ اللّهِ تَعالى فِيهَا. أَ أُخْبِرُكُمْ بِشَرِّ النَّاسِ؟ رَجُلٌ يَسْألُ اللّهَ تَعالى وََ يُعْطِى بِهِ[. أخرجه مالك والترمذى والنسائى .

12. (997)- İbnu Abbas (radıyalahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Size insanların en hayırlısını haber vermiyeyim mi! O, atının yularından Allah yolunda tutan kimsedir. (Hayırda) bunu takip edeni haber vermiyeyim mi? O da koyunlarının peşine takılıp (insanları) terkeden, koyunlarda bulunan Allah'ın hakkını da ödeyen kimsedir.

Size insanların en kötüsünü de haber vermiyeyim mi! O da, Allah' tan isteyip, Allah adına vermeyendir." [Muvatta, Cihad 4, (2, 445); Tirmizî, Fedâilu'l-Cihâd 18, (1652); Nesâî, Zekât 74, (5, 83-84).][21]

AÇIKLAMA:

1- Atın yularından Allah yolunda tutmak, her an, Allah'ın rızasına uygun işler için hazır tutmaktır. Bu cihad da olabilir, başka bir faaliyet de olabilir.
2- İkinci derecede kıymetli amel olarak belirtilen inziva sırasında, zekâtın ihmal edilmemesi gereğine dikkat çekilmektedir.
3- Hadisin son kısmı Muvatta'nın rivayetinde mevcut değildir. Nesâî ve Tirmizî'de kaydedilen vecihleri Teysir'den birazcık farklı. İnsanların en kötüsü şöyle tarif edilir: رَجُلٌ يَسْألُ بِاللّهِ وَ يُعْطِى بِهِ Mânâsı şöyle olur: "Allah'ın adını vererek ister, Allah'ın adı verilerek kendisinden istenince vermez."
Sindî'nin belirtiği üzere, dikkat edilince, burada iki çirkin iş birleştirilmiştir:
1- Allah'ın adını vererek istemek. Bu çirkindir, çünkü istenen kişi vermez veya veremeyecek durumda olursa, "Allah'ın adı verilmiş olmasına rağmen" neticenin hasıl olmaması hiç de hoş bir şey değildir. Mü'min kişi "Allah adına" dendi mi bunu hafife alamaz, isteneni yapamadığı takdirde eziklik, burukluk hasıl olur.
2- Allah'ın adı verilerek isteneni yapmamak: Mü'minin böyle bir davranışı tamamen edeb dışıdır. Allah adına isteneni imkan dahilinde ise yapmaktır.
Şu halde Peygamberimiz (aleyhissalâtu vesselâm) hem Allah adına isteyerek karşı tarafı müşkil duruma sokan ve hem de Allah adına istendiği halde talebi yerine getirmeyen kimseyi insanların en kötüsü ilan etmektedir. Hadisteki يَسْألُ kelimesini يُسْألُ şeklinde meçhul okuyup: "Allah adı verilerek istendiği halde vermeyen..." diye anlayanlar da olmuştur. Her iki halde de kişiyi kötü kılan şey Allah'ın adına gösterilmesi gereken hürmet ve edebe riayetsizlik olmaktadır.[22]

-13- وعن أبى أمامة رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قال رسولُ اللّهِ #: سِيَاحَةُ أمَّتِى الْجِهَادُ في سَبِيلِ اللّهِ[. أخرجه أبو داود .

13. (998)- Ebu Ümâme (radıyalahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurdular:
"Ümmetimin seyahati Allah yolunda cihaddır." [Ebu Dâvud, Cihad 6, (2486).] [23]

AÇIKLAMA:

Hadisin Ebu Dâvud'da kaydedilen aslına göre, bir adam, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den seyahate çıkmak için izin ister. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Ümmetimin seyahati Allah yolunda cihaddır" diyerek izin vermez. Ancak, şârihler buradaki seyahatten muradın, memleketi terkederek sahrada yaşamak, cum'a ve cemaati terketmek olduğunu belirtirler.
Sirâcu'l-Münir'de, bu zatın Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)' den, ünsiyet ettiği çevreden, mübah şeylerden ve bir kısım lezzetlerden uzak kalarak, cum'a ve cemaatleri, ilim ta'limi ve benzeri şeyleri terkederek nefsine eziyet verip terbiye etmek düşüncesiyle izin istediğini belirtir. Resûlullah, Osman İbnu Maz'ûn (radıyalahu anh)'un bekârlık talebini reddettiği gibi, bu zâtın da cemiyeti terketmek düşüncesiyle sahraya gitme talebini reddetmiştr.[24]

-14- وعن أبي هريرة رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قال رسول اللّه #: َ يَلِجُ النَّارَ رَجُلٌ بَكَى مِنْ خَشْيَةِ اللّهِ تَعالى حَتَّي يَعُودَ اللَّبَنُ في الضَّرْعِ، وَ يَجْتَمِعُ عَلى عَبْدٍ غُبَارٌ في سَبِيلِ اللّهِ وَدُخَانُ جَهَنَّمَ[. أخرجه الترمذى وصححه و النسائى .

14. (999)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Allah korkusuyla göz yaşı döken kimse, süt memeye geri dönmedikçe ateşe girmez. Bir kul üzerinde, Allah yolunda yapışan tozla, cehennemin dumanı biraraya gelmez." [Tirmizî, Fedâilu'l-Cihâd 8, (1633); Zühd 37,(2372); Nesâî, Cihâd 8, (6,12).][25]

-15- وعن ابن عباس رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما قال:]سَمِعْتُ رسولَ اللّهِ

يقول: عَيْنَانِ َ تَمَسُّهُمَا النَّار؟ عَيْنٌ بَكَتْ مِنْ خَشْيَةِ اللهِ، وَعَيْنٌ بَاتَتْ تَحْرُسُ في سَبِيلِ اللّهِ[. أخرجه الترمذى.

15. (1000)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle söylediğini işittim:
"İki göz vardır, onlara ateş değemez: Allah için ağlayan göz ile, Allah yolunda uyanık sabahlayan göz." (Tirmizî, Fedâilu'l-Cihâd 7, (1632).][26]

AÇIKLAMA:

Allah korkusuyla ağlamak, çoğu durumda Allah'ın emirlerine imtisal ve nehiylerinden kaçmanın sonucudur. Bu ise kullukta ileri bir mertebe demektir. Allah korkusuyla ağlamak bazan günahkârlığını idrâkten, içinde bulunduğu fenalıklardan rücû etmeye azmetmekten ileri gelir. Bu da ihlâsla yapılan bir tevbenin ifadesidir. Her iki durum da Erhamürrahimin olan Rab Teâla'nın mü'min kulunu bağışlayacağının alametidir. Resûlullah bunu müjdelemektedir.
"Allah yolunda uyanık sabahlayan göz" cümlesinde uyanık diye tercüme ettiğimiz kelimenin aslı olan تَحْرُسُ "korumak" kökünden gelir. Yani düşmanı gözetleyerek, nöbet bekleyerek sabahlayan demektir. Ancak hadis-i şeriflerde geçen "Allah yolunda" tâbiriyle her seferinde "düşman karşısında silahlı cihad yapan"ı anlamak hatalıdır. Çünkü, Resûlullah'ın hadislerinde cihadın tarifi yapılırken daha umumî mânalara da yer verilmiş, kişinin kendi nefsiyle yaptığı mücâdele de cihad mefhumuna dahil edilmiştir. Öyle ise Allah rızasını güden her gayret bir nevi cihaddır. Bu sebeple şârihler "ilim yaparak", "ibadet ederek", "haccederek", "savaşarak" uyanık geçirilen bütün gecelerin buraya dahil olduğunu belirtirler. Ancak şunu da belirtmeliyiz ki fiilî savaş durumunda düşmana karşı din-i mübin-i İslâm ve Müslümanları, Müslüman vatanını korumak maksadıyla uyanık geçirilen geceler, hadisten öncelikle anlaşılması gereken mânâdır. Savaş zamanında bu hepsinden üstündür. Sulh zamanında da ilim için, ibâdet için uyanık geçirilecek geceler de niyete tabi olarak aynı ölçüde kıymetlidir.
Tîbî, "ağlayan göz" tâbiri ile, nefsine karşı cihad veren "âlim âbid"in kastedildiğini, çünkü âyet-i kerimede: "Allah'ın kulları arasında O'ndan korkan, ancak âlimlerdir" buyurulduğunu (Fatır 28) belirtir ve der ki: "Burada haşyet

(korku) sadece âlimlere hasredilmekte, başkalarına sirâyet ettirilmemektedir. Böylece iki göz arasında, yani nefs ve şeytanla cihad edenin gözü ile küffarla cihad edenin gözü arasında bir nisbet ve ilgi hasıl olmuştur."[27]

-16- وعن أبى هريرة رَضِـىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قال رسولُ اللّه #: َ يَجْتَمِعُ كَافِرٌ
وَقَاتِلُهُ في النَّارِ أبَداً، وَ يَجْتَمِعُ في جَوْفِ عَبْدٍ غُبَارٌ في سَبيلِ اللّهِ وَفَيْحُ جَهَنَّمَ وَ يَجْتَمِعُ في قَلْبِ عَبْدٍ ا“يمَانُ وَالحَسَدُ[. أخرجه مسلم وأبو داود والنسائى .

16. (1001)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: Rasulullah buyurdu ki: "Kâfir ile onu öldüren ebediyyen cehennemde bir araya gelmezler, keza bir kulun karnında, Allah yolunda (yutulmuş olan) tozla cehennem ateşi bir araya gelmezler, keza, bir kulun kalbinde imanla hased bir araya gelmezler." [Müslim, İmâret 130, 131, (1891); Ebu Dâvud, Cihad 11, (2495); Nesâî, Cihâd 8, (6, 12-14); İbnu Mâce, Cihâd 9.][28]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kâfirle onu öldürenin ebediyyen cehennemde bir araya gelmeyeceklerini müjdeliyor. Kadı İyâz, bu mesele hakkında şu açıklamayı sunar: "Muhtemelen bu hüküm, kâfiri cihad sırasında öldüren Müslümana hastır. Bu ameli, Müslümanın günahlarına kefâret olur ve günahları sebebiyle cezalandırılmaz. Yahut bu katl işi, hususî bir niyet ve mahsus bir hale göre olmuşsa ceza yoktur. Veya mü'min cezasını cehennem dışında -mesela A'raf'ta cennete girmezden önce hapsi gibi- çekecektir ve fakat ateşe girmeyecektir. Veya cehennemde ceza çekse bile, kâfirlerin cezalandırıldığı yerin dışında ceza çekecektir ve asla biraraya getirilmeyecektir.
Kadı İyâz, iki sebeple bu ihtimaller üzerinde durmuştur:
a) Hadis mutlak gelmiştir, hangi şartlarda öldürülecek kâfirin sevab olduğu belirtilmemiştir. Halbuki dinimiz bu hususta kayıtlar koymuştur: Harp halinde, cihad esnasında... Sulh zamanında veya emân verilmiş kâfir öldürülemez.

b) Bir mü'min, cihada katılmış kâfir öldürmüş olsa bile bilâhere günahkâr olabilir ve bu günahları sebebiyle cezaya müstehak olur.
Şu halde bu hükümlerle, hadisin hükmünü te'lif etmek gerekmiştir. Kadı İyaz bunu yapar.
2- Hadisin ikinci kısmında, cihadın fazileti dile getirilmektedir. Allah yolunda çekilen zahmetler "toz yutmak"la ifade edilmiş olmaktadır. Allah için savaş Allah için ilim talebi, Allah için yardıma koşma gibi sırf o maksadla çekilen zahmetler günahlara kefâret olacaktır. Çektiği mezkur zahmete rağmen cezayı gerektiren bir günah işleyen kimsenin durumu hakkında, Kadı İyâz'ın yukarıda kaydettiğimiz tevilleri muteberdir.
3- Hadisin üçüncü hükmü hasedin aynı kalbte imanla bir araya gelmeyeceğini ifade etmektedir. Bu hadis, ıtlakı üzere alındığı takdirde hasedcilerin tekfir edilmesi gerekir ki bu da câiz değildir. Âlimlerimiz, bu çeşit ifadeleri, zikredilen kötülükten tağliz yoluyla zecretmeye hamleder ve imanı da "kâmil mânada iman"la kayıtlarlar. Böylece hadisin kelâmî açıdan şöyle anlaşılması gerekir: "Bir kulun kalbinde kâmil mânâda imanla hased bir araya gelmezler."[29]

-17- وعن أبى سعيد رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قال رسولُ اللّه #: مَنْ رَضِىَ بِاللّهِ رَبًّا، وَبا"سْم ديناً، وَبِمُحَمَّدٍ رَسُوً وَجَبَتْ لَهُ الجَنَّةُ. فَعَجِبْتُ لَهَا. فَقُلْتُ: أَعِدْهَا عَلىّ يَا رَسُولَ اللّهِ فَأعَادَهَا. ثُمَّ قَالَ: وَأُخْرَى يَرْفَعُ اللّهُ بِهَا الْعَبْدَ مِائَةَ دَرَجَةٍ في الجَنِّة، مَا بَيْنَ كُلِّ دَرَجَتَيْنِ كَما بَيْنَ السَّمَاءِ وَا'رْضِ. قُلتُ: وَمَا هِىَ يَا رسُولَ اللّهِ؟ قالَ: الجِهَادُ في سَبِيلِ اللّهِ، الجِهَادُ في سَبِيلِ اللّهِ، الجِهَادُ في سَبِيلِ اللّهِ[. أخرجه مسلم والنسائى .

17. (1002)- Ebu Saîd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir gün şöyle dedi:
"Kim Rabb olarak Allah'tan, din olarak İslâm'dan, peygamber olarak Muhammed'den râzı ise ona cennet vâcib olmuştur." Bu söz hayretime gitti ve:
"- Ey Allah'ın Resulü, bir kere daha tekrar eder misiniz?" dedim. Aynen tekrar etti ve arkadan da şunu söyledi.

"- Bir başka şey daha var ki, Allah, onun sebebiyle, kulun cennetteki makamını yüz derece yüceltir. Bu derecelerden ikisi arasındaki uzaklık sema ile arz arasındaki mesâfe gibidir." Ben:
"- Öyleyse bu nedir?" dedim. Şu cevabı verdi:
"- Allah yolunda cihad, Allah yolunda cihad, Allah yolunda cihad!" [Müslim, İmâret 116, (1884); Nesâî, Cihâd 18, (6, 19-20).] [30]

AÇIKLAMA:

Bu hadiste, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), cihad sebebiyle mü' minin kazanacağı derecelerin yüksekliğini belirtmektedir. Âlimler, hadiste zâhirî mânanın kastedilmiş olabileceği gibi, kinaye yoluyla mânevî mertebelerin kastedilmiş olabileceğini de söylerler. Zâhir esas alınırsa, derecelerden murad, görünürde birbirlerinden yüksek olan menziller, makamlardır. Bu ise, başka hadislerde, ehlü'lguraf'la ilgili olarak belirtildiği üzere cennet menzillerinin vasfıdır. Zira dışı içinden, içi dışından görünecek olan cennet köşklerinde (guraf) oturacak olanlar birbirlerini "parlak yıldızlar" olarak seyredeceklerdir:
إنَّ اَهْلَ الجَنَّةِ لَيَتَرَاءَوْنَ فِى الْجَنَّةِ اَهْلَ الْغُرَفِ كَمَا تَرَاءَوْنَ الْكَوْكَبَ الدُرِّىَّ الْغَارِبَ فِى اُفُقِ الطَّالِعِ فِي تَفَاضُلِ اَهْلِ الدَّرَجَاتِ. فَقَالُوا يَا رَسُولَ اللّهِ اُولئِكَ النَّبِيُّونَ؟ فَقَالَ # بَلَى وَالَّذِى نَفْسِى بِيَدِهِ وَأقْوَامٌ آمَنُوا بِاللّهِ وَصَدَّقُوا الرُّسُلَ
"Cennet ehli, guraf ehlini farklı dereceleri içinde seyredecekler, tıpkı, sizin doğu ufkunda batmakta olan parlak bir yıldızı seyrettiğiniz gibi." Dinleyenler: "Ey Allah'ın Resûlü bunlar peygamberler midir?" diye sordular. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Evet, dedi. Nefsimi kudret elinde tutan Zât'a yemin ederim, onlar Allah'a inanıp peygamberleri tasdik eden kimselerdir."
Şu halde bu ve benzeri rivayetler, sadedinde olduğumuz hadisi zâhirine göre anlamamıza imkân tanımaktadır. Ancak, buradaki dereceleri manevî dereceler olarak anlamak da mümkündür. Uhrevî hakikatleri gerçeğiyle kavramaya beşer olarak muktedir değiliz. İnanırız, mahiyeti için: "Allahu a'lem bi'ssevâb" (doğruyu Allah bilir) deriz.
Kadı İyâz şöyle der: "Allah'ın cennet ehline lutfettiği nimetler, kerametler, beşer aklına gelmeyecek kadar farklı ve çeşitlidir. Bunların birbiri arasındaki farklar da büyüktür. Fazilet ve kıymetce, aralarında sema ile arz arasındaki mesafe

kadar üstünlükler vardır. Ancak önceki ihtimal (zâhirî mâna) daha kavidir."[31]

-18- وعن أبى هريرة رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قال رسول اللّه #: يَضْحَكُ اللّهُ تَعَالى إلى رَجُلَيْنِ يَقْتُلُ أحَدُهُمَا اŒخَرَ كِهُمَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ، يُقَاتِلُ هذَا في سَبِيلِ اللّهِ
ثُمَّ يَسْتَشْهِدُ فَيَتُوبُ اللّهُ تَعالى عَلى الْقَاتِلِ فَيُسْلِمُ فَيُقَاتِلُ في سَبيلِ اللّهِ فَيَسْتَشْهِدُ[. أخرجه الثثة والنسائى.ومعنى »الضحك« هنا الرضى
.

18. (1003)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Allah iki kişi hakkında güler: Bunlardan biri diğerini öldürmüş olduğu halde ikisi de cennete gider. Bunlardan diğeri, Allah yolunda cihad eder ve şehid olur. Allah katile mağfiretini ulaştırır, o da Müslüman olur, sonra Allah yolunda cihâda katılır ve şehid olur (Böylece her ikisi de cennette buluşurlar)." [Buharî, Cihâd 28; Müslim, İmâret 128,129, (1890); Muvatta, Cihâd 28, (2, 460); Nesâî, Cihâd 37, (2, 38); İbnu Mâce, Mukaddime 13, (191).][32]

AÇIKLAMA:

Hadiste, ölen ve öldüren her ikisinin de (ceza çekmezden) cennete gidebileceği bir durum anlatılıyor: Bir mü'min Allah için cihad ederken şehid düşer ve cennete gider.Onu öldüren kâfir sonra Müslüman olur ve o da cihâda katılır ve şehid düşer. Böylece her ikisi de cennetlik olur. İşte bu acib duruma Cenab-ı Hakk gülmektedir.
İfadeyi zâhirine göre alınca, gülmek tâbiri Allah hakkında muvafık düşmüyor. Çünkü bu insalara has bir vasıftır, ferahlık ve neşenin sebep olduğu bir hafifleme halidir. Şu halde Allah hakkında bunu; her ikisinin de yaptığı işlerin, Zat-ı Zülcelâl nezdinde makbuliyetinin delili olarak anlayacağız. Bu ilâhî memnuniyet "gülmek" suretiyle ifade edilmiştir, çünkü her ikisinin ameli birbirine zıttır ve ikisi de makbuldür. Nitekim hadisin bir başka vechinde "güler" diye değil;

"hayret eder", "şaşar" يَعْجِبُ مِنْ رَجُلَيْنِ diye gelmiştir.
Mamafih, Buharî bu "gülme"yi bir seferinde "rıza" olarak değil, "rahmet" olarak te'vil etmiştir. Ancak "rıza" ile te'vil daha uygun bulunmuştur. Hususan ضَحِك nin إلى harf-i cerri ile müteaddi kılınması, memnuniyet ifadesi olarak güleryüzle birine yönelmek mânasına gelmektedir.
Selef, çoğunlukla bu çeşit müteşabih ifadeleri te'vil etmemeyi tercih eder, hadisi rivayet etmekle yetinir. Müteahhirun ulemâ, Allah hakkında temel akideye ters düşmeyecek şekilde te'vil eder.[33]

-19- وعنه رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قال رسول اللّه #: مَنِ احْتَبَسَ فَرَساً في سَبِيلِ اللّه إيمَاناً بِاللّهِ وَتَصْدِيقاً بِوَعْدِهِ فَإنَّ شِبَعَهُ وَرِيَّهُ وَرَوْثَهُ وَبَوْلَهُ في مِيزَانِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، يَعْنِى حَسَنَاتٍ[أخرجه البخارى والنسائى .

19. (1004)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kim Allah'a iman ederek ve va'dini tasdik ederek, Allah yolunda (kullanmak üzere) bir at "tutarsa" bu atın yediği, teri, gübresi, bevli kıyamet günü terâzisine girecektir, yani sahibine sevap olacaktır." [Buharî, Cihâd 46; Nesâî, Hayl 11.][34]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadiste "tutmak" olarak tercüme ettiğimiz kelimenin aslı ihtibas'dır, vakfetmek, şahsî kullanımlardan hâriç tutmak gibi mânalara gelir. Bâzı alimler bu hadisten hareket ederek at ve benzeri şeylerin "vakf"ının câiz olacağı hükmünü çıkarmışlardır. Buradaki tutmak'ı beslemek olarak anlamak icab eder.
2- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) savaşlarda atın gereğine birçok hadisleriyle dikkat çekmiş ve bu maksadla at beslemeye ümmetini teşvik etmiştir. Mezkur hadislerden biri şöyledir:
اَلْخَيْلُ مَعْقُودٌ فِى نَوَاصِيهَا الْخَيْرُ إلى يَوْمِ الْقِيَامَةِ. اَلْخَيْلُ ثَلَثَةٌ فَهِىَ

لِرَجُلٍ اَجْرٌ وَهِىَ لِرَجُلٍ سِتْرٌ وَهِىَ عَلي رَجُلٍ وِزْرٌ فَاَمَّا الَذِى هِىَ لَهُ اَجْرٌ فَالَّذِى يَحْتَبِسُهَا فِى سَبِيلِ اللّهِ فَيَتَّخِذُهَا لَهُ وَ تُغَيِّبُ فِى بُطُونِهَا شَيْئاً اِ كُتِبَ لَهُ بِكُلِّ شَىْءٍ غَيَّبَتْ فِى بُطُونِهَا اَجْرٌ وَلَوْ عَرَضَتْ لَهُ مَرَجٌ فَاطَالَ لَهَا فِى مَرْج أوْ رَوْضَةٍ فَمَا اَصَابَتْ فِى طَيْلَهَا ذلِكَ فِى الْمَرْجِ اَوِ الرَّوْضَةِ كَانً لَهُ حَسَنَاتٌ وَلَوْ اَنَّهَا قَطَعَتْ طَيْلَهَا ذلِكَ فَاسْتَنَّتْ شَرَفاً اَوْ شَرَفَيْنِ كَانَتْ آثارُهَا وَفى حَدِيثِ الْخَرْثُ وَاَوْرَاثُهَا حَسَنَاتٍ لَهُ. وَلَوْ اَنَّهَا مَرَّتْ بِنَهْيِ فَشَرِبَتْ مِنْهُ وَلَمْ يُرِدْ اَنْ تُسْقَى كَانَ ذلِكَ حَسَنَاتٍ فَهِيَ لَهُ اَجْرٌ وَرَجُلٌ رَبطَهَا تَقَيُّباً وَتَعفُّفاً وَلَمْ يَنْسَ حَقَّ اللّهِ عَزَّ وَجَلَّ فِى رِقَابِهَا وَ ظُهُورِهَا فَهِىَ لِذلكَ سَتْرٌ وَرَجُلٌ

"Kıyamete kadar atın alnına hayır bağlanmıştır. At, (besliyenler için) üç durumdadır: At vardır, besliyenine ücrettir, at vardır besliyenine (ateşe karşı) perdedir, at vardır sahibinin sırtına vebâldir.

1) Ücret olan at: Bu, sâhibi tarafından Allah yolunda kullanılmak üzere beslenen attır. Bu at, her ne yiyip karnına gönderirse, sâhibine, her birisi, bir ücret olur. Şayet (yolda giderken) önüne bir çayırlık çıksa ve sahibi onu oraya veya bir bahçeye bağlasa, ipinin uzanabildiği yere kadar çayır ve bahçeden yiyebildiği her şey ona bir ücret olur. At, ipini koparıp başını alıp bir kaç tepe gitse, bütün izleri -Hâris'in rivâyetinde- bu esnada bıraktığı bütün gübreleri sahibine ücret olur. Şayet at, bir nehre uğrasa ve ondan su içse, -sahibi orada sulamak istememiş bile olsa- bu da sahibine ücret olur.

2) Perde olan at: Bu, kişinin binek ihtiyacını görmek, bu işte başkasına muhtaç olmamak maksadıyla beslediği attır. Şu şartla ki, hayvana terettüp eden zekât, ihtiyaç sahiplerine iâreten vermek gibi Allah'ın haklarını unutmaz, öder. İşte bu at sâhibine (kıyamette ateşe karşı) perdedir.

3) Vebal olan at: Bu, sahibinin övünmek, gösteriş yapmak ve Müslümanlarla husumette bulunmak üzere beslediği attır. İşte bu at sahibinin üstüne bir yüktür..."

Askerî maksadlarla at beslemeye bundan daha müessir teşvik olamaz. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) askeriyede, kıyamete kadar ata ihtiyaç duyulacağını belirtmektedir. Günümüzde, atın yerini motorlu vasıtalar almıştır. Benzin

ikmalinin yapılamaması, motorlu vasıtaların temin zorluğu, yol bulunmayan dağlık arazi şartları gibi durumlarda, kesin sonuç alınması gereken savaş hallerinde kullanmak üzere, ihtiyatlı orduların en azından yedekte at bulundurmaktan kendilerini müstağni addetmeyecekleri açıktır.
3- Şârihler, atla ilgili olarak sayılan ve mizana gireceği belirtilen yem, su, ter... gibi teferruattan maksadın "sevab" olduğunu belirtirler. Şüphesiz o sayılanların maddî ağırlığı mevzubahis değildir. Hatta, bazı rivayetlerde "yediği yemin her bir danesi" denmek suretiyle Allah rızası için at besleme külfetine katlananın ne kadar büyük bir manevî ücrete nail olacağı tebârüz ettirilmiştir.
4- At günümüzde ordudan kaldırılmıştır. Hadiste, atın yerine geçen aynı hizmeti veren motorize vasıtaların edinilmesine, te'minine bir teşvik görmemiz mâkuldur, gereklidir.[35]

-20- وعن أبى مسعود البدرى رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]جَاءَ رَجُلٌ بِنَاقَةٍ مَخْطُومَةٍ إلى رسولِ اللّه #. فقَالَ هذِهِ في سَبِيلِ اللّهِ تَعالى. فقَالَ #: لَكَ بِهَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ سَبْعُمِائةِ نَاقَةٍ كُلُّهَا مَخْطُومَةٌ[. أخرجه مسلم والنسائى .

20. (1005)- Ebu Mes'ud el-Bedrî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir adam, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a, yularlanmış bir deve getirerek: "Bu Allah yoluna bağışımdır" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) adama:
"- Buna karşılık sana, kıyamet günü, her biri yularlanmış yedi yüz deve vardır!" dedi. [Müslim, İmâret 132, (1892); Nesâî, Cihâd 46, (6, 49).][36]

-21- وعن عدى بن حاتم رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]سُئِلَ رسولُ اللّهِ #: أيُّ الصَّدَقَاتِ أفْضَلُ؟ قَالَ: إخْدَامُ عَبْدٍ في سَبِيلِ اللّهِ أوْ إظَلُّ فُسْطَاطٍ أوْ طَرُوقَةُ فَحْلٍ[. أخرجه الترمذى.قوله »طَروقَةُ فَحْلٍ« هى الناقة إذا كبرت وصلحت أن يعلوها الفحل وهى الحقَّةُ من ا‘‘بل .

21. (1006)- Adiyy İbnu Hâtim (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a:
"- Sadakanın hangisi efdâl (Allah nazarında en kıymetli)dir?" diye sorulmuştu, şu cevabı verdi:
"- Allah yolunda bir köleyi hizmete koymak veya Allah yolunda (askerler için) bir çadır kurmak (bağışlamak) veya döl alma yaşına basan bir deveyi (hibe, iâre veya karz suretinde) bağışlamak." [Tirmizî, Fedâilu'l-Cihâd 5, (1626).][37]

-22- وعن زيد بن خالد رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قال رسول اللّه #: مَنْ جَهَّز غَازِيا في سَبِيلِ اللّهِ فقَدْ غَزَا، وَمَنْ خَلَفَ غَازِياً في أهْلِهِ بِخَيْرٍ فَقَدْ غَزا[. أخرجه الخمسة.

22. (1007)- Zeyd İbnu Hâlid (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurdular:
"Kim Allah yolunda bir askerin teçhizatını temin ederse bizzat gaza yapmış olur. Kim, gazaya çıkan bir askerin geride kalan âilesine hayırlı himayede bulunursa gaza yapmış olur." [Buharî, Cihâd 38; Müslim, Emâret 135, 136, (1899); Ebu Dâvud, Cihâd 21, (2509); Tirmizî, Fedâilu'l-Cihâd 6, (1628); Nesâî, Cihâd 44, (6, 46).][38]

-23- وعن أبى أيوب رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]سَمِعْتُ رسول اللّه # يَقُولُ: سَتُفْتَحُ عَلَيْكُمُ ا٬مصَارُ، وَسَتَكُونُ جُنُودٌ مُجَنَّدَةٌ تَقْطَعُ عَلَيْكُمْ؛ فِيهَا بُعُوثٌ يَكْرَهُ الرَّجُلُ مِنْكُمْ الْبَعْثَ فِيهَا فَيَتَخَلَّصُ مِنْ قَوْمِهِ ثُمَّ يَتَصَفَّحُ الْقَبَائِلَ يَعْرِضُ نَفْسَهُ عَلَيْهِمْ يَقُولُ: مَنْ أكْفِهِ بَعْثَ كَذَا وَكَذَا؟ أَ فَهُوَ ا٬جِيرُ إلى آخِرِ قَطْرَةٍ مِنْ دَمِهِ[. أخرجه أبو داود.»الْبُعُوثُ« جمع بَعْثٍ، وَهُم طَائفة من الجيش يبعثون في الغزو كالسرية .

23. (1008)- Ebu Eyyub (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı dinledim şöyle demişti:
"Size bir çok memleketlerin fethi müyesser kılınacak. Oralarda (komşu küffarla cihad için) toplanmış askerî birlikler göreceksiniz. Size bu birliklerle sefere çıkmak vazifesi verilecek. Bazılarınız onlarla (hasbi olarak) sefere çıkmak istemiyerek, adamlarının arasından sıvışıp gazveye (ücretsiz) katılmamanın yollarını arayacak. Arkadan da kendileriyle anlaşacak kabileler araştırıp, onlara: "Falanca orduya size bedel katılmam için beni ücretle tutacak yok mu, falanca orduya size bedel katılmam için beni ücretle tutacak yok mu?" diyecek.
Bilesiniz, (hasbeten gazveye gitmekten kaçan bu adam) bir ücretlidir, son damlasına kadar kanını akıtsa da (gazi değildir, şehit sayılmaz, uhrevî ücretten mahrumdur)." [Ebu Dâvud, Cihâd 30, (2525).][39]

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu hadiste, gazvenin Allah rızası için yapılmasını tavsiye etmektedir. Maaşlı asker, savaş sırasında ölse bile şehid addedilmeyecektir. Hattâbî bu hadise dayanarak: "Cihad için ücret akdi yapmak câiz değildir" demiştir. Ulemâ, bu şekilde ücretli olarak savaşa katılan kimse, elde edilen ganimetin paylaşılmasına iştirak eder mi, etmez mi diye münakaşa etmiştir. Evzâî hazretleri: "Askerlere hizmet etmek üzere katılan ücretlilere ganimetten pay yoktur" der. İshak İbnu Rahuye de bu görüştedir. Süfyân-ı Sevrî ise: "Gaza ve mukateleye iştirak etti ise, paylaşmaya da iştirak eder" demiştir. İmam Mâlik ve Ahmed İbnu Hanbel: "Sefere katılmış ve mukâtele sırasında gâzilerle birlikte bulunmuş ise (bizzat savaşmamış olsa bile) paylaşmaya katılır" derler[40] [41].

24ـ وعن زيد بن أسلمٍ قال:]كَتَبَ أبُو عُبَيْدَةَ إلى عُمَرَ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما يَذْكُرُ لَهُ جُمُوعاً مِنَ الرُّومِ وَمَا يَتَخَوَّفُ مِنْهُمْ. فَكَتَبَ إلَيْهِ عُمَرُ: أمَّا بَعْدُ فَإنَّهُ مَهمَا يَنْزِلُ بِعَبْدٍ مُؤْمِنٍ مِنْ مَنْزِلِ شِدَّةٍ يَجْعَلُ اللّهُ تَعالى بَعْدَهُ فَرَجاً، وَإنَّهُ لَنْ يَغْلِبَ عُسْرٌ يُسْرَيْنَ، وَإنَّ اللّهَ تَعالى يَقُولُ في كِتَابِهِ: يَا أيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اصْبِرُوا وَصَابِرُوا وَرَابِطُوا

وَاتَّقُوا اللّٰهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ]. أخرجه مالك .

24. (1009)- Zeyd İbnu Eslem anlatıyor: "Ebu Ubeyde, Hz. Ömer (radıyallahu anhümâ)'e yazarak Rum cemaatlerini ve bunlardan duyduğu endişeyi belirtti. Hz. Ömer (radıyallahu anh) kendisine şu cevabı verdi: "Emmâ ba'd: Bil ki, mü'min bir kula nerede bir şiddet inecek olsa Allah ondan sonra bir ferec (kurtuluş) verir. Zira bir zorluk iki kolaylığa asla galebe çalamaz. Cenâb-ı Hakk da Kur'ân-ı Kerim'inde şöyle buyurmuştur: "Ey iman edenler, sabredin, düşmanlarınızdan daha sabırlı olun, cihâda hazır bulunun, Allah'tan da korkun ki başarıya eresiniz" (Âl-i İmrân 200). [Muvatta, Cihâd 6, (2, 446).][42]

AÇIKLAMA:

Burda geçen "Zorluk, iki kolaylığa galebe çalamaz" tâbiri, Müstedrek'te merfu hadis olarak zikredilmiştir.
Rivayeti, Hasan-ı Basrî, mürsel olarak anlatır: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir gün, mesrur, müferreh ve güler halde çıkmıştı, şöyle dedi: "Zorluk, iki kolaylığa galebe çalamaz. Zira "Muhakkak ki güçlükle beraber kolaylık vardır, gerçekten güçlükle beraber bir kolaylık vardır" (İnşirah 5-6).
Ebu'l-Velid el-Bâcî, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın âyette, "zorluk" ve "kolaylık" kelimeleri ikişer sefer geçtiği halde, kolaylığı "iki" zorluğu "bir" olarak te'vil edişini şöyle açıklar: فَاِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْراً اِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْراً ayetinde zorluk العسر kelimesi ma'rifedir, bu sebeple istiğrâku'lcins ifade eder, yani bütün zorlukları içine alır. Böylece birinci العسر ikinciyi de içine alır ve ikisi bir sayılır. Halbuki "kolaylık" demek olan اَلْيُسْر nekredir. Bu sebeple birinci يُسر ün içinde ikinci يُسر mevcut değildir. Böylece iki "kolaylık" bir "zorluk" olmuş oluyor. Buharî hazretleri قُلْ هَلْ تَرَبَّصُونَ بِنَا اِلَّا اِحْدَى الْحُسْنَيَيْنِ "De ki: "Bize iki iyiden, gazilik ve şehidlikten başka birşeyin gelmesini mi bekliyorsunuz?" (Tevbe 52) âyetinden sonra şu açıklamayı yapar: "Bu âyet iktiza eder ki Resûlullah'ın nazarında iki kolaylık; "murada erişmek" ve "ücret"tir. Öyleyse bir zorluk bu iki kolaylığa galebe çalamaz, zira mü'mine bunlardan biri mutlaka

hasıl olacaktır." Zafer muhtemel, "ücret" muhakkak, çünkü zafer için yapılan her gayrete ücret var. Zafer de oldu mu ücret çifte oluyor. O halde zorluk fütur vermemeli. [43]

İKİNCİ FASIL

ŞEHADET VE ŞEHİDİN FAZİLETİ

-1- عن أنس رضى اللهّ عنه. قال:]قال رسول اللهّ #: مَا أحَدٌ يَدْخُلُ الجَنَّةَ يُحِبُّ أنْ يَرْجِعَ إلى الدُّنْيَا، وَلَهُ مَا عَلى ا٭رْضِ مِنْ شَيءٍ إَّ الشَّهِيدُ، وَيَتَمَنَّى أنْ يَرْجِعَ إلى الدُّنْيَا فَيُقْتَلَ عَشْرَ مَرَّاتٍ لِمَا يَرَى مِنَ الْكَرامَةِ[. أخرجه الخمسة إ أبا داود.وفي رواية: إَّ الشِّهيدَ لما يَرَى مِنْ فَضْلِ الشَّهَادَةِ .

1. (1010)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Cennete giren hiç kimse dünyaya geri dönmek istemez, yeryüzünde olan her şey orada vardır. Ancak şehid böyle değil. O, mazhar olduğu ikramlar sebebiyle yeryüzüne dönüp on kere şehit olmayı temenni eder."

Bir rivayette şu ziyade mevcut: "... Şehid hariç, o, şehidlik sebebiyle mazhar olduğu üstünlükler ve kerametler sebebiyle... (dönmek ister)." [Buharî, Cihâd 5, 21; Müslim,İmâret 108, 109, (1877); Tirmizî, Fedâilu'l-Cihâd 13, (1643); Nesâî, Cihâd 30, 6, 32).][44]

AÇIKLAMA:

Şehidin, mazhar olduğu üstünlükler, imtiyazlar sebebiyle yeryüzüne geri gelme temennisini belirten çok sayıda rivayet mevcuttur. Bazı rivayetlerde Cenâb-ı Hakk, şehidlere "Bir arzunuz var mı?" diye sorar, şehidler hiçbir arzularının olmadığını, sadece yeryüzüne dönerek Allah yolunda tekrar şehid olmayı temenni ettiklerini belirtirler. Bazı rivayetlerde şu muhâverenin Cenab-ı Hakk'la Hz. Hamza ve Mus'ab İbnu Umeyr (radıyallahu anhümâ) arasında geçtiği belirtilir:

"- Bir arzunuz var mı?"

"- Ruhlarımızı cesedlerimize geri koymanızı ve senin yolunda ikinci kere öldürülmemizi diliyoruz!"

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), babası Uhud'da şehid olan Hz. Cabir (radıyallahu anh)'e bir gün şunu söyler:
"- Allah, babana ne söyledi haber vereyim mi? Dedi ki: "Ey Abdullah! dile benden, istediğini vereyim." Baban şunu söyledi: "Ey Rabbim, bana yeniden hayat ver, senin yolunda ikinci kere öleyim." Allah ona: "Benden daha evvel kesin karar çıkmış bulunuyor: "Ölenler dünyaya artık dönmeyecekler!"
İbnu Battâl, sadedinde olduğumuz hadis hakkında şu değerlendirmede bulunur: "Bu hadis, şehid olmanın faziletini beyan zımnında gelen rivayeterin en güzelidir. Cihad hâriç, başka hiçbir hayırlı amelde nefs bezledilmez. Bu sebeple bunun sevabı büyüktür."
Hadis, ölenlerin tekrar çeşitli şekillerde cesetlere girerek yeryüzüne döneceğini iddia eden her çeşit tenâsuhcu görüşlerin bâtıl olduğunu da kesin bir dille ifade etmektedir. Müslüman olarak ölen insanların ruhlarının şu veya bu maksadla tekrar cesed giyip yeryüzüne döneceğine inanmak, böylesi iddialara "olabilir" demek mümkün değildir. Hadis bu hususta nasstır ve pek zâhirdir.[45]

-2- وعن ابن أبى عميرة رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ. قال:]قال رسول اللّه #: ‘نْ أقْتَلَ في سَبِيلِ اللّهِ تَعالى أحَبُّ إلَىَّ منْ أنْ يَكُونَ لِى أهْلُ المدَرِ وَالْوَبَرِ[. أخرجه النسائى .

2. (1011)- İbnu Ebî Umeyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Allah yolunda öldürülmem; bana bütün evlerde ve çadırda yaşayanların benim olmasından daha sevgilidir." [Nesâî, Cihâd 30, (6, 33).][46]

-3- وعن المغيرة رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:] أخْبَرَنَا نَبِيُّنَا # عَنْ رِسَالَةِ رَبِّنَا أنَّهُ مَنْ قُتِلَ مِنَّا صَارَ إلى الجَنَّةِ فَنَحْنُ أحَبُّ في الْمَوْتِ مِنْكُمْ في الحَيَاةِ[.
أخرجه البخارى تعليقا إلى قوله إلى الجنة. وأخرجه بطوله رزين .

3. (1012)- Hz. Muğîre (radıyallahu anh) dedi ki: "Peygamberimiz (aleyhissalâtu vesselâm), Rabbimizin risaletini getirmiştir. Bir de bize bildirdi ki, bizden kim öldürülürse cennetlik olacaktır. Bu sebeple biz, ölümü, sizin hayatı sevdiğinizden daha çok seviyoruz." [Buharî, Cizye 1, Tevhid 46, (Buharî, Kitabu't-Tevhid'de muallak olarak kaydetmiştir. Rezîn tam olarak kaydeder).][47]

AÇIKLAMA:

Muğîre bu sözlerini Nehâvend şehrinde İran Valisi'ne karşı söyler. Buharî'de uzunca hikâye edildiği üzere Hz. Ömer (radıyallahu anh) Nu'mân İbnu Mukarrin komutasında bir orduyu -Müslüman olan Hürmüzân'ın tavsiyesi üzerine- İran'ın fethine yollar. Ordu, İran içlerinde ilerledikleri zaman Nehâvend civarında 40 bin kişilik İran ordusuyla karşılaşırlar. Orduya komutanlık eden bölge valisi Müslümanlardan elçi taleb eder. Muğîre ibnu Şûbe (radıyallahu anh) uygun görülür.
Vali, tercüman vasıtasıyla, istiskal edici bazı sözler sarfederek ne istediklerini sorar. Kaynakların kaydettiğine göre, debdebeli şekilde hazırlanmış tahta, altın ve ipeklilerle tezyin edilmiş mutantan ve muhteşem kıyafetlere bürünmüş, başında taç olduğu halde oturup Muğîre (radıyallahu anh)'yi karşılayan valinin söyledikleri arasında şu cümleler de var, ibretle okunmağa değer:
"Siz nesiniz? Siz Araplar, yine açlık ve yokluğa uğradı da onun için geldi iseniz, gıda yardımı yapalım da dönün!" Bir başka rivayette:
"Siz Araplar, en çok açlık çeken, her çeşit hayırdan en uzak olan kimselersiniz. Ben şu esirlere emrederek sizi oklarla düzene sokmalarını da isteyebilirdim, ancak cifelerinizden iğrendiğim için bunu yapmadım."
Muğîre (radıyallahu anh) hamd ve senadan sonra, -İbnu Ebî Şeybe' nin rivayetine göre- şu cevabı verir:
"- Bizim sıfatlarımızla ilgili olarak söylediklerinizde hiçbir hata yapmadınız. Gerçekten biz öyleydik. Ama Allah bize Resûlünü gönderince iş değişti.."
Buharî'nin rivayetinde cevabı şöyledir:"- Biz Arap kavminden kimseleriz. Daha önceki şiddetli sefaletler, dehşetli derbederlikler içindeydik. Açlıktan derileri ve hurma çekirdeklerini emerdik, giydiklerimiz deri ve kıl, taptıklarımız taş ve ağaçlardı. Ancak biz bu halde yaşayıp giderken sema ve arzların Rabbi -zikri ulu, şâni yücedir- aramızdan, atasını ve annesini tanıdığımız birisini peygamber olarak yolladı. Rabbimizin elçisi olan Peygamberimiz (aleyhissalâtu vesselâm)

bir olan Allah'a ibadet etmenize veya cizye ödemenize kadar sizinle harbetmemizi emretti. Keza Peygamberimiz (aleyhissalâtu vesselâm), bize, Rabbimizin risâletini bildirdi. Buna göre, bizden kim öldürülürse cennete gidecek, benzeri görülmemiş nimetlere kavuşacaktır. Sağ kalanlarımız da sizleri esir edecektir."[48]

ـ4ـ وعن أبِي قتادة رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قال رَجُلٌ يَارَسُول اللّهِ أرَأيْتَ إنْ قُتِلْتُ في سَبِيلِ اللّهِ أتُكَفرُ عَنِّى خَطَايَاىَ؟ فقَالَ رسولُ اللّه #: نَعَمْ إنْ قُتِلْتَ وَأنْتَ صَابِرٌ مُحْتَسِبٌ مُقْبِلٌ غَيْرُ مُدْبِرٍ، ثُمَّ قَالَ كَيْفَ قُلْتَ؟ فَأعَادَ عَلَيْهِ. فقَالَ نَعَمْ إَّ الدَّيْنَ فَإنَّ جِبْرِيلَ أخْبَرَنِى بِذلِكَ[. أخرجه مسلم ومالك والترمذى والنسائى .

4. (1013)- Ebu Katâde (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir adam sordu:
"- Ey Allah'ın Resûlü, Allah yolunda öldürüldüğüm takdirde, bütün hatalarım örtülecek mi?"
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"- Evet, sen sabreder, mükâfaat bekler, geri kaçmadan ileri atılır vaziyette olduğun halde öldürülürsen!"diye cevap verdi. Ve adama sordu:
"- Nasıl sormuştun?"
Adam sorusunu aynen yeniledi. Bunun üzerine aleyhissalâtu vesselâm Efendimiz sözlerini şöyle tamamladı:
"- Evet, (kul) borcu hariç, bütün günahların affedilecek. Zira Cebrâil bu hususu bana haber verdi!" [Müslim, İmâret 117, (1885); Muvatta, Cihad 31, (2, 461); Nesâî, Cihâd 32, (2, 33).][49]

AÇIKLAMA:

1- Hadisin, aslında açıklayıcı bazı ziyadeler var. Bu ziyade sayesinde kul hakkının ehemmiyetinin daha da tebârüz ettirilmiş olduğunu görüyoruz. Buna göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) adamın sorusuna ilk cevabı verdikten sonra sükût buyururlar. Adam da oradan ayrılır. Bir müddet sonra Resûlullah:
"- Az önce sual soran kimse nerede?" diye aratır. Adam:

"- İşte benim", diye yanına gelince:
"- Ne demiştin?" diye soruyu tekrar ettirir. İşte bunun üzerine Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şunu söyler:
"- Evet, ancak borç hariç. Bu hususu az önce Cibrîl (aleyhisselam), bana gizlice söyledi."
2- Borçlu olmak aslında günah değildir. Günah olan borcu ödeme işini terketmektir. Hadisin zahirinden anlaşılıyor ki, kişi ödemeye gücü yettiği halde borcunu ödemezse günahkar olmaktadır. Suyutî, bazı âlimlerden naklen şunu kaydeder: "Bu hadiste, kul hakkının affedilmeyeceğine dikkat çekilmektedir. Çünkü kul hakkı, sıkıntı ve meşakkate dayanmaktadır. Hatta, affedilmeyecek borcun, kişinin kabahatinden ileri gelen borç olduğu da söylenebilir. Yani, kişi bu borcu, câiz olmayan bir tarzda yapmıştır: Hile ile veya gasb yoluyla almak gibi, sonra da bedeli zimmetinde borç olarak kalmıştır. Yahut da, ödememeye azmederek borçlanmıştır. Böylesi davranışlar, hatalar arasında sayılmaktan istisna edilmiştir. İstisnada esas, aynı cinsten olmaktır. Böylece câiz olan borç, bu istisnada meskût geçilmiştir. Öyle ise bu borç sebebiyle, sâhibi muâheze olunamaz, çünkü Cenab-ı Hakk'ın borç sahibi adına fazlından vermesi caizdir. " [50]

-5- وفي أخرى لمسلم عن ابنِ عمرو بن العاص رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما.]أنَّهُ # قالَ: يُغْفَرُ لِلشَّهِيدِ كُلُّ ذَنْبٍ إَّ الدَّيْنَ[.

5. (1014)- Müslim, Abdullah İbnu Amr İbni'l-Âs (radıyallahu anhümâ)'dan şunu kaydeder:
"- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurdular:
"Şehidin -borç hariç- bütün günahları affedilir." [Müslim, İmâret 118.][51]

-6- وعن فَضَالَةَ بن عبيد قال:]سَمِعْتُ عُمَرَ بنَ الخَطَّابِ يَقُولُ: سَمِعْتُ النَّبىَّ # يَقُولُ: الشُّهَدَاءُ أرْبَعَةٌ: رَجُلٌ مُؤمِنٌ جَيِّدُ ا“يمانِ لَقِىَ الْعَدُوَّ فَصَدَقَ اللّهَ
تَعالى حَتَّى قُتِلَ فَذلِكَ الَّذِى يَرْفَعُ النَّاسُ أعْيُنَهُمْ إلَيْهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

هكَذَا وَرَفَعَ رَأسَهُ حَتّى سَقَطَتْ قَلَنْسُوَتُهُ، فَ أدْرِى قَلَنْسُوَةَ عُمَرَ أرَادَ أمْ قَلَنْسُوَةَ النَّبىِّ #. وَرَجُلٌ مُؤْمِنٌ جَيِّدُ ا"يمانِ لَقِىَ الْعَدُوَّ فَكَأنَّمَا ضُرِبَ جِلْدُهُ بِشَوْكِ طَلْحٍ مِنَ الْجُبْنِ أتَاهُ سَهْمُ غَرْبٍ فَقَتَلَهُ فَهُوَ في الدَّرَجَةِ الثَّانِيَةِ. وَرَجُلٌ مُؤْمِنٌ خَلَطَ عَمَ صَالِحاً وَآخَرَ سَيِّئاً لَقِىَ الْعَدُوَّ فَصَدَقَ اللّه تعالى حَتَّى قتِلَ فذلِكَ في الدَّرَجةِ الثَّالِثَةِ. وَرَجُلٌ مُؤْمِنٌ أسْرَفَ عَلى نَفْسِهِ لَقِىَ الْعَدُوَّ فَصدَقَ اللّهَ تَعالى حتّى قتِلَ فذلِكَ في الدَّرَجَةِ الرَّابِعَةِ]. أخرجه الترمذى.يقال »سهْمُ غَرْبٍ« با"ضافة وغيرها إذا لم يعرف من رمى به .

6. (1015)- Fadale İbnu Ubeyd anlatıyor: "Hz. Ömer (radıyallahu anh)'i dinledim, "Hz. Peygamber'den işittim" diyerek şu hadisi rivayet etti:

"Dört çeşit şehid vardır:

1- İmanı kavî mü'min kişi düşmanla karşılaşır, öldürülünceye kadar Allah'a sadık kalır. İşte bu kıyamet günü, insanların gıbta ile gözlerini kaldırıp bakacakları gerçek şehiddir. -Bunu yaparken başını kaldırır ve kalansuvesi[52] yere düşer- (Fadâle der ki:) "Bu, Hz. Ömer'in kalansuvesi mi idi, yoksa Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kalansuvesi mi idi anlıyamadım."

2) İmanı sağlam (ancak önceki kadar şecaat sahibi olmayan) bir mü'min düşmanla karşılaşır. Korkudan vücudu -talh ağacının dikeni batmış gibi-[53] titrer. Bu sırada gelen serseri bir ok darbesiyle hayatını kaybeder. Bu, ikinci derecede bir şehiddir.

3- İyi amelle kötü ameli karıştırmış mü'min kişi, düşmanla karşılaşır. Bu karşılaşma esnasında (sabır ve şecâatte, şehidliğin mükâfaatını beklemekte) Allah'a sâdık kalır. Öldürülünce bu üçüncü mertebede bir şehid olur.

4. Günahkâr bir mü'min düşmanla karşılaşır, ölünceye kadar Allah'a sâdık kalır. Bu da dördüncü derecede bir şehid olur." [Tirmizî, Fedailu'l-Cihad 14, (1644).] [54]

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu hadislerinde, her zaman akla

gelebilecek bazı sualleri açıklığa kavuşturmaktadır:
a) Şehidler sahip oldukları yüce mertebede eşit midirler?
Bu hadisten anlıyoruz ki, daha önceki amel durumuna, savaştaki ihlâs ve şecaat durumuna göre herkes farklı derecelere sahip olacaktır. Ancak, başlıca dört mertebede mütâlaa edilmelidirler. Buharî, şehadet meselesinde önceki amelin ehemmiyetine delil olarak Ebu'd-Derdâ'nın "Sizler amellerinizle mukâtele edersiniz" sözünü kaydeder. İbnu Hacer, bu sözün aslında, اَيُّهَا النَّاسُ عَمَلٌ صَالِحٌ قَبْلَ الْغَزْوِ فَإنَّمَا تُقَاتِلُونَ بِأعْمَالِكُمْ "Ey insanlar, gazveden önce sâlih amel işleyin, zîra, sizler amellerinizle mukâtele etmektesiniz" şeklinde olduğunu, başka kaynaklarda böyle geldiğini belirtir.
b) Fasık da şehid olabilir mi? Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "İmanı olan kimsenin, fâsık bile olsa, şehidlik ücretini alacağını" müjdeliyor.
c) Savaş esnasında geri hizmette olan, istirahat halinde iken veya tesâdüfi bir sebeple ölen de şehid midir? Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) böyle bir soruya da "evet" cevabını vermektedir.
2- Hadis şecâat ve korkaklık gibi hasletler insanda fıtrî de olsa, kuvvetli ve cesur mü'minlerin Allah nazarında daha sevgili olduklarını, onların derece yönüyle başka yönden emsal olanlara tefevvuk (üstünlük) sağlayacaklarını belirtir.
3- Hadiste geçen صَدَقَ اللّهَ حَتّى قُتِلَ "öldürülünceye kadar Allah'a sadık kaldı" tâbiri dikkat çekicidir. Bu, her mertebe şehâdette şart koşulan bir husustur. Yâni şehidlik mertebesini almanın vazgeçilmez şartı. Allah'a hangi hususta sâdık kalınacağını Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hadiste açmamıştır. Şârihler bunu: "Allah'ın üzerine borç kıldığı şecaate sâdık kalarak" veya صَدَّقَ diye şeddeli okuyup: "Şehâdet hususundaki va'dinde Allah'ı tasdik ederek" şeklinde açarlar. [55]

-7- وعن يحيى بْنِ سعيد]أنَّ رسولَ اللّه # رَغَّبَ في الجِهَادِ وَذَكَرَ الجَنَّةَ، وَرَجُلٌ من ا'نْصَارِ يَأكُلُ تمَرَاتٍ في يَدِهِ. فقَالَ: إنِّى لَحَرِيصٌ عَلى الدُّنْيَا إنْ جَلَسْتُ حَتَّى أفْرُغَ مِنْهُنَّ فَرَمى مَا في يَدِهِ وَحَمَلَ بَسَيْفِهِ فقَاتَلَ حَتَّى قتِلَ[. أخرجه مالك .

7. (1016)- Yahya İbnu Saîd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) (Bedir'de bizleri) cihâda teşvik etti, cenneti hatırlattı. Bu sırada Ensâr'dan biri, elindeki hurmalardan yemekte idi. Birden: "Ben şunları bitirinceye kadar oturacak olursam dünyaya fazla hırs göstermiş olacağım" dedi ve ellerindeki hurmaları fırlatarak kılıncını çekip öldürülünceye kadar savaştı." [Muvatta, Cihâd 42, (2, 466); Buharî, Megâzî, 17; Müslim, İmâret 145, (1901).]

AÇIKLAMA:

Hâdise, Bedir Savaşı sırasında cereyan eder. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) savaşa başlamadan önce, askerleri teşcî edici, cesaret ve metanet verici bir konuşma yapmıştı, İbnu İşhak'ın kaydettiği üzere şöyle hitab etmiş idi:

وَالَّذِى نَفْسِى بِيَدِهِ َ يُقَاتِلُهُمُ الْيَوْمَ رَجُلٌ فَيُقْتَلُ صَابِراً مُحْتَسِباً مُقْبِلاً غَيْرَ مُدْبِرٍ إِلاَّ اَدْخَلَهُ اللّهُ الجَنَّةَ

"Nefsimi kudret elinde tutan Zât-ı Zülcelâl'e yemin ederim, bugün her kim, şu müşriklerle sabrederek, Allah'ın sevabını umarak ve geri dönmeden hep ilerleyerek savaşır ve öldürülürse Allah onu mutlaka cennetine koyacaktır."

Müslim'in rivayetinde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle söylediğini de öğreniyoruz: "Haydi kalkın, genişliği semâvât ve arz olan cennete buyurun!"

Bunun üzerine Umeyr İbnu'l-Humâm atılarak:

"- Ey Allah'ın Resûlü! Genişliği semâvât ve arz olan cennet mi?" der. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın "Evet"i üzerine: "Vay! Vay!" çeker. Resûllulah: "Niye vay! vay! dedin?" diye sorunca:

"- Cennetlik olmayı arzu ettim de onun için böyle söyledim, Ey Allah'ın Resûlü!" der.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Sen cennetliksin!" müjdesini verir.

Umeyr, hurmasını çıkararak yemeye başlar. Sonra: "Ben bu hurmaları tüketinceye kadar yaşayacak olursam bu uzun bir hayat olacak, cennete girmekte gecikeceğim!" der. Yanındaki bütün hurmaları yere atar, sonra ölünceye kadar savaşmak üzere müşriklere saldırır ve şehid düşer. Bir rivayete göre Bedir Savaşı'nda ilk şehid düşen bu zattır (radıyallahu anh).[56]

-8 وعن البراء رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ. قالَ:]جَاءَ رَجُلٌ مُقَنَّعٌ بِالحَدِيدِ

فقَالَ يَا رسُولَ اللهِ أقَاتِلَ أوْ أسْلِمُ. فقَالَ: أسْلِمْ ثَمَّ قَاتِلَ فَأسْلَمَ ثَمَّ قَاتَلَ فَقُتِلَ. فقَالَ النَّبىُّ #: عَمِلَ قَلِيً وَأجِرَ كَثِيراً[. أخرجه الشخان، وهذا لفظ البخارى.»المُقَنَّعُ« هو المتغطّى بالسح، وقيل المغطى رأسه به فقط .

8. (1017)- Hz. Berâ (radıyallahu anh) anlatıyor: "Zırh giyinmiş bir adam gelerek: "Ya Resûlullah! Hemen savaşa mı katılayım, Müslüman mı olayım?" diye sordu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"- Müslüman ol, sonra savaşa katıl!" dedi. Adam Müslüman oldu, savaşa katıldı ve öldürüldü. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onun hakkında:
"- Az bir amelde bulundu fakat çok şey kazandı!" buyurdu. [Buharî, Cihâd 13; Müslim, İmâret 144, (1900).][57]

AÇIKLAMA:

Bu hadiste zikri geçen kimsenin şahsiyeti belli değildir. Başka rivayetlerde de kesin bir şekilde belirtilmemiştir. Ancak, İbnu Hacer, bunun Amr İbnu Sâbit olduğu kanaatini izhâr eder. Zira bu zat hakkında sarîh olarak gelen bilgiler, bu hadiste geçen manaya muvafık düşmektedir:
İbnu İshak'ta gelen rivayete göre Amr İbnu Sâbit, "namaz kılmadan cennete giden kimse" olarak şöhret kazanmıştır. Ebu Dâvud ve el-Hâkim'in rivâyetlerine göre, Amr, câhiliye devrinden kalma faizleri sebebiyle İslâm'a girmemekte direnmekte idi. Uhud Savaşı sırasında: "Kavmim nerede?" der. Uhud'a çıktıklarını öğrenince, kılıncını kuşanıp onlara yetişir. Kavmi: "Bizim sana ihtiyacımız yok!" demişse de O: "Ben Müslüman oldum" der ve savaşa katılıp yaralı düşünceye kadar çarpışır. Sa'd İbnu Muâz (radıyallahu anh) yanına gelince: "Allah ve Resûlü lehine (Mekkelilere) kızarak savaştım" der. Sonra ölür ve namaz kılmadan cennete gider."
Ebu Hüreyre'den gelen sahih bir rivayette:
اَخْبَرُونِى عَنْ رَجُلٍ دَخَلَ الجَنَّةَ لَمْ يُصَلِّ صَةً
"Bana, bir kerecik olsun namaz kılmadan cennete giden bir zattan bahsettiler. Bu kimse Amr İbnu Sâbit imiş" demiştir.
İbnu Hacer, bu mevzu üzerine gelen ve bazı ihtilaflı noktaları bulunan rivâyetleri

telif ederek sadedinde olduğumuz hadiste zikri geçen mübhem zâtın Amr İbnu Sâbit olduğunu, bunun -diğer rivayetlerde doğrudan savaşa katılmış gibi gösterilmiş olmasına rağmen- önce Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'i görerek, -belki de savaş meydanında- İslâm'a girdiğini, sonra da hemen savaşa katılıp, hiç namaz kılma fırsatı bulmadan yaralanarak şehid düştüğünü belirtir. Şârihimiz Nesâî'nin tahric ettiği bir rivayette gelen şu ibârenin de bu açıklamayı te'yid ettiğine dikkat çeker:

اَنَّهُ قَالَ لِرَسُولِ اللّٰهِ # لَوْ اَنِّى حَمَلْتُ عَلى الْقَوْمِ فَقَاتَلْتُ حَتّٰى اُقْتَلَ اَكَانَ خَيْراً لِى وَلَمْ اُصَلِّ صَلاَةً؟ قَالَ. نَعَمْ

"Amr İbn Sâbit (radıyallahu anh), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a sordu: "Ben müşriklere saldırıp mukâtele etsem ve bu esnâda öldürülsem namaz kılmamış olduğum halde bana bir faydası olacak mı?" Resûlullah: "Evet olacak!" buyurdu."[58]

-9- وعن راشد بن سعد عن رجل من الصحابة]أنَّ رَجُلاً قالَ يَا رَسُولَ اللّٰهِ: مَا بَالُ المُؤْمِنينَ يُفْتَنُونَ في قُبُورِهِمْ إلاَّ الشَّهِيدَ؟ فقالَ: كَفَاهُ ببَارِقَةِ السُّيُوفِ عَلى رَأسِهِ فِتْنَةً[. أخرجه النسائى .

9. (1018)- Râşid İbnu Sa'd, ashaba mensup birinden naklen anlatıyor: "Bir zât Resûlullah'a gelip: "Ey Alah'ın Resûlü, niye şehid dışında kalan mü'minler kabirde imtihan edilirler?" diye sordu. Resûlullah şu cevabı verdi: "Şehidin ölüm anında tepesinin üstünde kılıç parıltısını hissetmesi imtihan olarak ona kâfidir." [Nesâî, Cenâiz 112.] [59]

AÇIKLAMA:

Kabir fitnesi, kabirde, Münker-Nekir adındaki meleklere verilecek hesaptır. Her mü'min orada imanı hususunda bir imtihandan geçecektir. İmtihan sonunda da, amel durumuna göre sıkıntılı veya sürurlu bir halde kıyameti, asıl büyük hesabı bekleyecektir. Hadislerde, gerek Münker-Nekir'in imtihanı ve gerekse kabir azabı "fitne" kelimesiyle ifade edilir.

Sadedinde olduğumuz hadisten öğreniyoruz ki, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Şehidlerin kabir fitnesine maruz kalmayacakları"na dâir beyanlarından sonra, bazıları bunun sebebini merak ederek sormuşlardır: "Her mü'min bu imtihandan geçerken, şehidler niye muaf tutulmuştur?" Resûlullah

(aleyhissalâtu vesselâm) ölüm ihtimali içinde yapılan mücâdelenin zorluğunu ifâde için: "Tepede kılıç parıltısı olduğu halde cesaretle Allah için çarpışmak ve hayatını feda etmek, imânı isbat eden yeterli bir imtihandır" manasında: "Başın üzerindeki kılıç parıltısı imtihan olarak yeterlidir" diye cevap vermiştir:[60]

-10- وعن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ أنَّ رسولَ اللّه # قال:]مَا يَجِدُ الشِّهيدُ مِنْ مَسِّ القَتْلِ إّ كَمَا يَجِدُ أحَدُكُمْ مِنْ مَسِّ الْقَرْصَةِ[. أخرجه الترمذِى .

10. (1019)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Şehidin ölüm (darbesinden) duyduğu ızdırab sizden birinin çimdikten duyduğu ızdırap kadardır." [Tirmizî, Fedâilu'l-Cihâd 26, (1668).][61]

-11- وعن ابن مسعود رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قال رسولُ اللّه #: عَجِبَ رَبُّنَا تَبَارَكَ وَتَعالى مِنْ رَجُلٍ غَزَا في سَبِيلِ اللّهِ تَعالى فَانْهَزَمَ أصْحَابُهُ فَعَلِمَ مَا عَلَيْهِ فَرَجَعَ حَتَّى أُرِيقَ دَمُهُ فَيَقُولُ اللّهُ تَعالى لِلْمَئِكَةِ انْظُرُوا إلى عَبْدِى رَجَعَ رَغْبَةً فِيمَا عِنْدِى وَشَفَقاً مِمَّا عِنْدِى حَتَّى أُرِيقَ دَمُهُ أشْهدُكُمْ أنِّى قَدْ غَفَرْتُ لَهُ[.

11. (1020)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Rabbimiz, Allah yolunda savaşan şu kimseye taaccüb etmiştir: Arkadaşları hezimete uğra(yıp kaçmış)tır. Ancak O, (kaçmanın haram olduğunu düşünerek) kendisine düşen sorumluluğun idrakiyle geri dönerek, öldürülünceye kadar düşmanla çarpışmıştır. Bunun üzerine Aziz ve Celil olan Allah, meleklere (iftiharla) şöyle der: "Şu kuluma bakın, benim nezdimde olan mükâfaatı) düşünüp katımda olan (cezâdan) korkarak geri döndü, öldürülünceye kadar savaştı." [Ebu Dâvud, Cihâd 38, (2536).][62]

AÇIKLAMA:

Bu hadiste, savaş sırasında, tek başına bile kalsa kaçmayıp sebat etmenin fazileti ifade ediliyor. Böyle bir askerden Cenâb-ı Hakk'ın memnuniyeti taaccüble ifade edilmiştir. "Taaccüb", sebebi bilinmeyen bir durum karşısında duyulan hayrete ve hayranlığa ıtlak olunur. Her şeyi bilen Allah'ın tacccüb etmesi, hayrete düşmesi kelâmî açıdan yanlış olur, Zat-ı Akdes'i, insanlara benzetmek olur. Şu halde bu bir mecazdır, hakikatı ise, Allah'ın razı ve memnun olmasıdır.
Savaş şartlarında bir askerin davranışı neticeye müessir olabilir. Bir korkağın paniğe düşüp kaçması, öbürlerine de sirayet edebileceği gibi bir cengâverin sebatı da başkalarının sebatına sebep olabilir. Savaşı kazanmanın asıl sırrı, âyet-i kerime ile sabittir ki düşmandan daha sabırlı olmaya bağlıdır. (Âl-i İmrân 200).
Mü'min savaşın en zor, hezimet anında bile canının derdine düşmemek, Allah'ın mükâfaat ve cezasını düşünerek, O'nun rızasına uygun olanı yapmakla mükelleftir. Böylesi bir hâl, zafer şansını artıracaktır.[63]

-12- وعن عبد الخبير بن قيس ثابت بن قيس بن شمّاس عن أبيه عن جده رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قال:]جَاءَتِ امْرَأةٌ إلى رَسولِ اللهِ # يُقَالُ لَهَا أمُّ خَّدٍ وَهِىَ مُتَنَقِّبَة تَسْألُ عَنِ ابْنٍ لَهَا قُتِلَ في سَبيلِ اللهِ. فقَالَ لَها بَعْضُ أصْحَابِهِ: جِئْتِ تَسْألِينَ عِنِ ابْنِكِ وَأنْتِ مُتَنَقِّبَةٌ؟ فقَالَتْ إنْ أُرْزَا ابْنِى فلَنْ أرْزَأ حيَائِى. فقَالَ لَهَا النَّبيُّ #: ابْنُكِ لهُ اَجْرُ شَهِيدَيْنِ. قالتْ: وَلِمَ؟ قالَ: ‘نَّهُ قَتَلَهُ أهْلُ الْكِتَابِ[. أخرجهما أبو داود.

12. (1021)- Abdü'l-Habîr İbnu Kays İbni Sabit İbni Kays İbni Şemmâs an ebîhi an ceddihi[64] (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a Ümmü Hallâd adında bir kadın yüzü örtülü olduğu halde gelerek Allah yolunda öldürülmüş olan oğlu hakkında sormak istedi. Ashab'tan biri kadına: "Sen, yüzü örtülü olduğun halde gelip oğlundan mı soracaksın?" dedi. Kadın: Oğlumu kaybetti isem de hayamı kaybetmedim" dedi.
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kadına:

"- Oğlun iki şehid mükâfatı elde etmiştir!" dedi. kadın:
"- Bunun sebebi nedir, ey Allah'ın Resûlü?"diye sorunca şu cevabı verdi:
"- Çünkü onu Ehl-i Kitap öldürdü!" [Ebu Dâvud, Cihâd 8, (2488).][65]

-13- وعن سَهْلِ بن حُنَيف رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ أن رسولَ اللّه # قال:]مَنْ سَألَ اللّهَ الشَّهَادَةَ بِصِدْقٍ بَلَّغهُ اللّه مَنَازِلَ للشُّهَدَاءِ، وَإنْ مَاتَ عَلى فِراشِهِ[. أخرجه الخمسة إ البخارى .

13. (1022)- Sehl İbnu Huneyf (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Kim sıdk ile Allah'tan şehid olmayı taleb ederse, Allah onu şehidlerin derecesine ulaştırır, yatağında ölmüş bile olsa" buyurdu." [Müslim, Cihâd 156, 157, (1908, 1909); Ebu Dâvud,Salât 361, (1520); Tirmizî, Fedâilu'l-Cihâd 19, (1653); Nesâî-Cihâd 36, (6, 36); İbnu Mâce, Cihâd 15, (2797).][66]

-14- وعن أبِى مالك ا'شعرى رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ]أنَّ رسولَ اللّه # قال: مَنْ فَصَلَ في سَبِيلِ اللّه فَمَاتَ أوْ قُتِلَ أوْ وَقَصَهُ فَرَسُهُ أوْ بَعِيرُهُ أوْ لَدَغتْهُ هَا İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/مَّةٌ أوْ مَاتَ عَلى فِرَاشِهِ بأىِّ حَتْفٍ شَاءَ اللّه تَعالى مَاتَ فَهُوَ شَهِيدٌ[. أخرجه أبو داود.

14. (1023)- Ebu Mâlik el-Eş'ârî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdu ki:
"Kim Allah yolunda evinden ayrılır, sonra da öldürülür, yahut atı veya devesi (yere atıp) boynunu kırar veya bir zehirli sokar veya yatağında ölür ise, Allah'ın dilediği hangi musibetle ölmüş olursa olsun şehit olarak ölür." [Ebu Davud, Cihâd 15, (2499).][67]

-15- وفي أخرى له:]قِيلَ يَا نَبىَّ اللّهَ مَنْ في الجنَّةِ؟ فقَالَ: النَّبىُّ

فِي الجنَّةِ وَالشَّهِيدُ فِي الجنَّةِ، وَالموْلَودُ فِي الجنَّةِ، وَالْوَئِيدُ فِي الجنَّةِ]. ومعنى »فصل« أى خرج .

15. (1024)- Ebu Dâvud'un bir diğer rivayetinde geldiğine göre, "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a: "Ey Allah'ın Resûlü, kim cennete gidecek?" diye sorulmuş, o da şu cevabı vermiştir: "Peygamber cennetliktir, şehid cennetliktir, çocuk(ken ölen) cennetliktir, diri diri gömülen çocuk cennetliktir." [Ebu Dâvud, Cihâd 27, (2521).][68]

AÇIKLAMA:

Bu hadiste suale maruz kalmadan cennete gidecekler belirtilmektedir. Peygamberler, şehidler, küçükken ölenler ve diri diri toprağa gömülen çocuklar.
Çocuk tâbirinin içine, büluğa ermeyen kız-erkek, düşük bütün çocuklar dahildir. Gayr-ı müslim çocuklarının durumu -çeşitli rivayetler muvâcehesinde- münâkaşa edilmiş ise de esas olan onların da cennetlik olmalarıdır.
Veîd, diri diri toprağa gömülen çocuklara denir. İslâm öncesi devirde Araplar ar duygusuyla kızlarını, açlık korkusuyla da (bâzı hallerde) erkekleri ve kızları diri diri toprağa gömerlerdi. Bu geleneğe Kur'ân-ı Kerim bazı âyetlerinde yer verir. Tekvir sûresindeki bir âyet şöyle buyurur:
وَإِذَا الْمَوْؤُودَةُ سُئِلَتْ بِاَىِّ ذَنْبٍ قُتِلَتْ
"Diri diri gömülen kız çocuğunun (kıyamet günü), hangi günahı için öldürüldüğü kendisine sorulduğu zaman..." (Tekvir 8-9). [69]

-16- وعن أبى النصرِ)1-(قال:]مَرَّ النبيُّ # بِشُهَدَاءِ أُحُدٍ. فقَالَ هؤُءِ أشْهَدُ عَلَيْهِمْ. فقَالَ أبُو بَكْرٍ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ أَلَسْنَا بِإخْوَانِهِمْ يَا رَسُولَ اللّهِ أسْلَمْنَا كَما أسْلَمُوا وَجَاهَدْنَا كَمَا جَاهَدُوا. فقَال #: بَلَى؛ وَلكِنْ أدْرِى مَا تُحْدِثُونَ بَعْدِى فَبَكَى أبُو بَكْرٍ ثُمَّ قَالَ: وَإنَّا لَكَائِنُونَ بَعْدَكَ؟]. أخرجه مالك .

16. (1025)- Ebu'n-Nasr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Uhud şehidlerine uğradı ve: "İşte bunlar var ya, bunlar için şehadet ederim" dedi. Ebu Bekir (radıyallahu anh): "Ey Allah'ın Resûlü biz onların kardeşleri değil miyiz? Onlar nasıl Müslüman oldularsa biz de Müslüman olduk, onların cihad etmeleri gibi biz de cihad ediyoruz!" dedi. Resûlullah şu cevabı verdi:

"- Evet (söylediğiniz hususlar doğru), ancak benden sonra ne gibi bid'alar çıkaracağınızı bilemiyorum."

Hz. Ebu Bekir (radıyallahu anh) ağladı, ağladı ve sonra:

"- Yani biz senden sonraya mı kalacağız? (diye eseflendi)." [Muvatta, Cihâd 32, (2, 461-62).][70]

AÇIKLAMA:

Uhud'da 64'ü Ensar'dan, 6'sı Muhacirun'dan olmak üzere 70 Müslüman şehid düşmüş idi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onların imanlarına ve İslâm adına gösterdikleri fedâkarlıklara şehâdet edeceğini belirtmiştir. İçlerinden gelerek bedenen, ruhen, mâlen fedakârlıklar yapmışlar, hiç tereddüde düşmeden evlâdlarının yetim ve hamisiz kalmalarını göze almışlardı. Meselâ Hz. Câbir (radıyallahu anh)'in babası 9 tane kız çocuğunu yetim bırakmıştı. Uhud şehidlerinin bir kısmından gelen menkıbeler gösteriyor ki, onlar bu fedakârlıkları yaparken sadece ve sadece Allah'ın rızasını düşünüyorlar, Rablerinin vaadettiği uhrevî makamlara bir an önce kavuşmak istiyorlardı. Mesela Enes İbnu'n-Nadr (radıyallahu anh) gibi bazıları savaşın bidayetinde: "Ben cennetin kokusunu duyar gibi oluyorum" diyerek savaşa katılmıştı. Bazısı, elindeki hurmaları atıp ölünceye kadar çarpışmıştı. Amr İbnu Cemûh gibi bazıları savaşa giderken: "Ya Rabbi, beni artık aileme döndürme (şehadeti nasib et)" diye dua etmişti. Bazıları yaşlı oldukları için Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) tarafından şehirde bırakıldıkları halde, şehid olmak ümidiyle habersizce katıldılar. Sâbit İbnu Vakş ve Huseyl İbnu Câbir bunlardandı.

Hadiste Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Uhud şehidleri lehine ne hususlarda şehadet edeceği sarih olarak zikredilmemiştir. Bu, o zamanki muhataplarca malum idi. Nitekim yukarıda bazı hallerini belirttik. Şârihler "İmanlarının sıhhatine, büyük günahlardan uzak olduklarına, dini tebdil ve tağyir etmediklerine, dünya menfaatleri için aralarında rekâbet ve kıskançlık yapmadıklarına vs." diye biraz daha açarlar.

Hz. Ebu Bekir (radıyallahu anh)'in sondaki sorusu cevap bekleyen hakiki bir soru değildir. Resûlullah'tan ayrılmış, onu kaybetmiş olarak yaşayacağından duyduğu üzüntünün ifadesidir.
İbnu Abdilberr, bu hadise dayanarak Uhud şehidlerinin ve Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den önce ölenlerin öbürlerinden efdal olduklarını söylemiştir. [71]

İKİNCİ BAB

CİHAD VE CİHADA MÜTEALLİK MESELELER

Bu Bab Beş Fasıldır

*

BİRİNCİ FASIL
CİHADIN VACİB OLUŞU VE CİHADA TEŞVİK

*

İKİNCİ FASIL
CİHADIN ÂDÂBI

*

ÜÇÜNCÜ FASIL
CİHADA NİYETTE SIDK VE İHLAS

*

DÖRDÜNCÜ FASIL
KITAL VE GAZVE AHKÂMI

*

BEŞİNCİ FASIL
CİHADA MÜTEALLİK SEBEPLER

BİRİNCİ FASIL

CİHADIN VACİB OLUŞU VE CİHADA TEŞVİK EDEN HADÎSLER

-1- عن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قال رسُولُ اللّه #: الجِهَادُ وَاجِبٌ عَلَيْكُمْ مَعَ كُلِّ أمِيرٍ بَرًّا كانَ أوْ فَاجِراً، وَالصَّةُ وَاجِبَةٌ عَلَيْكُمْ خَلْفَ كُلِّ مُسْلِمٍ. بَرًّا كانَ أوْ فَاجِراً وَإنْ عَمِلَ الْكَبَائِرَ، وَالصَّةُ وَاجِبَةٌ عَلى كُلِّ مُسْلِمٍ بَرًّا كانَ أوْ فَاجِراً وَإنْ عَمِلَ الْكَبَائِرَ[. أخرجه أبو داود .

1. (1026)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Emîriniz, fâzıl veya fâcir her nasıl olursa olsun, (onun emri altında) cihad etmeniz size farzdır. Keza, namazı da fâzıl veya fâcir ve hatta kebâir işlemiş bile olsa her Müslümanın, arkasında kılması bütün Müslümanlara farzdır." [Ebu Dâvud, Cihâd 35, (2533).][72]

AÇIKLAMA:

Bu hadiste iki ayrı mesele var:
1- Ulü'l-emre İtaat Mes'elesi,
2- Fâsık İmâm'ın Arkasında Namaz Meselesi.
Ehemmiyetine binaen ayrı ayrı açıklamaya çalışacağız.

1- ULÜ'L-EMRE İTAAT:

Dinimiz, ulü'l-emr yani emir verme yetkisi olanlara itaat etmeyi, İslâmî siyasetin mühim bir prensibi yapmıştır. Ayet-i kerime, itaat edilecek ulü'l-emrin Müslüman olmasını şart koyar (Nisa 4). Sadedinde olduğumuz hadiste de açık şekilde görüldüğü üzere, ulu'l-emre itaat için onda dindarlık aramak şart değildir. Şüphesiz ideal olanı, emir sahiplerinin dindar ve ehl-i takva olmalarıdır. Çünkü öylelerinin vicdanında Allah korkusu hâkim olduğu için icraatları adilane ve yolları istikâmet üzere olur. Ancak, fiilî vak'a, çoğu kere idealden uzaktır.

Makamın yüksekliği, imkânların genişliği gibi durumlar, nefs-i emmâreleri şımartarak emir sahiplerinin kulluk hadlerini aşıp, tekebbür ve sefâhete düşmelerine ve hatta icraatlarında zulme kaçmalarına sebep olabilmektedir.
Halbuki ümmetin, bilhassa dış düşmanlara karşı birliğe, beraberliğe ve dayanışmaya ihtiyacı var. Üstelik dış düşmana karşı koyma işinde emir sahibi yani lider, ister istemez samimi olacaktır. Ümmetin mâruz kaldığı haricî tehlike, en fâsık bir liderin de menfaatlerine zıtdır: Makamı, itibarı, maddî gelirleri vs. hep tehdide maruzdur. Öyle ise, dış tehlike meselesinde ümmetin de, fâsık liderin de menfaatleri birleşmiştir. Ümmet, liderin fıskına bakarak cihad işini hafife alacak olursa umumi menfaatler haleldar olacak, İslâm beldesi küfrün istilâsına uğrayabilecektir. Hem Resûlullah "Allah bu dini fâcir bir kimse ile de kuvvetlendirir" buyurmuştur.
İşte bu ve benzeri mülâhazalarla İslâm âlimleri, fâsık da olsa ulü'l-emr'in yanında yer alarak samimiyetle cihada katılmanın vücûbunda ihtilaf etmezler. Esasen bu babta pekçok hadis varid olmuştur. İmamın fâsık ve günahkâr oluşunu âlimler "fısk ve günahı kendini ilgilendirir" diye değerlendirirler. Birliğin bozulması, fitneye sebebiyet vermesi endişesiyle "fasık imam azledilmelidir" diye bir kâide konmamıştır.[73]

İTAATLE İLGİLİ BAZI MESELELER

Ulü'l-emre itaat bahsi, her devirde ehemmiyetini koruyan dinî mevzulardan biridir. Bu sebeple mevzuya giren bazı meseleleri âyet ve hadislerin ışığı altında biraz daha açmada fayda görüyoruz.[74]

KUR'AN-I KERİM VE İTAAT

Kur'ân, birçok âyetlerinde bu meseleyi de alır. Esasen Müslüman, zımnen, Allah'ın emirlerine itaat etmeyi peşinen kabul etmiş insan demektir. Misak-ı evvel'in mahiyeti de temelde itaate dayanır: Uluhiyet'e emir, ubudiyete itaat düşmekte. Yani Allah emredecek, kul itaat. İslâm' ın özü, bu emir-itaat sırrında düğümlenmektedir.
Dinin hakiki mânada tezâhürü, mü'min kişiye va'dedilen, dünyevî ve uhrevî nusret, zafer, mükâfaat ve nimetler hep bu "itaat" vazifesinin yerine getirilmesine bağlanmıştır. Dünyevî saâdet, içtimâî terakki, ferdî kemâlât hepsi

"itâat" keyfiyyetine bağlıdır. Allah'a hakiki mânada itaat etmeyen kimse veya cem'iyyet dinin va'dettiği ne dünyevî, ne de uhrevî mükâfaatları beklemeye hak sahibi değildir: "Kim Allah'a ve Resûlü' ne itaat ederse Allah onu, altından ırmaklar akan cennetine koyar" (Nisa 13).
"Kimler Allah'a ve Resûl'e itaat ederlerse, Allah'ın kendilerine nimet verdiği kimselerle beraber olur" (Nisa 69).
"Kim Allah'a ve Resûlü'ne itaat eder, Allah'tan korkar ve çekinirse işte onlar kurtuluşa erenler (üstün gelenler)dir" (Nur 52.)
"Allah'a ve O'nun Resûlü'ne itaat edin. Birbirinizle çekişmeyin. Sonra korku ile za'fa düşersiniz, rüzgârınız (kesilip) gider. Bir de sabr (ve sebat) edin (katlanın). Çünkü Allah sabredenlerle berâberdir" (Enfâl 46).
İtaat Edilecek Üç Makam: Burada dinin, itaat edilmesi gerekli emirlerini saymaktan ziyade itaatin ehemmiyetini belirtmeye, "itaat edin" emrini nazar-ı dikkate vermeye çalışacağız.
İslâm dini itaat edilecek üç makam gösterir: Allah, Allah'ın Resûlü ve ulü'l-emr. ilk ikisine itaati, yanyana ve mükerrer seferler bizzat Kur'ân-ı Kerim dile getirir. Zira esas itaat Allah ve Resûlü'ne olan itaattir. Ulü'l-emre (yani otoriteye) olan itaat ise, onların emirleri Allah ve Resûlü'nün emirlerine uyduğu, muvafık düştüğü takdirde meşrudur, muteberdir. Maamafih, Kur'ân-ı Kerim'de bir kerede bu üç makam beraberce zikredilerek itaat emredilir:
"Ey iman edenler, Allah'a itaat edin, Peygambere ve sizden olan emir sahiplerine de itaat edin. Eğer bir şey hakkında çekişirseniz onu Allah'a ve Peygamber'e döndürün, eğer Allah'a ve âhiret gününe inanıyorsanız (böyle yapın). Bu hem hayırlı, hem netice itibariyle daha güzeldir" (Nisa 59).
Ulü'l-emr: Halkımızın diline ulü'l-emr olarak, Kur'ân'daki şekliyle girmiş olan bu tâbire bazan "emir sahibi", bazan "veliyyü'l-emr" şeklinde rastlarız. Aynı mânada olmak üzere sultan, imam gibi başka tâbirlerin kullanıldığına da rastlanır.
Sahabe ve Tabiin'den bu yana ulü'l-emirden kastedilen kimseler hakkında değişik görüşler ileri sürülmüştür. Bir kısmı bununla "ulemâ"nın kastedildiğini söylerken, diğer bir kısmı "ümerâ"nın kastedildiğini ileri sürmüştür. Bundan sadece Sahabe'yi anlayanlar da olduğu gibi, bütün memurları (vülât) anlayanlar da olmuştur.
Nevevî daha pratik bir târif kaydeder: "Ulü'l-emr, ümerâ ve vâlilerden, itaat edilmesi Allah tarafından vâcib kılınmış olan herkestir." Ve bu târifin, halef ve selef -müfessir, fakih vs. her çeşit- âlim zümrelerinin ortak görüşü olduğunu belirtir.
Ömer Nasuhi Bilmen, fıkıh ıstılâhı olarak ulü'l-emr'i şöyle târif eder: "Yâ İslâm

cemaatinin intihâbiyle veya kendisinin kuvvet ve nüfuzuyla hakimiyyet makamını ihrâz edip, Müslümanların bir emniyyet ve selâmet dâiresinde yaşamalarını te'mine muvaffak olan herhangi bir müslim zattır."

Burada görüldüğü gibi, umumiyetle devlet reisi kastedilmekle birlikte, yerine göre, bugünkü tâbirle "otorite" denilen devleti temsil durumundaki herkes için ulü'l-emr tâbiri ıtlak olunabilir ve olunmaktadır. Şu halde imam, halife, emîr, âmil, me'mur, âmir, sultan vs. gibi kelimelerin herbiri ulü'l-emr mefhumunu ifade eder.[75]

Ulü'l-emr Etrafında Birlik: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) İslâm cemiyyetinin bütünlük ve haşmetini, sulh ve saadetini bir reis etrafında meydana getirilecek birlik ve berâberlikte gördüğü için lisanının bütün belâgat ve talâkatı ile bir imam (ulü'l-emr) etrafında toplanmaya teşvik etmiş, bölünüp dağılmaları, birlik ve cemaatten ayrılmaları şiddetle takbih etmiş, ayrılanları kınamış, tehdid ve terhibde bulunmuştur. İmam etrafındaki teşekkül etmesi istenen bu birlik ve beraberlik her şeyden önce imama itaate bağlıdır.

Buharî'nin Enes (radıyallahu anh)'ten kaydettiği bir rivayette: "Üzerinize, başı, kuru üzüm gibi siyah Habeşli bir köle bile tayin edilse dinleyin ve itaat edin" denmektedir.

Müslim'in kaydettiği bir rivayette, Ebu Zerr: "Halîlim (Hz. Peygamber) bana: "Kolları kesik bir köle bile olsa emîri dinleyip itaat etmemi tavsiye etti" demektedir.

Şârihler, gerek "kuru üzüm", gerekse "kolları kesik" tâbirleriyle emîrin nesebce düşük, görünüşçe çirkinliğinin ifade edilmek istendiğini, yani emire neseb ve fizyonomisine bakılmadan itaat etmek gerektiğini söylerler.

Bir diğer rivayet de şöyledir: "..Üzerinize, emîr olarak, bir Habeşli köle bile tayin edilse onu dinleyin ve itaat edin. Sizden biri İslâm'ı ile boynunun vurulması arasında muhayyer bırakılmadıkça itaate devam etsin. Böyle bir durumda boynunu uzatsın. Anasız kalasıca, dini gittikten sonra, onun ne dünyası kalır, ne de âhireti."

Şu hadiste imama isyan kıyâmet alâmeti olarak zikredilir: "Nefsimi elinde tutan Zât-ı Zülcelâl'e kasem ederim ki, imamınızı öldürmedikçe, birbirinize kılıç çekmedikce ve dünyanıza şerirleriniz reis olmadıkça kıyâmet kopmaz."

Bazı rivayetlerde emîre itaat Allah'a itaatle aynı ayarda tutulmaktadır: "Kim bana itaat ederse Allah'a itaat etmiş olur. Kim de bana isyân ederse Allah'a isyân etmiş olur. Emîrime kim itaat ederse bana itaat etmiş olur. Emîrime kim isyan ederse, bana isyân etmiş olur."[76]

Biat Şartı İtaat: Bir kısım rivayetler, ilk Müslümanlar ile biat akdi yaparken, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in onlara her hâl ü kârda itaat etmeyi şart koştuğunu göstermektedir. Müslümanlığı kabul edilmesi için teklif edilen ilk şartlar arasında bunun zikri, otorite ve itaatten yoksun o devir Araplarının nazarında itaatin ehemmiyetini tesbit gayesini gütmelidir: Übâde tü'bnü's-Sâmit der ki: "Biz, Allah Resûlü'ne, kolaylıkta olsun, zorlukta olsun; gönlünümüzün hoşuna giden şeylerde olsun, hoşuna gitmeyen şeylerde olsun... itaat etmek üzere biat ettik."[77]
Hoşa Gitmese de İtaat: Sâdece yukarıda kaydettiğimiz Übâde tü'bnüs-Sâmit rivayetinde değil, başka sahabelerden de gelen biatla alâkalı pek çok rivayette, Hz. Peygamber'in itaat şartını koşarken, verilen emir hoşa gitse de, gitmese de, içinde bulunulan şartlar bolluk veya darlık her ne olursa olsun, imamdan küfrünü gerektiren bir hâl zâhir olmadıkça İTAAT ETMEK şartını çok vâzıh olarak duyurduğunu görmekteyiz.[78]
Allah İçin Biat: Her hâl ve şartda itaatin gerçekleşmesi için, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bey'at (biat) ve itaatin sırf Allah rızası için yapılması, buna dünyevî bir maksad dâhil edilmemesi için başkaca tenbihlerde bulunmuştur. Allah rızasından hariç dünyevî bir maksadla bey'atta bulunanlar hakkında şiddetli tevbih ve kınamalar gelmiştir: "Üç kişi vardır, kıyamet günü Allah onların ne yüzüne bakar, ne de onlarla konuşur, onların günahlarını da affetmez, onlara çok elim bir azab vardır: "...biri de dünyevî bir maksadla imama biat eden kimsedir. Öyle ki, istediğinden verilince itaat eder, verilmeyince itaati terkeder."[79] Buraya kadar söylediklerimizi hülasa edecek olursak İslâm'ın hükmü şudur: "İmama, mâsiyet olmayan (yâni Allah'a isyâna götürmeyen) hususlarda itaat farzdır." Zira "İmam -düşmanın saldırısına, insanların birbirlerine zulmüne karşı- bir perde gibidir, (o, şahsında nasıl olursa olsun), onun idaresi altında, -düşmanlara, âsilere ve her çeşit fesadçılara (yani anarşistlere) karşı- cihad edilir..."

2- FASIK İMAMIN ARKASINDA NAMAZ

Aslında bu bahsi, itaatle ilgili önceki bahisten tamamen ayırmak gerekmez, onun mütemmim bir parçasıdır. Zira, "İmam", kelime olarak, hem namaz kıldıranın, hem de devlet reisinin müşterek adıdır. Hem imam, bir bakıma, devlet reisine niyabeten vazife yapar. Bu durum cum'a namazlarında pek vâzıhtır. Bu sebeple

cum'anın şartlarından biri, resmî izindir.
İmamda aranan şartları; İslâm uleması, hadislere dayanarak şöyle tesbit etmiştir: İslâm, büluğ, akl, zükûret (erkek olmak), kıraat, özürlerden selâmet. Öyle ise bu şartları câmi olanlar imam olabilirler. Şüphesiz, cemaat arasında, bu şartları taşıyanlardan efdâl olanı, yani başka tâli vasıflarla temâyüz edeni imamlığa elyaktır ve tercih edilir. Sırayla âlim olmak, kıraati güzel olmak, muttaki olmak, yaşça büyük olmak; ahlâken üstün olmak, nesebce, sesce, kılık kıyafetçe, nezâfetçe güzel olmak gibi başka vasıflar da sayılmıştır. Bunlar gerekli, vâcib şartlar değildir, sıfatlarda eşitlik hâlinde tercih âmilleridir. Ev sâhibi veya bir mahallin vazifeli imamı, bu vasıfları taşımasa bile tercih olunur.
Şu halde, hadiste Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın koyduğu esasa göre, tercih ettirici sıfatları taşıyan elyâk bir kimse olmadıkça kebâir işlemiş de olsa fâsıkın arkasında namaz kılınacak, cemaat teşkil edilecektir. Meseleye temas eden âlimler, selefin de böyle yaptığını söylerler ve İbnu Ömer ve Enes (radıyallahu anhümâ) gibi Ashab'ın büyüklerinin Haccâc'ın arkasında namaz kıldıklarını belirtirler.
Şu hususu da belirtelim ki, Aliyyu'l-Kârî, sadedinde olduğumuz hadisi açıklarken, buradaki vücubun cevâz mânasında anlaşıldığını yani fâsık ve hatta ehl-i bid'anın arkasında namaz kılmanın cevâzına delalet ettiğini belirtir. Cevâz esas ise de Hanefilere göre mekruhtur. İmâm Mâlik ve İmâm Muhammed ise hiç câiz olamayacağı kanaatindedir.[80]

-2- وعن أنس رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قال رسولُ اللّه #: جَاهِدُوا الْمُشْرِكِينَ بِأمْوَالِكُمْ وَأنْفُسِكُمْ وَألْسِنَتِكُمْ[. أخرجه أبو داود والنسائى.

2. (1027)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Müşriklere karşı mallarınızla, canlarınızla ve dillerinizle cihad edin." [Ebu Dâvud, Cihâd 18, 2504); Nesâî,Cihâd 1, (6, 7).][81]

AÇIKLAMA:

1- Müşriklerle bizzat karşılaşarak cihad yapmanın vâcib olduğuna dair hadiste delil bulunduğunu âlimler belirtir. Bu vecibe, kendine bedel bir başkasını göndermekle ücretle birisini tutmakla kişinin uhdesinden düşmez. Keza hadiste Allah yolunda harcamak suretiyle de cihada iştirak vacibtir. Bu vecibe, daha ziyade parası olanlarla ilgilidir. Ancak emri yerine getirmek için fazla çalışarak para kazanıp, cihad maksadıyla harcamaya teşvik mevcuttur. Ashâb'tan fakir olanların, Allah yolunda nakdî harcamada bulunabilmek için hususî gayret göstererek para kazanıp sonra harcadıklarına örnekler var. Cihad maksadıyla yapılacak harcama silah, yiyecek, giyecek, binek veya başka levâzım için yapılabilir.[82]

2- Lisanla yapılan cihada gelince, Münzirî, bundan düşmanı hicvetmeyi anlamıştır. Delil olarak da Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Hz. Ömer (radıyallahu anh)'e yaptığı bir müdâhaleyi gösterir. Umretu'l-Kaza sırasında şâir sahâbilerden Abdullah İbnu Revâha (radıyallahu anh)'nın Resûlullah'ın huzurunda Kureyş'i hicveder mahiyette şiir okumasını Hz. Ömer, hoş karşılamayarak mâni olmuştu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) müdâhale ederek: خَلَّ عَنْهُ يَا عُمَرُ فَلَهِىَ اَسْرَعُ فِيهِمْ مِنَ النَّبِلِّ

"Ey Ömer! Abdullah'ı serbest bırak, onun hicivleri Kureyş'e oktan daha çabuk, daha çok tesir etmekte, yaralar açmaktadır." Hassân İbnu Sâbit için Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), aynı düşünce için müşrikleri hicvetmesi, onların şiir yoluyla yaptıkları taarruzları cevaplaması için Mescid-i Nebevi'de müstakil bir minber kurdurmuş idi.

Şüphesiz, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), "Müşriklere karşı... dilinizle de cihad edin" derken sadece onları hicvetmeyi kastedmemiştir. İlmî ve edebî nev'e giren her çeşit telkin ve karşı telkin, tez ve antitez, propaganda ve karşı propaganda, kelâmî hüccet ve cedel vs. hepsi dahildir.

Lisanla cihâdın mahiyeti zamana ve mekâna göre de farklılıklar arzedebilir. Kısacası küffârın bu dalda başvurduğu metod ve teknikleri iyi bilip, onlara aynıyla mukabele etmek gerekir.

Zamanımızda kitle yayın vasıtaları, kitap, mecmua, gazete, radyo, televizyon, video, plak vs.; edebî nev'e giren roman, hikâye, masal, mizah, karikatür vs. gibi insanların rağbet gösterdikleri her şeyin Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın irşadlarında geçen "dille cihâd"a dâhil olduğu kanaatindeyiz.

Dil, insanları içten ve gönülden fethedeceği için onun tesiri oktan daha sür'atli ve daha kuvvetlidir.[83]

-3- وعن ابن عباس رَضِىَ اللّهُ عنهما]أنَّ رسولَ اللّه # قالَ يَوْمَ الْفَتْحِ: َ هِجْرَةَ بَعْدَ الْفَتْحِ. وَلكِنْ جِهَادٌ وَنِيَّةٌ، وَإذَا اسْتُنْفِرْتُمْ فَانْفِرُوا[. أخرجه الخمسة .

3. (1028)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Mekke'nin fethi günü buyurdular ki:
"Artık bu fetihten sonra hicret yoktur. Fakat cihâd ve niyyet vardır. Öyleyse askere çağrıldığınız zaman hemen silah altına koşun!" [Buharî, Cihâd 1, 27, 194, Cizye 22, Hacc 43, Cezâu's-Sayd 10; Müslim, İmâret 85, (1353), Hacc 445, (1353); Tirmizî, Siyer 33, (1590); Nesâî, Cihâd 15, (7, 146); Ebu Dâvud, Cihad 64, (2480).[84]

AÇIKLAMA:

Hadiste zikredilen "feth"den murad, Mekke'nin fethidir. Ulemânın açıkladığı üzere, fetihden önce Müslüman olan herkese Medine'ye hicret etmek farz-ı ayn idi. Çünkü, Medine'de Müslümanlar sayıca azdı, güçlenmeye muhtaç idiler. Mekke'nin fethinden sonra, Arabistan müşrikleri kabileler hâlinde İslam'a girdikleri için, artık sayı artmış, düşman tehlikesi de çok azalmış idi. Bu durum Medine'ye hicret gereğini de ortadan kaldırmış idi. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), fetihle birlikte hicreti yasakladı. Hicret şartı ile biat etmek isteyenler bile oldu, ama müsâmaha göstermedi, bu kimselere: "Fetihten sonra hicret yoktur, fakat cihâd ve niyet vardır..." diyordu.
Ancak, hicretin bir diğer sebebi daha var: Müslümanlara, dini sebebiyle eziyet. Müşrikler, İslâm'a girenleri, dinlerinden çevirebilmek için akla gelebilen her çeşit işkenceleri yapıyorlardı. İslâm'ı yaşayabilmek için o muhitin terki gerekiyordu. Bu şartlarda olan Müslüman, yaşayabilmek için dininden taviz vermek zorunda idi. İslâm dini, mensubuna, dinden taviz üzerine kurulacak bir hayat düzenini tecviz etmez. Müslüman, mutlaka dinini yaşayabileceği evladını İslâm üzere yetiştirebileceği bir muhit içerisinde yaşamak mecburiyetindedir. Böyle bir muhite hicret etmek gerekir. İslâm ulemâsı bu çeşit hicretin kıyâmete kadar bâki olduğu kanaatindedir. Delilleri de bâzı âyet ve hadislerdir: Bir âyet şöyle: "Öz nefislerinin zâlimleri olarak canlarını alacağı kimselere melekler

derler ki: "Ne işte idiniz?" Onlar: "Biz yeryüzünde (dinin emirlerini tatbikten) âciz kimselerdik" derler. Melekler de: "Allah'ın arzı geniş değil miydi? Siz de oraya hicret edeydiniz ya!" derler. İşte onlar (böyle). Onların barınakları cehennemdir. O ne kötü bir yerdir" (Nisa 97).

Bu âyetle aynı mealde bir hadis de şöyle: أَنا بَرِىٌ مِنْ كُلِّ مُسْلِمٍ يُقِيمُ بَيْنَ اَظْهُرِ الْمُشْرِكِينَ

"Ben müşrikler arasında yaşamaya devam eden her Müslümandan uzağım."

Şu halde hadisin mânası, İbnu Hacer'in de dediği gibi "Medine'ye hicret" mânasında vatandan ayrılmak kalkmıştır, ama:

* Cihad maksadıyla vatandan ayrılmak bâkidir.

* İyi niyyetle yani küfür dünyasından kaçmak, ilim talebi için memleketi terketmek, fitne sırasında dinini kurtarmak gibi maksadlarla vatanı terketmek kıyamete kadar bâkidir.

Nevevî, bu hadise dayanarak, hicretin kalkmasıyla inkıtaya uğrayan hayır ve sevabın "cihâd" ve "iyi niyet"le kazanılabileceğini söyler. Ebu Bekir İbnu'l-Arabî, yasaklanan hicretin Medine'de bulunan Resûlullah'ın yanına sağlığında yapılan hicret olduğunu, Resûlullah'tan sonra, nefsinden korkan herkese hicret etme ruhsatının devam ettiğini söyler. Bu konu üzerine çok daha geniş bir tahlili 5775-5779. numaralı hadisler zımnında sunacağız.[85]

4ـ وعن أبى هريرة رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قال رسولُ اللّه #: مَنْ مَاتَ وَلَمْ يَغْزُ وَلَمْ يُحَدِّثْ نَفْسَهُ بِغَزْوٍ مَاتَ عَلى شُعْبَةٍ مِنَ النِّفَاقِ[.قال ابن المبارك: فَنَرى أنَّ ذلِكَ كَانَ عَلى عَهْدِ رسولِ اللّه #. أخرجه مسلم وأبو داود والنسائى.

4. (1029)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim gazve yapmadan ve gaza yapmayı temenni etmeden ölürse nifaktan bir şube üzerine ölmüş olur."

İbnu'l-Mübârek der ki: "Biz bunun Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in sağlığına has bir keyfiyet olduğuna hükmetmiştik." [Müslim, İmâret 158, (1910); Ebu Dâvud, Cihâd 18, (2502); Nesâî, Cihâd 2, (6, 8).][86]

AÇIKLAMA:

Hadis-i şerif, pek büyük sevap vâdedilmiş olan gazve gibi bir ibadeti temenni etmemeyi kulluk edebinin dışında ilân etmektedir. Müslüman, kulluğunun idrakinde olan, daima hayrı ve hayrın en büyüğünü arayan kimse olmalıdır. Öyle ise, içinde şehâdet gibi en büyük mertebeyi kazandıracak gazveye katılmayı temenni etmemek, gönlünden samimiyetle geçirmemek, kâmil mânada imanla bağdaşmayan bir durum, bir eksikliktir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu eksikliği "nifak" kelimesiyle ifade etmektedir. Hz. Peygamber devrinde münafıkların belli başlı eylemlerinden biri de "savaşlara katılmamak" idi (Tevbe 81, Feth 11-16).

İbnu'l-Mubârek merhum, bunu Resûlullah devri ile kayıtlı görmüş olsa da, diğer âlimler, çoğunlukla bu te'vilin muhtemel olduğu, hadisin, her devre baktığı, hükmünün kıyamete kadar bâki olduğu kanaatini izhâr etmişlerdir. Bu hadis, herhangi bir hayırlı işe niyet edip de yapamayan kimse ile, hiç niyet etmemiş kimsenin arasında büyük fark olacağına dikkat çekmektedir. نِيَّةُ الْمُؤْمِنِ خَيْرٌ مِنْ عَمَلِهِ "Mü'minin niyeti amelinden hayırlıdır" hadisi bir kere daha hatırlanabilir. Sadedinde olduğumuz hadis, gazve yapmış olmayı temenni ettiği halde gazve yapmadan ölen kimseye herhangi bir itab gelmiyeceğine delildir. Bir namazı vaktinin evvelinde kılmayıp, vaktinin sonlarında kılmaya niyet eden ve fakat kılma fırsatı bulamadan vefat eden kimse ile, keza, hacc farz olduğu halde ömrünün sonlarına tehir edip, haccedemeden ölen kimse hakkında âlimler ihtilaf eder: Bunlar te'hirleri sebebiyle günahkâr oldular mı, olmadılar mı? Şurası muhakkak ki, böylelerinin sevabtan kayıpları büyüktür.[87]

-5- وفي رواية ،بى داود عن أبى أمامة رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ:]مَنْ لَمْ يَغْزُ وَلَمْ يُجَهِّزْ غَازِياً أوْ يَخْلُفْ غَازِياً في أهْلِهِ بِخَيْرٍ أصَابَهُ اللّه تعالى بِقَارِعَةٍ قَبْلَ يَوْمِ الْقِيَامَةِ[.

5. (1030)- Ebu Ümâme (radıyallahu anh) anlatıyor: "Kim bizzat gazveye katılmaz veya bir gaziyi techiz etmez veya bir gazinin ailesini hayırlı bir şekilde

himaye etmez ise, Allah kıyamet gününden önce ona hiç beklemediği bir musibet ulaştırır." [Ebu Dâvud, Cihâd 18, (2503).][88]

-6- وعن أبى النضر عن عبداللّه بن أبِي أوفى رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما قال:]إنَّ رسولَ اللّه # في بَعْضِ أيَّامِهِ الَّتِى لَقِىَ فِيهَا الْعَدُوَّ انْتظَرَ حَتَّى مَالَتِ الشَّمْسُ فَقَامَ فِيهِمْ فقَالَ: يَا أيُّهَا النَّاسُ َ تَتَمَنَّوْا لِقَاءَ العَدُوِّ وَاسْألُوا اللّهَ الْعَافِيَةَ، وَإذَا لَقِيتُمُوهُمْ فَاصْبِرُوا. وَاعْلَمُوا أنَّ الْجَنَّةَ تَحْتَ ظَلِ السُّيُوفِ. ثُمَّ قَالَ: اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ وَمُجْرِىَ السِّحَابِ وَهَازِمَ ا٬حْزَابِ اهْزِمْهُمْ وَانْصُرْنَا عَلَيْهِمْ[. أخرجه الشيخان وأبو داود .

6. (1031)- Ebu'n-Nadr merhum Abdullah İbnu Ebî Evfâ (radıyallahu anh)'dan naklen anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) düşmanla karşılaştığı günlerden birinde, güneşin meyletmesini bekledi. Sonra kalkıp yanındakilere şöyle dedi: "Ey insanlar, düşmanla karşılaşmayı temenni etmeyin, Allah'tan afiyet dileyin. Ancak karşılaşacak olursanız sabredin, bilin ki cennet kılıçların gölgesindedir."
En sonda Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sözlerini şöyle tamamladı:
"Ey Kitab'ı indiren, bulutları yürüten, (Hendek Savaşı'nda düşman müttefikler olan) Ahzâb'ı hezimete uğratan Rabbimiz, bunları da hezimete uğrat ve onlar karşısında bize yardım et!" [Buharî, Cihâd 156, 22, 32, 112, Temennî 8; Müslim, Cihâd 20, (1742), Ebu Dâvud, Cihâd 98, (2631).][89]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) düşmanla mukâteleyi güneşin tepe noktasından batı cihetine meyletmesinden sonra yapmayı tercih ederdi. Sadedinde olduğumuz hadisin belirttiği hususlardan biri budur.
2- Hadiste temas edilen mühim hususlardan biri düşmanla karşılaşmayı temenni etmemek. "Cennet kılıçların gölgesindedir" diyecek kadar cihada ve mukâteleye ehemmiyet veren Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, "düşmanla karşılaşmayı

temenni etmeyin" demesi, ilk nazarda mütenâkız bir durum gözükebilir. Bunu açıklama sadedinde İbnu Battâl merhum: Buradaki yasaklamanın hikmeti şudur: Kişi, neticenin neye müncer olacağını bilemez. Bu tıpkı fitneden selâmet taleb etmeye benzer" demiştir. Nitekim Hz. Sıddik (radıyallahu anh): لَأَنْ أُعَافِى فَأَشْكُرَ أَحَبُّ إِلَىَّ مِنْ أَنْ اُبْتَلِىَ فَأَصْبِرَ "Afiyette olup şükretmeyi, imtihanda olup sabretmeye tercih ederim" demiştir.
İnsan kazanacağından emin olduğu imtihana şevkle girer. Ya netice meşkuk olursa, hangi savaşın neticesinden emin olunabilir?
Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in düşmanla karşılaşmayı temenni etmeyi yasaklamasını şu şekilde izah eden de olmuştur: "Çünkü karşılaşma temennisinde bir nevi kendini beğenme, mevcut asker adedine güvenme, kuvvetine itimad etme ve düşmanı mühimsememe mevcuttur. Bütün bu düşünceler ihtiyatlı ve basiretli olma esasına aykırıdır." Mamafih, bu nehyi "düşmanla karşılaşmanın faydalı ve gerekli olduğunda şüpheye düşer veya zararlı olacağı hususunda kanaat hasıl ederse" şeklinde kayıtlara hamledip, bu durumlar mevzubahis olmadıkça mukâtelenin faziletli olduğu, emre itaat olduğu da söylenmiştir.
Birinci te'vili te'yid eden bir husus, düşmanla karşılaşma temennisini nehyettikten sonra, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Allah'tan âfiyet dileyin" demiş olmasıdır. Saîd İbnu Mansur'un bir tahrici de bu te'vili te'yid etmektedir:

لَا تَمَنَّوْا لِقَاءَ الْعُدُوِّ فَإِنَّكُمْ تَدْرُونَ عَسى اَنْ تَبْتَلُوا بِهِمْ

"Düşmanla karşılaşmayı temenni etmeyin, bilemezsiniz, belki de onlarla musibete uğrayacaksınızdır."
İbnu Dakiku'l-Îd şöyle demiştir: "Ölümle karşılaşmak, nefse, en zor gelen bir şey olması ve gaybî işler, gaybî olmayan kesin işler gibi olmaması sebebiyle, karşılaşma anında, arzu edilen şeyin cereyan edeceğinden emin olunamaz. Bu sebeple karşılaşmayı temenni etmek mekruh addedilmiştir. Keza, karşılaşmanın vukûu halinde, önceden kendi kendine verdiği söze muhalif hareket etme ihtimali de mevzubahistir, bu da nehyi gerekli kılan bir husustur. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) karşılaşma ister istemez vukûa geldiği takdirde, sabredip metânet göstermeyi emretmektedir."
3- Hadiste "Cennet kılıçların gölgesi altındadır" denmektedir. İbnu'l-Cevzî: "Bundan murâd, cennetin kılıçla kazanılacağını belirtmektir" der. Hadisin bazı vecihlerinde ise: إِنَّ الْجَنَّةَ تَحْتَ بَارِقَةِ السُّيُوفِ

"Cenet kılıçların parıltısı altındadır" denmiştir.
Kurtubî, hadisi açıklarken, bu vechini esas alır. Ona göre, bu ifade, vecizliği ve lafzî tatlılığından başka, ihtiva ettiği birçok belağat incelikleriyle en nefis müciz kelamlardan birini teşkil etmektedir: Zira bu söz:
* Cihada teşvik etmekte,
* Cihada mukabil büyük bir sevabın verileceğini bildirmekte,
* Düşmanla yakından vuruşmaya teşvik etmekte,
* Kılınç kullanmaya teşvik etmekte,
* Hücum anında askerlerin -kılınçların gölgesinde olacak şekilde- biraraya gelmelerine teşvik etmektedir.
4- Bu hadisten, bazı selef, düşmanı mübârezeye (teke tek vuruşmaya) çağırmanın yasaklandığı hükmünü çıkarmıştır. Hasan Basrî merhum bu görüştedir. Hz. Ali (radıyallahu anh) de: "Kimseyi mübârezeye çağırma. Çağrılırsan icâbet et, o zaman yardıma mazhar olursun, zira mübârezeye çağıran bâğîdir (haksız, âsi)" demiştir.
5- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hutbesinin sonunda dua ederken, Cenâb-ı Hakk'a hitab etmekte ve Rab Teâla'nın bazı vasıflarını zikretmektedir. Zikredilen bu vasıflarla Müslümanların mazhar oldukları yardım çeşitleri dile getirilmiştir. İbnu Hacer şu açıklamayı kaydeder:
a) مُنْزِلَ الْكِتَابِ "Kitabı indiren" ibaresiyle şu âyete işaret buyurulmuştur. (Meâlen): "Onlarla savaşın ki, Allah sizin elinizle onları azablandırsın, rezil etsin ve sizi üstün getirsin de mü'minlerin gönüllerini ferahlandırsın, kalplerindeki öfkeyi gidersin" (Tevbe 14-15).
b) مُجْرِى السَّحَابِ "Bulutları yürüten" ibaresiyle Allah'ın dileğine uygun olarak, bulutların bâzan rüzgârla tahriki, bazan rüzgârın esmesine rağmen yerinde durması, bazan yağmur yağarken bazan yağmaması gibi bulutların teshiriyle ilgili olarak ortaya çıkan kudret-i zâhirîye işaret etmektedir. Bulutların hareketiyle, mücâhidlere savaşırken hareketleri esnasında ulaştırılan yardıma işaret edilmiştir. Keza bulutun durması ile küffârın ellerinin mücâhidler karşısında tutulmasına, yağmurun inmesiyle, katledildikleri zaman elde edilecek ganimete, bulutun yokluğu ile onlardan hiçbir şey elde edilemediği zamanki hezimetlerine işaret etmektedir. Bütün bunlar, Müslümanlar için iyi olan hallerdir.
c) هَازِمُ ا'حْزَابِ "Ahzâb'ı (müttefikleri) hezimete uğratan" ibaresiyle geçmiş nimetleri zikrederek tevessülde bulunmaya (yani ilticaya tutunmaya,

mânevî sığınmaya) ve bütün hayırların Allah'dan geldiğini beyana işaret etmektedir.[90]

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu duasında sayılan üç nimetin büyüklüğüne bir uyarı mevcuttur. Zira, Kitab, yani Kur'ân'ın inmesiyle uhrevî nimet hasıl olmuştur: Bu İslâm'dır; bulutların yürütülmesi ile dünyevî nimetler hâsıl edilmektedir; bu rızıktır; Ahzâb'ın hezimetiyle (yani Hendek Savaşı'nın kazanılmasıyla) bu iki nimetin korunması sağlanmıştır. Şu halde bu dua ile Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle demiş olmaktadır: "Ey Rabbim! nasıl ki, bizi dünyevî ve uhrevî iki nimet ile perverde ettin ve onları korudu isen öyle de bunları ibka et, ebedî kıl."

6- Bu hadisten şu hükümler de çıkarılmıştır:

* Düşmanla karşılaşınca Allah'a dua edip yardım taleb etmek müstehabdır.
* Mücâhidlere nasıl savaşacakları, nasıl hareket edecekleri hususunda talimatta bulunmak bilgi vermek müstehabdır.
* Cenâb-ı Hakk'a dua ederken esma-ı hüsnasını, geçmişte verdiği nimetleri zikrederek onların yüzü suyu hürmetine istemek müstehabdır.
* Vazife verirken, ahlâk ve edebe uymaya teşvik ederken, insan fıtratını gözönüne alarak uyanık ve canlı anları yakalamak, uyuşukluk ve gafletli anlardan sakınmak müstehabdır. Resûlullah bu sebeple güneşin meyil anından sonra hitapta bulunmuştur.
* Müslümanların maktülleri için umumî olarak "cennetlik" demek câizdir, fakat ferdî olarak "falanca cennetlik" diye ismen söylememek gerekir.[91]

______________(4)

-7- وعن سلمة بن نُفيلٍ الكندى رَضِـيَ اللّهُ عَنْهُ. قال:]قال رسولُ اللّهِ #: َ يَزَالُ مِنْ أُمَّتِي أَمَّةٌ يُقَاتِلُونَ عَلى الحَقِّ وَيُرِيعُ اللّهُ تعالى لَهُمْ قُلُوبَ أَقْوَامٍ وَيَرْزُقُهُمْ مِنْهُمْ حَتَّى تَقُومَ السَّاعَةُ، وَحَتَّى يَأتِيَ وَعْدُ اللّهِ. الخَيْلُ مَعْقُودٌ في نَوَاصِيهَا الخَيْرُ إلى يَوْمِ الْقِيَامَةِ. وَهُوَ يُوحِي إلَيَّ أنِّى مَقْبُوضٌ غَيْرُ مُلَبَّثٍ، وَأنَّكُمْ تَتْبَعُونِى، أَ فَ يَضْرِبْ بعْضُكُمْ رِقَابَ بَعْضٍ. وَعُقْرُ دَارِ الْمُؤمِنِينَ الشَّامُ[. أخرجه النسائى.»عُقْرُ الدَّار« بضم العين المهملة وفتحها: أصلها. وأشار

بذلك إلى أن الشام تكون عند ظهور الفتن آمنة، والمسلمون بها أسلم .

7. (1032)- Seleme İbnu Nüfeyl el-Kindî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Ümmetimden bir grup, hak yolunda mücadeleye (hiç ara vermeden) devam edecek, Allah da, onlar(la mücâdele sebebi) ile bazı kavimlerin kalplerini saptıracak ve bunlardan (alınanlarla) onların rızkını sağlayacaktır, bu hal kıyamet gününe, Allah'ın va'dinin gelme anına kadar devam edecektir. Atın, kıyamete kadar alnında hayır bağlıdır. Rabbim bana, aranızda kalıcı değil, gidici olduğumu, ruhumu kabzedeceğini, sizin de beni, (birbirinizin boynunu vuran gruplar olarak) takib edeceğinizi bildirdi. Sakın birbirinizin boynunu vurmayın. Mü'minlerin (fitne sırasında emniyette olacakları) asıl yerleri Şam'dır." [Nesâî, Hayl 1, (6, 214-215).][92]

AÇIKLAMA:

1- Hadis, biraz özetlenerek alınmış. Resûlullah bu sözü, bir kimsenin kendisine gelerek: "Ey Allah'ın Resûlü, insanlar atları kaldırdı, silahları da terketti, "Artık cihad bitmiştir, harbler de sona ermiştir" diyorlar" demesi üzerine söyler. Kendisine böyle söylenince cemaate yönelen Resûlullah: "Yalan söylüyorlar, asıl şimdi harb(in zamanı) geldi" diyerek söze başlar ve "Ümmetimden bir grup Hakk yolunda mücâdeleye kıyâmete kadar devam edecektir..." diye açıklamasını devam ettirir.
2- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu hadiste, Müslümanlar ne kadar kötü şartlar yaşayıp, mağlubiyetlere düşseler, idarede müessiriyetlerini kaybetseler bile, Hakk'ın galebesi için çalışan grupların, her tarafta mevcut olacağını bildirmektedir. Bazı rivayetlerde, bu mücâdelenin, gizlilik içinde değil, açıktan açığa yapılacağı tasrih edilir. Bildiğimiz kadarıyla bütün baskılara, yasaklara, nefes kesen tedhişe rağmen, Rusya'da bile Hakk adına yapılan mücâdele gizliden gizliye devam etmiştir. Hadisler bunun açıktan olacağını da tasrih eder. Bir bölgede sindirilip gizliliğe itilse veya İspanya'da olduğu gibi tamamen söndürülse bile, bir başka yerde veya yerlerde İslâm mücâdelesi canlı kalacak, Hâlık için yapılan cihâdın sancağı gönderde dalgalanmaya kıyamete kadar devam edecektir. Hadis bunu haber vermektedir.

3- Atın alnına bağlanmış olan "hayr"ı âlimler "sevap", "ganimet", "izzet", "makam", "zafer" olarak te'vil etmişlerdir.
4- Hadisin, Nesâî'deki aslı "...Sizin de beni, birbirinizin boynunu vuran gruplar olarak takib edeceğinizi bildirdi" şeklinde devam eder. Teysir, bu kısımda bazı özetlemeler yapmış. Biz tercümede atılan kısımları parantez içerisinde gösterdik. Hadisin devamında da bazı tasarruf var ise de mühim değil.
5- "Mü'minlerin asıl yerleri Şam'dır" ibaresini âlimler, "fitne zamanında" diye kayıtlayarak açıklığa kavuştururlar. Şâm eski metinlerde Suriye bölgesinin adıdır, bugünki Şam şehri değil. Şam şehrine Dımeşk denilir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) devrinde Suriye henüz fethedilmiş değildir. Böylece hadis, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın istikbali doğru olarak haber veren bir mucizesi olarak karşımıza çıkmaktadır: Kendisinden hemen sonra Suriye fethedilecektir. Bu sıralarda patlak verecek fitne hareketleri sırasında Irak ve Hicâz bölgeleri fitne hareketlerinden huzursuz olurken, Suriye bölgesi kargaşanın dışında kalacaktır. Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in şehâdeti ile başlayıp, Hz. Osman'ın şehadetiyle kızışıp Sıffin ve Kerbelâ hâdiseleriyle gelişen fitne hareketleri Suriye'ye sıçramamış, bazı sahabeler, fitnenin dışında kalmak için Suriye'ye hicret bile etmiştir.[93]

İKİNCİ FASIL

CİHAD'IN ÂDABI

-1- عن أنس رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]كَانَ رسولُ اللّهِ # إذَا غَزَا قالَ: اللَّهُمَّ أنْتَ عَضُدِى وَنَصِيرِى. بِكَ أحُولُ وَبِكَ أصُولُ وَبِكَ أقَاتِلُ[. أخرجه أبو داود والترمذى .

1. (1033)- Hz.Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) gazve yaptığı zaman:
"Ey Rabbim sen benim destekcim ve yardımcımsın. Senin sayende çâre düşünür, senin sayende saldırır, senin sayende mukâtele ederim" derdi. [Tirmizî, Da'avât 132, (3578); Ebu Dâvud, Cihâd 99, (2632).][94]

-2- وعن ابن عمر رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما.]أنَّ رسولَ اللّهِ # كانَ هُوَ وَجُيُوشُهُ إذَا عَلوُا الثَّنَايَا كَبَّرُوا، وَإذَا هَبَطُوا سَبَّحُوا فَوُضِعَتِ الصَّةُ عَلى ذلِكَ[.

2. (1034)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ve askerleri (sefer sırasında) tepeleri tırmandıkça tekbir getirirler, inişe geçince de tesbihte bulunurlardı. Namaz dahi buna göre vazedildi." [Ebu Dâvud, Cihâd 78, (2595).][95]

AÇIKLAMA:

Bu rivâyet, sefer sırasında yolun durumuna göre Hz. Peygamber 'in farklı zikirlerde bulunduğunu belirtmektedir: Yamaçlarda tekbir, yâni Allahu ekber demek, inişlerde tesbih, yâni sübhânallah demek gibi. Rivâyet, ayrıca namazdaki tekbir ve tesbihlerin de buna benzeyerek namazda yer aldıklarını belirtmektedir.Yani rükû ve secde hallerine tesbih, rükû ve secdeden doğrulurken tekbir getirilmektedir. [96]

-3- وعن سلمة بن ا٠كوع رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قالَ:]أَمَّرَ عَلَيْنَا رسولُ اللهِ # مَرَّةً أَبَا بَكْرٍ رَضِىَ اللهُ عَنْهُ في غَزَاةٍ فَبَيَّتْنَا أُنَاساً مِنَ الْمُشْرِكِينَ فَقَتَلْهُمْ فَقَتَلْتُ بِيَدِى تِلْكَ اللَّيْلَةَ سَبْعَةً، هُمْ أَهْلُ أَبْيَاتٍ، وَكَانَ شِعَارُنَا: يَا مَنْصُورُ أَمِتْ أَمِتْ[. أخرجه أبو داود .

3. (1035)- Seleme İbnu'l-Ekvâ (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir gazve sırasında başımıza Hz. Ebu Bekir (radıyallahu anh)'i komutan tayin etti. Bu seferde müşriklerden bir gruba gece baskını yaptık. Onlardan çokça öldürüldü. Ben kendi elimle yedi kişi öldürdüm. Bunlar, farklı âilelerdendi. O gün parolamız: "Ey Mansur (yardım gören) öldür, öldür!" idi." [Ebu Dâvud, Cihâd 78, (2596), 102, (2638).][97]

AÇIKLAMA:

Ebu Dâvud, bu rivayeti "parola" ile ilgili bir babta zikreder. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında, sefere çıkıldığında, her grubun bir komutanı, bir sancağı olduğu gibi müstakil bir de parolası olurdu. Bu parola ile, bilhassa gece vakti birbirlerini tanırlardı. Hadislerde parola, "şiâr" kelimesiyle ifade edilmiştir.
Hz. Ebu Bekir'in komutan tayin edildiği bu seferde parola "emit emit ya Mansur!" olmuştur. Emit, öldür demektir. Mansûr, tefeül maksadını güder, zafere ulaşmış mânasında ve asıl muhatap askerlerdir. Ancak, gerçek öldüren Allah olması hasebiyle muhatabın Allah olduğu ve ibârenin şu mânaya te'vil edilmesi gerektiği de söylenmiştir: "Ey yardımcı (Nâsır)! düşmanı öldür."[98]

-4- وعن المُهَلَّبِ]عَمَّنْ سَمِعَ النَّبِىَّ # يَقُولُ: إنْ بَيَّتَكُمُ الْعَدُوُّ فَقُولُوا حم َ يُنْصَرُونَ[. أخرجه أبو داود والترمذى .

4. (1036)- Mühelleb İbnu Ebî Sufre (rahimehullah) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı dinleyen birisinden, Efendimiz'in şöyle söylediğini naklediyor: "Düşman size gece baskını yaparsa حم َ يُنْصَرُونَ Hâ- mim La yunsarûn

deyin". [Tirmizî, Cihâd 11, (1682); Ebu Dâvud, Cihâd 78, (2597).][99]

AÇIKLAMA:

Burada âni baskın yapan düşman karşısında söylenmesi gereken parola belirtiliyor. حم َ يُنْصَرُونَ ibaresinin bir dua olmayıp, haber olduğu belirtilir. Şayet "yardım görmesinler!" mâ8nasında dua olsa idi َ يُنْصَرُوا şeklinde cezm halinde olması gerektiği belirtilir. Bu bir ihbar olduğuna göre mana şöyle olmalıdır: "Vallahi onlar yardım görmeyecekler!"
İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'tan yapılan bir rivayete göre Hâ Mim, Allah'ın isimlerinden biridir ve sanki düşmanın yardım görmeyeceğini kasemle ifade etmektedir. Hâ-Mim'in Allah'ın ismi olmasına itiraz edilmiş ve "zira, denmiştir, bunu te'yid eden başka rivayet mevcut olmadığı gibi, Allah'ın bütün isimleri açık bir mâna taşıdığı halde, bunun iki harfe ünvan olmaktan başka mânası yoktur." Ancak, bu itiraza bunların bazı ilahî isimlere alem olduğu belirtilerek cevap verilmiştir. Nitekim Atâ el-Horasanî demiştir ki: "Hâ harfi, Cenab-ı Hakk'ın şu isimlerinin baş harfidir: Halim, Hamid, Hayy, Hakîm, Hannân. Mîm harfi de şu isimlerin baş harfini temsil eder: Melik, Mecid, Mennân (Muktedir, Müntakim.)"
Aliyyu'l-Kârî'nin kaydına göre şu da söylenmiştir: "Hâ-Mim'le başlayan sûrelerin ayrı bir hususiyeti var. Bu hadiste, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu hususiyete Ashab'ın dikkatini çekmekte ve -mezkur sûrelerin şanlarının yüceliği ve makamlarının Allah nezdindeki şerefi sebebiyle- bunların zikrinin Müslümanların kendilerine nusret, düşmanlarına da bela gelmesini taleb ettikleri zaman başvuracakları vesilelerinden olduğunu bildirmek istemiştir. Bu sebeple onlara Hâ-Mim demelerini emretmiştir."
Aynı açıklamaya göre َ يُنْصَرُونَ cümlesi "Pekâla! Hâ-Mim dedikten sonra ne demeliyiz." şeklinde vâki olacak muhtemel bir soruya cevap olarak: يُنْصَرُونَ "Onlar yardım görmeyecekler!" deyin" şeklinde cevap cümlesi olmaktadır.Aliyyü'l-Kârî, hadis üzerine geniş açıklamalar sunar.[100]

-5- وعن كعب بن مالك رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]كانَ رسولُ اللّه # إذَا أرَادَ غَزْوَةً وَرَّى لِغَيْرِهَا وَيَقُولُ: الْحَرْبُ خِدْعَةٌ[. أخرجه أبو

. داود

5. (1037)- Ka'b İbnu Mâlik (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) gazveye çıkmaya karar verdiği zaman, şaşırtarak başka bir zan uyandırır ve: "Harb bir hiledir" derdi." [Ebu Dâvud, Cihad 101, (2637); Buharî, Cihad 157; Müslim, Cihâd 18, (1740).][101]

AÇIKLAMA:

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in askerî yönlerinden biri haber almaya önem vermesi ve haber sızdırmamak için gerekli tedbirleri almasıdır. Bu husus, siyaset-i Nebeviye'de mühim bir yer işgal eder. Sadedinde olduğumuz hadis, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın umumî prensibini açıklıyor: Tevriye yapmak. Arapça'da tevriye, asıl gayesini gizlemek üzere yapılan aldatıcı davranışa denir, dilimizde şaşırtmak kelimesi tevriyeyi kısmen karşılar.
İslâm uleması, harpte düşmanı aldatmak için başvurulacak her çeşit hilenin câiz olduğunu söylemekte ittifak eder. Düşman karşısında tecviz etmedikleri tek husus, yapılan anlaşmanın, günü dolmadan bozulması, verilmiş olan emânın ihlâlidir. Bu iki fiile cevaz vermezler ve "haram" derler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yalana fetva verdiği üç yerden biri harptir.
İbnu'l-Münîr der ki: "Harb hiledir, demenin mânası, harbi yapan için en mükemmel, en iyi harb, hedefine, düşmanla karşılaşarak ulaşılan harp değil, onu aldatarak ulaşılan harptir. Zîra, karşılaşma, muhâtaralıdır (riskli). Halbuki aldatarak neticeye ulaşmada hiçbir risk (muhâtara) mevcut değildir."
Şârihler, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın el-Harbu hud'atun cümlesini ilk defa Hendek Harbi'nde telaffuz ettiğini belirtir.[102]

-6- وعن معاذ بن جبل رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قال رسولُ اللّه #: الْغَزْو غَزْوَانِ: فَأمَّا مَنِ ابْتَغَى وَجْهَ اللّهِ تَعالى وَأطَاعَ ا“مَامَ وَأنْفَقَ الْكَرِيمَةَ ويَاسَرَ الشَّرِيكَ وَاجْتَنَبَ الْفَسَادَ فَإنَّ نَوْمَهُ وَنَبْهَهُ أجْرٌ كُلُّهُ، وَأمَّا مَنْ غَزَا فَخْراً وَرِيَاءً وَسُمْعَةً وَعصَى ا“مَامَ وَأفْسَدَ في

ا٠رضِ فَإِنَّهُ لَمْ يَرْجِعْ بِالْكَفَافِ]. أخرجه ا٠ربعة إ الترمذى .

6. (1038)- Muâz İbnu Cebel (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
Gazve iki çeşittir: Birincisi kişinin Allah'ın rızasını aramak için yaptığı gazvedir. Bu maksadla gazve yapan imama da itaat eder, en kıymetli şeyini harcar, ortağına kolaylık gösterir, fesaddan kaçınır. Bunun uykusu da uyanıklığı da tamamen kendisi için ücret olur. Bir de övünmek, riyâkârlıkta bulunmak ve kendini satmak için savaşan, imama isyan eden, arzda fesad çıkaran kimse vardır. Böyle gazveden asgarî ücreti bile elde edemez." [Ebu Dâvud, Cihad 25, (2515); Nesâî, Cihad 46, (6, 49); Muvatta Cihad 18 (2, 466).][103]

AÇIKLAMA:

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) cihada her katılan mücâhid için vâdedilen yüksek ücrete ulaşamayacağını belirtmekte, gerçek mücâhidin sırf "Allah rızası" için savaşması gerektiğini bildirmektedir. Hatta bu da yetmemekte, komutanlara itaatkâr olmaya, savaş sırasında başta canı olmak üzere, nazarında kıymetli olan her şeyi harcamakta cömert olmaya, arkadaşlarıyla iyi geçinip huzursuzluk çıkarmamaya dikkat etmesi gerekmektedir.
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu ve benzeri beyanları, mücâhidlerin tâbi olmaları gereken iç disiplini ortaya koymaktadır. Bu çeşit açıklamalar, yapılan amelin "cihad" sayılabilmesi için uyulması gereken ciddî esaslar olduğunu ifade ederler. Bunlara uyulduğu takdirde asker, gerçek mücahid olacak, sadece mukâtele ânı değil, uyku ve istirahat anları da Allah indinde büyük ücret vesilesi olacaktır.
İkinci çeşit gazinin vasıfları da sayılmıştır; dünyevî maksadlarla savaşmak, itaatsizlik, geçimsizlik vs. Bu da ücretsiz dönecek veya ölecek ama şehid olmayacaktır.
Hadis, Allah rızası için savaşırken, disiplinsizlik yapanları, geçimsizlik çıkaranları ciddi şekilde uyarmaktadır. Demek ki, sâdece niyyet yeterli olmuyor, bunun gereği olan iyi amellerle niyetin ikmal edilmesi gerekmektedir.[104]

7- وعن قيس بن عبّاد قال:]كانَ أصْحَابُ رسول اللّه # يَكْرَهُونَ

الصَّوْتَ عِنْدَ الْقِتَالِ[أخرجه أبو داود .

7. (1039)- Kays İbnu Abbâd anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ashabı (radıyallahu anhüm) savaş sırasında ses çıkarmayı sevmezlerdi." [Ebu Dâvud, Cihad 112, (2656).][105]

AÇIKLAMA:

1- Kays İbnu Abbâd, Ebu Abdillah el-Basrî, muhadramundandır, sîkadır. Hz. Ömer, Hz. Ali ve Hz. Ammâr (radıyallahu anhüm)'dan rivayetleri var. Kendisinden oğlu Abdullah ve Hasan Basrî rivayette bulunmuştur.
2- Ashab'ın hoşlanmadığı şey, zikrullah dışındaki gereksiz bağırıp çağırmalar, faydasız lakırtılar. Fukaha, savaş sırasında bağırıp çağırmanın, gereksiz yere ses yükseltip, lakırtı etmenin mekruh olduğuna bu hadisten delil çıkarmışlardır. Savaş esnasında ses çıkarmanın korku alâmeti sayılıp atâlete, gevşemeye sebep olacağı için yasaklanmış olabileceği belirtilmiştir. Sükût ise sebat ve metânete, kendinden emin olmaya delildir.[106]

-8- وعن أبى الدرداء رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ]أَنَّهُ كانَ يَقِفُ حِينَ يَنْتَهِى إلى الدَّرْبِ في مَمَرِّ النَّاسِ إلى الْجِهَادِ فَيُنَادِى نِدَاءً يُسْمِعُ النَّاسَ: يَا أَيُّهَا النَّاسُ مَنْ كانَ عَلَيْهِ دَيْنٌ وَيَظُنُّ أَنَّهُ إنْ أصِيبَ في وَجْهِهِ هذَا لَمْ يَدَعْ لَهُ وَفَاءً فَلْيَرْجِعْ وَ يَتْبَعْنِى فَإنَّهُ يَعُودُ كَفَافاً[أخرجه رزين .

8. (1040)- Ebu'd-Derdâ (radıyallahu anh)'nın anlattığına göre, cihâda giderken, yola çıkıp, halkın geçeceği yere durarak, herkese duyuracak şekilde şöyle bağırırmış: "Ey insanlar: Kimin üzerinde bir borç olduğu halde, cihada katılır ve bilirse ki, öldüğü takdirde bu borç ödenmeyecektir, hemen geri dönsün, sakın peşime takılmasın. Zîra, o, bu haliyle cihâdın karşılığını alamaz." [Rezîn'in ilavesidir.][107]

ÜÇÜNCÜ FASIL

CİHADA NİYETTE SIDK VE İHLÂS

-1- عن أبِي موسى رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قالَ:]سُئِلَ رسولُ اللّه # عَنْ الرَّجُلِ يُقَاتِلُ شَجَاعَةً، وَيُقَاتِلُ حَمِيَّةً، وَيُقَاتِلُ رِيَاءً، أىُّ ذلِكَ في سَبِيلِ اللّهِ؟ فقَالَ: مَنْ قَاتَلَ لِتَكُونَ كَلِمَةُ اللّهِ هِيَ الْعَلْيَا فَهُوَ في سَبِيلِ اللّهِ[. أخرجه الخمسة .

1. (1041)- Ebu Musa (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e, şecaat olsun diye veya hamiyyet (kavmi, ailesi, dostu) için veya gösteriş için mukâtele eden kimseler hakkında sorularak bunlardan hangisi "Allah yolunda"dır? dendi. Resûlullah: "Kim, Allah'ın kelamı yücelsin diye mukâtele ederse, o Allah yolundadır" diye cevap verdi." [Buharî, Cihad 15, Hums 10, İlm 35, Tevhid 28; Müslim, İmâret 149, (1904); Tirmizî, Fedâilu'l-Cihâd 16, (1646); Ebu Dâvud, Cihâd 26, (2517); Nesâî, Cihâd 21; İbnu Mace, Cihâd 13, (2783).][108]

AÇIKLAMA:

Bu hadisin muhtelif vecihlerinde, savaşa sevkeden başka maksadların da zikredildiği görülmektedir: Ganimet elde etmek, intikam almak (gadab). Böylece rivayetlerin tamamında mukâtelede beş gâye güdüldüğü görülmektedir: Ganimet arzusu, şecâat, riyâ, hamiyyet, gadab.

Bunların her birinin iyi ve kötü taraflarını söylemek mümkündür. İbnu Battâl'a göre gadab ve hamiyet için yapılan mukâtele bazan Allah yolunda olabilir. Bu sebeple Resûlullah bunları ne red ne de kabul etmeden, altıncı bir maksad zikretmiştir: "

Allah'ın kelâmı yüce olsun maksadıyla mukâtele eden Allah yolundadır."Allah'ın kelâmı'ndan maksad Allah'ın İslam'a davetidir. Öyle ise sırf Allah'ın kelâmı yüce olsun gayesiyle savaşan Allah yolundadır, bu yüce maksada diğer beş maksaddan birini daha katan ihlâsı kaybeder ve asıl gâyesini ihlâl eder. Ancak mukâtelesine asıl maksad yapmamakla birlikte zımnî olarak yani tâli şekilde

onlardan biri daha husûle gelse, bu ihlâsına zarar vermez, Cumhûr bu görüştedir. [109]

-2- وعن أبى هريرة رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ.]أنَّ رَجُ قالَ يارَسُولَ اللّهِ: رَجُلٌ يُرِيدُ الجِهَادَ في سَبيلِ اللّهِ وَهُوَ يَبْتَغِى عَرَضاً مِنَ الدُّنْيَا؟ فقَالَ َ أجْرَ لَهُ. فَأعَادَ عَلَيْهِ ثَثاً كُلُّ ذلِكَ يَقُولُ َ أجْرَ لَهُ[. أخرجه أبو داود .

2. (1042)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir adam gelerek Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e:

"Ey Allah'ın Resûlü, bir kimse Allah yolunda cihad arzu ettiği halde bir de dünyalık isterse durumu nedir?" diye sordu. Şu cevabı verdi:

"Ona hiçbir sevab yoktur!"

Adam aynı soruyu üç sefer tekrar etti, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da her seferinde:

"Ona sevab yoktur!" diye cevap verdi." [Ebu Dâvud, Cihâd 25, (2516).][110]

AÇIKLAMA:

Bu rivâyet, önceki hadisi daha da açıklayıcı mahiyettedir. Mukâtelenin, Allah yolunda olması için ihlâs esastır, sırf Allah rızası için yapılması esastır. Gönlün derinliklerinde ganimet veya şöhret veya hamiyet gibi başka maksadların husulü de geçecek olursa, ihlâs kaybolacak ve yapılan amel Allah yolunda cihad olmaktan çıkacaktır. Bu hadisin Ebu Ümâme tarafından rivayet edilen vechinde, üçüncü sefer, َشَىْءَ لَهُ "Ona herhangi bir sevab yoktur" dedikten sonra Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şunu ilâve etmiştir:

إنَّ اللّهَ َ يَقْبَلُ مِنَ الْعَمَلِ إَّ مَا كَانَ لَهُ خَالِصاً وَابْتَغَى بِهِ وَجْهَهُ

"Allah, hâlis olmayan, sadece kendi rızasını taleb etmek için yapılmamış olan ameli kabul etmez."

Şunu da ilâve edelim: İbnu Ebî Cemre'ye göre, "Cihâdın asıl sâiki, Allah'ın kelâmını yüceltme maksadı olunca, bu meyanda ikinci bir maslahatın da husule

gelmesi, ameldeki ihlâsa zarar vermez", âlimler bu görüştedir. [111]

-3- وعن شَدَّاد بن الهاد رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ.]أنَّ رَجُ مِنَ ا٬عْرَابِ جَاءَ فَآمَنَ بِالنَّبىِّ # ثُمَّ قَالَ: أهَاجِرُ مَعَكَ؟ فَأوْصَى بِهِ النَّبىُّ # بَعْضَ أصْحَابِهِ فَكَانَتْ غَزَاةٌ غَنِمَ النَّبىُّ # فِيهَا شَيئاً فَقَسَّمَ وَقَسَمَ لَهُ. فقَالَ مَا هذَا؟ فقَالَ: قَسَمْتُهُ لَكَ. قَالَ: مَا عَلى هذَا اتَّبَعْتُكَ، وَلَكِنْ اتَّبَعْتُكَ عَلى أنْ أرْمَى إلى ههُنَا، وَأشَارَ بِيَدِهِ إلى حَلْقِهِ بِسَهْمٍ فَأمُوتَ فَأدْخَلَ الْجَنَّةَ. فقَالَ إنْ تَصْدُقِ اللّهَ يَصْدُقْكَ، فَلَبِثُوا قَليً ثُمَّ نَهَضُوا في قِتَالِ الْعَدُوِّ فَأتِىَ بِهِ النَّبِىُّ # مُحْمُوَ قَدْ أصَابَهُ سَهْمٌ حَيْثُ أشَارَ. فقَالَ النَّبىُّ #: أهُوَ هُوَ؟ قَالُوا: نَعَمْ. قالَ: صَدَقَ اللّهَ فَصَدَقَهُ. ثُمَّ كُفِّنَ في جُبَّةِ النَّبىِّ # ثُمَّ قَدَّمَهُ فَصَلَّى عَلَيْهِ فَكَانَ مِمَّا ظَهَرَ مِنْ صَتِهِ: اللّهُمَّ هذَا عَبْدُكَ خَرَجَ مُهَاجِراً في سَبِيلِكَ فقُتِلَ شَهِيداً وَأنَا شَهِيدٌ عَلى ذلِكَ[. أخرجه النسائى .

3. (1043)- Şeddâd İbnu'l-Hâd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir bedevî gelerek Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a iman etti. Sonra da sordu:

"Seninle hicret edeyim mi?"

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onu ashabından birine teslim edip meşgul olmasını söyledi. Sonra yapılan gazvede Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bir miktar ganimet elde etmişti. Bunu taksim etti ve bedevîye de bir pay ayırdı. Bedevî:

"Bu nedir?" diye sordu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Bu payı sana ayırdım" dedi. Adam:

"Ben bunun için sana tâbi olmuş değilim, ben -eli ile boğazını göstererek- şuraya bir ok atılıp ölmem ve cennete gitmem için sana tâbi oldum" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da:

"Sen Allah'a sâdık oldun mu o da sana sâdık olur (dilediğini verir)" dedi.

Askerler bir müddet durdular. Sonra düşmanla mukâtele etmek üzere kalktılar. Adamcağızı, az sonra sırtlayıp Hz.Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e

getirdiler. Tam gösterdiği yere bir ok isabet etmiş ve ölmüştü. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Bu, o adam mı?" diye sordu:
"Evet, odur!" dediler.
"Öyleyse o Allah'a doğru söyleyip sadâkat gösterdi, Allah da ona sadâkat gösterdi" dedi.
Adam, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın cübbesi ile kefenlendi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) cenazeyi öne çıkardı, üzerine namaz kıldı. Okuduğu duadan işitilenler arasında şu da vardı: "Ey Allahım, bu senin bir kulundur. Senin yolunda hicret etmek üzere memleketinden ayrıldı. Şehid olarak öldürüldü. Ben buna şâhidlik ediyorum." [Nesâî, Cenâiz 61, (4, 60, 61).][112]

AÇIKLAMA:

Bu rivayette Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in şehid üzerine cenâze namazı kılması mevzubahis olmaktadır. Halbuki Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelî mezheplerine göre şehide namaz kılınmaz, şehid yıkanmaz da; şehid olduğu elbise ile birlikte olduğu gibi defnedilir. Bu sebeple hadisteki فَصَلَّى عَلَيْهِ tâbiri biraz münakaşa edilmiştir. Nevevî: "Burada salâttan maksad, namaz değil dua dır." der. Böyle olunca, şehide namaz kılmamış, ölüler için yaptığı mutad dualarından birini yapmıştır. Nevevî, buna delil olarak Buharî'nin bir rivayetini gösterir. Mezkur rivayette Hz.Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in Uhud şehidleri için sekiz yıl sonra dua ettiği belirtilir ve bu dua salât (= namaz) kelimesiyle ifade edilir:[113]

صَلَّى رَسُولُ اللّهِ # عَلى قَتْلَى اُحدٍ بَعْدَ ثَمَانِى سِنِينَ

4ـ وعن عبدالرحمن بن أبى عُقْبَة عن أبيه. »وكان مولي من أهل فارس« قال:]شَهِدْتُ معِ النَّبىِّ # أحُداً فَضَرَبْتُ رَجُ مِنَ المُشْرِكِينَ فَقُلْتُ خُذْهَا وَأنَا الْغُمُ الفَارِسىُّ. فَالْتَفَتَ إلَيَّ النّبىُّ # فقَالَ: هًَّ قُلْتَ وَأنَا الْغُمُ ا٬نْصَارِىُّ إنَّ ابنَ أخْتِ الْقَوْمِ مِنْهُمْ، وَإنَّ مَوْلى الْقَوْمِ مِنْهُمْ[. أخرجه أبو داود .

4. (1044)- Abdurrahman İbnu Ebî Ukbe, babasından naklediyor. Babası İran asıllı bir azadlı idi. Der ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte Uhud Savaşı'na katıldım. Müşriklerden bir adama darbeyi indirdim ve: "Al, bu sana benden, ben İranlı bir köleden!" dedim. (Sözlerimi işitmiş bulunan) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana doğru baktı ve: "Niye, ben Ensarî bir köleyim demedin? Bir kavmin kızkardeşlerinin oğlu o kavimden sayılır" dedi. [Ebu Dâvud, Edeb 121, 5/23; İbnu Mâce, Cihâd 13, (2784).] Bu hadisin son cümlesi yani, اِبْنُ اخْتِ الْقَوْمِ مِنْهُمْ ibaresi diğer kitaplarda da yer alır. [Buharî, Ferâiz 24, Tirmizî, Menâkıb 85, (3897); Nesâî, Zekât 96, (5, 106); Müslim, Zekat 133, (1059).][114]

AÇIKLAMA:

Ebu Davûd, merhum, bu rivayeti, Asabiyet Babı adını verdiği bir başlık altında kaydeder. Asabiyet, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın aynı babta kaydedilen bir hadisinde, "kişinin kavmine zulümde yardımcı olmasıdır" diye tarif edilir. Bugünkü karşılığı ırkçılıktır. İslâm, ırkçılığı reddeder. Bu sebeple, bir cemiyette bulunan ırkî azınlıkların, milliyet yönüyle kendilerini bulundukları cemiyetten saymaları prensibini vazetmiştir. Burada mezkur prensibin tatbikatına canlı bir örnek görmekteyiz: Kendisini İranlı bilen bir köle Müslüman, Müslümanlarla birlikte Uhud Savaşı'na katılır. Mekkeli bir müşriğe kılıcıyla darbesini indirirken, o zamanın âdeti üzerine kendisini tanıtır: "Ben İranlı bir köle falanca!"
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) müdâhale ederek, kendini Ensârî olarak tanıtmasını söyler ve prensip vazeder: "Bir kavmin kızkardeşinin oğlu o kavimden sayılır." Burada "kızkardeşinin oğlu" tâbiriyle, kavim içinde yer alan, kan bağı bulunmayan azınlıkların kastedildiği açıktır.
Hemen belirtelim ki, düşmanına öldürücü darbeyi indirirken kişinin kendisini tanıtması, o devirde câri olan bir âdettir; böylece Secâat arzederek iftihar etmiş, övünmüş olmaktadır. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buna karşı çıkmıyor. Kendisini Ensarî olarak tanıtmamış olmasına karşı çıkıyor. Çünkü bir kavmin içinde yaşayıp, bir kısım hukukî, içtimâî, örfî bağlarla bağlanan kişi artık onlardandır. Bu keyfiyet مَوْلَى الْقَوْمِ مِنْهُمْ "Bir kavmin azadlısı onlardandır" şeklinde de ifade edilmiştir. Yanında sır ifşâsından, yardımlaşma,

sevgi, meşveret gibi pek çok bağlarla bağlanarak kederde ve sevinçte müştereklik sebebiyle aralarında kader birliği hâsıl olan kimselerin, kendilerini, kan farklılığı sebebiyle ayrı hissetmelerini İslâm tecviz etmiyor. İslâm'da madde değil mâna, kan değil ideal birliği, -temel prensiplerini iman esaslarının oluşturduğu- kültür birliği mühimdir. [115]

DÖRDÜNCÜ FASIL

KITÂL VE GAZVE AHKÂMI

-1- عن بريدة رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قال:]كانَ رسول الله # إذَا أمَّرَ ا'مِيرَ عَلى جَيْشٍ أوْ سَرِيَّةٍ أوْصَاهُ فِي خَاصَّتِهِ بَتَقوى اللّٰهِ تَعالى وَمَنْ مَعَهُ مِنَ الْمُسْلِمِينَ خَيراً، ثُمَّ قالَ: اغْزُوا بِسْمِ اللّٰهِ فِي سَبيلِ اللّٰهِ، قَاتِلُوا مَنْ كَفَرَ بِاللّٰهِ، اغْزُوا وَ تَغُلُّوا وَ تَغْدُرُوا وَ تُمَثِّلُوا وَ تَقْتُلُوا وَلِيداً. فَإذَا لَقِيتَ عَدُوَّكَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ فادْعُهُمْ إلى ثَثِ خِلٍ، فَإنْ أجَابُوكَ فَاقْبَلْ مِنْهُمْ وَكُفَّ عَنْهُمْ: ادْعُهُمْ إلى ا''سْم، فَإنْ أجَابُوكَ فَاقْبَلْ مِنْهُمْ وَكُفَّ عَنْهُم، ثُمَّ ادْعُهُمْ إلى التَّحَوُّلِ مِنْ دَارِهِمْ إلى دَارِ الْمُهَاجِرِينَ، وَأخْبِرْهُمْ إنَّهُمْ إنْ فَعَلُوا ذلِكَ فَلَهُمْ مَا لِلْمُهَاجِرِينَ، وَعَلَيْهِمْ مَا عَلَيْهِمْ، فإنْ أبَوْ أنْ يَتَحَوَّلُوا مِنْهَا فأخْبِرْهُمْ أنَّهُمْ يَكُونُونَ كَأعْرابِ الْمُسْلِمِينَ يَجْرِى عَلَيْهِمْ حُكْمُ اللّٰهِ تعالى الَّذى يَجْرِى عَلى الْمُؤمِنِينَ وَ يَكُونَ لَهُمْ فِي الْغَنِيمَةِ وَالْفَئِ شَئٌ إَّ أنْ يُجَاهِدُوا مَعَ الْمُسْلِمِينَ وَإنْ هُمْ أبَوْا فَسَلْهُمُ الْجِزْيَةَ، فَإنْ هُمْ أجَابُوكَ فَاقْبَلْ مِنْهُمْ وكُفَّ عَنْهُمْ. فإنْ أبَوْا فَاسْتَعِنْ بِاللّٰهِ تعالى عَلَيْهِمْ وَقَاتِلْهُمْ، وَإذَا حَاصَرْتَ أهْلَ حِصْنٍ فَأرَادُوكَ أنْ تَجْعَلَ لَهُمْ ذِمَّةَ اللّٰهِ تعالى وَذِمَّةَ نَبِيِّهِ فَ تَفْعَلْ، وَلَكِنَّ اجْعَلْ لَهُمْ ذِمَّتَك وَذِمَّةَ أصْحَابِكَ، فَإنَّكُمْ إنْ تَخْفُرُوا ذِمَّتَكُمْ وَذِمَّةَ أصْحَابِكُمْ أهْوَنُ مِنْ أنْ تَخْفَرُوا ذِمَّةَ اللّٰهِ تعالى وَذِمَّةَ رسولِهِ #. وَإذَا حَاصَرْتَ أهْلَ حِصْنٍ وَأرَادُوكَ أنْ تُنْزِلَهُمْ عَلى حُكْم اللّٰهِ تعالى فَ تُنزِلْهُمْ عَلى حُكْمِ اللّٰهِ تعالى، وَلَكِنْ أنزِلْهُمْ عَلى حُكْمِكَ، فإنَّكَ َ تَدْرِى أتُصِيبُ فِيهِمْ حُكْمَ اللّٰهِ تَعالى أمْ َ[. أخرجه مسلم وأبو داود

والترمذى .

1. (1045)- Büreyde (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir ordunun veya seriyyenin başına komutan tayin ettiği zaman, -hassaten komutana- Allah'a karşı muttaki olmasını, beraberindeki Müslümanlara da hayır tavsiye eder ve sonra şunları söylerdi: "Allah'ın adıyla ve Allah'ın rızası için savaşın. Allah'ı inkâr eden kâfirlerle çarpışın. Gazâ edin fakat ganimete hıyanet etmeyin, haksızlıkda bulunmayın, ölülerin vücudlarına sataşıp burun ve kulaklarını kesmeyin, (önünüze çıkan) çocukları öldürmeyin!

Müşrik düşmanlarla karşılaşınca onları önce üç şeyden birine çağır: Bunlardan birine cevap verirlerse onlardan bunu kabul et ve artık dokunma!

Önce İslâm'a dâvet et. İcâbet ederlerse hemen kabul et ve elini onlardan çek. Sonra onları yurtlarından muhâcirler diyarına hicrete dâvet et. Ve onlara haber ver ki, eğer bunu yapacak olurlarsa Muhacirler'e va'dedilen bütün mükâfaat ve vecibeler aynen onlara da terettüp edecektir. Hicretten imtina edecek olurlarsa bilsinler ki, Müslüman bedevîler hükmündedirler ve Allah'ın mü'minler üzerine câri olan hükmü onlara icra edilecektir; ganimet ve fey'den kendilerine hiçbir pay ayrılmayacaktır. Müslümanlarla birlikte cihâda katılırlarsa o hâriç, (o zaman ganimete iştirak ederler.)

Bu şartlarda Müslüman olma teklifini kabul etmezlerse, onlardan cizye iste, müsbet cevap verirlerse hemen kabul et ve onları serbest bırak.

Bundan da imtina ederlerse, onlara karşı Allah'tan yardım dile ve onlarla savaş. Bu durumda bir kale ahâlisini muhâsara ettiğinde onlar senden Allah ve Resûlü'nün ahd ve emânını talep ederlerse kabul etme; onlar için, kendine ve ashâbına ait bir emân tanı. Zira sizin kendi ahdinizi veya arkadaşlarınızın ahdini bozmanız, Allah'ın ve Resûlü'nün ahdini bozmaktan ehvendir.

Eğer bir kale ahalisini kuşattığında onlar, senden Allah'ın hükmünü tatbik etmeni isterlerse sakın onlara Allah'ın hükmünü tatbik etme, lâkin kendi hükmünü tatbik et. Zira Allah'ın onlar hakkındaki hükmüne isâbet edip etmeyeceğini bilemezsin." [Müslim, Cihâd 3, (1731); Tirmizî, Siyer 48, (1617), Diyât, 14, (1408); Ebu Dâvud, Cihâd 90, (2612, 2613).][116]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, yola çıkarılan ordu ile alâkalı bazı mühim esasları tesbit etmektedir:

1. Komutana ve askerlere verilecek talimat: Birçok rivayetlerde, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, askerleri yola vurmazdan önce bazı nasihatlarda bulunduğunu, bu meyanda düşmana karşı nasıl davranmaları gerektiğini ana hatlarıya hatırlatmaktadır.
a) Komutana hususi tavsiye: Öncelikle takva yani Allah'tan korkmak hatırlatılmaktadır. Aslında takva herkes için gerekli olmakla birlikte, betahsis komutana hatırlatılmasında, şârih Tîbî şu inceliği tesbit eder: Komutan, kendi kendine daha titiz, daha şiddetli davranmalı, emri altındaki Müslümanlara karşı suhuletle ve merhametle muâmele etmelidir. Nitekim hadiste: يَسِّرُوا وَلاَ تُعَسِّرُوا وَبَشِّرُوا وَلاَ تُنَفِّرُوا
"Kolaylaştırın zorlaştırmayın, müjdeleyin nefret ettirmeyin" buyrulmuştur.
b) Hepsine müşterek talimat: Cihadı Allah için ve Allah adına yapmak. Bunun gerçekleşmesi için Allah'ın koyduğu prensiplere uymak; ganimetten çalmamak, çocukları öldürmemek, başka rivayetlerde kadınlar, muhârib olmayan yaşlılar, din adamları da zikredilir. Ölülere müsle'de bulunmamak. "Müsle" ölünün burnunu, kulağını kesmek, gözünü oymak, ciğerini sökmek gibi, hakaket olsun diye yapılan kötü muamelelerdir. Dinimiz bunları yasaklıyor.
* Başka rivayetlerde komutana itaat, arkadaşlarıyla iyi geçinmek, savaş sırasında geri kaçmayıp sabretmek, sebat etmek gibi başka teferruatlar da zikredilir.
* Düşmana saldırmazdan önce İslâm'ı teklif etmek[117], kabul etmezlerse cizye teklif etmek, en son durumda savaşa karar vermek.
* Karşılaşılan insanların Müslüman olup olmadıklarını tahkik ve meselâ ezan sesi duyulan bir köye saldırmamak, ganimet için saldırmamak, herhangi bir anlaşma yapıldığı takdirde verilen sözde durup, ahdini bozmamak... vs. orduya verilen müşterek tâlimat arasında yer alan hususlardır. Hadislerde gelen bu paraleldeki örneklere dayanarak fukaha, "İmamın (veya ona bedel ordu çıkaran başkomutanın), kumandan ve emrindeki diğer askerlere, yola çıkmazdan önce hitab ederek,
Allah'tan korkmalarını, emirleri altındakilere iyi muamele etmelerini tavsiye etmesi, harp esnasındaki vazifelerini ve kendilerine nelerin haram, helâl mekruh veya müstehab olduğunu bildirmesi gerekir" demişlerdir.
2- Hadiste geçen, "muhâcirler diyarına hicrete dâvet" meselesi, Müslüman olan yeni kabileler için cârî idi. "Bunu yapacak olurlarsa Muhacirler'e vaadedilen bütün mükâfaat ve vecibeler aynen onlara da terettüp edecektir" sözü, onlar

hicret ettikleri takdirde "Muhacir" statatüsüne girecekler demektir. Gerek "sevap" yönüyle ve gerekse "fey'e iştiraki hak etme" yönüyle Muhâcirler avantajlı idi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Muhacirler'e, cihada çıkış anından itibaren -imam her ne vakit emretmişse- düşmanın karşısında yeterli sayıda kimsenin bulunup bulunmamasına bakmadan, infak ederdi. Halbuki muhâcir olmayanlar böyle değildi. Zira, düşmanın karşısında, yeterli miktarda asker olursa, muhâcir olmayanların çıkması vâcib değildi. Şu halde hadiste geçen "Muhacirler'e terettüp eden vecibe"den maksad budur, yani gazveye çıkma vecibesi.

Hicretten imtina etmeleri halinde "Müslüman bedevîler hükmünde" olmaları, "dâr-ı küfürde değil, kendi bölgelerinde kalan bedevîler hükmünde olmaları" demektir. Çünkü Müslüman olup da dâr-ı küfürde kalanlara Allah ve Resûlü'nün hiç bir zimmeti olmayacağı, onların imanlarının bile makbul olmayacağı ayetlerle bildirilmiştir. (Nisa 89, 97; En fal 72). Hicret etmeyenlere bu hadiste كَاَعْرَابِ المسلمين "Müslüman bedevîleri gibidir" denmiştir. Sadedinde olduğumuz rivayet böylelerine, "Allah'ın mü' minler üzerine câri olan (namaz, zekat... gibi ibâdete giren farzlar, kısas, diyet gibi cezâî hükümler) hükmünün icra edileceğini bildirir. Tirmizî'nin rivâyetinde اَنَّهُمْ يَكُونُونَ كَأَعْرَابِ الْمُسْلِمِينَ يَجْرِى عَلَيْهِمْ مَا يَجْرِى عَلَى اَعْرَابِ denir. Yani "Bedevîlere icra edilen ahkâm" tatbik edilir tabirine yer verilir.

3- Muhâsara edilen kale ahalisinin emân talebi üzerine yapılacak antlaşmayı Allah ve Resûlü adına değil, kendi adınıza yapın, tenbihi de dikkat çekicidir. Nevevî, bu nehyin (yasaklamanın) "tenzihî" bir yasak olduğunu belirtir. Yani mutlaka uyulması gereken kesin bir emir olmayıp "kendi adınıza yaparsanız daha iyi, daha isabetli olur" mânasında bir tavsiye olduğunu söyler. "Çünkü, der, bazı ahvalde, bu zimmetin hakkını bilmeyenler, yapılan ahdi bozuyorlar, hususan bedevîler ve askerlerin ekserisi, ahdin hürmetini ihlâl ediyorlar." Buradan anlaşılıyor ki ihlâle uğrayacağı kaçınılmaz olan anlaşmayı Allah adına yapmanın mesuliyeti büyüktür. Allah ve Resûlü adına yapılan anlaşmalara mutlak riâyet gerekir. Aksi halde kaçınmak evlâdır.

4- Şârihler, bu hadisin, son paragrafında geçen "...Sakın onlara Allah'ın hükmünü tatbik etme, lakin kendi hükmünü tatbik et. Zira Allah'ın onlar hakkındaki hükmüne isabet edip etmeyeceğini bilemezsin..."[118] cümlesinden hareket eden bâzı alimler: "Bu hadiste, bir mesele üzerine farklı hüküm getiren

müctehidlerden her biri musib (doğruyu bulmuş) değildir, içlerinden sâdece bir tanesi musibtir, o da nefsülemirde Allah'ın verdiği hükme muvâfık olandır" görüşüne delil bulunduğunu söylemiştir. Ancak, "Her müçtehid musibdir" diyenler şu cevabı vermişlerdir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Allah'ın onlar hakkındaki hükmüne isabet edip etmeyeceğini bilemezsin" sözünün mânası: "Sen, bu konuda bana bir vahyin inip inmediğinden emin olamazsın, halbuki kendi hükmünde kesin olabilirsin" demektir. Nitekim Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Sa'd İbnu Muâz (radıyallahu anh)'ın Benî Kureyza Yahudileri üzerine hakemliğiyle ilgili olan Ebu Saîd rivayetinde: "Onlar hakkında Allah'ın hükmüyle hükmettin" demişti. Bu mâna Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın vefatından sonra ortadan kalkmıştır. Öyle ise, her müctehid musibdir" Aliyyü'l-Kârî, Mu'tezile ve bir kısım Ehl-i Sünnetin böyle hükmettiğini belirtir.
5- İmam Mâlik, Evzâî ve diğer bazı fakihler, bu hadise dayanarak, "Cizye, Arap olsun, acem olsun, kitâbî olsun, Mecûsi veya bir başka dine mensup olsun bütün gayr-i müslimlerden alınır" demişlerdir.
İmam Âzam'a göre, cizye, Arab'ın müşrikleri ile Mecusileri müstesna olmak üzere bütün kâfirlerden alınır.
İmam Şâfiî'ye göre, Arap olsun, acem olsun yalnız Ehl-i Kitap ile Mecûsilerden alınır.[119]

-2- وعن عبداللّه بن عون قال:]كَتَبْتُ إلى نَافِعٍ أسألُهُ عَنْ الدُّعَاءِ قَبْلَ الْقِتَالِ، فقَالَ: إنَّمَا كانَ ذلكَ في أوَّلِ ا"سْمِ، وَقَدْ أغَارَ رسول اللّه #
عَلى بَنِى المُصْطَلِقِ وَهُمْ غَارُّونَ وَأنْعَامُهُمْ تُسْقَى عَلى الماءِ فَقَتَلَ مُقَاتِلَتَهُمْ وَسَبَى ذَرَارِيَّهُمْ وَأصَابَ يَوْمَئِذٍ جُوَيْرِيَةَ رَضِىَ اللّهُ عَنْها. حَدثنى بذلك عبداللّه بن عمر رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما وكان في ذلك الجيش[. أخرجه الشيخان وأبو داود. ومعنى »غَارُّونَ« أى غافلون .

2. (1046)- Abdullah İbnu Avn anlatıyor: "Nâfi'ye yazarak savaştan önce

(müşrikleri İslâm'a) davet etme hususunda sordum. Şu cevabı verdi: "Bu İslâm'ın başında idi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Benî Müstalik'e ani baskın yaptı. Adamları gâfildi, hayvanları su kenarında sulanmakta idi. Savaşabilecekleri öldürdü, kadın ve çocuklarını da esir etti. O gün Cüveyriye (radıyallahu anhâ) validemizi esir almıştı.
Bunu bana Abdullah İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) rivayet etti. Abdullah bu orduya asker olarak katılmıştı." [Buharî, Itk 13; Müslim, Cihâd 1, (1730); Ebu Dâvud, Cihâd 100, (2633).][120]

AÇIKLAMA:

Nâfi, İbnu Ömer'in yetiştirdiği büyük muhaddislerdendir, azatlısıdır. Bu rivayet önceki hadiste yer alan mühim bir prensibe muhalefet etmektedir. Düşmanla karşılaşınca önce İslâm'a dâvet. Nâfi'nin İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'den işittiğine göre Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bu prensibi sonradan uygulamamıştır. En güzel örnek Benî Mustalik Gazvesi'dir. Burada, gaflet anlarında âni baskın yapılmıştır. Başta Nâfi olmak üzere bazı âlimler, bu rivayetten hareketle, İslâm dâvasını işitmiş olan kâfirlere, İslâm'a davet etmeksizin, savaş açmanın câiz olduğuna hükmetmişlerdir. Bu görüş, bu mevzu üzerine ileri sürülen üç farklı görüşün en sahihi kabul edilmiştir. Bu görüşleri şöyle özetleyebiliriz:
1- Kâfire haber vermek, mutlak olarak vacib değildir.
2- Mutlak olarak vâcibtir.
3- İslâm dâveti ulaşmayanlara duyurmak vacib ise de, ulaşanlara duyurmak vacib değildir, ancak dâvet edilmesi yine de müstehabdır. İlim adamlarının çoğunlukla bu görüşü benimsediği belirtilir. Bunu te'yid eden sahîh rivayetler mevcuttur. [121]

-3- وعن أبى موسى رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]كانَ رسولُ اللّه # إذَا بَعَثَ أحَداً مِنْ أصْحَابِهِ في بَعْضِ أمْرِهِ قالَ: بَشِّرُوا وَ تُنَفِّرُوا، وَيَسِّرُوا وَ تُعَسِّرُوا[. أخرجه مسلم .

3. (1047)- Ebu Mûsa (radıyallahu anh) anlatıyor: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ashâbından birini herhangi bir iş için gönderince şu tenbihte

bulunurdu; "Müjdeleyin, nefret ettirmeyin; kolaylaştırın zorlaştırmayın." [Müslim, Cihâd, (1732).][122]

AÇIKLAMA:

Bu rivâyet, bir vazife ile gönderilen herkese, suhûletli davranması için Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın tenbihte bulunduğunu açıkca ifade etmektedir. Yine Müslim'in rivayetine göre Ebu Musa'ya ve Hz. Muâz'ı Ebu Bürde ile Yemen'e gönderirken onlara da aynı tenbihi yapmış ilâveten "geçimli olun, ihtilâflı, geçimsiz olmayın" demiştir.
Nevevî der ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu kelimelerde bir şeyle onun zıddını cemedip birleştirmiştir. Zira bu iki zıd ayrı ayrı vakitlerde yapılır. Şayet sâdece birini söyleyip mesela: "Kolaylık gösterin" demiş olsaydı, bir veya bir kaç kere kolaylıkta bulunup, çoğu işlerinde zorluk çıkaran kimse bu söze uyduğunu söyleyebilirdi. "Zorlaştırmayın" da demiş olunca, her çeşit durumda bütün çeşitleriyle zorlaştırmayı nefyetmiş olmaktadır. Asıl istenen de budur."
Hadiste şu hükümler de görülmektedir:
1- Allah'ın fazlından, sevâbının büyüklüğünden, ihsanının bolluğundan, rahmetinin genişliğinden bahsederek hep müjdeleyici olmalı, tebşir edici şeyleri hiç zikretmeden sadece korkutucu ve tehdid edici şeylerden bahsederek ürkütmemeli, nefret ettirmemeli.
2- Yeni Müslüman olanların gönlünü kazanmaya gayret edip, onlara karşı sertlikten kaçınmalıdır.
3- Keza çocuklardan bülûğa erme çağına yaklaşanlara, büluğa yeni erenlere, herhangi bir günahtan tevbe edip rücû edenlere mülayim ve mültefit olmalı, bunları ibadet ve mükellefiyetlere tedricî olarak yavaş yavaş, azar azar alıştırmalıdır. Nitekim teklife giren bütün İslâmî emirler tedricen gelmiştir. Buna dâhil edilmek istenen gence veya girmek arzu eden yabancıya kolaylık gösterilirse, bu ona hafif gelir ve kendiliğinden yavaş yavaş artırır. Ama aksine işin başında zorluk çıkarılır veya yapabileceği hususunda tereddüde düşürülürse, bu vaziyette girse bile, korkulur ki şevkle devam edemez, amellerinden zevk alamaz ve tamamen bırakır.
4- Valilere, memurlara, halka rıfkla, merhametle davranmaları emredilmelidir.
5- Bir işte, idârede, hizmette vs. de müşterek vazife almış olanlar iyi geçinmeli, ihtilâftan kaçınmalıdırlar. Çünkü mühim, gayr-ı mühim bütün işler ittifak olursa başarılır ve netice alınır. İhtilâfın girdiği yerde maksad elden kaçar.

6. İmam (devlet reisi), tâyin ettiği memurları Hz. Muaz ve Ebu Musa (radıyallahu anhümâ) gibi fevkalâde fâzıl ve sâlih kişiler bile olsalar hayır tavsiyede bulunmalıdır. Zira "Öğüt, mü'minlere fayda verir." (Zâriyât 55).[123]

-4 وعن سمرة بن جندب رَضِـيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قال رسول اللّه #: اقْتُلُوا شُيُوخَ الْمُشْرِكِينَ وَاسْتَبْقُوا شَرْخَهُمْ، يَعْنِى مَنْ لَمْ يَنْبُتْ[. أخرجه أبو داود والترمذى .

4. (1048)- Semure İbnu Cündeb (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Müşriklerin yaşlılarını öldürün, fakat tıfıllarına (şerh) yani henüz tüyü çıkmayanlara dokunmayın." [Ebu Dâvud, Cihâd 121, (2670); Tirmizî, Siyer 28, (1583).[124]

AÇIKLAMA:

Hadisin aslında geçen şeyh yaşlı demektir. Bu kelimenin muhtelif kullanışları var. Pir-i fâni mânasına da gelir. Ancak şârihler, bu hadiste eli kılınç tutan yaşlı erkek mânasında kullanıldığını belirtirler.

Şerh kelimesi de genç mânasına da kullanılır ise de burada henüz tüyü bitmeyen yani büluğa ermeyen çocuk demektir. Dilimizde biraz âmiyâne de olsa "tıfıl" kelimesini bu mânada kullanırız. Tüyün çıkması, büluğa ermenin maddî alâmeti kabul edilmiştir. Bazı ihtilâflı durumlarda bu, mi'yar olarak alınmıştır. Benû Kureyza Yahudileri, ihânetleri sonucu olarak, hakemleri Sa'd İbnu Muaz tarafından

çocukların dışında kalanların öldürülmesine hükmedilince, çocukların tesbiti şüpheli durumlarda tüy kontrolüyle yapılmıştır.

Başka hadislerde, savaşta savaşamayacak durumda olan yaşlıların ve kadınların öldürülmesi sarih olarak yasaklanmıştır. لاَ تَقْتُلوا شَيْخًا فَانِيًا Bu yasakla yukarıdaki hadis arasında bir tezad mevzubahis değildir.[125]

-5 وعن ابن عمر رَضِـيَ اللّهُ عَنْهُما قال:]وُجِدَتِ امْرَأةٌ مَقْتُولَةً

في بَعْضِ مَغَازِى رسولِ الله #، فَنَهَى رسولَ الله # عَنْ قَتْلِ النِّسَاءِ وَالصِّبْيَانِ]. أخرجه الستة إ النسائى .

5. (1049)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın katıldığı gazvelerden birinde öldürülmüş bir kadın bulundu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bunun üzerine kadınları ve çocukları öldürmeyi yasakladı." [Buharî, Cihâd 147, 148; Müslim, Cihâd 24, (1744); Muvatta 3, (2, 447); Tirmizî, Cihâd 19, (1569); Ebu Dâvud, Cihâd 34, (1667); İbnu Mâce, 30, (2841).][126]

AÇIKLAMA:

Kadın ve çocuğun öldürülmesini yasaklayan muhtelif rivayetler mevcuttur. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) zaman zaman öldürülmüş kadınlara rastladıkça yasağı tekrarlamış ve hatırlatmıştır. İbnu Hacer'in şerhte kaydettiği bir rivayete göre, Taif'de öldürülmüş bir kadın gören Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Ben kadınları öldürmeyi yasaklamadım mı, bunu kim öldürdü?" diye sorarak meselenin üzerine gider. Bir adam atılarak açıklar:

"Ben ya Resûlullah. Ben onu tutup bineğimin arkasına almıştım. Beni aşağı düşürüp öldürmeye teşebbüs etti, ben de öldürdüm." Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kadının gömülmesini emreder.

İmam Malik ve Evzâî hazretleri, Resûlullah 'ın bu husustaki hassasiyetine binâen şu hükme varırlar: "Kadın ve çocuğun (savaşta) öldürülmesi hiçbir surette câiz değildir, öyle ki, ehl-i harb, kadın ve çocukları kendilerine kalkan yapıp gerisinde siperlenseler veya bir kaleye veya gemiye girip beraberlerinde çocukları ve kadınları alıp perde olarak tutsalar onlara öldürücü atış yapmak veya sığınaklarını yakmak caiz olmaz."

İmam Şâfiî ve Kûfîler (Hanefî ulemâsı): "Kadın savaşçı (olarak askerlere karışmış) ise öldürülmeleri câizdir" demişlerdir.

Mâlikîlerden İbnu Habîb: "Kadının savaşa katılması öldürülmesine kasdetmek için yeterli değildir, bizzat öldürme işine mübâşeret etmiş ve buna kasdetmiş olması şarttır" der. Mürahik çocuğun durumu da aynıdır.

İbnu Battâl'ın nakline göre, bütün ulemâ, kadın ve çocuğu öldürmeye kasdetmenin câiz olmadığında ittifak etmişlerdir. Kadın için: "Zayıf olmaları

sebebiyle", çocuklar için de: "Küfre düşmekte kâsır olmaları sebebiyle" derler ve ilâve ederler: "Her ikisinden de istifâde etme imkânı vardır..."[127]

-6- وعن النعمان بن مُقَرِّنْ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]غَزَوْتُ مَعَ رسُولِ اللّه # غَزَوَاتٍ، فَكَانَ إذَا طَلَعَ الْفَجْرُ أمْسَكَ عَنِ الْقِتَالِ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ، وَإذَا طَلَعَتْ قَاتَلَ حَتَّى إذَا انْتَصَفَ النَّهَارُ أمْسَكَ حَتَّي تَزُولَ الشَّمْسُ، فَإذَا زَالَتْ قَاتَلَ حَتَّى الْعَصْرِ ثُمَّ أمْسَكَ حَتَّى يُصَلِّى الْعَصْرَ ثُمَّ قَاتَلَ؛ وَكانَ يَقُولُ: عِنْدَ هذِهِ اۤوْقَاتِ تَهِيجُ رِيَاحُ النَّصْرِ وَيَدْعُو المُؤمِنِينَ لِجُيُوشِهِمْ في صَلَوَاتِهِمْ[. أخرجه أبو داود والترمذى .

6. (1050)- Nu'mân İbnu Mukarrin (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birçok gazvelere katıldım. (Şunu gördüm): Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), şafak sökünce, güneş doğuncaya kadar mukâteleyi durdururdu. Güneş doğunca öğle vaktine kadar tekrar mukâteleye geçerdi. Tam öğle vaktinde mukâteleyi durdurur, güneş batıya meyledinceye kadar ara verirdi. Meyledince, ikindi vaktine kadar mukâtele eder, ikindi vaktinde ikindi namazını kılıncaya kadar ara verir, sonra tekrar mukateleye geçerdi. (Ashab) derdi ki: "Bu vakitte (yani güneşin zevali vaktinde) yardım rüzgârları eser, mü'minler namazlarında orduları için dua ederler." [Tirmizî, Siyer 46, (1612); Ebu Dâvud, Cihâd 111, (2655); Buharî, Cizye 1.][128]

AÇIKLAMA:

Nu'man İbnu Mukarrin (Nu'mân İbnu Amr İbni Mukarrin el-Müzenî) (radıyallahu anh), Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e Müzeyne kabilesinden 400 kişilik bir heyetle gelip Müslüman olanlardandır. Basra ve sonra da Kûfe'de yaşamıştır. Nehâvend ordusunda Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in âmili idi, fetih günü şehid olmuştur (radıyallahu anh).
Bu rivayet Buhârî'de kısmen, Ebu Dâvud'da muhtasar olarak yer alır. İbnu Hacer, rivâyette inkıta olduğunu belirtir.

Rivâyete dikkat edilince Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın namaz vakitlerinde kâfirlerle mukâteleden kaçındığı görülmektedir. Zira o vakitlerde ibadetle meşguliyet esastır. Rivâyetin sonundaki: "Bu vakitlerde yardım rüzgârları eser..." cümlesi ilk nazarda Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in sözü gibi gözükmekte ise de, şârihler, bunu Ashab'ın söylediğini tasrih ederler. Nitekim Tirmizî'nin rivâyetinde وَكَانَ يَقُولُ şeklinde değil, وَكَانَ يُقَالُ şeklinde, yani: "Denilirdi ki:..." diye gelmiştir.

Şârihler, ikindi namazından sonraki vaktin, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) tarafından bilhassa arandığını belirtirler. "Çünkü, derler, bazı peygamberlere Cenab-ı Hakk'ın nusret ve yardımı hep ikindiden sonra gelmiştir. Buna delil olarak şu hadis gösterilir:

عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: غَزَا نَبِيٌّ مِنَ اْلأَنْبِيَاءِ فَدَنَا مِنَ الْقَرْيَةِ صَةَ الْعَصْرِ اَوْ قَرِيبًا مِنْ ذَلِكَ فَقَالَ لِلشَّمْسِ إِنَّكَ مَأْمُورَة وَأَنَا مَأْمُورٌ اَللَّهُمَّ اَحْبِسْهَا عَلَيْنَا فَحُبسَتْ حَتَّ حتَّى فَتَحَ اللّٰهُ عَلَيْهِ

Ebu Hüreyre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Gazveye çıkan peygamberlerden biri, ikindi vakti sırasında veya ikindiye yakın bir zamanda fethedeceği köye yaklaştı. Güneşe: "Ey güneş nasıl sen bir memursan, ben de bir memurum" dedi ve Allah'a yönelerek: "Ey Rabbim, güneşi durdur, vakit çıkmadan gazvemizi tamamlayalım" diye dua etti. Güneş durduruldu. Allah'ın yardımı ile köy fethedildi."

Rivayette, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın diğer vakitlerdeki savaşma keyfiyeti قَاتَل (savaştı) diye mâzi ile ifade edilirken, ikindi vaktindeki savaşının يقَاتل (savaşır) diye muzârı ile ifâde edilmiş olmasını, şârih Tîbî, ikindi vaktinin taşıdığı bu hususiyet ve sırda arar ve Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kendi için bu vakti hâssaten aradığına dikkat çeker.

İkindi sırasında esen rüzgâr da Müslümanlar tarafından yardım rüzgârı olarak değerlendirilmiştir. Çünkü, Cenab-ı Hakk, Müslümanlara Hendek Savaşı sırasında rüzgârla yardım etmiş, Ahzâb'ın (müttefik orduların) dağılıp gitmeleri rüzgârla sağlanmıştı.

Rivayette son olarak -Ashâb'ın sözü olarak- bir hususa daha yer verilmektedir: Mü'minlerin gazaya çıkan orduları için duaları. Buna -kunut duası şeklinde- namazın içinde yer verildiği gibi, namazın arkasından yapılan dualar esnasında da yer verilmiştir. Günümüzde bile İslâm ordularının zaferi için dua yapılır.

Anlaşılacağı üzere bu güzel âdet, menşeini Ashab'tan almaktadır.[129]

7- وعن أنس رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]كانَ رَسولُ اللّهِ # يُغِيرُ عِنْدَ صَةِ الصُّبْحِ، وَكانَ يَسْتَمِعُ فَإذَا سَمِعَ أذاناً أمْسَكَ وَإ أغارَ[. أخرجه مسلم وأبو داود والترمذى .

7. (1051)- Hz. Enes (radıyallahu anh): "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), sabah vakti baskın yapardı. (Yaklaştığı yerleşim bölgesine) kulak kabartır, (ezan okunup okunmadığını kontrol eder) ezan sesi işitecek olursa durur, işitmezse saldırıya geçerdi." [Müslim, Salât 9, (382). Tirmizî, (Siyer 48, (1618); Ebu Dâvud, Cihâd 100, (2634).][130]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivâyet Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in gazveye çıktığı vakit, yerleşim bölgelerine geceleyin yaklaşmayı tercih ettiğini göstermektedir. Sabaha doğru yaklaşmışsa ezan vaktini bekler, ezan okunup okunmadığını kontrol eder, şâyet ezan sesi duyarsa baskın yapmaz, duymayacak olursa baskın yapardı. Arapça'da اَغَارَ "aniden basmak" mânasına gelir. Askerî hareketlerde başarının sırrı, büyük ölçüde, ani baskına dayanır. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) gazvelerde askerî prensiplere âzamî ölçüde riayetkâr olmuştur. Düşmanın tertib almasına imkân tanımadan âni basabilmek için istihbârat meselesine ziyade ehemmiyet verdiğini, "Harb bir hiledir" diyerek aldatıcı, şaşırtıcı davranışlarla, kendi hazırlığını gizlediğini belirtmiştik (Bak 1037 hadis). Bu davranışın düşmanı gafil avlamaya, âni baskın yapmaya matuf olduğu açıktır. Önceki rivayetle bunun arasındaki farklılığı ezan işitme durumuyla izah edebiliriz: "Ezan işitince mü'minlerin olduğu da anlaşıldığı için, yanlışlıkla onlara zarar gelmemesi için, güneş doğuncaya kadar saldırıya geçmezdi." Şüphesiz bu davranış müşrik ve Müslümanların karışık olduğu yerlerle ilgili. Müslümanların bulunmadığı kesinlikle bilinen hedefler, bu hadiste ifâde edildiği üzere fecr vaktinden sonra âni baskına mâruz bırakılması normaldir.

2- Alimler bu rivâyetten şu hükümleri çıkarmışlardır:

a) Ezan İslâm'ın şiâr ve alemidir. Bir beldede bunun terki câiz değildir. Bir belde

halkı elbirliği terkettiği takdirde sultanın onlarla savaşması gerekir (İmam Muhammed'in fetvası).
b) İslâm kendilerine ulaşmış olanlara, İslâm'a girme dâveti yapılmadan âni baskın yapılabilir. (Bak. 1045. hadis).
c) Delile dayanarak hüküm vermek câizdir, çünkü Hz.Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) sâdece ezan işitmiş olmakla kıtâlden vazgeçmiştir.
d) Kan dökme meselesinde ihtiyatta en muvafık olan (ahvat) ile amel esastır. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) aralarında Müslüman bulunabilir ihtimaliyle baskını terkediyor, ezanı bekliyor. Ayrıca, Tirmizî'nin rivâyetinde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın "Allahu ekber, eşhedu enlailahe illallah" sözünü işitmesiyle baskından vazgeçtiği belirtilir. Bu sesin, İslâm'a delalet etmeme ihtimaline rağmen baskından vazgeçilmesi ahvat'la amele delil olmaktadır.
e) Tekbir Müslümanlara has bir şiârdır.
f) Tekbirin işitilmesiyle, bir köy halkı hakkında "Müslümandır" diye hükmedilebilir.[131]

8- وعن عصام المزنى رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]كانَ رسولَ اللّهِ # إذَا بَعَثَ جَيشاً أوْ سَرِيَّةً يَقُولُ لَهُمْ: إذَا رَأيْتُمْ مَسْجِداً أوْ سَمِعْتُمْ مُوذِّناً فَ تَقْتُلُوا أحداً[. أخرجه أبو داود والترمذى .

8. (1052)- İsâm el-Müzenî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir ordu veya seriyye yola çıkardığı zaman, askerlere şunu tenbihlerdi: "Bir mecsid görür veya müezzini işitirseniz, orada kimseyi öldürmeyin." [Ebu Dâvud, Cihâd 100, (2635); Tirmizî, Siyer 2, (1549).][132]

AÇIKLAMA:

Şârihler bu hadisi şöyle anlarlar: "Bir yerde Müslüman olduğuna delalet eden herhangi bir alâmete rastlarsanız, mü'mini kâfirden tefrik edinceye kadar kimseyi öldürmeyin."[133]

9- وعن الحارث بن مسلم بن الحارث عن أبيه رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ

قال:]بَعَثَنَا رسولَ الله # في سَرِيَّةٍ فَلَمَّا بَلَغْنَا المَغَارَ اسْتَحْثَثْتُ فَرَسِى فَسَبَقْتُ أصْحَابِى فَتَلَقَّانِى أهْلُ الحَيِّ بِالرَّنِينِ. فَقُلْتُ لَهُمْ قُولُوا: َ إلهَ إَّ اللّهُ تُحْرَزُوا فَقَالُوهَا: فَمَنِى أصْحَابِى وَقَالُوا حَرَمْتَنَا الْغَنِيمَةَ، فَلَمَّا قَدِمْنَا عَلى رسولِ اللّه # أخْبَرُوهُ بِالَّذِى صَنَعْتُ فَدَعَانِي فَحَسَّنَ لِى مَا صَنَعْتُ؛ ثُمَّ قَالَ لِى: أمَّا إنَّ اللّهَ تعالى قَدْ كَتَبَ لَكَ بِكُلِّ إنْسَانٍ مِنْهُمْ كَذَا وَكذَا مِنَ ا‘جْرِ، وَقَالَ: أمَّا إنِّى سَأكْتُبُ لَكَ بِالْوَصَاةِ بَعْدِى ففَعَلَ وَخَتَمَ عَلَيْهِ وَدَفَعَهُ إلىَّ[. أخرجه أبو داود .

9. (1053)- El-Hâris İbnu Müslim İbni'l-Hâris babasından [Müslim İbnü'l-Hâris (radıyallahu anh)]'den naklediyor: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bizi bir seriyye ile gazveye gönderdi. Baskın mahalline vardığımız zaman, atımı hızlandırdım ve arkadaşlarımı geçtim. Köy halkı beni imdât çığlıklarıyla karşıladı. Ben onlara: Lâilâhe illallah deyip kendinizi koruyun dedim. Öyle yaptılar. Arkadaşlarım beni bu davranışım sebebiyle "Ganimeti bize haram ettin" diyerek ayıpladılar. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanına dönünce, yaptığımı ona haber verdiler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) beni çağırttı. Yanına varınca davranışımdan dolayı takdir etti ve: "Bilesin, Allah (celle celaluhu) senin için, o kurtardığın insanlardan her birisi sebebiyle şu şu kadar sevab yazmıştır" buyurdu. Sonra Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana: "Sana kendimden sonra bir tavsiye yazacağım" dedi ve yazıp, üzerini mühürleyip bana verdi." [Ebu Dâvud Edeb 110, (5080).][134]

-10- وعن جندب بن مكيث رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]بَعَثَ رسولُ اللّه # سَرِيَّةً فَكُنْتُ فِيهِمْ فَأمَرَهُمْ أنْ يَشُنُّوا الْغَارَةَ عَلى بَنِى المُلَوَّحِ فَخَرَجْنَا حَتّى كُنَّا بِالْكَدِيدِ لَقِينَا الحَارِثَ بْنَ الْبَرْصَاءِ اللّيْثِيَّ فَأخَذْنَاهُ فقَالَ: إنَّمَا جِئْتُ أُرِيدُ ا“سْمَ، وَإنَّما خَرَجْتُ إلى رسول اللّه #. فَقُلْنَا: إنْ تَكُ مُسْلِماً فَلَنْ يَضُرَّكَ رَبْطُنَا يَوْماً

وَلَيْلَةَ، وَإنْ تَكَ غَيْرَ ذلِكَ نَسْتَرْثِثْ مِنْكَ فَشَدَدْنَاهُ وَثَاقاَ]. أخرجه أبو داود .

10. (1054)- Cündeb İbnu Mekîs (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) benim de katıldığım bir seriyye gönderdi. Orduya Benu'l-Mülevvah kabilesine baskın yapılması talimâtını verdi. Yola çıktık. Kedîd nâm mevkiye geldiğimiz zaman el-Hâris İbnu'l-Bersâ el-Leysî ile karşılaştık. Onu yakaladık. Bize:
"- Ben Müslüman olmak arzusuyla geliyordum. Memleketten de Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gitmek düşüncesiyle ayrılmıştım" dedi. Kendisine:
"- Eğer Müslümansan bizim sana bir gün bir gecelik bağımız zarar vermez, dediğin gibi değilsen sana karşı tedbirimizi tam yapmış oluruz" dedik ve bağlarını daha bir sıkıladık." [Ebu Dâvud, İmâret 137, (1896).][135]

-11- وعن أبى سعيد رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]بَعَثَ رسول اللّه # بَعْثاً إلى بَنِى لِحْيَانَ ثُمَّ قَالَ: لِيَنْبَعِثْ مِنْ كُلِّ رَجُلَيْنِ أحَدُهُمَا وَا'جْرُ بَيْنَهُمَا[.

11. (1055)- Ebû Said (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Benî Lihyan kabilesine bir askerî birlik gönder(meye karar ver)mişti: "Her iki kişiden biri atılsın, sevapta ortak olacaklar" buyurdu. [Müslim, İmâret, 1896.][136]

-12- وفي رواية]ثُمَّ قَالَ لِلْقَاعِدِ أيُّكُمْ خَلَفَ الخَارِجَ في أهْلِهِ وَمَالِهِ بِخَيْرٍ فَلَهُ مِثْلُ نِصْفِ أجْرِ الخَارِجِ[. أخرجه مسلم وأبو داود .

12. (1056)- Ebu Said (radıyallahu anh)'in bu rivâyeti bir başk vecihte şöyledir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Benî Lihyân'a bir müfreze gönderdi. (Bunu tertiplerken) şöyle demişti: "Her iki kişiden biri (orduya katılmak üzere) çıksın!" Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), sonra oturanlara: "Sizden kim, gidenin

ailesine ve malına iyi şekilde nezâret eder, hâmi olursa, ona gidenin sevabının yarısı eksiksiz verilir" buyurdu. [Ebu Dâvud, Cihâd 21, (2510).][137]

AÇIKLAMA:

Herhangi bir cihada bir beldedeki bütün erkeklerin katılması gerekmeyebilir. Böyle hallerde akrabalık, komşuluk gibi aralarında yakınlık bulunanlar anlaşmalı olarak bazıları cihâda giderken bazıları geride kalır ve bu kalan, gidenin ailesine ve malına hayırlı şekilde himâyede bulunur, yardımcı olursa, gidenin sevabına aynen ortak olacağı belirtilmektedir. Hadiste geçen: "Her iki kişiden biri" demek, "Her kabileden yarısı" demektir.
Birinci rivâyette "ortaklık" mevzubahis olduğu halde, ikinci rivayette "gidenin sevabının yarısı" denmekte, arada bir tearuz gözükmektedir. Ancak şârihler: "Sevab ortadan bölününce her iki tarafa da eşit pay düşeceğinden arada gözüken ihtilaf kalkar, teâruz kalmaz" demişlerdir.[138]

-13- وعن ابن عمر رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما قال:]كُنْتُ فِي سَرِيَّةٍ فَحَاصَ النَّاسُ حَيْصَة فَكُنْتُ فِيمَنْ حَاصَ، فَلَمَّا نَفَرْنَا قُلْنَا كَيْفَ نَصْنَعُ وَقَدْ فَرَرْنَا مِنَ الزَّحْفِ وَبُؤْنَا بِالْغَضَبِ؟ فَقُلْنَا نَدْخُلُ المَدِينَةَ فَـ يَرَانَا أحَدٌ. فَلَمَّا دَخَلْنَا المَدِينَةَ قُلْنَا: لَوْ عَرَضْنَا أنْفُسَنَا عَلى رَسُولِ اللّهِ #، فإنْ كَانَ لَنَا تَوْبَةٌ أقَمْنَا، وَإنْ كانَ غَيْرُ ذلِكَ ذَهَبْنَا. فَأتَيْنَاهُ فَقُلْنَا نَحْنُ الْفَرَّارُونَ. فَأقْبَلَ عَلَيْنَا وَقالَ: َ. بَلْ أنْتُمُ الْعَكَّارُونَ فَدَنَوْنَا فَقَبَّلْنَا يَدَهُ. فَقَالَ: أنَافِئَةُ المُسْلِمِينَ[. أخرجه أبو داود والترمذى.»حَاصَ النَّاسُ حَيْصَةً« أى جالوا جولة يريدون الفرار. »وَالْعَكَّارُونَ« أى الكرارون إلى الحرب، والعطافون نحوها.

13. (1057)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Ben bir seriyyeye katılmıştım. Askerler (bir ara) bir firarda bulundu, ben de onlar arasında idim.

[139] Oradan uzaklaşınca: "Şimdi ne yapacağız, cihaddan kaçtık, Allah'ın gazabıyla dönüyoruz" diye müzâkere ettik. Sonunda: "Medine'ye girelim, bizi kimse görmez" diye düşündük.
Ancak Medine'ye varınca: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gidip, kendimizi arzederek, bizim için bir tevbe imkânı varsa onu yerine getirsek, yoksa geri gitsek" diye kararlaştırdık. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a uğrayıp "Biz firarileriz!" dedik. Bize yaklaşarak:
"- Hayır siz, firârîler değil, savaşa tekrar dönmek üzere manevra yapmış kişilersiniz" buyurdu. Kendisine yaklaştık, mübarek ellerinden öptük. Bize: "Ben Müslümanların ilticâgâhıyım" dedi." [Ebu Dâvud, Cihâd 106 (2647); Tirmizî, Cihâd 36, (1716)].[140]

AÇIKLAMA:

Bu rivâyet, cepheden kaçtıktan sonra kusurunu idrak edip, itirafta bulunan, pişmanlık izhar eden bir grup askere Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın davranışını göstermektedir. Onların: "Firârîleriz" şeklindeki tavsiflerini reddedip: Siz "akkârûn"sunuz demesi düşünülmeye değer bir aksülameldir. Biz bu tâbiri "manevracılar" diye tercümeyi uygun bulduk. Çünkü akkâr, bizzat Tirmizî tarafından: "Harpten kaçmayı düşünmeyip, imama yardım etmek için imamın yanına gelen" diye açıklanır. Bazı şârihler de: "Bir şeyden yüz çevirdikten ayrıldıktan sonra tekrar ona gitmek" diye açıklarlar. Bu mâna, savaşa tatbik edilince "tekrar dönmek üzere, mukâteleyi terketmek" olur. Bu ise, teknik tâbiriyle "manevra"dır. Düşmana kaçıyor intibâını vererek mevzilerinden -kovalamak ve tâkip etmek üzere- çıkmalarını sağlamak, daha uygun mevkilerde savaşa çekmek gibi maksadlarla başvurulan bir tabye (taktik)dir.
Hadisin sonunda, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın "Ben Müslümanların ilticâgâhıyım" sözü var. Burada ilticagâh diye çevirdiğimiz kelime فئة dir. Bu lügat olarak, ordunun gerisinde bulunup, korku veya hezimet halinde iltica edeceği ihtiyat birliğe denmiştir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kendisini"fie" olarak tanıtınca, ibâreyi "Ben Müslümanların korku, hezimet gibi durumlarda sığınacağı ihtiyat kuvveti mesâbesindeyim" yani "ilticagâhıyım" diye anlamak muvâfık düşer.
Şimdi bu açıklamadan sonra, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sözündeki mânayı kelimenin kalıplarından çıkararak, gerçek mefhumuna şöyle

oturtabiliriz: "Sizler cepheyi terkederek "savaştan kaçma" cürmü işleyen kimseler değilsiniz, bilakis siz, manevra gereği geri çekilip, askerî bir kaide olan "ihtiyat birliğine katılma" prensibine uygun hareket eden manevracılar durumundasınız."

Begavî'ye göre, kaydedilen bu mânada söylenmiş olan بَلْ أنتمُ الْعَكَّارُونَ وَأنَا فِئَتِكُمْ sözünde, kendini savaş kaçkını zanneden sahabelerin mazur addediliş sebebi mevcuttur. Çünkü Kur'ân-ı Kerîm, savaştan kaçmayı büyük günah ilân ederken iki şart tahtında olan kaçmayı istisna kılmıştır:

1- Tekrar geri dönmek üzere çekilmek.

2- İhtiyat birliğine iltica etmek. Ayet meâlen şöyle: "Tekrar savaşmak için bir tarafa çekilmek veya bir başka topluluğa katılmak maksadı dışında, o gün arkasını düşmana dönen kimse Allah'dan bir gazaba uğramış olur. Onun varacağı yer cehennemdir. Ne kötü bir dönüştür." (Enfal 16). Bu âyetin إِّ متحرفاً لقتالٍ او متحيِّزاً الى فِئَةٍ ibâresinde فئة tâbiri aynen geçmektedir. Şu halde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), "Ben mü'minlerin fiesiyim" diyerek bu âyete atıf yapmış, kendisine gelenlerin mazur addediliş sebebini de beyan etmiştir.625 ve 626 numaralı hadislerin açıklamasında etraflıca belirtildiği üzere, Müslümanlara, bidayette, bizzat âyet-i kerimenin (Enfal 65) nassı ile, "20 kişinin 200 kişiye karşı sabırla ceng etmesi, geri çekilmemesi" emredilmişti. Bu, sonradan hafifletilerek, "100 kişinin 200 kişi karşısında sabredip dayanması" (Enfal 66) emredildi. İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'ın bu âyetler vesilesiyle sunduğu açıklama, sadedinde olduğumuz hadisin anlaşılmasında faydalı olacaktır. Der ki: "Üç kişiden kaçan Müslüman (Enfal sûresinin 16. ayetinde tehdid edilen) firarî sayılmaz, ancak iki kişiden kaçan firarî sayılır." Bagavî der ki: İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) bu sözüyle "Şayet bir Müslüman iki kâfirin önünde, -savaşa tekrar dönmek veya ihtiyat kuvvetine sığınmak maksadıyla olmaksızın- kaçacak olursa Cenab-ı Hakk'ın âyet-i kerimede beyan buyurduğu ağır cezaya müstehak olur." Bu ceza, az yukarıda kaydettiğimiz üzere, "Allah'dan bir gazaba uğramak, döneceği yer cehennem olmak"tır.

Bagavî, devamla der ki: "Müslümanın her biri karşısındaki düşmanın sayısı ikiden fazla olursa, bu durumda kaçana itab yoktur. İki kişinin önünden kaçan kimseye, kaçış sırasında imâ ile namaz kılma ruhsatı da yoktur. Çünkü o, tıpkı yol kesici gibi âsidir, yaptığı iş büyük günahtır (kebâir'den)."[141]

-14- وعن نجدة ابن عامر الحرورى]أنَّهُ كَتَبَ إلى ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما يَسْألُهُ عَنْ خَمْسِ خِصَالٍ: أمَّا بَعْدُ فَأخْبرْنِى هَلْ كانَ رسول اللّه # يَغْزُو بِالنِّسَاءِ؛ وَهَلْ كانَ يَضْرِبُ لَهُنَّ سَهْماً؛ وَهَلْ كانَ يَقْتُلُ الصِّبْيَانَ؛ وَمَتى يَنْقِضِى يُتْمُ الْيَتِيمِ؛ وعَنِ الخُمُسِ لِمَنْ هُوَ؟ فقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما: لَوْ أنْ أكْتُمَ عِلْمًا لمَا كَتَبْتُ إلَيْهِ فَكَتَبَ إلَيْهِ ابْنُ عبَّاسٍ: كَتَبْتَ تَسْألنِى هَلْ كانَ رَسولُ اللّه # يَغْزُو بِالنِّسَاءِ؟ وَقَدْ كانَ يَغْزُو بِهنَّ فَيُدَاوِينَ الجَرْحَى، وَيُحْذَيْنَ مِنَ الْغَنِيمَةِ، وَأمَّا بِسَهْمٍ فَلَمْ يَضْرِبْ لَهُنَّ، وَإنَّ رَسول اللّه # لَمْ يَكُنْ يَقْتُلُ الصِّبْيَانَ فَ َتَقْتُلْهُمْ؛ وَكَتَبْتَ تَسْألُنِى مَتَى يَنْقَضِى يُتْمُ الْيَتِيمِ: فَلَعَمْرِى إنَّ الرَّجُلَ لَتَنْبُتُ لِحْيَتُهُ وَإنُّه لَضَعِيفُ ا٬خْذِ لِنَفْسِهِ، فإذَا كَانَ آخِذاً لِنَفْسِهِ مِنْ صَالِحِ مَا يَأخُذُ النَّاسُ فقَدْ ذَهَبَ عَنْهُ الْيُتْمُ؛ وَكَتَبْتَ تَسْألُنِى عَنِ الخَمُسِ لِمَنْ هُوَ، وَأنَا أقُولُ هُوَ لَنَا فَأبى عَلَيْنَا قَوْمُنَا ذلِكَ[. أخرجه مسلم وأبو داود والترمذى .

14. (1058)- Necdet İbnu Âmir el-Harûrî'den rivâyet edildiğine göre, İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'a yazarak beş haslet hakkında sormuştur.

* Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) gazveye çıkarken kadınları da alır mıydı?
* Kadınlara ganimetten pay ayırır mıydı?
* Savaş sırasında çocukları öldürür müydü?
* Yetimin yetimliği ne zaman kalkar?
* Hums (ganimetin beşte biri) kimler içindi?

(Râvilerden Yezîd İbnu Hürmüz der ki:) İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ), (mektubu yazarken şöyle) dedi: "Bir ilmi gizleme durumuna düşmüş olmasaydım asla cevap vermezdim." Sonra şu cevabı yazdı: "Bana yazıp "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın gazveye kadınları da götürüp götürmediğini" sordun. Evet, kadınları gazveye götürürdü. Onlar yaralıları tedavi ederlerdi. Kendilerine de ganimetten bir şeyler verilirdi. Hisseye gelince, kadınlara belli bir hisse ayrılmazdı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) gazve sırasında çocukları öldürmezdi. Öyle ise onları sen de öldürme.

Yine sen bana yazıp: "Yetimin yetimliği ne zaman kalkar?" diye soruyorsun. Kasem olsun kişi vardır, sakalı çıktığı (büluğa erdiği) halde hakkını almaktan hâlâ acizdir.Öyle ise kendisi için, başkalarının aldığının iyisinden alan kimseden yetimlik kalkar.
Yine sen bana yazıp "humstan kimlere verileceğini" soruyorsun. Ben: "Bu bize âittir" demiştim. Ancak kavmimiz bunu bize vermekten imtina etti." [Müslim, Cihad 137, (1812); Tirmizî, Siyer 8, (1556); Ebu Dâvud, Cihâd 152, (2727, 2728).][142]

AÇIKLAMA:

1- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'a mektup yazarak bazı sorular yönelten Necdet İbnu Âmir el-Harûrî, Hâricî mezhebine mensup bid'at sâhibi birisidir. Bu sebeple İbnu Abbâs ondan hoşlanmamaktadır. Aslında onun mektubuna cevap vermek istemiyor, ama, ilmî bazı şeyler sorulduğu için, ilmi ketm etmenin mesuliyetinden korkarak istemeye istemeye cevap veriyor.
2- İbnu Abbâs'ın cevabından kadınların, bazı geri hizmetlerde vazife alabileceği anlaşılmaktadır. Ancak, onların gazveye olan bu iştirakleri, ganîmet taksiminde "pay"a iştirak hakkı tanımıyor, bahşiş ve atiyye nevinden radh denen ve -belli bir miktar ve nisbeti olmaksızın- komutanın takdirine bağlı bir ihsan veriliyor. Ebu Hanîfe, Sevrî, Leys, Şâfiî ve birçok cemâhir bu görüşte ittifak etmiştir. Evzâî hazretleri: "Mukatele eder, yaraları tedavi ederse kadın da "pay"a iştirak eder" demiştir. İmam Malik: "Kadına atiyye de verilmez" demiştir. Ancak bu iki görüş de merduddur, çünkü sadedinde olduğumuz sahih hadise muhaliftir.
3- Savaş sırasında ehl-i harbin çocukları, savaşa iştirak etmemiş oldukları takdirde öldürülmeleri haramdır. Şafiî hazretleri ile Kûfîler, savaşa iştirak edenlerin öldürüleceğini söylerler. Mâlik ve Evzâî hazretleri yasağın mutlak olduğunu söylemiş ise de kıtâle fiilen mübâşeret edecek olursa kadınlarda olduğu gibi onların öldürülmesi de câiz görülmüştür. Ulemâ bu hususta ihtilâf etmez. Hadisin Müslim'de yer alan bir vechinde "Çocukları sen de öldürme" cümlesinden sonra şu ziyade yer alır: "Ancak, Hızır, çocuğu öldürürken çocuk hakkında onun bildiğini sen de bilirsen o hâriç." Burada, Kur'ân-ı Kerim'de geçen Hızır kıssasına atıf yapılır. Kıssada Hızır, zâhiren masum görünen bir çocuğu, -kıssanın sonunda geçen "onu ben kendi fikrimle yapmadım" ibaresinden de anlaşılacağı üzere- Allah'ın emriyle öldürmüştür. Şu halde "Sana da böyle İlahî bir emir gelmedikçe öldürme" demiş olmaktadır.

Peygamberlerden başkası böyle bir emir alamayacağına göre, çocuk öldürmek kesinlikle yasaklanmış olmaktadır.
4- Yetimliğin sona ermesi ile ilgili soruda, "Yetim çocuk ne zaman malı ve şahsı ile ilgili hususlarda müstakillen karar ve tasarruf yetkisine sahip olur?" denmektedir. Bilindiği üzere, bütün çocuklar rüşdüne ermedikçe hukukî ehliyetten mahrumdurlar. Alışveriş akdi yapamazlar, cezâî ehliyetleri yoktur veya nâkıstır. Bu mesele yetim çocuklarda daha ziyade gündemdedir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın يُتْمَ بَعْدَ الْحُلْم "Rüyadan (büluğ) sonra yetimlik yoktur" hadisini esas alan Şâfiî, Mâlik ve bir kısım cemâhîr-i ulemaya göre, büluğla yetimin şahsından yetimlik kalkar.
Ancak bazı alimler sâdece büluğ veya yaşın ilerlemesi ile yetimliğin kalkmayacağı kanaatindedir. Bunlar, çocuğun dini ve malı hususunda rüşdün zuhur etmesi şartını koşarlar. Ebu Hanife "25 yaşına basınca, malı zabtedemeyecek durumda bile olsa, ondan çocukluk hükmü kalkar, reşid olur, malında tasarruf eder, binâenaleyh bu yaşta malının teslim edilmesi vacibtir" der. Ancak İmam Mâlik ve bir kısım cemâhir-i ulemâ, kendinde tebzir (malı israf) hakim olan büyükten, yaşı ne olursa olsun hacr'in kalkmayacağı görüşündedir.
5- Hadiste geçen beşte bir'den (hums) murad, Nevevî'nin belirttiğine göre humsu'lhums'tur, yani ganimetin devlet tasarrufuna kalan beşte birin beşte biridir.[143]
Ayet-i kerimede bu, zi'lkurba'ya (Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yakın akrabalarına) tahsis edilmiştir (Enfal 41). Ancak bu meselede ulema ihtilâf etmiştir. Şâfiî hazretleri, İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'la aynı kanaattedir: Fey ve ganimetin beşte birinin beşte biri, zi'lkurbâ'ya aittir. Zi'l-Kurba ise, Şâfiî ve ekserî ulemâya göre Benî Hâşim ve Beni'l-Muttalib'dir.İbnu Abbâs hazretlerinin: "Kavmimiz bunu (humsu'lhumsu) bize vermekten imtina etti" sözü, "İdaredeki Emevîler, bu hakkı bize tanımaya yanaşmadılar, onlar bu payı amme hizmetlerinde harcıyorlar" demektir.
Ebu Dâvud'un Sünen'inde gelen rivayette, Hâricî Necdet bu sualleri İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'a Abdullah İbnu Zübeyr fitnesi zamanında sormuştur. Bu hâdise, hicretten 60 küsur yıl sonra cereyan etmiştir.
Şafiî hazretleri: "İbnu Abbas, "Kavmimiz bunu bize vermekten imtina etti" sözüyle Sahâbe'den sonra gelenleri kastedmiş olabilir ki bunlar da Hz. Muâviye'nin oğlu Yezid'dir" der.[144]

-15- وعن أم عطية رَضِيَ اللهُ عَنْهَا. قالتْ:]غَزَوْتُ مَعَ رسول اللهِّ # سَبْعَ غَزَوَاتٍ أَخْلُفُهُمْ فِي رِحَالِهِمْ: أَصْنَعُ لَهُمُ الطَّعامَ، وَأَدَاوِى الْجَرْحَى، وَأقُومُ عَلى المَرْضى[. أخرجه مسلم .

15. (1059)- Ümmü Atiyye (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte yedi ayrı gazveye çıktım. Ordugâhlarda ben geride kalır, askerlere yemek yapar, yaralıları tedavi eder, hastalara bakardım." [Müslim, Cihâd 142, (1812).][145]

AÇIKLAMA:

Bu rivâyet de kadınların, geri hizmetler görmek üzere savaşa katılabileceğini göstermektedir. Ümmü Atiyye "geride kaldığını" ifade ediyor. Yani bizzat düşmanla mukâtele yapmak üzere ileri hatta katılmıyor. Mutfak, temizlik, tedavi, tamir, hayvan bakımı gibi, orduya terettüp eden "geri hizmetler" veya "destek hizmetleri" îfa ediyor. Gazveye katılmada Ümmü Atiyye münferid bir örnek değildir. Hz. Enes'ten gelen bir rivayet, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın gazvelere, Ensar'dan bir grup kadınla çıktığını belirtir.
Ancak başka rivayetler nazara alınacak olursa kadınların savaşta silahlı mücâdeleye iştirak ettikleri de görülür. Bizzat Müslim'in bir rivayetinde Hz. Enes'in muhterem vâlideleri Ümmü Süleym (radıyallahu anhâ) hatun, Hüneyn Savaşı'nda hançer taşımıştır. Hançeri gören Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"- Bu hançer de ne?" diye sorar. Ümmü Süleym (radıyallahu anhâ):
"- Şu müşriklerden biri yaklaşacak olursa bununla karnını deşmek için yanıma aldım!" açıklamasında bulunur. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu cevab karşısında sâdece güler. "Niye silah alıyorsun, kadınlara yasaktır?" gibi bir müdâhalede bulunmaz. Allah'ın sıyrılmış kılıncı ünvanıyla meşhur yüce sahâbî Hâlid İbnu Velîd komutasında cereyan eden Yermuk Harbi'nde kadınların Bizanslılara karşı bilfiil çarpıştıkları târihen sâbittir. Öyle ki Fütuhu'l-Büldan ve el-Kâmil fi't-Tarih gibi tarihî kaynaklar kadınların bu savaşını "pek şiddetli" diye tavsif ederler.
Bazı âlimlerimiz kadınların savaşa katılma keyfiyetinin sonradan neshedildiğini söylemiştir. Ancak Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın vefatından sonra (hicrî 13) cereyan eden 100 kadarı Bedrî olmak üzere bin kadar sahâbinin katıldığı bu

savaşta kadınların yer almış olması, keza Kıbrıs'ın fethinde, Hz. Enes'in teyzesi Ümmü Harâm (radıyallahu anhâ)'ın bulunması[146] gibi muahhar örnekler nesh meselesini ihtiyatla karşılamamız için yeterlidir. Ne var ki, Müslümanların sayıca çoğalması, askerliğin muvazzaf, sistemli bir mahiyet kazanması gibi durumlar, kadınların askere alınmasına duyulan ihtiyacı ortadan kaldırmış olabilir. Günümüz şartlarında da ihtiyaç yoktur. Ama, İslâm'ın bu meseledeki sözü nedir? denecek olursa, red cevabında kesin ve aceleci olmamak gerektiğini söyleyebiliriz. Öyle ise: "Cihadda asl olan erkeklerin yapmasıdır. İhtiyaç halinde kadına da başvurma kapısı açıktır" diyebiliriz.[147]

16- وعن أبى هريرة رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:] بَعَثَنَا رسولُ اللّهِ # فقَالَ: إنْ وَجَدْتُمْ فُنَاً وَفُنَاً)رَجُلَيْنِ مِنْ قُرَيْشٍ(فَأحْرِقُوهُمَا بِالنَّارِ. فَلَمَّا أرَدْنَا الخُرُوجَ قَالَ: كُنْتُ أمَرْتُكُمْ أنْ تُحْرِقُوا فُنَاً وَفُنَاً، وَإنَّ النَّارَ َ يَعَذِّبُ بِهَا إَّ اللّهُ تَعالى، فَإنْ وَجَدْتُمُوهُمَا فَاقْتُلُوهمَا[. أخرجه البخارى وأبو داود والترمذى.

16. (1060)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bizi (bir tecziye vazifesi ile Mekke'ye) gönderdi ve (Kureyş'ten iki kişinin ismini vererek) : "Falanca ve falancayı yakalayabilirseniz onları ateşte yakın" dedi. (Hazırlıkları bitirip) tam Medine'den ayrılacağımız sırada (bizi çağırtarak): "Ben size falan ve falanı yakmanızı emretmiştim. (Sonra düşündüm ki) ateşle yakma cezasını vermek Allah'a aittir. Onları yakalarsanız öldürün." [Buhârî, Cihâd 149; Ebu Dâud, Cihâd 122,(2674); Tirmizî, Siyer 20, (1571).] [148]

AÇIKLAMA:

1- İbnu Hacer, bu seriyyeye Hamza İbnu Amr'ın komutanlık yaptığını, öldürülmesine karar verilen iki kişiden birinin Hebbâr İbnu'l-Esved, diğerinin de Nâfî İbnu Abdi Kays olduğunu belirtir. Bunların suçu, Hz. Peygamber

(aleyhissalâtu vesselâm)'in Ebu'l-As'la nikahlı olan kızı Zeyneb (radıyallahu anhâ)'in, Medine'ye müteveccihen Mekke'den ayrıldığı sırada yolda önünü kesip, tartaklamaları ve bunun sonucu olarak düşük yapmasıdır.
Said İbnu Mansur'un tahricinde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle demiştir: "Ben (yakma suretiyle ceza vermekten) Allah'a karşı haya duydum, Allah'ın cezasıyla cezalandırmak hiç kimseye yakışmaz."
2- Cezalandırma heyeti Hebbâr'ı yakalayamazlar Hebbâr, Mekke fethinden sonra Ci'râne'de Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı bularak Müslüman olur. Anlatıldığına göre Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanına girdiği görülünce, bir adam üzerine atılmak üzere kalkar. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Otur" diye işaret buyurur. Hebbâr, kelime-i şehâdet getirerek Müslümanlığını ilan eder. Ve: "Senden diyar diyar kaçtım. Acemlerin memleketine gidecektim. Sonra hatırladım ki, sana karşı câhillik edenlere karşı affın, müsâmahan, iltifatın büyüktür. Ey Allah'ın Resûlü! Biz ehl-i şirk idik, Allah seninle hidâyet verdi, seninle bizi felâketten kurtardı. Benim cehâletimi, benden size ulaşan kötülükleri de bağışla! Ben yaptığım kötülükleri ikrar, günahımı itiraf ediyorum!" der. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"- Allah sana İslâm'ı nasib etmekle iyilikte bulunmuş. İslâm daha önce yapılan (kötülük)leri örter" diye cevap vererek affettiğini ilân eder.
Üsdü'l-Gâbe'de kaydedildiği üzere, Hebbâr (radıyallahu anh) Medine'ye gelince ona laf atarak hakâret edenler olur. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a şikâyet eder: "Öyle yapanlara sen de (aynı şekilde) sebbederek cevap ver!" buyurur.
3- Nâfi İbnu Abdi Kays'ın âkibeti hakkında bilgiye rastlanmaz. İbnu Hacer, Müslüman olmadan ölmüş olabileceği ihtimâli üzerinde durur.
4- Yakma suretiyle tecziye meselesine gelince, bu hususta selef ihtilâf etmiştir. Hz. Ömer, İbnu Abbâs ve Ömer İbnu Abdilaziz (radıyallahu anhüm) başta birçokları, suç ne olursa olsun; küfür, mukâtele, kısas vs. kerih addederler. Hz. Ali, Hâlid İbnu'l-Velîd başta diğer bazıları da câiz addederler. Şârih Mühellib mevzu hakkında şu bilgiyi verir: "Bu hadisteki yasaklama, tahrim ifâde etmez, bilakis Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın tevâzu maksadıyla rücû ettiğini ifade etmektedir. Yakarak cezalandırmanın cevâzına sahâbelerden bâzılarının tatbikatı delâlet eder: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Ureynelilerin gözlerini kızgın demirle oydurmuştur.[149] Hz. Ebu Bekir (radıyallahu anh), asileri Ashab'ın huzurunda (Medine musalahasında) yaktırmıştır. (Hz. Ali bir kısım Hâricileri yaktırmıştır.) Hâlid İbnu'l-Velîd, mürtedlerden bazılarını yaktırmıştır. Medine âlimlerinin çoğu, kale ve gemilerin, içindekileriyle birlikte yakılmasını

tecviz etmiştir. Sevrî ve Evzâî bu görüştedirler."
Ancak İbnu'l-Münîr ve diğer bazıları buna itiraz ederek demişlerdir ki: "Bu zikredilen örneklerde cevâza delil yoktur. Şöyle ki: "Ureynelilerle ilgili haber, bir kısastır (Ureyneliler, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in çobanlarının gözlerini oymuşlardı), veya mensuhtur. Sahâbelerden bazılarının tecviz etmesi de delil olamaz, zira diğer bir kısım sahâbelerin yasaklamalarına muhaliftir. Kale ve gemilerin yakılma izni, düşmana zafer kazanmanın başka yolu kalmaması şartıyla kayıtlıdır. Ayrıca, bâzı âlimler bu cevâzı da, "kale ve gemide kadın ve çocuk yoksa" şartına bağlamışlardır, cevaz mutlak değildir." Bu babtaki hadis ise, pek açıktır, tahrim mevcuttur. Önce verilen "yakılma" emri neshedilmektedir. Nesh vak'ası, vahiyle olmuştur veya şahsî ictihadıyla olmuştur, farketmez."
5- Hadisten çıkartılan bazı hükümler:
a) Bu hadiste bir meseleye içtihad ederek karar verdikten sonra ondan dönmenin caiz olduğu gözükmektedir.
b) Hüküm verirken, iltibası önlemek için delilin zikredilmesi müstehabtır.
c) Hudud ve benzeri suçların peşine düşmek gerekir, zira, fazla zamanın geçmesi, hakedenden cezayı kaldırmaz.
d) Bit, pire gibi canlıları da ateşle öldürmek mekruhtur.
e) Sünnet, sünetle neshedilir, bu hususta ittifak var.
f) Bir hükmün, daha amel edilmeden veya amel etme imkânı bulmazdan önce neshi caizdir.[150]

-17- وعن عروة قال:]حدّثنى أسامة بن زيد رَضِـىَ اللهُ عَنْهُما. أنَّ رسول الله # كانَ عَهدَ إلَيْهِ قَالَ اغزُ عَلى أبْنَى صَبَاحاً وَحرِّقْ. قِيلَ ‘بى مِسْهَرٍ: أبْنَى؟ قال: نعَمْ نَحْنُ أعْلَمُ هِىَ يُبْنَى فَلَسْطِينَ[. أخرجه أبو داود.»ابْنَى وَيُبْنى« اسم موضع بين عسقن والرملة من أرض فلسطين .

17. (1061)- Urve, Hz. Üsâme İbnu Zeyd (radıyallahu anhümâ)'den naklen anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana: "Übnâ'ya sabahleyin baskın yap ve yak" dedi." Ebu Müshir'e soruldu. Übnâ nedir?
"- Evet, haklısınız dedi, bunu biz daha iyi biliriz. O, (bildiğimiz) Filistin'deki

Yübnâ'dır." Übnâ veya Yübnâ, Filistin'de, Askalân ile Ramle arasında bir yerin adıdır." [Ebu Dâvud, Cihâd 90, (2616).][151]

AÇIKLAMA:

Buradaki yakma emri, ağaçların, ekinin, evlerin yakılmasına şâmildir. Baskının sabahleyin yapılması, gâfil yakalanmaları içindir. [152]

-18- وعن أبى هريرة رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ. قال:]قال رسول اللّٰه #: إذَا قَاتَلَ أحدُكُمْ فَلْيَجْتَنِبِ الْوَجْهَ[. أخرجه الشيخان .

18. (1062)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Sizden iki kişi kavga edecek olursa, yüze vurmaktan kaçınsınlar" buyurdu." [Buharî, Itk 20; Müslim Birr 117, (2613).][153]

AÇIKLAMA:

1- Yüze vurmayı yasaklayan bu hadis, kitaplarda muhtelif şekillerde yer alır: Burada "Birbirinizle kavga ederken" dendiği halde, başka rivayetlerde "kölenizi döverseniz...", "hizmetçinizi döverseniz...", "biriniz kardeşiyle dövüşürse...", "...yüze tokat vurmasın", "...yüze vurmaktan sakınsın" gibi ifadelere yer verilmiştir. Dövüşmek قَاتَلَ ile ifade edilmiştir. Dövmek ضَرَبَ ile ifade edilmiştir. Mamafih, bâzı şârihler قَاتَلَ tâbirini de ضَرَبَ gibi anlamak gereğine dikkat çekerler.
İster dövüşmek, ister dövmek, her hal u kârda "yüze vurmaktan sakınmak" emredilmekedir. Başka hadisler nazar-ı dikkate alınınca ister "hadd", ister "ta'zir" ve isterse "te'dib"[154] maksadıyla olsun, bütün vurmalarda yüzden sakınmak esastır. Bir hadis şöyle اِرْمُوا وَاتَّقُوا الْوَجْهَ "(Zina yapanlara) taş atın, ancak başa atmaktan kaçının."
2- Yüze vurmak niçin yasak?

Ulema yüze vurmanın niçin yasaklanmış olabileceği sorusunu sormuş ve cevap aramıştır. Nevevî'nin kaydettiğine göre bâzı âlimler: "Yüze vurmak yasaklanmıştır, çünkü yüz latif bir organdır, insandaki güzellikler onda toplanmıştır. İnanın, dış âlemi algıladığı uzuvların (dil, göz, kulak, burun gibi) çoğu yüzde toplanmıştır. Vurma ile bunlardan bazısının veya tamamının zarar görmesinden korkulur. Zira bu organlar, herhangi bir darbeden zarar görecek şekilde açıkta ve korunmasızdırlar. Darbelerden bunlardan birinin umumiyetle zarar gördüğü de bilinmektedir."
Bu mâkul, güzel bir açıklama ise de, bizzat rivayetlerde gelen bir açıklama bir başka sebep beyan etmektedir: Müslim'in bir rivayetine göre, فَإِنَّ اللهَ خَلَقَ آدَمَ عَلى صُورَتِهِ "... zira Cenab-ı Hakk Âdem'i kendi sureti üzere yarattı."
Burada "kendi" diye tercüme ettiğimiz zamir kime delalet ediyor. Bu noktada ihtilâf edilmiştir. Çoğunluğa göre, bu dövüleni gösterir. Bu durumda mâna şöyle olur: "Kölenin yüzüne vurmayın, zira Allah Âdem'i onun suretinde yaratmıştır."
Bazı âlimler bu zamirle Allah'ın kastedildiğini söylemiştir, delilleri de, hadisin bazı vechinde ".. Allah' Âdem'i Rahmân suretinde yaratmıştır" denmiş olmasıdır. Bu te'vile göre mâna şöyle olur: "Kölenin yüzüne vurmayın, zira Allah, Âdem'i, Rahman sureti üzere yaratmıştır."
Bu te'vilde Allah'ı mahlûkata benzetme mevzubahis olacağı için, bazı âlimler, bu vechin adem-i sıhhatine hükmederek te'vili redederler. Mazirî: "Bu ziyâdenin sıhhatine hükmedilecek olsa mânayı: "Allah, Âdem'i, Bârî Teâlâ'ya layık vech üzere yaratmıştır" diye tevil gerekir demiştir.
İbnu Hacer, bu vechin sıhhatli tarikten geldiğini, bir kalemde reddedilemeyeceğini belirttikten sonra bu mânayı daha sarih olarak ifade eden bir başka vecih daha kaydeder: مَنْ قَاتَلَ فَلْيَجْتَنِبِ الْوَجْهَ فَإِنَّ صُورَةَ وَجْهِ ا"نْسَانِ عَلى صُورَةِ وَجْهِ الرَّحْمنِ
Ebu Hüreyre'den yapılan bu rivayette Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurmaktadır: "Kim (bir kardeşiyle) dövüşürse yüze vurmaktan sakınsın. Zira insan yüzünün sureti Allah'ın yüzünün suretinde yaratılmıştır."
Hadis muhtelif vecihlerden gelmekte, sıhhati hususunda fazla tereddüde mahal kalmamaktadır. Hadisin mânasını zâhiri üzere kabul etmek mümkün olmayacağına göre, Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'in itikad esaslarına muvâfık düşecek bir mânaya te'vil etmek gerekecektir. Bunun en muvafık bir te'vilini Bediüzzaman yapar. Der ki: "Şu mezkur hadis-i şerîfin çok maksadından birisi şudur ki: İnsan ism-i Rahman'ı tamamıyla gösterir bir surettedir." Müteâkiben

açıklandığı üzere Cenâb-ı Hakk'ın isimleri kainatta tecelli etmektedir, Rahmân ismi de. Her mevcudatta farklı derecelerde Allah'ın isimlerini okumak mümkün. İşte insan yüzü, Rahmân ismini en mükemmel, en eksiksiz şekilde gösteren bir ayna durumundadır. Yüzde Rahman ismi âzamî derece bir tecelliye mazhar olmuştur. Şu halde, bu ismin hürmetine onun aynası durumunda olan yüze vurulmamalıdır." Bizce bu ikinci te'vil daha muteber gözükmektedir. Zira, recm gibi ölüm cezasına mahkûm edilen birinin bile yüzüne vurma yasağını, yüzdeki organlardan birinin sakatlanma ihtimali ile izah mânasız kalır. Ama her iki te'vilin de bir vechi, haklı olduğu yeri var.[155]

-19- وعن ابن يعلى قال:]غَزَوْنَا مَعَ عَبْدِالرَّحْمنِ بْنِ خَالِدِ بْنِ الْوَلِيدِ: فَأُتِىَ بِأرْبَعَةِ أعْجٍ مِنَ الْعَدُوِّ فَأمَرَ بِهِمْ فَقُتِلُوا صَبْراً بِالنَّبْلِ، فَبَلَغَ ذلِكَ أبَا أيُّوبَ ا“نْصَارِىَّ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ. فقَالَ: سَمِعْتُ رسولَ اللّهِ # يَنْهى عَنْ قَتْلِ الصَّبْرِ، فَوَالَّذِى نَفْسِى بِيَدِهِ لَوْ كَانَتْ دَجَاجَةٌ مَا صَبَرْتُهَا، فَبَلَغَ ذلِكَ عَبْدَالرَّحْمنِ فَأعْتَقَ أرْبَعَ رِقَابٍ[. أخرجه أبو داود .

19. (1063)- İbnu Ya'lâ anlatıyor: "Abdurrahman İbnu Hâlid İbnu Velîd ile birlikte gazveye çıktık. Bize, düşmandan, ızbandut gibi dört tanesini yakalayıp getirdiler.Derhal öldürülmelerini emretti ve hemen ok atılarak öldürüldüler.[156] Bu haber Ebu Eyyub el-Ensârî (radıyallahu anh)'ye ulaştı. O şunu söyledi: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu çeşit öldürmeyi yasakladı. Nefsimi kudret elinde tutan Zat-ı Zülcelâl'e kasem olsun, (değil insan) bir tavuk bile olsa onu öldürücü atışlar için hedef kılmayız." Ebu Eyyub'un bu sözü Abdurrahmân'a ulaşınca dört köle âzad etti." [Ebu Dâvud, Cihâd 129, (2687).][157]

-20- وعن ابن مسعود رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ. قال:]قال رسول اللّه # أعَفُّ النَّاسِ قِتْلَةً أهْلُ ا“يمَانِ[، أخرجه أبو داود .

20. (1064)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Öldürme hususunda insanların en iffetlisi iman ehlidir." [Ebu Dâvud, Cihâd 120, (2666).][158]

AÇIKLAMA:

Öldürmede iffetli olmak, öldürürken merhametli davranmak, belli kaidelere riayet etmek, işkence yapmamak, müsle yapmamakdır. Dinin bu hususta koyduğu yasaklar mevcuttur. Bu hadiste Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), "Mezkur yasaklara uygun, en ahlâkî öldürme tarzı ile ölüm cezası veren insanlardır" buyurmaktadır. Günümüzde de esirlere yapılacak muamele ve öldürme cezalarıyla ilgili bir kısım yasaklar konmuş ise de yeterince bunlara uyulduğu görülmez. Roma'da tatbik edilen acıktırılmış vahşî hayvanlara atarak öldürmekten, ayaklarından taş bağlayıp denize atmaya, açlığa terkederek öldürmeye; beton dökerek öldürmekten işkencelerle öldürmeye kadar pek çok öldürme çeşidi İslâm' da yasaklanmıştır. Şu halde, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) öldürmenin de nezâheti bulunduğunu, bu nezâhete en ziyade iman sâhiplerinin riayet ettiğini ifade etmiş olmaktadır. Zira iman sahipleri, kâfirlerin hilafına, bütün mahlûkâta karşı, kâfir bile olsa, yaradandan ötürü şefkat ve merhamet duyar. Öldüreceği canlının, herşeyden önce, Allah'ın mahluku olduğunu, Allah'ın rızası için öldürdüğünü, bu rızanın da dinin koyduğu çerçeve dışına çıkmamakta olduğunu bilir, bu çerçeveye uyar.[159]

-21- وَعَنْ عَبدِاللّهِ بْنِ يَزِيدٍ اَنْصَارِىّ رضِىَ اللّهُ عَنْهُ قَالَ:]نَهى رَسُولُ اللّهِ # عَنِ النُّهى وَالمُثْلَةِ[أخرجه البخاري .

21. (1065)- Abdullah İbnu Yezid el-Ensârî (radıyallahu anh) der ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) nühbâ (arsızlıkla alma) ve müsle'yi yasakladı." [Buharî, Mezâlim 30, Zebâih 25.][160]

AÇIKLAMA:

Nühbâ, nehb'den gelir. Nehb, kapmak, yağmalamak mânasına gelir. Şârihler,

bunu "Başkasının malını, gözü önünde arsızlıkla, rızası olmadan almak" diye açıklarlar. Esasen, söylendiği gibi arsızlıkla alınan mala da nühbâ denmiştir. Şârihler bu yasağın ganimet malına da şâmil olduğunu, komutanın taksiminden önce eşitliğe riayet etmeden kapıp alınacak bir malın da nühbâ sayılacağını belirtirler. Müsle de, ölünün kulak ve burnunu koparmak, gözünü oymak, karnını deşmek , ciğerini sökmek gibi, ölüye kötü muamelede bulunmaktır.
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) çeşitli fırsatlarda bu yasakları tekrarla hatırlatmıştır.[161]

-22- وعن ابن عباس رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما. قال:]كَانَ الْمُشْرِكُونَ عَلى مَنْزِلَتَيْنِ مِنَ النبى #
وَالْمُؤمِنِينَ. كَانُوا مُشْرِكِي أهْلِ حَرْبٍ يُقَاتِلُهُمْ وَيُقَاتِلُونَهُ، وَمُشْرِكى أهْلِ عَهْدٍ َ يُقَاتِلُهُمْ وَ َيُقَاتِلُونَهُ، فكَانَ إذَا هَاجَرَتِ الْمَرأةُ مِنْ أهْلِ الحَرْبِ لَمْ تُخْطَبْ حَتَّى تَحِيضَ وَتَطْهُرَ، فَإذَا طَهُرَتْ حَلَّ لَهَا النِّكاحُ، فإنْ هَاجَرَ زَوْجُهَا قَبْلَ أنْ تَنْكِحَ رُدَّتْ إلَيْهِ. فإنْ هَاجَرَ مِنْهُمْ عَبْدٌ أوْ أمَةٌ فَهُمَا حُرَّانِ، لَهُمَا مَا لِلْمُهَاجِرِينَ ثُمَّ ذَكَرَ مِنْ أهْلِ الْعَهْدِ مِثْلَ حَدِيثِ مُجَاهِدٍ رَحِمَهُ اللّهُ؛ فَإنْ هَاجَرَ عَبْدٌ أوْ أمَةٌ لِلْمُشْرِكِينَ مِنْ أهلِ الْعَهْدِ لَمْ يُرَدُّوا وَرُدَّتْ أثمَانُهُمْ، قَالَ وَكَانَتْ قُرَيْبَةُ بِنْتُ أبِى أمَيَّةَ تَحْتَ عُمَرَ بْنِ الخَطَّابِ فَطَلَّقَهَا فَتَزَوَّجَهَا مُعَاوِيَةُ بْنُ أبِى سُفْيَانَ، وَكَانَتْ أمُّ الحَكَمِ تَحْتَ عِيَاضِ بْنِ غُنْمٍ الْفِهْرِىِّ فَطَلَّقَهَا فَتَزَوَّجَهَا عَبْدُاللّهِ ابْنُ عُثْمَانَ الثَّقَفِىُّ[. أخرجه البخارى .

22. (1066)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Müşrikler, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) ve mü'minler karşısında iki kısımdı. Ehl-i harb olan müşrikler, ki Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kendileriyle savaş halinde idi. Bir de ehl-i ahd yani aralarında antlaşma yapılmış olan müşrikler vardı. Onlarla savaşılmıyordu. Onlar da Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a karşı savaşmıyorlardı. Ehl-i harb' ten bir kadın hicretle geldiği zaman, hayız olup

temizleninceye kadar evlenmek üzere istetilmiyordu. Temizlenince onun nikâhlanması helâl oluyordu. Şayet nikâhtan önce, kadının kocası da hicret ederek gelecek olsa, kadın kendisine veriliyordu. Ehl-i harbten bir köle veya câriye hicret edecek olsa bunlar hür olur ve Muhâcirler'in bütün haklarını elde ederler."
Sonra İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ), -Mücâhid'in rivâyetinde olduğu şekilde- Ehl-i ahd'la ilgili olarak rivâyete devam etti: "...kendileriyle antlaşma yapılmış müşriklere ait bir köle veya câriye hicret edecek olsa, bunlar da iâde edilmezlerdi, ancak değerleri ne ise o ödenirdi." İbnu Abbâs devamla der ki: "Kureybe Bintu Ebî Umeyye Hz. Ömer'in yanında idi, boşadı. Kadınla, Muâviye İbnu Ebî Süfyân evlendi. Ümmü'l-Hakem Bintü Ebî Süfyan da Iyâz İbnu Ganem el-Fıhrî'nin nikâhı altında idi. O da bunu boşadı. Ümmü'l-Hakem'le de Abdullah İbnu Osmân es-Sakafî evlendi." [Buharî, Talâk 19.] [162]

AÇIKLAMA:

1- Hanefîler, bu hadisin zâhiriyle amel ederek, hicretle dar-ı harpten gelen kadının bir hayız müddetinden sonra nikâh edilebileceğini söylemiştir. Ancak Cumhur, hicret etmesi ve Müslüman olmasıyla birlikte hür sayıldığı için, esirlerin hilâfına, üç temizlik müddetinin beklenmesi, ondan sonra nikâhlanması gerekeceğine hükmetmişlerdir. Bu mesele âlimler arasında ihtilâflı bir mevzudur.
Bu meselede İbnu Abbas (radıyallahu anh): "Bir Hıristiyan kadın, kocasından bir müddet önce Müslüman olsa artık kocasına haram olur" demiştir. Bu hükme sevkeden âyet-i kerime şöyle buyurmuştur: "Ey iman edenler! Mü'min kadınlar, hicret ederek size gelirlerse onları deneyin, hicretlerinin sebebini inceleyin. Allah onların imanlarını çok iyi bilir. Onların mü'min kadınlar olduklarını öğrenirseniz, kâfirlere geri çevirmeyin. Bu kadınlar, o kâfirlere (eski kocalarına) helâl değildir. Onlar da bunlara helâl olmazlar. Kâfirlerin bu kadınlara verdikleri mehirleri iâde edin. Bu kadınların mehirlerini kendilerine verdiğiniz zaman, onlarla evlenmenizde bir engel yoktur. Kâfir kadınları nikâhınızda tutmayın, onlara verdiğiniz mehri isteyin. Kâfir erkekler de hicret eden mü'min kadınlara verdikleri mehirleri istesinler..." (Mümtahine 10).
İhtilâf, kocanın, iddet içerisinde Müslüman olmasından doğmaktadır. Atâ, bu durumda "kadın yeni bir nikâh ve yeni bir mehirle eski kocasına dönmek isterse dönebilir" demiştir. Bu görüş bu meselede esas olmuştur. Hicretle gelen mü'min kadına, iddeti içerisinde evlenme teklifi yapılamayacağı prensibi esas alınınca

İbnu Abbâs'la Atâ'nın görüşleri birleşmiş olmaktadır. Kûfe uleması (Hanefîler) bu durumda "kocasına Müslüman olması teklif edilir" şartını koyarlar.
2- Hadiste ismi geçen Kureybe Bintu Ebî Ümeyye, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevcesi olan Ümmü Seleme (radıyallahu anhâ)'nin kızkardeşidir. Hz.Ömer müşrike kadınları mü'minlere haram kılan âyet (Mümtehine 10) nâzil olduğu zaman Mekke'de iken evlenmiş olduğu ve henüz Müslüman olmayan iki hanımını boşar. Bunlardan biri Kureybe'dir. Kureybe'nin Müslüman oluşu hakkında gelen ihtilâflı rivayetler ve bunların İbnu Hacer tarafından te'lifine müteallik teferruata burada yer vermeyeceğiz. İkinci hanım da Ümmü Gülsüm Bintu Amr'dır, bu Abdullah'ın annesidir. Bununla Ebu Cehm İbnu Huzeyfe evlenir. Ebu Süfyan da, Ebu Cehm de henüz müşriktir.
3- Şunu bilmek gerekir: Mezkur âyet, Hudeybiye Sulhü üzerine nâzil olmuştur. Sulh anlaşmasının maddeleri arasında, Mekkelilerden Müslüman olup da Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e iltica eden çıkacak olursa, bunların Mekkelilere iade edilmesi de vardı. Bu maddeye göre mülteci Müslüman erkekler iade edilmişti. Kadın mültecilerin de iadesi sulh anlaşmasında var mıydı, yok muydu bu husus, rivayetlerde münakaşalı ise de, yukarıda zikri geçen âyet, kadınların iadesini yasaklamış ve Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da iâde etmemiştir. Antlaşmaya kadınların iâdesinin de dahil edilmiş olduğu kanaatinde olduğu anlaşılan İbnu Kesir, tefsirinde mezkur âyetin sünneti tahsis ettiğini ve hatta Kur'ân'la sünnetin tahsisine bu âyetin en güzel örnek teşkil ettiğini belirtir. Seleften bâzısı, tahsise değil, neshe örnek olduğunu, bu âyetin ilgili sünneti neshettiğini söylemiştir.
Ayet-i kerimenin emri üzerine, müşriklere iade edilmeyen mülteci kadınlardan bilhassa Ümmü Gülsüm Bintu Ukbe İbni Ebî Muayt ismen zikredilir. Çünkü bunu geri almak için iki erkek kardeşi Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a müracat ederler. Ancak Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), âyet-i kerimenin nehyi sebebiyle iade etmez.
Bu sulh anlaşmasından sonra iltica eden kadınlar iâde edilmemiş ise de, kocalarına mehri ödenmiştir. Kölelerin de bedeli ödenmiştir. Bu ödemelerin "sulh" sebebiyle olduğu bilhassa belirtilir. İbnu Kesir'in kaydettiği rivayetlere göre, âyetin emrine mü'minler harfiyyen uyup, boşadıkları kadınlara mehirlerini ödedikleri halde, müşriklerden boşanan Müslüman kadınlara müşrikler mehirlerini ödememişlerdir. Bu durumdan mağdur olanlara âyet-i kerimenin emriyle (Mümtahine 11), hazineden (ganimetten) ödeme yapılmıştır.
4- Ayet-i kerime, bu çeşit mülteci kadınların, gerçekten mü'min olup olmadıkları,yani imanları gereği mi bu iltica ve muhâcereti gerçekleştirdikleri

hususunda emin olmak için imtihan edilmelerini emreder. Hatta sûre, Mümtahine ismini de buradan alır. Acaba bu imtihanın keyfiyeti nedir? Nasıl cereyan etmiştir, çünkü iman dâhilî, kalbî ve enfüsî bir keyfiyettir, bunun hâricen görülmesi mümkün değildir, anlaşılması ise oldukça zordur.
Rivayetler bu sualimizi cevaplayacak açıklığa sahiptir:
1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) imtihan vazifesini Hz. Ömer (radıyallahu anh)'e vermiştir.
2- Hz. Ömer (radıyallahu anh) bu kadınlara -İbnu Abbâs, Mücâhid, İkrime ve Katâde'den gelen rivayetlere göre- Allah adına yemin vererek şu hususları taleb etmiş ve sormuştur:
* Kocasına olan buğzu sebebiyle mi hicret etti?
* Bir yerden bir başka yere gitmek arzusuyla mı hicret etti?
* Dünyevî bir arzu ile mi hicret etti?
* Allah ve Resûlü'nün sevgisiyle mi hicret etti?
* Allah'ın bir ve Hz. Muhammed'in kulu ve elçisi olduğuna şehâdet.
* Bir kimseye aşk sebebiyle mi hicret etti?
* Kocası ile olan geçimsizlik sebebiyle mi, İslâm'a ve Müslümanlara olan muhabbet sebebiyle mi hicret etti?
Allah adına verilen yeminle alınan cevaplar, iman lehine olursa kabul edilip reddedilmedikleri, aksi takdirde kocalarına iade edildikleri belirtilir.
İbnu Kesir, imtihan âyetinde geçen: "Onların mü'min kadınlar olduklarını öğrenirseniz, kâfirlere geri çevirmeyin" ibâresinden hareketle: "İmana yakînî şekilde ıttıla peyda etmenin mümkün olduğuna bu âyette delil vardır" der.
3- Bu âyet, evlenme meselelerinde mühim bir değişiklik getirerek o güne kadar serbest olan müşriklerle evlenmeyi yasaklamıştır: Ne erkek, ne kadın, herhangi bir Müslüman, müşrik biri ile evlenemez, haramdır. Bu âyetten önce Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in kızı Zeyneb (radıyallahu anhâ) bile müşrik olan Ebu'l-As'ın nikâhında kalabilmiş ve Bedir esirleri arasında bulunan Ebu'l-As, Zeyneb'in -annesi Hatice tarafından hediye edilmiş- kolyesi ile esaretten kurtarılmaya çalışmıştı.[163] Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) "kızı Zeyneb (radıyallahu anhâ)'i Medine'ye göndermesi" şartı ile Ebu'l-Âs'ı -kolyeyi iade ederek ve başka bir maddî talebde de bulunmaksızın- serbest bırakmıştı. Zeyneb (radıyallahu anhâ) Medine'ye gelmiş, hicrî sekizinci senenin başlarında kocası Müslüman oluncaya kadar ayrı yaşamış, Müslüman olunca Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yeni bir nikah ve mehre luzüm görmeden iade etmişti. Mamafih nikahı yenilediği de söylenmiştir. Bu âyetten önceki tatbikatta,

Müslümanlarla müşrikler arasındaki evlenme rahatlığını belirtmek için yine Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan misal göstermek gerekirse, Ebu'l-Âs örneği zikredilebilir. Bir ara müşrikler, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a kötülük olsun diye, dindaşları olan Ebu'l-Âs'a Zeyneb (radıyallahu anhâ)'i boşamasını söylerler, Ebu'l-Âs reddedince, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Ebu'l-Âs'a teşekkür eder. [164]

BEŞİNCİ FASIL

CİHADA MÜTEALLİK SEBEPLER

-1- عن عبداللّه بن عمرو بن العاص رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما قال:]قال رسول اللّه #: مَا مِنْ غَازِيَةٍ أوْ سَرِيةٍ تَغْزُو في سَبِيلِ اللّهِ تَعالى فَيَسْلَمُونَ وَيُصِيبُونَ إ ِّ تَعَجَّلُو ثُلُثَىْ أجْرِهِمْ. وَمَا مِنْ غَازِيَةٍ أوْ سَرِيَّةٍ تَخْفِقُ وَتُخَوِّفُ وَتُصَابُ إ ِّ تَمَّ أجْرُهُمْ[. أخرجه مسلم وأبو داود والنسائى.»تَخفُقُ أى تصيب شيئاً من المغنم .

1. (1067)- Abdullah İbnu Amr İbnu'l-Âs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah yolunda cihada çıkıp gazve yapan selamete erip ganimetle dönen her ordu ve her seriyye ahirette elde edeceği mükâfaatın üçte ikisine dünyada kavuşmuş olur. Hiçbir ganimet elde edemeyen, korku geçiren ve musibetlere mâruz kalan her ordu ve her seriyye ise (ahirette) tam ücrete erer." [Müslim, İmâret 153, (1906); Ebu Dâvud, Cihâd 13, (2785); Nesâî, 15, (6, 17, 18); İbnu Mâce, Cihâd 13,(2785).][165]

AÇIKLAMA:

Rivâyetin Müslim ve Nesâî'deki aslında, muzaffer olarak ve ganimet alarak dönen gazilerin, ücretlerinin üçte ikisini dünyada peşin olarak aldıkları belirtildikten sonra şu ilave de yer alır: وَيَبْقَى لَهُمُ الثُّلُثُ "Ücretlerinin üçte biri (ahirete) kalır."

Hadis-i şerif, cihâda mukabil dünyada şeref ve ganimetten nasibini alanla, savaşta mağlub düşen veya hiçbir dünyevî nasib elde edemeyen, sadece korku ve meşakkat çeken gazilerin uhrevî mükâfaatta eşit olmayacaklarını ifade ediyor. Çükü dünyada elde edilen ganimet vs. cihad ameline terettüp eden mükâfaatın bir cüz'ünü teşkil etmektedir. Nevevî, bu mânanın, sahâbeden bu mevzu üzerine gelen meşhur ve sahih rivayetlerin ruhuna uyan yegâne te'vil olduğunu, hadisin zahirine uygun düşen mânanın da bu olduğunu, Kadı İyâz'ın da bu mânayı benimsediğini belirtir. Bazı yorumların, -gazveye katılanların sevabca eşit

olacakları ve ganimetin sevabı eksiltmeyeceği iddiasından hareketle- bu hadisin sahih olmayacağı düşüncesine saplandıklarını belirten Kadı İyaz, bu fikrin fâsid olduğunu söyler ve delillerini çürütür.
Nevevî'nin bu meyanda kaydettiği delillerden biri birçok sahâbenin şu mânadaki beyanlarıdır: مِنَّا مَنْ مَاتَ وَلَمْ يَأكُلْ مِنْ اَجْرِهِ شَيْئاً وَمِنَّا مِنْ اَيْنَعَتْ له ثمرته

"İslâm için cihâd eden bir kısım arkadaşlarımız, emeklerine terettüp eden ücretten hiçbir şey yemeden şehid olup gittiler (Uhud'da şehid olanlar gibi). Bazı arkadaşlarımız ise meyvelerinin dünyada iken olgunlaştığını gördüler (fütuhât devrini yaşayan, bolluğa erenler gibi)." Hz. Ömer ve Habbâb İbnu Eret (radıyallahu anhümâ) başta, birçok ashâb bu konuda yakınır ve hatta: "Sakın bütün ecrimizi dünyada yemeyelim?" diye endişe ifade ederler.
Bu hadisin hükmünü kabul etmeyenlerin en ziyade dayandıkları şey Sahiheyn'de kaydedilen ve mücahidin sevabla ve ganimetle döneceğini beyan eden hadistir. Nevevî şöyle cevaplar: "Bu iki rivayet arasında teâruz mevcut değil ki birine râcih deyip kabul ederken, diğerine de mercuh deyip reddedelim.Çünkü bu hadiste mücâhidin sevapla ve ganimetle döneceği söylenirken ganimetin sevabı azaltacağına veya azaltmayacağına temas edilmemiştir, keza ganimet alanla almayanın sevabı eşit olacak da denmemiştir, mutlak bir ifâde ile mücâhidin hem sevap ve hem de ganimetle döneceği ifade edilmiştir. Şu halde sadedinde olduğumuz rivayet, mutlak olan öteki rivayeti mukayyed hâle getirmiştir. Usul kaidesidir: "Mukayyed, mutlaka tercih edilir ve bu şarttır."[166]

-2- وعن جابر رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ. قال:]كُنَّا مَعَ رسول اللّه # فِي غَزَاةٍ. فقَالَ: إنَّ بِالْمَدينَةِ رِجَاً مَا سِرْتُمْ مَسِيراً وَ قَطَعْتُمْ وَادِياً إ كَانُوا مَعَكُمْ حَبَسَهُمُ الْعُذْرُ[. أخرجه مسلم، وأخرجه البخارى وأبو داود عن أنس .

2. (1068)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Biz bir gazvede Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile beraberdik, bir ara şöyle buyurdular: "Medine'de kalan öyleleri var ki, kateddiğiniz her mesafe ve geçtiğiniz her vâdide aynen sizinle berabermiş gibi sevabınıza eksiksiz ortak oluyorlar. Bunlar, (cihada

katılmayı cân u gönülden arzulayıp da) özürleri sebebiyle orada kalanlardır." Bu rivayeti Buhârî ve Ebu Dâvud, Hz. Enes (radıyallahu anh)'ten tahric etmişlerdir. [Müslim, İmâret 159, (1911).][167]

AÇIKLAMA:

Mü'minin hayatında niyetin ne kadar ehemmiyetli olduğunu gösteren hadislerden biri budur. Samimiyetle niyet ettiği hayırlı bir amele, meşru bir mazeretle iştirak edemeyen kimse, yapanların sevabına aynen iştirak etmiş olmaktadır.
Buradaki hadis, sefer gibi meşakkatli ve meşakkati nisbetinde de sevablı olan cihad amelinden misal vermektedir. Cihada, hastalık, sakatlık veya geride verilen bir vazifenin ifası gibi herhangi bir mazeretle iştirak edemeyen niyet sahiplerinin cihad sevâbına aynen iştirak ettiği belirtilmektedir. Vekî'nin rivâyetinde bu daha açık bir dille mâzurların fiilen cihad eden gaziler gibi sevaba nail olacakları belirtilir. Bu hadis, herhangi bir seferle mukayyed olmayıp âmdır. Âlimler bu durumdan hareketle cihadın farz-ı ayn oduğunu söylerler ve umumî bir seferberlikte cihâda katılmaya her mü'minin niyet etmesinin farz olduğunu belirtirler.
Bu hadisi, mânen te'yid eden âyetler de vardır. Nisâ sûresinde, cihad eden mü'minlerin cihad etmeyen mü'minlere faziletce üstünlüğü belirtilirken, "cihad etmeyen"den maksadın "özürsüz olarak yerlerinde oturanlar" olduğu belirtilir. (95-96. âyetler). Nitekim bu istisnâî hüküm, âmâ sahâbîlerden İbnu Ümmi Mektûm'un cihâda iştirak edemediği için sevaptan mahrum kaldığını düşünerek Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a beyan ettiği üzüntüsü üzerine nâzil olmuştur.
Öyle anlaşılıyor ki, İslâm cemaati, Allah'ın rızasını tahsil yolunda halis niyetiyle bütünleşebilmekte, yüz binlerce, belki de milyonlarca parçadan teşekkül eden bir fabrika hükmüne geçebilmektedir. Her ferd bu fabrikanın ürün vermesinde bir rol, bir pay sahibi olmakta, böylece: "Bu üründe katkım var" diyebilmektedir. Dinimizin bildirdiği üzere, burada her iştirakçi, niyetine göre neticeden yüksek pay alabilmekte, en geride kalan en önde gidenle paya eşit şartlarla iştirak edebilmekte ve hatta geçebilmektedir.

Bu bütünleşme, bu iştirakın sırrı samimi niyet ve ihlâsta yatmaktadır.[168]

-3- وعن أبى هريرة رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]سَمِعْتُ رسُولَ اللّه #

يَقُول: عَجِبَ رَبُّنَا مِنْ
قَوْمٍ يُقَادُونَ إلى الجَنَّةِ بِالسَّسِلِ[. أخرجه البخارى وأبو داود.
وقال: يعْنِى ا٭سِيرَ يُوثَقُ ثُمَّ يُسْلِمُ .

3. (1069)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı işittim şöyle diyordu: "Zincirlere bağlı olarak cennete sevkedilen bir zümrenin haline Rabbimiz taccüb (hayret) etti."
Ebu Dâvud: "Harp esiri yakalanır, zincire vurulur sonra da Müslüman olur" diyerek açıklamıştır. [Buharî, Cihâd 144; Ebu Dâvud, Cihâd 124, (2677).][169]

AÇIKLAMA:

Şârihler, burada mecazî mâna kastedilebileceği gibi, hakikî mânasının da kastedilmiş olabileceğini belirtirler.
Taaccüb, mahiyeti bilinmeyen şey karşısında duyulan histir, dilimizde şaşkın olmak diye karşılanır. Tabii ki Allâmu'lguyûb olan Cenâb-ı Hakk'ın taccübe düşmesi sözkonusu olamaz. Bunu, Allah hakkında "memnun kalmak", "razı olmak", "takdir etmek" gibi uygun mânalarda te'vil etmek gerekir.
Hadisin mânasına gelince, harpte esir edilip zincirlere vurulan esirler, bilâhere İslâm'ı öğrendikten sonra gönül hoşluğu ile Müslümanlığı benimseyerek cennete giderler. Hadiste, ilk baştaki ikrâh yani zorlama, zincir olarak ifâde edilmiş olmaktadır. Tîbî: "Zincirden muradın, kişiyi dalâlet derekelerinden kurtarıp hidâyet derecelerine yükselten câzibe-i Hak olabileceğini" söylemiştir. Ancak şu hadis yukarıda verilen mânanın daha sahih olduğunu teyid etmektedir:
Ebu't-Tufeyl Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan anlatıyor:
رَأيْتُ نَاساً مِنْ اُمَّتِى يُسَاقُونَ إلى الْجَنَّةِ فِى السَّسِلِ كَرْهاً قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللّهِ مَنْ هُمْ؟ قَالَ: قَوْمٌ مِنَ الْعَجَمِ يَسْبِيهِمُ الْمُهَاجِرُونَ فَيُدْخِلُونَهُمْ فِى ا٭سْم مُكْرِهِينَ
"Ümmetimden bir grubun, cennete, zincirlerle zorla sevkedileceğini gördüm." Ben: "Ey Allah'ın Resûlü, bunlar kim?" diye sorunca: "Onlar, dedi; Arap olmayanlardan bir kavimdir, Muhâcirler onları esir ederler, zorla İslâm'a sokarlar."

Fazla taraftar bulmayan bir izaha göre, bunlardan maksat, kâfirler tarafından esir edilip zincire vurulan ve o halde ölen Müslümanlardır. [170]

-4 وعن أبى هريرة أيضاً رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قال رسولُ اللّه #: إنَّمَا ا“مَام جُنَّةٌ يُقَاتَلُ بِهِ.[أخرجه الخمسة إ الترمذى .

4. (1070)- Yine Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) hazretlerinin anlattığına göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurmuştur:"İmam bir perdedir, onunla birlikte (düşmana karşı) savaş yapılır." [Buhârî, Cihâd, 109, Ahkâm 1; Müslim, İmâret 43, (1841), Ebu Dâvud, Cihâd 163, (2757); Nesâî, Büyû 30, (7, 155).[171]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, çeşitli vecihlerde rivayet edilen bir hadistir. İmamın gereğini ve ona itaati tesbit eder. Buhârî'deki vechi daha da uygundur:

مَنْ أطَاعَنِى فَقَدْ اَطَاعَ اللّهَ وَمَنْ عَصَانِى فَقَدْ عَصى اللّهَ وَمَنْ يُطِعِ اَمِيرَ فَقَدْ اَطَاعَنِى وَمَنْ يَعْصِى ا‘مِيرَ فَقَدْ عَصَانِى. وَإنَّمَا ا“مَامُ جُنَّةٌ يُقَاتِلُ مِنْ وَرَئِهِ وَيُتَّقى بِهِ فَإنْ اَمَرَ بِتَقْوَى اللّهِ وَعَدَلَ فَإنَّ لَهُ بِذلِكَ أجْراً وَإنْ قَالَ بِغَيْرِهِ فَإنَّ عَلَيْهِ مِنْهُ

Yani: "Kim bana itaat ederse, Allah'a itaat etmiş olur. Kim de bana isyan ederse Allah'a isyan etmiş olur. Emîre itaat eden, bana itaat etmiş olur, kim emîre isyan ederse bana isyan etmiş olur. İmam bir perdedir, onun gerisinde düşmanla savaşılır, onunla korunulur. Şayet Allah'tan korkmayı emreder ve adaletli olursa, bu sebepten sevâba nâil olur, aksini yaparsa o yüzden de vebâle girer.

"İmamdan murad, âmme işlerini yürüten herkes, her memurdur. Her memur, kendisine terettüp eden hizmetlerde, halka karşı âmir durumunda olabilir.

İmam için cünne yani perde denmesi, halk adına düşmana muhatap olması, düşmanın eza ve istilasından halkı, askeriyle, tedbiriyle korumasından ileri gelir. Bu mevzu üzerine geniş bilgi Hilâfet ve İmâret bölümünde gelecek (1702-1743 numaralı hadisler).[172]

-5- وعن أنس رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ.]أنَّ فَتىً مِنْ أسْلَمَ قَالَ يَارسُولَ اللّهِ: إنِّى أُريدُ الْغزْوَ وَلَيْسَ لى مَالٌ أتَجَهَّزُ بِهِ. قَالَ: ائْتِ فَنَاً فَإنَّهُ كانَ قَدْ تَجَهَّزَ فَمِرضَ.فأتَاهُ
فقَالَ: إنَّ رسولَ اللّه يَقْرَأُ عَلَيْكَ السَّمَ وَيَقُولُ: أعْطِنِى الَّذِى تَجَهَّزْتَ بِهِ. فقَالَ ،هْلِهِ يَافُنَةُ أعْطِيهِ الَّذِى تَجَهَّزْتُ بِهِ وَ تَحْبِسِى عَنْهُ شَيْئاً مِنْهُ، فَوَاللّهِ َ تَحْبَسِى مِنْهُ شَيْئاً فَيُبَارِكَ لَكَ فِيهِ[. أخرجه مسلم وأبو داود .

5. (1071)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Eslem kabilesinden bir genç: "Ey Allah'ın Resûlü! Ben gazveye katılmak istiyorum, ancak gazve için gerekli techizâtı temin edecek malım yok!" dedi. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):
-"Öyleyse falancaya git. O hazırlık yapmıştı ama hastalandı (gelemeyecek)" dedi. Genç o adama gidip:
"- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sana selamı var, cihâd için hazırladığın techizâtı bana vermeni söyledi" dedi. Adam, ismen çağırarak hanımına:
"- Hanım! cihad için hazırladığım teçhizâtı şu gence ver, onlardan hiçbir şeyi alıkoyup esirgeme, Allah'a kasem olsun, esirgemeden her ne verirsen hakkında mübârek kılınır" dedi." [Müslim, İmâret 134, (1894); Ebu Dâvud, Cihâd 177, (2780).][173]

AÇIKLAMA:

Bu hadis hayra sebep olmanın da hayır ve sevap olduğunu ifâde etmektedir. Ulemâ, hayır için hazırlanan bir malın, başka bir hayırda da harcanabileceğine, bu hadisten delil çıkarmıştır. Nezir ederse, hayrı, nezrettiği şeyde harcaması gerekir. Ancak, şartlar, bu harcamayı nezrettiği şeyin dışında yapmasının daha hayırlı olacağını gösterirse, nezre rağmen hayrın sarf mahallini değiştirebilir, fakat nezir kefâreti öder. Böylece hayrını daha da artırmış olur.[174]

6- وعن سمرة بن جُندب رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قال:]أَمَّا بَعْدَ فإِنَّ النَّبىَّ # سَمَّى خَيْلَنَا خَيْلَ اللهِ تعالى، وَكانَ يَأمُرُنَا بِالْجَمَاعَةِ إذَا فَزِعْنَا، وَالصَّبْرِ وَالسَّكِينَةِ إذَا قَاتَلْنَا[. أخرجه أبو داود .

6. (1072)- Semure İbnu Cündeb (radıyallahu anh) (bir gün) dedi ki: "Emmâ ba'd, bilesiniz, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) atlarımıza "Allah'ın atları" diye isim verdi. Bize, korktuğumuz zaman cemaat olmamızı, savaştığımız zaman da sabırlı ve sâkin olmamızı emrederdi." [Ebu Dâvud, Cihâd 54, (2560).[175]

AÇIKLAMA:

1- Emmâ ba'd, Arapça'da asıl mevzuya geçerken kullanılan bir tâbir olup dilimizde karşılığı mevcut değildir. Hatip hitab ederken, kâtip mektubunu yazarken, İslâmî âdabtan olan hamdele ve salveleden sonra asıl konuya geçerken emmâ ba'd der veya yazar.
2- Atların "Allah'ın atı" diye isimlendirilmesi, tefe'ül için olmalıdır. Hem de Allah yolunda cihadda kullanıldığı, esas bu maksadla beslendiği içindir. Atı besleyen, tımar eden, külfetini çeken kimse ona Allah'ın atı gözüyle bakınca nokta-i nazarı, ilgisi, sevgisi herhalde farklı olacaktır. Eşyaya verilen isim devamlı bir telkin vesilesidir. Ata (veya hayırda da kullanılabilecek muâdili eşyaya) bu neviden isimler vermenin müstehab olacağı, mü'minin hayra olan niyyetine bu tesmiyenin ne kadar müessir olacağı açıkça görülmektedir.
Hadis, Ebu Dâvud'da "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), korktuğumuz zaman, atımızı Allah'ın atı diye isimlendirdi" şeklindedir. Şârihler, "Korktuğumuz zaman" tâbirini "yardım istediğimiz zaman" şeklinde anlamanın da uygun olduğunu belirtirler. Ancak ifâdede "fürsan (=süvâri)" kelimesinin hazfedilmiş olduğunu ve dolayısıyla ibarenin şöyle olması gerektiğine de dikkat çekilmiştir: يَافُرْسَانُ خَيْلِ اللّهِ "Ey Allah'ın atlarının süvarileri!..." Nitekim, Askerî'nin el-Emsâl'inde, Enes'in bir rivayetine göre: "Hârise İbnu'n-Nu'mân: "Ey Allah'ın Resûlü, demiştir, şehid olmam için bana dua buyurun" Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) dua edivermiştir. Bir gün: "Ey Allah'ın atları binin" diye bir ses işitilmiştir. Hârise, ata binen ilk süvari ve şehid olan ilk süvâri olmuştur." Burada "Ey Allah'ın atları", Ey Allah'ın atlarının süvârileri demektir.

Âzimâbâdî, kaydetiği bâzı yorumlardan sonra hadisin son kısmında kastedilen mânanın şu olduğunu belirtir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) savaştığımız zaman cemaat olmamızı, sabır ve sükûnetimizi muhafaza etmemizi emrederdi." [176]

-7- وعن ابن عباس رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما قال:]قال رسولُ اللّهِ #: خَيْرُ الصَّحَابَةِ أرْبَعَةٌ، وَخَيْرُ السَّرَايَا أرْبَعُمِائَةٍ، وَخَيْرُ الجُيوشِ أرْبَعَةُ آَفٍ، وَلَنْ يُغْلَبَ اثْنَا عَشَرَ ألْفاً مِنْ قِلَّةٍ[. أخرجه أبو داود والترمذى .

7. (1073)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "En hayırlı arkadaş (grubu) dört kişiliktir. En hayırlı askerî birlik dört yüz kişiliktir. En hayırlı ordu dört bin kişidir. On iki bin kişi, sayıca az diye mağlub edilemez." [Ebu Dâvud, Cihâd 89, (2611); Tirmizî, Siyer 7, (1555); İbnu Mâce, Cihâd 25, (2827).][177]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste geçen arkadaştan murad, yolculuk sırasındaki arkadaştır. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yalnız başına, "müsafirlik" mesafesini bulan (takribi 90 km) uzaklığa yola çıkmayı tavsiye etmez. Hatta iki kişiyi de tavsiye etmez. Üçe cevâz verir ise de bu hadiste arkadaş olarak dört kişilik grubun en iyi olacağını belirtmektedir. Bu tavsiye vecibe ifade etmez, az da çok da olabilir. Gazzâlî, İhyâ'da dörtteki hikmeti şöyle açıklar: "Yolcu, sefer sırasında kendisini muhâfaza edecek birine muhtaçtır. Keza bazı ihtiyaçları için yol esnasında şuraya buraya gitme ihtiyacı da duyar. Şâyet üç kişi olsalar, ihtiyacı için ayrılacak olan tek başına gider. Bu durumda yanında ünsiyet edeceği biri olmayacağından ruhen sıkılır. İhtiyaçlar için iki kişi beraber çıksalar, eşyaların başında kalan, yalnız kalır. Bu hem tehlikelidir, hem de ruhuna sıkıntı verir. Öyle ise dörtten az olan bir ekip yol ihtiyacını yeterince karşılayamaz. Beşinci ise, ihtiyaçtan fazladır. Arkadaş çok olunca sohbet bile yapılamaz.
Şu halde, hadiste, en hayırlı arkadaş grubun dört olduğuna dair delil mevcuttur. Hadiste "En hayırlı arkadaş dörttür" tâbiri içinde, zımnen; dörtten az sayıdaki

arkadaş grubunda da -hazer veya sefer halinde- hayır vardır" mânası mevcuttur. Ancak, Amr İbnu Şuayb'ın rivâyet ettiği bir hadiste "üç"ten az olan ekib için "şeytân" tâbiri kullanılmıştır: اَلرَّاكِبُ شَيْطَانٌ وَالرَّاكِبَان شَيْطَانَانِ وَالثَّثَة رَكْبٌ

"Bir yolcu şeytadır, iki yolcu iki şeytandır, üç yolcu bir ekiptir."

Taberî der ki: "Buradaki zecr (yasaklama), edeb ve irşâd zecridir, tahrim zecri değildir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) tek kişinin seyahatinde yalnızlıktan mütevellit mahzurlar olduğu için bunu yasaklamıştır, değilse, yalnızlık haram değildir."

Gerçek şu ki, âlimler bu meselede farklı fetvalar vermişlerdir. İhtiyaca, şartlara göre yalnız olmak da gerekebilir. Nitekim casuslar, öncüler, haber toplayıcıların yalnız olması gerekmektedir.

2- Askerî birlik diye tercüme ettiğimiz seriyye sayısı dört yüz civarında olan bir müfrezedir, ordunun bir bölümüdür. Aşağı yukarı günümüzün taburuna tekâbül eder. İbrahim Harbî: "Seriyye, dört yüz civarındaki süvarî birliğidir" diye tarif etmiştir. Geceleyin yol alıp, gündüz gizlendiği için seriyye dendiği ifade edilir. Çünkü serâ سَرَى "geceleyin yürüdü" demektir.

İbnu'l-Esîr, bu açıklamaya katılmaz. Ona göre: "Bu, sayısı dört yüze ulaşan askerî bir birliktir, cem'i serâyâ gelir. Seriyye denmesi, bunların askerlerin en hayırlı kısmından seçilen bir hülâsa olmasındandır; "sırrî", nefis demektir. Bu miktar bir müfrezeye seriyye denmesi (hareket kaabiliyetinin fazla olması sebebiyle) gizlice, hiç sır vermeden düşmana nüfûz etmesinden de olabilir."

İbnu Raslân şu açıklamayı yapmıştır: "Seriyyenin hayırlısı dört yüz" diye sınırlandırılması.. Bedir Ashâbı'nın üç yüz küsur olmasından ileri gelebilir. Bu duruma göre, en hayırlı seriyye üç yüzdört yüz ile dört yüzbeş yüz arasındaki seriyyedir.

3- "On iki bin sayıca az diye mağlub edilemez" sözü, bu sayı bir ordu için ideal miktardır. Bu miktardaki bir ordu düşman karşısında mağlup düşmüşse bunun mağlubiyet sebebi sayısının azlığından değildir. Ebu Ya'lâ el-Mevsilî'nin Müsned'inde »...اِذَا صَبَرُوا وَاتَّقُوا« ziyadesi vardır. Mâna şöyle olur: "Sayısı on iki bini bulan ordu sabreder ve takvaya riâyet ederse sayı azlığı sebebiyle mağlup düşmez." Öyle ise bu sayıdaki bir İslâm ordusu mağlupsa "azlık"tan başka sebep aramak lazım: Sayıya güvenmek, şeytanın içlerine savaşı kazanacak güçte oldukları, şecaat sahibi bulundukları, fazlasıyla maddî kudrete sahip oldukları hususunda attığı telkinler sonucu kendilerine fazla güvenerek

(Allah'ı unutmak, alınması gereken bir kısım tedbirleri ihmâl etmek) gibi. Nitekim Huneyn Savaşı'nda sayıları on iki bin olan İslâm ordusu, çokluklarına ve sayılarına güvenmişler: "Bugün bizi sayıca azlık mağlub edemez" demişlerdi. Fakat ilk vehlede dağıldılar, sonra Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın gayreti ile toparlanıp galebe çaldılar. Âyet-i kerime meâlen: "Huneyn günü çokluğunuzla böbürlenmiştiniz, size hiçbir faydası olmadı...." (Tevbe 25) der.
Âlimler bu hadise dayanarak "Müslümanların adedi on iki bine ulaşınca, düşman sayılamayacak kadar çok da olsa cepheyi terketmek haramdır" demişlerdir. Bu konuyla ilgili olarak 1057 numaralı hadisin açıklaması da görülmelidir. [178]

-8- وعن أبى طلحة رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]كانَ رَسولُ اللّه # إذَا ظَهَرَ علَى قَوْمٍ أقَامَ بِالْعَرْصَةِ ثَثَ لَيَالٍ[. أخرجه الخمسة إ النسائى .

8. (1074)- Ebu Talha (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir kavme galebe çalınca, (evler arasındaki) boş bir arsada üç gece ikâmet ederdi." [Buharî, Cihad 185, Megâzî 7; Müslim, Cennet 78, (2875); Tirmizî, Siyer 3, (1551); Ebu Dâvûd, Cihâd 131, (2695).][179]

AÇIKLAMA:

Bu hadiste, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın askerî harekâtıyla ilgili mühim bir prensibini görmekteyiz: Fethedilen yerde üç gece ikâmet. Mühellib bunu: "Askerleri ve hayvanları dinlendirmek için" diye açıkladıktan sonra, "fethedilen yer düşmana ve gelip geçene karşı emniyetli ise" diye bir şart da belirtir. İbnu'l-Cevzî şöyle der: "Maksad galebenin tesirini artırmak, ahkâmı infâz etmek ve (gözdağı vererek aleyhte) toplanmayı azaltmaktır, sanki şöyle demektedir: "Haydi, kuvvetli olan, kendine güvenen buyursun, işte buradayız."
İbnu'l-Münîr de şu yorumu yapmıştır: "Bu kalıştan maksad, muhtemelen, meâsi işlenmiş olan bu bölgeye, zikrullah ve şeâir-i İslâmiye'yi izhar etmek suretiyle mânevî bir ziyâfette bulunmaktır. Bu zikir ve şeâirin izharı mânevî bir ziyafet hükmüne geçerse bunun üç gün devam etmesi gerekir, zira ziyafetin müddeti üç gündür." Muhakkak ki her te'vilin bir vechi, bir haklılığı var.[180]

-9- وعن عمران بن الحصين رَضِيَ اللّهُ عَنْهُما قال:]كانَتْ ثقِيفٌ حُلَفَاءَ لِبَنِى عُقَيْلٍ، فَأسَرَتْ ثَقِيفٌ رَجُلَيْنِ مِنْ أصْحَابِ رسولِ اللّه #، وَأسَرَ أصْحَابُ رسولِ اللّه # رَجُ مِنْ بَنِى عُقَيْلٍ وَأصَابُوا مَعَهُ الْعَضْبَاءَ فَأتَى عَلَيْهِ رسولُ اللّه # وَهُوَ في الْوَثَاقِ فقَالَ يَا مُحَمَّدُ. فقَالَ مَا شَأنُكَ؟ فقَالَ بِمَ أخَذْتَنِى وَأخَذْتَ سَابِقَةَ الحَاجِّ؟ يَعْنِى الْعَضْبَاءَ. قَالَ أخَذْتُكَ بِجَرِيرَةِ حُلَفَائِكَ ثَقِيفٍ. ثُمَّ انْصَرَفَ عَنْهُ فَنَادَاهُ يَا مُحَمَّدُ، يَا مُحَمَّدُ، وَكانَ # رَفِيقاً رَحِيماً. فَرَجَعَ إلَيْهِ فقَالَ: مَا شأنُكَ؟ فقَالَ: إنِّى مُسْلِمٌ. فقَالَ: لَوْ قُلْتَهَا وَأنْتَ تَمْلِكُ أمْرَكَ أفْلَحْتَ كُلَّ الْفَحِ، ثُمَّ انْصرفَ عَنْهُ فَنَادَاهُ
فَأتَاهُ. فقَالَ: مَا شَأنُكَ؟ قَالَ: إنِّى جَائِعٌ فأطْعِمْنِى، وَظَمْآنٌ فاسْقِنِى. قال: هذِهِ حَاجَتُكَ فَافْتُدِى بِرَجُلَيْنِ. قَالَ: وَأسِرَتِ امْرَأةٌ مِنَ ا'نْصَارِ وَأصِيبَتِ الْعَضْبَاءُ فَكَانتِ الْمرأةُ في الْوَثَاقِ. فَكَانَ الْقَوْمُ يُرِيحُونَ نَعَمَهُمْ بَيْنَ يَدَىْ بُيُوتِهِمْ فَانْفَلَتَتْ ذَاتَ لَيْلَةٍ مِنَ الْوَثَاقِ فَأتَتِ ا''بلَ، فَجَعَلَتْ إذَا دَنَتْ مِنَ الْبَعِيرِ رَغَا فَتَتْرُكُهُ حَتَّى انْتَهَتْ إلى الْعَضْبَاءِ فَلَمْ تَرْغُ وَهِىَ نَاقَةٌ مُنَوَّقَةٌ: أىْ مُدَرَّبَةٌ، وَرُوِىَ مُدَرَّبَةٌ، وَرُوِىَ مُجَرَّسَةٌ. قال: فقَعَدَتْ في عُجُزِهَا ثُمَّ زَجَرَتْهَا فَانْطَلَقَتْ وَنَذِرُوا بِهَا فَطَلَبُوهَا فَأعْجَزَتْهُمْ. قَالَ: وَنَذَرَتْ لِلّهِ تعالى إنْ نَجَّاهَا اللّهُ عَلَيْهَا لَتَنْحَرَنَّهَا. فَلمَّا قَدِمَتِ الْمَدِينَةَ: رَآهَا النَّاسُ فقَالُوا: الْعَضْبَاءُ نَاقَةُ رسولِ اللّه # فقالت: نذرت ان نجانّى اللّه نحرنّها فاتوا رسولَ اللّهِ # فَذكَرُوا ذلِكَ لَهُ. فقَالَ: سُبْحَانَ اللّهِ؟ بِئْسَمَا جَزَتْهَا، نَذَرَتْ إنْ نَجَّاهَا اللّهُ تعالى عَلَيْهَا لتَنْحَرَنَّهَا. َ وَفَاءَ لِنَذْرٍ في مَعْصِيَةٍ، وَ فِيمَا َ يَمْلِكُ ابنُ آدَمَ[. أخرجه مسلم وأبو داود.

وأخرجه الترمذى منه طرَفاَ يسيراَ.»المُدَرَّبَةَ« المخرّجة المؤدّبة التى ألفتِ الركوب وعُوِّدت المشى في الدروب. »وَالمُجَرَّسَةُ« بالجيم والسين المهملة: المجربة المدربة في الركوب والسير .

9. (1075)- İmrân İbnu'l-Husayn (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Sakif, Benî Ukayl'in müttefiki idi. Sakîfliler, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ashabından iki kişiyi esir ettiler. Buna mukabil Müslümanlar da Benî Ukayl'dan bir kişiyi esir ettiler, adamla birlikte Adbâ adlı deveyi de ele geçirdiler. Adam bağlı halde iken Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yanına geldi. Adam:

"- Ey Muhammed!" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"- Ne istiyorsun?" diye sordu:

"- Beni niye yakaladınız, hacıları geçene (yani Adbâ'ya) niye el koydunuz?" dedi:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) meseleyi büyütmek için:

"- Seni müttefiklerin olan Sakif'in cinayetinden dolayı yakaladım!" cevabını verdi, sonra oradan ayrılıp gitti. Adam tekrar seslenerek:

"- Ey Muhammed! Ey Muhammed" dedi. Resûlulah (aleyhissalâtu vesselâm) merhametli ve nezâketli idi. Adama dönerek:

"- Ne istiyorsun?" dedi. Adam:

"- Ben Müslümanım!" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"- Sen bunu, daha önce, kendi umuruna mâlik iken söylemiş olsaydın, tamamiyle kurtulurdun" dedi ve adamdan uzaklaştı. Adam tekrar:

"- Ey Muhammed, ey Muhammed!" diye bağırdı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) geri gelerek:

"- Ne istiyorsun?" dedi. Adam:

"- Açım, doyur beni, susadım, su ver bana!" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"- Hacetin bu mu?" dedi. Adam öbür iki kişiye mukabil fidye yapıldı."

Râvi İmrân sözüne şöyle devam etti: "Ensâr'dan bir kadın esir edildi. Adbâ dahi ele geçirildi. Kadın bağa vurulmuştu. Halk develerini evlerinin önünde dinlendiriyorlardı.

Bir akşam bu kadın ipten boşanarak develerin yanına geldi. Kadın deveye yaklaştı mı deve böğürüyordu. O da birini bırakıp öbürüne yaklaşıyordu. Sonunda Adbâ'ya yaklaştı. Bu böğürmedi.

Râvî der ki: "Bu pişkin bir deve idi" -bir rivayette: "O terbiyeden geçmiş bir

deve idi" denmiştir. Ebu Dâvud'da: "Uysal bir deve" denmiştir- Kadın devenin arkasına bindi, hayvanı sürüp yola revân oldu.
Kadının kaçtığını hissettiler, arayıp taradılar, ama bulamadılar. Kadın, Allah kendisine kurtulma nasib ederse, deveyi Allah için kurban etmeyi adadı. Medine'ye gelince, halk onun kurtulduğunu görünce: "Adbâ, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın devesi!" diye bağrıştı. Kadın:
"- Ben nezretmişim. Allah beni kurtarırsa onu kurban edeceğim diye!" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelip bu durumu haber verdiler. O:
"- Sübhânallah! Hayvancağıza ne kötü mükâfaat vermiş: Allah onu, bunun üzerinde kurtarırsa o tutup bunu kesecek ha! Olacak şey mi? Hayır! Günah olan bir nezre uyulmaz, şahsen sâhip olmadığı bir şey üzerine yaptığı nezre de uymaz!" dedi." [Müslim, Nüzûr 8, (1641); Ebu Dâvud, Eymân 28, (3316).][181]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) düşmanla olan münasebetlerini, devrinin harp kaidelerine göre yürütmüştür. Esir edilen Müslümanları kurtarabilmek için, o da düşman taraftan -ve burada olduğu üzere- düşmanın müttefikinden bazılarını esir almıştır. Nitekim, esir Müslümanların kurtarılmasında fidye edilmiştir.
2- İkinci vak'ada Ensâr'dan esir edilen kadın, Ebû Zerr Gifârî (radıyallahu anh) hazretlerinin hanımıdır.
3- Adbâ, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın devesidir, kaliteli, kapasiteli, iyi yetiştirilmiş bir devedir. Hızlı koşmasıyla meşhurdur. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ona binerek katıldığı deve yarışmalarında hep kazanırdı. Rivâyette geçen "hacıları geçen" tâbiri devenin bu vasfını belirtir. Muhtemelen, hac kâfilelerinde başkasına ön vermeyip en önde yer almakla temâyüz ettiği için bu vasıf deveye verilmiş olabilir. Rivayetten de anlaşılacağı üzere deve aslen Benî Ukayl'den birine aittir, ancak sonradan Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Kasvâ ve Ced'a adında başka develerinin de ismi geçer. Ancak bunlar aynı devenin farklı isimleri mi, ayrı ayrı üç deve mi ihtilaf edilmiştir. Şurası muhakkak ki, o zamanın şartlarında bir ailenin birden fazla devesi olması lüks ve israf değildir, normaldir.
4- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) "Ben Müslümanım" diyen esire: "Bu sözü, daha önce, kendi umuruna mâlik iken söylemiş olsaydın, tamamiyle kurtulurdun" demekle şunu ifade etmiştir: "Esir olmazdan önce Müslüman

olsaydın, seni ne esir eder, ne de malını ganimet olarak alırdık. Ama şimdi kısmî bir kurtuluşa erdin. Artık seni öldürüp öldürmemekte muhayyer değiliz, hayatın garanti altında, fakat esir olarak tutmak, bağışlamak veya fidye mukabili bırakmakta muhayyeriz, mal iddiasında da bulunamazsın."
Bu cevap İslâm'ın harp hukukuyla ilgili bir hükmünü beyan etmektedir: Bir esirin Müslüman olması ganimet sahiplerinin onun üzerindeki haklarını düşürmüyor, önceki mallarına istihkak kazandırmıyor. Esîr olmazdan önce Müslüman olan, ganimet malı olmaktan kurtulur.
5- Bu rivayet Müslim ve Ebu Dâvud'da nezir yani adakla ilgili bölümde kaydedilmiştir. Çünkü Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, rivayetin en sonunda kaydedilen sözü nezirle ilgili mühim iki esas vazetmektedir:
1) Günah olan bir şeyi işlemek üzere yapılan nezre uyulmaz.Yani, şarap içmek, zina yapmak, annebabaya itaatsizlik etmek gibi dinin yasakladığı amelleri yapmak üzere edilen nezirler bâtıldır. Bunlara "nezirdir" diye uyulmaz. Bu çeşit nezirlere uymayan kimseye yemin kefâreti de gerekmez. Ebu Hanife, Şâfiî, Mâlik hazretleri Dâvud-ı Zâhirî ve cumhur-u ulemâ bu hükümde birleşirler. Sâdece Ahmed İbnu Hanbel, bir başka hadisle istidlâl ederek bu durumda yemin kefâreti vermek gerektiği görüşündedir. Mezkur hadisi Hz. Aişe rivâyet etmiştir:
yani: َ نَذْرَ فِى مَعْصِيَةٍ وَكَفَارَتُهُ كَفَارَةُ يَمِينٍ
"Günah amele nezredilmez, (edilmişse îfa edilmez, kefarette bulunulur) kefareti de yemin kefâretidir." Muhaddisler bu rivayetin zayıf olduğunda ittifak ederler.
2) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu hadiste beyan ettiği ikinci hüküm "Kişi, sâhip olmadığı bir şeye nezrederse uyulmaz (batıldır)" ifadesidir. Yani nezir yapan birisi nezrini kendi mülkünde olmayan bir şeye izâfe ederse demektir. Sözgelimi: "Allah hastama şifa verirse falancanın kölesini âzad edeceğim" veya "elbisesini veya evini tasadduk edeceğim" demesi gibi.
Ancak, o anda zimmetinde olmayan bir mala izâfeten nezirde bulunursa bu nezir sahihtir, borçlanmış olur. Sözgelimi: "Allah hastama şifa verirse Allah için bir köle âzad edeceğim" dese, o sırada kölesi veya köleyi satın alabilecek bir malı olmasa bile nezri sahih olur, hastası iyileştiği takdirde bir köle âzad etmesi gerekir.
6- Bu hadisten, kadınların, dâru'lharpten dâru'l-İslâm'a hicret, kötülük yapmak isteyenlerden kaçma gibi zarurî durumlarda tek başına yola çıkabileceği hükmü çıkarılmıştır. Bilindiği üzere şeriat-ı garrâmız, kadınların "sefer mesâfesine" yalnız başlarına yolculuk yapmasına cevaz vermez, yanında, kocası veya nikah düşmeyen bir mahremi bulunacaktır. Bu rivayetten kadının belirtilen zarurî

hallerde seyahat yapabileceği hükmüne varılmıştır.
7- İmam Şâfiî ve bazı âlimler bu hadisten hareketle: "Küffâr, Müslümanların malını ganimet olarak aldıkları takdirde, bu mala onlar temellük edemezler, yani Müslümanlar o malı tekrar ele geçirecek olsalar, eski sâhibine verilir, Müslümanların ganimeti sayılmaz" demiştir. Çünkü Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) "Kişi sâhip olmadığı bir şey üzerine yaptığı nezre uymaz" diyerek, kadının bindiği Adbâ'nın kadına ait olmadığını ima etmiş olmaktadır. Ancak Ebu Hanîfe ve diğer fakihler ehl-i küfür, Müslümanların malını yağmalayıp ganimet yaptıkları takdirde, onların mülkü sayılacağı görüşündedirler.[182]

-10- وعن ابن عباس رَضِىَ اللهُ عَنْهُما قال:]الْمُشْرِكُونَ أرَادُوا أنْ يَشْتَرُوا جَسَدَ رَجُلٍ مِنَ الْمُشْرِكِينَ فَأبى رسولُ اللهِ # أنْ يَبِيعَهُمْ[. أخرجه الترمذى .

10. (1076)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Müşrikler, bir müşrikin cesedini parayla satın almak istediler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bunun para ile satılmasına karşı çıktı." [Tirmizî, Cihâd 35, (1715).][183]

AÇIKLAMA:

Burada müşriklerin para vererek almak istedikleri belirtilen cesed, Nevfel İbnu Abdillah İbni'l-Muğîre'ye aittir. Bu herif, Hendek Savaşı sırasında büyük bir cür'etle hendeği atlayıp Müslümanlar tarafına geçmeyi becermişti, ancak hemen gebertildi. Mekkeliler, onun cesedini para vererek satın almayı teklif ettiler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bunu işitince: َ حَاجَةَ لَنَا بِثَمَنِهِ وَ جَسَدِهِ
"Bizim ne onun cesedine, ne de cesedinden gelecek paraya ihtiyacımız var" buyurmuş ve cesedin teslim edilmesini söylemiştir. Halbuki, Mekkeliler bu cesed için on bin dirhem teklif etmişlerdi.
İslâm fukahası bu ve benzeri hadislere dayanara müşriklerin cifelerinin para mukabili satılmasının câiz olmadığı hükmünü ortaya koymuşlardır. "Cife satışı, cifeye mukabil para alınması caiz değildir, çünkü ölmüştür, ölüye temellük

etmek, ona mukâbil bir ivaz almak caiz değildir" derler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), cife ve putların satılmasını haram kılmıştır.[184]

ÜÇÜNCÜ BAB

CİHADLA İLGİLİ TEFERRUAT

Bu babta dört fasıl vardır
BİRİNCİ FASIL
EMÂN VE SULH
*
İKİNCİ FASIL
CİZYE VE CİZYE İLE İLGİLİ HÜKÜMLER
*
ÜÇÜNCÜ FASIL
GANİMETLER VE FEY
*
DÖRDÜNCÜ FASIL
ŞÜHEDÂ

BİRİNCİ FASIL

EMAN VE SULH

-1- عن عثمان بن أبى حازم عن أبيه عن جده صخر رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ:]أنَّ رسولَ اللّه # غزَا ثَقِيفاً، فَلمَّا سَمِعَ بِذلِكَ صَخْرٌ رَكبَ في خَيْلٍ يُمِدُّ رسولُ اللّه # فَوَجَدَهُ وَقَدِ انْصَرَفَ وَلَمْ يَفْتَحْ فَجَعَلَ صَخْرٌ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ حِينَئِذٍ عَهْدَ اللّهِ وَذِمَّتَهُ أنْ يُفَارِقَ القَصْرَ حَتَّى يَنْزِلُوا عَلى حُكْمِ رسُولِ اللّهِ # فَلَمْ يُفَارِقْهُمْ حَتَّى نَزَلُوا عَلى حُكْمِ رسولِ اللّهِ #، فَكَتَبَ إلَيْهِ صَخْرٌ: أمَّا بَعْدُ فإنَّ ثَقِيفاً قَدْ نَزَلُوا عَلى حُكْمِكَ يَا رَسُولَ اللّهِ، وَإنِّى مُقْبِلٌ بِهِمْ في خَيْلٍ. فَأمَرَ رسُولُ اللّهِ #بِالصَّةِ جَامِعَةً. فَدَعَا ‘حْمِسَ عَشْرَ دَعواتٍ: اللَّهُمَّ بَارِكْ ‘حْمَسَ في خَيْلِهَا وَرَجْلِهَا، وَأتَاهُ الْقَوْمُ فَكَلَمهُ المُغِيرَةُ بنُ شُعْبَةَ. فقَالَ يَا رسولَ اللّهِ: إنَّ صَخْراً أخَذَ عَمَّتِى وَقَدْ دَخَلَتْ فِيمَا دَخَلَ فِيهِ الْمُسْلِمُونَ فَدَعَاهُ فقَالَ: يَا صَخْرُ إنَّ الْقَوْمَ إذَا أسْلَمُوا فَدْ أحْرَزُوا دِمَاءَهُمْ وَأمْوَالَهُمْ فَادْفَعْ إلى الْمُغيرَةِ عَمَّتَهُ فَدفَعَهَا إلَيْهِ، وَسَألَ نَبىَّ اللّهِ #: مَاءً كانَ لِبَنِى سُلَيْم قَدْ هَرَبُوا عَنِ ا‘‘سْم وَتَرَكُوا ذلِكَ المَاءَ فقَالَ: أنْزَلُ فِيهِ أنَا وَقَوْمِىَ فَأنْزَلَهُ. وَأسْلَمُوا، يَعْنِى بَنِى سُلِيم. فَأتَوْا صَخراً وَسَألُوهُ أنْ يَدْفَعَ إلَيْهِمْ ذلِكَ المَاءَ فَأبى. فَأتَوْا النَّبىَّ # فقَالُوا: يَا رسُولَ اللّهِ قَدْ أسلَمْنَا فَأتَيْنَا صَخْراً لِيَدْفَعَ إلَيْنَا مَاءَنَا فَأبَى مَاءَنَا فَأبَى عَلَيْنَا فَدَعَاهُ: فَقَالَ يَا صَخْرُ إنَّ الْقَوْمَ إذَا أسْلَمُوا أحْرَزُوا دِمَاءَهُمْ وَأمْوَالَهُمْ فَادْفعْ إلَيْهِمْ مَاءَهُمْ. قَالَ: نعَمْ يَا رسُولَ اللّهِ؛

وَرَأيْتُ وَجْهَ رسولِ اللّهِ # يَتَغَيَّرُ عِنْدَ ذلِكَ حُمْرَةً حيَاءً مِنْ أخْذِ

الجَارِيَةِ، وَأَخْذِهِ المَاءَ]. أخرجه أبو داود .

1. (1077)- Osman İbnu Ebî Hâzım, babası vasıtasıyla dedesi Sahr (radıyallahu anh)'dan rivayet ediyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Tâif'e karşı gazveye çıkmıştı. Sahr bunu işitir işitmez, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a imdad etmek üzere bir grup atlıyla hareket etti. Ancak, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı fetih yapmadan geri dönmüş buldu. Sahr, o gün Allah'a yemin ederek: "Şu Kasr, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hükmüne boyun eğmedikçe kuşatmayı kaldırmayacağım" dedi ve oradan ayrılmadı. Nihâyet içeridekiler Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hükmüne boyun eğdiler. Sahr, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a şöyle yazarak durumu bildirdi: "Emmâ ba'd: Ey Allah'ın Resûlü! Sakif senin hükmüne boyun eğmiştir. Ben, onları süvariler arasında getiriyorum."

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) "Essalâtu Câmiatun" diye nida edilmesini emretti.[185] Kahraman (yani Sahr) için: "Rabbim, şu kahramana atlarını, adamlarını mübârek kıl!" diye on kere dua etti.

Derken halktan bir grup Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanına geldi. Muğîre İbnu Şu'be söz alıp: "Ey Allah'ın Resûlü! Sahr, halamı yakaladı. Halbuki halam Müslümanların girdiği şeye (imana) girmişti" dedi. Resûlulah (aleyhissalâtu vesselâm) onları çağırıp:

"- Ey Sahr, bir kavm Müslüman oldu mu, artık kanlarını da mallarını da korumuş olurlar. Muğîre'ye halasını iade et!" dedi. O da kadını ona iâde etti.

Sahr, Benî Süleym'e ait olan bir suyu Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den istedi. Benî Süleym, İslâm'dan kaçarak bu suyu terketmişti. Sahr: "Ey Allah'ın Resûlü, beni ve kavmimi oraya yerleştir!" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Pekâla!" dedi ve onu oraya yerleştirdi:

Sonra Süleymîler Müslüman oldular ve Sahr'a gelip suyu kendilerine iade etmesini söylediler. Sahr, buna imtina edince Süleymîler, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a başvurdular:

"- Ey Allah'ın Resûlü, biz Müslüman olduk, suyumuzu iâde etmesi için Sahr'a geldik. O imtina edip vermedi" dediler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Sahr'ı çağırttı. Gelince:

"- Ey Sahr, bir kavm Müslüman olunca mallarını ve kanlarını korurlar, bunlara sularını geri ver!" diye emretti. Sahr:

"- Başüstüne ey Allah'ın Resûlü!" dedi.

Râvi der ki: "Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yüzünün bu sırada suyu Sahr'dan geri almaktan duyduğu haya sebebiyle genç kızın yüzü gibi kızardığını gördüm." [Ebu Dâvud, Harâc 36, (3067).][186]

AÇIKLAMA:

1- Hicrî sekizinci senenin Şevval ayında cereyan eden Taif'in fethiyle ilgili bir vak'a anlatılmaktadır. Sahr, Ebu Hazm Sahr İbnu'l-Ayle İbni Abdillah el-Becelî el-Ahmesî'dir. Kûfe'de yerleşmiştir, Begavî, "Sahr'ın bundan başka rivayeti yok" der.

2- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Sahr'a suyu geri vermesini söylemesi, hukukî bir vecibe olarak değil, gönüllerini hoş etmek içindir. Zira fıkhen, esas şudur: Kâfir, malını bırakıp kaçınca ele geçirildi mi artık bu, fey olur. Bir kere, fey oldu mu ona Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) temellük eder. Burada da öyle olmuş, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) temellük eder. Burada da öyle olmuş, Resulullah (a.s) suyu Sahr'a bağışlamıştı, artık bu mülkün, Müslüman olmalarıyla onlara geçmesi mümkün değildi. Ancak, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), suyu, Sahr'ın rızasıyla ondan alarak, eski sâhiplerine, onların İslâm'a kazanılması, dine bağlılıklarının artırılması için iâde etti. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın suyu iâde emrinin bu mahiyette olduğunun en iyi delili, emri verirken yüzünün kızarmasıdır. Bu emirle Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), aslında fıkhî bir hukukun iadesini emretmemiş, bir atıfette bulunmasını söylemiştir. Sahr (radıyallahu anh) da bu emri hemen yerine getirmiştir.
Muğîre İbnu Şu'be'nin halasını iâde emri de bu mahiyette olması kuvvetle muhtemeldir. Nitekim Huneyn Savaşı'nda ele geçirilen Huneynli kadınlar da âilelerine, karşılıksız iâde edilmeye Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) tarafından teşvik edilmiş ve bunda muvaffak olmuştur. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), çok sayıdaki askerin rızasını alarak, gönül hoşluğuyla bu meselenin halline hususî gayret göstermiştir. Keza Müreysî Gazvesi'nde ele geçirilen Benî Müstalik esirleri de bu yolla bağışlanarak gönülleri kazanılmıştır.[187]

-2- وعن يزيد بن عبداللّه قال:]كُنَّا بِالْمِرْبَدِ بِالْبصْرَةِ فَإذَا رَجُلٌ أشْعَثُ الرَّأسِ بِيَدِهِ قِطْعَةُ أدَمٍ أحْمَرَ. فقُلْنَا كَأنَّكَ مِنْ أهْلِ الْبَادِيَةِ؟

فقَالَ أجَلَ. قَلْنَا: نَاوِلْنَا هذِهِ الْقِطعَةَ ا۠دَمَ الّتِى في يَدِكَ. فَنَاوَلْنَا فإذَا فيهَا: مِنْ محَمدٍ رسولِ اللهّ # إلِى بَنى زُهَيْرِ بنِ قَيْسِ: إنَّكُمْ إنْ شَهِدْتُمْ أنْ َ إلهَ إَّ اللهُّ وَأنَّ مُحَمداً رسول اللهّ وَأقَمْتُمُ الصَّةَ وآتَيْتُمُ الزَّكَاةَ وَأدَّيْتُمُ الخُمُسَ مِنَ المَغْنَمِ وَسَهْمَ رسولِ اللهّ # وَسَهْمَ الصَّفِىِّ أنْتُمْ آمِنُونَ بِأمَانِ اللّهِ تَعالَى وَرَسُولِهِ. فَقُلْنَا: مَنْ كَتَبَ لَكَ هذَا؟ قَالَ: رسولُ اللهِ #[. أخرجه أبو داود والنسائى .

2. (1078)- Zeyd İbnu Abdillah anlatıyor: "Biz Basra'da Mirbed denen yerde idik. Saçları dağınık, bir adam geldi, elinde kırmızı renkli bir deri parçası vardı. Kendisine: "- Köylüsün galiba." dedik.
"- Evet!" dedi.
"- Elindeki şu deri parçasını bize ver (de ne var bir bakalım)!" dedik. Hemen alıp içindekini okuduk. Şu yazılı idi: "Allah'ın Resulü Muhammed'den Benî Züheyr İbnu Kays'a. Siz, şâyet Allah'tan baka ilah olmadığına ve Muhammed'in Allah'ın elçisi olduğuna şehâdet eder, namaz kılar, zekat verir, ganimetten beşte biri, Peygamberin hissesini ve Ôsafiyy payı'nı eda ederseniz, sizler Allah ve Resûlü'nün emânıyla emniyette olursunuz."
Biz: "Bu mektubu size kim yazdı?" diye sorduk. "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)!" dedi. [Ebu Dâvud, Harac 21, (2999); Nesâî, Fey 1, (7, 134).][188]

AÇIKLAMA:

1- Ebu Dâvud bu hadisi "safiyy payı" üzerine açtığı bir babta kaydeder.
Safiyy payı nedir? İbnu'l-Esîr, en-Nihâye'de, safiyy'i: "Ordu komutanının, taksimden önce ganimetten kendisi için ayırdığı şey" diye târif eder. Safiyye de denir, cem'i sefâyâ gelir. Hz. Aişe, Şafiyye (radıyallahu anhâ) validemiz için: كَانَتْ صَفِيَّةُرَضِىَ اللهُّ عَنْهَامِنْ الصَّفِىِّ demiştir. Yani: "Safiyye, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın (ganimetten şahsına hususi olarak) seçtiği şey idi." Çünkü Hayber Savaşı'nda elde edilen esirlerden biri idi. Zülfikâr adlı kılıcın da Bedir Savaşı'nda bu şekilde alındığı belirtilir.
Tîbî, ganimetten, taksimden önce böyle bir pay alma hakkının Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a ait olduğunu, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan

sonra arkadan gelen imamlardan hiçbirine böyle bir hak tanınmadığını belirtir. El-Hidâye'de, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zırh, kılınç, câriye gibi bâzı ganimet mallarından safiyy payı aldığı belirtilmiştir. Aynî, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın vefatından sonra bunun kalkması sebebiyle Dört Halife'den hiç birinin safiyy almadığını belirtir.
Ebu Dâvûd'da, aynı babta kaydedilen bir başka rivayette, Katâde, safiyy payı hakkında şu bilgiyi verir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) gazve yaptığı zaman kendisinin sehm-i sâfi'si vardı. Onun dilediği şeyden alırdı. Safiyye (radıyallahu anhâ) validemiz bu sehm'dendi. Gazveye Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bizzat katılmazsa, bu pay ona ayrılırdı, ancak bu durumda seçme hakkı yoktu. (Ne ayrılmışsa onu kabul ederdi)" (Bak: 1125. hadis).
2- Mirbed: Basra'nın en meşhur, en güzel mahallesi olduğu belirtilir.
3- Ganimet ve Fey: Bu vesile ile, cihad bahsinde sıkça geçen bu iki tâbirin de açıklanmasında fayda var:
Alimler "gânimet" ve "fey"in tarifinde ihtilâf ederler, ikisi bir mi, ayrı mı?
Atâ İbnu Sâib'e göre, ganimet: Müslümanların müşriklere galebe çalarak zor yoluyla onlardan elde ettikler malın ismidir. Ele geçirilen arazi ise, o "fey"dir.
Süfyânu's-Sevrî'ye göre: "Ganimet: Küffârın malından savaşla zor yoluyla alınan maldır. Bu beş hisseye ayrılır. Dört hissesi savaşa katılanlara aittir:
Fey ise: Savaşmaksızın sulh yoluyla küffârdan alınan maldır. Bunda humus (beşte bir) yoktur. Fey, Allah'ın zikrettiği kimselere aittir (Haşr 6-7).
Bu hususta şu görüşler de ileri sürülmüştür:
* Ganimet, küffarın malından kahr ve galebe yoluyla zorla elde edilen maldır.
Fey de üzerine at ve deve sürülmeksizin elde edilen maldır: Öşür, cizye, sulh ve barış yoluyla elde edilen emvâl gibi.
* Fey de ganimet de aynı şeyi ifade eder, aynı şey için kullanılan iki farklı isimdir.
Ulemânın umûmiyetle benimsediği gerçek şu ki: "Fey" ve "ganimet" farklı şeylerdir. Fey: Küffârdan at ve deve kulanmadan alınan mallardır. Ganimet ise at ve süvari kullanarak, savaşarak kahr ve galebe yoluyla zorla alınan mallardır. Ganimete Cenâb-ı Hakk şu âyette yer vermiştir. "...Ele geçirdiğiniz ganimetin beşte biri Allah'ın, Peygamber'in, yakınlarının, yetimlerin, düşkünlerin ve yolcularındır" (Enfal 41). Müfessirler çoğunlukla, "Allah'ın" tâbirinin, teberrüken başlangıç kelimesi olarak kullanıldığını, bunun ayrı bir pay olmadığını söylemiştir. Öyle ise Allah ve Resûlü'nün payı tek bir paydır.
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan sonra, ganimetteki (veya feydeki) "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın payı" ne olacak? Alimler bu hususta da

farklı görüşler ileri sürmüştür. Ahmed İbnu Hanbel ve Şafiî hazretleri bunun, günümüzde amme hizmetlerine ve İslâm'ı kuvvetlendirecek işlerde harcanması gerektiğini söylemiştir. Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer (radıyallahu anhümâ)'in bu hisseyi, at ve silâha harcadıkları rivayet edilmiştir. Katâde: "halifeye aittir" demiştir.
Ebu Hanîfe merhum: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ganimetteki hissesi, vefatından sonra, humsa iâde edilir ve hums beşe değil, dörde taksim edilir" demiştir. Bu dört kalem: "Yakınları, yetimler, miskinler, yolcular"dır. "Yakınları" tâbiri, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in akrabalarını kasteder. Bunlar hususunda da ihtilâf edilmiştir:
* Bütün Kureyşîlerdir.* Sadaka helal olmayanlardır,
* Benî Hâşim'dir.
* Benî Hâşim, Benî Abdilmuttalib'tir, bunların kardeşleri bile olsalar Benî Nevfel ve Benî Abdi Şems'e bir şey verilmez (Şafiî).
Keza, yakınlarının hissesi bugün sâbit mi değil mi? bu da ihtilaflıdır. Çoğunluk sabit olduğuna kânidir: "Humsu'lhums'tan fakir ve zengin olanlarına kadına bir, erkeğe iki olarak verilir" demişlerdir. İmam Mâlik ve Şâfiî hazretleri bu görüştedir.
Ebu Hanife merhum, sâbit olmadığı kanaatindedir.
Hanefîler: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hissesi ile "yakınlarının (zevi'lkurbâ) hissesi humsa iâde edilir ve ganimetin beşte biri üç kısma ayrılır: "Yetimler, miskinler ve yolcular için" demişlerdir.
"Sabittir" diyenlerin delili, meselenin Kur'ân ve sünnette gelmiş, dört halife zamanında da aynen uygulanmış olmasıdır. Üstelik halifeler bu payı verirken zenginfakir ayrımı yapmamış, fakire daha çok verme cihetine gitmemiştir. Çünkü Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) "zevi'lkurbâ" hissesini dağıtırken, çok zengin olmasına rağmen Abbâs'a da vermişti.
Humstan bir pay yetimlere dir. Yetim, babası olmayan büluğa ermemiş Müslüman çocuktur, muhtaç iseler bunlara verilir.
Miskinler: Fakir ve ihtiyaç sâhibi Müslümanlardır.
Yolculara gelince bu uzaktan gelmiş yolcudur. Memleketinde malı olsa bile, yolculuk halinde ihtiyacı varsa, ona da humustan ödeme yapılır.
Ganimetin geri kalan dört hissesi savaşa katılanlara dağıtılır. Atlı üç hisse alır: Biri kendisi, ikisi atı için. Piyâde olan tek hisse alır. Bu Cumhur'un görüşüdür.
Savaşa kadın ve köle ve çocuklar da katılmış ise bunlar taksimden muayyen bir pay almazlar, takdire kalmış olarak komutanca bir bahşişte bulunulur. İstilâ edilen yerlerdeki akar da, menkul gibi taksim edilir.

Müslümanlardan biri bir müşrik öldürecek olursa selebi (müşriğin üzerindeki silah, elbise ve serveti) öldürene aittir, paylaşmaya dahil edilmez.
Komutan, şecaat ve farklı gayret gösteren askerleri hususî şekilde mükâfaatlandırabilir, bu câizdir. Söz konusu mükâfaat nereden verilmeli? sorusu, alimleri farklı cevaplara sevketmiştir: Bazıları humsu'lhums'taki Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hissesinden demiştir. İbnu'l-Müseyyeb ve Şâfiî hazretleri bu görüştedir. Bazıları: "Bu, ganimetten hums alındıktan sonra, gazilerin hissesi olarak geri kalan dört hisseden verilir" demiştir. İshak İbnu Râhuye ve Ahmed İbnu Hanbel bu görüştedir.
Bir grup âlim de: "Mükâfaat, ganimetin tamamından, taksimden önce, tıpkı seleb'in öldürene verilmesi gibi, ayrılır, geri kalan taksim edilir" demiştir.
Fey'e gelince, buna, daha önce belirtildiği gibi, ehl-i küfürden savaşsız alınan mallar girer:
* Sulh anlaşması şartına uygun olarak alınanlar,
* Cizye olarak alınanlar,
* Ticaret için daru'l-İslâm'a girenlerden alınan gümrük vergileri,
* Dâr-ı İslâm'da ölüp varisi olmayanların malları, vs.
Fey malında tasarruf hakkı, sağlığında sâdece Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e aittir. Hz. Ömer şöyle demiştir: "Cenâb-ı Hakk, fey'de tasarruf hakkını sâdece Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a tanımıştır, ondan sonra kimseye bu hak tanınmamıştır" ve şu âyeti okumuştur. (Meâlen): "Ey iman edenler, onların mallarından Allah'ın peygamberlerine verdiği şeyler için siz ne at ve ne de deve sürdünüz, fakat Allah peygamberlerine, dilediği kimselere karşı üstünlük verir. Allah herşeye kâdirdir" (Haşr 6).
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) feyden bakımıyla mükellef olduğu ailesine yıllık nafakaları için harcar, geri kalanı da "Allah malı" olarak at ve silaha harcardı.Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan sonra, fey'in harcanacağı yerler hususunda âlimler farklı görüşler ileri sürmüştür: Bir kısım: "Bu imamlara aittir" demiştir.
İmam Şâfiî'nin iki farklı görüşü vardır:
1- "İsimleri divanda yazılı olan savaşçılara aittir. Çünkü, düşmanı korkutmada Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yerini bunlar almıştır."
2- "Müslümanların amme hizmetlerine aittir, önce savaşçılara ihtiyaçlarını görecek şekilde ödenir, sonra ehemmiyet sırasına göre, amme işlerine harcanır" demiştir.
Fey'in beşe bölünmesi hususunda da ihtilaf edilmiştir. Şâfiî hazretleri: "Beşe ayrılır, beşte biri ganimetten humsu olanlara ayrılır ve bu hisse tekrar beşe

ayrılır, dört hisse savaşçılara ve amme hizmetlerine ayrılır" der.
Ancak çoğunluğun görüşü, fey'in beşe taksim edilmeyeceği, tamamının tek bir kalem olarak harcanacağı, bunda bütün Müslümanların hakkı bulunduğu esasında toplanır.[189]

-3- وعن عامر بن شهر رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]لَما خَرجَ رسولُ اللّهِ # قالتْ لِى هَمْدَانُ هَلْ أنْتَ آتٍ هذَا الرَّجُلَ وَمُرْتَادٌ لَنَا، فإنْ رَضِيَتَ لَنَا شَيْئاً رَضِيْنَاهُ، وَإنْ كَرِهَتْ شَيئاً كَرِهْنَاهُ. قُلْتُ: نَعَمْ. فَجِئْتُ حَتَّى قَدِمْتُ رسولِ اللّهِ # فَرَضِيتُ أمْرَهُ وَأسْلَمَ قَوْمِى، وَكَتَبَ لِي رسولُ اللّهِ # هذَا الْكِتَابَ إلى عُمَيْرِ ذِى مِرَّانَ. قَالَ: وَبَعَثَ رسولُ اللّه # مَالِكَ بن مِرَارَةَ الرَّهَاوِىَّ إلى الْيَمَنِ جَمِيعاً فَأسْلَمَ عَكٌّ ذُو خَيْوَانَ. قَالَ: فقِيلَ لِعَلٍّ انْطَلِقْ إلى رسولِ اللّه # وَخُذْ مِنْهُ ا٬مَانَ عَلي بَلَدِكَ وَمَالِكَ. فَقَدِمَ: فَكَتَبَ لَهُ النَّبىُّ: بِسْمِ اللّهِ الرَّحْمنِ الرَّحيم لِعَكٍّ ذِى خَيْوَانَ إنْ كَانَ صَادِقاً في أرْضِهِ وَمَالِهِ وَرَقِيقِهِ فَلَهُ ا٬مَانُ، وَذِمَّةُ رسولِ اللّه #، وَكَتَبَ خَالِدُ بنُ سَعِيدِ ينِ الْعَاصِ[. أخرجه أبو داود .

3. (1079)- Âmir İbnu Şehr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) (peygamber olarak ortaya) çıktığı zaman, Hamdân kabilesi bana: "Gidip şu adam hakkında araştırıp bize haber getirebilir misin? Şâyet bizim adımıza memnun kalırsan biz de onu kabul ederiz, şayet beğenmediğin bir husus olursa biz de reddederiz" dediler. Ben de: "Pekâla!" dedim.
Yola çıkıp Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in yanına kadar geldim. (Gördüm, inceledim ve) memnun kaldım. Kavmim de Müslüman oldu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Ümeyr Zî Merrân'a şu mektubu yazdı."Râvi devamla der ki: [Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Mâlik İbnu Mirâre er-Rehâvî'yi Yemen'in tamamına (elçi olarak) yolladı. Akk Zû Hayvân Müslüman oldu."
Râvi devamla der ki: "Akk'a: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a git, köyün

ve malın için kendisinden emân al" dendi. O da hemen Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a geldi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kendisine şu eman mektubunu yazdı:
"Bismillahirrahmanirrahim, Allah'ın Resûlü Muhammed'den Akk Zû Hayvân'a: "Eğer arâzisinde, malında, kölesinde (İslâm'a) sadık kalırsa, kendisine emân vardır, Allah'ın ve Allah'ın Resûlü Muhammed'in garantisi vardır. Bu emânı Hâlid İbnu Saîd İbni'l-Âs yazdı." [Ebu Dâvud, Harâc 27, (3027).][190]

AÇIKLAMA:

1- İslâm'ın civarda duyulması ile, hâsıl olan aksülamelden bir kısmına güzel bir örnekle karşıkarşıyayız: Tecessüs, araştırma ve kendiliğinden Müslüman olma.
Ancak hemen belirtelim ki, bu vak'anın Mekke fethinden sonra cereyan etmiş olma ihtimali kuvvetli gözüküyor. Niçin böyle söylediğimizi belirteceğiz.
2- Hemdân, Yemen'de bir kabile adıdır. Hadisi rivayet eden Âmir İbnu Şehr el-Hemdânî, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Yemen'e gönderdiği âmillerden biridir. Ebu Dâvud'da özetlenerek kaydedilen rivayet Ebu Ya'la'da teferruatlı olarak kaydedilmiştir: "Hemdân, Hakl denen (müstahkem) bir dağa sığınarak, orduların ulaşmasından emin kalmış bir yerdi. Allah onu, İranlılar gelinceye kadar (yabancı istilasından) korumuştu. Halk onlarla (İranlılar), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zuhuruna kadar savaşmaya devam etti. O zaman Hemdân halkı bana: "Ey Âmir İbnu Şehr, sen kendini bileliden beri meliklere nedimlik yaptın. Şu adama da gidip bizim için araştırma yapabilir misin, bizim adımıza ne kabul edersen biz ona uyar, yerine getiririz. Beğenmediğin bir şeyi de beğenmeyiz" dediler. Ben: "Pekâla" dedim. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a kadar geldim, yanında oturdum. Derken bir grup geldi ve: "Ey Allah'ın Resûlü! Bize nasihatta bulun!" dediler. Onlara: "Allah'tan korkmanızı tavsiye ederim. Sakın Kureyş'in sözünü dinlemeyin, onların yaptıklarına çağırmayın" dedi. Bu nasihatle yetindim..."
3- Sadedinde olduğumuz rivayet Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Zî Merrân'a yazdığı bir mektuptan bahseder, fakat mektubu kaydetmez.
Zî Merrân, Umeyr el-Hemdânî'nin lakabıdır. Bu zat, Mücâlid İbnu Saîd el-Hemdânî'nin ceddidir, İbnu'l-Esîr, Zehebî gibi bir kısım müellifler onun sahabi olduğunu belirtirler. Yukarıda zikri geçen mektupla ilgili rivayetini Taberânî şöyle kaydeder:
"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın mektubu bize geldi. Şöyle yazıyordu:

"Bismillahirrahmanirrahim, Allah'ın Resûlü Muhammed'den Umeyr Zî-Merrân'a ve Hemdân halkından Müslümân olanlara, size selam olsun. Ben kendisinden başka ilah bulunmayan Allah'a olan hamdimi size beyan ediyorum. Emmâ ba'd: İslâm'a girdiğiniz haberi, Rum diyarından geldiğimiz anda, bize ulaştı. Size müjdeler olsun, zira Allah, hidayetiyle sizi doğru yola sevketmiş bulunuyor. Sizler, Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in Allah'ın elçisi olduğuna şehâdet ettiniz, namazı kıldınız, zekâtı edâ ettiniz mi, artık Allah ve Resûlü'nün, kanlarınız ve mallarınız üzerinde garantisi vardır. Keza üzerindeki halkı Müslüman olan bütün arazi dağıyla, sâhiliyle bu garantiye dâhildir, kimseye zulüm ve sıkıntı yapılmayacaktır.

Bilesiniz, sadaka ne Muhammed'e ne de ehl-i beytine helâl değildir. Mâlik İbnu Mirâre er-Rahâvî, kaybı (sırrı) korudu, emâneti (vazifeyi) edâ etti, mektubu (haberi) getirdi. Ona iyi davranmayı emrediyorum. Çünkü o, kavmi içinde itibarlı birisidir. Bu mektubu Ali İbnu Ebî Tâlib yazdı."[191]

4- Rivâyette Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, Akk el-Hemdânî' ye de bir mektup yolladığı ifade edilmektedir. Zû Hayvân (veya Zî-Hayvan) Akk'ın lakabıdır.

Bezzâr'da gelen rivayette biraz daha açıklamaya rastlanmaktadır: "Akk Zû Hayvân Müslüman oldu. Kendisine: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gitsen, adamların ve malın için bir emân alsan" dendi. Akk'ın orada bir köyü ve kölesi vardı. Akk, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gitti ve: "Ey Allah'ın Resûlü, (senin gönderdiğin elçi) Mâlik İbnu Mirâre er-Rahâvî bize geldi, İslâm'a davet etti. Biz de Müslüman olduk. Orada benim arazim ve kölelerim var. Bana yazılı bir emân beratı ver" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ona bir berat yazdı..."

5- Yazışma ile ilgili rivayetler, yazılı vesikaları sanki Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) eliyle yazmış gibi bir üslupla ifade edilmektedir. Bu, yanlış anlamaya meydan vermemelidir. Kaydedilen örneklerde de görüldüğü üzere, bu mektupları Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın katiplari yazmaktadır, kendisi değil. Hepsinde olmasa bile çoğunda mektubu yazan kâtibin ismini en sonda görebilmekteyiz: "Bu mektubu.......... yazdı" diye.[192]

4ـ وعن كعب بن مالك رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ.]أنّ كَعْبَ بنَ ا٘شْرَفِ كانَ يَهْجُو رسولَ اللّه # وَيُحَرِّضُ عَلَيْهِ

كَفّار قَرَيْش، فَكَانَ رسولَ الله # حِينَ قَدِمَ الَمدِينَةَ وَكانَ أهْلَهَا أخْطاً مِنْهُمُ المُسْلِمُونَ وَمِنْهُمُ الْمُشْرِكُونَ يَعْبُدُونَ ا'وْثَانَ، وَمِنْهُمُ الْيَهُودُ وَكانُوا يُؤذُونَ رسولَ اللّهِ # وَأصْحَابَهُ فَأمَرَ اللّهُ تَعالى نَبِيَّهُ # بِالصَّبْرِ وَالْعَفْوِ، فَفِيهِمْ أنْزَلَ اللّهُ تعالى: وَلَتَسْمَعُنَّ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنَ قَبْلِكُمْ وَمِنَ الَّذِينَ أشْرَكُوا أذىً كَثِيراً. فَأبى كَعْبُ بنُ ا'شْرَفِ أنْ يَنْزِعَ عَنْ أذَى النَّبِيِّ # فَأمَرَ رسولُ اللّه # سَعْدَ ابْنَ مُعَاذٍ أنْ يبْعَثَ إلَيْهِ مَنْ يَقْتُلُهُ فَقَتَلَهُ مُحَمَّدُ بنُ مَسْلَمَةَ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ، فَلَمَّا قَتَلَهُ فَزِعَتِ الْيَهُودُ وَالْمُشْرِكُونَ فَغَدَوْا عَلى رسولِ اللّه # وَقَالُوا: طُرِقَ صَاحِبُنَا فَقُتِلَ. فَذَكَرَ لَهُمْ رسولُ اللّه # الَّذِى كانَ يَقُولُ. ثُمَّ دَعَاهُمْ إلى أنْ يَكْتُبَ بيْنَهُ وَبَيْنَهُمْ كِتَاباً يَنْتَهُونَ إلى مَا فِيهِ، فَكَتَبَ بَيْنَهُ وَبَيْنَهُمْ وَبَيْنَ الْمُسْلِمِينَ عَامَّةً صَحِيفَةً]. أخرجه أبو داود .

4. (1080)- Ka'b İbn Mâlik (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ka'b İbnu'l-Eşref, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın aleyhine hicviyeler düzüyor ve bunlarla Kureyş kâfirlerini, ona karşı tahrik ediyordu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Medine'ye hicretle geldiği zaman, şehrin ahalisi kozmopolitti: Bir kısmı Müslüman, bir kısmı putlara tapan müşrik, bir kısmı da Yahudi idi. Yahudiler, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ve ashabına rahatsızlık veriyorlardı. Cenab-ı Hakk, Resûlü'ne (aleyhissalâtu vesselâm) sabır ve af emrediyordu. Allah şu âyeti onlar hakkında inzâl buyurmuş idi. (meâlen): "Hiç şüphesiz, sizden önce kitap verilenlerden ve Allah'a eş koşanlardan çok üzücü sözler işiteceksiniz. Sabreder ve Allah'a karşı gelmekten sakınırsanız bilin ki, bu üzerinizde sebat edilecek işlerdendir" (Âl-i İmrân 186).
Ka'b İbnu'l-Eşref, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e eza vermekten bir türlü vazgeçmiyordu. Sonunda Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Sa'd İbnu Mu'âz (radıyallahu anh)'a, onu öldürecek birini yollamasını emretti. Onu Muhammed İbnu Mesleme (radıyallahu anh) öldürdü. Ka'b öldürülünce, Yahudiler ve müşrikler çok korktular. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a

gelerek: "Arkadaşımızı geceleyin kapısını çalarak öldürdüler" dediler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onlara Ka'bu'l-Eşref'in geçmişte söylediklerini hatırlattı. Sonra da hepsini kendisiyle onlar arasında yapılacak ve (şerirlerin uyarak sıkıntıları) sona erdirecek bir antlaşma imzalamaya çağırdı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onlarla kendisi ve bütün Müslümanlar arasında muteber olacak yazılı bir antlaşma yaptı." [Ebu Dâvud, Harâc 22, (3000).][193]

AÇIKLAMA:

Yahudi şâir Ka'bu'l-Eşref'in öldürülmesi vak'ası 4243 numaralı hadiste genişçe açıklanacaktır.[194]

-5- وعن ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُما قال:]صَالَحَ النَّبِيُّ # أهْلَ نَجْرَانَ عَلى ألْفَىْ حُلَّةٍ النِّصْفُ فِي صَفَرٍ وَالنِّصْفُ في رَجَبٍ يُؤَدُّونَهَا إلى المُسْلِمِينَ وَعَارِيَةِ ثَلاثِينَ دِرْعاً وَثَلاثِينَ فَرَساً وَثَلاثِينَ بَعِيراً وَثَلاثِينَ مِنْ كُلِّ صِنْفٍ مِنْ أصْنَافِ السِّلاحِ يَغْزُونَ بِهَا وَالْمُسْلِمُونَ ضَامِنُونَ لَهَا حَتَّى يَرُدُّوَها عَلَيْهِمْ عَلى أنْ لاَ تُهْدَمُ لَهُمْ بِيعَةٌ وَ لاَ يُخْرَجُ لَهُمْ قَسٌّ وَ لاَ يُفْتَنُونَ عَنْ دِينِهِمْ مَا لَمْ يُحْدِثُوا حَدثاً أوْ يَأكُلُوا الرِّبَا[. أخرجه أبو داود .

5. (1081)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Necrânlılarla iki bin takım elbise üzerine sulh yaptı. Yarısını Safer ayında, yarısını da Recep ayında Müslümanlara teslim edeceklerdi. Ayrıca gazvede kullanmak üzere âriyeten otuz zırh, otuz at, otuz deve ve her çeşit silahtan otuzar aded vereceklerdi. Müslümanlar, bunları, Yemen'de ihanetli bir harb olduğu takdirde Necranlılardan alıp kullanacaklar, sonra iâde edeceklerdi. Buna mukâbil Müslümanlar da Hıristiyan mâbedlerini yıkmayacaklar, dinî-ilmî reislerine dokunmayacaklar, bir hâdise çıkarmayıp yahut da fâiz yemedikleri müddetçe dinlerinde rahatsız etmeyeceklerdi." [Ebu Dâvud, Harâc 30, (3041).][195]

AÇIKLAMA:

Bu hadis Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Necran Hıristiyanları ile yaptığı antlaşma şartlarını bildiriyor.

1- Necrân, Yemen'in, Mekke cihetine düşen bir karyesininin adıdır. Halkı aslen Arap olmasına rağmen Hıristiyanlaşmış idi. Mekke fethinden sonra Müslümanlarla bir antlaşma yapmak mecburiyeti hisseden Necrân Hıristiyanları da Medine'ye bir heyet gönderirler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onlara İslâm olmayı teklif eder. Hz. İsâ'nın şahsiyeti üzerinde münâkaşalar olur. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onlara iyi davranır. Hatta bir pazar günü ibadet etmek isterler. İbnu Hişâm'ın kaydına göre Resûlullah onlara Mescid-i Nebevî'yi gösterir. Orada, kendi dinlerine göre, doğuya yönelerek ibâdet (âyin) icra ederler.

Bütün iyi davranışlara, İslâm ve bilhassa Hz. İsâ'nın gerçek şahsiyeti üzerine yapılan mâkul açıklamalara rağmen, bunlar kendi inançlarında delilsiz direnmeye devam ederler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), onları gittikleri yolun bâtıllığında ikna etmek üzere, -âyet-i kerimenin emriyle- mübâhele denen lânetleşmeye dâvet eder. Ayet şöyle (meâlen): "Sana gelen ilimden sonra artık her kim seninle münâkaşaya kalkarsa şöyle de: "Gelin oğullarımızı ve oğullarınızı, kadınlarımızı ve kadınlarınızı, kendimizi ve kendinizi çağıralım, sonra lânetleşelim de, Allah'ın lânetinin yalancılara olmasını dileyelim." (Âl-i İmrân 61.)

Bu vâzıh teklif karşısında, istişâre için izin alan heyet, aralarında : Görüyorsunuz, Muhammed hak peygamberdir... Biliyorsunuz, bir peygamberle lânetleşmeye cüret eden hiçbir kavim yoktur ki, büyükleri sağ kalmış, küçükleri de büyümüş olsun. Bu durumda mübâhaleyi kabul, sonumuzun gelmesi demektir" diye müzâkerede bulunurlar. Mübâhale teklifini kabul etmemeye, Müslümanları memnun edecek bir antlaşma yapmaya karar verirler.

Şu halde, sadedinde olduğumuz rivayet, bu antlaşmanın ihtiva ettiği şartları açıklamaktadır.

2- Atlaşmadan anlaşılan bir husus şudur: Necrân halkı, elbise imâlatında temâyüz etmiş kimselerdir. Bu sebeple Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onlardan takım elbise istemiştir.

3- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm),Yemen cihetinde, yapılan antlaşmalara ihânet hareketleri beklemekte, onlara karşı kullanılacak techizatın bir miktarının Necran halkı tarafından hazır bulundurulmasını sağlayarak ihtiyat tedbiri almış olmaktadır. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) âriyeten alınıp, kullanıldıktan

sonra geri verilecek olan bu malzemeyi veya bedelini, âriyeten değil, aynen de bir defaya mahsus olarak taleb edebilir ve alabilirdi. İstediği zaman hazır olarak bulup kullandıktan, ihtiyaç bittikten sonra iâde edilmesi daha avantajlı bir durum arzetmiş olmalıdır.

4- Şevkânî, sulh antlaşmasına dâhil edilen bu âriyet malın da bir nevi cizye sayılacağını, ancak cizye sıfatıyla alınmadığını söyler.

5- Hattâbî der ki: "Bu rivayet imâmın sulha mukabil, alınacak maddî ivazî (aynî veya nakdî emvâli) miktarca, karşı tarafın tâkatına göre onların da rızasıyla artırıp eksiltme yetkisine sahip olduğunu göstermektedir. Kezâ, bu rivâyet, âriyetin de şart olarak sulh antlaşmasına konabileceğine delildir."

6- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), vefat anında, Yahudi ve Hıristiyanların Cezîretü'l-Arap'tan sürülmesini, Arap yarımadasında İslâm'dan başka bir dinin barınamayacağını vasiyet etmiştir. Bu vasiyete uyan Hz. Ömer (radıyallahu anh), Necrânlıların emvâlini satın alarak, kendilerini Irak'ta, Kûfe'ye iki günlük mesâfede Nehrü-Ebân köyüne sürer. Necrânlılar, Hz. Ali halife olunca, gelip: "Ey Ali, senin dilinle şefaat diliyoruz, senin elinle yazılan bir sulh yapmıştık. Ömer bizi yurdumuzdan sürdü. Lütfet, yurdumuzu bize iâde et!" derler. Hz. Ali (radıyallahu anh): "Olur mu öyle şey! Hz. Ömer bu işin yetkilisiydi, onun icraatından hiçbir şeyi değiştirmem!" der. Mu'cemu'l-Büldân'da belirtildiği üzere, Necrânlılar, bu yeni yerleşim bölgesine de Necrân adını verirler.[196]

-6- وعن زيادة بن حُدَيْرٍ قال:]قال عليٌّ رَضِىَ اللهُ عَنْهُ: لَئِنْ بَقِيتُ لِنَصَارَى بَنِى تَغْلِبٍ ‘قْتُلَنَّ المقَاتِلَةَ وَ‘سْبِيَنَّ الذرِّيَّةَ فإنِّى كَتَبْتُ الْكِتَابَ بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ رسولِ اللهِ # عَلى أنْ َ يُنَصِّرُوا أوْدَهُمْ[. أخرجه رزين .

6. (1082)- Ziyâd İbnu Hudeyr anlatıyor: "Hz. Ali (radıyallahu anh) buyurdu ki: "Eğer sağ kalırsam, Benî Tağlib Hıristiyanlarının eli kılınç tutanlarını öldürüp, çocuklarını esir edeceğim. Çünkü Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın onlarla yaptığı antlaşmayı elimle bizzat yazdım: "Çocuklarını Hıristiyanlaştırmayacakları" şartı vardı. " [Ebu Dâvud, Harac (30, 40)[197].]

AÇIKLAMA:

1- Benî Tağlib, Rebîa aşiretine bağlı bir Arap kabilesidir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) ve Hz. Ömer (radıyallahu anh) zamanında İslâm Devleti ile olan münasebetleri hususunda târih kitapları ihtilâflı bilgiler sunar. Her hâl u kârda 9. hicrî senede bir kısmı Müslüman olmuştur. Müslüman olmayanlar da çocuklarını Hıristiyanlaştırmama şartı ile Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'le antlaşma yaparlar.
Yukarıdaki rivayetten onların bu antlaşmaya uygun hareket etmedikleri anlaşılıyor. Zira Hz. Ali, "Onlar verdikleri sözde durmadıkları için, ömrüm olursa ilk fırsatta üzerlerine gidip cezalarını vereceğim..." mânasında niyetini izhâr etmiştir. Zîra, ulemâ: "Şarta uymayanlar, antlaşmanın getirdiği garantiyi kaybederler" der.
Rivâyetler Tağlebîlerin (Tağlibî de denir) Hz. Ömer zamanında muzaaf sadaka ödeme şartı ile antlaşma yaptıklarını kaydeder. Beyhakî'nin bir rivayeti, bunu verdikleri vergiye "cizye" dedirtmemek için yaptıklarını açıklar: "Hz. Ömer Benî Tağlib Hıristiyanları ile, sadakanın katlanması şartı üzere antlaşma yaparken dediler ki: "Biz Arabız, biz acemlerin ödediğini ödememeliyiz. Bizden, birbirinizden aldığınız şekilde vergi alın!" Bu sözleriyle "sadaka" alın demek isterler. Hz. Ömer (radıyallahu anh):
"- Hayır, bu olamaz, çünkü sadaka Müslümanlara farz olan bir vergidir (ibâdettir)" der. Onlar:
"Sadaka ismi altında al da istediğin kadar miktarını artır, yeter ki cizye adıyla alma!" derler.
Hz. Ömer, teklifi kabul etti. Her iki taraf da "sadaka"larının katlanması hususunda mutâbakata vardılar."
Rivâyetlerde tasrih edilmemiş olsa da Hz. Ömer zamanında, Tağlibîlerle olan antlaşmanın yeniden gündeme gelmesinde, onların Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'le olan antlaşmalarındaki "çocuklarını Hıristiyanlaştırmama" şartına uymamış olmalarının rolü düşünülebilir. Zîra, yapılan antlaşmada bu madde yenilenmektedir. İbnu Ebî Şeybe'nin rivayetinde belirtildiği üzere bu antlaşma üç esas maddeye şâmildir:
* "Zekat"ı iki katı ödeyecekler.
* Çocuklarını Hıristiyanlaştırmayacaklar.
* Kendileri de başka bir dine zorlanmayacaklar.
İşte, sadedinde olduğumuz rivâyet, çocuklarını Hıristiyan yetiştiren Tağlibîlerin, antlaşma şartını bozdukları için, Hz. Ali (radıyallahu anh)' nin cezalandırma

azmini ifade etmektedir.[198]

-7ـ وعن العرباض بن سارية السلمى رَضِـىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]نَزَلْنَا مَعَ رسولِ اللّه # قَلْعَةَ خَيْبَرَ وَمَعهُ مَنْ مَعَهُ مِنَ المُسْلِمِينَ وَكَانَ صَاحِبُ خَيْبَرَ رَجُ مَارِداً مُتَكبِّراً فَأقْبَلَ إلى النَّبىِّ # فقَالَ يَا مُحَمَّد: ألَكُمْ أنْ تَذْبَحُوا حُمُرَنَا وتَأكُلُوا ثَمَرَنا وَتَضْرِبُوا نِسَاءَنَا؟. فَغَضِبَ رسولُ اللّه # وَقَالَ: يَا ابْنَ عَوْفٍ ارْكَبْ فَرَسَكَ ثُمَّ نَادِ: إنَّ الْجَنَّةَ َتَحِلُّ اَّ لِمُؤْمِنٍ، وَأنِ اجْتَمَعُوا لِلصَّةِ، فَاجْتَمَعُوا ثُمَّ صَلَّى بِهِمْ ثُمَّ قَامَ فقَالَ: أيَحْسَبُ أحدُكُمْ مُتَّكِئاً عَلي أرِيكَتِهِ قَدْ يَظُنُّ أنَّ اللّهَ تَعالى لَمْ يُحَرِّمْ شَيْئاً اَّ مَا في الْقُرآنِ؟ أَ وَإنِّى وَاللّهِ لَقَدْ وَعَظْتُ وَأمَرْتُ وَنَـهَيْتُ عَنِ أشْيَاءَ إنَّـها لَمِثْلُ الْقُرآنِ أوْ أكْثَرُ، وَإنَّ اللّهَ تَعالى لَمْ يُحِلَّ لَكُمْ أنْ تَدْخُلُوا بُيُوتَ أهْلِ الْكِتَابِ اَّ بِإذْنٍ، وَ ضَرْبِ نِسَائِهِمْ وَ أكْلِ ثِمَارِهِمْ إذَا أعْطُوا الَّذِى عَلَيْهِمْ[. أخرجه أبو داود .

7. (1083)- İrbâz İbnu Sâriye es-Sülemî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la Hayber Kalesi'ne indik. Beraberinde başka birçok Müslüman da vardı. Hayber'in sâhibi (lideri) cebbâr, mütekebbir birisi idi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelerek:

"- Ey Muhammed! Sizin eşeklerimizi kesmeye, meyvelerimizi yemeye, kadınlarımızı dövmeye hakkınız mı var?" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu sözlere öfkelenerek emretti:

"Ey İbnu Avf, merkebine bin ve şöyle nida et: "Haberiniz olsun, cennet sâdece mü'minlere helâldir, namaz kılmak üzere toplanın!"

Râvi, devamla, der ki: "Cemaat toplandı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onlara namaz kıldırdı. Sonra da kalkıp şunları söyledi:

"- Sizden biri, (rahat) koltuğuna kurulup, Allah'ın sâdece şu Kur' ân'da yazdıklarını mı haram ettiğini sanıyor? Haberiniz olsun, vallahi ben (Allah'ın yasaklarını) duyurdum, (Kur'ân'da olmayan hayırlar) emrettim, birçok şeylerden sizleri yasakladım; bunlar, Kur'ân'ın bir misli kadar ve belki de daha çoktur.

Allah Teâla hazretleri, Ehl-i Kitab'ın evlerine izinsiz girmenizi helal kılmamıştır. Kadınları dövmenizi, borçlarını (olan cizyeyi) verdikten sonra meyvelerini yemenizi de helal kılmamıştır." [Ebu Dâvud, Harâc 33, (3050).][199]

AÇIKLAMA:

1- Rivâyetten anlaşıldığı üzere, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı bu konuşmayı yapmaya sevkeden âmil, Hayberli liderin sert târizidir. Bu târizden, Hayber'e gelen Müslümanların, Hayber Yahudilerine ait bahçelerden meyve kopardıkları, eti henüz haram edilmemiş bulunan eşeklerinden kesmiş oldukları, bu davranışlara mâni olmak isteyen kadınları dövdükleri anlaşılmaktadır.
2- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Sâhib-u Hayber'in şikâyeti üzerine, şikâyet edene değil, askerlere kızıp, nasihat etmek üzere topluyor, namaz kıldırıp, arkadan yaptığı konuşmada şu hususlara dikkat çekiyor.
1) İslâm'ın vazettiği haram ve helâl listesi, Kur'ân'da gelenlerden ibâret değildir. Kendisi de Kur'ân-ı Kerim'de açıklananların sayısına denk, hatta daha fazla miktarda haram ve helâl beyan etmiştir, böyle bir yetkiye sahiptir.
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Kur'ân-ı Kerim'i "tebliğ" ve "tebyin" (= açıklama) vazifesinden başka bir de "teşrî" yani ahkâm koyma vazifesi olduğunu, bizzat Kur'ân-ı Kerim, mükerrer âyetleriyle haber vermektedir.
2) "(Rahat) koltuğuna kurulup..." tâbiriyle Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın "câhilâne.." demek istediği belirtilmiştir. Yani ilim için hocaya gitme, seyâhat etme gibi meşakkatlere katlanmadan, ilim öğrenme çilesi çekmeden, konforla döşenmiş, binbir lüks ile tezyin edilmiş evinde oturduğu yerde, kolaydan kendine göre hüküm yürütüp ahkâm kesecekler ve zannedecekler ki, din, Kur'ân'dan ibarettir. Haram ve helâli öğrenmekte, dini anlamakta Kur'ân yeterlidir. Aliyyu'l-Kârî, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın burada, dinî meseleler karşısında titizlik göstermeyen, müreffeh, mütekebbir ve cebbâr kimselerin hallerini tasvir ettiğine dikkat çeker.
Hemen belirtelim ki, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu vasıfta insanların zuhur edeceğini ümmete haber vermeye ayrı bir ehemmiyet atfetmiştir. Onlar hakkında mükerrer uyarıların hadiste vârid olması, bunların münferid şahıslar değil, kıyamete kadar sıkça görülebilecek, ciddî tahribatlar bile yapabilecek bir "zümre" olacağına delil olmaktadır.
3) Ehl-i zimme (gayr-i müslim vatandaşlar), İslâm memleketinde mal, can, ırz

yönleriyle emniyet altındadır. İzni olmadan evine girilemez, malına, canına dokunulamaz. Cizye denen vergisini verdiği müddetçe bu temel haklardan istifade eder, kanunun, devletin korunması ve himayesi altındadır.[200]

-8- وعنْ رجل من جهينة.]أن رسولَ اللّهِ # قال: لَعَلَّكُمْ تُقَاتِلُونَ قَوْماً فَتَظْهَرُونَ عَلَيهِمْ فَيَتَّقُونَكُمْ بِأمْوَالِهِمْ دُونَ أنْفُسِهِمْ وَذَرَارِيِّهِمْ فَيُصَالِحونَكُمْ عَلى صُلْحٍ فَ تُصِيبُوا مِنْهُمْ فَوْقَ ذلِكَ فَإنَّهُ َ يَصْلُحُ لَكُمْ[. أخرجه أبو داود .

8. (1084)- Cüheyneli bir adam anlatmıştır: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdu ki:
"- Sizler muhtemelen bir kavimle savaşıp onlara galebe çalacaksınız. Onlar mallarıyla kendilerini ve çocuklarını size karşı koruyacaklar."
Said (İbnu Mansûr) rivayetinde der ki: "Sizinle belli şartlarla sulh yaparlar." (Bu cümleden sonra Müsedded ve Saîd İbnu Mansur şu ifadede) ittifak ederler:"...Artık onlardan (sulh sırasında belirlenenden) başka bir şey alamazsınız, Zîra bu size yakışmaz." [Ebu Dâvud, Harâc 33, (3051).][201]

AÇIKLAMA:

1- Senet yönünden munkatı sayılan bir rivayetle karşı karşıyayız. Zîra senette meçhul bir râvi var: Cüheyne'den biri. Bu çeşit kimselere meçhul denir. Bu durum senette bir nevi inkıtâ hâsıl eder.
2- Hadiste, galebe çalınan düşmanla sulh yapılabileceği, onlardan sağlanan bir kısım maddî avantajlarla, onların canlarının ve çocuklarının kendilerine bağışlanabileceği ifade edilmektedir. Daha mühimmi, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sulh antlaşması sırasında tesbit edilen şartlar dışında, bilâhere başka bir talepde bulunulmamasını irşâd ediyor. Kur'ân-ı Kerîm ahidlere sadâkati emrettiği (Maide 1; İsra 34) için, antlaşma şartlarında tesbit edilenlerden başka şeyler taleb etmek ahde vefasızlık olur. Gerek Kur'ân ve gerekse hadisler düşmandan taleb edilecek avantajlara sınır koymaz. Öyle ise antlaşma sırasında ne kopartılabilirse kopartılır, düşmana kabul ettirilen herşey sulh şartı yapılabilir, ama, bunlar dışında, sonradan başka bir talebde bulunulmaz. Resûlullah

(aleyhissalâtu vesselâm): "(Sonradan talebde bulunmak) size yakışmaz" buyurmuştur.
3- Ebu Dâvud, bu rivayeti Müsedded ve Said İbnu Mansur'un bazı farklılıklarla rivayet ettiğine dikkat çekiyor ve son cümlede her ikisinin de ittifak ettiğini belirtiyor.[202]

-9- وعن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ.]أنِ رسول اللّه # قال: الصُّلْحُ جَائِزٌ بَيْنَ المُسْلِمِينَ إِ َّ صُلْحاً حَرَّمَ حَ أوْ حَلَّل حَرَاماً. قَالَ: وَالمُسْلِمُونَ عَلى شُرُوطِهِمْ إ َّ شَرْطاً حَرَّمَ حَ أوْ أحَلَّ حَرَاماً[. أخرجه أبو داود والترمذى .

9. (1085)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurdular:"Müslümanlar arasında, haramı helâl, helâli de haram etmedikçe sulh câizdir." Yine buyurdular ki: "Müslümanlar haramı helâl, helâli de haram etmedikçe kabul etmiş bulundukları şartlara uyarlar." [Ebu Dâvud, Akdiye 12, (3394); Tirmizî, Ahkâm 17, (1352).][203]

AÇIKLAMA:

Mü'minlerin ister kendi aralarında ve isterse küffarla aralarında yapacakları antlaşmalarda uyulması gereken bir çerçeve çizmektedir:
* Haramı helâl, helâli haram kılacak hiçbir antlaşma meşru değildir. Böyle bir antlaşma yapılamaz.
* Böyle bir antlaşma şu veya bu şekilde yapılmış, icbar edilmiş veya devralınmış ise, buna uyulmaz.
* Haramı helâl, helâli haram etme şartına şâmil olmayan antlaşmaya uymak farzdır, uymamak, ihlâl etmek, nakzetmek haramdır.[204]

-10- وعن ابن المسيب قال:]قال رسولُ اللّه # ليهود خيبر: أُقِرُّكُمْ مَا أقَرَّكُمُ اللّهُ تَعالى عَلى أنَّ التَّمْرَ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ، وَكَانَ # يَبْعَثُ عَبْدَاللّهِ ابنَ رَوَاحَةَ فَيَخْرُصُ بَيْنَهُ وَبَيْنَهُمْ. ثُمَّ يَقُولُ: إنْ شِئْتُمْ

فَلَكُمْ، وَإِنْ شِئْتُمْ فَلِى فَكَانُوا يَأْخُذُونَهُ]. أخرجه مالك .

10. (1086)- İbnu'l-Müseyyeb anlatıyor: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hayber Yahudilerine şunu söyledi:
"Mahsulât, sizinle bizim aramızda olmak şartıyla sizi Allah'ın bıraktığı müddetçe yerinizde bırakıyorum."
Resûlllah (aleyhissalâtu vesselâm) Hayber'e (tahminci olarak) Abdullah İbnu Revâha (radıyallahu anh)'yı gönderdi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la Yahudiler arasında, mahsûlün miktarını tahmin ve takdir işini o yapmış, neticede, onlara: "İsterseniz siz alın, isterseniz bana kalsın" demişti. Yahudiler mahsûlün kendilerine kalmasını tercih ettiler." [Muvatta, Müsâkat 1, (2, 703).] [205]

AÇIKLAMA:

1- Hayber, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) devrinin büyük şehirlerinden biriydi. Medine'ye Şam cihetinde 8 berîd mesafede kalelerle çevrili bir şehir. Müslümanlar burayı, Hudeybiye Sulhü'nden sonra yedinci hicrî senede, on küsur günlük kuşatma sonunda fethetmişlerdir.
Sahîheyn'den gelen bir rivayete göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hayber'i fethettiği zaman Yahudileri oradan sürmek istedi. Ancak, çalışma tamâmen kendilerinden olmak üzere mahsûlün yarısını vermek şartıyla yerlerinde kalma teklifinde bulundular. Bunun üzerine: "Allah'ın kalmanızı dilediği müddetçe ben de sizi yerinizde bırakıyorum" dedi.
2- Bazıları, burada meçhul müddete tâlik eden müsâkât akdinin cevâzına delil görmek istemiştir. Ancak, Zürkânî'nin açıkladığı üzere, böyle bir şey sözkonusu değildir. Çünkü, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), küffârı Cezîretü'l-Arap'tan çıkarmaya kararlı idi, tıpkı Kudüs'e müteveccihen namaz kıldığı halde Ka'be'ye yönelmeyi arzulaması ve bu hususta vahiy beklemesi gibi. Zîra Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ciddi kararlarda hep vahiy beklerdi. Şu halde bu meselede de kararını Yahudilere bildirmiş, haklarında -ölüm ânına kadar bildirilecek- vahyin gelmesini beklemiştir. Nitekim, ölüm sırasında vahy-i İlâhî gelmiş ve buna dayanarak: يَبْقَيَنَّ دِينَانِ بِأَرْضِ الْعَرَبِ
"Arap memleketinde iki din kalmayacaktır" demiştir. Bilâhare Hz. Ömer bu

hadisi işitince[206] gerçekten sahih mi, değil mi araştırıp, sıhhatine kâni olunca, gayr-i müslimleri Arabistan Yarımadası'ndan sürmüştür.
"Bu rivâyette, müddetçe meçhul olan vâdeye tâlik edilecek müsâkât anlaşmasının cevâzına delil var" diyenlere: "Bu, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a has bir tatbikattır, başkalarına delil olamaz" diye de cevap verilmiştir, çünkü bu çeşit antlaşmalarda müddet tâyini şarttır.
Hadisle ilgili başka mütâlaalar da ileri sürülmüştür, hepsini kaydetmeyeceğiz.
Müsâkat, sulamak mânasına gelen saky'dan alınmadır. Fıkıh ıstılahı olarak: Bağ ve bahçeyi, -meyve, hububat ve sebze nevinden her çeşit- mahsûlatının bir kısmı mukabilinde birine vererek bırakmaktır.
3-Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), çıkacak mahsûlü tahmin etmek üzere, bu işten anlayan hususî memurlar gönderirdi. İlk defa, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şâirlerinden ve ilk Müslümanlardan olan Abdullah İbnu Revâha (radıyallahu anh)'yı göndermiştir. Abdullah, Mûta Gazvesi'nde şehid düşen komutanlardan biridir.
Hz. Câbir (radıyallahu anh)'den gelen bir rivayette, Abdullah İbnu Revâha, mahsulatı 40 bin vask (17) olarak tahmin etmiştir. Abdullah onlara: "İster bunun bedelini ödeyerek mahsûlü siz alın, isterseniz biz size ödeyelim, mahsûl bizde kalsın" diyerek tercihi onlara bırakmış, Yahudiler 20 bin vask ödeyerek mahsûlün kendilerinde kalmasını tercih etmişlerdir.
Hemen belirtelim ki, bu hadis tatbikatta farklı yorumlara sebep olmuştur. Müsâkât denen ortaklık nevinde, önceden yapılan tahmine göre amel câiz değildir, taksim tartılarak yapılır. Bu sebeple Abdullah İbnu Ravâha'nın ameli farklı tevillere konu olmuştur. Ebu'l-Velid el-Bâcî: "Bu muhtemelen, zekât hakkının tesbiti içindir. Çünkü zekâtın harcanacağı yerler (masraf), savaşılarak elde edilen arazilerin gelirlerinin harcanacağı yerlerden farklıdır. İmam bu sonuncunun gelirini fakirzengin ayırımı yapmadan hak sahibine verir" der.
Umumiyetle, bu tahminin, zekât miktarını tesbite yöneldiği kabul edilmiştir. Çünkü, mahsul toplanıncaya kadar Yahudilerin elinde kalacak, taze iken yenen miktarlar, zekât hissesini eksiltecektir. Üstelik zekâta hak kazanan kimseler, müsâkatta ortak taraf değildir ki, haklarının önceden tahminle tesbiti câiz olmamış olsun. Nitekim Hz.Aişe de: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), önceden tahmin edilmesini, meyvenin yenmesinden ve taksiminden önce zekâtın hesaplanması için emretti" demiştir.
4- Bu rivayetten Cumhur, müsâkatın câiz olduğu hükmünü çıkarmıştır. Ahmed İbnu Hanbel, Şâfiî, Mâlik hazretleri, Ebu Yusuf ve İmam Muhammed bu noktada

ittifak ederler.

Ancak Ebu Hanife bunu beş sebebe binâen câiz görmez.[207] Ona göre:
1- "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) muhâbereyi yasaklamıştır. Muhâbere hayber kelimesinden gelir, Hayberlilerin müsâkat ameli manasına gelir, cevâza delalet eden hadis mensuhtur."
Ebu Hânife'ye cevap verilmiş ve: "Araplar, İslâm'dan önce de muhâbereyi biliyordu. Bu, arazinin, ondan alınacak mahsul mukabilinde kiralanması idi. Muhâbere kelimesi hayber'den gelmez, gizli şeyleri bilmek mânasına gelen hıbre'den gelir" denmiştir.
Ayrıca, "harb kelimesinin hars yani ekin, ziraat mânasına geldiği, muhâbere'nin buradan gelmiş olabileceği de söylenmiştir. Müsâkât tatbikatının Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), sonra da Hz. Ebu Bekir -Yahudilerin Teyma'ya sürülmesine kadar da- Hz. Ömer devrinde tatbik edildiği, dolayısıyla neshten bahsetmenin mümkün olmayacağı söylenmiştir.
2) Ebu Hanife'nin bir diğer yorumu şöyle: "Hayber Yahudileri, Müslümanların köleleri durumunda idi. Yabancı ile câiz olmayan bir kısım muâmele köle ile câizdir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Yahudilere takdir ettiği yarı, onların nafakalarıdır. Çünkü kölenin nafakası efendisinin üzerinedir." Bu mütâlaya da şöyle cevap verilmiştir: "Yahudiler köle mesabesinde olsaydı, onları cizyeye mahkûm etmez, onları Suriye'ye, şuraya buraya sürmezdi. Zîra bu sürme işi Müslümanların malını ziyan etme demektir. Ayrıca, İbnu Revâha onlara: "Dilerseniz siz Müslümanların hissesini ödeyin (mahsul sizin olsun), dilerseniz biz sizin hissenizi ödeyelim mahsul bize kalsın" demiştir. Efendinin köle adına tazmini mevzubahis olamaz, zîra malın tamamı efendinindir. Öyleyse ortadaki vak'a, Yahudilerin bu hisseye hakiki sahip olduklarını gösterir.

3) Ebu Hanife'ye göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bey'u'lğarar'ı[208] yasaklamış olması da müsâkâtın caiz olmadığına bir delildir, zîra, burada verilen ücrette ğarar mevcuttur, çünkü, mahsulün selâmete erip ermiyeceği meçhuldür. Bu mülâhazaya da: "Cevâz hadisi hasdır, ğarardan nehy âmmdır, hass olan âmm olana takdim (ve tercih) edilir" diye cevap verilmiştir.
4) Ebu Hanife şöyle der: "Bir haber, kâideler muhâlif olursa, kâidelere gönderilir, cevâz hadisi üç kâideye muhaliftir: "Bey'u'lğârar" "meçhul'e ücret takdiri", "meyvenin olgunlaşmazdan önce satılması" bunların üçü de bi'l-icma haramdır."
Bu mülâhazaya da şöyle cevap verilmiştir: "Bir haberle amel edilmemişse, o haber kaidelere havâle edilir, amel edilmişse, mânasının kastedildiğine hükmeder

ve bununla amel gerektiğine inanırız. Şârî bir hüküm koyduğu zaman, bunu da diğer hükümler gibi koymak zorunda değildir. Bilakis, o, benzeri olan hüküm de, benzeri olmayan hüküm de koyma yetkisine sâhiptir. Öyle ise bu husus, zarûreten, mezkûr hükmün, bu temel kâidelere istisna teşkil ettiğine delil olur. Zîra, herkes, ağaçlarına ve ziraatine bizzat bakmaya muktedir değildir."

5) Ebu Hanîfe'nin son bir mütâlaası da şöyle: "Müsâkât, mevâşînin (sağmal hayvanlar) ürünlerinden bir miktarını vererek mevâşînin tenmiye edilmesi yasağına kıyâsen de câiz değildir."

Bu mülâhazaya: "Mevâşî sahibi, hayvanlarına bakmaktan aciz olduğu takdirde bunların satılması zor değildir, halbuki, ekin ve meyve küçükken durumu farklıdır, bunlar satılamaz" diye cevap verilmiştir.[209]

-11- وعن ابن عمر رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما]أَنَّ أَهْلَ خَيْبَرَ قَالُوا: يَا مُحَمَّدُ دَعْنَا نَكُونَ في هذِهِ ا٭رْضِ نُصْلِحُهَا وَنَقُومُ عَلَيْهَا فَأعْطَاهُمْ عَلى أَنَّ لَهُمْ الشّطْرَ مِنّ كُلِّ زَرْعٍ وَشَيْءٍ مَا بَدَا لِرَسولِ اللّه #، فَكَانَ عَبْدُاللّهِ بْنُ رَوَاحَةَ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ يَأتِيهِمْ كُلَّ عَام فَيَخْرِصُهَا عَلَيْهِمْ ثُمَّ يُضَمِّنُهُمُ الشّطْرَ فَشَكَوْا إلى رسولِ اللّهِ # شِدَّةَ خَرْصِهِ وَأَرَادُوا أَنْ يَرْشُوهُ. فقَالَ عَبْدُاللّهِ: تُطْعِمُونِى السُّحْتَ؛ وَاللّهِ لَقَدْ جِئْتَكُمْ مِنْ أَحِبِّ النَّاسِ إلىَّ، وَ٭نْتُمْ أبْغَضُ إلىَّ مِنْ عِدتِكُمْ مِنَ الْقِرَدَةِ وَالخَنَازِيرَ، وَ٭ يَحْمِلُنِى بُغْضِى إيَّاكُمْ عَلى أنْ ٭ أعْدِلَ فِيكُمْ. فَقَالُوا بِهذَا قَامَتِ السَّمواتُ وَا٭رْضُ، وَكانَ رسولُ اللّه # يُعْطِى كُلَّ امْرَأةٍ مِنْ نِسَائهِ ثَمَانِينَ وَسْقاً مِنْ تَمْرٍ كُلِّ عَامٍ وَعِشْرِينَ وَسْقاً مِنْ شَعِيرٍ، فلمَّا كانَ زَمَنُ عُمَرَ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ غَشُّوا المُسْلِمِينَ فألْقَوْا ابْنَ عُمَرَ مِنْ فَوْقِ بَيْتٍ فَفَدَعُوا يَدَيْهِ. فقَالَ عُمَرُ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ: مَنْ كانَ لَهُ سَهْمٌ بِخَيْبَرَ فَلْيَحْضُرْ حَتَّى نُقَسِّمَهَا بَيْنَهُمْ. فقَالَ رَئِيسُهُمْ: ٭ تُخْرِجْنَا! دَعْنَا نَكُونُ فِيهَا كمَا أقَرَّنَا رسولُ اللّهِ #وَأبُوا بَكْرٍ، فقَالَ

لَهُ عُمَرُ رَضِىَ اللهُ عَنْهُ: أتُرَاهُ سَقَطَ عَلى قَوْلِ رسولِ اللهِ # كَيْفَ بِكَ إذَا رَقَصَتْ بِكَ رَاحِلَتُكَ نَحْوَ الشَّامِ يَوْماً ثُمَّ يَوْماً ثُمَّا يَوْماً، وَقَسَّمَهَا عُمَرُ بَيْنَ مَنْ كانَ شَهِدَ خَيْبَرَ مِنْ أهْلِ الْحُدَيْبِيَةِ]. أخرجه البخارى وأبو داود .

11. (1087)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Hayber halkı dediler ki: "Ey Muhammed, bizi bırak, burada kalalım, araziyi ıslâh edip işleyelim." Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da her ekinin ve Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın uygun göreceği her bir şeyin mahsulünün yarısı onların olmak şartıyla araziyi onlara bıraktı.

Abdullah İbnu Revâha (radıyallahu anh), her yıl oraya gelir, miktarı tahmin eder ve yarısının karşılığını onlardan alırdı. Yahudiler, Abdullah'ı tahminde gösterdiği titizlik sebebiyle Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e şikâyet ettiler. Hatta bir ara (lehlerine gevşek davranması için) rüşvet vermek istediler. Abdullah onlara:

"Bana haram mı yedirmek istiyorsunuz. Vallahi ben en ziyâde sevdiğim insanın yanından geldim. Sizin topunuz bana maymunlar ve hınzırlardan daha menfurdur. Buna rağmen, benim size olan buğzum, size karşı âdil olmama mâni değildir."

Yahudiler, Abdullah (radıyallahu anh)'ı takdir edip:

"İşte bu adalet ve doğrulukla semâvat ve arz nizam içinde ayakta durur" dediler.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), her bir hanımına her yıl seksen vask hurma, yirmi vask arpa veriyordu. Hz. Ömer (radıyallahu anh) zamanında, Yahudiler Müslümanlara hile yaptılar İbnu Ömer (radıyallahu anh)'i bir evin damında uyurken geceleyin aşağı attılar, el ve (ayak) bileklerini çıkardılar. Hz. Ömer İbnu'l-Hattâb: "Hayber'de hissesi olan hazırlansın, aralarında taksim edelim" dedi. (Taksim edileceği zaman) reisleri:

"Bizi buradan çıkarma. Bizi Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ve Hz. Ebu Bekir'in yaptıkları gibi yerlerimizde bırak" dedi.

Hz. Ömer (radıyallahu anh) ona: "(Kararımızda) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sözüne ters düştüğümüzü mü zannediyorsun?[210] Bineğin seni Suriye'ye doğru bir gün, sonra bir gün, sonra bir gün daha koşturmasına ne dersin?" diye cevap verdi.

Hz. Ömer (radıyallahu anh), Hayber'i, Hudeybiye ashâbından Hayber Seferi'ne iştirak etmiş olanlar arasında taksim etti. [Buhârî, Megazî, 38; Ebu Dâvud, Cihâd 24, (3006).][211]

AÇIKLAMA:

1-Hayber'in fethi ile ilgili rivayetler, Buhârî'nin Kitâbu'l-Megâzî bölümünde 38-41. bablarda yer alır. Ancak yukarıdaki rivâyet, kısmî olarak Kitâbu'ş-Şurut'un 14. babında kaydedilmiştir. Rivayet Teysir'de kaydedildiği şekliyle Ebu Dâvud'da mevcut değildir. Hadis'in Câmiu'l-Usûl'deki aslı daha uzun. Teysir, rivayet'in baş kısmını almamış. Hayber'in fethi, Yahudilere bırakılması, ordan sürülmeleri gibi farklı meselelere bazı açıklık daha getireceği için, rivayetin atlanmış olan baş kısmını da kaydediyoruz:"
(Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hayber ehline gelip onlarla savaştı. Sonunda kalelelerine çekildiler. [Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kaleleri dıştan bir müddet kuşattı, neticede] arazi, ekin ve hurma üzerinde onlara galebe çaldı. Bineklerin taşıyabileceği eşyaları götürerek orayı terketme şartıyla sulh yaptılar. Sarı (altın), beyaz (gümüş), halka -ki bununla silah kastediliyordu- nev'inden bütün varlıklarını Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a vermek de antlaşmaya dahildi. Ayrıca, ne varsa beyan edip, hiçbir şeyi gizlememeyi de onlara şart kılmıştı. Öyle ki bu şartlara uymazlarsa ortada ne antlaşma muteber olacak, ne de antlaşmanın sağladığı garanti olacaktı. Ancak yine de mesk'i gizlediler. Mesk, Huyey İbnu Ahtab'ın mal ve zineti bulunan bir deri idi, Benî Nâdir, Medine'den sürgün edildiği zaman beraberinde getirmişti[212] Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Huyey'in amcasına ki, ismi Sa'ye idi:
"Benî Nadir'den getirilen Huyey'in meski ne oldu?" diye sordu.
"Nafaka harcamaları ve savaş masrafları onu eritti" deyince, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Aradan fazla zaman geçmedi. Mesk'teki servet bu kadar zaman içinde bitip tükenmeyecek kadar çoktu" dedi. Huyey, daha önce öldürülmüştü. [Meskin yerini ancak Sa'ye bilebilirdi. Onu konuşturmak üzere Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)] Zübeyr'e teslim etti. Zübeyr (radıyallahu anh) canını yakarak sıkıştırdı. Bunun üzerine:
"Huyey'in şurada bir yıkıntının etrafını dolaştığını görmüştüm" dedi. Beraberce gidip oraları dolaştılar. Meski gerçekten bir yıkıntının içerisinde buldular. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Ebu'l-Hukayk'ın iki oğlunu öldürttü.

Bunlardan biri Safiyye Bintu Huyey İbnu Ahtab'ın kocası idi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kadın ve çocuklarını esir aldı. Antlaşmaya riayet etmedikleri için mallarını da taksim etti. (Geri kalan Yahudileri de) Hayber'den sürmek istedi. Ancak, Hayber halkı dediler ki..." Rivâyetin gerisini yukarıda kaydettik.
2- Hemen belirtelim ki, Hayber Yahudilerle meskun bir yerdi. Medine'den sürülen Benî Nâdir Yahudileri de buraya yerleşmişlerdi. Burası, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) için tehlikeli bir odak teşkil ediyordu. Zâhiren ağır -ve bir kısım ashabın değerlendirmesine göre- utanç verici, zül getirici mahiyette olan Hudeybiye Sulhü'nü Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın imzalamakta isticâl edişinin bir sebebini Mekkelilerin bîtaraflığını sağlayarak, burnunun dibindeki bu tehlikeli yuvayı dağıtma düşüncesi teşkil ediyordu. Buradaki Yahudiler, hem sayıca fazla ve hem de zengindi. Üstelik Müslümanlara karşı kinle dolu idiler. Bunlar, bir ara bütün güçleriyle civardaki müşrik kabileleri içine alan bir ittifak kurup Medine'ye -Hendek Savaşı'nda olduğu şekilde- saldırmak istemişlerdi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu faaliyeti istihbâr edince, harekâtın organizatörü durumunda olan Hayberli Yahudilerin şefi Sellâm İbnu Ebî'l-Hukayk'ı, Abdullah İbnu Atîk (radıyallahu anh)'i dört kişilik bir ekiple göndererek öldürtmüştü. Sellâm'ın yerine geçen Usayr İbnu Zâram aynı faaliyeti devam ettirince, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ikinci bir ekibi, Abdullah İbnu Revâha başkanlığında göndererek onu da öldürtmüştü. Burası Müslümanlar için ciddî bir tehlike kaynağı idi.
Şu halde bu tehlikeli odak temizlenmeli idi.
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hudeybiye Sulhü'nü imzalayınca Medine'de bir aydan az bir zaman ikametten sonra doğru Hayber'e gitti. Niyeti Yahudileri buradan sürmekti. Medine'deki ikametinin de savaş hazırlıklarını ikmâl olduğu anlaşılmaktadır.
Savaş kazanılınca, Yahudilerin, "araziyi ekip kaldırmada mâhir kimseler olduklarını belirterek ağaç ve ekinlerden elde edilecek mahsulatın yarısını Müslümanlara vermek kaydıyla orada kalmayı" taleb etmeleri üzerine, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), daha önceki rivayette belirtildiği üzere "Allah'ın dilediği zamana kadar" yerlerinde kalmalarına izin verdi.
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bunları sürmede niye acele etmedi? diye bir suâle şu cevap verilebilir:
1) Hayber arazisi, Medine'nin gıda ambarı durumunda idi. Hurma ziraati, hububat ziraati gelişmişti, Yahudilerin sürülmesi, o günün şartlarında buradaki zirâî istihsâlin durmasına sebep olabilirdi.

2) Burada san'atkârlar da vardı. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bunları san'at hayatının gelişmesinde kullanmak istemişti. Esirler arasında tesbit edilen otuz kadar demirci ustası hakkında şu emri vermişti: اُتْرُكُوهُمْ بَيْنَ الْمُسْلِمِينَ يَنْتَفِعُونَ بِصَنَاعَتِهِمْ وَيَتَّقُونَ بِهَا عَلَى جِهَادِ عَدُوه
"Onları Müslümanlar arasında serbest bırakın, san'atlarından istifâde etsinler, elde edecekleri bilgi ve mahâretlerle düşmanlarıyla yapacakları cihadda istifâde etsinler". Dediği gibi yapılır.
3) Bunların bütün servetleri ve silahları ellerinden alınmış, lider durumundaki büyükleri öldürülmüş, artık zararsız hâle getirilmişlerdi. Arazi işleyecek mâhir işçiler durumuna indirilmişlerdi.
4) Sindirilmiş, işçi statüsüne sokulmuş vaziyette Hayber'de kalmalarının muhtemel zararı çok az olmakla birlikte, henüz İslâmlaşmamış dış hududa sürülmeleri çok tehlikeli olabilirdi: Bunlar gittikleri yerde yeniden derlenip toparlanmaktan başka,düşman unsurları tekrar organize edip, Müslümanlara karşı tahrik edebilirlerdi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Hayber'de, Müslümanların murâkabesi altında kalmalarını uygun bularak tekliflerini kayıtlı olarak kabul etti.
Hz. Ömer (radıyallahu anh), şartlar uygun hâle gelince, bir gece oğlu Abdullah (radıyallahu anh)'ı uyurken damdan atmalarını bahâne ederek, Teyma ve Erîha'ya sürecektir. Erîha, Suriye'nin Ürdün kesiminde, Beytü'l-Makdis'e bir günlük atlı mesafede yerlerdir.
3- Hayber Yahudilerinden ele geçen servet:
Vâkidî'nin Meğâzî'de verdiği bilgiye göre, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), Hayberlilerin şefi Kinâne İbnu Ebi'l-Hukayk ile, kalelerde mevcut savaşçıların aile ve çocuklarının bağışlanması mukabilinde,
* Hayber'i ve arazisini çocuklarıyla terketmek,
* Mal, arazi, altın, gümüş, silah, binek ve üzerlerinde giydikleri dışında bütün kumaş ve giyecekleri Müslümanlara bırakma şartıyla anlaşırlar.
Şu mallar teslim alınır: 100 zırh, 400 kılınç 1000 mızrak, 500 yay.
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Kinâne İbnu Ebi'l-Hukayk'tan, Ebu'l-Hukayk hânedânının atadan evlâda intikal eden hazine ve zinetlerini -ki bunlar yukarıda adı geçen mesk'in içinde saklanırdı- sorar. Kinâne, yukarıda belirtildiği üzere harcanıp bitirildiğini söylerse de sıkıştırılarak ortaya çıkarılır. Yine rivayette belirtildiği üzere, yalanı ortaya çıkınca antlaşmanın sağladığı her çeşit garantiden mahrum kalır. Zübeyr İbnu'l-Avvâm, mesk dışında gizlediklerini de ortaya çıkarması için Kinâne'ye eziyette bulunur. Bütün servet ortaya çıkarılır.

Kinâne, kardeşiyle birlikte öldürülür; mallarına el konur, kadın ve çocukları esir edilir.
Mesk getirilip açılınca içinde altından yapılmış bilezikler, muştalar, halhallar, küpeler, yüzükler, eldivenler, kıymetli taşlardan ve zümrütten yapılmış gerdanlıklar vs. vs.ler görülür.
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buradan bir cevher gerdanlık alıp kızlarından birine veya Hz. Aişe'ye hediye eder. O da bunu alır almaz aynı gün muhtaç ve dullar arasında dağıtır. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) o gece uyuyamaz. Sabah olunca Hz.Aişe'ye (veya kızına) koşup gerdanlığı geri ister: "Onu bana geri ver, benim değil, onda senin de hakkın yok!" der. Olup biten anlatılınca Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Allah'a hamd eder.[213]

-12- وعن أبى بكرة رَضِـيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]سَمِعْتُ رَسُولَ اللّهِ # يقول: مَنْ قَتَلَ مُعَاهَداً مُتَعَهِّداً في غَيْرِ كُنْهِهِ حَرَّمَ اللّهُ تَعالى عَليه الجَنَّةَ[. أخرجه أبو داود والنسائى.قوله: »في غير كنهه« أى في غير وقته أو حاله الذى يجوز فيه قتله .

12. (1088), Ebu Bekir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle söylediğini işittim: "Kim (kendisine emân verilerek) antlaşma yapılan bir kimseyi vakti dışında öldürürse, Allah ona cenneti haram eder." [Ebu Dâvud, Cihâd 165, (2760); Nesâî, Kasâme 14, (8, 24).][214]

AÇIKLAMA:

Dinimiz, kâfirin kanını mutlak şekilde helâl addetmez. Belli ve muayyen şartlar altında kâfirin kanı helâldir. Bu da savaş halidir. Antlaşma yapılan, eman verilen bir kimsenin kanı haramdır. İslâm memleketi dâhilinde yaşayan zımmîler de kendilerine eman verilmişler zümresine dâhildir; kanları haramdır.
Hadiste, "antlaşma yapılan kimseyi künhü dışında öldüren..." denir. Bir şeyin künhü, onun hakikati demektir. "Burada künhü'nden murad vakti ve hedefidir" de denmiştir. Yani "öldürülmesi helâl olan vakitten..." veya "emân verilen nihâî hedeften önce öldüren" demektir.[215]

-13- وعن صفوان بن سليم عن عدة من أبناء الصحابة عن آبائهم رَضِىَ اللهُ عَنْهُم.]أنَّ رسولَ اللهِ # قالَ: مَنْ ظَلَمَ مُعَاهِداً أوِ انْتَقَصَهُ أو كَلَّفَهُ فَوْقَ طَاقَتِهِ أوْ أخَذَ مِنْهُ شَيْئاً بِغَيْرِ طِيبِ نَفْسِهِ فَأنَا حَجِيجُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ[. أخرجه أبو داود .

13. (1089)- Safvân İbnu Süleym, birçok sahabi evlatlarının, babalarından yapmış oldukları rivayetlere dayanarak, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle buyurmuş olduğunu naklediyor:
"Kim antlaşma yapılan bir kimseye zulmeder veya hakkını tenkis eder veya tâkatının fevkinde emreder veya onun rızası dışında bir şeyini alırsa, kıyamet günü aleyhine ben delil olacağım." [Ebu Dâvud, Harâc 33, (3052).][216]

AÇIKLAMA:

Hakkı tenkîs etmek hak ettiği şeyi eksik vermek mânasına geldiği gibi, -Tîbî'nin söylediğine göre, inancından dolayı ayıplamak mânasına da gelir. Tâkatının fevkinde emretmek, ödeyemeyeceği miktarda cizye, vergi gibi mükellefiyetlere tâbi tutmak mânasına gelir. Aleyhine delil olmak, aleyhine delil getirmek suretiyle düşmanı olmak, Allah'a şikâyet etmek mânasına gelir.
Bütün bu ifâdeler, İslâm memleketinde yaşayan gayr-i müslimlere âdil davranma gereğine dikkat çeker.[217]

-14- وعن أم هانئ رَضِىَ اللهُ عَنْها قالت:]أجَرْتُ رَجُلَيْنِ مِنْ أحْمَائِى فقَالَ #: قدْ أجَرْنَا مَنْ أجَرْتِ[. أخرجه الستة إلاَّ النسائى .

14. (1090)- Ümmü Hânî (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Ben kocamın akrabalarından iki kişiye civâr (himâye) vermiştim. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) "Senin civar verdiğine biz de civâr verdik" buyurdu." [Buharî, Cizye 9, Salât 4, Edeb 94; Müslim, Hayz 70, (336), Müsâfirîn 80; Muvatta, Sefer 27, (1, 152); Tirmizî, İsti'zân 24, (2735); Ebu Dâvud, Salat 30, (1290); Cihad 167, (2763).][218]

AÇIKLAMA:

1- Arabça'da civâr vermek, emân vermektir. Yani bir Müslümanın bir kâfire "Senin hayat hakkını ben garantiliyorum, sana kimse dokunamaz" mânasında garanti vermesidir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), amcasının kızı Ümmü Hânî'nin Mekke'nin fethedildiği gün iki müşrike verdiği emânı muteber addetmiş: "Sen kime emân verdi isen bu akdi biz de tanıyoruz, o, bizden de emân almış gibi, emniyet altına girmiştir" mânasında beyanda bulunmuştur.
Bu rivayetten hareket eden ulemânın hepsi: "Kadınların vereceği emânın muteber olduğu hükmünü vermekte icmâ etmişlerdir. Keza fakihler çoğunluk itibâriyle, kölenin vereceği emânın da muteber olduğunu söylemekte ittifak ederler. Ancak Ebu Hanife merhum ve ashâbı; savaşan köle ile, savaşmayan köle arasında bir ayırım yaparak, savaşan kölenin emânını muteber addederken, "öbürünün emânı muteber değildir" demişlerdir.
Çocukların emânına gelince, bunların emânı kabul edilmez. Çünkü onların akidleri makbul değildir.
2- Kaynakların bir kısmında, Ümmü Hânî'nin Mekke fethedildiği gün Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a uğradığı, Hz.Fatıma'nın tuttuğu bir perdenin gerisinde gusleder bulduğu ifade edilir, fakat Ümmü Hânî'nin civâr verme meselesine temas edilmez. Şunu da kaydedelim ki, "Emân verme işi, imama has bir iştir" diyerek bu babta gelenleri te'vil eden de olmuştur. Ancak esas olan önceki görüştür.[219]

-15- وعن ابن عباس رَضِىَ اللّهُ عَنْهما قال:]مَا خَتَر قَوْمٌ بِالْعَهْدِ إَّ سَلَّطَ اللّهُ تَعالى عَلَيْهِمْ الْعَدُوَّ[. أخرجه مالك بغا.»الختر« الغدر .

15. (1091)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) demiştir ki: "Ahdine kim vefasızlık edip bozarsa, Allah mutlaka ona bir düşman musallat eder." [Muvatta, Cihâd 12, (2, 449), 26 (2, 460). İmâm Mâlik bunu belâğ (senetsiz) olarak rivâyet etmiştir.][220]

İKİNCİ FASIL

CİZYE VE CİZYE İLE İLGİLİ HÜKÜMLER

CİZYE: Ehl-i zimmeden yani İslâm beldesinde yaşayan gayr-ı müslimlerden alınan vergidir. Buna zekât denmez. Çünkü zekât, vergiden ziyâde mü'minlere terettüp eden bir ibâdettir. Zekât veren mü'min Rabbine karşı olan mâlî bir ibadetini yerine getirmiş olmaktadır.

Cizye'nin kelime olarak bölmek, taksim etmek mânasına gelen جَزَاص den geldiği kabul edilir. Mâmafih karşılık mânasına gelen جَزَاء 'dan geldiği de söylenmiş, "İslâm beldesinde emniyet içinde yaşamalarının karşılığıdır" denmiştir.

Alimler derler ki: "Cizyenin vaz'edilmesinin hikmeti şudur: Cizye vermekle İslâm memleketinde yaşama hakkı kazanırlar, Müslümanlarla düşüp kalkma fırsatı bulurlar. Bu durum onların, İslâm'ın güzelliğini öğrenmelerine imkân tanır. Öte taraftan cizye vermiş olmanın hissettirdiği bir zillet vardır. Bu zilletten kurtulma endişesiyle, İslâm'ın güzelliğini öğrenmiş olma keyfiyetinin birleşmesi onları Müslüman olmaya sevkeder. Öyle ise, cizye müessesesi gayr-i müslimleri İslâm'a kazanmada müessir bir vâsıtadır. Bu sebeple teşrî edilmiştir." (1092 numaralı hadiste Tağlibîlerle ilgili açıklama bu meseleyi aydınlatıcı mahiyettedir.)

Cizye ilk defa sekizinci senede va'zedilmiştir. Dokuzuncu senede diyen de olmuştur.[221]

-1- عن معاذ بن جبل رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ.]أنَّ رَسولَ اللّهِ # لَمَّا وَجَّهَهُ إلى اليَمَنِ أمَرَهُ أنْ يَأخذَ مِنْ كُلِّ حَالِمٍ دِيناراً أوْ عَدْلَهُ مِنَ المَعَافِرِى: ثِيابٌ تَكون باليمَنِ[. أخرجهُ أبو داود .

1. (1092)- Muâz İbnu Cebel (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), kendisini Yemen'e gönderdiği zaman, ihtilâm olan herkesten (vergi olarak) bir dinar veya -Yemen'de imal edilen bir kumaş olan meâfirî'den, bir dinara tekabül eden miktarda almasını emretti." [Ebu Dâvud,

Harâc 30, (3038, 3039); Tirmizî, Zekât 5, (623); Nesâî, Zekât 8, (25-26).][222]

AÇIKLAMA:

1- Meâfir, Hemdan'da yaşayan bir kabile adıdır. Burada imal edilen bir kumaşa -oraya nisbetle Meafiriyye denmiştir. Meâfiri tâbiriyle ne kastedildiği râvilerden biri tarafından, "Yemen'de imâl edilen bir kumaş" diye açıklama eklenmiştir. Hadis ilminde bu çeşit açıklayıcı ilâvelere derc denir. Bu çeşit hadislere de müdrec hadis denir. Müdrec hadisler, aslında zayıf addedilir. Ancak buradaki derc sıhhati bozacak mahiyette değildir.

2- Hattâbî der ki: "Hadiste geçen كُلُّ حَالِمٍ (her ihtilâm) tâbiri cizyenin sadece bülûğa eren erkeklerden alınacağına delildir. Çünkü حالم erkekler için kullanılır. Ayrıca çocuk ve deliler de cizyeden muaf tutulmuş olmaktadır. Keza bu rivayet cizyenin Arap, acem bütün gayr-ı müslimlere şamil olduğunu göstermektedir. Ayrıca hadis, zengin, vasat herkesten dinar alınacağına delildir. Zîra Peygamberimiz (aleyhissalâtu vesselâm) Hz. Muâz'ı Yemen'e gönderirken onlarla savaşmasını, vergi ödedikleri takdirde onlardan elini çekmesini emretti. Dinarın verilmesini kanlarının korunmasına vesile kıldı. Kim dinar verirse kanını korumuş olur. Şâfiî hazretleri bu mülâhaza ile hareket ederek, cizyenin hür erkeklerden bülûğa erenlere terettüp ettiğine hükmetmiştir.

Ashâbu'r-Re'y ve Ahmed İbnu Hanbel: "Zengin olanlara 48, 24, 12 dirhem tarhedilir" demiştir. Ahmed İbnu Hanbel: "Bu miktarlar maddı gücüne göre tarhedilir" demiştir. Kendisine: "Günümüzde bunu artırıp eksiltmek mümkün mü?" diye sorulunca:

"Evet tâkatlarına ve imamın uygun göreceği miktara göre ayarlanabilir" demiştir.

İbnu Ebî Şeybe ve İbnu Sa'd'ın rivâyetlerine göre, Hz.Ömer cizyeyi erkeklere tahakkuk ettirmiş, zenginlerden 48 dirhem, orta halliden 24 dirhem, fakirden 12 dirhem almıştır.

Bir dirhemin, o günün iktisâdî hayatındaki yeri hususunda bir fikir verebilmek için, bazı eşyaların fiyatını, bâzı ücretleri tarihî rivayetlerden naklen kaydetmekte fayda var: Bir gömlek 2-3 dirhem, bir şalvar (serâvil) 3-4 dirhem, bir takım Necrânî elbise (hulle) 40 dirhem, bir belediye memurunun günlük ücreti 2 dirhem, bir koyunun fiyatı 0,5-1 dinar (1 dinar 12 dirheme denktir), Habeşistan'a giden Mekkeli muhacirlerin gemi ücreti 6 dirhem (yarım dinar). Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) 200 dirhem parası veya buna denk malı

olanı zengin addetmiştir, zekât verilmez.[223]

-2- وعن جعفر بن محمد عن أبيهِ]أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ ذَكَرَ الْمَجُوسَ فقَالَ: مَا أَدْرِى مَا أَصْنَعُ في أمْرِهِمْ؟ فقَالَ عَبْدُالرَّحْمنِ بْنُ عَوْفٍ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ أَشْهَدُ لَسَمِعْتُهُ مِنْ رسولِ اللّه # يَقُولُ: سُنُّوا بِهِمْ سُنَّةَ أَهْلِ الْكِتَابِ[.

2. (1093)- Ca'fer İbnu Muhammed babasından naklediyor: "Ömer İbnu'l-Hattab (radıyallahu anh) Mecûsileri mevzubahis ederek: "Onlar hakında nasıl hareket etmem gerektiğini bilmiyorum" dedi. Abdurrahman İbnu Avf (radıyallahu anh):"Sana şehâdet ederim ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle şöyle dediğini işittim: "Onlara, Ehl-i Kitab'a davrandığınız gibi davranın". [Muvatta; Zekât 42 (1, 278).][224]

AÇIKLAMA:

1- Her meselede, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan bir örnek arayan Hz. Ömer, İran fethedilmeye başlayınca, onlardan nasıl vergi alacağı hususu problem olarak karşısına çıkar. Şahsen, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan bu mevzuda bir tatbikat veya tavsiye hatırlamadığı için nasıl hareket edeceği hususunda arkadaşlarıyla istişare eder. Abdurrahman İbnu Avf, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Mecusilerden Ehl-i Kitap tarzında vergi alınması hususundaki tavsiyesini hatırlatır. Böyle durumlarda ikinci bir şâhid isteyen Hz. Ömer, Abdurrahman (radıyallahu anh)'dan şâhid istemeksizin, bu hadisle amel eder.
2- Aslında hadis metni "Mecûsilere Ehl-i Kitap gibi davranın" derken, "vergi hususunda" diye bir kayıt mevcut değildir. Ancak başka kayıtlar "onların kızlarıyla evlenilmeyeceğini, kestiklerinin yenilmeyeceğini" tasrih eder. Bu rivayet için "husus murad edilen âmm" denmiştir. İbnu'l-Müseyyeb dışında kalan ulemâ bu konuda müttefiktir. Sâdece onun, Mecûsilerin kestiğini yemede beis görmediği rivayet edilir.
3- Abdurrahman İbnu Avf'ın rivâyetini destekleyen bir rivâyet Muvatta'da İbnu Şihâb'tan yapılır: Buna göre Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) Bahreyn

Mecusilerinden cizye almıştır. Resûllah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Hicr Mecusilerinden de cizye aldığı rivayetlerde gelmiştir. Hz. Osman da Berberîlerden cizye almıştır.

Şöyle bir soru hatıra gelebilir: Vergi meselesinde de اَلْكُفْرُ مِلَّةٌ وَاحِدَةٌ kaidesince gayr-ı İslâm, bir bütün görülüp hepsinden cizye almak, prensip mi kılınmıştır?

Bu hususta ihtilâf edilmiştir. Arap müşrikleriyle puta ve ateşe tapanlar hakkında imamlar anlaşamamıştır. İmam Mâlik, Evzâî ve Saîd İbnu Abdilaziz: "Bunlardan da cizye alınır" derken, diğer üç imam ve başkaları: "Cizye, Kur'ân'ın tasrihiyle Ehl-i Kitap'tan, sünnetin tasrihiyle de Mecusilerden alınır, başkalarından alınmaz" demişlerdir.

Şu âyetin zâhirini esas alan âlimler Mecusileri Ehl-i Kitap saymazlar. (meâlen): "...Bizden önce iki tâifeye kitap indirildi, bizim onların okuduklarından haberimiz yok" demekten... sakının ki merhamet olunasınız" (En'âm 156). Cumhûr bu iki tâifeyi Yahudi ve Hıristiyanlarla te'vil ederek Mecusilerin Ehl-i Kitap sayılmayacağına hükmetmiştir. Mamafih, sadedinde olduğumuz hadis de Mecusileri Ehl-i Kitap addetmemekte "(vergi konusunda) Ehl-i Kitab'a davrandığınız gibi davranın" demektedir. Burada ayırım esastır.

Mecusileri Ehl-i Kitap sayanlar Abdurrezzak'ta hasen ve Abd İbnu Humeyd'de sahih bir senedle rivâyet edilen şu hadisi esas alırlar, âyeti de te'vîl ederler: "Müslümanlar İranlıları hezimete uğratınca Hz. Ömer (radıyallahu anh): "Toplanın, Mecusiler Ehl-i Kitap değildir ki onlara cizye koyalım, puta tapanlar da değiller ki haklarında puta tapanların ahkâmını uygulayalım" dedi. Hz. Ali "onların Ehl-i Kitap olduğunu" söyleyerek şunu anlattı: "Mecusiler, okudukları bir kitaba, tedris ettikleri bir ilme sâhip idiler. Bir gün melikleri şarap içti. Sarhoşken kız kardeşine cinsî temasta bulundu. Sabah olunca, tamahkârları çağırıp ihsanlarda bulundu ve dedi ki: "Hz.Âdem oğullarını kızlarıyla nikahlıyordu." Tamahkârlar derhal itaat ettiler. Muhâlefet edenleri idam etti. Kitaplarında olanlar da, kalplerinde olanlar da (zamanla) kayboldu, yanlarında bu mevzuda hiçbir şey kalmadı." Rivâyetin Abd İbnu Humeyd'deki vechinin sonunda فَوَضَعَ الْاُخْدُودَ لِمَنْ خَالَفَهُ "Muhalefet edenleri ateş dolu hendeklere attı" ziyâdesi vardır.

Zürkânî, sadedinde olduğumuz rivayetten başka hükümler de çıkarıldığını belirtir. Söz gelimi:

1- Haber-i vâhid'le amel edilir.

2- Büyük sahâbeler bâzı hadisleri ve bir kısım ahkâmı -başkaları bildikleri halde-

bilemeyebilirler, bu durum onlara bir noksanlık getirmez.
3- Hadisin mefhumuna temessük esastır. Nitekim Hz. Ömer, Ehl-i Kitap denince kitap ehli olan Yahudi ve Hıristiyanları anlıyordu, çünkü bu tâbirin mefhumu bu idi. Abdurrahman İbn Avf (radıyallahu anh) Mecusilerin onlara ilhak edileceğine dair rivâyette bulununcaya kadar Hz. Ömer, tâbirin bu zâhirî mefhumuna bağlı kalmıştır.[225]

-3- وعن ابن شهاب قال:]بَلَغنِى أنَّ رسُولَ اللّهِ # أخَذَ الجِزْيَةَ مِنْ مَجُوسِ الْبَحْرَيْنِ، وَأنَّ عُمَرَ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ أخَذَهَا مِنْ مَجُوسِ فَارِسَ، وَأنَّ عُثْمَانَ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ أخَذَهَا مِنَ الْبَرْبَرِ[. أخرجهما مالك .

3. (1094)- İbnu Şihâb der ki: "Bana ulaştı ki, "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Bahreyn Mecusîlerinden cizye almıştır, keza Hz. Ömer (radıyallahu anh) İrân Mecûsilerinden, Hz. Osman (radıyallahu anh) da Berberîlerden cizye almıştır." [Muvatta, Zekât 41, (1, 278).][226]

-4- وعن أنس رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ]أنَّ رسولَ اللّه # أخَذَهَا مِنْ أُكَيْدِرِ دُومَةَ يعنِى الجِزْيَةَ[.

4. (1095)- Hz. Enes (radıyallahu anh)'in anlattığına göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Dûmetli Ükeydir'den de cizye aldı.[227]

AÇIKLAMA:

Dûmet, Şam (Suriye) bölgesinde, Tebük'e yakın bir yer veya bir kale adıdır. Ükeydir, Dûmet'in kralının adıdır. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) oranın fethine, Hâlid İbnu Velîd'i göndermiştir. Ükeydir İbnu Abdilmelik Hıristiyan idi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) öldürülmemesini emretmişti, yakalanıp sağ olarak Medine'ye getirilir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kanını bağışlar, cizye mukabili sulh yapılır.

Hattâbî, Ükeydir'in Arap asıllı olduğunu belirttikten sonra: "Gayr-ı müslim Araplardan da cizye alınacağı" görüşüne bu rivayette delil olduğunu belirtir. Daha önce de belirttiğimiz üzere, İmâm Ebu Yusuf Araplardan cizye alınmayacağı, zekât alınacağı görüşündedir. Mamafih Mâlik, Evzâî, Şâfiî hazerâtı bu meselede Arap, acem bütün gayr-ı müslimlerin eşit olduğu, hepsinden cizye alınması gerektiğini belirtmişlerdir.[228]

-5- وعن حرب بن عبيد الله عن جده ألى أمه واسمه عمير الثقفى رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ]أنَّ رسولَ اللّه # قال: إنَّمَا الخَراجُ عَلى اليَهُودِ وَالنَّصَارَى، وَلَيْسَ عَلى المُسْلِمِينَ خَرَاجٌ[. وَفى رواية: عُشُورٌ. أخرجهما أبو داود .

5. (1096)- Harb İbnu Ubeydillâh, baba tarafından dedesi Umeyr es-Sakafî (radıyallahu anh)'den nakleder: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Harâc Yahudi ve Hıristiyanlardan alınan vergidir. Müslümanlara harac yoktur." Bir rivayette "uşûr yoktur" buyurmuştur." [Ebû Dâvud, Harâc 33, (3046-3049).[229]

AÇIKLAMA:

Harâc, Kâmus'da açıklandığı üzere, asıl itibariyle arâziden hasıl olan gelir ile, kölenin çalışmasından hâsıl olan gelire denmiştir. (= galle-i arzdan ve galle-i amel-i abdden hâriç ve hâsıl olan nesnenin ismidir.) Ancak sonradan sultana tarladan her sene verilen vergiye dendiği gibi, ehl-i zimmetten adam başına alınan cizyeye de harâc denmiştir.
Uşûr'a gelince, bu öşr'ün cem'idir. Öşr, onda bir demektir. Onda bir nisbetinde alınan vergiye öşür denmiştir.
Burada uşûr'la, ticaret ve alışverişlerden alınan vergiler kastedilmiştir, nisbeti onda biri geçse de düşse de Müslümanların vergilerine sadakat denirken, Yahudi ve Hıristiyanların vergilerinden bir kısmına uşûr denmiştir. Şafiî'ye göre, sulh sırasında ehl-i zimmeden akit gereğince alınan meblağa öşür denir. Sulh akdine böyle bir şart konmamışsa ehl-i zimmeden cizyeden başka bir şey alınmaz, ne arâzilerden ne de mahsullerinden öşür alınmaz.

Ebu Hanife'ye göre, "Müslümanlar dâr-ı harbe ticaret için girerken küffâr öşür alırsa, biz de ehl-i harbten dar-ı İslâm'a bu maksatla girdikleri zaman öşür alırız."
Arâzı vergisine gelince:Tatarhâniye'de açıklandığı üzere arâzı üç kısımdır:
1- Arz-ı memleket,
2- Arz-ı öşriyye,
3- Arz-ı harâciye,
1. Arz-ı memleket, padişahın milkidir, arz-ı öşriyye Müslümanların milkidir, arz-ı harâciye ehl-i zimmenin milkidir. Bu sonuncu kısımda satış, hibe, vakıf, vârisin vasiyeti gibi her çeşit tasarruf câizdir. Arz-ı memlekette bu tasarruflar câiz değildir. Arâzi-i öşriyye, arâzi-i Arap'tır. Keza ahâlisi savaşmadan kendiliğinden Müslüman olan arâzi ile, savaşılarak fetholunduktan sonra gâziler arasında taksim edilmiş olan arâzi de öşriyye kısmına girer. Arâzi-i harâciye kısmına Basra'dan sonra gelen Irak arâzisi girer. Keza Mekke hâriç fethedildikten sonra ahâlisi yerinde bırakılan veya ahâlisiyle imamın sulh antlaşması yaptığı arâziler de girer. Arz-ı harâciyeden alınan vergiye harâc denir. Arz-ı harâciye Müslümana satılmış olsa da harâc vergisi düşmez, bu mutlaka ödenir.
Harâc iki çeşittir:
1- Harâc-i mükâseme: Bu, arâzinin tahammül durumuna göre yarı, beşte bir, altıda bir gibi alınan vergidir.
2- Harâc-ı vazîfe: Bu, ehl-i zimmenin, arâzi-i harâciyeden menfaatlandırılmalarına imkân tanınmış olmasına, onların arâzide emniyet içinde yaşamalarının te'minine mukabil alınan vergidir. Nitekim Hz. Ömer (radıyallahu anh) sulanabilen bir dönüm tarladan buğday ve arpa cinsinden bir sa' ve bir dirhem vergi atmıştır.
Hârac tâbiri "arâzi"ye ve "ehl-i zimmet başı"na konulmuş olan vergi için kullanılmıştır. Ancak sonradan harâc daha ziyâde arâzi vergisine, cizye ise ehl-i zimmet başına atılan vergiye denmiştir."
Şâfiî'ye göre de harâc iki kısımdır:
1- Cizye,
2- Arâzinin kirası ve ücreti. Bir yer sulh yoluyla fethedilir ve arâzi ahâlisine bırakılırsa, arâzi için tesbit edilen harâc, baş için alınan cizye ahkâmına tâbi olur. Bunlardan İslâm'a giren olursa, üzerindeki harâc düşer, tıpkı boynundaki cizyenin de düşmesi gibi, buna mukabil arâziden elde edilen mahsûlden öşür alınır. Fetih, şâyet "arâzi Müslümanların olacak, ahâlisi de, her sene arâziyi ekip kaldırmaya bedel olarak bir şey ödeyecek" şartıyla gerçekleştirilmiş ise, bu arâzi Müslümanlarındır, alınan vergi de arzın ücreti (kirası)dır. Bu durumda, tarla sahibi Müslüman olsa veya küfründe devam etse farketmez. Sulh sırasında tesbit

edilen statü aynen kalır. Bu arâzide satış da câiz değildir. Çünkü, satış mülkde olur, halbuki sâhibi onun gerçek mâliki değildir, mâlik, bütün Müslümanlar adına, İslâm Devleti'dir.
Özetlemek gerekirse arâzi-i harâciye şu çeşitlere ayrılmış olmaktadır:
1- Savaşla alınıp, gâzilere taksim edilen arâzi ki, imam, bunun bedelini gâzilere para olarak verip arâziyi Müslümanlara vakfeder ve koyduğu harâç vergisiyle, devlete devamlı bir gelir kaynağı yapar, Hz. Ömer, Irak arâzisini böyle yapmıştır.
2- İmam, bir beldeyi sulh yoluyla fetheder, arâzi Müslümanların olur, ancak, eski ahâlisi, harâc ödemek kaydıyla yerlerinde kalırlar. Arazi fey'dir, harac ücrettir, Müslüman olsalar da harâc düşmez.
3- Sulh yoluyla fethedilir, ancak sulh, şu şartla yapılmıştır: Arâzinin mülkiyeti ahâliye aittir, harac vererek onda ikâmet edeceklerdir. İşte bu harâc cizyedir. Bunlar Müslüman olunca cizye üzerlerinden düşer. Sadedinde olduğumuz hadis, ulemaya göre bu nev ile açıklanmıştır, ancak sadece bu nev'e has değildir.[230]

-6- وعن ابن عمر رَضِـىَ اللّٰهُ عَنْهُما]أنَّ عُمرَ كانَ يَأخُذُ مِنَ النَّبَطِ مِنَ الحِنْطَةِ وَالزَّيْتِ نِصْفَ الْعُشْرِ يُرِيدُ بذلِكَ أنْ يُكْثِرَ الحَمْلَ إلى المَدِينَةِ وَيَأخُذَ مِنَ القِطْنِيَّةِ الْعُشْرِ[. أخرجه مالك .

6. (1097), İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "(Babam) Ömer (radıyallahu anh) Nebat ahalisinden buğday ve zeytinyağından öşrün yarısı (yirmide bir nisbetinde) vergi alırdı. Bu davranışıyla kasdı Medine'ye bunlardan çokca gelmesini sağlamaktı. Kıntiyye (denen buğday ve arpa dışında kalan, nohut, mercimek, bakla nevinden tahıl) dan da öşür alıyordu." [Muvatta, Zekât 46, (1, 281).][231]

AÇIKLAMA:

Zürkânî Muvatta'nın bir nüshasında "zeyt" yerine "zebîb" (kuru üzüm) geldiğini belirttikten sonra bunu düzelttiğini belirtir.
Metinde geçen Kıntiyye'nin "kuntiyye" diye telaffuzu da câizdir. İki mânaya gelir:
1- Buğday ve arpa dışında kalan hububat, tahıl da deriz: Mercimek, nohut, bakla gibi.

2- Pamuklu giyecekler. Burada hububat kastedildiği açıktır.
Nebat, Irak'da Kûfe ile Basra arasındaki Betâih'te yaşayan bir kabilenin adıdır. Hz. İbrahim (aleyhisselam)'in burada doğduğu söylenmiştir. Bu sebeple bir hadiste: "Biz Nebâtî olan Kureyşîleriz" ifadesine rastlanır.[232]

-7- وعن ابن عباس رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما قال:]قالَ رسولُ اللّه # َتَصْلُحُ قِبْلَتَانِ في أرْضٍ وَاحِدَةٍ وَلَيْسَ عَلى مُسْلم جِزْيَةٌ[.قال سفيان رحمه اللّه تعالى: معناه إذا أسلم الذمى بعد ماً وجبت عليه الجزية بطلت عنه. أخرجه أبو داود والترمذى .

7.(1098)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bir yerde iki kıblenin varlığı uygun olmaz. Müslüman kimseye cizye yoktur."
Süfyan merhum der ki: "Bunun mânası şudur: "Bir zımmî, kendisine cizye vermesi gerektikten sonra (vergisini henüz ödemeden) Müslüman olursa, artık bu vergi ondan düşer." [Ebu Dâvud, Harâc 34, (3053); Tirmizî, Zekât 11, (633).] [233]

AÇIKLAMA:

1- Türbüştî, "Bir yerde iki kıblenin varlığı uygun olmaz" hadisini şöyle açıklamıştır: "Bir yerde iki din aynı eşit şartlarda zâhir olamaz. Şöyle ki: Müslüman kimsenin, kâfirler arasında ikâmet etmesi caiz olmaz, zîra ikâmet edecek olsa, kendisini Müslümanlar arasındaki zımmîlerin yerine koymuş olacaktır, ona, nefsini küçüklük ve zillete atması uygun düşmez, zîra izzet, Allah'a, Resûlü'ne ve mü'minlere aittir. Dini, İslâm dinine muhalif olan kimsenin, İslâm memleketinde ikâmeti ise cizye vermekle mümkün olabilir. Ayrıca, ona dinini dilediği gibi yüksek sesle izhâr, ilân ve neşretmesine müsâade edilmez. (Dinî tezâhürlerde ikinci plânda olmak zorundadırlar)."
2- Hadisin ikinci kısmı: "Müslüman kimse cizye ödemez" hükmünü koymaktadır. Bu iki kısım arasında şöyle bir irtibat kurulmuştur: "Zımmî, cizye ödemek şartıyla ikâmetine müsaade edilen kimsedir. Şu hade zımmînin üzerinde cizye mükellefiyeti vardır, müslim üzerinde cizye yoktur. Bu durum iki kıbleden

birini yükseltirken diğerini alçaltır, dolayısıyla hiçbir surette bunlar eşit durumda olmazlar."
Bu hadisle ilgili olarak Hattâbî der ki: "Bu iki suretle te'vil edilebilir:
1- Cizye'nin mânası harâc demektir. Şayet bir Yahudi Müslüman olsa ve elinde sulh yapılmış olan arâzi bulunsa, adamın boynundan cizye, arâzisinden de harâc vergisi düşer, Süfyan-ı Sevrî ve İmam Şâfiî, böyle hükmetmişlerdir. Süfyan-ı Sevrî ayrıca der ki: "Bu arâzi, savaşla alınan bir yer ise, adam sonradan Müslüman olunca, kendisinden cizye düşer, arâzisinde harâc bâki kalır."
2- İkinci tevile göre: Zımmî Müslüman olunca senenin bir kısmı geçmiş olsa, zımmîden, geçmiş bulunan aylara tekabül eden vergi hissesi istenmez, tıpkı Müslümandan da, sağmal hayvanlarını sattığı takdirde, üzerinden bir yıl geçmiş ise, geçen aylar için sadaka istenmediği gibi... Çünkü bu, mala sahip olduktan sonra bir yıl tamam olunca vâcib olan bir hakdır.
Sene tamamlandıktan sonra Müslüman olursa vergilerini ödemeli midir? meselesinde ihtilâf edilmiştir. Ebu Ubeyd, geçen yıl için cizye istenmeyeceği görüşündedir. Bu hususta Ömer İbnu'l-Hattâb (radıyallahu anh)'ın tatbikatından delil getirmiştir. Ebu Hanîfe merhuma göre, bu ne vârislerinden, ne de terikesinden alınmaz, çünkü bu onun üzerine kesin bir borç değildir, bunlardan biri, üzerinde cizye borcu bulunduğu takdirde Müslüman olsa, bu kendisinden düşer ve eski borcu ondan alınmaz.
Şâfiî'ye göre, bu borç ondan istenir. O, cizye borcunu, ancak ödemekle sâkıt olan sâbit bir borç telâkki eder.
İmâm Malik ve Ahmed ve İbnu Hanbel de bu meselede Ebu Hanîfe gibi hükmetmişlerdir. Sahih olan da budur.[234]

-8ـ وعن معاذ رَضِـىَ اللّهُ عَنْهُ:]مَنْ عَقَدَ الجِزْيَةَ في عُنُقِهِ فَقَدْ بَرِئَ مِمَّا جَاءَ بِهِ مُحَمَّدٌ #[. أخرجه أبو داود.والمراد بالجزية هنا الخراج: أى من قرر الخراج على نفسه كما تقرر الجزية على الكتابى .

8. (1099)- Hz. Muâz (radıyallahu anh) demiştir ki: "Kim kendi boynuna cizye akdi yaparsa, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın gittiği yoldan (sünnetten) berî olmuş olur."
Burada "cizye"den murad harâctır: Yani: (Satınalma yoluyla) kendini harâca

mahkûm eden, tıpkı kitâbîyi cizyeye mahkûm etmek gibi bir davranışta bulunmuştur. [Ebu Dâvud, Harâc, 38, (3082).][235]

AÇIKLAMA:

Burada denmek istenen şey şudur: "Kim harâc vergisine tâbi bir arâziyi kâfirden satın alırsa, bu kimseye arâzinin harâcını vermek vâcib olur. Harâc ise "cizye" sınıfına giren bir vergi çeşididir. Bilindiği üzere cizye zımmîlerden alınan verginin adıdır, Müslümanlardan cizye alınmaz. Netice olarak bu satınalma sebebiyle, kişi kendi eliyle, zımmîlerin ödediği çeşitten bir vergi (harâc) ödemeye kendisini mahkum etmiş olmaktadır. Şurası muhakkak ki, cizyeyi mecbur kılma işi, burada, sünnet yoluyla olmamıştır. Sünnetten berî olmak bu mânada kullanılmış olmalıdır. Çünkü, harâc arâzisinin vergisi, arâzi Müslümana geçmekle düşmez.

Bu hadiste, zımmîlerin zîraatten uzaklaşmalarını kolaylaştırmamak gereği dahi gözükmektedir. Müteakip hadis de bu manayı te'yid eder.[236]

ـ9ـ وعن أبى الدرداء رَضِـىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قال رسولُ اللّه #: مَنْ أَخَذَ أَرْضاً بِجِزْيَتِهَا فقَدِ اسْتَقَالَ هِجْرَتَهُ، وَمَنْ نَزَعَ صَغَارَ كَافِرٍ مِنْ عُنُقِهِ فَجَعَلَهُ في عُنُقِ نَفْسِهِ فَقَدْ وَلَّى اۘسْمَ ظَهْرَهُ[.قال سِنان بن قيس: فسمع منى خالد بن معدان هذا الحديث فقال: أَشَبِيبٌ حدثك؟ قلت نعم؛ قال: فإذا قدمت فاسأله يكتب إلَّى به. قال: فكتبهُ له. فلما قدمت سألنى ابن معدان
القِرْطَاسَ فأعطيتُهُ فلما قرأه ترك ما في يده من اۘرض. أخرجه أبو داود.ومعنى »استقال هجرته« أى رجع عنها وطلب اۘقالة منها .

9. (1100) Ebu'd Derdâ (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) efendimiz buyurdular ki: "Kim bir arâziyi haracı ile birlikte (satın) alırsa hicretinden rücû etmiş demektir. Kim de bir kâfirin boynundan zilleti

kaldırıp onu kendi boynuna koyarsa İslâm'a sırtını dönmüş olur."
Sinân İbnu Kays der ki: Hâlid İbnu Ma'dân bu hadisi benden işitince bana: "Bunu sana Şebîb mi rivayet etti?" dedi. "Evet" dedim. "Öyleyse dedi, gidince, söyle bu hadisi bana yazıp göndersin."
Sinân İbnu Kays devamla dedi ki: "(Şebib'e) söyledim, onun için hadisi yazıverdi. Tekrar geldiğim zaman Hâlid İbnu Ma'dân kâğıdı sordu. Ben de verdim. Okuyup bu hadisi işitince sahip olduğu arâzinin hepsini terketti." [Ebu Dâvud, Harâc 38, (3082).][237]

AÇIKLAMA:

1- Bu bahse giren önceki hadislerde ve hususan 1096. hadiste açıkladığımız üzere, arz-ı harâciye'yi bir Müslüman da satın almış olsa onun harâc vergisi düşmez, ödenmesi gerekir. Harâcın cizye sınıfına girdiği gözönüne alınınca, hadisin söylemek istediği mâna daha iyi anlaşılır. Zîra harâc arâzisini satın almak, kendi kendini cizyeye bağlamak olmaktadır.
Rey ehli (Hanefîler), Müslüman kâfirden satın aldığı harâciye arâzinin harac vergisini ödeyeceğine hükmetmekle birlikte, tarladan kaldırılan hububat için öşür vermeyeceğine hükmetmiştir. Onlara göre bir tarlaya hem harâc hem öşür düşmez. Ancak geri kalan âlimler: "Tarladan kalkan mahsul beş vaska ulaşırsa öşür vacibtir" hükmünde ittifak ederler. (Bir vaskın miktarını 1086, hadiste açıkladık.)
2- Hadiste geçen "hicretinden rücû etmek" tâbiriyle harâc arâzisi satın almanın, hicretten vazgeçme fiiline oldukça yakın bir davranış olduğu belirtilmektedir. Çünkü Müslüman, zımmîden böyle bir arâzi satınalmak veya kiralamakla, o arâzinin cizyesini ödeme işinde kendini o zımmînin yerine koymuş olmakta, terketmiş olduktan sonra da tekrar o arâziye dönme durumuna düşmektedir. Bu da, hicretinden rücû etme mânasına gelir, çünkü hicret, esas itibariyle küfür arâzisini terketmektir.
3- Şurası muhakkak ki, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) burada açık bir şekilde, arâziyi harâciyeyi satın almamayı tavsiye etmektedir. Allahu â'lem, bu yasaklamada, Müslümanların çiftçiliğe çok fazla tâlib olmamaları irşâdı var. Bir başka ifade ile, gayr-ı müslimlerin arâzilerini satın alarak onların ticâret, zanaat, sanayi gibi daha kârlı, daha verimli sahâlara kaymalarına zemin hazırlanmaması istendiği, bu sebeple böylesi bir davranışın, hadisin devamında "zilleti kâfirin boynundan kaldırıp, kendi boynuna geçirmek" olarak tavsif edildiği söylenebilir.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ticârete teşvik edici, تِسْعَةَ اَعْشِرَاءِ الرِّزْقِ التِّجَارَةِ "Rızkın onda dokuzu ticârettir" gibi hadisleri gözönüne alındıkta mesele daha iyi anlaşılır ve hadisten çıkardığımız mesajdaki isabet ihtimal artar. Günümüzde maddî yönden kalkınan her memlekette zengin sınıfların daha ziyade ticaret ve sanayiye ehemmiyet verdiğini gözönüne alırsak, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın nasıl günümüzde bile taptaze kalan ezelî ve ebedî bir gerçeğe parmak bastığını daha iyi anlama fırsatı buluruz.

4- Ancak şunu da belirtelim ki, Ashab'tan bâzıları harâc arâzisinden satın almıştır. Beyhakî'nin el-Ma'rife'de belirttiğine göre, İbnu Mes'ûd, Habbâb İbnu'l-Eret, Hüseyin İbnu Ali, Şüreyh gibi büyüklerin harâc arâzileri mevcuttu. Utbe İbnu Ferkad es-Sülemî, Hz. Ömer'e "Arzu's-Sevâd'dan (Harâc arâzisi) arâzi satın aldım" deyince, Hz. Ömer (radıyallahu anh): "Öyleyse sen orada, tıpkı sahibi gibisin" der.

Yine Beyhâkî'nin kaydına göre, Behzü'l-Melik ahâlisinden bir kadın Müslüman olur. Hz. Ömer, ilgililere: "Arâzisini tercih eder ve arâziye terettüp eden eski vergisini öderse, arâzisi ile onun arasına girmeyin, aksi takdirde arâzi ile Müslümanlar arasına girmeyin" diye yazar.

Keza Hz. Ali de Müslüman olan İranlı bir çiftçiye: "Arâzinde oturursan, senden alınan baş vergisini kaldırırız, ancak arâziden alınan vergiyi almaya devam ederiz, ondan ayrılırsan arâzine biz sâhip çıkarız" der.[238]

ÜÇÜNCÜ FASIL

GANİMETLER VE FEY

GANİMET:

Kâfirlerle harb edilerek alınan mallardır. Bunlar beşe taksim edilir. Bir hissesi Allah ve Resûlü'nün hakkı olarak ayrılır. Geri kalan dört hisse savaşa katılan gaziler arasında pay edilir. Süvâriler 3 hisse, piyâdeler 1 hisse alırlar.[239]

FEY:

Küffârın çekilip gitmesi veya Müslümanlarla savaşmadan sulh yapmaları sonucu elde edilen maldır. Gümrük vergisi, ticâret vergisi, vârissiz olarak ölen zımmînin devlete kalan malı vs. hep fey sayılır. Bu iki kelimenin müterâdif olarak kullanıldığı da olmuştur.[240]

-1- عن مجمع بن حارثة ا‘نصارى رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]شَهِدْنَا الْحُدَيْبِيَةَ مَعَ رسول اللّه # فَلَمَّا انْصَرَفْنَا عَنْهَا إذَا النَّاسُ يَهُزُّونَ ا“بلَ. فَقُلْنَا مَا لِلنَّاسِ؟ فقَالُوا: أوحِىَ إلى رسولِ اللّه # فَنَفَرْنَا مَعَ النَّاسِ نُوجفُ ا“بلَ فَوَجَدْنَا رسول اللّه # بِكُرَاعِ الغَمِيمِ وَاقِفاً عَلى رَاحِلَتِهِ. فَلَمَّا اجْتَمَعَ النَّاسُ قَرَأ عَلَيْنَا: إنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحاً مُبِيناً. قالَ رَجُلٌ أفَتْحٌ هُوَ؟ قَالَ: نعم؛ وَالَّذِى نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ إنَّهُ لَفَتْحٌ حَتَّى بَلَغَ: وَعَدَكُمُ اللّهُ مَغَانِمَ كَثِيرَةً تَأخُذُونَهَا فَعَجَّلَ لَكُمْ هذِهِ: يعنِى خَيْبَرَ، فلَمَّا انْصَرَفْنَا غَزَوْنَا خَيْبَرَ فَقُسِّمَتْ عَلى أهْلِ الْحُدَيْبِيَّةِ، وَكَانُوا ألْفاً وَخَمْسَمائَةٍ مِنْهُمْ ثَثُمِائَةِ فَارسٍ فَقُسِّمَتْ عَلى ثمَانِيَةَ عَشَرَ سَهْماً فأعْطِىَ الْفَارسُ سَهْمَيْنِ وَالرَّاجِلُ سَهْماً[. أخرجه أبو داود .

1. (1101)- Mücemmi' İbnu Câriye el-Ensârî (radıyallahu anh)[241] anlatıyor:

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte Hudeybiye sulhünde hazır bulunduk. (Sulh yapılıp) oradan döndüğümüz zaman, halk, develerini hızlandırarak (bir yere birikmeye) başladılar. Biz hayretle: "Bu insanlara ne oluyor, (niçin hayvanlarını hızlandırıp bir yere üşüşüyorlar?)" diye sorduk.
"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a vahiy gelmiş" dediler. Biz de, halkla birlikte harekete geçip develeri hızlandırdık. İlerleyince Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı Kura'u'l-Gamîm denen (Mekke ile Medine arasında Usfân'ın önünde bulanan) yerde bulduk. Devesinin üzerinde duruyordu. Halk toplanınca bize إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُبِينًا sûresini tilâvet buyurdular.
Askerlerden biri: "Yani bu sulh bir fetih midir?" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Evet!" deyip ilaveten: "Muhammed'in nefsini kudret elinde tutan Zât'a yemin ederim bu bir fetihtir" buyurdu. Sûre-i celileyi okumaya devam eden Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Allah size, ele geçireceğiniz bol bol ganimetler vaadetmiştir. İman edenler için bir delil olması ve sizi doğru yola ulaştırması için bunları size hemen vermiş ve insanların size uzanan ellerini önlemiştir" meâlindeki âyete kadar (Fetih 20) okudu.
(Âyet-i kerimede işâret edilen âcil ganimetle) Hayber kastediliyordu. Buradan ayrılınca Hayber'e gazveye çıktık. (Elde edilen ganimet) Hudeybiye'ye katılanlara taksim edildi. Bunlar bin beş yüz kişi idi. Bunlardan üç yüzü süvâri idi. Ganimet on sekiz hisseye ayrıldı. Süvâri olana iki, yaya olana bir hisse verildi." [Ebu Dâvud, Cihâd 155, (2736), Harâc 24, (3015).][242]

AÇIKLAMA:

Hudeybiye Gazvesi'yle ilgili geniş bilgi 4266-4269 numaralı hadislerde gelecek. Ancak mevzuun anlaşılması için bazı kısa bilgiler vereceğiz.
1- Hudeybiye Gazvesi hicretin altıncı yılında Zilkade ayında yapılmıştır. Esâsen Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) savaş için değil, umre için Mekke'ye müteveccihen yola çıkmıştı. Zülhuleyfe mevkiine gelince ihram giydiler. Gamîm nâm mevkiye kadar geldiler. Müşrikler burada karşılarına çıkıp daha ileri geçmelerine mâni oldular. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la müşrikler arasında elçiler teâti edildi. Kritik anlar geçirildi. Bu ara Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) antlaşma ümidini keserek bir ağaç altında "ölmeden dönmemek üzere" bütün mü'minlerden bey'at aldı. Arkadan gelen vahiy bu

bey'attan Allah'ın razı olduğunu belirttiği için buna Bey'atu'r-Rıdvan denmiştir. Bu bey'at haberi müşriklere korku salmış ve sulh antlaşmasına râzı etmiştir.
2- Yapılan antlaşmaya göre o yıl değil, müteâkip sene umre yapılacaktı, on yıl birbirleriyle savaşmayacaklar, Mekkeliler serbestçe Suriye'ye ticaret için gidebilecekler, Müslümanlara sığınan Mekkeli mühtediler, Mekke'ye iade edilecekler, Müslümanlardan Mekke'ye iltica edenler iâde edilmeyecekti.
Umre için yola çıkan mü'minler, umre yapmadan dönmeye razı olamıyorlardı. Hele mültecilerin Mekkelilere iadesi pek ağırlarına gitmişti. Bu antlaşmadan hiç memnun değillerdi. Savaşmak bir çoğuna göre, daha iyi idi. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e başta Hz. Ömer, pek çok sahâbe itiraz etmiş, memnuniyetsizliklerini üzüntülerini sözleriyle, davranışlarıyla ifâde etmekten çekinmemişlerdi.
Bu hâlet-i ruhiye içinde dönüş yapılırken Fetih sûresinin, bu antlaşmayı "feth-i mübîn" ilân etmesi iyice şaşırtıcı olmuştu. Rivayette bir askerin, sûreyi tilavet etmekte olan Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)' ın kıraatini keserek: "Bu sulh bir fetih midir?" demesi bu şaşkınlığın ifadesidir.
3- Sonradan bizzât Hz. Ebur Bekir ve Hz. Ömer'in de itiraf edecekleri üzere Hudeybiye antlaşması gerçekten bir feth-i mübin idi. Arkadan gelecek, Hayber, Mekke, Huneyn vs. fetihlerinin anahtarı, kapısı durumunda idi. Bu sulh sayesinde, yılardır kopmuş olan beşerî münâsebetler Mekkeli müşriklerle Müslümanlar arasında başlamış, İslâm'ın ne olup ne olmadığı sulh şartları içinde anlatılma ve fiilen gösterilme imkânına kavuşturulmuştu. Müslümanlığını gizliyerek artık ortaya çıkabiliyorlardı. Artık karşılıklı bir emniyet ve güven hissi gelmişti. Korkusuzca mü'minler müşriklerle karışabiliyor, münâkaşa edebiliyorlardı. Ebu Süfyan gibi lider durumundaki azılı İslâm düşmanları bile Medine'ye kadar serbestçe gelebiliyorlardı. Hâlid İbnu Velîd bu sulh esnasında Müslüman olmuştu. Hz. Ebu Bekir'den başka herkesin hoş karşılamamakta ittifak ettiği bu sulh her çeşit menfi zevâhirine rağmen, gerçekten bir feth-i mübin idi.
4- Ganimetinden söz edilen Hayber'in zabtı, Hudeybiye dönüşü, Medine'de 20 gün kadar kalındıktan sonra hareket edilerek gerçekleştirilen bir fetihtir. Rivayetler bir kısmının savaşılarak, bir kısmının sulh yoluyla fethedildiğini belirtirler.
5- Ganimet taksiminde süvariler, atları veya develeri için de ayrı bir hisse alıyorlardı. Metinde Hayber ganimetinin on sekiz hisseye ayrıldığı ifade edilir. Mânası şudur: Bu rivayete göre, savaşa katılanlar 1500 kişidir. Bunlardan 300

tanesi atlı ve çift hisseli, 1200 tanesi yaya ve tek hisseli. Râvi, her 100 eşit payı bir hisse olarak tavsif etmektedir. Böyle olunca 12 yaya, 6 da süvari hissesi var demektir, toplam 18 yapar.
6- Şunu hemen belirtelim ki, Hudeybiye Gazvesi'ni nakleden farklı muhtevalı başka rivayetler de var. Sıhhat yönüyle bu rivayet onların bazılarından zayıf olduğu için buradaki rakamlara itibar edilmemiştir. Daha mevsuk rivayetlere göre Hayber'de ele geçirilen ganimet 36 hisseye, yani 3600 paya ayrılmıştır. Bunun yarısı Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ve Müslümanlara ayrılmıştı. Bu miktar 1800 pay tutuyordu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın payı diğer mü'minlerden birinin payı kadardı.
1800 paylık diğer yarı, Müslümanların umumî ihtiyaçları için ayrılmıştı.
Hudeybiye Gazvesi'ne katılanlar 1400 kişi idi. Bunlar arasında 200 süvari vardı. Her bir at için iki hisse ayrılınca atlara 400 hisse ayrılmıştı. Bu şahısların payına ilave edilince 1800 yapıyordu. Böylece ganimetin yarısı 1800 hisseye taksim edilmişti. Netice itibâriyle piyadeler bir hisse alırken, süvariler üç hisse almıştı.
Hudeybiye'de bulunduğu halde Hayber'e katılmayan sadece Câbir İbnu Abdillah (radıyallahu anh) vardı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), ona da normal hisse ayırdı.
Ebu Muâviye'nin rivayetine dayanan bu bilgiler ulemâca sahih kabul edilmiştir. Ebu Dâvud, yukarıdaki Mücemmî hadisindeki yanılgıya dikkat çekerek atlı sayısının Mücemmi'in dediği gibi, 300 değil, 200 olduğunu belirtir. Keza atlı 2 değil, 3 hisse almıştır. Biri şahsı için, ikisi atı için.[243]

-2- وعن سهل بن أبى حَثْمة رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قَسَّمَ رسول اللّه # خَيْبَرَ نِصْفيْنِ: نِصْفاً لِنَوَائِبِهِ وَحَاجَاتِهِ، وَنِصْفاً بَيْنَ المُسْلِمِينَ. فقَسَّمَهَا بَيْنَهُمْ عَلى ثَمَانِيَةَ عَشَر سَهْماً[. أخرجه أبو داود .

2. (1102)- Sehl İbnu Ebî Hasme (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hayber'i iki kısma ayırdı: Biri vukûa gelecek hâdiseler ve kendi ihtiyacı içindi, öbür kısmı da Müslümanlar arasında taksim etti. Bu kısmı on sekiz hisseye ayırdı." [Ebu Dâvud, Harâc 24, (3010).][244]

AÇIKLAMA:

1- Hattabî, bu hadisten şu hükmü çıkarır: "Ganimet olarak arâzi ele geçirilecek olsa, bu da diğer mallar gibi taksime tâbi tutulmaktadır, arada herhangi bir fark gözetilmemektedir."
2- Hayber meselesi, savaşla (unveten) fethedilen arâzilerle ilgili İslâmî ahkâma örnek teşkil etmiştir. Böyle yerler ganimettir.
Ancak, yukarıdaki ifade ile âyet-i kerimenin hükmü arasında ihtilaf gözükmektedir. Şöyle ki: وَاعْلَمُوا اَنَّمَا غنمتمْ من شَيءٍ فَان لله خمسه وللرسول ولذى القربى واليتامى والمساكين وابن السبيل âyet-i kerimesi (Enfal 41) Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e humsu'l hums, yani "beşte birin beşte biri"ni verirken, yukarıdaki rivayetin zâhirî yarısının Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e ayrıldığını söylemektedir. Bu nasıl olur?
Bu soruyu cevaplamak için Hayber'in fethiyle ilgili olarak vârid olan rivayetlerin tamamını görmek gerekir. O zaman müşkil kalkar. Şöyle ki:
Hayber denince tek bir şehir hatırlanmamalıdır. Buna bağlı köyler, çiftlikler, kaleler vs. vardı. Hatta onların isimleri bile farklı di: Vatîha, Ketîbe, Şakk (veya Şıkk) Netât, Sülâlim vs.
Bunların hepsi aynı şartlarla fethedilmiş değillerdi. Bir kısmı savaşla fethedilmiş ve ganimet kılınmıştı. Bir kısmı da savaş yapılmadan, -âyet-i kerimenin ifadesiyle üzerlerine at salınmadan (Haşr 6)- fethedilmişlerdi. Savaşılarak ele geçirilenler humsu (beşte biri) ayrıldıktan sonra mütebâkisi gâziler arasında taksim edilir idiyse de; sulh yoluyla alınanları, Cenab-ı Hakk'ın irşad buyurduğu şekilde kendi ihtiyaçları, zuhûr eden hâcetler ve Müslümanların umumî maslahatları için harcardı.
Öyle ise, savaşılarak ve sulhla fethedilen parçaların tamamı birden değerlendirilmiş ve görülmüştür ki, bunlar, yarı yarıya denkleşmektedir. Yâni Hayber'e dahil olan kale, köy ve çiftliklerin yarısı savaşla fethedilmiş, diğer yarısı da sulh yoluyla zabtedilmiştir. Şu halde bu iki farklı taksim yarı yarıya olunca sadedinde olduğumuz rivayette görüldüğü üzere, bazı rivayetler nihâî duruma göre nakletmiştir, bazı rivayetler de savaşılarak fethedilen yerlerin taksim durumuna göre meseleyi tasvir etmişlerdir. Anlatıldığı üzere, ortada bir tenakuz mevzubahis değildir. Bu husus, Ebu Dâvud'un aynı babtaki diğer hadislerinde sarih olarak belirtilir.
Beyhâkî tarafından yapılıp, Aliyyu'l-Kârî gibi bazılarınca da benimsenen bu açıklamayı kabul etmeyen İbnu'l-Cevzî bir başka yorum sunar: Ona göre: Hayber'in tamamı savaşla fethedilmiştir. Ancak, komutan savaşla fethettiği

yerlerde şu üç tasarruftan birinde muhayyerdir.
1- Gazilere taksim eder,
2- Taksim etmez, vakfeder,
3- Bir kısmını taksim, bir kısmını vakfeder.
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu üç çeşit tatbikata da yer vermiştir:
1- Kureyza ve Nadir Yahudilerinin mallarını taksim etmiştir.
2- Mekke'yi taksim etmemiştir.
3- Hayber'in yarısını taksim etmiş, yarısını etmemiştir.
Şunu son olarak kaydedelim ki, rivayetler, meseleyi İbnu'l-Cevzî'nin beyan ettiği tarzda kesip atmaya imkân verecek açıklıkta değildir. Hayber'in fethi kadar Mekke'nin fethi de ulemâyı tereddüde sevketmiştir. Sulh yoluyla mı fethedildi, savaşılarak mı fethedildi? Edille'nin ihtilâf ettiği hususlarda kesin hükümden kaçınmak ihtiyata muvafıktır ve ulemanın sünneti de budur.[245]

-3- وعن شهاب قال:]خَمَّسَ رسول اللّه # خَيْبَرَ ثُمَّ قَسَمَ سَائِرُهَا عَلى مَنْ شَهَدَها، وَمَنْ غَابَ عَنْهَا مِنْ أهْلِ الْحُدَيْبِيَةِ[. أخرجه أبو داود .

3. (1103)- İbnu Şihâb der ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hayber'i beşe taksim edip beşte birini aldıktan sonra geri kalanı, Hudeybiye Seferi'ne katılanlardan Hayber'e iştirak eden ve etmeyenler arasında taksim etti." [Ebu Dâvud, Harâc 24, (3019).][246]

AÇIKLAMA:

Âlimler, Hudeybiye Sulhü üzerine nâzil olan Fetih sûresinin 20. âyetinda vâdedilen "bol ganimet"in Hayber olduğunu söylerler. Müslümanlar, Hudeybiye Sulhü'nü yaparak Zilhicce ayında döndükten sonra Medine'de 20 gece -veya buna yakın bir müddet- geçirirler. Sonra Muharrem ayında, fethetmek üzere Hayber'e hareket ederler.

Gerekli açıklamalar önceki rivayette geçmiştir.[247]

-4ـ وعن ابن الزبير رَضِىَ اللهَ عَنْهُما قال:]ضَرَبَ رسول اللهّ # عَامَ خَيْبَرَ لِلزُّبَيْرِ أرْبَعَةَ أسْهُم: سَهْمٌ لِلزُّبَيْرِ، وَسَهْمٌ لِذِى الْقُرْبى لِصَفِيَّةَ بِنْتِ عَبْدِ المُطَّلِبِ أمِّ ٌالزُّبَيْرِ رَضِىَ اللهُّ عَنْهُما، وَسَهْمَانِ لِلفَرَسِ[. أخرجه النسائى .

4. (1104)- İbnu'z Zübeyr (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hayber (fethedildiği) sene, (babam) Zübeyr'e dört hisse ayırdı. Bir hisse Zübeyr için, bir hisse zilkurbâ [ya giren Abdulmuttalib'in kızı ve Zübeyr'in annesi olan Safiyye (radıyallahu anhümâ)] için, iki hisse de atı için." [Nesâî, Hayl 17, (6, 228).][248]

AÇIKLAMA:

Hadis, ganimette atlıya verilecek hissenin miktarını tesbitte hüccet kılınmıştır. Atlı, atı sebebiyle iki hisse almaktadır. Bir de şahsî hisse olmak üzere toplam üç hisse yapmaktadır. Zübeyr (radıyallahu anh)'in annesi Safiyye (radıyallahu anhâ) hatun için ayrılan hisse, zilkurbâ kaleminden ayrılmaktadır. Zîra Safiyye hatun, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın halasıdır. Âyet-i kerime ganimetten ayrılacak hisseleri sayarken zilkurbâ adıyla Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in yakınlarını da zikretmiştir (Haşr 7). Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e ve yakınlarına sadaka ve zekât gelirleri haram kılınmış, fey ve ganimetten elde edilen gelirlerden pay ayrılmıştır.[249]

-5ـ وعن حَشْرَجَ بن زياد عن جدته أمّ أبيه رَضِىَ اللهُّ عَنْها]أنَّهَا خَرَجَتْ مع رسول اللهّ # في عَزَاةِ خَيْبَرَ سَادِسَةَ سِتِّ نِسْوَةٍ. قالتْ: فَبَلَغَ ذلِكَ رسول اللهّ # فَبَعَثَ إلَيْنَا فَجِئْنَا فَرَأيْنَا فيهِ الْغَضَبَ فقَالَ: مَعَ مَنْ خَرَجْتُنَّ؟ وَبِإذْنِ مَنْ خَرَجْتُنَّ. فَقُلْنَا: خَرَجْنَا نَغْزِلُ الشَّعْرَ وَنُعِينُ بِهِ في سَبِيلِ اللهِّ،
وَنُنَاوِلُ السِّهَامَ، وَمَعَنَا دَوَاءٌ لِلْجَرْحَى؟ وَنَسقِى السَّوِيقَ. قَالَ: أقِمْنَ

إذاَ: فَلَمَّا فَتَحَ اللهَ تَعالى خَيْبَر أَسْهَمَ لَنَا كَمَا أَسْهَمَ لِلرِّجَالِ. قال: فَقُلْتُ يَا جَدَّةُ مَا كانَ ذلِكَ؟ قالتْ تَمْراً]. أخرجه أبو داود .

5. (1105)- Haşrec İbnu Ziyâd'ın babaannesinden (radıyallahu anhâ) anlattığına göre, babaannesi (Ümmü Ziyâd el-Eşceiyye) Resûllulah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte altı kadından biri olarak Hayber Gazvesine katılır. Kadın der ki: "Bizim de iştirak ettiğimiz Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a ulaşınca Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bizi yanına çağırttı. Gittik. Yüzünde öfke okunuyordu. Bize: "Kiminle çıktınız, kimin izniyle çıktınız?" diye çıkıştı. Biz:
"Yün eğirip onunla Allah yolunda yardımcı oluruz. Okları (toplar gazilere) veririz, diye çıktık. Ayrıca yanımızda yaralıları tedavi için ilaç var, yemek de yaparız" dedik. Bunun üzerine: "Öyleyse kalın!" buyurdu.
Cenâb-ı Hakk Hayber'in fethini müyesser kılınca, bize de ganimetten, tıpkı erkeklere olduğu gibi pay ayırdı."
Haşrec der ki:
"Ey babaanneciğim, bu verilen ne idi?" diye sordum.
"Hurma idi" diye cevap verdi." [Ebu Dâvud, Cihâd 152, (2729).][250]

AÇIKLAMA:

Bu rivayet, sefere katılan kadınların da erkeklerle eşit olarak hisse aldıklarını ifade etmektedir. Ancak bu rivayet isnâd yönüyle zayıf olduğu için, amele esas olmamıştır. Ulemâ büyük çoğunluğuyla savaşa iştirak eden köle, kadın ve çocukların muhariplerle eşit seviyede ganimete iştirak edemeyeceklerine hükmetmiştir. Bunlara bahşiş nev'inden, miktarı komutanın takdirine bırakılan bir şeyler verilir. Mamafih, "Verilen ne idi?" sorusuna aldığı "Hurma!" cevabından hareket eden bâzı âlimler şu te'vili yaparlar: "Kadın burada, "Bize de erkeklere verilen şeyden verildi" demek istemiştir, miktarı kastedmemiştir. Cevapta, "Erkeklerle eşit miktarda pay aldık" mânası mevcut değildir." Ancak, hadisin zâhiri, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hurmanın bir kısmını kadın ve erkek arasında eşit olarak pay ettiğini ifade etmektedir. Hattâbî, Evzâî'nin savaşa katılan kadınların da hisse sâhibi olduklarına hükmettiğini belirttikten sonra bu hadisi delil kılmış olabileceğine dikkat çeker.[251]

-6- وعن عمير مولى آبي اللحم قال:]شَهِدْتُ خَيْبَرَ مَعَ سَادَانِى فَكَلَّمُوا فىَّ رسول اللّهِ # فَقُلِّدْتُ سَيفاً فأخبِرَ أنَّنِى مَمْلُوكٌ فَأمَرَ لِى بِشَيْءٍ مِنْ خُرْثِيِّ المَتَاعِ وَعَرضْتُ عَلَيْهِ رُقْيَة كُنْتُ أرْقى بِهَا المَجَانِين فَأمَرَنِى بِحبْسِ بَعْضِهَا وَطَرْح بَعْضِهَا[. أخرجه أبو داود والترمذى.»خرثَى المتاع« أثاث البيت .

6. (1106)- Umeyr Mevlâ Âbî'l-Lahm (radıyallahu anh) anlatıyor: "Efendilerimle birlikte Hayber Gazvesi'ne katıldım. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a benden bahsettiler ve benim köle olduğumu söylediler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da bana kılıç kuşatmalarını emretti. Bana kılıç kuşatıldı. (Ancak yaşça küçük olmam ve boyumun kısalığı sebebiyle) kılıcı yerde sürüyordum. Sonra Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bana ev eşyası verilmesini emretti. Delileri tedavi için okuduğum bir rukyeyi (afsunlama duası) (kontrol ettirmek için) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a arzettim. Bir kısmını atıp, diğer bir kısmını muhâfaza etmemi emretti." [Tirmizî, Siyer 9, (1557); Ebu Dâvud, Cihad, (2730). İbnu Mâce, Cihâd 37, (2855).][252]

AÇIKLAMA:

1- Teysir'deki metinde bazı eksiklikler var. Tercümede Tirmizî'nin metnini esas aldık.
2- Bu rivayette iki ayrı mesele var:
1) Kölenin savaşa katılması ve yaşça küçük bile olsa, savaşmayı öğrenmesi için kılıç verilmesi, savaşa katıldığı için pay ayrılmayıp, değerce düşük bir ev eşyası ile mükâfaatlandırılması. Hadis, bu kısmı ile, bilhassa kölenin savaşa katılması hâlinde ganimetten pay alamayacağını ifade eder.
2) Rivayetin ikinci kısmı farklı bir meseleye temas etmektedir: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) afsunlamak suretiyle, hastaların tedavisine müsaade etmekte ve fakat, cahiliye devrinden intikal eden duaları kontrolden geçirmektedir. İslâm akidesine uymayan lâfızları, cümleleri, put, cin, şeytan isimlerini, mânasız kelimeleri çıkarmaktadır. Bu rivayette, söylediğimiz husus vâzıh değilse de başka rivâyetler meseleyi açıklığa kavuşturur. Burada Umeyr'in afsunlama ile tedavide bulunduğu duasını kontrol ettirmek üzere Hz. Peygamber

(aleyhissalâtu vesselâm)'e okuduğu, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu câhiliye duasından bazı kısımları İslâm akîdesine uygun bulmayıp çıkarmasını söylediği, diğer bir kısmında, mahzur görmeyerek orayı okumasına izin verdiği anlaşılmaktadır.

4022 numaralı hadiste daha geniş bilgi sunacağız.[253]

-7- وعن الزهرى قال:]أَسْهَمَ رسولُ اللّه # لِقَوْمٍ مِنَ الْيَهُودِ قَاتَلُوا مَعَهُ[أخرجه الترمذى .

7. (1107)- Zührî anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), kendisiyle birlikte savaşmış olan Yahudilerden bir gruba, ganimetten pay ayırdı." [Tirmizî, Siyer 10, (1558).][254]

AÇIKLAMA:

Tirmizî, bu rivayeti "Müslümanlarla birlikte savaşan zımmîler hakkında gelen hüküm: Ganimete iştirak ettiler mi?" başlığını taşıyan bir babta kaydeder. Bu babta, esas itibariyle mü'minlerin gayr-ı müslimlerden, savaş sırasında yardım istemeyeceği, onların yardımlarına müstağni olduklarını ifade eden rivayetler kaydedilir. Savaşta düşmana karşı zımmîlerden yardım istememek esas olmakla birlikte, savaşa katılan bulunması halinde, çoğunlukla âlimler, zımmîlere ganimetten pay verilmeyeceği hükmünü benimsemiştir. Bâzıları ise onlara da pay verilmesi gerektiğine hükmetmiştir.
Şu hâlde sadedinde olduğumuz, Zührî'nin mürsel rivayeti bu görüşü aksettirmektedir. Ancak râcih görüş önceki görüştür, yâni ehl-i zımmîye, Müslümanlarla birlikte düşmana karşı savaşsa bile ganimetten pay ayrılmaz. Hadisciler, Zührî'nin mürsellerine fazla itibar etmezler ve zayıf olduğunu söylerler. Bilfarz sıhhatine hükmedilmesi hâlinde bundan maksadın ganimetten ayrılan sehim olmayıp, hediye ve bahşiş nev'inden verilen radh'a hamledilmiştir. Radh "azıcık ihsan" demektir.
Netice olarak kadın, çocuk köle, ve zımmîye ganimetten pay ayrılmaz. Ayrıldığına dair gelen rivayetler radh'a hamledilir.[255]

8- وعن أبى موسى رَضِىَ اللهَ عَنْهُ قال:]قَدِمْتُ عَلى رسولِ الله # في نَفَرٍ مِنَ ا'شْعَرِيِّينَ بَعْدَ أنِ افْتَتَحَ خَيْبَرَ فَقَسَمَ لَنَا وَلَمْ يَقْسِمْ 'حَدٍ لَمْ يَشْهَدِ الْفَتْحَ غَيْرَنا إ"ّ أصْحَابَ سَفِينَتِنَا جَعْفَر رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ وَأصْحَابَهُ[. أخرجه أبو داود والترمذى .

8. (1108)- Ebu Musa (radıyallahu anh) anlatıyor:
"Hayber'in fethinden sona bir grup Eş'arî ile Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanına geldik. Ganimetten bize de pay vardı. Halbuki (Habeşistan'dan dönmüş olan) gemi arkadaşlarımız Ca'fer (radıyallahu anh) ve arkadaşları hâriç, Hayber Gazvesi'ne fiilen iştirak etmeyen kimseye pay ayırmamıştır." [Ebu Dâvud, Cihad 151, (2725); Tirmizî, Siyer 10, (1559).][256]

AÇIKLAMA:

Hayber'in fethinden sonra, ganimet taksimi sırasında Habeşistan'dan geri dönmekte olan muhâcirlerden, hâdisenin râvisi Ebu Musâ' nın da bulunduğu bir grup Hayber'de Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a rastlarlar. Ebu Dâvud'un rivâyetinde "ganimet taksimine tevafuk ettik" der. Rivayetteki farklılığa göre Ebu Musa: "Ganimet taksimine bizi de dahil etti" veya "Ganimetten bize de verdi" demiştir.
Hattâbî, bunlara verilen payın Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın tasarrufunda olan humustan olması gerektiğini söyler. Ancak, diğer askerlerin rızası ile, ganimet taksimine, aynen savaşa katılanlar gibi iştirak ettirilmiş olabileceklerini söyleyenler de olmuştur. Musa İbnu Ukbe, Megazi'sinde bu hususta kesin kanaat sahibidir. Mamafih ganimetin toplanmasından sonra ve taksiminden önce gelmiş olmaları sebebiyle, ganimetin tamamından bunlara pay ayrılmış olabileceğini söyleyenler de olmuştur. Şâfiî'nin bu meseledeki iki görüşünden biri budur.[257]

9- وعن ابن عمر رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما]أنَّ رسولَ اللّه # قامَ: يعنِي يَوْمَ بدرٍ فقَالَ: إنَّ عُثْمَانَ انْطَلَقَ في حَاجَةِ اللّهِ

وَحَاجَةِ رسُولِهِ #، وَإنِّى أبَايِعُ لَهُ، فَضَرَبَ لَهُ رسولَ اللهِ # بِسَهْمٍ وَلَمْ يَضْرِبْ ‘حَدٍ غَابَ عَنْهُ غَيْرَهُ[. أخرجه أبو داود .

9. (1109)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir gün -yani Bedir Savaşı günü- kalkıp şöyle buyurdu:
"Muhakkak ki Osman Allah'ın ve Resûlü (aleyhissalâtu vesselâm)' nün rızasına uygun bir hizmet sebebiyle gelmiştir. Ben onun adına bey'at akdediyorum." Sonra Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ganimetten hisse ayırdı. Savaşa katılmayan onun dışında kimseye hisse vermedi." [Ebu Dâvud, Cihad 151, (2726).][258]

AÇIKLAMA:

1- Rivayette geçen "yâni Bedir Savaşı günü" ibaresi râvilerden biri tarafından ilâve edilen açıklayıcı bir derctir. Ancak hadiste bir işkâl mevzubahis. Çünkü, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in Hz. Osman (radıyallahu anh) adına bey'at akdi sâdece Hudeybiye'de cereyan etmiştir. Mekkelilere elçi olarak giden Hz. Osman'ı müşrikler tevkif etmişti ve hatta Müslümanlar arasında öldürüldüğüne dair şâyia bile çıkmıştı. İşte bunun üzerine Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) sefere katılan bütün Müslümanlardan biat almıştı. Sıra Hz. Osman'a gelince, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sağ elini göstererek, "Bu, Osman'ın elidir" der ve diğer eline koyarak onun adına biat akdeder.
Bedir'de böyle bir biat olmamıştır. Ancak Hz. Osman'ın Bedir'deki durumu farklıdır. Şöyle ki: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın muhterem kerimeleri Rukiyye (radıyallahu anhâ) hasta idiler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Rukiyye'nin refiki olan Hz. Osman'ı Medine'de bırakarak Rukiyye ile ilgilenmesini taleb eder. Osman'a: إِنَّ لَكَ اَجْرُ رَجُلٍ مِمَّنْ شَهِدَ بَدْرًا وَسَهْمُهُ
"Sana, Bedir'e katılanların sevabı ve ganimet payı aynen verilecektir" buyurur.
Şu halde yukarıdaki rivayette bir karışıklık gözükmektedir.
2- Bedir Savaşı'na katılmadığı halde ganimetten pay ayrılan yegâne şahıs Hz.Osman'dır. Bu da onun bizzat Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) tarafından kızı Rukiyye'nin tedavisiyle meşgul olmak üzere Medine'de kalmakla tavzif edilmesine mebnidir.

3- Bu hadisten hareketle, imamın verdiği bir vazife sebebiyle savaşa katılamayana ganimetten pay ayrılabileceğine hükmedilmiştir. İmama ait olmayan bir iş sebebiyle savaşa katılamayan kimseye ganimetten pay ayrılmayacağı hükmünde Şâfiî, Mâlik, Evzâî, Sevrî, Leys ittifak ederler.
Ebu Hanife ve ashâbı, bu meselede şöyle derler: "Ganimet dar-ı İslam'a celbedilmezden önce orduya katılana ganimetten pay ayrılır."[259]

-10- وعن أبى هريرة رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قالَ رسولُ اللّه #: أيُّمَا قَرْيَةٍ أتَيْتُمُوهَا أوْ أقَمْتُمْ فِيهَا فَسَهْمُكُمْ فِيهَا، وَأيُّمَا قَرْيَةٍ عَصَتِ اللّهَ وَرَسُولَهُ فإنَّ خُمُسَهَا لِلّهِ وَرَسُولِهِ وَهِىَ لَكُمْ[. أخرجه مسلم وأبو داود .

10. (1110)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Hangi bir köye varır da orada ikâmet ederseniz, hisseniz oradadır. Hangi bir belde de Allah ve Resûlü'ne isyan ederse o beldenin beşte biri Allah ve Resûlü'ne aittir ve o (geri) kalan) da sizindir." [Müslim, Cihâd 47, (1756); Ebu Dâvud, Harâc 29, (3036).][260]

AÇIKLAMA:

Burada iki ayrı cümle var ve her ikisinde karye kelimesi geçmektedir. Birinci karye'yi köy, ikinciyi belde olarak tercümeyi uygun bulduk.
Kadı İyaz, Müslim şerhinde, birinci cümledeki karye -ki köy diye tercüme ettik- ile savaş yapılmadan sulh yoluyla fethedilen yerlerin yani fey'in, ikinci karye ile savaşla alınmış olan yerin, yani ganimetin kastedilmiş olabileceğini belirtir. Hadiste geçen "O da sizindir" ibâresi beşte biri alındıktan sonra "geri kalan" demektir.
Fey'in ganimet gibi beşe taksim edilmeyeceği görüşünde olanlar bu hadisle ihticac ederler.
İbnu'l-Münzir: "Fey'in de beşe bölüneceğini, Şâfiî'den önce söylemiş bir fakih bilmiyoruz" der.
Hattâbî der ki: "Bu hadiste, savaşla alınan arâzinin hükmü, diğer ganimet mallarının hükmüne tâbi olacağına dâir delil mevcuttur. Yani arâzi de beşe

bölünür, beşte biri ehl-i hums denen Kur'ân'da belirtilen (Enfal 11) harcama kalemlerine ayrılır. Beşte dördü de -ele geçirilen diğer para ve emvâl gibi- savaşa katılan gaziler arasında pay edilir.[261]

-11- وعن رافع بن خديج رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]كانَ رسولُ اللّهِ # يَجْعَلُ في قَسْمِ الْغَنَائمِ عَشْراً مِنَ الشَّاءِ بِبَعِيرٍ[. أخرجه النسائى .

11. (1111)- Râfi' İbnu Hadîc (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ganimet taksiminde on keçiyi bir deveye bedel tutardı." [Nesâî, Dahâyâ 15, (7, 221).][262]

AÇIKLAMA:

Nesâî, bu hadisi şu başlığı taşıyan babta kaydeder: "Deve kaç kurbanın yerine geçer?" Hadis bir devenin on keçiye bedel olduğunu ifade etmektedir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ganimet taksiminde bir deveye karşı keçiyi eşit tutmuştur. İshak İbnu Râhuye bu hadisle amel etmiştir. Ancak diğer âlimler bunun mensuh olduğunu söylerler. Zîra umumiyetle benimsenen esahh rivayetler devenin de sığırda olduğu üzere yedi kurban sayılacağını ifade etmektedir.
Aliyyü'l-Kârî, hadisin neshine değil, sahih hadisle teâruzuna hükmetmenin daha uygun olduğunu belirtir.[263]

-12- وعن ابن عمر رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما قال:]كانَ رسولُ اللّهِ # يُنفِّلُ بَعْضَ مَنْ يَبْعَثُ مِنَ السَّرَايَا ‘نفُسِهِمْ خَاصَّةً سِوَى قِسْمَةِ عَامَّةِ الجَيْشِ[.زاد في رواية: وَالْخُمُسُ في ذلكَ كُلِّهِ وَاجِبٌ. أخرجه الثثة وأبو داود .

12. (1112)- Abdullah İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) gazveye gönderdiği kimselerden bâzılarına, umumî ganimet taksiminden düşecek hisseden ayrı olarak, şahıslarına ait olmak üzere (bir nevi armağan olmak üzere) fazladan ganimet verirdi." [Buhârî, Hums 15,

Meğâzî 57; Müslim, Cihâd 35, (1749); Muvatta, Cihâd 15, (2, 450); Ebu Dâvud, Cihâd 35, (2741-2746).][264]

AÇIKLAMA:

Bilindiği üzere ganimet belli bir prensibe gören taksim edilmektedir. Beşte biri (hums) Allah ve Resûlü'ne, geri kalan dördü de gazilere (süvâriye üç, piyadeye bir hisse şeklinde) müsavî olarak taksim edilir. Bu rivâyet savaşta şu veya bu şekilde başarı gösteren veya müessir hizmet verenleri Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hususî şekilde mükâfaatlandırdığını göstermektedir. Bu hal, şüphesiz kaabiliyet sahiplerini, şecaat sâhiplerini, gayret sahiplerini teşvike, memnun kılmaya müteveccih bir davranıştır. Verilen bu hususî armağan, yerine göre maddî yönden fazla bir değer taşımasa bile kadirşinaslığın bir delili, hususî surette gösterilmiş olan ziyade başarının takdir edildiğine maddî bir delil olur. Günümüzde bu, nişan, madalya, şilt gibi değişik isimler altındaki tercihlerle müesseseleştirilmiştir. Kaldı ki, değer yönüyle tatmin edici armağanlar da verilmektedir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in bu neviden bağışta bulunduğu anlaşılmaktadır.
Bu mevzu ile ilgili olarak farklı yorumlar ileri sürülmüştür:
* Amr İbnu Şuâyb: "Böyle bir armağanı vermek sâdece Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e aittir" demiştir.
* İmam Mâlik, komutanın teşvik için önceden böyle bir şart koşmasını mekruh addeder, "Bu, cihâdı Allah rızası için değil, dünyalık için yapmak olur" der.
* Ulemanın kâhir ekseriyeti bunun cevazında, meşru olduğunda ittifak eder.
Ancak, taksim dışı verilecek bu armağan (nefl) nereden verilmiştir? İşte bu sorunun cevabında ihtilâf edilmiştir. Ganimetin -taksim edilmezden önceki- aslından mı, humus'tan mı, humsu'lhums'dan mı veya humus dışı kaynaktan mı?
* Şâfîler ilk üç kaynağı söylerler. Onlara göre makbul görüş de humsu'lhums'tan olmasıdır. Yani ganimet taksim edilip, hums'u alınca, hums'un harcanacağı beş harcama kaleminden birincisinden olmalıdır. Ayet-i kerime hums'a sırayla şu harcama kalemlerini gösterir:
1- Allah ve Resûlü,
2- Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in yakınları,
3- Yetimler,
4- Düşkünler,
5- Yolcular (Enfal 41). Humsu'lhumstan murad, umumiyetle birinci kalemdir.

* Evzâî, Ahmed İbnu Hanbel, Ebu Sevr ve daha başkaları, bu armağanın (nefl) ganimetin aslından olduğunu söylemiştir.
* İmam Malik ve bir grup âlim: "Nefl verilecekse mutlaka humus' tan olmalıdır"demiştir.
* Hattâbî: Bu konuda gelen ahbarın ekseriyeti nefl'in ganimetin aslından olması gerektiğine delâlet eder" der. Fakat kendisi humsa meyleder.
* İbnu Abdilberr: "İmam, şu veya bu sebeple askerlerden bâzılarını mükâfaatlandırmak isterse, bunu, humstan yapar. Ancak, ordunun bir parçası hususî bir başarı gösterir, ganimet elde eder de komutan bunları mükâfaatlandırmak isterse, bu takdirde üçte biri geçmemek kaydıyla, onların elde ettiklerinden kendilerine mükâfaat verebilir" der.[265]

-13- وعن ابن مسعود رَضِـيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]نَفَّلَنِى رسُولُ اللّه # يَوْمَ بَدْرٍ سَيْفَ أبِى جَهْلٍ دُونَ الَّذِى كانَ قَتَلَهُ[. أخرجه أبو داود .

13. (1113)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Bedir günü, Ebu Cehl'in kılıncını bana armağan etti. Ebu Cehl'i, İbnu Mes'ud öldürmüş idi." [Ebu Dâvud, Cihâd 150, (2722).][266]

AÇIKLAMA:

Bedir Savaşı sırasında yaralı düşmüş olan Ebu Cehl'in kafasını ibnu Mes'ud koparmış idi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu sebeple Ebu Cehl'in kılıncını seleb kabul ederek ganimet gibi taksime dahil etmemiştir. Zîra "seleb öldürenindir" kaidesini koymuştur. Yani, savaş sırasında, bir gâzi belli bir şahsı öldürür ve bunu isbatlarsa, öldürülen kâfirin seleb'i (üzerinde çıkan işe yarar malzeme, para, silah vs.) öldürenin olur, bu diğer ganimetin mallarına katılarak umumî taksime tabi tutulmaz (1117. hadiste gelecek). İşte Ebu Cehl'i İbnu Mes'ud öldürdüğü için onun kılıcı ganimet değil "seleb" kabul edilmiştir.
Ulemâ bu rivayete dayanarak, "yaralıyı öldüren de, onu öldürmüş sayılarak "seleb"e hak kazanır" hükmünü koymuştur. Esasen Ebu Cehl'i yaralayıp yıkan Muâz İbnu Amr İbnu Cemûh ve Muâz İbnu Afrâ'dır. İbnu Mes'ud kafasını koparmıştır.
"Ebu Cehl'i İbnu Mes'ud öldürmüş idi" cümlesi, râvilerden bir ilâve kabul edilir.

Ancak, İbnu Mes'ud'un, -ilmu'lbeyanda iltifat denen- başka bir üsluba dökülmüş şahsî sözü de olabilir.[267]

-14- وعن أبى الْجُوَيْرِيةِ الجرمى قال:]أَصَبْتُ بأرْضِ الرُّوم جَرَّةً حَمْرَاءَ فِيهما دَنَانِيرُ في إمْرَةِ مُعَاوِيَةَ، وَعَلَيْنَا رَجُلٌ مِنَ الصَّحَابَةِ مِنْ بَنِى سُلَيْم فَقَسَمَهَا بَينِى وَبَيْنَ المُسْلِمِينَ وَأعْطَانِى مَثْلَ مَا أعْطِي رَجٌ مِنْهُمْ. ثُمَّ قَالَ: لَوْ أنِّى سَمِعْتُ رسولَ اللّه # يقُولُ: َ نَفْلَ إ َّ بَعْدَ الْخُمُسِ ‘عْطيتُكَ، ثُمَّ أخَذَ يَعْرِضُ عَلىَّ مِنْ نَصِيبِهِ فأبَيْتُ[. أخرجه أبو داود .

14. (1114)- Ebu'l-Cüveyriyye el-Cermî (rahimehullah) anlatıyor: "Rum diyarında içinde dinar bulunan kırmızı bir küp ele geçirdim. Bu sırada emîr, Hz. Muâviye (radıyallahu anh) idi. Başımızda da komutan olarak, Hz. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ashabından, Ma'n İbnu Yezid (radıyallahu anh) adında Benî Süleym'den biri vardı. Küpü ona getirdim. O altınları Müslümanlara taksim etti. Bana da, öbürlerine verdiği kadar bir pay verdi. Sonra da, "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Nefl (armağan) ancak hums'tan sonra olur" dediğini işitmemiş olsaydım sana (daha fazla) verirdim" dedi. Sonra bana, kendi hissesinden bağışta bulundu." [Ebu Dâvud, Cihâd 160, (2753, 2754).] [268]

AÇIKLAMA:

Bu rivayet, nefl'in yani armağanın ganimetten verileceğini ifade etmektedir. Hadiste ele geçirilen küp, savaşılarak (anveten) alınmış değildir, yani ganimet değildir. Âlimler bunun fey olduğunu tasrih ederler. Fey'de ise humus yoktur, nefl de yoktur. Nefl'in de kıtâlde olacağı belirtilmiştir. Komutan, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Nefl ancak humustan sonra olur" sözüne binâen nefl (armağan) vermekten sarf-ı nazar etmiştir. Şu halde komutan, bu hadis sebebiyle Ebu'l-Cüveyriye'ye bulduğu dinarlardan armağan vermemiştir. Çünkü, komutan, bu hadisten, nefl'in ganimetten humus alındıktan sonra, -gaziler arasında taksim edilecek olan- geri kalan beşte dörtten verileceğini istidlâl

etmiştir. Nitekim bu istidlâle, Ebu Dâvud'da tahric edilmiş olan Habib İbnu Mesleme el-Fıhrî hadisi de destek olmaktadır: كَانَ رسُولُ اللّهِ # يُنَفِّلُ الثُّلُثَ بَعْدَ الخُمْسِ

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ganimetten humus alındıktan sonra, geri kalanın üçte birini (liyâkat kesbedenlere) armağan olarak (nefl) verirdi." Bu rivayete göre, ganimetin beşte dördünün üçte bir miktarına kadarı nefl olarak ayrılabilecektir. Evzâî ve Mekhûl (rahimehumullah) nefl'in bu üçte bir nisbetini geçmemesi gerektiğini söylemiş ise de Şâfiî hazretleri: "Buna kesin bir had konamaz, imamın içtihad ve takdirine kalmıştır" demiştir.

Nefl ile alâkalı rivayetlerin farklılığı ve buna binâen ulemânın ihtilâflı görüşleri ileri sürmüş olduğunu göstermek için, Yine Habib İbnu Mesleme el-Fıhrî'den Ebu Davud'da kaydedilen bir rivayete daha dikkat çekelim: شَهِدْتُ النَّبِىَّ # نَفَلَ الرُّبُعَ فِي الْبَدْأةِ وَالثُّلُثَ فِى الرَّجْعَةِ

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bidayette dörtte bir, (ikinci) dönüşte de üçte biri nefl ettiğine şâhid oldum."

Bazıları bu rivayette geçen bed'e (başlangıç) kelimesini "savaşa giderken", rec'a kelimesini de "savaş dönüşü" diye anlamış ise de, Hattâbî "bed'e"yi "düşmanla birinci karşılaşma" olarak anlar, "rec'a"yı da, "düşmana ikinci sefer saldırma" diye anlar. Böyle olunca, kendi ifadesiyle, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), ilk karşılaşmada -daha dinç, daha zinde olmaktan başka- düşmana saldırma hususunda daha çok arzu ve şevkle dolu olan askere bu ilk saldırının ganimetinden dörtte bir nisbetinde armağanda (nefl) bulunmakta, birinci saldırıdan sonra yorulmuş ve daha ziyade vatanına dönme arzusuna düşmüş askerleri, birinci saldırının dersiyle teyakkuz ve tedbire geçen düşmana daha zor ve daha tehlikeli olan ikinci sefer saldırma hususunda daha müşevvik olmak maksadıyla ganimetten daha fazla -yani üçte bir- nisbetinde armağanda bulunmuştur.[269]

-15- وعن سعد بن أبى وقاص رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]أعْطى رسولُ اللّهِ # رَهْطاً وَأنَا جَالِسٌ فَتَرَكَ مِنْهُمْ رَجُ هُوَ أعْجَبُهُمْ إلَىَّ. فقُلْتُ مَالَكَ عَنْ فُنٍ؟ وَاللّهِ إنِّى ‘رَاهُ مُؤمِناً. فقَالَ رسولُ اللّه #: أوَ

مُسْلِماَ. ذَكَرَ ذلِكَ سَعْدٌ ثَثاَ فَأجَابَهُ بِمِثْلِ ذلِكَ. ثَمَّ قالَ: إنِّى ُعْطِى الرَّجُلَ. وَغَيْرُهُ أحَبُّ إلَىَّ مِنْهُ خَشْيَةَ أنْ يُكَبَّ في النَّارِ عَلى وَجْهِهِ[. أخرجه الخمسة إ الترمذى.

15. (1115)- Sa'd İbnu Ebî Vakkas (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), ben yanında otururken, bir grub insana ihsanda bulundu. Ancak onlardan benim daha çok hoşlandığım birine hiçbir şey vermedi. Ben: "Falanca ile aranızda ne var (ona niye vermedin)? Allah'a kasem olsun, ben onu mü'min görüyorum!" dedim. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Müslüman (görüyorum de!)" buyurdu. Sa'd (dayanamayıp) bu kanaatini üç kere söyledi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da her seferinde aynı şekilde karşılıkta bulundu. Sonuncu sefer şunu ekledi: "Ben, nazarımda daha sevgili olana hiçbir şey vermezken, yüzü üstü ateşe düşeceğinden korktuğum insanı kurtarmak için ona ihsanda bulunurum (ihsanda bulunmam sevgime ölçü değildir)" [Buharî, Zekât 3, İman 53; Müslim, İman 236, (150), Ebu Dâvud, Sünnet 16, (4685); Nesâî, İman 7, (8, 103, 104).][270]

AÇIKLAMA:

1- Bazı açıklamalarda Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ihsanda bulunmadığı şahıs Cuayl İbnu Sürâka el-Gıfârî'dir. Ashab-ı Suffa'dandır. İlk Müslüman olanlardan olup Uhud'a katılmıştır. Benî Kureyza Gazvesi'nde gözünden isabet almıştır. Çirkin yüzlüdür. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın övgüsüne mazhar olmuş sahabilerdendir. Maddî bakımdan fakirdir. Benî Müstalik Seferi sırasında Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), Cuayl'i Medine'de vekil bırakmıştır.
2- Bir rivayette, yukarıdaki hâdise şöyle nakledilir:
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a:
"Akra' İbnu Hâbis, Uyeyne İbnu Hısn (gibilere) yüz deve verdin de (gerçekten muhtaç olan) Cuayl'e vermedin!" dendi de, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şu cevabı verdi:
"Nefsimi kudret elinde tutan Zât-ı Zülcelâl'e yemin olsun Cuayl, yeryüzü dolusu Uyeyne ve el-Akra' gibilerden daha hayırlıdır. Ancak ben, Müslüman olmaları için bu ikisinin kalbini kazanmaya çalıştım."

Bu rivayet, Said İbnu Ebî Vakkas (radıyallahu anh)'ın anlatığı vak' anın, Huneyn Savaşı'nda elde edilen ganimeti dağıtırken, Mekke fethiyle yeni Müslüman olanlara, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in onları İslâm'a kazanmak için -ganimet tevziindeki mutad kaidenin dışına çıkarak- bol bol vermesi hâdisesiyle ilgisini göstermektedir. Ancak Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ihsanda bulunduğu kimseler, bu sonuncu rivayette zikredilen iki kişiden ibaret olmamalıdır. Nitekim hadiste geçen raht, sayıca ondan aşağı, üçten fazla ve kadın bulunmayan cemaat demektir. Mamafih müteakiben gelecek olan 1116 numaralı hadis de bir fikir verecektir.

3- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in "Mü'min deme, "müslim" de!" şeklindeki müdâhalesini bazı âlimler: "İman, gaybî bir durumdur, halini iyice araştırmadan bu hususta kesin bir hüküm vermektense ihtiyatlı davranıp, zahirî duruma göre hükmetmek daha uygundur." "Müslim" hükmü zâhire göredir, binaenaleyh böyle demek, ihtiyatlı olmaya daha uygundur" diye yorumlamışlardır.

4- Gerçek vak'a şudur: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) müellefe-i kulûb'ten olan bir gruba bol bol verip de Cuayl'e vermeyince Sa'd İbnu Ebî Vakkas (radıyallahu anh) gerek fakirlik ve gerekse iman durumunu çok iyi bildiği bu zâta vermeyişine tahammül edemeyerek, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelip -bir rivayette gizlice- "Buna niye vermiyorsun, vallahi ben onu mü'min biliyorum" diye hatırlatma ve şehâdette bulunur.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın "Müslim biliyorum de!" şeklindeki cevabını tatminkâr bulamayan Sa'd, taleblerini tekrarlar. Bu ısrar karşısında Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) en sonunda Cuayl'in nazarındaki değerini ve ona vermeyişinin asıl sebebini açıklar: "Ben nazarımda daha sevgili olana hiçbir şey vermezden, yüz üstü ateşe düşeceğinden korktuğum insanı kurtarmak için ona ihsanda bulunuyorum!"

Bu cevapla Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hem Cuayl (radıyallahu anh)'e olan sevgisini, hem de öbürlerinin irtidâd etmesinden korktuğunu ifade etmiş olmaktadır. Nitekim bu siyâset sayesinde, maddî kazanç cazibesiyle İslâm'a giren pekçok kimse, bilâhere İslâm'ı samimiyetle benimsemişler, kritik anlarda irtidada tevessül etmemişlerdir.[271]

-16- وعن رافع بن خُدَيْجِ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]أعْطى رسول اللّه # أبَا سُفْيَان ابْن حَربٍ يَّوْمَ حُنَيْنٍ، وَصَفْوَانَ بنَ أُمَيَّةَ وَعُيَيْنَةَ بنَ

حِصْن، وَا٬قْرَعَ بنَ حَابِسٍ وَعَلْقَمَةَ بنَ عَثَةَ كَلَ إنْسَانٍ مِنْهُمْ مِائَةَ
مِنَ ا٬٬بْلِ، وَأعْطى
عَبَّاسَ بنِ مِرْدَاسٍ دُونَ ذلِكَ. فقَالَ عَبَّاسُ بنُ مِرْدَاسٍ في ذلِكَ
شِعْراً.أتَجْعَلُ نَهْبِى)-1(وَنَهْبَ الْعَبيد بِيْنَ عُيَيْنَة وَا٬قْرَعِوَمَا كانَ
حِصنٌ وَ حَابسٌيَفُوقَانِ مِرْدَاسَ في مَجْمَعِوَمَا كُنْتُ دُونَ امْرِئٍ
مِنْهُماوَمَنْ تَخْفِضِ الْيَوْمَ يُرْفعِفأتَمَّ لَهُ رسولُ اللّهِ # مِائَةً]. أخرجه
مسلم .

16. (1116)- Râfi' İbnu Hadîc (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Huneyn günü Ebu Süfyân İbnu Harb, Savfân İbnu Ümeyye, Uyeyne İbnu Hısn, Akra' İbnu Hâbis ve Alkame İbnu Ulâse'den herbirine yüzer deve verdi. Abbâs İbnu Mirdâs'a ise daha az verdi. Bunun üzerine (aynı zamanda şair olan) Abbâs İbnu Mirdâs şu mânada bir şiir düzdü:
"Benimle atım Ubeyd'in payını Uyeyne ile Akra' arasında mı taksim ediyorsun?
Ne Bedr[272] ne de Hâbis, cemiyette, Mirdâs'tan üstün değillerdir.
Ben de onların hiçbirinden aşağı değilim.
Ancak bugün sen, kimi alçaltırsan o bir daha yükselmez."
Râfi' der ki: "Bunun üzerine Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onun payını da yüz deveye yükseltti." [Müslim, Zekat 137, (1060).][273]

AÇIKLAMA:

Bu hâdise, Huneyn dönüşü Ci'râne nâm mevkide cereyan eder. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) Mekke'yi fethettikten birkaç hafta sonra Müslümanlara karşı savaş hazırlığı içinde olan Gatafanlılara karşı koymak üzere Huneyn'e hareket eder. Orduya iki bin kadar yeni ihtida etmiş Mekkelilerden asker alır. Bunların bir çoğunun kalbine imanın hakkıyla henüz girmediğini Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) de biliyor idi. Bu sebeple onları maddî avantajlarla kazanma yollarına başvurdu. Bu cümleden olarak, Taberî'nin kaydına göre, daha savaş yapılmadan birçoğuna ikramlarda bulundu.
Asıl maddî bağışı savaştan sonra yapmıştır. Müellefe-i kulûb, yani kalbleri

kazanılmışlar olarak İslâm tarihine geçen bu zümre, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hayatında ayrı bir sayfa teşkil eder. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Huneyn'de kazanılan zafer sonunda ele geçirilen muazzam ganimetten eski Müslümanlara ve meselâ Medineli Ensâr'a hiçbir şey vermez iken, Mekkelilere bol bol vermişti. Hususan Mekke'nin ileri gelenlerine, şef durumunda olanlara yüzer deve, şair, hatib gibi halk üzerinde müessiriyeti olanlara 50'şer deve vermişti.

Kendilerine verilmeyenler veya az bir şey verilenler memnuniyetsizliklerini, küskünlüklerini izhar ederler. Bu meyanda saygısızlığı bulan itiraz ve tenkidler ifade edenler dahi çıkar. Meselâ Temimli bir zâtla Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) arasında şu konuşma geçer:

"Ey Muhammed bugün ne yaptığını gördüm."

"Ne görmüşsün, söyle bakalım!"

"Adaletli davranmadın, âdil ol!" Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) son derece öfkelenir ise de:

"Yazık sana, ben de âdil değilsem, başka kim âdil olabilir? Adil olmazsam helak olurum!" demekle yetinir.

Hz. Ömer: "Müsaade et, şu münafığı öldüreyim!" diye izin isterse de Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) müsâade etmez.

Abbâs İbnu Mirdâs'ın yukarıda birkaç beytini kaydettiğimiz şiiri Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kulağına gelince, bağışın 50'den 100 deveye çıkarılmasını Hz. Ali'ye emrederken: "İstediğini ver de şu dili kes" der.

Kendilerine bir şey verilmemesinden Ensâr da memnun olmamış, âdeta küsmüşlerdi. Hattâ, İbnu Hişâm'ın kaydına göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hususî şâiri Hassân İbnu Sabit (radıyallahu anh) Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'i hicvedici bir şiir yazar. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Ensâr'ı toplayarak, kendilerine verilmeyiş sebebini izah eder ve neticede hepsini ağlatan şu hitabede bulunarak gönüllerini tekrar kazanır:

"Ey Ensar topluluğu, kulağıma gelen sözünüz nedir? Bana gücenmiş olmalısınız!

Ben size geldiğimde hepiniz dalâlette idiniz, (getirdiğim dinle) Allah sizlere hidâyet vermedi mi? Fukara kimseler idiniz. Allah zenginlik vermedi mi? Birbirinize düşman idiniz, Allah kalblerinizi birleştirmedi mi?

...

"Ey Ensar topluluğu! Bir yudumluk dünya malı için mi bana gücendiniz? Ben onunla İslâm'a girenler için bir kavmin kalbini kazanmayı tercih edip, sizin İslâmınıza emanet etmiştim. Ey Ensar toluluğu, insanlar buradan deve ve davarlarla dönerken sizler Allah ve Resûlüyle evlerinize dönmekten râzı değil

misiniz? Muhammed'in nefsini kudret elinde tutan Zât-ı Zülcelâl'e yemin olsun hicret olmasaydı Ensar'dan bir kimse olurdum, şayet insanlar bir vâdiye, Ensar bir başka vadiye gidecek olsa ben Ensâr'ın vadisine giderdim. Ey Rabbim! Ensar'a, Ensâr'ın oğullarına, Ensâr'ın oğullarının oğullarına mağfiret et!"[274]

-17- وعن أبى قتادة رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قال:]قال رسولُ اللهِ: مَنْ قَتَلَ قَتِيً لَهُ عَلَيْهِ بَيِّنَةٌ فَلَهُ سَلَبُهُ[. أخرجه الستة إ النسائى.وهو طرف من حديث سيأتى في الغزوات .

17. (1117)- Ebu Katâde (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurdular:
"Savaş sırasında kim bir düşmanı öldürür ve bunu isbatlarsa, maktûlün seleb'i kendisinin olur." [Buharî, Hums 18, Büyû 37, Meğâzî 54, Ahkâm 21; Müslim Cihâd 46, (1571); Muvatta, Cihâd 18, (2, 454); Tirmizî, Siyer 13, (1562); Ebu Dâvud, Cihâd 147, (2717).][275]

AÇIKLAMA:

1- Seleb (cem'i eslâb gelir), Cumhur'a göre, muhâribin yanında silâh, giyecek vs. nevinden bulunan şeylere denir.
Ahmed İbnu Hanbel'e göre, hayvan selebe girmez. Şâfiî'ye göre savaş âletleri selebe girer.
2- Selebin kime ait olacağı hususu âlimlerce ihtilâf edilmiştir. Cumhûr-u ulemâ, Selebin öldürene ait olduğunda ittifak eder, komutan, önceden böyle bir vaadde bulunmuş, bulunmamış farketmez. "Şârî, derler, bu hakkı komutanın irâdesine, ilânına tâlik etmemiştir." Cumhur'un dışında kalan Hanefîlere ve Malikîlere göre, "Bu hak komutanın önceden şart koymasıyla tahakkuk eder. İmam Mâlik: "İmam muhayyerdir, dilerse selebi kâtile verir, dilerse diğer ganimet mallarına katarak humsa tâbi kılar" der.
İshâk İbnu Râhuye'nin: "Eslâb çoğalırsa humsa tâbi tutulur" dediği belirtilir.
Mekhûl ve Sevrî: "Mutlaka humsa tâbi bulunmalıdır" demişlerdir.
Selebin kâtile âit olduğunu söyleyenler, sadedinde olduğumuz hadisi esas alırlar ve Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın muhtelif tatbikatından örnekler verirler.

Selebin humsa tâbi tutulması gerektiğini söyleyenler, hadislerden getirdikleri bazı örneklerden başka ".. bilin ki ele geçirdiğiniz ganimetin beşte biri Allah'ın, Peygamber'in ve yakınlarının, yetimlerin, düşkünlerin ve yolcularındır..." mealindeki âyetin (Enfâl 41) âmm olan ifadesine dayanırlar.
Komutanın kararına kaldığını söyleyenler, Bedir Savaşı'nda Ebu Cehl'in öldürülmesiyle ilgili Abdurrahman İbnu Avf'ın rivayetinin teferruatına dayanırlar. Bu rivayette, onun öldürülmesine iki kişi iştirak etmiş idi. Her ikisi de Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelip, "Ben öldürdüm" deyince, kılınçlarınızın kanını sildiniz mi? diye sorar. "Ha -yır!" derler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kılıçları muâyene ettikten sonra كِلَاكُمَا قَتَلَهُ "İkiniz öldürmüşsünüz!" diyerek ikisinin de eşit miktarda katıldığını tesbit ve te'yid eder, ama buna rağmen selebi sadece birine (Muâz İbnu Amr'a) verir.
Tahavî: "Seleb, şâyet kâtile ait olsaydı, ikisi birden öldürdüğüne göre bunlar arasında pay ederdi. Böyle yapmayıp, sadece birine verdiğine göre, seleb, öldürenin değil, imamın uygun gördüğü kimsenindir" der. Ancak Cumhur, hâdisenin siyakında katle iştirak hâlinde, en çok payı olanın selebe istihkak kesbettiğine delil olduğunu belirtmiştir. Nitekim, Kurtubî, "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, kılıçları muayene'den maksadının, selebe kimin ehak olduğunu anlamak için yaralamada kimin daha çok hisse sâhibi olduğunu, kimin önce davrandığını tesbit etmek olduğunu" söylemiştir.[276]

18- وعن سلَمَةَ بن ا٬كوع رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]أتى رسولَ اللّه # عيْنٌ مِنَ المُشْرِكِينَ وَهُوَ في سَفَرِ فَجَلَسَ عِنْدَ أصْحَابِهِ يَتَحَدَّثُ ثُمَّ انْفَتَلَ فقَالَ # اطْلُبُوهُ فَاقْتُلوهُ فَقَتَلْتُهُ فَنَفَّلَنِى سَلبَهُ[. أخرجه الشيخان.

18. (1118)- Seleme İbnu'l-Ekva (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir seferde idi, müşriklerden bir casus gelip, ashâbının yanında bir müddet oturup konuştu. Sonra sıvışıp gitti. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "(O bir casustur, arayıp bulun ve öldürün!" diye emretti. Ben (erken) bulup öldürdüm. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) selebini bana bağışladı." [Buhârî, Cihâd 173; Müslim, Cihâd 45, (1754); Ebu Dâvud, Cihâd 110, (2653);

İbnu Mâce, Cihâd 29, (2836).][277]

AÇIKLAMA:

1- Buhârî, bu hadisi, "Harbî, daru'l-İslâm'a emân (vize) almadan girerse" başlığını taşıyan bir babta kaydeder. Böyle birisi yakalanınca nasıl bir muamele yapılmalıdır? Öldürülmesi caiz midir, değil mi? bu ihtilâflı bir mevzudur. İmam Mâlik: "İmam muhayyerdir, böyle birisi, ehl-i harbin tâbi olduğu hükme tâbidir." Evzâî ve Şâfiî hazretleri: "Elçi olduğunu iddia ederse, kabul edilir" der.
İmam Âzam ve Ahmed İbnu Hanbel: "İddiası kabul edilmez, Müslümanların fey'i sayılır" derler.
2- Bu hadise, başka rivayetlerde daha teferruatlı olarak nakledilmiştir. Nesâî'nin rivayetinde öldürülüş sebebi belirtilir: "Adam Müslümanların gizli taraflarını (avretu'lmüslimin) öğrendi ve arkadaşlarına bir an önce haber vermek için hemen oradan ayrılmaya gayret etti. Öldürülmesinde Müslümanların menfaati vardı."
Bu hadisten, harbî olan casus kafirin öldürülmesi gerektiği hükmü çıkarılmıştır. Bu hususta ittifak var.
Muâhed (eman verilmiş) ve zımmî hakında Mâlik ve Evzâî: "Bu davranışı sebebiyle emân akdi iptal edilir" derler; Şâfiî fukahâ, farklı bir görüşle: "İhânetin emânı kaldıracağı akde yazılmış ise, bilittifak akid bozulur, değilse bozulmaz" demiştir.
3- Hadiste, selebin tamamının katile ait olduğunu söyleyenlere delil mevcuttur. Ancak "seleb"e, imamın sözüyle sâhip olunur diyenler: "Hadiste, iki durumdan birine delâlet eden sarih bir husus yok, aksine iki durum da muhtemeldir" derler. Ancak hadisin İsmâilî'de gelen bir vechi sarihtir: "Kişi kalkıp gidince Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onun müşriklere ait bir casus olduğunu haber verdi ve : "Onu kim öldürürse selebi ona aittir" dedi. Râvi: "Ben hemen kalkıp adama yetiştim ve öldürdüm. Selebini Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana verdi" denir. İşte bu rivayet ikinci ihtimâli te'yid eder, yani selebe, imamın sözüne binâen hak kazanılır.
4- Câsus, kafir değil de Müslüman ise Cumhur'a göre öldürülmez, ta'zir cezası verilir. Ebu Hanife, Şâfiî, Evzâî ve Mâlikîler hep bu görüştedir. Yalnız ta'zirin cins ve miktarını tayin işi devlet reisinin (veya nâibinin = mahkeme) takdirine kalmıştır. Kadı İyaz: "Mâlikîlerin büyükleri böyle birisinin öldürüleceğini

söylemişlerdir" der.[278]

-19- وعن عوف بن مالك، وخالد بن الوليد رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما قا:]قَضَى رسولُ اللّه # في السَّلَبِ للْقَاتِلِ وَلَمْ يُخَمِّسِ السَّلبَ[. أخرجه أبو داود .

19. (1119)- Avf İbnu Mâlik ve Hâlid İbnu Mâlik (radıyallahu anhümâ) şunu söylemişlerdir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) selebin kâtile ait olduğuna hükmetti, selebi ganimet malına katarak beşli taksime (humus) tâbi kılmadı." [Ebu Dâvud, Cihad 149, (2721).][279]

-20- وعن عبداللّه بن أبى أوفى رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما أنَّه قيلَ لهُ:]هَلْ كُنتُمْ تُخَمِّسُونَ الطَّعَامَ عَلى عَهْدِ رسول اللّه #؟ فقَالَ: أصَبْنَا طَعاماً يَوْمَ خَيْبَرَ فكَانَ الرَّجُلُ يَجِئُ فيأخُذُ مِنْهُ قَدْرَ مَا يَكْفِيهِ ثُمَّ يَنْصَرِفُ[. أخرجه أبو داود .

20. (1120)- Abdullah İbnu Ebî Evfâ (radıyallahu anh)'nın anlattığına göre, kendisine: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında, gıda maddelerini humus taksimine tâbi tutar mıydınız?" diye sorulmuştu, şu cevabı verdi:
"Hayber günü yiyecek maddeleri de ele geçirdik, kişi gelir, ihtiyacı kadar alır, sonra giderdi." [Ebu Dâvud, Cihad 138, (2704).][280]

-21- وعن ابن عمر رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما]أنَّ جَيْشاً غَنِمُوا في زَمَنِ رسول اللّه # طَعَاماً وَعَسًَ فَلَمْ يُؤخَذْ مِنْهُ الْخُمُسُ[. أخرجه أبو داود .

21. (1121)- Hz. Abdullah İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında bir ordu ganimet olarak yiyecek

maddesi ve bal ele geçirdi. Ancak bundan humus alınmadı." [Ebu Dâvud, Cihad 137, (2701).][281]

-22- وعن عمرو بن عَبسَة رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]صَلَّى بِنَا رسول اللّه # إلى بَعِيرٍ مِنَ المَغْنَم فَلَمَّا صَلَّى أخذَ وَبَرَةً مِنْ جَنْبِ الْبَعِيرِ. ثُمَّ قَالَ: َ يَحِلُّ لِى مِنْ َ غَنَائِمِكُمْ مِثْلُ هذِهِ إَّ الْخُمُسَ، وَالْخُمُسُ مَرْدُودٌ فِيكُمْ[. أخرجه أبو داود، وأخرجه النسائى من رواية عبادة بن الصامت بنحوه .

22. (1122)- Amr İbnu Abese (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kıble istikametinde (sütre olarak) bir ganimet devesi bulunduğu halde gerisinde bize namaz kıldırdı. Namaz kılınca, hayvanın yan kısmından bir tutam yün aldı (elinde tutup göstererek): "Ganimetinizden humus dışında şu kadarı bile bana helâl değildir. Humus da size iâde edilecek (sizin maslahatlarınızda harcanacak)tır" dedi." [Ebu Dâvud, Cihad 161, (2755).][282]

AÇIKLAMA:

Peygamber, ganimeti istediği gibi tasarruf edemez. Humus dışında herhangi birşey alamaz humus da şahsına ait değildir. Kur'ân-ı Kerim'in belirttiği şekilde humusu (beşte biri) de Müslümanlara harcamak zorundadır. Âyet şöyle der: "Ele geçirdiğiniz ganimetin beşte biri (humusu) Allah'ın, Peygamber'in ve yakınlarının, yetimlerin, düşkünlerin ve yolcularındır" (Enfal 41). Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, burada belirtilen hissesi humsu'lhumstur, yani beşte birin beşte biri. Âyette geçen "Allah'ın, Peygamber'in" ifadesi, iki ayrı hisseye değil, tek hisseye delâlet eder, âlimler böyle anlamıştır. Humsu'lhums Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan sonra, onun yerine geçen imama aittir[283]

-23- وعن جُبير بن مُطْعم رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قالِ:]أتَيْتُ أنَا. وَعُثْمَانُ بْنُ عَفَّانَ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ رسول اللّه # نُكَلِّمُهُ فِيمَا يُقْسَمُ

مِنَ الخُمُس في بَنِى هَاشِمٍ وَبَنِى الَمُطلبِ فقَلْتُ يَارَسُولَ الله قَسَمْتَ
"خْوَانِنَا بَنِى المُطَّلبِ وَلَمْ تُعْطِنَا شَيْئاً،
وَقَرَابَتنَا وَقَرَابَتُهُمْ وَاحِدَةٌ. فقَالَ # إنَّمَا بَنُو هَاشِمٍ وَبَنُو المُطَّلبِ شَىٌْ وًاحِدٌ،وَلَمْ يَقْسِمْ لِبَنِى
عَبْدِ شَمْسٍ وَ لِبَنِى نَوْفَلٍ، وكَانَ أبُو بَكْرٍ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ يَقْسِمُ الخُمُسَ نَحْوُ قِسْمِ النَّبىِّ # غَيْرَ أنَّهُ لَمْ يَكُنْ يُعْطِى قُرْبى رسولِ اللّه # مَا كانَ رسولُ اللّه # يُعْطِيهِمْ، وَكانَ عُمَرُ يُعْطِيهِمْ مِنْهُ، وَعُثْمَانُ بَعْدَهُ]. أخرجه البخارى وأبو داود والنسائى، وهذا لفظ أبى داود
.

23. (1123)- Cübeyr İbnu Mut'im (radıyallahu anh) anlatıyor: "Humustan Benî Hâşim ve Benî Muttalib'e ayrılan pay hakkında konuşmak üzere Osman İbnu Affân (radıyallahu anh) ile birlikte Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gittik. Ben:

"Ey Allah'ın Resûlü, dedim, kardeşlerimiz olan Benî Muttâlib'e verdin, bize hiçbir şey vermedin. Halbuki bizim de onların da (size) yakınlığı birdir" dedim. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Benî Muttalib ile Benî Haşim tek bir şeydirler!" buyurdular.

Cübeyr der ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ne Benî Abdu Şems'e, ne de Benî Nevfel'e: (Benî Hâşim ve Benî Muttalib'e verdiği halde humustan) pay ayırmadı. Hz. Ebu Bekir (radıyallahu anh) de humusu aynen Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) gibi taksim etti. Ancak O, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yakınlarına, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın onlara verdiği kadar vermedi. Hz. Ömer (radıyallahu anh) de onlara humustan verdi. Sonra da Osman (radıyallahu anh) verdi." [Buharî, Humus 17, Menâkıb 2, Megâzî, 38; Ebu Dâvud, Harac 20 , (2978, 2979, 2980); Nesâî, Fey 1, (7, 130, 131).][284]

AÇIKLAMA:

1. Cübeyr İbnu Mut'im İbni Adiyy İbni Nevfel İbni Abdi Menâf İbni Kusay el-

Kureşî en-Nevfelî görüldüğü üzere Abdimenâfoğulları'ndandır, yani Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la birkaç göbek yukarıda birleşmektedirler.
2. Cübeyr'in itirazı, humustan pay alamamış olmalarıyla ilgilidir. Ebu Dâvûd'un bir rivayeti şu açıklamayı kaydeder: "(humustan pay alacaklar meyanında zikri geçen beş kalemden birini teşkil eden) zevi'lkurbâ payına Benî Hâşim ve Benî Muttalib'i dahil edip Benî Nevfel ve Benî Abdi Şems'i terketmesi üzerine ben ve Osman İbnu Affân, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gittik..." Cübeyr ve Muttalib eşittirler, çünkü hepsi de Abdi Menâf'ın oğullarıdır. Bu sebeple Cübeyr (radıyallahu anh) Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e: "Bizim de onların da (Abdi Menâf'a nisbette) size yakınlığı birdir" demiştir. İbnu İshak'ın bu mesele ile ilgili rivayeti şöyledir: "Dedi ki: "Ey Allah'ın Resûlü, mensubu bulunduğumuz Hâşimoğullarını anladık, size olan yakınlıkları sebebiyle Allah'ın onlara lutfetmiş olduğu fazileti inkâr etmiyoruz. Ama, Benî Muttalibli kardeşlerimizin imtiyazı nedir ki onlara (humustan) verip bizi terkettin?"
Bazı rivayetlerde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu suâle: "Benî Muttalib'le Benî Hâşim tek şeydir" derken ellerinin parmaklarını kenetleyerek "şöyle" diyerek göstermiştir. İbnu İshâk'ın mezkur rivayetinde cevap biraz daha açık ve müdellel olarak verilmiştir: "Biz (Benî Hâşim) ve Benî Muttalib câhiliyede de, İslâm'da da hiç ayrılmadık, biz ve onlar aynı şeyiz!" ve parmaklarını kenetledi."
Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hânedânı olan Hâşimoğulları ile, Muttaliboğulları[285] arasındaki yakınlık nereden geliyordu? Buhârî, İbnu İshâk'tan naklen, Abdu Menâf'ın oğulları olan bu dört kardeşten üçünün yani Abdü Şems, Hâşim ve Muttalib'in aynı zamanda annelerinin Atike adında bir kadın olduğunu, dolayısıyla annebaba bir kardeş olduklarını, Nevfel'in annesinin ayrı olduğunu -ki Vâkide adında bir kadındır- belirtir. Cübeyr hânedânının (Benî Nevfel'in) ayrılmasını bu izah etse bile, Hz. Osman'ın[286] bağlı olduğu Abdi Şemsoğullarının ayrılmasını izah etmez. Çünkü, görüldüğü gibi, Abdi Menaf'ın Hâşim ve Muttalib gibi anneleri de bir olan oğullarıdır.
Meseleyi tavzih sadedinde, İbnu Hacer, "Haşim ile Muttalib arasında evlatlarına sirâyet etmiş olan (mahiyeti fazla bilinmeyen) bir kaynaşma (i'tilâf) olabileceğine dikkat çeker. Buna delil olarak iki durum zikreder:
1- ez-Zübeyr İbnu Bekkâr, en-Neseb'de zikretmiştir ki: "Hâşim ve el Muttalib'e: "el-Bedrân", Abdu Şems ve Nevfel'e: "el-Ebherân" denilirmiş.
2- Keza, aradaki bu i'tilaf sebebiyle olacak ki Müslümanlar hakkında Kureyşliler, Mekke'de boykot akdi yaptıkları zaman, Benî Muttalib'i Benî Hâşim'e dâhil edip bir mütâlaa ettiler, fakat Benî Nevfel ve Benî Abdi Şems'i

dahil etmediler. Asıl sebebi mübhem kalan bu kaynaşma sebebiyle olacak. Benî Muttalib ve Benî Hâşim'e mensup olanların kâfiri de, Müslümanı da Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in yanında yer alarak, İslâm'ın çetin devresi olan Mekke döneminde sonuna kadar himaye ettiler. Müslüman olanlar Allah ve Resûlü'nün emri gereği, kâfir olanları da aşiret ve akrabalık gayretiyle bunu yaparken Nevfel ve Abdi Şemsoğulları Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in karşısında olan diğer Kureyş kabilesinin yanında yer aldılar.
Bazı Şâfiî âlimler, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevi'lkurbâ olarak Benî Hâşim ve Benî Muttalib'i tesbit etmesinde mi'yar olarak, akrabalık ve nusret'i (yardım) esas aldığını ifade ederek Abdi Şems ve Nevfeloğulları'nda "yardım" şartı bulunmadığı için zevi'lkurba'nın dışında tutulduğunu söylemişlerdir.
Bazı Şâfiiler de zevi'lkurbâ payına istihkakın sadece karâbet olduğunu söyleyip, Abdi Şems ve Nevfeloğulları'nın mahrum bırakılışını Benî Hâşim'den ayrılıp onlarla savaşmalarıyla izah etmiştir. Şâfiî hazretleri: "Humsu'lhums, zevi'lkurbâ arasında taksim edilir, fakir ve zengin tefriki de yapılmaz, ancak erkeğe iki, kadına bir hisse verilir" demiştir.
3- Herşeye rağmen şunu söyleyebiliriz: Âlimler, Resûllulah (aleyhissalâtu vesselâm) tarafından zevi'lkurbâ olarak Benî Haşim ve Benî Muttalib'in seçiminde söylediğimiz karineleri yeterli açıklık ve kesinlikte bulmadıkları için, bu sünnetin yorumunda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir:
* İmam Şâfiî'ye ve ona uyanlara göre, bu hadis humustan zevi'lkurbâ'ya ayrılması gereken payın sadece Benî Hâşim ve Benî Muttalib'e ait olduğuna delildir.
* Ömer İbnu Abdilaziz: "Zevi'lkurbâ sâdece Benî Hâşim'dir" demiştir. Zeyd İbnu Erkâm'la Kûfîlerin bir kısmı da bu görüştedir.
* "Bu hadis, Benî Muttalib'in de Benî Hâşim'e ilhak edileceğine delildir" diyen olmuştur.
* Bazıları "Zevi'lkurbâ Kureyş'in tamamıdır, ancak imam, onlardan dilediğine verir" demiştir.
* Bazıları: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onlara ihtiyaçları sebebiyle vermiş olmalı" demiş ise de bu yorum ziyadesiyle zayıf bulunmuştur. Çünkü Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) iki âile mensuplarının hepsine verirken, diğerlerinin hiçbirine vermemiştir.
İbnu Hacer: "Bu hadis, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, kavmine mensup diğerleri arasında sâdece mezkur âilelere vermesinin onların nusretleri (yani Mekke devresindeki yardımları) ve İslâm için mâruz kaldıkları (sıkıntılar) sebebiyle olduğu hususunda zâhir ve açıktır" der.

4- Âlimler, zevi'lkurbâ hissesini taksim şeklinde de bazı farklı yorumlar yapmışlardır:
* Hadis, taksimin nasıl yapılacağı hususunda tafsilat vermiyor, zâhire göre hisse sâhiplerine eşit pay ayrılacaktır. Bu durumda "miras taksimi üzere (erkeklere iki, kadınlara tek hisse) yapılır" diyenler delilsiz kalmaktadırlar.
* Çoğunluk, zevi'lkurbâ payının taksiminde hepsine tamim edilmesi görüşündedir. Ancak Şâfiî ve Ahmed "yetimlerin fakir olanlarına hususiyet ve öncelik tanınmalıdır" demişlerdir.
Mâlik, îtanın hepsine şâmil kılınması gereğini söylerken, Ebu Hanife iki sınıftan fakir olanlara hususiyet tanımıştır.
Şâfiî, görüşüne şu delili ileri sürer: "Onların hepsine zekât yasaklandığına göre, paydan da hepsine verilmelidir. Esasen onlara ihtiyaç cihetiyle değil, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a yakınlıkları cihetiyle ikrâm ve teşrif olsun diye verilmiştir, ama yetimlere ihtiyaçlarını gidermek için verilir.
5- Son olarak şunu da belirtelim ki, İbnu Abbâs (radıyallahu anh)'tan, Nesâî'de gelen bir rivayete göre, Hz. Ömer (radıyallahu anh), mezkûr hisseyi herkese eşit şekilde vermeyip, ihtiyaç sâhiplerinin ihtiyaçlarını görme şeklinde bir tatbikatı denemek ister ve fakat bu düşünce zevi'lkurbâ arasında memnuniyetsizlik hâsıl eder: "Ömer, bize yetimlerimizi evlendirmeyi, ailelerimize hizmetçi temin etmeyi, borçlularımızın borçlarını ödemeyi teklif etti. Biz itiraz ettik ve hisselerimizi nakid olarak teslim etmesini taleb ettik" der. Hz. Ömer (radıyallahu anh) isteklerine uyar.
Hattâbî, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan sonra Hz. Ömer ve Hz. Osman'ın da bunu ödemeye devam ettiğini belirtir. Ancak müte-akiben kaydedeceğimiz rivayet, bunun Hz. Ömer'le sona erdiğini ifade eder. Hz. Ebu Bekir'in ödediği hususunda rivayetler ihtilâflıdır. Bu durum sonradan ulemânın, bu hakkın sübûtu hususunda ihtilaf etmelerine sebep olmuştur. Sözgelimi Mâlik ve Şâfiî hazretleri "bu hak sabittir" derken, ashab-ı re'y reddetmiş ve humsu üç kısma bölmüştür.
Bazıları da: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) Benî Muttalib'e yakınlıktan dolayı yardım için vermiştir. Nitekim Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm): إِنَّا نَفْتَرِقُ فِى جَاهِلِيَّةٍ وَ إِسْلَم "Biz ne cahiliyede ne de İslâm' da birbirimizden ayrılmamışız" buyurmuştur. Bu hadise göre, onlara veriş sebebi yardımları içindir. Yardım kesildiğine göre, atiyyenin de kesilmesi gerekir" demiştir.[287]

-24- وعن عبدالرحمن بن أبى ليلى قال:]سَمِعْتُ عَلِيًّا رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ يَقُولُ: اجْتَمَعْتُ أنَا وَالْعَبَّاسُ وَفَاطِمَةُ وَزَيْدُ بنُ حَارِثَةَ عِنْدَ النَّبِىِّ # فقُلْتُ يَا رسُولَ اللّهِ؟ إنْ رَأيْتُ أنْ تُوَلِّينا حَقَّنَا مِنْ هَذَا الخمُسِ في كِتَابِ اللّهِ تعالى فاقْسِمْهُ في حَيَاتِكَ كَىْ َ يُنَازِعَنَا أحَدٌ بَعْدَكَ ففَعَلَ فَقَسَمْتُهُ حَيَاةَ رسولِ اللّه # ثُمَّ وَيَةَ أبى بَكْر رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ حَتَّى كانَ آخَرُ سِنِّى عُمَرَ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ. فَأتَاهُ مَالٌ كَثِيرٌ فَعَزَلَ حَقَّنَا ثُمَّ أرْسَلَ إلَىَّ فقُلْتُ بِنَا عَنْهُ الْعَامَ غِنَى، وَبِالْمُسْلِمِينَ إلَيْهِ حَاجَةٌ فَارْدُدْهُ عَلَيْهِمْ. فَلَقِيتُ الْعَبَّاسَ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ بَعْدَ خُرُوجِى مِنْ عِنْدِ عُمَرَ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ فَأخْبَرْتُهُ فقَالَ: لَقَدْ حَرَمْتَنَا الغَدَاةَ شَيْئاً َ يُرَدُّ عَلَيْنَا أبداً، وَكَانَ رَجُ دَاهِياً[. أخرجه أبو داود.»الداهى« من الرجال: الفطن الجيد الرأى .

24. (1124)- Abdurrahman İbnu Ebî Leylâ anlatıyor: "Ali (radıyallahu anh)'yi dinledim, demişti ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanında ben, Abbâs, Fatıma ve Zeyd İbnu Hârise toplanmıştık. Ben şunu söyledim:

"Ey Allah'ın Resûlü, Aziz ve Celîl olan Allah'ın kitabında zikri geçen şu humustaki hakkımızın taksimine beni vazifelendirseniz de hayatınızda bu işi ben bir yapsam! Tâ ki sonradan kimse bu hususta bizimle ihtilâfa düşmese!"

Ali (radıyallahu anh) devamla der ki: "Resûlullah bu isteğimi yerine getirdi. Hayatı boyunca ben taksim ettim. Sonra buna, Hz. Ebu Bekir de beni vazifelendirdi. Aynı iş, Hz. Ömer (radıyallahu anh) devrinin son senesine kadar bende devam etti. O yıl (fetihlerden dolayı) bol mal gelmişti. Bizim hakkımızı yine ayırdı ve bana gönderdi. Ben:

"Bu sene ihtiyacımız yok, Müslümanların ihtiyacı var, onlara ver!" dedim. O da bu hisseyi Müslümanlara dağıttı. Artık, Hz. Ömer (radıyallahu anh)'den sonra kimse beni bu işe çağırmadı.

(Zaten o sene) Hz. Ömer'in yanından çıktıktan sonra Abbâs (radıyallahu anh)'a rastladığımda (hayıflanarak) bana:

"Ey Ali, dün bize öyle bir şeyi haram ettin ki, bundan sonra artık kimse bunu bize vermez!" demişti. (Meğer ne kadar doğru söylemişmiş. Dediği aynen çıktı). O ne dahi insan imiş!" [Ebu Dâvud, Harâc 20, (2983-2984).][288]

-25- وعن قتادة رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]كانَ رسولُ اللّه # إذَا غَزَا بِنَفْسِهِ يَكُونُ لُهُ سَهْمُ صَفِيٍّ يَأخُذُهُ مِنْ حَيْثُ شَاءَ: عَبْداً أوْ أمَةً أوْ فَرَساً يَخْتَارُهُ قَبْلَ الخُمُسِ؛ وَكانَتْ صَفِيَّةُ رَضِىَ اللّهُ عَنْها مِنْ ذلِكَ السَّهْمِ، وَكانَ إذَا لَمْ يَغْزُ بِنَفْسِهِ ضُرِبَ لَهُ بِسَهْمٍ وَلَمْ يَخْتَرْ[. أخرجه أبو داود .

25. (1125)- Katâde (rahimehullah) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) gazveye bizzat iştirak edince, onun sehm-i safiyy denen riyaset hissesi olurdu. Bu hisseyi, taksimden önce köle, câriye, at gibi ganimete dahil mallardan dilediğinden alırdı. Safiyye validemiz de işte bu hissedendi. Gazveye bizzat iştirak etmediği takdirde bu hisse gıyabında ayrılırdı, ancak bu durumda seçme hakkı yoktu (ne ayrılmışsa onu kabul ederdi.)" [Ebu Dâvud, Harâc 21, (2993).][289]

AÇIKLAMA:

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den sonra kaldırılmış olan bu safiyy payı ile alakalı açıklamayı 1078. hadiste sunduk, oraya bakılsın.[290]

-26- وعن مالك بن أوس بن الحدثَان قال:]أرْسَلَ إلَيَّ عُمَرُ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ فَجِئْتُهُ حِينَ تَعالى النَّهَارُ فَوَجَدْتُهُ فِي بَيْتِهِ جَالِساً عَلى سَرِيرٍ مُفْضِياً إلى رِمَالِهِ)-1(مُتَّكِئاً عَلى وِسَادَةٍ مِنْ أدَم)-2(فَقَالَ يَامَالُ)-3(إنَّهُ قَدْ دَفَّ أهْلُ أبْيَاتٍ مِنْ قَوْمِكَ، وقَدْ أمَرْتُ فِيهِمْ بِرضْخٍ فَخُذْهُ فَاقْسِمْهُ بَيْنَهُمْ. فقُلْتُ لَوْ

أمَرْتَ بِهذَا غَيْرِى؟ فقَالَ خُذْهُ يَا مَالَ فَجَاءَ يَرْفَأ)-4(مَوْلَى عُمَرَ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ. فقَالَ يَا أمِيرَ المُؤمِنِينَ: هَلْ لَكَ في عُثْمَانَ وَعَبْدِ الرَّحْمنِ بنِ عَوْفٍ وَالزُّبَيْرِ وَسَعْدٍ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُم؟ فقَالَ: نَعَمْ. فأذِنَ لَهُمْ فَدَخَلُوا فَسَلَّمُوا وَجَلسُوا. ثُمَّ جَاءَ فقَالَ: هَلْ لَك في عَبَّاسٍ وَعلَىٍّ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما. قالَ نَعَمْ: فَأذِنَ لَهُمَا فَدَخَ فَسلّما. فقَالَ الْعَبَّاسُ يَا أمِيرَ المُؤمِنِينَ: اقْضِ بَينِى وَبَيْنَ هذا، وَهُمَا يَخْتَصِمَانِ. فقَالَ الْقَوْمُ: أجلْ يَا أمِيرَ المُؤمِنِينَ:؟ اقْضِ بَيْنَهُمْ وَأرِحْهُمْ. فقَالَ عُمَرُ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ: اتَّئِدُوا أنْشُدُكُمْ بِاللّهِ الَّذِى بِإذْنِهِ تَقُومُ السَّماءُ وَا٬رْضُ؛ أتَعْلَمُونَ أنَّ رسولَ اللّه # قَالَ: َ تُورثُ مَا تَركْنَا صَدَقَةٌ؟ قَالُوا نَعَمْ. ثُمَّ أقْبَلَ عَلى الْعَبَّاسِ وَعلىٍّ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما فقَالَ: أنْشُدُكُمَا بِاللّهِ الَّذِى بِإذْنِهِ تَقُومُ السَّمَاءُ وَا٬رْضُ أتَعلَمَانِ أنَّ رسولَ اللّه # قَالَ: َ نُورثُ مَا تَرَكْنَاهُ صَدَقَةٌ؟ قَا نَعَمْ فقَالَ عُمَرُ: إنَّ اللّهَ تَعالى كانَ خَصَّ رسولَهُ # بِخَاصَّةٍ لَمْ يَخُصَّ بِهَا أحَداً غَيْرَهُ. فقَالَ: مَا أفَاءَ اللّهُ عَلى رَسُولِهِ مِنْ أهْلِ الْقُرَى فلِلّه وَلِلرَّسُولِ؛ فقَسَّمَ رسولُ اللّه # بَيْنَكُمْ أمْوَالَ بَنِى النَّضِيرِ فَوَاللّهِ مَا

)-1(رمال السرير: بكسر الراء ما ينسج من سعف النخل.
)-2(الوسادة: المخدة، وأدم: هنا الجلد.)-3(مرخم مالك.
)-4(يرفأ: بفتح التحتانية وسكون الراء بعدها فاء مشبعة بغير همز وقد تهمز كان من موالي عمر أدرك الجاهالية و تعرف له صحبة.

اسْتَأثَرَ عَلَيْكُمْ وَ أخذَهَا دُونَكُمْ حَتَّي بَقَى هذَا المَالُ، فكَانَ # يَأخُذُ مِنْهُ نَفقَتَهُ سَنَةً ثُمَّ يَجْعَلُ مَا بقىَ أسْوَةَ المَالِ[.

26. (1126)- Mâlik İbnu Evs İbni Hadesân (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Ömer (radıyallahu anh) bana haber gönderdi. Ben de gün yükseldiği zaman ona gittim. Kendisini evinde bir sedirin üzerinde, deri yüzlü bir yastığa dayanmış vaziyette oturmuş buldum. Sedirin örgü ipleri adalelerine gömülmüş durumdaydı. Bana:
"Ey Mâlik, seni şunun için çağırdım: Senin kavminden bir kaç hâne halkı peş peşe geldiler (ihtiyaç arzettiler). Ben de kendilerine biraz bağışta bulunulmasını söyledim. İşte ! Al bunu aralarında dağıtıver!" dedi. Ben:
"Bu işi benden başkasına söyleseniz daha iyi olur!" dedim. Ancak o ısrarla:
"Ey Mâlik al şunu!" dedi. Az sonra Hz. Ömer'in azadlısı (kapıcı) Yerfe' geldi ve:
"Ey mü'minlerin emîri! Osmân, Abdurrahmân İbnu Avf, Zübeyr ve Sa'd (radıyallahu anhüm)'ın girmelerine izin veriyor musunuz? (sizi görmek istiyorlar!) dedi. O da:
"Evet, buyursunlar!" diyerek izin verdi. onlar da girip selam vererek oturdular.
Az sonra Yerfe' tekrar gelip:
"Abbas'la Ali (radıyallahu anhümâ) için de izin var mı?" dedi. Hz. Ömer, onlara da izin verdi. Girdiler, selamı verip oturdular. Abbâs (radıyallahu anh) söz alarak:
"Ey mü'minlerin emîri! Benimle Ali arasında hükmet!" dedi.
Bunlar bir meselede ihtilâfa düşmüş, birbirlerini dâva ediyorlardı. Oradaki cemaat de:
"Evet ey mü'minlerin emîri, aralarında hükmet, onları rahatlat!" dediler. Hz. Ömer (radıyallahu anh) (önceden gelenlere yönelerek):
"Şöyle bir sâkin olun!" deyip devam etti:
"Arzı ve semayı ayakta tutan Allah aşkına soruyorum. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle şöyle söylediğini biliyor musunuz? "Bize mirascı olunmaz, ne bırakmışsak o sadakadır."
"Evet!" dediler. Sonra da Hz. Abbâs ve Hz. Ali'ye yönelerek:
"Arz ve sema izniyle ayakta duran Zât'ın aşkına size soruyorum, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Bize mirascı olunmaz, her ne bırakmışsak sadakadır" dediğini biliyor musunuz?"
O ikisi de:
"Evet!" dediler. Hz. Ömer de:
"Allahu Teâla hazretleri, Resûlü'ne (aleyhissalâtu vesselâm) bazı imtiyazlar bahşetmiştir, bunları ondan başka kimseye vermemiştir. Söz gelimi, beldeler ahâlisinden Allah'ın fey kıldığı şeyler (hassaten) Allah ve Resûlü'ne aittir. Allah Resûlü (aleyhissalâtu vesselâm) Benî Nadir'in mallarını aranızda taksim etti.

Allah'a kasem olsun, o işte, kendisini size tercih etmedi, sizi bırakıp, onu kendisi almadı. (Nitekim, onu aranızda dağıttı.) Sâdece şu mal (kendisine) kaldı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bundan (ailesinin) yıllık nafakasını alır, mütebâkisini beytü'lmale koyardı" dedi." [Buhârî, Ferâiz 3, Humus 1, Cidâd 80, Meğâzî 14, Tefsir, Haşr 3, Nafakat 3, İ'tisam 5; Müslim, 48, (1757); Tirmizî, Siyer 44, (1619); Ebu Dâvud Harac 19, (2963, 2964, 2965, 2967); Nesâî, Fey 1, (7, 136, 137).][291]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayette, Hz. Ali ile Hz. Abbâs arasındaki ihtilâf mevzuu nedir? açık olarak belli değil. Bu husus, rivayetin başka vecihlerinde tasrih edilmiştir. Buharî'nin bu rivayetinde: "...onlar Allahu Teâlâ'nın Benî Nadir'den Resûlü'ne fey kıldığı mallar hususunda ihtilâfa düşmüşlerdi" denir. Hattâ, Müslim'in rivayetinde Hz. Abbas (radıyallahu anh), Hz. Ali'yi galiz tâbirler kullanarak, Hz. Ömer (radıyallahu anh)'e şikâyet eder: "Ey mü'minlerin emîri, benimle şu yanılgân[292], günahkâr, haksız ve hâin arasında hükmet!" der.

2- Müteakip hadis de aynı vak'ayı anlattığı ve bu rivayeti de aydınlatıcı mahiyette olduğu için, onu da kaydedip gerekli bazı açıklamaları en sonda sunacağız.[293]

-27- وفي رواية:]ثُمَّ يَجْعَلُ مَا بَقى مُجْعَلَ مَالِ اللّهِ تَعالى؛ ثُمَّ قَالَ: أنْشُدُكُمْ بِاللّهِ الَّذِى بِإذْنِهِ تَقُومُ السَّماءُ وَا۬رْضُ أتَعْلَمُونَ ذلِكَ؟ قَالُوا نَعَمْ؛ ثُمَّ نَشَدَ
عَبَّاساً وَعَلِيًّا بِمثْلِ مَا نَشَدَ بِهِ الْقَوْمَ فَقَا نَعَمْ. قَالَ فَلَمّا تُوُفِّىَ رسولُ اللّه # قَالَ أبُو بَكْرٍ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ: أنَا وَلِىُّ رَسُولِ اللّه # فَجِئْتُمَا تَطْلُبُ أنْتَ مِيرَاثَكَ مِنِ ابْنِ أخِيكَ، وَيَطْلُبُ هذَا مِيرَاثِ امْرَأتِهِ مِنْ أبِيهَا. فقَالَ أبُو بَكْرٍ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ. قالَ رسولُ اللّه #: َ نُورَثُ مَا تَرَكْنَا صَدَقَةٌ ثُمَّ اتَّفَقْتُمَا ثُمَّ تُوُفِّىَ أبُو بَكْرٍ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ وَأنَا وَلِىُّ رسولِ اللّه # وَوَلِىُّ أبِى بَكْرٍ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ فَوَلَيْتُهَا ثُمَّ جِئْتَنِى أنْتَ

وَهذا وَأَنْتُمَا جَمِيعٌ وَأَمْرُكَمَا وَاحدٌ. فَقَلْتُمَا ادْفَعْهَا إلَيْنَا، فقَلْتُ: إنْ شِئْتُمَا دَفَعْتُهَا إلَيْكُمَا عَلى أنَّ عَلَيْكُمَا عَهْدَ اللّهِ أنْ تَعْمَ فِيهَا بِالَّذِى كانَ يَعْمَلُ فِيهَا رسولُ اللّه # فَأَخَذْتُمَاهَا بذَلِكَ؛ أكَذلِكَ؟ قاَ نَعَمْ. قالَ: ثُمَّ جِئْتُمَانِى قْضِىَ بَيْنَكُمَا؟ َ وَاللّهِ َ أقْضِىَ بَيْنَكُمَا بِغَيْرِ ذلِكَ حَتَّى تَقُومَ السَّاعَةُ فَإنْ عَجَزْتُمَا عَنْهَا فَرُدَّاهَا إلىَّ]. أخرجه الخمسة، وهذا لفظ الشيخين.»دَفَّ« يقال دفت دافة من ا'عراب إذا جاءوا إلى المصر. »وَالرَّضْخُ« العطاء القليل »وَاتَّئِدُوا« أمر بالتأنى والتثبت في ا'مر. »وَالرَّهْطُ« الجماعةُ من الرجال دون العشرة. »والفَئُ« ما أخذ من كافر بقتال. »اسْتِئْثَارُ« استبداد بالشئ وانفراد به .

27. (1127)- (Yukarıdaki vak'a ile alâkalı olan) bir rivayet şöyledir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) (yıllık ihtiyacını aldıktan sonra) geri kalanı Allah'ın malı kılar (Beytu'lmâle koyar) idi." Ömer (radıyallahu anh) sonra (cemaate yönelerek) dedi ki:

"Arz ve semânın izniyle ayakta durduğu Zât aşkına sizden soruyorum, bunu biliyor musunuz?"

Onlar: "Evet!" dediler. Sonra Hz. Ömer teker teker, Hz. Abbâs ve Hz. Ali'ye yönelerek, öbür cemaate yaptığı gibi, aynı şekilde yemin vererek bu hususu bilip bilmediklerini sordu. Her ikisi de: "Evet, biliyoruz!" dediler. Sonra Hz. Ömer (radıyallahu anh) sözüne devam etti:"

(Hatırlayın! Siz,) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) vefat edince, Ebu Bekir'e bu meseleyi götürdünüz. O, size: "Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın velisiyim, ikiniz bana ihtilâfınızı getirdiniz, sen ey Abbâs, kardeşin oğlunun mirasını taleb ediyorsun, sen de ey Ali, hanımın Fâtıma'nın babasından olan mirasını taleb ediyorsun" dedi ve devamla: "Ebu Bekir (radıyallahu anh) size, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şu sözünü hatırlattı: "Bize vâris olunmaz. Her ne bıraktı isek sadakadır." Siz ikiniz (onu ithamda) ittifak ettiniz. (Allah biliyor o, bu tatbikatta doğru, iyi, isabetli ve hakka uygun hareket ediyordu. Sonra Ebu Bekir (radıyallahu anh) vefat etti. Resûlullah (aleyhissalâtu

vesselâm) ve Ebu Bekir'in velisi ben oldum, böylece o malın sorumluluğu bana geçti. Allah biliyor, bu işte ben de doğru, iyi, isâbetli ve hakka uygun hareket ediyorum. Şimdi (ey Abbâs!) sen ve Ali bana geldiniz. Meseleniz aynı mesele. Bana: "(Benî Nadir'den kalan fey malını) bize ver!" diyorsunuz. Ben de şu cevabı veriyorum: "Dilerseniz, bir şartla o malı size vereyim. O şart da şudur: "Bu malı, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), (Ebu Bekir ve sorumluluğunu aldığım günden beri ben) nasıl kullandı isek sizin de öyle kullanacağınıza dâir Allah'a söz vermenizdir. Onu bu şartla aldınız mı? Tamam mı?" Onlar: "Evet!" dediler. Hz. Ömer de: "Sonra siz bana aranızda (başka şekilde) hükmedeyim diye (mi)? geldiniz. Hayır, vallahi aranızda, kıyamet kopuncaya kadar, bundan başka bir hüküm veremem. Bu şartı yerine getirmede âciz kalırsanız, malı bana iade ediverin" dedi. (Kaynaklar önceki rivayette kaydedilenlerdir.)[294]

AÇIKLAMA:

1- Hadisin bazı vecihlerini Buhârî Kitâbu'l-Ferâiz'de: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Bize vâris olunmaz, her ne bırakmışsak sadakadır" hadisi babı" başlığını taşıyan babta kaydeder. Hadis, görüldüğü üzere, Buhârî'nin muhtelif bölümlerinde farklı vecihleriyle kaydedildiği gibi, Müslim, Tirmizî, Ebu Dâvud ve Nesâî'de de farklı vecihleriyle kaydedilmiştir.

2- Hâdisenin kısaca özeti şudur: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)' ın amcası Abbâs'la Hz. Ali (radıyallahu anhümâ), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın terekesi sayılan Benî Nadir Yahudilerinden kalan[295] fey malı hususunda ihtilâfa düşerek Halife Hz. Ömer'e müracaat ederler. Hz. Ömer, onlara aynı meseleden dâvâcı olarak daha önce, Hz. Ebu Bekir (radıyallahu anh)'e de müracaat ettiklerini hatırlatarak, Hz. Ebu Bekir'in kendilerine Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Kimse bize vâris olamaz, bıraktıklarımız sadakadır" meâlindeki hadisini hatırlatarak onlara bu maldan hak tanımadığını hatırlatır ve kendisinin de aynı kanaatte olduğunu ifade der. Bu malın tasarrufunu şartlı olarak kendilerine bırakabileceğini söyler.

3- Rivayetlerden anlaşıldığı üzere Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) adı geçen (Benû Nadir, Hayber, Fedek) fey mallarından hissesine düşeni, sağlığında kendisinin ve ailesinin ihtiyaçları için harcamış, artan malı Müslümanların maslahatı, at, silah alımı gibi umumî hizmetlerde harcamış idi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) vefat edince önce kızı Fatıma (radıyallahu anhâ), Halife Hz. Ebu Bekir'e gelerek bu malları tevârüs usûlünce temellük etmek istemiş ise

de, Hz. Ebu Bekir (radıyallahu anh): "Bize tevârüs olunmaz, bıraktığımız her şey sadakadır" meâlindeki hadisi hatırlatarak Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bıraktığı mallara miras muamelesi yapılamayacağını söyler. Bunun üzerine, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan altı ay kadar sonra vefat edecek olan Hz. Fâtıma, Hz. Ebu Bekir'e küser ve ölünceye kadar barışmaz.
4- Bu malların bazı rivayetlere göre taksimi, bazı rivayetlere göre de velâyeti (idaresi) için Hz. Abbas ve Hz. Ali, önce Halife Hz. Ebu Bekir'e, sonra da Halife Hz. Ömer'e çıkarlar. Her ikisi de, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın mezkûr hadisini hatırlatarak ve kendilerince de bilinmekte olduğunu anlayarak isteklerine müsbet cevap vermezler ve reddederler.
5- Hadiste birkaç müşkil:
Hadis, pekçok vecihten rivayet edilmiştir ve herbir vechinde bazı farklılıklar mevcuttur ve bir kısım müşkiller ortaya koymaktadır.
a) Bazı vecihlerde Hz.Abbas'ın, Hz.Ali'ye sarfettiği galiz tâbirler. Hatadan, günahtan mâsum olma keyfiyeti Ehl-i Sünnet nazarında sâdece peygamberlere has ise de, yine Ehl-i Sünnet, pekçok âyet ve hadislere dayanarak Ashâb'a karşı edeble mükelleftir. Ashâb arasında birçok siyasî ve sâir ihtilaflar olsa bile birbirlerini galiz tâbirlerle tavsif etmelerine pek rastlanmaz. Hz. Abbas'ın, yeğeni olan Hz. Ali için sarfettiği bu sözler, pek nâdir istisnalardandır. Acaba Hz. Abbâs bunu söylemiş midir? Yoksa râvilerden birinin vehmi midir? Şârihlerden bazıları bunu reddederek Hz. Abbas'tan, Hz. Ali'ye karşı bu sözlerin sâdır olmayacağını söylemiş ve hatta rivayet esnasında olanı hazfetmiştir. Gerçeği Allah bilir.
Rivayetten bunları hazfetmeyi uygun bulan Mâzirî, Hz. Abbâs'ın gerçekten söylemiş olma ihtimali karşısında şöyle bir izah sunar: "En münâsibi, Hz. Abbâs'ın oğlu durumunda olan Hz. Ali (radıyallahu anhümâ)'ye, nazı geçtiği için bu kelimeleri (lâtife ve şaka yoluyla) söylemiş olduğunu kabul etmektedir. Maksadı, itikadınca hatalı olan yeğenini bu davranışından vazgeçirmektir. Mezkur vasıflarla, o davranışlara hatâen değil, âmden, kasden girenler tavsif edilebilir." Mâzirî devamla şu mânada açıklamada bulunur: "Bu te'vil şarttır, çünkü Hz. Abbas, bu hakâretleri Halife Hz. Ömer ile Hz. Osman, Zübeyr, Abdurrahman İbnu Avf ve Sa'd (radıyallahu anhüm) gibi, büyük zatların huzurunda sarfetmiş ve bunlardan hiçbiri de reddetme hususunda müdahalede bulunmamışlardır. Halbuki bu zatlar münkeri red ve yalanı tekzib hususunda aşırı titiz insanlardır. Hz. Ali gibi faziletlerle dolu bir zat hakkında bu sözlerin itham maksadıyla söylenmediğini bildikleri için, müdâhale ihtiyacını duymadılar."

Rivayete göre, bu malın tasarrufu, Hz. Ali'nin elinde idi. Hz. Abbâs'ı ondan men etti ve bu hususta ona baskın çıktı, bu sebeple Hz.Ali'yi şikâyet etmiştir.
b) Hadiste gözüken ikinci bir müşkil, aynı mesele üzerinde iki ayrı şikâyetin vukûu. Şöyle ki: Rivâyetten sarih olarak anlaşıldığına göre, Hz. Abbâs'la Hz. Ali, önce Hz. Ebu Bekir'e giderler. Hz. Ebu Bekir onları Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bıraktıklarına vâris olunamayacağı hususundaki hadisi onların da bildiğini görüyor. Onlar bunu bile bile, Hz. Ebu Bekir'in vefatından sonra Hz. Ömer'e, -hilâfetinin ikinci senesinde- başvururlar, Hz. Ömer, onlara, daha önce de Hz. Ebu Bekir'e çıktıklarını hatırlatarak taleblerini reddeder.
Burada müşkil şudur: Bunlar, bu mala vâris olunamayacağını bildikleri halde niye Hz. Ebu Bekir'e ve sonra da Hz. Ömer (radıyallahu anhümâ)'e mürâcaat ettiler?
İbnu Hacer şöyle cevaplar: "Gerek bu iki sâhâbi ve gerekse bunlardan önce Hz. Fatıma, "Bize vâris olunmaz" yasağının bırakılan her mala şâmil olmayıp, bâzılarına mahsus olduğuna inanıyorlardı..."
Hz. Ömer'e ikinci defa çıkışlarıyla ilgili olarak Dârakutnî'nin bir rivayetine atıf yaparak şu açıklamayı el-Kâdî İsmâil'den nakleder: "Hz. Abbâs ve Hz. Ali'nin ihtilâfları mezkur malların velayeti (tasarruf yetkisi) ve (nasıl, nerelere) sarfedileceği hususunda idi." Ancak İbnu Hacer bunu makul bulmaz. Nesâî'deki rivayetin, bu malın kendilerine pay edilmesi için müracaat ettiklerinde, te'vile hacet bırakmayacak kadar sarâhat olduğunu belirtir.
6- Hz. Ömer, arkadan gelen nesillerce, temellük ifade edecek bir taksimden kaçınmıştır. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), Hz. Ebu Bekir ve bir müddet de kendisi tarafından tasarruf edildiği şekilde tasarruf etmeleri kaydıyla velâyeti, yani bu malları kaideye uygun şekilde kullanma yetkisini onlara bırakmıştır.
7- Bu malların akibeti:
İbnu Hacer, ihtilâf konusu bu emlâkin akibeti ile ilgili şu bilgiyi kaydeder: "Hz. Ali'nin elinde idi... sonra Hasan ve Hüseyin'e geçti, sonra Ali İbnu'l-Hüseyin ve Hasan İbnu Hasan'a, sonra Zeyd İbnu Hasan'ın eline geçti... Sonra Abdullah İbnu Hasan'ın eline geçti. İdâreyi Abbâsoğulları ele geçirinceye kadar böyle devam etti. Abbasiler başa gelince el koydular.
El-Kâdî İsmail şu bilgiyi vermiştir: Bu mülkten Hz. Abbâs'ın vazgeçmesi Hz. Osman zamanında olmuştur.
İbnu Hacer, "ikinci asrın başına kadar, halifeden, velâyet yetkisi alanlarca, mahsulatın Medine ahalisinden muhtaç olanlara harcamak suretiyle tasarrufa

devam edildiğini, daha sonra ahvalin değiştiğini" söyler.
8- Hadisten çıkarılan hükümler:Bu hadisten çıkarılan hükümlerden bazıları şunlardır:
1- Bir kabilenin idâresini, içlerinden büyük olanın üzerine alması gerekir. Çünkü, herkesin halini en iyi o bilir.
2- İmam, şerif kimseye ismiyle hitab edebilir, ismini terhimle de söyleyebilir. [296]

3- İmamdan, kişi velayet hakkını isteyebilir, ancak bunu rıfkla yapmalıdır.
4- Büyüklerin kapıcı tutmasının cevâzı, imamın yanında oturma, hâkimin infazı sırasında şefaat, verdiği hükmün esbab-ı mucibesini hâkimin açıklaması gibi hususların caiz olduğu rivayette gözükmektedir.
5- İmam vakfa nezaret etmek üzere, kendi yerine bir başkasını kayyim yapabilir. Kayyimliğe iki kişiyi tayin edebilir ve hatta gerekiyorsa daha fazla kayyim de tutabilir.
6- Aşırı zâhid geçinenlerin iddiası aksine, evde yıllık erzakın depolanması câizdir, bu tevekküle mani değildir.
7- Akar sahibi olunabilir, bunlar işletilebilir. Akar dışında da nemalanacak mal edinilebilir; ticâret, zirâat vs. gibi.
8- Bir meselede yeni bir delil ikame edildiği takdirde imam onu esas alır ve muktezasına göre amel eder.
9- Hâkimin ilmiyle amel etmesi câizdir.
10- Tâbi olanlar, büyükte bir tutukluk görürlerse, büyük, sözle onlara açılmayınca, tâbiler büyüğün yanında sükût etmelidirler.
11- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) fey'den ganimetin humsundan, kendi ihtiyacı ile ailesinin ihtiyacından fazla bir şey tutmuyordu. Bu miktardan fazlasında, taksim ederek dağıtma veya atiyyede bulunma hususlarına yetki sahibi idi.
12- Fakih ve âlimlerin, başkalarınca bilinen bazı şeyleri bilmemeleri ayıp değildir.[297]

-28- وعن أنسٍ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]أُتِىَ النَّبىُّ # بِمَالٍ مِنَ الْبَحْرَيْنِ فقَالَ انْثُرُوهُ في المَسْجِدِ، وكانَ أكْثَرَ مَال أتى بِهِ رسولُ اللّه #، فَخَرَجَ رسولُ اللّه # إلى الصَّةِ وَلَمْ يَلْتَفِتْ إلَيْهِ. فَلَمَّا قَضَى الصَّةَ جَاءَ فَجَلَسَ إلَيْهِ فَمَا كانَ يَرَى أحَداً إَّ أعْطَاهُ فَجَاءَ الْعَبَّاسُ

رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فَقَالَ: يَا رسوُلَ اللهِ أعْطِنِى فإنِّى فَادَيْتُ نَفْسِى وَفَادَيْتُ عَقِيً. فقَالَ: خذْ فَحَثَى في ثَوْبِهِ ثُمَّ ذهَبَ يُقِلُّهُ فَلَمْ يَسْتَطِعْ فقَالَ يَارسُولَ اللّهِ: مُرْ بَعْضُهُمْ يَرْفَعْهُ إلىَّ. فقَالَ: َ. قَالَ: فَارْفَعْهُ أنْتَ عَلىَّ. قالَ . قَالَ: فَنَثَرَ مِنْهُ ثُمَّ ذَهَبَ يُقلُّهُ فَلَمْ يَسْتَطِعْ. فقَالَ: مُرْ بَعْضَهُمْ يَرْفَعْهُ إلىَّ . قَالَ: َ. قَالَ فَارْفَعْهُ أنْتَ عَلىَّ. قَالَ: َ. فَنَثَرَ مِنْهُ ثُمَّ احْتَمَلَهُ فَألْقَاهُ عَلى كاهِلِهِ، ثُمَّ انطَلَقَ فمَا زَالَ رسول اللّه # يُتْبِعُهُ بَصَرَهُ حَتَّى خَفِيَ عَلَيْهِ عَجَباً مِنْ حِرْصِهِ. فَمَا قَامَ رسولُ اللّه # وَثَمَّ مِنْهُ دِرْهُمٌ]. أخرجه البخارى .

28. (1128)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a Bahreyn'den bir mal getirildi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Bunu mescide dökün" dedi. Bu mal (şimdiye kadar) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelenlerin en çok olanı idi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) namaza gitti ve mala hiç nazar etmedi. Namaz bitince gelip malın yanında durdu. Her gördüğüne ondan veriyordu. Derken amcası Abbâs (radıyallahu anh) geldi ve:
"Ey Allah'ın Resûlü, bana da ver. Zîra ben hem kendimin, hem de Akil'in (esaretten kurtuluş) fidyesini verdim!" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da: "Al!" dedi.
Bunun üzerine o da torbasını iyice doldurdu. Sonra onu sırtlamaya çalıştı, ancak muvaffak olamadı.
"Ey Allah'ın Resûlü, birilerine söyle de sırtıma kaldırıversin" dedi ise de: "Hayır" cevabını aldı. Bunun üzerine; Abbâs:
"Öyleyse sen sırtıma kaldırıver!" dedi. Yine: "Hayır!" cevabını aldı. Bunun üzerine Abbâs, torbadan bir miktarını döktü, tekrar sırtlamaya çalıştı, yine kaldıramadı. Ve:
"Birilerine söyle sırtıma kaldırıversin!" dedi. "Hayır!" cevabını alınca, yine: "Öyleyse sen kaldırıver" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buna da "Hayır!" deyince Abbâs bir miktar daha boşalttı, sonra kaldırıp omuzuna koyup çekip gitti.
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Abbâs (radıyallahu anh)'taki para hırsına taaccübünden, bize görünmez oluncaya kadar gözleriyle onu takip

etmişti.Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) tek dirhem kalmayıncaya kadar oradan ayrılmadı." [Buhârî, Salât 42, Cizye 4, Cihâd 172).][298]

AÇIKLAMA:

1- Başka kaynaklarda, Bahreyn'den gelen bu malın, Medine'ye taşradan gelen ilk haraç malı olduğu, vâli Alâ İbnu Hadramî tarafından gönderildiği, 100 bin dirhem miktarında bulunduğu belirtilmiştir.
2- Hz. Abbâs (radıyallahu anh)'ın bahsettiği Akîl, Ebu Tâlib'in oğludur. Fidye, Bedir Harbi'yle ilgilidir. Bedir Savaşı sırasında Akîl ve Abbâs (radıyallahu anhümâ) müşrikler cephesinde savaşa katılmışlar ve her ikisi de esir edilmişti. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), o devrin bankerleri arasında yer alan amcası Abbas'tan- "param yok!" demesine rağmen savaşa çıkarken sakladığı yeri ve karısına sır olarak söylediği bazı sözleri de bir mucize olarak hatırlatıp, parasının olduğunu belirterek- kendi kurtuluş fidyesini almakla kalmamış, yeğeni Akîl'in -ve İbnu İshâk'ın belirttiğine göre- esirler arasında yer alan el-Hâris İbnu Nevfel İbnu Hâris İbni Abdilmuttalib'in fidyesini de ondan almıştı.
3- Hadisten çıkarılan bazı hükümler:
* Bu hadiste Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın para karşısındaki tutumu gözükmektedir: Hiç para tutmamak. Bekletmenin câiz, tasarrufun da kendi yetkisinde olduğu halde, gelen harâc mallarını anında ihtiyaç sahiplerine bol bol dağıtmıştır. Üstelik mal az da olsa çok da olsa iltifat etmemiş, gönül bağlamamıştır.
* İmam, mal-ı mesâlîh'i (harcama yetkisi kendinde olanı) lâyık olanlara hemen vermeli, harcaması gereken yerlere bekletmeden harcamalıdır.
* Müslümanların müştereken hakları bulunan zekât, sadaka, harac, sadaka-i fıtr gibi malların mescide konması caizdir.
* Mallar, mescidin namaz, cemaat gibi, asıl yapılış gayelerini engellemeyecek şekilde konması gerekir.
* Keza, herkesin istifadesine açık olan içme suyu gibi başka şeylerin de mescide konması caizdir.
* Mescide, adı geçen mallar depolamak maksadıyla değil, dağıtmak maksadıyla konabilir.[299]

-29- وعن عوف بن مالك رَضِـيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]كَانَ رسول اللّه

إِذَا أَتَاهُ الْفَئُ قَسَّمَهُ في يَوْمِهِ فأعْطى اٴَهِلَ حَظيْنِ، وَأعْطى الْعَزَبَ حَظًّا]. أخرجه أبو داود.»اٴَهِلُ« بالمد وكسر الهاء: المزوج وهو ضد العزب.

29. (1129)- Avf İbnu Mâlik (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a fey malı gelince, hemen gününde dağıtırdı. Evliye iki hisse, bekâra bir hisse verirdi." [Ebu Dâvud Harâc 14, (2953).][300]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın fey malını nasıl dağıttığı hususunda açıklık getirmektedir. İki prensip dikkat çekiyor:
a) Fey'in bekletilmeyip, hemen dağıtılması.
b) Fey'in dağıtımında eşitliğe değil, ihtiyaç durumuna riâyet edilmesi. Zîra, ilk nazarda evlinin bekârdan daha çok ihtiyaç içinde olacağı kabul edilir.
2- Fey malı deyince ulemâ umumiyetle Müslümanların savaşmaksızın, gayrı müslimlerden aldıkları her çeşit vergileri anlamışlardır: Cizye, gümrük, harâc, İslâm diyarında izinle ticaret yapanlardan alınan öşür vs.
3- Fey'in masrafı (harcama yerleri) hususunda farklı görüşler ileri sürülmüştür:
* Fakir, zengin bütün Müslümanların hakkıdır.
* Savaşan askerlere verilecek atiyyeye ve çocukların nafakasına, İslâm'ın ve Müslümanların salâhına olduğuna dair imamın hükmettiği herşeye buradan harcanır.
4- Fey'in taksim tarzı da münâkaşa edilmiştr:
* Hz. Ebu Bekir'e göre eşit şekilde dağıtılır. Hz. Ali ve Atâ da bu görüştedir. Şâfiî'nin tercihi de budur.
* Hz. Ömer, Hz. Osman bazı durumlarda tafdile yani bir kısmına az, bir kısmına çok verilmesi gerektiğine hükmetmiştir. İmam Mâlik bu görüşü tercih etmiştir.
Kûfîler (Hanefîler), "Bu mesele imamın yetkisine bırakılmıştır, dilerse eşitliğe riayet eder, dilerse tafdile yer verir" demiştir.
Bu görüşlerin herbirini te'yid eden rivayet mevcuttur.
Sadedine olduğumuz rivayet, fey'in eşit değil, ihtiyaç durumuna göre dağıtılması gereğini ifade eder.[301]

-30- وعن ابن عمر رَضِىَ اللهَ عَنْهُما قال:]كانَ رسولَ الله # يُعْطى أزْوَاجَهُ مِنْ خَيْبَرَ كُلَّ سَنَةٍ
مِائَةَ وَسْقٍ ثَمَانِينَ وسْقاً مِنْ تَمْرٍ وَعِشْرِينَ مِنْ شَعِيرٍ. فَلَمَّا وُلِّىَ عُمَرُ رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قَسَّمَهَا حِينَ أجْلى الْيَهُودَ مِنْهَا فَخَيَّرَ أزْوَاجَ النَّبِىِّ # بَيْنَ أنْ يُقْطِعَ لَهُنَّ مِنَ المَاءِ وَا'رْض أوْ يُمْضِىَ لَهُنَّ ا'وْسَاقَ: فَمِنْهُنَّ مَن اخْتَارَ ا'رْضَ وَالمَاءَ، وَمنْهُنَّ عَائِشَةُ وَحَفْصَةُ رَضِىَ اللهُ عَنهما، وَاخْتَارَ بَعْضُهُنَّ الْوَسَقَ[. أخرجه الشيخان وأبو داود .

30. (1130)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hayber mahsulünden her sene zevcelerine yüz vask[302] veriyordu. Bunun seksen vaskı hurma, yirmi vaskı arpa idi. Hz. Ömer (radıyallahu anh) halife olunca, Hayber'den Yahudileri çıkardığı zaman orayı taksim etti ve Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevcelerini muhayyer bıraktı. Dileyene arâzi ve (sulama) suyu verecek, dileyene de eskiden olduğu şekilde belli miktardaki vaskı verecekti. Bazıları arâzi ve suyu tercih etti -ki Hz. Aişe ve Hafsa (radıyallahu anhümâ) bu gruptandı- bir kısmı da kendilerine hurma verilmesini tercih etti." [Buhârî, Hars 8, 9, 11, İcâre 22, Şirket 11, Şurut 5, Meğâzî 40; Müslim, Musâkât 1, (1551); Ebu Davud, Harâc 24, (3008); İbnu Mâce, Rühûn 14, (2467).][303]

-31- وعن أبى هريرة رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قال:]قال رسول الله # غَزَا نَبِىٌّ مِنَ ا'نْبِيَاءِ عَلَيْهِمُ السَّمُ. فَقَالَ لِقَوْمِهِ َ يَتْبَعْنِى رَجُلٌ مَلَكَ بُضْعَ امْرَأةٍ وَهُوَ يُرِيدُ أنْ يَبْنِىَ بِهَا، وَلَمَّا يَبْنِ بِهَا وَ َ أحَدٌ بَنَى بُيُوتاً وَلَمْ يَرْفَعْ سُقُوفَهَا، وَ َ رَجُلٌ اشْتَرى غَنَماً أوْ خَلِفَاتٍ وَهُوَ يَنْتَظِرُ وَدَهَا. فَغَزا فَدَنَا مِنَ الْقَرْيَةِ صَةَ الْعَصرِ أوْ قَرِيباً مِنْ ذلِكَ. فقَالَ لِلشَّمْسِ إنَّكِ مَأمُورَةٌ وَأنَا مَأمُورٌ: اللَّهُمَّ احْبِسْهَا عَلَيْنَا فَحُبِسَتْ حَتَّى

فَتَحَ اللهَ عَلَيْهِ فَجَمَعَ الْغَنَائِمَ فَجَاءَتْ: يَعنِى النَّارُ لِتَأكُلَهَا فَلَمْ تَطعَمْهَا. فَقَالَ: إنَّ فِيكُمْ غُلوًّ فَلْيُبَايِعْنِى مِنْ
كُلِّ قَبِيلَةٍ رَجُلٌ. فَلَزِقَتْ يَدُ رَجُلٍ بِيَدِهِ؟ فقَالَ: فِيكُمُ الْغُلُولُ فَلْتُبَايِعْنِى قَبِيلَتُكَ فلَزِقَتْ يَدُ رَجُلَيْنِ أوْ ثَثَةٍ بِيَدِهِ فقَالَ فِيكُمُ الْغُلُولُ. فَجَاءُوا بِمِثْلِ رَأسِ بَقَرَةٍ مِنَ الذَّهَبِ فَوَضَعَهَا فَجَاءَتِ النَّارُ فَأكلتْهَا. فَلَمْ تُحَلَّ الْغَنَائِمُ ‘حَدٍ قَبْلَنَا. ثُمَّ أَحَلَّ اللهُ تَعالى لَنَا الْغَنَائمَ لَمَّا رَأى مِنْ عَجْزِنَا وَضَعْفِنَا فَأحَلَّهَا لَنَا] .

31. (1131)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Peygamberlerden (aleyhimüsselam) biri, gazveye çıktı da kavmine: "Nikâhla bağlanıp, gerdeğe girmek istediği halde henüz gerdek yapmadığı kadını olan benimle gelmesin, keza bina yapıp henüz çatısı atılmamış inşaatı olan da gelmesin, keza gebe koyun veya develer satın alıp doğurmalarını bekleyeniniz varsa o da gelmesin" dedi.
Gazveye çıktı. Derken tam ikindi namazı sırasında veya buna yakın bir zamanda (fethedeceği) beldeye yaklaştı. Güneş'e: "Sen bir memursun, ancak ben de bir memurum" dedi ve Allah'a yönelerek: "Ey Rabbim, şu güneşi bize durdur (da namazımız geçmesin!)" diye dua etti. Güneş, o yerlerin fethini Allah müyesser kılıncaya kadar durduruldu. Sonra elde edilen ganimetleri topladılar. Toplanan ganimetleri yemek üzere ateş geldi. Fakat ateş tatmadı bile. Bunun üzerine Peygamber:
"İçinizde ganimetten çalan bir hırsız var, her kabileden bir kişi bana biat etsin!" dedi. Bu suretle ona biat etmeye başladılar. Derken bir adamın eli peygamerin eline yapışıp kaldı."Hırsız bu kabilede. Kabilenin her ferdi bana teker teker biat etsin!" dedi.
Biat etmeye başladılar. İki veya üç kişinin eli O'nun eline yapıştı kaldı. "Ganimet hırsızı sizde" dedi.
Öküz başı kadar iri bir altın getirdiler. Ganimet yığınının içine o da atıldı. Ateş gelip ganimeti yedi.
Bilesiniz, bizden önce hiçbir ümmete ganimet helal kılınmamıştır. Ganimetleri Allah sadece bize helâl kıldı. Bu da, bizde gördüğü aczimiz ve za'fımız

sebebiyledir. [Buhârî, Humus 8, Nikâh 58; Müslim, Cihad 32.][304]

AÇIKLAMA:

1. İbnu Hacer'in sunduğu bilgilere göre burada zikri geçen peygamber Yûşa aleyhisselam'dır, fethettiği yer de Filistin'deki Eriha kasabasıdır. Bu tafsilat Hâkim'in Ka'bu'l-Ahbâr'dan kaydettiği bir rivayette gelmiştir. Mamafih, Ahmed İbnu Hanbel'in merfu bir rivayetinde, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Güneş'in Yûşa aleyhisselam için durdurulduğunu haber vermiştir. إِنَّ الشَّمْسَ لَمْ تُحْبَسْ لِبَشرٍ إَِّا لِيُوشَعَ بْنِ نُونِ لَيَالَى سَارَ إلى بَيْتِ الْمَقْدِسِ

Hz. Davud (aleyhisselam) ile Hz. Süleyman (aleyhisselam) için de güneşin durdurulduğuna dair rivayet mevcut ise de, muhaddisler bunların zayıflığına dikkat çekerler. Hz. Musa için de fecrin doğması geciktirilmiştir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın duasıyla da Güneş'in batmasına birkaç sefer Cenab-ı Hakk'ın gecikme halkettiği muteber rivayetlerde gelmiştir. Esmâ Bintu Ümeys (radıyallahu anhâ)'in rivayetine göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir gün Hz. Ali efendimizin dizleri üzerinde uyurken, ikindi namazının vakti çıkar. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın duası üzerine Güneş geri çıkar. Aleyhisselam Efendimiz namazlarını kılarlar, sonra tekrar batar.
İbnu Hacer bunun pek bâhir bir mucize olduğunu belirttikten sonra, bu rivayeti mevzu addetmiş olan İbnu'l-Cevzî ile İbnu Teymiyye'nin hata ettiklerini belirtir.
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın duasıyla, Hendek Harbi sırasında da -ikindi namazını kılması için- Güneş'in te'hirine dair rivayet mevcuttur.
Bu sadedde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la ilgili üçüncü bir rivayet daha var: Mirac mucizesini anlatırken Kureyşliler'e, kervanlarını gördüğünü, Güneş'in doğmasıyla birlikte geleceğini söyler. Güneş için Allah'a dua eder ve kervanın gelişine kadar Güneş'in doğması durdurulur.
Şu halde bu büyük mucizenin Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hayatında üç sefer vukûu mevzubahistir.
2- Bu rivayette "inşaatına başlanıp çatısı atılmayan binası olan" tâbiri geçer ise de "Nesâî'de gelen bir rivayette: "Bina yapıp da içine oturmayan.." tâbiri geçer. İnşaatına başlayıp da çatısını atmadan veya başladığı nikâhın zifâfını yapmadan cihada çıkmanın yasaklanması, gönlün bu işlere takılıp kalacağı içindir. Her ne kadar çatısı atılan binaya, gerdeği yapılan evliliğe de gönül takılıp kalacak ise

de, yarım hâli kadar şiddetli olmayacaktır. Aradaki ciddî derece farkı sebebiyle ikinci durumda cihâda katılmaya ruhsat verilmiştir.
3- Rivayette, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), daha ziyâde ganimetle ilgili bilgi vermek istemektedir:
* Ganimet, önceki ümmetlere haramdır. Düşmandan elde edilen ganimetlerin hiçbirinden istifâde edilmemektedir. Ganimet, bir yere yığıldıktan sonra, kazanılan zaferin şükrânı olarak bir nevi kurban kılınmakta idi. Gökten inen ateşin bunu yakması, kurbanın kabûl edildiğine delil oluyordu. Rivayette, ganimete çalıntı girmesi sebebiyle ihlâs çıktığı için, ateş yakmamıştır. Said İbnu Müseyyeb'in rivâyeti, bu ateşin insanlar tarafından yakılmayıp gökten indiği hususunda sarihtir: وَكَانُوا إِذَا غَنَمُوا غَنِيمَةً بَعَثَ اللّٰهُ عَلَيْهَا النَّارَ فَتَأْكُلُهَا
"O zamanlar, insanlar bir ganimet elde edince, Allah ateş gönderirdi, o da ganimeti yerdi."
* Hadiste, "yaktı" yerine "yedi", "tattı" gibi değişik tâbirler kullanılmıştır. Bunda mübâlağa kasdı olduğu gibi, hâdisenin normal bir "yakma" olmadığını belirtmek kasdı da düşünülebilir.
4- Hadis, Ümmet-i Muhammed'e bahşedilen bir hususiyetin, ganimetin helâl kılınması olduğunu belirtir. Bu ilk defa Bedir Harbi'nde teşrî edilmiştir. O zafer üzerine gelen âyet-i kerime: فَكُلُوا مِمَّا غنِمْتُمْ حَ ً طَيِّبًا "Elde ettiğiniz ganimetleri temiz ve helâl olarak yiyin.." (Enfal 69).
Ancak yeri gelmişken şunu da belirtelim ki, Müslümanlar'ın ilk ele geçirdikleri ganimet, Bedir Savaşı'ndan iki ay kadar önce gerçekleştirilen Abdullah İbnu Cahş'ın seriyyesinde elde edilen ganimettir. Abdullah (radıyallahu anh)'ı Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), hepsi muhâcir 12 kişilik bir birlikle Nahle cihetine göndermişti. İbnu Sa'd bu seriyyede elde edilen ganimetin "hums"u alınan ilk ganimet olduğunu belirtir ve: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu ganimeti hemen taksim etmeyip, sakladığına ve Bedir ganimetiyle birlikte taksim ettiğine dair rivayet var" der.
Şu halde, ilk ganimetin Abdullah İbnu Cahş Seriyyesi'nin ganimeti olması ile, ganimetle ilgili âyetin Bedir Savaşı vesilesiyle gelmiş olması arasındaki teâruz giderilmiş olmaktadır: "O ilk olmasına rağmen, Bedir Gazvesi'yle ilgili olarak gelen âyetin ahkâmına göre, humus esası üzerine taksim edilmiş olmaktadır.
Ümmet-i Muhammed'e ganimetin helâl kılınması, gulûlün gizlenip yüze vurulmaması, cihadın kabul edilmeme fezâhetinin örtülmesi, nebilerinin Allah

indindeki şerefinden ileri gelen İlâhî lütuflardır. Bu lütuflara karşı Rabbimize hamdediyoruz.
5- Hadis, evlilik, inşaat, hayvan yavrusu beklemek gibi, dünya "zinet"lerinin kişinin kalbini ciddî surette meşgul edip tûl-i emel denen ebedî yaşayacakmış düşüncesine atıp, ciddî şekilde âhirete yönelmeye engel olduğunu belîğ bir şekilde ifade etmektedir. İnsanı bu vartaya atan dünyalıkların bu üç şeyden ibaret olmadığını, başka şeylerin de aynı ölçüde menfi câzibe sahibi olabileceğini, hadisin Saîd İbnu'l-Müseyyeb rivayetinde gelen şu ziyade ifade etmektedir: اَوْلَهُ حَاجَةٌ فِى الرُّجُوعِ "...veya geri dönme ihtiyacı içinde olan kimse de (benimle gelmesin)."
6- Hadis, ciddî ve mühim işlerin, kalbi sâkin, irâdesi sağlam kimselere verilmesi gereğine irşâd etmektedir. Çünkü, meşguliyeti, takıntısı olan kimsenin azmi zayıf, şevki az olur. Elbette ki kalbin alâkası ikiye, üçe bölündü mü, diğer organların faaliyeti zayıflar ve verim düşer.
7- Hadis, sefîhlerin fiilleri sebebiyle bir cemaatin cezaya mâruz kalacağına delil olmaktadır.
8- Aslolan zâhire göre hükmetmek ise de, bu rivayet, peygamberlerin, bâzan bâtınî duruma göre de hüküm verebileceklerini göstermektedir.[305]

-32- وعنه رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ. قال:]قَامَ فِينَا رسول اللّه # ذَاتَ يَوْمٍ فَذَكَر الْغُلُولَ وَعَظَّمهُ وَعَظَّمَ أمْرَهُ حَتَّى قال: َ ألْفِيَنَّ أحَدَكُمْ يَجِئُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلى رَقَبَتِهِ بَعِيرُ لَهُ رُغَاءً فَذَكَرَ جَمِيعَ الْكُرَاعِ وَالْمَتَاعِ، فَيَقُولُ يَارسول اللّه أغِثْنِى فَأقُولُ َ أمْلِكُ لَكَ شَيْئاً قَدْ أبْلَغْتُكَ[. أخرجه الشيخان .

32. (1132)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir gün kalkıp gulûl'ü (yani ganimet malından çalma) hatırlattı, bunun kötülüğünü, günahının büyüklüğünü belirtti ve bu meyanda şunları söyledi:
"Sakın sizden birini, kıyamet günü, boynunda böğürmesi olan bir deve olduğu halde bana gelmiş: "Ey Allah'ın Resûlü, bana yardım et!" diye yalvarıyor ve kendimi de cevaben: "Senin için hiçbir şey yapamam, ben sana tebliğ

etmiştim" der bulmayayım..." Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu tarzda hayvanları ve diğer ganimet mallarını teker teker zikretti." [Buharî, Cihâd 189; Müslim, İmâret 24, (1831).][306]

AÇIKLAMA:

1- Gulûl: Hıyânet demektir. Ancak, daha ziyade ganimet malında yapılan hıyânete, hırsızlığa ıstılah olmuştur. Bunun büyük günahlardan olduğu hususunda ulemâ icma etmiştir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in bir kısım başka hadisleri nazar-ı dikkate alınınca, devlet malından, kanunsuz olarak alınan her şey "gulûl"dür. Tirmizî'nin bir rivayetinde, Hz. Muâz'ı Yemen'e gönderirken ona yaptığı talimat meyanında şöyle buyurmuştur: "Benim iznim olmadıkça hiçbir şeye dokunmayacaksın. Zira bu, gulûl'dür. Kim gulûlde bulunursa kıyamet günü çaldığı şeyle birlikte gelir..." Keza Rıhu'lhamra hadisinde, kıyametin 15 alâmetinden biri olarak emânetin (devlet malının, memurlar tarafından) helâl addedilmesi zikredilir. Şu halde devlet malı bu meselede ganimet mesâbesindedir, kanunsuz tasarruf, gulûldür.
2- Sadedinde olduğumuz hadis-i şerifte Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle demek istemiştir: "Sakın ganimetten (ve devlet malından) çalıp da bunun günâhından gelecek azablar sebebiyle kıyamet günü benden şefâat taleb etmeyin. Ben bunun günah olduğunu tebliğ etmiş bulunduğum için bu çeşit günahlarınıza hiçbir şefaatte bulunmam.
"Bir başka hadiste: إِيَّاكُمْ وَالْغُلُول فإنَّهُ عار علَى أهْلِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ
"Ganimet hırsızlığından kaçının. Çünkü o, kıyamet günü, işleyene büyük bir ar olacaktır."
3- Hadisin aslı uzundur, ganimetten çalınabilecek birçok hayvan ve mal fiilen zikredilerek açık bir şekilde, hırsızın kıyamet günündeki perişan hali tasvir edilmiştir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) muhatap üzerinde daha müessir olmak için tekrarlı uzun tasvirden kaçınmamıştır. Şöyle devam eder:
"... Sakın sizden birinizi, kıyamet günü boynunda kişnemekte olan bir at olduğu halde bana gelerek: "Ey Allah'ın Resûlü!, beni kurtar!" derken ben de kendimi: "Sana hiçbir şey yapamam, ben sana tebliğ etmiştim" diye cevap verirken bulmayayım!
Sakın sizden birinizi kıyamet günü boynunda meleyişi olan bir koyun olduğu halde bana gelip: "Ey Allah'ın Resûlü, beni kurtar!" derken, kendimi de: "Sana hiçbir şey yapamam, ben sana tebliğ etmiştim" diye cevap verir bulmayayım!

Sakın sizden birinizi, kıyamet günü, boynunda çığlığı olan bir kimse olduğu halde gelerek: "Ey Allah'ın Resulü, beni kurtar!" derken kendimi de: "Senin için hiçbir şey yapamam, ben sana tebliğ etmiştim" diye cevap verir bulmayayım.
Sakın sizden birini, kıyamet günü boynunda dalgalanan giyecekler olduğu halde gelerek: "Ey Allah'ın Resûlü, beni kurtar!" derken, kendimi de: "Senin için hiçbir şey yapamam, ben sana tebliğ etmiştim!" diye cevap verir bulmayayım.
Sakın sizden birini kıyamet günü, boynunda (altın, gümüş gibi) cansız mal olduğu halde gelip: "Ey Allah'ın Resûlü, beni kurtar" derken, kendimi de: "Senin için hiçbir şey yapamam, ben sana tebliğ etmiştim" diye cevap verir bulmayayım."
4- Bazı âlimler, bu hadisin وَمَنْ يَغْلُلَ يَأْتِ بِمَاغَلَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ meâlen: "Kim hainlik eder (ganimet ve âmmeye âit hâsılattan bir şey aşırır) ise, kıyamet günü hainlik ettiği o şey(in günahını)i yüklenerek gelir" (Âl-i İmran 161) âyetini tefsir ettiğini söylemiştir.
Âyette yüklenilecek şey günah mı, bizzat o mal mı mübhem ise de bizzat malın kendisi olması daha zâhirdir. Burada: "Altın, gümüş gibi ağırlıkça, meselâ deveden çok hafif olduğu halde, kıymetçe ondan çok fazla olan eşyaların taşınması aynı cezayı vermez" gibi bir itiraz yersizdir, zîra, hadis ve âyet, bu çirkin amelde bulunanların kıyamet günü teşhir edilerek, o büyük kalabalık içinde rezil ve rüsvay olabileceğini ifade etmektedir, ceza ağırlık, veya hafiflikle değil, rüsvay edilmek suretiyle verilecektir.
5- Ganimet taksim edilmezden önce çalan kimsenin, çalıntıyı taksimden önce iade etmesi gerekir, bu hususta icma var. Taksimden sonraya kalınca, Sevrî, Evzâî, el-Leys ve İmam Mâlik'e göre beşte birini imama verip, geri kalanını tasadduk etmelidir.
Şâfiî hazretleri: "Mülkü ise tasaddukla yükümlü olmaz; mülkü değilse, başkasının malıyla tasadduk etmesi câiz olmaz, doğru olanı, tıpkı yitmiş mal gibi, tamamını imama teslim etmesidir" der.
6- Ganimetten çalan kimsenin cezası hususunda âlimler ihtilâf etmiştir. Cumhur: "İmamın uygun bulacağı bir ta'zir cezası verilir" demiştir. Ebu Hanife, Şâfiî ve Mâlik hazretleri hep bu görüştedirler. Bunlara göre, bu mal imha edilmez. Ancak Hasan-ı Basrî, Ahmed İbnu Hanbel, İshâk, Mekhûl ve Evzâî'ye göre bütün eşyası yakılmalıdır. Hasan Basrî, hayvan ve Mushaf'ın yakılmaması gerektiğini belirtmiştir.
7- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), ganimetten bir ayakkabı bağı, bir iğne bile çalan kimsenin şehid olamayacağını açık bir dille mükerreren ifade etmiştir.

NOT: Gulûlde bulunan kimsenin eşyalarının yakılması meselesi 1137. hadiste gelecek. [307]

-33- عن سَمُرَة بنِ جُندب رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قالَ رسولُ اللّهِ # مَن كَتَمَ غَاًّ فإنَّهُ مِثْلُهُ[.

33. (1133)- Semüre İbnu Cündeb (radıyallahu anh), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle söylediğini haber verdi: "Kim ganimet hırsızını gizlerse bu da onun gibi olur." [Ebu Dâvud, Cihâd 146, (2716).][308]

AÇIKLAMA:

Ganimetten çalmanın ciddiyetini ortaya koyan bir rivayet dahi budur. Zîra bu hadisle, gören kişiye ihbar etme mesuliyeti yüklenmektedir. "Bu da onun gibidir" ifadesi, gizleyen kimsenin günahta ve cezada hırsıza ortak olacağını belirtmektedir.[309]

-34- وعن عبداللّه بن عمرو بن العاصِ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما قال:]كانَ رسولُ اللّه # إذَا أصَابَ غَنِيمَةً أمَرَ بِّ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ فَنَادَى في النَّاسِ فَيَجِيئُونَ بِغَنَائِمِهمْ فَيُخَمِّسُهُ وَيَقْسِمُهُ. فَجَاءَ رَجُلٌ يَوْماً بَعْدَ النِّدَاءِ بِزِمَام مِنْ شَعَرٍ. فَقَالَ يَارسولَ اللّهِ هذَا كانَ فِيمَا أصَبْنَاهُ مِنَ الْغَنِيمَةِ. فقَالَ أسَمِعْتَ بًّ يُنَادِى ثَثاً؟ قَال فَما مَنَعَكَ أنْ تَجِيَٴ بِهِ؟ فَاعْتَذَرَ إلَيْهِ. فقَالَ: كَّ، أنْتَ تَجِئُ بهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَلَنْ أقْبَلَهُ عَنْكَ[. أخرجهما أبو داود .

34. (1134)- Abdullah İbnu Amr İbni'l-Âs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir ganimet ele geçirilince, Hz. Bilâl (radıyallahu anh)'e emrederdi, o da halka yüksek sesle duyulur, askerler de ganimet olarak ne ele geçirmişse getirip teslim ederdi. Peygamberimiz

(aleyhissalâtu vesselâm) de önce beşte birini (humus) alır, geri kalanı taksim ederdi.
Bir gün, (Bilâl'in) çağırmasından sonra bir adam kıldan mâmul bir yular getirdi ve:
"Ey Allah'ın Resûlü, ganimet olarak biz de bunu ele geçirmiştik!" dedi.
"Sen, dedi, üç kere bağırdığı vakit Bilâl'i işitmedin mi? O zaman niye getirmedin?
"Adam, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a (gecikmenin sebebiyle ilgili olarak kabul görmeyen) özürler beyan etti. Ancak neticede şu cevabı aldı:
"Hayır! Bunu senden kabul etmiyorum. Kıyâmet günü sen bununla birlikte geleceksin." [Ebu Dâvûd, Cihâd 144, (2712).][310]

AÇIKLAMA:

Tîbî: "Aslında ganimetten çalan kimsenin de tevbe etme hakkı vardır. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu davranışı, gulûlün tevbesi mümkün olmayan bir günah, veya telâfisi, helâllaşılması imkânsız bir zulüm olduğu mânasını taşımaz. Bundan maksad tağliz'dir" der.
Tağlîz, yasağı ifadede sertliğe kaçmak, meselenin ciddiyetini duyurucu ağır bir üslûba ve metoda başvurmaktır.
Mirkat'ın kaydına göre, bâzı âlimler de şunu söylemişlerdir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu malı ondan kabul etmedi, zîra bu malda, ganimete hak kazanmış olan bütün askerlerin hissesi vardı. Onlar dağılmış olunca sonradan getirilen maldaki hisselerini onlara ulaştırmak imkânsız hale gelmişti. Bu sebeple Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), malı gâsıbın elinde bıraktı, tâ ki günahı üzerinde kalsın."[311]

35- وعنه رَضِـيَ اللهُ عَنْهُ قال:]كانَ عَلى ثَقَلِ النَّبىِّ # رَجُلٌ يُقَالُ لَهُ كَرْ كَرَةُ فمَاتَ. فقَالَ رسول اللهِ # هُوَ في النَّارِ. فَذَهَبُوا يَنْظُرُونَ إلَيْهِ فَوَجَدُوا عَبَاءَةً قَدْ غلَّهَا[. أخرجه البخارى .

35. (1135)- Yine Abdullah İbnu Amr İbni'l-Âs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ağırlıklarının başını bekleyen Kerkere denen bir zât vardı, derken vefat etti. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):"O

cehennemdedir!" buyurdu. Bu söz üzerine adamı görmeye gittiler. üzerinde, ganimetten çalınmış bir aba buldular." [Buhârî, Cihâd 190; İbnu Mâce, Cihâd 34, (2849).][312]

AÇIKLAMA:

Bu rivayet, ganimetten çalınan şey, değerce düşük veya azıcık bir şey de olsa hırsızın feci âkibete maruz kalacağını gösteren hadislerden biridir. Metinde geçen ve ağırlık diye tercüme ettiğimiz sakal, iyâl (bakımı üzerinde olanlar) mânasına geldiği gibi, "taşınması zor olan ağır eşyalar" mânasına da gelir. Rivayette adı geçen Kerkere'nin Resûllulah (aleyhissalâtu vesselâm)'a savaş sırasında seyislik yapan Nûbi (Sûdanlı) siyâhî bir kimse olduğu, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a Yemâme'nin şefi Hevze İbnu Ali el-Hanefî tarafından hediye edildiği, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın onu âzad ettiği belirtilir.
Yine Buhârî'de ve Müslim'de gelen bir başka rivayet, Mid'am isminde bir kölenin, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın atını tımar ederken maruz kaldığı kör bir ok sebebiyle hayatını kaybettiği; görenler: "Ne mutlu, şehid oldu" deyince Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın müdahale ederek: "Hayır, Hayber günü ganimetten çaldığı bir bürgü, üzerinde ateş olmuş yakmaktadır" dediğini belirtir.
Bu hadis, ganimetten çok değil, az da çalınsa haram olduğunu ifade etmektedir. [313]

-36- وعن زيد بنِ خالد رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]تُوُفِّى رَجُلٌ مِنْ أصْحَابِ رسولِ الله # يَوْمَ خَيْبَرَ؛ فَذُكِرَ لِرَسُولِ اللّهِ # فقَالَ: صَلُّوا عَلى صَاحِبِكُمْ فَتَغَيَّرَتْ وُجُوهُ النَّاسِ لذلِكَ. فقَالَ: إنَّ صَاحِبَكُمْ قَدْ غَلَّ في سَبيلِ اللّهِ تَعالى فَفَتَّشْنَا مَتَاعَهُ فَوَجَدْنَاهُ قَدْ غَلَّ خَرَزاً من خَرَزِ يَهُودَ َ يُسَاوِى دِرْهَمَيْنِ[. أخرجه مالك وأبو داود والنسائى .

36. (1136)- Zeyd İbnu Hâlid (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hayber Savaşı sırasında Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ashâbından biri öldürülmüştü. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a haber verildi.
"Arkadaşınız üzerine namaz kılın!" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın

sözü üzerine, halkın çehresi değişmiş, (bir soğukluk çökmüştü). Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) açıkladı:"Arkadaşınız Allah için cihad sırasında ganimetten çalmıştı!"
Bunun üzerine, maktûlün eşyasını karıştırdık. Yahudilere ait boncuk kolyelerden iki dirhem bile etmeyen bir kolyeyi çalmış olduğunu gördük." [Muvatta, Cihâd 23, (2, 458); Ebu Dâvud, Cihâd 143, (2710), Nesâî, Cenâiz 66, (4, 64); İbnu Mâce, Cihad 34, (2848).][314]

AÇIKLAMA:

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in namaz kılmaktan imtina etmesini, Zürkânî: "Çünkü imam, büyük günah işleyenin cenaze namazını kıldırmaz" diye açıklar.
Halkın çehresinin değişmesi adamın suçunu bilmemekten ileri gelmiştir.
Bu hadis, gulûlün nasıl ciddî bir günah olduğu, az ile çok olması mânasında fark bulunmadığı hususlarında kesin hüküm taşıyan rivayetlerden biridir.[315]

-37- وعن صالِح بن محمد بن زائدة قال:]دَخَلْتُ مَعَ مَسْلَمَةَ أرْضَ الرُّوم فأُتِىَ بِرَجُلٍ قَدْ غَلَّ فَسَألَ سَالِماً عَنْ ذلِكَ. فَقَالَ سَمِعْتُ أبِى رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ يُحَدِّثُ عَنْ أبِيهِ عُمَرَ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ أنَّ النَّبىَّ # قال: مَنْ غَلَّ فَأحْرِقُوا مَتَاعَهُ وَاضْرِبُوهُ. قَالَ فَوَجَدْنَا في مَتَاعِهِ مُصْحفاً فَسُئِلَ سَالِمٌ عَنْهُ؟ فقَالَ بيعُوهُ وَتَصَدَّقُوا بثَمَنِهِ[. أخرجه أبو داود والترمذى.

37. (1137)- Sâlih İbnu Muhammed İbni Zâide anlatıyor: "Mesleme (radıyallahu anh) ile birlikte Rum diyarına girdik. Ganimetten çalan bir adam getirildi. Mesleme, bu mesele hakkında Sâlim'e sordu. Sâlim şu cevabı verdi:
"Babam'ı (Abdullah İbnu Ömer) (radıyallahu anhümâ) dinledim, babası Ömer (radıyallahu anh)'den naklen Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şu sözünü rivayet etmişti:
"Kim ganimetten çalarsa, (bütün) eşyasını yakın, kendisini de dövün."
Salih İbnu Muhammed devamla der ki: "Adamın eşyası arasında bir Mushaf

bulduk. Sâlim'e bunun hakkında da sorduk (yakalım mı? diye).
"Onu satıp, bedelini tasadduk edin!" buyurdu." [Tirmizî, Hudûd 28, (1461); Ebu Dâvûd, Cihâd 145, (2713).][316]

AÇIKLAMA:

Bu rivayet, ganimet malından hırsızlığı ortaya çıkarılan kimsenin, ceza olarak bütün eşyalarının yakılması gerektiğini ifade eder. İbnu Hacer'in belirttiğine göre, -ki 1132 numaralı hadiste kaydettik- Ahmed İbnu Hanbel, İshâk İbnu Râhuye, Mekhûl, Evzâî ve Hasan Basrî gibi bazı âlimler, ganimet hırsızına verilecek ceza meselesinde bu hadisin zâhirini esas alarak, bütün mallarının yakılmasına hükmetmişlerdir. Sadece Hasan Basrî hazretleri eşyaları arasında Kur'an ve hayvanı varsa bunların yakılmaması gerektiğini söylemiştir.
Cumhûr bu meselede, hadisin senedindeki zayıflığı ve hadise olan muhalif rivayetleri nazar-ı dikkate alarak bu hadisle amel etmemiştir. Buhârî Târih'inde: "Ganimet hırsızının hayvanının yakılması meselesinde bu hadisle (bazıları) amel etmişlerdir. Ama bu hadis bâtıldır, muteber bir aslı yoktur" demiştir.
Tirmizî, Buhârî'den bu hadis hakkında sorunca şu cevabı aldığını kaydeder: "...Ganimet hırsızıyla ilgili birden fazla (makbûl) hadis rivâyet edilmiştir, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hiçbirinde malının yakılmasını emretmez."
Tahâvî: "Bu hadis, bilfarz sahih olsa mezkur hüküm, muhtemelen verilecek cezanın mal cinsinden olması durumuyla alâkalıdır" der. Çünkü, Cumhur'a göre böyle bir hırsızın cezası esas itibâriyle, imama bırakılmıştır, imam dilediği ve uygun gördüğü cezayı verir.[317]

-38- وعن عبداللّه بن عمرو بن العاص رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما]أنَّ النَّبىَّ # وَأبَا بَكْر وَعُمَر رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما حَرَّقُوا مَتَاعَ الْغَالِّ وَضَرَبُوهُ وَمَنعُوهُ سَهْمَهُ[.

38. (1138)- Abdullah İbnu Amr İbni'l-Âs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), Ebu Bekir ve Ömer (radıyallahu anhümâ), ganimet hırsızının mallarını yaktılar ve kendisini de dövdüler." [Ebu Dâvud, Cihâd 145, (2715).][318]

-39- وعن عاصم بن كليب عن أبيه عن رجل من ا'نصار قال:]خَرَجْنَا مَعَ رسولِ اللّه # في سَفَرٍ فأصَابَ النَّاسَ حَاجَةٌ شَدِيدَةٌ وَجَهْدٌ فأصَابُوا غَنَماً فَانْتَهَبُوهَا فإنَّ قُدُورَنَا لَتَغْلِى إذْ جَاءنَا رسولُ اللّهِ # يَمْشِى فأكْفَأ الْقُدُورَ بِقَوْسِهِ ثُمَّ جَعَلَ يُرَمِّلُ اللَّحْمَ بِالتُّرَابِ. ثُمَّ قَالَ: إنَّ النُّهْبَةَ لَيْسَتْ بِأحَلَّ مِنَ المَيْتَةِ أوْ إنَّ المَيْتَةَ لَيْسَتْ بِأحَلَّ مِنَ النُّهْبَةِ: الشَّكُّ مِنْ هَنَّادٍ الرَّاوِى[. أخرجهما أبو داود .

39. (1139)- Âsım İbnu Küleyb (rahimehullah) babası (Küleyb)'den o da ensârî birinden naklederek anlatıyor: "Biz Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte bir sefere çıkmıştık. Sefer sırasında şiddetli bir kıtlık ve sıkıntıya maruz kaldık. Derken, bir ganimet ele geçirdik. Askerler, onu hemen yağmalayıverdiler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), yaya olarak (teftiş maksadıyla) yanımıza geldiğinde tencerelerimiz kaynamaya başlamıştı bile. Yayı ile tencereleri deviriverdi. Etleri de toprağa buladı. (Hepsini böylece yenmeyecek hale getirdikten) sonra şu açıklamayı yaptı:
"Yağma malı, lâşeden daha helâl değildir" veya (şöyle demişti): "Lâşe, yağma malından daha helâl değildir."
(Rivâyetin sonundaki) şek râvilerden Hennâd'a aittir." [Ebu Dâvud, Cihâd 138, (2705).][319]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayette Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın haramlar ve yasaklarla ilgili disiplin ve ahkâmın tatbikatına güzel bir örnek görmekteyiz: İslâm dini, ahkâmın tatbikatında, haramlara riayette lâübâliliğe yer vermemektedir. Askerî sefer sırasında bile, çekilen açlık ve sıkıntı ne kadar fazla olursa olsun, yağma yapmaya cevaz yoktur. Hadiste geçen nehb; intihab, yağmadır, yani ganimet malının, kaidesine göre taksim edilmezden önce, temellük ve tasarrufudur.
Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), yasağı ihlâl eden emr-i vâkiyi hiçbir mülâhaza ile safhasındalar..." gibi, müsâmahaya fetva verdirecek mülâhazalar mümkündü. Resûlullah (aleyhissalâtu kabul etmiyor. Tencereleri devirmekle

yetinmeyip, etleri iyice kuma, toprağa bulayarak yenilmez hâle getiriyor. "Askerler çok acıktı", "israf olmasın", "ahkâmın, yasağın künhünü daha öğrenme vesselâm) böyle bir gevşekliğe kesinlikle cevaz vermeyip "yağma malı lâşe gibidir" diyerek, lâşe nasıl pis ve haramsa bu da öylece pistir ve haramdır dersini veriyor.

2- Rivâyet, burada zikredilen şekliyle ilk nazarda munkatı gibi gözükmektedir, zîra senette ismi belli olmayan "Ensar'dan bir kimse" yer almaktadır. Ancak Küleyb'in (Küleyb İbnu Şihâb el-Cermî) sahâbî olduğu gözözüne alınınca, bu inkıta hadisin sıhhatine tesir etmez. Zîra sahâbenin sahâbeden yaptığı irsâl makbuldür, sıhhatı bozmaz. Ayrıca, Buhârî, Müslim ve Tirmizî'de muhtelif vecihlerden gelen başka başka müsned rivayetler bu hadisi takviye eder ve bazı mübhem noktalarına da açıklık getirir: Râfi İbnu Hadîc (radıyallahu anh) tarafından rivayet edilen bir vechine göre, vak'a Zü'l-Huleyfe'de cereyan eder; ganimet olarak pek çok deve ve davar ele geçirilir, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) en arkalardadır. Askerlerin önde bulunanları, açlık sebebiyle, acele edip ele geçirilen hayvanlardan bazılarını kesip hemen pişirmeye başlarlar. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yetişince tencereleri devirmelerini emreder.

Bu rivayetlerde, etlerin imha edilmesi ile ilgili bir emrin verilip verilmediği sarih değildir.

Şârihler, hadisle ilgili bir-iki noktada ihtilâf ederler:

1- Tencereleri niçin devirtti?

2- Etler imha edildi mi, edilmedi mi?

Birinci soruyla ilgili olarak Kadı İyaz şu açıklamayı yapmıştır: "Burası dâr-ı harp değil, dâr-ı İslâm'dır. Yani Zü'l-Huleyfe'de vak'anın geçtiği yerde ganimet malından müştereken yemek helâl değildir. Ganimet artık, taksimden sonra helâl olabilirdi. Halbuki ganimet malının müştereken yenmesi, sâdece dâru'lharpte caizdir. Ayrıca bunun sebebi, hayvanları kesenlerin, îtidalle hareket edip, ihtiyaca uygun miktarda kesmemiş olmaları, dolayısıyla işin içine yağmalama girmiş olması da olabilir." Kadı İyaz, bu ihtimali, sadedinde olduğumuz rivayete atıf yaparak, daha kuvvetli bulur, zîra Asım İbnu Küleyb'in rivayetinde "yağma" işi sarih olarak ifade edilmektedir.

İbnu Hacer şöyle noktalar: "Bu rivayet gösteriyor ki, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yağmaya kaçan acelecilikleri sebebiyle öyle muamelede bulundu, gayesi yağmacıları maksadlarının zıddıyla cezalandırmaktı, tıpkı kâtilin mirastan mahrum kılınması gibi."

İkinci mesele ile alâkalı olarak Nevevî şöyle demiştir: "Tencerenin devrilmesi ile ilgili emirden maksad, onlara ceza olarak yemeğin suyunu itlâf etmektir. Ete

gelince, o itlâf edilmemiştir. Etlerin toplanıp ganimete dahil edilmiş olduğuna hükmedilebilir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, malların ziyan edilmemesi ile ilgili emirleri gözönüne alınırsa, tencereleri devirtmekle etleri itlâf etmeyi emrettiği düşünülemez. Üstelik bu mal, gâzilerin hepsine ait bir maldır. Ayrıca, emirsiz pişirme suçu, ganimette hakkı olanların hepsi tarafından da işlenmiş değildir, zîra (arkadan gelenler gibi) bazıları eti pişirmeye tevessül etmemişti. Aralarında humsa hak kazananlar da vardı." Nevevî devamla: "Şâyet: "Kazanlardaki etlerin ganimete katıldığına dair sarâhat, rivayetlerde mevcut değildir" denecek olsa cevabımız şudur: "Rivayetlerde etin yakıldığı veya itlâf edildiğine dair de sarahat gelmemiştir, öyle ise bu mübhem durumun kaidelere uygun şekilde te'vili gerekir" der.
İbnu Hacer, Nevevî'nin bu görüşüne katılmaz ve sadedinde olduğumuz Ebu Dâvud'daki rivâyetin aleyhine delil teşkil ettiğini söyler. Tencerelerdeki suyun değil, etlerin de itlâf edildiğine dair olan kanaatini te'yid eden açıklama yapar, başka mütâlaalar kaydeder.

Not: 1145 numaralı hadisin açıklaması bu bahsi tamamlayacaktır.[320]

-40 وعن الصعب بن جثّامة قال:]قال رسولُ اللّه #: حِمى إلاَّ للّهِ تَعالى وَلِرَسُولِه[. أخرجه البخاري وأبو داود.

40. (1140)- Sa'b İbnu Cessâme anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Koruluk ittihazı sâdece Allah ve Resûlü'ne ait (bir hak)dır." [Buhârî, Şirb 11, Cihâd 146; Ebu Dâvud, Harâc 39, (3083, 3084).][321]

-41 وفي رواية قال:]وَبَلَغَنَا أنَّ النَّبىَّ # حَمى النَّقِيعَ، وَأنَّ عُمَرَ حَمى السَّرفَ وَالرَّبَذَةَ[.

41. (1141)- Bir rivayette, Şihâbu'z-Zührî şöyle demiştir: "Bize ulaşan habere göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Nakîi, Hz. Ömer (radıyallahu anh) de Seref ve Rebeze'yi himâ ilân etmişlerdir." [Buhârî, Şirb 11].[322]

AÇIKLAMA:

1- Korunan arâzi veya koruluk diye tercüme ettiğimiz kelimenin aslı himâ'dır. Himâ, lügat olarak, halktan korunan, halkın girmesine ve hayvanlarını otlatmasına izin verilmeyen otlu arâziye denir. Istılah olarak devlete ait hayvanların otlatılması için ayrılan, bu sebeple halka ait hayvanların otlatılması yasaklanmış olan arâziye denir.
2- Hadisin vürûduyla ilgili olarak şu açıklama yapılır: Cahiliye devrinde, Arapların ileri gelenlerinden (eşraf) birisi, nüfûzu altındaki arâzi dahilinde bir tarafa gidince, konakladığı yerde bir köpek havlatırdı. Böylece, köpeğin sesinin duyulduğu mıntıka onun korusu olur, artık bu mıntıkaya kimse yaklaşamaz, hayvanını yayamazdı. Ancak eşraftan olan bu adam, himâsının dahilinde ve haricinde istediği tasarrufta bulunurdu. Bu suistimalin sonunda birçok huzursuzluklar ve savaşlar olmuştur. Arap târihinde Besûs Harbi diye geçen meşhur bir harb de bu yüzden çıkmıştı.
3- Her hususta insanlığa ıslahat ve adalet getiren Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm), bu suistimali de önlemek üzere, herhangi bir arâziden istifadeye yasak koyma hakkının Allah ve Resûlü'ne ait olduğunu ilan etmiştir. Yani böylece, arâziye yasak koyma hakkı sâdece devlete tanınmış oluyor, devlet dışında hiç kimse, keyfine göre, himâ tesis etme yetkisine sâhip olmuyordu.
4- İmam Şâfiî hazretleri, bu hadisin iki ayrı mânaya muhtemel olduğunu söyler:
a) Hiçbir Müslüman, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın te'sis ettiği himâ dışında yeni bir himâ te'sis etme yetkisine sâhip değildir.
b)Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in üzerine himâ koyduğu arazi örneğinde hima yapılabilir, başka şekilde olamaz.
Birinci mânâ esas alınınca hadîsten Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan sonra hiçbir devlet adamı hima te'sîs edemez hükmü çıkar.
İkinci mâna esas alınınca, devlet adamlarından sâdece Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in yerini alanlar yani halifeler himâ te'sis edebilir başkası edemez. Şâfiî ulemâ umumiyetle ikinci mânayı tercih etmişlerdir. Zîra, tatbikat da ikinciye muvafıktır. Çünkü Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan sonra Hz. Ömer de himâ te'sis etmiştir.
Hemen belirtelim ki, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Nâki mıntıkasını himâ ilân etmişti. Burasının Medine'ye yirmi fersah mesafede, genişliği bir mil, uzunluğu sekiz mil çeken bir arâzi olduğu belirtilir. Hz. Ömer de hilâfeti sırasında Müzeyne diyarında Nakîu'lhadâmet denen bir yeri himâ ilan etmiş idi. Bazı kaynaklar Hz. Ömer'in Seref ve Rebeze'de de birer koruluk te'sis ettiğini belirtir. Seref (Şeref veya Şerif de denmiştir) Medine'ye otuz altı mil mesafede

bir yerdir. Rebeze, Medine'ye altı mil mesafede bir yerdir. Rebeze, Medine'ye üç konaklık mesafede, Mekke yolu üzerinde Zât-ı Irk'a yakın bir köydür. Yüce sahâbî Ebu Zerr Gıfârî (radıyallahu anh) hazretlerinin ikâmet ettirildiği yer olup, orada vefat etmiş ve oraya defnedilmiştir.
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ve Hz. Ömer te'sis ettikleri himâ' ları hazineye ve mücahidlere mahsus at, deve gibi hayvanları otlatmada kullanmışlardır.[323]
5- İmam-ı A'zam hazretlerine göre arâzi-i mevâtın ihyası devletin izniyle câizdir (Bak: 105. hadis). Şu halde istifâdesi herkese açık olan devlet arâzisi (şimdilerde hazine arâzisi diyoruz) üzerindeki, hususîleştirme işleri, İmam-ı A'zam'a göre devletin izniyle mümkündür, o halde böyle bir izin istihsal edilmeden, devlet reisi dışında kimse himâ te'sis edemez.[324]

42- وعن ابن عباس رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما قال:]كُلُّ قِسْمٍ قُسمَ في الجاَهِلِيَّةِ فَهُوَ عَلى مَا قُسمَ، وَكُلُّ قِسْمٍ أدْرَكَهُ ا“سْ‍ُمُ فَهُوَ عَلى قِسْمِ ا“سْ‍ِمِ[. أخرجه أبو داود موقوفاً .

42. (1142)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) buyurmuştur ki: "Cahiliye devrinde taksim edilmiş olan her mal, taksim edildiği şekil üzeredir. İslâm döneminde yapılan taksimat, İslâm'ın taksim esasına göredir." [Ebu Dâvud, Ferâiz 11, (2914); İbnu Mace, Rühûn 21, (2485).][325]

AÇIKLAMA:

İslâm dini mirasda şöyle bir hüküm getirmiştir: Farklı dinlere mensup olan kimseler birbirlerine varis olamazlar. Sözgelimi, Hıristiyan bir babanın evlâdı Müslüman olsa, babasının ölümü halinde oğlu ona vâris olamaz. Bu meselede İslâm dışı dinler arasında ayırım yapılmaz, hepsi bir tutulur. Kaide: اَلْكُفْرُ مِلَّةٌ وَاحِدَةٌ "Küfür tek bir millettir" diye ifade edilir. İslâm dışı dinler arasında gözönüne alınan tek fark, Hıristiyan ve Yahudilerle ilglidir: Kadınlarıyla

evlenilir, kestikleri yenilir. Bu da bizzat sünnetle sâbittir. Sadedinde olduğumuz hadis, bir kimse Müslüman olmadan önce, miras taksimine iştirak etmişse aldığına hak kazandığını, şâyet, taksimden önce Müslüman oldu ise, artık, kâfir olan yakınlarının miraslarına iştirak edemeyeceklerini belirtiyor.
Kendisinden miras isabet eden kâfir bir yakını ölen kimse, mirasa hak kazanmış olduğu bir durumda miras henüz paylaşılmamış iken Müslüman olsa cumhur-i ulemâ, bu mirastan da pay alamayacağına hükmetmiştir. Ancak, Ömer İbnu'l-Hattab, Osman İbnu Affân, Abdullah İbnu Mes'ud, Hasan İbnu Ali (radıyallahu anhüm ecmain) bu durumda miras alacağını söylemiştir. Ayrıca Câbir İbnu Zeyd, Hasan Basrî, Mekhûl, Katâde, Humeyd, İyâs İbnu Mu'âviye, İshâk İbnu Râhuye -iki rivayetinin- birinde Ahmed İbnu Hanbel gibi diğer bir kısım selef de bu görüştedir. Ancak, başta üç büyük imam olmak üzere fukahânın kâhir çoğunluğu vâris olamayacağına hükmetmiştir.
Bu mevzu ile alakalı daha geniş bilgiyi, يَرِثُ الْمُؤْمِنُ الْكَافِرَ وَ الْكَافِرُ الْمُسْلِمَ hadisinin açıklamasında sunacağız (Bak: 4707 numaralı hadis.)[326]

43- ولمالك مرسً عن ثور بن زَيد الدِّئْلى قال:]بلَغَنِى أنَّ رسولَ اللّه قالَ: أيُّمَا دارٍ أوْ أرْض
قُسِّمَتْ في الجَاهِلِيةِ فهى عَلى قِسْمِ الجاَهِلِيَّةِ، وَأيُّمَا دَارٍ أوْ أرْضٍ أدْرَكَها ا‘‘سْمُ وَلَمْ تُقَسَّمْ فَهى عَلى قِسْمِ ا‘‘سْمِ[.

43. (1143)- İmam Mâlik, Sevr İbnu Zeyd ed-Dîlî'den mürsel olarak rivayet ettiğine göre ed-Dîlî demiştir ki: "Bana Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle söylediği ulaştı: "Hangi ev veya arâzi, cahiliye devrinde taksim edilmiş ise, artık o, cahiliye taksimi üzerinedir. Ancak hangi ev veya arâzi, taksim edilmeden İslâm'a girmiş ise, artık onun taksimi İslâm'a göre yapılır." [Muvatta, Akdiye 35, (2, 746)].[327]

AÇIKLAMA:

1- Cahiliye'den murad Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın peygamberliğinden önceki dönemdir. Anak, "Fetih'ten önceki dönemdir" diyen de olmuştur. Zîra

Hz. İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) bi'setten sonra, Müslümanlar'ın Mekke'de yaşadıkları muhasara ve boykot sırasında doğduğu halde, babasıyla ilgili bir hatırasını anlatırken şöyle demiştir: سَمِعْتُ ابِى يَقُولُ فِى الْجَاهِلِيَّةِ اسْقِنِى كَأْسًا دِهَاقًا "Cahiliye döneminde babamın: "Bana dolu bir kadeh ver" dediğini işittim."

Ebu'l-Velid el-Bâci der ki: "Hadisi iki çeşit anlamak mümkündür:

1) Taksimi cahiliye devrinde yapılmış olan mal. Bu mâna daha zâhirdir, daha muvafıktır.

2) Şu da muhtemeldir: Cahiliye döneminde hisseyi hak etmiştir, ancak, taksim yapılmadığı için henüz temellük etmemiştir. Sözgelimi biri ölmüştür ve yakınları henüz Müslüman olmadan malına varis olmuşlardır."

Şu halde, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) İslâm'dan önce, cereyan eden fiillerini reddetmemeyi prensip kılmak istemiş, vukû bulduğu şekilde icrayı esas almıştır. Nitekim câhiliye devrinin fâsid nikâhlarını reddetmemiş, bu akidlerle hâsıl olan mülkiyeti sahih addetmiştir.

Bu hadis, câhiliye devrinde cereyan eden arâzi ve ev taksimlerinin de muteber addedileceğini, İslâm'dan sonraki taksimatın İslâm'a göre yapılacağını belirtmektedir.[328]

-44 وعن نافع عن ابن عمر رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما.]أنَّ عَبْداً لَهُ أبَقَ فَلَحِقَ بِأرْضِ الرُّومِ فَظَهَرَ عَلَيْهِمْ خَالِدُ بنُ الْوَلِيدِ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ فَرَدَّهُ إلَيْهِ، وَأنَّ فَرَساً لَهُ غَارَ فَظَهَرُوا عَلَيْهِمْ فَرَدَّهُ إلَيْهِ[. أخرجه البخارى، وهذا لفظه، ومالك وأبو داود.وفي رواية: في الفَرَسِ عَلى عَهْدِ رسولِ اللّهِ #.وفي رواية في الموطأ: في الْعَبْدِ وَالْفَرَسِ فَرُدَّا عَلَيْهِ، وَذلِكَ قَبْلَ أنْ تُصِيبَهُمَا المقَاسِمُ.وقال أبو داود: في العَبْدِ فَرَدَّهُ عَلَيْهِ رسولُ اللّهِ # وَلَمْ يُقْسَمْ.ومعنى »غَارَ« أى هرب .

44. (1144)- Nâfi', İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'den anlatıyor: "İbnu Ömer'in bir kölesi kaçarak Rum diyarına geçti. Bilâhare, Hâlid İbnu'l-Velîd (radıyallahu

anh) Rumlara galebe çaldı. (Esirler arasında, kaçan bu köle de vardı) Hâlid köleyi İbnu Ömer'e iâde etti. Onun kaybolan bir atı vardı. (Askerler) onu da ele geçirdiler. Hâlid atı da İbnu Ömer'e iâde etti" (Bu rivayetin lâfzı Buhârî'nin rivayetine uygundur.)
Bir rivayette: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında kaçan bir at mevzubahistir."
Muvatta'nın bir rivayetinde, düşman tarafından ganimet edildikten sonra ele geçirilen bir köle ve at mevzubahistir. Bunlar, taksimden önce eski sahibine iâde edilebilirler.
Ebu Dâvud, köleyi mevzubahis eder ve Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in taksime tâbi tutmadan eski sâhibine iade ettiğini belirtir. [Buhârî, Cihâd 187; Muvattâ, Cihâd 17, (2, 452); Ebu Dâvud, Cihâd 135, (2698, 2699); İbnu Mâce, Cihâd 15, (2748).][329]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayette, kâfirlerce ele geçirilip ganimet yapılan bir malın tekrar Müslümanlar tarafından yakalandığı görülmektedir. Hatta rivayet, bu malın eski sahibine iade edildiğini ifade etmektedir.
2- İbnu Ömer'in kölesinin Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)' den sonra (Yermük Harbi sırasında) kaçtığında ihtilaf yok ise de atının kaçtığı devir ihtilâflıdır. Bazı rivayetlerde Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in zamanında kaçıp düşmanın eline geçtiği, tekrar ele geçirilince bizzat Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) tarafından İbnu Ömer'e iâde edildiği belirtilir.
3- Düşmanca ganimet edilen bir Müslüman'ın malı ele geçirildiği takdirde eski sahibine mi verilmeli, yoksa diğer ganimet mallarına mı katılmalı? Bu husus münakaşa edilmiştir:
a) İmam Şâfiî ve bir cemaat: Ehl-i harp Müslümanların malından zorla bir şey almış ise, bu ele geçirildiği takdirde, eski sahibi bu malı alma hakkına sâhiptir, hatta taksimden sonra farkına varmış bile olsa, onu alabilir" der.
b) Hz. Ali (radıyallahu anh), Zührî, Amr İbnu Dînâr ve Hasan Basrî' ye göre böyle bir mal hiçbir zaman eski sâhibine verilemez, artık o ganimet malıdır, ganimette hissesi olanlara taksim edilir.
3) Hz. Ömer, Süleyman İbnu Rebîa, Atâ, Leys, Mâlik, Ahmed ve başkalarından yapılan bir rivayete göre malın sahibi taksimden önce malını görmüşse buna hak sahibidir, taksimden sonra görmüş ise artık hakkını kaybetmiştir.

4- Ebu Hanife ve Sevrî de İmam Mâlik gibi düşünür, ancak bir istisna koyarlar: "Kaçan köleye, eski sahibi, mutlak olarak ehaktır, taksimden önce de sonra da bulsa alır" derler.[330]

45- وعن ابن عمر رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما قال:]كُنَّا نُصِيبُ في مغَازِينَا الْعَسَلَ وَالْعِنَبَ فَنَأكُلُه وَ نَرْفَعُهُ[. أخرجه البخارى .

45. (1145)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Biz gazvelerimiz sırasında, bal ve kuru üzüm elde ederdik ve bunları (taksim edilmek üzere, diğer ganimet mallarının yanına) kaldırmaz, yerdik." [Buhârî, Humus 20].[331]

AÇIKLAMA:

1- Buhârî bu hadisi, "Harb yerinde ele geçirilen yiyecek maddesi babı" adını verdiği bir babta kaydeder. Maksadı, "yiyecek maddesinin, askerler arasında taksimi vacib midir, yoksa askerler tarafından yenmesi mübah mıdır?" meselesine dikkat çekmektedir. Buhârî, metod olarak, münakaşalı meselelere böyle mübhem başlıklarla dikkat çeker.
Cumhur, yiyecek maddelerinden, taksim yapılmazdan önce almanın caiz olduğuna hükmetmiştir. Her çeşit gıda maddelerinin yenmesi mûtaddır. Hatta hayvan yemi de bu hükme girer. Taksimden önce veya sonra olmuş, imamın izni olmuş olmamış, hüküm aynıdır.
2- Sadedinde olduğumuz rivayet dâru'lharb'de giyecek az olacağı için, zaruret sebebiyle, gıda maddelerinin yenmesinin mubah olduğunu ifade eder. Cumhur, peşin bir zaruret olmasa bile, almayı tecviz etmiştir. Hatta ulemâ, harp halinde, ganimet hayvanlarına binmenin, ganimet giysilerini giymenin, ganimet silahlarını kullanmanın câiz olduğunda ittifak etmiştir. Bu cevazlar, harbin bitimiyle kalkar. Evzâî bu söylenen ruhsatlara imamın iznini şart koşar ve: "Asker, şahsî ihtiyacı biter bitmez ganimete âit at ve silahı derhal imâma teslim eder, harp dışında da kullanmaz, işi bitince teslim için savaşın bitmesini beklemez, tâ ki (elinde iken) bir zarara uğramaşınlar" der. Evzâî bu hükümde Ebu Dâvud'da gelen şu hadise dayanır: مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللّهِ وَالْيَوْمِ اْŒEخِرِ فَ يَأْخُذْ دَابَّةً مِنَ الْمَغْنَمِ فَيَرْكَبُهَا حَتَّى إِذَا اَعْجَفَهَا رَدَّهَا

إِلَى الْمَغَانِمِ

"Allah'a ve ahiret gününe inanan, ganimetten bir hayvan alıp, bine bine iyice zayıflattıktan sonra iade etmesin."

Giyecek için aynı şekilde merfu rivayet gelmiştir. İmam Ebu Yusuf bu yasağı, binecek ve giyeceği olanlarla ilgili bulmuştur.

İmam Mâlik, yiyecek almanın mübah olduğu hükmünden hareketle, "hayvan da kesilebilir" demiştir. İmam Şâfiî bunu "zaruret varsa" diye kayıtlar.

3- Hadiste geçen "...kaldırmazdık" tâbirinin, "...biriktirmek üzere kaldırmazdık..", "...ganimet mallarının sorumlusuna, veya "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e götürmezdik" gibi mânalar ifade ettiğine dikkat çekilmiş ve bu ifadenin gerisinde şu cümlenin takdiren varlığı kabul edilmiştir: "... yemek için, daha önceden verilmiş olan izinle iktifa ederek, yeni bir izin taleb etmezdik.[332]"[333]

-46 وعن عائشة رَضِىَ اللّهُ عَنْها قالت:]أُتِيَ النَّبىُّ # بظَبْيَةٍ(-1(فِيها خرَزٌ فَقَسَّمَهَا لِلْحُرَّةِ وَا٘مَةِ. قالتْ وكَانَ يَقْسِمُ لِلْحُرِّ وَالْعَبْدِ[. أخرجه أبو داود.

(-1(الظبية: جراب صغير عليه شعير. وقيل هي __________ شبه الخريطة والكيس.

46. (1146)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a içerisinde boncuk bulunan bir dağarcık getirildi. Boncukları Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), hür ve câriye kadınlar arasında dağıttı." Hz. Aişe devamla der ki: "Babam da (boncuğu) hür- köle ayırımı yapmadan kadınlara dağıtırdı." [Ebu Dâvud, Harâc 14, (1952).][334]

AÇIKLAMA:

1- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) hakları olduğu için değil, sadece kadınlar tarafından kullanıldığı için boncukları hürköle ayırımı yapmadan kadınlara dağıtmıştır.

2- Hz. Aişe'nin ikinci cümlesinde metinde, أَبِى "babam" kelimesi düşmüştür. Aslında olduğu için tercümeye koyduk. Hz. Aişe'nin, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın boncuklarını hür- ve köle ayrımı yapmadan kadınlara dağıttığını söyledikten sonra: "Babam da hür köle ayrımı yapmadan dağıtırdı" şeklinde, neyi dağıttığını belirtmeyen bir ifâdeye yer vermesi, normalde, zihne boncuk ve benzeri şeyleri dağıttığı fikrini getirmektedir. Ancak, bu ıtlaktan hareketle şöyle anlaşılabileceğine de dikkat çekilmiştir: "Babam da fey'den hürköle herkese dağıtırdı." Aliyyü'l-Kârî bu ifadeyi açık bir şekilde şöyle anlar: "Yani hür ve köle, herkese ihtiyacı kadarını fey'den verirdi." Ancak "köle" ve "cariye"den maksadın âzad edilmiş olanlarla, efendisiyle, hürriyetine kavuşmak üzere, mükâtebe akdi yapmış olanların olduğu, zîra gerçek câriye ve kölelerin mülk edinme yetkilerinin bulunmadığı, nafakalarının da efendilerinin sorumluluğunda olduğu belirtilmiştir.[335]

-47ـ وعن المِسْوِر بن مَخْرَمة رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما.]أنَّ عَمْرَو بنَ عَوْفٍ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ أخْبَرَهُ: أنَّ رسولَ اللّه # بَعَثَ أبَا عُبَيْدَةَ إلى الْبَحْرَيْنِ يأتى بِجِزْيتِهَا فَلَمَّا قَدِمَ بِالمَالِ سَمِعَتِ ا٘نْصَارُ بِقُدومِهِ فَوَافَوْا صَةَ الْفَجْرِ مَعَ رسولِ اللّهِ # فَلَمَّا انْصَرَفَ تَعَرَّضُوا لَهُ فَتَبَسَّمَ ثُمَّ قالَ: أظُنُّكُمْ سَمِعْتُمْ أنَّ أبَا عُبَيْدَةَ قَدِمَ بِشَئٍ؟ فقَالُوا أجَلْ. فقَالَ: أبْشِرُوا وَأمِّلُوا مَا يَسُرُّكُمْ. فَوَاللّهِ مَا الْفَقْرَ أخْشى عَلَىْكُمْ، وَلكِنْ أخْشى عَلَيْكُمْ
أنْ تُبْسَطَ عَلَيْكُمْ الدُّنْيَا كَما بُسِطَتْ عَلى مَنْ كانَ قَبْلَكُمْ فَتَنَافَسُوا فِيهَا فَتُهْلِكَكُمْ كَمَا أهْلَكَتْهُمْ[. أخرجه الشيخان والترمذى .

47. (1147)- El-Misver İbnu Mahreme (radıyallahu anhümâ)'ye Amr İbnu Avf (radıyallahu anh) şunu anlatmıştır: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Ebu Ubeyde (radıyallahu anh)'yi Bahreyn'e, oranın cizyesini getirmek üzere yolladı. Mallarla dönünce Ensâr geldiğini işitti. Sabah namazını Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'le kıldılar. Namaz bitince, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın etrafını sardılar. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) tebessüm

buyurdular ve:
"Öyle zannediyorum, Ebu Ubeyde'nin birşeyler getirdiğini işittiniz" dedi. Hep birlikte:
"Evet!" dediler. Bunun üzerine şunları söyledi:
"Öyleyse sevinin ve sizi sevindiren şeyi ümid edin. Allah'a yemin olsun, sizler için fakirlikten korkmuyorum. Ben size dünyanın genişlemesinden korkuyorum. Sizden öncekilere dünya genişlemişti de hemen dünya için birbirleriyle boğuşmaya başladılar ve helak oldular. Genişleyen dünyanın onlar gibi sizi de helak etmesinden korkuyorum." [Buharî, Rikâk 7, Cizye 1, Megâzî 11; Müslim, Zühd 6, (2961); Tirmizî, Kıyâmet 29, (2464).][336]

AÇIKLAMA:

1- Bahreyn halkı cizye ödemek üzere Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) ile sulh yapmış, başlarına da el-Alâ İbnu'l-Hadramî'yi vali tayin etmişti. Ebu Ubeyde İbnu'l-Cerrâh (radıyallahu anh) ise, rivayetten de anlaşılacağı üzere sadece cizyeyi Medine'ye getirmek üzere gönderilmişti.
2- Hadiste dikkatimizi çeken husus, cemaatin dünya malına heves izhar ettiği bir fırsatta, dünyalığın zararlarına dikkat çekmiş olmasıdır. Daha önce (1128. hadis) açıklandığı üzere, o gün Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu maldan herkese bol bol verecektir. Ancak, mal ve zenginliğin tehlikesine karşı uyanık olmak gereğini belirttikten sonra...
3- Tîbî der ki: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in: "Sizler için fakirlikten korkmuyorum" diyerek, fakirliği öncelikle zikretmesi, müşfik bir babanın ölüm anında en ziyade çocuğunun maddî durumuna ihtimam göstermesi sebebiyledir. Böylece Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), ashabına haber vermiştir ki, kendilerine karşı bir baba gibi müşfik olmasına rağmen, mal meselesinde, onlara babanın davranışının aksine bir tavır takınmaktadır. Şöyle ki, kendisi babaların aksine ashabı için fakirlikten korkmuyor, aksine, babaların matlûbu olan zenginlikten korkuyor. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın temennî ettiği fakirlik, sahâbenin içinde bulunduğu mal azlığıdır, mutlak fakirlikdir diyen de olsa da esas olan sahâbenin o sıralardaki hâlidir.
4- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu hadiste, zenginliğin getireceği zararın, fakirliğin getireceği zarardan fazla olduğuna dikkat çekmektedir. Zîra çoğunlukla, zenginlik âhireti de heba eden zararlar getirmektedir. Zîra kulluktan uzaklaştıran gaflet halleri, sefahetler, kötü alışkanlıklar umumiyetle

zenginliğin eseridir. Fakirliğin zararı ekseri durumda dünyaya aittir. Yani ekseriyetle zenginlik dine, fakirlik dünyaya zararlı olmaktadır.
Âlimler, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan sonra zenginleyen Müslümanların maruz kaldıkları dünyevî ve uhrevî fitneleri görünce, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu hadisini, istikbali haber veren mühim mucizelerden biri olarak değerlendirmişlerdir.
5- Hadisten çıkarılan bazı hükümler:
1- Dünyanın maddî zenginliklerine kavuşan kimseler, zenginliğin getireceği zararlara karşı uyanık olmalı, tedbirler almalıdır. Dünyevî süslere kapılıp tatmin bulanlar, onların kötü âkibetinden ve getireceği fitnenin şerrinden emniyette olamazlar. Bunu bilmeli, dünyalık için başkalarıyla boğuşmaya yer vermemelidir.
2- Fakirlik, zenginlikten efdaldir, çünkü dünyevî fitne zenginlikle gelir. Zenginlik, nefsi helâke götüren fitneye düşme ihtimalini getirir, bu tehlikeden fakir daha çok emniyettedir.
Şunu bu vesile ile belirtmede fayda var: Bu ve benzeri hadisler zenginliği reddetmez. Zenginliğin getireceği ferahlıklara dikkat çeker. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Veren el alan elden üstündür", "Kuvvetli Müslüman Allah'a daha sevgilidir..." gibi hadisleriyle "veren" ve "kuvvetli" olmayı tavsiye eder. Bu da zenginlikle daha ziyade imkân dahiline girer. Öyle ise, burada esas olan zenginliğin zararına dikkatleri çekmektir.
Elbette zengin ve sefih olmaktansa fakir ve abd olmak daha hayırlıdır. Hem zengin hem abd olmak ise en hayırlıdır.[337]

48- وعن ثعلبة بن أبى مالك:]أَنَّ عُمَرَ بن الخطَّابِ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ: قسَمَ مُرُوطاً بَيْنَ نِسَاءِ أَهْلِ المَدينَةِ فَبَقِىَ منْهَا مِرْطٌ جَيِّدٌ. فقَالَ لَهُ بَعْضُ مَنْ عِنْدَهُ: يا أَمِيرَ المُؤمِنِينَ؟ أَعْطِ هذَا ابْنَةَ رسولِ اللّه # الَّتِى عِنْدَكَ، يُرِيدُونَ أَمَّ كُلْثُوم بِنْتَ عَلىٍّ فقَالَ أَمُّ سَلِيطٍ أَحَقُّ بِهِ فإِنَّهَا مِمَّنْ بَايَعَ رسولَ اللّه # وَكَانَتْ تَزْفِرُ لَنَا الْقِرَبَ يَوْمَ أُحُدٍ[. أَخرجه البخارى.»المِرْطُ« كساء من خزّ أو صوف يُؤتَزَرُ بهِ. وقوله: »تزْفِرُ لنا الْقِرَبَ« أى تخيطها .

48. (1148)- Sa'lebe İbnu Ebî Malik anlatıyor: "Ömer İbnu'l-Hattâb (radıyallahu anh), bir kısım bürgüyü Medineli kadınlar arasında taksim etmişti, geriye güzel bir bürgü kaldı. Yanındakilerden bazıları kendisine: "Ey müminlerin emîri, bunu da senin yanında bulunan Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kızına ver" dediler. Bununla, Hz. Ali (radıyallahu anh)'in kızı Ümmü Gülsüm'ü kastediyorlardı. Hz. Ömer onlara:
"Ümmü Selît, buna daha çok hak sâhibidir. Zîra o, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a biat etmişti ve Uhud Savaşı'nda bize kırbalarla su taşıyordu" dedi. [Buhârî, Megâzî 22, Cihâd 66.][338]

AÇIKLAMA:

1- Ümmü Selît, Ebu Saîdi'l-Hudrî'nin annesidir. Ebû Selit ile evli idi. Ancak hicretten önce Ebû Selît'in vefatı üzerine Mâlik İbnu Sinân el-Hudrî ile ikinci evliliğini yapmış ve Ebu Saîd'i dünyaya getirmiştir. Kadın, Hayber ve Huneyn'e de katılmıştır. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), hakkında: "Uhud'da başımı sağa da sola da çevirsem hep onun, benim için mukâtele ettiğini görüyordum" diyerek kahramanlığını övmüştür (radıyallahu anhâ).
2- Ümmü Gülsüm, Hz. Ömer (radıyallahu anhümâ)'in zevcesi idi. Annesi, Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm)'in muhterem kerimeleri Fâtımatu'z-Zehra (radıyallahu anhâ) olması sebebiyle, "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kızı" diye anılmıştır. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sağlığında doğmuş idi ve Fatıma vâlidemizin en küçük kızı idi.[339]

DÖRDÜNCÜ FASIL

ŞEHİDLER HAKKINDA

ŞEHADET: Dinimizde fevkalâde yüce bir mertebedir. Allah yolunda hayatını feda eden kimseye şehid denir. Böylelerine şehid denmesi ya cennete gideceklerine şehâdet edildiği, yahut vefat anında bir kısım rahmet meleklerinin hazır bulunduğu, yahut da kendisi, Cenab-ı Hakk'ın huzurunda olduğu halde rızıklandırılacağı içindir. Bu hususlarda rivayetler mevcuttur. Söylenenlerdende anlaşılacağı üzre şehid, lügat olarak şâhid yani hazır bulunan mânasına gelir. Kur'ân-ı Kerim, şehidlerin makamının yüceliğini, mükerrer âyetlerde belirtir, "onların diğer ölüler gibi olmayıp diri olduklarını" haber verir ve onlara "ölü!" dememememizi emreder (Bakara 154). Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da, cennette, sâdece şehidlerin tekrar yeryüzüne geri dönüp, bir kere daha şehid olmayı temenni edeceklerini söyler, kendisi de, peygamberlik gibi yüce bir mertebeye sahip olmasına rağmen tekrar tekrar yeryüzüne gelip şehid olmayı temenni eder.

Fakihler, şehidi üç çeşide ayırır:

1- Hem dünya hem de âhiret itibâriyle şehid olanlar.

2- Sadece dünya ahkâmı itibâriyle şehid olanlar.

3- Sadece âhiret ahkâmı itibâriyle şehid olanlar.

1- Birinci grup şehid, mükellef ve tâhir olduğu halde kendisine vâki bir tecâvüzle haksız olarak zulmen öldürülen ve bundan dolayı vârislerine bir mal verilmesi lâzım gelmeyen herhangi bir Müslümandır. Gayr-ı müslimlerle veya yol kesicilerle harp neticesinde öldürülen ve ölüm sırasında cünüp olmayan âkil, bâliğ bir Müslüman böyle bir şehiddir. Harp sahâsında gözünden kan gelmiş olmak gibi, üzerinde, öldürülme alâmeti olduğu halde ölü bulunan bir Müslüman askeri de böyle bir şehiddir. Keza, malını, ırzını, nefsini, sair Müslümanlar'ı veya Müslümanların himayesindeki gayr-i müslimleri (zımmîleri) müdâfaa ederken, yaralayıcı bir âletle haksız yere derhal öldürülmüş bulunan mükellef, tâhir bir Müslüman da böyle bir şehiddir.

Bu kısım şehidler, şehâdetin zâhirî ve bâtınî şartlarını hâiz hakikî şehiddirler. Bunlardan herbirine şehid-i hükmî denir. İmam-ı Âzam'a göre bunlar, yıkanılmaksızın, sâdece namazları kılınarak defnedilirler. Elbiseleri de çıkarılmaz ve kefenlenmezler. Üzerindeki silahları, kefen için gerekli miktardan ziyade olan kaput, palto gibi fazla elbiseleri alınır, eksikse bir şeyler ilâvesiyle tamamlanır. Diğer üç imama göre, böyle bir şehide namaz da kılınmaz.

2- Kalbinde nifak bulunduğu halde zâhiren Müslüman görünüp, cephede Müslümanların safında savaşırken düşman tarafından öldürülen herhangi bir şahıs dünya ahkâmı itibâriyle hükmen şehid addedilir. Birincide olduğu üzere kendisine aynı şehid muamelesi yapılır. Ancak âhiret ahkâmıyla şehid sayılmaz.
3- Üçüncü gruba, şehid-i kâmilde aranan dünyevî şartlardan bâzıları eksik olup, vefatı âhiret ahkâmı itibâriyle şehâdet sayılan herhangi bir Müslümandır. Meselâ hata yoluyla öldürülüp vârislerine diyet ödenen Müslüman, âhiret itibariyle şehid sayılsa da, dünya ahkâmıyla şehid sayılmaz. Binaenaleyh yıkanır, kefenlenir ve namazı kılınır. Keza meşru şekilde savaşırken, aldığı yaranın te'siriyle hemen ölmeyip ilaç aldıktan, yiyip içip, konuştuktan veya üzerinden bir namaz vakti geçtikten sonra ölen kimse de bu gruba girer. Keza suda boğulan, ateşte yanan, bina altında kalan, veba, tâun, ishal, sıtma zatülcenp hastalıklarından biri ile veya akrep sokması ile, nifas halinde veya gurbet ilinde veya ilim yolunda veya cuma gecesinde vefat eden bir Müslüman şehiddir. Keza sevabını Allah'tan bekleyen bir müezzinin doğru muameleli bir Müslüman tâcirin, âilesinin nafakasını meşru yoldan kazanma neticesinde ölen herhangi bir Müslümanın vefatı da hep bu gruba girer. Bütün bunlara âhiret ahkâmı itibâriyle şehid denir. Bunlar diyanetleri tam idiyseler ahiret itibâriyle hakikî şehid olurlar, ancak kendilerine dünya ahkamı itibâriyle şehid muâmelesi yapılmaz. Diğer Müslümanlara yapılan mutad muâmele yapılır.
Şu halde bu bahis, şehidler hakkında fukahayı, özetle kaydettiğimiz bu hükümleri vermeye sevkeden rivayetlerden bazılarını tesbit etmektedir.[340]

-1- عن أبى هريرة رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قال رسولُ اللّه # مَا تَعُدُّونَ الشَّهِيدَ فِيكُمْ؟ قالُوا يَارسُولَ اللّهِ مَنْ قُتِلَ في سَبِيلِ اللّهِ فَهُوَ شَهِيدٌ. قَالَ: إنَّ شُهَدَاءَ أمَّتِى إذاً لقَلِيلٌ. قَالُوا: فَمَنْ هُمْ يَارسُولَ اللّهِ؟ قَالَ
مَنْ قُتِلَ في سَبِيلِ اللّهِ فَهُوَ شَهِيدٌ. وَمَنْ مَاتَ في سَبِيلِ اللّهِ فَهُوَ شَهِيدٌ. وَمَنْ ماتَ في الطَّاعُونِ فَهُوَ شَهيدٌ. وَمَنْ مَاتَ في البَطْنِ)1-(فَهُوَ شَهِيدٌ. والغَرِيقُ شَهِيدُ[. أخرجه مسلم ومالك والترمذى .

1. (1149)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sordular:
"İçinizden kime şehid dersiniz?"
"Ey Allah'ın Resûlü, dediler, Allah yolunda öldürülen şehiddir."
"Öyleyse, dedi, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), ümmetimin şehidleri azdır."
"Peki, dediler, daha kimler şehiddir, Ey Allah'ın Resûlü?"
"Allah yolunda öldürülen şehiddir. Allah yolunda ölen şehiddir. Tâunda ölen şehiddir. Karnı sebebiyle ölen şehiddir, boğularak ölen şehiddir." [Müslim, İmâret 165, (1915); Muvatta, Salâtu'l-Cemâ'a 6, (1, 131); Tirmizî, Cenâiz 65, (1063).][341]

AÇIKLAMA:

1- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in soru sorması, muhataplarının dikkatini ele alıp, tebliğatta bulunacağı konuya çekmek içindir. Bu Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sıkça başvurduğu, ta'limî (didaktik) bir metoddur.
2- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şehidleri sayarken "Allah yolunda öldürülenler" ile "Allah yolunda ölenler"i ayrı ayrı gruplar olarak saymıştır. Zîra "öldürülenler"in içine cephede şehid olanlar girse de, kendisini dine hizmete adamış bu maksatla çalışırken şu veya bu şekilde, şurada veya burada ölenler girmez. Bunları insanlar bilmese de Allah bilir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) böylece "Allah yolunda ölenler"i şehid ilân etmekle, şehâdetin çerçevesini fevkalâde genişletmiş, düşmanla savaş hali olmadan bile şehadet gibi fevkalâde genişletmiş, düşmanla savaş hali olmadan bile şehadet gibi fevkalâde yüce bir mertebenin her hal ve şartlarda, her vakitte kazanılma imkânını her Müslümanın önüne koymuş olmaktadır
3- Karnı sebebiyle tâbiri umumiyetle "işkâl" olarak anlaşılmıştır. Ancak karnından zuhûr eden başka çeşit hastalıkların kastedilmiş olması ve hatta nifas halinde, hâmilelik halinde ölen kadınların kastedilmiş olması da mümkündür. Bu sebeple tercümeyi asla uygun olarak "karnı sebebiyle" diye mutlak bir mânada yapmayı uygun gördük.
4- Bu hadiste, âhiret ahkâmı itibâriyle şehid sayılması gerekenlerden birçoğu zikredilmiştir:
a) Allah yolunda ölen,
b) Tâundan ölen,

c) Karnı sebebiyle (ishal, zatülcenb, hamilelik, nifas vs.),
d) Boğularak ölen.Böylece, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), İslâm'ın şehâdet anlayışını "Allah yolunda öldürülme"nin dışına çıkarmış olmaktadır.[342]

-2- وفي رواية مالك والترمذى.]قالَ النَّبى #: الشُّهَدَاءُ خَمْسَةٌ، وراد وصَاحِبُ الهَدْمِ)-2(شَهِيدٌ.وفي رواية عن جابر: والمَرأةُ تَمُوتُ بِجُمْعٍ.وفي روايةٍ أخرى صحيحة عنِ ابن عمرو بن العاص: وَمَنْ قُتِلَ دُونَ مَالِهِ فَهُوَ شَهِيدٌ.يُقالُ »مَاتَتِ المَرأةُ بِجُمْعٍ«. إذَا ماتت وولدها في بطنها .

2. (1150)- İmam Mâlik ve Tirmizî'nin kaydettikleri bir rivayette Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurmaktadır:"
Şu beş kişi şehiddir, (deyip önceki hadiste geçenleri saydıktan sonra): Yıkıntı altında kalan da şehiddir" diye ilâve etti.
Hz. Câbir (radıyallahu anh)'den gelen bir rivayette: "Karnında çocuğu olduğu halde ölen kadın da şehiddir" buyrulmuştur.
Abdullah İbnu Amr İbnu'l-Âs (radıyallahu anhümâ) tarafından rivayet edilen bir diğer sahih hadiste: "Malını müdâfaa ederken öldürülen şehiddir" buyurulmuştur. [Muvatta, Salâtu'l-Cemâ'a 6, (1, 131); Tirmizî, Cenâiz 65, (1063).][343]

AÇIKLAMA:

Müellif, burada: "İmam Mâlik ve Tirmizî'nin kaydettikleri bir rivayette Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurmaktadır: "Bu beş kişi şehiddir" diye kaydettikten sonra önceki rivayete atıf yaparak rivayetin aslını vermez, tek madde kaydeder. Biz metni ve tercümeyi kaydetmeyi uygun buluyoruz:
الشُّهَدَاءُ خَمْسَةٌ: المَطْعُونُ وَالمَبْطُونُ وَالْغَرِيقُ وَصَاحِبُ الْهَدْمِ وَشَهِيدٌ في سَبِيلِ اللّهِ
"Şu beş kişi şehiddir: "Tâundan ölen, karın hastalığından ölen, boğularak ölen, yıkıntı altında ölen, Allah yolunda şehid olan."[344]

-3- وعن أم حزام رَضِىَ اللّهُ عَنْها قالتْ:]قال رسولُ اللّه #: المَائِدُ)-3(في البَحْرِ الَّذِى يُصِيبُهُ القَئُ لَهُ أجْرُ شَهِيدٍ، وَالْغَرِيقُ لَهُ أجْرُ شَهِيدَيْنِ[. أخرجه أبو داود .

3. (1151)- Ümmü Harâm (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Deniz tutması sebebiyle (gemide) kusan kimseye şehid sevabı verilir. Boğularak ölene de iki şehid sevabı vardır." [Ebu Dâvud, Cihâd 10, (2493).][345]

AÇIKLAMA:

Hadisi rivayet eden Ümmü Haram Binti Milhân (radıyallahu anhâ), Hz. Enes'in muhterem annesi Ümmü Süleym'in kızkardeşidir. Ashâb'ın büyüklerinden olan Ubâde tu'bnu's-Sâmit (radıyallahu anh)'in zevcesidir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hususî iltifatına mazhar olmuş bahtiyarlardandır. Zîra Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) evine girip ziyaretleriyle şereflendirmişler, hanesinde kaylûle denen öğle uykusu kestirmişlerdir. Uykusundan gülerek uyanan Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) rüyasında Müslümanların gemilere binip deniz seferlerine çıkacaklarını gördüğünü anlatır. Ümmü Harâm: "Ya Resûlallah (aleyhissalâtu vesselâm), Allah'a dua edin, beni de onlar arasında kılsın" der. Fahr-i Âlem efendimiz:
"Sen onlardansın" tebşir buyururlar.
Ümmü Harâm, bu duayı nebevî bereketiyle Hz. Osman'ın hilâfeti zamanında, Hz. Muâviye (radıyallahu anh)'nin komutasında tertiplenen Kıbrıs Seferi'ne zevcesi Ubâde ile birlikte katılır. Denizi aşıp, adaya çıkarlar. Orada bindiği katır yere atarak ölümüne sebep olur (Sene: Hicrî 27). Bugün kabr-i şerifleri halen Kıbrıs'ta ziyâretgâhtır, Hala Sultan diye meşhurdur.[346]

-4- وعن سعيد بن زيد رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]سَمِعْتُ رسولَ اللّه # يَقُولُ: مَنْ قتِلَ دُونَ مِالِهِ فَهُوَ شَهِيدٌ، وَمَنْ قُتِلَ دُونَ دِينِهِ فَهُوَ شَهِيدٌ، وَمَنْ قُتِلَ دُونَ أهْلِهِ فَهُوَ شَهِيدٌ[. أخرجه أصحاب السنن .

4. (1152)- Said İbnu Zeyd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı dinledim şöyle buyurdular:"
Kim malını müdafaa sırasında öldürülürse şehiddir. Kim kanını müdâfaa sırasında öldürülürse şehiddir. Kim dinini müdâfaa sırasında öldürülürse şehiddir. Kim ailesini müdâfaa sırasında öldürülürse o da şehiddir." [Tirmizî, Diyât 22, (1418, 1421); Ebu Dâvud, Sünnet 32, (4772); Nesâî, Tahrim 22, (7, 115, 116); İbnu Mâce, Hudud 21, (2580).][347]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu hadisleriyle meşru olan nefis müdâfaasını göstermekte ve teşvik etmektedir. Kur'ân-ı Kerim haksız yere cana kıymayı ebedî cehennemi gerektiren bir cinayet olarak tavsif etmekle (Nisa 93) kalmaz, böyle bir cürmü bütün insanları öldürmüş gibi şen'î bir cinayet ilan eder (Mâide 32). Elbette bu gibi âyetler, cana kıyma meselesinde mü'min üzerine korkutucu ve son derece frenleyici tesirler hâsıl eder, hatta birçok fırsatlarda mü'mini öldürmektense ölmeyi tercih yoluna sevkedebilir. Böyle bir durum, vicdanı tefessüh etmiş zâlimleri ehl-i imana karşı daha şirret, daha saldırgan kılacağı açıktır. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) malı, canı, âilesi, dini için ölenlerin şehid olacağını tebşir etmekle bu sayılan şeylerin, ucunda ölüm tehlikesi bile olsa müdafaa edilmesine teşvik etmektedir. Dolayısıyla ölüm ihtimalinin mevzubahis olduğu müdafaa eyleminde öldürme ihtimali de mevzubahistir. Nitekim Müslim'de gelen bir Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) rivâyeti bu mevzuda daha sarihtir:
"Bir adam gelerek:
"Ey Allah'ın Resûlü, bir yabancı gelip malımı gasben almak isterse ne yapmamı uygun bulursunuz?" diye sormuştu,
"Malından ona verme!" cevabını aldı. Adam tekrar:
"Ya beni öldürmeye kalkarsa ne yapayım?" diye sordu.
"Sen de onu öldürmeye çalış" dedi. Adam:
"Ya beni öldürürse." deyince:
"Sen şehid olursun!" buyurdu. Adam:
"Ya ben onu öldürürsem?" deyince de:
"O cehenneme gider!" cevabını verdi.
"Ahmed İbnu Hanbel'in bir rivayetinde benzer bir suâle Resûlullah (aleyhissalâtu

vesselâm): اَنْشُدِ اللّٰهَ "Allah'ın adını ver" diye tavsiye eder.
"Söz anlamazlarsa?" deyince tekrar "Allah'ın adını ver!" der.
"Yine de laf anlamazsa?" deyince:
"O zaman mukâtele et, öldürülürsen cennettesin, öldürürsen ateştedir!" cevabını verir.
Meşru müdâfaa sırasında öldürene kısas, diyet gibi herhangi bir cezanın gerekmeyeceği muhtelif rivayetlerde gelmiştir.
Cumhûr-u ulemâ, hadis mutlak geldiği için, "müdâfaası yapılacak malın azlığına çokluğuna, bakılmaz" diye hükmeder. İbnu'l-Mübârek "İki dirhemlik mal için bile yapılacak müdâfaa meşrudur" demiştir, yeter ki haksız olarak alınmış olsun. Bazıları az bile olsa malın müdâfaa edilmesini "vacib" görürken, Mâlikîlerden bazıları: "Az bir şey için câiz değil" demiştir.
2- Alimler, nasslar açısından, "az şey sebebiyle katl câiz değil" diyene hak verememişlerse de mal müdâfaasında, malı kurtaracak tedbirlerin en hafifinden işe başlayıp, son noktada katle tevessül etmenin uygun olacağını belirtirler. Yani öldürmeden, saldırganı defetme yolları, çâreleri varken hemen öldürmeye başvurulmamalıdır. Nitekim "mukâteleyi tecviz eden rivâyet" de bu mânayı te'yid eder.
Ahmed İbnu Hanbel'den kaydettiğimiz rivayetteki "Allah'ın adını ver!" demesi ve bunu birkaç kere tekrar etmiş olması da bu görüş sahiplerinin delillerinden birini teşkil etmiştir.
Şâfiî hazretlerinden yapılan rivayete göre: "Kim malı veya nefsi veya harimi sebebiyle saldırıya uğrarsa, onun mukâtele hakkı vardır, öldürdüğü takdirde bedel, diyet, kefaret, vs. herhangi bir ceza gerekmez."
3- İki istisna:
1) Şunu da belirtelim ki, âlimler Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)' tan gelen birçok rivayete dayanarak, bu meselede "sultan"ı istisna ederler. Yani zulüm sultandan geldiği takdirde, ona sabredilmesi, isyan edilmemesi hususunda Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın çok sayıda tavsiyelerini nanzar-ı dikkate alan âlimler, sultana karşı gelmeye fetva vermezler. İbnu'l-Münzir bu husustaki icmâdan bile bahseder.
2- Fitne zamanında müdâfa-i nefsi terketmek evlâdır. Yani, dâhilî kargaşa çıktığı zaman Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), ısrarla fitneye bulaşmamayı, imkân nisbetinde ondan kaçmayı tavsiye eder. Öyle ki, ölmek veya öldürülmekten birini tercih gibi kritik bir durumda kalındığı takdirde, Hz. Âdem'in iki oğlundan hayırlısı (Hâbil) olmayı tavsiye eder. Bilindiği üzere, fitnede alınacak tavrın en

güzel örneğini Kur'an-ı Kerim Hâbil-Kâbil kıssasıyla vermiştir. Kâbil kardeşi Hâbil'i öldürmek maksadıyla üzerine gelince Habil şöyle der: "Andolsun ki, beni öldürmek için elini bana uzatırsan, ben seni öldürmek için elimi sana uzatıcı değilim..." (Maide 28-29). Bu âyetin mucibiyle amel eden Hz. Osman (radıyallahu anh) da fitnecilere mukabele etmemiş, öldürülmeyi tercih etmiştir.

Fitne ile ilgili geniş açıklamayı 4761. hadiste bulacaksınız.[348]

-5- وعن أبى سم عن رجل من الصحابة رَضِىَ اللّهُ عَنْهُم قال:]أغَرْنَا عَلى حَىٍّ مِنْ جُهَيْنَةَ فَطَلَبَ رَجُلٌ مِنَ المُسْلِمِينَ رَجُ مِنْهُمْ فضَرَبَهُ فَأخْطَأهُ فَأصَابَ نَفْسَهُ. فقَالَ #: أخَاكمْ يَا مَعْشَرَ المُسْلِمِينَ فَابْتَدَرَهُ النَّاسُ فَوَجَدوهُ قَدْ مَاتَ فَكَفَّنَهُ رسولُ اللّهِ # بِثِيَابِهِ وَدَمِهِ وَصَلَّى عَلَيْهِ وَدَفَنهُ. فقَالُوا أشَهِيدٌ يَا رسولَ اللّهِ؟ فقَالَ نَعَمْ؛ وَأنَا لَهُ شَهِيدٌ[. أخرجه أبو داود .

5. (1153)- Ebu Sellâm, sahabeden birinden rivayet etmektedir: "Cüheyne'den bir mahalle üzerine baskın yaptık. Müslümanlardan biri, (teke tek vuruşmak üzere) onlardan bir adam taleb etti. (Bir cengâver gelince) hemen kılıncıyla saldırıya geçti. Ancak hata yaptı ve kılıncı kendisine isabet etti. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Ey Müslümanlar, kardeşinize (yardım edin)" diye bağırdı. Halk ona doğru koşuştu. Ama ölmüştü.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) onu elbisesi ve kanı ile birlikte sardı, üzerine namaz kıldı ve defnetti.

"Ey Allah'ın Resûlü, bu şehid midir?" diye sordular.

"Evet o şehiddir ve ben ona bu hususta şâhidim" cevabını verdi." [Ebu Dâvud, 40, (2539).][349]

AÇIKLAMA:

Hadis, savaş sırasında şehid olmak için illâ da düşmanın silâhıyla öldürülmüş olmanın gerekmediğini ifade etmektedir. Kişi hâlis niyetle, Allah rızası için savaştığı takdirde, ne şekilde ölmüş olursa olsun şehid olacağını ifade eder.

Nitekim sadedinde olduğumuz rivayet, kişinin, kasden değil hatâen, kendi silahıyla öldüğünü Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın da bu zâtı şehid olarak tavsif ettiğini göstermektedir.[350]

-6- وعن العِرْباض بن سارية رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قال رسولُ اللّه #: يَخْتَصِمُ الشُّهَدَاءُ وَالمُتَوَفَّوْنَ عَلى فُرُشِهِمْ إلى رَبِّنَا في الَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنَ الطَّاعُونِ فَيقُولُ الشُّهدَاءُ إخْوَانُنَا قُتِلُوا كَمَا قُتِلْنَا، وَيقُولُ المُتَوَفَّوْنَ عَلى فُرُشِهِمْ إخْوَانُنَا مَاتُوا كَمَا مُتْنَا. فَيقُولُ رَبُّنَا: انْظُرُوا إلى جِرَاحِهِمْ فإنْ أشْبَهَتْ جِرَاحَ المقْتُولِينَ فإنَّهُمْ مِنْهُمْ وَمَعَهُمْ فإذَا جِرَاحُهُمْ قَدْ أشْبَهَتْ جِرَاحَهُمْ[. أخرجه النسائى.

6. (1154)- İrbâz İbn Sâriye (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Şehidlerle yataklarında ölenler, tâundan ölenler hakkında Cenâb-ı Hakk'a birbirlerini şikayet ederler. Şehidler:
"Onlar bizim kardeşlerimizdir, onlar da bizim gibi öldürüldüler!" derler. Yataklarında ölenler de:
"Onlar bizim kardeşlerimizdir, bizim gibi öldüler!" derler. Rabbimiz onlara şöyle seslenir:
"Yaralarına bakın, öldürülenlerin yaralarına benziyorlarsa onlardandırlar ve onlarla beraber olurlar!" Bakılır ve onlardaki yaranın, öbürlerininki gibi olduğu görülür." [Nesâî, Cihâd 36, (6, 37-38).][351]

AÇIKLAMA:

Sindî, yatakta ölenler, öyle söylemekle, esas itibariyle tâundan ölenlerin şehid olmalarını kıskanarak mezmum olan hased duygusuyla onların derecelerinin düşürülmesini taleb etmediklerini, bilakis: "Bize de şehidlik ver, biz de onlar gibi yatakta öldük, onlar şehidse biz de şehid olmalıyız" demek istediklerini belirtir. Ayrıca, bu talebin cennete girmezden önce olacağını, çünkü cennette وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَشْتَهِى اَنْفُسُكُمْ âyeti (Fussilet 31) mucibince, herkese arzu

ettiği şeyin verileceğini belirtir. "Öyleyse der, Allah Teâla, cennette, herkesin kalbinden kendi fevkinde olanın makamını arzu etmeyi çıkaracak, kendi makamından razı kılacaktır."[352]

-7- وعن ابن عمر رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما.]أَنَّ عُمَرَ بنَ الخَطّاب رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ: غُسِّلَ وَكُفِّنَ وَصُلِّىَ عَلَيْهِ وَكانَ شَهِيداً[. أخرجه مالك .

7. (1155)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor:"(Babam) Ömer İbnu'l-Hattâb (radıyallahu anh) şehid olduğu halde yıkandı, kefenlendi, üzerine namaz kılındı." Muvatta, Cihad 36, (2, 463).][353]

AÇIKLAMA:

Hz. Ömer (radıyallahu anh) Ebu Lü'lü' eliyle suikast sonucu öldürülmüştü. Namazını Süheyb (radıyallahu anh) kıldırdı.
Hz. Ömer (radıyallahu anh) şehid kabul edildiği halde, tekfin işleri, normal bir ölüye yapıldığı şekilde icra edilmiştir. Çünkü, dünyevî ahkâm yönüyle de şehid sayılanlar, cephede ölenlerdir. Üstelik bunlar da aldıkları yaranın tesiriyle, hemen ölmüş olmalıdır. İlaç aldıktan, yiyip-içip konuştuktan sonra ölenler uhrevî ahkâm itibâiriyle şehid sayılsa da dünyevî ahkâm itibâriyle şehid sayılmazlar. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Uhud şehidlerini yıkamadan, elbiseleriyle gömmüş ve üzerlerine namaz da kılınmamıştır. Namaz kıldığına dâir gelen rivayetler "dua" ile te'vil edilmiştir. Nitekim ölüye dua edilir. Namaz hususunda ihtilâf edilmiş olsa da, yıkamadan elbiseleriyle gömüldüklerinde ihtilâf yoktur.[354]

---

[1] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/17.

[2] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/17-18.

[3] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/18.
[4] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/18.
[5] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/19.
[6] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/189.
[7] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/19.
[8] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/19-20.
[9] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/21.
[10] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/21.
[11] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/21-22.
[12] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/22.
[13] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/22.
[14] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/23-24.
[15] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/24-25.
[16] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/26.
[17] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/26-27.
[18] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/27.
[19] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/27-29.
[20] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/30.
[21] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/30-31.
[22] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/31.
[23] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/31-32.
[24] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/32.
[25] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/32.
[26] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/33.
[27] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/33.
[28] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/34.
[29] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/34-35.
[30] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/35.

[31] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/36.

[32] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/37.

[33] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/37-38.

[34] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/38.

[35] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/38-39.

[36] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/40.

[37] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/40.

[38] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/41.

[39] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/41.

[40] Günümüzde,askeri düzenleme farklılık arzeder. Muvazzaf dediğimiz, meslekî subay sınıfı var. Hizmetine mukabil maaş alır. Bunlar yukarıdaki hükme dahil olmamalıdır. Günümüz şartlarında ordu bu sınıfsız düşünülemez. Bunların hizmetlerinde mânevi ücret, vazife sırasında ölmeleri hâlinde şehidlik durumu niyyetlerine, ihlaslarına bağlı olmalıdır. Yukarıdaki hadise dayanılarak kesin reddi câiz olmamalıdır.

[41] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/42.

[42] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/42.

[43] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/43.

[44] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/44.

[45] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/44-45.

[46] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/45.

[47] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/46.

[48] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/46-47.

[49] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/47.

[50] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/47-48.

[51] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/48.

[52] Kalansuve, serpuş demektir, başa giyilen şey. Sarık olmadığına göre, gereği hallerde üzerine sarık sarılan fesimsi bir serpuş; takke.

[53] Talh ağacı, Kamus'ta büyükçe bir ağaç nevi diye açıklanır. Muz ağacına da talh denir. Bu mânâda Kur'an'da zikri geçer.

[54] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/49-50.

[55] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/50.
[56] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/51-52.
[57] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/52.
[58] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/52-53.
[59] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/53.
[60] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/54.
[61] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/54.
[62] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/55.
[63] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/55.
[64] İsim biraz ihtilaflıdır. Buharî'ye göre: Abdu'l-Habîr an Ebîhi an ceddihi Sâbit İbni Kays ani'n-Nebiyyi (sallallahu aleyhivesselâm) şeklinde olmalıdır.
[65] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/56.
[66] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/56.
[67] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/57.
[68] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/57.
[69] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/57.
[70] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/58.
[71] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/58-59.
[72] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/61.
[73] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/61-62.
[74] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/62.
[75] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/62-64.
[76] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/64-65.
[77] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/65.
[78] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/65.
[79] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/65.
[80] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/66.
[81] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/67.

[82] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/67.
[83] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/67-68.
[84] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/68.
[85] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/68-69.
[86] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/70.
[87] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/70.
[88] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/71.
[89] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/71.
[90] Ahzâb, hizb'in cem'idir. Hizb, parti, grup, küme gibi mânâlara gelir. Hendek savaşında pek çok müşrik kabîleler müslümanlara karşı birleşerek, Medine'ye saldırmışlar. Bu sebeple o savaşın bir adı Ahzâb harbidir, yani müttefikler savaşı. Bu savaşı müslümanlar Allah'ın büyük bir lütfu olarak kazanmışlardı.
[91] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/71-74.
[92] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/75.
[93] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/75-76.
[94] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/77.
[95] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/77.
[96] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/77.
[97] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/78.
[98] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/78.
[99] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/78.
[100] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/79.
[101] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/79-80.
[102] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/80.
[103] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/80-81.
[104] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/81.
[105] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/81.
[106] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/82.
[107] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/82.
[108] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/83.

[109] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/83-84.

[110] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/84.

[111] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/84.

[112] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/85-86.

[113] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/86.

[114] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/86-87.

[115] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/87.

[116] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/89-90.

[117] Müteakip hadîste bunun mutlak değil, mukayyed olduğu görülecek.

[118] Bu ifâde, yapılan anlaşma şartlarına "Allah'ın hükmü böyledir" diyerek "hareket etme" demektir. Böylece komutanlara, standart bir anlaşma prensipleri vazedilmemiş olmakla, zemine, zamana, şartlara göre istediği, uygun bulduğu çerçevede anlaşma yapma şartları koyma serbestisi tanınmış olmaktadır.

[119] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/90-92.

[120] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/93.

[121] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/93.

[122] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/94.

[123] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/94-95.

[124] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/95.

[125] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/95-96.

[126] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/96.

[127] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/96-97.

[128] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/97.

[129] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/97-99.

[130] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/99.

[131] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/99-100.

[132] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/100.

[133] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/100-101.

[134] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/101.

[135] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/102.

[136] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/102.

[137] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/102-103.

[138] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/103.

[139] Aliyyü'l-Kâri, rivâyetin فَحَاصَ النَّاسُ حَيْصَةً فَأَتَيْنَا الْمَدِينَةَ vechini esas alarak nâs'dan muradın "düşman" olduğunu, dolayısıyla mânanın: "Düşman saldırdı, hezimete uğrayıp Medîne'ye geldik" olması gerektiğini söyler.

[140] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/104.

[141] 1073 numaralı hadîste geleceği üzere, ikiden fazla düşman önünden kaçma ruhsatı, büyük çoğunluktaki ordular için değildir. Resûllullah (aleyhissalâtu vesselâm) en az onikibin efradı olan ordunun, kendisinden sayıca sayılamayacak kadar üstün ordu karşısında bile kaçmasına izin vermez, ulemâ buna "haram" demiştir.
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/104-106.

[142] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/106-107.

[143] Buna beşte birin beşte biri deniyor, çünkü, ilgili âyet ganimetin beşte birini beşe ayırır: "...ele geçirdiğiniz ganimetin beşte biri (hums), Allah'ın, Peygamber'in ve yakınlarının (zi'l-kurbâ), yetimlerin, miskinlerin ve yolcularındır" (Enfal 41). Ayette geçen "Allah'ın, Peygamberin ifadesi tek hisse kabul edilmiştir.

[144] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/107-109.

[145] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/109.

[146] Ümmü Haram'ın bu sefere katılması, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, bu maksadla yaptığı duanın bereketiyle gerçekleşmiştir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) haram veya mekruh bir işin vukuu için dua etmez.

[147] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/109-110.

[148] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/111.

[149] Ureyneliler, Medine'ye gelip müslüman oldular. Medîne'nin havası sebebiyle hastalandılar. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) onları hâzine develerinin bulunduğu otlağa, "develerin südünü ve idrarını için iyileşirsiniz" diyerek gönderdi. Orada iyileşince irtidâd edip çobanları öldürüp, develeri kaçırmak istediler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yakalatıp cezalandırdı.

[150] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/111-113.

[151] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/113.

[152] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/113.

[153] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/114.

[154] Hadd, zina, kadl, hırsızlık, kazf (iftira), sarhoş edici içki içmek, irtidad gibi, cezası Kur'an'la tesbit

edilen ağır suçların cezalarıdır. Ta'zîr, bunlar dışında kalan, mahkemece takdir edilen cezalar, te'dîb de terbiyevî maksadla verilen cezalardır.

[155] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/114-116.

[156] قَتَلَ صَبْراً savaşırken olmaksızın öldürücü atışlara hedef kılınarak icra edilen öldürmeye katl-i sabr denmektedir. Kurşuna dizmek, idam etmek manasına gelir.

[157] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/116.

[158] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/116.

[159] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/116-117.

[160] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/117.

[161] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/117.

[162] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/118.

[163] Kolyeyi gören Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) merhube ve mahbube zevcesi Hz. Hatice (radıyallahu anhâ)'yi hatırlıyarak ziyadesiyle duygulanacak ve kolyenin alınmamasına işâret buyuracak ve Ebu'l-Âs'a hürriyetini bağışlayacaktır. Ebu'l-Âs da bilâhare müslüman olacaktır (radıyallahu anh).

[164] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/119-122.

[165] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/123.

[166] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/123-124.

[167] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/124-125.

[168] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/125.

[169] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/126.

[170] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/126.

[171] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/127.

[172] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/127.

[173] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/128.

[174] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/128.

[175] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/128-129.

[176] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/128-129.

[177] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/130.

[178] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/130-131.

[179] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/132.

[180] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/132.

[181] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/133-135.

[182] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/135-137.

[183] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/137.

[184] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/137.

[185] "es-Selâtu Câmi'atun" henüz ezan yokken, namaz vaktinde, cemaati toplamak için başvurulan nidâ idi. "Namaz toplayıcıdır" demektir.

[186] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/140-141.

[187] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/141-142.

[188] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/142.

[189] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/142-146.

[190] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/147-148.

[191] Mânayı tesbitte Muhammed Hamidullah'ın el-Vesâsîyye'sinden istifade ettik. (Avnu'l-Ma'bud'daki vechi ile, Vesâik'teki vechi arasında bazı farklar mevcuttur).

[192] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/148-149.

[193] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/150-151.

[194] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/151.

[195] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/151.

[196] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/152-153.

[197] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/153-154.

[198] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/154-155.

[199] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/155-156.

[200] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/156-157.

[201] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/156-157.

[202] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/158.

[203] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/158.

[204] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/158-159.

[205] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/159.

[206] Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer (radıyallahu anhümâ) gibi, sâdece "ilkler"den olmayıp, aynı zamanda Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la hep berâber oldukları bilinen ashabın büyükleri bile bir kısım hâdisleri Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın vefatından sonra işitiyorlar. Hz. Ebu Bekr ve Hz. Ömer bu durumlarda şâhit istiyerek, tahkik etmişlerdir. Bu bahsi başka misaller ışığında 1. Ciltte (s. 43-60) genişçe işledik.

[207] Vask: Bir vask 60 sa'dır. Bir sa'da hububat ölçeğidir, 4 müdd ağırlığındadır, 1 müdd 530 gr. dır. 1 sa'=2120 gr. Şu halde 1 Vask takriben 127 kiloluk bir ölçektir.(18) Ebu Hanîfe'nin muhalefette dayandığı mülâhazaları ve buna verilen cevapları-bazı fıkıh meseleleribu meyanda anlaşılmış olacağı için-kaydetmeyi uygun bulduk.

[208] Bey'u'l-Ğarar'ı 285.hadîste açıkladık.

[209] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/159-163.

[210] Aslında uygun tercüme, "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sözünün aleyhimize düştüğünü mü zannedersin" şeklinde olmalıdır. Buharî'nin rivâyetinde "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın "Sözünü unuttuğunu mu zannediyorsun?" şeklindedir.

[211] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/164-165.

[212] Muteber rivâyetlerde en-Nihâye'de verilen bilgiye göre, bu mesk o devirde meşhurdu. Onbin dinar kıymet takdîr edilmişti. Medîne'de her düğünde, evlenen kadın onu kiralar, düğün sırasında, ondaki kıymetli takılarla süslenirdi. Bu mesk'in önce koç derisinden, sonra sığır derisinden sonra da deve derisinden yapıldığı belirtilir. Esâsen mesk deri demektir. Demek ki, kullandıkça eskimiş, her seferinde bir başka hayvan derisi bu işte kullanılmıştır.

[213] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/164-168.

[214] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/169.169.

[215] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/169.

[216] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/169.

[217] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/170.

[218] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/170.

[219] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/170-171.

[220] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/171.

[221] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/172.

[222] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/172-173.

[223] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/172-174.

[224] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/174.

[225] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/174-176.
[226] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/176.
[227] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/176.
[228] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/176-177.
[229] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/177.
[230] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/177-179.
[231] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/179.
[232] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/180.
[233] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/180.
[234] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/180-181.
[235] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/182.
[236] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/182.
[237] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/183.
[238] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/183-184.
[239] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/185.
[240] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/185.
[241] Tefsir metninde Mücemmi'in babasının ismi Hârise حَارِثَة şeklinde musahhaf olarak gelmiştir, Câriye olacak.
[242] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/185-186.
[243] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/186-188.
[244] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/188.
[245] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/188-190.
[246] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/190.
[247] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/190-191.
[248] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/191.
[249] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/191.
[250] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/192.
[251] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/192-192.

[252] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/1923.

[253] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/193-194.

[254] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/194.

[255] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/194-195.

[256] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/195,

[257] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/195.

[258] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/196.

[259] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/196-197.

[260] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/197.

[261] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/197-198.

[262] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/198.

[263] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/198.

[264] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/198.

[265] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/198-200.

[266] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/200.

[267] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/200-201.

[268] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/201

[269] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/201-202.

[270] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/203.

[271] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/203-204.

[272] الغنيمة :النهب)1Bedr'le, Uyeyne İbnu Hısn'ın ecdadını kasteder. Çünkü üçüncü göbekten ceddinin adı Bedr'dir: Uyeyne İbnu Hıns İbnu Huzeyfe İbnu Bedr'dir.

[273] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/205.

[274] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/205-207.

[275] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/207.

[276] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/207-208.

[277] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/209.

[278] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/209-210.

[279] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/210.

[280] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/210.

[281] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/210-211.

[282] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/211.

[283] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/211.

[284] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/212.

[285] Bu Muttalib ile Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın dedesi Abdülmuttalib'i karıştırmamalı. Bu, Abdülmuttalib'in amcasıdır.

[286] Hz. Osman da Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la Abdi Menaf'da birleşir: Osman İbnu Affân İbni Ebî'l-Âs İbni Umeyye İbni Abdi Menâfe'l-Kureşî.

[287] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/212-216.

[288] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/216-217.

[289] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/217.

[290] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/217.

[291] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/219-220.

[292] Kâzib, Arapça'da hatâ etmek, yanılmak mânasına da gelir. Hz. Abbâs'ın Ali (radıyallahu anhüma) efendimize, öfke ile sarfettiği kâzib sözünü, dilimizdeki yalancı mânasında tercüme etmeyi uygun görmedik.

[293] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/220.

[294] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/221-222.

[295] Ebu Dâvûd'un bir rivâyetinde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın üç ayrı hususi malı (safiyy) olduğu belirtilir: Fedek, Hayber ve Benû Nadîr emvali.

[296] Terhîm, ismi biraz kısaltma, telâffuzu hafifletmedir. Hz. Ömer, Rivâyette, Mâlik'e "Ey Mâli!" diye hitab eder, sondaki "k" harfini atar. İşte buna terhîm denmektedir.

[297] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/222-226.

[298] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/227.

[299] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/227-228.

[300] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/229

[301] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/229.

[302] Vask bir ölçü birimi. Takriben 127 kilo ağırlığındadır. Bak. 1086.hadis.

[303] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/230.
[304] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/231.
[305] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/232-234.
[306] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/234-235.
[307] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/235-237.
[308] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/237.
[309] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/237
[310] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/238.
[311] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/238.
[312] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/239.
[313] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/239.
[314] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/240.
[315] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/240.
[316] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/241.
[317] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/241.
[318] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/242.
[319] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/242.
[320] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/242-244.
[321] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/245.
[322] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/245.
[323] Şerh kitapları, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in himâ kıldığı Nakî ile Hz. Ömer'in himâ kıldığı Nakî'in aynı ter mi, uzaklıkları vs. hakkında bazı münakaşalara yer verirler. Teferruatı gereksiz bulduk.
[324] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/245-246.
[325] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/247.
[326] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/247.
[327] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/248.
[328] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/248.
[329] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/249.

[330] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/249-250.
[331] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/250.
[332] Bu mevzuyu tamamlayıcı bilgi için az yukarıda geçen 1139 numaralı hadisin şerhine bakılmalıdır.
[333] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/249-251.
[334] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/252.
[335] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/252.
[336] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/253.
[337] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/253-254.
[338] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/255.
[339] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/255.
[340] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/256-257.
[341] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/258
[342] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/258-259.
[343] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/259-260.
[344] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/260.
[345] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/260.
[346] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/260-261
[347] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/261.
[348] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/261-263.
[349] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/264.
[350] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/264.
[351] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/265.
[352] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/265.
[353] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/265.
[354] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/266.

CİMRİLİKLE İLGİLİ BÖLÜM

CİMRİLİKLE İLGİLİ BÖLÜM

-1- عن ا'حنف بن قيس قال:]كُنتُ في نفرٍ منْ قُرَيْشٍ فمَرَّ أبُو ذَرٍّ رضِىَ اللّهُ عنهُ وهو يقولُ: بَشِّرِ الْكَانزِينَ بِرَضْفٍ يُحْمَى عَلَيْهِمْ في نَارِ جَهَنَّمَ فَيُوضَعُ عَلَى حَلَمَةِ ثَدْى أحَدِهِمْ حتَّى يَخْرُجَ مِنْ نُغْضِ كَتِفِهِ، وَيُوضَعُ عَلَى نُغْضِ كَتِفِهِ حَتَّى يَخْرُجَ مِنْ حَلَمَةِ ثَدْيِهِ يَتَزَلْزَلُ؛ فَوَضَعَ الْقَوْمُ رُؤُسَهُمْ فَمَا رَأَيْتُ أحَداً مِنْهُمْ رَجَّعَ إلَيْهِ شَيْئاً، فأدْبَرَ فَاتَّبَعْتُهُ حتَّى جَلسَ إلى سَارِيَة فَقُلْتُ: ما رَأَيْتُ هؤُŒءِ إَّ كَرِهُوا مَا قُلْتُ لَهُمْ. فقَالَ: إنَّ هؤُŒءِ َ يَعْقِلُونَ شَيْئاً؛ إنَّ خَلِيلِى أبَا الْقَاسِمِ # دَعانِى فأجَبْتُهُ فقَالَ: أتَرَى أُحُداً؟ فقلتُ أرَاهُ؛ فقَالَ: ما يَسُرُّنِى أنَّ لِى مِثْلَهُ ذَهَباً أُنْفِقُهُ كُلَّهُ إَّ ثَثَةَ دَنَانِيرَ، ثُمَّ هؤُŒءِ يَجْمَعُونَ الدُّنْيَا َ يَعْقِلُونَ شَيْئاً. قُلْتُ: مَالَكَ وَ''خْوَانِكَ مِنْ قُرَيْشٍ َ تَعْتَرِيهِمْ وَتُصِيبُ مِنْهُمْ؟ قَالَ ؛ وَرَبِّكَ َ أسْألُهُمْ عَنْ دُنْيَا وَ أسْتَفْتِيهِمْ عَنْ دِينٍ حتَّى ألْحَقَ باللّهِ وَرَسُولِهِ. قَالَ قُلْتُ: مَا تَقُولُ في هذَا الْعَطاءِ؟ قَالَ خُذْهُ: فَإنَّ فِيهِ الْيَوْمَ مَعْونةً، فَإذَا كَانَ ثَمَناً لِدِينِكَ فَدَعْهُ[. أخرجه الشيخان .

1. (390)- Ahnef İbnu Kays anlatıyor: "Ben Kureyş'ten bir grubla oturuyordum. Oradan Ebu Zerr (radıyallahu anh) geçti. Şöyle diyordu:

"- Mal biriktirenleri, cehennem ateşinde kızdırılan taşlarla müjdele. Bu kızgın taşlar onların her birinin memelerinin uçlarına konacak, tâ kürek kemiklerinden çıkacak; kürek kemiklerine konacak, ta meme uçlarından çıkacak. (Böylece) çalkalanıp duracaklar" dedi. Bu konuşmayı dinleyenler başlarını indirdiler. Onlardan hiçbirinin bu adama cevap verdiğini görmedim. Bunun üzerine adam dönüp gitti. Ben de peşinden onu takip ettim. Nihayet bir direğin dibine oturdu.

- Bu adamların, senin kendisine söylediklerinden hoşlanmadıklarını görüyorum, dedim. Şu cevabı verdi:

- Bunların hakikaten hiçbir şeye aklı ermiyor. Dostum Ebu'l-Kâsım (aleyhissalâtu vesselâm) bir keresinde beni çağırdı. Yanına varınca bana:

- *Uhud'u görüyormusun?* dedi.

- Evet görüyorum dedim. Bunun üzerine:

- *Bunun kadar altınım olmasını istemem, (olsaydı) üç dinar müstesna hepsini infak ederdim,* buyurdu. Ebu Zerr (radıyallahu anh) önceki sözünü te'kiden:

- Bu (Kureyşliler var ya) dünyayı topluyorlar hiçbir şeye akılları ermiyor, dedi. Ben:

- Seninle bu Kureyşli kardeşlerinin arasında ne var ki, onların yanına uğramıyor, onlardan birşey almıyorsun? dedim. Ebu Zerr:

- Hayır! Rabbine yemin ederim, taa Allah ve Resûlüne kavuşuncaya kadar ben onlardan ne dünyalık isterim ne de kendilerine din nâmına bir şey sorarım, dedi. Ben tekrar:

- Şu ihsan meselesi hakkında ne dersin? dedim.

- Sen onu al. Çünkü, bugün onda bir nafaka var. Ancak, bu ihsan dinin karşılığında yapılırsa, bırak alma, dedi.[1]

ـ2ـ وفِي رواية:]كُنْتُ أمْشِى مَعَ رسُولِ اللّهِ # وَهُوَ يَنْظُرُ إلى أُحدٍ فَقَالَ: مَا أحِبُّ أنْ يَكُونَ لِى ذَهَباً تُمْسِى عَلَىَّ ثَالِثَةٌ، وَعِنْدِى مِنْهُ دِينارٌ إَّ دِيناراً أرْصُدُهُ لِدَيْنٍ إَّ أنْ أقُولَ بِهِ فِي عِبَادِ اللّهِ هكَذَا حَثَا بَيْنَ يَدَيْهِ، وَهَكَذَا عَنْ يَمِينِهِ، وَهَكَذَا عَنْ شِمَالِهِ[.

»وَنُغْضُ الكتفچ أعْهُ، وقيل: العظم الرقيق الذي يلى طرفه .

2. (391)- Bir başka rivayette şöyle denmiştir:

"Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la beraber yürüyordum. O, Uhud dağına bakıyordu. Bir ara:

"Evimde üç gece kalacak altınım olsun istemem. Ancak üzerimdeki bir borç sebebiyle tek dinarı koruyabilir, geri kalanın da Allah'ın kullarına şöyle şöyle dağıtılmasını emrederdim" dedi ve elleriyle önüne, sağına soluna dağıtma işareti yaptı."[2]

AÇIKLAMA:

Yukarıdaki rivayet Ebu Zerr Gıfarî hazretlerinin mizacına muvafık bir mahiyet arzeder. Ebu Zerr hazretleri (radıyallahu anh) Ashab arasında son derece zâhid bir zattır. Onun nazarında dünya servetlerinin, tereffühün hiçbir değeri yoktur. Mal biriktirmek, lüks, debdebe ona göre haramdır. Onun, zühd mesleğindeki ifratı sebebiyle Ashab'ın büyük çoğunluğundan ayrılarak, ümmetin çoğunluğuna tavsiye edilmeyecek hususî bir yolda gitmiş olduğunu ayrıca belirteceğiz.
Nevevî hazretleri, yukarıdaki rivayette Ebu Zerr (radıyallahu anh)'in kendi mezhbine delil bulduğunu söyler. Çünkü ona göre, ihtiyaçtan fazla mal biriktirmek, Kur'ân'da haram olduğu belirtilen kenz'dir. Halbuki ümmetin sevkedileceği cadde-i kübra cumhurun yoludur. Cumhru-u ulema ise zekatı verilen malı kenz kabul etmez, helal addeder. Ashabtan pekçoğu ticaretle meşgul olup büyük sermaye biriktirmiştir. Ama onlar zekatını verince buna kenz dememişlerdir, haram addetmemişlerdir.
Kadı İyaz, Ebu Zerr'in tutumunu şöyle yorumlar: "Sahih olan şudur ki, Hz. Ebu Zerr (radıyallahu anh)'in inkâr ettiği husus, Beytü'l-Mal'den kendileri için mal alıp bunları yerli yerine harcamayan sultanlarla ilgilidir."
Nevevî haklı olarak buna katılmaz ve bu yorumun yanlış olduğunu söyler. "Çünkü der, Ebu Zerr (radıyallahu anh) zamanındaki sultanlar onun dediği gibi değillerdi. Onların Beytü'l-Mâl'e ihanetleri yoktu. Onlar Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman (radıyallahu anhüm ecmain) idiler. Nitekim Ebu Zerr (radıyallahu anh) Hz. Osman'ın sağlığında 32 hicrî yılında vefat etmiştir."
Bu meseleyi, Ashâbın arasında mevcut diğer ihtilâflı mes'elelerden biri gibi görmek en uygundur. Onların hepsi ayet ve hadisleri yorumlamada, ictihad yapmada yetki sâhibidirler. İsabet de edebilirler hata da. İsabetin mi'yarı çoğunluğun tercihidir. Çünkü Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ümmetin dalâlet üzerinde ittifak etmeyeceğini müjdelemiştir. Dolayısıyla, Ebu Zerr (radıyallahu anh)'in görüşünü tercih ve iltizam ederiz.
Zamanımızda bir kısım Müslümanlar, Ebû Zerr hazretlerinin para ve lüks karşısındaki tutumunu, kendi siyasî görüşlerine uygun bularak, diğer sahâbeleri alçaltıcı bir tavırla, Ebu Zerr (radıyallahu anh)'i tebcîl cihetine gidiyorlar. Mâkul ve İslâmî bulmadığımızı belirtmek isteriz. Ehl-i Sünnet, Ashabtan hiçbirine küçültücü tavır takınmayı tasvib etmez. Böylesi bir ayırım gulat-ı Şia'nın işidir. [3]

-3- وعن أبى ذرّ رِضِىَ اللهُ عنهُ قال:]أَتَيْتُ إلى رَسُولِ اللهِ # وَهُوَ جَالِسٌ في ظِلِّ الْكَعْبَةِ فَلَمَّا رَآنِى قَالَ: هُمُ ا‘خْسَرُونَ وَرَبِّ الْكَعْبَةِ. قُلْتُ: يَارَسُولَ اللّهِ # فِدَاكَ أَبِى وَأمِّى؛ مَنْ هُمْ؟ قَالَ: هُمْ ا‘كْثَرُونَ أمْوَاً إَّ مَنْ قَالَ هكَذَا وَهَكذَا وهكَذَا ثَثَ مَرَّاتٍ مِنْ بَيْنَ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ وَعَنْ يَمِينِهِ وَعَنْ شِمَالِهِ، وَقَلِيلٌ مَاهُمْ. مَا مِنْ صَاحِبِ إبِلٍ وَ بَقرٍ وَ غَنَمٍ يُؤَدّى زَكَاتهَا إَّ جَاءَتْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَعْظَمَ مَا كَانَتْ وَأَسْمَنَهُ تَنْطَحُهُ بِقُرُونِهَا وَتَطَؤُهُ بِأظْفِهَا كُلَّمَا نَفَدتْ أُخْرَاهَا عَادَتْ عَلَيْهِ أُوَها حَتَّى يُقْضِى بَيْنَ النَّاسِ[. أخرجه الخمسة إ أبا داود، واللفظ لمسلم .

3. (392)- Ebu Zerr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) Kâbe'nin gölgesinde otururken yanına geldim. Beni görünce:

"Kâbe'nin Rabbine kasem olsun onlar zararda" buyurdu. Ben:

- Ey Allah'ın Resûlü, annem babam sana feda olsun, onlar kimlerdir? dedim. Buyurdu ki:-

"Onlar malca çok olanlardır. Ancak -eliyle ön, arka, sağ ve sol taraflarını göstererek- *şöyle şöyle bol bol vermelerini emredenler müstesna"* dedi ve hemen ilâve etti:-

"Böyleleri ne kadar az! Şunu bilin ki, devesi, sığırı, davarı olup da zekâtını vermeyen her insan kıyamet günü, o malları, mümkün olan en iri ve en semiz şekilde karşısına çıkıp, sırayla boynuzlarıyla toslayacak, ayaklarıyla çiğneyecek. Sonuncusu da bu muameleyi yapınca birinci tekrar başlayacak. Bu hal, insanlar arasındaki hüküm bitinceye kadar devam edecek."[4]

AÇIKLAMA:

Nevevî bu hadisten şu hükümlerin çıkarıldığını belirtir:

1- Sadaka hayır olan her şeyde câridir, iyiliğin tek şubesine münhasır değildir. Hadis, sadakanın her çeşidine teşvik etmektedir.

2- Yemin teklif edilmeden yemin etmek câizdir, hatta bunda, bir emrin te'kidi veya bir maksadın tahakkuku gibi herhangi bir maslahat varsa müstehabdır. Keza, meselede ihtiyârîliği, câiz olma durumunu nefyetmek için de yemin etmek gerekebilir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hadislerinde bu maksadla yapılan yemin çoktur.

3- Yeri gelince "Annem babam sana feda olsun!" cümlesini kullanmak câizdir.

4- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in eliyle arka, ön, sağ, sol cihetlerine işaret buyurması, mühim bir harcama ihtiyacı hangi maksadla çıkarsa, nereden gelirse derhal infak etmek gereğine işarettir.[5]

-4 وعن ابن عمر رضِىَ اللّهُ عنهُما قال:]خَطَبَ رسولُ اللّهِ # فقالَ: إيَّاكُمْ والشُّحَّ فإنَّمَا هلكَ مَنْ كانَ قَبلَكُمْ بِالشُّحِّ، أمَرَهُمْ فَبَخِلُوا، وَأمرَهُمْ بِالْفُجُورِ فَفَجَرُوا[. أخرجه أبو داود .

4. (393)- İbnu Ömer anlatıyor: "Bir gün Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bize hitab ederek şöyle buyurdular:
"Sıkılık huyundan kaçının. Zira sizden önce gelip geçenler bu huy yüzünden helâk oldular. Şöyle ki: Bu huy onlara cimrilik emretti, onlar hemen cimrileşiverdiler, sıla-ı rahmi kesmelerini emretti, hemen sıla-ı rahmi kestiler, doğru yoldan çıkmayı (fücur) emretti, hemen doğru yoldan çıktılar."[6]

AÇIKLAMA:

Sıkılık diye tercüme ettiğimiz kelimenin aslı "şuhh"dur. Cimriliği de içine alan bir huyu ifade eder. Bu huy, pek çok fenalıkların kaynağı durumunda olan bencilliğe benzetilebilir. Nitekim bencil insan, maddî mânevî her imkânı kendi kaprislerini tatmine sarfederek pekçok beşerî müesseseleri yıkar, sosyal bağları koparır. Sözgelimi sıla-i rahm, yakınlara ilgiyi, hediyeleşmeyi, ihtiyaç sahibine yardımı gerektirir. Bencillikle cimrileşen bunları kaldırır atar.
Fücuru bazı âlimler "yalan", bazı âlimler "zina" olarak anlamışlar, biz "doğruluktan ayrılma" diye tercüme ettik. Demek ki, insan sıkılığa, bencilliğe düştü mü, nefsin hâris hissiyatını tatmin yolunda pekçok fenalıkların kapısını

açmış, birçok hayır kapılarını da kapamış olmaktadır.[7]

-5- وعن أبى سعيد الخدري رضِىَ اللّهُ عنهُ قال:]قال رسولُ اللّه #: خَصْلَتَانِ َ تَجْتَمِعاَنِ في مُؤْمِنٍ: الْبُخْلُ، وَسُوءُ الخُلْقِ[. أخرجه الترمذى .

5. (394)- Ebu Saîd el-Hudrî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"İki haslet vardır ki bir mü'minde asla beraber bulunmazlar: Cimrilik ve kötü ahlâk."[8]

AÇIKLAMA:

Hadis-i şerif, bu iki vasfın mü'minde beraberce bulunmaması gereğini ifade etmektedir. Türbüştî'nin açıklamasına göre, bu hadisten murad, mezkur iki huyun kâmil seviyede güçlenmiş olarak bir araya gelmeleridir. Öyle ki kişi ondan bir an olsun kendini kurtaramaz. Her an bu huylar kişide mevcuttur ve kişinin bunlardan bir rahatsızlığı, bir şikâyeti de yoktur. Bilakis râzıdır.
Öyle insanlar var ki bazan cimrilik edip, ara sıra kötülük işler sonra da pişman olup üzülür, veya nefsi bir kısım cimrilik ve ahlâksızlıklara çağırdığı halde vicdânı ve sağduyusu buna karşı koyar ve bir iç mücâdelesine girer. Şu halde bu durumda olan kimse hadisin tahdidine dâhil değildir. Her mü'minin bu hallerle imtihan edildiği söylenebilir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), müminleri cimriliği prensip olarak benimseme kötü huyuna karşı uyarmaktadır.[9]

-6- وعن كعب بن عياض رضِىَ اللّهُ عنهُ قال:]سَمِعْتُ رسولَ اللّهِ # يَقُولُ: إنَّ لِكُلِّ أمَّةٍ فِتْنَةً، وَإنَّ فِتْنَةَ أمَّتِى الْمَالُ[. أخرجه الترمذى وصححه .

6. (395)- Ka'b İbnu İyâz (radıyallahu anh) anlatıyor; "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı şöyle derken işittim:

"Her ümmet için bir fitne vardır, benim ümmetimin fitnesi de maldır."[10]

AÇIKLAMA:

Tirmizî'nin sahih olduğunu belirttiği bu hadisle Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) "mal" konusuna dikkat çekmiştir. Şârihler, hadiste geçen "fitne'yi dalâlet ve masiyet, yani sapıtma ve Hakk'a isyan olarak anlarlar. Yani bu ümmeti hak yoldan ayıracak, İslâm'dan uzaklaştıracak en mühim âmil "madde ve mal" olmaktadır. İslâm düşmanı gizli ve açık komitelerin, mahallî ve beynelmilel teşkilatların Müslümanları ayartabilmek için en ziyade "madde"ye dayandıklarını müşahede ettikçe, nice yakınlarımızın, bu vatan evlatlarının maddî menfaat sebebiyle dinden koptuklarını gördükçe, *"Kâfirler mallarını, Allah'ın yolundan insanları alıkoymak için sarfederler ve daha da sarfedeceklerdir."* (Enfal: 8/37) âyetinin teyidini görmekle Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın benzeri ihbaratında ortaya çıkan gaybtan haber mucizesi karşısında hayranlığımızı ifade etmekten kendimizi alamıyoruz.
Bu ve bundan sonra da göreceğimiz bir kısım hadisler, yanlış yoruma sebep olmamalı. İslâm temelde servete, kuvvete karşı değildir. Bilakis, pekçok hadis Müslümanı kazanmaya teşvik eder. Dinimizin mühim bir parçasını teşkîl eden zekât, sadaka gibi farz ve mendup emirlerin yerine getirilmesi, cihad vazifesinin başarıyla yürütülmesi hep "mal"a, mal sahibi olmaya bağlıdır. Keza:
"Veren el alan elden üstündür", "Kuvvetli mü'min, Allah nezdinde zayıf mü'minden daha hayırlı, daha üstün, daha sevgilidir", "Müttakî olana zenginliğin bir zararı yoktur" gibi hadisler,
"(Ey mü'minler!) onlara karşı gücünüzün yettiğince -Allah'ın düşmanı ve sizin düşmanlarınızı ve bunların dışında Allah'ın bilip, sizin bilmediğinizi yıldırmak üzere kuvvet ve savaş atları hazırlayın" (Enfal:8/60), gibi âyetler Müslümanı çalışmaya, kuvvetli olmaya teşvik etmektedir.
Öyle ise, "mal" ve "madde"yi kınayan ifadelerin gayesi, bunların, her an uyanık olunmadığı takdirde ahlâki ve dinî hayatımızda sebep olacağı sefahat ve düşüklüklere karşı uyarmaktır.
Unutmayalım ki, bütün terakki ve kalkınma hareketleri yoksulluk ve darlıktan doğduğu halde, duraklama ve gerileme hareketleri de doruk noktasına ulaşan bolluk ve zenginliğin getirdiği rehavet ve sefâhetle başlamaktadır. Bunun en güzel örneği Hz.Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in kurduğu İslâm devletidir. Zaman zaman açlıktan düşüp bayılan, açlığını hafifletmek için karınlarına taş

bağlayan insanlar, onun temelini atıp, kısa zamanda üç kıtaya uzanan bir devlet hâline getirmişlerdir. Kezâ tarihçiler Osmanlı Devleti'nin duraklamasını Kanunî ile başlatırlar, halbuki, diğer açıdan Kanunî gelişmenin zirvesini temsil eder.
Şu halde Allah elçisi, ezelî ve ebedî hakikatların tebliğcisi olan Peygamberimiz (aleyhissalâtu vesselâm)in "mal" ve "madde" karşısındaki uyarılarına iyi kulak vermek, onları iyi anlamak gerektir:
"Allah'a kasem olsun sizin için fakirlikten (darlıktan) korkmuyorum. Sizin için öncekilere genişleyip (bollaştığı) gibi size de dünyanın genişleyip bollaşmasından, onlar gibi sizin de dünyalık yarışına düşmenizden, dünyalığın onları helâk ettiği gibi, sizi de helâk etmesinden korkuyorum."
"Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in "mal" karşısındaki tutumunu kavramada şu hadisi görmemiz yeterlidir:
"İnsanlar dünyalık karşısında dört kısımdır: Bir kul vardır, Allah ona mal ve ilim vermiştir, o bu mal hususunda Allah'tan korkar da onu sıla-ı rahimde harcar, malda mevcut olan Allah'ın hakkını bilir ve yerine getirir. İşte bu en yüce mertebeyi elde eder.
Bir diğer kul vardır, Allah ona ilim vermiştir fakat mal vermemiştir, ancak iyi niyet sâhibidir, şöyle der: Eğer malım olsaydı falanca gibi hayır yollarında harcayacaktım. Allah onu niyyetiyle kabûl eder ve ecir yönüyle önceki ile eşit olur.
Bir üçüncü kul vardır, mal sahibidir, ancak Allah ilim vermemiştir, malını şehvet yolunda câhilâne harcar. Ne Rabbinden korkar ne de onunla sıla-i rahimde bulunur. Malda mevcut Allah'ın hakkını da bilmez. Bu en fena bir mertebedir.
Dördüncü bir kimse daha vardır. Allah ona ne mal ne de ilim nasib etmiştir. Ancak, sefihlere gıbta ile: "Eğer param olsaydı der, falanca gibi harcar onun gibi yaşardım." Bu da niyyeti ile o sefih gibi olur ve günahta eşit olurlar."[11]

-7- وعن ابن مسعود رضِىَ اللّهُ عنهُ قال:]قال رسول اللّهِ # تَتَّخِذُوا الضَّيْعَةَ فَتَرْغَبُوا في الدُّنْيَا[. أخرجه الترمذى، »والمراد بالضيعةچ هنا ا'رض والزرع.

7. (396)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurdular:

"Çiftlik edinmeyin, dünyaya bağlanır kalırsınız."[12]

AÇIKLAMA:

Çiftlik diye tercüme ettiğimiz kelimenin aslı day'a'dır. Bağ-bahçe, ekim tarlası, köy mânalarına gelir. en-Nihâye'de, kişinin geçimini sağladığı san'at, ticaret, ziraat vs. her çeşit meşguliyete da'a denebilmektedir. Kamus'ta akar ve işletilen araziye day'a dendiği belirtilir. Hülâsa dünyanın hayatının idamesi için gerekli olan kazanç vasıtalarının hepsini anlamak bile mümkün. Yasaklanan husus, dünyevi kazanç bahanesiyle âhireti, Allah'ın zikrini unutmaktır. Çünkü dünyaya aşırı ilgi, öbürüne mâni olmaktadır. Halbuki ayet-i kerime: *"(Öyle adamlar) vardır ki onları ne bir ticaret, ne bir alışveriş Allah'ı zikretmekten, dosdoğru namaz kılmaktan, zekat vermekten alıkoymaz..."* (Nur: 24/37), buyurmaktadır. [13]

-8- وعن عبدالله بن الشخير رضِىَ اللهُ عنهُ قال:]أتَيْتُ رسولَ الله # وَهُوَ يَقْرأُ ألْهَاكُمُ التَّكَاثُرُ. فقالَ: يَقُولُ ابْنُ آدَمَ مَالِى؛ وَهَلْ لَكَ يَا ابنَ آدَمَ مِنْ مَالِكَ إَّ مَا أكَلْتَ فَأفْنَيْتَ، أوْ لَبِسْتَ فَأبْلَيْتَ، أوْ تَصَدَّقْتَ فَأمْضَيْتَ؟[. أخرجه مسلم والترمذى والنسائى .

8. (397)- Abdullah İbnu'ş-Şihhîr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Elhâkümü'ttekâsür sûresini okurken yanına geldim. Bana:

"İnsanoğlu malım malım der. Halbuki âdem-oğlunun yiyip tükettiği, giyip eskittiği ve sağlığında tasadduk edip gönderdiğinden başka kendisinin olan neyi var? (Gerisini ölümle terkeder ve insanlara bırakır.)"[14]

-9- وعن ابى هريرة رضِىَ اللهُ عنهُ قال:]قال رسولُ الله #: لُعِنَ عَبْدُ الدِّينَارِ، لُعِنَ عَبْدُ الدِّرْهَمِ[. أخرجه الترمذى .

9. (398)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu

vesselâm) şöyle söyledi:

"Altına tapanlar mel'undur, gümüşe tapanlar mel'undur."[15]

AÇIKLAMA:

Hadis-i şerif para biriktirmekte hırs gösterenleri lanetlemektedir. Meşru olarak kazanmanın helâl olduğunu daha önce (395 numaralı hadiste) belirtmiştik. Yasağın şiddetini ifade için Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hem lânet olsun, yani "Allah'ın rahmetinden uzak olsun" diyerek, hem de bu işi yapanları "altın ve gümüşe tapanlar" diye tehzil edici bir teşbihte bulunarak yapmıştır.
Para kazanmada gayr-ı meşruluğun ölçüsü, "hırs"tır. Yani paraya aşırı bir hırs gösterip haram-helal demeden sâdece kazanmayı düşünen, zekâtını vermeden, hayır yolunda harcamadan sadece çoğaltmayı düşünen kimse paraya tapıyor demektir. Zira mükerrer âyet ve hadisler mü'mini Allah ve Resûlü (radıyallahu anh)'nün sevgisini her çeşit sevgiden üstün tutmaya dâvetle bunu emrederler. Hatta bir hadislerinde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) *"Din sevgi ve buğzdan başka birşey değildir"* buyurur. Şu halde para sevgisi Allah sevgisinden öne geçti mi, bu ona tapmadır. Para kazanma meşgaleleri yüzünden ibadeti terketmek, kazanılan paranın zekâtını tam olarak gönül hoşluğuyla ödememek gibi durumlar para sevgisinin Allah ve Resulüne olan sevgiye galebe çaldığını gösterir.
Şârihler, hadiste "altın ve gümüşe sahip olanlar" veya "cem edenler"in zikredilmemiş olmalarına dikkat çekerler, çünkü, belirttiğimiz gibi suç olan "para kazanmak" değildir, "tapınmaya düşmek"dir, para sebebiyle Allah'ı unutmak, tuğyan etmektir.
Hadiste "altın" ve "gümüş"ün zikri, dünyevî serveti bunlar temsil ettiği içindir. Değilse, her çeşit madde düşkünlüğü buna dâhildir. Nitekim günümüzde dolar, apartman dairesi, arsa, fabrika vs. düşkünleri çoğalmaktadır.[16]

-10- وعن ابن مسعود رضِىَ اللّهُ عنهُ قال:]قال رسولُ اللّهِ #: أَيُّكُمْ مَالُ وَارِثِهِ أَحَبُّ إلَيْهِ مِنْ مَالِهِ؟ قَالُوا يَا رسُولَ اللّهِ: مَا مِنَّا أَحَدٌ إَّ مَالُهُ مَا أَحَبُّ إلَيْهِ مِنْ مَالِ وَارِثِهِ، قَالَ: فإنَّ مَالَهُ قَدَّمَ، وَمَالُ وَارِثِهِ أَخَّرَ[. أخرجه البخارى والنسائى .

10. (399)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir keresinde,

"Hanginiz, vârisinin malını kendi malından daha çok sever?" diye sordu. Cemaat:

"Ey Allah'ın Resûlü, içimizde, herkes kendi malını vârisinin malından daha çok sever" dediler. Bunun üzerine:

"Öyleyse şunu bilin: Kişinin gerçek malı hayatında gönderdiğidir. Geriye koyduğu da vârislerinin malıdır."[17]

-11- وعن أبى وائل قال:]جَاءَ مُعَاوِيَةُ إلى أبِى هَاشم بْنِ عُتْبَةَ وَهُوَ مَرِيضٌ يَعُودُهُ فَوَجَدَهُ يَبْكِى فقالَ: يَاخَالُ مَا يُبْكِيكَ؟ أوَجَعٌ يُشْئِزُكَ: أمْ حِرْصٌ عَلَى الدُّنْيَا؟ قالَ كَلَّ، وَلكِنْ رَسُولُ اللّهِ # عَهِدَ إلَيْنَا عَهْداً لَمْ آخُذْ بِهِ. قالَ وَمَا ذَاكَ: قالَ سَمِعْتُهُ يَقُولُ: إنَّمَا يَكْفِى أحَدَكُمْ مِنْ جَمْعِ الْمَالِ خَادِمٌ وَمَرْكَبٌ في سَبِيلِ اللّهِ تعالى. وَأجِدُنِى الْيَوْمَ قَدْ جَمَعْتُ[. أجرجه الترمذى والنسائى. وزاد رِزين رحمه اللّه تعالى قال: فلمَّا مَاتَ حُصِّلَ مَا خَلَّف فَبَلَغَ ثَثِينَ دِرْهَماً.

«يشئزُكج أي يقلقك .

11. (400)- Ebû Vâil anlatıyor: "Hz. Muâviye (radıyallahu anh) bir gün Ebu Hâşim İbnu Utbe'ye uğradı. Maksadı geçmiş olsun ziyaretinde bulunmaktı, çünkü Ebu Hâşim hastaydı. Yanına varınca ağlar buldu.

"Ey dayıcığım niye ağlıorsun? Dayanamadığın bir ağrı veya dünyaya karşı bir hırs mı seni böyle ağlatıyor?" diye sordu. Ebu Vâil:

- Hayır, asla bu sebeplerle ağlamıyorum. Ne var ki, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bizden bir söz almıştı, onu tutamadım (bu sebeple ağlıyorum) dedi. Hz. Muâviye:

- Neydi o? diye sordu.

- Ben, dedi, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı şöyle söylerken dinlemiştim:

"Sizden birine, dünyalık olarak bir hizmetçi ve Allah yolunda cihadda

kullanacağı bir binek edinecek kadar mal toplaması yeterlidir." Halbuki bugün ben kendimi bundan daha çok mal toplamış görüyorum.[18]
Rezîn merhum şu ilâvede bulundu: "Ebu Hâşim rahmet-i Rahmân'a kavuştuğu zaman, geride bıraktığı serveti hesapladı, hepsi otuz dirhem kadardı."[19]

---

[1] Buhârî, Zekât: 4; Müslim, Zekât: 34. (992); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/163-164.

[2] Buhârî, Zekât: 4; İstikrâz: 3, Bed'u'l-Halk: 6; İsti'zân: 30, Rikâk: 13, 14; Müslim, Zekât: 34 (992); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/165.

[3] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/165-166.

[4] Müslim, Zekât: 301, (590); Buhârî, Eymân: 3, Zekât: 43; Tirmizî, Zekât: 1, (617); Nesâî, Zekât: 2, (5, 10-11); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/166-167.

[5] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/167.

[6] Ebû Dâvud, Zekât: 46, (1698). H; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/167.

[7] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/167-168.

[8] Tirmizî, Bir: 41, (1963). H; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/168.

[9] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/168.

[10] Tirmizî, Zühd: 26, (2337); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/168-169.

[11] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/169-170.

[12] Tirmizî, Zühd: 20, (2329); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/171.

[13] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/171.

[14] Müslim, Zühd: 3, 4, (2958); Nesâî, Vesâya: 1 (6, 238); Tirmizî, Tefsîr, Tekâsür: (3351); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/171.

[15] Tirmizî, Zühd: 42, (2376); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/171.

[16] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/172.

[17] Buhârî, Rikak: 12; Nesâî, Vesâyâ: 1, (6, 237-238); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/172-173.

[18] Tirmizî, Zühd: 19, (2328); Nesâî, Zînet: 119, (8, 218-219); İbnu Mâce, Zühd: 1, (4103).

[19] Bu ziyadenin kaynağı bulunamamıştır. İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/173.

DAMÂN BÖLÜMÜ

DAMÂN BÖLÜMÜ

Damân: Latin harfleriyle yeni imlâda "zamân", "zemân" diye yazıldığına da rastlanır. Başkasının üzerindeki vacib bir hakkı ilzâm etmek, (deruhte etmek, kendi üzerine almak), bir şeyin, misliyâttan ise mislini ve kıyemiyâttan ise kıymetini vermektir. Bu durumda demân, kefil olmak ma'nâsınadır da. Kefil için dâmin (zâmin), damîn (zamîn) tabirleri de kullanılır ki, demân bu ma'nâda, kefâlet sahibi demektir.

Kitabımız, bu mevzu için tek bir hadise yer vermiştir.[1]

-3492 -1- عن ابن عباس رَضِيَ اللّهُ عَنْهما]أَنَّ رَجُ لَزِمَ غَرِيماً لَهُ بِعَشْرَةِ دَنَانِيرَ. فقَالَ: مَا أُفَارِقُكَ حَتّى تَقْضِيَنِى أوْ تَأتِىَ بِحَمِيلٍ. فَتَحَمَّلَ بِهَا رسُولُ اللّهِ # فَأتَاهُ بِهَا مِنْ وَجْهٍ غَيْرِ مَرْضِىٍّ فَقَضَاهَا عَنْهُ وقال: الحَمِيلَ غَارِمٌ[. أخرجه رزين.»الحميل« الكفيل والضامن .

1. (3492)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Bir adam, kendisine on dinar borcu olan kimsenin peşini bırakmadı. Ve hattâ dedi ki:
"Sen bunu bana ödeyinceye veya bir kefil gösterinceye kadar peşini bırakmayacağım." Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) o borcu üzerine aldı. Bunun üzerine adam, münasip olmayan bir tarzda Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a parayı getirdi. Resûlullah, borcu adam adına ödeyiverdi ve şunu söyledi:

"Kefil, borçludur."[2]

AÇIKLAMA:

1- Rezîn tarafından tahric edildiği belirtilen bu rivayet Ebû Dâvud ve İbnu Mâce'de mevcuttur. Ancak, her ikisinde de metinler farklıdır. Sonda geçen "Kefil borçludur" cümlesi her ikisinde de mevcut değildir. Hadisin İbnu Mâce'deki aslı

şöyle:
"Resulullah zamanında bir adam, kendisine on dinar borcu bulunan bir kimsenin peşini bırakmadı. Borçlu:
"Sana verecek hiç bir şeyim yok!" dedi ise de alacaklı:
"Hayır! vallahi parayı ödeyinceye veya bir kefil gösterinceye kadar peşini bırakmayacağım!"dedi ve adamı Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a götürdü. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ona sordu:
"Ne kadar, mühlet veriyorsun?"
"Bir ay!" dedi. Resûlullah da:
"Öyleyse ben ona kefilim!" buyurdu. Borçlu (aleyhissalâtu vesselâm)'ın söylediği vakitte geldi. Resûlullah adama:
"Bu [altını] nereden elde ettin?"diye sorunca, adam:
"Bir mâdenden" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Bunda hayır yok!" buyurdu ve borcu, ona bedel ödeyiverdi."

2- Resûlullah'ın getirilen altını reddetmesi, izahı müşkil bir hadise olmuştur. Rivayette altının niçin reddedildiği sarih olarak belirtilmemiştir. Bu hususta Hattâbî, birkaç ihtimâl üzerinde durur:

***** Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın madenden elde edilen altını reddedip Ebû Dâvud'daki şekliyle- "buna ihtiyacımız yok, onda hayır yok" demesi, sanki Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın muttali olduğu hususî bir sebebe dayanmaktadır. Çünkü madenden elde edilen altına temellük edilemez, o, mal kılınamaz, mübah değildir diye bir hüküm mevcut değildir. Zira, altın ve gümüşün tamamı madenlerden çıkarılır. Dahası, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) el Kabaliyye madenlerinin işletme imtiyazını Bilâl İbnu'l-Hâris'e vermiş idi. Onlar bu işletmeyi yürütüyorlar, karşılığında vergi ödüyorlardı...
(Resûlullah'ın borçlunun getirdiği altını almayışı) şundan da olabilir. Maden sahipleri, madenlerin toprağını bunu işleyenlere satmış, onlar da bundaki altın veya gümüşü çıkarmış olabilirler. Bu ise bir aldanmadır, bu toprakta gerçekten bir şey var mı yok mu bilinemez. Nitekim ulemâdan bir kısmı, madenlerin toprağının satılmasını mekruh addetmişlerdir. Atâ, Şa'bî, Süfyânu's-Sevrî, Evzâî, Şâfiî, Ahmed İbnu Hanbel ve İshak İbnu Râhûye bunlardandır.

***** (Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın reddetme tavrında) bir başka yön daha var. O da şu: "Resûlullah'ın: "Buna ihtiyacımız yok, onda hayır yok" sözünün ma'nâsı: "Bu altın revaçta değil, o bizim ihtiyacımızı görmez" demektir. Bu da Resûlullah'ın alacaklıya, madrûb para olan dinar ödemeyi tekeffül etmiş olmasındandır. Adamın getirdiği altın ise henüz madrub olmayan (basılmayan)

ham altındı. Yanında da ham altından para basacak kimse yoktu. O zaman dinarlar Rum diyarından getiriliyordu. İslâm'da ilk sikke basan ve madrub dinar ortaya koyan kimse Emevi halifesi Abdülmelik İbnu Mervân'dır.

* Resûlullah'ın mezkur tavrı bir başka sebebe de dayanabilir: "Aleyhissalâtu vesselâm, bu altına bir şüphe ârız olduğu için onu almayı mekruh görmüş olabilir." Bu da, onun madenden çıkarılış sırasında bir hile ve aldatmanın ona karışmış olma ihtimalinden ileri gelmiştir. Şöyle ki o zaman, bunu işletenler, elde edilen altının öşrü (onda biri) veya humsu (beşte biri) veya üçte biri mukabilinde bu işletmeyi yürütüyorlardı. Bu ise bir aldatmadır. Çünkü işletmede çalışan kimse, ham topraktan çalışma sonunda bir şey elde edilecek mi, edilmeyecek mi bilemezdi. Bu işte çalışanlarla yapılan akid tıpkı kaçan köle veya kaybolan deve üzerine yapılan alışveriş akdine benziyordu. Çünkü akid sırasında mevcut olmayan kaçmış kölenin veya kaybolmuş devenin geri gelmeleri meçhuldü.

* Bu işte keza bir başka zarar ve nefisleri aldatma vardır. Şöyle ki: Altının çıkarıldığı ocak orada çalışan kimseler üzerine yıkılma ihtimali taşır. Bu sebeple onun orada toprak işlemesini ve ondan altın çıkarmasını mekruh addetmiş olabilir.
Resûlullah zamanında, Araplara madrub dinarlar Rum diyarından getirilirdi. İslam'da dinarı ilk basan Abdulmelik İbnu Mervân olmuştur. Onun bastırdığı dinarlar halen tedavüldedir ve Mervâniye denilir.

3- Sadedinde olduğumuz hadiste kefâlet ve damânın meşruiyyeti gözükmektedir.

4- Ayrıca hadis, borçlunun peşine düşmenin meşruiyyetini, borcunu ödeyinceye kadar başkaca ticarî tasarruflardan yasaklanmasının meşruiyyetini de ifade etmektedir.[3]

---

[1] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/303.

[2] Rezîn tahric etmiştir. Ebû Dâvud, Büyû': 2, (3328); İbnu Mâce, Sadakât: 9, (2406); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/303.

[3] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/303-305.

DİYETLER BÖLÜMÜ

(Bu bölümde altı fasıl vardır)

*

BİRİNCİ FASIL
NEFSİN (ŞAHSIN) DİYETİ

*

İKİNCİ FASIL
UZUVLARIN VE YARALARIN DİYETİ
GÖZÜN DİYETİ
DİŞİN DİYETİ
PARMAKLARIN DİYETİ
YARALAMALARIN DİYETİ

*

ÜÇÜNCÜ FASIL
NEFİS VE UZUVLAR HAKKINDA MÜŞTEREK HADİSLER

*

DÖRDÜNCÜ FASIL
CENİNİN DİYETİ

*

BEŞİNCİ FASIL
DİYETİN KIYMETİ

*

ALTINCI FASIL
DİYETLERLE İLGİLİ HÜKÜMLER

BİRİNCİ FASIL

NEFSİN (ŞAHSIN) DİYETİ

UMUMÎ AÇIKLAMA:

Diyet, lügat olarak وَدْيَة aslından gelir. Arapça وَدَى "öldürülenin velîsine diyet ödedi" demektir. Maktul tarafa nefse mukabil ödenen maddî cezaya diyet dendiğine göre, bu kelime mastardan elde edilen bir isim olmaktadır. Bu tâbir asıl îtibariyle öldürme vak'alarında kâtilin cürmüne mukâbil ödediği para için kullanılmış ise de, kısas gerektiren bütün cürümlerde kısası önlemek maksadıyla ödenen maddî tazminatlara da diyet denmiştir.[1]

-1- عن عمرو بن شعيب عن أبيه عن جده رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قال رسولُ اللّهِ #: مَنْ قُتِلَ خَطأً فَدِيَتُهُ مِنَ ا"بِلِ مِائَةٌ: ثَلاثُونَ بِنْتُ مَخَاضٍ، وَثَلاثُونَ بِنْتُ لَبُونٍ، وَثَلاثُونَ حِقةً وَعَشْرَةٌ ابْنُ لَبُونٍ ذَكَرٌ[. أخرجه أصحاب السنن.إ ّ أن في رواية الترمذي:]مَنْ قَتَلَ مُتَعَمِّداً دُفِعَ إلي أوْلِيَاءِ المَقْتُولِ، فإنْ شَاءُوا قَتَلُوا، وإنْ شَاءُوا أخَذُوا الدِّيَةَ وَهِيَ ثَلاثُونَ حَقَّةً، وَثَلاثُونَ جَذَعَةً، وَأرْبَعُونَ خَلِفَةً، وَمَا صُولِحُوا عَلَيْهِ فَهُوَ لَهُمْ، وَذَلِكَ تَشْدِيدُ الْعَقْلِ[.والمراد »بِالْعَقْلِ«: هنا الدية، ولما كان القاتل يجمعها ويعقلها بفناء أولياء المقتول ليتقبلوها منه سميت عق .

1. (1900)- Amr İbnu Şuayb an ebîhi an ceddihî (radıyallâhu anh) anlatıyor:"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim hatâen öldürülürse, diyeti yüz devedir; bunlardan otuzu bintü mehâz (iki yaşına girmiş dişi deve), otuzu bintü lebûn (üç yaşına girmiş dişi deve), otuzu hıkka (dört yaşına girmiş dişi deve), on tane de ibnu lebûndur (üç yaşına girmiş erkek deve)." [Ebû Dâvud, Diyât 18, (4541); Tirmizî, Diyât 1, (1387); Nesâî, Kasâme 30, (8, 43).]

Tirmizî'nin rivâyetinde şöyle denir: "Kim taammüden (kasıtla) öldürürse, öldürülenin velilerine teslim edilir, dilerlerse öldürürler, dilerlerse diyet alırlar. Bu 30 hıkka (dört yaşına giren dişi deve): 30 cezea (beş yaşına girmiş dişi deve); 40 aded halife (hamile deve) dir. Ayrıca ne üzerine sulh yaptıysalar bu da onlarındır. Bu, diyetin şiddetini artırmaktır."[2]

AÇIKLAMA:

1-Hadisciler Amr İbnu Şuayb an ebîhi an ceddihî senedinde ihtilaf ederler. Bazıları senedde geçen ced kelimesini Amr'in dedesi Muhammed kabul ederek bu isnadla gelen hadislerin mürsel, (dolayısıyla zayıf) olduğunu söylemiştir. Buzıları da ced'le Şuayb'ın dedesi Abdullah'ın kastedildiğini iddia ederek hadisin munkatı' olduğunu ileri sürmüştür. Bunlara göre bu tarikle gelen hadisler zayıftır. Ancak Ahmed İbnu Hanbel ve Sünen-i Erbaa müellifleri, Şuayb'ın Abdullah'la karşılaştığını, bu tarîkle gelen hadislerin Abdullah İbnu Amr'ın Hz. Peygamber'den bizzat yazdığı hadisler olduğunu, sahih olduğunu söylemişlerdir. Bu tarikle rivâyet edilmiş bulunan hadislere bu bölümde daha sık rastlayacağız. Müteâkip bölümlerde de rastlayacağız. Senetteki işkâli olduğu gibi korumak için tercüme etmeksizin, Amr İbnu Şuayb an ebîhi an ceddihî şeklinde aynen bıraktık.
2- Burada, yaşlarına göre bir kısım develerin ismi geçmektedir. Hadislerde zaman zaman bunlar geçeceği için kısa bir açıklama faydalıdır: Aynî'nin belirttiği üzere, lügat kitapları, develeri on yaşına kadar ayrı bir isimle anarlar. Şöyle ki:
1- Huvar: Süt emen yavru deve.
2- Fasîl: Memeden ayrılmış deve yavrusu.
3- İbnu Mehâz: İki yaşına girmiş erkek yavru, dişisine bintu mehâz derler.
4- İbnu Lebûn: Üç yaşına girmiş erkek yavru, dişisine bintu lebûn derler.
5- Hıkka: Dört yaşına girmiş erkek yavru, dişisine hıkka derler.
6- Ceza': Beş yaşına girmiş erkek yavru, dişisin cezaa derler.
7- Seniy: altı yaşına girmiş erkek deve, dişisine seniyye derler.
8- Rabâî: Yedi yaşına girmiş erkek deve, dişisine rabâiyye derler.
9- Sedîs yahut sedes: Sekiz yaşına girmiş deve.
10- Bâzil: Dokuz yaşına girmiş deve.
11- Mahallef: On yaşına girmiş deve.Bundan sonra müstakil isim yoksa da bâzilu âm, bâzilu âmeyn, muhallefu âm, muhallefu âmeyn, muhallefu selâsetu

a'vâm diye mürekkeb isimlerle on beşe kadar çıkarlar. Deve bazen sinn ve zâtu'ssinn kelimeleriyle de ifâde edilir. Sinn, lügaten diş ve yaş gibi mânâlara gelir. Zâtu'ssinn muayyen bir yaş sahibi demektir.

Devenin küçüğüne bekr denir, dişi ise bekra ve kalûs denmiştir. Develer, ayrıca cinslerine ve gördükleri işe göre de çeşitli isimlerle anılılar. Hadislerde geçtikçe açıklanacaktır.[3]

-2- وعن ابن مسعود رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قالَ رَسُولُ اللّهِ #: في دِيَةِ الخَطَإِ عِشْرُونَ حِقَّة، وَعِشْرُونَ جَذَعَةً، وَعِشْرُونَ بِنْتُ مَخَاضٍ، وَعِشْرُونَ بِنْتُ لَبُونٍ، وَعِشْرُونَ بَنُو مَخَاضٍ ذُكُورٌ[. أخرجه أصحابً السنن .

2. (1901)- İbnu Mes'ud (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Hatâen öldürmede diyet olarak yirmi hıkka, yirmi cezea, yirmi bintu mehâz, yirmi bintu lebûn ve yirmi benû lebûn vardır." [Ebû Dâvud, Diyât 18, (4545), Tirmizî, Diyât 1, (1386); Nesâî, Kasâme 32, (8, 43-44).][4]

-3- وعن عليّ رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]دِيَةُ شِبْهِ الْعَمْدِ أثْلاثاً، ثَلاثٌ وَثَلاثُونَ حِقَّة، وَثَلاثٌ وَثَلاثُونَ جَذَعَةً، وَأرْبَعٌ وَثَلاثُونَ ثَنِيَّةً إلَى بَازِلِ عَامِهَا كُلُّهَا خَلِفَاتٌ[.وروى]في الخطإِ أرباعاً: خَمْسٌ وَعِشْرُونَ حِقَّة، وَخَمْسٌ وَعِشْرُونَ جَذَعَة، وَخَمْسٌ وَعِشْرُونَ بَنَاتُ لَبُونٍ، وَخَمْسٌ وَعِشْرُونَ بَنَاتُ مَخَاضٍ[. أخرجه أبو داود.وله وللنسائى في اخرى عن ابن عمرو بن العاص رَضِيَ اللّهُ عَنْهُما يرفعه:]الخَطَأُ شِبْهُ الْعَمْدِ مَا كَانَ بِالسَّوْطِ وَالْعَصَا[.

3. (1902)- Hz. Ali (radıyallâhu anh) demiştir ki: "Şibhu'l amd'in diyeti üç kısımdır. 33 adet hıkka, 33 adet cezea, 34 adet seniyyebâzil arası devedir.

(Seniyye altı yaşına, bâzil de dokuz yaşına basmış deveye denir.)"
Yine Hz. Ali şunu da rivâyet etmiştir: "Hatâen öldürmede diyet dört kısımdır: 25 hıkka, 25 cezea, 25 bintu lebûn, 25 bintu mehâz." [Ebû Dâvud, Diyât 19, (4551, 4553).]
Abdullah İbnu Amr İbni'l-As (radıyallâhu anhümâ)'ın Ebû Dâvud ve Nesâî'de merfu olarak kaydedilen bir rivâyetinde şöyle denmiştir: "(Cürüm sırasında) kamçı ve değnek kullanıldığı müddetçe hatâ, şibhu'l amd'dir." [Ebû Dâvud, Diyât 19, 20, (4547, 4565); Nesâî, Kasâme 42 (8, 40); İbnu Mâce, Diyât 5, (2627).][5]

AÇIKLAMA

1- Yaşlarına göre develer ayrı bir isim almaktadır. Hıkka, bintu lebûn gibi. Bunlar bâbın birinci hadisinde ilk defa geçtiği zaman parantez arasında açıklanmıştır.
2- Katl üç çeşittir: Amd, hata, şibh-i amd.
a) Amd: Taammüd de denir. Öldürülmesi meşrû olmayan bir insanı yaralayıcı bir âletle kasten öldürmektir. Bunun cezası kısastır. Cana can.
b) Hata: Bir insanı kaste mukârin olmaksızın bir yanlışlıkla öldürmektir. Bunun cezası diyettir.
c) Şibh-i amd: Katli meşru olmayan bir insanı, yaralayıcı sayılmayan bir şey ile kasten öldürmektir. Buna şibhu'lhata da denir.
Bu taksim, Şâfiîlerin ve Hanefîlerin de dâhil olduğu Cumhur'un görüşüdür.
İmam Mâlik, Leys ve diğer bir kısım âlimlere göre katl iki çeşittir. Amd ve hata. Çünkü Kur'an şibhu'l-amd'den söz etmemektedir. Bunlara göre: "Hata, herhangi bir sebeple veya mükellef olmayan kimseden veya öldürmek kasdı taşımayan kimseden vukua gelen veya normalde, öldürücü olmayan bir şeyle hâsıl edilen öldürmedir. Bunlardan birinci kısım hatâlar için kısas yoksa da, sonuncu için vardır." Bu, diğer âlimlerin şibhu-amd dedikleri şeydir. Şibhu amd'le ilgili hadis "katl" veya mahz-ı hata ile ya da mahz-ı kasd ile meydana gelir diyenleri cerhedecek kadar bu bâbda sarîhtir.
Âlimler şibhu'l-amdin diyeti konusunda rivâyetlere tâbi olarak ihtilâf etmişlerdir. İmam Şâfiî ve Atâ, Hz. Ali hadisinin zâhiriyle hükmetmiş ve üç kısım olduğunu söylemiştir. Muhammed İbnu'l-Hasan da bu görüşü iltizâm eder.
Ebû Hanîfe, Ebû Yûsuf, Ahmed ve İshak İbnu Râhûye (rahimehumullah) ise diyetin dört kısımdan olacağına hükmetmişlerdir.Ebû Sevr, "şibhu'l-amdin diyeti beş kısımdır" demiştir.[6]

4ـ وعنِ عمروِ بنِ شعيب عن أبيه عنِ جدّه رَضِيَ اللّهُ عَنْهُما قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: عَقلُ المَرْأةِ مِثْلُ عَقْلِ الرَّجُلِ حَتَّى تَبْلُغَ الثُّلُثَ مِنْ دِيَتهِ[. أخرجه النسائى .

4. (1903)- Amr İbnu Şuayb an ebîhi an ceddihî (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kadının diyeti, erkeğin diyetine, diyetin üçte bir miktarına kadar eşittir." [Nesâî, Kasâme 34, (8, 44, 45).][7]

AÇIKLAMA:

Hadisin mânası şudur: "Mâruz kaldığı mağduriyet sebebiyle kadına tahakkuk eden diyet, diyet-i kâmilenin üçte bir miktarında ise bu durumda normal miktarı alır, erkekle arasında fark yoktur. Ancak üçte biri aşar ve diyet-i kâmilenin yarısına ulaşırsa o zaman kadının diyeti erkeğin diyetinin yarısı olur." Bu hususu Ömer Nasuhi Bilmen merhum Istılahâtı Fıkhiye Kamusu'nda şöyle açıklar:
"... Hür bir erkeğin diyet-i kâmilesi bin dinar veya on bin dirhem-i şer'î gümüş veya 100 deve veya 200 sığır veya 2000 koyun yahut her biri iki parçadan ibaret olmak üzere iki yüz kat elbisedir.
Hür bir kadının diyet-i kâmilesi ise bunların yarısıdır. Erkekler ile kadınların diyetleri arasındaki bu fark, kendilerinin arasında maddî zararlar bakımından mevcut olan bir farktan neş'et etmektedir.
Mâlum olduğu üzere, İslâm hukukunda erkekler ile kadınlar arasında hayat itibariyle bir müsâvaat kabul edildiği cihetle bunlardan herhangi birinin nefsi mukabilinde, diğerinin kısası icab etmektedir... Fakat maddî, malî zararlar itibariyle bunların arasında umumî bir bakımdan bir fark gözetilmiştir. Çünkü erkekler, daha ziyâde müstahsil olmak, ailelerinin mâişetlerini te'mine çalışmak, yurtlarının müdâfaasına koşmak itibariyle kadınlardan daha mühim bir mevkie, bir mükellefiyete sahiptirler.
Binaenaleyh erkeklerden birinin ziyanı, cemiyetin sînesinde maddeten daha büyük bir cerîha vücûda getirmiş olabilir. İşte bu gibi farklara binâen malî tazminât hususunda erkeklerin diyetleri kadınların diyetlerinden ziyade olarak kabul edilmiştir."[8]

-5- وعن ابن عباس رَضِيَ اللّهُ عَنْهُما:]أنَّ رَسولَ اللّهِ # قَضى في المُكاتَبِ يُقْتَلُ أنْ يُؤَدَّى بِقَدْرِ مَا أُعْتِقَ مِنْهُ دِيَةُ الحُرِّ، وَبِقَدْرِ مَا بَقِىَ دِيَةُ الْعَبْدِ[. أخرجه أصحاب السنن، واللفظ للنسائى .

5. (1904)- Hz. İbnu Abbas (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) öldürülen mükâteb hakkında, âzad edilen miktarınca hür diyetine göre, geri kalan kısmı için de köle diyetine göre hesaplanmasına hükmetti." [Ebû Dâvud, Diyât 22, (4581); Nesâî, Kasâme 36, (8, 45, 46); Tirmizî, Büyû' 35, (1259). Metin, Nesâî'nin metnidir.][9]

AÇIKLAMA:

Mükâteb, belli bir miktar ödeyerek hürriyetine kavuşmak üzere, efendisiyle antlaşma yapan köleye denir. Bu hadis böyle birisinin öldürülmesi hâlinde efendisine ve vârislerine ödenecek diyet miktarını tâyin etmektedir. Bilindiği üzere, diyet husûsunda köle ile hür farklıdır. Hür için, diyet-i kâmile denen nasslarla tesbit edilmiş maktû, muayyen bir miktar ödenir. Köle öldürüldüğü takdirde, erkek de olsa kadın da olsa onun diyeti, kıymeti üzerinden ödenir. Eğer kölenin kıymeti, hürün diyeti için tesbît edilen miktara eşit veya fazla ise, diyet-i kâmile miktarından on dirhem eksik ödenir (Diyet miktarını önceki hadiste kaydettik.)
Câriye için de durumu aynıdır. Değeri hür kadının diyetine eşit veya fazla ise on dirhem noksan ödenir. Sözgelimi, hür kadının diyeti 5.000 dirhem ise, değeri 5.000 dirhem olan bir câriye hatâen öldürülse, efendisine 4990 dirhem ödenir.
Bu esas bilindikten sonra mükâtebin hadiste beyan edilen hükmü daha kolay anlaşılır: "Mükâteb öldürüldüğü takdirde, efendisine ödediği miktarca hür kimsenin diyetine göre, geri kalan kısmı da kıymetine göre hesaplanır. Sözgelimi yarı bedelini ödemiş ise, diyet-i kâmilenin yarısı ile değerinin yarısı ödenir." Hadisin mânası bu. Ancak Hattâbî (rahimehullah) der ki: "Fakihlerin tamamına yakını şu hususta icma ederler: "Mükâteb, henüz ödenmemiş tek dirhemlik borcu kaldığı müddetçe köledir. Kendisine karşı işlenen cinâyetlerde de kendi işlediği cinâyetlerde de köle ahkâmına tâbidir. Bana ulaştığına göre bu hadisle sâdece İbrahim Nehâî (rahimehullah) amel etmiştir. Bu hususta, Hz. Ali (radıyallahu

anh)'den de bir rivâyet gelmiştir. Hadis sahih olduğu takdirde, mensuh olmaz ve kendisinden evlâ olan bir rivâyete de muârız düşmezse hadisle amel gerekir." [10]

-6- وعن عمرو بن شعيب عن أبيه عن جده رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قالَ رسُولُ اللّهِ دِيَةُ المُعَاهَدِ نِصْفُ دِيَةِ الحُرِّ[. أخرجه أبو داود .

6. (1905)- Yine Amr İbnu Şuayb an ebîhi an ceddihî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Muâhedin diyeti hür kimsenin diyetinin yarısıdır." [Ebû Dâvud, Diyât 23, (4583).]

AÇIKLAMA:

1- Muâhed, antlaşma mucibince dâru'l-İslâm'da yaşamasına müsaade edilen gayr-ı müslimdir, buna zımmî de denir. Lügatte zimmet, ahd, emân, damân (garanti) hurmet (haramlık, dokunulmazlık) hakk mânalarına gelir. Müslümanların ahd ve emânlarına girdikleri için ehl-i zimmet denmiştir.
2- Hattâbi, bu hadisi, Ehl-i Kitap hakkında gelen en açık rivâyet olarak değerlendirir. Ömer İbnu Abdilâziz, Urve İbnu'z-Zübeyr, İmam Mâlik, Ahmed İbnu Hanbel, İbnu Şübrüme gibi bâzı âlimler bu hadisle amel etmişlerdir.
Ashâbu re'y ve Süfyan Sevrî zımmîlerin diyeti ile Müslümanların diyetini bir tutarlar. Şâbî, Nehâî, Mücâhid, Hz. Ömer ve İbnu Mes'ud (radıyallâhu anhümâ) diğer bir kısım selef de böyle hükmetmişlerdir.
Şâfiî, İshâk, İbnu'l-Müseyyeb, Hasan Basrî, İkrime, Osman İbnu Affân -ve bir rivâyette Hz. Ömer- gibi diğer bir grup selefe göre zımmînin diyeti, Müslümanın diyetinin üçte biridir.[11]

-7- وعن ابن عباس رَضِيَ اللّهُ عَنْهُما قال:]وَدَى رسولُ اللّهِ #: الْعَامِرَيَّيْنِ بِدِيَةِ المُسْلِمِينَ، وَكَانَ لَهُمَا عَهْدٌ مِنْ رَسُولُ اللّهِ #[. أخرجه الترمذي .

7. (1906)- Hz. İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah

(aleyhissalâtu vesselâm) Benî Âmir'den iki kişinin diyetini, Müslümanların diyet miktarına göre ödedi. (Müslümanlar tarafından hatâen öldürülen) bu iki kişi ile Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın muâhedesi (antlaşması) vardı." [Tirmizî, Diyât 12, (1404).][12]

AÇIKLAMA:

Hadiste zikri geçen iki Âmirî'nin öldürülme hikâyesi kısaca şöyledir: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), taleb üzerine ve verilen emâna îtimad ederek yetmiş civarında bir tebliğ heyetini Benî Âmir yurduna göndermişti. Bir-i Maûna mevkiinde konaklayan hey'ete, verilen emâna îtibar edilmeden âni baskın yapılarak ikisi hariç hepsi şehîd edildi.
Bu katliamdan kurtulabilen iki kişiden biri Amr İbnu Umeyye ed- Damrî idi. Amr (radıyallâhu anh) dönüş sırasında, Karkara nâm mevkîde, Benî Âmir'den iki kişiye rastlar. Bu iki kişinin, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile aralarında ahid (antlaşma) vardı. Ancak Amr bunu bilmiyordu. Öldürülen arkadaşlarının intikâmını almak için onları öldürdü. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a dönüşte durumu anlatınca:
"Demek onları öldürdün ha! Öyleyse diyetlerini ödemen gerek" buyurdu.
Yeri gelmişken kaydedelim: Bunların diyetinin ödenmesine, yapılan antlaşma gereği, Medine'deki Yahudilerin iştirâki gerekiyordu. Hz. Peygamber bunu taleb için Beni'n-Nadîr yahudî kabîlesine uğrayacak, onlar değirmen taşı atarak Resûlullah'ı öldürmek üzere suikast tertibine girişecekler ve Benin Nadîr'in Medîne'den sürülmesiyle sonuçlanan gelişmeler olacaktır.[13]

8ـ وعن عمرو بن شعيب عن أبِيهِ عن جده رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قالَ رَسُولُ اللّهِ #: عَقْلُ أهْلِ الذِّمَّةِ نِصْفُ عَقْلِ المُسْلِمِينَ، وَهُمُ الْيَهُودُ وَالنَّصَارى[. أخرجه النسائى .

8. (1907)- Amr İbnu Şuayb an ebîhi an ceddihî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ehl-i zimmetin diyeti, Müslümanların diyetinin yarısıdır. Ehl-i zimmet de Yahudî ve Hıristiyanlardır." [Nesâî, Kasâme 35, (8, 45).][14]

9- وعنه أيضاً عن أبيه عن جده رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قالَ رَسُولُ اللّهِ #: عَقْلُ الْكَافِرِ نِصْفُ عَقْلِ المُؤْمِنِ[. أخرجه الترمذي .

9. (1908)- Yine Amr İbnu Şuayb an ebîhi an ceddihî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalatu vesselam) buyurdular ki: "Kâfirin diyeti, mü'minin diyetinin yarısıdır." [Tirmizî, Diyât 17, (1413).][15]

AÇIKLAMA:

1-Son rivâyet, Nesâî'de Kâfirin Diyeti adını taşıyan aynı bâb içerisinde kaydedilir. Esâsen Ehl-i Kitap diye isimlendirilen Hıristiyan ve Yahudîler, kâfirler zümresindendir. Kur'an-ı Kerîm onları birçok âyette kâfir olarak (Bakara 105, Beyyine 1, 6) zikreder.
2-Rivâyetlerde diyet, "akl" kelimesi ile ifâde edilmiştir. Şu halde hadis metinlerinde akl bir çok durumlarda diyet mânasına gelmektedir. Bunun dilimizdeki akıl kelimesiyle irtibatı vardır. Akl lügat olarak bağlamak mânâsınadır. Nihâye'de açıklandığı üzere, kâtil birini öldürdüğü zaman diyet olarak develeri toplayıp getirir ve teslim etmek üzere maktûlün velîlerinin ikâmetgâhının avlusuna bağlarmış. Onlar da ondan bunları kabzederlermiş. Böylece diyet, bağlamak mânasına gelen akl mastarından isim olarak türetilmiştir. Esasen diyetin aslı deve idi, sonradan altın, gümüş, sığır, davar vs. cinsinden belli bir miktara bağlanmıştır.
3- Bir rivâyette Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) devrinde diyetin kıymeti sekiz yüz dinar ve sekiz bin dirhem idi. O esnada Ehl-i Kitabın diyeti bunun yarısı idi. Bu hal Hz. Ömer (radıyallâhu anh) zamanına kadar devam etti. Hz. Ömer halife olunca, bir hutbesinde "Deve pahalandı" deyip, diyetin kıymetini altın cinsinden bin dinara, gümüş cinsinden 12 bin dirheme yükseltti. Bu ayarlamada Hz. Ömer'in ehl-i zimmenin diyetine hiç dokunmayıp eski hal üzere bıraktığı belirtilir.
Daha önce kaydettiğimiz üzere başta Hanefîler olmak üzere ulemânın bir kısmı Ehl-i Kitabın diyet miktarını, Müslümanların diyet miktarı ile bir tutmuştur. Bunlar görüşlerini, 1906 numarada kaydettiğimiz iki Âmirî'nin diyetinin

Müslümanların diyetine denk tutulmuş olma rivâyetinden başka, bilhassa meâlini kaydedeceğimiz şu âyetin ıtlakına dayandırırlar: "...Şâyet aranızda anlaşma olan bir millettense, ailesine bir diyet ödemek... gerekir" (Nisa 92). Âyette "bir diyet" denmektedir. Bu, mutlak ifade ile bilinen mâlum bir diyetin kastedildiğini, bunun da Müslümanlar için ödenen diyet olduğunu söylemişlerdir. [16]

İKİNCİ FASIL

UZUVLARIN VE YARALARIN DİYETİ

-1- عن سليمان بن يسار]أَنَّ زَيْدَ بنَ ثَابِتٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ كَانَ يَقُولُ: فِى العَيْنِ الْقَائِمَةِ إذَا طُفِئَتْ مِائَةُ دِينَارٍ[. أخرجه مالك .

1. (1909)- Süleymân İbnu Yesâr (rahimehullah) anlatıyor: "Zeyd İbnu Sâbit (radıyallâhu anh) derdi ki: "Göz yerinde kalır, fakat nuru sönerse diyeti yüz dinardır." [Muvatta, Ukûl 9, (2, 857).][17]

AÇIKLAMA:

1- el-Aynu'lkâime, tam göz demektir. Hadiste göz yuvarlağı, yüzün güzelliğini bozacak şekilde bir zarar gelmeden nuru giderilmiş, görmez hâle getirilmiş ise bunun diyeti yüz dinar olarak tesbit edilmiştir.
Uzuvların diyetinde umumî prensip şudur: "İnsanlarda el, ayak, kulak, dudak, göz, kaş gibi çift olan uzuvlardan her ikisinin diyeti, nefsin diyet-i kâmilesine müsâvidir. Bunlardan sâdece birinin diyeti ise bir diyet-i kâmilenin nısfı (yarısı) miktarıdır. Meselâ bir eli hatâen kesilen bir erkeğe beş bin dirhem, bir kadına da iki bin beş yüz dirhem diyet verimesi lâzım gelir.. Kirpikler, göz kapakları gibi adetleri dört olan uzuvlardan her birinin diyeti de bir diyet-i kâmilenin dörtte biri nisbetindedir. Lisanın, aklın diyetleri de birer diyet-i kâmiledir" (Istılahât-ı Fıkhiyye Kamusu).
2- Hadis Muvatta rivâyeti olmakla beraber, Zürkânî, İmam Mâlik'in bununla hükmetmeyip, "Bu ameliye; câniye aynen icra mümkünse tatbik edilir, değilse, diyet hatada olduğu gibidir" dediğini belirtir.[18]

-2- وعن عمرو بن شعيب عن أبيه عن جده رَضِيَ اللّهُ عَنْهُما قال:]قالَ رَسُولُ اللّهِ # في الْعَيْنِ الْقَائِمَةِ السَّادَّةِ لِمَكَانِهَا ثُلُثُ الدِّيَةِ[. أخرجه أبو داود والنسائى.وفي رواية النسائى:]قَضَى في الْعَيْنِ الْعَوْرَاءِ السَّادَّةِ لِمَكَانِهَا إذَا طُمِسَتْ بِثُلُثِ الدِّيَةِ[.

»الَقَائِمَةَ«: هى التي تكون بحالها في موضعها إ أنها تبصر.»وَالسَّادَّةُ لِمَكانِهَا«: غير فارغ منها، وإنما ذهب ضياؤها .

2. (1910)- Amr İbnu Şuayb an ebîhi an ceddihî (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yerinde sâbit kalarak kör olan göz hakkında diyetin üçte birine hükmetti. " [Ebû Dâvud, Diyât 20, (4563); Nesâî, Kasâme 41, (8,55, 56).]
Nesâî'nin rivâyetinde şöyledir: "Resûlullah : "Yerinde sâbit duran kör gözün kapanması hâlinde diyetinin üçte birine hükmeti."[19]

AÇIKLAMA:

1- Türbüştî, burada, yuvasından çıkmamış, yerinden oynamamış, daha önceki görünüşü bozulmamış, yüzde bir çirkinliğe sebep olmamış gözün kastedildiğini söyler. Önceki hadiste de belirtildiği üzere tabiî hâli bozulmadan görme nuru kaybolan göz olmaktadır.
2- Bu şartlarla görmesinin gitmesine sebep olunduğu takdirde, bir gözün diyeti, sağlam gözün diyetinin üçte biri olmaktadır. Çünkü görme nuru gitse de göz, yüzde normal halde varlığını devam ettirmektedir. Göz çıkarılacak veya patlatılacak olsa, bu güzellik hâli kaybolur.
3- İshâk İbnu Râhuye, bu hâdisin zâhiriyle ameli eses almış ise de, geri kalan ulemâ, bunu kesin bir miktara bağlamaktan ziyade hükûmetü'l adl denilen (ehl-i vukûfun usul-ü dâiresinde yapacağı) takdire bırakılmış bir erş (diyet)[20] olarak değerlendirmiştir. Çünkü gözün hâsıl ettiği faydalar tamamen bitmiş değildir, tıpkı dişin, darbenin te'siriyle kararması gibi. Hadisi, hükûmetu'l adl'in mânasına hamletmişlerdir. Zîra hükûmetü'l-adl, (ki hükmü'l adl de denir) diyetin üçte birine kadar çıkabilir.
Tîbî de şöyle söyler: "Bu değerlendirme hükûmetu'l-adl yoluyla yapılmıştır. Aksi halde her iki gözün nuru gitmesi hâlinde diyet-i kâmile gerekir. İki gözden birinin nuru giderse, fukahâya göre diyet-i kâmilenin yarısı gerekir."
Şerhu's-Sünne'de Bagavî der ki: "Hükûmetu'l-adl'in mânası şöyle söylemektir: "Bu mecrûhun (yaralı) köle olması hâlinde, aldığı yara sebebiyle kıymetinden ne kaybetti ise, diyet olarak da bu miktara hükmedilir. Her uzvun hükûmeti (mâruz

kaldığı yara sebebiyle takdir edilecek kıymet kaybı), önceden takdir edilen belli mukadder değere ulaşmayabilir. Mesela başından mûzıha sayılmayacak, (hafif) bir yara alsa, çirkinlik yapsa bile bunun hükûmeti, mûzıha yaranın erşine (diyet) ulaşmaz."
Hükûmetü'l adl'in mânâsını Tahâvî şöyle îzah eder: "Yara almış bir köle, önce yarası yok farzedilerek değerlendirilmeye, tâbi tutulur, sonra da yaralı hâliyle değerlendirilmeye tâbi tutulur. İşte iki kıymet arasındaki fark hükûmetü'l-adl denen erş'tir."
İmam Mâlik, Şâfiî, Ahmed ve Ahmed'den ilim alanlar da hep böyle hükmetmişlerdir.
Şu halde hepsinin ortak görüşü, yaralanmaların erşini tesbitte esas olan hükûmetu'l-adldir. Sadedinde olduğumuz hadisteki üçte bir meselesini, bu vak'ada hükûmetu'l-adlin bu miktar olacağına hamletmiştir, bu hadisle (benzeri vak'alarda) diyetin alelıtlak üçte bir olduğuna hürmedildiğini kabûl etmemişlerdir.
4- Hadisin, Nesâî'deki vechinde şu ziyade vardır:

اَنَّ رَسُولَ اللّهِ # قَضَى فِى الْعَيْنِ الْعَوْرَاءِ السَّادَّةِ لِمَكَانِهَا إِذَا طُمِسَتْ بِثُلُثِ دِيَتِهَا وَفِى الْيَدِ الشَّلَّاءِ إِذَا قُطِعَتْ بِثُلُثِ دِيَتِهَا وَفِى السِّنِّ السَّوْدَاءِ إِذَا نُزِعَتْ بِثُلُثِ دِيَتِهَا

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), yerinde sâbit duran kör gözün kapanması (yani cisminin patlatılması) halinde diyetinin üçte birine, elin kesilmesi halinde diyetinin üçte birine, kararmış dişin sökülmesi halinde diyetinin üçde birine hükmetti." Şu halde, bir fonksiyonunu kaybetmiş bulunan bir uzvun, cinâyet yoluyla ikinci bir fonksiyonu giderilecek olursa, sağlam uzva terettüp eden diyetin üçte biri diyet takdir edilmektedir.[21]

DİŞLER

-1- عن ابن عمرو بن العاص رَضِيَ اللّهُ عَنْهُما قال:]قالَ رَسُولُ اللّهِ #: في ا٭سْنَانِ خَمْسٌ خَمْسٌ[. أخرجه أبو داود .

1. (1911)- Abdullah İbnu Amr İbni'l-As (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) "Dişlerin diyeti beşer dinardır." buyurdu.

[Ebû Dâvud, Diyât 20, (4563); Nesâî, Kasâme 41, (8,55).][22]

AÇIKLAMA:

1- Rivayet, Ebû Dâvud ve Nesâî'de Amr İbnu Şuayb an ebîhi an ceddihî tarikinden kaydedilmiştir. Esâsen bu tarikle gelen rivâyetlerin mahrecinin Abdullah İbnu Amr İbni'l-As olduğu muhaddislerin büyük çoğunluğunca kabul edilmiş olan keyfiyettir. Senette ulemâdan bazılarının düştükleri bir şekke daha önce dikkat çektik (1900'uncu hadis).
2-"Dişlerin diyeti beşer beşer" demenin mânâsı, "Her bir dişin diyeti beş devedir" demektir. Öndeki veya arkadaki, üstteki veya alttaki diye herhangi bir ayırıma yer verilmeksizin bütün dişlerin değeri eşittir, ve her bir diş için diyet olarak beş deve takdir edilmiştir.[23]

-2- وعن ابن المسيب قال:]قَضَى عُمَرُ بنُ الخَطَّابِ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ في ا'ضْرَاسِ بِبَعِيرَيْنِ بَعِيرَيْنِ، وَقَضَى مُعَاوِيَةُ في كُلِّ ضِرْسٍ بِخَمْسَةِ أبْعِرَةٍ[. أخرجه مالك .

2. (1912)- İbnu'l- Müseyyeb (rahimehullah) anlatıyor: "Ömer İbnu'l Hattâb (radıyallâhu anh) her azı diş için bir deveye hükmetti. Hz. Muâviye (radıyallâhu anh) ise her azı diş için beş deveye hükmetti." [Muvatta, Ukûl 7, (2,861).][24]

AÇIKLAMA:

Metinde Hz. Ömer'in diş için iki deve (baîreyn) takdir ettiğini ifâde edilir. Ancak Muvatta'nın aslında ve Zürkânî şerhinde "bir deve'"ye hükmettiği ifâde edilir. Şu halde Teysîr'de bir yanlışlık, bir hata söz konusu. Biz, tercümede aslı esas alıp "Bir deveye hükmetti" diye kaydettik.
Hata hususunda kanaat veren bir delil, Muvatta'da İmam Malik'in bir ilavesidir: "Sa'd İbnu Müseyyeb der ki: "Diyet, Hz. Ömer'in hükmünde azalıyor, Hz. Muâviye (radıyallâhu anhümâ)'nin hükmünde artıyor. (Onların yerine) ben olsaydım, dişlerin her biri için iki deveye hükmederdim."[25]

PARMAKLAR

-1- عن ابن عباس رَضِيَ اللّهُ عَنْهُما قال:]قالَ رَسُولُ اللهِ # هذِهِ وهذِهِ سَواءٌ، يَعْنِى الخِنْصَرَ وَا"بْهَامَ في الدِّيَةِ[. أخرجه الخمسة إ مسلماً.وزاد الترمذي:]دِيَةُ أصَابِعِ اليَدَيْنِ وَالرِّجْلَيْنِ سَوَاءٌ عَشْرَةٌ مِنَ ا"بِلِ لِكُلِّ إصْبَعٍ[.وللنسائى:]في ا'صَابِعِ عَشْرٌ عَشْرٌ[.

1. (1913)- İbnu Abbas (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Şu ve şu -yâni serçe parmakla baş parmak- diyette eşittirler." [Buhârî, Diyât 20, Tirmizî, Diyât 4, (1391, 1392); Ebû Dâvud, Diyât 20, (4558); Nesâî, Kasâme 42, (8, 56,57).]
Tirmizî'nin rivâyetinde şu ziyade mevcuttur: "İki elin parmaklarıyla iki ayağın parmakları da eşittir. Her bir parmağın diyeti on devedir."

Nesâî'deki ziyâde şöyledir: "Parmaklar hakkında diyet, onar onardır."[26]

YARALAMALAR

-1- عن عمرو بن شعيب عن أبيه عن جده رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قالَ رَسُولُ اللّهِ #: في المَوَاضِحِ خَمْسٌ خَمْسٌ[. أخرجه أصحاب السنن.»المَوَاضِحُ«: جمع موضحة، وهى الشجة التي تبدى وضح العظم: أى بياضه. والمراد بذلك: موضحة الرأس والوجه دون سائر الجسد ففيها الحكومة .

1. (1914)- Amr İbnu Şuayb an ebîhi an ceddihî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Mûzıha olan yaraların diyeti beşer devedir." [Tirmizî, Diyât 3, (1390); Ebû Dâvud, Diyât 20, (4566); Nesâî, Kasâme 43, (8, 57).][27]

AÇIKLAMA:

Mûzıha (cem'i mevâzıh'dır), kemiğin beyazlığını ortaya çıkaran derin yaradır. Bu çeşit derin yaradan her birinin diyeti beş adet devedir. Deveyi gerektiren yara daha ziyâde başta veya yüzde hâsıl edilen yaradır. Vücudun başka yerindeki mûzıha yaralar için diyet maktû olmayıp, usulüne göre hâkimin takdirine bırakılmıştır. Bu çeşitten, takdirle ortaya konan diyete hükûmetu'l-adl dendiğini daha önce belirtmiştik. (1910'uncu hadise bakın.)[28]

ÜÇÜNCÜ FASIL

NEFİS VE UZUVLAR HAKKINDA MÜŞTEREK HADİSLER

-1- عن عبداللّه بنِ أبى بكر بن محمد بن عمرو بن حزم عن أبيه:]أنَّ في الْكِتَابِ الَّذِي كَتَبَهُ رَسُولُ اللّهِ # بْنِ حَزْمٍ في الْعُقُولِ: أنَّ فِي النَّفْسِ مِائَةً مِنَ ا"بِلِ، وفي ا'نْفِ إذَا أُوعِبَ جَدْعاً الدِّيَةُ الْكَامِلَةُ، وَفي المَأمُومَةِ ثُلُثُ الدِّيَةِ، وفي الجَائِفَةِ مِثْلُهُ، وفي الْعَيْنِ خَمْسُونَ، وفي الْيَدِ خَمسُونَ، وفي الرِّجْلِ خَمْسُونَ، وفي كُلِّ أُصْبُعٍ مِمَّا هُنَالِكَ عَشْرٌ مِنَ ا"بِلِ، وفي كُلِّ سِنٍّ خَمْسٌ، وفي المُوضِحَةِ خَمْسٌ[. أخرجه مالك والنسائى.وفي أخرى للنسائى:]في النَّفْسِ الدِّيَةُ، وفي ا'نْفِ إذَا أُوعبَ جَدْعُهُ الدِّيَةُ، وفي اللِّسَانِ الدِّيَةُ، وفي الشَّفَتَيْنِ الدِّيَةُ، وفي الْبَيْضَتَيْنِ الدِّيَةُ، وفي الذَّكَرِ الدِّيَةُ، وفي الصُّلْبِ الدِّيَةُ، وفي الْعَيْنَيْنِ الدِّيَةُ، وفي الرِّجْلِ الوَاحِدَةِ نِصْفُ الدِّيَةِ. وفي المَأمُومَةِ ثُلُثُ الدِّيَةِ، وفي الجَائِفَةِ ثُلُثُ الدِّيَةِ، وفي المُنَقِّلَةِ خَمْسَ عَشَرَةَ مِنَ ا"بِلِ، وفي كُلِّ إصْبَعٍ مِنْ أصَابِعِ الْيَدِ أوِ الرِّجْلِ عَشْرٌ مِنَ ا"بِلِ، وفي السِّنِّ خَمْسٌ مِنَ ا"بِلِ، وفي المُوضِحَةِ خَمْسٌ مِنَ ا"بِلِ وَإنَّ الرَّجُلَ يُقْتَلُ بِالْمَرأةِ، وَعَلى أهْلِ الذَّهَبِ ألْفُ دِينَارٍ[.ومعنى »أوْعَبَ«: استوفى جدعه.ومعنى »وَالمُنَقِّلَةُ«: الشجة التي تخرج منها صغار العظام .

1. (1915)- Abdullah İbnu Ebî Bekr İbni Muhammed İbni Amr İbni Hazm, bâbasından naklen anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın İbnu Hazm'a[29] diyetler hakkında yazdığı tâlimatta şu hususlar da vardı: "Nefis için (diyet olarak) yüz deve, burun tamamiyle koparılacak olursa diyet-i kâmile, me'mûme (denen ve beyin zarına kadar ulaşan yara) için diyetin üçte biri, câife

(denen karın veya başın boşluğuna ulaşan yara) için de bunun kadar; göz için elli, ayak için de elli, vücudda bulunan her parmak için on deve, her diş için beş, mûzıha (denen ve kemiğe ulaşan yara) için beş deve (lik diyet vardır)." [Muvatta, Ukûl 1, (2, 849); Nesâî, Kasâme 44, (8, 57, 60).]
Nesâî'nin bir rivâyetinde şu ibâre yer alır: "Nefis için diyet-i kâmile; burun tamamen koparılmış ise diyet-i kâmile, dil için diyet-i kâmile, iki dudak için diyet-i kâmile, sulb (bel kemiğinin kırılıp kişinin kamburlaşması) için diyet-i kâmile iki yumurta (husye) için diyet-i kâmile, zeker (erkek tenâsül uzvu) için diyet-i kâmile, sulb (bel kemiğinin kırılıp kişinin kamburlaşması) için diyet-i kâmile, iki göz için diyet-i kâmile, bir ayak için diyet-i kâmilenin yarısı, me'mûme (beyin zarına ulaşan yara) için diyet-i kâmilenin üçte biri, câife (baş veya karın boşluğuna ulaşan yara) için diyet-i kâmilenin üçte biri, münekkile (küçük kemik çıkan yara) için on beş deve, el veya ayak parmaklarından her biri için on deve, (her bir) diş için beş deve, mûzıha (kemiğe ulaşan yara) için beş deve (diyet olarak verilir). Erkek, kadına karşı öldürülür, altını olanlardan (diyet-i kâmile olarak) bin dinar alınır."[30]

-2- وعن عمرو بن شعيب عن أبيه عن جده رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]كَانَ رَسُولُ اللّهِ # يُقَوِّمُ دِيَةَ الخَطَإِ عَلَى أهْلِ الْقُرَي أرْبَعمِائَةِ دِينَارٍ، أوْ عَدْلَهَا مِنَ الْوَرِقِ، وَيُقَوِّمُهَا عَلَى أثْمَانِ ا“بِلِ، فَإذَا غَلَتْ رَفَعَ في قِيمَتِهَا، وَإذَا هَاجَتْ: أىْ رَخُصَتْ. نَقَصَ مِنْ قِيمَتِهَا، وَبَلَغَتْ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللّهِ # مَا بَيْنَ أرْبَعمَائَةِ دِينَارٍ الى ثَمَانِمَائَةٍ، وَعَدْلُهَا مِنَ الوَرِقِ ثَمَانِيَةُ آفِ دِرْهَمٍ، وقَضَى عَلَى أهْلِ الْبَقَرِ بِمائَتَيْ بَقَرَةٍ، وَمَنْ كَانَ دِيَةُ عَقْلِهِ في شَاءٍ فَألْفَا شَاةٍ، وقَالَ #: الْعَقْلُ مِيرَاثٌ بَيْنَ وَرَثَةِ الْقَتِيلِ عَلى قَرَابَتِهِمْ، فَمَا فَضَلَ فَلِلْعَصَبَةِ، وَقَضى في ا‘عْضَاءِ بِمَا تَقَدَّمَ ذِكْرُهُ[. أخرجه أبو داود والنسائى.

2. (1916)- Amr İbnu Şuayb an ebîhi an ceddihî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hatanın diyetini, köylerde yaşayanlar için dört yüz dinar olarak veya buna denk kıymette gümüş olarak değerlendirir, bunu

da develerin fiyatlarını esas alarak tesbit ederdi. (Söz gelimi) develer pahalanınca (diyetin dinar ve dirhem miktarında) yükseltme yapar, develerin kıymeti düşünce de (diyetin dinar ve dirhem miktarında) indirme yapardı. (Hatâen işlenince cinayetlerin diyeti Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında dört yüz dinarla sekiz yüz dinar arasına ulaştı. Bunun gümüş nev'inden muadili sekiz bin dirhem idi. Sığır besleyenlere (diyet olarak) iki yüz sığır hükmetti. Diyetini davar cinsinden vermek isteyene iki bin davara hükmetmiştir.Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Diyet, öldürülenin vârisleri arasında yakınlık derecelerine göre, (yani Kur'an'da belirtilen nisbet üzere, diğer tereke malları gibi) taksim edilir. (Ashâbu'lferâiz'den) artan olursa asabe (denen akraba)ya geçer."Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) uzuvlar hakkında, daha önce geçtiği şekilde hükmetti." [Ebû Dâvud, Diyât 20, (4564); Nesâî, Kasâme 30, (8, 42, 43).][31]

AÇIKLAMA:

Bu hadis de, diyet yoluyla öldürülenin yakınlarına intikal eden meblağın, ölen kimsenin bıraktığı diğer malları gibi vârislerine intikal edeceğini belirtiyor. Vârisler şâyet ashâb-ı ferâiz denen yakınları ise, herbirinin Kur'an'la tesbit edilen belli nisbette payı vardır. Bu nisbete göre paylarını alırlar. Bu pay sahiplerinden eksik olanlar varsa veya hiçbiri mevcut değilse, tereke asabeye intikâl eder. Asabe, kısaca bâba tarafından akrabadır.[32]

-3- وعن ابن عباس رَضِيَ اللّهُ عَنْهُما قال:]قالَ رَسُولُ اللّهِ #: ا'صَابِعُ سَوَاءٌ وَا'سْنَانُ سَوَاءٌ، وَالثَّنِيَّةُ وَالضِّرْسُ سَوَاءٌ هذِهِ وَهذِهِ سوَاءٌ[. أخرجه أبو داود .

3. (1917)- İbnu Abbâs hazretleri (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Parmaklar diyette eşit değerdedir. Dişler de aralarında eşittirler. Köpek dişi, azı dişi eşittir. Bunlar öbürlerine diyet meselesinde denktirler." [Ebû Dâvud, Diyât 20, (4559, 4560, 4561).][33]

-4 وعن عمرو بن شعيب عن أبيه عن جده رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]قَضَى رَسُولُ اللّه # في الْعَيْنِ الْعَوْرَاءِ السَّادَّةِ لِمَكانِهَا إذَا طُمِسَتْ بِثُلُث دِيَتِهَا،

وفي الْيَدِ الشَّلاَّءِ إذَا قُطِعَتْ بِثُلُثِ دِيَتِهَا، وَفي السِّنِّ السَّوْدَاءِ إذَا نُزِعَتْ بِثُلُثِ دِيَتِهَا[. أخرج أبو داود حديث العين وحدها، وأخرجه النسائى كاملاً .

4. (1918)- Amr İbnu Şuayb an ebîhi an ceddihî (radıyallâhu anh) anlatıyor. "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yerinde sâbit duran (bakar) kör gözün (cinâyet sebebiyle) kapanması hâlinde, diyetinin, normal diyetinin üçte biri olacağına hükmetti. Keza sakat elin kesilmesi halinde, diyetinin normal diyetinin üçte biri kadar olacağına, siyahlaşmış dişin (cinâyet sebebiyle) düşmesi halinde, normal diyetinin üçte biri olacağına hükmett." [Ebû Dâvud -bu rivâyetin sâdece gözle ilgili kısmını- önceki rivâyetin aynı bâbında), Nesâî'de tam olarak tahric etmiştir. (Hadis 1910 numarada geçti).][34]

DÖRDÜNCÜ FASIL

CENİNİN DİYETİ

-1- عن أبى هريرة رَضِـيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]اقْتَتَلَتِ امْرَأتَانِ مِنْ هُذَيْلٍ، فَرَمَتْ إحْدَاهُمَا ا'خْرَى بِحَجَرٍ فقَتَلَتْهَا وَمَا في بَطْنِهَا، فَاخْتَصَمُوا إلى رَسُولِ اللّهِ #، فقَضى أنَّ دِيَة جَنِينِهَا غُرَّةٌ عَبْدٌ أو أمَةٌ[.زاد في رواية أبى داود:]أو بَغْلٌ، أوْ فَرَسٌ، وقَضى بِدِيَةِ المَرأةِ عَلى عَاقِلَتِهَا وَوَرَّثَهَا وَلَدَها وَمَنْ مَعَهُمْ[. أخرجه الستة .

1. (1919)- Ebû Hüreyre hazretleri (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Hüzeyl kabîlesinden iki kadın birbirleriyle kavga ettiler. Biri diğerine bir taş atarak kadını da, karnındaki yavruyu da öldürdü. Dâva Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e geldi. Efendimiz, ceninin diyetini bir gurre olarak hükme bağladı. Gurre kadın veya erkek bir köle demektir."
Ebû Dâvud'un bir rivâyetinde (4577. hadis) şu ziyâde vardır: "... veya katır veya ata hükmetti. Kadının diyetini âkilesi üzerine hükmetti. Kadına çocukları ve onlarla birlikte olanlar varis oldular." [Buhârî, Diyât 25, Tıbb 46, Ferâiz 11; Müslim, Kasâme 34, (1681); Muvatta, Ukûl 5, (2, 855); Tirmizî, Diyât 15, (1410); Ebû Dâvud, Diyât 21, (4568,4580); Nesâî, Kasâme 37, (8, 47, 48).][35]

AÇIKLAMA:

1- Gurre, esas itibarıyle hayvanların alnındaki beyazlıktır, dilimizde sakar da denir. Burada cüzün zikri ile küll kastedilmiştir.
2-Bu hadis muhtelif vecihlerle rivayet edilmiştir. Bazılarında, öldürülen kadının ayrıca kısâsen ölüme mahkum edildiği belirtilir.
Gurre hükmü cenin içindir.Gurre ile ne kastedildiği, bizzat rivâyette açıklanmıştır: "Bir köle. Bu, kadın da olabilir, erkek de." Yine Teysîr'in de kaydetmiş bulunduğu bir rivâyette, gurrenin bir katır veya bir at olabileceği de söylenmiştir. Keza, yine Ebû Dâvud'da yer alan bir vecihte gurreye bedel beş yüz koyun zikredilir. Ancak Ebû Dâvud burada bir yanlışlık olduğunu belirtir ve "Doğrusu "yüz koyun" olmalıdır" der. Ebû Dâvud'un bir başka rivâyetinde

Şâ'bî'nin gurre'yi "beşyüz derhem", Rebiâ'nın da "elli dinar" olarak açıkladığı kaydedilir.[36]

BEŞİNCİ FASIL

DİYETİN KIYMETİ

-1- عن ابن عمرو بن العاص رَضِـيَ اللّهُ عَنْهُما قال:]كَانَتْ قِيمَةُ الدِّيَةِ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللّهِ # ثَمَانِمائَةِ دِينارٍ، أوْ ثَمَانِيَةَ آَفِ دِرْهَم، وَكَانَتْ دِيَةُ أهْلِ الكِتَابِ يَوْمَئِذٍ عَلى النِّصْفِ مِنْ دِيَةِ المُسْلِمِينَ إلَى أنِ استُخْلِفُ عُمَرُ بنُ الخَطَّابِ رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ، فقَامَ خَطِيباً فقَالَ: إنَّ ا"بِلَ قَدْ غَلَتْ ففَرَضَهَا عُمَرُ عَلى أهْلِ الذَّهَبِ ألْفَ دِينَارٍ، وَعَلى أهْلِ الْوَرِقِ اثْنَىْ عَشَرَ ألْفِ دِرْهَم، وَعَلى أهْلِ الْبَقَرِ مِائَتَى بَقَرَةٍ، وَعَلى أهْلِ الشَّاءِ ألْفَىْ شَاةٍ، وَعَلَى أهْلِ الحُلَلِ مِائَتَىْ حُلَّةٍ، وَتَرَكَ دِيَةَ أهْلِ الذِّمَّةِ لَمْ يَرْفَعْهَا فِيمَا رَفَعَ مِنَ الدِّيَةِ[. أخرجه أبو داود .

1. (1920)- Abdullah İbnu Amr İbni'l-Âs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında diyet-i kâmilenin kıymeti sekiz bin dirhem idi. Ehl-i Kitab'ın diyeti de o gün, Müslümanların diyetinin yarısına denkti. Bu durum Hz. Ömer (radıyallâhu anh)'ın halîfe olmasına kadar devam etti. Halîfe olunca bir hutbesinde "Artık deve pahalandı" dedi ve diyeti altın sahiplerine bin dinar, gümüş sahiplerine on iki bin dirhem, sığır sahiplerine iki yüz sığır, davar sahiplerine iki bin koyun, elbise sahiplerine de iki yüz takım elbise olarak tesbit etti. Ehl-i zimmetin diyetini, (Hz. Peygamber devrinde ne idiyse) olduğu gibi bıraktı, hiçbir yükseltme yapmadı." [Ebû Dâvud, Diyât 18, (4542).][37]

AÇIKLAMA:

Bu rivâyet, bir Müslüman öldürüldüğü takdirde diyetinin (yani diyet-i kâmilenin) Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında sekiz yüz dirhem olduğunu, Hz. Ömer zamanında develerin pahalanmasına bağlı olarak, diyet

miktarının bin iki yüz dirheme çıkarıldığını belirtiyor.
Yine rivâyetten anlıyoruz ki Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında, Ehl-i Kitap'tan bir kimsenin diyeti Müslümanın diyetinin yarısı kadar yâni dört yüz dirhem. Hz. Ömer zamanında Müslümanların diyeti bin iki yüz dirheme çıkarken zımmîlerinki değişmemiş, dört yüz dirhemde sâbit kalmıştır. Netice olarak önce Müslümanların diyetinin yarısı iken Hz. Ömer'in ayarlamasından sonra üçte bire düşmüştür.
Hadisle ilgili olarak Hattâbî der ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın köylerde oturanlar için diyetin tesbitinde deveyi esas alması, devenin onlar nezdindeki kıymetinden dolayıdır. Onun kıymeti o devirde altın cinsinden sekiz yüz dinar idi. Gümüş cinsinden de sekiz bin dirhemi buluyordu. Bu hal hiç değişmeden Hz. Ömer zamanına kadar bu minval üzere geldi. Onun devrinde deve kıymetlendi ve altının cinsinden bin dinara, gümüş cinsinden on iki bin dirheme yükseldi. Müteammiden cinâyet işleyenlerin diyeti hususunda Şâfiî'nin, "öncelikle deve ile ödenmeli, deve olmazsa paraya başvurmalı" sözü buna dayanır. Şâfiî'ye göre, Hz. Ömer'in koyduğu rakama îtibar edilmez. Çünkü bu diyet, develerin kendi zamanındaki kıymetidir. Bir malın kıymeti zamana göre değişir, artar, eksilir vs." Bu Şâfiî (rahimehullah)'nin kavl-i cedîdidir, kavl-i kadîminde Hz. Ömer'in koyduğu rakamları esas almış idi.[38]

ALTINCI FASIL

DİYETLERLE İLGİLİ HÜKÜMLER

-1- عن زياد بن سعد بن ضميرة السلمى عن أبيه عن جده، رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]وَكَانَا شَهِدَا مَعَ النَّبىّ # حُنَيْناً: أَنَّ مُحَلِّمَ بنَ جَثَّامَةَ اللَّيْثِىَّ قَتَلَ رَجُ مِنْ أشْجَعَ في ا‘‘سْم، وَذلِكَ أوَّلُ غِيَرٍ قَضى بِهِ رَسُولُ اللّه # فتَكَلَّم عُيَيْنَةُ في قَتْلِ ا‘شْجَعِىِّ ‘نَّهُ مِنْ غَطَفَانَ، وتَكَلَّم ا‘قْرَعُ بنُ حَابِسٍ دُونَ مُحَلِّم ‘نَّهُ مِنْ خِنْدَفٍ فَارْتَفَعَتِ ا‘صْوَاتُ، وَكَثُرَتِ الخُصُومَةُ واللَّغطُ، فقَالَ رَسُولُ اللّه # يَا عُيَيْنَةُ أَ تَقْبَلُ الْغِيَرَ؟ فقَالَ: ؛ وَاللّهِ حَتَّى أُدْخِلَ عَلَى نِسَائِهِ مِنْ الحَرْبِ وَالحَزَنِ مَا أُدْخِلَ عَلَى نِسَائِى، ثُمَّ ارْتَفَعَتِ ا‘صْوَاتُ، وَكَثُرَتِ الخُصُومَةُ واللَّغطُ، فقَالَ رَسُولُ اللّه #: يَا عُيَيْنَةُ أَ تَقَبَّلُ الْغِيَرَ؟ فَقَالَ عُيَيْنَةُ مِثْلَ ذلِكَ، فقَامَ رَجُلٌ مِنْ بَنِى لَيْثٍ اسْمُهُ مُكَيْتَلٌ عَلَيْهِ شِكَّةٌ، وفي يَدِهِ دَرَقَةٌ، فقَالَ يَا رَسُولَ اللّه: إنِّى لَمْ أجِدْ لِمَا فَعَلَ هَذَا في غُرَّةِ ا‘‘سْم مَثَ إَّ غَنَماً وَرَدَتْ فَرُمِىَ أوَّلُهَا فَنَفرَ آخِرُهَا، اُسْنِنِ الْيَوْمَ وَغَيِّرْ غداً، فقَالَ #: بَلْ نُعْطِيكُمْ خَمْسِينَ مِنَ ا‘‘بِلِ في فَوْرِنَا هذَا وَخَمْسِينَ إذَا رَجَعْنَا إلى المَدِينَةِ، وَذلِكَ في بَعْضِ أسْفَارِهِ، وَمُحلِّمٌ رَجُلٌ طَوِيلٌ آدَمُ وَهُوَ في طَرَفِ النَّاسِ فلَمْ يَزَالُوا حَتَّى تَخَلَّصَ فَجَلَسَ بَيْنَ يَدَىْ رَسُولِ اللّهِ # وَعَيْنَاهُ تَدْمَعَانِ، فقَالَ يَا رَسُولَ اللّه: إنِّى قَدْ فَعَلْتُ الَّذِى بَلَغكَ، وَإنِّى أتُوبُ إلى اللّهِ، فاسْتَغْفِرِ اللّه لِى، فقَالَ رَسُولُ اللّهِ #: أقَتَلْتَهُ بِسَحِك في غُرَّةِ ا‘‘سْم: اللَّهُمَّ َ تَغْفِرْ لِمُحَلِّم بِصَوْتٍ عَالٍ، فقَامَ وإنَّهُ لَيَتَلَقَّى دُمُوعَهُ بِطَرَفِ رِدَائِهِ. قَالَ ابنُ إسْحَاقَ: وَزَعَمَ قَوْمُهُ أنَّ رَسُولَ اللّه

اسْتَغْفَرَ لَهُ بَعْدَ ذلِكَ]. أخرجه أبو داود.»الَغِيَرُ«: الدية. و»الشِّكَّةُ«: السح.وقوله: »آدَمُ«: أى يضرب لونه إِلى السواد من شدة سمرته، »وَغرَّةُ كُلِّ شَيٍ«: أوله .

1. (1921)- Ziyâd İbnu Sa'd İbni Dumeyre es-Sülemî an ebîhi an ceddihî (radıyallâhu anh) -ki bunlar (Sa'd ve Dumeyre) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte Huneyn'e katılmışlardı- anlatıyor: "Muhallem İbnu Cessâme el-Leysî, Müslüman olduktan sonra Eşca' kabîlesinden birisini öldürmüştü. Bu, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hüküm verdiği ilk diyet vak'ası oldu. Uyeyne öldürülen Eşcaî'nin katli husûsunda ileri geri konuştu. Çünkü (Uyeyne) kendisi de Gatafanlı idi. Akra İbnu Hâbis de Muhallem'in taraftarı (olarak müdâfaa için) konuştu, çünkü o da Hındef'ten idi. Derken (münakaşa ilerledi) sesler yükselmeye başladı, tartışma ve bağırıp çağırmalar arttı, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) müdâhale ederek, "Ey Uyeyne, diyet kabul etmez misin?" diye sordu

"Hayır! Vallahi harb ve ızdırabtan benim kadınlarıma ulaştırılan, onun kadınlarına ulaşmadıkça kabul etmiyorum!" cevabını verdi. Sonra bağırmalar yükseldi, tartışma ve bağırıp çağırmalar arttı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) tekrar araya girip: "Ey Uyeyne, diyet kabul etmez misin?" dedi. Uyeyne önceki sözlerini aynen tekrar etti. Bu hal, Benî Leys'ten üzerinde silâh ve elinde de deriden mâmul bir kalkan bulunan Mukeytil adında birinin kalkıp, "Ey Allahın Resûlü! Bunun (Muhallem'in) İslâm'ın başında yaptığı şu cinâyete misal olarak, su içmek üzere havuzun başına koşan koyun sürüsünü gösterebileceğim. Sürünün ilk gelenlerine (öldürülmek veya uzaklaştırılmak üzere taş veya ok) atılır, arkadan gelenler de korkarak kaçarlar. Bugün hüküm koy yarın değiştir!" demesine kadar devam etti.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bunun üzerine (Muhallem'e dönüp) hemen şu hükmü verdi.

"Derhal huzurumuzda elli deve vereceksin, elli deve de Medine'ye dönüşümüzde vereceksin!"

Bu vak'a Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın seferlerinin birinde cereyan etmişti. Muhallem uzun boylu, esmer birisi idi, cemaatin kenarında bulunuyordu. O ölümden kurtuluncaya kadar halk oradan ayrılmadı. Resûlullah'ın (bu nihâî hükmünden sonra) önüne, iki gözünden de yaşlar akar vaziyette oturdu ve:

"Ey Allah'ın Resûlü! Ben size ulaşan cinâyeti işlemiş bulunuyorum. Ben Allah'a

tevbe ettim. Sen de benim için ey Allah'ın Resûlü, Allah'tan mağrifet dileyiver!" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yüksek sesle:
"Sen onu İslam'ın başında silahınla mı öldürdün! Allah'ım, Muhallem'i mağrifet etme!" dedi.
Ebû Seleme şu ilavede bulunur: "Muhallem göz yaşlarını ridasının ucuyla silerek kalktı."
İbnu İshâk der ki: "Muhallem'in kavmi, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın daha sonra onun için Allah'a istiğfar ediverdiğine inanıyorlardı." [Ebû Dâvud, Diyât 3, (4503).][39]

AÇIKLAMA:

1- Hadisin, el-Megâzî'de İbnu İshak tarafından yapılan rivâyetinde, vak'anın Huneyn Seferi sırasında cereyan ettiği tasrih edilir: Huneyn günü, öyle namazından sonra bir ağacın gölgesine çekildiği sırada, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanına Akra' İbnu Hâbis ve U-yeyne İbnu Hısn (radıyallâhu anhümâ) gelirler. O gün Uyeyne İbnu Hısn, Âmir İbnu'l Azbat adında bir maktulün kan bedelini taleb etmektedir.
2-Benî Leys'e Mukeytil'in sözü oldukça mübhemdir. Şârihler farklı yorumlar teklîf etmişlerdir. Sindî'ye göre Mükeytil: "Suya ilk gelen koyunlara atılan taş, (veya ok) korkusuyla geridekilerin kaçtığı gibi, sen de İslam'da bu ilk cinâyet sahibini öldür, tâ ki yeniden geleceklere bir ibret, bir nasihat olsun (ve cinayet işlemekten kaçsınlar)" demek istemiştir. "Bugün hüküm koy yarın değiştir" tâbiri Sindî'ye göre, ikinci bir temsildir, önceki sözü takviye için getirilmiştir. Bu katlin terkedilmesi hâlinde, başkalarının söyleceyeceği sözü anlatan temsildir. Şunu söylemek istemiştir: "Aksi takdirde böyle (yani bugün hüküm koy, yarın değiştir) diyecekler. Yani: "Eğer bugün, daha yeni konmuşken kısası terkedip, diyetle yetinirsen ve sonra da herhangi bir mücrime kısas uygularsan, bu davranış şu misalde görülen duruma benzer. Elhâsıl, bugün mücrimi kısas yaparak öldürürsen, bunun misali, koyun sürüsünün misali gibi olur. Eğer bugün terkedersen bunun da misali şu ikinci temsildeki gibi olur" demiş olmaktadır.
İbnu'l-Esir, en-Nihâye'de, "Bugün hüküm koy yarın değiştir" tâbirini şöyle açıklar: "Kısas konusunda vaz'ettiğin sünnetle amel et, daha sonra değiştirmek dilersen değiştir", yani koyduğun sünneti (hükmü) değiştir. Dendi ki: "Tegayyür, burada gayrı almaktır. O da diyettir."
Aynı cümleyi Hattâbî de şöyle anlar: "Bu mesel şunu söylemektedir: "Bugün ona

kısas yapmazsan, yarın senin sünnetin sübût bulmaz ve hükmün senden sonra infâz edilmez" veya, bunu sen yapmazsan, bilahare kâtil, şu sözü söylemeye bahâne bulur: "Bugün hüküm koy, yarın değiştir." Bu sebeple sünnetin tegayyür eder (değişir) hükümleri de değiştirilir."

Suyûtî de Mirkâtu's-Suûd'da şöyle açıklar: "Muhallem'in İslam'ın evvelinde, adamı öldürüp sonra da kendisine kısas uygulamayıp, diyet alınmasını taleb etmesi meselesi, (anlatılan fıkrada geçen) ürkmüş koyunun meseli gibidir. Yâni, maktûlün akrabalarına Muhallem'in taleb ettiği şekilde davranılacak olursa, halk kısasın diyetle, hususan ivazla değiştirildiğini görecek, böyle bir bilgi de onların İslâm'a girmelerini duraklatacaktır. Çünkü onlar intikamlarını almakta harîs kimselerdir. Ayrıca onlarda diyet almaya karşı bir nefret vardır. Sonra o adam, "Bugün hüküm koy, yarın değiştir" sözüyle Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı kâtile karşı kısas tatbîkine teşvik etti. Bu sözüyle şunu demek istemiştir: "Bugün ona kısas uygulamazsan, sünnetini (getirdiğin hükmü) değiştirdin demektir." Ancak, adam sözünü, muhâtabı tahrîk edip, kendinden taleb ettiği şeye yöneltip yapmaya cür'et ettirecek bir üslûbla ifâdeye dökmüştür."

3-Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) neticede maktûlün velilerine 50'si peşin, 50'si bilahare teslim edilmek üzere, kâtili 100 deveye mahkum etmiştir.

Buhârî, İbnu Abbas'tan şu rivâyeti kaydeder:"

Benî İsrâil'de kısas vardı. Fakat diyet yoktu. Cenâb-ı Hak bu ümmet için:

"Ey imam edenler, öldürülenler hakkında size kısas farz kılındı (...) öldüren, ölenin kardeşi tarafından bağışlanmışsa, kendisine örfe uymak ve bağışlayana güzellikle diyet ödemek gerekir. Bu, Rabbinizden bir hafifletme ve rahmettir" (Bakara 178) buyurdu."

İbnu Abbâs der ki: "Âyette zikredilen "afv" âmden vukûa gelen öldürmelerde diyet almayı kabul etmektir."[40]

-2- وعن جابر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]قالَ رَسُولُ الله #: َ أُعْفِى مَنْ قَتَلَ بَعْدَ أَخْذِ الدِّيَةِ[. أخرجه أبو داود.ومعنى » َ أُعْفِى«: َ أقيله، وَ أعفو عنه بل أقتله.

2. (1922)- Hz. Câbir (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Diyet aldıktan sonra (kâtili) öldüren kimseyi asla affetmem." [Ebû Dâvud, Diyât 5, (4507).][41]

AÇIKLAMA:

1-Hadis iki tarzda anlaşılmıştır. Biri tercümede kaydettiğimiz şekilde, bir de: "Diyet aldıktan sonra öldüren kimsenin malı artmasın, zengin kılınmasın" mânâsında bedduadır.

Birinci mânâya göre, böyle bir kâtilden diyet kabûl edilmeyip, mutlaka öldürüleceği hükmü çıkarılmıştır. Bu hususu daha sarîh ifâde eden bir rivâyeti Ebû Dâvud et-Tayâlesî kaydetmiştir: اُعَافِى اَحَدًا قَتَلَ بَعْدَ اَخذِ اْلدِّيَّةِ

"Diyet aldıktan sonra öldüren kimseyi affetmem." Bu hadis, bir câhiliye geleneğini reddetmektedir. Öldürülenin velîsi, kâtilden diyet almak sûretiyle, hayat garantisi verdiği halde, fırsat bulunca yine de öldürür ve diyeti geri iâde ederdi. Resûlullah bu tatbikatı, böylece reddetmiş olmaktadır.[42]

-3- وعن عمرو بن شعيب:]أَنَّ رَجُ مِنْ بَنِى مُدْلِجٍ يُقَالُ قَتَادَةُ خَذَفَ ابْنَهُ بَسَيْفٍ، فَأَصَابَ سَاقَهُ فَنُزِىَ في جُرْحِهِ فَمَاتَ فَقَدِمَ سُرَاقَةُ بنُ جُعْشُمٍ عَلَى عُمَرَ فَذَكَرَ ذلِكَ لَهُ، فقَالَ عُمَرُ رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ: أَعْدُدْ عَلَى مَاءِ قُدَيْدٍ عِشْرِينَ وَمِائَةَ بَعِيرٍ حَتَّى أَقْدَمَ عَلَيْكَ، فَلَمَّا قَدِمَ عُمَرُ رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ أَخَذَ مِنْ تِلْكَ ا"بِلِ ثَثِينَ حِقَّةً، وَثَثِينَ جَذَعَةً وَأَرْبَعِينَ خَلِفَةً، ثُمَّ قَالَ: أَينَ أَخُو المَقْتُولِ، فقَالَ هَا أَنَاذَا؟ قَالَ: خُذْهَا، فإنَّ رَسولَ اللّهِ # قالَ: لَيْسَ لِقَاتِلٍ شَيْءٌ[. أخرجه مالك.»نُزِى«: أى جرى دمه فلم ينقطع .

3. (1923)- Amr İbnu Şuayb'ın rivâyetine göre: "Benî Müdlic'ten Katâde adında bir adam, oğluna bir kılıç fırlattı. O da bacağına isâbet etti. Yaradan fasılasız kan kaybı oldu ve oğlan öldü. Sürâka İbnu Cu'şum Hz. Ömer (radıyallâhu anh)'e gelip durumu haber verdi. Hz. Ömer: "Kudeyd suyuna yüz yirmi deve hazırla, ben oraya geleceğim" dedi. Ömer (radıyallâhu anh) oraya gelince bu develerden otuz hıkka (dört yaşına giren dişi deve), otuz cezea (beş yaşına girmiş dişi deve) ve kırk halife (hâmile deve) aldı. Ve sordu:

"Maktûlün kardeşi nerede?"
"İşte benim!" dedi.
"Al bunları! Zîra Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurmuştu: "Kâtile (ne diyetten, ne mîrastan) hiç bir hisse yoktur." [Muvatta, Ukûl 10, (2, 867).]

AÇIKLAMA:

İslâm'ın mîras hukukunun mühim bir prensibi burada hatırlatılmaktadır. Bir kimse, kendisine mirasından hisse düşecek yakınını öldürmüş ise, ölenin terekesinden hisse sâhibi olamaz. Burada, bâba oğlunu öldürmüş, öldürme cezası olarak diyeti devlet, elinden almış, velîlere iâde ederken, kâtil olan bâbasına hiçbir pay vermemiştir. Vak'ayı Abdurrezzâk Süleymân İbnu Yesâr'dan rivâyet eder. Orada şöyle denir: "Hz. Ömer (radıyallâhu anh) maktûlün annebâba bir kardeşini vâris kıldı, bâbasına diyetten hiçbir şey vermedi."[43]

4ـ وعن جابر رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ]أنَّ امْرَأتينِ مِنْ هُذَيْلٍ: قَتَلَتْ إحدَاهُمَا ا'خْرَى وَلِكُلِّ وَاحِدَةٍ مِنْهُمَا زَوْجٌ وَوَلَدٌ، فَجَعَلَ # دِيَةَ المَقْتُولَةِ عَلَى عَاقِلَةِ الْقَاتِلَةِ، وَبَرَّأ زَوْجَهَا وَوَلَدَهَا 'نَّهُمَا مَا كَانَا مِنْ هُذَيْلٍ، فَقَالَ عَاقِلَةُ المَقْتُولةِ: مِيرَاثُهَا لَنَا، فقَالَ #: َ مِيرَاثُهَا لِزَوْجِهَا وَوَلَدِهَا[. أخرجه أبو داود .

4. (1924)- Hz. Câbir (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Huzeyl kabîlesinden iki kadın, biri diğerini öldürmüştü. Bunlardan her ikisinin kocası ve birer oğlu vardı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) efendimiz maktûlenin diyetini ödeme işini, kâtilenin (öldüren kadının) âkilesine yükledi, kocasını ve oğlunu bu külfetten uzak tuttu. Çünkü bu ikisi Huzeyl'den değillerdi. Maktûlenin âkilesi, "ölenin mîrası da bize aittir" dediler. Aleyhissalatu vesselam:"Hayır! Mîrası, kocasına ve oğluna aittir!" buyurdu." [Ebû Dâvud, Diyât 21, (4575).][44]

AÇIKLAMA:

Âkile: Nihâye'de âkile, "Hata yoluyla öldürülenin diyetini ödemeye iştirak eden, bâba cihetinden akrabalar ve asabe" diye tarif edilir. Daha geniş mânâsıyla şöyle târif edilmiştir: "Bir şahsın mensub olduğu ehl-i dîvandır, veya onun asabesiyle aşîretidir, veya beytülmaldir veya âzad edilmiş bir şahsın mevlâsıdır." Bunların arasında yardımlaşma ve dayanışma vardır. Binaenaleyh böyle bir âkile kendi efradından birinin hatâ sûretiyle veya şibh-i âmd ile yaptığı cinâyetin diyetini veya gurre denilen damânı usûl-ü dâiresinde te'diye etmekle mükelleftir. Şu halde bu müessese, İslâm hukukuna has, "bazı" ağır borçlanmalarda bir nevî sigortadır.

2- Bu rivâyet, kadının âkilesine koca ve evlâdın girmediğine delil olmaktadır. Şâfiî ve Mâlik (rahimehümallah) bu görüştedirler.

3- Peygamberimizin (aleyhissalâtu vesselâm) maktûlenin âkilesine- "Size mîras yok, kadının mîrası kocasına ve oğluna aittir" demesi, mîrasın sadece bu ikisine tahsis edildiği, bir başkasına verilemeyeceği mânasına gelmez. Bu söz, koca ve evlâd, vârisleri arasında yer aldığı için sarfedilmiştir: "Bunlar varislerdendir" mânâsında. Nitekim rivâyetin bir başka vechinde وَوَرَّثَهَا وَلَدَهَا وَمَنْ مَعَهُمْ "Kadına çocuklarını ve onlarla mevcut olan diğer (ehl-i ferâizi) vâris kıldı" denmiştir.[45]

-5- وعن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنْها:]أنَّ رسولَ اللّه # بَعَثَ أبَا جَهْمِ ابنَ حُذَيْفَةَ مُصَدِّقاً فَجَّهُ رَجُلٌ في صَدَقَتِهِ فَضَرَبَهُ أبُو جَهْمٍ فَشَجَّهُ، فأتَوُا النَّبىَّ #: فقَالُوا: الْقَوَدَ يَا رَسُولَ اللّهِ، فقَالَ: لَكُمْ كَذَا وَكَذَا، فَلَمْ يَرْضَوْا فقَالَ لَكُمْ كَذَا وَكَذَا، فَلَمْ يَرْضَوْا، فقَالَ: لَكُمْ كَذَا وَكَذَا، فَرَضُوا، فقَالَ #: إنِّى خَاطِبٌ الْعَشِيَّةَ عَلَى النَّاسِ وَمُخْبرُهُمْ بِرِضَاكُمْ؟ فقَالُوا: نَعَمْ، فَخَطَبَ فقَالَ: إنَّ هؤُءِ اللَّيْثِيِّينَ أتَوْنِى يُرِيدُونَ الْقَوَدَ فَعَرَضْتُ عَلَيْهِمْ كَذَا وَكَذَا فَرَضُوا، أرَضِيتُمْ؟ قَالُوا ؛ فَهَمَّ بِهِمُ المُهَاجِرُونَ، فَأمَرَ رَسُولُ اللّه # أنْ يَكُفُّوا عَنْهُمْ، فَكَفُّوا عَنْهُمْ، ثُمَّ دَعَاهُمْ فَزَادَهُمْ، فقَالَ: أرَضِيْتُمْ؟ فقَالُوا: نَعَمْ. قَالَ: إنِّى خَاطِبٌ عَلَى النَّاسِ وَمُخْبِرُهُمْ بِرِضَاكُمْ؟ فقَالُوا: نَعَمْ، فَخَطَبَ النَّبىُّ

فقَالَ: أرَضَيْتُمْ؟ قَالُوا: نَعَمْ[. أخرجه أبو داود والنسائى .

5. (1925)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Ebû Cehm İbnu Huzeyfe'yi zekât tahsildarı olarak gönderdi. Adamın biri sadaka ödeme meselesinde onunla inatlaştı. Ebû Cehm (radıyallâhu anh) de adama vurup başından yaraladı. Hemen Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e gelip:
"Ey Allah'ın Resûlü, kısas istiyoruz" dediler. Resûlullah onlara:
"Size şu şu miktar diyet vereyim!" dedi ise de razı olmadılar. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) miktarını daha da artırarak:
"Size şu şu miktar diyet vereyim" dedi. Onlar yine râzı olmadı. Hz. Peygamber (daha da artırarak):
"Size şu şu kadar diyet vereyim" dedi. Bu sefer râzı oldular.
Bunun üzerine aleyhissalâtu vesselâm Efendimiz:
"Ben bu akşam halka konuşup, onlara râzı olduğunuzu bildireceğim!" dedi. "Pekâla" dediler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hitabesinde:
"Bu Leysliler bana kısas talebiyle geldiler. Ben onlara (kısasa bedel) şu şu miktar diyet teklif ettim, onlar da râzı oldular, siz de râzı mısınız?" diye sordu. Fakat berikiler:
"Hayır, râzı değiliz!" dediler. Mühâcirûn onlara kızıp üzerlerine yürüdü. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onlara dokunmamalarını emretti, Muhacirun da ileri gitmekten vazgeçti. Sonra onları çağırıp, onlara verdiğini artırdı ve sordu:
"Râzı oldunuz mu?"
"Evet" dediler. Resûlullah tekrar:
"Ben halka hitap edip, râzı olduğunuzu bildireceğim" dedi. Onlar: "Pekâla?" dediler. Resûlullah halkı çağırarak:
"Râzı mısın?" diye sordu.
"Evet râzıyız!" dediler." [Ebû Dâvud, Diyât 13, (4534); Nesâî, Kasâme 24, (8, 35).][46]

AÇIKLAMA:

Hattâbî der ki: "Bu hadiste mevcut olan hükümlere göre:
* Vâli ve me'mur haksız yere, başkasının kanına girerse, ona kısas uygulamak

bir vecîbedir, tıpkı me'mur olmayanlara kısas tatbîki vâcib olduğu gibi.
* Başından yaralanan kimsenin, kısas taleb etmesi halinde diyete râzı edilmesi için diyet miktarından fazla ödenmesi câizdir.
* Zekât miktarını tesbîtte, mal sâhibinin beyânı esastır. Malından izhâr etmediği şeyler sebebiyle, memurun onu zorlamaya, dövmeye hakkı yoktur.[47]

-6- وعن هل بن سراج بن مجاعة عن أبيه عن جده]أنَّهُ أتَى رسولَ اللّه # يَطْلبُ دِيَةَ أخِيهِ، قَتَلَهُ بَنُو سَدُوسٍ مِنْ بَنِى ذُهْلٍ، فَقَالَ #: لَوْ كُنْتُ جَاعِ لِمُشْرِكٍ دِيَةً جَعَلْتُهَا ‘خِيكَ، وَلكِنْ سَأعْطِيكَ مِنْهُ عُتْبَى فَكَتَبَ لَهُ # بِمَائَةٍ مِنَ ا“بِلِ مِنْ أوَّلِ خُمْسٍ يَخْرُجُ مِنْ مُشْرِكِى بَنِى ذُهْلٍ، فَأخَذَ طَائِفَةً مِنْهَا، وَأسْلَمَ بَنُو ذُهْلٍ فَطَلَبَهَا بَعْدُ مَجَّاعَةُ إلى أبِى بَكْرٍ، فأتَاهُ بِكِتَابِ رسولِ اللّه # فَكَتَبَ لَهُ أبُو بَكْرٍ بِاثْنَىْ عَشَرَ ألْفِ صَاعٍ مِنْ صَدَقَةِ الْيَمَامَةِ أرْبَعَةِ آفٍ بُرّاً، وَأرْبَعَةِ آفٍ شَعِيراً، وَأرْبَعَةِ آفٍ تَمْراً، وَكَانَ في كِتَابِ رسولِ اللّه #: بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ هذَا كِتَابٌ مِنْ مُحَمَّدٍ النَّبِىِّ # لِمَجَّاعَةَ بن مُرَارَةَ مِنْ بَنِى سُلَيْمٍ أنِّى أعْطَيْتُهُ مِائَةً مِنَ ا“بِلِ مِنْ أوَّلِ خُمْسٍ يَخْرُجُ مِنْ مُشْرِكِىً بَنِى ذُهْلٍ عُتْبَةً مِنْ أخِيهِ[. أخرجه أبو داود .

6. (1926)- Hilâl İbnu Sirâc İbni Müccâa an ebîhi an ceddihî tarikinden anlattığına göre: "(Ceddi Müccâa) Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e gelerek Benî Zühl kabîlesine mensup Benû Sedûs tarafından öldürülmüş olan kardeşinin diyetini taleb etti. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ona:
"Eğer ben bir müşrik için diyete hükmetseydim kardeşin için hükmederdim. Fakat ben sana (diyet değil, bunun yerini tutacak) bir bedel vereyim" dedi ve ona, aleyhissalâtu vesselâm, Benî Zühl müşriklerinden elde edilecek ilk humustan yüz deve vereceğine dâir (senet) yazdı.
(Müccâa bu yüz deveden) bir miktarını almıştı. (Tamamını almadan) Benî Zühl kabîlesi Müslüman oldu. Bilâhare Müccâa geri kalan develeri Hz. Ebû Bekr (radıyallâhu anh)'den taleb etmek üzere, ona geldi. Resûlullah (aleyhissalâtu

vesselâm)'ın borç senedini gösterdi.
Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh) kendisine Yemâme'den gelecek zekattan ödenmek üzere on iki bin sa', yani dört bin sa' buğday, dört bin sa' arpa, dört bin sa' hurma yazdı. Resûlullah'ın verdiği yazıda (borç senedinde) şunlar yazılıydı: "Bismillahirrahmanirrahim. Bu Peygamber Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'den Benî Süleymli Müccâa İbnu Mürâre'ye (verilmiş bir borç) senedidir. Ben kendisine (öldürülen) kardeşine bedel olarak, Benî Zülh müşriklerinden gelecek ilk humustan yüz deve vereceğim." [Ebû Dâvud, Harâc 20, (2990).][48]

-7- وعن جابر رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]كَتَبَ النَّبىُّ # عَلَى كُلِّ بَطْنٍ عُقُولَة، وَ يَحِلُّ لِوَلِيٍّ أنّ يَتَولّى مُسْلِماً بِغَيْرِ إذْنِه[. أخرجه النسائى.

7. (1927)- Hz. Câbir (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) her kabîleye bir diyet yazdı. Hiçbir âzadlıya kendini âzad edenden başka bir Müslümanı kendine mevla ittihaz etmesi, asıl âzad edenin izni olmadan helâl değildir." [Nesâî, Kasâme 38, (8, 52).][49]

AÇIKLAMA:

1-Resulullah'ın عَلَى كُلُّ بَطْنِ عُقُولُهُ hadisinde geçen batn kelimesi iki ayrı mânâ taşır ve hadis buna göre iki ayrı mânâya tevcih edilmiştir.
a) Batn, kabîleyi teşkil eden alt bölüm; daha alt kısmına fahz denmektedir. Şu halde aralarında kan bağı olan, birbirlerine karşı hukûkî vecîbeleri olan bir nevî oymak demektir. Bu mânada hadis, Nihâye'de İbnu'l-Esîr'in kaydettiği üzere: "Resûlullah, her oymağa, âkilenin diyetten üzerine düşen borcu yazarak, her birinin mükellefiyetini beyân etti" demek olur.
b) Münâvî'nin kaydettiği üzere, batnın karın mânâsını taşımasından hareketle: "Hadiste karında öldürüldüğü takdirde cenîne terettüp edecek diyet kastedilmektedir" diyen âlim de olmuştur. Nitekim 1919 numaralı hadiste geçtiği üzere düşüğe sebep olunduğu takdirde cenîne Hz. Peygamber diyet takdîr

etmiştir.[50]

-8- وعن ابن شهاب رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]مَضَتِ السُّنَّةُ أنَّ العَاقلَةَ تَحْمِلُ مِنْ دِيَةِ الْعَمْدِ شَيْئاً، ا أنْ تَشَاءَ، وَكَذلِكَ َ تَحْمِلُ مِنْ ثَمَنِ الْعَبْدِ شَيْئاً قَلَّ أوْ كَثُرَ، وَإنَّمَا ذلِكَ عَلَى الَّذِي يُصِيبُهُ مِنْ مَالِهِ بَالِغاً مَا بَلَغَ ؛نَّهُ سِلْعَةٌ مِنَ السِّلَعِ، لِقَوْلِ رَسُولِ اللّهِ #: َ تَحْمِلِ الْعَاقِلَةُ عَمْداً، وَ صُلْحاً، وَ اعْتِرَافاً، وَ أرْشَ جِنَايَةٍ، وَ قِيمَةَ عَبْدٍ إ أنْ تَشَاءَ، وَمَضَتِ السُّنَّةُ أنَّ الرَّجُلَ إذَا أصَابَ امْرَأتَهُ بِجُرْحٍ خَطأً أنَّهُ يَعْقِلُهَا وَ يُقَادُ مِنْهُ، فإنْ أصَابَهَا عَمْداً أُقِيدَ بِهَا[.وبلغنى أن عمر رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]تُقَادُ المَرأةُ مِنَ الرَّجُلِ في كلِّ عَمْدٍ يَبلُغُ ثُلُثَ نَفْسِهَا فَمَا دُونَهُ مِنَ الجرَاحِ[. أخرجه رزين .

8. (1928)- İbnu Şihâb (radıyallâhu anh) anlatıyor: "(Diyete iştirakte) tatbikat (sünnet) şöyledir: Âkile âmden yapılan öldürmelerin diyetine (hukûken) iştirak etmez. Gönül rızasıyla ederse o başka. Keza, âkileye az da olsa çok da olsa kölenin bedelinden yüklenmez. Kölenin bedeli, ne miktara baliğ olursa olsun, ona, malı olarak tasarruf edenedir. Çünkü o, şu hadise binâen ticaret mallarından bir ticaret malıdır: Amden öldürenin diyetine sulhen tesbît edilen diyete; îtiraf yolayla sübût bulan cinayete terettüp eden (diyete); işlenen bir cinâyete terettüp eden erş'e (diyete) ve kölenin bedeline âkile iştirak etmez, kendi arzusu ile iştirak ederse o başka."

(Kezâ bir başka) tatbîkat dahi şöyledir: "Kişi hatâen hanımını yaralarsa, diyet öder, fakat kısas yapılmaz. Ancak kadına âmden ulaşan (kötülüğü sebebiyle) kısas yapılır."

Bana ulaştığına göre, Hz. Ömer (radıyallâhu anh) buyurmuştur ki: "Kadın, nefsinin üçte birine ulaşan ve aşan yaralamalar âmden olduğu takdirde, erkekten kısas isteyebilir." [Rezin ilavesidir.][51]

-9- وعن طارق بن شهاب رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]جَاءَ وَفْدُ بُزَاخَةَ

إلى أبى بَكْرٍ الصِّدِّيق رَضِيَ اللهُ عَنْهُ يَسْألُونَهُ الصُّلْحَ، فَخَيَّرَهُمْ بَيْنَ الحَرْبِ المُجْلِيَةِ، وَالسِّلم المُخْزِيَةِ، فَقَالُوا هذِهِ المُجْلِيَةُ قَدْ عَرَفْنَاهَا فمَا المُخْزِيَةُ؟ قَالَ: نَنْزِعُ مِنْكُمْ الحَلْقَةَ وَالكُرَاعَ، وَنَغْنَمُ مَا أصَبْنَا مِنْكُمْ وَتَرُدُّونَ عَلَيْنَا مَا أصَبْتُمْ مِنَّا وَتَدُونَ لَنَا قَتْنَا وَتَكُونُ قَتْكُمْ في النَّارِ، وَتَتْرُكُونَ أقْوَاماً يَتْبَعُونَ أذْنَابَ ا"بِلِ حَتَّى يُرِىَ اللهُ خَلِيفَةَ رسولِ اللهِ # وَالمُهَاجِرِينَ أمْراً يَعْذُرُونَكُمْ بِهِ، فعَرَضَ أبُو بَكْرٍ مَا قَالَ عَلى الْقَوْمِ، فقَالَ عُمَرُ: أمَّا مَا ذَكَرْتَ مِنَ الحَرْبِ المُجْلِيَةِ وَالسَّلْمِ المُخْزِيَةِ، فَنِعْمَ مَا ذَكَرْتَ، وَأمَّا مَا ذَكَرْتَ أنْ نَغْنَمَ مَا أصَبْنَا مِنْكُمْ، وَتَرُدُّونَ مَا أصَبْتُمْ مِنَّا فَنِعْمَ مَا ذَكَرْتَ، وَأمَّا مَا ذَكَرْتَ تَدُونَ قَتْنَا، وَتَكُونُ قَتْكُمْ في النَّارِ، فإنَّ قَتْنَا قَاتَلَتْ فَقُتِلَتْ عَلى أمْرِ اللهِ تَعَالى أجُورُهَا عَلى اللهِ لَيْسَ لَهَا دِيَّاتٌ، فَبَايَعَ الْقَوْمُ عَلى مَا قَالَ عُمَرُ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ[.قلت: ذكر هذا ا'ثر بتمامه شرف الدين البارزي، ولم يعزه إلى من خرّجه، ولم يذكره صاحب الجامع.وقد ذكر منه البخارى قول أبى بكر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ:]تَتْبَعُونَ أذْنَابَ ا"بِلِ حَتَّى يُرِىَ اللهُ خَلِيفَةَ رسولِ اللهِ # وَالمُهَاجِرِينَ أمَراً يَعْذُرُونَكُمْ بِهِ[. فقط دون باقية في آخر كتاب ا'حكام بغير سند، والله أعلم .

9. (1929)- Târık İbnu Şihâb (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Büzâha heyeti Hz. Ebû Bekir es-Sıddîk (radıyallâhu anh)'a gelip sulh istediler. Hz. Ebû Bekir onları yerlerinden yurtlarından edecek harp ile, rezil rüsvay edecek sulh arasında mühayyer bıraktı. Heyet mensupları:

"Yerden yurttan edeceği (mücliyyeyi) anladık, rezilrüsvay edecek (muhziye) ne demektir?" diye sordular.

"Sizden silahları ve binekleri alacağız. Sizin mal ve mülkünüzden elimize geçenleri ganimet yapacağız, bizden ele geçirdiklerinizi bize iade edeceksiniz,

bizden öldürdüklerinizin (diyetini) borçlanacaksınız, sizin ölüleriniz cehennemlik olacak (onlar için herhangi bir ödeme yapmayacağız). Allah Resûlü'nün halîfesine ve muhâcirlerine sizi mazur kılmalarına sebep olacak bir durum (iyi hal) gösterinceye kadar kabîleleri, develerin peşini takib etmeye bırakacak (onlara karışmayacak)sınız."
Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh) bu söylediklerini heyet mensuplarına teklif olarak arzetti. Hz. Ömer (radıyallâhu anh) söz alıp şunu söyledi: "Bahsettiğin "yerden -yurttan edecek savaş ve rezil- rüsvay edecek sulh" sözün var ya! Ne güzel de söyledin. Ya şu, "Sizden ele geçirdiklerimizi ganimet yapacağız, bizden ele geçirdiklerinizi iade edeceksiniz!" sözün var ya! Ne güzel söyledin. "Bizden öldürdükleriniz için borçlanacaksınız, sizin ölüleriniz cehennemlik" sözüne gelince, bizim ölülerimiz Allah'ın emri üzerine savaştılar ve öldürüldüler, onların ecirleri Allah'ın üzerinedir, onlar için diyet yoktur."
Heyet, Hz. Ömer (radıyallâhu anh)'in söylediği şartlar üzere beyat yaptı.
Derim ki: Bu rivâyeti tam olarak Şerefüddin el-Bârizî zikretti. Rivâyeti tahrîc edene nisbet etmedi. Bu rivâyeti Câmiul Kebîr müellifi zikretmedi.
Ancak Buhârî, rivayetten sadece Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh)'in şu sözünü kaydetti: "Allah Resûlü'nün halîfesine ve Muhâcirlere sizi mâzur kılmalarına sebep olacak bir durum gösterinceye kadar kabîleleri develerin peşini tâkib etmeye bırakacak, (onlara karışmayacak)sınız." Bu kısım Kitâbu'l Ahkâm'ın sonunda senetsiz olarak mevcuttur, gerisi yoktur. [52]

AÇIKLAMA:

1-Buhârî'de kabîle adı Büzâha diye kaydedilmiştir. Mu'cemu'l-Büldân'da Büzâha diye harekelenmiştir. Teysîr'de Bezzâha şeklinde harekelenmiş olması bir hatâ olabilir.
Büzâha, Necid bölgesinde Tayy kabîlisene ait bir suyun adıdır. Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh) devrinde Ridde savaşları sırasında orada mühim bir vak'â husûle geldi: Peygamberliğini ilan eden yalancılardan Tüleyha İbnu Hüveylid el-Esedî, etrafında Esed, Gatafan kabîlelerini toplayarak büyük bir güç teşkil etmiştir. Hz. Ebû Bekir, buna karşı Müseylime'nin işini bitirmiş olan Hâlid İbnu Velîd (radıyallâhu anh)'i göndermişti. Hâlid önden Ensâr'ın müttefiki olan Ukkâşe İbnu Mihsan el-Esedî'yi göndermişti. Tuleyha, Benî Esed'in suyu olan Büzâha'da Ukkâşe'yi karşılamış ve şehid etmiştir. Uyeyne İbnu Hısn, Benî Fezâre'den yedi yüz kişinin arasında Tuleyha ile birlikte idi. Arkadan Hâlid

geldi.
Hâlid (radıyallâhu anh) burada Tuleyha'nın ordusunu bozguna uğrattı. Bu bozgundan sonra Esed ve Gatafan kabileleri Hz. Ebû Bekir'e bey'at yapmak üzere hey'et gönderdiler.
İşte, Sadedinde olduğumuz rivâyet Hz. Ebû Bekir'in mezkûr hey'etle olan müzâkeresini aksettirmektedir. Hâdiseyi, İbnu Hacer genişçe anlatır. Bu meyanda, yukarıda kaydedilen vechiyle, rivâyeti Humeydî'nin el-Cem'u Beyne's Sahîheyn'inden naklen kaydeder. Ancak orada, Hz. Ömer söz alınca konuşmasına şu cümle ile başlar: "Benim de bir görüşüm var, sana arzedeceğim."
Burada Hz. Ebû Bekir'in sulh ve biat antlaşmasını yaparken etrafındakilerle istişare yapmaya ehemmiyet verdiğini görmekteyiz. Nitekim Hz. Ömer'in îtirâzını mâkul bulmuş, onun şartına uygun olarak heyetle antlaşma yapmıştır. [53]

---

[1] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/145.

[2] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/145-146.

[3] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/146-147.

[4] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/147.

[5] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/147.

[6] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/148.

[7] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/148.

[8] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/149.

[9] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/149.

[10] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/150.

[11] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/150-151.

[12] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/151.

[13] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/151-152.

[14] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/152.

[15] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/152.

[16] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/152-153.

[17] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/154.

[18] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/154.

[19] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/155.

[20] Erş, yaralanan ve kesilen uzuvlardan dolayı verilmesi gereken diyete denir.

[21] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/155-156

[22] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/156.

[23] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/156-157.

[24] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/157.

[25] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/157.

[26] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/157-158.

[27] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/158.

[28] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/158.

[29] Hz. Peygamber (aleyhissalâtü vasselâm) Amr İbnu Hazm (radıyallahu anh)'ı onuncu hicri senede Yemen'in Benî'l-Hâris kabîlesine âmil olarak göndermiş Amr'a yola çıktığı zaman yazılı uzun bir tâlimatnâme vermişti. Burada vergi ve ta'lim işleriyle ilgili birçok teferruat yer almıştı.

[30] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/158-160.

[31] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/161.

[32] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/161.

[33] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/161.

[34] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/162.

[35] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/163.

[36] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/163.

[37] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/164.

[38] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/164-165.

[39] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/167-168.

[40] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/168-169.

[41] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/170.

[42] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/170.

[43] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/170-171.

[44] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/171.

[45] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/171-172.

[46] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/172-173.

[47] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/173.

[48] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/174.

[49] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/175.

[50] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/175.

[51] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/175-176.

[52] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/177.

[53] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/178.

DUA BÖLÜMÜ
(Bu bölümde üç bâb vardır)
*
BİRİNCİ BÂB
DUANIN ÂDÂBI
(Dört fasıldır)
*
BİRİNCİ FASIL
DUANIN FAZİLETİ VE VAKTİ
*
İKİNCİ FASIL
DUÂ EDENİN HEY'ETİ
*
ÜÇÜNCÜ FASIL
DUANIN KEYFİYETİ
*
DÖRDÜNCÜ FASIL
MÜTEFERRİK HADİSLER
*
İKİNCİ BÂB
DUANIN KISIMLARI
(İki Kısımdır)
*
BİRİNCİ KISIM
SEBEBE VE VAKTE BAGLI DUALAR
(Yirmi fasıldır)
*
BİRİNCİ FASIL
İSM-İ ÂZAM VE ESMÂ-İ HÜSNA DUALARI
*
İKİNCİ FASIL
NAMAZ DUALARI
*
ÜÇÜNCÜ FASIL
TEHECCÜD DUALARI

*

DÖRDÜNCÜ FASIL
AKŞAM VE SABAH YAPILACAK DUÂLAR

*

BEŞİNCİ FASIL
UYUMA VE UYANMA DUALARI

*

ALTINCI FASIL
EVDEN ÇIKIŞ VE EVE GELİŞ DUALARI

*

YEDİNCİ FASIL
OTURMA-KALKMA DUALARI

*

SEKİZİNCİ FASIL
SEFERDE OKUNACAK DUALAR

*

DOKUZUNCU FASIL
ÜZÜNTÜ VE TASA HALİNDE OKUNACAK DUALAR

*

ONUNCU FASIL
HAFIZAYI GÜÇLENDİRME DUALARI

*

ON BİRİNCİ FASIL
GİYİNME VE YEMEK DUALARI

*

ON İKİNCİ FASIL
KAZA-İ HACET DUASI

*

ON ÜÇÜNCÜ FASIL
MECSİDE GİRİŞ-ÇIKIŞ DUALARI

*

ON DÖRDÜNCÜ FASIL
HİLALİ GÖRÜNCE OKUNACAK DUA
ON BEŞİNCİ FASIL
GÖK GÜRLEYİNCE, RÜZGAR ESİNCE, BULUT ÇIKINCA OKUNACAK DUALAR

*

ON ALTINCI FASIL
ARAFE GÜNÜ, KADİR GECESİ DUASI
*
ON YEDİNCİ FASIL
HAPŞIRINCA YAPILACAK DUA
*
ON SEKİZİNCİ FASIL
HZ. DAVUZ (aleyhisselâm)'UN DUASI
ON DOKUZUNCU FASIL
HZ. YÛNUS (aleyhisselâm) KAVMİNİN DUASI
YİRMİNCİ FASIL
BELAYA UGRAYANI GÖRÜNCE OKUNACAK DUA
*
İKİNCİ KISIM
SEBEBE VE VAKTE BAGLI OLMAYAN DUALAR
*
ÜÇÜNCÜ BAB
DUA YERİNE GEÇEN ZİKİRLER
(Üç fasıldır)
*
BİRİNCİ FASIL
İSTİÂZE
*
İKİNCİ FASIL
İSTİGFAR, TESBİH, TEHLİL, TEKBİR, TAHMİD, HAVKALE
*
ÜÇÜNCÜ FASIL
HZ. PEYGAMBER (aleyhissalâtu vesselâm)'E SALAVAT

UMUMİ AÇIKLAMA

Dua Arapça'da, çağırmak, davet etmek, rağbet göstermek, yardım taleb etmek, ismen çağırmak (tesmiye) mânalarına gelir. İbadete de dua denmiştir.
Ebû'l-Kâsım el-Kuşeyrî şu açıklamayı yapar: "Dua Kur'an'da muhtelif mânalarda gelmiştir.

1- İbâdet: وَ تَدْعُ مِنْ دُونِ اللهِ مَاَ يَنْفَعُكَ وَ يَضُرُّكَ "Sana fayda da zarar da vermeyecek Allah'tan başkasına dua (ibadet) etme" (Yunus 106).

2- İstiğâse (yardım talebi): وَادْعُوا شُهَدَاءَكُمْ "Allah'tan başka güvendiklerinizi de yardıma çağırın" (Bakara 23).

3- Nidâ يَوْم يَدْعُوكُمْ فَتَسْتَجيبُونَ بِحَمْدِهِ "Sizi çağırdığı gün, O'na hamdederek davetine uyarsınız" (İsra 52).

4- Senâ: قُلْ اَوِدْعُوا اللّهَ اَوِدْعُوا الرَّحْمنَ "De ki: "Gerek Allah deyin, gerek Rahmân deyin, hangisini derseniz deyin en güzel isimler O'nundur" (İsra 110).

Keza: وَقَالَ رَبُّكُمْ ادْعُونِى اسْتَجِبْ لَكُمْ "Rabbiniz: "Bana dua edin ki size icabet edeyim" dedi" (Gâfir 60).

Cumhur, duâyı ibadetin bir şubesi olarak görmüş ve إنَّ الدُّعَاءَ مِنْ اَعْظَمِ العِبَادَة "Dua ibadetin en büyüğüdür" demiştir. Nitekim hadiste de: اَلدُّعَاءُ هُوَ الْعِبَادَةُ "Dua ibadetin tâ kendisi" veya اَلْدُّعَاءُ مُخُّ الْعِبَادَةِ "Dua ibadetin özü (iliği)" olarak tavsif edilmiştir.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) pek çok hadislerinde mü'minleri dua etmeye teşvik eder: لَيْسَ شَىْءٌ اَكْرَمَ عَلى اللّهِ مِنَ الدُّعَاءِ "Allah indinde duadan daha kıymetli bir şey yoktur." مَنْ لَمْ يَسْألِ اللّهَ يَغْضَبْ عَلَيْهِ "Allah, kendinden istemeyene gadab eder." تسَلُوا اللّهَ مِنْ فَضْلِهِ فَإنَّ اللّهَ يُحِبُّ أنْ يَسْأل "Allah'ın fazlından isteyin, zira Allah istenmesini sever." اَلْدُّعَاءُ مِفْتَاحُ الرَّحْمَةِ "Dua rahmetin anahtarıdır." اَلدُّعَاءُ سِحُ الْمُؤْمِنِ وعِمَادُ الدِّينِ وَنُورُ السَّمواتِ وَاَرْضِ "Dua mü'minin silahı, dinin direği, semâvat ve arzın nurudur." اَلدُّعُاءُ يَرُدَّ الْقَضَاءَ "Duâ, kazayı defeder." اَلدُّعَاءُ يَنْفَعُ مِمَّا نَزَلَ وَمِمَّا لَمْ يَنْزِلْ فَعَلَيْكُمْ عِبَادُ اللّهِ بِالدَّعاءِ "Dua, gelmiş olan musibet için de henüz gelmemiş olan musibet için de faydalıdır." تَالدُّعَاءُ يَرُدُّ الْبَءَ "Dua belâyı defeder."[1]

DUA FİİLİN PROGRAMIDIR:

Dua deyince, sadece dille yapılan duâ anlaşılmamalıdır. Bir de fiilî dua vardır. Mü'min kişi arzularını Rabbinden diliyle taleb ettiği gibi fiilen de teşebbüs edecektir. Dili ile taleb ettiği şeyin gerçekleşmesi için aklın gösterdiği sebeplere başvuracaktır. Nitekim, hastalıklardan kurtulmak için Allah'a dua etmemiz meşru olmakla birlikte, ilaç almamız, maddî olarak tedavi yollarına başvurmamız Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) tarafından irşad buyurulmuştur. Kezâ helâl rızık taleb edilmesini, rızkın bol olması için Allah'a dua edilmesini tavsiye eden, dualarında bunlara yer vererek fiilen örnek olan Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) rızkın meşru yollarını da göstermiş; ziraat, ticaret ve san'atla meşgul olmayı, bunların helâl rızkın kapıları olduğunu söylemiştir.
Öyle ise duanın ibâdet yönünden başka, dünyevî ve şahsî hayatımızı ilgilendiren ayrı bir yönü daha vardır: Dua etmek suretiyle arzularımızı, ihtiyaçlarımızı, bir başka ifade ile gerçekleştirilmesi gereken hedefleri ifadeye döküyor, şuur haline getiriyoruz. Yapılacak işleri bir bakıma gündeme getiriyor, plana programa alıyoruz. Rabbimizden dilimizle, sözlü olarak istediğimiz şeylerin gerçekleşmesi için gerekli sebeplere başvurmaya geçiyor, imkânlarımızı, kapasitemizi kuvveden fiile geçiriyoruz. Sözgelimi, Allah'tan buğday isteyen çiftçi, sabanla rahmet kapısını çalmalı, diğer gerekleri olan gübreleme, sulama, koruma gibi sebeplere de başvurulmalıdır.
Fiilen çalışma ile gerçekleşecek işler için, "kavlî duâ yeterlidir" diyen bir hadis mevcut değildir. Bilakis Kur'ân-ı Kerim: وَلَيْسَ لِ“نْسَانِ اِّ مَا سَعَى "Kişiye sâdece çalıştığı vardır" buyurmuştur. [2]

BİRİNCİ BÂB

DUANIN ÂDÂBI

(Dört fasıldır)

*

BİRİNCİ FASIL
DUANIN FAZİLETİ VE VAKTİ

*

İKİNCİ FASIL
DUA EDENİN HEY'ETİ

*

ÜÇÜNCÜ FASIL
DUANIN KEYFİYETİ

*

DÖRDÜNCÜ FASIL
MÜTEFERRİK HADİSLER

BİRİNCİ FASIL

DUANIN FAZİLETİ VE VAKTİ

-1- عن النعمان بن بشير رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما قال:]قال رسولُ اللّهِ #: الدُّعَاءُ هُوَ الْعِبَادَةُ، ثُمَّ قَرَأَ:)وَقَالَ رَبُّكُمُ ادْعُونِى أَسْتَجِبْ لَكُمْ(اŒيةَ. أخرجه أبو داود والترمذى، وهذا لفظ وصححه .

1. (1750)- Nu'man İbnu Beşîr (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Dua ibadetin kendisidir" buyurdular ve sonra şu âyeti okudular. (Meâlen): "Rabbiniz: "Bana dua edin ki size icâbet edeyim. Bana ibadet etmeyi kibirlerine yediremeyenler alçalmış olarak cehenneme gireceklerdir" buyurdu." (Gâfir 60). [Tirmizî, Tefsir, Gâfir, (2973); Ebû Dâvud, Salât 358, (1479). Metin Tirmizî'ye aittir.][3]

AÇIKLAMA:

Cümle normalde اَلدُّعَاءُ عِبَادَةٌ yani "Dua ibâdettir" şeklinde olması gerekir. Ancak araya hem zamir girmesi ve hem de ibâdet kelimesinin başına eliflâm konarak kelimenin ma'rife kılınması, Arapça'da mânaya kuvvet kazandırmaktadır. Böylece hadis, "ibadet münhasıran duadır, "duadan başka bir şey değildir" gibi hasr ifâde eden bir mânâya gelir. Bunun örneği hacc bahsinde geçmiştir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) haccın esâsını Arafat vakfesi teşkil ettiği için, اَلْحَجُّ عَرَفَةٌ "Hacc Arafat'tır" buyurmuştur. Bunun mânâsı, "haccla ilgili rükünlerin en büyüğü Arafat'taki vakfedir" demektir.
Öyle ise, dua da kabul edilsin edilmesin bir ibadet olmaktadır. Çünkü dua ile kişi, ihtiyacını teminde aczini idrak etmiş, bunu ancak her şeye kâdir olan Rabbinin te'min edeceğinin şuuruna ermiş ve bu sebeple O'na iltica etmiş olmaktadır. Esâsen ibâdet de bundan başka bir şey değildir. Nitekim, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın delil olarak okuduğu âyet, önce dua etmeyi emrediyor, sonra da kibir ve büyüklük havasıyla "dua etmemek"i, "ibadet etmemek" olarak ifâde zımnında duâ etme dâvetine icâbet etmeyenlerin

cehenneme hakîr ve zelîl olarak gireceklerini beyan ediyor. [4]

-2- وعن ابن عمر رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما قال:]قال رسولُ اللّهِ #: مَنْ فُتِحَ لَهُ بَابُ الدُّعَاءِ فُتِحَتْ لَهُ أبْوَابُ الرَّحْمَةِ، وَمَا سُئِلَ اللّهُ تَعالى شَيْئاً أحَبَّ إلَيْهِ مِنْ أنْ يُسْألَ الْعَافِيَةَ، وَإنَّ الدُّعَاءَ يَنْفَعُ مِمَّا نَزَلَ، وَمِمَّا لَمْ يَنْزِلْ، وَ يَرُدُّ الْقَضَاءَ إ الدُّعَاءُ فَعَلَيْكُمْ بِالدُّعَاءِ[. أخرجه الترمذى .

2. (1751)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kime dua kapısı açılmış ise ona rahmet kapıları açılmış demektir. Allah'a taleb edilen (dünyevî şeylerden) Allah'ın en çok sevdiği afiyettir. Dua, inen ve henüz inmeyen her çeşit (musibet) için faydalıdır. Kazayı sadece dua geri çevirir. Öyle ise sizlere dua etmek gerekir."[Tirmizî, Daavât 112, (3542).][5]

AÇIKLAMA:

1- Kişiye dua kapısının açılması, çokça dua etmeye muvaffak kılınmasıdır. Dua edebilmek, kişi için büyük bir hayırdır. Mü'min, ayet-i kerîmenin mantûkunca, kendisine isâbet eden her hayrı Allah'tan bilmekle mükelleftir: "Sana ne iyilik gelirse Allah'tandır, sana ne kötülük gelirse nefsindendir" (Nisâ 79), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) dua etme hayrını "dua kapılarının açılması" olarak ifâde buyurmuştur.
2- Rahmet kapısının açılması, -duası sebebiyle- bazan dileğinin aynen verilmesi, bazan da ona denk şekilde günahının affını ifade eder. Her ikisi de rahmettir, Hadisin başka vecihleri, şârihlerin bu yorumunu te'yîd eder, zîra bir vechinde: فُتِحَتْ لَهُ ابْوَابُ ا"جَابَةِ "Onun için icâbet kapıları açılır" denilirken, bir başka vechinde: فُتِحَتْ لَهُ ابوَابُ الْجَنَّةِ "Onun için cennet kapıları açılır" denmiştir.
3- Allah'tan istenenler arasında Allah'ın en ziyade sıhhati sevmesi, insan için sıhhatin önemini te'yîd eder. Ancak, sıhhat ve âfiyet âbid mü'minde kıymet ve

değer kazanır. Çünkü mü'min, sıhhatli geçen örünü faydalı ve hayırlı faaliyetle, ibâdetlerle meyvadâr kılar. Sıhhat kâfirin küfrünü, fâsığın fıskını artırabilir. Bu ise kişi için hayır değil, şerdir. Öyle ise mü'min, sıhhat isteyecek fakat bu ömrü hayırlı işlerde geçirme gayretini eksik etmeyecektir, zira ahirette ömrün her anından hesap var ve sağlıklı ömrün hesabını vermek daha zordur.

4- Duanın, inen musibet için faydası, onun ortadan kalkması, hafif atlatılması şeklinde olabilir. Yahut da Cenâb-ı Hakk'ın vereceği sabır ve mukâvemet yoluyla da olabilir. Böylece musibete tahammül edilir ve zararı hafif atlatılır. Zaten gelmiş olan musibet karşısındaki sabırsızlık ve panik musibeti katmerler. Allah'tan geldiğinin şuuru içinde "her duaya cevap var" inancıyla Rabb-i Rahimine iltica edenin kazanacağı rûhî emniyet ve sekinet kişiyi panikten ve dolayısıyla paniğin getireceği müteakip musîbetlerden korur. Binaeleyh, musîbet anında yapılacak duanın tesiri kesindir.

5- İnmeyen musîbete duanın faydası daha zâhirdir. Henüz inmemiş olan belâ, duanın bereketiyle defedilip kaldırılabilir. Yahut, musibete maruz kalacak kişiyi, duanın önceden te'yid ve takviyesi de âlimlerce bir fayda olarak değerlendirilmiştir, duanın kaza ve belayı defedeceğine dair Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın beyanlarını en başta kaydetmiştir.

Hadis, son olarak, belirtildiği gibi mutlak hayır ve fayda olan duaya mü'minleri teşvîk etmekte, "öyle ise sizlere dua etmek gerekir" buyurmaktadır.

Her duanın icâbet göreceği, mutlaka duaya devam etmek gerektiği husûsunu mâkul bir açıklamaya kavuşturan Bediüzzaman'dan bir pasajı aynen sunuyoruz:

"İ'lem eyyühel-azîz: Bazı dualar icâbete iktiran etmez (kabul görmez) diye iddiada bulunma! Çünkü, dua bir ibadettir. İbadetin semeresi âhirette görülür. Dünyevî maksadlar ise, namaz vakitleri gibi, dualar için birer vakittirler. Duaların semeresi değillerdir. Meselâ: Şemsin (Güneş'in) tutulması küsuf namazına, yağmursuzluk, yağmur namazına birer vakittir.

Ve keza zâlimlerin tasallutu ve belâların nüzûlü, bâzı hususî dualara vakittir. Bu vakitler bâkî kaldıkça o namazlar, o dualar yapılır. Eğer bu vakitlerde dünyevî maksadlar hâsıl olursa, zâten nûrun alâ olur. Ve illâ "icâbet duaya iktiran etmedi (dua kabul görmedi)" diyemezsin. Ancak "henüz vakit inkizâ etmemiş (çıkmamış), duaya devam lazımdır" diyebilirsin. Çünkü o maksadlar, duaların mukaddimesidir, neticesi değillerdir.

Cenâb-ı Hakk'ın duaların icâbetini vaadetmesi ise, icâbet, ayn-ı kabul değildir (yani icâbet etmek istenen şeyi aynen kabul etmek demek değildir). Yani icâbet kabulü istilzam etmez (gerektirmez). Duaya her halde cevap verilir, cevapsız bırakılmaz. Matlûba olan is'af (verme) ise, Mucîb'in hikmetine tâbidir. Meselâ,

doktoru çağırdığın zaman, her halde: "Ne istersin?" diye cevap verir. Fakat, bu yemeği veya bu ilacı bana ver dediğin vakit, bazan verir, bazan hastalığına, mîzacına mülayim olmadığından vermez.
Adem-i kabul esbabından (kabul edilmeyiş sebeplerinden) biri de, duayı ibadet kasdıyla yapmayıp, matlubun tahsiline tahsîs ettiğinden aksülamel olur. O dua ibadetinde ihlâs kırılır, makbul olmaz." [6]

-3- وعن عبادة بن الصامت رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قال رسولُ اللّهِ #: مَا عَلى ا'رْضِ مُسْلِمٌ يَدْعُو اللّهَ تَعالى بِدَعْوَةٍ إِّ آتَاهُ اللّهُ إيَّاهَا، أوْ صَرَفَ عَنْهُ منَ السُّوءِ مِثْلَهَا مَا لَمْ يَدْعُ بِإثْمٍ، أوْ قَطِيعَةِ رَحِمٍ[. أخرجه الترمذى .

3. (1752)- Ubâde İbnu's-Sâmit (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Yeryüzünde, mâsiyet veya sıla-i rahmi koparıcı olmamak kaydıyla Allah'tan bir talepte bulunan bir Müslüman yoktur ki Allah ona dilediğini vermek veya ondan onun mislince bir günahı affetmek suretiyle icabet etmesin." [Tirmizî, Da'avât 126, (3568).][7]

AÇIKLAMA:

Yukarıda kaydedilen "Dua edin icabet edeyim" meâlindeki âyeti açıklayan bu hadis-i şerif, duaların ya aynen kabulü yani ne istenmişse o şeyin verilmesi, ya da bir günahın affı şeklinde mutlaka karşılık göreceğini te'yid eder.
Bediüzzaman merhumdan sunduğumuz açıklamaya dayanak şunu diyebiliriz:
Cenab-ı Hak, Müslümanın her talebine mutlaka cevap vermektedir. Ancak, her dua eden, dua ettiği şeyin gerçekleşmesini aynen görmeyebilecektir. Çünkü Allah, hikmetle iş yapmaktadır. O'nun hikmeti, isteneni olduğu gibi vermeyi gerektirmeyebilir. O takdirde günahının affı veya -dua ibadet olması sebebiyle- ibadet sevabı kazanmak şeklinde cevap almaktadır.
Bu hadis duaya icâbet için gerekli olan iki şarta dikkat çekiyor:
1- Dua ile taleb edilen şey, mâsiyet olmamalı, yani günah olan, Allah'a isyana götürecek olan bir şey olmamalıdır. Çünkü, insan dar görüşlü ve hissî olduğu için, aleyhine olan veya uzun vadede aleyhine tecellî edecek olan bazı şeyleri

isteyebilir: "İnsan iyiliğin gelmesine dua ettiği gibi, kötülüğün gelmesine de dua eder. Esasen insanoğlu acelecidir" (İsrâ 11); "..İhtimal ki hoşlanmadığınız şey, sizin iyiliğinizedir ve ihtimal ki sevdiğiniz bir şey sizin kötülüğünüzedir" (Bakara 216).
2- Sıla-i rahme aykırı olmamalı: Yani insanlar arasındaki akrabalık, arkadaşlık, komşuluk, din kardeşliği gibi bir kısım yakınlıkların te'sis ettiği beşerî bağları koparıcı bir gaye gütmüş olmamalı.
Şimdi âyet ve hadislerde dualarımıza Cenâb-ı Hakk'ın icabet edeceği hususunda verilen kesin te'minat ve garantiye nefisleri iyice ikna için şöyle bir soru soralım:
"Madem Allah söz vermiş, Resûlü kesin bir ifade ile mükerrer hadislerinde te'yid etmiş, öyle ise buna inanmamanın veya tereddüt etmenin sebebi ne?"
"Allah, hâşa va'dinde, sözünde yalancı mı, bizi aldatmak mı istiyor?"
"Yoksa Allah,va'dini yapmaktan aciz mi?"
O celle şânuhu, her kusurdan müberra, her şeye kâdir olduğuna göre, va'di haktır. Resûlü (aleyhissalâtu vesselâm)'nün garantisi ayn-ı hakikattir.
Her duamıza ya aynen cevap verilmek, yahut da günahlarımızın affı veya sevaplarımızın artması suretiyle icabet edilmektedir. Yeter ki hak şey taleb edilsin, ihlâsla istenilsin.
Ya Rabb! Va'dine istinâden Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm)' ini, İsm-i Âzam'ını, Kitâb-ı Mübîn'ini ve sana dua eden melâike-i izâm ve Enbiya-ı kirâmı şefaatçi yaparak dua ediyoruz:[8]

رَبَّنَا آتِنَا فِى الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِى اْخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ. آمِينْ

ـ4ـ وعن أبى الدرداء رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قال رسول اللّهِ #: أُخْبِرُكُمْ بِخَيْرِ أعْمَالِكُمْ، وَأرْفَعِهَا في دَرَجَاتِكُمْ، وَأزْكَاهَا عِنْدَ مَلِيكِكُمْ، وَخَيْرٌ لَكُمْ مِنْ إعْطَاءِ الْوَرَقِ وَالذَّهَبِ، وَخَيْرٌ لَكُمْ مِنْ أنْ تَلْقَوْا عَدُوَّكُمْ فَتَضْرِبُوا أعْنَاقَهُمْ وَيَضْرِبُوا أعْنَاقَكُمْ؟ قَالُوا: بَلَى يَارسولَ اللّهِ: قَالَ: ذِكْرُ اللّهِ[. أخرجه مالك موقوفاً، والترمذى مرفوعاً .

4. (1753)- Ebû'd-Derdâ (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm), (bir gün) sordu:
"En hayırlı olan ve derecenizi en ziyade artıran, melîkinizin yanında en temiz, sizin için gümüş ve altın paralar bağışlamaktan daha sevaplı, düşmanla karşılaşıp boyunlarını vurmanız veya boyunlarınızı vurmalarından sizin için daha hayırlı olan amelinizin hangisi olduğunu haber vereyim mi?"
"Evet! Ey Allah'ın Resûlü!" dediler.

"Allah'ın zikridir!" buyurdu. [Tirmizî, Daavat 6, (3374); Muvatta, Kur'ân 24.][9]

-5- وعن أنس رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قال رَسولِ اللّهِ #: يقُولُ اللّهُ عَزَّ وَجَلَّ: أخْرِجُوا منَ النَّارِ مَنْ ذَكَرَنِى يَوْماً أوْ خَافَنِى في مَقَام[. أخرجه الترمذى .

5. (1754)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Allahu Teâlâ hazretleri şöyle seslenir: "Beni bir gün zikreden veya bir makamda benden korkan kimseyi ateşten çıkarın!" [Tirmizî, Cehennem 9, (2597).][10]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste geçen bir gün tâbiri zamanlardan bir zaman, vakitlerden bir vakit demektir. Yani bir kimse mü'min olarak, Allah'ı herhangi bir an için bile zikretmiş olsa bunun boşa gitmeyeceğini, başkaca günahlar için cehenneme girmiş bile olsa dünyadaki o bir müddetcik zikri sebebiyle ateşten çıkarılacağını ifade ediyor.
Tîbî, hadiste kastedilen zikrin "kalbî ihlâsla ve doğru niyetle yapılan zikir" olduğunu söyler. "Aksi takdirde kâfirler, kalbî olmaksızın dilleriyle zikri onlar da yapıyorlar" der. Bu mânada olmak üzere Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm): مَنْ قَالَ لاَ اِلَهَ اِلاَّ اللّهُ خَالِصاً مِنْ قَلْبِهِ دَخَلَ الْجَنَّةَ "Kim kalbinden gelerek ihlâsla Lâilâhe illallah derse cennete girer" buyurmuştur.
2- Makam da, zaman gibi mutlak ifade edilmiştir. Günah işleme makamında veya durumunda Allah'tan korkup vazgeçen demektir. Nitekim âyet-i kerimede: "Ama kim Rabbinin makamından korkup da kendini kötülükten alıkoymuşsa

varacağı yer şüphesiz cennettir" (Nâziat 40-41) buyurulmuştur. Korkudan maksad, âzaların masiyetten uzak tutulması, tâatle kayıtlanmasıdır. Bu olmadığı takdirde korku laftan ibaret kalır. Korku demeye liyakat kazanmaz. Bazı büyükler fiile intikal etmedikçe, kendimizi "Allah'tan korkuyorum" diyerek aldatmamamıza dikkat çekerler ve: "Eğer derler, birisi size Allah'tan korkmuyor musun? diye sorarsa sükût et. Zira hayır desen küfürdür, evet desen yalandır." [11]

-6- وعن معاذ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قال رسولُ اللّهِ #: مَا مِنْ مُسْلِمٍ يَبِيتُ عَلي طُهْرٍ ذَاكِراً للّهِ تَعالى، فَيَتَعَارَّ مِنَ اللَّيْلِ، فَيَسْألَ اللّهَ تَعالى خَيْراً مِنَ الدُّنْيَا وَاŒخِرَةِ إَّ أعْطَاهُ إيَّاهُ[. أخرجه أبو داود. قوله: »فيَتَعارَّ« أى ينتبه.

6. (1755)- Hz. Muâz (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Akşamdan (abdestli olarak) temizlik üzere zikrederek uyuyan ve geceleyin de uyanıp Allah'tan dünya ve âhiret için hayır taleb eden hiç kimse yoktur ki Allah dilediğini vermesin." [Ebû Dâvud, Edeb 105, (5042).][12]

-7- وعن جابر رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]قال رسول اللّهِ #: إذا دَخَلَ الرَّجُلُ بَيْتَهُ، أوْ آوَى إلى فِرَاشِهِ ابْتَدَرَهُ مَلَكٌ وَشَيْطَانٌ، يَقُولُ المَلَكُ: افْتَحْ بِخَيْرٍ وَيَقُولُ الشَّيْطَانُ: افْتَحْ بِشَرٍّ، فإنْ ذَكَرَ اللّهَ تَعالى طَرَدَ المَلَكُ الشَّيْطَانَ، وَظَلَّ يَكْلَؤُهُ، وَإذَا انْتَبَهَ مِنْ مَنَامِهِ قاَ ذلِكَ، فإنْ هُوَ قالَ: الْحَمْدُ للّهِ الَّذِى رَدَّ نَفْسِى إلَىَّ بَعْدَ مَوْتِهَا وَلَمْ يُمِتْهَا في مَنَامِهَا، الْحَمْدُللّهِ الَّذِى يُمْسِكُ السَّموَاتِ السَّبْعَ أنْ تَقَعَ عَلى ا٭رْضِ إَّ بإذْنِهِ، فإنْ خَرَّ مِنْ فِرَاشِهِ فمَاتَ كَانَ شَهِيداً، وإنْ قَامَ وَصَلَّى صَلَّى في فَضَائِلَ[. أخرجه رزين .

7. (1756)- Hz. Câbir (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Bir kimse evine veya yatağına girince hemen bir melek ve bir şeytan alelacele gelirler. Melek:
"Hayırla aç!" der. Şeytan da:
"Şerle aç!" der.
Adam, şayet (o sırada) Allah'ı zikrederse melek şeytanı kovar ve onu korumaya başlar. Adam uykusundan uyanınca, melek ve şeytan aynı şeyi yine söylerler. Adam, şayet: "Nefsimi, ölümden sonra bana geri iade eden ve uykusunda öldürmeyen Allah'a hamdolsun. İzniyle yedi semayı arzın üzerine düşmekten alıkoyan Allah'a hamdolsun" dese bu kimse yatağından düşüp ölse şehit olur, kalkıp namaz kılsa faziletler içinde namaz kılmış olur." [Rezîn ilâvesidir.][13]

-8- وعن أنس رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]قال رسولُ اللّهِ #: ‘ن أقْعُدَ مَعَ قَوْمٍ يَذْكُرونَ اللّهَ تَعالى مِنْ صَةِ الْغَدَاةِ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ أَحَبُّ إلَىَّ
مِنْ أنْ أعْتِقَ أرْبَعَةً مِنْ وَلَدِ إسْمَاعِيلَ، وَ‘نْ أقْعُدَ مَعَ قَوْم يَذْكُرُونَ اللّهَ تَعالى مِنْ صَةِ الْعَصْرِ حَتَّى تَغْرُبَ الشَّمْسُ أحَبُّ إلَىَّ مِنْ أنْ أُعْتِقَ أرْبَعَةً[. أخرجه أبو داود .

8. (1757)- Hz.Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Allah'ı zikreden bir cemaatle sabah namazı vaktinden güneş doğuncaya kadar birlikte oturmam, bana İsmâil'in oğullarından dört tanesini âzad etmemden daha sevgili gelir. Allah'ı zikreden bir cemaatle ikindi namazı vaktinden güneş batımına kadar oturmam dört kişi âzad etmemden daha sevgili gelir." [Ebû Dâvud, İlm 13, (3667).][14]

AÇIKLAMA:

1- Burada Allah'ı zikirden maksad her çeşit zikir olabilir: Kur'ân-ı Kerim'i

tilâvet etmek, tesbih (subhânallah), tehlil (lâilâhe illallah), tahmid (elhamdülillah), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a salavât. Âlimler zikir ve ibadet mânasına dâhil edilen ilmî meşguliyet, tefsir ve hadis gibi şer'î ilimlerin öğrenilmesini de burada mütâlaa ederler.

2- Böyle bir cemaatte, fiilen zikretmeyip dinleyici olarak bulunmanın da aynı fazileti vereceği belirtilmiştir. "Böyle hayırla meşgul olanlara arkadaşlıktan zarar gelmez" denmiştir.

3- Bu hadis, zikrin, köle âzadı ve sadakadan efdal olduğunu beyan etmektedir.

4- Hadis günlük zamanı tanzim yönüyle de yol göstericidir: "Mü'min imkân nisbetinde sabah ve ikindi vakitlerini faydalı sohbetlere tahsis etmelidir.[15]

-9- وعن أبِي هريرة رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]قال رسولُ اللّهِ #: يَنْزِلُ رَبُّنَا كُلَّ لَيْلَةٍ إلى سَمَاءِ الدُّنْيَا حِينَ يَبْقى ثُلُثُ اللَّيْلِ اŒخِرُ، فَيَقُولُ: مَنْ يَدْعُونِى فَأسْتَجِيبَ لَهُ، مَنْ يَسْألُنِى فَأعْطِيَهُ، مَنْ يَسْتَغْفِرُنِى فَأغْفِرَ لَهُ[. أخرجه الستة إ النسائى.وفي أخرى لمسلم:]إنَّ اللّهَ تَعالى يُمْهِلُ حَتَّى إذَا ذَهَبَ ثُلُثُ اللَّيْلِ ا'وَّلُ نَزَلَ إلى سَمَاءِ الدُّنْيَا فَيَقُولُ: أنَا المَلِكُ، أنَا المَلِكُ، مَنْ ذَا الَّذِى يَدْعُونِى[. الحديث .

والمراد: نزول الرحمة وا'لطاف ا"لهية .

9. (1758)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Her gece, Rabbimiz gecenin son üçte biri girince, dünya semasına iner ve:

"Kim bana dua ediyorsa ona icabet edeyim. Kim benden bir şey istemişse onu vereyim, kim bana istiğfarda bulunursa ona mağfirette bulunayım" der."

Rivayetin Müslim'deki bir vechi şöyle: "Allahu Teâla gecenin ilk üçte biri geçinceye kadar mühlet verir. Ondan sonra yakın semâya inerek şöyle der:

"Melik benim, Melik benim. Kim bana dua edecek?" [Buhârî, Tevhid 35, Teheccüd 14, Daavât 13, Müslim,Salâtu'l-Müsâfirin 166, (758); Muvatta, Kur'ân 30, (1, 214); Tirmizî, Daavât 80, (3493); Ebû Dâvud, Salât 311, (1315).][16]

AÇIKLAMA:

1- Allah'ın dünya semasına inmesini ifade eden rivayetler çoktur, tevâtür derecesine ulaşmıştır.
2- İnme vaktiyle ilgili olarak hadislerde farklı zaman dilimleri zikredilmiştir: "Cuma gecesi", "her gece", "gecenin son üçte biri", "gecenin yarısı, yahut üçte ikisi gittimi", "gecenin üçte biri geçtiği vakit."
3- Allah'ın yeryüzüne inmesi müteşâbih bir ifadedir. İfadeyi, lügavî hakikatiyle anlamak mümkün değildir. Zîra Allah'a mekan izâfe etmek olur. Halbuki Cenab-ı Hakk, mahlûkata ait bir vasıf olan tehayyüzden (yani mekanla kayıtlanmak, bir yerde olup başka yerde olmamakla, gelmek, gitmek gibi vasıflardan) münezzehtir, uzaktır, bunlar mahlûkatla ilgili nâkıslık ifade eden sıfatlardır. Öyle ise bunların Cenab-ı Hakk'a izâfesi, bir kısım gaybî hakikatı ve İlâhî şuûnâtı bize anlatmak, onların tarafımızdan kavranmasını sağlamaktır.
Allah'ın kullarına yakınlaşması, O'nun rahmetini ifade eder. Öyle ise geceleyin belirtilen saatlerde, Allah'ın, yapılan duaları kabul etmek suretiyle lütuf ve rahmetini bol kılacağı, lisan-ı nübüvvette o suretle ifâde edilmiştir. Hammâd İbnu Zeyd, "Allah'ın inmesi, ikbal ve teveccühüdür" demiştir. "Allah'ın emîr ve melekleri iner" şeklinde de te'vil edilmiştir. Hattâbî, bu ve benzer hadislerin sıfat hadisi olduğunu, selef ulemâsının bu sıfatlara inanıp hadisleri zahirî mâna üzerine bıraktığını, tevilden kaçındığını belirtir.
Esâsen, hadiste temas edilen mânaya şu âyette destek bulunmuştur:
وَجَاءَ رَبُّكَ وَالْمَلَكُ صَفًّا صَفًّا "Rabbin (in emri geldiği) melekler saf saf olarak geldikleri vakit" (Fecr 22). [17]

-10- وعن أبى أمامة رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]قِيلَ يَا رسولَ اللّهِ : أىُّ الدُّعَاءِ أسْمَعُ؟ قالَ: جَوْفَ اللَّيْلِ اŒخِرَ، وَدُبُرَ الصَّلَوَاتِ المَكْتُوبَاتِ[. أخرجه الترمذى.»جَوْفُ اللَّيْلِ«: المراد به ا‘وقات التى يخلو ا“نسان فيها بربه في أثناء الليل، »ودُبُرُ كُلِّ شَيءٍ«، وراؤه وعَقِبُهُ، والمراد بعد الفراغ من الصلواتَ .

10. (1759)- Ebû Ümâme (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Derdi ki: "Ey Allah'ın Resûlü! En ziyade dinlenmeye (ve kabule) mazhar olan dua hangisidir?"
"Gecenin sonunda yapılan dua ile farz namazların ardından yapılan dualardır!" diye cevap verdi." [Tirmizî, Daavât 80.][18]

-11- وعن أنس رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]قال رسول اللّهِ #: َ يُرَدُّ الدُّعَاءُ بَيْنَ ا٭ذَانِ وَا٪قَامَةِ. قِيلَ: مَاذَا نَقُولُ يَارسول اللّهِ؟ قالَ: سلُوا اللّهَ الْعَافِيَةَ في الدُّنْيَا وَاŒخِرَةِ[. أخرجه أبو داود والترمذى، وهذا لفظه .

11. (1760)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Ezanla kaamet arasında yapılan dua reddedilmez (mutlaka kabule mazhar olur.)"
"Öyleyse, dendi, "ey Allah'ın Resûlü, nasıl dua edelim?"
"Allah'tan, dedi, dünya ve âhiret için âfiyet isteyin!" [Ebû Dâvud, Salât 35, (521); Tirmizî, Salât 46, (216), Daavât 138, (3588, 3589).][19]

-12- وعن سهل بن سعد رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]قال رسولُ اللّهِ #: ثِنْتَانِ َ تُرَدَّانِ: الدُّعَاءُ عِنْدَ النِّدَاءِ، وَعِنْدَ الْبَأسِ حَينَ يُلْحِمُ بَعْضُهُمْ بَعْضاً[. أخرجه مالك وأبو داود .
وزاد في رواية: »وتَحْتَ المَطَرِ«رفي المُوَطإِ:]سَاعَتَانِ تُفْتَحُ فِيهِمَا أبْوَابُ السَّمَاءِ، وَقَلَّ دَاعٍ تُرَدُّ عَلَيْهِ دَعْوَتُهُ، حَضْرَةُ النِّدَاءِ لِلصَّةِ، والصَّفِّ في سَبِيلِ اللّهِ. »النِّدَاءُ«: ا٭ذَان .

12. (1761)- Sehl İbnu Sa'd (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"İki şey vardır, asla reddedilmezler: Ezan esnasında yapılan dua ile, insanlar

birbirine girdikleri savaş sırasında yapılan dua." [Muvatta, Nidâ 7, (1, 70); Ebû Dâvud, Cihâd 41, (2540).][20]

AÇIKLAMA:

1- Rivâyetin Muvatta'da gelen vechi bazı nüshalarda mevkuftur. Ancak, ictihadla söylenemeyecek bu çeşit ahbarın ref'ine hükmedilmiştir. Yani Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in sözü olmalıdır. Mamafih, aynı rivayet İmam Mâlik'ten merfu olarak da rivayet edilmiştir. Muvatta'nın rivayeti metin itibariyle de farklıdır:

سَاعَتَانِ يُفْتَحُ لَهُمَا اَبْوَابُ السَّمَاءِ وَقَلَّ دَاعٍ تُرَدُّ عَلَيْهِ دَعْوَتُهُ، حَضْرَةُ النِّدَاءِ لِلصَّلاَةِ وَالصَّفُّ في سَبِيلِ اللّهِ

"İki vakit vardır, onlarda sema kapıları açılır,dua edenlerden pek azının duası kabul edilmeyip geri çevrilir: Namaz için ezan okunma vakti, Allah yolunda (cihad için) saf tutma ânı."

2- Sema kapılarının söylenen iki vakitte açılması, o vakitlerin faziletini ifade eder. Yani o iki vaktin Allah indindeki kıymet ve faziletleri sebebiyle o zamalarda sema kapıları açılır ve yapılan dualar kabul-i İlâhi'ye mazhar olurlar.

Hadis nadir hallerde, o mübârek vakitlerde yapılarak duanın geri çevrileceğini ifade ediyor. Zürkânî, duanın kabul edilme şartlarından veya rükünlerinden birinin eksikliği gibi bir sebeple reddedilmesinin söz konusu olacağını belirtir.

3- Duayı makbul kılan savaş, îlayı kelimetullah için yapılan savaştır. Bu da küffâra karşı bu niyetle yapılan savaştır. Ganimet, şeref, tegallüb gibi Allah'ın rızasını kazanmaya yönelik olmayan maksadlarla yapılan savaşlar buraya girmez.

4- Şunu da belirtelim ki, bu anlarda yapılan duada istenen şeyler de mühimdir. Allah'ın rızasına uymayacak şeyler taleb edilmemelidir. Taberânî, Müstedrek ve Deylemî'de gelen bir rivayet şöyle: ثَلاَثُ سَاعَاتٍ لِلْمَرْءِ الْمُسْلِمِ مَا دَعَا فِيهِنَّ إلاَّ اسْتُجِبَ لَهُ لَمْ يَسْألْ قَطِيعَةَ رَحْمٍ أوْ مَأثَمٍ: حِينَ يُؤَذِّنُ الْمَؤذِّنُ بِالصَّلاَةِ حَتّى يَسْكُتَ وَحِينَ يَلْتَقِى الصَّفَّانِ حَتَّى يَحْكُمَ اللّهُ بَيْنَهُمَا وَحِينَ يَنْزِلُ الْمَطَرُ حَتّى يَسْكُنَ

"Müslüman kişi için üç vakit vardır, onlarda dua ederse, sıla-i rahmi kıran ve günah olan bir şey taleb etmedikçe, kendisine mutlaka icabet edilir: Namaz için

müezzin ezan okurken susuncaya kadar, savaşta iki saf karşılaşınca Allah aralarında hükmedinceye kadar, yağmur yağarken kesilinceye kadar."[21]

ـ وعن أبى هريرة رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]قال رسول اللّهِ #: أقْرَبُ مَا يَكُونُ الْعَبْدُ مِنْ رَبِّهِ وَهُوَ سَاجِدٌ، فأكْثِرُوا الدُّعَاءَ[. أخرجه مسلم وأبو داود والنسائى .

13. (1762)- Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kul Rabbine en ziyade secdede iken yakın olur, öyle ise (secdede) duayı çok yapın." [Müslim, Salât 215, (482); Ebû Dâvud, Salât 152, (875).][22]

AÇIKLAMA:

Bu hadiste ifade edilen yakınlık, maddî bir yakınlık, yâni mekân yakınlığı olmamalıdır. "Zira Allah, ilmiyle kişiyi bilme, kalbinin hatıratından bile haberdar olma, kişi üzerinde istediği şekilde tasarruf ederek ona kıyam, sağlık, hastalık, ölüm verme gibi hususlarla şah damarından daha yakındır" (Kâf 16). Tıpkı güneşin ışıklarıyla yeryüzündeki herbir mahlukun yanında hazır bulunması gibi.
Ama kul, maddî olarak Rabbinden uzaktır, Secde hâlinde kulluk, en geniş, en kâmil hâliyle tezâhür ettiği için, bu kula mânevî bir yakınlık, Rabbinin rızasına uygun bir hal kazandırmaktadır. Nitekim âyet-i kerimede "Secde et ve yakınlık kazan" (Alak 19) emredilmektedir.
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), sadedinde olduğumuz rivayette, İlâhî yakınlığa ermede zirve olduğu bizzat Allahu Zülcelâl hazretleri tarafından belirtilmiş olan secde hâlinde çok dua etmeye teşvik etmektedir.[23]

ـ14ـ وعنه رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]قال رسولُ اللّهِ #: ثَثُ دَعَوَاتٍ مُسْتَجَابَاتٌ َشَكَّ في إجَابَتِهِنَّ: دَعْوَةُ المَظْلُومِ، وَدَعْوَةُ المُسَافِرِ، وَدَعْوَةُ الْوَالِدِ عَلى وَلَدِهِ[.

14. (1763)- Yine Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) anlatıyor:

"(Allah'ın kabul ettiği) üç müstecab dua vardır, bunların icâbete mazhariyetleri hususunda hiç bir şekk yoktur. Mazlumun duası, müsâfirin duası, babanın evladına duası." [Tirmizî, Birr 7, (1906); Cennet 2, (2528), Daavât 139, (3592); Ebû Dâvud, Salât 364, (1536); İbnu Mâce, Dua 11, (3862).][24]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), burada duası makbul olan üç kişiyi haber vermektedir: Mazlum, misafir ve baba. Aslında hadislerde duası makbul olan başka kimseler de mevzubahis edilmiştir. Oruç açtığı sırada oruçlunun duası, âdil imamın duası, gâibin gâibe duası (kişinin arkasından yapılan dua). Şu halde, hadislerde geçen rakamlar kesin sayı bildirmeye mâtuf değildir.

2- Mazlumun yâni zulme uğrayanların dualarının makbuliyeti, onların Mü'min ve Müslüman olmaları şartına bağlı değilir. Başka rivayetlerde zulme uğrayan kimsenin fâcir (büyük günahı alenen işleyen) veya kâfir olmaları hâlinde de dualarının makbul olduğu tasrih edilmiştir.

اِتَّقُوا دَعْوَةَ الْمَظْلُوم وَإنْ كَانَ كَافِراً فَإنَّهُ لَيْسَ دُونَهَا حِجَابٌ

"Mazlumun duasından kaçının, kâfir bile olsa. Zira onun duasının önünde perde yoktur."

دَعْوَةُ الْمَظْلُومِ مُسْتَجَابَةٌ وَإنْ كَانَ فَاجِراً فَفُجُورُهُ عَلى نَفْسِهِ

"Mazlumun duası makbuldür, fâcir bile olsa; zira onun fücûru kendi aleyhinedir."

Hemen kaydedelim ki, hadiste yasaklanan zulüm, mutlaktır. Âlimler, bu durumdan hareketle mal, can, ırz vs. her neye yönelik olursa olsun, bütün çeşitleriyle zulmün yasaklandığını belirtirler.[25]

15- وعن ابن عمرو بن العاص رَضِىَ اللّهُ عَنْهما قال:]قالَ رسولُ اللّهِ #: مَا منْ دَعْوَةٍ أسْرَعُ إجَابَةً مِنْ دَعْوَةِ غَائِبٍ لِغَائِبٍ[. أخرجهما أبو داود والترمذى.

15. (1764)- Abdullah İbnu Amr İbni'l-Âs (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"İcâbete mazhar olmada gâib kimsenin gâib kimse hakkında yaptığı duadan daha sür'atli olanı yoktur." [Tirmizî, Birr 50, (1981), Ebû Dâvud, Salât 364, (1535); Müslim, Zikr 88, (2733); Buhârî, Mezâlim 9.][26]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadise göre, Allah'ın derhal kabul buyuracağı dualardan biri de, mü'min kimsenin mü'min kardeşi için gıyâbında yapacağı duadır. Bu hususta Müslim'in bir riayeti daha açıktır;

دَعْوَةُ الْمَرْءِ الْمُسْلِمِ ‘خِيهِ بِظَهْرِ الْغَيْبِ مُسْتَجَابَةٌ، عِنْدَ رَأسِهِ مَلَكٌ مُوَكَّلٌ كُلَّمَا دَعَا ‘خِيهِ بِخَيْرٍ قَالَ الْمَلَكُ الْمُوَكَّلُ بِهِ آمِنْ وَلَكَ بِمِثْلِهِ

"Müslüman kimsenin, kardeşi için gıyâbında yaptığı dua müstecâbdır. Dua edenin başucunda ona müvekkel bir melek vardır. Kardeşi için hayır dua yaptıkça bu melek: "Amin, istediğin şeyin bir misli de sana olsun" der." [27]

İKİNCİ FASIL

DUA EDENİN HEY'ETİ (DIŞ GÖRÜNÜŞÜ)

Umumî Açıklama:

Hey'et dilimizde bir kaç mânada kullanılır. Şekil, sûret, görünüş, kılıkkıyafet, hâl, durum; bir bütünü teşkil eden cüzlerin hepsi, kurul, jüri vs. Sadedinde olduğumuz hadiste hey'et kelimesi daha ziyade kılıkkıyafet, durum mânalarında kullanılmıştır.
Dua eden kimsenin, kılık kıyâfet ve dış görünüş itibariyle takınması gereken bazı tavırlar, dikkat etmesi gereken bazı hususlar mevcuttur. Burada Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu çeşit irşadlarını göreceğiz.[28]

-1- عن ابن عباس رَضِىَ اللّهُ عَنْهما قال:]قال رسولُ اللّهِ #: َ تسْتُرُوا الجدُرَ، وَمَنْ نَظَرَ في كِتَابِ أخِيهِ بِغَيْرِ إذْنِهِ، فإنَّمَا يَنْظُرُ في النَّارِ، سَلُوا اللّهَ تَعالى بِبُطونِ أكُفِّكُمْ، وَ تَسْألُوهُ بِظُهُورِهَا، فإذَا فَرَغْتُمْ فامْسَحُوا بِهَا وُجُوهَكُمْ[. أخرجه أبو داود .

1. (1765)- İbnu Abbas (radıyallâhu anhümâ) hazretleri anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Duvarları örtmeyin. Kim kardeşinin mektubuna, onun izni olmadan bakarsa, tıpkı ateşe bakmış gibi olur. Allah'tan avuçlarınızın içiyle isteyin, sırtlarıyla istemeyin; duayı tamamlayınca avucunuzu yüzlerinize sürün." [Ebû Dâvud, Salât 358, (1489, 1490, 1491).][29]

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir kaç meseleye birlikte temas etmiştir:
1- Duvarlar halı, kilim vs. ile örtülmemelidir. Çünkü bu iş, hem mütekebbirlerin amelidir, hem de malın ziyân edilmesi, israf edilmesidir. Zira duvarlarına örtülmesini gerektiren hiçbir zarurî durum mevcut değildir. Müslim'de gelen bir rivayette Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), kapının üzerine halı asmış olan

Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ)'ye: "Allah, bize taş ve toprağa elbise giydirmemizi emretmemiştir" diyerek indirtir.
2- Hadiste "kardeşinin kitabı"na bakmak da yasaklanmaktadır. Şârihler, buradaki kitaptan maksadın, içerisinde, öğrenilmesi herkese vacib olan ilmin bulunduğu kitap olmayıp, sâhibi tarafından başkasının bakması arzu edilmeyen mektup olduğu belirtilir. Belki bu mektupta, sır olan, başkasının muttali olması istenmeyen bazı bilgiler vardır. Öyle ise böyle bir mektuba bakmak ateşe bakmak gibidir.
Ateşe bakmak için, bazı âlimler "hadisin siyakından anlaşılacağı üzere insan için zararlı bir şey olmalıdır" demişlerdir. Mamafih, bundan maksadın "ateşe yaklaşmak ve yaslanmak" olabileceği, ihtimal olarak belirtilmiştir. Üçüncü bir ihtimale göre mânâsı; kişi, kardeşinin bakılmasını istemediği bir mektubuna bakmakla ateşi gerektiren bir şeye bakmış olmaktadır.
3- Hadisin, sadedinde olduğumuz mevzuya, yani dua edenin hey'eti meselesine temas eden kısmı, son kısmıdır: Dua ederken avucun açılıp avuç içi yukarı gelecek şekilde kaldırılması, elin sırt kısmı yukarı gelecek şekilde tutularak dua edilmemesi, dua bitince de ellerin yüze sürülmesi istenmektedir.
Azimâbâdî, bu hususta şu açıklamayı yapar: "Bir şey taleb edene uygun düşeni, elini taleb ettiği şeye doğru uzatması, tazarru ile açıp bol ihsanla dolmasını istemesi, her iki elini birden, ihsan sahibine doğru kaldırmasıdır. Ancak, kim de başına gelen bir belânın kalkmasını isterse, sünnet, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a ittibâen, ellerin sırtını semaya kaldırmaktır. Bunun hikmeti, birincide, arzu edilen şeyin hüsûlüyle tefâül etmek, yâni hayra ermek ümidinde bulunmak, ikincide ise, zararlının def'iyle hayra erme ümidinde bulunmaktır.
4- Duânın sonunda elin yüze çalınması teberrük içindir. Yani, dua ile ellere inmiş olan rahmet eserleri, sürmek suretiyle yüze ulaştırılmış olur.[30]

-2- وعن أنس رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]رَفَعَ رسولُ اللّهِ # يَدَيْهِ في الدُّعَاءِ، حَتَّى رَأيْتُ بَيَاضَ إبْطَيْهِ[. أخرجه البخارى .

2. (1766)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) dua ederken ellerini öyle kaldırdı ki, koltuk altlarının beyazlığını gördüm." [Buhârî, İstiska 21.] [31]

-3- وعن عمر رَضِىَ اللهَ عَنْه قال:]كَانَ رسولَ اللهِ # إذا رفَعَ يَدَيْهِ في الدُّعَاءٍ لَمْ يَرُدَّهُمَا حَتَّى يَمْسَحَ بِهِمَا وَجْهَهُ[. أخرجه الترمذى .

3. (1767)- Hz. Ömer (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ellerini dua ederken kaldırınca, onları yüzlerine sürmedikçe geri bırakmazlardı." [Tirmizî, Daavât 11, (3383).][32]

AÇIKLAMA:

Bu rivayet dahi duadan sonra ellerin yüze sürülmesinin meşruiyetini gösterir. Bazı âlimler şöyle bir mütâlaada bulunmuştur: "Allahu Teâlâ, dua edeni hiçbir zaman boş çevirmeyip, kendisi için kalkan ele bir rahmet ulaştırdığına göre, ondaki rahmetin en şerefli ve tekrime en elyak organ olan yüze sirâyet ettirilmesi münâsiptir."[33]

-4- وعن أبى هريرة رَضِىَ اللّهُ عَنْه قالِ:]إنَّ رَجُ كانَ يَدْعُو بِأصْبُعَيْهِ، فقَالَ لَهُ رسول اللّهِ #: أَحِّدْ أَحِّدْ[. أخرجه الترمذى والنسائى، وقال الترمذى:معنى هذا الحديث: إذا أشار الرجل بأصبعه في الدعاء عند الشهادة، ف يشير إ بأصبع واحدة .

4. (1768)- Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Adamın biri iki parmağı ile dua ediyordu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Birle! Birle!" diye müdâhale etti." [Tirmizî, Daavât 117, (3552); Nesâî, Sehv 37, (3, 38).][34]

AÇIKLAMA:

İki parmağıyla duadan maksad, dua ederken iki parmağıyla işaret etmesidir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), te'kid maksadıyla iki kere: "birle!"

buyurmuştur. Birlemesini söylemesinin sebebi, Rabbülâlemin'in tek olması sebebiyledir.
İbnu Deybe'nin, hadisin sonunda kaydettiği şöyle bir açıklama var: "Bu hadisin mânası: "Kişi, dua ederken şehâdet getirince parmağını kaldıracaksa sadece tek bir parmağını kaldırsın" demektir."[35]

-5- وعن سهل بن سعد رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]مَا رَأيْتُ رَسول اللّهِ # شَاهِراً
يَدَيْهِ قَطّ يَدْعُو عَلى مِنْبَرِهِ، وَ عَلى غَيْرِهِ، وَلكِنْ رَأيْتُهُ يَقُولُ هكَذَا: وَأشَارَ بِالسَّبَّابَةِ، وَعَقَدَ بِا"بْهَامِ وَالوُسْطى[. أخرجه أبو داود .

5. (1769)- Sehl İbnu Sa'd (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı ne minberde ne de bir başka şey üzerinde dua yaparken ellerini uzattığını görmedim. Bilakis şöyle gördüm" dedi ve baş ve orta parmaklarını kapayıp şehâdet parmağını açmış vaziyette işaret etti." [Ebû Dâvud, Salât 230, (1105).][36]

AÇIKLAMA:

1- Burada Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın koltuk altı görünecek şekilde mübalağalı şekilde kollarını uzatıp kaldırmadığı belirtiliyor. Mübalağalı diye kayıtlamak şarttır. Zira Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in mutad olarak dua sırasında ellerini kaldırdığı sâbit ve müsellem bir husustur. 1766 numarada geçtiği üzere istisnâi durumlarda da koltuk altı görülecek şekilde kollarını kaldırdığı rivayetlerde gelmiştir.
2- Şârih Azimâbâdî, bu hadisin, Sehl İbnu Sa'd'a sorulan bir soruya cevap olma ihtimalinden bahseder. Bu takdirî soru şudur: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) minberde iken hiç ellerini kaldırarak dua etti mi?" Sehl bu soruya: "Ben bunu, söylenen şekilde yaptığını görmedim. Ancak, onu vaaz sırasında orta ve baş parmaklarını kapatıp şehâdet parmağıyla işâret eder vaziyette gördüm. Sanki O, bu parmağını teşehhüd sırasında kaldırıyordu" şeklinde cevap vermiştir. Allahu a'lem."

Hadisteki ibhâm böyle bir açıklamayı gerekli kılmaktadır.[37]

-6ـ وعن سلمان رَضِـىَ اللّهُ عَنْه قال:]قال رسولُ اللّهِ #: إنَّ رَبَّكُمْ حَىٌّ كَرِيمٌ يَسْتَحِى مِنْ عَبْدِهِ إذَا رَفَعَ يَدَيْهِ إلَيْهِ أنْ يَرُدَّهُمَا صِفْراً[. أخرجه أبو داود والترمذى .

6. (1770)- Hz. Selmân (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Rabbiniz hayiydir, kerimdir. Kulu dua ederek kendisine elini kaldırdığı zaman, O, ellerini boş çevirmekten istihya eder." [Tirmizî, Daavât 118, (3551); Ebû Dâvud, Salât 358, (1488).] [38]

AÇIKLAMA:

1- Hayiy, çok haya eden, fazlaca utanan demektir. Haya vasfını Allah hakkında lügat manasında kullanmak uygun değildir. Çünkü, lügat olarak haya, kişide ayıplanma ve kınanma korkusu gibi bir şey sebebiyle hâsıl olan değişme ve inkisâr mânasına gelir. Böyle bir hâl Zât-ı Zülcelâl hakkında muhaldir. Öyle ise lügat yönüyle "çok utanan" mânasına gelen hayiy kelimesi Allah hakkında kullanılınca, bundaki gaye maksuddur. Hayadan maksad ve gaye ayıplanacak şeyin yâni hoş olmayan şeyin terki olduğuna göre, ulemâ, Allah hakkında şu mânada anlamıştır: Allah'ın "hayiy" olması, kulu memnun edecek şeyi yapması, ona zarar verecek şeyi terketmesi demektir. Öyle ise sadedinde olduğumuz hadisi, "Cenab-ı Hakk, dua eden kuluna, kulun hayrına olan şeyi mutlaka verir, duasını sevapsız, boş bırakmaz" diye anlayacağız. Bu "verme" işinin Cenab-ı Hakk'ın hikmeti muktezasınca, ya "istediğine aynen kavuşması", yahut "daha iyisinin verilmesi", yahut da "sevap verilmesi, günahlarının azaltılması" şeklinde tecelli edeceği daha önce belirtilmişti (bak. 1751. hadis).
2- Kerim, istemeden veren, bol veren mânasına gelir. Cenab-ı Hakk'ın vasıflarından biri "istemeden vermek" ise, isteyince daha çok verir demektir.
Böylece kul, dua etmeye teşvik edilmiş olmaktadır.
3- Hadiste kul mutlak gelmiştir. Yani, mü'min, fâsık, kâfir ayırımı mevcut değildir. Bazı şarihler "mü'min" diye kayıtlamışlardır. Esâsen, kavlî duayı yani dil ile, sözle olan talebi sadece mü'minler yapar. Öyle ise, mü'minin inanarak

yatığı hiçbir dua boşa gitmeyecektir.[39]

-7- وعن أبى هريرة رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]قالَ رسولُ اللّهِ #: ادْعُوا اللّهَ، وَأنْتُمْ مُوقِنُونَ بِا“جَابَةِ، وَاعْلَمُوا أنَّ اللّهَ تَعالى َ يَسْتَجِيبُ دُعَاءً مِنْ قَلْبٍ غَافِلٍ َهٍ[. أخرجه الترمذى .

7. (1771)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Allah'a duayı, size icabet edeceğinden emin olarak yapın. Şunu bilin ki Allah celle şânuhu (bu inançla olmayan ve) gafletle (başka meşguliyetlerle) oyalanan kalbin duasını kabul etmez." [Tirmizî, Daavât 66. (3474.)][40]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, duanın makbul olmasında gerekli olan mühim âdablarından bir kaç tanesini belirtmektedir:
* Duanın mutlaka icabet göreceğine, yani karşılıksız kalmayacağına kesinlikle inanmaktır. Tercümede "emin olmak" tâbirini kullandık, halbuki aslında mukin kelimesi kullanılmıştır. Bu, yakin elde etmiş, kesin inanca ulaşmış, hiçbir tereddüdü kalmamış gibi mânalara gelir, emin olmaktan çok daha kuvvetli bir mâna ifade eder.
* Dua ederken kalbin gâfil olması, Allah'ı veya istediği şeyi düşünmemesi, yaptığı dua fiilinin tam şuurunda olmaması demektir.
* Oyalanma olarak tercüme ettiğimiz kelimenin aslı lâhin'dir, dilimizdeki lehviyat kelimesi aynı kökten gelir, eğlenen demektir. Bu da, tıpkı gaflet gibi, kalbin Allah'tan başka bir şeyle meşguliyetini ifade eder.
Yani, dua eden kimsenin kalbi, zihni, aklı, hayali, kısacası letâif denen bütün mânevî duygu ve cihazları Allah'tan istediğinden başka bir şeyle meşgul olmamalıdır. Aksi halde, sâdece dille, gâfilâne yapılacak bir kısım taleplerin makbul olmayacağını Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) açık bir üslubla beyan etmektedir.
2- Bu hadisin mânasını te'yid eden başka rivayetler de mevcuttur. Ahmed İbnu Hanbel (rahimehullah)'in Abdullah İbnu Amr (radıyallâhu anhümâ)'dan kaydettiği bir rivayet şöyle:

اَلْقَلوبُ اَوْعِيَةَ وَبَعْضُهَا اَوْعَى مِنْ بَعْض فإِذَا سَألْتُمُ اللهَ عَزّ وَجَلَ يَا اَيُّهَا النَّاسُ فَاسْألُوهُ وَاَنْتُمْ مُوقِنُونَ بِاً“جَابَةِ فإِنَّ اللّهَ يَسْتَجِيبُ لِعَبْدٍ دَعَاهُ عَنْ ظَهْرِ قَلْبٍ غَافِلٍ.

"Kalpler bir kaptır. Bazısı bazısından daha iyi tutar (anlayışlıdır). Öyleyse, ey insanlar, Allah'tan bir şey isteyince, Allah'ın icabet edeceğinden emin olarak isteyin. Zîra Allah, kendisine gâfil kalble farkında olmadan dua eden bir kula icâbet etmez." [41]

ÜÇÜNCÜ FASIL

DUANIN KEYFİYETİ

Umumî Açıklama:

Duanın makbul olması için, dua edenin hey'eti, tavrı yeterli değildir. Duanın mahiyeti de ehemmiyetlidir. Bir başka ifade ile neler istenmeli, taleb edilmelidir? İşte, bu fasılda duanın keyfiyetini ve mahiyetini açıklayan rivayetler görülecektir.[42]

-1- عن فضالة بن عبيد رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]سَمِعَ رسولُ اللّهِ # رَجُلاً يَدْعُو فِي صَلاَتِهِ وَلَمْ يُصَلِّ عَلى النَّبىِّ #، فقَالَ: عَجِلَ هذَا، ثُمَّ دَعَاهُ فقَالَ: إذَا صَلَّى أحَدُكُمْ فَلْيَبْدَأ بِتَحْمِيدِ اللّهِ تَعالى وَالثَّنَاءِ عَلَيْهِ، ثُمَّ لِيُصَلِّ عَلى النَّبِىِّ # ثُمَّ لْيَدْعُ بَعْدُ بِمَا شَاءَ[. أخرجه أصحاب السنن .

1. (1772)- Fadâle İbnu Ubeyd (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) dua eden bir adamın, dua sırasında Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e salat ve selam okumadığını görmüştü. Hemen:
"Bu kimse acele etti" buyurdu. Sonra adamı çağırıp:
"Biriniz dua ederken, Allahu Teâla'ya hamd u senâ ederek başlasın, sonra Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e salât okusun, sonra da dilediğini istesin" buyurdu." [Tirmizî, Daavat 66,(3473, 3475); Ebû Dâvud, Salât 358, (1481); Nesâî, Sehv 48, (3, 44).][43]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayet, duanın makbul olması için mahiyetce nasıl olması gerektiği hususunda bilgi vermektedir. Allah'a hamd ve sena ile başlanmalı ve mutlaka Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a salâtu selâm okunmalıdır. Böylece hamdele ve salvele okunduktan sonra duaya geçilmelidir.

2- Hadisin Tirmizî'de gelen bir vechine göre: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) (Ashâbıyla Mescid'de) otururken biri gelerek namaz kılar ve sonra: "Rabbim bana mağfiret et, bana rahmet et" diye dua eder. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Ey namaz kılan kişi, acele ettin. Namazı kılıp oturdun mu, Allah'a lâyık olduğu şekilde hamdet, bana salât oku. Sonra Allah'a dua et" dedi. Râvi der ki: "Bundan sonra bir başkası daha namaz kıldı, önce Allah'a hamdetti, sonra Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e salât okudu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buna da şunu söyledi:
"Ey namaz kılan kişi dua et, icabet göreceksin!"
3- Salât, dua demektir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e salât okumak, O'na dua etmektir. Umumiyetle: "Allahümme salli alâ Muhammedin..." "Ey Allah'ım Muhammed'e salât (mağfiret, rahmet, bereket) et...!" diye başlayan mesnun, sabit formülleri vardır.
Salât kelimesi dilimizde hem namaz, hem de dua kelimeleriyle karşılanır. Yani Arapça olan salât sadece dua demek değildir. İslâm'ın resmî ibadeti olan namaz mânasına da kullanılmaktadır.
4- Duanın makbul olma âdâbından biri de, müteâkip hadiste belirtileceği üzere, yaptığımız duanın Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e salât ile sona ermesidir.[44]

-2ـ وعن عمر رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال :]قال رسول اللّهِ #: الدُّعَاءُ مَوْقُوفٌ بَيْنَ السَّمَاءِ وَا َرْضِ َ يَصْعَدُ حَتَّى يُصَلَّى عَلَىَّ، فَ يَجْعَلُونِى كَغُمْرِ الرَّاكِبِ صَلُّوا عَلىَّ أوَّلَ الدُّعَاءِ وَأوْسَطَهُ وَآخِرَهُ[. أخرجه الترمذى موقوفا على عمر، ورفعه رزين.»الغُمْرُ«: القَدَحُ الصغير كالقعب. والمعنى أن الراكب يحمل رحله وأزواده، وبترك قعبه إلى آخر ترحاله، ثم يعلقه على آخرة الرحل أو نحوها كالعوة فليس عنده بمهمّ، فنهاهم # أن يجعلوا الصة عليه تبعاً غير مهمة .

2. (1773)- Hz. Ömer (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu

vesselâm) buyurdular ki: "Dua sema ile arz arasında durur. Bana salât okunmadıkça, Allah'a yükselmez. [Beni hayvanına binen yolcunun maşrabası yerine tutmayın. Bana, duanızın başında, ortasında ve sonunda salât okuyun.]"
[Tirmizî, Salât 352, (486). Tirmizî, bunu Hz. Ömer (radıyallahu anh)'e mevkuf olarak rivayet etmiştir. Rezîn ise merfu olarak rivayet etmiştir.][45]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayetin, köşeli paranteze ([...]) kadar olan kısmı, Tirmizî'de mevcuttur ve mevkuftur, yani Hz. Ömer'in sözü olarak kaydedilmiştir. Rezîn, metinde görüldüğü üzere, tam olarak kaydetmiştir ve Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e nisbet etmektedir. Merfu rivayeti de varsa da sahih olanı mevkuf olmasıdır. Ancak muhakkik olan muhaddisler, bu çeşit hükmün reyle verilemeyeceği prensibinden hareketle, hadisin hükmen merfu olduğuna hükmederler.
2- Duanın Allah'a yükselmesi, Allah'a mekan izafesi değildir. Allah'a yükselme, Kur'ânî bir tâbirdir ve kabule mazhar olma mânasına gelir: إِلَيْهِ يَصْعَدُ الْكَلِمُ الطَّيِّبُ وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ يَرْفَعُهُ "Güzel sözler O'na yükselir, o sözleri de sâlih amel yükseltir" (Fâtır 10).
3- Maşraba teşbihine gelince: Yolcu, bineğine yol eşyalarını, azığını yükledikten sonra, son olarak, hın-i hacette kullanmak üzere maşrabasını semerin arkasına takar. Maşraba, yolcu nazarında pek ehemmiyet taşımaz. İşte Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), kendisine yapılacak duayı (salât), bu yolcu maşrabası gibi ehemmiyeti olmayan, tâlî bir şey kılmamalarını, O'na kıymet verip, duanın başında ve sonunda salavâta yer vermelerini tenbih ediyor.
el-Hısnu'l-Hasîn'de, Ebû Süleyman ed-Dâranî duanın âdâbını şöyle tesbit etmiştir:
"Allah'tan bir talebin olduğu zaman:
* Önce Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a salât okuyarak başla.
* Sonra,dilediğin talepde bulun,
* Sonra, duanı Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a salât ile sona erdir.
(Duanı iki salât arasında yapmalısın), zîra Cenâb-ı Hakk, keremiyle bu iki salâtı kabul eder. İki makbul dua olan iki salât arasında yer alan talebini reddetmek O'nun keremine muvafık düşmez."
Dua'nın kabul şartları üzerine buna benzer bir açıklamayı, Bediüzzaman'dan

kaydetmeyi faydalı buluyoruz. Merhum, "mü'minin mü'mine en iyi duası nasıl olmalıdır?" saline cevap sadedinde şu açıklamayı yapar:
"Elcevap: Esbab-ı kabul dairesinde olmalı. Çünkü bazı şerâit dahilinde dua makbul olur. Şerâit-i kabulün içtimâı nisbetinde makbuliyeti ziyadeleşir. Ezcümle: Dua edileceği vakit, istiğfar ile mânevi temizlenmeli, sonra makbul bir dua olan salavat-ı şerifeyi şefaatçi gibi zikretmeli ve âhirde yine salavat getirmeli. Çünkü iki makbul duanın ortasında bir dua makbul olur. Hem بِظَهْرِ الْغَيبِ yâni "gıyâben ona dua etmek", hem hadiste ve Kur'ân'da gelen me'sur (30) dualarla dua etmek. Meselâ: اَللَّهُمَّ إنِّى اَسْألُكَ الْعفْوَ وَالْعَافِيَةَ لِى وَلَهُ في الدِّينِ وَالدُّنْيَا وَاŒخِرَةِ ربَّنَا آتِنَا فيِ الدُّنْيَا حَسَنَةً وفي اŒخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ.
gibi câmi dualarla dua etmek; hem hulus ve huşu ve huzur-u kalb ile dua etmek; hem namazın sonunda, bilhassa sabah namazından sonra; hem mevâki-i mübâreke (mübârek yerlerde), hususen mescidlerde; hem cumada, hususen saat-ı icâbede; hem Şuhuru Selâsede (Üç Aylarda), hususen leyâli-i meşhurede (meşhur gecelerde); hem Ramazan'da, hususen Leyle-i Kadir'de dua etmek kabule karin olması rahmet-i İlâhiyeden kaviyyen me'muldür. O makbul duanın ya aynen dünyada eseri görünür; veyahut dua olunanın ahiretine ve hayat-ı ebediyesi cihetinde makbul olur. Demek aynı maksad yerine gelmezse, dua kabul olmadı denilmez, belki, daha iyi bir surette kabul edilmiş denilir."[46]

-3- وعن ابن مسعود رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]كُنْتُ أُصَلِّى، وَالنَّبىُّ #، وَأبُو بَكْرٍ، وَعُمَرُ رَضِىَ اللّهُ عَنْهما مَعَهُ، فَلَمَّا جَلَسْتُ بَدَأتُ بِالثَّنَاءِ عَلى اللّهِ، ثُمَّ بِالصَّةِ عَلى النَّبىِّ #، ثُمَّ دَعَوْتُ لِنَفْسِى، فقَالَ النَّبيُّ #: سَلْ تُعْطَهُ، سَلْ تُعْطَهُ[.

3. (1774)- Hz. İbnu Mes'ud (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer (radıyallâhu anhümâ) beraber otururlarken ben namaz kılıyordum. (Namazı bitirip) oturunca, Allah'a sena ile zikretmeye başladım ve arkasından Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a salât okuyarak devam ettim. Sonra kendim için duada bulundum. (Bu tarzımı

beğenmiş olacak ki) Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):
"İşte! İstediğin veriliyor. İşte! İstediğin veriliyor" dedi." [Tirmizî, Cum'a 64, (593).][47]

AÇIKLAMA:

1- Burada İbnu Mes'ud (radıyallâhu anh) salât kelimesi ile kıyamı, rükû ve
_______________(30) Me'sûr, eserde (hadîste, rivâyette) gelmiş olan demektir.
secdesi olan salâtı yani namazı kasdetmiştir. Zîra, sonunda oturduğunu belirtmektedir.
2- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın "İşte! İstediğin veriliyor" buyurması ve bunu tekrarla te'kid etmesi, İbnu Mes'ud (radıyallâhu anh)' un beyan buyurduğu tarzın, duanın makbul olma şartlarına uygunluğunu gösterir. Öyle olmasaydı, müdâhalesi tashihe müteallik olacak idi.[48]

4ـ وعن أبىّ بن كعب رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]كانَ النَّبىُّ # إذَا دَعَا ‘حَدٍ بَدَأ بِنَفْسِهِ[. أخرجهما الترمذى وصححهما .

4. (1775)- Hz. Übeyy İbnu Ka'b (radıyallâhu anh) anlatıyor: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) birisine dua edeceği vakit önce kendisine dua ederek başlardı." [Tirmizî, Daavât, 10, (3382).][49]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivâyet, Müslim'de Hz. Musa ile Hz. Hızır kıssasının bidâyetinde bir kısım ziyade ile yer almıştır: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), herhangi bir peygambere dua etmek isteyince kendinden başlardı".
2- Ancak hemen ifade edelim ki, bu hadiste belirtilen husus Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın müstemir ve muttarid bir âdetini, prensibini ifâde etmemektedir. Çünkü, kendisine hiç yer vermeden yaptığı dua örnekleri vardır.Hz. Hâcer kıssasında: يَرْحَمُ اللّهُ اُمَّ اسْمَاعِيلَ لَوْ تَرَكَتْ زَمْزَمَ لَكَانَتْ عَيْناً مَعِيناً

"Allah İsmail'in annesine rahmet buyursun, zemzemi akmaya bıraksaydı tatlı bir pınar olacaktı" der.

Hassan İbnu Sâbit (radıyallâhu anh) için yaptığı duada da şöyle demiştir: اَللَّهُمَّ أَيِّدْهُ بِرُوحِ الْقُدُسِ "Rabbim onu Rûhu'l-Kudüs'le (Cebrail) takviye et, güçlendir."
İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ)'a da şöyle dua etmiştir:
اَللَّهُمَّ فَقِّهْهُ في الدِّينِ "Rabbim onu dinde âlim kıl."Hz. Lût (aleyhisselâm)'a duası şöyledir. يَرْحَمُ اللّهُ لُوطاً لَقَدْ كَانَ يَأوِى إلى رُكْنٍ شَدِيدٍ
"Allah Lût'a rahmet buyursun O, çok muhkem bir kaleye sığınmıştı."[50]

-5- وعن أبى مصبح المقرائى عن أبى زهير النميرى رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]خَرَجْنَا مَعَ النَّبىِّ # ذَاتَ لَيْلَةٍ فَأتَيْنَا عَلى رَجُلٍ قَدْ ألَحَّ في المَسألَةِ، فَوَقَفَ رسول اللّهِ # يَسْمَعُ مِنْهُ، فقَالَ: أوْجَبَ إنْ خَتَمَ، فَقِيلَ: بِأىِّ شَئٍ يَخْتِمُ يَارسول اللّهِ؟ قالَ: بِأمِينَ، وَانْصَرَفَ، فَقِيلَ لِلرَّجُلِ: يَافُنُ اخْتِمْ بِأمِينَ، وَأبْشِرْ[. أخرجه أبو داود.»أوْجَبَ«: إذَا فعل شيئاً يوجب له الجنة أو النار .

5. (1776)- Ebû Müsabbih el-Makrâî, Ebû Züheyr en-Nümeyrî (radıyallahu anh)'den naklen anlatıyor: "Bir gece Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile beraber çıktık., Derken bir adama rastlatdık. Sual (ve Allah'tan talep) hususunda çok ısrarlı idi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onu dinlemek üzere durakladı. Ve:
"Eğer (duayı) sonlandırırsa vâcib oldu!" buyurdu. Kendisine:
"Ne ile sonlandırırsa ey Allah'ın Resûlü!" denildi.
"Âmin ile" dedi, uzaklaştı. Adama:
"Ey fülan! duanı âminle tamamla ve de gözün aydın olsun!" dedi." [Ebû Dâvud, Salât 172, (938).][51]

AÇIKLAMA:

1- Tîbî hadisten şu neticeyi çıkarır: "Bu hadis, dua eden kimseye, duanın sonunda âmin demesinin müstehab olduğuna delildir. Ancak imam dua ediyor ve cemaat âmin diyorsa, imamın ayrıca âmin demesine hâcet yoktur, cemaatin âmini ile iktifa eder." Aliyyu'l-Kârî, bu görüşe katılmaz: "Namazda, kıyasa göre imam da âmin demelidir, namaz dışında da uygun olanı hem imam, hem cemaat her ikisinin de âmin çekmesidir" der.
2- Hadiste geçen "vâcib oldu" tâbiri "cennet vâcib oldu" demektir.Böylece Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) duada ısrar etmeyi, mübâlağaya yer vermeyi teşvik etmiş olmalıdır. Az ve ısrarsız dua bir nevî istiğna alâmetidir, kulluk edebine yakışmaz. Duada ısrar, pekçok hadiste övülmüştür.[52]

-6- وعنِ أنس رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]قالَ رسولُ اللّهِ #: إذَا دَعَا أحَدُكُمْ فَ يَقُل: اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِى إنْ شِئْتَ. اللَّهُمَّ ارْحَمْنِى إنْ شِئْتَ، ولكِنْ لِيَعْزِمِ المَسْألَةَ، فإنَّ اللّهَ تَعالى َ مُسْتَكْرِهَ لَهُ[. أخرجه الشيخان.وللَستة إ النسائى عن أبى هريرة بنحوه »الْعَزْمُ«: الجد، ونفى التردد.

6. (1777)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Sizden biri dua edince "Ya Rabb! Dilersen beni affet! Ya Rabb dilersen bana rahmet et!" demesin. Bilâkis, azimle (kesin bir üslubla) istesin, zira Allah Teâla Haretleri'ni kimse icbar edemez." [Buhârî, Daavât 21, Tevhîd 31; Müslim, Zikr 7, (2678-79); Muvatta, Kur'an 28 (1, 213); Tirmizî, Daavât 79 (3492); Ebû Dâvud, Salât 358, (1483); İbnu Mâce, Dua 8, (3854).][53]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivâyet, yapmak istediği her şeyi Allah'ın meşietine bırakmakla emredilmiş olan mü'minin (Kehf 24) Allah'tan taleb ettiği şeyde azimli davranmasını, Allah'ın meşîetine (yani dilemesine) bırakmadan, kesin bir üslubla

istemesini emretmektedir.
Bazı âlimler, buradaki azmin mânasını "icabet hususunda Allah hakkında hüsn-i zan etmektir" diye te'vil etmişlerdir.

2- Hadisin Müslim'de gelen bir vechinde وَلْيُعَظِّمِ الرَّغْبَةَ "Rağbeti büyültsün" emreder. Bu ifade şârihlerce: "Duayı tekrar etmek, ısrarla üzerinde durmak sûretiyle duada mübâlağa etsin" diye anlaşılmıştır. Mamafih, bununla "büyük çok şeylerin istenmesi" de anlaşılmıştır. Bu son mânayı te'yîd eden bir karîne aynı hadisin sonunda yer alan فَإِنَّ اللّٰهَ يَتَعاظَمُهُ شَىْءٌ "Zîra Allah'a hiç bir şey büyük gelmez" ifâdesidir

3-Hadis, Cenab-ı Hakk'tan azimle, ısrarla istemek gerektiğini, "dilersen affet, dilersen rızık ver." gibi Allah'ın dilemesine (meşietine) bırakmamak gerektiğini ifâde ettikten sonra bunun sebebini son cümlede belirtmektedir: "Allah Teâla Hazretleri'ni kimse icbar edemez." Zîra "dilersen" tâbiri, mecbur edilmesi mümkün olan kimseler hakkında kullanılması münâsiptir ve nezaket ifâde eder. Cenab-ı Hakk ise bundan münezzehtir, öyle ise meşîete tâlik etmenin bir ifâdesi yoktur.

Hadisteki yasağı izah sadedinde, "dilersen affet." gibi meşîete tâlik edilen ifâdelerde taleb edilen şey ve talepde bulunulan Zât hakkında bir nevi istiğna mânası mevcuttur." dahi denmiştir. İki mâna da sahih ise de, önceki evlâdır.

İbnu Battâl der ki: "Bu hadisten, kişinin dua ederken, matlûbunu, elinden gelen bütün gayreti sarfederek taleb etmesi, isteğine icâbet edileceği husûsunda ümid içinde bulunması, fakat -Kerim olan bir Zât'tan talepde bulunması haysiyetiyle asla ümitsizliğe düşmemesi gerektiği anlaşılmaktadır."

İbni Uyeyne de şöyle demiştir: "Kişiyi, kusurunun büyüklüğü (ümitsizliğe sevkederek) dua etmesine mâni olmamalıdır Zira, Cenab-ı Hakk, mahlûkatının en kötüsü olan İblis'in bile duasına icâbet etmiştir. Zira İblis: "İnsanların tekrar dirilecekleri güne kadar bana mühlet ver!" dedi de Allah: "Sen, kendisine mühlet verilenlerdensin" (A'raf 14-15) diyerek duasını kabul etti".[54]

-7- وعن أبى موسى رَضِىَ اللّٰهُ عَنْه قال:]كُنَّا في سَفَرٍ فَجَعَلَ النَّاسُ يَجْهَرُونَ بِالتَّكْبِيرِ، فقَالَ النَّبِىُّ #: ارْبَعُوا عَلي أنْفُسِكُمْ)-1(، فَإِنَّكُمْ َ تَدْعُونَ أصَمَّ، وَ غَائِباً إنَّكُمْ تَدْعُونَ سَمِيعاً بَصِيراً وَهُوَ مَعَكُمْ، وَالَّذِى تَدْعُونَهُ أقْرَبُ إلى أحَدِكُمْ مِنْ عُنُقِ رَاحِلَتِهِ[. أخرجه

الخمسة إ النسائى.»ارْبَعُوا« أى ارفقوا .

7. (1778)- Ebû Musâ (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Bir sefere (Hayber Seferi) çıkmıştık. Halk (yolda, bir ara) yüksek sesle tekbir getirmeye başladı. Bunun üzerine Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) (müdahele ederek):
"Nefislerinize karşı merhametli olun. Zîra sizler, sağır birisine hitab etmiyorsunuz, muhâtabınız gâib de değil. Sizler gören, işiten, (nerede olsanız) sizinle olan bir Zât'a, Allah'a hitab ediyorsunuz. Dua ettiğiniz Zât, her birinize, bineğinin boynundan daha yakındır" dedi." [Buhârî, Daavât 50, 67, Cihâd 131, Meğâzî 38, Kader 7, Tevhîd 9; Müslim, Zikr 44, (2704);Tirmizî, Daavât 3, 59, (3371, 3457); Ebû Dâvud, Salât 361. (1526, 1527. 1528).][55]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadiste, tekbir "dua" olarak tavsif edilmektedir.Tekbir, bir talep için değil, zikrullah için söylenmiş olmasına rağmen dua olarak tavsifi, aslında duaın da zikrin de bir ibâdet, yani kulluk tezahürü olmasından ileri gelir.
2- Yüksek sesle tekbir getirenlere Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, "Nefislerinize karşı merhametli olun" buyurması, gereksiz yere kendinizi yormayın demektir. Zîra tekbir, alçak sesle de olsa, Cenâb-ı Hakk işitecektir.[56]

-8- وعن معاذ رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]سَمِعَ رسولُ اللّه # رَجُ يَقولُ: اللَّهُمَّ إنِّى أسْألُكَ تَمَامَ النِّعمَةِ؟ فقَالَ: دَعْوَة دَعَوْتُ بِهَا أرْجُو بِهَا الخَيْرَ. قالَ: فإنَّ تَمَامَ النِّعْمَةِ دُخُولُ الجَنَّةِ، وَالْفَوْزُ مِنَ النَّارِ، وَسَمِعَ رَجُ يَقُولُ: يَا ذَا الجَلِ وَا"كْرَام، فقَالَ: قَدِ اسْتُجِيبَ لَكَ فَسَلْ، وَسَمِعَ آخَرَ يَقُولُ: اللَّهُمَّ إنِّى أسْألُكَ الصَّبْرَ، فقَالَ سَألْتَ اللّهَ تَعالَى: البَ ءَ فَسَلْهُ الْعَافِيَةَ[. أخرجه الترمذى .

8. (1779)- Hz. Muâz (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bir kimsenin: "Ya Rabbi, senden nimetin kemâlini taleb ediyorum" dediğini işitmişti. Sordu:

"Nimetin kemâli nedir?"
"Bu bir duadır, onunla dua edip, onunla hayır (çok mal) ümîd ettim" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)
"Sordum, zîra, nimetin kemâli cennete girmektir, ateşten kurtulmaktır" dedi. Bir başkasının da şöyle dediğini işitti:
"Ey celâl ve ikrâb sâhibi Rabbim!" hemen şunu söyledi:
"Duana icâbet edilmiştir, (ne arzu ediyorsan) durma iste" Derken, bir başkasının:
"Ya Rabbi senden sabır istiyorum!" dediğini işitmişti, ona da:
"Allah'tan bela istedin, afiyet iste!" dedi. [Tirmizî, Daavât 99, (3524).][57]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadiste, dua ederken talep edilen temâmu'nnimet'in ne olduğu hususunda talep eden kimseyi işitince, bununla neyi taleb etmekte olduğunu sormuştur. Adam "Müstecab bir dua olarak onunla dua ediyorum, o sayede arzum yerine geliyor" demek istemiş, hayır kelimesiyle de matlûbunu belirtmiştir. Böylece anlaşılmıştır ki, "çok mal" istemektedir. Nitekim اِنْ تَرَكَ خَيْراً "Birinize ölüm geldiği zaman eğer mal bırakıyorsa." (Bakara 180) meâlindeki ayette hayır kelimesi "mal" mânasında kullanılmıştır. Resûlullah (aleyhisselâtu vessâlam) adamın davranışını red ve tashih maksadıyla: "Temâmu'n -nimet (yani nimetin kemali, tamamlanması) cennettir, ateşten kurtulmaktır" açıklamasını yapar. Bu sözleriyle şu âyeti hatırlatmış olmaktadır: ".Ateşten uzaklaştırılıp cennete sokulan kimse artık kurtulmuştur." (Âl-i İmrân 185).
2- Hadiste geçen celâl ve ikram sahibi tâbiriyle, "büyüklük ve azamet sâhibi, dostlarına yâni velî kullarına ikramı bol olan Allah" kastedilmiştir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, "Ya zel celâl ve'l-ikrâm" diyerek duaya başlayan kimseye: "Duana icâbet edilmiştir, ne arzu ediyorsan durma iste!" demesini değerlendiren âlimler, bu sözle başlanan duanın müstecab olacağı hükmünü çıkarmışlardır.[58]

-9- وعن عائشة رَضِىَ اللّهُ عَنْها قالت:]كانَ رسولُ اللّه يَسْتَحِبُّ الجَوَامِعَ مِنَ الدُّعَاءِ، وَيَدَعُ مَا سِوَى ذَلِكَ[.

9. (1780)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu

vesselâm) özlü duaları tercih eder, diğerlerini bırakırdı." [Ebû Dâvud, Salât 358, (1482).]

AÇIKLAMA:

1- Özlü diye tercüme ettiğimiz kelimenin aslı câmi kelimesinin cem'i (çoğulu) olan cevâmi'dir, az kelime ile çok mâna ihtiva eden demektir. Çok mânadan maksad, hem dünyaya hem de âhirete ait hayırlardır. Şu âyet-i kerîme özlü duaya en güzel örnektir:

رَبَّنَا آتِنَا في الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفي اŒخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ

"Rabbimiz, bize dünyada da âhirette de iyilik ver ve bizi ateşten koru" (Bakara 201). Dünya ve âhiret için afiyet taleb eden dualar da böyledir.

Aliyyü'l-Kârî der ki: "Câmi (özlü) dualardan maksad, her eşit sâlih gayeleri cemeden, Allahu Teâla hazretlerine övgüyü, senâyı ve isteme âdâbını cemeden dualardır".

el-Muzhir'in açıklaması şöyle: "Bunlar kelimeleri az, mânaları çok olan dünya ve âhiret meselelerine şâmil dualardır. Şu duada olduğu gibi:

اَللَّهُمَّ إنِّى اَسْألُكَ الْعفْوَ والْعَافِيَةَ فِي الدِّينِ وَالدُّنْيَا وَاŒخِرَةِ

"Allah'ım, senden af; din, dünya ve âhiretim için âfiyet, diliyorum." Şu dua da bir başka örnektir: اَللَّهُمَّ إنِّى أسْألُكَ الْهُدَى وَالتُّقَى وَالْعَفَافَ وَالغِنَى

"Allah'ım senden hidâyet, takva (Allah korkusu), iffet (dünyevî arzulardan korunma), ve (gönül) zenginliği istiyorum."

Bu örnekler hep Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan mervî me'sûr dualardır. Dikkat edilirse taleb edilen şeyler hep mutlaktır: "Hidâyet, takva, iffet, zenginlik. Böylece dünyevî, uhrevî, maddî ve mânevî her çeşidi kastedilmiş olmaktadır. Câmi (özlü) kelâm deyince bu kastedilmektedir.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir hadislerinde, "Bana cevâmiu'lkelîm (özlü sözler) verildi" buyurur.[59]

-10- وعن ابن مسعود رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]كانَ رسولُ اللّه # يُعْجِبُهُ أنْ يَدْعُو ثَثاً، وَيَسْتَغْفِرَ ثَثاً[. أخرجهما أبو داود .

10. (1781)- Hz. İbnu Mes'ud (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah

(aleyhissalâtu vesselâm) duayı üç kere yapmaktan, istiğfarı üç kere yapmaktan hoşlanırdı." [Ebû Dâvud, Salât 361, (1524).]

AÇIKLAMA:

Daha önce de geçtiği üzere, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) ısrar ve tekrar tavsiye etmektedir. Bu rivâyet, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, dua veya istiğfar ettiği zaman üçer sefer tekrarladığını göstermektedir. [60]

DÖRDÜNCÜ FASIL

MÜTEFERRİK HADİSLER

-1- عن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال :]قالَ رسولُ اللّه #: يُسْتَجَابُ ‘حَدِكُمْ مَالَمْ يَعْجَلْ، يَقُولُ: قَدْ دَعَوْتُ رَبِّى فَلَمْ يَسْتَجِبْ لِى[. أخرجه الستة إ النسائي.وفي أخرى لمسلم قال:] يَزَالُ يُسْتَجَابُ لِلْعَبْدِ مَالَمْ يَدْعُ بِإثْمٍ، أوْ قَطِيعَةِ رَحِمٍ[.وفي أخرى للترمذى:]مَا مِنْ رَجُلٍ يَدْعُو اللّهَ تَعالى إ اسْتَجَابَ لَهُ، فإمَّا أنْ يُعَجِّلَ لَهُ في الدُّنْيَا، وَإمَّا أنْ يَدَّخِرَ لَهُ في اŒخِرَةِ، وَإمَّا أنْ يُكَفِّرَ عَنْهُ مِنْ ذُنُوبِهِ بِقَدْرِ مَا دَعَا، مَالَمْ يَدْعُ بِإثْمٍ، أوْ قَطِيعَةِ رَحِمٍ، أوْ يَسْتَعْجِلْ.[

1. (1782)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyudular ki: "Acele etmediği müddetçe herbirinizin duasına icâbet olunur. Ancak şöyle diyerek acele eden var: "Ben Rabbime dua ettim duamı kabul etmedi." [Buhârî, Daavât 22; Müslim, Zikr 92, (2735); Muvatta, Kur'an 29 (1, 213); Tirmizî, Daavât 145, (3602, 3603); Ebû Dâvud, Salât 358, (1484).]
Müslim'in diğer bir rivâyeti şöyledir: "Kul, günah talebetmedikçe veya sıla-i rahmin kopmasını istemedikçe duası icâbet görmeye (kabul edilmeye) devam eder."
Tirmizî'nin bir diğer rivâyetinde şöyledir: "Allah'a dua eden herkese Allah icâbet eder. Bu icâbet, ya dünyada peşin olur, ya da ahirete saklanır, yahut da dua ettiği miktarca günahından hafifletilmek sûretiyle olur, yeter ki günah taleb etmemiş veya sıla-ı rahmin kopmasını istememiş olsun, ya da acele etmemiş olsun." [61]

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu hadislerinde dua eden insanların bir zaafına dikkat çekmektedir: "İsti'cal, yani acelecilik. Bir başka ifâde ile duanın

hemen karşılığını görme arzusu, Müslim'in bir rivâyetinde "Ya Rasulallah İsti'cal nedir?" diye sorulunca şu açıklamayı yapar:
"Dua ettim, ettim de hiçbir neticesini görmedim" der ve o anda duayı terkeder." Şu halde Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), duanın terkine sevkedecek bir aceleciliği hoş görmüyor. Bu sebeple, her hâl u kârda dua etmeye devam edilmesi için, duanın mutlaka netice vereceğini kesin bir dille ifâde ettikten sonra bu kabulün şu sûretlerden biriyle olcağını belirtir:
1- Ya isteğe uygun olarak dünyada görülecek bir şekilde makbul olur.
2- Ya âhirette verilmek üzere sevap takdir edilir.
3- Yahut günahları affedilir."
Şu halde, bu hadis, neticeye hiç aldırmadan dua etmeye, Allah'tan hayırlı şeyler istemeye devam etmeye teşvik etmektedir. Duayı ibadetin, kulluğun bir gereği bilip, ara vermeden devam etmelidir. Mü'min ibadetten usanmaz, zaten hayatının gayesi ibadet ve kulluktur. Zîra Allah insanları sadece ve sadece ibâdet için yaratmış bulunmaktadır (Zâriyat 56). İcâbetin gecikmesi, henüz vakti gelmediğinden, yahut daha çok ibadet edip mübâlağa göstermesi gereğindendir. Zîra, önce de belirtildiği gibi, Cenâb-ı Hakk duada mübâlağa ve ısrarı sevmekte, çok dua edenlerin duasını kabul buyurmaktadır.[62]

-2- وعن جابر رَضِىَ اللّٰهُ عَنْه قال:]قال رسولُ اللّٰهِ #: َ تَدْعُوا عَلى أنْفُسِكُمْ، وَ تَدْعُوا عَل أوْدِكُمْ، وَ تَدْعُوا عَلى خَدَمِكُمْ، وَ تَدْعُوا عَلى أمْوَالِكُمْ َ تُوَافِقُ)-1(مِنَ اللّٰهِ سَاعَةَ نَيْلٍ فِيهَا عَطَاءٌ، فَيَسْتَجِيبُ لَكُمْ[. أخرجه أبو داود.»النَّيْلُ«: النوال، والعطاء .

2. (1783)- Hz. Câbir (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Nefislerinizin aleyhine dua etmeyin, çocuklarınızın aleyhine de dua etmeyin, hizmetçilerinizin aleyhine de dua etmeyin. Mallarınızın aleyhine de dua etmeyin. Ola ki, Allah'ın duaları kabul ettiği saate rastgelir de, istediğiniz kabul ediliverir." [Ebû Dâvud, Salât 362, (1532).][63]

AÇIKLAMA:

1- Burada yasaklanan "aleyhe dua" dan maksad dilimizde beddua veya ilenç

dediğimiz şeydir, yâni kötü temennîlerde bulunmaktır. Kişinin kendisi için, "Gözlerim kör olsun"; evladı için, "Allah canını alsın"; malı için, "yok olsun, ateş olsun." gibi sözler sarfetmesidir. İnsanlar çoğu kere bu çeşit sözleri çok samimî olmaksızın, bir dil alışkanlığı şeklinde sıkca kullanırlar. İşte bu hadiste, Resûlullah(aleyhissalâtu vesselâm), bu hareketin mü'minlik edebine uymadığını, dilimizi, zihnimizi böylesi sözlere alıştırmamamız gerektiğini ders veriyor. Bu sözlerin, Cenâb-ı Hakk'ın duaları kabul ettiği bir âna rastlayacak olursa, pek samimî olmadan yapılan bu bedduaların bed âkibeti ile karşılaşabileceğini belirtiyor. Bir başka hadiste dualara meleklerin "âmin!" demeleri sebebiyle kişinin kendisi için hayırdan başka bir temennîde bulunmaması tavsiye ediliyor:

َ تَدْعُوا عَلى اَنْفُسِكُمْ اِ ّ بِخَيْرٍ فَاِنَّ الْمَئِكَةَ يُؤَمِّنُونَ عَلى مَا تَقُولُونَ

"Kendiniz için sâdece hayır dileyin. Zîra melekler, dualarınıza "âmin!" derler."

-3ـ وعن أنس رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]قالَ رسولُ اللّهِ #: لِيَسْألْ أحَدُكُمْ رَبَّهُ حَاجَتَهُ كُلَّهَا حَتَّى يَسْألَ شِسْعَ نَعْلِهِ إذَا انْقَطَعَ[. أخرجه الترمذى.وزاد في رواية عن ثابت البنانى رحمه اللّه مرسًَ:]حَتَّى يَسْألَهُ المِلْحَ، وَحَتَّى يَسْألَهُ شِسْعَهُ إذَا انْقَطَعَ[.»الشِّسْعُ« سير النعل الذى يدخل بين ا'صابع .

3. (1784)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sizden herkes, ihtiyaçlarının tamamını Rabbinden istesin, hatta kopan ayakkabı bağına varıncaya kadar istesin." [Tirmizî, Daavât 149, (3607, 3608).]

AÇIKLAMA:

Münavî şu açıklamayı sunar: "Cenâb-ı Hakk, kendisine tevekkül eden herkesin ihtiyaç duyup arzu ettiği şeyleri, az olsunçok olsun, büyük olsunküçük olsun, te'min etmeyi tekeffül etmiştir."

Ayakkabı bağının bile Allah'tan istenmesiyle ilgili olarak da şunu söyler: " En değersiz bir şeyin bile büyüklerin büyüğünden (Allah'tan) istenmesi. O'ndan büyük bir şeyin istenmesinden daha çok mâna taşır. (Bu sebeple hadis, istesin kelimesini kullandı ve buna bir mâni olmadığını, isteyeni reddedecek bir aracı da

olmadığını göstermek için "istesin" kelimesini ikinci sefer tekrar etti. Ayrıca "istemek vak'ası"yla Cenâb-ı Hakk'ın kâinattaki eksiksiz hâkimiyeti idrâk edilir, rahmetinin, ihsanının, cömertliliğinin ve kereminin şuaları müşâhede edilir. İsteneni Cenab-ı Hakk'ın vermesi, isimlerinin ve sıfatlarının bir gereğidir de. Bu isim ve sıfatlarını, onların muktezâ ve müteallikâtından, âsârından ve ahkâmından ayrı düşünmek câiz değildir. Öyle ise Hak Teâlâ Hazretleri cömerttir ve kemâl mertebesinde cömertlik (cûd) onun vasfıdır. Bu sebepledir ki, kendisinden istenmeyi sevmiş ve insanların kendisinden istemesini taleb etmiş, isteyecek kimseleri yaratıp, onlara istemek îlam etmiş ve de, kendisinden istenenleri yaratmıştır. O, isteyeni de, istemelerini de, istediklerini de yaratandır."
Şunu da kaydetmek isteriz: İhtiyaçlarımızın tahakkukunda, dua, sâdece lisânî talepden ibâret değildir. Lisânen ifâdeye döktüğümüz, belirgin hâle getirdiğimiz, ihtiyacımızı fiilî taleple de istememiz gerekir. Zîra âyet-i kerimede: وَاَنْ لَيْسَ لِ“نْسَانِ اِ ًّ مَا سَعَى "İnsan için, kendi çalıştığından başkası yoktur" (Necm 39) buyurulmuştur.
Öyle ise kişinin te'min etmek istediği her ihtiyacı önce lisanen Allah'tan isteyip, sonra da çalışarak elde etmesi: neticede "kendine ulaşan -maddî ve mânevî- her çeşit hayrı, bir ayakkabı bağı bile olsa, Allah'dan bir lütuf, bir ikram bilmesi" (Nisa 79) mü'minlik edebidir.[64]

4ـ وعن أبى هريرة رَضِىَ اللّهُ عَنْه:]أنَّ رَسُولَ اللّهِ # قالَ: مَنْ لَمْ يَسْألِ اللّهَ يَغْضِبْ عَلَيْهِ[.

4. (1785)- Ebû Hüreyre hazretleri (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah Teâla Hazretleri kendisinden istemeyene gadap eder." [Tirmizî, Daavât 3, (3370); İbnu Mâce, Dua 1, (3827).] [65]

AÇIKLAMA:

Âlimlerimiz, hadisi şöyle açıklar: "Dua etmeyene Allah'ın gadap etmesi yani kızması bu hareketin tekebbür ve istiğnadan ileri gelmesi sebebiyledir. Allah'a karşı tekebbür ve istiğna ise kulluk edebine yakışmayan, câiz olmayan bir haldir.

"Tîbî şöyle demiştir: "Allah, fazlından istenmesini sever. Bu sebeple, kim Allah'tan talepte bulunmazsa ona buğzeder, buğzedilenin (Kur'ân-ı Kerim'de zikri geçen) mağdûbaleyh (Fatiha 7) zümresinden olduklarında şüphe yoktur." [66]

-5- وعن ابن مسعود رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]قال رسول اللّه #: سَلُوا اللّهَ تَعالى مِنْ فَضْلِهِ، فإنَّ اللّهَ يُحِبُّ أنْ يُسْألَ، وَأفْضَلُ العِبَادَةِ انْتِظَارُ الفَرَجِ[. أخرجهما الترمذى .

5. (1786)- İbnu Mes'ud (radıyallâhu anh) hazretleri anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allahu Teâla Hazretleri'nin fazlından isteyin. Zira Allah, kendisinden istenmesini sever. İbadetin en efdali de (dua edip) kurtuluşu beklemektir." [Tirmizî, Daavât 126 (3566).][67]

AÇIKLAMA:

Kurtuluş diye tercüme ettiğimiz kelimesinin aslı ferec'tir, darlıktan, sıkıntıdan kurtulmak mânasına gelir. Kurtuluş beklemek, Allah'tan başkasına şikayeti terkederek bela ve hüznün gitmesini sabır içerisinde gözetmek mânasına gelir. Bu en efdal ibâdettir. Çünkü belâya sabırla mukâbele Allah'ın kazasına inkıyad ve rızadır. Esâsen, her çeşit tedbire rağmen gelen musîbet karşısında sabır ve metanetten başka yapacak bir şey yoktur. Sabırsızlık, telaş, başkalarına dert yanmak, bağırıp çağırmak hiçbir derde deva getirmez, üstelik artırır.
Burada sabrın tavsiyesi, tedbirin terkedilmesi mânasını taşımaz. Bilakis, elden gelen tedbir ve çâreye başvurduktan sonra ferec ve kurtuluşu sabır içinde Allah'tan beklemek tavsiye edilmektedir. Şifayı verenin Allah olduğunu bildiren Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), tedâvi aramaya devam etmeyi emretmiştir: [68]

إنَّ اللّهَ تَعَالى اَنْزَلَ الْدَّاءَ والدَّوَاءَ وَجَعَلَ لِكُلِّ دَاءٍ دَوَاءً فَتَداوَوْا. ..

-6- وعن جابر رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]قالتِ امرأةٌ: يارسولَ اللّه، صَلِّ عَليَّ وَعَلى زَوْجِى، فقَالَ #: صَلَّى اللّهُ عَلَيْكِ وَعَلى

زَوْجِكِ]. أخرجه أبو داود .

6. (1787)- Câbir (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Bir kadın: "Ey Allah'ın Resûlü, bana ve kocama dua ediver!" diye ricada bulunmuştu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) efendimiz:
"Allah sana da, kocana da rahmet etsin!" diye dua buyurdu." [Ebû Dâvud, Salât 363, (1533).] [69]

AÇIKLAMA:

1- Ebû Dâvud bu hadisi: اَلصَّةُ عَلى غَيْرِ النَّبِىِّ # "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan başkasına salât" adını taşıyan bir babta kaydeder.
Dua ve teberrük mânasına salâtın, bazı âlimlerce Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) dışındaki insanlar için de kullanılması çâiz görülmüştür. Nitekim, âyeti kerîmede, zekâtını verenler için: وَصَلِّ عَلَيْهِمْ "Onlara dua et" denmektedir. Âyet meâlen şöyle: "(Ey Muhammed), mallarının bir kısmını, kendilerini temizleyip arıtacak sadaka olarak al. Onlara dua et. Senin duan onlar için bir huzurdur" (Tevbe 103). Rivâyete göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Ebû Evfâ ailesi, zekâtlarını getirdikleri zaman onlara şöyle dua etmiştir. اَللَّهُمَّ صَلِّ عَلى آلِ أبِى اَوْفَى "Allah'ım Ebû Evfa ailesine rahmet et,"
2- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e ümmetinden olan salât, ta'zim ve tekrim (saygı ve hürmet) ifade eder. Bu mânadaki salât ona hastır. Hatta İbnu Abbâs (radıyallâhu anh): "Salâtı hiç kimse Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan başka birisi hakkında kullanamaz, câiz değildir" demiştir:
َ تَنْبَغِى الصَّةُ مِنْ اَحَدٍ عَلى اَحَدٍ إَّ في حَقِّ النَّبِىِّ عَلَيْهِ الصَّةُ وَالسََّمُ
Ancak Şia, bu mânada, salâtı Hz. Ali ve onun evladları için kullanırlar. Onlar yukarıda kaydettiğimiz âyeti delil göstererek, "zekâtını verenler hakkında" kullanılabileceğini söylerler ve ilâve ederler: "Öyle ise, Hz. Ali, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin (radıyallâhu anhüm) hakkında niye câiz olmasın?" Keza derler ki: "Selamlaşmada bir kimse esselamu aleyküm dese, diğeri ona ve

aleykümü'sselam diye mukabele eder. Bu da gösterir ki, bu lâfzı Müslümanların büyük çoğunluğu hakkında kullanmak câizdir. Öyle ise, Âl-i Beyt hakkında kullanılması niye câiz olmasın?"
Kadı İyâz der ki: "Bu tâbir Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hakkında câizdir. Bunun delili şu rivâyettir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a (Ashab'tan) bazıları sordu: "Ey Allah'ın Resûlü! Sana selam'ın nasıl olacağını biliyoruz, ama salât nasıl olmalıdır?"
Şu cevabı verdi:
"Size öğretildiği şekilde söyleyin. Deyin ki: "Allahümme salli alâ Muhammedin ve alâ âli Muhammed kemâ salleyte alâ İbrahîme ve alâ Âli İbrahim." Mâlumdur ki, Muhammed ailesinde peygamber yoktur. Öyle ise Âli İbrahim hakkında câiz olduğu üzere aynı şekilde Hz. Ali hakkında da câiz olur." [70]

-7- وعن أبى الدرداء رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]قال رَسولُ اللّهِ #: مَا مِنْ عَبْدٍ مُسْلِمٍ يَدْعُو ‘خِيهِ بِظَهْرِ الْغَيْبِ)-1(إ َّ وَقَالَ المَلَكُ: وَلَكَ بِمِثْلٍ[. أخرجَه مسلم وأبو داود.وزاد:]إ َّ قَالَتِ المَئِكَةُ: آمِينَ)-2(، وَلَكَ بِمِثْلٍ)-3([.

7. (1788)- Ebû'd-Derdâ (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kardeşinin gıyabında dua eden hiçbir mü'min yoktur ki melek de: "Bir misli de sana olsun" demesin." [Müslim, Zikr 86, 88, (2732, 2733); Ebû Dâvud, Salât 364, (1534).]
Ebû Dâvud'un rivâyetinde şu ziyâde vardır: "Melekler: "Âmin, bir misli de sana olsun!" derler."[71]

-8- وعن عائشة رَضِىَ اللّهُ عَنْها قالت:]قالَ رسولُ اللّهِ #: مَنْ دَعَا عَلى مَنْ ظَلَمَهُ فَقدِ انْتَصَرَ)-4([. أخرجه الترمذى .

8. (1789)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Her kim, kendine zulmedene beddua ederse, ondan intikamını (dünyada) almış olur." [Tirmizî, Daavât 115, (3547).][72]

AÇIKLAMA:

1- Münâvî der ki: "Mazlum, beddua etmek sûretiyle zâlimin ırzından alıp, onun günahını azaltır. Böylece mazlumun sevabı da, bedduası nisbetinde azalmış olur. Bu hadis şunu haber veriyor: Zulme mâruz kalan kişi, diliyle bile olsun intikam alsa, zâlimdeki hakkını dünyada almış olur ve zâlimin günahı kalmaz, mazlumun da âhirette alacağı bir ecri kalmaz. Öyle ise hadis, mazluma, dünyada intikam almamayı, ecrini Allah'a bırakarak zâlimi affetmeyi tavsiye etmiş olmaktadır. Nitekim âyet-i kerîmede: وَلَمَنْ صَبَرَ وَغَفَرَ اِنَّ ذَلِكَ لَمِنْ عَزْمِ اْمُورِ "Ama sabredip bağışlayanın işi, işte, bu azmedilmeye değer işlerdendir" (Şûra 43) buyurulmaktadır.

2- Hadis, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in zâlim veya mazlum bütün ümmetine karşı şefkat duyduğunu göstermektedir. Mazlumlara şefkat duymakta, zîra ecirden mahrum kalmaması için affetmesini istemektedir. Zalimlere karşı şefkat duymaktadır zira, mazlum beddua ettiği taktirde, duasının kabul edilerek aleyhinde tecelli etmesi mevzubahistir. Cenâb-ı Hakk zâlimi affedeni övdüğü gibi intikam alanı da övmüştür." [73]

İKİNCİ BÂB

DUANIN KISIMLARI
(İki kısımdır)

BİRİNCİ KISIM
SEBEBE VE VAKTE BAGLI DUALAR
(Yirmi fasıldır)

*BİRİNCİ FASIL
İSM-İ ÂZAM VE ESMÂ-İ HÜSNA DUALARI

İKİNCİ FASIL
NAMAZ DUALARI

ÜÇÜNCÜ FASIL
TEHECCÜD DUALARI

DÖRDÜNCÜ FASIL
AKŞAM VE SABAH YAPILACAK DUALAR

BEŞİNCİ FASIL
UYUMA VE UYANMA DUALARI

ALTINCI FASIL
EVDEN ÇIKIŞ VE EVE GELİŞ DUALARI

YEDİNCİ FASIL
OTURMA-KALKMA DUALARI

SEKİZİNCİ FASIL
SEFERDE OKUNACAK DUALAR

DOKUZUNCU FASIL
ÜZÜNTÜ VE TASA HALİNDE OKUNACAK DUALAR

ONUNCU FASIL

BİRİNCİ FASIL

İSM-İ ÂZAM VE ESMÂ-İ HÜSNA DUALARI

-1- عن بريدة رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]سَمِعَ النَّبىُّ # رَجُ يَقُولُ: اللَّهُمَّ إنِّى أسْألُكَ بِأنِّى أشْهَدُ أنَّكَ: أنْتَ اللّهُ َ إلَهَ اَّ أنْتَ ا٭حَدُ الصَّمَدُ الذى لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفْواً أحَدٌ، فقَالَ: وَالَّذِى نَفْسِى بِيَدِهِ لَقَدْ سَألَ اللّهَ بِاسْمِهِ ا٭عْظَمِ الَّذِى إذَا دُعِىَ بِهِ أجَابَ، وَإذَا سُئِلَ بِهِ أعْطَى[. أخرجه أبو داود والترمذى .

1. (1790)- Hz. Büreyde (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), bir adamın şöyle söylediğini işitti: "Allah'ım, şehâdet ettiğim şu hususlar sebebiyle senden talep ediyorum: Sen, kendisinden başka ilah olmayan Allah'sın, birsin, samedsin (hiçbir şeye ihtiyacın yok, her şey sana muhtaç), doğurmadın, doğmadın, bir eşin ve benzerin yoktur."Bunun üzerine Efendimiz (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular:"Nefsimi kudret elinde tutan Zât'a yemin olsun, bu kimse, Allah'tan İsm-i Âzamı adına talepte bulundu. Şunu bilin ki, kim İsm-i Âzamla dua ederse Allah ona icâbet eder, kim onunla talepde bulunursa (Allah ona dilediğini mutlaka) verir." [Tirmizî, Daavât 65, (3471); Ebû Dâvud, Salât 358, (1493).]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), burada, dua ederken İsm-i Âzam şefaatçi yapılarak istendiği taktirde Cenâb-ı Hakk'ın isteneni vereceğini ifâde buyuruyor. Müteâkiben göreceğimiz üzere (1974 numaralı hadis) Allah'ın doksan dokuz ismi vardır. Bunlardan biri, İsm-i Âzâm'dır. İsm-i Azâm'ın hangisi olduğu kesin şekilde belirtilmemiştir.2- Tîbî demiştir ki: "Bu hadis delâlet eder ki: "Allah'ın bir İsm-i Âzam'ı var, o şefaatçi yapılarak dua ederse icâbet eder ve o isim burada mezkurdur. Keza hadiste: "Allah'tan başka şeylerden yüz çevirerek, tam bir ihlâsla zikredilen her isim, İsm-i Âzam'dır, zira harflerin birbirine karşı farklı bir şerefi yoktur" diyenlere de hüccet vardır. Başka hadislerde de benzer şeyler zikredilmiştir. Onlarda, bu hadiste bulunmayan isimler de mevcuttur. Ancak,

hepsinde "Allah" kelimesi mevcuttur. Bu durumdan hareketle İsm-i Âzam'ın "Allah" lafzı olduğuna hükmedilmiştir."3- Hadiste dua etmekle, istemek (talepte bulunmak) arasında bir tefrik yapılmamaktadır. Buna göre, kulun: "Falanca şeyi bana ver" sözü, onun istemesi, taleb etmesidir. Dua ise, kulun nida ederek "Ey Rabbim! diye seslenmesidir. Rabb Teâla bu seslenmeye: "Lebbeyk ey kulum (ey kulum söyle ne istiyorsun?" diye cevap verir.Bu durumda kulun istemesine mukabil Rabb'in vermesi (îta etmesi) vardır. Şu halde, dua ve isteme arasında belirtilen bu fark mevcuttur. Bu ince farkın her zaman gözetilmeyip, birinin diğeri yerine kullanılması da câizdir, vâkidir. Nitekim Tîbî der ki: "Duaya icabet, dua edenin, duayı kabul edenin yanında bulunduğuna delâlet eder, bu da, îtanın (vermenin) hilâfına ihtiyacın yerine getirilmesini tazammun eder. Şu halde ikincisi daha üstündür."

-2- وعن محجن بن ا٘درع رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]سَمِعَ النَّبِىُّ # رَجُ يَقُولُ: اللَّهُمَّ إنِّى أسْألُكَ بِاللّهِ ا٘حَدِ الصَّمَدِ الذى لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدُ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفْواً أحَدٌ، أنْ تَغْفِرَ لِى ذُنُوبِى إنَّكَ أنْتَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ، فقَالَ: قَدْ غُفِرَ لَهُ، قَدْ غُفِرَ لَهُ[. أخرجه داود والنسائى .

2. (1791)- Mihcen İbnu'l-Edra' (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir adamın: "Ey Allah'ım, bir ve samed olan, doğurmayan ve doğurulmayan, eşi ve benzeri de olmayan Allah adıyla senden istiyorum. Günahlarımı mağfiret et, sen Gafûrsun, Râhimsin!" dediğini işitmişti, hemen şunu söyledi:"O mağfiret edildi. O mağfiret edildi. O mağfiret edildi!" [Ebû Dâvud, Salât 184, (985); Nesâî, Sehv 57, (3, 52).]

-3- وعن أنس رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]دَعَا رَجُلٌ فقَالَ: اللَّهُمَّ إنِّى أسْألُكَ بِأنَّ لَكَ الحَمْد، َ إلَهَ إَّ أنْتَ المَنَّانُ، بَدِيعُ السَّموَاتِ وَا٘رْضِ ذُو

الجَلِ وَا٘كْرَام، يَاحَىُّ يَاقَيُّومُ، فقَالَ النَّبِىُّ #: أتَدْرُونَ بِمَ دَعَا؟ قَالُوا: اللّهُ وَرَسُولُهُ أعْلَمُ، قالَ: وَالَّذِى نَفْسِى بِيَدِهِ لَقَدْ دَعَا اللّهَ بِاسْمِهِ

ا۴عْظَمِ الَّذِى إذَا دُعِىَ بِهِ أجَابَ، وَإذَا سُئِلَ بِهِ أعْطى[. أخرجه أصحاب السنن .

3. (1792)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Bir adam şöyle dua etmişti: "Ey Allah'ım , hamdlerim sanadır, nimetleri veren sensin, senden başka ilah yoktur, Sen semâvat ve arzın celâl ve ikrâm sahibi yaratıcısısın, Hayy ve Kayyûmsun (kâinatı ayakta tutan hayat sahibisin.) Bu isimlerini şefaatçi yaparak senden istiyorum!"(Bu duayı işiten) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sordu:"Bu adam neyi vesile kılarak dua ediyor, biliyor musunuz?""Allah ve Resûlü daha iyi bilir?""Nefsimi kudret elinde tutan Zât'a yemin ederim ki, o Allah'a, İsm-i Âzam'ı ile dua etti. O İsm-i Âzam ki, onunla dua edilirse Allah icabet eder, onunla istenirse verir." [Tirmizî, Daavât 109 (3538); Ebû Dâvud, Salât 358, (1495); Nesâî, Sehv 57, (3, 52).]

ـ4ـ وعن أسماء بنت يزيد رَضِىَ اللّهُ عَنْها قالت:]قال رسُولُ اللّهِ #: اسْمُ اللّهِ ا۴عْظَمُ في هَاتَيْنِ اŒيَتَيْنِ: وَإلهُكُمْ إلَهٌ وَاحِدٌ َ إلهَ إَّ هُوَ الرَّحْمنُ الرَّحِيمُ. وَفاتِحَةِ سُورَةِ آلِ عِمْرَانَ: الم اللّهُ َ إلَهَ إَّ هُوَ الحَىُّ الْقَيُّومُ[. أخرجه أبو داود والترمذى وصححه .

4. (1793)- Esmâ Bintu Yezîd (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah'ın İsm-i Âzam'ı şu iki âyettedir:1- "İlahınız, tek olan ilahdır, ondan başka ilah yoktur. O Rahmân ve Rahîm'dir." (Bakara 163).2- Âl-i İmrân sûresinin baş kısmı: Elif-Lâm-Mim. O Allah ki, O'ndan başka ilah yoktur, O Hayy ve Kayyûmdur" (Âl-i İmrân 1-3). [Ebû Dâvud, Salât 358, (1496); Tirmizî Daavât 65, (3472).]

الجَلِ وَا۴كْرَامِ، يَاحَىُّ يَاقَيُّومُ، فقَالَ النَّبىُّ #: أتَدْرُونَ بِمَ دَعَا؟ قَالُوا: اللّهُ وَرَسُولُهُ أعْلَمُ، قالَ: وَالَّذِى نَفْسِى بِيَدِهِ لَقَدْ دَعَا اللّهَ بِاسْمِهِ ا۴عْظَمِ الَّذِى إذَا دُعِىَ بِهِ أجَابَ، وَإذَا سُئِلَ بِهِ أعْطى[. أخرجه

أصحاب السنن .

3. (1792)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Bir adam şöyle dua etmişti: "Ey Allah'ım , hamdlerim sanadır, nimetleri veren sensin, senden başka ilah yoktur, Sen semâvat ve arzın celâl ve ikrâm sahibi yaratıcısısın, Hayy ve Kayyûmsun (kâinatı ayakta tutan hayat sahibisin.) Bu isimlerini şefaatçi yaparak senden istiyorum!"(Bu duayı işiten) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sordu:"Bu adam neyi vesile kılarak dua ediyor, biliyor musunuz?""Allah ve Resûlü daha iyi bilir?""Nefsimi kudret elinde tutan Zât'a yemin ederim ki, o Allah'a, İsm-i Âzam'ı ile dua etti. O İsm-i Âzam ki, onunla dua edilirse Allah icabet eder, onunla istenirse verir." [Tirmizî, Daavât 109 (3538); Ebû Dâvud, Salât 358, (1495); Nesâî, Sehv 57, (3, 52).]

ـ4ـ وعن أسماء بنت يزيد رَضِىَ اللّهُ عَنْها قالت:]قال رسُولُ اللّهِ #: اسْمُ اللّهِ ا٭عْظَمُ في هَاتَيْنِ اŒيَتَيْنِ: وَإِلهُكُمْ إِلَهٌ وَاحِدٌ َ إِلهَ إَّ هُوَ الرَّحْمنُ الرَّحِيمُ. وَفاتِحَةِ سُورَةِ آلِ عِمْرَانَ: الم اللّهُ َ إِلَهَ إَّ هُوَ الحَىُّ الْقَيُّومُ[. أخرجه أبو داود والترمذى وصححه .

4. (1793)- Esmâ Bintu Yezîd (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah'ın İsm-i Âzam'ı şu iki âyettedir:1- "İlahınız, tek olan ilahdır, ondan başka ilah yoktur. O Rahmân ve Rahîm'dir." (Bakara 163).2- Âl-i İmrân sûresinin baş kısmı: Elif-Lâm-Mim. O Allah ki, O'ndan başka ilah yoktur, O Hayy ve Kayyûmdur" (Âl-i İmrân 1-3). [Ebû Dâvud, Salât 358, (1496); Tirmizî Daavât 65, (3472).]

ـ5ـ وعنِ أبى هريرة رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]قال رسولُ اللّهِ #: إنَّ للّهِ تِسْعَةً وَتِسْعِينَ اسماً مَنْ حَفِظَهَا دَخَلَ الجَنَّةَ، إنَّ اللّهَ وِتْرٌ يُحِبُّ الوِتْرَ.وفي رواية: »مَنْ أحْصَاهَا)ـ1(«. أخرجه البخارى بهذا اللفظ، ومسلم بدون ذكر الوتر، والترمذى.وزاد فعدها:]هُوَ اللّهُ

الَّذِى َ إِلَهَ إِ هُوَ الرَّحْمنُ الرَّحِيمُ. المَلِكَ. القُدُّوسُ. السَّمُ. المُؤمِنُ. المُهَيْمِنُ. الْعَزِيزُ. الجَبَّارُ. المُتَكَبِّرُ. الخَالِقُ. البَارِئُ. المُصوِّرُ. الغَفَّارُ. الْقَهَّارُ. الوَهَّابُ. الرَّزَّاقُ. الْفَتَّاحُ. الْعَلِيمُ. القَابِضُ. الْبَاسِطُ. الخَافِضُ. الرَّافِعُ. المُعِزُّ. المُذِلُّ. السَّمِيعُ. الْبَصِيرُ. الحَكَمُ. الْعَدْلُ. اللَّطِيفُ. الخَبِيرُ. الحَلِيمُ. العَظِيمُ. الْغَفُورُ. الشَّكُورُ. الْعَلِىُّ. الْكَبِيرُ. الحَفِيظُ. المُقِيتُ. الحَسِيبُ. الجَلِيلُ. الكَرِيمُ. الرَّقِيبُ. المُجِيبُ. الْوَاسِعُ. الحَكِيمُ. الْوَدُودُ. المَجِيدُ. الْبَاعِثُ. الشَّهِيدُ. الحَقُّ. الْوَكِيلُ. الْقَوِىُّ. المَتِينُ. الْوَلِىُّ. الحَمِيدُ. المُحْصِى. المُبْدِئُ. المُعِيدُ. المُحْيِى. المُمِيتُ. الحَىُّ. القَيُّومُ. الوَاجِدُ. المَاجِدُ. الْوَاحِدُ. ا‘حَدُ. الصَّمَدُ. الْقَادِرُ. المُقْتَدِرُ. المُقَدِّمُ. المُؤَخِّرُ. ا‘وَّلُ. اŒخِرُ. الظَّاهِرُ. البَاطِنُ. الوَالِى. المُتَعَالِى. البَرُّ. التَّوَّابُ. المُنْتَقِمُ. الْعَفُوُّ. الرَّءوُفُ. مَالِكُ المُلْكِ.

ذُو الجَلِ وَا“كْرَام: المُقْسِطُ. الجَامِعُ. الْغَنِىُّ. المُغْنِى. المَانِعُ. الضَّارُّ. النَافِعُ. النُّورُ الهَادِى. الْبَدِيعُ الْبَاقِى. الْوَارِثُ. الرَّشِيدُ. الصَّبُورُ[. ولم يفصل ا‘سماء غير الترمذى .

5. (1794) - Hz. bu Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlulah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah'ın doksan dokuz ismi vardır. Kim bunları ezberlerse cennete girer. Allah tektir, teki sever."

Bir rivâyette: "Kim o isimleri sayarsa cennete girer" buyurmuştur. Buhârî hadisi bu lafızla tahric etmiştir. Müslim'de "tek" kelimesi yoktur. [Buhârî, Daavât 68; Müslim, Zikr 5, (2677); Tirmizî, Daavât 87, (3502).]

Tirmizî'nin rivâyetinde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Allah'ın isimlerini şöyle yazdı:

"O Allah ki O'nda başka ilâh yoktur. Rahman'dır. Rahim'dir. El-Meliku'l-Kuddûsu, es-Selâmu, el-Mü'minu, el-Müheyminu, el-Azîzu, el-Cebbâru, el-Mütekebbiru, el-Hâliku, el-Bâriu, el-Musavviru, el-Gaffâru, el-Kahhâru, el-

Vehhâbu, er-Rezzâku, el-Fettâhu, el-Alîmu, el-Kâbizu, el-Bâsitu, el-Hâfidu, er-Râfiu, el-Muizzu, el-Müzillu, es-Semîu, el-Basîru, el-Hakemu, el-Adlu, el-Latîfu, el-Habîru, el-Halîmu, el-Azîmu, el-Gafûru, eş-Şekûru, el-Aliyyu, el-Kebîru, el-Hafîzu, el-Mukîtu, el-Hasîbu, el-Celîlu, el-Kerîmu, er-Rakîbu, el-Mucîbu, el-Vâsiu, el-Hakîmu, el-Vedûdu, el-Mecîdu, el-Bâisu, eş-Şehîdu, el-Hakku, el-Vekîlu, el-Kaviyyu, el-Metînu, el-Veliyyu, el-Hamîdu, el-Muhsî, el-Mubdiu, el-Muîdu, el-Muhyi, el-Mümîtu, el-Hayyu, el-Kayyûmu, el-Vâcidu, el-Mâcidu, el-Vâhidu, el-Ahadu, es-Samedu, el-Kâdiru, el-Muktediru, el-Muahhiru, el-Evvelu, el-Âhiru, ez-Zâhiru, el-Bâtinu, el-Vâli, el-Müte'âli, el-Berru, et-Tevvâbu, el-Müntekimu, el-Afuvvu, er-Raûfu, Mâliku'l-Mülki, Zü'l-Celâli ve'l-İkrâm, el-Muksitu, el-Câmiu, el-Ganiyyu, el-Muğnî, el-Mâni', ed-Dârru, en-Nâfiu, en-Nûru, el-Hâdî, el-Bedîu, el-Bâki, el-Vârisu, er-Reşîdu, es-Sâbûru."

İsimleri bu şekilde, sâdece Tirmizî saymıştır.[74]

»الْقُدُّوسُ«: الطاهر من العيوب، »السَّمُ«: ذو السم، أى الذى سلم من كل عيب، وبرئ من كل آفة، »المؤمن«: الذى يصدق عباده وعده فهو من الإيمان بمعنى التصديق، أو يؤمّنهم يوم القيامة من عذابه، فهو من الأمان »المُهَيْمِنُ«: الشهيد، وقيل: الأمين، وأصله مؤيمن، فقلبت الهمزة هاء، وقيل: الرقيب والحافظ، »العَزِيزُ«: القاهر الغالب، والعزة: الغلبة »الجَبَّارُ«: هو الذى أجبر الخلق، وقهرهم على ما أراد من أمر ونهى، وقيل: هو العالى فوق خلقه »المتَكَبِّرُ«: المتعالى عن صفات الخلق، وقيل: الذى يتكبر على عتاة خلقه إذا نازعوه العظمة فيقصمهم، والتاء في المتكبر تاء المنفرد، والمتخصص، تاء المتعاطي المتكلف، وقيل: إن المتكبر من الكبرياء الذى هو عظمة الله تعالى من الكبر الذى هو مذموم، »البَارِئ«: هو الذى خلق الخلق عن مثال، إ أن لهذه اللفظة من اختصاص بالحيوان

ما ليس لغيره من المخلوقات، وقلما تستعمل في غير الحيوان فيقال برأ اللّه تعالى النسمة، وخلق السموات وا٘رض، »المُصَوِّرُ«: هو الذى أنشأ خلقه على صور مختلفة، ومعنى التصوير التخطيط والتشكيل، »الغَفَّارُ«: هو الذى يغفر ذنوب عباده مرة بعد مرة، وأصل الغفر: الستر والتغطية، واللّه تعالى غافر لذنوب عباده ساتر لها بترك العقوبة عليها »الفَتَّاحُ«: هو الحاكم بين عباده، يقال فتح الحاكم بين الخصمين إذا فصل بينهما، ويقال للحاكم الفاتح، وقيل: هو الذى يفتح أبواب الرزق والرحمة لعباده، والمنغلق عليهم من أرزاقهم، »الْقَابِضُ«: الذى يمسك الرزق عن عباده بلطفه وحكمتهِ، »البَاسِطُ«: الذى يبسط الرزق لعباده ويوسعه عليهم بجوده ورحمته فهو الجامع بين العطاء والمنع، »الخَافِضُ«: الذى يخفض الجبارين والفراعنة. أى يضعهم ويهينهم، »الرَّافِعُ«: الذى يرفع أولياءه ويعزهم، فهو الجامع بين ا٘عزاز وا٘ذل، »الَحَكَمُ«: الحَاكم، وحقيقته الذى سلم له الحكم ورد إليه، »العَدْلُ«: هو الذى تميل به ا٘هواء فيجور في الحكم،

وهو من المصادر التى يسمى بها كرجل ضيف وزور، »اللّطيفُ«: الذى يوصل إليك أربك في رفق، وقيل: هو الذى لطف عن أن يدرك بالكيفية، »الخَبِيرُ«: العالم العارف بما كان وما يكون، »الغَفُورُ«: من أبنية المبالغة في الغفران، »الشَّكُورُ«: الذى يجازى عباده ويثيبهم على أفعالهم الصالحة فشكر اللّه تعالى لعباده إنما هو مغفرته لهم وقبوله لعبادتهم. »الكَبِيرُ« هو الموصوف بالجل وكبر الشأن. »المُقِيتُ« هو

المقتدر، وقيل: هو الذى يعطى أقوات الخئق. »الحَسِيبُ« هو الكافى، وهو فعيل بمعنى مفعل كأليم بمعنى مؤلم، وقيل: هو المحاسب. »الرَّقيبُ« هو الحافظ الذى يغيب عنه شئ. »المُجِيبُ« هو الذى يقبل دعاء عباده ويستجيب لهم. »الوَاسِعُ« الذى وسع غناه كل فقير ورحمته كل شئ. »الوَدُودُ« فعول بمعنى مفعول من الودّ، فاللّه تعالى هو مودود: أى محبوب في قلوب أوليائه، أو هو بمعنى فاعل. أى إن اللّه يود عباده الصالحين بمعنى يرضى عنهم. »المجيدُ« هو الواسع الكريم، وقيل: هو الشريف. »البَاعِثُ« هو الذى يبعث الخلق بعد الموت يوم القيامة. »الشَّهيد« هو الذى يغيب عنه شئ، يقال: شاهد وشهيد، كعالم وعليم: أى أنه حاضر يشاهد ا'شياء ويراها. »الحَقُّ« هو المتحقق كونه ووجوده. »الوَكِيلُ« هو الكفيل بأرزاق عباده، وحقيقته أنه الذى يستقل بأمر الموكول إليه، ومنه قوله تعالى: حَسْبُنَا اللّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ. »القَوِىُّ« القادر، وقيل: هو التام القدرة والقوة الذى يعجزه شئ. »المَتِينُ« هو الشديد القوى الذى تلحقه في أفعاله مشقة. »الْوَلِىُّ« الناصر، وقيل: المتولى ل'مور القائم بها كولّى اليتيم. »الحَمِيدُ« المحمود الذى استحق الحمد بفعله وهو فعيل بمعنى مفعول. »المحْصِى« هو الذى أحصى كل شئ بعلمه ف يفوته شئ من اشياء دق أو جلّ. »المُبْدِئُ« الذى أنشأ ا'شياء، واخترعها ابتداء. »المُعِيدُ« هو الذي يعيد الخلق بعد الحياة إلى الممات، وبعد الممات إلى الحياة. »الوَاجِدُ« هو الغنى الذى يفتقر، وهو من الجدة والغنى. »الوَاحِدُ« هو الفرد الذى لم يزل وحده، ولم يكن معه آخر، وقيل:

هو المنقطع القرين والشريك. »ا‘حَدُ« الفرد، والفرق بين الواحد وا‘حد، أن أحداً بنى لنفى مايذكر معه من العدد فهو يقع على المذكر والمؤنت، يقال: ما جاءنى أحد. أى ذكر و أنثى، وأما الواحد فإنه وضع لمفتتح العدد، تقول: جاءنى واحد من الناس، و تقول فيه جاءنى أحد من الناس، فالواحد بنى على انقطاع النظير والمثل، وا‘حد بنى على انفراد، والوحدة عن ا‘صحاب، فالواحد منفرد بالذات، وا‘حد منفرد بالمعنى. »الصَّمَدُ« هو السيد الذى يصمد إليه الخلق في حوائجهم. أى يقصدونه: »المُقْتَدِرُ« مفتعل من القدرة، وهو أبلغ من قادر. »المقَدِّمُ« الذى يقدم ا‘شياء فيضعها في مواضعها. »المُؤخِّرُ« الذى يؤخرها إلى أماكنها، فمن استحقّ التقديم قدّمه، ومن استحقّ التأخير أخره. »ا‘وَّلُ« هو السابق ل‘شياء كلها. »اŒخِرُ« الباقى بعد ا‘شياء كلها. »الظَّاهِرُ« هو الذي ظهر فوق كل شئ وعه. »البَاطِنُ« هو المحتجب عن أبصار الخئق. »الوَالِى« مالك ا‘شياء المتصرف فيها. »المُتَعالِى« هو المنزه عن صفات المخلوقين تعالى أن يوصف بها وجلّ. »البَرُّ« هو العطوف على عباده ببره ولطفه. »المُنْتَقِمُ« هو المبالغ في العقوبة لمن يشاء، وهو مفتعل من نقم ينقم إذا بلغت به الكراهية حدّ السخط. »الْعَفُوُّ« فعول من العفو بناء مبالغة، وهو الصفوح عن الذنوب. »الرَّؤُوفُ« هو الرحيم العاطف برأفته على عباده، والفرق بين الرأفة والرحمة أن الرحمة قد تقع في الكراهية للمصلحة، والرأفة تكاد تقع في الكراهية. »ذُو الجَلِ وا“كْرام« مصدر جليل، يقال: جليل بين الجلة والجل. »المُقْسِطُ« العادلَ في حكمه، أقسط الرجل إذا عدل

فهو مقسط، وقسط إذ جار فهو قاسط. »الجَامِعُ« الذى يجمع الخئق ليوم الحساب. »المَانِعُ« هو الناصر الذى يمنع أولياءه أن يؤذيهم. »النُّورُ« هو الذى يبصر بنوره ذوو العماية ويرشد بهداه ذوو الغواية. »الوَارِثُ« هو الباقى بعد فناء الخئق. »الرَّشِيدُ« هو الذى يرشد الخلق إلى مصالحهم، فعيل بمعنى مفعل »الصَّبُور« هو الذى يعاجل العصاة بانتقام منهم بل يؤخر ذلك إلى أجل مسمى، فمعنى الصبور في صفة الله تعالى قريب من معنى الحليم إ أن الفرق بين ا‘مرين أنهم يأمنون العقوبة في صفة الصبور كما يأمنون منها في صفة الحليم، سبحانه وتعالى عما يقول الجاحدون علوًّا كبيراً.

El-Kuddûs: Ayıplardan temiz demektir.
es-Selâm: Selâm sahibi, yani herçeşit ayıptan selâmette, her türlü âfetten berî demektir.
el-Mü'min: Kullarına va'dinde sâdık olan demektir. Tasdîk mânasına olan imandan gelir. Yahut, kıyamet günü kullarına, azabına karşı garanti veren, güven veren demektir, bu mâna emân'dan gelir.
el-Muheymin: Şâhid olan (görüp gözeten) demektir. Emîn mânasına geldiği de söylenmiştir. Aslı, müeymin'dir, ancak hemze, hâ'ya kalbolmuştur. Keza er-Rakîb ve el-Hâfiz mânâsına geldiği de söylenmiştir.
el-Azîzu: Kahreden, galebe çalan demektir. "İzzet", galebe, çalmak mânasına gelir.
el-Cebbâr: Mahlukâtı mecbur eden; emir veya yasak her ne dilerse ona zorlayan demektir. Bu kelimenin, bütün mahlukâtının fevkinde yücedir mânasına geldiği de söylenmiştir.
el-Mütekebbir: Mahlukâta ait sıfatlardan yüce, uzak mânasına gelir. Ayrıca: "Mahlukâtından büyüklük taslayarak kendisiyle azamet yarışına kalkanlara büyüklüğünü gösteren ve onlara haddini bildiren mânasına geldiği de söylenmiştir. Keza şu mânaya geldiği de belirtilmiştir: "Mütekebbir" Allah'ın azametini ifâde eden kibriyâ kelimesinden gelir, tezyîfî bir mâna taşıyan kibir kelimesinden gelmez.

el-Bâriu: Mahlukâtı, mevcut bir misâle bakmaksızın, yoktan, örneksiz olarak yaratan mânasına gelir. Bu kelime, öncelikle hayvanlar için kullanılır, diğer mahluklar için pek kullanılmaz. Hayvanlar dışındaki mahlukât hakkında nâdiren kullanılır. Meselâ: Allah canlıları yoktan yarattı demek için بَرَأَ اللّٰهُ تَعَالَى النَّسَمَةَ dediğimiz halde, semâvat ve arz hakkında خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَاَرْضَ deriz.

el-Musavvir: Mahlukâtı farklı sûretlerde yaratan" demektir. Tasvîr lügat olarak hat ve şekil çizmek mânasına gelir.

el-Gaffâr: Kullarının günahlarını tekrar tekrar affeden, mânasına gelir. Gafr kelimesi, aslında setr (örtmek) ve kapamak mânalarına gelir. Allah Teâla kullarının günahlarını affedici, onlar için cezayı terketmek sûretiyle (günahları) örtücüdür.

el-Fettâh: Kulları arasında hâkim demektir. Araplar, hâkim iki hasmın (dâvalıdâvacı) arasındaki ihtilafı çözdüğü zaman: "Hâkim iki hasmın arasını fethetti" derler. Hükmetti, çözüme kavuşturdu mânasında, hâkime fâtih dendiği de olmuştur. Mamafih "Kullarına rızk ve rahmet kapılarını açan", rızıklarından kapanmış olanları açan mânasına da gelir.

el-Kâbız: Kullarının rızkını lütfu ve hikmetiyle tutan mânasına gelir.

el-Bâsıt: Kullarına rızkı açıp cûd ve rahmetiyle genişleten demektir. Böylece Cenâb-ı Hakk, hem ihsan sahibi, hem de onu men edici olmaktadır.

el-Hâfid: Cebbarları ve firavunları alçaltan demektir. Yâni onları horlar ve değersiz kılar demektir.er-Râfi': Velîlerini, dostlarını yüceltir. Azîz kılar demektir. Böylece Allah, hem zelîl hem de azîz kılıcı olmaktadır.

el-Hakem: Hâkim demektir. Bu da hakikatı hükmetme yetkisi kendisine verilen, ona gönderilen demek olur.

el-Adlu: Kendinde heva meyli olmayan, hükümde doğruluktan ayrılmayan cevre yer vermeyen mânasına gelir. Aslında masdardır. Ancak âdil makamında kullanılmıştır. Âdil'den daha beliğdir, çünkü müsemma, fiilin kendisiyle isimlenmiştir.

el-Latîfu: Arzunu sana rıfkla ulaştıran demektir. "Mahiyeti, idrak edilemeyecek kadar latîf" mânasına geldiği de söylenmiştir.

el-Habîru: Olanı ve olacağı bilen kimseye denir.

el-Gafûru: Bağışlamada mübalağa eden, çok bağışlayan demektir.eş-Şekûru: Kullarını, sâlih fiilleri sebebiyle mükâfatlandıran ve sevap veren demektir. Allah'ın kullarına şükrü, onlara mağfireti ve ibâdetlerini kabul etmesidir.

el-Kebîru: Celâl (büyüklük) ve şânının yüceliği sıfatlarını taşıyan kimsedir.
el-Mukîtu: Muktedir demektir. Ayrıca, mahlukâta gıdalarını veren mânasına geldiği de söylenmiştir.
el-Hasîbu: el-Kâfi demektir. Muf'il mânasında fâildir, tıpkı mü'lim mânasında elîm gibi, hasîb'in muhâsib mânasında kullanıldığı da söylenmiştir.
er-Rakîbu: Kendisinden hiçbir şey gâib olmayan hâfız (muhâfız) demektir.
el-Mucîbu: Kullarının duasını kabul edip, icâbet eden zât demektir.
el-Vâsiu: Zenginliği, bütün fakrları bürüyen; rahmeti herşeyi kuşatan demektir.
el-Vedûdu: el-Vedd (sevgi) kelimesinden mef'ûl mânasında feûl'dür. Allah Teâlâ Mevdûd'dur. Çok sevilir. Yani velîlerinin kalbinde sevgilidir. Veya fâil mânasında feûldür. Yani Allah Teâla sâlih kullarını sever, bu da "onlardan razı olur" demektir.
el-Mecîdu: Keremi geniş olan demektir. Şerif mânasını taşıdığı da söylenmiştir.
el-Bâisu: Mahlukâtı, ölümden sonra kıyamet günü yeniden diriltir demektir.
eş-Şehîdu: Kendisinden hiçbir şey gâib olmayan kimse demektir. Şâhid ve şehîd aynı mânada kullanılır, tıpkı âlim ve alîm kelimeleri gibi. Mâna şöyledir: Allah, (her yerde) hâzırdır. Eşyayı müşahede edip her an görür.
el-Hakku: Varlığı ve vücudu gerçek olan demektir.
el-Vekîlu: Kulların rızıklarına kefil demektir. Hakikat şudur: Kendisine tevkîl edilmiş olanı işinde müstakil söz sâhibi olmaktır. Bu hususta şu âyet hatırlanabilir: "(Dediler ki) Allah bize yeter, O ne güzel vekildir" (Âl-i İmrân 173).
el-Kaviyyu: el-Kâdir (güçlü) demektir. Ayrıca: "Kudreti ve kuvveti tam, O'nu hiçbir şey âciz kılamaz" mânasına da gelir.
el-Metînu: Şedîd ve kavî olup, hiçbir fiilinde meşakkatle karşılaşmayan demektir.
el-Veliyyu: Nâsır (yardımcı) demektir. Ayrıca: "İşlerin kendisiyle yürüdüğü mütevelli, yetimin velîsi gibi" diye de açıklanmıştır.
el-Hamîdu: Fiiliyle hamde hak kazanan mahmûd kimsedir. Bu kelime mef'ûl mânasında fâildir.
el-Muhsî: İlmiyle herşeyi sayan, nazarından büyük veya küçük hiçbir şey kaçmayan kimse demektir.
el-Mübdiu: Eşyayı yoktan ilk defa var eden, yaratan demektir.
el-Muîdu: Mahlukâtı hayattan sonra tekrar ölüme, öldükten sonra da tekrar hayata iâde eden kimse demektir.
el-Vâcidu: Fakirliğe düşmeyen zengin demektir. Bu kelime, gına demek olan cide kökünden gelir.

el-Vâhidu: Tek başına devam eden, yanında bir başkası olmayan ferd'dir. Ayrıca, şerîk ve arkadaşı olmayan kimse mânası da mevcuttur.
El-Ahadu: Ferd demektir. Ahad ile vâhid arasındaki farka gelince, ahad, kendisiyle bir başka adedin zikredilmesini men edecek bir yapıya sâhiptir. Kelime hem müzekker, hem de müennestir. "Bana kimse (ahad) gelmedi derken, gelmeyen hem erkektir, hem de kadındır." Vâhid'e gelince bu sayıların ilki olarak vazedilmiştir: "Bana halktan biri (vahid) geldi" denir ama, "Bana haktan kimse (ahad) geldi" denmez. Vâhid, emsâl ve nazîri kabûl etmeyen bir mâna üzere bina edilmiştir. Ahad ise ifrad ve arkadaşlardan yalnızlık üzere bina edilmiştir. Öyle ise, vâhid, zât itibariyle münferiddir, ahad ise mâna itibariyle münferiddir.
es-Samedu: İhtiyaçlarını te'min etmek üzere, halkın kendisine başvurduğu efendidir. Yani halkın kendisine yöneldiği kimsedir.
el-Muktediru: Kudret kökünden müfteil babındandır. Kâdir'den daha öte bir güçlülük ifâde eder.
el-Mukaddimu: Eşyayı takdim edip, yerli yerine koyan demektir.
el-Muahhiru: Eşyayı yerlerine te'hir eden demektir. Kim takdime hak kazanırsa ona takdîm eder, kim de te'hîre hak kazanırsa ona da te'hîr eder.
el-Evvelu: Bütün eşyadan önce var olan demektir.el-Âhiru: Bütün eşyadan sonra bâkî kalacak olan demektir.
ez-Zâhiru: Herşeyin üstünde zâhir olan ve onların üstüne çıkan şey demektir.
el-Bâtınu: Mahlukâtın nazarlarından gizlenen demektir.
el-Vâlî: Eşyanın mâliki ve onlarda tasarruf eden demektir.
el-Müteâli: Mahlukâtın sıfatlarından münezzeh olan, bu sıfatların biriyle muttasıf olmaktan yüce ve âlî olan.
el-Berru: Katından gelen bir iyilik ve lütufla, kullarına karşı merhametli, şefkatli demektir.
el-Müntakimu: Dilediğine ceza vermede şiddetli davranan demektir. Nekame kökünden müfteil babında bir kelimedir. Nekame, hoşnudsuzluğun öfke ve nefret derecesine ulaşmasıdır.
el-Afuvvu: Afv'dan feûl babında bir kelimedir. Bu bâb mübalağa ifâde eder. Öyle ise mâna: "Günahları çokça bağışlayan" demek olur.
er-Raûfu: Katından gelen bir re'fetle (şefkatle) kullarına merhametli ve şefkatli olan demektir. Re'fetle rahmet arasındaki farka gelince; rahmet bazan maslahat gereği istemeyerek de olabilir. Re'fet isteksiz olmaz, isteyerek olur.
Zü'l-Celâl: Celâl, celîl'in masdarıdır. Celâl, celâlet, nihâyet derecede büyüklük, azamet demektir. Zü'l-Celâl büyüklük sahibi olan mânasına gelir.
el-Muksidu: Hükmünde âdil, demektir. Ef'al babında adaletli oldu mânasına olan

bu kelime, sülâsî aslında zulmetti mânasına gelir. Nitekim kasıt; cevreden, zâlim demektir.
el-Câmiu: Kıyamet günü mahlukâtı toplayan demektir.
el-Mâniu: Dostlarını, başkalarının eziyetinden koruyan yardımcı demektir.
en-Nûru: Körlüğü olanları nuruyla görür kılan, dalâlette olanları da hidâyetiyle irşâd eden demektir.
el-Vârisu: Mahlukâtın yok olmasından sonra da bâki kalan demektir.
er-Reşîdu: Mahlukâta maslahatların gösteren demektir.
es-Sabûru: Âsîlerden intikam almada acele etmeyen, cezalandırmayı belli bir müddet te'hîr eden demektir. Allah'ın sıfatı olarak sabûr'un mânası halîm'in mânasına yakındır. Ancak ikisi arasında şöyle bir fark vardır: Sabûr sıfatında cezanın mutlaka olacağını beklemeyebilirler. Ancak halîm sıfatıyla Allah'ın cezasına kesin nazarıyla bakarlar.
Allah inkarcıların söylediklerinden münezzeh ve mukaddestir, uludur, yücedir. [75]

İKİNCİ FASIL

NAMAZ DUALARI

1-İSTİFTAH

UMUMÎ AÇIKLAMA:

Yapmamız gereken duaların bir kısmı namazla ilgilidir. Daha namaza başlarken okumamız gereken dualar olduğu gibi, namazın içinde, muhtelif safhalarda, keza namazdan selâmla çıktıktan sonrada okunacak dualar mevcuttur. Şu halde burada bu dualarla ilgili bir kısım rivâyetleri göreceğiz.[76]

-1- عن أبى هريرة رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]كانَ رسولُ اللّهِ # إذَا كَبَّرَ لِلصَّةِ سَكَتَ هُنَيَّةً قَبْلَ أنْ يَقْرأَ، فَقُلْتُ يَا رسوُلَ اللّهِ : بِأبِى أنْتَ وَأمِّى سُكُوتَكَ بَيْنَ التَّكْبِيرِ وَالْقِرَاءَةِ مَا تَقُولُ؟ قَالَ: أقُولُ: اللَّهُمَّ نَقِّنِى مِنْ خَطَايَاىَ كَمَا يُنَقَّى الثَّوْبُ ا'بْيَضُ مِنَ الدَّنَسِ. اللَّهمَّ اغْسِلْنِى مِنْ خَطَايَاىَ بِالْمَاءِ وَالثَّلْجِ وَالْبَرَدِ[. أخرجه الخمسة إ الترمذى، وهذا لفظ الشيخين.زاد أبو داود والنسائى في أوَّله:]اللَّهُمَّ بَاعِدْ بَيْنِى وَبَيْنَ خَطَايَاىَ كَمَا بَعَدْتَ بَيْنَ المَشْرِقِ وَالمَغْرِبِ[.

1. (1795)- Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) namaz için tahrîme tekbirini alınca kıraate geçmezden önce bir müddet sükût buyurmuştur. Ben:

"Ey Allah'ın Resûlü, dedim, anam babam sana feda olsun, tekbir ile kıraat arasındaki sükût esnasında ne okuyorsunuz?" Bana şu cevabı verdi:

"Ey Allahım, beni hatalarımdan öyle temizle ki, kirden paklanan beyaz elbise gibi olayım. Allahım beni, hatalarımdan su, kar ve dolu ile yıka" diyorum." [Buhârî, Ezân 89; Müslim, Mesâcid 147, (598); Ebû Dâvud, Salât 123, (781); Nesâî, İftitâh 15, (2, 128, 129).]

Ebû Dâvud, Nesâî (ve Buhârî'nin) rivâyetlerinin başında şu ziyade vardır: "Allahım, benimle hatalarımın arasını doğu ile batının arası gibi uzak kıl."[77]

AÇIKLAMA:

1- Normalde çamaşırın temizliği için sadece su kullanıldığı halde, hadiste bir ve buzun da zikri, âlimler tarafından farklı yorumlara tâbi kılınmıştır, ancak hepsi de neticede maksadın mübalağalı şekilde ifâdesinde birleşirler.
Mesela Hattâbî der ki: "Kar ve dolunun zikri te'kîd içindir. Zîra, bunlar zaten elle dokunulmayan, temizlikte de kullanılmayan iki sudur."
İbnu Dakîku'l-Îd der ki: "Böyle denmekle âzamî derecedeki temizlik ifâde edilmiştir. Zîra, üzerinden üç ayrı temizlik maddesi geçen elbise tertemiz olur. Mamafih, bunların her birinden maksadın mecaz olması da mümkündür. Yani onlarla kiri kaldıran sıfat kinâye olunmuştur, tıpkı şu âyette olduğu gibi: وَاعْفُ عَنَّا وَاغْفِرْلَنَا وَارْحَمْنَا "Rabbimiz bizi affet, bize mağfiret et ve bize merhamet et..." (Bakara 285).
Tîbî de buna işareten der ki: "Sudan sonra kar ve buzun da zikrinden maksad, afdan sonra rahmet ve mağfiretin bütün envâını -pek şiddetli olan cehennem azabının harâretini söndürmek için- taleb etmektir." Hadîsin, Abdullah İbnu Ebî Evfâ tarafından Müslim'de kaydedilen rivâyetinde suyun soğukluk kaydıyla zikri de bu mânayı te'yîd eder. Böylece Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hataları -ateşe girmeye sebep olmasından ötürü- cehenneme benzetmiş ve onun söndürülmesini de yıkamaya teşbîh buyurmuş, söndürme işinde, söndürücülerin hepsini sudan başlayarak en soğuğuna varıncaya kadar zikretmekle üslûbda mübalağaya yer vermiştir.
Türbüştî der ki: "Bu üç şeyin betahsis zikri, bunların semâdan inmeleri sebebiyledir."
Kirmânî der ki, "Bu üç duada, üç vakte işaret edilmiş olma ihtimali de vardır. Uzaklaşma istikbâle, temizlik hâl-i hâzıra, yıkama geçmişe işarettir." İbnu Hacer der ki, "Bu durumda, istikbâlin önce zikri, husûle, gelecek olanın def'ine gösterilecek ihtimam, vukua gelmiş olanın ref'inden önce olduğu içindir." Yani günah işleyip sonra da affıyla uğraşıncaya kadar, öncelikle günah işlememeye gayret gösterilmelidir.[78]
2- HADİSTEN ÇIKARILAN BAZI HÜKÜMLER
* Hadisten, tahrîme tekbiri ile kıraat arasında dua okumanın meşrû olduğu

hükmü çıkarılmıştır. Ancak İmam Mâlik bu hükme katılmamıştır.
* İmam Şâfiî ve başka bâzıları bu hadise dayanarak namazda, Kur'ân'da olmayan bir şeyle dua etmenin câiz olduğuna hükmederler. Hanefîler bu görüşe katılmazlar.
* Hadis, Ashâb'ın Rusûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı hareket, sükûn, gizli, açık bütün ahvâliyle tesbit edip, dini en mükemmel şekliyle muhafaza ettiklerini göstermekte, bu hususta muknî bir örnek sunmaktadır.
* Bazı Şâfiîler, kar ve dolunun temizleyici olduklarına bu hadisten delil çıkarmışlardır.[79]

-2- وعن ابن عمر رَضِيَ اللّهُ عَنْهُما قال:]بَيْنَمَا نَحْنُ نُصَلِّى مَعَ رسُولِ اللّهِ # إذ قالَ رَجُلٌ مِن القَوْمِ : اللّهُ أكْبَرُ كَبِيراً، وَالْحَمْدُللّهِ كَثِيراً، وَسُبْحَانَ اللّهِ بُكْرَةً وَأصِيً، فقَالَ #: مَنِ الْقَائِلُ كَلِمَةَ كَذَا و كَذَا؟ قالَ الرَّجُلُ: أنَا يَارسُولَ اللّهِ، فقالَ: عَجِبْتُ لَهَا فُتِحَتْ لَهَا أبْوَابُ السَّمَاءِ. قَالَ ابْنُ عُمَرَ: فَمَا تَرَكْتُهُنَّ مُنْذُ سَمِعْتُ رَسُولَ اللّهِ # يَقُولُ ذلِكَ[. أخرجه مسلم والترمذى والنسائي.وزاد النسائى في رواية:]لَقَدْ رَأيْتُ ابْتَدَرَهَا اثْنَا عَشَرَ مَلَكاً[.

2. (1796)- İbnu Ömer (radyallahu anhumâ) anlatıyor: "Biz, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte namaz kılarken, cemaatten biri aniden:
"Allahu ekber kebîrâ, velhamdü lillâhi kesîrâ, subhânallâhi bükraten ve asîlâ (Allah, büyükte büyüktür, Allah'a hamdimiz çoktur, sabah akşam tesbihimiz Allah'adır!" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) efendimiz:
"Bu sözleri kim söyledi?" diye sordu. Söyleyen adam:
"Ben, ey Allah'ın Rusûlü" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesellâm) efendimiz:"
"O sözler hoşuma gitti. Sema kapıları onlara açıldı" buyurdu. İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) der ki: "Söylediği günden beri o zikri okumayı hiç terketmedim." [Müslim, Mesâcid 150, (601); Tirmizî, Daavât 137, (3586); Nesâî İftitâh 8, (2, 125).]
Nesâî, bir rivâyette şu ziyâdede bulunmuştur: "On iki adet meleğin, bu sözleri (yükseltmek üzere) koşuştuklarını gördüm."[80]

AÇIKLAMA:

1-Hadiste beyan edilen gök kapılarının açılması o zikrin Allah indinde makbul olduğuna delildir. Çünkü duaların kıblesi sema, makbul sözlerin şe'ni kabûl-i İlâhî semâsına yükselmektir. Âyette: "Güzel sözler O'na yükselir, o sözleri de sâlih ameller yükseltir" buyurulmuştur (Fâtır 10)
2-Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ifâdeleri, bu zikrin dilden düşürülmemesine bir teşviktir. Nitekim İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ), dinlediği günden itibâren bunu her fırsatta dilinden düşürmemiştir.[81]

-3ـ وعن أنس رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]بَيْنَمَا رسولُ اللّه # يُصَلِّى إذْ جَاءَهُ رَجُلٌ قَدْ حَفزَهُ النَّفْسُ، فَقَالَ: اللّهُ أكْبَرُ، الْحَمْدُللّهِ حَمْداً كَثِيراً طَيِّباً مُبَارَكاً فِيهِ، فَلمَّا قَضى رسولُ اللّه # الصَّةَ قالَ: أيُّكُمُ المُتَكَلِّمُ بِالْكَلِمَاتِ؟ فَأرَمَّ الْقَوْمُ، فقَالَ: إنَّهُ لَمْ يَقُلْ بأساً، فقَالَ الرَّجُلُ: أنَا يَارَسُولَ اللّهِ، قالَ: لَقَدْ رَأيْتُ اثْنَىْ عَشَرَ مَلَكاً يَبْتَدِرُونَهَا أيُّهُمْ يَرْفَعُهَا[. أخرجه مسلم وأبو داود والنسائى.»حَفْزَهُ النَّفَسُ« أى تتابع بشدة كأنه يحفز صاحبه: أى يدفعه.»وَأرَمَّ الْقَوْمُ« أطرقوا سكوتاً .

3. (1797)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) namaz kılarken nefes nefese bir adam geldi ve:
"Allahu ekber, Elhamdü lillâhi hamden kesîran tayyiben mubâreken fîhi. (Allah büyüktür, çok temiz ve mübârek hamdler Allah'adır!)" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) namazı bitirince:
"Şu kelimeleri hanginiz söyledi?" diye sordu. Cemaat bir müddet sessiz kaldı, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"(Kim söylediyse çekinmesin, benim desin), Zîra fena bir şey söylemiş değil)" dedi. Bunun üzerine adam:
"Ben, ey Allah'ın Resûlü!" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da:
"Ben on iki melek gördüm. Her biri, bu kelimeleri (Allah'ın huzuruna) kendisi

yükseltmek için koşuşmuşlardı." [Müslim, Mesâcid 149, (600); Ebû Dâvud, Salât 121, (763): Nesâî, İftitâh 19, (2, 132, 133).][82]

AÇIKLAMA'sı 1800 numaralı hadiste gelecek.[83]

-4ـ وعن جابر رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]كَانَ رَسولُ اللّهِ # إذَا اسْتَفْتَحَ الصَّةَ كَبَّرَ، ثُمَّ قال: إنَّ صَتِى وَنُسُكِى وَمَحْيَاىَ وَمَمَاتِى للّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ َ شَرِيكَ لَهُ، وبِذلِكَ أُمِرْتُ وَأنَا أوَّلُ المُسْلِمِينَ. اللّهُمَّ اهْدِنِى ‘حْسَنِ ا‘عْمَالِ وَأحْسَنِ ا‘خْقِ، َ يَهْدِى ‘حْسَنِهَا إَّ أنْتَ، وَقِنِى سَىِّئَ ا‘عْمَالِ، وَسَيِّئَ ا‘خْقِ َ يَقِى سَيِّئَهَا إَّ أنْتَ[. أخرجه النسائى .

4. (1798)- Hz. Câbir (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) namaza başlarken tekbir getirir, sonra (bazan) şunu okurdu: "İnne salâtî ve nüsükî ve mahyâye ve memâtî lillâhi Rabbi'l-âlemîn. Lâ şerîke lehu ve bizâlike ümirtü ve ene evvelü'lmüslimîn. Allahümmehdinî li-ahseni'l a'mâli ve ahseni'l-ahlâki. Lâ yehdî li-ahsenihâ illâ ente. Ve kınî seyyie'l-a'mâl ve seyyie'l-ahlâk. Lâ yakî seyyiehâ illâ ente. (Namazım, ibâdetim hayatım ve ölümüm âlemlerin şeriksiz Rabbi Allah içindir. Ben bununla emrolundum. Ben bu emre teslim olanların ilkiyim. Ey Allah'ım, beni amellerin ve ahlâkın en iyisine sevket. Bunların en iyisine senden başka sevkeden yoktur. Beni kötü amellerden ve kötü ahlâktan koru, bunların kötülerinden ancak sen korursun." [Nesâî, İftitâh 16, (2, 129).]

AÇIKLAMA: 1800 numaralı hadistedir.

-5ـ وعن محمد بن مسلمة رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ]أنَّ النَّبىَّ # كانَ إذَا قامَ يُصَلِّى تَطَوُّعاً قالَ: اللّهُ أكْبَرُ وَجَّهْتُ وَجْهِىَ لِلَّذِى فَطَرَ السَّموَاتِ وَا‘رْضَ حَنِيفاً
مُسْلِماً ومَا أنَا مِنَ المُشْرِكِينَ، وَذَكَرَ مِثْلَ حَدِيثِ جَابِرٍ، ثُمَّ قالَ:

اللّهُمَّ أنْتَ المَلِكُ َ إلهَ إَ أنْتَ، سُبْحَانَكَ وَبِحَمْدِكَ، ثَمَّ يَقْرأ[. أخرجه النسائى .

5. (1799)- Muhammed İbnu Mesleme (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) nâfile namaz kılmak için kalktığı vakit (bazan) şunu okurdu:"Allahu ekber veccehtü vechiye li'llezî fatara's-Semâvâti ve'l-arza hanîfen müslimen ve mâ ene mine'lmüşrikîn... (Allah büyüktür. Yüzümü Hanîf ve Müslüman olarak semâvat ve arzı yaratan Allah'a yönelttim. Ben müşriklerden değilim)..."[84] Devamını Hz. Câbir (radıyallâhu anh)'in rivâyetinde olduğu şekilde zikretti. Sonra şunu okudu:"Allahümme ente'l-Meliku. Lâ ilâhe illâ ente sübhâneke ve bihamdike [Allahım (kâinatın gerçek) Meliki sensin. Senden başka ilah yoktur. Seni hamdinle takdîs ederim)." Sonra kıraata geçti." [Nesâî, İftitâh 17, (2, 131).][85]

AÇIKLAMA,1800 numaralı hadistedir.[86]

-6- وعن عائشة رَضِىَ اللّهُ عَنْها قالت:]كَانَ رسولُ اللّهِ # إذا افْتَتَحَ الصَّةَ قالَ: سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، وَتَبَارَكَ اسْمُكَ، وَتَعالَى جَدُّكَ، وََ إلَهَ غَيْرُكَ[. أخرجه أبو داود والترمذى.والمراد »بِالْجَدِّ« في حق اللّه تعالى عظمته وجله: أى صار جدك عالياً .

6. (1800)- Hz. Aişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) namaza (iftitah tekbiri ile) başlayınca şunu okurdu: "Subhâneke Allahümme ve bihamdike ve tebâreke'smüke ve teâlâ ceddüke ve lâ ilâhe gayruke. (Allah'ım seni her çeşit noksan sıfatlardan takdîs ederim, hamdim sanadır. Senin ismin mübârek, azametin yücedir, senden başka ilah da yoktur)." [Tirmîzî, Salat 179, (243); Ebû Dâvud, Salat 122, (776); İbnu Mâce, İkâmeti's-Salat 1, (804).][87]

AÇIKLAMA:

Bu hadisler, namazda tahrîme (veya iftitah tekbirin)den sonra Kur'ân kıraatine geçmeden önce istiftah duasının okunacağını ifâde ederler. Bu, Ebû Hanîfe, Şâfiî, Ahmet İbnu Hanbel ve Cumhur'a göre müstehabtır. İmam Mâlik'e göre ise müstehab değildir. Ancak bizzat okunacak duâ husûsunda âlimler ihtilâf etmişlerdir.
* Ahmed İbnu Hanbel ve İmam Âzam (rahimehumallâh)'a göre son rivâyette kaydettiğimiz Sübhâneke okunmalıdır. Delilleri de Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ)'nin mezkur rivâyetidir. Bu rivâyet, Ahmed İbnu Hanbel ve Müstedrek'de de rivâyet edilmiştir. Hâkim, sıhhatini te'yid eder.
Bu hadis, bazı ilâvelerle Ebû Saîdi'l-Hudrî başta, başka bir kısım sahâbilerden de rivâyet edilmiştir. Ancak Tâbiîn ve Etbauttâbiîn ulemâsı amelde, çoğunlukla Hz. Âişe'nin rivâyetini esas almıştır. Mamafih Hz. Ömer ve İbnu Mes'ud'un rivâyetleri de bunun aynısıdır. Namazda onların da bunu okuduğu bilinmektedir.
* Bu babta yukarıda Hz. Ebû Hüreyre, Hz. Câbir İbnu Abdillah, Muhammed İbnu Mesleme (radıyallâhu anhüm)'den farklı dualar kaydettik. Hz. Ali'den kaydedilen bir başka rivâyet daha var. Demek ki, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) istiftah duasını farklı şekillerde okumuşlardır. Bunlardan birini sahih addedip diğerlerine bâtıl demek mümkün değildir. Hattâ İbnu Ömer (radıyallâhu anh)'in bir rivâyetine göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) namaza başlayınca önce veccehtü vechiye diye başlayan duayı, arkadan Sübhâneke duasını, bundan sonra da İnne salâtî ve nüsükî diye başlayan duayı okur, ondan sonra kıraate geçerdi.
İbnu'l-Esîr'in Şerhu'l-Müsned'de kaydettiğine göre, İmam Şafiî (rahimehullah) hazretleri -farz olsun, nafile olsun- bütün namazlarda bu duâların hepsini baştan sona okurmuş.
Hanefîlerden Ebû Yûsuf, "Namazda Sübhâneke ile birlikte Veccehtu vechiye beraber okunmalıdır" demiştir. el-Muhît'de geldiğine göre veccehtü vechiye duası tekbirden önce okunmalıdır, bu müstehabtır. Aksini söyleyen de olmuştur.
Şâfiîlere göre, imam, Fatiha ile sûre arasında biraz sükut eder, bu arada cemaat da Fatiha'yı okur. Şafiî hazretleri, namaza başlarken imam ve cemaatin, aynı istiftah duasını okuyacaklarını açıkça söylemiştir.
Yine Şafiîlere göre, imamın Fatiha ile sûrelerden sonra sükut etmesi, cemaatin Fâtiha okumalarını te'min içindir. Hanefîler cemaat halinde imamın arkasında bir şey okumadıkları için sondaki bu sükut, kıraatla rükûnun arasını ayırmaya hamledilmiştir, kıraat bitince rükûya gitmekte acele etmemekten ibârettir. Kasten uzatılması mekruhtur. Yanılarak uzatılırsa farzın te'hirine sebep olduğu için

secde-i sehiv gerekir.
İmam Mâlik, farz veya nâfile herhangi bir namazın başında, ortasında ve sonunda herhangi bir duayı okumakta beis görmez. Şâfiî'nin de görüşü bu ise de, istiftah duasını okumak sünnettir.
Hanefîlere göre, istiftah duası olarak Sübhâneke'den başka bir dua okumak câiz değildir. Bu hususta rivâyet edilen dualar, farz namazların tahiyyatlarında teşehhüdden sonra namazın nihayetinde okunabilir. Nafilelerde daha müsâmahalı olan Hanefîler bu babta gelen rivâyetleri gece namazlarına hamlederler.
İbnu Battâl, adı geçen sükutun Medine örfünde yerleşmemiş olmasını gözönüne alarak, buna Resûlullah (aleyhissalât vesselâm)'ın bazan yer verdiği hükmüne ulaşır ve terkini câiz görür.
Hadiste geçen "Annem babam sana feda olsun" tâbirinin Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hakkında kullanılması câizdir. Bazı âlimler, herkes için kullanılabilir demiş ise de "câiz değildir" diyen de olmuştur. Üçüncü bir görüşe göre ise sâdece sâlihler için câizdir, başkalarına söylenemez. [88]

RÜKÛ VE SECDELERDE OKUNACAK DUÂLAR

-1- عن ابن عباس رَضِىَ اللّهُ عَنْهما قال:]قالَ رسولُ اللّهِ #: أَ، وَإنِّى نُهِيْتُ أنْ أقْرَأ القُرْآنَ رَاكِعاً وَسَاجِداً، فَأمَّا الرُّكُوعُ فَعَظِّمُوا فِيهِ الربَّ، وَأمَّا السُّجُودُ فَاجْتَهِدُوا في الدُّعَاءِ، فَقَمِنٌ أنْ يُسْتَجَابَ لَكُمْ[. أخرجه مسلم وأبو داود والنسائى.ومعنى »قَمِن« جدير .

1. (1801)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Haberiniz olsun, ben rükû ve secde hâlinde Kur'ân okumaktan men edildim. Öyleyse rükûda Rabb Teâlâ' yı tâzim edin, secdede ise dua etmeye gayret edin, (zîra secdede iken yaptığınız dua) icâbet edilmeye lâyıktır." [Müslim, Salât 207 (479); Ebû Dâvud, Salât 152, (876); Nesâî, İftitâh 98, (2, 189).][89]

AÇIKLAMA:

1-Bir kısım rivâyetler rükû ve secde hâlinde Kur'ân okunmayacağını belirtirler.

Şârihler bunun sebebini şöyle açıklarlar: "Rükû ve sücud halleri, kulun Rabbi karşısındaki tevâzuunu ifâde etmektedir. Bu sebeple o haller zikre tahsis edilmişlerdir. Dolayısıyla, aynı halde Kelâmullah ile mahlûkun sözleri eşit tutularak beraber zikredilmeleri mekruhtur.
2-Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "...Ben rükû ve secde hâlinde Kur'ân okumaktan men edildim" demekle, sâdece kendisine âit bir yasağı değil, ümmetinin de tâbi olması gereken bir yasağı ifâde ediyor. Zîra ümmeti, -nadir hasâis dışında- her hareketinde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a uymakta mükelleftir. Üstelik, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), ashâbına rükû halinde Allah'ı tâzim, secde halinde de dua etmeleri için emirde bulunmuştur. Böyle bir emir de, sözünü ettiğimiz yasağın Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in şahsına ait olmayıp, bütün ümmete şâmil olduğunu gösterir.
Hülâsa rükû ve secde hâlinde Kur'ân okumak yasaklanmıştır. Rükûda tesbih, secdede ise tesbih ve dua yapılır.
3- Hanefîlere göre, namazın bir rüknünde, namaz fiilleri cinsinden bir ilâvede bulunulsa secde-i sehiv gerekir, zîra vâcibin veya farzın te'hiri mevzubahistir. Şâfiîlere göre rükû ve secdelerde Fâtiha'dan başka bir sûre veya âyet okumak mekruhtur. Fakat namaz bozulmaz.
4- Fatiha okumaya gelince, bu hususta Şâfiîlerden iki farklı görüş rivâyet edilir: Birine göre Fâtiha ile başka sûre arasında fark yoktur. Dolayısı ile Fatiha'nın okunması da mekruhtur, ancak namazın sıhhatini bozmaz. İkinci görüşe göre Fatiha'yı, rükû ve secdede kasden okumak haramdır, namazı bozar. Sehven okumak mekruh değildir. Ancak, gerek sehven olsun ve gerekse kasden olsun, Fatiha'nın okunması Şâfiî hazretlerine göre secde-i sehiv gerektirir.[90]

-2- وعن أبى هريرة رَضِـىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]كانَ رسولُ اللّه # يَقُولُ في سُجُودِهِ: اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِى ذَنْبِى كُلَّهُ، دِقَّهُ وَجِلَّهُ، أوَّلَهُ وَآخِرَهُ، سِرَّهُ وَعَنِيَتَهُ[. أخرجه مسلم وأبو داود .

2. (1802)- Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) hazretleri anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), secdelerinde şunları söylerdi: "Allahümmağfirlî zenbî küllehu, dıkkahu ve cüllehu, evvelehu ve âhirehu, sırrahu ve alâniyyetehu. (Allahım! Büyükküçük birincisonuncu, gizli-açık, bütün günahlarımı mağfiret buyur." [Müslim, Salât 216, (483); Ebû Dâvud, Salât 152, (878).][91]

-3- وعن عائشة رَضِىَ اللهُ عَنْها قالت:]كانَ رسولُ اللهِ # يُكْثِرُ أنْ يَقُولَ في رُكُوعِهِ وَسُجُودِهِ: سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ رَبَّنَا وبِحَمْدِكَ. اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِى: يَتَأوَّلُ الْقُرآنَ[. أخرجه الخمسة إ الترمذى.وفي أخرى لمسلم وأبى داود والنسائى:]كانَ يَقُولُ في رُكُوعِهِ وَسُجُودِهِ: سُبُّوحٌ قُدُّوسٌ رَبُّ المَئِكةِ وَالرُّوحِ[.وفي أخرى لمالك والترمذى وأبى داود:]فَقَدْتُهُ # مِنَ الْفِرَاشِ فَالْتَمَسْتُهُ
فَوَقَعَتْ يَدِى عَلى بَطْنِ قَدَمَيْهِ، وَهُوَ سَاجِدٌ يَقُولُ: اللَّهُمَّ إنِّى أعُوذُ بِرِضَاكَ مِنْ سَخَطِكَ، وَأعُوذُ بِمُعَافَاتِكَ مِنْ عُقُوبَتِكَ، وَأعُوذُ بِكَ مِنْكَ، َ أُحْصِى ثَنَاءً عَلَيْكَ أنْتَ كَمَا أثْنَيْتَ عَلى نَفْسِكَ[.

3. (1803)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resullulah (aleyhissalâtu vesselâm) rükûsunda ve secdelerinde şu duayı çokca okurdu: "Sübhânekallâhümme Rabbenâ ve bihamdike, Allahümmağfirlî. (Allah'ım, seni takdis ve tenzih ederim. Rabbimiz! Takdisimiz hamdinledir. Ey Allahım, beni mağfiret et.)" Bu duayı okumakla Kur' ân'a yani Kur'ân'ın: "Rabbini hamd ile tesbîh et" (Nasr 3) âyetine] uyuyordu." [Buhârî, Ezân 123, 139, Meğâzî 50, Tefsîr, İzâcâe nasrullahi ve'l-Feth; Müslim, Salât 217, (484); Ebû Dâvud, Salât 152, (877); Nesâî, İftitâh 153, (2, 219).]
Müslim, Ebû Dâvud ve Nesâî'de gelen bir rivâyette şöyle denir: "Resûllullah (aleyhissalâtu vesselâm) rükû ve secdesinde şöyle derdi: "Subbûhun kuddûsün Rabbü'lmelâiketi ve'r-Rûhi, (Münezzehsin, mükaddessin, meleklerin ve Ruh'un Rabbisin)".
Muvatta, Tirmizî ve Ebû Dâvud'un bir rivâyetinde şöyle denir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı yatakta kaybettim ve araştırdım, derken elim ayağının altına rastladı. Secdede idi ve: "Allahümme innî eûzu bırızâke min sahtike ve eûzu bimuâfâtike min ukûbetike ve eûzu bike minke Lâ uhsî senâen aleyke. Ente kemâ esneyte alâ nefsike. (Allahım! Senin rızanı şefaatçi kılarak öfkenden sana sığınıyorum. Affını şefaatçi yaparak cezandan sana sığınıyorum. Senden de sana sığınıyorum. Sana layık olduğun senâyı yapamam. Sen kendini sena ettiğin

gibisin)" diyordu."[92]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, görüldüğü üzere muhtelif kaynaklarda bazı farklılıklarla gelmiştir. Müellifimiz, burada daha ziyâde rükû ve secde hâlinde okunacak duaları göstermek istediği için rivâyetteki başka unsurları imkân nisbetinde tayyedip hadîsi özetlemiştir. Mesela Hz. Âişe (radıyallahu anhâ) şöyle anlatır: "Bir gece Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı yatakta kaybetmiştim. Hanımlarından birinin yanına gitti zannettim. Aramaya başladım. Sonra geri döndüm. Rükû veya secdede idi: "Sübhâneke ve bi hamdike lâilahe illâ ente!" diyordu. Ben: "Annem bâbam sana kurban olsun. Ben neyin peşindeyim, sen neyin peşindesin!" dedim."
2- Âişe vâlidemizin, kıskançlığın sevkiyle Hz. Peygember (aleyhissalâtu vesselâm)'i araması, onu secde eder bulmasına ve secde sırasında okuduğu duaları zabtedip rivâyet etmesine vesîle olur. Şüphesiz, secdede okunacak duaları Ashab biliyor idi. Ancak, bunların farklı şekiller aldığı ortaya çıkmış olmaktadır.
3- Sübbûh, Allah'ın, ilâha lâyık olmayan her türlü noksanlıklardan, şerîkten, benzerden münezzeh olması demektir. Kuddûs ise, Allah'ın, ilaha layık olmayan herşeyden temizlenmiş olduğunu ifade eder, mübârek mânasında olduğu da söylenmiştir. Bu kelimeler sebbûh ve kaddûs şeklinde de rivâyet edilmiştir. Fasih olanı subbûh ve kuddûs şekilleridir. Bunlar, bazı âlimlerce Allah'a ait isimlerdendir, sıfat diyen de olmuştur.
4- Hadiste geçen ruh nedir? Âlimler çoğunluk itibariyle muradın Cebrâil olduğunu söylerler. Bazıları ise "büyük bir melektir" demiştir. Ruh için "İlâhî rahmet", "meleklerin dahi göremediği başka bir mahlûk" diyenler olmuştur. Kur'ân-ı Kerîm'de muhtelif âyetlerde Ruh'a temas edilir (Nahl 2, İsrâ 85, Şuara 193, Gâfir 15, Meâric 4, Nebe 38, Kadr 4). Ruh için Cumhur, "Cebrâil'dir" demiştir. İhtilaflı meselelerde esas olan Cumhur'un görüşüdür.[93]
5- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kulluğun en güzel ifadesi olarak, günahları îtiraf edip, Allah'ın öfke, ceza gibi muâmelerinden Allah'ın rızasına ve affına sığınıyor. "Senden sana sığınıyorum" cümlesi ile ilgili olarak Hattâbî şu açıklamayı sunar: "Burada bir mânâ inceliği vardır. Resûlullah (aleyhissalâtu vesellâm) Allah Teâla'nın öfkesinden yine O'nun rızasına, azâbından affına iltica etmiştir. Bunun mânası, O'na karşı yaptığı ubûdiyet ve senalarda vâki olan

kusurlardan dolayı Allah'tan af dilemektir.
6- "Sana layık olduğun senâyı yapamam" ifâdesi, Allah'a karşı gerekli olan ubûdiyetin hakkını verememem demektir. Çünkü sena, Allahın üstün vasıflarını zikretmektir. İfâdenin kelimesi kelimesine tercümesi: "Senin senanı saymakla bitiremem, sen kendini nasıl sena etti isen sen öylesin" şeklinde olmalıdır. Allah Teâla Hazretleri'nin nimetleri, sıfatları o kadar çoktur ki, beşer kapasitesi onların tamamını idrâkten âcizdir, akıl Zât-ı İlâhî'nin yüceliğini ihâtadan nâkıstır. Resûlullah (aleyhissalâtu veselâm), beşer idrâkinin, Allah hakkında, -en hâlis niyetle, en kâmil imanla dahî olsa- ortaya koyacağı her çeşit tavsîfatın, takdîratın O'nu açıklamaktan, bütün çıplaklığı ile hakikat-ı İlâhiye'yi ortaya koymaktan aciz ve nâkıs kalacağını böyle ifade buyurmuştur: "Ya Rabb! Biz beşerî idrakimizle seni kavramaktan, mümkün olanlar için yaratılan dilimizle İlahî şuunâtını ifadeye dökmekten âciziz, ancak imanımızla yüceliğini tasdîk ediyor, sen kendini nasıl sena etti isen öyle olduğunun kabul ediyoruz."
7- Hadiste açıklanması gereken bir ifâde: "Bu duayı okumakla Kur' ân'a uyuyordu" diye tercüme ettiğimiz cümledir. Kelimesi kelimesine tercüme "Kur'ân'ı te'vîl ediyordu" şeklinde yapılmalıydı. İbnu Hacer bunu: "Kur'ân-ı Kerîm'in rükû ve sücudda yapılmasını emrettiği şeyi yapıyordu" diye açıklar. İlâveten der ki: "A'meş'in rivâyetinde açıklandığı üzere "Kur'ân" ile kastedilen şey, bir kısmıdır, o da zikredilen sûredir ve zikredilen zikirdir. İbnu's-Seken'in rivâyetinde, bundan maksat فَسَبِّحْ بِحَمْدِرَبِّكَ "Rabbine hamd ile tesbîh et" (Nasr 4) âyetidir. Böylece bu rivâyet, bu âyetteki iki ihtimalden birini tâyin etmiş olmaktadır. Zîra âyetteki "tesbîh et!" emrinden murad, hamd'in kendisi olma ihtimali var, zîra hamd'in tesbîh mânasını taşıması mevzubahistir. Zîra hamd, mahmûd fiilleri Allah'a nisbeti iktiza ettiği için tenzîh mânâsında tesbîhtir de... Durum bu olunca, "Tesbîh et!" emri ile kastedilen şeyin "hamdle mütelebbis (karışık) olarak yapılacak tesbih" olma ihtimâli de var. Bu durumda tesbih ve hamd beraberce yapılmadıkça emre uyulmuş olmaz Âyetin zâhir mânâsı da budur."[94]
8-BÂZI HÜKÜMLER
* İbnu Dakîku'l-Îd der ki: "Bu rivâyet rükûda duanın, sücûdda tesbîhin mübah olduğuna delalet eder. Bu söylenene, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Rükûda Rabb Teâlâ'yı tâzim edin, sücûdda da duaya gayret edin" hadisinde muhalefet yoktur. Zîra, sadedinde olduğumuz hadisin cevaza hamledilmesi mümkündür ve bu esastır. Sücudla ilgili emri de duayı çok yapmaya hamledebiliriz. Nitekim "gayret edin" ibâresi de bu çok yapma te'vilini te'yîd

eden bir unsurdur."

Secdede duayı çok yapma üzerine hadisler gelmiştir. Bunlardan biri: اَقْرَبُ مَا يَكُونُ الْعَبْدُ مِنْ رَبِّهِ وَهُوَ سَاجِدٌ فَاكْثِرُوا فِيهِ مِنَ الدُّعَاءِ

"Kulun Rabbine en yakın olduğu zaman secde hâlidir. Öyle ise secdede iken çok dua edin" hadisidir.

Secdede çok dua etme emri, her hâceti çokça talep metmeye teşviki de içine alır. Nitekim, daha önce de kaydedildiği üzere, bu ayakkabı bağına varıncaya kadar maddî ihtiyaçlarımızın da talebini ihtiva eder. Çok duaya, istenen bir şeyi tekrar tekrar taleb de dâhildir.

* Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ)'nin, secde etmekte olan Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in ayağına değmesi, kadının teması ile abdestin bozulmayacağına Hanefîlerce delil kılınmıştır. Ancak diğer üç mezhebe göre kadının değmesi abdesti bozar.

* Secdede ayakları dikmek sünnettir.[95]

4ـ وعن ابن مسعود رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قال رسولُ اللّهِ #: إذَا رَكَعَ أحَدُكُمْ فَلْيَقُلْ ثَث مَرَّاتٍ: سُبْحَانَ رَبِّىَ الْعَظِيمِ، وَذلِكَ أدْنَاهُ، وَإذَا سَجَدَ فَلْيَقُلْ: سُبْحَانَ رَبِّىَ ا٭عْلَى ثَثاً، وَذلِكَ أدْنَاهُ[. أخرجه أبو داود والترمذى

4. (1804)-İbnu Mes'ud (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sizden biri rükû edince üç kere "Sübhâne rabbiyel azîm (Büyük Rabbim (her çeşit kusurdan) münezzehdir" desin. Bu, en az miktardır. Secde yapınca da üç kere "Sübhâne Rabbiye'l a'lâ (Ulu Rabbim (her çeşit kusurdan) münezzehdir" desin. Bu da en az miktardır." [Ebû Dâvud, Salât 154, (886); Tirmizî, Salât 194, (261).][96]

AÇIKLAMA:

Önceki hadisin açıklamasında belirttiğimiz üzere, rükû ve sücûdda okunacak duaların mâhiyeti rivâyetlerde farklı şekillerde gelmiştir. Sadedinde olduğumuz İbnu Mes'ud rivâyeti onlardan biridir. İbrahim Nehâî, Hasan Basrî, Ebû Hanîfe,

Ebû Yusuf, Muhammed ve bir rivâyette Ahmed İbnu Hanbel bu rivâyeti esas alarak üçer sefer bu duaları okumayı sünnet addetmişlerdir.
Rivâyet üçten aşağı tutulmamasını tavsiye eder. Demek ki, üçten az olursa sünnete riâyet edilmemiş olacaktır. Fazla okumaya mâni yok. Ancak nihâî hududu hususunda bazı yorumlar vardır: Mâverdî: "Kemâli on bir veya dokuzdur, vasatı beştir, ancak bir kere ile iktifa etse yine de tesbih husule gelmiş olur" der. Tirmizî'nin İbnu'l-Mübârek ve İshâk İbnu Râhuye'den naklettiğine göre, imamın beş kere tesbih okuması müstehabdır. Şevkâni'nin kaydına, göre, tesbihlerin dokuzdan fazla kılınması halinde sehiv secdesi gerekeceği, üçten fazla okunduğu takdirde sayının çift değil, tek tutulması ile ilgili sarih bir delil yoktur.
Rükû ve secdelerde yapılacak zikrin hükmü ihtilaflıdır. Ebû Hanîfe, İmam Mâlik ve İmam Şâfiî'ye göre sünnettir, terkinde bir şey gerekmez, ancak kasden terkedilmesi mekruhtur. Ahmed İbnu Hanbel ve diğer bazı âlimlere göre vâcibtir, kasden terki namazı bozar, sehven terkinde secde-i sehiv gerekir. Zahirîlerden İbnu Hazm ise "farzdır" demiştir.[97]

-5- وعن جابر رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]كانَ رسولُ اللّهِ # إذَا رَكَعَ قالَ: اللَّهُمَّ لَكَ رَكَعْتُ، وَبِكَ آمَنْتُ، وَلَكَ أسْلَمْتُ، وَعَلَيْكَ تَوَكَّلْتُ، أنْتَ رَبِّى خَشَعَ سَمْعِى، وَبَصَرِى، وَلَحْمِى، وَدَمِى، وَعِظَامِى لِلّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ[. أخرجه النسائى.»الخُشُوعُ« الخضوع والذل .

5. (1805)- Hz. Câbir (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), rükû yaptığı zaman: "Allahümme leke reka'tu ve bike âmentü ve leke eslemtü ve aleyke tevekkeltü ente Rabbiye, haşaa sem'î ve basarî ve lahmî ve demî ve izâmî lillahi Rabbi'l-âlemin. (Ey Allahım sana rükû yapıyorum, sana inandım, sana teslim oldum, sana tevekkül ettim. Sen Rabbimsin, kulağım, gözüm, etim, kanım ve kemiklerim Âlemlerin Rabbi olan Allah önünde haşyette, tezellüldedir." [Nesâî, İftitâh 104, (2, 192). Bu rivâyet Müslim'de gelen uzun bir rivayetin bir parçasıdır (Salâtu'l-Müsâfirîn) 201, (771).][98]

-6- وعن ابن أبى أوفى رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]كَانَ رسولُ اللّهِ #

إِذَا رَفَعَ ظَهْرَهُ مِنَ الرُّكَوعِ قَالَ: سَمِعَ اللهَ لِمَنْ حَمِدَهُ، اللَّهُمَّ رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ مِلءَ السَّموَاتِ، وَمِلْءَ ا'رْضِ، وَمِلْءَ مَا شِئْتَ منْ شَيءٍ بَعْدُ[. أخرجه مسلم وأبو داود والترمذى .

6. (1806)- İbnu Ebî Evfâ (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sırtını rükûdan kaldırdığı zaman: "Semiallâhu limen hamideh, Allahümme Rabbenâ leke'lhamdü mil'essemâvâti ve mil'el-arzi ve mil'e mâ şi'te min şey'in ba'du. (Allah, kendisine hamd edeni işitir. Ey Allahım, ey Rabbimiz, semâlar dolusu, arz dolusu ve bunlardan başka istediğin her şey dolusu hamdler sana olsun" [Müslim, Salat 204, (476); Ebû Dâvud, Salât 144, (846).][99]

-7- وعن ابن عباس رَضِىَ اللهُ عَنْهُما قال:]كَانَ رسول اللهِ # يَقولُ بَيْنَ السَّجْدَتَيْنِ: اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِى وَارْحَمْنِى وَاجْبُرْنِى وَاهْدِنِى وَارْزُقْنِى[. أخرجه أبو داود والترمذى، واللفظ له .

7. (1807)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) iki secde arasında: "Allahümme'ğfir lî ve'rhamnî, ve'cbürnî, ve'hdinî ve'rzuknî. (Allahım bana mağfiret et, merhamet et, beni zengin kıl, bana hidâyet ver, bana rızık ver) derdi". [Ebû Dâvud, Salât 145, (850); Tirmizî, Salât 211, (284); İbnu Mâce, Salât 23, (898).][100]

AÇIKLAMA:

1- Son üç rivâyet, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın rükûdan doğrulurken olsun, iki secde arasındaki doğrulmada olsun muhtelif tesbihler okuduğunu göstermektedir.
2- Okunan duada geçen kelimeler ma'lum ise de şârihler şu açıklamayı sunarlar: "İstenen mağfiret insanlara karşı işlenen günahların affı ve ibâdetlerde yapılan kusurların bağışlanması içindir. İstenen rahmet, amelin karşılığı olan rahmet değil, Allah'ın lütfuna, keremine lâyık olan rahmettir veya "ibadetimi kabul etmek suretiyle rahmet kıl" demektir. Zenginlik talebinden maksad gönül

zenginliği, dünya ve madde karşısında istiğna ve tokgözlülük talebidir. Rızk talebinden maksad temiz ve helâl rızık, ihtiyaçları karşılayacak rızıktır veya mânevî derecelerde veya uhrevî yüksek derecelerin kazanılmasında yardımdır.
3-Hadis, ayrıca, oturma sırasında iki secde arasında bu kelimelerle dua etmenin meşrû olduğuna delâlet eder.[101]

-8ـ وعن علىّ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]كانَ النَّبىُّ # إذَا سَجَدَ قالَ: اللَّهُمَّ لَكَ سَجَدْتُ، وَبِكَ آمَنْتُ، وَلَكَ أسْلَمْتُ، سَجَدَ وَجْهِىَ لِلَّذِى خَلَقَهُ وَصَوَّرَهُ، وَشَقَّ سَمْعَهُ، وَبَصَرَهُ تَبَارَكَ اللّهُ أحْسَنُ الخَالِقِينَ، ثُمَّ يَكُونُ آخِرُ مَا يَقُولُ بَيْنَ التَّشَهُّدِ وَالتَّسْلِيمِ: اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِى مَا قَدَّمْتُ،
وَمَا أخَّرْتُ، وَمَا أسْرَرْتُ، وَمَا أعْلَنْتُ، وَمَا أسْرَفْتُ، وَمَا أنْتَ أعْلَمُ بِهِ مِنِّى، أنْتَ المُقَدِّمُ، وَأنْتَ المُؤَخِّرُ َ إلَهَ إَّ أنْتَ[. أخرجه الخمسة إ البخارى .

8. (1808)- Hz. Ali (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) secde ettiği vakit şöyle dua okurdu: "Allahım sana secde ettim, sana inandım, sana teslim oldum. Yüzüm de, kendisini yaratıp şekillendiren, ona kulak, göz takan yaratanına secde etmiştir. Yaratanların en güzeli olan Allah ne yücedir" (Hacc 14).
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın teşehhüdle selam arasında okuduğu en son duası: "Allahümmağfir lî mâ kaddemtü ve mâ ahhartü ve mâ esrertü ve mâ a'lentü ve mâ esreftü ve mâ ente a'lemu bihî minnî ente'lmukaddim ve ente'lmuahhir. Lâ ilâhe illâ ente. (Allahım, geçmiş ömrümde yaptıklarımı, gelecekte yapacaklarımı, gizli işlediklerimi, alenî yaptıklarımı, israflarımı, benim bilmediğim fakat senin bildiğin kusurlarımı affet. İlerleten sen, gerileten de sensin, senden başka ilah yoktur)". [Müslim, Salâtul-Müsâfirîn 201, (771), Tirmizî, Daavât 32, (3417, 3418, 3419); Ebû Dâvud, Salât 121, (760); Nesâî, İftitâh 17, (2, 130).][102]

-9- وعن ابن عمرو بن العاص رَضِىَ اللهُ عَنْهُما قال:]قالَ أبُو بَكْرٍ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ لرسول اللّهِ #: عَلِّمْنِي دُعَاءً أدْعُو بِهِ في صَلَاتِى، قالَ: قُلِ اللَّهُمَّ إنِّى ظَلَمْتُ نَفْسِى ظُلْماً كَثِيراً، وَ يَغفِرُ الذُّنُوبَ إ أنْتَ فَاغْفِرْ لِي مَغْفِرَةً مَنْ عِنْدَكَ وَارْحَمْنِى إنَّكَ أنْتَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ[. أخرجه الخمسة إ أبا داود .

9. (1809)- Abdullah İbnu Amr İbni'l-As (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a, Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh) gelerek: "Bana namazda okuyacağım bir dua öğret" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ona şu duayı okumasını söyledi:
"Allahümme innî zalemtü nefsî zulmen kesîran ve lâ yağfiru'zzünûbe illâ ente fa'ğfir lî mağfireten min indike verhamnî inneke ente'lğafûru'rrahîm. (Allahım ben nefsime çok zulmettim. Günahları ancak sen affedersin. Öyle ise beni, şanına layık bir mağfiretle bağışla, bana merhamet et. Sen affedici ve merhamet edicisin". [Buhârî, Sıfâtu's-Salât 149, Daavât 17, Tevhîd 9; Müslim, Zikr 48, (2705); Tirmizî, Daavât 98, (3521); Nesâî, Sehiv 58, (3, 53).][103]

AÇIKLAMA:

1- Kaydettiğimiz bu son rivâyetler namazda, selamdan önce okunması sünnet olan duaları göstermektedir. Bu dualarda Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) nefsine zulmettiğini ifâde edip af ve mağfiret dilemekte, gizli-açık, evvel-âhir işledikleri günahlardan söz etmekte, Allah' tan rahmet taleb etmektedir. Bazı âlimler, sûre-i Fetih'in baş kısmında ifâde edildiği üzere, geçmişgelecek bütün günahlar Cenâb-ı Hakk'ın affına mazhar olduğu halde Resûlullah'ın böyle dua etmesini müşkilâtlı bulmuşlar. Ancak bu itiraza birkaç açıdan cevap verilmiştir:
1) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ümmetine duayı öğretmek maksadıyla böyle hareket etmiştir.
2) Bu duadan murad, ümmeti için talepte bulunmaktır, böylece mâna şöyle olur "Yâ Rabbi ümmetim için senden mağfiret diliyorum..."
3) Tevâzu yolundan gidip, kulluk izhar etmek, Allah'tan korkuyu benimseyip, tâzimini ifâde etmek, O'na olan fakrını göstermek, rızasını arzu ederek emrine itaat etmek istemiştir. Duasına icabet edilmiş olmasına rağmen talebi tekrar

etmekten vazgeçmiyor, çünkü bu davranış sevap hâsıl etmekte, mânevî ve uhrevî dereceleri yükseltmektedir.
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın dua hususunda verdiği bu şahsî örnek, ümmeti böyle davranmaya, duada ısrara teşvik eder. Zîra Efendimiz, mazhar olduğu kesin mağfirete rağmen tazarru, dua ve niyazı terketmezse, bu hususta kesin bir garantisi olmayan insan daha çok dua ve tazarru etmek zorundadır.
2- Hz. Ebû Bekir'e öğrettiği duadan hareketle şu da söylenmiştir: "Bir insan sıddîkiyet gibi ne kadar yüce bir mertebede de olsa kusurdan mücerred olamaz".
3-"Şanına layık bir mağfiretle bağışla" diye tercüme ettiğimiz ifade; indindeki mağfiretle diye, aslına kelime yönünden daha uygun bir tercümeye de kavuşturulabilir. Tîbî, buradaki mağfiret kelimesinin nekre oluşunu "künhü idrak edilmeyen büyük bir gufran (bağışlama) talebi" olarak açıklar. Allah'ın indinden olma vasfının da buradaki büyüklük arzusunun bir başka ifâdesi olduğunu belirtir ve: "Çünkü Allah'ın indinden olan şeyi vasfetmek mümkün olmaz" der. İbnu Dakîku'l-Îd iki ihtimalin üzerinde durur: "Biri, mezkûr tevhide bir işârettir, sanki şöyle denmiş olmaktadır: "Allahım, bunu ancak sen yaparsın, öyleyse onu benim için yap!" Diğerine gelince -ki bu ihtimal daha muvafıktır- bu, kulun güzel veya başka bir amel sebebiyle hiçbir sûrette liyakat kazanmaksızın sırf mahz-ı lütuf olacak bir mağfiretin talebine işarettir". Bâzı âlimler, bu ikinci te'vîli tercih ederek mânayı şöyle ifade etmişlerdir: "Allahım, ben amelimle lâyık olmasam da sen bana, (şanına yakışan) bir fazlınla mağfiret eyle".
4-Âlimlerden cevâmiu'lkelîm ihtiva eden matlub duaları sormak müstehabtır. Ancak duanın, namazın neresinde yapılacağı hadiste tasrih edilmemiştir. Cumhur, bazı karînelerden hareketle, yerinin son oturmada (ka'de-i âhire'de), selam vermezden önce olduğunu söylemiştir. Hemen kaydedelim ki sücûd ve teşehhüdde olacağını söyleyen de olmuştur.[104]

TEŞEHHÜDDEN SONRA OKUNACAK DUÂ

-1- عن ابن عباس رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما قال:]كَانَ رسول اللّه # يَقُولُ بَعْدَ التَّشَهُّدِ: اللَّهُمَّ إنِّى أعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابِ جَهَنَّم، وَأعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ وَأعُوذُ بِكَ مِنْ فِتْنَةِ الدَّجَّالِ، وَأعُوذُ بِكَ مِنْ فِتْنَةِ المَحْيَا وَالمَمَاتِ[. أخرجه أبو داود .

1. (1810)- İbnu Abbâs (radiyallahu anhümâ) hazretleri anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) teşehhüdden sonra şunu okurdu: "Allahümme innî eûzu bike min azâbi cehennem ve eûzu bike min azâbi'lkabri ve eûzu bike min fitneti'd-Deccâl ve eûzu bike min fitneti'lmahyâ ve'lmemât. (Allahım, ben cehennem azabından sana sığınırım. Kabir azabından da sana sığınırım. Deccal fitnesinden de sana sığınırım, hayat ve ölüm fitnesinden de sana sığınırım)". [Ebû Dâvud, Salât 184, (984).][105]

AÇIKLAMA:

1-Buradaki teşehhüd'den maksadın son teşehhüd olduğu hadisin bâzı vecihlerinde belirtilmiştir.
2-Zahirîler, "teşehhüd" tâbirini mutlak zikreden rivayetleri esas alarak, hadiste zikredilen dört şeyden istiâze etmeyi her iki teşehhüdde de vâcib addetmişlerdir. Halbuki mutlak'ın mukayyede hamledilmesi umûmî bir kâidedir.
3-Bâzı rivâyetlerde " ... فَلْيَتَعَوَّذْ... " Yani: "Biriniz son teşehhüdden çıkınca şu dört şeyden istiâze etsin..." şeklindeki emre dayanarak, Zahirîler bu duanın okunmasını "vacib" eddetmişlerdir. Zahirî olmayanlardan da böyle hükmedenler olmuştur. Tâvus İbnu Keysân, bu duayı okumadan selâm veren oğluna namazı iâde ettirir. Cumhur, nedbe hükmetmiştir: "Dileyen okur" der.
4- Hadis, kabir azabından istiâzeye yer vermekle kabir azabının varlığını haber vermekte ve dolayısıyla bunu inkâr eden Mûtezile takımını tekzib etmiş olmaktadır. Aslında kabir azabı sadece bu hadisle sübut bulmaz, mânevî tevâtür derecesini bulan çok sayıda rivâyet mevcuttur.
5- Mahya (hayat) fitnesinden maksad -İbnu Dakîku'l-Îd'e göre- kişiye hayatı boyu ârız olan dünyevî fitneler, imtihanlardır: Madde, şehvet, cehalet gibi sebeplere dayanan imtihanlar. Bunların en ciddi olanı ölüm anındaki imtihandır, zîra insanın hayatını, iman veya küfür üzerine mühürleyecektir.
6-Memat (ölüm) fitnesinden muradın ölüm anındaki fitne olabileceği belirtilmiştir. Her ne kadar bu, hayat içerisinde cereyan ediyor ise de ölüme yakınlığı sebebiyle buna nisbeti uygun görülmüştür. Üstelik ehemmiyetli bir fitne olması haysiyetiyle ayrıca dikkat çekilmesi normal olmaktadır. Mamafih bununla kabir fitnesinin murad edilmiş olabileceği âlimlerce belirtilmiştir. Şurası muhakkak ki, ölenlerin kabirlerinde fitneye uğrayacakları kesindir, pek çok hadis bunu ifade etmiştir. Hemen ifade edelim: Ölüm fitnesi ile kabirdeki fitnenin

kastedildiğini söyleyince fitne kelimesini "azab" mânasında anlamamız gerekir. Fitne âyet ve hadislerde, azab, imtihan, yakmak, saptırmak, kötülük yapmak, belaya uğratmak, delilik, şirk, tefrika, kargaşa, iman zayıflığı -küfür, isyan-muhalefet gibi değişik mânalarda kullanılmıştır.
"Mahya fitnesi"nden murad sabırsızlığa mübtela olmaktır, memat fitnesinden murad da kabirde Münker-Nekir'in soruları karşısında şaşırmak, cevap verememektir" diyen de olmuştur.
7-Deccâl, ahirzamanda çıkıp, ümmet içerisinde maddî ve bilhassa mânevî pek büyük tahribatlar yapacak bir şahıstır... Bu mevzuya 5011-5015 numaralı hadislerde yer vereceğimiz için, burada açıklamaya girmiyoruz. Ancak şunu belirtelim ki, Deccal fitnesini günde beş vakit istiaze edilecek şekilde namaza dâhil edilmesi, bu meselenin ehemmiyetini ifade eder. Nitekim, rivâyetler Ashab devrinde, Deccal bilgisinin temel eğitim müfredatına dâhil edilerek ilkokul yaşındaki çocuklara mahalle mekteplerinde öğretildiğini göstermektedir.[106]

SELÂMDAN SONRA OKUNACAK DUA

-1- عن ابن عباس رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما قال:]سَمِعْتُ رسول اللّهِ #
لَيْلَةً حِينَ فَرَغَ مِنْ صَتِهِ يَقُولُ: اللَّهُمَّ إنِى أسْألُكَ رَحْمَةً مِنْ عِنْدِكَ
تَهْدِى بِهَا قَلْبِى، وَتَجْمَعُ بِهَا أمْرِى، وَتَلُمُّ بِهَا شَعَثِى، وَتَرُدُّ بِهَا
غَائِبِى، وَتَرْفَعُ بِهَا شَاهِدِى، وَتُزَكِّى بِهَا عَمَلِى وَتُلْهِمُنِى بِهَا
رُشْدِى، وَتَرُدُّ بِهَا أُلْفَتِى، وَتَعْصِمُنِى بِهَا مِنْ كُلِّ سُوءٍ، اللَّهُمَّ
أعْطِنِى إيماناً وَيَقِيناً لَيْسَ بَعْدَهُ كُفرٌ، وَرَحْمَةً أنَالُ بِهَا شَرَفَ
كَرَامَتِكَ في الدُّنْيَا وَاŒخِرَةِ، اللَّهُمَّ إنِى أسألُكَ الْفَوْزَ في القَضَاءِ،
وَنُزُلَ الشَّهدَاءِ، وَعَيْشَ السُّعَدَاءِ، وَالنَّصْرَ عَلى ا‘عْدَاءِ، اللَّهُمَّ إنِّى
أنْزِلُ بِكَ حَاجَتِى، وَإنْ قَصُرَ رَأيِى، وَضَعُفَ عَمَلِى، وَافْتَقَرْتُ
إلِى رَحْمَتِكَ، فَأسْألُكَ يَا قَاضِىَ ا‘مُورِ، وَيَا شَافِىَ الصُّدُورِ كَمَا
تُجِيرُ بَيْنَ البُحُورِ أنْ تُجِيرَنِى مِنْ عَذَابِ السَّعِيرِ، وَمِنْ دَعْوَةِ
الثُّبُورِ وَمِنْ فِتْنَةِ الْقُبُورِ. اللَّهُمَّ مَا قَصُرَ عَنْهُ رَأيِى وَلَمْ تَبْلُغْهُ

مَسْألَتِى، وَلَمْ تَبْلَغْهُ نِيَّتِى مِنْ خَيْرٍ وَعَدْتَهُ أحَداً مِنْ خَلَقِكَ، أوْ خَيْرٍ أنْتَ مُعْطِيهِ أحَداً مِنْ عِبَادِكَ، فَإنِّى رَاغِبٌ إلَيْكَ فِيهِ وَأسْألُكَهُ بِرَحْمَتِكَ يَا رَبَّ الْعَالَمِينَ. اللَّهُمَّ يَاذَا الحَبْلِ الشَّدِيدِ، وَا'مْرِ الرَّشِيدِ، أسْألُكَ ا'مْنَ يَوْمَ الْوَعِيدِ، وَالجَنَّةَ يَومَ الخُلُودِ مَعَ المُقَرَّبِنَ الشهُودِ، الرُّكَّعِ السُّجُودِ، المُوفِينَ بِالْعُهُودِ، إنَّكَ رَحِيمٌ وَدُودٌ، وَإنَّكَ تَفْعَلُ مَا تُرِيدُ. اللَّهُمَّ اجْعَلْنَا هَادِينَ مُهْتَدِينَ غَيْرَ ضَالِّينَ وَ مُضِلِّين، سِلْماً 'وْلِيَائِكَ، حَرْباً 'عْدَائِكَ، نُحِبُّ بِحُبِّكَ مَنْ أحَبَّكَ، وَنُعَادِى بِعَدَاوَتِكَ مَنْ خَالَفَكَ. اللَّهُمَّ هذَا الدُّعَاءُ وَعَلَيْكَ ا"جَابَةُ، وَهذَا الجُهْدُ وَعَلَيْكَ التُّكَنُ. اللَّهُمَّ اجْعَلْ لِى نُوراً في قَلْبِى، ونُوراً في قَبْرِى، وَنُوراً مِنْ بَيْنِ يَدَىَّ، وَنُوراً مِنْ خَلْفِى، وَنُوراً عَنْ يَمِينِى، وَنُوراً عَنْ شِمَالِى، وَنُوراً مِنْ فَوْقِى، وَنُوراً مِنْ تَحْتِى، وَنُوراً في سَمْعِى، وَنُوراً في بَصَرِى، وَنُوراً في شَعَرِى، وَنُوراً في بَشَرِى، وَنُوراً في لَحْمِى، وَنُوراً في دَمِى، وَنُوراً في مُخِّى، وَنُوراً في عِظَامِى .

اللَّهُمَّ أعْظِمْ لِى نُوراً، وَأعْطِنِى نُوراً، وَاجْعَلْ لِى نُوراً، سُبْحَانَ الَّذِى تَعَطَّفَ العِزَّ وَقَالَ بِهِ، سُبْحَانَ الَّذِى لَبِسَ المَجْدَ وَتَكَرَّمَ بِهِ، سُبْحَانَ الَّذِى َ يَنْبَغِى التَّسْبِيحُ إَّ لَهُ. سُبْحَانَ ذِى الْفَضْلِ وَالنِّعَم. سُبْحَانَ ذِى المَجْدِ وَالْكَرَم. سُبْحَانَ ذِى الجَلِ وَا"كْرَام[. أخرجه الترمذى.»تَلُمَّ بِهَا شَعَثِى« أى تجمع بها متفرق أمرى، »وَتُزَكِّى« تطهر، »تُجِيرُ بَيْنَ الْبُحُورِ« أى تمنع أحدها من اختط باŒخر. »الحَبْلُ« السبب، أو القرآن، أو الدين »السِّلْمُ« المسالم المصالح، »وَالحَرْبُ« ضده تسميته بالمصدر. »الجُهْدُ« بفتح الجيم المشقة وبضمها الطاقة والقدرة، والمراد »بالنُّورِ« المسئول في جميع ما تقدم: ضياء الحق وبيانه. »تَعَطَّفَ الْعِزّ« أى تردى به على سبيل

التمثيل، ومعناه اختصاص بالعزّ، واتصاف به، ومعنى »وقَال بِهِ« أى حكم ف يردّ حكمه .

1. (1811)- İbnu Abbas (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın geceleyin namazdan çıkınca şu duayı okuduğunu işittim: "Allahım! Senden, katından vereceğin öyle bir rahmet istiyorum ki, onunla kalbime hidâyet, işlerime nizam, dağınıklığıma tertip, içime kâmil iman, dışıma amel-i sâlih, amellerime temizlik ve ihlâs verir, rızana uygun istikâmeti ilham eder, ülfet edeceğim dostumu lutfeder, beni her çeşit kötülüklerden korursun.

Allahım, bana öyle bir iman, öyle bir yakîn ver ki, artık bir daha küfür (ihtimali) kalmasın. Öyle bir rahmet ver ki, onunla, dünya ve ahirette senin nazarında kıymetli olan bir mertebeye ulaşayım.

Allahım! Hakkımızda vereceğin hükümde lütfunla kurtuluş istiyorum, (kurbuna mazhar olan) şühedâya has makamları niyaz ediyorum, bahtiyar kulların yaşayışını diliyorum, düşmanlara karşı yardım taleb ediyorum!

Allahım! Anlayışım kıt, amelim az da olsa (dünyevî ve uhrevî) ihtiyaçlarımı senin kapına indiriyor (karşılanmasını senden taleb ediyorum). Rahmetine muhtacım, halimi arzediyorum. (İhtiyacım ve fakrım sebebiyledir ki) ey işlere hükmedip yerine getiren, kalplerin ihtiyacını görüp şifâyâb kılan Rabbim! Denizlerin aralarını ayırdığın gibi benimle cehennem azabının arasını da ayırmanı, helâke dâvetten, kabir azabından korumanı diliyorum.

Allahım! Kullarından herhangi birine verdiğin bir hayır veya mahlukatından birine vaadettiğin bir lütuf var da buna idrakim yetişmemiş, niyetim ulaşamamış ve bu sebeple de istediklerimin dışında kalmış ise ey âlemlerin Rabbi, onun husûlü için de sana yakarıyor, bana onu da vermeni rahmetin hakkında senden istiyorum.

Ey Allahım! Ey (Kur'ân gibi, din gibi) kuvvetli ipin, (şeriat gibi) doğru yolun sâhibi! Kâfirler için cehennem vaadettiğin kıyamet gününde, senden cehenneme karşı emniyet, arkadan başlayacak ebediyet gününde de huzur-ı kibriyana ulaşmış mukarrebîn meleklerle, (dünyada iken çok) rükû ve secde yapanlar ve ahidlerini îfa edenlerle birlikte cennet istiyorum. Sen sınırsız rahmet sahibisin, sen (seni dost edinenlere) hadsiz sevgi sahibisin, sen dilediğini yaparsın. (Dilek sahipleri ne kadar çok, ne kadar büyük şeyler isteseler hepsini yerine getirirsin.)

Allahım! Bizi, sapıtmayıp, saptırmayan hidâyete ermiş hidâyet rehberleri kıl.

Dostlarına sulh (vesilesi), düşmanlarına da düşman kıl. Seni seveni (sana olan) sevgimiz sebebiyle seviyoruz. Sana muhâlefet edene, senin ona olan adâvetin sebebiyle adâvet (düşmanlık) ediyoruz.
Allahım! Bu bizim duamızdır. Bunu fazlınla kabul etmek sana kalmıştır. Bu, bizim gayretimizdir, dayanağımız sensin.
Allahım! Kalbime bir nur, kabrime bir nur ver; önüme bir nur, arkama bir nur ver; sağıma bir nur, soluma bir nur ver; üstüme bir nur, altıma bir nur ver; kulağıma bir nur, gözüme bir nur ver; saçıma bir nur, derime bir nur ver; etime bir nur, kanıma bir nur ver; kemiklerime bir nur koy!
Allahım nurumu büyüt, (söylediklerimin hepsine bedel olacak) bir nur ver, (söylenmiyenleri de kuşatacak) bir nur daha ver!
İzzeti bürünmüş, onu kendine alem yapmış olan Zât münezzehtir. Büyüklüğü bürünmüş ve bu sebeple kullarına ikramı bol yapmış olan Zât münezzehtir. Tesbih ve takdîs sadece kendine layık olan Zât münezzehtir. Fazl ve nimetler sâhibi Zât münezzehtir. Azamet ve kerem sahibi Zât münezzehtir. Celâl ve ikrâm sâhibi Zât münezzehtir." [Tirmizî, Daavât 30, (3415).][107]

AÇIKLAMA:

1-Bu hadis, burada kaydedilen uzun şekli ile başka bir tarikten gelmemiştir. Ancak, hadiste geçen muhtelif kısımlar çoğunluk itibariyle ayrı ayrı hadisler halinde rivâyet edilmiştir.
2-Hadiste açıklanması gereken bir kaç nokta var:
* Altı cihete ve vücudun her uzvuna konulması istenen nur nedir? Burada hakikat mi kastedilmiştir, mecaz mı?
Kurtubî der ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'n taleb ettiği bu nurları zahirine hamletmek mümkündür. Bu durumda Efendimiz, Allah'tan azalarından herbirine, kıyamet gününün karanlığında -kendine ve kendine tabi olacaklara veya Allah'ın dilediği kimselere aydınlık sağlayacak olan- bir nur vermesini taleb etmiş olmaktadır". Ancak Kurtubî: "Evlâ olan ihtimal, buradaki nur'la ilmin kastedilmiş olmasıdır, tıkpkı âyet-i kerimede Cenâb-ı Hakk'ın (meâlen): "Allah kimin gönlünü İslâma açmışsa, o, Rabbi katında bir nur üzre olmaz mı?..." (Zümer 22), veya: "Ölü iken kalbini diriltip insanlar arasında yürürken önünü aydınlatacak bir nur verdiğimiz kimsenin durumu, karanlıklarda kalıp çıkmayan kimsenin durumu gibi midir?" (En'am 122) buyurduğu gibi". Kurtubî şöyle bir sonuca varır: "Bunun mânası hususunda söylenebilecek gerçek şudur: "Nur,

kendisine nisbet edilen şeyi aydınlatıp ortaya çıkaran bir vâsıtadır. Öyle ise nisbet edildiği şeye göre farklı şekillerde yorumu gerekir. Sözgelimi kulağın nuru mesmuâtı (işitilen şeyleri) ortaya çıkarır. Gözün nuru, görülecek şeyleri açar, kalbin nuru bilinen şeyleri (malumât) açar, vücut organlarının nuru, kendilerine terettüp eden taatleri ortaya kor".
Tîbî ise şunları söyler: "Her bir uzuv için teker teker nur taleb etmenin mânası tâat ve ma'rifet nurlarıyla zinetlenmek, bunların dışında kalan şeylerden temizlenmektir. Zîra şeytan insanı altı cihetten vesveselerle sarar. Sanki bundan kurtuluş, bu altı cihete hâkim olacak nurlarla mümkündür". Tîbî sözünü şöyle neticeye bağlar: "Bütün bu işler, hidayete, beyana ve hakkın ziyâsına râcidir. Bu hususa şu âyet-i kerime işâret eder: "Allah, göklerin ve yerin nurudur. Onun nuru, içinde ışık bulunan bir kandil yuvasına benzer. O ışık bir cam içindedir. Cam ise, sanki inci gibi parlayan bir yıldızdır. Bu, ne yalnız doğuda ve ne de yalnız batıda bulunan bereketli zeytin ağacından yakılır. Ateş değmese bile, nerdeyse yağın kendisi aydınlatacak! Nur üstüne nurdur. Allah dilediğini nuruna kavuşturur" (Nur 35).[108]

-2ـ وعنِ ثوبانِ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]كانَ رسول اللّه # إذَا سَلَّم يَسْتَغْفِرُ ثَثاً ويَقُولُ: اللَّهُمَّ أنْتَ السَّمُ، وَمِنْكَ السَّمُ، تَبَارَكْتَ وَتَعالَيْتَ يَا ذَا الجَلِ وَا“كْرَامِ[. أخرجه الخمسة إ البخارى .

2. (1812)- Hz. Sevbân (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) selam verip (namazdan çıkınca) üç kere istiğfarda bulunup: "Allahümme ente'sselâm ve minke'sselâm tebârekte ve teâleyte yâ ze'lcelâli ve'l-ikrâm. (Allahım sen selamsın. Selamet de sendendir. Ey celâl ve ikrâm sâhibi sen münezzehsin, sen yücesin)" derdi." [Müslim, Mesâcid 135, (591); Tirmizî, Salât 224, (300); Ebû Dâvud, Salât 360 (1513); Nesâî, Sehv 80, (3, 68).][109]

AÇIKLAMA:

1-Müslim'in rivâyetinin devamında şu ziyâde yer alır: Velîd der ki: "Evzâî'ye, sordum, hadiste zikredilen istiğfar nasıl olur?" Bana: "Estağfirullah estağfirullah dersin" diye cevap verdi".
2-Selâm, Allah'ın isimlerindendir. Hadiste: "Allahım sen, mahlûkata has her

çeşit kusurlardan, noksanlıklardan selâmettesin, uzaksın" demektir. "Selâmet de sendendir" sözü de, "İnsanlara selâmeti sen verirsin, dilersen sen alırsın, selâmetin varlığı da yokluğu da sendendir" mânasını ifâde eder.
Tebârekte, mübârek oldun, münezzeh oldun mânalarına gelir. Bu tâbirin aslı bereket'tir. Bereket ise kesret, çokluk ve nemâ (artma) mânasına gelir. "Celâl ve kemâl sıfatlarının çokluğu sebebiyle, noksan sıfatlardan uzaksın, büyüksün..." gibi mânalarla te'vil edilebilir.
Hülâsa, selam verdikten sonra okunan bu zikr, hürmet makamında sena ve tenzih maksadıyla söylenmektedir.[110]

-3- وعن كعب بن عجرة رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]أنَّ النَّبِىَّ # قالَ: مُعَقِّبَاتٌ َ يَخِيبُ قَائِلُهُنَّ، أوْ فَاعِلُهُنَّ دُبُرَ كُلِّ صَةٍ، ثَثٌ وَثَثُونَ تَسْبِيحَةً، وَثَثٌ وَثَثُونَ تَحْمِيدَةً، وَأرْبَعٌ وَثَثُونَ تَكْبِيرَةً[. أخرجه مسلم والترمذى والنسائى.وفي رواية للنسائى عن زيد بن ثابت رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]فَلَمَّا أُمِرُوا بِذلِكَ رَأى رَجُلٌ مِنَ ا'نْصَارِ في مَنَامِهِ أنَّ رَجُ يَقُولُ اجْعَلُوهَا خَمْساً وَعِشْرِينَ، وَاجْعَلُوا فِيهَا التَّهْلِيلَ، فَلَمَّا أصْبَحَ ذَكَرَ ذلِكَ لِرَسُولِ اللّهِ # فَقَالَ: اجْعَلُوهَا كَذَلِكَ[. سمى التسبيحات »مُعَقِّبَاتٍ« 'نهَا تعود مرة بعد مرة، وكل من عمل عم ثم عاد إليه فقد عقب .

3. (1813)- Ka'b İbnu Ucre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) duyurdular ki: "Namazın takipçileri (muakkıbât) var. Onları her namazın peşinden söyleyenler -veya yapanlar- (cennet ve mükâfaat hususunda) hüsrâna uğramazlar. Bunlar otuz üç adet tesbih, otuz üç adet tahmid, otuzdört adet tekbir'dir". [Müslim, Mesâcid 144, (596); Tirmizî Daavât 25, (3409); Nesâî, 91, (3, 75).]
Nesâî'nin Zeyd İbnu Sâbit (radıyallâhu anh)'ten yaptığı bir rivâyette şöyle denmektedir: "Bu emredildiği zaman Ensâr'dan bir adam rüyasında görür ki bir kimse: "Bunu yirmi beş yapın, tehlîli de ilâve edin" demektedir. Sabah olunca bunu Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a anlattı. Efendimiz: "Söylendiği

şekilde yapın!" buyurdu".[111]

AÇIKLAMA:

1-Hadiste geçen "muakkıbât" lügat olarak takipçiler demektir. Bundan murâd tesbihât'dır. Tesbihler birbirini peşpeşe takip ettikleri için böyle tesmiye edilmiştir. Namazı takiben okunduğu için de bu ismi almış olabileceği söylenmiştir. Aliyyü'l-Kârî başka ihtimaller de kaydeder.
2-Hadiste zikri geçen "tesbih"ten maksad sübhânallah kelimesidir, "tahmid"le elhamdülillah, "tekbir"le de Allahu ekber kelimesi kastedilmiştir.
3- İbnu Hacer, bu üç kelime ile ilgili muhtelif rivâyetler geldiğini belirttikten sonra meselâ sübhânallah kelimesinin bazılarında 33, bazılarında 25, bazılarında 11, bazılarında 10, bazılarında 3, bazılarında 1, 70 ve 100 kere tekrarı tavsiye edildiğini; keza elhamdülillah kelimesinin de tekrar edileceği miktarla ilgili olarak 33, 25, 11, 10, 100 rakamlarının geldiğini; Lâilahe illallah kelimesiyle ilgili olarak da 10, 25, 100 rakamlarının geldiğini belirtir.
Zeynüddin el-Irâkî: "Bunların hepsi güzeldir, bu miktarların artması Allah'ı daha da memnun eder" der.
Begavî, bu farklı rivayetleri şöyle bir te'ville cem'etmeye çalışır: "Muhtemelen bu rivâyetler müteaddit zamanlarda vârid olmuştur ve kişi içinde bulunduğu ahvâle göre, bu rakamlardan birini seçerek o miktarda tekrarda muhayyer bırakılmıştır".
Âlimler umumiyetle bu tesbihâttan her birinin otuz üçer defa yapılmasının efdal olduğunu söylerler. Tekbirden sonra Lailahe illallahu vahdehu lâ şerîke leh... denir ki bununla yüz tamamlanır.
Şunu da belirtelim ki, âlimler, hadiste gelen rakamlara riayet etmeli, ne eksik ne de fazla yapmamalı, aksi takdirde vaadedilen sevap aynen elde edilemez, biz göremesek de anlayamasak da bu miktarlarda bir kısımı hikmetler vardır, demişlerdir. Bâzı âlimler, ziyâde ve noksan kasden yapılırsa sevap hâsıl olmaz derken, diğer bazıları ziyâdenin sevabı gidermeyeceğini söylemiştir.
Bazı rivayetler, tesbihatı Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in parmaklarıyla yaptığını haber verir. Hattâ Efendimiz'in: "Parmaklarla sayın, zîra onlar sorulacaklar ve konuşturulacaklar" dediği rivayetlerde gelmiştir. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh), bin düğüm ihtiva eden bir sicimi olduğunu, onunla saydığını ve her gece bir devir tesbih yapmadan uyumadığını söylemiştir. Onun sayma işinde çekirdekleri kullandığı da rivayet edilmiştir. Tesbihâtı saymada,

Ashâb'ın ve Ümmühâtu'lmü'minîn'in çakıl ve çekirdekleri kullandıklarına dâir pekçok rivayet gelmiştir. Bu durumu Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) görmüş ve takrir buyurmuştur. Bazı âlimler parmakla saymanın tesbih vs. vasıtasıyla saymaktan efdal olacağını söylemiş ise de, esas olan, hata yapmaktan emin olmaktır, hangi şekilde hatayı bertaraf edebilecekse o tercih edilmelidir (Aliyyu'l-Kârî).[112]

ـ4ـ وعن أبى هريرة رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قالَ رسول اللّه #: مَنْ سَبَّحَ اللّهَ دُبُرَ صََةِ الْغَدَاةِ مِائَةَ تَسْبِيحَةٍ، وَهَلَّلَ مِائَةَ تَهْلِيلَةٍ، غُفِرَتْ لَهُ ذُنُوبُهُ وَلَوْ كَانَتْ مِثْلَ زَبَدِ الْبَحْرِ[. أخرجه النسائى.

4. (1814)- Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim sabah namazının arkasından yüz kere tesbihde ve yüz kere tehlilde bulunursa, deniz köpüğü gibi çok bile olsa günahları affedilir". [Nesâî, Sehv 95, (3, 79).][113]

ـ5ـ وعن عقبة بن عامر رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]أَمَرنِى رسولُ اللّه # أنْ أقَرأَ الْمُعَوِّذَاتِ دُبُرَ كُلِّ صََةٍ[. أخرجه أبو داود والنسائى .

5. (1815)- Ukbe İbnu Âmir (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) her namazın arkasından muavvizâtı okumamı emretti." [Ebû Dâvud, Salât 361, (1523); Nesâî, Sehv (79, (3, 68).][114]

AÇIKLAMA:

Hadiste geçen Muavvizât tâbiri üzerinde iki ihtimal ileri sürülmüştür:
* Ya, cem'in ekalli ikidir ve bu durumda muavvizeteyn diye bilinen Felak ve Nâs sûreleri kastedilmiştir.
* Ya da Felak ve Nas sûrelerine İhlâs, Kâfirûn sûreleri de dahil edilmiştir. Zîra bu sûrelerde şirkten uzaklaşma ve Allah'a iltica vardır, binaenaleyh Muavvizeteyn'le mahiyetce yakındırlar, zîra bu hal bir nevi istiâze mânası taşır

(Aliyyu'l-Kârî).[115]

ÜÇÜNCÜ FASIL

TEHECCÜD NAMAZI ESNASINDA DUÂ

-1- عن ابن عباس رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما قال:]كَانَ رسولُ اللّهِ # إذَا قَامَ مِنَ اللّيْلِ يتَهَجَّدُ قالَ: اللَّهُمَّ رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ أنْتَ قَيِّمُ السَّموَاتِ وَا٭رْضِ وَمَنْ فِيهِنَّ وَلَكَ الْحَمْدُ، أنْتَ نُورُ السَّموَاتِ وَا٭رْضِ وَمَنْ فِيهِنَّ وَلَكَ الْحَمْدُ، أنْتَ مَالِكُ السَّموَاتِ وا٭رْضِ وَمَنْ فِيهِنَّ وَلَكَ الْحَمْدُ، أنْتَ الحَقُّ، وَوَعْدُكَ الحَقُّ، وَلِقَاؤُكَ حَقٌّ، وَقَوْلُكَ حَقٌّ، وَالْجَنَّةُ حَقٌّ، وَالنَّارُ حَقٌّ وَالنَّبِيُّونَ حَقٌّ، وَمُحَمَّدٌ # حَقٌّ، وَالسَّاعَةُ حَقٌّ. اللَّهُمَّ لَكَ أسْلَمْتُ، وَبِكَ آمَنْتُ، وَعَلَيْكَ تَوَكَّلْتُ، وَإلَيْكَ أنَبْتُ، وَبِكَ خَاصَمْتُ، وَإلَيْكَ حَاكَمْتُ، فَاغْفِرْ لِى مَا قَدَّمْتُ، وَمَا أخَّرْتُ، وَمَا أسْرَرْتُ، وَمَا أعْلَنْتُ، وَمَا أنْتَ أعْلَمُ بِهِ مِنِّى، أنْتَ المُقَدِّمُ، وَأنْتَ المُؤَخِّرُ َ إلَهَ إَّ أنْتَ[. أخرجه الستة، وهذا لفظ الشيخين .

1. (1816)- Hz. İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) teheccüt namazı kılmak üzere geceleyin kalkınca şu duayı okurdu: "Allahım, Rabbimiz! Hamdler sanadır. Sen arz ve semâvatın ve onlarda bulunanların kayyumu ve ayakta tutanısın, hamdler yalnızca senin içindir. Sen semâvat ve arzın ve onlarda bulunanların nûrusun, hamdler yalnızca sanadır. Sen haksın, va'din de haktır. Sana kavuşmak haktır, sözün haktır. Cennet haktır, cehennem de haktır. Peygamberler haktır, Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm) de haktır. Kıyamet de haktır.
Allahım! Sana teslim oldum, sana inandım, sana tevekkül ettim. Sana yöneldim. Hasmına karşı senin (bürhanın) ile dâvâ açtım. Hakkımı aramada senin hakemliğine başvurdum. Önden gönderdiğim ve arkada bıraktığım hatalarımı affet. Gizli işlediğim, alenî yaptığım, benim bilmediğim, senin benden daha iyi bildiğin hatalarımı da affet! İlerleten sen, gerileten de sensin. Senden başka ilah yoktur". [Buhârî, Teheccüt 1, Daavât 10, Tevhîd 8, 24, 35; Müslim, Salâtu'l-Müsâfirin 199, (769); Muvatta, Kur'ân 34, (1, 215, 216); Tirmizî, Daavât 29,

(3414); Ebû Dâvud, Salât 121, (771); Nesâî, Kıyâmu'l-Leyl 9, (3, 209, 210).] [116]

AÇIKLAMA:

1-Teheccüd, lügat olarak gece uyanık kalmak demektir. Nihâye'de, bu kelimenin ezdâd'dan olduğu ve dolayısiyle geceleyin uyumak mânasına da geldiği belirtilir. Burada gece namazı mânasında kullanılmıştır. Çünkü, gerek Kur'ân-ı Kerim ve gerekse hadisler sıkça gece namazına teşvik ederler. Teheccüd Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hayatında mühim bir yer işgal eder. Meseleye 3004-3017 numaralı hadislerde genişçe temas edilecektir.
2-"Önden gönderdiğim" sözünden "şu ana kadar işlediğim" mânası anlaşıldığı gibi "hayatta iken işlediklerim" mânası da anlaşılabilir. Böyle olunca "arkada bıraktığım" tâbirinden de "Bundan sonra işleyeceklerim" anlaşılabileceği gibi, "öldükten sonra devam edecek olanlar" da anlaşılabilir.
Bilindiği üzere kişi öyle işler yapar ki, onun kötülükleri ölümünden sonra da devam eder, tıpkı amel defterini hayır yönüyle ölümden sonra da açık bırakan sadaka-i câriye, faydalı ilim ve hayırlı evlat gibi. Şu halde öldükten sonra da menfî tesiri devam edecek hatalarımız sebebiyle tevbe istiğfar gerekmektedir. [117]

DÖRDÜNCÜ FASIL

AKŞAM VE SABAH YAPILACAK DUÂLAR

-1- عن ابن مسعود رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قال:]كَانَ رسولُ اللهِ # يقُولُ إذَا أمْسى: أمْسَيْنَا وَأمْسَى المُلْكُ للهِ وَالْحَمْدُ للهِ. َ إلَهَ إ اللهُ وَحْدَهُ َ شَرِيكَ لَهُ لَهُ المُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ، وَهُوَ عَلى كُلِّ شَئٍ قَدِيرٌ. رَبِّ أسْألُكَ خَيْرَ مَا في هذِهِ اللَّيْلَةِ، وَخَيْرَ مَا بَعْدَهَا، وَأعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ هذِهِ اللَّيْلَةِ. وَشَرِّ مَا بَعْدَهَا. رَبِّ أعُوذُ بِكَ مِنَ الْكَسَلِ وَسُوءِ الْكِبَرِ. رَبِّ أعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابٍ في النَّارِ، وَعَذَابٍ في الْقَبْرِ، وَإذَا أصْبَحَ قالَ ذلِكَ: أصْبَحْنَا وَأصْبَحَ المُلْكُ للهِ وَالْحَمْدُ للهِ[. أخرجه مسلم وأبو داود والترمذى .

1. (1817)- İbnu Mes'ud (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) akşam olunca şu duayı okurdu:

"Elhamdulillah geceye erdik. Mülk de, Allah için geceye erdi. Allah'tan başka ilâh yoktur. Tektir, ortağı yoktur. Mülk O'nundur, hamdler O'nadır, O, her şeye kâdirdir. Rabbim! Bu gecede olacak hayrı, bundan sonra olacak hayrı senden taleb ediyorum. Bu gecede olacak şerden ve bundan sonra olacak şerlerden sana sığınıyorum. Rabbim! Tembellikten, yaşlılığın kötülüklerinden sana sığınıyorum. Rabbim! Cehennem azabından, kabir azabından sana sığınıyorum!"

İbnu Mes'ud (radıyallâhu anh) devamla, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sabah olunca şu duayı okuduğunu söyledi:

"Elhamdulillah sabaha erdek. Mülk de Allah için sabaha erdi". [Müslim, Zikr 75, (2723); Tirmizî, Daavât 13, (3387); Ebû Dâvud, Edeb 110, (5071).][118]

-2- وعن أبى سم عن أنس رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قال:]سَمِعْتُ رسولَ اللهِ # يَقُولُ: مَنْ قالَ إذَا أصْبَحَ وَإذَا أمْسَى: رَضِينَا بِاللهِ رَبًّا، وَبِا“سْمِ دِيناً،

وبِمُحَمَّدٍ # رَسُوًّ، كَانَ حَقّا عَلى اللهِ أنْ يُرْضِيَهُ]. وزاد رزين:]يَوْمَ الْقِيَامَةِ[.

2. (1818)- Ebû Selâm, Hz. Enes (radıyallâhu anh)'ten naklediyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle söylediğini işittim: "Kim akşama ve sabaha erdiği zaman: "Rabb olarak Allah'a, din olarak İslâm'a, resûl olarak Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'e razı olduk" derse onu razı etmek de Allah üzerine bir hak olmuştur". [Rezîn bu duaya: "Kıyamet günü" ifadesini ilave etmiştir. (Ebû Dâvud, Edeb 110, (5072)] İbnu Mâce, Dua 14, (3870).][119]

-3- وعن عبداللّهِ بن غنام البياضى رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قالَ رسولُ اللّهِ #: مَنْ قالَ حِينَ يُصْبِحُ: اللَّهُمَّ مَا أصْبَحَ بِي مِنْ نِعْمَةٍ أوْ بأحَدٍ مِنْ خَلْقِكَ فَمِنْكَ وَحْدَكَ َ شَرِيكَ لَكَ، لَكَ الْحَمْدُ، وَلَكَ الشُّكْرُ فَقَدْ أدَّى شُكْرَ يَوْمِهِ، وَمَنْ قَالَ مِثْلَ ذلِكَ حِينَ يُمْسِى فَقَدْ أدَّى شُكْرَ لَيْلَتِهِ[. أخرجهما أبو داود .

3. (1819)- Abdullah İbnu Gannâm el-Beyâzî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim sabaha erdiği zaman: "Allahım, benimle veya mahlukatından herhangi biriyle hangi nimet sabaha ermişse bu sendendir. Sen birsin, ortağın yoktur, hamdler sanadır, şükür sanadır" derse, o günkü şükür borcunu ödemiştir. Kim de aynı şeyler akşama erince söylerse o da o geceki şükür borcunu eda eder". [Ebû Dâvud, Edeb 110, (5073).] [120]

AÇIKLAMA:

Hadis, akşama ve sabaha eren kişinin üzerinde bir hamd ve şükür borcu olduğunu belirtiyor. Bu borcun ödenmesi için Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın okunmasını tavsiye ettiği dua bize gösteriyor ki, şükür ve hamd, mazhar olunan nimetlerin Allah'tan geldiğini bilmekten, bunu lisanen ifade etmekten ibarettir.

Gerek hamd ve gerekse şükür, mâna yönüyle birbirine yakındır. Nihaye'de açıklandığına göre hamd, şükre nazaran daha umumîdir. Kişinin hem güzel sıfatları ve hem de yaptığı iyilik sebebiyle ona hamd (övgü) ifade edilebilir. Ama şükür, sâdece yaptığı iyilik için ifade edilir. güzel sıfatları için edilmez. Şu halde şükr, -ki dilimizde bu mânada teşekkür kelimesini kullanırız- yapılan bir iyiliğe, mazhar olunan bir nimete, sözle, fiille ve niyetle mukabele etmektir. İyiliğe mazhar olan, mün'ime yani nimet veren, iyilik yapan kimseye diliyle övgüsünü ifâde eder, nefsini de taatine amâde kılar, nimetin asıl sahibinin o olduğuna itikad eder. İşte hakikî şükür böyle ifade edilir.[121]

BEŞİNCİ FASIL

UYUMA VE UYANMA DUÂLARI

-1- عن أنس رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]كَانَ رسولُ اللّهُ # إذَا أوَى إلى فِرَاشِهِ قَالَ: الْحَمْدُ للّهِ الَّذِى أطْعَمَنَا وَسَقَانَا، وَكَفَانَا وآوَانَا فَكَمْ مَنْ َكافِىَ لَهُ، وَ مُؤوِىَ[. أخرجه مسلم وأبو داود والترمذى .

1. (1820)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yatağına girdiği zaman şu duayı okurdu: "Bize yedirip içiren, ihtiyaçlarımız görüp bizi barındıran Allah'a hamdolsun. İhtiyacını görecek, barınak verecek kimsesi olmayan niceleri var!" [Müslim, Zikr 64, (2715); Tirmizî, Daavât 16, (3393); Ebû Dâvud, Edeb 107, (5053).][122]

-2- وعن عائشة رَضِىَ اللّهُ عَنْها قالت:]كَانَ رسولُ اللّهِ # إذَا أخَذَ مَضْجَعَهُ نَفَثَ في يَدَيْهِ وَقَرَأَ المُعَوِّذَتَيْنِ، وَقُلْ هُوَ اللّهُ أحَدٌ، وَيَمْسَحُ بِهِمَا وَجْهَهُ وَجَسَدَهُ، يَفْعَلُ ذلِكَ ثَثَ مَرَّاتٍ، فَلَمَّا اشْتَكى كَانَ يَأمُرُنِى أنْ أفْعَلَ ذلِكَ بِهِ[. أخرجه الستة إ النسائى. وفي رواية: لهؤَء غير مالك ومسلم .

2. (1821)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) yatağına girdiği zaman, ellerine üfleyip Muavvizeteyn'i ve Kul hüvallahu ahad'i okur ellerini yüzüne ve vücuduna sürer ve bunu üç kere tekrar ederdi. Hastalandığı zaman aynı şeyi kendisine yapmamı emrederdi". [Buhârî Fedâilu'l-Kur'ân 14, Tıbb, 39, Daavât 12; Müslim, Selâm 50, (2192); Muvattâ, Ayn 15, (2, 942); Tirmizî, Daavât 21, (3399); Ebû Dâvud, Tıbb 19, (3902).]

AÇIKLAMA:

1- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in Kur'ân-ı Kerim'i hastalığı sırasında şifa için okuduğu, mevsuk rivayetlerde gelmiştir. Esasen Kur'ân'ın mü'minler

için maddî ve mânevî şifa olduğu âyet-i kerimede belirtilmiştir: "Kur'ân'dan, iman edenlere rahmet ve şifâ olan şeyler indiriyoruz, O, zâlimlerin ise sadece kaybını artırır" (İsra 82). Keza: "Ey insanlar, Rabbinizden size bir öğüt ve kalplerde olana bir şifa, mü'minlere doğru yolu gösteren bir rehber ve rahmet gelmiştir" (Yunus 57).
2- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in kendi vücuduna icra ettiği "nefes"in mahiyeti hakkında bilgi vermek için, İbnu Hacer, rivayetin farklı vecihlerini kaydeder. Buna göre, önce ellerini cem'eder, sonra ellerine üfler, sonra okur ve okuma sırasında eline üflerdi. İbnu Hace, bu üflemenin tükrüksüz veya hafif tükrüklü olabileceğini belirtir. Bu maksadla Felak, Nâs ve İhlas sûreleri okunmuştur.
Meshetme işi, bereket düşüncesiyle yapılmıştır. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ellerini önce başına, yüzüne sürer, ondan sonra elinin yetişebildiği yerlere kadar bütün vücuduna sürerdi. Hz. Âişe der ki: "Resûlullah, kendini götüren hastalığa yakalanınca, ben okuyup üzerine üflüyordum. Kendi elleriyle de vücudunu meshediyordum. Çünkü onun elleri bereket yönüyle benim elimden çok üstün idi". Bir başka rivâyette Hz. Âişe meshedip, şifa için dua ederken kendine gelen Resûlullah'ın: "Artık hayır, (şifa değil), Allah'tan Refik-i A'lâ'yı istiyorum" dediği belirtilir.
3- Bazı rivayetler, Kur'ân'dan okuyup nefes ederek tedaviyi Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in ailesi efradına da uyguladığını tasrih eder. Sahâbe ve Tâbiîn de aynı tedavi usulüne başvurmuştur. Ulema bunun cevazında ittifak etmiştir.
4- Nefes'i "tükrüksüz hafif üfürük" diye tarif eden Nevevî, rukyede bunun müstehab olduğunu, ulemanın cevazında icma ettiğini belirtir. Ancak Kadı İyaz: "Bir grup âlim, rukyede nefes ve tefel'i reddetmiştir, bunlar tükrüksüz olan nefhi (üflemeyi) caiz görmüşlerdir. Bu görüş ve bu fark zayıf bir kavle dayanır. Dendiğine göre nefes tükrükle yapılan üfürmedir". Yine Kadı İyaz der ki: "Ulemâ nefes ile tefel hususunda ihtilâf etmiştir. Bazısı "ikisi birdir, bunlar tükürüklü üfürüktür" demiştir. Ebû Ubeyd: "Tefelde hafif bir tükrük şarttır, ancak nefesde tükrük olmaz" demiştir. Aksini söyleyenler de olmuştur. Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ)'ye Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in rukyede yer verdiği nefesten sorulmuştu, şu cevabı verdi: "Onun nefesi, kuru üzüm yiyenin üfürüğü gibi idi, kesinlikle tükrük yoktur." Kasıtsız olarak nefesle birlikte çıkacak olan rutûbetin tükrük sayılmayacağı belirtilmiştir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâ)'ın Fatiha sûresi ile rukye yaptığını haber veren rivâyette, tükrüğünü ağzında toplayıp, tefel yaptığı ifade edilmiştir.

Kadı İyaz der ki: "Tefelin faydası, bu rutûbet, hava, rukyeye mubaşeret eden nefis ve güzel zikr ile teberrüktür". Ancak Kadı İyaz kaplara yazılan zikr ve esma-i hüsnanın yıkantısı ile teberrükte bulunmayı da caiz görür.
İmam Mâlik, kendine rukye tatbîk edince nefes ederdi. O, demir ve tığla rukye yapmayı mekruh addeder, düğüm atma, hatem-i Süleyman yazma ve düğüm (ile meşgul olma) vs.'yi daha şiddetli mekruh görürdü, çünkü bunlarla sihir arasında bir benzerlik vardır.[123]

-3- عن حذيفة رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ]كَانَ إذَا آوَى إلى فِرَاشِهِ قَالَ: بِاسْمِكَ اللَّهُمَّ أحْيَا وَأمُوتُ، وَإذَا أصْبَحَ قال: اَلْحَمْدُ للّهِ الَّذِى أحْيَانَا بَعْدَ مَا أمَاتَنَا، وَإلَيْهِ النُّشُورُ[.

3. (1822)- Hz. Huzeyfe İbnu'l-Yemân (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yatağına görince şu duayı okurdu:
"Allahm! Senin adınla hayat bulur, senin adınla ölürüm".
Sabah olunca da şu duayı okurdu:
"Bizi öldürdükten sonra tekrar hayat veren Allah'a hamdolsun!. Zaten dönüşümüz de O'nadır". [Buhârî, Daavat 7, 8, 16, Tevhid 13; Tirmizî, Daavât 29, (3413); Ebû Dâvud, Edeb 177, (5049).][124]

AÇIKLAMA:

Hadiste, uyku ölüme benzetilmektedir. Bu durumu, şârihler farklı yorumlara tâbi tutmuşlardır. Ebû İshâk ez-Zeccâc şunu söyler: "Uyku sırasında insandan ayrılan nefs, temyize mahsus olan nefstir. Ölüm sırasında bedenden ayrılan nefs ise hayata mahsus olan nefstir, bunun ayrılmasıyla teneffüs de ortadan kalkar". Nihâye'ye göre uyku, "ölüm" diye isimlendirilmiştir, zîra onunla birlikte akıl ve hareket ortadan kalkmaktadır, ölüde de bu iki vasıf olmadığı için arada bir benzetme (teşbih) kurulmuş olmaktadır. Tîbî'ye göre burada, ölüm'den muradın sükûn olması da muhtemeldir. Zîra Araplar mesela, مَاتَتِ الرِّيحُ "rüzgar öldü" diyerek rüzgârın kesilip sükunete erdiğini ifade ederler. Şu halde uyuyana ölüm ıtlak edilmesi de böyledir. Onun hareketinin sükunete ermiş olmasını kasdetmek mânasında bir teşbihtir. Nitekim âyet-i kerimede: "Size geceyi,

sükuna eresiniz diye karanlık; ve gündüzü, çalışasınız diye aydınlık yaratan O'dur" (Yunus, 67). Tîbî ilaveten demiştir ki: "Bazan fakirlik, zillet, dilencilik, ihtiyarlık, masiyet ve cehalet gibi fena ve zor durumlar için de ölüm istiaresine başvurulmuştur".

Kurtubî, el-Müfhim'de der ki: "Ruhun bedenle olan alakasının kesilmesi işinde ölüm ve uyku birleşirler. Bu, ya zahiren olur ki, uyku böyledir ve bu sebeple de: "Uyku ölümün kardeşidir" denmiştir, ya da bâtınen olur ki ölüm böyledir. Öyle ise, uykuya ölüm ıtlak edilmesi mecazdır, ruhun bedenle ilgisinin kesilmesinde müşterek oldukları için değildir".

Tîbî der ki: "Uykuya ölüm denmesinin hikmetine gelince: İnsanın hayattan istifadesi, Allah'ın rızasını aramak, O'na ibadet etmek, gazabından, ikabından içtinab etmek gayeleriyle gayret sarfetmekle olur. Öte yandan uyuyan kimse bu istifadeden mahrum kalmakta, dolayısıyla ölü hükmüne geçmektedir. Öyleyse uyanan kimse, uyku manisinin ortadan kalkmasıyla önüne açılan Allah'ın rızasını kazanma nimetine hamdetmektedir".[125]

ـ4ـ وعن البراء رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قالَ رسولُ اللّهِ #: إذَا أوَيْتَ إلى فِرَاشِكَ فَقُلِ: اللَّهُمَّ أسْلَمْتُ نَفْسِى إلَيْكَ، وَوَجَّهْتُ وَجْهِى إلَيْكَ، وَفَوَّضْتُ أمْرِى إلَيْكَ، وَألْجَأتُ ظَهْرِى إلَيْكَ، رَغْبَةً وَرَهْبَةً إلَيْكَ، مَلْجَأَ وَ مَنْجى مِنْكَ إَّ إلَيْكَ، آمَنْتُ بِكِتَابِكَ الَّذِى أنْزَلْتَ، وَبِنَبِيِّكَ الَّذِى أرْسَلْتَ، فإنَّكَ إنْ مُتَّ مِنْ لَيْلَتِكَ مُتَّ عَلى الْفِطْرَةِ، وَإنْ أصْبَحْتَ أصَبْتَ خَيْراً[. أخرجه الخمسة إ النسائى، ولم يذكر أبو داود:]وَإنْ أصْبَحْتَ الخ[.وفي أخرى للترمذى:]كَانَ # إذَا أرَادَ أنْ يَنَامَ تَوَسَّدَ يَمِينَهُ وَقالَ: اللَّهُمَّ قِنِى عَذَابَكَ يَوْمَ تَجْمَعُ، أوْ تَبْعَثُ عِبَادَكَ[.)الرَّغْبَةُ(: طلب الشئ وإرادته،)والرَّهْبَةُ(: الفزع .

4. (1823)- Hz. Berâ (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Yatağına girdiğin zaman şu duayı oku: "Allahım nefsimi sana teslim ettim, yüzümü sana çevirdim, işlerimi sana emanet ettim, sırtımı sana dayadım. Senin rahmetinden ümitvârım, gazabından da korkuyorum.

Senin ikabına karşı, senden başka ne melce var, ne de kurtarıcı. İndirdiği Kitab'a, gönderdiğin Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e iman ettim".
"Eğer bunu okuduğun gece ölecek olursan fıtrat üzere ölmüş olursun. Şayet sabaha erersen hayır bulursun". [Buhârî, Daavât 7,9; Tevhid 34; Müslim, Zikr 56, (2710); Tirmizî, Daavât 76, (3391); Ebû Dâvud, Edeb 107, (5046, 5047, 5048).]
Tirmizî'nin bir rivayetinde şöyle denmiştir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), uyumak isteyince sağ yanı üzerine dayanır ve şöyle dua ederdi: "Allahım! Kullarını topladığın -veya yeniden dirilttiğin- gün, beni azâbından koru".[126]

-5- وعن عائشة رَضِىَ اللّهُ عَنْها قالت:]كَانَ رسولُ اللّهِ # إذَا اسْتَيْقَظَ مِنَ اللَّيْلِ قالَ: َ إلهَ إ َّ أنْتَ سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، أسْتَغْفِرُكَ لِذَنْبِى وَأسْألُكَ رَحْمَتَكَ. اللَّهُمَّ زِدْنِي عِلْماً، وَ َ تُزِغْ قَلْبِى بَعْدَ إذْ هَدَيْتَنِى وَهَبْ لِى مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً إنَّكَ أنْتَ الْوَهَّابُ[.

5. (1824)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) geceleyin uyanınca şu duayı okurdu: "Allahım! Seni hamdinle tenzih ederim, Senden başka ilah yoktur. Günahım için affını dilerim, rahmetini taleb ederim. Allahım ilmimi artır, bana hidayet verdikten sonra kalbimi saptırma. Katından bana rahmet lutfet. Sen lutfedenlerin en cömerdisin". [Ebû Dâvud, Edeb 108, (5061).][127]

-6- وعن عليّ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]كَانَ رسولُ اللّهِ # يَقُولُ عِنْدَ مَضْجَعِهِ: اللَّهُمَّ إنِّى أعُوذُ بِوَجْهِكَ الْكَرِيم، وَبِكَلِمَاتِكَ التَّامَّاتِ مِنْ شَرِّ كُلِّ دَابَّةٍ أنْتَ آخذٌ بِنَاصِيتِهَا. اللَّهُمَّ أنْتَ تَكْشِفُ المَغْرَمَ وَالمَأثَمَ. اللَّهُمَّ َ يُهْزَمُ جُنْدُكَ، وَ َ يُخْلَفُ وَعْدُكَ وَ َ يَنْفَعُ ذَا الجَدِّ مِنْكَ الجَدُّ. سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وبِحَمْدِكَ[. أخرجهما أبو داود.)وَالمَأثَمُ(مَا يأثم به ا"نسان وهو ا"ثم نفسه،)وَالمغْرَمُ(: التزام انسان مَاليس عليه من تكفل إنسان بدين فيؤديه عنه.

6. (1825)- Hz. Ali (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yatacağı sırada şu duayı okurdu:
"Allahım, kerim olan Zât'ın adına, eksiği olmayan kelimelerin adına, alınlarından tutmuş olduğun hayvanların şerrinden sana sığınırım. Allahım sen borcu giderir günahı kaldırırsın. Allahım senin ordun mağlub edilemez, va'dine muhalefet edilemez. Servet sahibine serveti fayda etmez, servet sendendir. Allahım seni hamdinle tesbih ederim". [Ebû Dâvud, Ebed 107, (5052).][128]

AÇIKLAMA

1-Hadiste geçen vech kelimesini Zât olarak tercüme ettik, zîra vech (yüz) Arapça'da birçok durumlarda zat'ı ifade eder. Nitekim كُلُّ شَىْءٍ هَلِكٌ اِلَّا وَجْهَهُ âyetinde vech'ten murad Zât-ı İlahî'dir ve meâli şöyledir: "Allah'tan başka herşey yok olacaktır" (Ankebût 88).
2-Eksiği olmayan kelimeler diye tercüme ettiğimiz كَلِمَاتُكَ التَّامَّةُ tâbiri ile Allah'ın isim ve sıfatları veya Kur'an-ı Kerim kastedilmiş olmalıdır.
3-Borç diye tercüme edilen mağrem ile günahlar mukabili hasıl olan (Allah'a ve insanlara karşı çeşitli) borçların kastedilebileceğine de dikkat çekilmiştir.
4- Yatağa girerken hayvandan istiâze, zararlı ve zehirli hayvanlara karşı bir korunma talebidir. Nitekim Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yatağa girmiş olması muhtemel olan zararlılara karşı, yatmazdan önce, yatağın izar yardımı ile çırpılmasını tavsiye eder ve: "Bilemezsiniz, yatağa sizden sonra ne girdi? (toz, toprak, böcübörtü, haşerat vs.)" buyurur.
Perçemlerinden tutulmuş olması, bütün zararlıların Allah'ın tasarrufunda, idaresi altında olduğunu beyan eder.
Hadiste geçen اَلْجَدُّ gına yani zenginlik ve servet olarak anlaşılmıştır. Mâna: "Servet sahibine, onun zenginliği sana karşı hiç fayda etmez, azabını, belasını servetiyle defedemez. Nasıl etsin ki, serveti veren zâten sensin" demektir.[129]

7- وعن بريدة رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قال: [شَكَا خَالِدُ بْنُ الوَلِيدِ

الْمَخْزُومِىُّ رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قال: يَارسُولَ اللهِ مَا أنَامُ اللَّيْلَ مِنَ ا'رَقِ، فَقَالَ لَهُ النَّبِىُّ #: إذا أوَيْتَ إلى فِرَاشِكَ فَقُلِ. اللَّهُمَّ رَبَّ السَّموَاتِ السَّبْعِ، وَمَا أظَلَّتْ ، وَرَبَّ ا'رَضِينَ وَمَا أقَلّتْ، وَرَبَّ الشَّيَاطِينِ وَمَا أضَلّتْ، كُنْ لِى جَاراً مِنْ
شَرِّ خَلْقِكَ كُلِّهِمْ جَمِيعاً أنْ يَفْرُطَ عَلَيَّ أحَدٌ، أوْ أنْ يَبْغِىَ عَلَيَّ، عَزَّ جَارُكَ، وَجَلَّ ثَنَاؤُكَ، وَ إلهَ غَيْرُكَ، َ إلهَ ِ أنْتَ[. أخرجه الترمذى.)ا'رَقُ(: السهر.)وَيَفْرُطَ(: يبدر .

7. (1826)- Büreyde (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Bir gün, Hâlid İbnu Velîd el-Mahzumî (radıyallâhu anh):
"Ey Allah'ın Resûlü, bu gece hiç uyuyamadım" diye Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e yakındı.
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ona şu tavsiyede bulundu:
"Yatağına girdinmi şu duayı oku: "Ey yedi kat semânın ve onların gölgelediklerinin Rabbi, ey arzların ve onların taşıdıklarının Rabbi, ey şeytanların ve onların azdırdıklarının Rabbi! Bütün bu mahlûkâtının şerrine karşı, bana himâyekâr ol! Ol ki hiç birisi, üzerime âni çullanmasın, saldırmasın. Senin koruduğun aziz olur. Senin övgün yücedir, senden başka ilâh da yoktur, ilâh olarak sâdece sen varsın". [Tirmizî, Daavât 96, (3518).][130]

-8- وعن مالك:]أنَّهُ بَلَغَهُ أنَّ خَالِدَ بْنَ الْوَلِيدِ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قَالَ لِرَسُولِ اللّهِ #: إنِّى أُرَوَّعُ في منَامِى. فقَالَ قُلْ: أعُوذُ بِكَلِمَاتِ اللّهِ التَّامَّةِ مِنْ غَضَبِهِ وَعِقَابِهِ وَشَرِّ عِبَادِهِ، وَمِنْ هَمَزَاتِ الشَّيَاطِينِ، وَانْ يَحْضِرُونِ[.

8. (1827)- İmam Mâlik'ten rivayete göre, ona şu haber ulaşmıştır: "Hâlid İbnu'l-Velîd (radıyallâhu anh), Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e:
"Ben uykuda iken korkutuluyorum. (Ne yapmamı tavsiye buyurursunuz?)" diye sordu. Ona şu tavsiyede bulundu:

"Allah'ın eksiksiz, tam olan kelimeleri ile O'nun gadabından, ikabından, kullarının şerrinden, şeytanların vesveselerinden ve (beni kötülüğe atan) beraberliklerinden Allah'a sığınırım! de!". [Muvatta, Şi'r 9, (2, 950).][131]

ALTINCI FASIL

EVDEN ÇIKIŞ VE EVE GİRİŞ DUÂLARI

-1- عن أمّ سَلَمَة رَضِىَ اللّهُ عَنْها قالت:]كَانَ رسولُ اللّهِ # إذَا خرَجَ مِنْ بَيْتِهِ قالَ: بِسْمِ اللّهِ توَكَّلْتُ عَلى اللّهِ. اللّهُمَّ إنَّا نَعُوذُ بِكَ مِنْ أنْ نَذِلَّ، أوْ نَضِلَّ، أوْ نُظْلَمَ، أوْ نَجْهَلَ، أوْ يُجْهَلَ عَلَيْنَا[. أخرجه أصحاب السنن، وهذا لفظ الترمذى وهو آخر حديث من المجتبى للنسائى .

1. (1828)- Ümmü Seleme (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) evinden çıktığı zaman şu duayı okurdu: "Allah'ın adıyla Allah'a tevekkül ettim. Allahım! zillete düşmekten, dalâlete düşmekten, zulme uğramaktan, cahillikten, hakkımızda cehâlete düşülmüş olmasından sana sığınırız". [Tirmizî, Daavât 35, (3423); Ebû Dâvud, Edeb 112, (5094); Nesâî İstiâze 30, (8,268); İbnu Mâce, Dua 18, (3884).][132]

-2- وعن أنس رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قالَ رسولُ اللّهِ #: مَنْ قالَ إذَا خَرَجَ مِنْ بَيتِهِ بِسْمِ اللّهِ تَوَكَّلْتُ عَلى اللّهِ، وَ حَوْلَ وَ قُوَّةَ إ بِاللّهِ، يُقَالُ لَهُ: حَسْبُكَ هُدِيتَ وَكُفيتَ ووُقِيتَ وَتَنَحَّى عَنْهُ الشَّيْطَانُ[. أخرجه أبو داود والترمذى، وهذا لفظه .

2. (1829)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Evinden çıkınca kim: "Allah'ın adıyla, Allah'a tevekkül ettim, güç kuvvet Allah'tandır" derse kendisine: "İşine bak, sana hidâyet verildi, kifâyet edildi ve korundun da" denir, ondan şeytan yüz çevirir". [Tirmizî, Daavât 34, (3422); Ebû Dâvud, Edeb 112, (5095); Nesâî, İstiâze (8,268).][133]

-3ـ وعن أبى مالك ا ُشعرى رَضِىَ اللهَ عَنْهُ قال:]قال رَسُولَ اللهِ #: إذا وَلَجَ الرَّجُلُ إلى بَيْتِهِ فَلْيَقُلْ اللَّهُمَّ إنِّى أسْألُكَ خَيْرَ المُوْلِجِ، وَخَيْرَ المَخْرَجِ. بِسْمِ اللهِّ
وَلَجْنَا، وَبِسْمِ اللهِّ خَرَجْنَا، وَعَلى اللهِّ رَبِّنَا تَوَكَّلْنَا، ثُمَّ لِيُسَلِّمْ عَلى أهْلِهِ[. أخرجه أبو داود .

3. (1830)- Ebû Mâlik el-Eş'arî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kişi evine girince şu duayı okusun: "Allahım! Senden hayırlı girişler, hayırlı çıkışlar istiyorum. Allah'ın adıyla girdik, Allah'ın adıyla çıktık, Rabbimiz Allah'a tevekkül ettik". Bu duayı okuduktan sonra ailesine selam versin". [Ebû Dâvud, Edeb, 112, (5096).][134]

YEDİNCİ FASIL

OTURMA-KALKMA DUALARI

-1- عن أبى هريرة رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَنْ جَلَسَ مَجْلِساً كَثُرَ فِيهِ لَغَطُهُ، فَقَالَ قَبْلَ أنْ يَقُومَ مِنْ مَجْلِسِهِ: سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ أشْهَدُ أنْ َ إلَهَ إ َّ أنْتَ أسْتَغْفِرُكَ، وَأتُوبُ إلَيْكَ، إ َّ غُفِرَ لَهُ مَا كَانَ في مَجْلِسِهِ ذلِكَ[. أخرجه الترمذى وصححه.)اللَّغَط(: ردئ الكم وقبيحه .

1. (1831)- Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hazretleri buyurdular ki: "Kim, malâyânî konuşmaların çok olduğu bir yere oturur da, oradan kalkmazdan önce şu duayı okursa bu yerde oturmaktan hasıl olan günahından arınmış olur:
Allahım! Seni hamdinle tesbih ederim. Senden başka ilah olmadığına şehâdet ederim. Senden mağfiret diliyorum, Sana tevbe ediyor (af taleb ediyorum)". [Tirmizî, Daavât 39, (2329).][135]

-2- وعن ابن عمر رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما قال:]قلَّمَا كانَ رَسُولُ اللّهِ # يَقُومُ مِنْ مَجْلِسِه حَتَّى يَدْعُوَ بِهؤُءِ الدَّعواتِ ‘صْحَابِهِ: اللَّهُمَّ اقْسِمْ لَنَا مِنْ خَشْيَتِكَ مَا تَحُولُ بِهِ بَيْنَنَا وَبَيْنَ مَعَاصِيكَ، وَمِنْ طَاعَتِكَ مَا تُبَلِّغُنَا بِهِ جَنَّتَكَ، وَمِنَ اليَقِينِ مَا تُهَوِّنُ بِهِ عَلَيْنَا مَصَائِبَ الدُّنْيَا. اللَّهُمَّ مَتِّعْنَا بِأسْمَاعِنَا وَأبْصَارِنَا وَقُوَّتِنَا مَا أحْيَيْتَنَا، وَاجْعَلْهُ الْوَارِثَ مِنَّا، وَاجْعَلْ ثَأرَنَا عَلى مَنْ ظَلَمَنَا، وَانْصُرْنَا عَلى مَنْ عَادَانَا، وَ َ تَجْعَلْ مُصِيبَتَنَا في دِينِنَا، وَ َ تَجْعَلِ الدُّنْيَا أكْثَرَ هَمِّنَا، وَ َ مَبْلَغَ عِلْمِنَا، وَ َ تُسَلِّطْ عَلَيْنَا مَنْ َ يَرْحَمُنَا[. أخرجه الترمذى.

2. (1832)- İbnu Ömer hazretleri (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah

(aleyhissalâtu vesselâm) bir cemaatte oturduğu zaman, ashâbı için şu duayı okumadan nadiren kalkardı:
"Allahım! Bize korkundan öyle bir pay ayır ki, bu, sana karşı işlenecek günahlarla bizim aramızda bir engel olsun. İtaatinden öyle bir nasib ver ki, o bizi cennete ulaştırsın. Yakîninden öyle bir hisse lutfet ki dünyevî musibetlere tahammül kolaylaşsın.
Allahım! Sağ olduğumuz müddetçe kulaklarımızdan, gözlerimizden, kuvvetimizden istifade etmemizi nasib et. Aynı şeyi bizden sonra gelecek olan neslimize de nasib et. İntikamımızı, bize zulmedenlerden almışlardan kıl (mazlumlardan değil). Bize tecavüz edenlere karşı bizi muzaffer kıl. Bize, dinî musibet verme. Dünyayı, ne asıl gayemiz kıl, ne de ilmimizin son hedefi. Bize merhametli olmayanı bize musallat etme." [Tirmizî. Daavât 73, (3497).][136]

AÇIKLAMA:

1- Korku diye tercüme ettiğimiz kelimenin aslı haşyet'dir. Korku kelimesi haşyeti tam karşılamaz. Çünkü haşyet, ta'zîm beraberinde getiren bir korkudur. Sözgelimi, Allah'a karşı haşyet duyulur, bâbaya karşı da haşyet duyulur ama, düşmana karşı haşret duyulmaz, düşmandan havf edilir. Yani düşmana karşı duyulan korkuda saygı yoktur.
2- Hadiste, Allah'a karşı hissedilecek korkunun farklı derecelerde olacağına dikkat çekiliyor. Aşağı derecelerdeki korku, bir kısım günahların işlenmesine mâni olamamaktadır. Öyle ise kalbte Allah korkusu öyle bir mertebede olmalıdır ki, bu, kalbe bağlı olan bütün uzuvları, Allah'a isyan olan günahlardan durdurabilsin. Münavî der ki: "Kalbteki korkunun azlığı nisbetinde meâsiye hücum olur. Korku pek az olur, gaflet istila ederse bu, helâketin alâmetidir. Bu sebepledir ki: "Günahlar (Meâsi), küfrün habercisidir, tıpkı öpme cimanın habercisi, müzik zinanın habercisi, nazar aşkın habercisi, hastalık ölümün habercisi olduğu gibi. Meâsinin (günahların) akılda, bedende, dünya ve ahiret işlerinde, Allah'tan başka kimsenin sayamayacağı kadar pek çok çirkin, kötü ve zararlı eserleri vardır."
3-Hadiste ifâde edilen diğer bir noktaya göre, dünyevî musibetlere tahammül işi, herşeyden önce bir inanç işidir. Kuvvetli bir inanç, bunları kolayca geçiştirmeye yardımcıdır. İstenen yakîn Allah inancıyla ilgilidir. Yâni kişi, Allah'ın varlığı, gelen müsibetlerin Allah'ın takdiriyle olduğu ve bu İlâhî takdiri geri çevirebilecek hiçbir gücün bulunmadığı ve keza Allah'ın takdir ettiği şeylerin bir

maslahata, bir hikmete binâen olduğu, kişiye mutlaka bir sevap ve bir salâh getireceği hususlarında yakîn denen kesin inanca ulaşabilirse dünyevî musibetler hafifler ve daha kolay geçiştirilebilir.

4- "İntikamı zulmedenlerden almış kılmak"tan maksad, cahiliye devrinde olduğu gibi zâlimin, suçsuz olan yakınlarından intikam almış olmayayı temennidir. Bilindiği üzere İslam'dan önce Araplar arasındaki âdete göre bir kabileden herhangi bir kimse diğer bir kabileden birini öldürecek olsa, câninin mensup olduğu kabilenin bütün ferdleri suçlu durumuna düşerlerdi. Öldürülen kişinin intikamını almak için kâtilini cezâlandırılması şart değildi. Onun bir yakını veya kabilesinden herhangi birisi öldürülebilirdi. İşte Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) burada "Cahiliyede yapıldığı gibi, bana zulmeden dışında, birisinden, yâni bir mâsumdan intikam almama meydan verme" mânâsında Cenab-ı Hakk'a niyazda bulunmaktadır. Bu davranış bir zulümdür. Allah'ın haram kıldığı bir fiildir. Çünkü âyet-i kerîme'de وَتَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ اُخْرَى "Günah işleyen hiçbir nefs başkasının günahını çekemez" (Fâtır 18) buyurulmuştur.

5- Dinî musibet: Uhrevî sorumluluğa sebep olacak hallerdir ki haramı yemek, ibadetleri terketmek, dinin yasakladığı kumar, zina, içki, faiz gibi haramları işlemek, bâtıl ve sapık inançlara saplanmak, dini yaşamayı engelleyen şartlar v.s. hepsi buraya girer. Allah'a kulluğumuzu zayıflatan, mâneviyatımızı gerileten herşey -büyük olsun, küçük olsun- dinî bir musibettir.

6-Dünyanın asıl hedef olmaması, kişinin yaşamaktaki gâyesinin Allah'ın rızasını kazanmak olmasıdır. Bu maksadla yaşamak için zarurî olan ihtiyaçları te'min etmek gayesiyle çalışmak, dünyanın asıl gâye kılınması değildir. Bu çeşit çalışmak müstehabtır.

Keza, bildiklerimizin hepsi dünyayı kazanma yollarıyla alâkalı olmamalı, âhireti kazandıracak bilgiler de elde etmeliyiz, Resûlullah bunu da talep etmiştir.

7-Son olarak zâlimlere ve kâfirlere karşı mağlup kılınmamamız Cenâb-ı Hakk'tan istenmektedir. Mamafih burada, "zâlimlerin başımızda hâkim olmamaları" da istenmiş olmaktadır. Hatta bu son duayı "kabirde, bize merhamet etmeyerek azap meleklerini musallat etme" mânâsında anlayanlar da olmuştur. [137]

SEKİZİNCİ FASIL

SEFERDE OKUNACAK DUALAR

-1- عن مالك:]أنَّهُ بَلَغَهُ أنّ رسولَ اللّهِ # كَانَ إذَا وَضَعَ رِجْلَهُ في الْغَرْزِ وَهُوَ يُرِيدُ السَّفَرَ يقُولُ: بِسْمِ اللّهِ، اللَّهُمَّ أنْتَ الصَّاحِبُ في السَّفَرِ وَالخَلِيفَةُ في ا'هْلِ، اللَّهُمَّ ازْوِ لَنَا ا'رْضَ، وَهَوِّنْ عَلَيْنَا السَّفَرَ. اللَّهُمَّ إنِّى أعُوذ بِكَ مِنْ وَعثَاءِ السَّفَرِ، وَكآبَةِ الْمُنْقَلَبِ، وَمِنْ سُوءِ المَنْظَرِ في المَالِ وَا'هْلِ[.)الْغَرْزُ(: ركاب الرجل من جلد،)وَالزَّىُّ(: الطى والجمع،)وَوَعْثَاءُ السفَرِ(: نعبه ومشقته،)وَكَآبَةَ الْمُنْقَلَبِ(: الحزن، والمنقلب: المرجع .

1. (1833)- İmam Mâlik'e ulaştığına göre Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) sefer arzusuyla ayağını bineğinin özengisine koyduğu zaman şu duayı okurdu:
"Bismillah! Allahım! Sen seferde arkadaşım, ailemde vekilimsin. Allahım, bize arzı dür, seferi kolaylaştır. Allahım, yolun meşakkatlerinden, üzüntülü dönüşten, mal ve ailede vukûa gelecek kötü manzaralardan sana sığınıyorum". [Muvatta, İsti'zân 34, (2, 977).][138]

AÇIKLAMA:

1- Allah'ın sefer arkadaşı ve evde vekil olarak tavsifi, hiçbir mekânın onun emrinden, hükmünden hâriç kalmadığını, her yerde mü'mine huzur verdiğini ifâde eder. Öyle ise Zât-ı Zülcelâl hazretleri yolcuya sefer sırasında selâmet vermek, rızık vermek, yardım etmek, muvaffak kılmak gibi çeşitli nimetleriyle beraberlik sağlamaktadır. Mü'min mazhar olduğu her hayrı Allah'tan bilerek onun huzurunu her yerde hisseder, yolculuk sırasında bile. Keza yolcu, geride kalan ailesi hakkında da aynı düşünce ve duyguları taşıyarak yolculuğunu huzur içinde devam ettirir.
2-"Bize arzı dür" cümlesi, yolculuğun süratli geçmesi için yaplmış bir duadır.

Arz'dan maksad yoldur. Yolculuğun kolay, engelsiz geçmesi sür' at kazandırır. Kolaylaştırmak'tan murad sühulet'tir, meşakkate mâruz kalmamaktır.

3- Üzüntülü dönüş'le sefer sırasında üzüntü verici durumlarla karşılaşmak kastedilir. Bu, meşakkatlerden hâsıl olan sıkıntılar değildir, insanı üzecek ve üzüntüsü devam edebilecek durumlardır. Resûlullah (aleyhissâlatu vesselam) bunlardan Allah'a sığınmaktadır, tıpkı, geride bıraktığı mal ve âileye gelebilecek kötü hallerden sığındığı gibi.[139]

-2- وعن ابن عمر رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما قال:]كَانَ رسولُ اللّهِ # إذَا قَفَلَ مِنَ السَّفَرِ يُكَبِّرُ عَلى كُلِّ شَرَفٍ مِنَ ا٭رْضِ ثَ٭ثَ مَرَّاتٍ، ثُمَّ يَقُولُ: ٭َ إلهَ إ٭َّ اللّهُ وَحْدَهُ ٭َ شَرِيكَ لَهُ، لَهُ المُلْكُ، وَلَهُ الحَمْدُ، وَهُوَ عَلى كُلِّ شَئٍ قَدِيرٌ، آيِبُونَ تَائِبُونَ عَابِدُونَ سَاجِدُونَ لِرَبِّنَا حَامِدُونَ. صَدَقَ اللّهُ وَعْدَهُ، وَنَصَرَ عَبْدَهُ، وَهَزَمَ ا٭حْزَابَ وَحْدَهُ[. أخرجه الستة إ٭ النسائى.)القُفُولُ(: الرجوع.)وَالشَّرَفُ(: ما ارتفع من ا٭رض، وقوله)آيِبُونَ(: أى راجعون .

2. (1834)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissâlatu vesselâm), seferden dönerken, uğradığı her tümsekte üç kere tekbir getirir, arkadan da: "Lâ ilâhe illallâhu vahdehu lâ şerîke leh, lehü'lmülkü ve lehü'lhamdü ve hüve alâ külli şey'in kadir. (Allah'tan başka ilah yoktur. O tekbir, ortağı yoktur, mülk O'nundur, hamd O'nadır. O herşeye kadirdir) dönüyoruz, tevbe ediyoruz, kulluk ediyoruz, secde ediyoruz, Rabbimize hamdediyoruz. Allah va'dinde sâdık oldu, kuluna yardım etti. (Hendek Harbi'nde) müttefik orduları tek başına helâk etti" derdi. [Buhârî, Daavât 52, Ömer 12, Cihâd 133, 197, Megâzî 29; Müslim, Hacc 428, (1344); Muvatta, Hacc 243, (1,421); Tirmizî, Hacc 104, (950); Ebû Dâvud, Cihâd 170, (2770).][140]

AÇIKLAMA:

1-Bazı rivayetler, burada mutlak gelen sefer'i açar: "...Gazve" "Hacc" veya "Umre seferinden dünüşte..."

2- Allah vaadinde sâdık oldu cümlesi ile, Allah'ın sabredenlere, mü'minlere zafer vereceği, dinin muzaffer olacağı, âkibetin muttakilere ait olacağına dair Cenab-ı Hakk'ın Kur'an'da va'detmiş bulunduğu hususların (A'râf 128; Hûd 49) gerçekleştiğini, bunların hep tahakkuk ettiğini ifâde eder. Bâzı rivâyetler, bu sözü Resûlullah'ın Usfân Seferi'nden dönerken söylediğini belirtir. Bu sefer, hicretin altıncı yılında cereyan etmiştir. O zamana kadar Bedir zaferi, Hendek zaferi gibi ciddî savaşlar yapılmış ve kesin zaferler elde edilmiştir. Nitekim duanın devamında geçen: هَزَمَ اَحْزَابَ وَحْدَهُ "Ahzâbı tek başına hezimete uğrattı" cümlesi Hendek Savaşına temas etmektedir. Çünkü, Medîne'yi saran müttefik müşrik orduları, Müslümanlara çok zor günler yaşatmışlardır. Hendek'te Müslümanlara sayıca pek üstün olan bu çeşitli müşrik kabilelerinin ittifakıyla ortaya çıkan orduyu, Cenab-ı Hakk'ın gönderdiği fırtına darmadağın etmiş, geri çekilmeye, kuşatmayı kaldırmaya zorlamıştı, İlâhî yardım pek bârizdi. Onun için, Müslümanların zihninde pek canlı olan bu maddî yardımı Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu duada görüldüğü üzere zaman zaman hatırlatacaktır.
Şunu da belirtelim ki, bazı âlimler buradaki ahzâb (hizipler, gruplar, müttefikler) ile, İslâm'a karşı teşkîl edilecek bütün ittifakların kastedildiğini, binaenaleyh, nerede bir İslam düşmanı ittifak zuhûr edecek olsa, Cenab-ı Hakk'ın lütfu ile hepsinin dağıtılacağını söylemişlerdir.[141]

-3- وعن أبى هريرة رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قال:]قالَ رَجُلٌ يَا رسُولَ اللّهِ: إنِّي أُرِيدُ السَفَرَ فَأوْصِنِى فَقَالَ: عَلَيْكَ بِتَقْوى اللّهِ وَالتَّكْبِيرِ عَلى كُلِّ شَرَفٍ، فَلَمَّا وَلى قال: اللَّهُمَّ اطْوِ لَهُ الْبُعْدَ وَهَوِّن عَلَيْهِ السَّفرَ[. أخرجه الترمذى .

3. (1835)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Bir adam Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselam)'e:
"Ey Allah'ın Resûlü, ben sefere çıkmak istiyorum, bana tavsiyede bulun!" diye talepte bulundu. Efendimiz:
"Sana Allah'tan korkmanı ve (yol boyu aştığın) her tepenin başında tekbir getirmeni tavsiye ediyorum!" buyurdu. Adam döneceği sırada şu duada bulundu: "Allah'ım! Ona uzaklığı dür, yolculuğu kolay kıl." [Tirmizî, Daavât 47, (3441).]

[142]

4ـ وعن عبداللّه الخطمى رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]كَانَ رَسُولُ اللّهِ # إذا وَدَّعَ أحداً قالَ: أسْتَوْدِعُ اللّهَ دِينَكُمْ وَأمَانَتَكُمْ، وَخَواتِيمَ أعْمَالِكُمْ[. أخرجه أبو داود.وله في أخرى عن ابن عمر رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما:]أسْتُوْدِعُ اللّهَ دِينَكَ وَأمَانَتَكَ، وَخَواتِيمَ عَمَلِكَ[.

4. (1836)- Abdullah el-Hatmî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) birisiyle vedalaştı mı şöyle derdi: "Dininizi, emânetinizi ve işlerinizin âkibetini Allah'ın muhafazasına bırakıyorum." [Ebû Dâvud, Cihâd 80 (2600); Tirmizî, Daavât 45, (3439).][143]

AÇIKLAMA:

1-Bu hadisin, Ebû Dâvud'daki aslının bidâyeti farklıdır. "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bir ordu ile vedalaşacağı zaman" diye başlar. Tirmizî'deki rivâyet bazı küçük farklarla İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ)'den yapılmıştır.
2-"Allah'ın muhafazasına bırakıyorum" diye yaptığımız tercümeyi "...Allah'tan muhafaza talep ediyorum..." şeklinde anlamak da mümkündür.
3- Emânet'ten murâd, Hattâbî'ye göre, geride kalan aile, yani evlad u iyâl ve malmülktür. Ancak sefer sırasında cereyan edecek alışveriş, insanlarla münasebet gibi bir kısım içtimâî davranışlar da emânet olarak değerlendirilmiştir. Zîra bu işlerde de hıyânet meydana gelebilir. Emânet'le bütün dinî tekliflerin kastedildiği de söylenmiştir. Nitekim âyete: "Biz emâneti semâvat, arz ve dağlara teklif ettik, onlar bunu kabullenmekten kaçındılar ve ondan korktular, onu insan yüklendi..." (Ahzab 72) buyurulmuştur.
4- İşlerin âkibeti'nden murad hüsnü'l hâtime'dir. Zîra uhrevî meselede esas olan budur. Çünkü daha önce yapılan işler, fena bile olsalar sondaki iyi âkibet'e tâbi olarak düzelmiş olurlar. Şârihler bu tâbirle hadisin bir başka vechinde, خَوَاتِيمَ عَمَلِكَ şeklinde gelmiş olmasını da gözönüne alarak bütün amellerin sonunun kastedildiğini belirtirler. Öyle ise bu dua ile hayırlı sonların Allah'ın himâye ve

muhafazası altında olması temenni edilmiş olmaktadır.[144]

-5- وعن عبداللّهِ بن عمر رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما قال:]كَانَ رسولُ اللّه # إذَا أقْبَلَ اللَّيْلُ عَلَيْهِ في السَّفرِ قَالَ: يَا أرْضُ رَبِّى وَرَبُّكِ اللّهُ، أعُوذُ بِاللّهِ مِنْ شَرِّكِ وَشَرِّ مَا خُلِقَ فِيكِ، وَشَرِّ مَا يَدِبُّ عَلَيْكِ. أعُوذُ بِاللّهِ مِنْ أسَدٍ وَأسْودَ، وَمِنَ الحَيَّةِ وَالْعَقْرَبِ، وَمِنْ سَاكِنِ الْبَلَدِ، وَوَالِدٍ وَمَا وَلَدَ[. أخرجه أبو داود.»وَالْمُرَادُ بِسَاكِنِ الْبَلَدِ« الجن، ‘نهم سكان ا‘رض.»وَبالْوَالد« هنا إبليس. »وَبِمَا وَلَدَ« نسله وذريته.

5. (1837)- Hz. Abdullah İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselam) seferde iken gece olunca şu duayı okurdu:"Ey arz, benim de senin de Rabbimiz Allah'tır. Senin de, (sende bulunanların da[145] sende yaratılmış olanların da, senin üzerinde yürüyenlerin de şerrinden Allah'a sığınırım. Arslanın, iri yılanın, yılanın, akrebin ve bu beldede ikâmet eden (insîlerin ve cinnî)lerin, İblis'in ve İblis neslinin şerrinden de Allah'a sığınırım." [Ebû Dâvud, Cihâd 80, (2603).][146]

AÇIKLAMA:

1- Arzdan gelecek şerden maksad, zelzele, hasf (yere batma), yoldan çıkıp, istikâmeti kaybetmek gibi durumlardır.
2- Arzda bulunanlardan maksad arzın tabiatından gelen bir kısım sıfatlar ve hallerdir; soğukluk ve sıcaklık gibi.
3- Arzda yaratılmış olanlardan maksad hevâm denen zararlı böceklerdir (bit, pire.... gibi).
4- Arz üzerinde yürüyenlerden maksat, zararlı haşerât nev'inden yürüyen, hareket eden hayvanlardır.
5- Hadisin sonunda yer alan "İblis'in ve İblis neslinin" ibâresinin Arapça aslıdır.
وَوَالِدٍ وَمَا وَلَدْ Lügavi tercümesi "doğuran ve doğan"dır. Şârihler bundan

maksadın gâlib ihtimale göre, İblis ve İblis'in nesli olacağını söylemiştir. Ancak, bundan doğma ve doğurma kabiliyetinde olan bütün hayvanların kastedilmiş olabileceğini söylerler.[147]

-6- وعن خولة بنت حكيم رَضِىَ اللّهُ عَنْها قالت:]قالَ رسولُ اللّهِ #: مَنْ نَزَلَ مَنْزِلاً فقَالَ: أعُوذُ بِكَلِمَاتِ اللّهِ التَّامَّاتِ مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ لَمْ يَضُرُّهُ شَىْءٌ حَتَّى يَرْتَحِلَ[. أخرجه مسلم ومالك والترمذى .

6. (1838)- Havle Bintu Hakîm (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalatü vesselam) efendimiz buyurmuşlardır ki: "Kim bir yerde konakladığı zaman şu duayı okursa, oradan ayrılıncaya kadar ona hiçbir şey zarar vermez: "Eûzü bikelimâtillahi'ttâmmât min şerri mâ halâka. (Allah'ın eksiksiz, mükemmel kelimeleri ile, yarattıklarının şerrinden Allah'a sığınıyorum.)" [Müslim, 54, (2708); Muvatta, İsti'zân 34 (2, 978); Tirmizi, Daavât 41, (3433).][148]

AÇIKLAMA:

Kelimâtu't tâmmât ile Kur'ân-ı Kerîm'in de kastedilmiş olabileceğini daha önce belirtmiş idik (Bak. 1825).[149]

DOKUZUNCU FASIL

ÜZÜNTÜ VE TASA HALİNDE DUÂ

-1- عن سعد رَضِـيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ:]قَالَ رسُولُ اللهِ #: دَعْوَةُ ذِى النُّونِ إذْ دَعَاهُ في بَطْنِ الحُوتِ: َ إِلهَ إَّ أنْتَ، سُبْحَانَكَ إنِّى كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ. مَا دَعَا بِهَا أحَدٌ قَطُّ إَّ اسْتُجِيبَ لَهُ[. أخرجه الترمذى .

1. (1839)- Hz. Sa'd (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Balığın karnında iken, Zü'n-Nûn'un yaptığı dua şu idi: Lâ ilâhe illâ ente sübhâneke innî küntü mine'zzâlimîn. (Allahım! Senden başka ilâh yoktur, seni her çeşit kusurlardan tenzih edirim. Ben nefsime zulmedenlerdenim.)" Bununla dua edip de icâbet görmeyen yoktur." [Tirmizî, Daavât 85. (3500).][150]

AÇIKLAMA:

Zü'n-Nûn, Sâhibi'l-Hût da denen Hz. Yûnus (aleyhisselâm)'tur. Bir balık tarafından yutulmuş olması sebebiyle bu isimlerle yâd edilmiştir. Zîra her iki tâbir de balık sâhibi mânâsına gelir.
Hz. Yûnus, İbnu Metta, yani Metta'nın oğlu diye de bilinir. Ninovalıdır. Kendisine otuz yaşlarında peygamberlik gelmiştir. Aşırı zenginlik ve refahın şımarttığı halk, sapıtmıştı, putlara tapıyordu. Hz. Yûnus (aleyhisselam)'un Hakk'a dâvetini dinlemiyorlardı. Otuz üç sene kadar gayretine rağmen iki kişiyi hidâyete erdirebilmişti. O, halkın bu haline üzülerek orayı terke karar vermişti. Allah'tan izin almaksızın yola çıktı. Halbuki peygamberler, bu çeşit ciddi kararlar aldıkları zaman, Cenâb-ı Hakk'ın iznine başvurmaları gerekirdi.
Böyle izinsiz bir ayrılışla şehri terkedip deniz kenarına geldi. Hareket etmek üzere olan bir gemiye bindi. Gemi bir müddet yol alınca ârızalandı, ne ileri ne geri gitmiyordu. Bütün gayretlere rağmen tâmir olmuyordu. Bir de fırtına çıktı. Batma tehlikesi ile karşılaşan gemide panik başladı. Kimse ne yapacağını bilemiyordu. Yolcular bu durumu uğursuzluğa yorup: "İçimizde büyük günah işlemiş biri var!" diyerek onu ortaya çıkarmak istediler. Bunu kur'a ile bulmaya karar verdiler. Çekilen kur'aya göre suçlu Hz. Yûnus (aleyhisselam)'tu. "Bu sâlih

biridir, yanlışlık var!" denildi ise de rivâyete göre üç kere çekilen kur'a hep ona isabet etti.
Hz. Yûnus fırtınalı, dalgalı ve karanlık bir gecede denize atladı. Bir müddet sonra büyük bir balık onu yuttu (Saffat 142).
İşte burada ölmediğini anlayan Hz. Yûnus hatasını anlayıp, sadedinde olduğumuz hadiste belirtildiği üzere Cenâb-ı Hakk'a ihlâsla yöneldi ve dua etti. Allah, bu ihlâslı duayı kabul etti. Balığa vahyederek Yunus'u kenara atmasını emretti. Hz. Yûnus (aleyhisselam) böylece karanlığa, fırtınaya, kabaran denize, kendisini yutan balığa rağmen kurtuluşa erdi.
Âyette, onun duasının kabul edilmesi, Rabbine yaptığı tesbihatla îzah edilmiştir: "Eğer çok tesbih edenlerden olmasa idi, insanlarn tekrar diriltilecekleri güne kadar balığın karnında kalacaktı" (Saffat 143-144).[151]

-2- وعن ابن عباس رَضِيَ اللّهُ عَنْهُما قالَ:]كَانَ رسُولُ اللّهِ # يَقُولُ عِنْدَ الْكَرْبِ: َ إلَهَ إَّ اللّهُ الْعَظِيمُ الحَلِيمُ. َ إلهَ إَّ اللّهُ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ. َ إلهَ إَّ اللّهُ رَبُّ السَّمواتِ، وَرَبُّ ا‘رْضِ، وَرَبُّ الْعَرْشِ الْكَرِيمِ[. أخرجه الشيخان، واللفظ لهما والترمذى .

2. (1840)- Hz. İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) üzüntü sırasında şu duayı okurdu: "Halîm ve azîm olan Allah'tan başka ilah yoktur. Büyük Arş'ın Rabbi olan Allah'tan başka ilah yoktur. Kıymetli Arş'ın Rabbi, arzın Rabbi, Semâvât'ın Rabbi olan Allah'tan başka ilah yoktur." [Buhârî, Daavât 27, Tevhîd 22, 23; Müslim, Zikr 83, (2730); Tirmizî, Daavât 40, (3431); İbnu Mâce, Dua 17, (3883).][152]

-3- وعن الخدرى رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]دَخَلَ رسولُ اللّهِ # ذَاتَ يَوْمِ المَسْجِدَ، فإذَا هُوَ بِرَجُلٍ مِنَ ا‘نْصَارِ يُقَالُ لَهُ: أبُو أُمَامَةَ، فقَالَ: يَا أَبَا أُمَامَةَ مَالِى أرَاكَ جَالِساً في المَسْجِدِ في غَيْرِ وَقْتِ صَةٍ؟ قالَ: هُمُومٌ لَزِمَتْنِي، وَدُيُونٌ يَا رسُولَ اللّهِ، فقَالَ #: أَ أُعَلِّمُكَ كَلِمَاتٍ إذَا قُلْتَهُنَّ أذْهَبَ اللّهُ عَنْكَ هَمَّكَ، وَقَضى دَيْنَكَ؟ قَالَ: قُلْتُ

بَلَى يَا رَسُولَ اللهِ. قالَ: قَلْ إذَا أصْبَحْتَ وَإذَا أمْسَيْتَ: اللّهُمَّ إنِّى أعُوذُ بِكَ مِنَ الْهَمِّ
وَالْحَزَن، وَأعُوذُ بِكَ مِنَ الْعَجْزِ وَالْكَسَلِ، وَأعُوذُ بِكَ مِنَ الْجُبْنِ وَالْبُخْلِ، وَأعُوذُ بِكَ مِنْ غَلبَةِ الدَّيْنِ، وَقَهْرِ الرِّجَالِ، فَقُلْتُ ذلِكَ فأذْهَبَ اللّهُ عَنِّى غَمِّى، وَقَضَى دَيْنِى]. أخرجه أبو داود .

3. (1841)- el-Hudrî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir gün Mescid'e girdi. Orada Ensâr'dan Ebû Ümâme (radıyllahu anh) denen kimse ile karşılaştı. Ona:
"Ey Ebû Ümâme, niçin seni namaz vakti dışında Mescid'de oturmuş görüyorum?" diye sordu.
"Peşimi brakmayan bir sıkıntı ve borçlar sebebiyle ey Allah'ın Resûlü" diye cevap verdi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):
"Sana bazı kelimeler öğreteyim mi? Bunları okursan, Allah, senden sıkıntını giderir ve borcunu öder."
"Evet, ey Allah'ın Resûlü, öğret!" dedim.
"Öyleyse, dedi, akşama çıktın mı sabaha erdin mi şu duay oku: "Allahm üzüntüden ve kederden sana sığınırm. Aczden ve tembellikten sana sığınırım, korkaklıktan ve cimrilikten sana sığınırım. Borcun galebe çalmasından ve insanların kahrından sana sığınırım."
(Ebû Ümâme) der ki: "Ben bu duayı yaptım, Allah benden gamımı giderdi, borcumu ödedi." [Ebû Dâvud, Salât 367, (1555).][153]

4ـ وعن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]جَاءَتْ فَاطِمَةُ رَضِيَ اللّهُ عَنْها إلى النَّبىِّ # تَسْألُهُ خَادِماً، فقَالَ لَهَا قُولِي: اللَّهُمَّ رَبَّ السَّمواتِ السَّبْعِ، ورَبَّ العَرْشِ العَظِيمِ رَبَّنَا وَرَبَّ كُلِّ شَيءٍ، مُنْزِلَ التَّوْرَاةِ وا"نْجِيلَ وَالْفُرْقَانِ، فَالِقَ الحَبِّ والنَّوَى. أعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ كُلِّ شَئٍ أنْتَ آخِذٌ بِنَاصِيَتِهِ. أنْتَ ا'وَّلُ فَلَيْسَ قَبْلَكَ شَىْءٌ، وَأنْتَ اŒخِرُ فَلَيْسَ بَعْدَكَ شَىْءٌ، وَأنْتَ الظَّاهِرُ فَلَيْسَ فَوْقَكَ شَىٌْ، وَأنْتَ

الْبَاطِنُ فَلَيْسَ دُونَكَ شَئٌ: اقْضِ عَنِّى الدَّيْنَ، وَأغْنِنِى مِنَ الْفَقْرِ[.

4. (1842)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Hz. Fâtıma (radıyallâhu anhâ) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelerek bir hizmetçi taleb etmişti. Resûlullah ona:

"Şu duayı oku(man senin için hizmetçi edinmenden daha hayırlı)" dedi:

"Allahım! Sen yedi semânın Rabbi, Arş-ı Âzam'ın Rabbisin. Sen bizim Rabbimiz ve herşeyin Rabbisin. Tevrat, İncil ve Furkân'ı indiren, tohum ve çekirdekleri açansın. Her şeyin şerrinden sana sığınıyorum. Her şeyin alnından yapışmışsın (dizginleri senin elindedir). Evvel sensin, senden önce bir şey yoktur. Ahir sensin, senden sonra da bir şey kalmayacak. Sen zâhirsin, senin üstünde bir şey mevcut değildir. Sen bâtınsın, senin dışında bir şey yoktur. Benim borcumu öde, beni fukaralıktan kurtar, zengin kıl." [Tirmizî, Daavât 68, (3477); İbnu Mâce, Dua, 2 (3831).][154]

-5- وعن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]كَانَ رسُولُ اللّهِ # إذَا كَرَبَهُ أمْرٌ يَقُولُ: يَا حَىُّ يَا قَيُّومُ بِرَحْمَتِكَ أسْتَغِيثُ، وَقال: ألِظُّوا بِيَاذَا الجَلِ وَا"كْرَامِ[. أخرجه الترمذي.ومعنى »ألِظُّوا« الزموا ذلك، وثابروا عليه، وأكثروا من التلفظ به .

5. (1843)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı bir şey üzecek olsa şu duayı okurdu: "Yâ Hayyu ya Kayyum, birahmetike estağîsu. (Ey diri olan, ey Kayyûm olan Rabbim, rahmetin adına yardımını talep ediyorum)." Ve keza şöyle derdi: "Elizzu biyâze'lcelâli ve'l-İkrâm." (Yâ ze'lcelâli ve'l-ikrâm)'ı devamlı söyleyin! [Tirmizî Daavât 99, (3522).][155]

AÇIKLAMA:

Rivâyetin ikinci kısmı, Resûlullah'ın dua âdâbıyla ilgili bir tavsiyesini ihtiva ediyor. Dua yaparken, Allah'a: "Ey celâl ve ikram sâhibi, duamı kabul et!" mânasında bir yakarış olan Yâ ze'lcelâli ve'l-İkram cümlesini çokça, sıkça tekrar

etmeyi tavsiye ediyor.
Bu tavsiye ile önceki kısım aynı senetle geldiği için Tirmizî hazretleri rivâyette sunmuştur.[156]

-6- وعن أسماء بنت عميس رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]قالَ لِى رسُولُ اللّهِ #
أَ أُعَلِّمُكِ كَلِمَاتٍ تَقُولِهِنَّ عِنْدَ الْكَرْبِ؟ أَللّهُ اللّهُ رَبِّى َ أُشْرِكُ بِهِ شَيْئاً[. أخرجه أبو داود .

6. (1844)- Esmâ Bintu Umeys (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana: "Sana sıkıntı zamanında okuyacağın bir duayı öğreteyim mi?" diye sordu ve şu duayı söyledi: "Allâhu, Allâhu Rabbî lâ üşriku bihî şey'en. (Rabbim Allah'tır, Allah! Ben ona hiçbir şeyi ortak koşmam!)" [Ebû Dâvud, Salât 361, (1525), İbnu Mâce, Dua 17, (3882).][157]

-7- وعن ابن مسعود رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]مَنْ كَثُرَ هَمُّهُ فَلْيَقلِ: اللَّهُمَّ إنِّى عَبْدُكَ، وَابْنَ عَبْدِكَ، وَابْنُ أَمَتِكَ، وَفِي قَبْضَتِكَ، نَاصِيَتِى بِيَدِكَ، مَاضٍ فِيَّ حُكْمُكَ عَدْلٌ فِيَّ قَضَاؤُكَ. أَسْأَلُكَ بِكُلِّ اسْمٍ هُوَ لَكَ سَمَّيْتَ بِهِ نَفْسَكَ، أَوْ أَنْزَلْتَهُ في كِتَابِكَ، أَوْ اسْتَأْثَرْتَ بِهِ في مَكْنُونِ الْغَيْبِ عِنْدَكَ أَنْ تَجْعَلَ الْقُرآنَ رَبِيعَ قَلْبِي وَجَءَ هَمِّى وَغَمِّى، مَا قَالَهَا عَبْدٌ قَطُّ إَّ أَذْهَبَ اللّهُ غَمَّهُ وَأَبْدَلَهُ فَرَحاً[. أخرجه رزين.»اِستِئْثَارُ« بالشئ التخصص به وانفراد، وقوله.»أنْ تَجْعَلَ القُرآنَ رَبِيعَ قَلْبِى« شبه بالربيع من الزمان رتياح ا“نسان فيه وميله إليه .

7. (1845)- İbnu Mes'ud (radıyallâhu anh) demiştir ki: "Kimin sıkıntısı artarsa şu duayı okusun:

"Allahım ben senin kulunum, kulunun oğluyum, câriyenin oğluyum, senin avucunun içindeyim, alnım senin elinde. Hakkımdaki hükmün câridir. Kazan ne olursa hakkımda adâlettir. Kendini tesmiye ettiğin veya kitabında indirdiğin veya nezdinde mevcut gayb hazinesinden seçtiğin, sana ait her bir isim adına senden Kur'ân'ı kalbimin baharı, sıkıntı ve gamlarımın atılma vesîlesi kılmanı dilerim."
Bu duayı okuyan her kulun gam ve sıkıntısını Allah gidermiş, yerine ferahlık vermiştir." [Rezîn ilâvesi, (Hadis Mecmau'z Zevaîd'de (10,136) mevcuttur. Hâkim'in Müstedrek'inde de (1,509) kaydedilmiş.][158]

AÇIKLAMA:

1-Bu rivâyet Teysir'de kaydedildiği şekliyle mevkuf hadis yâni İbnu Mes'ud (radıyallâhu anh)'un şahsî sözü görünümündedir. Ancak hadis aslında merfudur. Mesela Müstedrek'in kaydettiği vechinde Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in sözü olduğu için sarih şekilde ifade edilmiştir.
2- "Kur'an'ı, kalbin baharı kılmasını" istemek, kalbin hoşlanacağı, ferahlık duyacağı, zevkle okuyacağı şey kılmasını taleb etmektir. Zîra kalb, baharda ferahlar, o mevsimden memnun kalır, ondan ayrılmak istemez.[159]

ONUNCU FASIL

HAFIZAYI GÜÇLENDİRME DUÂLARI

-1- عن ابن عباس رَضِيَ اللّهُ عَنْهُما قالَ:]جاء علِيُّ بْنُ أبِى طَالِبِ رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ إلَى النَّبِىِّ # فقَالَ: بِأبِى أنْتَ وَأُمِّى تَفَلَّتَ هذَا الْقُرآنُ مِنْ صَدْرِى فَمَا أجِدُنِى أقْدِرُ عَلَيْهِ، فقَالَ لَهُ رَسولُ اللّهِ # يَا أبَا الحَسَنِ: أفَ أعَلِّمُكَ كَلِمَاتٍ يَنْفَعُكَ اللّهُ بِهِنَّ، وَيَنْفَعُ بِهِنَّ مَنْ عَلَّمْتَهُ، وَيَثْبُتُ مَا تَعَلَّمْتَ في صَدْرِكَ؟ قَالَ أجَلْ يَارَسُولَ اللّهِ فَعَلِّمْنِى؟ قَالَ: إذَا كَانَ لَيْلَةُ الجُمُعَةِ فَإنِ استَطَعْتَ أنْ تَقُومَ في ثُلُثِ اللَّيْلِ ا'خِيرِ، فإنَّهَا سَاعَةٌ مَشْهُودَةٌ، وَالدُّعَاءُ فِيهَا مُسْتَجَابُ، وَقَالَ أخِى يَعْقُوبُ لِبَنِيهِ سَوْفَ أسْتَغفِرُ لَكُمْ رَبِّى، يَقُولُ حَتَّى تَأتِىَ لَيْلَةُ الجُمُعَةِ، فَإنْ لَمْ تَسْتَطِعْ فَفِى وَسَطِهَا فَإنْ لَمْ تَسْتَطِعْ فَفِىَ أوَّلِهَا، فَصَلِّ أرْبَعَ ركَعَاتٍ تَقْرَأُ في ا'ولَى: بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ وَيس، وفي الثَّانِيَةِ: بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ وَحم الدُّخَانِ، وفي الثَّالِثَةِ: بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ وَالم تَنْزِيلُ السَّجْدَةِ، وَفي الرَّابِعَةِ: بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ، وَتَبَارَكَ المُفَصَّلَ، فإذَا فَرَغْتَ فَاحْمَدِ اللّهَ تَعَالَى، وَأحْسِنِ الثَّنَاءَ عَلَيْهِ، وَصَلِّ عَلَىَّ وَأحْسِنْ، وَصَلِّ عَلَى سَائِرِ انْبِيَاءِ، وَاسْتَغْفِرْ لِلمُؤمِنِينَ وَالمُؤمِنَاتِ، وَ''خْوَانِكَ الَّذِينَ سَبَقُوكَ بِا''يمَانِ، ثُمَّ قُلْ في آخِرِ ذلِكَ: اَللَّهُمَّ ارْحَمْنِى بِتَرْكِ المَعَاصِى أبَداً مَا أبْقَيْتَنِى وَارْحَمْنِى أنْ أتَكَلفَ مَا يَعْنِينِى وَارْزُقْنِى حُسْنَ النَّظَرِ فيمَا يُرْضِيكَ عَنِّى. اَللَّهُمَّ بَدِيعَ السَّمواتِ وَارْضِ يَاذَا الجَلِ وَا''كْرَامِ وَالْعِزَّةِ الَّتِى َ تُرَامُ. أسْألُكَ يَا اللّهُ يَا رَحْمنُ بِجَلِكَ، وَنُورِ وَجْهِكَ أنْ تُلْزِمِ قَلْبِى حِفْظَ كِتَابِكَ كَمَا عَلّمْتَنِى وَارْزُقْنِى أنْ أتْلُوَهُ عَلَى النَّحْوِ الَّذِى يُرْضِيكَ

عَنِّى. اَللّٰهُمَّ بَدِيعَ السَّموَاتِ

وا'رْضِ ذَا الجَلِ وَا''كْرَامِ والْعِزَّةِ التِى َ تُرَامُ أسْألُكَ يَا اللّٰهُ يَا رَحْمنُ بِجَلِكَ، وَنُورِ وَجْهِكَ أنْ تُنَوِّرَ بِكتَابِكَ بَصَرِى، وَأنْ تُطْلِقَ بِهِ لِسَانِى، وَأنْ تُفَرِّجَ بِهِ عَنْ قَلْبِي، وَأنْ تَشْرَحَ بِهِ صَدْرِى وَأنْ تَغْسِلَ بِهِ بَدَنِى فإنَّهُ َ يُعِينُنِى عَلى الْحَقِّ غَيْرُكَ وَ َ يُؤْتِينِيهِ إَّ أنْتَ، وَ َ حَوْلَ وَ َ قُوَّةَ إَّ بِاللّٰهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ، يَا أبَا الحَسَنِ: تَفْعَلُ ذلِكَ ثَثَ جُمَعٍ، أوْ خَمْساً، أوْ سَبْعاً تُجَابُ بِإذْنِ اللّٰهِ تَعَالى، والَّذِي بَعَثَنِى بِالْحَقِّ مَا أخْطَأ مُؤمِناً قطُّ[.قالَ ابن عباس:]فَوَ اللّٰهِ مَا لَبِثَ عَلىٌّ إَّ خَمْساً، أوْ سَبْعاً حَتَّى جَاءَ رسوُ ل اللّٰهِ # في مِثْلِ ذلِكَ المَجْلِسِ، فقالَ يَا رسُولَ اللّٰهِ: إنِّى كُنْتُ فِيمَا خَ َ آخُذُ إَّ أرْبَعَ آيَاتٍ أوْ نَحْوَهنَّ، فَإذَا قَرَأتُهُنَّ عَلى نُفْسِى تَفلَّتْنَ، وَإنِّى أتَعلَّم اليَوْمَ أرْبَعِينَ آيَةً أوْ نَحْوَهَا، فإذَا قَرَأتُهَا عَلى نَفْسِى، فَكَأنَّما كِتَابُ اللّٰهِ بَيْنَ عَيْنَىّ، وَلَقَدْ كُنْتُ أسْمَعُ الحَدِيثَ، فإذَا رَدَّدْتُهُ تَفَلَّتَ، وَأنَا الْيَوْمَ أسْمَعُ ا'حَادِيث، فإذَا تَحَدَّثْتُ بهَا لَمْ أخْرَمْ مِنْهَا، فَقَالَ # عِنْدَ ذلِكَ: مُؤمِنٌ وَرَبِّ الْكَعْبَةِ أبَا الحَسَنِ[. أخرجه الترمذى .

1. (1846)- Hz. İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Hz. Ali İbnu Ebî Tâlib (radıyallâhu anh) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelerek: "Annem ve bâbam sana kurban olsun, şu Kur'an göğsümde durmayıp gidiyor. Kendimi onu ezberleyecek güçte göremiyorum" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ona şu cevabı verdi: "Ey Ebûl-Hüseyin! (Bu meselede) Allah'ın sana faydalı kılacağı, öğrettiğin takdirde öğrenen kimsenin de istifade edeceği, öğrendiklerini de göğsünde sabit kılacak kelimeleri öğreteyim mi?"

Hz. Ali (radıyallâhu anh): "Evet, ey Allah'n Rasûlü, öğret bana!" dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber şu tavsiyede bulundu:

"Cuma gecesi (perşembeyi cumaya bağlayan gece) olunca, gecenin son üçte birinde kalkabilirsen kalk. Çünkü o an (meleklerin de hazır bulunduğu) meşhûd

bir andır. O anda yapılan dua müstecabtır. Kardeşim Ya'kub da evlatlarına şöyle söyledi: "Sizin için Rabbime istiğfâr edeceğim, hele cuma gecesi bir gelsin." Eğer o vakitte kalkamazsan gecenin ortasında kalk. Bunda da muvaffak olamazsan gecenin evvelinde kalk. Dört rek'at namaz kıl. Birinci rek'atte, Fâtiha ile Yâsin sûresini oku, ikinci rek'atte Fâtiha ile Hâmim, ed-Duhân sûresini oku, üçüncü rek'atte Fâtiha ile Eliflâmmîm Tenzîlü'ssecde'yi oku, dördüncü rek'atte Fâtiha ile Tebâreke'l-Mufassal'ı oku. Teşehhüdden boşaldığın zaman Allah'a hamdet, Allah'a senayı da güzel yap, bana ve diğer peygamberlere salât oku, güzel yap. Mü'min erkekler ve mü'min kadınlar ve senden önce gelip geçen mü'min kardeşlerin için istiğfat et. Sonra bütün bu okuduğun duaların sonunda şu duayı oku:
"Allahım, bana günahları, beni hayatta baki kıldığın müddetçe ebediyen terkettirerek merhamet eyle. Bana faydası olmayan şeylere teşebbüsüm sebebiyle bana acı. Seni benden râzı kılacak şeylere hüsn-i nazar etmemi bana nasîb et. Ey semâvât ve arzın yaratıcısı olan celâl, ikram ve dil uzatılamayan izzetin sâhibi olan Allahım. Ey Allah! ey Rahman! celâlin hakkı için, yüzün nuru hakkı için kitabını bana öğrettiğin gibi hıfzına da kalbimi icbâr et. Seni benden razı kılacak şekilde okumamı nasîb et. Ey semâvât ve arzın yaratıcısı, celâlin ve yüzün nuru hakkı için kitabınla gözlerimi nurlandırmanı, onunla dilimi açmanı, onunla kalbimi yarmanı, göğsümü ferahlatmanı, bedenimi yıkamanı istiyorum. Çünkü, hakkı bulmakta bana ancak sen yardım edersin, onu bana ancak sen nasib edersin. Herşeye ulaşmada güç ve kuvvet ancak büyük ve yüce olan Allah'tandır."
Ey Ebû'l-Hasan, bu söylediğimi üç veya yedi cuma yapacaksın. Allah'ın izniyle duana icâbet edilecektir. Beni hak üzere gönderen Zât-ı Zülcelâl'e yemin olsun bu duayı yapan hiçbir mü'min icâbetten mahrum kalmadı."
İbnu Abbâs (radıyallâhu anhüma) der ki: "Allah'a yemin olsun, Ali (radıyallâhu anh) beş veya yedi cuma geçti ki Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a aynı önceki mecliste tekrar gelerek:
"Ey Allah'ın Resûlü! dedi, geçmişte dört beş âyet ancak öğrenebiliyordum. Kendi kendime okuyunca onlar da (aklımda durmayıp) gidiyorlardı. Bugün ise, artık 40 kadar âyet öğrenebiliyorum ve onları kendi kendime okuyunca Kitabullah sanki gözümün önünde duruyor gibi oluyor. Eskiden hadisi dinliyordum da arkadan bir tekrar etmek istediğimde aklımdan çıkıp gidiyordu. Bugün hadis dinleyip sonra onu bir başkasına istediğimde ondan tek bir harfi kaçırmadan anlatabiliyorum.
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu söz üzerine Hz.Ali (radıyallâhu anh)'ye:

"Ey Ebû'l-Hasan! Kâbenin Rabbine yemin olsun sen mü' minsin!" dedi." [Tirmizî, Daavât 125, (3565).][160]

AÇIKLAMA:

Hadis sened yönüyle hasen olsa da, âlimler metin yönüyle şâz, garîp ve hattâ münker olduğunu söylemişlerdir.[161]

-2- وعن شداد بن أوس رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]كَانَ رسُولُ اللّهِ # يُعَلِّمُنَا أنْ نَقُولَ في الصَّةِ: اللَّهُمَّ إنِّى أسْألُكَ الثَّبَاتَ في ا٬مْرِ، والْعَزِيمَةَ عَلى الرُّشْدِ، وَأسْألُكَ شُكْرَ نِعْمَتِكَ، وَحُسْنَ عِبَادَتِكَ، وَأسْألُكَ لِسَاناً صَادِقاً، وَقَلْباً سَلِيماً، وَأعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا تَعْلَمُ، وَأسْألُكَ مِنْ خَيْرِ مَا تَعْلَمُ، وَأسْتَغْفِرُكَ مِمَّا تَعْلَمُ[. أخرجه النسائى .

2. (1847)- Şeddâd İbnu Evs (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselem) namazda şu duayı okumamızı öğretiyordu:
"Allahım! Senden işte (dinde) sebat etmeyi, doğruluğa da azmetmeyi istiyorum. Keza nimetine şükretmeyi, sana güzel ibadette bulunmayı taleb ediyor, doğruyu konuşan bir dil, eğriliklerden uzak bir kalb diliyorum. Allahım, senin bildiğin her çeşit şerden sana sığınıyorum, bilmekte olduğun bütün hayırları senden istiyorum, bildiğin günahlarımdan sana istiğfar ediyorum!" [Tirmizî, Daavât 22, (3404); Nesâî, Sehv 61.][162]

ONBİRİNCİ FASIL

GİYİNME VE YEMEK DUALARI

-1- عن الخدري رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]كَانَ النَّبِىُّ # إذَا اسْتَجَدَّ ثَوْباً قال: اَللَّهُمَّ لَكَ الحَمْدُ أنْتَ كَسَوْتَنِى هذَا، وَيُسَمِّيهِ: أسْألُكَ خَيْرَهُ وَخَيْرَ مَا صُنِعَ لَهُ، وَأعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّهِ وَشَرِّ مَا صُنِعَ لَهُ[. أخرجه أبو داود والترمذي .

1. (1848)- el-Hudrî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) elbiseyi yenilediği zaman şu duayı okurdu:Allahım! Hamd sanadır. -(giydiği şey ne ise) ismen söyleyerek- Bunu bana sen giydirdin. Bunun hayırlı olmasını, yapılış gayesine uygun olmasını diliyor, şerrinden ve yapılış gayesine uygun olmamasından da sana sığınıyorum." (Ebû Dâvud, Libas 1, (4020); Tirmizî, Libâs 29, (1767).][163]

AÇIKLAMA:

1- Rivâyetler, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in yeni bir elbise giyeceği zaman bunu cumaya rastlattığını ve giyme sırasında dua okuduğunu gösterir. Şu halde bu dua onlardan biri olmaktadır.
2- Elbiseyi, Resûlullah'ın dua sırasında tesmiyesi, cinsini zikretmesidir. Meselâ yeni bir ayakkabı giymiş ise: "Allahım! Hamd sanadır. Bu ayakkabıyı bana sen giydirdin..." demesidir.
3- Giyilen şeyin hayrı onun hemen eskimeyip dayanıklı olmasıdır, temizliğidir, bir ihtiyaç için giyilmiş olmasıdır. "Yapılış gayesine uygun olması" şeklinde tercüme ettiğimiz cümle de elbise ne maksadla yapılmış ise onun hayrını, o maksada uygun kullanımını talep etmektedir. Mâlum olduğu üzere elbise, tesettürü sağlamak, sıcak ve soğuğa karşı korumak gibi maksadlarla yapılır. Şu halde, elbisenin bu hizmetlerinde hayırlı olması, yapılmış olduğu bu gâyeleri yerine getirmesi Allah'tan taleb edilmiş olmaktadır.
Elbiselerin bu gayelere uygun kullanımı bir bakıma kulluk ve ibadet vazifelerini hakkıyla yapmayı netice verir. Elbisenin şerri ve yapılış gayesine uygun olmayan kullanılış şerri de böylece anlaşılmış oluyor. Elbisenin haram olması, pis olması

çabuk eskimesi, israf gösteriş, kibir, riya, tefâhur gibi kulluk edebine aykırı ve günah olan durumlara sebep olması, setrü'l-avreti yerine getirememesi, soğuk ve sıcağa karşı yeterli korunmayı sağlayamaması gibi akla gelebilecek çeşitli durumlar elbisenin şerri olarak değerlendirilebilir.
4-Hadis, yeni bir elbise giyerken Allah'a hamdetmenin müstehap olduğuna delâlet eder, Müstedrek'de gelen bir rivayet, bir veya yarım dinara aldığı elbiseyi giyen kimse hamdederse, Allah'ın giyer giymez onu mağfiret edeceğini haber verir.[164]

-2- وعن أبى أمامة قال:]لَبِسَ ابْنُ عُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنْهُما ثَوْباً جَدِيداً، فقَالَ: الحَمْدُ للّهِ الَّذِى كَسَانِى مَا أُوَارِى بِهِ عَوْرَتِى، وَأتَجَمَّلُ بِهِ في حَيَاتِى، ثُمَّ قال: سَمِعْتُ رَسُولَ اللّهِ # يَقُولُ: مَنْ لَبِسَ ثَوْباً جَدِيداً فقَالَ ذَلِكَ، ثُمَّ عَمَدَ إلَى الثَّوْبِ الَّذِي أخْلَقَ، فَتَصدَّقَ بِهِ كَانَ في كَنَفِ اللّهِ وَحِفْظِهِ، وسَتْرِهِ حَيًّا وَمَيِّتاً[. أخرجه الترمذى .

2. (1849)- Ebû Ümâme (radıyallâhu anh) anlatıyor: "İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) yeni bir elbise giymişti ve şöyle dua etti: "Avretimi örtebileceğim ve hayatta güzellik sağlayabileceğim bir elbise giydiren Allah'a hamd olsun."
Sonra şunu söyledi: "Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı dinledim: "Kim yeni bir elbise giyer, böyle söyler, daha sonra da eskittiği elbiseyi tasadduk ederse, sağken de öldükten sonra da Allah'ın himâyesi, hıfzı ve örtmesi altında olur." [Tirmizî, Daavât 119, (3555); İbnu Mâce, Libâs 2, (3557).][165]

-3- وعن أبى سعيد رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]كَانَ النَّبىُّ # إذَا أكَلَ أوْ شَرِبَ قال: اَلْحَمْدُ للّهِ الَّذِى أطْعَمَنَا وَسَقَانَا وَجَعَلَنَا مُسْلِمِينَ[.

3. (1850)- Ebû Saîd (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bir şey yeyip içti mi şu duayı okurdu: "Bize yedirip içiren ve bizi Müslümanlardan kılan Allah'a hamdolsun." [Tirmizî, Daavât 75, (3453); Ebû

Dâvud, Et'ıme 53, (3850); İbnu Mâce, Et'ıme 16, (3283).][166]

ـ4ـ وعن معاذ بن أنس رَضِـيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قالَ رسولُ اللّهِ: مَنْ أكَلَ طَعَاماً فقَالَ: اَلْحَمْدُ للّهِ الَّذِى أطْعَمَنِى هَذَا الطَّعَامَ وَرَزَقَنِيهِ مِنْ غَيْرِ حَوْلٍ مِنِّى، وَ قُوَّةٍ غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ[. أخرجهما أبو داود والترمذي.وزاد أبو داود في الثاني:]ومَنْ لَبِسَ ثَوْباً فقَالَ: اَلْحَمْدُ للّهِ الَّذِى كَسَانِى هذَا وَرَزَقَنِيهِ مِنْ غَيْرِ حَوْلٍ مِنِّى، وَ قُوَّةٍ غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ وَمَا تَأخَّرَ[.

4. (1851)- Muâz İbnu Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim bir şey yer ve: "Bana bu yiyeceği yediren ve tarafımdan hiçbir güç ve kuvvet olmadan bunu bana rızık kılan Allah'a hamdolsun" derse geçmiş günahları affolunur" dedi." [Ebû Dâvud, Libâs 1, (4023); Tirmizî, Da'avât 75, (3454); İbnu Mâce, Et'ime 16, (3285).]
Ebû Dâvud'un rivayetinde şu ziyâde var: "Kim bir elbise giyer ve: "Bunu bana giydirip, tarafımdan bir güç ve kuvvet olmaksızın beni bununla rızıklandıran Allah'a hamdolsun" derse geçmiş ve gelecek günahları affedilir."[167]

ـ5ـ وعن معاذ بن أنس رَضِـيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قالَ النَّبيُّ #: إنَّ اللّه لَيَرْضَى عَنِ الْعَبْدِ أنْ يَأكُلَ ا'كْلَةَ فَيَحْمَدَهُ عَلَيْهَا، أوْ يَشْرَبَ الشَّرْبَةَ فَيَحْمَدَهُ عَلَيْهَا[. أخرجه مسلم والترمذي .

5. (1852)- Muâz İbnu Enes (radıyallâhu anh) der ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Muhakkak ki Allah, kulun bir şey yiyip hamdetmesinden veya bir şey içip hamdetmesinden râzı olur." [Müslim, Zikr 89, (2734); Tirmizî, Et'ime 18, (1817).]

-6- وعن أنس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]أَكَلَ النَّبىُّ # عِنْدَ سَعْدِ ابْنِ عُبَادَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ خُبْزاً وَزَيْتاً، ثُمَّ قَالَ: أَفْطَرَ عِنْدَكُمُ الصَّائِمُونَ، وَأَكَلَ طَعَامَكُمُ ا۴بْرَارُ، وَصَلَّتْ عَلَيْكُمُ المَئِكَةُ[أخرجه أبو داود.وله في أخرى عن جابر رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]صَنَعَ أَبُو الْهَيْثَمِ طَعَاماً، فَدَعَا رَسُولَ اللّهِ # وَأَصْحَابَهُ، فَلَمَّا فَرَغُوا قالَ: أَثِيبُوا أَخَاكُمْ قَالُوا: وَمَا إِثَابَتُهُ؟

قال: إِنَّ الرَّجُلَ إِذَا دُخِلَ بَيْتُهُ، وَأُكِلَ طَعَامُهُ، وَشُرِبَ شَرَابُهُ، فَدَعَوْا لَهُ فذلِكَ إِثَابَتُهُ[.»ا“ثَابَةُ« الجزاء .

6. (1853)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Sa'd İbnu Ubâde'nin yanında ekmek ve zeytinyağı yemişti. Sonunda şöyle bir dua buyurdu:

"Yanınızda oruçlular yemek yesin, yemeğinizden ebrarlar yesin, üzerinize melekler dua etsin." [Ebû Dâvud, Et'ime 55, (3854).]

Ebû Dâvud'un Hz. Câbir (radıyallâhu anh)'den kaydettiği diğer bir rivâyette şöyle denir:

"Ebû'l-Heysem bir yemek hazırladı, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)' ve Ashâbın ı(radıyallâhu anhüm) dâvet etti. Hz. Peygamber yemekten kalkınca: "Kardeşinizi mükâfaatlandırın!" buyurdu. Ashâb: "Mükâfaatı da ne?" diye sordular. Efendimiz: "Kişinin evine girilip yemeği yendi, içeceği içildi mi ev sâhibi için dua edilir. İşte bu onun mükâfaatıdır" cevabını verdi."[168]

AÇIKLAMA:

1- Bâzı rivâyetler yukarıdaki duanın Sa'd İbnu Muâz'ın evinde geçtiğini belirtir. Bu, vak'anın iki sefer cereyanına delil olabilir.

2- Dua cümlesi olarak tercüme ettiğimiz hadis, aslında ihbar cümlesi gibidir. Ancak Münavî'nin de belirttiği üzere, ev sâhibine mükâfaat mânası, dua cümlesi ile gerçekleştir.

3- Bu hadis, yemeğe dâvet edilen kimsenin, yemekten sonra ev sâhibi için dua etmesinin müstehab olduğuna delildir.

ONİKİNCİ FASIL

KAZAYI HACET DUASI

-1- عن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]كَانَ رسولُ اللّهِ # إذَا دَخَلَ الخَءَ لِقَضَاءِ الحَاجَةِ يَقُولُ: اَللَّهُمَّ إنِّى أعُوذُ بِكَ مِنَ الخُبُثِ وَالخَبَائِثِ[. أخرجه الخمسة.»الخُبُثُ« بضم الباء جمع خبيث.»والخَبَائِثُ« جمع خبيثة، والمراد بهما ذكور شياطين الجنّ وا“نس وإناثهم .

1. (1854)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kazâyı hâcet için helâya girdiği zaman şu duayı okurdu:
"Allahümme innî eûzu bike mine'lhubsi ve'lhabâis. (Allahım, pislikten ve (cin ve şeytan gibi) kötü yaratıklardan sana sığınırm." [Buhârî, Vudû 9, Da'avât 15; Müslim, Hayz 122, (375); Tirmizî, Tahâret 4, (5); Ebû Dâvud Tahâret 3, (4,5); Nesâî, Tahâret 18, (1, 20).][169]

-2- وعن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]كَانَ النَّبىُّ # إذَا خَرَجَ مِنَ الخَءِ قالَ غُفْرَانَكَ[. أخرجه أبو داود والترمذي.وله في أخرى عن عليّ رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قالَ رسولُ اللّهِ # سِتْرُ مَا بَيْنَ أعْيُنِ الجِنِّ وَعَوْرَاتِ بَنِى آدَمَ إذَا دَخَلَ أحَدُهُمُ الخَءَ أنْ يَقُولَ: بِسْمِ اللّهِ[.»الغُفْرَانُ« مصدر ونصبه بإضمار أطلب وأستغفر لقصور الشكر عن بلوغ هذه النعمة، وقيل: استغفر من تركه ذكر اللّه سبحانه مدة لبثه على الخء ‘نه كان يترك ذكر اللّه إ عند قضاء الحاجة، فرأى ذلك تقصيراً فتداركه باستغفار .

2. (1855)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) helâdan çıkınca: "Gufrâneke (affını taleb ediyorum)" derdi. "[Ebû

Dâvud, Tahâret 17, (30); Tirmizî, Tahâret 5, (7); İbnu Mâce, Tahâret 10, (300).]
Tirmizî'nin Hz. Ali'den kaydettiği diğer bir rivâyette şöyle denir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Helâya girdiği zaman insanoğlunun avretleri ile cinnîlerin gözleri arasındaki perde, kişinin "bismillah" demesidir." [170]

AÇIKLAMA:

1-Gufrâneke: Gufrân, tıpkı mağrifet gibi mastardır. Örtmek, affetmek, bağışlamak mânasına gelir. Sondaki ke zamirdir. Öyleyse senin örtmen, bağışlaman demek olur. Ançak mânanın bütünleşmesi için bir fiil takdiri gerekmektedir: اَطْلُبُ غُفْرَانَكَ Yâni "senin bağışlamanı taleb ediyorum."2-Helâdan çıkarken mağfiret talebetmenin sebebine gelince şârihler iki ihtimal beyan eder:
a) Bu esnada zikrullahın terkedilmiş olmasından.
b) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), kişinin, gıdayı alıp menfaatini te'min ve fuzûliyâtı kolayca atması gibi fevkalâde hayatî nimetlerin şükrünü ödemideki aczi sebebiyle mağfiret dilemiştir. Böylece nimete karşı şükür vazîfesini mağfiret dileyerek yerine getirmiş olmaktadır. Bu ihtimal daha kavî gözükmektedir.
3-Bu makamda, okunacak başka merfu dualar da rivâyet edilmiştir: اَلْحَمْدُلِلّٰهِ الَّذِى اَذْهَبَ عَنِّى اْلاَذَى وَعَافَانِى (Ezâyı giderip âfiyet veren Allah'a hamdolsun) veya, اَلْحَمْدُلِلّٰهِ الَّذِى اَحْسَنَ اِلَىَّ فِى اَوَّلِهِ وَآخِرِهِ (Gıdamızın evvelinde de sonunda da bize ihsanda bulunan Allah'a hamdolsun) veya: اَلْحَمْدُلِلّٰهِ الَّذِى اَذَاقَنِى لَذَّتَهُ وَاَبْقَى فيَّ قُوتَهُ وَاَذْهَبَ عَنِّى اَذَاهُ (Lezzetini bana tattırıp, gıdasını bende bırakıp sonra da ezâsını benden gideren Allah'a hamdolsun.)"Bu rivâyetlerden sıhhatçe en üstün olanı sadedinde olduğumuz Hz. Âişe hadisidir. Resûlullah'ın farklı zamanlarda bu duaların hepsiyle dua etmiş olması mümkündür.[171]

ONÜÇÜNCÜ FASIL

MESCİDE GİRİŞ-ÇIKIŞ DUALARI

-1- عن فاطمة بنت الحسين بن عليّ عن جدتها فاطمة الكبرى رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]كَانَ رسولُ اللّهِ # إذَا دَخَلَ المَسْجِدَ صَلَّى عَلَى مُحَمَّدٍ # وَقَالَ: رَبِّ اغْفِرْ لِى ذُنُوبِى، وَافْتَحْ لِى أبْوَابَ رَحْمَتِكَ، وَإذَا خَرَجَ صَلَّى عَلَى مُحَمَّدٍ # وَقَالَ اغْفِرْ لِى ذُنُوبِى، وافْتَحْ لِى أبْوَابَ فَضْلِكَ[. أخرجه الترمذي .

1. (1856)- Fâtıma Bintu'l-Hüseyin İbni Ali, büyükannesi Fâtımatu'l-Kübrâ (radıyallâhu anhâ)'dan naklen anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) mescide girdiği zaman Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'e salât (dua) okur, sonra da: "Rabbim! günahımı affet, rahmet kapılarını bana aç" derdi, Çıkarken de yine Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'e salât okur, sonra da: "Rabbim! günahımı affet, lütuf kapılarını benim için aç" derdi". [Tirmizî, Salât 234, (314).] [172]

AÇIKLAMA:

1- Fâtımatu'l-Kübrâ, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kızı Fâtımatu'z-Zehrâ (radıyallâhu anhâ)'dır. Hz. Ali efendimizin zevcesi ve Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin'in vâlideleridir (radıyallâhu anhüm ecmain). Hz. Ali ile hicretin ikinci yılında evlenmiş, Resûlullah'ın vefatından altı ay kadar sonra 20 yaşlarında iken vefat etmiştir.
2- Aliyyu'l-Kârî, Mirkât'da, mescide giriş duasının tam içeri girmeden önce veya girdikten sonra okunmuş olma ihtimalinden bahseder, "Önce olması daha kuvvetlidir" der.
3- Dikkat edilirse, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kendi kendisine salât okuyarak ta'zîmde bulunmuştur. Bu, başkalarının Zât-ı Muhammediye karşısındaki vecibelere onun da tâbi olduğunu gösterir. Ümmet O'nun (aleyhissalâtu vesselâm) peygamber olduğuna inanmakla mükellef olduğu gibi, O da bununla mükelleftir. Bazı rivâyetlerde Resûlullah, "İslam'a ilk iman eden

benim" buyurur.

Ümmete terettüp eden bir diğer vecîbe Zât-ı Muhammediye'ye hürmet ve saygıdır ve bunu çokça salât ve selâm okuyarak ifâde etmektir. Şu halde bu vecîbeye kendisi de tâbidir ve bu hususta da bizzat örnek olarak ümmetine tâlimde bulunacaktır. Burada onu görmekteyiz. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Zât-ı Muhammediye'ye salât u selam okumaktadır.

4-Şârih Tîbî mescide girerken rahmet, mescidden çıkarken fazl (lütuf) taleb edilmiş olmasında şöyle bir incelik sezer: "Mescide giren kimse Allah'ın sevabına ve cennetine yaklaştıran bazı şeylerle meşgul olur, öyle ise rahmeti zikretmek daha münâsiptir. Mescidden çıkınca da helal rızık talebiyle meşgul olur, bu sebeple de Allah'ın fazlını (lütfunu) zikretmek münâsip düşer. Nitekim âyet-i kerîmede: فَانْتَشِرُوا في اَرْضِ وَابْتَغُوا مِنْ فَضْلِ اللّٰهِ "Cuma namazını kılınca yeryüzüne dağılın ve Allah'ın fazlından arayın" (Cum'a 10) buyurulmuştur."[173]

ONDÖRDÜNCÜ FASIL

HİLALİ GÖRÜNCE OKUNACAK DUÂ

-1- عَنْ طلحة بن عبيدِاللّه رَضِـىَ اللّهُ عنه قال:]كَانَ رَسُولُ اللّهِ # إذَا رَأى الْهِلَ قَالَ: اَللَّهُمَّ اَهِلَّهُ عَلَيْنَا بِالْيُمْنِ وَإِيمَانِ، وَالسَّمَةِ وَاِسْمِ رَبِّى ورَبُّكَ اللّهُ[. أخرجه الترمذي .

1. (1857)- Talha İbnu Ubeydillah (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) hilâli görünce şu duayı okurdu: "Allahım, Ay'ın hilâl devresini bize bereketli, imanlı, selâmetli ve İslâm üzere geçir. (Ey hilâl) benim de senin de Rabbin Allah'tır." [Tirmizî, Daavât 52, (3447).][174]

AÇIKLAMA:

1-Hilâl, ayın geçirdiği safhalardan bir safhanın adıdır. Ay'ın ufukta belirmesinin ilk gecesiyle, ikinci ve üçüncü gecelerine denir. Dördüncü geceden itibâren kamer denir.
2- Hadiste talep edilen yümn, dilimizde uğur, bereket, hayır mânalarına gelir. Uğur, zıddı olan uğursuzluk inancını hatırlattığı ve bunun da dinimizde yeri olmadığı için bereket'le tercümesini daha uygun bulduk. Mamafih, bazı nüshalarda "yümn" yerine emn gelmiştir. Bu da emniyet (güven) demektir. Emniyet duygusunun huzurlu bir hayat için ne kadar ehemmiyet arzettiği îzah gerektirmeyecek kadar açık bir durumdur.
3-Hadisin Arapça metnini lügavî aslına muvafık olarak şöyle tercüme edebiliriz: "Allahım, bizler (bâtınan) emniyet ve iman üzere, (zâhiren de) selâmet ve İslâm üzere olduğumuz halde ayı üzerimize doğdurt."
4-Bâzı âlimlerimize göre, emniyet ve selâmetin zikri ile her çeşit zararlı şeylerin def'i; keza iman ve İslâm'ın zikri ile de pek beliğ ve pek veciz bir sûrette her çeşit menfaatin celbedilmesi taleb edilmiş olmaktadır.
5- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in emniyet ve iman talebinde hilâli vesile yapması onun şe'ninin büyüklüğüne delâlet eder. Ona teveccüh ederek: "Senin de benim de Rabbimiz Allah'tır sözü, bir kısım insanların, hâdisâtın cereyanında felek adı altında gök cisimlerine tesir izâfe etmelerini reddir.

Bilindiği üzere günümüzde bile, yıldız falı adı altında, hâdisât üzerinde yııldızların ve burçlar denen yıldız kümelerinin tesirleri hususlarında pek bâtıl sözler mevcuttur. Görüldüğü üzere İslam, yıldızların insanlara en yakın olan, geceleri aydınlatma ve yılın ay ve günlerini hesaplamada sunduğu takvimli hizmeti gibi hizmetlerde insanların hayatını tanzimde oynadığı pek belirgin ve inkarı gayr-ı kâbil role sahip olan Ay'a da, "seni de bizi de yaratan Allah'tır" cümlesi ile hem cahiliye devrinde bir kısım insanlarda görülen Ay ve Güneş'e tapma sapıklığına ve hem de yıldızlarla ilgili başkaca bâtıl inançlara hâtime çekmiştir. Varlığını başkasından alan, keyfine göre bir başkasına tesir edemez, tasarrufta bulunamaz. Şâyet bir te'siri, bir hizmeti varsa bu, onu yaratandan gelmektedir. Hakikî te'sir O'na (celle celâluhû) âittir.
İslâm'ın tevhid inancı, her çeşit tesir ve icraatın Allah'tan geldiğini takrir eder. Resûlullah, ay doğduğu zaman okunacak duada bile bunun tesbit ve takrîrine ehemmiyet vermiştir. Bütün bu gayrete rağmen, günümüzde bile, hâlâ yıldızın tesirine inanan, yıldız falıyla vakit geçiren Müslümanların varlığı, üzüntü ile karşılanacak bir durumdur.[175]

-2ـ وعن قتادة رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ:]أنَّهُ بَلَّغَهُ أنَّ النَّبِيَّ # كانَ إذَا رَأى الهِلَ قالَ: هَلُ خَيْرٍ وَرشْدٍ ثَثَ مَرَّاتٍ، آمَنْتُ بِاللّهِ الَّذِى خَلَقَكَ ثَث مَرَّاتٍ، ثُمَّ يَقُولُ: اَلْحَمْدُ للّهِ الَّذِى ذَهَبَ بِشَهْرِ كَذا، وَجَاءَ بِشَهْرِ كَذَا[. أجرجه أبو داود.وفي رواية له عنه قال:]كانَ رسولُ اللّهِ # إذَا رَأى الهِلَ صَرَفَ وَجْهَهُ عَنْهُ[.

2. (1858)- Katâde (rahimehullah)'ye ulaştığına göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hilâli görünce şu duayı okurmuş: "Hayırlı ve istikametli bir hilal (devresi diliyorum.)"
Bunu üç kere söyledikten sonra, "Seni yaratan Allah'a inandım."Bunu da üç kere tekrar ettikten sonra: "... Ayını çıkarıp ... Ayını getiren Allah'a hamdolsun" dermiş." [Ebû Dâvud, Edeb 111 (5092).]
Ebû Dâvud'un yine Katâde'den kaydrettiği bir diğer rivâyetinde: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), hilâli görünce yüzünü ondan çevirirdi" denmektedir.[176]

AÇIKLAMA:

1-Hilâl devresinin hayırlı ve istikametli (rüşd üzere) olmasını dilemek, Allah'a ibâdetle geçmesini dilemektir. Hacc mîkatı, Ramazan orucunun başı vs. hilâl devrelerine rastlamaktadır.
2-Rivâyet, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in ayları ismen zikrettiğini göstermektedir. Meselâ "Cemâziyelevvel'i çıkarıp Cemaziyelâhir'i getiren Allah'a hamdolsun" demek gibi.
3-Ebû Dâvud'un ikinci rivâyetinde Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hilâli görünce yüzünü çevirdiği ifâde edilmektedir. Münâvî, bu hadîsi açıklarken şu izahı sunar: "Bu çevirme, hilâlin şerrinden çekinmek içindir. Zîra, Tirmizî'nin kaydettiği üzere, Hz. Âişe'ye Resûlullah: اَسْتَعِيذِى بِاللّٰهِ مِنْ شَرِّهِ فإِنَّهُ الْغَاسِقُ اِذَا وَقَبَ "Ey Âişe, onun şerrinden Allah'a sığın, zîra o, battığı zaman (Felak sûresinde haber verilen) elgâsık'tır"[177] demiştir. Yahut da Resûlullah'ın ondan yüzünü çevirmesinin hikmeti, cedd-i emcedi Hz. İbrahim (aleyhisselam)'in اُحِبُّ اŒفِلِينَ "Batan şeyleri sevmem" (En'am 76) sözüne meyletmektir.
4-Son olarak, hadislerin sıhhat durumuna temas edelim. Ebû Dâvud, hadisleri "Kişi hilâli görünce ne demelidir?" başlığını taşıyan bir bâbta kaydettikten sonra şunu söyler: "Bu bâbta Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan sahih müsned (muttasıl) bir hadis gelmemiştir." Katâde'den kaydedilenler mürseldir, yâni senedlerinde kopukluk vardır. Zîra Katâde, Tâbiîn'dendir, sahâbe değildir, kimden işittiğini de tasrîh etmemiştir.Ancak İbnu Hacer, Katâde'nin mürseline Müsedded'in Müsned-i Kebîr' inde -yine mürsel olan- bir şâhid bulduğunu, Ebû Nuaym'da da mevsûl (senedinde kopukluk olmayan) bir şâhid bulduğunu belirtir.[178]

ÇIKINCA OKUNACAK DUA

-1- عن بان عمر رَضِيَ اللّهُ عَنْهُما قال:]كانَ رسولُ اللّهِ # إذَا سَمعَ الرَّعْدَ وَالصَّوَاعِقَ قال: اللَّهُمَّ ََتَقْتُلْنَا بِغَضْبِكَ، وَ تُهْلِكْنَا بِعَذَابِكَ، وَعَافِنَا قَبْلَ ذلِكَ[. أخرجه الترمذي .

1. (1859)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhüma) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) gök gürleyip, şimşek çakınca şu duayı okurdu: "Allah'ım bizi gadabınla öldürme, azabınla da helâk etme, bu (azabı)ndan önce bize afiyet (içinde ölüm) ver." [Tirmizî, Daavât 51, (3446).][179]

AÇIKLAMA:

1- Gök görültüsü diye tercüme ettiğimiz Ra'd, Arapça'da bulutlardan gelen sese dendiği gibi bulutlara müvekkel olan meleğin de adıdır. İmam Şâfiî (rahimehullah)'nin Mücâhid'den naklettiğine göre, "Ra'd bir melek olup berk (şimşek), onun kanatlarıdır, bulutları bu kanatlarla sevketmektedir." Şâfiî hazretleri ilâveten: "Mücâhid'in sözü Kur'an'ın zâhirine ne kadar da uyuyor" demiştir. Begavî, müfessirlerin çoğunluk itibâriyle: "Ra'd bir melektir, bulutları sevkeder, işitilen ses de onun tesbîhidir" dediklerini nakleder. Meseleye temas eden âyet şöyle: "O, size korku ve ümid salarak şimşeği gösteren (yağmurla ağırlamış) yüklü bulutları peydâ edendir. Ra'd (gökgürültüsü) O'nu (yani Allah'ı) hamd ile, melekler de O'ndan korkusuna tesbih ederler. O, yıldırımlar gönderip onunla kimi dilerse çarpar, öldürür" (Ra'd 12-13).
2- Şimşek diye tercüme ettiğimiz kelime sevâik'dir. Sâika'nın cem'idir. Sâika'yı bâzı âlimler şiddetli gök gürültüsü ile yere düşen ateş parçası diye tefsîr etmişlerdir. Dilimizde buna yıldırım denir. Bâzı âlimler azab çığlığı (sayhatu'l-azab) olarak açıklamışlardır. Son derece şiddetli gök gürültüsüne de böylece sâika denmiş olmaktadır.
3-Resûlullah gök gürültüsü, şimşek gibi tabiî hadiseler karşısında: "Bizi gadabınla öldürme, azabınla helâk etme..." diyerek, Cenab-ı Hakk' ın geçmiş milletlere bu yollarla inmiş olan cezalarını hatırlatmış ve ümmeti tarafından hatırlanmasını istemiştir. Âd, Semûd ve Hz. Nuh kavimlerine inmiş olan bu çeşit belaların hatırlanmasında ibretler, pek çok nefislerin alacağı dersler vardır.[180]

-2- وعن عائشة رَضِيَ اللهُ عَنْها قالت:]كانَ رسُولُ اللهِ # إذَا رَأى نَاشِئاً في أُفقِ السَّمَاءِ تَرَكَ الْعَمَلَ، وَإنْ كَانَ في صَةٍ خَفَّفَ، ثُمَّ يَقُولُ: اللَّهُمَّ إنِّى أعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّهَا، فَإنْ مُطِرَ قال: اللَّهُمَّ صَيِّباً هَنِيئاً[. أخرجه أبو داود.و»النَّاشِئُ« السحاب، و»الصَّيِّبُ« المدرار .

2. (1860)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ufuk-ı semâda bir bulut belirtisi gördü mü işi terkeder, namazda idiyse kısa keser ve şu duayı okurdu: "Allah'ım, bunun şerrinden sana sığınırım." Yağmur başlarsa: "Allah'ım, bol yağmur, faydalı yağmur (ver)" derdi." [Ebû Dâvud, Edeb, 113, (5099); İbnu Mâce, Dua 21, (3889).][181]

-3- وعن عائشة رَضِيَ اللهُ عَنْها قالت:] كانَ رسولُ اللهِ # إذَا عَصَفَتِ الرِّيحُ قالَ: اللَّهُمَّ إنِّى أسْألُكَ خَيْرَهَا وَخَيْرَ مَا فِيهَا وَخَيْرَ مَا أُرْسِلَتْ بِهِ، وَأعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّهَا وَشَرِّ مَا فِيهَا وَشَرِّ مَا أُرْسِلَتْ بِهِ[. أخرجه الشيخان هكذا والترمذي .

3. (1861)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) rüzgâr estiği zaman şu duayı okurdu: "Allah'ım, senden bunun hayrını ve bunda olan (menfaatların da) hayrını ve bunun gönderiliş maksadındaki hayrı da istiyorum. Bunun şerrinden, bunda olanın şerrinden, bununla gönderilen şeyin şerrinden de sana sığınıyorum." [Buhârî, Bed'ül-Halk 5, Tefsîr, Ahkâf 2, Edeb, 68; Müslim, İstiskâ 14, (899); Tirmizî, Daavât 50, (3445).][182]

AÇIKLAMA:

Bu hadisin Müslim ve Buhârî'de bir çok vechi yer alır. Bazı vecihleri bir kısım ziyâdeler ihtivâ eder. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın rüzgâr esme veya

bulut görme ânında davranışını daha yakından görmek için Müslim'in bir rivâyetinde yukarıda kaydettiğimiz kısmın devamı mahiyetinde olan bir ziyâdeyi kaydetmek isteriz: "... Gök yağmur bulutları ile dolup fırtına ve şimşeklerle kaynaşmaya başladı mı rengi değişirdi. (Artık bir huzursuzluk onu kaplar, bu sebeple yerinde duramaz) bir girer bir çıkar, bir ileri bir geri gider, gelirdi. Yağmur başlayınca rahatlar, huzursuzluğu artık açılırdı. Ben bu hâli, yüzünden anlardım." Hz. Âişe der ki: "Bir seferinde bunun sebebini sordum. Bana: "Ey Âişe, dedi, bu semada beliren şey belki de Ad kavminin şu sözleriyle ifâde ettikleri belanın gelişidir: "O azabın yayılarak vâdilerine doğru yöneldiğini gördüklerinde "Bu yaygın bulut bize yağmur yağdıracaktır" dediler" (Ahkâf 24-25).[183]

4ـ وله عن أبىّ بن كعب رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ :]أنَّ النبىَّ # قالَ : َتَسُبُّوا الرِّيحَ، فَإنْ رَأيْتُمْ مَا تَكْرَهُونَ، فَقُولُوا: اَللَّهُمَّ إنَّا نَسْألُكَ مِنْ خَيْرِهَا[. الحديث.»عَصَفَتِ الرِّيحُ« إذَا اشتد هبوبها .

4. (1862)- Yine Tirmizî'de Übey İbnu Ka'b (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Rüzgâra küfretmeyin. Hoşunuza gitmeyen bir rüzgar görünce: "Allah'ım, senden bunun hayrını taleb ediyorum" deyin." [Tirmizî, Fiten 64, (2253).][184]

AÇIKLAMA:

1-Rüzgâra küfretme yasağı, rüzgârın me'mur olmasındandır, me'mur ise mâzurdur. Nitekim aynı mevzûda İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ)'tan gelen bir rivâyette şöyle buyurulmuştur: َتَلْعَنُوا الرِّيحَ فإنَّهُ مَأمُورَةٌ Ayrıca, kim bir şeye lânet eder, lânet ettiği şey de lânete lâyık olmazsa, lânet, yapana rücu eder.2- Ebû Hüreyre'den Ahmed İbnu Hanbel'in kaydettiği bir rivâyette:

َتَسُبُّوا الرِّيحَ فإنَّهَا مِنْ رَوْحِ اللّهِ تَعالى تَأتِي بِالرَّحْمَةِ وَالعَذَابِ ولكِنْ سَلُوا اللّهَ مِنْ خَيْرِهَا وَتَعَوَّذُوا بِاللّهِ مِنْ شَرِّهَا "Rüzgâra sövmeyin, Zîra o, Allah'ın rahmetindendir. Rahmet ve azabı getirir. Ancak

Allah'tan onun hayır getirmesini taleb edin. Şerr getireninden de Allah'a sığının" buyurulmuştur.

3-Rüzgârın getirdiği rahmet yağmur, temiz hava, rahatlk vs.'dir. Bitkilerin döllenmelerindeki hizmeti ise eskiden beri bilinen bir başka rahmetidir. Bu sebeple döllenmeyi sağlayan rüzgâra levâkıh denmiştir.

Şâfiî hazretleri şöyle demiştir: "Rüzgâra küfretmek câiz değildir. Zîra o, Allah'ın mûti bir mahlûkudur ve Allah'ın askerlerinden bir askeridir. Dilerse onu rahmet kılar, dilerse bela kılar." Şâfiî merhumun naklettiği bir rivâyete göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a bir kimse gelip fakirlikten şikayet edince ona: "Herhalde sen rüzgâra küfretmişsin" buyurur.

Bazı İslam âlimleri rüzgârdaki hayrın büyüklüğünü belirtme sadedinde: "Eğer rüzgar estirilmeyecek olsa arzla semâ arası kokuşur kalır" demiştir.[185]

ONALTINCI FASIL

AREFE GÜNÜ VE KADİR GECESİ DUASI

-1- عن عمرو بن شعيب عن إبيه عن جده رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قالَ النبيُّ # أفْضَلُ الدُّعَاءِ دُعَاءُ يَوْمِ عَرَفَةَ، وَأفْضَلُ مَا قُلْتُ أنَا وَالنَّبِيُّونَ مِنْ قَبْلِى َ إلَهَ إَّ اللّهُ وَحْدَهُ َ شَرِيكَ لَهُ، لَهُ المُلْكُ، وَلَهُ الحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَئٍ قَدِيرٌ[.أخرجه مالك عن طلحة بن عبيد اللّه بن كريز إلى قوله شريك له. والترمذي عن عمرو بتمامه .

1. (1863)- Amr İbnu Şuayb an Ebîhi an Ceddihî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Duaların en faziletlisi arefe günü yapılan duadır. Ben ve benden önceki peygamberlerin söyledikleri en faziletli söz, lâ ilâhe illallahu vahdehu lâ şerîke leh lehü'lmülkü ve lehü'lhamdü ve hüve alâ külli şey'in kadîr. (Allah'tan başka ilah yoktur, O tektir, O'nun ortağı yoktur, mülk O'nundur, hamd O'na aittir. O, herşeye kâdirdir) sözüdür." [Muvatta, Kur'ân 32, (1, 214, 215); Tirmizî, Da'avât 133, (3579).][186]

-2- وعن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]قُلْتُ يَا رَسُولَ اللّهِ: إنْ وَافَقْتُ لَيْلَةَ الْقَدْرِ مَا أدْعُوا بِهِ؟ قَالَ: قُولِى اللَّهُمَّ إنَّكَ عَفُوٌّ تُحِبُّ الْعَفْوَ فَاعْفُ عَنِّى[. أخرجه الترمذي وصححه.الفصل السابع عشر: في دعاء العطاس

2. (1864)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Ey Allah'ın Resûlü, dedim, şâyet Kadir gecesine tevâfuk edersem nasıl dua edeyim?" Şu duayı okumamı söyledi:
"Allahümme inneke afuvvun, tuhibbu'l-afve fa'fu annî. (Allahım! Sen affedicisin, affı seversin, beni affet." [Tirmizî, Da'avât 89, (3508).][187]

ONYEDİNCİ FASIL

HAPŞIRANIN DUASI

-1- عن عامر بن ربيعة رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]عَطَسَ رَجُلٌ في الصَّةِ خَلْفَ رَسُولِ اللهِ # فقَالَ: اَلْحَمْدُ للهِ حَمْداً كَثيراً طَيباً مُبَارَكاً فِيهِ حَتَّى يَرْضى رَبُّنَا، وَبَعْدَ مَا يَرْضى مِنْ أمْرِ الدُّنْيَا وَاŒخِرَةِ، فَلَمَّا انْصَرَفَ # قَالَ: مَنِ القَائِلُ اَلْكَلِمَةَ، فَسَكَتَ الرَّجُلُ، ثُمَّ قَالَ: مَنِ القَائِلُ الكَلِمَةَ، فَسَكَتَ الرَّجُلُ، ثُمَّ قَالَ: مَنِ القَائِلُ الكَلِمَةَ، فَإِنَّهُ لَمْ يقُلْ بَأساً، فقَالَ: أنَا ، وَلَمْ أرِدْ بِهَا إَّ الخَيْرَ. قَالَ مَا تَنَاهَتْ دُونَ عَرْشِ الرَّحْمنِ تَعَالى[. أخرجه أبو داود

1. (1865)- Âmir İbnu Rebîa (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın arkasında namaz kılan birisi, namazda hapşırdı ve şu duayı okudu: "Mübarek (hayrı bol), ihlaslı ve çok hamdle Allah'a hamdederiz, tâ Rabbimiz razı oluncaya kadar; dünya ve âhiret işindeki rızasından sonra da (hamdimize devam ederiz)." Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) namazdan çıktıktan sonra: "Namazda dua okuyan kimdi?" diye sordu. Ancak okuyan kişi sükût etti. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) tekrar sordu:
"Duayı kim okudu? Zîra fena bir şey söylemedi." Bunun üzerine adam: "Bendim, bu dua ile sâdece hayır murad ettim" dedi. Efendimiz:
"(Duanız) Rahman'ın Arşına kadar yükseldi" buyurdu." [Ebû Dâvud, Salât 121, (770, 774); Tirmizî, Salât 296, (404); Buhârî, Ezan 115, (muhtasaran); Muvatta, Kur'an 25, (1, 212); Nesâî, İftitah 112 (2, 196).][188]

AÇIKLAMA:

1- Hadis, görüldüğü üzere birçok vecihte büyük muhaddislerce rivâyet edilmiştir. Kıraat dışı okunan bu dua rivayetten rivayete farklılıklar, ziyâdeler ve noksanlar taşır. Nitekim Buhârî ve Muvatta'nın rivayetlerinde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Bu duayı yazmada öncelik kazanmak için otuz küsür melek yarış yaptı" buyurmuştur. Tirmizî'nin rivayetinde, Resûlullah üç sefer, "Bu

kelimeleri kim söyledi?" diye sormuş, üçüncüde Rifâa İbnu Râfiî (radıyallâhu anh), "Bendim" demiş, Resûlullah bir kere daha tekrarlattıktan sonra: "Otuz küsür melek bunu (huzur-u İlâhi'ye) yükseltmek hususunda yarış ettiler" buyurmuştur.
2- Hadis hakkında Tirmizî şu açıklamayı yapar: "Rifâa hadisi hasen bir hadistir. Bazı âlimler hadisin nâfile namazlarla ilgili olduğunu (yani kıraat dışı bir duanın nâfile namazlarda okunabileceğini) söylemiştir. Zîra, Tâbiîn'den bir çok büyük: "Kişi farz namazda hapşıracak olursa, içinden Allah'a hamdeder" demiş ve daha fazlasına izin vermemiştir."
İbnu Hacer, bu hadisin Bişr İbnu'z-Zehrânî tarafından yapılan rivâyetinde Rifâa'nın akşam namazında olduğunu tasrîh ettiğini kaydederek, bu ruhsatın nâfile namazlarına mahsus olduğunu söyleyenleri reddetmek ister. Hadis üzerine sunduğu uzun açıklamalar meyanında şunu da kaydeder: "Alimler bu hadisten hareketle namazda, me'sûr duaya muhâlefet etmemek şartıyla, me'sûr olmayan dua ihdas edilebileceğine hükmetmiştir. "Me'sûr, sünnet olan, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den rivâyet edilen demektir.
Yine İbnu Hacer'in belirttiğine göre bu rivâyetten şu hükümler çıkarılmıştır:
* Namazda, yanındakini teşvîş etmedikçe (rahatsız etmedikçe) zikirler yüksek sesle yapılabilir.
* Namazda hapşıranın elhamdülillah demesi mekruh değildir. Ancak Aynî'nin de belerttiği üzere, buna yerhamükallah diye cevap veren müsallînin namazı bozulur.
* Namazda olan kimsenin, hapşırana "yerhamükallah" demesi gerekmez.
* Ta'dil-i erkânı zikirle uzatmak (câiz ve müstehabtır).
* Namazda, meşru olan kelamın sesli olarak telaffuzu, namazı bozmaz.
NOT: Aynî der ki: "el-Muhît'de Ebû Hanîfe'den rivâyete göre: "Namazda hapşıran, dilini kımıldatmaksızın içinden Allah'a hamdeder, kımıldatacak olursa namazı bozulur." Amma sahih olan, zikrettiğimiz üzere, bunun hilafıdır. (Yani namazda hapşıranın elhamdülillah demesiyle namazı bozulmaz).[189]

-2- وعنِ أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قالَ النبىُّ #: إذَا عَطَسَ أَحَدُكُمْ فَلْيَقُل: اَلْحَمْدُ للهِ عَلى كُلِّ حَالٍ، وَلْيَقُلْ لَهُ أخُوهُ، أوْ صَاحِبُهُ: يَرْحَمُكَ اللهُ، فإذَا قَالَ لَهُ فَلْيَقُلْ: يَهْدِيكُمُ اللّهُ وَيُصْلِحُ بَالَكُمْ[. أخرجه البخارى وأبو داود. »بَالَكُمْ« شأنكم.

2. (1866)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sizden biri hapşırınca "Elhamdülillah alâ külli hâl." (Her hal için elhamdülillah) desin. Kardeşi de -yahut arkadaşı da- ona "Yerhamükâllah" diye cevap versin. (Kardeşi bunu) kendisi için söyleyince, hapşıran da Yehdîkümullah ve yuslih bâleküm (Allah size de hidâyet versin ve işinizi düzeltsin) desin." [Buhârî, Edeb 126, Ebû Dâvud, Edeb 99, (5033).][190]

AÇIKLAMA:

1-Hapşıranın, namazda bile olsa elhamdülillah demesinin meşruiyeti hususunda Cumhur'un ittifakı var. Önceki rivâyette, sadece Ebû Hanîfe'nin, namazda telâffuz etmeksizin elhamdülillah'ı içinden geçirmesi gerekir dediğini gördük. Ancak, mezhep görüşü aksine tecelli etmiş, Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelî mezhebi gibi Hanefî mezhebi de namazda elhamdülillah demenin namazı bozmayacağına hükmetmiştir. Ancak İbnu'l-Arabî'nin de namazda hapşıranın, içinden elhamdülillah demesi gereğinde ısrar ettiğini, "namazdan çıkınca" diyenin bile bulunduğunu belirtelim.
2- Bu rivâyette elhamdülillah'tan sonra alâ külli hâl ziyâdesi gözükmektedir. Hadisin bâzı vecihlerinde -ki Buhârî'deki vechi böyledir- bu ziyâde yoktur.Ayrıca muhtelif rivâyetlerde, hapşıran kimse elhamdülillah deyince söylenmesi gereken dua, farklı şekillerde gelmiştir:
* "Yerhamünallâhü ve iyyâküm. (Allah bize de, size de rahmet etsin)."
* "Âfânallahu ve iyyâkum mine'nnâr, yerhamukallah. (Allah bizi de, sizi de ateşten âzâd etsin ve size rahmet buyursun)."
İbnu Hacer, bir büyük için: "Yerhamullah seyyidena (Allah efendimize rahmet buyursun)" gibi bir ifâdenin sünnete aykırı olduğunu, illa da bir tahsiste bulunulacaksa: "Yerhamukâllah yâ seyyidenâ" yani "Allah sana rahmet buyursun ey efendimiz" denilebileceğini, bunun hasen olduğunu belirtir.
Hapşıranın, kendisine dua edene cevabı, cumhurun kabûlü, sadedinde olduğumuz rivâyetteki cümledir: "Yehdîkümullahu ve yuslihu bâleküm. (Allah size hidâyet, işlerinizi de salâh üzre kılsın)." Ancak Kûfîler şu cümleyi benimsemişlerdir: "Yağfirullahu lenâ ve leküm. (Allah sizi de bizi de mağrifet etsin)." İmam Mâlik ve İmam Şâfiî, "Bu iki cümleden hangisiyle söylense olur, mü'min muhayyerdir" demişlerdir. Ebû'l-Velîd İbnu'r-Rüşd ise: "İkinci cümle evlâdır, çünkü mükellef, her şeyden önce mağfirete muhtaçtır. Ancak zımmî

olmayanlar için ikisini birleştirerek söylemek daha iyidir" der. Zımmînin hâriç tutulması, onlara mağfiret temenni etmenin dinen caiz olmamasındandır. Bu bizzat âyet-i kerîme ile yasaklanmıştır (Tevbe 113).[191]

ONSEKİZİNCİ FASIL

HZ. DAVUD (ALEYHİSSELAM)'UN DUASI

-1- عن أبى الدرداء رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قالَ رَسولُ اللّه #: كَانَ مِنْ دُعَاءِ دَاوُدَ عَلَيْهِ السَّمُ: اللَّهُمَّ إنِّى أسْألُكَ حُبَّكَ وَحُبَّ مَنْ يُحِبُّكَ، وَالْعَمَلَ الَّذِي يُبَلِّغُنِى حُبَّكَ. اللَّهُمَّ اجْعَلْ حُبَّكَ أحَبَّ إلَيَّ مِنْ نَفْسِى وَأهْلِى وَمَالِى ، وَمِنَ المَاءِ الْبَارِدِ. قالَ وَكَانَ النَبىُّ # إذَا ذَكَرَ دَاوُدَ تَحَدَّثَ عَنْهُ بِقَوْلِهِ كَانَ أعْبَدَ البَشَرِ[. أخرجه الترمذي .

1. (1867)- Ebû'd-Derdâ (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Hz. Dâvud (aleyhisselâm)'un duaları arasında şu da vardır: "Allahım! Senden sevgini ve seni sevenlerin sevgisini ve senin sevgine beni ulaştıracak ameli taleb ediyorum. Allah'ım! Senin sevgini nefsimden, âilemden, malımdan, soğuk sudan daha sevgili kıl."
Ebû'd-Derdâ der ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hz. Dâvud'u zikredince, onu "insanların en âbidi (yani çok ve en ihlaslı ibadet yapanı)" olarak tavsif ederdi." [Tirmizî, Da'avât 74, (3485).][192]

AÇIKLAMA:

1- "Hubbuke..." (sevgini) tâbiri, masdarın fâil veya mef'ûle izâfesidir. Yâni fâile izâfesi olunca mâna: "Bana olan sevgini" demek olur. Mef'ûle izâfe olunca mâna, "sana olan sevgimi" olur. Birinci daha muvafık gözükmekte. Zîra Allah'ın, kendisini (Hz. Dâvud'u) sevmesini istemek daha uygun gelmektedir. "Seni sevenin sevgisini..." cümlesinde de masdarın mef'ûl veya fâile izâfesi daha uygun gözüküyor, mâna şöyler olur: "Âlimlere olan muhabbetinle beni sevmeni istiyorum." Fâile izâfe olunca mâna, "Seni sevenleri sevmeyi nasib et" şeklinde olur. Nitekim bir başka dua şöyledir: حَبِّبْنَا الى اَهْلِهَا وَحَبِّبْ صَالِحِى اَهْلِهَا إلَيْنَا "Bizi ora ehline sevdir, ora ehlinden sâlih olanları da bize sevdir." Nitekim âyet-i kerimede de: يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ "... (Allah) onları sever,

onlar da O'nu severler..." (Mâide 54) buyurmuştur. Yani hem insanların Allah'ı sevmesi, hem de Allah'ın insanları sevmesi mevzubahistir.

Keza, "Senin sevgine beni ulaştıracak ameli..." cümlesinde senin sevgin ayrı iki ihtimale muhtemeldir: "Seni bana sevdirecek..." veya "beni sana sevdirecek ameli" mânaları câizdir.

2- Hz. Dâvud'un "insanların en âbidi" olmasını bâzı âlimler, "devrindeki insanların en âbidi" diye kayıtlamıştır. Ancak Aliyyü'l-Kârî, "Itlakı üzere bırakılabilir, zîra ibadetçe en ilerde olması, ilimce, faziletçe de üstün olmasını gerektirmez" diyerek Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bazı yönlerden efdaliyeti meselesine tezad arzetmeyeceğine ima eder.[193]

ONDOKUZUNCU FASIL

HZ. YUNUS (ALEYHİSSELAM) KAVMİNİN DUASI

-1- عن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ يرفعه قال:]كَانَ مِنْ دُعَائِهِمْ: يَاحَىُّ يَا قَيُّومُ، يَاحَىُّ حِينَ َ حَىَّ، يَا مُحْيِى يَا مُمِيتُ يَاذَا الجَلِ وَا“كْرَامِ[. أخرجه رزين .

1. (1868)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) Resûlullah'a ref ederek demiştir ki: "Yunus kavminin duaları arasında şu da vardı: "Ey diri olan, ey (mahlûkata) kıyam veren, ey hiçbir hayat sâhibinin olmadığı zamanda hayat sâhibi olan, ey hayat veren, ey ölüm veren, ey celâl ve ikrâm sâhibi!" [Rezîn ilavesidir.][194]

YİRMİNCİ FASIL

BELAYA UĞRAYANI GÖRÜNCE OKUNACAK DUA

-1- عن عمر وأبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قا:]قالَ رسولُ اللّهِ #: مَنْ رَأى صَاحِبَ بَءٍ فقَالَ: اَلْحَمْدُ للّهِ الَّذِى عَافَانِى مِمَّا ابْتَكَ بِهِ وَفَضَّلَنِى عَلى كَثِير مِمَّنْ خَلَقَ تَفْضِيً عُوفِىَ مِنْ ذَلِكَ البَءِ كَائِناً مَا كَانَ مَا عَاشَ[. أخرجه الترمذي من روايتهما، وهذا لفظ رواية عمر.وفي رواية أبى هريرة لم يصبه ذلك البء، دون باقى الحديث.القسم الثاني من الباب الثاني: في أدعية غير مؤقتة و مضافة

1. (1869)- Hz. Ömer ve Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anhümâ) anlatıyorlar: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim bir belaya uğrayanı görünce şu duayı okursa: "Seni imtihan ettiği şeyde bana âfiyet veren ve birçok yarattığından beni üstün kılan Allah'a hamdolsun!" Artık yaşadığı müddetçe, bu bela ne olursa olsun ona mâruz kalmaktan muaf kılınır." (Tirmizî, Da'avât 38, (3427, 3428); İbnu Mâce, Dua 22, (3892).]
Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh)'nin bir rivâyetinde sâdece: "...Bu bela ona isâbet etmez" denmiştir.[195]

AÇIKLAMA:

1-Belaya uğrayan diye tercüme ettiğimiz kelimenin aslı mübtelâ'dır. İbtila esas itibariyle imtihan ve deneme mânasına gelir. Hayra da, şerre de olabilir. Nitekim âyet-i kerîmede: وَنَبْلُوكُمْ بِالشَّرِّ وَالْخَيْرِ فِتْنَةً "Bir imtihan olarak size iyilik ve kötülük veririz" (Enbiya 35) buyurulmaktadır.
2-Sadedinde olduğumuz hadiste mübtelî, yâni belaya mâruz veya imtihana mâruz'daki beladan maksad maddî ve bedenî bir imtihan olabilir, mânevî ve dinî bir imtihan da olabilir. Bedenî imtihana abraşlık, aşırı kısalık, aşırı uzunluk, körlük, sakatlık, kamburluk vs. misal olabileceği gibi; mânevî imtihana da fısk,

zulüm, bid'at, küfr vs. misal olabilir. Bunlardan dinî olanların çok daha ciddi olduğu açıktır. Maddî imtihanlar sabır yoluyla mânevî kazanç vesilesi yapılabilir ise de mânevî imtihanları kazanca tahvil çok daha zordur. Rabbimizden mânevî imtihanlarla imtihan etmemesini dua ediyoruz.

3-Aslında âfiyet de bir imtihandır. Ancak beliyye ile imtihanda sabırsızlık ve fitneye düşme ihtimali vardır. Bu takdirde beliyye herkesin kazanamayacağı bir imtihan, bir mihnet olur. Resûlullah: اَلْمُؤْمِنُ الْقَوِىُّ خَيْرٌ وَاَفْضَلُ وَاَحَبُّ إلَى اللّٰهِ مِنَ الْمُؤْمِنِ الضَّعِيفِ

"Kuvvetli mü'min zayıf mü'mine nazaran Allah'a daha sevgili, daha efdal, daha hayırlıdır" buyurmuştur. Şu halde iptilaya dayanabilen, sabır yönüyle kuvvetli olan kazançlıdır ve Allah nezdinde daha hayırlıdır. Hadisteki kuvvetlilik mutlak geldiğine göre, fizikî ve maddî olabileceği gibi, musibetler karşısındaki mânevî ve ruhî kuvvet de olabilir.[196]

İKİNCİ BABIN İKİNCİ KISMI

SEBEBE VE VAKTE BAGLI OLMAYAN DUALAR

-1- عن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]كَانَ رَسُولُ اللّهِ # يَقُولُ في دُعَائِهِ: اَللَّهُمَّ أصْلِحْ لِى دِينِى الَّذِي هُوَ عِصْمَةُ أمْرِى، وَأصْلِحْ لِى دُنْيَاىَ الَّتِى فِيهَا مَعَاشِى، وَأصْلِحْ لِى آخِرَتِى الَّتِى فِيها مَعَادِى، وَاجْعَلِ الحَيَاةَ زِيَادَةً لِى في كُلِّ خَيْرٍ، وَاجْعَلِ المَوْتَ رَاحَةً لِى مِنْ كُلِّ شَرٍّ[. أخرجه مسلم .

1. (1870)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) dua ederken şunu söylerdi: "Allahım, dinimi doğru kıl, o benim işlerimin ismetidir. Dünyamı da doğru kıl, hayatım onda geçmektedir. Ahiretimi de doğru kıl, dönüşüm orayadır. Hayatı benim için her hayırda artma (vesilesi) kıl. Ölümü de her çeşit şerden (kurtularak) rahat(a kavuşma) kıl." [Müslim, Zikr 71, (2720).][197]

-2- وعن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]كَانَ أكْثَرُ دُعَاءِ النَّبىِّ # اللَّهُمَّ آتِنَا في الدُّنْيَا حَسَنَةً، وَفي اŒخرَةِ حسَنَة، وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ[. أخرجه الشيخان وأبو داود .

2. (1871)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah'ın duasının çoğu: "Allahümme âtina fi'ddünya haseneten ve fi'l-âhireti haseneten ve kınâ azâbe'nnâr. (Allahım bize dünyada da bir hayır, âhirette de bir hayır ver, bizi cehennem azâbından koru" idi." [Buhârî, Daavât 55, Tefsir, Bakara 36; Müslim, Zikr 26, (2690; Ebû Dâvud, Salât 381, (1519).][198]

-3- وعنه رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قالَ النَّبىُّ #: مَنْ سَألَ اللّهَ الجَنَّةَ ثَتَ مَرَّاتٍ. قَالَتِ الجَنَّةُ: اَللَّهُمَّ أدْخِلْهُ الجَنَّةَ، وَمَنِ اسْتَجَارَ بِاللّهِ ثَث

مَرَّاتٍ مِنَ النَّارِ قَالَتِ النَّارُ: اَللّهُمَّ أجِرْهُ مِنَ النَّارِ]. أخرجه الترمذى والنسائى.

3. (1872)- Yine Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim cenneti üç kere isterse, cennet: "Allah'ım onu cennete koy" der. Kim Allah'tan üç sefer ateşe karşı koruma taleb ederse, cehennem: "Allah'ım onu ateşten koru" der." [Tirmizî, Cennet 27, (2575); Nesâî, İsti'âze 56, (8, 279); İbnu Mâce, Zühd 39, (4340).][199]

ـ4ـ وعن عليّ رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ]أنَّ مُكاتَباً جَاءَهُ فَقَالَ: إنِّى عَجَزْتُ عَنْ كِتَابَتِى فَأعِنِّي، فَقَالَ: أَ اُعَلِّمُكَ كَلِمَاتٍ عَلَّمنِيهِنَّ رَسولُ اللّهِ # لَوْ كَانَ عَلَيْكَ مِثْلُ جَبَلِ صِيْرٍ دَيْناً أدَّاهُ اللّهُ تَعَالى عَنْكَ. قالَ قُلِ اللَّهُمَّ اكْفِنِى بِحَلِكَ عَنْ حَرَامِكَ وَأغْنِنِى بِفَضْلِكَ عَمَّنْ سِوَاكَ[. أخرجه الترمذي والنسائى.»صير« بصاد مهملة مكسورة، ثم مثناة من تحت ساكنة ثم راء: جبل لطيئ، وجبل على الساحل أيضاً بين عمان وسيراف، فأما جبل صبير: بباء موحدة بين الصاد، والمثناة، فإنما جاء في حديث معاذ .

4. (1873)- Hz. Ali (radıyallâhu anh)'nin anlattığına göre, "Bir mükâteb ona gelerek: "Kitâbet borcumu ödemekten âciz kaldım, bana yardım et" dedi. Ona şu cevabı verdi: "Sana, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bana öğretmiş bulunduğu bir duayı öğreteyim. (Onu okuduğun takdirde) Sıyr dağı kadar borcun da olsa, Allah onu sana bedel öder. Şöyle diyeceksin: "Allah'ım, yeterince helalinden vererek beni haramından koru. Lütfunla ver, başkasına muhtaç etme." [Tirmizî, Daavât 121, (3558).][200]

AÇIKLAMA:

1- Mükâteb: Para ödeyerek hürriyetine kavuşmak üzere efendisi ile antlaşma yapan köleye denir. Mesela her ay beş dinar ödeyerek 24 ay sonra kölelikten kurtulmak isteyen köle, hususî çalışma yaparak para kazanır, bu borcu ödedi mi artık hür olur. İşte bu antlaşmaya mükâtebe veya kitâbet denir. Bir bakıma "yazışmak" demektir. Yani, bir nevi köle, fiatını, efendisine ödemeyi kendine yazmış olmakta, efendi de köleyi âzad etmeyi kendi üzerine yazmış olmaktadır. Bu yazışmada köleye mükâteb denir.
Sadedinde olduğumuz rivâyet de, böyle bir antlaşmanın ödeme şartını yerine getirmede zorlanan bir kölenin Hz. Ali (radıyallâhu anh)'ye müracaat ederek yardım istediğini görmekteyiz.
2-Sıyr dağı, Tay kabilesi yurdunda bir dağın adıdır. Ayrıca Umman ve Sîraf arasında sâhilde yer alan bir dağ da aynı ismi taşımaktadır. Sadedinde olduğumuz hadiste zikri geçen dağın adı bir nüshada صَبِير (Sabîr) şeklinde gelmiştir, bu Yemen'de bulunan bir dağın adıdır. Bazı nüshalarda ثَبِير (Sebîr) imlâsı yer alır. Bu da bir çok dağın adıdır. Mekke'deki en büyük dağın adı da Sebîr'dir.[201]

ÜÇÜNCÜ BÂB

DUA YERİNE GEÇEN ZİKİRLER

(Bu bâbta üç fasıl vardır)

*BİRİNCİ FASIL
İSTİÂZE
*
İKİNCİ FASIL
İSTİĞFAR, TESBİH, TEHLİL
TEKBİR, TAHMİD VE HAVKALE
*
ÜÇÜNCÜ FASIL
HZ. PEYGAMBERE SALAVÂT

BİRİNCİ FASIL

İSTİAZE

-1- عن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]كانَ النَّبىُّ # يَقُولُ: اللَّهُمَّ إنِّي أعُوذُ بِكَ مِنَ العَجْزِ، وَالْكَسَلِ، وَالْجُبْنِ، وَالْهَرَمِ، وَالْبُخْلِ، وَأعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابِ القَبْرِ، وَأعُوذُ بِكَ مِنْ فِتْنَةِ المَحْيَا وَالمَمَاتِ[. أخرجه الخمسة .

1.(1874)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle istiâze ederlerdi: "Allah'ım! Aczden, tembellikten, korkaklıktan, düşkünlük derecesine varan ihtiyarlıktan, cimrilikten sana sığınırım. Keza, kabir azabından sana sığınırım. Hayat ve ölüm fitnesinden sana sığınırım." [Buhâri, Da'avât 38, 40, 42, Cihâd 25; Müslim, Zikr 52, (2706); Tirmizî, Da'avât 71, (3480, 3481); Ebû Dâvud, Salât 367, (1540, 1541); Hurûf 1, (3972); Nesâî, İstiâze 6, (8, 257, 258).][202]

AÇIKLAMA:

İstiâze: Sığınma, korunma taleb etmek mânasına gelir. Her çeşit şerlerden, kötülüklerden, günahlardan, Allah'ın yasaklarından cehennemden vs. Allah'a sığınmak O'nun korumasını taleb etmek İslâm'da ubûdiyetin en mühim, en parlak şubelerinden biridir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu hadîste Allah'a sığındığı kötü haller şunlardır:

* Acz: Kudretsizliktir. Yani kişinin, ihtiyaçlarını te'minde düşmanlarını defetmeden muhtaç olduğu güç ve kuvvetten mahrum olmasıdır. Aslında bütün insanlar acz-i mutlak içindedir. Bunun idraki insanı gerçek kulluğa yani sonsuz olan ihtiyaçlarını Allah'tan istemeye, hadsiz olan düşmanlarına karşı Allah'a dayanmaya sevkeder. Bu ise, hakikî ve gerçek kulluktur. Bir kısım maddî güç ve imkânlar, kişiyi gaflete sevkederek, aczini anlamasına engel olur, bu kişiyi istiğnaya, o da tuğyana ve azgınlığa sevkeder. Âyet-i kerîme'de, "İnsanoğlu kendini müstağni görünce tuğyan edip azar" buyurulmuştur (Alak 6-7). Şu halde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın istiâze ettiği acz, bu değildir. Yaşamak için zarûrî olan aslî ihtiyaçları iyi niyetine rağmen te'min edemeyecek, kendi

ihtiyaçlarını kendi başına göremeyecek duruma düşmesidir.
* Tembellik acze benzeyen bir durumdur, ama ciddi bir fark vardır. Acz, ferden yapılması gerekli olan şeyleri yapmaya kudretin olmamasıdır. Tembellik ise, güç ve kuvvetin olmasına rağmen ameli terketmektir. Demek ki, işin yapılmaması her seferinde güçsüzlükten ileri gelmemekte, güç ve kuvvete rağmen terkedilebilmektedir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) tembellikten de Allah'a sığınarak, bu ruh hâline karşı mü'minlerin dikkatini çekmiş olmaktadır.
* Korkaklık ve cimrilik de acz ve tembellik gibi birbirine benzeyen iki haldir. Zîra ikisi de faydalanmama halini ifâde eder. korkaklık, bedenî kabiliyetlerden istifâde etmemek, cimrilik de maldan istifâde etmemektir.
* Düşkünlük veya aşırı ihtiyarlık, az önce temas ettiğimiz aczin yaşa bağlı olarak ârız olmasıdır. Hadislerde herem veya erzel-i ömr diye geçer. İnsan hayatında arzettiği ciddiyet sebebiyle olacak ki bu yaş safhasına Kur'an-ı Kerim de bir kaç kere yer verir: "Sizi Allah yarattı. Sizi yine O öldürecek. İçinizden kimi bildikten sonra (çocuk gibi) bir şey bilmesin diye en aşağı ömre kadar geri götürülür..." (Nahl 70, Hacc 5). Düşkünlük hâlinin bâriz vasıflarından biri, "bildikten sonra bilmemek" olarak ifâde buyurulmuştur. Bundan, yaşlılıktaki unutkanlık kinâyedir. Beyzâvî'ye göre, bu safhadaki yaşlılık, dermansızlık ve akıl noksanlığı sebebiyle kişiyi bir çocuğa çevirir. Seleften gelen bazı rivâyetler, Kur'an okumaya devam edenin bu hâle giriftar olmayacağını belirtir. Bu pek tabiî bir netice olmalıdır, zîra "işleyen demir ışıldar" fehvasınca, Kur'an okumak zihnî melekelerin zinde kalmasını sağlayacak, hâfıza gücünü canlı tutacaktır. Dilimizde ibadet dirisi tâbiri, dindar yaşlılar için söylenmiştir. İbadetini devam ettiren insanlar bedenen dinç kaldığı gibi, Kur'an-ı Kerim'i okuyanlar da zihnen dinç kalacaklar demektir.
* Kabir azabının varlığı pek çok nassla sâbit olan bir gerçektir. Dünya hayatı ile kıyametin kopmasına kadar geçen zaman içinde berzah denen ara bir devre vardır, buna kabir hayatı da denebilir. Hayat kelimesini dünya şartlarındaki yaşayışımız için kullanınca kabir hayatı tâbiri ilk nazarda garip gelir ise de, dinimizin vaz'ettiği nasslar açısından kabir hayatı'ndan bahsetmek bir zarûret olur. Oradaki şartlara göre bir başka safha mevcuttur. Şurası muhakkak ki, orada, dünyada yapılanlar dışında yeni bir ibtila (imtihan), yeni bir amel, yeni bir iktisab yoktur. Ama dünyadaki yaptıklarına bağlı olarak iyilik ve kötülükte artmalar vardır. Kişi sadaka-i câriye sâhibi ise mânevî artışa mazhar olacaktır. Ölümünden sonra da insanlara kötülükte örnek olan, saptırmaya devam eden bir çığır açanlar da, sebep oldukları için o kötülükten nasiplerini alarak, mânevî düşüşlerini artıracaklardır. Nitekim Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), ne

zaman haksız yere bir kan dökülse, bundan bir hissenin ilk kan dökme çığırını açmış olması sebebiyle Hz. Âdem (aleyhisselâm)'in oğlu Kâbil'e gideceğini haber vermektedir.
Resûlullah, ayrıca kabirdeki hesaptan bahsetmiş; verilen hesaba göre kabrin iyi amel sahipleri için cennet bahçelerinden bir bahçe, veya kötü amel sahipleri için de cehennem çukurlarından bir çukur olacağını bildirmiş, bu çeşitten bir kısım açıklamalarla kabir hayatını kısmen aydınlatmıştır[203]. Şu halde sadedinde olduğumuz hadîs kabir azabından istiâze sûretiyle, mü'minlerin dikkatini kabir hakikatine çekmekte, onları kabir azabından kurtuluş çarelerini aramaya teşvik etmektedir.Bir kere daha hatırlatalım ki, duanın bir fonksiyonu da kişiyi, yapacağı işler husûsunda şuurlandırmak, programe etmek ve dua sûretiyle tesbit edilmiş, belirlenmiş olan hedefin, gâyenin gerçekleşmesi için dâîyi tedbire, amele sevketmektir.
* Hayat ve memat (ölüm) fitnesine gelince: Bunlar hadiste mahyâ ve memat diye zikredilir. Mahyâ, hayat zamanı demektir. Memat da can verme (nez') ânından sonraki ölüm zamanı demektir.
Şu halde, hayat fitnesi ile, sağ olduğu müddetçe karşılaşılan imtihanlar kastedilmektedir. Cehaletler, nefsânî arzular, zulümler, günahlar vs. Ölüm fitnesi ile bazı âlimler, ölümden önceki fitneyi anlamışlardır, yani daha hayatta iken nez' (can çekişme) hâlinde iken karşılanan fitne, ölüme izâfe edilmesi, ölüme yakınlığı sebebiyledir. Bu görüşü destekleyen husus kabir fitnesinden ayrıca bahsedilmiş olmasıdır.
* Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ismetine, geçmiş ve gelecek günahlarının affedilmiş olmasına rağmen bu istiâzelere çokça yer vermesi, ümmetine örnek olmak içindir ve Allah'a kullukta eksiklik bırakmamak içindir. Kul olmak haysiyetiyle herkes ibadetle mükelleftir. İbadet, istiğfar, dua, namaz vs. bütün çeşitleriyle bir kulluk vazifesidir; günahkârlara mahsus bir vazife değildir.[204]

-2- وعنه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]كَانَ النَّبىُّ # يَقُولُ: اللَّهُمَّ إنِّى أعُوذُ بِكَ مِنَ الجُذَامِ وَالْبَرَصِ وَالجُنُونِ، وَمِنْ سَيِّئِ ا٬سْقَامِ[. أخرجه أبو داود والنسائى .

2. (1875)- Yine Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber

(aleyhissalâtu vesselâm) şu duayı okurlardı: "Allah'ım! Cüzzâmdan, barastan (alaten), delilikten ve hastalıkların kötüsünden sana sığınırım." [Ebû Dâvud, Salât 367, (1554); Nesâî, İstiâze 36, (8, 271).][205]

AÇIKLAMA:

* Baras, deride beyaz lekeler hâsıl eden bir hastalıktır. Ala ten de denir.
Bu hastalığa yakalananlara dilimizde Arapça aslı abras'tan bozma olarak abraş da denir.
* Delilik (cünûn): Her çeşit hayrın, tekâmülün kaynağı olan aklın gitmesidir. Cüûndan ne kadar Allah'a sığınılsa yeridir. Zîra akıl, insanlığımızın yegâne gereğidir. Dinimiz aklı olmayanın dini olmaz düsturundan hareketle, her çeşit sorumluluk ve mükellefiyet için aklın varlığını şart koymuş, aklın korunmasını dînin belli başlı gâyelerinden biri yapılmıştır.
* Cüzzâm: Vücudda kapanmayan yaralar açan bulaşıcı bir hastalıktır. Eski devirlerde tedâvisi bilinmediği için oldukça korkutucu bir hastalık idi.
* Hastalıkların kötüsü: (Seyyiül-askâm) belli bir hastalık değildir, tedavisi olmayan, uzun müddet devam eden müzmin hastalıklar hep bu tavsife girer.
Bazı şârihler, Resûlullah'ın hastalıklardan istiâze ederken, görüldüğü üzere, bazılarını zikretmiş olmasını nazar-ı dikkate alarak, bütün hastalıklardan istiâzeyi münasip görmemişlerdir. "Bazıları hafiftir, sabredilme hâlinde büyük sevaba medardır, yeter ki müzminleşmemiş olsunlar" derler. Humma, baş ağrısı, göz ağrısı gibi her zaman gelebilen hastalıkları misâl verirler. Bu söylenenler mezkur hastalığa yakalananların tedâvi yollarını aramamalarını veya ilaç almamalarını gerektirmez. Hadis ciddî şekilde tedbir alınması gereken ağır hastalıklarla, hafifler arasında bir tefrik yapmış olmaktadır. Resûlullah, müzmin hastalıktan istiâze etmektedir. Zîra bu çeşit hastalıklar, en samimî dostların bile kaçmasını, kişinin ünsiyet edeceği kimselerin iyice azalmasını ve hatta tedavi edicilerin bile ürkerek tükenmelerini netice verir, vücutta kalıcı çirkinlikler hâsıl eder.[206]

-3- وعن ابن عمرو بن العاص رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُما قال:]كَانَ رسوُلُ اللّهِ # يَقُولُ: اللَّهُمَّ إنِّى أعُوذُ بِكَ مِنْ قَلْبٍ َ يَخْشَعُ، وَمِنْ دُعَاءٍ َ يُسْمَعُ، وَمِنْ نَفْسٍ َ تَشْبَعُ، وَمِنْ عِلْمٍ َ يَنْفَعُ، أعُوذُ بِكَ مِنْ

هؤَءِ ا'رْبَعِ]. أخرجه الترمذي والنسائى .

3. (1876)- Abdullah İbnu Amr İbni'l-As (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şu duayı okurlardı: "Allah'ım, huşû duymaz bir kalbten sana sığınırım, dinlenmeyen bir duadan sana sığınırım, doymak bilmeyen bir nefisten, faydası olmayan bir ilimden, bu dört şeyden sana sığınırım." [Tirmizî, Da'avât 69, (3478); Nesâî, İstiâze 2, (8, 255).][207]

AÇIKLAMA:

1- Hadis birbirinden ayrı gibi görünen dört meseleye temas etmektedir:
* Huşû, saygıya götüren korkudur. Kalbin huşû duyması, Allah'tan korkup saygıyla dolmasıdır. Şârihler, zikrullahla sükûnet ve itminana ermesi olarak açıklarlar. Şu halde huşû duymayan kalp, Allah'ı zikretmekten zevk almayan, itminan bulamayan kalptir.
* Dinlenmeyen dua, kabûl görmeyen, icâbete mazhar olmayan duadır. Bu ise Allah'ın rahmet nazarını kestiği kimselere mahsus bir durumdur, el-iyâzu billah.* Doymayan nefis: Allah'ın kendisine verdikleriyle yetinmeyen, nasibine düşen rızka kanaat etmeyen, mal toplamaktan usanmayan, hırsına zebûn olmuş kimse demektir. Çok yemekle doymayan da denmiştir. İbnu Melek mevkî ve makama doymayanı da buraya dâhil etmiştir. Kısacas nefsin maddî ve dünyevî hevesâtının peşinde koşan, durak bilmeyen nefisler bu gruba girer.
* Faydası olmayan ilim: Amel edilmeyen, halka öğretilmeyen, ahlâkın, ef'âlin, konuşmanın güzelleşmesinde işe yaramayan bilgilerdir. İhtiyaç duyulmayan veya öğrenilmesi için şer'î izin vârid olmayan ilimler de buraya girer. Gerek dünyanın ve gerek âhiretin kazanılmasında ilme büyük yer veren, ilk emri "oku" olan dinimizin "faydasız ilim" diye bir mefhum getirmesi ve bu nefhuma giren ilimleri yasak etmesi, üzerinde durulması gereken bir husustur.
Şunu hemen belirtmek isteriz: Ne faydasız ilmi kınayan hadisler, ne de bunları şerheden âlimler herhangi bir ilmin ismini zikrederek örnek göstermezler. Demek ki bu, izâfi bir durumdur. Yâni, dinimiz açısından hiçbir ilim "faydasız" değildir. Ancak zemine, zamana ve ferdlere göre baz ilimler faydasız olabilir. Kişi ferasetiyle bunu tâyin edecektir. Âyet-i kerime'de: "Senin için, hakkında bir bilgi hâsıl olmayan şeyin ardına düşme. Çünkü kulak, göz, kalb bunların her biri bundan mes'uldür" (İsrâ 36) buyurulmuştur. Kişi dünyevî ve uhrevî meselelerine

veya meslekî ihtisasına girmeyen şeylerle meşgul olurken, ilmini yaparken faydalık, gereklilik süzgecinden geçirmekle mükelleftir. Dünyevî ve uhrevî sorumluluklarına giren mevzûlarda eksiklikleri varken ihtisasına giren sahâlarda öğrenmesi gereken bilgiler varken, lüks bilgiler, afakî mâlumât ve meşguliyetler bu lüzumsuz sınıfa girebilir.

Kendi tarih ve coğrafyamızın câhili iken diğer millet ve coğrafyalarda teferruat bilgiler, hayata hazırlanma safhasında (büluğdan önceki devrede) din bilgisi, meslek bilgisi gibi zarûrî bilgiler varken bunları bırakıp genel kültür diye öğretilen, öğrenilen âfakî ve lüks bilgiler hep bu "faydasız ilim" sınıfına girer.

2-Hadisle ilgili olarak şârih Tîbî'nin yaptğı açıklama bu dört şeyi belli esaslar çerçevesinde birleştirmektedir. Der ki: "Bu dört arkadaşa yakından bakacak olursak, herbirinin, belli bir gâye için mevcut olduğunu görürüz. Yâni o şey bu gâye için vardır, varlığı, ona dayanmaktadır. Sözgelimi, ilimlerin tahsili, onlardan istifâde içindir. Eğer bu ilimden istifâde edilmezse bu bir ihtiyaç olmaz, bilakis vebal olur ve dolayısiyle ondan istiâze gerekir.

Kalbe gelince, o yaratıcısından korkup O'na karşı saygı duymak için yaratılmıştır. Göğüs bu haşyete açılmalı, içerisine haşyet nuru girmelidir. Kalb böyle değilse katılaşmış demektir. Katı kalpten Allah'a sığınmak gerekir. Zîra âyet-i kerime: "...Kalpleri Allah'ın zikrinden (başıboş ve) kaskatı kalmış olanların vay hâline! Onlar apaçık bir sapıklık içindedirler" (Zümer 22) buyurulmaktadır.

Nefse gelince, aldanma evi olan dünyadan uzaklaşıp, ebediyet evi âhirete meylettiği ölçüde îtibar edilir. Eğer nefis dünyaya düşkün ve maddiyata karşı doymak bilmez bir hırs içinde ise kişinin en büyük düşmanı demektir. Onun istiâze etmesi gereken yegâne şey artık nefsidir.

Duanın icâbet görmemesine gelince, bu hal, dua eden kimsenin ilim ve amelinden istifâde etmediğini, kalbinin Allah'a karşı haşyet duymadığını ve dahi doymak bilmez, harîs bir nefse sahip olduğunu gösterir."[208]

4ـ وعن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ]أنّ رسُولَ اللّهِ # قالَ: تَعَوَّذُوا بِاللّهِ مِنْ جَهْدِ البَءِ، وَدَرْكِ الشَّقَاءِ، وَسُوءِ القَضَاءِ، وَشَماتَةِ ا٘عْدَاءِ[. أخرجه الشيخان و النسائى .

4. (1877)- Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu

vesselâm) buyurdular ki: "Belanın ezmesinden, helâkın gelmesinden, kötü kazadan, düşmanların şamatasından Allah'a istiâze edin." [Buhârî, Kader 13, Da'avât 28; Müslim, Zikr 53, (2707); Nesâî, İstiâze 34, (8, 269, 270).][209]

AÇIKLAMA:

* Belanın ezmesi diye tercüme ettiğimiz cehdü'lbelâ'yı, Münâvî, "ölümü temenni ettiren, sıkıntı ve meşakkat" diye târif eder. "Öyle ki, der, kişi sıkıntısının tahammül edilmezliği sebebiyle ölmeyi, sıkıntılı yaşamaya tercih eder." Bu hâl müzmin, ızdıraplı bir sıhhat bozukluğundan olabileceği gibi, aşırı fakirlik vs.'den de olabilir. İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ)'in bunu "mal azlığı ve evlad çokluğu" diye tefsir ettiği rivâyet edilir. Bela kelimesi her çeşit imtihan için kullanıldığına göre, ölümü aratan her çeşit musîbet buraya dahil edilebilir.
* Helâkın gelmesi diye tercüme ettiğimiz derku'şşekâ ile dünyevî musibet anlaşıldğı gibi uhrevî helâket de anlaşılmıştır. Şekâ, şekâvet yâni bedbahtlık demektir. Şakî olmak, saîd olmanın zıddıdır. İbnu Hacer şekâyı helâk olarak açıklamıştır. Münâvî cehennem tabakalarından birine şekâ denmiş olduğunu kaydeder. Şu halde, Arapça ibârenin taşıdığı iki ihtimale binâen, "Şekâvetin bize ulaşmasından" veya "bizim cehenneme ulaşmamızdan" istiâze etmemiz gerekmektedir.
* Kötü kaza (sûi'lkaza) ile kötü hüküm, kötü kader anlaşılmalıdır. Bu da dünyevî olabileceği gibi, uhrevî de olabilir. Kaza ve kaderi Allah'ın takdîri olarak kötü kelimesiyle tavsif uygun değildir. Bunu, Münâvî'nin de belerttiği üzere, makzî yâni hükmedilmiş olan şey olarak anlamak gerekir. Nasıl ki hayrı da şerri de halk eden (yaratan) Allah'tır, halkda çirkinlik yoktur. Çirkinlik kulun kesbindedir, öyle de kazada çirkinlik yoktur, çirkinlik, kesbimize, irademize uygun olarak Allah'ın hükmettiği şeydedir ki buna makzî diyoruz. Makzîdeki çirkinlik onu hak edene aittir. Kötü kazadan istiâze, bir bakıma Cenab-ı Hakk'tan lütfunu, affını taleb etmek, hak ettiğimiz kötü makzîlere hükmetmemesini, bağışlamasını dilemektir.
* Düşmanın şamatası, kişinin uğradığı belalar, kötü haller sebebiyle düşmanın gülmesi, ferahlamasıdır.[210]

-5- وعنه رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:] كَانَ رَسُولُ اللّهِ # يَقُولُ: اللَّهُمَّ إنِّى أعُوذُ بِكَ مِنَ الشِّقَاقِ وَالنِّفَاقِ، وَسُوءِ ا‘خْقِ[. أخرجه أبو داود

والنسائى .

5. (1878)- Yine Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle dua ederdi: "Allahım, şikak ve nifaktan ve kötü ahlâktan sana sığınırım." [Ebû Dâvud, Salât 367, (1546); Nesâî, İstiâze 21, (8, 264).]Bir rivâyette şöyle denmiştir: "Allahm! Açlıktan sana sığınırım, çünkü o pek fena yatak arkadaşıdır. Hıyânetten de sana sığınırım, çünkü o ne kötü huydur."[211]

AÇIKLAMA:

* Şikak bölünmek, ayrılmak demektir, ancak hadiste hakka muhalefet etmek sûretiyle haktan ayrılmaktır. Âyet-i kerimede, "İnkâr edenler kendini beğenme ve ayrılık içindedirler" (Sâd 2) buyurulmuştur. Şikak kelimesi farklı yorumlara mazhar olmuştur.
* Nifak, içi başka dışı başka olmaktır. Dinî mânâsıyla zahiren Müslüman göründüğü halde bâtınen küfür içinde olmaktır. Tîbî, "Arkadaşına, içinde gizlediğin şeyin hilâfını izhar etmendir" diye daha umumî bir tarif sunmuştur. Bazı âlimler: "Amelde nifak, çok yalan söylemek, emânete hıyânet etmek, sözünden dönmek, biriyle dâvaya düşünce, karşı tarafın hukukunu çiğnemeye çalışmaktır" diye tarif etmişlerdir.
* Kötü ahlâk dinin reddettiği her çeşit menfî hallerdir. Tîbî bu hadiste zikredilmiş olan şikak ve nifakın ahlâkların en kötüsü olarak takdim edilmiş olduğunu belirttir. "Çünkü, der, bu iki fena hasletin zararı başkalarına da sirâyet eder."
* Açlık: Midenin yiyecekten boşalmasıyla hâsıl olan histir. İnsanların hastalanmalarına ve hatta ölümlerine bile sebeple olabilir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in Allah'a istiâze etmesini gerektirecek kadar insan için ciddî neticeler hâsıl edebilecek bir duygudur. Tîbî: "Açlık insandaki kuvvetleri zayıflatır, dimağı teşviş eder, kötü fikirler ve fâsid hayaller ortaya çıkarır. İbadet ve murâkabe vazifelerini ihlâl eder. Bu sebeptendir ki kişiyi geceleyin de bırakmayan yatak arkadaşına benzetti ve savm-ı visali yasakladı" der. Daci' yatak arkadaşı demektir. Açlık, insanı geceleyin yatakta bile bırakmayan bir duygu olduğu için daci' denmiştir. Sindî hadisi şöyle anlar: "Secde ve rükû gibi ibadet vazifelerine mâni olan açlık ne kötü arkadaştır."

Âlimler, belli bir disiplinle yapılmayan açlığın ibâdet olmayacağına bu hadîsten delil getirmişlerdir. Sünnete uygun olan açlık, ibadet sayılan oruçtur. Aksi takdirde savm-ı visâl tâbir edilen üst üste birkaç gün aç kalmak dinen tecviz edilmemiştir.
Hıyânet, emânetin zıddıdır. Tîbî, bunu hakka muhalefet etmek, ahdi bozmak olarak açıklar. Bu muhâlefet bütün şer'î teklifleri içine alır. Çünkü bir âyette: "Biz emâneti ...arzettik..." (Ahzâb 72) dendiği gibi, bir başka âyette: "Ey iman edenler Allah'a ve o Peygamber'e ihânet etmeyin! Siz kendiniz bilip dururken kendi emânetlerinize hainlik eder misiniz? (Enfal 27) buyurulmuştur. Âyetlerde emânet bütün teklifleri içine aldığı gibi, ikinci âyetteki ihânet kelimesi de hepsi hususunda ahde vefasızlığı ve hakka muhâlefeti ifâde eder.
Hadiste geçen bitâne kelimesini huy olarak çevirdik. Çünkü dâhilî haslet demektir. Bitâne kelimesini, Mutarrızî, el-Muğrib'de birinin yakın ve samimî arkadaşı diye açıklar. Bu mâna da hıyânetin kötü bir arkadaş olduğunu noktalar. [212]

ـ6ـ وعنه رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قالَ رَسُولُ اللّهِ #: رَأيْتُ لَيْلَةَ أُسْرِىَ بِى عِفْرِيتاً مِنَ الجِنِّ يَطْلُبُنِى بِشُعْلَةٍ مِنْ نَارٍ كُلَّما الْتَفَتُّ رَأيْتُهُ، فقَالَ لِى جِبْرِيلُ
عَلَيْهِ السَّمُ: أَ أُعَلِّمُكَ كَلِمَاتٍ تَقُولَهَا فَتُطْفِئَ شُعْلَتَهُ وَيَخِرَّ لِفيهِ، فقَالَ رَسُولُ اللّهِ #: بَلى، فقَالَ جِبْرِيلُ قُلْ: أعُوذُ بِوَجْهِ اللّهِ الْكَرِيمِ، وَبِكَلِمَاتِ اللّهِ التَّامَّاتِ التِى َ يُجَاوِزُهُنَّ بَرٌّ وََ فَاجِرٌ مِنْ شَرِّ مَا يَنْزِلُ مِنْ السَّمَاءِ، وَشَرِّ مَا يَعْرجُ فِيهَا، وَمِنْ شَرِّ مَا ذَرَأ في ا‘رْضِ، وَمِنْ شَرِّ مَا يَخْرُجُ مِنْهَا، وَمِنْ فِتَنِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ، وَمِنْ طَوارِقِ اللّيْلِ والنَّهارِ إَّ طَارِقاً يَطْرُقُ بِخَيْرٍ يَا رَحْمنُ[. أخرجه مالك .

6. (1879)- Yine Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Mirac gecesi cinlerden bir ifrit gördüm. Elinde ateşten bir şûle olduğu halde beni tâkip ediyordu. Nazarımı her atışımda onu görüyordum. Cibrîl (aleyhisselâm) bana: "İstersen sana bir dua öğreteyim, onu okursan, şûlesi söner ve ağzının üstüne düşer" dedi." Resûlullah

(aleyhissalâtu vesselâm): "Pekâla!" dedi. Cibrîl (aleyhisselâm) de "Şunu oku!" buyurdu:
"Allah'ın kerîm olan rızası için, eksiksiz, mükemmel kelimâtullah hakkı için -ki hiç kimse muttakî olsun, fâcir olsun onu aşıp daha güzelini söyleyemez- (bela olarak) semadan inen, semaya yükselen, (ve ceza gerektiren) şerlerden, yeryüzünde yarattığı şerden, yer(in altın)dan çıkan şerden, gece ve gündüz fitnelerinden, gece ve gündüz gelen musibetlerden Allah'a sığınırıım. Ey Rahman, hayır getiren hâdiseler hâriç." [Muvatta, Şi'r 10, (2, 950, 951).][213]

AÇIKLAMA:

1-Zükânî hadisin Beyhakî'nin el-Esmâ ve's-Sıfât'ta kaydettiği bir hadiste, hâdisenin Mirac gecesinde değil, Cin gecesinde geçtiği şeklinde farklı olduğunu belirttikten sonra, "Bu gece, Resûlullah'ın cinlerle karşılaştığı ayrı bir gecedir. Miraç'la hiçbir ilgisi yoktur, bu ayrı bir hâdise olabilir" diye te'lif eder.
2-Zürkâni, ifritin Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı tâkib edişinin sebebini "Eziyet etmek maksadıyladır, bir başka maksadla değil" diye açıklar.
3-Kelimâtullah tabirindeki kelimât ile farklı mânalar anlaşılmıştır.
a) Allah'ın zâtıyla kâim olan kelâm sıfatı.
b) İlm,
c) Kur'an,
d) Bütün peygamberlere indirilmiş olan kitaplar. Çünkü kelimât şeklinde yâni, cemî olarak gelip izâfet teşkil etmiş ve mâna âmm olmuştur. "Allah'ın bütün kelâmları" demek olur.
4-et-Tâmmât: Kâmil, noksanlık ve ayıp nüfûz edemeyen mükemmel mânasına geldiği gibi, faydalı, şifa verici mânaları da anlaşılmıştır.
5-Hadisin bir başka vechinde, rivâyet: "(Bu duayı okur okumaz) ifrit ağzının üzerine düştü, ışığı da söndü" cümlesiyle sona ermiştir. [214]

İKİNCİ FASIL

İSTİĞFAR, TESBİH, TEHLİL, TEKBİR, TAHMİD VE HAVKALE

-1- عن ابن عمرو بن العاص رَضِـيَ اللّهُ عَنْهُما قال:]قالَ رسُولُ اللّهِ #: حَصْلَتَانِ، أوْ خَلَّتانِ َ يُحْصِيهِمَا رَجُلٌ إًَّ دَخَلَ الجَنَّةَ، وَهُمَا يَسِيرٌ، وَمَنْ يَعْمَلُ بهمَا قَلِيلٌ، يُسَبِّحُ اللّهَ دُبُرَ كُلِّ صَةٍ عَشْراً، وَيَحْمَدُهُ عَشْراً، وَيُكَبِّرُهُ عَشْراً، فَلَقَدْ رَأيْتُ رَسُولَ اللّهِ # يَعْقِدُهَا بِيَدِهِ قَالَ: فَتِلْكَ خَمْسُونَ وَمِائَةٌ باللِّسَانِ، وَألْفٌ وَخَمْسُمِائَةٍ في المِيزَانِ، وَإذَا أخَذْتَ مَضْجَعَكَ تُسَبِّحُهُ وَتُكَبِّرُهُ وَتَحْمَدَهُ مِائَةَ مَرَّةٍ، فَتِلْكَ مِائَةٌ باللِّسَانِ، وَألْفٌ في المِيزَانِ، فأيُّكُمْ يَعْمَلُ في اليَوْمِ وَاللَّيْلَةِ ألْفَيْنِ وَخَمْسَمَائَةِ سَيِّئَةٍ؟ قَالُوا: كَيْفَ َ نُحْصِيهُمَا يَا رَسُولَ اللّهِ؟ قالَ: يَأتِى أحَدَكُمُ الشَّيْطَانُ، وَهُوَ في صَتِهِ فَيَقُولُ: اذْكُرْ كَذَا وَكَذَا حَتَّى يَنْفَتِلَ فَلَعَلَّه أنْ َ يَفْعَلَ، وَيأتِيهِ في مَضْجَعِهِ، فَ يَزَالُ يُنَوِّمُهُ حَتَّى يَنَامَ[. أخرجه أصحاب السنن .

1. (1880)- Abdullah İbnu Amr İbni'l-Âs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İki haslet -veya iki hallet[215]- vardır ki onları Müslüman bir kimse (devam üzere) söyleyecek olursa mutlaka cennete girer. Bu iki şey kolaydır. Kim onlarla amel ederse, azdır da... Her (farz) namazdan sonra on kere tesbih (sübhânallah), on kere tahmid (elhamdülillah), on kere tekbir (Allahu ekber) söylemekten ibarettir."
(Abdullah der ki:) "Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bunları söylerken parmaklarıyla saydığını gördüm. Resûlullah devamla buyurdular: "Bunlar beş vakit itibariyle toplam olarak dilde yüzellidir. Mizanda bin beş yüzdür. "İkinci haslet" ise yatağa girince Allah'a yüz kere tesbih, tekbir ve tahmid'de bulunmanızdır. Bu da lisanda yüzdür, mizanda bindir. (Her ikisi toplam iki bin beş yüz eder.)"
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sözlerine şöyle bir soru ile devam etti:

"Hanginiz bir günde, gece ve gündüz iki bin beş yüz günah işler?"
"Bunları niye söylemiyelim ey Allah'ın Resûlü?" dediler. Şu cevabı verdi:
"Şeytan, namazda iken her birinize gelir: "Şunu şunu hatırla" der, ve namazdan çıkıncaya kadar devam eder. (Bu hatırlatmaların neticesi olarak) kişi bu tesbihatı terk bile eder. Kişi yatağına girince de şeytan ona gelir, (zikir yapmasına imkân vermeden) uyutmaya çalışır ve uyutur da." [Tirmizî Daavât 25, (3407); Ebû Davud, Edeb 209, (5065); Nesâî, Sehv 90, (3, 74).][216]

AÇIKLAMA:

1-Bu hadis sübhânallah, elhamdülillah ve Allahü ekber zikirlerinin ehemmiyetini belirtmekte ve bunlara hergün devama teşvik etmektedir.
2-İki hasletin birincisi bu zikirleri, farz namazlardan sonra en az onar kere tekrar etmektir. Farz namaz diye kayıtlıyoruz, zîra rivâyetin bazı vecihlerinde bu kayıt mevcuttur.
İkinci haslet, yatağa girince, uyumazdan önce, tesbih ve tahmidi 33'er kere, tekbiri de 34 kere tekrar etmektir. Ebû Dâvud'un rivâyeti, bu kaydedilen teferruatı ihtivâ eder.
3-Namazlardan sonra yapılan bir günlük tesbihâtın dildeki telâffuz toplamı, 150 (yani 30x50 = 150) olmasına mukabil, kıyamet günü mizanda 1500 olması, her hasenenin -rahmet-i İlâhiye ile - en az on misli katlanacağına binâendir. Zîra âyet-i kerimede: مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ اَمْثَالِهَا "Kim bir iyilik (hasene) yaparsa ona on katı verilir, bir kötülük yapan ise misliyle cezalandırılır..." (En'am 160) buyurulmuştur.
4-En sonda verilen 2500 rakamı, namazlardan sonra çekilen tesbihlerle -ki 150 idi- yatınca çekilen tesbihlerin -ki 100'dür- toplamı, 250'nin 10'la çarpılmasıyla ede edilmiştir.
Resûlullah gece gündüz içerisinde kim 2500 adet günah işler? diye soruyor. Bu sorunun cevabı: "Bu kadar günah işlenmez..." dir. Öyle ise, sevaplar günahı ortadan kaldırdığına göre tesbihât yoluyla kazanılan 2500 adetlik sevap günahları affettirmiş olacak ve böylece, günahkâr olarak, affedilmemiş günahı kalmış olarak geceleyen kimse kalmayacak demektir.
* Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu hesabı küçük günah işleyenler hakkındadır. Mesela, ateşin odunu yakıp tükettiği gibi hesanâtı yiyip tüketen gıybet nev'inden büyük günahlar bu hesaba girmez.
Resûlullah (aleyhissalatu vesselâm)'ın hesaplamasını anlamada şu âyeti de

hatırlamamız faydalıdır: إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّأتِ "Muhakkak ki haseneler (sevaplar) seyyieleri (günahları) giderir" (Hûd 114).
5- Ashabın: "Bunları niye söylemiyelim?" şeklindeki sözlerini söyle anlamalıyız: "Bu kadar büyük neticesi olan 150 kadarcık, miktarı az, söylemesi kolay olan zikri mutlaka yaparız, bunu yapmamıza hiç bir şey engel olamaz." Resûlullah, bunların terki hususunda şeytanın iki oyununa dikkat çekiyor:
a) Namaz sırasında insana yanaşıp dünyevî bir ksım meşguliyetler, câzip, nefsânî meseleler hatırlatarak, bir an evvel onların peşine düşmek üzere tesbihâtı terkettirmek.
b) Yatınca da alelacele uyutmak.
Şu halde mü'min, bu iki tuzağa karşı müteyakkız olacak, namazdan sonra tesbihâtı eksiksiz yapmadan seccâdeden ayrılmayacak, yatınca da aynı zikirleri, belirtilen miktarlarda tekrar etmeden uyumayacak.
6-Hadiste açıklanması gereken son bir nokta, namazdan sonra yapılacak tesbihâtın sayısıdır. Burada tesbih, tahmid ve tekbirin 10'ar kere tekrar edileceği söylenmektedir. Halbuki bâzı başka rivâyetlerde bu rakam her biri 33 diye tesbit edilmiştir. Aradaki farkla ilgili açıklama daha önce geçtiği için burada tekrar etmeyeceğiz. (1813 numaralı hadise bakılabilir.)[217]

2-2- وعن ابن أبى أوفى رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]جَاءَ رَجُلٌ، فَقَالَ يَا رَسُولَ اللّهِ: َ اَسْتَطِيعُ أنْ آخُذَ مِنَ الْقُرْآنِ شَيْئاً فَعَلّمْنِى مَا يُجْزِينِى قالَ: قُلْ سُبْحَانَ اللّهِ، وَالْحَمْدُ للّهِ، وَ إلهَ إَّ اللّهُ، وَاللّهُ أكْبَرُ وَ حَوْلَ وَ قُوَّةَ إَّ بِاللّهِ. قَالَ يَا رَسُولَ اللّهِ: هَذَا للّهِ فَمَاذَا لِى؟ قَالَ: قُلْ اللّهُمَّ ارْحَمْنِى وَعَافِنِى وَاهْدِنِى وَارْزُقْنِى، فَقَالَ: هكذَا بِيَدَيْهِ فَقَبَضَهُمَا، فقَالَ #: أمَّا هَذا فقَدْ مَ ٔ يَدَيْهِ مِنَ الخَيْرِ[. أخرجه أبو داود بتمامه، والنسائى إلى قوله:]وَ قُوَّةَ إَّ بِاللّهِ[.

2. (1881)- İbnu Ebî Evfa (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Bir adam gelerek- "Ey Allah'ın Resûlü! dedi, ben Kur'an'dan bir parça seçip alamıyorum. Bana kifâyet edecek bir şeyi siz bana öğretseniz!"
"Öyleyse, buyurdu, Sübhânallah velhamdülillah, ve lâilâhe illallah, vallâhu

ekber, velâ havle velâ kuvvete illâ billâh. (Allahım seni tenzih ederim, hamdler sana mahsustur. Allah'tan başka ilah yoktur, Allah en büyüktür, güç kuvvet Allah'tandır) de."
"Ey Allah'ın Resûlü! dedi, bu zikir Allah içindir. (O'nu senâdır), kendim için dua olarak ne söyleyeyim?"
"Şöyle dua et: "Allahım bana merhamet et, afiyet ver, hidayet ver, rızık ver!"
Adam (dinleyip, kalkınca) ellerini sıkıp göstererek: "Şöyle (sımsıkı belledim!)" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bunun üzerine:
"İşte bu adam iki elini de hayırla doldurdu!.." buyurdu." [Ebû Dâvud, Salât 139, (832); Nesâî, İftitâh 32, (2, 143); Hadis Ebû Dâvud'da tam olarak, Nesâî'de kısmî olarak rivâyet edilmiştir.][218]

AÇIKLAMA:

1- Ebû Dâvud, bu hadisi "Ümmî ve Acemi Olana Kifâyet Edecek Kıraat Miktarı" adını taşıyan bir bâbta zikreder. Şârihler, Resulullah'a gelerek kifayet edecek miktarı soran kimsenin namazda kifayet edecek kıraat miktarı sorduğunu belirtirler. Nitekim hadisin bir başka vechinde: إِنِّى أُحْسِنُ مِنَ الْقُرْآنِ شَيْئًا "Ben Kur'ân'dan hiçbir (parçayı henüz tam ezberlemedim) güzel okuduğum kısım yok" demiştir.
Şu halde, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın cevabı, namazda okunabilecek kifâyet miktarı göstermektedir.
Ancak, hadiste cevap olarak gelen zikirler, kıraat olarak yeterli değildir. Bu sebeple ulemâ hadisi şöyle değerlendirirler: "Bu ruhsat bütün zamanlar için muteber olamaz. Zîra bu kelimeleri öğrenmeye muktedir olan bir kimse, şüphesiz Fâtiha sûresini ezberleyebilecektir. Adamın Resulullah'a söylediği sözü, "Şu anda Kur'ân'dan bir şey öğrenmeye kâdir değilim, namaz vakti de girmiş durumda" şeklinde anlamak gerekir." Öyleyse namazı, kendisine söylenen kelimeleri kıraat ederek kılsa bile, namazdan sonra Fâtiha'yı öğrenmesi gerekir.
Hattâbî der ki: "Bu meselede asıl olan şudur: Namaz, Fâtiha'sız câiz değildir. Fâtiha'yı okumak onu güzelce okuyabilen kimseye vecîbedir, tam ezberleyememiş olana değil. Bu durumda, bir kimse Fâtiha'yı henüz beceremiyor ve fakat başka sûrelerden becerdiği varsa, ona, becerdiği yerden Fâtiha uzunluğunda yedi âyetlik bir kısım okuması vâcib olur. Fâtiha'dan sonra evlâ olan zikr, Kur'an'dan ona denk olan bir kısımdır. Şâyet ezberleme kapasitesinin

yokluğu veya dilinin Arapça'ya dönmemesi veya mâruz kaldığı bir âfet gibi bir sebeple Kur'an'dan bir parçayı ezberleyemeyecek olursa, Kur'an'dan sonra en uygun (evlâ) zikr, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın öğretmiş bulunduğu tesbih, tahmid ve tekbirdir. Zîra Efendimiz: "Kelâmullah'tan sonra efdal olan zikir Sübhânallâhi velhamdülillahi velâ ilâhe illallahu vallahu ekber'dir" buyurmuştur.
2-Adamın, kendisi için Allah'tan ne taleb etmesi gerektiği hususundaki sorusuna Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in cevabı, duada istenmesi gereken şeyler hususunda fevkalâde câmî bir mâhiyet taşımakta ve hatta Resûlullah'tan mervî me'sur duaları âdeta özetlemektedir. Hatırda kalması için tekrar kaydediyoruz.
* Allah'ın rahmeti: Günahları terkettirmek, affetmek.
* Afiyet: Dünya ve âhiret âfetlerinden selâmet.
* Hidâyet: İslam'da sebat ve ahkâma uyma.
* Rızık: Yeterli miktarda helal rızık.
3- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın tâliminden sonra, adamın davranışıyla ilgili ibâre çok veciz olduğu için şârihler yorumunda bazı farklılıklara yer vermişlerdir. Biz İbnu Hacer'in anladığı tarzı tercümeye aksettirdik: Yâni adam, Resulullah'ın tâlimatını tam olarak ve sağlam bir şekilde öğrendiğini belirtmek için ellerini uzatıp avuçlarını sıkmış ve kıymetli bir şeyi sımsıkı yakalayan bir kimsenin yaptığı gibi: İşte şöyle! diye gösterip: "Sizin bana söylediğinizi ezberledim ve sımsıkı tutuyorum, artık zâyi etmem, unutmam!" demek istemiştir.
4-Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın "Bu adam iki elini de hayırla doldurdu" demesi, adamın dünya için de, âhiret için de gerekli olan hayırları câmî olan bir duaya imtisalinden kinâyedir. Nitekim bu öğretilen hususların ne kadar câmî şeyler olduğunu az yukarda gösterdik.[219]

-3- وعن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]كَانَ رَسُولُ اللّهِ يُكْثِرُ أنْ يَقُولَ قَبْلَ مَوْتِهِ: سُبْحَانَ اللّهِ وَبِحَمْدِهِ، أَسْتَغْفِرُ اللّهَ وَأتُوبُ إلَيْهِ، فَقُلْتُ لَهُ في ذلِكَ، قَالَ: أخْبَرَنِى رَبِّى أنِّى سَأرَى عَمَةً في أُمَّتِى، فإذَا رَأيْتُهَا أكْثَرْتُ مِنْ قَوْلِ: سُبْحَانَ اللّهِ وَبِحَمْدِهِ، أسْتَغْفِرُ اللّهَ وَأتُوبُ إلَيْهِ، فقَدْ رَأيْتُهَا: إذَا جَاءَ نَصْرُ اللّهِ وَالْفَتْحُ. السورة[.
أخرجه الشيخان .

3. (1882)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ölümünden önce şu duaları çok tekrar ederdi: "Sübhânallahi ve bihamdihi, estağfirullahe ve etûbu ileyh. (Allahım seni hamdinle tesbîh ederim, mağfiretini diler, günahlarıma tevbe ederim.)" Ben kendisinden bunun sebebini sordum. Şu açıklamayı yaptı:
"Rabbim bana bildirdi ki, ben ümmetim hakkında bir alâmet göreceğim. Ben onu görünce Sübhânallâhi ve bihamdihi, estağfirullahe ve etûbu ileyh zikrini artırdım. Bu gördüğüm, İzâ câe nasrullahi ve'lfethu... sûresidir." [Buhârî, Tefsir, Nasr, Ezân 123, 139; Megâzî 50; Müslim, Salât 220, (484).][220]

AÇIKLAMA:

1- Cenab-ı Hakk'a: "Hamdinle tesbih ederim" demek, "seni tesbih etmeye şahsen muktedir değilim, bunu kendi gücümle yapamam. Şâyet tesbih ediyorsam bu senin lütfun ve hidâyetinledir" demektir. Yâni, Allah'ı tesbih edebilmenin de Allah tarafından verilen bir nimet olduğunu beyandır. Mazhar olunan nimetin "in'am" yani verilme olduğunu bilmek ve bunu, nimeti verene ifâde etmek, hamd ve şükürdür. Öyle ise Cenâb-ı Hakk'a, "Hamdinle tesbîh ediyorum" demek, tesbih edebilmenin de bir lütf-u İlahî olduğunu beyan olmaktadır.
2-Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı çok tesbih, tahmid ve istiğfâra sevkeden şey, Mekke'nin fethinden sonra, insanların fevc fevc, yani kitleler halinde İslam'a girmesidir. Nitekim Resûlullah'ın zikrettiği Nasr sûresinde, Rabbimiz Resûlüne o alâmeti şöyle haber vermiştir: "(Ey Resulüm), Allah'ın yardımı ve zaferi (feth) gelip, insanların Allah'ın dinine akın akın girdiklerini görünce, Rabbini hamd ile tesbih et, istiğfar et (bağışlanma dile). Çünkü O tevbeleri dâima kabul edendir" (Nasr 1-3).[221]

ـ4ـ وعن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قالَ رَسُولُ اللّهِ #: ‘نْ أقُولَ: سُبْحَانَ اللّهِ، والْحَمْدُللّهِ، وَ إلَهَ إّ اللّهُ، وَاللّهُ أكْبَرُ أحَبُّ إلَى مِمَّا طَلَعَتْ عَلَيْهِ الشَّمْسُ[. أخرجه مسلم والترمذي .

4. (1883)- Ebû Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu

vesselâm) buyurdular ki: "Sübhânallahi, velhamdu lillahi, velâ ilâhe illallâhu vallâhu ekber (Allah'ı tesbih ederim, hamdler Allah'adır, Allah'tan, başka ilâh yoktur. Allah en büyüktür) demem, bana, üzerine güneşin doğduğu şeyden (dünyadan) daha sevgilidir." [Müslim, Zikr 32, (2695); Tirmizî, Daavât 139, (3591).][222]

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ebedî hayata bakan, kıyamet günü terâziye girecek olan en küçük bir nurun bile, fâni olacak, ebediyete intikal etmeyecek maddî menfaatlerle hiçbir sûrutte tartıya gelmeyeceğini, dünya gibi büyük bir varlığın bile "fenaya giden yönüyle" bir kerecik tesbih, tahmid ve tekbir okumakla elde edilecek sevaba değmediğini ifâde buyuruyor. Hadisin her çeşit mücâzefeden uzak olarak ifâde ettiği hakikatı açık şekilde anlayabilmek için şöyle bir soru sorabiliriz: "Hiç sönmeden ebedî olarak yanan bir mum mu daha çok ışık verir, muvakkat bir ömre sahip fâni bir güneş mi?" Düşününce her halde mumun daha zengin olduğunu söyleyeceğiz. Aksini söylemek ebediyetin ne olduğunu kavramamak olur.[223]

-5- وعن إبن مسعود رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قالَ رسولُ اللّهِ #: لَقِيتُ لَيْلَةَ أسْرِىَ بِى إبْرَاهِيمَ عَلَيْهِ السَّمُ فقَالَ لِى يا مُحَمَّدُ: أقرِئ أُمَّتَكَ مِنِّى السَّمَ وَأخْبِرْهُمْ أنَّ الجَنَّةَ طَيِّبَةُ التُّرْبَةِ عَذْبَةُ المَاءِ، وَأنَّهَا قِيعَانٌ وَأنَّ غِرَاسَهَا: سُبْحَانَ اللّهِ، وَالحَمْدُللّهِ، وَ إلهَ إَّ اللّهُ، وَاللّهُ أكْبَرُ[. أخرجه الترمذي .

5. (1884)- İbnu Mes'ud (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Miraç sırasında İbrahim (aleyhisselâm)'le karşılaştım. Bana:

"Ey Muhammed, ümmetine benden selam söyle. Ve haber ver ki: Cennetin toprağı temiz, suyu tatlıdır. Burası (suyu tutacak şekilde) düz ve boştur. Oraya atılacak tohum da sübhânallah, velhamdülillah, ve lâilâhe illallâh, vallâhu ekber cümlesidir." [Tirmizî, Daavât 60, (3458).][224]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, Müslümanları boş vakitlerinde mübarek kelimelerle zikretmeye fevkalâde teşvik etmektedir. Zîra en büyük uhrevî idealleri arasında yer alan cennet için bu şart gözükmektedir. Toprağı temiz ve her çeşit ağaçtan boş ve fakat ağaç dikmeye fevkalâde elverişli yani düz ve tatlı suya sâhip olan cennet; ekim beklemektedir. Herkes kendi cennetini bol ağaçlı, gölgeli, yeşil kılabilmek için daha dünyada iken ekim yapmalıdır. Orada neşv ü nema bulup, orayı tezyin edecek tohumlar da sübhânallah, elhamdülillah, lâilahe, illallah ve Allahu ekber gibi Resûlullah'ın haber verdiği kelime-i tayyibelerdir. Kişi burada ekim yaptığı ölçüde yâni bu kelimeleri sevap umarak zikrettiği nisbette, âhirette cenneti zenginleşecek ve güzelleşecektir.
Tîbî, bu hadiste diğer bir kısım nasslarla teâruz görür. Der ki: "Bu rivâyete göre, cennet ağaç ve kasırlardan hâlîdir. Halbuki Kur'an'da gelen bir kısım âyetler cennetin ağaçlı olduğunu haber verir: جَنَّاتٌ تَجْرِى مِنْ تَحْتِهَا اَنْهَارُ
"Altında nehirler akan cennetler" âyetinde olduğu gibi. Esasen cennete cennet denmesi de ağaçları sebebiyledir: "Cennet dalları birbirine geçmiş, sık ağaçlı (koyu gölgeli) bahçe demektir."
Merhum bu hadisle Kur'an arasındaki ihtilaflı duruma böylece dikkat çektikten sonra yeni sorular îras eden bir de çözüm kaydeder. Ondan ziyâde Aliyyu'l-Kârî'nin te'vilini kaydetmeyi daha muvafık buluyoruz: "Hadiste, cennetin kasır ve ağaçlardan tamamen boş olduğuna dair delil yoktur. Zîra cennetin düz ve boş olması demek, ekseriyetinin ağaçlı, geri kalan kısımlarının ise mezkur kelimelerle ağaçlandırılmaya bırakılmış boş mekanlar olması demektir. Cennetin önceden, sebep olmaksızın dikilmiş olan ağaçları, bu kelimelerin okunması neticesinde dikilecek olan ağaçlardan ayrılır."
Bu hadisin, dünyayı âhirete nazaran bir ekim yerine benzeten âyetin (Şûra 20) ve aynı mânayı işleyen diğer hadislerin bir tamamlayıcısı olduğu da söylenebilir. Gayb âlemi ile ilgili bir teşbih olması hasebiyle ifâde etmek istediği mânaya ve bildirmek istediği hakikate bakmak daha muvafıktır. Bunun mahiyetini dünyevî şartlara uygun olarak anlamak gereksizdir. Hadis şu hakikati bildiriyor: "Dünya ekim yeridir, güzel kelimelerin zikri bir ekimdir, öbür dünyada, cennet ağaçları, âhiret meyveleri olacaktır. Çok zikrederek âhiret için ekim yapmalıdır."[225]

-6- وعن يُسيرة موة ٔبى بكر الصديق رَضِيَ اللهُ عَنْهُما وكانت من المهاجرات ا ٔول قالت:]قالَ لَنَا رسولُ اللهِ #: عَلَيْكُنَّ بِالتَّسْبِيحِ، وَالتَّهْلِيلِ، وَالتَّقْدِيسِ، وَالتَّكْبِيرِ، وَاعْقِدْنَ بِا ٔنَامِلِ، فَإنَّهُنَّ مَسْئُوَتٌ مُسْتَنْطَقَاتٌ، وَ تَغْفُلْنَ فَتَنْسَيْنَ الرَّحْمَةَ[. أخرجه أبو داود والترمذي، واللفظ له .

6. (1885)- Hz. Ebû Bekri's-Sıddîk'in âzadlısı Yüseyre (radıyallâhu anhümâ) -ki ilk muhâcirlerden idi- anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalatu vesselam) bize dedi ki: "Size tesbih, tehlil, takdis, tekbir çekmenizi tavsiye ederim. Bunları parmaklarla sayın. Zîra parmaklar (Kıyamet günü nelerde kullanıldıklarından) suale mâruz kalacaklar ve konuşturulacaklardır." [Tirmizî, Daavât 131, (3577); Ebû Dâvud, Salât 359, (1501).][226]

AÇIKLAMA:

1-Burada, bir kısım zikirler kısaltılarak zikredilmiştir. Çoğunlukla zikri tekrar tekrar geçti ise de takdis nâdir geçenlerdendir. Bununla Sübhâne'l-Meliki'l-Kuddûs veya, Sübbûhun Kuddûsün Rabbu'lmelâiketi ve'r-Rûh zikirleri kastedilmiştir.
Hemen belirtelim ki, böyle kısaltmalar Arap dilinde eskiden kalma bir âdettir. Bir cümle dillerde çok tekerrür ederse tekrarda kolaylık olsun diye kısaltılır. Bu maksadla her kelimenin birer ikişer harfi alınıp, birbirine eklenerek yeni bir kelime ortaya konur. Yukardakilere ilâveten havkale, hay'ale, besmele gibi başka örnekler de zikredilebilir.
2-Bu hadis tesbihâtın sayımında parmakları kullanmanın efdaliyetine dikkat çekmektedir. Zîra Resûlullah parmakların sorumluluğunu, konuşturulacağını belirterek, sayılmasını istemiştir. Daha önce de belirttiğimiz gibi, âlimler sayının doğru yapılmasını esas alırlar. Öyle ise doğru sayım parmakla yapılabiliyor, karıştırmadan, eksik veya ziyade sayımdan emin olunabiliyorsa efdal olanı parmağı kullanmaktır. Ama bundan endişe eden kimse tesbih gibi başka bir şey kullanır.[227]

-7- وعن أبى بكر الصديق رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]قالَ رَسُولَ اللهِ #: مَا أَصَرَّ مَنِ اسْتَغْفَرَ، وَلَوْ عَادَ في اليَوْمِ سَبْعِينَ مَرَّةً[. أخرجه أبو داود والترمذي .

7. (1886)- Hz. Ebû Bekri's-Sıddîk (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalatu vesselam) buyurdular ki: "İstiğfar eden kimse günde yetmiş kere de tevbesinden dönse günahta musır sayılmaz." [Tirmizî, Daavât 119, (3554); Ebû Dâvud, Salât 361, (1514).][228]

AÇIKLAMA:

1-Bu hadisin mânâsını âlimler şöyle açıklamışlardır: "Bir kimse işlediği bir günaha tevbe ettiği takdirde, aynı günaha dönüp tekrar işler veya bir başka günahı işlerse, her seferinde tevbe de ediyorsa, bu kimse, bir günde ne kadar çok aynı günaha dönerse dönsün, yine de günahta musır sayılmaz. Musır, işlediği günahlara istiğfar etmeyen, pişman olmayan kimsedir. Israr ise çok günah işlemek demektir. İbnu Melek: "Israr, mâsiyet üzerinde sebat etmek, aralıksız günah işlemeye devam etmektir" der.
2- Bu hadiste Allah'ın affından ümit kesilmeyeceği, işlemekte olduğu günahlardan kesin bir dönüşe azmetmiş olan kimseye Cenâb-ı Hakk'ın kapısının her an açık olduğu, böyle bir tevbenin kabûlüne, önceden işlenen günahların çokluğunun, büyüklüğünün veya çeşitliliğinin bir mâni teşkil etmeyeceği ifâde edilmektedir. Nitekim âyet-i kerimede: "Ey kendilerinin aleyhinde (günahta) haddi aşanlar! Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin... Çünkü Allah, bütün günahları affeder" (Zümer 53) buyurulmuştur.[229]

-8- وعن أغرّ مزينة رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قالَ رسولُ اللّهِ #: إنَّهُ لَيُغَانُ عَلَى قَلْبِى حَتَّى أَسْتَغْفِرَ اللّهِ في الْيَوْمِ مِائَةَ مَرَّةٍ[. أخرجه مسلم وأبو داود .

8. (1887)- el-Eğarru'l-Müzenî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah

(aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Şurası muhakkak ki, bazan kalbime gaflet çöker. Ancak ben Allah'a günde yüz sefer istiğfar eder (affımı dilerim)." [Müslim, Zikr 41, (2702); Ebû Dâvud, Salât 361, (1515).][230]

AÇIKLAMA:

1- Gaflet olarak tercüme ettiğimiz kelimenin aslı ğayn'dır, bulut mânasına olan ğayn'dan gelir. Örtmek, kaplamak gibi mânâları ifâde eder. Resulullah (aleyhissalatu vesselam)'ın kalbinin bazan -tabir caizse- bulutlanması örtülmesi - ki gaflete düşmek denince daha anlaşılır olmaktadır- ne demektir? O'nun kalbinin gafleti de diğer insanların gafletinin aynı mıdır?"
Bu husus âlimlerce münakaşa edilmiştir. Sözgelimi el-Ârif eş-Şâzelî der ki: "Bu bulut nur bulutudur, başka değil. Zîra Peygamberimiz (aleyhissalâtu vesselâm) efendimiz, dâima bir terakki içinde idi. Mârifet nurları kalbinde devam ettikçe bir öncekine nisbeten daha yüksek bir mertebeye yükseliyor, geride bıraktığını, bu yeni mertebeye nisbetle günah addedip, tevbe ediyordu." Münâvî bu açıklamayı devam ettirir: "Resûlullah'ın kalbini zaman zaman bürüyen bulut, bazılarınca zannedildiği üzere hicab veya gaflet perdesi olmayıp, tecelliyat nurlarının onu kaplaması ve böylece huzur hâlinin[231] kaybolmasıdır. İşte bunun için Allah'tan mağfiret taleb etmekte, yani üzerini kaplamış bulunan şeyin örtülmesini taleb etmektedir. Çünkü havas kısmının mazhar olduğu tecelli devam edecek olursa Sultanu'l-Hakikat yanında yokluğa mahkûm olurlar. Bu sebeple setr, onlar için rahmet olur, avam için de hicab ve hikmet olur.. "
İbnu'l-Esir, en-Nihâye'de biraz daha farklı bir yorumda bulunur: "(Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm) burada insanın hâlî olmadığı sehv'den, kendisini kaplayan şeyi kastetmiştir. Çünkü O'nun kalbi daima Allah'la meşgul idi. Herhangi bir zamanda , beşerî bir mesele kendisine ârız olup ümmet ve dinin bir işi veya bir maslahatı ile meşgûl olsa, bunu bir günah addeder, derhal istiğfara geçerdi."
Kadı İyaz: "Gayn'dan (örtü) maksad, Resulullah'ın şe'ni olan mütemâdî zikrine giren fâsılalardır. Herhangi bir iş sebebiyle, bu zikrine fâsıla girdi mi, bunu bir günâh addeder, arkadan istiğfarda bulunurdu" der.
Suyûtî ise: "Bu müteşâbihattandır, mânâsı bilinmez. Nitekim lügatte büyük imam el-Esmaî bu kelimenin tefsiri söz konusu olunca tevakkuf etmiş ve: "Kalb, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan başkasının kalbi olsaydı, üzerine konuşurdum" demiştir.

Bâzıları: "Bu, insanın içinde kalbe gelen bâzı seslerdir" demiş; keza: "Bu, kalbi bürüyen sekîne'dir. İstiğfar ise, Allah'a ubûdiyet izhâr etmek, daha iyisi için de şükretmek içindir" diyen de olmuştur. Keza: "Bu, haşyet ve ta'zim hâlidir, istiğfar da şükürdür" dahi denmiştir. Bu görüşten hareket eden Muhâsibî, "Allah'a olanların havfı, iclâl ve ta'zim havfıdır" demiştir. Şahâbettin Sühreverdî, bu noktada daha ileri bir görüş beyân eder: "Hadisteki ğayn'ın naks halinde olduğu îtikat edilmemeli, bilakis o kemâldir veya kemâlin tetimmesi (tamamlayıcısı)dır. Tıpkı gözkapağı gibi: Göze gelen çöpü atmak üzere onu bir an için kopar. Bu, zâhirde görmeyi önlerse de hakikatte görmeye kemâl getirir..." Sindî de şunu söylemiştir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kalbi gözönüne alınınca bu ifâdenin hakîkati bilinemez, zîra, Efendimiz'in (alehissalâtu vesselâm) kadri, başkasına ârız olan evhamların ulaşamayacağı kadar yüce idi. Öyleyse bu çeşit hadislerde tefvîz (kastedilen mânâyı Allah'a bırakmak) en güzel yoldur. Evet, hadisten maksûd olan miktar açıktır: Aleyhissalâtu vesselâm'a O'nu istiğfar etmeye dâvet eden bir hâlet hasıl olmaktadır. O da bunun üzerine, hergün yüz kere istiğfar etmekteydi. Bunun dışında ne olup bitiyordu Allah bilir.
Görüldüğü gibi İslam ulemâsı Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) karşısında son derece saygılı olmuş, yanlış anlaşılmaya müncer olacak, O'na olan ta'zim ve hürmeti kıracak tekavvül ve yorumdan kaçınmıştır.[232]

-9- وفي رواية لمسلم:]تُوبُوا إلَى رَبِّكُمْ فَوَاللّهِ إنِّى َتُوبُ إلَى رَبِّى تَبَارَكَ وتَعالَى في اليَوْمِ مِائَةَ مَرَّةٍ[.

9. (1888)- Yine Eğarru'l-Müzenî, Müslim'in bir rivâyetinde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle dediğini nakletmiştir: "Ey insanlar! Rabbinize tevbe edin. Allah'a kasem olsun ben Rabbim Tebârek ve Teâlâ hazretlerine günde yüz kere tevbe ederim." [Müslim, Zikr 42, (2702).][233]

-10- وللبخارى والترمذي عن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]سَمِعْتُ رسُولَ اللّهِ # يَقُول: وَاللّهِ إنِّى ْسْتَغْفِرُ اللّهَ وَأتُوبُ إلَيْهِ في الْيَوْمِ سَبْعِينَ مَرَّةً[. »لَيُغَانُ« أى يغطى ويغشى، والمراد به

السهو .

10. (1889)- Buhârî ve Tirmizî'de gelen bir rivâyette Hz.Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) diyor ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı işittim, demişti ki: "Allah'a kasem olsun, ben günde Allah'a yetmiş kere istiğfar ediyorum, tevbede bulunuyorum." [Buhârî, Daavât 3; Tirmizî, Tefsir, Muhammed, (3255).][234]

AÇIKLAMA:

1- Tevbe ve istiğfar, günahların affını teleb etmek maksadına râci bir ibâdettir. Öyle ise öncelikle günahkâr olanların, hataya düşenlerin bunlara başvurması gerekir. Halbuki Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Fetih sûresinin başında belirtildiği üzere geçmiş ve gelecek bütün günahları affedilmiştir. Buna rağmen Resûlullah günde yetmiş sefer -bazı rivâyetlerde yüz sefer- tevbe ediyor, bu mesele birkaç açıdan cevaplandırılmıştır:
1) Önceki hadiste ğayn, yâni Hz. Peygamber'in kalbine gelen setr'in mâhiyetiyle ilgili açıklama, Hz. Peygamber'in istiğfarının mahiyetini açıklamaktadır, oraya bir kere daha bakılabilir.
2) İbnu'l-Cevzî şöyle der: "İnsan tabiatı bir kısım zellelere mâruzdur, hiçbir insan bundan hâriç değildir. Peygamberler büyük günâhlara karşı mâsum (korunmuş) iseler de küçük günâhlara karşı mâsum değildirler." İbnu'l-Cevzî bu sözüyle Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den küçük günahlar sâdır olabileceğini, istiğfarının bunlarla ilgili olacağını söylemek isterse de, bu görüşüyle Cumhur'a muhalefet eder. Önceki hadisin açıklamasında da kaydedildiği üzere Resûlullah'ın istiğfarının günahla ilgisi olamaz. İbnu'l-Cevzî muhtar görüşe ters düşer.
3) İbnu Battâl der ki: "Peygamberler Allah'ın kendilerine bahşettiği mârifet sebebiyle, ibâdet vazîfesini îfâda insanların en çok gayret gösterenleridir. Allah'a şükürde ve kusurlarını îtirafta en başta gelirler." Burada denmek istenen şudur: İstiğfar, Allah Teâlâ'ya karşı eda edilmesi gereken vazifedeki kusur için yapılır. Bu kusurun da, bir kısım mübah işlerle meşguliyet sebebiyle meydana gelmesi ihtimalden uzak değildir. Sözgelimi yemek, içmek, cima, uyku, istirahat, insanlarla karşılaşma, onların meseleleriyle meşgûliyet, bâzan düşmanlarla savaş, bazan onları idare etmek, kalpleri kazanılacak olanlarla ilgilenmek gibi Allah'ın zikrine ve O'na tazarruda bulunup, müşâhade ve murakabesi ile meşgul

olmaya perde çeken bu hallerin hepsini Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in yüce makam olan Cenâb-ı Hakk'ın huzur makamına nisbetle günah addetmiş olması mümkündür.
4) Bazı âlimler şöyle demiştir: "Resûlullah, ümmetine günahlarından istiğfar etmeyi teşrî etmek maksadıyla istiğfarda bulunmuştur. Bu, ümmet için bir nevi şefaattir.
2- Hadisteki kasem'e gelince: Arap dilinin kendine has örfünde kasem, anlatılanı te'kid etmek maksadıyla başvurulan bir üslubtur. Yemine her seferinde muhatabın şüphesini izâle için yer verilmez. Muhatab hemen inansa da konuşan kimse yemin edebilir. Nitekim Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ifâde buyurduklarının doğruluğundan şüpheye düşecek tek muhatabın varlığı mevzubahis değildir.
3- Resûlullah hangi kelimelerle istiğfarda ve tevbede bulunuyordu? diye bir soruyu, İbnu Hacer: "Estağfirullah ve etûbu ileyh" şekinde -rivâyette geldiği üzere- olma ihtimalini te'yidden sonra, Nesâî'de gelen bir rivâyette geçtiği üzere başka şekilde olabileceğini de belirtir.
İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) der ki: "Ben Resulullah (aleyhissalatu vesselam)'ın bir meclisten kalkmazdan önce yüz kere: اَسْتَغْفِرُ اللّٰهَ الَّذِى َ إِلَهَ اِلَّا هُوَ الْحَىُّ الْقَيُّومُ وَاَتُوبُ إِلَيْهِ "Kendisinden başka ilah bulunmayan, hayy ve kayyûm olan Allah'tan af diliyorum, O'na tevbe ediyorum" dediğini işittim."İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) bir başka rivâyette, "Biz Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bir mecliste yüz kere: رَبِّ اغْفِرْلِى وَتُبْ عَلَىَّ إِنَّكَ اَنْتَ التَّوَّابُ الْغَفُورُ "Rabbim beni mağfiret et, affeyle, sen affedici, bağışlayıcısın" dediğini saydık" der. Sadedinde olduğumuz hadiste, "yetmiş kere" tevbe ve istiğfar edildiğinin zikredilmiş olmasını, bir başka hadiste ise "yetmiş kereden fazla" tâbirinin yer almasını nazar-ı dikkate alan İbnu Hacer şöyle hükme bağlar: "(Bu ifâdelerde Resûlullah'ın) mübâlağa kasdetmiş olması da, aynı rakamı kasdetmiş olması da muhtemeldir."[235]

-11- وعن أسماء بن الحكم الفزارى رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قال:]سَمِعْتُ عَلِيًّا رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ يَقُولُ: كُنْتُ إذَا سَمِعْتُ حَدِيثاً مِنْ رسُولِ اللّٰهِ # نَفَعَنِى اللّٰهُ تَعَالَى بِمَا شَاءَ أنْ يَنْفَعَنِى مِنْهُ، وَإذَا حَدَّثَنِى رَجُلٌ عَنْهُ

اسْتَحْلَفْتُهُ، فَإذَا حَلَفَ لِى صَدَّقْتُهُ، وَإنَّهُ حَدَّثَنِى أبُو بَكْرٍ الصِّدِّيقُ رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ، وَصَدَقَ أبُو بَكْرٍ قَالَ: سَمِعْتُ رسُولَ اللّهِ # يَقُولُ: مَا مِنْ رَجُلٍ يُذْنِبُ ذَنْباً، ثُمَّ يَقُولُ فَيَتَطَهَّرُ وَيُصَلِّى رَكْعَتَيْنِ، ثُمَّ يَسْتَغْفِرُ اللّهَ تَعَالِى إِّ غفَرَ لَهُ، ثُمَّ قَرَأ: وَالَّذِينَ إذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً أوْ ظَلَمُوا أنْفُسَهُمْ ذَكَرُوا اللّهَ فَاسْتَغْفَرُوا لِذُنُوبِهِمْ. اŒية[. أخرجه أبو داود والترمذي.

11. (1890)- Esmâ İbnu'l-Hakem el-Fezârî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Hazreti Ali'yi dinledim, şöyle demişti: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan bir hadis dinledim mi, Allah Tealâ hazretlerinin faydalanmamı dilediği kadar ondan istifade ediyordum. Şayet bir adam O'ndan hadis rivâyet edecek olsa (gerçekten duydun mu diye) yemin ettiriyordum. Yemin edince onu tasdik edip rivâyetini kabûl ediyordum."
Hz. Ebû Bekri's-Sıddik (radıyallâhu anh) bana şu hadisi rivâyet etti ve bu rivâyetinde Ebû Bekir doğru söyledi: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı dinledim, demişti ki: "Günah işleyip arkasından kalkıp abdest alarak iki rek'at namaz kılan sonra da Allah Teâla hazretlerine tevbe eden her insan mutlaka mağfiret olunur." Sonra da şu âyeti okudu. (Meâlen): "Onlar fena bir şey yaptıklarında veya kendilerine zulmettiklerinde Allah'ı zikrederler, günahlarının bağışlanmasını dilerler. Günahları Allah'tan başka bağışlayan kim vardır? (Âl-i İmrân 135). [Tirmizî, Tefsîr Âl-i İmran, (3009); Ebû Dâvud, Salât 361, (1521) İbnu Mâce, İkâmetu's-Salât 193, (1395).][236]

AÇIKLAMA:

Resûlullah'ın vefatından sonra Ashâb (radıyallâhu anhüm) hadis rivâyeti hususunda çok titiz davranıyordu. Hz. Ömer ve Hz. Ebû Bekir, sonradan işittikleri bir hadis husûsunda içlerinde bir tereddüt olursa şâhid isterlerdi. Keza Hz. Ali de böyle bir durumda muhatabına yemin ettirirdi. İşte sadedinde olduğumuz rivâyet, Hz. Ali'nin bu prensibini kendi ağzından nakletmektedir.
Ashab'ın ileri gelenlerinin bu davranışı, hadis rivâyetinde herkesin kendini serbest hissederek rastgele, hatalı, ziyâde ve noksanlı olarak rivâyette

bulunmalarını önlemeye râci idi, birbirlerini itham gayesi gütmüyordu. İlgili açıklama son ciltlerde genişçe ele alınacaktır.(kitapta böyle bir cümle yok)
İlgili açıklamaya bakılmalıdır (1, 58-60).

-12- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قالَ رسولُ اللّهِ # مَنْ قَالَ: َ إلَهَ إَّ اللّهُ، وَحْدَهُ َ شَرِيكَ لَهُ، لَهُ المُلْكُ، وَلَهُ الحَمْدُ، وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَئٍ قَدِيرٌ في يَوْمٍ مِائَةَ مَرَّةٍ، كَانَتْ لَهُ عِدْلَ عَشْرِ رِقَابٍ، وَكُتِبَتْ لَهُ مِائَةُ حَسَنَةٍ، وَمُحِيَتْ عَنْهُ مِائَةُ سَيِّئَةٍ، وَكَانَتْ لَهُ حِرْزاً مِنَ الشَّيْطَانِ يَوْمَهُ ذلِكَ حَتَّى يُمْسى، وَلَمْ يَأتِ أحَدٌ بِأفْضَلَ مِمَّا جَاءَ بِهِ إَّ رَجُلٌ عَمِلَ أكْثَرَ مِنْهُ، وَمَنْ قَالَ:
سُبْحَانَ اللّهِ وَبِحَمْدِهِ في يَوْمٍ مِائَةَ مَرَّةٍ حُطَّتْ خَطَايَاهُ، وَإنْ كَانَتْ مِثْلَ زَبَدِ الْبَحْرِ[. أخرجه الثثة والترمذي .

12. (1891)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim: "Lâ ilâhe illallâhu vahdehu lâşerîke leh, lehu'l mülkü ve lehu'lhamdü ve hüve alâ külli şey'in kadîr" duasını bir günde yüz kere söylerse, kendisine on köle âzad etmiş gibi sevab verilir, ayrıca lehine yüz sevab yazılır ve yüz günahı da silinir. Bu, ayrıca üç gün akşama kadar onu şeytana karşı muhafaza eder. Bundan daha fazlasını okumayan hiçbir kimse, o adamınkinden daha efdal bir amel de getiremez. Kim de bir günde yüz kere "Sübhânallahi ve bihamdihi" derse hataları dökülür, hatta denizin köpüğü kadar (çok) olsa bile." [Buhârî, Daavât 54, Bed'ü'l-Halk 11; Müslim, Zikr 28, (2691); Muvatta, Kur'ân 20, (1, 209); Tirmizî, Daavât 61, (3464).][237]

AÇIKLAMA:

1- Bu dua, bir rivâyette: يُحْيِى وَيُمِيتُ (hayat verir ve ölüm verir), bir başka rivâyette de, بِيَدِهِ اْلخَيْرُ (hayırlar O'nun elinde) ziyâdesiyle gelmiştir.

2- Bu duanın ne zaman okunacağı rivayetten rivâyete sarahat kazanır. Birinde "günde" diye mutlak iken, bir diğerinde "sabah olunca", bir diğerinde "sabah namazından sonra, konuşmazdan önce on defa" diye kayıtlanmıştır.[238]

-13- وعن عمر رَضِـيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قالَ رسولُ اللّهِ #: مَنْ دَخَلَ السُّوقَ، فقَالَ: َ إلَهَ إَّ اللّهُ وَحْدَهُ َ شَرِيكَ لَهُ، لَهُ المُلْكُ، وَلَهُ الحَمْدُ يُحْيِى وَيُمِيتُ، وَهُوَ حَىٌّ َ يَمُوتُ بِيَدِهِ الخَيْرِ، وَهُوَ عَلَي كُلِّ شَئٍ قَدِيرٌ. كَتَبَ اللّهُ لَهُ ألْفَ ألْفَ حَسَنَةٍ، وَمَحَا عَنْهُ ألْفَ ألْفَ سَيِّئَةٍ، وَرَفَعَ لَهُ ألْفَ ألْفَ دَرَجَةٍ[. وفي رواية:]عِوَضَ الثَّالِثَةِ، وَبَنَى لَهُ بَيْتاً في الجَنَّةِ[. أخرجه الترمذي .

13. (1892)- Hz. Ömer (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim çarşıya girince Lâ ilâhe illallâhu vahdehu lâ şerîke leh, lehü'lmülkü ve lehü'lhamdü yuhyî ve yümîtü ve hüve hayyün lâ yemûtü biyedihi'lhayr ve hüve alâ külli şey'in kadîr. (Allah'tan başka ilah yoktur, tekdir, ortağı yoktur, mülk ve hamd ona aittir. Hayatı o verir, ölümü de o verir. Kendisi hayattârdır, ölümsüzdür. Hayırlar O'nun elindedir. O her şeye kâdirdir) duasını okursa Allah ona bir milyon sevab yazar, bir milyon da günah affeder ve mertebesini bir milyon derece yüceltir."
Bir rivâyette, üçüncü mükâfaata bedel, "Onun için cennette bir köşk yapar" denmiştir." [Tirmizî, Daavât 36, (3424).][239]

AÇIKLAMA:

1- Tîbî'nin açıklamasına göre çarşı, pazar gibi alış veriş yapılan yerler, hadislerde zikrullaha karşı en ziyâde gaflet edilen mahaller olarak ifâde edilmiştir. Buralar, bir başka ifâde ile şeytanın saltanat mevzii ve askerlerinin toplanma yerleridir. Öyle ise burada zikir, şeytanla savaş, onun askerlerini hezîmete uğratmak demektir. Resûlullah sadedinde olduğumuz hadiste, şeytana karşı bu savaşı veren kimsenin Allah indinde mazhar olacağı mükâfaatı belirtmektedir. Kişi, sevabını düşünerek, çarşıya daha girmeden bu duayı okursa, oranın kesif gafletine karşı

tedbirini almış, zikrini, şuurunu hazırlamış olur, gaflete düşmez.
2- Duanın nasıl okunacağı mutlak gelmiştir. Dileyen sesli okur, dileyen sessiz. Tîbî der ki: "Kim çarşıda Allah'ı zikrederse, haklarında Cenâb-ı Hakk'ın: "Bunları ne ticâret ve ne de alışveriş, Allah'ı anmaktan, namaz kılmaktan, zekât vermekten alıkoyar. Bunlar gönüllerin ve gözlerin döneceği günden korkarlar" (Nur 37) buyurduğu zümreye dâhil olurlar."[240]

-14- وعن جويرية زوج النبي # رَضِيَ اللّهُ عَنْها:]أَنَّ رسوُلَ اللّهِ # خَرَجَ مِنْ عِنْدهَا بُكْرَةً حِينَ صَلّى الصُّبْحَ، وَهِيَ في مَسْجِدِهَا، ثُمَّ رَجَعَ بَعْدَ أنْ أضْحَى وَهِىَ جالِسَةٌ، فقَالَ: مَازِلْتِ عَلى الحَالِ الَّتِى فارَقْتُكِ عَلَيْهَا؟ قَالَتْ نَعَمْ. قَالَ: لَقَدْ قُلْتُ بَعْدَكِ أرْبَعَ كَلِمَاتٍ ثَلَثَ مَرَّاتٍ لَوْ وُزِنَتْ بِمَا قُلْتِ مُنْذُ الْيَوْمِ لَوَزَنَتْهُنَّ: سُبْحَانَ اللّهِ وَبِحَمْدِهِ عَدَدَ خَلْقِهِ، وَرِضَى نَفْسِهِ، وَزِنَةَ عَرْشِهِ، وَمِدَادَ كَلِمَاتِهِ[. أخرجه الخمسة إ البخارى.وقوله »زِنَةَ عَرْشِهِ« أى بوزن عرشه في عظم قدره.و»مِدَادَ كَلِمَاتِهِ« أى مثلها وعددها، وقيل المداد: مصدر كالمدّ.

14. (1893)- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevcelerinden Cüveyriyye (radıyallâhu anhâ)'nin anlattığına göre, "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) efendimiz bir gün sabah namazını kılınca, daha kendisi namazgâhında iken, erkenden yanından çıkmış, gitmiş, kuşluktan sonra Cüveyriyye (aynı yerinde zikrederek) otururken geri gelmiş ve: "Bırakıp gittiğim halde duruyorsun (hiç yerinden kımıldamadın galiba?)" diye sormuştur. "Evet" cevabı üzerine şunu söylemiştir: "Ben senden ayrıldıktan sonra dört kelime(lik bir dua)yı üç kere okudum. Eğer bunlardan hâsıl olan sevab tartılacak olsa, senin burada sabahtan beri okuduğun duaların sevabının ağırlığına denk olur. O dua şudur: "Sübhânallahi ve bihamdihi adede halkıhî ve rıdâ nefsihî ve zinete arşihî ve midâde kelimâtihî. (Allah'ı mahlukatı sayısınca, nefsinin rızasınca, arşının ağırlığınca, kelimelerinin adedince tesbih (noksanlıklardan tenzih) ederim." [Müslim, Zikr 79, (2726); Tirmizî, Daavât 117, (3550); Ebû Dâvud, Salât 359,

(1503); Nesâî, Sehv, 93, (4, 77).][241]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivâyetin Tirmizî'deki vechine göre Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Hz. Cüveyriyye (radıyallâhu anhâ)'nın yanına bir sabah namazı sırasında uğrar, bir de gün ortasında uğrar. Cüveyriyye'yi aynı yerde, aynı vaziyette ibâdete devam ediyor bulunca, "sabahtan beri yapmakta olduğu zikre sevapca denk gelecek dört kelimelik dua"yı öğretir. Bu rivâyette, dua, tekrarlar zikredilerek kaydedilir. Yâni kelimelerin her biri üçer kere tekrar edilir: "Sübhânallahi adede halkıhî, sübhânallahi adede halkıhî, sübhânallahi adede halkıhî..." Ondan sonra diğer kimeler aynı şekilde üçer kere tekrar edilir.
2- Midâd meded gibi mastardır, hadiste çoğaltan, artıran şey demektir. Bâzı şârihler, sayıda, adetde misli olarak anlamış; bazısı da sevab husûsunda misli, dengi olarak anlamıştır. Her hâl u kârda bu bir temsîl olup mukâyese kastedilmemiştir. Zîra kelâm tartıya, kileye gelmez, adede girebilir.
3-Sadedinde olduğumuz hadis, bu çeşit özlü kelimelerle zikretmenin faziletini ifâde etmektedir. Kişi, belirtilen miktarda bu kelimeleri tekrar etmekle söylenen fazîlete ulaşacaktır. Hadis, mânevî mertebelere ulaşmak için, mutlaka nefsi meşekkate sokmak gerekmediğini göstermekte, az bir meşakkatle, çok meşakkatlerle elde edilene denk bir sevabın elde edilebileceğini göstermekte, Kur'an ve hadiste gelen me'sur dualarla zikretmenin daha avantajlı olacağına dikkat çekmektedir.[242]

-15- وعن أبى هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]قالَ رسولُ اللهِ #: كَلِمَتَانِ خَفِيفَتَانِ عَلَى اللّسَانِ. ثَقِيلَتَانِ في المِيزَانِ. حَبِيبَتَانِ إلي الرَّحْمنِ: سُبْحَانَ اللهِ
وَبِحَمْدِهِ. سُبْحَانَ اللهِ العَظِيمِ[. أخرجه الشيخان والترمذي .

15. (1894)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselam) buyurdular ki: "İki kelime vardır, bunlar dile hafif, terazide ağır, Rahmân'a da sevgilidirler: Sübhânallahi ve bihamdihi, Sübhânallâhi'l-azîm (Allahım seni hamdinle tesbih ederim, yüce Allahım seni

tenzih ederim) kelimeleridir." [Buhârî, Daavât 65, Eymân 19, Tevhîd 58; Müslim, Zikr 31, (2694); Tirmizî, Daavât 61, (3463).][243]

AÇIKLAMA:

1- Hafiflik'ten murad kolaylıktır. Yani dille söyleme bakımından kolay demektir. Bu kolaylıktan da murad, duanın kısalığıdır.
Ağırlıktan murad ise, hakikî ağırlık olmalıdır. Kıyâmet günü terazinin hayır kefesinde yer alınca ağır basacak demektir. Âlimlerin açıklamalarına göre ameller, tartı sırasında tecessüm edip, maddî bir hüviyet kazanacak, bazısı bazısından ağır olacak. Dünyada bile hacimce eşit olan maddelerin ağırlığı birinden diğerine büyük farklılıklar arzeder. Sadedinde olduğumuz hadis zikir ve duaya mahsus elfâzın da, ifâde ettikleri muhtevaya göre birbirinden farklı ağırlıklarda olacağını haber vermektedir.
Ancak şunu da belirtelim ki, ulema bu ve benzeri rivâyetlerde dikkat çekilen fazîletin mutlak olmadığın söylemiştir. İbnu Battâl'ın kaydına göre, "Bu kelimelerdeki fazîlet, diyânetteki kavî, büyük cürümlerden temiz olan kimselere hastır. Şehevât ve nefsânî hevasâtın peşinde koşan, haramları işlemek sûretiyle dini kıran kimseler bu fazîletten istifâde edemezler, o istifâdeyi sağlayan fâzıl temizlere dâhil olamazlar. Nitekim âyet-i kerimede: "Yoksa kötülük işleyen kimseler, sağlıklarında ve ölümlerinde kendilerini, inanıp sâlih amellerde bulunan kimselerle bir tutacağımızı mı sandılar? Ne kötü hükmediyorlar?" (Câsiye 21) buyurmuştur.
2- Sadedinde olduğumuz hadiste, mezkûr "iki kelime"yi devamlı surette okumaya teşvik vardır. Çünkü, bütün teklifler nefse ağır ve zor gelir. Bu ise kolaydır, kolaylığına rağmen mîzanda ağırdır, tıpkı meşakkatli ameller gibi... Öyle ise bunda ihmal uygun olmaz.
3- Mezkûr iki kelimenin Allah'a sevgili olması, onları okuyanların sevgili olması demektir. Allah'ın kula muhabbeti, ona hayrın ulaşması hususundaki irâdesini ve tekrîmini ifâde eder.
Bu iki kelimenin fazîletini belirtme esnasında Cenâb-ı Hakk'ın güzel isimleri (el-Esmâu'l-Hüsnâ) meyanında Rahmân isminin zikri de bir teşvik unsurudur.
Böylece, az amele çok sevap vermesi sebebiyle Allah'ın rahmetinin genişliğine dikkat çekilmiş olmaktadır.
Bu kelimelerin fazîleti, tenzîh, tahmîd ve ta’zim ihtiva etmeledinden ileri gelir. Bilindiği üzere, İslâm’ın Allah telâkkisi bu üç manâda ifadesini bulur. Namazın

her tarafında bu üç mânâ tekrar edilir, namazdan sonra bunlar tesbihât adı altında 33'er kere tekrar edilerek te'yid edilirler. Kitaptan yazıldı.

4- Âlimler bu hadiste dikkati çeken ses âhenginden -ki secî denir- hareket ederek: "Tekellüfe yer vermeksizin, kendiliğinden husûle gelen secî'nin câiz olduğu hükmüne varırlar. Bu noktanın bilhassa medâr-ı bahs edilişi, bazı hadislerde secî'nin yasaklanmış olması sebebiyledir. Şu halde yasağın illeti, tekellüf dediğimiz yapmacıklık ve zorlamadır, secînin kendisi değil.

5- Son olarak, mânaya müteallik bir noktayı belirtelim: "Sübhânallâhi ve bihamdihi kelimesini, "Allahım seni hamdinle tesbîh ederim" diye tercüme ettik. Şârihler buradaki vav harfini hâl olarak alıp mânayı şöyle takdir etmişlerdir: أسَبِّحُ اللّهَ مُتَلَبِّسًا بِحَمْدِى لَهُ ِ َجْلِ تَوْفِيقِهِ "Allah'ı, bana olan yardımı sebebiyle O'na olan hamdime bürünerek tesbîh ediyorum." Bu geniş mânayı, "Allah'ım, seni hamdinle tesbîh ediyorum" şeklinde daha vecîz şekilde ifâde ettik, ancak, kaydedilen mahiyetin bilinmesi de faydalıdır.[244]

-16- وعنه رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قالَ رسولُ اللّهِ # أكْثِرُوا مِنْ قَوْلِ َ حَوْلَ وَ قُوَّةَ إِّ بِاللّهِ، فَإنَّهَا كَنْزٌ مِنْ كُنُوزِ الجَنَّةِ[.قال مكحول:]فَمَنْ قَالَهَا ثُمَّ قَالَ: َ مَنْجَا مِنَ اللّهِ إِّ إلَيْهِ، كَشَفَ اللّهُ عنْهُ سَبْعِينَ بَاباً مِنَ الضُّرِّ أدْنَاهَا الْفَقْرُ[. أخرجه الترمذي .

16. (1895)- Yine Ebû Hüreyre hazretleri (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Lâ havle ve lâ kuvvete illa billah. (Güç de kuvvet de ancak Allah'tandır) sözünü çok tekrar edin."

Mekhûl dedi ki: "Kim bunu der ve sonra da: "Allah (ın gazabın) dan ancak O (nun rahmeti)'na iltica etmekle kurtuluşa erilebilir" derse, Allah ondan yetmiş çeşit zararı kaldırır ki bunların en hafifi fakirliktir." [Tirmizî, Daavât 141, (3596).][245]

AÇIKLAMA:

1- Havl, en-Nihâye'de açıklandığı üzere, hareket demektir. Ancak hile (çâre) mânâsına geldiği de belirtilmiştir. Hareket mânâsı esas olmakla berâber,

Münâvî'nin de kaydettiği üzere, "hareket de, hîle de Allah'ın meşîeti iledir" şeklinde iki mânâyı birlikte mütâlaa etmek de uygun bulunmuştur. Kelimenin mânasındaki şümûlü kavramada, bu kökten gelen bazı kelimelerin kullanılışını bilmek faydalı olur: Muhâvele, bir şeyi hile ile taleb etmek; istihâle, bir halden başka bir hale geçmek; tahavvül, değişme geçirmek, vs.... Hepsinde güç isteyen bir hareket, bir yer değiştirme görülmektedir. Şu halde bu cümle, "şu veya bu şey", "şu veya bu iş... için" demeksizin hareket, tekâmül, güç, kuvvet gerektiren, her hâlimizde, her işimizde, her hayrımızda muhtaç olduğumuz güç ve kuvvetin Allah'tan geldiğini ifade eder.

Bu cümlenin, insanın yokluktan çıkıp kâmil bir mü'min oluncaya kadar geçirdiği bütün etvâr ve ahvâline baktığı kanaatinde olan Bediüzzaman bu ahvallerden bâzılarını şöyle kaydeder:"

1- Ademden çıkıp vücuda gelmek (için gerekli havl ve kuvvet Allah'tandır.)

2- Zevâle gitmeyip bekâda kalmak (için gerekli havl ve kuvvet Allah'tandır.)

3-Mazarratı def, menfaati celb (için gerekli havl ve kuvvet Allah'tandır.)

4-Musibetten uzak olup matluba nail olmak (için gerekli havl ve kuvvet Allah'tandır.)

5-Mâsiyete düşmemek, ibâdete devam etmek (için gerekli havl ve kuvvet Allah'tandır.)

6-Azâba maruz kalmamak, nimete mazhar olmak (için gerekli havl ve kuvvet Allah'tandır.)

7-Zulmete düşmemek, nur ile tenevvür etmek (için gerekli havl ve kuvvet Allah'tandır.)"

Bu mânâları tefekkür ederek söylenen bu zikirlerin insan düşüncesinde hâsıl edeceği tevhîd ve ihlâs gözönüne alınınca, "Lâ havle velâ kuvvete" cümlesinin kıymeti husûsunda Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın beyan buyurdukları ifâdede zerre kadar mübâlağa olmadığı anlaşılır.[246]

ÜÇÜNCÜ FASIL

HZ. PEYGAMBERE SALAVÂT

-1- عن أبى مسعود البدرى رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]أتَانَا رسولُ اللّهِ # وَنَحْنُ في مَجْلِسِ سَعْدِ بْنِ عُبَادَةَ، فقَالَ لَهُ بَشِيرُ بْنُ سَعْدٍ: أمَرَنَا اللّهُ تَعَالَى أنْ نُصَلِّىَ عَلَيْكَ يَا رسولَ اللّهِ، فَكَيْفَ نُصَلِّى عَلَيْكَ؟ قَالَ قُولُوا: اَللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ، وَعَلى آلِ مُحَمَّدٍ، كَمَا صَلَّيْتَ عَلى إبْرَاهِيمَ، وَبَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ، وَعَلى آلِ مُحَمَّدٍ، كَمَا بَارَكْتَ عَلَى آلِ اِبْرَاهِيمَ إنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ، وَالسَّمُ كَمَا قَدْ عَلِمْتُمْ[. أخرجه الستة إّ البخارىوللستة إّ الترمذي، عن أبى حميد الساعدى رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قَالُوا يَارَسُولَ اللّهِ كَيْفَ نُصَلِّى عَلَيْكَ؟ قَالَ قُولُوا: اَللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ، وَعَلى أزْوَاجِهِ وَذُرِّيَّتِهِ، كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى إبْرَاهِيمَ، وَبَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى أزوَاجِهِ وَذرِّيِّتِهِ، كَمَا بَارَكْتَ عَلَى إبْرَاهِيمَ إنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ[.وَللخمسة عن كعب بن عجرة قال:]خَرَجَ عَلَيْنَا رسولُ اللّهِ # فَقُلْنَا يَا رَسُولَ اللّهِ: قَدْ عَلِمْنَا كَيْفَ نُسَلِّمُ عَلَيْكَ، فَكَيْفَ نُصَلِّى عَلَيْكَ؟ قَالَ قُولُوا: اَللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ، وَعَلى آلِ مُحَمَّدٍ، كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى إبْرَاهِىمَ إنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ، اَللَّهُمَّ بَارِكْ عَلى مُحَمَّدٍ وَعَلى آلِ مُحَمَّدٍ، كَمَا بَارَكْتَ عَلَى آلِ إبْرَاهِيمَ إنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ[.

1. (1896)- Ebû Mes'ud el Bedrî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Biz Sa'd İbnu Ubâde'nin meclisinde otururken Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yanımıza geldi. Kendisine, Beşîr İbnu Sa'd: "Ey Allah'ın Resûlü! Bize Allah Teâla Hazretleri, sana salât okumamızı emretti. Sana nasıl salât okuyabiliriz?" diye sordu. Efendimiz şu cevab verdi:

"Şöyle söyleyin:"Allahümme salli alâ Muhammedin ve alâ âl-i Muhammed, kemâ salleyte alâ İbrahîme ve bârik alâ Muhammedin ve alâ âl-i Muhammedin kemâ bârekte alâ âl-i İbrahime inneke hamîdun mecîd. (Allah'ım! Muhammed'e ve Muhammed'in âline rahmet kıl, tıpkı İbrahim'e rahmet kıldığın gibi. Muhammed'i ve Muhammed'in âlini mübârek kıl. Tıpkı İbrahim'in âlini mübârek kıldığın gibi." (Resulullah ilâveten şunu söyledi): "Selam da bildiğiniz gibi olacak." [Müslim,Salât 65, (405), Kasru's-Salât 67,(1,165,166); Tirmizî,Tefsir, Ahzâb,(3218); Ebû Dâvut, Salât 183, (980,981); Nesâî, Sehv 49, (3, 45, 46).]

Tirmizî dışındaki Kütüb-i Sitte kitaplarında, Ebû Humeyd es-Sâidî (radıyallâhu anh)'den gelen bir rivayet şöyle:

"Ashab sordu: "Ey Allah'ın Resûlü sana nasıl salât okuyalım?" Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): Şöyle söyleyin, dedi: "Allahümme salli alâ Muhammedin ve alâ ezvâcihi ve zürriyyetihi kemâ salleyte alâ İbrâhime ve bârik alâ Muhammedin ve alâ ezvâcihi ve zürriyyetihi kemâ bârekte alâ İbrâhime inneke hamîdun mecîd.(Allahım! Muhammed'e zevcelerine ve zürriyetine rahmet kıl, tıpkı İbrahim'e rahmet kıldığın gibi. Muhammed'i, zevcelerini ve zürriyetini mübârek kıl, tıpkı İbrahim'i mübarek kıldığın gibi. Sen övülmeye layıksın, şerefi yücesin)." [Buhârî, Daavât 33, Enbiya 8; Müslim, Salât 69, (407); Muvatta, Kasru's-Salât 66, (1, 165); Ebû Dâvut, Salât, 183, (979); Nesâî, Sehv 54, (3, 49).]

Ka'b İbnu Ucre'den gelen bir rivâyet de şöyle: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yanımıza gelmişti: "Ey Allah'ın Resûlü, dedik, sana nasıl selam vereceğimizi öğrendik. Ama, sana nasıl salât okuyacağız (bilmiyoruz)? " "Şöyle söyleyin! dedi:

"Allahümme salli alâ Muhammed'in ve alâ âl-i Muhammedin kemâ salleyte alâ İbrahîme inneke hamîdun mecîd. Allahümme bârik alâ Muhammedin ve alâ âl-i Muhammed, kemâ bârekte alâ âli İbrâhîme inneke hamîdun mecîd." [Buhârî, Daavât 33: Müslim, Salât 66, (406); Ebû Dâvud, Salât 183, (976);Nesâî, Sehv 51, (3, 47); Tirmizî Vitr,20, (483).][247]

-2ـ وعن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَنْ صَلَّى عَلَيَّ صَةً وَاحِدَةً صَلَّى اللّهُ عَلَيْهِ عَشْرَ صَلَوَاتٍ، وَحُطَّتْ عَنْهُ عَشْرُ خَطِيئَاتٍ، وَرُفِعَتْ لَهُ عَشْرُ دَرَجَاتٍ[. أخرجه النسائى.وله في أخرى عن أبى طلحة

رَضِيَ اللهُ عَنْهُ:]جَاءَ # ذَاتَ يَوْمٍ وَالبِشْرُ فِي وَجْهِهِ، فَقُلْنَا: إنَّا نَرَى البِشْرَ فِي وَجْهِكَ؟ فقَالَ: إنَّهُ أتَانِى المَلَكُ، فقَالَ يَا مُحَمَّدُ: إنَّ رَبَّكَ يَقُولُ أمَا يُرْضِيكَ أنْ َ يُصَلِّىَ عَلَيْكَ أحَدٌ إ َّ صَلَّيْتُ عَلَيْهِ عَشْراً، وَ َ يُسَلِّمُ عَلَيْكَ أحَدٌ إ َ سَلَّمْتُ عَلَيْهِ عَشْراً[.

2. (1897)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim bana (bir kere) salât okursa Allah da ona on salât okur ve on günahını affeder, (mertebesini) on derece yükseltir." [Nesâî, Sehv 55, (3, 50).]

Yine Nesâî'de Ebû Talha (radıyallâhu anh)'dan gelen bir rivâyet şöyle: "Bir gün Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), yüzünde bir sevinç olduğu halde geldi. Kendisine:

"Yüzünüzde bir sevinç görüyoruz!" dedik.

"Bana melek geldi ve şu müjdeyi verdi: "Ey Muhammed! Rabbin diyor ki: "Sana salavât okuyan herkese benim on rahmette bulunmam, selâm okuyan herkese de benim on selâm okumam sana (ikram olarak) yetmez mi?" [Nesâî, Sehv 55, (3, 50).][248]

-3- وعن ابن مسعود رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قال رَسُولُ اللّهِ #: أوْلَى النَّاسِ بِى يَوْمَ القِيَامَةِ أكْثَرُهُمْ عَلَيَّ صَةً[. أخرجه الترمذى.وله في أخرى عن عليّ رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قالَ رَسُولُ اللّهِ #: البَخِيلُ مَنْ ذُكِرْتُ عِنْدَهُ فَلَمْ يُصَلِّ عَلَيَّ[.

3. (1898)- İbnu Mes'ud (radıyallâhu anh) anlatıyor: Resûlullah (aleyhissâlatu vesselâm) buyurdular ki: "Kıyamet günü bana insanların en yakını, bana en çok salavât okuyandır." [Tirmizî, Salât 357 , (484).]

Yine Tirmizî'de Hz. Ali (radıyallâhu anh)'den kaydedilen bir rivâyette şöyle denir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Gerçek cimri, yanında zikrim geçtiği halde bana salavât okumayandır. " [Tirmizî, Daavât 110, (3540).][249]

4ـ وعن ابن مسعود رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قالَ رَسُولُ اللّهِ #: إنَّ للّهِ مَئِكَةً سَيَّاحِينَ في ا'رْضِ يُبَلِّغُونِى عَنْ اُمَّتِى السَّمَ[. أخرجه النسائِى .

4. (1899)- Hz. İbnu Mes'ud (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissâlatu vessalâm) buyurdular ki: "Yeryüzünde Allah'ın seyyâh melekleri vardır. Onlar ümmetimin selâmını (ânında) bana teblîğ ederler." [Nesâî, Sehv 46. (3, 43).][250]

AÇIKLAMA:

1- Bu bâbda yer alan dört hadis, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e okunması gereken salât u selâmla ilgilidir. Gereği, sevabı, okunması gereken salât u selâmın metni vs.
Biz bu mevzu ile ilgili bâzı noktaları toptan açıklayacağız:

SALÂT U SELÂMIN HÜKMÜ

Hemen şunu belirtelim ki, Resûlullah'a salât u selam okumak bizzat Rabbülâlemîn'in emridir: "Şüphesiz ki Allah ve melekleri, Peygamber'e çok salât (ve tekrîm) ederler. Ey iman edenler, siz de ona salât edin, tam bir teslimiyetle de selâm verin" (Ahzâb 56).
Bu emir bir farz mıdır, yoksa vâcib veya müstehap mı ifâde eder?
Bu sorunun cevabında ulemâ on ayrı görüş beyan etmiştir:
1- Taberî'ye göre "müstehabtır."
2- İbnu'l-Kassâr'ın nakline göre "vacibtir ve bu hükümde icma edilmiştir."
3- Ömürde bir kere salavât okumak vacibtir. Namazda da olsa, namaz dışında da olsa vacib yerine gelir. Tıpkı kelime-i tevhid gibi. Hanefîlerden Ebû Bekr er-Râzî, İbnu Hazm bu görüştedir. Kurtubî de: "Ömürde bir kere de olsa salavât okumanın vücûbunda ihtilâf yoktur. Ancak o, müekked sünnetler gibidir, onların vacib olduğu zamanlarda o da vacibtir" der.
4- Namazda son oturuşta, teşehhüdle namazdan çıkış selâmı arasında vacibtir. Şafiî ve kendisine tâbi olanlar bu görüştedir.

5- Teşehhüdde vacibtir. (Şa'bî ve İshak'ın görüşü). Teşehhüdde salât okunması, Şâfiî ve Ahmed İbnu Hanbel'e göre farz ise de, Hanefîlere, Mâlik ve Cumhûr'a göre sünnettir. Farz diyenlere göre, salavât terkedilecek olsa, namaz iptal olur, yeniden kılınması gerekir. Bu görüşünden dolayı, Şâfiî tenkîd edilmiştir.
6- Ebû Cafer el-Bâkır'ın: "Teşehhüd diye kayıtlanmaksızın namazın herhangi bir yerinde okunması vacibtir" dediği nakledilmiştir.
7- Ebû Bekr el-Mâlikî: "Sayı ile tahdît edilmeksizin çokça okunması vacibtir" demiştir.
8- "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zikri geçtikçe, hatırlandıkça söylenmelidir" diye hükmedenler de olmuştur. Tahâvî, bir kısım Hanefîlerle, Halîmî ve bir kısım Şâfiîler gibi Zemahşerî ve Mâlikîlerden İbnu'l-Ârabî: "Böyle yapmak ihtiyata uygun olanıdır" demiştir.
9- Zemahşerî'nin naklettiğine göre: "Bir mecliste Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zikri bir çok kere geçse de bir kere salât u selâm okunması yeterlidir, her seferinde okumak müstehabtır."
10-Yine Zemahşerî'nin nakline göre "her dua esnasında" vacibtir.
Şu halde ulemâ, salât u selâm okumanın vacib olduğu husûsunda ihtilâf etmemiştir. Hangi şartlarda vâcib olduğunda ihtilâf varsa da, en uygunu Resûlullah'ın ismi zikredildikçe okumaktır. Hutbe dinlerken, Kur'an okurken salavât getirmek vacib değildir.[251]

SALÂT NEDİR?

Râgıb'a göre salât, lügat olarak dua, tebrîk, ta'zîm mânâlarına gelir. Dînî ıstılah olarak dua mânasında kullanıldığı gibi ibadet mânasına da gelir. Kelime, kulun Allah'a salâtını ifâde ediyorsa, dua, namaz, ta'zîm mânalarına gelir, ancak Allah ve Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in insanlara salâtını ifâde ediyorsa, bu durumda aynı kelime "tezkiye" ve "İlâhî rahmete mazhar kılma" mânâlarına gelir. Melekler salât ediyorsa bu, dua ve istiğfardır. Şu halde yukarıda kaydettiğimiz âyette, Allah ve meleklerin Hz. Peygamber'e salât etmesi, meleklerin Resûlullah lehinde istiğfar etmesi, Cenâb-ı Hakk'ın da rahmetine mazhar kılması demektir. Seyid Şerîf'e göre "salât" Allah'tan rahmet, meleklerden istiğfar, mü'minlerden hayır duadır. İbnu Hacer'e göre ise "salât" Allah'tan paygamberine olursa bu, rahmetin artmasıdır, başkalarına olursa rahmet ve tezkiyedir. Mücâhid'e göre Allah'tan salât, tevfik ve ismettir, meleklerden avn ve nusret (yardım), ümmetten ittibâdır. Bâzı âlimler de,

"Rabb'in, Peygamberine salâtı, O'nun şerefini yüceltme ve tekrim (kıymet verme); meleklerin salâtı, onun mükerremiyetini izhârdır; ümmetin salâtı da onun şefa-atini talepdir" demiştir.
Bâzı âlimlere göre de meleklerden "salât"ın mânası atf'dır, yani esirgeme, Cenâb-ı Hakk'a nisbet edilince, ya kullarını melekleri nezdinde senâ etmesi demek olur -ki bu, Allahu Teâla'nın peygamberlerine salâtının tefsirine daha uygun düşer- yahut kemâl-i rahmeti mânasınadır. Salât, Allah'tan başkasına nisbet edilince mânâsı hayır ile dua olur. Beyzâvî'ye göre: "Resûlullah'a salât, onun şerefini izhâra ve şânını tâzim ve tekrime îtinâdır."
İbnu Hacer, burada kaydedilmeyen bâzı ulemâdan benzer bir kısım nakillerden sonra şunu söyler: "Bu kaydedilen görüşlerin en uygunu Ebû'l-Âliye'den kaydettiğimizdir: "Hz. Peygamber'e Allah'ın salâtının mânâsı, O'na senası ve şânını yüceltmesidir (tâzîmi). Melâikenin ve insanların salâtı ise, bunu onun için Allah'tan taleptir. Öyle ise bu talepden murad, artmayı taleb etmektir, salâtın aslını taleb etmek değil..." İbnu Hacer bu te'vilin en uygun oluşuna gerekçe olarak salât kelimesinin bütün kullanışlarda (salât Allah'tan veya melâikeden veya insandan da olsa) hep aynı mânâyı taşımasını gösterir.
Resûlullah'a salât ve selâmı mü'minlere emreden âyet-i kerîmede Hz. Resûlullah (aleyhissalâtu vessalâm)'ın tâzîmi ve başkalarından farklı olarak tebcîlinin emredildiği husûsunda ulemâ icma etmiştir. Halîmî, salât okuyarak yerine getirilen bu ta'zîmin mahiyetini açıklamak üzere şöyle der: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a salât okumanın mânâsı, O'nun tâzim edilmesidir (yüceltilmesi). Öyle ise, Allahümme salli alâ Muhammedin (ey Allahım, Muhammed'e salât et) demenin mânâsı: "Muhammed'i büyük kıl" عَظِّمْ مُحَمَّدًا demektir. Büyük kılınması, hem dünya ve hem ahirettedir. Dünyada büyük kılınması, zikrinin yüceltilmesi, dininin izhârı ve şerîatının ibkasıyla gerçekleşir. Ahirette büyük kılınması ise, sevâbının bol kılınması, ümmetine şefaatçi yapılması, Makâm-ı Mahmûd'la fazîletinin ebedîleştirilmesiyle olur. Bu duruma göre, âyet-i kerîmede gelen: "Ey iman edenler, siz de ona salât edin!" emrinin mânâsı "Salât okuyarak onun için Rabbinize dua edin (bu söylenen büyüklük vasıtalarını ona vermesini taleb edin)" demektir.[252]
BÂRİK:"Bereket ver" demektir. Burada bereket, hayır ve kerâmetin artması mânâsındadır. "Ayıplardan temizleme ve tezkiye mânâsınadır" diyen de olmuştur. "Maksad bunun sâbitleşip devam etmesidir, nitekim, بَرَكَتِ

أَبِلَ "deve yere çöküp sâbitleşti" demektir" yorumunu getiren de olmuştur. [253]

SUAL: SALÂT KELİMESİ PEYGAMBERLER DIŞINDA KULLANILIR MI?

Bu meselede ulema ihtilâf etmiştir. "Câiz" diyenler rahmet mânasını kastederler. Nitekim bu mânada Hz. Peygamber: اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰى آلِ اَبِى اَوْفٰى "Allahım, Ebî Evfâ ailesine rahmet ve bereket ver" diye dua etmiştir. Câiz değil diyenler daha ziyâde, salât kelimesine ta'zim mânasını verenlerdir. Allahümme salli alâ Muhammedin sözümüz, sadece "Allah'ım, Muhammed'e rahmet et" veya "Muhammed'e merhamet et" mânasına gelseydi peygamberlerden başkası hakkında kullanmak da câiz olurdu. Keza "salât" kelimesi sadece bereket ve rahmet mânâlarına gelseydi "namazda musallînin: "Esselâmu aleyke eyyühennebiyyu ve rahmetullahi ve berekâtühü" sözü ile birlikte salâtı okuması da vâcibtir" diyenlere göre teşehhüdde okunmasının vücûbu da düşerdi. Halbuki yukarıda belirtildiği üzere salâttan öncelikle kastedilen, ta'zim ve tekrim (büyük kılmak, değer vermek)'dir. Öyle ise esas olan salâtın Resûllullah'a tahsîsidir. Ulemâ, terkîm ve ta'zim mânasında salâtın Hz. Peygamber'e has olduğunda müttefiktir.[254]

ÂL-İ MUHAMMED

Resûlullah'a okunan salâtda sâdece Efendimiz'e değil, onun âline de salât ve selâm ediyoruz. Acaba âl-i Muhammed kimlerdir?

* Bu meselede de ulemâ ihtilâf eder. Bir görüşe göre ehl kelimesinden gelen âl kelimesi, aile mânâsına gelir. Âl-i Muhammed deyince bâzı âlimler Resûlullah'ın sadaka haram olan yakınlarını anlamıştır. İmâm Şâfiî ve Cumhur bu görüştedir. Nitekim Resûlullah, Hasan İbnu Ali'ye "Biz âl-i Muhammed'iz, bize sadaka helâl olmaz" buyurmuştur. Aslında bunlar hakkında da ihtilâf edilmiştir.

* Ahmed İbnu Hanbel: "Teşehhüd hadisindeki âl-i Muhammed'den murad ehl-i beytidir" demiştir.

* Âl-i Muhammed'den muradın Resûlullah'ın zevceleri ve zürriyeti olduğu da söylenmiştir. Ancak, bir kısım âlimler buna itiraz ederek, âl-i Muhammed'e her üçüncü de (yâni zevceler, zürriyet ve sadakanın haram edildiği yakınları)

girdiğini belirtmişlerdir. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh)'den gelen bir rivâyet bu üç grubu da âl-i Muhammed olarak zikretmiştir. "Öyle ise, hadisi rivâyet eden râviler, bunlardan bazısını unutarak zikretmeyi ihmâl etmiştir. Çünkü her biri ayrı ayrı rivâyetlerde zikredilirler..."

* Bazı rivâyetlerde Âl-i Muhammed tâbiriyle sâdece Resûlullah'ın zevceleri kastedilmiştir.

* Bâzı rivâyetlerde, sâdece zürriyet sözüyle husûsan Hz. Fâtıma'nın nesli kastedilmiştir.

* Âl-i Muhammed bütün Kureyş'tir diyen de olmuştur.

* Âl'den murad "bütün ümmet"tir diyen olmuştur. Bu sonuncu görüşü İmam Malik'in, Ezherî'nin, bir kısım Şâfiîlerin benimsediğini; Şerhu Müslim'de Nevevî'nin tercîh ettiği, el-Kâdı Hüseyin ve Râgıb gibi bazılarının ittikâ ile kayıtlıyarak "ümmetten muttaki olanlar" dediklerini belirtirler... Bu görüşü te'yid eden âyet ve hadisler zikredilmiştir: إِنَّ اَوْلِيَاؤُهُ إِلَّا الْمُتَّقُونَ "Onun dostları ancak muttakîlerdir" (Enfâl 34) buyurulmuştur. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da إِنَّ اَوْلِيَائِى مِنْكُمُ الْمُتَّقُونَ "Sizden benim dostlarım, müttakî olanlarınızdır" buyurmuştur.[255]

HZ. İBRAHİM'İN ZİKRİ

Resûlullah'a salavât okurken: "Allah'ım, Muhammed'e ve Muhammed'in âline salât et, tıpkı İbrâhim'e ve İbrahim'in âline salât ettiğin gibi..." denmektedir. Burada Hz. İbrahim'in öncelikle zikredilmiş olması, yani, Cenâb-ı Hakk'tan Peygamberimiz için salât taleb ederken, "İbrahim'e salât yaptığın gibi..." denmiş olması ulema arasında ihtilaf mevzuu olmuştur. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Hz. İbrahim ve onun âlinden de efdal olduğu halde, Hz. İbrahim ve âli daha efdal imişçesine, onlara atfen Peygamberimiz ve âli için salât taleb ediyoruz?

Bu sorunun cevabına geçmeden hemen belirtelim ki, okunan duada Hz. İbrahim ve âlinin Cenâb-ı Hakk'ın tebciline mazhariyetleriyle ilgili ihbâr Kur'an-ı Kerîm'in bir âyetine işâret etmektedir: "...Ey ehl-i beyt, Allah'ın rahmeti, bereketleri sizin üzerinizdedir. Şüphe yok ki O, asıl hamde layık, hayr u ihsanı çok olandır" (Hûd 73). Meseleye getirilen açıklama ve cevaplara gelince, bazıları şöyledir:

* Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu ifâdesi, kendisinin Hz. İbrahim

(aleyhisselâm)'den efdal olduğunu bilmesinden önceye aittir.
* Bunu tevazu için söylemiştir.* Teşbîh burada, kadr u kıymette değil, asıldadır. Nitekim Kur' an'da bunun örnekleri var: "Sizden öncekilere oruç farz kılındığı gibi size de farz kılındı" (Bakara 183); "Nuh'a vahyettiğimiz gibi sana da vahyettik" (Nisa 163).
* Burada teşbîh, nâkısı kâmile benzetme değil, meşhur olmayanı meşhur olana (bilinene) ilhak nev'indendir.
* Burada teşbîh, Hz. Peygamber ve âline olan salâtın tamamı ile Hz. İbrahim ve âline olan salâtın tamamı arasında yapılmıştır. Hz. İbrahim'in âline pek çok peygamberin dahil olduğu düşünülecek olursa, kendisine benzetilmenin (müşebbeh bih), bu nokta-i nazardan daha kavî olduğu anlaşılır. Burada söylenmek istenen şudur: Hz. İbrahim'in neslinden pek çok peygamber gelmiştir. Hz. Peygamber'in neslinden velîler gelmiştir, ama peygamber gelmeyecektir. Peygamber'in fazîleti, velîlerin fazîletinden üstün olduğuna göre, Hz. İbrahim'in fazîleti, neslinden gelen peygamberlerin mazhar olduğu fazîletlerle birlikte toplanınca, bu daha fazla gelir. Hatta bu nokta-i nazardan, Hz. Peygamber ve âli'ni de Hz. İbrahim'in âli arasında mütâlaa edebiliriz, çünkü neslen ona dayanmaktadır. İbnu Abbâs'tan, "Muhammed, âl-i İbrahim'dendir" hadisi rivâyet edilmiştir.
* Hz. Peygamber'in bu duadan muradı, kendine verilen nimetin tamamlanmasıdır, tıpkı Hz. İbrahim'e tamamlandığı gibi.
Bunlardan ve kaydetmediğimiz diğer bütün görüşlerden her birinin bir haklılık yönü vardır. Meseleyi tahlîl edenler umûmiyetle, Hz. Peygamber ve âlinin fazîletleriyle, Hz. İbrahim ve âlinin fazîletlerini toplam olarak nazar-ı dikkate almak ve hattâ Hz. Peygamber'i de -kıyâmete kadar mazhar olacağı fazîletlerle birlikte- Hz. İbrahim'in fazîletleri meyânında mütâlaa ederek bu teşbihi değerlendirmek gerektiği görüşünü kuvvetli ve isabetli bulmaktadırlar. Doğruyu Allah bilir.[256]

SALÂTIN EHEMMİYETİ

İslam dini, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a salât okumayı, kulluğun izharında mühim ve müessir bir vâsıta kılmıştır. Daha önceki hadislerde geçtiği üzere en makbul bir duadır, başkaca her çeşit dualarımızın makbul olma şartlarından biri salât kılınmıştır. Dualarımızın başında, esnasında (ortasında) ve sonunda salavât okunmalıdır.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) pek çok hadislerinde kendisine salavât okumaya teşvîk buyurmuştur. Birkaç tanesini kaydedeceğiz:
* "Dua eden bir kimse peygambere salât okumadığı müddetçe duası perdelidir (hedefine ulaşamaz)."
* "Her dua semaya çıkmaktan yasaklanmıştır. Bana salât getiren dua müstesna, o çıkabilir."
* "Kim bana salât getirmeyi unutursa ona cennetin yolu unutturulur."
* "Cebrail (aleyhisselâm)'le karşılaştığımda bana şunu söyledi: "Sana müjdeler olsun. Allah diyor ki: "Kim sana selâm verirse ben ona selâm veririm. Kim sana salât getirirse ben de ona salât (rahmet) ederim."
* "İbnu Ubey İbni Ka'b (radıyallâhu anh), Efendimiz aleyhissalâtu vesselâm)'e sordu: "Ey Allah'ın Resûlü! Ben sana çok salavât getiriyorum, buna vaktimin ne kadarını ayırayım?"
"Dilediğin kadarını" cevabını alınca tekrar sordu:
"Dörtte biri nasıl?"
"Dilediğin kadar yap, artırırsan senin için daha hayırlıdır."
"Üçte biri olsa?"
"Dilediğin kadar yap. Artırırsan senin için daha hayırlıdır."
"Yarı olsa?"
"Dilediğin kadar yap. Artırırsan senin için daha hayırlıdır."
"Üçte ikisi nasıl?"
"Dilediğin kadar yap. Artırırsan senin için daha hayırlıdır."
"Bütün vakitlerimde sana salât okusam?"
"Bu takdirde yeter, günahın mağrifet olunur."[257]

---

[1] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/510-511.

[2] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/511.
[3] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/513.
[4] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/513.
[5] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/514.
[6] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/514-515.
[7] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/516.
[8] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/516-517.
[9] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/517.
[10] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/518.
[11] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/518.
[12] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/519.
[13] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/519.
[14] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/520.
[15] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/520.
[16] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/521.
[17] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/521.
[18] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/522.
[19] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/522.
[20] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/523.
[21] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/523-524.
[22] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/524.
[23] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/524.
[24] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/525.
[25] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/525.
[26] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/526.
[27] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/526.
[28] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/527.
[29] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/527.

[30] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/527-528.
[31] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/528.
[32] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/529.
[33] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/529.
[34] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/529.
[35] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/529.
[36] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/530.
[37] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/530.
[38] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/530.
[39] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/531.
[40] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/531.
[41] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/531-532.
[42] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/533.
[43] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/533.
[44] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/633-534.
[45] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/534-535.
[46] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/535-536.
[47] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/536.
[48] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/536-537.
[49] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/537.
[50] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/537.
[51] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/538.
[52] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/538.
[53] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/539.
[54] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/539-540.
[55] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/540.
[56] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/540.
[57] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/541.

[58] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/541-542.
[59] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/542-543.
[60] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/543.
[61] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/544.
[62] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/545.
[63] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/545-546.
[64] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/546-547.
[65] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/547.
[66] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/547-548.
[67] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/548.
[68] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/548.
[69] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/548.
[70] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/549.
[71] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/550.
[72] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/550.
[73] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/550-551.
[74] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/6
[75] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/10-14.
[76] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/15.
[77] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/15-16.
[78] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/16.
[79] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/16-17.
[80] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/17-18.
[81] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/18.
[82] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/18-19.
[83] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/19.
[84] Hanîf, daha önce açıklandığı üzere, dinde ihlâslı, başka dinlerden tamamiyle yüz çevirmiş, Hakk'a taraftar gibi manalara gelir. Ayrıca Harîf, Hz. İbrahim'in dinine mensup demektir. Müslüman da "Hakk'a teslim olmuş" demektir.

[85] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/20.

[86] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/20.

[87] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/20.

[88] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/21-22.

[89] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/23.

[90] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/23-24.

[91] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/24.

[92] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/25.

[93] Ruh'la ilgili uzunca bir tahkiki merhum Hasan basri Çantay'ın Türkçemizdeki en kıymetli Kur'ân tercümesi olan "Kur'ân-ı Hâkim ve Meâl-i Kerîm" adlı eserinden aynen iktibas ediyoruz (cilt 3, sayfa 1137-1139).

"Cumhûra göre (Cebrâil) aleyhisselâm "Celâleyn, Medârik". Bütün ruhlara müvekkel olan bir melek, yahud cins-i melek, yahud (Cebrâil) aleyhisselâm, yahud bütün meleklerden büyük olan ilâhî bir mahlûk (Beyzâvî). Bazılarına göre bir melektir ki, arş müstesnâ olmak üzere, Allah ondan büyük bir mahlûk yaratmamıştır.

(Şah Veliyyullah-i Dehlevî) hazretleri "Huccetullah-il Bâliğa" sının "Haşir vak'alarının iç yüzlerinden bir parça" unvanlı dördüncü bâbının başında şöyle der: "Bil ki, insan ruhlarının, bir demir nasıl mıknatısa doğru çekilip gidiyorsa öylece, müncezip olduğu (câzibesine tutulduğu) bir hazret vardır: Hazıyre-i kuds. Orası beden gömleklerinden sıyrılan ruhların -Hz. Peygamberimiz (aleyhissalâtü vasselâm)'in : "Birçok yüzleri, dilleri ve lûgatleri vardır" diye anlattığı -Ruh-ı a'zam= En büyük ruh" ile olan toplantısının yeridir... (O eserin üçüncü "Mele'i a'la" babında da şöyle demiştir:) "Onların (ruhların) en büyüklerinin nurları toplanıp Hz. Peygamberimiz (aleyhissalâtü vasselâm)'in "Bir çok yüzleri ve dilleri var" diye anlattığı "Ruh"un yanında tedâhul ederler, orada tek bir şey gibi olurlar. Ona Hazîre-i kuds denilir..." Bu sözlerde geçen "Hazret", huzur, ön, kat ma'nâsınadır. Diğer lâfızlarla birleştiği zaman ta'zıym (büyükleme) anlatır: "Hazreti Kün= Şânı yüce olan Kün emri, kelimesi" gibi Musannıfın ve yukarıda işâret ettiğimiz vech ile, ba'zı müfessirlerin mübhem olarak bahsettikleri "Ruh-ı a'zam" hakkında kısaca izahat vermeyi münâsip görüyoruz: Bu sûre-i celîlede ve éEl-kadr" sûresiyle diğer ba'zı sûrelerde zikredilen bu "Ruh" a dâir hayli söz söylenmiştir. Meselâ [İbni Mes'ud (radıyallahu anh)] onun göklerden ve dağlardan büyükj bir melek olduğunu, (İbni Abbas) (radıyallahu anhüma) da yaratılışta onun meleklerin en büyüğü bulunduğunu beyan etmişlerdir. (Beyzâvî): "Yahud" kaydıyla "Bütün meleklerden büyük olan ilâhî bir mahlûk" der. (Şeyzâde) de (Cenâb-ı Alî) (radıyallahu anhümâ)'den nakledilen şu rivâyeti söyler: "Ruh bir melektir ki onun yetmişbin yüzü, her yüzünde yetmişbin dili, her dilinde yetmişbin lûgatı vardır. Bütün o lûgatlarla Allah-ü Teala'yı tesbîh eder. Cenab-ı Hakk her bir tesbihi başına, kıyâmete kadar, meleklerle birlikte uçacak bir melek yaratır. Allau Teâla, arş müstesnâ olmak üzere, ondan büyük bir mahlûk yaratmamıştır. Eğer o melek dilerse yadi gökle yedi yeri ve onların içinde olanların hepsini bir lokmada yutabilir." (Fahreddîn-i Râzî) de bu nakli kaydettikten sonra der ki: "Şu tafsıyl her halde Resûlullah (aleyhissalâtü vasselâm) tarafından verilmiş olmak lazımdır. Çünkü onu doğrudan doğruya (Hazreti Alî) (radıyallahu anh) bilemez. Halbuki peygamberimizin yalnız ona söyleyip de başkalarına haber vermemesi de vârid değildi." (Seyyid Şerîf) Ruh-ı a'zam"ı şöyle ta'rif etmiştir: "O zat-i ilâhiyeye, rübûbiyyeti itibariyle, mazhar olan insânî ruhdur ki etrafında kimse dolaşamaz. Kimse de ona aramakla kavuşamaz. Onun künhünü Allah'tan başkası bilemediği gibi o gayeye kimse de eremez. O, akl-ı evveldir, hakıykat-i Muhammediyye'dir. Nefs'i vaahidedir, hakıykat-i esmâiyyedir. Hakkın kendi suretinde (yani hakîkat-i esmâiyyesine mazhar buyurarak) yarattığı ilk mevcuttur, en büyük halîfedir, nurânî cevherdir. Cevherliği zâte, nurânîliği de zatın ilmine mazhardır.

Cevherliği bakımından ona nefs-i vâhide, nuraniliği bakımından da akl-ı evvel denilmiştir. Onun âlem-i kebîrde birçok mazharları ve akl-ı evvel, kalem-i a'lâ, nur, nefs-i külliye levh-i mahfuz ve sâire kabîlinden isimleri olduğu gibi ehl-üllahın ve diğerlerinin ıstılahında âlem-i sağıyr olan insanda zuhûrları ve mertebeleri itibariyle de mazharları ve sır, hafaa ruh, kalb, kelime ruu', füâd, sadr, akıl, nefs gibi isimleri vardır". Bilhassa Sufiyyenin büyük meşâhîrinden (Abd-ül Kerîmi Ceylî) hazretlerinin "İnsân-ı kâmil"inde -ki ulemâyı şerîat ve hakikatten Balıkesirli merhum (Abd-ül Azîz Mecdî) efendi kaddesellahü sırreh tarafından kâmil bir salâhıyyetle terceme edilmiştir- bu "Ruh" hakkında çok uzun izahat vardır. Şöyle başlar: "O, Suhiyye ıstılahında "Hakk-ı mahluk = Yaratılmış bir hakikat" ve "Hakikat-i Muhammediye" denilen melektir. Allah ona kendine olan bakışı gibi baktı. Onu kendi nurundan, âlemi de ondan yarattı. "Emrullah" onon adlarındandır. Varlık âleminin en şereflisi, ma'nevî mertebece, kudretce en yükseğidir. Ondan üstün bir melek yoktur. Hakka yakın olanların ulusudur o. Hak, varlık değirmenini onun üstünde döndürdü..."
(Şeyh-i Ekber), "Et-tedbîrât-ül ilâhiyye fî ıslah-ı memleket-il insâniyye" sinde der ki: "... Güneş, ziyâsı olduğu halde, taalluk ettiği şeylerin mizâc, suret ve şekillerine göre ihtilâf eder. Ruh-ı a'zam da bir, fakat hükmü, bulunduğu mahallere göre, muhteliftir. Teaddüd ve tekessürü tedbîr ettiği cisimlere göredir ki onlar da "Cüz'îruhlar" adını alır. Gerek "Ben ona ruhumdan üfürdüm" meâlindeki âyet-i kerîmde, gerek "En-Nebe" suresinin bu âyetinde, gerek "Sana ruhu sorarlar ("El-İsrâ" sûresi, âyet: 80) meâlindeki âyette "Ruh" lâfzının hep müfred olarak zikredilmesi bunu te'yîd eder. Bazı hadîslerde cem'i sığasıyle vârid olan ruhlardan murad cisimlerle berâber gözünüze alınan ruhlardır..."
(Şah Veliyyullah-i Dehlevî) nin çok yüksek bir hadîs âlimi, (Seyyid Şerîf)'in muhakkik ve zülcenâhayn bir zât-i âlî olmalarına rağmen -müfessirleri şöylece bir tarafa bırakıyorum- âciziniz bahsedilen bu "En büyük ruh" hakkında sahıyh hiçbir hadîs bulamadım. Bununla berâber benim bulamayaşım böyle bir hadîsin esâsen yok olduğunu ifade ve isbat edemeyeceği gibi söylenen o sözlerin mükâşefe mahsulü olmadığını da iddiâ etmez. Keşfen sâbit, fakat rivâyeten gayr-ı sâbit addedilen hadîsler vardır ki, bunlar ulemâyı hadîs ile sufiyye arasında öteden beri nizâ-ı mucib olmuştur. Aciziniz bu bahsin tedkîykını sadedden hâriç görerek yalnız bu babta söylenenlere kısaca bir işâreti kâfi görmüş bulunuyorum".

[94] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/25-28.

[95] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/28-29.

[96] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/29.

[97] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/29-30.

[98] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/30.

[99] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/30-31.

[100] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/31.

[101] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/31.

[102] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/32.

[103] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/32.

[104] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/33-34.

[105] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/35.

[106] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/35-36.

[107] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/38-40.
[108] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/40-41.
[109] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/41.
[110] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/41.
[111] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/42.
[112] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/42-43.
[113] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/44.
[114] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/44.
[115] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/44.
[116] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/45-46.
[117] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/46.
[118] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/47.
[119] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/48.
[120] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/48.
[121] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/48-49.
[122] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/49.
[123] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/50-53.
[124] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/52.
[125] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/52-53.
[126] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/54.
[127] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/54.
[128] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/55.
[129] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/55.
[130] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/56.
[131] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/56.
[132] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/57.
[133] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/57.
[134] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/58.

[135] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/59.
[136] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/60.
[137] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/60-61.
[138] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/62.
[139] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/62-63.
[140] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/63.
[141] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/63-64.
[142] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/64.
[143] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/65.
[144] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/65.
[145] Bu cümle Ebu Dâvud'daki aslında yer almamaktadır.
[146] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/66.
[147] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/66.
[148] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/66.
[149] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/66.
[150] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/67.
[151] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/67-68.
[152] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/68.
[153] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/69.
[154] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/70.
[155] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/70.
[156] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/70.
[157] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/71.
[158] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/71-72.
[159] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/72.
[160] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/74-76.
[161] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/76.
[162] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/76.

[163] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/77.

[164] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/77-78.

[165] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/78.

[166] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/78.

[167] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/79.

[168] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/80.

[169] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/81.

[170] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/81-82.

[171] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/82.

[172] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/83.

[173] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/83-84.

[174] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/85.

[175] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/85-86.

[176] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/86.

[177] Felak suresinde çöken karanlık el-Gâsık olarak isimlendirilmiştir: "Karanlığı çöküp bastığı zaman gecenin şerrinden... sabahın Rabbine sığınırım." (Felak 1-3).

[178] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/86-87.

[179] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/88.

[180] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/88.

[181] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/89.

[182] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/89.

[183] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/89.

[184] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/90.

[185] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/90.

[186] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/91.

[187] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/91.

[188] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/92.

[189] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/92-93.

[190] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/94.
[191] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/94.
[192] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/95.
[193] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/96.
[194] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/97.
[195] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/98.
[196] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/98-99.
[197] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/100.
[198] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/100.
[199] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/101.
[200] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/101.
[201] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/101-102.
[202] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/103.
[203] Kabir azâbının varlığı ve mâhiyeti ile ilgili açıklama 5493-5500 numaralı hadîslerde gelecek.
[204] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/105-106.
[205] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/106.
[206] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/106-107.
[207] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/107.
[208] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/107-109.
[209] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/109.
[210] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/109-110.
[211] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/110.
[212] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/110-111.
[213] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/112.
[214] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/112-113.
[215] Hallet de haslet demektir. Râvî hangi kelimenin kullanıldığında şüphe etmiştir.
[216] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/114-115.
[217] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/115-116.

[218] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/116-117.
[219] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/117-118.
[220] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/118-119.
[221] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/119.
[222] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/119.
[223] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/119-120.
[224] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/120.
[225] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/120-121.
[226] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/121.
[227] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/121-122.
[228] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/122.
[229] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/122-123.
[230] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/123.
[231] Burada huzûr'dan maksad Allah'ın huzurunda olduğunun îdrâkidir.
[232] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/123-124.
[233] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/124.
[234] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/124-125.
[235] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/125-126.
[236] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/127.
[237] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/128.
[238] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/128.
[239] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/128-129.
[240] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/129.
[241] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/130.
[242] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/130.
[243] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/131.
[244] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/131-132.
[245] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/132.

[246] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/132-133.
[247] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/133-135.
[248] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/136.
[249] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/136.
[250] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/137.
[251] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/137-138.
[252] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/138-139.
[253] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/139
[254] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/139-140.
[255] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/140.
[256] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/141-142.
[257] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/142-143.

DÜNYANIN VE YERYÜZÜNDEKİ BAZI YERLERİN ZEMMEDİLMESİ BÖLÜMÜ

(Bu kitapta iki fasıl vardır)
*
BİRİNCİ FASIL DÜNYANIN ZEMMİ
*
İKİNCİ FASIL
YERYÜZÜNDEKİ BAZI YERLERİN ZEMMİ

UMUMÎ AÇIKLAMA

Hadis kitaplarının, daha ziyade, zühd ve rikak'la ilgili bölümlerinde yer alan bir kısım hadisler dünyayı ve dünyaya ait bir kısım tezâhürleri, davranışları zemmeder, yani kötüler. Bu çeşit hadisler, herkes tarafından, Şâri'in kasdettiği geçek mânâda anlaşılmıyor. Geçmişte olduğu gibi günümüzde de bunların yorumunda ifrat ve tefritlere düşüldüğünü sıkça görmek mümkündür. Bu yanlışlıkların sonucu olarak cüretkâr nâdanların bu çeşit hadislere ve bunlar bahanesiyle din-i mübine dil uzattıklarına şahid oluruz.
İşte bu bölümde, mezkûr hadislere yer verilecektir. Biz bu çeşit hadisler karşısında hataya düşmemek için, bir iki noktaya dikkat çekmek istiyoruz:
1- Lafzî mânası bize çarpıcı gelen, önceden sağlam şekilde bildiğimiz dinî bilgilerimize, müşâhede ve sağduyumuza ters düşen rivâyetler sağlam bir kaynağa dayanmakta mıdır? İlk iş, bunu araştırmak gereklidir. Bunu yaparken böyle çarpıcı bulduğumuz rivâyete: "Akla mantığa terstir, olmaz böyle şey!" diyerek menfî bir tavra girmemelidir. Belki mûteber bir kaynakta mevcuttur. Ancak, bazı yorumlarla anlaşılabilecek, yorumu, te'vili yapılınca reddedilemeyecek bir rivâyettir.
2- Kabulde zorlandığımız rivâyetlerin lafzî mânasına bağlanıp kalmaktansa Şâri'in neyi kastetmiş olabileceğini araştırmak da faydalıdır. Güvenilir bir kaynakta rastladığımız böyle bir hadisi, zâhirî mânasını akla (!), mantığa (!), şuna buna ters bulduk diye reddetmek çok yanlış bir hareket olur. Belâğat kaidelerindendir, lafzın zâhiri maksûd değilse, burada bir kinâye, bir başka maksad vardır, mecâz sözkonusudur, bunun araştırılması gerekir.
3-Mevzubahis edilen bir şey çok yönlüdür, hadiste bir yönü ele alınmış, o

yönüyle değerlendirilmiştir, biz ise bir başka yönüyle değerlendirmeye kalkınca ortaya çelişkiler çıkmaktadır. Sadedinde olduğumuz "dünya" böyledir, bir çok yönü vardır, hattâ her insana göre bir dünya vardır bile denilebilir. Sözgelimi dindar bir kimse için dünya bir mâbed gibidir, ibâdet yapılan bir yerdir. Yankesiciler için, hergün yeni insanların çarpınacağı bir yerdir. Âlim için ilmin geliştirileceği bir kütüphânedir. Tüccar için iyi bir pazar, çiftçi için mükemmel bir tarla ve çiftliktir. Sözü uzatmaya ne hâcet, aslında tek bir varlık olan küre-i arzımız, her meslek, her meşreb, her mîzac, her ruh sahipleri için ayrı ayrı nice dünyalardır. Dahası, değişen ruh hallerine, maddi şartlarına göre bir insan için bile bir çok dünyalar vardır. Bazıları hiç ölmeyecek gibi ona bağlanırken, bazıları artık yaşanmaya değersiz bularak intiharı bile tercih edebilmektedir.
Böyle bir dünyadan bahseden Hz. Peygamber(aleyhissalâtü vesselâm) dünyanın hangi yönünden sözetmelidir? Hep tek bir yönünden mi bakmalıdır, yoksa farklı farklı yönlerinden bakarak mı sözetmelidir?
Hemen cevap verelim: Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm) bu binbir yüzlü dünyanın bazen iyi, bazen kötü yüzünden bahsetmiş, bazen abidlerin, dindarların dünyasını, bazan da hovardaların, sefihlerin ve âhireti hiç düşünmeyen zâlim mübtezel takımlarının dünyasını değerlendirmiştir. Bu sebeple bir hadiste (1884. hadis) dünya âhiret için bir ekim yeri, âhiret için ziraat yapılacak, bir kerecik lâilâheillallah ile ebedî bir cennet ağacı kazanılacak kadar kıymetli bir yer olarak belirtilirken, aynı dünya bir başka hadiste (1971. hadis) sinek kanadından da değersiz ve hatta mel'un (1967. hadis) olarak değerlendirilmiştir.
Belirtilen ayırım yapılmadan hepsine aynı zâviyeden bakıldığı takdirde bu ifâdeleri müteârız ve çelişkili bulmamak mümkün değildir. Bu hadiste (1884. hadis) dünya hayatının bir kerecik sübhanallah velhamdülillah ve lâilâhe illallâhu vallâhu ekber denecek kadar fazla yaşanabilmesi "üzerine güneşin doğduğu herşeyden daha kıymetli" olduğu ifâde edilirken, bir başka hadiste (1968. hadis), aynı dünyanın "hapishane" ve hatta bazılarında "cîfe" olduğu belirtilmiştir.
Mevzuyu tamamlayacak bir izahı 1973 numaralı hadisin Açıklama kısmına bırakarak hadislere geçiyoruz:[1]

BİRİNCİ FASIL

DÜNYANIN ZEMMİ VE KÖTÜLENMESİ

-1- عن أبى سعيد رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]جَلَسَ رسولُ اللّهِ # عَلى المِنْبرِ وَجَلَسْنَا حَوْلَهُ. فقَالَ: إنَّ مِمَّا أخَافُ عَلَيْكُمْ مَا يُفْتَحُ عَلَيْكُمْ مِنْ زَهْرَةِ الدُّنْيَا وَزِينَتِهَا. فقَالَ رَجُلٌ: أوَ يَأتِى الخَيْرُ بِالشَّرِّ؟ فَسَكَتَ رسولُ اللّهِ # فَرُئِينَا أنَّهُ يَنْزِلُ عَلَيْهِ فَأفَاقَ يَمْسَحُ عَنْهُ الرُّحَضَاءَ. وقالَ: أينَ هذا السَّائِلُ؟ وَكَأنَّهُ حَمِدَهُ. فقَالَ: إنَّهُ يَأتِى الخَيْرُ بِالشَّرِّ وَإنَّ مِمَّا يُنْبِتُ الرَّبِيعُ مَا يَقْتُلُ حَبطاً أوْ يُلِمُّ إِلاَّ آكلةَ الخُضْرَةِ فَإنَّهَا أكَلَتْ حَتَّى إذَا امْتَدَّتْ خَاصِرَتَاهَا فَاسْتَقْبَلَتْ عَيْنَ الشَّمْسِ فثَلَطَتْ وَبَالَتْ ثُمَّ رَتَعَتْ، وَإنَّ هذَا المَالَ خَضِرٌ حُلْوٌ وَنِعْمَ صَاحِبُ المُسْلِمِ هُوَ لِمَنْ أعْطى مِنْهُ المِسْكِينَ وَاليَتِيمَ وَابْنَ السَّبِيلِ. وَإنَّ مَنْ يَأخُذُهُ بِغَيْرِ حَقِّهِ كَمَنْ يَأكُلُ وَ يَشْبَعُ وَيَكُونُ عَلَيْهِ شَهِيداً يَوْمَ الْقِيَامَةِ[. أخرجه الشيخان والنسائى.»زَهْرَةُ الدُّنْيَا« حسنها وبهجتها.»والرُّحَضَاءُ« العَرَق الكثير.»وَالحَبَطُ« انتفاخ يقال حبط بطنه إذا انتفخ فهلك.»وَثَلَطَ الْبَعِيرُ« يثْلُط إذا ألقى رجيعه سهً رقيقاً. وفي الحديث مثن: أحدهُما للمفرط في جمع الدنيا، واŒخر للمقتصد في أخذها وانتفاع بها .

1. (1965)- Ebû Saîd (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm) minbere oturdu, biz de etrafında yerlerimizi aldık. Buyurdular ki:
"Sizin için korktuğum şeylerden biri, dünyanın süs ve güzelliklerinin sizlere açılmasıdır!"
Bir adam (araya girerek söze karıştı ve):
"Yani (nâil olacağımız) hayır, şer mi getirecek?" dedi. Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm) bu soru üzerine sükût etti. (Adama: "Sana ne oluyor da Resûlullah'ın

sözünü kesip, onunla konuşmaya kalkıyorsun? O sana konuşmuyor ki!.." diye paylıyanlar oldu). Gördük ki, kendisine vahiy gelmekte. Derken vahiy hâli açılmış, yüzündeki terleri silmekte idi.
"Şu soru soran nerede?" diye söze başladı. Ve sanki adamı (sorusu sebebiyle) takdir ediyor gibiydi: Sözlerine şöyle devam etti:

"Muhakkak ki, hayır, şer getirmez. Ancak derenin[2] bitirdikleri arasında, ya çatlatarak öldüren ya da ölüme yaklaştıran bitki de var. Yalnız yeşil ot yiyen hayvanlar müstesna. Zîra bunlar yeyip böğürleri şişince güneşe karşı dururlar. (Geviş getirirler), akıtırlar ve rahatça def-i hâcet yaparlar, sonra tekrar dönüp yayılırlar.
Şüphesiz ki, bu mal hoştur, tatlıdır. Ondan fakire, yetime ve yolcuya veren bu malın Müslüman sâhibi en iyi (insan)'dir. Bunu haketmeden alan, yediği halde doymayan kimse gibidir. O mal, kıyamet günü aleyhinde şâhidlik yapacaktır." [Buhârî, Zekât 47, Cum'a 28, Cihâd 37, Rikâk 7; Müslim Zekât 123, (1052); Nesâî, Zekât 81, (5, 90).][3]

AÇIKLAMA:

1- Hadis, muhtelif vecihlerde farklı ziyâdelerle rivâyet edilmiştir. Parantez içerisinde kaydettiklerimiz, rivâyetin başka vecihlerinden alınmadır.
2- Hadiste dünya hayatı, insanların hoşuna giden bir mala benzetilmektedir. "Hudra" kelime olarak yeşillik, yeşil gibi mânaya gelirse de Arapçada hoşa giden şey için "hoş", "sevilen", "hoşa giden" mânalarında sıfat olarak kullanılır. "Mal" ile dünya kastedilmiştir. Çünkü mal dünyanın zînetidir. Nitekim âyet-i kerîme'de: "Mal ve oğullar dünya hayatının zînetidir" (Kehf 46) buyurulmuştur.
Dünya malının, zehretü'ddünya tâbiriyle ifâdesinde, bu malın ömrünün kısalığına dikkat çekilmek istendiğini anlarlar. Çünkü zehre, ağaçlarda açan çiçek demektir, ömrü kısadır. Öyle ise dünya malının zehretü'd'dünya (dünya çiçeği) olarak ifadesi, malın bu yönüne dikkat çekmek içindir ve bununla, devamının azlığına rağmen insanların iftihar vesîlesi olan kaynaklar, elbiseler, ekinler ve sair her şey kastedilmiştir.
3- Kâdı İyaz bu hadisi şöyle özetler: "Resûlullah, ashabına ikdisatlı (orta yolda giden) ile, mal toplamada hırslı olanın hallerini misal göstermiş ve demiştir ki: "Siz baharda bitenlerin hep hayır olduğunu, hayvanların onlardan istifade ettiğini zannediyorsunuz. Ama gerçek bu kadar mutlak değildir. Bahar bitkileri arasında hayvanı öldüreni veya ölüme yaklaştıranları da vardır. İşte çok yiyerek çatlayıp

ölen hayvanın hâli, çok mal toplayıp onu yerli yerince sarfetmeyen insana benzer" buyurarak mal toplama husûsunda îtidâli aşmamaya dikkat çekmiş, sonra da topladığı mal kendisine fayda veren kimseye geçerek, onu yeşil bakla yiyen hayvanın hâline benzetmiştir."

4- "Hayır, şer getirmez" cümlesini, Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm) bazı rivâyetlerde üç kere tekrar etmiştir. Bu ifadeden âlimlerimiz şu mânaya ulaşırlar: "Rızk" ne kadar çok da olsa hayır cümlesindendir. Rızkın kendisinde, tabiatında şer mevcut değildir. Şer, rızka hâricî bir sebeple sonradan ârız olur. Meselâ, müstehak olana vermekte cimrilik etmek, veya harcarken meşru olmayan yerlerde israf etmek, mala gelen şerlerdir."

Âlimlerin bu hadisten elde ettikleri diğer bir hüküm şudur: "Allah'ın hayır olarak hükmettiği her şey hayırlıdır, şer olamaz; şer olarak hükmettiği her şey şerdir, hayır olamaz. Ancak, kendisine hayır takdîr edilene, o hayrı tasarrufunda kendisine şerri celbedecek şeye mâruz kalmasından korkulur."

İbnu Hacer, bu mânayı te'yiden hadisin bir başka vechini kaydederek der ki: "Saîd İbnu Mansûr'un Saîdu'l-Makberî'den kaydettiği mürsel bir rivâyette أَوْ خَيْرٌ هُوَ؟ denir ve bu üç kere tekrar edilir. inkârî bir istifhamdır: "O (mal), hayır mıdır, elbette değil!" mânasında. Yani mal, hakîki bir hayır değildir, ancak hayır olarak isimlendirildi. Zîra malda hakîkî hayır, Hakk yolunda (şeriatın meşru kabûl ettiği yerlerde) infaka mazhar olmasıdır. Tıpkı ondaki hakîki şerrin de Hakk yolunda sarfedilmekten alıkonulup, bâtılda harcanmaya mâruz kalması ile vukuâ gelmesi gibi.

5- el-Ezherî, hadiste ifâde edilmek istenen mânanın anlaşılabilmesi için onda geçen iki temsilin nazar-ı dikkate alınması gerektiğine dikkat çeker:

1) Dünya malını yığmaktan ifrata kaçıp, gerektiği şekilde harcamaktan alıkoyan kimse, temsilde, çok yemekten karnı şişip çatlayarak ölen hayvana benzetilmiştir.

2) Malı kazanmada ve harcamada orta yolu tutan kimse, temsilde yeşillik yiyen hayvana benzetilmiştir. Çünkü yeşillik, derenin bitirdiği serâzâd bitkiler gibi değildir, fakat o habbe'dir; habbe ise, otlardan büyük, otların kurumasından sonra hayvanların yediği ağaçlardan küçük (ot-ağaç arası) bitkilerdir. Yeşil ot yiyen hayvanları, dünyalık kazanıp biriktirmede orta yolu tutanlara temsil yaptı. Böylelerini mal hırsı, hakkı olmayan şeyleri de almaya sevketmediği gibi, Hakk yolunda harcamaya da engel olmuyor. Bu kimse, yeşil ot yiyenin kurtarılması gibi, malın getirdiği vebalden kendisini kurtarmıştır. Hayvanları çoğunlukla çatlatan şey, mayısını karnında tutup dışarı atamamasıdır."

Tîbî der ki: "Bu hadiste dört sınıf insan gözükmektedir:
1- Dünya malını telezzüz için fazla yiyen ve kaburgaları şişen kimseler. Bunlar çabuk helâke mâruz olurlar.
2- Yine çok yemekle birlikte, iyice kökleştikten sonra, hastalığı defetmek için çareye başvuran, ancak hastalık ona galebe çalacak ve helâke atacaktır.
3-Yine birincide olduğu gibi çok yemekle birlikte, zarar veren şeyi izâle etmek için acele davranıp, ortadan kalkıncaya kadar def'ine çâre arayan ve neticeye varan kimsedir.
4- Bir de ifrata kaçmadan yiyen, açlığını giderecek miktarla iktifâ edip, hayatını devam ettiren kimse vardır."
Birincisi: Kâfirin misâlidir.
İkincisi: Tevbe ve kötülüklerden uzaklaşmayı, iş işten geçtikten sonra aklına getiren gâfil âsinin misâlidir.
Üçüncüsü: Bir kısım haltlar karıştırmakla birlikte vaktinde tevbe husûsunda acele eden kimsenin misâlidir.
Dördüncüsü: Dünyaya îtibar etmeyip (zâhid) âhirete yönelmiş, onu arayan kimsenin misâlidir.
Zeyn İbnu'l-Münîr de şunları söyler: "Bu hadiste bir çok güzel teşbihler yapılmıştır:
* Birincisi: Mal ve malın artırılması, bitkiye ve onun zuhuruna benzetilmiştir.
* İkincisi: Kazanç ve kazanç sebeplerine düşkünlük, ota düşkün hayvanlara benzetilmiştir.
* Üçüncüsü: Malın çokca kazanılıp biriktirilmesi, yemedeki oburluğa ve otla karnının şişirilmesine benzetilmiştir.
* Dördüncüsü: Cimrilikte mübâlağaya kaçacak derecede nefiste fazla büyütülmüş olan maldan çıkan şey, hayvan mayısına benzetilmiştir. Bu teşbihte, mal düşkünlüğünün şeriat nazarında nasıl bir denîlik ve düşüklük olduğuna açık bir işâret vardır.
* Beşincisi: Mal toplamak ve yığmaktan uzak kalan kimse, güneşe karşı yönelerek istirahata çekilen koyuna benzetilmiştir. Koyunun bu hâli, onun sükûnetini ifâde etmede en uygun, en güzel vaziyetidir. Bunda, onun arzularına kavuştuğuna işaret vardır.
* Altıncısı: Malı toplayıp başkasına vermeyenin ölümü, kendine zarar veren şeyi def etmekten gâfil hayvanın ölümüne benzetilmiştir.* Yedincisi: Mal, düşmana inkılab edeceğinden emin olmayan sâhibine benzetilmiştir. Zîra korunması, bağlarının sıkı tutulması malın şe'nindendir. Bu durum onu, müstehak olanlara vermemeye sevkeder, bu da malı kazananın mükâfaatlandırılmasına sebep olur.

* Sekizinci: Malı haksız olarak alan kimse, yeyip de doymayan kimseye benzetilmiştir."
Gazâli der ki: "Malın misâli faydalı tiryakla, öldürücü zehri taşıyan yılanın misâli gibidir. Zehrin şerrinden sakınıp tiryakı çıkarmasını bilen ârif kişi için o bir nimettir. Ancak o, böyle olmayan bir ahmakın eline geçerse, kendini helâke atacak belayı bulmuş demektir."[4]
6-HADİSTEN ÇIKARILAN BAZI HÜKÜMLER
* Cuma hutbesi dışında da imam mev'ize esnasında minbere çıkabilir.
* Halk imamın (ve minberin) etrafını sarabilir.
* Dünyalık için münâfeseden (yarışmak, çekişmek, iddialaşmaktan) yasaklama var.
* Âlim, müşkil olan şeyi anlamaya çalışmak, muârazayı kaldırmak için delil aramalıdır.Malın hayır olarak isimlendirilmesi câizdir, nitekim âyet-i kerîme'de: وَإِنَّهُ لِحُبِّ الْخَيْرِ لَشَدِيدٌ "İnsanoğlu hayır (yani mal) husûsunda şiddetli hırs sahibidir" (Âdiyât 8) buyrulmuştur. Buradaki hayır "mal" demektir.* Bevl vs. gibi müstehcen kelimelerle de olsa hikmet için misal zikri câizdir.
* Hz. Peygamber(aleyhissalâtü vesselâm) sorulan şeye cevap vermek istediği zaman sahabenin zannına göre vahiy beklemekte idi. Ancak, O'nun sükûtu, daha veciz, daha câmî ve anlaşılır bir ibare ile cevap vermek için sükût buyurmuş olması da câizdir.
* Cevap vermede acele etmemek gerekir. Hususen teemmül gerektiren meselelerde.
* Sualde inadlaştığı (taannüt ettiği) zannedilen kimsenin levm edilmesi câizdir.
* Güzel sual soranın övülmesi uygundur.* Hadiste zengin fakire tafdîl edilmiştir.
* Hadiste fakir, yetim ve yolcuya tasadduk etmeye teşvik mevcuttur.
* Helâl olmayan yollardan mal kazanana bu mal mübârek kılınmaz, zira böyleleri yediği halde doymayan kimseye benzetilmiştir. Keza meşrû harcamayı yapmayana da mal mübarek kılınmamıştır.
* İsraf, çok yeme ve oburluk mezmumdur.[5]

-2- وعنه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]قال رَسُولُ اللهِ # إنَّ الدُّنْيَا حُلْوَةٌ خَضِرَةٌ، وَإنَّ اللهَ مُسْتَخْلِفُكُمْ فِيهَا فَنَاظِرٌ كَيْفَ تَعْمَلُونَ؛ فَاتَّقُوا الدُّنْيَا وَالنِّسَاءَ فَإنَّ أوَّلَ فِتْنَةِ بَنِى إسْرَائِيلَ كَانَتِ النِّسَاءَ[. أخرجه مسلم

والنسائى.وعنده: فَمَا تَرَكْتُ بَعْدِى فِتْنَةً أَضَرَّ عَلى الرِّجَالِ مِنَ النِسَاءِ .

2. (1966)- Yine Ebû Saîd (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm) buyurdular ki: "Dünya tatlı ve hoştur. Allah sizi ona vâris kılacak ve nasıl hareket edeceğinize bakacaktır. Öyleyse dünyadan sakının, kadından da sakının! Zîra Benî İsrâil'in ilk fitnesi kadın yüzünden çıkmıştır." [Müslim, Zikr 99, (2742); Tirmizî, Fiten 26, (2192); İbnu Mâce, Fiten 19, (4000).]
Müslim'in bir rivâyetinde: "Kendinden sonra erkeklere, kadından daha zararlı bir fitne bırakmadım" buyurulmuştur."[6]

-3- وعن أبى هريرة رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قال رسولُ اللّه # الدُّنْيَا مَلْعُونَةٌ، مَلْعُونٌ مَا فِيهَا إَّ ذِكْرَ اللّهِ تَعَالى وَمَا وَاَهُ وَعَالِمٌ وَمُتَعَلِّمٌ[. أخرجه الترمذي .

3. (1967)- Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm) buyurdular ki: "Dünya mel'undur, içindekiler de mel'undur, ancak zikrullah ve zikrullah'a yardımcı olanlarla âlim veya müteallim hâriç." [Tirmizî, Zühd 14, (2323); İbnu Mâce, Zühd 3, (4112).][7]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivâyet farklı şekillerde rivâyet edilmiştir. Bazılarında şöyle buyurulmuştur:
* "Dünya mel'undur, içindekiler de mul'undur, Allah için olanlar hâriç."
* Dünya mel'undur, içindekiler de mel'undur, emr-i bil ma'rûf nehy-i ani'lmünker veya zikrullah hâriç."
* Dünya mel'undur, içindekiler de mel'undur, Allah'ın rızası için yapılanlar hâriç."
Sadedinde olduğumuz hadis, mânasındaki derinlik ve câmiiyyet sebebiyle ulemâca künûzu'lhikem ve cevâmiulkelîm denen özlü hadislerden kabul edilmiştir. Zîra, açıklanacağı üzere, açık mânasıyla bütün güzel hasletlere şâmil

olduğu gibi mefhum olarak da bütün kötü hasletlere yer vermektedir.
2- Zikrullah'a yardımcı olanlardan maksad kaydettiğimiz diğer rivâyetlerden de anlaşılacağı üzere zikrullah sınıfına giren yani Allah rızası için yapılan, Allah'ın emri, Resûlünün (aleyhissalâtü vesselâm) sünnetine müteveccih olan her çeşit hayır amellerdir: İlim talebi, emr-i bi'lma'rûf nehy-i ani'lmünker, sadakalar, sıla-i rahm gibi dinin teşvik ve tecviz ettiği ve Allah'ın hoşuna gidecek her çeşit "iyi ameller." Yardımcı olanlar diye tercüme ettiğimiz kelimenin aslı müvâlât'tan gelir. Bu, lügat olarak iki şey arasındaki sevgi, dayanışma, yakınlık gibi mânalara gelen bir mastardır. Öyleyse hadis zikrullah'a yakın olan şeyler diye de anlaşılabilir.
Şu halde dünyada zikrullah ve bunun gibi Allah'ın hoşuna giden şeyler dışında her şey mel'undur. Zikrullah, doğrudan Allah'ın anılmasıdır, bunun ne olduğunu anlamada fazla müşkilatımız yok. Ancak Allah'ın hoşuna giden şeyler yorum gerektirebilir. İki ayrı fiil mahiyetce aynı olduğu halde, biri Allah'ın hoşuna giden sınıfına girer, diğeri girmez. Meselâ, Allah'ın rızası için sadaka vermekle, gösteriş için sadaka vermek, birbirinin tıpatıp aynısı olan iki fiildir. Allah, birinden memnun olacaktır, diğerinden olmayacaktır. Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm) "Sünnete uyarak yatan mü'minin uykusu da ibâdettir" buyurmaktadır. Öyle ise, hayatını İslâm'ın getirdiği esaslara göre tanzîm eden bir kulun, ibâdetleri dışındaki bütün mübah amelleri de Allah'ın hoşuna giden fiiller sınıfına girmektedir. Nitekim "uyku"su hakkında: "Müteâkip gündeki kulluk vazîfelerini yapabilmek için ihtiyacı olan istirahatıdır" denebilir. Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm) sadece namazı değil, namaz için gidiş ve dönüşte atılan her adımı, namaz kılmak için bekleyerek geçirilen her ânı "ibadet" olarak değerlendirmiştir.
Münâvî, "Allah'ın hoşuna giden" tâbirini açıklamada el-Eşrefî'nin şu sözünü nakleder: "Bundan murad zikrullahtır, Allah'a tâattir, emirlerine uymaktır, yasaklarından kaçmaktır, çünkü zikrullah bunları iktiza eder."
3- Mel'un, metrûk ve rahmetten uzaklaştırılmış demektir. Dünya ve içindekilerin mel'un olması, enbiya, asfiya, âbid gibi yüce ruhlar tarafından terkedilmiş, itibâr edilmemiş ve Allah tarafından da terkedilerek, rahmetten uzak kılınmış demektir."
Nitekim rivâyetlerde: لَهُمُ الدُّنْيَا وَلَنَا اŒخِرَةُ "(Nefs-i emmâreye bakan fâni yönüyle) dünya onların; (bâki olan) âhiret bizimdir." اَلدُّنْيَا مَلْعُونَةٌ ‘نَّهَا غَرَّتِ النُّفُوسَ بِزَهْرَتِهَا وَلَذَّتِهَا فَامَالَتْهَا عَنِ الْعُبُودِيَةِ الى الْهَوَى

"Dünya mel'undur, çünkü fâni süsüyle ve lezzetiyle nefisleri aldattı ve onları ibâdetten alıkoyup hevâya sevketti" denmiştir. Lânetlenen ve terkedilen dünyadan murad da dünyanın şehevâta hitab eden yönleri, dünyalık yığmak, kadınlara oğullara, kantar kantar altın ve gümüşe, nişanlı atlar ve develere, ekinlere karşı aşırı sevgi beslemek insanlara güzel gösterilmiştir, bunlar dünya hayatının süsleridir" (Âl-i İmrân 14) âyetinde ifâde edilen fâni sevmeler ve dünyada ebedî kalma aşkı gibi şeylerdir.

4- Âlim ve Müteallim'e gelince: Bunlar lânetten istisna edilmiştir. Bu istisna, Cenâb-ı Hakk'ın faydalı olan ve Allah'a götüren ilmi sevdiğini ifâde etmektedir. Yani bu ilmin âlimi ve müteallimi (öğrenme gayretinde olan talebesi) terkedilmiş değildir. Âlimler derler ki: "Aslında "Allah'ın hoşuna giden şeyler" tabirinde her çeşit hayır gibi, faydalı ilim de mevcuttur. Buna rağmen ayrıca âlim ve müteallim'in zikri onların şanlarını açıkca yüceltmek, onları tafdîl etmek, onlar dışında kalan insanlarda hayır olmadığını ilan etmek, âlim ve müteallimden maksadın Allah'ı tanıyan, ilimle amelin arasını cem'eden kimselerin kastedildiğine, câhillerin ve ilmiyle amel etmeyenlerin, fuzûlî ve dîne müteallik olmayan şeyle amel edenlerin hâriç tutulduğuna tenbîh içindir."

5-Hadis, "zikrullah"ın, yapılan bütün ameller içerisinde en efdali, en mümtazı olduğunu, bütün ibâdetlerin başını teşkil ettiğini ifâde etmektedir.

6- İbnu Atâullah der ki: "Sen dünyaya sarıldığın halde onu tahkîr etmen, bir yalan ve bühtandan başka bir şey değildir. Allah'tan yüz çevirip (dünyaya yönelmişliğinle birlikte) Allah'a tâzîmin, hızlân (yardımcısız ve yalnız kalma) alâmetlerindendir. O'nun yanında hiçbir kıymeti olmayan şey, seni kendine kul yapmış iken, sen, Allah yanında bir kadr u kıymete sâhip olduğunu nasıl ümîd edebilirsin? (Dünyaya meyletmiş olduğun halde) işlediğin bâkiye müteveccih âmiller O'nun yanında senin lehine bir özür teşkil etmeyecektir. Ebede müteveccih bâki ameller işlemene rağmen durumun bu olursa, arkası olmayan, fânî amellerle meşgul olursan âkibetin nice olur."

Şüphesiz bu yorumlar, kişiyi daha ziyade kulluğa ve kullukta ihlâsa teşvîk içindir. Unutmayalım ki, mü'min ne kadar kötü durumlara düşmüş bile olsa tevbe ve istiğfarla dönüş yapıp en âlî mertebelere çıkabilir, hatta: إِلاَّ مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحاً فَأُلئكَ يُبَدِّلُ اللّٰهُ سَيِّئَآتِهِمْ حَسَنَاتٍ

"Ancak tevbe edip amel-i sâlih işleyenlerin Allah kötülüklerini iyiliklere çevirir" (Furkan 70) âyetinin müjdesiyle, eski günahları bağışlanmakla da kalmaz, o günahları sevaba çevrilebilir.[8]

4ـ وعنه رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قالَ:]قال رسولُ اللّهِ # الدُّنْيَا سِجْنُ المُؤْمِنِ، وَجَنَّةُ الكَافِرِ[. أخرجهُ مسلم والترمذي .

4. (1968)- Yine Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm) buyurdular ki: "Dünya, mü'mine hapishâne, kâfire cennettir." [Müslim, Zühd 1, (2956); Tirmizî, Zühd 16, (2325).][9]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste dünya, mü'minler için bir hapishane olarak değerlendirilmiştir. Âlimler, bu hükmün âhirete nisbetle verildiğini, yani, mü'mine Rabblerinin âhirette hazırladığı cennete nisbetle, dünya hayatının bir hapishane hükmünde kaldığını belirtirler. Dünyanın kâfir için cennet olması da, yine âhirette karşılaşacağı cehennem azâbına nisbetledir

2- Bazı âlimler, hadise şöyle bir açıklama da getirmişlerdir: "Mü'min iradesiyle, nefsini dünyevî lezzetlerden uzak tutmuş, böylece sanki kendini bir nevi hapse tâbi kılmıştır. Kâfir ise, nefsini şehevâta salmış, böylece dünya ona cennet gibi olmuştur." Sühreverdî der ki: "Hapishâne ve ondan çıkış, mü'minin kalbinde saatler ve vakitlerin geçmesiyle birbirlerini kovalayıp dururlar. Zîra nefiste nefsânî bir sıfat zuhûr edince, kalbe zamanı karartır ve onu darlık ve sıkıntıya atar. Nitekim hapishâne, darlık ve dışarı çıkmaya engel olmaktan ibâret değil midir? Kalb, her ne zaman uhrevî zevkleri arzulayıp fezâyı melekûtta tenezzüh ve ezelî cemâlin müşâhedesi kaygısıyla dünyevî hevesâtın kötülüklerinden uzaklaşmak ve âcil şehvetlerin kayıtlarından kurtulmak istese, şeytan ona bu kapıyı kapar. Nefs-i emmâre ipiyle sarkarak önüne çıkar, berrak hayatını bulandırır, kişi ile tabiatının sevdiği muallâ zevkler arasına bir engel gibi girer. İşte bu hal, hapishânelerin en muhkem ve en dar olanıdır. Zîra, kim kişi ile onun sevgilisi arasına girer ise, ona arzı, bütün genişliğine rağmen daraltır. Bundan da kişinin nefsi daralır."

Münâvî, hadisi açıklama sadedinde şu menkîbeyi nakleder: "Anlattıklarına göre, Hâfız İbnu Hacer, Kâdı'il-Kudât iken, bir gün etrafını saran büyük bir cemaatle, haşmetli ve güzel bir hey'ete bürünmüş halde pazara uğrar. Derken kılık kıyafeti pejmürde, eskimiş ve yağlara bulanmış bir elbise içerisinde sıcak zeytinyağı satan bir yahudi, kendisine doğru yaklaşıp atının yularından tutar ve: "Ey

Şeyhülislam, inanıyorsun ki, Peygamberiniz: "Dünya mü'mine hapishâne, kâfire cennettir" demiştir. Sen hangi hapistesin ve ben nasıl bir cennetteyim?" der. İbnu Hacer şu cevabı verir:
"Ben, Allah'ın bana âhirette hazırladığı nimetlere nisbetle, hâl-i hazırda sanki -(şu dünyevî saltanatıma rağmen)- hapiste gibiyim. Sen de, sana âhirette hazırlanan azâba nisbetle, cennette gibisin!"
Yahudi, bu cevap üzerine Müslüman olur."
3- El-Askerî, el-Emsâl adlı kitabında hadisin vürud sebebiyle ilgili bir ziyadede bulunur: "Âmir İbnu Atâiyye der ki: "Selmân-ı Fârisî'yi gördüm, yemeğe karşı çekingendi. Dedi ki: "Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm): "Kıyamet günü en uzun müddet aç kalacak olanlar, dünyada çok yiyenlerdir. Ey Selmân, dünya mü'minin hapsi, kâfirin cennetidir" buyurmuştur. İbnu Ömer (radıyallâhu anh)'den yapılan bir rivâyette şöyle buyurmuştur: "Ruhu cesedinden çıkan (ölen) bir mü'minin misâli, hapiste iken çıkıp, yeryüzünde istediği gibi gezip dolaşan, dilediği şekilde ferahlayan kimsenin misâlidir."[10]

-5- وعن أنس رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قال:]قال رسولُ اللّٰهِ #: حُبُّ الدُّنْيَا رَأسُ كُلِّ خَطِيئَةٍ، وَحُبُّكَ الشَّىْءَ يُعْمِى وَيُصِمُّ[. أخرجهُ رزين .

5. (1969)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Dünya sevgisi her çeşit hatalı davranışların başıdır. Bir şeye olan sevgin seni kör ve sağır yapar." [Rezin ilâvesidir. Beyhakî Şuabu'l-Îman'da kaydetmiştir. Hadisin ikinci yarısı Ebû Dâvud'da tahric edilmiştir. (Edep 125, (5150).][11]

AÇIKLAMA:

1- Münâvî, hadisin "Dünya sevgisi her çeşit hatalı davranışın başıdır" kısmıyla ilgili şu açıklamayı yapar: "Bunun doğruluğuna tecrübe ve müşâhede şehadet etmektedir. Çünkü dünya sevgisi açık ve gizli her çeşit hataya dâvet eder. Hele sevilen şey o hatayı işlemeye bağlı ise .. Sevgi, âşığı öylesine sarhoş eder ki, artık sevgisidir. İblisin hatâsı da aynı. Zîra onun da sebebi dünya sevgisinden daha zararlı olan sevgisi idi. Firavun, Hâman ve askerlerinin küfrü de dünya sevgisidir. Cehennemi ve ehlini ebedî kılan dünya sevgisi olduğu gibi, cenneti ve ehlini ebedî kılan da dünya buğzudur. Böylece denilir ki: "Dünya, şeytan

şarabıdır, kim ondan içerse, onun sarhoşluğundan hüsran ve pişmanlık içerisinde teneşirde uyanır."
Gazâlî der ki: "Muhammed Mustafa (aleyhissalâtü vesselâm): "Dünya sevgisi herçeşit hatanın başıdır" buyurmuştur. Ne var ki, insanlar dünyayı sevmeseler âlem helâk olur, hayat iptal olur. Öyleyse O (aleyhisselâm), bildi ki, dünya sevgisi helâke atıcıdır ve onun helâke atıcı olduğunu söylemek, küçük bir azınlık dışında, büyük çoğunluğun kalbinden onun sevgisini çıkarıp atmaz, bu küçük azınlığın sevgiyi terketmesiyle dünya hayatınabir zarar gelmez. Bu sebeple O (aleyhissalâtü vesselâm), dünya sevgisinin getireceği tehlikeleri hatırlatıp, nasihat etmeyi terketmemiştir..."
2- Bazı âlimler, hadisten şu hükmü çıkarmışlardır: "İlmin, insanların dünyaya en az bağı olanından alınması gerekir. Çünkü böylesinin kalbi daha nurlu, dînî meselelerde asgarî derecede sıkıntıdadır. İlim, nasıl olur da, kalbinde mevcut hatâların başını cem'etmiş olan kimseden alınır? Bu, Allah'ın huzuruna, Resûlü'nün huzuruna girmeye mânidir. Çünkü Allahu Teâlâ'nın huzûru O'nun kelâmıdır, Resûlü'nün huzûruna girmek ona müyesser olmaz, namazında bile. Çünkü kimse, yüce sıfatı, O'nunla mücâleseye (beraberliğe) sâlih olmadıkça kavrayamaz. Kim, Mustafa(aleyhissalâtü vesselâm) gibi, dünyayı terkederse, O'nun kelâmını anlamaya ehil olur. Fakihlerin çoğunluğu gibi, dünyaya rağbet eden, buna ehil olmaz ve Şâri'in muradını anlayamaz."
Dünyayı terk meselesinde, Müslüman fakihleri, sünnetten çok uzaklaşmış bulan Münâvî şöyle bir fıkra nakleder. "Bir hıristiyanı dinledim. Bir fakihle aralarında şu konuşma geçti. Hıristiyan dedi ki:
"Nasıl olur da âlimleriniz kendilerini peygamberlerinin vârisleri zannederler, onlar ki, bizim râhiblerimizin terkettiği dünyanın tâlipleridirler."
"Nasıl olur?"
"Çünkü onlar, dinin ikâmesi için hutbe, tedrîs, imâmet nev'inden verdikleri hizmete mukabil dünyalık taleb etmektedirler, kendilerine, dünyalık verilmezse bu hizmetler muattal olacak. Halbuki bizim bütün ruhbanlarımız dînî vazifeleri meccânen îfâ ediyorlar. Bir bizim adamlarımızın îman kuvvetlerine bak, bir de sizin adamlarınızın imanındaki zaafa bak. Eğer sizinkiler, Rabbinizin indinde olanın daha hayırlı ve ebedî olduğuna dair âyet-i kerîme'yi (Şûrâ 36; Kasas 60) tasdik etmiş olsalardı dünya malına îtibar etmeyeceklerdi, tıpkı peygamberlerinin ve ruhbanlarımızın etmediği gibi."
Bir kimse, ârif bir zâta durumunu anlatarak şeytanın çokça vesvese verdiğinden şikayet eder. Ârif:
"Kızını boşarsan, ziyâretini terkeder, onun kızı dünyadır. Böylece sana olan sıla-i

rahmini koparacaksın der Adam:
"Ama o, yanında dünyalığı olmayana geliyor" der. Ârif:
"İyi ya, dünyalığı olmayan, dünyalığa tâlip demektir, kim birinin kızını talep ederse, derhal onun sevgisine kapı açmış olur, daha kızıyla zifaf yapmasa bile" cevabını verir.
Rebî İbnu Haysem: "Kalblerinizden dünya sevgisini çıkarın ki, oraya âhiret sevgisi girsin" demiştir. Resûllulah da şöyle buyurmuştur:

اَلدُّنْيَا دَارُ مَنْ َ دَارَ لَهُ وَمَالُ مَنْ َ مَالَ لَهُ ولَهَا يَجْمَعُ مَنْ َ عَقْلَ لَهُ

"Dünya (âhirette) evi olmayanın evidir, malı olmayanın malıdır. Dünyalığı, ancak aklı olmayan yığma derdine düşer."[12]

-6- وعن ابن مسعود رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]دَخَلْتُ عَلى رسول اللّهِ # وَقَدْ نَامَ عَلَى رِمَالِ حَصِيرٍ وَقَدْ أثَّرَ في جَنْبِهِ. فَقُلْتُ يَا رسُولَ اللّهِ: لَوِ اتَّخذْنَا لَكَ وَطَاءً تَجْعَلُهُ بَيْنَكَ وَبَيْنَ الحَصِيرِ يَقِيكَ مِنْهُ؟ فقَالَ: مَالِى وَلِلدُّنْيَا؟ مَا أنَا وَالدُّنْيَا إِ َّ كَرَاكِبٍ اسْتَظَلَّ تَحْتَ شَجَرَةٍ ثُمَّ رَاحَ وَتَرَكَهَا[. أخرجهُ الترمذي وصححه .

6. (1970)- İbnu Mes'ûd (radıyalllâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm)'ın yanına girmiştir. Onu bir hasır örgünün üzerinde uyumuş buldum. Hasır, (vüçudunun açık olan) yan taraflarında izler bırakmıştı.
"Ey Allah'ın Resûlü dedim, sana bir yaygı te'min etsek de hasırın üstüne sersek, onun sertliğine karşı sizi korusa!"
"Ben kim, dünya kim. Dünya ile benim misâlim, bir ağacın altında gölgelenip sonra terkedip giden yolcunun misali gibidir." [Tirmizî, Zühd 44, (2378). Tirmizî hadisin sahih olduğunu söyledi.][13]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm) dünyayı nasıl değerlendirmemiz gerektiği husûsunda güzel bir teşbihte bulunmaktadır: Yolcunun, bir miktar, dinlenmek üzere dibine oturduğu bir ağaç. Ebediyet yolculuğunda, dünyanın mü'min hayatında bundan fazla bir değeri olmaması gerekir. Hiçbir yolcu, öyle bir ağaca

sahiplenmez, bağlanıp kalmaz. Çünkü ulaşacağı bir hedef var. Yeşilliği, serinliği, manzarası hoşuna gitse bile bu kalbî alâkası sınırlıdır, çünkü yüklenip götürmesi mümkün değildir. Tîbî, "Buradaki benzetme yolculuğun süratli ve oyalanmanın azlığına binâendir" der. Teşbihteki gâye şunu söylemektir: "Dünya gözler ve nefisler için süslenmiştir. Ancak insan ona, takdir ederek, severek sâhip çıkmıştır. Eğer kalb, hakikatının mârifetine erse, gerçek değerini anlasa, ondan nefret eder. Ne var ki, onu müeccel olan yani arkadan gelecek ebedîye (âhirete) tercih etmiştir." Hz. İsa (aleyhisselâm), havârilerine: "Hanginiz deniz dalgaları üzerinde ev yapabilir? diye sorar. Kendisine: "Bu mümkün mü?" diye karşılık verilir. Hz. İsa: "Dünyadan sakının, onu karar yeri ittihâz etmeyin" der. Böylece dünyaya bağlanmayı denizin dalgaları üzerine ev yapmaya benzetir.
2- "Ben kim, dünya kim?" tâbirini Aliyyü'l-Kâri şöyle açıklar: " Ne benim dünyaya karşı bir ülfetim, bir sevgim var, ne de dünyanın bana karşı bir ülfeti, sevgisi var. Öyleyse ona niye rağbet edeyim, niye ona açılıp, onda bulunanları yığma derdine düşeyim, lezzetinin peşinde gideyim?...." veya " Dünyaya meyilden ne elime geçecek?" veya "Onun bana meyli ne kazandıracak? Zîra ben âhiretin tâlibiyim.[14]

-7- وعن سهل بن سعد رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما قال:]قال رسولُ اللّه #: لَوْ كَانَتِ الدُّنْيَا تَعْدِلُ عِنْدَ اللّهِ جَنَاحَ بَعُوضَةٍ مَا سَقَى كَافِراً مِنْهَا شَرْبَةَ مَاءٍ[. أخرجه الترمذي .

7. (1971)- Sehl İbnu Sa'd (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm) buyurdular ki: "Eğer dünya Allah nazarında sivri sineğin kanadı kadar bir değer taşısaydı tek bir kâfire ondan bir yudum su içirmezdi." [Tirmizî, Zühd 13, (2321); İbnu Mâce, Zühd 11, (2410).][15]

AÇIKLAMA:

Hadis, dünyanın değerinin Allah nazarında düşüklüğünü ve hakaretini belirtmek için bu teşbihte bulunmuştur. Mâna şudur: "Dünyanın Allah nazarında zerrecik değeri olsaydı, kâfir ebediyen ondan istifâde edemezdi."
Ancak hemen belirtelim ki, burada takbîh edilen, Allah'ın zerre miktar değer vermediği belirtilen dünya, kâfirlerin dünyasıdır, nefs-i emmâreye bakan, Allah'a

küfür, isyan ve fısklarla dolu olan ehl-i dalâletin dünyasıdır. Mü'minlere mescid, âhirete tarla, Cenâb-ı Hakk'ın isimlerine âyine ve masnuât-ı İlâhiyeye teşhirgâh olan dünya değildir.[16]

-8- وعن قتادة بن النعمان رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قال رسولُ اللّه # إذَا أَحَبَّ اللّهُ عَبْداً حَمَاهُ مِنَ الدُّنْيَا كَمَا يَظَلُّ أَحَدُكُمْ يَحْمِى سَقِيمَهُ المَاءِ[. أخرجه الترمذي .

8. (1972)- Katâde İbnu Nu'mân (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah bir kulu sevdi mi, onu dünyâdan korur. Tıpkı sizden birinin hastasına suyu yasaklaması gibi." [Tirmizî, Tıbb 1, (2037).][17]

AÇIKLAMA:

1- Allah'ın sevdiği kulu dünyadan korunması demek, kulla dünya arasına girerek kulu dünyevî şehvetlerden, dünyevî nimetlerden uzak tutması, dünyanın aldatıcı güzellikleriyle kirlenmesine mâni olarak kalbinin onlarla ve onların sevgisiyle kirlenmesini önlemesidir.
2- Suyun yasaklanması, hastanın şifâya kavuşması için perhîz ettirilmesidir. Zîra bazı hastalara su zararlıdır, onun sıhhate kavuşması için verilmez veya asgari nisbette verilir.[18]

-9- وعن علي رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]ارْتَحَلَتِ الدُّنْيَا مُدْبِرَةً وَارْتَحَلَتِ اŒخِرَة مُقْبِلَةً! وَإنَّ لِكُلِّ وَاحِدَةٍ مِنْهُمَا بَنِينَ. فَكُونُوا مِنْ أَبْنَاءِ اŒخِرَةِ، وَ تَكُونُوا مِنْ أَبْنَاءِ الدُّنْيَا. فإنَّ الْيَوْمَ عَمَلٌ وَ حِسَابَ، وَغَداً حِسَابٌ وَ عَمَلَ[. أخرجه رزين. قلت: وأخرجه البخارى بغير إسناد، واللّه أعلم .

9. (1973)- Ali İbnu Ebî Tâlib (radıyalllâhu anh) buyurdular ki: "Dünya arkasını

dönmüş gidiyor, âhiret ise yönelmiş geliyor. Bunlardan her ikisinin de kendine has evlatları var. Sizler âhiretin evlatları olun. Sakın dünyanın evlatları olmayın. Zîra bugün amel var hesap yok, yarın ise hesap var amel yok." [Rezîn tahric etmiştik. Buhârî, muallak (senetsiz) olarak kaydetmiştir. (Rikâk 4).][19]

AÇIKLAMA:

1- Rivâyette geçen "Dünya arkasını dönmüş gidiyor..." cümlesi, Hz. Ali tarafından hem mevkuf (kendi sözü) hem de merfû (Resûlullah'ın sözü) olarak rivâyet edilmiştir. Hilye'de gelen vechi daha uzundur: "Sizin için en ziyâde korktuğum şey hevaya uymanız ve tûl-i emele düşmenizdir. Hevaya uymak Hakk'ın yolunu keser, tûl-i emel ise âhireti unutturur. Haberiniz olsun! Dünya arkasını dönerek gidiyor..."
Hadisin merfu olan bir vechinde bazı farklılıklar yer alır. Meselâ: "Hevaya uymak, kalplerinizi Hakk'tan çevirir, tûl-i emel de himmetlerinizi dünyaya çevirir."
Bazı hükema, Hz. Ali'nin sözünden bilistifâde şöyle demiştir:
اَلدُّنْيَا مُدْبِرَةٌ وَاŒخِرَةُ مُقْبِلَةٌ فَعَجَبٌ لِمَنْ يُقْبِلُ عَلى الْمُدْبِرَةِ وَيُدْبِرُ عَلى الْمُقْبِلَةِ
"Dünya arkasını dönmüş gidiyor âhiret yönelmiş geliyor. Arkasını dönene yönelip, yönelene sırt çevirene şaşmalı!"
Tûl-i emel denilen dünyada hiç ölmeyecek düşüncesine kapılmayı zemmeden merfû hadişlerden birini daha yeri gelmişken kaydedelim:
اَرْبَعَةٌ مِنَ الشَّقَاءِ: جُمُودُ الْعَيْنِ وَقَسْوَةُ الْقَلْبِ وَطولُ ا‘مَلِ وَالْحِرْصُ عَلى الدُّنْيَا
"Dört şey şekâvet (hüsran) alâmetidir: "Gözün kuruması (günahlarına ağlamamak), kalbin katılaşması, tûl-i emel (dünyada hiç ölmeyecek gibi plânlar yapmak), dünyaya karşı hırs."
Abdullah İbnu Amr, Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm)'dan nakleder: "Bu ümmetin başlangıcındaki salâh, dünyadan kaçınmak ve yakînden ileri gelmiştir. Sonuncularının helâki de cimrilik ve emelden ileri gelecektir."
Ulemâ, tûl-i emel'den ibâdete karşı tembellik, tevbeyi hep gerilere bırakmak, dünyaya rağbet, âhireti unutmak, kalbte katılık.. gibi mânevi marazların hâsıl olacağını söylemiştir. "Halbuki derler, kalbteki rikkat ve saflık ölümü, kabri,

sevabı, ikabı, kıyâmetin korkunç hallerini hatırlamakla hâsıl olur. Nitekim âyeti kerîme'de: فَطَالَ عَلَيْهِمُ اَمَدُ فَقَسَتْ قُلُوبُهُمْ "....üzerlerinden uzun zaman geçti kalpleri katılaştı" (Hadîd 16) buyurulmuştur. Bazı âlimler: "Kimin emeli kısa olursa kaygısı az olur, kalbi nurlanır, çünkü ölümü hatırlarsa taat hususunda gayrete gelir, kaygısı azalır ve aza razı olur."

Muhammed İbnu Ebî Bekr der ki: "Emel halk için mezmûmdur, fakat âlimler için değil. Zîra ulemâ emel sâhibi olmazsa yazma ve te'lif etme işleri durur." Bazıları da şunu demiştir: "Emel, bütün âdemoğlunda fıtrî bir duygudur." Nitekim hadiste de: يَزَالُ قَلْبُ الْكَبِيرِ شَابًّا في اِثْنَيْنِ: حُبُّ الدُّنْيَا وَطُولُ اَمَلِ "İnsan yaşlandıkça iki duygu genç kalır: Dünya sevgisi ve tûl-i emel."

İbnu Hacer der ki: "Emelde latîf bir sır var. Zîra, emel olmazsa kimse yaşamaktan zevk almaz, dünyevî işlerden hiçbirine başlamaktan nefsi hoşlanmaz. (Öyle ise bu meselede ondan vazgeçilemez.) Kötü olan, tûl-i emele kendimizi bırakıvermek, âhiret hazırlığını terketmektir. Şu halde bu dereceye düşmeyen kimseden tûl-i emeli izâlesi istenmemelidir."

Hadisleri ve yorumlarını nazar-ı dikkate alırsak şöyle bir sonuca varabiliriz: İnsanda mutlak bırakılmış, fıtrî ve vazgeçilmez duygulardan biri de dünya sevgisidir, buna tûl-i emel de denebilir. Aslında bu gerekli bir duygudur. İnsan kendini bunun galebesine bırakıverirse, âhireti unutmaya, terketmeye götüren aşırılıklara düşer, dünyevî arzuların peşine düşer, suistimallere, haramlara sevkeder. Her devirde görülen aşırı kazanç çılgınlıkları, bundan hâsıl olan binbir çeşit hileler, skandallar, sahtekârlıklar, ölmeler, öldürmeler, İslâm'ın sınırlamaya çalıştığı bu tûl-i emel zaafının eseridir. İslâm, bu meselede denge istiyor. Âhireti unutturmayacak, ibâdetten alıkoymayacak, harama yer vermeyecek ölçüde dünyalık talebini tevcvîz ediyor.

Güçlü Müslümanın, zayıf Müslümana nazaran Allah'a daha sevgili olduğunu söyleyen, veren elin alan elden üstün olduğunu beyan eden İslâm'ın, "dünyayı tamamen terket" demeyeceği açıktır.[20]

İSLAM'IN REDDETTİGİ DÜNYA

Dünyanın zemmiyle ilgili bahsin umumî açıklama kısımında belerttğimiz gibi, dünya,çok yönlü bir varlık hattâ bir mefhumdur. Hadislerde gelen zemm ve kötüleme bütün yönlerine bakmaz. Bu hususu açık bir uslûbla bize tahlîl eden

doyurucu bir pasajı Bediüzzaman'dan iktibas edeceğiz:
"Ehl-i dalâletin (sapıkların) vekili der ki: "Ehâdisinizde dünya tel'în edilmiş. "Cife" ismiyle yâdedilmiş. "Fenadır, pistir" diyorlar. Halbuki sen, bütün kemâlâtı İlâhiyeye medâr ve hüccet, onu gösteriyorsun ve âşıkâre ondan bahsediyorsun?"
"ELCEVAP: Dünyanın üç yüzü var:
Birinci yüzü: Cenâb-ı Hakk'ın Esmâsına bakar. Onların nukûşunu gösterir. Mânâyı harfiyle, onlara âyinedârlık eder. Dünyanın şu yüzü, hadsiz mektubât-ı Samedâniyyedir. Bu yüzü gayet güzeldir. Nefret değil, aşka lâyıktır.
İkinci yüzü, âhirete bakar. Âhiretin tarlasıdır. Cennetin mezrasıdır. Rahmetin mezheresidir. Şu yüzü dahi, evvelki yüzü gibi güzeldir. Tahkire değil, muhabbete lâyıktır.
Üçüncü yüzü, insanın hevesâtına bakan ve gaflet perdesi olan ve ehl-i dünyanın mel'abe-i hevesât olan yüzüdür. Şu yüz çirkindir. Çünkü fânidir, zâildir, elemlidir, aldatır. İşte, hadisde vârid olan tahkîr ve ehl-i hakîkatın ettiği nefret, bu yüzdedir.
Kur'ân-ı Hakîm'in kainattan ve mevcudattan ehemmiyetkârane, istihsankârane bahsi ise; evvelki iki yüze bakar. Sahabelerin vesair ehlullahın merğub dünyaları, evvelki iki yüzdedir.
Şimdi, dünyâyı tahkîr edenler dört sınıftır:
* Birincisi: Ehl-i mağfirettir ki, Cenâb-ı Hakk'ın mağfiretine ve muhabbet ve ibadetine sed çektiği için tahkîr eder.
* İkincisi: Ehl-i âhirettir ki, ya dünyanın zarûrî işleri onları amel-i uhrevîden menettiği için veyahut şuhûd derecesinde îman ile cennetin kemâlât ve mehasinine nisbeten dünyayı çirkin görür. Evet Hazret-i Yûsuf (aleyhisselâm)'a güzel bir adam nisbet edilse, yine çirkin göründüğü gibi; dünyanın ne kadar kıymetdâr mehâsini varsa, cennetin mehâsinine nisbet edilse, hiç hükmündedir.
* Üçüncüsü, dünyayı tahkir eder. Çünkü, eline geçmez. Şu tahkir, dünyanın nefretinden gelmiyor, muhabbetinden ileri geliyor.
* Dördüncüsü, dünyayı tahkir eder. Zîra dünya , eline geçiyor. Fakat durmuyor, gidiyor. O da kızıyor, teselli bulmak için tahkir eder, "Pisdir" der. Şu tahkir ise, o da dünyanın muhabbetinden ileri geliyor. Halbuki, makbul tahkir odur ki, hubb-u âhiretten ve Mârifetullah'ın muhabbetinden ileri geliyor...
Demek makbul tahkir, evvelki iki kısımdır. Cenâb-ı Hakk, bizi onlardan yapsın. Âmin. Bihürmet-i Seyyidi'l Mürselîn."[21]

İKİNCİ FASIL

YERYÜZÜNDEKİ BAZI YERLERİN ZEMMİ

-1- عن ابن عمر رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما قال:]لَمَّا مَرَّ رسولُ اللّهِ # بِالْحِجْرِ قال: َ تَدْخُلُوا مَسَاكِنَ الَّذِينَ ظَلَمُوا أنْفُسَهُمْ إِ َّ أنْ تَكونُوا بَاكِينَ أنْ يُصِيبَكمْ مَا أصَابَهُمْ ثُمَّ قَنَّعَ رَأسَهُ وَأسْرَعَ السَّيْرَ حَتَّى أجَازَ الْوَادِى[. أخرجه الشيخان .

1. (1974)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhisselâtu vesselâm) Hıcr'a uğradığı zaman: "Nefislerine zulmedenlerin meskenlerine girerken onların mâruz kaldığı musîbetin size de gelmesi korkusuyla ağlayarak girin!" dedi. Sonra başını (ridasıyla) örtüp yürüyüşünü hızlandırdı ve vâdiyi geçinceye kadar bu hâl üzere devam etti." [Buhârî, Enbiya 7, Mesâcid 53, Megâzî 80, Tefsîr, Hıcr 2; Müslim, Zühd 38-40, (2980).][22]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm)'ın Tebük seferi'ne giderken geçtiği güzergâh üzerinde yer alan Hıcr'a uğrayışını nakletmektedir. Hıcr, Semûd Kavmi'nin yurdudur. Şam'la Medîne arasına düşer. Azgınlıkları sebebiyle mâruz kaldıkları bela sonucu helâk olan kavim, geride, insanlığa bir ibret satırı halinde meskenlerinin harabelerini bırakarak yok olmuş gitmiştir.
2- Bu hadis, muhtelif vecihlerle rivâyet edilmiştir. Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm) böylesi harâbeyi ziyaret ederken, takınılacak âdâbı öğretmek istemiş ve askerlerin dikkatlerini çekmiştir. Takrîr edilen âdâb, o manzaradan bir ibret dersi aldırmaya yöneliktir. Rivâyetin bir başka vechinde bu maksad daha açık olarak görülmektedir: "Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm) dedi ki: "Bu azâba uğrayanların yanına girmeyin. Ancak ağlayarak girerseniz o başka. Eğer ağlamazsanız yanlarına girmeyin de onlara gelen belâ size de gelmesin." Ağlamak tefekkür içindir. Böylece, onlara, bunları ağlayacak bir sona götüren sebepler ve içtimâî gelişmeler üzerinde tefekkürü emretmiş olmaktadır: "Allah, onlara yeryüzünde imkânlar tanımış, uzun müddet hayat vermiş olmasına rağmen küfürleri sebebiyle belâya uğratmış, şiddetle cezalandırmıştır. Allah

kalbleri çevirendir. Mü'min âkibetinin böyle olmayacağından emin olmamalı, rehâvete düşmemeli, ibâdetler, tevbe ve istiğfardan gâfil olmamalı vs.
Rivâyetin yine Buhârî'de İbnu Ömer'den tahrîc edilen daha teferruatlı bir vechi şöyle: "Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm) Tebük Gazvesi sırasında Hıcr'a indiği zaman kuyularından su içmemeyi, onlardan su almamayı emretti. Ashab (radıyallâhu anh):
"Biz onlardan su aldık ve hamur yaptık!" dediler. Bunun üzerine Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm) o hamuru atmayı ve suları dökmeyi emretti.
"Bazı rivâyetlerde hamurun develere yem yapılmasını emrettiği belirtilir. Bir başka rivâyete göre, Hz. Sâlih (aleyhisselâm)'in devesinin su içtiği kuyudan su almalarını emretmiştir.
Bir diğer rivâyette, Tebük seferi sırasında bir vâdiye gelince Hz. Peygamber'in: "Şu anda sizler, mel'un (lânete uğramış) bir vâdidesiniz, öyleyse hızlanın (buradan çabuk çıkın)... kim (buranın suyu ile hamur yaptı, tencere kaynattı ise ters çevirsin..." dediği belirtilir.
3- Bulkînî'ye Hz. Sâlih'in devesinin su içtiği kuyunun nasıl bilindiği sorulmuş, O da: "Tevâtürle, zîra mütevâtir haberde Müslüman olma şartı aranmaz" demiştir. Ancak İbnu Hacer, bunu Resûlullah'ın vahyen öğrenmiş olabileceğini söyler.
4- Lânetli yerlerden ağlamadan geçenlerin, onların uğradığı belaya uğramalarından korkma'nın mânası şudur: "Onların Allah'ın verdiği nimetlere nankörlük etmeleri, inanılması gereken husûslarda ve ibâdet edilmesi gereken Zât hakkında akıllarını kullanmamaları gibi ağlanacak halleri üzerine tefekkür etmedikleri için, bu ihmalkâr davranışlarıyla Semûd kavmine benzemiş oluyorlar. Bu hâl onları katı kalpliliğe ve sonuç olarak öncekilerin felâketine dâvet çıkaran yanlış amellere sevkedebilir, böylece bunlara da onları vuran bela gelebilir."[23]
5-HADİSTEN ÇIKARILAN BAZI HÜKÜMLER
* Semûd kavminin kuyularından su almak mekruhtur. Keza küfrü sebebiyle Allah'ın azabı ile helâk olmuş emsâl yerlerin kuyu ve pınarlarından su almak da mekruhtur. Suyu sâlihlerin kuyusundan almalıdır.* Bu kerâhetin tenzîhî bir kerâhet mi, tahrîmi bir kerâhat mi olduğu, tahrîmi olduğu takdirde bu su ile temizlik sahih mi değil mi ihtilâf edilmiştir.
* Azâba uğrayanlar hakkında tefekkür ve murâkabe teşvik edilmekte, oralarda ikâmet etmek yasaklanmaktadır.
* Lânetli yerlerden hızlı geçilmelidir.
* İnsanlara men edilen bir yiyecek hayvanlara verilebilir.[24]

-2- وفي أخرى لهما عنه قال:]لَما نَزَلَ النَّاسُ مَعَ رسولِ اللّه # عَلى الحِجْرِ أرْضِ ثَمُودَ فَاسْتَقَوْا مِنْ آبَارِهَا وَعَجَنُوا بِهِ الْعَجِينَ فَأمَرَهُمْ # أنْ يُهَرِيقُوا مَا اسْتَقَوْا وَيَعْلفُوا ا"بِلَ الْعَجِينَ، وَأمرَهُمْ أنْ يَسْتَقُوا مِنَ الْبِئْرِ الَّتِى كَانَتْ تَرِدُهَا الناقةُ[.

2. (1975)- Buhârî ve Müslim'de yine İbnu Ömer anlatıyor: "Halk, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte Hıcr'a Semûd kavminin yurduna inince, kuyularından su aldılar ve onunla hamurları develere yem yapmalarını emretti. ayrıca, Hz. Sâlih'in devesinin su içtiği kuyudan su almalarını emretti." [Buhârî, Enbiya 17; Müslim, Zühd 40, (2981).][25]

-3- وعن أنس رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قال لِى رسول اللّه #: يَا أنَسُ إنَّ النَّاسَ يُمَصِّرُونَ أمْصَاراً، وَإنَّ مِصْراً مِنْهَا تُسَمَّى الْبَصْرِةُ أوِ الْبُصَيْرَةُ، فَإنْ أنْتَ مَرَرْتَ بها وَدَخَلْتَهَا فإيَّاك وَسِبَاخَهَا وَكَءهَا وَسُوقَهَا وَأبْوَابَ أُمَرائها، وَعلَيْكَ بِضَوَاحِيهَا فَإنَّهُ يَكونُ بها خَسْفٌ وقَذْفٌ وَرَجْفٌ وَقَوْمٌ يَبِيتُونَ فَيُصْبِحُونَ قِرَدَةً وَخَنَازِيرَ[. أخرجه أبو داود والنسائى.»السِّبَاخُ« ا'رض الملحة التي تكاد تُنْبِتُ نباتاً.»والكء« بالمد والهمزة: ساحل كل نهر، وهو الموضع الذي تجتمع فيه السفن. ومنه كء البصرة لموضع سفنها.»وَضَوَاحِى الْبَلَدِ« ظَوَاهرُها الظاهرة للشمس .

3. (1976)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana: "Ey Enes, dedi, insanlar yurtlar ediniyor. Bu yurtlardan biri Basra ve Busayra diye tesmiye edilmektedir. Eğer sen oraya uğrar veya ona girersen, oranın çorak (tuzlu) arazisinden, gemilerin yanaştığı limanından, çarşısından, ümerâsının kapılarından sakınasın! Sana oranın güneşe açık yerlerini (dağları) tavsiye ederim. Zîra orada hasf (yere batma), kazf ve zelzele

olacak. Bir kavim de normal şekilde akşama erdiği halde, sabaha maymun ve hınzırlar olarak çıkacak." [Ebû Dâvud, Melâhim 10, (4307).][26]

AÇIKLAMA:

Hz. Peygamber(aleyhissalâtü vesselâm) Hz. Enes'i Basra'da karşılaşabileceği menfi durumlara karşı uyarmaktadır:
Çorak arâzi: Ekin bitirmeyen yer,
Çarşı: Orada husûle gelen gaflet, lüzumsuz lakırdılar, hileler, fâsid akidler vs. sebebiyle.
Ümera kapısı: Zulmün çokça işlendiği yer.
Güneşe açık yerler (Dahâvî): Bunların dağlar olduğu, dolayısıyla dağlara gidip inzivaya çekilmesini emrettiği belirtilmiştir.
Hasf: Yere batıp, toprağın derinliklerinde kaybolmak. Basrâ'da .böyle bir vak'anın olacağı haber verilmiş olmaktadır.
Kazf: iki mânası var.
1- Soğuk, şiddetli bir rüzgâr,
2- Ölüyü, arzın gömüldükten sonra dışarı atması.
Akşama sâlih olarak ulaşıp, sabaha maymun ve hınzırlar olarak çıkmak'tan murad, mesh'dir. Bazı âlimler, bu teşbihle, Basra'da Kaderiye mezhebinin çıkacağının haber verildiğini söylemişlerdir. Zîra bu ümmete, hasf ve mesh hadiseleri, kaderi inkâr edenlere gelecek diye bilinmektedir.[27]

4ـ وعن مالك:]أنَّهُ بَلَغَهُ أنَّ عُمرَ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ: أرَادَ الْخُرُوجَ إلى الْعِرَاقِ فقَالَ لَهُ كَعْبُ ا'حْبَارِ: َ تَخْرُجْ يَا أمِيرَ المُؤْمِنينَ فَإنَّ بها تِسْعَةَ أعْشَارِ الشّجْرِ أوِ الشِّرِّ؛ وَبِها فَسقَةُ الجِنِّ، وَبها الدَّاءُ الْعُضَالُ: يعنى الهك في الدين[.»الدَّاءُ الْعُضَالُ« ما أعجز ا'طباء ف دواء له .

4. (1977)- İmam Mâlik'e ulaştığına göre, Hz. Ömer (radıyallâhu anh) Irak'a çıkmak istemişti. Ka'bu'l-Ahbâr kendisine dedi ki:
"Ey mü'minlerin emiri! çıkma, zîra sihrin -veya şerrin- onda dokuzu oradadır.

Cinlerin fâsıkları da oradadır. Devasız hastalık da oradadır." (Mâlik der ki): "Bununla dînî helâki kasteder." [Muvatta, İsti'zân 30, (2, 975); İmam Mâlik, bunu belâğ (senetsiz) olarak rivâyet etmiştir.][28]

AÇIKLAMA:

Zürkâni, sihrin ondan dokuzunun Irak'a nisbet edilmesini, Bâbil şehrinin Irak'ta olmasıyla îzah eder. Kur'ân-ı Kerîm'de insanlara sihir öğreten Hârut ve Mârut adındaki iki meleğin Bâbil'e indiği haber verilmiştir (Bakara 102).
Devasız hastalık, tabiblerin tanımadığı, tedâvisinden âciz kaldıkları hastalık demektir.
Zürkâni bu bilgileri Ka'bu'l-Ahbâr'ın eski kitaplardan nakletmiş olabileceğini söyler. Çünkü Ka'b yahudilikten ihtida etmiş bir âlim idi. Eski kitapları çok iyi biliyordu ve zaman zaman o kitaplardan rivâyetlerde bulunuyordu.[29]

---

[1] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/231-232.

[2] Hadiste geçen "rebî" kelimesi, bahar ve dere mânâlarına gelir. Her iki mânâ da burada uygundur.

[3] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/233-234.

[4] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/234-237.

[5] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/237-238.

[6] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/238.

[7] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/238.

[8] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/238-241.

[9] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/241.

[10] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/241-242.

[11] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/242.

[12] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/242-244.

[13] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/244.

[14] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/244-245.

[15] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/245.

[16] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/245.

[17] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/246.

[18] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/246.

[19] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/246.

[20] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/246-248.

[21] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/248-249.

[22] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/250.

[23] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/250-251.

[24] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/251.

[25] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/252.

[26] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/252-253.

[27] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/252-253.

[28] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/253-254.

[29] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/254.

ECEL VE EMEL BÖLÜMÜ

ECEL VE EMEL BÖLÜMÜ

-1- عن ابن مسعود رضى اللّه عنه قال:]خَطَّ رَسُولُ اللّهِ # خطاً مربَّعاً وخطَّ خطًّا في الوسَطِ، وخطّ خطاً خارحاً منه، وخطّ خُطوطاً صِغَاراً إلى هذا الذى في الوسط من جانبه الَّذِي في الوَسَطِ، وَقَالَ: هَذَا ا‘‘نْسَانَ، وَهذَا أَجلُهُ محيطٌ بِهِ أوقَدَ أحاطَ بِهِ، وهذَا الَّذِي هُوَ خَارِجٌ أملُهُ، وَهذِهِ الخطوطُ الصِّغَارُ ا‘غْراضُ، فإنّ أخطأهُ هذا نهشُهُ هذا، وإن أَخْطأهُ هَذا نهشُهُ هذا[. أخرجه البخارى والترمذى .

1. (148)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) birgün yere çubukla, kare biçiminde bir şekil çizdi. Sonra, bunun ortasına bir hat çekti, onun dışında da bir hat çizdi. Sonra bu hattın ortasından itibaren bu ortadaki hatta istinad eden bir kısım küçük çizgiler attı.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu çizdiklerini şöyle açıkladı: *Şu çizgi insandır. Şu onu saran kare çizgisi de eceldir. Şu dışarı uzanan çizgi de onun emelidir. (Bu emel çizgisini kesen) şu küçük çizgiler de musibetlerdir. Bu musibet oku yolunu şaşırarak insana değmese bile, diğer biri değer. Bu da değmezse ecel oku değer.*[1]

AÇIKLAMA:

İnsanın, ecel ve ölümün elinden kurtulamayacağı burada müşahhas bir şema ile ifade edilmiştir.[2]

-2- وعن أنس رضى اللّه عنه قال:]خطّ رَسُولُ اللّهِ # خطاً وقال: هذَا ا‘‘نسَانُ، وخطَّ إلى جانبهِ خطاً وقال: هذا أجلُهُ، وَخطّ آخرَ بعيداً منهُ وقالَ: هذَا ا‘ملُ، فبيْنَما هُوَ كَذلِكَ إذ جاءهُ ا‘قربُ[.

أخرجه البخارى والترمذى .

2. (149)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yere bir çizgi çizdi ve: *"Bu insanı temsil eder"* buyurdu. Sonra bunun yanına ikinci bir çizgi daha çizerek: *"Bu da ecelini temsil eder"* buyurdu. Ondan daha uzağa bir çizgi daha çizdikten sonra: *"Bu da emeldir"* dedi ve ilâve etti: *"İşte insan daha böyle iken (yani emeline kavuşmadan) ona daha yakın olan (eceli) ansızın geliverir."*[3]

-3- وعن ابن عمر رضى اللّه عنهُمَا قال:]أخذ رسُولُ اللّهِ # بمنكبِى وقالَ كُنْ في الدُّنْيَا كأنَّكَ غريبٌ أو عابرُ سبيلٍ[.وكان ابن عمر رضى اللّه عنهُما يقولُ:]إذَا أمْسَيْتَ فَ َتَنْتَظِرِ الصَّبَاحَ، وإذَا أصْبَحْتَ فَ تَنْتَظِرِ المسَاءَ، وخُذْ منْ صحِّتكَ لمرضِكَ، ومنْ حياتِكَ لموْتِكَ[. أخرجه البخارى والترمذى.وزاد بعد قوله أو عابر سبيل: وعُدَّ نفسكَ من أهل القبورِ .

3. (150)- İbnu Ömer (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) omuzumdan tuttu ve:

"Sen dünyada bir garib veya bir yolcu gibi ol" buyurdu.

İbnu Ömer (radıyallahu anh) hazretleri şöyle diyordu: "Akşama erdin mi, sabahı bekleme, sabaha erdin mi akşamı bekleme. Sağlıklı olduğun sırada hastalık halin için hazırlık yap. Hayatta iken de ölüm için hazırlık yap."

Tirmizî'nin rivayetinde, "yolcu gibi ol" sözünden sonra şu ziyade var: *"Kendini kabir ehlinden added."*[4]

AÇIKLAMA:

1- Yukarıda kaydedilenler dışında başka kaynaklarda da rivayet edilmiş olan hadiste Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kendisini gerçek kulluğa veren kimseyi, önce evi meskeni olmayan garibe (gurbette olan kimseye), sonra

hareket hâlinde olan yolcuya benzetiyor. Çünkü yolcu bir yere haz almak için inmez, yolculuğuna devam edebilmek için dinlenmek ve yolculuğu sırasında lâzım olacak eksiklikleri tamamlamak üzere konaklar.
Ayrıca garîb, yabancı yerde tanıdığı ve güvenebileceği kimselerin azlığı sebebiyle emniyetsizlik duyar ve belli bir korku içerisindedir. Yolcu da öyle. Fazla olarak yolcu, taşıyabileceği zarurî eşyayı beline yükler. Zarurî olmayan, lüks ve güç getiremiyeceği yükü almaz.
Şu halde âbide: "Garib ve yolcu gibi ol" şeklinde yapılan tavsiyenin içinde "Dünyaya bağlanma, ölümden sonrası için hazırlan, ebede giden yolculukta gerekli olan azığı yani ibadeti hazırla", yani "zühd'ü elden bırakma" tavsiyesi mevcuttur. Nevevî merhum şöyle demiştir: "Hadisin mânası şudur:
Dünyaya dayanma, ona sabit kalacağın bir vatan gözüyle bakıp bağlanma, dünyada bâkî kalacağın içinden geçmesin, yolcunun vatanında olmadıkça bağlanmadığı şeylere sakın dünyada bağlanıp kalma."
Hadisi şöyle anlayan da olmuştur: "Yolcu, vatanına giden, onun peşinde olan kimsedir. Kul, dünyada, efendisi tarafından bir ihtiyacı görmek üzere yabancı bir yere gönderilmiş kimse gibidir. Ona düşen, verilen hizmeti bir an önce görüp dönmektir, kendisine verilen hizmet dışında bir şeye bağlanıp kalmaz. Öyle ise mü'min vatan-ı aslîsi olan âhireti düşünmeli, ibadet, kulluk hizmetiyle geldiği dünyada bu hizmetin dışına çıkarak dünyaya bağlanıp kalmamalı, gönlünden, fikrinden döneceği asıl yurdunu çıkarmamalıdır.

2- Rivayetin ikinci kısmı İbnu Ömer (radıyallahu anh)'ın şahsî sözü, yani mevkuf hadis gözükmektedir. Ancak, aynı mânaya gelen merfu rivayetler mevcuttur. Hâkim'in tahric ettiği bir rivayet şöyle:
Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyuruyor: *"Beş şey gelmeden evvel beş şeyin kıymetini bilin. İhtiyarlık gelmeden evvel gençliğin, hastalık gelmeden evvel sağlığın, fakirlik gelmeden evvel zenginliğin, sıkıntı gelmeden evvel rahatlığın, ölüm gelmeden evvel hayatın."*
Bazı âlimler İbnu Ömer (radıyallahu anh)'in yukarıdaki sözleri merfu hadisten aldığını söylemiştir. Nitekim onun nasihati tûl-i emeli kırmaya tazammum etmekte, ömrünü ibadet cihetinden içinde bulunduğu gün bilmesini kişiye tavsiye etmektedir. Zira, akıllı kişi akşama erdi mi yarını beklemez, (o günkü kulluk vazifelerini eksiksiz tamamlamıştır). Sabaha erince de akşamı beklemez, her saatin işini saatinde yapar, ecelinin sabaha veya akşama ulaşmadan gelebileceğini düşünür.

3- "Sağlıklı olduğun sırada hastalık halin için hazırlık yap" sözü "ölümden sonra

sana faydası olacak amelde bulun, sıhhatli iken hayırlı işler yapmada acele et, böyle işleri başka zaman yaparım diye te'hir etme, mevcut fırsatı bu yoldan hemen değerlendir, zira âniden hastalık gelir ve sâlih amel yapmana mâni olur ve "sonra yaparım" kuruntusuyla, âhirete azıksız gidiverirsin..." demektir.
İbnu Hacer der ki: Bu hadis *"Kul hastalanır veya sefere çıkarsa sıhhatli ve mukim (evinde) iken yaptığı ibadeti Cenab-ı Hakk aynen kendisi için yazar."* hadisine muhalefet etmez. Çünkü bu hadis amel eden kul hakkında vârid olmuştur. Şu halde mü'min sağlığında ve normal şartlarda hangi amele ve hangi niyete kendini alıştırıp adabte etmişse, hastalık, yolculuk, yaşlılık gibi ibadet ve salih amellerine mâni olan durumlar sebebiyle onları yapamaz hâle gelse Cenâb-ı Hakk niyetine binaen sevabını eksiltmeksizin yazmaktadır. Müsibetle, belâya gösterdiği sabır ve tahammülün derecesine göre kazanacağı sevaplar bundan hâriç.
İbnu Ömer (radıyallahu anh)'in hadisindeki tahzîr, hiçbir şey yapmayan kimse hakkındadır. Zira böyle birisi hastalandığı zaman, sağlık hâlinde hayırlı amelleri terketmiş olmaktan pişman olur. Hastalık halinde de yapamayacak hale gelir ve pişmanlığı fayda vermez.

4- Hadiste Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in Hz. Abdullah İbnu Ömer (radıyallahu anh)'in omuzundan tutması -söyleyeceklerine dikkatini çekmek için- uyarma ve aradaki muhabbet ve samimiyeti artırmaya yöneliktir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu çeşit davranışları öğreticilere metod da vermiş olmaktadır. Tebliğde müessiriyeti artırmak için bunlara da riâyet edilmelidir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bütün ümmeti kastederek tek bir ferde hitab etmiştir.
Bu rivayette Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hayrın ümmete ulaşması, onların dünyayı terkederek, zarurî şeylerle yetinmeye teşvikleri hususunda büyük bir arzu içinde olduğu görülmektedir. Aleyhi efdalü'ssalat ve'sselam.[5]

-4 وعن بريدة رضى اللّه عنه قال: قَالَ رَسُولُ اللّهِ #:]هَلْ تَدْرُونَ مَا مَثَلُ هَذِهِ وَهَذِهِ ـ وَرَمَى بِحَصَاتَيْنِ ـ قَالُوا: اللّهُ وَرَسُولُهُ أعْلَمُ. قال: هَذاكَ ا٘ملُ، وهذا ا٘جلُ[. أخرجه الترمذى .

4. (151)- Büreyde (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) elindeki iki çakıl(dan birini yakına, diğerini uzağa) atarak:

"Şu ve şu neye delalet ediyor biliyor musunuz?" dedi. Cemaat:
"Allah ve Resulü daha iyi bilir" dediler. Buyurdu ki:
"Şu (uzağa düşen) emeldir, bu (yakına düşen) de eceldir. (Kişi emeline ulaşmak için gayret ederken ulaşmadan ölüverir)"[6]

-5- وعن أبى هريرة رضى اللّه عنه قال: قال رَسُولُ اللّهِ #:]أعْذَرَ اللّهُ تعالى إلى امرئٍ أَخَّر أجلَهُ حتّى بلغَ ستِّين سنة[. أخرجه البخارى، واللفظ له والترمذى. وعنده: أعمارُ أمتى مابينَ السِتِّىنَ
إلى سبعينَ سنةً. وأقلُّهمْ مَنْ يجوزُ ذلك.ولزرين رحمه اللّهُ قال: مُعْتَرَكُ المنايَا مَا بَيْنَ الستينَ إلى السبعينَ، ومَنْ أنْسأ اللّهُ تعالى في أجلِهِ إلى أربعين فقد أعذرَ اللّهُ إليهِ .

5. (152)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Ecelini altmış yaşına kadar uzattığı kimselerden Cenab-ı Hakk, her çeşit özür ve bahâneyi kaldırmıştır."
Tirmizî'nin metni şu şekildedir: *"Ümmetimin vasatî ömrü 60-70 yıldır. Bunu aşabilenler azınlıkta kalacaklardır."*
Rezîn der ki: "Çoklukla ölümün cereyan ettiği dönem 60-70 yaş arasıdır. Allah, kime ömründe 40'ına kadar mühlet verdi ise, ondan özrü kaldırmıştır."[7]

AÇIKLAMA:

Müşâhedemiz de gösteriyor ki, altmış yaşına varmadan da ölenler var, 60-70 yaşlarını aşarak ölenler de var. Ancak, ümmetin, ulemâdan ve sülehadan ve hatta hülefâdan çoğunluğu 60-70 arasında vefat etmiştir. Resul-i Ekremimiz (aleyhissalâtu vesselâm) de bu devrede vefat edenlerdendir. Bu sebeple hadisin şerhini yapan âlimlerimiz Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in bu sözlerinde öncelikle ümmeti temsil durumunda bulunan bu ekâbir kısmını (halifeler, âlimler, ârifler, sâlihler...) kastedmiş olabileceğini belirtirler. "60-70

arasında kuvvetlerde noksanlık ve gerileme başlar. Bu yaşa gelenlerin tam olarak âhirete yönelmeleri gereklidir, ta ki, bidâyette olduğu üzere kuvvet ve canlılığı yeniden bulsun." Âlimlerimiz böylece dünyevî meseleleri tahsîl faaliyetlerinde zaaf ve geriliğe düşen kimsenin, uhrevî maksadlarla yapacağı ibadet ve zikir gibi faaliyetlerde -gençken dünyevî işlerdeki başarısına denk- bir başarıya erişeceğini, böylece, ağırlık verdiği bu yeni sahadaki başarılarını görerek kişinin yenileneceğini -ve bilhassa zamanımızda çok görülen- ruhî çöküntüden kendisini kurtararak daha dinç, daha mukavim bir yaşlılık geçireceğini ifade etmiş oluyorlar.
Nitekim, Nasr sûresi geldiği zaman Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) de ölümünün yaklaştığını anlayarak, ibadet ve zikrini daha da artırmıştır. Şu halde yaşlılıkta, dindarlığını artırmak mü'min ihtiyarların âdâbıdır.
Ancak şunu da belirtelim ki, dindarlığını artırmak, dünyevî faaliyetleri tamamen terketmek demek değildir. Belki gençlikteki aşırılıklarını terketmek demektir. Nitekim Bediüzzaman hazretleri bu noktada dindar olan kimse ile dindar olmayan kimse arasında bir mukayese yaparak şu açıklamayı sunar: "Namazı terk eden ... ihtiyarladıkça bahçecilikten fütur gelir. "Neme lazım" der... "Ben zaten dünyadan gidiyorum. Bu kadar zahmeti ne için çekeceğim..." diyecek, kendini tembelliğe atacak. Fakat evvelki (dindar) adam der: "Daha ziyade ibadetle beraber, sa'yi helale çalışacağım, tâ kabrime daha ziyâde ışık göndereceğim. Âhiretime daha ziyade zahire tedarik edeceğim."[8]

---

[1] Buhârî, Rikak: 3; Tirmizî, Kıyamet: 23, (2456); İbnu Mace, Zühd: 27, (4231); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/469.

[2] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/469.

[3] Buhârî, Rikak: 4; Tirmizî, Zühd: 25, (2335); İbnu Mâce, Zühd: 27, (4232); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/470.

[4] Buhârî, Rikak: 2; Tirmizî, Zühd: 25, (2334); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/471.

[5] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/471-473.

[6] Tirmizî, Emsâl: 7, (2874); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/473.

[7] Buhârî Rikak: 4; Tirmizî, Da'vât: 113, (3545), Zühd: 23 (2332); İbnu Mâce, Zühd: 27, (4236), Metin

Buhâri'den alınmıştır. İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/474.

[8] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/474-475.

KİTABU'L-EMANET

KİTABU'L-EMANET

Emanet, hıyanetin zıddı olup güven, sadakat, emniyet mânalarına gelir. İslâm dini adalet ve emniyete çok fazla ehemmiyet atfeder. İçtimâî ve ferdî huzurun, maddî ve mânevi kalkınmanın bunlara bağlı olduğunu belirtir.
Aslında adaletle emniyet birbirinden ayrılmaz. Adaletin olmadığı yerde emniyet ve güven de olmaz. Cenab-ı Hak Rahmân suresinde semâvatın bile adaletle nizamda, kıyamda olduğunu belirttikten sonra insanlar arasında adaletli, ölçülü, hukuka riayetkâr olunmasını emretmiştir. Hadislerde emanetin kaybolması kıyamet alâmeti olarak ifade edilmiştir. Emânetin kaybolması, insanlar arasında dürüstlüğün, adaletin, hakkına razı olma duygusunun kalmaması, kimsenin kimseye güvenemez hâle gelmesi demektir. Bu da hilekârlıkların, haksızlıkların artmasıyla hâsıl olur.
Emanetin kalkmasıyla hâsıl olacak durumun vehametini tam kavrayabilmek için, Kur'ân-ı Kerîm'de emânete verilmiş olan makamın yüceliğini bilmek yeterlidir:
"Doğrusu biz, emaneti göklere, yere, dağlara sunmuşuzdur da onlar bunu yüklenmekten çekinmişler ve ondan korkup titremişlerdir. Pek zâlim ve çok câhil olan insan ise onu yüklenmiştir." (Ahzâb: 36/72).
Hadiste kaybolacağı veya "kaybedilmesi"nin kıyamet alâmeti olacağı bildirilen emanetin âyette zikredilen emanetten ayrı olduğu söylenemez.
Nitekim, bu "emanet"in ne olduğu sorusuna ulema farklı yorumlar getirmiştir ki, hepsinin de belli bir ölçüde haklılığı açıktır.
İbnu Abbâs'a göre: Yapılması emredilen veya yasaklanan farzlar'dır demektir.
Bazıları: İbadetlerdir demiştir.
Bazıları: Bütün tekliflerdir demiştir.
Bazıları: Allah'ın insanlardan aldığı mîsaktır demiştir.
İbnu't-Tîn: Mükellefin, Allah'tan başkasınca bilinmeyen bütün gizli şeyleridir, demiştir.[1]

-1- عن حذيفة بن اليمان رَضِىَ اللّهُ عنهُ قال:]حَدَّثَنَا رَسُول اللّهِ # حَديثَيْنِ قَدْ رأيتُ أحَدَهُما وَأنَا أنْتَظِرُ اŒخرَ. حدّثنا أنّ ا٘مانَةَ نَزَلَتْ في جِذْرِ قُلوبِ الرَّجالِ، ثمّ نَزَلَ القرآنُ فعلمُوا مِنْ القرآنِ وَعَلِمُوا مِن السنةِ، ثمّ حدّثنا عَنْ رَفعِ ا٘مانةِ. قال: ينامُ الرجُلُ

النومةَ فتُقّبضُ ا'مانةَ منْ قَلْبِهِ فَيَظِلّ أثَرُها مثلَ أثرِ الوكتِ، ثمّ ينامُ النومةَ فتُقبضُ ا'مانةُ من قلبهِ فيظلُّ أثَرُهَا مثلَ أثرِ المجْلِ كجمرٍ دحرجْتَه عل رجلك فنفَطَ فتَرَاهُ منتبراً وليسَ فيهِ شئٌ، ثمَّ أخذَ حصىً فدحْرجَهُ علَى رِجلِهِ فيُصْبِحُ النَّاس يتبايعونَ فَ يَكادُ أحدٌ منهمْ يُؤَدّى ا'مانةَ حتَّى يُقَالَ إنّ في بنى فُنٍ رجً أميناً حتّى يُقالَ لِلرَّجُلِ ما أجلَدَهُ ما أظرفَهُ ما أعقَلَهُ، وَمَا فِي قلبِهِ مثقالُ حبةٍ من خردلٍ من إيمانٍ. ولقد أتَى عليّ زمانٌ وَمَا أبَالى أيُّكُمْ بايعتُ، لَئن كَانَ مسلماً ليردّنّه عليّ دينهُ، وإن كانَ نصرانياً أو يهوديًّا ليردّنّه عليّ ساعيه، وأما اليومَ فَما كنتُ أبايعُ منكم إ فناً وفناً]. أخرجه الشيخان والترمذى.»الْوَكْتُ« ا'ثر في الشئ من غير لونه كالنقطة »والمجلُ« ما يظهرُ في اليدِ شِبهَ البُثر من معاناةِ ا'شياء الصلبةِ الخشنةِ »وَالمُنْتَبرُ« المنتفخ .

1. (85)- Huzeyfetu'bnu'l-Yemân (radıyallahu anh) anlatıyor: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), bize iki hadis irad buyurmuştu. Ben bunlardan birini gördüm, diğerini de bekliyorum. Buyurmuştu ki:

"Emanet (din, adalet duyguları) insanların kalplerinin derinliklerine (yaratılışlarında, fitrî meyiller olarak) konmuştur. Sonradan Kur'ân-ı Kerîm indi. (İnsanlar kalplerine konmuş olan bu fitrî temâyüllerin) Kur'ân ve hadiste te'yîdini buldular." Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bize bu emanetin kalplerden kalkmasından da bahsetti ve buyurdu ki: *"Kişi uykuda imiş gibi farkında olmadan kalbinden emanet alınır. Geride, benek izi gibi bir iz kalır. Sonra ikinci sefer, yine uykuda imişcesine, kişi farkında olmadan kalbindeki emânet duygusundan bir miktar daha alınır. Bunun da, kalpte bir kabarcık izi gibi bir izi kalır, yâni şöyle ki, ayağın üzerinden bir kor parçasını yuvarlayacak olsan değdiği yerleri kabarmış görürsün. Ne var ki, içinde işe yarar bir şey yoktur."* Sonra Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bir çakıl tanesi aldı, onu ayağının üzerinde yuvarladı. (Ve sözüne davam etti:) *"(Emanet bu şekilde peyder pey azalmaya devam eder, o hâle gelinir ki artık) alış verişe giden insanlarda*

(itimad, güven, doğruluk ve) emanet tamamen kaybolur. Hatta dürüstler "falanca kabilede dürüst insanlar varmış" diye parmakla gösterirler. Bazan da, kalbinde zere miktar iman olmayan bir kimsenin "ne civanmerd, ne kibar, ne akıllı kişi" diye övüldüğü olur." (Huzeyfe devam etti:)
- Ben öyle günler gördüm ki, hanginizle alış veriş yaptığıma aldırmazdım. Muhâtabım Müslüman idiyse, bana karşı hile yapmasına dindarlığı mâni olurdu. Muhatabım Yahudi veya Hıristiyan idiyse, onu da, âmiri(nden vâliden gelen korku ve disiplin) bana hile yapmaktan alıkoyardı. Fakat bugün sizden sadece falanca falanca ile (gönül huzuruyla) alış veriş yapabilirim."[2]

AÇIKLAMA:

Hadiste geçen emanet'i, daha ziyade güven, emniyet, itimad, dürüstlük gibi mânalara tevcîh ettik ise de âlimler, burada mezkur olan emanetin yukarıda kaydettiğimiz âyette mezkûr olan "emanet"ten ayrı olmadığını, aynı mânada kullanıldığını belirtmiştir. Sâhibût-Tahrîr, bunların aynı şey olduğunu söyledikten sonra: "Bu emanet ise "iman"ın ta kendisidir" der ve ilâve eder: "İman kalpte bir yerleşti mi, kişi, onun emrettiğini yapar, yasakladığından da kaçar." Aynı görüşte olan İbnu'l-Arabî, açıklama da sunar: "Huzeyfe hadisindeki emanet'ten murad imandır, bunun isbatı onun kaldırılması ile alakalı olarak beyan edilenlerdir. Şöyle ki: Kötü amellerin imanı gitgide zayıflatacağı, en sonunda imandan sâdece bir iz kalacağı belirtilmiştir" İbnu Hacer ilâve eder: Bu iz ise, dil ile telaffuzdan ve kalbin zahirinde kalan (ve amele aksetmiyen) zayıf bir itikattan ibarettir. Bunu da Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bedenin zahirindeki bir ize benzetmiştir. İmanın zayıflığına da, uyku haline benzetmek suretiyle imada bulunmuştur. Kalpten imanın gidişini ifade için ayak üzerinden kayıp yere düşen bir taşın temsilini vermiştir."
Huzeyfe (radıyallahu anh) hicretin 36. yılında vefat etmiştir. Yani Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan sonra Şeyheyn devrinin adâletli, disiplinli devrini yaşadı. Hz. Osman (radıyallahu anh) devrini de yaşadı. Öyle anlaşılıyor ki, gitgide önceki içtimâî şartlar bozulmuş, itimad edecek kimseler azalmış ve Huzeyfe, hazretleri (radıyallahu anh), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın haber verdiği fitne alâmetlerini, kendi devrine tatbik edebilme fırsatı bulmuştur. O kadar ki artık cemiyette yakînen tanıdığı pek az kimseye itimad edebilmekte, korkmadan onlarla alışveriş yapabilmektedir.[3]

-2- وعن أبى هريرة رَضِىَ اللهَ عنهُ قال: قالَ رَسُولَ اللهِ #:]إذا ضُيِّعتِ ا'مانةُ فانتظرِ السَّاعة. قيل: وَكَيْفَ إضَاعَتُهَا؟ قالٍ: إذا وُسِّدَ ا'مرُ إلى غيرِ أهلهِ[.أخرجه البخارى. »وُسِّدَ« أسند .

2. (86)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdu ki:

"Emanet kaybedilince kıyameti bekleyin."

"Emanet nasıl kaybolur?" diye sordular.

"İşler ehil olmayanlara teslim edilince" diye cevapladı."[4]

AÇIKLAMA:

Emanet'in kaybı emin (güvenilir) kimselerin yok olması veya yok denecek kadar azalmasıyla meydana gelir.

Yukarıdaki hadis, Buhârî'nin, Kitabu'l-İman bahsinde "Kıyamet ne zaman?" diye soran bir bedeviye cevap sadedinde zikredilmiştir.

"İşler" diye tercüme ettiğimiz kelimenin aslı "emr"dir. Dine müteallik hilafet, memurluk, kadılık, müftülük vs. bütün hizmetleri ifade eder. Hadis, bu mühim hizmetlere liyakatli kimselerin getirilmesindeki lüzuma dikkat çekiyor. İbnu Battâl şu açıklamayı yapmıştır: "Emaneti ehil olmayana verme'nin mânası şudur: "Allah imamları, kullarının başına emanetçi olarak koydu ve kendilerine kullar için hayırhâh olmayı farz kıldı. Öyle ise, başlarına dindar kimseleri âmir tayin etmeleri gerekir, (çünkü Allah'tan korkacaklar için halka ancak dindarlar adâletle, hayırla hizmet sunarlar). Dindar olmayanları tâyin ettikleri takdirde, imamlar (devlet reisleri), Allah'ın kendilerine tevdi ettiği emanete ihânet etmiş olurlar."[5]

-3- وعنهُ رَضِىَ اللّهُ عنهُ قال: قالَ رَسُولُ اللّهِ #:]أدِّ ا'مانةَ إلى مِن ائتَمنكَ، وَ تَخُنْ من خانَكَ[. أخرجه أبو داود والترمذى .

3. (87)- Yine Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in şu sözünü rivayet etmiştir: *"Sana emanet bırakanın emânetini geri*

ver. Sana ihânet edene ihânet etme"[6]

AÇIKLAMA:

Hadis, emanete ihânet edilemeyeceğini kesin bir üslupla ifade eder. Ancak emanet sahibinin hâin olması halinde, hakkında iki görüş ileri sürülmüştür:

1- Bir kısım âlimler: "Emanet bırakan kimse sana hiyanet etmiş bile olsa -yukarıdaki hadisin zâhirine göre- hıyanete hıyanetle mukabele edemezsin" demiştir. Kadı Iyaz şöyle söyler: "Hâine, onun sana yaptığı gibi davranma, hıyanetine hiyanetle mukabele etme, aksi takdirde onun gibi olursun. Ancak kişinin, borcunu inkâr eden alacaklısından hakkı kadarını alması buna girmez." Tîbî der ki: Evla olanı, hadisi şu âyetin mânasında anlamaktır: *"İyilik ve fenalık bir değildir. Ey inanan kişi, sen fenalığı en güzel şekilde sav..."* (Fussilet: 41/34), yani arkadaşın sana ihânet ederse, sen onun ihânetine ihânetle mukabele etme, bu câiz olsa. Bilakis iyilikle mukabele et. Bu da tam mukabiliyle davranmakla olur. Sen sonra kötülük yapana iyilik yap."

2- Bazıları ise, emanet, hiyanet ettiği mal cinsinden ise, gasbettiği miktarınca malını alabileceğini söylemiştir. Mesela dirhem cinsinden hakkına, dirhem cinsinden emânetten alabilir, dinarsa alamaz. Şâfiî hazretlerinden (rahimehullah) şöyle söylediği nakledilmiştir: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) çocuklarına yeterince bakmayan Ebu Süfyan'ı hanımı şikâyet edince kadına: *"Ma'ruf üzere yetecek kadarını"* Ebu Süfyan'ın malından onun gıyabında almasına izin vermiştir. Öyle ise, bir kimsede alacağı olan bir zât borçlunun borcunu ödememesi hâlinde onun malından, ağırlığınca veya miktarınca veya kıymetince denk olacak kadarını alır. Hatta cinsleri ayrı bile olsa alıp satması, elde edeceği semereden hakkı kadarını alması câizdir... Bu hıyanet değildir... Hıyanet, hakkı kadarını aldıktan sonra fazla alacak olursa söz konusudur.[7]

4ـ وعن أبى موسى رَضِىَ اللّهُ عنهُ قال: قالَ رَسُولُ اللّهِ #:]إن الخازِنَ المسلمَ ا٘مينَ الّذى يُعطِى ما أُمِرَ بِهِ كامً موَفَّراً طيبةً بِهِ نفسُهُ أحدُ المتصدقين[.أخرجه الخمسة إ الترمذى.وزاد النسائى في أوله]المُؤمِنُ لِلمؤمنِ كَالبُنْيَانُ يَشُدُّ بَعْضُهُ بَعْضاً[.

4. (88)- Ebu Musa (radıyallahu anh)'nın rivayetine göre Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurmuştur:
"Emîn bir Müslüman mal muhafızı olsa ve vazîfesini dürüstlükle yapsa, şöyle ki, kendisine (sadaka vs. nevinden) emredileni gönül hoşluğuyla eksiksiz ve tam olarak yerine verse, sadakayı veren iki kişiden biri olur."
Nesâî, hadisin başında şu ziyadeyi kaydetti: *"Mü'min kişi, diğer mümine karşı duvar gibidir, birbirlerini takviye ederler."*[8]

AÇIKLAMA:

Bu hadisi Buhârî: "Efendisinin emriyle müfsid olmadan tasaddukta bulunan hâdimin sevabı" adını verdiği babta kaydeder.
Âlimler, mal sâhibinin emriyle hizmetçinin veya kocasının emriyle kadının, gönül hoşluğu ile vereceği sadakadan aynen mal sâhibi gibi sevab kazanacağını söylemişlerdir. Kadının, kocasının malından, gıyabında eksilme belli olmayacak kadar verebilir, fazlası için izin alması gerekir demişlerdir. Hâzin ve hâdim izinsiz sadaka veremezler.[9]

---

[1] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/369-370.

[2] Buhârî, Rikak: 35, Fiten: 13; Müslim, İman: 230, (143); Tirmizî, Fiten: 17, (2180); İbnu Mâce, Fiten: 27, (4053); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/370-371.

[3] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/371-372.

[4] Buhârî, Rikak: 35, İlm 2; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/372.

[5] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/372.

[6] Ebu Dâvud, Büyü: 81 (3534); Tirmizî, Büyü: 38, (1264); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/373.

[7] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/373.

[8] Buhârî, Zekat: 25, Vekâlet: 16, İcâre: 1; Müslim, Zekât: 79 (1023); Ebu Dâvud, Zekât: 43, (1684); Nesâî, Zekât: 66, (5, 79-80); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/374.

[9] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/374.

EMR-İ Bİ'L-MA'RUF VE'N-NEHY-İ ANİ'L-MÜNKER BÖLÜMÜ[1]

-1- عن طارقِ بن شهاب]أنّ أولَ منْ بدأَ بخُطبةِ العِيدِ قَبلَ الصّة مَروانُ فقامَ إلَيْهِ رجلٌ فقالَ: الصُّة قَبلَ الخطبةِ، فقالَ قدْ تُركَ ما هُنالِكَ، فقالَ أبو سعيد الخدرى رَضِىَ اللّهُ عنهُ أمّا هذا فقد قضَى ما عليهِ، سمعتُ رسُولَ اللّهِ # يقُولُ: مَنْ رأى مِنْكُمْ مُنْكراً فلْيُغيرْهُ بيدِه، فإن لم يستطِعْ فبلسانهِ، فإن لم يستطعْ فبقَلْبِهِ، وذلك أضْعَفُ ا"يمانِ[. أخرجه الخمسة إّ البخارى وهذا لفظ مسلم.وعند الترمذى فقام رجل فقالَ: يا مَرْوانُ خالفتَ السُّنَّة.زاد أبو داود: أخرجتَ المنبرَ في يومِ عيدٍ وَلم يكُنْ يُخرجُ فيه، وبدأتَ بالخطبةِ قبلَ الصّة، وَليسَ عندَ النسائى إ المسند فقط .

1. (89)- Târık İbnu Şihâb anlatıyor: "Bayram hutbesini okuma işini namazdan öne alanın ilki Mervan'dır. O, bu işe tevessül edince cemaatten birisi ayağa kalkarak:

"Yanlış iş yapıyorsun, namazın hutbeden önce kılınması gerekir" dedi. Mervan:

"Artık o usül terkedildi" diyerek devam etmek istedi. Ebu Saîdu'l-Hudrî ortaya atılarak:

"Bu adam, üzerine düşen uyarma vazifesini yaptı. Zira ben Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in şöyle söylediğini işittim:

"Sizden kim (sünnetimize uymayan) bir münker görürse (seyirci kalmayıp) onu eliyle düzeltsin. Buna gücü yetmezse lisanıyla düzeltsin. Buna da gücü yetmezse

kalbiyle buğzetsin. Bu kadarı imanın en zayıf mertebesidir."
Tirmizî'nin rivâyetinde şöyle denir: "Bir adam kalkarak ey Mervan sünnete muhalefet ettin..." dedi.
Ebu Dâvud şu ziyadeyi kaydeder: Sen bayram gününde minberi (musallaya) çıkardın. Halbuki daha önce bayramda minber çıkarılmazdı. Bir de hutbeyi namazda öne aldın."
Nevevî rivayetinde bu açıklamalar yok, sadece Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in sözleri var.[2]

AÇIKLAMALAR:

1- Emevî halifeleri, hutbe sırasında cemaati rahatsız eden siyasî muhtevalı sözler sarfederlerdi. Hz. Ali (radıyallahu anh) başta, Âl-i beyte hakaretler, lânetler okumak mutad bir hal almıştı. İbadetini yapmak ve fakat bu nâhoş sözleri dinlemek istemeyen birçok Müslüman, namazı kılar kılmaz mescidi terkederek hutbeyi dinlemiyordu. Bu durumu önlemek ve hutbelerinin herkes tarafından dinlenmesini sağlamak için, Halife Mervan, yukarıda belirtilen değişikliği yapar: Önce hutbeler okunur, sonra namaz kılınır. Bu durum da başka rahatsızlıklara, halîfenin itibarını sarsıcı müdahalelere sebep olur.[3]
2- Emr-i Bi'l-Ma'ruf Ve Nehyi Ani'l-Münker
Dinimizin hayatiyetini koruyan mühim bir müessese olan

iyiliğin emir, kötülüğün yasaklanması meselesine kısaca temas edeceğiz.
Emredilecek olan ma'ruf, aklın ve şeriatın güzel kabul ettiği her şeydir. Yasaklanacak olan Münker de yine aklın ve şeriatın çirkin bulup reddettiği her şeydir.
Gerek Kur'ân-ı Kerîm'in birçok âyetleri ve gerekse Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in pek çok hadisleri mü'minleri bu meselede teşvik eder. Emr-i bi'lma'ruf ve nehy-i ani'lmünker yapmayan milletlerin tarihte çöktükleri ve gelecekte de musîbet ve belalara mâruz kalacakları, çökecekleri belirtilir. Bir hadis şöyle: *"İçerisinde iyilerin daha mümtaz, daha güçlü bulunduğu bir kavimde kötülükler işlendiği halde, iyiler müdahale edip ıslahda bulunmazlarsa* -bir başka rivayette: *Müdâhale edecek güçte bir kimsenin bulunduğu bir kavimde kötülükler işlenir ve fakat o kimse müdâhalede bulunmazsa*- *Allah (celle şânuhu), herkese ulaşacak umumî bir ceza gönderir."*
Şu hadis emr-i bi'lma'ruf, zamanında yapılmadığı takdirde cemiyetin mâruz kalacağı ızdırabın sonradan çok zor telâfi edileceğini ifade eder: "Ey mü'minler, yalvar yakar olmanıza rağmen dualarınız kabul olmayacak durumlara düşmezden önce iyiliği (ma'ruf'u) emir ve kötülükten de men ediniz."[4]

-2- وعن ابن مسعود رَضِىَ اللّهُ عنهُ قال: قالَ رَسُولُ اللّهِ #:]مَا مِنْ نَبِىٍّ بعثَهُ

اللهَ تعالى في أمَّةٍ قبلِى إٓ كَانَ لَهُ مِنْ أمِّتهِ حَوارِيُّونَ وَأصْحابٌ يأخذُونَ بِسُنَّتِهِ وَيَقْتَدُونَ بأمرِهِ ثم إنهَا تخلُفُ مِنْ بعدهم خُلوفٌ يَقُولونَ ما يَفْعَلُونَ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤمَرُونَ، فَمَنْ جَاهَدَهُمْ بيدِهِ فَهُوَ مُؤْمِنٌ وَمَنْ جَاهَدَهُمْ بِلِسانِهِ فَهُو مُؤْمِنٌ وَمَنْ جَاهَدَهُمْ بِقَلْبِهِ فَهُوَ مُؤمِنٌ. ليس وراء ذلك من ا"يمانِ حبةُ خردلٍ[. أخرجه مسلم.»حَوَارِىُّ الرجل« خاصتُه وناصرُوهُ.»والخلوفُ« جمع خلْف بسكون الم، وهمُ الذين يأتونَ بعدَ مَن مضى ويكونونَ شرًّا منهم .

2. (90)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurdu:

"Benden önce Allah'ın gönderdiği her peygamberin mutlaka ümmetinden havarîleri ve arkadaşları olmuştur. Bunlar onun sünnetiyle amel ederler emirlerini de yerine getirirlerdi. sonra, bu peygamberlerin ardından öylesi kötüler zuhûr etmişti ki, yapmadıklarını söyleyip, kendilerine emredilmeyeni de yapmışlardır. Kim bu güruhla eliyle mücahede ederse mü'mindir. Kim onunla diliyle mücahede ederse o da mü'mindir. Kim de onlarla kalbiyle mücahede ederse o da mü' mindir. Bunun gerisine, artık zerre miktar iman yoktur."[5]

AÇIKLAMA:

İşlenen bir kötülük (münker) karşısında, mü'min, şartlara göre mutlaka bir tavır alacaktır. Eliyle müdâhale ettiği takdirde halledebileceği, müessir olabileceği bir durumsa eliyle, sözle faydalı olabilecekse diliyle müdâhale

edecektir. Her ikisi de fayda vermeyecek bir durumda ise kalben buğzederek taraftar olmadığını belirtecektir. Bunu da yapmazsa o münkeri hoş görüyor demektir. Bu elbette imanla bağdaşmaz.[6]

-3- وعنهُ رَضِىَ اللّهُ عنهُ قالَ: قالَ رَسُولُ اللّهِ #:]لَمَّا وَقَعَتْ بَنُوا إسْرائيلَ في المعاصى نَهْتهمْ علماؤُهمْ فلَم ينتهُوا فجالسُوهمْ وواكلُوهمْ وشاربُوهمْ فضربَ اللّهُ تعالَى قلوبَ بعضِهمِ ببعضٍ ولعَنَهم على لِسانِ داودَ)اŒEية(، ثمّ جلَسَ وَكَانَ متَّكئا فقَال : وَالَّذِى نفْسى بِيدِهِ حتّى تأطُرُوهم على الحقِّ إطراً[.
ومعنى »تأطروهم« تعطفوهم وتردوهم .

3. (91)- Yine İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdu ki: *"İsrailoğulları bir kısım günahlar işlemeye başlayınca âlimleri onları bu işlerden menettiler. Ancak onlar dinlemediler, vazgeçmediler. Zamanla âlimler de onlarla oturmaya, dayanışmaya ve beraber içmeye başladılar. Allah da bunun üzerine, berikinin dalâletini öbürüne katarak, biriyle diğerinin küfrünü artırdı. "Dâvud'un ve Meryem oğlu İsâ'nın diliyle onları lânetledi..."* (Maide: 5/78).

Sonra, ayakta bulunan Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) oturarak sözünü tamamladı: *"Hayır, nefsimi kudret elinde tutan Zat'a yemin ederim, onları hak adına kötülüklerden men etmezseniz (siz de rızaya eremezsiniz)."* [7]

-4- وعن قيس بن أبى حازم قال: قال أبو بكر رضى اللّهُ عنه، بعد أن حمِدَ اللَّهَ تعالى وأثْنَى عليهِ: يا أيّها النَّاس إنّكمْ تقرؤنَ هذه اŒية وتَضَعونَهَا على غيرِ مَوضِعِها يَا أيها الَّذينَ آمنُوا عَليكُمْ أنفُسَكُمْ يَضُرُّكُمْ مَنْ ضَلَّ إذا اهْتَدَيْتُمْ وَإنّا سمِعْنَا رَسُولَ اللّهِ # يقُول:

]إنّ النَّاس إذا رَأَوُا الظالمَ فَلمْ يأخُذُوا عَلى يدِهِ أوشَكَ أنْ يَعمُّهمُ اللّهُ تعالى بِعقَابٍ، وإنّى سمِعْتُ رَسُولَ اللّهِ # يقول: مَا مِنْ قَوْم يُعْمَلُ فِيهِمْ بِالْمَعاصِى ثمّ يَقدِرُونَ عَلى أن يُغيرُوا فلم يُغيرُوا إّ يوشَكُ أن يَعمَّهم اللّهُ بِعقابٍ[. أخرجهما أبو داود والترمذى. ومعنى »يوشكُ« يقرُبُ ويُسرعُ .

4. (92)- Kays İbnu Ebî Hâzım anlatıyor: "Hz. Ebu Bekir (radıyallahu anh) Cenâb-ı Hakk'a hamd ve senadan sonra buyurdu ki: "Ey insanlar! Sizler şu âyeti okuyor ve fakat yanlış anlıyorsunuz: *"Ey iman edenler, siz kendinize bakın. Doğru yolda iseniz sapıtan kimse size zarar veremez"* (Maide: 5/105). Biz Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in: *"İnsanlar, zâlimi görüp elinden tutmazlarsa, Allah'n, hepsine ulaşacak umumî bir belâ göndermesi yakındır"* dediğini işittik." Keza ben, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: *"İçlerinde kötülükler işlenen bir cemiyet, bu kötülükleri bertaraf edecek güçte olduğu halde, seyirci kalır, müdâhale etmezse, Allah'ın hepsini saran umumî bir belâ göndermesi yakındır"* dediğini işittim."[8]

-5- وعن حذيفة رَضِىَ اللّهُ عنهُ قال: قالَ رَسُولُ اللّهِ #:]وَالَّذِى بِيَدِهِ لَتأمُرُنَّ

بِالْمَعْرُوفِ وَلَتَنْهَوُنَّ عن المنكرِ أو ليوشِكنّ اللهَ أن يبعثَ عليكم عقاباَ منه ثم تدْعونهُ ف يستجيبُ لكمْ]. أخرجه الترمذى .

5. (93)- Huzeyfe (radıyallahu anh) anlatıyor: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Nefsimi kudret elinde tutan Zat'a kasem olsun, ya ma'rufu emreder ve münkerden de yasaklarsınız veya Allah'ın katından umumî bir belâ göndermesi yakındır. O zaman yalvar yakar olursunuz da duanız kabul edilmez." [9]

-6- وعن ابن مسعود رَضِىَ اللّهُ عنهُ قال: قالَ رَسُولُ اللّهِ #:]إنّكم منْصُورونَ وَمصيبُونَ ومفتوحٌ عليْكمْ: فمنْ أدرَكَ ذلك منكمْ فليتقِ اللّهَ تعالى وليأمرْ بالمعروفِ ولْينهَ عن المنكرِ، ومن كذَبَ علىّ متَعمداً فليَتبوأ مقعَدَهُ منَ النّار[.

6. (94)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Sizler yardım görecek, ganimetler elde edecek ve birçok memleketleri fethedeceksiniz. Sizden kim bu vakte ererse, Allah'tan çekinsin, ma'rufu emredip, münkerden de nehyetsin. Kim de bile bile bana yalan nisbet ederse, ateşteki yerini hazırlasın."[10]

-7- وعن عُرس بنِ عميرةَ الكندِيِّ رَضِىَ اللّهُ عنهُ قال: قالَ رَسُولُ اللّهِ #:]إذا عُملتِ الخطيئةُ في ا'رضِ كَانَ مَنْ شَهدَهَا فأنكرَهَا كمنْ غابَ عنهَا،

وَمَنْ غابَ عنهَا فَرَضِيَهَا كانَ كمنْ شهدهَا[. أخرجهما أبو داود .

7. (95)- Urs İbnu Amîre el-Kindî (radıyallahu anh) anlatıyor: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Yeryüzünde bir kötülük işlendiği vakit, ona şâhid olan bunu takbîh ederse (kötü olduğunu te'yîd ederse), o kötülüğü görmemiş gibi zararından kurtulur. O kötülüğe şâhid olmadığı halde, işittiği zaman memnun kalan kimse, sanki şâhid olmuş gibi mânen zarar görür."[11]

-8- وعن أبى سعيدٍ رَضِىَ اللّهُ عنهُ قال: قالَ رَسُولُ اللّهِ #:]إنَّ منْ أعظمِ الْجهَادِ كلمةَ عدلٍ عندَ سُلطانٍ جائرٍ[. أخرجه أبو داود والترمذى .

8. (96)- Ebu Saîd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Zâlim sultanın yanında gerçeği söylemek en büyük cihaddandır."[12]

EMR-İ Bİ'L-MA'RUF NEHY-İ ANİ'L-MÜNKER[13]

"Fitneyi, daha çıkmadan, önlemek maksadıyla İslâm'ın vaz'ettiği en mühim tedbirlerden birini, emr-i bi'lma'ruf ve nehy-i ani'lmünker müessesesi teşkil eder. Ma'rûf, aklın ve şerîatın güzel gördüğü, münker de yine aklın ve

şeriatın çirkinliğine hükmettiği fiil olunca, bu müessese iyi fiillerin duyurulması, yaygınlaştırılması, kötü olan fiillerin de yasaklanması, önlenmesi demektir. Gerek Kur'ân-ı Kerîm'de ve gerekse Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in sözleri arasında emr-i bi'lma'ruf ve nehy-i ani'l-münker üzerinde fazlaca durulur. Bu işin ihmal edilmemesi için tekrar tekrar dikkat çekilir, yapıldığı takdirde elde edilecek mükâfaatın büyüklüğü, terkedildiği takdirde de gelecek felâketin, uğranılacak zararın büyüklüğü, son derece vâzıh, herkesin anlıyacağı bir şekilde ifâde edilir.
Meselenin şâyân-ı dikkat olan yönü, emr-i bi'lma'rufun terkinden gelecek zararın bütün cemiyeti zarardîde edecek bir fitne olarak ifade edilmiş olmasıdır.
Şu halde bu bahiste emr-i bi'l-ma'rufun ehemmiyetini, buna olan teşvîkleri, onu terketmenin neticelerini âyet ve hadislerden vereceğimiz misâllerle belirtmeye çalışacağız. Bu tâbirin uzunluğu sebebiyle, bâzan bu mânada olmak üzere irşâd kelimesini kullanacağız.[14]

İrşad-Fitne Münâsebeti:

Dinî nasslarda irşad'ın (emr-i bi'lma'ruf ve nehy-i ani'l-münker faaliyetlerinin) terki ile fitnenin zuhuru ve yaygınlaşması arasında sıkı bir alâka kurulmaktadır. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurur:

"Ya ma'rufu emreder, münkerden de nehyedersiniz, yâhut Allah şerirlerinizi hayırlılarınıza mutlaka musallat edecektir. O zaman hayırlılarınız dua etse de duaları kabul edilmez." Bir başka hadis de şöyle:

"İçerisinde iyilerin daha mümtaz, daha güçlü bulunduğu bir kavimde, kötülükler işlendiği hâlde, iyiler müdâhale edip ıslahda bulunmazlarsa, -bir başka rivayette: *müdâhale edecek güçte bir kimsenin bulunduğu bir kavimde kötülükler işlenir ve fakat o kimse, müdâhalede bulunmazsa*-, *Allah (celle şânuhu), herkese ulaşacak umumî bir ceza gönderir."* Bu ceza o kadar umumî, o kadar herkesi yakalayıcıdır ki, o geldiği zaman, değil kötüler, iyiler bile şaşkına döner, "Ne fenâlığı ortadan kaldırmaya güçleri yeter, ne de onun şerrinden kaçıp kurtulabilirler." Bu sebeple Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), irşâdın vaktinde yapılarak, fitne ve fesadın zuhur edip büyümeden önlenmesini tavsiye eder:

"(Ey mü'minler) yalvar yakar olmanıza rağmen dualarınız kabûl olmayacak durumlara düşmezden önce iyiliği (ma'rufu) emir ve kötülükten de men'ediniz."

Zeyneb Bintu Cahş'tan gelen bir rivayette Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bir gün uyanınca:

"Yaklaşan bir şerden Arapların vay hâline -ve parmaklarını halkalayarak- *bugün Ye'cüc ve Me'cüc'ün duvarından şu kadar delik açıldı"* der. Zeyneb vâlidemiz (radıyallahu anhâ) sorar:

"Aramızda sâlih kimseler olduğu halde toptan helâk mı

olacağız?" Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şu cevabı verir:
"Evet, fenalık artarsa (hepiniz birlikte helâk olursunuz.)" [15]

Eski Milletlerden Misal:

İrşadın terki, sâdece ümmet-i Muhammed için bir felâket kaynağı olmayıp, insan cemiyetlerinin hepsinde tâ bidâyetlerden beri câri sünnetullah'a dahil umumî, içtimâî bir kanundur. İnsanlık tarihinde felâketlere mâruz kalan, silinip yok olan milletler, fenâlıkların yayılmasına seyirci kalan, zamanında yeterli ve müessir şekilde irşad vazîfesini yerine getirmeyen milletlerdir. Başlarına gelenler, bu ihmallerinin ilâhî cezasıdır, tabiî sonucudur. Kaydedeceğimiz iki âyet bu açıdan düşündürücüdür. Birinci âyet, felâketin sebebini, fesadı önleyici kimselerden (irşâd edicilerin) yokluğuna bağlarken, ikinci âyet fesâdı önleyenler (irşadcılar) bulundukça sırf şirk yüzünden milletlerin helâk edilmeyeceklerini ifâde etmektedir:
"Sizden önceki devirlerde (insanları) yer yüzünde fesad (çıkarmak)dan vazgeçirmeye çalışacak (bu sûretle onları helâktan kurtaracak) fazîlet sâhibleri bulunmalı değil miydi?..." (Hud: 11/116).
"Senin Rabbin -ahâlisi (hem nefisleri, hem yekdiğerini)

ıslah edip dururken de- o memleketleri (sırf) şirk yüzünden helâk edecek değildi ya" (Hud: 11/117).
Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) Benî İsrâil'den misâl vererek onların irşaddaki ihmalleri ve lâubalilikleri yüzünden felâkete uğradıklarını belirtir:
"Benî İsrâil'in içine bozulma düştüğü zaman kişi, kardeşini günah üzere görür ve onu bundan men'ederdi. Ancak ertesi gün, bir gün önce yasakladığı şeyleri yapan kimselerle yemede, içmede, sohbette arkadaşlık yapmadan çekinmezdi. Bunun üzerine Allah onların kalblerini birbirlerine karıştırarak hepsini sapıttı, onların bu hâli hakkında Kur'ân'da şu âyet gelmiştir: *"İsrâil oğullarından olup da küfredenlere Dâvûd'un da Meryem oğlu İsâ'nın da diliyle lânet olunmuştur. Bunun sebebi isyan etmeleri ve ifrata sapmaları idi. Onlar işledikleri herhangi fenalıktan birbirini vazgeçirmeye çalışmazlardı. Hakikat yapmakta devâm ettikleri (o hal) ne kötü idi... Eğer Allah'a, peygambere ve O'na indirilene îman etmiş olsalardı onları dostlar edinmezlerdi..."* (Maide, 5/78-81). Ayakta duvara dayanmış durumda olan Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bu âyetleri okuduktan sonra oturur ve ilâve eder: *"Hayır, siz (haddi aşan) zâlimi elinden tutup onu hakka çevirinceye kadar (irşad işini bırakmazsınız)".*[16]

İrşad Bidâyette İhmal Edilmemeli:

Şârihler, yukarıda kaydettiğimiz muhtelif rivayetlerde geçen "iyilerin duâlarının kabul edilmemesi" ifadesini, herkes irşadı terkederse, duaları kabûl edilmez bir hâl alır şeklinde anladığı gibi, fitnenin iyice yaygınlaşması, insanların çoğunlukla fenalıklara bulaşmış olmaları sebebiyle irşâdı kabul etmezler, irşad te'sirsiz kalır şekline de anlamışlardır.

Öyle ise bu çeşit hadisler, cemiyette herhangi bir fenalık zuhûr eder etmez, onu küçük görmeyip, bunun yok edilmesi için azm ve ciddiyetle üzerine gidilmesi gereğini ifâde etmektedir. Nitekim İbnu Abbâs:

"Öyle bir fitneden sakının ki, o (geldiği zaman) içinizden yalnız zulmedenlere çatmaz (âmmeye de sirâyet ve hepinizi perîşan eder), hem bilin ki Allah şüphesiz azabı çetin olandır." (Enfâl: 8/25) âyetini tefsîr ederken şu netîceyi çıkarır: "Cenâb-ı Hakk burada mü'minlere, aralarında tek bir münkerin yer etmesine meydan vermemelerini emretmekte ve bu emre uymayanları azabla korkutmaktadır".

Aksi takdirde bidâyette çok mahdud bir azınlık tarafından işlenmeye başlanan münker, zamanla çoğunluk tarafından benimsenecek ve kaçınılması imkânsız, herkese ulaşacak felâketlere sebeb olacaktır. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurur: *"Cenâb-ı hakk azınlığın ameliyle çoğunluğa azab vermez. Ancak çoğunluk, aralarında azınlığın münker (fena) amellerini görürler,*

fakat müdâhaleye güçleri yettiği hâlde seslerini çıkarmazlar. Onlar böyle davrandıkları için Cenâb-ı Hakk azınlığa da, çoğunluğa da birlikte azab gönderir." Muvatta'ın rivayetinde *"...fenâlık açıktan açığa işlendiği takdirde hepsi cezayı hak eder"* denmektedir.[17]

İrşadda Ashâbın Yeri:

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ortaya çıkacak münkerlere karşı yaptığı bu uyarıların tesiriyle Ashâb'ın Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) devrinde -bilâhare kaybolan- ileri bir hassasiyeti devamlı canlı tuttukları anlaşılmaktadır. Huzeyfe (radıyallahu anh) şöyle yakınır: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında kişi, ağzından çıkan bazı kelimeler sebebiyle münâfık addedilirdi. Ben şimdi o kelimeleri bir sohbet esnasında tek kişiden dört defa işitiyorum. Olmaz böyle iş, ya ma'rufu emir, münkeri de nehyeder ve hayrı kucaklarsınız, ya da Allah hepinizi toptan azâbıyla zelîl ve hor kılar, yahut da sizin en şerirleriniz tepenizde müstebid olurlar. Sonra hayırlılarınız bundan halâs olmak için dua ederler de duaları müstecâb olmaz (kabul edilmez)."
Hz. Ebû Bekir (radıyallahu anh) de bir âyetin yanlış anlaşılarak irşad işinin ihmâl edilebileceğinden endişe ederek şu uyarıda bulunur: *"Ey insanlar, siz Kur'ân-ı*

Kerîm'in şu âyetini okuyorsunuz: "Ey îmân edenler, siz kendinize bakın, kendiniz doğru yolu bulunca sapanlar size zarar vermez." (Mâide: 5/105) Siz bu âyete münâsib olmayan bir mâ'na veriyorsunuz (ve irşad vazîfesini terkediyorsunuz). Halbuki biz, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in şöyle dediğini işittik: *"İnsanlar bir münker görür de müdâhele edip önlemezse Allah'ın hepsine ulaşacak umumî bir ceza göndermesi yakındır."*

İbnu Kesir, bu âyette yapma imkânı olduğu takdirde irşadın terkedileceğine dâir bir delil bulunmadığını belirtir. İbnu Kesir "imkân" kaydını koymuştur, zira -ayrıca belirteceğimiz üzere- irşad fitneye sebeb olacaksa bırakılması evlâdır.

Râzî de, âyetten çıkarılabilecek muhtelif te'villeri kaydederken Abdullah İbnu'l-Mübârek'in anladığı şu mânayı daha uygun bulur: "Burada emr-i bi'l-ma'ruf, nehy-i ani'l-münker emreden âyet te'kid edilmektedir. Zira âyet *"Kendinize bakın"* tâbiriyle din kardeşliğinize bakın, kâfirlerin dalâleti size zarar vermez... Birbirinize va'z, iyiliğe, hayrâta teşvik, kötülükten, günahlardan men sûretiyle birbirinizi koruyun, gözetin... demek istenmiştir... *"Kendinize bakın"* tâbiri kendinizi koruyun mânasına da gelir, hakiki koruma ise emr-i bi'lma'ruf ve nehy-i ani'l-münkerle olur."[18]

İrşâd Ederken Korkmamak, Yılmamak:

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), cemiyetin kaderini, yarınını alâkadar eden emr-i bi'lma'ruf ve nehy-i ani'lmünker (irşad) hizmetini ifâ etmek gerektiğini, yâni dinin yasakladığı bir şey yapılmaya, emrettiği bir şey de terkedilmeye başlandığı zaman hakkı teblîğ ederken yılmamak gerektiğini ifade eder. Hak, sultâna karşı da, halka karşı da çekinilmeden söylenmelidir: *"Cihâdların en efdali, değerce en kıymetlisi, zâlim sultana karşı hakkı söylemektir." "Aman dikkat edin, halk korkusu, hakkı söylemekten alıkoymasın."*

Hakkı tebliğe mâni olacak dereceyi bulan halk korkusunu, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), bir başka rivayette "nefsini hakir görmek" olarak vasıflandırır ve bunun kıyamet günü mucib-i mes'ûliyet olduğunu bildirir:

- *Sizden kimse nefsini hakir görmesin.*
- Ey Allah'ın Resûlü; kişi nefsini nasıl hakir görür?
- *Allah için, üzerine söz terettüp eden (fena) bir durum görür, fakat hiç ağzını açmaz. Cenâb-ı Hakk kıyamet günü kendisine sorar:*

"Şu falanca şey hakkında gerçeği söylemekten seni ne alıkoydu?" O kul cevap verir:

"Halk korkusu (insanlardan korktuğum için sesimi çıkarmadım)." Allah o zaman şöyle der:

"Asıl benden korkman gerekirdi."

Allah rızası için yapılan çalışmalarda, gerek mârufun emir ve tebliğinde ve gerekse münkerin nehiy ve yasaklanmasında, çeşitli şekillerde zuhûr edecek olan halk korkusuna ehemmiyet verilmesi, İslâm dininde mühim bir esas yapılmıştır. Nitekim, Kur'ân-ı Kerîm, *"Allah yolunda cihad yaparken hiç bir kınayanın kınamasından çekinip korkmayanları"* övmüştür. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) de, bu noktanın ehemmiyetine binaen, ilk defa Müslüman olanlarla biat akdini yaparken koyduğu şartlar meyânında "Allah yolundaki çalışmalarda kınayanın kınamasından (levmete lâim) korkmamak" şartını da koymuştur.
Bu noktaya dikkat edilmediği takdirde, tebliğ emri sözde kalacağı gibi, zâlimlerin daha çok cesaret bularak, zulümlerini artıracakları da açıktır. Zulme seyirci kalan Müslüman ferd ve cemiyetin Müslümanlığının haysiyetini Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şu hadislerinde dile getirirler: *"Eğer ümmetimi, zâlime "sen zâlimsin" demekten korktuğunu görürsen, bil ki onun varlığı ile yokluğu birdir."*[19]

Gemiyi Delenler:

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) fenalıklar karşısında, iyilerin seyirci kalmaması, kötüler yüzünden gelecek (fitne, fesad, şer vs. her çeşitten) içtimâî

ızdırabların, iyiler de dâhil bütün cemiyetin varlığını tehdid edeceğini ifade ederek fenâlıklar karşısında nemelâzımcılığı önlemek için zihinden çıkması zor olan bir de teşbîhte bulunur:

"Allah'ın hudûduna (emir ve yasaklarına) giren meseleleri tatbîk eden -ve yağcılık yaparak müsâmaha ve gevşeklik göstermeyen iyi- kimse ile, yasakları işleyen kimselerin durumları, bir gemiye binip kur'a çekerek, geminin alt ve üst katlarına yerleşen yolculara benzer. Öyle ki, alt katta oturanlar, su ihtiyaçlarını giderirken üsttekilerin yanından geçip onları rahatsız ediyorlardı. (Alttakiler bu duruma son vermek için) bir balta alarak geminin dibini delmeye başlasalar, üsttekiler hemen gelip:

"Yâhu ne yapıyorsunuz?" diye sorunca alttakiler:

"Biz su ihtiyacımızı görürken sizi rahatsız ediyorduk, halbuki suya muhtacız, şimdi sizi rahatsız etmeden yerimizi delerek bu şekilde elde edeceğiz" deseler ve üsttekiler bu işte onlara mâni olsalar hem kendilerini kurtarırlar, hem onları kurtarmış olurlar. Eğer yaptıkları işte serbest bıraksalar, hem onları helâk ederler, hem de kendilerini helâk ederler."[20]

Emr-i Bi'l-Ma'rufun Hükmü:

Görüldüğü şekilde Kur'ân ve hadiste müstesnâ bir yer ve

fevkalâde bir ehemmiyet verilmiş olan emr-i bi'lma'rûf ve nehy-i ani'lmünker (irşad) işinin mutlak olarak farziyetinde bütün İslâm fırkaları ittifak eder. Bu noktada en farklı görüşü temsil eden bir kısım Râfizîler bile bunun vücubunu inkârdan ziyâde "devlet reisinin tâyin edeceği şahıslar yapar" diyerek belli bir daraltmaya tâbi tutmuşlardır. Ehl-i Sünnet'e göre, fürû'dan olan bu mesele Mu'tezile'ye göre usûlden (yâni ana meselelerden) sayılmıştı. Emr-i bi'l-marufun vâcib[21] olup olmayışı, emredilen şeyle, yasaklanan şeye bağlıdır. Vâcibin emri vâcib, mendûbun emri de mendub sayılır. Keza haramdan nehiy vâcib, mekruhtan nehiy mendûbtur.
Yukarıdaki şekilde kısaca özetlenebilecek bu meseleyi, ehemmiyetine ve sadedinde olduğumuz anarşi meselesiyle yakından olan alâkasına binâen, Taftazânî'den kısmen özetleyerek ve ana fikirleri başlıkla belirgin hale getirerek aşağıda kaydetmeyi uygun bulduk:
Bu mevzuda Taftazânî, şu açıklamayı sunar: "...Ma'rûf'tan burada murad vâcibtir. Münker'den murad da haramdır. Bu sebeble, âlimler, ma'rufun emredilip münkerin yasaklanmasını kesin bir dille vâcib bir vazîfe telakkî ettiler. Ancak mendub olan bir işin emri, vâcib değildir, sadece mendubtur. Emr-i bi'lma'rûf ve nehy-i ani'l-münker'in Râfızîler'in iddia ettikleri gibi, geleceği beklenen İmam'ın zuhûruna bağlı olmayan bir vâcib olduğuna dâir delil ise, Kur'ân, sünnet ve icmâ ile sâbittir.

"Kur'ân'dan delilimiz Cenâb-ı Hakk'ın şu sözüdür: *"Sizden öyle bir cemaat bulunmalıdır ki, (onlar herkesi) hayra çağırsınlar, iyiliği emretsinler, kötülükten vazgeçirmeye çalışsınlar. İşte onlar muradına erenlerin tâ kendileridir."* (Âl-i İmrân: 3/104.) Bir diğer âyet meâlen şudur: *"İyiliği emret, kötülükten vaz geçir"* Sünnetten olan delil, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in şu sözüdür: *"İyiliği emret, kötülüğü nehyet, bu yolda gelecek meşakkatlere de sabret."* Keza Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in şu sözüdür: *"Sizden kim bir münker görürse, eliyle düzeltsin, buna gücü yetmezse diliyle düzeltsin, buna da gücü yetmezse kalbiyle buğzetsin, bu ise imanın en zayıf derecesidir."*
"İcmâya gelince, Müslümanların ilk asırda ve bilâhare bunu birbirlerine tavsiye etmeleri, gücü yettiği halde terkedenleri de ayıplamalarıdır."[22]

Vâcib Olmayabilir Mi?

Yukarıda kaydettiğimiz şekilde irşadın vâcib olduğunu tesbitten sonra Taftazânî bunun vâcib olmadığına dâir getirilebilecek delilleri zikrederek çürütür. Der ki:
"Eğer, bunun vâcib olduğu inkâr edilerek delil olarak Kur'an'dan: *"Ey iman edenler! Siz kendinize bakın. Siz doğru yolda iseniz, sapıtanlar size zarar vermez..."* (Mâide: 5/105) ve keza *"Dinde zorlama (ikrâh) yoktur"*

(Bakara: 2/256) meâlindeki âyetleri ve sünnetten de Hz. Âişe'den rivayet edilen:
"Dedik ki: "Ey Allah'ın Resûlü, ne zaman mâruf emredilmez, münkerden nehyedilmez?" cevâben şöyle buyurdu:
"Cimrilik hayırlılarınızı sarar, hüküm rezillerinizin eline düşerse, yağcılık büyüklerinizin ahlâkı olur, mülk küçüklerinizin eline düşerse" hadisi delil olarak getirilirse, şu cevâbı veririz:
"Burada mâna ‘vâcibleri eda ve günah olan şeyleri terk etmek, mârufu emr, münkeri de nehyetmek sûretiyle nefislerinizi ıslah edin, nehiyde bulunduktan sonra âsilerin inad ederek günahı işlemekte ısrarları size zarar vermez. Keza, sapığın dalâleti, nehyettiği takdirde hidâyette olan kimseye zarar vermez, demektir".
"Dinde ikrah (zorlama) yoktur" âyeti ise, kıtal emreden âyetlerle mensuhtur. Ancak, ikrah (zorlama) sûretiyle emr ve nehyin olup olmayacağı münâkaşa edilebilir.
Hadise gelince, bu sâdece ve sâdece, şartların ortadan kalkması hâlinde vücubun ortadan kalkacağına delâlet eder. Bu da emr ve nehyin fayda değil zarar getirmesi hâlidir."[23]

Emr Ve Nehyi Vâcib Kılan Şartlar:

Açıklamalarını bu noktaya getiren Taftazânî, emr-i bi'l-

ma'ruf ve nehy-i ani'l-münkerin bazı şartlar altında vâcib olduğunu belirterek bunları belirtmeye geçer:[24]

Birinci Şart:

Bunu yapacak olan kimsenin bunun ne olduğunu bilmesidir. Yâni emr-i bi'lma'ruf ve nehy-i ani'lmünker muayyen bir vâcib midir veya herhangi muhayyer bir iş midir, veya herkese şâmil umûmî bir vâcib midir, yoksa bazılarının yapmasıyla diğer kimselerden sâkıt olacak kifâye bir vâcib midir? Keza, yasaklanacak şey hakkında da bu hususların bilinmesi gerekir (yâni o bir haram mı, mekruh mu, mendub mu, farz mı vs.) Kısacası ilk şart, emredilecek veya nehyedilecek şeyin (vâcib, mendub vs. nevinden) farklı oluşlarına göre, emir ve nehiyde bulunmanın da (vâcib, mendub vs. olarak) değişik bir hükme tâbi olduğunu emir ve nehiy ânında bilmektir, tâ ki emir ve nehiy şeriatça uygun olan şey için yapılmış olsun."[25]

İkinci Şart:

Müessir olunacağına dâir kanaattir. Öyle ki, te'sîr etmiyeceği kesinlikle bilinmemelidir. Aksi takdirde yapılan iş, abesle iştigâl, malâyanî ile vakit öldürme olur. Eğer: "Te'sirsiz bile olsa, deriz ki: "Bu davranışta dinin

azîz kılınmasından ziyâde alçaltılması da mevzubahs olabilir."[26]

Üçüncü Şart:

Emr-i bi'lma'ruf ve nehy-i ani'l-münker sonunda elde edilecek müsbet netice, ortadaki fenâlıktan daha çok veya en azından ona denk olmalıdır. Bu söylenen, vâcib olan emr-i bi'l-ma'rûf ve nehy-i ani'l-münker hakkındadır. Câiz olan hakkında değildir. Hatta âlimler, darbe ve benzeri yolla, münker işleyeni alt edemeyip öldüreceği zannında olsa bile müdâhale etmesinin câiz olacağını söylerler. Ancak bu durumda onun sükut etmesine de ruhsat verilmiştir. Bu cevaz, öldürüleceğini zannettiği hâlde müşriklere tek başına hücum eden kimse hakkındaki hükme muhaliftir. Zira, böyle birisi öldürmek veya yaralamak veya bozguna uğratmak sûretiyle galebe çalacağı hususunda zann-ı gâlibi hâsıl olursa saldırması câizdir."[27]

Kimlere Vâcib:

Taftazânî açıklamalarına devamla, emr-i bi'lma'ruf ve nehy-i ani'l-münkerde bulunmanın, imam (devlet reisi), havas, avam gibi ilmî ve içtimâî vaziyeti farklı olan kimselere ne gibi şartlar dahilinde vâcib olacağını belirtir:

[28]

1. Devlet Reisinin Durumu:

Ehl-i Sünnete göre, bu, devlet reisine has bir vazîfe değildir. Müslümanlar ilk asırda ve sonraki devirlerde, idârecilere bile, mârufu emredip, münkerden nehiyde bulunuyorlardı. Bu davranış, kimse tarafından da yadırganmadığı gibi, bu faaliyette bulunmak için herhangi bir mercîden izin de almıyorlardı. Böylece anlaşıldı ki, bu iş, idarecilere münhasır bir vazîfe değildir. Aksine, raiyetten (vatandaşlardan) herkese sözle, fiille yapması câizdir.[29]

2. Hangi İş Devlete Has:

Yapılacak müdâhale kıtale girmeyi, silâh çekmeyi gerektirecek bir işse, bu durumda fitneye meydan vermemek için, meseleye sultan müdâhale eder, ferdler edemez. Cürcânî bu noktada daha açık olarak: "Emir ve nehiyde bulunacak kimse, faaliyetinin fitnenin uyanıp kaynaşacağına veya maksadın hâsıl olmıyacağına zann-ı gâlib gelirse, emir ve nehyin vâcib olmayacağı"nı söyler. [30]

3. Herkesin Müdâhele Edeceği İşler:

Münker olup olmadığının anlaşılmasında havas ve avam eşit ise, bu çeşit meselelerde âlim de, câhil de müdâhale hakkına sâhiptir. Ancak kahırla, zorla menetme işi ferdlerin vazîfesi değildir. Zira bu, fitneyi tahrik eder ve şerri artırır.[31]

4. Âlimin Müdâhale Edeceği İşler:

Bir işin münker olup olmadığının anlaşılması içtihâda bağlı ise, yâni içtihâd etmek sûretiyle münker olduğuna hükmediliyorsa, bu durumlarda avam zümresi (âlim ve müctehid olmayanlar) emr ve nehiyde bulunamazlar, bu iş ehl-i içtihâda terettüp eder.[32]

5. Âlimler Arasında İhtilâf:

Şu da bilinmelidir ki, bir müctehid diğer bir müctehidi, içtihadla ulaştığı meselede ortaya çıkan ihtilâftan dolayı red ve takbih edemez. Zira, Ehl-i Sünnete göre, her müctehid fürûda musib (doğruyu bulmuş) addedilir... Bu husus Mecelle'ye "içtihad ile içtihad nakzolunmaz" şeklinde, kavâid-i külliye'nin 16'ıncısı olarak girmiştir. [33]

6. Fâsık Kimse Emr Ve Nehiyde Bulunabilir Mi?

Emr-i bi'l-ma'ruf ve nehy-i ani'l-münker sâdece verâ sâhibi, müttakî, müstakîm ve yasaklayacağı fenalıkları irtikab etmeyen kimselere vâcib değildir. Münkeri kim görürse, bizzat onu yapmakta olsa bile, onu yasaklamakla mükelleftir. Zira münkeri terk etmesi ve münkeri yasaklaması birbirinden ayrı iki farzdır. Bunlardan birini terkedene diğerini de terketmesi gerekmez.[34]

7. Emr-i Bi'l-Ma'ruf Ve Nehy-i Ani'l-Münker Farz-ı Kifâyedir:

Her bölgede bir kişi yeterli şekilde bu işi yapsa, geri kalanlardan farz sâkıt olur. Bu hüküm, onun herkese farz olduğuna dâir gelmiş olan hükme münâfi değildir. Zira mezhebimizin görüşü, -farz-ı kifâyenin- bir kısım kimseler tarafından yapılmasıyla geri kalanlardan sâkıt olacağı şeklindedir.[35]

8. Hususi Memur (Muhtesib) Tâyini:

Emr-i bi'lma'rûf için bir kimse tâyin edilecek olursa, vazife onun üzerine terettüp eder. Bu kimse, araştırma ve tecessüse düşmeden Cenâb-ı Hakk'ın hukukuna giren

meselelerde murakabede bulunur. Keza kul haklarına giren meselelerde de bu mürakebede bulunur. Ancak bunu yaparken her meseleye karışmaz. Meselâ zengin borçlunun borcunu geciktirmesi, kişinin komşu duvarına tecâvüz etmesi gibi meselelere karışmaz. Hak sâhibi kendisinden yardım taleb ederse, alâkalanır. Keza mahallin içme suyunun bozulması, surlarının yıkılması, beytü'lmalde para yokken bölge halkının muhtaç yolculara bakmayı terketmesi. Muhtesip murâkabeyi yapar ve (herhangi bir şahsı hedef edinmeden) ıtlak üzere emreder ve ibadetlerin heyetini değiştirenlere müdâhale eder. Meselâ sırrî (gizli) ve cehrî namazlardaki cehâlete olduğu gibi, ezanın elfâzını ziyade veya noksan kılana, ehil olmadığı hâlde fetva vermeye, ders vermeye, vaaz etmeye kalkanlara müdâhale eder. Keza hasımları gizleyen, muhakeme işlerinde üstünkörü karara yeltenen kadılara, namazı uzatan mescid imamlarına da müdâhale eder. Buradan da anlaşılır ki, mârufu emir ve münkeri nehiy işi sâdece vâcib ve haram olan fiillere has değildir. [36]

9. Emr Ve Nehiyde Tarz:

Müdâhale işinin, münkerin durumuna göre, tatlı ve yumuşaktan sertlik ve icbâra doğru tedrîci bir seyirle yapılması da uygundur. Muhîtu'l-Hanefiyye'de geldiğine

göre, "Kim bir kimseyi dizleri açık olarak görürse rıfk ile müdâhale eder. Şayet inadlaşırsa nizaya girmez. Dizinden yukarısı açıksa, şiddetle müdâhale eder, şâyet inadlaşacak olursa vurmaz. Ayıp yeri açıksa, te'dîb eder, inadlaşırsa öldürür." Bu noktada Gazâlî şu açıklığı getirir: "Nehiy sırasında ey zâlim', ey Allah'tan korkmaz, gibi galîz tâbirlerin kullanılmasına gelince, eğer bu tâbirleri kullanmaktan hâsıl olacak şerrin başkasına da sirâyet etmesinden korkulursa kullanmamalıdır. Fakat sâdece kullanana zarar vermesi melhuz ise câizdir, hatta mendubtur. Selefin âdeti, kötülükten men etme ve doğruyu duyurma işini açıktan ve bizzat yapmaktı."[37]

10. İrşadda Haddini Bilmek:

Buraya kadar, emr-i bi'l-ma'rûf ve nehy-i ani'l-münkerle alâkalı olarak söylenen hususlara dikkat edersek, bu meselenin cahilâne, dikkat edilmeden tevessül edilecek bir şey olmadığını anlarız. Müdâhale edilecek şeyin mahiyeti, elde edilecek tesir, fitneye sebep olup olmayacağı ve bunlara ilâveten de bu işe tevessül edecek kimsenin, kendi vaziyetini gözönüne alması, değerlendirmelerde bulunması gerekecektir. Bu sonuncu noktanın daha iyi anlaşılması için Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in: *"Sizden kim bir münker görürse eliyle düzeltsin, buna muktedir olamazsa diliyle,*

buna da muktedir olamazsa kalbiyle buğzetsin..." hadisinden bazı âlimlerin çıkardığı mânayı burada kaydetmemiz gerekiyor. Derler ki: "Hadiste geçen birinci emir (yâni münkeri eliyle düzeltme emri) ümerâya müteveccih bir emirdir. İkincisi ulemâya, üçüncüsü ise, bütün Müslümanlara müteveccih bir emirdir. Şu hâlde ümerâ, zaman-ı münâsibde fiilî, cebrî müdâhaleyi yapmaz da işi lafa dökecek olursa, bu davranış münker karşısında acz olacağı gibi, ulemânın da dille ifade edilen irşad, ikna, isbat, ilzam gibi ilmî yolları bırakıp elini (silâhı) kullanmaya kalkması da bir başka fitne (anarşi) olacaktır. [38]

11. Ümerâya Karşı Emir Ve Nehiy:

Emr-i bi'l-ma'ruf ve nehy-i ani'l-münkerle alâkalı çeşitli meseleleri görürken şu noktayı da belirtmede fayda var. Zâlim sultana da emir ve nehiyde bulunmak bir esas olarak kabûl edilmiş olmakla berâber, bunu yaparken fitneye meydan vermeyecek bir tarzın ihtiyar edilmesi gerekmektedir. Gazâli, bu hususu şöyle ifade etmiştir: "Âmirlere mârûfu emir, târif ve va'z şeklinde olmalıdır." Râzî münkeri işleyen âmiri, bundan va'z ve nasihat yoluyla men etmenin Müslümanlara vâcib olduğunu belirttikten sonra "iki tâife arasında vukûa gelecek fitne nevinden bir fitne ortaya çıkarmaması şartıyla" der.

Şu hâlde, yerine göre herkese terettüb eden bu farz-ı kifâye emir ve nehiy vazifesinde üzerimize düşeni acze, anarşiye, pısırıklığa düşmeden, îfa edebilmemiz için bu meselede hazırlıklı olmamız gerekmektedir. Aksi takdirde zamanımızda olduğu gibi, din için, vatan için hizmet ediyorum zannıyla, ithal malı, gayr-ı İslâmî metodlarla mücâdeleye tevessül etmek, ele sopa, silâh alarak sokağa dökülmek veya ne muhatapları, ne zamanın içtimâî şartlarını nazar-ı dikkate almadan çalakalem yazmak, çizmek, tekfir, tefsîk etmek, tahkîr edip soğutmak, İslâmî bir cihad, dînin arzuladığı emr-i bi'l-ma'ruf ve nehy-i ani'l-münker değildir. Bunu yapanlar, dünyada hüsranla karşılaşmaktan başka âhirette de ilâhî mesuliyet, ebedî pişmanlıkla karşı karşıya kalacaklardır. Zira Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in dinine ancak onun prensipleriyle hareket edilerek hizmet edilebilir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in irşad usûlünü "Hazret-i Peygamber'in Teblîğ Metodları" adlı bir başka çalışmamızda oldukça teferruatlı olarak tahlîl ettik.[39]

Emr-i Bi'l-Ma'ruf Ve Nehy-i Ani'l-Münkeri Terk

Bir kısım dinî nasslar, fitnenin fazlaca ilerlediği durumlarda emr-i bi'l-ma'ruf ve nehy-i ani'l-münkerin terkedilmesi gereğini ifade ederler. Alâkalı bahiste yeterince açıklandığı üzere, fitneyi önleyici en mühim

tedbirlerden biri olarak imkânı nisbetinde herkese şâmil bir farz kılınan emir ve nehiy vazifelerinin yine fitnenin önlenmesinde bir tedbîr olarak terkedilmesinin emredilmesi ilk nazarda mütenâkız bir durum olarak değerlendirilebilir. Aslında bu yasak da, fitnenin önlenmesi husûsunda İslâm'ın verdiği ehemmiyetin bir başka delîli olmaktadır. Zira görüleceği üzere, emr-i bi'l ma'rûfun terkedilmesi emri de fitneyi tahrîk etmek, büyütmemek için verilmiştir. Zira öyle ahvâl ve şartlar tasvir edilmektedir ki, o durumda emir ve nehiyde bulunmak fitnenin artmasına sebep olmaktadır.
Emr-i bi'lma'rûf ve nehy-i ani'l-münkeri terkle alâkalı olarak Kur'ân-ı Kerîm'de meâlen şu âyet vardır: *"Ey iman edenler, siz kendinize bakın, siz doğru yolu buldukça sapıtanlar size zarar vermez."* (Maide 5/105) Bu âyet ile, Kur'ân-ı Kerîm'in diğer birçok âyetleri ve Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in pekçok hadisleriyle sâbit olan emr-i bi'l-ma'ruf ve nehy-i ani'l-münkerin farziyetinin ortadan kaldırılmış olmadığına dair âlimlerin ekseriyetinin ittifâkına rağmen, bazı durumlarda farziyetin kalkacağı da ifade edilmiştir.
Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) ve Ashâb devrinden beri bu âyet, ihtilaflı anlayışlara sebep olmuş, durumun tavzîhi için, bizzat Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) tarafından açıklamalar yapılmıştır. Hadislerde gelmiş olan tavzîhlere ve âlimlerin yaptığı şerhlere dayanarak peşînen söyleyebiliriz ki, bâzı şartlar

çerçevesinde emr-i bi'lma'rufun terkine yer verilmesi inkârı gayr-ı kâbil bir gerçektir. Bunu ifade eden, te'yid eden rivayetler çoktur.
Bunlardan birini Abdullah İbni Amr İbni'l-Âs rivâyet eder: "Biz bir gün Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in etrafında oturuyorduk. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) fitneden söz etti ve dedi ki:
"İnsanları vaadlerini tutmaz, emanetlere ihânet eder ve iyilerle kötüler şöyle karma karışık olup -parmaklarını kenetleyerek gösterir- birbirinden tefrik edilemez halde görürseniz (işte o zaman fitne gelmiş çatmıştır)." Ben yanına giderek
"Sana feda olayım, o zaman ne yapmamı tavsiye edersin?" diye sordum. Dedi ki:
"Evine kapan, dilini tut, ma'rufla amel et, münkeri de terk et, kendi nefsini (ve yakınlarını) kurtarmaya, korumaya çalış, başkasının işiyle meşgul olma."
Bir başka rivayette aynı tavsiye İbnu Ömer'e de yapılır. Lafzan aynı olmakla berâber mefhum olarak eve çekilmeyi, karışmamayı emreden hadisler, Ebû Zerr, Muhammed İbnu Mesleme gibi başka sahabelerden de gelmiştir. Bu çeşit rivayetlerden en câmi' ve en açık olanı Ebû Ümeyye eş-Şa'bânî'den gelen rivayettir. Der ki: "Ebû Sa'lebe el-Huşeynî'ye sordum:
"Ey Ebû Sa'lebe, *"Siz kendinize bakın"* âyeti için ne dersin?" bana
"Allah'a kasem olsun bunu tam adamına, mes'eleyi iyice

bilen birine sordun. Zira bu âyet hakkında ben, bizzat Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den sormuştum. Cevâben demişti ki:

"Hayır, irşâd işini bırakmayın. Aksine ma'rûfa uyun, münkeri nehyedin. Ancak, ne zaman mûcibiyle amel edilen bir cimrilik, peşinde gidilen hevesât görür, insanların (mal, mevki gibi menfaatlere aldanarak) dünyayı âhirete tercîh ettiğine, re'y sâhiblerinin (Kur'ân, hadis ve icma'yı bir tarafa iterek) kendi re'y ve düşüncelerini beğendiklerine şâhid olursan o zaman, kendi başının çâresine bak, başkasıyla uğraşmaktan vazgeç."

Burada, irşâd faaliyetlerinin terkini meşrû kılan -cimriliğin artması, dünyanın dîne tercîh edilmesi, hevesatın peşine düşülmesi, dinî disiplini terkederek şahsî görüşlere uyulması gibi- içtimâî bozulmalara, başka rivayetlerde mülkün (devletin) küçüklerin eline geçmesi, büyüklerin fuhşa düşmeleri, ilmin rezil kimselerin elinde kalması gibi başka hususlar da ilâve edilir.

İslâm âlimleri bu çeşit yâni emr-i bi'lma'rufun terki ile alâkalı rivayetleri şöyle değerlendirmişlerdir: Ekseriyetin benimsemesi ise fenalıkların cemiyette baskın bir hâl aldığı veya fâillerinin mütecâviz ve şirret olmaları sebebiyle, kişi yapacağı müdâhale ile münkeri bertaraf edemiyeceği veya bu faaliyetinden fayda hâsıl olmaksızın kendisine zarar geleceği hususunda zann-ı gâlib hâsıl olduğu durumlarda, bir başka ifâde ile şerliler çoğalırken

hayırlılar zayıf duruma düşerse, emr-i bi'lma'rufu terk hususunda ruhsat vardır, selef bunda ittifak etmiştir.[40]

İrşadda Teenni

Fitnenin son derece yaygınlığı ve irşadın te'sir etme ümidinin kesildiği hallerde, emr-i bi'lma'ruf ve nehy-i ani'l-münkerle alâkalı teşvikleri tatbikde fazla istîcâl gösterilmemesi gerektiğini te'yid eden bir rivayette Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurur: *"İnsanlar öyle bir devir görecekler ki, o zaman mü'min kişi âmme lehine dua eder de Cenâb-ı Hakk kendisine şöyle der: "Sen kendi nefsinle alâkalı olarak iste, duana icabet edeyim, âmmeye gelince ben (şu anda) ona karşı öfkeliyim."*

İki ayrı Sahâbe'den (Hz. Ali ve İbnu Ömer) gelen bir rivayette de Hz.Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle der:

"Bir mü'minin nefsini alçaltması (zelîl kılması) helâl olmaz." Ashâb sorar:

"Ey Allah'ın Resûlü, kişi nefsini nasıl alçaltır?" Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) cevâben:

"Gücünün yetmeyeceği bir belâya karşı vaziyet alır."

Şu rivayet de bu mevzû üzerine kaydettiklerimizi te'yîd eder mahiyettedir: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) buyuruyor:

"Cenâb-ı Hakk kıyâmet gününde, kulunu hesaba çakerken, bir de "münkeri gördüğün zaman ona müdâhale etmekten seni alıkoyan şey ne idi?" diye sorar. Eğer Cenâb-ı Hakk, kuluna hüccetini telkin edecek olursa şu cevabı verir:
"Ey Rabbim (Senin keremine, lütfuna ümîd bağlayarak) insanları terkettim (çünkü onların şerrinden korkuyordum)."[41]

Şâri'den Çok Şeriatçı Olmamalı

Hakikat yukarıda kaydedilen gibi olunca, arzulanan cemiyetin sağlanması için, münkerlerle yapılan mücadelede ölçünün kaçırılmaması, ifrat edilmemesi gerekecektir. Bizzât dinin sâhibi (Şâri'), fitneyi artırma endişesinin bulunduğu, muhatablarda uyandıracağı aksül amelle başkalarına -ve hattâ bâzı durumlarda kendisine de- sirayet edecek zararların melhuz bulunduğu durumlarda irşaddan vazgeçmeyi, kendini -ve bu çeşit endişelerin mevzûbahs olmayacağı yakınlarını- kurtarmaya çalışmayı emretmektedir. Verilen böyle bir ölçü varken, her ne pahasına olursa olsun, irşad edeceğim diye, mevcut şartları hiç düşünmeksizin ortalıktaki fitneyi daha da artırıcı ifratlara düşme, dine hizmet değil, din nâmına yapılan cinâyetlerdir. Elbette indallah mesuliyeti vardır. Kraldan ziyade kralcı, Hz. Peygamber

(aleyhissalâtu vesselâm)'den ziyâde İslâmcı kesilmesinin bir mânası yoktur.
Münâvî, irşadın terkini âmir hadisi açıklarken, sözünü şöyle tamamlar: "...İnsanların yaptıklarından, şeriata muhâlif olanları terket. Kalbinle Allah'ın insanlar üzerindeki tedbîrini seyret. Zira O (celle şânühü), aralarında rızıklarını taksîm ettiği gibi, ahlâklarını da taksim etti. Dileseydi onların hepsini tek bir ahlâk üzere toplardı. Öyle ise, cereyan eden bu hâdisât üzerinde, Cenâb-ı Hakk'ın tedbirini görmekten gâfil olma. Bu durumda bir masiyet (günah) görürsen şu anda seni ona bulaştırmamış olduğu için Allah'a hamdet. Emir ve nehiy yaparken rıfkla, mülâyemetle, sabırla ve sükûnetle hareket et. Faaliyetine te'sîr halkedilirse yine Allah'a hamdet, edilmezse, tefrîtin (yetersizliğin) sebebiyle istiğfarda bulun. Bu uğurda çekeceğin eziyetlere de sabret, zira sabır, hâdiselere karşı gösterilen bir azm ve metânettir.[42]

Fitnenin Bir Başka Yönü: Fitne Zalimleri Temizler

Fitne sırasında emr-i bi'l-ma'ruf ve nehy-i ani'l-münkerde bulunurken, icabında bunu terke kadar varacak bir teennî içerisinde olmanın ehemmiyetini ifâde zımnında diğer bazı nassları da burada kaydedebiliriz: İbnu'l-Arabî'nin Ahkâmü'l-Kur'ân'da kaydettiği bir rivayette Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurmaktadır: *"Fitneden ikrâh etmeyin, zira o, münâfıkların hasadıdır."*
Taberânî'nin Evsat'ından naklen verilen şu hadis de bu mâ'nayı te'yîd eder: *Allah diyor ki: "Ben buğz ettiklerimden yine buğz ettiklerim vâsıtasıyla intikam alır, sonra da herbirini cehenneme yollarım."*
Yukarıdaki rivayetlerle mânası te'yîd edilen şu rivayet de burada kayda değer: *"Zâlim kimse, Allah'ın yeryüzündeki adâleti (ne bir vâsıta)dır. Önce onun vâsıtasıyla intikamını çıkarır, sonra da ondan intikam alır."*
Âlimlerin sened yönünden zayıf olduklarını belirttikleri bu rivayetlerin ifade ettikleri mânanın doğruluğunu şu âyet te'yîd etmektedir: *"İşte biz, zâlimlerden kimisini kimine, irtikâb etmekte oldukları (günahlar) yüzünden, böylece musallat ederiz."*[43]
İmâm Mâlik'in saltanat kaygısına düşen liderler hakkında şöyle dediği kaydedilir: "Mevcut imama karşı bir yenisi çıkacak olur ise, Ömer İbnu Abdillazîz gibi birisi için yeni çıkanı defetmek bir vecibedir. Fakat (onun gibi değerli olmayan bir kimse ise) bırak onu, Allah zâlimden kendisi gibi biri vasıtasıyla intikam alıyor demektir. Bilâhare ikisinden de intikamını alacaktır."[44]

İrşadı Terketme Kararında Teenni

Emr-i bi'l-ma'ruf ve nehy-i ani'l-münkerin terkinden söz ederken, bu meselenin çok hassas bir nokta olduğunu belirtmemiz gerekir. İslâm'ın böyle bir ruhsatı olduğunu düşünerek, her isteyenin bu hususta ahkâm kesmesi, cemiyeti saran fenâlıklar karşısında, atalet ve tembelliğine bu prensipten de bir fetva alarak seyirci kalması doğru olmasa gerek. Aksi takdirde münkerâtı yaymaya ve İslâm'ı ortadan kaldırmaya çalışan şerirler, sefihler ve inançsızlara meydanı boş bırakmış olacağız. Bu yüzden Cenâb-ı Hakk'ın gadabına hedef olarak büyük felâket ve mesuliyetlere dûçar olabiliriz.

Meselenin hassâsiyetini göstermek ve bilhâssa zamanın şartlarını "irşâdı terketmeyi gerektiriyor" istikametinde değerlendirmeye gitmeden önce, son derece teennîli davranmak gerektiğini göstermek için, her meselede gerçek önderlerimiz olan selef-i sâlihinden birkaç vak'a örneği vereceğiz. Bu vakâların her biri, zamanımızda yaşamakta olduğumuz hâdiselere büyük benzerlik arzettiği için -zira bu vakalar ve konuşmalar Sahâbe ve Tâbiîn devrinde İslâm âlemini birbirine katan büyük fitne (el-Fitnetü'l-Kübrâ) sırasında cereyan etmiştir- aydınlatıcı, yol gösterici mahiyettedir.[45]

1. Örnek: Hasan-ı Basrî'den gelen bir rivayete göre İbnu Mes'ûd (radıyallahu anh)'a bir adam gelerek: *"Siz kendinize bakın, kendiniz doğru yolu bulunca sapanlar size zarar vermez"* meâlindeki âyetten sorar. İbnu Mes'ûd

şu cevâbı verir: ‘Şimdi bu âyette ifâde edilen irşâdı terketme zamanı değildir. Hâl-i hazırda irşad makbuldür. Fakat irşâdı terketmenin gerekeceği zaman yakında gelecektir. O zaman siz, irşadda bulununca size şu fenalıklar yapılacak (İbnu Mes'ûd belki de: "Sizin irşâdınızı dinleyen olmayacak" dedi). İşte o zaman kendinize bakın, başkasının sapıtması size zarar vermez." [46]

2. Örnek: Yine İbnu Mes'ud'dan, aynı âyetle alâkalı olarak şu rivayet gelmiştir: "Bir grub insan, İbnu Mes'ûd'un yanında oturmakta iken, iki kişi arasında bir ihtilâf çıkar. Öyle ki her ikisi de birbirlerinin üzerine yürürler. Mecliste bulunanlardan biri:
"Kalkıp bunlara ma'rûfu emir, münkerden nehiyde bulunmayayım mı?" der. Yanındaki arkadaşı da
"Bırak onları, sen kendine bak, zira Cenâb-ı Hak: *"Siz kendinize bakın..."* buyuruyor" der. İbnu Mes'ud, bu konuşmayı işitince:
"Yok öyle şey, henüz bu âyetin te'vîli gelmedi, Kur'ân bildiğiniz gibi, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in sağlığında vâki oldu. Bir kısım âyetlerinin te'vili Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in vefatından az sonra vâki oldu. Bir kısım âyetlerin te'vîli şimdiden sonra vâkî olacak. Bir kısım âyetlerin tev'ili kıyâmet sırasında vâkî olacak. Bir kısım âyetlerin te'vîli de kıyâmetten sonra, hesab ânında vâkî olacak. Sizin

kalbleriniz vahdetini, birliğini muhâfaza ettikçe, arzûlarınız müşterek oldukça, grublara bölünmediğiniz, birbirinizin zulmunü tadmadığınız müddetçe ma'rûfu emredin, münkerden de nehyedin. Amma ne zaman kalbleriniz ayrılır, arzularınız birbirinden farklı hâle gelir, birbirine muhâlif fırkalara bölünür, birbirinizin zulmünü tadarsanız kişi, o zaman kendi hâline baksın. İşte o zaman bu âyetin te'vili bize ulaşmış demektir..."[47]

3. Örnek: Hz. Ömer'in oğlu Abdullah'a bir gün:

"Şu kargaşa hengâmında evinizde oturup emr-i bi'lma'ruf ve nehy-i ani'lmünkerde bulunmasanız olmaz mı? Zira Cenâb-ı Hakk*: "Siz kendinize bakın, kendiniz doğru yolda bulununca, sapanlar size zarar vermez"* buyuruyor" derler. İbnu Ömer şu cevâbı verir:

"Bu âyet ne benim içindir, ne de arkadaşlarım içindir. Zira Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurdu: *"Benim tebliğ ettiklerimi, beni görenler (şâhid olanlar) görmeyenlere teblîğ etsin, duyursun."* Bizler, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'i görenleriz, sizler ise görmeyenlersiniz, (biz size duyurmak zorundayız). Bu âyete gelince, o bizden sonra gelecek kimseler içindir ki onlara teblîğ edilse bile, onlar teblîği kabûl etmeyecekler" der.[48]

4. Örnek: Bir gün yine Hz. Ömer'in oğlu Abdullah (radıyallahu anh)'ın yanına gözü pek, çenesi kuvvetli bir adam gelerek:

"Ey Ebâ Abdirrahmân, altı kişi var, hepsi de Kur'ân okuyor, hepsi de Kur'ân'dan hüküm çıkarmada acele ediyor. Hepsi de müctehidlik yapıyor. Fakat hiçbirinde (hüküm çıkarırken) teennî denen şey yok. Üstelik her biri de hayırdan başka bir şey taleb etmediğini söylüyor. İşin garibi, iddia ettikleri şeylerle birbirlerinin şirke düştüklerine delil getiriyorlar." Cemâatte oturanlardan biri söze karışarak:
"Birbirlerini şirke düşmekle ithâm etmekten daha büyük alçaklık olur mu?" der. Önceki adam:
"Ben sana sormadım, sen konuşma, benim muhatabım şu ihtiyardır" der ve konuşmasını Abdullah'a tekrar eder. Abdullah (radıyallahu anh) şu cevâbı verir:
"Allah hayrını versin, bana öyle geliyor ki, senin arzun, ben bu adamları tekfîr edeyim ve sana emredeyim, sen de gidip onları öldüresin, yok öyle şey, git onlara nasîhat et, onları bu davranışlarınan menet. Böyle yapmana rağmen seni dinlemezlerse, o zaman sen kendine bak, zira Cenâb-ı Hak şöyle buyurmuştur: *"Ey iman edenler, siz kendinize bakın..."*[49]
5. Örnek: Cübeyr İbnu Nüfeyr'den gelen şu rivayet de burada kayda değer: Der ki: "Ben Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in ashâbının da bulunduğu bir cemaate dâhil olmuştum. Yaşça hepsinden küçüktüm. Emr-i bi'lma'ruf ve nehy-i ani'lmünker meselesi üzerine müzâkerede bulunuyorlardı. Ben de söze karışarak:

"Cenâb-ı Hakk Kitâbı'nda *"Ey îmân edenler, siz kendinize bakın, siz doğru yolda oldukça, sapıtanlar size zarar vermez"* demedi mi (bu meselede müzâkereye ne hâcet?)" demiş bulundum. Cemaat, bana yönelerek hep bir ağızdan:
"Sen Kur'ân'dan anlamadığın, te'vîlini bilmediğin bir âyet mi seçip çıkarıyorsun?" dediler. Keşke konuşmasaydım, temennîsinde bulundum. Epeyce bir konuştular. Dağılacakları vakit, tekrar bana yönelerek:
"Sen yaşça genç bir delikanlısın, sen bir âyet seçip çıkardın ki, ne olduğunu henüz bilmiyorsun. Fakat muhtemelen onun te'vilinin çıkacağı zamana ulaşacaksın. Ne zaman mûcibiyle amel edilen bir bencillik, peşine düşülen bir hevâ, re'y sâhiblerinin, (âyet, hadis veya seleften olsun) kendi re'ylerinin dışında hiçbir görüşe kıymet vermediklerini görürsen bil ki, âyetin te'vili vâki olmuştur. O zaman sen kendine bak, sapıtanlar sana zarar vermez" dediler.[50]

Fıkhın Hükmü:

İbnu Âbidîn'in kaydettiği bir açıklama, mevzumuza ışık tutucu mahiyette olduğu için burada temasta fayda var. İbnu Âbidîn: "Küffâra karşı savaşırken, bir askerin, düşmana -öldürme, yaralama, bozgun gibi- herhangi bir zarar vereceği ümidi ile ölümü göze alarak tek başına

saldırmasında bir beis yoktur. Fakat, bu zararlardan hiçbirini veremiyecek olduğu zâhir iken saldırması helâl değildir" dedikten sonra ilâve eder: "Müslümanın fâsıkları -fıskdan imtinâları şöyle dursun-, kendisini öldüreceklerini bile bile, münkerden nehiyde bulunması böyle değildir. Bu durumda sükut etmesine ruhsat verilmişse de, nehiyde bulunması haram değildir. Zira Müslümanlar, onun emredeceği şeyin haram olduğuna zaten inanmaktadırlar. Bu sebeple onun nehiy faaliyeti, küffârın hilâfına, fâsıkların derûnunda te'sir meydana getirir.

İbnu Âbidin'in bu sözü bize şu âyeti hatırlattı: *"Sen va'z (ve nasihat et, hatırlat), zira, şübhesiz öğüt mü'minlere fâide verir*." (Zâriyât: 51/55)[51]

---

[1] Bu bahisle ilgili geniş bir tahlili, 96 numaralı hadisten sonra müstakilen sunacağımız için hadisler ile ilgili açıklamalara fazla yer vermedik. İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/375.

[2] Buhari, Melâhim: 17, (4340); Müslim, İman: 78 (49); Ebu Dâvud; Salâtu'l-İydeyn: 248 (1140); Tirmizî, Fiten: 11 (2173); Nesâî, 17 (8, 111); İbnu Mâce, Fiten: 20, (4013); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/375-376.

[3] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/376.

[4] Müslim, İman 80, (50); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/376-377.

[5] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/377.

[6] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/378.

[7] Ebu Dâvud, Melâhim: 17, (4336); Tirmizî, Tefsîr, Mâide: (3050), İbnu Mâce, Fiten: 20, (4006); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/378.

[8] Ebu Dâvud, Melâhim 17, (4338); Tirmizî, Tefsir, Mâide (3059), Fiten 8 (2169); İbnu Mâce, Fiten 20 (4005); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/379.

[9] Tirmizî, Fiten: 9, (2170); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/379.

[10] Tirmizî, Fiten 70, (2258); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/380.

[11] Ebu Davud, Melâhim: 17, (4345); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/380.

[12] Ebu Dâvud, Melâhim 17, (4344); Tirmizî 13, (2175); İbnu Mace, Fiten 20, (4011); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/380.

[13] Gerek dindeki ehemmiyeti ve gerekse günümüz Türkiye'sinde arzettiği önem sebebiyle bu bahsi, kendine has belli başlı meseleleriyle teferruatlı olarak işlediğimiz İslâm Işığında Anarşi kitabından aynen aktarmayı uygun bulduk. (İbrahim Canan)

[14] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/380-381.

[15] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/381-382.

[16] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/382-383.

[17] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/383.

[18] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/383-384.

[19] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/384-385.

[20] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/385-386.

[21] Bu bahiste "vâcib" tâbiri fakihlerin örfündeki sübûtu veya delâleti husûsunda bir şüphe bulunan dini hüküm mânasında değildir. Vâcib burada farz gibi kesin şart olan şeyleri ifade eder. (İbrahim Canan)

[22] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/386-387.

[23] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/387-388.

[24] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/388.

[25] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/388.

[26] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/388.

[27] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/388-389.

[28] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/389.

[29] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/389.

[30] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/389.

[31] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/389.

[32] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/389.
[33] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/389-390.
[34] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/390.
[35] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/390.
[36] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/390.
[37] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/390-391.
[38] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/391.
[39] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/391-392.
[40] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/392-394.
[41] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/394.
[42] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/395.
[43] En'âm: 6/129.
[44] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/395-396.
[45] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/396.
[46] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/397.
[47] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/397.
[48] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/397-398.
[49] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/398.
[50] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/398-399.
[51] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/399.

FEZÂİL BÖLÜMÜ

(Bu bölümde sekiz bab vardır)

*

BİRİNCİ BÂB

BAZI PEYGAMBERLERİN FAZİLETLERİ

Hz. İbrahim'in Fazileti

Hz. Musa'nın Fazileti

Hz. Yûnus'un Fazileti

Hz. Dâvud'un Fazileti

Hz. Süleyman'ın Fazileti

Hz. Eyyüb'ün Fazileti

Hz. İsa'nın Fazileti

Hz. Hızır'ın Fazileti

*

İKİNCİ BÂB

HZ. RESULULLAH'IN FAZİLETLERİ

*

ÜÇÜNCÜ BAB

ASHABIN FAZİLETLERİ

*

BİRİNCİ FASIL

ÖZET OLARAK FAZİLETLERİ

*

İKİNCİ FASIL

TAFSİLATLI OLARAK FAZİLET VE MENKÎBELERİ

*

BİRİNCİ FER

BAZILARININ MÜŞTEREK FAZİLETLERİ

İKİNCİ FER'

HER BİRİNİN FARKLI FAZİLETLERİ

BİRİNCİ KISIM

ERKEKLERİN FAZİLETLERİ

Hz. Ebû Bekir es-Sıddîk (radıyallahu anh)

Hz. Ömer (radıyallahu anh)

Hz. Ebû Bekr ve Hz. Ömer Arasında Müşterek Hadisler

Hz. Osman (radıyallahu anh)

Hz. Ali (radıyallahu anh)

Hz. Talha İbnu Ubeyd (radıyallahu anh)

Hz. Zübeyr (radıyallahu anh)

Hz. Sa'd İbnu Ebî Vakkas (radıyallahu anh)

Hz. Saîd İbnu Zeyd (radıyallahu anh)

Hz. Abdurrahman İbnu Avf (radıyallahu anh)

Hz. Ebû Ubeyde ibnu'l-Cerrah (radıyallahu anh)

Hz. Abbas İbnu Abdilmuttalib (radıyallahu anh)

Hz. Ca'fer İbnu Ebî Talib (radıyallahu anh)

Hz. Hasan ve Hüseyin (radıyallahu anhumâ)

Hz. Zeyd İbnu Hârise (radıyallahu anh)

Hz. Ammar İbnu Yasir (radıyallahu anh)

Hz. Abdullah İbnu Mes'ud (radıyallahu anh)

Hz. Ebû Zerr el-Gıfârî (radıyallahu anh)

Hz. Huzeyfe İbnu'l-Yemân (radıyallahu anh)

Hz. Sa'd İbnu Muâz (radıyallahu anh)

Hz. Abdullah İbnu'l-Abbâs (radıyallahu anh)

Hz. Abdullah İbnu Ömer (radıyallahu anh)

Hz. Abdullah İbnu'z-Zübeyr (radıyallahu anh)

Hz. Bilâl İbnu Rabâh (radıyallahu anh)

Hz. Ubey İbnu Ka'b (radıyallahu anh)

Hz. Ebû Talha el-Fârisî (radıyallahu anh)

Hz. Selmân el-Farisî (radıyallahu anh)

Hz. Ebû Musa el-Eş'arî (radıyallahu anh)

Hz. Abdullah İbnu Selâm (radıyallahu anh)

Hz. Cerîr İbnu Abdillah el-Beceli (radıyallahu anh)

Hz. Câbir İbnu Abdillah İbni Harâm (radıyallahu anh)

Hz. Enes İbnu Mâlik (radıyallahu anh)

Hz. Berâ İbnu Malik (radıyallahu anh)

Hz. Sâbit İbnu Kays İbn Şemmâs (radıyallahu anh)

Hz. Adiyy İbnu Hatem (radıyallahu anh)

Hz. Ebû Hüreyre (radıyallahu anh)

Hz. Cüleybib (radıyallahu anh)

Hz. Hârise İbnu Sürâka (radıyallahu anh)

Hz. Hâlid İbnu'l Velîd (radıyallahu anh)

Hz. Amr İbnu'l-Âs (radıyallahu anh)

Hz. Ebû Süfyân (radıyallahu anh)Hz. Muâviye (radıyallahu anh)

*

İKİNCİ KISIM

KADIN SAHABELERİN FAZİLETLERİ

Hz. Hatice Bintu Huveylid (radıyallahu anhâ)

Hz. Fâtıma (radıyallahu anhâ

)Hz. Âişe (radıyallahu anhâ)

Hz. Safiyye (radıyallahu anhâ)

Hz. Sevde Bintu Zeme'a (radıyallahu anhâ)

Hz. Ümmü Eymen (radıyallahu anhâ)

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

EHL-İ BEYTİN FAZİLETLERİ

*

DÖRDÜNCÜ FASIL

ENSAR'IN FAZİLETLERİ

*

BEŞİNCİ FASIL

BEDİR EHLİNİN FAZİLETLERİ

DÖRDÜNCÜ BÂB

İSLÂM ÜMMETİNİN FAZİLETLERİ

*

BEŞİNCİ BÂB

MUHTELİF CEMAATLERİN FAZİLETLERİ

(Burda beş fasıl vardır)

*

BİRİNCİ FASIL

KUREYŞ'İN FAZİLETLERİ

*

İKİNCİ FASIL

BAZI ARAP KABİLELERİNİN FAZİLETİ

ÜÇÜNCÜ FASIL

ARAPLARIN FAZİLETİ

*

DÖRDÜNCÜ FASIL

ACEM VE RUMLARIN FAZİLETİ

*

BEŞİNCİ FASIL

SAHABE DIŞINDA BAZI KİMSELERİN FAZİLETİ

Üveysü'l-Karânî rahimehullah

Necâşî rahimehullah Teâlâ

Zeyd İbnu Amr İbni Nüfeyl

Ebû Tâlib

Mâlik İbnu Enes (radıyallahu anh) Teâla

*

ALTINCI BÂB

BAZI ZAMANLARIN VE MEKANLARIN FAZİLETİ

BİRİNCİ FASIL

BAZI ZAMANLARIN FAZİLETİ

*

BAYRAM

*

ZİLHİCCEDEN ON GÜN

*

ARAFE GÜNÜ

*

ŞA'BAN'IN YARISI

*

CUM'A GÜNÜ

*

MUHARREM

*

GECE

*

İKİNCİ FASIL

BAZI MEKANLARIN FAZİLETİ

*

BİRİNCİ FER'

Mekke'nin fazileti

*

İKİNCİ FER'

Medine'nin Fazileti

*

Kuba Mescidi, Uhud Dağı, Akik ve Zü'l-Huleyfe

*

ÜÇÜNCÜ FER'

Yeryüzünde Bazı Mekanların Fazileti

**

Hicaz

*

Cezîretu'l-Arab

*

Yemen-Şâm

*

Beytu'l-Makdis

*

Vecc Vadisi, Mescidü'l-Işâr, Bazı Nehirler

YEDİNCİ BÂB

BAZI AMELLERİN VE SÖZLERİN FAZİLETİNİ BEYAN EDEN MÜSTAKİL HADİSLER

*

BİRİNCİ FASIL

Bazı Salavâtın Fazileti

*

İKİNCİ FASIL

Hasta Ziyaretinin Fazileti

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

Bazı Müşterek ve Müteferrik Hadislerle Fazileti Belirtilen Amel ve Sözler

*

SEKİZİNCİ BÂB

HASTALIK, ÖLÜM VE MUSİBETLERİN FAZİLETLERİ

*

BİRİNCİ FASIL

HASTALIK VE MUSİBETLER

*

İKİNCİ FASIL

EVLADIN ÖLÜMÜ

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

ÖLÜM VE ALLAH'A KAVUŞMAYI SEVMEK

BİRİNCİ BAB

BAZI PEYGAMBERLERİN FAZİLETİ

*** HZ. İBRAHİM ALEYHİSSELÂM VE OGLU**

4335 -1- عَنْ أنَسٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قَالَ:]جَاءَ رَجُلٌ إلى رَسُولِ اللّهِ # فقَالَ: يَا خَيْرَ الْبَرِّيَةِ. فقَالَ #: ذَاكَ إبْرَاهِيمُ خَلِيلُ اللّهِ[. أخرجه مسلم وأبو داود والترمذي.»البريّة« الخلق .

1. (4335)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a bir adam gelip:

"Ey Hayru'l-Beriyye (yaratılmışların en hayırlısı)" diye hitabetmişti. Aleyhissalâtu vesselâm hemen müdahale etti:

"Bu söylediğin İbrahim aleyhisselâm(ın vasfı)dır." [Müslim, Fedâil 150, (2369); Tirmizî, Tefsir, Lem yekun suresi, (2349); Ebu Dâvud, Sünnet 14, (4672).][1]

AÇIKLAMA:

Ulema, âyet ve hadislere dayanarak, yaratılmışların en hayırlısının Resulullah olduğunu söyler. Hz. Peygamber'in, hadiste geçen sözü iki suretle tevil edilir.

* Ya bunu tevazu için söylemiştir, zira Hz. İbrahim, Resulullah'ın hem uzak dedesi, hem de Halîlullah'tır.

* Yahut da, Resulullah bu sözü, kendisinin insanlığın seyyidi olduğunu bilmezden önce söylemiştir. Nitekim bir hadislerinde "Ben kıyamet günü insanoğlunun seyyidiyim, fahir yok!" buyurmuşlardır. Keza: "Peygamberler arasında üstünlük iddia etmeyin" hadisi de, "Tefâhur maksadıyla üstünlük iddiasına kalkmayın" şeklinde açıklanmıştır. Sadedinde olduğumuz hadisi bazı alimler, "Kendi asrındaki insanların en hayırlısı idi" diye de tevil etmiştir. [2]

4336 -2- وَعَنْ اِبْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قَالَ:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: إنَّ الْكَرِيمَ ابْنَ الْكَرِيمِ ابْنِ الْكَرِيمِ ابْنِ الْكَرِيمِ يُوسُفُ بْنُ يَعْقُوبَ بْنِ إسْحَاقَ بْنِ إبْرَاهِيمَ[. أخرجه البخاري .

2. (4336)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu

vesselâm) buyurdular ki: "Kerîm ibnu Kerîm İbni Kerim ibni Kerim: Yusuf İbnu Yâkup İbni İshak İbni İbrahim'dir." [Buhârî, Enbiya 19, Tefsir, Yusuf 1.][3]

AÇIKLAMA:

1- Burada, "kerîm olmak" yani değerli olmak neseble tevil edilmiştir. Gerçekten Hz. İbrahim'e dayanan Hz. Yûsuf'un nesebinde hep peygamberler yer almaktadır. Böylesi bir nesebe sahip olan kimse nesebce ekrem olur.

2- Hz. İbrahim, Kur'ân-ı Kerîm'de zikri çokça geçen büyük peygamberlerden biridir. 69 kere ismi geçer. İkinci rivayette görüldüğü üzere bilinen diğer bir kısım peygamberlerin babası veya ceddidir. Hz. İshâk, Hz. İsmail, Hz. Yâkup, Hz. Yûsuf aleyhimüsselam gibi, Hz. Lut (aleyhisselâm)'ın da amcasıdır.

3- Hz. İbrahim'in diğer peygamberlere nazaran müstesna bir şahsiyeti vardır. Yahudi, Hıristiyan ve Müslüman ona sahip çıkma hususunda nizâ ederler. Kur'an meseleyi halleder: O ne Yahudi ne de Hıristiyan değildir, o Müslümandır. "İbrahim ne Yahudi idi, ne de Hıristiyan. O hak dine yönelmiş bir Müslüman idi. O Allah'a ortak koşanlardan değildi." [(Âl-i İmrân 67).]

4- Hz. İbrahim'in hayatı, Kur'ân-ı Kerîm'de oldukça teferruâtlı olarak anlatılır. Doğumu, babasıyla, puta tapan kavmiyle olan mücadelesi, putlara karşı ateşe atılışı, Ka'be'yi inşâ edişi, Allah'a oğlu İsmâil'i kurban etmesi hususunda gördüğü rüyası, oğlunu boğazlayacağı sırada koçun verilmesi vs. Kur'ân'da hayat hikâyesi bu kadar teferruâtıyla yer alan başka peygamber yoktur denebilir.

5- Hz. İbrahim, dinler tarihinde ve bilhassa tevhid tarihinde mühim bir halkayı teşkil eder. Bir kısım içtimâî ve beşeri müesseseler onunla başlar. Sünnet olma tatbikatını insanlığa ilk defa O getirmiştir. İlk misafir ağırlayan da odur.
Hz. İbrahim, herkesin üryân (çıplak) geleceği mahşerde ilk giydirilecek ve ayrıca Cennete ilk girecekler arasında yer alır.

6- Kâbe'yi kurup, hacc menasikini ilk tanzim eden de Hz. İbrahim' dir. O'nun putları kırma hadisesi ve böyle bir an'aneyi başlatmış olması müstesna bir menkibedir. İnsanlık kıyamete kadar put kırma işinde O'ndan ilham almaya devam edecektir.

7- Kur'ân'daki şu cümlesi, hatırda her an canlı tutulması gereken bir hakikatı ifade eder: َاُحِبُّ اْŒفِلِينَ

"Fani olan şeyleri sevmem!" (En'âm, 76).
8- Hz. İbrahim Halîlu'r-Rahmân bilinir. Yani Allah'ın halîli, Halîl kelimesini kısaca dost olarak tercüme etmek mümkünse de bununlafarklı bir dostluğun ifade edildiğini belirtmemiz gerekir.

İbnu Hacer İbrahim kelimesinin Süryanice'de müşfik baba اَبٌ رَحِيمٌ mânasına geldiğini belirttikten sonra, Halil kelimesinin tahliline geçer ve der ki: Halîl, faîl veznindedir, fâil manasındadır. O, sadakat ve muhabbet manasına gelen hullet kelimesinden gelir. Ancak bu öyle bir muhabbettir ki, kalbe iyice nüfuz etmiş ve artık onun bir ihtiyacı, bir parçası haline gelmiştir. Bu mâna, Hz. İbrahim aleyhisselam'ın kalbinde mevcut olan Allah sevgisine nisbet edilince sahih olur. Ancak, onun Allah hakkında kullanılması mukabele yoluyla tevil edilince doğru olur.
Şunu da belirtelim ki, hullet'in aslının "saflama", "paklama" olduğu da söylenmiştir. Hz. İbrahim'in halîl olarak tesmiyesi, bu açıdan, dostluğu da düşmanlığı da Allah adına yapmasındandır. (Yani dost olup sevmede, düşman bilip sevmemede tek ölçü Allah'tır. Niyetini, ölçüsünü kirleten bir başka gaye ve mülâhaza yoktur). Allah'ın O'na olan hullet'i ise O'na yardım ve O'nu imam kılmasıdır. Halîl kelimesinin hallet yani hâcet'den geldiği de söylenmiştir. Bu manada Halîl, Hz. İbrahim'in sadece Allah'la yetindiğini, ihtiyacının görülmesini sadece O'ndan bildiğini, (bir başka kapıya arz-ı hâcet etmediğini) ifade eder.
Hullet, sadâkat, meveddet ve muhabbet gibi manalar ifade etse de ulemâ, umumiyetle, hullet'le ifade edilen sevgi ve dostluğun, çok daha üstün bir dostluk olduğunu söylemekte ittifak etmiştir. Hadiste Resulullah'ın "Ben Rabbimden başka bir halil (dost) ittihaz etseydim..." demesi, O'nun insanlardan bir halil'i olmadığını ifade eder. Halbuki, dostları vardı. Öyleyse halîl çok daha yüksek bir dost olmalıdır. [4]

*** HZ. MUSA ALEYHİSSELÂM**

-4337 -1- عَنْ أَبِي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قَالَ:]إسْتَبَّ رَجُلٌ مِنَ الْمُسْلِمينَ وَرَجُلٌ مِنَ الْيَهُودِ. فَقَالَ الْمُسْلِمُ: وَالَّذِى اصْطَفَى مُحَمَّدا عَلى الْعَالَمِينَ؛ وَقَالَ الْيَهُودِىُّ: وَالَّذِى اصْطَفى مُوسى عَلى الْعَالَمِىنَ. فَرَفَعَ الْمُسْلِمُ عِنْدَ ذلِكَ يَدَهُ فَلَطَمَ الْيَهُودىَّ فَذهَبَ الْيَهُودىُّ إلى النَّبىِّ # فَأخْبَرَهُ. فَقَالَ: َ تُخَيِّرُونِى عَلى مُوسى، فإنَّ النَّاسَ يُصْعَقُونَ فَأكُونُ أوَّلَ مَنْ يُفِيقُ فإذَا مُوسى بَاطِشٌ بِجَانِبِ

الْعَرْشِ، فَ أَدْرِي أَكَانَ مِمّنْ صُعِقَ فَأَفَاقَ، أوْ كَانَ فِيمَن اسْتَثْنَى اللهُ تَعالى]. أخرجه الخمسة إ النسائي. قوله »اصطفى« أى اختار.و»الصّعْقَةُ« الموْتِ والغشى.و»بَاطِشٌ« أىْ آخذٌ بِقَائِمَةِ الْعَرش.و»أفَاقَ« الْمَريضُ وَالمغْشىّ عَليه: إذا عادَ إلى صحّته .

1. (4337)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Müslümanlardan biri ile Yahudilerden biri aralarında münakaşa edip küfürleştiler. Müslüman öbürüne: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı âlemler üzerine seçkin kılan Zât-ı Zülcelâl'e kasem olsun!" diye yemin etti. Yahudi de: "Musa aleyhisselam'ı âlemler üzerine seçkin kılan Zât-ı Zülcelâl'e kasem olsun!" diye yemin etti. Derken, o böyle der demez, müslüman elini kaldırıp yahudi'ye bir tokat vurdu. Yahudi de doğruca Aleyhisselâtu vesselâm'a gidip hadiseyi haber verdi. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Beni Hz. Musa'ya üstün kılmayın! Çünkü insanlar hep bayılacaklar. İlk kalkan ben olacağım. Ben ayılınca Hz. Musa'yı Arş'ın bir ucundan tutmuş göreceğim. Bilemiyorum. O, bayılıp hemen ayılanlardan mıdır, yoksa Allah'ın istisna ettiklerinden midir?" buyurdu." [Buhârî, Husumât 1, Enbiya 34, 35, Rikâk 43, Tevhid 31; Müslim, Fezâil 160, (2373); Ebu Dâvud, Sünnet 14, (4671); Tirmizî, Tefsir, Zümer, (3240).][5]

AÇIKLAMA:

Burada Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kıyametten bahseden bir ayete atıf yapmaktadır. Mezkur ayette Cenâb-ı Hak şöyle buyurur: (Mealen): "Sûra üfürülür ve Allah'ın dilediklerinden başka göklerde kim var, yerde kim varsa düşüp ölür. Sonra bir daha sûra üflenir ve onlar kabirlerinden kalkıp bakışırlar" (Zümer 68).
Âyete dikkat edersek sûr'a iki kere üfleneceğinden bahsetmektedir: Birinci üflemede, Allah'ın istisna kıldıkları dışında her canlı ölecektir. Demek ki bu üfleme ile âlemdeki bütün canlılar ölecek, Allah'ın istisna kıldıkları ölmeyecektir.
Sadedinde olduğumuz hadiste, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), ikinci üfleme ile ilk uyananın kendisi olacağını, Hz. Musa'yı Arş'ın bir ucunu tutmuş görünce O'nun, birinci sûra üflemesinde ölüp kendinden önce mi dirildiğini,

yoksa birinci sûrda Allah'ın istisna ederek ölmeyeceğini haber verdiği müstesnalardan mı olduğunu bilemediğini beyan etmiş olmaktadır. Şayet müstesnalardan ise bu Hz. Musa için istisnai bir fazilettir. İslâm âlimleri müstesna tutulacakların Cebrail, Mikâil, İsrâfil, Azrâil aleyhimüsselâm olduklarını söyler. Bazıları da "Hamele-i arş veya rıdvan melekleri, huriler, Mâlik (cennetin hazinedârı), Zebâniler (cehennemin bekçileri)" demiştir.
Hadisin bu şekilde izahı bir müşkil ortaya koymaktadır: Hz. Musa halen ölmüş bilindiğine göre, O'nun, sûra üflendiği zaman ölmekten istisna tutulanlar arasında olması nasıl mümkün olur? Bunu söyleyebilmek için O'nun ölmemiş olduğunu, hayatta bulunduğunu kabul etmek gerekir. Hz.İsa hakkında bunu söylemek mümkün ise de, Hz. Musa hakkında söylemek mümkün değildir. Çünkü, "onun ölmediğinden veya öldükten sonra tekrar hayata döndüğünden" bahseden bir rivayet mevcut değildir.
Kâdı İyaz bu müşkile dikkat çektikten sonra bir açıklama yapar: "Bana göre, hadiste zikri geçen bayılma hadisesi insanlar dirildikten sonra, göklerle yerin yarıldığı anda vukua gelecek bir bayılma olması muhtemeldir. Hadise bu şekilde bakınca âyetle arada ihtilaf kalmaz. Hadiste geçen ayılma kelimesi de bu manayı teyid eder. Zira, ayılma tabiri bayılanlar hakkında kullanılır. Ölenler için ayılmaktan değil, dirilmekten bahsedilir. Nitekim Hz. Musa'nın Tûr dağında tecellî-i ilâhî karşısında "bayılma"sı mevzubahisdir, "ölme"si değil."
Kadı İyaz'a göre, hadiste geçen "Benden önce mi ayıldı bilmiyorum!" ifadesine, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), ilk dirilecek insanın kendisi olacağını bilmezden önce söylemiş olmalıdır diye de tevil getirilmiştir. Gerçi, hadisten, Hz. Musa'nın ilk dirilenlerden olduğunu söylemiş olması da anlaşılabilir. Bu ilk dirilecekler, peygamberlerdir. Aynî, bu hadisi açıklama sadedinde peygamberlerin diri olduklarına dair bazı deliller kaydettikten sora der ki: "Peygamberlerin diri oldukları takarrur edince, onlar yerle gökler arasındadırlar. Sûr'a ölüm nefhası üfürülünce yer ve göklerdeki bütün hayat sahipleri ölecek, sadece Allah'ın istisna ettikleri ölmeyecektir. Peygamberlerden başkaları bu nefhada ölecek, peygamberler ise bayılacaktır. Sûr'a diriltme (ihya) nefhası üflendiği zaman ölmüş olanlar dirilecek, bayılmış olanlar ayılacaklardır. Durum böyle olunca, anlaşılıyor ki Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ilk ayılan ve (peygamberler dahil) bütün insanlardan önce kabrinden ilk çıkan olacaktır. İşte, bu halden sadece Hz. Musa istisna edilmiş gözükmektedir. Hadiste, Resulullah tereddüt ifade ediyor: O daha önce mi dirilecek, yoksa bulunduğu hal üzere mi kalacak? Bu hususu tam kestirememiş, tereddüt etmiştir. Her iki hale göre de Hz. Musa için bu durum başkalarına nasip olmayan büyük bir fazilettir."

2- Hz. Musa da büyük peygamberlerden biridir. Kur'ân-ı Kerîm Hz. Musa'nın hayatına da geniş yer verir, pek çok teferruatı işler. Bilhassa Firavun'la olan mücadelesi birçok surelerde tekrar tekrar özetlenir. Hz. Musa'ya bir çok mucize verilmiştir. Ahkâmca zengin olan Tevrat'ın sahibidir. Mısır'da, Hz. Yusuf'tan sonra sayıları artan ve Firavunlarca köleleştirilmiş durumda olan İsrailoğullarını, Mısır'dan kaçırıp Kızıldeniz'i geçirmiş Sina'ya getirmiştir.
Kur'ân-ı Kerîm, Hz. Musa'nın büyüklüğüne iş'âren ona dokuz âyet verildiğini zikreder (İsra, 101). Bu ayetler (mucizeler), İbnu Abbâs'a göre şunlardır:

* Âsa,
* Yed-i beyza,
* Çekirge,
* Ekin biti,
* Kurbağa,
* Kan,
* Taş,
* Deniz,
* Tûr Dağı'nın İsrailoğullarını korkutması,

Bazılarına göre de bu dokuz emirdir:

* "Allah'a eş koşmayın.
* Haksız yere adam öldürmeyin,
* Zina etmeyin,
* Faiz yemeyin,
* Sihir yapmayın,
* Hüküm sahibine karşı müzevirlikte bulunmayın,
* İsrâfa sapmayın,
* Namuslu kadınları lekelemeyin,
* Muhârebeden kaçmayın."[6]

*** YÛNUS ALEYHİSSELÂM**

-4338 -1- عَنْ أَبِي هريرة رَضِيَ اللهَ عَنْه قالَ:]قَالَ رَسُولَ اللهِ #: مَا يَنْبَغى لِعَبْدٍ أنْ يَقُولَ: أنَا خَيْرٌ مِنْ يُونُسَ بْنِ مَتَّى، وَنَسَبُهُ إلى أبِيهِ[. أخرجه الشيخان وأبو داود ولم يذكر أبو داود ونسبه الى أبيه.قَالَ بَعْضُهُمْ: هذِهِ ا'لْفَاظُ مُدْرَجَةٌ فِي الْحَدِيثِ مِنْ كَم أَبِي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه فإنَّ يُونَسَ بْنِ مَتّى في هذَا الْحَذِيثِ مَنْسُوبٌ إلَى أمِّهِ دُونَ أبِيهِ فَبَيَّنَ الرَاوى بقَوْلِهِ: وَنَسَبُهُ: أى النبي # إلى أبيه: أى دُونَ أمِّهِ، َكَمَا فَعَلْتُ أنَا مَنْ نِسْبَتُهُ إلى أمه .

1. (4338)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Bir kulun: Benim, Yûnus İbnu Mettâ'dan hayırlı olduğumu" söylemesi uygun olmaz. Onun nesebi de babasınadır." [Buhârî, Enbiya 35, Tefsir, Nisa 26, Tefsir, En'âm 4, Tefsir, Saffât 1; Müslim, Fezâil 166, (2376); Ebu Dâvud, Sünnet 14, (4669, 4670).]

Bazı âlimler demiştir ki: "Rivayette geçen "Onun nesebi babasınadır" cümlesi. Ebu Hüreyre'nin kelamıdır, bir derctir. Zira bu hadisteki Yunus İbnu Mettâ babasına değil, annesine nisbettir. Böylece râvi "Onun nesebi..." sözüyle, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Hz. Yunus'u annesine değil, babasına nisbet ettiğini beyan etmiştir."[7]

AÇIKLAMA:

1- Müellif İbnu Deybe'nin kaydettiği son açıklama Mettâ ismiyle ilgili bir münakaşaya parmak basmaktadır: Bazı alimlere göre bu, babasının ismidir; bazılarına göre de annesinin. Şu halde, Ebu Hüreyre, bu ihtilafta Mettâ'nın Hz. Yûnus'un annesinin değil babasının ismi olduğu görüşündedir.

2- Bu hadisi iki şekilde anlamak mümkündür:

a) Hiçbir kulun "Ben Yûnus'tan hayırlıyım" demesi münasib olmaz. Bu mânada Hz. Peygamber kendisini de kastetmiş olmaktadır. Çünkü O da bir kuldur. Dolayısıyla mâna şöyle olur: " Benim bir peygamber olmama rağmen Hz. Yûnus'tan daha hayırlı olduğumu söylemem muvafık değildir." Nitekim Taberânî'nin, Abdullah İbnu Cafer'den kaydettiği bir rivayette: "Bir peygamberin: 'Ben Yûnus'tan hayırlıyım' demesi muvafık olmaz" şeklinde

gelmiştir.
b) Hadisten şu mâna da anlaşılabilmektedir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) demiştir ki: "Hiçbir kula, ben Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'in, Yûnus 'dan daha hayırlı olduğumu söylemesi muvafık olmaz."
Her iki mâna aslında aynı neticeye çıkar ve Yunus aleyhisselâm'ın Resûlullah'tan daha efdal olduğu mânasına ulaşılır. İşte bu mâna
"Ben Hz. Adem'in evladlarının efendisiyim (en hayırlısıyım)" hadisine muhalefet ettiği için, hadisi âlimler müşkilatlı bularak, işkâli kaldırmak için bazı açıklamalar getirmişlerdir:
* Hattâbî der ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Ben Hz. Adem'in evladlarının efendisiyim" hadisiyle, Allah'ın kendisine lutfettiği fazilet ve efendiliği haber vermiş olmakta, Allah'ın üzerindeki nimetini belirtmekte, ümmetine, Hakk'a çağırdığı muhatablarına Rabbi'nin yanındaki yüce makamı, hususî yeri bildirmiş olmaktadır. Tâ ki, peygamberliğine inançları ve itaatine itikadları buna göre olsun. Ümmetine bu efdaliyet durumunu bildirmek ve açıklamak ona gerekli ve üzerine farzdı.
Ancak Hz. Yunus aleyhisselâm hakkındaki sözüne gelince, bu iki surette te'vil edilir:

1) "Bir kulun benim Yûnus İbnu Mettâ'dan hayırlı olduğumu söylemesi uygun olmaz" cümlesi ile kendinden başkalarını kasdetmiş olması mümkündür.

2) Bu ifade ile, başkalarının ve kendinin de dahil olduğu mutlak bir mâna kasdetmesi de mümkündür. Bu durumda bu sözün ondan sudûru, nefsinden bir fedakârlık ve Rabbine karşı bir tevazu izharıdır. Mâna şöyle olur: "Benim, ondan hayırlı olduğumu söylemem muvafık olmaz. Çünkü benim nail olduğum fazilet, Allah Teâlâ Hazretleri'nin bir lütfudur, onun hususi bir muamelesidir. Kendi kendime kazandığım bir başarı değildir, kendi kuvvetim ve gayretimle de ona ulaşmış değilim. Öyleyse onunla iftihar etmeye hakkım yok. Bana düşen, bu lütfa karşı Rabbime şükretmektir. (Ben bu lütfu da ilan ediyorum, çünkü "Allah'ın sana olan nimetini (gizleme), söyle, (ilan et!)" (Duhâ, 11) âyetiyle Rabbim bunu emrediyor.")

* Doğruyu Allah bilir ama, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, betahsis Hz. Yûnus aleyhisselâm'ı zikretmesi, kanaatimce, Allah Teâlâ' nın O'nun hakkında bize anlattığı şey sebebiyledir. Yani, kavminin verdiği ezaya karşı sabrının azlığıdır: Bu eza sebebiyle onlara öfkelenerek onları terkedip gitmiş, azim sahibi peygamberler gibi sabır gösterememiştir."[8]

Ulemânın yaptığı iki te'vili böylece kaydeden Hattâbî devamla der ki: "Bu ikinci izah hadisin mânasına daha uygun ve evlâ olanıdır. Nitekim, bir başka tarîkte hadis şöyle gelmiştir: "Bir peygambere: ‘Ben Yunus İbnu Mettâ'dan hayırlıyım' demesi yakışık almaz." Burada ifadeyi, Aleyhissalâtu vesselam, kendisine has kılmamış bütün peygamberlere teşmil etmiş, böylece kendini de onlara dahil etmiştir. Bu rivâyet, Ebu Dâvud'da da gelmiştir.
Mezkur işkâli giderme sadedinde, bazıları, "Ben Âdem' in evladlarının efendisiyim" hadisiyle, Kıyamet günü, şefaatiyle gelip, insanlara efendilik yapacağı zamandaki durumunu kasdetmiş olabilir" demiştir."

3- Tevâzuunu ifade sadedinde, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı, Kur'an'da hatası nazara verilmiş olan Yûnus aleyhisselâm'la mukayese etmeye sevkeden hususun anlaşılması için Hz. Yûnus'un kıssasını bilmek gerekmektedir:
Hz. Yûnus, Musul'un Ninova kasabasından idi. Orası yüzbinden fazla nüfuslu birşehirdi. Halkının ahlâkı bozulmuş ve puta tapmaya başlanmıştı. Hz. Yûnus, 30 yaşında halkı Hakk'a davet etmek üzere peygamber kılındı. Tam 33 yıl çalışmasına rağmen, iki kişi hariç kendisine kimse iman edip yolunu düzeltmedi. Sonunda halkı kendilerine yaklaşmakta olan büyük bir azabla korkuttu ve gün belirtti. Yine de dinleyen olmayınca, öfkeyle beldeyi terkedip, Dicle (veya Deniz) kenarına çekildi. Halk Hz. Yûnus'un sözünü dinlemese de azab ihtimalinden telaşlı, korkulu bir bekleyişe girmişti. Belirtilen gün gelince haber verilen azâbın belirtileri zuhur etmeye başladı. Halk yaptığına pişman oldu. Hz. Yûnus'u aradılar. Bunun üzerine şehri terkedip hariçte toplanarak hep birlikte tevbe ettiler. Allah, tevbelerini kabul ederek azabı geri çevirdi.
Kur'ân-ı Kerîm'in ilgili âyetlerini yorumlayan âlimler Hz. Yûnus'un, öfkeyle kavmini terkedişini, onun bir hatası (zelzelesi) olarak değerlendirir. Gerçi burada emre itaatsizlik mevzubahis değildir. Allah Teâlâ Hazretleri, "Şehirden çıkma!" emrinde bulunmuş değil, veya "şöyle yap!" demiş de, O, yapmamış değil. Ama "Şehirden çıkarken Hak Teâla'nın iznini almamıştır. İzin almalıydı, almamış olması bir zelle bir hatadır" denmiştir.
İşte bu hatası sebebiyle, şehirde olup bitenlerden habersiz olarak bir gemiye binen Yûnus aleyhisselâm, İlahî te'dibe mâruz kalır. Şöyle ki: Bindiği gemi arızalanıp yürümez hale gelince, gemiciler: ÔÎçimizde efendisinden kaçan köle var' deyip kim olduğunu tesbit için kur'aya başvurdular. Üç sefer tekrar edilen çekimde, kur'a her seferinde Hz. Yunus'a isabet etti. Onu, kaldırıp denize attılar. Derhal bir balık yuttu.
Hayatında çok tesbihte bulunan Hz. Yunus, balığın karnında derhal tesbihe

başlayıp "Ey Rabbim! Senden başka ilâh yoktur, seni tenzih ederim. Ben nefsine zulmedenlerden oldum" (Enbiya, 87) der. Hatasını itiraf eder, mağrifet diler. Allah O'nu bu tesbihinin hatırına mağfiret buyurur: "Eğer çok tesbih edenlerden olmasaydı, Kıyamete kadar balığın karnında kalıp gitmişti" (Saffat 143-144).
İbnu Hacer'in kaydettiği "sahih" bir rivayette Hz. Yûnus'la ilgili kıssada şu ziyade yer almaktadır: "(Hz. Yûnus azab gelmezden önce şehri terkedip gitti. Sabah olunca şehre yaklaşıp baktı ki azab gelmemiş. Onların şeriatında yalan söyleyenler öldürülürdü. Bunun üzerine öfkeyle oradan ayrıldı, bir gemiye bindi. Gemide: "Sizinle birlikte Rabinden kaçan bir kul var, onu denize atmadıkça geminiz yürümez!" dedi. Gemiciler: "Ey Allah'ın peygamberi seni asla atmayız!" derler. Yûnus aleyhisselam:
"Öyleyse kur'a çekin!" dedi.
Kur'a çekerler. Üç kere tekrarlarlar. Her seferinde O'na çıkar. Onu denize atarlar ve bir balık yutar, denizin dibine götürür. Orada kumların tesbihini işitir ve "karanlıkta da الٰه اَّ اَنْتَ سُبْحَانَكَ اِنّى كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِين diye nida eder" (Enbiya 87).
Bezzâr'ın bir rivayetinde: "Allah, Yunus'u balığın karnında hapsetmek isteyince, balığa kemiklerini kırmamasını, etlerini zedelememesini emreti. Denizin dibine götürünce, Yûnus, Allah'ı tesbihe başladı. Melekler: "Ey Rabbimiz! biz, yakın bir yerden zayıf bir ses işitiyoruz" derler. Rab Teâlâ: "Bu Yûnus'tur" buyurur. Melekler, lehinde şefaatte bulunurlar. Allah balığa emreder, o da sahile atar."
Hz. Yûnus'un balığın karnında kaldığı müddetle ilgili olarak, rivayetlerde; "40 gün, 7 gün, 3 gün, kuşluk vaktinden akşam vaktine kadar" gibi farklı rakamlar gelmiştir.
Karaya atılan Yunus aleyhisselâm, üzerinde tüyü olmayan, yumurtadan yeni çıkmış civciv gibi idi. Bitkin, halsiz vaziyette idi. Cenab-ı Hakk yaktîn bitkisi'nin altında gölgeledi. Yaktin'in iri yapraklı, çabuk büyüyen kabak bitkisi olduğu kabul edilir. Burada dinlenip kendine gelen Hz. Yunus, tekrar kavmine döndü. Kıl payı azabtan kurtulan Ninovalılar O'nu bir müddet dinleyerek istikâmete gelirler.[9]

4- Hz. Yûnus Kıssasındaki Hisse:

Kur'ân-ı Kerîm, geçmiş milletlerden, geçmiş insanlardan bahsetmekle bize sadece bir tarih bilgisi vermeyi kasdetmez. Her ne kadar geçmişin karanlık devirlerine de bir nur serpmek, maziyi bize aydınlatmak hizmetini de görüyor ise de, daha çok içinde yaşadığımız şartlarda takib edeceğimiz doğru yolu veya

önümüze çıkacak farklı durumlar ve şahıslardan nelerin faydalı ve iyi, nelerin zararlı ve kötü olduğunu göstermeyi gaye edinir. Hatta bu ikinci gaye öncekinden daha mühimdir. Her mü' mine, her insana bu suretle bir mesaj verir, bir rehber ve kılavuz olur. Hz. Yunus kıssasını, içinde bulunduğumuz şartlara tatbik ederek bir ders-i ibret halinde yorumlayan nefis bir parçayı Bediüzzaman'dan kaydediyoruz:
"İşte Hz. Yûnus aleyhisselâm'ın birinci vaziyetinden yüz derece daha müthiş bir vaziyetteyiz. Gecemiz, istikbaldir. İstikbalimiz, nazar-ı gafletle onun gecesinden yüz derece daha karanlık ve dehşetlidir. Denizimiz, su sergerdân küre-i zeminimizdir. Bu denizin her mevcinde binler cenaze bulunuyor. Onun denizinden bin derece daha korkuludur. Bizim hevâyı nefsimiz, hûtumuzdur (balığımızdır), hayat-ı ebediyemizi sıkıp mahvına çalışıyor. Bu hût, onun hûtundan bin derec daha muzırdır. Çünki, onun hutu yüz senelik bir hayatı mahveder. Bizim hûtumuz ise, yüzmilyon seneler hayatın mahvına çalışıyor. Madem hakiki vaziyetimiz budur; biz de Hazret-i Yunus aleyhisselâm'a iktidâen umum esbabdan yüzümüzü çevirip doğrudan doğruya Müsebbibü'l Esbâb olan Rabbimize iltica edip لَا اِلٰهَ اِلَّا اَنْتَ سُبْحَانَكَ اِنِّى كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ demeliyiz ve ayn-elyakin anlamalıyız ki, gaflet ve delâletimiz sebebiyle aleyhimize ittifak eden istikbal, dünya ve hevayı nefsin zararlarını defedecek yalnız o zât olabilir ki, istikbal taht-ı emrinde, dünya taht-ı hükmünde, nefsimiz taht-ı idaresindedir. Acaba Hâlik-ı Semâvât ve Arzdan başka hangi sebep var ki, en ince ve en gizli hâtırat-ı kalbimizi bilecek ve bizim için istikbali, ahiretin icadiyle ışıklandıracak ve dünyanın yüzbin boğucu emvâcından kurtaracak, haşa Zât-ı Vâcib-ül-Vücud'dan başka hiçbir şey, hiçbir cihette O'nun izni ve idâresi olmadan imdat edemez ve halaskar olamaz. Madem hakikat-ı hal böyledir. Nasıl ki Hz. Yunus aleyhisselâm'a o münâcatın neticesinde hutu ona bir merkub (binek), bir taht elbahir (denizaltı) ve denizi bir güzel sahra; ve gece, mehtabı bir latif suret aldı. Biz dahi o münâcâtın sırriyle لَا اِلٰهَ اِلَّا اَنْتَ سُبْحَانَكَ اِنِّى كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ demeliyiz, لَا اِلٰهَ اِلَّا اَنْتَ cümlesiyle istikbalimize سُبْحَانَكَ kelimesiyle dünyamıza, اِنِّى كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ fırkasıyla nefsimize nazar-ı merhametini celbetmeliyiz. Tâ ki, nur-u iman ile ve Kur'ân'ın mehtabıyla istikbalimiz tenevvür etsin ve o gecemizin dehşet ve vahşeti, ünsiyet ve tenezzühe inkılâb etsin. Ve mütemadiyen mevt ve hayatın değişmesiyle seneler ve karnlar (çağlar) emvâcı üstünde hadsiz cenazeler binip ademe atılan dünyamız ve zeminimizde, Kur'ân-ı Hakim'in tezgahında yapılan bir sefine-i maneviye hükmüne geçen

hakikat-ı İslâmiyet içine girip selâmetle o denizin üstünde gezip, tâ sahil-i selâmete çıkarak hayatımızın vazifesi bitsin. O denizin fırtınaları ve zelzeleleri, sinema perdeleri gibi tenezzühün manzaralarını tazelendirmekle, vahşet ve dehşet yerine, nazar-ı ibret ve tefekkürü keyiflendirerek okşayıp ışıklandırsın. Hem o sırr-ı Kur'an'la, o terbiye-i Fürkâniye ile; nefsimiz bize binmeyecek, merkubumuz olup, bizi ona bindirip, hayat-ı ebediyemizin kazanılmasına kuvvetli bir vâsıtamız olsun."[10]

*** HZ. DÂVUD ALEYHİSSELÂM**

4339-1 -1- عَنْ أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قَالَ:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ # خُفِّفَ عَلى دَاودَ الْقُرآنُ، فَكَانَ يَأمُرُ بِدَوَابِّهِ أنْ تُسْرَجَ فَيَقْرَؤُهُ قَبْلَ أنْ تُسْرَجَ، وَكَانَ َ يَأكُلُ إَّ مِنْ عَمَلِ يَدَيْهِ[. أخرجه البخاري .

1. (4339)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Dâvud aleyhisselâm'a okumak (Kur'ân) kolaylaştırılmıştı. Böylece, hayvanının eğerlenmesini emreder, eğerlenmezden önce (baştan sona Kur'ân'ı) okurdu. O, kendi el emeğiyle kazandığından başka bir şey yemezdi." [Buhârî, Enbiya 37; Büyû 15, Tefsir, Benî isrâil 5.][11]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste geçen el-Kur'ân'dan maksat okumaktır. Nitekim bazı rivayetlerde el-Kırâet kelimesi kullanılmıştır. Kıraat kelimesinin aslı toplamak (cem) manasına gelir. "Her şeyi kıraat ettim" demek, her şeyi cem ettim demektir. Her peygmaberin Kur'ân'ı, kendisine vahyedilen kitabıdır. Hz. Dâvud'un okuduğuna da Kur'ân denmesi, Kur'ân'a mucize vaki olduğu gibi ona da mucize vaki olduğuna işaret etmek içindir. Hz. Davud'a neyin okunması kolaylaştırılmıştı? Bu açık değildir. Ulemâ "Tevrat'ın" veya "Zebur'un" okunması demekte ihtilaf eder. Bu tereddüdün sebebi Zebur'un tamamı mev'ize olması ve ahkâmı Tevrat'tan almaları sebebiyledir. Yani, onlar nezdinde her iki kitap da muteberdi. Katâde merhum demiştir ki: "Biz Zebur'un, hepsi de mev'ize ve senâ olan,

içerisinde haramhelal, ferâiz ve hudud hiç bulunmayan 150 sureden müteşekkil olduğunu konuşurduk. Ahkâm meselesinde Tevrat esas alınırdı."
İbnu Hacer, at eğerleninceye kadar Kur'ân'ın okunması ihbarını değerlendirerek, hadisten: "Bereket, bazan kısa bir anda tecelli eder de o kısa anda pek çok amel ortaya konur" hükmünü ifade ettiğini söyler. Nevevî der ki: "Bu hususta bana ulaşan haberlerin çoğu, bir kimsenin dört hatim gecede, dört hatim de gündüzde indirdiğini haber verir. Bazı sûfiler bu meselede mübâlağa ederek,aşırı iddialarda bulunmuştur. Gerçeği Allah bilir."
Şu halde, İbnu Hacer tecelli eden harekete maddî, kemmî bir örnek vermekten kaçınırsa da, Nevevî gece ve gündüz bir günde en fazla sekiz hatim indirilebileceğine, aşırı iddialara itibar edilmemesi gereğine dikkat çeker. Ancak, hemen belirtelim ki, Kur'an okumada bir günde bir kaç hatim indirmek ideal olan okuyuş tarzı değildir.

2- Hz. Davud'un burada zikredilen mümtaz bir vasfı, kendi elinin emeğiyle rızkını temin etmesidir. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir başka hadiste, "kişinin en temiz yiyeceğinin el emeğiyle kazandığı şey" olduğunu belirtir ve buna örnek olarak Hz. Davud'u gösterir:
"Kimse eliyle kazandığından daha hayırlı (temiz) bir şey yememiştir. Allah'ın Peygamberi Dâvud aleyhisselâm el emeğini verdi."
İbnu Hacer, Hz. Dâvud'un el emeği olarak zırh yaptığını, onun zerrâd yani zırh ustası olduğunu, Allah'ın ona demiri yumuşattığını, yumuşayan demiri onun zırh yapmada kullandığını, Dâvud aleyhisselâm'ın, devrinin büyük krallarından biri olmasına rağmen yapıp sattığı zırhın parasından başka bir şey yemediğini belirtir. Nitekim sadedinde olduğumuz hadis, Hz. Dâvud'un binmek istediği zaman başkaları tarafından eğerlenen hayvanları olduğunu söylemekle, onun ciddi bir saltanata sahip olduğunu ima etmiş bulunmakta, bu imadan sonra "elinin emeğini yediğinden" bahsedince, onun verâsına dikkat çekmiş bulunmaktadır.
3- Davud aleyhisselâm'ın mümtaz bir diğer yönü, intikası ve dini hayatıdır. Her işinde Allah rızasını arardı. Allah'a yaptığı sesli zikirleriyle meşhurdur. Bazan onun, fevkalade güzel sesiyle yaptığı zikirlere dağ, taş, kuş ve hayvanlar iştirak ederdi. Geceleri teheccüde kalkar, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın övdüğü ve ümmetine tavsiye ettiği savm-ı Davud denen gün aşırı oruç tutardı. Yani bir gün yer bir gün tutardı. Çok güzel bir hatipti. Belâgat sahibi idi. İsrâiloğullarının Tâlut'un komutası altında Amâlikalılar'la yaptığı savaşa katılıp müşriklerin lideri Câlut'u öldürmüş, böylece onların bozgununu kolaylaştırarak

herkesin sevgi ve itimadını kazanmıştı. Tâlut'tan sonra da kral olmuştu. Kendisine peygamberlik de verilince iki vasfı birden nefsinde topladı.
Hükümdarlığının adilâne olmasına gayret eder, bu maksadla zaman zaman tebdil-i kiyafetle halk arasına çıkıp, "Davud'dan memnun musunuz?" diye sorar, idaresini halkın arzusuna göre yönlendirirdi. Bu suretle adilâne bir saltanatla kırk yıl kadar hüküm sürdü. Vefat edince yerine geçen oğlu Hz. Süleyman, hem saltanata hem nübüvvete mazhar oldu.
İsrâilî kaynaklar, Hz. Dâvud'un, Hz. Musa'nın vefatından 535 sene sonra hakkın rahmetine kavuştuğunu belirtir.[12]

*** HZ. SÜLEYMAN ALEYHİSSELÂM**

-4340 -1- عَنْ أبِي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قَال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: كَانَتِ امْرَأتَانِ مَعَهُمَا ابْنَهُمَا جَاءَ الذِّئْبُ فَذَهَبَ بِابْنِ إحْدَاهُمَا. فَقَالَتْ لِصَاحِبَتِهَا: إنَّمَا ذَهَبَ بِابْنِكِ، وَقالَتِ ا ُخْرَى: إنَّمَا ذَهَبَ بِابْنِكِ فَتَحَاكَمَتَا إلى داود عليه السَّم فَقَضى بهِ لِلْكُبْرى فَخَرَجَتا عَلى سُلَيْمَانَ عَلَيْهِ السَّمُ فَأخْبَرَتَاهُ. فقَالَ: ائْتُونِى بِالسِّكِينِ أشُقُّهُ بَيْنَهُمَا. فَقَالَتِ الصُّغْرى: َ تَفْعَلْ يَرْحَمُكَ اللّهُ، هُوَ ابْنُهَا، فقَضى بِهِ لِلصُّغْرى[. أخرجه الشيخان والنسائي .

1. (4340)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İki kadın vardı. Bunların beraberlerinde iki de çocukları vardı. Bir kurt gelerek bu çocuklardan birini kapıp kaçırdı. Kadın, arkadaşına:
"Kurt senin çocuğunu kaçırdı!" dedi. Diğeri ise:
"Hayır, senin çocuğunu alıp gitti!" dedi.
Bunlar (ihtilafa düşüp) Hz. Dâvud aleyhisselâm'a dava açtılar. Hz. Dâvud, büyük kadın lehine hükmetti. Küçük, hükme razı olmayınca, davayı Hz. Süleyman'a götürdüler. Hz. Süleyman aleyhisselâm:"
Bir bıçak getirin, çocuğu ikiye böleyim, size birer parça vereyim!" diye hükmetti. Küçük kadın:
"Böyle yapma! Allah'ın rahmetine mazhar ol! Çocuk onundur!"dedi. Hz. Süleyman bu cevap üzerine çocuğun küçük kadına ait olduğuna hükmetti." [Buharî, Ferâiz 30, Enbiya 40 (muallak olarak); Müslim, Akdiye 20, (1720);

Nesâî, Kudât 14, (8, 235).][13]

AÇIKLAMA:

Burada, Hz. Süleyman'ın zekâveti görülmektedir. çünkü kadınların çocuklarına olan şefkatine göre meseleyi çözmüştür. Küçük kadın, çocuğunun kesilmesine gönlü razı olmadığı için "çocuk benim değil" demiştir.
Hadisin bir başka vechi daha açıktır: "Hz. Süleyman: "Onu ikiye bölün bir yarısını birine, bir yarısını birine verin" dedi. Büyük kadın: "Evet kesin!" dedi. Küçük kadın ise: "Hayır! çocuğu kesmeyin, çocuk onundur!" dedi. Bunun üzerine Hz. Süleyman, çocuğu küçük kadına hükmetti."
Hz. Süleyman, hakim olarak küçük kadının itirafı ile amel etmiyor. "Çocuk büyüğündür" şeklindeki itirafına rağmen, çocuğun küçüğe ait olduğuna hükmediyor. Buradan hakikatın ortaya çıkarılabilmesi için hâkimin yapmayacağı bir şeyi "yapıyorum" demesinin cevazına, onların benzer bir kısım davranışlarda serbest olduğuna hüküm çıkarılmıştır.[14]

-4341 -2- وَعَنِ ابْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قَالَ:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ # لَمَّا بَنَى سُلَيْمَانُ بَيْتَ الْمَقْدِسِ سَألَ اللّهَ خِ ثَثَةً: سَألَهُ حُكْماً يُصَادِفُ حُكْمَهُ، فَأُوتِيهِ؛ وَسَألَهُ مُلكاً َيَنْبَغِى ‘حَدٍ مِنْ بَعْدِهِ، فَأُوتِيهِ؛ وَسَألَ حِينَ فَرَغَ مِنْ بِنَاءِ الْمَسْجِدِ أنْ يَأتِيَهُ أحَدٌ، َتَنْهَزُهُ إَّ الصَّةُ فىهِ أنْ يُخْرِجَهُ مِنْ خَطِيئَتِهِ كَيَوْمِ وَلَدَتْهُ أُمُّهُ[. أخرجه النسائي. »يَنْهَزُهُ« أى يُدْفِعُهُ وَيُحَرِّكُهُ .

2. (4341)- İbnu Amr İbni'l-As (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyrudular ki:
"Hz. Süleyman Beytu'lmakdis'i bina ettiği zaman, Allah'tan kendisine üç imtiyaz vermesini istedi:
* İlahi hükme müsadif olacak (uygun düşecek) hüküm (verme kapasitesi) taleb etti; bu ona verildi.
* Kendisinden sonra kimseye verilmeyecek bir saltanat taleb etti; bu da ona verildi.
* Mescidin inşaatını bitirdikten sonra bu mescide sırf namaz kılmak için gelenlerin, oradan çıkarken, annelerinden doğdukları gündeki gibi bütün

günahları affedilmiş olarak çıkmalarını yalvardı; bu duası da kabul edildi." [Nesâî, Mesâcid 6, (2, 34); İbnu Mâce, İkâmetu's-Salât 196, (1408).][15]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayet, Hz. Süleyman'ın adalete çok ehemmiyet verdiğini, hükümlerinde isabetli olabilmek için Allah'tan yardım taleb ettiğini ve bu duasının kabul edildiğini göstermektedir. Esasen mülk ve saltanat taleb eden kimsenin, mülkünün kıyam ve bekası için adalet taleb etmesi gereklidir. Çünkü mülk onunla kaim ve dâim olur. Kur'an-ı Kerim zalimlerin mülkünün yıkıldığını haber verir.

2- Hz. Süleyman adalet dışında pekçok İlahi lütuflara, mucizelere mazhar olmuş bir peygamberdir. Cenâb-ı Hak onunla ilgili kıssada, yeryüzünde güçlü bir saltanat için gerekli olan şartları beyan eder: "Hz. Süleyman'ın etrafında, içerisine ifritlerin de bulunduğu bir istişâre heyeti var. Meseleleri onlarla tezekkür etmekte, fikirlerine başvurmaktadır. insanlar tarafından sesi işitilmeyen karıncaya varıncaya kadar hayvan ve kuşların dilini bilmektedir. Rüzgâr emrindedir, O'nun istediği yere kısa zamanda götürmektedir. Cinler, Hz. Süleyman taleb edince kaleler, heykeller, büyük havuzlar, çömlektencere gibi yemek kapları, yerden kalkmayacak büyüklükte ağır kazanlar yaparlardı" (Sebe, 13.)
Hz. Süleyman devrinde heykel haram değildi. Peygamberlerin ve diğer salih ve veli kimselerin heykelleri yapılır, hak onları görerek onların iyiliklerini hatırlar, kendileri de onlar gibi olmada gayrete gelirlerdi.
Hz. Süleyman, saltanat sahibi de olması sebebiyle, Kur'ân-ı Kerîm, onun diğer bir saltanat sahibi Sebe melikesi Belkıs'la münasebetini anlatır. Karşılıklı elçi teatisini, mektup ve hediye irsâlini, mektupta Hakka daveti, tehdidi, meselelerin çözümünde istişare ve adabını, Belkıs'ın Hz. Süleyman'a gelip teslim oluşunu anlatır. Bütün bu anlatımlarda Cenab-ı Hakk'ın Hz. Süleyman'a bahşettiği muhteşem saltanatın tasviri de yapılır.

3- Hz. Süleyman'ın mazhar olduğu mucizelerde insanlığın alacağı ibretler var. Zira Hz. Süleyman'ın mazhar olduğu üstünlükler, ayet-i kerime'de insanların ulaşamayacağı bir mahiyet taşıyan mucizeler suretinde değil, daha ziyade ona bahşedilen "ilim" sayesinde olduğu belirtilmektedir. Öyleyse insanlık ilmini artırarak onlara ulaşabilecektir. Kuşların dilini anlamak, karıncayla muhabere

kurmak, cinleri bir kısım ağır işlerde istihdam etmek, uzak mesafedeki eşyayı göz açıp kapama anında nakletmek gibi Süleymanî imtiyazlar, ilim sayesinde insanlığın imkânları dahilindedir. Hatta Kur'ân-ı Kerim'in âyetlerine dayanarak, Kur'an'da tasvir edilen Süleymânî haşmetin, onun zatına mahsus olmak üzere ânî ve def'i bir surette verilmiş bir mucizenin beyanı olmayıp, onun zamanında zirveye ulaşan, ilme dayalı teknolojik seviyenin tasviri olduğu söylenebilir.
Bu hususu daha analşılır kılmak maksadıyla, mevzu üzerine, ilmî bir toplantıya sunduğumuz bir tahlili bu bahsin sonuna (4346 numaralı hadisi müteakip) Peygamberlerin Mucizeleri Ve İlim başlığıyla sunacağız. Orada yapacağımız iki tahlilden biri Hz. Süleyman aleyhisselam'la ilgili olacak.[16]

*** EYYÛB ALEYHİSSELÂM**

-4342 -1- عَنْ أبِي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قَالَ:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ بَيْنَمَا أيُّوبُ يَغْتَسِلُ عُرْيَاناً خَرَّ عَلَيْه رِجْلُ جَرَادٍ مِنْ ذَهَبٍ فَجَعل يَحْثى في ثَوْبِهِ. فَنَادَاهُ رَبُّهُ: يَا أيُّوبُ ألَمْ أكُنْ أغْنَيْتُكَ عَمَّا تَرَى؟ قَالَ: بَلى يَا رَبِّ، وَلكِنْ َغِنَى عَنْ بَرَكَتِكَ[. أخرجه البخاري .

1. **(4342)-** Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Eyyub aleyhisselam üryan (çıplak) vaziyette yıkanırken üzerine altından bir yığın çekirge düştü. Eyyûb aleyhisselam hemen onu elbisesine avuç avuç koymaya başladı. Bunun üzerine Rabbi ona nida etti:
"Ey Eyyûb, ben seni bu gördüğün (dünyalıktan) müstağni kılmadım mı?" Eyyûp aleyhisselâm:
"Evet! Ey Rabbim! Velakin senin bereketine karşı istiğna yok!" diye mukabele etti." [Buhârî, Gusl 20, Enbiya 20, Tevhid 35; Nesâî, Gusl 7,l (1, 200-201).] [17]

AÇIKLAMA:

1- Hadisin bir başka vechi şöyledir: "...Eyyûb aleyhisselam elbisesinin bir kenarını açıp çekirgeleri koymaya başladı. O kenar dolunca diğer kenarını açıyordu."

2- Cenâb-ı Hakk'ın Eyyub aleyhisselam'a nidasını, alimler "ilham vasıtasıyla" veya "vasıtasız" olarak yapmasının muhtemel olduğunu belirtirler.

3- Hz. Eyyûb, bir başka rivayette, ilâhî hitaba: "Evet sen beni müstağni kıldın ama, senin rahmetine kim doymuştur ki?" cevabını verir. Böylece mazhar olunan maddî zenginlikler de Allah'ın rahmeti olarak anlaşılmış olmaktadır.[18]

4- Hadisten Elde Edilen Bazı Fevâid:

***** Şükrünü eda etme hususunda kendinden emin olan kimsenin, helal malı çoğaltma hususunda hırs göstermesi caizdir.

***** Hayırlı mala "bereket" demek caizdir.

***** Şükreden zenginin fazileti vardır.

5- Eyyûb aleyhisselâm, dûçâr olduğu ağır bir hastalığa karşı gösterdiği sabırla meşhurdur. Onunla ilgili olarak rivayet edilen hikâyelerin pek çoğu sıhhatçe güven verici değildir. İbnu Hacer, Buharî'nin bu rivayetler içerisinde, kendi şartına uyanı sadece sadedinde olduğumuz rivayet olması haysiyetiyle diğer rivayetlere yer vermediğini belirttikten sonra, onun hakkında gelen bir diğer sahih rivayetin şu olduğunu kaydeder. İbnu Ebî Hâtim, Hz. Enes'ten naklen kaydetmiştir: "Eyyûb aleyhisselâm hastalığa müptela oldu ve bunu onüç yıl çekti. Bu esnada kardeşlerinden ikisi dışında, uzakyakın herkes, onu terketti. Bu iki kişi her gün akşam ve sabah kendisine uğrarlardı. Biri diğerine dedi ki:
"Eyyûb büyük bir günah işlemiş olmalı. Değilse bu belâ şimdiye kadar ondan kalkardı!"
Diğeri, Eyyûb aleyhisselam'a bunu zikretti. O, bu sözü işitince çok üzüldü ve Allah'a dua etti. İhtiyacı için dışarı çıktı. Hanımı elinden tuttu. Eyyûb ihtiyacından boşalınca, kadını onu geri almada ağır davrandı. Cenab-ı Hak kendisine, "Ayağını yere vur!" diye vahyetti. Ayağını yere vurdu. Oradan bir göze kaynadı. Eyyûb aleyhisselâm gözenin suyunda yıkandı. Sağlıklı olarak geri döndü. Hanımı gelince onu tanıyamadı. Eyyub nerede? diye sordu.
"Eyyûb benim!" dedi.
Onun iki harman yeri vardı. Bunlardan biri buğday, biri arpa içindi. Allah bir bulut gönderdi, buğday harmanına altın, arpa harmanına gümüş yağdırdı. Her ikisi de taştılar." İbnu Abbâs (radıyallahu anh)'dan gelen bir rivayette şu ziyade var: "Allah ona cennet hullelerinden giydirdi. Hanımı gelince onu tanıyamadı ve sordu:
"Ey Allah'ın kulu! Burada bir hasta vardı, gördün mü? Kurtlar onu götürmüş

olmasın?" Eyyûb:
"Bak hele! Yahu o benim!" dedi.
Bir başka rivayette şu ziyade var: "...Bunun üzerine secdeye kapandı ve:
"Ey Rabbim izzetin adına yemin ediyorum, hastalığımı almayınca başımı kaldırmayacağım! dedi. Allah hastalığını aldı."
Bir başka rivayette: "...Allah hanımına da gençliğini iade etti, öyle ki, Eyyub aleyhisselam'a yirmialtı erkek çocuk dünyaya getirdi" denir.
Burada kaydında fayda umduğumuz bir başka rivayete göre, Eyyub aleyhisselâm Vahranlıdır. Çokça malı, ailesi, evladu iyali vardır. Derken, yavaş yavaş malını, mülkünü evladlarını kaybeder. Ama o sabreder, Allah'tan sevab bekler. Musibeti daha da artar, bedeninde çeşitli hastalıklar zuhur eder ve şehrin dışına atılır. Kadını hariç herkes onu reddeder. Kadının ücret mukabili çalışarak para kazandığı, bununla kendisine yiyecek temin ettiği, sonunda hastalık bulaşır korkusuyla kimsenin iş vermediği, bunun üzerine uzun ve güzel olan iki saç örgüsünden birini keserek, eşraftan birinin kızına sattığı, onunla kendisi için iyisinden yiyecek satın aldığı kulağına ulaşır. Kadın bu yemeği kendisine getirince bu yemeği nasıl temin ettiğini söylemezse yemiyeceğine dair yemin eder. Kadın başını açar durumu gösterir. Eyyûb aleyhisselâm'ın üzüntüsü daha da artar ve bu esnada Kur'ânda zikri geçen duayı yapar: "Bana gerçekten zarar dokundu, sen ise merhametlilerin en merhametlisisin" (Enbiya 83).
Hz. Eyyûb'la ilgili olarak, hanımının ismi, babası, yaşı, bela çektiği müddet vs. rivayetlerde farklı, ihtilaflı hususlar gelmiştir. Onlara girmeden, onun kıssası ile alâkalı olarak Bediüzzaman'ın yer verdiği bir özetlemeye ve bu kıssadan çıkardığı bir hisseye yer vereceğiz. O, önce Hz. Eyyûb aleyhisselâm'ın kıssasını şöyle özetler: "Pek çok yara bere içinde epey müddet kaldığı halde, o hastalığın azim mükâfaatını düşünerek kemâl-i sabırla tahammül edip kalmış; sonra yaralarından tevellüd eden kurtlar, kalbine ve diline iliştiği zaman, zikir ve marifet-iİlahiyenin mahalleri olan kalp ve lisanına iliştikleri için, o vazife-i ubudiyete halel gelir düşüncesiyle kendi istirahati için değil, belki ubudiyet-i ilahiye için demiş: "Yâ Rab zarar bana dokundu. Lisanen zikrime ve kalben ubudiyetime halel geliyor" diye münacaat edip, Cenâb-ı Hak o halis ve sâfi, garazsız, lillah için o münâcaatı gayet harika bir surette kabul etmiş; kemal-i afiyetini ihsan edip enva-i merhametine mazhar eylemiş.
Hazret-i Eyyûb aleyhisselam'ın zahiri yara hastalıklarının mukabili, bizim batınî ve ruhi ve kalbî hastalıklarımız vardır. İç dışa, dış içe bir çevrilsek, Hz. Eyyub'dan daha ziyade yaralı ve hastalıklı görüneceğiz. Çünkü, işlediğimiz her bir günah, kafamıza giren her bir şüphe, kalp ve ruhumuza yaralar açar. Hazret-i

Eyyûb aleyhisselam'ın yaraları kısacık hayat-ı dünyeviyesini tehdit ediyordu. Bizim mânevî yaralarımız pek uzun olan hayat-ı ebediyemizi tehdit ediyor. O münâcât-ı Eyyubiyye'ye, o Hazretten bin defa daha ziyade muhtacız. Bâhusus nasıl ki o Hazretin yaralarından neş'et eden kurtlar, kalb ve lisanına ilişmişler; öyle de, bizleri, günahlardan gelen yaralar ve yaralardan hasıl olan vesveseler, şüpheler, (neûzubillah) mahall-i iman olan bâtın-ı kalbe ilişip imânı zedeler ve imanın tercümanı olan lisanın zevk-i ruhanisine ilişip zikirden nefretkarâne uzaklaştırarak susturuyorlar. Evet günah kalbe işleyip, siyahlandıra siyahlandıra ta nur-u imanı çıkarıncaya kadar katılaştırıyor. Her bir günah içinde küre gidecek bir yol var. O günah istiğfar ile çabuk imha edilmezse, kurt değil belki küçük bir manevi yılan olarak kalbi ısırıyor. Meselâ: Utandıracak bir günahı gizli işleyen bir adam, başkasının ıttılâından çok hicab ettiği zaman, melaike ve ruhaniyatın vücudu ona çok ağır geliyor. Küçük bir emare ile onları inkar etmek arzu ediyor. Hem meselâ: Cehennem azabını intaç eden büyük bir günahı işleyen bir adam, cehennemin tehdidâtını işittikçe istiğfar ile ona karşı siper olmazsa bütün ruhuyla cehenemin ademini arzu ettiğinden küçük bir emare ve bir şüphe, cehennemin inkarına cesaret veriyor. Hem meselâ: Farz namazını kılmayan ve vazife-i ubudiyeti yerine getirmeyen bir adamın küçük bir amirinden küçük bir vazifesizlik yüzünden aldığı tekdirden müteessir olan o adam, Sultân-ı Ezel ve Ebed'in mükerrer emirlerine karşı farzında yaptığı bir tenbellik, büyük bir sıkıntı veriyor ve o sıkıntıdan arzu ediyor ve mânen diyor ki: "Keşke o vazife-i ubudiyeti bulunmasa idi." Ve bu arzudan bir manevi adâvet-i ilâhiyyeyi işman eden bir inkar arzusu uyanır. Bir şüphe, vücûd-u İlâhiyyeye dair kalbe gelse, kat'î bir delil gibi ona yapışmaya meyleder. Büyük bir helaket kapısı ona açılır. O bedbaht bilmiyor ki; İnkâr vasıtasıyla gayet cüz'î bir sıkıntı vazife-i ubudiyetten gelmeye mukâkbil, inkârda milyonlar ile o sıkıntıdandaha müthiş manevi sıkıntılara kendini hedef eder. Sineğin ısırmasından kaçıp yılanın ısırmasını kabul eder. Ve hâkeza bu üç misal kıyas edilsin ki بَلْ رَانَ عَلَى قُلُوبِهِمْ sırrı anlaşılsın."

Burada kaydedilen ayet: "...Bilakis, onların irtikab edegeldikleri (mâsiyet), kalplerini paslandırmıştır" (Mutaffifîn 14) mealindedir.[19]

*** HZ. İSA ALEYHİSSELÂM**

-4343 -1- عَنْ أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قَالَ:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ # مَا مِنْ

بَنِى آدَمَ مَوْلَودٍ اِ يَنْخُسُهُ الشّيْطَانُ حِينَ يُولَدُ، فَيَسْتَهِلّ صَارخاَ مِنْ نَخْسَتِهِ إيَّاهُ، اَّ مَرْيَمَ وَابْنَهَا[. أخرجه الشيخان.»استهل« صياحُ المَوْلُودِ عند الودة.و»الصُّراخُ« الصّياح والبكاء .

1. (4343)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Ademoğlundan doğduğu vakit, şeytanın dürtüp de ağlatmadığı kimse yoktur. Bundan sadece Meryem oğlu İsa hariçtir." [Buhârî, Enbiya 44, Bed'ü'l-Halk 11; Tefsir, Âl-i İmran 2; Müslim, Fezâil 147, (2366).][20]

-4344 -2- وَعَنْهُ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قَال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ # أنَا أوْلى النَّاسِ بِابْنِ مَرْيَمَ في الدُّنْيَا وَاخِرَةِ، لَيْسَ بَيْنِى وَبَيْنَهُ نَبِىٌّ، وَا'نْبِيَاءُ إخْوَةٌ أبْنَاءُ عَّتٍ، أُمَّهَاتُهُمْ شَتَّى وَدِينُهُمْ وَاحِدٌ[. أخرجه الشيخان وأبو داود.إذَا كَانَ ا'خُوَّةُ 'بٍ وَاحدٍ وَأُمَّهاتٍ شَتّى كَانُوا »أبْنَاءُ عَّتٍ« وَضِدُّهُ أبناءُ أخْيَافٍ، وَإذَا كَانُوا 'بٍ وَاحِدٍ وَ'مٍّ وَاحِدَةٍ فَهُمْ أعْيَانٌ.

2. (4344)- Yine Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Ben, dünyada da ahirette de Meryem'in oğluna insanların en yakınıyım. Benimle onun arasında başka bir peygamber yok. Peyamberler anneleri ayrı, babaları bir kardeştirler, dinleri de birdir." [Buhârî, Enbiya 44; Müslim, Fezâil 145, (2365); Ebu Dâvud, Sünnet 14, (4675).][21]

AÇIKLAMA:

1- Bu ikinci hadis Hz. Resulullah'ın Hz. İsa'ya insanların en yakını olduğunu belirtir. Buradaki yakınlıkla kastedilen husus, Hz. İsa'ya en yakın peygamber olmasındandır, arada bir başka peygamber mevcut değildir. Kirmanî der ki:
"Bu hadisle şu mealdeki "İbrahim'e insanların en yakını, ona uyanlarla, bu peygamberdir" (Âl-i İmrân 68) âyeti arasındaki uzlaşma şöyledir: Hadis, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın metbu (uyulan) ayetin ise tabi (uyan)

olması haysiyetiyle varid olmuştur." Ancak İbnu Hacer buna katılmaz. "Âyet de, hadis de aynı şekilde varid olmuştur, böyle bir ayırım yapmayı te'yid edecek delil yok. Gerçek şu ki, arada bir zıtlık yok ki cem etmeye ihtiyaç olsun. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Hz. İbrahim'e insanların en yakını olduğu gibi, Hz. İsa'ya da en yakını olmuştur. Birine yakınlık ona iktida yönüyledir; diğerine yakınlık ise zaman itibariyle yakınlık yönüyledir."

2- Peygamberler baba bir kadeştirler. (عَلَّت) denmektedir.

* Babaları bir, anneleri ayrı kardeşlere "allat" عَّت

* Anaları bir , babaları ayrı kardeşlere "ahyaf" اَخْيَاف

* Annebaba bir kardeşlere "a'yan" اَعْيَان denmektedir.

3- Peygamberlerin dinlerinin bir olması, asıl itibariyle aynı olmasını ifade eder. Bu asıl, tevhid'dir. Ayrıca ahiret inancı, ibadet emri de müşterektir. Aralarındaki ayrılık, cemiyetlerin gelişen şartlarına tabi olarak ortaya çıkan bazı füru meselelerindedir.

4- Bu hadis, Hz. İsa ile Hz. Peygamber arasında bir peygamber gelmediğine dair istidlal etmeye sevketmiştir. Ancak bazı alimler, Yâsîn suresinde Ashâbu'l-Karye'ye gönderilen üç kişiyi gösterip: "Bunlar Hz. İsa'dan sonra gelen iki nebi idi" diye cevap vermiştir. İbnu Hacer "sadedinde olduğumuz hadis sahih, diğeri ise zayıftır" diyerek, bunun haberini esas almak gerektiğine dikkat çeker. Ayrıca şu ihtimale de yer verir: "Belki de hadisten murad, ÔHz. İsa'dan sonra müstakil bir şeriat getiren peygamber olmadı, gelenler Hz. İsa'nın şeriatını tahrire alıştılar' demektir."
Bu ihtilafın anlaşılması için şu noktanın hatırlanması gerekir: İslâm âlimleri umumiyetle nebi ile resul arasında fark görürler. Resul, yeni bir şeriat ve kitap getiren peygamberdir. Nebi ise önceki bir şeriatı ihyaya çalışan, kitabı olmayan peygamberdir.

5- Hz. İsa aleyhisselâm, diğer peygamberler arasında farklı bir vaziyet arzeder. Bu sebeple onun hakkında doğduğu günden itibaren başlayan bir kısım münakaşalar günümüze kadar devam etmiştir. Hz. İsa, bakire olan Hz. Meryem'den doğmuştur. Normal olarak Cenâb-ı Hak, insanların yaratılışını erkek kadın birliğine bağlamıştır. Hz. İsa'nın, hiç erkek görmeyen bir kadından doğması, ister istemez birtakım kuşkulara sebep olmuş, bizzat Kur'ân'ın yer verdiği iftiralara, ayıplamalara maruz kalmıştır. Ancak, Hz. Meryem, bu iftiralara cevap vermeksizin, beşikteki çocuğa işaret etmiş, çocuk olan İsa: "Ben

Allah'ın kuluyum. O bana kitap verdi ve beni peygamber yaptı. Bulunduğum her yerde beni mübarek kıldı. Yaşadığım müddetçe bana namaz ve zekatı emretti. Beni anneme itaatkâr kıldı. Beni bedbaht bir zorba yapmadı. Doğduğum gün de, öldüğüm gün de, diri olarak haşredileceğim gün de selâmet üzerimedir" (Meryem 30-33) diyerek konuşur. Burada kendisinin kul ve peygamber olduğunu söyleyerek, ilahlaştıracak olan Hıristiyanlara da, annesini itham eden Yahudilere de cevap var. Kur'anî âyet şöyle noktalanır: "İşte Meryem oğlu İsa budur. O'nun hakkında ihtilafa düştükleri sözün doğrusu da böyledir" (Meryem 34)

Hz. İsa, Kur'ân-ı Kerîm'de Meryem oğlu İsa'dır. Her nerede zikri geçerse bu şekilde tesmiye edilir.

Günümüzde bile, "Hz. İsa'nın babası olmalıdır, tenasül kanunu böyledir, erkek olmadan kadın çocuk yapamaz" gibi iddialarla Hz. İsa'ya baba aramaya kalkanlara, Bediüzzaman, her kanunun istisnaları olduğunu, tenasül kanununa bağlı canlıların başlangıçta, ilk yaratılışında anasızbabasız meydana geldiklerini, halen yüzbinlerce nebat türünün, anababa ikilisine hacet kalmadan bahar mevsiminde husûle geldiklerini hatırlatarak cevaplandırır. Ayrıca o, kanunların da bir yaratanı olduğunu, Cenâb-ı Hakk'ın, yarattığı kanunlara mahkum olmadığını, iradesinin ve meşîetinin her şeyin üzerinde olduğunu göstermek için bütün kanunlara şaz düşen istisnalar yarattığını belirtir. Kur'ân-ı Kerîm'de: "Allah katında İsa'nın hali, Âdem'in yaratılışı gibidir..." (Meryem 58) buyurulduğunu hatırlatarak Hz. İsa'nın babasız yaratıldığı hususunu te'vil etmeye imkân olmadığını, böyle inanmak gerektiğini söyler. Tahlilini şöyle noktalar: "Acaba medbeinde ve hatta her senede bu kadar şazlarıyla yırtılmış, zedelenmiş bir kanunun, bindokuzyüz senede bir ferdin şüzûzunu (kanundışı oluşunu) aklına sığdıramayan ve nusûs-u Kur'ânî'ye karşı bir te'vile yapışan bir aklın kaç derece akılsızlık ettiğini kıyas et..."

Hz. İsa'nın babasız dünyaya geldiğine inanan Hıristiyanlar aşırı giderek, "Onun babası Allah'tır, dolayısıyla o da Allah'ın oğludur, Allah' tır" gibi iftikâr iddialarda bulunarak Hak'tan ayrılmışlardı. Kur'ân-ı Kerîm böylelerine de cevaplar verir. Bunlardan biri şudur: "Allah'ın evlad edinmesi olacak şey değildir. O her türlü noksandan münezzehtir. O, bir işi dilediği zaman ona Ôol' der, o da oluverir" (Âl-i İmran 35)

Hz. İsa'ya otuz yaşında peygamberlik verilmiş, bir hidayet ve nur olarak İncil vahyedilmiştir. Yahudiler içerisinde olması sebebiyle onları hidayete, hak dine çağırmıştır. Ancak Yahudiler kendisinden mucize talebinde bulundular. O da ölüleri diriltmek, kör, abraş gibi o gün için tedavisi kâbil olmayan hastaları

iyileştirmek nev'inden pek çok mucizeler gösterdi. Çamurdan yaptığı kuş şekline üfleyerek hayattar kılmak gibi harikalar ortaya koydu.
Her şeye rağmen Yahudiler, ona inanmamakta direndiler. Aslında Hz. İsa Tevrat'ı reddetmedi. Onun ahkâmını aynen kabul etti, önceki peygamberleri te'yid etti.
Netice itibariyle, Hz. İsa'ya inanan mü'minlerin sayısı oniki'de kalmıştır. Bunlara Havarî denir. Kur'ân-ı Kerîm'e göre, onlar, Hz. İsa'nın: "Allah'ın dinine hizmette ve O'nu muhafazada içinizden kimler bana yardım edecek?" sorusuna, hep birlikte: "Allah'ın dinine bizler yardım edeceğiz, bizler Ensârulllah'ız (Allah'ın yardımcıları)..." diye cevap verdikleri için Havârilere Ensarullah da denmiştir.
Hz. İsa, insanları hak dine davet ettikçe, Yahudiler ona karşı temerrüd ve düşmanlıkta ileri gittiler. Onun çalışmalarını engellemeye gayret ettiler. Sonunda onu da Hz. Zekeriya, Hz. Yahya ve daha nice peygamberler gibi öldürmeye karar verdiler. Bu maksadla içlerinden bir şahsı inanmış gibi aralarına soktular. Bu 13. şahıs onlara bunların faaliyetlerini, toplanma yer ve zamanlarını bildiriyordu. Öldürmeye azmettikleri zaman Cenâb-ı Hak Hz. İsa'ya şöyle vahyetti: "Ey İsa, seni ecelin geldiğinde öldürecek olan benim. Seni ben semaya yükselteceğim.
Yahudilerin suikastlerinden tertemiz kurtaracağım ve sana uyanları kıyamete kadar seni inkâr edenlere üstün kılacağım[22] Sonra dönüşünüz bana olacak ve ihtilafa düştüğünüz meselelerde hükmü ben vereceğim" (Âl-i İmran 55)
Cenab-ı Hak, bu münafığı yani 13. kişiyi -ki ismi Taytanos'dur- Hz. İsa'ya benzeterek, Hz. İsa yerine yahudilerin onu öldürmesini sağladı. Hz. İsa'yı da semaya yükseltti.
Hz. İsa'nın akıbeti hususunda Yahudi ve Hıristiyanlar ihtilaf etmişlerdir. Her ne kadar Yahudiler, "Biz öldürdük" deseler de şüphe içindeydiler. Hıristiyanlar da Hz. İsa'nın çarmıha gerildiğine inanırlar. Hatta Hz. İsa'nın Yahudilerin elinden kurtulmak için kaçıp gizlendiğini, çarmıha gerileceğinde çokça ağlayıp sızladığını da söylerler.
Gerçeği Kur'ân dile getirir:
"Onlar İsa'yı inkar etmeleri, Meryem'e pek büyük bir iftirada bulunmaları ve ÔAllah'ın Resûlü Meryem oğlu Mesîh İsa'yı biz öldürdük' demeleri sebebiyle de lânete uğramışlardır. Onu ne öldürdüler, ne de astılar. Fakat başkası ona benzetildi de onu öldürdüler. Onların bu hususta hiçbir bilgileri yoktur. Kapıldıkları şey ancak bir zan ve tahminden ibarettir. Hakikatte ise Allah O'nu kendi huzuruna yükseltti. Allah'ın kudreti herkese galiptir ve O'nun her işi hikmet iledir" (Nisa 156-157)
İslâm itikadına göre, Hz. İsa, ruh ve cesediyle birlikte semaya yükseltilmiştir ve

halen sağdır. Kıyamete yakın yeryüzüne inerek, Deccal'ı öldürecek, onun fikr-i küfrîsini, Mehdi ile işbirliği ederek ortadan kaldıracakdır. Bu hususta geniş bilgiyi kıyametle ilgili bölümde 5008 numaralı hadisten sonra vereceğiz.[23]

*** HIZIR ALEYHİSSELÂM**

4345-1- عن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قَال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: إنَّمَا سُمِّىَ بذلِكَ ‘نَّهُ جَلَسَ عَلي فَرْوَةٍ بَيْضَاءَ فَاخْضَرَّتْ تَحْتَهُ[. أخرجه البخاري والترمذي.»الفَرْوَةُ« قِطْعَةُ نَبَاتٍ مُجْتَمَعَةٍ يَابِسَةٍ .

1. (4345)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Hızır'ın Hızır diye isimlenmesi şuradan gelir. O, kupkuru beyazlamış ot destesinin üzerine oturmuştu. Deste, altında derhal yeşerdi." [Buhârî, Enbiya 27; Tirmizî, Tefsir, Kehf (3150).][24]

AÇIKLAMA:

1- Dinimizde Hızır olarak bilinen zât peygamber midir, büyük bir veli midir, ihtilaflı bir şahsiyettir. Kur'ân-ı Kerîm'de ismen zikri geçmeksizin Hz. Musa ile olan macerası zikredilir. Kehf sûresinin 65-82. âyetleri arasında yer alan bu macerada zikredilen zâtın Hızır olduğunu, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hadislerinden öğreniyoruz.
Sadedinde olduğumuz hadis, Hızır'ın, bir ikram-ı İlâhi olarak üzerine oturduğu kuru otun yeşerdiğini, yeşillik manasına gelen hıdr kelimesinden iktibas olunarak, Hıdır (veya Hızır) dendiğini belirtiyor. Mamafih ferve kelimesinin otsuz arazi mânasına geldiği de belirtirler. Bu durumda otsuz, çıplak bir araziye oturduğu zaman, kerâmeten orasının yeşerdiği anlaşılır. Şarihler her iki manayı da benimserler ve her iki mânayı te'yid edecek rivayetler kaydederler. Bilhassa namaz kıldığı yerin çevresinin yeşillendiği de tasrih edilmiştir.
Hızır lakabını almazdan önce ismi ne idi, babasının ismi nedir, ne kadar yaşamıştır, peygamber midir, velî midir, hep ihtilaf edilmiştir. Meselâ teklif edilen isimler arasında: Belya, İlyas Yesa', Âmir vs. de var. Bir rivayete göre Hz. İbrahim'den önce yaşamıştır ve Hz. İbrahim'in dedesinin amcaoğludur. Bazı

rivayetlerde Hz. İbrahim'den önce mi yaşadı, sonra mı ihtilafı vardır. Bir rivayette künyesi Ebu'l-Abbâs'tır. Bir rivayette, Hz. Âdem'in oğlu Kâbil'in oğludur.
Câfer-i Sadık'ın babasından yaptığı bir rivayete göre, Zülkarneyn'in meleklerden bir arkadaşı vardı. Ondan, ömürünü uzun kılacak bir çare göstermesini talep etti. Melek ona hayat gözesini gösterdi. Karanlık içerisindeydi. Hızır önünde olduğu halde oraya gitti. Suyu Hızır bulup içti, Zülkarneyn bulamadı. Kâ'bu'l-Ahbar'ın bir rivayetine göre, insanlardan dört peygamber diridir ve arz ahalisi için emândır: İkisi yeryüzündedir: Hızır, İlyas; ikisi semâdadır: Hz. İsa ve Hz. İdris.
Ehl-i ilim umumiyetle Hızır'ın nebî olduğunu söylemiş, ancak resul mü, değil mi ihtilaf etmiştir.
Kuşeyrî başta olmak üzere bir kısım âlimler de velî olduğunu söylemiştir. Sa'lebî tefsirinde, bütün ülemânın onun görünmeyen, hayat sahibi bir zât olduğunda ittifak ettiğini belirtir. Der ki: "Dendiğine göre, âhir zamanda Kur'ân-ı Kerîm'in refedilmesiyle vefat edecektir." Hızır aleyhisselam'ın nebi olduğu görüşünü iltizam eden Kurtubî şöyle bir delil de beyan eder: "Cumhura göre nebidir. Âyet-i kerîme de buna şehadet eder. Zira Allah nebisi (Hz. Musa), mertebece kendinedn dûn olan kimseden ilim tahsil edecek değildir. Ayrıca bâtınla ilgili hükme sadece nebîler muttali olabilir."
İbnu Salâh: "Cumhur-u ulemâya ve onlarla birlikte olan ammeye göre, Hızır hayattadır. Bazı hadisçiler bunu inkâr etmekle şaz bir görüş ortaya atmış olmaktadır." Bu meselede Nevevî de İbnu Salâh gibi hükmetmiş ve ilaveten: "Sufiler ve ehl-i salâh arasında bu meselede ittifak vardır. Üstelik onların Hızır aleyhisselâm'ı görmeleri, onunla biraraya gelmeleriyle ilgili hikâyeleri sayılamayacak kadar çoktur" der.
İbnu Hacer, Hızır aleyhisselâm'ın hâl-i hazırda mevcut olmadığını söyleyenlerin Buhârî, İbrahim el-Harbî, Ebu Ca'fer İbnu'l-Münâdî, Ebu Ya'lâ İbnu'l-Ferra, Ebu Tâhir el-İbâdî, Ebu Bekr İbnu'l-Arabî ve bir grup başkasının olduğunu kaydeder ve bunların görüşlerine delil olarak, Aleyhissalâtu vesselam'ın hayatının sonlarında ifade buyurduğu şu hadisi ileri sürdüklerini belirtir: "Bugün yaşayanlardan hiç kimse, yüz sene sonra yeryüzünde hayatta olmayacaktır." Bu hadisi İbnu Abbâs'tan Buhârî rivayet etmiştir. Hiç bir sahîh haberde Hızır'ın Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a geldiğine, onunla beraber olup savaştığına dair rivayet gelmemiştir. Halbuki Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Bedir günü: "Allahım, bu birlik helak olursa artık sana yeryüzünde ibadet edilmeyecek" buyurmuştur. Eğer Hızır mevcut olsaydı Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu kadar kesin bir nefiyde bulunmazdı. Resûlullah (aleyhissalâtu

vesselâm): "Allah, Musâ'ya rahmet buyursun; keşke sabretseydi de Hızır'la onun haberinden bize anlatsaydı, ne hoş olurdu" buyurmuştur. Eğer Hızır mevcut olsaydı, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu temennisi hoş olmazdı. Onu yanına getirtir, o da bu kısım acib şeyler gösterirdi. Resûlullah o zaman kafirleri bilhassa Ehl-i Kitabı fazlaca imâna davet ediyordu (onun bu çeşit yardımına muhtaçtı).
İbnu Hacer, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Hızır'la karşılaşmasına dair bir rivayetin varlığını, ancak zayıf olduğunu kaydeder. Ondan sonra Hızır'ın görüldüğüne dair rivayetlerden örnekler verir ve hepsinin zayıf olduğunu belirtir.
Daha önce de kaydettiğimiz üzere, Bediüzzaman, Hızır ve İlyas aleyhimesselam'ın sağ olduklarını ve ikinci mertebe-i hayatta bulunduklarını, bizim gibi beşeriyat levâzımatıyla daimî mukayyed olmayıp bir vakitte pek çok yerlerde bulanabileceklerini, diledikleri takdirde bizim gibi yiyip içeceklerini ancak bizim gibi mecbur olmadıklarını belirtir.[25]

PEYGAMBERLER ARASINDA TAHYİR

4346 -1- عن أبى سعيدٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قَال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: َ تُخَيِّرُوا بَيْنَ ا'نْبِيَاءِ[. أخرجه أبو داود .

1. (4346)- Ebu Saîd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular:
"Peygamberlerden birini diğerine üstün kılmayın." [Ebu Davud, Sünnet 14, (4668).][26]

AÇIKLAMA:

Tahyir, hayır kelimesinden gelir. Burada "tafdil", yani üstün kılmak manasınadır. Resulullah, "Bir peygamberin diğer bir peygamberden üstün olduğunu ileri sürmeyin" demektedir. Yahut: "Birinin tenkisini ve küçümsenmesini ifade edecek bir tarzda birini diğerine üstün tutmayın" demektir. Ulemâ böyle bir hali küfür olarak değerlendirir. Bütün peygamberler, peygamber olmak sebebiyle yüce bir makam tutarlar. Hepsine karşı hürmetle mükellefiz, salâtu selamla isimlerini zikretmemiz icabeder. Bazı alimler: "Nübüvvet yönüyle aralarında

üstünlük iddia etmeyin, çünkü o noktada müsavidirler, aralarındaki üstünlük bazı hususiyetlerde ve bir kısım faziletlerdedir. Nitekim ayet-i kerimede "Biz kıssalarını zikrettiğimiz bu peygamberlerde bir kısmını diğerlerine üstün kıldık" (Bakara 253) buyrulmuştur" demişlerdir.
Hattâbî der ki: "Hadisin mânası, birini küçültecek tarzda aralarında üstünlük iddiasını terketmektir. Zira böyle bir hal, haklarında taşımamız gereken itikadın bozulmasına ve onların üzerimizde vâcib olan hukuklarının ihlal edilmesine müncer olabilir. Hadis onların hepsinin derecelerinin eşit olduğuna itikad etmemizi emretmiyor. Nitekim, âyet-i kerîme de eşit olmadıklarını beyan eder: "Biz kıssalarını zikrettiğimiz bu peygamberlerden bir kısmını diğerlerine üstün kıldık" (Bakara 253).

Bu mesele 4335, 4336, 4338 numaralı hadislerde de izah edildi.[27]

*** PEYGAMBERLERİN MUCİZELERİ VE İLİM**

Aşağıda, Kur'ân'da zikri geçen mucizelerin ilmî bir yaklaşımla da anlaşılmaya çalışılmasının fayda ve hatta gereğine dikkat çeken bir tahlili, peygamberlerle ilgisi sebebiyle burada kaydedeceğiz.
Peygamber deyince, önce mucize akla gelir. Bu meselede öylesine kesin şartlanmışız ki, bir peygamberin üstünlüğünden, galebesinden veya başarısından sözedilse, hiç terüddüde yer vermeden bunları mu'cizelerle gerçekleştirdiğine hükmeder geçeriz. Meselenin bir diğer veçhesini, insânî imkânlara bakan yönünü veya bir başka ifade ile, ilmî yönünü hiç nazar-ı dikkate almayız. Bu durum bize peygamberlerden yapılacak istifadeyi azaltmaktadır.
Bu tebliğimizde, önce Hz. Süleyman, sonra da Hz. Nûh aleyhimesselâm örneğinden hareketle, mucizelere bir başka açıdan nazar edilmesini teklif edeceğiz. Kesin bir iddia olarak değil, bir mülâhaza hânesi açma teklifi olarak diyoruz ki: Kurân'da zikri geçen nebevî harikaların bir kısmı ilmî bir yaklaşımla izâh edilebilir ve günümüze bakan daha zengin mesajları ortaya çıkarabilir.
Karınca dâhil, hayvanlarla konuşmak, cinleri istihdam etmek, iki aylık yolu havada, bir günde almak; Sebe Melîkesi Belkıs'ın tahtını Yemen'den Kudüs'e göz açıp kapama müddetinde getirmek vs. gibi pekçok üstünlüklere mazhar olduğu Kur'ân-ı Kerîm'de belirtilen Hz. Süleyman'la ilgili âyetler yakından tahlil edilince bu mazhariyetlerin, diğer insanlar tarafından ulaşılamayacak Hz. İsa ve Havarilerinin mazhar olduğu gökten sofra inmesi veya Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselam'ın mazhar olduğu ayın ikiye bölünmesi nev'inden

mucizeler olmadığı, ilmî düsturlara dayandığı anlaşılmaktadır.
Nitekim Neml sûresinde, Hz. Süleyman aleyhissselâm'la ilgili olan pasajın (15-44. âyetler) ilk âyetinde şöyle buyurulmuştur: "Andolsun ki, Dâvud'a ve Süleyman'a ilim verdik. İkisi: ÔBizi mü'min kullarının çoğundan üstün kılan Allah'a ham olsun' dediler" (15. ayet)
Bu âyette iki husus tebârüz ettirilmektedir:

1- Hz. Dâvud'la Hz. Süleyman'a ilim verildiği,

2- İlim verilmiş olmakla kazandıkları üstünlüğe hamdetmeleri.
Bir başka ifade ile, Hz. Dâvud ve Hz. Süleyman, mazhar oldukları mucizelerle değil, kendilerine verilen müstesna ilimle üstünlük kazandıklarını belirtmiş olmaktadır.
Hemen belirtmek isteriz: Büyük insanlar, çevreleri ile büyüktür. Hususen ilimle mümtaz kılınan büyüklerin, âlimlerden müteşekkil bir çevreleri olmalıdır. Kur'ân-ı Kerîm, Hz. Süleyman için böyle bir çevreden, kitaptan, bir ilme sâhip kimselerden, devlet işlerinin istişâre edildiği zengin bir meclisten haber vermektedir.
Mevzumuz açısından can alıcı nokta budur: Hz. Süleyman aleyhisselâm'ın en büyük mucizesi bilinen Sebe Melikesi Belkıs'ın tahtını terfatu'l-aynda, Yemen'den Kudüs'e getirilme vak'asını gerçekleştiren, Hz. Süleyman'ın kendisi değil, kitaptan bir ilme sahip olduğu belirtilen birisidir ve şahıs Hz. Süleyman'ın istişâre meclisinde üyedir.
Âyet-i kerîme şöyle: "(Süleyman, yanındaki istişâre cemaatine şöyle dedi: "Ey cemaat, onlar (Bekıs ve kavmi), bana müslüman olarak gelmezden önce, onun (Belkıs'ın) tahtını hanginiz bana getirir?" Cinlerden bir ifrit dedi: "Sen yerinden kalkmadan önce getiririm. Muhakkak onu taşımağa gücü yeten güvenilir bir kimseyim." Kendinde kitaptan bir ilmi olan biri de şöyle dedi: "Ben gözünü kırpmadan önce onu sana getiririm." Derken Süleyman, tahtı yanında duruyor görünce dedi ki: "Bu Rabbimin fazlındandır. Beni imtihan etmek içindir. Şükür mü edeceğim, yoksa nankörlük mü yapacağım?" (Neml 38-40).
Âyette dikkatimizi çeken bir-iki noktaya parmak basalım:

1- Kitaptan bir ilme sahip olan kimsenin cinlerden olmadığı açık. Zira, aynı sûrenin 17. âyetinde: "Bir de Süleyman'a cinlerden, insanlardan ve kuşlardan ordular toplandı. Bütün bunlar sevk ve idâre olunuyorlardı" dendiğine göre, Hz. Süleyman'ın istişâre meclisinde yer alan ikinci önemli grup, insandır, melek değil. Öyle ise o kimsenin insan olduğu görüşünü taşıyan müfessirler daha haklı

gözüküyorlar. Nitekim, tefsir kitapları İsrâilî rivayetlere dayanarak bu ilim sahibinin isminden bile bahseder: Farklı rivayetlere göre: Hızır'dır, Âsıt İbnu Berhayâ'dır, Belhaya'dır, Zü'n-Nur'dur.

2- O kimsenin ilim almış olduğ "kitap" nedir?Herhalde, dinî bir kitap, sözgelimi Hz. Dâvud'a gelen Zebur olmamalıdır. Çünkü, dinî kitaplarda böyle bir tekniğin ilmi mevcut değildir, olamaz da.

3- İlmi, bir kısım kanun ve kaidelere dayanan kesin bilgi olarak anlayacak olursak, Hz. Süleymân aleyhisselâm'a verildiği belirtilen "ilmin" yazılmış bulunduğu bir kitabın sözkonusu olabileceği hükmünü âyetten çıkarabiliriz. Mamâfih, Hz. Süleyman'ın ilmini ihtiva eden kitapların varlığı, ölümünden sonra bunları cinlerin gömüldükleri yerden çıkardıkları vs... tefsir kitaplarında israîlî unsurlarla tüllenmiş, ilmî aydınlığa henüz kavuşmamış ayrı bir pasajdır. Kur'ânda Kitap'la bazan Levh-i Mahfuz'un da kasdedildiği vâki ise de, sadedinde olduğumuz âyette bu mânada olması uzak ihtimaldir. Zira Levh-i Mahfuz (Kitab-ı Mübîn) ilmi, Allah'a has olan gayb kitabıdır. İnsanoğlu Allah'ın bilinmesine izin verdiği miktarı bilir, bu da insanlara peygamberlerle intikal eder. Öyle ise, orada geçen kitabın Hz. Süleyman'a lütf-u İlâhî olarak intikal ettirilen, "teknik"e müteallik ilimlere de yer veren bir kitap olduğu ve böylece onun mazhar olduğu bu ilmî mucizelerin, emsallerine insanların fen yoluyla ulaşabileceği istifadesine ulaşılabilir.
Bu açıklamalardan şu netice doğar: Hz. Süleyman aleyhisselâm'ın mazhar olduğu mucizeler, birkısım ilmî düsturlara dayanmaktadır. Bu düsturlar kitap halinde yazılmış olmakla kalmamış, birkısım insanlara da öğretilmiştir. Hz. Süleyman, bunlara vâkıf insanlardan müteşekkil güzîde bir cemaatle, saltanatını ve icraatını ilmî esaslar çerçevesinde yürütmüştür.
Eski devirlerde yaşayanların, Batılıların yakın zamana kadar ısrarla söyledikleri şekilde vahşî, câhil ve teknikten mahrum olmadıklarını gösteren bir başka haber, Hz. Süleyman'ın yaptırdığı camdan sarayla ilgili olanıdır. Âyet şöyle: "Ona (Belkıs'a): ÔSaraya gir' dendi. O (Belkıs) sarayı görünce, derin bir su zannetti ve (ıslanmasın diye) eteğini kaldırarak bacaklarını da bir miktar açtı. (Süleyman): ÔO, camdan yapılmış şeffaf bir saraydır' dedi" (Neml 44).
Bu âyet, o devirde çeşitli ilim ve tekniğin son derece geliştiğini ifâde eder. Çünkü mesken, inşaat, mühendislik ve mimarlıktan başka, demircilik, marangozluk, camcılık tezyîn, dekor gibi yüksek bir medeniyetin mahsulü olan pekçok zevk, sanat, ilim ve tekniği gerektiren bir sektördür.
Kendisine ilim verilmekle mümtaz kılındığı belirtilen saltanat sâhibi bir

peygamberin hükümran olduğu bir cemiyette, böylesi bir ilimteknik seviyenin olmadığı ve bunların her seferinde mucizevî yollarla gerçekleştirildiği iddia edilemez.
Burada hatıra gelebiecek bir soru şudur: Hz. Süleyman bu kitabı ne yapmıştır.
Varlığı hususunda kesin bir iddia değil, sadece bir tahmin ve mülâhaza yürüttüğümüz bir kitabın ilmine, mahdut sayıda kimseler vâkıf olmuş olabilir. Onların ölümü ile ilim de kitap da ortadan kalkmış olabilir. Veya Hz. Süleyman'dan bir müddet sonra ortadan kalkmış olabilir. Nitekim İsrailoğlulları'nın tarihi, dinlerinin kitabı olan Tevrat'ın bile defalarca yokedilmesi vak'alarına sahne olmuştur. Öte yandan, dörtbin yıldan fazla bir müddet fiilen hükümran olan Mısır medeniyeti bile, devasâ piramidlerine rağmen, asırlar boyu unutulmuş; ancak, 19. yüzyıldan bu yana aydınlatılmaya başlanmış, dînî, tıbbî, edebî ve terbiyevî her çeşit kitapları ortaya çıkarılmıştır. [28]

HZ. SÜLEYMAN VE HAYVANLAR

Hz. Süleyman aleyhisselâm'la ilgili Kur'ânî kıssanın mühim bir mesajı hayvanlarla ilgili: Hz. Süleyman hayvanların dillerini bilmekte, Hüdhüd vs. ile konuşmaktadır. Âyette karınca ile de konuşmasına dikkat çekilmesi ayrı bir ehemmiyet taşır. Karıncaların, insanlarca işitilen bir sesi, görülen bir kulağı yok. Buna rağmen Hz. Süleyman onlarla muhabere edebilir. Öyleyse araştırıldığı takdirde, insanoğlu, onların bile muhabere sistemine girebilecektir.
Hz. Süleyman'ın bu mucizesini aktaran Kur'ânî kıssa, sesi işitilebilen pek çok hayvanın -belki de tamamının- muhabere sistemlerine insanların girip onları, insanlığın lehinde birkısım mühim hizmetlerde istihdam edilebileceklerine semavî bir irşad olmaktadır. Son çekirge istilasının, bir kere daha hatırlattığı, Bediüzzaman'a ait mevzumuzu ilgilendiren bir mülahaza şöyle: "... Meselâ çekirge âfetinin istilâsına karşı, çekirgeyi yemeden mahveden sığırcık kuşlarının dili bilinse ve harekâtı tanzim edilse, ne kadar istifadeli bir hizmette ücretsiz olarak istihdam edilebilir. İşte kuşlardan şu nevî istifade ve teshîri ve telefon ve fonoğraf gibi câmidatı konuşturmak ve tuyûrdan istifade etmek; en münteha hududunu şu âyet çiziyor..." [29]

HZ. NÛH ALEYHİSSELAM ÖRNEĞİ

Söylediklerimizi, Hz. Nuh'un gemisiyle ilgili âyetlere dikkat çekerek de takviye edebiliriz. Hz. Nuh aleyhisselâm'ın gemisiyle ilgili ayetlerde gelen geminin inşasıyla alâkalı bir kısım açıklamaları yakından incelersek, gemi inşa işinin, fevkalâde, şaşırtıcı bir mucizeye dayanmayıp, o devir insanlarına ulaşmış ve mâlum âletler kullanılarak, hiç de yadırganmayan bir çalışma vetîresiyle gerçekleştirildiğini söyleyebiliriz. Şöyle ki:
1- Gemi, birbirine sıkıca rabtedilmiş levhalardan yapılmıştır. Âyette Zâtı elvâh ve düsür olarak tavsir edilen (Kamer 15) elvâh, levhalar demektir. Levha tahtadan olmalıdır. Düsür, lügatte gemi levhalarını birbirine rabteden liften yapılmış ip mânasına gelir. Bu kelimeden, o vakit, henüz mâdenî çivinin bilinmediği; dolayısıyle, tahtaların ana kalaslara iplerle rabtedildiği mânası çıkabilir. Ancak, ağaçlardan tahta levhaların elde edilmesi, mutlaka balta, testere gibi mâdenî âletlerin varlığını zarurî kılacağından, mâdenciliğn bilindiği de anlaşılır. Öyle ise, düsür ile, mâdenî çivilerin kastedilmiş olması daha kuvvetli ihtimaldir. Nitekim, çoğunluk itibariyle müfessirler de düsür'den çivi ve perçini anlarlar.
Şu halde, bizzat âyetlerden hareket ederek, balta ve testere gibi mâdenî aletlerin imalinde gerekli olan bir sanayi dalının (metalürji), tâ Hz. Nuh aleyhisselâm zamanında var olduğuna hükmedilebilir. Bu da bize, çekiç, örs, kerpeten, iğne, gürz gibi âletlerin mevcudiyetini tâ Hz. Âdem aleyhisselâm devrine kadar uzayan rivayetlerin sıhhati hususunda kanaat verir.
Bu yorum, demirin Hz. Dâvud aleyhisselâm tarafından yumuşatıldığını haber veren âyete ters düşmez. Çünkü âyet, demirin Hz. Dâvud'la keşfedildiğini ifâde etmez. Belki, ondan itibaren geniş çapta kullanılmaya başladığını ortaya koyar. Nitekim, yine âyet-i kerîme Hz. Dâvud'un zırh yapma sanatında mahâretini haber verir. Öte yandan ilim adamları, halen ele geçirilmiş bulunan demirden mâmul en eski âletlerin M.Ö. 2700 yıllarına âit olduğunu tahmin ederken, demir devrinin, Kenan diyarında M.Ö. 1200 yıllarında başladığını kabul ederler. Hz. Dâvud aleyhisselam'ın, M.Ö. 1000 yılları civarında yaşadığı bilinmektedir. Arada görülen 200 yıllık farkın kısmen yorum, kısmen tahmin hatası olabileceği söylenebilir. Çünkü geçmiş devirleri anlatan kitaplarda rastlanan bilgi ve rakamlar hiçbir zaman kesinlik ifade etmez. Bunlar çoğunluk itibariyle, araştırıcıların tahmin ve yorumlarına dayanır. Meselâ Bronz devrinin M.Ö. 5000 ve 6000 yıllarında ortaya çıktığı kabul edilmektedir ki, arada 1000 yıl fark vardır.
Âyetlerde gemi ile ilgili olarak geçen bir başka ifade, bize daha ilgi çekici gözüküyor. Tennûr (fırın) kelimesi. Dilimizdeki tandır kelimesi buradan

bozmadır. Bâzı müfessirler bu tâbire dayanarak, Hz. Nûh'un gemisinde buhar kazanının olabileceği tahminini de yürütürler. İlgili âyet şöyle: "Son azab emrimiz gelip de tennûr feveran edince (kazan kaynayıp fışkırınca) hemen ona, "her canlıdan birer çift koy" diye vahyettik" (Hud 40)
Gemi Allah'ın vahyi ile, murakabesi altında inşa edilmiştir.
Bu durumu belirten âyetlerden birinin meali şöyle: "Biz ona (Nûh'a) şöyle vahyettik: "Bizim nezaretimiz altında ve vahyimize göre gemiyi yap" (Mü'minûn 7).
Bu gemi mucizesi, su üzerinde nakil vasıtasının daha önce yokluğunu ifade etmez kanaatindeyiz. Çok basit ve ibtidai de olsa -en azından sandal veya sal şeklinde- deniz taşımacılığının varlığı kuvvetle muhtemeldir. Hz. Nuh gemi inşaatına ilâhî vahy ile azamet, sistem ve yeni teknikler getirmiş olmalıdır. Bizzât âyet-i kerîmenin ifadesiyle dağlar kadar dalgalara dayanabilecek sağlamlıkta (Hûd 42), en azından Hz. Nuh'un yaşadığı bölgelerde mevcut olan hayvanlardan birer çifti içine alabilecek büyüklükte -İsrailî kaynaklaragöre üç katlı- ve buharlı bir gemi, o devir için hârika bir inkılab, gerçek bir mucize olmalıdır.
İnşa sırasında, inanmayanların Hz. Nuh'un yanından her geçişlerinde kendisiyle alay ettiklerini haber veren âyet (Hûd 38), bu geminin belli bir ölçüde normal bir inşa devresi geçirdiğini gösterir. Kâfirlerin alay etmesi, bilinmeyen bir şeyin, mucizevî bir tarzda yeniden, yoktan inşasından dolayı olmayıp, sudan uzak bir yerde, böylesine iri bir geminin inşaası sebebiyle olmalıdır. Geminin inşaası, şakk-ı kamer mucizesinde olduğu gibi, inkârcılara karşı doğruluğunu ve peygamberliğini ispatlamak maksadıyla -taleb üzerine- gösterilmiş bir mu'cize değildir.
Elmalılı Hamdi Efendi, yukarıda tasvîr edilen evsaftaki, buharlı gemi hakkında: "O zaman böyle bir gemi yapılabilir miydi, yapılsa unutulur muydu?" şeklinde hatıra gelebilecek sorulara şu cevabı verir: "Bu vahy-i İlâhî ile yapılmıştır. Tecrübelerle elde edilen pek çok sanatın zamanla unutulmamasının tarihte örneği çoktur."
İnsanlık tarihi içinde, en azından bazı peygamberler döneminde, ilme ve tecrübeye dayalı tekniğin gelişmiş olabileceğini kabul etmenin pratik faydaları var. Günümüz insanı, binlerce yıl önce yapılmış bir kısım san'at ve teknik eserlere sâhiptir. Arkeolojik kazılar bunlara yenilerini ekliyor. Bu eserler üzerinde incelemeler yapılmadıkça, hayranlık artıyor ve nasıl yapılmış olabilecekleri izahsız kalıyor.İnsanlığı mutlak bir vahşetle başlatıp, tedrîci gelişme ile Batı medeniyetine getirip, bunu en son en mükemmel bilen batılı

espiri, mâziden intikal eden eserleri, vahşî, ilim ve teknikten mahrum bildiği insanlara yakıştıramadığı için, bunları gökten gelen devlerle izah etmeye kalkmıştır.
Hepimiz hatırlayacağız, birkaç yıl öncesi, biraz maddî, biraz da ideolojik maksadlarla fazlaca propagandası yapılan Tanrıların Arabaları adındaki kitap, uzun müddet efkâr-ı umûmiyeyi meşgul edip, kafaları bulandırmayı becermiştir. Kendi dışındakilere vahşi, geçmiş asırlara vahşet gözüyle bakan bir Batılının, maziden intikâl eden -başta Pirî Reis'imizin dünya haritası olmak üzere- bâzı hârika eserleri gökten gelen devlere yaptırması normaldir. Çünkü herşeyin vahşetten başlayıp, tedricî bir tarzda tekâmül ettiğine, sonunda Batı medeniyeti olarak zirveye ulaştığına inandınız mı, sözkonusu geçmişe ait harikalar ilimsiz dediğiniz, vahşi dediğiniz insanlara yakıştıramazsınız. Aksi takdirde kendinizle tezada düşersiniz. Şu halde bunların en zaruri izah yolu gökten inen devler olur. Öyle ise Batılı için böyle bir izah, onun düşünce tarzının gereğidir ve normaldir. Ancak, bu safsataların, müslüman çevrelerde mâkes bulması, gülünüp geçilecek yerde ciddiye alınıp münakâşa edilmesi, kafaların bulanması normal değildir. Biz müslümanlar, elimizde Kurân olduğu müddetçe geçmişe vahşet, eski insanlara vahşîler gözüyle bakamayız. Hz. Süleyman örneğinde olduğu üzere, ilâhî vahye mazhar ve bu yoldan teknik getiren peygamberlere inanıldığı müddetçe, keza peygamberlere gelen tekniğin, kitaba geçen ilmî düsturlarla öğretilmiş olabileceği ihtimalini akla veren Kur'ânî karîneler, âyetler olduğu müddetçe biz eski insanlara vahşiler gözüyle bakamayız. Bize göre insanlığın maddî terakkisi, mânevî durumu gibi, zikzaklar çizmiş, fevkalâde parlak dönemlerden sonra düşüşler, tedennîler kaydetmiş, sıçramalar yapmıştır.
Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de gelmiş bulunan birçok âyette, birkısım geçmiş milletlerin kuvvetçe daha ileri, mal ve evlatça daha çok oldukları (Tevbe 69, Fâtır 41, Muhammed 13 vs.) ve yeryüzünde daha çok ve daha sağlam eserler bıraktıkları (Mü'min 21, 28) ifade edilir. O kadar ki, "Anahtarlarını güçlü bir topluluğun zor taşıyacağı" kadar çok mal verildiği belirtilen Kârûn'dan söz edilirken bile, "Allah'ın öncekileri ondan daha güçlü ve topladığı şey fazla olan nice nesiller"den bahsedilir (Kasas 76-78). Bu mevzuda gelen âyetlerden sadece bir tanesinin meâlini kaydedeceğiz. Rabbimiz şöyle buyuruyor:
"Yeryüzünde dolaşıp kendilerinden önce geçmiş kimselerin sonlarının nasıl olduğuna bakmazlar mı? Ki onlar, kendilerinden daha kuvvetli idiler, yeryüzünü kazıp alt-üst ederek onlardan çok imâr etmiş kimseydiler ve onlara bürhanlarla peygamberler gelmişti. Böylece Allah onlara zulmetmiyor, onlar kendilerine zulmediyorlardı. Sonra Allah'ın âyetlerini yalan sayıp, onları alaya alarak

kötülük yapanların sonu pek kötü oldu" (Rum 9-10).
Kur'ânî görüşe böylece parmak bastıktan sonra, tekrar biraz başa, Batı zihniyetini aksettiren mezkur kitaba, Tanrıların Arabaları'na dönüyorum. Doğruluk ve mükemmellliğinin fevkalade oluşu sebebiyle, Batılı olmayan biri tarafından, daha gerçek ifadesiyle, ilimden yoksun yarıvahşi bir millete mensup Pîri Reis tarafından yapıldığı için, Piri Reis'e ve onun şahsında insanlığa çok görülen bu eserin izahı sadedinde şu tekellüflü ve çocuksu ifadeye yer verilir: "Haritaların çizildiği dönemlerde, böyle bir teknik bulunmadığına göre, ne yolla çizildiklerini nasıl anlayacağız? Düşünce boyutlarımızı aştığı ve mantık kaidelerine uymadığı için belki hiç aldırmayacağız. Ya da bütün cesaretimizi toplayarak haritaların bir feza gemisinden çekilen fotoğraflar aracılığı ile çizildiğini ileri süreceğiz. Piri Reis'in haritaları şüphesiz asıllarının kopyasının kopyasının kopyasıydı. Bununla birlikte asılları olduğunu ve onsekizinci yüzyılda çizildiklerini kabul etsek bile, nasıl çizildikleri yolunda en ufak bir açıklama yapamayız."
Aslında müellifin harika olarak vasıflandırdığı her şeyi fezadan gelenlerle izah yolunu tutması, hükümlerinde muknî vesâikten ziyade, zihninde taşıdığı bir kısım peşin hükümlere dayandığının delili olmakta ve müellifin, farkında olmadığı fikrî bir bocalama içinde bulunduğu kendi ifadelerinden anlaşılmaktadır. Meselâ Peru'da kuru çamurun içinde bulunmuş olan ve fevkâlâde mükemmelliği belirtilen bir takvimle alâkalı olarak: "Bu (mükemmellik) de onu tasarlayan, ortaya koyan ve kullananların bizden üstün bir uygarlık seviyesine ulaşmış olduğunu ispatlamaktadır" yorumunu yaptıktan sonra, "Kendimize olan sonsuz güvenimiz bu isbatı nasıl kabul edecek bilmiyorum" diyerek, Batılı üstünlük psikozunu ortaya koyar.
İşte bu psikozdur ki, sahiplerini, geçmiş asırları vahşete mahkûm etmeye, onlarda görülen kemâli, "vahşi"ye yakıştıramadığı için, izah sadedinde gülünç durumlara düşmeye sevkedecektir. Bir heykel üzerindeki şekillerde okunan bir kısım astronomik bilgilerle alakalı şu yorum kaydedilir: "Bu astronomi bilgisini, yapı sanatında bile pek çok geri olan iptidai insanlar mı biraraya getirmişti, yoksa bu bilgi dünya dışı bir kaynaktan mı gelmişti."
Müellifin içine düştüğü tezadı ele veren bir başka ifadesi Tassili'deki (Sahra) bazı mağaralarda keşfedilen bir resimle alakalı . Der ki: "Resmin beş metre boyunda olması, onu yapan vahşinin hiç de sandığımız kadar vahşi olmadığını açıkça gösterir."
Geçmiş devirlerde yaşamış olan insanların, Batılıların zannettikleri kadar vahşi olamayacakları ihtimaline yer veremeyince, müllifin kafasında sorular çoğalıyor:

"..İptidaî mağara adamaları hangi eğitim, hangi öğretim sonucu takım yıldızlarını tam yerine çizmeyi başarmışlardır? Kristal mercekler hangi yüksek tekniğin dükkanından çıkmadır? 1800 santigrat dereceden sonra erimeye başlayan platini kimler eritmiş ve şekil vererek süs eşyası yapmıştır? Boksitten büyük güçlüklerle elde edilebilen aliminyumu Çinliler hangi bilgilerle çıkarmışlardır?"
Bu çeşit madeni faziletleri sadece kendine mahsus gören örosantrik (eurocentrique) zihniyetin cevabı, kendini ehl-i akıl nazarında müdhike kılacak olsa da şudur: "Bizden önce, yüksek bir kültürün, ya da eşit seviyede bir teknolojinin varlığını kabul edemeyeceğimize göre, bir tek nazariye kalıyor: " [30]

UZAYDAN BİR ZİYARETÇİ.

"Hülâsâ, temelini büyük ölçüde pozitivistlerin -ve meselâ Darvin'in- tekâmülcü nazariyesinden alan bu sakat görüşten insanlığın kurtarılması, medeni terakki meselesinde Kur'ânî esprinin iyice anlaşılıp güzelce anlatılmasına bağlıdır. Bu da, peygamberlerin, insanlık tarihi içindeki gerçek yerlerine konmalarını gerektirecektir. O zaman göreceğiz ki, o yüce şahsiyetler sadece ruh ve maneviyatın mürşidleri değil, akıl ve zihinlerin de terbiyecisi, maddiyat ve tekniğin de pirleri, önderleridirler, her çeşit zanaatın hakiki ustalarıdırlar.[31]

İKİNCİ BAB

RESULULLAH'IN FAZİLET VE MENKIBELERİ

-4347 -1- عن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْه قَالَ:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: أنَا أوَّلُ النَّاس خُرُوجاً إذَا بُعِثُوا، وَأنَا خَطِيبُهُمْ إذَا وَفَدُوا، وَأنَا مُبَشِّرُهُمْ إذَا أيِسُوا، وَلِوَاءُ الْحَمْدِ يَوْمَئِذٍ بِيَدِى، وَأنَا أكْرَمُ وَلَدِ آدَمَ عَلى رَبِّي وَ فَخْرَ[. أخرجه الترمذي .

1. (4347)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"İnsanlar (Kıyamet günü) diriltilecekleri zaman yerden ilk çıkacak olan benim. Onlar (huzur-u ilahiye) geldiklerinde (onlar adına) hatipleri ben olacağım. (Allah'ın rahmetinden) ümidlerini kestiklerinde (rahmet ve mağfireti) onlara ben

müjdeleyeceğim. O gün Livâu'lhamd (şükür sancağı) benim elimde olacak. Ademoğlunun Allah'a en kerim olanı da benim. Bunda fahr yok!" [Tirmizî, Menakıb 2, (3614).][32]

AÇIKLAMA:

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), burada Rabb Teâla'nın kendisine tanıyacağı bir kısım lütufları zikretmektedir. Bunlar Aleyhissalâtu vesselâm'ı diğer peygamberlerden efdal ve üstün kılan faziletlerdir.
Sonunda, "Bunda fahr yok" diyerek bütün bu faziletlerin ilahi bir lütuf olduğunu, kendi nefsinden, kesbinden gelen, övünmeye medar olacak bir iktisab olmadığını belirtiyor. Kendi kesbiyle olmayan şeyle övünülmeyeceğine göre, ben de bunları zikretmekte övünmüş olmuyorum buyurmaktadır.
Müteakip hadiste, Resulullah'a lütf-u ilâhî olan diğer bazı faziletler daha zikredilecektir:

* Kıyamet günü peygamberlere imam olmak.

* Şefaat yetkisine sahip olmak gibi. mevzuyla ilgili açıklamayı 4349, hadisten sonra yapacağız.[33]

-4348 -2- وعن أُبَيِّ بْنِ كَعْبٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قَالَ:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: إذَا كَانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ كُنْتُ أنَا إمَامَ النَّبِيِّينَ وَخَطِيبَهُمْ، وَصَاحِبَ شَفَاعَتِهِمْ غَيْرَ فَخْرٍ[. أخرجه الترمذي .

2. (4348)- Ubey İbnu Ka'b (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kıyamet günü geldi mi, ben peygamberlerin imamı, hatibi ve (onlar arasında) şefaat (etmeye yetki) sahibi olacağım. Bunda övünme yok." [Tirmizî, Menâkıb 3, (3617).][34]

-4349 -3- وَعَنْ جابرٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قَال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: أُعْطِيتُ خمْساً لَمْ يُعْطَهُنَّ أحَدٌ مِنَ ا'نْبيَاءِ قَبْلِى: كَانَ كُلُّ نَبىٍّ يُبْعَثُ إلى قَوْمِهِ خَاصَّةً وَبُعِثْتُ الى ا'حْمَرِ وَا'سْوَدِ؛ وَأُحِلَّتْ لِىَ الْغَنَائِمُ وَلَمْ تَحُلَّ 'حَدٍ قَبْلِى، وَجُعِلَتْ

لِيَ ا ْ‘رْضُ طَيِّبَةَ وَطَهُوراَ وَمَسْجِداَ، فَأيُّمَا رَجُلٍ أدْرَكَتْهُ الصَّةَ صَلّي حَيْثَ كَانَ، وَنُصِرْتُ بِالرُّعْبِ عَلى الْعَدُوِّ بَيْنَ يَدَىْ مَسِيرَةِ شَهْرٍ، وَأُعْطِيتُ الشَّفَاعَةَ[. أخرجه الشيخان والنسائي.وزاد في رواية:]بُعِثْتُ بِجَوَامِعَ الْكَلِمِ[.

3. (4349)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Bana beş şey verilmiştir ki, bunlar benden önceki peygamberlerden hiçbirine verilmemiştir.

* Her peygamber sadece kendi kavmine gönderilmiştir. Ben ise kırmızılara (Acemlere) ve siyahlara (Araplara) da gönderildim.

* Bana ganimetler helal kılındı. Halbuki benden öncekilerden kimseye helal değildi.

* Yer bana tahur, pâk ve mescid kılındı. Her kim namaz vaktine girerse, nerede olursa olsun namazını kılar.

* Ben, bir aylık mesafede olan düşmanımın içine düşen bir korku ile yardıma mazhar oldum.

* Bana şefaat (etme yetkisi) verildi." [Buhârî, Teyemmüm 3, Salât 56,l Humus 8; Müslim, Mesâcid 3, (521);
Nesâî, Gusl 26, (1, 210-211).]Nesâî bir rivayette şu ziyadeyi kaydetmiştir.

"Ben, cevami'u'lkelim (veciz sözler)le de gönderildim."[35]

AÇIKLAMA:

1- Burada, rivayetin zahiri, Resulullah'ın sadece beş faziletle diğer peygamberlere üstün kılındığını ifade etmektedir. Halbuki Müslim'in Ebu Hüreyre'den kaydettiği bir rivayette Aleyhissalâtu vesselâm: "Ben peygamberlere karşı altı faziletle üstün kılındım" buyurmakta ve hadisin devamında buradaki faziletlerden sadece dördünü zikredip, az ileride temas edeceğimiz iki yeni fazilet daha ilave etmektedir.

Bu ihtilaf bazılarınca: "Resulullah beş dediği zaman kendisine verilen hususiyetlerden sadece beşine muttali olmuş, diğerlerine henüz muttali olmamış bulunabilir" diye te'lif edilmiştir.

Ancak alimler arasında, buradaki rakamı, kesin bir sayıya delalet eden bir rakam olarak görmeyip bu müşkilatı kökten reddeden de vardır.

Hadisin zâhiri, zikredilen bu beş vasfın Resulullah'tan önce kimseye verilmediğini ifade etmektedir ki, vak'a da budur. Hz. Nuh aleyhisselâm' ın, tufandan sonra bütün yeryüzü ahalisine nebi olduğu söylenerek itiraz edilemez. Çünkü, yeryüzünde zaten ona inanıp, onunla kurtulanlar dışında kimse kalmamıştı. Onlara nebi oluşu, risaletinin başlangıcında böyle değildi. (Bütün insanlığı temsil eden bu bir avuç) insanlara peygamber oluşu, diğer insanların helak olup, yeryüzündeki insanların onlara inhisar etme hadisesine tesadüf etmiştir. Ama Peygamberimiz (aleyhissalâtu vesselâm)'ın umumi olan peygamberliği, risaletinin bidayetinden başlar. Şefaat hadisinde geldiği üzere, Kıyamet günü, hesap için bekleşen insanların Hz. Nuh'a da Allah indinde lehlerine şefaat etmesi için başvurdukları zaman sarfedecekleri: "Sen Arz ehline Allah'ın ilk peygamberisin" sözünden murad, risaletinin umumi oluşu değildir. Bilakis, peygamber olarak gönderilişinin önceliğine tesbittir. Nitekim Kur'an-ı Kerim, birçok âyetinde Hz. Nuh'un kendi kavmine gönderildiğini beyan etmiştir. Başka kavme de gönderildiğinden hiç bahiste bulunmamıştır. Ancak şunu da belirtelim ki, bazı alimler Hz. Nuh'un risaletinin umumi olduğuna, onun yeryüzünde bulunanların hepsine beddua edip bunun sonucu olarak gemi ehli dışında kalanların tamamının boğulması hadisesiyle istidlal etmiştir. Demişlerdir ki: "Eğer Nuh aleyhisselâm hepsine gönderilmemiş olsaydı "Peygamber göndermedikçe biz, kimseye azab edici değiliz" (İsra 15) ayeti mucibince başka kavimlerin helak olmaması gerekirdi. Öyleyse o, bütün insanlığa gönderilmiştir." Bu düşüncede olanlara şu cevap verilmiştir. "Nuh'un peygamberliği sırasında başka peygamberlerin de gönderilmesi caizdir. Nuh, onlara da iman edilmediğini dahi bilip hem kendi kavminden hem öbürlerinden iman etmeyenlere beddua etmiştir." Bu iddiaya da şu güzel cevap verildi: "Lakin Nuh zamanında bir başkasına da peygamberlik geldiğine dair bize rivayet intikal etmemiştir. Bu durumda Peygamberimize tanınan hususiyetin manasının, şeriatının Kıyamete kadar bekası, Nuh ve diğerlerinin ise daha kendi zamanlarında veya kendilerinden sonra bir peygamberin gönderilip şeriatlarının neshedilmiş olması ihtimal dahilindedir. Hz. Nuh'un kavmini tevhide davet hadisesinin diğer insanlara da ulaşması, buna rağmen şirkte ısrar etmiş bulunmaları böylece azabı haketmiş olmaları da muhtemeldir." İbnu Atiyye, Hûd Suresi'nin tefsirinde bu görüşe meyleder ve der ki: "Onun peygamberlik müddetinin uzunluğu sebebiyle risaletinin uzak veya yakın her tarafa ulaşmaması mümkün değildir." İbnu Dakiku'l-İyd bunun makul yönünü şöyle gösterir: "Her ne kadar ahkam-ı fer'iyye'de her peygamber kendi kavmi ile sınırlandırılmış ise de tevhid'i tebliğde bazılarının bütün insanlığa yönelik bir vazife almış olması caizdir.

Nitekim peygamberlerden bazıları şirkle mücadelede kendi kavimlerinden olmayanlarla da savaşmıştır. Tevhid onlara gerekli olmasaydı, onlarla savaşmazlardı."
Hz. Nuh aleyhisselam'ın, Nuh kavmine gönderilmesi sırasında, yeryüzünde (bir başka kavmin) olmaması da ihtimallerden biridir. Böylece onun bi'setinin (gönderilmesinin), sırf kendi kavmi için olması sebebiyle hususidir ama, yeryüzünde başka bir kavmin bulunmaması gözönüne alındıkça, umumi bir risalet suretini kazanır. Ancak, bir başka kavmin varlığına müsadif olmaları halinde, Hz. Nuh onlara da gönderilmiş olamaz.
İbnu Hacer der ki: "Şârih Davudî bu meselede büyük bir gaflete düşerek dedi ki: "Hadiste geçen bunlar hiç kimseye verilmedi" ibaresi, "Bu beş şey, benden önce kimseye cem olmadı" demektir. Çünkü Nuh aleyhisselâm bütün insanlığa gönderildi. Diğer dört fazilete gelince, bunlardan hiçbiri, daha önceki peygamberlerden hiçbirine verilmemiştir."
Davudi, bu sözüyle, sanki hadisin sadece baş kısmını görmüş, son kısmından gafil olmuşa benziyor. Çünkü (aleyhissalâtu vesselâm) şu sözüyle "bütün insanlığa gönderilmek"le de hususiyet kazandığına hükmetmiştir: "...her peygamber sadece kendi kavmine gönderilmiştir."
2- "...korku ile yardıma mazhar oldum" cümlesi bazı rivayetlerde "Düşmanlarımın kalbine korku atılır..." şeklinde gelmiştir. Hadisin zahiri, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a, lütfu ilahi olarak, bir aylık yürüme mesafesi uzakta bulunan düşmanlarının içine korku atılıp, böylece saldırılarının sırf korku sebebiyle önlendiği ifade edilir. Bu zahire göre bir başkası için bu mesafeden veya daha uzaktaki düşmana karşı korku ile yardım yoktur. Daha yakındaki için olabilir. Ancak Amr İbnu Şu'ayb rivayetinde gelen "Aramızda bir aylık mesafe bile olsa, düşmana karşı korku ile yardıma mazhar oldum" ibaresi, korku ile yardımın Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a has olduğunu belirtir.
Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan sonra bu husisiyetten ümmeti de istifade edecek midir? Bu husus kesin değil, muhtemeldir.

3- Hadiste yeryüzünün baştan sona mescid kılınması var. Yani her tarafında secde yapılabilir, secde için muayyen bir yer aramak gerekmez. Hadisi, daha önceki milletlerin dünyanın her yerinde ibadet yapamadıklarını ifade eder. Bu madde bazı farklı yorumlara tabi tutulmuştur.

***** İbnu't-Teymî der ki: "Bundan murad, "Arz benim için mescid ve temiz kılındı" demektir. Benden öncekiler için sadece mescid kılınmıştı, temiz kılınmamıştı. Zira Hz. İsa yeryüzünde seyahat eder, namaz vakti nerede girerse, orada

namazını kılardı." İbnu't-Teymî'den önce Dâvudî de böyle demiştir.

***** Bazı alimler de şöyle der: "Öncekilere, temiz olduğu hususunda kesin kanaat hasıl olan yerlerde ibadet etmeleri mübah kılınmıştı. Bu ümmete ise pis olduğu hususunda yakin hasıl ettikleri yerler dışında her yer temiz kılınmıştır."

***** En doğru açıklama Hattabi'ye aittir. Der ki: "Resulullah'tan önceki nebilere sadece husus̆i yerlerde ibadet etmeleri mübah kılınmıştı. Kilise, manastır, havra gibi." Amr İbnu Şu'ayb'ın şu rivayeti de bunu te'yid eder: "...Benden önce kiliselerinde namaz kılarlardı." Şu halde bu ibare münakaşayı bertaraf edip, yeryüzünün mescid olmasının Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bir hususiyeti olması meselesinde nass'dır. Bu söyleneni teyid eden bir rivayet Bezzar'da gelmiştir: "Geçmiş peygamberlerden hçbiri mihrabına gelmedikçe namaz kılmazdı."

4- Hadisten tahur (temiz) olan bir şeyin bir başkasını da temizleyeceği (mutahhir olacağı) hükmüne varılmıştır. Zira tahurdan murad, tahir (temiz) olsaydı, bununla husuiyet sabit olmazdı. Hadis ise, hususiyeti isbat için beyan edilmiştir. İbnu'l-Münzir ve İbnu'l-Carud, Hz. Enes'ten şu rivayeti kaydederler: "Bana her temiz (tayyib) yer, mescid ve tahur kılındı." Burada tayyib'in manası tahirdir. Eğer, tahur'un manası tahir olsaydı hasıl'ı tahsil gerekirdi.
Bu hadisle, bazıları teyemmüm de su gibi hadesi gidereceğine istidlal etmiş, "Çünkü ikisi de aynı vasıfta birleşmektedirler" demiştir. Ancak bu istitlal su götürür.
Ayrıca, yeryüzü nevinden her şeyle teyemmüm yapılabileceğine de hükmedilmiştir. Bu husus bir başka hadisle te'kid edilmişthir. "Arz benim ve ümmetim için her şeyiyle mescid ve tahur kılındı."

5- Hadis, her nerede namaz vakti girerse namaz kılınacağını söyler. Burada, başka hadislerde gelen tasrihatla alimler şöyle derler: "Yeryüzü bana tahur kılındı. Ümmetimden kim namaz vaktine girer, su bulamazsa, toprakla teyemmüm yaparak hadesten temizlenir ve namazını kılar. Su yok diye namazı terketmez." Ahmed İbnu Hanbel'in bir rivayetinde "(Namaz vaktine girer, su bulamazsa) üzülmesin), yanında suyu da mescidi de mevcuttur."

6- Hadis ganimetin helal kılınmasını da Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bir hususiyeti olarak ifade eder. Bu hususu açıklayan Hattabî der ki: "Önceki peygamberler iki kısımdı.

1) Bir kısmına cihad etme izni yoktu. Bunlara ganimet yoktu.

2) Bir kısmına cihad etme izni verilmişti. Ancak savaşta ganimet alsalar onu yeme izni yoktu. Bir ateş gelip hepsini yakıyordu. Bazı alimler Helal kılınmasından maksad ganimette dilediği gibi tasarruf etmedir" demiştir. Ancak doğru olanı, önceki görüştür."
Cihad bahsinde ganimet meselesi genişçe açıklandı (1131 numaralı hadis görülsün, 5. cilt sayfa 231).
7- Resûlullah'ın bir hususiyeti ona şefaat yetkisinin verilmesidir. Buradaki şefaatten maksad; Kıyamet günü Mevkıf'te hesap vermek üzere bekleyen insanların hepsine şâmil olan ve onların bekleme sıkıntısından rahatlamalarını sağlayacak olan şefaat-i uzmâdır. Bunun vukuunda ülemâ ihtilaf etmemiştir.
Ancak bu şefaat hakkında şu görüşleri ileri sürenler de olmuştur:

* Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hasâisine giren şefaatten maksad "talebinde reddedilmemesi"dir.

* Bu şefaat, kalbinde zerre miktar imanı olanların cehennemden çıkması için yapacağı şefaattır. Çünkü, kalbinde fazlaca imanı olanlara, başkalarının şefaati de vaki olacaktır. (Bu görüş, Kadı İyaz'ındır).

* İbnu Hacer: "Bana öyle geliyor ki Kâdı İyaz'ın söylediği ile birinci şıkta zikredilen şefaat kastedilmiştir. Çünkü şefaatla ilgili hadiste her ikisi de mevzubahis edilmektedir" der.

* Beyhakî: "Resulullah'ın hususiyetini teşkil eden şefaatin, küçük ve büyük günahları işleyenlere yapılacak şefaat olması muhtemeldir. Çünkü, küçük günah sahiplerine başkaları da şefaat edecektir. Büyüklere ise sadece Resulullah şefaat edecektir" der.

* Kâdı İyaz, bazılarının: "Bu şefaatten maksad reddedilmeyecek olan şefaattir" dediğini nakleder.
İbnu Abbâs'ın bir rivayetinde, mealen: "Bana şefaat verildi, fakat ben onu dünyada kullanmayıp, ümmetim için ahirete bıraktım. Bu ahirette Allah'a şirk koşmayanlar lehinde olacaktır" denir. Amr İbnu Şu'ayb hadisinde: "...bu sizlerle, Allah'ın bir olup başka ilah olmadığına şehadet edenlerin lehine olacaktır" denmiştir. Bu hadisteki hususi şefaatten muradın, tevhid' den başka salih ameli olmayan kimseleri ateşten çıkaracak olan şefaattir.
Bu hususta ülema, rivayetlerin ihtiva ettiği farklılıklara dayanarak başka görüşler de beyan etmişlerdir.

8- Hadiste "Ben ahmer (kırmızı) ve esved (siyah) olanlara da gönderildim"

buyurulmaktadır. Ahmer'le Acemler yani Arap olmayanların, esved'le de Arapların kastedildiği ifade edilmiştir. Ancak ahmer'le insanlar, esved'le cinlerin kastedilmiş olabileceği de söylenmiştir. Aslındaiki mana da doğrudur. Zira Müslim'de gelen bir rivayette "Ben bütün mahlukata gönderildim" buyurulmuştur.
9- Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın diğer peygamberlere karşı haiz olduğu üstünlükler meselesine gelince, açıklamamızın bidayetinde temas ettiğimiz üzere Müslim'in Ebu Hüreyre (radıyallahu anh)'tan kaydettiği vechinde, iki fazilet daha ilave edilmektedir:

* "Bana cevâmi'u'lkelim verildi"

* "Benimle peygamberler mühürlendi"

Böylece iki hadiste zikredilen hasletlerin sayısı yediye çıkmaktadır. Müslim'in Huzeyfe (radıyallahu anh)'tan kaydettiği bir diğer hadiste -ki müteakiben gelecek- "üç" hasletle üstün kılındığını belirtir. Bunlardan ikisi farklıdır:

* "Saflarımız meleklerin safları düzeninde kılındı:

* Bana, Bakara suresinin sonundaki şu iki ayet verildi: Bu ayetler Arş'ın altındaki hazinedendir."

Böylece "âmener resul" diye bilinen ve aşır olarak da okunan bu âyetlerde zikri geçen:

* Ümmetinden Allah'ın eski ümmetlerdeki isr'i (ağır yükü) kaldırması ve tahammül edemeyeceği yükten sorumlu tutmaması ile,

* Ümmetinin hatâen yaptığından ve unutarak yapmadığından affedilmesi kastedilmiş olmaktadır. Bunlarla mezkur haslet dokuza çıkar.

İbnu Hacer, Ahmed İbnu Hanbel ve Bezzâr'ın Müsned'leri gibi Kütüb-i Sitte dışındaki bazı kitaplarda Resûlullah'ın hasâis'ini beyan eden rivayetlerle sayıyı onaltıya çıkarır:

* "Bana arzın anahtarları verildi"

* "Ahmed diye isimlendirildim"

* "Ümmetimin en hayırlı ümmet kılındı"

* "Benim geçmiş ve gelecek günahlarım affedildi"

* "Bana kevser verildi

* "Arkadaşınız Kıyamet günü Livâu'lhamd'in sahibidir"

* "Şeytanım kâfirdi, Allah ona karşı bana yardımcı oldu da müslüman oldu"

İbnu Hacer, tahkiki derinleştirenlerin, bu hasletlerin sayısını artıracağını belirttikten sonra Ebu Sa'id en-Neysâburî'nin Şerefu'l-Mustafa adlı kitabında Peygamberimiz (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, diğer peygamberlere imtiyaz teşkil eden hasetletlerinin altmışa çıktığını söylediğini belirtir.

Şu halde, hadislerde gelen bu çeşit rakamlar kesin bir miktara değil, öğrenmeyi kolaylaştırmak için parça parça tebliğe delalet etmektedir. Hadislerde çeşitli vesilelerle bu gruplamalara rastlanır; bazan büyük günahlarla ilgili olarak, bazan Allah'ın sevmediği hasletler olarak vs. farklı rivayetlerde farklı rakamlar ve farklı meseleler zikredilir. Bu çeşit ifadeler arasında tearuz aramak gerekmez. Mevzuun derinliğine, şumûlünün genişliğine, müfredatının çokluğuna bir delil olur.[36]

9- Hadisten Çıkarılan Bazı Fevâid:

Zikrettiklerimizden ayrı olarak şu hususlar da dikkat çekmektedir:

* Allah'ın nimetlerini saymak meşrudur.

* Sorudan önce ilim beyan edilmiştir.

* Arzda asıl olan temizliktir.

* Namazın sıhhati, bu maksadla yapılmış mescidlerde kılınmasına bağlı değildir. Nitekim "Caminin komşusunun namazı camide olursa muteberdir" hadisi zayıftır. Sahîh olduğu kabul edilse cemaate teşvikte mübalağa üslubunun ihtiyarı olarak te'vili gerekir.

* Serahsî, el-Mebsut'ta bu hadisle istidlal ederek insanın kerîm (değerli) bir varlık olduğuna dikkat çekmiştir. "Çünkü der insan su ve topraktan yaratıldı. Her ikisinin de temizliği (nasslarla) sabittir. Öyleyse bu durumda, insanın (aslının temizliği ve dolayısıyla) kerâmeti beyan edilmiş olmaktadır."[37]

4350-ـ4ـ وَعَنْ حُذَيفة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قَالَ:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: فُضِّلْنَا عَلى النَّاسِ بِثَثٍ: جُعِلَتْ صُفُوفُنَا كَصُفُوفِ الْمَئِكَةِ، وَجُعِلَتْ لَنَا ا ‘رْضُ كُلُّهَا مَسْجِداً، وَجُعِلَتْ تُرْبَتُهَا لَنَا طَهُوراً إذَا لَمْ نَجِدِ الْمَاءَ[. أخرجه مسلم .

4. (4350)- Hz. Huzeyfe (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlulah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İnsanlara karşı üç şeyle faziletli (üstün) kılındık:

* Saflarımız meleklerin safları düzeninde kılındı.

* Arzın tamamı bize mescid kılındı.

* Toprak bize, su bulamadığımız zaman, tahûr (temiz ve temizleyici) kılındı." [Müslim, Mesâcid 4, (522).][38]

-4351 -5- وَعَنْ أبِي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قَالَ:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَا مِنْ نَبِىٍّ مِنَ ا'نْبيَاءِ إَّ اُعْطِىَ مِنَ اŒيَاتِ مَا مِثْلُهُ آمَنَ عَلَيْهِ الْبَشَرُ، وَإنَّمَا كَانَ الَّذِى أُوتِيتُهُ وَحْياً أوْحَاهُ اللّهُ تَعالى إلَيَّ، فَأرْجُو أنْ أكُونَ أكْثَرُهُمْ تَابعاً يَوْمَ الْقِيَامَةِ[. أخرجه الشيخان .

5. (4351)- Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Her peygambere mutlaka insanların inanmakta olageldikleri şeyler cinsinden bir mucize verilmiştir. Ama bana verilen (mucize) ise vahiydir ve bunu bana Allah vahyetmiştir. Bu sebeple Kıyamet günü, diğer peygamberlere nazaran etbâı en çok olan peygamberin ben olacağımı ümid ediyorum." [Buharî, Fezâilu'l-Kur'ân 1, Î'tisâm 1; Müslim, İman 239, (152).][39]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu hadislerinde de, diğer peygamberlere nasib olmayan bir hususiyetinden bahsetmektedir: Kur'ân'ın gelmiş olması. Aslında Aleyhissalâtu vesselâm başka mucizelere de mazhardır. Sanki onlar yokmuş gibi bir üslubla sadece Kur'ân-ı Kerîm'i medar-ı bahs etmesi, Kur'ân-ı Kerîm'in diğer mucizelerin hepsinin fevkinde yer tutmasından, onlarla kıyaslanamayacak kadar büyük bir ehemmiyet taşımasından ileri gelir. Bu noktada ilk akla gelen şudur: Resûlullah'ın mazhar olduğu diğer mucizelerin her biri cereyan ettiği anda ve müşahede eden insanlar için fiilî bir vak'adır. Meselâ bizler onlara da inanırız. Ama, kâfirler onlara efsâne diyebilirler. Halbuki Kur'ân-ı Kerîm her günün mucizesidir ve Kıyamete kadar mucize olarak kalmaya devam edecektir. Kur'ân-ı Kerîm'in: "Eğer kulumuz Muhammed'e indirdiğimiz Kur'ân'ın hak olduğunda şüpheniz varsa, haydi bir mislini getirin,

cinler ve insanlar toplanıp birbirine yardımcı da olsalar bunu yapamazlar!" meâlindeki meydan okuyuşları hâlâ cevapsız kalmış, kimse bir benzerini yapamamıştır. Öyleyse, onun üzerindeki i'caz mühürü bütün haşmetiyle parıldamaktadır.

2- Hadisi açıklarken şarihler umumiyetle şu mânaya yer verirler: "Kendisiyle tahaddîde (meydan okumada) bulunduğum mucizem, bana gelmiş olan vahiydir, yani Kur'ân'dır. Çünkü O, çok açık bir i'caza (insanları aciz bırakan üstünlüğe) sahiptir. Hadisten murad başka mucizesi olmadığını söylemek değildir. Keza kendinden önceki peygamberlere gelen çeşitten mucize gelmediğini söylemek de kastedilmemiştir. Bilakis murâd, başkalarına benzeri verilmeyen, kendisine mahsus olarak verilen "en büyük mucize"dir. Çünkü her bir peygambere, kendine mahsus olmak üzere aynıyla bir başkasına verilmeyen mucize verilmiştir, o da kavmine bu mucize ile meydan okumuştur.
Her bir peygamberin mucizesi, hitab ettiği kavmin haline uygun olarak geliyordu. Nitekim Firavun kavminde sihir çok yaygındı. Hz. Musa aleyhisselâm mucize olarak, sihirbazların yaptıklarına benzer şekilde bir âsa getirdi. Ancak sihirbazların yaptığı numaraların hepsini yuttu. Bu mucize bir başka peygambere verilmemiştir. Keza Hz. İsa'nın ölüleri diriltmesi, tedavi edilemeyen dilsizleri, abrasları tedavi etmesi de böyledir. Çünkü, o devirde tabibler, hekimler fazlaca zuhur etmiş idiler. Hz. İsa da onların hâzık oldukları iş nev'inden, onların yapamayacakları bir şey getirmiştir. İşte bu prensip gereği, Resûlullah, içlerinden çıktığı Araplar arasında belâgat fevkalâde ileri bir seviyede olduğu için onlara Kur'ân'la geldi ve bir sûresinin mislini getirmeye çağırdı, ama onlar buna muktedir olamadılar."

3- Sadedinde olduğumuz hadiste kastedilen murâd hususunda münferid görüşler de ileri sürülmüştür. Şöyle ki:

* "Kur'ân-ı Kerîm'in diğer mucizelerin hilafına ne suretçe, ne de hakikatce misli yoktur. Halbuki diğer mucizeler, benzerleri olmaktan hâlî değildir" denmiştir.

* "Her peygambere, sûreten veya hakîkaten misli kendinden öncekilere verilmiş olan mucizeler gelmiştir. Halbuki Kur'ân'ın misli daha önce hiçbir peygambere verilmiş değildir. Bu sebeple Aleyhissalatu vesselâm, sözüne: "Kıyamet günü etbâı en çok olan peygamberin ben olacağımı ümid ediyorum" temennisini ilave etmiştir' denmiştir.

* "Ona verilen Kur'ân'a başkalarına verilenin hilâfına hayal ârız olmaz. O, mu'ciz bir kelamdı, hiç kimse ona benzeyeceği tahayyül edilebilecek bir şey

getiremez. Çünkü öbür peygamberlerin mucizelerinde sihirbazların benzerini tahayyül ettirebileceği şeyler de vardır. Bu sebeple sihirle mucize arasını ayırmak isteyenin, aklını çalıştırması gerekir. Halbuki akıl bu işi yaparken hataya düşebilir. Bazan aklî muhakeme yapan kimse hataya düşerek sihirle mucizeyi eşit görebilir" denmiştir.

* "Bütün diğer peygamberlerin mucizeleri, onların asırlarının inkırâz bulmasıyla son bulmuştur. Mucizelerini sadece hazır olanlar görmüştür. Halbuki Kur'ân-ı Kerîm'in mucizesi Kıyamete kadar bâkidir. Üslûbuyla, belâgatıyla, gaybten haberleriyle harikulâdedir. Hiçbir asır geçmez ki, onun olacak diye haber verdiklerinden biri zuhûr etmesin. Bu hal onun davasının sahîh olduğuna delildir" denmiştir.

* "Geçmiş mucizeler hep hissî, yani beş duyu organı ile algılanacak çeşitten idi, gözle görülebiliyordu: Hz. Sâlih'in devesi, Hz. Musa'nın âsası gibi. Kur'ân-ı Kerîm'in mucizesi ise basîretle müşahede edilebilmektedir. Bu sebeple ona tabi olanların sayısı daha çoktur. Zira baştaki gözle müşahede edenler, müşâhede edilen şeyin inkirazıyla son bulur. Ama mucizeyi akıl gözüyle müşâhede edenler bâkidir. İlk müşâhitlerden sonra gelenler de müşâhede etmeye devam ederler" denmiştir.

İbnu Hacer der ki: "Bu sözlerin hepsini bir kelamda toplamak mümkündür. Çünkü bunların hepsi öz itibariyle birbirinin aynıdır." Şarihimiz devamla, hadisin sonundaki "Ümid ederim, Kıyamet günü bana tâbi olanlar, hepsinin tâbilerinden çok olacak" cümlesini, Resûlullah'ın, sözünün başında zikrettiği müstemir Kur'ân mucizesinin bir sonucu olarak ilave ettiğine dikkat çeker. "Çünkü der, Kur'ân faidelerinin çokluğu, dâvet, hüccet ve olacağı ihbar gibi mühim hususları içine almakla, sağladığı menfaatlerin umûmiliği, keza hazır olanlara, gâib olanlara, bulunanlara, bulunacak olanlara umûmî faydalılığı sebebiyle (Kur'ân'dan istifade edeceklerin çok olacağını tahmin ederek) böyle bir ümitte bulunması pek muvafık düşmüştür. Gerçekten bu ümid tahakkuk etmiştir. Zira Aleyhissalâtu vesselâm, kendine tabi olanları en çok olan peygamberdir."

Bazı âlimler Kur'ân-ı Kerîm'in i'cazını dört noktada hülâsa ederler:

1) Te'lifindeki güzellik, yani kelimelerin i'caz ve belâgat içerisinde kaynaşması.

2) Siyâk şekli ve üslûbu. Bu yönüyle, Arapların nazım ve nesirde belâgatıyla meşhur ediblerinin üslubuna muhalefet eder. Öyle ki, onların akılları da Kur'ân karşısında hayrete düştüler ve hayran kaldılar. Bir benzerini yapmaya onları zorlayan pek çok sebebe rağmen bir benzerini getiremediler.

3) Geçmiş ümmetlerin ahvali ve ehl-i kitaptan pek nadir kimselerin ancak bilebildiği eski şeriatler üzerine olan beyanlar.

4) Vukûa gelecek hâdiselerden ihbârı. Bunların bir kısmı Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında, bir kısmı da daha sonraki asırlarda meydana gelmiştir.

Bu dört şey dışında, başka hususlarda da inkârcıları aciz bırakan âyetler vârid olmuştur. Buna rağmen, Resûlullah'ı tekzibe onları mecbur kılan pek çok sebepler vardı. Mesela yahudileri, ölümü temenni etmeye davet etmesi, Kur'ân'ı dinleyenin ürpermesi, okuyanın tekrardan usanmaması, dinleyenleri bıktırmak şöyle dursun, her tekrarda terâvet ve lezzetinin daha da artması, Kıyamete kadar korunması, çeşitli ilim ve marifetleri cem etmesi, insanları şaşırtan yönlerinin bitmeyişi, faydalarının tükenmeyişi.[40]

4- Kur'ân'ın İnkârcılarına Cevap:

Aşağıya, sadedinde olduğumuz hadisi şerh ederken Müslim şârihi merhum ve mağfur Ahmet Davudoğlu hocanın Kur'ân-ı Kerîm'in faziletini inkâr eden nâdanlara cevabî mahiyetteki nefis bir açıklamasını aynen kaydediyorum:

"Maalesef bugün bazı dinsizler her fırsatta Kur'ân-ı Azîmüşşân'a dil uzatmakta, onun hâşâ bir Arap düzmesi oluğunu iddia edecek kadar ileri gitmektedirler.

Bunların içinde: "Kur'ân'dan ne olacak? O'nu ben de yazarım" diyen yiğitler bulunduğunu da işitiyoruz. Omuzlarının üzerinde kafa değil mankafa dolu birer susak taşıdıklarının bile farkına varamayan bu gafillerle ilmî münakaşaya girişmek abesle iştigal olur. Böylelere verilecek en kestirme cevabı biz yine Aziz Kitabımız Kur'ân-ı Kerîm'de buluyoruz: "Haydi (yiğitler), siz de şu Kur'ân gibi bir Kur'ân getiriverin!.."

Kur'ân'a nazîre yazacaklar çoktur; fakat ondört asırdır yazan yoktur. Neredesiniz be koç yiğitler!.. Tam 14 asırdır meydan sizin! O kadar kolay bir şeyi hâlâ hazırlayamadınız mı?.. Bütün Kur'ân'a nazîre yazmak sizi terletecekse, ondan vazgeçtik; hiç olmazsa "Kurân sûreleri gibi on sûre getirin!.." bu da kâfî... Niye susuyorsunuz; onu da mı yapamayacaksınız? Üzülmeyin canım! hiç olmazsa Kevser sûresi kadar, yani üç âyetten ibaret "Kur'an sûresi gibi bir sûre getirin!.." Ondört asırdır vaadlerinizi bekliyoruz. Artık bu kadarcığını da yapamazsanız yazıklar olsun size! Yiğitliği de batırdınız, insanlığı da... Bizim bildiğimiz; yiğit verdiği sözün üzerine can veren adamdır. Ya dediğini yapar; ya ölür. Siz hâlâ utanmadan yaşıyor, sıkılmadan insan arasına çıkıyorsunuz. Eyvahlar olsun size!.. Şimdi adam akıllı rezil oldunuz ya, biraz beni dinleyin! Siz bu kara sevdadan

vazgeçin! Zira imkânı yok yapamazsınız. Güneşe tükürmeye kalkışan yakalarını kirletmekte kalır derler. Değil sizin gibi ismini bile kekelemeden söyleyemeyenler, fesâhat ve belâgat ile dünyaya ün salmış nice koç yiğitler ortaya çıkmış; fakat Kur'ân-ı Kerîm'in icâzı karşısında hiçbir şey yapamamış; yabancı köpekler gibi kuyruklarını kısarak kemâl-i rezâletle ortadan çekilmişlerdir. Peygamberlik iddiasında bulunan yalancı Müseyleme'yi bu bâbda misâl göstermek kâfidir. Marifetlerini tarihten öğrenebilirsiniz!...
Ey Muannidler! Bilmiş olun ki Kur'ân-ı Kerîm'i değiştirmek veya ortadan kaldırmak şöyle dursun, O'nun bir harekesine bile dokunamayacaksınız. Neden biliyor musunuz? Çünkü O'nu muhafaza eden bizzat Allah'tır. Teâlâ Hazretleri sair semavî kitapların muhafazasını o kitaplarla amel edenlere tevdi etmişti. Bugün bu kitapların hali meydandadır. Kur'ân-ı Azimüşşan'ı ise bizzat kendisinin muhafaza edeceğini bundan ondört asır önce: "Hiç şüphe yok ki o Kur' ân'ı biz indirdik biz!.. Hem hiç şüphe yok ki biz onu mutlaka muhafaza edeceğiz" (Hicr 9) buyurarak cihana ilân etmiştir. Şurası calib-i dikkattir ki âyeti kerimede sekiz-on tane te'kid biraraya gelmiştir. Şöyle ki:
1) Bu âyet, ismi üstünde te'kid edatı olan "inne" ile başlamıştır.
2) "İnne"nin ismi cem'i mütekellim zamiri olup Allah'a raci'dir. Bu zamirin cemi' oması ta'zim ve te'kid ifade eder.
3) "Nahnu" zamiri "inne"deki zamirin te'kididir. Yahut müptedadır. Her iki halde de te'kid bildirir.
4) "Nezzelnâ" fiilinin faili de tazim için cem'i' sigası ile gelmiştir.

5) Cümle, isim cümlesidir. "Vav" ile yukarıya atfedilen ikinci cümlede hal yöne böyledir yani.

6) "İnne" tahkik ve te'kid edatıdır.

7) "Na" cemi' mütekellim zamiridir.

8) "Lehu" câr ve mecrur olup kasır ve hasır için müteallakından önce zikredilmiştir.

9) "Lehâfizûn"un başındaki lâm, te'kid ifade eden lâm'ı haliyyedir.

10) Cümle isim cümlesidir.
Görülüyor ki, bu âyet-i kerimede tam on tane te'kid vardır. Acaba bunun hikmeti nedir? Hikmetini anlamak için bir nebzecik Maâni ilmine müracaat edelim. O ilim diyor ki: Kendisine söz anlatlan kimse, ya hal-i zihindir, yani söylenilen şeyi yeni işitir. Yahut biraz bilir de tereddüt halindedir. Fakat hakikati öğrenmek ister; yahut da bilir de inkâr eder. İşte hâl-i zihin bulunan kimseye o söz hiç te'kidsiz

anlatılır. Mütereddit bulunana te'kidli söylemek iyi olur; inkâr edene ise inkârının derecesine göre bir, iki veya daha fazla te'kid vasıtaları kullanılarak ifade etmek vaciptir. İlm-i Maâini'nin bize lazım olan izahatı burada bitti.
Şimdi düşünelim: Kur'ân-ı Kerim'e dil uzatmak cür'etkarlığında bulunan küstahlar, şüphesiz ki onu inkâr edenlerdir. Âyet zaten onlara cevap olarark nazil olmuştur. Arapçada te'kid vasıtaları çoktur. Bunlardan biri de sözü tekrarlamaktır. Âyetteki bu on te'kidi bir an için sözün tekrarı farzedersek, mütecavizlere Teâlâ Hazretleri bir şeyi tam on defa tekrarlayarak yani on defa onu ben indirdim ben muhfâza edeceğim buyurarak te'kid etmiş olur ki, bu iş, söz anlayan bir insan için kafasına odunla vurmaktan daha müessirdir. Üstelik te'kid münkire karşı yapıldığı cihetle on te'kid ona on defa kâfir demeyi de tazammum eder. Demek oluyor ki, Kur'ân-ı Kerîm'e dil uzatan hainler en azından on kat katmerli kâfirdirler. Bu mâna âyetten kinaye yolu ile çıkarılır.
Âyet-i kerîme iki tarafı da keskin bir kılıç gibi iki şey'e delildir. Yani hem Kur'ân'a dokunmak isteyenlerin dillerini kesmekte, hem de belâgata örnek olmaktadır.
Bu babta son sözüm şudur: Kuş beyni kadarcık bir beyne sahip olanlar bile düşünürlerse anlarlar ki, ondört asırdan beri bunca düşmandan bir tanesinin, Kur'ân-ı Kerîm'in bir âyetine dahi nazîre getirememesi, O'nun mucize olduğuna en büyük delildir."[41]

-4352 -6- وعَنْهُ رَضِيَ اللّهُ عَنْه أن رسُولَ اللّهِ # قَالَ:]بُعِثْتُ مِنْ خَيْرِ قُرُونِ بَنِى آدَمَ قَرْناً فَقَرْناً، حَتّى كُنْتُ مِنَ الْقَرْنِ الَّذِى كُنْتُ مِنْهُ[. أخرجه البخاري.

6. (4352)- Yine Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ademoğlu nesillerinin en temizinden süzüle süzüle gelerek bulunduğum nesilde ortaya çıktım." [Buharî, Menâkıb 23.] [42]

AÇIKLAMA:

Karn kelimesi, bir asırda yaşayan insanlar cemaatine denir. Dilimizde bu mânaya en yakın kelime nesildir. Bizim nesil deyince, kısmen bizimle beraber aynı zamanda yaşayan insanlar kastedilir. Âlimler karn ile ortalama yüz yılı kastetmişlerdir. Yetmiş yıl ve daha başka müddetlere de karn denildiği olmuştur.

İbnu Hacer'in kaydettiğine göre karn'la kastedilen müddet hakkında "on" ile "yüzyirmi" yıl arasında değişen ihtilaflar olmuştur. Bu ihtilafı "karn, tamamen helak olup hiçbir ferdinin kalmadığı bir topluluktur" diyerek cem etmeye çalışan da olmuştur. Ancak çoğunlukla karn deyince yüz yıllık müddetin kastedildiği kabul edilmiştir.
Yapılan açıklamadan anlaşılacağı üzere karn, sadece zaman dilimi ifade etmez, o dilim içerisinde yaşamış bulunan insanları da ifade eder. Bu sebeple İbnu Hacer, "Birbirine yakın bir zamada belli ve muayyen bir işe iştirak etmiş kimseler" diye tarif ettikten sonra, "Bir din veya mezhep veya amel etrafında bir reis veya peygamber tarafından onlar zamanında toplanmış bulunan kimseler cemaati" diye tarif edildiğini de belirtir. Bu görüşe göre karn, belli bir vasıfla muttasıf olan, aralarında müşterek bir gaye ve yön bulunan insanların cemaatine denmiş olmalıdır. İbnu'l-Arabî, karn kelimesini akran kelimesinden geldiğini, dolayısıyla yaşıt insanlar neslini ifade ettiğini, bunun da 20-70 yıl arası bir müddet olduğunu, her devirde insanların ortalama ömrünün bu olması sebebiyle, en makul açıklamanın böyle demek olacağını söyler.
Sadedinde olduğumuz hadis, Resûlullah'ın Hz. Adem'den beri her seferinde zinadan uzak, nezih evlenmelerle teselsül edip, en sonunda bütün Araplarca sayılan ve sevilen Kureyş ve onlar içerisinde en ziyade itibar gören Benî Hâşimoğullarından geldiğini ifade etmektedir. Hadiste geçen قَرْنَا فقَرْناً ibaresini değerlendiren âlimler, fe edatının fazilette tertibe delalet ettiğini, dolayısıyla Resûlullah'ın mensup olduğu neseb zincirinin, (aleyhissalâtu vesselâm)'ın doğumuna yaklaştıkça faziletinin arttığının ifade edildiğini söylerler. Nitekim Resûlullah'ın nesebi Hz. İbrahim'e kadar çıkmaktadır.
İbnu Sa'd'ın kaydettiği bir rivayette, Hişâm İbnu Muhammet İbnu's-Sâib el-Kelbî babasından şunu nakleder: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın beş yüz kadar büyükannesini yazdım, bunlar arasında hiçbirinde sifâh (zina) ve diğer câhiliye pisliklerinden birine rastlamadım."[43]

-4353 -7- وَعَنْهُ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قَالَ:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَثَلِى وَمَثَلُ ا۴نْبِيَاءِ قَبْلِى كَمَثَلِ رَجُلٍ بَنَى بَيْتاً فَأحْسَنَهُ وَأجْمَلَهُ إ۪ مَوْضِعَ لَبْنَةٍ مِنْ زَاوِيَةٍ مِنْ زَوَايَاهُ فَجَعَلَ النَّاسُ يَطُوفُونَ بِهِ وَيَعْجَبُونَ لَهُ وَيقُولُونَ: ۪ وُضِعَتْ هذِهِ اللَّبْنَةُ؟ فَأنَا تِلْكَ اللَّبنَةُ وَأنَا خَاتَمُ النَّبِيِّينَ[. أخرجه الشيخان .

7. (4353)- Yine Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Benimle benden önceki diğer peygamberlerin misâli, şu adamın misali gibidir: Adam mükemmel ve güzel bir ev yapmıştır, sadece köşelerinin birinde bir kerpiç yeri boş kalmıştır. Halk evi hayran hayran dolaşmaya başlar ve (o eksikliği görüp): "Bu eksik kerpiç konulmayacak mı?" der. İşte ben bu kerpiçim ben peygamberlerin sonuncusuyum." [Buharî, Menâkıb 18; Müslim, Fedâil 21, (2286).][44]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste, geçmiş peygamberler ve insanları irşad etmek üzere getirdikleri şeriatler, temelleri atılıp, üzerine duvarların örülmüş, tamamlanmak üzere tek kerpici eksik kalmış, mükemmel güzel bir binaya benzetilmektedir. İşte bu risalet binasını tamamlayacak sonuncu tuğla Hz. Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm) olmuştur.

2- Hadisten şu hükümler çıkmaktadır:

* Meselelerin anlaşılmasını kolaylaştırmak için teşbihler yaparak temsiller getirmek câizdir.

* Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, diğer peygamberler üzerine fazileti vardır.

* Resûlullah son peygamberdi ve O'nunla şeriatler kemâle ermiştir. Her peygamberin şeriati kendine nisbetle kâmildir, ancak şeriat-ı Muhammediye'ye nisbetle eskiler eksik olmaktadır. [45]

-4354 -8- وَعَنْ أنَسٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قَالَ:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: آتِى بَابَ الْجَنَّةِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَأسْتَفْتِحُ. فَيَقُولُ الْخَازِنُ: مَنْ أنْتَ؟ فَأقُولُ: مُحَمَّدٌ. فَيَقُولُ: بِكَ أُمِرْتُ أنْ َ أفْتَحَ ‘حَدٍ قَبْلَكَ[. أخرجه مسلم .

8. (4354)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Ben kıyamet günü cennetin kapısına gelip açılmasını isterim. Hâzin (kapıcı

melek): "Sen kimsin?" diye seslenir. Ben:
"Muhammed'im!" derim. Bunun üzerine
"Sana açıyorum. Senden önce kimseye açmamakla emrolundum!" diyecek!" [Müslim, İman 333, (197).][46]

-4355 -9- وعَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قَالَ:]صَلّى النَّبِيُّ # الْعِشَاءَ ثُمَّ انْصَرَفَ فَأخَذَ بِيَدِى حَتّى خَرَجَ الى بَطْحَاءِ مَكَّةَ فَأجْلَسَنِى وَخَطَّ عَلَيَّ خَطّا، وَقالَ: َ تَبْرَحَنَّ مِنْ خَطِّكَ. فإنَّهُ سَيَنْتَهِى إلَيْكَ رِجَالٌ فَ تُكَلِّمْهُمْ. فإنَّهُمْ لَنْ يُكَلِّمُوكَ ثُمَّ مَضَى حَيْثُ أرَادَ فَبَيْنَا أنَا جَالِسٌ فى خَطِّى إذْ أتَانِى رِجَالٌ كَأنَّهُمُ الزُّطُّ أشْعَارُهُمْ تُوَارِى أجْسَامَهُمْ، َ أرَى عَوْرَةً وَ أرَى قِشْراً وَيَنْتَهُونَ إلَيَّ َ يُجَاوِزُونَ الْخَطَّ ثُمَّ يَصْدُرُونَ إلى رَسُولِ اللّهِ #. حَتّى إذَا كَانَ مِنْ آخِرِ اللَّيْلِ جَاءَنِى رَسُولُ اللّهِ # وَأنَا جَالِسٌ فَدَخَلَ عَلَيَّ خَطِّى فَتَوَسَّدَ فِخِذِى فَرَقَدَ، وَكَانَ إذَا رَقَدَ نَفَخَ. فَبَيْنَا أنَا قاعِدٌ وهُوَ مُتَوَسِّدٌ فِخِذِى. إذْ أتَى رِجَالٌ عَلَيْهِمْ ثِيَابٌ بِيضٌ، اللّهُ أعْلَمُ مَا بِهِمْ مِنَ الْجَمَالِ، فَانْتَهَوْا إلَيَّ، فَجَلَسَ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ عِنْدَ رَأسِهِ وَطَائِفَةٌ عِنْدَ رِجْلَيْهِ ثُمَّ قَالُوا بَيْنَهُمْ مَا رَأيْنَا عَبْداً قَطُّ أوتِىَ مِثْلَ مَا أوتِىَ هذَا النَّبِىُّ إنَّ عَيْنَيْهِ تَنَامَانِ
وَقَلْبُهُ يَقْظَانُ اضْرِبُوا لَهُ مَثَ. مِثْلُ مُشَيِّدٍ بَنَى قصْراً ثُمَّ جَعَلَ مَائِدَةً، وَدَعَا النَّاسَ إلى طَعَامِهِ وَشرَابِهِ، فَمَنْ أجَابَهُ أكَلَ مِنْ طعَامِهِ، وَشَرِبَ مِنْ شَرَابِهِ، وَمَنْ لَمْ يُجِبْهُ عَاقَبهُ. قَالَ: ثُمَّ ارْتَفَعُوا وَاسْتَيْقَنَ # فقَالَ: سَمِعْتُ مَا قَالَ هؤَءِ، وَهَلْ تَدْرِى مَنْ هُمْ؟ قُلْتُ: اللّهُ وَرَسُولَهُ أعْلَمُ. قَالَ: هُمْ الْمَŒئِكَةُ. قَال: فَتَدْرِى مَا الْمَثَلُ الَّذِى ضَرَبُوهُ؟ قُلْتُ اللّهُ وَرَسُولُهُ اعْلَمُ. قَالَ: الرَّحْمنُ بَنَى الْجَنَّةَ، وَدَعَا عِبَادَهُ إلَيْهَا. فَمَنْ أجَابَهُ دَخَلَ الجَنَّةَ، وَمَنْ لَمْ يُجِبْهُ عَاقَبَهُ[. أخْرَجه الترمذي وصححه.وَالْمُرَادُ »بِالْقِشْرِ« الثِّيَابُ. أى َ أرَى عَوْرَةً مُنْكَشِفَةً مِنْهُمْ، وَ أرَى عَلَيْهِمْ ثِيَاباً تُغَطّى عَوْرَاتَهُمْ .

9. (4355)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) (bir gün) yatsı namazını kıldı. Sonra namazdan çıkınca elimden tuttu. Bathâ-i Mekke'ye kadar gidip orada beni oturttu. (Yere dairevî) bir hat çizip:
"Hattından dışarı çıkma! Sana bazı kimseler gelecek, sakın onlara bir şey

söyleme. Zira onlar seninle konuşacak değiller!" buyurdu. Sonra dilediği yere çekip gitti. Ben çizgimin içinde otururken bana bir grup insan geldi. Esmer renkleriyle sanki Hindûlara benziyorlardı. (Pek uzun olan) saçları, vücutlarını öylesine örtmüştü ki, ne bir avret yerlerini ne de bir elbiselerini görüyordum. Bana kadar geldiler, ancak çizgiyi geçmediler. Sonra Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)(ın gittiği yere) yürüdüler.

Gecenin sonuna doğru Resûlulah (aleyhissalâtu vesselâm), ben otururken yanıma geldi ve çizgiden içeri girdi. Dizime dayanıp yattı. Yatınca (ağzından) soludu. Ben oturuyordum, O da dizime dayanmış vaziyette böyle duruyorduk. Derken, üzerinde beyaz elbiseler olan bir grup adam geldi. Güzelliklerinin derecesini Allah bilebilir. Bana kadar yaklaştılar. Bir kısmı Aleyhissalâtu vesselâm'ın baş tarafına, bir kısmı da ayakları tarafına oturdular. Sonra aralarında konuşarak:

"Biz şimdiye kadar bu peygambere verilen gibisinin, bir başkasına verildiğini hiç görmedik. Bunun gözleri kapalı, kalbi uyanık. Ona bir misâl verin!" (dediler ve şu temsili anlattılar):

"Bir efendi köşk yaptırmış sonra bir ziyafet verip sofra kurmuş, insanları yiyip içmeye çağırmıştır. İcabet edenler gelip yemeğinden yiyip, suyundan içmiştir. İcabet etmeyenleri de cezalandırmıştır" dediler ve kalktılar. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da kendine geldi ve:

"Şunların ne dediklerini işittim. Onların kim olduklarını biliyor musun?" dedi. Ben: "Allah ve Resûlu bilir!" dedim.

"Onlar meleklerdi!" buyurdu ve ilave etti.

"Onların getirdikleri temsilin mânasını anladın mı?"

"Allah ve Resûlü bilir!" dedim. Aleyhissalâtu vesselâm açıkladı:

"Rahman (Olan Rabbimiz) cenneti kurdu. Kullarını ona davet etti. Kim davete icabet ederse cennete girer, kim de icabet etmezse onu cezalandırır." [Tirmizî, Emsâl 1, (2865).][47]

4356 -10- وَعَنْ عَبْدِاللّٰهِ بْنِ هشَامٍ قَالَ:]كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ # وَهُوَ آخِذٌ بِيَدِ عُمَرَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْه فقَالَ عُمَرُ: يَا رَسُولَ اللّٰهِ ‘نْتَ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ كُلِّ شَىْءٍ إ َّ نَفْسِى، فقَالَ #: َ، وَالَّذِى نَفْسِى بِيَدِهِ حَتّى أَكُونَ أَحَبَّ إِلَيْكَ مِنْ نَفْسِكَ. فَقَالَ عُمَرُ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْه: فإِنَّهُ اŒنَ ‘نْتَ أَحَبُّ إِلىّ مِنْ نَفْسِى. فقَالَ #: اَŒنَ يَا عُمَرُ[.

أخرجه البخاري .

10. (4356)- Abdullah İbnu Hişâm (radıyallahu anh) anlatıyor: "Biz Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile beraberdik. O sırada, Aleyhissalâtu vesselâm, Ömer (radıyallahu anh)'ın elinden tutmuştu. Hz. Ömer:
"Ey Allah'ın Resûlü! Sen bana, nefsim hâriç herşeyden daha sevgilisin!" dedi. Resûlullah hemen şu cevabı verdi:
"Hayır! Nefsimi elinde tutan Zât-ı Zülcelâl'e yemin ederim, ben sana nefsinden de sevgili olmadıkça (imanın eksiktir)!"
Hz. Ömer (radıyallahu anh):
"Şimdi, sen bana nefsimden de sevgilisin!" dedi. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm:
"İşte şimdi (kâmil imâna erdin) ey Ömer!" buyurdular." [Buhârî, Fedailu'l-Ashab 6, İsti'zân 27, Eymân 3.][48]

AÇIKLAMA:

1- Burada Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), imanda ulaşılacak en yüce mertebenin (rütbetu'l-ulya) anahtarını vermektedir: "Kişinin kendisine olan fıtrî sevgisinden daha ileri bir sevgi ile Resûlullah'ı sevmesi." Hatta bazı zâhidler, hadiste Aleyhissalâtu vesselâm'ın şöyle söylediğini belirtmişlerdir: "Ey Ömer, sen benim rızamı, helâk olmaya bile götürecek olsa, kendi hevâna tercih etmedikçe beni sevme dâvanda doğru söylemiyorsun." Hattâbi der ki: "Kişinin nefsini sevmesi tabiatında olan bir vak'adır, fıtrîdir. Başkasına olan sevgisi ise, sebeplerin tavassutu ile ihtiyaridir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hz. Ömer (radıyallahu anh)'a söylemiş bulunduğu ifadesinde, bu ihtiyarî sevgiyi kastetmiş olmalıdır. Çünkü tabiatın kalbedilip, üzerine yaratıldığı aslî şeklinin değiştirilmesi mümkün değildir."
İbnu Hacer der ki: "Bu nokta-i nazardan, Hz. Ömer'in ilk cevabı, fıtratın ifadesi olmaktadır. Sonra düşündü ve istidlâl yoluyla anladı ki, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), kendisine, nefsinden daha sevgilidir. Şundan ötürü ki: O (aleyhissalâtu vesselâm), hem dünyada ve hem de ahirette felakete atıcı şeylerden kurtuluş sebebidir. Böylece ihtiyarının iktizası olan şeyi de haber vermiş oldu. İşte bunun için, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın cevabı: "İşte şimdi ey Ömer!" Yani: "İşte şimdi anladın ve gerektiği şekilde konuştun!" oldu.
Aynî, muhabbetin:

* İclal ve tazim muhabbeti: Babaya karşı muhabbet gibi;

* Merhamet ve şefkat muhabbeti: Evlada karşı muhabbet gibi;

* Müşâkele (benzerlik) ve istihsan muhabbeti: İnsanların birbirine muhabbeti gibi, olmak üzere üç kısma ayrıldığını belirttikten sonra, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu sevgilerin hepsini cem ettiğini belirtir.[49]

RESULULLAH'I SEVMEK NE DEMEK?

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı nefsimizden de fazla sevmemizin gereğini sadece bu ve benzeri hadiseler beyan etmez; Kur'ânî vahiyler de bunu te'kid eder ve sıkça hatırlatır:"Eğer babalarınız, oğullarınız, kardeşleriniz, eşleriniz, yakınlarınız, kazandığınız mallar, durgunlaşmasından korktuğunuz ticaret ve hoşunuza giden meskenler, size Allah'tan, Resulü'nden ve O'nun yolunda cihaddan daha sevgili ise, o zaman Allah'ın azabı gelinceye kadar bekleyin. Allah, kendisine itaatten çıkmış fasıklar topluluğuna yol göstermez" (Tevbe 24).
Sevgi, kalbî bir hadise. Herkes peygamberi sevdiğini söyleyebilir, hatta sevmekte olduğunu zan da edebilir. İmanımızın sıhhatini mevzubahis eden bu mühim hadisede ne derece başarılı ve samimi olduk ve gerçeğe ulaştık? endişesi, mü'minlerin birinci problemi olmaya sezadır. Kur'an-ı Kerim buna pek çok âyette yer verir, adeta maddî ölçüler koyar:

* Allah ve Resûlünün hükmüne itiraz etmemek: "Allah ve Peygamberi bir işe hükmettiği zaman, gerek mü'min olan bir erkek, gerek mü'min olan bir kadın için (ona aykırı olacak) işlerde kendilerine muhayyerlik yoktur" (Ahzab 36).

* Resulullah'ın konuştuğu yerde (meselelerde), susmak: "Ey iman edenler Sesinizi peygamberin sesinden fazla yükseltmeyin..." (Hucurat 2).

* Peygamberin verdiğini almak, yasakladığını terketmek: "Peygamber size ne verdi ise onu alın, size ne yasakladı ise ondan da sakının" (Haşr 7).

* İhtilafların çözümünde Resulullah'ı hakem yapmak: "Hayır öyle değil! Rabbine andolsun ki, onlar aralarında kimi oraya kimi buraya çektikleri (kavga ettikleri) şeylerde seni hakem yapıp, sonra da verdiğin hükümden yürekleri hiçbir sıkıntı duymadan, tam bir teslimiyetle teslim olmadıkça iman etmiş olmazlar." (Nisa 65.)[50]

*** Sünnete Uymak:**

Âlimler, âyetlerde ifade edilen meseleleri daha da müşahhas hale getirerek şöyle derler: "Resulullah'ı sevmek:

* Sünneti yaşamak;
* Sünnetin ihyasına, yaşanmasına çalışmak;
* Şeriatinden bid'ayı defetmek;
* Hayatında şeriatın mevcudiyetini temenni etmek;
* Hayatını ve malını şeriat yolunda harcamak. [51]

*** Allah'ın Rızası Ve Sevgisi Sünnete Uymakla Elde Edilir:**

Bir mü'minin en büyük ideali, kendisini Allah'a sevdirmektir. Yani O'nun rızasını kazanmak, gadabından korunmak. Aslında kılınan namazlar, tutulan oruçlar, verilen sadakalar, işlenen her çeşit hayırlar, hayır yolunda tüketilen bütün nefesler tek gayeye bakar: Allah'ın sevgisini kazanmak. Kaydedeceğimiz şu ayet bunun tek yolu olduğunu gösterir: Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sünnetine uymak: "De ki: "Eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyun ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın." (Âl-i İmrân 31).[52]

Sevginin Mahiyeti:

İslâm alimleri, bu vesile ile sevginin mahiyetini tahlil ederek derler ki:"Muhabbet:

* Ya menfaata itikat etmektir;

* Veya buna tabi olan meyildir;

* Ya da iki taraftan birine vaki olarak hususiyet kazanan bir sıfattır.

Meyl'e gelince, bu da:

* bazan duyulardan birinin lezzet almasıyla hasıl olur; güzel bir surete meyil gibi;

* Bazan aklıyla lezzet aldığı şeyedir; fazilet ve kemâle olan sevgi gibi;

* Bazan kendisine yapılan ihsan (iyilik) veya kendisine gelecek bir zararı defetme gibi bir sebeple olur.

Şurası açık ki Resulullah'a meyledip sevmede bu üç sebebin üçü de mevcuttur. Zahiri ve batınî güzellikler ondadır, kemâlatın envaı ondadır, bütün mü'minlere sırat-ı mustakim hidayetini ihsan eden, ebedi cehennem belasından vikaye eden odur."

Aynî der ki: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) sevgisi, O'na itaatte bulunma ve muhalefeti terketme iradesidir. Bu ise İslam'ın vaciblerindendir." Nevevî de şöyle demiştir: "Hadiste kötülükleri emreden nefisle, mutmainne nefis arasında hüküm vermeye bir telmih var. Zira, kim mutmainne cihetini tercih ederse, Resulullah sevgisini üstün tutmuş olur. Kim de nefs-i emmare canibini tercih ederse onun hükmü bilakistir." [53]

-4357-11- وَعَنْ أَبِي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قَالَ:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: وَالَّذِى نَفْسُ مُحَمَّدٍ بيَدِهِ لَيَأتِيَنَّ عَلى أَحَدِكُمْ يَوْمٌ وَ يَرَانِى، ثُمَّ ‘نْ يَرَانِى أَحَبُّ إِلَيْهِ مِنْ أَهْلِهِ وَمَالِهِ مَعَهُمْ فَأَوَّلُوهُ عَلى أَنَّهُ # نَعَى نَفْسَهُ إِلَيْهِمْ وَعَرَّفَهُمْ بِمَا يَحْدُثُ بَعْدَهُ مِنْ تَمَنِّى لِقَائِهِ عِنْدَ فَقْدِهِمْ مَا كَانُوا يُشَاهِدُونَ مِنْ بَرَكَاتِهِ، صَلَواتُ اللّهِ عَلَيْهِ وَسَمُهُ[. أخرجه الشيخان، وهذا لفظ مسلم .

11. (4357)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah

(aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Muhammed'in nefsi yed-i kudretinde bulunan Zât-ı Zülcelâl'e yemin olsun ki, sizden birine, beni görmeyeceği bir gün gelecek ki, o gün beni beraberlerinde görmek, ona ehlinden ve malından daha makbul olacak." Resulullah'ın bu sözünü, Ashab, kendilerine ölümünü haber veriyor diye yorumladılar. Bunun üzerine, ölümüyle kendisini kaybedince getirmiş olduğu bereketleri müşahede ettikleri müddetçe duyacakları, Aleyhissalatu vesselam'a kavuşma temennisini kasdettiğini bildirdi." [Müslim, Fezail 142, (2364).][54]

4358-12- وَعَنْهُ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قالَ:]قيلَ يَا رَسُولَ اللّهِ: مَتَى وَجَبَتْ لَكَ النُّبُوَّةُ؟ قَالَ: وَآدَمُ بَيْنَ الرُّوحِ وَالْجَسَدِ[. أخْرجه الترمذي وصححه .

12. (4358)- Yine Ebu Hureyre (radıyallahu anh) hazretleri anlatıyor: "Ey Allah'ın Resûlü! dendi. Sana peygamberlik ne zaman vacib oldu?
Şöyle cevap verdi:
"Hz. Adem ruhla cesed arasında iken!" [Tirmizî, Menakıb 1, (3613).][55]

AÇIKLAMA:

1- Ulemanın açıklamasına göre, burada, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle demek istemektedir: "Hz. Adem yeryüzüne suret olarak atılmış, henüz cesed giymemiş bir halde iken bana peygamberlik vacib oldu." Yani, "Hz. Adem'in ruhu, henüz cesedine girmemiş iken..." Ahmed İbnu Hanbel'in Müsned'de, Buharînin el-Tarihu'l-Kebir'de, Ebu Nu'aym'ın ed-Delail'de ve diğer birçok alimlerce tahric edilen ve Hakim tarafından sahih olduğu tasrih edilen bir hadis şöyledir: "Ben yaratılışta peygamberlerin ilki, gönderilişte ise sonuncusuyum."
Ancak halkın dilinde bu hadis şöyle bilinmektedir: "Adem su ile toprak arasında iken ben peygamberdim."
Kitaplarda hadisin başka değişik şekillerine de rastlanır. Esas olan Tirmizî'de yer alan sadedinde olduğumuz hadistir. İbnu Sa'd'ın kaydettiği bir rivayette "Ben yaratılışta insanların ilki, peygamber olarak gönderilişte sonuncusuyum" buyrulmuştur.

2- Münavi, sadedinde olduğumuz hadiste Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın,

kendisinin "ilk insan" veya "ilk mevcut" olduğunu değil, "ilk nebi" olduğunu söylemiş olmasına dikkat çeker ve bu ifade ile Aleyhissalatu vesselâm'ın, zamanın yaratıldığı ilk sıralarda "nübüvvetin varlığına işaret ettiğini" söyler. Aynen şöyle der: "Aleyhissalâtu vesselam, "Ben ilk insandım veya ilk var olan mevcuttum" demiyor. Bununla, nübüvvetinin, zamanın yaratılışının başında, âlem-i şehadette değil, alem-i gaybta mevcud olduğuna işaret etmiş olmaktadır. İsm-i Batın'daki zaman, cisminin varlığına ve ruhunun cisme irtibatına ulaşınca cereyan etmekte olan zamanın hükmü, İsm-i Zahir'e intikal etti. Böylece Aleyhissalatu vesselam, ruhuyla, cismiyle bizzat ortaya çıktı. Batında hüküm O'na aitti. Yani, nebiler ve resuller eliyle gelmiş olan bütün şeriatlerde hüküm batınen O'na aitti. Sonra hüküm zahirde de O'nun oldu. Böylece, İsm-i Bâtının ibraz etmiş olduğu her bir şeriat, İsm-i Zahir'in hükmüyle neshedildi; tâ ki, şeriat bir dahi olsa, iki ismin hükmünün ayrı olduğu beyan edilsin."
Münavi, "Hz. Adem ruhla cesed arasında iken" ibaresini şöyle açıklar: "Yani Allah Teâla Hazretleri, Resulullah'a, daha insani bedenler icad edilmezden önce, henüz o ruh iken haiz olduğu mertebeyi haber vermiş olmalı, tıpkı insanoğlundan, daha cesedleri yaratılmazdan önce, misak almış olması gibi." Bu mütâlaayı serdeden İbnu Arabî, -bazı alimlerce benimsenerek tekrar edilen- şu görüşe de yer vermiştir: "Allah Teâla Hazretleri Benî Adem'in sırtlarından zürriyetlerini alıp, onları nefislerine karşı şahit kılıp, "Rabbiniz değil miyim?" deyince, şu istişhada "Evet!" diye ilk cevap veren Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm) olmuştur. İşte bu surette O, en son gönderilen olduğu halde, bütün peygamberlerin önüne geçmiş oldu."
Bu sadedinde dense ki: Hz. Adem'in hakikatte topraktan kalıb halinde yaratıldıktan sonra ruh üflenmiş olan varlıktır, yani Adem deyince, ruh ve cesedin birleşmiş olduğu halde ortaya çıkan varlık anlaşılmaktadır. Bu durumda "Adem ruhle cesed arasında iken" sözü ne mâna taşır?
Buna cevaben deriz ki: "Burada mecaz mevzubahistir. Yani, yaratılışı tam orlarak ortaya çıkmazdan öneki ve fakat tamamlanmaya yaklaşmış bulunan halinden mecazdır. Nitekim falanca "hastalıkla, sağlık arasındadır" deriz. Bu sözümüzle her iki hale de yakınlığını kasdetmiş oluruz.
Bu hadisle ilgili olarak Taceddin Subkî de şöyle bir açıklama yapar: "Şayet: Nübüvvet bir vasıftır, vasfın olabilmesi için onunla muttasıf olan mevsufun mevcut olması gerekir. Fiiliyatta da, doğumundan kırk yıl sonra peygamber olduğu halde varlığından ve irsalinden önce nasıl bu sıfatla tavsif edilebilir?" dersen, derim ki: Naslarda, Allah'ın, ruhları cesedlerden önce yarattığı gelmiştir. Öyle ise "Ben peygamberdim" sözüyle, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), ruh-

u şeriflerine, yahut da hakikat-ı Muhammediye'ye işaret etmiş olabilirler. Bilindiği üzere, hakikatlerin künhüne akıllarımız vakıf olamaz. Onları ancak yaratıcıları veya ilahî nurdan nasibedar olanlar anlayabilir. Alkamî, Ali İbnu'l-Hüseyin'den o da babası tarikiyle ceddinden merfu olarak şunu nakleder:
"Ben, Hz. Âdem aleyhisselam yaratılmazdan ondörtbin yıl önce, Rabbimin yanında bir nur olarak mevcuttum..."[56]

-4359 -13- وَعَنِ ابْنِ مَسْعودٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قالَ:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَا مِنْكُمْ مِنْ أحَدٍ إَّ وَقَدْ وُكِّلَ بِهِ قَرِينُهُ مِنَ الْجِنِّ وَقَرِينُهُ مِنَ الْمَئِكَةِ. قَالُوا: وَإيَّاكَ يَا رَسُولَ اللّهِ. قَالَ: وإيَّاىَ إَّ أنَّ اللّهَ أعَانِنى عَلَيْهِ فأسْلَمَ، فَ يَأمُرُنِى إَّ بِخَيْرٍ[. أخرجه مسلم، وقد تقدّم في كتاب الغيرة من حديث عائشة بمعناه.»القَرِينُ« المصاحبُ، وكلُّ إنسانٍ فمعهُ قرينٌ من المئكة يأمرهُ بالخير ويُحَثُّهُ عليه، وقرينٌ من الشيطان يأمرهُ بضِّد ذلك ويحثُّهُ عليه.

13. (4359)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Sizden hiç kimse yoktur ki ona, biri şeytandan diğeri melekten olmak üzere yanından ayrılmayan iki "karin" tevkil edilmemiş olsun!"
"Size de mi ey Allah'ın Resûlü!" denildi.
"Bana da!" buyurdular. Ancak, Allah ona karşı bana yardım etti de o müslüman oldu. Artık o bana hayırdan başka bir şey emretmiyor!" [Müslim, Münâfıkûn 69, (2814).][57]

AÇIKLAMA:

Burada, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın mümtaz hususiyetlerinden biri açıklanıyor. Şeytanının müslüman olması. Hadisin, Müslim' de Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'dan rivayet edilen vechi daha açıktır. Hadisin mezkur vechi 4309 numarada kaydedildi. Gerekli bazı açıklamalar da orada sunuldu.
Burada şunu ilave edelim ki, başka hadislerde daha sarih olarak geldiği üzere insanın, biri şeytan diğeri melek olmak üzere iki karini vardır. Melek daima iyi şeyler, hayırlar telkin eder. Şeytan da kötü şeyler, şerler, küfürler, isyanlar ve hevâ telkin eder. Şu halde mü'min, içinden gelen iyi sesleri, melekten bilip

onlara uymalıdır, kötü şeyleri de şeytandan bilip onlara uymamalıdır. Müslüman, bu seslerden birine, birinden diğerine uyup uymamakla imtihan edilmektedir.
Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şeytanın müslüman olması ve hayırdan başka bir şey emretmemesi, tebligatına olan güvenimiz bakımından mühim bir hadisedir. Böylece, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan varid olan hadisler hakkında suizan atmaya çalışacaklar, cevapları peşin almış oluyorlar. Esasen Aleyhissalâtu vesselâm, Abdullah İbnu Amr İbnu'l-As'a, hangi halde, ne suretle konuşursa konuşsun fem-i mübareklerinden Hak'tan başka bir şey çıkmayacağını yeminle söylemiştir (Bakınız 1. cilt sayfa 27).[58]

4360-14- وَعَنْ أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْه قالَ:]قَالَ رَسُولُ اللّه #: مَا مِنْ مُسْلِمٍ يُسَلِّمُ عَليَّ إِّ رَدَّ اللّهُ تَعالَى عَليَّ رُوحِي حَتّى أرُدَّ عَلَيْهِ السَّمَ[. أخرجه أبو داودً.

14. (4360)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Bana bir mü'min selam verdi mi, kendisine mukabele etmem için Allah ruhumu bedenime iade eder. Ben de mutlaka selama mukabele ederim." [Ebu Davud, Menasik 100, (2041).][59]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a ait bir başka hususiyeti daha beyan etmektedir: Herhangi bir mü'min kabrini ziyaret edip selam verdiği takdirde bu selam vesilesiyle Cenab-ı Hak, Aleyhissalâtu vesselâm'ın mübarek ruhlarını cesedine göndermekte ve Resulullah da bu selama mukabelede bulunmaktadır.

2- Hadisi bu zahiri manada anlayınca bazı müşkiller ortaya çıkacaktır. Şöyle ki: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ruhunun cesede her selam verişte girip çıkması gerekecek, bu hal bir meşakkat olmaktan öte, ölme ve dirilme hadiselerinin tekerrür etmeyeceğini ifade eden ayetlere de muhaliftir.[60] Ayrıca bu anlayış, peygamberlerin kabirlerinde diri olduklarını ifade eden mütevatir hadislere de muhalefet eder Öyle ise, zahir murad olamaz, te'vil edilmesi gerekir. Beyhakî der ki: "Nebilerin ruhu kabzedildikten sonra, ruhları tekrar kendilerine

iade edilir. Onlar Rableri indinde, tıpkı şehidler gibi diridirler."
Ortadaki müşkili çözmek sadedinde alimler muhtelif te'vil ve açıklamalar yaparak "redd" kelimesinin, hadiste "geri gönderme" yani "diriltme" manasında olmadığını gösterirler ve bu hususta ittifak ederler. Bu tevillerin hepsini burada zikretmek uzun kaçar. Bu sebeple sadece Suyutî merhumun açıklamasını kaydedeceğiz. Der ki:
"Redd lafzı bazan müfarakata (ayrılığa) delalet etmez, bilakis onunla, "mutlak oluş" ve "bu oluşun güzelliği" kinaye edilir. Bu, onunla arkadan gelen "ona selamı reddederim (mukabele ederim)" ifadesi arasındaki lafzî münasebeti müraattır. Şu halde redd kelimesinin hadisin başında gelişi, sonradan gelecek olan ikinci redd kelimesiyle münasebeti sebebiyledir. Öyleyse, burada bedenden ayrıldıktan sonra ruhun tekrar bedene gelmesi murad değildir. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Berzah'ta melekut ahvaliyle meşguldür. Cenab-ı Hakk'ın müşahedesi ile müstağrıktır, tıpkı dünyada iken vahy hâletinde olduğu gibi. Şu halde haletten ifakatını redü'rruh (ruhun iadesi) tabiriyle ifade buyurmuştur."

3- Aleyhissaltu vesselam, bu hadislerinde, kendisine salat-u selam okumaya teşvikte bulunmaktadır. Ebu Dâvud'un, hadisi "Kabirlerin Ziyareti" adlı bir babta kaydettiği de nazar-ı dikkate alınınca, kabrini ziyarete ve bu ziyaret esnasında selam vermeye teşvik manasının esas olduğu anlaşılır. Esasen bu sadedde başka rivayetler de var. Şöyle ki: "Kim bana kabrimin başında salat okursa, onu işitirim. Kim de bana uzaktan salat okursa o bana ulaştırılır." "Yeryüzünde Allah Teala hazretlerinin seyyah melekleri vardır. (Ümmetimin selamını bana ulaştırırlar."
İbnu Beşşar gibi bir kısım büyüklerden, Resulullah'ın kabri başında selam verdikleri vakit içeriden ve aleyke'sselam mukabelesini işittiklerine dair itiraflar rivayet edilmiştir.[61]

-4361 -15- وَعَنْهُ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قَالَ:]لَمَّا كَانَ الْيَوْمُ الَّذِى دَخَلَ فِىهِ النَّبِىُّ # اَلْمَدِينَةَ أضَاءَ مِنْهَا كُلُّ شَىْءٍ، فَلَمَّا كَانَ الْيَوْمُ الَّذى مَاتَ فِيهِ أظْلَمَ مِنْهَا كُلُّ شَىْءٍ، وَمَا نَفَضْنَا أيْدِيَنَا مِنْ دَفْنِهِ حَتّى أنْكَرْنَا قُلُوبَنَا[. أخرجه الترمذي .

15. (4361)- Yine Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Medine'ye girdiği gün, şehirdeki her şeyi aydınlık bürüdü, vefat

etiği günde ise her şey karardı. Defin işinden çıktığımız zaman hepimiz kalplerimizi (vahyin inkıtaı sebebiyle) üzüntülü bulduk." [Tirmizî, Menakıb 3, (3622).][62]

-4362 -16- وَعَنِ ابْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قَالَ:]تَ رَسُولُ اللّهِ #: رَبِّ إنَّهُنَّ أَضْلَلْنَ كَثِيراً مِنَ النَّاسِ فَمَنْ تَبعَنِى فإنَّهُ مِنِّى وَمَنْ عَصَانِى فإنَّكَ غَفُورٌ رَحِيمٌ وَقَوْلَهُ إنْ تُعَذِّبْهُمْ فإنَّهُمْ عِبَادُكَ وَإنْ تَغْفِرْ لَهُمْ فإنَّكَ أنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ فَرَفَعَ يَدَيْهِ وَقالَ: اللَّهُمَّ أُمَّتِي،
وَبَكَى. فقَالَ اللّهُ عَزَّ وَجَلَّ: يَا جِبْرِيلُ اذْهَبْ إلى مُحَمِّدٍ، وَرَبُّكَ أعْلَمُ فَأسْألْهُ مَا يُبْكِيهِ؟ فَأتَاهُ جِبْرِيلُ فَسَألَهُ، فَأخْبَرَهُ بِمَا قَالَ، وَهُوَ أعْلَمُ. فقالَ اللّهُ تَعالى: يَا جِبْرِيلُ، اِذْهَبْ الَى مُحَمِّدٍ فَقُلْ لَهُ: إنَّا سَنُرْضِيكَ في أُمَّتِكَ وَ نَسُوءُكَ[. أخرجه مسلم .

16. (4362)- İbnu Amr İbni'l-As (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (Hz. İbrahim'in duası olan): "Ey Rabbim şüphesiz ki o putlar insanlardan pek çoğunu saptırmıştır. Kim bana uyarsa muhakkak ki o bendendir. Kim de emirlerine karşı gelirse, şüphesiz ki sen çok bağışlayıcı, çok merhamet edicisin" (İbrahim 36) mealindeki ayeti ile, Hz. İsa'nın duası olan: "Eğer onlara azab edersen onlar senin kullarındır. Eğer onları bağışlarsan, elbette sen dilediğini yapmayı kadirsin ve sen herşeyi hikmetle yaparsın" (Maide 113) mealindeki ayeti tilavet buyurdu ve ellerini kaldırdı, şöyle yalvardı: "Allahım! Ümmetimi (mağfiret et), ümmetimi (mağfiret et!)" ve ağladı. Allah Teala Hazretleri:
"Ey Cibril, Muhammed'e git! dedi, -Rabbin bildiği halde- niye ağladığını sor!" diye emretti: Cebrail aleyhisselam, O'na gelip niye ağladığını sordu. (Rabb Teâla'ya dönüp Muhammed'in) ne söylediğini -O çok iyi bildiği halde- haber verdi. Bunun üzerine Allah Teâla Hazretleri:
"Ey Cebrail! Muhammed'e git ve ona söyle ki: "Biz seni ümmetin hususunda razı edeceğiz, asla kederlendirmeyeceğiz." [Müslim, İman 346, (202).][63]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayet, ümmet hakkında müjde dolu bir hadistir. Bu müjdeyi, Duha suresindeki şu ayet teyid eder: "Ve elbette Rabbin sana razı olacağın ihsanlarda bulunacaktır" (Duha, 5). Bu ayet indiği zaman Resulullah: "O halde ümmetimden tek kişi cehennemde kaldığı müddetçe ben de razı olmam" buyurarak, ümmetten cehenneme gidecek olanları da haber vermiştir. Bu ve benzeri hadisler bizi itikâle sevketmemeli, bilakis ümmetine karşı bu kadar müşfik ve merhametkar bir peygambere layık olma gayretine sevketmelidir. Bu da O'nun sünnetine sıkı yapışmakla mümkündür. Çokça salat ve selam okumakla mümkündür.

2- Hadis, Cenab-ı Hakk'ın yanında Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın mertebesinin ne kadar yüce olduğunu, Cenab-ı Hakk'ın O'nu razı etmek için her istediğini vereceğini ifade eder. Bu husus ümmet için son derece mühimdir. Zira Resulumüz, ümmetinin affını ısrarla isteyeceğini bildirmiştir: "Her peygamberin ümmeti hakkında yaptığı bir duası var. Ben duamı Kıyamet günü ümmetime şefaat için sakladım. " Şu halde bu ve diğer şefaat hadisleriyle, sadedinde olduğumuz hadisler birleştirilince Muhamed ümmetinin, Kıyametin dehşetli anında Rab Teala'nın affına mazhar olmak gibi büyük bir bahtiyarlığa ereceği anlaşılır. هذا مِنْ فَضْلِ رَبِّى

3- Hadis, dua ederken el kaldırmanın müstehab olduğunu da ifade eder. [64]

ÜÇÜNCÜ BAB

ASHABIN FAZİLETLERİNİN MÜCMEL ZİKRİ

BİRİNCİ FASIL

ÖZET OLARAK FAZİLETLERİ

-4363 -1- عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حَصِينٍ رَضِيَ اللٌّهُ عَنْهُمَا قَالَ:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: خَيْرُ النَّاسِ قَرْنِى، ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ، ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ قَالَ عِمْرانُ رَضِيَ اللٌّهُ عَنْهُ: فَ أَدْرِى أَذَكَرَ بَعْدَ قَرْنِهِ قَرْنَيْنِ أَوْ ثَثَةً ثُمَّ إِنَّ بَعْدَهُمْ قَوْماً يَشْهَدُونَ وَ يُسْتَشْهَدُونَ، وَيخُونُونَ وَ يُؤْتَمَنُونَ، وَيَنْذِرُونَ وَ يُوفُّونَ، وَيَظْهَرُ فِيهِمُ السِّمَنُ، زَادَ فِي رِوَايَة: وَيَحْلِفُونَ وَ يُسْتَحْلَفُونَ[. أخرجه الخمسة.وَزَادَ فِي رِواية

لِلشّيخَيْنِ وَلِلتِّرْمِذِىِّ، عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ: »تَسْبِقُ شَهَادَةُ أحَدِهِمْ يَمِينَهُ وَيَمِينُهُ شَهَادَتَهُ«.» القَرْنُ« الْعَصْرُ، وَهِىَ ا ُمَّةُ في كُلِّ عَصْرٍ مِنَ ا ْعْصَارِ كُلَّمَا انْقَضَى عَصْرٌ سُمِّيَ أهْلَهُ قَرْناً سَوَاءً طَالَ أو قَصُرَ، وَأرَادَ بقوله: »قَرْنِى« أصْحَابَهُ #.وقوله »وَيَظْهَرُ فيهِمُ السِّمَنُ« يَحْتَمِلُ أنَّهُ ارادَ أنَّهُمْ يُحِبُّونَ التَّوَسُّعَ في الْمآكِلِ وَالْمَشَارِبِ وَهِىَ أسْبَابُ السِّمَنِ، وَقِيلَ: اَلْمَعْنى أنَّهُمْ يُحِبُّونَ اِسْتِكْثَارَ مِنَ ا مْوَالِ وَيَدَّعُونَ مَالَيْسَ لَهُمْ مِنَ الشَّرَفِ وَيَفْخَرُونَ بِمَا لَيْسَ مَعَهُمْ مِنَ الْخَيْرِ، كَأنَّهُ اِسْتِعَارُ السِّمَنِ في ا حْوَالِ عَنِ السِّمنِ في ا بْدَانِ .

1. (4363)- İmran İbnu Huseyn (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"İnsanların en hayırlıları benim asrımda yaşayanlardır. Sonra bunları takip edenlerdir, sonra da bunları takip edenlerdir." İmrân (radıyallahu anh) dedi ki: "Kendi asrını zikrettikten sonra iki asır mı, üç asır mı zikretti bilemiyorum." Bu sonuncuları takiben öyle insanlar gelir ki kendilerinden şahidlik istenmediği halde şahidlikte bulunurlar, onlar ihanet içindedirler, itimad olunmazlar. Nezirlerde (adak) bulunurlar, yerine getirmezler. Aralarında şişmanlık zuhûr eder." Bir rivayette şu ziyade var: "Yemin taleb edilmeden yemin ederler." [Buharî, Şehâdât 9, Fezâilu'l-Ashâb 1, Rikak 7, Eymân 27; Müslim, Fezâilu's-Sahâbe, 214, (2535); Tirmizî, Fiten 45, (2222), Şehâdât 4, (2303); Ebu Dâvud, Sünnet 10, (4657); Nesâî, Eymân 29, (7, 17, 18).][65]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, Ashab ve arkadan gelen Tâbiîn ve Etbauttâbiîn nesillerini tafdilde temel hadislerden biridir. Tahkik göstermiştir ki 13 ayrı sahabe tarafından rivayet edilmiştir ve bu sebeple, birkısım ülemâ, mütevatir olduğuna hükmetmiştir.
Hadis, mâna aynı kalmak şartıyla farklı lâfızlarla gelmiştir. Burada İmrân, sahabeden sonra iki nesil mi zikredildi, üç nesil mi zikredildi; tereddüt ifade eder. Çoğu rivayette bu şekk mevcut değildir. Ancak, İbnu Ebî Şeybe ve Taberânî'de Ca'de İbnu Hübeyre'den kaydedilen bir rivayette, "dördüncü asr"ın zikri de sabittir. Metin şöyle خَيْرُ النَّاسِ قَرْنِى ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ ثُمَّ يَلُونَهُمْ ثُمَّ اŒخَرُونَ آرْدَى. Sened sıkı ravilerden müteşekkil olmakla

birlikte Ca'de İbnu Hübeyre'nin sahabeliği Tâbiîndendir.
İslâm ülemâsı, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hadislerinden sonra, bağlayıcılık sırasında Ashab'ın hadislerini (mevkuf), Ashab'ın hadislerinden sonra Tâbiîn'in hadislerini (maktû), Tâbiînden sora Etbauttâbiîn'in hadislerini (buna da maktû denir) esas almada bu hadisi esas almıştır. Ondandır ki, Fıkıh mezhepleri, hep bu üç asırda yaşayan Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) övgüsüne mazhar nesiller tarafından ortaya konmuştur. Fıkıh imamlarından İmam A'zam, Tâbiîndendir, diğerleri Etbauttâbiîndendir.
Övgüye mazhar bu üç nesle İslâm şeriatında selef veya mütekaddimûn da denir. Bu nesiller, Kur'ân-ı Kerîm'in de senâsına mazhar olmuştur. Onlar şeriata bağlılık, İslâm için fedâkarlık, harici baskı ve te'sirlerden uzaklık gibi istisnâî vasıflarla mümtazdırlar. Bunlar hakkında etraflı açıklamayı birinci ciltte kaydettiğimiz için tekrar etmeyeceğiz (5. cilt, sayfa 308 ve devamı).

2- Hadiste, şahidlik istenmediği halde kendiliklerinden şehadette bulunacaklar kötülenmektedir. Bundan, şahidlik yüklenmediği halde bunu kendi kendine yüklenen veya taleb edilmeyen şahidlik yapan kimselerin kastedildiği anlaşılmıştır.
Ancak hadis, bu mefhumuyla, Müslim'de gelen bir başka hadisle teâruz etmektedir: Zeyd İbnu Halid'den gelen rivayete göre, Aleyhissalâtu vesselâm: "Size şahidlerin en hayırlısını bildireyim: Kendisinden şahidlik istenmeden şahidlik yaparlar."
Âlimler bu iki hadisi tercihte ihtilaf eder. İbnu Abdilberr, Zeyd hadisini -Medineliler rivayet ettiği için- tercih ede. Başkaları ise, sadedinde olduğumuz İmran hadisini -müttefekun aleyh olduğu için- Müslim'in teferrüdüne tercih eder. Bir grup âlim de farklı açılardan te'lif yollarını aramıştır.

***** Zeyd hadisinden murad, "hak sahibi olduğu halde hakkını bilmeyen kişi lehinde, hakkının ortaya çıkması için "hakkı bilen" tarafından yapılan şehadettir. Böyle biri gelir, kişiye bildiği gerçeği haber verir veya bu hakkı bilen hak sahibi vefat etmiştir ve geriye vâris bırakmıştır. Şahid, onlara veya onlar adına konuşana gidip bildiğini söyler." Bu te'vili İbnu Hacer "engüzel cevap" diye tavsif eder.

***** Zeyd hadisindeki şehaddetten murad hisbe şehâdetidir. Bu, belli muayyen kişilerin hukukuna girmeyen meselelerle ilgilidir. Zira hisbe'ye, hukukullah'a, yahut azad etme, vakıf, umumî vasiyet, iddet, talak, hudud gibi şaibeli meselelere müteallik hukuk girer. Öyeyse İbnu Mes'ud hadisi insanların haklarına giren meselelerdeki şehadetle, Zeyd İbnu Hâlid hadisi ise hukukullah'a

giren şehadetle ilgilidir.

* Hadisi, şehadetin yerine getirilmesindeki mübalağaya hamletmek de mümkündür. Bu takdirde, kişinin şahidliğini yerine getirmeye fevkalade hazır oluşu ve seve seve şahitlik yapma hali anlaşılacaktır. Bu hal, şahidliği taleb edilmeden şahidlik yapar diye ifade edilmiştir. Nitekim çok cömert insanı vasfederken "daha istenmeden verir" denmektedir. Maksat istenince derhal verdiğini ifade etmektedir.
Bu açıklamalar, "hakim nezdinde şehadet edası, hak sahibi tarafından talebten sonra olur" prensibine mebnidir. Böyle olunca, "Şahidlik istenmezden önce şehadette bulunanın zemmi, dava sahibinin haberi olmadan bildiği hususu kendiliğinden gelip mahkemeye zikreden kimseyle ilgilidir. Yahud "hisbe"ye giren ve şeriatın, gizlenmesini uygun bulduğu hususlarla ilgili olara yapılacak şahidliklerle ilgilidir. Bu çeşit bilgilerin taleb edilmeden ifşaı uygun görülmemiştir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zemmi bunlarla ilgili olsa gerektir" denmiştir.
Zâlim idareler devrinde, müslümanların birbirleri aleyhine, idarecilere yapacakları "hisbe"ye giren çeşitli ihbarları bu kısma dahil etmek gerekmektedir. Her devirde umumî veya mahallî zulüm eksik olmayacağı için, bu hususların müslümanlarca iyi bilinmesi gerekir.
Şunu da kaydedelim ki, bazı âlimler, sorulmazdan önce şehadette bulunmayı caiz addetmiş ve yasağı şu çeşit şahidliklere hamletmiştir:

* Yalancı şahidliği.

* Yeminli şahidlik, yani kişinin: "Allah şahidimdir şu hâdise şöyledir..." şeklindeki ifadesi. Çok yemin hoş görülmediği gibi, yemin mânası taşıyan bir üslubla yapılan şehadet de hoş karşılanmamıştır.

* Gayıb insanlar hakkında: "Şunlar cennetliktir, bunlar cehennemliktir" gibi delilsiz yapılan şahidliklerdir. Bunu da daha çok ehl-i bid'at yapmaktadır.

* Şahidliğe ehil olmadığı halde kendini şahit kılanla ilgilidir.

* Hak sahibi kendisinin şahid olabileceğini bildiği halde, hak sahibinin haberi olmadan şahidliğe koşar.

NOT: Hadiste geçen "şahidlikleri taleb edilmeden şahidlik yapanlar" sözünden hareketle şu hükme de varılmıştır.: "Bir kimse bir adamın: "Falancanın bende şu şu malı veya hakkı var" dediğini duysa, bu kimsenin bu duyduğu ile o taleb etmedikçe onun aleyhine şahidlikte bulunması câiz değildir. Ancak, bir kimse,

bir adamın birini öldürdüğünü veya malını gasbettiğini gözleriyle görürse, bunu, şahidlik taleb edilmeden söylemesi caizdir."

3- Hadiste nezirde bulunup da yerine getirmeyenler de kötülenmektedir. Nezir bahsi ileride müstakil olarak geleceği için (5727-5749. hadisler) burada teferruata girmeyeceğiz. Ancak şimdilik şu kadarını kaydetmede gerek var: Nezr, adak demektir. Kişi meşru olan şeylerden bir şey adadı mı, onun edası vacib olur.

4- Şişmanlık zuhûr eder ibaresi, arkadan gelen insanların çok yeyip içmeyi seveceklerini ve Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bunu hoş karşılamadığını ifade eder. Çok yeyip içme, şişmanlık sebebidir.

* Âlimler, fıtraten şişmanların bu zemme dahil olmadığını, kasden çok yiyerek şişmanlayanların zemmedildiğini belirtir.

* Bazıları burada kötülenen "şişmanlık"tan muradın mal toplamak olduğunu söylemiştir.

* Keza bazı âlimler de bundan muradın, kendilerinde olmadığı halde varmış gibi gösteren, kendilerinde bulunmayan mefahir ve şeref vesileleriyle muttasıflarmış, onlara sahiplermiş gibi göstererek, olmayan şeylerle böbürlenenler olduğunu söylemiştir.
Bunların hepsinin kastedilmiş olması da ihtimalden uzak değildir.
İbnu Hacer der ki: "Bu hadisi, Tirmizî, Hilâl İbnu Yasef İmrân'dan şu lafızla rivayet etti: "Sonra bir kavim gelir (iradî olarak) şişmanlarlar. Onlar şişmanlığı severler." Bu vecih, şişmanlama meselesinde te'vile gitmeden, lafzın hakikatının kastedildiğini gösterir. Şu halde bu mâna, yapılan te'viller içerisinde evla olanıdır. Şişmanlık mezmumdur. Çünkü şişman kimse, meşhur olduğu üzere çoğu durumda anlayışça kıt, ibadette ağırdır."
Zayıflamak iradî gayretle mümkün olduğuna göre, hadisi zâhiri üzere anlayıp şişmanların bundan kaçınması daha makul gelmektedir.[66]

4364 -2- وَعَنْ جابرٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قَالَ:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: َ تَمَسُّ النَّارُ مُسْلِماً رَأنِى أوْ رَأى مَنْ رَآنِي[. أخرجه الترمذي .

2. (4364)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Beni gören veya beni göreni gören bir müslümana ateş değmeyecektir." [Tirmizî, Menâkıb, (3857).][67]

-4365 -3- وعن أبى هريرة رَضِـيَ اللّهُ عَنْهُ قالَ:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: َتَسُبُّوا أصْحَابى؛ فَوَالَّذِى نَفْسِى بِيَدِهِ لَوْ أنَّ أحَداً أنْفَقَ مِثْلَ أُحُدٍ ذَهَباً مَا بَلَغَ مُدَّ أحَدِهِمْ وَ نَصِيفَهُ[. أخرجه مسلم .

3. (4365)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Ashabıma sebbetmeyin (dil uzatmayın). Nefsim elinde olan Zât-ı Zülcelâl'e yemin olsun (sizden) biri, Uhud dağı kadar altın infak etse, onlardan birinin infak ettiği bir müdd'e hatta yarım müdd'e bedel olmaz." [Müslim, Fedailu's-Sahâbe 221, (2540).][68]

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) pek çok hadislerinde Ashabını tebrie eder, takdir eder. Bazan ferdleri, bazan muhacirleri, bazan Ensarîleri, bazan, Gıfarî vs. olmak üzere grup grup tebrie ederken, bazan da mutlak olarak Ashabını tebrie eder, tebcil eder. 4364 numarada kaydedilen Hz. Câbir (radıyallahu anh) hadisi, hiçbir tefrike yer vermeden Ashabı ve Ashabı görenleri, yani tâbiîni tebcil etmekte, cennetle müjdelenmektedir.
4365 numaralı hadiste fitmeye karışankarışmayan ayırımı yapılmaksızın bütün sahabelere karşı mü'minlerin takınacağı edeb beyan ediliyor: Saygı. Onlara sebbetmek saygısızlığın, tenkitçiliğin bir ifadesidir. Sebb kelimesi, Arapçada, sövmek, hakaret etmek, kaba konuşmak, kırıcı konuşmak, lanet okumak, yuhlamak gibi her çeşit kötü sözü ifade eder. Şu halde, Ashab'a karşı bu vasfa giren sözlerin her çeşidinden kaçınmak gerekmektedir. Üstelik Ehl-i Sünnet ve'l Cemaat ülemâsı âyet ve hadislerde gelen Ashabı tebrie edici nassların ıtlakına bakarak tebrienin âmm olduğunu anlamış, hiç bir surette tefrike yer vermemiştir. Ashabı gruplara ayırıp, bir kısmını tebrie, diğerlerini tenkid ve tekfir gibi davranışlar ifrad ve tefridlerden kurtulamayan ehl-i bid'a dediğimiz şia fırkalarının işidir. Ehl-i Sünnet nazarında bütün Ashab bu meselede bir bütündür, en âmîsinden en âlimine, en faziletlisine kadar hepsi müberradırlar, hiçbirine dil

uzatmak câiz değildir.
Nevevî der ki: "Fitnelere karışmış olsun olmasın, Ashab'a sövmek haramdır. Haram kılınan kötülüklerdendir. Çünkü, bütün Ashab müçtehid durumundadırlar. Onlar fitnelere, din adına yaptıkları içtihadlarla girmiştirler. Mükerrer sefer belirtildiği üzere, müçtehid, içtihadında hata da yapsa sorumlu değildir. Kâdı İyaz, Ashab'tan herhangi birine sövmeyi büyük günah addetmiştir. Bizim mezhebimize (Şafiî) ve cumhûra göre, Ashab'a söven öldürülmez, ta'zîr edilir. Bazı Mâliki âlimleri, öldürüleceğine hükmetmiştir."
Âlimler, Ashab-ı Kiram'ın, arkadan gelecek bütün insanlara kıyasla daha efdal olduklarını, fazilette hiç kimsenin sahabîyi geçemeyeceğini söylemekte bu hadisi de delil göstermişlerdir. Onlar İslâm'ın bânileri durumundadırlar. İslâm binası onların maddî ve mânevî katkıları sayesinde vücut bulmuştur. Sebep olan, yapan gibidir kâidesince, arkadan gelen ümmetin hayırlarından da istifade etmeleri melhuzdur. Üstelik ameller şartlara göre değer kazanır. Ashab, kendilerinde yokken maddî bağışlarda bulundular, tehlike fevkalâde büyükken canlarını ortaya koydular. Bu şartlar içinde, işin başında, yapılan fedakârlıklar fevkalade kıymetli olacak ki arkadan geleceklerin yapacağı Uhud dağı cesâmetindeki bağış Ashabın yapacağı bir ve hatta yarım müdd miktarındaki bağışa denk olmuyor.
İlahi adaletin böyle hükmedip, ilahi rahmetin böyle tecelli ettiğini, Resul-i Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm) Allah adına haber verdikten sonra, mü'minlere, "İnandık, tasdik ettik ve teslim olduk ey Resûlümüz!" demekten başka ne gerekir?[69]

-4366 -4 وعن أبى موسى رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]صَلَّيْنَا الْمَغْرِبَ مَعَ رَسُولِ اللّهِ # فَقُلْنَا: لَوْ جَلَسْنَا حَتَّى نُصَلِّىَ مَعَهُ الْعِشَاءَ؟ فَجَلَسْنَا. فَخَرَجَ عَلَيْنَا. فقَالَ: مَا زِلْتُمْ هَا هُنَا؟ قُلْنَا: نَعَمْ. قَالَ: أحْسَنْتُمْ. ثُمَّ رَفَعَ رَأسَهُ إلى السَّمَاءِ، وَكَانَ كَثِيراً مَا يَرْفَعُ رَأسُهُ إلى السَّمَاءِ فَقَالَ: النُّجُومُ أمَنَةٌ لِلسَّمَاءِ. فإذَا ذَهَبَتْ النُّجُومُ أتَى السَّمَاءَ مَا تُوعَدُ، وَأنَا أُمَنَةٌ ‘صْحَابى. فإذَا ذَهَبْتُ أتَى أصْحَابِى مَا يُوعَدُونَ، وَأصْحَابِى أمَنَةٌ ‘مَّتِى فإذَا ذَهَبَ أصْحَابِى أتَى أُمَّتِى مَا يُوعَدونَ[. أخرجه مُسْلِمٌ.»ا‘مَنَةُ« جمعُ أمِينٍ، وَهُوَ الْحَافِظُ .

4. (4366)- Hz. Ebu Musa (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile beraber akşam namazı kılmıştık. Aramızda: "Burada oturup yatsıyı

da onunla birlikte kılsak" dedik ve oturduk. Derken yanımıza geldi ve:
"Hâlâ burada mısınız?" buyurdular.
"Evet!" dedik.
"İyi yapmışsınız!" buyurdu ve başına semaya kaldırdı. Başını sıkça semaya kaldırdı ve şöyle buyurdu: "Yıldızlar semanın emniyetidir.
Yıldızlar gitti mi, vaadedilen şey semaya gelir. Ben de Ashabım için bir emniyetim. Ben gittim mi, onlara vaadedilen şey gelecektir. Ashabım da ümmetim için bir emniyettir. Ashabım gitti mi ümmetime vaadedilen şey gelir." [Müslim, Fedâilu's-Sahâbe 207, (2531).][70]

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) burada şunu ifade buyurmuştur: "Yıldızlar semada müşahede etmekte olduğumuz nizamın bekçileridir. Kıyamet hengâmında yıldızların yok olmasıyla sema yarılacak, o da yok olup gidecektir. Burada vadedilen şeyden maksad Kıyâmettir.
Benim varlığım Ashab arasına çıkacak fitneleri önlemektedir. Ben gidince dâhilde bir kısım fitneler olacak, irtidad hareketleri olacak vs. Ashabın gitmesiyle de çeşitli bid'alar, kargaşalar çıkacak, kıyamet alâmetleri zuhur edecek demektir.
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) böylece kendisinden sonra nâhoş hadiselerin zuhur edeceğini haber vermiş olmaktadır. Bunların hepsi söylediği şekilde çıkmış ve bu hadis, ihbar-ı gaybî nev'inden bir mucize sayılmıştır.[71]

4367 -5- وعن بُرَيْدَة رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قالَ:]قالَ رَسُولُ اللهِ # مَا مِنْ أحَدٍ يَمُوتُ مِنْ أصْحَابِى بِأرْضٍ إّ بُعِثَ لَهُمْ نُوراً وَقَائِداً يَوْمَ الْقِيَامَةِ[. أخرجه الترمذي .

5. (4367)- Büreyde (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Bir yerde ölen Ashabımdan hiçbirisi yoktur ki, kıyamet günü oranın ahalisine bir nur ve onlara (cennete sevkte) bir rehber olmasın." [Tirmizî, Menâkıb (3864).][72]

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu hadislerinde Ashab-ı Kirâm hazretlerinin kendinden sonra yeryüzüne gerek fetih ve gerekse neşr-i din için dağılacağını, gittikleri yerde şehid olmak, eceliyle ölmek gibi sebeplerle öleceklerini haber vermekte ve o bölgelerin müslüman ahalilerine, bu misafirlerinin kıymetini bilmelerini irşad buyurmaktadır: "Ashabım sıradan insanlar değildir, Allah nazarında dereceleri, makamları vardır. Cenab-ı Hak bir ikram ve taltif olarak, onları, kıyamet günü, öldükleri yerin ahalisine bir nur ve hidayet vesilesi ve cennete girmelerinde rehber kılacaktır."[73]

-4368 -6- وعن سعيد ابْنِ المُسَيّب عن عمر رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قالَ:]سَمِعْتُ رَسُولَ اللّهِ # يَقُولُ: سَألْتُ رَبِّى عَزَّ وَجَلَّ عَنِ اخْتَِفِ أصْحَابِى مِنْ بَعْدِى؟ فَأوْحى إلَىَّ يَا مُحَمَّدُ: إنَّ أصْحَابَكَ عِنْدِى بِمَنْزِلَةِ النُّجُوم في السَّمَاءِ، بَعْضُهَا أقْوَى مِنْ بَعْضٍ، ولِكُلٍّ نُورٌ. فَمَنْ أخَذَ بِشَىْءٍ مِمَّاهُمْ عَلَيْهِ مِنْ اخْتَِفِهُمْ فَهُوَ عِنْدِى عَلى هُدًى. قَالَ: وَقَالَ رَسُولُ اللّهِ #: أصْحَابِى كَالنُّجُوم بِأيِّهِمُ اقْتَدَيْتُمْ اهْتَدَيْتُمْ[. أخرجه رزين .

6. (4368)- Saîd İbnu'l-Müseyyeb, Hz. Ömer (radıyallahu anh)'tan naklediliyor: "Demişti ki: "Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı dinledim, buyurmuştu ki: "Ben, Rabbimden Ashabımın benden sonra düşeceği ihtilaf hakkında sordum. Bunun üzerine şöyle vahyetti:

"Ey Muhammed! Senin Ashabın benim nezdimde, gökteki yıldızlar gibidir. Bazıları diğerlerinden daha kavidirler. Her biri için bir nûr vardır. Öyleyse, kim onların ihtilaf ettikleri meselelerden birini alırsa, o kimse benim nazarımda hidayet üzeredir."

Hz. Ömer der ki: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (devamla) ilave etti:

"Ashabım yıldızlar gibidir, hangisine uyarsanız hidayeti bulursunuz." [Rezîn tahriç etmiştir. (Hadisin birinci kısmını Câmi'u'us-Sağîr'de Suyutî kaydeder (Feyzu-Kadîr 4, 76). İkinci kısmı da İbnu Abdi'l-Berr, Câmi'u'l-İlm'de kaydetmiştir (2, 91).][74]

AÇIKLAMA:

Münâvî şu açıklamayı sunar: "Ashabın ihtilafı rahmettir. Zira onların (ihtilaf ve) kavgaları dünya için değil, din içindir. Onlar dünya açısından ayrılmış olsalar da tevhîd meselesinde tek bir ruh gibidirler. Hepsi de dine ve din ehline yardımcı oldular. Şirke ve onun temeline darbe indirdiler, pek çok diyarları İslâm adına fethettiler. Küffâri kovup fâcirleri dize getirdiler, takva kelimesine davet ettiler. Din onları kaynaştırdı, dünya ise ayırdı. Allah'da onlara, kesbettikleri (hataları sebebiyle), kendi şiddetlerini tattırdı."
İslâm ülemâsı bu hadisin mefhumuyla âmel etmiştir.
Hadis, siyasi meselelerdeki ihtilafın sahabelere bir ta'n vesîlesi olmayacağını bildiriyor. Onlar, görüşlerinde dinin menfaatini arıyorlardı. İyi niyetli yaptıkları içtihad, ihtilafa sebep olmuştur. Niyetleri hâlis olduğu ve müçtehid oldukları için onlar bu ihtilaf sebebiyle ta'n edilemezler. [75]

İKİNCİ FASIL

ASHABIN FAZİLET VE MENKIBELERİNİN YÜCELİĞİ

(Bu fasılda iki fer' var)

BİRİNCİ FER'

BİR GRUBA HAS MÜŞTEREK FAZİLETLER

-4369 -1- عَنْ سعيد بْنِ زَيدٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قالَ:]سَمِعْتُ رَسُولَ اللّهِ # يَقُولُ: أبُو بَكْرٍ في الْجَنَّةِ، وَعُمَرُ في الْجَنَّةِ، وَعُثْمَانُ في الْجَنَّةِ، وَعَلِيٌّ في الْجَنَّةِ، وَطَلْحَةُ في الْجَنَّةِ، وَالزُّبَيْرُ في الْجَنَّةِ، وَسَعْدُ بْنُ مَالِكٍ في الْجَنَّةِ، وَعَبْدُ الرَّحْمنِ بْنُ عَوْفٍ في الْجَنَّةِ، وَأبُو عُبَيْدَةَ ابْنُ الْجَرَّاحِ في الْجَنَّةِ، وَسَكَتَ عَنِ الْعَاشِرِ. فَقَالُوا: مَنْ الْعَاشِرِ؟ فقَالَ: سَعِيدُ ابْنُ زَيْدٍ، يَعْنِى نَفْسَهُ. ثُمَّ قَالَ: واللّهِ لَمَشْهَدُ رَجُلٍ مَنْهُمْ مَعَ رَسُولِ اللّهِ # تَغَبَّرَ فيهِ وَجْهُهُ خَيْرٌ مِنْ عَمَلِ أحَدِكُمْ عُمْرَهُ، وَلَوْ عُمِّرَ عُمْرَ نُوحٍ[. أخرجه أبو داود وهذا لفظه والترمذي .

1. (4369)- Saîd İbnu Zeyd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle söylediğini işittim:
"Ebu Bekr cennetliktir, Ömer cennetliktir, Osman cennetliktir, Ali cennetliktir, Talhâ cennetliktir, Zübeyr cennetliktir, Sa'd İbnu Mâlik cennetliktir, Abdurrahman İbnu Avf cennetliktir, Ebu Ubeyde İbnu'l-Cerrâh cennetliktir." (Râvi der ki: Zeyd) onuncu da sükut etti. Dinleyenler: "Onuncu kim?" diye sordular. (Bu taleb üzerine):
"Saîd İbnu Zeyd!" dedi. Yani bu, kendisi idi. Zeyd sonra ilave etti:
"Allah'a yemin ederim. Onlardan birinin Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte yüzü tozlanacak kadar bulunuvermesi, sizden birinin ömür boyu çalışmasından daha hayırlıdır, hatta ömrü, Hz. Nuh aleyhisselâm'ın ömrü kadar uzun olsa bile." [Ebu Dâvud, Sünnet 9, (4648, 4649, 4650).] [76]

AÇIKLAMA:

Resûllah (aleyhissalâtu vesselâm) bu hadislerinde aşere-i mübeşşere dediğimiz cennetle müjdelenenleri saymaktadır. Bunlar hadiste ismi geçen on kişidir Sahabeler arasında faziletce bunlar birinci sırayı teşkil ederler. Bunların ilk dördünün sıralanışında ittifak vardır. Ehl-i Sünnet, önce Ebu Bekr'in, sonra Hz. Ömer'in, sonra Hz. Osman'ın, sonra da Hz. Ali'nin geldiğinde ittifak eder. Bazı ehl-i sünnet âlimi, Hz. Ali'yi takdim etmiştir. Şia ise Hz. Ali'nin en efdal olduğunu iddia etmekle kalmaz; -râfizî takımında olduğu üzere- diğer büyükleri tekfir eder. Çok az sayıda sahâbe dışında, hepsini reddedip, tekfir ederler.[77]

-4370 -2- وعن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قالَ:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: أرْحَمُ أُمَّتِى بأُمَّتِى أبُو بَكْرٍ، وَأشَدُّهُمْ في أمْرِ اللّهِ تَعالى عُمَرُ، وَأشَدُّهُمْ حَيَاءً عُثْمَانُ، وَأقْضَاهُمْ عَليٌّ، وَأعْلَمُهُمْ بِالْحَلِ وَالْحَرَام مُعَاذُ بْنُ جَبَلٍ، وَافْرَضُهُمْ زَيْدُ بْنُ ثَابِتٍ، وَأقْرَؤُهُمْ أُبَىُّ ابْنُ كَعْب وَلِكُلِّ امَّةٍ أمِينٌ، وَأمِينُ هذِهِ ا'مَّةِ أبُو عُبَيْدَةَ بْنُ الْجَرَّاحِ، وَمَا أظَلَّتِ الْخَضْرَاءُ وَ أقَلَّتِ الْغَبْرَاءُ اَصْدَقَ لَهْجَةً مِنْ أبِي ذَرٍّ أشْبَهَ عِيسى عَلَيْهِ السَّمُ في وَرَعِهِ. فقَالَ عُمَرُ رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ: أنَعْرِفُ ذلِكَ لَهُ؟ قَالَ: نَعَمْ، فَاعْرِفُوهُ لَهُ رَضِيَ اللّهُ عَنْهُم أجْمَعِينَ[. أخرجه الترمذي.»الْخَضْرَاءُ« السَّمَاءُ.و»إظَلُهَا« تَغْطِيَتُهَا لِمَا تَحْتَهَا.وَ»الغَبراءُ« ا'رْضُ.و»إقلهَا« حَمْلُهَا لِمَا فَوْقَهَا.و»اللَّهْجَةُ« اَللِّسَانُ وَالنُّطْقُ .

2. (4370)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Ümmetimin(in ferdleri arasında) ümmetime karşı en çok merhametli olan kimse Ebu Bekr'dir. Onlar içinde Allah'ın emri hususunda en çok titiz olanı Ömer'dir. Haya cihetiyle en şiddetli olanı Osman'dır. (Davalarda) en isabetli hüküm vereni Ali'dir. Helal ve haramı en iyi bileni Muâz İbnu Cebel'dir. Ferâizi en iyi bilen Zeyd İbnu Sâbit'tir. Kur'ân okumasını en iyi bileni Übey İbnu Ka'b'dır. Her ümmetin bir emîni vardır. Bu ümmetin emîni Ebu Ubeyde İbnu'l-Cerrâh'dır. Ebu Zerr'den daha doğru sözlü olan birini ne gök gölgeledi, ne de yer taşıdı. O, verâda Hz. İsa aleyhisselâm gibiydi."

Hz. Ömer (radıyallahu anh) (hased etmişçesine): "Yani biz bu hasletin onda olduğunu kabul edecek miyiz?" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Evet. Bu hasletleri onda var bilin!" buyurdular." [Tirmizî, Menakıb (3793,

3794).][78]

AÇIKLAMA:

Bu hadiste Ebu Zerr (radıyallahu anh)'ın en doğru kimse olduğu ifade edilmektedir. Halbuki doğruluk deyince Ebu Bekr es-Sıddîk akla gelir. Âlimler bu hususta, Ebu Zerr'in doğruluğunun mutlak olmayacağını belirtirler. Buradaki hasr'dan murad onun sıdkında te'kîd ve mübalağa olduğu belirtilir. "Zira, derler, Ebu Zerr'in Hz. Ebu Bekir'den asdak (daha doğru) olacağını söylemek câiz olmaz. Çünkü o, bu ümmetin "sıddîkı"dır, peygamberlerden sonra da en hayırlısıdır. Resûlullah ise Ebu Zerr'den ve bütün ümmetten asdakdır."
Hadis, Aleyhisselâtu vesselâm'ın, Ashabından mümtaz olanları kabiliyetleri ile tanıyıp, o yönleriyle ümmetine tanıttığını göstermektedir.[79]

-4371 -3- وعن حذيفة رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قالَ:]قالَ رَسُولُ اللهِ #: إنِّى َ أدْرِى مَا قَدْرُ بَقَائِى فِيكُمْ فَاقْتَدُوا بِالَّذِىنَ مِنْ بَعْدِى، وَأشَارَ إلى أبِي بَكْرٍ وَعُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُما. واهتَدُوا بِهَدْيِ عَمَّارٍ، وَمَا حَدَّثَكُمْ ابْنُ مَسْعُودٍ فَصَدِّقُوهُ[. أخرجه الترمذي.»الهَدْيُ« السَّمْتُ، والطَّرِيقةُ وَالسِّيرةُ .

3. (4371)- Hz. Huzeyfe (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Ben aranızda ne kadar kalacağımı bilemiyorum. Benden sora "iki"ye uyun" dedi ve Ebu Bekr ile Ömer'e işaret etti. (Sözlerine devam ederek): "Ammar'ın davranışlarını örnek alın. İbnu Mes'ud ne söylemişse tasdik edin" buyurdu. [Tirmizî, Menakıb, (3804).][80]

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) burada birkaç sahabeyi bilhassa tafdil buyurmaktadır.

1) Hz. Ebu Bekr ve Ömer (radıyallahu anhüma). Bu ikisinin faziletleri ümmetçe müsemmeldir.

2) Ammâr İbnu Yâsir (radıyallahu anh). Resûlullah, onun çok müstakim olduğunu böylece beyan etmiş olmaktadır. Bir başka hadislerinde Aleyhissalâtu vesselâm: "Ammar, ne zaman iki işten birini tercih durumunda kalsa mutlaka en hayırlısını seçer" buyurmuştur.
Ammâr (radıyallahu anh), Erkâm'ın evinde İslâm'a giren ilklerdendi. Annesi Sümeyye Hâtun'la birlikte çok sıkıntı çektiler, işkencelere maruz kaldılar. Sümeyye (radıyallahu anha) işkence altında can verenlerdendir. Ammâr'ın da bâğî bir grup tarafından öldürüleceğini Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) haber vermiş, bildirdiği aynen çıkmıştır ve Sıffîn'de şehid edilmiştir. Onun burada şehid edilmesi, bu vak'ada Hz. Ali taraftarlarının haklı, muhaliflerinin de haksız olduğunu böylece doğrulamış oldu.

Şehid olduğu zaman doksan küsur yaşında idi, (radıyallahu anh).[81]

-4372 -4- وعن جابر رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: أُرِيَ اللَّيْلَةَ رَجُلٌ صَالِحٌ كأَنَّ أبَابَكْرٍ نِيطَ بِرَسُولِ اللّهِ #، وَنِيطَ عُمَرُ بِأَبِي بَكْرٍ، وَنِيطَ عُثْمَانَ بِعُمَرَ، قَالَ جَابِرٌ: فَلَمَّا قُمْنَا مِنْ عِنْدِ رَسُولِ اللّهِ #، قُلْنَا: أَمَّا الرَّجُلُ الصَّالِحُ فَرَسُولُ اللّهِ #، وَأَمَّا تَنَوُّطُ بَعْضِهِمْ بِبَعْضٍ فَهُمْ وُةُ ا٬مْرُ الَّذِى بَعَثَ اللّهُ بِهِ نَبِيَّهُ #[. أخرجه أبو داود.»قَوْلُهُ نِيطَ« أىْ علّق بهِ وضمّ إليهِ.

4. (4372)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Geceleyin (rüyamda) bana sâlih bir adam gönderildi. Sanki Ebu Bekr, Resulullah'a yamanmış gibiydi, Ömer de Ebu Bekr'e yamanmış gibiydi. Osman da Ömer'e yamanmış gibiydi."
Câbir der ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanından kalktığımız zaman dedik ki: "(Rüyanın yorumu şöyle olmalıdır): "Oradaki salih kimse Resulullah'tır. Onların birbirlerine yamanmaları, Allah'ın, peygamberleriyle gönderdiği işin (dinin) sorumluları olmalarıdır." [Ebu Dâvud, Sünnet 9, (4636).] [82]

-4373 -5- وعن جابر رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رسُولُ اللّهَ #: رَأيْتُنِى دَخَلْتُ الْجَنَّةَ فَإذَا أنَا بِالرُّمَيْصَاءِ اِمْرَأةِ أبِي طَلْحَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما، وَسَمِعْتُ

خَشْخَشَةَ فَقَلْتُ: مَنْ هذَا؟ قَالَوا: بَلَ؛ وَرَأيْتُ قَصْراَ بِفِنَائِهِ جَارِيَةَ. فَقَلْتُ: لِمَنْ هذَا؟ قَالُوا: لِعُمَرَ ابْنِ الْخَطَّابِ. فَأَرَدْتُ أنْ أدْخُلَهُ فَأنْظُرَ إلَيْهِ، فَذَكَرْتُ غَيْرَتَكَ، فَوَلَّيْتُ مُدْبِراً. فَبَكَى عُمَرُ وَقَالَ: أعَلَيْكَ أغَارُ يَا رَسُولَ اللّهِ[. أخرجه الشيخان.»الْخَشْخَشَةُ« صَوْتُ السَّح

5. (4373)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Ben kendimi cennete girmiş gördüm. Derken Ebu Talha'nın hanımı Rumeysa ile karşılaştım (radıyallahu anhüma). Bir de hışırtı kulağına geldi.
"Bu kim(in hışırtısı)?" dedim."
Bilâl(in)!" dediler. Avlusunda bir câriye bulunan bir köşk gördüm.
"Bu kime ait?" dedim.
"Ömer İbnu'l-Hattâb'ındır!" dediler. İçine girip bakmayı arzu ettim. Ancak senin kıskanç olduğunu hatırladım ve geri döndüm!"
Ömer, bu söz üzerine ağladı ve:
"Sana karşı da mı kıskanç olacağım ey Allah'ın Resûlü!" dedi." [Buhârî, Ta'bir 31, 32, Bed'ü'l-Halk 9, Fezâilu'l-Ashab 19, Nikâh 107; Müslim, Fezailü's-Sahâbe 21, (2395).][83]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste geçen Rumeysa (radıyallahu anhâ), Hz. Enes'in annesi olan Ümmü Süleym'dir. Rümeysâ, çapak manasına gelen ramas'dan ism-i tasgîrdir. Ümmü Süleym'in gözündeki çapak sebebiyle rumeysâ ona bir vasıf olmuştur. Asıl adı Sehle'dir. Başka isimlerde söylenmiştir.

2- Hadis, Hz. Ömer, Hz. Bilâl ve Ümmü Süleym'in cennetle müjdelenmelerini ifade ediyor. [84]

-4374 -6- وعن بريدة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: يَا بَلُ بِمَ سَبَقْتِنِى الى الْجَنَّةِ؟ فَمَا دَخَلْتُ الْجَنَّةَ قَطُّ إَّ سَمِعْتُ خَشْخَشَتَكَ أمَامِى دَخَلْتُ الْبَارِحَةَ الْجَنَّةَ فَسَمِعْتُ خَشْنَشَتَكَ أمَامِي، فَأتَيْتُ عَلى قَصْرٍ مُرَبَّعٍ مُشَرَّفٍ مِنْ

ذَهَبٍ. فَقَلْتُ: لِمَنْ هذَا الْقَصْرُ؟ فَقَالَوا لِرَجُلٍ مِنَ الْعَرَبِ؛ فَقَلْتُ: أنَا عَرَبِىٌّ، لِمَنْ هذَا الْقَصْرُ؟ قَالُوا لِرَجُلٍ مِنْ قُرَيْشٍ فَقُلْتُ: أنَا مِنْ قُرَيْشٍ، لِمَنْ هذَا الْقَصْرُ؟ قَالُوا لِرَجُلٍ مِنْ أمَّةِ مُحَمَّدٍ # فَقُلْتُ: أنَا مُحَمَّدٌ، لِمَنْ هذَا الْقَصْرُ؟ قَالُوا: لِعُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللّهُ عَنْه. فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللّهِ! مَا أذَّنْتُ قَطُّ إِلاَّ وَصَلَّيْتُ رَكْعَتَيْنِ، وَمَا أحْدَثْتُ قَطُّ إِلاَّ تَوَضَّأتُ عِنْدَهُ، وَرَأيْتُ أنَّ للّهِ عَلىَّ رَكْعَتَيْنِ. فَقَالَ رَسُولُ اللّهِ #: بِهِمَا]. أخرجه الترمذي وصححه .

6. (4374)- Hz. Büreyde (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Ey Bilâl! Ne ile benden önce cennete girdin? Her ne zaman cennete girdiysem, her seferinde önümde senin hışırtını işittim. Dün gece de cennete girmiştim, önümde (yine) senin hışıtrını duydum. Sonra altından şerefeler olan murabba bir köşke geldim.

"Bu köşk kimin?" diye sordum.

"Arapardan birinin!" dediler. Ben cevaben:

"Ama ben de bir Arabım, (benim olmadığına göre) bu köşk kimin?" dedim. Bunun üzerine:

"Kureyş'ten birinin!" dediler. Ben tekrar:

"Ben de bir Kureyşliyim, bu köşk kimin?" dedim. Bu sefer:

"Muhammed ümmetinden birinin!" dediler. Ben de:

"Muhammed benim, bu köşk kimin?" dedim. Bunun üzerine:

"Ömer İbnu'l-Hattâb'ın" dediler, (radıyallahu anh). Bunun üzerine Bilâl:

"Ya Resûlullah! Her ezan okuyuşunda iki rek'at namaz kıldım. Her ne zaman hades vaki oldu ise derhal abdest tazeledim ve Allah'a iki rek'at namaz kılmayı üzerimde borç gördüm" dedi. Bilâl'in bu açıklaması üzerine Aleyhisselâtu vesselâm:

"İşte bu iki şey sebebiyle (cennete girmede benden evvel davranmış olmalısın)" buyurdular. [Tirmizî, Menâkıb, (3690).][85]

AÇIKLAMA:

1- Hadis, Hz. Bilâl (radıyallahu anh)'ın cennete girmede tekaddüm imtiyazına nail olmasını iki sebeple açıklamaktadır:

1) Ezanla ikâmet arasında kılınan iki rek'at namaz. Bazı âlimler bundan akşam namazını istisna tutmuşlardır: "Ezandan sonra hemen ikamet okunur, nafile kılmaya vakit yoktur" derler. Ancak, namazla ilgili bahiste de geçtiği üzere, akşam vakti girdikten sonra da iki rek'at nafile kılındığına dair rivayetler mevcuttur. Dolayısıyla sonradan istikrar bulmuş duruma göre değerlendirerek "akşam vaktinde, önce farz kılınır, nafileye yer yoktur" gibi bir mülahaza ile, hadisin beş vakte şamil olan ıtlakını dört vakitle kayıtlamak câiz olmaz.

2) Bilâl'e imtiyaz kazandıran ikinci husus, hades vaki olur olmaz abdest tazeleyip iki rek'at nafile kılmasıdır. Bu namaz da "mekruh vakitler dışında" diye kayıtlanmıştır. Ancak hadisi ıtlak üzere anlayıp, abdest üzerine kılınacak iki rek'atlik namazı mekruh vakitlerdeki yasaklamadan istisna kılmışlar her ne zaman abdest alınırsa iki rek'a nafile kılınabileceğini söylemişlerdi. Bu namaza âlimler şükür namazı derler: "Ezâ'nın izâlesi ve temizliğe ulaşmada Allah'ın tevfiki sebebiyle şükür.

2- Âlimler, Peygamberlerin rüyası haktır kaziyesinden hareketle, bu zikri geçen zâtların cennetlik olduklarına hükmetmişlerdir.[86]

4375 -7- وعن عَمْرُو بن العاص رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]سَألْتُ رَسُولَ اللّهِ #: أىُّ النَّاسِ أحَبُّ إلَيْكَ؟ قَالَ: عَائِشَةُ. قُلْتُ: وَمِنَ الرِّجَالِ؟ قَالَ: أبُوهَا. قُلْتُ: ثُمَّ مَنْ؟ قَالَ: عُمَرُ، فَعَدَّ رِجَالاً[. أخرجه الشيخان والترمذي .

7. (4375)- Amr İbnu'l-Âs (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a sordum:
"(Ey Allah'ın Resulü!) İnsanların hangisi size daha sevgilidir?"
"Aişe!" buyurdular.
"Ya erkeklerden?" dedim
"Babası!" buyurdular.
"Sonra kim?" dedim.
"Ömer!" buyurdular ve başka bazı erkekler saydılar." [Buharî, Meğâzî 63; Müslim, Fezâilu's-Sahâbe 8, (2384); Tirmizî, Menâkıb, (3879).][87]

AÇIKLAMA:

1- Daha önce de geçtiği üzere (4303. hadis) Resûlullah, Amr İbnu'l-Âs (radıyallahu anh)'ı Zât u Selâsil gazvesine komutan tayin eder. Emri altına Hz. Ebu Bekr ve Hz. Ömer gibi Ashab'ın büyükleri de asker olarak verilince, Amr'ın içinden: "Herhalde ben hepsinden efdalim, Resûlullah beni hepsinden çok seviyor olmalı" diye geçer. Bunu tahkik etmek üzere, sefer dönüşü, kendisine, kimin daha sevgili olduğunu sorar. Yukarıda görüldüğü üzere ilk sıralarda yer almadığını görerek, daha gerilerde isminin çıkmaması için, sorusunu devam ettirmekten vazgeçer.[88]

4376 -8- وعن أُسامة بن زيد رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]كُنْتُ جَالِساً عِنْدَ النَّبِيِّ # إذْ جَاءَ عَلِيٌّ وَالْعَبَّاسُ يَسْتَأذِنَانِ. فقَال: أتَدْرِى مَا جَاءَ بِهمَا؟ قُلْتُ: َقَالَ: لكِنِّى أدْرِى، ائْذَنْ لَهُمَا، فَدَخَ فقَاَ: يَا رَسُولَ اللّهِ جِئْنَا نَسْألُكَ، أَىُّ أهْلِكَ أحَبُّ إلَيْكَ؟ قَالَ: فَاطِمَةُ بِنْتُ مَحَمَّدٍ. قَا: مَا جِئْنَاكَ نَسْألُكَ عَنْ أهْلِكَ. قَالَ: أحَبُّ أهْلِى إلَيَّ مَنْ أنْعَمَ اللّهُ عَلَيْهِ وَأنْعَمْتُ عَلَيْهِ، يَعْنِى أسَامَةَ بْنَ زَيْدٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما. قَاَ: ثُمَّ مَنْ؟ قَالَ: ثُمَّ عَليُّ بْنُ أبِي طَالِبِ. فقَالَ الْعَبَّاسُ رَضِيَ اللّهُ عَنْه: يَا رَسُولَ اللّهِ! جَعَلْتَ عَمَّكَ آخِرَهُمْ. فقَالَ: إنَّ عَلِيًّا سَبَقَكَ بِالْهِجْرَةِ[. أخرجه الترمذي .

8. (4376)- Usâme İbnu Zeyd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanında oturuyordum. Ali ve Abbâs (radıyallahu anhümâ) gelip (huzuruna girmek için) izin istediler. Aleyhisselâtu vesselâm:"
Ne getirdiler biliyor musun?" buyurdular.
"Hayır, bilmiyorum!" dedim.
"Ama ben biliyorum, onlara izin ver!" buyurdular. (İçeri aldım), onlar da girdiler.
"Ey Allah'ın Resûlü! Ehlinden hangisi sana daha sevgili? Sormaya geldik!" dediler.
"Ehlimin bana en sevgili olanı, kendisine (hidayet ederek) Allah'ın nimetlendirdiği, (azad edip evlat edinmemle de) kendimin ikram etmiş olduğu kimsedir!" buyurdu ve Üsâme İbnu Zeyd (radıyallahu anh)'ı zikretti.
"Pekalâ sonra kim?" dediler.
"Sonra Ali İbnu Ebî Tâlib!" buyurdular. Bunun üzerine amcası Abbas

(radıyalluha anh):
"Ey Allah'ın Resûlü! Amcanı en sona bıraktın!" dedi.
"Ali hicrette senden önce davrandı!" cevabını verdiler" [Tirmizî, Menâkıb, (3821).] [89]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah'ın azad ettiği ve evlat edindiği kimse Üsâme değil, babası Zeyd'dir (radıyallahu anhümâ). Resûlullah'ın, Üsame'yi azad etmiş gibi ifadede bulunmasını ülemâ: "Bu iki nimette evlat babaya tabidir. Onun hükmüyle ifade edilmesi câizdir" diye açıklamıştır. Esasen, Resûlullah'ın, Zeyd'i, o suretle ifade etmesi, Zeyd'le ilgili olarak Kur'ân-ı Kerîm'de onun aynı tabirlerle tavsifi sebebiyledir: "Hani Allah'ın iman nasib ederek ikramda bulunduğu ve senin de azad edip evlatlık edinerek ikramda bulunduğun kimseye sen: "Hanımını bırakma, Allah'tan kork" diyordun" (Ahzâb 37).
2- Âlimler, bu hadisten hareketle sevgi sıralamasının kan yakınlığına göre değil, efdaliyete göre olması gerektiği hükmünü çıkarmışlardır.[90]

4377-9- وعن ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهما قال:]كُنَّا نُفَضِّلُ بَيْنَ النَّاسِ زَمَانَ رَسُولِ اللّهِ # فَنَقُولُ: أبُو بَكْرٍ، ثُمّ عُمَرُ. ثُمَّ عُثْمَانُ، وَ يُنْكِرُ ذلِكَ عَلَيْنَا[. أخرجه البخاري وأبو داود والترمذي .

9. (4377)- İbnu Ömer (radıyallah anhümâ) anlatıyor: "Biz Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında insanları derecelendirir ve şöyle sıralardık: [Ümmet-i Muhammed'in, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)' dan sonra en efdali] Ebu Bekr, sonra Ömer, sonra Osman. [Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu sıralamayı işitir] bize itiraz etmezdi (radıyallahu anhüm ecmaîn)." [Buhârî, Fezâilu'l-Ashâb 4, 7; Ebu Dâvud, Sünnet 8, (4627, 4628) Tirmizî, Menâkıb, (3707).][91]

AÇIKLAMA:

Hadiste, Hz. Osman'ın faziletçe Hz. Ali (radıyallahu anhümâ)'den önce olduğu

te'yid edilmektedir. Ehl-i Sünnet'in cumhûru bu görüştedir. Bunu te'yid eden başka rivayetler de var. Ancak bu hususta farklı görüşler mevcuttur:

* Süfyan-ı Sevrî'nin Hz. Ali'yi efdal gördüğü, ancak bu görüşünden döndüğü rivayet edilmiştir.

* Huzeyme'nin de bu görüşte olduğu söylenmiştir.

* İmam Mâlik: "Bu ikisi eşittirler, birbirine tafdil edilmezler" demiştir. Yahya'l-Kattân ve müteahhirînden İbnu Hamza ve başkaları bu görüşü benimsemiştir. İbnu Abdilberr, bu görüşü beğenmez ve şahsi kanaatinde Hârun İbnu İshak'tan hikâye edilen şu rivayete dayanır:
Hârun der ki: "Ben İbnu Ma'in'in şöyle söylediğini işittim:
"Kim faziletleri Ebu Bekr, Ömer, Osman ve Ali diye sıralar ve Ali'nin hizmetlerini ve faziletini tanırsa, o sâhib-i sünnettir." Ben kendisine: "Bazılarının: "Ebu Bekr, Ömer ve Osman" deyip sükut ettiklerini söyledim. Onlar hakkında galîz tabirler kullandı" Bu rivayet tenkid edilerek: "İbnu Maîn, Hz. Osman sevgisinde aşırı gidip Hz. Ali'yi tenkîse yeltenen Osmancı takımı reddetmiş olmalı. Şüphesiz üçüne iktisâr edip, Hz. Ali'nin fazlını inkâr mezmundur" denmiştir.
İbnu Hacer, bu mesele ile ilgili tahlilini şöyle devam ettirir:
"İbnu Abdilberr şu iddiaya da yer vermiştir: "Bu hadis (sadedinde olduğumuz rivayet), Ehl-i Sünnet'in: "Hz. Ali, üçlerden sonra imamların en efdalidir" görüşüne de muhaliftir. Çünkü Ehl-i Sünnet, üçlerden sonra insanların en efdali olduğunda icma eder. Bu icma, İbnu Ömer hadisinin -sened İbnu Ömer'e kadar sahih de olsa- hatalı olduğuna delâlet eder." İbnu Abdilberr'in bu iddiası da tenkid edilmiş ve şöyle denmiştir: "Ashab'ın o zaman, Hz. Ali'yi tafdilde sükût etmiş olmaları ilelebet tafdil etmedikleri mânasına gelmez. Nitekim mezkur icma İbnu Ömer'in kayıtladığı zamandan sonra hasıl olmuştur. Böylece onun hadisi hatalı olmaktan çıkar."
İbnu Hacer der ki: "Kanaatimce, İbnu Abdilberr, burada Ubeydullah İbnu Ömer rivayetindeki ziyade sebebiyle inkârda bulunmaktadır. Bu ziyade ["(Biz, Ebu Bekr, Ömer, Osman diye sayar, ondan sonra) Resulullah'ın ashabı arasında dereceleme yapmadan hepsini terkederdik"] şeklindedir. Lakin bu rivayette Nafi teferrüd etmez." İbnu'l-Maceşûn ona mütâbaat eder. Bunu Hayseme, Yusuf İbnu'l-Mâceşun babasından, o da İbnu Ömer'den tahric etmiştir: "Biz Resulullah zamanında (efdaliyet sıralamasında) Ebu Bekr, Ömer, Osman der, sonra Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Ashabını bırakır, aralarında bir efdaliyet gözetemezdik." Bununla birlikte, o zaman aralarında dereceleme yapmayı

terketmelerinden bundan sonra Hz. Ali'nin diğerlerinden efdal olduğuna itikad etmemiş olmaları manası çıkmaz. Doğruyu Allah bilir, Nitekim İbnu Ömer (radıyallahu anh), Hz. Ali'yi diğer sahabelere takdim ettiğini itiraf etmiştir. Nitekim bu itiraf bir önceki babta kaydettiğim bir rivayette geçti.

İbnu Hacer'in atıfta bulunduğu rivayet şudur: İbnu Ömer der ki: "Biz Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında şöyle derdik." Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) insanların en hayırlısıdır. Sonra Ebu Bekr, sonra Ömer gelir. Ali İbnu Ebî Talib (radıyallahu anh)'a ise üç haslet verilmiştir ki onlardan birinin bana verilmiş olması, bana kızıl develerden daha sevgilidir: Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) kızıyla onu evlendirdi ve kızı ona çocuk dünyaya getirdi. (Resulullah'tan sonra) mescidin bütün kapıları kapatıldı, onun kapısı kapatılmadı. Hayber günü sancağı ona verdi." (Hadisi Ahmed İbnu Hanbel hasen senedle kaydetmiştir).
İbnu Hacer tahliline devam eder: "İbnu Ömer hadisinin bazı turukunda, mezkur hayırlı ve efdal olma halinin hilafetle ilgili hususta olduğu kaydedilmiştir. Bu rivayeti İbnu Asâkir Abdullah İbnu Yesâr, Salim' den o da İbnu Ömer'den naklen kaydetmiştir: "Siz biliyorsunuz, biz Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında şöyle derdik: "Ebu Bekr, Ömer ve Osman yani hilafette (ki liyakatte) Bir diğer rivayet, Ubeydullah, Nafi'den, o da İbnu Ömer'den: "Biz Resulullah zamanında derdik ki: "Bu işe (hilafete) insanların en layıkı kimdir? ve cevap verirdik: Ebu Bekr, sonra Ömer."
Bazı alimler: Sahabenin en efdali, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sağlığında şehid düşendir" demiş, bazıları da ismen: "Cafer İbnu Ebî Talib'dir" demiştir. İmam Beyhakî, Şâfiî hazretlerinin şu sözünü kaydeder: "Ashab ve Tabiin Ebu Bekr, sonra Ömer, sonra Osman, sonra da Ali'nin (radıyallahu anhüm) efdaliyetinde icma etmiştir."[92]

-4378 -10- وعنِ أنسٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قالَ:]كَانَ أُسَيْدُ بْنُ حُضَيْرٍ وَعَبَّادُ ابْنُ بِشْرٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما عِنْدَ رَسُولِ اللّهِ # في لَيْلَةٍ مُظْلِمَةٍ فَخَرَجَا مِنْ عِنْدِهِ فَإذَا بِنُورَيْنِ بَيْنَ أيْدِيهِمَا. فَلَمّا افْتَرَقَا صَارَ مَعَ كُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا نُورٌ[. أخرجه البخاري .

10. (4378)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Üseyd İbnu Hudayr ve Abbâd İbnu Bişr (radıyallahu anhümâ) karanlık bir gecede Resulullah (aleyhissalâtu

vesselâm)'ın yanında idiler. (Sohbet bitince) yanından ayrıldılar. Derken önlerinde iki nur peydah oldu. Yolları ayrıldığı zaman her birinin bir nuru vardı." [Buharî, Mesâ'ıd 78, Menâkıb 28, Menakıbu'l-Ensar 13.][93]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayetin bir başka veçhi, bu sahabelerin ellerideki nûrun, günümüzdeki pilli el feneri mahiyetindeki bir şeyden çıktığını tasvir eder. Şöyle ki: "Üseyd İbnu Hudayr ve Ensar'dan bir kişi daha, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanında konuşmak üzere kaldılar. Çok karanlık bir gece idi. Gecenin bir müddeti geçtikten sonra çıktılar. Herbirinin elinde bir değnekcik vardı. Birinin değneği önlerini aydınlatır olduğu halde yürüdüler. Yolları ayrılınca diğerinin değneği de aydınlatmaya başladı. Her biri kendi deyneğinin ışığında yürüdü, böylece evlerine vardılar."

2- Bu hadise Ashabın mazhar olduğu kerametlerden birini daha aksettirmektedir. Alimlerimiz bu ve benzeri rivayetlere dayanarak kerametin hak olduğuna hükmetmişlerdir. Keramet hususunda geniş açıklama daha önce geçti (4256. hadis). [94]

İKİNCİ FER'

SAHABELERDEN BAZILARININ FAZİLETLERİ

(İki kısımdır)

BİRİNCİ KISIM

ERKEKLER HAKKINDA

*** EBU BEKR SIDDIK (radıyallahu anh)**

4379 -1- عن عائشةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْها قَالَتْ:]دَخَلَ أبُو بَكْرٍ عَلى رَسُول اللّهِ #: فقَالَ لَهُ #: أبْشِرْ فَأنْتَ عَتِيقُ اللّهِ مِنَ النَّارِ. قَالَتْ: فَمِنْ يَوْمَئِذٍ سُمِّى عَتِيقاً[. أخرجه الترمذي .

1. (4379)- Hz. Aişe anlatıyor: "Ebu Bekr (radıyallahu anh), Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanına girmişti. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Müjde, (Ey Ebu Bekr!) Sen Allah'ın ateşten azad ettiği kimsesin!" buyurdular. İşte o günden itibaren Hz. Ebu Bekr, Atik (azadlı) diye isimlendirildi." [Tirmizî, Menâkıb, (3679).][95]

AÇIKLAMA:

Hz. Ebu Bekr'in "Atik" diye isimlenmesi hususunda başka üç rivayet daha var:

* Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir gün dedi ki: "Ateşten azad edilen birini görmek isteyen Ebu Bekr'e baksın."

* Musa İbnu Talha'nın rivayetine göre, annesi "Atik" diye tesmiye etmiştir.

* Yüzündeki cemal (güzellik) sebebiyle Resulullah ona "Atik" demiştir. [96]

4380 -2- وعن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قالَ:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: أتَانِى جِبْرِيلُ فَأخَذَ بيَدِى فَأرَانِى بَابَ الْجَنَّةِ الَّذِى تَدْخُلُ مِنْهُ أُمَّتِي. فقَالَ أبُو بَكْرٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ يَا رَسُولَ اللّهِ: وَدِدْتُ أنِّي كُنْتُ مَعَكَ حَتّى أنْظُرْ إلَيْهِ فقَالَ: أمَا إنَّكَ يَا أبَا بَكْرٍ أوَّلُ مَنْ يَدْخُلُ الْجَنَّةَ مِنْ أُمَّتِى[. أخرجه أبو داود .

2. (4380)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Cebrail aleyhisselam yanıma gelerek elimden tuttu ve bana ümmetimin gireceği cennet kapısını gösterdi."
Hz. Ebu Bekr atılıp:
"Ey Allah'ın Resulü! Ben o sırada seninle olmayı ne kadar isterdim, ta ki ona ben de bakayım!" dedi.
Aleyhissalâtu vesselâm:
"Ey Ebu Bekr, ümmetimden cenete ilk girecek kimse olman sana yetmez mi!" karşılığında bulundular." [Ebu Davud, Sünnet, 9, (4652).][97]

-4381 -3- وعنه رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَا ‘حَدٍ عِنْدَنَا يَدٌ إَّ وَقَدْ كَافَيْنَاهُ بِهَا مَا خَ أَبَا بَكْرٍ فإنَّ لَهُ عِنْدَنَا يَداً يُكَافِيهِ اللهُ تَعالى بِهَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ، وَمَا نَفَعَنِي مَالُ أحَدٍ قَطُّ مَا نَفَعَنِي مَالُ أبِي بَكْرٍ، وَمَا عَرَضْتُ ا‘‘سْمَ عَلى أحَدٍ إَّ كَانَتْ لَهُ كَبْوَةٌ إَّ أبَا بَكْرٍ، فإنَّهُ لَمْ يَتَلَعْثَمْ، وَلَوْ كُنْتُ مُتَّخِذاً خَلِيًِّ تَّخذْتُ أبَا بَكْرٍ خَلِيًِّ أَ وَإنَّ صَاحِبَكُمْ خَلِيلُ اللّهِ تَعالى[. أخرجه الترمذي.يُقَالُ »كَبَا الْفَرَسُ« إذَا خَرّ لِوَجْهِهِ، والْمُرَاد أنَّ الصِّديقَ رَضِيَ اللهُ عَنْه لَمْ يَتَرَدَّدْ في تَصْدِيقِهِ # . و»التَّلَعْثَمُ« التَّرَدُّدُ في الْقَوْلِ وَالْفِعْلِ والتَّتَعْتُع فيه.وقَوْلُهُ: »ولَوْ كُنْتُ مُتَّخِذاً خَلِيًِّ إلى آخِرِهِ« حَاصِلُهُ أنَّ الْخَلَّةَ تَلْتَزِمُ فَضْلَ مُرَاعَاةٍ لِلْخَلِيلِ وَقِيَامٍ بِحَقِّه وَاشْتِغَالِ الْقَلْبِ بِأمْرِهِ، فَأخْبَرَ # أنَّهُ لَيْسَ عِنْدَهُ فَضْلٌ مَعَ خُلَّةِ الْحَقِّ لِخَلْقٍ ِشْتِغَالِ قَلْبِهِ بِمَحَبَّةِ رَبِّهِ فَ يَحْتَمِلُ مَيًْ إلى غَيْرِهِ .

3. (4381)- Yine Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Nezdimizde bir eli(ihsanı) bulunan hiç kimse yoktur ki, o ihsan sebebiyle biz ona (misliyle veya daha fazlasıyla) karşılıkta bulunmayalım. Ancak Ebu Bekr bundan hariç. Çünkü, onun nezdimizde yardımı varsa da, onun karşılığını Kıyamet günü ona Allah verecektir. Bana Ebu Bekr'in malı kadar kimsenin malı faydalı olmadı. Ben müslüman olmasını teklif ettiğim herkesten bir zorluk gördüm. Ebu Bekr hariç. Zira o teklifim karşısında hiç tereddüd etmeden kabul etti. Eğer kendime bir dost (halil) ittihaz etseydim, mutlaka Ebu Bekr'i dost edinirdim. Haberiniz olsun, arkadaşınız Allah Teâla'nın dostu (halilullah'tır)." [Tirmizî, Menakıb, (3662).][98]

-4382 -4ـ وعن أبى سعيدٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]خَطَبَ رَسُولُ اللّهِ # النَّاسَ فَقَالَ: إنَّ اللّهَ تَعالى خَيَّرَ عَبْداً بَيْنَ الدُّنْيَا وَبَيْنَ مَا عِنْدَهُ. فاخْتَارَ مَا عِنْدَهُ فَبَكَى أبُو بَكْرٍ فَعَجِبْنَا لِبُكَائِهِ أنْ يُخْبِرَ # عَنْ عَبْدٍ خُيِّرَ. فَكَانَ # هُوَ الْمُخَيَّرَ، وَكَانَ أبُو بَكْرٍ هُوَ أعْلَمُنَا. فَقَالَ رَسُولُ اللّهِ #: إنَّ مِنْ أمَنِّ النَّاسِ عَلىَّ في صُحْبَتِهِ وَمَا له أبَا بَكْرٍ، وَلَوْ كُنْتُ مُتَّخِذاً خَلِيً غَيْرَ رَبِّى تَّخَذْتُ أبَا بَكْرٍ خَلِيً، ولكِنْ أُخُوَّةُ ا‘‘سْمِ وَمَوَدَّتُهُ. ـ يَبْقِيَنَّ في الْمَسْجِدِ بَابٌ إَّ سُدَّ إَّ بَابَ أبِي بَكْرٍ[. أخرجه الشيخان والترمذي.

4. (4382)- Ebu Said (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (bir gün) halka hitab ederek buyurdular ki:
"Allah Teâla Hazretleri bir kulunu, dünya ile nezdindeki tercihte muhayyer bıraktı. O kul, Allah'ın nezdindekini tercih etti."
Bu söz üzerine Hz. Ebu Bekr ağlamaya başladı. Biz, Aleyhissalâtu vesselâm, Allah tarafından muhayyer bırakılan bir kul hakkında verdiği haber sebebiyle onun ağlamasına hayret ettik. Meğer, muhayyer bırakılan o kul Aleyhissalâtu vesselâm'ın kendisi imiş. Meğer bunu en iyi anlayan da aramızda Ebu Bekr imiş.
Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sohbetiyle olsun malıyla olsun bana en ziyade ikramda bulunan Ebu Bekr'dir. Eğer, ben Rabbimden başkasını halil (dost) tutacak olsaydım, mutlaka Ebu Bekr'i halil edinirdim. (Allah arkadaşınızı kendine halil kıldı). Ancak (aramızda) İslam kardeşliği ve İslam muhabbeti var [(bu) efdaldir].
Mescide açılan (hususi) hiçbir kapı bırakılmayıp, hepsi kapatılacak, sadece Ebu Bekr'in kapısı açık bırakılacak." [Buharî, Fezailu'l-Ashab 3, Menâkıbu'l-Ensâr 45, Mesacid 80; Müslim, Fezâilu's-Sahabe 2, (2382); Tirmizî, Menakıb, (3661).] [99]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayet Hz. Ebu Bekr'in feraset ve anlayışça ashabın hepsinden ileri olduğunu göstermektedir. Ayrıca, onun Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) nezdinde fevkalade bir takdire mazhar olduğu da anlaşılmaktadır. Resulullah, bir rivayette yar-ı gar olan Ebu Bekr'in en kritik anlardaki beraberlik ve sohbeti ile

ünsiyet sağlayıp mânevi destek oluşunun ehemmiyetine işaret etmektedir. Hicret sırasında ve bâhusus mağaradaki ve diğer nice beraberliklerin ehemmiyetine işareten ayet-i kerimede تَحْزَنْ اِنَّ اللّٰهَ مَعَنَا tesellisine yer verilmiş olması (Tevbe 40) Sıddîk hazretlerinin hadiste temas edilen "sohbet"inin ehemmiyetini gösterir. Hudeybiye sulhü sırasında herkes antlaşmadan memnuniyetsizlik izhâr ederken, Hz. Ebu Bekr'in teslimiyeti burada hatırlanması gerekli mânevi desteklerinden bir diğeridir.

Şu halde, hadiste geçen "sohbet"i dilimizdeki "karşılıklı konuşmak" manasında anlamayacağız. Bu mana da bulunmakla birlikte beraberlik manası esastır. Nitekim, sahabî kelimesi de sohbetten gelir. "Resulullah'la beraberliği olan, arkadaşlık eden" demektir. Öyleyse Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu hadislerinde, risalet-i Muhammediye'nin tebliğ, tesbit ve takririnde bir kelime ile hedefe ulaşmasında, Hz. Ebu Bekr'in "sohbet"inin katkısının ehemmiyetli olduğuna dikkat çekiyor. Öyleyse bu sohbetten murad sadece konuşma değil, ünsiyet, teselli, takviye, dayanışma, manevi destek vs. de maksuddur. Hz. Ebu Bekr'in hayatını ve Resulullah'la olan münasebetlerini bilenlere bu husus vâzıhtır.

2- "Rabbimden başkasını halil (dost) tutacak olsaydım, Ebu Bekr'i halil tutardım" cümlesine gelince: Halil, sevgisi kalbe -hiçbir boşluk kalmaycak şekilde- nüfuz etmiş, umur-u esrarına girmiş dost demektir. Âlimler meveddet, hullet, muhabbet, sadakat gibi birbirinin yerine kullanılabilen yakın manadaki kelimelerin müteradif olup olmadıklarını münakaşa etmişlerdir. Lügatçilere göre hullet, sadakat ve meveddet demektir. Ancak hullet'in en yüksek mertebede sevgi olduğu da söylenmiştir. Nitekim, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), ashabından bir kısmına -Ebu Bekr, Fatıma, Hz. Aişe, Hasaneyn, Usâme.. vs. gibi- muhabbet ve sevgisini izhar etmiş olmasına rağmen: "Rabbimden başka birini halil ittihaz etseydim..." demiştir. Demek ki, hulletle ifade edilen sevgi her çeşit eksiklikten uzak, benliğin tamamını saran bir sevgidir ki, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu derecedeki bir sevgiyi Allah'a tahsis etmiş olduğunu ifade buyurmuştur. Hadisin devamında, "Ebu Bekr'i halil ittihaz ederdim" demiş olması. Hz. Ebu Bekr'in yanında birinci sırada yer alan bir şahsiyet olduğunu ifade eder.

Zemahşerî, halil'i şöyle tarif eder: "Halil, sana boş anlarında muvafakat eden, yolda seninle yürüyen veya senin açığını kapayan veya senin açığını kapadığın veya senin evine giren kimsedir." Sırrına nüfuz eden kimse" veya "Kalbinde kendisinden başkasına yer vermediğin kimse" gibi daha birçok açıklama da

yapılmıştır.
Hz. Ebu Bekr'de hullet'e giren bu vasıflar, Resulullah'la olan münasebetlerinde azâmi mertebede mevcuttur. Hz. Ebu Hüreyre, Hz. Ebu Zerr (radıyallahu anhümâ) gibi bazılarının, zaman zaman Resulullah'tan "Halilim" diye söz etmiş olmalarının, yapılan açıklamalara ters düşen bir yönü olmamalıdır. Çünkü onların, Resulullah'ı kendilerine halil ittihaz etmeleri caizdir. Ancak onlardan birinin: "Ben Resulullah'ın haliliyim" demesi caiz olmaz. Nitekim Hz. İbrahim için Halilullah denir, ancak Allah için, Halilu İbrahim denmesi caiz olmaz.

3- Sadedinde olduğumuz hadis, Hz.Ebu Bekr'in mal cihetiyle İslâm'a katkılarına da temas etmektedir. Bu yönüyle de onun hakkını vermek gerekir. Zira Tebük seferi sırasında en fazla veren Hz. Ömer, malının yarısını verirken, Hz. Ebu Bekr, -ailesini Allah ve Resûlüne havale ederek,- malının tamamını bağışlamıştır. Hz. Aişe, babası vefat ettiği zaman tek dinar ve tek dirhem bırakmadığını ifade eder. Hz. Aişe'nin bir başka rivayetinde, Sıddık (radıyallahu anh)'ın Resulullah'a kırkbin dirhem infak ettiğini belirtir. Resulullah onun hakkını şöyle verir: "Aramızdan Ebu Bekr, bize insanların en büyüğüdür. O, beni kızıyla evlendirdi. Nefsini bana adadı. Malca da müslümanların en hayırlısıdır: O, maldan verdiği ile Bilal'i hürriyetine kavuşturdu, (bu malla) o beni hicret sırasında "Hicret evi"ne (Medine'ye) taşıdı."

4- Hadisin sadedinde olduğumuz veçhinde "...Ancak (aramızda) İslâm kardeşliği ve muhabbeti var" denilmektedir Buhârî'nin bir başka rivayetinde "efdal" ziyadesi var. Bu sebeple onu, tercümede köşeli parantez arasında gösterdik. Ebu Yala'nın bir tahricinde ولكِنْ خُلَّة اِسْم اَفْضَل şeklinde gelmiştir. Yani "İslâm kardeşliği" yerine "İslam hulleti (dostluğu)" denmiştir.
İbnu Hacer der ki: "Bu ifadede işkal (yani izahı müşkil bir durum) var. Zira, hullet, uhuvvet-i İslam'dan efdaldir. Çünkü, hullet, uhuvveti ifade ettiği gibi fazlasını da ifade eder." Buna cevap sadedinde dendi ki: "Ondan murad, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile İslâm meveddeti, başkasıyla İslam meveddetinden efdaldir." Keza dendi ki: "Buradaki ifdal (daha iyi), fâdıl (iyi) manasındadır. Bu fazilete bütün sahbelerin iştirak etmeleri, söylediğimiz hususa aykırı düşmez. Zira Hz. Ebu Bekr'in üstünlüğü, diğerlerinden ayrı olarak bilinen bir husustur. İslâm kardeşliği ve İslam sevgisi müslümanlar arasında, dine yardım ve hak kelamın yüce kılınması ve çok sevap kazanma hususlarında pek farklı derecelerdedir. İşte bütün bunlarda Hz. Ebu Bekr'in hissesi herkesten fazladır."
İbnu Hacer, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın "Eğer bir halil ittihaz edcek

olsaydım, Ebu Bekr'i halil yapardım" buyurmuş olmasının, başka hiç kimseye müyesser olmayan pek büyük bir menkîbe olduğunu belirtir. İbnu'l-Tîn, bu ibareyi bazı alimlerin şöyle yorumladıklarını nakletmiştir: "Eğer ben, herhangi bir kimseyi dine giren bir emirde hususi bir imtiyaza mazhar kılsaydım, bu, Ebu Bekr olurdu." İbnu't-Tîn ilave eder: "Bu ifadede Şia'nın "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Kur'ân' la ve dinle ilgili bazı meselelerde, başka hiç kimseye nasib olmayacak şekilde Hz. Ali'yi bir kısım hususiyetlerle imtiyazlı kıldığı" şeklindeki idialarında onları tekzib vardır."

5- Hadiste geçen son bir mesele, Hz. Ebu Bekr'in kapısı dışındaki kapıların kapanması meselesidir. İbnu Hacer, bu hususta şu açıklamayı kaydeder: "Hattabî, İbnu Battal ve başkaları dediler ki: "Bu hadiste Hz. Ebu Bekr'in açık bir şekilde hususiyeti gözükmektedir. Yine hadiste onun hilafete müstehak olduğunun kuvvetli bir delili vardır. Hususen, bu hadisin, Resulullah'ın hayatının sonunda Ashab'a, Ebu Bekr'den başka kimsenin imamlık yapmamasını emrettiği bir zamanda varid olması ayrı bir ehemmiyet taşır. Bazıları, "kapı" ile hilâfet kinaye edilmiştir, "örtülmesi" ile de hilafet talebi kinaye edilmiştir; sanki şöyle buyurmuştur: "Ebu Bekr'den başka kimse hilafet taleb etmesin, onun hilafeti talebinde bir beis yok" demiştir. İbnu Hibban bu görüşü benimsedi ve bu hadisi tahric ettikten sonra şu açıklamayı yaptı: "Bu hadiste, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan sonra onun halife olacağına delil var. Çünkü Aleyhissalâtu vesselâm: "Mescide açılan bütün havhaları (kapıları) benden kapayın" sözüyle, kendinden sonra halife olma hususunda herkeste uyanacak arzuları kesinlikle bertaraf etti." Bazı alimler bu yorumu, "Ebu Bekr'in evi, Medine'nin banliyösündeki Sünuh nâm mevkide olması dolayısıyla, onun mescide açılan bir kapısı bulunmaması" gerçeğiyle de takviye ederler. Ancak bu isnad zayıftır. Zira, Hz. Ebu Bekr'in evinin Sünuh'te bulunması, mescide mücavir (komşu) bir evinin daha olmasına mani değildir. Sünuh'teki evi, Ensarî kardeşinin evi olabilir. Nitekim o sıralarda, Hz. Ebu Bker'in bir diğer zevcesi daha vardı: Esmâ Bintu Ümeys Bu husus bilittifak sabittir. Bazı rivayetlere göre (Hz. Aişe'nin annesi olan) Ümmü Ruman (radıyallahu anhâ) da o sıralarda sağdı."

Müteakip açıklamalarda sıkça geçeceği için hemen belirtelim: Havha kapıdan ziyade "duvarda açılan oyuk, delik" manasına gelir, ışık almak gayesiyle açılır, yüksek de olabilir, alçak da. İstenen yere geçmeye imkan verecek şekilde geniş tutulabilir. Bu rivayetlerde havha ile böyle bir delik kastedildiği belirtilir.

Muhibbu't-Taberî, İbnu Hibbân'ı tenkidle der ki: "Ömer İbnu Şehbe, Ahbâru'l-Medine'de zikreder ki: "Mescide açılan havhası (kapısı)nın kapatılmasına izin

verilen Ebu Bekr'in evi, mescide bitişikti. Bu ev, kendisine gelen heyetlerden birine bir şeyler verme ihtiyacı hasıl oluncaya kadar elinde kaldı. O zaman evi sattı. Evi Ümü'lmü'minin Hz. Hafsa (radıyallahu anhâ) dörtbin dirhem ödeyerek satın aldı. Ev, Hz. Osman zamanında mescidin genişletilmesi arzu edilinceye kadar onun elinde kaldı. O zaman mescidi genişletmek maksadıyla müslümanlar ondan taleb ettiler. O vermeye yanaşmadı ve: "Pekiyi ben nasıl mescide gideceğim, yolum ne olacak?" dendi. Kendisine: "Sana ondan daha geniş bir ev verir, aynı şekilde yol da yaparız dediler Böylece o da razı oldu."
İbnu Hacer devamla der ki: "Mescid etrafındaki kapıların kapanması ile alâkalı, zâhirleri buna muhalif başka rivayetler de var. Kaydettiği rivayetlerin bazıları, kapatılmaktan istisna edilen kapının Hz. Ali'nin kapısı olduğunu ifade eder. Bu rivayetlere göre, Ashab'tan bir kısmının evleri mescide açılmaktadır. Hatta, Hz. Ali'nin evine giden başka yol da mevcut değildir, cünüb bile olsa mescidden geçmektedir. Hz. Peygamber'in bu kapıları kapatma emri üzerine, rahatsızlık izhar edenler olur. Aleyhissalâtu vesselâm: "Vallahi ben kendi başıma hiçbir şeyi ne kaparım ne de açarım. Ancak bir şey bana emredildi mi ona ittiba ederim" diyerek, emrin ilahî menşeini gösterir."
İbnu Hacer, Hz. Ali'nin kapısının istisna edildiğini ifade eden rivayetlerden bir kısmını kaydettikten sonra Hz. Ebu Bekr'in kapısını istisna eden hadislerle bunlar arasındaki tezadı giderme sadedinde zikredilen bazı mütalaaları kaydeder. Bu meyanda İbnu'l-Cevzî'nin, Hz. Ali'nin kapısını istisna kılan rivayetleri mevzu veya ma'ûl addederek ihticac dışı tuttuğunu, bunları Râfizilerin uydurduğuna hükmettiğini belirtir. Fakat kendisi, bu hadislerin tek başlarına alınsa bile ihticaca elverişli olduklarını, kaldı ki mecmuu itibariyle hayda hayda ihticaca elverişli olacaklarını söylemek İbnu'l-Cevzî'nin hükmünü şiddetle reddeder ve der ki: "İbnu'l-Cevzî bu hükmüyle şenî bir hata işlemiştir. Zira o, bu davranışıyla, iki kıssanın arasını cemetmek mümkün iken, arada muâraza var vehmine dayanarak sahîh hadisleri reddetme yolunu tutmuştur. Nitekim cem meselesine Bezzâr, Müsned'inde işaret eder ve der ki: "Hz. Ali'nin kıssası, Kûfe ehlinin hasen rivayetleriyle varid olmuştur. Hz. Ebu Bekr' in kıssası ise Medine ehli'nin rivayetlerinde varid olmuştur, Kûfe ehlinin rivayetlerinin sabit olması halinde, bu iki rivayetin arası Ebu Sa'îdi'l-Hudrînin bir rivayetinin delaletiyle cemedilir. Bu, Tirmizî'de gelmiştir. Mezkur rivayete göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) "Bu mescide benden ve senden başkası cünüb olarak basamaz" buyurmuştur. Hadis şunu ifade eder: Hz. Ali'nin evine giriş veren kapı mescide açılıyor idi. Evinde ondan başka da kapı yoktu, bu sebeple Aleyhissalâtu vesselâm onun kapatılmasını emretmedi. Bunu, İsmâil el-Kâdı'nın

Ahkâmu'l-Kur'ân'da el-Muttalib İbnu Abdillah İbni Hantab tarikinden kaydettiği şu rivayet de te'yid eder: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Ali hariç kimsenin mescide cünüb olarak girmesine izin vermedi. Çünkü onun evi mescidde idi."
İki rivayetin te'lifinin neticesi şudur: "Mescide açılan kapıların kapatılmasıyla ilgili emr-i nebevî iki kere vâki oldu. Birincide Hz. Ali'nin kapısının kapatılması istisna edildi. İkinci emirde ise, Hz. Ebu Bekr'in kapısı istisna edildi." Ancak bu te'vil, Hz. Ali ile ilgili kıssada geçen kapının hakîki kapı, Hz. Ebu Bekr'in kıssasında geçen kapının da mecâzi olduğuna -onunla havha'nın murad olduğuna- hamledilince gerçekleşir. Sanki, ashab kapıların kapatılması emriyle kapılarını kapattılar, ancak onun yerine, mescide girişi imkân veren delikler (havha) açtılar. Bilahere, bunları da kapamakla emrolundular. İki hadisin arasını cemetmede bu yol tatminkâr sayılabilir. Ebu Ca'fer et-Tahâvî, Müşkilü'l-Asâr'da mezkur iki hadisin arasını cemde bu yolu takip etmiştir. Bu, o kitabın son üçte birinin baş kısımlarında yer alır. Ebu Bekr el-Kelâbâzî de Meâni'l-Ahbâr'da yer verir ve Hz. Ebu Bekr'in evinin mescidin haricinde bir kapısı, mescide açılan bir havhası olduğunu, Hz. Ali'nin evinin ise sadece Mescid'e açılan bir kapısı olduğunu tasrîh eder."[100]

6- Hadiste Yer Alan Bazı Fevâid:

Hadiste, Hz. Ebu Bekr'in, zâhir olan, faziletini beyan dışında başka bazı fevaîd de mevcuttur. Ezcümle:

* Hz. Ebu Bekr, Rasûlullah'a halîl olmaya ehil idi.

* Halîl, bir başkasının istinakını reddetme sıfatına hâizdir. (Yani bir kimse iki ayrı halîl edinemez.)

* Mühim bir sebep olmadıkça, mescid yol olarak kullanılamaz.

* Dinleyenlerin anlayışlarını ve meraklarını tahrîk etmek için, tasrihten kaçıp, hususî bir remizle işârette bulunmak câizdir: Rasûlullah ecelinin yaklaştığını böyle haber vermiştir.

* Anlayışta âlimler arasında fark vardır.

* Anlayışı yüksek olana "daha bilgin" denebilir.

* Resûlullah'ın ahireti tercihinde, bize dünyalığı değil ahirete ait şeyleri tercihe teşvik var.

* İhsan edene teşekkür, lütfu sebebiyle medh u sena edilmesi gerekir.[101]

-4383 -5- وعن أبى الدَّرْدَاءِ رَضِيَ اللهُ عَنْه قالَ:]كُنْتُ جَالِساً عِنْدَ النَّبِيِّ # إذْ أقْبَلَ أبُو بَكْرٍ رَضِيَ اللهُ عَنْه آخِذاً بِطَرَفِ ثَوْبِهِ حَتّى أبْدَى عَنْ رُكْبَتَيْهِ. فقَالَ # أمَّا صَاحِبُكُمْ فقَدْ غَامَرَ. فَسَلَّمَ، وَقَالَ: إنَّهُ كَانَ بَيْنِى وَبَيْنَ ابْنِ الْخَطَّابِ شَىْءٌ، فَأسْرَعْتُ إلَيْهِ ثُمَّ نَدِمْتُ، فَسَألْتُهُ أنْ يَغْفِرَ لِى فَأبى عَلَيَّ، فَأقْبَلْتُ إلَيْكَ، فقَالَ: يَغْفِرُ اللهُ لَكَ يَا أبَا بَكْرٍ ثَثاً، ثُمَّ إنَّ عُمَرَ نَدِمَ، فأتَى مَنْزِلَ أبِي بَكْرٍ رَضِيَ اللهُ عَنْه. فقَالَ: أثَمَّ أبُو بَكْرٍ؟ فقَالُوا: َ. فَأتَى إلى النَّبِيِّ # فَسَلَّمَ فَجَعَلَ وَجْهُ النَّبِيِّ # يَتَمَعَّرُ حَتّى أشْفَقَ أبُو بَكْرٍ رَضِيَ اللهُ عَنْه. فَجَثَا عَلى رُكْبَتَيْهِ وَقَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ ، أنَا كنْتُ أظْلَمَ. فقَالَ النَّبِيُّ #: إنَّ اللهَ بَعَثَنِى إلَيْكُمْ فَقُلْتُمْ كَذَبْتَ، وَقَالَ أبُو بَكْرٍ: صَدَقَ، وَوَاسَانِى بِنَفْسِهِ وَمَالِهِ، فَهَلْ أنْتُمْ تَارِكُونَ لِى صَاحِبِى مَرَّتَيْنِ أوْ ثَثاً. قَالَ: فَمَا أُوذِىَ بَعْدَهَا[. أخرجه البخاري.»غَامَرَ« أي خاصم. »والتمَعُّرُ« تَغَيُّرُ اللَّوْنِ مِن الغَضَب .

5. (4383)- Ebu'd-Derdâ (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ben Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanında oturuyordum. Derken, Ebu Bekr (radıyallahu anh) elbisesinin eteğini tutarak çıkageldi. Öyle ki, dizleri açılmış durumdaydı. Aleyhissalâtu vesselâm (onu bu halde görür görmez):

"Arkadaşınız biriyle çekişmiş olmalı!" buyurdular. Ebu Bekr selam verdi ve:"

(Ey Allah'ın Resûlü!) Benimle İbnu'l-Hattâb arasında bir şey (tatsızlık) oldu. Üzerine yürüdüm, sonra da pişman oldum. Beni affetmesini taleb ettim, kabul etmedi. Bunun üzerine sana geldim!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm da:

"Ey Ebu Bekr! Allah sana mağfiret etsin!" buyurdu ve bunu üç kere tekrar etti. Sonra da Ömer (radıyallâhu anh), davranışından pişman oldu. Ebu Bekr (radıyallahu anh)'ın evine gitti ve:"

Ebu Bekr evde mi?" diye sordu. "Hayır!" cevabını alınca, o da doğru Aleyhissalâtu vesselâm'ın yanına geldi ve selam verdi. Aleyhissalâtu vesselâm'ın yüzü (öfkeden) renk renk olmaya başladı. Bu hal, Hz. Ebu Bekr (radıyallahu anh)'ı korkuttu. Derhal diz çökerek:

"Ey Allah'ın Resûlü! Bu meselede (hata benim), ben zulmettim!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm (hepimize):

"Allah beni size (peygamber olarak) gönderdi. Size tebliğ ettiğim zaman hepiniz

bana: "Sen yalancısın" dediniz. Ebu Bekr ise: "Doğru söyledin" dedi ve bana canıyla, malıyla yardımcı oldu. Siz arkadaşımı bana bırakırsınız değil mi?" buyurdular ve iki veya üç kere, bu sözü tekrar ettiler.
Ebu'd-Derdâ der ki: "Bundan sonra, (Rasulullah'ın hatırı için) Ebu Bekr'e hiç eziyet edilmedi." [Buharî, Fezailu'l-Ashab 5, Tefsir, A'raf 3.][102]

AÇIKLAMA:

1- Burada Hz. Ebu Bekr (radıyallahu anh)'ın Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanında nasıl bir mevki tuttuğu, hatırının ne derece yüce olduğu görülmektedir. Zira Hz. Ebu Bekr'i üzdüğü için Hz. Ömer'e öfkesini, herkesin pay alacağı bir üslubla açık ifade etmiştir. Hatta, hadiseyi anlatan başka rivayetlerde Resulullah daha kesin bir üslubla Hz. Ömer'e öfkesini izhar etmiştir. Ebu Ya'la'nın, Ebu Umâme'den kaydettiğine göre: "Ömer oturdu, Resulullah ondan yüzünü çevirdi. Sonra Ömer yer değiştirip Resulullah'ın önüne oturdu. Resulullah tekrar ondan yüzünü çevirdi. Ömer kalkıp Resulullah'ın tam önüne oturdu. Aleyhissalâtu vesselâm tekrar ondan yüzünü çevirdi. Bu sefer Ömer:
"Ey Allah'ın Resûlu! Benden yüz çevirmenizin sebebi, benden size ulaşan bir hatam sebebiyle olmalı! Siz benden yüz çevirirseniz hayatın bana ne hayrı olacak?" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm:"
Ebu Bekr senden özür diler, sen kabul etmezsin ha!" buyurur.Bir başka rivayette: "Kardeşin senden bağışlamanı ister, sen bağışlamazsın ha!" der.
Hz. Ömer: "Seni hak ile gönderen Zat'a yemin olsun! O her ne zaman taleb etmişse mutlaka ben onu affetmişimdir. Allah, nazarımda, sizden sonra ondan daha sevgilisini yaratmamıştır" der. Hz. Ebu Bekr de: "Seni hak ile gönderen Zat'a yemin ederim, dediği doğrudur" diye Hz. Ömer'i tasdik eder ve barışırlar. [103]

2- Hadiste Mevcut Bazı Fevaid:

* Hz. Ebu Bekr bütün sahabelerden efdaldir.

* Fâzıl kişinin, kendinden efdalle çekişmesi uygun düşmez.

* Kişi yüzüne karşı medhedilebilir, ancak fitneye ve gurura düşmeyeceğinden emin olunmalıdır.

* İnsan beşeriyet icabı, öfkenin sevkiyle iyi olmayan şeyleri irtikab edebilir. Dinde fazilet sahibi kişi, bu durumda, hemen makul olana rücû etmelidir.

Nitekim ayet-i kerimede de: "Takva sahipleri, kendilerine şeytandan bir arıza değdiği zaman iyice düşünürler. Bir de bakarsın ki hakikatı görüp bilmişlerdir bile" (Araf 201) buyrulmuştur.

* Peygamberden başkası fazilette zirveye bile ulaşsa hatadan masun değildir.

* Mazlumdan af dilemek; helallik istemek müstehabtır.

* Arkadaşına kızan, onu ismiyle zikretmek yerine, babasına veya dedesine nisbet ederek söyleyebilir. Nitekim Hz. Ömer'e kızgın gelen Hz. Ebu Bekr "Ömer" dememiş, İbnu'l-Hattâb diyerek anmıştır. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) da Hz. Ali'yi İbnu Ebî Talib diye anmıştır. اِلَّا اِذَا كَانَ ابْنُ اَبِى طَالِبٍ يُرِيدُ اَنْ يَنْكَحَ ابْنَتَهُ

* Diz avret değildir.[104]

-4384 -6- وعن ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قالَ:]لَمَّا اشْتَدَّ بِالنَّبِيِّ # الْمَرَضُ قِيلُ لَهُ في الصَّةِ. فقَالَ: مُرُّوا أبَابَكْرٍ فَلْيُصَلِّ بِالنَّاسِ فَقَالَتْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ إنَّ أبَابَكْرٍ رَجُلٌ رَقِيقُ الْقَلْبِ، وَإنَّهُ إذَا قَامَ في مَقَامِكَ يَكُادُ يُسْمِعُ النَّاسَ مِنَ الْبُكَاءِ، فَلَوْ أمَرْتَ عُمَرَ! فقَالَ: مُرُو أبَابَكْرٍ فَلْيُصَلِّ، فَعَاوَدَتْهُ. فقَالَ: مُرُوهُ فَلْيُصَلِّ، فَإنَّكُنَّ صَوَاحِبُ يُوسُفَ[. أخرجه البخاري.وَأرَادَ بِقَوْلِهِ: »إنَّكُنَّ صَواحِبُ يُوسُفَ« اِمْرَأةُ الْعِزِيزِ وَالنِّسَاءِ الَّتِى قَطَعْنَ أيْدَيهُنَّ، أىْ إنكنَّ تُحْسِنَّ لِلرَّجُلِ مَا يَجُوزُ وَتُغْلِبْنَ عَلى رَأيِهِ.

6. (4384)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hastalığı şiddetlenince, kendisine cemaate namazı kimin kıldıracağı soruldu.
"Ebu Bekr'e söyleyin, halka namazı o kıldırsın!" buyurdular. Hz. Aişe (radıyallahu anhâ):
"Ebu Bekr yufka yürekli bir kimsedir, senin yerinde namaza duracak olsa (dayanamayıp ağlar ve ağlamaktan halka kıraati duyuramaz, (namaz kıldırma işini) Ömer'e emretseniz!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm yine: "Ebu Bekr'e söyleyin, namazı kıldırsın!" buyurdular. Hz. Aişe önceki sözünü tekrar etti. Aleyhissalâtu vesselâm: "Ona (Ebu Bekr'e) emredin, namazı kıldırsın!" dedi ve:
"Siz (kadınlar) kendi kafanıza göre düzende Hz. Yusuf'un kadın arkadaşları

gibisiniz!" diye söylendi." [Buhârî, Ezân 46.][105]

AÇIKLAMA:

1- Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), ileride hilafet meselesinde, ihtilafı önleyecek bir işaret olarak, sağlığında ve huzurunda, Hz. Ebu Bekr' in imametini ısrarla arzu edip emir buyurduğu halde, Hz. Aişe (radıyallahu anhâ), daha pratik, günlük bir maksadla, bu emrin tashihi istikametinde fikir beyan eder. Resulullah'ın ısrarına, te'yidine rağmen, o da görüşünde ısrar eder. Hatta Buharî'nin aynı babta kaydettiği bir başka rivayete göre, Hz. Aişe, Hz. Hafsa'yı bularak, aynı gerekçeleri beyanla halka namazı Hz. Ömer'in kıldırmasını söylemesini rica eder. Hafsa (radıyallahu anhâ), Resulullah'a aynı şeyi söyler. Aleyhissalâtu vesselâm:"
Şu kadınlara bak! Sizler, mutlaka Hz. Yusuf'un kadın arkadaşlarısınız! Ebu Bekr'e söyleyin, halka namazı kıldırsın!" emreder. Resulullah'ın kendilerine kızdığını gören Hafsa (radıyallahu anhâ), Hz. Aişe'ye: "Senden hiçbir zaman hayır görmedim!" der ve o emrinden dolayı serzenişte bulunur.

2- Hadiste geçen: "Hz. Yusuf'un kadın arkadaşları" صَوَاحِبَ يُوسُف tabirine gelince sevâhib kelimesi sahibe'nin cem'idir, kadın arkadaş demektir. Yusuf ise Kur'an'da hikayesi geçen büyük peygamberlerden biridir. Öyleyse, Yusuf'un kadın arkadaşları'ndan maksad, Kur'an'daki kıssada oyunları tasvir edilen Mısır Azizi'nin karısı ve Yusuf'un güzelliği karşısında ellerini kesen kadınlardır. Resulullah bu sözüyle, kadınların caiz olmayan şeyleri, erkeklere cazib göstererek onların reylerine galebe çaldıklarını ifade buyurmuştur.[106]

-4385 -7- وعن أنس رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]كَانَ أَبُو بَكْرٍ يُصَلِّى لَهُمْ في وَجَع النبيِّ # الَّذِى مَاتَ فيِهِ. فَلَمَّا كَانَ يَوْمُ اثْنَيْنِ وَهُمْ صُفُوفٌ في الصَّةِ فَكَشَفَ # سِتْرَ الْحُجْرَةِ، يَنْظُرُ إلَيْنَا وَهُوَ قَائِمٌ كَأنَّ وَجْهَهُ وَرَقَةُ مُصْحَفٍ ثُمَّ تَبَسَّمَ يَضْحَكُ فَهَمَمْنَا أنْ نَفْتَتَنَ مِنَ الْفَرَحِ بُرُؤْيَةِ النّبىِّ #. فَنَكَصَ أبُو بَكْرٍ عَلى عَقَبَيْهِ لِيَصِلَ الصَّفَّ، وَظَنَّ أنَّ رَسُولَ اللّهِ #: خَارِجٌ إلى الصَّة فأشَارَ إلَيْنَا النبيُّ # أنْ أتِمُّوا صَتَكُمْ، وَأرْخى السِّتْرَ، فَتُوُفِّىَ مِنْ يَوْمِهِ[. أخرجه الشيخان والنّسائى .

7. (4385)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı vefata götüren hastalığı şiddetlendiği zaman, halka namazı Hz. Ebu Bekr (radıyallahu anh) kıldırıyordu. Pazartesi günü, cemaat saf olmuş halde namaza durduğu sırada Aleyhissalâtu vesselâm hücresinin perdesini açtı, ayakta olduğu halde bize bakıyordu. Yüzü sanki bir mushaf yaprağı gibi (uçuk) idi. Sonra tebessüm ederek güldü. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı (böyle) görmenin sevinciyle namazı bozayazdık. Hz. Ebu Bekr derhal safta namaz kılmak üzere geri çekildi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın namaza geldiğini zannetmişti. Ancak (aleyhissalâtu vesselâm), bize işaret ederek namazı tamamlamamızı söyledi ve perdeyi indirdi. O gün vefat etti." [Buharî, Ezan 46, 94, Amel fi's-Salât 6, Megâzî 83; Müslim, Salat 98; Nesâî, Cenaiz 7, (7, 4).] [107]

-4386 -8- وعن عُرْوَةَ قَالَ:]سَألْتُ عَبْدَ اللّهِ بْنَ عُمَر رَضِيَ اللّهُ عَنْهما عَنْ أشَدِّ مَا صَنَعَ الْمُشْرِكُونَ بِرَسُولِ اللّهِ #. قَالَ: رَأيْتُ عُقْبَةَ بْنَ أبِي مُعِيطٍ جَاءَ إلى النَّبِيِّ # وَهُوَ يُصَلِّى، فَوَضَعَ رِدَاءَهُ فِي عُنُقِهِ، فَخَنَقَهُ خَنْقاً شَدِيداً. فَجَاءَ أبُو بَكْرٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه حَتّى دَفَعَهُ. ثُمَّ قَالَ: أتَقْتُلُونَ رَجُ أنْ يَقُولَ رَبِّى اللّهُ، وَقَدْ جَاءَكُمْ بِالْبَيِّنَاتِ مِنْ رَبِّكُمْ[. أخرجه البخاري.

8. (4386)- Urve (rahimehullah) anlatıyor: "Abdullah İbnu Ömer'e, müşriklerin Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a yaptıkları kötülüklerin en fenası hangisi idi? diye sordum. Şunu anlattı:

"Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) namaz kılarken Ukbe İbnu Ebi Mu'ayt'ın kendisine gelerek ridasını boynuna geçirip şiddetli şekilde boğduğunu gördüm. O sırada Ebu Bekr (radıyallahu anh) gelerek onu itti ve:

"Sen, Rabbim Allah'dır dediği için mi bir adamı öldürmek istiyorsun? O size Rabbinizden açık hükümler getirdi?" dedi. [Buharî, Fezâilu'l-Ashâb 5, Menakibu'l-Ensar 29, Tefsir, Mü'min 1.][108]

AÇIKLAMA:

Rivayette, müşriklerin Mekke'de Resulullah'a yaptıkları zulüm ve hakaretlerin birini görmekteyiz. Bu vak'a birçok tarikten, bazı farklı vecihlerle rivayet

edilmiştir.
Hz. Ebu Bekr'in burada sarfettiği söz, Kur'an'da tekrar edilen bir vahiy olarak geçmektedir. Ayette buna yakın sözü sarfeden kimse Firavun ailesinden imanını gizleyen bir zâttır. Bu sözü Firavun, Hz. Musa'yı öldürmeye azmettiği zaman söyler (Mü'min 28).
Rivayette anlatılan vak'a, bidayetten başlayıp Kıyamete kadar devam edecek olan imanküfür mücadelesinde esasta bir şey değişmediğine, küfür cephesinin daima zulüm ve işkenceye başvurduklarına, mü'minlere söz, düşünce ve vicdan hürriyeti tanımadıklarına tipik bir örnek olmaktadır.[109]

-4387 -9- وعن سفيان قال:]مَنْ زَعَمَ أنَّ عَلِيًّا كَانَ أحَقَّ بِا‘‘مَامَةِ مِنْ أبِي بَكْرٍ وَعُمَرَ فَقَدْ خَطَأ أبَابَكْرٍ وَعُمَرَ وَالْمُهَاجِرِينَ وَا‘نْصَارَ، وَمَا أرَاهُ يَرْتَفِعُ لَهُ مَعَ هذَا عَمَلٌ إلى السَّمَاءِ[. أخرجه أبو داود .

9. (4387)- Süfyan (rahimehullah) dedi ki: "Kim, Hz. Ali'nin imâmete, Hz. Ebu Bekr ve Hz. Ömer'den daha çok hak sahibi olduğu kuruntusuna düşerse, Hz. Ebu Bekir'i, Hz. Ömer'i, Muhacirleri ve Ensarları toptan hatakârlıkla itham etmiş olur. Bu bozuk akidesiyle onun amelinin semaya yükseleceğini zannetmiyorum." [Ebu Dâvud, Sünnet 8, (4630).][110]

AÇIKLAMA:

Süfyan-ı Sevrî, Hz. Ali'nin hilafeti meselesinde Şiiler gibi yanlış bir kanaate saplanarak, Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer (radıyallahu anhümâ)' dan elyak olduklarını iddia edenlerin amellerinin indallah makbul olmayacağını söylemektedir. Ayet-i kerimede güzel sözlerin Allah'a yükseldiği, bunu da amel-i salih'in yükselttiği belirtilir (Fatır 10).
Ehl-i Bid'a dediğimiz, fırak-ı dalle'nin tekfiri hususunda Ehl-i Sünnet ve'lcemaat ihtilaf etmiştir. Esas olan tekfir etmemektir. Süfyan-ı Sevrî burada, hilafet meselesinde Ashabı hatakârlıkla itham manası taşıyan bir görüşü benimsemenin iman hayatı yönünden çok tehlikeli olduğuna ima etmektedir. Süfyân-ı Sevrî'nin görüşü hafife alınamaz. Çünkü o, selefin önde gelen müçtehid imamlarından biridir. Birçok meselede görüşüne müracaat edilir.[111]

*** HZ. ÖMER'İN FAZİLETİ**

-4388 -1- عن جابر رَضِـيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ عُمَرُ رَضِـيَ اللّهُ عَنْه، ‘بِي بَكْرٍ رَضِـيَ اللّهُ عَنْه: يَا خَيْرَ النَّاسِ بَعْدَ مُحَمَّدٍ رَسُولِ اللّهِ # فقَالَ أبُو بَكْرٍ: أَمَا إذْ قُلْتَ ذلِكَ فَلَقَدْ سَمِعْتُ رَسُولَ اللّهِ # يَقُولُ: مَا طَلَعَتِ الشَّمْسُ وَ غَرَبَتْ عَلى رَجُلٍ خَيْرٍ مِنْ عُمَرَ[. أخرجه الترمذي .

1. (4388)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Ömer (radıyallahu anh), Hz. Ebu Bekr'e:

"(Ey Ebu Bekr!) Allah'ın Resulu Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'dan sonra insanların en hayırlısı" diye hitab etmişti. Hz. Ebu Bekr:

"Sen böyle söylersen ben (de sana) Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan işittiğimi söyleyeceğim. Demişti ki: "Güneş, Ömer'den daha hayırlı bir kimse üzerine doğup batmadı." [Tirmizî, Menâkıb, (36 85).][112]

-4389 -2- وعن ابْنِ عُمَرَ رَضِـيَ اللّهُ عَنْهما قَالَ:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: اللَّهُمَّ أعِزَّ ا‘‘سْمَ بِأحَبِّ الرَّجُلَيْنِ إلَيْكَ؛ بِأبِي جَهْلٍ، أوْ بِعُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ. فَكَانَ أحَبُّهُمَا إلَيْهِ عُمَرَ[. أخرجه الترمذي.

2. (4389)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle dua etmişti: "Allahım, İslam'ı şu iki şahıstan sana en sevgili olanla aziz kıl: Ebu Cehil ile veya Ömer İbnu'l-Hattâb ile. Bunlardan Allah'a daha sevgili olanı Ömer'di." [Tirmizî, Menâkıb, (3682).][113]

-4390 -3- وعنه رَضِـيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: إنَّ اللّهَ تَعالى جَعَلَ الْحَقَّ عَلى لِسَانِ عُمَرَ وَقَلْبِهِ، وَقَالَ ابْنُ عُمَرَ: مَا نَزَلَ بِالنَّاسِ أمْرٌ قَطُّ. فَقَالُوا فيهِ، وَقَالَ فِيهِ عُمَرُ: إّ نَزَلَ الْقُرآنُ فِيهِ عَلى نَحْوِ مَا قَالَ عُمَرُ رَضِـيَ اللّهُ عَنْه[. أخرجه الترمذي، وصححه .

3. (4390)- Yine İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Allah Teâla Hazretleri, hakkı, Hz. Ömer'in diline ve kalbine koydu." İbnu Ömer der ki: "Halkın başına ne zaman bir iş gelse, (o hususta) Ömer bir şey demiş, halk da başka bir şey demiş ise mutlaka Ömer (radıyallahu anh)'ın dediği üzere Kur'an'dan bir vahiy gelmiştir." [Tirmizî, Menâkıb, (3683); Ebu Davud, Harâc 18, (2962).][114]

-4391 -4- وعن سالمٍ عن أبيه رَضِيَ اللّهُ عَنْه قالَ:]مَا سَمِعْتُ عُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنْه يَقُولُ لِشَيْءٍ قَطُّ إنِّى ‘ظُنُّهُ كَذَا إَّ كَانَ كَمَا يَظُنُّ. بَيْنَا عُمَرُ جَالِسٌ إذْ مَرَّ بِهِ رَجُلٌ جَمِيلٌ. فقَالَ عُمَرُ: لَقَدْ أَخْطأ ظَنِّى، أوْ إنَّ هذَا عَلى دِينِهِ في الْجَاهِلِيَّةِ، أَوْ لَقَدْ كَانَ كَاهِنَهُمْ، عَليَّ بالرَّجُلِ فَدُعِيَ لَهُ. فقَالَ لَهُ عُمَرُ: لَقَدْ أَخْطأ ظَنِّى أوْ إنَّكَ لَعَلَى دِينِكَ في الْجَاهِلِيَّةِ، أوْ لَقَدْ كُنْتَ كَاهِنَهُمْ في الْجَاهِلِيَّةِ فقَالَ: مَا رَأيْتُ كَالْيَوْم اسْتُقْبِلَ بِهِ رَجُلٌ مُسْلِمٌ. فقَالَ إنِّى أعْزِمُ عَلَيْكَ إَّ مَا أخْبَرْتَنِى. قَالَ: كُنْتُ كَاهِنَهُمْ في الْجَاهِلِيَّةِ. قَالَ: فَمَا أعْجَبُ مَا جَاءَتْكَ بِهِ جِنِّيَّتُكَ؟ قَالَ: بَيْنَمَا أنَا يَوْماً في السُّوقِ إذْ جَاءَتْنِى أعْرِفُ فِيهَا الْفَزَعَ. فقَالَتْ:
ألَمْ تَرَ الْجِنَّ وَإبْسَهَاوَيَأسَهَا مِنْ بَعْدِ إنْكَاسِهَاوَلِحُوقِهَا بِالْقَصِ وَأحْسِهَاقَالَ عُمَرُ: صَدَقَ بَيْنَا أنَا قَائِمٌ عِنْدَ آلِهَتِهِمْ إذْ جَاءَ رَجُلٌ بِعِجْلٍ فَذَبَحَهُ فَصَرَخَ بِهِ صَارِخٌ، لَمْ أسْمَعْ صَارِخاً قَطُّ أشَدَّ صَوْتاً مِنْهُ يَقُولُ: يَا جَلِيحُ. أمْرٌ نَجِيحٌ. رَجُلٌ فَصِيحٌ. يَقُولُ: َ إلهَ إَّ أنْتَ، فَوَثَبَ الْقَوْمُ. فَقُلْتُ: َ أبْرَحُ حتّى أعْلَمَ مَا وَرَاءَ هذَا ثُمَّ نَادَى: يَا جَلِيحُ، أمْرٌ نَجِيحٌ. رَجُلٌ فَصِيحٌ. يَقُولُ: َ إلهَ إَّ اللّهُ. فَقُمْتُ فَمَا نَشِبْنَا أنْ قِيلَ هذَا نَبِيٌّ[. أخرجه البخاري .

4. (4391)- Salim, babası (radıyallahu anh)'tan naklediyor: "Dedi ki: "Ben Ömer (radıyallahu anh)'ın bir şey için: "Zannederim ki bu şöyledir" deyip de dediği gibi olmadığını hiç görmedim. (Nitekim bir gün), Ömer otururken güzel bir adam yanından geçti. Ömer: "Zannımda yanıldım." Veya:
"Bu adam cahiliye devrindeki dini üzere devam etmektedir." Veya:
"Bu, cahiliyede kavminin kahiniydi!" dedi ve: "Şu adamı bana çağırın!" buyurdu. Adam çağrıldı. Ömer:

"Zannımda yanıldım veya sen cahiliye devrindeki dinin üzeresin! veya cahiliyede sen onların kahini idin!" diyerek hakkındaki tereddütlerini dile getirdi. Adam:
"Bu günkü gibi bir gün görmedim (yani bugün gördüğüm şeyi hiç görmedim). Bugün müslüman bir kimse (olmayacak şekilde) karşılandı" dedi. Hz. Ömer: "Sana yemin veriyorum, benim istediklerimi doğru olarak söyleyeceksin!" buyurdu. Adam:
"Cahiliye devrinde ben onların kahinleri idim!" dedi. Ömer ona:
"Dişi cinninin sana getirdiği haberlerin en acayibi hangisi idi?" dedi. Adam: "Bir gün ben çarşıda iken, bana dişi cin geldi. Ondaki korkuyu biliyorum. Dedi ki: "Sen cinnî ve onun ye'sini ve başı üzerine devrilmesinden (yanı kulak hırsızlığından men olarak haber alamayışından) sonraki ümidsizliğini ve sırtlarına ince çullar konulmuş genç develerle yetişilip yakalamasını görmedin mi?
Ömer şöyle dedi: "Doğru söyledi. Ben onların putlarının dibinde uyurken, bir adam bir buzağı ile geldi ve kesti. O zaman ona birisi öyle bir bağırdı ki, bu kadar yüksek sesle bağıran birisini hiç işitmemiştim. Şöyle diyordu:
"Ey celih (ey düşmanlığnı açığa vuran kimse)! Emrun necih (zafer bulmuş bir iş), recülün fasih (fasih konuşan bir adam) var. Senden başka ilah yoktur diyor!" Oradaki cemaaat o adama doğru sıçradılar.
(Hz. Ömer devamla dedi ki): "Ben bunu görünce kendi kendime: "Ben bu işin arkasında ne olduğunu anlayıncaya kadar buradan ayrılmayacağım!" dedim. Sonra o zât yine bağırdı:
"Ey celîh, emrun necih, recülün asih (Ey düşmanlığını açığa vuran kimse! Muvaffak olacak bir iş, fasih konuşan bir adam (var!) Lailahe illallah! diyor!" Ben kalktım. Aradan çok geçmeden "Bir peygamber (çıktı)" dendi." [Buhârî, Menâkıbu'l-Ensâr 35.][115]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayette Hz. Ömer'in konuştuğu zâtın kim olduğu belli değildir. Ancak başka rivayetlerde bunun Sevâd İbnu Karib olduğu belirtilmiştir. Rivayetten de anlaşılacağı üzere bu zât cahiliye devrinin kahinlerindendir. Bilahare Allah hidayet nasib etmiş, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Ashabından olma şerefine ermiştir.
Sadedinde olduğumuz rivayette, bununla karşılaşan Hz. Ömer'in, ondan eski bir

hatırasını sormaktadır. Kahin, müslüman olmasına yardımcı olan hatırasını anlatır.

2- İbnu Hacer, rivayetlerin çoğunda, duyulan sesin يا آلُ ذُرَيْح diye başladığını belirtir ve Âl-i Züreyh'in meşhur bir Arap kabilesi olduğunu haber verir. Rivayetlerdeki farklılıklar umumiyetle hadisenin taaddüyle (birkaç tane olmasıyla) izah edilir.

Ebu Nuaym'ın ed-Delail'de kaydettiği bir rivayete göre, Ebu Cehl'in "Muhammed'i öldürene yüz deve" vaadetmesi üzerine bu maksadla yola çıkan -ve henüz müşrik olan Ömer İbnu'l-Hattâb- yolda bu gaybî sesi, bir buzağının karnından işitir ve kendisinden kastedildiğine hükmederek gidip müslüman olur. Buharî de bu kanaatte olacak ki, hadisi, Hz. Ömer' in müslüman oluşuyla ilgili babta kaydetmiştir.[116]

-4392 -5- وعن عُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قَالَ:]وَافَقْتُ رَبِّى في ثَثٍ، قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللّهِ لَو اتَّخَذْتَ مِنْ مَقَامِ إبْرَاهِيمَ مُصَلًّى؟ فَنَزَلَ: وَاتَّخِذُوا مِنْ مَقَامِ إبْراهِيمَ مُصَلّى. وَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللّهِ: يَدْخُلُ عَلَيْكَ الْبِرُّ وَالْفَاجِرُ، فَلَوْ أمَرْتَ أُمَّهَاتِ الْمُؤْمِنِينَ يَحْتَجِبْنَ؟ فَنَزَلَتْ آيَةُ الْحِجَابِ. وَاجْتَمَعَ نِسَاءُ النَّبِىِّ # في الْغَيْرَةِ. فَقُلْتُ: عَسى رَبُّهُ إنْ طَلَّقَكُنَّ أنْ يُبْدِلَهُ أزْوَاجاً خَيْراً مِنْكُنَّ. فَنَزَلَتْ كذلِكَ[. أخرجه الشيخان.وزاد في رواية: »وفي أسارى بَدْرٍ« .

5. (4392)- Hz. Ömer (radıyallahu anh) demiştir ki: "Üç şeyde Rabime muvafakat ettim:

* (Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a): "Ey Allah'ın Resulü! Makam-ı İbrahim'de bir namaz yeri edinsen!" dedim, arkadan: "İbrahim'in makamını namazgâh edinin" (Bakara 125) ayeti nazil oldu."

* "(Bir gün) "Ey Allah'ın Resulü! Huzurunuza iyiler de facirler de giriyor. Emretseniz de ümmühatu'lmü'minin örtünseler!" dedim. Bunun üzerine hicab (örtünme) ayeti nazil oldu."

* "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hanımları kıskançlıkta birleştiler. Ben de: "O sizi boşarsa Allah O'na sizden hayırlısını verir" demiştim, bunun üzerine şu âyet indi. (Meâlen): "Rabbi O'na sizden daha hayırlı olan, Allah'a teslim olmuş, iman etmiş, ibadet ve itaatte sebat eden, günahlarından tevbe eden, Allah'a kullukta bulunan, orucunu tutan hanımlar nasib eder ki, onlardan dul

olanı da bâkire olanı da bulunur" (Tahrim 5). [Buharî, Talâk 32, Tefsir, Bakara 9, Ahzâb 8, Tahrim 1; Müslim, Fezailu's-Sahabe 24 (2399).] [117]

AÇIKLAMA:

Hz. Ömer, insanlığın iftihar edeceği büyük kapasite ve dirayet sahibi nadir kimselerden biridir. Öylesi yakınlarına sahip olmak, Resulullah'ın mazhar olduğu ilahi lütuflardandır. Hadiseleri anlamada, çare bulmada, takip edilen gelişme neticesine göre isabetli hedeflerin tahmin ve tesbitinde fevkalâde kabiliyet ve sezgi sahibi idi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) onun bu yönünü bir Buhârî rivayetinde şöyle ifade buyurmuştur: "Sizden önceki ümmetlerde muhaddesler (yani ilhama mazhar olanlar) vardı. [Bunlar peygamber olmadıkları halde hakkı dile getirirlerdi.] Eğer ümmetimde bunlardan biri varsa o da Ömer'dir."
Hz. Ömer (radıyallahu anh), gerek Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sağlığında ve gerekse vefatından sonra çok isabetli teşhislerde bulunmuş, sâdık kararlar vermiştir. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Allah hakkı, Ömer'in lisanı ve kalbine koymuştur" buyurarak bu hususu beyan eder. Sadedinde olduğumuz rivayet, Hz. Ömer'in isabetli tesbitlerinden üç tanesini gösteriyor. O'nun burada, vahye tevafuk eden görüşleri hususunda verdiği rakam, bilinen hadiselerin hepsini aksettirmez. Zira bu nevden vahye tekaddüm ve tevafuk eden beyanları sayıca çoktur. Daha önce açıkladığımız için burada tekrar etmeyeceğiz. [118]

*** HZ. ÖMER'LE HZ. EBU BEKR ARASINDA MÜŞTEREK HADİSLER**

-4393 -1- عَنْ أَبِي هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه قَالَ:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: بَيْنَمَا رَاعٍ يَرْعَى فِي غَنَمِهِ إذْ عَدَا الذِّئْبُ فَأخَذَ مِنْهَا شَاةً، فَطَلَبَهَا حَتّى اسْتَنقَذَهَا مِنْهُ. فَالْتَفَتَ إلَيْهِ الذِّئْبُ، وَقَالَ: مَنْ لَهَا يَوْمَ السَّبُعِ، يَوْمَ رَاعِىَ لَهَا غَيْرِى؟ فقَالَ النَّاسَ: سُبْحَانَ اللهِ! ذِئْبٌ يَتَكَلَّمَ. فقَالَ #: فَإنِّى أُؤْمِنُ بِهِ وَأبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ، وَمَا ثَمَّ أبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ[. أخرجه الشيخان والترمذي.

1. (4393)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Bir çoban sürüsünü otlatırken, bir kurt koşarak gelip, sürüden bir koyun kapar. Çoban kurtun peşine düşer ve koyunu ondan kurtarır. Ancak kurt, çobana dönüp bakar ve: "Bu koyunlara yırtıcı gününde, onlara benden başka çobanın olmadığı günde kim bakacak?" der.
Halk bunun üzerine: "Sübhanallah! Kurt konuşur mu?" diye hayrete düşerler. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (onların bu tereddütleri üzerine):
"Buna ben inanıyorum, Ebu Bekr ve Ömer de inanıyor" der. Halbuki o sırada Ebu Bekr ve Ömer orada değillerdi." [Buharî, Fezailu'l-Ashab 8, Hars 4, Enbiya 50; Müslim, Fezâilu's-Sahabe 13, (2388); Tirmizî, Menâkıb, (3681, 3696).][119]

-4394 -2- وعند مسلم قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ # بَيْنَا رَجُلٌ يَسُوقُ بَقَرَةً قَدْ حَمَلَ عَلَيْهَا، فَالْتَفَتَتْ إلَيْهِ. فقَالَتْ: إنِّى لَمْ أُخْلَقْ لِهذا ولكِنِّى خُلِقْتُ لِلْحَرْثِ فقَالَ النَّاسُ: سُبْحَانَ اللّهِ! تَعَجُّباً وَفَزَعاً بَقَرَةٌ تَتَكَلَّمُ. فقَالَ: إنِّى أُؤْمِنُ بِهِ وَأبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما[.قَوْلُهُ: »مَنْ لَهَا يَوْمَ السَّبُعِ« أىْ مَنْ لَهَا يَوْمَ الْفَزَعِ وَعِنْدَ الْفِتَنِ حِينَ يَتْرُكُهَا النَّاسُ هِمَّ َ رَاعِىَ لَهَا نَهْبَةً لِلذِّئَابِ وَالسِّبَاعِ. فَجَعَلَ السَّبُعُ لَهَا رَاعِياً لِكَوْنِهِ مُنْفَرِداً بِهَا .

2. (4394)- Müslim'in bir rivayeti şöyledir: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Bir adam bir ineği sevkederken üzerine bindi. İnek adama bakıp dile geldi ve: "Ben bunun için yaratılmadım, ben ziraat için yaratıldım" dedi. Halk, hayret ve korku ile:
"Sübhanallah, konuşan bir inek ha!" dediler. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Ben (onun konuşmasına) inanıyorum. Ebu Bekr ve Ömer de inanıyorlar, (radıyallahu anhümâ)" buyurdular." [Müslim, Fezâilu's-Sahabe 13, (2388).][120]

AÇIKLAMA:

1- Burada iki hadis, Hz. Ebu Bekr ve Hz. Ömer'in Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a iman ve teslimiyetlerindeki salabeti ifade etmektedir. Hayvan konuşur mu? Mucize olarak elbette konuşur. Nitekim, Ashab bu hususta tereddüd izhar ederken, Aleyhissalâtu vesselâm inandığını ifade etmekte ve

gıyablarında Hz. Ebu Bekr ve Hz. Ömer adına onların da inandıklarını, onları takdir makamında beyan buyurmaktadır.
İbnu Hacer, burada zikri geçen çobanın kim olduğuna dair açıklamaya ve ismine rastlamadığını belirttikten sonra bazı karinelerden hareketle hadisenin Beni İsrail'de cereyan etmiş olacağını söyler.
Ancak, Ashab'tan bazılarına kurdun konuşma örnekleri Delail kitaplarında gelmiştir. Bunlardan biri Uhbân İbnu Evs'tir. Uhbân, kurdun kaptığı koyunu kurtarınca, kurt "Allah'ın bana lutfettiği rızkıma niye mani oluyorsun?." manasında konuşur. Uhbân, kurdun konuşması karşısında şaşkınlığını ifade eder. Kurt onu daha da şaşırtıcı konuşmasına devam ederek:
"Asıl şaşılacak şey şu Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dır. Şu hurmalıklar arasında insanları Allah'a çağırıyor!" der. Uhbân, Resulullah'a gelerek müslüman olur.
İbnu Hacer, Uhbân'ın vak'ayı anlatırken, Hz. Ebu Bekr ve Ömer'in orada hazır bulunmuş olmalarının mümkün olduğunu, buna binaen Aleyhissalâtu vesselâm'ın "Ebu Bekr ve Ömer inanırlar" demiş olabileceğini kaydeder. Ancak, İbnu Hacer, Resulullah'ın bu sözü, onların imanlarındaki sıdk ve yakine muttali olarak sarfetmiş olma ihtimalini de zikreder. Ve: "Bu ihtimal rivayetin onların faziletleri meyanında zikredilmesine dahi muvafıktır" der.

2- Hadiste geçen yırtıcı günü tabiri mübhem bir ifadedir. İfadeyi açmada alimler farklı tevillere yer vererek ihtilaf ederler.
A) Kelime "sebu" okunursa:

***** Bir açıklamaya göre: "Eğer vahşi hayvan koyunu kaparsa ondan kurtarılamaz. O durumda sürüyü benden başkası güdemez." Yani, "Sen vahşiden kaçarsın, ben ise ona yakın olabilir, sürüden geride kalanı güdebilirim" (İbnu'l-Cevzî) demiş olmalıdır.

***** Bir başka açıklamaya göre: "Vahşinin yanı arslanın musallat olduğu günde sen ondan kaçarsın, arslan da sürüden dilediğini alır ben ise geride kalırım, o zaman sürünün benden başka çobanı olmaz" demiş olmalıdır (Davudî).

***** Şu da denmiştir ki: "Bu, fitne ile meşgul olunduğu sırada cereyan eder, koyun ihmal edilir. Arslanlar sürüyü yağmalar, yalnızlığı sebebiyle kurt, çoban gibi olur."
B) Kelime seb' okunursa:

***** Bu, Kıyamet günü, haşrin vaki olacağı bir yer adı olabilir. (Ancak bu görüş, o gün kurt, koyun, çoban olmayacak diye tenkid edilmiştir.)

* Bu bir cahiliye hayvanının adıdır. O gün herkes eğlence ile meşgul olur. Çoban sürüden gafil kalır, kurt sürüye muktedir olur. Kurt, sürüye olan ikidarını ifadede mübalağa için "...benden başka çobanı yoktur" demiştir.

* Seb' kelimesi ihmal manası taşımaktadır. Buna göre, "Sürünün istediği şekilde yayılmak üzere salıverilmesi günü" diye bir mana anlaşılabilir. Nevevî bu manayı esas alır.

* Yevmu'sseb': "Yevmu'şşiddet (şiddet günü)dir" diyen de olmuştur.

Başka teviller de yapılmıştır, ancak hepsini kaydetmiyor. Müellif şu manayı dercetmiştir. "Her kim fitne sırasında ve korku gününde, sürüsünü başıboş; kurt ve arslanlara yem olarak başıboş mühmel ve çobansız bırakmışsa arslanı -sürüsüyle başbaşa olacağı için- ona çoban yapmış olur."

2- Bu hadisler, harikulade hadisler karşısında hayrete düşmenin caiz olduğunu, bilgi ve maarifte insanların çok farklı derecelerde olduğunu ifade eder.[121]

-4395 -3- وعن الْخُدرىِّ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قَالَ:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ # إنَّ أهْلَ الدَّرَجَاتِ الْعُلَى يَرَاهُمْ مَنْ تَحْتَهُمْ كَمَا تَرَوْنَ النَّجْمَ الطَّالعَ في أُفُقِ السَّمَاءِ، وإن أبَا بَكْرٍ وَعُمَرَ مِنْهُمْ وَأنْعَمَا[. أخرجه أبو داود والترمذي.قوله: »وَأنْعَمَا« أىْ زَادَ في ا٘مْرِ وَتَنَاهَيَا فيهِ إلى غَايَتِهِ .

3. (4395)- Hudrî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Yüksek derece sahiplerini onların altında olanlar görür. Tıpkı sizin, semânın ufkunda doğan yıldızı görmeniz gibi. Ebu Bekr ve Ömer (radıyallahu anhümâ) onlardandır (yüksek derece sahiplerindendir) ve daha da ileridirler." [Ebu Dâvud, Huruf ve'l-Kıraat, (3987); Tirmizî, Menâkıb, (3659).][122]

-4396 -4- وعن أنسٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ # ٘بِي بَكْرٍ وَعُمَرَ: هذَانِ سَيِّدا كُهُولَ أهْلِ الْجَنَّةِ مِنَ ا٘وَّلِينَ وَاخِرِينَ، إ٘ النَّبِيِّينَ وَالْمُرْسَلِينَ[. أخرجه الترمذي .

4. (4396)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hz. Ömer ve Hz. EBu Bekr (radıyallahu anhümâ) için:"
Bu ikisi var ya, bunlar, öncekiler ve sonrakilerden cennetlik olan kühûlün efendisidirler." [Tirmizî, Menakıb, (3366).][123]

AÇIKLAMA:

1- Kehl (cem'i kühûl): Otuz veya kırk ile ellibir yaş arasında olanlara denir. Dilimizde olgunluk yaşı olarak ifade ederiz. Aslında ahirette herkes otuzüç yaşında olacağı için orada kühûl, süyuh gibi değişik safhalar mevcut değildir. Bu rivayet, hadisin vürûd ettiği andaki onların halini ifade eder. Bazı âlimler: "Bundan murad müslümanlardan kehl olarak ölüp cenete girenlerin efendisi demektir. Onlar kühulun efendileri olunca cennet ehlinin efendileri olmaya evladırlar" demiştir.[124]

-4397 -5- وعن حذيفة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ # اِقْتَدُوا بِالَّذَيْنِ مِنْ بَعْدِي: أبِي بَكْرٍ وَعُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما[. أخرجه الترمذي .

5. (4397)- Hz. Huzeyfe (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Benden sonra şu ikiye iktida edin: Ebu Bekr ve Ömer (radıyallahu anhümâ)." [Tirmizî, Menâkıb, (3663, 3664).][125]

-4398 -6- وعن محمّد بْنِ الحَنَفية قالَ:]قُلْتُ ‘بِي رَضِيَ اللّهُ عَنْه: يَا أبَتَ، أيُّ النَّاسِ خَيْرٌ بَعْدَ رَسُولِ اللّهِ #؟ قَالَ: أبُو بَكْرٍ. قُلْتُ: ثُمَّ مَنْ؟ قَالَ: عُمَرُ، وَخَشِيتُ أنْ أقُولَ ثُمَّ مَنْ؟ فَيَقُولَ: عُثْمَانُ. فَقُلْتُ: ثُمَّ أنْتَ. قَالَ: مَا أنَا إ رَجُلٌ مِنَ الْمُسْلِمِينَ[. أخرجه البخاري وأبو داود .

6. (4398)- Muhammed İbnu'l-Hanefiyye anlatıyor: "Babm (radıyallahu anh)'a dedim ki: "Babacığım, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan sonra insanların hangisi hayırlıdır?"

"Ebu Bekr! dedi.
"Sonra kim?" dedim.
"Ömer!" dedi.
Ben: "Sonra kim?" diye sormaya devam edip "Osman!" cevabını almaktan korktum da:"Sonra sen!" deyiverdim. Ama babam:
"Ben mi? Ben sıradan bir müslümanım" dedi." [Buharî, Fezâilu'l,Ashab 5; Ebu Dâvud, Sünnet 8, (4629).][126]

AÇIKLAMA:

1- Muhammed İbnu'l-Hanefiyye, Hz. Ali (radıyallahu anh)'ın oğludur. Hanefiyye'nin adı Havle Bintu Ca'ferdir.

2- Anlaşılacağı üzere Hz. Ali'nin oğlu Muhammed, babasından en efdal kimseyi öğrenmek ister. Hz. Ali, sırayla Ebu Bekr ve Ömer'i sayar. Üçüncü sırada babasının olduğu kanaatinde olan Muhammed, tevazu ile babasının Osman'ı söylemesinden korkarak, acele ederek babası Ali'yi zikrediverir.
Ancak Hz. Ali: "Ben müslümanlardan biriyim" yani "Sıradan bir müslümanım" demek suretiyle, büyüklüğü ile mütenasib bir tevazuda bulunur. Halbuki Hz. Ali, bunu söylediği sıralarda Hz. Osman şehid edilmişti ve kendisi hayatta kalanların en efdali idi. Bazı rivayetler, bu konuşmanın Nehrevan savaşından (Hicri 38) sonra olduğunu tasrih eder. İbnu Asakir'in bir tahricinde Hz. Ali: "Üçüncüsü Osman" demiştir.
Bu mesele hususundaki ihtilâfa daha önce yer verdiğimiz için tekrar etmiyeceğiz. Ancak şu kadarını söyleyelim: Ehl-i Sünnet, efdaliyet sırasının hilafet sırasına uygun olduğunu kabul eder. Bazıları bu meselede icma olduğunu söylemiştir. İcma iddiası gerçeği aksettirmez. Hz. Osman'la Hz.Ali'nin sırası meselesi ihtilaflıdır. Cumhur Hz. Osman'ı takdim etmiştir (radıyallahu anhüm ecmâin).[127]

*** HZ. OSMAN (RADIYALLAHU ANH)**

-4399 -1- عن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]اِسْتَأذَنَ أبُو بَكْرٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه عَلى رَسُولِ اللّهِ # وَهُوَ مُضْطجِعٌ عَلى فِرَاشِهِ بِسٌ مِرْطِى فَأَذَنَ لَهُ وَهُوَ عَلى حَالِهِ فَقَضَى إلَيْهِ حَاجَتَهُ. ثُمَّ انْصَرَفَ. ثُمَّ اسْتَأْذَنَ عُمَرُ فَأذِنَ لَهُ وَهُوَ عَلى

تِلْكَ الْحَالَةِ. فَقضَى إِلَيْهِ حَاجَتَهُ. ثَمَّ انْصرَفَ. ثَمَّ اسْتَأذَنَ عُثْمَانُ فَجلَسَ رَسُولَ اللّهِ #، وَأصْلَحَ عَلَيْهِ ثِيَابَهُ، وَقَالَ اجْمَعِى عَلَيْكِ ثِيَابَكِ. فَأذِنَ لَهُ فقَضَى إِلَيْهِ حَاجَتَهُ ثُمَّ انْصَرَفَ. قَالَتْ: فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللّهِ، لَمْ أرَكَ فَزِعْتَ ‘بِي بَكْرٍ وَعُمَرَ كَمَا فزِعْتَ لِعُثْمَانَ؟ فقَالَ: إنَّ عُثْمَانَ رَجلٌ حَيِيٌّ، وإِنِّى خَشِيتُ إنْ أذِنْتُ لَهُ وَأنَا عَلى تِلْكَ الْحَالَةِ أنْ َ يَبْلُغَ إِلَيَّ في حَاجَتِهِ[. أخرجه مسلم.وفي رواية:]أ أسْتَحْيِى مِمَّنْ تَسْتَحِى مِنْهُ الْمَئِكَةُ[.

1. (4399)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Hz.Ebu Bekr (radıyallahu anh), Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanına girmek üzere izin istedi. Bu sırada Aleyhissalâtu vesselâm yatağı üzerinde yatmakta idi. Üzerinde benim bürgüm vardı. Resulullah halini bozmadan izin verdi. (Konuştular), meselelerini hallettiler. Hz. Ebu Bekr gitti. Bir müddet sonra Hz. Ömer girmek için izin istedi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) aynı halini hiç değiştirmeden ona da izin verdi. Ömer'in ihtiyacını da gördü. Sonra da gitti.
Bir müddet sonra Osman izin istedi. Bu sefer (aleyhissalâtu vesselâm) yatağında doğrulup oturdu. Üstünü başını düzeltti. Bana da: "Elbiseni üzerine topla!" emretti. Ve ona da girmesi için izin verdi. Onun da ihtiyacını gördü. Osman da gitti.
O gidince ben dayanamayıp: "Ey Allah'ın Resûlü! Ebu Bekir ve Ömer gelince istifini bozmadığın halde Osman gelince kendine çekidüzen verdin. Sebebi nedir?" diye sordum. Dedi ki:
"Osman çok utangaç birisidir. Ben istifimi hiç bozmadan eski halimde iken içeri aldığım takdirde arzusunu açmadan gideceğinden korktum.
"Bir rivayette: "Kendisinden meleklerin haya duydukları bir kimseden ben haya duymayayım mı?" demiştir. [Müslim, Fezailu's-Sahâbe 36, (4201).][128]

4400 -2- وعن عثمان بن عبداللّه بن موهب قال:]جَاءَ رَجُلٌ مِنْ أهْلِ مِصْرَ يُرِيدُ الْحَجَّ فَرَأى قَوْماً جلُوساً. فقَالَ: مَنْ هؤُءِ؟ قَالُوا: قُرَيْشٌ. قَالَ فَمَنِ الشَّيْخُ فِيهِمْ قَالُوا عَبْدُاللّهِ بْنُ عُمَرَ. فقَالَ: يَا ابْنَ عُمَرَ إِنِّى سَائِلُكَ عَنْ شَىْءٍ فَحَدِّثْنِى عَنْهُ، هَلْ تَعْلَمُ أنَّ عُثْمَانَ فَرَّ يَوْمَ أُحُدٍ؟ قَالَ: نَعَمْ، فقَالَ هَلْ تَعْلَمُ أنَّهُ تَغَيَّبَ عَنْ بَدْرٍ وَلَمْ يَشْهَدْ؟ قَالَ: نَعمْ. قَالَ الرَّجُلُ: هَلْ تَعْلَمُ أنَّهُ تَغَيَّبَ عَنْ بَيْعَةِ

الرِّضْوَانِ فَلَمْ يَشْهَدْهَا؟ قَالَ: نَعَمْ. فقَالَ الرَّجُلُ: اللهَ أَكْبَرُ، ثَمَّ وَلّى. فقَالَ ابْنُ عُمَرَ: فَتَعَالَ أُبَيِّنْ لَكَ. أَمَّا فِرَارُهُ يَوْمَ أُحُدٍ فَأَشْهَدُ أَنَّ اللّهَ عَفَا عَنْهُ وَغَفَرَ لَهُ. قَالَ اللّهُ تعالى: وَلَقَدْ عَفَا اللّهُ عَنْهُمْ؛ وَأَمَّا تَغَيُّبُهُ عَنْ بَدْرٍ، فَإنَّهُ كَانَ تَحْتَهُ رُقَيَّةُ بِنْتُ رَسُولِ اللّهِ # وَكَانَتْ مَرِيضَةً. فقَالَ لَهُ النَّبِيُّ # أَقِمْ مَعَهَا وَلَكَ أَجْرُ رَجُلٍ مِمَّنْ شَهِدَ بَدْراً وَسَهْمُهُ؛ وَأَمَّا تَغَيُّبُهُ عَنْ بَيْعَةِ الرِّضْوَانِ، فَلَوْ كَانَ أَحَدٌ بِبَطْنِ مَكَّةَ أَعَزَّ مِنْ عُثْمَانَ لَبَعَثَهُ مَكَانَهُ. فَبَعَثَ # عُثْمَانَ رَضِيَ اللّهُ عُنْهُ إلى مَكَّةَ، وَكَانَتْ بَيْعَةُ الرِّضْوَانِ بَعْدَ مَا ذَهَبَ عُثْمَانُ فقَالَ # بِيَدِهِ الْيُمْنى عَلى الْيُسْرَى وَقَالَ: هذِهِ لِعُثْمَانَ، وَكَانَتْ يُسْرَى رَسُولِ اللّهِ # لِعُثْمَانَ خَيْراً مِنْ أَيْمَانِهِمْ لَهُمْ ثُمَّ قَالَ ابْنُ عُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما لِلرَّجُلِ: اذْهَبْ بِهَا اŒنَ مَعَكَ[. أخرجه البخاري والترمذي

2. (4400)- Osman İbnu Abdillah İbnu Mevhib anlatıyor: "Mısır ehlinden biri geldi, hacc yapmak istiyordu. Oturan bir grup gördü ve:
"Bunlar da kim?" dedi.
"Kureyşliler" denildi.
"Aralarındaki yaşlı zat da kim?" dedi.
"Abdullah İbnu Ömer (radıyallahu anh)" denildi. (Abdullah'a yaklaşarak)
"Sana bir şey soracağım, bana ondan haber ver. Hz. Osman Uhud günü (savaş meydanından) kaçmış mıydı, biliyor musun?" diye sordu. O da: "Evet!" dedi.
"Onun Bedir'de kaybolduğunu ve savaşta hazır bulunmadığını da biliyor musun?" diye sordu.
"Evet!" dedi. Adam bu cevap üzerine:
"Allahuekber!" deyip döndü. Abdullah İbnu Ömer (radıyallahu anh):
"Gel!" dedi, sana açıklayayım: "Uhud'daki firarına gelince: " şehadet ederim ki, Allah onu affetti, mağfirette bulundu. Nitekim Allah Teâla Hazretleri, haklarında şu ayeti indirdi: "Muhakkak ki iki ordunun karşılaştığı günde içinizden geri dönen kimseleri, Resulullah'ın emrine muhalefet gibi hareketleriyle kazandıkları bazı günahlar yüzünden şeytan kaydırmak istedi. Fakat gerçekten Allah onların günahlarını bağışladı..." (Âl-i İmran 155). Bedir'deki kayboluşuna gelince: Onun nikahı altında Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)' ın kerimeleri Rukiyye (radıyallahu anhâ) vardı ve hasta idi. Aleyhissalâtu vesselâm kendisine: "Rukiyye ile kal. Sana Bedr'e katılan bir kimsenin sevabı ve (ganimetten alacağı) pay var!" buyurdu. (O da bu istek üzerine kaldı). Bey'atu'r-Rıdvan'daki

kayboluşuna gelince: Eğer Batn-ı Mekke'de ondan daha aziz biri olsaydı. (Resulullah), yerine onu gönderecekti. Aleyhissalâtu vesselâm, Mekke'ye onu gönderdi. Bey'atu'r-Rıdvan, Osman (radıyallahu anh) Mekke'ye gittikten sonra akdedildi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Bey'at akdi sırasında sağ elini sol eli üzerine koyarak: "Bu da Osman yerine!" buyurdular. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sol elinin Osman için hayrı, onların sağ elinin, kendileri için olan hayrından fazla idi.
Sonra İbnu Ömer (radıyallahu anh), adama:
"Haydi şimdi bu (anlattıklarımı) beraberinde götür!" dedi." [Buhârî, Fezâilu'l-Ashab 7, Humus 14, Meğâzî 19; Tirmizî, Menâkıb, (3709).] [129]

AÇIKLAMA:

Bu rivayet, Hz. Osman (radıyallahu anh)'ın üç sebepten dolayı kınandığını göstermektedir. Ancak, Abdullah İbnu Ömer, kınayanların her üç meselede de haksız olduklarını belirtmekte ve sebeplerini göstermektedir:

1- Uhud'daki firar hususunda vahy-i ilahi ile sabit olan affa mazhariyeti var, artık söz seylemeye kimsenin hakkı olamaz.

2- Bedir savaşına katılmayışı Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın emri gereğidir, kendi isteği değildir. Bu emir de, hanımının hastalığı sebebiyledir. Resulullah'ın kerimeleri hastadır, bakıma muhtaçtır. Hz. Osman'ı bu seple geride bırakmıştır. Hatta Hakim'in bir rivayetine göre Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Rukiyye ile ilgilenmeleri için Osman'ı ve Üsame İbnu Zeyd (radıyallahu anhümâ)'i geride bırakmıştır. Zeyd İbnu Harise zafer müjdesini getirdiği sıralarda. Rukiyye (radıyallahu anhümâ), yirmi yaşlarında olduğu halde vefat etmiştir.

3- Bey'atu'r-Rıdvan'a katılamayışı da meşru bir sebebe dayanmaktadır. Resulullah onu Mekke'ye göndermişti. Bu gidiş resmi bir tavzif idi; Mekkelilere, müslümanların savaş için değil, umre için geldiklerini anlatacaktı. Hz. Osman Mekke'de tevkif edildi, vaktinde geri dönemedi. Bu sırada müslümanların kampında Hz. Osman'ın öldürüldüğü ve müşriklerin harbe girişecekleri haberi şayi oldu. İşte bu şayia üzerine Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)' harb hazırlığına başladı ve ağaç altında, müslümanlardan, ölmedikçe geri dönüp kaçmayacakları hususunda meşhur bey'at'ı aldı. Şu halde, Hz. Osman'ın öldürüldüğü şayiası üzerine aktedilen bir bey'atta onun

bulunamayacağı tabiidir.
Bezzâr'ın kaydettiği bir rivayetten öğrendiğimize göre, Abdurrahman İbnu Avf da bir ara mezkur üç meseleyi zikrederek. Hz. Osman (radıyallahu anh)'ı itab etmek ister. Hz. Osman, kaydedilen manada açıklamalar yaparak Abdurrahman İbnu Avf (radıyallahu anh)'a cevap verir. Hatta Bey'atu'r-Rıdvan'la ilgili olarak "Resulullah'ın solu, hakkımda, benim sağımdan daha hayırlıdır" der.[130]

-4401 -3- وعن عبدالرَّحمنِ بن سَمُرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْه:]جَاءَ عُثْمَانُ رَضِيَ اللهُ عَنْه إلي النّبىِّ # بِألْفِ دِينارٍ حِينَ جَهَّزَ جَيْشَ الْعُسْرَةِ، فَنَثَرَهَا في حِجْرِهِ فجَعَلَ # يُقلِّبُهَا في حِجْرِهِ وَيَقُولُ: مَا ضَرَّ عُثْمَانَ مَا عَمِلَ بَعْدَ الْيَوْمِ مَرَّتَيْنِ[. أخرجه الترمذي.

3. (4401)- Abdurrahman İbnu Semüre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Osman (radıyallahu anh) Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a ceyşü'l-Usre'yi (Tebük'e gidecek orduya) techiz ettiği sırada bin dinar getirdi ve Resulullah'ın kucağına döktü. Aleyhissalâtu vesselâm, parayı kucağında (eliyle karıştırıp) altüst etti ve şöyle dedi:
"Bugünden sonra Osman'a, (her ne) yapsa zarar vermeyecektir!" Ve bu sözü iki sefer tekrar etti." [Tirmizî, Menâkıb, (3702).][131]

AÇIKLAMA:

Hadisin sonunda geçen "..Osman her ne yapsa zarar vermeyecek" sözü "Her ne günah işlerse zarar vermeyecek" demektir. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bazı zamanlarda yapılan amelin az da olsa fevkalede kıymetli ve Allah'ın rızasına vesile olacağını belirtme sadedinde bu çeşit ifadelere yer vermiştir. Huneyn gazvesinde gece nöbeti tutan Enes İbnu Ebî Mersed el-Ganevi için de: "Bu hizmetten sonra, hiçbir (hayırlı) amel yapmasan da cennet sana vacib oldu" buyurmuştur (4289 numaralı hadiste geçti). Keza Hatib İbnu Ebî Beltea' ya, Hz. Ömer tarafından ihanet olarak değerlendirilen davranışına rağmen, Bedir gazisi olması sebebiyle: "Belki de Allah Bedir gazilerinin haline muttali oldu da: "Artık dilediğinizi yapın, ben sizi affettim!" buyurdu" demiştir.
Zaten Hz. Osman Aşere-i Mübeşşere'dendir. Yani sağlıklarında cennetle

müjdelenmiştir.[132]

-4402 -4- وقال عبدالرّحمن بن خبَّابٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]شَهِدْتُ رَسُولَ اللّهِ # وَهُوَ يَحُثُّ عَلى تَجْهِيزِ جَيْشِ الْعُسْرَةِ فقَامَ عُثْمَانُ بْنُ عفّان رَضِيَ اللّهُ عَنْه فقَالَ: يَا رَسُولَ اللّهِ عَلَيَّ مِائَةُ بَعِيرٍ بَأحْسِهَا وَأقْتَابِهَا في سَبِيلِ اللّهِ. ثُمَّ حَضَّ عَلى الْجَيْشِ. فقَامَ عُثْمَانُ فقَالَ: يَا رَسُولَ اللّهِ عَلَيَّ مِائَتَا بَعِيرٍ بِأحْسِهَا وَأقْتَابِهَا في سَبِيلِ اللّهِ ثُمَّ حَضَّ عَلى الْجَيْشِ. فقَامَ عُثْمَانُ بْنُ عَفَّانَ فقَالَ: يَا رَسُولَ اللّهِ، عَلَيَّ ثَلاثُمِائَةِ بَعِيرٍ بِأحْسِهَا وَأقْتَابِهَا في سَبِيلِ اللّهِ. قَالَ فَأنَا رَأيْتُ رَسُولَ اللّهِ # يَنْزِلُ عَنِ الْمِنْبَرِ، وَهُوَ يَقُولُ: مَا عَلى عُثْمَانَ مَا عَمِلَ بَعْدَ هذِهِ، مَا عَلى عُثْمَانَ مَا عَمِلَ بَعْدَ هذِهِ[. أخرجه الترمذي .

4. (4402)- Abdurrahman İbnu Habbab (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ceyşü'l-Usre'yi techiz ederken şahid oldum.Osman İbnu Affân (radıyallahu anh) kalktı ve:

"Ey Allah'ın Resulü! dedi, yüz deve çuluyla, semeriyle Allah rızası için (bağış olarak) bendendir!"

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ordu için bağış, yapmaya tekrar teşvikte bulundu. Osman yine kalkıp:

"Ey Allah'ın Resûlü! Çuluyla, semeriyle ikiyüz deve Allah rızası için bendendir!" dedi. Sonra Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ordu için bağışta bulunmaya yine teşvikte bulundu. Osman tekrar kalktı ve:

"Ey Allah'ın Resûlü! dedi. Benden üçyüz deve çuluyla, semeriyle Allah rızası için bağışımdır!"

Abdurrahman der ki: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı minberden inerken gördüm, hem iniyor, hem de:

"Bu hayırdan sonra, Osman'ın yapacağı (kötü amel) aleyhine olmaz!" diyordu." [Tirmizî, Menâkıb, (3701).][133]

AÇIKLAMA:

Bu rivayet Hz. Osman'ın Allah yoluna bağışlamada ne kadar cömert olduğunu ifade ettiği gibi, bu çeşit bağışların ne kadar makbul ve mağfirete vesile

olduğunu da ifade etmektedir. Yapılan bağış bazan geçmişteki günahların affını sağladığı gibi, gelecekte işlenecek günahların affına da yetebilmektedir. Hadisi şöyle yorumlayan da olmuştur. Bu "Bağıştan sonra, farz dışında hiçbir nafile amel yapması gerekmez. Zira bu ameli, yapacağı bütün nafilelere bedeldir." Keza hadiste, Hz. Osman'ın hüsn-i hatimeye mazhar olacağının müjdesi de görülmüştür.[134]

*** HZ. ALİ İBNU EBİ TALİB (RADIYALLAHU ANH)**

-4403 -1- عَنْ أنس بن مالِكٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قالَ:]بُعِثَ رَسُولُ اللّهِ # يَوْمَ اۘثْنَيْنِ وَصَلَّى عَلِىٌّ رَضِيَ اللّهُ عَنْه يَوْمَ الثَّثَاءِ[. أخرجه الترمذي .

1. (4403)- Hz. Enes İbnu Malik (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) pazartesi günü gönderildi. Hz. Ali (radıyallahu anh) da salı günü namaz kıldı." [Tirmizî, Menâkıb, (3730).][135]

AÇIKLAMA:

Bazı alimler, bu hadise dayanarak Hz. Ali'nin erkeklerden müslüman olanların ilki olduğunu söylemişlerdir.[136]

-4404 -2- وعن ابْنِ عمر رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]آخَى رَسُولُ اللّهِ # بَيْنَ أصْحَابِهِ فَجَاءَهُ عَلَيٌّ رَضِيَ اللّهُ عَنْه. فقَالَ: آخَيْتُ بَيْنَ أصْحَابِكَ وَلَمْ تُؤاخِ بَيْنِي وَبَيْنَ أحَدٍ. فقَالَ رَسُولُ اللّهِ #: أنْتَ أخِي في الدُّنْيَا وَاŒخِرَةِ[. أخرجه الترمذي .

2. (4404)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Ashabının arasını kardeşlemişti. Hz. Ali (radıyallahu anh) yanına geldi ve:
"Ashabınızın arasını birbirleriyle kardeşlediniz, ama beni kimseyle kardeşlemediniz!" dedi. Bunun üzerine (aleyhissalâtu vesselâm):
"Sen dünyada da ahirette de benim kardeşimsin!" buyudular." [Tirmizî,

Menâkıb, (3722).][137]

-4405 -3- وعن زيد بن أرقمٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قالَ:]قالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَنْ كُنْتُ مَوْلَاهُ فَعَلِيٌّ مَوْلَاهُ[. أخرجه الترمذي .

3. (4405)- Zeyd İbnu Erkam (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurdular: "Ben kimin dostu (mevlası) isem, Ali de onun dostudur." [Tirmizî, Menâkıb, 3714).] [138]

-4406 -4- وعن سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاص رَضِيَ اللّهُ عَنْه قالَ:]خَلَّفَ النبيُّ # عَلِيًّا رَضِيَ اللّهُ عَنْه في غَزْوَةِ تَبُوكَ. فقَالَ يَا رَسُولَ اللّهِ: تُخَلِّفُنِى في النِّسَاءِ وَالصِّبْيَانِ؟ فقَالَ: أمَا تَرْضَى أنْ تَكُونَ مِنِّى بِمَنْزِلَةِ هرُونَ مِنْ مُوسى، إِلَّا أنَّهُ لَا نَبِيَّ بَعْدِي[. أخرجه الشيخان والترمذي .

4. (4406)- Sa'd İbnu Ebi Vakkas (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Tebük seferine çıkınca Hz. Ali'yi geride (Medine'de) bırakmıştı.
"Ey Allah'ın Resulü, siz beni çocukların ve kadınların arasında mı bırakıyorsunuz?" dedi (kalmak istemedi). Bunun üzerine (aleyhissalâtu vesselâm):
"Sen, Hz. Harun'un, Hz. Musa yanında aldığı yeri, benim yanımda almaktan razı değil misin? Şu farkla ki, benden sonra peygamber yok!" buyurdular." [Buhârî, Megâzî 78, Fezailu'l-Ashâb 9; Müslim, Fezailu'l-Ashab, 31, (2404); Tirmizî, Menâkıb, (3731).][139]

-4407 -5- وفي رواية لمسلم والترمذي:]قَالَ # يَوْمَ خَيْبَرَ: ‘عْطِيَنَّ الرَّايَةَ غَداً رَجُ يحِبُّ اللّهَ وَرَسُولَهُ وَيُحِبُّهُ اللّهُ وَرَسُولُهُ. قَالَ: فَتَطَاوَلَ النَّاسُ لَهَا فقَالَ: ادْعُوا لِى عَلِيًّا رَضِيَ اللّهُ عَنْه. فَأُتَىَ بِهِ أرْمَدَ. فَبَصَقَ في عَيْنَيْهِ، وَدَفَعَ إلَيْهِ الرَّايَةَ فَفَتَحَ اللّهُ عَلَيْهِ. قَالَ: وَلَمَّا نَزَلَتْ هذِهِ اŒيَةُ؟ تَعَالَوا نَدْعُ أبْنَاءَنَا وَأبْنَاءَكُمْ دَعَا # عَلِيًّا وَفَاطِمَةَ وَحَسَناً وَحُسَيْناً رَضِيَ اللّهُ عَنْهم. فقَالَ: اللَّهُمَّ هؤُءِ أهْلِي[.

»الرَّمَدُ« مرض في العين .

5. (4407)- Müslim ve Tirmizî'nin bir rivayetinde şöyle gelmiştir: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hayber günü buyurdular ki:
"Yarın sancağı öyle bir kimseye vereceğim ki, O, Allah'ı ve Resûlünü sever, Allah ve Resûlü de onu sever."
Ravi devamla der ki: "Bu söz üzerine (beni mi seçer ümidiyle, (aleyhissalâtu vesselâm)'a görünmek için) boyunlarını uzattılar. Ama o:
"Bana Ali (radıyallahu anh)'ı çağırın!" buyurdular. Ali getirildi ama gözlerinden rahatsız idi. Hemen gözlerine tükürdü ve sancağı ona verdi. Allah Teala Hazretleri onun eliyle fethi müyesser kıldı."
Ravi devamla der ki: Şu ayet indiği zaman "Gelin, oğullarımızı ve oğullarınızı çağıralım..." (Al-i İmran 61) Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) hemen Ali'yi, Fatıma'yı, Hasan ve Hüseyin'i (radıyallahu anhüm ecmâin) çağırdı ve:
"Allahım, bunlar benim ailemdir" buyurdu." [Müslim, Fezailu'l-Ashab 32, (2404); Tirmizî, Menakıb, (3726).][140]

AÇLIKLAMA:

1- Rivayetin birinci kısmında, Hayber'in fethi sırasında zuhur eden fezail-i Ali (radıyallahu anh) açıklanmaktadır.
Resulullah'ın teyidi ile Hz. Ali:

* Allah ve Resulünü samimyetle sevmektedir.

* Allah ve Resulü de onu sevmektedirler. Bu ne büyük bir mazhariyettir. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın böyle bir vak'aya şehadeti bir kulun dünyada elde edebileceği nimetlerin makamların en büyüğü olsa gerektir. Bir tane dünya olsa, hepsinin bin yıllık saltanatı verilse bu mazhariyetin binde birine değmez. Çünkü dünyevi olanlar fanidir, ne kadar çok da olsa, büyük de olsa, müddeti uzun da olsa fanidir, sonunda bir katre serap olmaktadır.

* Hayber'in fethi Hz. Ali'nin eliyle müyesser olmuştur. Bununla ilgili bir kısım teferruat 4268 numaralı hadisin sonunda geçti. Burada şunu belirtmekte fayda var: Hayber'in fethi sırasında sancağın Hz. Ali'ye verilmesi hadisesi Ashab nazarında mühim bir vak'adır. Çünkü bu, Allah ve Resulünün o kimseyi sevdiğinin delili olmaktadır. Çünkü, bu önceden haber veriliyor. Binler dünya

saadetine bedel olan bu mazhariyete ermek ümidiyle herkesin, başını uzattığı belirtilir. Hz. Ömer de vak'ayı anlatır ve der ki: "O güne kadar komutanlığı hiç arzu etmediğim halde, o gün acaba sancağı bana mı verir diye ümitlenerek, Resulullah'a görünmek için başımı ileriye doğru uzattım."

* Hadisin ikinci kısmında, Hz. Ali'nin bir başka fazileti beyan edilmektedir. Hz. Ali ve evladı. Hz. Peygamber'in evlatları hükmündedir. Şöyle ki: Bu ayet, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a Necrân'dan gelen hıristiyanlar vesilesiyle nazil olmuştur. Bu hey'etle birkaç gün müzakereler edilmiş, Hz. İsa'nın şahsiyeti, peygamberliği hususlarında açıklamalar yapılmış, en sonunda onlara bu ayetle mübahale teklif edilmiştir. Yani, şayet bütün bu açıklamlara rağmen Hz. Muhammed'in risaletinin hak olduğuna kanaat getiremediyseniz, gelin elbirliğiyle Allah'a dua edelim, kim haksızsa Allah'ın, onlara bela indirmesini taleb edelim. Ayetin tamamı şöyle: "Sana bu ilim geldikten sonra, kim seninle bu hususta mücadele edecek olursa, de ki: "Gelin, çocuklarımızı ve çocuklarınızı, kadınlarımızı ve kadınlarınızı, kendinizi ve kendimizi çağırıp toplanalım, sonra niyaz edelim ki, Allah'ın laneti yalancılar üzerine olsun!" (Al-i İmran 61).
Şu halde Resulullah'ın bu ilahi çağrıya hemen icabet zımnında Hz. Ali, Hz. Fatıma, Hz. Hasan ve Hüseyin'in ellerini tutması, bu sayılanların -ki Ali dahil- Resulullah'ın çocukları yerine geçtiğini ifade eder. Bu durum Hz. Ali için şereflerden bir şereftir, (radıyallahu anh).[141]

-4408 -6- وعن زرِّ بْنِ حُبَيْشٍ قالَ:]سَمِعْتُ عَلِيًّا رَضِيَ اللهُ عَنْه يَقُولُ: وَالَّذِى فَلقَ الْحَبَّةَ وَبَرَأ النَّسَمَةَ إنَّهُ لَعَهْدُ النَّبِىِّ اُمِّى إلَيَّ أنْ َ يُحِبُّنِي إ َّ مُؤْمِنٌ وَ يَبْغَضُنِى إ َّ مُنَافِقٌ[. أخرجه مسلم والترمذي والنّسائِى.»الْحَبَّةُ« بفتح الحاء: الحنطةُ والشّعير وَنَحْوَهُمَا، وبكسرها: البُذُورَاتُ.و»فَلَقَهَا« شَقَّهَا لِلنَّبَاتِ.و»النَّسَمَةُ« كُلُّ شَىْءٍ فيهِ رُوحٌ.وَ»بَرْؤُهَا« خلقها .

6. (4408)- Zirr İbnu Hubeyş (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Ali (radıyallahu anh)'ın şöyle söylediğini işitim. "Daneyi açan, canlıları yaratan Zât-ı Zülcelal'e yeminle söylüyorum: Ümmî peygamberim (aleyhissalâtu vesselâm), bana şu hususu garantiledi: "Beni mü'min olan sevecek, münafık olan da bana buğzedecektir." [Müslim, İman 131, (78); Tirmizî, Menâkıb, (3737); Nesâî, İman 20, (8, 117).] [142]

AÇIKLAMA:

1- Daneyi açan, tohumlardan filizi çıkaran demektir. Her gün seyrettiğimiz bu hadise, bize tabii ve normal gelir. Aslında büyük bir mucizedir. Basit bir danecik toprağa atılınca bazı kimyevi muamele geçirdikten sonra bir ağacın fabrikasını kendi kendine kurup ondan sonra yaprak, kereste, meyve, renk, koku, tad ve neler neler imal etmeye başlıyor. Bütün bu harikalar "danenin açılması" hadisesinin neticesidir. Bu sebeple Hz. Ali bu hadisenin sahibi Allah'a yeminle söze başlıyor. Esasen bir ayet-i kerimede Cenab-ı Hak: "Tohum ve çekirdekleri açan" diye tanıtılmaktadır (En'am 95).

2- Neseme, can taşıyan her şeye denmektedir. Öncelikle insan ve hayvan gibi mahlukat anlaşılır.

3- Ümmî, "umm"e yani anneye mensup demektir. Bununla okuma yazma bilmemek kinaye edilmiştir. Çünkü insan annesinden doğunca okuma yazma ve hiçbir şey bilmez. Bu hususu ayet-i kerime de teyid eder: "Allah sizi annelerinizin karnından hiçbir şey bilmez olduğunuz halde çıkardı ve şükrediniz diye size kulaklar, gözler ve kalpler verdi" (Nahl 78), Resulullah'ın ümmi olmasına rağmen Kur'an gibi bir kitap getirmesi, geçmiş ve gelecekten ve kâinatın mahiyetinden doğru, değiştirilemez, yanlışlığı idia ve ispat edilemez haberler vermesi, O'nun en büyük mucizelerinden sayılmıştır.

4- Hz. Ali (radıyallahu anh)'ı sevmek veya buğzetmek iman ve nifak alameti sayılmıştır. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a yakınlığı, damadı olması İslam'a bunca hizmetleri, Resulullah ve diğer büyük sahabilerin takdirlerinden sonra onu sevmemek, nifaktan, küfürden başka neye delalet edebilir? Asırların gerisinde kalmış öyle bir zatı sevmek de ancak iman sebebiyledir. Sözgelimi, Hint ve ya Çin tahrini ilgilendiren büyük şahıslara karşı "kin" ve "sevgi" duymayız, belki takdir ifade edebiliriz. Öyleyse kendimizle ilgi kurduklarımıza sevgi veya buğz hissederiz. Bu açıdan Hz. Ali'ye hissedeceğimiz sevginin imandan, buğzun da nifaktan gelmesi, inkârı mümkün olmayan bir hakikatın ifadesidir.[143]

4409 -7- وعن جابر رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]دَعَا رَسُولُ اللّهِ # عَلِيًّا يَوْمَ الطَّائِفِ فَانْتَجَاهُ. فقَالَ النَّاسُ: لَقَدْ أطَالَ نَجْوَاهُ مَعَ ابْنِ عَمِّهِ. فقَالَ: مَا انْتَجَيْتُهُ،

وَلكِنَّ اللهَ تَعالى اِنْتَجَاهُ]. أخرجه الترمذي.وقال معنى قوله: »ولكِنّ اللهَ انْتَجَاهُ« أيْ أمَرَنِي أنْ أنْتجى معه .

7. (4409)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Taif günü Hz. Ali (radıyallahu anh)'ı çağırdı ve onunla hususi konuşma yaptı. (Bu görüşme o kadar uzadı ki) halkn: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) amcasının oğluyla görüşmesini uzattı" dedi. (Resulullah bunu işitince):
"Onunla hususi görüşmeyi ben (kendi arzumla) yapmadım. Allah(ın arzusu ve emri ile Resulü) yaptı" açıklamasında bulundu." [Tirmizî, Menâkıb, (3728).] [144]

AÇIKLAMA:

1- Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Tâif seferi sırasında Hz. Ali ile hususi şekilde fikir alışverişi yapar. Bu başbaşa görüşmesi, mutadın fevkinde ve dikkatleri çekecek kadar uzar ve bazılarının "Amcasının oğluyla konuşmasını uzattı" demesine sebep olur. Dikkat edersek bu dedikodu da bir rahatsızlığın ifadesi var: Resulullah'ı, amcasının oğlu ile risalet vazifesini taşıp hususileşen, hususi tarafı ağır basan bir görüşme yapmış olmakla itham var. Bunu sıkça gördüğümüz, her fırsatı aleyhte istismara tevessül eden nifak ehlinin söylemiş olması kaviyyen mümkündür. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Ashab'a verdiği "düşüncelerini çekinmeden söyleme terbiyesi"nin sonucu olarak samimi mü'minler tarafından söylenmiş olması da mümkündür. Şu veya bu hangi sebeple söylenmiş olursa olsun, Aleyhissalâtu vesselâm meseleye tavzih getirmiş, bu hususi uzun görüşmeyi risalet vazifesinin gereği olarak yaptığını ifade etmiştir. Ancak bunu ifade ederken ayet-i kerimede geçen bir üslubu ihtiyar etmiştir: "(Ey Habiim, Bedir savaşında müşriklerin her birinin gözüne ayrı ayrı ulaşan bir avuç toprağı) sen atmadın, Allah attı" (Enfal 17). Burada, fiiliyatta atan Resulullah olduğu halde Cenab-ı Hak, rızasına uygun olarak Cebrail'in talimiyle atmış olduğu ve bunun tesirini de bizzat halkettiği için bu atışı kendine nisbet etmektedir. Aleyhissalâtu vesselâm da sırf risalet hizmetini ilgilendiren bir görüşme yaptığını ve hatta Allah'ın irşadı üzerine bu görüşmeye yer verdiğini ima için: "Onunla ben görüşmedim, Allah görüştü" buyurmuştur.
Bu ifadede, Hz. Ali (radıyallahu anh)'la ilgili ortaya çıkan şeref ve menkibe

açıktır, (radıyallahu anh).[145]

-4410 -8- وعن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]بَعَثَ رَسُولُ اللّهِ # بِبَرَاءَةٍ مَعَ أبِي بَكْرٍ رَضِيَ اللهُ عَنْه، ثُمَّ دَعَاهُ. فقَالَ: َ يَنْبَغِي ‘حَدٍ أنْ يُبَلِّغَ هذَا إ ّ رَجُلٌ مِنْ أهْلِي فَدَعَا عَلِيًّا رَضِيَ اللهُ عَنْه فَدَعَاهُ إيَّاهُ[. أخرجه الترمذي .

8. (4410)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Berâet (Tevbe) sûresini, (Arafat'ta haçılara tebliğ edilmek üzere) Hz. Ebu Bekir (radıyallahu anh)'ı göndermişti. Sonra onu çağırarak:
"Bunun, ehlimden olmayan bir kimse ile tebliğ edilmesi muvafık değil!" buyurdu. Hz. Ali (radıyallahu anh)'ı çağırarak sûreyi, (Arafat'ta okuması için) ona verdi." [Tirmizî, Tefsir, Tevbe, (3089).][146]

AÇIKLAMA:

Burada, Berâet sûresinin tebliğ edilme vazifesinin Hz. Ali'ye verilmesi gözükmektedir. Hatta Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Bunun, aileme mensup olmayan biri tarafından tebliği muvafık olmaz" buyurmştur.
Bu ne demektir, niçin böyle yapmıştır? sorusu hatıra gelmektedir. Bu hususun anlaşılması için öncelikle Berâet sûresinin, müşriklere bir ültimatom, yani, onlarla yapılan anlaşmaların müddetleri bitince yenilenmeyeceğinin ilanı olduğunu bilmek gerekir. Sûre: "Müşriklerden aranızda antlaşma bulunanlara bir ihtardır" diye başlar ve: "Dört ay müddetle yeryüzünde dolaşın. Ve bilin ki, Allah'ı âciz bırakacak değilsiniz ve Allah elbette kâfirleri rezil edecektir. Büyük hacc gününde Allah ve Resûlü'nden insanlara şunu ilan edin ki, Allah ve Resûlü müşriklerden uzaktır. Tevbe ederseniz sizin için daha hayırlıdır. Ama yüz çevirirseniz, bilin ki, Allah'ı âciz bırakacak değilsiniz. İnkâr edenleri ise acı bir azapla müjdele" (Tevbe 1-3)
Burada antlaşmaların dört ay sonra muteber olmadığı belirtilmekte, tevbe ederek İslâm'a davet edilmekte, gelmeyecek olanlar ise şiddetle tehdid edilmektedir. Müteakip âyette: "Müşriklerden aranızda antlaşma olup da bunu hiç bir şekilde ihlâl etmemiş ve kimseye, size karşı yardım etmemiş olanlar"a antlaşma müddetinin sonuna kadar dokunulmaması emredilmekte, müddet bitince onlar da diğerleri gibi aynı tehdide maruz bırakılmaktadır.

Şu halde günümüz diplomasisinin diliyle tam bir ültimatom olan bir sûre esas itibariyle antlaşmaların nakzını haber vermektedir.
Ülemâ der ki: "Hz. Ebu Bekir'den sonra Hz. Ali'nin gönderilmesindeki hikmet, bir Arap adeti gereğincedir: Bu adete göre, akdi, ancak onu yapan kimse veya aile yoluyla kendinden olan bir kimse bozabilir. Resûlullah bu davranışıyla mezkur âdete uymuş olmaktadır. Bu sebeple: "Onu sadece ben veya benim ailemden biri tebliğ edebilir" buyurmuştur."[147]

*** TALHA İBNU UBEYDULLAH (RADIYALLAHU ANH)**

-4411 -1- عن جابر رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَنْ سَرَّهُ أنْ يَنْظُرَ إلى شَهِيدٍ يَمْشِي عَلى وَجْهِ ا٭رْضِ فَلْيَنْظُرْ إلي طَلْحَةَ بْنِ عُبَيْدِاللّهِ رَضِيَ اللّهُ عَنْه[. أخرجه الترمذي .

1. (4411)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Yeryüzünde (iki ayak üzerinde) yürüyen bir şehid görmek isteyen Talha İbnu Ubeydullah (radıyallahu anh)'a baksın." [Tirmizî, Menâkıb.][148]

-4412 -2- وعن قيسِ بن أبى حازم رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]رَأيْتُ يَدَ طَلْحَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْه شَّ©، وَقَى بِهَا رَسُولَ اللّهِ # يَوْمَ أُحُدٍ[. أخرجه البخاري.»الشَّلَلُ« فَسَادُ الْيَدِ لِمَرَضٍ أوْ قَطْعٍ .

2. (4412)- Kays İbnu Ebî Hâzım (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ben Talha İbnu Ubeydullah (radıyallahu anh)'ın, Uhud'da Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı himâye ettiği elini kurumuş gördüm." [Tirmizî, Fezâilu'l-Ashab 14.][149]

AÇIKLAMA:

1- Talha İbnu Ubeydullah beş-altı göbek yukarıda neseben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la birleşir. Annesi Mekke'de müslüman olup hicret

edenlerdendir. Talha (radıyallahu anh) da ilk müslümanlardandır. Resûlullah, daha hicretten önce Zübeyr'le Talha'yı kardeşlemiş, hicretten sonra da Ebu Eyyub el-Ensâri ile kardeşlemiştir. Aşere-i mübeşşeredendir ve şûra üyelerinden biridir. Resûlullah onu, Saîd İbnu Zeyd'le haber toplamak üzere Suriye cihetine çıkardığı için Bedr'e katılamamış, fakat Resûlullah'tan, talebi üzerine ganimetten pay almış, uhrevi sevabı da istemiş, Resûlullah onun da verildiğini müjdelemiştir.

Talha (radıyallahu anh), Uhud savaşının en kritik anında Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan ayrılmayarak O'nu müşrik saldırılarına karşı müdâfaa etmesiyle tanınmış ve haklı bir takdire mazhar olmuştur. Buhârî'nin rivayetinde "Kendi sözlerine göre Talha ile Sa'd'dan başka herkesin dağıldığı hengâmda bu ikisi Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanından ayrılmamışlardır." Rivayetler, Uhud'da Resûlullah'a gelen saldırılara karşı elini gerdiğini, "darbelerin Aleyhissalâtu vesselâm'a bedel onun eline geldiğini", "bir ok isabet ettiğini", "yetmiş küsur isabet aldığını", "(orta) parmağının kesildiğini", "sol el yüzük parmağının dip mafsalından koptuğunu", "sakatlanan bu eliyle Resûlullah'a kalkan yaptığını" te'yid eder. Ayrıca bu savaşta Resûlullah'ı sırtına alarak, daha emniyetli olan bir sekiye çıkarmış, saldırılardan emin kılmıştır. Zübeyr der ki: "Uhud günü Resûlullah'ın iki zırhı vardı. Bir seki'yi atlamak istedi, muvaffak olamadı. Altına Talha'yı yatırıp sırtına basarak sekiyi atladı."

Talha (radıyallahu anh)'ın Kureyşin hukamâsından olduğu söylenmiştir. Cömertliği ve istenmeden bağışlamaları da dikkat çekecek dereceyi bulmuştur. Der ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) beni, Uhud günü'nde Talhatu'l-Hayr, Usre günü'nde Talhatu'l-Feyyâz ve Huneyn günü'nde de Talhatu'l-Cevvâd diye tesmiye buyurdu." Bu hal onun her savaşta bir başka kahramanlık izhâr ettiğini ifade eder.

Talha (radıyallahı anh), Cemel vak'asında Hz. Ali cephesinde, Hicrî 36 yılında şehid edilmiştir. Mervan İbnu'l-Hakem'in attığı bir okun sebep olduğu kan kaybından ölmüştür. Yaşı ihtilaflıdır. 60-75 arası değişir. Ölümünden yıllar sonra bir zât üç gün üst üste rüyasında Talha'nın: "Benim yerimi değiştirin" dediğini görür. Durumu İbnu Abbâs'a anlatır. Giderler, su akıntılarının kabri açtığını görürler. Vücudunun yeni gömülmüş gibi hiçbir değişikliğe uğramamış olması dikkat çeker. Ebu Bekre'nin evlerinden biri onbin dirheme satın alınarak oraya defnedilir (radıyallahu anh).

Hz. Ali der ki: "Kulağımla işittim. Resûlullah buyurdu ki: "Talha ve Zübeyr cennette benim iki komşumdurlar." [150]

*** ZÜBEYR İBNU'L-AVVÂM (RADIYALLAHU ANH)**

4413 -1- عن جابر رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: إنَّ لِكُلِّ نَبِىّ حَوَارِيّى وَإنَّ حَوَارِيّي الزُّبَيْرُ بْنُ الْعَوَّامِ رَضِيَ اللّهُ عَنْه[. أخرجه الشيخان والترمذي.»الحَوَارِيُّ« خالصةُ ا"نْسَانِ وَصَفيُّةُ الْمُخْتَصُّ بِهِ، وَقيلَ النَّاصِرُ .

1. (4413)- Hz. Câbir anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Her peygamberin bir havarisi vardır. Benim havarim ise Zübeyr İbnu'l-Avvâm'dır, (radıyallahu anh)." [Buharî, Fezailu Ashab 13, Cihad 40, 41, 135 Meğazi 29, Haber-i Vahid 2; Müslim, Fezailu's-Sahabe 48, (2415); Tirmizî, Menâkıb, (3746).][151]

AÇIKLAMA:

1- Havari: Kelime olarak elbisenin yıkanıp paklanması manasına gelen tahvir'den gelir. Samimi dost, yardımcı, nâsih (hayrını isteyen= hayırhah) demektir. Hz. İsa'ya iman edip, onun yolunda ölmeye hazır olan gruptakilere de havari denmiştir. Katâde'nin havariyi "Hilafete salih olan" diye açıkladığı "vezir" de dediği rivayet edilmiştir. Kelimeyi halil, halis, nasir diye açıklayanlar da olmuştur.

2- Resulullah, Zübeyr İbbnu'l-Avvam (radıyallahu anh)'a bu iltifatı Hendek savaşı sırasında yapmıştır: "Kim düşman tarafından geçip bize haber getirecek?" diye sorunca, Zübeyr derhal atılarak: "Ben!" der. Aleyhissalâtu vesselâm soruyu üç kere tekrar eder, her seferinde Zübeyr: "Ben!" diyerek atılır. Onun tehlikeli bir vazifeye ısrarla sahip çıkması Aleyhissalâtu vesselâm'ı son derece memnun kılar ve bu memnuniyetini: "Her peygamberin bir havarisi vardır, benim havarim de Zübeyr'dir" iltifatıyla ifade buyurur.

3- Zübeyr İbnu'l-Avvam (radıyallahu anh) Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın halası Safiye bintu Abdilmuttalib'in oğludur. Babası da Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevce-i pakleri Hz. Hatice'nin kardeşi Avvam İbnu Huveylid'dir. Onbeş yaşında iken müslüman olmuştur. Başka yaşlarda olduğu da söylenmiştir. Her halukarda ilk müslümanlardandır. Hz. Ebu Bekir'den hemen sonra hidayeti

bulmuştur, dördüncü veya beşinci müslüman bilinir. Habeşistan'a, Medine'ye hicret edenlerdendir. Aleyhissalâtu vesselâm Mekke'de muhacirler arasını kardeşleyince onu Abdullah İbnu Mes'ud'la kardeşlemiş idi. Medine'deki Ensâr-Muhacir arasında kardeşlemede Zübeyr'i, Seleme İbnu Selâme İbni Vakş ile kardeşledi.
Zübeyr, İslâm'ın büyük kahramanlarındandı. Eşca'u'n nâs yani insanların en şecâatlisi, en cesuru diye ün yapmıştı. İslam'da ilk kılıncı onun çektiği bilinir. Şöyle ki: Hicretten önce, Resulullah'ın müşrikler tarafından yakalandığı haberini işitir. Zübeyr hemen kılıncını çekip halkı yararak Resulullah'ı arar ve Mekke'nin üstünde görür. Aleyhissalâtu vesselâm onu böyle görünce: "Ey Zübeyr ne oluyor?" der Kulağına geleni söyler. Resulullah Zübeyr'e ve kılıncına duada bulunur. Kendi ifadesiyle Resulullah'la beraberlikte "fercine varıncaya kadar" yara almadığı uzvu kalmamıştır. Kureyza gününde Resulullah ondan memnuniyetini: "Annem babam sana feda olsun" diyerek ifade etmiştir. Bu tabiri Resulullah pek nadir kullanmıştı.
Zübeyr (radıyallahu anh), Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la birlikte bütün gazvelere katılmıştır. Bedir, Uhud, Hendek, Hudeybiye, Hayber, Feth, Huneyn, Taif; Bedir'de sarı renkli bir sarık taşıyordu. Resulullah, meleklerin o gün Zübeyr'in simasında olarak savaşa katıldıklarını söylemiştir.
Cemel Vak'asında Zübeyr Hz. Ali karşısında mukatil olarak yer almıştı. Hz. Ali, ona Resulullah'ın: "Sen Ali'yle mukatele edeceksin fakat haksızsın" dediğini hatırlatır. Bunu hatırlayan Zübeyr savaşı terkeder.
Hz. Zübeyr, Hicretin 36. yılında şehid edilir. Öldüğü zaman 67 yaşında idi.[152]

*** SA'D İBNU EBİ VAKKAS (RADIYALLAHU ANH)**

-4414 -1- عن عَلِيٍّ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]مَا سَمِعْتُ رَسُولَ اللّهِ # يُفَدِّي أَحَداً غَيْرَ سَعْدٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه. سَمِعْتُهُ يَوْمَ أُحُدٍ يَقُولُ: ارْمِ يَا سَعْدُ، فِدَاكَ أَبِي وَأُمِّي[. أخرجه الشيخان والترمذي .

1. (4414)- Hz. Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Sa'd (radıyallahu anh)'tan başka kimseye "Annem babam sana feda olsun" dediğini işitmedim. Uhud Savaşında: "Ey Sa'd (okunu) at! Annem ve babam sana feda olsun!" dediğini duydum. " [Buharî, Megazi 18, Cihad 80, Edeb 103; Müslim, Fezailu's-Sahabe 41, (2411); Tirmizî, Menâkıb, (3756).]

[153]

AÇIKLAMA:

1- Burada Hz. Ali (radıyallahu anh) "Anambabam sana feda olsun" tabirini, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sadece Sa'd İbnu Ebi Vakas için kullandığını, başka birisi için kullanmadığını ifade eder. Ancak, önceki rivayette Hz. Zübeyr (radıyallahu anh) için de kullandığı ifade edilmişti. Alimler ihtilafı, "Hz. Ali, Zübeyr için de bu tabiri kulandığını işitmemiş olabilir, bununla kastedilen murad "Uhud savaşında" diye kayıtlamak olabilir" diyerek te'lif etmişlerdir. Zührî, Uhud'da Resulullah'ın "at!.." emri üzerine bir ok attığını rivayet eder.

2- Sa'd İbnu Ebi Vakkas (radıyallahu anh) Aşere-i Mübeşşere'dendir. Ebu İshak diye künyelenir. Altıncı müslümandan sonra İslam'a girmiştir, dördüncüden sonra olduğu söylenmiştir. Müslüman olduğu zaman 17 yaşındaydı. "Namaz farz edilmeden önce müslüman oldum" dediği rivayet edilmiştir. Ashabın on büyüğünden (sâdât) biridir. Hz. Ömer (radıyallahu anh)'ın vefat edince yerine halifeyi seçmek üzere vazifelendirdiği altı kişilik şura'nın da üyesidir. Bedir, Uhud, Hendek gibi Resulullah'ın katıldığı savaşların hepsinde hazır bulunmuştur. İslam'da ilk kan akıtan kimse odur. Allah yolunda ilk oku da o atmıştır. Resulullah'ın annesi Beni Zühr kabilesindendi. Sa'd aynı kabileden olduğu için Sa'd'a Aleyhissalâtu vesselâm, "dayım" demiştir.
Mekke'de namaz ilk emredildiği sırada müslümanlar, dağlarda tenha yerlerde kılarlardı. Bir seferinde bir grup müşrik Sa'd'ı namaz kılarken görürler ve hakaret ederler. O da onlara karşılık verir. Aralarında kavga çıkar. Sa'd bir deve kemiği vurarak bir müşriğin kafasını yarar ve bu, Allah yolunda akıtılan ilk kan olur.
Hz. Ömer, Sa'd'ı İran'a gönderdiği ordulara komutan yapar. Nitekim Kadisiye zaferi onun eliyle kazanılmıştır. Celûla, Medâin şehirlerini o fethetmiş Kufe'yi o kurmuştur. Bilahare Hz.Ömer onu azletmiş ve "Hiyaneti veya aczi sebeiyle azletmediğini" açıklamıştır.
Sa'd, Resulullah'ın: "Allahım, Sa'd'ın duasını kabul et" duasına mazhar olmuş, ondan sonra her duası kabul edimiş, insanlar onun bedduasını almaktan korkmuş ve kaçınmıştır.
Hz. Sa'd, Hz. Osman (radıyallahu anh)'nın ölümü üzerine köşesine çekilmiş, hiçbir muharib hizbe katılmamıştır. Hatta oğlu Ömer ve yeğeni Haşim İbnu Utbe İbni Ebi Vakkas, onu hilafete çağırmışlarsa da kabul etmemiş, selameti

tercih etmiştir. O, aradan çekilince Hz. Muaviye (radıyallahu anh), onu ve Abdullah İbnu Ömer ve Muhammed İbnu Mesleme'yi kendi tarafına çekmeyi arzulamış, onlara yazdığı mektuplarla Hz. Osman'ın kanını taleb etmeye davet etmiştir. Hepsi de bu davete uymayıp reddetmeyi uygun görmüştür.
Sa'd, müslüman olduğu ilk günlerde annesiyle yaşadığı bir macerayı şöyle anlatır: "Ben anneme karşı çok saygılı bir kimseydim. Müslüman olduğum zaman (annem bu saygımdan istifade ile beni İslam'dan döndürmek istedi ve):
"Ey Sa'd! Bu yaşamaya başladığın yeni din de ne? Ya bu dinini terkedeceksin, yahut ölene dek yeyip içmeyi bırakacağım!" dedi. Ben kendisine:
"Anneciğim sakın böyle bir şey yapma. Zira ben kesinlikle dinimi bırakamam!" dedim. Yine de o yemeyi içmeyi bıraktı. Bu hal bir gün bir gece devam etti. Sabah olunca bayağı bitkin düşmüştü. Kendisine:
"Allah'a yemin olsun! Senin bin ruhun olsa, hergün birer birer çıkmaya başlasa, ben şu dinimi bu sebeple terkedecek değilim!" dedim Benim bu azmimi görünce, yeyip içmeye başladı. Bu hadise üzerine şu ayet indi, (mealen): "Eğer ilah olduğuna dair hiçbir delil bulunmayan bir şeyi bana ortak koşman için seni zorlayacak olurlarsa, onlara itaat etme. Onlarla dünyada iyi geçin. Bana yönelenlerin yoluna tabi ol. Sonunda dönüşünüz banadır. Yaptıklarınızı ben size haber vereceğim" (Lokman 15).
Sa'd bu ayetin kendisiyle ilgili olarak nazil olduğunu söylerdi.
Sad, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan çokça hadis rivayet etmiştir. Onun rivayetlerini Sahabe ve Tabiinden pek çok büyükler sonraki nesillere intikal ettirdiler.
Sa'd Hicri 54 yılında, Medine'den yedi mil uzaklıktaki Akik'de vefat etmiştir. Medine'ye omuzlarda getirilmiş, namazını Mervan kıldırmış, Resulullah'ın zevceleri de namaza iştirak etmişlerdir. Oğlu Amir, Sa'd'ın "en son ölen muhacir" olduğunu söylemiştir.[154]

*** SAİD İBNU ZEYD (RADIYALLAHU ANH)**

-4415 -1- عن قيس بن أبى حازم قال:]سَمِعْتُ سَعِيدَ بْنَ زَيْدٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه يَقُولُ: واللّهِ لَقَدْ رَأيْتُنِى، وَإنَّ عُمَرَ لَمُوثِقِى عَلى ا‘‘سْم أنَا وَأُخْتَهُ قَبْلَ أنْ يُسْلِمَ عُمَرُ، وَلَوْ أنَّ أُحُداً انْقَضَّ لِلَّذِي صَنَعْتُمْ بِعُثْمَانَ لَكَانَ مَحْقُوقاً أنْ يَنْقَضَّ[. أخرجه البخاري .

1. (4415)- Kays İbnu Hazım anlatıyor: "Said İbnu Zeyd (radıyallahu anh)'ı dinledim, diyordu ki: "Vallahi ben şu halimi hatırlıyorum: "Allah'a yemin olsun, Ömer İslam'a girmezden önce, beni ve kızkardeşini müslüman olduk diye bağlamıştı. Eğer Osman'a yaptığınız (öldürme işin)den dolayı Uhud dağı yerinden gitse, gitmede haklı idi." [Buharî, Menakıbu'l-Ensar 34, 35, İkah 1.] [155]

AÇIKLAMA:

1- Said İbnu Zeyd, Hz. Ömer (radıyallahu anh)'nın eniştesidir. Burada Hz. Ömer'in, müslüman olmazdan öcne, eniştesine ve kızkardeşine zulmettiği, İslam'dan çevirmek için onlara hakaret ve tezlil olsun diye horlayıcı muameleler yaptığı anlaşılmaktadır. Sadedinde olduğumuz rivayete göre, onlara, köleye yapılan muamelede bulunmuş ve bağlamıştır. Kirmânî'nin hadisten "Said'in ...bizi İslam'a tesbit edip takviye etmişti" demek istediğini anlamış olduğunu belirten İbnu Hacer, bu mananın yanlış olduğunu belirterek: "Sanki Kirmânî, hadiste geçen "müslüman olmazdan önce" ibaresini dikkatten kaçırmışa benziyor. Zîra Hz. Ömer, henüz kafirken kendisinden "İslam'a tesbit ve takviyenin vaki olması ihtimalden pek uzaktır. Böyle bir iddia zaten vaki olana muhaliftir" der. Hz. Said İbnu Zeyd ve hanımı, Hz. Ömer'den önce müslüman oldular. Esasen rivayetler, Hz. Ömer'in müslüman oluş sebebini, eniştesinin evinde okunan Kur'an'ı işitmesi olarak gösterirler.

2- Said İbnu Zeyd el-Kureyşî, Hz. Ömer'in eniştesi ve amcaoğludur. Ayrıca Said'in kızkardeşi Antike de Hz. Ömer'in nikahlısı idi. Said (radıyallahu anh) ilk muhacirlerdendir. Resulullah onu, Ubey İbnu Ka'b'la kardeşlemişti. Bedr'e katılamadı. Ancak (aleyhissalâtu vesselâm), ganimetten pay vermiş, sevabını da vaadetmiştir. Resulullah'ın onu Şam taraflarına casusluk vazifesi ile göndermiş olduğunu daha önce belirtmiştik (4411). Diğer gazvelerin hepsine de katılmıştır.
Said İbnu Zeyd Aşere-i Mübeşşeredendir. Hata yaparım korkusuyla Resulullah'tan hadis rivayet etmekten kaçınmıştır. Pek az rivayeti vardır. Onun yaptığı bir rivayet şudur: "Kim malını müdafaa ederken öldürülürse şehiddir."
Said, duası makbullerdendi. Ervâ Bintu Üveys onu Medine valisi Mervân İbnu'l-Hakem'e: "Arazime tecavüz etti" diyerek şikayet etmişti. Mudafaada Said: "Ben Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın "Kim bir karışlık arazi gasbederse Kıyamet günü o arazi, yedi kat altıyla boynuna dolanır" dediğini işittim. Bunu işitmiş olan beni, arazi gasıbı mı zannediyorsunuz? Allahım, eğer şu kadın

yalancı ise gözlerini kör etmeden canını alma, kabrini de kuyusunun içinde kıl!" diyerek beddua eder. Kadın bir müddet sonra kör olur ve evinde yürürken kuyuya düşer ve orasını ona kabir yaparlar. Bundan sonra Medine'de şöyle demek adet olmuştur: "Allah Erva'yı kör ettiği gibi seni de kör etsin."
Said İbnu Zeyd Yermuk savaşına ve Şam şehrinin (Dımeşk) kuşatılmasına iştirak etmiştir. Aşere-i Mübeşşere'nin, savaşta Resulullah'ın önünde, namazda hemen arkasında olduğu belirtilir.
Said İbnu Zeyd, hicretin 50. veya 51. yılında 70 küsur yaşlarında olduğu halde vefat etmiştir. Medine'nin banliyösü sayılan Akik'de 58. Hicri senesinde öldüğü de söylenmiştir. Abdullah İbnu Ömer yıkamış, tahnit etmiş ve namazını kıldırmıştır.[156]

*** ABDURRAHMAN İBNU AVF (RADIYALLAHU ANH)**

-4416 -1- عن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالَتْ:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ # لِنسَائِهِ: إنَّ أمْرَكُنَّ لَمِمَّا يَهِمُّنِى مِنْ بَعْدِى، وَلَيْسَ يَصْبِرُ عَلَيْكُنَّ إَّ الصَّابِرُونَ الصِّدِّيقُونَ. ثُمَّ قَالَتْ ‘بِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِالرَّحْمنِ: سَقى اللّهُ أبَاكَ مِنْ سَلْسَبِيلِ الْجَنَّةِ، وَكَانَ ابْنُ عَوْفٍ قَدْ تَصَدَّقَ عَلى أُمَّهَاتِ الْمُؤْمِنِينَ بِأرْض بيعَتْ بِأرْبَعِينَ ألْفاً، وَقَالَ أبُو سَلَمَةَ بْنُ عَبْدِالرَّحْمنِ بْنِ عَوْفٍ: أوصى عَبْدُالرَّحْمنِ بِحَدِيقَةٍ ‘ُمَّهَاتِ الْمُؤْمِنِينَ بِيعَتْ بِأرْبَعِمِائَةِ ألْفٍ[. أخرجه الترمذي وصححه.»السَّلْسَبِيلُ« اسم عينٍ في الجنَّةِ.

1. (4416)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (bir gün) hanımlarına:
"Ölümümden sonra beni üzecek şeylerden biri de sizin meselenizdir. Size ancak sıddîk (Hz. Aişe der ki yani mutasaddık) ve sabırlılar tahammül edebilir" der.
Hz. Aişe devamla, Ebu Seleme İbnu Abdirrahman'a dedi ki: "Allah senin babana cennetin selsebil çeşmesinden içirsin."
İbnu Avf, Ümmühatu'lmü'minin'e tasadduk edenlerdendi, kırkbin dirheme satılan bir bahçe tasadduk etmiş idi. [Tirmizî, Menakıb, (3750).][157]

AÇIKLAMA:

1- Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), vefatından sonra kendisini kederlendirecek durumlar arasında zevcelerinin durumlarını da saymaktadır. Çünkü onlar, dünya hayatı ile ahiret hayatından birini tercihte muhayyer bırakıldıklarında, ahiret hayatını tercih etmişlerdi. Bu sebeple onlara maddi bir miras bırakmamıştı.

2- Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), zevcelerinin maddi ihtiyaçlarını temin yüküne, aza rıza gösterip çoğu vermek suretiyle nefsin muhalefetine, sabırlı olanlardan başka kimsenin tahammül edemeyeceğini belirtmektedir.

3- Rivayette Hz. Aişe (radıyallahu anhâ), Abdurrahman İbnu Avf (radıyallahu anh)'ı takdir etmekte, cennetteki Selsebil adlı çeşmenin suyundan içmesi için dua etmektedir. Çünkü o, Ümmühâtu'lmü'minin'e cömert davranmıştır. Hususen kırkbin dirheme satın aldığı bir bahçeyi bağışlamıştır.

4- Abdurrahman İbnu Avf da Aşere-i Mübeşşeredendir. Künyesi Ebu Muhammed'dir. Cahiliye devrinde adının Abdu Amr veya Abdu'l-Ka'be olduğu belirtilir. Onu Abdurrahman diye Aleyhissalâtu vesselâm tesmiye buyurmuştur. Fil yılından on sene sona doğmuştur. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Daru'l-Erkâm'a girmezden önce müslüman olmuştur. İslam'a ilk giren sekizler ve Hz. Ebu Bekr'in eliyle hidayete eren beşler arasında yer alır. Ayrıca ilk muhacirlerdendi. Önce Habeşistan'a sonra da Medine'ye hicret etti. Resulullah onu Sa'd İbnu Rebi ile kardeşlemişti. Bedir, Uhud ve sonaki bütün gazvelerde Aleyhissalâtu vesselâm'la hazır bulundu. Resulullah, onu Dümetu'l-Cendel'e Kelb kabilesine gönderdi, mübarek elleriyle sarığını sarıp ucunu iki omuzu arasında sarkıttı ve: "Fetihte bulunursan kralın kızıyla evlen" buyurdu.

Abdurrahman İbnu Avf, Hz. Ömer'in, kendinden sonra halife seçmeleri çin tayin ettiği altı kişilik istişare heyetinden biri idi. Bir sefer sırasında Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) onun arkasında namaz kılmıştır.
Uhud savaşında 21 adet yara aldığı belirtilir. Ayağından aldığı bir yara sebebiyle topallamıştır.
Abdurrahman İbnu Avf zengin ve sehavetli idi. Bir günde otuz köleyi azad etmiştir. Sa'd ile kardeş kılınınca Sa'd kendisne: "Malım var aramızda ortaktır, iki hanımım var, bak dilediğini senin için boşayayım!" der. Abdurrahman: "Allah malını da ehlini de sana mübarek kılsın, sen bana çarşıyı göster!" der.
Kısa zamanda kazandıklarıyla düğün yapar. Zamanla servetini artırıp zengin olur. Öyle ki, bir seferde yediyüz deve onun adına buğday taşır. Bir gün Ümmü

Seleme'nin yanına girip: "Valideciğim, malın çokluğunun beni helak etmesinden korkuyorum" der. O da: "Oğulcuğum Allah yolunda harca!" tavsiyesinde bulunur. Büyük bir yük kervanının Medine'ye gelmesi vesilesiyle Resulullah'ın: "Abdurrahman cennete emekleyerek girecek" sözü kulağına gelince, yiyecek yüklü yediyüz devenin hepsini yüküyle birlikte tasadduk eder. Onun, Resulullah'ın sağlığında bir seferinde 4 bin, bir seferinde 40 bin, bir başka seferinde yine 40 bin dinar tasadduk ettiğini, sonra iki ayrı seferde beşer yüz adet atlıyı Allah yolunda donattığı, bütün bu serveti ticaretle elde ettiği belirtilir.
Hz. Ömer vefat edince, şura'ya: "Kim kendini adaylıktan çıkarıp halife seçecek?" Kimse cevap vermeyince: "Ben adaylıktan çekiliyorum!" der ve birisini seçme işini üzerine alır. Birkaç gün çalışmadan sonra Hz. Osman'ı seçer ve ilk defa ona biat eder.
Hz. Halid İbnu Velid'le Abdurrahman İbnu Avf atışırlar. Halid (radıyallahu anh): "Yani bizden önce müslüman oldun diye bize büyüklük mü taslıyorsunuz?" der. Bu söz Aleyhissalâtu vesselâm'ın kulağına ulaşınca:
"Ashabımı bana bırakın! Ruhumu yed-i kudretinde tutan zat'a yemin olsun! Vallahi sizden biri Uhud miktarınca altın tasadduk etse, bu onların (evvelkilerin) infak ettiği bir ve hatta yarım müdd'üne denk olmaz" ferman eder.
Abdurrahman İbnu Avf, Hicrî 31 yılında Medine'de yetmişbeş yaşında olduğu halde vefat eder. Ölünce ellibin dinar Allah yolunda bağışlanmasını vasiyet etmiştir. Ayrıca Bedir Ashabından her birine dörtyüz dinar verilmesini de vasiyet etmiştir. O zaman Bedir Ashabından yüz kişi hayatta idi. Hz. Osman dahil, hepsi bunu alır. Bir diğer vasiyeti de Allah yolunda bin at bağışı idi.
Geride kalan malı pek fazla idi. Bu meyanda külçe altın vardı, baltalarla kırılmış, kıranların elleri kabarmıştı. Kırda otlayan bin devesi, yüz atı ve üçbin koyunu vardı.[158]

*** EBU UBEYDE İBNU'L-CERRAH (RADIYALLAHU ANH)**

4417- 1- عن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قالَ رَسُولُ اللّهِ #: لِكُلِّ أُمَّةٍ أَمِينٌ وَإنَّ أمِينَنَا أيَّتُهَا ا ُمَّةُ أبُو عُبَيْدَةَ بْنُ الْجَرَّاحِ رَضِيَ اللّهُ عَنْه[.

1. (4417)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Her ümmetin bir emini vardır. Bizim eminimiz, ey ümmet, Ebu Ubeyde İbnu'l-

Cerrah (radıyallahu anh)'tır."[159]

-4418 -2- وفي رواية لمسلم:]أنَّ أهْلَ الْيَمَنِ قَدِمُوا عَلى رَسُولِ اللّهِ #: فقَالُوا ابْعَثْ مَعَنَا رَجُ يُعَلِّمُنَا السُّنَّةَ وَا“سْمَ فَأخَذَ بِيَدِ عُبَيْدَةَ بنِ الْجَرَّاحِ رَضِيَ اللّهُ عَنْه وَقالَ: هذَا أمِينُ هذِهِ ا‘مَّةِ[. أخرجه الشيخان والترمذي .

2. (4418)- Müslim'in bir rivayetinde: "Yemenliler (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelerek: "Bizimle birlikte birisini gönder de bize sünneti ve İslam'ı öğretsin!" dediler. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm Ebu Ubeyde İbnu'l-Cerrah (radıyallahu anh)'ın elinden tutup:
"İşte bu, ümmetin eminidir!" buyurdu." [Buharî, Fezâilu'l-Ashab 21, Megazî 72; Müslim, Fezâilu'l-Ashab 53, 54, (2419).][160]

AÇIKLAMA:

1- Ebu Ubeyde (radıyallahu anh)'ın ismi Amir ibnu Abdillah İbni'l-Cerrah'tır. Yedi göbek yukarıda Resullah'la birleşir.

2- Emin, güvenilen kimse demektir. Resulullah'ın mümtaz vasıflarından biridir. Cahiliye devrinde Muhammedü'l-Emin olarak şöhret yapmış idi. Aleyhissalatu vesselâm, Ashabını galib vasıflarıyla tesmiye etmiştir. Diğerleri de emin olmakla beraber, emanet Ebu Ubeyde'de galebe çaldığı için onu da bu suretle tesmiye ve taltif buyurmuştur.

3- Müslim'in bir rivayetinde "Ehl-i Yemen'e bedel Ehl-i Necran denmiştir. Burada ya Necran'ın Yemen'e yakınlığı sebebiyle, ravi tarafından yapılan bir tasarrufla aynı yer kastedilmekle birlikte, iki ayrı isim zikredilmiştir, yahut da iki ayrı hadise mevzubahistir. Ancak İbnu Hacer, önceki ihtimali müreccah bulur.

4- Ebu Ubeyde İbnu'l-Cerrah (radıyallahu anh) Aşere-i Mübeşşere' dendir. Bedir, Uhud ve diğer bütün gazvelere Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la birlikte katılmıştır. Bu da ilk müslümanlardandır. Habeşistan'a ve Medine'ye hicret etmiştir, el-Kavi el-Emin diye çağrılırdı. Medine'ye hicret edince, Aleyhissalâtu vesselâm onu Ebu Talha el-Ensarî ile kardeşlemiştir.

Resulullah öldüğü gün, yerine bir halife seçilmesi meselesinde, Hz. Ebu Bekr; "Sizin için şu iki şahıstan şahsen razıyım; Ömer İbnu'l-Hattab ve Ebu Ubeyde İbnu'l-Cerrah" diyerek onu da aday göstermişti.
Şam şehrini fethetmek üzere Suriye'ye yürüyen ordu komutanlarından biri Ebu Ubeyde idi. Hz. Ömer halife olur olmaz Halid İbnu Velid'i azletti, Ebu Ubeyde'yi komutan tayin etti. Halid vazifeyi devrederken orduya:
"Size bu ümmetin emini komutan oldu!" buyurdu. Ebu Ubeyde de:
"Resulullah'ın: "Halid Allah'ın kılınçlarından bir kılınçtır" dediğini işittim" buyurdu.
Ebu Ubeyde Bedir savaşında babasıyla karşılaşır ve babasının üzerine üzerine geldiğini farkeder. İlk başta babasından kaçınmaya çalışırsa da bilahare mukabele eder ve öldürür. Bu hadise üzerine şu mealdeki ayet nazil olur. "Allah ve ahiret gününe iman eden hiçbir kavmin Allah ve Resulü'ne düşmanlık edenlere sevgi beslediğini göremezsin, isterse onlar babaları, evlatları, kardeşleri yahut aşiretleri olsun. Allah onların kalplerine imanı yerleştirmiş ve kendi tarafından bir nur ile kuvvetlendirmiştr. Ahirette de onları içinde ebediyyen kalmak üzere, altından ırmaklar akan cennetlere yerleştirir. Allah onlardan razıdır, onlar da Allah'tan. İşte onlar Allah'a tabi olan gruptur. Haberiniz olsun ki, Allah'a tabi olanlar, kurtuluşa erenlerin ta kendisidir" (Mücâdele 22).
Hz. Ömer (radıyallahu anh) Şam'a geldiği zaman, oradaki ordunun komutanı olan Ebu Übeyde'nin evine uğrar. Evini fevklade bir sadelik içinde bulur. Sadece kılıncı ile kalkanından başka bir şey göremez.
"Evine biraz eşya temin etseydin!" der. Ebu Ubeyde:
"Ey Emir elmü'minin, eşya bizi gündüz uykusuna atar!" cevabını verir. Ebu Ubeyde'nin (Allah'a vereceği hesaptan korktuğu için): "Bir koç olmayı, sahibim tarafından kesilip etimin yenilmesini, suyumdan da çorba yapılmasını ne kadar isterdim" dediği rivayet edilmiştir.
Ebu Ubeyde, Betyu'l-Makdis'te namaz kılmak arzusuyla yola çıkar. Ürdün'ün Fıhl denen mevkiinde Hicrî 18 yılında ellisekiz yaşında olduğu halde vefat eder. İmvas taununda öldüğü de kuvvetli bir rivayettir. Öleceği sırada yerine Hz. Muaz'ı tayin eder, (radıyallahu anhüma).[161]

*** ABBAS İBNU ABDİLMUTTALİB (RADIYALLAHU ANH)**

-4419 -1- عن عَلىٍّ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَنْ آذَى عَمِّي

فَقَدْ آذَانِي، وإنَّمَا عَمُّ الرَّجُلِ صِنْوُ أَبِيهِ[. أخرجه الترمذي.»الصِّنْوُ« المِثْلَ .

1. (4419)- Hz. Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kim amcama eziyet verirse mutlaka bana eziyet vermiştir. Şurası muhakak ki, kişinin amcası babası yerindedir." [Tirmizî, Menakıb, 37 64).][162]

-4420 -2- وعن ابْنِ عبَّاسٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ # لِلْعَبَّاسِ: يَا عَمِّ إذَا كَانَ غَدَاةُ ا"ثْنَيْنِ فأتِنِي أنْتَ وَوَلَدُك حَتّى أدْعُوَ لَكُمْ بِدَعْوَةٍ يَنْفَعُكَ اللّهُ بِهَا وَوَلَدَكَ. قَالَ: فَغَدَا وَغَدَوْنَا مَعَهُ فَألْبَسَنَا كِسَاءً. ثُمَّ قَالَ: اَللَّهُمَّ اغْفِرْ لِلْعَبَّاسِ وَوَلَدِهِ مَغْفِرَةً ظَاهِرَةً وَبَاطِنَةً َ تُغَادِرُ ذَنْباً. اللَّهُمَّ احْفَظْهُ في وَلَدِهِ[. أخرجه الترمذي .
وزاد رزين في رواية:]وَاجْعَلْ الخِفَةَ بَاقِيَةً في عَقِبِهِ[.

2. (4420)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Abbas (radıyallahu anh)'a dedi ki:
"Ey amcam, pazartesi sabahı bana sen ve oğlun beraber gelin size dua edivereyim. Allah bu dua bereketine, sana da oğluna da hayırlar halketsin!"
İbnu Abbâs devamla der ki: "Abbâs gitti, biz de beraberinde gittik. (Resulullah) hepimize bir kîsa örttü; sonra da şöyle dua buyurdu:
"Allahım! Abbas'ı ve oğlunu mağfiretine erdir, öyle bir mağfiret ki zahiri batınî bütün günahlarına ulaşıp temizlesin, hiçbir günah hariç kalmasın. Allahım, ona çocuğu sebebiyle ikram et." [Tirmizî, Menakıb, (37 66).]
Rezin bir rivayette şu ziyadeyi kaydetti: "Hilafeti onun neslinde baki kıl."[163]

-4421 -3- وعن أبِي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ # تَخْرُجُ مِنْ خُرَاسَانَ رَايَاتٌ سُودٌ َ يَرُدَّهَا شَيْءٌ حَتّى تُنْصَبَ بِإيلِيَاءَ[. أخرجه الترمذي .

3. (4421)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu

vesselâm) buyurdular ki:
"Horasan'dan siyah bayraklar çıkacak. Bu bayrakları hiçbir şey geri çeviremeyecek ve mutlaka İlya'ya (Küdus şehrine) dikilecek." [Tirmizî, Fiten 79, (2270).][164]

AÇIKLAMA:

1- Bu üç rivayet Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın amcası Abbas (radıyallahu anh)'la ilgilidir. Birinci hadisin vürudu, Tirmizi'de bir sebeple izah edilmektedir: "Bir gün, Resulullah'ın amcası Abas (radıyallahu anh), Aleyhissalâtu vesselâm'ın yanına öfkelenmiş bir halde girer. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Seni öfkelendiren sebep nedir?" diye sorar. Abbas (radıyallahu anh):
"Kureyş'in bizimle alıp veremediği nedir? Aralarında karşılaştıkları zaman birbirlerini güler yüzle karşılarlar, bizimle karşılaştıkları zaman suratları bin parça" der. Bu duruma Aleyhissalâtu vesselâm da öfkelenir. Öyle ki öfkeden yüzü al al olur ve şöyle buyurur:
"Nefsimi elinde tutan Zat'a yemin olsun! Siz Allah ve Resulü için sevmedikçe hiç kimsenin kalbine iman girmez!"
Sonra devamla der ki:
"Ey insanlar, bilin ki: Kim amcama eziyet verirse mutlaka bana da eziyet etmiş olur. Zira, kişinin amcası baba yerindedir."
Şârihler, bu hadisin vürud sebebi olarak Kureyş'in kıskançlığını zikrederler. Ebu Cehil gibi bir takım kimseler, Abbas (radıyallahu anh)'la karşılaşınca Hak Teala'nın onlara lutfetmiş olduğu şerefi çekemeyerek, hased ediyorlar ve surat asıyorlardı. Birbirlerine izhar etikleri güleryüzden onları mahrum bırakıyorlardı. Nitekim bir seferinde Ebu Cehil bu hasedini şöyle ifade etmişti:
"Beni haşim, Ka'be'yle ilgili hizmetlerden raye ve sikayeyi, nübüvvet ve risaleti alınca geride kalan diğer Kureyşlilere daha ne kaldı?"
Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), mü'min olanların Allah ve Resulü için amcasını (ve diğer yakınlarını) sevmek zorunda olduklarını, imanla onlara buğzun bir arada bulunamayacağnı ifade buyurur. Esasen اَسْأَلُكُمْ اَجْراً اِلَّا الْمَوَدَّةَ في الْقُرْبى ayetinde taleb edilen "sevgi"yi, alimler, "Âl-i Beyt'e gösterilecek sevgi" olarak da anlamışlardır. Öyleyse mü'min, bir emr-i ilahi olarak Âl-i Beyt'i sevmekle mükelleftir. Dolayısıyla Al-i Beyt'i Allah ve Resulü

için sevmeyenlerin kalbinde gerçek iman yoktur.

2- Rezin'in ilave ettiği hadisle ilgili olarak Türbüşti der ki: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu sözüyle, onların kendi yakınları olduğuna, onların, tek bir kisanın örttüğü tek bir nefis durumunda olduklarına işaret etmiştr. Duasıyla da Cenab-ı Hak'tan onlara rahmetini saçmasını taleb etmiştir. Resulullah onların üzerine tek bir kisa örtmekle, onları dünyada Allah'ın kelamını îla ve Resulü'nün davasına yardım için tek bir bayrak altında toplayacağına, ahirette de tek bir sancak altında toplanacaklarına işaret etmiştir."
3- Abbas İbnu Abdulmuttalib (radıyallahu anh), Resulullah'a peygamberliğinin bidayetinden itibaren yardım eden yakınlarından biridir. Künyesi, Ebu'l-Fadl'dır. Anesi Nüteyle Bintu Cenab'tır. Rivayete göre, bu kadın Ka'be'ye örtü diken ilk Arap kadınıdır. Küçük oğlu Abbas kaybolur, "Bulunduğu takdirde Ka'be'ye örtü dikeceğim" diye adakta bulunur. Abbas ortaya çıkınca adağını yerine getirir.
Hz. Abbas, Resulullah'tan iki veya üç yaş büyüktür. Cahiliye devrinde Abbas, Kureyş'in reisi idi. Mescid-i Haram'ın imaret ve sikayet hizmetleri de ona terettüp ediyordu.
Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Medine'lilerle yaptığı Akabe bey'atında hazır bulundu, akdin gerçekleşmesinde katkısı oldu. Halbuki o sıralarda henüz müşrikti. Bedir savaşına zorla getirildi. Müslümanlar esir aldılar. Onun bağı sıkı idi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), o gün amcasının durumu sebebiyle uyuyamadı. Sebebi sorulunca:
"Abbas'ın iniltileri sebbebiyle!" dedi. Biri kalkıp bağlarını gevşetiverdi. Resulullah diğer esirlerin bağlarını da gevşettirdi.
Abbâs (radıyallahu anh), esaretten kurtulmak için fidye ödedi. Ayrıca iki yeğeninin, Akil İbnu Ebi Talib ve Nevfel İbnu'l-Haris'in fidyelerini de ödedi. Bundan sonra da müslüman oldu. Bazıları hicretten önce müslüman olduğunu, ancak müslümanlığını gizlediğini, Meke'de kalıp müşriklerle ilgili haberleri Resulullah'a yazdığını belirtir. Ayrıca onun Mekke'deki varlığının, orada kalan diğer müslümanlara da bir takviye olduğu da belirtilir. Bir ara hicret etmek için izin istemiş ise de Aleyhissalâtu vesselâm: "Senin Mekk'deki ikametin daha hayırlı" diyerek izin vermemiş ve hatta Bedir savaşı sırasında "Abbas'a rastlarsanız sakın onu öldürmeyin. O zorla çıkarıldı" diye tenbih ve emirde bulunmuştur.
Resulullah, Abbas'a "Nasıl ben peygamerlerin sonu isem, sen de muhacirlerin sonuncususun" demiştir. O müslüman olduktan sonra Aleyhissalâtu vesselâm ona daima ikram ve iltifatta bulunmuş ve saygı izhar etmiştir. Abbas (radıyallahu anh)'ın Kureyş'e karşı zaafı vardı, onları kayırmak isterdi. Akıllı, müdebbir,

isabetli görüş ve rey sahibi idi. Ashab, onun kadrini bilir, faziletini tanırdı. Ona öncelik verirler, onunla istişare ederler, re'yini esas alırlardı. Resulullah vefat edince, Resulullah'ın asabesi içinde en yakını idi, ona taziye verilmişti.
Bir çok hadis rivayet etmiştir. Onun rivayetlerinden biri şudur: "Kim Rab olarak Allah'ı, din olarak İslam'ı, peygamber olarak Muhammed'i tanır, razı olursa imanın tadına ulaşır."
Hz. Abbas, Mekke'nin zenginlerindendi. 70 tane köle azad etmiştir.
Abbas'ın kızlar hariç on oğlu vardı. Fazl, Abdullah, Ubeydullah, Kusam, Abdrurahman, Ma'bed, el-Haris, Kesir, Avn, Temman. Hicrî 32 yılında Medine'de, Hz. Osman'ın şehadetinden iki yıl önce vefat etti. Ömrünün sonlarında gözlerini kaybetmiştir. Ölümünde 88 yaşında idi. Namazını Hz. Osman kıldırdı, (radıyallahu anhüma).[165]

*** CAFER İBNU EBİ TALİB (RADIYALLAHU ANH)**

-4422 -1- عن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: رَأيْتُ جَعْفَراً يَطِيرُ في الْجَنَّةِ مَعَ الْمَئِكَةِ[. أخرجه الترمذي .

1.(4422)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Caferi gördüm, cennette meleklerle birlikte uçuyordu." [Tirmizî, Menâkıb, (3767).][166]

-4423 -2- وعنه رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]كُنْتُ ألْصِقُ بَطْنِي بِالْحِصْبَاءِ مِنَ الْجُوعِ وإنْ كُنْتُ ٭سْتَقْرِئُ الرُّجلَ اŒيَةَ وَأنَا أعْلَمُهَا كَىْ يَنْقَلِبَ بِى فَيُطْعِمُنِى، وَكَانَ أخْيَرُ النَّاسِ لِلْمَسَاكِينِ: جَعْفَرَ بْنَ أبِي طَالِبِ، كَانَ يَنْقَلِبُ بِنَا فَيُطْعِمُنَا مَا كَانَ في بَيْتِهِ، حَتّى إنْ كَانَ لَيُخْرِجُ إلَيْنَا الْعُكَّةَ الَّتِى لَيْسَ فِيهَا شَىْءٌ فَيَشُقُّهَا فَنَلْعَقُ مَا فِيهَا[. أخرجه البخاري والترمذي.»الْعُكَّةُ« ظَرْفُ السَّمْنِ.و»اللَّعْقُ« أخْذُ الطَّعَامِ بِا٭صَابِعِ وَلَحْسُهَا، وذلِكَ لِقِلَّةِ الشَّىْءِ .

2. (4423)- Yine Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Açlıktan karnımı yere yapıştırdığım, yönlerini dönüp de halimi anlarlar da yiyecek ikram ederler

umuduyla bildiğim ayetleri bana okumalarını taleb ettiğim zamanlar olurdu. Fakirlere en çok hayrı dokunan kimse Ca'fer İbnu Ebî Talib idi. Gerçekten (söylediğim durumlarda) o bizimle ilgilenir, evinde ne varsa ondan bize ikram ederdi. Öyle ki, bazan içi tamamen boşalmış olan yağ kilesini bize çıkarıp açıverir, biz de onun içinde kalan (bulaşığın)ı yalanırdık." [Buhârî, Fezailu'-Ashab 10; Tirmizî, Menâkıb, (3770).][167]

-4424 -3- وعن البراء رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ # لِجَعْفَرِ بْنِ أبِي طَالِبٍ: أشْبِهْتَ خَلْقِي وَخُلُقِي[. أخرجه الشيخان .

3. (4424)- Berâ (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Cafer İbnu Ebi Talib (radıyallahu anh)'a dedi ki: "Sen bana hem huy ve hem de yaratılış yönüyle benziyorsun." [Buharî, Megazî 43;0 Müslim, Cihad 90, (1783); Tirmizî, Menakıb, (3769).][168]

AÇIKLAMA:

1- Bu üç hadis, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın amcalarından Hz. Cafer (radıyallahu anh)' ın menkibesi ile alakalıdır. Hz. Cafer, Hz. Ali'nin anababa bir kardeşi idi. Hz. Ali'den hemen sonra müslüman olduğu için de ilk müslümanlardandı. Bazı kaynaklar 32. müslüman olduğunu belirtir. Habeşistan'a hicret edenlerdendi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) onunla Necaşi'ye mektup göndermiş, hem oradaki muhacirlere başkan ve hem de Necaşi nezdindeki elçisi kılmıştı. Hayber'in fethedildiği gün, Habeşistan'dan Medine'ye gelir. Aleyhissalâtu vesselâm büyük sevinç izhar eder: Kucaklar, alnından öper ve: "Bilemiyorum, Cafer'in gelişi sebebiyle mi, Hayber'in Fethi sebebiyle mi daha çok sevinmeliyim!" der.

Birinci hadiste, Resulullah onu cennette uçar gördüğünü söylemektedir. Bu sebeple ona Caferu't-Tayyar da denilmiştir. Bu lakabı Mu'te savaşında şehid düştüğü zaman almıştı. Zeyd İbnu Harise'den sonra bayrağı ve komutanlığı alan Hz. Cafer, ellerini kaybeder. Savaşı, anında Ashab'a, Medine'de safha safha haber veren Aleyhissalâtu vesselâm, Cafer'in şehadetini: "Kolları kesildi, ancak Allah onlara bedel iki kanat verdi, cennete uçuyor" diye müjdeler. Ölünce vücudunun ön kısmında 70'ten fazla yara sayılır.

Hz. Ebu Hureyre, ikinci hadiste onun cömertliğini, fakirlere karşı alakasını takdirle yadeder. Bu onun mümtaz yönlerinden biridir. Öyle ki, Aleyhissalâtu vesselâm ona Ebu'l-Mesakin yani Fakirlerin Babası lakabını takmıştır.
Resulullah şöyle demiştir: "Benden önce her peygambere yedi tane seçkin vezir verilmiştir, bana ise ondört tane verildi: Hamza, Cafer, Ali, Hasan, Hüseyin, Ebu Bekr, Ömer, Mikdad Huzeyfe, Selman, Ammar ve Bilal." Resulullah Cafer'in ölümüne üzülmüş, gözlerinden akan yaşları tutamamıştır. Hz. Aişe: "Cafer'in ölüm haberi gelince Resulullah'ın yüzündeki hüznü okuduk" der.
Abdullah İbnu Cafer der ki: "Hz. Ali'den bir şey istediğim zaman yerine getirmezse "Cafer hakkına!" derdim ve o vakit mutlaka yapardı."
Hz. Cafer şehid edildiği vakit 41 yaşında idi. Başka rakamlar da söylenmiştir, (radıyallahu anh).[169]

*** HZ. HASAN VE HÜSEYİN (RADIYALLAHU ANHÜMA)**

-4425 -1- عن البراء رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]رَأيْتُ رَسُولَ اللّهِ #، وَالحَسَنُ عَلى عَانِقِهِ، يَقُولُ: اللَّهُمَّ إنِّى أُحِبُّه فَأحِبَّهُ[. أخرجه الشيخان والترمذي .

1. (4425)- Hz. Berâ (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı gördüm. Hz. Hasan'ı omuzunda taşıyor ve de:
"Allahım, ben bunu seviyorum, onu sen de sev!" diyordu." [Buhârî, Fezâilu'l-Ashab 22; Müslim, Fezâilu's-Sahabe 58, 59, (2422); Tirmizî, Menâkıb, (3784).] [170]

-4426 -2- وفي رواية للترمذي:]أنَّ النبىّ # أبْصَرَ حَسَناً وَحُسَيْناً. فقَالَ: اللَّهُمَّ إنِّى أُحِبُّهُمَا فَأحِبَّهُمَا[.

2. (4426)- Tirmizî'nin bir rivayetinde şöyle gelmiştir: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hz. Hasan ve Hüseyin'e bakıp: "Allahım, ben bunları seviyorum, sen de sev!" buyurdu." [Tirmizî, Menâkıb, (3784).][171]

-4427 -3- وعن عُقْبَةَ بْنِ الْحَارِثِ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]صَلَّى أبُو بَكْرٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه صَةَ العَصْرِ ثُمَّ خَرَجَ يَمْشِى وَمَعَهُ عَلِيٌّ، فَرَأى الْحَسَنَ يَلْعَبُ

مَعَ الصِّبْيَانِ، فَحَمَلَهُ عَلى عَاتِقِهِ، وقَالَ: بِأَبِي شَبِيهٌ بِالنَّبِيِّ لَيْسَ شَبِيهاَ بِعَلِيٍّ، وَعلِيٌّ رَضِيَ اللّهُ عَنْه يَضْحَكُ[. أخرجه البخاري.

3. (4427)- Ukbe İbnu'l-Haris (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Ebu Bekr (radıyallahu anh) (bir gün) ikindi namazını kıldı, sonra beraberinde Hz. Ali (radıyallahu anh) olduğu halde yürümeye başladı. Yolda Hz. Hasan'ı çocuklarla oynuyor gördü. Omuzuna alıp:
"Babam feda olsun! Ali'ye değil, Resulullah'a benziyor!" buyurdu. Hz. Ali de gülüyordu." [Buharî, Fezâilu'l-Ashab 22.][172]

4428 -4- وعن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]سُئِلَ النَّبِيُّ #، أىُّ أهْلِ بَيْتِكَ أَحَبُّ إِلَيْكَ؟ قَالَ: الْحَسَنُ وَالْحُسَيْنُ، وَكَانَ يَقُولُ لِفَاطِمَةَ: ادْعي لِي ابْنَيَّ فَيَشَمُّهُمَا وَيَضُمُّهُمَا إِلَيْهِ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما[. أخرجه الترمذي .

4. (4428)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a "Ehl-i Beyt'inden hangisini en çok seviyorsun?" diye sorulmuştu.
"Hasan ve Hüseyin!" diye cevap verdi. Hz. Fatıma (radıyallahu anhâ)'ya:
"Benim oğullarımı bana çağır!" emreder, onları getirtip koklar, kucaklardı." [Tirmizî, Menâkıb, (3774).][173]

4429 -5- وعن يَعْلَى بْنِ مُرَّةٍ قالَ:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: حُسَيْنٌ مِنِّي وَأنَا مِنْ حُسَيْنٍ، أَحَبَّ اللّهُ تَعالى مَنْ أَحَبَّ حُسَيْناً، حُسَيْنٌ سِبْطٌ مِنَ ا٭سْبَاطِ[. أخرجه الترمذي.»السِّبْطُ« ولَدُ الْوَلَدِ، وَأسْبَاطُ بَنِى إسْرائيل أَوْدُ يعقوبَ وهم فيهمْ كالْقَبَائِل في العَرب، وقد جَعلَ النَّبِىُّ #: حُسَيْناً وَاحداً منْ أودِ ا٭نْبِيَاءِ .

5. (4429)- Ya'lâ İbnu Mürre anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Hüseyin bendendir, ben de Hüseyin'denim. Allah Hüseyin'i seveni sever. Hüseyin "esbat"tan biridir." [Tirmizî, Menâkıb, (3777); İbnu Mâce, Mukaddime, (144).] [174]

AÇIKLAMA:

1- Esbat, "sıbt"ın cem'idir. Sıbt, çocuğun çocuğu (torun) manasına gelir. Bu manadan bakınca hadis: "Hüseyin evladımın evladlarındandır" manasını ifade eder. Böylece, Hz. Hüseyin'in kendinden bir parça olma keyfiyetini te'kid etmiş olmaktadır.

2- Sıbt, Kur'an-ı Kerim'de kabile manasına da kullanılmıştır. "Biz İsrailoğullarını oniki kabileye ayırdık." (A'raf 160) ayetinde bu manadadır. Alimler hadiste, Hz. Hüseyin neslinden ayrı bir cemaatin meydana geleceğinin ihbar edildiğini anlamıştır. Nitekim o nesilden pek çok insan meydana gelmiş, İslam aleminin her tarafında İslâmî hizmetlerin başını çeken insanlar o mübarek şecere-i nuraniyenin meyveleri olarak başkalıklarını hissettirmişlerdir.

3- en-Nihaye'de sıbt kelimesinin ümmet manasına geldiği belirtilir. Bu durumda hadis, Hz. Hüseyin'in soyundan, hayırda giden bir ümmet hasıl olacağını haber vermiş olmaktadır. İbnu'l-Esir el-Cezerî açıklamasına devamla, Hz. İbrahim'in oğlu Hz. İshak'ın evladlarından hasıl olan esbatın, Hz. İsmail'in evladlarından hasıl olan kabileler menzilesinde olduğunu ifade eder.[175]

4430-6- وعن أبى سعيدٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: الْحَسَنُ وَالْحُسَيْنُ سَيِّداَ شَبَابِ أهْلِ الْجَنَّةِ. أخرجَهُ الترمذي وصححه .

6. (4430)- Ebu Said (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Hasan ve Hüseyin, cennet ehlinin iki gencidir." [(Tirmizî, Menâkıb, (3778).][176]

-4431 -7- وعن عبداللهِ بن شدَّاد عن أبيهِ رَضِيَ اللهَ عَنْه قال:]خَرَجَ عَلَيْنَا رَسُولُ اللّهِ # في إحْدَى صَتِى الْعِشَاءِ، وَهُوَ حَامِلٌ حَسَناً أوْ حُسَيْناً، فَتَقَدَّمَ النَّبِيُّ # فَوَضَعَهُ ثُمَّ كَبَّرَ لِلصَّةِ فَسَجَدَ بَيْنَ ظَهْرَانَى صَتِهِ سَجْدَةً أطَالَهَا، قَالَ أبِي: فرَفَعْتُ رَأسِى فإذَا الصَّبِيُّ عَلى ظَهْرِ رَسُولِ اللّهِ # وَهُوَ سَاجِدٌ، فَرَجِعْتُ إلى سُجُودِى. فَلَمَّا
قَضى رَسُولُ اللّهِ # الصَّةَ قِيلَ: يَا رَسُولَ اللّهِ إنَّكَ سَجَدْتَ بَيْنَ ظَهْرَانَى صَتِكَ سَجْدَةً أطَلْتَهَا حَتّى ظَنَنَّا أنَّهُ قَدْ حَدَثَ أمْرٌ أوْ أنَّهُ يُوحى إلَيْكَ. قَالَ: كُلُّ ذلِكَ لَمْ يَكُنْ، وَلكِنْ ابْنِى ارْتَحَلَنِى، فَكَرِهْتُ أنْ أعْجِلَهُ حَتّى يَقْضِي حَاجَتَهُ[. أخرجه النسائي .

7. (4431)- Abdullah İbnu Şeddâd, babası (radıyallahu anh)'tan naklediyor. Der ki: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) iki akşam namazının(yani akşam ve yatsının) birinde yanımıza geldi. Hasan veya Hüseyin'den birini taşıyordu. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) öne geçip çocuğu yere bıraktı. Sonra tekbir getirip namaza durdu. Sonra namaz sırasında uzunca bir secde yaptı."
Babam devamla dedi: "(Secde çok uzadığı için) başımı kaldırıp baktım. Bir de ne göreyim! Secdede olan Resulullah'ın sırtına çocuk binmiş duruyor. Ben hemen secdeme döndüm. Namaz bitince, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a cemaatten:
"Ey Allah'ın Resulü! Namaz sırasında öyle uzun bir secde yaptınız ki, bir hadise meydana geldi zannettik veya sana vahiy indi zannettik!" diye soranlar oldu.
"Hayır! dedi, "bunlardan hiçbiri olmadı. Velakin, oğlum sırtıma bindi. Ben, acele edip hevesi geçmeden sırtımdan indirmeyi uygun bulmadım (kendisi ininceye kadar bekledim)." [Nesâî, İftitah 83, (2, 229, 230).][177]

-4432 -8- وعن سلْمى اِمْرأةٍ من ا'نْصارِ قَالَتْ:]دَخَلْتُ عَلى أُمِّ سَلَمَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْها وَهِىَ تَبْكِى. فَقلْتُ: مَا يُبْكِيكِ؟ قَالَتْ: رَأيْتُ اŒنَ رَسُولَ اللّه # في الْمَنَامِ وَعلى رَأسِهِ وَلِحْيَتِهِ التُّرَابُ. فَقُلْتُ: مَالَكَ يَا رَسُولَ اللّهِ؟ قَالَ: شَهِدْتُ قَتْلَ الْحُسَيْنِ آنِفاً[. أخرجه الترمذي .

8. (4432)- Ensar'dan bir kadın Selma (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Ümmü Sele'nin yanına girdim, ağlıyordu.
"Niye ağlıyorsun!" diye sordum. Bana şu cevabı verdi.
"Şimdi Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı rüyamda gördüm. Başında ve sakallarında toprak vardı. "Neyiniz var, Ey Allah'ın Resulü?" dedim, "Az önce Hüseyin'in öldürüldüğüne şahid oldum" buyurdu." [Tirmizî, Menakıb, (3774).] [178]

-4433 -9- وعن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]أُتِيَ عُبَيْدُ اللّهِ بْنُ زِيَادٍ بِرَأسِ الْحُسَيْنِ رَضِيَ اللّهُ عَنْه فَجُعِلَ في طِسْتِ، فَجَعَلَ يَضْرِبُ بِقَضِيبٍ في أنْفِهِ وَيَقُولُ: مَا رَأيْتُ مِثْلَ هذَا حُسْناً. فَقُلْتُ: أمَا إنَّهُ كَانَ أشْبَهَهُمْ بِرَسُولِ اللّهِ #[. أخرجه البخاري والترمذي، واللّفظ له .

9. (4433)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ubeydullah İbnu Ziyad'a Hz. Hüseyin (radıyallahu anh)'ın başı getirildi. Elindeki çubuğun ucuyla burnuna dürtüyor ve:
"Bu kadar güzelini de hiç görmedim!" diyordu. Ben de:"O, (Âl-i Beyt arasında) Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a en çok benzeyeni idi" dedim." [Buharî, Fezailu'l-Ashab 22; Tirmizî, Menakıb, (3780).][179]

AÇIKLAMA:

Ubeydullah İbnu Ziyad İbni Ebî Süfyan, Kûfe'de Yezid İbnu Muaviye'nin valisi idi. Hz. Hüseyin onun valiliği sırasında şehid edilmişti.[180]

-4434 -10- وعن عَمَّارَة بْن عُميرٍ قال:]لَمَّا جِئَ برأس عُبَيْدِاللّهِ بْنِ زِيَادٍ وَأصْحَابِهِ نَضِّدَتْ رُؤُوسُهُمْ في الْمَسْجِدِ في الرَّحَبَةِ، فَانْتَهَيْتُ إلَيْهِمْ وَهُمْ يَقُولُونَ: قَدْ جَاءَتْ، قَدْ جَاءَتْ. فإذَا حَيَّةٌ قَدْ جَاءَتْ فَجَعَلَتْ تَخَلَّلُ الرُّؤُوسَ حَتّى دَخَلَتْ في مِنْخَرِ عُبَيْدِاللّهِ بنِ زِيَادٍ، فَمَكَثَتْ هُنَيْهَةً ثُمَّ خَرَجَتْ، فَذَهَبَتْ ثُمَّ عَادَتْ فَدَخَلَتْ فيهِ، فَفَعَلَتْ ذلِكَ مَرَّتَيْنِ أوْ ثَثاً[. أخرجه الترمذي وصححه.»نَضِّدَتْ« أى جَعَلَ بعضها فوق بعض مرتباً.

10. (4434)- Ammar İbnu Umayr (rahimehullah) anlatıyor: "Ubeydullah İbnu Ziyad ve arkadaşlarının kellesi geldikçe Kûfe'nin Rahabe mahallesinin mescidinde üst üste dizildi. (Seyirci kalabalığı) ben de yaklaştım.
"Geldi! Geldi!" diyorlardı. (Ne idi bu gelen? Merak edip daha da yaklaştım). Meğerse bir yılanmış. (Nerden geldiyse) gelmiş, kelleler arasına girip (kayboluyor, tekrar) çıkıyordu. Derken Ubeydullah İbnu Ziyad'ın burun deliğine girdi ve orada bir müddet kaldı. Sonra çıkıp gitti ve kayboldu. Biraz sonra kalabalık tekrar bağırmaya başladı.
"Yine geldi! Yine geldi!"
Bu hal iki veya üç kere tekerrür etti." [Tirmizî, Menâkıb, (3782).][181]

AÇIKLAMA:

1- Son on rivayet Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in menkibeleriyle ilgilidir. Müellifimiz, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu iki torununun menkibelerini beraber sunmuş, ayırmamıştır. Buhari'de dahi, onlar için bir bab ayrıldığını görmekteyiz. Bu birliğin sebebini İbnu Hacer bu iki zat'ın "bir çok menkibelerde müşterek olmalarıyla" açıklar. Muhtelif rivayetlerde raviler bir menkibe anlatırken menkibenin kahramanı "Hasan" mı, "Hüseyin" mi tereddütlü olarak kaydederler. Bunlar, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın mübarek başlarındaki iki sevgili gözleri mesabesindedir, ayrılmaları mümkün değildir.
Hz. Hasan, Hicretin üçüncü yılında Ramazan ayında Medine'de doğmuş, elli senesinde zehirlenerek öldürülmüştür.
Hz. Hüseyin ise Hicri dördüncü yılın Şa'ban ayında dünyaya gelmiş, altmışbir senesinde Kerbelâ'da Aşura gününde şehid edilmiştir. Öldürülme hadisesi şöyle olmuştur. Hz. Muaviye (radıyallahu anh), oğlu Yezid'i yerine halife tayin ederek vefat edince, Kûfeliler Hz. Hüseyin'e yazarak kendisinin emrinde olduklarını bildirirler. Yezid İbnu Muâviye'ye biat etmemiş olan Hz. Hüseyin, Medine'den ayrılıp Mekke'ye gelir. Yezid'e biat etmeyenler arasında Abdullah İbnu Ömer (radıyallahu anh) gibi başka büyükler de var. Hz. Hüseyin, Kûfeliler'in mektubunu Mekke'de alır. Kufe'ye gitmek için yol hazırlığı yapar. Kardeşi Muhammed İbnu'l-Hanefiyye, İbnu Ömer, İbnu Abbas gibi birçok rey ehli zevat, Kufe'ye gitmesini tavsiye etmezler. Ancak Hz. Hüseyin: "Rüyada Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı gördüm. Bana bir emirde bulundu, ben onu yerine getireceğim" diyerek gitmesine engel olanları dinlemez.

Yezid, Kufe'ye Ubeydullah İbnu Ziyad'ı vali tayin eder, ayrıca Kufe'ye müteveccihen yola çıkan Hz. Hüseyin'i karşılamak üzere ordu hazırlar. Başına Ömer İbnu Sa'd İbnu Ebi Vakkas'ı komutan yapar ve Hz. Hüseyin'e karşı kazanacağı zafere mukabil Rey valiliğini vaadeder. Ömer İbnu Sa'd, Hz. Hüseyin'i karşılar ve Kufe valisi Ubeydullah İbnu Ziyad'ın emrine uyma talebinde bulunduktan sonra, saldırıya geçerek Hz. Hüseyin (radıyallahu anh)'ı ve beraberinde bulunan aile halkından 19 kişiyi şehid eder. Toplam öldürülenlerin sayısı 72'dir. Ömer İbnu Sa'd bunların başlarını kopartarak Ubeydullah İbnu Ziyad'a gönderir. İbnu Ziyad Kufe'de halkı toplayıp başları getirtir. Halkın gözü önünde elindeki çubukla Hz. Hüseyin'in başına dürter, dudaklarının arasına geçirir ve kaldırmaz. Bu hakareti gören Zeyd İbnu Erkam (radıyallahu anh):
"Kaldır çubuğu, kendisinden başka ilah olmayan Zat'a yemin olsun, ben Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın dudaklarını bu dudakların üzerinde onları öperken gördüm!" der ve kendini tutamayıp ağlar. Zalim İbnu Ziyad:
"Allah, gözlerini ağla(maktan çıkar)sın. Allah'a yemin olsun, eğer bunak ihtiyarın teki olmasaydın kelleni uçururdum!" der. Zeyd İbnu Erkam orayı terkeder ve şöyle söylenir:
"Ey Arap cemaati! Bugünden sonra artık kölesiniz. Hz. Fatıma'nın oğlu Hüseyin (radıyallahu anh)'ı katlettiniz, başınıza İbnu Mercane'yi (Ubeydullah İbnu Eyd'i kasteder) emir yaptınız. O sizin hayırlılarınızı öldürecek, şerlilerinizi de köle yapacaktır.
Buhârî ve Tirmizî, Ubeydullah İbnu Ziyâd zalimiyle ilgili rivayeti Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in menkîbeleri ile ilgili babta kaydetmiştir. Çünkü o rivayetlerde, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kurretu'l-ayn'ı ve reyhanesi olan Hz. Hüseyin'in mübarek başlarına karşı hakâretâmiz davranışlarının cezasını, Cenab-ı Hakk'ın daha dünyada iken verdiğini ifade etmektedir: Birden ortaya çıkan ince bir yılan mükerrer seferler ağzından girip burnundan çıkıyor, burundan girip ağızdan çıkıyor ve sonra kayboluyor. Bu, Hz. Hüseyin (radıyallahu anh)'a yapılan harekete karşı Cenab-ı Hakk'ın bir âyeti, bir ibrettir.
Cenab-ı Hak bu zâlimin ölümünü İbrahim İbnu'l-Eşter eliyle hicrî 66 yılında gerçekleştirmiştir. İbrahim'i, Muhtar İbnu Ebî Ubeyde es-Sakafî, İbnu Ziyâd'ı öldürmesi için yollamıştı. İbrahim İbnu'l-Eşter, zalimi, Musul'a beş fersah mesafede el-Câzir'de adamlarından bir kısmıyla öldürür. Onun ve adamlarının kelleleri getirilip muhtar'ın önüne atılır. Rivayette görüldüğü üzere ince bir yılan gelerek kelleler arasında dolaşıp İbnu Ziyâd'ın burnuna, ağzına girer çıkar. el-Muhtâr es-Sakafi İbnu Ziyâd ve diğer zalimlerin kellelerini Mekke'ye

Muhammed İbnu'l-Hanefiye'ye gönderir. Abdullah İbnu'-Zübeyr'e gönderdiği de söylenmiştir. Bunlar Mekke'de teşhir edilerek Hz. Hüseyn'in intikamının alındığı halka gösterilir. İbnu'l-Eşter, İbnu Ziyâd ve hempalarından öldürülenlerin başsız cesetlerini yaktırır.
Irak ehlinden bir adam gelerek İbnu Ömer'den, elbiseye isabet eden sivri sineğin kanının hükmünü sorar. İbnu Ömer, şu cevabı verir:
"Şuna bakın, neden sual etmekte! Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın oğlunu öldürdüler, sivri sineğin kanından sual ediyorlar. Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Hasan ve Hüseyin, dünyadaki iki reyhanım!" dediğini işittim."
Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin her ikisinin de Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a benzediği rivayetlerde gelmiştir. Hz. Hasan baştan göğüse kadar kısmıyla, Hz. Hüseyin ise göğüsten ayaklara kadar olan kısmıyla Aleyhissalâtu vesselam'a benzemektedir. İbnu Hacer, bu vesile ile Aleyhissalâtu vesselâm'a benzerlik arzeden diğer bir kısım şahısların ismini kaydeder: Ca'fer İbnu Ebi Tâlib, oğlu Abdullah İbnu Ca'fer, Kusâm İbnu Abbâs İbni Abdulmuttalib, Ebu Süfyan İbnu'l-Harîs İbni Abdilmuttalib, Müslim İbnu Akîl İbni Ebi Tâlib, Benî Hâşim dışından: es-Sâîb İbnu Yezîd el-Muttalibî (İmam-ı Şafi'î'nin yukarı dedesi), Abdullah İbnu Âmir İbnu Kereyz el-Ahşemî, Kâbis İbnu Rebî'a İbni Adiy; Resûlullah'ın kızı Fatıma, oğlu İbrahim, Ca'fer İbnu Ebi Tâlib'in iki oğlu: Abdullah ve Avn, Resûlullah'a benzeyenlerin sayısı bazı tahkiklerde 15'e kadar çıkarılmaktadır.
Bazı rivayetler, Hasan ve Hüseyin isimlerinin cahiliye devrinde bilinmediğini, Araplardan kimsenin bu isimlerle tesmiye edilmediğini, ilk defa Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu isimleri torunlarına koyduğunu belirtir. Hatta rivayetler, doğdukları zaman, önce ilk oğulları olan Hz. Hasan'a, babaları Ali (radıyallahu anh) tarafından Harb isminin konduğunu, Resûlullah'ın bunu kabul etmeyip Hasan koyduğunu, ikinci oğullarına da, Ali efendimizin yine Harb ismini koyduğunu, Resûlullah'ın yine kabul etmeyip Hüseyin olarak tesmiye buyurduğunu belirtir.
Hz. Fatıma (radıyallahu anhâ), Hz. Hasan'ın doğumundan sonra sadece bir tuhur müddeti geçtikten sonra Hz. Hüseyin'e hamile kalmıştır. Dolayısıyla aralarında bir yaş farkı vardır. Katâde, ikisinin doğumları arasında bir yıl on gün fark olduğunu söyler.
Hz. Hasan (radıyallahu anh) halim, kerim ve verâ sahibi idi. Verâsı ve fazileti onu mülk ve dünyayı terke çağırmış, o da bu davete icabet etmiştir. İslâm tarihinde Hz. Hasan'ı takdirde yâd ettirecek örnek davranışı, bu vasıflarının gereği olarak ortaya çıkmıştır: Hz. Muâviye (radıyallahu anh)' ın ordusu ile

kendisine bağlı askerlerden müteşekkil iki ordu karşılaşıp savaşa tutuşacakları bir hergâmda Hz. Muâviye ile anlaşarak hilafeti ona terketmiş, böylece dünya saltanatı için müslüman kanının dökülmesini önlemiştir. Der ki: "Bir avuç bile olsa kan akıtarak Muhammed ümmetine halife olmak istemem." Hz. Muâviye ile hilafet hususunda anlaşmak suretiyle Aleyhissalâtu vesselâm'ın bir mucizesini izhar etmiş oldu. Zira Aleyhissalâtu vesselam: "Bu oğlum seyyiddir. Allah onunla iki müslüman kitlenin arasını sulh edecektir" buyurmuştu. Hilafeti Hz. Muâviye'ye teslim tarihi biraz ihtilâflıdır. Bu ihtilafa göre, Hz. Âli'nin vefatından hilafeti teslime kadar geçen halifelik müddeti altı aydan biraz fazla veya sekiz ay kadardır.
Hz. Muâviye ile Kûfe'ye vardıkları zaman ve halk Hz. Muâviye'ye biat edince, Amr İbnu'l-Âs, Hz. Muâviye'ye:
"Emret! Hasan da halka hitab etsin" der. Hz. Muâviye buna yanaşmak istemez, fakat Amr ısrar eder:
"Ancak ben arzu ediyorum. Zira o bu işlerden anlamaz, konuşsun da beceriksizliği ortaya çıksın!" der.
İkna olan Hz. Muâviye:
"Ey Hasan kalk, aramızda geçen (antlaşma)dan halka konuş!" der. Hz. Hasan (radıyallahu anh) kalkıp hamd ve senâdan sonra şu beliğ hitabette bulunur:
"Ey insanlar! Allah bizim evvelimizle (Hz. Peygamber'i kasteder) sizlere hidayet verdi, sonuncumuzla (kendini kasteder) kanlarınızın dökülmesini önledi. Bilesiniz, en zeki insan takva sahibi olandır, en âciz olan da fâcir kimsedir. Ben ve Muâviye'nin ihtilafa düştüğümüz bu işe gelince: Ya o buna benden daha çok hak sahibidir veya benim hakkımdır. Ben bu hakkı Allah için ve Muhammed ümmetinin salâhı ve sizlerin kanını dökmemek için ona terkettim!"
Sonra Hz. Muâviye'ye yönelir ve şu âyeti okur: "Olur ki tehdid edildiğiniz şeyin gecikmesi, sizin için bir imtihan ve belli bir vakte kadar elinize verilmiş bir fırsattır, onu da ben bilemem" (Enbiya 111).
Hz. Muaâviye (radıyallahu anh) bu belâgat karşısında bozulur ve hutbeyi kesmesini emreder. Amr'a da:"
Sen bunu istemiştin!" der.
Hz. Hasan (radıyallahu anh)'ın vefat tarihi ihtilaflıdır: Hicrî 49, 50, 51 yılları denmiştir.
Ölüm sebebi zehirdir. Hanımı Ca'de Bintu'l-Eş'as zehir içirmiştir. Zehrin tesiri hasıl olunca, kırk gün kadar altına leğen tutulmuştur. Öyle ki biri kaldırılınca diğeri konmuş. Bunun tesiriyle vefat etmiştir.
Kardeşi Hüseyin (radıyallahu anh): "Seni kim zehirledi?" diye sorunca:

"Onları öldürmek mi istiyorsun? Hayır. Ben Allah'a havale ediyorum!" der, söylemez. Öleceğine yakın Hz. Aişe'ye haber salarak Resûlullah'ın yanına gömülme izni ister. O da "Pekiyi' der. Ancak iktidarda bulunan Emevî ailesi buna razı olmaz. Hz. Hüseyin, huzursuzluk çıkmaması için bu meselede ısrar etmez. Hz. Hasan'ın vasiyeti esnasında sarfettiği: "Mani olurlarsa Bakî'u'l-Garkad'a defnedin" sözü esas alınarak Bakî'ul-Garkad'a defnedilir.

Ömer İbnu Ebî Seleme (radıyallahu anh) "Ey peygamber ailesi! Allah günahlarınızı giderip sizi tertemiz yapmak istiyor" (Ahzâb 33) âyetinin Ümmü Seleme (radıyallahu anhâ)'nın evinde indiğini, bu inince Aleyhissalâtu vesselâm'ın Hz. Fâtıma, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin ve Hz. Ali'yi çağırtıp üzerlerine bir kısâ (örtü) gererek:

"Bunlar benim Ehl-i Beyt'imdir. Rabbim bunlardan ricsi (günahı) gider, bunları tertemiz kıl" dediğini belirtir.

Zeyd İbnu Erkâm (radıyallahu anh) Âl-i Beyt'in dindeki ve ümmet içerisindeki makamlarının yüceliğini belirten şu hadisi haber verir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Ben size, temessük edip sıkı sarıldığınız takdirde dalâlete düşmekten korunacağınız iki şey bırakıyorum: Bunlardan her biri diğerlerinden daha büyüktür: Kitabullah. Bu, semadan arza uzanan Allah'ın ipidir. Diğeri Ehl-i Beytim olan yakınlarımdır. Bu iki şey, Kevzer havzının başında buluşuncaya kadar birbirlerinden ayrılmayacaktır. Bu iki şey hakkında benden sonra nasıl davranacağınıza iyi bakın.

"Kurtubî, bu hadiste Ashab-ı Kisâ'nın kastedildiğini belirttikten sonra, hadîsi şöyle anlar: "Eğer kitaba uyup emirlerini tatbik eder, nehiylerinden kaçarsanız ve de Âl-i Beytimin hidayeti ile yolunuzu doğrultur, onların sîretine iktida ederseniz hidayeti bulursunuz ve dalaletine düşmezsiniz" Kurtubî devamla der ki: "Bu vasiyet ve bu büyük te'kid, Âl-i Beyt'e ihtiram'ın, itaatin, onları büyüklemenin ve sevmenin, tıpkı terkine, kimseye hiçbir özür olmayan müekked farzları yerine getirmenin vücubu derecesinde bir vâcîb olduğunu ifade eder. Bu hüküm onların Resûlullah'a olan malum yaknılıkları sebebiyledir. Nitekim Aleyhissalâtu vesselâm onları kendinden bir cüz ilan etmiştir. Çünkü onlar, Aleyhissalâtu vesselâm'dan neş'et eden usûlü ve fürûu idiler...[182]

* HZ. RESULULLAH'IN HZ. HASAN VE HZ. HÜSEYİN'E SEVGİSİ VE BUNUN SEBEBİ

Siyer ve hadis kitapleri, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin (radıyallahu anhümâ)'ya karşı gösterdiği ilgi ve sevgi ile doludur.
Zaman olmuştur, yerde dört ayak olup sırtına bindirip eğlendirmiştir.
Zaman olmuş, sırtüstü yatıp karnına oturtmuş, bu sırada üzerine akıtmalarına bile seyirci olmuş, mâni olmak isteyenlere müdahele edip: "Oğlumun akıtmasını kestirmeyin!" diyerek engel olmuştur.
Pek çok seferler birini bir omuzuna öbürünü diğer omuzuna alıp gezdirmiştir.
Zaman olmuş, hutbe okurken tökezleyerek mescide giren torununu kaldırmak üzere kesip kucaklayarak minberin üzerine oturtmuş, hutbesine devam etmiştir.
Onları her fırsatta alınlarından, yanaklarından ve dudaklarından, göbeklerinden ve hatta üzümcüklerinden öpmüştür.
Onları öven, sevgisini ifade eden medh u senalarda bulunmuştur, dualar etmiştir.
Onların dünyevî ve uhrevî halleriyle ilgili ihbarlarda bulunmuştur.
Kısacası Kıyamete kadar insanlığa gerekli olan hidayeti sunmak, dünya ve ahiret saadetleri için muhtaç olacakları düsturları, esasları vaz'etmek gibi pek büyük işlerle meşgul olan Fahr-ı Âlem'in hayatında iki küçük torununun tuttuğu yer, gördüğü ilgi, mûtadın, alışılmışın ve olması gerekenin çok ötesinde olmuştur. Ancak tahkik göstermiştir ki, bu ilgi ve alâka, kan bağının, nesebî duyguların bir gereği ve sevki ile olmamış, Aleyhissalâtu vesselâm'ın bütün insanlığa müteveccih olan risalet vazifesinin gereği olarak meydana gelmiştir. Bu hususta Bediüzzaman merhumun nefis bir açıklamasını kaydediyoruz:
"Resul-i Ekrem aleyhissalâtu vesselâm, külli ve umumî vazife-i nübüvvet içide bazı hususî, cüz'i maddelere karşı azim bir şefkat göstermiştir.
Zahir hale göre o azim şefkati, o hususî cüz'î müddelere sarfetmesi, vazife-i Nübüvvetin fevkalâde ehemmiyetine uygun gelmiyor. Fakat hakikatta o cüz'î madde, küllî, umumî bir vazife-i Nübüvvetin medârı olabilecek bir silsilenin ucu ve mümessili olduğundan, o silsile-i azîmenin hesabına onun mümessiline fevkalâde ehemmiyet verilmiş. Meselâ: Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm) Hazret-i Hasan ve Hüseyn'e karşı küçüklüklerinde gösterdikleri fevkkalâde şefkat ve ehemmiyet-i azîme, yalnız cibillî şefkat ve hiss-i karâbetten gelen bir muhabbet değil, belki vazife-i Nübüvvetin bir hayt-ı nuranîsinin bir ucu ve verâset-i Nebeviyenin gayet ehemmiyetli bir cemaatinin menşei, mümessili, fihristesi cihetiyledir. Evet, Resul-i Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm), Hazret-i Hasan (radıyallahu anh)'ı kemal-i şefkatinden kucağına alarak başını öpmesiyle, Hazret-i Hasan (radıyallahu anh)'dan teselsül eden nuranî nesli, mübarekinden Gavs-ı Âzam olan Şâh-ı Geylanî gibi çok mehdimisal verese-i Nübüvvet ve hamele-i şeriat-ı Ahmediye (s.a.s) olan zatların hesabına Hazret-i Hasan

(radıyallahu anh)'ın başını öpmüş ve o zatların istikbalde edecekleri hizme-i kudsiyelerini nazar-ı Nübüvvetle görüp takdir ve istihsan etmiş ve takdir ve teşvike alâmet olarak Hazret-i Hasan (radıyallahu anh)'ın başını öpmüş. Hem Hazret-i Hüseyin'e karşı gösterdikleri fevkalâde ehemmiyet ve şefkat, Hazret-i Hüseyin (radıyallahu anh)'ın silsile-i nuraniyesinden gelen Zeynel-Âbidin, Câfer-i Sâdık gibi eimme-i âlişan ve hakiki verese-i Nebeviye gibi pek çok mehdimisal zevât-ı nuraniyenin namına ve Din-i İslâm ve vazife-i risalet hesabına boynunu öpmüş kemal-i şefkat ve ehemmiyetini göstermiştir. Evet Zat-ı Ahmediyye'nin (s.a.s.) gaybâşina kalbiyle, dünyada Asr-ı Saadetten ebed tarafından olan Meydan-ı Haşri temâşâ eden ve yerden cenneti gören ve zeminden gökteki melâikeleri müşahede eden ve zaman-ı Âdemden beri mazi zulümatının perdeleri içinde gizlenmiş hadîsatı gören, hatta Zat-ı Zülcelâl'in rü'viyetine mazhar olan naraz-ı nuranîsi, çeşm-i istikbalbînisi, elbette Hazret-i Hasan ve Hüseyin'in arkalarında teselsül eden aktâb ve eimme-i verese ve mehdileri görmüş ve onların umumu namına başlarını öpmüş. Evet Hazret-i Hasan (radıyallahu anh)'ın başını öpmesinden Şâh-ı Geylânî'nin hisse-i azîmesi var."
Bediüzzaman, bahsin devamında Resûl-i Ekrem'in, ümmeti, Âl-i Beyt'i etrafında toplanmaya ehemmiyet verdiğini belirttikten, Âl-i Beyt'in "Sünnet-i seniyyenin menbaı ve muhafızı ve her cihetle iltizam etmesiyle mükellef olan Âl-i Beyt" olduğuna dikkat çektikten sonra şunu söyler: "İşte bu sırra binâendir ki, Kitap ve Sünnet'e ittiba ünvanıyla bu hakikat-ı hadisiye bildirilmiştir. Demek ki Âl-i Beyt'ten vazife-i risaletçe muradı Sünnet-i seniyyesidir. Sünnet-i seniyyeyi terkeden hakiki Âl-i Beyt'ten olmadığı gibi Âl-i Beyt'e hakiki dost da olamaz." [183]

*** ZEYD İBNU HARİSE VE OGLU ÜSAME (RADIYALLAHU ANHÜMA)**

-4435 -1- عن ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]بَعَثَ رَسُولُ اللّهِ # بَعْثاً وَأمَّرَ عَلَيْهِمْ أُسَامَةَ بْنَ زَيْدٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما، فَطَعَنَ بَعْضُ النَّاسِ في إمَارَتِهِ. فقَالَ النَّبِىُّ #: إنْ تَطْعُنُوا في إمَارَتِهِ، فَقَدْ كُنْتُمْ تَطْعُنُونَ في إمَارةِ أبِيهِ مِنْ قَبْلُ، وَأيْمُ اللّهِ إنْ كَانَ لَخَلِيقاً لِ“مَارَةِ، وَإنْ كَانَ لَمِنْ أحَبِّ النَّاسِ إلَيَّ. وَإنَّ هذَا لِمَنْ أحَبِّ النَّاسِ إلَيَّ بَعْدَهُ[. أخرجه الشيخان والترمذي.يُقَالُ فَنٌ »خَلِيقٌ بهذاَ ا‘مْرِ« إذَا كَانَ أهْلاً لَهُ وَهُوَ لَهُ حَقيقٌ .

1. (4435)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) askeri bir sefere hazırlamış, askerlerin başına da Üsame İbnu Zeyd'i komutan yapmıştı. (Üsâme siyahi bir azadlının oğlu olması hasebiyle) onun komutanlığından memnun kalmayan bazı kimseler dedikodu yaptılar. (Söylenen yersiz sözler kulağına ulaşmış olan) Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Onun komutanlığı hususunda dedikodu yapan sizler, aynı dedikoduyu daha önce babasının komutanlığı için de yapmıştınız. Allah'a yemin olsun! O komutanlığa layık idi. Ve o, bana, insanların en sevgililerindendi. Bu da, bana ondan sonra insanların en sevgili olanlarındandır" buyurdu." [Buhârî, Fezâilu'l-Ashab 17, Megâzî 42, 87, Eymân 2, Ahkam 33; Müslim, Fezailu's-Sahabe 63, (2426); Tirmizî, Menakıb, (3819).][184]

4436-2- وعنه رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]فَرَضَ عُمَرُ ُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما في ثَثَةِ آفٍ وَخَمْسَمِائَةٍ، وَفَرَضَ لِى في ثَثَةِ آفٍ. فَقُلْتُ: لِمَ فَضَّلْتَ اُسَامَةَ عَلَيَّ؟ فَوَ اللّهِ مَا سَبَقَنِي إلِى مَشْهَدٍ. فقَالَ: يَا بُنَيَّ كَانَ زَيْدٌ رَضِيَ اللّهُ عَنْه أحَبَّ إلِى رَسُولِ اللّهِ # مِنْ أبيكَ، وَكَانَ أُسَامَةُ رَضِيَ اللّهُ عَنْه أحَبَّ إلِى رَسُولِ اللّهِ # مِنْكَ، فآثَرْتُ حُبَّ رَسُولِ اللّهِ # على حُبِّي[. أخرجه الترمذي .

2. (4436)- Yine İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Ömer, Üsame İbnu Zeyd'e (fey'den) üçbinbeşyüz (dirhemlik) pay ayırmıştı. Bana ise üçbin (dirhemlik) pay verdi.
"Niye Üsâme'yi benden üstün tuttun? Vallahi hiçbir savaşta benden ileri geçmiş değil (yani ben de onun katıldığı her savaşa katıldım) dedim. Bana şu cevabı verdi:
"Ey oğulcuğum! Zeyd (radıyallahu anh), Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) nezdinde babandan daha sevgili idi. Üsame (radıyallahu anh) da Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a senden daha sevgilidir. Ben Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sevgisini kendi sevgime tercih ettim." [Tirmizî Menâkıb, (3815).] [185]

AÇIKLAMA:

Zeyd İbnu Harise, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın azadlısıdır ve azadlılarının en meşhurudur. Üsâme de onun oğlu olduğu için Ebu Üsame diye künyesi vardır. Resulullah her iksisini de çok sevdiği için Hubbu Resulullah (Allah Resulünün sevgilisi) bilinirlerdi.
Zeyd İbnu Harise, cahiliye devrinde bir baskınla kaçırılıp, Ukaz panayırında köle olarak satılmıştı. Hakim İbnu Hızam onu, halası Hatice Bintu Huveylid adına satın almıştı. Bilahare Hz. Hatice (radıyallahu anhâ), onu zevci Aleyhissalâtu vesselâm'a, Mekke'de daha peygamberlik gelmezden önce bağışlayacaktır. O sıralarda, henüz sekiz yaşında bir çocuktur.
Zeyd'in babası bir ara amcasıyla gelip onu kurtarmak ister. Resulullah, gitmek isterse serbest olduğunu bildirir. Zeyd babasıyla dönmektense Resulullah'ın yanında kalmayı tercih eder. Aleyhissalâtu vesselâm onu azad edip evlatlık edinir. Bu hadiseden sonra Mekkeliler ona Zeyd İbnu Muhammed (Muhammed'in oğlu Zeyd) diye isim takar. Ancak sonradan gelen bir vahiy bu tesmiyeyi yasaklar ve herkesin gerçek babalarıyla çağırılmasını emreder. (Mealen): "Onları kendi babalarına (nisbet ederek) çağırın. Allah katında doğru olan budur..." (Ahzab, 5).
Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Zeyd'i, Hamza İbnu Muttalib ile kardeşlemişti.
Zeyd, Bedir savaşına katılanlardandı. Hatta Medine'ye zafer ve nusret haberini de ilk getiren o idi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) onu, azatlısı Ümmü Eymen ile evlendirmişti. Bu evlilikten Üsame (radıyallahu anh) dünyaya geldi. Zeyd ayrıca Resululah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hala kızı olan Zeyneb Bintu Cahş'la da evlenmiş, ancak imtizaç edemeyerek boşanmışlardır. Onun boşamasından sonra Zeyneb (radıyallahu anhâ) ile Resûl-i Ekrem, emr-i ilahi ile evlenmiştir (Ahzab 37). Münafıklar, o zamanın örfünü esas alarak "Oğlunun hanımıyla evlendi" diye dedikoduya girişirler. Haklı oldukları yön, Resulullah'ın, azadlısı olan Zeyd'e "Oğlum!" demekte olması, Zeyd'in de Zeyd İbnu Muhammed diye anılması idi. Mesele üzerine gelen vahiy dedikoduyu kesti: "Muhammed sizden hiçbir erkeğin babası değildir. Lakin O, Allah'ın Resulü ve peygamberlerin sonuncusudur" (Ahzab 40). Böylece peygamberlik sebebiyle veya üvey evlatlık yoluyla birbirlerine "baba-oğul" nazarıyla bakmakla hatta öyle tesmiye etmekle neseb bağının hükmü hasıl olmayacağı belirtilmiş ve bu evlilikte hiçbir eksik tarafın olmadığı anlaşılmış oldu.
Zeyd İbnu Harise'nin Resulullah'ın nezdindeki yerini belirtme zımnında Hz. Aişe

der ki: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Zeyd'i bir seriyye'ye göndermişse mutlaka komutan yapmıştır. Eğer sağ olsaydı, onu yerine halife tayin ederdi." Resulullah Suriye'ye ordu çıkardığı zaman Zeyd'i komutan yapmıştı. Mu'te savaşında Ca'fer'le birlikte şehid oldukları zaman onların ölümlerine Resulullah ağlamış, şehid olduklarına şahidlik etmiştir. Kur'an-ı Kerim'de peygamberler dışında hiçbir sahabinin ismi geçmediği halde, Zeyd'in ismi bir yerde zikredilmiştir. Bu da onun için bir şereftir.
Zeyd İbnu Harise Hicri 8. senede Mu'te gazvesinde şehid düşmüştür, (radıyallahu anh).
2- Üsâme İbnu Zeyd, Resulullah'ın terbiyesinde yetişmiş bahtiyarlardandır. Hz. Aişe der ki: "Üsâme bir gün kapının eşiğine takılıp düştü, alnı kanadı. Aleyhissalâtu vesselâm bana: "Şu kanı temizleyiver!" dedi. Ben iğrenerek ağırdan almıştım. Resulullah o kanı emip püskürttü ve şöyle dedi: "Eğer Üsâme kız olsaydı, (ona güzel elbiseler) giydirir, takılar takar (onu cazip kılar)dım." Üsame'yi Resulullah kendi evladı gibi sever, öper, kucağına alır, hayvanının terkisine bindirirdi."
Babası gibi o da Aleyhissalâtu vesselâm'ın en çok sevdiği kimselerden bilinirdi. Resulullah nezdinde görülecek işler için halk Hz. Üsâme'ye müracaat edip onun tavassutunu te'mine çalışırlardı. Çünkü Aleyhissalâtu vesselâm onu hiç kırmak istemezdi. Hatta bir seferinde hırsızlığı sübut kazanan bir kadın için de, hadd tatbik edilmemesi için onu şefaatçi yaparlar. Ancak Resulullah, Üsame'ye:
"Allah'ın hududunda şefaat olmaz, kızım Fatıma da çalmış olsa ellerini keserdim." diyerek kızar.
Hz. Üsâme, bir savaşta, teke tek mubare ettiği kimsenin, sonunda kelime-i şehadet getirmesini, ölümden kurtulmak için yaptığına hükmederek kaale almayıp öldürmüştür. Resulullah bunu işitince: "kalbini açıp baksaydın samimi olup olmadığını anlardın" diye cidi şekilde azarlar. Üsâme bu işten öyle pişman olur ki, "Keşke o güne kadar müslüman olmasaydım da müslüman olarak öyle bir hatayı işlememiş olsaydım" der. Bu pişmanlık ona, Hz. Ali'nin katıldığı dahili fitnelerden dışarıda kalmaya yetmiştir. Hatta yanında yer almak teklifinde, Hz. Ali'ye şu cevabı vermiştir: "Sen elini yılanın ağzına soksan, elimi ben de sokmaya hazırım. Ancak Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın o adamı öldürdüğüm zaman bana ne dediğini sen de işittin."
Bu rivayette Üsame der ki: "Ben o zaman Allah'a söz verdim. Lailâleillah diyen hiç kimse ile savaşmayacağım."
Hz. Üsâme, Hz. Muâviye (radıyallahu anh)'ın hilafetinin son demlerinde Hicri

58 veya 59'da vefat etmiştir, (radıyallahu anh).[186]

*** AMMAR İBNU YASİR (RADIYALLAHU ANH)**

4437 -1- عن عليِّ بْنِ أبي طالب رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]إسْتَأذَنَ عَمَّارٌ رَضِيَ اللّهُ عَنْه عَلى رَسُولِ اللّهِ #. فقَالَ: اِئْذَنُوا لَهُ، مَرْحَباً بِالطَّيِّبِ الْمُطَيَّبِ[. أخرجه الترمذي .

1. (4437)- Hz. Ali İbnu Ebi Talib (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ammar (radıyallahu anh), Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanına girmek için izin istedi.
"Ona müsâde edin, girsin!" buyurdular. Ammâr girince de:
"Tayyib ve mutayyeb Ammar'a merhaba!" diyerek selamladılar. " [Tirmizî, Menakıb, (3799).][187]

AÇIKLAMA:

Tayyib, tahir (temiz) demektir. Mutayyeb de temizlenmiş demektir. Ammar (radıyallahu anh)'ın tayyib ve mutayyeb olarak tavsifi, onun fıtraten temizliğini, şeriatle ve onunla amel etmekle deha da temizlendiğini, böylece içiyle dışıyla temiz bir hal aldığını ifade etmektedir. Böylece Radıyallahu anh'ın temizliği mübalağa ile ifade edilmiş olmaktadır.[188]

4438 -2- وعن عِكْرمة قال:]قالَ لِى ابْنُ عَبَّاس وَبْنِهِ عَلِيٍّ اِنْطَلِقَا الى أبِي سَعِيدٍ، فَاسْمَعَا مِنْ حَدِيثِهِ فَانْطَلَقْنَا فإذَا هُوَ في حَائِطٍ يُصْلِحُهُ. فأخَذَ رِدَاءَهُ فَاحْتَبَى. ثُمَّ أنْشَأ يُحَدِّثُنَا حَتّى أتَى عَلى ذِكْرِ بِنَاءِ الْمَسْجِدِ. فقَالَ: كُنَّا نَحْمِلُ لَبِنَةً لَبِنَةً، وَعَمَّارٌ رَضِيَ اللّهُ عَنْه يَحْمِلُ لَبِنَتَيْنِ لَبِنَتَيْنِ. فَرآهُ النَّبِىُّ #، فَجَعل يَنْفُضُ التُّرَابَ عَنْهُ وَيَقُولُ: وَيْحَ عَمَّارٍ؟ تَقْتُلُهُ الْفِئَةُ الْبَاغِيَةُ؛ يَدْعُوهُمْ إلى الْجَنَّةِ وَيَدْعُونَهُ إلى النَّارِ[. أخرجه البخاري، ولَمْ يَذْكُرْ تَقْتُلُهُ الْفِئَةُ الْبَاغِيَةُ، وأخرجها ابُو بَكْرٍ البَرْقَانِىُّ وا‘‘سْمَاعِيلِىُّ.»وَيْحَ« كلمة تقال في حال الشفقة

والتعطف.»وَيْسُ« كلمةَ تقال لِمَنْ يترحّم عليه ويترفّق به .

2. (4438)- İkrime (radıyallahu anh) anlatıyor: "İbnu Abbas (radıyallahu anh), bana ve oğlu Ali'ye:

"Ebu Said'e gidin, onun rivayet ettiği hadisi dinleyin! dedi. Biz de gittik. Onu, bakımını yapmakta olduğu bir bahçede bulduk." (Bizi görünce) ridasını alıp sarındı. Sonra bize (en baştan) anlatmaya koyularak, mescidin inşaasını zikretmeye kadar geldi ve:

"Biz kerpiçleri tane tane taşıyorduk. Ammar (radıyallahu anh) ise (biri kendi, biri de Resulullah adına) ikişer ikişer taşıyordu. Resulllah (aleyhissalâtu vesselâm) onu gördü. Üzerindeki toprakları çırpmaya başladı ve:

"Vay Ammar'a! Onu bâği (asi) bir grup öldürecek. Bu, onları cennete çağırır, onlar da bunu ateşe çağırır!" buyurdu." [Buhârî, Salât 63, Cihad 17, (Buharî'nin rivayetinde "Onu baği bir grup öldürecek" ibaresi mevcut değildi. Bu ibare Ebu Bekr el-Berkânî ve el-İsmaili'nin rivayetinde mevcuttur.][189]

AÇIKLAMA:

1- Hadis, Ammar İbnu Yasir'in din hizmetindeki şevkini göstermektedir.

* Hadis rivayet ederken, ona saygı ifadesi olarak kılıkkıyafetçe hazırlık yapmanın, başka meşguliyeti terketmenin müstehab olduğunu da göstermektedir.

* Bir kimse ilmin tamamını elde edemez. Bu sebeple İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ), oğlunu Ebu Said'e gönderip ondan hadis dinlemesini söylemiştir. Bu gönderişten maksad, âli isnad talebi de olabilir. Çünkü Ebu Said, İbnu Abbas'tan sohbet itibariyle akdem, sema itibariyle de daha fazladır.

* Selefin tevazusu da gözükmektedir. Bahçesinin bakımı ile bizzat meşgul olmak, Ebu Said'in şe'ni olmaktadır.

* Fazilet ehlinin faziletini itiraf ve takdir örneği de görülmektedir.

* İlim taliplerine ikram ve ihtiyaçlarının görülmesine öncelik tanınmaktadır. Nitekim Ebu Said kendi işini bırakıp, hadis taliplerine hadis rivayet edivermiştir.

* Hayır işlerinde meşakkati ihtiyar etmek caizdir.

* Reis'in işini yapmak gibi davranışlarla reise saygı ve onu büyüklemek caizdir.

* Mescid inşaası faziletli bir ameldir.

2- Ammar, Sıffin'de öldürülmüştür. Hz. Ali cephesinde idi. Karşı tarafta ise Hz. Muaviye vardı. Hz. Muaviye'nin yanında bir kısım sahbe de vardı. Bu durumda şu soru hatıra gelebilir: "Onların ateşe çağırmaları nasıl caiz olur."
Bu soruya İbnu Hacer şu cevabı verir:
"Onlar, cennete çağırdıklarını zannediyorlardı. Onlar müçtehid oldukları için, zanlarına uymaları sebebiyle levm edilemezler. Cennete çağırmaktan murad, onun sebebini çağırmaktadır. Bu da imama itaattır. Nitekim Hz. Ammar, onları Hz. Ali'ye itaat etmeye çağırıyordu. O sırada itaat edilmesi vacib olan imam da Hz. Ali idi. Öbürleri ise bunun hilafına çağrı yapıyorlardı. Lakin onlar da kendilerine zahir olan te'vil sebebiyle mazur durumda idiler."
İbnu Battal, Mühelleb'e uyarak der ki: "Bu mütâlaa, kendilerine Hz. Ali tarafından Ammar'ın gönderilip onunla cemaate uymaya çağırılan Havariç hakkında da caridir. Ashabtan hiçbiri hakkında sahih değildir." Bu mütalaaya şarihlerden bir cemaat katılmıştır. Ancak birkaç açıdan bu görüş mualleldir:

1) Hariciler, Hz. Ali'nin üzerine, Ammar'ın katlinden sonra yürüdüler. Bu hususta ehl-i ilim arasında bir ihtilaf yok. Zira Hariciler hadisesinin ibtidası Hakem (tahkim) vak'asının hemen arkasından başlar. Tahkim hadisesi ise, Sıffin'deki savaşın bitmesiyle vukua gelmiştir. Halbuki Ammar'ın katli, kesinlikle bu hadiselerden evvel meydana gelmiştir. Hal böyle iken, Hz. Ali'nin, onu ölümünden sonra göndermesi nasıl mümkün olur?

2) Hz. Ali'nin, Ammar'ı kendilerine gönderdiği kimseler, Kûfe ahalisi idi. Onu Hz. Aişe ve berberindekilere karşı, asker toplayıp savaşmak için, Cemel vak'asından önce göndermişti. Aralarında Sahabe'den bir cemaat vardı. Bunlar Hz. Muaviye ile beraber sahabiler gizli faziletli kimselerdi ve hatta efdal olanlar da vardı.

3) İbnu Battal, bu nakıs rivayette gelen haberi esas alarak, şerhte bulunmuştur. Halbuki, hadisi şöyle açıklamak mümkündür. Ateşe çağıranlardan murad, Kureyş kafirleridir. Nitekim bu hususu bazı şarihler belirtmiştir. Lakin Sahih-i Buharî'nin İbnu's-Seken ve Kerime nüshalarında gelen, Sağanî'nin, -Firebri'nin kendi el yazması nüshasıyla karşılaştırdığını zikrettiği- bir nüshasında da sabit olan bir ziyade, oradaki muradı tavzih eder ve açıklar ki, zamir katillere racidir, onlar da Suriyelilerdir. Bu açıklamaya göre "ateşe çağıranlar"dan Sahabe'yi anlamak münasib olmaz.

3- Hadiste geçen ve Buharî'nin yer vermediği belirtilen "Ammar'ı bağî bir

cemaat öldürecek" ibaresinin, sahabeden bir çokları rivayet etmiştir. Katâde İbnu'n-Nu'man, Ümmü Seleme, (Müslim'de); Ebu Hüreyre (Tirmizî'de), Abdullah İbnu Amr İbni'l-As (Nesaî'de); Osman İbnu Avfân, Huzeyfe, Ebu Eyyub Ebu Rafi, Huzeyme İbnu Sabit, Muâviye, Amr İbnu'l-As v.s. (Taberani ve diğer eserlerde).

4- Bu hadis, Resulullah'ın bir mucizesini ortaya koymaktadır. Zira haber verdiği gibi, Ammar'ı bağî bir cemaat öldürmüştür.

5- Bu rivayetten, Hz. Ali ve Hz. Ammar'ın fazileti ve ayrıca ihtilaflarda Hz. Ali'nin haklı taraf olduğu anlaşılmakta, aksini iddia edenlerin haksızlığı gözükmektedir.[190]

-4439 -3- وعن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَا خُيِّرَ عَمَّارٌ بَيْنَ أمْرَيْنِ إِّ اخْتَارَ أرْشَدَهُمَا[. أخرجه الترمذي .

3. (4439)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ammar hangi meselede muhayyer bırakılmışsa mutlaka en doğrusunu seçmiştir." [Tirmizî, Menâkıb, (3800).][191]

AÇIKLAMA:

Ammâr'ın iki şeyden en doğruyu seçmiş olması, ihbar-ı nebevisinden hareketle, dahili ihtilaflarda Hz. Ali'nin isabet ettiğine ve Hz. Muaviye' nin hata ettiğine hükmedilmiştir. Zira Ammar, ihtilafta Hz. Ali tarafını seçmiştir.[192]

-4440 -4- وعن عَمْرو بْنِ شُرَحْبِيلَ عَنْ رَجُلٍ مِنْ أصْحَابِ النَّبِى # قَالَ:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: مُلِئَ عَمَّارٌ رَضِيَ اللّهُ عَنْه إيماناً إِلى مُشَاشِهِ[. أخرجه النِّسائى.»الْمُشَاشُ« جمع مشاشةٍ، وهى رُؤُوسُ العِظَامِ اللَّيِّنَةِ الّتِى يمكن بضعها .

4. (4440)- Amr İbnu Şurahbil, Resulullah'ın ashabından bir kişiden naklediyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ammar kıkırdaklarına

kadar iman doldurulmuştur." [Nesâî, İman 17, (8, 111).][193]

AÇIKLAMA:

Ammar İbnu Yâsir, kendisi, annesi ve babası Mekke'de ilk defa müslüman olanlardandır. Annesi Sümeyye Hatun (radıyallahu anhâ) Allah yolunda işkence çekenlerden olmakla kalmamış, İslam'ın ilk şehidi olma şerefini de elde etmiştir. Ammar da çok işkence görenler arasında yer alır. Ammar'ın babası Yasir, aslen Yemen'lidir. Diğer iki kardeşi, Haris ve Malik ile birlikte bir dördüncü kardeşlerini bulmak maksadıyla Mekke'ye gelirler. Yasir, Mekke'de kalır, öbür ikisi Yemen'e döner. Yasir, Mekke'de Beni Mahzum'dan Ebu Huzeyfe İbnu'l Muğîre ile halif olur, yani onlarla dostluk akdi yaparak himayelerini alır. Onun Sümeyye adındaki cariyesi ile evlenir. Ammar, işte bu evlilikten dünyaya gelir. Ebu Huzeyfe, Ammar'ı azad eder. Böylece Amar Beni Mahzum'un mevlası (azadlısı) olur.
Ammar, Süheyb İbnu Sinan ile birlikte, Resulullah Daru'l-Erkâm'da iken müslüman olur. Bazı rivayetlerde Ammar, otuz küsuruncu müslüman olarak zikredilir ise de Mücâhid'in bir rivayetine göre müslümanlıklarını aleniyete vuran ilk yediden biridir:

1) Hz. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm),

2) Hz. Ebu Bekr (radıyallahu anh),

3) Hz. Bilal (radıyallahu anh),

4) Hz. Habbab İbnu Eret (radıyallahu anh),

5) Hz. Süheyb İbnu Sinan (radıyallahu anh),

6) Hz. Ammar İbnu Yasir (radıyallahu anh),

7) Hz. Sümeyye (radıyallahu anhâ) (Ammâr'ın annesi).

Ammâr'ın Habeşistan'a hicret edip etmediği ihtilaflıdır. Ancak pek çok işkenceye maruz kaldığı bilinmektedir. Öyle ki bir gün müşrikler onu yakalayıp çokça işkence yaparlar ve Resulullah'a sebbedip putlarını hayırla yadetmesine kadar işkenceyi kaldırmazlar. Bunu yapınca bırakırlar. Ammar, Resulullah'a gelip durumu üzüntü ve mahcubiyet içinde anlatır. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Kalbini nasıl buluyorsun?" diye sorar. Ammar:
"İman hususunda mutmain!" deyince, Aleyhissalâtu vesselâm:

"Onlar yine işkence yapacak olurlarsa sen yine aynı şekilde hareket et!" diye izin verir. Şu ayetin bu hadise üzerine nazil olduğu belirtilmiştir:
"Kalbi imanla dolu olduğu halde inkara zorlananlar müstesna, kim iman ettikten sonra tekrar kafir olur ve gönül rızasıyla küfrü kabul ederse, öylelerinin üzerine Allah'tan bir azab vardır. Onların hakkı pek büyük bir azabtır" (Nahl 106).
Yukarıda belirttiğimiz üzere, Ammar'ın Mekke'de sığıntı durumunda olması, onları ailevi ve kabilevi himayeden mahrum bırakıyordu. Bu sebeple müşrikler Yasir ailesinin ferdlerine diledikleri gibi işkence yapıyorlardı. Resulullah (aleyhissalâtuvesselâm), Ammar'a anesine, babasına zaman zaman uğrayıp teselli veriyor: "Ey Yasir ailesi, sabredin, size cennet vaadedilmiştir" diyordu. Resulullah daha sonra: "Benden sonra, Ebu Bekr ve Ömer ikilisine iktida edin, Ammar'ın istikametiyle istikametlenin, İbnu Ümmi Abd'in (İbnu Mes'ud'un) ahdine temesük edin" diyecektir.
Ammar (radıyallahu anh) Medine'ye hicret etmiş, Resulullah'la birlikte Bedir, Uhud, Hendek, Bey'atu'r-Rıdvan'a iştirak etmiştir.
İlk mescidi Ammar (radıyallahu anh)'ın inşa ettiği belirtilir. Hakem İbnu Uteybe anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Medine'ye ilk gelişinde bir kuşluk vakti inmişti. Ammar (radıyallahu anh):
"Biz Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a öğle sıcağına karşı gölgelenmek istediği zaman gölgeleneceği ve namaz kılacağı bir yer yapmalıyız!" dedi ve taş toplayarak Kuba Mescidi'ni inşa eti. Bu İslam'da inşa edilen ilk mesciddi ve bunu Ammar inşa etmitşi.
"İbnu Ömer anlatıyor: "Yemâme savaşında Ammar'ı (en önde) bir kayanın üstünde gördüm, mücahidleri şöyle teşci ediyordu.
"Ey müslümanlar! Cennetten mi kaçıyorsunuz! Bana doğru bana doğru gelin! Ben Ammâr İbnu Yasir'im. Bana gelin!"
İbnu Ömer devamla der ki: "Ben onun kulağını gördüm, (bir darbe ile) kopmuş sallanıyordu. O ise aldırmadan bütün şiddetiyle savaşıyordu."
Hz. Ömer, Ammar'ı Kufe'ye vali tayin etti ve halka şöyle yazdı: "Size Ammâr'ı emir olarak gönderiyorum, Abdullah İbnu Mes'ud'u da vezir ve muallim olarak. Bu ikisi Muhammed'in ashabının seçkinlerindendir, onlara iktida edin."
Ammar İbnu Yâsir bilahere Hz. Ali'ye refakat etmiş, Cemel ve Sıffın savaşlarında sahabenin bir alemi gibi hareketle, Hz. Ali'nin haklılığına inanarak savaşmıştır. Sıffin savaşında 93 veya 94 yaşında olduğu halde şehit düşmüştür, sene: 37 hicrî, Hz. Ali onu elbisesiyle, yıkamadan defneder.
Huzeyme İbnu Sabit Cemel savaşına Hz. Ammar'la birlikte Hz. Ali'nin safında katılmış, fakat hangi tarafın haklı olduğu hususunda mütereddid olduğu için kılıç

çekmemiştir. Sıffin'e de katılmış, yine kılıç çekmemiştir. Ancak, Ammâr şehid edilince kılıcını çekip savaşmış, bu davranışının sebebini:

"Ben kulaklarımla (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Ammar'a: "Seni asi bir grup öldürecek!" dediğini işittim" diyerek açıklamıştır. Ammar öldürülünce Huzeyme (radıyallahu anh): "Artık hakikat bana zahir oldu!" der, ilerler ve ölünceye kadar mukatelede bulunur.[194]

*** ABDULLAH İBNU MES'UD (RADIYALLAHU ANH)**

-4441 -1- عن عبدالرَّحْمنِ بنِ يزيد قال:]سَألْتُ حُذَيْفَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْه عَنْ رَجُلٍ قَرِيبِ السَّمْتِ وَالدَّالِّ وَالْهَدْىِ مِنْ رَسُولِ اللّهِ #، حَتّى نَأخُذَ عَنْهُ. فقَالَ: مَا نَعْلَمُ أحَداً أقْرَبَ سَمْتاً وَهَدْياً وَدًّا بِالنَّبِيِّ # مِنْ اِبْنِ أُمِّ عَبْدٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه حَتّى يَتَوَارَى مِنَّا فِي بَيْتِهِ[. أخرجه البخاري والترمذي .

1. (4441)- Abdurrahman İbnu Yezid anlatıyor: "Huzeyfe (radıyallahu anh)'a, içiyle dışıyla, hal ve hareketleriyle Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a en çok benzeyen şahıs kimse, onu bize söyle de kendisinden hadis dinleyelim" diye sordum. Bize şu cevabı verdi:

"Biz içiyle dışıyla, hal ve hareketleriyle, evinin duvarlarıyla gizleninceye kadar Resulullah'a en çok benzeyen, İbnu Mes'ud (radıyallahu anh)'tan başka birisini tanımıyoruz: [Buharî, Fezailu'l-Ashab 27, Edeb 70; Tirmizî, Menâkıb, (3809).] [195]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayette, İbnu Mes'ud'un bir menkibesi olarak Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a siret ve suretiyle, hal ve davranışlarıyla çokça benzerliği ifade edilmektedir. Rivayette dikkatimizi çeken husus, dış hayatının benzerliği hususunda garanti verilmiş olmasıdır. Ravi: "Evine girdikten sonraki halini bilmiyorum, evinin duvarları iç hayatını görmemize manidir" diyerek özür beyan etmektedir. Hadisin bir başka veçhinde bu beznerlik "evinden çıkışı ile girişine kadarki müddet içinde" diye ifade edilir. Bu ifadeden, ev hayatında benzemediği manası çıkmaz, bilakis dışardaki yaşayışındaki benzerliğin katiyeti hususunda

itminan ve kesinlik ifade eder. Evinin içinde ise, ailesine karşı Resulullah'ın davranışlarından fazla veya eksik olabilir. Huzeyfe bize gördüğü hususlarda garanti vermektedir.

2- Hadiste geçen semt, din işinde iyi görünüş demektir. Ancak işlerdeki iktisad ve orta yol da semt'le ifade edilmiştir. Dell, yürümede, konuşma ve sair davranışlarda güzel hareket etmek demektir. Yol'a da delil ıtlak olunur. Hedy de dell gibi iyi davranış, yol gibi manalara gelir. Ebu Ubeyd, "hedy" ve "dell"in birbirine yakın manalar ifade ettiğini, sekinet vakar, heybet ve manzar (görünüş) ve şemaili ifade etmede kullanıldığını, semt ile de hayır ve diyanet cihetinden iyi görünüşün ifade edildiğini, zinet ve maddi cihetten güzel manzaranın başka kelimelerle ifade edildiğini belirtir. Bu kelimelerle, daha ziyade, dıştan bakışla görülen ahlak ve davranış güzellikleri ifade edildiği için tercümemizi içiyle dışıyla, hal ve hareketleriyle diye daha umumi bir ifade ile yaptık.
3- Abdullah İbnu Mes'ud'un hayat tarzında, Resulullah'la fazla benzemesi şüyû bulduğu için ashabının O'na benzeme hususunda gayret ettiği belirtilmiştir. Ebu Ubeyd, Garibu'l-Hadis'inde şu rivayeti kaydeder: "Abdullah İbnu Mes'ud'un arkadaşları (ashabı), onun semt, hedy ve dell'ine dikkat ederler, kendilerini bu hususta ona benzetmeye çalışırlardı. Sanki bunları öyle davranmaya sevkeden husus, Huzeyfe hadisi idi."
Buhârî, el-Ebedü'l-Müfred'de Zeyd İbnu Vehb tarikinden şunu kaydeder: "İbnu Mes'ud'un: "Bilesiniz, ahir zamanda iyi davranış (hüsnü'lhedy), bazı amelden daha hayırlıdır" dediğini işittim."
Alimler, bu nevi sözler içtihada girmeyeceği için rivayet, İbnu Mes'ud' un şahsî sözü gibi görünse de, bu rivayetin Resulullah'ın sözü olduğuna hükmetmişlerdir. İbnu Hacer, Abdullah İbnu Mes'ud (radıyallahu anh)'ın bu bilgisi sebebiyle hal ve etvarını Resulullah'a benzetme hususunda hırs göstermiş olabileceği yorumuna yer verir. Şarih Davudî, Huzeyfe'nin bu sözü ile İmam Malik'in şu sözünü biraz mütearız bulur: "Resulullah'ın etvarına (hedyin) en çok benzeyen Ömer'di, Ömer'e en çok benzeyen de oğlu Abdullah'tı: Abdullah'a en ziyade benzeyen de oğlu Salim'di."
Davudî devamla: "Huzeyfe'nin sözü, İmam Malik'in sözüne takdim edilir" demiştir. Bazı şarihler: "İmam Malik diyanet yönünü kastetmiş olabilir. Huzeyfe de davranışlarını kasdetmiş olabilir" diyerek iki rivayeti cem' etmiştir. Mamafih, Hz. Huzeyfe'nin sözü, Hz. Ömer'in vefatından sonra varid olmuş olabilir. İmam Malik'in sözünü te'yid eden bir rivayet Buhârî' de Hz. Cabir'den gelmiştir: "Ashabtan hiçbiri, Resulullah'ın yoluna Hz. Ömer kadar sıkı bağlı değildir."
Hz. Aişe'nin bir şehadeti ise şöyle:

"Ben etvarıyla (semt, hedy, dell) Resulullah'a Fatıma (radıyallahu anhâ) kadar benzeyen birini görmedim."
Bu rivayet, "kadınlar arasında" denilerek öncekilerle cemedilebilir.
Hz. Ömer der ki:
"Resulullah'ın etvarını görmek kimi sürura garkedecekse Amr İbnu'l-Esved'in etvarına baksın.
Bu rivayet de öncekilerle, "Sahabeden sonra..." kaydı konularak te'lif edilir. Rivayete göre Amr İbnu'l-Esved'i hacc sırasında gören İbnu Ömer (radıyallahu anh) da şöyle demiştir:
"Ben namazıyla, etvarıyla, huşûuyla, giyinişiyle Resulullah'a bu adam kadar benzeyen birisini görmedim."[196]

-4442 -2- وعن مسروق وشقيق قا:]قَالَ عبْدُاللّهِ رَضِيَ اللّهُ عَنْه: وَالَّذِي َ إلهَ غَيْرُهُ مَا نَزَلَتْ سُورَةٌ منْ كِتَابِ اللّهِ إَّ وَأنَا أعْلَمُ أيْنَ أُنْزِلَتْ، وَ أُنْزِلَتْ ايَةٌ مِنْ كِتَابِ اللّهِ تَعالى إَّ وَأنَا أعْلَمُ فِيمَ أُنْزِلَتْ، وَلَوْ أعْلَمُ أحَداً أعْلَمُ مِنِّي بكِتَابِ اللّهِ تَعالى تُبْلُغُهُ ا''بْلُ لَرَكِبْتُ إلَيْهِ[. أخرجه الشيخان والنّسائى .

2. (4442)- Mesruk ve Şakik (rahimehümallah) anlatıyorlar: "Abdullah İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) dedi ki: "Kenisinden başka ilah olmayan Zat-ı Zülcelâl'e yemin olsun, Kur'an'dan nazil olan her bir surenin nerede indiğini, her bir ayetin de ne sebeple indiğini mutlaka biliyorum. Eğer bilsem ki, bir kimse Kitabullah'ı benden daha iyi bilmektedir ve ona da deve ulaşabilmektedir, mutlaka binip giderim." [Buharî, Fezâilu'l-Kur'ân 8; Müslim, Fezailu's-Sahabe 114, (2462) Nesâî, Zinet 10, (8, 134).] [197]

-4443 -3- وعن أبِي مُوسى رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَدِمْتُ أنَا وَأخِى مِن اليَمَنِ فَمَكَثْنَا حِيناً وَمَا نَرَى ابْنَ مَسْعُودٍ وَأُمُّهُ إَّ مِنْ أهْلِ بَيْتِ رَسُولِ اللّهِ # مِنْ كَثْرَةِ دُخُولِهِمْ عَلى رَسُولِ اللّهِ وَلُزُومِهِمْ لَهُ[. أخرجه الشيخان والترمذي .

3. (4443)- Ebu Musa (radıyallahu anh) anlatıyor: "Yemen'den ben ve kardeşim beraber (Medine'ye) geldik. Bir müdet kaldık. Bu esnada İbnu Mes'ud ve annesini, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanına çok girip çıkmaları ve

beraberliklerinin fazlalığı sebebiyle Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın aile efradından olduklarına hükmetmiştik." [Buharî, Fezailu'l-Ashab 27, Megazî 74; Müslim, Fezâilu's-Sahabe 110, (2460); Tirmizî, Menakıb, (3808).][198]

-4444 -4 وعن ابن مسعود رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]لَمَّا نَزَلَتْ لَيْسَ على الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَاحٌ فِيمَا طَعِمُوا إذَا مَا اتَّقُوا اŒية. قالَ لِي رسولُ اللّهِ #: أنْتَ مِنْهُمْ[. أخرجه مسلم والترمذي .

4. (4444)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Şu ayet indiği zaman (mealen): "İman edip güzel işler yapanlar, haramdan sakınıp iman ederek güzel işler yaptıkları, sonra yine haramdan kaçınmaya devam edip imanlarında sebat ettikleri, sonra da takvayı kalplerinde iyice kökleştirip iyilikte bulundukları takdirde, onların, haram şeyleri, henüz haram kılınmazdan önce tatmış olmalarından dolayı üzerlerine bir günah yoktur. Zira Allah iyilik yapanları ve iyi kullukta bulunanları sever" (Maide 93) Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana: "Sen bunlardan birisin" buyurdu." [Müslim, Fezailu's-Sahabe 109, (2459); Tirmizî, Tefsir, Maide, (3056).][199]

AÇIKLAMA:

1- Abdullah İbnu Mes'ud (radıyallahu anh), Hz. Ömer'den de önce müslman olanlar arasında yer alır. Said İbnu Zeyd ve zevcesi Fatıma Bintu'l-Hattab ile beraber İslam'a girmiştir. Bir rivayette, ilk altının altıncısı olduğunu söyler.
Müslüman oluşuyla ilgili olarak şunu anlatır: "Ben henüz büluğa ermemiş bir çocuktum. Ukbe İbnu Ebî Mu'ayt'ın davarını otlatıyordum. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), yanında Ebu Bekr olduğu halde bana uğradılar.
"Ey oğlan, sütün var mı?" buyurdular.
"Evet var ama, bunlar bana emanettir (size veremem, ihanet olur), dedim."
"Öyleyse tekenin aşmadığı (kısır, sütsüz) bir keçi getir!" buyurdular. Ben de bir oğlak getirdim. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onu tuttu, memesini meshetmeye ve dua etmeye başladı. Derken süt indi. Hz. Ebu Bekr (radıyallahu anh) çukur bir taş getirdi. Aleyhissalâtu vesselâm içine sağdı. Sonra Ebu Bekr'e: "İç" dedi. Ebu Bekr içti. Sonra da Aleyhissalâtu vesselam içti. Sonra memeye:

"Büzül!" diye emretti. Meme büzülüp eski haline döndü. Ben gelip:
"Ey Allah'ın Resûlü! Bana bu kelâmdan -bu Kur'ân'dan- öğret" dedim. Başımı meshedip:
"Sen muallem (yetiştirilmiş) bir çocuksun!" buyurdular.
"İbnu Mes'ud der ki: "Ben bizzat Aleyhisssalâtu vesselam'ın ağzından yetmiş sure aldım. Bu hususta hiçbir insan benimle niza edemez."
Mekke'de, Kur'ân-ı Kerîm'i Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan sonra cehren ilk okuyan Abdullah İbnu Mes'ud'dur. Kendisi şöyle anlatır: "Resûlullah'ın ashabı bir gün toplanıp şöyle dediler: "Vallahi Kureyş hâla şu Kur'ân'ı, birinin alenen okuduğunu işitmedi. Hangi babayiğit bunu onlara işittirecek?" Abdullah İbnu Mes'ud atılıp:
"Ben" dedi. Ashab:
"Biz sana kötülük yapmalarından korkarız, biz daha ziyade geride aşireti olan ve bu aşireti tarafından kötülük yapmak isteyenlere karşı korunacak olan birini kastettik!" dediler. Fakat O:
"Bana müsaade edin, Allah beni koruyacaktır!" diye ısrar etti. Ertesi gün kuşluk sıralarında Makam'a geldi. Kureyş de orada grup grup oturmaktaydı. İbnu Mes'ud Makam'ın yanına dikilip yüksek sesle: "Bismillahirrahmanirrahim, er-Rahman, Alleme'l Kur'ân" diye Rahman sûresini okumaya başladı. Müşrikler:
"İbnu Ümmî Abd ne diyor?" diye sormaya, düşünmeye başladılar. Sonradan farkına varıp:
"Galiba Muhammed'in getirdiği şeyden okuyor" dediler. Kalkıp yüzüne yüzüne vurmaya başladılar. O, Allah'ın dilediği kadar okuduktan sonra kaçıp arkadaşlarının yanına geldi. Darbeler yüzünde iz bırakmıştı. Arkadaşları:
"İşte hakkında korktuğumuz şey bu idi!" dediler. İbnu Mes'ud:
"Allah düşmanları, şu andaki kadar nazarımda küçülmemişlerdir. Dilerseniz yarın aynısını tekrar edeyim!" dedi. Onlar: "Bu kadarı yeter. Onlara hoşlanmadıklarını dinlettin" dediler.
Abdullah müslüman olur olmaz, Aleyhissalâtu vesselâm yanına almış, hizmetlenmiştir. Resûlullah, Abdullah'a Müslim'deki rivayete göre şu talimatı verir: "Senin yanıma girmen için iznin, perdenin kaldırılması ve benim fısıltımı işitmendir. Bu seni yasaklayıncaya kadar böyle devam edecektir."
İbnu Mes'ud, hem Habeşistan'a hem de Medine'ye hicret edenlerdendir. İki kıbleye de namaz kılmıştır. Bedir, Uhud, Hendek, Bey'atu'r-Rıdvan ve diğer gazvelerin hepsine Aleyhissalâtu vesselâm'la birlikte katılmıştır. Resûlullah'tan sonra Yermük'e de katılmıştır. Ebu Cehl'in kellesini Bedir'de Resûlullah'a o getirmiştir. Aleyhissalâtu vesselâm onu cennetle müjdelemiştir.

Bir seferinde Aleyhissalâtu vesselâm, İbnu Mes'ud'dan Nisa sûresini okumasını talep etmiş, "Kur'ân sana indi, benden okumak mı talep ediyorsun?" sualine de: "Ben Kur'ân'ı başkasından dinlemeyi severim" der. İbnu Mes'ud okur ve ة فكيف اذا جئنا من كل امة بشهيد âyetine gelince Aleyhissalâtu vesselâm ağlar.
Abdullah İbnu Mes'ud, Resûlullah'la hususiyeti olan sahabelerdendir. Nitekim 4443 numaralı hadiste de görüldüğü üzere dışardan bakan bir müşahid bu içlidışlılığı, bu beraberliğin çokluğuna bakarak İbnu Mes'ud'un Resûlullah'ın aile efradından biri olduğuna hükmedebilmektedir. Resûlullah, Abdullah'daki ilmî kapasite ve öğrenme şevkini keşfedince, geleceğin bir Kur'ân ve sünnet üstadı olarak yetişmesi için kasd-ı mahsusla kendisi ile beraberliğine imkân tanımış olmalıdır. Bu beraberliğin bir neticesi olarak her sûrenin nerede indiğini, her âyetin ne sebeple, kimin hakkında indiğini bilecek kadar (4442. hadis) Kur'ân'la ilgili ilmini arttırmıştır. Abdullah İbnu Mes'ud, Ashab'ın âlim olanlarından ve ayrıca Allah'ın müyesser kıldığı talebelerle ilmi, her tarafa neşredilenlerdendir. Hz. Ömer (radıyallahu anh) onu Kûfe'ye muallim ve vezir olarak tayin etmiş, böylece Kûfe'de, bilahere inkişaf edip ayrı bir ekol halinde İslâm kültür tarihine ismini verecek olan Kûfe mektebi'nin ilk üstadı, belki de kurucu üstadı olmuştur. Hanefî mezhebi, esas itibariyle İbnu Mes'ud'un rivayetlerine, fetvalarına dayanacaktır. Hz. Ömer, Kûfelilere: "...Abdullah'ı size göndermekle, sizi kendime tercih etmiş olmaktayım" diyerek hem Abdullah'ın kadrini yüceltmiş, hem de oraya gitmesinin ehemmiyetini ifade etmiş oluyordu.
Bir gün Resûlullah, İbnu Mes'ud'a bir ağaca çıkıp kendisine oradan birşey getirmesini emreder. Ağaca çıkınca bacaklarının inceliğine Ashab güler. Aleyhissalâtu vesselam:
"Niye gülüyorsunuz? Kıyamet günü onun bir ayağı Mîzan'da Uhud dağından daha ağır olacak!" buyurur.
Bir gün İbnu Mes'ud, Hz. Ömer'in yanına gelir. Ancak, boyunun kısalağı sebebiyle oturanlar arasında neredeyse görünmez olur. Hz. Ömer onu görünce gülmekten kendini alamaz. İbnu Mes'ud yaklaşır, Hz. Ömer'e konuşur ve onu güldürür. Sonra ayrılır. Gözüyle görünmez oluncaya kadar onu takip eden Hz. Ömer (radıyallahu anhüma), "İlim dolu bir çıkın" der.
Abdullah hastalanır. Hz. Osman ziyaretine gelir. Aralarında şu konuşma geçer:
"Hastalığın nedir?"
"Günahlarım!"
"Canın neyi çekiyor?"
"Rabbimin rahmetini!"

"Sana bir tabib göndereyim mi?"
"Beni tabib hasta etti."
"Sana ihsan göndereyim mi?"
"İhsana ihtiyacım yok!"
"Kızlarına kalır."
"Kızlarımın fakra düşmesinden mi korkuyorsun? Hayır. Ben kızlarıma her gece Vâkı'a sûresini okumalarını söyledim. Ben Aleyhissalâtu vesselâm'ın: "Kim Vâkı'a sûresini okursa asla fakirlik görmez" dediğini işittim" der.
İbnu Mes'ud (radıyallahu anh), Hicrî 32 yılında Medine'de vefat etmiştir. Zübeyr'e vasiyet eder, Baki'e gömülür, namazını Hz. Osman kıldırır. Zübeyr veya Ammâr İbnu Yâsir'in kıldırdığı da söylenmiştir. Öldüğü zaman 60 küsur yaşında idi. Öldüğünü Ebu'd-Derda duyunca: "Yerine bir benzerini koymadan gitti" der. [200]

*** EBU ZERR EL-GIFÂRÎ (RADIYALLAHU ANH)**

-4445 -1- عنِ أبى ذَرٍّ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]لَقَدْ صَلَّيْتُ قَبْلَ أنْ ألْقَى النَّبِىَّ # بِثَثِ سِنِينَ. قِيل لِمَنْ؟ قَالَ: للّهِ. قِيلَ: فَأيْنَ تَوَجَّهْتَ؟ قَالَ: حَيْثُ يُوَجِّهُنِى رَبِّى، أُصَلِّى عِشَاءً، حَتّى إذَا كَانَ آخِرُ اللَّيْلِ أُلْقِيتُ كَأنِّى خِفَاءٌ حَتّى تَعْلُونِى الشَّمْسُ. فقَالَ أُنَيْسُ: إنَّ لِى بِمَكَّةَ حَاجَةً فَاكْفِنِى، فَانْطَلَقَ، حَتّى إذَا أتَى مَكَّةَ فَرَاثَ عَلَيَّ، ثُمَّ جَاءَ فَقُلْتُ: مَا صَنَعْتَ؟ قَالَ: لَقِيتُ رَجُ بِمَكَّةَ عَلى دِينِكَ يَزْعُمُ أنَّ اللّهَ تَعالى أرْسَلَهُ. قُلْتُ: فَمَا يَقُولُ النَّاسُ؟ قَالَ يَقُولُونَ: شَاعِرٌ كَاهِنٌ، سَاحِرٌ؛ وكَانَ أُنَيْسٌ أحَدَ الشَّعَرَاءِ. فَقُلْتُ: مَا تَقُولُ أنْتَ؟ قَالَ: لَقَدْ سَمِعْتُ قَوْلَ الْكَهَنَةِ فَمَا هُوَ بقَوْلِهِمْ. وَقَدْ وَضَعْتُ قَوْلَهُ عَلى أقْرَاءِ الشِّعْرِ فَمَا يَلْتَئِمْ عَلى لِسَانِ أحَدٍ بَعْدِى أنَّهُ شِعْرٌ. واللّهِ إنَّهُ لَصَادِقٌ وَإنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ. قُلْتُ: فَاكْفِنِى حَتّى أذْهَبَ فَأنْظُرَ، قَالَ: فَأتَيْتُ مَكَّةَ. قَالَ: فَتَضَعَّفْتُ رَجُ مِنْهُمْ. فَقُلْتُ: أيْنَ هذَا الرَّجُلُ الَّذِى تَدْعُونَهُ الصَّابِىءَ؟ فَأشَارَ إلَيَّ. فقَالَ: الصَّابِئُ الصَّابِئُ. فَمَالَ عَلَىَّ أهْلُ الْوَادِى بكُلِّ مَدَرَةٍ وَعَظم حَتّى خَرَرْتُ مَغْشِيًّا عَليَّ. قَالَ: فَارْتَفَعْتُ حِينَ ارْتَفَعْتُ كَأنِّى نُصُبٌ أحْمَرُ. فَأتَيْتُ زَمْزَمَ فَغَسلْتُ عَنِّى الدِّمَاءَ وَشَرِبْتُ مِنْ مَائِهَا، وَلَقَدْ لَبِثْتُ ثَثِينَ مَا بَيْنَ لَيْلَةٍ وَيَوْم، مَا كَانَ لى طَعَامٌ إَّ مَاءُ زَمْزَمَ. فَسَمِنْتُ حَتّى تَكَسَّرَتْ عُكَنُ بَطْنِى وَمَا وَجَدْتُ عَلى كَبِدِى سَخْفَةَ جُوعٍ. فَبَيْنَا أهْلُ مَكَّةَ في لَيْلَةٍ قَمْرَاءَ

إضْحِيَانٍ، إذْ ضُرِبَ عَلى أصْمِخَتِهِمْ فَمَا يَطوفُ بِالْبَيْتِ أحَدٌ، وَإذا امْرَأتَانِ مِنْهُمْ تَدْعُوَانِ إسَافاً وَنَائِلَةَ. قَالَ: فَأتَتَا عَلَيَّ في طَوافِهِمَا. فَقُلْتُ: أنْكِحَا إحْدَاهُمَا اُخْرَى. قَالَ: فمَا
تَنَاهَتَا عَنْ قَوْلِهِمَا حَتّى أتَتَا عَلَيَّ في طَوَافِهِمَا. فَقُلْتُ: هُنٌ مِثْلُ الْخَشَبَةِ. فَانْطَلَقَتَا تُوَلْوِلَانِ وَتَقَوْلانِ: لَوْ كَانَ هَاهُنَا أحَدٌ مِنْ أنْفَارِنَا؟ فَاسْتَقْبَلَهُمَا رَسُولُ اللّهِ # وَأبُو بَكْرٍ رَضِيَ اللهُ عَنْه وَهُمَا هَابِطَانِ. فَقَا: مَا بِكُمَا؟ قَالَتَا: الصَّابِئُ بَيْنَ الْكَعْبَةِ وَأسْتَارِهَا قَا: مَا قَالَ لَكُمَا؟ قَالَتَا: إنَّهُ قَالَ كَلِمَةً تَمْ ُ الْفَمَ فَجَاءَ رَسُولُ اللّهِ # حَتّى اسْتَلَمَ الْحَجَرَ. فَطَافَ بِالْبَيْتِ هُوَ وصَاحِبُهُ. ثُمَّ صَلّى. فَلَمَّا قَضَى صَتَهُ. قَالَ أبُو ذَرٍّ: فَكُنْتُ أوَّلُ مَنْ حَيَّاهُ بِتَحِيِّةِ ا''سْم فَقُلْتُ: السَّمُ عَلَيْكَ يَا رَسُولَ اللّهِ. فَقَالَ: وَعَلَيْكَ وَرَحْمَةُ اللّهِ. ثُمَّ قَالَ: مِمَّنْ أنْتَ؟ قُلْتُ: مِنْ غِفَارٍ قَالَ: فَأهْوَى بِيدِهِ فَوَضَعَ أصَابِعَهُ عَلى جَبْهَتِهِ. فَقُلْتُ في نَفْسِى: كَرِهَ أنْ انْتَمَيْتُ إلى غِفَارٍ فَذَهَبْتُ آخُذُ بِيَدِهِ فَقَدعَنِى صَاحِبُهُ، وَكَانَ أعْلَمَ بِهِ مِنِّى، ثُمَّ رَفَعَ رَأسَهُ فَقَالَ: مَتَى كُنْتَ هَاهُنَا؟ قَالَ: قَدْ كُنْتُ هَاهُنَا مُنْذُ ثَثِينَ بَيْنَ لَيْلَةٍ وَيَوْم. قَالَ: فَمَنْ كَانَ يُطْعِمُكَ؟ قُلْتُ: مَا كَانَ لِى مِنْ طَعَامٍ إَّ مَاءُ زَمْزَمَ، فَسَمِنْتُ حَتّى تَكَسَّرَتْ عُكَنُ بَطْنِى، وَمَا أجِدُ عَلى كَبِدِى سَخْفَةَ جُوعٍ. فقَالَ: إنَّهَا مُبَارَكَةٌ، وَإنَّهَا طَعَامُ طُعْم. فَقَالَ أبُو بَكْرٍ: يَا رَسُولَ اللّهِ، ائْذَنْ فِي طَعَامِهِ اللَّيْلَةَ. فَانطَلَق رَسُولُ اللّهِ # وَأبُوبَكْرٍ وَانْطَلَقْتُ مَعَهُمَا. فَفَتَحَ أبُو بَكْرٍ بَاباً فَجَعَلَ يَقْبِضُ لَنَا مِنْ زَبِيبِ الطَّائِفِ. فَكَانَ ذلِكَ أوَّلَ طَعَامٍ أكَلْتُهُ بِهَا ثُمَّ غَبَرْتُ مَا غَبَرْتُ ثُمَّ أتَيْتُ رَسُولَ اللّهِ # فقَالَ:
إنِّى قَدْ وُجِّهْتُ إلى أرْضٍ ذَاتِ نَخْلٍ َ أُرَاهَا إَّ يَثْرِبَ، فَهَلْ أنْتَ مُبْلِغٌ عَنِّى قَوْمَكَ؟ عَسى اللّهُ أنْ يَنْفَعَهُمْ بِكَ وَيأجُرَكَ فِيهِمْ؛ فَأتَيْتُ أخِى أُنَيْساً. فقَالَ: مَا صَنَعْتَ؟ قُلْتُ: صَنَعْتُ أنِّى قَدْ أسْلَمْتُ وَصَدَّقْتُ. فقَالَ: مَا بِى رَغْبَةٌ عَنْ دِينِك، وَانِّى قَدْ أسْلَمْتُ وَصَدَّقْتُ. قَالَ: فأتَيْنَا أُمَّنَا فقَالَتْ: مَا بِى رَغْبَةٌ عَنْ دِينِكُمَا، وَإنِّى قَدْ أسْلَمْتُ وَصَدَّقْتُ. فَاحْتَمَلْنَا حَتّى أتَيْنَا قَوْمَنَا غِفَاراً فَأسْلَمَ نِصْفُهُمْ، وَكَانَ يَؤُمُّهُمْ أيْمَاءُ بْنُ رَخْضَةَ الْغِفَارىُّ، وَكَانَ سَيِّدَهُمْ؛ وَقَالَ نِصْفُهُمْ. إذَا قَدِمَ رَسُولُ اللّهِ # الْمَدِينَةَ أسْلَمْنَا. فَقَدِمَ رَسُولُ اللّهِ # الْمَدِينَةَ فَأسْلَمَ النِّصْفُ الْبَاقِى. وَجَاءَتْ أسْلَمُ فقَالَتْ: يَارَسُولَ اللّهِ! إخْوَانُنَا: نُسْلِمُ عَلى الَّذِى أسْلَمُوا عَلَيْهِ؛

فَأَسْلَمُوا. فقَالَ #: غِفَارٌ، غَفَرَ اللهُ لَهَا، وَأَسْلَمُ سَالَمَهَا اللهُ تَعالى]. أخرجه مسلم، وهذا لفظه .

1. (4445)- Hz. Ebu Zerr (radıyallahu anh):
"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile karşılaşmazdan önce üç yıl ibadet ettim" demişti. Kendisine: "(Bu ibadeti) kimin için yaptın?" diye sordular.
"Allah için!" cevabını verdi. Tekrar:
"Pekiyi nereye yönelerek yaptın?" denildi.
"Rabbim beni nereye yöneltmiş idiyse oraya!" dedi ve açıklamaya devam etti: "Akşam vakti namaza başlıyor, gecenin sonuna kadar devam ediyordum. O zaman kendimi bir örtü gibi atıyor, güneş tepeme yükselinceye kadar öyle kalıyordum. (Bir gün kardeşim) Üneys bana:
"Benim Mekke'de görülecek bir işim var. Sen bana başgöz ol (eksikliğimi duyurma) dedi ve Mekke'ye gitti. Oraya varınca bana dönmekte gecikti. Nihayet geldi.
"Ne yaptın?" dedim.
"Mekke'de bir adama rastladım, senin (gibi farklı bir) din üzerine yaşıyor. Ancak O, kendisini Allah Teâlâ'nın gönderdiğini zannediyor" dedi.
"Halk ne diyor?" diye sordum.
"Halk mı? Halk O'na şair diyor, kâhin diyor, sâhir (sihirbaz) diyor!" dedi. Esasen Üneys şâirlerden biriydi. Tekrar sordum:"Pekâlâ sen ne diyorsun?""Ben dedi, kâhinlerin sözünü işittim, bilirim. Onun ki kâhin sözü değil. Onun söylediklerini şiir çeşitlerine tatbik ettim. Hiçbirine uygun gelmiyor. Benden sonra kimse O'na şiir diyemez. Vallahi O doğru sözlüdür, kâhinler ise hep yalancıdırlar!" dedi. Bu açıklama üzerine ben ona:
"Öyleyse benim işlerime de sen başgöz ol, bir de ben gidip göreyim!" dedim."
Ebu Zerr, gerisini şöyle anlatır:
"Mekke'ye geldim. Halktan zayıf bir adam buldum. Ona: "Şu Sâbî (sapık) dediğiniz adam nerede? diye sormuştum. Adam, beni göstererek:
"Burada bir sâbiî var! Burada bir sâbiî var!" diye bağırmaya baladı. Derken vâdi halkı kesek ve kemiklerle üzerime hücum etti. Bayılarak yığılmış kalmışım.
Kendime gelip kalktığım zaman kırmızı bir dikili taş gibiydim. Zemzem'e kadar gittim. Kanlarımı yıkadım, suyundan biraz içtim.
Böylece otuz gün, gece ile gündüz arası kaldım. Bu esnada zemzem suyundan başka hiçbir taam almadım. Buna rağmen şişmanladım ve karnımın kavrımları

arttı. Ciğerimde açlık hissi duymadım. Mekkeliler, ay ışığı olan bir gecede uyurken Beytullah'ı tavaf eden yoktu. Onlardan sadece iki kadar, İsâf ve Naile (adındaki putlarına) dua ediyordu. Tavafları sırasında bana kadar geldiler. (Dayanamayıp):
"Onları birbirlerine nikâhlayıverin bari!" dedim. Onlar dualarından vazgeçmeyip, tavaflarını yaparken yanıma kadar geldiler. Bu sefer:
"Onlar(a niye tapıyorsunuz)? Odundan farkları ne?" dedim. Kadınlar:
"(İmdat!) burada bir adam yok mu?" diye velvele kopararak gittiler. Tam o sırada kadınları Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ve Ebu Bekr (radıyallahu anh), tepeden inerlerken karşılayıp:"
(Niye bağırdınız) başınıza ne geldi?" derler. Kadınlar (onları daha tanımadan):
"Kâ'be ile örtüsü arasında bir sâbiî (sapık) var!" derler. Onlar sorarlar:
"Size ne dedi?"
"Bize ağzı dolduran (ağza alınmaz) sözler söyledi" derler. Derken Resûlulah (aleyhissalâtu vesselâm) geldi, Haceru'l-Esved'e istilâmda bulundu, arkadaşıyla birlikte Beytullah'ı tavaf etti. Sonra namaz kıldı. Namazını bitirince, -Ebu Zerr der ki: "Aleyhissalatu vesselâm'ı İslâm selâmı ile ilk selamlayan ben oldum.- "Esselâmu aleyke ya Resûlullah. (Ey Allah'ın Resûlü! Selam üzerine olsun)!" dedim. Bana:
"Ve aleyke ve Rahmetullah. (Selam senin üzerine olsun, Allah'ın rahmeti de)!" diye mukabele etti. Sonra:
"Sen kimlerdensin?" diye sordu."
Gıfâr'danım!" dedim. Bunun üzerine eliyle eğilerek parmaklarımı alnına koydu. İçimdem: "Galiba kendimi Gıfâr'a nisbet etmemden hoşlanmadı" dedim. Elinden tutmak üzere ilerledim. Fakat arkadaşı bana mâni oldu. Onu benden iyi biliyordu. Sonra başını kaldırıp sordu:"
Buraya ne zaman geldin ?
"Otuz gündür burdayım!" dedim.
"Sana kim yiyecek verdi?" dedi.
"Zemzen suyundan başka bir yiyeceğim olmadı. Şişmanladım bile. Öyle ki karnımın kıvrımlları arttı. Ciğerimden açlık hissi de duymadım!" dedim
"Zemzem suyu mübarektir. O hakikaten besleyici bir gıdadır!" buyurdu. Hz. Ebu Bekr (radıyallahu anh):
"Ey Allah'ın Resulü! Bana müsaade et, bu geceki yiyeceğini ben ikram edeyim!" dedi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ve Ebu Bekr (radıyallahu anh) gittiler, onlarla ben de gittim.
Ebu Bekr bir kapı açtı. Taif kuru üzümünden benim için bir avuç çıkarmaya

başladı. Bu, Mekke'de yediğim ilk yemekti. Orada kaldığım kadar kaldım. Sonra Resulullah'a geldim. Bana dedi ki:

"Ben hurmalıklı bir yere sevkedileceğim. Burasının Yesrib olduğu kanaatindeyim. Sen kavmine benden mesaj götür. Umarım, sayende Allah onları hayırla menfaatlendirecek ve onlar sebebiyle de sana sevap verecek."

Bundan sonra ben kardeşim Üneys'e geldim. Bana:

"Ne yaptın? diye sordu. Ben:

"Müslüman oldum ve (Muhammed'in hak bir peygamber olduğunu) tasdik ettim" dedim.

"Ben senin dinine karşı değilim. Ben de müslüman oldum ve tasdik ettim" dedi. Sonra kalkıp annemize geldik. (Durumu anlattık). O da bize:

"Ben sizin dininize karşı değilim. Ben de müslüman oldum ve tasdik ettim!" dedi. Sonra kalkıp hayvanlarımıza binip kavmimiz Gıfar'a geldik. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın mesajını getirdik. İlk anda) yarısı müslüman oldu. Eyma İbnu Rahza el-Gıfârî müslüman olanların imamlığını yürütüyordu, bu onların efendisi idi. Diğer (müslüman olmayan) yarı:"

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Medine'ye gelince müslüman oluruz!" dediler. Derken (aleyhissalâtu vesselâm) Medine'ye geldi. O geri kalan yarı da müslüman oldu. Bir müddet sonra Eslem kabilesi de gelerek:

"Ey Allah'ın Resûlü! (Gıfarlılar) bizim kardeşlerimizdir. Onların müslüman oldukları şey üzere biz de müslüman oluyoruz!" dediler ve onlar da müslüman oldular. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Gıfâr'a Allah mağfiretini bol kılsın. Eslem'i de Allah selamete kavuştursun!" diyerek o iki kabileden memnuniyetini ifade buyurdular." [Müslim, Fezâilu's-Sahâbe 132, (2473). Metin Müslim'in metnidir.][201]

-4446 -2- وفي رواية له وللبخاري:]لَمَّا بَلَغَ أبَا ذَرٍّ مَبْعَثُ النَّبِيِّ #. قالَ ‘خِيهِ: ارْكَبْ الى هذَا الْوَادِى فَاعْلَمْ لِي عِلْمَ هذَا الرَّجُلِ الَّذِى يَزْعَمُ أنَّهُ نَبِيٌّ يَأتِيهِ الْخَبَرُ مِنَ السَّمَاءِ، وَاسْمَعْ مِنْ قَوْلِهِ ثُمَّ ائْتِنِى. فَانْطَلَقَ ا‘خُ حَتّى قَدِمَ وَسَمِعَ مِنْ قَوْلِهِ. ثُمّ رَجَعَ إلى أبِي ذَرٍّ: فقَالَ لَهُ: رَأيْتُهُ يَأمُرُ بِمَكَارِمِ ا‘خْلَق، وَكَماً مَاهُوَ بِالشِّعْرِ. فقَالَ: مَا شَفَيْتَنِي مِمَّا أرَدْتُ. فَتَزَوَّدَ وَحَمَلَ شَنَّةً لَهُ فِيهَا مَاءٌ حَتّى قَدِمَ مَكَّةَ، فَأتَى الْمَسْجِدَ فَالْتَمَسَ النَّبِيَّ #، وَهُوَ َ يَعْرِفُهُ، وَكَرِهَ أنْ يَسْألَ

عَنْهُ حَتّى أدْرَكَهُ بَعْضُ اللّيْلِ فَاضْطجَعَ فَرآهُ عَلِيٌّ رَضِيَ اللهَ عَنْه فَعَرَفَ أنَّهُ غَريبٌ. فَلَمَّا رَآهُ تَبِعَهُ فَلَمْ يَسْألْ وَاحِدٌ مِنْهُمَا صَاحِبَهُ عَنْ شَيْءٍ حَتّى أصْبَحَ. ثُمَّ احْتَمَلَ قِرْبَتَهُ وَزَادَهُ الى الْمَسْجِدِ فَظَلَّ ذلِكَ الْيَوْمَ وَ يَرَاهُ النَّبِيَّ # حَتّى أمْسى. فَعَادَ الى مَضْجَعِهِ. فَمَرَّ بِهِ عَلِيٌّ رَضِيَ اللّهُ عَنْه. فقَالَ: أمَا آنَ لِلرَّجُلِ أنْ يَعْرِفَ مَنْزِلَهُ؟ فَقَامَ وَتَبِعَهُ وَ يَسْألُ وَاحِدٌ مِنْهُمَا صَاحِبَهُ عَنْ شَيْءٍ حَتّى إذَا كَانَ يَوْمُ الثَّالِثِ فَعِمِلَ ذلِكَ فَأقَامَهُ عَلِيٌّ رَضِيَ اللّهُ عَنْه مَعَهُ. ثُمَّ قَالَ: أ تُحَدِّثُنِي مَا الَّذِى أقْدَمَكَ هذَا الْبَلَدَ؟ قَالَ: إنْ أعْطَيْتَنِي عَهْداً وَمِيثَاقاً لَتُرْشِدَنَّنِي فَعَلْتُ فَفَعَلَ فَأخْبَرْتُهُ فقَالَ: أنَّهُ حَقٌّ، وَهُوَ رَسُولُ اللّهِ فإذَا أصْبَحْتَ فَاتَّبِعْنِي، فإنِّى إنْ رَأيْتُ شَيْئاً أخَافُ عَلَيْكَ قُمْتُ كَأنِّى أُرِقُ الْمَاءَ، فإنْ مَضَيْتُ فَاتَّبِعْنِي حَتّى تَدْخُلَ مَدْخَلِي. فَفَعَلَ فَانْطَلَقَ يَقفُوهُ حَتّى دَخَلَ عَلِيٌّ عَلى النَّبِيِّ # فَدخَلَ مَعَهُ وَسَمِعَ مِنْ قَوْلِهِ، وَأسْلَمَ مَكَانَهُ. فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ #: ارْجِع الى قَوْمِكَ فَاخْبَرَهُمْ حَتّى يَأتِيكَ اَمْرِي، فَقَالَ: وَالَّذِى نَفْسِى بِيَدِهِ ،صْرُخَنَّ بِهَا بَيْنَ ظَهْرَانَيْهِمْ. فَخَرَجَ حَتّى أتَى الْمَسْجِدَ فَنَادَى بأعْ صَوْتِهِ: أشْهَدُ أنْ َ إلهَ اللّهُ، وَأنَّ مَحُمَّداً رَسُولُ اللّهِ وَثَارَ الْقَوْمُ فَضَرَبُوهُ حَتّى أوْجَعُوهُ فَأتى الْعَبَّاسُ رَضِيَ اللّهُ عَنْه فَأكَبَّ عَلَيْهِ.

فَقَالَ: وَيْلَكُمْ، ألَسْتُم تَعْلَمُونَ أنَّهُ مِنْ غِفَارٍ؟

وَأنَّ طَرِيقَ تُجَّارِكُمْ الى الشَّامِ عَلَيْهِمْ، فضأنْقَذَهُ مِنْهُمْ. ثُمَّ عَادَ مِنَ الْغَدِ لِمِثْلِهَا فَثَارُوا عَلَيْهِ فَضَرَبُوهُ، فَأكَبَّ عَلَيْهِ الْعَبَّاسُ فَأنْقَذَهُ. فَكَانَ هذَا أوَّلَ إسْمِ أبى ذَرٍّ الْغِفَارِىِّ رَضِيَ اللّهُ عَنْه[.»الخِفَاءُ« بكسر الخاء المعجمة: كساءٌ يُطْرَحُ على السِّقَاءِ.وقوله: »فَرَاثَ« أىْ أبْطأ.و»أقراءُ الشعر« طرائقُهُ وَأنواعه، واحدُها: قَرءٌ بفتح القَافِ.و»المَدَرَةُ« الطِينَةُ الْمُسْتَحْجَرَةُ.وقوله: »كَأنِّى نُصُبٌ أحْمَرُ« أرَادَ أنَّهُمْ ضَرَبُوهُ حَتّى أدَمُوهُ فصَارَ كَأنَّه نُصُبٌ أحْمَرُ، والنصب الحجر أو الصنم الَّذِى كانُوا يَنْصِبُونَهُ فِي الجَاهِلِيَّةِ وَيَذْبَحُونَ عليهِ فَيَحْمَرُّ من دم الْقُربَانِ والذَّبَائِحِ.و»سَخَفَةُ الْجُوعِ« رِقَّتُهُ وَهَزَالُهُ.و»لَيْلَةُ إضحيَانٍ« أى مَضِيئَةُ َغَيْمَ فيها.و»ا،صْمَخَةُ« جَمْعُ صِمَاخٍ، وَهُوَ ثُقُبُ اُذْنٍ.و»الضَّرْبُ« هَاهُنَا: الْمَنْعُ مِنَ اِسْتِمَاعِ، وَكَنّى بِهِ عَنِ النَّوْمِ الْمُفْرِطِ.و»إسَافٌ وَنَائِلَةُ« صَنَمَانِ يَزْعُمُ الْعَرِبُ أنَّهُمَا كَانَا رَجُ وَامْرَأةً فَزَنَيَا فِي الْكَعْبَةِ فَمُسِخاً.و»الهَنُ« عُنِىَ بِهِ الذَّكَرُ.و»الْوَلْوَلَةُ« اِسْتِغَاثَةُ والصَّيَاحُ.و»ا،نْفَارُ« الْجَمَاعَةُ: أىْ مِنْ أصْحَابِنَا

وَجَمَاعَتِنَا، وَهُوَ مِنَ النَّفَرِ الَّذِينَ مِنَ الثَّلَثَةِ الى الْعَشَرَةِ .
وَقَوْلَهُمَا: »كَلِمَةً تَمَ ُ الْفَمَ« أَرَادَتَا أَنَّهَا عَظِيمَةٌ تُقَالُ.و»القَدْعُ« اَلْمَنْعُ وَالْكَفُّ.و»طَعَامُ طُعْمٍ« أىْ شَبْعٍ، يَعْنِى أَنَّهُ يُشْبِعُ وَيَكُفُّ الْجُوعَ وَيَكْفِى مِنْهُ.و»الغَابِرُ« هَاهُنَاَ: اَلْبَاقِى وَهُوً مِنَ ا َضْدَادِ.و»ظَهْرَانِى الْقَوْمِ وَا َمْرِ« أىْ وَسَطُهُ وَفيمَا بَيْنَهُ .

2. (4446)- Ebu Zerr'in Buhari'de gelen bir rivayetinde şöyle denmiştir: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bi'set (peygamber olarak gönderildi) haberi Ebu Zerr (radıyallahu anh)'a ulaşınca, kardeşi (Üneys)'e:
"Devene bin! Şu vadiye (Mekke'ye) git! Kendisini peygamber zanneden ve semadan haber geldiğini söyleyen şu adam hakkında bana bilgi edin, sözlerini dinle ve bana getir!" dedi. Kardeşi gidip, Mekke'ye vardı. Onun sözlerinden dinledi. Sonra Ebu Zerr'in yanına döndü ve şu bilgiyi verdi:"
Onu gördüm. İnsanlara güzel ahlakı emrediyordu. (İnsanlara getirdiği) kelam da şiir değil."
Ebu Zerr (kardeşinin anlattıklarını tatminkar bulmayarak), kardeşine:
"Arzuladığım kadar merakımı gideremedim!" dedi. Azık hazırladı. İçerisine su olan dağarcığını yüklenip yola çıktı. Mekke'ye geldi. Mescide uğrayıp Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı kolladı. Esasen O'nu tanımıyordu. Doğrudan sormayı da uygun görmedi. Böylece birkaç gece geçirdi. Tutup (bir kuytuya) yattı. Derken Ali (radıyallahu anh) onu görüp, bir yabancı olduğunu anladı. Onu görünce takip etti. Bu ikisinden hiçbiri diğerine herhangi bir şey sormadı. Bu suretle sabaha erdiler. Sonra kırbasını ve azığını Mescid'e taşıdı. O gün de öyle geçti ve Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı akşama kadar göremedi. Bunun üzerine yattığı yere döndü. (Az sonra) Ali (radıyallahu anh) ona uğradı ve adama:
"Yerimi öğrenme zamanı gelmedi mi?" dedi. Böylece Ebu Zerr'i kaldırdı ve beraberinde götürdü. (Ebu Zerr onu geriden takip etti.) Birbirlerine hiçbir şey söylemediler. Üçüncü güne ermişlerdi. O gün de aynı şekilde hareket ettiler. Ali onu beraberinde ikamet ettirdi. Ve:
"Seni bu memlekete getiren sebebi bana söylemez misin?" diye sordu. Ebu Zerr:
"Bana yardımcı olup yol göstereceğin hususunda ahd-u misakda bulunur (kesin söz verir)sen açıklarım!" dedi. Ali söz verdi, o da açıkladı. Ali dedi ki:
"O haktır ve Allah'ın Resulüdür. Sabah olunca peşimi takip et. Ben, senin

hakkında korktuğum bir şey görürsem, sanki su döküyorum gibi doğrulurum, değilse yürümeye devam ederim. Böylece girdiğim yere sen de girinceye kadar beni takip et!"
Ali böyle yaptı. O da onu takip edip geldi. Ali, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanına girdi. O da onunla birlikte içeri daldı. Resulullah'ın sözünü dinledi ve anında müslüman oldu. Resulullah kendisine:
"Hemen kavmine dön. (Gördüklerini) onlara haber ver. Emrim sana gelinceye kadar (orada kal)" ferman etti. Ebu Zerr de:
"Nefsim elinde olan Zat'a yemin olsun, ben de haberi onlar arasında bağırarak söyleyeceğim!" dedi. Oradan çıkıp Mescid'e geldi. Yüksek sesle:
"Eşhedu enlâ ilâhe illallah ve eşhedü enne Muhammeden Resulullah!" dedi. Halk üzerine atılıp, onu iyice dövdüler, canını pek yaktılar. derken Abbas (radıyallahu anh) gelip üzerine kapanarak (mani oldu).
"Yazık size! Bunun Gıfarlı olduğunu, Şam'a giden tüccarlarınızın yolunun oradan geçtiğini bilmiyor musunuz?" diyerek onu ellerinden kurtardı.
Ebu Zerr, ertesi günü aynı şeyi tekrarladı. Mekkeliler, üzerine atılıp tekrar dövdüler. Yine Abbas üzerine kapandı ve onu kurtardı
(Ravi der ki): "Bu, Ebu Zerr el-Gıfârî'nin müslüman oluşunun başlangıcı oldu."
[Buharî, Menâkıbu'l-Ensar 33, Menâkıb 10.][202]

AÇIKLAMA:

1- Hadisi anlatan İbnu Abbas'tır. Ancak İbnu Abbas (radıyallahu anh), vak'ayı Ebu Zerr el-Gıfarî'nin kendisinden naklen anlatmaktadır.

2- Ebu Zerr el-Gıfârî hazretleri, Ashab arasında müstesna bir şahsiyettir. Kendi anlatımından kaydedilen iki rivayetten de vazıh olarak anlaşılacağı üzere, herşeyden önce, kendisine islami davet yapılmadan, kendi kendine, içinden gelen merakla araştırıp, Resulullah'ı bulmuş ve hemen müslüman olmuştur. Onun İslam'a girişi bi'setin ikinci veya üçüncü yılı içerisinde olmalıdır. Bazı rivayetlerde ilk beş müslümandan beşincisi olduğu söylenebilecek kadar, müslümanlığı eskidir.

3- Ebu Zerr'in ismi hususunda çok ihtilaf edilmiştir. Cündeb İbnu Cünâde diyenler daha çoktur. Ancak Büreyr İbnu Adillah, Büreyr İbnu Cünâde, Büreyre İbnu Işrıka, Cündeb İbnu Abdillah, Cündeb İbnu Seken gibi başka isimler de ileri sürülmüştür. Annesi Remle bintu'l-Vukey'a (radıyallahu anhâ)'dır.
Ebu Zerr (radıyallahu anh), Ashab'ın büyüklerindendir. Daha Resulullah'ın

bi'setini duymazdan önce kendi kendine ibadete başlamış olması, duyar duymaz, tahkik için kardeşi Üneys'i Mekke'ye yollaması, onun getirdiği haberle tatmin bulmayıp bizzat kendisinin Mekke yollarına düşmesi, onun ne derece manevi bir potansiyel taşıdığını, nasıl bir maneviyat adamı olduğunu göstermektedir. İslam olduktan sonra büyük ekseriyete ters düşen nevi şahsına münhasır bir İslam anlayışına ermesi ve bu münferidlik içinde hayatının sona ermesi, hep onun yaratılıştan sahip olduğu bu manevi potansiyelin kesafet ve sikletinden ileri gelmektedir. Ekseriyete şaz, düşen bu Ebu Zerrî anlayış İslam'a garib mi kalmaktadır. diye bir soruya tereddütsüz verilecek cevap: "Hayır! Asla!"dır. Zira, onun hak olan teferrüdünü, tavizsizliğini fıtratbin basîriyle keşfedip okuyan Resululah: "Allah Ebu Zerr'e rahmet buyursun, o tek başına yürür, (tek başına yaşar), tek başına ölür, tek başına haşr olur" diyerek, münferid de olsa o yolun hak olduğunu beyan etmiş, tebcil buyurmuştur. İslam sünnete ters düşmeyen farklı anlayışların hepsini meşru addeder. Sünnet ise zengin mi zengin.
Ebu Zerr, zahid bir kimsedir. Ashab arasında dünyaya en az kıymet veren odur. Resulullah onun zühdünü: "Ebu Zerr, ümmetim içerisinde Hz.İsa'nın zühdünü yaşayan kimsedir" sözleriyle ifade buyurmuştur.
Onun şahsiyetinde, ilmin de yüksek mertebede yer aldığını belirtmeliyiz. İlminin Abdullah İbnu Mes'ud'a denk olduğu kabul edilmiştir. Hz. Ali "Ebu Zerr, insanların öğrenmekten aciz kalacağı derecede ilim kesbetti. Ancak sonradan (dağarcığının) ağzını sımsıkı bağlayıp, dışarıya bir şey sızdırmadı" der. Böylece onun geniş ilmine rağmen, bu ilmi neşretme gayretine girmediğine dikkat çeker.
Ebu Zerr'i diğer sahabelerden farklı kılan zühdü, onu, birkaç dinar ve hatta birkaç dirhem biriktirmeyi Tevbe suresinde zikri geçen "kenz" kabul etmeye itmiştir. Bu sebeple, kendisine beytu'lmaldan verilen tahsisatı o gün fakirlere dağıtmayı prensip edinmiştir. Ebu Zerr, Resulullah'ın: "Kıyamet günü, makamca bana en yakın olacak kimse, dünyayı terkettiği zaman, benim kendisini bıraktığım heyette olan kimsedir" hadisine uyarak, Resulullah zamanındaki heyetini ve hayat standardını değiştirmemeye gayret etmiş ve diğer sahabelerin hiçbiri buna riayet edemedikleri için, Kıyamet gününde Resulullah'a yakınlık kazanacağını ifade etmiştir.
Resulullah'ın vefatından sonra Şam'da yaşayan Ebu Zerr, Hz. Muaviye'nin sultanlar gibi debdebeli yaşayışını tenkid etmiş, bunun sünnete aykırı olduğunu, israf olduğunu söylemiş ve bu sözleri halk üzerinde te'sir halketmişti. Onun bu müessiriyetinden rahatsızlık duyan Hz. Muaviye, Halife Hz. Osman (radıyallahu anh)'a şikayet eder. Halife, Ebu Zerr'i Medine'ye çağırır, oradan da Rebeze'ye gönderir ve orada ikametini uygun görür. Hcri 31'de Rebeze'de vefat eder,

(radıyallahu anh).
Resulullah onun doğru sözlülüğünü takdiren: "Onun gibi doğru sözlü birisini ne yer taşıdı, ne de gök gölgeledi" buyurur (4370'de açıklandı). Bedir savaşına katılmamıştır ama Hz. Ömer, tahsisatta onu Ashab-ı Bedr'e ilhak etmiştir. İbnu İshak'ın Sire'sinde kaydedildiğine göre, Resulullah'a tebük seferine katılmayanlar haber verilip: "Falan da katılmadı" denince: "Bırakın onu, eğer onda bir hayır varsa Allah onu size ilhak edecektir! Hayır yoksa, Allah ondan sizi selamette tutuyor demektir" derdi. Ebu Zerr devesi ile yola çıkar, ancak deve bir türlü sür'at yapamayınca, deveyi bırakır, malzemesini sırtına alır, geriden tek başına yaya olarak orduya yetişmeye çalışır. Bir ara, Resulullah'a geriden birinin yaya gelmekte olduğu haber verilir. Efendimiz: "Bu Ebu Zerr ola!" buyururlar. Yaklaşınca gerçekten onun olduğu anlaşılır ve Aleyhissalâtu vesselâm'a Ebu Zerr diye haber verirler. Aleyhissalâtu vesselâm:"
Allah Ebu Zerr'e rahmet buyursun. O tek başına yaşar, tek başına ölür, tek başına haşrolunur" buyururlar.
Yukarıda belirtildiği üzere, Ebu Zerr pek çok hususta münferid kalmış, münferid yaşamış ve münferid ölmüştür. [203]

*** HUZEYFE İBNU'L-YEMAN (RADIYALLAHU ANHÜMÂ)**

-4447 -1- عَنْ حُذَيْفَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قَالَ:]سَألَتْنى أُمِّي مَتَى عَهْدُكَ بِرَسُولِ اللّهِ #؟ فَقلْتُ: مَالِي بِهِ عَهْدٌ مُنْذُ كَذَا وَكَذَا، فَنَالَتْ مِنِّى. فَقُلْتُ لَهَا: دَعِينِى آتِى رَسُولَ اللّهِ # فَأُصلِّى مَعَهُ الْمَغْرِبَ وَأسْألُهُ أنْ يَسْتَغْفِرَ لِى وَلَكَ. فَأتَيْتُهُ فَصَلَّيْتُ مَعَهُ الْمَغْرِبَ فَصَلّى حَتّى صَلّى الْعِشَاءَ ثُمّ انفتَلَ فَتَبِعْتُهُ فَسَمِعَ صَوْتِى فَقَالَ: مَنْ هذَا: حُذَيْفَةُ؟ قُلْتُ: نَعَمْ قَالَ: مَا حَاجَتُكَ؟ غَفَرَ اللّهُ تَعَالى لَكَ و ُمِّكَ. إنَّ هذَا مَلَكٌ لَمْ يَنْزِلِ ا َرْضَ قَطُّ قَبْلَ هذِهِ اللَّيْلَةِ، اسْتَأذَنَ رَبَّهُ أنْ يُسَلِّمَ عَلَيَّ وَيُبَشِّرَنِي أنَّ فَاطِمَةَ سَيِّدَةُ نِسَاءِ أهْلِ الْجَنَّةِ، وَالْحَسَنَ وَالْحُسَيْنَ سَيِّدَا شَبَابِ أهْلِ الْجَنَّةِ[. أخرجه الترمذي .

1. (4447)- Hz. Huzeyfe (radıyallahu anh) anlatıyor: "Annem bana: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı (en son) ne zaman gördün?" diye sordu. Ben:
"Şu şu zamandan beri görmedim!" dedim. Annem bana (kızdı ve) azarladı. Bunun üzerine:

"İzin ver Aleyhissalâtu vesselâm'a gideyim, akşam namazını O'nunla kılayım ve bana da sana da mağfiret dileyivermesini taleb edeyim!" dedim. (O gün) Aleyhissalâtu vesselâm'a gittim. Akşamı onunla kıldım. Yatsıyı da kılıncaya kadar (orada nafile) namaz kıldı. Sonra ayrıldı. Ben de peşine düştüm. Derken sesimi işitti.
"Bu kim? Huzeyfe değil mi?" dedi.
"Evet, Huzeyfe'dir!" dedim.
"Hacetin nedir? Allah Teala Hazretleri sana da, annene de mağfiret buyursun. Şu bir melektir. Bu geceden önce arza hiç inmemiştir. Bana selam vermek ve Fatıma'nın cennetteki kadınların efendisi olduğunu, Hasan ve Hüseyin'in de cennetteki gençlerin efendisi olduğun bana müjdelemek için Rabbinden izin istedi" buyurdu." [Tirmizî, Menâkıb, (3783).] [204]

-4448 -2- وعنه رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالُوا يَا رَسُولَ اللّهِ لَو اسْتَخْلَفْتَ؟ فَقَالَ: إنِّى إنِ اسْتَخْلَفْتُ فَعَصَيْتُمُوهُ عُذِّبْتُمْ وَلَكِنْ مَا حَدَّثَكُمْ بِهِ حُذَيْفَةُ فَصدِّقُوهُ، وَمَا أقْرَأكُمْ عَبْدُ اللّهِ بْنُ مَسْعُودٍ فَاقْرَءُوهُ[. أخرجه الترمذي .

2. (4448)- Yine Huzeyfe (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ashab:
"Ey Allah'ın Resulü! yerinize bir halife tayin etseniz!" demişti. Şu cevapta bulundu:
"Ben birini yerime koysam, sonra da siz ona isyan etseniz, azaba maruz kalırsınız. Velakin, siz, Huzeyfe'nin size rivayet edeceği sözleri tasdik edin, Abdullah İbnu Mes'ud'un okuyacağını okuyun." [Tirmizî, Menakıb, (3814).] [205]

AÇIKLAMA:

1- Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu hadislerinde ümmet için her devirde, her mekanda ve her zamanda, her an ehemiyet taşıyan şeye dikkat çekmekte ve sanki şöyle demektedir: "Benim yerime birini seçmem sizler için çok ehemmiyetli değil, ehemmiyeti olmayan meseleyi bırakın. Velakin kitapla ve sünnetle amel etmek sizin için çok daha ehemiyetlidir. Bunlara dört elle sarılın." Bilhassa Huzeyfe'yi zikretmesi, onun Resulullah'ın sahib-i sırr'ı olmasından ileri gelir. Hz. Huzeyfe (radıyallahu anh) münafıklarla ilgili sırlara vakıf idi. Herkes

hayırdan sorarken, o hep şerden ve arkadan çıkacak fitnelerden sorardı. Resulullah o hususlarla ilgili birçok malumatı kendisine sır olarak tevdi etmiş idi. Dünyevi fitnelere karşı halkı uyaran o idi. Adullah İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) da uhrevi fitnelere karşı uyarma yapardı.

2- Bu hadiste, Resulullah'ın vefatından sonra halife seçimi esnasında Abdullah İbnu Mes'ud'un sarfettiği muknî sözlerle o meselenin hallindeki müsbet katkılarına da işaret etmiş olabilir. Zira o, hilafete Hz. Ebu Bekr'in seçilmesinin gerektiğini söyledikten sonra şu gerekçeyi ileri sürmüştü:
"Biz Resulullah'ın sağlığında öne geçirip, arkasında namaz kıldığı kimseyi, hilafet meselesinde geri atamayız. Nasıl olur da Aleyhissalâtu vesselâm'ın dinimizle ilgili olarak razı olduğu kimseden biz dünyamız hususunda razı olmaz, öne geçirmeyiz?"
Bu hususu te'yid eden bir Tirmizî hadisi şöyledir: "Benden sonra, Ashabımdan Ebu Bekr ve Ömer ikilisine iktida edin. Ammar'ın istikametiyle istikametlenin, İbnu Mesud'un vasiyetine de yapışın." (4371 numaralı hadise bakılsın.)
Bu hadisin başında Hz. Ebu Bekr ve Ömer'e iktida emredildikten sonra, aynı hadisin sonunda İbnu Mes'ud'un vasiyetine temessük (yapışma) emredilmiş olması, bu vasiyetin Hz. Ebu Bekr'e uyma hususundaki vasiyetiyle ilgili olduğu düşüncesine kuvvet veriyor. Efendimiz, mucize olarak istikbâlbin nazarıyla İbnu Mes'ud'un o tavsiyesini görmüş ve ashabına ona uymalarını vasiyet etmiştir.
3- Huzeyfe İbnu'l-Yeman'ın adı, Huzeyfe İbnu Hısl İbni Cabir'dir. Yeman ismi babasınının lakabıdır. Kavminde bir kan davasına karıştığı için Yemen'den kalkıp Medine'ye gelmiş ve orada, Beni Abdu'l-Eşhel ile halif olup yerleşmiştir.
Uhud'a katılmış, o savaşta babasını kaybetmiştir.
Huzeyfe'nin en bariz vasfı Resulullah'ın münafıklar hakkında sahib-i sırr'ı olmasıdır. Aleyhissalâtu vesselâm kimlerin münafık olduğunu sadece Huzeyfe'ye söylemiş idi. Bunu herkes biliyordu. Hatta, Hz. Ömer bir ara: "Benim memurlarım arasında münafık var mı." diye sormuş, "Evet! bir tane!" cevabını alınca, "O kimdir?" diyerek öğrenmek istemiş, ancak Huzeyfe: "Söylemem! demiştir. Huzeyfe, bir müddet sona Hz. Ömer'in onu azlettiğini söyler.
Hz. Ömer (radıyallahu anh), bir kimse öldüğü zaman, Huzeyfe'nin cenaze namazına katılıp katılmadığını sordurur, katılmış ise kendisi de iştirak edermiş.
Huzeyfe Nihavent savaşına katılmıştır. Komutan Nu'mân İbnu Mukaran şehid olunca, bayrağı alır. Bundan sonra Hamedan, Rey, Dinever onun eliyle fethedilir. el-Cezire'nin fethinde hazır bulunur. Nusaybin'e yerleşir ve orada evlenir.
Huzeyfe'nin diğer bir hususiyeti, sakınmak için şerden sormasıdır. "Herkes hayırdan sorarken ben kendimi korumak için şerden sorardım" der. Bu sebeple

fitneye müteallik hadisleri çokça rivayet etmiştir. Müşrikler misak aldığı için Bedr'e katılmadığını daha önce belirtmiştik. Hendek savaşı sırasında küffar'dan haber getirmesi için geceleyin onların arasına gönderilmiştir.
Hz. Ömer, bir vali tayin ettiği zaman, tayin kararnamesine, gideceği yer ahalisine hitaben: "Size falancayı şu kadar ücretle gönderiyorum" diye yazardı.Huzeyfe'yi Medâin'e vali olarak gönderince, karanameye: "...Ona itaat edin ve istediğini verin" diye yazar. Huzeyfe Medâin'e gelince köy muhtarları (Dehâkin) onu karşılayıp kararnameyi okurlar.
"Ne miktar itiyorsan söyle!" derler. Huzeyfe (radıyallahu anh):
"Aranızda kaldığım müddetçe yiyeceğim ekmeğimi ve merkebimin yemini istiyorum" der. Hz. Ömer geri çağırdığı zaman, yolda karşılar. Bakar ki, gönderdiği zamanki kılıkkıyafeti içerisinde. Onun bu tevazuundan memnun kalarak kucaklar ve:
"Sen benim kardeşimsin, ben de senin kardeşinim!" der.
Hz. Huzeyfe (radıyallahu anh), Hz. Osman'ın şehadetinden kırk gün sonra, Hicrî 36 yılında vefat eder. Ölüm gelince çok fazla hayıflanır. Niçin ağladığı sorulunca:
"Dünyaya esef ederek ağlamıyorum, bilakis ölüm benim için daha sevgili. Ancak, ne üzerine öleceğimi bilemiyorum: Rıza üzerine mi, gadab üzerine mi?" der. Ölüm geldiği zaman:
"İşte dünyadaki en son ânım! Allahım, biliyorsun ki ben seni seviyorum, sana kavuşmamı mübarek kıl!" der ve ruhunu teslim eder, (radıyallahu anh).[206]

*** SA'D İBNU MU'ÂZ (RADIYALLAHU ANH)**

4449-1- عن البراء رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]أُهْدِىَ لِرَسُولِ اللّهِ # جُبَّةٌ مِنْ سُنْدُسٍ، وَكَانَ يَنْهَى عَنِ الْحَرِيرِ، فَعَجِبَ النَّاسُ مِنْهَا. وَفي رِوايةٍ: ثَوْبُ حَرِيرٍ فَجَعَلْنَا نَلْمُسُهُ وَنَتَعَجَّبُ مِنْهُ. فَقَالَ: وَالَّذِى نَفْسِى بِيَدِهِ لَمَنَادِيلُ سَعْدِ بْنِ مُعَاذٍ فِي الْجَنَّةِ خَيْرٌ مِنْ هذَا[. أخرجه الشيخان والترمذي.»السُّنْدُسُ« مَا رَقَّ مِنَ اِبْرِيسِمِ.و»ا“سْتبرقُ« مَا غَلُظَ مِنْهُ.

1. (4449)- Berâ (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a sündüs bir cübbe hediye edildi, elimizle yoklamaya başladık, hepimiz hayran olmuştuk"

"Nefsim (kudret) elinde olan Zât'a yemin olsun, Sa'd İbnu Mu'âz'ın cennetteki mendilleri bundan hayırlıdır" buyurdular." [Buharî, Libas 26, Bed'ül-Halk 8, Menâkıbu'l-Ensâr 12, Eymân 3; Müslim, Fezail 126, (2468); Tirmizî, Menâkıb, (3846).][207]

-4450 -2- وعن جابر رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: اِهْتَزَّ الْعَرْشُ؛ وفي رواية: اِهْتَزَّ عَرْشُ الرَّحْمنِ لِمَوْتِ سَعْدِ بْنِ مُعَاذٍ رَضِيَ اللهُ عَنْه[. أخرجه الشيخان والترمذي.و»اِهْتِزَازُ الْعَرْشِ« كِنَايَةٌ عَن اِرْتياحِهِ بروحه حين صُعِدَ بِها لكرامَتِهِ عَلى ربِّه، وكلُّ مَنْ خَفَّ ‘مْرٍ وارْتاحَ له فقد اهْتَزَّ لهُ، والمعنَى فرحَ أهْلُ العَرْشِ لِقُدومِهِ على اللهِ لِمَا رَأوْا مِنْ مَنْزِلَتِهِ وَكرَامَتِهِ وفَضْلِهِ .

2. (4450)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sa'd İbnu Mu'âz'ın vefatından Arş titredi. -Bir rivayette "Arş-ı Rahmân titredi" buyurmuştur-" [Buharî, Menâkıbu'l-Ensâr 12; Müslim, Fezailu's-Sahâbe 125, (2467); Tirmizî, Menâkıb, (3847).][208]

-4451 -3- وعن أنس رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]لَمَّا حُمِلَتْ جَنَازَةُ سَعْدِ بْنِ مُعَاذٍ رَضِيَ اللهُ عَنْه قالَ الْمُنَافِقُونَ: مَا أخَفَّ مَا كَانَتْ جَنَازَتُهُ؛ يَعْنُونَ لِحُكْمِهِ في بَنِى قُرَيْظَةَ. فَبَلَغَ ذلِكَ رَسُولَ اللهِ #. فقَالَ: إنَّ الْمَئِكَةَ كَانَتْ تَحْمِلُهُ[. أخرجه الترمذي.

3. (4451)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Sad İbnu Mu'âz (radıyallahu anh)'ın cenazesi taşındığı zaman münafıklar: "Cenazesi ne kadar hafif!" dediler. (Bu sözleriyle) Benî Kureyza hakkındaki hükmünü kastediyorlardı. Bu, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kulağına ulaştı. Hemen şunu söyledi: "Onun cenazesini melekler taşıyordu. (Bu sebeple insanlara hafif geldi)." [Tirmizî, Menâkıb, (3848).][209]

AÇIKLAMA:

Sa'd İbnu Mu'âz, Ensâr'ın bir yarısını teşkil eden Evslilerin lideri idi. Müslümanlara muallim ve İslâm'ın neşri için Resûlullah tarafından Medine'ye gönderilen Mus'ab İbnu Umeyr'in eliyle İslâm'a girmiş idi. Müslüman olur olmaz kavmi Abdu'l-Eşhed'i toplayıp: "Müslüman oluncaya kadar erkeklerinizin de kadınlarınızın da bana konuşması haramdır" der. Derhal hepsi müslüman olur
Sa'd İbnu Mu'âz (radıyallahu anh) İslâm'a fevkalâde hizmeti geçen zatlardan biridir. Medine'de İslâm'ın bidayette kökleşip inkişafında ve Resûlullah'ın himayesinde, katkısı büyük olmuştur. Bedir, Uhud, Hendek savaşlarına katılmıştır. Hendek'te koldaki ana damardan isabet alarak yaralanır. Yaralanan Sa'd şöyle dua eder: "Ey Allahım! Kureyş'le yapacak daha savaşımız varsa o savaş için ömrümü uzat! Ben, Resûlüne eza veren, onu yalanlayan ve yurdundan çıkaran bir kavimle savaşmaktan hoşlandığım kadar başka bir şeyden hoşlanmam. Eğer onlarla aramızdaki savaş sona erdiyse şu yaramı şehâdete vesile kıl. Benî Kureyza'dan içim rahata kavuşmadan canımı alma!" Resûlullah onun tedavisiyle daha yakından ilgilenebilmek için Mescid'in içerisine çadır kurdurarak, oraya yatırmış, kanı durdurabilmek için dağlama tatbik etmiştir. Bir ara kesilen kan, Benî Kureyza hakkındaki hükmünden sonra tekrar akmaya başlar. Bütün ihtimama rağmen kan durdurulamaz ve kan kaybından vefat eder. Ancak ölmezden önce, savaş sırasında müslümanlara ihanet ederek Kureyş'le işbirliği yapmaya kalkan Benî Kureyza yahudilerinin cezalandırılmasında hakem olmuş, onların hakettikleri ve "Allah'ın hükmüne muvafık düşen" cezayı vermiştir: "Mukatillerin öldürülmesi, kadın ve çocukların esir edilmesi, mallarının taksimi."
Sa'd İbnu Mu'âz'ın vefatı anında Cebrâil aleyhissalâm Resûllah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelip: "Ey Allah'ın Resûlü! Kendisine sema kapıları açılan ve Arş'ı titreten bu zât kimdir?" der. Aleyhissalâtu vesselâm, elbisesini çekerek çarçabuk dışarı çıkar, Sâ'd'ın vefat etmiş olduğunu görür.
Resûlullah cenazesini defnedip dönerken sakallarının üstünden gözyaşları süzülür. Resûlullah, Sa'd'ın cenazesine, daha önce Arz'a ayak basmamış olan yetmiş bin meleğin indiğini, (onun gelmesinden duyduğu sevinç ve neşe ile) Arşu'r-Rahmân'ın ihtizaza gelip deprendiğini söylemiştir.
Sa'd'ın vefatı sebebiyle Arş'ın ihtizaza gelmesi ile ilgili hadis, bir çok Sahabî tarafından rivayet edilmiştir: Câbir, Ebu Saîd el-Hudrî Esîd İbnu Hudayr, Rümeyse, Esmâ Bintu Yezîd, Abdullah İbnu Bedr, İbnu Ömer (radıyallahu anhüm ecmâîn).
Tîbî, münafıkların sarfettiği "Sa'd'ın cenazesi ne kadar hafif" sözüyle, Sa'd'ı

kötülemeyi gaye edindiklerini, Benî Kureyza hakkında verdiği hükümde adaleti gözetmeyip zulme yer verdiğine dair kanaatlerini izhar ettiklerini belirtir. İşte onların bu "hakaret niyetlerine", Resûlullah cevap maksadıyla anında: "Onun cenazesinin hafifliğinin, ona tazîmen meleklerin taşımasından ileri geldiğini" söylemiştir.
Sa'd'ı unutulmaz kılan hizmetlerinden biri olarak Bedir savaşı bidâyetindeki tavrı ve sözleri zikredilir: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Kureyş'in kervanının önünü kesmek gayesiyle Medine'den ayrılmış, müslümanlar hedefe doğru yol alırken, yarı yolda kervanın kaçtığı, Kureyşlilerin savaşmak üzere yola çıktıkları haberi gelince, Resûlullah, kendileriyle sadece kendisini ve müslümanları himaye etmeleri hususunda antlaşma yapmış olduğu Ensâr'ın bu yeni durumda isteyerek savaşa katılmalarını arzu ediyor, ancak açıktan söylemiyordu. Bu sebeple Ashâb'ın ve bâhusus muhacirlerin sözcüleri durumunda olan Hz. Ebu Bekr ve Hz. Ömer gibi büyüklerle istişare ederek mevzuya girer. İşte bu sırada Sa'd İbnu Mu'âz, zekavat ve ferasetiyle Aleyhissâlatu vesselâm'ın niyetini sezer ve Resûlullah'ı son derece memnun edecek şu konuşmayı yapar:
"Allah'a kasem olsun, sanki siz bizi (Ensârîleri) kastediyorsunuz!" der ve "Evet!" karşılığını alınca, sözlerine devam eder:
"Biz sana inanmış ve seni tasdik etmişiz, senin getirdiğin şeriatın hak olduğuna şehadet etmişiz. Seni dinleyip itaat edeceğimize dair garanti vermişiz. Öyleyse ey Allah'ın Resûlü, dilediğine karar ver, biz seninle beraberiz. Seni Hak ile gönderen Zât-ı Zülcelal'e yemin olsun şu denize yürüyecek olsan biz de seninle birlikte dalacağız ve bizden tek kişi geri kalmayacak. Bizi yarın düşmanla karşılaştırmandan rahatsız olmayacağız. Bizler harp sırasında sabırlı, karşılaşma esnasıda da sebatkâr kişileriz. Umulur ki, Allah sizi memnun kılacak şeyi aramızda murad edecektir. Bizi Allah'ın bereketiyle sevket!"
Resûlullah bu sözlere son derece memnun kalır ve düşmanla karşılaşma hususunda şevke gelir.
Hâdiseyi anlatan İbnu'l Esîr: "Sa'd İbnu Mu'âz'a fahr için bu vak'a kâfidir, gerisini terkediyoruz" der.[210]

*** ABDULLAH İBNU ABBÂS (RADIYALLAHU ANHÜMÂ)**

-4452 -1- عن ابْنِ عبَّاس رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قالَ:]ضَمَّنِى رَسُولُ اللّهِ # الى صَدْرِهِ، وَقالَ: اللَّهمَّ فَقِّهْهُ في الدِّينِ وَفي روايةٍ: اللَّهمَّ عَلِّمْهُ الْكِتَابَ. وفي

أُخْرى: الْحِكْمَةَ[. أخرجه الشيخان والترمذي .

1. (4452)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) beni sinesine bastırdı ve: "Allahım, bunu dinde fakîh kıl" diye dua etti." Bir başka rivayette: "Allahım ona Kitab'ı öğret!"; bir diğer rivayette: "Hikmeti öğret" demiştir." [Buharî, Fezâil'l-Ashâb 24, İlm 17, Vudû 10, İ'tisam 1; Müslim, Fezâilu's Sahâbe 138, (2477); Tirmizî, Menâkıb, (3823, 3824).][211]

AÇIKLAMA:

Abdullah İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) Resûlullah'ın en ziyade sevdiği amcalarından Abbâs İbnu Abdilmuttalib'in oğludur. Annesi Lübâbetü'l-Kübrâ Bintu'l-Hâris'tir. Aynı zamanda Hâlid İbnu Velîd'in teyzesinin oğludur. Habru'l Ümme denmiştir. İlminin genişliğine telmihen Bahr lakabı da verilmiştir. İbnu Ömer onun için: "Muhammed'e ineni en iyi bilen insan" demiştir.
İbnu Abbas hakkında yeterli bilgiyi birinci ciltte kaydettiğimiz için (s. 81 ve devamı) burada hayatı ve şahsiyeti hakkında teferruata girmeyerek, sadece sadedinde olduğumuz hadisle ilgili bazı açıklamalar kaydedeceğiz:

* İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ), bu duanın bereketine Kur'ân-ı Kerîm'i tefsir'de, ümmetin en büyük müfessir alimi olmuştur.

* Burada, Resûlullah'ın İbnu Abbas'a yaptığı duanın üç veçhi kaydedilmiştir. Başka vecihler de farklı kitaplarda gelmiştir:

** "Allahım ona kurân'ın te'vilini öğret".

** "Allahım İbnu Abbâs'a hikmet ver ve te'vîli öğret".

** "Allahım onu dinde fakih (anlayışlı) kıl, Kurân'ın te'vilini öğret.

"* Burada hikmetle ne kastedildiği hususunda da ülemâ ihtilaf etmiştir. Başlıca şu görüşler ileri sürülmüştür:

** Sözde isabetlilik denmiş.

** Allah adına anlama,

** Sıhhatine aklın şehadet ettiği şey denmiş,

** Vesveselerle ilham arasını tefrike yarayan nur denmiş,

** Bazıları, Kur'an demiştir.

** Kur'ân'la amel denmiştir.

** Sünnet denmiştir.

** Haşyet denmiştir.

** Akıl denmiştir.

Şarihler, İbnu Abbâs (radıyallahu anhüma)'nın izhar ettiği hal'e bakarak, Aleyhissalâtu vesselâm'ın onun için yaptığı duanın Allah indinde kabule mazhar olduğunu belirtirler. "Zîra derler, tefsir bilmek, din ilminde diğer sahabeler arasında mümtaz bir mevki tutmaktadır."

Fıkıh kelimesi de, fehim yani anlayış mânasına gelir. Şu halde dinde fakih olmak, "dinde anlayış sahibi olmak" mânasına da gelir. Bu mâna "din ilmini bilmek" manasına da şâmildir.[212]

*** ABDULLAH İBNU ÖMER (RADIYALLAHU ANHÜMÂ)**

-4453 -1- عن عبداللّه بن عُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]رَأيْتُ كَأنَّ بيَدِى قِطْعَةً مِنِ اسْتَبْرَقٍ وَلَيْسَ مَكَانٌ أرِيدُهُ مِنَ الْجَنَّةِ اَّ طَارَتْ بِى اِلَيْهِ. قَالَ: فَقَصَصْتُهَا عَلى حَفْصَةَ: فَقَصَّتْهَا عَلى النَّبىِّ # فقَالَ لَهَا إنَّ أخَاكِ رَجُلٌ صَالِحٌ لَوْ كَانَ يَقُومُ مِنَ اللَّيْلِ قَالَ: فَمَا تَرَكْتُ قِيَامَ اللَّيْلِ بَعْدَ ذلِكَ[. أخرجه الشيخان والترمذي .

1. (4453)- Abdullah İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "(Rüyamda) elimde bir istirak parçası gördüm. Cennette her nereye istedi isem bu parça beni (bir kanat gibi) oraya uçuruyordu. Rüyamı (kızkardeşim) Hafsa'ya anlattım, O da Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a anlatmış. Aleyhissalâtu vesselâm, Hafsa'ya:

"Kardeşin Abdullah (Allah'ın ve kulların hakkına riayet eden) sâlih bir insan, keşke geceleyin de namaza kalksa!" buyurmuş. Ben bu vak'adan sonra gece namazını hiç bırakmadım." [Buharî, Fezâilu'l-Ashab 19, Mesâcid 58, Teheccüd 2, 21, Tâbir 25, 35, 36; Müslim, Fezâilu's-Sahâbe 139, (2478); Tirmizî, Menâkıb, (3825).][213]

AÇIKLAMA:
Abdullah İbnu Ömer hakkında birinci ciltte yeterli bilgi verdiğimiz için burada tekrar etmeyeceğiz. (1. cilt, s. 71-74).[214]

*** ABDULLAH İBNU'Z-ZÜBEYR (RADIYALLAHU ANHÜMÂ)**

-4454 -1- عن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالتْ:]أوَّلُ مَوْلُودٍ وُلِدَ في ا‘‘سْم عَبْدُ اللّهِ ابْنِ الزُّبَيْرِ رَضِيَ اللّهُ عَنْه. فَأتَوْا بِهِ النَّبِىَّ # فَأخذَ تَمْرَةً فَكَهَا. ثُمَّ أدْخَلَهَا فيهِ. فَأوَّلُ مَا دَخَلَ بَطْنَهُ رِيقُ رَسُولِ اللّهِ #[. أخرجه الشيخان .

1. (4454)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "İslâm'da doğan ilk çocuk Abdullah İbnu'z-Zübeyr (radıyallahu anhümâ)'dır. Doğunca onu Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a getirdiler. Bir hurma alarak ağzında gevdi, sonra (sevdiği şeyi) çocuğun ağzına soktu. Karnına ilk giren şey Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın tükrüğü oldu." [Buhârî, Menâkıbu'l-Ensâr 45; Müslim, Adâb 26, (2146).] [215]

AÇIKLAMA:

Abdullah İbnu Zübeyr'in "ilk çocuk" olmasından maksad, hicretten sonra Medine'de doğan ilk çocuk olmasıdır. Değilse, Habeşistan'da Abdullah İbnu Ca'fer doğmuştur. Hicretten sonra Medine'de Ensâr'dan ilk doğan çocuk Mesleme İbnu Mahled olmuştur. Nu'man İbnu Beşîr'in, ilk doğan çocuk olduğu da söylenmiştir. Sadedinde olduğumuz hadis Abdullah İbnu Zübeyr'in, hicretin birinci yılı içinde doğduğunu ifade etmektedir. Vâkidî ise hicretten 20 ay sonra, ikinci yılda doğduğunu söylemiştir. Ancak önceki ifade esas kabul edilmiştir.
Abdullah'ın doğumu müslümanlar arasında büyük bir sevince ve ferahlamaya sebep olur. Çünkü yahudiler: "Biz muhacirlere sihir yaptık, artık onların çocuğu olmayacak" diye maneviyat bozucu propagandalar yapmışlardı. Memleketleri olan Mekke'den ayrılmış, malsız, mülksüz ve de maddî sınkıntı içinde olan ve üstelik Medine'nin rutubetli havasına henüz intibak edememiş olmakla birtakım rahatsızlıklara mâruz kalmış olan muhâcir kitle üzerinde bu propagandaların menfî tesirleri oluyordu. Şu halde Abdullah (radıyallahu anh)'ın doğumu, yahudi propagandasının yalandan ibaret olduğuna yakîn hasıl ederek menfi havayı

fevkalâde kırmış olacak ki müslümanlar safında büyük bir sevinç ve rahatlama hasıl etmiştir.[216]

-4455 -2- وعنها رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]رَأى رَسُولُ اللّهِ # في بَيْتِ الزُّبَيْرِ مِصْبَاحاً. فقَالَ يَا عَائِشَةُ، مَا أرَى أسْمَاءَ إِّ قَدْ نُفِسَتْ فَ تُسَمُّوهُ حَتّى أُسَمِّيَهُ. فَسَمَّاهُ عَبْدَاللّهِ، وَحَنَّكَهُ بِتَمْرَةٍ بِيَدِهِ[. أخرجه الترمذي .

2. (4455)- Yine Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Zübeyr'in evinde bir kandil görmüştü:
"Ey Aişe dedi. Ben Esmâ'yı nifas olmuş (doğum yapmış) zannediyorum. Sakın çocuğa isim koymayın, ben isim koyacağım.!"
Sonra ona Abdullah ismini koydu ve elindeki bir hurma ile de tahnîk yaptı." [Tirmizî, Menâkıb, (3826).][217]

AÇIKLAMA:

1- Tahnîk: Yeni doğan çocuğa süt vermezden önce yapılan bir muameledir. Şöyle ki hurma ağızda gevilir, sonra bu hurma gevişi ile çocuğun damağı ovulur. Böylece bebeğin midesine ilk giren şey hurma suyu olur. Bu, müstehabdır.
Hadis, yeni doğan çocuğa isim koymak, tahnîk yapmak gibi muamelelerle Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bizzat ilgilendiğini göstermektedir.

2- Abdullah İbnu Zübeyr, Resûlullah'ın baldızı olan Esmâ Bintu Ebî Bekr'in oğludur. Baba tarafından büyükannesi Safiyye Bintu Abdilmuttalib'tir -ki Resûlullah'ın halasıdır-. Hz. Aişe de teyzesidir. Annesi Esma'ya hamile olarak Medine'ye hicret etmiştir. Hicretten sonra hamile kaldığı da söylenmiştir.
Abdullah, çok oruç tutan, geceleri çok kalkan, uzun uzun namaz kılan, şecâ'at sahibi bir kimsedir. Zamanını üçe taksim etmiştir: Bir gece sabaha kadar kıyam eder, bir gece sabaha kadar rükû eder, bir gece de sabaha kadar secde ederdi. Müslim İbnu Yennâk der ki: "Bir gün İbnu'z-Zübeyr bir rükûda bulundu, ben, o sırada Bakara, Âl-i İmrân, Nisa ve Mâide sûrelerini okudum, o hâlâ doğrulmamıştı." Cum'a'dan cum'a'ya hiç iftar etmeden oruç tuttuğu, açınca da cüz'î bir şey yediği belirtilir. Daha yedi veya sekiz yaşında iken babası onu Resûlullah'a biat etmeye getirmiş, Aleyhissalâtu vesselâm tebessüm buyurarak

biat almıştır.
Abdullah İbnu'z-Zübyer İfrikiye'nin fethinde bulunmuş ve gerçekleştirmiştir.
Hz. Muâviye (radıyallahu anh) vefat edince, oğlu Yezîd'e biat etmemiş, Yezîd onu itaate getirmek için Müslim İbnu Ukbe'yi göndermiş, Müslim de Medine'yi muhasara etmiş ve Medineliler meşhur Harra vak'asını yaşamışlardır. İbnu'z-Zübyer'le savaşmak için buradan Mekke'ye hareket eden Müslim yolda ölmüş komutayı Husayn İbnu Nümeyr es-Sekûfî almış, Hicrî 64 yılında Zübeyr'i muhasara etmiştir. Bu muhasara sırasında Ka'be yakılmış ve bu yangında Hz. İbrahim'in İsmail'e bedel kurban ettiği koçun boynuzu da yanmıştır. Yezîd ölünceye kadar muhasara sürmüş, o zaman Huseyn, Abdullah'a -aralarında cereyan eden savaşta ölenlerin kanı heder olmak kaydıyla- biat etmeyi ve birlikte Şam'a gitmeyi ve orada hilafete oturtmayı teklif etmiş, ancak Abdullah: "Ben ölenlerin kanını heder edemem (cezasız bırakmam)" diyerek teklifi kabul etmemiştir. Husayn da: "Seni dâhi veya mâhir sayanı Allah çirkin kılsın. Ben seni hilafete çağırıyorum, sen ise beni katle!" demiştir.
Yezîd'in ölümünden sonra Abdullah'a biat edilir. Hicâz, Yemen, Irak, Horasan ahalisi ona itaat eder. İbnu'z-Zübeyr, Abdulmelik İbnu Mervân babasından sonra başa geçinceye kadar hilafette kalır. Şam ve Mısır'ı disipline sokunca ordu hazırlar. Irak'a yürür. Mus'ab İbnu'z-Zübeyr'i katleder. Hicaz'a Haccac İbnu Yusuf'u (Haccac-ı Zalim) gönderir. Haccac Abdullah'ı Mekke'de muhasara eder. Yıl 72, Zilhicce, Ebu Kubeys dağına mancınık kurar. Ka'be' ye taş atmaktan çekinmez. Muhasara 73 yılının Cemadiyelâhire ayında Abdullah'ın şehid edilmesine kadar sürer.
Abdullah hilafeti sırasında Ka'be'nin tamirini yeniler, Hıcr'ı ona dahil eder. Ancak şehid edildikten sonra, Abdülmelik İbnu Mervan Ka'be'yi önceki haline çevirtir ve Hıcr'ı binanın tekrar dışında bıraktırır.
Abdullah İbnu'z-Zübeyr'in annesi Esma, bu vesile ile zikri gereken bir dirayet ve şecaat örneğidir. Haccac'la savaş sırasında oğlu Abdullah'a fevkalade destek vermiştir: Urve İbnu'z-Zübeyr anlatıyor. "Abdullah (radıyallahu anh)'ın katlinden on gün kadar önce, muhasara şiddet kesbetmişti. Abdullah'ın yanına annesi Esma müsellah olarak girer. Abdullah:
"Ölümde rahat var!" der. Annesi:
"Belki de bunu benim için temenni etmiş olmalısın! Ama ben senin iki tarafından biri bana getirilmezden önce ölmek istemiyorum: Ya öldürüleceksin, bu durumda sevabını ümid edip sabredeceğim, yahut da düşmanına galebe çalacaksın ve için huzur bulacak!" der. Abdullah güler.
Öldürüldüğü gün gelince, annesinin yanına girdi. Annesi:

"Ey oğlum, sakın ölüm korkusuyla onlardan nefsine züll getireceğinden korktuğun bir mütareke kabul etmeyesin. Allah'a yemin olsun izzetle gelecek bir kılınç darbesi, zilletle gelecek bir kamçı, darbesinden daha hayırlıdır" der. Abdullah dışarı çıkar, Ka'be'de, saldırganlarla kahramanca çarpışır. Hangi köşeye hücum etmiş ise oradaki Şamlı askerleri hezimete uğratır. Ancak Safa tepesi cihetinden gelen bir taş iki gözünün arasına isabet eder ve yıkılmasına sebep olur. Şamlılar başına toplanıp şehid ederler."
Ya'la İbnu Harmele der ki: "İbnu'z-Zübeyr'in öldürülmesinden sonra Mekke'ye girdim. Annesi geldi. Uzun boylu, yaşlı bir kadındı. Gözleri kapanmıştı, başkası yediyordu. Haccac'a:
"Bu suvariye inme zamanı gelmedi mi?" dedi. Haccac ona:
"Münafık (oğlun) mu?" dedi. Esma:
"Hayır, vallahi o münafık değildi, bilakis çok oruç tutan, geceleri çok kalkan, (günlerce iftar etmeksizin) oruç tutan bir kimseydi" dedi. Haccac:
"Çekil buradan, sen bunamış bir ihtiyaresin!" diye bağırdı. Esmâ:
"Hayır, vallahi bunamadım! Ben muhakkak ki Resulullah'ın şöyle söylediğini işittim: "Sakif'ten bir yalancı, bir de mübir (insanları helak eden, yakıp yıkan) çıkacak." Yalancıyı gördük, mubir'e gelince, o mübir de sensin." Esma, yalancı sözü ile Muhtar İbnu Ebî Ubeyd'i kastediyordu."
Abdullah İbnu'z-Zübeyr İbnu Hacer'e göre 73 senesinin Cemâdi'l-Ulâ ayında şehid edilmiştir, (radıyallahu anh).[218]

*** BİLAL İBNU RABAH (RADIYALLAHU ANH)**

-4456 -1- عن أبى هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: يَا بَلُ حَدِّثَنِى بَأَرْجَى عَمَلٍ عَمِلْتَهُ في ا‘‘سْم مَنْفَعَةً عِنْدَكَ فإنِّى سَمِعْتُ اللَّيْلَةَ خَشْفَ نَعْلَيْكَ بَيْنَ يَدَيَّ فِي الْجَنَّةِ. فقَالَ: مَا َعَمِلْتُ في ا‘‘سْم عَمً أرْجى عِنْدِى مَنْفَعَةً مِنْ أنِّي َ أتَطَهَّرُ طُهُوراً تَاماً في سَاعَةٍ مِنْ لَيْلٍ أوْ نَهَارٍ إّ صَلَّيْتُ بذلِكَ الطُّهُورِ مَا كُتِبَ لِي أنْ أُصَلِّي[. أخرجه الشيخان .

1. (4456)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Ey Bilal! İslâm olalıdan beri işlediğin ve sen çok menfaat ümid ettiğin ameli bana söyler misin? Çünkü ben, bu gece (rüyamda), cenette ön tarafımda senin

ayakkabılarının sesini işittim!"
Bilal şu cevabı verdi:
"Ben İslam'da, nazarımda, daha çok menfaat umduğum şu amelden başkasını işlemedim: Gece olsun gündüz olsun tam bir temizlik yaptığım (abdest aldığım) zaman, mutlaka bana kılmam yazılan bir namaz kılarım." [Buharî, Teheccüd 17; Müslim Fezailu's-Sahabe 108, (2458).][219]

-4457 -2- وفي رواية للبخاري عن جابر قال:]كَانَ عُمَرُ رَضِيَ اللّهُ عَنْه يَقُولُ: أبُو بَكْرٍ سَيِّدُنَاً وَأعْتَقَ سَيِّدَنَا، يَعْنِى بً رَضِيَ اللّهُ عَنْهما[.»حَشْفَ نَعْلَيْكَ« أىْ تَحْرِيكَهُمَا .

2. (4457)- Buhari'nin bir rivayetinde Hz. Cabir (radıyallahu anh)'tan şu rivayet kaydedilmiştir: "Hz. Ömer (radıyallahu anh) derdi ki: "Ebu Bekir, efendimizdir, seyyidimizi azad etmiştir." Bundan, Bilal (radıyallahu anh)'ı kastederdi." [Buharî, Fezâilu'l-Ashab'ın-Nebi 23.][220]

AÇIKLAMA:

1- Bilal İbnu Rabah, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, Bilal-i Habeşi olarak bilinen meşhur müezzinidir. İlk müslümanlardandır ve inancı için Habbab İbnu'l-Eret, Ammar İbnu Yasir gibi en çok işkence çekenler arasında yer alır. Resulullah'ın hususi sevgi, iltifat ve takdirine mazhar olmuş bahtiyarlardandır.

2- Birinci hadisteki, Hz. Bilal, "kılması yazılan namaz" tabiriyle, farz ve nafile, hepsine şamil olacak bir ifadeye yer vermiş olmaktadır. İbnu't-Tin der ki: "Bilal böyle itikad etmektedir, çünkü Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan namazın en efdal amel olduğunu, sırrî yapılan amelin cehrî olandan efdal olduğunu öğrenmişti. Bu açıklama ile, zikredilenin dışında salih amel zikredecek olanın zikri ortadan kalkar. Zahir olan şu ki, Bilal'den sorulmuş olan en ümid verici amellerden murad, nafile amellerdir. Çünük farz olanların efdal olacağı açıktır." [221]

3- Bazı Fevaid:

* Hadis, ibadet için vakit tayini hususunda içtihadın caiz olduğunu gösteriyor.

Çünkü Hz. Bilal, zikredilen ibadeti şahsi istinbatı ile yapmış, Resulullah da bunu tasvib etmiştir.

* İbnu'l-Cevzî: "Hadiste, abdestin arkasınadan namaz kılmaya teşvik var ta ki abdest, maksaddan hali kalmasın" der.

* Salihlere, Allah'ın kendilerine hangi salih amelle hidayet nasib ettiği sorulabilir. Böylece, bu amellere başkalarının da uyması sağlanmış olur.

* Şeyh, başkasını da teşvik maksadıyla tilmizine, güzel olan amelinden sorabilir. Güzel olmayan amelinden sormaz, ondan nehyeder.

* Bu namazın mekruh vakitlerde de kılınabileceğine istidlal edilmiştir. Çünkü hadiste mutlak bir üslubla: "Her vakitte..." denilmiştir. Nitekim, rivayetin başka vecihleri bu hususta daha sarihtir: "Bana bir hades ârız oldu mu hemen anında abdest alırım" veya "Abdestim bozulunca mutlaka abdest alır iki rek'at namaz kılarım." Bu ifadeler, hadesi abdestin, abdesti de iki rek'at namazın takip ettiğini ifade eder, vakit ne olursa olsun.

* Devamlı abdestli olmak müstehabtir. Bunun mükafaatı cennete girmektir. Çünkü bir hadise göre, kişi yatıncaya kadar abdestli olur. Böylece geceye girerse ruhu yükselir ve Arş'ın altında secde eder. Şu halde bu sevap, zikredilen amel sebebiyle olmaktadır. Bu hadis "Kimse ameliyle cennete giremez" hadisine muhalif değildi. Çünkü bu sonuncu hadisle "Yaptığınız ameller sebebiyle cennete girin" (Nahl 32) âyeti arasını te'lifte şu meşhur mülahaza söylenmiştir: "Cennete giriş Allah'ın rahmetiyledir, fakat orada elde edilecek derece amele tabidir."
Hâdise rüyada cereyan etmiş olmalıdır. Çünkü, cennete dünyada iken girmek kimseye nasip olmaz. Rüya da olsa, rivayet Hz. Bilal'in faziletine delildir. Çünkü peygamberlerin rüyası vahiydir.
Bilâl'in Resûlullah'tan önde yürümesi yakaza halindeki adetinden ileri gelir. Çünkü Hz. Bilâl, yolda Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın önünde yürürdü. Şu halde aynı hali rü'yada da görmüş oldu. Bundan Bilâl' in cennete Aleyhissâlatu vesselâm'dan önce gireceği istidlal edilemez. Çünkü daima tâbi olma makamındadır. Resûlullah, bu hadisleriyle Bilâl' in hayatı boyunca bu hal üzere devam edeceğini müjdelemiş olmaktadır ki, bu, Bilâl (radıyallahu anh) için büyük bir menkîbe, fevkalâde bir şereftir.

* Hadis, Mutezile'nin iddiası hilafına cennetin halen mahluk ve mevcut olduğuna delildir.

4- Hz. Bilâl'in hayatıyla ilgili bir kısım teferruata daha önce yer verdiğimiz için burada tekrar etmeyeceğiz (8. cilt, 351-354).

5- İkinci hadiste Hz. Ömer'in, Hz. Bilâl için "efendimiz" demesi, onun Hz. Ömer'den efdal olduğunu ifade etmez. Alimler, Hz. Ömer'in bunu tevazû gereği söylemiş olabileceğini belirtirler. Bilâl, seyyidlerden olsa da seyyidliğin efdaliyet gerektirmediği söylenmiştir. [222]

*** UBEY İBNU KA'B (RADIYALLAHU ANH)**

4458-1- عن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ # ُبَىّ بْنِ كَعْب رَضِيَ اللّهُ عَنْه: إنَّ اللّهَ أمَرَنِى أنْ أقْرَأ عَلَيْكَ لَمْ يَكُنِ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أهْلِ الْكِتَابِ. قَالَ: وَسَمَّانِى اللّهُ تَعالى لَكَ؟ قَالَ: نَعَمْ. فَبَكَى أُبَيٌّ رَضِيَ اللّهُ عَنْه[. أخرجه الشيخان والترمذي .

1. (4458)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Übey İbnu Ka'b (radıyallahu anh)'a: "Allah bana, Lemyekünillezine keferû'yu sana okumamı emretti!" demişti. Ka'b:
"Yani Allah Teâla Hazretleri benim ismimi size zikir mi etti?" diye sual etti. Aleyhissalâtu vesselam:
"Evet!" buyurdular. Bunun üzerine Ubey (radıyallahu anh) ağladı". [Buhârî, Menâkubu'l-Ensar 16, Tefsir, Lem-Yekun 1; Müslim, Fezailu's-Sahabe 122, (799); Tirmizî, Menâkıb, (3894).][223]

AÇIKLAMA:

1- Übey İbnu Ka'b İbnu Kays el-Hazreci en-Neccârî el-Ensârî: Ensar'ın ilk müslümanlarındandır. Akabe biatına katılmıştır. Bedir ve diğer gazvelerin hepsine Resulullah ile birlikte iştirak etmiştir. Übey kaza yönüyle de öndedir. Mesrûk der ki: "Resûlullah'ın Ashabı içerisinde kaza ehli altı idi: Ömer, Ali, Abdullah, Ubey, Zeyd ve Ebu Musa." Ubey, Resûlullah Medine'ye geldiği zaman kâtiplik yapan ilk kimse olmuştur. Mektupların sonuna: "Bunu falan oğlu falan yazdı" diye not düşme işini de ilk o başlatmıştır.

Sadedinde olduğumuz hadiste Ubey İbnu Ka'b, Resûlullah'a Allah ismimi zikretti mi, yoksa "Ashabından birine oku" dedi de sen mi beni tercih ettin? mânasıda Resûlullah'a sual tevcih etmiştir. Resûlullah, Cenab-ı Hakk'ın onu ismen zikrettiğini ifade edince, bu mazhariyete şükretmede kusur mu işlerim diye endişesinden veya böyle mazhariyetin verdiği ferah ve sürurdan ağlamış olmalıdır. İnsan bazı kere de neşesinden, sevincinden ağlar. Übey İbnu Ka'b'a Resûlullah'ın arzı, Übey'in Aleyhissalâtu vesselâm'dan kıraatı öğrenmesi ve o hususta hazâkat kazanması içindi. Ayrıca hadiste, Kur'ân'ı arzetmenin sünnet kılınması, Übey İbnu Ka'b'ın faziletini ilan, Kur'ân'ın hıfzında ve kıraatında üstünlüğünü ve otoritesini beyan gibi başka maksadlar da var.

Hadisten ayrıca, ehlinden ilim alırken kendi dûnunda bile olsa, talibin tevazû göstermesinin meşruiyeti anlaşılmıştır.

Kurtubî, Lemyekunillezine keferû suresinin zikredilmede imtiyazlı kılınmasını, onun muhtevasıyla açıklar: "Çünkü der, o sûre tevhid, risalet, ihlas ve peygamberlere inen suhuf ve kitaplara da şamildir, namaz, zekât, meâd (ahiret), cennet ve cehennem ehlinin kısaca zikirleri var."

Ubey İbnu Ka'b Hicrî 30 yılında vefat etmiştir. 32'de vefat ettiği de söylenmiştir. Başka rakamlar da ileri sürülmüştür, (radıyallahu anh).[224]

*** EBU TALHA EL-ENSARÎ (RADIYALLAHU ANH)**

-4459 -1- عن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]جَاءَ رَجُلٌ الى رَسُولِ اللّهِ #. فقَالَ: إنِّى مَجْهُودٌ. فأرْسَلَ الى بَعْضِ نِسَائِهِ. فقَالَتْ: والَّذى بَعَثَكَ بِالْحَقِّ مَا عِنْدَنَا إَّ مَاءٌ. ثُمَّ أرْسَلَ إلى أُخْرَى؛ فَقَالَتْ مِثْلَ ذلِكَ. فقَالَ #: مَنْ يُضَيِّفُهُ يَرْحَمُهُ اللّهُ. فقَامَ رَجُلٌ مِنَ ا'نْصَارِ يُقَالُ لَهُ أبُو طَلْحَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْه فَقَالَ: أنَا يَا رَسُولَ اللّهِ، فَانْطَلَقَ بِهِ الى رَحْلِهِ. فقَالَ ''مْرَأتِهِ: هَلْ عِنْدَكِ شَىْءٌ؟ فقَالَتْ: َ إَّ قُوتَ صِبْيَانِى. قَالَ: فَعَلِّلِيهِمْ بِشَىْءٍ ثُمَّ نَوِّمِيهِمْ فإذَا دَخَلَ ضَيْفُنَا فَأرِيهِ أنَا نَأكُلُ فإذَا أهْوَى بِيَدِهِ لِيَأكُلَ فَقُومِي إلى السَّرَاجِ كَيْ تُصْلِحِيهِ فَأطْفِيهِ. فَفَعَلَتْ، وَقَعْدُوا وَأكَلَ الضَّيْفُ وَبَاتَا طَاوِيَيْنِ. فَلَمَّا أصْبَحَ غَدَا عَلى رَسُولِ اللّهِ #. فقَالَ لَهُ # لَقَدْ عَجِبَ اللّهُ الْبَارِحَةَ مِنْ صِنِيعكُمَا بَضَيْفِكُمَا. فَنَزَلَ قَوْلُهُ تعالى: وَيُؤثِرُونَ عَلى أنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ[. أخرجه الشيخان.»المجهودُ« الْمَهْزُولُ الجَائعُ.

و»تَعليلَ الطِّفْلِ« وَعْدُهُ وَتَسْويفُهُ وَتَمْنِيَتُهُ وَصَرْفُهُ عَمَّا يُرَادُ صَرْفُهُ عَنْهُ، وَإذَا نَامَ الصَّائِمُ وَلَمْ يُفْطِرْ فَهُوَ طَاوٍ.و»الخَصَاصَةُ« الحَاجَةُ والفاقَةُ .

1. (4459)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir adam Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelerek:
"Ben açlıktan bitkinim!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm derhal hanımlarından birine (adam) (gönderip yiyecek istedi. Ama kadın):
"Seni hak ile gönderen Zâüt-ı Zülcelâl'e yemin olsun yanımızda sudan başka bir şey yok" diye cevap verdi. Aleyhissalâtu vesselâm bunun üzerine diğer bir kadına gönderdi. O da aynı şeyi söyledi. Aleyhissalâtu vesselâm sonunda:
"Bu (bitkin) açı kim misafir edip (doyurursa) Allah ona rahmet edecektir!" buyurdu. Ensardan Ebu Talha (radıyallahu anh) denen birisi kalkıp:
"Ey Allah'ın Resûlü! Ben misafir edeceğim!" buyurdu ve onu evine götürdü. Evde hanımına:
"Yanında yiyecek bir şey var mı." diye sordu. Hanım:
"Hayır, sadece çocukların yiyeceği var!" dedi. Bunun üzerine hanımına:
"Sen onları bir şeylerle avut, sonra da uyut. Misafirimiz girince, ona sanki yiyormuşuz gibi görünelim. Yemek için elini tabağa uzatınca lambayı düzeltmek üzere kalk ve onu söndür!" diye tenbihatta bulundu. Kadın söylenenleri yaptı. Beraberce oturdular. Misafir yedi. Karıkoca geceyi aç geçirdiler.
Saban olunca Aleyhissalâtu vesselâm'a geldiler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Ebu Talha'ya:
"Dün gece misafirinize olan davranışınız sebebiyle Allah Teâla Hazretleri taaccüp etti (ve güldü)!" buyurdu ve şu âyet-i kerime nazil oldu. (Meâlen): "...Ve kendileri ihtiyaç içinde olsalar bile, onları kendi nefislerine tercih ederler" (Haşr 9). [Buhârî, Menâkıbu'l-Ensâr 10, Tefsir, Haşr 6; Müslim Eşribe 172, (2054).] [225]

AÇIKLAMA:

1- Bu hâdise, fetihlerin başlamadığı ilk yıllarda cereyan etmiş olabilir. Çünkü İslâm'ın ilk yıllarında fukaralık fazla idi. Başta Resûllah (aleyhissalâtu vesselâm) olmak üzere, Ashâb'tan birçoğunun yiyecek ve hatta giyecek yönüyle darlık çektiklerini ve hatta karınlarına taş bağladıklarını biliyoruz.

2- Buradaki Ebu Talha'nın şahsiyeti hususunda şârihler ihtilâf etmiştir. Bazıları, bunun Sâbit İbnu Kays İbnu Şemmâs (radıyallahu anh) olduğunu ileri sürmüştür. Çünkü benzer bir hâdisede ismi geçmektedir. ancak İbnu Hacer bunu hâdisenin taaddüdüne hamleder.
Bazıları bunun, Ebu Talha Zeyd İbnu Sehl olduğunu söylemiştir. Hatibu'l-Bağdâdî, bunun meşhur olduğunu, dolayısıyla hakkında "Ebu Talha denen bir Ensarînin..." tabirini kullanılmasının makul olmayacağını, bir de Zeyd İbnu Sehl'in, en çok malı olanlar arasında yer alması sebebiyle böyle bir vak'anın başından geçmesinin düşünülemeyeceği mülahazasıyla, hadisteki Ebu Talha'nın Zeyd İbnu Sehl olmaması gereğine hükmetmiş olmalıdır. Fakat İbnu Hacer bu gerekçeleri zayıf bulur. Keza İbnu Beşkevâl de herhangi bir rivayete dayanmaksızın bunun İbnu Abdullah İbnu Ravâha olduğunu söylemiştir. Hadisi rivayet eden Ebu Hüreyre'nin kendisi olduğunu söyleyen de olmuştur. İbnu Hacer buradaki Ebu Talha'nın kim olduğu hususunda açık bir beyanda bulunmaz ise de, Zeyd İbnu Sehl olduğu kanaatını ihsas eder.

3- Hadiste ifade edilen "Allah'ın taacüb etmesi ve gülmesi" mecâzidir. Allah'a nisbet edilen bu iki bereşrî hal ile kastedilen şey, karıkocanın yaptığından Allah'ın râzı olduğunu belirtmektir.

4- Âyet-i kerimenin nüzûlüne sebep olan hâdisenin zikredilen vak'a olduğu umumiyetle kabul edilmiş olmakla beraber, İbnu Merduye bir başka hâdise daha kaydeder: İbnu Ömer'in anlattığına göre, bir adama bir koyun başı hediye edilir. Adam bunu, kardeşim falanca, buna benden daha muhtaç diye bir başkasına hediye eder. O da aynı düşünce ile bir başkasına hediye eder. Böylece kelle tam yedi el değiştirdikten sonra birinci adama geri gelir. Bunun üzerine âyet nâzil olur. İbnu Hacer, âyetin bu sebeplerin hepsi için nâzil olmuş olabileceğini belirtir.

5- Ebu Talha'ya gelince: Bu zât Zeyd İbnu Sehl İbni'l-Esved İbni Harâm el-Ensârî el-Hazrecî'dir. Akabe ve Bedr'e iştirak etmiştir. Nakib' dir. Annesi Ubâde Bintu Mâliktir. Künyesi ile meşhurdur. Hz. Enes'in annesi Ümmü Süleym'in ikinci kocasıdır.
Hicretten sonra, Resûlullah Ebu Talha'yı Ebu Ubeyde İbnu'l-Cerrah (radıyallahu anhüma) ile kardeşlemiştir. Ebu Talha, Resûlullah'ın bütün gazvelerine katılmış, bilhassa Uhud'da Resûlullah'ı himaye hususunda büyük kahramanlık göstermiştir: Resûlullah'ın önüne geçmiş, önden gelecek her çeşit darbeye karşı kendi sinesini siper etmiştir. Ashab arasında atıcılık ve şecâatiyle ün

alanlardandır. Huneyn savaşında yirmi müşrik öldürüp seleb'lerini aldığı rivayet edilir. Uhud'da Resûlullah'ın önünde ok attıkça, Resûlullah doğrulup, hedefe ulaşıp ulaşmadığına bakmıştır. Aleyhissalâtu vesselâm: "Ebu Ubeyde'nin ordu içerisinde sesi yüz kişiye bedeldir" buyurmuştur.
Ümmü Süleym'e evlenme teklifi yapınca şu cevabı alır:
"Ey Ebu Talha, senin gibi birisinin telifi reddedilmez. Ancak sen kâfirsin ben ise müslüman. İslâm'a gir, bu senin mehrin olsun, bensenden mehir olarak başka bir şey istemiyeyim." der. Kabul eder, müslüman olur.
Resûlullah'ın kabrini kazan ve defneden Ebu Talha olmuştur.
Ebu Talha, Resûlullah hayatta iken, hayatı hep gazvelerle geçtiği için oruç tutamaz. Resûlullah vefat ettikten sonra kırk yıl ara vermeden oruç tutar, sadece bayramlarda oruç tutmaz.
Hicrî 51 yılında yetmiş yaşında olduğu halde vefat etmiştir. Başka tarihler de söylenmiştir. Rivayete göre, Beraet sûresini okuyup انفِرُوا خفَافً وَثَقَاً âyetine gelince: "Görüyorum ki Rabbim beni gençken de yaşlı iken de cihada çağırıyor" der ve oğullarına, "Teçhizatımı hazırlayın!" emreder. Çocukları: "Siz Resûlullah'la birlikte, o ölünceye kadar savaştınız. Sonra Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'le de savaştınız. Artık senin yerine biz savaşalım (sen istirahat et, ibadet et)" derler. Ebu Talha ısrar eder, hazırlık yapar, gemi ile cihada çıkar. Deniz seferi sırasında ölür. Onu gömebilecekleri bir karaya, bir hafta boyu rastalayamazlar. Yedi gün sonra gömerler, cesedinde hiçbir değişme ve kokuşmanın olmadığı görülür. Medine'de vefat ettiği de söylenmiştir.[226]

*** SELMÂNU'L-FÂRİSÎ (RADIYALLAHU ANH)**

4460 -1- عن أبِي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]تَ رَسُولُ اللّهِ # هذِهِ اŒيةَ: وَإنْ تَتَوَلَّوْا يَسْتَبْدِلْ قَوْماً غَيْرَكُمْ. فَقَالُوا: مَنْ يُسْتَبْدَلُ بِنَا؟ فَضَرَبَ # عَلى مَنْكِبِ سَلْمَانَ رَضِيَ اللّهُ عَنْه. ثُمَّ قَالَ: هذَا وَقَوْمُهُ، وَالَّذِى نَفْسِى بِيَدِهِ لَوْ كَانَ ا“يمَانُ مَنُوطاً بِالثُّرَيّا لَنَالَهُ رِجَالٌ مِنْ
فَارِسَ[. أخرجه الترمذي.»المَنُوطُ« الْمُعَلَّقُ بِالشَّىْءِ .

1. (4460)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şu âyeti okumuştu. (Meâlen): "Siz Allah yolunda

bağışta bulunmaya çağırılan kimselersiniz. Fakat içinizden bazıları cimrilik eder. Cimrilik eden ise, kendi zararına cimrilik etmiş olur. Allah ganîdir; muhtaç olan sizsiniz. Eğer yüz çevirirseniz,) O, sizin yerinize başka bir topluluk getirir ki, onlar sizin gibi Allah'a itaatsizlik etmezler" (Muhammed 38).
(Orada bulunanlar):
"Bizim yerimize kimleri getirebilir?" dediler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Selmân-ı Farisî'nin omuzuna vurdu, sonra da:
"Bu ve bunun kavmi!" deyip sözüne devam etti:
"Ruhum elinde olan Rab Teâla'ya yemin olsun! Eğer ilim, Süreyya yıldızına asılmış olsa Fâris'ten (yetişecek bir kısım) kimseler ona yine de ulaşırlar." [Tirmizî, Tefsir, Muhammed, (3256, 3257).][227]

AÇIKLAMA:

1- Selmân-ı Fârisî (radıyallahu anh), İran asıllı bir sahabidir. Ramâhürmüz'dendir. Isfahan'ın Cey şehrinden olduğu da söylenmiştir. Künyesi Ebu Abdillah'tır. Selmânu'l-Hayr diye bilinir. Resûlullah'ın mevlası (azadlısı)dır. Nesebi sorulduğu zaman Selman İbnu İslâm diye cevap vermiş; İslâm'da, imanda, peygamber sevgisinde fani olmuş bir bahtiyardır.
Müslüman olmazdan önce, İran'da iken mecusî idi ve ateş tapınağında hadimlik yapıyordu. Hıristiyanlarla karşılaşınca mecusiliği bırakıp hıristiyan olur ve hıristiyanlığın aslını Şam'da aramak üzere yola çıkar. Orada manastırda bir müddet kalır, arayışına devam ederek Musul'a gelir. Bir müddet de orada ruhbanların yanında kalır. Tavsiye üzerine Ammuriye'ye gelir. Orada yaşar, mal besler, servet edinir. Hep Hakk'ın arayıcısıdır. Yanında kaldığı rahip alim, ölümüne yakınca, "Hz. İbrahim'in dini Haniflik üzerine, hurmalıklı bir yerden yeni bir peygamber çıkacağını, onu bulmasını" tavsiye eder. Bu çıkacak şahsın bazı alametlerini, peygamberlik mührü taşıdığını vs. haber verir, hediye alıp sadaka kabul etmeyeceğini de söyler.
Alim kişi ölünce, bu tavsiye ile, Araplardan müteşekkil bir kafileye katılarak Vâdi'l-Kura'ya gelir. Maalesef yanındakiler onu orada "köle" diye bir yahudiye satarlar. Hurma ağaçlarını görünce aradığı memleketin orası olduğuna hükmeder. Orada bir müddet ikamet eder. Benî Kureyza'dan bir yahudi gelir ve onu satın alır. Medine'ye getirilir. Medine'yi görünce Ammuriyeli âlimin tavsifinden tanır, aradığı şahsın oradan çıkacağına hükmeder. Bu esnada Hz. Peygamber zuhûr eder, ama Selmân, Hicrete kadar ondan gafil kalır. Medine'ye Mekke'den gelen

birisinin peygamberlik iddiasında olduğunu işitince, derhal ilgi kurar. Bir miktar hurma alarak Kuba köyüne gider, hurmayı sadaka olarak bu yeni gelen misafire vermek ister ama O, getirdiği sadakayı ashabına verir ve kendisi yemez. Selman kendi kendine: "Bu, birinci alamet!" der ve ayrılır. Tekrar bir miktar hurma ile gelir ve "Bu hediyemdir" diyerek takdim eder. Aleyhissalâtu vesselâm hurmadan yer ve ashabına da yemelerini emreder. Selmân: "Bu ikinci delil" der, kendi kendine. Sonra bir cenaze merasimi sırasında sırtındaki peygamberlik mührünü de görür, üzerine kapanıp öper ve ağlar. Aleyhissalâtu vesselâm yanına oturtur, konuşurlar. Selmân hayat hikâyesini anlatıverir.
Müslüman olan Selmân kölelik sebebiyle Bedir ve Uhud'a katılamaz. Resûlullah, efendisiyle mukâtebe yapmasını söyler. 300 hurma fidanı dikmek ve 40 okiyye altın vermek üzere mukâtebe yapar. Ashab ona hurma fidanı temininde yardımcı olur. Resulullah da dikimde yardımcı olur. İstenen altın da temin edilir.
Hürriyetine kavuşan Selmân, Hendek savaşına Reshulullah'la katılır. Sadece katılmakla kalmaz, Hendek yoluyla şehri koruma fikrini o telkin ve tavsiye eder. Hendek'ten sonra yapılan bütün gazvelere katılır. Aleyhissalâtu vesselâm da muvafık bulur. Resûlullah, Selmân'ı, Ebu'd-Derdâ ile kardeşler.
Selmân İslâm'ın tebliğinde, neşrinde elinden gelen gayreti geri bırakmamıştır. İran'ın fethinde ırkdaşlarına karşı seferlere katılmış hatta kamutanlık yapmıştır. Resûlullah onun ihlasını takdir eder ve onu severdi. Bir hadislerinde: "Cennet üç kişiye iştiyak duymaktadır: Ali, Ammâr ve Selmân" buyurmuştur, ayrıca onun Ehl-i Beyt'ten olduğunu söylemiştir.
Selmân Ashab'ın en zahid, en faziletli en hayırlılarındandır. Resûlullah'a yakınlığı vardır. Resûlullah'la geceleyin günlük hususî görüşme saati vardır.
Hz. Ali'ye Selmân'dan sorulunca: "Evvelki ve ahirki ilmi bilir, tükenmez bir denizdir, Ehl-i Beyt'tendir" diye cevap vermiştir.
Selman, Resûlullah'tan sona Irak'a yerleşir. Kardeşi Ebu'd-Derdâ da-Şam'a. Ebu'd-Derdâ Selman'a yazdığı mektupta: "Senden sonra Allah bana mal ve evlad nasib etti. Mukaddes beldeye yerleştim" der. Selman verdiği cevapta: "Bana, Allah'ın mal ve evlad verdiğini yazıyorsun. Bil ki esas olan hayırdır, hayır ise ne mal ne de evlat çokuğundadır. Hayır, ilmin artmasıda, amelinin sana fayda vermesindedir. Bana Mukaddes Belde'ye yerleştiğini yazıyorsun. Bilki belde, kimse için amelde bulunmaz. Ahireti görüyormuşsun gibi çalış ve nefsini ölülerden addet" buyurur. Kendisine bağlanan beşbin dirhemlik tahsisatı alır almaz fakirler arasında dağıtır, kendi eliyle kazandığından yerdi. Hurma dalından eşya dokuma sanatını biliyordu
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Selmân'ın teklifini kabul ederek hendek

kazımını emrettiği zaman Ashab, Selmân'ı daha iyi takdir eder ve Ensâr'la Muhacirûn "Selmân bizdendir" diye aralarında paylaşamazlar. Resûlullah araya girip: "Selman bizden, Ehl-i Beytt'tendir!" buyurur ve ihtilafı halleder.
Selmân'ın İslâm'daki yüce yerini anlamaya, bu yeterli bir menkîbedir.
Selmân (radıyallahu anh)'ın da vefat tarihi ihtilaflıdır. Hz. Osman (radıyallahu anh)'ın hilafetinin sonunda, Hicrî 35'te vefat etmiştir. Hz. Ömer devrinde öldüğü de söylenmiştir. Bazı rivayetler 250 ve hatta 350 yıl yaşadığını belirtir, (radıyallahu anh).[228]

SAHABİLERİN FAZİLETLERİ BÖLÜMÜ

* EBU MUSA EL-EŞ'ARÎ (RADIYALLAHU ANH)

-4461 -1- عَنْ أبى مُوسى رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: لَوْ رَأيْتَنِى الْبَارِحَةَ وَأنَا اَسْتَمِعُ لِقِرَاءَتِكَ؟ لَقَدْ اُعْطِيتَ مِزْمَاراً مِنٌ مَزَامِيرِ آلِ دَاوُدَ[. أخرجه الشيخان والترمذي.وزاد في رواية البَرْقَانِى عن مسلم: »لَوْ عَلِمْتُ واللّهِ يَا رَسُولَ اللّهِ أنَّكَ تَسْتَمِعُ لِقِرَاءاتِى لَحَبَّرْتُهُ لَكَ تَحْبِيراً«.قَوْلَه: »التَّحْبِيرُ« التَّحْسِينُ .

1. (4461)- Ebû Musa (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdularki: "Keşke dün akşam senin kıraatini dinlerken beni bir görseydin! Gerçekten sana, Hz. Dâvud'un mizmarlarından bir mizmâr verilmiş." [Buhârî, Fezâilu'l-Kur'ân 31;
Müslim, Müsâfirin 236, (793); Tirmizî, Menâkıb, (3854).]Müslim'in Berkânî'den kaydettiği bir rivayetteki ziyadede Ebû Musa demiştir ki: "Ey Allah'ın Resûlü! Bilseydim ki sen beni dinliyorsun, kıraatimi senin için daha da güzelleştirirdim." [229]

AÇIKLAMA:

1- Bir başka rivayet, hadisin vürud sebebini belirtir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Hz. Aişe ile Ebû Musa'ya uğramışlardı. O ise evinde Kur'an okuyordu. Durup onun kıraatını dinlediler. Sonra da yollarına devam ettiler. Ertesi gün Ebû Musa, Resûlullah'la karşılaştı. O zaman Aleyhissalâtu vesselâm yukarıda rivayet edildiği gibi buyurdu."
Hadis muhtelif vecihlerden gelmiştir. Bir kısmında Ebû Musa'nın sesinin güzel olduğu teyid edilir.

2- Hadiste Âl-i Dâvud tabiri geçer. Biz bunu Hz. Dâvud diye tercüme ettik. Çünkü şârihler, burada Âl-i Dâvud tabiri ile Hz. Dâvud aleyhisselâm'ın kendisinin kastedildiğini, Hz. Dâvud'un aile efradının veya diğer yakınlarının da seslerinin güzel olduğuna dair hiçbir rivayet bulunmadığını belirtmektedirler.

3- Hadiste geçen mizmar'dan maksad güzel sestir. Gerçi mizmâr, çalgı aleti manasına gelir. Ancak çalgı aletinin verdiği ses güzel olduğu için, insanlardaki güzel sese de aradaki benzerlik sebebiyle mizmâr ıtlak olunmuştur ve burada o mânada kullanılmıştır.

4- Ebû Musa el-Eş'arî'nin adı Abdullah İbnu Kays el-Eş'arî'dir. Kavminden bir grupla Mekke'ye gelmiş, orada Saîd İbnu'l-As ile müttefik (halif) olmuş, İslâm'a da girerek tekrar memleketine dönmüştür. Dolayısıyla müslümanlığı eskidir. Bazı rivayetler müslüman olup Habeşistan'a hicret ettiğini kaydeder. Ancak İbnu Abdilberr'e göre, o, elli kişilik bir grup Eş'arî ile gemiye biner. Fırtınaya tutulan gemileri bunları Habeşistan'a götürür. İşte bu geminin Habeşistan'dan dönüşü ile, Habeşistan' daki müslümanların Ca'fer İbnu Ebî Tâlib başkanlığında dönüşleri birbirine tevafuk eder. Bunlar beraberce Hayber'in fethi sırasında dönerler. Bunlara Ashâb-ı Sefineteyn denmiştir: Eş'arilerin sefînesi, Caferin sefînesi, (Sefîne, gemi demektir.) İbnu İshak'ın Ebû Musa'yı Habeşistan muhacirleri arasında zikretmesi, bu Eş'arî grubunun Habeşistan'da bir müddet ikametten sonra müslümanlarla beraber dönmelerinden ileri gelmiştir. Resûlullah, Ashâb-ı Sefîneteyn'e Hayber ganimetinden pay ayırmıştır.
Ebû Musa el-Eş'arî (radıyallâhu anh), Hicrî 17 yılında Basra'ya, Muğîre'nin yerine vali olmuştur. Hz. Ömer'in (radıyallahu anh) emri ile Ahvâz, İsfahân gibi bellibaşlı merkezleri fethetmiştir. Hz. Ömer'den sonra Hz. Osman (radıyallahu anh) da onun Basra vâliliğini teyid etmiş, ancak bir müddet sonra oraya İbnu Ömer'i tayin ederek Ebû Musa'yı azletmiş, Ebû Musa da Kûfe'ye gidip yerleşmiştir. Halkın ısrarlı talebi üzerine Hz. Osman, Said İbnu'l-As'ın yerine O'nu Kûfe'ye vali yapmıştır. Hz. Osman (radıyallahu anha) şehid edilinceye kadar Kufe valisi olmuştur. Hz. Ali halife olunca, azledecektir
Ebû Musa el-Eşarî, Hakemeyn hadisesinde Hz. Ali'nin hakemi olmuştur. İbnu Abbâs (radıyallahu anhüma), hakem olarak Hz. Muaviye' nin hakemi Amr İbnu'l-Âs'a denk birinin ve meselâ Ahnef'in olmasını teklif eder. Ancak Hz. Ali Yemenlilerin ısrarlı istekleri üzerine Ebû Musayı hakem tayin eder. Amr ve Ebû Musa'ya Hz. Ali: "Sizi Allah'ın kitabına muvafık olarak hüküm vermeniz şartıyla hakem tayin ediyorum. Allah'ın Kitabı ise tamamiyle benimle beraberdir. Allah'ın kitabıyla hükmetmezseniz hüküm yetkiniz yoktur" der.
Bilindiği üzere Amr İbnu'l-Âs (radıyallâhu anh), Hz. Ali ve Hz. Muâviye'yi her ikisini de hilafetten uzaklaştırıp şura yoluyla halife seçme işini müslümanlara bırakma"yı teklif eder. Ebû Musa da kabul eder. Varılan mutabakat üzerine yaşça büyük olan Ebû Musa (radıyallahu anh) önce söz alır ve Amr İbnu'l-As'ın telkini

ile: "Ey insanlar biz bu ümmetin meselesini görüştük, en uygun çözümde fikirlerimiz birleşti. Ali ve Muâviye'yi azledip, halife seçme işini halka bırakmaya karar verdik. Ben Ali ve Muâviye'yi azlediyorum. Siz dilediğinizi seçin!" der ve huzurdan ayrılır.
Huzura gelen Amr: "Bu zâtın söylediklerini işittiniz, müvekkilini azletti. Onun müvekkilini ben de tıpkı onun gibi azlediyorum, kendi müvekkilim olan Muâviye'yi yerinde sabit tutuyorum. Çünkü Hz. Osman'ın yerini alan kimsedir ve Hz. Osman'ın kanının peşindedir. Bu makama da insanların en ziyade hak sahibi olanıdır" der.
Ebû Musa (radıyallahu anh) oyuna getirildiğini anlar ama iş işten geçmiştir. İbnu Abbas: "Burada senin kabahatin yok! Kabahat bu işi sana verende! der.
Biz burada, İslam alemini, müteakip bir kısım ızdıraplara atacak olan hadisenin teferruatına girmeyeceğiz. Ashab hakkındaki hürmet ve hüsn-i zannımıza halel verecek bazı münakaşalara da yer vermeyeceğiz. Kader-i ilâhînin bir cilvesi olarak, katıldıkları siyasi ihtilafta her biri İslam'ın menfaatini kendi nokta-i nazarının galebesinde görerek ihlasla, ısrarla, samimiyetle üzerine düşeni yapmıştır. Arkadan gelen ümmet de: "Hz. Ali haklı ve reyinde isabetli idi" demekte itttifak etmiştir.
Bu ciğersuz hadiselere Hakemeyn (veya Tahkim de denir) hadisesi sebebiyle, ismi karışmış olan Ebû Musa (radıyallahu anh), Kur'ân-ı Kerîm'i güzel okuyuşu ile tanınmıştı. Sesi güzeldi. Sadedinde olduğumuz hadis, o yönünü aksettirmektedir.
Ebû Musa 63 yaşında olduğu halde Kufe'de vefat etmiştir. Hicrî 42 yılında Mekke'de öldüğü de söylenmiştir. Ölüm tarihi ihtilaflıdır. Hicri 44, 49, 50, 52, 53 seneleri de söylenmiştir.[230]

*** ABDULLAH İBNU SELAM (RADIYALLAHU ANH)**

-4462 -1- عن سعيد بن أبى وقّاص رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]مَا سَمِعْتُ رَسُولَ اللّهِ # يَقُولُ ‘حَدٍ يَمْشِى عَلى ا‘رْض، إنَّهُ أهْلُ الْجَنَّةِ إ َّ لِعَبْدِ اللّهِ بْنِ سَمٍ؛ وَفيهِ نَزَلَتِ اŒيَةُ: وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِنْ بَنِى إسْرَائِيلَ عَلى مِثْلِهِ[. أخرجه الشيخان .

1. (4462)- Sad İbnu Ebî Vakkâs (radıyallahu anh) anlatıyor: "Yeryüzünde

yürüyen hiç kimseye Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın "Cennetliktir" dediğini duymadım. Ancak Abdullah İbnu Selam müstesna. Onun hakkında şu âyet indi. (Meâlen): "(De ki: Söyleyin bana, eğer bu Kur'ân Allah tarafından gönderildiği halde onu inkar ettiyseniz ve) İsrailoğullarından bir şahit de, Tevrat'a dayanarak onu hak kitap olduğuna şahidlik edip iman ettiği halde, siz iman etmeyi büyüklüğünüze yediremezseniz, zalim olmaz mısınız? Muhakkak ki Allah zalimler gürûhuna yol göstermez" (Ahkaf 10). [Buharî, Menâkibu'l-Ensâr 19; Müslim, Fezâilu's-Sahabe 147, (2483).][231]

AÇIKLAMA:

1- Abdullah İbnu Selâm'ın cahiliye devrindeki adı Husayn'dı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onu Abdullah diye tesmiye buyurmuştur.
Kendisi Hazreç ile halif (müttefik) olmuştu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Medine'ye gelir gelmez müslüman olmuştur. Abdullah İbnu Selam, yahudi âlimi idi. Resûlullah'ın simasını görünce: "Bu simada yalan olmaz" diyerek İslam'a girmiştir. Der ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Medine'ye geldiği zaman onu görmek için ben de çıktım. Yüzünü görür görmez hemen bu yüzün, yalancı yüzü olmadığını anladım. Aleyhissalâtu vesselâm'dan ilk işittiğim şu: "Selamı yayın, yemek yedirin, sıla-i rahim yapın, insanlar uyurken gece namaz kılın, selametle cennete girin" demesi olmuştu."

2- Sadedinde olduğumuz rivayete göre, Resûlullah, Abdullah İbnu Selam'dan başkasına "cennetlik" olduğunu söylememiş olmalı. Halbuki başta Aşere-i Mübeşşere olmak üzere nicelerine cennetlik olduğunu tebşir buyurmuştur. Sa'd'ın da bunu duymamış olması mümkün değil denilerek tenakuza dikkat çekilmiş ise de, "Kendi nefsini tezkiyeyi hoş bulmadı, nitekim kendisi de Aşere-i Mübeşşere'dendir" diye açıklık getirilmiştir. Ancak bu izah tatminkar bulunmayıp: "Kendi hakkındaki tevazusu, aynı meselede başkası hakkında işittiğini de inkâr etmeyi gerektirmemeli" diye itiraz edilmiştir. İbnu Hacer şöyle bir izah teklif eder: "Sa'd, bunu, Aşere-i Mübeşşere'nin vefatından sonra söylemiş olmalı. Çünkü Abdullah İbnu Selam, onların vefatından sonra da yaşadı. Zira Abdullah'la birlikte Aşere-i Mübeşşere'den müteahhiren yaşayan sadece Sa'd ve Saîd var. Bu manayı "yeryüzünde yürüyen" ifadesi de te'yid eder."

3- Abdullah İbnu Selam (radıyallahu anh) şu ayetin de kendi hakkında indiğini

söylemiştir. (Mealen): "İnkâr edenler: "Sen Allah tarafından gönderilmiş bir peygamber değilsin" diyorlar. De ki: "Sizinle benim aramızda şahid olarak, Allah ile O'nun kitapları hakkında bilgi sahibi olanlar yeter" (Ra'd 43).

Abdullah İbnu Selam, Hicrî 43 yılında vefat etmiştir, (radıyallâhu anh).[232]

*** CERÎR İBNU ABDİLLAH EL-BECELÎ (RADIYALLAHU ANH)**

-4463 -1- عَنْ جرير رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]مَا حَجَبَنِى رَسُولُ اللّهِ # مُنذُ أسْلَمْتُ وَ رَآنِى إَّ تَبَسَّمَ في وَجْهِى وَلَقَدْ شَكَوْتُ إلَيْهِ أنِّى َ أثْبُتُ عَلى الْخَيْلِ، فَضَرَبَ في صَدْرِى وَقَالَ: اللَّهُمَّ ثَبِّتْهُ وَاجْعَلْهُ هَادِياً مَهْدِيًّا[. أخرجه الشيخان واللفظ لهما، والترمذي .

1. (4463)- Cerîr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) müslüman olduğum günden beri beni yanına girmekten men etmedi. Beni görüp de yüzüme karşı tebessüm etmediği de olmadı. Ona at üzerinde duramamaktan dert yandım. Bunun üzerine eliyle göğsüme vurdu ve:
"Allahım, bunu (atın üzerinde) sabit kıl, onu hidayete eren ve hidayete erdiren kıl!" buyurdu." [Buharî, Menâkıbu'l-Ensâr 21; Müslim, Fezâilu's-Sahâbe 35, (2475); Tirmizî, Menâkıb, (3822).][233]

AÇIKLAMA:

Cerîr İbnu Abdillah İbni Câbir el-Becelî: Müslüman olduğu yıl ihtilaflıdır. İbnu Hacer: "Sahih olanı, Vüfûd senesi olan dokuzuncu senedir" der. İbnu'l-Esîr'in: "Resûlullah'ın vefatından kırk gün önce vefat etti" hükmünü vehim olarak değerlendirir. Delil olarak Resûlullah'ın ona Veda Haccında "İnsanları sustur" demesine dair Buhârî'de gelen rivayeti gösterir. Veda Haccı ise Resûlullah'ın vefatından seksen günden fazla önce vukua gelmiştir.
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Cerîr'e, Zü'l-Halasa denen ve içinde put bulunan bir evin yakılması vazifesini verir. Bu maksadla emrine verilen yüzelli atlı ile sefere çıkar. Vazifeyi yapar gelir. Dönüşte Resûlullah kendilerine dua buyurur.
Cerîr, Resûlullah'ın huzuruna girince ona ikram etmiş ve "Size bir kavmin kerîmi (kıymetlisi), büyüğü gelince ona ikram edin (değer verin)" buyurmuştur.

Rivayetler, Resûlullah'ın Cerire iltifatta bulunduğunu, ayrı bir alaka gösterdiğini ifade eder. Cerîr daha huzuruna gelmezden önce onun geleceğini medihkâr sözlerle Ashab'a haber verir: "Yanınıza uğurlu, hayırlı bir zât gelecek, yüzünde melek meshinin izi vardır" buyurur. Bu sebeple Medine'ye yaklaşınca halkın etrafını sarıp dikkatle kendisine nazar ettiklerini müşahede eder ve "Yoksa Resûlullah benim geleceğimden mi bahsetti?" diye sormak zorunda kalır. Hakim'in bir rivayetinde, Ashabıyla oturmakta olan Resûlullah'a gelen Cerîr, her tarafı dolu bularak kapının eşiğine oturur. Aleyhissalâtu vesselâm, üzerinden ridasını çıkararak üzerine oturması için Cerîr'e atar. Ridayı alıp öpen Cerir (radıyallahu anh) duygulanıp ağlar ve: "Ridanıza oturmak bana yaraşmaz" diyerek geri atar. Resûlullah ona bir yer verilmesini iş'âren, sağa sola nazar edip: "Size bir kavmin büyüğü gelince ona hürmet edin" buyurur.
Cerir (radıyallahu anh) Irak'ta cereyan eden savaşlarda müessir roller oynamıştır. Kadisiye ve diğer fetihlerde büyük hizmeti geçmiştir. Dağınık halde bulunan Becîle kabilesini Hz. Ömer derleyip toparlar ve başlarına Cerîr'i koyar.
Cerîr Hicrî 50 yılında vefat etmiştir. 51 ve hatta 54 yılında vefat ettiği de söylenmiştir.[234]

*** CÂBİR İBNU ABDİLLAH İBNU HARÂM (RADIYALLAHU ANHÜMA)**

4464 -1- عن جابرٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]لَقَدْ اسْتَغْفَرَ لِى رَسُولُ اللّهِ # لَيْلَةَ الْبَعِيرِ خَمْساً وَعِشْرِينَ مَرَّةً[. أخرجه الترمذي وصححه .

1. (4464)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) (kendisine devemi sattığım) Leyletu'l-Baîr'de yirmibeş kere benim için istiğfar ediverdi." [Tirmizî, Menâkıb, (3851).] [235]

4465 -2- وعنه رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]لَقِيَنِى رَسُولُ اللّهِ # مَرَّةً وَأنَا مُهْتَمٌّ فقَالَ: مَالِى أرَاكَ مُنْكَسِراً. فَقُلْتُ: اسْتُشْهِدَ أبِى يَوْمَ أُحُدٍ وَتَرَكَ عِياً وَدَيْنَا: فقَالَ: أَ اُبَشِّرُكَ بِمَا لَقِىَ اللّهُ بِهِ أبَاكَ؟ قُلْتُ: بَلَى قَالَ: مَا كَلَّمَ اللّهُ أحَداً قَطُّ إ َّ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ، وَإنَّهُ أحْيَا أبَاكَ فَكَلَّمُهُ كِفَاحاً. فقَالَ: يَا عَبْدِى! تَمَنَّ عَليَّ أُعْطِكَ. قَالَ: يَا رَبِّ تُحْيِينِي فَأقْتَلُ ثَانِيَةَ. فقَالَ سُبْحَانَهُ وَتَعالى: إنَّهُ قَدْ سَبَقَ مِنِّى أنَّهُمْ

يَرْجِعُونَ، فَنَزَلَتْ: وَ تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قَتِلَوا فِي سَبِيلِ اللهِ أَمْواتاَ اŒيةِ]. أخرجه الترمذي.»كَلَّمَهُ كِفَاحاً« أي مُوَاجَهَةً َمِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ .

2. (4465)- Yine Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir defasında ben üzgün bir halde iken Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la karşılaşmıştık. Bana:
"Seni niye böyle üzgün görüyorum." buyurdu.
"Babam Uhud'da şehid düştü. Geriye bakıma muhtaç horanta ve bir de borç bıraktı" dedim. Bunun üzerine:
"Allah'ın babana hazırladığı nimeti sana müjde edeyim mi?" dedi. Ben: "Evet!" deyince:
"Allah, hiç kimse ile yüz yüze konuşmuş değildir, daima perde gerisinde konuşur. Ancak, babanı ihya etti ve perdesiz konuştu:
"Ey kulum, dedi. Ne dilersen benden iste vereyim!"
"Ey Rabbim dedi baban, beni dirilt, senin yolunda ikinci sefer bir daha öldürüleyim!" Allah Teâla hazretleri:
"Ama ben daha önce şu hükmü koymuşum: "Ölenler artık geri dönmeyecekler!" buyurdu. Bunun üzerine şu âyet nazil oldu. (Meâlen): "Allah yolunda şehid edilenleri ölü sanma. Onlar, Rabblerinin katında hayat sahibidirler ve O'nun nimetleriyle rızıklanırlar" (Âl-i İmrân 169). [Tirmizî, Tefsir Al-i İmran, (3013).] [236]

AÇIKLAMA:

1- Birinci hadiste temas edilen Leyletü'l-Baîr (= deve gecesi) tabiri ile, Hz. Câbir'in bir sefer sırasında devesini Resûlullah'a satma hadisesine işaret edilmektedir. Mezkur hadise 276-280 numaralı rivayetlerde teferruatlı olarak geçtiği için burada tekrar etmeyeceğiz. Özeti şu: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bir gazve dönüşü, Hz. Cabir'in devesini, sırtı, yol boyu Câbir'e ait olmak üzere satın alır. Cabir deveye sefer ve antlaşma gereği Medine'ye gelinceye kadar biner. Medine'de Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) devenin parasını verir, deveyi de Câbir'e iade eder.
İkinci rivayetten anlaşılacağı üzere Aleyhissalâtu vesselâm, Hz. Câbir'e, ihtiyacına binaen bu yolla maddi bir yardımda bulunmuş olmaktadır.

2- Hz. Cabir İbnu Abdillah İbni Harâm, Medinelidir, Ensardandır. Babasıyla

birlikte ikinci Akabe Biatı'na katıldığı zaman henüz çocuktu. Bedir ve Uhud gazvelerine katıldığı söylenmiştir. Aksi de iddia edilmiştir. Bir rivayette kendisi, Aleyhissalâtu vesselâm'la birlikte 17 gazveye katıldığını söyler; Bedir ve Uhud'a katılmadığını, buna da babasının mâni olduğunu, Uhud'da babası şehid düşünce hiçbir gazveden geri kalmadığını belirtir. Sıffin'e, Hz. Ali'nin yanında yer alarak iştirak etmiştir. Ömrünün sonlarında gözleri görmez olmuştur. Akabe'ye katılanlardan Medine'de vefat edenlerin sonuncusu olmuştur.
Hz. Câbir, hadiste müksirun grubundandır. Sünneti iyi bilenlerdendir. 94 yaşında olduğu halde Hicrî 74 yılında vefat etmiştir, (radıyallahu anh).
Hz. Câbir hakkında daha önce (1. cilt, sayfa 88) genişçe bilgi verdiğimiz için ortaya ediyoruz.[237]

*** HZ. ENES İBNU MÂLİK (RADIYALLAHU ANH)**

4466-1- عن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَتْ أُمُّ سُلَيْم رَضِيَ اللّهُ عَنْها: يَا رَسُولَ اللّهِ خَادِمُكَ أنسُ ادْعُ اللّهَ تَعالى لَهُ. فقَالَ: اللَّهُمَّ أكْثِرْ مَالَهُ وَوَلَدَهُ، وَبَارِكْ لَهُ فِيمَا أعْطَيْتَهُ[. أخرجه الشيخان و الترمذي .

1. (4466)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ümmü Süleym (radıyallahu anhâ) dedi ki:
"Ey Allah'ın Resûlü! Hadimin Enes için Allah Teâla Hazretlerine dua ediver!"
Bunun üzerine şu duayı yapıverdi:
"Allahım, onun malını, çocuklarını çoğalt ve ona verdiklerini hakkında mübarek kıl!" [Buhârî, Da'avât 19, 26, 47, Savm 61; Müslim, Mesâcid 268, (660), Fezâilu's-Sahâbe 141, 142, (2480, 2481); Tirmizî, Menakıb, (3827, 3828).][238]

4467-2- وعن أبِى خَلْدَةِ خَالِدِ بْنِ دِينَارٍ قَالَ:]قُلْتُ ‘بِى الْعَالِيَةَ: سَمِعَ أنَسٌ مِنْ رَسُولِ اللّهِ #؟ قَال خَدَمَهُ عَشْرَ سِنِينَ، وَدَعَا لَهُ، وَكَانَ لَهُ بُسْتَانٌ يَحْمِلُ في السَّنَةِ الفَاكِهَةِ مَرَّتَيْنِ، وَكَانَ فِيهِ رَيْحَانٌ يَجِئُ مِنْهُ رَيحُ الْمِسْكِ[. أخرجه الترمذي .

2. (4467)- Ebû Halde Hâlid İbnu Dinâr anlatıyor: "Ebû'l-Aliye'ye: "Enes, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan hadis işitti mi?" diye sordum. Ebû'l-Âliye:
"(Bu nasıl soru?) Hz. Enes on yıl Resûlullah'a hizmet etti, Resûlullah onun için duada bulundu. Enes'in bir bahçesi vardı, yılda iki sefer meyve verirdi. Bahçede bir reyhanı vardı, ondan misk kokusu gelirdi" diye cevap verdi." [Tirmizî, Menakıb, 3832).][239]

AÇIKLAMA:

Enes İbnu Mâlik (radıyallahu anh), Ümmü Süleym'in oğludur. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la hususiyeti olan bir aileye mensuptur. Okuma yazma da bilen Enes, Resûlullah'ın hizmetçiliği gibi şerefli bir hizmeti on yıl yürütme bahtiyarlığına ermiştir. Hadisleri yazmış, çokça rivayet edip müksirûn arasında yer almıştır.

Birinci ciltte (sayfa, 75) yeterince tanıttığımız için burada kısa kesiyoruz.[240]

*** BERÂ İBNU MALİK (RADIYALLAHU ANH)**

4468-1- عن أنسِ بن مالكٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: كَمْ مِنْ أشْعَثَ أغبَرَ ذِى طِمْرَيْنِ- يُؤْبُهُ لَهُ؛ لَوْ أقْسَمَ عَلى اللّهِ ‘بَرَّه، مِنْهُمُ الْبَرَاءُ ابْنُ مَالِكٍ[. أخرجه الترمذي .
»ا‘شْعَثُ« الْبَعِيدُ الْعَهْدُ بِالدُّهْنِ وَالتَّسْرِيحِ وَالْغَسْلِ.»الطِّمْرُ« الثَّوْبُ الْخَلِقُ.وَ» يُؤْبَهُ لَهُ« أىْ- يُعْرَفُ وَ يَعْلَمُ بِهِ لِحَقَارَتِهِ.وقوله »‘بَرَّهُ« أي أبَّر قَسَمَهُ: أيْ صَدَّقَهُ وَجَعَلَهُ بَارًّا -يَحْنِثُ .

1. (4468)- Hz. Enes İbnu Mâlik (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Saçı sakalı birbirine karışmış, eski püskü elbiseler içinde, kimsenin itibar etmediği niceleri vardır ki, Allah'a kasemde bulunsa, Allah onun yeminini boşa çıkarmaz. İşte Berâ İbnu Mâlik öylelerindendir." [Tirmizî, Menâkıb, (3853).] [241]

AÇIKLAMA:

1- Bera İbnu'n-Nadr el-Ensârî, Hz. Enes'in anababa bir kardeşidir, (radıyallahu anhümâ). Bedr hariç, bütün gazvelere Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la birlikte katılmıştır. Son derece şecaatli ve gözü kara idi. Hz. Ömer (radıyallahu anh) onun müslüman askerlere komutan yapılmamasını ilgililere yazmış, komutan olması halinde tehlikeli olacağına dikkat çekmiştir. Yemâme savaşında, Müseylime'nin bulunduğu bahçe çerçevesinde çarpışmaların fevkalâde kızıştığı bir anda:
"Ey müslümanlar! Beni bahçenin içine, onların üzerine atın!" demiş, duvarın üzerine kadar taşınmış ve duvardan içeriye atlamıştır. İçeride bahçe kapısı önünde mürtedlerle çarpışmış ve kapıyı açmaya da muvaffak olmuştur. Açılan kapıdan içeri dalan müslümanlar Müseylime'yi öldürerek nihai sonucu almışlardır. O gün Bera (radıyallahu anh) 80 küsur yara almıştır. Halid İbnu Velid (radıyallahu anh) bir ay kadar tedaviye tabi tutmuş ve yaraları iyileşmiştir.

2- Sadedinde olduğumuz hadis, Berâ'nın bir başka yönünü nazara vermektedir: Duasının makbuliyeti, yani Cenâb-ı Hakk'ın onun kasemini boş çevirmemesi. İran şehirlerinden Tüster'in fethi sırasında askerler arasında bir dağılma olur. Müslümanlar Berâ'ya:
"Ey Berâ! Rabbine kasemde bulun!" derler. O da, düşmanın hezimeti ve Resûlullah'a kavuşma hususunda Allah'a kasemde bulunur ve düşmana atılır. Askerler de onunla birlikte saldırıya geçerler. Fars büyüklerinden Merzûbanu'z-Za're'yi öldürür ve onun selebini alır. Fars askerleri bozguna uğrar. Ancak, Hürmüzan da onu öldürür. Tüster'in fethi sırasında Bera'nın teke tek çarpışma ile yüz kişi öldürdüğü, onun iştirakiyle öldürülenlerin bu sayının dışında olduğu belirtilir.
Berâ güzel sesli idi. Resûlullah sefer sırasında develerin yürüyüş ritmini onun nâmeleriyle ayarlatıyordu. Bazı rivayetler seferde erkekler için Bera'nın, kadınlar kafilesi için de Enceşe'nin nâme okuduğunu belirtir.

Berâ'nın ölüm yılı Hicrî 20'dir. Hicrî 19, 23 olduğu da söylenmiştir.[242]

*** SABİT İBNU KAYS İBNU ŞEMMÂS (RADIYALLÂHU ANH)**

4469- 1- عن أنس بنِ مالكٍ رَضِـيَ اللّهُ عَنْه قال:]افْتَقَدْ رَسُولُ اللهِ # ثَابتَ

بْنَ قَيْسٍ فقَالَ رَجُلَ يَا رَسُولَ اللهِ: أَنَا أَعْلَمُ لَكَ عِلْمَهُ. فَأَتَاهُ فَوَجَدَهُ جَالِساً في بَيْتِهِ مُنَكِّساً رَأسَهُ يَبْكِى. فقَالَ: مَا شَأنُكَ؟ قَالَ: شَرٌّ، كَانَ يَرْفَعُ صَوْتُهُ فَوْقَ صَوْتِ النَّبىَّ #، فقَدْ حَبِطَ عَمَلُهُ وَهُوَ مِنْ أهْلِ النَّارِ. فَأتَى الرَّجُلُ النَّبىَّ # فأخْبَرَهُ. فقَالَ: اذْهَبْ إلَيْهِ فَقُلْ لَهُ إنَّكَ لَسْتَ مِنْ أهْلِ النَّارِ. وَلكِنَّكَ مِنْ أهْلِ الْجَنَّةِ[. أخرجه الشيخان .

1. (4469)- Hz. Enes İbnu Mâlik (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Sabit İbnu Kays'ı sormuştu. Bir adam:
"Ey Allah'ın Resûlü! Ben onun yerini biliyorum!" dedi ve gidip evinde oturmuş, başı önde ağlıyor vaziyette buldu.
"Neyin var, (niye ağlıyorsun)?" dedi.
"(Sorma), Şerr var! Sesim, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sesinin üstüne çıkıyordu, bütün amelim gitti, cehennemliğim" dedi. Adam, Sâbit'in bu sözlerini işitince doğru Aleyhissalâtu vesselâm'a geldi ve durumu haber verdi.
"Ona git ve söyle buyurdular, sen cehennemlik değilsin, bilakis sen cennetliksin!" [Buhârî, Menâkıb 25, Tefsir , Hucurat 1; Müslim, İmân 187, (119).] [243]

4470 -2- وفي رواية لمسلم:]لَمَّا نَزَلَ قَوْلُهُ تَعالى: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا َتَرْفَعُوا أصْوَاتَكُمْ فَوقَ صَوْتِ النَّبىِّ اŒية: جَلَسَ ثَابتٌ رَضِيَ اللّهُ عَنْه يَبْكِى في بَيْتِهِ فَالْتَمَسَهُ النّبىُّ #، وَذَكَرَ الْحَدِيثَ[.

2. (4470)- Müslim'in bir rivayetinde: "Allah Teâla'nın şu ayeti indiği zaman (meâlen): "Ey iman edenler! Seslerinizi, Peygamberin sesinden fazla yükseltmeyin!..." (Hucurat 2), Sabit (radıyallahu anh) evinde oturup ağlamaya başladı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onu aradı..." şeklindedir." [Müslim, İman 187, (119).][244]

AÇIKLAMA:

1- Sabit İbni Kays İbnu Şemmâs, Ensâr'ın ve Resûlullah'ın hatibi idi, tıpkı

Hassan İbnu Sâbit'in Resûlullah'ın şairi olduğu gibi. Uhud'a ve diğer bütün gazvelere iştirak etti. Yemame savaşında şehid düştü.

2- Sadedinde olduğumuz rivayetler, Hucurât suresinde mü'minlere hitab edilerek, seslerini Hz. Peygamberin sesinden daha fazla yükseltmemelerini, aksi takdirde amellerinin heba olacağı bildirilince, Sabit'in üzüldüğünü ve ağladığını göstermektedir. Çünkü Sâbit gür seslidir ve onun sesi Resûlullah'ın sesini bastıracak kadar güçlü çıkmaktadır". Onun bu üzüntüsüne muttali olan Hz. Peygamber, âyette bunun kastedilmediğini, bilakis ehl-i cennet olduğunu müjdeler. Burada kastedilen, haddini bilmemek, sünnette beyan edilen ölçülere uymayan ölçüler, değerler ortaya koymak, bid'ayı seyyieye girmektir.[245]

*** ADİYY İBNU HÂTİM (RADIYALLÂHU ANH)**

-4471 -1- عن عَدِىٍّ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قَالَ:]أَتَيْتُ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ في نَفَرِ مِنْ قَوْمِى فَجَعَلَ يَفْرِضُ لِلرَّجُلِ مِنْ طَيِّىءٍ في أَلْفَيْنِ وَيُعْرِضُ عَنِّى فَاسْتَقْبَلْتُهُ فَأعْرَضَ عَنِّى. ثُمَّ أَتَيْتُهُ مِنْ حِيَالِ وَجْهِهِ فَأعْرَضَ عَنِّى فَقُلْتُ يَا أمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ: أَتَعْرِفُنِى؟ فَضَحِكَ، وَقَالَ: نَعَمْ؛ واللّهِ إنِّى ‘عْرِفُكَ. آمَنْتَ إذْ كَفَرُوا، وَأَقْبَلْتَ إذْ أدْبَرُوا، وَوَفَيْتَ إذْ غَدَرُوا، وَإنَّ أوَّلَ صَدَقَةٍ بَيَّضَتْ وَجْهَ رَسُولِ اللّهِ # وَوُجُوهَ أصْحَابِهِ صَدَقَةُ طَيِّىءٍ جِئْتَ بِهَا إلي رَسُولِ اللّهِ #، ثُمَّ أخَذَ يَعْتَذِرُ. ثُمَّ قَالَ: إنَّمَا فَرَضْتُ لِقَوْمٍ أجْحَفَتْ بِهِمُ الْفَاقَةُ وَهُمْ سَادَةُ عَشَائِرِهِمْ لِمَا يَنُوبُهُمْ مِنَ الْحُقُوقِ. قُلْتُ: فَ أُبَالِى إذاً[. أخرجه الشيخان.»يَفْرِضُ« أي يُوجِبُ لَهُ هَذَا الْمَقْدَارُ في الْعَطَاءِ.و»حِيَالُ الشَّىْءِ« تلقاؤه وما يواجهه.و»أجحْفَتْ بِهِ الفَاقَةُ« إذَا أفقرته وأذهبت ماله وجعلته محتاجاً إلى عشيرته.و»الفَاقَةُ« الْفَقْرُ والْحَاجَةُ.وَأرَادَ بِقَوْلِهِ: »لِمَا يَنُوبُهُمْ« مَا يَتَجَدَّدُ لَهُمْ مِنَ الْحَوَادِثِ الَّتِى يَحْتَاجُونَ الى ا‘فْقِ فِيهَا .

1. (4471)- Hz. Adiyy (radıyallahu anh) anlatıyor: "Kavmimden bir grupla Ömer İbnu'l-Hattab (radıyallahu anh)'ın yanına geldim. Tayy kabilesine mensup her bir adam için ikibin (dirhem) tahsisat ayırdı, benden ise yüz çevirdi. Ben karşısına geçtim, yine benden yüz çevirdi. Ben tekrar karşı tarafına geçtim. O yine bana tersini döndü. Bu durumda, ben:

"Ey mü'minlerin emiri! Beni tanıyor musun?" dedim. Güldü ve:
"Evet! Vallahi seni tanıyorum!" dedi ve ilave etti:
"Onlar kâfirken sen iman etmiştin. Onlar yüz çevirirken sen gelmiş (teslim olmuş)tun. Onlar ahdinden cayarken sen ahdinde sadık kalmıştın. Ayrıca, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yüzünü ve Ashab'ının yüzlerini ağartan ilk zekat parası da, senin Tayy kabilesinden Resûlullah'a getirdiğin zekât parası olmuştu."
(Hz. Ömer bu sözlerinden) sonra, (bana vermeyişinin) özrünü beyana geçti ve dedi ki:
"Ben, fakirlik sebebiyle yoksul duruma düşenlere tahsisat ayırdım. Onlar aşiretlerinin seyyidleridir. Temsil ettikleri adamlarının (arız olacak kıtlık hallerinde onlara infak gibi) hukuklarını üzerlerinde taşımaktadırlar. (Bu sebeple, geride kalan adamları adına onlara tahsisat verdim.)
Bu açıklama üzerine Adiyy, Hz. Ömer'e:
"Öyleyse tamam, bana vermemeni normal karşılarım" dedi."
[Bu rivayeti müellif, Buhârî ve Müslim'e nisbet etmektedir. Buhârî'de mevcut değildir. Müslim'de muhtasar olarak gelmiştir (Fezailu's-Sahabe 196, (2523), Rivayet, Ahmed İbnu Hanbel'in Müsned'inde yer almaktadır. (1, 45).][246]

AÇIKLAMA:

1- Adiyy İbnu Hâtim İbni Abdillah et-Tâî, Sehâveti ile meşhur olmuş Hâtim-i Tâî'nin oğludur. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Tayy kabilesine yaptığı seferde, Suriye'ye kaçmış idi. Yakalanan esirler arasında Adiyy'in yaşlı kızkardeşi Seffâne de vardı. Resûlullah bütün esirlere iyi muamele yapmış, hususen Adiyy'in kızkadeşine, -babasının şöhreti ve kavminin ona olan sevgi ve saygısı sebebiyle- çok daha farklı bir muamele yapmıştı: Deriden mamul müstakil bir çadırda ağırlamak, bütün ihtiyaçlarını görmek, dilediği zaman en iyi şartlarda memleketine göndermek gibi. Şan ve şereflerine muvafık bu muamelelerden memnun kalan Seffane müslüman olmuş, kardeşi Adiyy'i, Resûlullah'la anlaşması için Medine'ye göndermiş idi. O da, ilk mülakatta hıristiyanlığı bırakıp müslüman olmuştur. Bu hadise hicretin dokuzuncu senesinde cereyan eder. Mamafih onuncu yılda olduğu da söylenmiştir. Adiyy, bu gelişini ve Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la mülakatını, aralarında geçen konuşmaları ve müslüman oluşunu anlatır. Bazı mühim tesbitleri şöyle:

* Medine'ye gelince müslümanlar kendisini ilgiyle karşılayıp: "Adiyy geldi! Adiyy geldi!" diye sevinç izhar ederler, halbuki henüz hıristiyandır.

* Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da Adiyy'i ilgiyle karşılar. Evine götürür. Tek minderini Adiyy'e verir, kendisi yerde oturur. Bu davranışlar Adiyy üzerinde fethedici tesirler hasıl eder.

* Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) müslüman olmasını teklif eder. Adiyy: "Benim dinim var, hıristiyanım" der ise de, Aleyhissalâtu vesselâm: "Ben senin dinini senden iyi bilirim" der ve hıristiyanlıkta yasak olan bazı şeyleri sayar ve bunları Adiyy'in yaptığını söyler. Sonra: "Ey Adiyy İslam'a gir, selameti bul!" diye İslâm teklifini tekrarlar. Adiyy'in tereddüdü üzerine Aleyhissalâtu vesselâm: "İslam'ı benimsemene mâni olan, etrafımdakilerin zayıflığı ise, şunu bil ki az bir müddet sonra bütün insanların tek bir cemaat olduğunu... Hir'den devesine binen bir kadının hiçbir himayeye muhtaç olmadan korkusuzca tek başına Beytullah'ı tavaf edeceğini göreceksin... Yine göreceksin ki yakında Kisra' nın hazineleri bize açılacak! Kisra'nın hazineleri bize açılacak! Kisrâ'nın hazineleri bize açılacak! Öyle ki kişi, "kime zekatımı vereyim?" diye sıkıntıda kalacak..." buyurur. Aleyhissalâtu vesselâm'ın bu sözlerini anlatan Adiyy: "Resûlullah'ın ihbarlarından ikisini gördüm: Kadın, korkusuzca seyahat edip Beytullah'ı ziyaret edebilmektedir. Kisra'nın hazinelerine sefere çıkan ilk gazveye bizzat katıldım. Resûlullah'ın söylediği üçüncü şeyin de gerçekleşeceğine yemin ederim" diyecektir.

* Adiyy, bu konuşmaların akabinde müslüman olur.

2- Adiyy, Resûlullah'ın vefatından sonra bir kısım bedevilerin irtidadı zamanında hiç sarsılmamış, Hz. Ebû Bekr'e kavminin zekatını getirip vermiştir. Kavmi de kendisi gibi İslam'da samimi ve sabit kalmıştır. Resûlullah'tan çok sayıda hadis rivayet etmiş olan Adiyy, babası gibi cömert ve şerefli bir insandı. Kavmi ve başkaları nezdinde daima hürmet görmüş, sayılmış ve büyüklenmiştir. Yanına girdiği zaman Aleyhissalâtu vesselâm'da ona ikram etmiş, değer vermiştir. Hazır cevaplılığı da onun menkîbeleri arasında yer alır.

3- Adiyy (radıyallahu anh) Irak'ın fethine iştirak eder. Kadisiye, Mihran, Yevm-i Cisr vs. mühim savaşlarda Ebû Ubeyde ile birlikte olur. Suriye'nin fethinde de Halid İbnu'l-Velid ile birlikte olur, bir kısım savaşlara katılır. Hâlid (radıyallahu anh), alınan ganimetlerin humus' larını Hz. Ebû Bekr'e onunla gönderir.

4- Adiyy, Kûfe'ye yerleşir. Şa'bi der ki: "Eş'as İbnu Kays, Adiyy İbnu Hâtim'e

adam göndererek, baba Hatim'i Tâî'nin tencerelerini iareten ister. Adiyy tencereleri doldurup adamlarla gönderir. Eş'as geri çevirip: "Biz bunları boş istiyorduk!" der. Adiyy tencereleri tekrar dolu yollayıp:
"Biz bunları hiç boş olarak iare etmeyiz!" der. Adiyy karıncalara ekmek parçalayıp atar:
"Bunlar komşularımızdır, bunların, üzerimizde hakları var!" derdi. Adiyy Sıffin'de Hz. Ali'nin yanında yer almıştır.
Adiyy (radıyallahu anh) Hicrî 67 yılında Kufe'de vefat etmiştir. Hicrî 68, 69 da denmiştir. Öldüğü zaman 120 yaşındaydı. [247]

*** HZ. EBÛ HUREYRE (RADIYALLAHU ANH)**

-4472 -1- عَنْ أبِى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قُلْتُ يَا رَسُولَ اللّهِ، أسْمَعُ مِنْكَ أشْيَاءَ فَ أحْفَظُهَا. فقَالَ: ابْسُطْ رِدَاءَكَ. فَبَسَطْتُهُ. فَحَدَّثَنِى حَدِيثاً كَثِيراً فَمَا نَسِيتُ شَيْئاً حَدَّثَنِى بِهِ[. أخرجه الشيخان والترمذي، وهذا لفظه .

1. (4472)- Hz. Ebû Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ey Allah'ın Resûlu! dedim, senden çok güzel şeyler işitiyorum, fakat ezberimde tutamıyorum!"
"Ridanı aç!" emrettiler. Ben de açtım [Dua buyurdu, sonra topladım]. Bundan sonra bana çok hadis söyledi. Ben söylediklerinden hiçbirini unutmadım." [Buhârî, İlim 42; Müslim, Fezâilu's-Sahâbe 159, (2492); Tirmizî, Menâkıb, (3833, 3834).][248]

AÇIKLAMA:

Bu rivayet, Ebû Hureyre'nin, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'ın dualarına nasıl mazhar olduğunu ve mazhariyetin bereketine, hâfızasına güç geldiğini, öyle ki, bundan böyle Resûlullah'tan dinlediği hiçbir hadisi unutmadığını göstermektedir.
Esasen Ebu Hüreyre hakkında birinci ciltte (s. 62-71) geniş bilgi verdiğimiz için burada tekrar etmeyeceğiz.[249]

*** CÜLEYBİB (RADIYALLAHU ANH)**

-4473 -1- عن أبى برزةَ ا ٔسْلَمىّ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]كَانَ رَسُولُ اللّهِ # فِي مَغْزىً لَهُ فَأفَاءَ اللّهُ عَلَيْهِ. فقَالَ ٔصْحَابِهِ: هَلْ تَفْقِدُونَ مِنْ أحَدٍ؟ قَالُوا: نَعَمْ؛ فُناً وَفُناً وَفُناً. ثُمَّ قَالَ: هَلْ تَفْقِدُونَ مِنْ أحَدٍ؟ قَالُوا: نَعمْ؛ فُناً وَفُناً وَفُناً. ثُمَّ قَالَ: هَلْ تَفْقِدُونَ مِنْ أحَدٍ؟ فَقَالُوا: َ. قَالَ: لَكِنِّى أفْقِدُ جُلَيْبِيباً. فَطَلَبُوهُ فَوَجَدُوهُ الى جَنْبِ سَبْعَةٍ قَدْ
قَتَلَهُمْ ثُمَّ قَتَلُوهُ. فَأتَى النَّبِىُّ # فَوقَفَ عَلَيْهِ. ثُمَّ قَالَ: قَتَلَ سَبْعَةً ثُمَّ قَتَلُوهُ، هَذَا مِنِّى وَأنَا مَنْهُ، هذَا مِنِّى وَأنَا مِنْهُ. ثُمَّ وَضَعَهُ عَلى سَاعِدَيْهِ لَيْسَ لَهُ سَرِيرٌ إَّ سَاعِدَ النبىِّ #. قَالَ: فَحُفِرَ لَهُ وَوُضِعَ في قَبْرِهِ وَلَمْ يَذْكُرْ غُسًْ[. أخرجه مسلم.قوله: »فَأفَاءَ اللّهُ عَلَيْهِ« اَلْفَيْءُ: مَا يَحْصِلُ لِلْمُسْلِمِينَ مِنْ أمْوَالِ الْكُفَّارِ وَأهْلِهِمْ وَدِيَارِهِمْ بِغَيْرِ قِتَالٍ وَ حَرْبٍ .

1. (4473)- Ebû Berze el-Eslemî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) gazvelerinden birinde idi. Allah Teâla Hazretleri ganimet nasib etti. Ashab'ına: "Arkadaşlarınızdan herhangi bir kayıp verdiniz mi?" diye sordu.

"Evet! dediler. Falanca, falanca ve falanca!" Resûlullah yine sordu:

"Başka bir kaybınız var mı?" Ashab:

"Evet! Falanca, falanca, falanca! dediler. Aleyhissalâtu vesselâm yine sordu:

"Başka bir kaybınız yok mu?"

"Hayır! Yok! dediler.

"Ama ben Cüleybib'i kaybettim [Onu arayın!]" emretti. Ashab onu aradı ve öldürmüş olduğu yedi kişinin yanında bulundu. Düşmanlar da onu öldürmüşlerdi. Aleyhissalâtu vesselâm gidip başucunda durdu ve:

"O, yedi kişiyi öldürmüş, onlar da onu öldürmüşler! Bu bendendir, ben de ondanım. Bu bendendir, ben de ondanım!" buyurdu. Sonra Cüleybib'i kolları arasına aldı. Ona, Resûlullah'ın kollarından başka yatak olmamıştı.

"Ravi devamla der ki: "Ona bir mezar kazıldı. Kabrinin içine konuldu." Gusledildiğini zikretmedi." [Müslim, Fezâilu's-Sahâbe 131, (2472).][250]

AÇIKLAMA:

1- Cüleybib (radıyallahu anh) Ensârî'dir. Kısa boylu çirkince bir zattı. Resûlullah'ın, Ensar'dan bir zâtın kızıyla bunu evlendirmesi hikayesi kitaplarageçmiştir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Cüleybib'i dilediği bir kızla evlendirmek üzere araya girdiği vakit, kızın annesi ve babası bu evlendirmeye razı olmak istemezler. Ancak kız, Aleyhissalâtu vesselâm arzusunu işitir işitmez şu ayeti okur: "Allah ve Resulü bir meselede hükmünü verdiği zaman, bir mü'min erkeğin yahut bir mü'min kadının, artık işlerinde bir başka yolu seçme hakkı yoktur. Kim Allah'a ve Resûlüne isyan ederse, apaçık bir sapıklığa düşmüştür" (Ahzâb 36) ve ilave eder: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın benim için münasip görüp razı olduğuna ben de razıyım ve kabul ediyorum" der.
Bu davranıştan memnun kalan Aleyhissalâtu vesselâm, bu bahtiyar kıza dua buyurur:
"Allahım, ona hayrı bol bol ver, geçimini de dar kılma!"
Bu duay-ı nebevî bereketine, kızın, Ensar kadınları arasında mal ve nafakaca en zengini olduğu belirtilir.

2- Sadedinde olduğumuz rivayet, Cüleybib'in bir başka menkîbesine yer vermekte, şehid oluşunu anlatmaktadır. 7 kişiyi öldürdükten sonra şehid edilir. Resûlullah'ın kolları arasında defnedilmek gibi bir bahtiyarlığa erer, (radıyallahu anh).

3- Rivayetin sonunda yer alan: "Gusledildiğini zikretmedi" sözü, Cüleybib'e şehid muamelesi yapıldığını ifade eder. Çünkü şehidler kabirlerine yıkanmadan konulurlar.[251]

*** HÂRİSE İBNU SÜRAKA (RADIYALLAHU ANH)**

4474-1- عن أنس رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]أتَتْ أُمُّ حَارِثَةَ النبيَّ #؛ فقَالَتْ: يَا نَبِيَّ اللهِ حَدِّثْنِى عَنْ حَارِثَةَ، وكَانَ قُتِلَ يَوْمَ بَدْرٍ أَصَابَهُ سَهْمُ غَرْبٍ، فَإنْ كَانَ في الْجَنَّةِ صَبَرْتُ، وَإنْ كَانَ غَيْرَ ذلِكَ اجْتَهَدْتُ عَلَيْهِ في الْبُكَاءِ. فقَالَ: يَا أُمِّ حَارِثَةَ إنَّهَا جِنَانٌ في الْجَنَّةِ، وَإنَّ ابْنَكِ أَصَابَ الْفِرْدَوْسَ ا‘عْلى[. أخرجه البخاري والترمذي .
يَقَالُ »أَصَابَهُ سَهْمُ غَرْبٍ« بِا‘‘ضَافَةِ وَتَرْكِهَا وَتَحَرُّكِ الرَّاءِ وَتُسْكَنُ: إذَا لَمْ يَدْرِ مِنْ أيْنَ أتَاهُ .

1. (4474)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ümmü Hârise (radıyallahu anhâ), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a geldi ve:

"Ey Allah'ın Resulü! Bana Hârise'den haber ver!" dedi. -Harise, Bedir günü isabet eden serseri bir ok sebebiyle ölmüştü.- (Kadın devamla): "Eğer cennetteyse sabredeceğim, değilse (dünya evinde olduğum müddetçe) ağlamaya devam edeceğim" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm:

"Ey Ümmü Hârise! [Cennetin tek bir bahçe olduğunu mu sanırsın?] Cennette bahçeler var. Senin oğlun ise, Firdevs-i a'lâ'ya kondu" buyurdular. [Bunun üzerine kadın gülerek geri döndü.]" [Buhârî, Cihad 14, Megâzî 9, Rikâk 51; Tirmizî, Tefsir, Mü'minun, (3173).][252]

AÇIKLAMA:

1- Hadisin bir başka veçhinde şu ziyade gelmiştir: "Oğlun Firdevs-i A'lâ cennetindedir. Onun tavanı Arş-ı Rahmân'dır. Cennetteki nehirler buradan kaynar. Allah yolunda -Sabah veya öğleden sonra- atılan bir adım, dünya ve içindekilerden daha hayırlıdır. Sizden birinin yay veya okunun dünyada işgal ettiği yer kadar cennetteki bir yeri, dünya ve içindekilerden daha hayırlıdır.[253] Cennet ehlinin kadınlarından biri dünyada görünecek olsa, nuruyla yeryüzünü ve onda bulunan her şeyi aydınlatırdı. Kadının başörtüsü, dünya ve içindekilerden daha hayırlıdır."

2- Hadiste, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, ölenin arkasından matem tutmaya cevaz verdiği hükmü çıkmaktadır. Zira matem tutacağını söyleyen kadını tevbih etmemiş, bu sözü sebebiyle onu tenkid etmemiş, zecrde bulunmamıştır. Bu bir nevi takrir olmaktadır. Alimler, bu davranışın mensuh olduğunu, matem yasağının konmasından önceye ait olduğunu belirtirler. Nitekim hâdise Bedir gazvesinin akabinde vukûa gelmiştir. Halbuki matem yasağı Uhud savaşından sonra teşrî edilmiştir.

3- Hadiste cennetin çeşitli dereceleri olduğu belirtildiği gibi, Firdevs cennetinin en üst tabakayı teşkil ettiği belirtilmektedir. Başka hadislerde cennetin yüz derecesi olduğu, iki derece arasında arzla sema arasındaki mesafe kadar seviye farkı bulunduğu belirtilmiştir.

4- Hârise İbnu Süraka Medinelidir ve Hazrecîdir. Annesi, Rebî Bintu'n-Nadr'dır.

Hz. Enes'in halasıdır. Annesine karşı son derece saygılı ve hayırhah idi, hukukunu elinden geldikçe yerine getiriyordu. Bu sebeple annesi onu çok seviyordu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Ben cennete girdim, Hârise'yi gördüm..." demiştir. Resûlullah'tan, şehid olması için dua talep etmiştir. Bedir savaşının bidayetlerinde, havuzdan su içerken atılan bir ok isabet eder ve şehid olur. Ensar'dan ilk şehidin o olduğu söylenmiştir, (radıyallahu anh).[254]

*** HALİD İBNU'L-VELİD (RADIYALLAHU ANH)**

4475-1- عن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]نَزَلْنَا مَعَ رَسُولِ اللّهِ # مَنْزً فَجَعَلَ النَّاسُ يَمُرُّونَ. فَيَقُولُ رَسُولُ اللّهِ #: مَنْ هذَا يَا أبَا هُرَيْرَةَ؟ فَأقُولُ: فَنٌ. فَيَقُولُ: نِعْمَ عَبْدُاللّهِ هذَا؛ وَيَقُولُ مَنْ هذَا؟ فَأقُولُ: فَنٌ. فَيَقُولُ: بِئْسَ عَبْدُاللّهِ هذَا. حَتّى مَرَّ خَالِدُ بْنُ الْوَلِيدِ رَضِيَ اللّهُ عَنْه. فقَالَ: مَنْ هذَا؟ فَقُلْتُ: خَالِدُ بْنُ الْوَلِيدِ. قَالَ: نِعْمَ عَبْدُ اللّهِ، هذَا سَيْفٌ مِنْ سُيُوفِ اللّهِ تَعالى[. أخرجه الترمذي .

1. (4475)- Ebû Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte bir yere indik. Halk geçmeye başladı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Ey Ebû Hureyre bu kim?" diye soruyordu. Ben de:
"Falanca!" diyordum.
"Bu, Allah'ın ne iyi kulu!" diyordu. Sonra tekrar soruyordu:
"Peki şu kim?"
"Falanca" diyordum.
"Bu Allah'ın ne kötü kulu!" diyordu. Bu hal, Halid İbnu'l-Velid (radıyallahu anh) geçinceye kadar devam etti. O zaman:
"Bu kim?" diye yine sordu. Ben:
"Hâlid İbnu'l-Velîd!" dedim.
"Bu Allah'ın ne iyi kulu! Bu Allah'ın kılınçlarından bir kılınç!" buyurdu." [Tirmizî, Menakıb, (3845).][255]

AÇIKLAMA:

1- Konuşma, hangi gazvede olduğu belirtilmeyen bir sefer sırasında cereyan

eder. Bazı şarihlere göre Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) çadırda olmalıdır. Zira, aksi halde Halid İbnu Velîd gibi birisini tanıması gerekirdi.

2- Resûlullah burada, takdir edilecekleri "Ne iyi kul!" diye takdir ederken, kötülere de "Ne kötü kul" diyerek takbih etmiştir. Alimler bunu, yasak olan gıybet addetmezler. Çünkü insanlara gelecek zararından onları korumak için, fıskının, kötülüğünün beyan edilmesi tecviz edilmiştir. Buradaki takbih bu nevdendir.

3- Hz. Hâlid İbnu Velid (radıyallahu anh) üzerine gerekli açıklamayı, Hudeybiye Sulhü vesilesiyle 4269 numaralı hadisin akabinde yaptık. Burada tekrara hacet görmüyoruz.[256]

*** AMR İBNU'L-AS (RADIYALLAHU ANH)**

4476- 1- عن عقبة بن عامر رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: أَسْلَمَ النَّاسُ، وَآمَنَ عَمْرُو بْنُ الْعَاصِ[. أخرجه الترمذي .

1. (4476)- Ukbe İbnu Âmir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İnsanlar teslim oldu, Amr İbnu'l Âs ise iman etti." [Tirmizî, Menâkıb, (3843).][257]

AÇIKLAMA:

1- Burada Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Mekke fethinde müslüman olan Mekkelilerin durumunu belirtmektedir. en-Nâs'dan murad, fetih sırasındaki Mekkelilerdir. Resûlullah hadiste: "Mekkeliler, gücümüz karşısında teslim oldular, Amr ise, kalbinden gelen bir tasdikle kendiliğinden gelip müslüman oldu. Onun İslam'a girişinde kuvvetin, maddenin bir rolü olmadı" demektedir. Böylece Amr'ın imanındaki ihlası övmektedir. Nitekim Amr, Mekke fethinden bir veya iki yıl önce kendi arzusuyla Medine'ye hicret ederek İslam'a girmiştir. Onun İslam'a girmesinde herhangi bir şahsın teşviki veya daveti müessir olmamıştır. Habeşistan'da Necâşî'nin Hz. Peygamber'in nübüvvetini te'yid etmesi ile kalbine iman zuhur etmiş, oradan dosdoğru Resûlullah'a gelerek müslüman olmuştur. Resûlullah da onu, aralarında Hz. Ebû Bekr, Hz. Ömer gibi büyüklerin

de bulunduğu bir cemaate komutan yapmıştır. Bunun sebebi şöyle izah edilir: "O, müslüman olmadan önce Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a adavette ve Ashab'a zarar vermede aşırı idi. İman edince, Resûlullah, onu kalbindeki kadim hasmane duyguların eserini izale etmeyi, eski yaptıklarından dolayı içinde yeredebilecek her çeşit korku ve endişeleri tamamen yok etmeyi arzulamış olmalıdır." Bu davranışta, Amr'ın Rahmet-i İlahiyeden ye'se düşmesini önlemek endişesini gören şârih de mevcuttur.

2- Amr İbnu'l-Âs İbni Vâil el-Kureşî: Annesi Nâbiğa Bintu Harmele' dir. Habeşistan'a sığınan müslümanları kendilerine teslim etmesi için Kureyşliler, Necâşî'ye elçi olarak Amr'ı göndermişlerdi. Necâşî, talebi reddetmekle kalmamış, Hz. Muhammed'in hak peygamber olduğunu söylemiş, Amr'a da müslüman olmasını tavsiye etmişti. Oradan ayrılan Amr, doğru Medine'ye gelir ve müslüman olur. Bu hadise Hayber'in fethedildiği senede cereyan eder. Bir başka rivayete göre de fetihden altı ay kadar önce, Halid İbnu'l-Velîd, Osman İbnu Talha el-Abderî üçü birlikte gelip müslüman olurlar. Hâlid, bey'at yaparken "Daha önceki fiillerinin affı" şartını koşar. Resûlullah:
"Müslüman olmak ve hicret etmek, daha önceki günahların hepsini örter" der.
Resûlullah, Amr İbnu'l-Âs (radıyallahu anh)'ı babasının dayıları tarafına İslam'a davet etmek ve asker toplamak üzere gönderir. Bu sefere Zât-ı Selâsil seriyyesi denmiştir. Üçyüz kişilik seriyye hedefe varınca, Amr, Resûlullah'tan yardım kuvveti ister. Ebû Ubeyde İbnu'l-Cerrâh komutasında ilk muhacirlerden Hz. Ebû Bekr, Hz. Ömer gibi büyüklerin de bulunduğu bir birlik daha gönderir.Resûlullah, Amr'ı Umman'a vali yapar ve Aleyhissalâtu vesselâm'ın vefatına kadar orada kalır. Sonra Hz. Ebû Bekr, onu Şam'a gönderir. Hz. Ömer önce Filistin'e, daha sonra ordu komutanı olarak Mısır'a gönderir. Mısır'ı fetheder ve Hz. Ömer'in hilafeti sırasında Mısır valisi olarak kalır. Hz. Osman da dört yıl kadar orada emir olarak bırakır, sona onu azlederek, yerine Abdullah İbnu Sa'd İbni Ebî Sarh'ı tayin eder. Amr Filistin'e çekilir. Hz. Osman'ın vefatından sonra Hz. Muaviye'ye gider ve destekcisi olur. Sıffin'de yardımcı olur. Hakemeyn hadisesinde Hz. Muâviye'nin temsilcisi olarak oynadığı rolü, Hz. Ebû Musa el-Eş'arî'yi anlatırken açıkladık, burada tekrar etmeyeceğiz.
Hz. Muâviye, Tahkîm hadisesinden sonra onu Mısır'a gönderir. Mısır' da Hz. Ali'nin valisi olan Muhammed İbnu Ebî Bekr'den valiliği alır. Hz. Muâviye onu oraya vali tayin eder ve Hicrî 43 yılında ölünceye kadar valiliğini sürdürür. Ölüm tarihi olarak Hicrî 47, 48, 51 rakamları da zikredilmiştir. Vefatı ramazan bayramı gecesine rastlar. Cenaze namazını, bayram namazı için gelen kalabalık cemaat bayramdan önce kılar.

Amr (radıyallahu anh), Arab'ın dahi, şecî, kahraman olanları arasında zikredilir. Sadedinde olduğumuz hadiste Aleyhissalâtu vesselâm onun imanını takdir etmiştir.
Amr, ölüm yaklaşınca ağlar. Oğlu Abdullah:
"Niye ağlıyorsun, ölümden ürktüğün için mi?" der.
"Hayır! der, ölümden sonrasından korkarak ağlıyorum!"
Oğlu teselli etmek için: "Sen hayır üzere yaşadın" der ve hayırlarını sayar. Resûlullah'la sohbetini, Şam ve Mısır'ı fethini vs. zikreder. Amr:
"Bunlardan daha hayırlı olanı terkettim: Allah'tan başka ilah olmadığına şehâdetim!"
Amr, en değerli amelinin kelime-i tevhidi ikrar olduğunu belirttikten sonra sözlerine şöyle devam eder:
"Ben üç hal yaşadım: Önce kâfirdim ve Resûlullah'ın en azılı düşmanı idim. O zaman ölüverseydim ateş bana vacib olmuştu. Resûlullah'a biat edince, (eski yaptıklarım sebebiyle) insanların ondan en çok haya edeni oldum. O zaman ölseydim, insanlar: "Amr'a ne mutlu, müslüman oldu, hayır üzere de yaşadı ve öldü, onun için cennet umulabilir" derlerdi. Sonra idarecilik ve başka şeylerle iştigal ettim. Bunlar lehime mi oldu aleyhime mi bilemiyorum. Bu halde ölsem kimse üzerime ağlamaz, matem tutmaz...."[258]

*** EBÛ SÜFYAN İBNU HARB (RADIYALLAHU ANH)**

-4477 -1- عن ابن عبّاس رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]مَا سَألَ أبُو سُفْيَانَ رَسُولَ اللّهِ # شَيْئاً إِّ قَالَ نَعَمْ[. أخرجه مسلم .

1. (4478)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a Ebû Süfyan, her ne taleb etti ise, mutlaka "Tamam!" diye müsbet cevap almıştır." [Müslim, Fezailu's-Sahabe 168, (2501).] [259]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadisin Müslim'deki aslı uzuncadır. Müellifimiz buraya ihtisar ederek almış. Aslını aynen kaydediyoruz:
"Müslümanlar Ebû Süfyân'a bakmıyor, onunla oturmuyorlardı. Bunun üzerine

Ebû Süfyan, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a:
"Ey Allah'ın Resûlü! Üç şey var, onları bana ver (de şerefleneyim)!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm da: "Pekâla!" buyurdu. Ebû Süfyan (radıyallahu anh):
"Bende Arab'ın en iyi ve de en güzeli olan Ümmü Habibe Bintu Ebi Süfyan var, onu sana nikahlıyorum!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Pekâla (aldım!) buyurdu. Ebû Süfyan devamla:
"Bir de (oğlum) Muâviye var. Onu kendine katip yap!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm buna da "Pekâla! buyurdu. Ebû Süfyan:
"Bir de beni emîr yap da vaktiyle müslümanlarla çarpıştığım gibi, kâfirlerle çarpışayım!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm buna da: "Pekâla!" buyurdu."
Ravi Ebî Zümeyl der ki: "Eğer bunu, Ebû Süfyan, Resûlullah'tan taleb etmeseydi ona vermezdi. Çünkü Aleyhissalâtu vesselâm, kendisinden bir şey istenilecek olsa mutlaka "Pekâla!" derdi.

2- Bu hadis, tarihî vakalara zıt düştüğü için "müşkil" kabul edilmiştir. Şöyle ki:
1) Resûlullah Ümmü Habîbe ile evlendiği zaman Ebû Süfyân kâfirdi. Ümmü Habibe, Habeşistan'da muhacir hayatı yaşarken Hicrî altıncıveya yedinci- yılda Resûlullah'a nikâhlanmıştır. Bu husus daha önce geçti. Halbuki Ebû Süfyan'ın müslüman oluşu Fetih esnasında meydana gelmiştir hatta müellefe-i kulubtandır.
Hadisteki bu zıtlık sebebiyle bazı alimler, hadisin mevzu olduğuna hükmetmiş, senedde yer alan İkrime İbnu Ammâr'a vaz'la itham etmiştir. Ancak bu zâtın sika birisi olduğu belirtilmiştir. Hadisi te'vil sadedinde bazı açıklamalar yapılmış ise de hiçbiri tam bir itminân vermiyor. Biz de müşkil deyip bırakacağız.

3- Ebû Süfyan Sahr İbnu Harb İbni Ümeyye: Hz. Muâviye (radıyallahu anh)'ın ve Yezid'in babasıdır. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevce-i pâkleri Ümmü Habîbe de Ebû Süfyan'ın kızıdır. Fil yılından on yıl kadar önce doğmuştur. Kureyş'in eşrafındandı ve tüccardı. Kureyş'in ticaret kervanını Suriye, İran vs. yerlere götürür getirirdi. Sırf kendisi için de gittiği olurdu. el-Ukâb denilen bayrak onda idi, reisleri temsil ederdi. Savaş çıkınca Kureyş toplanır bu bayrağı reise teslim ederlerdi. Cahiliye devrinde Kureyş'in reyce en güzel olan üç kişisinden birinin Ebû Süfyan olduğu söylenmiştir. Diğer ikisi Ebû Cehl ve Utbe'dir. İslâm gelince reyleri tersine dönmüştür. Uhud savaşında Kureyş'in tamamını o sevketmiştir.
Ebû Süfyan Hz. Abbas'ın dostu idi. Huneyn seferine katıldı. Aleyhissalâtu vesselâm, ganimetten ona 100 deve ve 40 okiyye verdi. Oğulları Muâviye ve Yezid'e, her birine bir mislini verdi. Ebû Süfyan, Resûlullah' ın bol miktardaki

bağışını görünce: "Vallahi sen kerimsin, anem babam sana feda olun, vallahi seninle savaştım, sen ne iyi hasım idin; seninle sulh da yaptım, en iyi sulh yapılan kimse idin; Allah sana hayırlı mükâafât versin" der. Taif seferine Resûlullah'la katılan Ebû Süfyân'ın bir gözü isabet aldı. Yermük savaşında da diğer gözü isabet aldı. Yermük seferinde İslâm ordusunun kâss'ı (teşvikci) olduğu ve askerleri şu sözleriyle teşcî ettiği belirtilir: "ey Allah'ın nusret ve yardımı, yaklaş! "Allah! Allah! Sizler Arab'ın hâmileri ve İslâm'ın yardımcılarısınız, karşınızdakiler ise Rumun hamileri ve müşriklerin yardımcılarıdır. Allahım, bu gün senin günlerinden biridir. Allahım kullarına yardım ve nusretini indir." Her iki gözünü de kaybedince, onu bir azadlısı yedmiştir.
Resûlullah onu Necrân'a vali tayin etti. Aleyhissalâtu vesselâm vefat ettiğinde o burada vali idi. Bilahare Mekke'ye dönmüş, oradan Medine'ye geçerek orada ölmüştür. Bazı tarihçiler, Resûlullah'ın vefatı sırasında Ebû Süfyan'ın Mekke'de olduğunu, Necran'da vali olarak Amr İbnu Haym'ın bulunduğunu söylemiştir.
Ebû Süfyan hicrî 31 yılında 88 yaşında olduğu halde vefat etmiştir. Hicrî 32, hatta 34 yılında vefat ettiği, yaşının 93 olduğu da söylenmiştir.
Boyunun kısa, başının iri olduğu söylenir. Cenaze namazını Hz. Osman kıldırmıştır. İslam'a sonradan da girmiş olsa, müellefe-i kulûb arasında da yer alsa, müslümanlığı samimi olmuş, İslâm için ciddi çalışmıştır. Yermük'te gözünden isabet alması, bizzat savaştığına delil kabul edilmiştir, (radıyallahu anh).[260]

*** HZ. MUÂVİYE (RADIYALLAHU ANH)**

4478-1- عن أبى إدْرِيسِ الْخَوْنِى قَالَ:]لَمَّا عَزَلَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللّهُ عَنْه عُمَيْرَ بْنَ سَعْدٍ عَنْ حِمْصَ وَلَّى مُعَاوِيَةَ. فقَالَ النَّاسُ: عَزَلَ عُمَيْراً وَوَلّى مُعَاوِيَةَ؟ فقَالَ عُمَيْرٌ رَضِيَ اللّهُ عَنْه: تَذْكُرُوا مُعَاوِيَةَ إَّ بِخَيْرٍ، فَإنِّى سَمِعْتُ رَسُولَ اللّهِ # يَقُولُ: اللَّهُمَّ اهْدِ بِهِ[. أخرجه الترمذي .

1. (4478)- Ebû İdris el-Havlânî anlatıyor: "Ömer İbnu'l-Hattâb (radıyallahu anh), Umeyr İbnu Sa'd'ı Humus valiliğinden azledince yerine Hz. Muâviye (radıyallahu anh)'ı tayin etti. Halk:

"Umeyr'i azledip Muâviye'yi mi tayin etti?" diye mırıldandı. Umeyr (radıyallahu anh):
"Muâviye'yi hayırla yâdedin. Zira ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Allahım, onunla (insanlara) hidayetini ulaştır!" dediğini duydum!" dedi. [Tirmizî, Menâkıb, (3842).][261]

AÇIKLAMA:

1- Tirmizî'de gelen ve müteakiben 4480 numarada kaydedilen bir başka rivayette Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hz. Muâviye'ye şöyle dua etmiştir: "Allahım, onu (İnsanlara) hidayet edici ve kendisini de hidayete ermiş kıl, onunla (insanları) doğru yola sevket."
Hz. Muâviye radıyallahu anh’ı tafdil eden bu hadislerin sıhhati hususunda bazı şârihler şekke düşmüştür.
2- Hz. Muâviye (radıyallahu anh) Ebû Süfyân'ın oğludur. Annesi Hind Bintu Utbe'dir. Hz. Muâviye, babası, kardeşi Yezid ve annesi, Mekke Fethi'nde müslüman olmuşlardır. Kendisi, Umretu'l-Kaza yılında müslüman olduğunu, annesinden ve babasından müslümanlığını gizlediğini, dolayısıyla Fetih senesinde Resûlullah'la müslüman olarak karşılaştığını söylemiştir.
Hz. Muâviye, Huneyn gazvesine Resûlullah'la birlikte katılmıştır. O da müellefe-i kulubtan sayılmış, babası gibi 100 deve ve 40 okiyye almıştır. İslam'a daima sadık kalmış ve Hz. Peygamber'e katiplik de yapmıştır.
Hz. Ebû Bekr (radıyallahu anh) Suriye cihetine ordu sevkedince Hz. Muâviye de kardeşi Yezid'le orduya katıldı. Yezid vefat edeceği zaman üzerindeki Dimeşk valiliğini kardeşi Muâviye'ye bıraktı, Hz. Ömer de bunu teyid etti. Hz. Osman halife olunca, Şam valiliğine ilaveten bütün Suriye bölgesinin valiliğini aldı. Hz. Osman'ın vefatından sonra Hz. Ali'ye biat etmedi ve Suriye bölgesinin müstakil hakimi durumuna geçti. Hz. Osman'ın kanını taleb etti. Böylece taraftar topladı. Sıffîn savaşı Hz. Ali ile Hz. Muâviye arasında cereyan etmiştir. Hz. Ali şehid edilip yerine oğlu Hasan halife olunca Hz. Muâviye Irak'a yürüdü. Hasan da onun üzerine yürüdü. Ancak Hz. Hasan fitne çıkıp kan döküleceğini görünce hilafeti Hz. Muâviye'ye terketti ve Medine'ye döndü. Hz. Muâviye Kufe'ye geldi. Halktan biat aldı. O seneye Âmu'l-Cemaat (cemaat yılı) dendi.
Hz. Muâviye 20 yıl vali, 20 yıl da halife olarak idarecilik yapmıştır.
Hz. Muaviye (radıyallahu anh), hastalandığı zaman, Resûlullah'ın kendine giydirdiği bir gömleği kefeninin altına giydirilmesini, Resûlullah' ın kesilmiş

tırnaklarından muhafaza ettiklerini, iyice öğütülerek gözlerine ve ağzına konmasını vasiyet eder. Ölüm gelince: "Keşke Mekke'nin Zû-Tuva semtinde yaşayan sıradan bir Kureyşli olsaydım da, hiçbir idarecilik almasaydım" der.
Hz. Muâviye Hicrî 60 yılında 78 yaşında olduğu halde vefat etmiştir. Hicrî 59 yılında öldüğü, 86 yaşında olduğu da söylenmiştir.

3- Hz. Muâviye'nin Resûlullah'tan sonra en sehâvetli kimse olduğu söylenmiştir. Debdebeye de yer verdiğinden olacak, zühde ehemmiyet veren Hz. Ebû Zerr (radıyallahu anh) ile araları açılacak ve hatta, Hz. Ömer Şam'a geldiği zaman Hz. Muâviye'yi görünce "Bu, Arapların Kisrası olmuş" diyecektir.
Müteakip rivayette görüleceği üzere Aleyhissalâtu vesselâm çocuk olan İbnu Abbâs'ı göndererek Hz. Muâviye'yi çağırtır. İbnu Abbâs gider, onu yemekte bulur, dönüp: "Yemek yiyor" der. Aleyhissalâtu vesselâm İbnu Abbâs'ı ikinci, üçüncü sefer gönderir, dönüşte yine yemek yediğini söyler. Bunun üzerine: "Allah onun karnını doyurmasın" der. İmam Müslim, bu rivayeti, Resûlullah'ın, haketmeyen bir kimseye bedduasının o kimse hakkında rahmet olacağını belirten bir babta kaydeder. Bu babta Resûlullah'ın bazı "haksız beddua"larına örnekler kaydeder. Şu halde Müslim'e göre, Hz. Muâviye hakkındaki bu beddua da aynı mahiyettedir. Hz. Peygamber der ki: "Ben Rabbime şart koşup dedim ki: "Ben bir insanım; insan razı olduğu gibi ben de razı olurum, insanın kızması gibi, kızarım da. Ümmetimden kime haksız bedduada bulunursam, bunu, onun hakkında bir temizlik vesilesi, bir paklanma ve Kıyamet günü Allah'a yakınlığa bir vasıta kıl."

4- Hz. Muâviye (radıyallahu anh), İslâm'ın seçime dayalı hilafet sistemini babadan oğula geçen saltanata çevirmekle tenkid edilmiştir. Günümüzde, bu tenkidde ifrata kaçıp, Sahâbe hakkında caiz olmayan suizan ve ithamlara kadar ileri gidenler var. Biz ifrat görüşlere katılmıyoruz. Geçmiş hadiseleri değerlendirirken kader'in payını da ihmal etmemek gerekir. Hele Ashab'la, Resûlullah'la ilgili meselelerdeki değerlendirmelerde, çeşitli vesilelerle belirttiğimiz[262] temel prensipleri daima gözönüne almalıyız. Unutmayalım ki, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hiçbir ayırıma yer vermeden bütün Ashab'ı tebrie etmiş, hangisi olursa olsun herhangi birine dil uzatanı tel'in etmiştir. Bütün Ehl-i Sünnet ulemâsı, bunu mühim bir esas olarak kabul etmiştir.
Bu meselede teferruâta girmeden, Hz. Muâviye vefat ettiği zaman Dahhâk İbnu Kays'ın, minbere çıkarak yaptığı bir konuşmayı kaydedeceğiz. Bu konuşmada Hz. Muâviye'nin hizmetleri belirtilmektedir:
"Emîru'l-Mü'minîn Hz. Muâviye (radıyallahu anh) Arab'ın gücü ve Arab'ın

dahisi idi. Allah onunla fitneyi önledi ve onu kulları üzerine hakim kıldı. Ordularını karada ve denizde ilerletti. Allah'ın ibadete düşkün kullarındandı. O dua etti, Allah da duasına icabette bulundu. Artık vefat etmiştir. İşte kefenleri. Biz kefenini sarıp, kabrine koyacağız. Allah'la kendi arasında ameli var. Dilerse rahmet eder, dilerse azab eder.

"Hz. Muâviye devri İslâmî fetihlerin devam ettiği bir devirdir.[263]

-4479 -2- وعن ابن عبّاس رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]كُنْتُ أَلْعَبُ مَعَ الصِّبْيَانِ فَجَاءَ رَسُولُ اللّهِ #، فَتَوَارَيْتُ خَلْفَ بَابٍ فَجَاءَ فَحَطَأَنِى حَطْأَةً وَقَالَ: اِذْهَبْ الى مُعَاوِيَةَ فَادْعُهُ لِى قَالَ: فَجِئْتُ فَقُلْتُ: هُوَ يَأكُلُ. ثُمَّ قَالَ: اِذْهَبْ فَادْعُ لِى مُعَاوِيَةَ. قَالَ: فَجِئْتُ فَقُلْتُ هُوَ يَأكُلُ. ثُمَّ قَالَ: اِذْهَبْ فَادْعُ لِى مُعَاوِيَةَ، قَالَ: فَجِئْتُ فَقُلْتُ هُوَ يَأكُلُ. فَقَالَ: َ أَشْبَعَ اللّهُ بَطْنَهُ[. أخرجه مسلم.»حَطَأَنِ« بالحاء المهملة جاء مفسراً في الحديث. قلت: ما خطأنى. قال : قفدنِى، والقفد: صفع الرأس ببسط الكف من قبل القفا.

2. (4479)- İbnu Abbâs (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ben çocuklarla birlikte oynuyordum. Derken Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) geldi. Ben hemen bir kapının arkasına saklandım. (Beni orada bulup) enseme dokundu.
"Muâviye'ye git! Onu bana çağır!" dedi. (Ben derhal gittim ve) geldim:
"O yemek yiyor! dedim. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), tekrar:
"Git Muâviye'yi bana çağır!" emrettiler. Ben (yine gidip) döndüm ve:
"O yemek yiyor!" dedim. Resûlullah tekrar:
"Git! Muâviye'yi bana çağır!" emrettiler. Ben yine gidip geldim ve:
"O yemek yiyor!" dedim. Bunun üzerine: "Allah onun karnını doyurmasın!" buyurdular." [Müslim, Birr 96, (2604).][264]

-4480 -3- وعن عبدالرَّحْمن بن أبى عُمَيْرَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْه، وَكَانَ مِنْ أصحاب النِّبىّ # عَنِ النِّبىّ # أنَّهُ قَالَ لِمُعَاوِيَةَ:]اللَّهُمَّ اجْعَلْهُ هَادِياً مَهْدِيًّا واهْدِ بِهِ[. أخرجه الترمذي .

3. (4480)- Abdurrahman İbnu Ebî Umeyre (radıyallahu anh) -ki Resûlullah

(aleyhissalâtu vesselâm)'ın Ashabından idi- Resûlullah'ın Muâviye için şöyle dua ettiğini rivayet etmektedir: "Allahım, onu hidayet edici ve hidayeti bulmuş kıl ve onunla (insanlara) hidayet ver." [Tirmizî, Menâkıb, (3841).][265]

AÇIKLAMA:

Son iki hadisle ilgili açıklamaya, babın birinci hadisini (4478) açıklarken yer verdik.[266]

KADIN SAHABİLERİN FAZİLETLERİ

*** HATİCE BİNTU HUVEYLİD (RADIYALLAHU ANHÂ)**

-4481 -1- عن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]أَتَى جِبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّمُ النَّبِىُّ # فقَالَ: يَا رَسُولَ اللّهِ، هذِهِ خَدِيجَةُ قَدْ أَتَتْ وَمَعَهَا إنَاءٌ فِيهِ إدَامٌ أَوْ طَعَامٌ أَوْ شَرَابٌ. فَإذَا هِىَ أَتَتْكَ فَاقْرَأ عَلَيْهَا السَّمَ مِنْ رَبِّهَا وَبَشِّرْهَا بِبَيْتٍ في الْجَنَّةِ مِنْ قَصَبٍ َ صَخَبَ فِيهِ وَ نَصَبَ[. أخرجه الشيخان.»الْقَصَبُ« هاهنا اللؤلؤ المجوف.و»الصَّخَبُ« الضجة والجلبة. و»النَّصَبُ« التعب .

1. (4481)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Cebrâil aleyhisselâm Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelerek:
"Ey Allah'ın Resûlü, dedi. İşte Hatice geliyor. Beraberinde bir kap var, içerisinde katık -veya yiyecek, veya içecek- mevcut. O yanınıza ulaştığı vakit, ona Rabbinden [ve benden] selam söyleyin ve onu gürültü ve yorgunluk bulunmayan cennette, içerisi oyulmuş inciden mamul bir evle müjdeleyin!" [Buhârî, Menâkıbu'l-Ensâr 20, Tevhîd 35; Müslim, Fezâilu's-Sahâbe 71, (2432).][267]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayette Hz. Hatice'nin fazileti beyan edilmektedir. Allah Teâla Hazretleri'nin Cebrail'le gönderilen hususî selâmına mazhar olmak, bir kul için

şereflerin, menkibelerin en yücesine ermek olmalıdır. Hatta Ebû Bekr İbnu Dâvud gibi bazı âlimler, bu hadise dayanarak, Hz. Hatice'nin, Hz. Aişe'den faziletce üstün olduğuna hükmetmiştir. "Çünkü derler, Hz. Aişe, Hz. Cibril'in selamına mazhar olmuşsa da Allah'ın selamına olmamıştır." Hatice validemiz (radıyallahu anhâ)'nın Allah'ın hususi selamına mazhar olmakla ulaştığı şeref, yaratılıştan beri acaba kaç kula nasib oluştur? Onu hakiki bir valide bilip sevenlerin bu şereften nasibedar olacaklarını rahmet-i ilahiyeden umarız.

2- Rivayetin buradaki üslûbu, Hz. Hatice'nin, vak'a sırasında Resûlullah'ın zevceleri değilmiş gibi bir mübhemlik taşımaktadır. Ama gerçek öyle değil. Bu sebeple dilimize aktarırken şârihlerin dikkat çektikleri manayı aksettirecek bir üsluba yer verdik.
3- Hadis muhtelif vecihlerde bazı farklı ziyadelerle gelmiştir. Bir ziyadeye göre Hz. Hatice (radıyallahu anhâ) bu ilahi selâma şöyle mukabele eder: "O (şanı yüce Rab Teâla) Selâm'ın kendisidir, selâm ondandır, Cebrâil'e (de bizden) selam olsun."
Bir başka vecihte buna ilaveten "...Ey Allah'ın Resûlü, sana da selam ve Allah'ın rahmet ve bereketi olsun." Birbaşka veçhinde ise: "Şeytan hariç selamı işitenlere de (selam olsun)" demiştir.
Alimler bu cevaptan hareketle Hz. Hatice'nin derin ve vüs'atli bir anlayış sahibi olduğunu belirtirler. Çünkü, Allah'tan gelen selama mukabele ederken "Selam Allah'a olsun" dememiş, aksine "Allah selamın kendisidir" demiştir. Nitekim, teşehhüdde Ashab'tan bazıları esselâmu alallâhi demiş, Resûlullah bunu yasaklamış ve: "Allah'ın kendisi selamdır, öyleyse "ettahiyyatu lillahi (tahiyyât Allah) içindir" deyin" emretmiştir. Şu halde Hz. Hatice anlayışlı olması haysiyetiyle, Cenab-ı Hakk'a selam verilmeyeceğini, selamın mahlukata verileceğini anlamış olmaktadır. "Selam" Allah'ın isimlerinden bir isimdir. Ayrıca bir selamet duasıdır. Öyleyse her iki noktadan da Allah'a selam söylenmesi muvafık değildir.

* Şu halde, hadis Allah'a senânın muvafık düşeceğini göstermektedir. Hz. Hatice, selam makamında Allah'a senada bulunmuş, Rab'la mahluk arasını tefrik ederek Hz. Cebrail'e ve Resûlullah'a selam etmiştir.

* Hadisten çıkarılan diğer bir faide şudur: Selam gönderene selamla mukabele edildiği gibi, selamı getirene de selamla mukabele edilir.

* Hz. Hatice'nin Cebrâil'e iki sefer selam verdiği görülmektedir: Birinciyi ismen zikrederek hususî surette, ikinciyi de "işitenler" diyerek umumî bir üslubla söylemiştir. Umumî selamdan şeytanı hariç tutmuştur. Çünkü şeytan selamet

duasına müstehak değildir.[268]

-4482 -2- وعن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]مَا غِرْتُ عَلى أحَدٍ مِنْ نِسَاءِ النَّبىِّ # مَا غِرْتُ على خَدِيجَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْها، وَمَا رَأيْتُهَا قَطُّ، وَلكِنْ كَانَ يُكْثِرُ ذِكْرَهَا وَرُبَّمَا ذَبحَ الشَّاةَ ثُمَّ يَقطِّعُهَا أعْضَاءً ثُمَّ يَبْعَثُهَا في صَدَائِقِ خَدِيجَةَ؛ وَرُبَّمَا قُلْتُ لَهُ: كَأنَّهُ لَمْ يَكُنْ في الدُّنْيَا امْرَأةٌ اَّ خَدِيجَةَ؟ فَيَقُولُ: إنَّهَا كَانَتْ وَكَانَتْ، وَكَانَ لى مِنْهَا وَلَدٌ. قَالَتْ: وَتَزَوَّجْنِى بَعْدَهَا بِثَثِ سِنِينَ[. أخرجه الشيخان والترمذي .

2. (4482)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hanımlarından hiçbirine, Hz. Hatice (radıyallahu anhâ)'ya karşı duyduğum kıskançlığı hiç duymadım. Halbuki onu hiç görmüşlüğüm de yok. Ancak, aleyhissalâtu vesselâm) onun yâdını çok yapardı. Ne zaman bir koyun kesip parçalara ayırsa Hatice'nin dostlarına da gönderirdi. Bazan ona: "Sanki dünyada Hatice'den başka kadın yok!" derdim de bana: "(Onun gibisi var mıydı!) o şöyleydi, o böyleydi...! [Öbür kadınlar beni çocuktan mahrum ederken] benim çocuklarım ondan oldu" diye karşılık verirdi. [Hz. Aişe der ki: İçimden "Bir daha Hatice hakkında kötü söz söylemeyeceğim" dedim.].
Hz. Aişe devamla der ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Hatice'den üç yıl sonra benimle evledi." [Buhârî, Menâkıbu'l-Ensâr 20, Nikâh 108, Edeb 73, Tevhîd 32; Müslim, Fezâilu's-Sahâbe 73, 74, 77, 78, (2434, 2435, 2436, 2437); Tirmizî, Menâkıb, (3885, 3886).][269]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayette Hz. Aişe, Hz. Hatice (radıyallahu anhümâ)'yı kıskanış sebebini anlatıyor: "Buna göre, Resûlullah'ın onu çok zikretmesiyle ortaya çıkan fazla sevgisi.. Tirmizî'nin rivayetinde bir başka sebep daha kaydeder: "Hz. Hatice'nin, cennette inciden mamul bir evle müjdelenmiş olması."

2- Hz. Aişe, Hz. Hatice'yi görmediğini söyler. Aslında Hatice (radıyallahu anhâ) vefat ettiği zaman Hz. Aişe altı yaşında idi. Görmemesi söylenemez. Ancak "görmedim" sözüyle, "idrak haline ulaşmış yaşta görmedim" demeyi kastetmiş

olacağı gibi, "Resûlullah'ın nikâhında beraber olmadık" manasını kastetmiş olması da mümkündür. Gerçekten de Resûlullah Hz. Hatice hayatta olduğu müddetçe başka bir kadınla evlenmemiştir. Nitekim hadisin bir vechinde Hz. Aişe "Hatice, Resûlullah benimle evlenmezden önce vefat etti" der.

3- Hz. Hatice'nin Resûlullah tarafından yâdedilmesiyle ilgili bir rivayette şu ziyade yer alır: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Haticeyi anınca artık ne onu sena etmekten, ne de ona istiğfarda bulunmaktan usanırdı." Nitekim "Onun gibi var mıydı?"diye tercüme ettiğimiz اِنَّهَا كَانَتْ وَكَانَتْ ibaresi "O şöyleydi, o böyleydi... diye faziletlerini sayardı" şeklinde anlaşılmalıdır. Ahmed İbnu Hanbel'in bir rivayeti bu hususu tavzih eder. Ona göre Aleyhissalâtu vesselâm bir seferinde: "İnsanlar beni inkâr ederken, o inandı, herkes beni tekzib ederken o tasdik etti. Herkes bana haram ederken, o malıyla benim için harcadı. Allah onun vesilesiyle bana çocuk nasib etti, diğer kadınlardan çocuğum olmadı" buyurmuştur. Şurası muhakkak ki Resûlullah, Hz. Hatice hakkında daha nice faziletler saymıştır: "O akıllı idi, o faziletli idi, o ferasetli idi..." gibi.
Nevevî, bu çeşit hadislerin, zevce olsun, arkadaş olsun kişinin sevdiklerine karşı ahdini, muhabbetini ve hürmetini, dostu hayatta da olsa ölmüş de olsa devam ettirmesi gereğini ifade ettiğini belirtir.[270]

-4483 -3- وعن علي رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: خَيْرُ نِسَائِهَا مَرْيَمُ بِنْتُ عُمْرَانَ، وَخَيْرُ نِسَائِهَا خَدِيجَةُ بِنْتُ خُوَيْلِدٍ، وَأَشَارَ الرَّاوى الى السَّمَاءِ وَا٘رْضِ[. أخرجه الشيخان والترمذي.وزاد رزين في رواية]قَالَ #: كَمُلَ مِنَ الرِّجَالِ كَثِيرٌ وَلَمْ يَكْمُلْ مِنَ النِّسَاءِ إِّ مَرْيَمُ ابْنَةُ عِمْرَانَ، وَآسِيَةُ امْرَأةُ فِرْعَوْنَ، وَخَدِيجَةُ بِنْتُ خُوَيْلِدٍ، وَفَاطِمَةُ بِنْتُ مُحَمَّدٍ، وَفَضْلُ عَائِشَةَ عَلى النِّسَاءِ كَفَضْلِ الثَّرِيدِ عَلى سَائِرِ الطَّعَامِ[. قُلْتُ: وَمَا زَادَهُ رَزِين أخرجه البخاري بدون ذكر خديجة وفاطمة رَضِيَ اللهُ عَنْهما. والله أعلم .

3. (4483)- Hz. Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"(Ahiretin) en hayırlı kadını Meryem Bintu İmrân'dır. (Dünyanın) en hayırlı kadını Hatice Bintu Huveylid'dir." Ravi bunu söylerken, eliyle semaya ve arza işaret etti. [Buhârî, Menâkıbu'l-Ensâr 20, Enbiya 45; Müslim, Fezâilu's-Sahâbe

69, (2430); Tirmizî, Menâkıb, (3887).]
Rezîn bir rivayette şu ziyadeyi kaydetmiştir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Erkeklerden pek çokları kemâle ermiştir. Kadınlardan ise İmrân'ın kızı Meryem, Firavun'un karısı Asiye, Huveylid'in kızı Hatice ve Muhammed'in kızı Fâtıma'dan başka kimse kemâle ermemiştir. Hz. Aişe'nin kadınlara üstünlüğü, tiridin diğer yiyeceklere üstünlüğü gibidir." Bu rivayet Buhârî'de Ebû Musa hadisi olarak gelmiştir (Enbiya 45). [Müslim, Fezâuilu's-Sahabe 70, (2431); Tirmizî, Et'ime 31, (1835).][271]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadiste ساءها tabirindeki zamir nereye râci, ihtilaf edilmiştir. Hadisin, Hz. Hatice'nin sağlığında vürud etmiş olması halinde birinci zamirin "semâ"ya, ikinci zamirin "dünya"ya ait olması muhtemeldir. Tevili şöyle olur: "Ölüp ruhu semaya yükselen kadınların en hayırlısı Meryem'dir. Yeryüzünde yaşamakta olan kadınların en hayırlısı da Hatice'dir." "Eliyle işaret etti" ziyadesi bu te'vili te'yid eder. Ancak Buhârî'nin rivayetinde bu ziyade mevcut değilir. Biz bu te'vili esas alarak (semâ) ve (dünya) kelimelerini parantez arasında kaydettik. Ancak bazı âlimler o zamirleri zamanlarıyla tevil ederek: "Meryem zamanının en hayırlı kadını Hz. Meryem'dir", "Hatice de kendi devrinin en hayırlı kadınıdır" şeklinde manayı tevcih etmişlerdir. İbnu Hacer, şârihlerin çoğunlukla bu ikinci te'vilde cezmettiklerini belirtir.

2- Rezin ilavesi olarak kaydedilen rivayette kadınlardan sadece dört tanesinin kemale erdiği belirtilmektedir. Hadisin Buharî ve Müslim'deki veçhinde ise kemâle erenler olarak sadece Hz. Asiye ile Hz. Meryem zikredilir, diğer ikisi zikredilmez. İslâm âlimleri bu hadisteki "kemâl"den murad nedir? münakaşa etmiştir. Bazıları bunu "nübüvvet" olarak yorumlayarak, kadınlardan da peygamber geldiğini ileri sürmüştür. "Çünkü derler, insan nevinin en kâmilleri peygamberlerdir; sonra veliler, sıddikler ve şehidler gelir. Asiye ile Meryem, peygamber olmasalar, kadınlar içerisinde hiçbir velî, sıddîk ve şehid bulunmamak lazım gelir. Hakikatte ise bu sıfatlar birçok kadınlarda bulunmaktadır. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu hadislerinde Asiye ile Meryem'den başka peygamber olan yoktur buyurmuşa benziyor."
Bu istinbatın oldukça su götüreceği açıktır. Peygamber bir tebliğ getiren insandır. Ne âyetlerde ve ne de hadislerde bunların tebliğ sahibi oldukları ifade

edilmemiştir. Onların peygamber olma delili, yorumdan öte bir dayanağa sahip değildir. Nitekim bazı alimler de: "Kemâl sözünden onların peygamber olması lazım gelmez. Çünkü bu söz, birşeyin tamamını ve kendi nev'inde son dereceye ulaştığını ifade eder. Öyle ise burada murad, Asiye ile Meryem'in, kadınlar arasında faziletlerde, en üstün mertebeye ulaştıklarını anlatmaktır" demiştir. Kirmanî: "Kadınlardan peygamber gelmediğine icma naklolunmuştur" der. Ancak Eş'arî hazretleri kadınlardan altı peygamber gelmiştir der ve sayar: "Havva, Sâre, Hz. Musa'nın annesi, Hacer, Asiye ve Meryem."
Kurtubî: "Sahih kavle göre Hz. Meryem, Peygamberdir. Çünkü ona melek vasıtasıyla vahiy gelmiştir. Asiye'ye gelince onun peygamberliğine delalet eden bir rivayet yoktur" diyor.
Asiye Bintu Müzahim, Firavun'un karısıdır. Rivayete göre, Hz. Musa, Firavun'un sihirbazlarına galebe çalınca Asiye iman etmiştir. Firavun bunu anlayınca onun el ve ayaklarını kazıklarla yere çaktırarak güneşe karşı üzerine büyükbir kaya konmasını emretmiştir. Kaya getirildiği vakit Asiye: "Ya Rabbi, benim için cennetinde bir ev yap" (Tahrim 11) diye niyazda bulunmuş, o anda cennette inciden mamul evi kendisine gösterilmiş ve ruhu kabzedilmişti. Böylece getirilen kaya ruhsuz cesedinin üzerine konmuştu.
Hz. Meryem, İmran'ın kızıdır ve Hz. İsa'nın annesidir. Kur'ân bir çok defa ondan bahseder. Herhangi bir erkek kendisine temas etmeden mucize olarak Hz. İsa'yı dünyaya getirmiştir. Yahudiler onu bakire olduğu halde çocuk doğurduğu için iffetsizlikle itham etmişlerse de, beşikteki çocuk bir mucize eseri olarak konuşup annesini tebrie etmiştir.[272]

3- HZ. HATİCE'NİN EFDALİYETİ'NE GELİNCE: İlgili hadislerin şerhi sırasında alimler birkaç mesele üzerinde dururlar. Çünkü ilgili hadisler bir kaç probleme birden temas eder:

1- Fazilette Hz. Hatice, Hz. Fatıma veya Hz. Aişe'den (radıyallahu anhünne) hangisi mukaddemdir?

2- Kadınlardan peygamber gelmiş midir?

3- Hangi kadınlar peygamberdir? gibi. Şu halde nasların tabiatından çıkan bu meselelere burada yer vereceğiz.
Bezzâr'ın Ammâr İbnu Yasir'den kaydettiği bir rivayette: "Hatice, ümmetinin kadınlarının hepsinden üstündür, tıpkı Meryem'in cihan kadınlarına üstün olduğu gibi" buyrulmuştur. Âlimler bu rivayete dayanarak Hz. Hatice'nin Hz. Aişe'den üstün olduğunu söylemişlerdir. Ancak İbnu't-Tîn der ki: "Hz. Aişe'nin bu hadise

dahil olmama ihtimali var, çünkü o, Hatice (radıyallahu anhâ) vefat ettiği zaman üç yaşlarında idi. Hadiste büluğa ermiş kadınların kastedilmiş olmaları muhtemeldir." İbnu Hacer bu yorumu zayıf bulur: "Çünkü der, nisâ kelimesi büluğa eren-ermeyen bütün kadınlara şâmildir. Ayrıca hadis, mevcut olan kadınları da, sonradan gelecekleri de içine almaktadır." İbnu Hacer devamla: Nesâî ve başka kaynaklarda İbnu Abbâs'tan gelen şu merfu rivayeti kaydeder: "Cennet kadınlarının en hayırlıları Hatice, Fatıma, Meryem ve Asiye'dir" ve der ki: "Bu hadis sarih bir nasstır, tevile de ihtimali yoktur." Kurtubî, bu dört kadından Meryem hariç hiçbiri hakkında peygamber olduğuna dair sabit bir delil mevcut olmadığını, hadisin bir başka vechinin bu mevzudaki işkâli bertaraf edecek bir açıklıkta geldiğini belirtir: "Cihan kadınlarının efendisi Meryem'dir, sonra Fatıma, sonra Hatice, sonra Asiye gelir." Arkadan şu neticeye varır: "Kim Meryem, peygamber değildir" derse bu hadisi ve başkasını hadiste mevcut olmadığı halde baziyyet ifade eden "min" var diye yoruma tabi tutmak zorunda kalır. Bu durumda mana: "Cihan kadınlarının efendilerinden biri Meryem'dir..." olur."

Görüldüğü üzere Kurtubî, efdaliyet meselesinde hep Hz. Meryem'i öne çıkarma, onun peygamber olduğuna dair kanaatini ispatlama cihetine gitmektedir. Kadın peygamberin varlığına meylettiği sezilen İbnu Hacer, Kurtubî'nin dayandığı delili kabul etmese de vardığı neticeye başka delillerle ulaşmaya çalışır. Şöyle ki: O önce Kurtubî'nin "işkali bertaraf edecek bir üslubta" olmamakla değerlendirdiği ikinci hadisin sabit olmadığını, hadisin Ebû Davud ve Hâkim'deki aslının tertib sigası ile gelmediğini belirtir. Sonra der ki: "Hz. Meryem'in, sadedinde olduğumuz babta Hz. Hatice ile fazilet yönüyle eşit olduklarını ifade eden bir üslubla zikredilmiş olmasını esas alarak: "Hz. Meryem peygamber değildir, çünkü Hz. Hatice ulemânın ittifakıyla peygamber değildir" diyenlere şu cevap verilir: "İkisinin hayırlılıkta eşitlikleri bütün sıfatlarda eşit olmalarını gerektirmez. Nitekim Ehâdisu'l-Enbiya bölümündeki tercüme-i halinde bu babta söylenenlere yer verdik." İbnu Hacer'in atıf yaptığı bahsi yukarıda kısmen vermiş isek de burada aynen alıyoruz: "Âyet-i kerîmede Hz. Meryem'le ilgili olarak geçen "Hani melekler Meryem'e şöyle demişlerdi: "Ey meryem, muhakkak ki Allah seni seçkin kıldı, tertemiz yaptı ve dünya kadınlarına üstün tuttu..." (Âl-i İmran 42) ayetine dayanarak Hz. Meryem'in peygamber olduğuna hükmettiler. Ancak, ayet bu hükmü vermede çok sarih değil. Fakat Meryem Sûresinde onun peygamberlerle zikredilmiş olması bu hükmü te'yid eder. Onun sıddîka olarak tavsif edilmesi de peygamber olmasına mani değildir. Nitekim Hz. Yûsuf da sıddîk olmakla da mevsuftur. Eş'ârî'den

nakledildiğine göre, birçok kadın peygamber mevcuttur. İbnu Hazm onları altıya münhasır kılmıştır: Havva, Sâre, Hacer, Musa' nın annesi, Asiye ve Meryem. Kurtubî, Sâre ve Hacer'i iskât eder. İbnu Abdilberr bunu el-Tenkîd'de fukahanın çoğunun görüşü olarak nakleder. Kurtubî der ki: "Sahih olan şu ki Hz. Meryem, peygamberdir." Kadı İyaz der ki: "Cumhur, bu görüşün hilafını söylemiştir." Nevevî, el-Ezkâr'da der ki: "el-İmam, Hz. Meryem'in peygamber olmadığı hususunda icma nakleder. Hasan Basrî'den nakle göre: "Ne kadınlardan ne de cinlerden peygamber gelmemiştir." es-Sübki el-Kebir der ki: "Benim nezdimde bu mesele ile ilgili hiçbir sabit rivayet yoktur." Bu görüşü Süheylî Ravzu'l-Unf'un sonunda fakihlerin çoğundan nakleder." [273]

* HZ. HATİCE (RADIYALLAHU ANHÂ)

Babası Hüveylid İbnu Esed'dir. Meşhur Kusay'da Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'la nesebi birleşir. Hanımları arasında nesebce Aleyhissalâtu vesselâm'a en yakın olan Haticedir. Resûlullah, Kusay'ın zürriyetinden Hatice dışında bir Ümm-i Habîbe ile evlenmiştir.
Cumhura göre, Resûlullah, Hz. Hatice ile yirmibeş yaşında iken evlenmiştir. Hz. Peygamber'den önce Ebû Hâle İbnu'n-Nebas'ın nikâhında idi. Cahiliye devrinde kendisine Tahire deniyordu. Ebû Hale'den önce de Atik İbnu Abid'in nikâhında idi.
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), evlilikten önce Hz. Hatice adına mudarib olarak Suriye cihetine ticarete gitmiş idi. Bu vesile ile Hz. Hatice, Aleyhissalâtu vesselâm'ı daha yakından tanıma fırsatı bulmuş ve bu, evlenmelerine zemin hazırlamıştı.
Resûlullah Hz. Hatice ile evlendiğinde yirmibeş yaşında idi. Yirmibeş yıl süren beraberlikleri sırasında (aleyhissalâtu vesselâm) başka bir kadınla evlenmemiştir. İbnu Hacer: "Bu, Hatice'nin Resulullah nezdinde ne kadar kıymetli olduğunu ve faziletçe üstünlüğünü gösterir" der ve ilave eder: "Çünkü, o Resûlullah'ı başka kadınlardan müstağni kıldı." Resûlullah'ın 38 yıl süren evlilik hayatının üçte ikisi Hz. Hatice ile geçmiştir. Bu uzun süre içinde, Hz. Hatice'nin gönlünü kıskançlık ızdırabından korumuştur. Bu fazilete öbür hanımları iştirak edemezler.
Hz. Hatice, Resûlullah'ın peygamberliğine ilk iman eden kimsedir. Bu hadiseyi Hz. Hatice'nin yetişilemeyecek bir fazileti gören İbnu Hacer der ki: "Böylece kendisinden sonra İslam'a girecek bu tür kadınlar için çığır açmış oldu ve bu

yolla Kıyamete kadar imana girenlerin sevabına iştirak etti. Bu hususta onun benzeri, erkeklere nisbetle de Ebû Bekir'dir. Bu sebeple o ikisinin kazanacağı sevabın miktarını Allah'tan başka kimse bilemez."
Hz. Hatice Resûlullah'ın hayatında cereyan eden hadiselerde hiçbir zaman sarsılmayarak büyük bir sebat, azim ve imanda yakîn örneği vermiştir. Sıkıntılı anlarda Resûlullah'a sağladığı teselli, ondaki akıl ve ferasetin derecesini göstermeye yeterlidir. İbnu İshak: "Resûlullah, kendisini üzen bir söz işitince Hz. Hatice'ye döndümü, o mutlaka teselli verir, takviye eder, kederini unuttururdu" der.
Kadınların efdali hususunda ihtilaf edilmiş ise de, râcih görüşe göre Ümmühâtu'lmü'minîn arasında en efdali Hz. Hatice'dir. Hz. Peygamber'in Mısırlı cariyesi olan Mariye'den doğan İbrahim dışındaki bütün çocukları Hz. Hatice'dendir. Bu çocuklar: Kasım, Zeyneb, Rukiyye, Ümmü Külsüm, Fatıma, Abdullah -buna Tâhir ve Tayyib de denmiştir. Bunların Abdullah'ın kardeşleri olduğu da söylenmiştir- Erkekler küçükken ölmüşlerdir.
Hz. Hatice, Ebû Talib'ten üç gün sonra, Hicretten üç yıl önce Ramazan ayında vefat etmiştir. Ebû Tâlib ve Hatice'nin vefatından sonra Resûlullah'ın musibetleri artmıştır. Hz. Aişe: "Hatice namaz farz kılınmazdan önce vefat etti" der. Öldüğü zaman 65 yaşında idi, radıyallahu anhâ.[274]

*** HZ. FATIMA (RADIYALLAHU ANHÂ)**

4484 -1- عن جميع بْنِ عُمَيْرَ التَّيْمِيِّ قَالَ:]دَخَلْتُ مَعَ عَمَّتِى عَلى عَائِشَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْها فَسُئِلَتْ: أىُّ النِّسَاءِ كَانَ أحَبَّ الى رَسُولِ اللّهِ #؟ قَالَتْ: فَاطِمَةَ. فَقِيلَ مِنَ الرِّجَالِ؟ قَالَتْ زَوْجُهَا، إنْ كَانَ مَا عَلِمْتُ صَوَّاما وَقَوَّاما[. أخرجه الترمذي .

1. (4484)- Cemî' İbnu Umeyr et-Teymî anlatıyor: "Halamla birlikte Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'nın yanına gittim. Hz. Aişe'ye:
"Hangi kadın Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a daha sevgili idi?" diye soruldu.
"Fâtıma!" dedi.
"Ya erkeklerden?" dendi.
"Fâtıma'nın kocası! Zîra bildiğim kadarıyla Ali (radıyallahu anh) çok oruç tutar,

çok namaz kılardı." [Tirmizî, Menâkıb, (3873).][275]

-4485 -2- وعن أُمِّ سَلَمَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالَتْ:]دَعَا رَسُولُ اللّهِ # فَاطِمَةَ عَامَ الْفَتْحِ فَنَاجَاهَا، فَبَكَتْ. ثُمَّ نَاجَاهَا فَضَحِكَتْ قَالَتْ: فَلَمَّا تُوُفِّى رَسُولُ اللّهِ # سَألْتُهَا عَنْ بُكَائِهَا وَضَحِكِهَا. قَالَتْ أخْبَرَنِى رَسُولُ اللّهِ # أنَّهُ يَمُوتُ، فَبَكَيْتُ. ثُمَّ أخْبَرَنِى أنِّى سَيِّدَةُ نِسَاءِ أهْلِ الْجَنَّةِ إِّ مَرْيَمَ بِنْتَ عِمْرَانَ، فَضَحِكْتُ[. أخرجه الترمذي.

2. (4485)- Ümmü Seleme (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Fetih senesinde Fatıma'yı çağırarak hususi konuştular. Fatıma ağladı. Sonra tekrar hususî olarak konuştular. Fatıma bu sefer güldü. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) vefat edince, Fatıma'dan o ağlama ve gülmesi hususunda sordum. Dedi ki:
"Önce, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana öleceğini haber verdi, ben de ağladım. İkinci konuşmamızda benim, İmrân kızı Meryem hariç diğer kadınların cennette efendisi olacağımı müjdeledi, bunun üzerine güldüm." [Tirmizî, Menâkıb, (3872).][276]

AÇIKLAMA:

1- Hz. Fâtıma (radıyallahu anhâ), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kızıdır. Annesi Hz. Hatice (radıyallahu anhâ)'dır. Hz. Fatıma İslam'dan sonra doğmuştur, ancak "Bi'setten önce doğdu" diyen de olmuştur. Bedir savaşından sonra Hicretin ikinci yılında Hz. Ali (radıyallahu anh) ile evlenmiştir. Evlendiği zaman 15 yaşında idi.
Hz. Fâtıma'nın gerek muasırların ve gerekse kendinden sonra gelecek kadınların hepsinden faziletce üstün olduğu kabul edilir. Bu hususa en kavi delil şu hadistir: "Fâtıma, Meryem hariç cihan kadınlarının efendisidir." Resûlullah'ın diğer kızları, Aleyhissalâtu vesselâm daha hayatta iken vefat ettikleri halde; Fatıma Resûlullah'tan sonra vefat etmiştir ve Resûlullah'ın nesli Hz. Fâtıma'nın evlatları yoluyla devam etmiştir. Diğer kızlarından Rukiyye (radıyallahu anhâ)'dan doğan Abdullah küçükken ölmüş, Ümmü Külsüm'den doğum olmamış, Zeyneb (radıyallahu anhâ)'dan doğan Ali küçükken ölmüştür.

Zeynep'ten doğan Ümâme'den de çocuk olmamıştır. Resûlullah'ın en ziyade sevdiği kimse Fatıma idi. Resûlullah'ın kızlarına olan sevgisi, onları kuma üzerine nikahlamaktan alıkoymuş, hatta, kızlarına kuma gelmesine de izin vermemiştir. Hz. Ali'ye kız vermek isteyenler olmuş, izin için başvurdukları vakit onlara izin vermemiş, hatta minberde alenen şöyle ilan etmiştir:
"Benî Hişâm İbnu'l-Muğîre, kızlarını Ali'ye vermek için benden izin taleb ettiler. İzin vermiyorum! İzin vermiyorum! İzin vermiyorum! Eğer Ali arzulu ise kızımı boşar, ondan sonra onların kızlarını nikahlar. Çünkü Fâtıma benden bir parçadır. Onu ikrah ettiren şey beni de ikrah ettirir, ona eza veren şey bana da eza verir."
Resûlullah Fatıma'ya: "Senin gadab ettiğin şeye Allah da gadab eder, razı olduğun şeyden Allah da razı olur" demiştir.
Resûlullah seferden dönüşte kızı Fâtıma'yı öperdi.
Fâtıma (radıyallahu anhâ) tesettüre son derece ehemmiyet verirdi. Vefat ettiği zaman cenazesinin yıkanmasında iki kişinin bulunmasını (Esmâ Bintu Umeys ve Hz. Ali) ve küçük bir çadır içinde yıkanmasını, cenazesinin kimse tarafından görülmemesi için geceleyin defnedilmesini vasiyet etmiş ve öyle yapılmıştır. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onun bu hassasiyetine muvafık olarak: "Kıyamet günü olunca, perde gerisinden bir münâdi şöyle seslenecek; "Ey mahşer halkı, gözlerinizi kapayın Fâtıma Bintu Muhammed geçecek."
Namazını Hz. Ali kıldırmıştır. Vefatı Hicrî 11. yılda Ramazan'ın üçündedir. Resûlullah'ın vefatından 6 ay sonradır. 8, 2, 1 ay sonra da denmiştir. Öldüğü zaman 24 yaşında idi. 25, 29, 30 ve hatta 35 yaşında olduğu da söylenmiştir. [277]

*** HZ. AİŞE (RADIYALLAHU ANHÂ)**

-4486 -1- عن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]قَالَ لِى رَسُولُ اللّهِ # يَا عَائِشَةُ هذَا جِبْرِيلُ يُقْرِئُكِ السَّمَ. فَقُلْتُ وَعَلَيْهِ السَّمُ وَرَحْمَةُ اللّهِ وبَرَكَاتُهُ. قَالَتْ: وَهُوَ يَرَى مَاَ أرَى[. أخرجه الخمسة .

1. (4486)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana:
"Ey Aişe! İşte Cebrail! Sana selam ediyor" dedi. Ben de:
"Ve aleyhisselâmu ve rahmetullâhi ve berakâtuhu!" dedim. Resûlullah benim görmediğimi görürdü." [Buhârî, Fezâilu'l-Ashab 30, Bed'ül-Halk 6, Edeb 11,

İsti'zân 16, 19; Müslim, Fezâilu's-Sahâbe 91, (2447); Ebû Dâvud, Edeb 166, (5232); Tirmizî, Menâkıb, (3876); Nesâî, İşretu'n-Nisa 3, (7, 69).][278]

AÇIKLAMA:

Önceki hadiste de belirttiğimiz üzere, alimler, bu rivayette de Hz. Hatice'nin Hz. Aişe'ye nisbetle efdal olduğu hususunda delil bulurlar. Zîra hadiste Hz. Aişe'ye Cebrail'in selamı mevzubahistir. Halbuki Hz. Hatice ile ilgili rivayette, hem Cebrail'in ve hem de Hak Teâla'nın Hz. Hatice'ye selamı mevzubahistir. 4483 numarada Rezîn'in ziyadesi olarak kaydedilen ve esasen Buharî'de dahi yer alan Ebû Musa rivayetinde geçen "Âişe'nin kadınlara karşı fazileti, tiridin diğer yemeklere karşı fazileti (üstünlüğü) gibidir" ibaresini alimler kayıtlayarak anlarlar. Derler ki: "Bu ve benzeri hadisler "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hanımları" diye kayıtlıdır. Öyle ki bunlara Hz. Fatıma dahi girmez." [279]

4487 -2- وَعَنْ أَبِى مُوسى رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]مَا أشْكَلَ عَلَيْنَا أصْحَابَ رَسُولِ اللّهِ # حَدِيثٌ قَطُّ فَسَألْنَا عَائِشَةَ عَنْهُ إَّ وَجَدْنَا عندها مِنْهُ عِلْماً[. أخرجه الترمذي وصححه .

2. (4487)- Hz. Ebû Musa (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Ashabı olan bizlere her ne zaman bir hadis müşkilat arzedecek olsa, hemen Hz. Aişe'ye sorardık, o bize bu hususta mutlaka bir bilgi sunardı." [Tirmizî, Menâkıb, (3877).][280]

AÇIKLAMA:

Hadisin müşkilat arzetmesinden maksad, onu anlamakta karşılaşılan zorluk veya düşülen tereddüt gibi hususlardır. Karşılaşılan mühim bir meseleye açıklık getirecek bir hadisin bulunmayışı da buradaki müşkil zımnında kabul edilmiştir. Hadiste geçen: "Nezdinde bir ilim bulurduk" ifadesini: "O hususta bize bir bilgi sunardı" diye daha açık bir ifadeye döktük. Hz. Aişe'nin nezdinde bulunan "ilim"den maksad, sorulan hadisi açıklayan "bir başka hadis" veya, tarafından yapılan "bir te'vil", yahut da "meseleyle ilgili bir hadis"dir.

Bu ifade Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'nın hadis sahasındaki gücünü ve malumatının vüs'atini gösterir.[281]

-4488 -3- وعن أبِى وائِلْ قَالَ:]لَمَّا بَعَثَ عَلَيٌّ عَمَّارَ بْنِ يَاسِرِ وَالْحَسَنَ بْنَ عَلَيٍّ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما الى الْكُوفَةِ لِيَسْتَنْفِرَهُمْ، خَطَبَ عَمَّارٌ فقَالَ: إنِّى ‘عْلَمُ أنَّهَا زَوْجَةُ نَبِيِّكُمْ # في الدُّنْيَا وَاŒخِرَةِ، وَلَكِنَّ اللّهَ ابْتَكُمْ لَتَتَّبِعُوهُ أوْ إيَّاهَا[. أخرجه البخاري .

3. (4488)- Ebû Vâil anlatıyor: "Hz. Ali (radıyallahu anh), asker toplamak için Ammâr İbnu Yâsir ve Hasan İbnu Ali (radıyallahu anhüm)'yi Kufe'ye gönderince, Ammâr halka şöyle hitab etti: "Ben de biliyorum. O (Hz. Aişe), dünyada da âhirette de Peygamberimiz (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevcesidir. Velâkin Allah sizleri imtihan ediyor. Kendisine mi, yoksa, Aişe'ye mi tabi olacaksınız?" [Buhârî, Fezâilu'l-Ashâb 30, Fiten 17.][282]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayet, Cemel vak'ası arefesinde cereyan eden bir hadiseyi aksettirmektedir: Hz. Ali için asker toplamaya Kûfe'ye gelen Ammâr'ın halka hitabını görmekteyiz. Konuşmasında Ammâr, Hz. Aişe'nin Resûlullah'a dünyada da âhirette de zevce olmak gibi yüce makamını, erişilmez faziletini dile getirmekle birlikte, halife olan ve itaat edilmesi farz olan Hz. Ali'ye karşı isyan etmesini de tasvib etmemekte bunu da Allah'a karşı gelmek olarak değerlendirmektedir. Yani burada, Allah'a uymaktan murad, şeriatın "İmâma itaat etmek, isyan etmemek" hükmüne itaattir. Şârihler, bu sözle Ammâr'ın "Evlerinizde oturun" (Ahzâb 33) âyet-i kerîmesine işaret etmiş olabileceğini de söylerler. Zira ayette Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevcelerine müteveccih gerçek bir emir mevcuttur. Nitekim, Ümmü Seleme (radıyallahu anh) öyle anlamış ve "Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a kavuşuncaya kadar, beni devenin sırtı kımıldatamaz" (Ahzab, 33) diyerek evini terketmemiştir. Hz. Aişe, Hz. Talha ve Zübeyr âyeti te'vil etmişlerdir. Fakat yaptıkları te'vilde nefsânî hareket etmemişlerdi, İslâm'ın menfaatini güttükleri inancıyla ortaya çıkmışlardı. İbnu Hacer'in deyimiyle: "Muradları, insanlar

arasına düzeltme (ıslah) getirmek, Hz. Osman'ı şehid edenleri kısasla cezalandırmaktı. Hz. Ali (radıyallahu anh)'ın görüşü ise itaat ederek birliği tesis ve Hz. Osman'ın yakınlarının, katledilmeleri kesinlik kazananlardan usulünce kısas taleb etmeleri" istikametindeydi.

2- Ammâr (radıyallahu anh)'ı, Hz. Aişe hakkında "Dünyada da ahirette de Peygamberimizin zevcesidir" demeye sevkeden husus, Aleyhissalâtu vesselâm'ın İbnu Hibbân'da gelen: اَمَا تَرْضِينَ أنْ تَكُونَ زَوْجَتِى في الدُّنْيَا وَاŒخِرَةَ "(Ey Aişe) sen, dünyada da âhirette de zevcem olmaya razı değil misin?" sözü olabilir. "Ammâr (radıyallahu anh)'ın, bu hadisi Resûlullah' tan işitmiş olması muhtemeldir" denmiştir.

3- Hz. Aişe ile ilgili geniş bilgiyi birinci ciltte kaydettik, ona havale ederek kısa kesiyoruz. (1. cilt, sayfa 76-80) [283]

* SAFİYYE BİNTU HUYEY İBNU AHTAB (RADIYALLAHU ANHÂ)

-4489 -1- عن أنس رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]بَلَغَ صَفِيَّةَ أنَّ حَفْصَةَ قالَتْ: إنَّهَا بِنْتُ يَهُودِيٍّ، فَبَكَتْ. فَدَخَلَ عَلَيْهَا النَّبِىُّ # وَهِىَ تَبْكِي. فقَالَ: مَا يُبْكِيكِ؟ قَالَتْ لِى حَفْصَةُ: أنْتِ ابْنَةُ يَهُودِىَّ. فقَالَ النَّبِىُّ #: اِنَّكِ بْنَةُ نَبِىٍّ، وَإنَّ عَمِّكِ لَنَبِىٌّ، وَإنَّكِ لَتَحْتَ نَبِىٍّ، فَبِمَ تَفْخَرُ عَلَيْكِ؟ ثُمَّ قَالَ: اتَّقِى اللّهَ يَا حَفْصَةُ[. أخرجه الترمذي وصححه، والنسائي .

1. (4489)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Safiyye'ye, Hz. Hafsa (radıyallahu anhümâ)'nın "Yahudi kızı" deyip (istiskâl ettiği) ulaşıyor. Bu sözü işiten Safiyye ağlıyor. Tam o ağlarken Aleyhissalâtu vesselâm yanına giriyor ve: "Niye ağlıyorsun?" diye soruyor. Safiyye:
"Hafsa bana "Sen Yahudi kızısın!" dedi"der. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Sen bir peygamber kızısın. Senin amcan da bir peygamberdir, ayrıca bir peygamerin de nikâhı altındasın. Öyleyse o sana karşı neyi ile iftihar ediyor ki?" diyerek onu teselli etti. Sonra da öbürüne: "Ey Hafsa! Allah'tan kork!" dedi." [Tirmizî, Menâkıb, (3891); Nesâî'de bulunamamıştır. Belki de Nesâî'nin es-Sünenü'l-Kübrâ'sında mevcuttur. Hadise Tirmizî "sahih" demiştir.[284]

AÇIKLAMA:

1- Ümmühâtu'l-Mü'min'în arasında zaman zaman kıskançlığın sevki ile, kumalar arasında her yerde görülen tatsızlıklar olmuştur. Sadedinde olduğumuz rivayet bunlardan biridir. İnsan fıtratını çok iyi bilen Aleyhissalâtu vesselâm bu çeşitten yaratılış ve kadınlık gereği haller ve hadiseleri fazla büyütmemiş ise de müdahalede bulunmuştur. Rivayette de görüldüğü üzere hem bed muameleye uğrayan mazlum tarafa gönül alıcı sözler söyleyerek onu takviye ve teselli etmiştir, hem de o muameleyi yapanı bundan zecretmiştir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın aile hayatına temas eden siyer bahislerinde bunun farklı örnekleri mevcuttur. Aleyhissalâtu vesselâm hemen her gün ikindi namazından sonra, zevcelerini teker teker ziyaret eder, bu ziyaret sırasında onların bu çeşit mesele ve şikayetlerini de dinler ve ilgilenirdi.
Bu hadise farklı şekillerde rivayet edilmiştir. Bir vechine göre, Hz. Safiyye (radıyallahu anhâ)'ya böyle söyleyeceklere şu cevapta bulunmasını tavsiye etmiştir: "Babam Hârun, Amcam Musa de!" Bir başka rivayette, Safiyye, Hz. Aişe ve Hafsa her ikisinden şikayet eder. Aleyhissalâtu vesselâm da şöyle teselli eder: "Sen onlara: "Siz nasıl benden daha hayırlı olabilirsiniz? Kocam Muhammed, babam Hârun, amcam Musâ!" demedin mi?" der. Bir sefer sırasında Zeyneb Bintu Cahş'ın da Safiyye'ye "Yahudi!" diyerek istiskaline şâhid olan Resûlullah kızar ve sefer boyu onunla konuşmaz. Hac sırasında, Mekke'den, Medine'ye dönüşte konuşmayan Resûlullah, küslüğü Muharrem ve Safer aylarında da devam ettirir.

2- Safiyye Bintu Huyey İbnu Ahtab, Hayber yahudilerinden Sellâm İbnu Mişkem'in karısı idi. Sonradan Kinâne İbnu Ebi'l-Hukayk'a zevce oldu. Hayber'in fethi sırasında Kinâne öldürüldü.
Hz. Enes, Resûlullah'ın Safiyye (radıyallahu anhâ) ile evlenmesini şöyle anlatır: "Hayber fethedilip esirler toplanınca, Dıhye İbnu Halife (radıyallahu anh), Resûlullah'a gelerek esirlerden kendisine bir cariye verilmesini taleb etti. Aleyhissalâtu vesselâm'ın "Git bir cariye seç!" demesi üzerine, o da gidip Safiyye'yi seçti. Derken Aleyhissalâtu vesselâm'a:
"Ey Allah'ın Resulü! O, Kureyza ve Nadir yahudilerinin seyyidesi (efendisi)dir! O size münasibtir! dediler. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm Safiyye'yi kendisi aldı, tesettüre soktu, azad etti, kendine nikâhladı ve ona da bir gece ayırdı. Hz. Safiyye, akıllı kadınlardan biriydi.
"Resûlullah'ın Safiyye'yi tesettüre sokması, onu kendine zevce seçmesinin

alâmeti idi. Safiyye'nin hicab'a girip örtündüğünü gören müslümanlar onun ümmühât'a dahil edildiğini anladılar.
Safiyye, bu hadiseden bir müddet önce rüyasında, ayın kucağına düştüğünü görür ve bunu babasına anlatır. Babası: "Sen Arap melikine eş olacaksın!" diyerek yüzünü yaralayıp iz bırakan şiddetli bir tokat atar. Bu izi gören Resûlullah sebebini sorar. Safiyye vak'ayı anlatır.
Resûlullah, Safiyye'nin yahudilerle ilgili ricalarını yerine getirmiştir. Yahudi cemaatle Aleyhissalâtu vesselâm arasında râbıta rolü oynamıştır.
Hicrî 36 yılında vefat etmiştir. Vefat yılının 50 olduğu da söylenmiştir, radıyallahu anhâ.[285]

*** SEVDE BİNTU ZEME'A (RADIYALLAHU ANHÂ)**

4490 -1- عن عِكْرَمَةَ قَالَ:] قِيلَ بْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهما بَعْدَ صَةِ الصُّبْحِ: مَاتَتْ سَوْدَةُ رَضِيَ اللهُ عَنْها. فَسَجَدَ فَقِيلَ لَهُ في ذلِكَ. فقَالَ رَسُولُ اللهِ #: إذَا رَأيْتُمْ آيَةً فَاسْجُدُوا، وَأىُّ آيَةٍ أعْظَمُ مِنْ ذَهَابِ أزْوَاجِ رَسُولِ اللهِ #؟[
أخرجه أبو داود والترمذي ولم يسمياها؛ وذكر رزين رواية وسماها .

1. (4490)- İkrime anlatıyor: "(Bir gün) Sabah namazından sonra, İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'ya, Hz. Sevde'nin vefat ettiği söylenmişti, hemen secdeye kapandı. Niye böyle davrandığı sorulunca şu cevabı verdi: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "(Allah'ın âyetlerinden) bir âyet gördüğünüz vakit secde edin!" buyurmuştu. İmdi Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevcelerinin gitmesinden daha büyük bir âyet var mıdır?" [Ebû Dâvud, Salât 269, (1197); Tirmizî, Menâkıb, (3889).]
"Ebû Dâvud ve Tirmizî, hadisi kaydederler, ancak Resûlullah'ın zevcelerinden hangisinin vefat haberinin geldiğini zikretmezler. Sevde diye tesmiye, Rezin'in ilavesinde gelmiştir.[286]

AÇIKLAMA:

1- Hadise, Mizzî'nin Tehzibu'l-Kemâl adlı eserinde İkrime tarafından şöyle anlatılır: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevcelerinden biri Medine'de

vefat etmişti. -İshâk İbnu Rahûye der ki: "Zannedersem onu Safiyye Bintu Huyey diye tesmiye etmişti- ben hemen gidip İbnu Abbas'a haber verdim. O, haberi duyunca secdeye kapandı. Kendisine: "Güneş daha doğmadan secde mi ediyorsun?" dedim. İbnu Abbâs: "Anasız kalasıca! Sen Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Bir ayet gördüğünüz zaman hemen secdeye kapanın!" dediğini bilmiyor musun" dedi.

2- Hadisteki "ayet"ten murad, korkutan bir alâmettir. Tîbî der ki: "Alimlere göre, bundan murad, bela ve sıkıntıların inişini haber veren inzar edici alametlerdir ki, Allah bunlarla kullarını korkutur. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevcelerinin vefatı da bu çeşit ayetlerden sayılmıştır. Çünkü onlar zevcelik şerefine, sahabelik şerefini de eklediler. Aleyhissalâtu vesselâm: "Ben ashabıma garantiyim, ben gittim mi, ashabıma vaadedilen (musibet ve fitneler) gelecektir; ashabım da arz ehline garantidir, onlar da gitti mi ümmetime vaadedilen gelecektir" buyurmuştur."[287] Resûlullah'ın zevceleri bu manaya, diğerlerine nazaran daha çok hak sahibidirler, öyleyse onların vefatları mezkur garantiyi ortadan kaldırıcıdırlar, garantinin kalkması ise korkuyu gerektiren bir durumdur.
Resûlullah'ın zevcelerinin gitmesi en büyük âyet telakki edilmiştir. Çünkü onlar bereket sahipleri idiler. Hayatlarıyla halktan azabın define sebep oluyorlardı. Şu halde onların gitmesiyle azabın gelmesinden korkulmuş ve bereketlerinin kesilmesiyle Allah'ın zikrine iltica edip secde etmek gerekmiştir. Ta ki zikir ve namaz bereketine gelecek azab defedilmiş olsun" (Aliyyü'l-Kârî).

3- "Hadisteki secde emrine gelince, "Burada secde mutlaktır. "Ayet"le ay ve güneş tutulması murad edilmişse, secdeden maksad küsuf namazıdır. "Ayet" bir başka şeyse -söz gelimi şiddetli bir fırtınanın kopması, zelzelenin olması gibi- murad bilinen secdedir, ancak, korku veren bir hadise ile karşılaşıldığı zaman namaza yönelmeyi irşad eden rivayet sebebiyle namaza hamli de caizdir" (Tîbî).
4- Sevde Bintu Zeme'a İbnu Kays: Ümmühâtu'lmü'minîndendir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onunla, Hz. Hatice'nin vefatından sonra Mekke'de evlenmiştir. Bu evlilik Hz. Aişe ile olan evliliğe tekaddüm eder. Hz. Aişe'den sonra diyen de olmuştur. Sevde, daha önce amcasının oğlu Sekrân İbnu Amr'ın nikahında idi. Sekrân (radıyallahu anh) Habeşistan muhacirlerinden olup, orada vefat etmişti. Aleyhissalâtu vesselâm onu, İslâm'a bağlılığına mükâfaaten yalnızlıktan kurtarmak gayesiyle nikahlamış idi.
Sevde yaşlı bir kadın idi. Bir ara Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kendisini

boşayacağı endişesine kapılarak, müracaat edip: "Beni boşama, nikahın altında tut, ben kendi günümü Aişe'ye vereyim" talebinde bulundu. Aleyhissalâtu vesselâm da kabul etti. Bunun üzerine şu meâldeki âyet nazil oldu: "Eğer bir kadın, kocasının geçimsizliğinden veya kendisinden yüz çevirmesinden korkarsa, bazı fedakârlıklarla sulh olup aralarını düzeltmelerinde onlar için bir günah yoktur. Sulh ise daha hayırlıdır." (Nisa 128).
Hz. Sevde, nöbetindeki gününü Hz. Aişe'ye vermiş olarak ümmühâtu'lmü'minîn arasındaki yerini muhafaza etmiş, Hz. Ömer'in hilafetinin sonuna kadar yaşamıştır, (radıyallahu anhâ).[288]

*** ÜMMÜ EYMEN (RADIYALLAHU ANHÂ)**

-4491 -1- عن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ أَبُو بَكْرٍ لِعُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما، بَعْدَ وَفَاةِ رَسُولِ اللّهِ #: انْطَلِقْ بِنَا الى أُمِّ أَيْمَنَ رَضِيَ اللّهُ عَنْها نَزُورُهَا كَمَا كَانَ رَسُولُ اللّهِ # يَزُورُهَا. فَلَمَّا أَتَيَا إِلَيْهَا بَكَتْ. فقَا لَهَا: مَا يُبْكِيكِ؟ أَمَا تَعْلَمِينَ أَنَّ مَا عِنْدَ اللّهِ خَيْرٌ لِرَسُولِ اللّهِ، قَالَتْ: بَلى إِنِّى ‘عْلَمُ أَنَّ مَا عِنْدَ اللّهِ خَيْرٌ لِرَسُولِ اللّهِ، وَلكِنْ أَبْكِى أَنَّ الْوَحْىَ قَدْ انْقَطَعَ مِنَ السَّمَاءِ، فَهَيَّجَتْهُمَا عَلى الْبُكَاءِ، فَجَعَ يَبْكِيَانِ مَعَهَا[. أخرجه مسلم .

1. (4491)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Ömer, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın vefatından sonra, Hz. Ebû Bekr (radıyallahu anh)'a:
"Gel beraber Ümmü Eymen (radıyallahu anhâ)'ya gidip ziyaret edelim, tıpkı Aleyhissalâtu vesselâm'ın onu ziyaret ettiği gibi" dedi ve gittiler. Ümmü Eymen onları görünce ağladı.
"Niye ağlıyorsun? Resûlullah'ın Allah nezdinde bulacağı (mükâfaatlar)ın daha hayırlı olduğunu bilmiyor musun?" dediler. Ümmü Eymen:
"Evet bilmez olur muyum? Allah indinde olan, Resûlullah için elbette daha hayırlıdır. Velâkin beni ağlatan, semadan gelen vahyin kesilmiş olmasıdır" dedi. Bu sözleri onları da hüzünlendirdi. Ümmü Eymen'le birlikte onlar da ağladılar."
[Müslim, Fezâilu's-Sahâbe 103, (2453).[289]

AÇIKLAMA:

Ümmü Eymen (radıyallahu anhâ) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hem azatlısı hem de hadine'sidir, yani Resûlullah çocukken onun himayesinde büyümüştür. Onun bu hizmetine telmihen, Aleyhissalâtu vesselâm "Ümmü Eymen annemden sonra annemdir" diyecek, sıkça ziyaretine gidecektir. İslâm'ın başında ilk müslüman olanlar arasında yer alır. Habeşistan'a da, Medine'ye de hicret etmiştir.
Bir rivayete göre, Hz. Hatice'nin kızkardeşine ait bir köle idi. Resûlullah'a hibe etmiştir. Diğer bir rivayete göre ise, Resûlullah'ın annesine aitti. Amine hâtun Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı dünyaya getirinceye, büyüyünceye kadar yetişmesi ile ilgilenmiştir. Bilahare Aleyhissalâtu vesselâm onu azad etmiş ve Zeyd İbnu Hârise ile evlendirmiştir. Bu mutlu evlilikten Üsâme İbnu Zeyd doğacaktır. Üsâme, Resûlullah'ın en ziyade sevdiği kimselerden ve ordu komutanlarından biri olması haysiyetiyle Ümmü Eymen, Üsâme (radıyallahu anhümâ)'nın annesi olmaktan da şereflenmiştir.
Ümmü Eymen, Aleyhissalâtu vesselâm'ın vefatından beş ay kadar sonra vefat etmiştir, (radıyallahu anhâ).[290]

EHL-İ BEYT'İN FAZİLETİ

4492-1- عن ابْنِ عبَّاسٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قالَ:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: أحِبُّوا اللّهَ لِمَا يَغْذُوكُمْ بِهِ مِنْ نِعَمِهِ، وَأحِبُّونِى لِحُبِّ اللّهِ. وَأحِبُّوا أهْلَ بَيْتِى لِحُبِّى[. أخرجه الترمذي .

1. (4492)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Nimetleriyle sizi beslediği için Allah'ı sevin. Beni de Allah sevgisi için sevin. Ehl-i Beytimi de benim sevgim için sevin." [Tirmizî, Menâkıb, (3792).][291]

AÇIKLAMA:

Bu hadiste, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), fıtrî ve tabiî bir sevgiden hareketle, Ehl-i Beyti'nin sevilmesi gereğini ifade ediyor. Şöyle ki İslâm ulemâsı, insan fıtratındaki "sevgi"nin üç şey sebebiyle hasıl olacağını belirtirler:

1- Kemâl,

2- İhsan,

3- Menfaat (4356. hadise bak).

Bu hadiste Resûlullah, hayatımızın devamını sağlayan gıdamızı Allah'ın verdiğini hatırlatarak, ihtiyaçlarımızı gören Rabbimizi sevmenin fıtrî ve tabiî birşey olduğunu bildiriyor. Allah'ı sevdik mi ister istemez kendisini yani Hz. Peygamber'i seveceğiz, çünkü O, Habîbullah'tır. Dostun dostu sevilir. Ayrıca Kur'an'da Allah'ı sevenlere, Resûlullah'a ittiba ve onu sevmek emredilmiştir. (Bu hususlar da 4356. hadiste açıklandı). Resûlullah'ı sevince, onun sevdikleri ve sevilmesini emrettikleri de sevilecektir. Âl-i Beyt bunlardandır: Resûlullah hem sevmiştir, hem de sevmemizi emretmiştir. Âl-i Beyt Aleyhissalâtu vesselâm'ın bu alâkası, akrabalık gayretinin bir sonucu olmayıp, risalet vazifesinin icabı olduğunu, ileride sayıca çok artacak ümmetinin, yeryüzünün her tarafına dağılarak İslâm'a fıtrî bağlarla bağlı ve ciddi taraftar bir cemaat teşkil edeceğini; ilim, maneviyat, cihad gibi cemiyetlerin dinamiği olan, milletlerin ayakta kalmasını sağlayan ve devamları için şart olan hususlarda onların daima önde olacakları ve onların sevilmesi ve sayılmasının ümmetî birliğe temel teşkil edeceği hikmetine dayandığını Bediüzzaman merhumdan kaydettiğimiz bir pasajda göstermiştik, burada tekrar etmeyeceğiz (4434. hadis).[292]

-4493 -2- وعن سعد بْنِ أبى وقّاص رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]لَمَّا نَزَلَتْ هذِهِ اŒيَةُ: تَعَالُوا نَدْعُ أبْنَاءَنَا وَأبْنَاءَكُمْ وَنِسَاءَنَا وَنِسَاءَكُم اŒية؛ دَعَا رَسُولُ اللّهِ # عَلِيًّا وَفَاطِمَةَ وَحَسناً وَحُسَيْناً وقَالَ: اللَّهُمَّ هؤُءِ أهلِى[. أخرجه الترمذي وصححه .

2. (4493)- Sa'd İbnu Ebî Vakkas (radıyallahu anh) anlatıyor: "Şu âyet indiği zaman, (meâlen): "Sana bu ilim geldikten sonra, kim seninle bu hususta mücadele edecek olursa de ki: "Gelin, çocuklarımızı ve çocukarınızı, kadınlarımızı ve kadınlarınızı, kendinizi ve kendimizi çağırıp toplanalım, sonra niyaz edelim ki, Allah'ın laneti yalancılar üzerine olsun!" (Âl-i İmrân 61), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Aliyi, Fatıma'yı, Hasan ve Hüseyin (radıyallahu anhüm ecmaîn)'i çağırdı ve:

"Allah'ım, bunlar da benim ehlim (âilem)" buyurdu." [Tirmizî, Tefsir, Âl-i

İmrân, (3002).][293]

AÇIKLAMA:

Bu rivayetle ilgili açıklama daha önce geçtiği için burada tekrar etmeyeceğiz (4407. hadis).[294]

-4494 -3- وعن أُمِّ سلَمَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالتْ:]نَزَلَتْ هذِهِ اŒيةُ وَأنَا جَالِسَةٌ عَلى بَابِ بَيْتِ النَّبِىِّ #: إنَّمَا يُرِيدُ اللّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيراً؛ وفي الْبَيْتِ رَسُولُ اللّهِ # وَعلَيٌّ وَفَاطِمَةُ وَالْحَسَنُ وَالْحُسَيْنُ فَجَلَّلَهُمْ بِكِسَاءٍ وقَالَ: اللَّهُمَّ إنَّ هؤُءِ أهْلُ بَيْتِى، فَأذْهِبْ عَنْهُمُ الرِّجْسَ وَطَهِّرْهُمْ تَطْهِيراً. فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللّهِ ألَسْتُ مِنْ أهْلِ الْبَيْتِ؟ فقَالَ: إنَّكِ الى خَيْرٍ. أنْتِ مِنْ أزْوَاجِ النَّبِىِّ #[. أخرجه الترمذي.»الرِّجْسُ« النجس، وكل مستقذر، وقيل ا ثم .

3. (4494)- Ümmü Seleme (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın evinin kapısında iken şu âyet nazil oldu: "...Ey peygamber ailesi! Allah günahlarınızı giderip sizi tertemiz yapmak istiyor" (Ahzab 33). Evde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Ali, Fâtıma, Hasan ve Hüseyin vardı. Onlara bir örtü bürüdü ve:
"Allahım, işte bunlar benim ehl-i beytimdir, bunlardan günahı gider ve bunları kirlerden tertemiz kıl!" buyurdu. Ben atılıp:
"Ey Allah'ın Resûlü! Ben ehl-i beytten değil miyim?" dedim. Bana:
"Sen (yerinde dur, sen zaten) hayırdasın, sen Resûlullah'ın zevcesisin!" diye cevap verdi." [Tirmizî, Menâkıb, (3870).][295]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, ehl-i beyt'in, ümmet arasındaki mümtaz yerini tesbit etmektedir. Ancak, Kur'an'da teşrif edilen bu "Ehl-i Beyt"e kimler dahildir? hususu âlimler arasında ihtilaflıdır.
* İbnu Abbâs, İkrime, Atâ ve Kelbî, Mukâtil, Sa'îd İbnu Cübeyr (radıyallahu

anhüm)'e göre ayette mezkur olan Ehl-i Beyte, hassâten Aleyhissalâtu vesselâm'ın zevceleri dahildir. Derler ki: "Beyt'ten murad, beytu'n-Nebî ve zevcelerinin meskenleridir. Zira ayette: "Evlerinizde okunan Allah'ın ayetlerini, ilim ve hikmeti tefekkür edin" (Ahzab 34) buyurulmaktadır. Keza Kur'an'da Resûlullah'ın zevceleri ile ilgili gelen şu kısımdaki âyetlerin siyakı da zevcât-ı tâhîrât'ın ehl-i beyte dahil olduğunu gösterir: "Ey Peygamber! Hanımlarına de ki..." den... "Şüphesiz ki Allah'ın lütfu geniştir, O herşeyden haberdar" (Ahzâb 28-34. âyetler) âyetine kadar."

* Ebû Sâidi'l-Hudrî, Mücâhid, Katâde ise Kur'ân'da mezkur olan Ehl-i Beyt'i hassâten Hz. Ali, Hz. Fâtıma, Hz. Hasan ve Hüseyin (radıyallahu anhüm)'ün teşkil ettiğini söylemişlerdir. Onların bu hükme varmada delillerinden biri, ayetteki hitabın kadınlara değil, erkeklere yapılması sahih olacak şekilde gelmiş olmasıdır. Zira ayette erkekleri ifade eden عَنْكُمْ ve وَلِيطَهِرَكُمْ denmiştir. Bu hitap sadece kadınlara olsaydı عَنْكُنَّ وَيُطَهِّرَكُنَّ denmesi gerekirdi. Ancak önceki görüşte olanlar, bu iddiaya: "İfadenin müzekker muhataba göre gelmesi ehl kelimesini esas almaktan dolayıdır. Nitekim âyet-i kerîmede Cenab-ı Hak اَتَعْجَبِينَ مِنْ أَمْرِ اللّٰهِ رَحْمَتُ اللّٰهِ وَبَرَكَاتُهُ عَلَيْكُمْ اَهْلَ الْبَيْتِ buyurmuştur. Arapçada kişi arkadaşına, zevcesine veya zevcelerini kastederek كَيْفَ اَهْلُكَ der, o da هُمْ بِخَيْرٍ der, kastedilenler kadın olduğu halde erkek zamiri kullanılır" diye karşılık vermişlerdir.

Bu iki görüş sahiplerinin getirdikleri delilleri burada serdetmeye gerek görmüyor, bunlar arasında üçüncü mutavassıt bir görüş daha var, onu kaydediyoruz:

* Kurtubî, İbnu Kesîr gibi bir kısım muhakkik ulemâya göre, âyette mezkur olan Ehl-i Beyt'e Resûlullah'ın zevceleri, Hz. Ali, Fâtıma, Hasan ve Hüseyin dahildirler. Bunlara göre, zevcât-ı tâhirat dahildir, çünkü işaret edilen ayetlerle kastedilenler onlardır, onlar Resûlullah'ın evlerinde sakindirler. Bu hususu te'yid eden bir kısım rivayetler İbnu Abbas ve başkaları tarafından rivayet edilmiştir. Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin hazerâtının da dahil olması ise, neseb yönüyle yakınlıklarından ve ailesine dahil olmalarındandır. Keza âyetin onlar sebebiyle indiğini te'yid eden rivayetlerde bu görüşe delil kabul edilmiştir. Bu durumda ayet-i kerîmenin bu iki zümreden sadece birini kasdetmiş olduğunu iddia edenler, yapılması gereken bir şeyi yaparken, ihmali câiz olmayan bir hususu da ihmal etmiş olmaktadırlar.

2- Resûlullah'ın Ümmü Seleme (radıyallahu anhâ)'ya söylediği: "Sen yerinde (dur, sen zâten) hayırdasın..." sözü hususunda iki te'vil yapılmıştır.

* Birine göre mana şudur: "Sen (zaten) hayırlısın. Benim ehl-i beytimden olman sebebiyle, bir de örtümün altına girmeye ihtiyacın yok." Onu girmekten men edişinin sebebi Hz. Ali'nin oradaki varlığıdır.
* Diğer te'vile göre, mana şöyledir: "Sen ehl-i beytimden olmasan da sen hayırlısın." Mübârekfûrî, önceki görüşün râcih ve hatta muteber görüş olduğunu belirtir. [296]

-4495 -4- وعن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]كَانَ رَسُولُ اللّهِ # حِينَ نَزَلَتْ هذِهِ اŒيةُ: إنَّمَا يُرِيدُ اللّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمْ الرِّجْسَ أهْلَ الْبَيْتِ يَمُرُّ بِبَابِ فَاطِمَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْها إذَا خَرَجَ الى الصَّةِ قَرِيباً مِنْ سِتَّةِ أشْهُرٍ. فَيَقُولُ: الصَّةَ أهْلَ الْبَيْتِ، إنَّمَا يُرِيدُ اللّهُ لِيُذْهِبَ عِنْكُمُ الرِّجْسَ أهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيراً[. أخرجه الترمذي .

4. (4495)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Şu âyet indiği zaman (meâlen): "...Ey peygamber ailesi! Allah günahlarınızı giderip sizi tertemiz yapmak istiyor" (Ahzâb 33), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sabah namazına giderken, altı aya yakın bir müddette, Hz. Fâtıma (radıyallahu anhâ)'nın kapısına uğrayıp:
"Namaz(a kalkın) ey Ehl-i Beyt "Allah günahlarınızı giderip sizi tertemiz yapmak istiyor!" buyurdu." [Tirmizî, Tefsîr, Ahzâb (3204).][297]

-4496 -5- وعن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالتْ:]خَرَجَ رَسُولُ اللّهِ # وَعَلَيْهِ مَرْطٌ مُرَحَّلٌ أسْوَدٌ، فَجَاءَ الْحَسَنُ فَأدْخَلَهُ، ثُمَّ جَاءَ الْحُسَيْنُ فَأدْخَلَهُ، ثُمَّ جَاءَتْ فَاطِمَةُ فَأدْخَلَهَا، ثُمَّ جَاءَ عَلِيٌّ فَأدْخَلَهُ. ثُمَّ قَالَ: إنَّمَا يُرِيدُ اللّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيراً[. أخرجه مسلم.»الِمرْطُ« كساء من خز أو صوف يتغطى به.و»المُرَحَّلُ« الموشى المنقوش الذي فيه صور الرجال، وقال الجوهري: هو إزار خز فيه أعم .

5. (4496)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), üzerinde siyah (yünden) nakışlı bir kumaş olduğu halde sabahleyin

(evden) çıktı. O sırada Hasan geldi, onu örtünün altına soktu. Sonra Hüseyin geldi onu da soktu. sonra Fatıma geldi, onu da soktu. Sonra Ali geldi onu da örtünün altına soktu. Sonra da:
"Ey Ehl-i Beyt Allah günahlarınızı giderip sizi tertemiz yapmak istiyor" (Ahzâb 33) buyurdu" [Müslim, Fezâilu's-Sahâbe 61, (2424).][298]

-4497 -6- وعن يزيد بن حيّان عن زيد بن أرقم رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: أَ وَإنِّى تَارَكٌ فِيكُمْ ثِقْلَيْنِ، أحَدَهُمَا كِتَابُ اللهِ تَعالى، هُوَ حَبْلُ اللهِ الَّذِى مَنِ اتَّبعَهُ كَانَ عَلى الْهُدى وَمَنْ تَرَكَهُ كَانَ عَلى الضَّلَةِ، وَعِتْرَتِى: أهْلُ بَيْتِى. قُلْنَا: مِنْ أهْلِ بَيْتِهِ نِسَاؤُهُ؟ قَالَ َ أيْمُ اللهِ إنَّ الْمَرْأةَ تَكُونُ مَعَ الرَّجُلِ الْعَصْرَ مِنَ الدَّهْرِ فَيُطَلِّقُهَا فَتَرْجِعُ الى أبِيهَا وَقَوْمِهَا. أهْلُ بَيْتِهِ: أصْلُهُ وَعَصَبَتُهُ الَّذِينَ حُرِمُوا الصَّدَقَةَ بَعْدَهُ[. أخرجه مسلم.سمى النبى # القرآن العزيز وأهل بيته ثقلين ْن ا‘خذ بهما والعمل بما يجب لهما ثقيل. وقيل العرب تقول لكل نفيس خطير ثقل، فجعلهما ثقلين إعظاماً لقدرهما وتفخيما لشأنهما.و»العَصبةُ« أهل الرجل من قبل اŒباء وا‘جداد .

6. (4497)- Yezid İbnu Hayyân, Zeyd İbnu Erkâm (radıyallahu anh)'tan naklen anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Haberiniz olsun! Ben size iki ağırlık bırakıyorum. Bunlardan biri Allah Teâlâ'nın Kitabı'dır. O, Allah'ın (sema-arz arasına uzanmış) ipi olup, kim ona tutunursa hidayet üzere olur, kim de onu terkederse dalâlete düşer. İkincisi itretim, Ehl-i Beytim'dir." Biz, Zeyd İbnu Erkam'a sorduk:
"Kadınları da Ehl-i Beyt'inden midir?"
"Hayır! dedi, Allah'a yemin olsun, kadın bir müddet erkekle beraber olur. Sonra (kocası) onu boşar, o da babasına ve kavmine döner. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Ehl-i Beyt'i aslı ve kendinden sonra sadaka haram olan asabesi'dir." [Müslim, Fezâilu's-Sahâbe 37, (2408).][299]

AÇIKLAMA:

1- Kur'an ve Âl-i Beyt için sakaleyn (ağırlık) denmesi, onun kıymetce,

şerefceüstünlüğündendir. Bazı rivayetlerde iki ağır halife خَلِيفَتَيْنِ ثَقَلَيْنِ diye gelmiştir.

2- Münâvî, Âl-i Beyt'le Ashâb-ı Kisâ'nın kastedildiğini belirtir. Zekat haram edilenlere ehl-i beyt diyenlerin zayıf görüşte olduklarına işaret eder. Hanefilere ve Şâfiîlere göre, bu hadiste zikri geçen Âl'den murad, Benî Hâşim'dir. Yani, Hz. Ali, Akîl, Ca'fer ve Abbas hazerâtının sülaleleri ve onların azatlılarıdır; bunlara zekât verilmez. İmam Mâlik yalnız Benî Hâşim'e zekat verilmeyeceği görüşündedir. Bütün Kureyş'e zekat verilmeyeceğini söyleyenler de olmuştur. Bu rivayette, Hz. Zeyd'in, Ezvâc-ı Tâhirât'ı Al-i Beyt'ten saymaması bütün Kureyş kabilesini Ehl-i beyt kabul edenlerin sözünü reddetmeye müteveccihtir. Gerçi onlardan Hz. Aişe, Hafsa, Ümmü Habîbe, Ümmü Seleme, Sevde, Zeyneb Bintu Cahş gibi bir kısımları Kureyş'e mensup idiler.

3- Kurtubî, hadiste Kur'ân'ın emirlerine uyup yasaklarından kaçınmak, itreti'nin sîretine uymak, hayatı onların istikametine göre yönlendirmekle hidayete erilebileceğinin belirtildiğine dikkat çeker. Sonra der ki: "Bu vasiyet ve bu büyük te'kid, Resûlullah'ın ehline ihtiram, onları tebrie, tâzime ve sevginin vacib olduğuna, müekked farzların da vacib olduğuna, bunları terke hiçbir kimseye bir özür tanımadığına delalet eder."

4- Bu hadisin Zey İbnu Sabit (radıyallahu anh)'tan gelen bir başka vechi şöyle devam eder: "Bu iki şey (Ehl-i Beyt ve Kur'ân), (Kıyamet günü, Kevser) havuzunun başında toplanıncaya kadar birbirlerinden ayrılmayacaklar."

Bir kısım alimler, bu ve benzeri ifadelere dayanarak, Kıyamete kadar, dünyanın her tarafında Kur'ân'la amel etmeyi terketmeyecek Ehl-i Beyt'e mensup kimselerin bulanacağına hükmetmişlerdir. Böylece onlar Arz ehline bir garanti teşkil etmişlerdir. Onların tamamen tükenmesi, Arz ehlinin sonu demektir.

5- Asabe, kişinin baba cihetinden gelen akrabalarına denir.[300]

4498 -7- وعن ابن عُمَر رَضِيَ اللّهُ عَنْهما:]أنَّ أبَا بَكْرٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قَالَ: اِرْقُبُوا مُحَمَّداً # في أهْلِ بَيْتِهِ[. أخرجه البخاري .

7. (4498)- İbnu Ömer (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ebû Bekr (radıyallahu anh) buyurdular ki: "Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'ı Ehl-i beytinde gözetin." [Buhârî, Fezâilu'l-Ashâb, 12, 22.] [301]

AÇIKLAMA:

Hz. Ebû Bekr, bu sözüyle halka hitabederek, Resûlullah'ın hatırını akrabalarında gözetmeleri, Aleyhissalâtu vesselâm'ın gönüllerde yüce olan hatırı ve sevgisi sebebiyle, O'na neseben yakın olanlara hürmet etmeyi, onları incitip üzecek, gücendirecek söz ve davranışlardan kaçınmayı tavsiye etmektedir. "Gözetin" diye ifade ettiğimiz murâkabe "korumak ve kollamak" manalarına gelmektedir. Buhârî, Hz. Ebû Bekr'in bu tavsiyesinin peşinden, bunu açıklar ve tamamlar mahiyetteki şu hadisi kaydeder.

"Fâtıma benden bir parçadır, onu öfkelendiren beni öfkelendirmiş olur." [302]

DÖRDÜNCÜ FASIL

ENSAR'IN FAZİLETİ

-4499 -1- عن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: لَوْ أنَّ ا‘نْصَارَ سَلَكُوا وَادِياً أوْ شِعْباً لَسَلَكْتُ وَادِىَ ا‘نْصَارِ وَشِعْبَهُمْ، وَلَوْ الْهِجْرَةُ لَكُنْتُ امْرؤاً مِنَ ا‘نْصَارِ. قَالَ أبُو هُرَيْرَةَ: بِأبِى هُوَ وَأمِّى مَا ظَلَمَ: آوَوْهُ وَنَصَرُوهُ، أوْ كَلِمَةً أخرَى[. أخرجه البخاري .

1. (4499)- Hz. Ebû Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Şayet Ensar vadiye veya geçide sülûk etse ben de mutlaka Ensar'ın gittiği vadiye ve geçide sülûk ederim. [Eğer hicret olmasaydı ben Ensâr' dan biri olurdum.]"
Ebû Hureyre der ki: "Ona annem ve babam feda olsun. (Bu sözüyle haddi aşmış, Ensarın hakkından fazlasını onlara vererek) zulmetmiş değildir. (Zira) onlar O'nu barındırdılar ve O'na yardım ettiler veya bir başka kelime (ile ifade edilecek) yardımlar yaptılar. Mallarıyla kendisine ve Ashabına muâvenette bulundular." [Buhârî, Menâkıbu'l-Ensâr 2, Temennî 9.][303]

-4500 -2- وعن أبى سعيدٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قالَ:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: أَ إنَّ

عَيْبَتِي الّتِى آوِي إلَيْهَا: أهْلَ بَيْتِى وَإنَّ كَرِشِى ا٘نْصَارُ، فَاعْفُوا عَنْ مُسِيئِهِمْ وَاقْبَلُوا مِنْ مُحْسِنِهِمْ[. أخرجه الترمذي .

2. (4500)- Ebû Saîd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Benim kendisine sığındığım sırdaşım ehl-i Beyt'imdir, dayanağım da Ensâr'dır. Öyleyse onların (Ehl-i Beyt ve Ensâr'ın) kusurlularını affedin, faziletli olanlarına da sarılın." [Tirmizî, Menâkıb, (3900).][304]

-4501 -3- وعن ابن عبّاس رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قَالَ:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: َ يُبْغِضُ ا٘نْصَارَ أحَدٌ يُؤْمِنُ بِاللّهِ وَالْيَوْمِ اŒخِرِ[. أخرجه الترمذي وصححه .

3. (4501)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Allah'a ve ahirete iman eden kimse Ensâr'a buğzetmesin." [Tirmizî, Menâkıb, (3903).][305]

-4502 -4- وعن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: ا٘نْصَارُ كَرِشِى وَعَيْبَتِي، وَإنَّ النَّاسَ سَيكْثُرُونَ وَيَقِلُّونَ، فَاقْبَلُوا مِنْ مُحْسِنِهِمْ وَتَجَاوَزُوا عَنْ مُسَيئِهِمْ[. أخرجه الشيخان والترمذي.زاد البخاري في أخرى، عن ابن عباس بعد قوله: »وَيَقِلُّونَ حَتّى يَكُونُوا كَالْمِلْحِ في الطَّعَام«.قوله »كَرِشِى وَعَيْبَتِى« أي موضع سرّي وأمانتي، فاستعارهما ‘ن المجترّ يجمع علفه في كرشه، والرجل يضع ثيابه في عيبته.وقال أبو عُبَيْدَ: يقال للجماعة من الناس: كرش، كأنه أراد جماعتي وصحابتي الذين بهم أثق، وعليهم أعتمد .

4. (4502)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Ensâr dayanağımdır, sırdaşımdır. İnsanlar sayıca artarken onlar azalacaklar. Öyleyse onların iyilerine yapışın, kusurlularını da affedin." [Buhârî, Menâkıbu'l-

Ensâr 11; Müslim, Fezâilu's-Sahâbe 176, (2510); Tirmizî, Menâkıb, (3901).]
Buharî, İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'dan kaydettiği bir diğer rivayette: "Onlar azalacaklar" lafzının peşinde şu ziyadeye yer verir: "...Öyle ki yemekteki tuz gibi olacaklar." [306]

BEŞİNCİ FASIL

BEDİR, AKABE ve BEY'ATU'R-RIDVAN'A KATILANLARIN FAZİLETİ

-4503 -1- عن رِفَاعة بْنِ رَافع الزرقى رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]جَاءَ جِبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّمُ الى النَّبِىِّ #: فَقَالَ: مَا تَعُدُّونَ أَهْلَ بَدْرٍ فِيكُمْ؟ قَالَ: مِنْ أَفْضَلِ الْمُسْلِمِينَ. قَالَ: وَكَذلِكَ مَنْ شَهِدَ بَدْراً مِنَ المَئِكَةِ عَلَيْهِمُ السَّمُ. وَكَانَ رِفَاعَةُ مِنْ أَهْلِ بَدْرٍ، وَكَانَ رَافِعٌ مِنْ أَهْلِ الْعَقَبَةِ، فَكَانَ يَقُولُ بْنِهِ مَا يَسُرُّنِى أنِّى شَهِدْتُ بَدْراً بِالْعَقَبَةِ[. أخرجه البخاري .

1. (4503)- Rifâ'a İbnu Râfi' ez-Zürakî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Cibril aleyhisselâm, Resûlullah Aleyhissalâtu vesselâm'a gelerek:
"İçinizdeki Bedir ehlini ne addediyorsunuz?" diye sordu. Aleyhissalâtu vesselâm: "Müslümanların en faziletlisi!" buyurdu. Cebrail:
"Biz de Bedir'e katılan melekleri öyle (en faziletlimiz) biliyoruz!" dedi. Rifâ'a (radıyallahu anh) da Bedir ehlindendi. Râfi' ise Akabe ehlindendi ve oğluna:
"Akabe bey'atlerinde hazır bulunmam yerine Bedirde hazır bulunmuş olmam beni sevindirmez!" derdi." [Buharî, Meğâzî 11.][307]

-4504 -2- وعن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: اِطَّلَعَ اللّهُ عَلى أهْلِ بَدْرٍ. فقَالَ: اِعْمَلُوا مَا شِئْتُمْ فَقَدْ غَفَرْتُ لَكُمْ[. أخرجه أبو داود .

2. (4504)- Hz. Ebû Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Allah Teâlâ Hazretleri, Bedir Ehli(nin yaptığı fedakârlık ve ihlâsları)na muttali oldu da:
"Artık ne isterseniz yapın. Ben sizi affetmişim!" buyurdu." [Ebû Dâvud, Sünnet 9, (4654).][308]

-4505 -3- وعن جابر رَضِيَ اللّهُ عَنْه قَالَ:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: َ يَدْخُلُ النَّارَ أَحَدٌ مِمَّنْ بَايَعَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ[. أخرجه مسلم وأبو داود والترمذي .

3. (4505)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "(Hudeybiyede) ağaç altında Bey'at edenlerden hiç kimse ateşe girmeyecektir." [Müslim, Fezâilu's-Sahâbe 163, (2496); Ebû Dâvud, Sünnet 9, (4653); Tirmizî, Menâkıb, (3859).][309]

AÇIKLAMA:

1- Daha önce birkaç fırsatta temas edip açıkladığımız üzere, bazı vakitlerde yapılan ameller Allah nezdinde fevkalâde kıymetli olmakta ve amel sahibine tecelli ettirdiği feyiz ve bereket, o kimsenin geçmiş ömründe işlediği günahların affına yettiği gibi, gelecek hayatında işleyeceği günahların affına da yetebilmektedir. Ulemâmız meseleyi öyle değerlendirmiştir. İşte bu babta zikredilen gazveler, İslam tarihinin dönüm noktalarını teşkil edecek ehemmiyette olduğu için o gazvelere katılanların böylesi bir mağfiret ve berekete mazhar oldukları âyet ve hadislerde belirtilmiştir. Akabe Bey'atı: Ensar'ın Resûlullah'a ve müslümanlara himaye verdikleri bir akittir. Medine'ye hicret hadisesi bunun meyvesidir. İslâmî inkişafa hicretin katkısı, bu Akabe bey'atinin bir semeresidir. Bedir gazvesi neşvünema halinde olan İslâm filizinin koparılıp yok edilmesini önlemiştir. Bey'atu'r-Rıdvan, Feth-i Mübîn olan ve insanların fevc fevc İslâm'a girişini sağlamada zemin hazırlayan Hudeybiye Sulhü'ne sebep olmuştur. Bunlar Resûlullah'ın hayatında mühim dönüm noktalarıdır. Cenab-ı Hakk'ın rahmeti, bu gazvelere katılanları -ne yaparlarsa yapsınlar- bağışlayıp, ateşe girmeden cennetine koyacak vüs'attedir. Madem ki, Allah adına konuşan, hizb ve mücâzefe hakkında muhal olan Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm) öyle haber vermiştir, dediği gibi, olacaktır. Nitekim Hâtıb İbnu Ebî Beltea ve başka bazı vak'alarda Resûlullah bu espriye uygun olarak onların hatalarını değerlendirme örneği de vermiştir."[310]

2- Bu husus, sadedinde olduğumuz son hadisin Müslim'deki veçhinde daha açık görülmekte ve daha iyi anlaşılmaktadır. Rivayet şöyle: Ümmü Mübeşşir (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın birgün Hz. Hafsa'nın yanında: "Ashab-ı şecereden hiç kimse inşaallah ateşe girmeyecektir" buyurduğunu işittim. Hz. Hafsa bu söze itiraz etmek isteyerek:
"Hayır, olamaz! Ey Allah'ın Resûlü! dedi. Resûlullah (bu çıkışı sebebiyle) onu azarladı. Ama Hafsa (kanaatinde ısrarlı idi. Kendisine delil olarak şu ayeti okudu): "Sizden herkes mutlaka cehenneme gelecek" (Meryem 71).]

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da Hz. Hafsa'ya ayetle cevap verdi:
"Allah Teâla Hazretleri şöyle buyurmuştur: "Allah: "Sonra Allah'tan korkan muttakileri kurtaracağız ve zâlimleri orada diz çökmüş halde bırakacağız" (Meryem 72)" buyurdu."
Alimler burada Hz. Hafsa'nın istirşâd yani o babtaki hükmün Resûlullah tarafından açıklanmasını taleb maksadıyla itiraz ettiğini; gerçekte itiraz etmediğini belirtirler. Bu meselede gerçek bir itiraz haddi aşmak olur. Zira uhrevî gaybî meselelerde Resûlullah'tan başka hiç kimsenin söz hakkı ve yetkisi yoktur. Ashabın hele Hz. Hafsa gibi bir büyük şahsiyetin bunu bilmemesi düşünülemez. Ayetteki "cehenneme gelmek"ten murad Sırat'a gelmek denmiştir. Zira üstünden geçmek üzere herkes Sırat köprüsüne gelecektir. O ise cehennemin üzerindedir. [311]

DÖRDÜNCÜ BAB

İSLÂM ÜMMETİNİN FAZİLETİ

-4506 -1- عن أبى مُوسى رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَثَلُ الْمُسْلِمِينَ وَالْيَهُودِ وَالنَّصارَى كَمَثَلِ رَجُلٍ اسْتَأجَرَ قَوْماً يَعْمَلُونَ لَهُ عَمً الى اللَّيْلِ علي أجْرٍ مَعْلُومٍ. فَعَمِلُوا لَهُ الى نِصْفِ النَّهَارِ. فقَالُوا: َ حَاجَةَ لَنَا الى أجْرِكَ الَّذِى شَرَطْتَ لَنَا، وَمَا عَمِلْنَا باطِلٌ. فقَالَ لَهُمْ: َ تَفْعَلُوا، أكْمِلُوا بَقِيَّةَ عَمَلِكُمْ وَخُذُوا أجْرَكُمْ كَامً. فَأبُوْا وَتَركُوا وَاسْتَأجَرَ آخَرِينَ بَعْدَهُمْ، فقَالَ: أكْمِلُوا بَقِيَّةَ يَوْمَكُمْ هذَا وَلكُمُ الَّذِى شَرَطْتُ لَهُمْ مِنَ ا‘جْرِ. فَعَمِلُوا حَتّى إذَا كَانَ حِينَ صَةِ الْعَصْرِ، قَالُوا: لَكَ مَا عَمِلْنَا بِاطِلٌ، وَلَكَ ا‘جْرُ الَّذِى جَعَلْتَ لَنَا فِيهِ فقَالَ لَهُمْ: أكْمِلُوا بَقِيَّةَ عَمَلِكُمْ، فإنَّمَا بَقِىَ مِنَ النَّهَارِ شَىْءٌ يَسِيرٌ، فأبُوا فَاسْتَأجَرَ قَوْماً يَعْمَلُونَ بَقِيَّةَ يَوْمِهِمْ فَعَمِلُوا بَقِيَّةَ يَوْمِهِمْ حَتّى غَابَتِ الشَّمْسُ فَاسْتَكْمَلُوا أجْرَ الْفَرِيقَيْنِ كِلَيْهِمَا. فذلِكَ مثلُهُمْ وَمَثَلُ مَا قَبِلُوا مِنَ هذا النُّورِ[. أخرجه البخاري .

1. (4506)- Hz. Ebû Musa (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Müslüman, yahudi ve hıristiyanların meseli şuna benzer: Bir adam var, bir grup kimseyi ücretli olarak tutmuş; kendisi için belli bir ücret mukabilinde, geceye

kadar çalıştırıyor. Bunlar gündüzün yarısına kadar çalışıp:
"Bize şart koştuğun ücrete ihtiyacımız yok. (Biz gideceğiz) Şu ana kadar yaptığmız iş için de para istemiyoruz" derler. Adam onlara:
"Böyle yapmayın, işin geri kalan kısmını da tamamlayın ve ücretinizi tam olarak alın!" diye rica eder. Ancak onlar buna yanaşmazlar ve terkedip giderler.
Adam onlardan sonra işi için başkalarını ücretle tutar. Onlara:
"Şu gününüzü tamamlayın, öncekilere vaadettiğim ücreti size tam olarak vereyim!" der. Bunlar ikindi vaktine kadar çalışırlar. O zaman:
"İşin senin olsun, yaptığımız çalışmanın ücretini de istemiyoruz. (Çalışmayı terkediyoruz)!" derler. Adam onlara da:
"İşinizin geri kısmını tamamlayın, şurada az bir zamanınız kaldı" diye rica eder, ancak onlar dinlemeyip giderler. Adam geri kalan zamanda çalışmaları için yeni işçiler tutar. Bunlar da geri kalan zamanda güneş batıncaya kadar çalışırlar ve önceki iki grubun ücretini de alırlar. İşte bu, onların ve bu nurdan kabul ettikleri miktarın meselidir." [Buharî, İcâre 11, Mevâkitu's-Salât 17.][312]

-4507 -2- وعن ابْنِ عُمَرْ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قالَ:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ # إنَّمَا بَقَاؤُكُمْ فِيمَا سَلَفَ قَبْلَكُمْ مِنَ اُمَمٍ كَمَا بَيْنَ صَةِ الْعَصْرِ الى غُرُوبِ الشَّمْسِ، أُوتِىَ أهْلُ التَّوْرَاةِ التَّوْرَاةَ فَعَمِلُوا بِهَا حَتّى انْتَصَفَ النَّهارُ. فَعَجزُوا فَأُعْطُوا قِيرَاطاً قِيرَاطاً، ثُمَّ أُوتِىَ أهْلُ اْنْجِيلِ اْنْجِيلَ فَعَمِلُوا الى صَةِ الْعصْرِ فَجَزُوا فَأُعْطُوا قِيراطاً قِيراطاً، ثُمَّ أُتِينَا الْقُرآنَ فَعَمِلْنَا الى غُرُوبِ الشَّمْسِ فَأُعْطَيْنَا قِيرَاطَيْنِ قِيرَاطِين. فقَالَ أهْلُ الْكِتَابَيْنِ: أىْ رَبِّ، أعْطَيْتَ هؤَءِ قِيرَاطَيْنِ قِيرَاطَيْنِ، وَأَعْطَيْتَنَا قِيراطاً قِيراطاً، وَنَحْنُ كُنَّا أكْثَرَ عَمً مِنْهُمْ؟ قَالَ اللّهُ عَزَّ وَجَلَّ: هَلْ ظَلَمْتُكُمْ مِنْ أجْرِكُمْ شَيْئاً؟ قَالُوا: َ قَالَ: فَهُوَ فَضْلِى أوتِيهِ مَنْ أشَاءُ[. أخرجه البخاري والترمذي.

2. (4507)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Sizden önce geçen ümmetlere nazaran sizin bekânız, ikindi vakti ile güneşin batması arasındaki müddet gibidir. Tevrat ehline Tevrat verildi, onlar gün ortasına kadar onunla amel ettiler. Daha fazla devam etmekten aciz kaldılar. Onlara kîrat kîrat ücretleri verildi. Sonra Ehl-i incil'e incil verildi. Onlar da

ikindi namazına kadar çalıştılar. O zaman onlar da âciz kaldılar, kîrat kîrat onlara da ücretleri verildi. Sonra bize Kur'ân verildi. Biz güneşin batmasına kadar çalışacağız. Bize ücretimiz ikişer kîrat, ikişer kîrat verildi. İki kitap mensupları:
"Ey Rabbimiz, sen bunlara ikişer kîrat, ikişer kîrat olarak verdin. Halbuki bize birer kîrat, birer kîrat vermiştin. Halbuki biz, amel yönüyle onlardan ileriyiz!" dediler. Allah Teâla Hazretleri:
"Ben ücretlerinizde bir haksızlık yaptım mı?" buyurdu. Onlar "Hayır!" dediler.
"Öyleyse, bu benim lütfumdur, onu ben dilediğime veririm" buyurdu." [Buhârî, İcâre 8, 9, Mevâkitu's-Salât 17, Enbiya 50, Fezâilu'l-Kur'ân 17, Tevhîd 31, 47; Tirmizî, Emsâl 7, (2875).][313]

-4508 -3- وعن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]مُرَّ عَلى رَسُولِ اللّهِ #: بِجَنَازَةٍ فَأثْنَوْا عَلَيْهَا خَيْراً. فقَالَ: وَجَبَتْ. ثُمَّ مُرَّ بِأُخْرَى، فَأثْنَوْا عَلَيْهَا شَرًّا. فقَالَ: وَجَبَتْ. فقَالَ عُمَرُ رَضِيَ اللّهُ عَنْه: مَا وَجَبَتْ يَا رَسُولَ اللّهِ؟ قَالَ: هذَا أثْنَيْتُمْ عَلَيْهِ خَيْراً فَوَجَبَتْ لَهُ الْجَنَّةُ، وهذَا أثْنَيْتُمْ عَلَيْهِ شَرًّا فَوَجَبَتْ لَهُ النَّارُ. أنْتُمْ شُهَدَاءُ اللّهِ في ارْضِ[. أخرجه الخمسة إَّ أبَا داود .

3. (4508)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanından bir cenaze geçti. Oradakiler, cenaze hakkında hayırlı senada bulundular. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Vacib oldu! [Vâcib oldu! Vacib oldu!]" buyurdular. Sonra bir cenaze daha geçti. Bunu kötü sözlerle yâdettiler. Resûlullah yine: "Vâcib oldu!" buyurdular. Hz. Ömer (radıyallahu anh):
"Ey Allah'ın Resûlü! Vâcib olan nedir?" diye sordu.
"Öncekini hayırla yâdettiniz ona cennet vacib oldu. İkincisini kötülükle yadettiniz ona da cehennem vâcib oldu. Sizler Allah'ın yeryüzündeki şâhidlerisiniz!" buyurdu. [Buhârî, Cenâiz 86, Şehâdet 6; Müslim, Cenâiz 60, (949); Tirmizî, Cenâiz 63, (1058); Nesâî, Cenâiz 50, (4, 49, 50); Ebû Dâvud, Cenâiz 80, (3233).][314]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis muhtelif vecihlerde rivayet edilmiştir. Hayatta olanların aksine ölmüş olanların senâ edilmesinin caiz olduğunu ifade etmektedir. Hadisin bazı vecihlerinde, yapılan sena da gelmiştir: "Ne iyi adamdı"; "İffetliydi, müslüman kişiydi"; "Annem, babam sana fedâ olsun" gibi. Şu halde hadis, bu çeşit sözlerin söylenmesini tecviz etmektedir.

2- Hadiste geçen vâcib oldu sözü, kesinlik ifade eder; değilse Allah hakkında hiçbir şey vacib değildir. Gerçek şu ki sevaplar O'nun fazlı, ikablar da adaletidir. Rab Teâla yaptığından kimseye hesap verecek değildir, kimse de O'na niçin yaptın? diye sual soracak değildir.

3- "Sizler Allah'ın yeryüzündeki şahidlerisiniz" sözüne muhatap olanlar Sahabiler ve imanda onlarla aynı evsafı paylaşan kimselerdir. Hadis insanların verdiği hükme, bir kıymet atfediyorsa da âlimler bu insanların mü'min olması kaydını getirmiştir. Şârih Dâvudî der ki: "Bu meselede muteber olan, ehl-i fazl ve sıdk'ın şehadetidir, fâsıkların değil. Çünkü onlar kendileri gibi olanlara senada bulunurlar. Keza, ölenle arasında düşmanlık olan kimsenin sözlerine de itibar edilmez, çünkü düşmanın şehadeti makbul değildir." Nevevî bazılarının "cenaze arkasından yapılan övgünün müessir olması için söylenenin ölünün haline mutabık olmalıdır, o takdirde cennete girer, değilse giremez" dediğini nakleder. Ancak kendisi hükmün âmm olmasının daha muvafık olduğunu söyler.
Bazı alimler ise, buradaki hitabın sadece Sahabe'ye has olduğunu söylemiştir. "Çünkü, derler, onlar daha sonra gelenlerin aksine, hep hikmetle konuşurlardı." Ancak çoğunluk, burada kadın ve erkek bütün müttakilerin kastedildiğini kabul etmiştir. Nitekim bir başka Buhârî rivayetinde Mü'minler Allah'ın yeryüzündeki şâhidleridir" denmiştir. Keza Ahmed, Hâkim ve İbnu Hibbân'ın bir rivayetinde: "Bir müslüman ölünce, yakın komşularından dört tanesi, ondan hayırdan başka bir şey görmediklerini söyleyerek lehinde şehadette bulunurlarsa Allah Teâla'nın da: "Sözlerinizi kabul ettim, sizin bilmediğiniz günahlarını da ben affettim" diyeceği belirtilmiştir.

4- Nevevî, aleyhinde kötü vasıfları zikredilen cenazenin münafık olduğunu belirtir. Bunu te'yid eden bu husus, Ahmed İbnu Hanbel'in bir rivayetidir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) medh u sena edilenin cenazesine namaz kıldırmış, öbürüne kıldırmamıştır.

5- Hadis, bu ümmetin faziletini ifade etmekte ve zâhire göre amel etmek gerektiğini vurgulamaktadır.

6- Hadis, ihtiyaç halinde, kişinin lehine ve aleyhine olan her iki halinden de

bahsedilebileceğini, bunun gıybet olmayacağını ifade eder.[315]

-4509 -4- وعن حذيفة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: أَضَلَّ اللّهُ تَعالى عَنِ الْجُمُعَةِ مَنْ كَانَ قَبْلَنَا، فَكانَ لِلْيَهُودِ يَوْمُ السَّبْتِ، وَكَانَ لِلنَّصَارَى يَوْمُ ا'حَدِ فَجَاءَ اللّهُ تَعالى بِنَا فَهَدَانَا لِيَوْمِ الْجُمُعَةِ، فَجَعَلَ الْجُمُعَةَ وَالسَّبْتَ وا'حَدَ، وَكذلِكَ هُمْ تَبَعٌ لَنَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ. نَحْنُ اŒخِرُونَ مِنْ أَهْلِ الدُّنْيَا، ا'وَّلُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، الْمَقْضِيُّ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ قَبلَ الْخَئِقِ[. أخرجه مسلم والنسائي .

4. (4509)- Huzeyfe (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Allah Teâlâ hazretleri, bizden öncekileri cum'ayı bulma işinde şaşırttı. Bu sebeple cumartesi yahudilerin, pazar günü de hıristiyanların oldu. Allah Teâlâ hazretleri bizi yarattı ve bizlere cuma gününü bulma hususunda hidayet nasib etti: Cumayı da, cumartesiyi de, pazarıda (ibadet günleri) kıldı. Onlar Kıyamet günü de bize tabidirler. Biz, dünya ehli arasında sonuncuyuz, fakat Kıyamet günü birinciler olacağız ve bütün mahlukattan önce hesapları görülüp bitirilecekler olacağız." [Müslim, Cum'a 22, (856).][316]

AÇIKLAMA:

Ulemâ hadisi farklı şekillerde yorumlamıştır. İbnu Battâl ve Kadı İyaz gibi bir kısmı, hadisten maksadın, cuma belirlendiği halde, bizden öncekilerin o günü benimsemeyip başka bir günü seçtikleri manasına gelmez derler. Onlara göre, "Böyle bir tayinden sonra bir başka günün seçilmesi isyan olur. Ama, Allah, onları bu günü bulmada muhayyer bırakmıştır da onlar cum'aya isabet edemeyip, yahudiler cumartesine, hıristiyanlar da pazara isabet ettiler. Allah cum'ayı bulma hususunda bize yardımcı oldu, biz isabetle cum'ayı bulduk ve o günü ibadet günü yaptık..." Nitekim Abdurrezzak'ın Musannaf'ında gelen bir rivayet isabetli içtihadı gösterir. İbnu Sîrîn anlatıyor: "Medineliler, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) daha Medine'ye gelmeden ve Cum'a ayeti de inmeden önce, bir yerde toplandılar. Ensâr: "Yahudilerin haftada bir kere toplandıkları hususi bir günleri (cumartesi) var, hıristiyanların da öyle, (pazarları var); o halde biz de toplanıp Allah'ı zikredeceğimiz, ona şükürde bulunacağımız bir gün tayinedelim!" derler

ve sonunda Arûbe gününü toplanma günü tayin ederler ve o gün Es'ad İbnu Zürâre'nin yanında toplanırlar. O gün ilk defa, onlara namazı Es'ad kıldırır (ve o güne cum'a derler). Sonra Cum'a suresi inerek, o günde eda edilen namazı farz kılar"[317] [318].

-4510 -5- وعن أبى سعيدٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: يَقُولُ اللّهُ عَزَّ وَجَلَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَا آدَمُ. فَيَقُولُ: لَبَّيْكَ وَسَعْدَيْكَ وَالْخَيْرُ في يَدَيْكَ. فَيُنَادَى بِصَوْتٍ: إنَّ اللّهَ يَأمُرُكَ أنْ تُخْرِجَ بَعَثاً الى النَّارِ. قَال: يَا رَبِّ، وَمَا بَعْثُ النَّارِ؟ قَالَ: مِنْ كُلِّ ألْفٍ تِسْعُمِائَةٍ وتِسْعَةٌ وَتِسْعُونَ. فَحِينَئِذٍ تَضَعُ الْحَامِلُ حَمْلَهَا، وَيَشِيبُ الْوَلِيدُ، وَتَرَى النَّاسَ سُكَارَى وَمَاهُمْ بِسُكَارى وَلَكِنَّ عَذَابَ اللّهِ شَدِيدٌ. فَشَقَّ ذلِكَ عَلى النَّاسِ حَتّى تَغَيَّرَتْ وُجُوهُهُمْ. فَقَالُوا: يَا رَسُولَ اللّهِ. وَأيُّنَا ذلِكَ؟ فقَالَ # مِنْ يَأْجُوجَ وَمَأجُوجَ تِسْعُمَائَةٍ وَتِسْعَةَ وَتِسْعُونَ وَمِنْكُمْ وَاحِدٌ. ثُمَّ أنْتُمْ في النَّاسِ كَالشَّعْرَةِ السَّوْدَاءِ في الثَّوْرِ ا َبْيَضِ، أوْ كَالشَّعْرَةِ الْبَيْضَاءِ في الثَّوْرِ ا َسْوَدِ[. أخرجه الشيخان .

5. (4510)- Ebû Saîd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Kıyamet günü Azîz ve Celîl olan Allah: "Ey Adem!"diye seslenir. Adem:

"Ey Rabbim buyur, emrindeyim, bütün hayırlar senin elindedir!" der. Şöyle bir nidada bulunulur:

"Allah sana, cehennem hey'etini çıkarmanı emrediyor!" Adem sorar:

"Ey Rabbim, cehennem hey'eti ne kadardır?"

"Her binden dokuzyüzdoksandokuzu!"

İşte "hamilelerin çocuğunu düşürdüğü, çocukların ihtiyarladığı, insanların sarhoş olmadıkları halde, azabın şiddetinden sarhoşa döneceklerini göreceğin zaman bu zamandır."[319] Bu haber Ashab'a çok ağır geldi. Öyle ki yüzlerinin rengi değişti.

"Ey Allah'ın Resûlü! dediler, bu binde bir içine hangimiz gireceğiz?"

"Ye'cuc ve Me'cuc'dan binde dokuzyüzdoksandokuz, sizden ise bir olacak. Şunu da bilin: Siz insanlar arasında, beyaz bir öküzde siyah bir kıl veya siyah bir öküzde beyaz bir kıl durumundasınız." [Buhârî, Tefsîr, Hac 1, Enbiya 7, Rikak

46, Tevhid 32; Müslim, İman 379, (222).][320]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadiste cennete girecek mü'minlerin binde bir olacağını, cehennemliklerin de binde dokuzyüzdoksandokuz olacağını görmekteyiz. Cennete gideceklerin bu azlığı Ashâb'ı fevkalâde korkutmuş ve renklerinin uçmasına sebep olmuştur. Ancak Kirmanî, rivayette geçen rakama itibar edilmemesi gerektiğini, verilen sayının ziyadeye mâni olmadığını belirtir ve "Burada zikredilen iki sayıdan birincisi, yani "bir" ile azlık, ikincsi yani "dokuzyüzdoksandokuz" ile çokluk kasdedilmiştir" der. İbnu Hacer de, "Bütün Âdem evlatları nazarı itibara alındıkta mü'minlerin sayısı o kadar az olabilir" der. İkinci bir te'ville: "Cehennem hey'eti"nden muradın kâfirler ve ateşe girecek âsiler olabileceğini, bunların da binde dokuzyüzdoksandokuza ulaşabileceğini" belirtir.

2- Hadiste bir ifade müşkil bulunmuştur. Kıyamette çocukların ihtiyarlayacağı, hamile kadınların çocuk düşüreceği meselesi. Kıyamet günü kadınların hamile olmayacakları, çocukların ihtiyarlamayacağı gözönüne alınırsa ifadenin nasıl bir müşkil ortaya çıkardığı anlaşılır. Hatta bu müşkil sebebiyle bazı müfessirler, bu hadisenin Kıyametten önce olacağını söylemiştir. Fakat Kirmanî bu mütalaaya şu cevabı verir: "Hadisin ifadesi bir korkutma ve temsilden ibarettir." Kirmânî'den önce Nevevî de şunu söylemiştir: "Hadiste ulemâ için iki vecih var:
Birine göre şöyle takdir etmek gerekir: Kıyametin hali öyle bir dehşette olacak ki, o esnada eğer kadınlar hâmile olsalardı çocuklarını düşürürlerdi. Netekim Araplar: “Bize öyle bir musibet vurdu ki, coğu ihtiyarlandıracak derecedeydi.”
İkinciye göre: Hadîs, lafzın zahirine göre de anlaşılabilir. Şöyle ki herkes, Kıyamette, nasıl öldü ise öyle diriltilecektir. Bu durumda hamilelik üzere ölenler hamile olarak diriltilecek demektir, çocukken ölenler de çocuk olarak, süt emdirenler süt emdirici olarak diriltilecek demektir. Kıyametin zelzelesi vâki olup, hadiste belirtilen sözün Hz. Adem'e söylendiğini insanlar işitince, onlara hamilenin düşük yapmasına, çocuğun ihtiyarlamasına sebep olan korku çökecek. Bu hâl birinci nefhadan sonra ikinci nefhadan önce olacaktır."[321]

-4511 -6- وعن أبِى أُمَامَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قَالَ:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: وَعَدَنِي رَبِّى أنْ يُدْخِلَ مِنْ أُمَّتِى الْجَنَّةَ سَبْعِينَ ألْفاً ـ حِسَابَ عَلَيْهِمْ وَ عِقَابَ، وَمَعَ كُلِّ

أَلْفِ سَبْعُونَ أَلفاَ وَثَثَ حَثَيَاتٍ مِنْ حَثَيَاتِ رَبِّى[. أخرجه الترمذي.و»الحثيةَ« الغرفة بالكف .

6. (4511)- Ebû Ümâme (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Rabim bana, ümmetimden yetmişbin kişiyi hesab ve ceza olmaksızın cennete koymayı vaadetti. Her bin ile birlikte yetmişbin ve Rabbimin avucuyla üç avuç daha." [Tirmizî, Sıfatu'l-Kıyâme 13, (2439); İbnu Mâce, Zühd 34, (4286).][322]

AÇIKLAMA:

Aliyyu'l-Kârî burada verilen sayının hakikat olabileceği gibi, kesretten kinaye de olabileceğini söyler. Zerkeşî'ye göre, "üç avuç" ibaresi yetmişe atıf olursa, bir defa olmak üzere üç avuç miktarını ifade etmektedir. Her bin ile birlikte yetmiş bin'e atıf olursa, yetmiş kere üç avuç manasına gelmektedir.[323]

-4512 -7- وعن ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قالَ:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: بَابُ أَمَّتِى الَّذِى يَدْخُلُونَ مِنْهُ الْجَنَّةَ عَرْضُهُ يَسِيرُ الرَّاكِبُ الْمُجِدُّ الْمُسْرِعُ الْمُجَوِّدُ ثَثاً، ثُمَّ إنَّهُمْ يَتَضَاغَطُونَ عَلَيْهِ حَتّى تَكَادَ مَنَاكِبَهُمْ تُزُولُ، وَهُمْ شُرَكَاءُ النَّاسِ في سَائِرِ ا'بْوَابِ[. أخرجه الترمذي سوى قوله: وهم شُركاءُ النَّاس... إلخ، فهُوَ مِنْ زيادة رزين .

7. (4512)- İbnu Ömer (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Ümmetimin cennete gireceği kapının genişliği, iyi bir atlının üç gün (veya yıl) yürüme mesafesidir. Onlar (cennet ehli) kapıdan girerken sıkışırlar da omuzları ezilecek hale gelir. Mü'minler diğer kapılarda insanlarla ortakdırlar." [Tirmizî, Cennet 14, (2551).][324]

AÇIKLAMA:

Alimler, burada geçen "üç" sayısını da mübalağaya hamletmenin daha muvafık olacağını belirtmişlerdir. Dolayısıyla "gün" yerine "yıl"la kayıtlamak da caizdir. Çünkü bir başka rivayette, "Cennetin kapı kanatlarının genişliği kırk yıl yürüme mesafesi" olarak ifade edilmiştir.[325]

-4513 -8- ولِلترمذيٍ في أُخْرى عَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْه:]أهْلُ الْجَنَّةِ عِشْرُونَ وَمِائَةُ صَفٍّ، ثَمَانُونَ مِنْ هذِهِ اُمَّةِ، وَأرْبَعُونَ مِنْ سَائِرِ اُمَمِ[.»التضاغط« ازدحام .

8. (4513)- Tirmizî'nin bir diğer rivayetine Büreyde (radıyallahu anh) (Resûlullah Aleyhissalâtu vesselâm'ın şu sözünü) nakleder: "Cennet ehli yüz yirmi saftır. Bunlardan seksen safı bu ümmetten, kırk safı da diğer ümmetlerdendir." [Tirmizî, Cennet 13, (2549).][326]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, Muhammed ümmetinin çokluğunu ifade etmektedir ki, verilen rakamlara göre cennet ehlinin üçte ikisine tekabül etmektedir. Tîbî der ki: "Bu hadisle Resûlullah'tan varid olan: "Ruhumu kabza-i tasarrufunda tutan Zât-ı Zülcelal'e yemin olsun, cennet ehlinin dörtte biri olmanızı ümid ederim" demişti. (Biz az bularak) tekbir getirdik. Aleyhissalâtu vesselâm: "Ehl-i Cennetin üçte biri olmanızı ümid ederim" dedi. Biz yine tekbir getirdik. Aleyhissalâtu vesselâm: "Cennet ehlinin yarısı olmanızı ümid ederim" dedi" hadisi arasındaki ihtilaf nasıl giderilir? dersen şunu söyleriz: "Resûlullah'a ikramen sayı yönüyle kırk safa eşit olan seksen saf olması ve dörtte bir ve üçte bire galebe çalması gibi yarıya da galebe çalması muhtemeldir." Şeyh Abdullah merhum Lemeât'da demiştir ki: "Bu hadis, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Cennet ehlinin yarısı olmanızı ümid ederim" hadisine münafi değildir. Zira Aleyhissalâtu vesselâm'ın ümit şeklinde ifade ettiği temennisini Cenab-ı Hakk'ın kabul edip, ümmetin sayısını artırıp neticeyi Resûlullah'a müjdelemiş olması muhtemeldir." Tîbî'nin "Kırk safa eşit seksen saf olması muhtemeldir" sözü uzak bir te'vildir. Çünkü Aleyhissalâtu vesselâm'ın: "Cennet ehli yüzyirmi saftır" hadisinin zahirine göre bu safların aralarında tesâvî (eşitlik) olması gereğini ifade eder.

[327]

4514 -9- وعن أبى مُوسى رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: ٍيَمُوتُ رَجُلٌ مُسْلِمٌ إِلاَّ ادْخَلَ اللهُ مَكَانَهُ النَّارَ يَهُودِيًّا أوْ نَصْرَانِيًّا[. أخرجه مسلم .

9. (4514)- Ebû Musa (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Müslüman bir kimse öldü mü, Allah ona bedel bir yahudi veya hıristiyanı cehenneme koyar." [Müslim, Tevbe 50, (2767).][328]

AÇIKLAMA:

Bu hadis ilk nazarda "Hiçbir günahkâr başkasının günahını yüklenmez" (En'âm 164) ayetine muhalif gözükmektedir. Rivayetin uzun olan aslında Ömer İbnu Abdilaziz'in bu hadisi işitince, kendisine rivayet eden Ebû Bürde'ye, onu babasının Resûlullah'tan işittiğine dair üç sefer yemin ettirmiş olduğunun tasrih edilmesi mânidardır.
Şarihler, buradaki yüklemenin mecaz olduğunu söylemişlerdir. Yahudi ve hıristiyanların üzerlerine yüklenecek günah müslümanlarınki değil, kendilerininkidir. Bu günah da küfür ve zulümlerinden gelmektedir. Bu hususu anlamada, hadisin yine Müslim'de gelen bir başka veçhine bakalım: "Kıyamet gününde müslümanlardan birtakım kimseler dağlar kadar günahlarla gelecekler. Fakat Allah onların bu günahlarını bağışlayacak ve -zannıma göre- yahudilerle hıristiyanların üzerine yükleyecektir."
Burada yahudi ve hıristiyan milletlerinin çeşitli entrikalarla müslümanları idlâl edip günahların her çeşidine attırdıklarını düşünmek gerek. İslâm âlemi asırlardır, onların tasallutu altındadır. Dâhildeki bir kısım fitne ve fesad komitelerinin gerilerinde onların destekleri, teşvik ve tahrikleri, teşkilatları ve sermayeleri vardır. Onların doğrudan veya dolaylı olarak bizzat kendilerinin veya satın aldıkları uşakları olan uzantılarının içki, kumar, müstehcen neşriyat ant-i İslam propagandalarla hazırladıkları bozuk ve mütefessih zeminde iman ve İslamına rağmen nice müslümanlar had ve hesaba gelmeyen günahlara, masiyetlere, gayr-i İslamî yaşayışa itiliyorlar. اَلسَّبَبُ كَالْفَاعِلِ sırrınca, مَنْ سَنَّ سُنَّةً سَيِّئَةً fehvasınca, bu mü'minlerin günahları bir mislince onlara

gitmektedir. Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm), mü'min olarak kabre girenlere, Cenâb-ı Hakk'ın mağfiretini pek çok hadisleriyle müjdeler. Âyet-i kerîmelerde de Allah'ın mü'minlere karşı rahim olduğu belirtilir. Şu halde sadedinde olduğumuz hadisten, yahudi ve hıristiyanların hile ve iğfalatıyla günaha itilen müslümanların çoklukla affedileceği, günahlarının bir misli, sebep olanların sırtında kalacağı ifade edilmiş olmaktadır. Hadisi böyle anlamadığımız takdirde, haklı olarak وَتَرِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَى ayetiyle müteârız bularak hakikatını görmekte zorluk çekebiliriz.[329]

-4515 -10- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: كُلَّ أُمَّتِى يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ إِلاَّ مَنْ أبَى. فقَالُوا: مَنْ يَأبَى؟ قَالَ: مَنْ أطَاعَنِى دَخَلَ الْجَنَّةَ، وَمَنْ عَصَانِى فَقَدْ أبَى[. أخرجه البخاري .

10. (4515)- Hz. Ebû Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"İmtina edenler hariç, bütün ümmetim cennete girecektir!" buyurmuşlardı.
"İmtina edenler de kim?" dediler.
"Kim bana itaat ederse cennete girer, kim asi olur (itaat etmezse) o imtina etmiş demektir!" buyurdular." [Buharî, İ'tisam 2.][330]

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), cennete girecekleri, "bütün ümmet" dedikten sonra, "imtina edenler hariç" diye kayıt koyuyor. Ancak, ister istemez cennete girmeyi kim istemez, kim bundan imtina eder, kaçınır? sorusu akla gelir. Bu sebeple ashab sormuştur:
"Kim bu imtina edenler?"
Resûlullah'ın verdiği cevaptan, cennete girmekten imtinanın mecaz olduğunu, asıl maksadın, sünnete uymaktan imtina olduğunu anlamaktayız. Nitekim Resûlullah "Bana itaat eden Allah'a itaat etmiş olur, bana isyan eden de Allah'a isyan etmiş olur" buyurarak, sünnetine isyan etmenin nereye varacağını, ne manaya geleceğini daha açık bir üslubla beyan etmiştir. Ahmed İbnu Hanbel ve Hakim'in bir tahricinde Aleyhissalâtu vesselâm: "Develer gibi kaçıp imtina edenler dışında, herkes mutlaka cennete girecektir" buyurarak, sünnete

uymamakta ısrar edenlerin cennete giremeyeceklerini vurgulamıştır.
Bu hadiste kâfirler mevzubahis değildir, zira kafir asla cennete girmeyecektir. Müslüman mevzubahis ise, murad, ilk girenlerle girmeyecek demektir, günahların cezasını çekerek temizlendikten sonra girecektir. Allah dilediği mü'mini günahına rağmen bağışlar ve ilk girenlerle cennetine koyar.[331]

4516-11- وَعَنْ أبى مَالِكٍ ا‘شْعَرِى رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولَ اللّهِ #: قَدْ أجَارَكُمُ اللّهُ مِنْ ثَثِ خَلٍ: أنْ َ يَدْعُوَ عَلَيْكُمْ نَبِيُّكُمْ فَتُهْلِكُوا جَمِيعاً، وَأنْ َ يُظْهِرَ اللّهُ تَعالى أهْلَ الْبَاطِلِ عَلى أهْلِ الْحَقِّ، وأنْ َ تَجْتَمِعُوا عَلى ضَلَةٍ[. أخرجه أبو داود .

11. (4516)- Ebû Malik el-Eş'arî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Allah sizi üç hasletten himaye etti: "Hepinizi helak edecek olan peygamberinizin bedduasından, batıl ehlinin hak ehline (nurunu söndürecek kesin) bir galebesinden, dalalet üzerine birleşmenizden." [Ebû Davud, Fiten 1, (4253).][332]

4517-12- وعن أبى مُوسى رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: أُمَّتِي أُمَّةٌ مَرْحُومَةٌ لَيْسَ عَلَيْهَا عَذَابٌ في اŒخِرَةِ؛ عَذَابُهَا فِي الدُّنْيَا الْفِتَنُ وَالزَّزِلُ وَالْقَتْلُ[. أخرجه أبو داود.

12. (4517)- Ebû Musa (radıyallahu anh) anlatıyor: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Şu ümmetim rahmete mazhar olmuş bir ümmettir. Ahirette azaba maruz kalmayacaktır. Onun azabı dünyadadır: Fitneler, zelzeleler ve katl." [Ebû Davud, Fiten, (4277).][333]

AÇIKLAMA:

1- "Şu ümmetim" diye kayıtlaması kendi devrindeki ümmetin yani sahabelerin

kastedilmiş olması esastır. Ancak, hükmün bütün ümmete teşmili de muhtemeldir.

2- Ümmet-i merhum, rahmet mazhar olan ümmet demektir. Muhammed ümmetinin ümmet-i merhume oluşu birkaç noktadan tezahür eder:

* Ziyade bir rahmet mazhardır.

* Nimet onda tamamlanmıştır.

* Daha önceki ümmetlere yükletilmiş olan ağır teklifler hafifletilmiştir. Tevbede nefsin katli yoktur, zekat olarak malın dörtte biri değil kırkta biri verilmektedir. Temizlik için necaset bulaşan yer kesilip atılmaz yıkanması yeterlidir.

3- Ahirette azabın olmaması, kafirlerin maruz kalacağı şekilde bir azabın olmaması ile ifade edilmiştir. Sözgelimi ebedi azab yoktur, vücudun tamamına azab yoktur, nitekim abdest uzuvlarının azab görmeyeceği hadislerde gelmiştir." Aliyyü'l-Kari, Mirkatta: "Ümmetin çoğu, günahlarından dünyada temizlenir, sıkıntılar, hastalıklar, çeşitli bela ve musibetler onların günahlarını temizler. Nitekim bu husus ayetle sabittir." "...Kim bir kötülük işlerse onun cezasını görür..." (Nisa 123) der.

4- Günahlarından dolayı dünyada ceza da bir rahmettir, çünkü, dünyevi ceza ahirettekine nazaran pek hafif kalır. Üstelik bu cezalar çeşitli şekilde tezahür eden musibetlerdir. Hastalıklar, maddi sıkıntılar, belalar, birbirleriyle olan kavgalar. Münavî: "Daha önceki ümmetlerin cezalandırılmasında esas adalet ve rububiyet olmuştur. Bu ümmette ise fazl ve cûd-u ilahidir" der. Aliyyu'l-Kari bu hadisin büyük günah işlememiş olanlara has olma ihtimalinden de bahseder ve hatta daha has bir cemaate işaret edilmiş olabileceğini, bu cemaatin de Ashab'tan cennetlik olmakla haklarında şehadet vaki olanlar cemaati, yahut da "Allah'a şirk koşanlar dışında, dilediklerini affeder" (Nisa 48) ayetinde belirtilen meşîet-i ilahiyeye mazhar olanlar cemaatinin kastedilmiş olabileceğini söyler. Bazı alimler, Resûlullah'ın büyük ve hatta küçük günah işleyenlerin ceza göreceğini beyan eden hadisleri nazar-ı dikkate alarak bu hadisin mutlak bir üslubla kimsenin azab görmeyeceğini ifade etmesini müşkil olarak değerlendirmiştir. Bu görüş: "Ümmetten murad Resûlullah'ın emirlerini tam olarak yapıp yasaklarından tam olarak kaçan" diye tevil yapılarak cevaplandırılmıştır. Tîbî merhum da: "Bu hadisin, Muhammed ümmetinin medhini ve bu ümmetin diğer ümmetler arasında Allah'ın inayet ve rahmetine mazhar olmadaki hususiyetini, dünyada bir diken batmasına kadar maruz kaldığı her musibetin günahlarına kefaret olduğunu, Allah'ın bunlarla ahirete intikal eden bir günahını affettiğini,

bu hususiyetlerin diğer ümmetlerde bulunmadığını, ümmetin merhume olarak tavsifinin bu söylenenleri teyid ettiğini" söyler ve islam ümmetinin mazhar olduğu bu hususi fazlın "Rahmetim her şeyi kuşatmıştır, onu, emir ve yasaklarımıza karşı gelmekten sakınan, zekatlarını veren ve ayetlerimize iman edenlere nasib edeceğim. O kimseler ki, yanlarındaki Tevrat ve İncil'de vasıflarını yazılı buldukları ümmi peygamber olan Resûlullah'a uyarlar..." (Araf 156-157) ayetinde dile getirildiğini belirtir.
Aliyyu'l-Kari, bu nakilleri yaptıktan sonra bütün bu açıklamalara rağmen hadisteki "İşkal"in kalkmadığını söyler ve hadiste asıl söylenmek istenen şeyin bu ümmetten de bir grubun ahirette ceza çekeceğini, ancak cezadan sonra gerek şefaat ve gerekse afv-ı ilahi ile cehennemden çıkacaklarını belirtmek olduğuna dikkat çeker.

Hadis üzerinde başkaca mütalaalar da yapılmıştır, kısa kesiyoruz.[334]

-4518 -13- وعنه رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: أنْزَلَ اللّهُ عَليَّ أمَانَيْنِ ُمَّتِى؛ وَمَا كَانَ اللّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وأنْتَ فِيهِمْ، وَمَا كَانَ اللّهُ مُعَذِّبَهُمْ وَهُمْ يَسْتَغْفِرونَ. فإذَا مَضَيْتُ تَرَكْتُ فِيهمْ، ا"سْتِغْفَارَ الى يَوْمِ الْقِيَامَةِ[. أخرجه الترمذي .

13. (4518)- Yine Ebû Musa (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Allah Teala Hazretleri (şu ayetle) ümmetim için bana iki eman indirdi:
1) Sen aralarında olduğun müddetçe Allah onlara (umumi bir) azab vermeyecektir.
2) Onlar istiğfarda bulundukları müddetçe, Allah onlara azab vermeyecektir" (Enfal 33).
Ben aralarından ayrıldım mı, (Allah'ın azabını önleyecek ikinci eman olan) istiğfarı Kıyamete kadar aralarında bırakıyorum." [Tirmizî, Tefsir, Enfal (3082).] [335]

AÇIKLAMA:

Bu rivayette Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir ayeti açıklıyor. Bir önceki ayet nazar-ı dikkate alınınca, muhatabın Mekkeli müşrikler olduğu görülür.

Çünkü sadedinde olduğumuz ayet, onların önceki ayette belirtilen bir taleplerine cevap vermektedir. Taleb şu: "Ey Allahımız, eğer bu Kur'an senin katından gelmiş olan hak bir kitap ise, üzerimize gökten taş yağdır veya bize acı bir azap getir" (32. ayet) Resûlullah, Mekke müşriklerine verilen cevabın, ümmeti için Kıyamete kadar muteber olduğunu, ümmeti, günahlarına tevbe ettiği müddetçe Allah'ın azab göndermeyeceğini müjdeliyor.[336]

-4519-14- وعن عامر بْنِ سعد عن أبيهِ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]دَخَلَ رَسُولُ اللّهِ # مَسْجِدَ بَنِى مُعَاوِيَةَ فَرَكَعَ فِيهِ رَكْعتَيْنِ وَصَلَّيْنَا مَعَهُ وَدَعَا رَبَّهُ طَوِيً، ثُمَّ انْصَرَفَ إلَيْنَا. فقَالَ: سَألْتُ رَبِّى ثَثاً، فَأعْطَانِى اثْنَيْنِ وَمَنَعَنِى وَاحِدَةً. سَألْتُهُ أنْ يُهْلِكَ أُمَّتِى بِسَنَةٍ عَامَةٍ فَأعْطَانِيهَا. وَسَألْتُهُ أنْ َ يُهْلِكَ أُمَّتِى بِالْغَرَقِ فَأعْطَانِيهَا وَسَألْتُهُ أنْ َ يَجْعَلَ بَأسَهُمْ بَيْنَهُمْ فَمَنْعِنِيهَا[. أخرجه مسلم.»السَّنَةُ« الجدب والقحط .

14. (4519)- Amir İbnu Sa'd babası (radıyallahu anh)'tan naklen anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Beni Muaviye Mescidine girdi. Orada iki rek'at namaz kıldı, biz de onunla berber kıldık. Sonra Rabbine uzun uzun dua etti. Sonra yanımıza döndü. Dedi ki:

"Rabbimden üç şey taleb ettim. İkisini verdi, birini geri çevirdi: Rabbimden ümmetimi umumi bir kıtlıkla helak etmemesini talep ettim, bunu bana verdi. Ümemtimi suda boğulma suretiyle helak etmemesini diledim, bana bunu da verdi. Ümmetimin kendi aralardında savaşmamalarını da talep etmiştim, bu geri çevrildi." [Müslim, Fiten 20, (2890).][337]

-4520-15- وعن أبى سعيد رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: إنَّ مِنْ أُمَّتِى مَنْ يَشْفَعُ في الْفِئَام مِنَ النَّاسِ، وَمِنْهُمْ مَنْ يَشْفَعُ فيِ الْقَبِيلَةِ، وَمِنْهُمْ مَنْ يَشْفَعُ في الْعُصْبَةِ، وَمِنْهُمْ مَنْ يَشْفَعُ في الْوَاحِدِ حَتّى يَدْخُلُوا الْجَنَّةَ[. أخرجه الترمذي .

15. (4520)- Ebû Said (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Ümmetimden (alim, şehid, salih) bazıları var; bir(çok kabilelere şamil bir) cemaate şefaat eder, bazıları var bir kabileye şefaat eder; bazıları var bir bölüğe şefaat eder; bazıları da tek bir ferde şefaat eder ve cennete girmelerini sağlar." [Tirmizî, Kıyâmet 11, (2442).][338]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu hadisleriyle, şefaatin hak olduğunu ifade buyurmaktan başka, bunun peygamerlere has bir hususiyet olmayıp, bu ümmetten herkese böyle bir imtiyaz verildiğine dikkat çekiyor.

2- Ümmete verilen şefaat yetkisi, kişinin manevi ağırlığıyla paralellik taşımaktadır.Şefaati birçok kabilenin kurtuluşunu vesile olan yüce şahıslar olduğu gibi, ancak bir kişiyi kurtarabilen şahıslar da vardır. Hadiste bu tedrice en yüceden başlamak suretiyle yer verilmektedir.

3- Cenette girecekler hususunda iki tevil yapılmıştır.

1) Şefaate mazhar olanlar cennete girinceye kadar şefaat ederler.

2) Bütün ümmet cennete girinceye kadar şefaat ederler.[339]

4521 -16- وزاد رزين:]وَإنَّمَا شَفَاعَتِى فِي أهْلِ الْكَبَائِرِ مِنْ أُمَّتِى، وَإنَّهُ لَيُؤْمَرُ بِرَجُلٍ الي النَّارِ فَيَمُرُّ بِرَجُلٍ قَدْ سَقَاهُ شَرْبَةَ مَاءٍ عَلى ظَمَإٍ فَيَعْرِفُهُ فَيَقُولُ: أ تَشْفَعُ لى؟ فَيَقُولُ: مَنْ أنْتَ؟ ألَسْتُ أنَا سَقَيْتُكَ الْمَاءَ يَوْمَ كَذَا وَكَذَا؟ فَيَعْرِفُهُ. فَيْشَفَعَ لَهُ فَيُرَدَّ مِنَ النَّارِ الى الْجَنَّةِ[. أخرجه الترمذي .

16. (4521)- Rezin şunu ilave etmiştir: "Şefaatim, ümmetimden büyük günah işleyenler içindir. Bir adamın ateşe atılması için emir verilir. Giderken, (dünyada) susadığı zaman su vermiş olduğu adama rastlar, onu tanır ve ona:
"Benim için şefaat etmeyecek misin?" der. Adam:
"Sen de kimsin?" diye sorunca:
"Ben sana falan gün su içirmedim mi?" der. Öbürü bunu tanır ve (Allah nezdinde) onun lehinde şefaatte bulunur. Adam da böylece geri çevrilir ve cennete gider." [Tirmizî, Kıyamet 11, (2437).][340]

AÇIKLAMA:

1- Rivayetin ilk cümlesi yani: "Şefatim, ümmetimden büyük günahlar işleyenler içindir" kısmı Tirmizî'de ve ayrıca Ebû Dâvud'da da [Sünnet, 23, (4739)] gelmiştir. Hadisin geri kısmı bu kaynaklarda mevcut değildir.

2- Bu hadiste, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Şefaatim, ümmetimden büyük günah işleyenler içindir" buyurmuş olması, izah gerektiren bir durum ortaya koymaktadır. Zira başka rivayetlerde gelen bazı beyanlara teâruz arzetmektedir. Münavi merhumdan bazı açıklamalar kaydediyoruz:

***** Hadiste geçen "şefaat"ten murad: Allah'ın Resûlullah'a verdiği ve vaadettiği şefaat olup, Kıyamet günü kullanmak üzere saklamaktadır.

***** "Büyük günah sahibi" ile, işlediği kebireler sebebiyle cehennem kendisine vacib ve kesin hâle gelmiş büyük günah sahipleri kastedilmektedir.

***** Hadiste büyük günah işleyenlere şefaatin vaadedimesi "Allah, mü'min kimseyi katleden hakkındaki şefaatimi kabul etmedi" şeklinde gelen hadîse münafi değildir. Çünkü burada mü'minin öldürülmesini helal addeden kastedilmiştir veya bu hadisten asıl maksad o fiilden zecr ve tenfîr etmektir. Hakîmu't-Tirmizî müttaki ve verâ sahiplerine, istikametleri doğru olanlara, kurtuluşları için hayatta iken gönderdikleri hayırlı amellerin kafi geleceğini, ahirette onlara kavuşacaklarını söyler. Ancak, onlar da derecelerinin yükselmesi suretinde şefaatten istifade edeceklerdir.[341]

3- ŞEFAAT HAKTIR:

Eskiden beri şefaat mevzuu münakaşa edilmiştir. Bazı sapık fırkalar herhangi bir şer'î delile dayanmadan, şahsî te'villerle şefaati inkar cihetine gitmişlerdir. Ehl-i Sünnet ülemâsı şefaatın hak olduğunda ittifak eder. Bu polemik mevzuu üzerine Nevevî, Kâdı İyaz'dan şu açıklamayı kaydeder: "Ehl-i Sünnet'e göre şefaat aklen câizdir. Nakli deliller açısından da vacibtir, çünkü "O gün Rahmân'ın izin verip sözünden razı olduğu kimseden başkasının şefaati fayda vermez" (Tâhâ 109) âyeti ile "Allah'ın razı olduğu kimseden başkasına şefaat edemezler.." (Enbiya 28) âyeti ve emsali âyetler açık bir surette şefaatten bahsetmektedir. Ayrıca Resûlullah da pek çok hadiste şefaatten bahsetmiş, haber vermiştir. Ahirette günahkâr müslümanlar hakkında şefaatin sıhhati hususunda gelen rivayetlerin toplamı tevatür derecesine ulaşır. Selef-i Salih ve ondan sonra gelen ehl-i sünnet ülemâsı bu hususta icma etmiştir. Ancak Mutezile'den bazıları

ile Hâricîler şefaati inkar etmiştir. Onlar günahkârların cehennemde ebedî kalacakları görüşündedirler. Bu hükme giderken "Onlara şefaat edicilerin şefaati fayda vermez" (Müdderissir 48) "Artık zalimler için ne bir candan dost vardır, ne de sözü dinlenir bir şefaatçi" (Mü'min 18) gibi âyetlerle ihticac etmişlerdir. Halbuki bu âyetler kâfirler hakkındadır. Onların, şefaat hadislerini derecelerin ziyadeleşmesi ile te'vil etmeleri bâtıldır. Hadislerin elfazı, onların görüşlerinin bâtıl olduğu ve kendilerine ateş vacib olanların şefaatte ateşten çıkarılacağı hususunda pek sarihtir."
Kâdı İyaz bu açıklamadan sonra şefaatin beş kısım olduğunu belirtir:

1) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a has olan şefaat: Bu, Kıyamet günü Mevkif denen hesap bekleme yerinin korkusuna karşı rahatlama ve hesabın te'ciline müessir olan şefaat.

2) Birkısım mü'minlerin hesap görmeden cennete girmelerinde müessir olan şefaat. Bu da Resûlullah'a verilen bir şefaat yetkisidir.

3) Ateşe girmeleri vacib olanlara karşı şefaat. Bu şefaatı Peygamberimiz (aleyhissalâtu vesselâm) ve bir de Cenab-ı Hakk'ın dilediği kimseler yapacaktır.

4) Günahkârlardan cehenneme girenler hakkındaki şefaat. Bunların, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın meleklerin, mü'min kardeşlerinin şefaatiyleateşten çıkacaklarına dair hadisler gelmiştir. Sonra Allah, Lâilahe illallah diyen herkesi cehennemden çıkaracaktır, bu hususta da hadis gelmiş, "Cehennemde sadece kâfirler kalır" diye haber vermiştir.

5) Cennete gidenlerin cennetteki dereclerinin yükselmesi için şefaat.

4- Şefaatle ilgili birkaç hadis:
"Ebû'd-Derdâ'ya rağmen, ümmetimden günâhkarlara şefaatim olacaktır. Onlar zâni de olsa, hırsız da olsa."
"Ümmetimden Ehl-i Beytimi sevenlere şefaatim vardır."
"Ashabıma kötü söz sarfedenler dışında, herkese şefaatim mübahtır."
"Kıyâmet günü şefaatim haktır. Kim şefaatime inanmazsa ona layık olmaz." [342]

-4522 -17- وَعَنْ أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْه قالَ:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: أُمَّتِى مِثْلُ الْمَطَرِ ¨يُدْرَى آخِرُهُ خَيْرٌ أمْ أوَّلُهُ[. أخرجه الترمذي وصححه .

17. (4522)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Ümmetim yağmur gibidir, evveli mi, ahiri mi daha hayırlıdır bilinemez." [Tirmizî, Emsâl 6, (2873).][343]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, ümmeti yağmura benzeterek, ilk asır müslamanları mı, yoksa Kıyamete yakın gelecek olanlar mı daha hayırlı bilinemez buyurmaktadır. Yani arkadan gelenlerin de hayırlı olacağını belirtmektedir. Türbüştî der ki: "Bu hadis, ilk asırda gelenlerin, sonradan gelenlere efdaliyeti hususunda tereddüde hamledilmemelidir. Zira, ilk asrın sonradan gelenlere efdal olduğu hususu hiçbir şüpheye mahal bırakmayacak şekilde beyan edilmiştir. Sonra takib eden iki nesil daha tafdil edilmiştir. Dördüncü nesilde râvi şüpheye düşmüştür. Övülen evvelkilerden murad da İslâm'ın yayılması ve hakikatın küfre karşı korunmasında hizmeti geçenlerdir."
Bu hususta el-Kâdi de şu izahı yapar: "Hayırlı oluşta, ümmetin hangi neslinin öne geçtiği hususunun bilinmediği söylemedeki asıl maksad, nesiller arasında farklılığın olmadığını söylemektir, tıpkı şu âyette olduğu gibi:
"...Sen de ki: "Göklerde ve yerde Allah'ın bilmediği bir şeyi mi O'na bildiriyorsunuz?" Allah onların ortak koştuğu şeylerden münezzeh ve yücedir" (Yunus 18). Yani ârz ve semavatta olmayan bir şeyi mi Allah'a bildiriyorsunuz? demektir. Sanki: "Eğer olsaydı bilirdi, çünkü olan bir şey ondan gizli kalmaz" demektedir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), ümmetinden her tabaka, hayırlı olmayı gerektiren ayrı bir hususiyete sahip oduğu için bu hususî fazilette hangisinin önde olduğunu bilemediğini söylüyor. Tıpkı yağmurda olduğu gibi: Her yağmur nöbeti, bitkilerin neşv-ü nemâsında faydalıdır. Bunu inkar edip faydasızlığını söylemek mümkün değildir. Bunun gibi ümmetin evvelkileri, gördükleri mucizelerle iman ettiler ve Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın davetini imanla icabetle kabul ettiler. Sondakiler ise kendilerine gelen mütevâtir âyetlerle gaybî olarak (görmeden) iman ettiler ve kendiliklerinden iyilikle ittiba ettiler. Keza öncekiler şeriatı tesis ve genişletmek için çalıştılar, sonrakiler ise, imkânlarını, şeriatın telhis ve tecrîdi yolunda harcadılar, ömürlerini takrîr ve te'kidi için tükettiler. Hepsinin (evvelkiler ve âhirkiler) günahları mağfurdur, gayretleri meşkûrdur, ecirleri boldur." (el-Kâdî'nin açıklaması bitti.)
Tîbî der ki: "Ümmetin yağmurla temsili, hidayet ve ilimle olur. Tıpkı yağmurun

hidayet ve ilimle temsil edilmesi gibidir. Böylece, yağmura teşbih edilen bu ümmet, bazısı mükemmel, kâmil alimlerle kendi dışındakilere karşı hususiyet arzeder. Bu açıklama, hadiste geçen "hayır'dan muradın "faydalı"lık olduğunu gösterir. Bundan fazilette eşitlik olduğu mânası çıkmaz. (Yani her nesil faydalı olmuştur, bu yönden hangisi daha faydalı oldu denemiyebilir.) Eğer "hayırlılık" meselesinin kastedildiğine hükmedilecek olsa, asıl muradın şu olduğu söylenir: Bu ümmetin tamamı, -geçenleriyle, gelecekleriyle, evvelkileriyle, sondakileriyle- hayırlıdır, her nesli birbiriyle kaynaşıp bir bütün ortaya koymuştur, tıpkı başı neresi olduğu bilinemeyen dökme bir halka halini, örülmüş bir bina vaziyetini almıştır. Bu sözün üslubuna uygun olarak Enmâriye der ki: "Onlar mükemmel olan", ucu bilinemeyen dökme bir halka gibidirler. Şairin şu sözü de bu mânaya telmihte bulunur:
"Kabilelerden hayırlı olanı bir tanedir,
Benî Hanîfe'den herkes hayırlıdır."
Hülasa: Ümmet hayırlılıkta birbiriyle yekvücut haldedir. Öyle ki, hangisinin daha hayırlı olduğu mübhemdir, aralarında bir tefrik mümkün değildir. Nefsülemirde biri diğerinden şayet efdal ise, bu, çok kapalı bir üslubla beyan edilmiştir ve hangisinin efdal olduğunu bilmek zordur."[344]

-4523 -18- وعنِ الْمُغِيرَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: َ يَزَالُ نَاسٌ مِنْ أمَّتِى ظَاهِرِينَ حَتّى يَأتِيَهُمْ أمْرُ اللّهِ وَهُمْ ظَاهِرُونَ[. أخرجه الشيخان.قالَ البخاري: وهُمْ أهْلَ الْعِلْمِ .

18. (4523)- Hz. Muğire (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Ümmetimden bir grup, (hak üzerine) gâlip olmaktan hiç geri kalmaz. Allah'ın emri (Kıyamet) gelince de onlar galibtir." [Buhârî, İ'tisâm 10, Menâkıb 27, Tevhid 29; Müslim, İmâret 171, (1921).]
Buhârî: "Bu grup, âlimlerdir" demiştir.[345]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, müslaman ümmetin, Kıyamete kadar düşmanın kesin bir zaferiyle mağlup düşmeyeceği müjdesini vermektedir. Kısmen mağlub duruma düşse bile,

en azından diğer bir kısmın, bir zümrenin (bir bölgenin) daima İslâm üzere, galib olarak varlığını Kıyamete kadar devam ettireceğini müjdelemektedir. Bu paralelde gelen hadisler bazı farklı ziyadeler ihtiva eder:
"...Onlara yardım kesenler onlara zarar veremezler, onlar bu halde iken Allah'ın emri (kıyamet) gelir."
"...Onlar hak için, galibâne kıyamete kadar savaşırlar."
"Bu din ilelebet ayakta kalacaktır. Bir grup müslüman, onun için Kıyamet kopuncaya kadar savaşmaya devam edecektir."
"Ümmetimden bir grup Allah'ın emri üzerine savaşmaya devam eder. Bunlar düşmanlarına galiptirler. Muhalifleri onlara zarar veremez, bu hal Kıyamete kadar devam eder."Bu hadisler
"Kıyamet insanların şerîrleri üzerine kopacaktır." hadisi ile zıdlık arzederse de alimler: "Allah'ın emrinin gelmesi'nden muradın: Mü'minlerden bâki kalanların ruhlarının Şam cihetinden esecek bir rüzgârla kabzedilmesi, geriye sadece kâfirlerin kalması, onların tepesine de Kıyametin kopması" diye te'vil yaparlar. Bu hadise ise, güneşin batıdan doğmasından, Dabbetu'l-arz ve diğer büyük âlemetlerin zuhurundan sonra vukua gelecektir.[346] Hemen kaydedelim ki Kıyametle ilgili büyük alametler, bir rivayete göre altı, diğer bir rivayete göre sekiz ay içerisinde olup bitecektir.[347]

4524 -19- وَعَنْ سعد بن أبِى وقَّاص رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: َيزَالُ أهْلُ الْغَرْبِ ظَاهِرِينَ عَلى الْحَقِّ حَتّى تَقُومَ السَّاعَةُ[. أخرجه مسلم .

19. (4524)- Sa'd İbnu Ebî Vakkas (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Ehl-i garb hak üzere galib olmaya, kıyamet kopuncaya kadar devam ederler." [Müslim, İmâret 177, (1925).][348]

AÇIKLAMA:

Bu hadiste geçen Ehl-i garb'ın kimler olduğu hususunda âlimler farklı tahminler ileri sürmüşlerdi:

* Ali İbnu'l-Medinî'ye göre bunlar Araplardır. Garb'tan maksad iri kova'dır.

Araplar çoğunlukla bunu kullandıkları için onlar, hadiste ehl-i garb olarak tesmiye edilmiştir.

* Hz. Mu'az: "Şam'da yaşayanlar" der.

* el-Kâdî: Ehl-i Garbtan murad'ın şiddet ve sertlik ehli olduğunu söyleyenler oldu" der.

* Bazıları: "Bu tabirle, arzın batısı kastedilmiştir" demiştir.

* Bazıları: "Şam'da ve hatta Beytu'l-Makdis'te yaşayanlar" demiştir.

* "Onlar Şam ve gerisinde yaşayanlardır" diyen de olmuştur.[349]

-4525 -20- وعن معاوية بن قُرة عن أبيه رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ # إذَا فَسَدَ أهْلُ الشَّامِ فَ خَيْرَ فِيكُمْ. وَ يَزَالُ طَائِفَةٌ مِنْ أُمَّتِى مَنْصُورِينَ َ يَضُرُّهُمْ مَنْ خَذَلُهُمْ حَتّى تَقُومَ السَّاعَةُ[. قال علي بن المدني رحمه اللّه: هم أصحاب الحديث، أخرجه الترمذي .

20. (4525)- Muâviye İbnu Kurre, babası (radıyallahu anh)'tan naklen anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Şam (Suriye) halkı fesada uğradımı artık (orada) sizin için hayır yoktur. Ümmetimden bir grup, Kıyamet kopuncaya kadar mansur (Allah'ın yardımına mazhar) olmaya devam edecek, onları mahrum bırakanlar onlara zarar veremeyecekler."
Ali İbnu'l-Medinî: "Bunlar hadis ashabıdır" demiştir. [Tirmizî, Fiten 27, (2193).] [350]

AÇIKLAMA:

1- Şam'da hayrın olmayışı "Orada ikamet etmenizde" veya "oraya teveccüh etmenizde hayır yoktur" şeklinde tevil edilmiştir.

2- Hadiste geçen mansurin kelimesi "din düşmanlarına galibler olarak" şeklinde anlaşılmıştır.

3- Buradaki Kıyamet kopması, Kıyametin yaklaşması, bu da mü' minlerin ruhunu kabzedecek olan hoş kokulu bir rüzgarın çıkması olarak izah edilmiştir.

4- Hadisin sonunda Ali İbnu'l-Medinî'nin, Kıyamete kadar kafirlerle muzafferane mücadeleye devam edecek olan cemaatın hadisçiler olduğuna dair yorumu kaydedilmiştir. Bu sözün sahibi Ali İbnu'l-Medinî, hakkında Nesai'nin: "Allah onu hadis için yaratmıştı" dediği, ilel ve hadisi çok iyi bilen meşhur bir muhaddistir. Buhari'nin hocalarındandır. Hocası Süfyan İbnu Uyeyne: "Onun benden öğrendiğinden çok ben ondan öğrendim" demiştir.
O Allah'ın yardımına uğrayacak mansur cemaat hakkında, Buhârî "Ehl-i ilim'dir" diye yorumda bulunmuştur. O devirde ehl-i ilim tabiri umumiyetle ehl-i hadis manasında kullanıldığı için Buhârî ile Ali İbnu'l-Medinî'nin aynı şeyi dedikleri de söylenebilir.Ahmed İbnu Hanbel'in de "Bu cemaat ehl-i hadis değilse, başka hangi cemaat olabilir bilemiyorum" dediği rivayet edilir. Kadı İyaz: "
Ahmed İbnu Hanbel, Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaa'at ile ehl-i hadisin mezhebine itikad edenleri kastetmiştir" der.
Bu cemaat hakkında, Nevevî de şöyle der: "Bu taifenin mü'min gruplar arasında dağılmış olmaları da muhtemeldir. Şecaatle savaşanlar, fukaha, muhaddisler, zahidler, emr-i bi'lma'ruf yapanlar, münkerden nehyedenler ve diğer hayır grupları. Bunların bir arada toplanmaları da gerekmez. Yeryüzünün bütün kıt'alarına dağılmışlardır."
Bazı tamamlayıcı açıklamalar önceki hadiste geçti.[351]

-4526 -21- وعن عِمْرانِ بْنِ حُصَيْن رَضِيَ اللهُ عَنْهما قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: َ تَزَالُ طَائِفَةٌ مِنْ أُمَّتِى يُقَاتِلُونَ عَلى الْحَقِّ ظَاهِرِينَ عَلى مَنْ نَاوَأهُمْ حَتّى يُقَاتِلَ آخِرُهُمْ الْمَسِيحَ الْدَّجَّالَ[. أخرجه أبو داود.»المناوَأةُ« المعاداة .

21. (4526)- İmran İbnu Husayn (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Ümmetimden bir grup (taife), hak üzerine savaşmaya devam edeceklerdir. Onlar kendilerine meydan okuyanlara karşı muzafferdirler. Öyle ki, bunların sonuncuları Mesih-Deccal'le de savaşırlar." [Ebû Davud, Cihad 4, (2484).][352]

AÇIKLAMA:

Hattabî der ki: "Bu hadiste, cihadın ebediyyen kesilmeyeceğinin beyanı vardır.

Bütün imamların adalet ve diyanet sahibi olmayacakları makul ise, demektir ki, küffara karşı zalim imamla da savaşmak vacibtir, tıpkı adalet sahibi imamlarla olduğu gibi. Onların zulmü, cihadda onlara itaati ortadan kaldırmaz, keza diğer maruf olan işlerle ilgili emirlerine de itaat gerekir."[353]

4527 -22- وعن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: إنَّ مِنْ أشَدِّ أُمَّتِى لِى حُبًّا نَاسٌ يَكُونُونَ بَعْدِى، يَوَدُّ أحَدُهُمْ لَوْ رَآنِى بِأهْلِهِ وَمَالِهِ[. أخرجه مسلم .

22. (4527)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Ümmetim içinde beni en çok sevenlerden bir kısmı benden sonra gelenler arasından olacak: Mallarını ve ailelerini feda pahasına, beni görmeyi arzu edecekler." [Müslim, Cennet (2832).][354]

4528 -23- وعن عبداللّهِ بن بُسر رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: أُمَّتِى يَوْمَ الْقِيَامَةِ غُرٌّ مِنَ السُّجُودِ مُحَجَّلُونَ مِنَ الْوُضُوءِ[. أخرجه الترمذي .

23. (4528)- Abdullah İbnu Büşr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Kıyamet gününde, ümmetimin (iki alameti olacak: Biri) secde sebebiyle alnındaki parlaklık, (diğeri de) abdest sebebiyle kollarındaki parlaklıktır." [Tirmizî, Salat 427, (607).][355]

4529 -24- وعن أبى مُوسى رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: إنَّ اللّهَ إذَا أرَادَ رَحْمَةَ أُمَّةٍ قَبَضَ نَبِيَّهَا قَبْلَهَا فَجَعَلَهُ فَرطاً وَسَلَفاً بَيْنَ يَدَيْهَا، وَإذَا أرَادَ هَلَكَ أُمَّةٍ عَذَّبَهَا وَنَبِيَّهَا حَيٌّ فَأهْلَكَهَا وَهُوَ حَيٌّ يَنْظُرُ، فَأقَرَّ عَيْنَهُ بِهَكِهَا حِينَ كَذَّبُوهُ[. أخرجه مسلم .

24. (4529)- Ebû Musa (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Allah bir ümmete rahmet diledi mi, peygamberlerini kendilerinden önce kabzeder ve onu ümmete bir öncü ve hazırlayıcı yapar. Bir ümmetin helakini de diledi mi, onları peygamberleri hayatta iken cezalandırır da onun gözünün önünde onları helak eder. Böylece, o ümmetin, inkâr ve tekzibleri sebebiyle-helakleriyle peygamberin içi rahatlar." [Müslim, Fezail 24, (2288).][356]

AÇIKLAMA:

İbnu'l-Kemal, hadiste temas edilen, "peygamberin önceden kabzedilmesi" hadisesinin rahmet olarak tavsifini, o ümmet hakkında cezanın ihmali (geriye bırakılması) ve tehiri olarak açıklar. Bu tehir onlara tevbe, istiğfar için imkan hazırlar. Bu ümmet, peygamberin davetine icabet eden ümmettir. Öbürü ise, peygamberi dinlemediği için cezalandırılan ümmettir. Nuh ve Lut kavmi bu ikinci gruba girer.

Bu hadiste Ümmet-i Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şerefine dikkat çekilmiş olmaktadır. Çünkü peygamberlerinin sağlığında herhangi bir ceza gelmemiştir. Ayrıca ümmetin ömrü uzundur, tevbe ve istiğfar imkânı mevcuttur. [357]

BEŞİNCİ BAB

FARKLI CEMAATLERİN FAZİLETLERİ

(Bu babta beş fasıl var)

*****

BİRİNCİ FASIL

KUREYŞ'İN FAZİLETİ

*****

İKİNCİ FASIL

BAZI ARAP KABİLELERİNİN FAZİLETLERİ

*****

ÜÇÜNCÜ FASIL

ARAPLARIN FAZİLETİ

*****

DÖRDÜNCÜ FASIL

ACEM VE RUMLARIN FAZİLETİ

*****

BEŞİNCİ FASIL

SAHABE DIŞINDA BİR GRUBUN FAZİLETİ

BİRİNCİ FASIL

KUREYŞ'İN FAZİLETİ

4530 -1- عن جابرٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: النَّاسُ تَبعٌ لِقُرَيْشٍ في الْخَيْرِ وَالشَّرِّ[. أخرجه مسلم .

1. (4530)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İnsanlar hayırda da şerde de Kuryeş'e tabidir." [Müslim, İmâret 3, (1819).][358]

AÇIKLAMA:

1- Hadisin yine Müslim'de gelen bir başka veçhi şöyledir: "İnsanlar bu (emirlik) işinde Kuryeş'e tabidir. Müslümanları onların müslümanlarına, kafirleri de onların kafirlerine tabidirler."
Şarihler, bu hadislerde Resûlullah'ın, Kureyşin İslam öncesi durumu ile İslam sonrası durumunu da zikrettiğine dikkat çekerler. Araplar cahiliye devrinde, Kureyş'in Ka'be'ye olan hizmetleri ve Mekke'nin merkezi oluşu gibi sebeplerle hep Kureyş'e tabi ola gelmişlerdi. İslam'da da bu durum değişmemiştir. Resûlullah bir Kureyşîdir. Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali, Hz. Muaviye vs. hep Kureyş asıllıdır.
İslam daveti başladığı zaman bütün taşra kabileleri hemen icabet etmemiş, Kureyş'in tavrını beklemiştir. Mekke'nin fethiyle Kureyş'in İslam'a tesliminden sonra bütün Araplar, Kur'an'ın tabiriyle fevç fevç gelip İslam'a dehalet etmiştir.
Hadiste geçen şer'den murad cahiliye devri, hayırdan murad da islam devresidir. İslam'dan önce olduğu gibi İslam'dan sonra da Kureyşlilerin hilafette kalmaları Resûlullah'ı fiilen tasdik etmiştir.
Nevevî der ki: "Bu hadiste, hilafetin Kureyş'e ait olduğunda delil vardır. Onu Kureyş'ten başkalarına vermek caiz değildir. Bunun üzerine sahabe ve onlardan sonra gelenler zamanında icma mün'akid olmuştur. Ehl-i Bid'a'dan Hariciler gibi bazıları buna itiraz etmişse de icma karşısında mağlub olmuştur. Nitekim Resûlullah bir başka hadiste insanlardan iki kişi kaldığı müdetçe bu hilafet işinin Kureyş'te olacağını beyan etmiştir. Bu hadis hilafetin Kıyamete kadar Kureş'te kalması gerektiğine parmak basar. Söyledikleri, zamanımıza kadar zuhur

etmiştir. Her ne kadar Kureyş'ten olmayanlar mütegallibe bir kısım beldelere hakim olmuş ve kulları kahretmişlerse de, yine hilafetin Kureyş'te olduğunu itiraf etmişlerdir. Hadisten murad müstakillen hükmetmek değil, sadece hilafet ismidir."

Kâdı İyaz: "Halife'nin Kureyş'ten olmasının şart kılınması, bütün ulemanın mezhebidir" demiştir.

İbnu Hacer, hilafete liyakat için Kureyşî olmanın yegane şart olmadığını, halifede aranacak şartlardan biri olduğunu, dolayısıyla adaletle hükmetmeyen, müttaki olmayan Kureyşî'nin hilafete de layık olmayacağını söyler.[359]

-4531 -2- وعن ابنِ عبّاس رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: اللَّهُمَّ اَذَقْتَ أوَّلَ قُرَيْشٍ نَكَاً فَأذَقْ آخِرُهَا نَوَاً[. أخرجه الترمذي وصححه.»النَّكَالُ« الْعَذَابُ وَالْمُشَقَّةُ. »النَّوَالُ« العطاء .

2. (4531)- İbnu Abbas (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Ey Allahım, Kureyş'in ilkine azab tattırdın, hiç olsun, ahirine ihsanı tattır." [Tirmizî, Menakıb, (3904).][360]

AÇIKLAMA:

Bazı alimler hadisteki nekal (azab) ile İslam'ın bidayetinde, kafirlerin muhalefeti sebebiyle ilk müslümanların çektiği sıkıntıların ve öldürülmelerin vs. kastedildiğini, neval ile de, sonradan gelenlerin izzet, mülk, hilafet, imamet (komutanlık, başkanlık, amirlik) gibi dünyevi nimetlerin kastedilmiş olabileceğini belirtirler.[361]

-4532 -3- وعن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: نِسَاءُ قُرَيْشٍ خَيْرُ نِسَاءِ رَكِبْنَ ا‘‘بِلَ، أحْنَاهُ على طِفْلٍ فِي صِغَرِهِ، وَأرْعَاهُ عَلى زَوْجٍ فِي ذَاتِ يَدِهِ، وَكَانَ أبُو هُرَيْرَةَ يَقُولُ: وَلَمْ تَرْكَبْ مَرْيَمُ بِنْتُ عِمْرَانَ بَعِيراً قَطٍّ[. أخرجه الشيخان.»أحْنَاهُ« مِنَ الْحُنَوِّ، وَهُوَ العَطْفُ وَالشَّفَقَةُ.و»أرْعَاهُ« مِنَ الْمُرَاعَاةِ وَالْحفْظِ وَاِحْتِيَاطِ وَالرِّفْقِ بِهِ وَتَخْفِيفُ الْكلف

و ا‘ثقال عنه.و»ذَاتُ يَدِهِ« مَا يَمْلكَ مِنْ مَالٍ وَغَيْرُهُ .

3. (4532)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kureyş kadınları, deveye binen kadınların en hayırlılarıdır: Onlar küçük çocuklara karşı daha şefkatli, kocalarının mallarına karşı daha muhafızlardır."
Ebû Hureyre (radıyallahu anh): "Meryem Bintu İmran hiçbir zaman deveye binmedi" derdi." [Buharz, Nikah 12, Enbiya 46,l Nefahat 10; Müslim, Fezailu's-Sahabe 10, (2529.)][362]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah bu hadisi, evlenme teklif ettiği zaman "çocuklarım olmasaydı sizinle evlenmekten pek memnun olurdum" diye, ölen kocasından kalan beş altı tane çocuğu sebebiyle bu mutlu teklife müsbet cevap veremeyen Sevde [veya Ümmü Hânî Bintu Ebi Talib] adında bir kadının sözü üzerine takdiren irad etmiştir.

2- Hadiste deveye binenlerle "Araplar" kastedilmiştir. Çünkü , o devirde deveye çoklukla Araplar binmekte idiler. Şu halde hadis: "Arap kadınlarının en hayırlıları Kureyş'e mensup olanlardır" demiş olmaktadır.

3- Daha şefkatli diye tercüme ettiğimiz ahna kelimesi, haniye'nin ism-i tafdilidir. Bunu, Nevevî, "Yetimlik halinde, çocuğu büyüyünceye kadar evlenmeyen kadın" olarak açıklar ve bu durumda evlenene anha denmeyeceğini belirtir. Kocası ölen bir kadının, küçük çocuğu olduğu halde evlenmesi, çocuk için bir felakettir. Çünkü, annenin üzerinden hidane hakkı düştüğü gibi, yeni koca, kadının eski kocasından yetim kalan çocuğun, ailesine girmesini kabul etmeyebilir. Böylece anne himayesinden de olan çocuk, yabancı ellerde kalır ve terbiyesi ciddi şekilde aksar. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), yetim çocuğu varken evlenmemeyi ananeleştirmiş olan Kureyşli kadınları takdir ve tafdil etmekle, bu adeti teşvik etmiş olmaktadır.
Kureyşli kadınların vasfı olarak takdir ve tebcil edilen kadınlara mahsus ikinci bir vasıf, kocanın malını tasarrufta dikkatli olmak, israftan, saçıp savurmaktan kaçınmaktır.
Bu hadiste eşraf olanlarla ve bahusus Kureyşli olan kadınlarla evlenmeye teşvik

mevcuttur. Bundan hareketle, evlenmelerde nesebce yüksek olanı aramanın müstehab olduğu söylenmiştir. Hadisten, nikahta itibar edilmesi gereken denklik'i (küfüv olmayı), öncelikle nesebte aramak gerektiği, diğer kadınların bu hususta Kureyşî olanlara yetişemeyecekleri hükmü de çıkarılmıştır.
Rivayet, çocuklara karşı şefkatli ve merhametli olmayı, onlara yakın ilgi gösterip bizzat anne tarafından terbiye edilmelerini, kocanın malının korunup idareli ve ölçülü harcanmasını tafdil etmektedir.[363]

4533-4- وعن عبداللّهِ بن مُطِيعٍ عن أبيه رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ # يَوْمَ فَتْحِ مَكَّةَ: َ يُقْتَلُ قُرَشِيٌّ صَبْراً بَعْدَ هذَا الْيَوْمِ الى يَوْمِ الْقِيَامَةِ. وَلَمْ يَكُنْ أسْلَمَ أحَدٌ مِنْ عُصَاةٍ قُرَيْشٍ غَيْرَ مُطِيعٍ وَكَانَ اَسْمُهُ الْعَاصِيَ، فَسَمَّاهُ رَسُولُ اللّهِ # مُطِيعاً[. أخرجه مسلم.قَوله » يَقْتُلُ« بجَزْمِ الَّم، وَرُوِىَ بِضَمِهَا، وَوَجهَ الْجَزْمَ أنَّهُ # نَهى أنْ يَقْتُلَ قُرَشى صبراً الىَ يَوْمِ الْقِيَامَةِ، وَوَجَّه الحميدى الضمّ بأن معناه يقتل قرشى بعد هذا اليوم صبراً الى يوم القيامة وهو مرتد على الكفر .

4. (4533)- Abdullah İbnu Mûtî, babası (radıyallahu anh)'tan naklen anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Mekke'nin fethedildiği gün buyurdular ki: "Bugünden sonra hiçbir Kureyşli, Kıyamete kadar sabren öldürülemez."
[Ravi der ki:] "Kureyş'in Âsi (isim)lerinden Mûti'den başka kimse müslüman olmadı. Mûti'nin ismi de Âsi idi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ona Mûti ismini taktı." [Müslim, Cihad 88-89, (1782).][364]

AÇIKLAMA:

1- Sabren öldürmek, kişiyi esir aldıktan sonra öldürmektir. Savaş sırasında öldürülene sabren öldürüldü denmez. Esir edildikten sonra boynunu vurmak sabren öldürmektir. Günümüzdeki, kurşuna dizmek, kılıçtan geçirmek, boynunu vurmak gibi, esir durumdaki kimseye tatbik edilen öldürme usulüdür. Sabr, lügat olarak habs manasına gelir ise de, sabren öldürmek, öldürülünceye kadar hapsetmek manasına gelmez.

2- Bu hadis Kureyşlilerin tamamen müslüman olacağını, Aleyhissalâtu

vesselâm'dan sonra müslümanlara karşı savaş cephesi açmaları gibi bir durum olmayacağını ilan etmektedir. Zulüm veya ceza olarak sabren öldürülmeleri bu ihbarın dışında kalır. Nitekim, Resulullah'ın vefatıyla, bir kısım Araplar irtidad etmiş, fakat Kureyşlilerde isyan ve irtidad olmamıştır. İnşaallah olmayacaktır da.

3- Kadı İyaz, hadiste geçen "Âsî"lerin sıfat olmayıp isim olduğunu belirtir. Yani hadis demek ister ki: "İslam'dan önce Kureyş kabilesinden Âsi ismini taşıyanlardan sadece biri müslüman olmuştur, diğerleri İslam'a girmemiştir. Müslüman olan As İbnu Esved'in ismini, Resûlullah, Mûtî diye değiştirmiştir. İslam'a girmeden ölen diğer Âsi ismini taşıyanlardan As İbnu Hişam, As İbnu Saîd vs. var. [365]

İKİNCİ FASIL

BAZI ARAP KABİLELERİNİN FAZİLETİ

-4534 -1- عن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: أَسْلَمُ سَالَمَهَا اللّهُ، وَغِفَارٌ: غَفَرَ اللّهُ لَهَا[. أخرجه الشيخان .

1. (4534)- Hz. Ebû Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Eslem kabilesini Allah selametli kılsın, Gıfar kabilesine de mağfiret buyursun!"
[Buharî, Menakıb 6; Müslim, Fezailu's-Sahabe 183, (2515, 2516).][366]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Gıfar kabilesine mağfiret duasında bulunmaktadır. İbnu't-Tin bunu, Gıfar'ın cahiliye devrindeki haline bağlar: Onlar, hacıların yolunu kesip soygunlar icra ederlerdi. Müslüman olduktan sonra, eski günahlarının arından kurtulmaları için mağfiretle dua etmiştir.

2- İbnu Hacer'in açıklamasına göre, duayı nebeviye'ye mazhariyetleri, onların İslam'a girişteki önceliklerinden ileri gelmektedir. Eslem, Gıfar, Müzeyne, Cüheyne ve Eşca kabileleri cahiliye devrinde, kuvvet ve itibar yönüyle Beni

Amir İbnu Sa'sa'a ve Beni Temim gibi diğer bir kısım kabilelerden daha geri planda idiler. İslamiyet gelince, bunlar, belki de mezkur zaaflarının sevkiyle İslam'ı daha önce benimsediler ve böylece şeref onlara geçti.[367]

-4535 -2- وعنه رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: قُرَيْشٌ وَا'نْصَارُ وَجُهَيْنَةُ وَمُزَيْنَةُ وَأسْلَمُ وَأشْجَعُ وَغَفَارٌ مَوالِيَّ. لَيْسَ لَهُمْ مَوْلى دُونَ اللّهِ وَرَسُولِهِ #[. أخرجه الشيخان والترمذي.

2. (4535)- Yine Ebû Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kureyş, Ensar, Cüheyne, Müzeyne, Eslem, Eşca' ve Gıfar benim dostlarımdır. Onların da Allah ve Resulünden başka dostları yoktur." [Buharî, Menakıb 6; Müslim, Fezailu's-Sahabe 189, 190, (2520-2521); Tirmizî, Menakıb, (3945).] [368]

AÇIKLAMA:

Resûlullah burada öncelikle Kureyş ve Ensar'ı tafdil etmektedir. Zira İslam'ın ilk nüvesi Kureyş içerisinde atılmıştır: Öncelikle kendisi, Hz. Ebû Bekr Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali gibi, sonradan halifeliği de deruhte edecek olan ilk büyükler ve ilk müslümanlar Kureyşî'dir. Ayrıca Mekke'nin fethinden sonra da İslam'a hizmette önde gidenler, küfür diyarlarını fetihte baş çekenler hep Kureyşli olmuşlardır. Bu sebeple takdir-i nebeviye'ye hakkıyla layıktırlar. Gerçi Resûlullah'ı en ziyade uğraştıranlar da Kureyş kafirleri olmuştur. Ancak o devre fetihle kapanmıştır.
Ensariler ise, Mekke müşriklerine karşı Resûlullah'a ve İslam'a himaye veren insanlık tarihinin bir daha görülmesi mümkün olmayan alicenab, fedakar bir neslidir. Rabbülalemin onları kendileri ihtiyaç içinde olsalar bile muhacir kardeşlerini nefislerine tercih eden kimseler olarak tavsif ve takdir etmektedir. Ensar (radıyallahu anhüm), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın "İnsanlar bir vadiye, Ensar bir vadiye gitse, ben Ensar'ın gittiği vadiye giderim" diyerek tafdil ettiği, takdir ettiği insanlardır.
Diğer kabileler hakkındaki övgünün, onların İslam'a girişteki acele ve çabukluklarından ileri geldiği belirtilmiştir. Onların savaşmadan, mağlup

olmadan, esaret altına girmeden, kendiliklerinden gelip müslüman olmaları sebeiyle "Allah'ın dostu olmak" gibi bir şerefe erdikleri de söylenmiştir.
Bazı alimler, "Bu hadisten murad, onların esir edilmelerini nehyetmektir" demiş ise de, bu görüş zayıf bulunmuştur.[369]

4536-3- وعن أبِي مُوسى رَضِيَ اللّهُ عَنْه قَالَ:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: إنِّى ‘عْرِفُ أصْوَاتَ رُفْقَةِ ا‘شْعَرِيِّينَ بِالْقُرآنِ حِينَ يَدْخُلُونَ بِاللَّيْلِ، وَأعْرِفُ مَنَازِلَهُمْ مِنْ أصْوَاتِهِمْ بِاللَّيْلِ بِالْقُرآنِ، وَإنْ كُنْتُ لَمْ أرَ مَنَازِلَهُمْ بِالنَّهَارِ[. أخرجه الشيخان.

3. (4536)- Ebû Musa (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Ben Eş'arî cemaatinin geceleyin evlerine girerkenki Kur'an okuyuşlarını seslerinden tanırım. Gündüzleyin girerlerken evlerini görmemiş de olsam, geceleyin Kur'an okuyuşları sebebiyle seslerinden evlerini tanırım. Onlardan biri Hakim'dir. Atlılara -yahut düşmana dedi- rastlayınca, onlara:
"Arkadaşlarım, kendilerini beklemenizi söylediler!" dedi." [Buharî, Megazî 38; Humus 15, Menakıbu'l-Ensar 37; Müslim, Fezailu's-Sahabe 166, (2499).][370]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayet, Eşarilerin mescid veya iş için geceleyin çıktıkları zaman eve dönüşte yüksek sesle Kur'an okuduklarını belirtmektedir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bunu takdir makamında söylemesi, bunun caiz olduğunu ifade eder. İbnu Hacer: "Riyadan emin olmak" ve "Kimseyi rahatsız etmemek" kaydıyla bunun müstahsen olacağını belirtir.

2- Hadiste geçen Hakim'in Eş'arilerden birinin ismi olduğu söylenmiştir, ancak bir zatın sıfatı olabileceği de söylenmiştir. Bu zat, düşmanla karşılaşınca, aşırı cesareti sebebiyle kaçmayıp onlara: "Askerlerimiz geliyor, bekleyin de boyunuzun ölçüsünü alın!.." manasında onlara tek başına morallerini bozucu hitapta bulunmuştur. Bu yorum, şekk'li olan ifadenin ikinci şıkkına yani düşmanla karşılaşmış olma haline uygundur. Şayet birinci şık sahih ise, yani karşılaşanlar atlılar ise mana şöyle olur: "Ey atlılar, bekleyin de geride kalan

yayalar da gelsin, düşmanın karşısına beraber çıkın." Bu takdirde Hakim'in karşılaştığı atlılar müslümandır. İbnu Hacer bu yorumun daha doğru gözüktüğünü belirtir. İbnu't-Tin: "Hakîm'in sözünün manası şudur: Onun arkadaşları Allah yolunda savaşmayı severler, bu uğurda kendilerine gelecek musibete kıymet vermezler, aldırmazlar."[371]

-4537 -4- وَلَهُمَا في رِوايَةٍ عنهُ:]قَالَ #: إنَّ ا'شْعَرِيِّينَ إذَا أرْمَلُوا في الْغَزْوِ وَقَلَّ طِعَامُ عِيَالِهِمْ بِالْمَدِينَةِ جَمَعُوا مَا كَانَ عِنْدَهُمْ في ثَوْبٍ وَاحِدٍ، ثُمَّ اقْتَسَمُوهُ بَيْنَهُمْ بِإنَاءٍ وَاحِدٍ بِالسَّوِيَّةِ. فَهُمْ مِنِّى وَأنَا مِنْهُمْ[.
»أَرْمُلُوا« يعنى نفد زادهم .

4. (4537)- Yine Buhari ve Müslim Ebû Musa'dan şu hadisi kaydetmişlerdir. "Resulllah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Eş'ariler, gazve sırasında azıkları tükenir, Medine'de de ailelerinin yiyecekleri azalırsa, yanlarında bulunanları bir yaygının üzerinde toplarlar sonra onu tek bir kabla eşit olarak paylaşırlar. Onlar bendendir, ben de onlardanım." [Buharî, Şirket 1; Müslim, Fezailu's-Sahabe 167, (2500).][372]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) burada Eş'arilerin, memduh bir hasletlerini zikrederek övmektedir. Darlık zamanlarında seferde ve hatta hazerde yiyeceklerin birleştirilmesi, Resûlullah: "Onlar benden, ben de onlardanım" demekle onlardaki dayanışmayı övmüş, aynen benimsemiş ve dolayısıyle ümmetine de tavsiye etmiş olmaktadır. Nevevî: "Birbirinden olmanın manası "Yollarında birlikte ve Allah yolunda harcamadaki benzerlikte" mübalağadır" der.

2- Alimler bu rivayetten, kişinin kendi menkibesini zikretmesinin caiz olduğu, hibe-i meçhulun cevazı, dayanışma ve başkasını tercihin fazileti gibi başka faideler de çıkarmışlardır.[373]

-4538 -5- وعن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]َ أزَالُ أُحِبُّ بَنِى تَمِيمٍ بَعْدَ

ثَثٍ سَمِعْتُهَا مِنْ رَسُولِ اللّهِ # يَقُولَهَا فِيهِمْ، سَمِعْتُهُ يَقُولَ: هُمُ أَشَدُّ أمَّتِي عَلى الدَّجَّالِ. وَجَاءَتْ صَدَقَاتُهُمْ، فَقَالَ #: هذِهِ صَدَقَاتُ قَوْمِنَا، وَكَانَتْ سَبيَّةٌ مِنْهُمْ عِنْدَ عَائِشَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْها. فقَالَ # اعْتَقِيهَا فإنَّهَا مِنْ وَلَدِ إسْمَاعِيلَ]. أخرجه الشيخان .

5. (4538)- Hz. Ebû Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Benî Temim'i, haklarında Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Ôdan işittiğim üç şeyden sonra hep sever oldum. Demişti ki: "Onlar Deccal'e karşı ümmetimin en şiddetlisidirler." Onların zekatları gelmişti. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Bu, kavmimizin zekatlarıdır!" buyurdular. Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'nın yanında onlardan bir esire kadın vardı.
"Onu azad et, çünkü o, Hz. İsmail evlatlarından!" buyurdular. " [Buharî, Itk 13, Megâzî 67; Müslim, Fezailu's-Sahabe 198, (2525).] [374]

AÇIKLAMA:

Rivayette, Arapların büyük kabilelerinden olan Benî Temim onlarda bulunan üç güzel hasletle övülmüş olmaktadır. Bu üç hasletle onların Aleyhissalâtu vesselâm tarafından övüldüğünü işiten Ebû Hüreyre, Temîmlileri sevmeye başlar. Hadisin Ahmed ibnu Hanbel'de gelen vechindeki ziyade "Kabilelerden hiçbir kavme onlar kadar nefret duymuyordum, böylece onları sevmiş oldum."Bu nefretin Cahiliye devrinde aralarında cereyan eden düşmanlıktan ileri geldiği belirtilir. Şu halde, bu rivayet Resulullah'ın bir kelamıyla eski kinlerin nasıl süngerlendiğine, Aleyhissalâtu vesselâm'ın gönüllerde sevilen ve nefret edilen şeyleri bile nasıl yönlendirdiğine güzel bir örnek olabilmektedir.Mezkur üç hasletten biri onların Deccal'e karşı şiddetle mücadele edeceğidir. Bu vasıf bir başka rivayette "Onların savaşta insanların en şiddetlisi olduğu" şeklinde gelmiştir. Bu iki rivayet te'vil edilerek: "Deccal'e karşı yapılacak savaşta en şidetli savaşçılar olacaklar" denmiştir.İkinci hasletleri, zekatlarının gelmesi vesilesiyle Resûlullah'ın nesebini onlarla birleştirip onlara "kavmimiz" demesidir. Şarihler Benî Temimle, Kureyş'in İlyas İbnu Mudar'da birleştiklerini belirtirler. Resûlullah, Benî Temim'in bir kolu olan, Beni Sa'd'ın zekatı geldiği zaman da "İşte kavminin zekatı" buyurmuştur.Üçüncü faziletleri de Temimlilerin nesebce Hz. İsmail'e dayanmış olmasıdır. Bu hususla ilgili

muhtelif rivayetler var. Şarihler bu rivayetlere dayanarak Hz. İsmail ahfadının azad edilmesinin efdal olacağına hükmetmişlerdir.[375]

-4539 -6- وعنه رَضِـيَ اللّهُ عَنْه قال:]إنَّ رَجُ مِنْ قَيْسٍ قَالَ يَا رَسُولَ اللّهِ # الْعَنْ حِمْيَراً فأعْرَضَ عَنْهُ. فأعَادَ عَلَيْهِ. فقَالَ #: رَحِمَ اللّهُ حِمْيَراً أفْوَاهُهُمْ سَمٌ، وَأيْدِيهِمْ طَعَامٌ، وَهُمْ أهْلُ أمْنٍ وَإيمَانٍ[. أخرجه الترمذي .

6. (4539)- Yine Ebû Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Kays'tan bir adam:"Ey Allah'ın Resulü! Hımyer'e lanet et!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm ondan yüzünü çevirdi. Adam aynı talebi tekrar edince, Aleyhissalâtu vesselâm:
"Allah Hımyer'e rahmet kılsın. Onların ağızları selam, elleri yiyecek, kendileri de emniyet ve iman ehli kimseler!" buyurdu." [Tirmizî,Menâkıb, (3985).][376]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah burda Hımyer halkını bazı mümtaz taraflarıyla tafdil ediyor:

* Rastladıkları herkese selam veriyorlar, bunu terketmiyorlar.

* Muhtaç, yolcu, misafir herkese yemek veriyorlar:

* Onlardan kötülük beklenmez, güvenilen emniyetli kimselerdir:

* Kalpleri de nur-u imanla doludur.

2- Hımyer, Yemen'deki kabilelerden birisidir.[377]

-4540 -7- وعن أنسٍ رَضِـيَ اللّهُ عَنْه قَال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ # ا‘زْدُ أزْدُ اللّهِ فِي اَرْضِ، يُرِيدُ النَّاسُ أنْ يَضَعُوهُمْ وَيَأبَى اللّهُ إ أنْ يَرْفَعَهُمْ وَلَيَأتِيَنَّ عَلى النَّاسِ زَمَانٌ يَقُولُ الرَّجُلُ فِيهِ: يَالَيْتَ أبِى كَانَ أزْدِيًّا، وَيَا لَيْتَ أُمِّي كَانَتْ أزْدِيَّةِ[. أخرجه الترمذي.وقال: قَدْ رُوِىَ مَوْقُوفاً على أنَسٍ، وَهُوَ عَندنا أصح .

7. (4540)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu

vesselâm) buyurdular ki:
"Ezd kabilesi, Allah'ın yeryüzündeki ordusu (ve dininin yardımcıları)dır. Halk onları alçaltmak ister, Allah ise onları yüceltir. İnsanlar üzerine öyle bir zaman gelecek ki, o zaman kişi:
"Keşke babam Ezdi olsaydı! Keşke anem de Ezdi olsaydı!" diye temennide bulunacak." [Tirmizî, Menâkıb, (3933).][378]

AÇIKLAMA:

1- Ezd, Yemen'de bir kabile adıdır. Ezd-i Şenue denir. Bir başka rivayette (4544. hadis) Ezd kelimesinden sonra "yani Yemen" ibaresine yer verilerek, hadiste geçen Ezd kelimesiyle Aleyhissalâtu vesselâm'ın Yemen'i kasdettiğine işaret edilir. Ezd'le ilgili olarak el-Kadi şu açıklamayı sunar: "Ezd'le Aleyhissalâtu vesselâm Ezd-i Şenu'e'yi murad eder. Bu, Yemen'de bir kabiledir.Ezd İbnu'l-Gavs, İbnu Leys, ibni Malik, İbni Kehlan, İbni Sebe'nin evladlarıdır. Onları Allah'a nisbet edişi , onların Hizbullah'tan ve Resulüne yardım edenlerden olmaları sebebiyledir." Tibi de şu açıklamayı sunar: "Ezdullah tabiri birkaç manaya muhtemeldir. Şöyle ki:

* Bu isimle iştihar etmiş olanları. Çünkü onlar savaşta sebatkâr kimselerdir, asla kaçmazlar.

* Onların Allah'a nisbeti, husisiyetlerini ortaya koyarak teşrif etmek içindir; Beytullah (Allah'ın evi), Nâkatullah (Allah'ın devesi) tabirlerinde olduğu gibi. Nitekim hadisin devamında halkın onları alçaltma arzuları ifade edilmiştir. Öyleyse buna karşı, onların teşrifi (şereflendirilmeleri) için Allah'a nisbet etmişlerdir.

* Ezd kelimesi ile şecaat ifade edilmek istenmiştir. Bu durumda kelam teşbih olarak kullanılmıştır. Yani el-Esed (aslan), esedullah demektir. Bu durumda "Esed"în Ezd olarak gelmesi ya şekil benzerliğindendir veya sin harfinin ze harfine kalbolmasındandır." Aliyyu'l-Karî, Tîbî' nin bu açıklamasını kaydettikten sonra der ki: "Bu yoruma, el-Mesabih şarihlerinden Sahibu'l-Ezhar da tabi oldu. Ne var ki bu yorumun sağlam olması için, el-Ezd kelimesinin lügat itibariyle el-Esed'den gelmesi gereklidir. Ancak, Kamus'tan anlaşıldığına göre mesele böyle değil."[379]

-4541 -8- وعن أبى هريرة رَضِيَ اللهَ عَنْه قال:]جَاءَ الطَفَيْلَ بْنُ عَمْرِو الدَّوْسِيُّ الى رَسُولِ اللّهِ #: فقَالَ: إنَّ دَوْساً قَدْ هَلَكَتْ، عَصَتْ وَأبَتْ، فَادْعُ اَللّهُ عَلَيْهِمْ فَظَنَّ النَّاسُ أنَّهُ يَدْعُو عَلَيْهِمْ. فقالَ: اللُّهمَّ اهْدِ دَوْساً وَأْتِ بِهِمْ[. أخرجه الشيخان .

8. (4541)- Hz. Ebû Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Tufeyl İbnu Amr ed-Devsî, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Ôa gelerek:
"Devs kabilesi helak oldu. (Allah'a) asi oldu (ve İslam'a girmekten) imtina etti. Onlara bir bedduada bulunun!" dedi. Orada bulunanlar, Aleyhissalâtu vesselam'ın beddua yapacağını zannetti. Ama O:
"Allah'ım, Devs'e hidayet ver, onları imana getir!" buyurdu." [Buharî, Megazî 75, Cihad 100, Da'avat 59; Müslim, Fezâilu's-Sahabe 197, (2524).] [380]

AÇIKLAMA:

1- Devs, Hz. Ebû Hüreyre'nin mensup olduğu kabiledir. Yemen'dedir.
2- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a müracaatta bulunan Tufeyl İbnu Amr (radıyallahu anh) da Devslidir. Mekke'de müslüman olmuş, memleketine dönerek Medine'ye hicret edinceye kadar, kabilesini İslam'a sokmaya çalışmıştır. Ancak yeterince dinleyen olmamış, bunun üzerine Resûlullah'a müracaat ederek onların faiz yediklerini, zina ettiklerini söylemiş ve beddua taleb etmiştir. Fakat Aleyhissalâtu vesselâm insanlara beddua ederek helaklerini değil, niyaz ve tazarru ile hidayetlerini taleb etmek için peygamberdi, Rahmeten li'l-alemin idi. Her seferinde olduğu üzere bu seferde onların hidayeti için Allah'a duada bulunmuştur.
Dua kabul edilecek ve Devs İslam'a girecektir.[381]

-4542 -9- وعن جابر رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أنَّ الصَّحَابَة رَضِيَ اللّهُ عَنْهم قَالُوا يَا رَسُولَ اللّهِ: أحْرَقَتْنَا نِبَالُ ثَقِيفٍ، فادْعُ اللّهَ عَلَيْهِمْ. فقَالَ: اللُّهمَّ اهْدِ ثَقِيفاً[. أخرجه الترمذي .

9. (4542)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Sahabeler (radıyallahu anhüm), Aleyhissalâtu vesselâm'a mürâcat ederek:
"Ey Allah'ın Resulü! Taiflilerin okları bizleri yaralayıp parçaladı. Aleyhlerine Allah'a bir bedduada bulunuverseniz! " dediler. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Allahım, Taiflilere hidayet ver!" buyurdular!" [Tirmizî, Menakıb, (3937).][382]

AÇIKLAMA:

1- Taif şehrinde yaşayan halkın ismi, Benî Sakif veya kısaca Sakif'dir. Daha önce (4295. hadis) Taif Gazvesi bahsinde geçtiği üzere Taif'in kuşatılması sırasında müstahkem kalelerden atılan oklar şehrin müdâfasında müessir olmuş, müslümanlardan bazılarının ölümüne, birçoğunun da yaralanmasına sebep olmuştu. İşte bu başarısızlık üzerine, askerlerden bazıları Resûlullah'a mürâcatla beddua taleb ederlerse de Aleyhissalâtu vesselâm, sadedinde olduğumuz hadiste görüldüğü üzere, beddua yerine Allah'tan hidayet talebinde bulunur.[383]

-4543-10- وعن أبِى بَرْزة ا'سْلمىّ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]بَعَثَ رَسُولُ اللّهِ # الى حَىٍّ مِنْ أحْيَاءِ الْعَرب رَجُ فَسَبُّوهُ وَضَرَبُوهُ. فَجَاءَ الى رَسُولِ اللّهِ # فَأخْبَرَهُ. فقَالَ #: لَوْ أنَّ أهْلَ عُمَانَ أتَيْتَ مَا سَبُّوكَ وَ ضَرَبُوكَ[. أخرجه مسلم .

10. (4543)- Ebu Berze el-Eslemî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bir sahabiyi Arap kabilelerinden birine irşad vazifesiyle gönderdi. Ancak kabile halkı ona hakaretler edip bir güzel dövdüler. Sahabi, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelerek durumu haber verdi. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Eğer Umman ahalisine gitmiş olsaydın onlar ne söverler ne de seni döverlerdi" buyurdu." [Müslim, Fezâilu's-Sahabe 228, (2544).][384]

AÇIKLAMA:

Bazı şarihler, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu sözleriyle, Umman

halkının tahkik ehli ve araştırıcı kimseler olduğunu, Yemenliler gibi ince kalpli ve nazik kimseler olduğun söylemek istediğini belirtirler.

Hadiste Umman halkının fazileti ifade edilmiştir.[385]

-4544 -11- وعن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: المُلْكُ في قُرَيْشٍ، وَالْقَضَاءُ في ا'نْصَارِ، وَا'ذَانُ في الْحَبَشَةِ، وَا'مَانَةُ في ا'زْدِ، يَعْنِى الْيَمَنَ[. أخرجه الترمذي .

11. (4544)- Hz. Ebû Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Mülk (saltanat, idare) Kureyş'tedir. Keza (davaları hükme bağlama) Ensar'dadır. Ezan Habeşlilerdedir, emanet (güven) Ezd'dedir, yani Yemen'dedir." [Tirmizî, Menâkıb, (3932).][386]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste mülk yani hilafet, yani saltanatın Kureyş'e ait olduğu ifade edilmiştir. Bu bahis daha önce geçtiği için tekrar etmeyeceğiz (4530-4533).

2- Resûlullah Ensar'ın gönlünü hoş etmek için kaza işlerinin onlar vasıtasıyla yürüyeceğini ifade etmiştir. Ensar bu çeşit teşriflere fazlasıyla layık idi. Zira, İslam direğini kuranlar onlardı. Onların himaye ve fedakarlıkları olmasaydı, zahir hale göre, sayıca az ve zayıf olan ilk müslümanlar, ceberrut, zalim ve insafsız Kureyş müşrikleri karşısında yok olmaya mahkum idiler. Ensar (radıyallahu anhüm) himayesi İslam meşalesinin yanıp güçlenmesine gönülleri aydınlatıp, insanlığa ilahi hidayetin ulaşmasına vesile oldu.

3- Kaza'dan murad nedir? Bu hususta farklı görüşler ileri sürülmüştür.

* Hüküm-ü cüz'idir. Nitekim Resûlullah "Helal ve haram en iyi bileniniz Muaz'dır" buyurmuştur. Muaz ise Ensar'dandır.

* Nikâbettir, çünkü nâkibler onlardandı. Nâkib, bir cemaatin işlerinde, ahvaline nezaret eden mümessilleridir. Akabe bey'atında Resûlullah, kendisiyle hayatta bulunan müslüman gruplar için hepsi Ensar'dan olmak üzere birer nakib seçmişti. Bunların sayısı 12 idi. Şu halde bazı alimler, sadedinde olduğumuz

hadiste "Kaza Ensar'dadır" buyrulmakla nikabet (nâkiblik işleri) Ensar'ın elindedir" dendiğini kabul etmiştir.

- Kaza ile, mahkemelerde dava halletme işinin kastedildiğini söyleyenler de olmuştur. Nitekim Hz. Muaz kadı olarak Yemen'e gönderilmiştir.
- Aliyyu'l-Kari bu son görüşün daha uygun olduğunu söyler.

4- Ezanın Habeşlilere ait olması, Resûlullah'ın baş müezzininin Bilal-i Habeşi olmasından ileri gelen bir keyfiyettir.

5- Emanetin Ezd'de olması, Ezd'le Yemen'in kastedilmiş olduğunu ifade eder. Çünkü Aleyhissalâtu vesselâm, insanlığın ilk medeniyetinin beşiklerinden biri olması kuvvetle muhtemel olan bu belde ahalisini, muhtelif hadislerinde övmüş, ilmin, irfanın, yumuşak kalplilik ve sükunetin Yemenlilerde bulunduğunu ve hatta ilmin ve hikmetin Yemenli olduğunu söylemiştir. Bir rivayet şöyle:
"Size Yemenliler geldi. Onlar kalpçe en zayıf, gönülce en hassas kimselerdir. İman Yemenlidir, hikmet de Yemenlidir." Bir müslim hadisinde "...Fıkıh da Yemenlidir" ziyadesi gelmiştir.
İmanın Yemen'e nisbeti bazı farklı yorumlara sebep olmuştur. İbnu Hacer'in açıklamasına göre, İman Yemen'e nisbet edilmiştir. Zira, mebdei orasıdır. Mekke, Medine'ye nisbeten Yemenlidir.. "Murad-ı İmanı Mekke ve Medine'ye nisbettir", zîra bu iki yer Şam'a nisbetle Yemenlidir. Zîra, Resûlullah bu hadisi Tebük'te sarfetmiştir. Bu durumda Suriye'ye nisbetle Hicaz, Yemen'den sayılır. Nitekim bu tevili teyid eden bir rivayet Müslim'de gelmiştir:
"İman Hicaz ahalisindedir."
"Bir başka açıklamaya göre, bundan Ensar maksuddur, çünkü Ensar aslen Yemen'den gelmedir ve Yemenli sayılırlar. İman'ın onlara nisbeti pek muvafıktır, çünkü onlar, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın getirdiği şeriata yardımda asıl ve temel oldular."
İbnu Salah Ebû Ubeyde'nin Garibu'l-Hadis'te yer verdiği bu açıklamaya katılmaz ve: "Kelamı zahiri üzere anlamaya bir mani yok! Hadisten murad Yemenlileri, Meşrik ehlinden olanlara tafdildir. Bunun da sebebi imana olan iz'an (ve yakinleridir). Çünkü onlar İsam'a girerken müslümanlara büyük bir müşkilat çıkarmadılar. Halbuki meşrik ahalisi ve başkaları böyle yapmadılar. Kim bir şeyle muttasıf olur ve o şeyin izharında ciddi davranırsa, o şeydeki kemalini göstermek için o kimsenin ona nisbet edilmesi adettendir. Öyleyse, imanın Yemenlilere nisbeti, başkalarından onu nefyetmemizi gerektirmez. Ayrıca, hadisin elfazında, bu hadisle muayyen şahısları kasdettiğini gösteren

karineler de var. Aleyhissalâtu vesselâm bu sözüyle beldenin tamamını kasdetmemiş, onlardan kendisine gelenlere işaret buyurmuştur. Bunu söylerken hadisin bazı tariklerinde gelen: "Size Yemenliler geldi. Onlar kalpçe en yumuşak, gönülce en hassas kimselerdir. İman Yemenlidir. Hikmet de Yemenlidir. Küfrün başı da şark cihetindedir." Kelamı zahirine göre anlamaya ve ehl-i Yemen tabirini hakikatına hamletmeye bir mani yok. Şurası da var: Bu sözle murad edilen, o zaman Yemenlilerden mevcut olanlardır. Heramanda yaşayacak olan bütün Yemen halkı değil, zira lafız böyle bir tamimi gerektirmiyor. "Fıkıh"dan kastedilen şey de dinde anlayıştır, "hikmet"ten murad da Allah'ın marifetine götüren ilimdir."
Böylece, İbnu Salâh hadisin anlaşılmasına daha pratik bir yorum kazandırmış olmaktadır.[387]

-4545-12- وعن أبى سكِينَةَ)رَجُلٍ مِنَ الْمُحَرَّرِينَ(عَنْ رَجُلٍ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِىِّ # قَالَ:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: دَعُوا الْحَبَشَةَ مَا وَدَعُوكُمْ، وَاتْرُكُوا التُّرْكَ مَا تَرَكُوكُمْ[. أخرجه أبو داود

12. (4545)- Ebû Sekîne (ki Muharrerler'den bir kimsedir.) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bir sahabesinden naklen anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Sizi bıraktıkları müddetçe siz de Habeşîleri bırakın. Sizi terkettikleri müddetçe Türkleri terkedin." [Ebû Dâvud, Melâhim 8, (4302).][388]

AÇIKLAMA:

1- Şârihler, "Habeşiler sizi bıraktığı müddetçe onları bırakın" ifadesini: "onlar size saldırmadıkça siz de onlara karşı savaşı ilk başlatan olmayın" şeklinde anlamışlardır. Keza Türklerle ilgili cümleyi de: "Türkler sizi terkettiği, size savaş açmadığı müddetçe siz de onlara taarruz etmeyin, Türkler size taarruz etmede önce davranırsa siz o zaman onlara mukabele edin" şeklinde anlamışlardır. Hattabî (radıyallahu anh) der ki: "Bu hadisin "Müşriklerle topyekün savaşın..." (Tebve 36) âyetiyle te'lifi şöyledir: Âyet mutlaktır, hadis ise mukayyeddir, mutlak mukayyede hamlonulur ve hadisle âyetin âmm olan hükmü tahsis edilir. Nitekim mecusiler hakkında da böyle yapılmıştır. Zira onlar da kâfir oldukları

halde "Mecusilere Ehl-i Kitap muamelesi uygulayın" hadisi esas alınarak onlara ehl-i kitap muamelesi tatbik edilerek cizye alınmıştır." Tîbî merhum; nesh ihtimaline yer vererek: "Hadis İslâm'ın zayıflığı sebebiyle varid olmuştur da âyet onu nesh etmiş olabilir" der.

2- Habeşlilerin ve Türklerin terkedilmeleri ve savaş dışı bıkakılmalarının sebebini âlimler şöyle açıklamıştır: "Müslümanlarla Habeşliler arasında korkunç çöller, susuz sahralar var. Onlara ulaşmak yorucu, zor ve pek meşakkatli olduğu için, müslümanları bununla mükellef tutmadı. Türklere gelince; onların gücü şiddetlidir, memleketleri soğuktur. İslâm'ın ordusu olan Araplar ise sıcak iklimin insanlarıdır, bu sebeple onları buralara gitmekle mükellef tutmadı. Bu iki sır sebebiyle onları diğer milletlerden ayrı mütâla etti. Ancak onlar zorla İslâm memleketlerine girerlerse, el-iyâzubillah hiçkimseye (hadis yasaklıyor diye) kıtali terketmek câiz olmaz. Zira böyle bir durumda cihâd farz-ı ayn olur. Önceki durumda ise farz-ı kifayedir." Âlimlerin bu görüşünü kaydeden Aliyyu'l-Kâri der ki: "Aleyhissalatû vesselâm, bu mânaya "Onlar sizi terkettikçe..." cümlesiyle işaret buyurmuştur.[389]

-4546 -13- وعن عِمْرَانِ بْنِ حَصينَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهما قَالَ:]مَاتَ رَسُولُ اللّٰهِ # وَهُوَ يَكْرَهُ ثَلَاثَةَ أَحْيَاءٍ: ثَقِيفاً، وَبَنِى حَنِيفَةَ، وَبَنِى أُمَيَّةَ[. أخرجه الترمذي.

13. (4546)- İmran İbnu Husayn (radıyallahu anhüma) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) üç kabileye ikrah eder halde vefat etti: Sakif, Beni Hanife, Beni Ümeyye." [Tirmizî, Menâkıb, (3938).][390]

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu rivayete göre, üç kabileden hoşnutsuz olarak vefat etmiştir. Bunlardan Benî Ümeyye hânedanı Kureyş'e bağlı bir koldur. Şârihler, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Benî Ümeyye'ye duyduğu nefretin Ubeydullah İbnu Ziyâd sebebiyle olduğunu belirtir. Daha önce de açıkladığımız üzere Fahr-i Âlem efendimizin reyhanesi olan Hz. Hüseyin (radıyallahu anh)'ın kesik başını bir leğen içerisine koyarak elindeki çubukla dürterek hakaret etmişti (4433, 4434. hadisler). Öldürülüp kellesi getirilince ilahî bir ceza olarak zuhûr eden ince bir yılan, herkesin göreceği şekilde İbnu Ziyâd'ın

ağzına burnuna girmiş, çıkmıştı (4433, 4434. hadisler).
Resûlullah'ın Sâkif'ten nefreti, oradan zuhur eden Haccâc-ı Zâlim sebebiyledir. Bu herif de nice masumların kanına girmiş, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Ashab-ı güzîne, İslâm'ın o mübarek bânilerine etmedik hakaret ve işkence bırakmamıştı. Daha da ileri giderek mancınıklarla attığı taşlarla Kâ'be'yi yıkmaktan çekinmemişti.
Efendimiz Aleyhissalâtu vesselâm'ın Benî Hanîfe'ye iğbirarı da, oradan çıkan Müseylime adındaki yalancı sebebiyledir. Resûlullah'ın hayatının son demlerinde peygamberliğini ilan ederek irtidad etmiş, Hz. Ebû Bekir zamanında onun bertaraf edilmesi için müslümanlar epeyce bir uğraşmışlardır.
Aleyhissalâtu vesselâm bu sonuncuya sağlığında fiilen müşâede etti ise de, önceki ikisini Allah'ın bildirmesi ile keşfen görmüştür. [391]

ÜÇÜNCÜ FASIL

ARAPLARIN FAZİLETİ

4547-1- عن سلْمَانِ الفَارِسِيِّ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قالَ:]قَالَ لِى رَسُولُ اللّهِ #: َتُبْغِضُنِى فَتُفَارِقَ دِينَكَ. قُلْتُ: وَكَيْفَ أُبْغِضُكَ يَا رَسُولَ اللّهِ؟ وَبِكَ هَدَانِى اللّهُ؟ قَالَ: تُبْغِضُ الْعَرَبَ فَتُبْغِضُنِى[. أخرجه الترمذي .

1. (4547)- Selman'ı Farisî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana:
"Bana buğzetme, dinini terketmiş olursun!" buyurdular. Ben:
"Ey Allah'ın Resulü, ben size nasıl buğzederim? Allah hidayeti bana sizin elinizden ulaştırdı" dedim,
"Araba buğzedersin, böylece bana buğzetmiş olursun" buyurdular." [Tirmizî, Menâkıb, (3923).][392]

4548-2- وعن عثمان بن عفّان رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: منْ غَشَّ العَرَبَ لَمْ يَدْخُلْ في شَفَاعَتِى وَلَمْ تَنَلْهُ مُوَدَّتِى[. أخرجه الترمذي .

2. (4548)- Osman İbnu Affân (radıyallahu anh) anlatıyor: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kim Arab'ı aldatırsa şefaatime giremez ve sevgim de ona ulaşmaz." [Tirmizî, Menâkıb, (3924).][393]

AÇIKLAMA:

Bu iki hadis, Arap milletine karşı kötü his beslemenin tehlikesine dikkat çekmektedir. Müslümanlar kerdeştirler, birbirlerini sevecekler, aralarında buğz ve adavete yer vermeyecekler, birbirlerini aldatmayacaklar. Müslümanlar arasında bunlar haram olmakla birlikte, Araplara karşı yapılması daha büyük bir günahı gerektirmektedir. Zîra Resûlullah da Arap'tır. Şu halde meşru bir sebep olmadan Arab'a karşı alınan tavır İslâm'a karşı alınmış bir tavırdır. İkinci hadis böyle bir durumda kişinin kalbinde Resûl sevgisinin hasıl olmayacağını, dolayısıyla da Resûlullah'ın kendisini sevmeyeceğini haber vermektedir. Bunlar bir mü'min için büyük kayıptır. Allah korusun! [394]

DÖRDÜNCÜ FASIL

ACEM VE RUM'UN FAZİLETİ

4549-1- عن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]تَ رَسُولُ اللّهِ # سُورَةَ الْجُمُعَةِ، فَلَمَّا بَلَغَ: وَآخَرِينَ مِنْهُمْ لَمَّا يَلْحَقُوا بِهِمْ. قَالَ لَهُ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ اللّهِ، مَنْ هؤُءِ الَّذِينَ لَمْ يَلْحَقُوا بِنَا؟ فَوضَعَ # يَدَهُ عَلى سَلْمَانَ رَضِيَ اللّهُ عَنْه وَقالَ: وَالَّذِى نَفْسِى بِيَدِهِ لَوْ كَانَ ا"يمانُ بِالثُّرَيَّا لَتَنَاوَلَهُ رجَالٌ مِنْ هُؤَءِ، وفي أُخْرَى: رَجُلٌ مِنْ فَارِسَ[. أخرجه الشيخان والترمذي .

1. (4549)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Cum'a sûresini tilavet buyurdu: "Onlardan diğer bir grup gönderdi ki (faziletçe) birincilere yetişememişlerdir" (Cum'a 3) âyetine gelince, bir sahabe:
"Ey Allah'ın Resûlü! Bize kavuşamayacak olan bunlar kimlerdir?" diye sordu. Aleyhissalâtu vesselâm elini Selman (radıyallahu anh)'ın üzerine koyarak:

"Ruhumu kudret elinde tutan Zat-ı Zülcelâl'e yemin olsun, eğer iman Süreyya yıldızında olsaydı, ona, bunun kavminden bazı kimseler yine de ulaşacaklardı." - Bir diğer rivayette: "Fars'tan bazı kimseler"- buyurdu. [Buharî, Tefsir, Cum'a 1; Müslim, Fezâilu's-Sahâbe (2546); Tirmizî, Menâkıb, (3229).][395]

AÇIKLAMA:

Acem kelimesi Arapçada, Arap olmayanlar için kullanılır ise de, sadedinde olduğumuz hadiste Farslar kastedilmektedir. Resûlullah eski bir imparatorluğa dolayısıyla köklü bir kültüre ve ilim an'anesine sahip bulunan İran milletini o yönüyle takdir etmektedir. Bu hadisin mefhumuna ilk mazhar olan zât Selmân-ı Fârisi'dir. Resûlullah'ın en güzide Ashabındandır. Hatta Efendimiz: "Selman bizden, Ehl-i Beyt'tendir" buyurmuştur. Ancak bir kısım şârihler, bu hadiste İmâm-ı Âzam'a da işaret edildiğini söylemiştir. İslâm'ın gelişmesinde ilmî katkıları olan daha nice İran asıllıların hadisin şümûlüne girdiğini söyleyebiliriz. Nevevî: "Hadiste Acemlerin faziletlerine ve yerine göre mecazla mübalağanın kulanılmalarının câiz olduğuna açık delil vardır" demiştir.[396]

-4550 -2- وعنه رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]ذُكِرَتِ ا'عَاجِمُ عِنْدَ رَسُولِ اللهِ # فَقَالَ #: 'نَابِهِمْ، أَوْ بِبَعْضِهِمْ أَوْثَقُ مِنِّى بِكُمْ أَوْ بِبَعْضِكُمْ[. أخرجه الترمذي .

2. (4550)- Yine Ebû Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanında Acemler zikredilmişti, şöyle buyurdular:
"Ben onlara -veya bazılarına- sizden -veya bazınızdan- daha çok güven duyuyorum!" [Tirmizî, Menâkıb, (3928).][397]

AÇIKLAMA:

Hadiste Resûlullah'ın "siz" diye hitap ettiği muhataplarının muayyen belli kimseler olduğuna dikkat çekilmiştir. Bunlar, Allah yolunda infak etmeye çağrıldıkları halde bundan geri durmuşlar, bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm onlara: "Ben Acemlere sizden daha çok güveniyorum...." demiştir. Bu sözle: muhataplarına bir te'dib ve ta'yib (ayıplama) mevcuttur. Buna delalet eden şu âyti de kaydedebiliriz: "İşte siz Allah yolunda harcamanıza davet edilmekte

olanlarsınız. İçzinizde cimrilik edenler var... Eğer yüz çevirirseniz Allah sizin yerinize bir başka kavim getirir" (Muhammed 8). Zira bu âyet şu âyetin akabinde gelmişti.
"Eğer sizden onları(n tamamını) ister, bu suretle (talebte) ileri giderse cimri bulursunuz..." (Muhammed 37). Yani: "Siz, çeşitli hallere bunca mümârese yaptınız ve Allah yolunda harcamanın kendiniz için daha hayırlı olduğunu bilen kimseler olduğunuz halde infaka çağırılınca ağır davranan, kaçınan kimselersiniz. Bu kaçkınlığınız devam ederse Allah sizin yerinize bir başka kavim getirir. Onlar Allah yolunda mallarıyla canlarıyla fedakârlıklarda bulunurlar, bol bol harcarlar, onlar aşırı cimrilikte sizin gibi olmazlar." Bu ifade onları infak etmeye teşvik ve tahrîk gayesini güder, bundan bir tafdil manası çıkmaz.
Aliyyu'l-Kârî de şunu söyler: "Bu hadisten murad, mutlak sürette tafdilin olmayacağını söylemek olsa, hadisin vürûdunun hususî sebebi değil, lafzın umûmiliği dikkate alındıkta, kitap ve sünnete aykırılık çıkar. Eğer murad, mutlak tafdilin gerekmediğini söylemek ise bu mâna sahihtir. Zira hadis, onların (Acemlerin), bazı vasıflarda Araplardan efdal olduklarına delalet ede. Nitekim mefdulde (faziletçe düşük olanda), fâzıldaki bazı faziletlere nisbet edilince üstünlük bulunmasında şaşılacak bir husus yoktur. Öyleyse Arap cinsinin Acem cinsinden efdal olduğunda şüphe yoksa da, hadise göre, bazı münferid faziletlerde Acem'in Arab'a üstünlüğü vardır."
Bu meselede ercah olan Kur'an'ın üstünlükte takvayı esas alan nassıdır. [398]

-4551 -3- وعن المستورد القرشى رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]سَمِعْتُ رَسُولَ اللّهِ #: يَقُولُ تَقُومُ السَّاعَةُ وَالرُّومُ أكْثَرُ النَّاسِ. فَقَالَ عَمْرُو بْنُ الْعَاص: أبْصِرْ مَا تَقُولُ. قَالَ: أقُولُ مَا سَمِعْتُ مِنْ رَسُولِ اللّهِ #: قَالَ: إنْ قُلْتُ ذَلِكَ إنَّ فِيهِمْ لَخِصَالاً أرْبَعَةً، إنَّهُمْ ُحْلَمُ النَّاسِ عِنْدَ فِتْنَةٍ، وَأسْرَعُهُمْ إفَاقَةً عِنْدَ مُصِيبَةٍ، وَأوْشَكُهُمْ كَرَّةً بَعْدَ فَرَّةٍ، وَأجْبَرُهُمْ لِمِسْكِينٍ وَيَتِيمٍ وَضَعِيفٍ، وَخَامِسَةً حَسَنَةً جَمِيلَةً، وَأمْنَعُهُمْ مِنْ ظُلْمِ الْمُلُوكِ[. أخرجه مسلم .

3. (4551)- Müstevrid el-Kureyşî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı işittim, diyordu ki:
"Rumlar insanların ekserisi olduğu bir sırada Kıyamet kopar." (Bunu işiten) Amr

İbnu'l-Âs (radıyallahu anh) atılarak:
"Söylediğine dikkat et!" dedi. Müstevrid:
"Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan işittiğimi söylüyorum! diye te'yid etti. Amr:
"Sen bunu söylersen (bil ki) onlarda dört haslet vardı: Fitne sırasında, insanların en halîmidirler. Musibete uğrayınca da onu en çabuk atlatanıdırlar. Kaçtıktan sonra geri dönmede insanların en çabuğudurlar. Miskin, yetim ve zayıflara en hayırlı olanlarıdır. Beşinci olarak hoş ve güzel bir hasletleri de kralların zulümlerine en fazla karşı koyan kimseler olmalarıdır." [Müslim, Fiten 35, (2898).] [399]

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu hadislerinde Kıyamet sırasında Rumların insanların eksiriyetini teşkil edeceğini haber vermektedir. Bu hadiste Rum kelimesini, dilimizdeki "Yunanlı" manasında anlamamız isabetli bir te'vil olmaz. O zaman için Rum, Roma devletini, bir başka ifade ile hıristiyan âlemini ifade ediyordu. Bu mânadan hareketle hadisteki "Rum'dan Batı âlemini, hıritiyan dünyayı anlayabiliriz. Amr İbnu'l-Âs'ın Rum'a nisbet etitiği bir kısım hasletleri Batı âleminde bugün bile görmek mümkündür.
Bu hadis, bizi islâm düşmanlarını yakından tanımaya, iyi taraflarını, kendilerine has hususî yönleriyle birlikte araştırmaya, öğrenmeye tevşvik etmektedir. Hatta güzel hasletleri sebebiyle onları takdir etmeye de, rivayet örnek teşkil etmektedir. [400]

BEŞİNCİ FASIL

SAHABE DIŞINDA BAZI KİMSELERİN FAZİLETİ

*** ÜVEYS EL-KARANÎ**

-4552 -1- عن أسير بْن جَابِرْ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]كَانَ عمر رَضِيَ اللّهُ عَنْه إذَا أتَى عَلَيْهِ أمْدَادُ أهْلِ الْيَمَنِ سَألَهُمْ، أفِيكُمْ أُوَيْسُ بْنُ عَامِرٍ؟ حَتّى أتى عَلى أُوَيْسِ بْنِ عَامِرٍ. فقَالَ: أنْتَ أُوَيْسُ بْنُ عَامِرٍ؟ قَالَ: نَعَمْ، قَالَ مِنْ مُرَادٍ، ثُمَّ مِنْ قَرَنٍ. قَالَ: نَعَمْ. قَالَ: فَكَانَ بِكَ بَرصٌ فَبرَأْتَ مِنْهُ إَّ مَوْضِعَ دَرْهَم. قَالَ: نَعَمْ. قَالَ: لَكَ وَالِدَةٌ؟ قَال: نَعَمْ. قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللّهِ # يقُولُ: يَأتِي عَلَيْكُمْ أُوَيْسُ بْنُ عَامِرٍ مَعَ أمْدَادِ الْيَمَنِ مِنْ مُرَادٍ ثُمَّ مِنْ قَرَنٍ، كَانَ بِهِ بَرَصٌ فَبَرأَ مِنْهُ إَّ مَوْضِعَ دِرْهَمٍ، لَهُ وَالِدَةٌ، هُوَ بِهَا بَرٌّ. لَوْ أقْسَمَ عَلى اللّهِ ‘بَرَّهُ. فَإنِ اسْتَطَعْتَ أنْ يَسْتَغْفِرَ لَكَ فَافْعَلْ، فَاسْتَغْفِرْ لِى. فَاسْتَغْفَرَ لَهُ فَقَالَ لَهُ عُمَرُ: أيْنَ تُرِيدُ؟ قَالَ: الْكُوفَةَ. قَالَ: أ أكْتُبُ لَكَ الى عَامِلِهَا؟ قَالَ: أكُونُ في غَبْرَاءِ النَّاسِ أحَبُّ اليَّ قَالَ: فَلَمَّا كَانَ مِنْ الْعَام الْمُقْبِلِ حَجَّ رَجُلٌ مِنْ أشْرَافِهِمْ فوفَقَ عُمَرَ، فَسألَهُ عَنْ أُوَيْسٍ رَحِمَهُ اللّهُ. قَالَ: تَرَكْتُهُ رَثَّ الْبَيْتِ قَلِيلَ الْمَتَاعِ. فَأخْبَرَهُ عُمَرُ بِمَا سَمِعَ مِنْ رَسُولِ اللّهِ # فَلَمَّا رَجعَ الرَّجُلُ أتَى أُوَيْساً. فقَالَ: اسْتَغْفِرْ لى. فقَالَ: أنْتَ أحْدَثُ عَهْداً بِسَفَرٍ صَالِحٍ. فقَالَ: اسْتَغْفِرْ لِى. فقَالَ: لَقِيْتَ عُمَرَ؟ قَالَ: نَعَمْ. فَاسْتَغْفَرَ لَهُ. فَفَطَنَ لَهُ النَّاسُ. فَانْطَلَقَ عَلى وَجْهِهِ رَحِمَهُ اللّهُ[. أخرجه مسلم.»ا‘مدَادُ« جمع مَدَد، وهم ا‘عوانَ الّذين كانوا يجيئُونَ لنصر ا‘‘سم.و»غَبَراءُ النَّاسِ« بقاياهم؛ وأراد أن يكون مع المتأخرين، من المتقدمين المشهورين .

1. (4552)- Üseyr İbnu Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Ömer (radıyallahu anh)'a Yemenlilerin takviye kuvveti geldikçe her defasında onlara:
"Aranızda Üveys İbnu Âmir var mı?" diye sorardı. Nihayet Üveys İbnu Âmir'e rastladı. Aralarında şu konuşma geçti:
"Sen Üveys İbnu Âmir misin?"
"Evet!"

"Murad'dan, sonra da Karan'dan?"
"Evet!"
"Sende alaca hastalığı vardı, bir dirhem kadar bir yer hariç tamamını atlattın, deği mi?"
"Evet!"
"Senin bir annen olacak?"
"Evet!"
"Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan işittim. Şöyle diyordu: "Size, önce Muradî sonra da Karanî olan Üveys İbnu Âmir, Yemen imdat kuvvetiyle gelecek. Onun alaca hastalığı vardı, dirhem kadar yer hariç atlattı. Onun bir annesi var. O annesine karşı saygılıdır. O, (bir şey için) yemin edecek olsa Allah (dilediğini yerine getirmek suretiyle) onun yeminden halâs eder. Eğer ondan kendin için istiğfar talep edebilirsen et."
Benim için istiğfar ediver" dedi. O da istiğfar ediverdi. Bunun üzerine Hz. Ömer ona:
"Nereye gidiyorsun?" diye sordu.
"Kûfe'ye!"
"Senin için vâlisine mektup yazayım mı?"
"Ben (hususî muamele istemem, herkesle bir olmayı), avamdan biri olmayı tercih ederim."
Ravi der ki: "Müteakip sene Kûfe'nin eşrafından biri hacc yaptı ve Ömer'le karşılaştı. Ona Üveys rahimehullah'ı sordu.
"Ben onu, dedi, evi perişan, eşyası az bir halde bıraktım!"
Hz. Ömer, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan işittiğini ona da söyledi. Adam hacc'dan dönünce Üveys'e geldi ve:
"Benim için istiğfar ediver!" dedi.
"Sen hayırlı bir seferden yeni döndün, sen benim için istiğfar et" dedi ve:
"Ömer'e mi rastladın?" diye sordu.
"Evet!" dedi. Bunun üzerine Üveys ona da istiğfarda bulundu. Böylece halk onun ne olduğunu anladı. Bir müddet sonra da (Kûfe'yi terkedip) geri gitti, (rahimehullah)." [Müslim, Fezâilu's-Sahâbe 225, (2542).][401]

AÇIKLAMA:

1- Üveys İbnu Âmir el-Karanî, halkımız tarafından Veysel Karanî olarak bilinen zâttır. İsmi, zaman içerisinde biraz değişikliğe uğramış.

2- Tâbiîn'in büyüklerindendir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sağlığında müslüman olmuştur. Annesine olan saygısı Resûlullah'la karşılaşmasına mâni olmuştur. Bu hususta menkîbeleri var. Resûlullah onu önceden haber vermiş, "Tabiîn'in en hayırlısıdır, duası makbuldür, gören, ondan istiğfar edivermesini talep etsin" şeklinde takdirlerini ifade etmiştir. Zühdü ile şöhret bulmuştur. Üstü başı öylesine perişan haldedir ki, arzettiği garâbet sebebiyle dikkatleri üzerine çekmiş, birçoklarının istihzasına sebep olmuştur. Hacc sırasında Hz. Ömer'in karşılaşıp Üveys hakkında bilgi sorduğu kimsenin de onunla alay edenlerden olduğu, Üsdü'l-Gâbe'nin rivayetinde belirtilir. Hatta o zât, Hz. Ömer'den Resûlullah'ın Üveys hakkındaki söylediklerini işitince, Kûfe'ye dönüşte, kendi evine uğramadan Üveys'e uğrar ve kendisi için istiğfar talep edivermesi ricasında bulunur. Üveys, bir daha alay etmeyeceği ve Hz. Ömer'den işittiğini kimseye söylemeyeceği hususlarında söz alarak, istiğfar ediverir.
Yine Üsdü'l-Gâbe'nin bazı rivayetlerinde görüldüğü üzere, sonradan kedisine bir bürde giydirildiği halde, onunla alay etmekten vazgeçilmez. Görenler "Üveys kim, bu bürdeyi giymek kim!" diye alay ederler. Resulullah'tan merfu bir rivayete göre: "Ümmetimde öyleleri var ki, mescide ve musallaya elbise bulamadığı için gelemezler. Hayaları sebebiyle halktan da isteyemezler. İşte böylelerinden biri de Üveys el-Karanî'dir" buyurmuştur.
Üveys, Sıffin savaşında Hz. Ali'nin cephesinde savaşmış ve bu savaşta şehid olmuştur, (rahimehullah).
Sadedinde olduğumuz hadis, Üveys'in Allah'a yakınlığı ermiş hal sahibi bir zât olduğunu, ancak halini halktan gizlemeye itina gösterdiğini ifade etmektedir. Salih kimselerden istiğfar taleb etmek müstehaptır; talep eden, Hz. Ömer gibi mertebece öbüründen üstün bile olsa. Hadis ayrıca anne ve babaya itaatin, iyi muamelenin kişiye kazandıracağı yüce mertebeye de delil olmaktadır.[402]

*** NECAŞİ (REHİMEHULLAH)**

4553 -1- عن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]لَمَّا مَاتَ النَّجَاشِيُّ رَحِمَهُ اللّهُ كُنَّا نَتَحَدَّثُ أنَّهُ ‑يَزَالُ يُرَى عَلى قَبْرِهِ نُورٌ[. أخرجه أبو داود .

1. (4553)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Necaşi (rehimehullah) öldüğü zaman biz onun kabrinin üzerinde uzun müddet bir nur görüldüğünü

konuşurduk." [Ebû Dâvud, Cihâd 29, (2523).][403]

AÇIKLAMA:

Necaşi, kelime olarak Habeşce'de kral demektir. Tıpkı, dilimizde hâkan, sultan, padişah, devlet reisi kelimeleri gibi. Ancak İslâmî kaynaklarda, Resulullah devrindeki Habeş kralı kastedilir. Asıl adı Ashame' dir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sağlığında müslüman olmuş, kendisine iltica eden müslümanları himaye etmiştir. Mekkeli müşriklerin, mültecileri iade taleplerini reddetmiştir.
Mekke fethinden önce vefat etmiş, Aleyhissalâtu vesselâm, o öldüğü gün, "Bugün sâlih bir kul vefat etti. Adı Ashame'dir, kalkın Asham'e üzerine namaz kılın!" buyurur ve gıyabında, Medine'de dört tekbir getirerek cenaze namazı kıldırır. Bilahere gelen haber, onun namazı kılındığı günde vefat ettiğini te'yid etmiş, bu vesile ile Efendimizin bir mucizesi zâhir olmuştur.
Bazı rivayetler şu âyetin Necaşi hakkında nâzil olduğunu belirtir. "Şüphesiz ehl-i kitaptan öyleleri var ki, Allah'a da, size indirilmiş olana da, kendilerine indirilmiş olana da iman ederler. Onlar Allah huzuruda tevazu ve teslimiyet içindedirler. Allah'ın âyetlerini az bir menfaatle değiştirmezler. İşte onların Rableri katıda mükâfaatları vardır. Muhakkak ki Allah pek çabuk hesap görür" (Âl-i İmran 199).[404]

*** ZEYD İBNU AMR İBNU NÜFEYL**

-4554 -1- عن ابن عُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما:]أنَّهُ كَانَ يُحَدِّثُ عَن رسولِ اللّهِ #: أنَّهُ لَقِىَ زَيْدَ بْنَ عَمْرِ بْنِ نُفَيْلٍ بِأسْفَلِ بَلْدَحَ، وَذلِكَ قَبْلَ أنْ يَنْزِلَ الْوَحْىُ عَلى النَّبِيِّ #. فَقُدِّمَ الى رَسُولِ اللّهِ # سُفْرَةٌ فِيهَا لَحْمٌ فأبى أنْ يَأكُلَ مِنْهَا فَقَدَّمَهَا الى زَيْدٍ فَأبى. ثُمَّ قَالَ زَيْدٌ: إنِّى َ آكُلُ مِمَّا تَذْبَحُونَ عَلى أنْصَابِكُمْ. وَ آكُلُ إَ مِمَّا ذُكِرَ اسْمُ اللّهِ عَلَيْهِ، وَكَانَ يَعِيبُ عَلى قُرَيْشٍ ذَبَائِحَهُمْ وَيَقُولُ: الشَّاةُ خَلَقَهَا اللّهُ، وَأنْزَلَ لَهَا مِنَ السَّمَاءِ الْمَاءَ، وَأنْبَتَ لَهَا مِنَ ا ٌرْضِ، وَأنْتُمْ تَذْبَحُونَهَا عَلى غَيْرِ اسْمِ اللّهِ. إنْكَاراً لذلِكَ[.

1. (4554)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) Resûlullah (aleyhissalâtu

vesselâm)'dan anlatarak der ki: "Aleyhissalâtu vesselâm, Zeyd İbnu Amr İbnu Nüfeyl'e, Beldah'ın aşağı kısmında rastladı. Bu karşılaşma, Aleyhissalâtu vesselâm'a hünez vahiy gelmeye başlamazdan önce idi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a bir sofra ikram edildi, sofrada et de vardı. Aleyhissalâtu vesselâm sofradan yemekten kaçındı ve onu Zeyd'e sundu. O da yemekten kaçındı. Sonra Zeyd şunları söyledi:

"Ben sizin putlarınıza kestiğiniz etten yemem. Ben sadece Allah'ın ismi zikredilerek kesilenden yerim."

Zeyd, Kureyş'i kestikleri sebebiyle ayıplar ve şöyle derdi:

"Koyunu Allah yarattı. Onun için gökten yağmur indirdi, yerden de bitki çıkardı. Ama siz onu Allah'ın ismini zikretmeden kesiyorsunuz."

Böylece, Zeyd onların bu davranışlarının münker olduğunu ortaya koyuyordu." [405]

-4555 -2- وفي روايةٍ:]أنَّ زَيْدَ بْنَ عَمْرو بْنِ نُفَيْلٍ خَرَجَ الى الشَّامِ يَسْألُ عَنِ الدِّينِ وَيَتْبَعُهُ. فَلَقِىَ عَالِماً مِنَ الْيَهُودِ فَسَألَهُ عَنْ دِينِهِمْ؛ وَقَالَ: لَعَلِّي أنْ أدِينَ دِينَكُمْ. فقَالَ: َ تَكُونُ عَلى دِينِنَا حَتّى تَأخُذَ بِنَصِيبِكَ مِنْ غَضَبِ اللّهِ. قَالَ زَيْدٌ: مَا أفِرُّ إَّ مِنْ غَضَبِ اللّهِ، وَ أحْمِلُ مِنْ غَضَبِ اللّهِ شَيْئاً أبَداً، وَأنَا أسْتَطِيعُهُ، فَهَلْ تَدُلُّنِى عَلى غَيْرِهِ؟ فقَالَ: مَا أعْلَمُهُ إَّ أنْ يَكُونَ حَنِيفاً. قَالَ زَيْدٌ: وَمَا الْحَنِيفُ؟ قَالَ دِينُ إبْرَاهِيمَ عَلَيْهِ السَّمُ، لَمْ يكُنْ يَهُودِيًّا وَ نَصْرَانِيًّا وَ يَعْبُدُ إَّ اللّهَ. فَخَرَجَ زَيْدٌ فَلَقِيَ عَالِماً مِنْ عُلَمَاءِ النَّصَارَى، فَذَكَرَ لَهُ مِثْلَ ذلِكَ. فقَالَ: لَنْ تَكُونَ عَلى دِينِنَا حَتّى تَأخُذَ بِنَصِيبِكَ مِنْ لَعْنَةِ اللّهِ. قَالَ: مَا افِرُّ اَّ مِنْ لَعْنَةِ اللّهِ، وَ احْمِلُ مِنْ لَعْنَةِ اللّهِ شَيْئاً أبَداً وَأنَا أسْتَطِيعُ فَهَلْ تَدُلُّنِى على غَيْرِهِ؟ فقَالَ: َ اعْلَمُهُ إَّ أنْ يَكُونَ حَنِيفاً. قَالَ: وَمَا الْحَنِيفُ؟ قَالَ: دِينُ إبْرَاهِيمَ، لَمْ يَكُنْ يَهُودِيًّا وَ نَصْرَانِيًّا وَ يَعْبُدُ إَّ اللّهَ. فَلَمَّا رَأى زَيْدٌ قَوْلَهُمْ في إبْراهِيمَ خَرَجَ. فَلَمَّا بَرَزَ رَفعَ يَدَيْهِ. فقَالَ: اللَّهمَّ إنِّى أشْهِدُكَ أنِّى عَلي دِينِ إبْراهِيمَ عَلَيْهِ السَّمُ[. أخرجه البخاري.»اَلْحَنِيفُ« اَلْمَائِلُ، وَهُوَ في الْوَضَعِ الشَّرْعِى: اَلْمَائِلُ عِنَ ا'دْيَانِ كُلِّهَا الى دِينِ ا'سْمِ.

3. (4555)- Bir başka rivayette ise şöyle gelmiştir: "Zeyd İbnu Amr İbnu Nüfeyl hakiki dini sorup, ona tabi olmak üzere [Varaka İbnu Nevfel ile birlikte] Şam'a

gitti. Orada bir yahudi âlimine rastladı. Ona dinleri hakkında sordu ve:
"Belki de dininize gireceğim, (bana onu tanıtın)!" dedi. Yahudi:
"Sen, Allah'ın gadabından nasibini almadıkça bizim dine giremezsin!" diye cevap verdi. Zeyd:
"Ben Allah'ın gadabından kaçarak buralara geldim, (gadap değil, rıza ve rahmet arıyorum), elimden geldiğince, Allah'ın gadabından herhangi bir pay almaya asla niyetim yok. Sen bana bir başkasını göster (de ona gideyim)!" der. Yahudi âlim:
"Ben haniflikten başka bir şeyi tanımıyorum!" cevabını verir. Zeyd:
"Haniflik nedir?" der. Yahudi âlim açıklar:
"Hz. İbrahim aleyhisselam'ın dinidir. O, ne yahudi ne de hıristiyandı, Allah'tan başka bir şeye tapmıyordu."
Zeyd onun yanından çıkınca hıristiyan âlimlerden biriyle karşılaşır. Ona da aynı şeyleri söyler. O da:
"Sen Allah'ın lânetinden nasibini almadıkça bizim dinimize giremezsin!" der. Zeyd ona da:
"Ben zaten Allah'ın lanetinden kaçarak bu diyarlara geldim. Elimden geldiğince, ebediyyen Allah'ın lanetinden bir şey yüklenmeyeceğim. Sen bana bir başkasını gösterebilir misin?" der. O âlim de:
"Hayır ben haniflikten başka bir şey bilmem!" cevabını verir. Zeyd ona da: "Haniflik nedir?" diye sorar. Âlim:
"Hz. İbrahim aleyhisselâm'ın dinidir. O ne yahudi ne de hıristiyandı, o sadece Allah'a tapardı" cevabını verir. Zeyd onların Hz. İbrahim hakkındaki sözlerini işitince, oradan ayrılır. Dışarı çıkınca ellerini kaldırıp:
"Allahım, seni şahid kılıyorum: Ben İbrahim aleyhisselâm'ın dini üzereyim!" der." [Buhari, Menâkıbu'l-Ensâr 24, Zebâih 16.][406]

4556 -3- وعن أسْمَاءَ بِنْتُ بكْرٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قَالَتْ:]رَأيْتُ زَيْدَ بْنَ عَمْرِو ابْنِ نُفَيْلٍ قَائِماً مُسْنِداً ظَهْرَهُ الى الْكَعْبَةِ يَقُولُ:
يَا مَعْشَرَ قُرَيْشٍ، واللّهِ مَا مِنْكُمْ عَلى دِينِ ابْرَاهِيمَ غَيْرِى، وَكَانَ يُحْيِى الْمَوْؤُدَةَ. يَقُولُ لِلرَّجُلِ إذَا أرَادَ أنْ يَقْتُلَ ابْنَتَهُ: َتَقْتُلْهَا، أنَا أكْفِيكَ مُؤْنَتَهَا، فَيأخُذُهَا فإذَا تَرَعْرَعَتْ قَالَ ُبِيهَا: إنْ شِئْتَ دَفَعْتُهَا إلَيْكَ وَإنْ شِئْتَ كَفَيْتُكَ مُؤْنَتَهَا[. أخرجه البخاري.»اَلْمَوْؤُدَةُ« الطِّفْلَةِ، كَانُوا إذَا وَلَدَ ُحَدِهِمْ بِنْت حَفِرَ لَهَا حُفْرَةً وَدَفَنَهَا وَهِىَ حِيَّةٌ غَيْرَةَ وَأنَفَةً، فَحَرَّمَ اللّهُ ذلِكَ .

3. (4556)- Esma Bintu Ebi Bekr (radıyallahu anhumâ) anlatıyor: "Zeyd İbnu Amr İbnu Nüfeyl'in ayakta dikilip sırtını Ka'be'ye dayayarak şöyle söylediğini işittim:
"Ey Kureyş topluluğu! Vallahi ben hariç hiçbiriniz Hz. İbrahim aleyhisselâm'ın dini üzere değilsiniz!"
Zeyd diri diri toprağa gömülecek kızları (kurtarıp) hayatını bağışlardı. Kızını öldürmek isteyen adama:
"Onu öldürme, onun külfetini ben üzerime alıyorum" der ve kızı alırdı. Kız büyüyüp serpilince, babasına:
"Dilersen sana teslim edeyim, dilersen külfetini ben çekeyim" der, (bakımına devam eder)di". [Buhârî, Menâkıbu'l-Ensâr 24.][407]

AÇIKLAMA:

1- Zeyd İbnu Amr İbnu Nüfeyl, Aşere-i Mübeşşere'den Saîd İbnu Zeyd'in babası, Ömer İbnu'l-Hattâb (radıyallahu anh)'ın da amcasının oğlu idi. Nüfeyl, Hz. Ömer ve Amr her ikisinin de ceddi olması hasebiyle onda birleşirler. Kaydedilen rivayetlerden de anlalışacağı üzere, Zeyd Resûlullah'la Mekke'nin Beldah denen vadisinde karşılaşmış, ancak peygamberlik gelmezden önce vefat etmiştir. Bazı rivayetlerde Şam'da iken Hz. Peygamber'in nübüvvetini işitmiştir. Ona iman etmek niyetiyle yola çıkar, fakat yol sırasında öldürülür. Diğer bazı rivayetlere göre henüz peygamberlik gelmezden beş yıl önce, Kureyş'in Ka'be'yi inşaası sırasında vefat eder.
Zeyd, cahiliye devrinde Haniflik denen Hz. İbrahim aleyhisselâm' dan intikal eden bir din üzere yaşıyordu. Onun gibi aynı ananeyi devam ettirmeye çalışan başkaları da vardı. Zeyd cahiliye devrinde Allah'ı bir bilir, ona ibadet eder, putlara kesilen hayvanların etini yemez, faizi de yasaklardı. "Faizden kaçının, fakra sebeptir" der; sonra "Benim ilahım, Hz. İbrahim'in ilahı, dinim Hz. İbrahim'in dini"derdi. Resûlullah onun hak dini arayışını, elinden geldikçe tevhid ve taabbüd izharını bilahere takdir edecek ve onun "Kıyamet günü Hz. İsa ile kendi arasında tek başına bir ümmet olarak diriltileceğini" söyleyecektir.

2- Yukarıda kaydedilen birinci hadis (4555), Buhârî'deki aslına tıpa tıp uymuyor. Ancak İbnu Hacer'in şerhte kaydettiği başka vecihlere daha muvafık. Rivayetlerde: Resûlullah mı ona sofra sundu, yoksa Resûlullah'a mı sofra

sunuldu? İfadeler ihtilaf eder. Sadedinde olduğumuz rivayette Zeyd'e, Resûlullah'ın etde bulunan bir sofra sunduğu, Zeyd'in bu sofrayı kabul etmediği ve: "Ben sizin putlarınıza kestiğiniz etten yemem" dediği görülmektedir.
Bu ifadeden Resûlullah'ın, peygamberlikten önce putlara kesilen hayvanlardan yediği hükmü çıkar. Bu mâna da peygamberlerin ismetine ters düşmekle müşkilata sebep olmaktadır. Hattâbi der ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Kâ'be'nin etrafına yerleştirilen ve ensab denen taşlar üzerinde putlar için kesilen etlerden yemezdi, ama bunlar dışındaki etlerden, Allah'ın adını zikretmeksizin kesseler de yerdi. Zira şeriat henüz gelmemişti, dahası, üzerine Allah'ın ismi anılmaksızın kesilen şeylerden yeme yasağı Resûlulah'a peygamberlik geldikten uzun müddet sonra teşrî edilecektir."
İbnu Hacer, Hattâbî'nin bu açıklamasını, "O sofrayı Resûlullah'a Kureyş hediye etmişti, Resûlullah yemekten imtina edip Zeyd İbn-i Amr'a hediye etti, o da imtina edip Kureyşlilere hitaben: "...." dedi" şeklindeki yoruma nazaran da makul ve muvafık bulur. Öbürünü de "Rivayetlerde, böyle kesin bir üslub kullanmaya imkân verecek karine yok" diyerek reddeder. Ancak kendi yorumu biraz daha farklı: "Resûlullah'ın sofrasındaki eti, Aleyhissalât vesselâm'ın hizmetçisi Zeyd İbnu Harise (radıyallahu anh)'ın Ka'be'nin etrafındaki taş (ensab) üzerinde kesmiş olduğu takdirine göre, bu hali, onun putlar için kesilmediğine hamlederiz. Ayet-i kerime'de gelen: "... dikili taşlar üzerinde kesilen hayvanların etinden yemek de... size haram kılındı" (Maide 3) âyetindeki yasaktan murad "bu taşlar üzerinde putlar adına kesilenlerdir." Hattâbî devamla, bazı âlimlerin: "Bu taşlar üzerinde putlar adına kesilmeyen hayvanlar hakkında hiçbir vahiy inmemiştir" dediklerini kaydeder.
Mevzu üzerine gelen başka hadisleri kaydederek tahlili derinleştiren İbnu Hacer, Dâvudî'nin sadedinde olduğumuz müşkille ilgili şu yorumunu da kaydeder: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bisetten önce, müşriklerin adetlerinden kaçınırdı. Ancak kesim meselesiyle ilgili olan hükmü bilmiyordu. Zeyd İbnu Amr ise, bunu karşılaştığı Ehl-i Kitap'tan öğrenmişti." Süheylî der ki: "Eğer "Resululah (aleyhissalâtu vesselâm) bu fazilete sahip olmaya Zeyd'den evladır" denecek olsa cevabımız şudur: "Hadiste Resûlullah'ın bu etten yediğine dair bir sarahat yok. Yemiş olma takdirinde: "Bunu, kendine ulaşan bir şeriatla değil, şahsî re'yi ile yapmıştır" diye açıklarız" der ve devam eder: "Cahiliye halkı nezdinde Hz. İbrahim'in dininden bazı bekaya vardı. Hz. İbrahim'in şeriatında meyte' nin (yani leş'in) yenmesi haramdı, ama üzerine Allah'ın ismi zikredilmeden kesilen hayvanın etini yeme haramı yoktu. Bunun tahrimi İslam'da indi. Gerçek şu ki, her ne kadar, kesilenlerin helal olduğuna dair (eski)

şeriatta bir aslın bulunmasına ve bunun Kur'an'ın nüzulune kadar devam etmesine rağmen, şeriat gelmezden önce bir şey helal veya haram diye tavsif edilemez. Bi'setten sonra, ayet ininceye kadar herhangi bir kimsenin, kesilenleri yemekten vazgeçtiğine dair rivayet gelmemiştir." İbnu Hacer bu noktada: "Davudi'nin, "Zeyd bunu Ehl-i Kitap'tan öğrendi" iddiasını ileri sürünceye kadar "Zeyd bunu şahsî re'yi ile yaptı" demek evladır" der. Buradan, Hz. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın henüz peygamber değilken, kendisinden önce gelen herhangi bir şeriata tabi olmamış bulunmasına atıf yapılarak " (kesilenlerle ilgili) yasaklar henüz yok olduğuna göre bu, onun hakkında muteber demektir" neticesine varır.
İbnu Hacer, Zeyd İbnu Harise (radıyallahu anh)'tan kaydettiği "Ensabtan biri üzerinde bir koyun kestik" ifadesini de şöyle tevil eder: "Burada ensab taş demektir. Bu taş put değildir, ona ibadet de yapılmaz. Bu, (kesimde kulanılan) kasap aletlerinden biridir. Üzerinde kesim yapılır. Zira nusub, aslında büyük taş demektir. Bir kısmı vardır, müşriklerin tapındığı putlardır, onun için ve onun adına kurban kesilir. Bir kısmı var onlara ibadet edilmez, kesim aleti olarak kullanılır: Kurban kesecek kimse putu adına bunun üzerinde kurbanını keser. Zeyd İbnu Amr da meseleyi kökten kesmek için bu meselede imtina göstermiş olabilir."

3- Zeyd İbnu Amr'ın fazileti meyanında babası tarafından diri diri toprağa gömülecek kız çocuklarını (mev'ude) kurtarması zikredilmektedir. Bu Arapların eski bir geleneği idi. İki maksadla yapılıyordu:

***** Kızlara karşı duyulan kıskançlık. Araplar birbirlerine yaptıkları baskında kızları kaçırıp köleleştirerek istifraşda bulunurlardı. Kızın babası fidye-i necatla kızını kurtarmak istediği vakit, kız muhayer bırakılırdı. Babasını veya kendini kaçırmış olan efendiyi tercih. Kız çoğu kere efendiyi tercih ederek babaya büyük bir ar getirirdi. İşte babalar, bu duruma düşmek korkusuyla kızlarını diri diri gömmeyi adet haline getirmişlerdir.

***** İkinci sebep de geçim korkusuydu. Kızların aile bütçesine yük olacağı korkusu, onların diri diri gömülmesine sebep oluyordu. Sadedinde olduğumuz hadiste Zeyd'in, bu maksadla gömülecek kızları kurtardığını görmekteyiz. Hatta hadiste, tenbihli bir üslubla "Zeyd mev'udeleri (toprağa diri gömülen kızları) diriltirdi" denmşitir. Bundan maksad, onların gömülmesine mani olmasıdır.
Kur'an-ı Kerim, Arapların bu çocuk öldürme adetlerine birçok ayette temas eder ve yasaklar: (Tekvir 8-9, En'am 151, İsra 31).

4- Zeyd İbnu Amr'ın, Hak dini aramasıyla ilgili menkibeler kitaplarda gelmiştir. Varaka İbnu Nevfel ile birlikte bu maksadla Suriye'ye yaptıkları bir seyahatta Varaka hıristiyan olur ise de, Zeyd olmaz. O'nun bir peygamber beklediği, bazı yakınlarına "Ömrünüz kalırsa siz göreceksiniz" dediği belirtilir. Bir rivayette Zeyd'in "Allahım, sana en iyi ibadet tarzını bilsem öyle ibadet ederdim, ancak bilmiyorum" deyip avuçlarını yere koyarak içine secde ettiği belirtilir.[408]

*** EBU TALİB**

-4557 -1- عن المسيب بْنِ حَزنٍ قَالَ:]لَمَّا حَضَرَتْ أبَا طَالِبٍ الْوَفَاةُ جَاءَهُ رَسُولُ اللّهِ # فَوَجَدَ عِنْدَهُ أبَا جَهْلٍ وَعَبْدُاللّهِ بْنَ أبِى أُمَيَّةَ بْنِ الْمُغِيرَةِ. فقَالَ: أىْ عَمِّ، قُلْ َ إلهَ إَّ اللّهُ كَلِمَةَ أُحَاجُّ لَكَ بِهَا عِنْدَ اللّهِ. فقَالَ أبُو جَهْلٍ وَعَبْدُاللّهِ: أتَرْغَبُ عَنْ مِلَّةِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ؟ فَلَمْ يَزَلْ رَسُولُ اللّهِ # يَعْرِضُهَا عَلَيْهِ، وَيَعُودَانِ لِتِلْكَ الْمَقَالَةِ، حَتّى قَالَ أبُو طَالِبٍ آخِرَ مَا كَلَّمَهُمْ: أنَا عَلى مِلَّةِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ، وَأبى أنْ يَقُولَ: َ إلَهَ إَّ اللّهُ. فقَالَ #: وَاللّهُ َسْتَغْفِرَنَّ لَكَ مَالَمْ أُنْهَ عَنْكَ؛ فأنْزَلَ اللّهُ عَزَّ وَجَلَّ: مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ آمَنُوا أنْ يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ وَلَوْ كَانُوا أُولِى قُرْبَى. اŒية؛ وَأنْزَلَ في أبِى طَالِبٍ: إنَّكَ َتَهْدِى مَنْ أحْبَبْتَ ولكِنَّ اللّهَ يَهْدِى مَنْ يَشَاءُ اŒية[. أخرجه الشيخان والنسائي .

1. (4557)- Müseyyeb İbnu'l-Hazn anlatıyor: "Ebû Talib'in ölüm anı gelince, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yanına geldi. Başucunda Ebû Cehil ile Abdullah İbnu Ebi Umeyye İbni'l-Muğîre'yi buldu.
"Ey Amcacığım! bir kelimelik Lailahe illallah de! Onunla Allah indinde senin lehine şehadette bulunayım!" dedi. Ebû Cehil ve Abdullah atılarak (Ebû Talib'e):
"Sen Abdulmuttalib'in dininden yüz mü çevireceksin?" diye müdahale ettiler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), (kelime-i şehadeti) ona arzetmeye devam etti. Onlar da kendi sözlerini aynen tekrara devam ettiler. Öyle ki bu hal Ebû Talib'in son söz olarak, onlara:
"Ben Abdulmuttalib'in dini üzereyim!" demesine kadar devam etti. Ebû Talib Lâilahe illallah demekten kaçınmıştı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Yasaklanmadığı müddetçe senin için istiğfar edeceğim!" dedi. Bunun üzerine

aziz ve celil olan Allah şu vahyi indirdi. (Mealen): "Akraba bile olsalar, onların cehennemlik oldukları ortaya çıktıktan sonra müşrikler hakkında Allah'tan af dilemek ne Peygmaber'e ve ne de iman edenlere uygun düşmez" (Tevbe 113).
Cenab-ı Hak şu ayeti de Ebû Talib hakkında indirmiştir. (Mealen): "Sen, sevdiğin kimseyi hidayete erdiremezsin. Ancak Allah dilediğine hidayet verir. Doğru yolda olanları en iyi bilen de O'dur" (Kasas 56). [Buharî, Menâkıbu'l-Ensar 40, Cenaiz 81, Tefsir, Beraet 16, Kasas 1, Eyman 19; Müslim, İman 39, (34); Nesâî, Cenaiz 102, (4, 90, 91).][409]

-4558 -2- وعن أبى سعيدٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]ذُكِرَ أبُو طَالِبٍ عِنْدَ رَسُولِ اللّهِ # فقَالَ: لَعَلَّه تَنْفَعَهُ شَفَاعَتِى يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِأنْ يُجْعَلَ في ضَحْضَاحٍ مِنْ نَارٍ يَبْلُغُ كَعْبَيْهِ يَغْلِى مِنْهُ دِمَاغَهُ[. أخرجه الشيخان.»الضَّحْضَاحِ« الماَء القليلً، استعارة للنار وشبه به في القلة ما يكون فيه أبو طالبً من النار القليلة.

2. (4558)- Ebû Sa'id (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ebû Talib Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanında zikredilmişti.
"Umulur ki, Kıyamet günü şefaatim ona fayda eder de, böylece ateşten, topuklarına kadar yükselen sığ bir yere konur, yine de beyni kaynar." [Buharî, Menakıbu'l-Ensar 40, Rikak 51; Müslim, İman 360, (210).][410]

-4559 -3- وعن الْعَبَّاسِ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قَالَ:]قُلْتُ يَا رَسُولَ اللّهِ. هَلْ أغْنَيْتَ عَنْ عَمِّكَ؟ فإنَّهُ كَانَ يَحُوطُكَ وَيغْضَبُ لَكَ. قَالَ: نَعَمْ هُوَ في ضَحْضَاحٍ مِنْ نَارٍ، وَلَوْ أنَا لَكَانَ في الدَّرْكِ اسْفَلِ مِنَ النَّارِ[. أخرجه الشيخان.»يَحُوطُكَ« يَحْفُكَ وَيَصُونَكَ وَيَذُبّ عَنْكَ وَيَتفرع على مصالحك .

3. (4559)- Hz. Abbas (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ey Allah'ın Resulü dedim, amcana (istiğfarla yardım)dan seni alıkoyan nedir? O seni koruyor, senin için kafirlere kızıyordu."
"Evet! dedi, olacak. O ateşin sığ bir yerindedir. Eğer ben olmasaydım cehenemin en derin yerinde olacaktı." [Buhârî, Menakıbu'l-Ensar 40, Edeb 115, Rikak 51; Müslim, İman 357, (209).][411]

AÇIKLAMA:

1- Ebû Talib, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın cedd-i emcedleridir. Künyesi ile meşhur olmuştur. Adı Abdu Menaf'tır. Rafizilerden bazıları إِنَّ اللّٰهَ اصْطَفَى آدَمَ وَنُوحاً وَآلَ اِبْرَاهِيمَ وَآلَ عِمْرَانَ ayetindeki Âl-i imran tabiriyle Âl-i Ebi Talib'in kastedildiğini iddia edebilmek için pek fahiş bir teville Ebû Talib'in adının İmran olduğunu iddia etmiştir. Halbuki ulema onun Abdu Menaf olduğunda hiç ihtilaf etmemiştir.

Ebû Talib, (aleyhissalâtu vesselâm)'ın muhterem pederleri Abdullah'ın annebaba bir kardeşi idi. Bu sebeple babaları Abdulmuttalib ölürken yetim Muhammed'in himayesini Ebû Talib'e vasiyet etmiş idi.

Ebû Talib bu himayeyi, o büyüyünceye kadar en iyi şekilde yapmıştır. Peygamberlik geldikten sonra da yardım ve desteğini devam ettirmiş, ölene kadar elinden gelen himayeyi vermiş, bu uğurda nice sıkıntılara katlanmıştır. Bu meyanda en büyük sıkıntıyı, Kureyş'in Beni Haşim'e üç yıl boyu uyguladıkları boykot sırasında çekmiş idi. Resûlullah'ı kendilerine teslim edinceye kadar sürdürmek kararıyla başlatılan bu boykotu bir yazıya da dökerek Ka'be'ye asarlar. Beni Haşim her çeşit beşeri münasebetlerden tecrid edilir: Alışveriş, evlenme, konuşma vs. hepsi durur. Onların çekildikleri Şı'b'tan sıkıntı büyük olur. Fevkalede kıtlık yaşanır. Ebû Talib, müslüman olmadığı halde, aile kaygusuyla Resûlullah'ı sonuna kadar himaye eder. Boykotun kaldırılmasından birkaç gün sonra Ebû Talib, arkasından da Hz. Hatice vefat ederler. Aleyhissalâtu vesselâm'ın üzüntüsü büyük olur. O yıla Resûlullah, hüzün yılı manasında amu'lhüzn der. Bu yıl bi'set'in onuncu senesine müsadiftir.

İbni Hacer, Ebû Talib'in Resûlullah'a himayesini belirtme sadedinde şu rivayeti kaydeder: "...Ebû Talib vefat edince, Kureyş, Ebû Talib'in sağlığında yapamadıkları kötülükleri yaptı. Öyle ki, Kureyş'in sefih takımını Resûlullah'ın üzerine saldılar. İstihkar etmek için başına toprak saçtılar." Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) (bir seferinde): "Kureyş, Ebû Talib vefat edinceye kadar hoşlanmadığım bir şeyi bana yapamamıştı, (onun vefatından sonra yaptı)" demiştir.

Resûlullah'a ve dolayısıyla İslam'ın kuruluşuna böylesine hizmeti sebkat eden bir zatın ömrünün küfür üzerine kapanması bütün mü'min gönülleri üzen bir hadisedir. Resûlullah da üzülmüştür. Hatta bir kısım alimler bu meselenin fazla medar-ı bahs edilmemesini temenni etmiştir. Resûlullah'ın sevgisine mazhar

olması gibi hususi durumları sebebiyle "
Cenab-ı Hakk'ın, rahmetinden ona, cehenem içinde bir cenneti yaratabileceği umulur" şeklinde Resûlullah'ı ve onun sevdiğini seven gönülleri rahatlatıcı yorumlar yapmıştır.Cenab-ı Hak, Ebû Talib kıssası ile insanlığa mühim bir hakikatı ders vermektedir: Allah rızası için yapılmayan hiçbir amelin, insanlığa fevkalade fayda sağlayacak çeşitten bile olsa, Allah nazarında hiçbir değeri yoktur. İlahi ölçüler açısından, iman ve rıza yolunda bir zerrecik amel, nefis ve heva yolunda yapılan dünyalar dolusu hayırlı amelden daha üstündür. Kurtuluş için peygambere kan yakınlığının da insana bir faydası olmayacağını bu hadis açık olarak göstermektedir.[412]

*** MALİK İBNU ENES (RAHİMEHULLAH TEALA)**

-4560 -1- عن أبى هُريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: يُوشِكُ أنْ يَضْرِبَ النَّاسُ أكْبَادَ ا‘‘بِلِ في طَلَبِ الْعِلْمِ فَمَا يَجِدُونَ أعْلَمَ مِنْ عَالِمِ الْمَدِينَةِ[.
قَالَ عَبدالرّزاق في حَديثه: هو مالك بْنُ أنَسٍ أخرجه الترمذي .

1. (4560)- Ebû Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"İnsanların ilim taleb etmek üzere seferlere çıkacakları zaman yakındır. (O zaman) Medine aliminden daha bilginini bulamazlar."
Abdurrezzak, rivayetinde: "Bu (hadiste haber verilen alim) Malik İbnu Enes'dir" demiştir. [Tirmizî, İlim 18, (2682).][413]

AÇIKLAMA:

İmam Malik hakkında geniş bilgi, birinci cilltte geçti (s. 150-154). [414]

ALTINCI BAB

BAZI ZAMANLARIN ve MEKANLARIN FAZİLETİ

(Bu babta iki fasıl var)

BİRİNCİ FASIL

ZAMANLARIN FAZİLETİ

*** BAYRAM**

-4561 -1- عن عبداللّه بْنِ قرط قَالَ:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: إنَّ أعْظَمَ ا'يَّام عِنْدَ اللّهِ يَوْمُ النَّحْرِ ثُمَّ يَوْمُ النَّفْرِ[. أخرجه أبو داود.»يَوْمُ« النَّفْرِ« هو اليوم اَلثاني من أيام التشريق .

1. (4561)- Abdullah İbnu Kurt anlatıyor: "Resululah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Allah indinde günlerin en büyüğü Kurban bayramı günüdür, bunu, fazilette Nefr günü (teşrik günlerinin ikinci günü) takib eder." [(Ebû Davud, Menâsik 19, (1765).][415]

-4562 -2- وعن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَدِمَ رَسُولُ اللّهِ # وَلَهُمْ يَوْمَانِ يَلْعَبُونَ فِيهِمَا فَقَالَ: مَا هذَانِ الْيَوْمانِ؟ قَالُوا: كُنَّا نَلْعَبُ فِيهِمَا في الْجَاهِلِيَّةِ. فقَالَ #: قَدْ أبْدَلَكُمُ اللّهُ خَيْراً مِنْهُمَا: يَومَ ا'ضْحى وَيَوْمَ الْفِطْرِ[. أخرجه أبو داود والنسائي .

2. (4562)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Medine'ye geldiğinde Medinelilerin iki (bayram) günleri vardı. O günlerde oynayıp eğlenirlerdi.
"Bu iki gün(ün mana ve mahiyeti) nedir?" diye sordu.
"Biz cahiliye devrinde bu günlerde eğlenirdik!" dediler. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Allah, bu iki bayramınızı onlardan daha hayırlı diğer iki günle değiştirdi: Kurban bayramı, Fıtır bayramı" buyurdu." [Ebû Davud, Salât 245, (1134); Nesâî, Iydeyn 1, (3, 179).] [416]

AÇIKLAMA:

Hadiste temas edilen "Medine'ye geliş"ten murad Hicrettir. Medinelilerin kutlayıp eğlendikleri iki bayram da Nevruz ve Mihrican bayramlarıdır. Nevruz, Farsça olup, yeni gün demektir. Güneş o gün, Haml burcuna girer. Eski şemsî takvimde yılbaşıdır.
Mihrican ise, nevruzun mukabilidir, son bahara tekabül eder. Güneş mizan burcuna o gün girer. Gece ile gündüz bu günlerde eşittir. Bu günler hava yönüyle de mutedildir, ne fazla soğuk ne de sıcak. Eski astronomların bu iki günü bayram seçmiş oldukları, müneccimlerin halk üzerindeki itibarları sebebiyle diğer insanlara da taklid edilip benimsendikleri, böylece o iki günün bayram olarak kutlanmasının umumi bir gelenek haline geldiği tahmin edilmiştir.
İslam dini, her bir medeni müessesesinde istiklâliyeti, orijinaliteyi esas alması haysiyetiyle bu cahiliye adetini de kaldırıp, bütün mü'minlerin ilahi menşeli iki bayram getirmiştir. Bayramların daha hayırlı olanlarla değiştirilmesi ayrı bir ehemmiyet taşır. Böylece o günlerin kutlanış ve o günlerdeki eğlence tarzı kökten değiştirilmiş oluyor. Resûlullah, eski kutlamalardan ayrı olarak İslamî bir kutlama teşrî etmiştir. Böylece mü'minlerin eğlencesi de bayramı da İslamca olmuştur. Mü'minlerin bayramı ibadetle başlar. Zira hakiki sürur ibadettedir. Ayet-i kerimede Cenab-ı Hak mü'minlere lütf-i ilahi ile ferahlanmalarını emreder: "Onlara söyle ki, ancak Allah'ın lütfuyla ve rahmetiyle ferahlansınlar..." (Yunus 58). Bazı alimler: "Ayette, Nevruz, Mihrican ve diğer kâfir bayramlarının kutlanmasının yasak kılındığına delil vardır" demiştir. Hanefi fukahadan Ebû Hafsı'l-Kebir: "Bir mü'min nevruz bayramında, o günü tazimen bir müşriğe bir yumurta hediye etse Allah'a küfretmiş olur, bütün amelleri düşer" görüşündedir. Yine Hanefi fukahadan el-Kadı Ebû'l-Mehasin el-Hasan İbnu Mansur der ki: "O günde kim, başka vakit satın almadığı bir şeyi satın alır veya kafirlerin yaptığı gibi o günü ta'zimen bir başkasına bir şey hediye ederse küfretmiş olur. Eğer kendisi yemek veya tenezzüh etmek için satın almış ise bu mekruhtur. Keza adet olduğu için gönül almak maksadıyla hediye olarak bir şey satın alsa o da mekruhtur. Çünkü bu davranışta kefereye benzeme vardır."[417]

*** ZİLHİCCEDE ON GÜN**

4563-1- عن ابن عبّاس رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ # مَا مِنْ أيَّامِ الْعَمَلُ الصَّالِحُ فِيهِنَّ أحَبَّ الى اللّهِ مِنْ هذِهِ ا٘يَّام

الْعَشْرِ. قَالُوا: وَ الْجِهَادُ في سَبِيلِ اللهِ؟ قَالَ: وَ الْجِهَادُ؛ إِ رَجُلَ خَرَجَ يُخَاطِرُ بِنَفْسِهِ وَمَالِهِ فَلَمْ يَرْجِعْ بِشَيْءٍ[. أخرجه البخاري وأبو داود والترمذي .

1. (4563)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Salih amellerin Allah'a en ziyade sevgili olduğu günler bu on gündür!" buyurmuştu. Cemaatten:
"Allah yolundaki cihaddan da mı?" diye soran oldu.
"Cihaddan da! buyurdu. Ancak bir kimse, canını, malını muhataraya atarak çıkar, hiçbir şeyle dönmezse (yani cihad arasında ölürse) o kimse hariç." [Buharî,l Iydeyn 11; Ebû Davud, Savm 61, (2438); Tirmizî, Savm 52,l (7577.] [418]

-4564 -2- زاد الترمذي في أخرى، عن أبى هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه:]يَعْدِلُ صِيَامُ كُلِّ يَوْمٍ مِنْهَا بِصِيَامِ سَنَةٍ، وَقِيَامُ كُلِّ لَيْلَةٍ مِنْهَا بِقِيَامِ لَيْلَةِ الْقَدْرِ[.

2. (4564)- Tirmizî, bir diğer rivayette Ebû Hureyre (radıyallahu anh)' tan şu ziyadeyi kaydetmiştir: "Ondaki her bir günün orucu bir yıllık oruca (sevabca) eşittir. Ondaki bir gece kıyamı (ibadetle ihya edilmesi) Kadir gecesinin kıyamına (ihyasına) eşittir." [Tirmizî, Savm 52, (758).][419]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste bahsi geçen on gün, Zilhicce ayının ilk on günüdür. Bu on günün efadliyeti belirtilmektedir. Ulema hadisle ilgili olarak birkaç noktada ihtilaf etmiştir:
1) Zilhicce'nin on günü mü efdal, yoksa Ramazan'ın son on günü mü? Zira, Ramazan'ın son on gününü tafdil eden hadisler de var. Bazı alimler bu hadise dayanarak Zilhicce'nin on günü daha hayırlı derken, diğer bazıları: "Ramazan'ın on günü, -içinde Kadir gecesi ve oruç da bulunması sebebiyle, daha hayırlıdır" demiştir. Bu ihtilaf şöyle bir telife kavuşturulmuştur: "Zilhicce'nin on günü içerisinde arafe günü sebebiyle, Ramazan'ın son on günü de oruç ve Kadir

gecesi sebebiyle efdaldir." Bu makul te'life göre, mü'mine düşen bu on günlere kavuştukça, onlarda vadedilen sevab ve mağfiret nevinden feyiz ve bereketlere ermek için onları ibadetlerle, istiğfarlarla ihya etme gayretine girmesidir. İman ve ihtisabla yapılan ameller makbuldür, zira Cenab-ı Hak, bir kudsî hadiste: "Kulum hakkımda nasıl bir zanla hareket ederse ona öyle muamele ederim" vâdetmiştrir.
2) Zilhicce'nin on günü ile ilgili bir ihtilaf, eyyam-ı teşrik'in ve hatta yevm-i îd denen bayram gününün buna dahil olup olmadığıdır. Burada teferruata girmeden şu kadarına dikkat çekelim: "Alimler Kur'an'da ziyade zikrullah'ın teşvik edildiği, eyyamu'lma'dudat (Bakara 203) ile eyyamu't-Teşrik'in eyyamu'lma'lumat (Hacc 38) ile de eyyamu'l-aşr'ın kastedilip kastedilmediği hususunda farklı yorumlar yapmışlardır.
İbnu Abbas'tan gelen bir açıklamaya göre: Eyyamu'l-Malumat terviye gününden önceki günle başlayıp terviye gününü ve arafe gününü de içine alan günlerdir. Eyyamu'lma'dudat ise eyyamu teşrik'dir, bu durumda bayram günü teşrik günlerine dahil olmaktadır.
İbnu Abbas'tan gelen bir başka veche göre "Eyyamu'l ma'lumat Kurban günü ve bunu takib eden üç gün"dür. Kur'an'da eyyamu'lma'lumat' ta ziyade zikir talep edildiğine göre, bu zikir teşrik tedbirleri olmaktadır.
İbnu Ebi Cemre, sadedinde olduğumuz hadisin teşrik günlerinde yapılacak amelin, başka günlerde yapılacak olanlardan üstün olduğunun beyan ediliğine dikkat çekerek, bu hususu kabulde zorluk çekenlere karşı şu açıklamayı yapar: "Hadis, teşrik günlerindeki amelin başka günlerde yapılan amellerden efdal olduğuna delalet eder. Teşrik günlerinin bayram günleri olması ve bayram günlerinin de "yeme ve içme günleri" olarak tarif edilmiş bulunması bu söylenene aykırı düşmez. Çünkü, bayramın öyle tarif edilmesi, o günlerde hayırlı amel yapmaya mani değildir. Bilakis, o günlerde ibadetlerin en alası teşrî edilmiştir, bu da Allah'ın zikridir. Bayramda sadece oruç yasaklanmıştır. Bayram gününde ibadetin diğer günlerdekinden efdal oluşunun sırrı şuradan ileri gelir: "Gaflet vakitlerinde ibadet, diğerlerinden üstündür. Teşrik günleri ise umumiyetle gaflet günleridir. Bu sebeple o günlerde ibadet yapana, diğer günlerde yapana nazaran ziyade bir sevap vardır. Bu tıpkı, insanların çoğunluğu uykuda iken geceleyin kalkıp ibadet yapan kimse gibidir. Teşrik günlerinin efdaliyeti meselesinde bir başka nükte var: O da şudur: "Hz. İbrahim'e oğlu sebebiyle imtihan bu günlerde vaki oldu ve sonunda Rab Teala oğluna bedel bir kurbanlık gönderdi. Bu sebeple o günler faziletli kılındı."

2- Zilhicce'nin on gününde tutulacak bir günlük orucun bir yıllık oruca bedel olması meselesinde alimler iki hususa dikkat çekerler: "Bu "bir yıl"a "Zilhicce'nin on günü" dahil olmadığı gibi "Ramazan ayı" da dahil değildir. Aksi takdirde hesap yönüyle tezad çıktığı gibi farzla nafile karıştırılmış olur. Halbuki farzın yerini hiçbir nafile -ne kadar çok, ne kadar faziletli olursa olsun- tutamaz." [420]

*** ARAFE GÜNÜ**

-4565 -1- عن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَا مِنْ يَوْمٍ أكْثَرَ أنْ يَعْتِقَ اللّهُ فِيهِ عَبْداً مِنَ النَّارِ مِنْ يَوْمِ عَرَفَةَ، وَإنَّ اللّهَ لَيَدْنُو، ثُمَّ يُبَاهِىَ بِهِمُ الْمَئِكَةَ. فَيَقُولُ: مَا أرَادَ هؤُءِ[. أخرجه مسلم والنسائي .

1. (4565)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Allah, hiçbir günde, arafe günündeki kadar bir kulu ateşten çok azad etmez. Allah (mahlukata rahmetiyle) yaklaşır ve onlarla meleklere karşı iftihar eder ve: "Bunlar ne istiyorlar?" der." [Müslim, Hacc 436, (1348); Nesâî, Hacc 194,l (5, 251, 252).][421]

-4566 -2- وعن طلحة بن عبيداللّه بن كُرُيْزٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ # أفْضَلُ ا٘يَّامِ يَوْمُ عَرَفَةَ وَافقَ يَوْمَ جُمْعَةٍ. وَهُوَ أفْضَلُ مِنْ سَبْعِينَ حَجَّةً في غَيْرِ يَوْمِ جُمْعَةٍ، وَأفْضَلُ الدُّعَاءِ دُعَاءُ يَوْمِ عَرَفَةَ، وَأفْضَلُ مَا قُلْتُ أنَا وَالنَّبِيُّونَ مِنْ قَبْلى: َ إلَهَ اَّ اللّهُ وَحْدَهُ َ شَرِيكَ لَهُ[. أخرجه مالك من قوله: أفضَلُ الدُّعَاءِ الَى آخِرِهِ. وأخرجه بطوله رزين.

2. (4566)- Talha İbnu Ubeydillah İbni Keiz (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Günlerin en efdali arafe günüdür. (Faziletçe) cuma'ya muvafakat eder. O, cum'a günü dışında yapılan yetmiş haccdan efdaldir. Duaların en efdali de arefe günü yapılan duadır. Benim ve benden önceki peygamberlerin söylediği en efdal söz

de: "Lailahe illallah vahdehu lâşerikelehu" (Allah birdir, ondan başka ilah yoktur, O'nun ortağı da yoktur) sözüdür."
İmam Malik "Duaların en efdali..." ibaresinden sonraki kısmını Muvatta'da tahric etmiştir. Rezin ise rivayeti baştan sona kadar tam olarak tahric etmiştir. [Muvatta, Hacc 246, (1, 422.][422]

AÇIKLAMA:

1- Önceki hadis Müslim'de muhtasar olarak kaydedilmiştir. Abdurrezzak, bu hadisi İbnu Ömer'den daha mufassal olarak kaydeder: "Şüphesiz ki Allah(ın rahmeti) alt semaya iner de Allah hacılarla meleklere iftihar eder ve "Bunlar benim kullarımdır. Bunlar hakir bir kıyafetle toz toprağa bulanmış olarak geldiler, rahmetimi umuyorlar, azabımdan da korkuyorlar. Halbuki onlar beni görmüş de değiller. Acaba görseler ne yaparlardı!" der.
Âlimler bu hadisin arefe gününün faziletine delil teşkil ettiğini belirtirler. Hatta Nevevî merhum: "Bir adam "en faziletli günde karım boş olsun" diye talak verse, Şâfiî ulemasının bir kavline göre, hanımı arefe günü boş olur. Diğer bir kavline göre cum'a günü boş olur" der.

2- İkinci hadis, arafe gününü cum'a ile kıyaslar. Cum'a'nın da fazileti teyid edilir. 4568 numaralı hadiste de görüleceği üzere, bir kısım hadislerde cum'a gününün fazileti de hadislerde teyiden, tekiden beyan edilmiştir. Bazı alimler haftanın en efdal günü cum'adır diye "hafta" ile kayıtlamak suretiyle bu iki hadis arasını telif etmiştir.
Cum'a günü le ilgili bir kısım açıklamayı, az ileride yer verilecek olan cum'a günü ile ilgili bahse bırakıyoruz.[423]

*** NISF-U ŞA'BAN**

4567 -1- عن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ # يَنْزِلُ اللّهُ تَعالى لَيْلَةَ النِّصْفِ مِنْ شَعْبَانَ الى سَمَاءِ الدُّنْيَا فَيَغْفِرُ ‘كْثَرَ مِنْ عَدَدِ شَعْرِ غَنَمِ كَلْبٍ[. أخرجه الترمذي؛ وزاد رزين: »مِمَّنِ اسْتَحَقّ النَّارَ« .

1. (4567)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu

vesselâm) buyurdular ki:
"Allah Teâla Hazretleri, Nısf-u Şa'ban gecesinde dünya semasına iner ve Kelb Kabîlesinin koyunlarının tüyünün adedinden daha çok sayıda günahı affeder." [Tirmizî, Savm 39, (739); Rezin bu rivayete "Ateşe müstehak olanlardan" ziyadesini kaydetmiştir.][424]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis nısf-ı Şaban gecesinin faziletini beyan etmektedir. Nısf, "yarı" demek olduğuna göre, nısf-u Şa'ban, Şa'ban ayının ortasındaki günün gecesi demek olur. Bu gece Şaban'ın onbeşinci gecesidir, Bereat gecesi de denir.

2- Hadis metin olarak: "...Kelb kabilesinin koyunlarının tüyünden daha çok sayıda insana mağfiret eder" şeklinde anlaşılmaya elverişlidir. Hatta Rezin'in ibaresi de bu manayı teyid eder. Ancak alimler o miktarda Ashabın bulunmayışını gözönüne alarak tercümede kaydettiğimiz üzere "Kelb kabilesinin koyunlarının tüyünün adedinden daha çok sayıda günahı affeder" şeklinde anlamayı tercih etmişlerdir. Kelb kabilesinin koyunlarının zikri, "Onlar, koyun beslemede diğer kabilelerden ileri oldukları içindir" denmiştir. Böylece Allah'ın rahmet ve mağfiretinin çokluğu daha iyi ifade edilmiş olmaktadır.[425]

*** CUMA GÜNÜ**

-4568 -1- عن أوس بن أوس رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: إنَّ مِنْ أفْضَلِ أيَّامِكُمْ يَوْمَ الْجُمُعَةِ، فِيهِ خُلِقَ آدَمُ عَلَيْهِ السَّمُ، وَفِيهِ قُبِضَ، وَفِيهِ النَّفْخَةُ، وَفِيهِ الصَّعْقَةُ، فأكْثِرُوا عَليّ مِنَ الصَّةِ فيهِ، فإنَّ صَتَكُمْ مَعْرُوضَةٌ عَليّ. قَالُوا: وَكَيْفَ تُعْرَضُ عَلَيْكَ صَتُنَا؟ وَقَدْ أرِمْتَ]أىْ بَلِيتَ[فقَالَ: إنَّ اللّهَ تعالى حَرَّمَ عَلى ا؛رْضِ أنْ تَأكُلَ أجْسَادَ ا؛نْبِيَاءِ[. أخرجه أبو داود والنسائي.

1. (4568)- Evs İbnu Evs (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Cum'a, en hayırlı günlerinizden biridir. Hz. Adem aleyhisselam(ın toprağı) o gün yaratıldı, o gün kabzedildi. (Kıyamette Sur'a) o gün üflenecek, sayha da o

günde olacak. Öyleyse o gün bana salavatı çok okuyun. Zira salavatlarınız bana arzedilir."
Orada bulunanlar:
"Salavatlarımız size nasıl arzedilir? Siz çürümüş olacaksınız!" dediler. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Allah Teala Hazretleri, Arz'a peygamberlerin cesetlerini yemeyi haram kıldı!" buyurdular." [Ebû Davud, Salat 207, (1047); Nesaî, Cum'a 5, (3, 91, 92).][426]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadiste, cum'a gününün, en hayırlı günlerden biri olduğu ifade edilir, "en hayırlı gündür" denmez. Aliyyu'l-Karî, bu ifadeye dayanarak: "Hadiste, arafe gününün en efdal veya cum'a'ya müsavi olduğuna bir işaret vardır" der.

2- Bazı alimler, hadiste geçen nefha (üfleme)dan muradın ikinci nefha, yani iyileri ebedi cennete ulaştıracak olan nefha olduğunu söylemiştir. Bazıları da "Birinci nefhadır, çünkü o, Kıyametin başlangıcı, ikinci yaratılışın bidayetidir" denmiştir.

3- Sayha'dan maksad, insanları korkudan öldürecek bir çığlıktır. Bu çığlık birinci nefhanın adıdır. Bir bakıma az önce "nefha" diye söylenen hadise sa'ka (sayha) diye tekrar edilmiş olmaktadır. Önceki, ikinci nefha kabul edilince sa'ka ile birinci nefhayı anlamak muvafık olur. Resûlullah cum'a gününün faziletli oluşunun sebebini açıklama sadedinde, o gün cereyan etmiş ve edecek başka durumlar da zikreder: "Onda duaların mutlaka kabul gördüğü bir saat var. Cum'a Resûlullah'ın vakfe yaptığı gündür. O gün dünyanın her tarafında insanlar hutbe ve namaz için toplanırlar, bu haccdaki toplanmaya ve Kıyamet günündeki hesap vermek üzere vukua gelecek toplanmaya da muvafık düştüğünden cum'a günü bayram günüdür. Bu sebeple cuma günü toplanmak, hutbe okumak teşri edilmiştir. Ta ki, o vesile ile mebde' ve meâd, cennet ve cehennem hatırlanmış olsun. Bu sebeple, cum'a sabahı Secde ve Hel etaâ (insan) surelerinin okunması sünnettir. Çünkü bu surelerde bu günde olmuş ve olacak olan şeylerinzikri var: Hz. Adem'in yaratılışı, mebde ve mead gibi. Bu sebeple cum'a'da yapılan ibadetler diğer günlerde yapılanlardan efdaldir. Hatta, facir kimseler bile cum'a gününe ve gecesine hürmet ederler. Ayrıca cum'a günü, cennetteki Yevmü'l-Mezid'e dahi muvafakat etmektedir. [Bu gün cennet ehlinin misk tepeleri üzerinde toplanacakları müstesna bir gündür.] Bu sebeplerle cum'a vakfesi diğer

vakfelere üstündür. Ne var ki "cum'a'ya rastlayan vakfenin 72 hacca bedel olduğu" şeklinde şüyû bulan haber batıldır, hadiste bir dayanağı yoktur. "Allah indinde ünlerin en hayırlısı cum'a günüdür" hadisi haftanın en hayırlı gününü tesbit eder. Yılın en efdal günü arafe ve kurban günüdür. Şâfiî'ye göre bunlardan en efdali arafe'dir. Zira o gün tutulan oruç iki yıllık günaha kefaret olur. Ayrıca Allah o gün en fazla azadda bulunmakta ve vakfede duranlarla melâikeye iftihar etmektedir. Bazıları da: "Kurban günü efdaldir, o gün tazarru ve tevbe edilir, ziyaretler, gidipgelmeler icra edilir" demiştir." [Münavî]

4- Salâvatın Resulullaha'a arzı, onun cum'a günü makbul olarak arzedilmesi demektir. Cum'a günü ve gecesi salavat okumanın faziletli ile igili rivayetler çoktur. Aslında salavat her zaman için makbul bir duadır, melekler vasıtasıyla Aleyhissalâtu vesselâm'a ulaşmaktadır. Cum'a günü bu amel daha çok fazilet kazanmaktadır.

5- Hadisin sonunda Resûlullah peygamberlerin kabirlerinde çürümediğini ifade etmektedir. Alimler bu mesele üzerinde tahkike dayalı olarak: Peygamberlerin, tıpkı melekler gibi yiyip içmeye muhtaç olmaksızın kabirlerinde diri olduğunu, ibadet ve namazla meşgul bulunduklarını kabul ederler. Bu cümleden olarak resulullah da kabrinde sağdır ve ümmetinin taatiyle sürur duymaktadır. Alimler, diğer ölülerin de kabirlerinde ilim ve işitme gibi mutlak bir idrak sahibi olduklarını söylerler. Nitekim İbnu Abbâs, Resûlullah'ın şu sözünü rivayet etmiştir. "Bir kimse, dünyada iken tanıdığı mü'min bir kardeşinin kabrine uğrayıp selam verse kabirdeki onu mutlaka tanır ve selamına mukabele eder." Resûlullah'ın, Baki mezarlığına sıkça uğrayıp ölülere selam verdiği bilinmektedir. Kur'an-ı Kerim şehidlerin bile diri olduklarını, rızıklandırıldıklarını söylemektedir. Bu durumda peygamberlerin kabirdeki hayatlarını istib'ad etmek abes olur. Resûlullah "Peygamberler kabirlerinde diridirler" hadisi sabit rivayetlerdendir. [427]

-4569 -2- وعن ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قَالَ:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ # مَا مِنْ مُسْلِمٍ يَمُوتُ لَيْلَةَ الْجُمُعَةِ أَوْ يَوْمَ الْجُمُعَةِ إ ّ وَقَاهُ اللّهُ فِتْنَةَ الْقَبْرِ[. أخرجه الترمذي .

2. (4569)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Cum'a gecesi veya cum'a günü vefat eden hiçbir müslüman yoktur ki, Allah onu kabir fitnesinden korumamış olsun." [Tirmizî, Cenaiz 72, (1074).][428]

AÇIKLAMA:

1- Fitne kelimesi ayet ve hadislerde pekçok manada kullanılmıştır: Kargaşa, fesad, azab, sual ve imtihan, cünun gibi. Sadedinde olduğumuz hadiste azab ve sual manası daha muvafık gözükmektedir.

2- Hadis, Tirmizî'nin diğer Kütüb-i Sitte imamlarına teferrüd ettiği bir rivayet ise de bu manayı te'yid eden şevahid dediğimiz başka rivayetler diğer kaynaklarda gelmiştir. Aliyyu'l-Karî, Mirkat'da hadisi açıklarken ulemanın bazı yorumlarına yer verir. Kurtubî'den kaydedilen bir açıklama şöyle: "Bu (ve bunu te'yid eden) ve kabir sualini nefyeden hadisler, kabir suali üzerine daha önce kaydettiğimiz hadislere muaraza etmez. Yani bunlar onlara zıtlık arzetmezler, belki tahsis ederler ve kabrinde kimlerin hesaba çekilmeyeceğini ve azab görmeyeceğini, kimlere sual icra edilip sıkıntılı hallere maruz kalacağını açıklar. Bu meselelerin hiçbiri kıyasa girmez, içtihadla, ferdi mülahaza ile hükme medar edilemez, (sadece vahiyle söz söylenebilir). Öyleyse o hususlarda Sadıku'l-Masduk olan Resul-i Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm)'ın söylediğini aynen kabul ve tasdik etmek gerekir." Hakimu't-Tirmizî de şöyle demiştir: "Kim cum'a günü vefat ederse, onun Allah indinde mevcut olan (esrarındaki) kapak açılır. Çünkü cum'a günü cehennem yakılmaz, kapıları kapatılır, o gün ateşin sultanı, diğer günlerde yaptığını yapmaz. Öyleyse Allah bir kulunun ruhunu Cum'a gününde kabzederse bu onun saadetine ve iyi bir âkibete erdiğine delil olur. Zira Allah Teala Hazretleri bu günde, yanında ehl-i saadet diye yazdığı kimselerin ruhunu kabzeder. Bu sebepledir ki onu kabir fitnesinden korur. Bunun da sebebi, münafığı mü'minden ayırdetmektedir." Suyutî buna ilaveten der ki: "Cum'a günü ölene şehid ecri verilecektir. Şehidlerle ilgili kaideye göre onlara sual yoktur, nitekim hadiste:
"Kim cuma günü veya gecesi ölecek olsa kabir azabından korunur, kıyamet günü de, üzerinde şehid mühürü olduğu halde gelir" buyrulmuştur."
Cum'a günü ölenin şehid sayılacağı, kabir fitnesinden korunacağı hususunda başka rivayetler de var. Bu kadarı ile yetiniyoruz.[429]

4570- 3- وعن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]ذَكَرَ النَّبِىُّ # يَوْمَ الْجُمُعَةِ

فقَالَ: فيهِ سَاعَةَ ۦ يُوَافِقَهَا عَبْدٌ مُسْلِمٌ وَهُوَ قَائِمٌ يُصَلى يَسْألَ اللهَ تَعالى شَيْئاَ إ أعْطَاهُ إيَّاه وَأشَارَ بيَدِهِ، يُقَلِّلُهَا]. أخرجه الثلثة والنسائي .

3. (4570)- Hz. Ebû Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) cum'a gününden bahis açıp dedi ki:
"Onda bir saat vardır; müslüman bir kul namaz kılar olduğu halde, o saate erse, Allah'tan her ne istemişse onu Allah kendisine mutlaka verir." Bunu söylerken [Resûlullah] eliyle o vaktin azlığını işaretliyordu." [Buharî, Cum'a 37, Talak 24, Da'avat 61; Müslim, Cum'a 13, (852); Muvatta, CUm'a 15, (1, 108); Nesaî, Cum'a 45, (3, 115, 116).][430]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis cum'a gününün en mümtaz yönlerinden birini nazara vermektedir: Duaların kabul edildiği bir saat. O saat yakalandığı takdirde kişi, "hayır nevinden" veya "Allah'tan talep edilmesi meşru olan", "günaha, harama girmeyen" her ne isterse Allah o duayı yerine getirecektir.
Bu kıymeti ve bereketi büyük vaktin kısalığına hadiste dikkat çekilmiştir. Esasen hadis metninde geçen saat kelimesi, bugün anladığımız gibi altmış dakikalık bir zaman dilimini ifade etmez. "Müddet, "kısa bir zaman" manasına gelir. Kısalığına ayrıca dikkat çekilmesi, o anı yakalamak için son derece dikkatli ve uyanık olması gereğini tebarüz ettirir.

2- Diğer bir husus, bu vaktin yirmidört saatlik günün hangi vakitlerine rastlamaktadır. O da belli değil; gecede mi, gündüzde mi, bunların hangi vakitlerinde? Seherde mi, kuşluk, öğle, ikindi, akşam veya yatsıda mı? Belli değil.
İbnu Hacer, bu hususta -bir kısmı merdud olan- tam 42 ayrı görüşü kaydeder ve münakaşasını yapar. Gece ve gündüzün nerdeyse belli başlı bütün vakitlerine yer veren bu görüşlere burada yer vermeyeceğiz. Umumiyetle kabul gören iki rivayetten birine göre bu saat hatibin minbere oturması ile namazdan çıkması arasında geçen müddettir; diğerine göre ise, ikindi vaktinden sonra güneşin batmasına kadar geçen zamandır. Bu ikinci görüşte olan Ebû Hureyre, Abdullah İbnu Selam'ın: "O saat namaz vakti değildir. Halbuki "namaz halinde olan mü'minin duası makbuldür" şeklinde yaptığı itiraza bir başka nassla cevap

vermiş, "namaz bekleyen kişinin, namaz kılan (musalli) hükmünde olacağı"nı hatırlatmıştır.
Hutbe esnasında "namazda olunmadığı" ileri sürülerek, birinci görüşe de itiraz yapılmıştır. Ancak bu itiraza da "namaz" manasına kullanılmış olan salat kelimesinin dua manasına da geldiği belirtilerek cevap verilmiştir. Keza metinde geçen kıyam (namaza durmuş olma hali) tabiri de devam'a hamledilmiştir. Böyle olunca "kaim"le "musalli"nin ifade edilme hadisesi bir parça ile onun bütününün (cüz ile küllü) ifade edilmesi nevinden bir hadise olmaktadır. Çünkü kıyam hali de namazın bir parçasıdır; tıpkı, rükü, sücud ve teşehhüdün de namazın diğer halleri olması gibi.
Kayda değer bir görüşe göre, bu saat cum'a gününün tamamına gizlenmiştir, tıpkı, Kadir Gecesi'nin son onda gizlenmesi, İsm-i A'zam'ın esmau'l-Hüsna'da gizlenmesi gibi, İbnu Ömer: "Bir hacetin bir gün içinde talebi kolay bir iştir" der ve ilave eder: "Bunun manası, cum'a gününün tamamında duaya devam gereğidir; duanın kabul edildiği ana rastlamak için bütün gün dua edilmiş olur." Ka'b İbnu Malik, "bir grup, anlaşarak cum'a gününü dua etmek üzere taksim etseler, bu saate daha kolay erişirler der. Birçok alim de hadisi: "Cum'a günü, icabet saatine tesadüf etme ümidiyle çok dua etmek müstehabtır" diye yorumlamıştır.

3- İbnu Hacer, yapılabilecek bir itirazı kaydeder ve cevaplandırır: "Şayet: "Hadisin zahiri, her duaya, zikri geçen şartlar tahtında icabet edileceğini ifade ediyor. Halbuki, vakit, beldeden beldeye değişmektedir. Bu durumda namaz kılanların bir kısmı diğerine nazaran erken davranacaktır. Dualara icabet saati ise vakte bağlıdır. Öyleyse bu zaman ihtilafı ile farklı beldelerdeki duaların makbuliyeti nasıl tahakkuk eder?" denirse cevabımız şudur: "İcabet saatini her musallinin kendi fiiline bağlı olması muhtemeldir. Nitekim benzer hüküm mekruh vakitler için de söylenir." [431]

-4571 -4- وعن أبى بُرْدَةَ عن أبيه أبى مُوسى ا؟شْعَرى رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]سَمِعْتُ رَسُولَ اللّهِ # يَقُولُ: هِىَ مَا بَيْنَ أنْ يَجْلِسَ ا؟مَامُ الى أنْ تَنْقَضِى الصَّةُ[. أخرجه مسلم وأبو داود .

4. (4571)- Ebû Bürde, babası Ebû Musa el-Eş'arî (radıyallahu anh)' tan naklediyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Cum'adaki icabet saati

imamın minbere oturduğu anla, namazdan çıkması anına kadar geçen vakittir" dediğini işittim." [Müslim, Cum'a 16, (853); Ebû davud, Salat 208, (1049).][432]

-4572 -5- وعن أنس رَضِـيَ اللّهُ عَنْه قال:]اَلْتَمِسُوا السَّاعَةَ الَّتِى تُرجى يَوْمَ الْجُمْعَةِ بَعْدَ الْعَصْرِ الى غَيْبُوبَةِ الشَّفَقِ[. أخرجه الترمذي .

5. (4572)- Hz. Enes (radıyallahu anh) demiştir ki: "Cuma günü, (duaların kabul edileceği) ümit edilen saati, ikindi namazından sonra güneşin ufuktan kaybolması anına kadar arayın." [Tirmizî, Salat 354, (489).][433]

AÇIKLAMA:

Cuma günündeki saat-i icabenin hangi vakitte olduğu hususunda ileri sürülen kırkı mütecaviz görüş içerisinde iki tanesinin en meşhur ve en makbul addedildiğini yukarıda kaydetmiş idik. Yukarıda kaydedilen iki hadis mezkur iki görüşün delillerini teşkil ederler. İbnu Hacer bu iki görüş haricinde kalanların ya bunlara muvafık olduğunu, yahut da isnadının zayıf olduğunu, yahut da görüş sahibinin, onu merfu hadise dayandırmadan şahsî içtihadına nisbet ettiğini belirtir. Ebû Said (radıyallahu anh)'ın bir rivayetinde, Aleyhissalâtu vesselâm, soru üzerine bu saat-i icabenin kendisine öğretildikten sonra unutturulduğunu söylemiştir. Şarihler sadedinde olduğumuz bu iki hadisle Ebû Said hadisi arasında tearuzdan bahsedilemeyeceğini belirtirler. "Çünkü der Beyhakî, bu iki hadisin ravileri, o vakti, Aleyhissalâtu vesselâm'dan unutturulmazdan önce öğrenmiş olmaları mümkündür."
Selef ulamâsı, ayrıca bu iki vakitten hangisinin müreccah olduğu hususunu da araştırmıştır. İmam Müslim: "Ebû Musa hadisi, bu babtaki rivayetlerin en sahihidir" demiştir. Bayhakî, İbnu'l-Arabî, Kurtubî, Nevevî vs. pek çok alim bu görüşü tercih etmiştir.
Bir kısım alimler de Abdullah İbnu Selam'ın tercihini kabul etmiştir. Ahmed İbnu Hanbel, İbnu Abdi'l-Berr, Said İbnu Mansur, İshak İbnu Rahuye bunlardandır. İbnu Abdilberr, bu saat-ı icabeyi yakalama şansını kuvvetlendirmek için mezkur iki vaktin her ikisinde de dua hususunda gayret göstermek gerekir kanaatini beyan etmiştir. Buna muvafık olarak bazı alimler: "Saat-i icabet bu iki vakitten birindedir. Bunlar birbirlerine muarız da değiller.

Zîra Aleyhissalâtu vesselâm'ın, o iki sahabiden her birine, ayrı ayrı vakitlerde, mezkur irşadda bulunmuş olması ihtimalden uzak değildir" demiştir.[434]

*** MUHARREM**

-4573 -1- عن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: أَفْضَلُ الصِّيَامِ بَعْدَ رَمَضَانَ شَهْرُ اللّهِ الْمُحَرَّمُ، وَأَفْضَلُ الصَّةِ بَعْدَ الْمُكْتُوبَةِ صَةُ اللَّيْلِ[. أخرجه الخمسة إ البخاري .

1. (4573)- Ebû Hüreyre (radıyallahu anh) enlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Ramazan ayından sonra en faziletli oruç (ayı) şehrullah olan Muharrem ayıdır. Farz namazdan sonra en efdal namaz da gece namazıdır." [Müslim, Sıyam 202, (1163); Ebû Davud, Savm 55, (2429); Tirmizî, Salat 324, (438); Nesâî, Kıyamu'l-Leyl 7, (3, 207, 208).][435]

AÇIKLAMA:

1- Muharrem ayına, Şehrullah yani Allah'ın ayı denmesi, onun şanını yüceltmek ve tazim içindir. Tîbî, şehrullah orucu ile kastedilen şeyin, Aşura orucu olduğunu söyler. Ancak Aliyyu'l-Karî, bununla Muharrem ayının tamamının kastedildiğini ileri sürer. Hadisin ıtlâkı Aliyyu'l-Kari'nin haklı olduğunu göstermektedir.

2- Bu hadis, ayrıca geceleyin kılınan teheccüd namazının diğer nafilelerden ve hatta farz namazlarla birlikte kılınan revatib nafilelerden daha faziletli olduğunu ifade etmektedir. Şafiî alimlerinden Ebû İshak el-Mervezî ve ona tabi olan bir grup alim, sadedinde olduğumuz hadisin zahirini esas alarak bu görüşü benimsemişlerdir. Ancak çoğunluk "Revatib nafileleri efdaldir" demiştir. Nevevî, bu hadisin hükmüne göre önceki görüşün akva ve evfak olduğunu söyler.Tîbî de Nevevî'yi teyid eden bir değerlendirme ile der ki: "Hayatıma yemin olsun, teheccüt namazının hiçbir fazileti olmasa bile, ona fazilet olarak şu ayetlerdeki ifade kâfidir. (Meâlen): "Gece vakti de uyanıp, sadece sana mahsus fazladan bir ibadet olarak teheccüd namazını kıl. Umulur ki, Rabin, seni övülmüş bir makam olan en büyük şefaat makamına kavuşturur" İsra 79). "Onlar ibadet etmek için

gece vakti yataklarından kalkar. Rablerinin azabından korkarak ve rahmetini ümid ederek O'na dua ederler..." (Secde 16).
Teheccüd namazına daha önce temas ettik (3002-3015. hadisler. En sonda genişçe açıklama yapıldı).[436]

-4574 -2- وعن علي رَضِيَ اللّهُ عَنْه، وَسَألَهُ رَجُلٌ]أىُّ شَهْرٍ تَأمُرُنِى أنْ أصُومَ بَعْدَ رَمَضَانَ؟ فقَالَ: مَا سَمِعْتُ أحَداً يَسْألُ عَنْ هذا إلاَّ رَجُ سَألَ رَسُولَ اللّهِ # وَأنَا عِنْدَهُ. فقَالَ يَا رَسُولَ اللّهِ: أىُّ شَهْرٍ تَأمُرُنِى أنْ أصُومَ بَعْدَ رَمضَانَ. فقَالَ: إنْ كُنْتَ صَائِماً بَعْدَ رَمضَانَ فَصُمِ الْمُحَرَّمَ فإنَّهُ شَهْرُ اللّهِ، فيهِ يَوْمٌ تَابَ اللّهُ فيهِ عَلى قَوْمٍ، وَيَتُوبُ اللّهُ فيهِ عَلى قَوْمٍ آخَرِينَ[. أخرجه الترمذي .

2. (4574)- Hz. Ali (radıyallahu anh)'ın anlattığına göre bir adam ona sorar:
"Ramazandan sonra hangi ayda oruç tutmamı tavsiye edersiniz?"
Ali (radıyallahu anh) şu cevabı verir:
"Ben bu soruyu Resûlullah'a soran kimseye rastlamamıştım. Nihayet bir adam sordu. O zaman ben de yanlarında idim. Dedi ki: "Ey Alah' ın Resulü! Ramazandan sonra hangi ayda oruç tutmamı tavsiye edersiniz?" Şu cevabı lutfettiler:
"Ramazan dışında da oruç tutmak istersen Muharrem ayında tut. Çünkü o Şehrullah (Allah'ın ayı)dır. O ayda bir gün vardır ki, Allah onda bir kavmin günahlarını affetti, bir başka kavmin günahını da affedecek." [Tirmizî, Savm 40, (741).][437]

AÇIKLAMA:

Burada, Allah'ın mağfiret ettiği belirtilen kavim, Hz. Musa (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kavmidir. Beni İsrail'in Firavun'dan kurtarılışı, Firavun ve ordusunun denizde boğulması maksuddur.[438]

*** GECE**

-4575 -1- عن جابرٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]سَمِعْتُ رَسُولَ اللّهِ # يَقُولُ: إنَّ

في اللّيْلِ سَاعَةَ ·يُوَافِقَهَا رَجُلَ مُسْلِمٌ يَسْألَ اللّهَ خَيْراَ مِنْ أمْرِ الدُّنْيَا أوِ اŒخِرَةِ إ أعْطَاهُ إيَّاهُ، وذلِكَ كُلَّ لَيْلَةٍ[. أخرجه مسلم .

1. (4576)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Gecede bir saat vardır ki, müslüman bir kimsenin Allah'tan, dünya veya ahirete müteallik bir hayır talebi, o saate rastlarsa, Allah dilediğini ona mutlaka verir. Bu saat her gecede vardır." [Müslim, Müsafirin 166, (757).][439]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, her gecede bir saat-ı icabe olduğunu ifade etmektedir. Bir saatin vakti belli değildir. Ancak bazı rivayetlerde, bu saatin gecenin yarısından sonra veya son üçte birinde olduğuna karine teşkil eder. Zira Aleyhissalâtu vesselâm bu zamanlarda gece ibadeti yapmıştır. Kimin duası bu saate rastlarsa mutlaka kabul edileceğini hadis garanti etmekte ve gece ibadetine teşvik buyurmaktadır. Gecenin gündüzden efdal olduğunu söyleyen alimlerin delillerinden biri de bu hadistir. Müzzemmil sûresi de mü'minleri gece ibadetine teşvik etmekte, değişik şartlara göre gece ibadetinin zamanını, miktarını belirtmektedir. Gündüzde saat-ı icabe sadece cum'a günü mevzubahis olduğuna göre, ibadet açısından gecenin efdaliyeti inkar edilemez. [440]

İKİNCİ FASIL

FAZİLETLİ MEKANLAR

(Bu fasılda üç fer' vardır.)

BİRİNCİ FER'

MEKKE'NİN FAZİLETİ

*

İKİNCİ FER'

MEDİNE-İ MÜNEVVERE'NİN FAZİLETİ

*

KUBA MESCİDİ

*

UHUD DAGI

*

AKİK VE ZÜ'L-HULEYFE

*

ÜÇÜNCÜ FER'

YERYÜZÜNDE FAZİLETLİ YERLER

*

HİCAZ

*

ARAP YARIMADASI

*

YEMEN-ŞAM

*

BEYTU'L-MAKDİS (KUDÜS)

*

VECC (TAİF)

*

MESCİDÜ'L-İŞÂR

*

BAZI NEHİRLER

BİRİNCİ FER'

MEKKE'NİN FAZİLETİ

-4576 -1- عن أبى ذرٍّ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: إنَّ أوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لِلَّذى بِبَكَّةَ مُبَارَكاً يُصَلّى فيهِ الْكَعْبَةُ. قُلْتُ: ثُمَّ أىٌّ؟. قَالَ: الْمَسْجِدُ اٌ۟قْصى. قُلْتُ: كَمْ كَانَ بَيْنَهُمَا؟. قَالَ أرْبَعُونَ عَاماً[. أخرجه الشيخان والنسائي .

1. (4576)- Hz. Ebû Zerr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Şurası muhakkak ki, (yeryüzündeki) ilk ev, mübarek olsun ve içinde namaz kılınsın diye Mekke'de inşâ edilen Kâ'be' dir" buyurdular.
Ben: "Sonra hangisi?" diye sordum. "Mescid-i Aksa" buyurdular. Ben: "İkisi arasında ne kadar fark var?" dedim. "Kırk yıl!" buyurdular." [Buharî, Enbiyâ 8, 40; Müslim, Mesâcid 2, (520); Nesâî, Mesâcid 3, (2, 32).][441]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, Kâ'be'nin, yeryüzünde inşâ edilen ilk mâbed olma hususiyetini taşıdığını belirtmektedir. Bu mânâ hadisin sadedinde olduğumuz veçhinde sarîh olarak görülmez ise de, İshak İbnu Râhuye ve İbnu Ebî Hâtim'in rivayetlerinde

sarahatle ifade edilmişti: "Kâ'be'den önce evler vardı. Ancak Kâ'be, ibadet için yapılan ilk ev idi."

2- Mescid-i Aksa, Beyt-ü Makadîs'in adıdır. Aksâ, uzak mânâsına gelir. Kâ'be'ye uzaklığı sebebiyle ona bu isim verilmiştir. "Ondan sonra ibadet mahalli olmadığı için de böyle tesmiye edildiğini" söyleyen de olmuştur. Kezâ: "Kazurât ve pisliklerden uzak olduğu için de bu adı aldığı" söylenmiştir. Nitekim, makdis "pislikten arınmış" mânasına da gelir.

3- Kâ'be'nin inşaatı ile Beytu'l-Makdis'in inşaatı arasnıda kırk yıl olmasını İbnu'l-Cevzî müşkil bulur. "Zira der, Kâ'be'yi Hz. İbrahim, öbürünü Hz. Süleyman inşâ etmiştir. İkisi arasında ise bin yıllık zaman farkı vardır." Âlimler, başka rivayetlerdeki sarahatleri de değerlendirerek, Kâ'be'nin Hz. Âdem aleyhisselâm, Mescid-i Aksa'nın da Adem'in oğuilları tarafından yapıldığını ve ikisi arasında kırk yıl bulunduğunu söylemişlerdir. Öyleyse Hz. İbrahim ve Hz. Süleyman'ın inşaatları muahhardır ve önceki temel üzerine bir imar veya bir genişletme ameliyesidir, seferden başlama ameliyesi değildir. Bu yoruma ihtimal verdikçe Hz. İbrahim'le Hz. Süleyman arasında varlığı söylenen bin yıllık fark, ehemmiyetini kaybeder.

Kâ'be'nin inşaatı meselesine daha önce genişçe yer verdik.[442]

4577-2- وعن ابْنِ عبَّاس رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: نَزَلَ الْحَجَرُ ا٘سْوَدُ مِنَ الْجَنَّةِ، وَهُوَ أشَدُّ بَيَاضاً مِنَ اللَّبنِ، وَإنَّمَا سَوَّدَتْهُ خَطَايَا بَنِى آدَمَ[. أخرجه الترمذي وصححه والنسائي، وهذا لفَظُ الترمذي. ولفظُ النسائي »الحَجَرُ ا٘سْوَدُ مِنَ الْجَنَّةِ« .

2. (4577)- İbnu Abbâs (radıyallahu anümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Haceru'l-Esved, cennetten indi. İndiği vakit sütten beyazdı. Onu insanların günahları kararttı." [Tirmizî, Hacc, 40, (877).][443]

AÇIKLAMA:

Aliyyu'l-Kârî, hadisin zahirine hamledilmesi gerektiğini belirterek, "Hacerü'l-

Esved'in, kendisine değen insanların günahları sebebiyle siyahlaştığını" söyler ve "Buna ne aklî ne de naklî yönden bir engel yok" der. Ancak bazı Hanefî âlimleri de şöyle demiştir: "Bu hadisle, Hacerü'l-Esved'in şânını yüceltme, hata ve günahları da kötülemede mübalağa murad edilmiş olması muhtemeldir. Öyleyse mana şöyledir: "Hacerü'l-Esved, kendisinde bulunan şeref, keramet, uğur ve bereketle cennetin cevâhirine iştirak etmiş olmaktadır. Sanki o, cennetten bu hal üzere indi. İnsanoğlunun günahları cansızlara tesir ederek, beyazı siyaha çevirecek durumdadır. Durum böyle olunca insanların kalplerine ne yapmaz?" Veya: "Madem ki o taş hataları örtücü, günahları mahvedicidir, öyleyse sanki cennettendir. Keza insanoğlunun günahlarını çokça yüklenmesi sebebiyle, sanki aslen şiddetli beyaz olduğu halde, hatalar onu karattı. Bu söylenen durumu teyid eden hususlardan biri şudur: Onda beyaz noktalar vardı. Siyahlar birikerek galebe çaldı. Hadiste gelmiştir ki: "Kul günah işleyince kalbinde siyah bir leke hasıl olur. Günah işledikçe başka siyah noktalar meydana gelir. Bu hal böyle devam eder ve kalbi tamamen siyahlaşır ve o kimse şu âyetin haber verdiği takımdan olur: "Asla! Doğrusu onların kazandıkları günahlar, birike birike kalplerini kaplayıp karartmıştır" (Mutaffifin 14). Velhasıl, Hacerü'l-Esved, son derece saf, beyaz ayna menzilesindedir. Eşyadan münasib olmayanların temasıyla hemen değişikliğe uğrayıp bütün cüzlerini siyahlaştırmaktadır. Akıl sahiplerini icmaı ile sohbet bile Hacerü'l-Esved'e tesir etmektedir."
İbnu Hacer der ki: "Bazı mülhidler bu hadise itiraz ederek: "Nasıl olur da müşriklerin hatası bu taşı siyahlandırırken, ehl-i tevhidin taatı beyazlatmıyor?" Bu itiraza İbnu Kuteybe'nin sözüyle cevap verilir:" Allah dileseydi bu da olurdu. Allah âdetini şöyle icra ediyor: "Siyah, boyuyor, beyazla bilakis boyanıp beyazlaşmıyor?" Muhibbu't-Taberî de şöyle demiştir: "Onun siyah olarak kalmasında basiret sahiplerine ibret var. Zira, eğer hatalar sert taş üzerinde tesir halkederse, kalp üzerindeki tesiri daha şiddetli olur. İbnu Abbâs'tan rivayet edilir ki, o siyaha çevrilmiştir; ta ki, dünyada ehl-i cennet zinetine bakmasınlar. Eğer bu rivayet sâbit (sahîh) ise gerçek cevap budur."[444]

-4578 -3- وعن ابْنِ عمرو بْنِ الْعَاصِ رَضِيَ اللهُ عَنْهما قالَ:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: إنَّ الرُّكْنَ وَالْمَقَامَ يَاقُوتَتَانِ مِنْ يَواقِيتِ الْجَنَّةِ طَمَسَ اللهُ نُورَهُمَا، وَلَوْ لَمْ يَطْمِسْ نُورَهُمَا ،ضَاءَتَا مَا بَيْنَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ[. أخرجه الترمذي .

3. (4578)- İbnu Amr İbnu'l-Âs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah

(aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Rükn ve makam iki cennet yakutu idiler. Allah onların nurlarını aldı. Eğer onların nurlarını almamış olsaydı, o ikisi mağrible maşrık arasını aydınlatırdı." [Tirmizî, Hacc 49, (878).][445]

AÇIKLAMA:

1- Rüknden maksad Hacer-i Esved'dir. Makamdan maksad da Makam-ı İbrahîmdir. Hadis bu iki mukaddesin cennet yakutlarından olduğunu ifade etmektedir.
Bunların nurunun alınmasını, Aliyyu'l-Kârî "Müşriklerin onlara temasları sebebiyle" diye izah eder ve "Buradaki hikmet de imanın aynî değil, gaybî olması için" der.[446]

-4579 -4- وعن الْخُدْري رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: لَيُحَجَّنَّ هذَا الْبَيْتُ وَلَيُعْتَمَرنَّ بَعْدَ يَأجُوجَ وَمَأجُوجَ[. أخرجه البخاري .

4. (4579)- el-Hudrî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Bu Beyt'e Ye'cüc ve Me'cüc'den sonra da hacc yapılacak umre icra edilecek." [Buharî, Hacc 47).][447]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, Kıyamet alametlerinden olan Ye'cüc ve Me'cüc'ün zuhurundan sonra da Kâ'be'ye hacc ve umre ziyaretlerinin devam edeceğini, Kâ'be'nin Kıyamete kadar ziyaret edilmekten mahrum kalmayacağını belirtmektedir. Ancak "Kıyamet, Beyt'e haccın terkine kadar kopmaz" hadisi ile bu hadis tearuz eder. Bunu İbnu Hacer: "Halkın, Ye'cüc ve Me'cüc'den sonra da haccetmesi, kıyametin kopmasına yakın haccın terkedilmesine mâni değil" diyerek açıklığa kavuşturur.[448]

-4580 -5- وعن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولَ اللّهِ #: لَيُهِلَّنَّ

ابْنُ مَرْيَمَ مِنْ فَجِّ الرَّوْحَاءِ حَاجًّا أَوْ مُعْتَمِراَ أَوْ لَيُثَنِّيَنَّهُمَا مَعاَ]. أخرجه مسلم .

5. (4580)- Hz. Ebû Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Vallahi Meryem oğlu (Hz. İsa aleyhisselâm), Feccu'r-Ravhâ nam mevkide, hacc yapmak veya umre yapmak yahut da her ikisini de yapmak için telbiye getirecektir." [Müslim, Hacc 216, (1252).][449]

AÇIKLAMA:

İslâmî nasslara göre, Hz. İsa aleyhisselâm hayattadır, cism-i dünyevîsi semadadır. Ahir zamanda Deccal'i öldürmek üzere yeryüzüne inecek ve adaleti tesis edecektir Onun getireceği adaletle bolluk artacak, insanlığa refah ve sul-ü umumî gelecektir. Öyle ki zekât alacak fakir kalmayacaktır.
Şu halde, Hz. İsa o zaman hacc yapacaktır. Onun telbiye getireceği Feccu'r-Ravha Mekke-Medine yolu üzerinde, Mekke'ye altı mil kadar uzaklıkta bir yerin adıdır. Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm), Bedir gazvesi, Fetih gazvesi ve Veda haccına giderken buradan geçmiştir.[450]

4581 -6- وعن عائشة رَضِيَ اللهُ عَنْها قالت:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: يَغْزُو جَيْشٌ الْكَعْبَةَ فإذَا كَانوا بِبَيْدَاءَ مِنَ ا٬رْضِ يُخْسِفُ بِأوَّلِهِمْ وَآخِرِهِمْ. قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللّهِ كَيْفَ يُخْسَفُ بِأوَّلِهِمْ وَآخِرِهِمْ وَفِيهِمْ أَسْوَاقُهُمْ وَمَنْ لَيْسَ مِنْهُمْ. قَالَ: يُخْسَفُ بِأوَّلِهِمْ وَآخِرِهِمْ ثُمَّ يُبْعَثُونَ عَلى نِيَّاتِهِمْ[. أخرجه الشيخان. واللّفظ للبخاري.»البَيْدَاءُ« ا٬رض الواسعة القفر، وقد جاء أنَّ الْمُراد به الْبَيْدَاءُ الَّتِى بالقرب من المدينة، وهى معروفة بقرب ذى الحليفة .

6. (4581)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kâ'be'ye karşı bir ordu, saldırı tertipleyecek. Yerin bir çölüne geldikleri vakit en öndekileri de en sondakileri de (tamamiyle) yere batıracak!" Ben söze girip: "Ey Allah'ın Resûlü, onların içerisinde çarşıpazar (ehli) olanlar, onlardan olma(dığı halde katılan)lar da var. Nasıl olur da hepsi birden yere batırılıp (cezalandırılır)?"

dedim. Aleyhisselâtu vesselâm:
"Öndekileri de, arkadakileri de batırılır. Ancak, herbiri niyetlerine göre diriltilir" buyurdular." [Buharî, Büyu 49; Müslim, Fiten 8, (2884).][451]

AÇIKLAMA:

1- Beydâ çorak, geniş arazi demektir. Ayrıca Beydâ, Medine civarında bir yerin adıdır ve Zü'l-Huzeyfe'ye yakındır. Müslim'in bir rivayetinde, Ebû Ca'fer el-Bâkır hadiste geçen beydâ kelimesiyle Medine yakınlarındaki el-Beydâ'nın kastedildiğini söyler. Müslim'in Hz. Ümmü Seleme (radıyallahu anhâ)'dan kaydettiği bi rivayet, bu hadisin Abdullah İbnu Zübeyr (radıyallahu anhümâ) hadisesineişaret eder. Muhteva da anlaşılmaya muvafık olduğunu göstermektedir. Üstelik o hâdise sırasında Ümmü Seleme'den hadis sorulmuştur. Ümmü Seleme, Resûlullah'ın şöyle söylediğini anlatır: "Kâ'be'ye biri sığınacak ve ona karşı bir ordu gönderilecek. Bu ordu (bütün efradıyla), yerin bir çölüne gelince, yere batırılacaktır." Yine Müslim'de Hz. Hafsa'nın rivayetinde farklı bir ziyade yer alır: "...Yerin bir çölüne geldikleri zaman, ortada olanlar batırılacaklar, öndekiler sondakilere bağıracaklar bilahare onlar da batırılacaklar ve onlardan haber veren serseriden başka kimse sağ kalmayacak..." Yine Müslim'in aynı babta zikrettiği bir başka rivayetten, birkısım insanların İbnu Zübeyr'in üzerine yürüyen Şam ordusunun, hadiste haber verilen ordu olduğunu ileri sürdüğü anlaşılmaktadır. Çünkü rivayette şu ziyade var: "...Yusuf İbnu Mâhhek dedi ki: "Şamlılar o gün Mekke'ye yürüyorlardı. Bunun üzerine Abdullah İbnu Safvân: "Vallahi o, bu ordu değildi" dedi." İbnu't-Tîn der ki: "Yere batırılacak olan bu ordunun, Kâbe' yi yıkacak olanların olması muhtemeldir. Onlardan intikam alarak yere batırılır." Ancak bu görüşe itiraz edilerek: "Kâ'be'yi yıkacak olanların Habeşliler olduğu hadislerde gelmiştir. Halbuki bu hadisin Müslim'deki bir veçhinde yere batırılacak olanlar hakkında: "Ümmetimden bir grup..." demiştir. Ayrıca, İbnu't-Tîn'in sözünden yere batırma hadisesinin, Kâ'be'yi yıkıp döndükten sonra vukua geleceği anlaşılmaktadır. Halbuki haberin zahiri, daha yıkmadan yolda giderken batırılacaklarını ifade etmektedir."[452]

2- Hadisten Çıkarılan Bazı Fevaid:
***** Ameller niyetlere göre değerlendirilir.
***** Zulüm ehli ile beraberlikten, onlarla düşüp kalkmaktan ve onların sayısını

artırmaktan yasaklama var. Ancak buna mecbur olanlar hariç.
* Günah işleyen bi kavme iradî olarak katılıp onların sayısını artıran kimse -o günahı bizzat işlemese bile- onlarla birlikte cezaya hak kazanır.
* Tüccarın fitne ehline katılması, yaptıkları zulümde onlara bir yardım mıdır, yoksa beşerî bur zaruret midir? Bu hususta tereddüt hasıl olmuştur.[453]

-4582 -7- وعن شقيق أن شيبة بن عثمان قال:]دَخَلَ عُمَرُ رَضِيَ اللّهُ عَنْه الْكَعْبَةَ فَرَأى مَا فيهَا مِنَ الْمَالِ. فقَالَ: َ أخْرُجُ حَتّى أقْسِمَ مَالَ الْكَعْبَةِ. قُلْتُ: مَا أنْتَ بِفَاعِلٍ. قَالَ: بلَى. قُلْتُ: مَا أنْتَ بِفَاعِلٍ.
قَالَ: لِمَ؟ قُلْتُ: بأنَّ رَسُولَ اللّهِ # قَدْ رَأى مَكَانَهُ وَأبُو بَكْرٍ، وَهُمَا أحْوَجُ مِنْكَ الى الْمَالِ وَلَمْ يُخْرِجَاهُ. فقَامَ فَخَرجَ[. أخرجه البخاري وأبو داود، وهذا لفظ أبى داود .

7. (4582)- Şakîk'in bir riayetine göre Şeybe İbnu Osman şöyle anlatmıştır: "Hz. Ömer (radıyallahu anh) Kâ'be'ye girdi. Orada bulunan emvali görünce:
"Kâ'be'nin malını taksim etmedikçe çıkmayacağım" dedi. Ben de: "Sen bunu yapamazsın" dedim. O: "Hayır, yaparım!" dedi. Ben tekrar: "Sen onu yapamazsın!" dedim. O: "Niye?" diye sordu. Ben de: "Çünkü onun yerini Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da, Hz. Ebû Bekir de gördü. Onlar mala senden daha fazla muhtaç idiler. Buna rağmen o malı çıkarmadılar" dedim. Bunun üzerine kalkıp çıkıp gitti." [Buhârî, İ'tisam 2, Hacc 48; Ebû Dâvud, Menâsik 96, (2031).][454]

AÇIKLAMA:

1- Hz. Ömer (radıyallahu anh)'ın taksim etmeyi düşündüğü Kâ'be' deki mal hususu biraz münakaşalıdır:

* Bazıları: "Bundan murad, Kâ'be'deki ziynet eşyalarıdır" demiştir.

* Bazıları: "Onun içindeki hazine kastedilmiştir. Bu, oraya bağışlanan maldan, ihtiyaçlar için harcandıktan sonra artanlardan hasıl olan meblağdır" der."
* İbnu'l-Cevzî der ki: "Kâ'be'ye tazimen Cahiliye devrinde bağışlarda bulunulurdu. Bunlar orada birikip büyük bir yekün tutuyordu."

İşte, Hz. Ömer bu malı (fakir) müslümanlara dağıtmayı düşünür. Kendisine, Resûlullah ve Hz. Ebû Bekr gibi seleflerinin bunu yapmadıkları, binaenaleyh onun yapmasının da muvafık olmayacağı hatırlatılır. O da bundan vazgeçer.

2- Bazı âlimler, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, Kâ'be'de biriken emvali vakıf sayarak, vakfın başka maksatla kullanılmasının câiz olmayacağı gerekçesiyle harcamadığını ileri sürmüştür. Ancak İbnu Hace bunu mâkul bulmaz ve "hadisin zahirinde böyle bir mâna mevcut değildir" der ve Müslim'de gelen bir rivayete dayanak Resûlullah'ın Kureyşlilerin düşünce ve aksülamellerini gözönüne alarak bu hazîneye dokunmamış olacağını belirtir.

Nitekim Hz. Aişe'den gelen bir rivayette, kavminin, tamir sırasında Ka'be'yi Hz. İbrahim'in attığı temellerin üzerine inşa etmediğini, şirkten yeni çıkmış olmaları sebebiyle, (onlarla cedelleşmeye düşmek endişesiyle) eski temelleri üzerine yeniden inşaata teşebbüs etmediğini belirtir. Bu hadisin bir veçhinde: "Eğer kavmin küfürden yeni kurtulmuş olmasaydı, Ka'be'nin hazinesini Allah yolunda harcardım ve kapısını da yer seviyesine indirirdim" denmiştir.

İbnu Hacer bu açıklamanın mutemed (güvenilebilir) olduğunu belirtir.[455]

4583 -8- وعن أبى سعيدٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #َ تَشُدُّ الرِّحَالُ إَّ الى ثَثَةِ مَسَاجِدَ: الْمَسْجِدِ الْحَرَام، وَمَسْجِدِ الرَّسُولِ #، وَالْمَسْجِدِ ا‘قْصى[. أخرجه الشيخان والترمذي.والْمُرََادُ: يقصدُ موضع من المواضع بنية العبادة والتقرّب الى اللّهِ إّ هذه ا‘ماكن الثثة تعظيماً لشأنها وتشريفاً .

9. (4583)- Ebû Said (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"(Ziyaret için) sadece üç mescide seyahat edilebilir: Mescid-i Haram, Mescid-i Resûlullah, Mescid-i Aksa." [Buharî, Fezâilu's-Salât 6, Hacc 26, Savm 67; Müslim, Hacc 288, (827); Tirmizî, Salat 243, (326).][456]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadiste Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sadece üç mescid için seyahat yapılabileceğini ifade buyurmakta ve bu üç mescide seyahat yapmayı teşvik

etmektedir. Alimler, bu hadisten başka mescidlere seyahat etme yasağı bulunduğunu belirtirler. Hatta Tîbî: "Bu tarz yasaklamanın sarih olarak "Başka mescidler için seyahat etmek yoktur" şeklindeki bir yasaklamadan daha baliğ olduğunu" belirtir.

2- Hadiste seyahat, "şeddü'rrihâl" tabiriyle ifade edilmiştir. Bu, deve semeri bağlamak manasına gelir. Zira rihal "rahl"ın cem'idir ve binek devesine vurulan semere ıtlak olunur. O devirde Araplar seyahati çoğunlukla deve ile yaptıklarından, ekseriyet gözönüne alınarak deve semerlemek denmiştir. Değilse at, katır, merkeb vs. yol vasıtalarıyla da ifade edilebilirdi veya günümüzde olduğu gibi uçak, otomobil vs. her çeşit vasıtalar aynı değerdedir.
3- Hadis, üç mescidin mübarek, mukaddes ve kıymetli yerler olduğunu ifade etmektedir.

***** Mescid-i Haram: Bununla Harem bölgesinin tamamının kastedildiği kabul edilmiştir. Ancak, bazı alimler: "Harem içerisindeki namaz kılınabilen yerler maksuddur. Harem'de yer alan evler vesair, ibadet dışı yerler hariçtir" demiştir. Bazı alimler de: "Mescid-i Haram'dan maksad Ka'be'dir" demiştir ve delil olarak, hadisin Nesai'deki veçhinde إِلاَّ الْكَعْبَةَ denmiş olması gösterilmiştir. Hatta İbnu Huzeyme der ki: "Allah Teala'nın "...Yerli yahut taşradan gelen bütün insanlar için müsavi kıldığımız Mescid-i Haram'ı ziyaretten alıkoyanlara..." (Hacc 25) kavlinde Harem bölgesinin tamamı kastedilmiş olsa ve Mescid-i Haram ismi Harem'in bütününe denmiş olsa, orada ne bir kuyu ne de bir kabir kazmak, ne bir büyük ve küçük abdest bozmak, ne de bir pislik atmak caiz olmazdı." Devamla: "Bu söylediklerimizi yasaklayan bir tek alim bilmiyoruz. Keza, Mekke'ye hayızlı kadın veya cünüb erkeğin girmesini, orada münasebet-i cinsiyenin yasak olduğunu söyleyen bir fakih de bilmiyoruz. Böyle olsaydı, Mekke evlerinin hepsinde itikaf caiz olurdu. Bunu da iddia edene rastlamadık." İbnu Hacer, İbnu Huzeyme'nin bu mütalaasını kaydettikten sonra: "el-Mescidü'l-Haram'la, Harem bölgesinin tamamının kastedildiği görüşünün İbnu Abbâs, Ata ve Mücahid'den varid olduğunu" belirtir. Ancak, Harem'in tamamı mescid olması haysiyetiyle, kaydettiğimiz ilk görüş esas kabul edilmiştir.

***** Mescid-i Resûlullah: Bu, Medine'de Resûlullah Muhammed Mustafa tarafından inşa edilen mesciddir. Hadisin bazı vecihlerinde "benim mescidim" şeklinde de ifade edilmiştir.
Yeri gelmişken şu hususu belirtmede fayda var: "Mescidim" tabiri sadece, Resûlullah zamanında namaz kılınan makamı ifade etmez. Alimler, delile dayanarak, genişletmelerle sonradan mescide dahil edilen kısımların da aynen

mescid olduğunu belirtirler. Ebu Hureyre'nin bir rivayetinde Aleyhissalâtu vesselâm: "Bu mescide sonradan ilave yapılacak olsa, o da mescidim olur" buyurmuştur. Bir başka rivayette "Bu mescid San'a' ya kadar uzatılsa da benim mescidim olur" buyrulmuştur.

* Mescidü'l-Aksa: Bu Kudüs'teki mesciddir. Aksâ diye sıfatlanmıştır. Aksa uzak demektir. Niye uzak (aksa) dendiği hususunda farklı yorumlar yapılmıştır:

* Mescid-i Haram'dan mesafe itibaryle uzak olması sebebiyledir.

* Mescid-i Haram'dan inşaatındaki zaman itibariyle uzak olması sebebiyledir. Bu görüşe itiraz edilmiş ve: "Salih haberler ikisi arasında kırk yıl fark olduğunu söylemiştir. Bu ise, fazla sayılmaz" denmiştir.

* Zemahşerî: "Aksâ denmesi, o vakit onun geri tarafından başka mescidin olmamasından ileri gelmiştir" demiştir.
* Her çeşit kir ve pisliklerden uzaklığı sebebiyle Aksâ denmiştir.
* Medine mescidine nisbetle, Mescid-i Haram'a daha uzak olduğu için Aksâ denmiştir.
Beytu'l-Makdis'in başka isimleri de var. Bunlar yirmiye ulaşır: İlya, Beytu'l-Mukaddes, Beytu'l-Kuds, Şellem, Şelam, Selim Evri, Kure, Beytâil gibi.

5- Alimler, belirtilen bu üç yer dışında, başka mukaddes yerlere, ölü veya sağ salihlere namaz ve teberrük maksadıyla ziyarette bulunmak üzere seyahata çıkılıpçıkılamayacağı hususunda ihtilaf etmiştir.

* Eş-Şeyh Muhammed el-Cüveyni: "Bu hadisin zahiriyle amel edince, bu üç mescid dışına seyahat etmek haramdır" der. el-Kadı Hüseyn bu görüşü tercih ettiğine işarette bulunmuştur. İyaz ve başka bir grup alim de bunu benimsemiştir. Bazı alimler hadisteki yasağın, sadece mescidlerle ilgili hükmü tesbit ettiğini, ilim talebi, ticaret, tenezzüh, salihleri ve meşhedleri (şehitlikler) ziyaret, arkadaşarı ziyaret gibi maksadlarla yapılan seyahatleri ilgilendirmediğini belirtirler.
Nevevî, cumhurdan naklen bu hadise göre, zikri geçen üç mescid dışındaki mescidlere seyahat etmede hiçbir fazilet olmadığını söylemiştir.

* İbnu Battal'a göre bu hadis, ülema nazarında nezirle ilgili olarak varid olmuştur. Yani, bir kimse, bu üç mescidin dışında kalan herhangi bir mescidde namaz kılmak üzere nezretse, bu nezre uymak gerekir mi? İşte bu meseleyi sadedinde olduğumuz hadis halletmektedir:

** İmam Malik der ki: "Bir kimse ancak seyahatle ulaşabileceği bir mescidde

namaz kılmak üzere nezretse, gitmesine gerek yok, bulunduğu yerin mescidinde kılar. Ancak, adı geçen üç mescidden birinde namaz kılmak üzere nezretmişse, onlara gitmesi vacip olur."

** İbnu Battal der ki: "Kim salihlerin mescidinde namaz kılıp onlarla tatavvu olarak teberrükte bulunmak arzu ederse bu mübahtır." İbnu Battal ilave eder: "Dendi ki: "Bu üç mescidden başka bir mescide namaz veya bir başka şey (İtikaf) yapmak için gitmeyi nezretse, bu nezre uymak gerekmez. Çünkü, diğer mescidlerin birbirine üstünlüğü yoktur. Herhangi bir mescidde kılacağı namaz ona kafi gelir. "Nevevî: "Bu hususta ihtilaf yok" demişse de, Leys'den: "Nezre uymak vacip olur" dediği rivayet edilmiştir. Hanbelilerden bir rivayete göre, "Bu kimseye kefaret-i yemin gerekir, nezri mün'akid olmaz."

** Bir kimse mezkur üç mescidden birinde namaz kılmaya nezretse, oraya gitmek İmam Malik, Şafii ve Ahmed'e göre vaciptir. Ebû Hanife'ye göre vacip değildir. Şafiî, el-Ümm'de "sadece Mescid-i Haram'la ilgili nezir vacip olur. Çünkü, hacc menâsiki onunla ilgilidir" demiştir. İbnu'l-Münzir: "Harameyn'le ilgili nezirler vacib olur, Mescid-i Aksa ile ilgili olanlar vacib olmaz" demiştir. Bu meseleyle ilgili bir hadisi Hz. Cabir rivayet etmiştir: "Bir adam Resûlullah'a: "Allah size Mekke'nin fethini müyesser ederse, Beytu'l-Makdis'te namaz kılmayı nezrettim" demişti. Aleyhissalâtu vesselâm: "Burada kıl!" buyurdular."

** İmam Şafii, Mescid-i Hayf'ta namaz kılmayı nezredene de oraya gitmenin vacip olacağını söyler. Çünkü, orası da Harem'e dahildir. Ancak Mekke'ye diyerek nezretse vacip olmaz. Haccı kasdetmişse vacip olur. Bazı alimler Harem'e dahil olan her tarafı bir bütün kabul ederek, böyle bir ayırımı uygun görmezler. er-Rafii: "Bir kimsenin "Harem'e gideceğim veya Mescid-i Haram'a gideceğim veya "Mekke'ye" veya "Harem içinde bir yer olan "Safa", "Merve", "Mescid-i Hayf" gibi herhangi bir noktaya gideceğim" demesi arasında fark yoktur. Tıpkı "Beytullahı'l-Haram'a gideceğim" demesi gibidir. Hatta "Ebû Cehil'in evine gideceğim" dese de hüküm aynıdır" der. Ebû Hanife bu meselede: "Beytullah'a veya "Mekke"ye veya "Ka'be"ye veya "Makam-ı İbrahim'e diye açıkça menasike dahil yerleri zikretmedikçe, oralara gitmek vacip olmaz" demiştir.

6- Bu mescidlerin diğer mescidlere üstünlük nisbeti, müteakip hadiste rakamla belirtilecektir. [457]

4584 -9- وعن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولَ اللّهِ # صَةٌ في-

مَسْجِدِى هذَا أفْضَلَ، وفي رواية: خَيْرٌ مِنْ ألْفِ صَةٍ فِيمَا سَوَاهُ مِنَ الْمَسَاجِدِ إّ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ[. أخرجه السّتة إّ أبا داود .

9. (4584)- Hz. Ebû Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Şu mescidimdeki namaz efdaldir." -Bir başka rivayette- "Bu mescidimdeki bir namaz), Mescid-i Haram hariç bütün mescidlerde kılınan bin namazdan daha hayırlıdır." [Buharî, Fazlu's-Salât 1; Müslim, Hacc 505, (1394); Muvatta, Kıble 9, (1, 196); Tirmizî, Salât 243, (325); Nesâî, Mesâcid 7, (2, 35).][458]

AÇIKLAMA:

İbnu Hacer'in şerhte kaydettiği başka hadislerde Mescid-i Haram ve hatta Mescid-i Aksa'da kılınan namazların üstünlük miktarları da rakamlarla ifade edilmiştir. Müsned'de gelen bir rivayete göre: "Bu mescidimdeki bir namaz, Mescid-i Haram hariç diğer bir mescidde kılınan bin namazdan hayırlıdır. Mescid-i Haram'da kılınan bir namaz bu mescidde kılınan yüz namazdan hayırlıdır" buyrulmuştur. Bezzar'ın bir rivayetinde: "Mescid-i Haram'da kılınan bir namaz, yüzbin namaza bedeldir. Mescidimde kılınan bir namaz bin namaza bedeldir. Beytü'l-Makdis'te kılınan bir namaz beşyüz namaza bedeldir."[459]

4585-10- وعن أبى شريح العدوى رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قُلْتُ لِعَمْرِو بْنِ سَعِيدٍ وَهُوَ يَبْعَثُ الْبُعُوثَ الى مَكَّةَ: ائذَنْ لِي أيُّهَا اكمِيرُ أحَدِّثْكَ قَوًْ قَامَ بِهِ رَسُولُ اللّهِ # الْغَدَ مِنْ يَوْمِ الْفَتْحِ، سَمِعْتُهُ يقُولُ بَعْدَ حَمْدِاللّهِ وَالثَّنَاءِ عَلَيْهِ: إنَّ مَكَّةَ حَرَّمَهَا اللّهُ تَعالى وَلَمْ يُحَرِّمْهَا النَّاسُ. فَ يَحِلُّ مْرِىءٍ يُؤْمِنُ بِاللّهِ وَالْيَوْم اŒخِرِ أنْ يَسْفِكَ بِهَا دَماً، أو يَعْضِدَ بِهَا شَجَرَةً. فإنْ أحَدٌ تَرَخَّصَ لِقِتَالِ رَسُولَ اللّهِ# فِيهَا، فَقُولُوا: إنَّ اللّهَ قَدْ أذِنَ لِرَسُولِهِ وَلَمْ يَأذَنْ لَكُمْ، وَإنَّمَا أذَنَ لِى فِيهَا سَاعَةً مِنْ نَهَارٍ، ثُمَّ عَادَتْ حُرْمَتَهَا الْيَوْمَ كَحُرْمَتِهَا بِامْسِ وَلْيُبَلِّغِ الشَّاهِدُ مِنْكُمُ الْغَائِبَ. فَقيلَ بِى شُرَيْحٍ: مَاذَا قَالَ لَكَ عَمْرٌو؟ قَالَ: قَالَ أنَا أعْلَمُ بذلِكَ مِنْكَ يَا أبَا شُرَيْحٍ، إنَّ الْحَرَمَ َ يُعِيذُ عَاصِياً وَ فَارًّا بِدَمٍ، وَ فَارًّا بِخَرْبَةٍ[. أخرجه الخمسة إّ أبا داود.»الْعَضْدُ« الْقطع بالحديدة.و»الفارُّ« الهارب.و»الخربة«

العيب، والمراد بها هاهنا التفرّد بالشئ والتغلب عليه مما تجيزه الشريعة، وقد جاء في سياق الحديث عن البخاري أن الخربة: الجناية والبلية .

10. (4585)- Ebû Şüreyh el-Adevî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Mekke' ye asker sevkeden Amr İbnu Sa'id'e dedim ki:
"Ey emir, bana müsaade et. Fethin ferdası gününde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın söylemiş bulunduğu bir hadisi hatırlatayım: Allah'a hamd ve senadan sonra şöyle buyurmuştu: "Mekke'yi insanlar değil, Allah haram kılmıştır. Allah'a ve ahirete inanan hiçbir mü'mine orada kan dökmek helal olmaz. Ağaç sökmek de helal olmaz. Eğer biri çıkıp da Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın oradaki savaşını göstererek kan dökmeye ruhsat vermeye kalkarsa kendisine şunu söyleyin: "Allah, Resulüne izin vermişti, ama size izin vermiyor!" Mekke'de bana bir gündüzün bir müddetinde [gün doğumundan ikindiye kadar] izin verildi. Sonra bugün tekrar eski hürmeti (haramlığı) ona geri döndü. Bu hususu, sizden burada hazır olanlar, hazır olmayanlara ulaştırsın."
Ebû Şüreyh'e: "Amr sana ne dedi?" diye soruldu.
"Ey Ebû Şureyh bunu ben, senden daha iyi biliyorum. "Harem", asi olana, kan döküp kaçana, cinayet işleyip kaçana sığınma tanımaz!" diye cevap verdi" dedi. [Buharî, İlm 37, Cezau's-Sayd 8, Megazî 50; Müslim, Hacc 446, (1354); Tirmizî, Hacc 1, (809), Diyat 13, (1406); Nesâî, Menâsik 11, (5, 205, 206).][460]

AÇIKLAMA:

1- Amr İbnu Said, İbnu'l-Âsî İbnu Said İbni'l-Âsî İbni Ümeyye'nin oğludur. Sahabi değildir. Sahabeye "ihsan"la tabi olanlardan da değildir. Yezid'in Medine valisi idi. Mekke'de halifeliğini ilan edip, Şam'da hilafete geçen Yezid İbnu Muaviye'ye beyat etmeyi reddeden Abdullah İbnu Zübeyr'e karşı Mekke'ye askeri birlikler göndermekte idi. Meşhur hadisenin özeti şudur: "Hz. Muaviye (radıyallahu anh) vefat ederken, yerine oğlu Yezid'i halife ilan etmişti. Hz. Hüseyin İbnu Ali ile Abdullah İbnu Zübeyr dışında pekçokları Yezid'e biat ettiler. Ashabın büyüklerinden Abdullah İbnu Ömer de Yezid'e biat etmişti. Kûfe halkı, kendisine biat etmek üzerez. Hz. Hüseyin'i çağırınca, o , Kûfe'ye gitti. İşte bu gidiş onun katledilmesine sebep olacaktır.[461] İbnu'z-Zübeyr ise Mekke'nin hurmetine sığındı ve ona Âizu'l-Beyt (Beytullah'ın mültecisi) denildi.

Mekke'de duruma hakim oldu. Yezid İbnu Muaviye Medine'deki yetkililerine haber göndererek Abdullah İbnu'z-Zübeyr'e karşı asker göndermelerini emretti. [462] Bunun sonucu olarak Medineliler Yezid'in hilafetten azli hususunda görüş birliğine vardılar.

2- Amr, Ebû Şureyh'e verdiği cevapta "Mekke haramdır ama hadd suçu işleyeni hadd tatbik etmeye karşı korumaz. Abdullah İbnu Zübeyr kan döküp oraya sığınmış, kısastan kurtulmak istemiştir. Onun cezalandırılması gerekir" demek istemiştir. Aslında Amr'ın sarfettiği sözün zahiri haktır. Ama o, hak sözle batıl bir gayeye delil getirmiştir. Şöyle ki: Sahabî, onun Mekke'ye harp açmasını uygun bulmamış ona "Mekke'nin haram olması orada kısas uygulanmasını önlemez" demiştir, bu doğrudur. Ancak Abdullah İbnu Zübeyr, kısası gerektiren bir fiilde bulunmamıştır. O sahabi olmanın ötesinde ilim ve takva gibi mümtaz sıfatları nefsinde cem ettiği için Ehl-i Sünnet üleması hilafete Yezid'den elyak ve ehak olduğunu söylemiştir. Üstelik ona ötekilerden önce bey'at edilmişti. Dolayısıyla hilafete o layık idi.

3- Harem'de savaş meselesi münakaşa edilmiştir. Orada savaşın haram olduğunu söyleyenlerin delillerinden biri de bu hadistir. Bunu teyid eden başka rivayetler de var. Birkısım fukaha Mekke'de yaşayanların adil hükümdara isyan etmeleri halinde bu asilere silahla mukabele ederek, Mekke'de savaş yapmanın haram olduğuna hükmetmiştir. Onlara yapılacak meşru muamele, taate dönünceye kadar tazyiktir; abluka edip sıkıntıya düşürüp taate mecbur bırakmak gibi; Ancak fukahanın cumhuru, harpsiz taate dönmemeleri halinde savaşın caiz olacağına hükmetmiştir. "Çünkü derler, asilerle savaşmak, terki caiz olmayan Allah haklarındandır. Bu hakkı Harem-i Şerif'te de olsa müdafaa etmek, terkinden evladır." Nevevî bu hükme iştirak eder.

4- Harem'e iltica ayrı bir konudur. İdamını gerektiren bir suç işleyerek Mekke'ye iltica eden kimse orada öldürülmez. İmam A'zam, sadedinde olduğumuz hadisle istidlal ederek, Harem'e iltica eden kimsenin orada öldürülmemesi gereğine hükmetmiştir. İbun Abbas, Ata, Şa'bi gibi bir kısım ulema aynı kanaattedirler. Bunlar ayet-i kerimede geçen "..O'na giren (her türlü tecavüzden) emniyette olur" (Al-i İmran 97) ibaresine dayanarak, "Mekke'ye girene Cenab-ı Hakk'ın emniyet vaadettiğini" söyleyerek, bir had suçu işleyen kimse Mekke'ye iltica ettiği takdirde, had vurulamaycağına hükmederler. Bunlar mezkur imtiyazın, "sadece oraya girenlere" tanındığını belirterek, Mekke'de had işleyenlere ceza verileceğini belirtirler.

* Bazı alimler, "Mekke dışında hadd işleyip oraya iltica edenler, dışarı çıkarılarak cezalandırılır" diye hüketmişlerdir. Abdullah İbnu'z-Zübeyr, Hasan Basrî, Mücahid bu görüştedir.

* İbnu'l-Cevzînin kaydına göre, Harem dışında cinayet işleyen bir kimseye hadd tatbik edileceğinde icma mevcuttur. Dışarıda cinayet işledikten sonra Harem'e sığınan kimseye Ebû Hanife ve Ahmed İbnu Hanbel'e göre hadd tatbik edilemez. Malik ve Şafii'ye göre ise, böylelerine hadd tatbik edilir. İbn Hazm, sahabeden bir cemaatin böylelerine had tatbik edilmeyeceğine hükmettiğini, diğer sahabelerin de bunlara muhalefet etmediğini, Tabiin'den bir cemaatin de aynı hükme katıldığını belirttikten sonra, aksi hükümde bulunan Şafii ve Malik hazretlerine müteşeddid üslubuyla hücumda bulunmuş, onları ashaba, kitaba ve sünnete muhalefet etmekle itham etmiştir.
Bazı alimler, İmam Şafii ile İmam Malik'in görüşlerini, hadiste birkısım tatbikatı göstererek müdafaa etmek istemişlerdir. Bunlara göre Aleyhissalâtu vesselâm, Fetih günü herkesi affederken, bazılarını af dışı tutarak Ka'be'nin örtüsü arsında bile olsa nerede yakalanırsa öldürülmelerini emretmiştir. Nitekim İbnu Hatal, Harem dahilinde yakalanmış ve öldürülmüştür. Öyle ise canilere harem dahilinde hadd tatbik edilebilir.
Bu iddiaya şu cevaplar verilmiştir:
* İbnu Hatal hem mürted ve hem de katildi. Ayrıca, Resûlullah'ı hicvediyordu.

* Bu herif, eman dışında tutulmuş, bizzat Şari tarafından Ka'be örtüsü arasında yakalansa da öldürülmesi emredilmişti.

* İbnu Hatal muhariblerdendi.[463]

-4586 -11- عن ابن عبّاس رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]قَالَ رَسُولَ اللّهِ # يَوْمَ الْفَتْحِ: َ هِجْرَةَ بَعْدَ الْفَتْحِ، ولكِنْ جِهَادٌ وَنِيَّةٌ، وإذَا اسْتُنْفِرْتُمْ فَانْفِرُوا. ثُمَّ قَالَ: إنَّ هذَا الْبَلَدَ حَرَّمَهُ اللّهُ يَوْمَ خَلَقَ السَّمَواتِ وَارْضِ، وَهُوَ حَرَامٌ بِحُرْمَةِ اللّهِ الى يَوْمِ الْقِيَامَةِ، وإنَّهُ لَمْ يَحِلَّ الْقِتَالُ فيهِ ‘حَدٍ قَبْلِى، وَلَمْ يَحِلَّ لِى إَّ سَاعَةً منْ نَهارٍ. فَهُوَ حَرَامٌ بِحُرْمَةِ اللّهِ تَعالى الى يَوْم الْقِيَامَةِ، َ يُعْضَدُ شَوْكُهُ، وَ يُنَفَّرُو صَيْدُهُ، وَ يُلْتَقَطُ لُقَطَتُهُ إَّ مَنْ عَرَّفَهَا وَ يُخْتَلى خَهُ. قَالَ الْعَبَّاس يَا رَسُولَ اللّهِ إَّ ا‘‘ذْخِرَ. فقالَ #: إَّ ا‘‘ذْخِرَ[. أخرجه الخمسة إّ الترمذي.قوله: »وَ تَحِلُّ لُقَطَتُهَا إَّ لِمُعَرِّفٍ« أىْ عَلى الدوامِ بِخِفِ غَيْرِهَا فإنَّهُ محدود بِسَنَةٍ وَاحِدَةٍ .

11. (4586)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Fetih günü buyurdular ki:
"Fetihten sonra artık hicret yoktur. Ancak cihad ve niyet vardır. Öyleyse askere çağrıldığınız zaman hemen asker olun!"
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sözlerine şöyle devam etti: "Allah, bu beldeyi semavat ve arzı yarattığı zaman haram kıldı. Burası, Kıyamete kadar Allah'ın haramıyla haramdır (onu insanlar haram kılmamıştır). Benden önce kimseye orada kıtal helal olmadı. Bana da günün bir müddetinde helal kılındı. Burası Kıyamete kadar Allah'ın haramıyla haramdır. [Allah'a ve ahirete inanan hiçkimseye, orada kan dökmesi helal değildir]. Ayrıca onun dikeni koparılmaz, av (hayvan)ı ürkütülmez, buluntusu da alınmaz (yerinde bırakılır). Ancak ilan edip sahibini arayacak olanlar alabilir. Mekke'nin otu da biçilmez!"
Abbas (radıyallahu anh) atılarak: "Ey Allah'ın Resûlü! İzhir otu hariç olsun" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "İzhir hariç!" buyurdu." [Buharî, Cezau's-Sayd 9, Hacc 43, Cenâiz 77, Büyû 28, Megazî 52; Müslim, Hacc 445, (1353); Nesâî, Hacc 110, (5, 203, 204); Ebû Davud, Menâsik 90, (2017, 2018).][464]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Mekke'yi fethettiği gün bazı temel prensipleri vazetmiştir. Sadedinde olduğumuz hadis, Mekke fethinden sonra hicretin sona erdiğini ilan etmektedir. Yani, burada yasaklanan hicret Medine'ye hicrettir. Zira bu hicret her müslümana farz idi. Müslüman olduğu halde hicret etmeyenlerin imanı makbul değildi. Bu husus ayet-i kerime ile ilan edilmişti (Enfal 72, Nisa 89).
Şu halde sadedinde olduğumuz hadis, bu manadaki hicretin kaldırıldığını ilan etmekte, hicret üzerine en son biatı Hz. Abbas İbnu Abdilmuttalib ile yapmış olmakta idi. Fetih gününden sonra "hcret üzere biat etmek üzere yapılan müracaatlar" kabul edilmemiştir.[465]
Öyleyse, bazı hadislerde de ifade edildiği üzere, düşmanla cihad edildiği müddetçe Kıyamete kadar diyar-ı küfürden daru'l-İslam'a muhaceret devam edecektir ve meşrudur.

2- Mekke'nin haram kılınması, muhtelif rivayetlerde ifade edilmiştir. Sadedinde

olduğumuz rivayet, bunun semavat ve arzın yaratıldığı an, ilahi irade ile kesinleştiğini ifade etmektedir. Bazı hadislerde ise Mekke'yi ilk defa haram ilan eden kimsenin Hz. İbrahim olduğu tasrih edilir. Bu rivayetler arasında tearuz olmadığını belirten İbnu Hacer der ki: "Bunun manası, "Hz. İbrahim Mekke'yi şahsî içtihadıyla değil, Allah'ın emriyle haram etti" demektir. Veya: "Allah semavat ve arzı yarattığı gün, Hz. İbrahim'in onu haram edeceğine hükmetti" demektir. Veya mana: "Hz. İbrahim, Mekke'nin haram kılındığı insanlara ilan eden kimsedir. Bundan önce Allah nezdinde haramdı" demektir. Veya "Tufandan sonra bunu ilk ilan eden Hz. İbrahim'dir" demektir."
Kurtubî ise şöyle bir açıklama dermeyan etmiştir: "Hadisin manası: "Allah Teala Hazretleri, Mekke'yi bidayette herhangi bir sebebe dayanmaksızın herhangi bir kimsenin bunda bir medhali, bir rolü olmaksızın haram kılmıştır." Kurtubî devamla der ki: "Bu sebeple, bu manayı tekiden Resûlullah: "Onu insanlar haram kılmadı" demiştir." İbnu Hacer'e göre, "Onu insanlar haram kılmadı" ibaresinden murad: "Mekke'nin tahrimi şeriatle sabittir. Aklın bunda bir rolü yoktur" veya "Bu, Allah'ın haramlarındandır. Bu yasağa riayet gereklidir; bu Cahiliye devrinde insanlar tarafından hevaya uyarak vazedilen haramlardan değildir; öyleyse mezkur yasağın terki istikametinde içtihad yapmak caiz değildir" demektir." İbnu Hacer bu hususta şöyle denmiş olduğunu da kaydeder: "Bunun manası, onun haramlığı ilk yaratılıştan itibaren devam etmektedir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şeriatına mahsus bir yasak değildir."

3- Fakihler, kesilmesi yasak olan ağaçları "hüday-ı nabit olanlar" veya Allah tarafından bitirilenler diye kayıtlamışlardır. Yani insan emeğiyle yetiştirilenlerin kesileceğinde ihtilaf edilmiş, cumhur cevazına kail olmuştur.

* İmam Şafii Harem bölgesinden kesilen bütün ağaçlar için ceza terettüp ettiğini söylemiştir. İbnu Kudame de bu görüşü tercih etmiştir. Hüdayı nabit olanı kesenin cezası nedir, bu da ihtilaflıdır.

** İmam Malik "cezası yoktur, ama günah işlemiş olur" demiştir.

** Atâ: "İstiğfar etmesi gerekir" demiştir.

** Ebû Hanife: "Kesilen şeyin kıymeti alınır" demiştir.

** Şâfiî: "Büyük ağaçlar için sığır keser, küçükler için davar" demiştir.

** İbnu'l-Arabî: "Harem bölgesinin ağacını kesmenin haram olduğu hususunda ülemâ ittifak etmiştir. Ancak Şafii, misvak kesmenin caiz olacağını söylemiştir. Keza, Şâfiî, ağaca zarar vermemesi halinde yaprak ve meyvesinin koparılmasını

caiz görmüştür. Atâ, Mücahid ve başkaları da bu görüştedir" der.

** Bazıları zarar verdiği için dikenin koparılabileceğine hükmetmiştir. Cumhur bunu reddeder.

** İbnu Kudâme, "kendiliğinden kopup dökülen dallardan veya yapraklardan istifade etmede bir beis yok" demiştir.

** İmam Şâfiî ve ona uyanlar, Harem'de hayvan otlatmada mahzur görmezlerse de, İmam A'zam Ebû Hanife ve İmam Muhammed caiz bulmazlar. Üstelik bunlar nazarında ot yaş da olsa kuru da olsa hüküm aynıdır.

4- Resûlullah'a Mekke'nin helal kılınması Fetih gününde olmuştur: "Güneşin doğuşu ile ikindi namazına kadar. Amr İbnu Şuayb an ebini an ceddihi tarikinden gelen bir rivayette denir ki: "Mekke fethedilince Aleyhissalâtu vesselâm şöyle buyurdu: "Benî Bekr'e karşı Huza'a hariç, silahları durdurun." Huza'alılara ikindi namazını kılıncaya kadar izin verdi. Sonra onlara da: "Silahları durdurun!" emretti. Ertesi gün Huzâ'a'dan bir kişi, Benî Bekr'den birine Müzdelife'de rastladı ve onu öldürdü. Hadise Resûlullah'a ulaşınca kalkıp şu hitabede bulundu: "Allah'a karşı adavette en ileri giden kimse, Harem bölgesinde düşmanlık yapan kimsedir.."
Huzâ'alılara verilen, 4269 numaralı hadiste Hudeybiye Sulhü'nün Bozulması ile alakalı açıklamada geçtiği üzere, Benî Bekr'in, Hudeybiye Sulhü'nü bozarak Huzâ'alılara saldırmış olmaları idi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), müttefiki olan Huzâ'alıların, bu fırsatta Benî Bekr'den intikam almasına müsaade etmiştir.

5- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın amcası Hz. Abbas'ın yasaktan istisna kılınmasını istediği izhir otu, Mekke'de yetişen bir bitkidir. Geniş yapraklı ve güzel kokulu bir ot olup, hayvanlara yem olarak verildiği gibi, evlerde ve kabirlerde günlük olarak kullanılmaktadır.[466]

4587-12- وعن جابرٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: َ يَحِلُّ ‘حَدٍ أنْ يَحْمِلَ السَّحَ بِمَكَّةَ[. أخرجه مسلم .

12. (4587)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Mekke'de silah taşımak hiç kimseye helal değildir."

[Müslim, Hacc 449, (1356).][467]

AÇIKLAMA:

Hadisin zahiri, mutlak olarak Mekke'de silah taşımayı yasaklamakta ise de, Nevevî'nin açıklamasına göre, cumhur ihtiyaç halinde orada silah taşınabileceğine hükmetmiştir. Hiçbir ihtiyaç yokken silah taşımak caiz değildir. Hasan Basrî, hadisin zahirini esas alarak "mutlak kerahet"e kail olmuştur.[468]

-4588 -13- وعن ابْنِ عبَّاس رَضِيَ اللهُ عَنْهما قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ # لِمَكَّةَ: مَا أطْيَبَكِ مِنْ بَلَدٍ وَأحَبَّكِ الىَّ، وَلَوْ أنَّ قَوْمِى أخْرَجُونِى مِنْكِ مَا سَكَنْتُ غَيْرَكِ[. أخرجه الترمذي .

13. (4588)- İbnu Abbas (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlulah (aleyhissalâtu vesselâm) Mekke'ye hitaben şöyle buyurdular:
"Sen ne hoş beldesin. Seni ne kadar seviyorum! Eğer kavmim beni buradan çıkmaya mecbur etmeseydi, senden başka bir yerde ikamet etmezdim." [Tirmizî, Menakıb, (3922).[469]

-4589 -14- وعن يَعْلَى بْنِ أُمَيَّةَ رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: احْتِكَارُ الطَّعَامِ في الْحَرَمِ إلْحَادُ فيهِ[. أخرجه أبو داود.»احْتِكَارُ« ادخار الطعام وا‘قوات لتغلو أسعارها وتباع على المسلمين.و»ا‘لحادُ« الظلم، وأصله: الميل والعدول عن الشئ .

14. (4589)- Ya'la İbnu Ümeyye (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Harem'de mal ihtikarı orada işlenen bir zulümdür." [Ebû Davud, Menâsik 90, (2020).][470]

AÇIKLAMA:

İhtikar, dilimize girmiş bir kelimedir; fiyatını artırmak üzere mal toplamaktır. Bir

bakıma, ucuzken malı alıp satışa sürmemek, fiyatlanmasını bekleyip, piyasada hasıl olan kıtlık sebebiyle fiyatlar yükselince satışa arzetmek diye de tarif edilebilir. Bu davranış, bi'l-icma haramdır. Hadis, bunu ilhâd olarak tavsif etmektedir. İlhâd ise, haktan ayrılıp, bâtıla sapmaktır, zulümdür. Ayet-i kerimede: "..ve orada haktan saparak zulme yeltenen kimseye pek acı bir azabı taddırırız" (Hacc 25) buyrulmuştur.
Aslında ihtikar, sadece Mekke'de değil, her tarafta aynı şekilde haramdır. Hadi, aynı fiilin Mekke'de daha şiddetli bir haram olduğunu ifade etmektedir. Orası, ekime elverişli olmayan bir yer olması sebebiyle, ihtikarın hasıl edeceği zarardan daha çok etkileneceği zahirdir.[471]

-4590 -15- وعن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]قَالَ لِي النَّبِيُّ # أَلَمْ تَرِى أَنَّ قَوْمَكِ حِينَ بَنُوا الْكَعْبَةَ اقْتَصَرُوا عَنْ قَواعِدِ إبْرَاهِيمَ. فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللّهِ أَ تَرُدُّهَا عَلى قَوَاعِدِ إبْراهِيمَ. فقَالَ: لَوْ حَدَثَانُ قَوْمِكِ بِالْكُفْرِ لَفَعَلْتُ. فقَالَ اِبْنَ عُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما لَئِنْ كَانَتْ عَائِشَةُ سَمِعَتْ هذَا مِنْ رَسُولِ اللّهِ # مَا أرى أنَّ رَسُولَ اللّهِ # تَرَكَ اسْتِمَ الرُّكْنَيْنِ اللَّذَيْنِ يَلِيَانِ الْحِجْرَ إِّ أنّ الْبَيْتَ لَمْ يُتَمَّمْ عَلى قَواعِدِ إبْرَاهِيمَ[. أخرجه الستّة إّ أبا داود.»حَدَثَانُ الشّيْءَ« أوّله، والمراد به قرب عهدهم بالجاهلية وأن ا‘‘سم لم يتمكن بعد، فكأنهم كانوا ينفرون لو هدمت الكعبة وغيرت هيئتها .

15. (4590)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Biliyor musun, senin kavmin Ka'be'yi yeniden inşa ederken Hz. İbrahim'in atmış bulunduğu temellere (tam riayet etmeyip) inşaatı kısa tuttu."
Ben: "Ey Allah'ın Resulü dedim, inşaatı Hz. İbrahim'in temellerine oturtmayacak mısın?" dedim.
"Kavmin küfre yakın olmasa mutlak yapardım!" buyurdu.
İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) dedi ki: "Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'nın, bunu Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan işitmesine göre, ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, Hıcr'ı takip eden iki rüknün istilâmını terketmesini Ka'be'nin inşaatının Hz. İbrahim (aleyhissalâtu vesselâm)'ın temelleri üzerine tamamlanmamış olmasıyla izah ederim." [Buharî, İlm 48, Hacc 42, Enbiya 8, Tefsir, Bakara 10, Temenni 9; Müslim, Hacc 399, (1333); Muvatta, Hacc 104, (1,

363, 364); Nesaî, Hacc 125, (5, 214-216); Tirmizî, Hacc 47, (875).][472]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadiste Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Ka'be'nin Cahiliye devrindeki tamiri sırasında, Hz. İbrahim'in temelleri üzerine oturtulmayıp, biraz kısa tutulduğunu ifade etmektedir. Hatta, yine Müslim'de gelen bir başka rivayette Aleyhissalâtu vesselâm: "Ey Aişe, eğer kavmin şirkten yeni çıkmış (yani henüz İslam kalplerine yeterince yerleşmemiş) olmasaydı, Ka'be'yi yıkar, yere yakın (alçak) olarak inşa eder, biri doğu biri de batı tarafında olmak üzere iki kapı koyardım. Ayrıca Hıcr tarafından da altı arşın genişliği ona katardım. Çünkü Kureyş, Ka'be'yi (tamir sırasında yeniden) inşa ederken onu küçültmüştür" buyurmuşlardır.
Bu rivayet, Abdullah İbnu Zübeyr'e, Şam ordusunun attığı taşlarla harab olan Ka'be'nin tamiri sırasında yön vermiştir. Çünkü o, "yıkılan yerleri tamir" ederek önceki şekline getirmekle, tamamen yıkıp yeni baştan inşa etme hususlarında tereddüt etmiş, hatta İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) "yıkılan yerlerin tamiri"ni tavsiye etmişir. Ancak İbnu Zübeyr, üç gün istihare yaptıktan sonra tamamen yıkıp yeni baştan, Resûlullah'ın tavsifine uygun şekilde inşa etmeye karar verir ve öyle yapar. Abdullah'ı bu karara sevkeden başka nebevi irşadlar da mevcuttur. Bunlardan Müslim'in kaydettiği bir rivayette Aleyhissalâtu vesselâm Hz. Aişe'ye şunu da söyler: "...Şayet benden sonra kavmin Ka'be'yi yeniden inşa etmeyi düşünürlerse, gel onların bıraktığı yeri sana göstereyim." Sonra Hz. Aişe'ye yedi arşına yakın bir kısmı gösterir. Resûlullah, Ka'be' nin kapısının yüksekte bırakılışının sebebini de şöyle açıklar: "O'na istediklerinden başka kimseyi sokmamak için. Bir kimse Ka'be'ye girmek istese, onun kapıya kadar çıkmasına müsaade ederler, (girmesi istenmiyorsa) tam gireceği sırada adamı iterek düşürürlerdi."
Abdullah İbnu'z-Zübeyr, bu rivayetleri nazar-ı dikkate alarak Ka'be' yi Resûlullah'ın tavsifine uygun olarak inşa eder. Zemin seviyesindeki iki kapı açar: Biri giriş, diğeri çıkış kapısı olur ve içeride izdiham olmaz. Hıcr'ı Ka'be'ye dahil eder, boyunu da uzatır. Bu inşaata geçmeden önce hafriyat yaptırır. Hz. İbrahim'in temellerine kadar inilir. Temelde devenin arka kısmını andıran birbirine merbut taşlar görülür. İbnu Zübeyr hafriyatı ziyarete açar. Halk günlerce gelip o taşları seyredip giderler. Ata'nın rivayetinde bu temelin onsekiz zirâ olduğu görülür. İbnu'z-Zübeyr uzunluğa on arşın daha ilave eder.

İbnu'z-Zübeyr, Ka'be'nin harabesinden artan enkazı Kabe'nin iç kısmına açtırdığı çukura gömer.
Şunu da kaydedelim: İbnu'z-Zübeyr, hacıların vaziyeti görerek Emevilere karşı nefret ve gayrete gelmeleri için, Ka'benin inşaatını hemen ele almaz. Hacc mevsimi boyunca harab halde bırakır. Mevsim'den sonra Hicri 64 tarihinde inşaat başlar, 65'te tamamlanır.
Abdullah İbnu'z-Zübeyr'in şehadetiyle neticelenen savaşı Emeviler kazanıp Mekke'ye hakim olunca, Haccâc, Ka'be'nin durumunu Halife Abdülmelik'e rapor eder. Abdulmelik: "İbnu'z-Zübeyr'in kirletmesine razı olamayız" mealinde tamim göndererek Ka'be'nin yıkılıp eski haline göre yeniden inşâ edilmesini emreder. Bunun üzerine Haccâc, Ka'beyi yıkar. Kapının birini iptal eder, diğerini eskiden olduğu gibi yükseltir. Hıcr'ı tekrar duvarın dışına alır, İbnu'z-Zübeyr'in ilavesini iptal eder.
Müslim'in bir rivayetine göre, İbnu'z-Zübeyr'in Ka'be ile ilgili icraatının gerçek bir rivayete dayandığı hususunda ikna olan Halife Abdülmelik, Ka'be'yi yıktırdığına pişman olur. Rivayet aynen şöyle:
Ebû Kaza'a anlatıyor: "Abdulmelik İbnu Mervan, bir gün Beytullah'ı tavaf ederken birden şöyle dedi:
"Allah İbnu'z-Zübeyr'in belasını versin! Hz. Aişe'yi yalanına alet ediyor ve: "Ben Aişe'nin şöyle söylediğini işittim" deyip şu yalanı söylüyor: "Aişe dedi ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Ey Aişe buyurdular. Eğer kavmin küfürden yeni çıkmış olmasaydı Ka'be'yi yıkar, ona Hıcr'ı dahil ederdim. Zira kavmin, onu inşa sırasında kısalttı." Abdülmelik'e (yanında bulunan) el-Haris İbnu Abdillah İbni Ebi Rebia müdahale edip: "Ey mü'minlerin emiri, bunu söyleme! (Bu söz yalan değildir.) Ben de aynı şeyleri Hz. Aişe'den işittim" dedi. Bunun üzerine Abdülmelik:
"Keşke bunu Ka'beyi yıktırmadan önce işitseydim; onu İbnu'z-Zübeyr'in yaptırdığı şekilde bırakırdım" der."[473]

2- HADİSTEN ÇIKARILAN FEVAİD

***** Bu hadis, fitne ve fesad ve daha büyük zararı önlemek için maslahattan vazgeçmeye örnektir. Zira, Aleyhissalâtu vesselâm, Ka'be'nin inşaatında bazı eksiklikler bulunmasına rağmen, onunla ilgili bir tadilatın, Cahiliye devrinden intikal eden Ka'be'ye karşı aşırı hürmet sebebiyle Kureyşlilerde hasıl edeceği menfi aksülamelleri düşünerek durumunu düzeltme cihetine gitmiyor.

***** İdareciler, halkın durumlarını gözönüne alarak icraatlarında tezaddan

kaçınmalıdır. Yapılan işin doğruluğu kafi değildir. Halk da onun doğruluğuna ikna edilmelidir.

* Halkın memnun edilmesi esastır. Onun zıddına, rağmen icraat akilâne değildir.

* İmam halkın salahı için haram olmadıkça mefdûlü (az iyiyi), efdale (çok iyiye) tercih edebilir.

* Daha kötüye düşme korkusuyla, kötünün varlığı sineye çekilebilir.[474]

-4591-16- وعن عمرو بْنُ دِينارٍ قال:]سَمِعْتُ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللّهِ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما يَقُولُ لَمَّا بُنِيَتِ الْكَعْبَةُ ذَهبَ رَسُولُ اللّهِ وَالْعَبَّاسُ يَنْقُنِ الْحِجَارَةَ. فقَالَ الْعَبَّاسُ لِلنَّبِيِّ #: اجْعَلْ إزَارَكَ عَلى رَقَبَتِكَ يَقِيكَ الْحِجَارَةَ. فَفَعَلَ، وكان ذلِكَ قَبْلَ أنْ يُبْعَثَ، فَخَرَّ الى ا'رْض، فَطَمَحَتْ عَيْنَاهُ الى السَّمَاءِ. فقَالَ: اِزَارِى إزَارِى فَشَدَّهُ عَلَيْهِ[. أخرجه الشيخان.وفي رواية: »فَسَقَطَ مَغْشِيًّا عَلَيْهِ، فَمَا رُؤِىَ بَعْدُ عُرْيَاناً« .

16. (4591)- Amr İbnu Dinar anlatıyor: "Cabir İbnu Abdillah (radıyallahu anh)'ı işittim. Demişti ki: "Ka'be inşâ edilirken Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ve (amcası) Abbas taş taşımakta idiler. Bir ara Abbas (radıyallahu anh), Aleyhissalâtu vesselâm'a: "İzarını omuzuna koy da taşın incitmesine mani olsun" dedi. O da öyle yapmıştı. Bu hadise peygamberlik gelmezden önce idi. Birden yere yığıldı. Gözleri semaya dikilmiş kalmıştı.
"İzarım! İzarım! dedi ve derhal onu üzerine bağladı."
Bir rivayette şu ziyade var: "...Bayılıp düştü. Bundan sonra hiç üryan görülmedi." [Buharî, Hacc 42, Salât 8, Menakıbu'l-Ensar 25; Müslim, Hayz 76, (340).][475]

AÇIKLAMA:

1- Hz. Cabir hadisenin müşahidi gibi vak'ayı anlatmaktadır. Halbuki o vakte erişememiştir. Bu çeşit rivayetlere sahabe mürseli denir. Bu vak'ayı kimden işittiğini belirtmemektedir. Resûlullah'tan işitmiş olması kuvvetli ihtimaldir. Mamafih Ka'be'nin inşa hadisesine şahid olan ashabtan birini de dinlemiş olabilir.

2- Hadiste, bi'setten bazı rivayetlere göre 5, bazılarına göre de 15 yıl önce, Ka'be'nin tamiri sırasında cereyan eden bir hadise anlatılmaktadır. Bir rivayete göre Ka'be'nin yakınlarında ateş yakan bir kadından sıçrayan kıvılcım Ka'be'nin örtüsünü tutuşturur. Bina bundan ziyade zarar görür. Kureyş Ka'be'yi yıkıp yeniden yapmaya karar verir. O sıralarda Cidde yakınlarında karaya vuran bir geminin enkazı bu maksadla taşınır. Rumi bir de usta temin edilir. Herkes, bu arada Resûlullah da Ecyad mevkiinden omuzlarında taş taşır. İşte sadedinde olduğumuz rivayette Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, omuz üzerine konan taşların omuzlarını incitmemesi için, vücudun göbekten aşağısını örten ve izar denen peştemalini belden çıkartarak katlayıp, omuzu üzerine koyması mevzubahistir. Bu sıralarda henüz peygamberlik gelmemiş olsa da ilahi murakabe altında olan genç Muhammed'in avretinin açılmasına müsade edilmez ve aniden üzerine çöken bir baygınlıkla yere düşer ve derhal izarını isteyerek avret yerlerini örter. Bazı rivayetlerde gaybtan bir tokat yediği, üzerini örtmesi emredildiği vs. ifade edilmiştir.

Bu vak'a Hz. İbnu Abbas'ın ve Resûlullah'ın ağzından da değişik şekillerde rivayet edilir.[476]

-4592 -17- وعن عمرو بْنِ دِينارٍ وَعُبَيْدِ اللّهِ بْنِ أَبِى يَزِيدَ قَاَ:]لَمْ يَكُنْ لِلْمَسْجِدِ عَلى عَهْدِ رَسُولِ اللّهِ # حَائِطٌ، كَانُوا يُصَلُّونَ حَوْلَ الْبَيْتِ حَتّى كَانَ عُمَرُ رَضِيَ اللّهُ عَنْه فَبَنَى حَوْلَهُ حَائِطاً جَدْرَهُ قَصِيرٌ فَعَّهُ ابْنُ الزُّبَيْرِ[. أخرجه البخاري .

17. (4592)- Amr İbnu Dinar ve Ubeydullah İbnu Ebi Yezid dediler ki: "Resûlullah zamanında Ka'be'nin (etrafında ihata) duvarı yoktu. İnsanlar Beytullah'ın etrafında namaz kılıyorlardı. Bu hal, Hz. Ömer zamanına kadar devam etti. Ömer (radıyallahu anh) etrafına duvar çektirdi. Bu davarın boyu alçaktı. İbnu'z-Zübeyr yükseltti." [Buharî, Menakıbu'l-Ensar 25.][477]

-4593 -18- وعن أَبِى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: يُخَرِّبُ الْكَعْبَةَ ذُو السُّوَيْقَتَيْنِ مِنَ الْحَبَشَةِ[. أخرجه الشيخان والنسائِى .

18. (4593)- Hz. Ebû Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Ka'be'yi, Habeşlilerden bacakları ince bir adam tahrip edecektir." [Buhari, Hacc 49 Müslim, Fiten 57, (2909); Nesaî, Hacc 125, (5, 216).][478]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste geçen suveykateyn iki bacakcık demektir; zü'ssuveykateyn, bacakları ince olan kimseye denir. Bundan murad, zayıf bir Habeşlidir. Yani zayıf bir Habeşlinin Ka'beyi yıkacağını ifade eder.Bu hususa temas eden başka hadisler de var. Bunlara göre, Ka'be'yi, Kıyamete yakın, yani Hz. İsa da indikten sonra, başlarında ince bacaklı şiş karınlı bir kimsenin yer aldığı Habeşliler gelip yıkacaklar, müteakip hadiste de görüleceği üzere taş taş sökecekler, taşlarını da denize atacaklardır.[479]

4594 -19- وفي أخرى للبخاري عن ابنِ عبّاس:]كأنِّى بِهِ أَسْوَدَ أَفْحَجَ يَقْلَعُهَا حَجَراً حَجَراً[.ويعنى الكعبة. إنما صغر السويقتين ‘نه أراد ضعفهما ودقتهما، وذلك غالب في سوق الحبشة.و»الفحجُ« بعد ما بين الساقين .

19. (4594)- Buhâri'nin İbnu Abbas'tan kaydettiği diğer bir rivayete göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurmuştur: "Kâ'be'yi yıkacak olan o ayrık iri ayaklı, güdük kafalı (koyu siyah) Habeşli'yi Kâ'be' nin taşlarını birer birer söker halde görür gibiyim!" [Buharî, Hacc 49.][480]

4595 -20- وعن ابن عمرو بن العاص رَضِيَ اللهُ عَنْهما قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: اَتْرُكُوا الْحَبَشَ مَا تَرَكُوكُمْ فإنَّهُ َيَسْتَخْرِجُ كَنْزَ الْكَعْبَةِ إَّ ذُو السُّوَيْقَتَيْنِ[. أخرجه أبو داود.»الكنزُ« المال المخبوء، والمراد به مال الكعبة الذي كان معدّا لها من النذور القديمة وغيرها .

20. (4595)- İbnu Amr İbni'l-As (radıyallahu anhüma) anlatıyor: "Resûlullah

(aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Habeşliler sizi terkettikçe onları terkedin. Zira, Kâ'be'nin hazinesini sadece zü'ssüvaykateyn (ince bacaklı olan kimse) çıkaracaktır." [Ebû Dâvud, Melâhim 11, (4309).][481]

AÇIKLAMA:

Burada, Habeşliler müslümanlara dokunmadıkça onlara dokunulmaması tavsiye edilmektedir. Onlara dokunmamak, şerlerinden azâde kalmak içindir. Zira hadisin devamı onlardan gelecek şerre dikkat çekiyor: "Kâ'be'de gömülü olan hazineyi Habeş asıllı ve Zü's-Suveykateyn lakabında biri çıkaracaktır." Süveyka'nın "ince bacaklı" demek olduğunu yukarıda kaydettik.
Suyutî der ki: "Halîmî ve başka bazı âlimlerin zikrine göre, Süvaykateyn'in zuhuru, İsa aleyhisselâm'ın zamanında, Ye'cüc ve Me'cüc'ün helâkinden sonradır. Hz. İsa ona bir öncü kuvvet gönderir. Bu birlik yedisekizyüz kişiliktir. Birlik ona doğru yürürken Allah Teâla Hazretleri Yemânî olan güzel kokulu bir rüzgâr gönderir. Bu rüzgârla bütün mü'minlerin ruhu kabzedilir." [482]

İKİNCİ FER'

MEDİNE'NİN FAZİLETİ

-4596 -1- عن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]حَرَّمَ رَسُولُ اللّهِ # الْمَدِينَةَ مَا بَيْنَ كَذَا الى كَذَا. فَمَنْ أحْدَثَ فِيهَا حَدَثاً فَعَلَيْهِ لَعْنَةُ اللّهِ وَالْمَئِكَةِ وَالنَّاسِ أجْمَعِينَ. َ يَقْبَلُ اللّهُ مِنْهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ صَرْفاً وَ عَدْ[. أخرجه الشيخان .

1. (4596)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Medine'yi şu şu yer arasında kalan kısımlarıyla haram ilan etti. "Kim bu haramı ihlâl edecek bir davranışta bulunursa, Allah'ın meleklerin ve bütün insanların lâneti onun üzerine olsun. Allah Kıyamet günü o kimseden ne farz ne nafile (hiçbir hayır) kabul etmesin" (buyurdu)." [Buhârî, Fezailu'l-Medine 1, İ'tisâm 6; Müslim, Hacc 462, 463, 464, (1365, 1366, 1367).][483]

-4597 -2- وفي روايةٍ لهما:]أنَّهُ # أقْبَلَ حَتّى بَدَا لَهُ أحُدٌ. فقَالَ: هذَا جَبَلٌ يُحِبُّنَا وَنُحِبُّهُ. فَلَمَّا أشْرَفَ عَلى الْمَدِينَةِ قَالَ: اللّهُمَّ إنِّى أُحَرِّمُ مَا بَيْنَ جَبَلَيْهَا مِثْلَ مَا حَرَّمَ إبْرَاهِيمُ مَكَّةَ. اللّهُمَّ بَارِكْ لَهُمْ في مُدِّهِمْ وَصَاعِهِمْ[.»الْحَدَثُ« اۥمْرُ الْحَادثُ الْمنكر الّذى ليس بمعتاد و معروفٍ في السّنة .

2. (4597)- Yine Sahiheyn'in bir rivayetinde anlatıldığına göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) (Medine'nin dışına doğru) yürüdü. Önünde Uhud görünmüştü:

"Bu dağ var ya, o bizi çok seviyor, bizde onu seviyoruz" buyurdular. Medine'ye yönelince de:

"Ey Allahım! Hz. İbrahim Mekke'yi haram kıldığı gibi, ben de [Medine'yi] iki dağı arasıyla haram kılıyorum. Allahım, (Medine halkını) müdd ve sa'larınla mübarek kıl" buyurdular." [Buhâri, Fezâilu'l-Medine 6; Müslim, Hacc 462, (1365).][484]

-4598 -3- وعن علي رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]مَا كَتَبْنَا عَنْ رَسُولِ اللّهِ # إ

الْقَرآنَ وَمَا في هذِهِ الصَّحِيفَةِ. قَالَ: قَالَ رَسُولَ اللهِ #: الْمَدِينَةَ حَرَامٌ مَا بَيْنَ عَيْرٍ الى ثَوْرٍ. فَمَنْ أَحْدَثَ فِيهَا حَدَثاً أَوْ آوَى مُحْدِثاً فَعَلَيْهِ لَعْنَةُ اللهِ وَالْمَئِكَةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ، َيَقْبَلُ اللّهُ مِنْهُ صَرْفاً وَ عَدْ. ذِمَّةُ الْمُسْلِمِينَ وَاحِدَةٌ، يَسْعى بِهَا أَدْنَاهُمْ. فَمَنْ أَخْفَرَ مُسْلِماً في ذِمَّتِهِ فَعَلَيْهِ لَعْنَةُ اللهِ وَالْمَئِكَةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ، َيُقْبَلُ مِنْهُ صَرْفٌ وَ عَدْلٌ[. أخرجه الخمسة، وهذا لفظ الشيخين.زاد أبو داود:] َيُخْتَلى خَهَا، وَ يَنَفَّر صَيْدُهَا، وَ تُلْتَقَطُ لُقَطَتُهَا إَّ مَنْ أَشَادَهَا، وَ يَصْلُحُ لِلرَّجُلِ أَنْ يَحْملَ فِيهَا السَّح لِقِتَالٍ، وَ يَقْطَعُ مِنْهَا شَجَرَةً إَّ أَنْ يَعْلِفَ الرَّجُلُ بَعِيرَهُ[.»عَيْرٌ وَثَوْرٌ« جَبَنِ الْمَدِينَةِ، وَقِيلَ لَيْسَ بِهَا ثور وَلكِنَّهُ بمَكَّةَ، ولعل الحديث ما بين عير الى أحد، والصحيح أن بها ثورا.و»المُحَدَّث« بكسر الدال: فاعل الحدث، وبفتحها: ا'مر المبتدع.و»خَفَرْتُ الرَّجُلَ« إذا أمنته، وأخفرته: إذا نقضت عهده.و»الصَّرْفُ« النافلة.و»العَدْلُ« الفريضة .
و»ا"شَادةُ« رفع الصوت بالشئ، والمراد تعريف اللقطة وافشاؤها .

3. (4598)- Hz. Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "Biz Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan Kur'ân-ı Ker'îm ve bir de şu sahifede olandan başka bir şey yazmadık.. (Bu sahifede bulunana gelince) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurmuştu ki:
"Medine Ayr dağı ile Sevr dağı arasında kalan hudud içerisinde haramdır. Kim orada bir bid'atte bulunur veya bid'atçiyi himaye ederse, Allah, melekler ve bütün insanların lâneti onun üzerine olsun. Allah onun farz, ne nafile hiçbir hayrını kabul etmesin. Müslümanların garantisi birdir, en düşükleri de bu garantiye sahiptir. Kim bir müslümana garantisinde ihanet ederse, Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların laneti üzerine olsun. Onun (Kıyamet günü) ne farz ve ne nafile hiçbir hayrı kabul edilmez." [Buhârî, Fezâilu'l-Medine 1, Cizye 10, 17, Ferâiz 21, İ'tisam 5; Müslim, Hacc 467, (1370); Ebû Dâvud, Menasik 99, (2034, 2035), Tirmizî, Vela ve'l-Hibe 3, (2128). Bu rivayetin metni Sahiheyn'e uygundur.
Ebû Dâvud'da şu ziyade var: "Otu yolunmaz, av hayvanı ürkütülmez, yitik malı, onu ilan edecek olan alabilir. Hiç kimseye kıtal maksadıyla orada silah taşımak caiz olmaz. Oradan ağaç kesilmez. Kişi devesini otlatabilir."][485]

AÇIKLAMA:

1- Bu üç rivayet, Medine'nin Resûlullah tarafından haram kılındığını belirtmekte ve kabaca sınırını da vermektedir: Ayr dağı ile Sevr dağı arasında kalan kısımlar. Ayr dağı güney, Sevr dağı ise kuzey hududu teşkil eder. Başka rivayetlerde doğuda Lâbetu Şarkiyye'nin, batıda da Lâbetu Garbiyye'nin diğer hudutları teşkil ettiği belirtilmiştir.
Ağaçlarının kasilmekten, hayvanlarının öldürülmekten yasaklanması ile çevrenin canlı örtüsünü koruma altına alma işi, Mekke'ye has olan bir tatbikattır. Mekkeliler buna Hz. İbrahim aleyhisselâm'dan beri rivayet etmekte idiler. Resûlullah bunu Medine için de aynen ilan etmiş ve bunun müesseseleşmesi için maddi ve manevî müeyyideler koymuştur. Medine'nin haram kılınmasıyla ilgili açıklamayı bu bahsin sonuna yani 4615 numaralı hadisten sonra müstakilen koyacağımız için, burada fazla açıklamaya girmeyeceğiz.
Ancak şunu belirtmekte fayda var: "İmam-ı A'zam Ebû Hanîfe Hazretleri, Medine'nin haram kılınması meselesinde, Hz. Enes'in kardeşi Ebû Umeyr'in bir kuşla oynaması ve o kuşun ölmesiyle ilgili يَا اَبَا عُمَيْرِ مَا فَعَلَ النُّفَيْرُ؟ hadisi ile ihticac ederek Medine'nin haram olmadığına hükmetmiştir. Şâfiî ve Mâlik başta olmak üzere cumhur ise haram olduğuna hükmetmiştir. Şâfiî'ler, Hanefî görüşe iki suretle cevap verirler:

* Ebû Umayr'la ilgili hâdise tahrimden önceye ait olabilir.

* O kuş, haram bölgeden değil, helal bölgeden tutulup getirilmiş olabilir. Bu ikinci cevap Hanefîleri ilzam etmez. Çünkü, onlara göre helal bölgenin hayvanı haram bölgeye geçti mi o da haram olur.
Bir diğer husus da şu: Şâfiî, Mâlik ve cumhura göre Medine'nin hayvan ve ağacı haramdır. Fakat bu haram ihlal edilecek olsa, Mekke'deki ihlâl gibi ağır bir ceza gerekmez. Tazminatı olmayan bir haramdır. İbnu Ebî Zi'b ve İbnu Ebi Leylâ "tıpkı Mekke gibi buna da ceza gerekir" demişlerdir. Mâlikî ve Şâfiî fukahâdan bazıları da böyle hükmetmiştir. Şâfiî' nin kavl-i kadîmine göre Sa'd İbnu Ebi Vakkas'ın -ilerdeki açıklamamızda kaydedilen- bir rivayeti mucibince bu yasağı ihlal edenin giyecek dahil bütün malzemesi müsadere edilir.[486]

4599 -4- وعن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّه #: َيَصْبِرُ على ‘وَاءِ الْمَدِينَةِ وَشِدَّتِهَا أَحَدُ مِنْ أُمَّتِى إَّ كُنْتُ لَهُ شَفِيعاً وَشَهِيداً يَوْمَ الْقِيَامَةِ[.

أخرجه مسلم والترمذي.وزاد مسلم: َ] يَدَعُهَا أَحَدٌ رَغْبَةَ عَنْهَا إِ ّ أَبْدَلَ اللهَ فِيهَا مَنْ هُوَ خَيْرٌ مِنْهُ[.»الوَاءُ« الشدة وما تعظم مشقته على ا‘‘نسان من ضيق أو قحط أو خوف ونحوه .

4. (4599)- Ebû Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Medine'nin sıkıntı ve meşakkatlerine ümmetimden sabır gösteren herkese, Kıyamet günü şefaatçi ve (hayır ameline) şahid olacağım." [Müslim, Hacc 484, (1378); Tirmizî, Menâkıb, (3920).] [487]

AÇIKLAMA:

Bu hadis Medine'de mücavir kalmaya teşvik etmektedir. Yani birkısım sıkıntılara katlanarak Medine'de kalmak büyük bir fazilet kaynağıdır. Öyle ki Resûlulah Kıyamet günü, ona şefaat edecek ve lehinde şahidlik yapacaktır. Aslında Resûlullah bütün ümmete şefaat edeceğini belirtmiştir. Medinelilere hususî bir şefaat vaadi, şefaatinin bunlara daha çok olacağı veya hesaplarının kolay olacağı mânasında anlaşılmıştır.
Şunu da belirtelim ki âlimler, Mekke ve Medine'de mücavir kalmanın cevazı hususunda ihtilaf ederler. Meselâ Ebû Hanîfe ve diğer bazı alimler mekruh olduğu görüşündedirler. Sebep olarak orada fazla kalanın ülfet ve alışkanlıkla oralara karşı hürmette kusur edeceğini ve günaha gireceğini söylerler. Zira orada yapılan hatalar başka yerlere nazaran daha çok günaha vesiledir. Ahmet İbnu Hanbel ve bir kısım âlimler de orada mücâveretin bilakis müstehab olduğunu söylemişlerdir. Sadedinde olduğumuz rivayet de bu görüşü teyid etmektedir. Ayrıca Mekke ve Medine'de yapılacak ibadetin sevabının çok olacağını ifade eden rivayetler de onlara delil olmaktadır. Bu durumda buralarda kaldığı taktirde günah işlemekten korkanların kalmamaları evladır. Kalanlar günahtan kaçındıkları takdirde manevî kazançları büyük olacaktır.[488]

-4600 -5- وعن سُفْيَانِ بْنِ أَبِى زُهَيْرٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قَالَ:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ # يُفْتَحُ الْيَمَنُ فَيَأتِى قَوْمٌ يَبُسُّونَ فَيَتَحَمَّلُونَ بِأهْلِيهِمْ وَمَنْ أطَاعَهُمْ، وَالْمَدِينَةُ خَيْرٌ لَهُمْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ. وَتُفْتَحُ الشَّامُ فَيَأتِ قَوْمٌ يَبُسُّونَ فَيَتَحَمَّلُونَ بأهْلِهِمْ وَمَنْ

أطَاعَهُمْ، والْمَدِينَةَ خَيْرٌ لَهُمْ لَوْ كَانُوا يعلَمُونَ، وَتُفْتَحُ الْعِرَاقُ فَيَأتِى قَوْمٌ يَبُسُّونَ فَيَتَحَمَّلُونَ بأهْلِيهِمْ وَمَنْ أطَاعَهُمْ وَالْمَدِينَةُ خَيْرٌ لَهُمْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ[. أخرجه الثلثة.ومعنى »يَبُسُّونَ« يَسُوقُونَ بِهَائِمَهُمْ سَائِرِين عن المدينة الى غيرها، والأصل فيه أن بِسْ بَس: كلمة زجر لبل .

5. (4600)- Süfyân İbnu Ebi Züheyr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Yemen fethedilecek. Bir grup insan, Medine'den oraya aileleri ve kendilerine tâbi olanlarla gidecekler. Halbuki bilselerdi, Medine onlar için hayırlıydı. Şam da fethedilecek. Bir kavim Medine'den aileleri ve kendilerine tâbi olanlarla oraya göç edecekler. Bilselerdi Medine onlar için hayırlı idi. Irak da fetholacak. Bir grup kimse ailesi ve kendilerine tâbi olanlarla Medine'den oraya taşınacaklar. Halbuki bilselerdi Medine onlar için hayırlı idi." [Buharârî, Fezailu'l-Medine 5; Müslim, Hacc 497, (1388); Muvatta, el Câmi' 7, (2, 887, 888).][489]

AÇIKLAMA:

Resûlullah bu hadislerinde bir mucize oarak, fethedilecek yerleri haber vermiştir. Nitekim dediği şekilde aynı tertiple, zikredilen yerler birer birer İslâm'a kazandırılmıştır. Yine Aleyhissalâtu vesselam'ın haber verdiği üzere, Medine'den bir grup insan her seferinde bu fethedilen yerlere aileleriyle göç edip yerleşmişlerdi. Bu göçlerin temelde yatan sebebi, oralarda Medine'ye nazaran daha parlak maddî imkanların zuhurudur. İşte Aleyhissalâtu vesselâm, Medine'nin maddî mülâhazalarla terkedilmemesi gerektiğini hatırlatıyor. Fazileti sebebiyle seyahat edilmeye layık üç mescidden biri Medine'dedir.
Hadîse verilen bu mânada bazı ihtilaflar olmuş ise de, âlimleri bu tevcihi esas almaya sevkeden Ahmet İbnu Hanbel'in Hz. Câbir'den kaydettiği şu rivayettir: "Öyle bir zaman gelecek ki Medine halkı, zenginliğe ermek için civar karyelere dağılacak, oralarda gerçekten bolluk bulacaklar. Sonra geri dönüp ailelerini de oraya götürecekler. Halbuki bilselerdi Medine onlar için daha hayırlı idi." Resûlullah sadedinde olduğumuz hadiste, Medine'de kalmayı, sırf servet çoğaltmak için Medine'yi terketmemeyi tavsiye etmektedir. Alimler ticarî maksatla veya cihad maksadıyla yapılacak ayrılmaların bu yasağa girmediğini belirtirler.

Öyleyse hadis, darlık, açlık gibi maddî sıkıntıları sineye çekerek Medine'de kalmayı tavsiye etmiş olmaktadır.[490]

-4601 -6- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه قالَ:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: أُمِرْتُ بِقَرْيَةٍ تَأكُلُ الْقُرَى. يَقُولُونَ: يَثْرِبُ، وَهِىَ الْمَدِينَةُ، تَنْفِى النَّاسَ كَمَا يَنْفى الْكِيرُ خَبَثَ الْحَدِيدِ[. أخرجه الثلاثة .
وفي رواية لمسلم:]خَبَثَ الفِضَّةِ[.ومعنى: »تَأكُلُ الْقُرَى« أنَّ اللّهَ يَنْصر ا"سْمَ بأهلِهَا وَهُمْ ا'نْصَارُ وَتفتح القرى على أيديهم ويغنِمَهُمْ إياها فيأكلونها، وهذا من باب اتساع واختصار وحذف المضاف، والتقدير يأكل أهلها أموال القرى. وغيّر # اسم يثرب بطيبة وطابة كراهة التثريب، وهو المبالغة في اللوم والتعنيف والتعيير .

6. (4601)- Hz. Ebû Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Ben karyeleri yiyen karye(ye hicret)le emrolundum. Buna Yesrib diyorlar. Burası Medine'dir. Medine, tıpkı körüğün curufu ayırması gibi insanları(n kötüsünü) defedip ayırır." [Buhârî, Fezâilu'l-Medine 2; Müslim, Hacc 488, (1382); Muvatta, el-Câmi' 4, (1, 886).][491]

AÇIKLAMA:

1- Medine'nin "Karyeleri yiyen bir karye" olarak tavsifi, bir kısım mahzufları ihtiva eden teşbihli bir ifadedir. Bu ifadede Allah'ın, Medine halkı ile İslâm'a hizmet sunacağını, onların eliyle karyelerin yani pekçok memleketlerin fethedilip İslâm'a dahil edileceğini, Medine ahalisinin bu fethedilen yerlerdeki ahaliye galebe çalarak malını ganimet vs. şeklinde yiyeceğini haber verir. Hadiste "yemek" fiili ile galebe çalmak ifade edilmiştir. İbnu'l-Münîr Medine'nin, diğer şehirlerin faziletine galebe çalacağı da anlaşılabilir. Çünkü faziletler onun büyük fazileti karşısında öylesine söner ki, sanki yok hükmünü alır." Ancak bazı âlimler "en faziletli olma" iddiasını Medine hakkında reddederler ve Mekke'nin Ümmü'l-Kurâ diye vasfedilerek faziletçe en önde olduğunu belirtirler.

2- Medine'nin eski ismi Yesrîb idi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu ismi önce Taybe ve Tâbe diye değiştirdi. Sebebi de tesrîb, levm ve ayıplamada mübalağa mânasına gelmesidir. Hadisten hareketle, bazı âlimler Medine'ye Yesrib demenin mekruh olduğunu, Kur'ân'daki bu şekilde tesmiyesinin, gayr-i müslimlerdenöyle dediklerini hikaye etme sebebinden ileri geldiğini söylerler. Bir rivayette Resûlullah "Kim Medine'ye Yesrib derse Allah'a istiğfar etsin. O Medine'dir, o Medine'dir" buyurmuştur.

3- İbnu Hacer, hadisin iki kısım ihtiva ettiğini, birinci kısmı Aleyhissalâtu vesselâm'ın Mekke'de iken söylemiş olacağını; ikinci kısmı da Medine'de söylemiş olacağını belirtir.

4- Hadiste Medine'nin kötüleri dışarı attığı ifade edilmektedir. Tıpkı körüğün madenin cevheriyle curufunu birbirinden ayırması gibi. Bazı âlimler bunu zâhiri üzere alırlar. Zira Resûlullah, Medine'nin havası sebebiyle hastalandığı için uğursuzluk verdiği inancıyla yaptığı beyât akdini bozmak üzere gelen bedevi vesilesiyle: "Medine körük gibidir. İnsanların kötüsünü atar (ve sinesinde barındırmaz), iyisini tutar" buyurmuştur.
Hadisteki bu hükmün Deccal'ın zuhuru zamanıyla ilgili olduğu da söylenmiştir. Zira Resûlullah başka hadislerinde ahir zamanda Deccal'ın Medine civarına ineceğini, Medine'nin ahalisini üç kere titreteceğini, bu vesileyle Allah'ın oradaki kâfir ve münafık herkesi Medine'den çıkaracağını, bunların Deccal'e giderek Medine'yi terkedeceğini haber vermiştir.[492]

4602 -7- وعن ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قَالَ:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَنِ اسْتَطَاعَ أنْ يَمُوتَ بِالْمَدِينَةِ فَلْيَمُتْ بِهَا فإنِّى أشْفَعُ لِمَنْ يَمُوتُ بِهَا[. أخرجه الترمذي وصححه .

7. (4602)- İbnu Ömer (radıyallahu anhüma) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Medine'de ölmeye muktedir olan orada ölsün. Zira ben, orada ölene şefaat ederim." [Tirmizî, Menâkıb, (3913).][493]

AÇIKLAMA:

Hadiste, ölünceye kadar Medine'de ikamet etmek tavsiye edilmektedir. Çünkü orada ölmeye muktedir olmak demek, ölünceye kadar orada ikamete muktedir olmak demektir. Bu, orada ikamete teşviktir. Orada oturanlara ikram olarak, Resûlullah, bütün ümmetine yapacağı umumî şefaatinde ayrı olarak hususî bir şefaatte bulunacağını belirtmektedir.[494]

4603 -8- وعن عائشة رَضِيَ اللهُ عَنْها قالت:]لَمَّا قَدِمَ النَّبِىُّ # الْمَدِينَةِ وَعِكَ أبُو بَكْرٍ وَبِلَالٌ رَضِيَ اللهُ عَنْهما فَدَخَلْتُ عَلَيْهِمَا. فَقُلْتُ: يَا أبَتِ، كَيْفَ تَجِدُكَ؟ وَيَا بِلَالُ، كَيْفَ تَجِدُكَ، وَكَانَ أبُو بَكْرٍ رَضِيَ اللهُ عَنْه. إذَا أخَذَتْهُ الْحُمَّي يَقُولُ:كُلُّ امْرِئٍ مُصَبَّحٌ في أهْلِهِ وَالْمَوْتُ أدْنَى مِنْ شِرَاكِ نَعْلِهِ وَكَانَ بِلَالٌ رَضِيَ اللهُ عَنْه إذَا أقْلَعَ عَنْهُ يَرفَعُ عَقِيرَتَهُ، وَيَقُولُ: أ لَيْتَ شِعْرِى هَلْ أبِيتَنَّ لَيْلَةً بِوَادٍ وَحَوْلِى إذْخِرٌ وَجَلِيلٌ وَهَلْ أرِدَنْ يَوْماً مِيَاهَ مِجَنَّةٍ وَهَلْ يَبْدُوَنْ لِى شَامَةٌ وَطَفِيلُ قَالَتْ: فَأخْبَرْتُ رَسُولَ اللهِ # بذلِكَ. فَقَالَ: اللَّهُمَّ حَبِّبْ إلَيْنَا الْمَدِينَةَ كَحُبِّنَا مَكَّةَ أوْ أشَدَّ. اللَّهمَّ وَصَحِّحْهَا وَبَارِكْ لَنَا فِي مُدِّهَا وَصَاعِهَا، وَانْقُلْ حُمَّاهَا، وَاجْعَلْهَا بِالْجُحْفَىِّ[. أخرجه الثلاثة.»الْوَعكُ« ا1لم، وقيل: هو ألم الحمى.و»العَقِيرةُ« الصوت.و»الْجَلِيلُ« الثمام وهو من نبت البادية.و»مِجَنَّةٌ« موضع معروفٍ بينه وبين مكة ستة أميال، وكان للعرب فيه سوق.و»شَامةٌ وَطَفِيلٌ« جَبَنِ بأرض مكة وما واها .

8. (4603)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Medine'ye geldiği vakit Ebû Bekr ve Bilâl (radıyallahu anhümâ) hastalandılar. Ben yanlarına gittim:

"Ey babacığım, dedim. Kendini nasıl hissediyorsun? Ey Bilâl sen nasılsın?" diye sordum. Hz. Ebû Bekr (radıyallahu anh) hummaya yakalanınca: "Her insana "sabahın hayırlı olsun" denmiştir. Halbuki ölüm ona ayakkabısının bağından daha yakındır" derdi. Hz. Bilal (radıyallahu anh) da humma nöbetinden çıkınca sesini yükseltir ve (Mekke'ye hasretini ifade eden şu beyitleri) terennüm ederdi:

"Bilmem ki! Mekke vadisinde etrafımı izhir ve celil otları sarmış olarak bir gece daha geçirebilecek miyim? Macenne suyuna ulaşacağım bir gün daha gelecek mi? (Mekke'nin) Şâme ve Tafil dağları bana bir kere daha görünecek mi?"

[Sonra Bilâl şöyle beddua etti: "Allahım, bizi yurdumuzdan çıkarıp bu vebalı

diyara süren Şeybe İbnu Rebî'a, Utbe İbnu Rebî'a ve Umeyye İbnu Halef'e lanet et!]
Hz. Aişe der ki: "(Ben gidip, bunlardaki Mekke hasretini) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a haber verdim. O, şöyle dua buyurdu:
"Allahım bize Medine'yi sevdir. Tıpkı Mekke'yi sevdiğimiz gibi, hatta fazlasıyla! Allahım onun havasını sıhhatli kıl. Onun müddünü, sâ'ını hakkımızda mübarek eyle. Onun hummasını al, Cuhfe'ye koy!" [Buhâri, Fezailu'l-Medine 11, Menakıbu'l-Ensâr 46, Mardâ 8, 22, 43; Müslim, Hacc 480, (1376); Muvatta, Câmi' 14, (2, 890, 891).][495]

AÇIKLAMA:

1- Hadis, Mekke'den Medine'ye hicret eden muhacirlerden bazılarının, Medine'de hava değişikliği sebebiyle hastalandıklarını ve bu halin onlarda dâussıla denen memleket hasretini tahrik ettiğini göstermektedir. Mekke dağlarında bir gece geçirmek Hz. Bilâl'e büyük bir hayal olur. Hasret ateşi sadece Mekke için değil, Mekke'nin civar yöreleri ve oralarda yetişen bitkiler için de tutuşur:
İzhir: Daha önce geçtiği üzere bir ottur.
Celîl: Bu da bir kır otudur.
Mecenne: Mekke'ye altı mil mesafede bir yer olup, Cahiliye devrinde orada panayır kurulurdu.
Şâme ve Tafîl: Mekke civarında iki dağ adıdır.
Müdd ve sa' daha önce mükerrer seferler geçtiği üzere iki hacim ölçeğidir.

2- Hz. Aişe'nin durumdan Resûlullah'ı haberdar etmesi üzerine, Aleyhissalâtu vesselâm'ın, meseleleriyle ilgilendiğini görmekteyiz: O hususta yaptığı dua buna delalet eder. Sadedinde olduğumuz hadisin Buhârîdeki veçhinin devamında, Hz. Aişe'nin: "Biz Medine'ye hicret edip geldiğimizde, Medine Allah'ın en vebalı, en hastalıklı arazisi idi. Medine'nin Buthân sahrasındaki vadiden acı bir su akardı" demesi, Aleyhissalâtu vesselam'ın duasından sonra Medine'nin havasının düzelerek sağlıklı bir yere dönüştüğü anlaşılmaktadır.

3- Hadis, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın humma hastalığının Medine'den Cuhfe'ye havâlesini talep ettiğini göstermektedir. Bunun sebebi, o sıralarda Cuhfe'nin müşriklerle meskûn olmasıdır.Hattabî, orada yahudilerin yaşadığını söyler. Şarihler bu duanın indallah kabul gördüğünü, Medine bereket ve sağlığa

kavuşurken Cuhfe'nin humma yatağı haline geldiğini, o günden beri Cuhfe'nin bu hastalıktan kurtulamadığını söylerler. Mesela Nevevî der ki: "Bu duada Resûlullah'ın zâhir bir mucizesi var. Zira Cuhfe o günden beri herkesin kaçındığı bir yer olmuştur. Onun suyundan kim içerse hummaya (sıtmaya) yakalanır."

4- Hadis, bazı sufîlerin: "Velayette kemale ermek için kadere razı olma gerekir. Musibetlerin, hastalıkların def'i için dua edilmez" şeklideki iddialarının sünnete aykırı olduğunu gösterir. Keza, Mutezile'den bazılarının "dua ezelî kadere tesir etmez" şeklindeki iddialarını da bu hadis reddeder. Çünkü dua ile Medine'de istenen değişiklikler hasıl olmuştur.[496]

-4604 -9- وعن أنس رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: اللَّهُمَّ اجْعَلْ بِالْمَدِينَةِ ضِعْفَىْ مَا جَعَلْتَ بِمَكَّةَ مِنَ الْبَرَكَةِ[. أخرجه الثلاثة .

9. (4604)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle dua buyurdular: "Allahım! Mekke'ye verdiğin bereketi iki katıyla Medine'ye de ver!" [Buhârî, Büyu' 53, Kefâret 5, İ'tisâm 16; Müslim, Hacc 465, (1368); Muvatta, Câmi' 1, (2, 884, 885).][497]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, Medine'nin Mekke'den daha fazla faziletli olacağını ifade eder. Ancak âlimler başka hisleri de gözönüne alarak, bu bereket ve üstünlüğün dünyevî berekete yönelik olduğunu, uhrevî amellerde Mekke'nin üstünlüğünün esas olduğunu belirtirler. "Medine'nin bir cihetle efdal olması, her cihette Mekke'den efdal olmasını gerektirmez" derler. Nevevî, bereketin ölçekte fiilen hasıl olduğunu, başka yerlerde bir müdd zâhirenin az geldiği pek çok kimseye, Medine'de ölçülen bir müdd zahirenin kâfi geldiği sıkça görülüp tecrübe edildiğini, bu durumun Mekke'de yaşayanlarca bilmüşahede malum bulunduğunu söyler.[498]

-4605 -10- وعن أبى هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]كَانَ رَسُولُ اللهِ # إِذَا أُتِىَ بِأَوَّلِ الثَّمَرِ. قَالَ: اللَّهمَّ بَارِكْ لَنَا في مَدِينَتِنَا وَفي ثِمَارِنَا وفي مُدِّنَا وفي

صَاعِنَا بَرَكَةَ مَعَ بَرَكَةٍ. اللّهمَّ إنَّ إبْرَاهِيمَ عَبْدُكَ وَنَبِيُّكَ وَخَلِيلُكَ، وَإنِّى عَبْدُكَ وَنَبِيُّكَ. وَإنَّهُ دَعَاكَ لِمَكَّةَ، وَأنَا أدْعُوكَ لِلْمَدِينَةِ بِمِثْلِ مَا دَعاكَ لِمَكَّةَ وَمِثْلِهِ مَعَهُ ثُمَّ يُعْطِيهِ أصْغَرَ مَنْ يُحْضُرَ مِنَ الْوِلْدَانِ[. أخرجه مسلم ومالك والترمذي .

10. (4605)- Ebû Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a (yılın turfanda) ilk meyvesi getirildiği zaman şöyle buyururlardı:
"Allahım, bize Medine'mizi, meyvelerimizi, müddümüzü, sa'ımızı bereket üzerine bereketle mübarek kıl. Allahım, İbrahim senin kulun, peygamberin ve halîlindir. Ben de senin kulun ve peygamberinim. O sana Mekke için dua etti. Ben de Medine için, onun Mekke hakkında yaptığı duayı bir misli ziyadesiyle aynen yapıyorum" Resûlullah bu şeklide dua ettikten sonra getirilen meyveyi, orada hazır olan çocuklardan en küçüğüne veerirdi." [Müslim, Hacc 473, (1373); Muvatta, Câmi' 2, (2, 885); Tirmizî, Da'avât 55, (3450).][499]

-4606-11- وعنه رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ # عَلى أنْقَابِ الْمَدِينَةِ مَئِكَةٌ َيدْخُلُهَا الطَّاعُونَ وَ الدَّجَّالُ[. أخرجه الثثة والترمذي.وزاد مسلم:]قَالَ #: يَأتِى الْمَسِيحُ الدَّجَّالُ مِنْ قِبَلِ الْمَشْرِقِ وَهِمَّتُهُ الْمَدِينَةُ حَتّى يَنْزِلَ دُبُرَ أُحُدٍ ثُمَّ تَصْرِفُ الْمَئِكَةُ وَجْهَهُ قِبَلِ الشَّامِ، وَهُنَاكَ يَهْلِكُ[.
»النَّقْبُ« المضيق بين الجبلين.وقوله »ينْزِلُ دُبُرَ اُحُدٍ« أي خلفه .

11. (4606)- Yine Ebû Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Medine'ye geçit veren dağ gediklerinde [birbiriyle kenetlenmiş] melekler var. [Her gedikte (kınından çekilmiş) kılıçlarıyla bekleyen iki meleğin korumaları sebebiyle] Medine'ye ne veba ve ne de Deccâl giremez." [Buhârî, Fezailu'l-Medine 9, Tıbbı 30, Fiten 27; Müslim, Hacc 485, 486, (1379), 1380); Muvatta, Câmî' 16, (2, 892); Tirmizî, Fiten 51, (2244).]
Müslim'in rivayetinde şu ziyade var: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Mesih Deccal, doğu tarafından gelir. Kasdı Medine'dir. Uhud'un arka tarafına iner. Derken (Medine'yi bekleyen) melekler, onun yüzünü Şam tarafına çevirirler ve orada helak olur."[500]

AÇIKLAMA:

Medine'nin melekler tarafından Deccal ve tâuna karşı korunduğu hususu Fatıma Bintu Kays, Mihcen, Üsema İbnu Zeyd, Semüre İbnu Cündeb gibi başka sahabeler tarafından rivayet edilen hadislerde de teyid edilmiş, güç kazanmıştır. Müslim'in kaydettiği Fatıma Bintu Kays (radıyallahu anhâ)'nın rivayetinde, Deccal kendisinden bahseder: "...Ben Mesih Deccal'ım. Yeryüzünü dolaşırım. Kırk günde Mekke ve Medine hariç inmediğim köy bırakmaksızın hepsine uğrarım."[501]

4607 -12- وعن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: لَيْسَ مِنْ بَلَدٍ إَّ سَيطَؤُهُ الدَّجَّالُ إَّ مَكَّةَ وَالْمَدِينَةَ، لَيْسَ نَقْبٌ مِنْ أنْقَابِهَا إَّ عَلَيْهِ الْمَئِكَةُ صَافِّينَ يَحْرُسُونَهَا. فَيَنْزِلُ السَّبِحَةَ ثُمَّ تَرْجُفُ الْمَدِينَةُ بأهْلِهَا ثَثَ رَجَفَاتٍ فَيَخْرُجُ إلَيْهِ كُلُّ كَافِرٍ وَمُنَافِقٍ[. أخرجه الشيخان .

12. (4607). Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Mekke ve Medine hariç Deccal'ın çiğnemeyeceği memleket yoktur. Mekke ve Medine'ye geçit veren yolların herbirinde saf tutmuş melekler var, buraları korurlar. (Deccal) es-Sebbiha nâm mevkie iner. Sonra Medine ahalisini üç sarsıntı ile sarsar. Bunun üzerine (şehirde bulunan) bütün kâfir ve münafıklar (şehri terkederek Deccal'e) gelirler." [Buhâri, Fezailu'l-Medine 9; Müslim, Fiten 123, (2943).][502]

4608 -13- وعن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَا بَيْنَ بَيْتِى وَمِنْبَرِى رَوْضَةٌ مِنْ رِيَاضِ الْجَنَّةِ، وَمِنْبَرِى عَلى حَوْضِى[. أخرجه الثثة .

13. (4608)- Hz. Ebû Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Evimle minberim arası cennet bahçelerinden bir bahçedir. Minberim

havuzumun üzerindedir." [Buharî, Fazlu's-Salât 5, Fezâilu'l-Medine 11, Rikak 53, İ'tisam 16; Müslim, Hacc 502 (1392); Muvatta, Kıble 10, (1, 197).][503]

AÇIKLAMA:

1- Sadedinde olduğumuz hadis, Medine Mescidi'nin faziletini beyan etmekte, ancak mescidin bazı kısımlarının diğer yerlere nazaran efdal olduğunu belirtmektedir.
Bazı rivayetlerde "hücrem" ve hatta "kabrim" denmiştir. Şarihler kabr kelimesinin "ev"in tefsiri olduğunu belirtir. Çünkü Resûlullah evine gömülmüştür.

2- Âlimler bu hadisi iki surette açıklamıştır:

***** Belirtilen bu yer, olduğu gibi cennete nakdelilecektir.

***** Orada yapılan ibadet, sahibini cennete götürecektir.

3- Alimlerden bazıları, bir başka yerin, hadislerde cennetin bir parçası olarak tavsif edilmemiş olmasından hareketle, bu hadisi, "Medine'nin en faziletli yer olduğu" hususunda delil kılmıştır.

4- Havuzdan murad, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a verilmiş olan Kevser havzı'dır. Şu halde, minberi ahirette onun üzerinde kurulacaktır. Bâtıl fırkalardan Mutezile ve Hariciler havz, şefaat ve Deccal'e inanmazlar ise de Ehl-i Sünnet'e göre bunlar haktır ve inanmak farzdır.

Hadis, Medine'de yaşamaya teşvikte bulunmaktadır.[504]

4609-14- وعن الخدريّ رَضِـيَ اللّهُ عَنْه قال:]تَمَارَى رَجُلٍن في الْمَسْجِدِ الَّذِى أُسِّسَ عَلى التَّقْوى. فقالَ رَجُلٌ: هُوَ مَسْجِدُ قُبَا. وَقالَ رَجُلٌ: هُوَ مَسْجِدُ رَسُولِ اللّهِ #. فقَالَ #: هُوَ مَسْجِدِى هذَا[. أخرجه مسلم والترمذي، وهذا لفظه والنسائي .

14. (4609)- el-Hudrî (radıyallahu anh) anlatıyor: "İki kişi "takva üzerine kurulmuş olan mescid" hakkında münakaşa ettiler. Biri: "Bu Kuba mescididir!" derdi. Diğeri de: "O, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın mescididir!" dedi.

(Bu münakaşayı işiten) Aleyhissalâtu vesselâm:
"Şu benim mescidimdir!" buyurdular." [Müslim, Hacc 514, (1398); Tirmizî, Tefsir, Tevbe, (3098); Nesâî, Mesâcid 8, (2, 36).][505]

AÇIKLAMA:

Burada, Kur'ân-ı Kerîm'in takva üzerine kurulmuş olmakla tebcil ettiği mescidin Medine Mescidi olduğu takrir edilmektedir. Ayet şöyle: "...Senin namaz kılmana layık olan mescid, ilk günden beri takva üzerine kurulu bulunan mesciddir" (Tevbe 108).
İşte iki sahâbî bu mescidle hangi mescidin kastedildiğini münakaşa etmiştir. Çünkü, Resûlullah'ın Medine'ye gelir gelmez yaptırdığı mescid Kuba Mescidi'dir. Zira önce oraya inmiş, bir müddet orada ağırlanmış, sonra Medine'nin içerisine gelinmiştir. Kuba, o zaman Medine'nin dışında idi. Resûlullah oradaki ikameti sırasında derhal Kuba Mescidi'ni inşâ ettirmişti. Medine'ye yerleştikten sonra da cumartesi günleri Kuba'ya gidip orayı ziyaret ettiği, mescidinde iki rek'at namaz kıldığı rivayetlerde belirtilmiştir.
Bu hadis de Medine'nin ve Mescid-i Nebev'inin faziletini teyid eden rivayetlerdendir.[506]

-4610 -15- وعن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: آخِرَ قَرْيَةٍ مِنْ قُرَى ا‘‘سْمِ خَرَاباً الْمَدِينَةُ[. أخرجه الترمذي.

15. (4610)- Hz. Ebû Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"İslâm şehirlerinden en son harap olacak olan Medine'dir." [Tirmizî, Menâkıb, (3915).][507]

-4611 -16- وعنه رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: يَتْرُكُونَ الْمَدِينَةَ عَلى خَيْرِ مَا كَانَتْ، يَغْشَاهَا إِ الْعَوافِى، يُرِيدُ عَوَافِىَ السِّبَاعِ والطَّيْرِ، وَآخِرُ مِنْ يُحْشَرُ رَاعِيَانِ مِنْ مُزَيْنَةَ يُرِيدَانِ الْمَدِينَةَ يَنْعِقَانِ بِغَنَمِهِمَا فَيَجِدَانِهَا مُلِئَتْ وُحُوشاً حَتّى إذَا بَلَغَا ثَنِيَّةَ الْوَدَاعِ خَرَّ عَلى وُجُوهِهِمَا[. أخرجه

الثلة.»العَوَافِى« جَمَعَ عَافِيَةَ، وهِىَ: كَلّ طَالِب من سبع وطير ودابة وغير ذلك إ أنه كثر استعماله وغلب على السباع والطير.و»نَعَقَ الرَّاعِى بالغنمِ« إذا دعاها لتعود عليهَ .

16. (4611)- Yine Ebû Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Medine'yi, taşıdığı yüce hayra rağmen terkedecekler. Onu rızık arayanlar yani kuşlar ve kurtlar istila edecek. Oraya [en son gelecek] iki çoban bu maksadla Müzeyne'den çıkıp koyunlarını azarlayacaklar. Fakat Medine'yi vahşî hayvanlarla dolmuş bulacaklar. Seniyyetü'l-Vedâ'ya ulaştıkları vakit yüzüstü düşe(rek ölecek)ler." [Buharî, Fezâilu'l-Medine 5, Müslim, Hacc 499, (1389); Muvatta, Câmî 8, (2, 888).][508]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayetin bazı vecihlerinde تتركون yani "...tekredeceksiniz" şeklinde gelmiştir.

2- Hadis hakkında İbnu Hacer, İyaz'dan naklen şu açıklamayı kaydeder: "Bu ihbar aynen görülmüştür. Şöyle ki Medine bidayette hilafet merkezi olmuş, bu suretle çok kimseleri kendine celbetmiş, bir toplanma yeri olmuştur. Yeryüzünün serveti âdeta oraya akmış en mamur beldelerden biri olmuştu. Hilafet merkezi oradan alınıp önce Şam'a, sonra da Irak'a nakledilince oraya bedeviler hakim oldu ve fitneler kol gezdi. Sakinleri birer birer orayı terkettiler. Derken şehir, vahşi kuşların ve yırtıcı hayvanların istilasına uğradı." Hadiste geçen "avâfî", âfie'nin cem'idir; gıdasını arayan hayvan mânasına gelir.
Nevevî, bu terke uğrama halinin, Medine'nin başına Kıyamete yakın, ahir zamanda geleceği kanaatindedir ve "Medine'ye en son gelecek ve orada vahşi hayvanlarla karşılaşacak iki çoban"la ilgili ihbarın da bu hususu te'yid ettiğini söyler.
Nevevî'yi haklı bulan İbnu Hacer, İmam Mâlik'in Ebû Hureyre'den kaydettiği şu hadisi de delil gösterir:
"Medine, üzerinde bulunduğu şu en güzel haline rağmen terkedilecek. Öyle ki ona kurtlar [veya köpekler] girerler ve mescidin bazı sütunları üzerinde veya minberi üzerinda gıdalanırlar [ulurlar]." Ashab sordu: "[Ey Allah'ın Resûlü!] Bu

durumda (Medine'nin) meyveleri kime kalacak?" Aleyhissalâtu vesselâm: "Yiyecek arayanlara: Kuşlara ve vahşi hayvanlara!" cevabını verdi."
İbnu Hacer'in Ebû Hureyre'den kaydettiği bir başka rivayet, Medine ile ilgili olarak zikri geçen iki çobanın, en son haşredilecek kimseler olacağını belirtir. Şu halde Medine'nin vahşiler tarafından istilası âhir zaman alametleri meyanında anlaşılmalı diyenlere bu hadis destek vermektedir: "En son haşredilecek iki kişi var. Bunların biri Müzeyne'den, diğeri de Cüheyne'dendir. Bu iki şahıs acaba insanlar nereye gitti diye arayarak Medine'ye gelecekler. Fakat orada tilkilerden başka birşey görmeyecekler. Bunların yanına iki melek iner, onları yüzleri üzerine yere yatırır ve canlarını alarak diğer insanlara kavuştururlar." Şu halde bunların haşri ölümlerinden sonra meydana gelir.
Mühelleb, bu hadisten, Medine'nin Kıyamete kadar meşhur bir yer olarak kalacağına delil bulur.[509]

-4612 -17- وعنه رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: إنَّ ا"يمَانَ لَيَأْرِزُ الى الْمَدِينَةِ كَمَا تَأْرِزُ الْحَيَّةُ الى جُحْرِهَا[. أخرجه الشيخان.»يَأرِزُ« أي ينضم ويلتجى .

17. (4612)- Yine Ebû Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"İman Medine'ye çekilecek, tıpkı yılanın deliğine çekilmesi gibi." [Buhârî, Fezailu'l-Medine 6; Müslim, İman 233, (147).][510]

AÇIKLAMA:

İslâm'ın ilk neşir merkezi Medine olması haysiyetiyle teşbihe yer verilmiştir. Yılan, yiyecek aramak üzere çıkıp dolaşır. Herhangi bir şey onu korkutunca kaçıp deliğine girer. İslâm da bunun gibi Medine'den intişar etmiştir. Bütün mü'minler Medine'ye gitmek hususunda içlerinde bir müşevvik, bir sâik bulurlar. Çünkü bu, Resûlullah sevgisinin bir neticesidir. Sağlığında zât-ı şeriflerini görmek, kendisinden İslâm'ı öğrenmek için; vefatından sonra da mescidini, kabrini ve bıraktığı diğer maddî hatıralarını görmek için Medine'ye gelmek isterler.
Kurtubî, bu hadiste, Medine halkını gittiği yolun doğruluğuna delil görür.

Nitekim İmam Malik'in mezhebinin esası da bu görüşe dayanır; Medine ehlinin yaşayışı, sünneti temsil eder, haber-i vahide tercih edilir, onların ameli hüccettir.
İbnu Hacer, Kurtubî'nin bu umumî hükmünü "Resûlullah'ın devri ve Hülefa-i Râşidin'in devri" ile kayıtlayarak benimser. "Fitnelerin zuhurundan ve sahabelerin her tarafa dağılmasından ve hususan ikinci Hicri asrın sonlarından itibaren doğru olmayacağını, bizzat müşahadenin bu kaydı getirmeyi gerektirdiğini" söyler.[511]

-4613 -18- وعن جابر بنِ سمَرَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:] قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: إنَّ اللّهَ سَمَّى الْمَدِينَةَ طَابَةَ[. أخرجه مسلم .

18. (4613)- Cabir İbnu Sümere (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Allah Teâla hazretleri Medine'yi Tâbe diye tesmiye buyurdu." [Müslim, hacc 491, (1385).][512]

-4614 -19- وعن أنسٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]كَانَ رَسُولُ اللّهِ # إذَا قَدِمَ مِنْ سَفَرٍ فَنَظَرَ الى جُدْرَانِ الْمَدِينَةَ أوْضَعَ رَاحِلَتَهُ، وإنْ كَانَ على دَابَّةٍ حَرَّكَهَا مِنْ حُبِّهَا[. أخرجه البخاري والترمذي.»أوْضَعَ« أىْ أسْرَعَ .

19. (4614)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir seferden dönünce, Medine'nin duvarlarına bakar, develerini hızlandırırdı. Eğer bir bineğin üzerinde ise, onu tahrik ederdi. Bu davranışı Medine'ye sevgisinden ileri gelirdi." [Buhâri Fezâilu'l-Medine 10, Umre 17; Tirmizî Da'avâtı 44, (3437).][513]

AÇIKLAMA:

Bu rivayette, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Medine sevgisini ve ona bir an önce kavuşmak için izhar ettiği aceleyi görmekteyiz. Alimler buna dayanarak

vatan sevgisinin ve ona duyulan hasretin meşru olduğuna delil bulmuşlardır. Resûlullah'ın Medine sevgisi, Medine'nin kendisi veya Medine ahalisi için olabilir. Her iki sevgi de mümkündür ve meşrudur denmiştir.[514]

-4615 -20- وعن سعيدٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]لَمَّا رَجَعَ النَّبىُّ # مِنْ تَبُوكَ تَلَقَّتْهُ رِجَالٌ مِنَ الْمُتَخَلِّفِينَ فَأثَارُوا غَبَاراً فخَمَّرَ بَعْضُ مَنْ كَانَ مَعَهُ أنْفَهُ، فأزَالَ رَسُولُ اللّهِ # اللِّثَام عَنْ وَجْهِهِ، وَقالَ: وَالَّذِى نَفْسِى بِيَدِهِ إنَّ غُبَارَهَا شِفَاءٌ مِنْ كُلِّ دَاءٍ وَأرَاهُ ذَكَرَ، وَمِنَ الْجُذَامِ وَالْبَرَصِ[. أخرجه رزين .

20. (4615)- Sa'd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Tebük'ten dönünce, (sefere katılmayıp Medine'de kalmış olan) mütehallifînden bazıları onu karşıladılar. Bu sırada toz kaldırdılar. Bunun üzerine beraberinde bulunanlardan bazıları burunlarını sardı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yüzündeki sargıyı çıkardı ve: "Nefsimi kudret elinde tutan zâta yemin olsun. Medine'nin tozu, her hastalığa şifadır!" buyurdu ve O'nun devamla "Cüzzamdan, barastan (ala terlikten)" diye saydığını gördüm." Rezîn tahric etmiştir. [515]

İLAVE

MEDİNE'NİN HARAM İLAN EDİLMESİ

MAHİYETİ, MÂNÂSI

Mekke, Hz. İbrahim aleyhisselâm'dan bu yana haram ilan edilmiştir. Resûlullah da Medine'yi haram ilan etmiştir. Bir yerin haram ilan edilmesi demek, öncelikle ot, ağaç her çeşit bitkinin koparılıp kesilmesinin yasak edilmesi, yabanî hayvanlarının öldürülüp avlanmasının yasaklanması demektir. Mukaddes beldeler için düşünülmüş olan bu tarihî tatbikat, günümüzde "millî park", "yeşil kuşak", "yeşil saha" gibi farklı telakkilerle daha yaygın bir şekilde gündeme gelmiş ve uygulanmaya konmaya başlamıştır. Bu durum, tarihî tatbikatın aktualite kazanmasına ve gündeme gelmesine sebep olmuştur. Bu sebeple Medine'nin tahrîmiyle ilgili tatbikatı açıklamayı gerekli ve faydalı mülahaza ettik ve meseleye burada müstakillen temas etmeyi uygun bulduk.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in mezkur yasağıyla ilgili hadisler, noksan ve ziyade farklarıyla başta Ebû Hüreyre ve Câbir radıyallahu anhüma olmak üzere, Abdullah İbnu Zeyd, Asım İbnu Ahvâl, Râfi İbnu Hudeyc, Enes İbnu Mâlik, Ebû Saîdi'l-Hudrî, Ali İbnu Ebi Talib, Sa'd İbnu Ebi Vakkas, Ka'b İbnu Mâlik (radıyallahu anhüm ecmâin) gibi pek çok sahabe tarafından rivayet edilmiştir. Bu hadislere başta Sahiheyn olmak üzere bütün hadis kitapları yer verir.
Enes'ten gelen rivayete göre, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), Hayber seferinden dönerken, Medine'ye yaklaşınca, şehre işaret ederek: "Yâ Rabbi! Hz. İbrahim'in Mekke'yi haram kıldığı gibi, ben de Medine'yi haram kıldım. Onun iki kayalığı arası haramdır, ağaçları kesilemez, hayvanları avlanamaz, otu yolunamaz, ağaçlarının yaprağı silkilemez..." der. Hadis muhtelif vecihleri (varyantları) çerçevesinde çok daha uzun olmakla beraber, bizi alâkadar eden kısmı, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in, Medine'nin civarında belli bir sahayı haram ilân ederek, "hayvanlarını öldürmekten, otunu yolmaktan, ağaçlarını kesmekten ve hattâ yapraklarını koparmaktan" Müslümanları men etmiş olmasıdır.
Buharî'nin rivayetinde haram (yasak) ilân edilen bu yerler hususu oldukça mübhemdir. En açık ifâde "iki siyah kayalık (harrateyn) arası" tâbiridir. Bu haram bölge, Ebû Dâvud'un bir rivayetinde "Air dağı ile Sevr dağı arası" diye tayin edilir. Müslim'in Ebû Hüreyre'den yaptığı bir rivayette "Medine'nin etrafında oniki millik bir kısmı koruluk (Himâ) kıldı" denir ki, bu, Adiyy İbni Zeyd'in "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), Medine'nin her cihetinden bir berîdlik[516] sahayı koruluk (haram) bölge ilân etti"[517] sözüyle daha da sarâhat kazanmış olmaktadır. Rivâyetler bu bölgenin ana sınırlarını belirtecek sarâhati hâizdir. Müteakip haritada görüldüğü üzere, kuzeyde Sevr, güneyde Air dağları ile, doğuda Lâbetu Şarkiyye (Harratu Vâkım), batıda Lâbetu Garbiyye (Harratu'l-Vebere) dağları ile sınırlanmaktadır. Rivayetlerin farklı isimler zikrederek bazı mübhemliklere yer vermesinin hiçbir ehemmiyeti yoktur.[518]
Her halukârda, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in, Medine'yi dört bir yandan ihâta eden bir yeşil kuşağın muhafazası için emir vermiş olması mühimdir ve bu husus da kesindir.
Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), bu yasağın ciddiyet ve ehemmiyetini belirtmek için, onu ihlâl edenlere karşı vicdânî ve amelî olmak üzere gayet sert müeyyideler vazetmiştir. Vicdânî müeyyideyi şu hadis ifade eder:

"Medine, Air ve Sevr dağları arasında kalan kısımlarıyla haramdır. Orada kim bir yasak işlerse veya işleyeni himâye ederse, Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların lâneti onun üzerine olsun. Allah, kıyamet gününde, onun ne tevbesini ve ne de fidyesini (ne farzlarını, ne de nafilelerini) kabul eder.
"Mü'min bir vicdan için bundan daha ağır, daha müessir müeyyide olamaz.
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Medine'nin haramiyetinin fiilen korunması için de, yasağı işleyenlere karşı pratik ve tatbikî tedbirler vazetmiş, suçlunun maddeten tecziyesini emretmiştir; dövülmesi, soyulması ve malzemesinin müsaderesi. Bu hususla ilgili bir vak'ayı kaydedeceğiz:
Müslim, Ebû Dâvud ve Belâzurî'de birbirini tamamlayan rivayetlerde belirtildiğine göre, Akîk'deki[519] kasrına gitmekte olan Sa'd İbni Ebi Vakkâs, haram bölgede bir köleyi, bir ağacı kesmekte veya yaprağını düşürmek için silkelemekte (Belâzurî'de, ot biçmekte) iken yakalar. Sa'd, kölenin elbisesini soyar, (Belâzurî'de, orağını da elinden alır). Sa'd dönünce, kölenin efendisi gelip, köleden müsâdere etmiş olduğu şeyleri iade etmesini ister. (Belâzurî'de, Hz. Ömer'e şikayet ederler ve Hz. Ömer, Sa'd'a "Aldıklarını iade et" emrini verir.) Sa'd: "Resûlullah'ın bana ganimet kıldığı bir şeyi geri vermekten Allah'a sığınırım" der ve talebi reddeder.
Ebû Dâvud ve Belâzurî'nin rivayetlerinde Sa'd şu cevapta bulunmuştur: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), burayı haram kıldı ve: "Kim, burada avlanan (ve ağaçlarını kesen) birini yakalarsa onu dövsün, elbise ve malzemelerini de elinden alsın" buyurdu. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in bana ganimet kıldığı bir şeyi asla vermem, isterseniz fiyatını vereyim." Belâzurî'de belirtildiğine göre, Sa'd, bu oraktan kendisine bir çapa yapar ve ölünceye kadar tarla işlerinde kullanır.
Ömer İbnu'l-Hattâb (radıyallahu anh) -belki de yukarıdaki hâdiseden sonra- Osman İbni Maz'ûn'un Harra'daki arazisini elinde tutan azadlı kölesine (mevlâ) gelerek: "Sen yerinden ayrılma, ben seni buralara idare memuru (amil) tayin ettim. Medine'deki ağaçları kesmeye ve yapraklarını silkelemeye, kimseye müsaade etme. Bunu yapan birini yakalarsan baltasını ve ipini elinden al" diyerek mezkûr koruluğun himayesi için hususî bir de bekçi tayin eder.
Haram bölgenin korunmasında, sadece kasdî ihlallere ceza ve müeyyide konmakla kalmamış, hatâen vukû bulacak ihlallere karşı da müeyyide getirilmiştir. Muâviye İbni Kurre'nin anlattığına göre, hacc sırasında, ihramlı bir kimsenin atı, bir deve kuşu yuvasına basarak ezer. Durum Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e intikal edince, her bir yumurta için bir gün oruç ile bir

fakir doyurmasını emreder.
Bu rivayet yumurtanın bile müeyyideye bağlanması bakımından ayrı bir ehemmiyet taşır. Böylece, haram bölgede, tahribin asgariye düşmesi için hacılar son derece dikkatli olmaya çağırılmış olmaktadırlar.
Abdullah İbni Ubade'nin bir rivayeti, haram sahası içerisinde çocukların bile kuş yakalamasına mani olunduğunu göstermektedir. Zira Ebi İhab kuyusu yakınlarında bir kuş yakalamış olan Abdullah'ın elinde kuşu gören babası Ubade, onu elinden alıp salıverir ve şu açıklamayı yapar: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Medine'nin "lâbite"si (iki siyah kayalığı) arasında kalan kısmını haram kıldı. Tıpkı Hz. İbrahim aleyhisselam'ın Mekke'yi haram kıldığı gibi."
Kaynaklarımız, Medine'nin haram bölgesiyle ilgili başka tamamlayıcı bilgiler de verirler. Buna göre, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), adamlar göndererek, haram bölgenin nihaî hudutlarını her cihette işaretletmiştir. Ka'b İbni Malik'ten kaydedilen rivayetlerde Ka'b'ın 7-8 tepeyi işaretlediği anlaşılmaktadır.
Muhammed Hamidullah'ın el-Vesaik'te kaydettiği bir hatıradan, Resûlullah devrinde dağ zirvelerine inşâ edilmiş bulunan bu işaret yapılarından (alem) bazılarının, günümüze kısmen de olsa ulaştığını anlamaktayız. Kayıt aynen şöyle: "Bana, Medine'deki Arif Hikmet Bey Kütüphanesi Müdürü eş-Şeyh İbrahim Hamdi Harputlu'nun açıklamasına göre, Harputlu, Medine civarında, mevzuu geçen dağlara yaptığı gezintiler sırasında bu işaret yapılarının kalıntılarına rastlamıştır. Bunlar Resûlullah devrinden kalmış olmalıdır. Zira, bildiğimiz kadarıyla, Resûlullah'tan sonra kimse bunları yenilememiştir."[520]

MEKKE VE MEDİNE DIŞINDA YASAK BÖLGE:

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den gelen rivayetlere göre, ikamet edilen meskun mahallin civarında, her çeşit kesim ve tahribe karşı korunması gereken ağaçlık bir bölge bulundurmak fikri, sadece Mekke ve Medine şehirlerine mahsus değildir. Bunu, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in bütün mü'minlere tecviz ve hatta tavsiye ettiğini kesinlikle söylememize imkan verecek yeterli delil mevcuttur. Bu cümleden olarak, Taiflilerle yapılan bir müâhede (anlaşma) metnini zikredebiliriz
Taif şehri, etrafını saran surların himayesiyle, müstahkem bir vaziyet arzediyordu. Bu sebeple, Müslümanlarca kırk gün kadar kuşatılmasına rağmen fethedilmemiş, civardaki diğer kabilelerin İslam'a duhulundan sonra, dokuzuncu hicrî yılda kendiliklerinden Müslüman olmak ve Hz. Peygamber

(aleyhissalâtu vesselâm)'e biat etmek üzere bir heyet göndermişlerdi. Bu sebeple onlar, anlaşma sırasında biraz nazlı idiler. Öyle ki, namaz kılmamak, zekat vermemek, fuhşa ve alkollü içkilere devam etmek, putlarının yıkılmaması vs. gibi son derece tuhaf, kabulü gayr-i mümkün şartlar ileri sürüyorlardı. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), bu şartlardan bir kısmını şiddetle reddederken, bazılarını kabul ediyordu.
İşte onların, mevzuunu ettiğimiz tekliflerinden biri de Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in bu teklif karşısındaki tutumu, esas mevzumuz açısından ehemmiyetlidir. Onlar, Taif şehrinin mukaddes şehir olarak kabul edilmesini de talep etmişlerdi. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), onların bu isteğini kabul etmiş ve anlaşma metnine şu maddeyi koymuştur: "....Vadileri, bütünü ile mukaddestir (haramdır) ve yasak, orada, Allah adına, vahşi ağaçlar ve av hayvanları üzerinde, her baskı, her tecavüz ve her fenalığa karşı tatbik edilir..."
Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), metinde Taif vadisindeki ağaçların kesilmesini, hayvanların öldürülmesini yasaklayan yukarıdaki maddenin yer aldığı anlaşma ile de yetinmeyip, bu istikamette neşrettiği umumi bir beyannamede, bunun ihlaline karşı "müeyyideler" koymuştur. Bütün mü'minlere hitaben yazılan bu beyannamenin metni aynen şöyledir:
"Bismillâhirrahmânirrahîm. Peygamber Muhammed'den mü'minlere: Vacc vadisinin ne dikenli ağaçları ne de çalıları tahrip edilmeyecektir. Av hayvanları da öldürülmeyecektir. Bu yasaklardan birini yapmaya tevessül eden bir kimse yakalanacak olursa, kamçı ile dövülecek ve elbisesi de soyulup alınacaktır. Eğer biri haddi aşacak olursa o, yakalanıp Peygamber Muhammed'e getirilecektir. Bu emir Peygamber Muhammed' dendir. Bunu Allah'ın elçisi Muhammed'in emri ile Halid İbni Said yazdı. Bu emri kimse ihlal etmesin, aksi takdirde Muhammed'in emrettiği şeyde nefsine zulmetmiş olur."
Taifliler dışında başka kabilelere de benzeri berâetler verildiğine şahit olmaktayız. Bunlardan biri Cüreyş halkıdır. Yazıda şöyle denir:
"(Cüreyşlilerin) Müslüman oldukları sırada tasarruflarında bulunan arazi kendilerine aittir. Cüreyşlilerin izni olmadan orada hayvan otlatan, haram iş yapmıştır."
Bir diğer vesika da Tayylılar lehine tanzim edilmiştir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), Benî Esed kabilesine yazdığı mektupta Tayylıların arazi ve sularından izinsiz istifade etmemelerini emreder.
"Tayy kabilesinin sularına ve arazilerine yaklaşmayın. Zira onların suları size

helal değildir. Arazilerine de Taylıların izin verdiklerinden başka kimse girmeyecektir. Emrine uymayanlara Muhammed'in zimmeti (himaye ve garantisi) yoktur."
Şurası muhakkak ki, Hz. Peygamber'in diğer kabile ve şehirlere tanıdığı imtiyazlardan maksad, onların da, kelimenin tam manasıyla Mekke ve Medine'de olduğu gibi haram kılınması değildir. Sözgelimi Taif şehri, tanınan bu nebevî imtiyaza rağmen, tarih boyunca Müslümanlar nazarında Mekke ve Medine gibi, mukaddes bir şehir sıfatını taşımamıştır. Hatta Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) tarafından verilen bu vesikanın asıl gayesi de buraya böyle bir hüviyet kazandırmak değildir. Bu vesika, bize her beldede yerli ahalinin, yakın çevrelerini hususi bir disipline sokabileceklerini, ağaçların kesilmesini, hayvanların öldürülmesini yasaklayabileceklerini, bunun dini açıdan meşru olduğunu göstermektedir. Tarih boyunca, belki de ihtiyaç duyulmadığı için tatbik edilemeyen bu prensibin, zamanımızda tatbiki zaruridir. Bu, her hareketinde dinden bir fetva arayan Müslüman halkların nazarında, İslâm diyarının yeniden ağaçlandırılmasının ehemmiyetini tesbitte, fazlasıyla istifade edebileceğimiz bir husus olmalıdır.[521]

*** KUBA MESCİDİ**

4616-1- عن ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قالَ:]كَانَ رَسُولُ اللّهِ #: يَزُورُ مَسْجِدَ قُبَاءَ كُلَّ سَبْتٍ رَاكِباً وَمَاشِياً وَيُصَلِّى فيهِ رَكْعَتَيْنِ[. أخرجه الستة إ الترمذي .

1. (4616)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) her cumartesi günü Kuba Mescidini binekli ve yaya olarak ziyaret ederdi ve içinde iki rek'at namaz kılardı." [Buharî, Fazlu's-Salât 3, 4, İ'tisâm 16; Müslim, Hacc 516, (1399); Muvatta, Salat fi's-Sefer 71, (1, 167); Nesâî, Mesacid 9, (2, 37); Ebû Davud, Menasik 99, (2040).][522]

AÇIKLAMA:

1- Kuba, Medine'nin güneyinde iki mil mesafede bir köy idi. Bugün Medine ile

birleşmiş durumda. Resûlullah'ın bizzat taş taşıyarak inşa ettiği bu mescid, mübarek ve faziletli mescidlerden biridir. İnşâası Mescid-i Nebevî'den önce gerçekleştirilmiştir. Çünkü, hicretle Medine'ye gelen Resûlullah, önce Kuba'ya inmiş, orada Külsûm İbnu Hidm (radıyallahu anh)'ın evinde on dört gün kadar kalmıştır. İşte bu sırada ilk iş olarak Mescid-i Kuba yapılmıştır. Taberânî'nin Bintu Nu'man'dan kaydettiği rivayet, onun inşaatında Resûlullah'ın nasıl çalıştığını gösterir. "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Kuba'ya geldiğinde, şu mescidi yani Kuba mescidini bina ettiği zaman kendisini gördüm. Bizzat taş taşıyordu. (Öyle irilerini kucaklıyordu ki) aldığı taş onu çökertiyordu. Karnının veya göbeğinin üzerinde beyaz toprak izi görüyordum. Ashabından biri gelerek: "Annem babam sana kurban olsun ey Allah'ın Resûlü! O taşı bana ver de, senin yerine ben taşıyayım!" derdi. Fakat Aleyhissalâtu vesselâm: "Sen de bunun gibi başka bir taş al" diye mukabele eder, taşı vermezdi. Aleyhissalâtu vesselâm mescidi böyle bina etti."
Ulemâ bu hadise dayanarak, Mescid-i Kuba'nın ziyaret edilmesini, orada namaz kılınmasını hatta bu ziyaretin cumartesiye rastlatılmasını müstehab addetmiştir. Nesai'nin müteakiben kaydedeceğimiz rivayeti bu hususu te'yid eder: "Kim gidip şu Kuba mescidinde namaz kılarsa umreye bedeldir." Sa'd İbnu Ebi Vakkas (radıyallahu anh)'ın da: "Kuba mescidinde iki rek'at namaz kılmam, benim nazarımda Mescid-i Aksa'ya iki kere gitmemden daha iyidir" dediği rivayet edilmiştir.

2- Alimler bu hadisten:

* Kuba ve mescidinin fazileti,

* Kuba mescidinde namaz kılmanın müstehab oluşu,

* Bazı günleri ibadete tahsis etmenin cevazı,

* Ziyaretleri binekli veya yaya yapmanın caizliği gibi hükümler çıkarmışlardır. [523]

4617-2- وعن سهل بن حنيف رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَنْ خَرَجَ حَتّى يَأتِى مَسْجِدَ قُبَاءَ فَصَلّى فيهِ رَكْعَتَيْنِ كَانَ لَهُ كَعَدْلِ عُمْرَةٍ[. أخرجه النسائي .

2. (4617)- Sehl İbnu Huneyf (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlulah

(aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kim evinden çıkıp Kuba mescidine gelir ve orada iki rek'at namaz kılarsa bu ona bir umreye bedel olur." [Nesaî, Mesacid 9, (2, 37).] [524]

*** UHUD DAGI**

-4618 -1- عن أنسٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: إنَّ أُحُداً جَبَلٌ يُحِبُّنَا وَنُحِبُّهُ[. أخرجه الثلاثة والترمذي .

1. (4618)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdu ki:
"Uhud öyle bir dağdır ki biz onu severiz, o da bizi sever." [Buhârî, Cihad 71, 74, Enbiya 8, 27, Et'ime 28, Da'avât 36, İ'tisâm 16; Müslim, Hacc 504, (1393); Muvatta, Câmî 10, (2, 889); Tirmizî, Menakıb, (3918).][525]

AÇIKLAMA:

Bazı alimlere göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Medine'ye ve Medinelilere olan sevgisini, Medine'nin bir parçası sayılan Uhud dağına olan sevgisi ile de ifade etmiştir. Nevevî, dağı sevme hadisesini mecaza değil hakikate hamleder. "Sahih ve muhtar olan, Uhud'un bizi hakikaten sevdiğidir. Allah ona temyiz ve idrak vermiştir. O da bu temyizle bizi sevmektedir." Şarihler, cansız eşyada şuur ifade eden Kur'an ve sünetten bir kısım deliller kaydeder. Mesela ayet-i kerimede "..Öyle taşlar var ki, Allah'ın korkusundan yuvarlanır" (Bakara 74) buyurulmuştur. Resûlullah'ın avucunda taşların tesbih etmesi, camideki kuru hurma kütüğünün mufarakat-ı Nebi sebebiyle inleyerek ağlaması gibi... Keza ayette "kafirin ölümünde arz ve semanın ağlamadığı" (Duhan 29) ifade edilir. Kısacası İslam inancı, insanı saran fizik çevrenin (hava, su, toprak ve semâvat) insanla şuurdarane alaka içinde olduğunu ifade eder. Şu halde, Uhud'un Resûlullah'a karşı sevgi izhar etmesi, yadırganmaması gereken bir husustur. Görmediğimiz, duymadığımız bir şeyi inkâra yeltenmek, tereddütle karşılamak mü'minin edebine yakışmaz. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) her ne söylemişse, o haktır. Aynen kabul eder, teslim oluruz. Kur'an-ı Kerim, mü'mini tarif ederken "gayba inanmayı" öncelikle zikreder (Bakara 3).[526]

*** AKÎK VE ZÜ'L-HULEYFE**

4619- 1- عن ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]أُتِيَ رَسُولُ اللّهِ # وَهُوَ فِي مُعرسِهِ مِنْ ذِى الْحُلَيْفَةِ بِبَطْنِ الْوَادِى. فَقِيلَ لَهُ: إنَّكَ بِبَطْحَاءَ مُبَارَكَةٍ قَالَ مُوسى ابْنُ عُقْبَةَ: وَقَدْ أنَاخَ بِنَا سَالِمٌ رَحِمَهُ اللّهُ بِالْمُنَاخِ مِنَ الْمَسْجِدِ الَّذِى كَانَ عَبْدُاللّهِ يُنِيخُ بِهِ، يَتَحَرَّى مُعَرَّسَ رَسُولِ اللّهِ #: وَهُوَ أسْفَلُ مِنَ الْمَسْجِدِ الَّذِى بِبَطْنِ الْوَادِى بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْقِبْلَةِ، وَسَطاً مِنْ ذلِكَ[. أخرجه الشيخان والنسائي.»التَّحَرِّى« القصد واعتماد لتحقيق الغرض المطلوب.و»المَعَرَّسُ« موضع التعريس وهو: نزول المسافر اخر الليل نزلة لستراحة والنوم .

1. (4619)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Zü'lhuleyfe'de, vadinin içinde istirahatgâhında iken yanına gelip kendisine: "Sen mübarek Batha'dasın!" diyen olmuş. Musa İbnu Ukbe der ki: "Salim rahimehullah, Abdullah'ın devesini ıhdırdığı mescidin yanına bizim de devemizi ıhdırdı. Abdullah İbnu Ömer orada Resûlullah'ın istirahat ettiği yeri araştırmak gayesiyle devesini ıhtırırdı. Orası, vadinin dibindeki mescidin aşağısında, mescidle kıble arasında orta bir yerdir." [Buhârî, Hacc 16, Hars 15, İ'tisâm 16; Müslim, Hacc 434, (1346); Nesâî, Hacc 24, (5, 126, 127).][527]

AÇIKLAMA:

1- Gece istirahatı sırasında Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelip, bulunduğu Batha bölgesinin mübarek olduğunu haber verenin Cebrail aleyhisselam olduğu bazı rivayetlerde belirtilmiştir. Buharî'nin İbnu Ömer'den kaydettiğine göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu mubarekiyet sebebiyle, Mekke dönüşlerinde Batha'ya uğrar, orada namaz kılar, geceyi de orada geçirdikten sonra sabahleyin yola çıkıp, Medine'ye gündüzleyin girermiş.
Batha, lügat olarak vadilerin bitimindeki düzlüğe denir. Sellerin getirdiği ince kumlarla kaplı geniş düzlük manasına gelir; vadi ağzı diyebiliriz. Sadedinde olduğumuz hadiste geçen Batha Zü'lhuleyfe'dekidir. Zülhuleyfe, Medine'ye 6

veya 7 mil mesafede bir köy adıdır. Medine halkının mîkat mahallidir. Hacca gidenler orada ihrama girerler. Bazı hadislerde başka mevkilere de Zülhuleyfe dendiği vâriddir. [528]

-4620 -2- وعن ابْنِ عَبَّاسٍ عَنْ عُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنْهم قال:]سَمِعْتُ رَسُولَ اللّهِ #: وَهُوَ بِوَادِى الْعَقِيقِ يَقُولُ: أَتَانِى آتٍ مِنْ رَبِّى. فقَالَ: صَلِّ في هذا الْوَادِى وَقُلْ: عُمْرَة وَحجَّة[. أخرجه البخاريّ وأبو داود .

2. (4620)- İbnu Abbas, Hz. Ömer (radıyallahu anhüm ecmain)'den naklen anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Akîk vadisinde olduğu sırada şöyle söylediğini işittim:
"Bana Rabbimden bir elçi geldi ve "Bu vadide namaz kıl ve "Hacc için de umre(ye niyet ediyorum) de!" emretti." [Buharî,l Hacc 16, Hars 15, İ'tisam 16; Ebû Davud, Menasik 24, (1800).][529]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, Medine'ye dört mil mesafede olan Akîk vadisinin ve orada kılınacak namazın faziletini belirtiyor. Mu'cemu'l-Büldan'da Akîk adıyla tanınan birçok mevki olduğuna dikkat çekildikten sonra, mübarek olduğu belirtilen Akîk'in Zülhuleyfe vadisinde yer alan Akîk olduğu tasrih edilir.

2- Hadiste geçen عَمرة وحجَة ibaresi, bazı rivayetlerde عُمْرَة فِى حجة şeklinde gelmiştir. Bu sebeple manayı tevcihte farklı görüşler ileri sürülmüştür.

* "Hacc sırasında umreyi de gerekli kıldım de!" Bu manadan hareketle Resûlullah'ın hacc-ı kıran yaptığına hükmedilmiştir.

* "Umre, hacca dahildir. Yani umre ameliyesi, hacc ameliyesine girer. Dolayısıyla, ikisine de tavaf yeter." Bu mana uzak bulunmuştur.

* Bundan daha uzak bir manaya göre, bu ibare "O sene, Aleyhissalâtu vesselâm, haccdan çıktıktan sonra umre yapacaktır" demektir. Bu çok uzak bir tevildir. Çünkü Resûlullah, o yıl böyle bir umrede bulunmamıştır.

* Resûlullah'ın bunu ashabına söylemekle emrolunması muhtemeldir. Maksad

hacc-ı kıran yapmanın meşruluğunu öğretmektir.[530]

-4621 -3- وعن مالكٍ أنُّه قال:] يَنْبَغِى ‘حَدٍ أنْ يُجَاوِزَ الْمُعَرَّسَ إذَا قَفَلَ الى الْمَدِينَةِ حَتّى يُصَلِّى فيهِ رَكْعَتَيْنِ أوْ مَابَدَا لَهُ. ‘نَّهُ بَلَغَنِى أنَّ رَسُولَ اللّهِ #: عَرَّسَ بِهِ، وَهُوَ عَلى سِتَّةِ أمْيَالَ مِنَ الْمَدِينَةِ[. أخرجه أبو داود.

3. (4621)- İmam Mâlik'ten nakledildiğine göre, şöyle demiştir: "Medine'ye giden hiç kimseye, en az iki rekat namaz kılmadan Mu'arras'ı geçmesi muvafık olmaz. Çünkü bana ulaştığına göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), orada gecelemiştir. Orası Medine'ye altı mil mesafededir." [Ebû Dâvud Menâsik 100, (2045).][531]

AÇIKLAMA:

Muarras, konaklama yeri demektir; ta'ris kökünden gelir. Ta'ris ise gecenin sonunda istirahat için konaklamak demektir. Hadisteki muarrasla Zülhuleyfe'de Resûlullah'ın hacc dönüşü konakladığı yer kastedilmiştir. el-Kâdî: "Zülhuleyfe'nin Batha kısmında hacc dönüşünde konaklamak hacc menasikinden değildir. Bunu Medine ehlinden yapan kimse (bir vecibe olarak değil), Resûlullah'ın sünnetiyle teberrük için yapar. Çünkü Batha mübarek bir yerdir" der. el-Kâdî devamla bazı alimlerin: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), orada haccdan dönerken, geceyi geçirmek için konaklamıştır. Ta ki, kafilede bulunanlar gecenin kör vaktinde Medine'ye girerek, ailelerini rahatsız etmesinler. Nitekim yolculuktan gece dönmeyi birçok hadisleriyle yasaklamıştır. Bu husus meşhurdur" dediğini belirtir. Muarras'ı bazı alimlerimiz: "Medine'ye altı mil mesafedeki Zülhuleyfe mescididir" diye açıklamıştır. [532]

ÜÇÜNCÜ FER'

YERYÜZÜNDE FAZİLETLİ YERLER

*** HİCAZ**

-4622 -1- عن عمرو بْنِ عَوْفٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قالَ:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: إنَّ الدِّينَ لَيَأرِزُ الى الْحِجَازِ كَمَا تَأرِزُ الْحِيَّةُ الى جُحْرِهَا وَلَيَعْقِلَنَّ الدِّينُ مِنَ الْحِجَازِ مَعْقَلَ ا۠رْوِيَّةِ مِنْ رَأسِ الْجَبَلِ. إنَّ الدِّينَ بَدَأ غَرِيباً وَسَيَعُودُ غَرِيباً كَمَا بَدَأ فَطُوبى لِلْغُرَبَاءِ وَهُمُ الَّذِينَ يُصْلِحُونَ مَا أفْسَدَ النَّاسُ مِنْ سُنتِى[. أخرجه الترمذي.»لَيَعْقِلَنَّ الدِّينَ« أي ليتعصم ويلتجئ ويحتمي.و»ا۠روية« الواحدة من شياه الجبل .

1. (4622)- Amr İbnu Avf (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Bu din Hicaz'a çekilecek. Tıpkı yılanın deliğine çekildiği gibi. (Allah'a kasem olsun!) Yaban keçisinin dağın tepesine sığınması gibi, din de Hicaz'a sığınacaktır. Bu din garip olarak başladı, tekrar garipliğe dönecektir. Gariplere ne mutlu. O garipler ki, benden sonra insanların sünnetimden bozdukları şeyi ıslah edecekler." [Tirmizî, İman 13, (2632).][533]

AÇIKLAMA:

Aliyyu'l-Kârî, bu hadisi şöyle anlamıştır: "İman ehli, imanlarını orada korumak için Medine'ye imanlarıyla iltica ederler. Çünkü Hicaz, imanın asli vatanıdır; orada zuhur etmiş, orada kuvvetlenmiştir. Bu hadis ahirzamanda İslam'ın azalacağını ihbardır." Aliyyu'l-Kârî'nin bu yorumu 20. asırda gelişen vak'aya mutabıktır. Batılıların veya Batıcıların istilasına uğrayan pek çok İslam memleketindeki şuurlu ve münevver Müslümanlar, İslamî hayatlarından taviz vermek istemeyince, Suudî A-rabistan'a göç edip sığınmak zorunda kalmıştır. Halen bu maksadla oraya sığınmış Orta Asya Müslümanları, Mekke ve Medine'de ticari hayatta dikkat çekecek bir kesafete ulaşmıştır. Keza Mısır ve Kuzey Afrika mültecileri, Suriye, Irak ve Türkiye mültecileri de mevcuttur.

Cenab-ı Hak, Resûlü'nün bu ihbarına uygun siyasi bir zemini orada ihzar etmek suretiyle, dininden dolayı her tarafta sıkıntıya düşen Müslümanlara bir teselli ve bir ümid kapısını açık tutmuş olmaktadır.
Hadisten, günümüzdeki bazı yorumcular kıyamete yakın, İslam dini, tıpkı bidayette olduğu gibi garip yani akıl almaz bir başarı ve inkişaf kaydedecek diye anlamışlardır. Gerçekten İslam'ın bidayetteki inkişafı akılla izahı olmayan bir hadisedir; tam manasıyla bir mucizedir. Kıyamete yakın benzer bir hamle yapması da Allah'ın rahmetine ve adetine uzak değildir.[534]

-4623 -2- وعن جابرٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: غِلَظُ الْقُلُوبِ وَالْجَفَاءُ فِي الْمَشْرِقِ، وَا"يمَانُ في أهْلِ الْحِجَازِ[. أخرجه مسلم .

2. (4623)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kabalık ve kalp katılığı şarktadır. İman ise Hicaz ahalisi içerisindedir." [Müslim, İman 92, (53).][535]

AÇIKLAMA:

Hadiste, imanın Hicaz'a nisbeti vak'aya mutabıktır. Çünkü İslam, Mekke ve Medine şehirlerinde doğup gelişmiştir. Hicaz denince öncelikle onun iki şehri; Mekke ve Medine kastedilir. Resûlullah'ın hadislerinde bazan, "iman" Yemen'e nisbet edilir. Çünkü Yemen de esas itibariyle Hicaz'ın bir uzantısıdır. 4627 numaralı hadiste açıklama gelecek.
Kabalık, kalp katılığı ve küfür, henüz şirk üzerine devam eden kabilelerin bulunduğu şark cihetine nisbet edilmiştir.[536]

*** ARAP YARIMADASI**

-4624 -1- عن جابرٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]سَمِعْتُ رَسُولَ اللّهِ #: يَقُولُ: إنَّ الشَّيْطَانَ قَدْ يَئِسَ أنْ يَعْبُدَهُ الْمُصَلُّونَ في جَزِيرَةِ الْعَرَبِ ولكِنْ في التَّحْرِيشِ بَيْنَهُمْ[. أخرجه مسلم.»التَّحْرِيشُ« اغراء وايقاع الفتن بين الناس

ونحو ذلك .

1. (4624)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı işittim, şöyle diyordu:
"Şeytan artık Arap yarımadasında namaz kılanların kendisine ibadet etmelerinden ümidi kesti. Ancak onları aldatacaktır." [Müslim, Münâfikûn 65, (2812).][537]

AÇIKLAMA:

Hadis, Arap yarımadasında İslam'ın tam olarak hakim olacağını haber vermektedir. Nevevî'nin ifadesiyle bu ihbar Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın mucizelerindendir. Gerçekten o günbugün Arap yarımadası, bütün ahalisiyle Müslümandır. Ancak şeytan zaman zaman bazı fitneler çıkarmıştır ve çıkarmaya çalışacaktır.[538]

-4625 -2- وعن ابْنِ شِهَابٍ قالَ:]قَالَ رَسُولَ اللّهِ #: َ يَجْتَمِعُ دِينَانِ فِي جَزِيرَةِ الْعَرَبِ. قَالَ ابْنُ شِهَابٍ: فَفَحَصَ عَنِ ذلِكَ عُمَرُ بْنُ الْخَطّابِ رَضِيَ اللّهُ عَنْه حَتّى أتَاهُ الثَّلْجُ وَالْيَقِينُ أنَّ رَسُولَ اللّهِ # قَالَ ذلِكَ فَأجْلَى يَهُودَ خَيْبَرَ[. أخرجه مالك. وقال: وَقَدْ أجْلَى عُمَرُ يَهُودَ بَحْرَانَ وَفَدَكَ. وَأمَا يَهُودُ خَيْبَرَ فَخَرَجُوا مِنْهَا لَيْسَ لَهُمْ مِنَ الْثَّمِرِ وَ مِنَ أرَاضِى شَىْءٌ، وأمَا يَهُودُ فَدَكَ فَكَانَ لَهُمْ نِصْفُ الثَّمَرِ وَنِصْفُ أرْضِ قِيمَةٌ مِنْ ذَهَبٍ وَوَرِقٍ وَإبِلٍ وَحِبَالٍ وَأقْتَابٍ، ثُمَّ أعْطَاهُمُ الْقِيمَةَ وَأجْهُمْ مِنْهَا.»الفَحصُ« الْبَحْثُ عَنْ حَقِيقَة أمْرِ وكشفه.و»الثَّلَجُ« اليقين .

2. (4625)- İbnu Şihab anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ceziretü'l-Arap'ta iki din içtima edemez."
İbnu Şihab devamla der ki: "Hz. Ömer bu meseleyi, kesin bir kanaat ve yakin elde edinceye kadar araştırdı. Gördü ki, Resûlullah gerçekten bunu söylemiş. Bunun üzerine Hayber Yahudilerini sürgün etti." [Muvatta, Cami' 18, (2, 892, 893).]

Malik der ki: "Hz. Ömer (radıyallahu anh), Necran ve Fedek Yahudilerini sürgün etti. Hayber Yahudilerine gelince, onlar kendilerine meyve ve arazi gelirlerinden herhangi bir hak tanımadan orayı terkettiler. Fedek Yahudilerinin [durumu farklı idi; meyvenin yarısı, arazinin yarısı onlarındı. Çünkü Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), onlarla meyve ve arazinin yarısı üzerine sulh yapmış idi.] Hz. Ömer onlara meyvenin yarısını, arazinin yarısını; altın, gümüş, ip ve semer nevinden kıymet biçti ve onlara değerini vererek onları da oradan sürdü."[539]

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, ölüm döşeğinde iken yaptığı bir kaç vasiyetten biri, Arap yarımadasında İslam'dan başka din mensubunun bulundurulmaması idi. Hz. Ömer halife olunca, bu vasiyetin sıhhatini araştırır ve gereğini yerine getirir. Bunu yaparken Resûlullah'ın onlarla yaptığı antlaşma şartlarına uyar: Fedek Yahudileri ile mal ve mahsul, yarı yarıya sulh yapıldığı için, onların hakları hesaplanır, paraya tahvil edilir ve ödenir. Böylece onlar hisseleri satmaya mecbur edilir ve paraları ödendikten sonra sürülür.[540]

-4626 -3- وعن عُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]سَمِعْتُ رَسُولَ اللّهِ # يَقُولُ: ‘خْرِجَنَّ الْيَهُودَ وَالنَّصارى مِنْ جَزِيرَةِ الْعَرَبِ وَ أتْرُكَ فِيهَا إ مُسْلِماً[.قَالَ سَعِيدُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ: »جَزِيرَةُ الْعَرَبِ مَا بين الْوادي الى أقْصى الْيَمَنِ الى تُخُومِ الْعِراقِ الى الْبَحْرِ«. أخرجه مُسلم وأبو داود والترمذي .

3. (4626)- Hz. Ömer (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle söylediğini işittim:
"Arap yarımadasından Hıristiyan ve Yahudileri mutlaka çıkaracağım, orada Müslüman olmayanı bırakmayacağım."
Said İbnu Abdilaziz der ki: "Arap yarımadası, el-Vadi'(l-Kura)dan Yemen'in uzak kısmına, Irak sınırına, denize kadar olan kısımdır." [Müslim, Cihâd 63, Ebû Dâvud, Harâc 28, (3030); Tirmizî, Siyar 43, (1606).][541]

AÇIKLAMA:

1- Yahudi ve Hıristiyanların Arap yarımadasından sürülmesi birçok rivayette ele alınmıştır. Sadedinde olduğumuz rivayet dahi onlardan biridir; Hz. Ömer'dendir.

2- Arap yarımadasını eski kaynaklarımız kuzeyde Suriye ve Irak sınırlarına kadar uzanan, Cidde ve Kızıldeniz, Yemen kıyıları-Aden arasında kalan, bilinen yarımadayı tarif eder. Arap yarımadası Cezîretu'l-Arap diye tesmiye edilmiştir. Yani Arap adası, aslında ada olmadığı halde ada denmesini el-Ezheri doğu, batı ve güneyinin denizlerle çevrili olmasından başka, kuzeyden de Dicle ve Fırat nehirleriyle çevrili olmasıyla izah eder. el-Kamus'ta da "Ceziretu'l-Arap; Hind Denizi, Şam Denizi, Dicle ve Fırat'ın ihata ettiği arazi" diye tarif edilmiştir.[542]

*** YEMEN**

-4627 -1- عن أبى هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: أَتَاكُمْ أَهْلُ الْيَمَنِ هُمْ أَرَقُّ أَفْئِدةً وَأَلْيَنُ قُلُوباً، ا"يمانُ يَمَانٌ، وَالْحِكْمَةُ يَمَانِيَّةٌ، وَرَأسُ الْكُفْرِ قِبَلَ الْمَشْرِقِ، وَالْفَخْرُ وَالْخيَءُ في أَهْلِ ا"بِلِ، والسَّكِينَةُ وَالْوَقَارُ في الْغَنَمِ[. أخرجه الثثة والترمذي.»ا'فْئدة« جمع فؤاد.و»الخُيءُ« الكبر والعجب .

1. (4627)- Ebû Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Size Yemenliler geldi. Onlar, ince ruhlu ve yufka yürekli insanlardır. İman Yemenlidir, hikmet de Yemenlidir. Küfrün başı şark cihetindedir. Böbürlenme ve kibirlenme deve besleyenlerdedir. Sükûnet ve vakar koyun (besleyenler)dedir." [Buharî, Menakıb 1, Megazî 74, Bed'ü'l-Halk 14; Müslim, İman 84, (52); Tirmizî, Fiten 61, (2244).] [543]

AÇIKLAMA:

1- Burada Resûlullah, Yemenlileri ince ruhlu ve yufka yürekli olmakla övmektedir. Bu onların şehirleşmiş, yerleşik hayata geçmiş olmalarının bir neticesidir. Yemen eski bir medeniyet an'anesine sahiptir. Nitekim Kur'anda zikri geçen Sebe kavmi Yemen'de yaşamakta idi. Hz. Süleyman'la Sebe Melikesi

Belkıs'ın macerası, orada gelişen ziraat hayatı, yaptıkları su bentlerinin (baraj) yıkılmasıyla hasıl olan Arim seli ve bunun getirdiği çölleşme Kur'an-ı Kerim'de anlatılır (Sebe 16). Bu gelişen medeniyet ve yerleşik hayat elbette beşerî münasebetlerde nezaket, kalplerde incelme getirecektir. Nitekim aynı hadiste, Resûlullah kalp yönüyle kabalık, anlayış yönüyle kıtlığın deve besleyenlerde, yani bedevilerde olduğunu görüyor. Deve besleyenlerden maksad bedevilerdir. Bunların sabit bir merkezleri yoktur. Mevsime göre değişen otlakları takip ederler. Bu sebeple seyyardırlar. Araplarda, bedevi denen kısım bunlardır. Bunlar, görgü ve beşerî münasebetler yönüyle şehirleşmiş, yerleşmiş olanlara nazaran henüz yeterince incelmemiştir, kabadır. Onların hakikatı anlamada çektikleri zorluğa Kur'an-ı Kerim dahi yer vermiş, imandan çabuk dönecek bir kavrayışsızlığa sahip olduklarına dikkat çekmiştir (Tevbe 97, Fetih 11, Hucurât 14). Nitekim, Resûlullah'ın vefatından sonra "namaz kılarız, zekât vermeyiz" diyerek isyan edenler, bu kaba, sert, anlayışsız bedevi takımlarıdır.

2- İmanın hadiste Yemen'e nisbeti, onun Yemenli olduğunun beyanı, şarihleri farklı yorumlara sevketmiştir:

* "İman Mekke'de doğdu. Mekke Medine'ye nazaran Yemenli sayılır, o cihettedir. Medine dahi Yemen'e nisbet edilebilir. Çünkü Şam'a nisbetle Mekke de Medine de Yemenli sayılabilir." Bu söz Resûlullah'tan Tebük'te sadır olmuştur. Öyle ise bu nisbet doğrudur. Nitekim Hz. Câbir'in bir rivayetinde "İman Hicaz ehlindedir" buyrulmuştur.

* Ensar aslen Yemenlidir. Dolayısıyla bu hadisteki "Yemenli" sözüyle Ensâr kastedilmiştir. İmanın onlara nisbeti caizdir. Çünkü Resûlullah'a yardım edip destek verdiler. İslam'ın inkişafını onlar sağladı.

* İbnu Salah, bu tevilleri tenkid ederek, hadisi zahirine göre anlamaya bir mani olmadığını söyler. Ona göre, burada Resûlullah Yemenlileri tafdil etmekte, övmektedir. Sebebi de onların imanı zahmetsizce, kalpten kavrayıp benimsemeleridir. İslam'ı kabulde ciddi bir problem çıkarmamışlardır. Halbuki başka diyarların insanları, Müslümanları epeyce bir sıkıntıya soktuktan sonra, İslam'ı kabule mecbur kalmışlardır. Kim bir şeyle muttasıf olur ve onu ciddi bir şekilde izhar ederse o meseledeki kemalini ifade için bunun ona nisbeti makuldur ve bu nisbet o şeyin başkasında da varlığını reddetmeyi gerektirmez. Öyleyse imanı Yemenlilere nisbet de bunun gibidir. Başkalarından imanı nefyetmek manası çıkmaz. Yine İbnu Salah'a göre, hadisin bazı vecihlerinde gelen tasrihattan anlaşılıyor ki, Aleyhissalâtu vesselâm muayyen bir beldeyi kasdetmemiş, onları temsilen gelen heyet mensuplarını, zatlarını kasdetmiştir.

İbnu Salah bu görüşüne delil olarak, hadisin sadedinde olduğumuz veçhini kaydeder: "Size Yemenliler geldi. Onlar ince ruhlu ve yufka yürekli insanlardır. İman Yemenlidir, hikmet de Yemenlidir..." "Hadisten muradın o zaman onlardan orada mevcut olanlar olduğu da söylenebilir, yani her devirde yaşamış veya yaşayacak olan bütün Yemenliler değil. Çünkü lafız bunu gerektirmez." İbnu Salah devamla "Fıkıh"la kastedilen şey, dinde anlayıştır. "Hikmet"le kastedilen şey Allah'ın marifetini de içine alan ilimdir" der.

* Hakim et-Tirmizî: "Bu hadiste bir tek şahıs kastedilmiştir; o da Üveys el-Karanî'dir" demiş ise de, bu tevil pek uzak, pek zayıf bulunmuştur.

3- Küfrün bazı şark cihetinde olmasından murad, öncelikle Mecusilerdeki küfrün şiddetidir. O zaman Mecusi olan İranlılar onlara tabi durumdaki Araplar, Medine'ye nisbetle doğu sayılan bölgelerde yaşıyorlardı. Ayrıca hakimiyetleri sebebiyle son derece kibir, gurur ve ceberrut içerisinde idiler. Nitekim Resûlullah, İran kralına İslam'a davet mektubu göndermiş, kral bu mektubu gururundan yırtmış, Yemen valisine, "Peygamberim diye ortaya çıkan bu adamı bağla, bana yolla" diye emir göndermişti.

4- Deve besleyenlerden maksat bedevilerdir. Bunlara ehl-i veber de denmektedir. Nitekim hadisin başka vecihlerinde bedevilerin ehl-i veber, yerleşiklerin ehl-i meder[544] tabirleriyle ifade edildiği görülür. Hattabi'ye göre, göçebeler hayat şartlarının galebesi sebebiyle günlük geçim meşgalesini öne alıp, umur-u diniyelerini ihmal etikleri veya geri planlara attıkları için hadiste zemmedilmişlerdir.
Bazı alimlerce, hadiste, koyun besleyenlerden maksadın -yerleşik hayat sahibi- Yemenliler olabileceğine dikkat çekilmiştir. Yine denmiştir ki: "Koyun besleyenler servet ve çokluk yönüyle deve besleyenlerden geri oldukları için bunlarda öbürlerinde servet ve çokluğun hasıl ettiği kibir ve gurur yoktur, tevazu hakimdir."[545]

*** ŞAM**

-4628 -1- عن ابْنِ عمرو بْنِ الْعَاص رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]قَالَ رَسُول اللّهِ #: سَتَكُونَ هِجْرةٌ بَعْدَ هِجْرَةٍ، فَخِيَارُ أهْلِ ا٬رْض ألْزَمُهُمْ مُهَاجرَ إبْرَاهِيمَ، وَيَبْقى في ا٬رْضِ شِرَارُ أهْلِهَا تَلْفِظُهُمْ أرَضُوهُمْ. تَقْذَرُهُمْ نَفْسُ اللّهِ عَزَّ وَجَلَّ

وَيَحْشَرُهُمْ الى النَّارِ مَعَ الْقِرَدَةِ وَالْخَنَازِيرِ[. أخرجه أبو داود.»تلفظهم« أي تقذفهم كما ترمى اللفاظة من الفم.وقوله »تقذرهم نفس اللّه« معناه يكره الله خروجهم إليها ومقامهم بها ف يوفقهم لذلك فيصيروا بالرد وترك القبول كالشئ الذي تقذره النفس ف تقبله .

1. (4628)- İbnu Amr İbni'l-As (radıyallahu anhüma) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Bir hicretten sonra bir hicret daha olacak. Arz ehlinin hayırlılarına Hz. İbrahim'in hicret ettiği yer (Şam) gereklidir. Arzda, ahalisinin şerirleri kalır. Arzları, onları (öbür dünyaya) atar. Allah Teala da onlardan hoşlanmaz. Onları ateş, maymunlar ve hınzırlarla birlikte haşreder." [Ebû Davud, Cihad 3, (2482).] [546]

AÇIKLAMA:

Şam deyince, Suriye bölgesini anlamamız gerekecektir. Çünkü bugün Şam deyince sadece Suriye'nin başşehri olan Şam'ı anlarız. Halbuki eski kitaplarda bu şehrin adı Dımeşk'tir. Mu'cemu'l-Büldan'da Şam bölgesinin sınırı Fırat'tan başlatılıp Mısır diyarındaki el-Ariş'e kadar, kıble cihetinden Tayy dağları ile Rum denizi arası diye çizilir. Başlıca şehirleri olarak Menbec, Haleb, Hama, Humus, Dımeşk, el-Beytu'l-Makdis, Antakya, Trablus vs. sayılır. Belli başlı bölgeleri olarak da Kınnesrîn, Dımeşk, Ürdün, Filistin, Humus bölgeleri zikredilir. Bu açıklamaya göre, eski kitaplardaki Şam kelimesi, sadece bugünkü Suriye'yi kasdetmiyor. Filistin, Ürdün, Lübnan topraklarını da içine alıyor. Bu meyanda, Mu'cemu'l-Büldan'ın Şam'dan saydığı giriş noktaları olarak, Masisa, Tarsus, Ezene, Antakya, Maraş, Hades, Bağras ve Belka isimleri de zikredilir.
Şu halde hadislerde tafdil edilen Şam'ın, geniş bir saha olduğunu, yurdumuzun güneydoğu kısmını da içine aldığını bilmemizde fayda var. Yine Mu'cemu'l-Büldan'da Abdullah Amr İbnu'l-As'ın şu söz kaydedilir:
"Hayır on kısma bölündü. Bunun onda dokuzu Şam'a verildi, onda biri arzın diğer yerlerine. Şer de ona taksim edildi. Bunun onda biri Şam'a, onda dokuzu arzın diğer yerlerine verildi."
Bu, sahih bir rivayet olması halinde hükmen merfu sayılması gerekir. Çünkü bu açıklama içtihadla olamaz, vahiyle olabilir. Rivayetin sıhhati meşkuk olması

halinde, Şam hakkındaki yaygın kanaati aksettirmesi bakımından yine de kıymet taşır. Hayat hikayeleri Kur'an'da geçen bütün peygamberlerin bu bölgede gelipgeçmeleri, bu bölgenin manevi bir berekete mazhar olduğunu anlamada kafi bir durumdur. Ayrıca medeniyetin bu bölgelerde doğup her tarafa buradan geçtiği de ciddi bir nazariye olarak benimsenmiştir. Muhammed İbnu Amr İbnu Yezid es-Sağânî der ki: "Kitaplarda Şam isminin o kadar çok zikrine rastladım ki, bende, Cenab-ı Hakk'ın arzı yaratmaktan maksadı sanki Şam'ı yaratmakmış gibi bir düşünce hasıl oldu." Yakut el-Hamevi merhum, Resûlullah'tan da şu rivayeti kaydeder: "Şam, Allah'ın beldeleri arasında Safvetullahtır (yani en temiz yeri). Kullarından temiz olanları da oraya seçer. Ey Yemenliler, size Şam'ı tavsiye ederim. Çünkü arzda Safvetulallah Şam'dır. İmtina eden bilsin ki Allah Şam'ı bana tekeffül etmiştir."
Gerçekten o diyar bidayetten beri İslam'a merkezlik etmiş; büyük alimler oralarda yetişmiştir. Bugünkü tezebzüb ve tedenninin geçici olduğuna inanıyor, Rabb-i Rahim'den bu diyarların tekrar eski misyonuna bir an önce dönmesini niyaz ediyoruz.[547]

-4629 -2- وعن زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]كُنَّا يَوْماً عِنْدَ رَسُولِ اللّهِ # نُؤَلِّفُ الْقُرآنَ مِنَ الرِّقَاعِ. فقَالَ #: طُوبَى لِلشَّام. فَقُلْتُ: لِمَ ذاكَ يَا رَسُولَ اللّهِ؟ فَقَالَ: ُنَّ الْمَئِكَةَ بِاسِطَةٌ أجْنِحَتَهَا عَلَيْهَا[. أخرجه الترمذي.

2. (4629)- Zeyd İbnu Sabit (radıyallahu anh) anlatıyor: "Biz bir gün Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanında idik. Parçalar üzerinde Kur'an (ayetlerini) tanzim ediyorduk. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Şam'a ne mutlu!" buyurdular. Ben: "Bu mutluluk nereden geliyor ey Allah'ın Resûlü?" diye sordum.
"Çünkü, buyurdular. [Rahmân'ın] melekleri onun üzerine kanatlarını geriyorlar!" [Tirmizî, Menâkıb, (3949).][548]

AÇIKLAMA:

1- Kur'an ayetlerini tanzim etmek olarak çevirdiğimiz te'lifu'l-Kur'an' dan murad şudur: "Kur'an-ı Kerim'in nüzulünde ne sûre olarak, ne de ayet olarak belli bir sıra yoktu. Her bir vahiy ayrı ayrı parçalara yazılıyor, sonra Resûlullah bu

ayetlerin hangi sûreye ve sûrenin neresine konacağını belirtiyordu. İşte, ayetlerin bu tanzim işine te'lif denmiştir. Bazı rivayetlerde sahabiler: "Biz Resûlullah zamanında Kur'an'ı telif ederdik" diyerek bu vak'ayı dile getirirler. Ulemâ sûrelerin tanzimi içtihadî mi, tevkifî mi diye ihtilaf etmişse de, ayetlerin tanziminin tevkifi yani Resûlullah'a vahyen bildirmek sûretiyle olduğu hususunda icma etmiştir.

2- Meleklerin kanat germesini, alimlerimiz Şam ahalisinin küfürden korunması olarak anlamıştır. Bazı rivayetlerde Melaiketu'r-Rahman şeklinde kayıtlı olarak ifadesi, bu meleklerin rahmet melekleri olduğu hususunda kanaat vermiştir. Münavi, bunu "bereket ve rahmetin inmesi, bela ve ezanın önlenmesi" olarak anlar.[549]

-4630 -3- وعن ابْنِ حوالة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: سَيَصِيرُ ا'مْرُ الى أنْ تَكُونُوا جُنُوداً مُجَنَّدَةً: جُنْدٌ بِالشَّامِ، وَجُنْدٌ بِالْيَمَنِ، وَجُنْدٌ بِالْعِرَاقِ فَقُلْتُ: خِرْلِى يَا رَسُولَ اللّهِ إنْ أدْرَكْتُ ذلِكَ. قَالَ: فَعَلَيْكَ بِالشَّامِ فإنَّهَا خِيرَةُ اللّهِ مِنْ أرْضِهِ يَجْتَبِى إليها خَيْرَتَهُ مِنْ عِبَادِهِ. فَأمَّا إذْ أبَيْتُمْ فَعَلَيْكُمْ بِيَمَنِكُمْ، وَاسْقُوا مِنْ غُدُرِكُمْ، فإنَّ اللّهَ تَوَكَّلَ لِى بِالشَّامِ وَأهْلِهِ[. أخرجه أبو داود.قوله: »خِرْلِى« بِكَسْرِ الْخَاءِ الْمُعْجَمَةِ: أي اخترلى ا'صلح .
»وا''جْتِبَاءُ« اختيار واصطفاء .

3. (4630)- İbnu Havale (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Bu iş, sizin birkısım toplu gruplara ayrılmanıza müncer olacak: Şam'da bir grup, Yemen'de bir grup, Irak'da bir grup!"

Ben: "Ey Allah'ın Resûlü! Dedim. O güne erdiğim takdirde (bunlardan en hayırlısı hangisi ise şimdiden) bana seçiverin!" dedim.

"Öyleyse dedi, sana Şam'ı tavsiye ederim! Çünkü orası, Allah'ın, arzında mümtaz kıldığı yerdir. Allah kulları arasında seçkin olanları oraya tahsis eder. Ancak (oraya gitmekten) imtina ederseniz, size Yemen'inizi tavsiye eder, (oradaki) havuzlarınızdan için derim. Zira Allah, Şam ve ahalisini (fitnelerden koruma hususunda) bana garanti verdi." [Ebû Davud, Cihad 3, (2483).][550]

4631 -4- وعن أبى الدَّرْدَاءِ رَضِيَ اللهَ عَنْه قال:]قالَ رسُولَ اللهِ #: إنَّ فَسْطَاطَ الْمُسْلِمِينَ يَوْمَ الْمُلْحمَةِ بِالْغُوطَةِ الى جَانِبِ مَدِينَةٍ يُقَالُ لَهَا دِمَشْقُ مِنْ خَيْرِ مَدَائِنِ الشَّامِ[. أخرجه أبو داود.المراد »بالفُسْطَاطِ« هنا: البلد الجامة للناس.و»المَلْحَمَةُ« الحرب والقتال.و»الغوطة« اسم للبساتين والمياه التي عند دمشق وهي غوطة دمشق .

4. (4631)- Ebû'd-Derdâ (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Gûta'daki savaş sırasında Müslümanların sığınağı, Şam şehirlerinin en hayırlısı olan Dımeşk denen şehrin yakınındadır." [Ebû Dâvud, Melâhim 6, (4298) Sünet 9, (4639).][551]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, Dımeşk'in (bugünkü Şam şehrinin) faziletini ifade etmektedir. Ecdadımız Resûlullah'tan gelen bu çeşit övgüler sebebiyle olacak, o mübarek şehrimizi Şam-ı Şerîf diye yâdetmişlerdir.
Hadis, Dımeşk ahalisinin ahirzamandaki faziletini de ifade etmektedir. Fitnelerden uzak kalacağı belirtilmiştir. Alimler Dımeşk'in faziletlerini sayarken şunlara da dikkat çekerler.

* Ona Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı gören on bin göz girmiştir.

* Resûlullah oraya peygamberlikten önce de, sonra da girmiştir. Peygamberlikten önce ticarî maksadlarla, peygamberlikten sonra Tebük seferi sırasında ve Miraç gecesinde.

* Aleyhissalâtu vesselâm: "Savaşlar sırasında Müslümanların ilticagâhı Dımeşk'tir" buyurmuştur.

2- Gûta: Dımeşk yakınlarında sulak bağbahçelerin adıdır. Gûta-i Dımeşk diye bilinir. Müslüman askerlerinin burada karargâh kurup toplanacaklarının ihbarı anlaşılmıştır.[552]

4632 -5- وعن عبدالرَّحْمنِ بنِ سُلَيْمَان قال:]سَيَأتِى مَلِكٌ منْ مُلُوكِ الْعَجَمِ

فَيَظْهَرُ عَلى المَدَائِنِ كَلَهَا إِ دِمِشْقَ[. أخرجه أبو داود .

5. (4632)- Abdurrahman İbnu Süleyman anlatıyor: "Acem krallarından bir kral gelecek, Dımeşk hariç bütün şehirler üzerinde hakimiyet kuracak." [Ebû Davud, Sünnet 9, (4639).][553]

*** BEYTU'L-MAKDİS**

-4633 -1- عن مَيْمُونَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]قُلْتُ يَا رَسُولَ اللّهِ أفِتْنَا في بَيْتِ الْمَقْدِسِ. فَقَالَ: ائْتُوهُ فَصَلُّوا فيهِ، وَكَانَتِ الْبِدُ إذْ ذَاكَ حَرْباً، فإنْ لَمْ تَأتُوهُ وَتُصَلُّوا فيهِ فَابْعَثُوا بِزَيْتٍ يُسْرَجُ في قَنَادِيلِهِ[. أخرجه أبو داود .

1. (4633)- Meymune (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Ey Allah'ın Resûlü! dedim, bize Beytu'l-Makdis hakkında fetva verin!"
"Ona gidin, içinde namaz kılın!" buyurdular. -O zaman her tarafta savaş vardı. (Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu durumu nazar-ı itibara alarak sözlerini şöyle tamamladılar):- "Gidip, içinde namaz kılamıyorsanız, hiç olmassa kandillerinde yanacak zeytinyağı gönderin!" [Ebû Dâvud, Salât 14.] [554]

AÇIKLAMA:

Beytu'l-Makdis, bugün Mescid-i Aksa da denilen Kudüs'teki, İslam'ın üçüncü mabedidir. Resûlullah, yeryüzünde sadece üç mescid için seyahat yapılabileceğini söylemiştir. Ka'be, Mescid-i Nebevî ve Mescid-i Aksa, dünyanın diğer bütün camileri aynı değerde olurken, Kudüs mescidinin ayrıca zikri, onun faziletini ifade eder. O, bu fazileti tarihinden almaktadır. Zira Ka'be'den sona Allah'a ibadet için inşâ edilen ikinci mesciddir. Sahih rivayetlerde geldiğine göre, inşâ bakımından aralarında kırk yıllık zaman farkı mevcuttur.[555]

*** VECC**

-4634 -1- عن الزَّبَيْرِ رَضِيَ اللهَ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولَ اللهِ #: إنَّ صَيْدَ وَجٍّ وَعَضَاهَهُ حَرَمٌ مُحَرَّمٌ لله تَعالى[. أخرجه أبو داود.»وَجٌّ« واد بين الطائف ومكة. قال الخطابى: و أعلم لتحريمه معنى إ أن يكون على سبيل الحمى لنوع من منافع المسلمين، أو أنه حرم وقتاً مخصوصاً ثم أحلّ يدل على ذلك قوله في جامع ا'صول قبل نزوله الطائف لحصار ثقيف: ثم عاد ا'مر فيه الى ا''باحة .

1. (4634)- Hz. Zübeyr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Vecc (vadisin)in avı ve ağaçları haramdır. Allah için haram kılınmıştır." [Ebû Davud, Menâsik 97, (2032).][556]

AÇIKLAMA:

1- Vecc, Mekke ile Taif arasında yer alan bir vadinin ismidir. Medine'nin haram ilan edilmesiyle ilgili açıklamanın sonunda belirttiğimiz üzere, Taifliler, sulh yoluyla gelip, İslam'a girme şartlarını pazarlık ederken, bir kısım kabul edilmesi imkansız olan birçok teklifleri ileri sürmüşlerdi. Bu tekliflerden biri de Taif'in haram ilan edilmesi idi. Resûlullah, onların makul tekliflerini kabul etmiş idi. İşte onlardan biri de bu idi. Hattabî: "Bu tahrimden bir mana çıkaramadım. Ancak, Müslümanların menfaatine bir davranış olan koruluk tesisi gayesini gütmüş olabilir" dedikten sonra şu yorumu da ilave eder: "Yahut da belli bir müddet haram kıldı, sonra bu yasağı kaldırıp helal kıldı." Hattabî, kendisini bu ikinci ihtimali söylemeye sevkeden şeyin, hadisin sonunda yer alan bir açıklama olduğunu belirtir: "Vecc'in haram kılınma hadisesinin Taif'in muhasara edilmesinden önceye ait olduğu"dur. Buna dikkat çektikten sonra Hattabi: "Sonra oranın durumu tekrar mübahlığa rücû etmiştir" der.
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, Taif'i kuşatması sırasında Taiflilerin morallerini bozmak için ağaçların kesilmesi hususunda verdiği emri delil gösteren bazı şarihler, Vecc vadisinin, Taif'in muhasara edilmesinden önce haram edilmiş olma kaydını ihtiyatla karşılarlar. Zira, bu kayıt önce kaydettiğimiz üzere bilahare İslam'a girmek üzere gelen heyetin getirdiği tekliflerden bahseden rivayetlere de muhalefet etmektedir.

İmam-ı Şafii, Vecc vadisine "haram" demese de, av ve ağaç kesimine mekruh demiştir. Bazı Şafii fakihler bunu kerahet-i tahrimiye olarak yorumlamıştır. Fukaha umumiyetle sadece Mekke ve Medine'nin haram olduğuna hükmetmiş, hatta Ebû Hanîfe, Medine hakındaki haram hükmünü de kabul etmemiştir.[557]

*** MESCİDÜ'L-AŞŞÂR**

-4635 -1- عن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]سَمِعْتُ رَسُولَ اللّهِ # يَقُولُ: إنَّ اللّهَ تَعالى يَبْعَثُ مِنْ مَسْجِدِ الْعَشَّارِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ شُهَدَاءَ يَقُومُ مَعَ شُهَدَاءِ بَدْرٍ غَيْرُهُمْ[. أخرجه أبو داود.وقال: »الْمَسْجِدُ باُبُلَّهِ مِمَّا يَلِى النَّهْرَ« .

1. (4635)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı işittim. Buyurmuştu ki:
"Allah Teala Hazretleri, Mescidu'l-Aşşâr'dan, kıyamet günü bir kısım şehidleri ba's eder (yeniden diriltir) ki, Bedir şehidleriyle sadece onlar kalkar." [Ebû Davud, Melahim 10, (4308).]
Ebû Dâvud der ki: "Mescidu'l-Aşşâr, Übülle'de (Fırat) nehrinin hemen yanındaki mesciddir."[558]

AÇIKLAMA:

1- Rivayetin Ebû Dâvud'daki aslı biraz daha uzuncadır. Şöyle ki: İbrahim İbnu Salih İbni Dirhem babasından nakledyior: "Hacc yapmak niyetiyle gelmiştik. Bir adamla karşılaştık. (Tanışıp nereli olduğumuzu öğrenince): "Size yakın Übülle denen bir karye var değil mi?" dedi.
"Evet!" dedik. Bunun üzerine: "Sizden kim, oradaki Mescidü'l-Aşşâr' da benim adıma iki veya dört rek'at namaz kılıp: "Bu Ebû Hüreyre içindir!" deme hususunda bana garanti verebilir" dedi ve açıkladı:
"Ben Halilim Ebû'l-Kasım (aleyhissalâtu vesselâm)'ı işittim. Demişti ki: "Allah, kıyamet günü Aşşâr mescidinde öyle şehidler diriltecek ki, Bedir şehidleriyle onlardan başkası kalkamaz!"

2- Übülle, Basra'ya yakın deniz cihetinde bir karyedir. Mescid-i Aşşâr da, görüldüğü üzere kendisiyle teberrük edilen meşhur bir mesciddir.[559]

*** BAZI NEHİRLER**

4636-1- عن أبى هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْهِ قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: سَيْحَانُ وَجَيْحَانُ وَالْفُراتِ وَالنِّيلُ، كُلٌّ مِنْ أنْهَارِ الْجَنَّةِ[. أخرجه مسلم .

1. (4636)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Seyhan, Ceyhan, Fırat ve Nil cennet nehirlerindendir." [Müslim, Cennet 26, (2839).][560]

AÇIKLAMA:

Hadiste zikri geçen dört nehirden üç tanesi sevgili vatanımız Anadolu'dan çıkar ve kendi hudutlarımız dahilinde Akdeniz'e dökülür ve yurdumuza büyük bereket sağlar. Fırat, Doğu Anadolu topraklarından çıkarak Basra Körfezi'ne ulaşır. Nil-i mübarek Mısır topraklarına çöl ortasında hayat verdikten sonra Akdeniz'e ulaşır. Şârihlerimiz bunların "cennetten çıkmaları"nı iki surette açıklarlar:

* İslamiyet bu nehirlerin havzalarına ulaşmış, oralar İslam toprağı olmuştur. Dolayısıyla o nehirlerden içenler, istifade edenler, ehl-i iman olarak cennetliktirler.

* Diğer tevil, hadisin zahirine bakar. Bir başka yoruma hacet bırakmaz. Ehl-i Sünnet akidesine göre cennet, tıpkı cehennem gibi halen yaratılmış olarak mevcuttur. Ayrıca bir başka hadiste Resul-i Ekrem, bu mübarek nehirlere cenetten her an birer damla karıştığını ifade buyurmuştur.
Bediüzzaman bu meseleye "Öyle taşlar vardır, bağırlarından nehirler çağlar" (Bakara 74) ayetini açıklama sadedinde, bir başka açıklık getirir ve der ki:
"Bu fıkra ile dağlardan nebean eden Nil-i mübarek, Dicle ve Fırat gibi ırmakları hatırlatmakla, taşların evamir-i tekviniyeye karşı ne kadar harikanuma ve mucizevari bir surette mazhar ve musahhar olduğunu ifham eder ve onunla böyle bir manayı müteyakkız kalplere veriyor ki: "Şöyle azim ırmakların elbette mümkün değil, şu dağlar hakiki menbaları olsun. Çünkü, faraza o dağlar tamamen su kesilse ve mahruti birer havuz olsalar, o büyük nehirlerin şöyle sür'atli ve kesretli cereyanlarına muvazeneyi kabetmeden, birkaç ay ancak

dayanabilirler ve kesretli mesarife karşı galiben bir metre kadar toprakta nüfuz eden yağmur, kafi varidat olamaz. Demek ki, şu enharın nebeanları, âdi ve tabiî ve tesadüfi değildir. Belki pek harika bir surette Fatır-ı Zülcelâl, onları sırf hazine-i gayb'tan akıttırıyor.
İşte bu sırra işareten bu manayı ifade için hadiste rivayet ediliyor ki: "O üç nehrin herbirine cennetten birer katre her vakit damlıyor ve ondan bereketlidirler" Hem bir rivayette denilmiş ki: "Şu üç nehrin menbaları cennettendir." Şu rivayetin hakikatı şudur ki, madem esbab-ı maddiye, şunların bu derece kesretli nebeanına kabil değildir. Elbette menbaları, bir alem-i gaybtadır ve gizli bir hazine-i rahmetten gelir ki, masarif ile vâridatın muvazenesi devam eder." [561]

YEDİNCİ BAB:

MÜTEFERRİK AMEL VE FİİLLERİN FAZİLETLERİ

(Bu babta üç fasıl vardır)

*

BİRİNCİ FASIL

HUSUSİ SALAVATLARIN FAZİLETİ

*

İKİNCİ FASIL

HASTA ZİYARETİNİN FAZİLETİ

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

BAZI MÜŞTEREK VE MÜTEFERRİK HADİSLERLE FAZİLETİ BELİRTİLEN AMEL VE SÖZLER

BİRİNCİ FASIL

HUSUSİ SALAVATLARIN FAZİLETİ

4637 -1- عن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: الصَّلَواتُ الْخَمْسُ، والْجُمُعَةُ الَى الْجُمُعَةِ، وَرَمَضَانُ الَى رَمَضَان: كَفَّارَاتٌ لِمَا بَيْنَهُنَّ مَا لَمْ تُغْشَ الْكَبَائِرُ[. أخرجه مسلم والترمذي .

1. (4637)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Beş vakit namaz, bir cuma namazı diğer cuma namazına, bir Ramazan diğer Ramazana hep kefarettirler. Büyük günah irtikab edilmedikçe aralarındaki günahları affettirirler." [Müslim, Taharet 14, (223); Tirmizî, Salat 160, (214).] [562]

AÇIKLAMA:

Bu ve benzeri pekçok hadis, kişinin abdest almak, günlük farzları eda etmek, cum'a namazlarını kılmak, Ramazan orucunu tutmak gibi amellerin arada işlenen küçük günahları affettireceğini beyan ediyor. Burada şöyle bir sual hatıra gelir: Günlük namazlar aradaki küçük günahları yevmî olarak affettirdiğine göre cumadan cumaya veya Ramazandan Ramazana günah kalmaz? Veya hiç günah işlemeyen kimse olursa durum nedir? Hadisi nasıl anlamalıyız? Ulemâ, Nevevî'nin açıklamasına göre şöyle cevap vermiştir: Bu zikredilenlerden her biri, günah işlenmesi halinde kefaret olmaya elverişlidir. İşlenmediği takdirde kişinin sevabını artırır, büyük günahların cezasını hafifletir, kulun Allah nezdindeki derecesini yüceltir.[563]

4638 -2- وعنه رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَنْ صَلّى الصُّبْحَ فَهُوَ في ذِمَّةِ اللّهِ، فَ يَتَّبِعَنَّكُمُ اللّهُ بِشَىْءٍ مِنْ ذِمَّتِهِ[. أخرجه الترمذي .
وزاد رزين:]فإنَّهُ مَنْ يَطْلُبْهُ يُدْرِكُهُ ثُمَّ َيُفْلِتْهُ[.

2. (4638)- Yine Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Sabah namazını (cemaatle) kılan, Allah'ın garantisi altındadır. Sakın Allah, (ona verdiği garantisi sebebiyle) size bir ceza vermesin."
Rezîn şunu ilave etti: "Kim bu garantiyi talep ederse onu elde eder ve bir daha da kaçırmaz." [Tirmizî, Fiten 6, (2165).][564]

A**ÇIKLAMA:**

Garanti diye tercüme ettiğimiz kelime zimmettir; uhde, eman gibi başka manalara da gelir. Hadis, "sabah namazını cemaatle kılan kimseye şu veya bu sebeple eza verilmemesini âmirdir. Siz ona eza verirseniz, karşınızda, onu garanti altına almış bulunan Allah'ı bulacaksınız" demektir.
Hadis, şu şekilde de anlaşılmaya uygundur: "Allah sabah namazını (cemaatle) kılana garanti vermektedir. Öyleyse sakın (namazı terketme sebebiyle) bu garantiden mahrum kalmayın, musibete maruz kalmayın."[565]

-4639 -3- وعنه رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:] قَالَ رَسُولُ اللهِ # يَتَعاقَبُونَ فِيكُمْ مَئِكَةٌ بِاللَّيْلِ وَمَئِكَةٌ بِالنَّهَارِ، وَيَجْتَمِعُونَ في صَةِ الْفَجْرِ وَصَةِ الْعَصْرِ ثُمَّ يَعْرُجُ الَّذِينَ بَاتُوا فىكُمْ فيَسْألُهُمْ، وَهُوَ أعْلَمُ بِكُمْ، كَيْفَ تَرَكْتُمْ عِبَادِى فَيَقُولُونَ: تَرَكْنَاهُمْ وَهُمْ يُصَلُّونَ وَأتَيْنَاهُمْ وَهُمْ يُصَلُّونَ[. أخرجه الثثة والنسائي.»يَتَعَاقَبُونَ« أي تجئ طائفة بعد طائفة: أي إن مئكة الليل تصعد وتنزل مئكة النهار وبالعكس .

3. (4639)- Yine Ebu Hüreyre anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Gece ve gündüzde birkısım melekler nöbetleşe aranızda bulunurlar. Bunlar sabah namazı ile ikindi namazında toplanırlar. Sonra sizi geceleyin takip eden melekler (hesabınızı vermek üzere huzur-u İlahiye) yükselir. Sizi çok iyi bilen Allah, bu meleklere sorar: "Kullarımı nasıl bıraktınız?"
"Biz onları namaz kılıyorlarken bıraktık, biz onlara namaz kılarlarken vardık!" derler." [Buharî, Mevâkitu's-Salat 16, Bed'ü'l-Halk 6, Tevhid 23, 33; Müslim,

Mesacid 210, (632); Muvatta, Kasru's-Salat 82, (1, 170); Nesaî, Salat 21, (1, 240, 241).][566]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, birkısım meleklerin insanları gece ve gündüz nöbetleşe takip ettiklerini, insanı hiç yalnız bırakmadıklarını belirtmektedir. Ulemâ çoğunlukla bu meleklerin hafaza melekleri olduğunu söylemiştir. Başka melekler olabileceğini söyleyenler de olmuştur; Kurtubî bunlardandır. Bu meleklerin ayrı olduğunu söyleyenlere göre, hafaza melekleri insanın iyi ve kötü her hallerini yazarlar. Halbuki bu melekler insanların iyi hallerine muttali olmakta, namaz durumlarını Allah'a götürmektedirler. Böylece Cenab-ı Hakk'ın mü'min kullarına bir lütfu ve kerameti olarak o meleklerden insanların kötü halleri saklı kalmaktadır. Bu ifadede hafaza melekleri ile yazıcı meleklerin aynı melekler olduğu görüşü çıkmaktadır. Halbuki bunların aynı değil, ayrı olduklarını ifade eden hadisler var.

2- Meleklerin ikindi ve sabah vakitlerinde toplanmaları da mü'min kullara bir lütuf olmaktadır. Çünkü her seferinde namaz halinde görerek Allah'ın huzurunda öyle şehadette bulunurlar.

3- Meleklerin münavebesi şöyle açıklanmıştır: Bir kısım melekler ikindileyin iner. Bunlar ertesi sabaha kadar kalırlar. Sabahleyin ikinci grub iner ve her iki grup biraraya gelirler. Sonra geceyi mü'minlerle geçiren grup semaya çekilir. İkinci gelenler ikindiye kadar yeryüzünde kalırlar. İkindi olunca başka bir melek taifesi iner ve yeryüzündeki meleklerle ikindi namazında buluşurlar. Her iki grup bir müddet beraber olurlar. Sonra biri sabah namazında semaya çıkar. Bu suretle ikindide iniş, sabahda da çıkış olmak suretiyle münavebe devam edip gider.

4- Meleklerin sabah ve ikindi vakitlerinde gelmeleri, onların vakitli geldiğini ifade eder. Öyleyse ilk vakitlerinde gelmeleri esastır. Hadislerde en efdal namazın ilk vaktinde kılınan namaz olduğu belirtildiğine göre, bu namazların meşhûd olması için ilk vaktinde ve cemaatle kılınmaya teşvik vardır.

5- Sabah ve ikindi vakitleri daha şerefli; o vakitte kılınan namazlar daha sevaplıdır. [567]

-4640 -4- وعن عَمّارة بْنِ رؤيبةِ رَضِيَ اللهَ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولَ اللهِ #: لَنْ يَلِجَ النَّارَ أحَدٌ صَلّى قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ غُرُوبِهَا يَعْنِى الْفَجْرَ وَالْعَصْرَ[. أخرجه مسلم وأبو داود والنسائي .

4. (4640)- Ammâre İbnu Rueybe (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Güneşin doğmasından ve batmasından önce namaz kılan hiç kimse ateşe girmeyecektir. -Burada sabah ve ikindi namazları kastedilir.-" [Müslim, Mesacid 213, (634); Ebu Davud, Salat 9, (427); Nesâî, Salat 21, (1, 241).][568]

AÇIKLAMA:

Bu hadis hakkında Azîmâbâdî şu açıklamayı sunar: "Resûlullah sabah ve ikindiyi zikretti. Zira sabah uyku zamanıdır, ikindi de ticari meşguliyet vaktidir. Kim bu iki namaza, söylenen meşguliyetlere rağmen devam ederse, diğerlerine de devamlı olacağı anlaşılır. Namazın insanı kötülüklerden menedeceği Kur'anî ihbardır. Keza bu iki vakit meleklerce meşhuddur; gece melekleri ve gündüz melekleri o namazlarda hazır olarak şehadette bulunurlar ve kulun amellerini Allah'a çıkarırlar. Böylece bunlar, başka günahlara da kefaret teşkil edip kişinin mağfur olmasını ve cennete gitmesini temin etmiş olur."[569]

-4641 -5- وعن معاذ بن أنس الجُهَنِى رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ # مَنْ قَعَدَ في مُصَّهُ حِينَ يَنْصَرِفُ مِنْ صَةِ الصُّبْحِ حَتّى يُسَبِّحَ رَكْعَتِى الضُّحى، َ يَقُولُ إَّ خَيْراً غفرَ اللّهُ لَهُ خَطَايَاهُ وَإنْ كَانَتْ أكْثَرَ مِنْ زَبَدِ الْبَحْرِ[. أخرجه أبو داود.»التَّسْبِيحُ« هاهنا: صة النافلة .

5. (4641)- Muaz İbnu Enes el-Cühenî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kim sabah namazından çıkınca, iki rekatlik kuşluk namazını kılıncaya kadar hayırdan başka bir şey söylemeden namaz kıldığı yerde oturur beklerse, Allah onun günahlarını, denizin köpüğü kadar çok da olsa bağışlar." [Ebu Davud, salat

301, (1287).] [570]

AÇIKLAMA:

Rivayette Ebu Davud'un teferrüd ettiği bu hadiste, sabah namazını kıldıktan sonra kuşluk vaktine kadar yerinde kalmak tavsiye edilmektedir. Bilhassa amelde bulunmamak ve hayırlı olmayan sözlerden kaçınmak esastır. Sadece sevap terettüp edecek sözlerle iktifa edilecektir.
Alimler, affı vaadedilen günahların küçük günahlar olduğunu, büyük günahların affının da muhtemel bulunduğunu belirtirler.[571]

-4642 -6- وعن أم حبيبة رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]قالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَا مِنْ عَبْدٍ مسلم يُصلّى للّهِ كُلَّ يَوْم ثِنْتَىْ عَشْرَةَ رَكْعَةً مِنْ غَيْرِ الْفَرِيضَةِ إَّ بَنَى اللّهُ لَهُ بَيْتاً في الْجَنَّةِ قَالَتْ: فَمَا تَرَكْتُهَا مُنْذُ سَمِعْتُهَا مِنْ رَسُولِ اللّهِ #[. أخرجه الخمسة إ البخاري .

6. (4642)- Ümmü Habibe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kim hergün farzlar dışında on iki rekat (nafile) kılarsa Allah onun için cennette mutlaka bir ev inşa eder.
"Ümmü Habibe der ki: "Bunu Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan işittiğim günden beri bu namazları terketmedim." [Müslim, Müsafirin 103, (728); Ebu Davud, Salat 290, (1250); Tirmizî, Salat 306, (415); Nesâî, Kıyâmu'l-Leyl 66, (3, 261).][572]

AÇIKLAMA:

Burada kastedilen on iki rekat, farzlarla birlikte kılınan nafilelerdir. Bunlara revatib denir. Tirmizî ile Nesâî'nin rivayetlerinin sonunda: "Öğleden önce dört, sonra iki; akşam namazından sonra iki, yatsı namazından sonra iki, sabah namazından evvel iki" diye döküm yapılır.
Bu sayılanlar biz Hanefilerin kılmakta olduğumuz revatibten biraz ayrılmaktadır. Çünkü biz ikindiden önce dört, yatsıdan önce de dört daha kılmaktayız. Hemen

belirtelim ki revatib nafileleri hususunda farklı rivayetler gelmiştir. Ebu Hanife'nin tercihi başka rivayetlere dayanır. Bu hususlar kitabımızın namazla ilgili bölümünde yeterince açıklandığı için burada teferruata girmeksizin kitaplarda gelen farklı rivayetlere dikkat çekeceğiz:

* Taberânî'nin Mucemu'l-Kebir'inde gelen bir rivayette "ikindiden evvel iki, yatsıdan sonra da iki" denmiştir.

* Ebu Davud ve Sahiheyn'in bir rivayetinde ikindiden önce iki rekatin zikri geçer.

* Ebu Davud'la Tirmizî'nin bir tahricinde "İkindiden evvel dört rek'at namaz" tavsiye edilmiştir.

* Yine Ebu Davud ve Tirmizî'nin bir başka tahriclerinde "öğleden önce dört, öğleden sonra dört rek'at nafile" mevzubahis edilmiştir.

* Buharî'nin bir rivayetinde, akşamdan önce nafile kılmak tavsiye edilmektedir.

* Bir başka rivayette ezanla kaamet arasında bir nafile kılınması irşad-ı nebevî olmaktadır.

Nevevî'nin belirttiği üzere, akşamdan öneki nafile hususunda münakaşa edilmişse de, diğerleri ulema tarafından amele esas yapılmaktadır. Revatib sünnetlerinde farklı rakamların varlığı, bu meselede ruhsata hamledilmiştir. Dileyen fazla kılar, dileyen asgari ile yetinir. En az miktarındakini yapmakla sünnet yerine gelirse de, kemal isteyen fazlasını yapar.[573]

-4643 -7- وعن زيد بن خالد رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَنْ تَوضَّأ فأحْسَنَ وُضُوءَهُ ثُمَّ صَلّى رَكْعَتَيْنِ يَسْهُو فِيهِمَا غَفَرَ اللّهُ لَهُ مَا تَقَدَّم مِنْ ذَنْبِهِ[. أخرجه أبو داود .

7. (4643)- Zeyd İbnu Halid (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Kim güzelce abdest alır, sonra da iki rek'at namaz kılar ve namazında gaflete yer vermezse Allah, (seğâirden olan) geçmiş günahlarını mağfiret buyurur." [Ebu Davud, Salat 162, (905).] [574]

-4644 -8- وعن سعيد بن المسيب رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولَ اللهِ #: بَيْنَنَا وَبَيْنَ الْمُنَافِقِينَ شُهُودُ الْعِشَاءِ وَالصُّبْحِ، َيَسْتَطِيعُونَهُمَا[. أخرجه مالك.

8. (4644)- Said İbnu'l-Müseyyeb (rahimehullah) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Bizimle münafıklar arasında yatsı ve sabah namazlarında hazır bulunma farkı vardır. Onlar bu iki namaza muktedir olamazlar." [Muvatta, Salatu'l-Cema'a 5, (1, 130).][575]

-4645 -9- وعن زيد بن ثابتٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: صَةُ الْمَرْءِ في بَيْتِهِ أَفْضَلُ مِنْ صَتِهِ في مَسْجِدِى هذا إِ الْمَكْتُوبَةَ[. أخرجه ا'ربعة إ النسائي .

9. (4645)- Zeyd İbnu Sabit (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kişinin evindeki namazı, benim şu mescidimde kılacağı namazdan efdaldir; tabii ki farzlar hariç." [Ebu Davud, Salat 205, (1044), 340, (1447); Tirmizî, Salat 331, (450); Muvatta, Salatu'l-Cemâ'a 4, (1, 130).][576]

AÇIKLAMA:

1- Kişinin evindeki nafilenin başka yerde, Mescid-i Haram, Mescid-i Nebevî, Mescid-i Aksa bile olsa, kılacağı namazdan efdal olması şu hususlardan ileri gelir:

* Riyadan uzaktır, öbürüne riya karışabilir.

* Ev halkının görüp namaza teşvik ve tedribi var.

* Ev böylece mübarek kılınır ve rahmetin inmesine vesile olur.

* Eve melekler iner, şeytan kaçar.

2- Ancak ashabu'ş-Şafiî, hadisin âmm hükmünden bazı nafileleri istisna tutarlar ve onların evin haricinde kılınmasının efdal olacağını söylerler: Cemaatle

kılınması gereken bayram namazları, küsuf ve hüsuf namazları, istiska namazı, tahiyyetu'lmescid, tavafın sonunda kılınan iki rek'at, keza ihram giyilince kılınan iki rek'at namaz.

3- Alimler bu hükmün erkeklerle ilgili olduğunu da belirtirler. Çünkü farz da olsa kadınların namazlarını evlerinde kılması efdal kabul edilmiştir; "...kendilerine bazı cemaatlere katılma izni verilmiş olsa bile" denir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurmuştur: "Kadınlarınız, gece bile mescide gitme izni isteseler izin verin. Ancak evleri onlar için daha hayırlıdır."[577]

4646-10- وعن عبد الواحد بن زياد يرفعه قال:]صَةُ الرَّجُلِ في الْفَةِ إذَا أتَمَّهَا تُضَاعَفُ عَلى صَتِهِ في الْجَمَاعَةِ[. أخرجه رزين .

10. (4646)- Abdülvahid İbni Ziyad merhum, merfu olarak şunu rivayet etmiştir: "Kişinin çölde kılacağı namazı, tamamladığı takdirde cemaatle kılacağı namazdan efdaldir." [Rezin tahric etmiştir. Hadis, Ebu Davud'da gelmiştir. (Salat 49, (560).]
Ebu Davud bu hadisi, Ebu Saidi'l-Hudrî'den kaydettiği şu hadisin arkasından rivayet eder: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Cemaatle kılınan namaz yirmi beş namaza bedeldir. Kişi (cemaatle yolculuk sırasında) çölde kılar da rükû ve secdelerini tam yaparsa, o zaman (sevabı) elli misline ulaşır."[578]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, yolculuk sırasında cemaatle namaz kılmanın faziletini nazara vermektedir. Çünkü meşakkat sebebiyle yolcudan namazını cemaatle kılması ısrar edilmemiştir. O, buna rağmen cemaatle kılar ve tadil-i erkana da riayet ederse, normal zamanki cemaatten bir kat fazla sevaba nail olacaktır. Hadiste, rükû ve sücudun üzerinde durularak tam yapılmasının hatırlatılması, yolculuk halinde biraz acele ile hafifletme durumu olduğundandır. Acele yapıldığı takdirde ta'dil-i erkana riayet edilmeyerek rükünler eksik kalacak ve gerçek sevab elde edilemeyecektir. Şu halde namazda ta'dil-i erkan ve cemaat, hangi şartlarda olursa olsun, namazın kıymetini artıran hususlardır.[579]

4647 -11- وعن ابن عُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: صَةُ الْجَمَاعَةِ أفْضَلُ مِنْ صَةِ الْفَذِّ بِسَبْعٍ وَعِشْرينَ دَرَجَةً، وَرُوِيَ بِخَمْسٍ وَعِشْرِينَ[. أخرجه الستة إ أبا داود .

11. (4647)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Cemaatle kılınan namaz münferid kılınan namazdan yirmi yedi derece üstündür." -"Yirmi beş derece" diye de rivayet edildi.-" [Buharî, Ezan 30, 31; Müslim, Mesacid 249, (650); Muvatta, Cemâ'a 1; Tirmizî, Salat 161, (215); Nesâî, İmamet 42, (2, 103).][580]

4648 -12- وعن أبي الدَّرداءِ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَا مِنْ ثَثَةٍ في قَرْيَةٍ وَ بَدْوٍ تُقَامُ فِيِهِمْ الْصَّةُ إ قَدِ اسْتَحْوَذَ عَلَيْهِمْ الْشَّيْطَانُ، فَعَلَيْكُمْ بِالْجَمَاعَةِ[. أخرجه أبو داود والنسائي.وزاد رزين:]وَإنَّ ذِئْبَ ا‘‘نْسَانِ الشَّيْطَانُ، إذَا خَ بِهِ أكَلَهُ[.»ا‘‘ستحواذُ« استيء على الشئ والغلبة .

12. (4648)- Ebu'd-Derda (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Köyde olsun, kırda olsun üç kişi olur da orada cemaatle namaz kılınmazsa, şeytan onlara galebe çalmış demektir. Size cemaatle namaz kılmanızı tavsiye ederim." [Ebu Davud, Salat 47, (547); Nesâî, İmamet 48, (2, 106).]
Rezîn şu ziyadede bulunmuştur: "Zira insanın kurdu şeytandır. Onu yalnız yakaladı mı yer."[581]

4649 -13- وعن أبي سعيدٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]جَاءَ رَجُلٌ، وَقَدْ صَلّى رَسُولُ اللّهِ #، فَقَامَ يُصَلّى. فَقَالَ رَسُولُ اللّهِ #: أ رَجُلٌ يَتْجُرُ عَلَى هذَا فَيُصَلِّي مَعَهُ. فَقَامَ رَجُلٌ فَصَلّى مَعَهُ[. أخرجه أبو داود والترمذي.»يَتجرُ« بفتح المثناة تحت وباسكان المثناة فوق وضم الجيم: أى يحصل لنفسه بالصة معه

مكسباً من الثواب .

13. (4649)- Ebu Said (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), namazı kılıp bitirdikten sonra bir adam gelip namaza durdu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Şununla namaza durup ticaret yapacak kimse yok mu?" buyurdular. Bunun üzerine bir adam kalkıp onunla (ona uyarak) namaz kıldı." [Tirmizî, Salât 164, (220); Ebu Davud, Salat 56, (574).][582]

AÇIKLAMA:

Hadisin Ebu Davud'daki veçhinde Aleyhissalâtu vesselâm: "Şu adamla namaz kılıp ona tasaddukta bulunacak yok mu?" buyurmuş olmalı. Böylece onun cemaat sevabına kavuşmasını sağlayarak bir nevi sadakada bulunmuş olacağı ifade ediliyor. Zira yalnız kılsaydı tek sevab elde edecekken, cemaatle kılınca yirmi altı kat daha ilave etmiş olacaktır.
Bu hadisten, bir kısım ulemâ, cemaatle namaz kılınan bir mescidde tekrar cemaat yapılabileceğine hükmetmiş; bunun caiz olduğu hükmünü çıkarmıştır. Şafiî, Malik, Süfyan, İbnu'l-Mübarek ise, bir camide cemaat yapılmışsa, ondan sonra münferid kılmak gereğine hükmetmişlerdir.[583]

4650-14- وعن عُثْمان رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَنْ صَلّى صَةَ الْعَشَاءِ في جَمَاعَةٍ فَكأنَّمَا قَامَ نِصْفَ اللَّيْلِ، وَمَنْ صَلّى الصُّبْحَ في جَمَاعَةٍ فَكَأنَّمَا قَامَ اللَّيْلَ كُلَّهُ[. أخرجه مسلم ومالك وأبو داود والترمذي .

14. (4650)- Hz. Osman (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kim yatsı namazını cemaatle kılarsa sanki gecenin yarısını ihya etmiş gibidir. Kim de sabahı da cemaatle kılmışsa gecenin tamamını ihya etmiş gibidir." [Müslim, Mesacid 260, (5656); Muvatta, Cema'at 7, (1, 132); Ebu Davud, Salat 18, (555); Tirmizî, Salat 165, (221).][584]

AÇIKLAMA:

1- Geceyi ihya etmek, namazla, zikirle ibadetle geçirmektir. İlmî meşguliyetle geçirmek de ihyadan sayılmıştır. Hatta ibadetle geçirmekten de efdal olacağı söylenmiştir.

2- Sabah ve yatsı namazlarını cemaatle kılmanın geceyi ihya yerine geçmesi, yatsı ve sabahın cemaatle kılınmasında hasıl olacak sevabın gece boyu kılınacak namazla elde edilecek sevaba eşit olduğunu ifade eder. Hem cemaate katılan, hem de geceyi ihya eden, elbette kat kat sevaba nail olur. Şu halde yatsı ve sabah namazlarını cemaatle kılmak gece ihyasının bir nevi sayılmalıdır. [585]

-4651 -15- وعن أنسٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّه #: مَنْ صَلّى أرْبَعِينَ يَوْماً في جَمَاعَةٍ، لَمْ تَفُتْهُ تَكبيرةُ اِحْرَام كُتِبَ لَهُ بَرَاءَتَانِ: بَرَاةٌ مِنَ النَّارِ، وَبَرَاءَةٌ مِنَ النِّفَاقِ[. أخرجه الترمذي .

15. (4651)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Kim kırk gün, iftitah tekbirini kaçırmadan cemaatle namaz kılarsa, kendisine iki berâet yazılır; ateşten berâet, nifaktan berâet." [Tirmizî, Salat 178, (241).] [586]

-4652 -16- وعن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: اۤمَامُ ضَامِنٌ، وَالْمُؤَذِّنُ مُؤتَمَنٌ. اللّهمَّ أرْشِدِ اۤئِمَّةَ، وَاغْفِرْ لِلْمُؤَذِّنِينَ[. أخرجه أبو داود والترمذي.قوله »ضَامِنٌ« أى إن صة المقتدين به في عهدته، وصحتها مقرونة بصحة صته فهو ضامن لهم صحة صتهم.و»الْمُؤَذِّنُ مُؤْتَمَنٌ« القوم الذين يتقون به ويأتمنون على أوقات صتهم وصيامهم .

16. (4652)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"İmam zâmin, müezzin de mü'temendir. Allahım, imamları irşad et, müezzinlere de mağfiret buyur." [Ebu Davud, Salat 32, (517); Tirmizî, Salat 153, (207).] [587]

AÇIKLAMA:

1- İmamın zamin olması, kendine uyanların namazı onun uhdesindedir. Namazların sıhhati, onun namazının sıhhatine tabidir. Öyleyse imam, cemaatinin namazlarının sıhhatini garanti etmiş olmaktadır. Müezzin mü'temen olması, cemaatin namaz vakitlerinde ona güvenmesidir. Öyleyse onlar da oruç ve namazların vakitlerinde halkın itimad ettiği kimselerdir. [588]

-4653 -17- وعنه رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: صَةُ الرَّجُلِ في جمَاعَةٍ تُضَعَّفُ عَلى صَتِهِ في بَيْتِهِ وفي سُوقِهِ خَمْساً وعِشْرِينَ ضِعْفاً. «ذلِكَ أنَّهُ إذا تَوَضأ فأحْسَنَ الْوُضُوءَ ثُمَّ خَرَجَ الى الْمَسْجِدِ، َ يُخْرِجُهُ إَّ الصَّةُ، لَمْ يَخْطُ خَطْوَةً إَّ رُفِعَتْ لَهُ بِهَا دَرَجَةٌ وَحُطَ عَنْهُ بِهَا خَطِيئَةٌ. فإذَا صَلّى لَمْ تَزَلِ الْمَئِكَةُ تُصَلّى عَلَيْهِ مَا دَامَ في مُصَّهُ اللَّهُمَّ صَلّ عَلَيْهِ، اللُّهمَّ ارْحَمهُ. اللُّهمَّ تُبْ عَلَيْه. مَالَمْ يُؤْذِ فيهِ، مَالَمْ يُحْدِثْ، قِيلَ مَا يُحْدِثُ قَالَ أبُو هُرِيْرة: مَالَمْ يَفْسُ أوْ يَضْرُطْ، وَ يَزَالُ أحَدُكُمْ في صَةٍ مَا انْتَظَرَ الصَّةَ[. أخرجه الستة إ النسائي .

17. (4653)- Yine Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Kişinin cemaatle kıldığı namaz, evinde ve işyerinde kıldığı namazından yirmi beş kat daha sevablıdır. Çünkü, güzelce abdest alır, mescide gider. Bu gidişte gayesi sadece ve sadece namazdır. Her adım atışında bir derece yükseltilir, günahından da biri dökülür. Namazını kılınca, namazgahında kıldığı müddetçe melekler ona mağfiret duasında bulunur ve: "Allahım ona mağfiret et, Allahım ona rahmet et, Allahım onun tevbesini kabul et" derler. Bu kimseye, orada eza vermedikçe, hadeste bulunmadıkça böyle devam eder."

Ebu Hüreyre (radıyallahu anh)'a: "Hadeste bulunması ne demek?" diye sorulmuştu: "Sesli veya sessiz yel bırakmadıkça!" diye açıkladı. "Sizden biri, namazı beklediği müddetçe namazdadır." [Buharî, Ezan 30, Salat 87, Büyû 49; Müslim, Mesâcid 246, (649); Muvatta, Taharet 33, (1, 33); Ebu Davud, Salat 49, (559); Tirmizî, Salat 423, (603).] [589]

-4654 -18- وعن سعيدٍ بن الْمُسَيّب قال:]احْتَضَرَ رَجُلَ مِنَ ا ْنْصار. فقَالَ: إنِّى مُحَدِّثُكُمْ حَدِيثاً مَا أُحَدِّثُكُمُوهُ إَّ احْتِسَاباً.
سَمِعْتُ رَسُولَ اللّهِ # يَقُولُ: إذَا تَوَضَّأ أحَدُكُمْ فَأحْسَنَ الْوُضُوءَ. ثُمَّ أتَى الى الصَّةِ لَمْ يَرْفَعْ قَدَمَهُ الْيُمْنى إَّ كَتَبَ اللّهُ لَهُ بِهَا حَسَنةً، وَ وَضَعَ قَدَمَهُ الْيُسْرَى إَّ حَطَّ عَنْهُ سَيِّئَةً فَلْيُقَرِّبْ أوْ لِيُبَعِّدَ. فإنْ أتَى الْمَسْجِدَ فَصَلّى في جَمَاعَةٍ غُفِرَ لَهُ، وَإنْ أتَى الْمَسْجِدَ وَقَدْ صَلّوا بَعْضاً وَبَقِيَ بَعْضَ صَلّى مَا أدْرَكَ وَأتَمَّ مَا بَقِىَ، كَانَ كَذلِكَ. فَإنْ أتَى الْمَسْجِدَ وَقَدْ صَلّوا فَصَلّى وَأتَمَّ الصَّةَ كَانَ كذلِكَ[. أخرجه أبو داود .

18. (4654)- Said İbnu'l-Müseyyeb (rahimehullah) anlatıyor: "Ensardan biri ölmek üzere idi. Dedi ki: "Size bir hadis rivayet edeceğim. Bunun da sadece sevap ümidiyle yapacağım. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı işittim, şöyle buyurmuştu:

"Biriniz abdest alır ve abdestini güzel yapar sonra da namaza giderse, sağ adımını her atışta, bu adım sebebiyle Allah mutlaka ona bir sevap yazar; sol adımını attıkça da her seferinde mutlaka bir günahını döker. -Öyleyse (mescide) yaklaşsın veya uzaklaşsın- mescide gelir ve cemaatle namazını kılarsa mağfirete mazhar olur. Mescide geldiğinde namazın birkaç rek'ati kılınmış; birkaç rek'ati kalmış ise yetiştiğini cemaatle kılıp, kaçırdıklarını da tamamlamışsa, keza mağfirete mazhar olur. Eğer mescide geldiğinde namazı kılınmış bulur ve tek başına tamamlarsa yine mağfirete mazhar olur." [Ebu Davud, Salat 51, (563).] [590]

-4655 -19- وعن أبى أُمَامة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسولُ اللّهِ #: مَنْ خَرَجَ مِنْ بَيْتِهِ مُتَطَهِّراً الى الصَّةِ الْمَكْتُوبَةِ كَانَ أجْرُهُ كَأجْرِ الْحَاجِّ الْمُحْرِمِ، وَمَن خَرَجَ الى تَسْبِيحَةِ الضُّحى َ يُنْصِبُهُ إَّ ذلكَ كَانَ كَأجْرِ الْمُعْتَمَرِ، وَصَةٌ على إثْرِ صَةٍ َلَغْوَ بَيْنَهُمَا كِتَابٌ في عِلِّيِّينَ[. أخرجه أبو داود.»النَّصْبُ« التعب.
و»اللَّغْوُ« الهذر من القول. و»عِلِّيِّينَ« أعلى مكان في الجنة .

19. (4655)- Ebu Ümâme (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kim evinden temizlenmiş olarak farz namaz için çıkarsa, onun ecri, tıpkı ihrama girmiş hacının ecri gibidir. Kim de kuşluk namazı için çıkar ve sırf bu maksadla yorulursa onun ücreti de umre yapanın ücreti gibidir. Namaz kıldıktan sonra araya lağv (dünyevî kelam) sokmadan kılınan ikinci namaz, İlliyyîn (denen cennetin yüce makamın)da yazılıdır." [Ebu Davud, Salat 49, (558).][591]

AÇIKLAMA:

1- Aliyyu'l-Kârî, namaza gidenle hacca giden arasındaki benzerliğin, sevabın azlığı, çokluğu veya kemiyet ve keyfiyet cihetiyle olmadığını, bilakis bu benzerliğin evden çıkıştan itibaren geri dönünceye kadar her ikisinin de ibadet sayıldığı ve geçirilen her anın sevaba vesile olduğu cihetiyle olduğunu belirtir. Çünkü, daha önce de kaydedilen bazı hadislere göre, kişi eve dönünceye kadar geçen vaktin belli bir cüzünde namaz kılsa da bütün vakit ibadet etmiş gibi vesile-i sevabtır. Hacc da böyle; hacı adayı asıl haccını Arafat'ta geçrekleştirmiş olsa bile, evden çıktıktan dönünceye kadar geçen zamanı hep hacc sevabına vesiledir.

2- Hadiste, keza ihramla temizlik arasında da benzerlik kurulmaktadır: Bu benzerlik haccın ihramsız, namazın da abdestsiz sahih olmaması sebebiyle. Keza hacı ihramlı oldu mu sevabı daha çok olmaktadır. Namaza giden de abdestli çıktı mı, sevabı çok olmaktadır.

3- Hadiste, kuşluk namazı, tesbîhu'dduha yani kuşluk tesbihi olarak ifade edilmiştir. Başka hadislerde de nafile namazlarının tesbih veya sübha kelimesiyle ifade edildiği görülür. Bunun sebebi farz ve nafile namazlarda tesbihlerin sünnet olması sebebiyledir. Sanki, nafileye tesbih denmesi, vacib olmamakla zikre benzemesi sebebiyledir.

4- Aliyyu'l-Kârî'ye göre, bu rivayetin sahih olması halinde, hadis metni, kuşluk namazı için çıkmanın efdaliyetine değil, cevazına delalet eder. Yahut hadis, evi olmayana veya meskende meşguliyeti olana hamledilir. Hadiste asla "mescid" kelimesinin zikredilmemiş olması gözönüne alınınca, mananın şöyle olması gerekir. "Kim, kuşluk namazına gitmek üzere dünyevî meşguliyetini terkederek evinden veya işyerinden veya meşguliyetinden çıkarsa... ecri, umre yapanın ecri

gibidir."

5- Kuşluk namazının İlliyîne yazılması, onun sevab ve derecesinin yüceliğine alamettir. Çünkü İlliyîn, ebrar olanların amellerinin yazıldığı divanın alem ve ünvanıdır. Nitekim ayet-i kerimede: "İhlas ile kulluk edenler ise İlliyînde kayıtlıdır, İlliyyînin ne olduğunu bilir misin? O apaçık yazılmış bir kitaptır" (Mutaffifin 18-20) buyrulur.

İlliyyîn (veya illiyyûn) kelimesi yükseklik manasına gelen ulüvv'den gelir; iliyy kelimesinin cem'idir. Cennetteki en yüce makamın ismidir. Mezkur divanın da böyle tesmiyesi, namazın tekrimen yedinci semaya yükseltilmiş olmasından ve bir de en yüce derecelere çıkmaya sebep olmasındandır.

Bazı alimler: "Hadiste, namazların arasına namaza münafi bir şey sokmadan kılmaya devam etmenin kişiye en yüce, en şerefli mertebeyi kazandıracağı ifade edilmektedir. Bu durum İlliyyûn kelimesiyle kinaye edilmektedir" demiştir.

Bazı alimler İlluyyûn için: "Yedinci semanın ismidir" derken, diğer bazıları: "Salihlerin amellerinin yazıldığı hafaza meleklerinin divanıdır" demiştir.[592]

-4656 -20- وعن أنسٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]أرَادَ بَنُو سَلِمَةَ أنْ يَتَحَوَّلُوا الى قُرْبِ الْمَسْجِدِ. فقَالَ رَسولُ اللّهِ #: أَ تَحْتَسِبُونَ آثَارَكُمْ فَأقَامُوا[. أخرجه البخاري.»اِحْتِسَابُ« ادّخار ا'جر عنداللّهِ بفعل الخير. و»اŒثار« آثار مشيهم .

20. (4656)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Benî Selime yurtlarını bırakarak Mescid-i Nebeviye yakın bir yere gelip yerleşmek istediler. (Durumdan haberdar olan) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"(Yürüdüğünüz zamanki) adımların sevabını hesaba katmıyor musunuz?" dedi. Bunun üzerine yerlerinde kaldılar." [Buharî, Fezâilu'l-Medine 11, Ezan 33.] [593]

AÇIKLAMA:

1- Hadisin, İbnu Hacer tarafından kaydedilen muhtelif vecihleri, Ensardan Benî Selime denen oldukça büyük bir grup, evlerinin mescidden bir mil kadar uzaklığı sebebiyle namaza gidipgelme hususunda ortaya çıkan zorluğu bertaraf etmek

için, mescide yakın bir yere gelip oraya yerleşmek isterler. Resûlullah: "Medine'nin evlerinin boş terkedilmesini istemediği için" buna izin vermez. Aksi takdirde kenar mahalleler, evlerini terkederek merkeze yaklaşacak, böylece bir kısım yerler harabe ve viraneye dönecekti. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bunu önlemek maksadıyla, mescide gelebilmek için ne kadar çok adım atılırsa o kadar fazla sevap kazanılacağını hatırlatarak bunu önlüyor. Hadiste geçen asar (= izler) kelimesiyle adımların kastedildiği belirtilmiştir. Buhârî, sadedinde olduğumuz hadisi, İhtisabu'l-âsar (adımlardan sevabını hesaba katmak) şeklinde bir başlık altında sunmakla "Onların sağken yaptıkları ile arkadan bıraktıklarını (âsarlarını) zayi etmeyip kaydeden biziz" (Yasin 12) ayetinin Benî Selime hadisesi üzerine nazil olduğu kanaatini izhar etmiştir.

2- Bu hadis, iyi ameller ihlasla yapıldığı takdirde o amelin icrası için atılan her adımın sevap vesilesi olduğuna delalet etmektedir. Hadiste, bir başka menfaat olmadığı takdirde mescide yakın oturmanın müstehab olduğu hükmü de görülmüştür. Nitekim Resûlullah Benî Selime'yi niyyetleri sebebiyle reddetmemiş, bir başka maslahat zikretmiştir. Mescide gidişgelişte attıkları adımlar, uzaklıktan doğan mahzuru telafi edecek ve hatta yakınlığın faziletini geçebilecektir. Alimler, mescide yakın olan mı, uzak olan mı efdal diye ihtilaf etmiştir. Taberî, müsavat olduğu kanaatindedir.[594]

4657- 21- وعن بُريدةٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: بَشِّرِ المَشَّائِينَ في الظُّلَمِ الى الْمَسَاجِدِ بِالنُّورِ التَّامِّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ[. أخرجه أبو داود والترمذي .

21. (4657)- Hz. Büreyde (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Karanlıkta mescide gidenlere kıyamet günü tam bir nura kavuşacaklarını müjdele!" [Ebu Davud, Salat 50, (561); Tirmizî, Salat 165, (223).] [595]

İKİNCİ FASIL

HASTA ZİYARETİNİN FAZİLETİ

4658- 1- فيه حديثٍ عليّ رَضِيَ اللهُ عَنْه:]مَا مِنْ رَجُلٍ يَعُودُ مَرِيضاً مُمْسِياً[.

1. (4658)- Hz. Ali (radıyallahu anh) diyor ki: "Bir hastayı akşamleyin ziyaret eden hiçbir kimse yok ki beraberinde kendisine sabaha kadar istiğfar edecek yetmiş bin melekle çıkmış olmasın. Ayrıca onun cenette bir bahçesi de vardır. Kim de hasta ziyaretine sabahleyin gelirse onunla birlikte yetmiş bin melek çıkar, akşam oluncaya kadar ona istiğfar ederler. Onun da cennette bir bağı vardır." [Ebu Davud, Cenaiz 7, (3098, 3099), 3100).][596]

4659- 2- وحديثَ أنسٍ:]مَنْ تَوَضّأ فَأحْسَنَ الْوُضُوءَ وَعَادَ أخَاهُ الْمُسْلِمَ[.

2. (4659)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kim güzel bir şekilde abdest alır, Müslüman kardeşine, sevap düşüncesiyle hasta ziyaretinde bulunursa, cehennemden yetmiş yıllık yürüme mesafesi uzaklaştırılır."
Sabit dedi ki: "Ey Ebu Hamza, harîf nedir?" diye Enes'ten sordum. Bana: "Yıl!" diye cevap verdi." [Ebu Davud, Cenaiz 7, (3098).][597]

4660- 3- وحديثَ أبي هريرة:]مَنْ عَادَ مَرِيضاً أوْ زَارَ أخاً لَهُ في اللّهِ[.وتقدمت هذه احاديث في كتاب الصحبة من حرف الصاد في الفصل الثاني عشر منه في عيادة المريض وفضلها.

3. (4660)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kim bir hastaya veya bir din kardeşine Allah rızası için ziyarette bulunursa, bir münadi ona nida eder: "(Dünyada da ahirette de) iyi olasın, (ahiret yolculuğun da) iyi olsun. (Bu davranışınla) cennette bir ev hazırladın!" der." [Tirmizî, Birr 64, (2009); İbnu Mâce, (Cenâiz 2, (1443).] [598]

ÜÇÜNCÜ FASIL

BAZI MÜŞTEREK VE MÜTEFERRİK HADİSLERLE FAZİLETİ BELİRTEN AMEL VE SÖZLER

-4661 -1- عن معاذ بن جبلٍ رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]كُنْتُ مَعَ رَسُولِ اللهِ #: في سَفَرٍ فأصْبَحْتُ يَوْماً قَرِيباً مِنْهُ وَنَحْنُ نَسِيرُ. فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللهِ أخْبِرْنِى بِعَمَلٍ يُدْخِلُنِى الْجَنَّةَ وَيُبَاعِدُنِى مِنْ النَّارِ. فقَالَ: لَقَدْ سَألْتَ عَنْ عَظِيمٍ، وإنَّهُ لَيَسِيرٌ عَلى مَنْ يَسَّرَهُ اللهُ عَلَيْهِ. تَعْبُدُ اللهَ َتُشْرِكُ بِهِ شَيْئاً، وَتُقِيمُ الصَّةِ، وَتُؤْتِي الزَّكَاةَ، وَتصُومُ رَمَضَانَ، وَتَحُجُّ الْبَيْتَ. ثُمَّ قَالَ: أَ أدُلُّكَ عَلى أبْوَابِ الْخَيْرِ؟ قُلْتُ: بَلى يَا رَسُولَ اللهِ. قَالَ: الصَّوْمُ جُنَّةٌ، وَالصَدَقَةُ تُطْفِئُ الْخَطِيئَةَ كَمَا يُطْفِئُ الْمَاءُ النَّارَ، وَصَةُ الرَّجُلِ مِنْ جَوْفِ اللَّيْلِ شِعَارُ الصَّالِحِينَ. ثُمَّ تَ: تَتَجَافَى جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ. الى قولِهِ: جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُوان. ثُمَّ قَال: أَ أُخْبِرُكَ بِرَأسِ ا ٔمْرِ وَعَمُودِهِ، وَذِرْوَةِ سَنَامِهِ؟ قُلْتُ: بَلى يَا رَسُولَ اللهِ. قَالَ: رَأسُ ا ٔمْرِ ا ٔسْمُ، وَعمُودُهُ الصَّةُ، وَذِرْوَةِ سَنَامِهِ الْجِهَادُ ثُمَّ قَالَ: أَ أُخْبِرُكَ بِمَكِ ذلِكَ كُلِّهِ؟ قُلْتُ: بَلى. قَالَ كُفَّ عَلَيْكَ هذَا، وأشَارَ إلى لِسَانِهِ. قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللهِ، وَإنَّا لَمُؤَاخَذُونَ ممَا نَتَكَلَّم بِهِ؟ فقَالَ: ثَكِلَتْكَ أُمُّكَ يَا مُعَاذُ، وَهَلْ يَكُبُّ النَّاسَ في النَّارِ عَلى وُجُوهِهِمْ، أوْ قَالَ عَلى مَنَاخِرِهِمْ إَّ حَصَائِدُ ألْسِنَتِهِمْ[. أخرجه الترمذي .

»الشعارُ« العمة.والمراد »بذروة سنامِهِ« أعلى موضع في الجنة وأشرفه.و»مكُ ا ٔمرِ« بفتح الميم وكسرها: قوامه وما يتم به.و»الحصائدُ« جمع حصيدة، وهى ما يحصد من الزرع، شبه اللسان وما يقتطع به من القول بحدّ المنجل وما يقطع به من النبات .

1. (4661)- Muaz İbnu Cebel (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir seferde Resûlullah'la beraberdik. Bir gün yakınına tesadüf ettim ve beraber yürüdük.
"Ey Allah'ın Resûlü, dedim. Beni cehennemden uzaklaştırıp cennete sokacak bir amel söyle!"
"Mühim bir şey sordun. Bu, Allah'ın kolaylık nasib ettiği kimseye kolaydır; Allah'a ibadet eder, Ona hiçbir şeyi ortak koşmazsın, namaz kılarsın, zekat

verirsin, Ramazan orucunu tutarsın, Beytullah'a hacc yaparsın!" buyurdular ve devamla: "Sana hayır kapılarını göstereyim mi?" dediler.
"Evet ey Allah'ın Resûlü" dedim.
"Oruç (cehenneme) perdedir; sadaka hataları yok eder, tıpkı suyun ateşi yok etmesi gibi. Kişinin geceleyin kıldığı namaz salihlerin şiârıdır" buyurdular ve şu ayeti okudular. (Mealen): "Onlar ibadet etmek için gece vakti yataklarından kalkar, Rablerinin azabından korkarak ve rahmetini ümid ederek O'na dua ederler. Kendilerine rızık olarak verdiğimiz şeyden de bağışta bulunurlar" (Secde 16).
Sonra sordu: "Bu (din) işinin başını, direğini ve zirvesini sana haber vereyim mi?"
"Evet, ey Allah'ın Resûlü!" dedim. "Dinle öyleyse" buyurdu ve açıkladı:
"Bu dinin başı İslam'dır, direği namazdır, zirvesi cihaddır!"
Sonra şöyle devam buyurdu: "Sana bütün bunları (tamamlayan) baş amili haber vereyim mi?"
"Evet ey Allah'ın Resûlü!" dedim.

"Şuna sahip ol!" dedi ve eliyle diline işaret etti. Ben tekrar sordum: "Ey Allah'ın Resûlü! Biz konuştuklarımızdan sorumlu mu olacağız?"
"Anasız kalasıca Muâz! İnsanları yüzlerinin üstüne -veya burunlarının üstüne dedi- ateşe atan, dilleriyle kazandıklarından başka bir şey midir?" buyurdular." [Tirmizî, İman 8, (2619).][599]

-4662 -2- وعن أبى الدَّرْدَاءِ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَنْ أَقَامَ الصَّةَ، وَآتِى الزَّكَاةَ، وَمَاتَ َ يُشْرِكُ بِاللّهِ شَيْئاً كَانَ حَقًّا عَلى اللّهِ أنْ يَغْفِرَ لَهُ، هَاجَرَ أوْ مَاتَ في أرْضِهِ الَّتِى وُلِدَ فيهَا. فَقُلْنَا: يَا رَسُولَ اللّهِ أَ نُخبِرُ بِهَا النَّاسَ فَيَسْتَبْشِرُونَ؟ قالَ: إنَّ في الْجَنَّةِ مِائَةَ دَرَجَةٍ مَا بَيْنَ كُلِّ دَرَجَتَيْنِ كَمَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَا'رْضِ أعَدَّهَا اللّهُ لِلْمُجَاهِدِينَ في سَبِيلِهِ، وَلَوْ أنْ أشُقَّ عَلى الْمُؤْمِنِينَ وَ أجِدُ مَا أحْمِلُهُمْ عَلَيْهِ وَ تَطِيبُ أنْفُسُهُمْ أنْ يَتَخَلَّفوا بَعْدِى مَا قَعَدْتُ خَلْفَ سَرِيَّةٍ، وَلَوْدِدْتُ أنِّى أُقْتَلُ ثُمَّ أُحْيَا ثُمَّ أُقْتَلُ[. أخرجه النِّسائِى .

2. (4662)- Ebu'd-Derda (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kim namazı kılar, zekatı verir ve Allah'a hiçbir şeyi şirk koşmadan ölürse, ona

mağfiret etmek Allah üzerine bir hak olur. Hicret etse veya doğduğu yerde ölse de!"
Dedik ki: "Ey Allah'ın Resûlü! Biz bunu halka anlatsak da sevinseler olmaz mı?"
"Cennette yüz derece var. Her iki derece arasında arzla sema arasındaki kadar mesafe var. Allah onu kendi yolunda cihad edenlere hazırladı. Ben mü'minleri bindirebileceğim bir şey bulamamam sebebiyle onlar da (bu yüzden cihada iştirak edemedikleri için) benden geri kalmalarına üzülmeleri suretiyle mü'minlere meşakkat vermemiş olsaydım, hiçbir seriyyeden geri kalmaz, (her birine) iştirak ederdim. Ben (cihad esnasında) öldürülüp, sonra tekrar diriltilmeyi, tekrar öldürülmeyi isterim" buyurdular." [Nesâî, Cihad 18, (6, 20).] [600]

-4663 -3- وعن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قالَ رَسُولُ اللّهِ #: قَالَ اللّهُ تَعالى: مَنْ عَادَى لِي وَلِيًّا فَقَدْ آذَنْتُهُ بِحَرْب، وَمَا تَقَرَّبَ الَيّ عَبْدِي بِشَىْءٍ أَحَبَّ الَىَّ مِنْ أَدَاءِ مَا افْتَرَضْتُ عَلَيْهِ، وَ يَزَالُ عَبْدِي يَتَقَرَّبَ الَيّ بِالنَّوافِلِ حَتّى أُحِبُّهُ، فإِذا أَحْبَبْتُهُ كُنْتُ سَمْعَهُ الَّذِى يَسْمَعُ بِهِ. وَبَصَرُهُ الَّذى يُبْصِرُهُ بِهِ وَيَدَهُ الَّتِي يَبْطِشُ بِهَا. وَرِجْلُهُ الَّتِي يَمْشِى بِهَا، وإنْ سَألَنِى أعْطَيْتُهُ، وإنِ اسْتَعاذَنِى أعَذْتُهُ، وَمَا تَرَدَّدْتُ عَنْ شَىْءٍ أنَا فَاعِلُهُ تَرَدُّدِى عَنْ قَبْض نَفْسِ عَبْدِى الْمُؤْمِنِ، يَكْرَهُ الْمَوْتَ وَأكْرَهُ مَسَاءَتَهُ[. أخرجه البخاري.»التردَّد« في حق اللّه محال، ومعناه ما ترددت رسلى في شئ أنا فاعله كترديدي إياهم في قبض نفس المؤمن .

3. (4663)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Allah Teâla hazretleri şöyle ferman buyurdu: "Kim benim veli kuluma düşmanlık ederse ben de ona harp ilan ederim. Kulumu bana yaklaştıran şeyler arasında en çok hoşuma gideni, ona farz kıldığım (aynî veya kifaye) şeyleri eda etmesidir. Kulum bana nafile ibadetlerle yaklaşmaya devam eder, sonunda sevgime erer. Onu bir sevdim mi artık ben onun işittiği kulağı, gördüğü gözü, tuttuğu eli, yürüdüğü ayağı [aklettiği kalbi, konuştuğu dili) olurum. Benden birşey isteyince onu veririm, benden sığınma talep etti mi onu himayeme alır, korurum. Ben yapacağım bir şeyde, mü'min kulumun ruhunu kabzetmedeki tereddüdüm kadar hiç tereddüte düşmedim: O ölümü sevmez, ben de onun

sevmediği şeyi sevmem." [Buhârî, Rikak 38.][601]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Rabbinden rivayet ettiği hadis-i kudsilerden biridir.

2- Hadiste geçen veliyyullah tabiri ile, Allah'ı bilen, ibadetlerine eksiksiz, muntazam ve ihlasla devam eden kimse kastedilmiştir.
İbnu Hacer der ki: "Böyle bir kimseye düşmanlık yapacak birinin varlığı olamaz" denilerek hadis müşkil bulundu. "Zira, dendi, düşmanlık iki tarafın varlığı ile vukua gelir. Halbuki velinin taşıması gereken vasıflarından biri de hilm ve kendisine karşı cehalette bulunan kimseye müsamaha göstermektir." Bu müşkile şu açıklama getirilmiştir: "Düşmanlık sadece husumete ve dünyevi muamelelere münhasır değildir. Bilakis bazı kereler buğz, taassubtan doğar; tıpkı bir Rafizinin Hz. Ebu Bekr (radıyallahu anh)'e buğzu gibi; bid'atçinin Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a buğzu gibi. Her iki örnekte de buğz, tek taraftan vaki olmuştur. Veli tarafının buğzu ise Allah rızası içindir ve Allah adınadır. Fâsık-ı mütecahire, yani fıskını alenen yapan kimseye, veli Allah adına buğzeder. Öbür taraf da veliye, gittiği yolun kötülüğünü söyleyip, şehevatına uymaktan kendisini men ettiği için buğzeder. Buğz bazı kereler, bir tarafta bilfiil olup, diğer tarafta bilkuvve bulunsa da buna düşmanlık denir."

3- Bazı alimler demiştir ki: "Veliyyullah, takva ve taatla Allah'ın dostluğuna talip olduğu için, Allah da onu, muhafaza ve ona yardımını garanti ederek dostluğa kabul eder. Allah'ın cereyan eden bir sünnetine göre düşmanın düşmanı dosttur, düşmanın dostu da düşmandır. Öyleyse veliyyullahın düşmanı Allah'ın da düşmanıdır. Bu durumda veliyyullaha düşmanlık eden ona harp açmış gibi olur. Ona harp açan da sanki Allah'a harp açmış gibi olur."

4- Kulun Allah'a yaklaşması ile ilgili olarak Ebu'l-Kasım el-Kuşeyrî demiştir ki: "Kulun Allah'a yakınlığı önce imanı ile, sonra ihsanı ile vukua gelir. Allah'ın kuluna yakınlığı dünyada, ona lutfedeceği irfan ile, ahirette de, rıdvan ile vukua gelir. Bu ikisi arasında Allah'ın çeşitli nimetleri, ikramları ayrıca tecelli eder. Kulun hakka yakınlığı halktan uzaklığı ile kemalini bulur." Kuşeyrî devamla der ki: "Allah'ın ilim ve kudretiyle yakınlığı bütün insanlara şamildir. Lütuf ve nusretiyle yakınlığı ise havassa mahsustur. Ünsiyetiyle yakınlığı ise velilere hastır."

5- Hadisin zahiri, Allah'ın, kula olan sevgisinin, kulun nafile ibadetlere devamı ile tahakkuk edeceğini, buna bağlı olduğunu ifade etmektedir. Hadisin evvelinde en sevgili ibadetin farzlar olduğu ifade edildikten sonra, nafilelerle Allah'ın sevgisine erişebileceğinin ifade edilmiş olması müşkil bulunmuş ise de, şu açıklama yapılmıştır: "Nafilelerden murad, farzların ihtiva ettiği, farzları ikmal eden nafilelerdir." Bunu, Ebu Ümame rivayetinde gelen bir açıklık te'yid eder: "Ademoğlu! Sen, benim yanımda olana, sana farz kıldıklarımı eda etmedikçeulaşamazsın." Fâkihânî der ki: "Hadisin manası şudur: "Kul farzları eda eder, namaz, oruç vesaireye bağlı nafileleri yapmaya devam ederse, bununla Allah'ın muhabbetine ulaşır." Bu hususta İbnu Hübeyre'nin bir notu da kayda değer: Der ki: "Kulum bana nafile ibadetlerle yaklaşmaya devam eder..." sözünden, nafilenin farzın önüne geçmeyeceği hükmü çıkar. Zira nafileye, nafile denmesi, farzlara ziyade olarak gelmesindendir. Öyleyse farz eda edilmedikçe nafile hasıl olmaz. Kim farzı eda eder, üzerine nafileyi de ziyade kılar ve bunu da devam ettirirse, işte bundan (Allah'a) yaklaşma iradesi tahakkuk eder." İbnu Hacer ilave eder: "Nitekim, câri adete göre, yakınlaşmalar çoğu kere, yakınlaşmayı sağlayanın üzerine vacip olmayan şeylerle hasıl olmaktadır; hediye, bağış gibi. Üzerindeki haraç veya bir para borcunu ödeyen kimse, kalplerde, hediye kadar yakınlık sağlayamaz. Keza Resûlullah'a teşri edilen şeyler arasında, farzları ikmal etmek üzere nafileler de var. Bu husus Müslim'in bir hadisinde şöyle ifade edilmiştir: "...Bakın araştırın, kulumun, farzdaki eksikliğini tamamlayacak nafilesi var mı?.."
Öyleyse, "nafilelerle Allah'a yaklaşmak"tan murad, öncelikle farzı mükemmel yapmaktır; farzı ihlal ve ihmal etmek değildir. Nitekim bazı büyükler de şöyle söylemiştir: "Kim nafile yerine farzla meşgul ise mazurdur, kim de farz yerine nafile ile meşgulse mağrur (şeytan tarafından aldatılmış)tır."

6- Hadiste açıklama gerektiren bir husus, Allah Teala hazretlerinin kulun kulağı, gözü, eli, ayağı, kalbi vs. olması meselesidir. Evet bu nasıl olur? Meseleye değişik açılardan izah getirilmiştir:

1) Bu bir temsildir, zahiri murad değildir. Manası şu olmalıdır: "Benim emrimi tercihte ben onun gözü ve kulağı oldum. O taatimi sever, bana hizmeti tercih eder, tıpkı bu organlarını sevdiği gibi."

2) Mana şudur: "O kulum, her şeyiyle benimle meşguldür. Beni razı etmeyecek şeye kulak vermez, gözüyle de sadece emrettiğime bakar..."

3) Mana şudur: "Ben, ona gözüyle ve kulağıyla ulaşacağı maksadlar kılarım."

4) "Ben ona, düşmanına karşı yardımda tıpkı gözü, kulağı eli, ayağı gibi oldum."

5) Fâkihânî demiştir ki: "Bana öyle geliyor ki bu hadiste mahzuf bir ibare var. Takdiri şöyledir: "Ben, işittiği kulağın koruyucusu olurum da dinlenmesi helal olmayan şeyi dinlemez, gözünü ve diğer organlarını da öyle korurum."

6) Fakihani ve İbnu Hübeyre'ye göre mana şöyledir: "Öncekinden daha ince bir başka mana da muhtemeldir; bu da "kulağı" ibaresinin manasının "işittiği şey" demek olmasıdır. Zira Arapçada mastar, meful manasına kullanılır. Bu durumda hadisin manası şöyle olmak gerekir: "O benim zikrimden başka birşey işitmez. Kitabımın tilavetinden başka bir şeyden lezzet almaz, bana münacaattan başka bir şeyle ünsiyet edip teselli elde edemez. Benim melekutumun acaiblerinden başka bir şey de tefekkür etmez. Ellerini ancak benim rızamın bulunduğu şeye atar, ayağı da böyle."
Hattâbî der ki: "Bunlar misallerdir. Maksud olan mana ise: "Kulun, bu azalarla mubaşeret ettiği işlerde Allah'ın ona yardımı ve o ameller hususunda muhabbetin onun için kolaylaştırılmasıdır. Bu da, maddi organlarını korumakla, kişiyi Allah'ın hoşlanmayacağı şeyleri kulağıyla dinlemekten, Allah'ın yasak ettiği şeylere gözleriyle bakmaktan, helal olmayan şeye eliyle yapışmaktan ayaklarıyla batıla gitmekten korumak suretiyle, onu Allah'ın memnun olmayacağı şeylere düşmekten korumaktır..."
Hattâbî, ayrıca Allah'ın kulu sevmesi halinde, hoşlanmayacağı şeyden kulu nefret ettirerek onu yapmasına mani olacağını ilaveten belirtir.

7) Yine Hattâbî'ye göre: "Bu hadisten murad, duaların süratle karşılık görüp, talepte netice alındığını ifade etmektir. Çünkü, insan mesaisinin hepsi bu sayılan organlarla yapılır. Bazıları, -kaydedilen mütâlaadan alınmış olarak- şöyle demiştir: "Bu hadis, nafileleri işleye işleye insan öyle bir mertebe kazanır ki, artık onun organlarının hepsi Allah yolunda ve Allah'ın rızasına uygun şekilde hareket etmeye başlar." Beyhakî Kitabu'z-Zühd'de Ebu Osman el-Cizi'den naklen şu yorumu kaydeder: "Hadiste Cenab-ı Hak: "Ben, kulumun kulağıyla ilgili dinlemedeki, gözüyle ilgili nazardaki, tutmayla ilgili eldeki, yürümeyle ilgili ayaktaki ihtiyaçlarını süratle görürüm" buyurmaktadır.

7- Hadiste geçen "Kulum benden bir şey isteyince onu veririm" ibaresi müşkil bulunmuştur. "Zira, abid ve saliklerden pekçoğu dua etmiş ve hatta duasında ısrar etmiş fakat dilekleri yerine gelmemiştir" denmiştir. Bu hususa şöyle cevap verilmiştir: "Allah'ın duaya icabeti çeşitli şekillerde vukua gelir:

* Bazan matlub, anında aynıyla hasıl olur.

* Bazan, bir hikmete binaen gecikerek hasıl olur.

* Bazan da matlub, istenenden farklı şekilde hasıl olur: Matlubta işe yarayan bir maslahat yoktur da vaki olan şeyde bu vardır. Yani kişi hırsla zararına netice verecek bir şeyi talep etmiştir. Allah rahmetiyle onu değil, neticesi hayırlı olacak bir başka şeyi verir."

8- Hadis, namazın kadrinin yüceliğini ifade etmektedir. Zira namaz, Allah'ın kula sevgisini hasıl etmektedir. Çünkü o, münacat ve yakınlık mahallidir; kul namazda, araya bir vasıta girmeksizin Rabbiyle başbaşadır. Kulu memnun kılacak namaz kadar müessir bir başka şey mevcut değildir. Bu sebeple hadiste "Gözümün nuru (en ziyade sevdiğim şey) namazda kılındı" denmiştir. Bu da namaz kılmada sabırlı olmakla mümkündür. Bu hususta sabır ve devamlılık üzerinde bilhassa durulmuştur. Çünkü salik bir kısım afetlere ve fütura maruzdur, şeytan rahat bırakmaz. Öyleyse sabır ve devamlılıkla bunu yenmesi gerekir.
Hz. Huzeyfe (radıyallahu anh)'den gelen bir rivayette namazın neticesiyle ilgili bir ziyade şöyle: "...Kulum, evliyalarımdan, asfiyalarımdan biri olur. Nebiler, sıddıklar ve şehidlerle birlikte cennette komşum olur."

9- İlahi tecelli arayan riyazet sahiplerinden bazı cahillerin bu hadise dayanarak: "Eğer kalp Allah'ın hıfzına mazhar olmuşsa, hatıratı hatadan ma'sum olur" diyerek, ölçüyü aşan iddialara düştüklerini belirtir ve tahkik ehli olan tarikat mensuplarının verdiği şu cevabı kaydeder: "Bu hatırattan Kur'an ve sünnete uyanlara itibar edilir, uymayan hiçbir şeye iltifat edilmez. İsmet peygamberlere mahsustur; onların dışında kalanlar hata yaparlar. Nitekim Hz. Ömer (radıyallahu anh) mülheminin başı olmasına rağmen, sahabeler, zaman zaman onun beyan ettiği görüşe aykırı olan beyanlarda bulunurlardı da, o da kendisininkini bırakıp, öbürlerine uyardı. Bu durumda, kim Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın getirdiği hususlarda kalbine gelenle amel etmenin kifayet edeceği zannına düşerse, hataların en büyüğünü irtikab etmiş olur. Bu bakımdan bazıları daha da ileri giderek "Kalbim bana Rabbimden haber veriyor" demesi daha şedid bir hatadır. Zira kalbinin şeytandan haber vermiş olabileceğinden garantisi yoktur."

10- Süleyman et-Tûfî demiştir ki: "Bu hadis, Allah'a sulûk ve O'nun marifet, muhabbet ve yoluna vasıl olmada mühim bir asıldır. Çünkü dahili farzlar olan iman, harici farzlar olan İslam ve bunların ikisinden hasıl olan her ikisinde de ihsan, -tıpkı Cibril hadisinde beyan edildiği şekilde- bu hadiste yer almaktadır.

İhsan ise, salikinin zühd, ihlas, murakabe vs. nevinden bütün tabakatını ihtiva etmektedir."

11- Hadis, bir kimsenin üzerine vacip olan amelleri yaptığı ve nafilelerle Allah'a yakınlık hasıl ettiği takdirde -hadiste yeminle tekid edilmiş bu sadık vaadin varlığı sebebiyle- duasının reddedilmeyeceğini ifade eder. Bununla ilgili bazı ihtirazî kayıdlar az yukarıda kaydedildi.

12- Hadis, ayrıca, kul en yüce mertebelere ulaşsa, Allah'ın sevdiği bir insan olma şerefine erse bile Allah'tan talepte bulunma halinden kopamayacağını, zira talepte hudu ve kulluğun izharı bulunduğunu ifade etmektedir.

13- Hadiste geçen son bir husus, Allah'ın tereddüt etmesi meselesidir. Hattabî: "Allah hakkında tereddüt caiz değildir" dedikten sonra iki tevil sunar:

1) "Kul hayatı sırasında, herhangi bir hastalığa maruz kalarak ölümle burun buruna gelir veya fakirliğe duçar olur. Bunun üzerine Allah'a dua eder. Allah da ona sıhhat verir, fakirliği bertaraf eder. İşte bu Allah'ın mütereddin olan fiilidir; tıpkı bir işi arzu eden kimsenin, bilahare ondan vazgeçmesi gibidir. Ancak, eceli geldi mi ölüme kavuşması kesindir. Çünkü Cenab-ı Hak kendi hakkında beka, kul hakkında fena yazmıştır."

2) "Mâna şudur: "Ben yaptığım bir şeyde elçilerimi, mü'minin nefsi hakkında geri çevirdiğim gibi geri çevirmedim. Nitekim Hz. Musa kıssasında böyle olmuştur. Hz. Musa ölüm meleğinin gözüne tokat vurmuş ve melek ona birkaç kere gidip gelmiştir. "Bu tereddüt manasının hakikatı, Allah'ın kuluna karşı duyduğu şefkat ve merhamet ve ona gösterdiği lütuf ve ikramdır" diye de izah edilmiştir."[602]

-4664 -4- وعن أبى أمَامَة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: ثَثَةٌ كُلُّهُمْ ضَامِنٌ على اللّهِ: رَجُلٌ خَرَجَ غَازِياً في سَبيلِ اللّهِ تَعالى، فَهُوَ ضَامِنٌ على اللّهِ تَعالى حَتّى يَتَوَفَّاه اللّهُ تَعالى فَيُدْخِلَهُ، أوْ يَرُدَّهُ بِمَا نَالَ مِنْ أجْرٍ وَغَنِيمَةٍ، وَرَجُلٌ رَاحَ الى الْمَسْجِدِ، فَهُوَ ضَامِنٌ عَلى اللّهِ تَعالى حَتّى يَتَوفَّاه اللّهُ تَعالى فَيُدْخِلَهُ الْجَنَّةَ. وَرَجُلٌ دَخَلَ بَيْتَهُ بِسَمٍ، فَهُوَ ضَامِنٌ عَلى اللّهِ[. أخرجه أبو داود.قوله: »ضَامِنٌ« فَاعِلٌ بِمعنى مَفعولٍ، ومعناه مضمونٌ على اللّهِ تعالى .
وقوله: »دَخَلَ بَيْتَهُ بِسَمٍ« أراد بِه لزوم البيت وطلب السمة من الفتن ترغيباً في العزلة وتقليل الخلطة .

4. (4664)- Hz. Ebu Ümame (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Üç şey vardır; her birine Allah garanti vermiştir: "Allah yolunda cihad etmek üzere yola çıkan kimse: Bu öldüğü takdirde cennete koyma hususunda, ölmeyip döndüğü takdirde ganimet ve sevapla gelme hususunda garantilidir. Mescide giden kimseye, öldüğü takdirde, Allah cennete koyma hususunda garanti vermiştir. Kişi (fitne zamanında bulaşmayıp) evine çekildiği takdirde Allah ona da garanti vermişti." [Ebu Davud, Cihad 10, (2494).][603]

4665 -5- وعن معاذ بن أنسٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: إنَّ الصَّةَ وَالصِّيَامَ وَالذِكْر يُضَاعَفُ على النَّفَقَةِ في سَبِيلِ اللّهِ بِسَبْعمِائَةِ ضِعْفٍ[. إخرجه أبو داود .

5. (4665)- Muaz İbnu Enes (radıyallahu anh) anlatıyodr: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Namaz, oruç ve zikir Allah yolunda infak üzerine yedi yüz misli katlanır." [Ebu Davud, Cihad 14, (2498).][604]

AÇIKLAMA:

1- Allah yolunda infak üzerine tabiri, Allah yolunda maddi harcama demektir. Şu halde hadis, zikr'in Allah yolunda yapılacak maddi harcamalardan çok kereler üstün olduğunu ifade etmektedir

2- Burada geçen zikrden murad, tesbih, tehlil, tahmid, tekbir, Kur'an tilaveti gibi taabbüdlerin hepsidir. Hadis, cihad esnasında bunlardan hasıl olan sevabı Cenab-ı Hakk'ın yüzlerce kere katlayacağını ifade etmektedir. Münâvî bu katlanmanın miktarının, kişinin izhar edeceği niyetteki ihlas ve huşuya bağlı olduğunu belirtir. Bu katlanmaya, ihlastan başka, ferdin içinde bulunduğu fizik ve şartlar da müessir olacaktır. Kışta, soğuk gecede, ölüm tehlikesi içinde icra edilen bir cihadla, daha hafif şartlar içerisinde icra edilen bir cihadın sevabı da aynı olmayacağı açıktır.

İbnu'l-Kayyim bu babta gelen başka rivayetleri de değerlendirdikten sonra der ki: "Bu meselede üç mertebe var:
Birinci mertebe: Hem zikir ve hem de cihad. Bu, en yüce mertebedir. Ayet-i kerimede (mealen): "Ey iman edenler, düşman bir grupla karşılaştınız mı sebat edin ve Allah'ı zikredin, Ola ki, felâha erersiniz" (Enfal 45) buyurulmuştur.
İkinci mertebe: Cihad etmeksizin zikretmek. Bu önceki mertebeden düşüktür.
Üçüncü mertebe: Zikretmeden cihad etmek. Bu, her ikisinden de düşüktür. Zakir olan bundan hayırlıdır. Çünkü, cihad, zikir sebebiyle vazedilmiştir. Cihaddan maksad Allah'ın zikri ve ibadetin sadece Ona yapılması, O'nun bir bilinmesi, O'nun zikri, O'nun mabud kılınmasıdır. Zikir, mahlukatın yaratıldığı gayeyi teşkil etmektedir."
Bu yorumda İbnu'l-Kayyim rahimehullah'ı teyid etmemek mümkün değildir. Çünkü, İslam açısından cihad, öncelikle Müslümanların ibadet hürriyetini kulluk hüriyetini garantilemek için meşrudur. Zira kafir işgali altında din hürriyeti yoktur. Kafir işgalinin girdiği yerde ilk tahrip edilen yerler mabedler olmaktadır. Tarihi veya mimari değeri sebebiyle korunanlarda kapılar kilitli, minareler suskundur. Balkanların hali böyledir. Eskiden yüzlerce camisiyle büyük bir İslam merkezi olan Sofya'da bugün tek cami kalmıştır. Yugoslavya'nın meselâ Mostar'da ayakta kalanların kapıları kilitlidir. Yurdumuzda, Birinci Cihan Harbi'nin sonunda İstanbul ve İzmir'in işgalleriyle başlayan kafir hakimiyetinin ızdırabı, daha ziyade ibadet edenler nezdinde canlı olarak hissedilmiştir.Mezkur işgali müteakip tahrip edilen, minaresi yıkılan, depo olarak kullanılan, tamamen yıkılıp yok edilen mabedlerimizin binleri geçen kesin sayısını bugün kimse bilmiyor. Bir yerde İslam hakimiyetinin en bariz alemi zikirhaneler ve mabedlerdir. Hürriyetin alemi de zikir hürriyeti ve hayatın farz zikirlere göre tanzimidir. Hür olan Batı milletleri tatillerini dini günlerine göre ayarlamışlardır. Fatih İstanbul'u fethedince, Ayasofya'yı cami yapmıştır. İspanyollar Endülüs'ü fethedince Kurtuba Camii'nde ezanı susturmuşlar, içine kilise inşa etmişlerdir. Bu açıdan Ayasofya Camiinin mabedlikten çıkarılışı fevkalâde manidardır.
Ebu'd-Derdâ hazretlerinin bir rivayetinde geldiğine göre Resûlullah şöyle buyurmuştur:
"Size, amellerinizin en hayırlısını, melikiniz Rab Teala nezdinde en temizini ve derecenizi yükseltmede de en önde gelenini ve sizin için altın ve gümüş bağışından, hatta düşmanla karşılaşıp sizin onların boyunlarını veya onların sizin boyunlarınızı uçurmasından daha hayırlı olanını haber vereyim mi?"
"Evet, ey Allah'ın Resûlü!" dediler.
"Zikrullahtır!" buyurdular."

Bir başka rivayette, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a sorulur:
"Kıyamet günü Allah nezdinde en hayırlı ibadet hangisidir?"
Resûlullah şu cevabı verir: "Allah'ı çok zikredenler!"
Hadisin ravisi Ebu Said der ki: "Ey Allah'ın Resulü, Allah yolundaki gazilerden de mi?" diye sordum. Aleyhissalâtu vesselâm şu cevabı verdi:
"Gazi, kırılıncaya ve kana bulanıncaya kadar, kılıcını kafir ve müşriklerin boyunlarına indirse de, Allah'ı zikredenler, derece itibariyle ondan üstündür." [605]

-4666 -6- وعن جابر رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ النُّعْمَانُ بْنُ نَوْفَلٍ: يَا رَسُولَ اللّهِ، أرَأيْتَ إذَا صَلَّيْتُ الْمَكْتُوبَةَ، وَصُمْتُ رَمَضَانَ، وَأحْلَلْتُ الْحَلَ وَحَرَّمْتُ الْحَرَامَ وَلَمْ أزِدْ عَلى ذلِكَ شَيْئاً، أدْخُلُ الْجَنَّةَ؟ قَالَ: نَعَمْ. قَالَ: واللّهِ َ أزِيدُ عَلى ذلِكَ شَيْئاً[. أخرجه مسلم .

6. (4666)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Nu'man İbnu Nevfel (bir gün) dedi ki: "Ey Allah'ın Resûlü! Farz namazlarımı kılsam, Ramazan orucumu tutsam, helali helal bilip haramı da haram tanısam ve bunlara hiçbir ilave (hayır ve ibadet)de bulunmasam cennete gider miyim?"
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Evet!" buyurdular. Nu'man: "Vallahi (bu farzlara) hiçbir ilavede bulunmayacağım!" dedi." [Müslim, İman 16, (15).][606]

-4667 -7- وعن الْحَارِثُ ا َشْعَرِى رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: إنَّ اللّهَ تَبَارَكَ وَتعالى أمَرَ يَحْيى بْنَ زَكَرِيّا عَلَيْهِمَا السَّمُ بِخَمْسِ كَلِمَاتٍ، أنْ يَعْمَلَ بِهَا وَأنْ يَأمُرَ بَنِى إسْرَائِيلَ أنْ يَعْمَلُوا بِهَا،
وَإنَّهُ كَادَ أنْ يُبْطِئَ بِهَا. فقالَ لَهُ عِيسى عَلَيْهِ السَّمُ: إنَّ اللّهَ أمَرَكَ بِخَمْسِ كَلِمَاتٍ أنْ تَعْمَلَ بِهَا وَتأمُرَ بَنِى إسْرَائِيلَ أنْ يَعْمَلُوا بِهَا فإمَّا أنْ تَأمُرَهُمْ بِهَا، وَإمَّا أنْ آمُرَهُمْ أنَا بِهَا. فقَالَ يَحْيى عَلَيْهِ السَّمُ: أخْشى إنْ سَبَقْتَنِى بِهَا أنْ يُخْسَفَ بِى أوْ أعَذَّبَ. فَجمَعَ النَّاسَ في بَيْتِ الْمَقْدِسِ فَامْتَ َ الْمَسْجِدُ وَقَعَدُوا عَلى الشُّرَفِ. فقَالَ: إنَّ اللّهَ أمَرَنِى بِخَمْسِ كَلِمَاتٍ أنْ أعْمَلَ بِهِنَّ وَأنْ آمُرَكُمْ أنْ تَعْمَلُوا بِهِنَّ: أوَّلُهُنَّ أنْ تَعبُدُوا اللّهَ َ تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئاً. فإنَّ مَثَلَ مَنْ أشْرَكَ

بِاللهِ كَمَثَلِ رَجُلٍ اشْتَرى عَبْداً مِنْ خَالِصِ مَالِهِ بِذَهَبٍ أوْ وَرِقٍ وقال: هذهِ دَارِى، وَهذا عَمَلِى، فاعْمَلْ وَأَدِّ اليَّ، فَكَانَ يَعْمَلُ وَيُؤَدِّى الى غَيْرِ سَيِّدِهِ، فَأَيُّكُمْ يَرْضى أَنْ يَكُونَ عَبْدُهُ كذلِكَ؟ وَاِنَّ اللهَ تَعالى أَمَرَكُمْ بِالصَّةِ، فإذَا صَلَّيْتُمْ فَ تَلْتَفِتُوا، فَإنَّ اللهَ يَنْصِبُ وَجْهَهُ لِوَجْهِ عَبْدِهِ في صَتِهِ مَا لَمْ يَلْتَفِتْ، وَأمَرَكُمْ بِالصِّيَامِ: فإنَّ مَثَلَ ذلِكَ كَمَثَلِ رَجُلٍ في عِصَابَةٍ مَعَهُ صُرَّةٌ فيهَا مِسْكٌ وَكُلُّهُمْ يُعْجِبُهُ رِيحُهَا، وإنَّ رِيحَ الصَّائِمِ أطْيَبُ عِنْدَ اللهِ مِنْ رِيحِ الْمِسْكِ، وَأمَرَكُمْ بِالصَّدَقَةِ: فإنَّ مَثَلَ ذلِكَ كَمَثَلِ رَجُلٍ أسَرَهُ الْعَدُوُّ فأوْثَقُوا يَدَيْهِ الى عُنُقِهِ وَقَدَّمُوهُ لِيَضْرِبُوا عَنُقَهُ. فقَالَ: أنَا أفْدِى نَفْسِى مِنْكُمْ بِالْقَلِيلِ وَالْكَثِيرِ ففَدَى نَفْسَهُ مِنْهُمْ، وَأمَرَكُمْ أنْ تَذْكُرُوا اللهَ: فإنَّ مَثَلَ ذلِكَ كَمَثَلِ رَجُلٍ خَرَجَ الْعَدُوَّ في أثَرِهِ سِراعاً حَتّى أتَى عَلى حِصْنٍ حَصِينٍ فأحْرَزَ نَفْسَهُ مِنْهُمْ، وكَذلِكَ الْعَبْدُ َ يَحْرِزُ نَفْسَهُ مِنَ الشَّيْطَانِ إَّ بِذِكْرِ اللهِ تَعالى؛ وَقَالَ #: وَأنَا آمُرَكُمْ بِخَمْسٍ، اللهُ تَعالى أمَرَنِى بِهِنَّ: اَلسَّمْع

والطَّاعَةِ وَالْجِهَادِ وَالْهِجْرَةِ وَالْجَمَاعَةِ فإنَّ مَنْ فَارَقَ الْجَمَاعَةَ قِيدَ شِبْرٍ فَقَدْ خَلَعَ رِبْقَةَ ا'سْم مِنْ عُنُقِهِ إَّ أنْ يُرَاجِعَ، وَمَنْ دَعَا بِدَعْوَى الْجَاهِلِيَّةِ فَهُوَ في جَهَنَّمَ. فقَالَ رَجُلٌ: وَإنْ صَامَ وَصَلّى يَا رَسُولَ اللهِ؟ قَالَ: وَإنْ صَامَ وَصَلّى. فَادْعُوا بِدَعْوى اللهِ الَّذِى سَمَّاكُمُ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُؤْمِنِينَ عِبَادَ اللهِ تَعالى[. أخرجه الترمذي وصححه .

7. (4667)- El-Hâris el-Eş'arî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Allah Teâla hazretleri, Yahya İbnu Zekeriyya aleyhimâsselam'a, beş kelime söyleyip bunlarla amel etmesini ve onlarla amel etmelerini Benî İsrail'e de söylemesini emir buyurdu. Ancak O, bu hususta ağır aldı. İsa aleyhisselâm kendisine: "Allah sana beş kelime öğretip onlarla amel etmeni ve Benî İsrail'e de onlarla amel etmelerini emretmeni söyledi. Ya sen bunları onlara emredersin veya bunları onlara ben emredeceğim" dedi. Yahya aleyhisselâm: "Onları emretmede benden önce davranacak olursan yere batırılmam veya azab görmemden korkarım!" dedi ve halkı Beytu'l Makdîs'te topladı. Mescid ağzına kadar doldu. Mahfillere de oturdular. (Söz alıp):

"Allah bana beş kelime gönderdi ve onlarla amel etmemi ve size de amel

etmenizi emretmemi bana emretti:

* Bunlardan birincisi Allah'a ibadet etmeniz, ona hiçbir ortak koşmamanızdır. Allah'a ortak koşanın misali şudur: Bir adam, kendi öz malından altın veya gümüş mukabilinde bir köle satın alır ve: "Bu benim evim, bu da işim (çalış kazandığını) bana öde!" der. Köle çalışır, fakat kazancını efendisinden başkasına öder. Kölenin böyle yapmasına hanginiz razı olur? Aynen bunun gibi, Allah da size namazı emretti. Namaz kılarken (sağasola) bakınmayın. Zira Allah yüzünü, namazda bulunan kulunun yüzüne karşı diker, o sağa sola bakmadığı müddetçe.

* Allah size orucu emretti. Bunun misali şu insanın misaline benzer: O bir grup içerisindedir. Beraberinde bir çıkın içinde misk var. Herkes onun kokusundan hoşlanmaktadır. Oruçlunun (ağzında hasıl olan) koku, Allah indinde miskin kokusundan daha hoştur.

* Allah size sadakayı emretti. Bunun misali de şu adamın misâline benzer: Düşmanlar onu esir edip ellerini boynuna bağlamışlar ve boynunu vurmaları için cellatlara teslim etmişlerdir. Adam: "Ben az veya çok (bütün malımı) vererek kendimi fidye mukabilinde kurtarmak istiyorum" der ve nefsini fidye ödeyerek kurtarır.

* Allah size, Allah'ı zikretmenizi de emretti. Bunun da misali, peşinden hızla düşmanın geldiği bir adamdır. Bu adam muhkem bir kaleye gelip, düşmandan kendini korur. Kul da böyledir. Şeytana karşı kendisini sadece zikrullahla koruyabilir."
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) (buraya hikayeyi tamamlayarak) dedi ki: "Ben de size beş şeyi emrediyorum: Allah onları bana emretti. Dinlemek, itaat etmek, cihâd, hicret ve cemaat. Zira, kim cemaatten bir karışçık ayrılırsa boynundaki İslâm bağını çıkarıp atmıştır, geri dönen hariç. Kim de cahiliye davası güderse o cehennem molozlarından biridir!"
Bir adam: "Ey Allah'ın Resulü! O kimse namazını kılar, orucunu tutar idiyse (yine mi cehennemlik)?" diye sordu. Aleyhisselâtu vesselâm:
"Evet, namaz kılsa, oruç tutsa da! Ey Allah'ın kulları! Sizi Müslümanlar, mü'minler diye tesmiye eden Allah'ın çağrısı ile çağırın!" buyurdular." [Tirmizî, Emsâl 3, (2867).][607]

AÇIKLAMA:

1- Hadîse göre, Cenab-ı Hakk yüzünü namaz kılanın yüzüne karşı tutmaktadır.

Bu ifade müteşabih olup, zahiriyle anlamamak gerekir. Aksi takdirde Allah'a yön ve mekan izafesi gibi küfrü gerektiren yanlış mânalar ortaya çıkar. Bir kelamın zahiri, umumî prensiplere ters düşünce, mecaz kastedildiğine hükmedilerek teviline gidilir. Burada asıl kastedilen şey Allah'ın rızası ve buna bağlı olarak rahmetin tecellisi olmalıdır. Çünkü ibare, namazda, iltifat denen ve nazarı sağasola çevirmekten ibaret olan davranıştan men etmek gayesiyle sadır olmuştur: Kişi namazda iltifatta bulunmadığı müddetçe karşısında vech-i İlahiyi bulacak, yani namazı edebiyle kılmış olarak bol rahmete mazhar olacaktır.

2- Hicretten murad, fetihten önce ise Mekke'den Medine'ye göçtür. Fetihten sonra ise dâr-ı küfürden dâr-ı İslam'a, dâr-ı bid'a'dan darı'ssünneye, masiyetten tevbeye intikaldir. Nitekim bir hadiste: "Muhacir, Allah'ın yasakladığı şeyden hicret edendir" buyrulmuştur.

3- Cemaatten murad, Tîbî'ye göre sahabe ve onlardan sonra gelen tabiun ve etbauttabiundur. Bunlara Selef-i Salihin de denir. Hadis, bunların tabi oldukları hidayeti benimsemeye ve gittikleri yola gitmeye, onların zümresine dahil olmaya teşvikte bulunmaktadır. Manayı şöyle anlamak gerekmektedir: "Kim, sünneti terkedip, bid'aya bulaşmak ve az bir miktar da olsa taattan elini çekmek suretiyle cemaatin takip ettiği yoldan ayrılırsa, boynundaki İslam bağını çıkarmış olur."
İslam bağından maksad İslam dinidir. Yani, kişinin İslam'ı benimsemekle, nefsine iradesiyle bağladığı İslamî bağlardır; hudud, ahkam, emirler, yasaklar vs. hepsi İslam'ın bağlarıdır.
Hadis, cemaate uymanın ve onlardan ayrılmanın mü'minlerde bulunması gereken temel vasıflardan biri olduğunu, cemaati terketmenin de cahiliye huylarından biri olduğunu ilan etmektedir. Nitekim bir başka hadiste Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Kim elini itaatten çekerse, kıyamet günü hüccetsiz olarak Allah'a kavuşur. Kim de boynunda bey'at olmadığı halde ölürse, cahiliye ölümü ile ölmüş olur."

4- Sadedinde olduğumuz hadiste geçen cahiliye çağrısı tabirini, bu son hadisin ışığında cahiliye sünnetiyle diye ıtlakı üzere açıklamak gerekir. Çünkü yapılan çağrı cahiliye devrinin sünnetinedir.
İkinci bir yoruma göre, da'va, dua, yani çağırma, nida etme demektir. Mana şu olur: "Kim Müslüman olduğu halde, cahiliye devrinin nidası (yani çağırma üslubuyla) çağıracak olursa..." demektir. Yani, cahiliye devrinde, bir kimseye hasmı galebe çalınca, avazı çıktığı kadar yüksek bir sesle "Yâ âl-i fülân!" diye bağırırdı. Artık bu sesi işiten kavmine mensup kimseler, asabiyetin sevki ve cehaletleri sebebiyle, zalim veya mazlum olduğuna bakmaksızın onun yardımına

koşarlardı. Aslında bu ikinci yorum da neticede birinci yoruma kavuşur.[608]

-4668 -8- وعن ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: أتَانِى اللَّيْلَةَ آتٍ مِنْ رَبِّى، وَفِى رِوَايَةٍ: أتَانِى رَبِّى في أحْسَنِ صُورَةٍ. فقَالَ يَا مُحَمَّدُ. فَقُلْتُ: لَبَّيْكَ رَبِّى وَسَعْدَيْكَ. قَالَ: هَلْ تَدْرِى فِيمَ يَخْتَصِمُ الْمَ َ ا'عْلى؟ قُلْتُ: َ. فَوَضَعَ يَدَهُ بَيْنَ كَتِفِىَّ حَتّى وَجَدْتُ بَرْدَهَا بَيْنَ ثَدْيَىَّ. فَعَلِمْتُ مَا في السَّمواتِ وَمَا في ا'رْض.
ثُمَّ قَالَ: يَا مُحَمَّدُ! أتَدْرِى فِيمَ يَخْتَصِمُ الْمَ ُ ا'عْلى؟ قُلْتُ: نَعَمْ، في الدَّرَجَاتِ وَالْكَفَّاراتِ وَنَقْلِ ا'قْدَامِ الى الجَمَاعَاتِ، وَإسْبَاغِ الْوُضُوءِ في السَّبْراتِ، وَانْتِظَارِ الصَّةِ بَعْدَ الصَّةِ، ومَنْ حَافَظَ عَلَيْهِنَّ عَاشَ بِخَيْرٍ وَمَاتَ بِخَيْرٍ وَكَانَ مِنْ ذُنُوبِهِ كَيَوْمَ وَلَدَتْهُ أُمُّهُ ثُمَّ قَالَ: يَا مُحَمَّدُ. قُلْتُ: لَبَّيْكَ وَسَعْدَيْكَ. قَالَ: إذَا صَلَّيْتَ فَقُلِ: اللَّهُمَّ إنِّى أسْألُكَ فِعْلَ الْخَيْرَاتِ وَتَرْكَ الْمُنْكَرَاتِ، وَحُبَّ الْمَسَاكِينِ، وَإذَا أرَدْتَ بِعبَادِكَ فِتْنَةً فَاقْبِضْنِى إلَيْكَ غَيْرَ مَفْتُونٍ. قَالَ: وَالدَّرَجَاتُ إفْشَاءُ السَّم وإطْعَامُ الطَّعَامِ وَالصَّةُ بِاللَّيْلِ وَالنَّاسُ نِيَامٌ[. أخرجه الترمذي..اطق »الصُّورَةِ« على اللّهِ تعالى يجوز، والمراد بما جاء في الحديث أنه أتاه في أحسن صفة، أو يكون المعنى عائداً الى النبي #: أي أتاني ربى وأنا في أحسن صورة.»والْمَ ُ ا'عْلى« المئكة المقربون.و»السبرات« بإسكان الموحدة: جمع سبرة، وهى شدة البرد. وفي بعض النسخ: المكروهات .

8. (4668)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Bu gece Rabbimden bir (melek, elçi olarak) geldi. -Bir rivayette ise şöyle demiştir: "Rabbim bana en güzel bir surette geldi"- ve: "Ey Muhammed!" dedi.

"Buyur Rabbim, emrindeyim!" dedim.

"Mele-i A'la(da bulunanların) nelerde yarıştıklarını biliyor musun?" dedi.

"Hayır!" dedim. Bunun üzerine elini omuzlarımın arasına koydu. Hatta onun serinliğini göğüslerimde hissettim. Derken semavat ve arzda olanları öğrendim. Sonra: "Ey Muhammed! Mele-i A'la (efradı) nelerde yarışır biliyor musun?"

dedi.

"Evet! Dereceler(i artıran ameller)de, keffaretlerde. [Keffaretler ise][609] yaya olarak cemaatlere gitmek, şiddetli soğuklarda abdesti tam almak, namazdan sonra namaz beklemektedir. Kim bunlara devam ederse hayır üzere yaşar, hayır üzere ölür, günah mevzûunda da annesinden doğduğu gündeki gibi olur" dedim.
Sonra tekrar: Ey Muhammed!" dedi.
"Buyurun emrinizdeyim!" dedim.
"Namaz kıldığın vakit, dedi, şunu oku: "Allahım, senden hayırları yapmamı, kötü şeyleri de terketmemi ve fakirleri sevmemi talep ediyorum! Kullarına bir fitne arzu edersen, beni fitneye düşmeden, yanına al!"
(Gece bana gelen elçi -veya Rabbim- son olarak) dedi ki: "Dereceler ise, selamı yaymak, yemek yedirmek, insanlar uyurken gece namaz kılmaktır!" [Tirmizî, Tefsir, Sad, (3231, 3232).][610]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu hadislerinde, çok çarpıcı bir üslubla birkısım amellerin ne derece ehemmiyetli olduklarını, feyiz ve bereketçe ne kadar faziletli olduklarını ifade buyurmaktadır:

1) Aleyhissalatu vesselam, rüyasında Rab Teala'yı en güzel bir surette görmüş, beyan edeceği hakikatı ondan taallüm buyurmuştur .

2) Mele-i A'la, yüce cemaat demektir. Cenab-ı Hakk'a yakınlığı olan büyük meleklerin teşkil ettiği cemaattir. Hadis, işte bu yüce cemaate mensup olanların bazı ameller hususunda aralarında yarış yaptıklarını bildirmektir. Ehemmiyetini anlamakta eksik kaldığımız birkısım amellerde bu büyük meleklerin yarışması mesele üzerinde mukni bir kanaat verir.
Yarışmanın mahiyeti nedir? Bu hususta alimler birkaç ihtimal üzerinde durmuştur.

* Bu amelleri tesbit edip, semaya getirmede tebâdür, yani önce ve çabuk davranma gayreti olabilir.
* Bu, amellerin fazilet ve şereflerini sayıp dökme gayreti olabilir.
* Bu amellere insanların gıbtasını tahrik ederek, onları bu amelleri iktisaba ve onlar sebebiyle -şehvet yönünden farklı olmalarına rağmen- faziletçe meleklere galebe çalmaya teşvik gayreti de olabilir.

3) Meleklerin bu husustaki davranışı muhaseme olarak ifade edilmiştir. Zira, hadis sualcevap zımnında varid olmuştur. Bu ise, muhaseme ve münazaraya benzer. Biz bunu yarışma kelimesiyle Türkçeye aktardık.
4) Kıymeti belirtilmek istenen amellere gelince, bunlar iki kısımda sunulmuştur:
1) Dereceleri artıranlar;
2) Kefaretler.
Dereceleri artıranlar meyanında şunlar var:
* Selamın yaygınlaştırılması.
* Yemek yedirilmesi.
* Herkes uyurken geceleyin namaz kılmak.
Kefaretler, yani günahları örtenler:
* Yaya olarak cemaate katılmak.
* Soğuk günlerde bile abdesti tam almak.
* Namazdan sonra namaz beklemek (ve namazı ilk vaktinde kılmak).
Bu hususlara riayeti esas alan bir hayat tarzı, İslam'ın istediği tarzdır. Bunu yapan, annesinden doğduğu gündeki gibi hiçbir lekesi olmadan Allah'a kavuşacaktır.
2- Hadiste, Allah'ın en güzel şekilde görülmesi gibi kelami münakaşalara giren unsurlar var. Ancak, ulemâ, bunun bir rüya olduğuna dikkat çekerek, tevil yapmaya bile gerek görmemiştir. Mesela Aliyyu'l-Karî: "Bu, rüyada olduğuna göre, yadırganacak bir husus olmamalıdır. Çünkü, kişi rüyasında olmayacak şeyler görür; şekilsiz şeyi şekilli görebilir, şekilliyi de şekilsiz görebilir" der.
وأَدَامَ الصِّيَامَ، وَصَلّى بِاللَّيْلِ وَالنَّاسُ نِيامٌ]. أخرجه الترمذي .

9. (4669)- Hz. Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Cennette bir takım odalar vardır. Dışları içlerinden, içleri de dışlarından görülür."
Bunu işiten bir bedevi ayağa kalkıp: "Bu odalar kim(ler)e ait ey Allah'ın Resûlü?" diye sordu. Aleyhissalâtu vesselâm: "Sözü güzel yapan, yemek yediren, oruca devam eden, gece herkes uyurken namaz kılan kimse(lere) ait!" buyurdu." [Tirmizî, Birr 53, (1985).][611]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, önceki hadiste temas edilen bazı faziletli amellere bir yenisini ilave ederek ona dikkat çekip, teşvikte bulunmaktadır: "Tatlı söz sahibi olmak." Alimler bunu insanlara karşı iyi olmak, onlarla malâyânî konuşmamak, kırıcı olmamak, kaba, yakışıksız, edebe sığmayan sözlerden kaçınmak olarak anlarlar. Ayet-i kerimede "Rahman'ın has kuları... kendilerine cahiller hitap edince "selametle!" deyip geçerler, (onlara bulaşıp kalmazlar)" buyrulmuştur. Böylece, yeryüzünde tevazu ile yürüyen Rahman'ın has kulu olur ve birkaç ayet ilerde vaadedilen mükafaata ererler: "İşte onlar sabretmelerine karşılık cennetin en yüksek köşkleriyle mükâfatlandırılırlar..." (Furkan 63-75).
Böylece hadis, bir bakıma kaydedilen ayeti tefsir etmiş olmaktadır. Zira, ayette Rahman'ın has kulları diye tercüme ettiğimiz ibadu'r-Rahman'ın bir kısım amelleri sayıldıktan sonra gurfe vâdedilmektedir. Böylece ayette vâdedilen gurfenin, hadiste tavsifi yapılan gurfeler şeklinde, yani dışından içini, içinden de dışını gösterir mahiyette olduğu söylenebilir.

2- Yemek yediren tabiriyle, öncelikle bakımıyla mükellef olduğu iyali, diğer yakınları, fakirler, yolcular, misafirler vs. yani Allah'ın rızasını düşünerek yapılan meşru yedirmeler anlaşılacaktır.

3- Oruca devam eden tabiriyle farz dışında oruç tutan anlaşılmıştır. Arası kesilmeden tutulacak nafile oruçlar buraya girer. Bunun kesin bir miktarını söylemek uygun olmaz. Resûlullah'ın sünnetine bakmak gerekir. Aleyhissalâtu vesselâm savm-ı Davud dediği bir gün yiyip bir gün tutmayı en güzel oruç tarzı olarak beyan eder. Ancak kendisinin hep bu tarz oruç tuttuğu rivayet edilmemiştir. Bazı hadislerde pazartesi, perşembe olmak üzere haftada iki gün oruç tavsiye eder. Bazı hadislerde ayda üç gün tavsiye edilir. Rivayetlerdeki bu farklılığa binaen "Ayda en az üç gün oruç tutan bu hadisin hükmüne girer" diyen alim olmuştur. Ayette gurfe, sabredene vâdedildiği için, hadisteki oruca devam eden tabiriyle irtibatlı görülmüş ve sabırdan maksadın sarih olarak oruca devam olduğu belirtilmiştir.
Hadiste temas edilen gece namazının ehemmiyetine mükerrer yerlerde temas ettik (3003-3015. hadisler ve bilhassa 3015 numaralı hadisten sonraki müstakil açıklama görülmelidir: 9. cilt, 318-325. sayfalar).[612]

4670-10- وعن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: يَقُولُ اللّهُ عَزَّ وَجَلَّ: أنَا عِنْدَ ظَنِّ عَبْدِى بى، وَأنَا مَعَهُ حِينَ يَذْكُرَنِى. فإذَا ذَكَرَنِى في

نَفْسِهِ ذَكَرْتُهُ في نَفْسِى، وإنْ ذَكَرَنِى في مَ“ ذَكَرْتُهُ في مَ ٍ خَيْرٍ مِنْهُ. فإنِ اقْتَرَبَ اليَّ شِبْراً اِقْتَرَبْتُ إلَيْهِ ذِراعاً وَإنِ اقْتَرَبَ اليّ ذِراعاً اقْتَرَبْتُ مِنْهُ بَاعاً، وإنْ أتَانِى مَشْياً أتَيْتُهُ هَرْوَلَةً]. أخرجه الشيخان .

10. (4670)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Allah Teala hazretleri diyor ki: "Ben, kulumun hakkımdaki zannı gibiyim. O, beni andıkça ben onunla beraberim. O, beni içinden anarsa ben de onu içimden anarım. O, beni bir cemaat içinde anarsa, ben de onu daha hayırlı bir cemaat içinde anarım. O, şayet bana bir karış yaklaşacak olursa, ben ona bir zira yaklaşırım. Eğer o, bana bir zira yaklaşırsa ben ona bir kulaç yaklaşırım. Kim bana yürüyerek gelirse ben ona koşarak giderim. Kim bana şirk koşmaksızın bir arz dolusu günahla gelse, ben de onu bir o kadar mağfiretle karşılarım." [Buharî, Tevhid 15; 35; Müslim, Zikr 2, (26 75), Tevbe 1, (2675).][613]

AÇIKLAMA:

1- Hadise göre, Allah, kulun Allah hakkındaki zannına göredir. Yani Allah, kul ne şekilde tasavvurda bulunursa onu yapabilecek güçtedir. İbnu Hacer, bu ifadede kulu, Allah hakkında hüsn-ü zanda yani ümid içinde olmaya teşvik bulur. Kişi Allah'ın kendisini cezalandıracağını düşününceye kadar, affedeceğini düşünmesi daha muvafıktır. Bir başka ifade ile dinimizde Allah'a karşı takip edilecek edebte beyne'rreca ve'lhavf (ümid ve korku ortasında olmak) Allah'ın af, mağfiret ve rahmetinden ümid ettiğimiz kadar da celalinden, gadabından, azabından korkmak gerekmektedir. Allah telakkimizde mühim bir esastır ve bu muvazeneyi iki taraftan birinin lehine bozmak caiz değildir.
İşte sadedinde olduğumuz hadis, muvazeneyi ümid lehine bozmaya teşvik etmektedir. Çünkü Allah'ın, hakkındaki zannımıza göre bize davranması esas olunca, her insan iyi zanda bulunmayı tercih eder, buna meyyaldir.
Nevevî, İslam ulemasının şu görüşte olduğunu kaydeder: "Allah hakkında hüsn-ü zannın manası O'nun kendisine merhamet ve afla muamele edeceğine inanmasıdır." Kişi sıhatli halde korku ve ümid içindedir. Her iki duygu eşittir. Bazısı: "Korku galiptir" demiştir. Ancak ölüm emareleri yaklaştıkça ümid galip olur veya sırf ümid hakim olur. Zira korkudan maksad measiden, çirkinliklerden

sakınmak; taat ve hayırlı amelleri çok yapmada hırstır. Yaşlılık halinde bunların veya çoğunluğunun yapılması zorlaşır. Bu sebeple artık hüsn-ü zannda bulunmak müstehab olur. Yeter ki bu, Allah'a karşı iftikarı tazammun etsin, kişiyi O'ndan istemeye sevketsin." Esasen Müslim'in bir rivayetinde "Sizden kimse Allah hakkında hüsn-ü zannda bulunmadan ölmeyecektir" buyrulmuştur. Bu hadis ölüme yakın Allah'ın rahmetinden ümidin galebe çalacağını ifade eder. Bu hususu, yine Müslim'de kaydedilen bir diğer hadis dahi teyit etmektedir: "Her kul ne üzerine ölürse o şey üzerine diriltilir." Öyleyse yaşlılıkta ümidin galebe çalması, Allah hakkında hüsn-ü zann, Rabb-ı Rahim'in rahmetine itimad İslamî edebe aykırı olmamakta, bilakis müstehab olan edebi teşkil etmektedir.

2- Bazı alimler, sadedinde olduğumuz hadiste geçen zan kelimesinin "bilmek" manasına geldiğini söylemişlerdir. Bu durumda mana: "Kişi Allah'ı nasıl bilirse, Allah kendisine öyle muamele eder" olur.
Kurtubî, hadisle ilgili bir başka yorum kaydeder: "Bazıları "Kulumun hakkımdaki zannı"ndan muradın, "Dua sırasında duaya icabet edileceği zannı, tevbe sırasında tevbenin kabul edileceği zannı, istiğfar sırasında mağfiret zannı, şartlarına uygun yapılan ibadet sırasında mükafaat verileceği zannı" olduğunu söylemiştir. Böyle düşünenlere göre Cenab-ı Hak sadıku'lva'd'dır. Yani o vaadinde sadıktır, doğrudur. Madem ki Resulü bu vaadi haber vermiştir, bizim buna inanmamız, hüsn-ü zannı esas almamız gerekir. Nitekimbir başka hadiste "Size icabet edileceğine inanarak Allah'a duada bulunun" buyurur. Kurtubî devamla der ki: "Bu sebeple, kişiye kendisine terettüp eden vacipleri, Allah'ın onları kabul edeceği ve kendisini mağfiret buyuracağı hususunda muknî olarak yapmaya gayret etmesi gerekir. Çünkü Allah böyle vaadetmiştir. O vaadinden dönmez. Eğer kişi, yaptığını Allah'ın kabul etmeyeceğine, bunun kendisine fayda getirmeyeceğine inanırsa bu, Allah'ın rahmetinden yeis yani ümidi kesmek olur. Bu ise, büyük günahlardan biridir. Kim de böyle düşünerek ölürse kendisine, düşündüğü şekilde muamele edilir. Nitekim mezkur hadisin bazı tariklerinde "durum budur, artık kulum, hakkımda nasıl isterse öyle zannda bulunsun" demiştir."
Buna rağmen alimlerimiz mağfiret zannında ısrarın, halis cehalet ve aldanma olduğunu, böyle bir durumun kişiyi Mürcie mezhebine götüreceğini belirtirler.

3- Hadiste geçen "Kişi beni zikredince ben onunla beraberim" ibaresindeki beraberlik, zatî beraberlik değil, ilmî beraberliktir. Yani Cenab-ı Hakk: "İlmimle beni zikredenin yanındayım, beni zikrettiğini bilirim" demiş olmaktadır; şu ayette geçtiği üzere "Allah: "Korkmayın" buyurdu. Şüphesi Ben sizinle

beraberim, işitir ve görürüm" (Ta-Ha 46). Bu beraberlik şu ayette ifade edilen beraberlikten daha hususidir.
"Üç kişi arasında gizli bir konuşma geçmez ki dördüncüsü Allah olmasın. Beş kişi olmaz ki, altıncısı Allah olmasın. Bundan az da olsalar, çok da olsalar farketmez; nerede olurlarsa olsunlar Allah onlarla beraberdir" (Mücadele 7). [614]

4- Zikrin çeşitleri: Bu hadisi açıklama sadedinde alimler, dört çeşit zikirden bahsederler:

* Lisanla olan zikr.
* Kalple olan zikr.
* Hem lisan ve hem de kalple olan zikr.
* Emre uymak, nehiyden kaçınmakla olan zikr.

5- Hadiste, kulun "Allah'ı içinde zikretmesi", gizlice O'nu tenzih ve takdis etmesidir. Allah'ın kulu zikretmesi de sevap ve rahmetle gizlice anmasıdır. [615]

6- Melek mi Üstün, İnsan mı?
Hadiste geçen "Kulum beni bir cemaat içerisinde anarsa, ben de onu ondan daha hayırlı bir cemaat içerisinde anarım" ibaresini bazı alimler meleklerin insanlardan efdal oldukları hususunda nass kabul etmişlerdir. İbnu Battal: "Bu cumhurun görüşü" der. Ancak ehl-i sünetin cumhuru, insanlardan salih olanların diğer cinslerin hepsinden efdal olduğuna hükmetmiştir.

* Meleklerin mutlak üstünlüğünü iddia edenler, felsefeciler olmuş, bunları Mutezile takip etmiş, mutasavvıflardan bazı kimseler de bu görüşü benimsemiştir. Keza az sayıda Zahiri de aynı iddiaya düşmüştür.

* Bazıları da her ikisinin ayrı ayrı faziletlere sahip olduğunu söylemiştir. Bunlar şöyle derler: "Meleğin hakikatı insanın hakikatından üstündür. Çünkü o, nûrânidir, hayırlıdır, latifdir; ayrıca geniş bir ilme, büyük bir kudrete ve saf bir cevhere sahiptir. Ancak bu durum melek sınıfına giren her bir ferdin, insan sınıfına giren her bir ferde üstün olmasını gerektirmez. Çünkü insanların bazı fertlerinde melekteki vasıflar fazlasıyla bulunabilir, bu caizdir."

* Bazı alimler aradaki ihtilafı, salih insanlarla melekler arasında sınırlar. Bir kısmı bunu peygamberlerle sınırlar.

* Bazı alimler de, meleklerin peygamberler dışındaki insanlardan üstün

olduğunu ileri sürmüştür.

* Bazıları da meleklerin Peygamberimiz (aleyhissalâtu vesselâm) hariç, bütün peygamberlerden de üstün olduğunu iddia etmiştir.

* Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın melekten üstün olduğunu söyleyenlerin bir delili, Allah'ın meleklere emredip, Hz. Adem aleyhisselam'a secde ettirmesidir. Bu secde Adem'i büyükleme gayesine matuftur. Bu sebeple İblis, bunu kibrine yediremeyip Kur'an'da muhtelif ayetlerde geçtiği üzere bahaneler ileri sürüp secde etmemiştir.

* Ayette Cenab-ı Hakk Adem için "ellerimle yarattığım" (Sad 75) tabirini kullanır.

* Bir başka Kur'anî delil "Allah Adem'i, Nuh'u, Âl-i İbrahim ve Âl-i İmran'ı alemler üzerine seçip çıkardı" (Âl-i İmran 33) ayetidir.

* Keza bir diğer delil şu ayettir: "Göklerde ne var, yerde ne varsa hepsini kendi tarafından bir lütuf olarak sizin hizmetinize verdi..." (Casiye 13). "Ayette geçen "hepsi" içerisine melekler de girer. Kendisine teshir edilen, kendisi teshir edilenden efdaldir" denmiştir.

* Ayrıca: "Melaikenin taati yaratılışı gereğidir. Beşerin taati ise nefis mücadelesiyledir. Çünkü insan tabiatına şehvet, hırs, heva, gadab gibi duygular konmuştur. Bu duygularla birlikte ibadet meşakkatlidir."

* Ayrıca meleklerin taati kendilerine Allah'tan gelen emir iledir. Beşerin taati ise, bazısı nassla, bazısı içtihatla bazısı istinbatladır ve meşakkatlidir.

* Melekler, şeytanların vesveselerinden, atacakları şüphelerden ve saptırmalardan selamette oldukları halde, bunlar insanlar hakkında caizdir. Melekler melekûtî hakikatları görebilirler. İnsanlar ise bunları göremez. Allah'ın bildirmesiyle bilgi sahibi olabilir.
Bu meselede değişik görüşler arasında delillerle yapılan münakaşa uzundur. Bahsi burada keserek, hadiste geçen diğer bir meseleye temas edeceğiz .

7- Kulun Allah'a, Allah'ın da kula yaklaşması, bu yaklaşmayı "yürüyerek" veya "koşarak" yapma meselesi:
İbnu Battal der ki: "Bunlardan her biri hakikate de mecaza da hamledilebilir; ikisi de muhtemeldir. Hakikata hamli, mesafe katetmeyi ve cisimlerin birbirine yaklaşmasını gerektirir. Ancak bu, Allah Teala hakkında muhaldir. Arap dilinde meşhur olduğu üzere, bir sözün hakikate hamlinin muhaliyeti ortaya çıkınca

mecaz olması kesinlik kazanır. Öyleyse kulun Allah'a karışla, zira ile yaklaşma sıfatının ve Allah'a gelmesinin, yürümesinin manası, O'na yaptığı itaatiyle, farz ve nafilelerden eda ettikleriyle elde ettiği (manevi) yakınlıktır. Allah'ın kuluna yaklaşması, ona gelmesi, yürümesi de kulun taatine sevap vermesi, rahmetiyle yakınlaşmasıdır. Böylece Cenab-ı Hakk'ın "Ona koşarak gelirim" demesinin manası: "Ona sevabım süratle gelir" demektir." Taberi'den nakledildiğine göre, "az bir ibadet "karış"la temsil edilirken, Cenab-ı Hakk'ın sevab ve ikramında bolluk "zira" ile temsil edilmişir. Bu hal, Cenab-ı Hakk'ın, ibadete tevessül eden kuluna olan sevap ve ikramının bolluğuna bir delil kılınmıştır."

Râgıb'ın açıklaması biraz daha farklı: "Kulun Allah'a yakınlığı, sadece Allah'ı tavsifte kullanılması caiz olan birkısım sıfatları -Allah'ı tavsif ölçüsünde olmasa da- kullara da tahsis etmektir; hikmet, ilm, hilm, rahmet vs. gibi sıfatlar bu gruba girer. Bunlar kulda, cehl, hafiflik, gadab vs. bir kısım manevi pisliklerin izalesiyle beşeri takat ölçüsünde hasıl olur. Bu yakınlık bedenî değil, ruhanî bir yakınlıktır."[616]

-4671 -11- وعن أبى ذرٍّ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رسُولُ اللّهِ #: يَقُولُ اللّهُ عَزَّ وَجَلَّ: مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ أَمْثَالِهَا؛ وَأَزِيدُ، وَمَنْ جَاءَ بِالْسَّيِّئَةِ فَجَزَاءُ سَيِّئَةٍ مِثْلُهَا؛ وَأَغْفِرُ، وَمَنْ تَقَرَّبَ اليَّ شِبْراً تَقَرَّبْتُ مِنْهُ ذِراعاً، وَمَنْ تَقَرَّبَ اليَّ ذِراعاً تَقَرَّبْتُ مِنْهُ بَاعاً، وَمَنْ جَاءَنِي يَمْشِي أَتَيْتُهُ هَرْوَلَةً، وَمَنْ لَقِيَنِي بِقُرَابِ ا٭رْضِ خَطِيئَةً ٭ يُشْرِكُ بِى شَيْئاً لَقِيتُهُ بِمِثْلِهَا مَغْفِرَةً[. أخرجه مسلم.»قُرابُ ا٭رْضِ« ما يقارب م٭ها .

11. (4671)- Ebu Zerr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Allah Teala hazretleri demiştir ki: "Kim bir hayır işlerse ona sevabının on katı verilir veya arttırırım da. Kim bir günah işlerse bunun cezası, misli kadardır, veya affederim. Kim bana bir karış yaklaşırsa ben ona bir zira yaklaşırım. Kim bana bir zira yaklaşırsa ben ona bir kulaç yaklaşırım. Kim bana yürüyerek gelirse ben ona koşarak giderim. Kim bana hiçbir şeyi şirk koşmaksızın arz dolusu hata ile kavuşursa ben de onu bir o kadar mağfiretle karşılarım." [Müslim, Zikr 22, (2687).][617]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste Cenab-ı Hakk'a izafe edilen cümlelerden bazıları Kur'an-ı Kerim'de mevcuttur. En'am suresinde 160. ayet şöyledir. (Mealen): "Kim bir hayır işlerse ona sevabının on katı verilir, kim de bir günah işlerse onun cezası da mislidir."

2- Gerekli diğer açıklamalar önceki hadiste geçti.[618]

4672-12- وعن أبى مالِكِ ا۠شْعرى رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: الْوُضُوء شَطْرُ ا۠يمان، وَالْحَمْدُللّهِ تَمُْ۠ الْمِيزَانَ، وَسُبْحَانَ اللّهِ وَالْحَمْدُ للّهِ تَم۠نِ مَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَا۠رْضِ، والصَّةُ نُورٌ، والصَّدَقَةُ بُرْهَانٌ، وَالصَّبْرُ ضِيَاءٌ، وَالْقُرآنُ حُجَّةٌ لَكَ أوْ عَلَيْكَ، كُلُّ النَّاسِ يَغْدُو، فَبَايَعٌ نَفْسَهُ فَمُعْتِقُهَا أوْ مُوبِقُهَا[. أخرجه مسلم والترمذي والنّسائى.»موبقها« أي مهلكها .

12. (4672)- Ebu Malik el-Eş'arî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Abdest imanın yarısıdır. Elhamdülillah mizanı doldurur; sübhanallah velhamdülillah arz ve sema arasını doldurur; namaz nurdur; sadaka bürhandır; sabır ziyadır; Kur'an ise lehine veya aleyhine bir hüccettir. Herkes sabahleyin kalkar, nefsini satar; kimisi kurtarır kimisi de helak eder." [Müslim, Taharet 1, (223); Tirmizî, Da'avat 91, (3512); Nesaî, Zekat 1, (5, 5-6).][619]

AÇIKLAMA:

1- Abdestin imanın yarısı olması ile ilgili olarak Nevevî ulemanın muhtelif yorumlarını kaydeder:

* Temizliğin sevabı katlanarak imanın sevabının yarısına ulaşır.

* İman, önceki günahları sildiği gibi, abdest de önceki günahları siler, ancak abdestin sahih olması imanın varlığına bağlı. Bu sebeple onun, imana bağlı olma durumu "onu imanın yarısı" şeklinde değerlendirmeyi gerekli kılmıştır.

* Burada "iman" kelimesi ile namaz kastedilmiştir.Nitekim "Allah sizin

imanınızı zayi edecek değildir" (Bakara 143) ayetinde de iman kelimesiyle namaz kastedilmiştir. Malum olduğu üzere namazın sıhhati için taharet şarttır. Bu sebeple taharet namazın yarısı durumunda olmuştur. Burada yarı olmak, hakiki bir yarım olmayı gerektirmez."
Nevevî, bu sonuncuyu en doğru tevil olarak yorumlar ve der ki: "Şu mana da muhtemeldir.: "İman kalple tasdik, zahirle inkıyaddır. Bu ikisi ise imanın iki yarısını teşkil ederler. Temizlik, namazı tazammun ettiği için o da zahiri azanın inkıyadı demektir."

2- Elhamdülillah mizanı doldurur demenin manası, bunu söylemedeki sevabın büyüklüğüdür. Yani onun sevabı mizanı dolduracaktır. Kur'an ve sünnette pek çok nass, amellerin tartılacağından; bazılarının ağır, bazılarının hafif geleceğinden bahseder. Şu halde elhamdülillah diyerek yapılan zikir ağır gelecek amellerdendir.

3- Sübhanallah ile elhamdülillah'ın yergök arasını doldurması, elhamdülillahla ilgili olarak söylediğimiz manadadır. Bunlarla zikir fevkalade kıymetli amellerden olmaktadır. Esasen sübhanallah kelimesi Allah'ı noksan sıfatlardan tenzih, hamd de mazhar olduğumuz nimetlerin Allah'tan geldiğinin itiraf ve ifadesidir. Ubudiyetin özü de bunlara dayanır. Namazın her tarafında bu kelimeler sıkça tekrarlanır. Sonda da bunlar otuz üçer kere tekrarlanır. Elbette bu kelimelerin sevabı, ifade ettikleri mana gereğince fazladır. Bunlarla Allah'ın sıkça, çokça zikri, kişiyi her çeşit şirkten uzaklaştırır, gerçek tevhide ve ihlasla muvaffak eder. Sadedinde olduğumuz hadiste bu iki kelimeyi tamamlayan tekbir medar-ı bahs edilmemiş ise de hadisin Tirmizî'de gelen bir başka veçhinde ona da yer verilmiştir: "Tesbih mizanın yarısıdır; elhamdülillah mizanı doldurur; tekbir ise gökle yer arasını doldurur; oruç sabrın yarısıdır; temizlik imanın yarısıdır."

4- Namazın nur olmasından murad, insanın nurla yolunu aydınlatıp tehlikelerden kurtulduğu gibi, namaz da insanı, Kur'an'ın müjdesiyle, kötülüklerden koruduğuna göre, insan hayatında nurun fonksiyonunu icra etmiş olmaktadır.

* Bazı alimler: "Namaz kıyamet günü bir nur olacak" demiştir.

* Bazıları: "Namaz marifet nurlarını parlatır kalbe inşirah verir, hakikatların kalple inkişafını ve idrakini sağlar, kulun zahiriyle de batınıyla da Allah'a yönelmesine zemin hazırlar" demiştir.

* Bazıları: "Namaz kılanın yüzünde dünyada da ahirette de bir nur vardır, hadis bunu beyan ediyor" demiştir. Nitekim bir başka hadiste Resûlullah mü'minlerin

kıyamet günü namaz sebebiyle alınlarındaki abdestleri sebebiyle de abdest uzuvlarındaki bir nurla haşrolunup, diğer ümmetler arasında bu nurla temayüz edeceklerini haber vermiştir.

5- Sadakanın bürhan olması, "Kıyamet gününde kişiye malını nereye harcadığı sorulunca, sadakayı delil gösterip, Allah rızası için harcadığını ispatlayabilecektir" manasında açıklanmıştır. Bazı alimler de: "Sadaka vermek, verenin imanına hüccettir. Çünkü kafir ve münafık zekata inanmadığı için sadaka ve zekat vermez. İnsanî duygularla verse bile Allah onu kabul etmeyecektir. Sadakanın makbuliyeti Allah rızası için verilmiş olmasına bağlıdır.

Bu düşünce ile verilen sadaka onun imanına delil olacaktır" demişlerdir.

6- Sabır ziyadır: Şer'an makbul olan sabrı alimler, -hadislerden hareketle- üçe ayırırlar:

* Allah'a taatte sabırdır: Ömür boyu taatte hiç fütur göstermeden, usanmadan, emredilenleri yapmak.

* Masiyete karşı sabırdır: Bu, Allah'ın yasakladığı şeyleri işlememekte sabretmek, direnmektir.

* Musibetlere sabırdır: "Bize düşen, aklın gösterdiği tedbirleri aldıktan sonra sabretmek, başımıza gelen musibetleri kaderden bilmek, insanları acındırmak gibi bir düşünceyle bağırıp çağırmamak, şikayet etmemek. İlla da şikayet edeceksek nefsimizi Allah'a şikayet etmek, halimizi Allah'a açmak, O'na arzetmektir. Mü'minin en bariz vasıflarından biri sabırlı ve mütevekkil olmasıdır. Bazı alimler sabrı "Kur'an ve sünnet üzerine sebat etmektir" diye açıklamıştır.
Mü'min meşru hudutlar içerisinde sabır gösterdiği takdirde, doğru olana, isabetli olana yol bulacaktır.
Hadiste, namaz için nur denirken, sabır için ziya denmesi, alimlerin bu hususta im'an-ı nazar etmesine vesile olmuştur. Pratik kullanışta nur ve ziya aynı manayı ifade ederler. Ancak ayette geçen "Biz güneşi ziya, ayı da nur kıldık" ifadesini esas alarak, ziyayı kaynaktan çıkan birinci ışık, nuru da birinci ışığın yanmasıyla hasıl olan ikinci ışık olarak değerlendirmişlerdir. "Her nur ziyadır, ama her ziya, nur değildir" derler. "Öyleyse ziya ehastır. Bu sebeple sabır, ehas olan ziya ile tavsif edilmiştir. Sabır, nefsi taat ve meşakkatlere hapsetmek olunca, sabır, namazdan önce gelir. Öyleyse sabrın ehas olan ziya ile tavsifi ve bunun neticesi olan namazın nur ile tavsifi uygundur" denmiştir.

7- Kur'an'ın lehte veya aleyhte hüccet olması açık bir husustur. Okuyup

gereğiyle amel edene Kur'an lehte hüccettir, onu okumayıp mucibiyle amel etmeyen onu mehcur bırakan Hz. Peygamber de şikayet edecektir. (Furkan 30). Şu halde amellerin mizanı sırasında, aykırı amelde bulunanların değerlendirilmesinde Kur'an aleyhte bir hüccet olacaktır.

8- Kişinin sabaha erip nefsini satması şöyle açıklanmıştır: "Herkes kendi kendine birşeyler yapar. Kimisi nefsini Allah'a satar, yani onu ibadete harcar ve mukabilinde ateşten kurtarır. Kimisi de şeytana ve hevaya ve onlara uymaya satar ve helak eder.

Şu halde günlük hayatı yaşayıp da nefsini bu iki yoldan birine satmayan yoktur: Eğer Allah'a satılmamış, hayırla geçirilmemişse şeytan ve heva yolunda bad-ı heva harcanmış demektir. Hayatın Allah'a satılması, şuurlu taatte, hayırda geçirilmesi demektir. Bu şuuru kaybeder, otomat veya insiyaki bir tarzda cereyana bırakırsak şeytan yoluna gitme tehlikesi büyük ihtimaldir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu tehlikeye dikkat çekmektedir. Şuurla şeytan yolunu tercih edenler hakkında bir şey söylemeye zaten gerek yok."[620]

-4673 -13- وعن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ # يَوْماً: مَنْ أصْبَحَ الْيَوْمَ مِنْكُمْ صَائِماً؟ قَالَ أبُو بَكْرٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه: أنَا. قَالَ: فَمَنْ تَبعَ مِنْكُمُ الْيَوْمَ جَنَازَةً؟ قَالَ أبُو بَكْرٍ: أنَا قَالَ: فَمَنْ أطْعَمَ مِنْكُمُ الْيَوْمَ مِسْكِيناً؟ قَالَ أبُو بَكْرٍ: أنَا قَالَ: فَمَنْ عَادَ مِنْكُمُ الْيَوْمَ مَرِيضاً؟ قَالَ أبُو بَكْرٍ: أنَا قَالَ # مَا اجْتَمَعْنَ في رَجُلٍ إِلاَّ دَخَلَ الْجَنَّةَ[. أخرجه مسلم .

13. (4673)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir gün:

"Bugün sizden kim oruçlu olarak sabahladı?" diye sordular. Hz. Ebu Bekir (radıyallahu anh): "Ben!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm:

"Bugün kim bir cenazeye katıldı?" dedi. Yine Hz. Ebu Bekir (radıyallahu anh): "Ben!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm:

"Bugün kim bir fakire yedirdi?" dedi. Hz. Ebu Bekr radıyallahu anh: "Ben!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm:

"Bugün kim bir hastayı ziyaret etti?" dedi. Bu sefer de Hz. Ebu Bekir: "Ben!" dedi. Bunun üzerine Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Bunlar bir kimsede biraraya geldi mi, o kimse mutlaka cennete girer!"

buyurdu." [Müslim, Zekat 87, (1028).][621]

AÇIKLAMA:

Bu hadisten hareketle, bazı alimlerin dikkat çektiği bir husus, kişinin "ben" demesinin bir mahzur teşkîl etmeyeceğidir. Çünkü "Ben demek İblis'e mahsus bir haldir, bu onun lanetlenmesine vesile olmuştur" mütâlaasını ileri süren bir kısım alimlere karşı, bu hadis başta olmak üzere Kur'ân ve hadisten gösterilen delillerle ben demenin mekruh olmadığı belirtilmiş, İblis'in lanetlenmesi de ben demesinden dolayı olmayıp, Allah'ın emrine isyan ederek "Ben Âdem'den daha hayırlıyım!" demesinden ileri geldiği söylenmiştir.[622]

-4674 -14- وعن أبى ذرٍّ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالُو: يَا رَسُولَ اللّهِ ذَهَبَ أَهْلُ الدُّثُورِ بِا'جُورِ، يُصَلُّونَ كَمَا نُصَلِّي وَيَصُومُونَ كَمَا نَصُومُ، وَيتَصَدَّقُونَ بِفَضْلِ أمْوَالِهِمْ. قَالَ: أوَلَيْسَ قَدْ جَعَلَ اللّهُ لَكُمْ مَا تَتَصَدَّقُونَ بِهِ، إنَّ بِكُلِّ تَسْبِيحَةٍ صَدَقَةً، وَكُلِّ تَكْبِيرَةٍ صَدَقَةً، وَكُلِّ تَحْمِيدَةٍ، وَكُلِّ تَهْلِيلَةٍ صَدَقَةً، وَأمْرٌ بِالْمَعْرُوفِ صَدَقَةٌ، وَنَهْىٌ عنْ مُنْكَرٍ صَدَقَةٌ، وَفي بُضْعِ أحَدِكُمْ صَدَقَةٌ. قَالُوا: يَا رَسُولَ اللّهِ، أيَأتِى أحَدُنَا شَهْوَتَهُ وَيَكُونُ لَهُ فِيهَا أجْرٌ؟ قَالَ: أرَأيْتُمْ لَوْ وَضَعَهَا في حَرَامٍ أكَانَ عَلَيْهِ وِزْرٌ؟ قَالُوا: نَعَمْ. قَالَ: كَذلِكَ إذَا وَضَعَهَا في الْحَلِ كَانَ لَهُ أجْرٌ[. أخرجه مسلم .

14. (4674)- Hz. Ebu Zerr (radıyallahu anh) anlatıyor: "(Ashabtan bazıları): "Ey Allah'ın Resûlü! Zenginler ücretleriyle gittiler. Onlar da bizim gibi namaz kıldılar, bizim gibi oruç tuttular, mallarının artanından da sadaka verdiler!" dediler. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Allah size de tasadduk edeceğiniz şeyler verdi: Her bir tesbih sadakadır, her bir tekbir sadakadır, her bir tahmîd sadakadır, her bir tehlil sadakadır, emr-i bi'lma'ruf sadakadır, nehy-i ani'lmünker sadakadır, herbirinizin (hanımıyla) ciması sadakadır!" buyurdu. Derken cemaatten: "Ey Allah'ın Resûlü! Yani birimizin şehvetine mübaşeret etmesine ücret mi var?" diye soranlar oldu. Aleyhissalâtu vesselâm:
"İhtiyacını haramla görmüş olsaydı bundan ona bir vebal var mıydı, yok muydu

ne dersiniz?" diye sual ettiler.
"Evet vardı!" demeleri üzerine:
"Öyleyse, ihtiyacını helal yolla gördü mü bunda onun için ücret vardır!" buyurdular." [Müslim, Zekât 53, (1006).] [623]

AÇIKLAMA:

1- Hadis, İslâm'ın bazı umumî prensiplerini müşahhas hale getirmektedir. Bunlardan biri mükellef kişinin her anından hesap prensibidir. Böyle olunca yaptığı fiiller de ya lehine ya aleyhinedir. Hanımıyla cinsî mübaşereti bile sadaka sayılıp, ücrete vesile olunca, geri kalan fiillerinin nasıl bir değerlendirmeye tabi tutulacağı anlaşılır. İslâm'ın sorumluluk anlayışının şumûlünü, derinlik ve inceliğini kavramada bu hadis mühim bir değer taşır.

2- İslâm'da sadaka anlayışı da burada vüs'at kazanmaktadır. Sevap getiren herbir amel sadaka mefhumuna girebilmektedir. Bu açıdan fakirliği sebebiyle maddi sadaka veremeyenler, zenginlerden daha fazla sadaka sevabı kazanabilecek durumdadırlar. Hele riya ile verme tehlikesi, minnet etme tehlikesi, ihlaslı verememe tehlikesi, ucba düşme tehlikesi gibi birkısım muhâtaraları beraberinde getiren maddî sadakaya nazaran tesbih, tahmid, emr-i bi'lmaruf, ihtiyaçlarını meşru yoldan, helal yoldan giderme gibi mecazî sadakalar çok daha selametli, garantili ve kıymetli bir sevap kaynağı olmalıdır. Kişi bu inançla, boş zamanlarını, an be-an, birkısım ezkarlarla kelime kelime zaman ipliğine ebedî nur pırlantaları olarak dizebilir.
Müteakip hadis, sadaka mefhumunun hangi meselelere kadar uzandığını kavramada daha sarihtir ve bu hadisi tamamlar.[624]
3- Hadisten Çıkarılan Bazı Hükümler:

* Hanımla münasebet-i cinsiyeye varıncaya kadar, bütün mübah fiiller iyi bir niyetle ibadet olabilir.

* Hadisten kıyasın cevazına delil çıkarılmıştır. Zira Resûlullah, Ashabtan haram cima ile helal cima arasında kıyas yapıp netice çıkarmalarını istemiştir ki, bu, kıyastan başka bir şey değildir. Ehl-i Sünnet ulemâsı bi'l-ittifak kıyası caiz görmüş, meşruluğuna hükmetmiştir. Zâhîriler buna muhalefet ederse de, itibar edilmemiştir.[625]

-4675 -15- وللترمذي في رواية:]تَبَسُّمُكَ فِي وَجْهِ أَخِيكَ صَدَقَةَ، وَأمْرُكَ بِالْمَعْرُوفِ ونَهْيُكَ عَنِ الْمُنْكَرِ صَدَقَةٌ، وإرْشَادُكَ الرَّجُلَ فِي أرْضِ الضَّلِ لَكَ صَدَقَةٌ، وَبَصَرُكَ لِلرَّجُلِ الرَّدِيِّ الْبَصَرِ صَدَقَةٌ، وَإمَاطَتُكَ الْحَجَرَ والشَّوْكَ وَالْعَظْمَ عَنِ الطَّرِيقِ صَدَقَةٌ، وَإفْرَاغُكَ مِنْ دَلْوِكَ
في دَلْوِ أخِيكَ صَدَقَةٌ[.

15. (4675)- Tirmizî'nin bir rivayetinde şöyle buyurulmuştur: "Kardeşine karşı izhar edeceğin tebessümün bir sadakadır. Emr-i bi'lmâ'rûfun ve nehy-i ani'lmünkerin sadakadır. Yolunu kaybeden kimseye yolu gösterivermen sadakadır; gözü sakat kimse için görüvermen sadakadır; yoldan taş, diken, kemik (gibi şeyleri) kaldırıp atman sadakadır; kovandan kardeşinin kovasına su boşaltman sadakadır." [Tirmizî, Birr 36, (1957).][626]

-4676 -16- وعن جابر رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: ثَثُ مَنْ كُنَّ فيهِ نَشَرَ اللّهُ عَلَيْهِ كَنَفَهُ وَأَدْخَلَهُ الْجَنَّةَ: رِفْقٌ بِالضَّعِيفِ، وَالشَّفَقَةُ عَلى الْوَالِدَيْنِ، وَا‘‘حْسَانُ الى الْمَمْلُوكِ[. أخرجه الترمذي. »كَنَفُ ا‘‘نْسَانِ«: ظِلَّهُ وحماه الذي يأوي إليه الخائف .

16. (4576)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûllullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Üç şey vardır, bunlar kimde bulunursa, Allah onun üzerine himayesini açar ve onu cennete koyar: "Zâyıflara rıfk, annebabaya şefkat, kölelere ihsan." [Tirmizî, Kıyâmet 49, (2496).][627]

-4677 -17- وعن أبِى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: ثَثَةٌ حَقٌّ عَلى اللّهِ عَوْنُهُمْ: الْمُجَاهِدُ في سَبيلِ اللّهِ، وَالْمُكَاتَبُ الَّذِى يُرِيدُ ادَاءَ، وَالنَّاكِحُ الَّذِى يريدُ الْعَفَافَ[. أخرجه الترمذي والنَّسائى .

17. (4677)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah

(aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Üç kimse vardır ki, bunlara yardım Allah üzerine bir haktır: Allah yolunda cihad eden; borcunu ödemek isteyen mükâteb, iffetini korumak niyetiyle evlenen kimse." [Tirmizî, Fezâilu'l-Cihâd 20, (1655); Nesâî, Nikâh 5, (6, 61).] [628]

-4678-18- وعن أبِى ذَرٍّ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: ثَلَثَةٌ يُحِبُّهُمْ اللّهُ، وَثَلَثَةٌ يُبْغِضُهُمْ اللّهُ: فأمَّا الثَّلَثَةُ الَّذِينَ يُحِبُّهُمْ فَرَجُل أتَى قَوْماً فَسألَهُمْ باللّهِ وَلَمْ يَسْألْهُمْ بِقَرابَةٍ بَيْنَهُ وَبَيْنَهُمْ فَمَنَعُوهُ، فَتَخَلَّف رَجُلٌ بأعْقَابِهِمْ فأعْطَاهُ سِرًّا ـ يَعْلَمُ بِعَطِيَّتِهِ إَّ اللّهُ وَالَّذِى أعْطَاهُ، وَقَوْمٌ سَارُوا لَيْلَتَهُمْ حَتّى إذَا كَانَ النَّوْمُ أحَبَّ إلَيْهِمْ مِمَّا يُعْدَلُ بِهِ فَنَزلُوا. فقَامَ رَجُلٌ يَتَمَلَّقُنِى وَيَتْلُو آيَاتِى، وَرَجُلٌ كَانَ فِي سَرِيَّةٍ فَلَقِىَ الْعَدُوَّ فَانْهَزَمُوا فأقْبَلَ بِصَدْرِهِ حَتّى يُقْتَلَ أوْ يُفْتَحَ لَهُ، وَأمَّا الثَّلَثَةُ الَّذِينَ يُبْغِضُهُمُ اللّهُ: فَالشَّيْخُ الزَّانِى، وَالْفَقِيرُ الْمُخْتَالُ، وَالْغَنِيُّ الظَّلُومُ[. أخرجه الترمذي والنسائي .

18. (4678)- Hz. Ebu Zerr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Üç kişi vardır, Allah onları sever, üç kişi de vardır Allah onlara buğzeder.
Allah'ın sevdiği üç kişiye gelince: "Bir adam bir cemaate gelir, onlardan Allah adına birşeyler ister, kendisiyle onlar arasında mevcut bir karâbet sebebiyle istemez. Onun başvurduğu kimseler, istediğini vermezler. İçlerinden biri cemaatin arkasına kayıp, isteyen kimseye gizlice ihsanda bulunur. (Öyle gizli verir ki) onun verdiğini sadece Allah'la ihsanda bulunduğu adam bilir.
(İkinci adam ise:) Bir cemaat yoldadır. Gece boyu da yürürler. Derken (yorulurlar ve) uyku herşeyden kıymetli bir hal alır. Konaklarlar, [başlarını koyup yatarlar.] Bir adam kalkıp bana karşı tevazu ve tazarruda bulunur, ayetlerimi okur.
(Üçüncü adama gelince:) Seriyyeye katılmıştır. Seriyye düşmanla karşılaşır, hezimete uğrarlar. Ancak o ilerler, öldürülünceye veya başarıncaya kadar savaşmaya devam eder.
Allah'ın buğzettiği üç kişiye gelince: Bunlar zâni ihtiyar, kibirli fakir, zâlim zengindir." [Tirmizî, Cennet 25, (2571); Nesâî, Zekât 75, (5, 84).] [629]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah, burada kulluk edebine yaraşan üç iyi vasıfla, kulluk edebine hiç yakışmayan üç kötü vasfı anlatmaktadır. İyi vasıflar:

* Sadakayı Allah rızası için ve gizli vermek.

* Yolculukta bile olsa gece ibadeti yapmak.

* Düşman karşısında tek başına bile kalsa savaşmaya devam etmek. Bu tavrın bilhassa bozgun esnasında büyük ehemmiyeti olmalıdır,. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), gerek Uhud'da ve gerekse Huneyn' de bu çeşit davranışıyla, dağılan İslâm askerlerinin etrafında toplanmasını sağlamıştır. Böylece Uhud'da hem moral çöküntüsünü hem de daha kötü sonuçları önlemiştir. Huneyn'de de büyük zaferin sebebi olmuştur. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu hadislerinde, bozgun hengâmında cesurâne davranan tek bir kişinin bile savaşın seyrini değiştirebileceğine parmak basmış olmaktadır.

2- Şarihler, hadiste kötü fiillerden olarak zikredilen "şeyhin zinası" tabiri ile muhsan olanın zinasının kastedilme ihtimalinden bahsederler. Zira, dinimiz evli ile hiç evlenmemiş bakire kimsenin zinasını bir tutmaz. Bâkirenin zinası, muhsan olanın zinasına nazaran daha hafif bir cürümdür. Çünkü birinin cezası ölüm iken, diğerinin seksen sopadır. Keza bu tabirle, gence mukabil olan "ihtiyar ve yaşlanmış kimse"nin zinasını kastetmiş olabileceği ihtimalini de belirtirler. Bu mânada anlaşılınca, çirkin işlerin herkeste aynı değerde kötü olmayacağı dersi verilmiş olmaktadır. Zina kötü bir fezâhet ama, buna yaşlanmış insan teşebbüs ederse çok daha kötü bir hal olmaktadır. Manayı muhalifi ile, edeb ve iffet güzeldir ama gençlerde olursa daha güzeldir. Çünkü gençlikte edeb ve iffetlilik güzel bir alışkanlık îras eder ve bütün hayatın iyi bir istikamette gitmesini sağlar. Sonradan -şayet nasib olursa- ulaşılan iyilik, bir yama veya aşı durumundadır, gençlikten tevarüs edilen kadar feyizli ve bereketli olmayabilir.[630]

-4679 -19- وعن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: سَبْعَة يُظِلُّهُم اللّهُ في ظِلِّهِ يَوْمَ َ ظِلَّ إَّ ظِلُّهُ: إمَامٌ عَادِلٌ، وَشَابٌّ نَشَأ في عِبَادَةِ اللّهِ، وَرَجُلٌ قَلْبُهُ مُعَلَّقٌ بِالْمَسْجِدِ حَتّى يَعُودَ إلَيْهِ، وَرَجُنِ تَحَابّا في اللّهِ، اجْتَمَعَا عَلى ذلِكَ وَتَفَرَّقَا عَلَيْهِ، وَرَجُلٌ دَعَتْهُ امْرأة ذَاتُ مَنْصِبٍ وَجَمَالٍ فقَالَ: إنِّى أخَافُ

اللهَ، وَرَجُلَ تَصَدَّقَ بِصَدَقَةٍ فأخْفَاهَا حَتّى َ تَعْلَمَ شِمَالُهُ مَا تُنْفِقُ يَمِينُهُ، وَرَجُلٌ ذَكَرَ اللّهَ خَالِياً ففَاضَتْ عَيْنَاهُ[. أخرجه الستة إ أبا داود .

19. (4679)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Yedi kişi var, Allah onları hiçbir gölgenin olmadığı kıyamet gününde kendi gölgesinde gölgeler:

* Adil imam,

* Allah'a ibadet içinde yetişen genç,

* Tekrar dönünceye kadar kalbi mescide bağlı olan kimse

* Allah için birbirlerini seven, Allah rızası için biraraya gelip, Allah rızası için ayrılan iki kişi,

* Güzel ve makam sahibi bir kadın tarafından davet edildiği halde: "Ben Allah'tan korkarım" de(yip icabet etmey)en kimse,

* Sağ eliyle verdiğini sol eli görmeyecek kadar gizli bir şekilde sadaka veren kimse,

* Allah'ı tek başına zikrederken gözlerinden yaş boşanan kimse." [Buhârî, Ezân 36, Zekât 16, Rikâk 24, Hudûd 19; Müslim 91, (1031); Muvatta 14, (952, 953); Tirmizî, Zühd 53, (2392); nesâî, Kudât 2, (8, 222, 223).][631]

-4680 -20- وعنه رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَنْ دَعَا الى هُدىً كَانَ لَهُ مِنَ ا•جْرِ مِثْلُ أجُورَ مَنِ اتَّبَعَهُ َ يَنْقُصُ ذلِكَ مِنْ أجُورِهِمْ شَيْئاً، وَمَنْ دَعَا الى ضَلَةٍ كَانَ عَلَيْهِ مِنَ ا••ثْمِ مثْلُ آثَامِ مَنِ اتَّبَعَهُ َيَنْقُصُ مِنْ آثَامِهِمْ شَيْئاً[. أخرجه مسلم ومالك وأبو داود والترمذي .

20. (4680)- Yine Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kim bir hidayete davette bulunursa, buna uyanların sevaplarının bir misli ona

gelir ve bu durum, onların ücretlerinden hiçbir şey eksiltmez. Kim bir dalâlete çağrıda bulunursa, buna uyanların günahlarından bir misli de ona gelir ve bu onların günahlarından hiçbir eksiltme yapmaz." [Müslim, İlm 16, (2674); Tirmizî, İlm 15, (2676); Ebu Dâvud, Sünnet 7, (4609); Muvatta, Kur'ân 41, (1, 218).][632]

-4681 -21- وعن أنسٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قَالَ:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: الدَّالُّ عَلى الْخَيْرِ كَفَاعِلِهِ[. أخرجه الترمذي .

21. (4681)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Hayra delâlet eden onu yapan gibidir." [Tirmizî, İlm 14, (2672).][633]

-4682 -22- وعن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: يَقُولُ اللّهُ عَزَّ وَجَلَّ لِمَئِكَتِهِ: إذَا هَمَّ عَبْدِى بِعَمَلٍ سَيِّئَةٍ فَ تَكْتُبُوهَا حَتّى يَعْمَلَهَا، فإذَا عَمِلَهَا فاكْتُبُوهَا عَلَيْهِ وَاحِدَةً، وإنْ تَرَكَهَا ‘جْلِي فاكْتبُوهَا لَهُ حَسَنَةً، وإذَا هَمَّ بِعَمَلٍ حَسَنَةٍ وَلَمْ يعْمَلْهَا فَاكْتُبُوهَا لَهُ حَسَنَةً، فإنْ عَمِلَهَا فاكْتُبُوهَا لَهُ بِعَشْرِ أمْثَالِهَا الى سَبْعِمِائَةِ ضِعْفٍ[. أخرجه الشيخان والترمذي .

22. (4682)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Allah Teâla hazretleri meleklerine şöyle emreder: "Kulum kötü bir amel yapmak isteyince, onu yapmadıkça yazmayın, Yapınca, onu aleyhine bir günah olarak yazın. Eğer benim rızamı düşünerek terketti ise bunu onun lehine bir sevap yazın. Kulum iyi bir iş yapmak arzu edince, yapmasa bile onu, lehine bir sevap yazın. Eğer onu yaparsa en az on misli olmak üzere yedi yüz misline kadar ona sevap yazın." [Buhârî, Tevhed 35; Müslim, İmân 203, 205, (128, 129); Tirmizî, Tefsîr, Enâm (3075).][634]

-4683 -23- وعن أنسٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَا مِنْ

حَافِظَيْنِ رَفَعَا الى اللهِ مَا حَفِظَا مِنْ عَمَلِ عَبْدٍ مِنْ لَيْلٍ أوْ نَهَارٍ فَيَجِدُ اللّهُ في أوَّلِ الصَّحِيفَةِ وَآخِرَهَا خَيْراً، إ قَالَ لِلْمَئِكَةِ: أُشْهِدُكُمْ أنِّى قَدْ غَفَرْتُ لِعَبْدِى مَا بَيْنَ طَرَفَي الصَّحِيفَةِ]. أخرجه الترمذي .

23. (4683)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Kulun gündüz veya gece amelini yazan hafaza melekleri, yazdıklarını Allah'a yükseltirler. Allah sahifenin baş ve son kısmını hayırlı bulursa, meleklere şöyle der: "Sizi şahid kılıyorum, ben kulumun sahifesinin iki tarafı arasında kalan kısmını mağfiret ettim." [Tirmizî, Cenaiz 9, (981).][635]

-4684 -24- وعن عَمْرِو بْنِ عبسة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَنْ شَابَ شَيْبَةً في ا‘‘سْم كَانَتْ لَهُ نُوراً يَوْمَ الْقِيَامَةِ، وَمَنْ رَمَى بِسَهْم في سَبيلِ اللّهِ فَبَلَغَ الْعَدُوَّ أوْلَمْ يَبْلُغْهُمْ كَانَ لَهُ عِتْقُ رَقَبَةٍ، وَمَنْ أعْتَقَ رَقَبَةً مُؤْمِنَةً كَانَتْ فِدَاءَهُ مِنَ النَّارِ عُضْواً عُضْواً[. أخرجه أصْحَابَ السنن، وهذا لَفْظُ النّسائى .

24. (4684)- Amr İbnu Abese (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Kim Müslüman olduğu halde, saçından bir kıl beyazlarsa, bu, kıyamet günü onun için bir nur olur. Kim Allah yolunda bir ok atarsa, bu düşmana değse de değmese de, atan için bir köle azadı yerine geçer. Kim mü'min bir köleyi azad ederse bu onun için cehennemden bir azadlık vesilesi olur: Her bir uzuv için bir uzvu ateşten kurtulur." [Tirmizî, Fezâilu'l-Cihad, (1634); Nesaî, Cihad 26, (6, 26); Ebu Daud, Itk 14, (3966).][636]

-4685 -25- وعن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: يَقُولُ اللّهُ عَزَّ وَجَلَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ: يَا ابنَ آدَمَ: مَرِضْتُ فَلَمْ تَعُدْنِى. فَيَقُولُ: يَا رَبِّ كَيْفَ أعُودُكَ وَأنْتَ رَبُّ الْعَالَمِينَ؟ قَالَ: أمَا عَلِمْتَ
أنَّ عَبْدِى فُناً مَرِضَ فَلَمْ تَعُدْهُ؟ أمَا عَلِمْتَ أنَّكَ لَوْ عُدْتَهُ لَوَجَدْتَنِى عِنْدَهُ؟ يَا بْنَ آدَمَ: اِسْتَطْعَمْتُكَ فَلَمْ تَطْعِمُنِي. قَالَ: يَا رَبِّ كَيْفَ أُطْعِمُكَ وَأنْتَ رَبُّ الْعَالَمِينَ؟

قَالَ: انّ عَبْدِي فَنا اِسْتَطعَمَكَ فَلَمْ تُطعِمُهُ. أمَا عَلِمْتَ لَوْ أنَّكَ أطعَمْتَهُ لَوَجَدْتَ ذَلِكَ عِنْدِي. يَابْنَ آدَمَ: اسْتَسْقَيْتُكَ فَلَمْ تُسْقِنِى. قَالَ: يَا رَبِّ كَيْفَ أسْقِيكَ وَأنْتَ رَبُّ الْعَالَمِينَ؟ فَيَقُولُ: إنَّ عَبْدِى فُناً اسْتَسْقَاكَ فَلَمْ تَسْقِهِ؟ أمَا عَلَمْتَ أنَّكَ لَوْ سَقَيْتَهُ لَوَجَدْتَ ذَلِكَ عِنْدِي[. أخرجه مسلم .

5. (4685)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kıyamet günü aziz ve celil olan Allah şöyle buyuracak:
"Ey ademoğlu! Ben hasta oldum beni ziyaret etmedin." Kul diyecek:
"Ey Rabbim, sen Rabbülâlemin iken ben seni nasıl ziyaret ederim?" Rab Teala diyecek:
"Bilmedin mi, falan kulum hastalandı, fakat sen onu ziyaret etmedin, bilmiyor musun? Eğer onu etseydin, yanında beni bulacaktın?"
Rab Teala diyecek:
"Ey ademoğlu ben senden yiyecek istedim ama sen beni doyurmadın!" Kul diyecek:
"Ey Rabbim, ben seni nasıl doyururum. Sen ki Alemlerin Rabbisin?" Rab Teala diyecek:
"Benim falan kulum senden yiyecek istedi. Sen onu doyurmadın. Bilmez misin ki, eğer sen ona yiyecek verseydin ben onu yanımda bulacaktım." Rab Teala diyecek:
"Ey ademoğlu! Ben senden su istedim bana su vermedin!" Kul diyecek:
"Ey Rabbim, ben sana nasıl su içirebilirim, sen ki Alemlerin Rabbisin!" Rab Teala diyecek:
"Kulum falan senden su istedi. Sen ona su vermedin. Bilmiyor musun, eğer ona su vermiş olsaydın bunu benim yanımda bulacaktın!" [Müslim, Birr 43, (2569).] [637]

AÇIKLAMA:

Hadiste, hasta ziyareti, aç doyurmak, susuza su vermek gibi amellerin fazileti farklı bir üslubla takrir edilmiş olmaktadır. Kulun, ziyaret edilenin yanında veya karnı doyurulanların yanında Allah'ı bulması demek, o fiiline mukabil Allah'ın bol sevabını, rahmetini bulması demektir.[638]

-4686 -26- وعن أبى سعيدٍ رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: مَنْ أَكَلَ طَيِّباً وَعَمِلَ في سُنَّةٍ وَأَمِنَ النَّاسُ بَوَائِقَهُ دَخَلَ الْجَنَّةَ. قَالَ لَهُ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ اللهِ! إنَّ هذَا الْيَوْمَ في النَّاسِ كَثِيرٌ. قَالَ: فَسَيَكُونُ في قُرُونٍ بَعْدِى[. أخرجه الترمذي.والمراد »بالبوائق« هنا: الغوائل والشرور والظلم والغش .

26. (4686)- Ebu Said (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kim temiz rızık yer ve sünnete uygun amelde bulunur, halk da kendisinden bir kötülük gelmeyeceği hususunda güven duyarsa cennete girdi demektir."
Bir adam: "Ey Allah'ın Resulü! Bugün insanlar arasında böyleleri çoktur!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm da:
"Benden sonraki zamanlarda da olacaklar!" buyurdu." [Tirmizî, Kıyamet 61, (2522).][639]

AÇIKLAMA:

Resûlullah helal rızıkla beslenip, söylediği sözler veya yaptığı işler sünnet veya Kur'an'da mevcut nasslardan birine uygunluk arzeden bir kimseye, cennet hususunda garanti vermektedir. Yeter ki, halk da ondan gelecek her çeşit kötülükten kendini emin hissetsin.
Resûlullah her asırda bu çeşit iyi insanların çokça olacağını müjdelemektedir. [640]

-4687 -27- وعن البراء رَضِيَ اللهُ عَنْه قالَ:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: مَنْ مَنَحَ مِنْحَةَ لَبَنٍ أوْ وَرقٍ، أوْ هَدى ضَالاًّ طَرِيقاً، أوْ أعْمى زُقاقاً، كَانَ لَهُ مِثْلُ مَنْ أعْتَقَ رَقَبَةً[. أخرجه الترمذي.»المِنحةُ« العطية. والمنحة: الناقة والشاة تعار لينتفع بِلَبَنِهَا ثم تعاد .

27. (4687)- Hz. Bera (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kim sağmal bir hayvanı veya parayı (karz-ı hasen olarak) iâreten verirse veya

yolunu kaybedene yolunu gösterirse veya amayı sokağına koyarsa kendisine bir köle azad edenin sevabı verilir." [Tirmizî, Birr 37, (1958).][641]

-4688 -28- وعن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قِيلَ يَا رَسُولَ اللّهِ: الرَّجُلُ يَعْمَلُ الْعَمَلَ سِرًّا فإذَا اطَّلِعَ عَلَيْهِ أعْجَبَهُ ذلِكَ. فقَالَ #: لَهُ أجْرَان: أجْرُ السِّرِّ وَأجْرُ الْعَنِيَةِ[. أخرجه الترمذي.المعنى أعْجبه ثناء الناس عليه بالخير لقوله #: أنْتُمْ شُهدَاءَ اللّهُ في ا٭رض أما إذا أعجبه علم الناس به ليكرم أو يعظم بذلك فهذا رياء. وقيل معناه أعجبه اطع الناس عليه رجاءً أن يعمل بمثل عمله فيكون له مثل أجر من عمل لقوله #: من سنّ سنة حسنةً كان له أجرها وأجرُ من عمل بها .

28. (4688)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e soruldu:
"Ey Allah'ın Resûlü! Bir adam gizli olarak hayırlı ameller yaparken bir de bakarsın halk buna muttali olmuştur da bu onun hoşuna gitmiştir?" Aleyhissalâtu vesselâm:
"Bu kimsenin iki ücreti vardır: Gizli yapmanın ücreti ve aleni yapmanın ücreti." [Tirmizî, Zühd 49, (2385).] [642]

AÇIKLAMA:

Tirmizî bu hadis hakkında şu açıklamayı kaydeder: "Bu hadisi, alimlerden bir kısmı şöyle açıkladı: "Yaptığı işe muttali olununca hoşuna gider" ibaresinin manası şudur: "Halkın kenisini bu işi sebebiyle hayırla sena etmesi onun hoşuna gider, zira Aleyhissalâtu vesselâm: "Sizler Allah'ın yeryüzündeki şahidlerisiniz" buyurmuştur. Bu hadisin müjdesi sebebiyle (halkın övgüsü Allah'ın rızasının alameti olduğu için) övgü adamın hoşuna gider. Ancak o kimse, bu hayrı kendinden bilsinler de hayrına mukabil kendine ikram etsinler, büyüklensinler diye, bilinmiş olmaktan hoşlanırsa bu riyadır. Bazı alimler de şöyle demiştir: "Kendisine muttali olununca, kendi yaptığı örnek alınarak başkasının yapmasına da vesile olur" ümidiyle hoşlanırsa, bu durumda onların sevaplarının bir misli ona gelir. Çünkü hadiste : "Kim iyi bir yol açarsa, ona bunun ecri ve bu yolda

gidenlerin ecrinin bir misli vardır" buyrulmuştur.[643]

-4689 -29- وعن أبى ذَرٍّ رَضِـيَ اللّهُ عَنْه قال:]قِيلَ يَا رَسُولَ اللّهِ: الرَّجُل يَعْمَلُ الْخَيْرَ وَيَحْمَدُهُ النَّاسُ عَلَيْهِ. فقَالَ: تِلْكَ عَاجِلُ بُشْرى الْمُؤْمِن[. أخرجه مسلم .

29. (4689)- Hz. Ebu Zerr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah'a soruldu: "Ey Allah'ın Resûlü! Kişi hayır yapsa halk da bu sebeple onu övse (bunun hükmü nedir?)"
"Bu mü'mine (Allah'ın razı olduğuna dair) peşin bir müjdedir" buyurdular." [Müslim, Birr 166, (2642).][644]

AÇIKLAMA:

Nevevî, kulun övülmede dahli olmadığı takdirde, gıyabında halkın yaptığı övgünün Allah'ın rızasına alâmet olacağını, aksi takdirde kendi iradesiyle, arzusuyla övgünün hasıl olması halinde bunun rıza müjdesi olmayacağını belirtir.[645]

-4690 -30- وعن أبى هريرة رَضِـيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: وَفْدُ اللّهِ ثَلَثَةٌ: اَلْغَازِى، وَالْحَاجُّ، والْمُعْتَمِرُ[. أخرجه النسائي .

30. (4690)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Allah için sefer yapanlar üçtür: Gazi, hacı, umreci." [Nesâî, Hacc 4, (5, 113).][646]

-4691 -31- وعن أنس رَضِـيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: ما مِنْ مُسْلِم يَغْرِسُ غَرْساً أوْ يَزْرَعُ زَرْعاً فَيَأكُلُ مِنْهُ طَيْرٌ أوْ إنْسَانٌ أوْ بَهِيمَةٌ إَّ كَانَ لَهُ بِهِ صَدَقَةٌ[. أخرجه الشيخان والترمذي .

31. (4691)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Bir Müslüman bir ağaç diker veya bir tohum eker de bunların mahsulatından bir kuş veya insan veya hayvan yiyecek olsa, bu onun için bir sadaka olur." [Buharî, Hars 1, Edeb 27; Müslim, Müsâkat 12, (1553); Tirmizî, Ahkam 40, (1382).] [647]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadisi Buharî: "Yenilen şeyleri ekmenin ve dikmenin fazileti" adını taşıyan bir babta kaydeder: "Ekme" ve "dikme"nin faziletine Kur'anî delil olarak da "Onu siz mi bitiriyorsunuz yoksa bitirenler Biz miyiz? Eğer dileseydik, muhakkak ki onu (tohumsuz) bir ot kırıntısı yapardık da siz de şaşakalırdınız" (Vakıa 64-65) ayeti zikredilir.

2- Buhârî'nin bab başlığından da anlaşılacağı üzere ulemâ, hadisin, ekip dikmenin faziletli ameller arasında yer ettiğine delil olduğunu ve arzın imar edilmesine teşvik teşkil ettiğini söylemiş, ayrıca hadisten çiftlik kurmanın ve onunla meşgul olmanın caiz olduğu hükmünü de çıkarmıştır. İbnu Hacer der ki: "Bu hadis, zahid geçinenlerden bazılarının ziraatle meşgul olmanın faziletini reddeden sözlerinin batıl olduğuna ve ziraatle meşguliyetten uzaklaştırmayı ifade zımnında gelen rivayetlerdeki asıl maksadı, dinî işlere mani olacak derecesine hamletmek gerektiğine de delildir."
Burada İbnu Hacer'in kasdettiği yasaklayıcı hadislerden biri şudur: "Çiftlik edinmeyin, dünyaya rağbet edersiniz." Kurtubî bu iki hadisi şöyle cemeder: "Bu ikinci hadisteki yasaklama aşırı çokluğun peşine düşüp o yüzden dinî vazifeleri ihmal etmeye hamledilir. Sadedinde olduğumuz hadiste ziraat da ihtiyaç nisbetinde veya Müslümanların ondan istifadesini düşünerek veya sevap elde etmek maksadıyla yapılan ziraate hamledilir." Hadisin Müslim'deki veçhinde sebeb-i vürud da mevcut: Buna göre Resûlullah, bir bahçede çalışmakta olan Ümmü Ma'bed'in yanına gelip: "Bu hurmaları kim dikti, kafir mi Müslüman mı?" diye sorar. Ümmü Ma'bed: "Müslüman!" deyince Fahr-i Kainat (aleyhissalâtu vesselâm): "Müslüman bir kimse ağaç diker de ondan bir insan veya hayvan yahut kuş yerse bu mutlaka onun için kıyamet gününe kadar bir sadaka olur" buyurur.

3- Müslim'in bir ziyadesi bilhassa kaydetmeye değer: "...kıyamet gününe kadar kendisi için sadaka olur." Demek ki iyi bir niyetle atılan bir tohum veya dikilen bir ağaçtan istifade edildiği müddetçe kıyamete kadar sevap hasıl olmaktadır. Bu ziyadeden, ekilen o tohumun, müteakip tohumlarından veya ağacın müteakip çekirdek ve filizlerinden hâsıl olacak ve kıyamete kadar müteselsilen elde edilecek menfaatlerden, eken kimsenin sevap cihetiyle istifade edeceği mânasını dahi anlamak mümkün ise de, Nevevî, İbnu Hacer "Sevap elde etme işi, ekilen veya dikilen şeyden yenilmeye devam edildiği müddetçe, kişi ölmüş bile olsa, hatta mülkiyeti başkasına intikal etmiş bile olsa" diyerek "bizzat dikilenin varlığının devamı müddetince" diye bir sınırlama getirirler. Her halükârda bu hadis ziraatçiliğe, mü'min gönüllerde fevkalâde bir teşvik hâsıl eder.

4- İbnu Hacer, "Müslüman" kelimesinin mutlak gelmiş olmasından hareketle, "hür, köle, fasık, müttaki, erkek, kadın her Müslümanın bu ekim sevabından istifade edeceğine" dikkat çeker. "İstifade edecek kimse"de mutlak gelmiştir: "İnsan." Bu durumda onun milliyeti, diyaneti, müşteri veya hırsız olması mevzubahis değildir. Hadisteki bu ıtlaka binaen Bediüzzaman bu hadisin mealini, "Hem bu bağdan çıkan mahsulattan kim yese -hayvan olsun, insan olsun, inek olsun, sinek olsun, müşteri olsun, hırsız olsun- sana bir sadaka hükmüne geçer" şeklinde verir.

Bu çeşit hadislerin, zamanımızda ortaya çıkan ve pek çok insanımıza musallat olan ve insanları belli yaşlardan sonra müstahsil olmaktan alıkoyup, sadece müstehlik olmaya atan emeklilik anlayışının zararlılığını kavramada önemi büyüktür. Bu maksadla, yetiştirilen ağaç ve diğer bitkilerden hasıl olan mahsulatın sadaka yerine geçmesinin namaz kılma şartına bağlı olduğu görüşünde olan Bediüzzaman'dan bir pasajı aynen aktarıyoruz:

"Eğer sen, istirahat ve teneffüs vaktini ruhun rahatına, kalbin teneffüsüne medar olan namaza sarfetsen, o vakit, bereketli nafaka-i dünyeviye ile beraber, senin nafaka-i uhreviyene ve zâd-ı ahiretine ehemmiyetli bir menba olan, iki mâden-i mânevi bulursun:

Birinci Maden: Bütün bağındaki yetiştirdiğin -çiçekli olsun, meyveli olsun- her nebâtın, her ağacın tesbihatından, güzel bir niyyet ile, bir hisse alıyorsun.

İkinci Maden: Hem bu bağdan çıkan mahsûlattan kim yese -hayvan olsun, insan olsun, inek olsun, sinek olsun, müşteri olsun, hırsız olsun- sana bir sadaka hükmüne geçer. Fakat o şart ile ki: Sen, Rezzak-ı Hakikî nâmına ve izni dairesinde tasarruf etsen ve O'nun malını, O'nu mahlûkatına veren bir tevziat memuru nazariyle kendine baksan...

İşte bak, namazı terkeden, ne kadar büyük bir hasâret eder. Ne kadar ehemmiyetli bir serveti kaybeder ve sa'ye pek büyük bir şevk veren ve amelde büyük bir kuvve-i manevî temin eden o iki neticeden ve o iki madenden mahrum kalır, iflas eder. Hatta ihtiyarlandıkça bahçecilikten usanır, fütur gelir. "Neme lazım der. Ben zaten dünyadan gidiyorum. Bu kadar zahmeti ne için çekeceğim?" diyerek, kendini tenbelliğe atacak. Fakat evvelki adam der: "Daha ziyade ibadetle beraber sa'y-i helale çalışacağım. Tâ, kabrime daha ziyade ışık göndereceğim. Ahiretime daha ziyade zahire tedarik edeceğim."[648]

SEKİZİNCİ BAB

HASTALIK, ÖLÜM VE MUSİBETLERİN FAZİLETİ

(Bu babta üç fasıl vardır)

*

BİRİNCİ FASIL

HASTALIK VE MUSİBETLER

*

İKİNCİ FASIL

EVLADIN ÖLÜMÜ

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

ÖLÜM VE ALLAH'A KAVUŞMA SEVGİSİ

BİRİNCİ FASIL

HASTALIK VE MUSİBETLER

-4692 -1- عن أبى هريرة وأبى سعيدٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهما:]أنَّهُمَا سمعا رسُولَ اللّهِ # يَقُول: مَا يُصِيبُ الْمُؤْمِنَ مِنْ وَصَبٍ وَ نَصَبٍ وَ سَقَمٍ وَ حَزَنٍ حَتّى الْهَمُّ يُهِمُّهُ إِّ كَفَّرَ اللهُ بِهِ مِنْ سَيِّئَاتِهِ[. أخرجه الشيخان والترمذي.
»النَّصبُ والوصَبُ«: الوجع والمرض .

1. (4692)- Ebu Hüreyre ve Ebu Said (radıyallahu anhüma)'nın anlattıklarına göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurmuştur:
"Mü'min kişiye bir ağrı, bir yorgunluk, bir hastalık, bir üzüntü hatta ufak tasa isabet edecek olsa, Allah onun sebebiyle müÔminin günahından bir kısmını mağrifet buyurur." [Buhârî, Marda 1; Müslim, Birr 52, (2573); Tirmizî, Cenâiz 1, (966).][649]

-4693 -2- وعن جابرٍ رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]دَخَلَ رَسولُ اللّهِ # عَلى أُمِّ السَّائِبِ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا. فقَالَ: مَالكِ تُزَفْزِفِينَ. فقَالَتِ: الحُمّى! َ بَارَكَ اللّهُ فيهَا. فقَالَ: َ تَسُبِّى الْحُمّي فإنَّهَا تُذْهِبُ خَطَايَا بَنِى آدَمَ كَمَا يُذْهِبُ الْكِيرُ خَبَثَ الْحَدِيدِ[. أخرجه مسلم.»تُزَفْزِيفينَ« بالزاي المكررة. وأصل الزفيف: الحركة الشديدة كأنه سمع ما عرض لها من رعدة الحمى؛ ويروى بالراء المهملة، من رفرفة جناح الطائر، وهى تحريكه عند الطيران. فشبه حركة رعدتها به، وا٭ول أكثر، واللّهُ أعلم.

2. (4693)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Ümmü's-Saib (radıyallahu anhâ)'in yanına girdi ve:
"Niye zangırdıyorsun, neyin var?" dedi. Kadın: "Humma (sıtma)! Allah belasını versin!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm da:
"Sakın hummaya sövme! Çünkü o, insanların hatalarını temizlemektedir, tıpkı körüğün demirdeki pislikleri temizlediği gibi!" buyurdular."[650]

-4694 -3- وعن أبى هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]عَادَ رَسُولُ اللّهِ #: مَحْمُوماً فقَالَ لَهُ: أبْشِرْ فإنَّ اللّهَ تَعالى يَقُولُ: هِيَ نَارِى أُسَلِّطُهَا عَلى عَبْدِى

الْمُؤْمِنِ لَتَكُونَ حَظَّهُ مِنَ النَّارِ[. أخرجه رزين .

3. (4694)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir hummalıyı ziyaret etmişti. Hastaya:
"Müjde! Zira Allah Teâla hazretleri diyor ki: "Humma benim ateşimdir, ben onu mü'min kuluma musallat ederim, ta ki, ateşten tadacağı nasibini dünyada tadmış) olsun."
[Rezîn tahriç etmiştir. (Ahmet İbnu Hanbel'in Müsned'inde mevcuttur: 2, 440).] [651]

-4695 -4- وعن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ # إذَا أرَادَ اللّهُ بِعَبْدٍ خَيْراً عَجَّلَ لَهُ الْعُقُوبَةَ في الدُّنْيَا، وإذَا أرَادَ بِعَبْدِهِ الشَّرَّ أمْسَكَ عَنْهُ بِذَنْبِهِ حَتَّى يُوَافِيَ بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ[. أخرجه الترمذي .

4. (4695)- Hz. Enes radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Allah bir kuluna hayır murad ettimi onun cezasını tacil edip dünyada verir; bir kulu hakkında da kötülük murad ettimi onun günahlarını tutar, kıyamet günü cezasını verir." [Tirmizî, Zühd 57, (2398).][652]

-4696 -5- وعنه رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: إنَّ عُظْمَ الْجَزَاءِ مَعَ عُظْمِ الْبَلاَءِ، وإنَّ اللّهَ تَعالى إذَا أحَبَّ قَوْماً ابْتَلاَهُمْ، فَمَنْ رَضِيَ فَلَهُ الرِّضَا، وَمَنْ سَخِطَ فَلَهُ السَّخَطُ[. أخرجه الترمذي.

5. (4696)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Mükâfatın büyüklüğü belânın büyüklüğü ile (orantılıdır). Allah bir cemaati sevdi mi onları musibete müptela eder. Kim bundan razı olursa Allah da ondan razı olur, kim de razı olmazsa Allah da ondan razı olmaz." [Tirmizî, Zühd 57, (2398).][653]

-4697 -6- وعن جابرٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: يَوَدُّ أهْلُ

الْعَافِيَةِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ حِينَ يُعْطى أهْلَ الْبَٔءِ الثَّوَابَ لَوْ أنَّ جُلودَهُمْ كَانَتْ قُرِضَتْ في الدُّنْيَا بِالْمَقَارِيضِ[. أخرجه الترمذي .

6. (4697)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Kıyamet günü, afiyet ehli kimseler, bela ehline sevapları verilince, dünyada iken derilerinin makaslarla kazınmış olmasını temenni edecekler." [Tirmizî, Zühd 59, (2404).][654]

-4698 -7- وعن أبى هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: مَا يَزَالُ الْبَٔءُ بِالْمُؤْمِنِ وَالْمُؤْمِنَةِ في نَفْسِهِ وَوَلَدِهِ وَمَالِهِ حتّى يَلْقَى اللهَ وَمَا عَلَيْهِ خَطِيئَةٌ[. أخرجه مالك والترمذي .

7. (4698)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Mü'min erkek ve kadının nefsinde, çocuğunda, malında bela eksik olmaz. Tâ ki hatasız olarak Allah'a kavuşsun." [Muvatta, Cenâiz 40, (1, 236); Zühd 57, (2401).][655]

-4699 -8- وعن مصعب بن سعد عن أبيه رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قُلْتُ يَا رَسُولَ اللهِ! أىُّ النَّاسِ أشَدُّ بَٔءً؟ قَالَ: ا٭نْبِيَاءُ، ثُمَّ ا٭مْثَلُ، فَا٭مْثَلُ، يُبْتَلى الرَّجُلُ عَلى حَسَبِ دِينِهِ فإنْ كانَ شَدِيداً في دِينِهِ صُلْباً اشْتَدَّ بَؤُهُ، وإنْ كَانَ في دِينِهِ رِقَّةٌ ابْتَهُ اللهُ عَلى حَسَبِ دِينِهِ، فَمَا يَبْرَحُ
البَٔءُ بِالْعَبْدِ حَتّى يَتْرُكَهُ يَمْشِي عَلى ا٭رْضِ وَلَيْسَ عَلَيْهِ خَطِيئَةٌ[. أخرجه الترمذي.يقال: »جاءَ الْقَوْمُ اَمْثَلَ فَا٭مْثَلَ« أىْ جاء أشرافهم وأجلّهم وخيرهم واحداً بعد واحد في الرتبة والمنزلة .

8. (4699)- Mus'ab İbnu Sa'd, babası radıyallahu anh'tan naklediyor: Der ki:

"Ey Allah'ın Resulü! dedim, insanlardan kimler en çok belaya uğrar?"

"Peygamberler, sonra büyüklükte onlara ve bunlara yakın olanlar. Kişi diyaneti nisbetinde belası da şiddetli olur. Şayet dininde zayıflık varsa, Allah onu da diyaneti nisbetinde imtihan eder. Bela kulun peşini bırakmaz. Tâ o kul, hatasız olarak yeryüzünde yürüyünceye kadar." [Tirmizî, Zühd 57, (2400).][656]

-4700 -9- وعن أنسٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: قَالَ اللّهُ عَزَّ وَجَلَّ، وَعِزَّتِى وَجَلِىً أخْرِجُ أحَداً مِنَ الدُّنْيَا أُرِيدُ أنْ أغْفِرَ لَهُ حَتّى أسْتَوْفِيَ كُلَّ خَطِيئَةٍ في عُنُقِهِ بِسَقَمٍ في بَدَنِهِ وَإقْتَارٍ في رِزْقِهِ[. أخرجه رزينٌ.»ا‘‘قتارُ« التضييقَ على ا‘‘نسان في رزقه .

9. (4700)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Allah Teâla hazretleri ferman etti: "İzzetim ve celalim hakkı için, mağfiret etmek istediğim hiç kimseyi, bedenine bir hastalık, rızkına bir darlık vererek boynundaki günahlarından temizlemeden dünyadan çıkarmayacağım." [Rezîn tahriç etmiştir."[657]

-4701 -10- وعن أبى موسى رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: إذَا كَانَ الْعَبْدُ يَعْمَلُ عَمً صَالِحاً فَشَغَلَهُ عَنْهُ مَرَضٌ
أوْ سَفَرٌ كَتَبَ اللّهُ لَهُ كَصَالِحِ مَا كَانَ يَعْمَلُ وَهُوَ صَحيحٌ مُقِيمٌ[. أخرجه أبو داود .

10. (4701)- Ebu Musa radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Bir kul, salih amel işlerken araya bir hastalık veya sefer girerek ameline mani olsa, Allah ona sıhhati yerinde ve mukim iken yapmakta olduğu salih amelin sevabını aynen yazar." [Buhârî Cihâd 134; Ebu Dâvud, Cenâiz 2, (3091).] [658]

İKİNCİ FASIL

ÇOCUK ÖLÜMÜ

4702- 1- عن أبى سعيدٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قالَ:]قَالَ النَّساءُ لِلنَّبِىِّ #: يَا رَسُولَ اللّهِ غَلَبنَا عَلَيْكَ الرِّجَالُ، فَاجْعَلْ لَنَا يَوْماً مِنْ نَفْسِكَ فِوَعَدَهُنَّ يَوْماً، فوَعَظَهُنَّ وَأمَرَهُنَّ، وَكانَ فِيمَا قَالَ لَهُنَّ: مَا مِنْكُنَّ اِمْرَأةٌ تُقَدِّمُ ثَثَةً مِنْ وَلَدَهَا إَّ كَانُوا لَهَا حِجَاباً مِنَ النَّارِ. فقَالَتِ امْرَأةٌ: يَا رَسُولَ اللّهِ، وَاثْنَيْنِ؟ قَالَ: وَاثْنَيْنِ[. أخرجه الشيخان .

1. (4702)- Ebu Said (radıyallahu anh) anlatıyor: "Kadınlar Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a dediler ki:
"Ey Allah'ın Resulü! Sizden (istifade hususunda) erkekler bize galip çıktı (yeterince sizi dinleyemiyoruz). Bize müstakil bir gün ayırsanız!"
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bunun üzerine onlara bir gün verdi. O günde onlara vaaz u nasihat etti, bazı emirlerde bulundu. Onlara söyledikleri arasında şu da vardı:
"Sizden kim, kendinden önce üç çocuğunu gönderirse, onlar mutlaka kendisine ateşe karşı bir perde olur!"
Bir kadın sormuştu: "Ey Allah'ın Resûlü! Ya iki çocuğu ölmüşse?"
"İki de olsa!" buyurmuşlardı." [Buharî, İlm 36, CEnâiz 6, İ'tisâm 9; Müslim, Birr 152, (2633).][659]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadiste sahabe hanımlarının dinlerini öğrenme hususunda hırsları gözükmektedir. Zira Mescid-i Nebevî'nin arka kısmında yer alan kadınların, araya giren erkek cemaati sebebiyle Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı işitmeleri zorlaşmış olunca daha yakından dinleme imkanı sağlayacak hususî bir gün talep ediyorlar.

2- Bazı rivayetlerde Resulullah'ın "Falanca hanımın evinde toplanın" diyerek, kadınlara mahsus vaaz gününü hususî bir evde yaptığı belirtilir.

3- Hadis, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kadınların dinlerini öğrenmeleri

meselesine ehemmiyet verip hususî şekilde ilgilendiğini göstermektedir.

4- Hadis, keza Müslüman çocuklarının cennette olduğunu, çocukların ebeveynleri için ateşe karşı perde olacaklarını ifade etmektedir.
Bu rivayette iki çocuğu ölen kimsenin cennete gideceği ifade edilmiştir. Bir başka rivayette "Ya tek çocuğu ölmüşse?" sorusu da sorulmuş, Resûlullah bir müddet sükût buyurduktan sonra: "Tek de olsa!" diye cevap dermeyan etmiştir. Bir başka hadiste "Kim büluğa ermemiş üç çocuğu önden gönderirse bunlar kendisi için ateşe karşı muhkem bir kal'a olurlar" buyurulmuştur. Bir çocuk gönderene de cennet verileceğini teyid eden muhtelif rivayetler var. İbnu Hacer, bunlardan en sahih olanını, Buhârî'nin Rikâk'ta kaydettiği şu rivayetin teşkil ettiğini söyler:
"Allah Teâla hazretleri buyurmuştur: "Ben, dünya ehlinden sevdiğini aldığım bir kulum, onun sevabını umarak sabreder, rıza gösterirse mükâfatı ancak cennettir." İbnu Hacer, "Bu rivayete tek çocuk da dahildir" der.
Bu çeşit rivayetlerin bir kısmı ihtisab yani "sevap niyetiyle sabır" kaydını ihtiva etmez, mutlak gelir. Bunlara göre, çocuğu ölen her mü'min bu sevaba dahildir. Ancak İbnu Hacer der ki: "Şeriatın bilinen kaidelerindendir: "Sevap niyete terettüp eder." Öyleyse mutlak hadisleri "ihtisab"la kayıtlamak gerekir. Öyleyse mutlak hadisler mukayyed olanlara hamledilecektir."[660]

4703 -2- وعن أبِي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: َيَمُوتُ ‘حَدٍ مِنَ الْمُسْلِمِينَ ثَثَةٌ مِنْ الْوَلَدِ فَتَمَسَّهُ النَّارُ إَّ تَحلَّةَ الْقَسَم[. أخرجه الستة إ أبا داود.وفي أخرى للترمذي: »واثْنَانِ وَوَاحِدٌ«.ومعنى »تَحِلَّةِ الْقَسَم« أى تمسه النار إ مسة يسيرة مثل تحليل قَسم الحالف.

2. (4703)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Mü'minlerden birinin üç çocuğu ölür ve ona da ateş değerse, bu çok hafif bir alev yalamasıdır." [Buharî, Cenâiz 6, Eymân 9; Müslim, Birr 150-154, (2632-2635); Muvatta, Cenâiz 38, (1, 235); Tirmizî, Cenâiz 64. (1060); Nesâî, Cenâiz 25, (4, 25).][661]

4704 -3- وعن ابْنِ عبَّاسٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَنْ

كَانَ لَهُ فَرَطَانِ مِنْ أمَّتِى دَخَلَ الْجَنَّةَ بِهِمَا. قَالَتْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْها: وَمَنْ كَانَ لَهُ فَرَطٌ. قَالَ: وَمَنْ كَانَ لَهُ فَرَطٌ يَا مُوَفَّقَة. قَالَتْ: فَمَنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ فَرَطٌ مِنْ أُمَّتِكَ؟ قَالَ: أنَا فَرَطُ أُمَّتِى، لَنْ يُصَابُوا بِمِثْلِى[. أخرجه الترمذي.»الفرطُ« السابق المقدم على القوم في طلب الماء والمنزل، وإذا مات ل"نسان ولد صغير فهو فرط له .

3. (4704)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Ümmetimden kimin iki öncüsü varsa, onlarla birlikte cennete girer!"
Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) sordu: "Bir öncüsü olan?"
"Bir öncüsü olan da, ey (hayırda) muvaffak olan!" buyurdular.
Hz. Aişe tekrar sordu: "Ümmetinden hiç öncü göndermeyen?"
"Ben, ümmetimin öncüsüyüm, (şefaatimle onları cennete ben sevkedeceğim. Hatta ben bütün öncülerin en büyüğüyüm. Çünkü ücret, çekilen meşakkate göre büyür). Benim ki gibisine de hedef olmayacaklar. (Onların beni önden göndermekten daha büyük bir kayıpları, daha acılı bir musibetleri yoktur ve olmayacak da. Zira vahiy kesilmiş oldu.)" [Tirmizî, Cenâiz 64, (1062).] [662]

ÜÇÜNCÜ FASIL

ÖLÜM VE ALLAH'A KAVUŞMA SEVGİSİ

-4705 -1- عن عُبَادَةِ بْنِ الصَّامِتِ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَنْ أَحَبَّ لِقَاءَ اللّهِ أَحَبَّ اللّهُ لِقَاءَهُ، وَمَنْ كَرِهَ لِقَاءَ اللّهِ كَرِهَ اللّهُ لِقَاءَهُ. فقَالَتْ عَائِشَةُ رَضِيَ اللّهُ عَنْها: إنَّا لَنَكْرَهُ الْمَوْتَ. قَالَ: لَيْسَ ذلِكَ؛ وَلكِنِ الْمُؤْمِنَ إذَا حَضَرَهُ الْمَوْتُ بُشِّرَ بِرِضْوَانِ اللّهِ وَكَرَامَتِهِ، فَلَيْسَ شَىْءٌ أَحَبَّ إلَيْهِ مِمَّا أَمَامَهُ، فأَحَبَّ لِقَاءَ اللّهِ وَأَحَبَّ اللّهُ لِقَاءَهُ، وإنَّ الْكَافِرُ إذَا حَضَرَهُ الْمَوْتُ بُشِّرَ بِعذَابِ اللّهِ وَعُقُوبَتِهِ فَلَيْسَ شَىْءٌ أَكْرَهَ إلَيْهِ مِمَّا أَمَامَهُ، فَكَرِهَ لِقَاءَ اللّهِ، وَكَرِهَ اللّهُ لِقَاءَهُ[.
أخرجه الخمسة إَّ أبَا داود .

1. (4705)- Ubâde İbnuÔs-Samit (radyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdu ki:
"Kim Allah'a kavuşmayı severse, Allah da ona kavuşmayı sever. Kim Allah'a kavuşmaktan hoşlanmazsa Allah da ona kavuşmaktan hoşlanmaz!
"Hz. Aişe (radıyallahu anhâ): "Biz ölmekten hoşlanmayız" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Kasdımız bu değil. Lâkin, mü'mine ölüm gelince, Allah'ın rızası ve ikramıyla müjdelenir. Ona, önünde (ölümden sonra kendisini bekleyen) şeyden daha sevgili birşey yoktur. Böylece o, Allah'a kavuşmayı sever, Allah da ona kavuşmayı sever. Kâfir ise, ölüm kendisine gelince Allah'ın azabı ve cezasıyla müjdelenir. Bu sebeple ona önünde (kendini bekleyenlerden) daha menfur bir şey yoktur. Bu sebeple Allah'a kavuşmaktan hoşlanmaz, Allah da ona kavuşmaktan hoşlanmaz." [Buhârî, Rikâk 41; Müslim, Zikr 14, (2683); Tirmizî, Cenâiz 67, (1066); Nesâî, Cenâiz 10, (4, 10).] [663]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste kulun Allah'a olan sevgi ve nefreti ile Allah'ın da kula olan sevgi ve nefreti mevzubahis edilmektedir. Kulun sevgi ve nefretini anlamak o kadar zor değildir. Ama Allah'ın sevgi ve nefreti izah gerektirir. Bu sebeple alimler: "Allah'ın kullarına muhabbeti, onun hayır ve hidayetini irade etmesidir. Kula

in'amda bulunmasıdır. Nefreti de bunların zıddıdır. Yani kulun hayrını ve hidayetini irade etmemesi, in'amda bulunmamasıdır."

Hadiste gelen مَنْ (kim) kelimesi şart değil de haber olarak telakki edilince şöyle bir mana çıkacağına da dikkat çekilmiştir: "Allah'a kavuşmayı seven, Allah'ın kendisine kavuşmasını sevdiği kimsedir."
Bu durumda, Allah'ın, kula kavuşmayı sevmesinin sebebi kulun Allah'a kavuşmayı sevmesi değildir. Keza kerahat ve nefret de böyle.

2- Hadisin son kısmını anlamada Müslim ve Nesâî'de Şureyh İbnu Hânî tarikinden gelen veçhinde geçen ziyadeyi kaydediyoruz:
"...Ebu Hüreyre'yi dinledim... (hadisin aslını zikreder ve der ki:) "Sonra Hz. Aişe'ye geldim. Dedim ki: "Bir hadis işittim, eğer öyleyse hepimiz helak olduk" -Hadisi zikreder ve der ki:- "Aramızda ölümden hoşlanan kimse yok, herkes onu sevmiyor."
Bunun üzerine Hz. Aişe: "Onun mânası senin hatırına gelen şey değil. (Hadiste ölüm hali anlatılıyor. Ölmek üzere olan insanın) gözü belerdi mi yani can çekişen kimse, gözünü açıp yukarıya dikti mi artık etrafa bakamaz, göğsü daralır, ruh gidip gelmeye başlar, derisi titrer ve büzülür. İşte bu can çekişme halidir" der." Bu hadisin Abda İbnu Humeyd'de gelen bir veçhinde Hz. Aişe şöyle demiştir: "Allah bir kul hakkında hayır murat etti mi, onun ölümünden bir yıl önce bir melek göndererek onu takviye edip hayırlı işlerde muvaffak kılar. Hakkında: "Hayır üzere öldü" denir. İşte bu kimse ölüm gelince sevabını gördü mü nefsi ona kavuşma arzusu duyar. Bu onun Allah'a kavuşmayı sevmesi, Allah'ın da ona kavuşmayı sevmesidir. Allah bir kul hakkında şer murad etti mi, ölümünden bir yıl önce ona bir şeytan musallat eder. Bu onu saptırır ve fitneye atar. Öyle ki: "İçinde bulunduğu şer üzere öldü" denir. Ölüm geldiği zaman, Allah'ın kendisine hazırladığı azabı görür ve nefsi bundan korkar. İşte bu onun Allah'a kavuşmaktan, Allah'ın da ona kavuşmaktan hoşlanmamasıdır."

3- Hattabî'ye göre, hadiste geçen lika (kavuşma)dan farklı manalar muraddır:

* Muayene, (birkısım gaybî hakikatleri ölüm anında görmek).

* Ba's yani ölümden sonra dirilme; şu ayette olduğu gibi: "Allah'ın huzuruna varacaklarını inkâr edenler hüsrana uğramışlardır..." (En'âm 31).

* Ölüm; şu ayette olduğu gibi: "Kim Allah'a kavuşmayı ümit ederse, Allah'ın vaadettiği o an mutlak gelecektir..." (Ankebut 5). Keza şu ayette olduğu gibi: "De ki: Kaçtığınız ölüm, mutlaka gelip sizi bulacaktır. Sonra da görünür ve görünmez alemleri hakkıyla bilen Allah'a döndürüleceksiniz..." (Cum'a 87).

* İbnu'l-Esir, en-Nihaye'de şöyle der: "Burada likâullah (Allah'a kavuşmak)tan murad Ahiret yurduna dönüş ve Allah'ın indindeki şeylerden taleptir. Bundan gaye ölüm değildir. Çünkü herkes ondan nefret eder. Öyleyse kim dünyayı terkeder ve ona buğzederse Allah'a kavuşmayı sever, kim de dünyayı tercih edip ona kendini verirse Allah'a kavuşmayı sevmez, çünkü bu kimse, ona ölümde vasıl olur."

* Hattabî der ki: "Kulun Allah'a kavuşmayı sevmesinin manası, ahireti dünyaya tercih etmesidir. Böylece kul, dünyada ikametin devam etmesini sevmez, bilakis oradan göçe hazırlık yapar. Allah'a kavuşmaktan nefret, bunun zıddıdır."

* Nevevî der ki: "Hadisin manası şudur: "Şer'an itibar edilen, muhabbet ve nefret, hayatının sonuna gelmiş kimseye birkısım gaybî ahvalin açılıp, sonunun ne olacağı gösterilen, bu sebeple, artık tevbesinin kabul edilmediği can çekişme anında vaki olan muhabbet ve nefrettir."[664]

4- Hadisten Çıkarılan Bazı Fevaid:

* Hayır ehli, şerefleri sebebiyle önce zikredilir, şer ehli sayıca çok olsa da ikinci planda mevzubahis edilmelidir.

* Cezalar amel cinsindendir. Hadiste muhabbet muhabbetle, nefret nefretle karşılık görmektedir.

* Bazı alimler lika'yı rü'yet olarak tevil ederek hadisten ahirette hayır ehlinin Allah'ı göreceğine delil bulmuş ise de bu zayıf addedilmiş ve lika ile Allah'ın sevabına kavuşmanın kastedilmiş olmasının da mümkün ve makul olduğu ileri sürülmüştür.

* Can çekişen kimsede sürur ve ehemmiyet alameti zuhur ederse, bu onun hayır üzere olduğuna delildir. Aksi zuhur ederse şer üzerine olduğuna delil olur.

* Allah'a kavuşma sevgisi, ölümü temenni etme yasağına girmez. Çünkü bu, ölümü temenni etmediği halde kişide bulunabilir. Nitekim Allah'a kavuşma muhabbeti hasıl olan kişide bu hal, ölümün gelmesi veya gecikmesiyle ortadan kalkmaz. Halbuki can çekişme ve gaybî halleri görme anı, ölümü temeni yasağına girmez. Bilakis o anda temeni müstehabtır.

* Sıhhat halinde ölümden nefret etmenin farklı şekilleri var:

** Bazı insanlar, ölümden sonraki ahiret nimetlerine, dünyayı tercih ederek ölümden nefret eder. Bu, mezmumdur.

** Bazıları, kendisini bekleyen hesaptan korkarak ölümden nefret eder. Bunlar yeterli amelde bulunamadığını, hazırlığı olmadığını idrak eder de gerekli şekilde Allah'ın emrini yerine getirmek arzusuyla ölmemek ister. Bunlar ölümden nefret etmede mazurdur. Bu gruba girenlerin çok ciddi şekilde uhrevi hazırlığa girişmeleri ve ölüm gelinceye kadar bu hali terketmemeleri gerekir. Ölüm geldi mi, bunların Allah'ın rahmetinden ümidvar olarak ölümü nefretle değil, muhabbetle karşılamaları icab eder.

* Dünyada, sağlardan hiç kimse Allah'ı göremez. Bu görme işi, mü'minlere ölümden sonra vaki olur. Zira, hadisin bir başka veçhinde: "Ölüm, Allah'a kavuşmadan öncedir" ibaresi gelmiştir. Lika, rü'yetten daha âmm bir tabirdir. Öyleyse lika ortadan kalkınca rü' yet (görme) de ortadan kalkar. Nitekim bir Müslim hadisinde, buradakinden daha sarih olarak şöyle buyrulmuştur: "Siz, ölmedikçe Rabbinizi göremeyeceksiniz." [665]

---

[1] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/341.

[2] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/341.

[3] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/342.

[4] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/342-343.

[5] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/344-345.

[6] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/345-347.

[7] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/347-348.

[8] Yani Resûlullah şöyle demiş olmalıdır: "Sabırsızlığı yüzünden Allah tarafından cezalandırılan Hz. Yunus'u küçük görerek: "Ben Yunus'tan hayırlıyım" demek hiçbir peygambere yakışmaz.

[9] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/348-351.

[10] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/351-353.

[11] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/353.

[12] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/353-355.

[13] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/355-356.

[14] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/356.

[15] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/356-357.

[16] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/357-358.

[17] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/358.

[18] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/359.

[19] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/359-362.

[20] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/362.

[21] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/363.

[22] İslâm âlimleri, burada geçen: "İsâ'ya uyanlar"ın müslümanlar olduğunu belirtirler. Çünkü müslümanlar, Hz. İsâ'nın gerçek kadrini bilirler, onun getirdiği tevhid'e tâbi olurlar. Hıristiyanlar ona, Allah, Allah'ın oğlu diyerek ondan uzaklaşmıştır.

[23] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/363-366.

[24] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/367.

[25] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/367-369.
[26] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/369.
[27] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/369-370.
[28] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/370-373.
[29] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/373.
[30] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/373-378.
[31] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/378.
[32] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/379.
[33] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/379-380.
[34] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/380.
[35] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/380-381.
[36] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/381-387.
[37] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/387.
[38] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/387-388.
[39] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/388.
[40] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/388-391.
[41] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/391-393.
[42] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/394.
[43] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/394-395.
[44] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/395.
[45] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/395.
[46] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/396.
[47] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/397-398.
[48] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/398-399.
[49] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/399.
[50] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/399-400.
[51] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/400.
[52] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/401.

[53] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/401.
[54] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/402.
[55] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/402.
[56] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/402-404.
[57] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/405.
[58] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/405.
[59] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/406.
[60] "Onlar da, "Ey Rabbimiz derler, bizi iki defa öldürdün, iki defa diriltttin...""(Mü'min 11) âyeti ile ölme ve dirilme hadisesi "iki" ile sınırlıdır.
[61] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/406-407.
[62] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/407.
[63] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/408.
[64] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/408-409.
[65] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/411.
[66] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/411-414.
[67] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/414.
[68] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/415.
[69] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/415-416.
[70] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/416-417.
[71] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/417.
[72] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/417.
[73] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/417-418.
[74] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/418.
[75] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/418-419.
[76] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/420.
[77] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/421.
[78] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/421-422.
[79] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/422.

[80] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/422-423.
[81] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/423.
[82] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/424.
[83] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/424-425.
[84] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/425.
[85] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/425-426.
[86] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/426-427.
[87] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/427.
[88] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/427.
[89] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/428.
[90] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/429.
[91] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/429.
[92] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/429-431.
[93] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/431.
[94] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/431-432.
[95] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/433.
[96] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/433.
[97] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/434.
[98] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/435.
[99] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/436.
[100] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/436-441.
[101] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/441.
[102] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/442-443.
[103] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/443.
[104] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/444.
[105] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/445.
[106] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/445.
[107] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/446.

[108] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/447.
[109] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/447.
[110] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/447.
[111] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/447-448.
[112] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/448.
[113] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/449.
[114] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/449
[115] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/450-451.
[116] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/451-452.
[117] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/452.
[118] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/453.
[119] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/454.
[120] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/454-455.
[121] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/455-456.
[122] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/456-457.
[123] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/457.
[124] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/457.
[125] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/457.
[126] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/458.
[127] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/458-459.
[128] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/459-460.
[129] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/461.
[130] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/462.
[131] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/463.
[132] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/463.
[133] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/464.
[134] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/464.
[135] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/465.

[136] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/465.
[137] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/465.
[138] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/465.
[139] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/466.
[140] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/466-467.
[141] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/467-468.
[142] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/468.
[143] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/469.
[144] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/470.
[145] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/470.
[146] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/471.
[147] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/471-472.
[148] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/472.
[149] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/472.
[150] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/472-473.
[151] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/474.
[152] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/474-375.
[153] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/475-476.
[154] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/476-477.
[155] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/478.
[156] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/478-479.
[157] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/480.
[158] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/480-482.
[159] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/482.
[160] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/482.
[161] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/482-484.
[162] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/484.
[163] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/485.

[164] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/485.
[165] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/485-488.
[166] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/488.
[167] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/488-489.
[168] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/489.
[169] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/489-490.
[170] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/490.
[171] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/490.
[172] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/491.
[173] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/491.
[174] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/491.
[175] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/492.
[176] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/492.
[177] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/493.
[178] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/493-494.
[179] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/494.
[180] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/494.
[181] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/495.
[182] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/495-500.
[183] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/500-502.
[184] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/502.
[185] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/503.
[186] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/503-505.
[187] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/505-506.
[188] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/506.
[189] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/506-507.
[190] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/507-509.
[191] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/509.

[192] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/509.
[193] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/509.
[194] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/509-512.
[195] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/512.
[196] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/512-514.
[197] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/514.
[198] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/515.
[199] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/515.
[200] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/515-518.
[201] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/521-524.
[202] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/527-528.
[203] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/528-530.
[204] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/531.
[205] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/532.
[206] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/532-534.
[207] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/535.
[208] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/535.
[209] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/536.
[210] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/536-538.
[211] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/538.
[212] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/538-539.
[213] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/540.
[214] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/540.
[215] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/540.
[216] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/541.
[217] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/541.
[218] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/541-544.
[219] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/544.

[220] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/545.
[221] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/545.
[222] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/545-546.
[223] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/547.
[224] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/547-548.
[225] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/549.
[226] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/549-551.
[227] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/552.
[228] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/552-554.
[229] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/5.
[230] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/5-6.
[231] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/8.
[232] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/8-9.
[233] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/9.
[234] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/9-10.
[235] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/10.
[236] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/11-12.
[237] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/12.
[238] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/12-13.
[239] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/13.
[240] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/13.
[241] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/14.
[242] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/14-15.
[243] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/15.
[244] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/16.
[245] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/16.
[246] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/17-18.
[247] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/18-19.

[248] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/20.
[249] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/20.
[250] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/21.
[251] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/21-22.
[252] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/23.
[253] Burada mübalağa yoktur. Çünkü o ebedîdir, dünya fânidir. Ebedî akan bir çeşme büyük bir denizden daha zengindir. Öyle ise ebedî olan kamçı kadar yere dünyadan daha hayırlıdır.
[254] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/23-24.
[255] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/24-25.
[256] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/25.
[257] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/25.
[258] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/25-27.
[259] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/27.
[260] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/28-29.
[261] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/30.
[262] Birinci cilt, s.518-530'a bakılsın.
[263] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/30-32.
[264] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/33.
[265] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/33.
[266] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/33.
[267] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/34.
[268] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/34-35.
[269] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/35-36.
[270] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/36-37.
[271] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/37.
[272] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/37-39.
[273] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/39-40.
[274] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/41-42.

[275] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/42.
[276] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/43.
[277] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/43-44.
[278] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/44.
[279] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/44-45.
[280] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/45.
[281] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/45.
[282] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/45-46.
[283] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/46.
[284] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/47.
[285] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/47-49.
[286] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/49.
[287] Bu hadis 4366 numarada geçti.
[288] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/49-51.
[289] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/51.
[290] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/51-52.
[291] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/52.
[292] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/52-53.
[293] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/53.
[294] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/53.
[295] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/54.
[296] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/54-55.
[297] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/56.
[298] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/56-57.
[299] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/57.
[300] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/57-58.
[301] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/58.
[302] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/59.

[303] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/60.

[304] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/60-61.

[305] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/61.

[306] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/61-62.

[307] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/63.

[308] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/63-64.

[309] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/64.

[310] Birinci cilt 527-529. Sayfalara bakılsın.

[311] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/64-65.

[312] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/66-67.

[313] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/68.

[314] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/68-69.

[315] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/69-70.

[316] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/70.

[317] Cum'a bahsi 9. Ciltte (s. 176 ve devamı) geçti.

[318] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/70-71.

[319] Bu kısım ayetten muktebestir (Hacc 2). Birine göre şöyle takdir etmek gerekir: Kıyametin hali öyle bir dehşette olacak ki, o esnada eğer kadınlar hamile olsalardı çocuklarını düşürürlerdi. Nitekim Araplar: اَصَابنَا اَمْرٌ يُشِبُ مِنْهُ الْوَلِيدُ

[320] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/71-72.

[321] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/72-73.

[322] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/73.

[323] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/73.

[324] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/74.

[325] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/74.

[326] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/74.

[327] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/74-75.

[328] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/75.

[329] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/75-76.

[330] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/76.

[331] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/76-77.

[332] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/77.

[333] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/78.
[334] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/78-79.
[335] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/79-80.
[336] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/80.
[337] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/80-81.
[338] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/81.
[339] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/81.
[340] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/82.
[341] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/82-83.
[342] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/83-84.
[343] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/84.
[344] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/84-86.
[345] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/86.
[346] Kıyamet alametleri, Kıyametin vukû'u gibi meseleler kitabımızın Kıyamet Bölümünde gelecektir (5004-5056. Hadisler).
[347] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/86-87.
[348] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/87.
[349] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/87-88.
[350] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/88.
[351] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/88-89.
[352] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/89.
[353] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/89-90.
[354] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/90.
[355] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/90.
[356] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/90-91.
[357] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/91.
[358] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/93.
[359] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/93-94.

[360] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/94.
[361] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/94.
[362] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/95.
[363] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/95-96.
[364] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/96-97.
[365] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/97.
[366] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/98.
[367] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/98.
[368] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/99.
[369] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/99.
[370] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/100.
[371] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/100.
[372] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/101.
[373] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/101.
[374] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/101.
[375] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/102.
[376] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/102-103.
[377] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/103.
[378] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/103.
[379] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/103-104.
[380] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/104.
[381] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/105.
[382] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/105.
[383] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/105.
[384] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/106.
[385] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/106.
[386] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/106.
[387] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/106-108.

[388] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/108-109.
[389] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/109.
[390] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/110.
[391] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/110.
[392] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/111.
[393] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/111.
[394] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/111-112.
[395] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/113.
[396] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/113-114.
[397] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/114.
[398] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/114-115.
[399] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/115.
[400] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/116.
[401] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/118-119.
[402] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/119-120.
[403] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/120.
[404] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/120-121.
[405] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/121-122.
[406] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/123.
[407] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/124.
[408] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/124-127.
[409] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/128.
[410] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/129.
[411] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/129.
[412] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/129-130.
[413] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/131.
[414] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/131.
[415] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/132.

[416] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/132.
[417] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/133.
[418] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/134.
[419] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/134.
[420] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/134-136.
[421] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/136.
[422] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/137.
[423] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/137.
[424] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/138.
[425] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/138.
[426] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/139.
[427] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/139-140.
[428] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/141.
[429] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/141-142.
[430] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/142.
[431] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/142-143.
[432] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/144.
[433] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/144.
[434] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/144-145.
[435] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/145.
[436] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/145-146.
[437] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/146.
[438] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/146-147.
[439] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/147.
[440] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/147.
[441] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/149.
[442] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/149-150.
[443] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/150.

[444] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/150-151.

[445] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/151.

[446] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/151-152.

[447] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/152.

[448] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/152.

[449] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/152.

[450] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/152-153.

[451] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/153.

[452] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/153-154.

[453] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/154.

[454] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/155.

[455] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/155-156.

[456] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/156.

[457] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/156-159.

[458] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/160.

[459] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/160.

[460] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/161-162.

[461] Bu hadisenin teferruatı daha önce geçti (4432-4434. hadisler).

[462] Bu hadisenin teferruatı daha önce geçti (4454-4456. hadisler).

[463] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/162-164.

[464] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/164-165.

[465] Hicret ve "hicret üzerine biat" hadisesinin risalet-i Muhammiye'deki geniş mânâsı Hicretle ilgili bölümün (5775-5779) sonunda müstakilen tahlîl edilecektir.

[466] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/165-167.

[467] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/167.

[468] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/167.

[469] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/168.

[470] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/168.

[471] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/168.
[472] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/169.
[473] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/169-171.
[474] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/171-172.
[475] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/172.
[476] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/172-173.
[477] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/173.
[478] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/173-174.
[479] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/174.
[480] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/174.
[481] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/174-175.
[482] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/175.
[483] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/176.
[484] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/176-177.
[485] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/178.
[486] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/178-179.
[487] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/179.
[488] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/180.
[489] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/180-181.
[490] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/181.
[491] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/182.
[492] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/182-183.
[493] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/183.
[494] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/183.
[495] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/184-185.
[496] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/185-186.
[497] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/186.
[498] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/186-187.

[499] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/187.
[500] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/188.
[501] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/188.
[502] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/188-189.
[503] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/189.
[504] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/189-190.
[505] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/190.
[506] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/190.
[507] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/191.
[508] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/191.
[509] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/191-192.
[510] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/193.
[511] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/193.
[512] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/193.
[513] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/194.
[514] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/194.
[515] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/194.
[516] Bir berîd: Dört fersah; bir fersah dört mil; bir mil dört bin zirâ'dır. Yani bir berid altmışdörtbin (64.000) zirâ'dır. 1 zirâ'da 50-70 cm uzunluğuna tekabül eden bir ölçü birimidir (el-Müncid- Beyrut. 1960. S. 234).
[517] Belâzurî'deki bir rivâyette "Ancak saka devesi ile ekin ve bağlarını sulayan kimseye sabanını ve (bozuk) sulama âletini onarmak üzere dağdağan ve seksek ağaçları mâkulesinden faydalanmaya müsâade etti" denir.
[518] Muhtelif rivâyetlerde, haram kılınan bölgenin hududlarını tesbit maksadıyla, çok sayıda yer isimleri zikredilir. Bunlardan bir kısmı sarihtir, mâlum yerlerdir. Bir kısmı mübhemdir (Lâbiteyhâ, Me'zemeyhâ, Cebeleyhâ gibi). Bir kısmı da münâkaşalıdır (Sevr dağı gibi ki, bâzı selef âlimleri, Medine civârında bu isimde bir yer olmadığını, Sevr'in hicret sırasında Resûlullâh aleyhissalâtü vasselâm'ın sığındığı mağaranın bulunduğu dağ olduğunu, bu dağın ise Mekke yakınlarında bulunduğunu söylemişlerdir. Ancak başta İbn-i Hacer el-Askalâni olmak üzere (Fethu'l-bâri: 4/453-454) mes'eleyi tahkîk eden bir çok âlimler Medine'de Uhud dağının gerisinde, küçük, yuvarlak bir dağın Sevr olarak bilindiğini ve Medine halkınca da mâruf olduğunu göstermişlerdir. Muhammed Fuâd Abdulbâki merhum. Müslim'in tahkıkli neşrini yaparken bu mevzuya geniş açıklama ayırmıştır, oraya bakılsın (2/995-998). Biz, şerh kitaplarında yer alan uzun münâkaşa ve tahlillere burada yer vermeyi gerekli bulmadık. Mevzuya ilgi duyacak okuyucularımıza, bu meseleye geniş şekilde yer vermiş bulunan Semhûdî'yi de tavsiye ederiz (el-Vefâu'l-Vefâ: 1/89-117).

[519] Akik: Medine'de Harra'dan sonra gelen (...) bir yer. Yâkut'un açıklamasına bakılırsa, haram bölge (koruluk)'nin dışında kalmaktadır (Mucemu'l-Büldân, Beyrut, 1957, 4/139).
[520] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/195-198.
[521] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/198-200.
[522] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/200.
[523] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/200-201.
[524] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/201.
[525] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/202.
[526] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/202.
[527] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/203.
[528] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/203.
[529] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/204.
[530] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/204.
[531] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/205.
[532] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/205.
[533] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/206.
[534] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/206-207.
[535] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/207.
[536] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/207.
[537] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/208.
[538] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/208.
[539] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/208-209.
[540] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/209.
[541] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/209-210.
[542] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/210.
[543] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/210.
[544] Veber: Deve yünü demektir. Ehl-i veber'le bedeviler kastedilir. Çünkü onlar evlerini bu yünden yaptıkalr çadırlar şeklinde inşa ederlerdi, yani çadırlarda yaşarlardı. Meder: Yapışkan toprak demektir. Ehl-i meder tabiriyle şehirliler, yerleşikler ifade edilir. Çünkü evlerini topraktan inşa ederler.

[545] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/211-213.
[546] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/213.
[547] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/213-214.
[548] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/215.
[549] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/215.
[550] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/216.
[551] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/216.
[552] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/216-217.
[553] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/217.
[554] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/217.
[555] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/218.
[556] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/218.
[557] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/218-219.
[558] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/219.
[559] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/219-220.
[560] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/220.
[561] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/220-221.
[562] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/223.
[563] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/223.
[564] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/224.
[565] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/224.
[566] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/224-225.
[567] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/225.
[568] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/226.
[569] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/226.
[570] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/226.
[571] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/227.
[572] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/227

[573] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/227-228.
[574] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/228.
[575] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/229.
[576] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/229.
[577] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/229-230.
[578] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/230.
[579] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/230.
[580] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/230-231.
[581] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/231.
[582] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/231-232.
[583] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/232.
[584] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/232.
[585] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/232.
[586] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/233.
[587] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/233.
[588] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/233.
[589] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/234.
[590] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/235.
[591] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/236.
[592] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/236-237.
[593] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/237.
[594] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/238.
[595] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/238.
[596] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/239.
[597] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/239.
[598] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/240.
[599] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/242-243.
[600] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/243.

[601] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/244.
[602] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/244-249.
[603] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/250.
[604] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/250.
[605] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/250-252.
[606] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/252.
[607] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/254-255.
[608] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/255-256.
[609] Köşeli parantez, rivayetin Tirmizi'deki aslından alınmadır, bazı küçük farklar var.
[610] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/257-258.
[611] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/260.
[612] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/260-261.
[613] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/261.
[614] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/261-263.
[615] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/263.
[616] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/264-265.
[617] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/266.
[618] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/266.
[619] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/267.
[620] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/267-270.
[621] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/270.
[622] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/270-271.
[623] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/271.
[624] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/271.
[625] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/272.
[626] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/273.
[627] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/273.
[628] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/273.

[629] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/274.
[630] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/275.
[631] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/276.
[632] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/276-277.
[633] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/277.
[634] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/277.
[635] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/278.
[636] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/278.
[637] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/279-280.
[638] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/280.
[639] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/280.
[640] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/280.
[641] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/281.
[642] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/281.
[643] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/282.
[644] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/282.
[645] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/282.
[646] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/282.
[647] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/283.
[648] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/283-285.
[649] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/287.
[650] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/288.
[651] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/288.
[652] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/288.
[653] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/289.
[654] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/289.
[655] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/289.
[656] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/290.

[657] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/290.
[658] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/291.
[659] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/292.
[660] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/292-293.
[661] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/294.
[662] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/294.
[663] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/295.
[664] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/296-297.
[665] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/297-298.

FİTNELER, HEVALAR VE İHTİLAFLAR BÖLÜMÜ

(Bu bölümde altı fasıl vardır.)

BİRİNCİ FASIL

FİTNE PATLAK VERİNCE YAPILACAK TAVSİYE

*

İKİNCİ FASIL

ZAMAN İÇİNDE ÇIKACAK FİTNELERDEN ZİKRİ GEÇENLER

*

İSMİ GEÇEN FİTNELER

*

İSMİ GEÇMEYEN FİTNELER

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

ASABİYYE VE EHVA

*

DÖRDÜNCÜ FASIL

FİTNENİN GELECEGİ CİHET VE FİTNEYİ ÇIKARACAKLAR

*

BEŞİNCİ FASIL

MÜSLÜMANLARIN BİRBİRLERİYLE SAVAŞLARI

*

ALTINCI FASIL

SAHABE VE TABİİN ARASINDA ÇIKAN KAVGA VE İHTİLAFLAR

*

HZ. OSMAN'IN ŞEHİD EDİLMESİ

*

CEMEL VAK'ASI

*

HARİCİLER

*

HAKEMEYN HADİSESİ VE YEZİD İBNU MUAVİYE'YE BİAT

*

İBNU'Z-ZÜBEYR DEVRİ

*

HACCAC

*

BENÎ MERVAN

FİTNELER, HEVALAR VE İHTİLAFLAR BÖLÜMÜ

UMUMİ AÇIKLAMA

Fitne, insanlık tarihinin, Peygamberimiz (aleyhissalâtu vesselâm)' den sonra kıyametin kopmasına kadar geçecek zaman içerisinde en bariz kaderlerinden biri olduğu için Resûlullah pek çok hadisleriyle uyarıda bulunmuştur. Hadis kitaplarında mutlaka yer alan bölümlerden biri Kitabu'lfiten'dir. Ebu'l-Fida İbnu Kesir, bu hadisleri en-Nihaye ev el-Fiten ve'l-Melahim adlı bir kitapta toplamıştır.[1] Zamanımız, hadislerde haber verilen bütün fitnelerin yaşandığı bir devredir. Çünkü fitneyi kısaca dahilî kargaşa olarak anlarsak, artık İslam âlemi dış oyunların tuzağına düşerek, cihad mânasında, küffara karşı savaş dönemini hemen hemen kapamış, Müslümanların birbirleriyle kavgasına dönüşen dahilî kargaşalar vetiresine girmiştir. Şu halde, fitne nedir ve ne değildir, fitne sırasında takip edilecek tavır hususunda ne gibi İlahi düsturlar varid olmuştur? bilmek her zamankinden daha büyük, daha zaruri bir ihtiyaç haline gelmiştir. Bu sebeple, bu bölümde açıklamaları biraz daha geniş tutacağız.[2]

FİTNE:

Din alimlerince, dinimize umumiyetle sınama ve imtihan olarak aktarılan bu kelime aslında altın ve gümüşü, yabancı maddelerden temizleyip saf olarak elde etmek için ateşe sokup eritmeye denmiştir. İyiliği ve kötülüğü belli olmak için insana edilen muamele ve ibtilaya da bu asıldan alınmış olarak fitne denir. Kelime zamanla çok daha geniş mânalar kazanarak iptila, imtihan, tecrübe mânalarına, insanın ateşe atılıp azap edilmesi vs. mânalarına da kullanılmıştır.
İbnu'l-Arabî bu kelimenin "tecrübe" (ihtibar), mihnet, mal, evlad, küfür, insanların fikir ayrılıklarına düşmeleri, ateşte yakmak gibi çeşitli mânalara geldiğini belirtir.
Fitne kelimesinin, gerek Kur'an'da gerekse hadislerde, söylenenlere ilaveten günah, saptırma, sapıtma, cünun (delilik) rezalet (faziha), insanların birbirlerini öldürmesi, katl, ateşte yakarak azab vermek gibi çok değişik mânalarda kullanıldığı muteber kaynaklarda şahitleriyle belirtilir. Aliyyü'l-Kârî, bozuk akideye de fitne dendiğini ayrıca belirtir.
Hülasa bu kelime, lügat açısından bidayette, tecrübe ve mihnet mânalarını taşıdı

ise de, zamanla her çeşit fena ve mekruh şeye ıtlak edilmiştir.
Bu kelime üzerine İmam Birgivî'nin kaydettiği açıklama, onun ifade ettiği mânanın genişliğini daha iyi gösterir. Der ki: "Fitne, insanları meşru bir faide olmaksızın ızdıraba, ihtilale, ihtilafa, mihnet ve belaya düşürmektir. Kalbin afetlerinin 48'incisidir. Cemaat imamının namazı uzatması, halka anlayamayacağı çapraşık ve kapalı dil ile hitap etmesi fitnelerdendir.
"Fitne kelimesinin buraya kadar sayılan mânaların birçoğuna delalet ettiğini Kur'an-ı Kerim'de görmekteyiz, mesela:[3]

Saptırma: "İşte kalplerinde eğrilik bulunanlar, sırf fitne aramak (ötekini berikini saptırmak) için (Kur'an'ın) müteşabih âyetlerine tabi olurlar" (Âl-i İmran 7, İsra 73).[4]

İmtihan: "Biz onlardan (insanlardan) kimini kimi ile.. işte böyle imtihan ettik" (En'am 53. Ayrıca Bak. Taha 85; Sâd 34, Ankebut 3.)[5]

AZAB: "Davud sandı ki, biz kendisine bir azab hazırladık..." (Sad 24)[6]

Yakmak: "Mü'minler, münafıklara: "...Siz kendinizi kendiniz yaktınız" derler" (Hadid 14).[7]

İşkence: "Rabbin, işkence edildikten sonra hicret edip sonra cihad ve sabır edenlerin lehindedir" (Nahl 110).[8]

Fenalık Yapmak: "Kafirlerin size fenalık yapmalarından korkuyorsanız..." (Nisa 101).[9]

Belaya Uğratmak: "Hakikat, erkek mü'minlerle kadın mü'minleri belaya uğratanlar..." (Bürûc 10).[10]

Delilik: "Delilik hanginizde imiş?" (Kalem 6).[11]

Şirk Ve Tefrika: "Fitneden yani (şirk ve tefrikadan) eser kalmayıncaya din de (şunun bunun değil, yalnız) Allah'ın (dini tanınmış) oluncaya kadar onlarla savaşın..." (Bakara 193).[12]

Kargaşa (Ölümü Temenni Ettiren Hal): "Onları (size harp açanları) nerede bulursanız öldürün, onları, sizi çıkardıkları yerden (Mekke'den) çıkarın. Fitne

(ölümü temenni ettiren hal) katilden beterdir" (Bakara 191).[13]

İman Zayıflığı-Küfür: "Kafir olanlar bile birbirlerinin yardımcılarıdır, eğer siz bunu yapmazsanız, yeryüzünde bir fitne (iman zayıflığı, küfür) ve büyük bir fesad olur" (Enfal 73).[14]

İsyan-Muhalefet: "Onlardan kimi de: "...Bana izin ver, beni fitneye (isyana, muhalefete) düşürme" diyecektir. Haberin olsun ki, onlar zaten fitne çukuruna düşmüşlerdir" (Tevbe 49).[15]

KİŞİNİN FİTNESİ:

Fitne kelimesinin taşıdığı bu çeşitli mânalar, aslında, birbirinden tamamen uzak değildir. Birçoğu birbirine yakındır ve ebedî bir hayat içinde ve tekamülden geçmek üzere yaratılmış bulunan insanın imtihanında düğümlenmektedir. Yani insan bir imtihan için yaratılmıştır (Mülk 2). O, çeşitli şekillerde, hayırlaşerle (Enbiya 35); bollukladarlıkla, hastalıklasağlıkla (Bakara 155), dünyevî derece ve nimetlerde üstünlük ve alçaklıkla (En'am 165) vs. imtihan edilmektedir. Maruz kaldığı imtihanların hepsi, Kur'an ve hadisin dilinde "fitne"dir, yani imtihandır. " (Ey iman edenler) mallarınız, evladlarınız herhalde sizin için bir fitnedir (imtihandır) ..." (Tegâbün, 15). Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) de şöyle buyurur: "Kişinin fitnesi, ailesinde, malında, nefsinde, çocuğunda ve komşusundadır. Bu fitneyi, oruç, namaz, sadaka, emr-i bi'lma'ruf ve nehy-i ani'lmünker (yani iyiliği emir, kötülükten men etmek) yollarıyla örter (telafi eder)."

Burada fitne olarak tavsif edilen mal, nefis, evlad gibi şeyler diğer hadislerde düşman ve hatta en büyük düşman olarak tavsif edilir: "Öldürdüğün takdirde, senin için bir nur olan, seni öldürdüğü takdirde (şehadetine sebep olarak) cennete gönderen düşman değildir. Hakiki ve en büyük düşmanın kendi sulbünden gelen evladın, sonra tasarrufun altında bulunan malındır."

Şu hadiste ise bu sayılanlar arasında birinci planda nefsin yer aldığı, kişinin afaki, dış hadisatta boğularak kendini unutmaması, ruhunu güzel ahlak, iyi niyet, hayırhahlık gibi faziletlerle tezyin edip, kötü huylarını baskı ve kontrol altına alması için mücadeleye çağırır: "Senin en büyük düşmanın, içindeki nefsindir."

Allah'ın verdiği her çeşit nimet (sağlık, mal, mülk, evlad...) mü'minin vermekte olduğu imtihanı kazanmasına vesile olursa, bunlar gerçek mânada nimet olur.

Aksi takdirde, düşmandır. İnananların bu mühim hakikattan gafil olmamaları için, Kur'an ve hadiste çok çarpıcı ifadelerle dikkatler çekilir. Mesela bir ayette: "Ey iman edenler, eşlerinizin, evlatlarınızın içinde hakikaten size düşman (olanlar) da var. O halde onlardan sakının" (Tegâbün, 14) denmektedir.
Şu ayet de mal ve evladın nasıl düşman olabileceğini açıklar: "Ey iman edenler, sizi ne mallarınız, ne evladlarınız Allah'ın zikrinden alıkoymasın. Kim bunu yaparsa işte onlar hüsrana uğrayanların ta kendileridir" (Münafıkûn 9).
Bu bahsi, Abdullah İbnu Ömer'in bir sözü ile noktalayabiliriz: "Sizden hiç kimse "Ya Rabbi, fitneden (imtihandan) sana sığınıyorum" demesin. Zîra, sizden hiç kimse fitnenin (imtihanın) dışında kalmaz. Ancak istiazede bulunan kimse fitnenin şerrinden (muhtemel maddî ve manevî zararlarından) istiazede bulunsun. Nitekim Cenab-ı Hak: "Mallarınız ve evlatlarınız sizin için bir fitnedir" buyuruyor." Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şu hadisinde de kaçınılması mümkün olmayan, ancak alınacak tedbirlerle zararı asgariye düşürülebilecek bir fitneden söz edildiği görülmektedir: "Ben, arkamda, erkekler için kadından daha zararlı bir fitne bırakmıyorum."
Kişinin nefsî meseleleriyle alakalı bu açıklamalar, esas mevzumuzdan uzaklaşma sayılmamalıdır. Zîra ileriki bahislerde daha iyi görüleceği üzere, cemiyeti kasıp kavuran asıl fitnenin sebebini, kişinin ailesindeki fitneyi (imtihanı) hafife alması ve bu küçük dairedeki imtihanı kaybetmesi teşkil etmektedir.[16]

İÇTİMÂÎ KARGAŞA (ANARŞİ) OLARAK FİTNE:

Fitne kelimesinin lügat ve örf yönünden taşıdığı mânalara kısa bir dikkat çektikten sonra, asıl mevzumuzu teşkil eden içtimâî kargaşa yönünü ele alacağız.
Fitne kelimesi dilimizde daha ziyade içtimâî bozuklukları ifade eder. Arapça aslında mevcut olan delilik, günah, imtihan, ateşe atma gibi bizzat Kur'an'da kullanılmış olan birkısım mânalarını dilimize geçerken kaybetmiştir. Fitne deyince ilk akla gelen mâna, beşerî huzursuzluk, bozgun, kavga, kargaşa, birbirine girme, dedikodu, fesad gibi insanlar arasında cereyan eden menfî hâdiselerdir.
Meşhur dilcimiz Hüseyin Kâzım Kadri, Türk Lügatinde bu kelimeye, Arapça lügatlerde belirtilen -ki yukarıda kaydettik- mânaları verir. Ancak fiiliyatta, Arapça aslında bütün mânalarıyla kullanılması Türkçemizde pek yaygın değildir. Nitekim diğer bir lügatta "azdırma, baştan çıkarma, karışıklık, ara bozma" gibi

birbirine yakın mânalara yer verilir.
Kur'an ve sünnetin mükerrer beyanlarla üzerinde durup reddettikleri fitne, bu fitnedir, bütün cemiyetin ferdlerine sirayet edip kardeşlik, yardımlaşma, birbirini sevip sayma gibi iyi münasebetleri bozup, bunların yerine düşmanlık, kin, husumet, kavga, katl gibi, içtimâî huzuru, ümmet ve millet bütünlüğünü bozucu mahiyette olan fitnedir.
Hemen kaydedelim ki, yeri geldikçe belirtileceği üzere, alimlerimizce ehl-i kıble tabir edilen ve Ehl-i Sünnet dışında kalan diğer fırkalarla düşülen ihtilaflar da "fitne" mefhumunun şümûlüne girer. Fitneye karşı beyan edilen her çeşit yasak, tahdit ve tehditler bu çeşit ehl-i bid'a fırkaları için de muteberdir.
Yine ileriki bahislerde görüleceği üzere, hadislerde ısrarla bulaşılmaması istenen ve fıkıh açısından bir kısım ahkama menşe ve merci olan fitnenin daha has bir mânası vardır. Burada onu da belirtmemiz gerekir. Vereceğimiz bu mâna, mesele üzerinde ortaya atılan değişik görüşlerden, cumhur denen ekseriyetin görüşüdür: "Fitne, dünyevî iktidar talebiyle düşülen ihtilaf olup, bu ihtilafta kimin haklı kimin haksız olduğu belli değildir." Bu tarifle içtimâî kargaşalardan bir kısmı -teknik tabiriyle bağy (isyan), irtidat (dinden dönme) ve kat'u'ttarik (yol kesme) denen- diğer bir kısım kargaşalardan ayrılmış oluyor. Bunlardan her birine terettüp eden ahkam farklı olmaktadır, yeri geldikçe göreceğiz.
Şu halde, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hadislerinde geliş şartları ve evsafı belirtilen, çıktığı zaman nasıl hareket edilmesi gerektiği mü'minlere bildirilen, önleme ve ortadan kaldırma çareleri bütün teferruatıyla açıklanan asıl fitne bu fitnedir. Keza Kur'an-ı Kerim'de: "Öyle bir fitneden sakının ki (geldiği zaman) içinizden yalnız zulmedenlere çatmaz (ammeye de sirayet eder ve hepsini perişan eder)" (Enfal 25) ayetinde kastedilen fitne de bu fitnedir.
İşte bu sebepledir ki, müteakip hadislerde bu fitne mevzubahis olacak, bu fitneyle alâkalı tahliller yapılacaktır.[17]

FESAD:

Bu kelime lügat açısından bir şeyin itidal ve ölçüden dışarı çıkmasını ifade eder. Bu çıkış az da olsa çok da olsa fesad diye ifade edilir. Zıddı salahdır, düzeltme ve ıslah etmedir. Kelime sadece mânevî sahada değil, maddî sahada da kullanılır. Nefis olsun, beden olsun, eşya olsun istikametten ayrılan her şeyi ifade için bu kelime kullanılır.
Kur'an-ı Kerim'de bu kelimenin ve bu kelimeden türeyen başka kelimelerin, fitne

gibi çeşitli mânalarda olmasa bile sıkça kullanıldığına şahit olmaktayız. Bir-iki misal verelim: "Kendilerine yeryüzünde fesat yapmayın denildiği zaman "biz ancak ıslah edicileriz" derler" (Bakara 11).
"Yeryüzünde -o, ıslah edildikten sonra da- fesadçılık etmeyin. O'na (Cenab-ı Hakk'a) korkarak ve umarak dua edin" (A'raf 56).
"Eğer (yer ve gök) her ikisinde Allah' tan başka tanrılar olsaydı, bunların ikisi de muhakkak ki fesada uğrar, (harap olur) giderdi" (Enbiya 22).
"O, yeryüzünde iş başına geçti mi, orada fesat çıkarmaya, ekini ve zürriyeti kökünden kurutmaya koşar. Allah fesadı sevmez" (Bakara 205).
"Eğer Hak onların heva (ve heves)lerine tabi olsaydı, göklerde, yerde ve bunların içinde bulunanlar muhakkak ki fesada uğrardı" (Mü'minûn 71).[18]

HERC:

Bazı rivayetlerde aslen Habeşçe olduğu ve katl (öldürme) mânasına geldiği (Buharî, Fiten 5) belirtilen bu kelime için, Cevherî: "Herc kelimesi, lügat açısından, bir şeyde çokluk mânasına gelir" der. İbnu Hacer, bu kelimenin kullanıldığı mânaların dokuza çıktığını el-Muhkem'den naklen belirttikten sonra hepsini kaydeder. Fitne kelimesi ile alakasını anlamamıza yardım edecek olan bu dokuz mânaya bir göz atalım:

1- Katlde şiddet,

2- Katlde çokluk,

3- İhtilat (kargaşa)

4- Ahirzamanda ortaya çıkacak fitne,

5- Nikahda çokluk,

6- Yalanda çokluk,

7- Uykuda çokluk,

8- Uykuda görülen düzensiz, karmakarışık rüyalar,

9- Bir şeyde düzgünlük, sağlamlık gibi mükemmelliğin bulunmayışı.

Buharî şarihlerinden Aynî, bu kelimenin Arapça ihtilât (kargaşa) mânasına geldiğini belirttikten ve kelimedeki bu mânayı tebarüz ettirip vurguladıktan sonra, herç kelimesinin katl mânasındaki tefsirini Habeşçe'ye nisbet edenlerin hata ettiklerine temas eder ve kesin bir dille: "Bu kelime hakiki Arapça bir

kelimedir" der.
Teferruat bir tarafa, gerçek olan şu ki, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bu kelimeyi, kendisinin ölümünden sonra, İslam cemiyetinde çıkacak ve galip vasfıyla mü'minlerin birbirlerini çokça öldürmeleri şeklinde tezahür edecek olan içtimaî bozuklukları haber vermek maksadıyla sıkça kullanmıştır. Bir başka ifadeyle, fitne kelimesi ile, katl dahil her çeşit içtimâî bozukluklar kastedilirken; herç kelimesiyle de, içtimâî bozuklukların dahilî kırım halini alacak kadar ilerleyen had safhası kastedilmiş oluyor.
Herç kelimesinin bilhassa mü'minin mü'mini öldürmesi şeklindeki kargaşaları ifade etmek maksadıyla kullanılma keyfiyeti, bizzat Hz. Peygamber (s.a.v.)'in sözlerinden açık bir şekilde anlaşılmaktadır. Hz. Peygamber, kıyametten önce ortaya çıkacak içtimâî bozuklukları sayarken, bu bozuklukların bir neticesi olarak "herç"in de artacağını mükerrer olarak ifade eder. Dinleyiciler tarafından umumiyetle müphem bulunan "herç"in ne olduğu sorulunca Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), bazan bizzat sözle: "Herç ölüm demektir, ölüm demektir, ölüm demektir" diye vurgulayarak açıklarken, bazan da eliyle boyun uçurma işareti yaparak, bu kelime ile katletmeyi kasd ettiğini belirtir.[19]

HERÇTEN MURAD ANARŞİDİR:

Birkısım rivayetlerden, Ashab'tan bazılarının "çokça katl" olarak tesbit edilen herçten düşmanla cihad sırasında ölme veya öldürmenin artması şeklinde yanlış anladığını, ancak Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in bu anlayışı tashih ettiğini görmekteyiz. Ebu Musa'dan gelen bir rivayete göre, Hz. Peygamber: "Kıyametten önce mutlaka herç vardır" buyurması üzerine: "Ey Allah'ın Resûlü herç nedir?" diye sordum. "Katldir" cevabını verdi. Bunun üzerine orada bulunan Müslümanlardan bazıları: "Ey Allah'ın Resûlü (bunu belirtmeniz de niye?) Biz şimdiden bir yılda şu kadar bu kadar çok müşrik öldürüyoruz!" derler. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) muhatablarının yanlış anladıklarını görerek, şu tavzih ve açıklamada bulunur: "(Benim kastım) müşriklerin öldürülmesi değildir. (O gün gelince) birbirinizi öldüreceksiniz, o kadar ki, kişi komşusunu, amcaoğlunu ve akrabalarını öldürecek." Cemaatten bazıları tekrar sorar: "Ey Allah'ın Resulü, o zaman aklımız başımızda olduğu halde mi bunu yapacağız (yoksa delirmiş mi olacağız?)" Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şu cevabı verir: "Hayır, bu esnada akıl kalmaz. (Aşırı hırs ve cehalet sebebiyle) o devir insanlarının ekseriyetinin aklı ortadan kalkar. Bu durumda,

halk içinde ortaya çıkan akıldan mahrum bir ayak takımı, öncekilerin yerine geçer." Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm): "Davaları aynı olan iki büyük grup arasında büyük bir savaş vukua gelmedikçe kıyamet kopmaz" diyerek herçle alâkalı hadislerde ifade edilen dahilî öldürmeleri teyid eder.[20]

FİTNEYİ İHBAR:

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) kendisinden sonra ortaya çıkacak mühim hadisatı, "onlara karşı ümmetin her an müteyakkız olması için" haber vermiştir. İstanbul'un fethi, Kıbrıs'ın fethi, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali'nin şehadetleri vs. gibi, Resûlullah tarafından haber verilen hadisat çoktur. Bunlar Hz. Peygamber'in siyerinde ayrı bir mevzudur, teferruatı vardır, fakat inceliklerine inmek bizim gayemizin dışında kalır. Ancak şunu hemen kaydedelim ki: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in gelecekte vukuunu haber verdiği pek çok meseleden, âhirzaman fitnesi ile alâkalı olanları mühim ve hususi bir yer tutar.

Bu çeşit rivayetler, diğerlerine nisbetle sayıca pek çoktur. O kadar ki, ilk tedvin edilen kitaplar başta olmak üzere, hemen hemen bütün hadis mecmualarında "Kitabu'l-Fiten", "Kitabu'l-Melahim" adları altında müstakil bölümlere yer verilerek bunlarda o hadisler zikredilmiştir.

Bu hadislerden birinde, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), ümmeti beş tabakaya ayırır: "Ümmetim beş tabakadır: Kırk seneye kadar olanlar birr (iyilik) ve takva ehlidir. Bundan sonra 120 yılına kadar, birbirlerine karşı merhamet duyan, sıla-i rahmi yerine getiren kimselerdir. Sonra 160 yılına kadar olanlar, bunlar birbirlerinden yüz çeviren, (her çeşit beşerî bağları koparanlar) gelir. Bundan sonra gelecek olan "herç"tir, herç. Bunun çabuk geçmesini talep edin."

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in, kimlerin münafık olduğuna dair bilgileri sır olarak tevdi etmiş bulunduğu Huzeyfe tu'bnu'l-Yeman (radıyallahu anh)'dan gelen rivayetler Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'in vukua gelecek fitnelere dikkat çekmekle kalmayıp, -sır olarak tevdi edilmiş bile olsa- en azından birkısmını, bazı şahıslara birer birer haber vermiş olduğunu gösterir. Şöyle der: "Allah'a kasem olsun, ben, benimle kıyamet arasında vaki olacak bütün fitneleri bilmede insanların en malumatdarıyım. Bunları size bildirmeme mani olan şey, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bunları bana sır olarak tevdi etmiş olmasıdır. Ancak şu da var ki, içerisinde benim de bulunduğum bir mecliste fitne hakkında (sır olmaması gereken) açıklamalarda bulunmuştu.

Fitneleri tadad ederken şunu da söyledi: "Bu fitnelerden üç tanesi var ki, hemen hemen hiç bir şey bırakmaz. Bunlardan bazıları da var ki, yaz mevsiminde esen rüzgar gibidir. Bu fitnelerden küçük olanları var, büyük olanları var."
Huzeyfe'nin Ebu Davud'da yer alan açıklamasına göre, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), zamanında kıyamete kadar gelecek fitneleri tadad etmekle kalmıyor, etbaı üç yüzden fazla olacak fitnebaşılarını isimleriyle, baba ve kabile isimleriyle söylüyor. Hatta bu bilgiler verilirken yanında başkalarının da bulunduğunu kaydeden Huzeyfe (radıyallahu anh) ilave eder: "Kasem olsun, anlamıyorum. Bunları arkadaşlarım gerçekten unuttu mu, yoksa kasden unutur mu gözüküyorlar?"
Nitekim Üsame (radıyallahu anh)'den gelen bir rivayette, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in, bir gün Medine'deki eski kalelerden (Ütm) birine çıkarak: "Benim gördüğümü görüyor musunuz? Ben, evleriniz arasında fitnelerin vaki olacağı yerleri görüyorum..." dediğini belirtir. Buharî'de kaydedilen bir rivayette, "Kahtan kabilesinden birisi çıkıp insanları deyneğiyle idare etmedikçe kıyamet kopmaz" denir.
Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), ümmetinin kıyamete kadar devam edecek ana vasıflarından birinin dahilî fitne ve kargaşalar olacağını çeşitli şekillerde ifade etmiştir. Şöyle ki:

1- Bir grup rivayetlerde Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in, Cenab-ı Hakk'tan üç şey talep ettiği, bunlardan ikisinin kabul edilip, birisinin reddedildiği, reddedilenin de: "Kendi aralarında savaş olmasın talebi" olduğu belirtilir. Bu rivayetlerden Müslim'de kaydedileni şöyle: "Rabbimden üç şey talep ettim. Bunlardan ikisini bana verdi, birini vermedi. Rabbimden ümmetimi kıtlıkta helak etmemeni istedim, bunu kabul etti. Keza ümmetimin (Nuh kavminin başına geldiği şekilde) suda boğularak helak edilmemesini istedim, bu da kabul edildi. Rabbimden ümmetimin birbirini belaya atmamasını istedim; bu reddedildi."
Şunu hemen kaydedelim ki, bu hadisin farklı rivayetlerinde reddedilen şey hep aynı kaldığı halde kabul edilen diğer iki talepte değişikliklere rastlanmaktadır. Nitekim yine Müslim'de kaydedilen diğer bir rivayette, kabul edilenlerden biri Cenab-ı Hakk tarafından şöyle cevaplandırılır: "Ben sana, senin ümmetin için... onlara kendilerinden başka bir düşmanın musallat olmasını veriyorum..."
Bu hususu teyid eden bir diğer rivayette Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle der: "Benim ümmetim, ümmet-i merhumedir (yani diğer ümmetlerden farklı ve ziyade bir lütf-i İlahîye mazhardır). Ahirette (ebedî) azap görmeyecektir; onun azabı (daha ziyade) dünyadadır. Dünya hayatında

(aralarında çıkacak harp suretinde) fitneler, (bir kısım şiddet ve korku) çalkantıları ve kıtaller suretinde azap ve ibtila olunacaklar."
Bir diğer rivayette: "Allah bu ümmet üzerinde iki kılıcı birleştirmeyecektir: Kendi kılıçları ve düşmanlarının kılıcı." Alimler bunu, "Müslümanların ortadan kalkmasıyla sonuçlanacak böyle bir durumun olmayacağı, dışa karşı birleşecekleri, ancak dış düşman tehlikesi kalkınca birbirlerine düşecekleri" şeklinde anlamışlardır.
Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), kendisinden sonra zuhur edecek ihtilaf ve gruplaşmaları haber verirken bilhassa menfi olanların hususiyetlerini belirtmeye ayrı bir gayret gösterir. Bunladan birinde şöyle der: "Ümmetimde ihtilaf ve iftiraklar olacak. Bunlardan bir zümre sözlerinde çok güzel, amellerinde çok kötü olacak. Kur'an'ı okurlar da gırtlaklarından öte geçmez. Okun hedefi delip geçmesi gibi dini terkederler, bir daha da geri dönmezler. Onlar insanların ve mahlukatın en şerlisidirler..."

2- Diğer bir kısım rivayetlerde ümmet-i Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'in 73 fırkaya ayrılacağı, bunlardan 72'si sapık olup, sadece birinin hidayet üzere olacağı belirtilir: "Muhammed'in nefsini elinde tutan zata kasem ederim ki, ümmetim 73 fırkaya ayrılacak. Bunlardan biri cennetlik, geri kalan 72'si cehennemliktir..."
Bu rivayetlerde, ayrıca Hıristiyanların 71, Yahudilerin de 72 fırkaya ayrılmış olduklarının ifade edilmiş olmaları dikkate alınırsa, Müslümanların onlara nazaran daha çok tefrikalara düşeceğinin ifade edilmek istendiği anlaşılır. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), bu çeşit rakamlarla çokluğu kasteder, bizzat rakamın gösterdiği sayıyı değil.

3- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), bazı kereler, ümmetin sadece fırkalara bölünmekle kalmayıp, birkısmının irtidat bile ederek tamamen İslam dairesinden dışarı çıkacağını haber verir.
"İnsanlar bu dine kitleler halinde (fevç fevç) girdiler, ondan tekrar kitleler halinde çıkacaklar."
"Ümmetimden bazı kabileler (irtidat edip) müşriklere iltihak etmedikçe kıyamet kopmaz."

4- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), fitneyi haber verirken, bunun fasılalarla kıyamete kadar devam edeceği hususunu bilhassa tebarüz ettirir, vurgular. Bu noktanın anlaşılmasında en güzel örnek, Huzeyfe tu'bnu'l-Yeman'dan gelen bir rivayettir, aynen kaydediyoruz:
"İnsanlar, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e hep hayırdan sorarlardı. Ben

ise, bana da ulaşır korkusuyla hep şerden sorardım. Bir defasında dedim ki: "Ey Allah'ın Resulü, biz bir cahiliyet ve kötülük devrinde yaşadık. Allah bizi bu hayırla, İslam'la müşerref kıldı. Bu hayırdan sonra tekrar herhangi bir şer var mı?"
"Evet var" dedi. Tekrar sordum: "Bu şerden sonra tekrar hayır gelecek mi?"
"Evet dedi, gelecek. Ancak, bu hayır bulanık olacak (yani önceki şerrin kalplerde bıraktığı kin, husumet ve itimadsızlık gibi fenalıklar belli bir ölçüde devam edecek.)"
Tekrar sordum: "Bu bulanıklık da ne?" Dedi ki: "(Önceki şerle ortaya çıkan) bir zümre (varlığını devam ettirecek. Bunlar) benim sünnetimden, benim getirdiğim hidayetten ayrılacaklar, başka bir sünnete, başka bir itikada tabi olacaklar. Sen bunların bazılarını (veya bazı davranışlarını güzel bulur) tasvip edersin, bazılarını (veya bazı davranışlarını kötü bulur) reddedersin.
"Ben tekrar sordum: "Pekala, bu hayırdan sonra da şer var mı?" Cevaben: "Evet, dedi ve devam etti: "Bunlardan sonra cehennem kapısında durup (bid'ata, küfre) çağıranlar (yani emîrler, reisler, gizli açık teşkilatlar, militanlar, hatipler, yazarlar vs.) var. Çağrılarına uyanları oraya (cehenneme) atarlar."
Tekrar dedim ki: "Ey Allah'ın Resulü, bu çağırıcıların vasıflarını bana bildir (de onları tanıyayım ve çıktıkları zaman uymayayım)." Dedi ki: "Onlar bizim bedenimizdendir, soydaşlarımızdır, dindaşımızdır, milletimizin efradındandır." Tekrar dedim ki: "Onlar bana ulaşacak olsa ne yapmamı emredersin?" Cevaben: "Müslümanların cemaatlerinden ve imamlarından ayrılma" dedi.
Ben tekrar sordum: "Onların cemaatleri ve bir imamları yoksa (ne yapayım?)" Dedi ki:
"O zaman mevcut fırkaların hepsini terket. Hatta bir ağacın köküne dişlerinle tutunmuş vaziyette bile olsan, ölüm sana ulaşıncaya kadar öyle kal, (yine de onlara katılma)."
Esma'dan gelen şu rivayet bize Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in çıkacak fitnelere karşı, ashabını uyarmada değişik üsluplara başvurduğunu göstermektedir: "Ben (cennette bana has olan) havuzumun başında yanıma gelecekleri beklerken, bir bölük insan (cehenneme atılmak üzere) yakalanıp getirilir. Ben: "Bunlar benim ümmetimdir" diyerek müdahale ederim. Ancak, "Sen bunların arkandan yüz geri olup, dinden çıktıklarını bilmiyorsun" derler."
Son olarak şunu belirtmede fayda var: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in "Benden sonra" veya "Kıyamete yakın", "Kıyamet kopmazdan önce" gibi çeşitli tabirlerle zamanlayarak haber verdiği hadiseler, daha Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) hayatta iken ortaya çıkan ve ölümünden

sonra Hz. Ebu Bekir zamanında gelişen yalancı peygamber Müseylime-i Kezzab hadisesi ile başlar. Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali'nin şehadetleri ile, Cemel, Sıffîn, Nehrevan vakaları ile devam eder.
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ihbar ettiği fitnelere, İslam dünyasının her tarafında günümüzde şahit olduğumuz ve gelecekte şahit olacağımız fitneler de dahildir. Hadislerdeki tasvirlerle bunların herbiri arasında mutabakat görülebilir. Her devirde yaşayan Müslümanlar, bu mutabakatı görerek, devirlerindeki fitnenin, Hz. Peygamber tarafından haber verilen fitne olduğunu ifade etmişlerdir. Bunlardan biri, Resûlullah'ın arkadaşlarından (Ashab) Huzeyfe'ye aittir. O, şöyle der: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bize: "Bana Müslümanların sayımını yapın" deyince, biz: "Ey Allah'ın Resulü, sayımız altı yedi yüze ulaştığı halde, yoksa korkuyor musunuz?" dedik. Bunun üzerine:
"Siz bilmezsiniz, belki de imtihan ve (ibtila) olunacaksınız" cevabını verdi. Biz gerçekten imtihan olunduk. Öyle ki, bizden bir kimse, namazı bile gizlice kılmak durumunda kaldı."[21]

BİRİNCİ FASIL

FİTNE PATLAK VERİNCE YAPILACAK TAVSİYE

-4758-1- عن أَبِى أُمَيَّةَ الشَّعْبَانِي قالَ:]قُلْتُ يَا أَبَا ثَعْلَبَةَ كَيْفَ تَقُولُ في هذِهِ اŒية: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا عَلَيْكُمْ أَنْفُسَكُمْ. فقَالَ: أَمَا وَاللّهِ لَقَدْ سَألْتَ عَنهَا خَبِيراً. سَألْتُ عَنْهَا رَسُولَ اللّهِ #. فقَالَ: بَلِ ائْتَمِرُوا بِالْمَعْرُوفِ، وَانْتَهُوْا عَنِ الْمُنْكَرِ، حَتّى إذَا رَأيْتُمْ شُحًّا مُطَاعاً، وَهوىً مُتَّبِعاً، وَدُنْيَا مُؤْثِرَةً، وَإعْجَابَ كُلِّ ذِى رَأىٍ بِرَأيِهِ، فَعَلَيْكَ بِنَفْسِكَ، ودَعْ عَنْكَ أمْرَ الْعَوَّامِّ. فإنَّ مِنْ وَرَائِكُمْ أيَّاماً الصَّبْرُ فِيهِنَّ كَالْقَبْضِ عَلى الْجَمْرِ، لِلْعَامِلِ فِيهِنَّ مِثْلُ أجْرِ خَمْسِينَ رَجُ يَعْمَلُونَ مِثْلَ عَمِلِكُمْ[. أخرجه أبو داود والترمذي.»الشُّحُ« البخل الشديد.و»طَاعَتُهُ« اتباع انسان هوى نفسه لبخله وانقياده له.وقوله: »دُنْيا مؤْثَرَةً« أى محبوبة مشتهاة .

1. (4758)- Ebu Ümeyye eş-Şa'bânî anlatıyor: "Ey Ebu Sa'lebe, dedim, şu ayet hakkında ne dersin?" (Mealen): "Ey iman edenler! Siz kendinize bakın. Siz

doğru yolda oldukça sapıtmış olanlar size zarar vermez.." (Maide 105).
Bana şu cevabı verdi:
"Gerçekten bunu, iyi bilen birine sordun. Zira ben aynı şeyi Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a sormuştum: Demişti ki:
"Ma'rufa sarılın, münkerden de kaçının! Ne zaman uyulan bir cimrilik, takip edilen bir heva, (dine, ahirete) tercih edilen dünyalık görür, rey sahiplerinin (selefi dinlemeden) kendi reylerini beğendiklerini müşahede edersen, o zaman kendine bak. İnsanlarla uğraşmayı bırak. Zîra (bu safhaya gelince) arkanızda sabır günleri var demektir. O günler avuçta ateş tutmak gibi (sıkıntılı)dır. O günlerde, sizin kadar amel yapabilen bir kimseye elli kişinin ecri verilecektir." [Ebu Davud, Melahim 17, (4341); Tirmizî, Tefsir, Mâide, (3060); İbnu Mace, Fiten 21, (4014).][22]

AÇIKLAMA:

Hadis, kişinin kendisiyle meşgul olmasını, başkasının sapıklığının kişiye zarar vermeyeceğini ifade eden bir ayeti (Maide 105) açıklama sadedinde varid olmuştur. Ayetin zahirine bakılınca emr-i bi'lmarufa yer vererek başkalarıyla meşgul olmayı değil, kendi işiyle meşgul olmayı emrediyor gözükmektedir. Ayet suale vesile olmuştur. Çünkü mü'min kişiyi emr-i bil marufta bulunmaya, münkerden nehyetmeye teşvik eden ayetler ve hadisler var. Bu ayetle öbür ayetler arasında zahirî bir tezad gözükmektedir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) beyan buyurdukları açıklama ile "Marufa sarılın..." emretmektedir. Ma'ruf, güzel kabul edilen, meşru olan, şeriatın yapılmasını tecviz ve teşvik ettiği her şeydir. Bunlar arasında emr-i bi'lmaruf ve nehy-i anil münker de yer alır. Şu halde mü'min buna ara vermeden devam edecek. Ancak cemiyette zuhur edecek bazı alametler var. Onlar görüldü mü, artık emr-i bil maruf ve nehy-i ani'lmünkeri terketmek evladır. Çünkü, bu safhada emr-i bil'maruf, fayda değil zarar verebilecektir. Hadiste bu alametler şöyle sayılır:

* İtaat gören cimrilik. Bazı alimler aşırı, hırsla karışık cimrilik diye açıklamıştır.

* Hevaya uyulması, yani şeriatın emirlerinin terkedilmesi.

* Dine tercih edilen dünya.

* Rey sahiplerinin kitaba, sünnete, icma-ı ümmete, sahabe akvaline bakmadan kendi görüşünü beğenip ona tabi olması.

Bu sayılanlar, haricî bir düşmanın hakimiyeti değil, İslam cemiyeti içerisinde

gayr-ı İslamî, beşerî değerlerin hakimiyetidir, fitnedir, dahili kargaşanın had safhaya ulaşmasıdır. Bu derece bozulan insanlara emr-i bil maruf fayda vermez, zararı daha da artırır mânasında olmak üzere Aleyhissalâtu vesselâm, kişiye, cemiyeti terketmesini, kendini kurtarmayı düşünmesini tavsiye etmektedir. Çünkü arkada sabrın övüleceği sıkıntılı günler gelecektir.[23]

-4759 -2- وعن واقِدِ بْنِ مُحمَّدٍ عن أبيهِ عن عبداللّهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ العَاص رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]شَبَّكَ رَسُولُ اللّهِ # أصَابِعَهُ. وَقَالَ: كَيْفَ أنْتَ يا عَبْدَاللّهِ ابْنَ عَمْرٍو إذَا بَقِيْتَ في حُثَالَةٍ قَدْ مَرَجَتْ عُهُودُهُمْ، وَاخْتَلَفُوا فَصَارُوا هكذَا؟ قَالَ: فَكَيْفَ يَا رَسُولَ اللّهِ؟ قَالَ: تَأْخُذُ مَا تَعْرِفُ، وَتَدَعُ مَا تُنْكِرُ، وَتُقْبِلُ عَلى خَاصَّتِكَ، وَتَدَعُهُمْ وَعَوَامَّهُمْ[. أخرجه البخاري. قال الحميديّ: وليس هو في أكثر النسخ.»الحثالةُ« ما يسقط من قشر الشعير ونحوه إذا نقّى، وكأنَّه الردئ من كل شئ.و»مَرجَتْ عُهودُهُمْ« أى اِخْتَلَطَتْ وَاختلفت .

2. (4759)- Vakid İbnu Muhammed babasından, o da Abdullah İbnu Amr İbni'l-As (radıyallahu anhümâ)'dan anlattığına göre demişti ki:
"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), (bir gün) parmaklarını kenetledi ve dedi ki: "Ey Abdullah İbnu Amr! Ahidleri bozulup şöyle karmakarışık hale gelen bir kısım ayak takımı (hezele) kimselerle başbaşa kalırsan ne yaparsın?"
"Ne yapmamı tavsiye edersiniz, Ey Allah'ın Resulü!" dedim. Buyurdular ki:
"Güzel bulduğun şeyi yaparsın, kötü bulduğun şeyi de terkedersin. Kendi yakınlarının (hallerini düzeltmeye) yönelirsin. O hezele takımı (ile de), onların cemaatı ile de (uğraşmayı) terkedersin." [Buhârî, Salat 88, Fiten 13; Ebu Davud, Melâhim 17, (4342); İbnu Mace, Fiten 10, (3957).][24]

AÇIKLAMA:

1- Ahdin bozulması, güven ve emniyetin kalkmasıdır. İster mal, ister can, isterse ırz emniyeti olsun, hepsinin kalkması, halel görmesi, ahdin bozulması ile ifade edilmiştir. Irz emniyeti deyince vicdan hürriyeti, din hürriyeti gibi kişinin şahsiyetine giren hususları da anlamamız gerekir. Ahdin bozulmasıyla cemiyette

bunlar da kalmaz, vicdanlara baskı artar, inançları sebebiyle dindarlara taarruz ve tasallut tahammül edilmez hale gelir. Önceki hadiste de kısmen geçtiği üzere dindarlığın, ahirzamanda, elde ateş tutmak gibi zorlaşması, ahdin bozulmasıyla din ve vicdan hürriyetinin de ortadan kalkacağını ifade eder.

2- Şarihler bu hadisi açıklarken, hadisin "parmakların kenetlenmesini yasaklayan" bir başka hadisle arzettiği tenakuza dikkat çekip, aralarını telif ederler: "Resûlullah buyurmuştur ki: "Biriniz namaz kılınca parmaklarını kenetlemesin. Zira, kenetleme işi, şeytandandır. Biriniz mescidde olduğu müddetçe, oradan çıkmadıkça namazdadır." Şarihler, umumiyetle bu iki rivayet arasında tearuz görmezler. Çünkü bu sonuncu hadiste, namaz esnasında veya namaz beklerken parmakların kenetlenmesi yasaklanmaktadır. Halbuki, sadedinde olduğumuz hadis, hadisenin namazla ilgisinden bahsetmez. Hadisin mescidde vürud etmesi de muhtemeldir. Bu takdirde cevap şöyledir: Yasak, gayesiz bir şekilde boş yere kenetlemekle ilgilidir. Halbuki Resûlullah bir temsil vermek, kapalı bir mânayı daha anlaşılır kılmak için parmaklarını kenetlemiştir. Öyle ise, namaz dışında müsbet, faideli bir maksatla parmakların kenetlenmesinde bir mahzur yoktur.
Kenetlenme yasağının hikmeti üzerine: "Çünkü "şeytandandır", "uykuyu getirir", "kenetlemenin arzettiği manzara, ihtilafın manzarasıdır, bu manzara namazda veya namaz hükmündeki bir halde bulunan kimse hakkında mekruh görülmüştür. Çünkü bir başka hadiste "Karışık olmayın; kalplerinize ihtilaf girer" buyrulmaktadır" gibi yorumlar getirilmiştir.

3- Hadisin, fitne sırasında Müslümanın takip edeceği yolla ilgili mesajı izah gerektirmeyecek kadar açıktır: Fitneye bulaşmamak, ateşi avuçta tutmak kadar zor bir iş dahi olsa fitneden kaçmak; öyle ki, icabında emr-i bi'lmaruf ve nehy-i ani'l münkeri de terkedip, sözünü dinleyecek yakınlarla meşgul olup, onları kurtarmaya çalışmak. Müteakiben kaydedilecek ilk iki hadiste (4760, 4761) fitneden kaçmanın gereği ve hayrı daha açık olarak ifade edilecektir.[25]

-4760 -3- وعن أبى ذرٍّ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ # يَا أبَا ذَرٍّ قُلْتُ: لَبَّيْكَ يَا رَسُولَ اللّهِ وَسَعْدَيْكَ. قَالَ: كَيْفَ أنْتَ إذَا أصَابَ النَّاسَ مَوْتٌ يَكُونُ الْبَيْتُ فيهِ بِالْوَصِيفِ؟ قُلْتُ: مَا خَارَ لِى اللّهُ وَرَسُولُهُ. قَالَ: عَلَيْكَ بِالصَّبْرِ، أوْ قَالَ تَصَبَّرْ ثُمَّ قَالَ لِى: يَا أبَا ذَرٍّ. قُلْتُ: لَبَّيْكَ يَا رَسُولَ اللّهِ وَسَعْدَيْكَ قَالَ. كَيْفَ أنْتَ إذَا رَأيْتَ أحْجَارَ الزَّيْتِ قَدْ غَرِقَتْ

بِالدَّمِ؟ قَلْتُ: مَا خَارَ لِى اللهِ وَرَسُولَهُ. قَالَ عَلَيْكَ بِمَنْ أنْتَ مِنْهُ. قَلْتُ يَا رَسُولَ اللّهِ: أفَ آخُذُ سَيْفِى أضَعَهُ عَلى عَاتِقِى. قَالَ: شَارَكْتَ الْقَوْمَ إذن. قُلْتُ: فَمَا تأمُرُنِى؟ قَالَ: تَلْزَمُ بَيْتَكَ. قُلْتُ: فإنْ دُخِلَ عَلَىَّ بَيْتِى؟ قَالَ: إنْ خَشِيْتَ أنْ يَبْهَرَكَ شُعَاعُ السَّيْفِ فألْقِ ثَوْبَكَ عَلى وَجْهِكَ يَبُوءُ بإثْمِكَ وإثْمِهِ[. أخرجه أبو داود.والمراد »بالبيت« ههُنَا القبر.و»الوَصيفُ« العبد، والمعنى أن القتلى تكثر لكثرة الفتن حتى يشترى موضع قبر يدفن فيه الميت بعبد لضيق المكان عنهم، أو ‘نه شتغال بعضهم ببعض يوجد من يحفر قبر ميت ويدفنه إ أن يعطي وصيفا أو قيمته .

3. (4760)- Hz. Ebu Zerr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) seslendiler:
"Ey Ebu Zerr!"
"Buyurun, Ey Allah'ın Resulü, emrinizdeyim!" dedim.
"İnsanlara (kitle halinde) ölüm isabet edip, kabirlerin (ücretli) hizmetçiler tarafından kazılacağı zaman ne yapacaksın?" buyurdular.
"Benim için Allah ve Resulü neyi ihtiyar buyurursa onu yaparım!" dedim.
"Sabrı tavsiye ederim!" buyurdular -veya, sabredersin! dediler- ve sonra bana tekrar seslendiler:
"Ey Ebu Zerr!"
"Buyurun ey Allah'ın Resûlü, sizi dinliyorum!" dedim.
"Zeyt mıntıkasının taşları kanda boğulduğunu gördüğün zaman ne yapacaksın?"
"Allah ve Resûlü benim için neyi ihtiyar buyurursa onu!" dedim
"Sana kendilerinden olduğun yakınlarını tavsiye ederim!" dedi. Ben sordum:
"Ey Allah'ın Resulü! (O zaman) kılıcımı alıp omuzuma koymayayım mı?"
"Böyle yaparsan (fitneci) kavme ortak olursun!" buyurdular.
"Bana ne emredersiniz!" dedim."Evine çekil!" buyurdular.
"Evime girilirse?" dedim.
"Eğer kılıcın parıltısının seni şaşırtacağından korkarsan, elbiseni yüzüne ört. Gelen hem senin günahınla, hem de kendi günahıyla dönsün!" buyurdular." [Ebu Davud, Fiten 2, (4261); İbnu Mace, Fiten 10, (3958).][26]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis fitneye karışmayı yasaklayan hadislerden biridir. Hadisin, Begavî tarafından Mesabih'te kaydedilen veçhi biraz daha teferruatlıdır; şöyle ki:
"Ebu Zerr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ben bir gün, bir merkep üzerinde, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın terkisinde idim. Medine'nin (dış) evlerini geçtiğimiz sırada bana:"Ey Ebu Zerr! Medine'ye açlık hakim olduğu; öyle ki, yatağından kalkınca açlıktan bitkin düşüp mescide kadar gidemediğin zaman ne yapacaksın?" dedi" diyerek başlayan hadis, Resûlullah'ın şu tavsiyesi ile noktalanır:[27]
"Eğer kılıcın parıltısının sana galebe çalmasından (dayanamayıp kılıca sarılıp fitneye katılmaktan) korkarsan elbisenin kenarını yüzüne çek, ta ki, (haksız yere öldürerek) senin günahınla ve kendi günahlarıyla geri dönsünler."

2- İnsanlara (kitle halinde) ölüm nisbeti kıtlık, veba, savaş gibi sebeplerle gelecek umumi ölüm hadisesi olarak anlaşılmıştır.

3- Hadiste geçen beyt ve vasif kelimelerini anlamada şarihler bazı farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Şöyle ki:
* Mezar olarak tercüme ettiğimiz (beyt) kelimesini bazı alimler mezar olarak anlamıştır. Hattabî der ki: "Beyt, burada "mezar" demektir, vasif de hizmetçi. Murad olan mâna şudur: "İnsanlar, öylesine meşguldürler ki öleni gömmeye fırsat bulamazlar da onu gömmesi için hizmetçiye verirler, yahut ücretle gömdürürler."

* Buradan şöyle anlayanlar da olmuştur: "Mezar yerleri öylesine dardır ki, herbir ölüleri için bir kabir yerini bir köle vererek satın alırlar." Ancak bu ikinci te'vil tenkit edilmiş ve: "Ölüm, sağlar arasında devam etse ve fevkalade yayılarak artsa da yine böyle bir darlık hasıl olmaz. Çünkü arz geniştir" denmiştir. Ancak, hadisin Mesabih'ten kaydettiğimiz veçhinde ikinci mânayı teyid eden ibareler mevcuttur. Hadisin şerhinde imkan varsa hadisten istifade en evla yoldur. Burada o imkan mevcuttur.

* Bu ibareden şu mâna dahi çıkarılmıştır: "O zaman evler, ölümlerin çokluğu ve ikamet edeceklerin azlığı sebebiyle çokça ucuzlar. Öyle ki bir ev, aslında normal olarak bir köleden pahalı olduğu halde, bir köle mukabilinde satılır."

* Şu mâna da çıkarılmıştır: "Evlerde önceleri çok insan mevcut olduğu halde, bu evin işini görmeye sadece bir köle kalır."

4- Zeyt'in Medine'nin bir mahallesi veya Medine civarında bir yer adı olduğu söylenmiştir. Türbüşti: "Burası, Yezid zamanında cereyan eden meşhur

hadisenin vukua geldiği Harra'da bir noktanın adıdır. Orada savaşan zalim orduların komutanı da Müslim İbnu Ukbe el-Mürri'dir. Resûlullah'ın koyduğu haramları mübah kılan heriftir. Karargahı Medine'nin batısında yer alan Harre-i garbiyye idi. Medine'nin hurmetini ihlal etti, erkekleri hep öldürdü. Orada üç gün -beş de denmiştir- talanda bulundu."

5- "Kendinden oldukların" tabiriyle kişinin ailesi, yakınları, kavmi kastedilmiştir. Bununla "İmam"ın yani biat etmiş olduğu imamının kastedildiği de söylenmiştir. Bu durumda mâna: "İmamına ve bey'at ettiğin kimseye tabi ol" demek olur.

6- Hadiste, kişinin kılıcı alıp omuza koyması halinde, günahta fitnecilere ortak olacağı ifade edilmiştir. Öyleyse fitne şartlarında fitnecilere iştirak etmemek, günahlarına ortak olmamak için silaha sarılmamak gerekir. Aliyyu'l-Kârî der ki: "(Fitnede) hasım Müslümansa, fesad terettüp etmeyecek ise, müdafa-i nefis caizdir. Ancak hasım kafir ise, imkan nisbetinde müdafaa etmek vacib olur."

7- "Kılıcın parıltısının galebe çalması", kılıcı kullanmaktan kinayedir. "Elbisenin kenarıyla yüzünü örtmek", düşmanı görüp, korkmamak içindir. Bundan maksad, "Onlar seninle savaşsa da sen onlarla savaşma, ölmeyi tercih et" demektir.
Bu taktirde, gelenler "seni öldürmüş olmanın günahı ve diğer günahlarıyla dönerler" mânası anlaşılır.[28]

-4761 -4ـ وعن أبِي مُوسى رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: إنَّ بَيْنَ يَدَى السَّاعَةِ فَتَناً كَقِطَعِ اللَّيْلِ الْمُظلم، يُصْبِحُ الرَّجُلُ فِيهَا مُؤْمِناً وَيُمْسِي كَافِراً، وَيُمْسِي مُؤْمِناً وَيُصْبِحُ كَافِراً اَلْقَاعِدُ فِيهَا خَيْرٌ مِنَ الْقَائِمِ، وَالْمَاشِى فِيهَا خَيْرٌ مِنَ السَّاعِى. فَكَسِّرُوا قِسيَّكُمْ، وَقَطِّعُوا أوْتَارَكُمْ، وَاضْرِبُوا سُيُوفَكُمْ بِالْحِجَارَةِ. فإنْ دُخِلَ عَلى أحَدٍ مِنْكُمْ فَلْيَكُنْ كَخَيْرِ ابْنَى آدَمَ[. أخرجه أبو داود والترمذي.وزاد أبو داود بعد الساعى:]قَالُوا: فَمَا تأمُرُنَا؟ قَالَ: كُونُوا أحْسَ بُيُوتِكُمْ[.»قِطَعُ اللَّيْلِ« طائفة منه، وأراد فتنا مظلمة سوداء تعظيماً لشأنها.وأراد بقوله: »فَلْيَكُنْ كَخَيْرِ ابْنَىْ آدَمَ« ابن آدم لصلبه هابيل الذي قتله أخوه قابيل، ومما قال الله تعالى في أمرهما: لَئِنْ بَسَطْتَ إلَيَّ يَدَكَ لِتَقْتُلَنِي اŒية .

4. (4761)- Hz. Ebu Musa (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kıyametten hemen önce karanlık gecenin parçaları gibi fitneler var. Kişi o fitnelerde mü'min olarak sabaha erer, akşama kafir olur; mü'min olarak akşama erer, sabaha kafir çıkar. O fitnede oturan, ayakta durandan hayırlıdır. Yürüyen koşandan hayırlıdır. Öyleyse yaylarınızı kırın, kirişlerinizi parçalayın, kılıçlarınızı da taşa vurun. Sizden birinin evine girerlerse Hz. Adem'in iki oğlundan hayırlısı olsun (ölen olsun, öldüren değil)" [Ebu Davud, Fiten 2, (4259, 4262); Tirmizî, Fiten 33, (2205).]
Ebu Davud, "koşandan" kelimesinden sonra şu ziyadeyi kaydetmiştir: "Yanındakiler, "Bize ne emredersiniz (ey Allah'ın Resulü)?" dediler. "Evinizin demirbaşları olun!" buyurdu."[29]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah, kıyamete yakın çıkacak fitnelerin dehşetini belirtmek için, zifirî karanlık gecenin parçalarına benzetmiştir. Yani peşpeşe fitneler olacak, her biri, gece parçası gibi karanlık, yani doğruyanlış, haklıhaksız, isabetlihatalı vs. şekilde tefrik etmek imkanı tanımayacak, son derece dehşetli olacak demektir. Bu teşbihten maksat fitnenin büyüklüğünü ifadedir.

2- Hz. Adem'in iki oğlundan hayırlısı Hz. Habil'dir. Kardeşi Kabil onu öldürmek istediği vakit ayet-i kerimenin ifadesiyle kardeşine: "Sen beni öldürmek için elini bana kaldırsan da , ben seni öldürmek için elimi sana kaldırmayacağım" (Maide 28) demiştir. Bu ayette, Cenab-ı Hakk fitne sırasında Müslümanların takip edeceği siyaseti vaz' etmiş olmaktadır: "Fitneden kaçmak, öldürmektense ölmeyi tercih etmek." İslam'da bunun ilk örneğini Hz. Osman (radıyallahu anh)'ın verdiği belirtilir: O fitnenin büyümemesi için öldürmeyi değil, öldürülmeyi tercih etmiştir.

3- Evin demirbaşı olmaktan maksad, evden ayrılmamak, dışarı çıkıp fitneye bulaşmamaktır. Nasıl ki demirbaş denen halı, kilim gibi bir kısım eşyalar devamlı evde kalırlar; fitne sırasında da o eşyalardan biri gibi olmak yani evden dışarı çıkmamak tavsiye edilmiştir. Bundan da maksad, fitneye katılmamaktır. [30]

-4762 -5- وعن أبي سعيدٍ رَضِيَ اللهَ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولَ اللهَ #: يُوشِكَ أنْ يَكُونَ خَيْرَ مَالِ الْمُسْلِمِ غَنَمٌ يَتْبَعُ بِهَا شَعَفَ الْجِبَالِ وَمَوَاقِعِ الْقَطْرِ، يَفِرُّ بِدِينِهِ مِنَ الْفِتَنِ[. أخرجَه البخاري ومالك وأبو داود والنسائي.»مَوَاقِعِ الْقَطْرِ« المواضع التي ينزل بها المطر .

5. (4762)- Ebu Said (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kişinin en hayırlı malının peşine takılıp dağ geçitlerini ve yağmur düşen yerleri takip edeceği koyunu olacağı zaman yakındır. Böylece dinini fitnelerden kaçırmış olur." [Buhârî, İman 12, Bed'ü'l-Halk 14, Menakıb 25, Rikak 34, Fiten 14; Muvatta, İsti'zan 16, (2, 970); Ebu Davud, Fiten 4, (4267); Nesâî, İman 30, (8, 123, 124).][31]

-4763 -6- وعن مَعْقِلْ بن يسار قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: الْعِبَادَةُ في الْهَرْجِ كَهَجْرَةٍ اليَّ[. أخرجه مسلم والترمذي.»اَلْهَرْجُ« هنا: اختف والفتن .

6. (4763)- Ma'kıl İbnu Yesar anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Herc (fitne) zamanında ibadet, tıpkı bana hicret gibidir." [Müslim, Fiten 130, (2948); Tirmizî, Fiten 31, (2202).][32]

-4764 -7- وعن الْمقداد بن ا'سود رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: إنَّ السَّعِيدَ لَمَنْ جُنِّبَ الْفِتَنَ وَلَمَنِ ابْتُلِيَ فَصَبَرَ، فَوَاهاً[. أخرجه أبو داود.»وَاهاً« كلمة يقولها المتأسف على الشئ والمتعجب منه .

7. (4764)- Mikdad İbnu'l-Esved (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Bahtiyar, fitneden kaçınan kimse ile, belalarla karşılaşınca sabreden kimsedir. Ne mutlu ona!" [Ebu Davud, Fiten 2, (4263).][33]

-4765 -8- وعن ابْنِ عبَّاس رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: وَيْلٌ

لِلْعَرَبِ مِنْ شَرٍّ قَدِ اقْتَرَبَ، أَفْلَحَ مَنْ كَفَّ يَدَهُ]. أخرجه أبو داود .

8. (4765)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Yaklaşan bir şerden yazık Araplara! Elini çeken ondan kurtulur." [Ebu Davud, Fiten 1, (4249).] [34]

AÇIKLAMA:

Kaydedilen son hadisler, özet olarak fitneye bulaşmamayı ve imkan nisbetinde fitneden kaçmayı tavsiye etmektedir. Kapıya kadar gelen fitneye, öldürülmeyi tercih edecek kadar bulaşmama emri, üzerinde durulması gereken bir husustur. Zîra ulema, çeşitli nokta-i nazarları ve mukabil delilleri de gözönüne alarak, mesele üzerinde ziyadesiyle durmuş ve enine boyuna tartışmıştır. Fitne şartlarında yaşamamız haysiyetiyle bu hususların daha sistemli ve teferruatlı olarak bilinmesinin gerekli ve faydalı olacağına inanıyoruz. Bu sebeple mevzuyu biraz açıklayacağız.
Fitnede herkese ferdî olarak terettüp edecek vazifeleri şöyle sayabiliriz:

1- Fitnenin getireceği sıkıntılara sabır.

2- Fitnecileri yalnız bırakmak,

3- Uzlet; eve çekilmek, dağa çekilmek, terk-i diyar etmek,

4- Öldürmektense ölmeyi tercih etmek. Fitnede müdafa-i nefis meselesi,

5- Dilini tutmak,

6- Kalben kerahet,

7- Mal ve evlatça hıffet,

8- Silah edinmemek,Şimdi bunları açıklayalım: [35]

1- Fitnede Sabır:

Hangi çeşitten olursa olsun, iradesi dışında gelen her çeşit musibet karşısında Müslümanın başvuracağı mühim bir silah olarak ifade edilen "sabır", fitne karşısında daha da ehemmiyet kazanan, ısrarla tavsiye edilen en mühim silah

hüviyetini kazanmaktadır. Bu hususu Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), bazan tek tek fertlere, bazan umumi bir ifade ile herkese duyurmuştur.
Müslim'de gelen bir rivayette, Hz. Peygamber, kendisine memuriyet vermesini isteyen Ensar'dan bir zata şu cevabı verir: "Siz benden sonra bencillik (ve fitneyle) karşılaşacaksınız. Havz(-ı Kevser)in başında bana kavuşuncaya kadar sabredin." Tirmizî'nin rivayetinde, "..fitne ve dine muhalif bulacağınız icraatlar göreceksiniz" ibaresi vardır. Ensârinin "Ey Allah'ın Resulü, bize ne tavsiye edersiniz?" sualine karşı: "İcraatcılara olan vazifelerinizi (onların hakkını) eda edin, haklarınızı Allah'tan talep edin" cevabını verir.
Bu mevzuda Ebu Zerr'den gelen bir rivayet daha geniş, daha açıktır; aynen kaydediyoruz: Ebu Zerr anlatıyor: "Bir gün Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in bineğinin terkisinde idim. Medine'nin evlerinden dışarı doğru çıkmıştık ki bana:
"Ey Ebu Zerr, Medine'de açlık bulunduğu ve hatta sen yatağından kalkıp da açlık sebebiyle mescide kadar gidecek gücü kendinde hissetmediğin zaman halin nedir?" dedi Ben de: "Allah Resulü daha iyi bilir" dedim. Resûlullah:
"Ey Ebu Zerr! İffetini koru (söz ve fiillerde haramdan kaçın)" dedi ve ilave etti: "Ey Ebu Zerr! Medine'de kıtal olsa ve bir mezarın ücreti bir köle fiyatına ulaşsa, o kadar ki, bir kabir bile bir köle karşılığında satılsa, senin durumun ne olur?"
"Allah ve Resulü daha iyi bilir" cevabını verdim.
"Sabret ey Ebu Zerr" dedi ve ilave etti: "Ey Ebu Zerr! Medine'de kıtal olsa ve kan (Medine dışında yer alan) Zeyt mıntıkasının taşlarını sulayacak kadar çok aksa ne yaparsın?" Ben yine: "Allah ve Resulü daha iyi bilir" dedim. Resûlullah:
"Mensup olduğuna (yani aile ve akrabana veya biat ettiğin imama) dön" dedi. Ben sordum ve: "Silahımı kuşanayım mı?" dedim. Resûlullah:
"(Hayır) o takdirde insanlara (kötü amellerinde) iştirak etmiş olursun" cevabını verdi.
"Öyleyse ne yapayım ey Allah'ın Resulü?" diye sordum. Cevaben:
"Evinde kal, çıkma" dedi. Ben tekrar: "Ya evime de gelirlerse?" dedim.
"Kılıcın parıltısının galebe çalmasından (kullanmaktan) korkarsan elbisenin kenarını yüzüne ört, ta ki (gelen kimse) hem senin günahınla hem kendi günahıyla dönsün.
"Hz. Enes, Haccac'ın zulmüden çok ızdırap çekerek, ne yapacağız? diye şikayete gelenlere: "Sabredin, Rabbinize kavuşuncaya kadar sabredin. Zira artık her gelen yeni gün, gidenden daha kötüdür" der ve bunu Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den işittiğini ilave eder.
Mikdad İbnu'l-Esved ise, yeminle te'kid ederek Hz. Peygamber (aleyhissalâtu

vesselâm)'den şunu işittiğini söyler: "Bahtiyar kimse (lütf-i İlahî olarak) fitnelere karışmaktan uzak tutulan kimsedir. Bahtiyar kimse fitnelerden uzak tutulan kimsedir. (Çeşitli belalarla) imtihan edildiği zaman sabırla karşı koyana ne mutlu!"
Tabiinden meşhur Hasan-ı Basrî de burada zikre değer. Zîra o da fitneye karşı hararetle sabır tavsiye eder ve ortalığın tevbe ile, insanların kendilerini düzeltmesi ile iyiye döneceğini söyler. Kendisine Haccac'la alâkalı sorulduğu zaman da hep şu mealde tavsiyede bulunurdu: "Ben onunla mukatele edilmemesi görüşündeyim. Zîra, eğer o Allah'tan bir ceza ise, siz kılıcınızla Allah'ın cezasını geri çeviremezsiniz. Şayet bir bela ise, sabredin, Allah hükmünü versin. Zîra O, en hayırlı şey üzere hükmedicidir." Ona göre fitne sırasında hiçbir gruba iltihak etmemelidir.[36]

2- Fitnecileri Yalnız Bırakmak:

Çıkan fitnenin büyümesini önlemede ve ondan gelecek zararlara karşı korunmada en isabetli tedbirlerden biri, fitneciyi yalnız bırakmaktır. Haklı ve haksız tarafların belli olduğu durumlarda, haklı tarafın desteklenmesi tavsiye edilmiş olmakla beraber, haklı veya haksızın belli olmadığı durumlarda, hiçbir tarafa destek vermemek, bütün tarafları terketmek esastır. Hz. Peygamber'den gelen rivayetlerden bu anlaşılmaktadır.
Müslim'de gelen bir rivayette Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm): "Ümmetimi Kureyş'ten şu kabile helak edecektir" diye istikbalde gelecek bir fitneden haber verir. Yanındakiler: "O vakit ne yapmamızı, nasıl davranmamızı emredersiniz?" diye sorarlar. Cevap şudur: "İnsanlar onları terketmelidir."
Muhtelif tariklerden gelen şu rivayet, fitne çıkaranların yalnız bırakılmalarının lüzumunu ve fitneye karışmamanın gereğini herkesin anlayacağı bir üslubla, çok vazıh bir şekilde ifade eder: Ebu Hüreyre, Hz. Peygamber'in şöyle dediğini bildirir: "Haberiniz olsun (benden sonra) fitne çıkacak. O fitne sırasında uyuyan uyanıktan [yatan oturandan]; oturan ayakta olandan; ayakta olan yürüyenden, yürüyen koşandan daha hayırlıdır. Kim böyle bir fitneye rastlarsa hemen geri dönsün. Kim de fitne anında sığınacak bir kuytu bulursa oraya girsin."
İbnu Hacer, ed-Davudî'den naklen şu açıklamayı sunar: "Hadisin zahirine göre, fitneye uzak veya yakından muhtelif derecelerde teması olan kimseler burada dile getirilmektedir. Yani bu işte bazıları bazılarına rağmen çok daha ileridir. Bunlardan en ileride olanı, fitnenin artmasına sebep olacak şekilde koşandır.

Sonra fitnenin sebeplerini hazırlayacak şekilde ortaya çıkandır ki, hadiste bu, "yürüyen" diye ifade edilmektedir. Sonra fitne ile alakadar olan gelir ki, ona da: "ayakta olan" denmiştir. Ondan sonra fitneyi seyretmekle beraber mücadele etmeyen (karışmayan) gelir, bu da "oturan" diye ifade edilmiştir. Sonra da kendisinden bu hususta hiçbir ilgi, alâka sadır olmayan, ancak razı (ve memnun) olan gelir ki, bu da "uyuyan" diye ifade edilmiştir."
İbnu Hacer, fitneye karışma hususunda niyetlenenleri üç gruba ayırarak mesuliyet durumlarını belirtir:

1) Arzu geçirenler: Bunlar fiilen karışmadıkça günaha girmezler.

2) Arzuda kalmayıp fiile dökenler: Bunlar günahkârlardır.

3) Azmedenler, iyice niyetlenenler: Bunların durumu münakaşalıdır.

İbnu Hacer'in bu açıklamasının ışığında, "uyuyandan" maksadın fitneden hiç haberi olmayacak kadar kendi işine gücüne dalmış, çolukçocuğunun rızkı ve terbiyesi ile meşgul kimse olduğunu söyleyebiliriz.
Nevevî de bu hadiste, "fitnenin zararının büyüklüğüne dikkat çekildiğini, fitneden son derece çekinip kaçmaya, fitneye götürecek herhangi bir şeye teşebbüsten imtina etmeye teşvik edildiğini, zira fitnenin zararı ve şiddeti onunla olan alaka nisbetinde arttığını" belirtir.
Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), diğer birkısım hadislerinde de, dahilî birliğin kaybolduğu, ortaya çeşitli hiziplerin çıktığı hallerde -ki hadiste Müslümanların cemaat ve imamı yoksa diye ifade edilir- bu fırkaların hepsinin terkedilmesi emredilir.
Fitnecinin yalnız bırakılmasının fiilen gerçekleşmesi için, Hz. Peygamber'in bunu tamamlayıcı başka tavsiyelerine de rastlarız. Şimdi onları görelim:[37]

3- Uzlet:

Bu, kısaca inziva diye de ifade edilebilir. Uzlet veya inzivanın tahakkukunda Resûlullah'ın farklı tavsiyelerini görmekteyiz: Eve çekilmek, dağa çekilmek, terk-i diyar etmek gibi. Kişi, kendi şartlarına hangisi muvafıksa onu tercih edecek ve uzleti ihtiyar edecek. Şimdi bunları açıklayalım:[38]

*** Eve Çekilmek:**

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), gelecek fitneyi haber verip, insanları dehşete düşüren vasıflarıyla tavsif ettiği zaman dinleyicilerden vaki olan: "Ey Allah'ın Resûlü! Biz o zaman ne yapalım.?" sualine, Hz. Peygamber'in verdiği cevaplardan bir kısmı "evlerinize çekilin" mealindedir.
Ebu Musa'dan gelen bir rivayet aynen şöyle: "Önümüzde karanlık gece parçaları gibi fitneler var. O fitneler geldiği zaman kişi, mü'min olarak sabaha erer de akşam oluncaya kadar kafir olur. Orada oturan ayakta durandan; ayakta duran yürüyenden; yürüyen de koşandan hayırlıdır.." Dinleyenler: "Bize ne emredersiniz?" dediler. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm): "Evinizin demirbaşları olun" cevabını verdi."
Aynı tavsiye İbnu Mes'ud'dan gelen bir rivayette: "Elinizi ve dilinizi tutun, evin demirbaşlarından biri olun" şeklinde az bir farkla tekrar edilir.Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in fitne çıktığı zaman dökülecek kanların çokluğuyla alakalı -daha önce Ebu Zerr'den kaydettiğimiz- tasviri sırasında Ebu Zerr'e yapılan tavsiye daha vazıhtır: "...Evinde otur, kapıyı üzerine kilitle..."
Keza, bir başka hadiste, fitne tasvir edilirken, emniyetin, insanlara güven ve itimadın kaybolması, iyi, kötü fark edilemeyecek derecede insanların her an değişeceği belirtildiği sırada, ne yapılması gerektiği sorulunca Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm): "Evine kapan, diline sahip ol, iyi bildiğin şeyi yap, kötü bildiğin şeyi de terket, kendi yakınlarınla meşgul ol, ammenin işini terket" der.
Şarihler eve kapanma emrini, zaruri olmayan işler dışında, halkla irtibatı kesmek şeklinde anlarlar. Zaruri temaslardan vazgeçilmemesi gerektiğini de belirtirler.
Yukarıdaki rivayette de görüldüğü üzere, mücerred bir eve çekilme yeterli değildir. Bir başka rivayette: "(Göze batıcı, dikkat çekici davranışlardan kaçınarak) kendinizden az bahsettirin" denmektedir.[39]

*** Dağa Çekilmek:**

Fitneye karışmamak, dışında kalabilmek için hadislerde ifade edilen bir tedbir de dağa çekilmektir. Fitneye karışmamaya teşvik hususunda beyan edilen: "...Fitne sırasında yatan oturandan; oturan ayakta durandan... daha hayırlıdır..." hadisinin Ebu Bekre tarafından rivayet edilen veçhinde, bir adam Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a sorar: "Ey Allah'ın Resulü, bu durumda ne yapmamızı emredersin?" Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in ona verdiği cevap şudur: "Kimin dağda develeri varsa onların peşine düşsün, kimin de davarı varsa, davarlarının

yanına gitsin. Kimin de (ekim) arazisi varsa o da çiftinin başına çekilsin...."
Buharî ve Müslim tarafından kaydedilen bir rivayette "dağa çekilme" keyfiyeti te'yid edilir: "Müslüman kimseye, en hayırlı malın davar olacağı zaman yakındır. fitnelerden kaçarak, dinini kurtarmak için dağların yağmur düşen otlak yerlerini takip etmek üzere peşine takıldığı davar onun en hayırlı malıdır."
Müslim'de Ebu Bekre'den gelen rivayette daha vazıh olarak: "...Haberiniz olsun, fitne iner veya vukua gelecek olursa, devesi olan, devesine; davarı olan davarına; arazisi olan arazisine iltihak etsin..." denir.
Fitne sırasında inzivayı teşvik eden hadislerden biri de taarrüb ile alakalı rivayettir. Göçebe Araplara katılarak onlar arasında ikamet mânasına gelen taarrüb daha ziyade, hicret ederek Medine'ye yerleştikten sonra, geldiği kabileye geri dönerek tekrar göçebeleşmek durumuna düşenler için kullanılan bir tabirdir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), göçebe hayattan sonra şehirlileşen bu kimselerin tekrar eski hayata dönmelerini kesinlikle yasaklamış, ancak fitne anında müsaade etmiştir: "Hicret ettikten sonra tekrar bedeviyete (eski göçebe hayata) dönen kimseye Allah lanet etsin, fitne zamanında dönenler bundan hariçtir. Zîra göçebelik (bedeviyet), fitne bulunan yerde ikametten hayırlıdır." Hz. Peygamber'den bu maksadla izin alanlar meyanında Seleme tu'bnu'l-Ekva'ın ismi geçer.
Bu bahsi kaparken şu noktayı belirtmede fayda var: İmam Azam tarafından da fitne sırasında karışmayıp eve çekilme gereği hususunda te'yid edilen hükme Bedayi'de Kâsânî tarafından şu ihtirazi kayıt konmaktadır: "Bu hüküm, hususi bir vakitle alakalıdır. Bu da, fitnecilerle savaşa çağıran imamın bulunmadığı vakittir. Böyle bir imam varsa ve (cihada) çağırıyorsa icabet etmek farzdır."[40]

*** Terk-i Diyar Etmek:**

Bir kısım hadisler, fitne çıktığı vakit eve, dağa, tarlaya çekilmekten daha öte, terk-i diyar etmeyi tavsiye etmektedir. Bu tavsiyeye uyarak Şam'a göç eden Ebu'd-Derda ile alakalı rivayet şöyle: "Yezid İbnu Ebî Hubeyb anlatıyor: "İki kişi Ebu'd-Derda'ya gelerek bir parça tarla için birbirlerini şikayet ettiler. Ebu'd-Derda onlara: "Ben Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in: "Sen bir yerde bulunduğun sırada bir parça tarla için iki kişinin husumet ettiklerini işitecek olursan orayı terket" dediğini işittim" der ve Ebu'd-Derda Şam'a gider."
Terk-i diyar umumi bir emir olarak anlaşılmasa bile, fitne sırasında buna tevessül etmenin istihbab edileceği bu rivayetten anlaşılmaktadır. Nitekim, yukarıda

kısaca temas ettiğimiz Selemetu'bnu'l-Ekva (radıyallahu anh) da Ebu'd-Derda gibi fitneye bulaşmak korkusuyla terk-i diyar edenlerden biridir. "Hicretten irtidat mı ettin?" şeklinde maruz kaldığı ağır ithamlara rağmen, Mekke ile Medine arasında yer alan Rebeze'ye göç eder.
Hadisi şerh eden Aynî fitne korkusuyla seleften birçoğunun terk-i diyar ettiklerini belirtir. (1. cilt, s. 163) [41]

İnziva Ve Uzletin Fazileti:

Yukarıda kaydettiğimiz hadisler bize fitne sırasında uzlet ve inzivanın tavsiye edildiğini ifade eder. Esasen fitne olmayan normal zamanlarda alimlerin ekseriyeti tarafından cemiyete karışmak (muhalata), inzivaya çekilmeye tercih edilmiş, üstün tutulmuş ise de, bu üstünlük mutlak değildir. Birkısım şartların ortaya çıkması halinde inziva tercih edilmelidir. Bu mühim mevzunun aydınlanması için fitne sırasında hayvanlarını alarak dağa çekilmeyi veya arazinin başına geçerek ekimle meşgul olmayı tavsiye eden hadisi açıklama zımnında İbnu Hacer'in sunduğu veciz açıklamayı burada kaydetmeyi gerekli bulduk. Der ki: "Selef alimleri, uzlet hususunda ihtilaf etmişlerdir. Cumhur (ekseriyet) şunu söylemiştir: "İhtilat (cemiyete karışma) uzletten evladır. Zîra İslamî şeâirin devamı için lüzumlu olan dinî bilgiler bu sayede öğrenilir. Cemiyete karışmada Müslümanların sayıca artması da mevzubahistir. Onlara, maddî ve manevî yardımda bulunmak, hastalarını ziyaret etmek gibi çeşitli hayırlar bu sayede ulaştırılır."
Bazı alimler şunu söylemişlerdir: "Uzlet, üzerine düşeni bilmek şartıyla, ihtilattan evladır. Zîra uzlette selamat tahakkuk eder, gerçekleşir." Nevevî der ki: "Muhtar olan (yani farklı görüşlerden tercih edileni), günaha düşmeyeceği hususunda zann-ı galib olan kimse için cemiyete karışmak daha iyidir."
Bazıları da şu görüştedir: "Burada verilecek hüküm şahıstan şahısa değişir. Bazıları için bunlardan biri şarttır. Bazıları için de tercih vesilesidir. Bu iki husus açıktır. Ancak, inziva ile ihtilat eşit olurlarsa birini diğerine tercih hususunda verilecek hüküm zamanın ve ahvalin değişen şartına bağlıdır."
Kendisine muhâlata (yani cemiyete karışma) gereken kimseler meyanında kötülüğü bertaraf etme gücüne sahip olan kimse vardır. Böyle birisine cemiyete karışmak farzdır. Bu farz, ahval ve imkânlara tabi olarak, farz-ı kifâye nev'indendir.
Kendisine muhâlata şâyan-ı tercih olan kimseler meyânında, iyiliği emir,

kötülükten men ettiği (emr-i bi'lma'ruf ve nehy-i ani'lmünkerde bulunduğu) takdirde kendisi fitneye maruz kalmayacağı hususunda zann-ı galibi hasıl olan kimse vardır.
İnzivaya çekilme ile cemiyete karışma şıklarından her ikisi de kendisine eşit olanlara misal olarak şöyle bir adam gösterilebilir: Kişi fitneye düşmeyeceği hususunda kendinden emindir. Ancak, kesinlikle bilmektedir ki, sözü tutulmayacak, kendisine itaat edilmeyecektir. Bu duruma, umumî bir fitnenin mevcut olmadığı hallerde rastlanır. Fitne çıkacak olursa, uzleti tercih etmek gerekir. Zira bu durumda umumiyetle zarara düşülmektedir.
Fitneye girenlere (İlâhî) belalar gelir ve fitneye katılmayanlara da sirayet eder. Bu hususu şu ayet haber vermektedir: "Öyle bir fitneden kaçının ki geldiği zaman sizden sadece zalim olanları çarpmaz..."
Sunduğumuz açıklamayı Ebu Saîd'in rivayet ettiği şu hadis de te'yid eder: "İnsanların en hayırlısı o kimsedir ki, nefsiyle ve malıyla cihad eder, keza o kimsedir ki dağ başlarında Rabbına ibadet eder ve böylece insanlara kötülük yapmaktan uzak olur."
Cemiyete karışıp karışmama, yani inziva ve ihtilat hususlarında Hattâbî'nin bir izahı da klasik alimlerimizin görüşlerini anlamada bizim için faydalı olacağı kanaatindeyiz. Der ki: "İnziva ve ihtilat, kendileriyle alâkalı şeylere tabidir. Onlar değiştikçe bunlardan birini tercih durumu değişir. İhtilâta ve cemiyete karışmaya teşvik sadedinde gelen deliller, imamlara itaatla ve bir kısım dinî meselelerle alâkalıdır. İnzivaya teşvik sadedinde gelen deliller de, bunlar dışında kalan meselelerle alâkalıdır. Mesela bedenen insanlara karışmayı veya onları terketmeyi ele alalım. Tek başına geçimi te'min ve dinini muhafaza edebileceğine kâni olan bir kimse için, bir şartla, insanlara karışmaktansa uzak dursa daha iyi olur. O şart da (namaz için) cemaate devam, selam vermeye ve almaya devam, hasta ziyareti, cenaze teşyii gibi Müslümanların hukukunu edaya devamdır.
Matlub olan, lüzumsuz sohbetleri terketmektir. Zîra sohbetin fazlası, zihnimizi meşgul ve vaktimizi zâyi ederek mühim işlerimizi ihmal ettirir. En iyisi ihtilat ve insanlarla görüşme işini, kendisinden tamamen vazgeçilmeyen, sabah ve akşam yemekleri menzilesinde tutup, zarûrî olanıyla iktifa etmektir. Böyle yapmak beden için ve kalp için de çok daha rahatlatıcı, çok daha uygundur."
Buhârî şarihlerinden Aynî de hadislerden, fitne sırasında, inziva ve uzleti ihtiyar etmenin lüzumunu anlamıştır. İbnu Hacer'den sunduğumuz açıklamanın yapılmasına sebep olan aynı hadisin şerhi sadedinde Aynî de şu kıymetli açıklamayı yapar: "Bu hadiste, fitne zamanında uzletin fazileti ifade

edilmektedir. Ancak fitneyi izale edecek güçte olan kimse bu hükme tâbi değildir. Zîra bu durumda olan kimseye, fitneyi izâle etmek için, üzerine yürümesi farzdır. Bu farz, ahvâl ve imkâna tâbi olarak ya farz-ı ayn ya da farz-ı kifâye sûretlerinden biriyledir."

Fitne bulunmayan zamanlarda uzlet ve ihtilattan hangisinin efdal olduğu hususunda âlimler farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Nevevî'nin sunduğu izaha göre: "İmam Şâfiî ve âlimlerin ekserisi ihtilatın efdal olduğu görüşündedirler. Zîra derler, ihtilatta bir kısım faydalı ameller îfa edilir, çeşitli İslâmî tezahürlere (şeâir-i İslâmiyye) katılır, Müslümanların sayısını artırır, hasta ziyareti, cenaze teşyii, selam vermek, emr-i bi'lma'rûf ve nehy-i ani'lmünkerde bulunmak, iyi ve hayırlı işlerde yardımlaşmak, muhtaçlara yardım, cemaatlere katılmak gibi herkesin muktedir olabileceği amellerle onlara birkısım hayır ve menfaat ulaştırır."

Bilhassa, âlimler ve zühd sahipleri hakkında, ihtilatın fazileti te'kidli olarak beyan edilmiştir.

Birkısım âlimler de, uzlette kesinlikle selâmet bulunduğu için, onun daha efdal olduğuna hükmetmişlerdir. Ancak bu, kendisine terettüp eden ibadet vazifelerini ve mükellef olduğu şeyleri bilmek şartına bağlıdır.

Muhtar olan (tercih edilen) görüş şudur: "Günaha düşmeyeceği hususunda zann-ı galib hasıl olan kimse için cemiyete karışmak (ihtilaf) efdaldir."

Kirmânî ise şunu söyler: "Asrımızda muhtar olan inzivadır. Zîra uğranacak meclisler (mehâfil) arasında günahlardan hâlî ve uzak olanlar nadirdir." Aynî ilave eder: "Ben Kirmânî'nin sözüne iştirak ederim. Zîra bu devirde insanlara karışmak birtakım şeylerden başka bir şey celbetmez."

Daha uzlaştırıcı bir neticeye varan Kastalânî ise: "Kişinin kemâli hem uzlet ve hem de sohbet (karışma) ile gerçekleşir. Sohbetle dinini salim kılamayan fakihe uzlet, hakkını veren kimseye de sohbet gereklidir" der.[42]

4- Öldürmektense Ölmeyi Tercih Etmek:

Dahilde fitne çıktığı zaman dağa çekilmek, eve kapanmak -ve az sonra temas edileceği üzere- silah edinmemek gibi emirler, aslında bozulmuş olan içtimâî durumun daha da kötüye gitmesini önlemek içindir. Fitne ateşinin yandığı yerde sönmesi, onun üzerine gitmemeye bağlıdır. Söndürmeye gücü yetmeyenlerin, hususi eşhasın buna katılmaları, karışmaları, bulaşmaları onu daha da artıracaktır. İslam'ın bu konudaki görüşünün özü budur.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), fitneye bulaşmamanın ehemmiyetini vurgulayabilmek, tebarüz ettirebilmek, ami, cahil herkese duyurabilmek için "Fitne sırasında, seni öldürmeye gelseler bile karşılık verme, öldürmektense ölümü tercih et" mealindeki beyanlarda, emirlerde bulunmuştur.
Daha önce zikri geçen ve eve çekilmeyi emretmekle alâkalı rivayetlerin devamında umumiyetle şu sual sorulmaktadır: "Fitneciler eve de gelirse ne yapalım?" Bu sual Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in fitnede takınılacak tavırla alakalı emir ve tavsiyelerinin mantıkî silsilesi içerisinde mukadder, kaçınılmaz bir sualdır. Suale verilen cevap, fitneye karışmamak için yapılması gereken gayret ve gösterilmesi gereken fedâkârlıkların neler olabileceğini ifade eder, hiçbir hal ve şartta fitneye bulaşmanın meşru olmayacağını, dinin buna cevaz vermeyeceğini gösterir.
Sual mükerrer olarak sorulmuştur. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) de her seferinde aynı cevabı vermiştir.
Cevap kısaca şu mealdedir: "Fitnede öldürülmeye razı ol, fakat öldürme."
Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), tebliğ ettiği her mühim meselede olduğu gibi bunu da tebliğ ederken, şartlara, muhatablara göre değişik üsluplara yer vermiştir. Kısmen daha önce söylediklerimizi tekrar mahiyetinde olmakla beraber, onlardan daha şümullu, daha cami olan bir rivayeti tam olarak görelim.
Rivayeti yapan Abdullah İbnu Mes'ud'dur. Der ki: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in şöyle söylediğini işittim: "İleride fitne çıkacak, o zaman uyuyan yatandan hayırlıdır; yatan oturandan hayırlıdır; oturan ayakta durandan hayırlıdır; ayakta duran yürüyenden hayırlıdır; yürüyen koşturandan (atlı) hayırlıdır. Fitnede savaşanların hepsi ateştedir." Ben: "Ey Allah'ın Resulü, bu söylediğin fitne ne zaman olacak?" dedim. "Bu, dedi, eyyamu'lherçtir (dahilî kıtal zamanıdır)." Ben takrar: "Eyyamü'lherç ne zaman olur?" diye sordum. Dedi ki: "Kişi arkadaşına itimat etmediği zaman." O güne erişecek olsam bana ne emredersin?" dedim. "Nefsini, elini geri tut ve mahallene gir" dedi. Tekrar sordum: "Ey Allah'ın Resulü, eğer mahalleme de girerse ne yapayım?" "Evine gir" dedi. Ben tekrar : "Ya evime de girerse?" dedim. "O takdirde mescidine gir ve şöyle yap" -dedi ve sağ eliyle bileğinden tutarak- ilave etti: "Bu halde ölünceye kadar, "Rabbim Allah'tır" de."
Burada sırayla mahalleye, eve ve en sonunda evin daha kuytu bir köşesi olan mescid odasına sığınmanın tavsiye edilmiş olması, fitneden en son imkana kadar kaçılması gerektiğini ifade eder. Sığınılan son melceye kadar takip edildiği takdirde ise, elini tutmak, müdahale etmemek tavsiye edilir.
Başka rivayetler, o andan yani sığınılması mümkün son kuytu yere de düşman

geldiği andan itibaren, yapılması gerekecek davranışı daha açık olarak ifade etmektedir. Sa'd İbnu Ebi Vakkas'dan gelen rivayette Sa'd: "..Ey Allah'ın Resulü, düşman evime kadar girip beni öldürmek için elini kaldıracak olursa ne yapayım?" diye sorar. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm): "Hz. Adem'in oğlu (Habil) gibi ol" der ve Hz. Adem aleyhisselam'ın oğulları Kabil ile Habil arasında geçen hadiseyi hülasa eden -ve Habil'in söylediği sözleri nakleden- şu ayeti okur: "Andolsun ki, beni öldürmek için elini bana uzatırsan ben seni öldürmek için elimi sana uzatıcı değilim. Çünkü ben, kainatın Rabbi olan Allah'tan korkarım. Şüphesiz dilerim ki, sen kendi günahınla birlikte benim günahımı da yüklenesin de o ateş yârânından olasın. İşte zalimlerin cezası budur" (Maide 28-29).
Bir başka rivayette bu duruma düşecek olan bir kimseye Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), daha açık bir ifade ile şu emri verir: "Elini tutsun, Allah'ın öldürülen kulu (Abdullahi'l-Maktul) olsun, Allah'ın öldüren kulu (Abdullahi'l-Katil) olmasın. Zîra kişi, İslam cemaatinde bulunur da, kardeşinin malını yer, kanını döker, Rabbine isyan eder ve böylece cehennem kendisine vacip olur."
İbnu Ömer'den gelen bir rivayette ise Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şunları söyler: "Sizden birine, bir adam -yani ehl-i kıbleden biri- öldürmek kastıyla geldiği zaman (iki elinden birini diğeri üzerine koyarak) (Kur'an'da Habil'in Kabil'e söylediği sözü) söyleyip Hz. Adem'in iki oğlundan en hayırlısı olmaktan aciz mi? Zira bu taktirde o, cennetliktir. Böyle yapmaz da geleni öldürecek olursa cehennemliktir."
Fitnede kıtalden men etmek maksadıyla bir başka sahabiye Resûlullah şu mealde vasiyette bulunmuştur: "İnsanların iki ayrı emîre (lidere) biat ettiklerini gördüğün zaman, benimle birlikte katıldığın cihadlarda kullanmış olduğun kılıcını al, kırılıncaya kadar Uhud dağına vur. Sonra evinde otur. Günahkar bir el veya ölüm sana gelinceye kadar (evinden çıkma)."
Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in Ebu Zerr'e yaptığı bir tavsiyede, buraya kadar söylenenlerin ötesinde bir tedbirin emredildiği görülmektedir. "Fitne zamanında eve giren düşmana karşı yüzünü örtmek."
Rivayetin bizi alâkadar eden kısmı aynen şöyle: "... Dedim ki: "Ey Allah'ın Resulü, ya evime de girecek olurlarsa?" Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şu cevabı verdi: "Eğer kılıcın parıltısının sana galebe çalmasından (yani eve giren düşmana mukabele etmekten) korkarsan, giyindiğin ridanın bir kenarı ile yüzünü ört, (seni öldürse de karşılık verme). Böylece hem kendi günahıyla ve hem de senin günahınla geri dönsün ve ateş ashabından (cehennemlik) olsun."

Aynı rivayette, evine gelen düşmana karşı silahına davranma hususunda soran Ebu Zerr'e şu cevabın verildiğini görmekteyiz: "O taktirde, sana gelen kimsenin içinde bulunduğu şeyde (yani fitnede) ona ortak olursun." Nitekim Ebu Bekre'nin: "Benim üzerime düşmanlar girecek olsalar, kendimi müdafaa için elimi silahıma uzatmam" dediği rivayet edilmiştir.
Eyyûbu's-Sahtiyani'nin de ifade ettiği üzere, Hz. Osman kendini öldürmek için gelen katillerine mukabele etmemiştir. O, yukarıda kaydettiğimiz, Hz. Adem'in oğlu Habil'in, kendini öldürmek isteyen kardeşine, "Andolsun ki, beni öldürmek için elini bana uzatırsan, ben seni öldürmek için elimi sana uzatıcı değilim" dediğini haber veren ayetle, bu ümmetten amel edenin ilki olduğu belirtilir.
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, fitne esnasında öldürmektense, ölmeyi tercih edecek kadar fitneden uzak durma hususundaki tavsiyelerine harfi harfine uymayı kendilerine şiar edinerek, Hz. Osman (radıyallahu anh)'ın şehadetiyle teselsül eden fitnelerde Hz. Ali'nin haklı olduğunu, muhaliflerinin haksız olduğunu kabul etmesine rağmen, Hz. Ali safında yer almaktan kaçınan Sa'd İbnu Ebi Vakkas, Abdullah İbnu Ömer, Muhammed İbnu Mesleme, Ebu Bekre ve diğerleri (radıyallahu anhüm ecmain) şu kanaati izhar etmişlerdir: "Fitneden uzak durmak şarttır. Öyle ki, biri gelip kendisini öldürmek istese, ona karşı müdafa-i nefis de yapılmaz" (İbnu Hacer, Fethu'l-Bari 16, 142).[43]

*** Fitnede Mudafa-i Nefis:**

Fitne zamanında kişi, evine kadar gelen düşmana bile mukabele etmekten men edilince, karşımıza mütenakız bir durum çıkmaktadır. Zîra, İslam'da tecavüz haram olmakla beraber, müdafa-i nefis helal addedilmiş ve hatta buna teşvik edilmiştir. O kadar ki, malını, canını, namusunu müdafaa sırasında öldürülen kimsenin manen şehid olacağı belirtilmiştir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurur: "Kim malı(nı koruma) için dövüşürken öldürülürse (manevî) şehittir. Kim kanı(nı, canını malını korumak) için dövüşür ve öldürülürse (manevî) şehittir. Kim ehli(nin korunması) için dövüşürken öldürülürse (manevî) şehittir. Kim din için dövüşürken öldürülürse o da şehittir."
Bir seferinde, bir adam gelerek malına tecavüz eden kimseye nasıl davranacağı hususunda Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e sorar. Aralarında geçen konuşma mal ve can müdafaasının meşruiyetini görmekte burada kayda değer:
"Ey Allah'ın Resulü, bir adam gelerek malıma saldırsa ne yapmamı tavsiye edersin?"

"Ona Allah'ı hatırlat." Müteakip hadiste: "Allah'ı üç kere hatırlat" denir.
"Allah'tan korkmazsa?"
"Etrafındaki Müslümanlardan ona karşı yardım iste."
"Yanımda Müslümanlardan kimse yoksa?"
"Ona karşı sultandan yardım iste."
"Sultan beden uzaksa?"
"Ahiret şehitlerinden biri oluncaya veya malını koruyuncaya kadar onunla dövüş."
Rivayetin bir başka veçhinde: "...Dövüş. Öldürülsen cennetliksin, öldürürsen öbürü cehennemliktir" denir. Kur'an-ı Kerim'de de -haddi aşmamak kaydıyla- yapılacak kötülüğe denk bir kötülük yapmaya cevaz verilmiştir: "Kötülüğün karşılığı ona denk bir kötülük (bir misilleme)dir. Fakat kim affeder, barışı sağlarsa mükafaatı Allah'a aittir. Kim kendisine yapılan zulmün ardından herhalde hakkını alırsa, artık bunlar aleyhinde (me'suliyete) bir yol yoktur" (Şura 40, 41, 42). Ayet ve hadislerde gelen bu müdafa-i nefis hakkı ile, daha önce zikrettiğimiz yasak alimler arasında medar-ı münakaşa olmuştur. İmam Nevevî, bu münakaşaları şöyle hülasa eder:
"Bu ve benzeri hadisler fitne zamanında hiçbir hal ve şartta kıtali caiz görmeyenlerin hücceti olmaktadır. Alimler fitne sırasında yapılacak kıtal üzerine farklı görüşler ileri sürdüler. Onlardan bir grub: "Müslümanlar fitneye düştüğü zaman, düşman evin içine girmiş ve öldürmeye teşebbüs etmiş bile olsa onunla kıtal edilmez; ona karşı müdafayı nefiste bulunmak caiz değildir. Zîra eve gelen düşman (kafir değil) mütevvildir (ayetleri inkar etmiyor, tevil ederek herkesçe benimsenmeyen bir mânayı benimsiyor.) Bu görüş, Ashabtan Ebu Bekre ve diğer bazılarının (radıyallahu anhüm) görüşüdür.
İbnu Ömer, İmran İbnu'l-Husayn ve diğer bazılarının (radıyallahu anhüm) görüşüne göre, "fitneye karışılmaz, ancak, ölüm tehlikesi karşısında nefis müdafaası yapılır."
Bu iki görüş, Müslümanlar arasında çıkan fitnelerin hiçbirine girmemek hususunda müttefiktir. Sahabe ve Tabiinin büyük çoğunluğu ve İslam âlimlerinin tamamı, "fitnede haklı tarafa yardım etmek ve onlarla birlik olarak asilere karşı mükatele etmek gerekir" demişlerdir. Nitekim ayet-i kerimede de: "Eğer mü'minlerden iki zümre birbiriyle dövüşürlerse aralarını (bulup) barıştırın. Eğer onlardan biri diğerine karşı hâlâ tecavüz ediyorsa, siz, o tecavüz edenle, Allah'ın emrine dönünceye kadar savaşın..." denir.
Bu mevzuda sahih olan budur.
Hadisler ise, kendisine haklı tarafın karşı çıktığı kimseyle veya her ikisi de zalim

olan iki grupla alâkalıdır, şeklinde izah ve tevil edilir. Bunlardan sadece biriyle tevil edilemez. Eğer birincilerin dediği gibi hareket edilecek olursa fesad ortalığı kaplar, bağı ve sapık olanların hakimiyeti devam eder gider. Doğruyu Allah bilir."
Fahreddin-i Razi de, müdafa-i nefsin meşruiyyetini te'yid etmekle beraber, bunun mütecaviz tarafa mümkün olan asgari bir zarar vermek suretiyle yapılması hususunda ehl-i ilmin ittifak ettiğini kaydeder.
Aliyyu'l-Kârî, Ebu Zerr'den gelen: "...Eğer kılıcın parıltısının sana galebe çalmasından (yani eve seni öldürmek için giren düşmana mukabele etmekten) korkarsan, giyindiğin ridanın bir kenarı ile yüzünü ört.." mealindeki hadisin şerhini yaparken, Tîbî'den şöyle bir görüş kaydeder: "...Doğrusu şudur: Eğer eve gelen düşman Müslüman ise ve kendisine bir fesad da terettüp etmeyecek ise, onu defetmesi caizdir. Eğer düşman kafir ise, mümkün mertebe def'i vacibtir."
Fitne sırasında mütecavize -eve kadar gelmiş bile olsa- mukabele edilmemesi görüşünde olanların delil olarak gösterdikleri ayet-i kerime de ayrıca üzerinde durulması gereken bir ayettir. Mevzubahs olan ayette Hz. Adem (aleyhissalâtu vesselâm)'in oğlu Habil, kardeşi Kabil'e şunu söyler: "Kasem ederim ki, sen beni öldürmek için bana el uzatsan da ben, seni öldürmek için sana el uzatacak değilim. Ben alemlerin Rabbi olan Allah'tan korkarım. Ben isterim ki sen, benim günahımı da kendi günahını da yüklenip varasın da, o ateşe layıklardan olasın..." (Maide 28).
Bu ayetle alâkalı olarak, müfessir Hamdi Yazır, şu açıklamayı yapar: "Burada iki sual vardır:
Birincisi: "Bir başka ayette mealen: "Hiç kimse başkasının günahından sorumlu değildir" (Fatır 18) dendiği halde, katil maktulün günahını nasıl yüklenir? Bu nokta birkaç veçh ile izah edilmiştir. Bir hadis-i şerifte: "Birbirine küfreden iki kişinin bütün söyledikleri, mazlum, haddi aşmadıkça ilk başlayana aittir" denmektedir. Yani ilk başlayan hem aynen kendisinin günahını, hem de sebep olduğundan dolayı arkadaşının bir mislini yüklenir. Fakat mazlum tecavüz edip daha ileri gitmedikçe."
Ayrıca ayette geçen: "Benim günahımı da..", sözü "şayet sana karşı mukabeleten el uzatırsam gireceğim günahın bir misli" demektir.
Binaenaleyh biri tecavüz eder, diğeri de mukabele eyler de ikisi de maktul düşecek olursa, ilk başlayan iki cinayet, öbürü de bir cinayet yapmış olur.
Beriki mukabele etmeyecek olursa bu, bir cinayetten de kurtulur. Fakat katil yine iki cinayet yapmış ve iki günah yüklenmiş bulunur ki, birisi mazlumu katletmek, diğeri kendini ukubete müstehak kılıp ateşe atmak cinayetidir.

Bundan başka, "benim günahımı..." sözü, "beni öldürmek günahını..." mânasına geldiği gibi, "kendi günahını.." sözü de "bundan evvelki günahın (Kabil'le ilgili olarak) ezcümle kurbanının kabul edilmemesine sebep olan günahın" demek de olabilir. Nitekim bu ikinci mânayı İbnu Abbas, İbnu Mes'ud, Hasan-ı Basrî gibi selefin büyükleri ayetten anlamışlardır.
Eyyubu's-Sahtiyanî, bu ayetle ilk amel eden Müslüman kimsenin Hz. Osman olduğunu, kendini basanlara mukabele etmektense onlar tarafından öldürülmeyi tercih ettiğini söyler.
Burada hemen kaydedelim ki, birbirini takip eden fenalıkların çıkmasına sebep olan fitneci kimseye sadece ilk yaptığının günahı değil, arkadan teselsül edecek fenalıkların da günahından bir misli gelecektir. Nitekim, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), kıyamete kadar işlenecek cinayetlerin günahından bir mislinin Hz. Adem (aleyhissalâtu vesselâm)'in oğlu Kabil'e geleceğini, çünkü yeryüzünde bu menfur işi onun başlattığını ifade eder.
İbnu Hacer'in bir kaydını nazar-ı dikkate alacak olursak, "fitneye karışmak mı, karışmamak mı, fitne sırasında müdafa-i nefis caiz mi, değil mi?" gibi ihtilaf ve münakaşaların, aslında bir ıstılah karışıklığından ileri geldiği söylenebilir. Zîra, onun kaydettiği üzere, alimlerin bir kısmına göre, "fitne" tabiriyle sadece dünyevî maksatlarla çıkartılan kargaşaları anlamak gerekir. Bağy tabir edilen ve meşru devlete, haksız bir teville karşı gelen isyancıların eylemi, karışmaktan men edilen fitne değildir, bertaraf edilinceye kadar bunlarla savaş gerekir.
Bu duruma göre, Nevevî'nin az önce sunduğumuz açıklamalarında rastlanan -ve belli bir ölçüde, tenakuz olarak değerlendirilmesi mümkün olan- müphemlik böylece ortadan kalkmış oluyor. Haklı tarafa yardım veya ayet-i kerimede ifade edilen "birbiriyle dövüşen iki mü'min zümreden mütecaviz olanla, Allah'ın emrine dönünceye kadar savaş" emri de, meşru devlete karşı bir te'vile dayanarak, haksız olarak isyan edenlere karşı devletin yanında yapılacak savaşı ifade eder. Değilse, devlete karşı isyan eden muhtelif fırkalardan birini desteklemek mânasına gelmez. İlerde bu bahse tekrar döneceğiz.[44]

5- Dilini Tutmak:

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in bir kısım hadislerine göre, fitne yoksa çıkaran, çıkmış ise büyütüp geliştiren ve fertleri fitnenin getireceği şerlerin içine atan en mühim amillerden biri de "dil"dir. Fitneye karşı mü'minleri uyarmak maksadıyla varid olan bir kısım hadislerde dilin rolüne dikkat

çekilerek, dilin kılıç gibi, hatta kılıçtan da beter olduğu ifade edilmiştir.
Ebu Davud'da gelen Ebu Hüreyre rivayetinde: "Sağır, dilsiz ve kör fitne gelecek. Fitneye azıcık meyledenin üzerine o, süratle gelir (kendine çeker). Fitnede dilini oynatmak aynen kılıç oynatmak gibidir" denir. Abdullah İbnu Amr'ın rivayetinde ise, dilin kılıçtan daha beter tesir icra edeceği ifade edilir: "Haberiniz olsun ki, ilerde Arapları darmadağın edecek fitne çıkacak. O yüzden ölenlerin hepsi ateştedir. O zaman dil(i kullanmak) kılıç kullanmaktan beterdir."
Yine Abdullah İbn-i Amr'dan gelen bir rivayette, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in gelecek fitne ile alâkalı tasvir ve ihbarları üzerine, "O çıktığı zaman ne yapalım?" diye soranlara: "Evine çekil, diline sahip ol, maruf ile amel et, münkeri terket, kendi çolukçocuğunla ilgilen, başkasıyla meşgul olma" şeklinde cevap verdiğini görmekteyiz.
Hadiste yasaklanmış bulunan "fitnede dil oynatmak" tan maksad nedir?
Aliyu'l-Kârî'nin Mirkat'ta naklettiği açıklamalara göre, halkın dedikodusunu yapmak, fitneye karışanların lehinde veya aleyhinde konuşmak, bir tarafı kötülerken bir tarafı övmek suretiyle iki gruptan birini ta'n etmek, hep bu yasağa girmektedir. Hatta zalim idarecilere haber götürüp (ispiyonculuk yapmak) da bu yasağın tahtındadır. Zîra bu davranış idarecinin öfkesini kabartarak öldürme, hapis, sürgün vesair pek ciddi öyle fenalıklara sebep olur ki, kılıç kullanmak bu kadarını yapamaz.
Münâvî, "dilini tutmak" emrinden, "konuşmazdan önce iyice düşünerek sadece lehine olacak hususlarda konuşup, kendini ilgilendirmeyen hususlarda hiç konuşmamayı" anlar.
Yukarıda kaydettiklerimizden öyle anlaşılıyor ki, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in Hz. Muaz'a bir vesileyle söylemiş bulunduğu: "Ey Allah hayrını veresice Muaz, insanları yüzüstü ateşe atan şeyin, dilleriyle haset etiklerinden başkası olduğunu mu zannediyorsun?" sözü fitne hakkında da aynen doğrudur: İnsanı fitneye atacak veya fitneden koruyacak en mühim amillerden biri dildir. [45]

6- Kalben Kerahet

Fitnenin maddî ve manevî şerrinden kurtuluşun mühim şartlarından biri, kalben fitneye buğzetmektir. Aslında münker olarak ifade edilen her çeşit şer ve kötülüğün izalesi için eliyle, diliyle müdahale bir vecibe kılınmış ise de, gerek şerrin büyüklüğü, gerek şahsın aczi gözönüne alınarak "gücü yetiyorsa", "fitneyi artırmayacaksa" gibi kayıtlar konmuştur. Güçsüzlüğü sebebiyle şer ve fitneye eli

ve diliyle müdahele edemeyecek durumda olan kimselerden, ortadaki kötülüğe karşı, en azından kalben kerahet istenmiştir. Buna da gücü yetmeyen kimse düşünülemez. Dinimizin yasakladığı şeyleri , devrin icabı, modanın icabı, bulunduğumuz cemiyetin icabı diyerek meşru görmek mümkün değildir. Kişi birkısım münkerleri işlemek durumunda olsa bile, onun kötülüğünü kabul etmek, kalben nefret etmek zorundadır.
Hadiste kesin bir dille şöyle denir: "Yeryüzünde bir hata işlendiği vakit, bunu görüp de ikrah eden sanki orada bulunmayan birisi gibidir. Orada bulunmadığı halde, işlenen fenalığı hoş görüp razı olan kimse de sanki fenalığa şahit olmuş gibidir." Evet hadiste, "Mü'minin niyeti amelinden hayırlıdır" buyrulmuştur.[46]

7- Mal Ve Evlatça Hiffet

Gerek dağa çekilmek ve gerekse eve çekilmek suretiyle fiile konması tavsiye edilen fitneden kaçma ve inzivanın gerçekleşmesine yardımcı olacak durumların da ayrıca tavsiye edildiğine şahit olmaktayız. Bu cümleden olarak, mal ve evlad azlığı zikredilmektedir. Bir rivayette Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm): "İkinci asrın başında sizin en hayırlınız hissece hafif olanıdır" der. "Hissece hafiflik nedir?" diye sorulunca: "Ehil ve malı olmayandır" diye cevap verir.
Bir başka rivayet de şöyle: "Öyle bir devir gelecek ki, o zaman bekarlık helal olacak. O zaman dindar kişi, civciviyle kaçan bir kuş, yavrusuyla kaçan bir tilki gibi, diniyle birlikte bir dağdan öbür dağa, bir inden öbür ine kaçmadıkça selamet bulamaz. Bu meyanda namazını kılar, zekatını verir ve hayır işleri dışında insanlardan uzak durur."[47]

8- Silah Edinmemek:

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), fitneyi önleyici, şümûlünü azaltıcı tedbirler meyanında "fitne sırasında silah satışını yasaklamakla" kalmaz, elde herhangi bir silah bulundurulmasını kesinlikle yasaklar. Rivayetlerde bu yasak "mevcutların kırılması", "taşa çalınması", "tahtadan kılıç kuşanılması" şeklinde ifade edilir.

Şu noktayı bilhassa belirtmeliyiz: Silah edinmeme emri, hassaten evinde kalanlara yapılmaktadır. Daha önce de belirttiğimiz üzere fitneye karışmamak için ilk tavsiye edilen husus deve, koyun gibi hayvanlarını alarak dağlara çekilmek veya ekim arazisinin başına geçmek, meskun mahalden uzaklaşmaktır. Bu imkânlardan mahrum kişiye de evine kapanması emredilir.

İşte bu sonuncu durumda olan kimsenin peşi takip edilebilir, fitneye düşürülebilir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), bu ihtimali asgariye düşürebilmek için bu durumdaki kimselere silah edinmemeyi emretmektedir.

Söylenen bu hususu az yukarıda kaydettiğimiz Ebu Bekre hadisinin devamında görmekteyiz: "...Fitne vaki olduğu zaman devesi olan devesine, davarı olan da davarına iltihak etsin, kimin de arazisi varsa, arazisine gitsin." Bir adam sordu: "Ey Allah'ın Resulü! Ne devesi, ne davarı ve ne de arazisi olmayan kimse ne yapacak?" Cevaben: "Kılıcına gitsin, keskin tarafını taşa vursun, sonra da gücü yettiğince fitneden kaçsın" dedi."

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), bu emrin ehemmiyetini vicdanlarda tesbit için: "Ey Allahım, tebliğ vazifemi yaptım mı, ey Allahım, tebliğ vazifemi yaptım mı, ey Allahım "tebliğ vazifemi yaptım mı?" diye üç kere tekrar eder.

Hadisin bir başka veçhinde: "Kılıcını alsın, keskin tarafını kara taşa vursun" denir. Muhammed İbnu Mesleme'ye de: "Kılıcını al, Uhud dağına git, kırılıncaya kadar dağa vur" demiştir.

Nevevî: "Kılıcını taşa çalsın" emri ile hakikaten kılıcın kırılması mı, yoksa bununla mecaz mı kastedildiği hususunu ele alarak bazı alimlerin: "Hadisin zahirine göre, kişinin kendisine fitne kapısını kapaması için, gerçekten kılıcı kırması gerekir" derken, bazılarının da: "Bu mecazdır, asıl maksad kıtalin terkidir" dediğini belirtir. Ancak birinci görüşün muteber görüş olduğunu kaydeder. Bu görüş başka alimlerce de paylaşılmıştır.

Fitne çıktığı zaman kırılması gereken silah sadece kılıç değil, silahın her çeşididir. Nitekim bir başka rivayette, fitne hakkında gerekli bilgi verildikten sonra: "Yaylarınızı kırın, kirişlerinizi parça parça edin, kılıçlarınızı taşa vurun (ve evlerinizin içine girin). Buna rağmen birinizin üzerine gelirlerse, Hz.

Adem'in iki oğlundan hayırlısı (Habil) gibi olun" buyurur.
Yayın kırılmasından sonra kirişin bir işe yaramayacağı bedihi olduğu halde, kirişin de parçalanmasının emredilmesinde, bazı alimler, yasaktaki mübalağanın vurgulanma gayesini görmüşlerdir. Fakat başkasının istifade etmesini önleme gayesine de matuf olduğu söylenmiştir.
Birçok durumlarda Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in ashabına: "Müslümanlar arasında fitne çıktığı vakit tahtadan bir kılıç edinin" diyerek öldürücü silah bulundurma yasağını dile getirdiğini görmekteyiz.
Hadis kitapları, bu yasağa da harfiyyen uyup tahtadan kılıç taşıyanların örneklerini zikreder. Bunlardan biri Ebu Müslim'dir, bir diğeri Ühban İbnu Sayfi'dir. Ebu Müslim ile alâkalı rivayet aynen şöyle: "Hz. Ali, Hz. Muaviye ile olan mücadelesi sırasında hazırlık yapmak üzere Basra'ya gelir ve Ebu Müslim'e uğrayarak: "Bana yardım et" der. Ebu Müslim "hayır" diye kestirip atmaktansa lisan-ı hal ile bunu ifade etmeyi tercih ederek kılıcını getirir. Kınından bir karış kadar sıyırır. Hz. Ali (radıyallahu anh)'ye bunun tahtadan olduğunu gösterdikten sonra şu açıklamayı yapar: "Can dostum ve senin amcaoğlun (aleyhissalâtu vesselâm) benden, "Müslümanlar arasında fitne çıktığı zaman tahta kılıç edinmem" hususunda söz aldı (ve ben de yaptım. Buna rağmen) seninle harbe çıkmamı istersen yine de çıkarım." Hz. Ali şu cevabı verir: "Ne sana, ne de kılıcına ihtiyacım yok." [48]

İKİNCİ FASIL

ZAMANLA VUKÛA GELECEK FİTNE VE HEVÂLARDAN ZİKREDİLENLER

UMUMÎ AÇIKLAMA

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), fitne hadislerinde, kıyamete kadar Müslümanlar arasında cereyan edecek pek çok hadisatı haber vermiştir. Hz. Huzeyfe'nin ifadesiyle etrafında üç yüz kişi toplayabilecek fitne başlarını adları, baba adları, kabile adlarıyla bildirmiştir.
Yani fitne ile ilgili oldukça teferruata inen ihbarlarda bulunmuştur. Bugün bize rivayet edilebilen hadisler, Hz. Huzeyfe'nin dediği açıklıkta bir fitneler listesi çıkarmamıza imkan tanımaz. Ancak, Teysir müellifinin koyduğu başlıktan, bu hadislerin iki kısımda mütalaa edilebileceğine inanıyoruz:

1- İsmi zikredilen sarih fitneler.

2- İsmi zikredilmeyen, umumî vasıfları zikredilen fitneler.

İsmi zikredilenleri, şarihler hadiseler vuku buldukça "bu fitne falan hadiste haber verilen fitnedir" diye belirtmişlerdir. İkinci kısmı, izmi zikredilmeyen, vasfı zikredilen fitneler teşkil eder. Kıyamete kadar, İslam aleminin her köşesinde her devirde vukua gelecek hadiselere bunları tatbik etmek mümkündür. Ancak, hadis sarih olmadığı için, bu çeşit tatbiklerde ve yorumlarda kesin ifadeden kaçınmak gerekir, ihtimalli konuşmak ihtiyata muvafık olur.

Biz burada, hadislere geçmezden önce fitnelerin çeşitleriyle ilgili umumi bir açıklamada bulunacak, sonra hadisleri ve -gereken yerlerde- açıklamalarını kaydedeceğiz:[49]

FİTNENİN ÇEŞİTLERİ:

Bir hadiste, giderek ağırlaşacak olduğu bildirilen dört ayrı fitneden bahsedilmektedir: "Dört (büyük) fitne vukua gelecek. Birinci fitnede kan dökmek helal addedilecek; ikincisinde hem kan hem de mal helal addedilecek; üçüncüsünde kan, mal ve ferc (ırza tecavüz) helal addedilecek. Dördüncüsü ise Deccal fitnesidir."

Ebu Davud'da yer alan bir rivayet de dikkat çekicidir. İbnu Ömer anlatıyor: "Biz bir grup kimse, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in yanında idik. Bize fitnelerden bahsetti ve ısrarla üzerinde durdu. Bu meyanda "demirbaş fitne"yi (fitnetu'l-ahlas) mevzubahs etti. Derken dinleyenlerden birisi: "Ey Allah'ın Resulü, demirbaş fitne de nedir?" diye sordu. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm): "O, (kin, husumet ve düşmanlık sebebiyle insanlardan) kaçmaktır, (mal ve ehil yağmalandığı için) açıkta kalmaktır. Sonra refah fitnesi (fitnetu'sserra) var. Bunun dumanı Ehl-i Beytimden bir adamın ayaklarının altından (gelir). O, kendisini benden zanneder, o benden değildir. Benim dostlarım müttaki kimselerdir. Sonra insanlar, ilmi ve fikri nakıs olduğu için ehil olmayan, kararsız bir kimsenin etrafında toplanırlar. Sonra yaygın (yani herkese bulaşan) fitne (fitnetu'dduheyma) gelir. Bu fitne ümmetimden kimseyi istisna etmez, hepsine bir darbe vurur. Her ne zaman bittiğine hükmedilse, yine başlar ve temadi eder gider. Bu fitne zamanında kişi, mü'min olarak sabahlar, kâfir olarak akşamlar. Bu zamanda insanlar iki ayrı gruba ayrılır:

1) İman grubu ki, burada nifak yoktur.

2) Nifak grubu ki burada da iman yoktur.
İşte siz bu durumda iken, artık sabah-akşam Deccal'ın gelmesini bekleyin."
Bu hadiste sözkonusu edilen fitne çeşitleri birbirini takiben ortaya çıkacak fitneler olabileceği gibi, birbiriyle öncelik, sonralık irtibatı olmayan fitneler de olabilir.
Kur'an-ı Kerim'de, bilhassa geldiği zaman, sadece zalimlere değil, herkese çarpan fitneye karşı dikkat çekilmiş olması da (Enfal 25), fitnelerin çeşitli olacağını te'yid etmektedir. Hatta ayette geçen fitnenin yukarıda zikri geçen "yaygın fitne (fitnetu'dduheyma) olduğu da söylenebilir.
Bir başka hadiste Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) fitneden daha değişik kelimelerle bahseder: "Şurası muhakkak ki, benden sonra henat ve henat (yani şerler ve fesatlar) olacak. Cemaatten ayrılan veya Muhammed ümmetinin birliğini bozmak isteyen birisini gördünüz mü, bu herifi kim olursa olsun öldürün. Zîra Allah'ın (yardım) eli cemaat üzerindedir. Şeytan ise cemaatten ayrılanla birliktedir."[50]

DECCAL FİTNESİ:

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hadislerinde yeralan fitne çeşitlerinden bahsederken Deccal fitnesinden ayrıca bahsetmemiz gerekmektedir. Zîra, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), bilhassa bu fitneye karşı mükerreren uyarıda bulunmuştur. Hadislere göre, bu fitne, insanlığın en büyük fitnesidir. Hz. Nuh'tan bu yana bütün peygamberler aleyhimüsselam, ümmetlerini Deccal fitnesine karşı uyarmışlardır. Deccal'in iki gözünün arasında kafir yazılıdır, okuma yazmayı bilen de bilmeyen de bunu okur. Deccal'ın beraberinde ateş ve cennet beraber bulunur, onun ateşi cennet, cenneti ateştir. Onun iki akan nehri vardır. Bakınca biri tatlı sudur, diğeri yakıcı ateştir. Fakat kim buna kavuşursa ateş olan nehre gelmeli, ondan içmelidir. Zîra o aslında tatlı sudur. Deccal Medine ve Mekke haricinde her beldeye ayak basacaktır. Çıkacak olan Deccal sayıca otuzu bulacak, hepsi de Allah ve Resulü hakkında iftiralar düzerek küfre düşecek vs.
Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in, Deccal fitnesine karşı vaki uyarıları tebligatında mühim bir yer tutar. Bu husus, Deccal'le alâkalı rivayetlerin çokluğundan anlaşılabileceği gibi, bilahare bunun, selef tarafından mahalle mekteplerinde muallimler tarafından çocuklara öğretilecek bilgiler arasında yer verilmesi gerektiğine hükmedilecek kadar ehemmiyet verilmiş olmasından da

anlaşılmaktadır.
Esasen Heysemi tarafından sıhhati te'yid edilen bir hadiste Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), Deccal fitnesine karşı halkı devamlı uyarmayı tavsiye etmekte bunun terkini hoş karşılamamaktadır: "İnsanlar Deccal'ı zikrettiği, imamlar minberlerden bunu duyurmaya devam ettiği müddetçe Deccal çıkmaz." Öyle ise, bazı hadislere göre, namazların arkasında istiaze edilecek, Allah'ın yardımı talep edilecek dört şeyden biri "Deccal fitnesi" olmalıdır.
Fitne üzerine gelen ve bazan birbirine zıd olan tavsiflerin, farklı zaman ve farklı mekanlarda zuhur edecek, mahiyetçe birbirinden farklı fitnelerle alâkalı olduğuna şarihlerce de dikkat çekilmiştir. Nitekim Buhari şarihi aynî, muhtelif hadislerde kıyamet alâmetleri olarak beyan edilen "cimriliğin artması" ile, yine muhtelif hadislerde ifade edilen "bolluğun artması" gibi zıt durumları, dediğimiz şekilde te'lif zımnında şunları söyler: "Her ikisi de (yani bolluğun artması da, cimriliğin artması da) kıyamet alâmetlerindendir. Fakat, her biri başka başka zamanlara aittir."[51]

DEVLETE İSYAN:

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hadislerinde mevzubahs edilen fitneleri, başta Ashab olmak üzere, her devir âlimleri kendi zamanlarındaki huzursuzluklara tatbik etmişlerdir. Zamanımızın Müslümanları da tabii olarak aynı şeyi yapmak isteyecektir. Ancak, kıyamete kadar gelecek her devre hitap eden Resulullah'ın sözlerini belli bir asırda yorumlarken, hataya düşmemek için son derece dikkat etmek gerekir.
Bu sebeple "imtihan"dan "isyan"a kadar pek çok mânaları ihtiva eden fitne ve müteradifi tabirlerle alâkalı açıklamalarda yanlış anlamalara, tehlikeli ve ters yorumlara düşmeyi önlemek için, devlete karşı gelmek şeklinde ifadesini bulan dahilî fitneler hususunda fukahanın taksimat ve değerlendirmesini burada kaydetmeyi lüzumlu görüyoruz. Esasen gayemiz, bugünkü fiilî durumu teker teker ele alarak tahlil etmekten ziyade, İslamî ölçüyü, sünnette, Kur'an'da ve alimlerin değerlendirmelerinde yer almış olan zaman ve mekanüstü endazeyi okuyucunun eline vermeye çalışmaktır. Ölçme işini, miyara vurma işini okuyucunun ferasetine bırakacağız.
Fakihler, meşru otoriteye (veliyyü'l-emr'e) itaat etmemek, karşı gelmek şeklinde tezahür eden davranışları adi suçlardan ayrı mütalaa etmişlerdir. Günümüzde de bu çeşit cürümlere kısaca "siyasî cürüm" diyoruz. İslam fakihleri bu siyasî

cürmü işleyenleri dört grupta mütalaa etmişlerdir:[52]

1- Bugat:

"Ulu'l-emrin haklı olan emirlerine haksız olarak isyan edip, bir bölgeyi zorbalığı altına alanlardır." Bunları diğer isyankâr gruplardan ayıran vasıflar şunlardır:

a) Bunlar otoriteye (Veliyyü'l-emr'e) karşı bir te'vile (haklı gibi görünen bir bahaneye) dayanarak haksız yere isyan ederler.

b) İsyan etmiş olmakla beraber, kendilerinden olmayan Müslümanların kanlarını, mallarını helal ve zürriyetlerinin esir edilmesini mübah görmezler.
Bunlar esas olarak bir te'vile dayanarak isyan ettikleri, yağma vs.'yi mübah görmedikleri için, bunlarla yapılan savaşta, bunların telef ettiği mal ve can sebebiyle, kendilerine ceza terettüp etmez. Fukaha bu hükmü Zührî'den gelen şu rivayete istinad ettirmiştir: "Hz. Peygamber'in ashabının çokca bulunduğu bir zamanda fitne çıktı. Ashab şu hususta ittifak ettiler: "Kur'an'ın te'vili ile helal addedilen her kan bırakılmıştır. Kur'an'ın te'vili ile helal addedilen her mal bırakılmıştır, Kur'an'ın te'vili ile helal addedilen her ferc bırakılmıştır (bunlar için ceza verilmez)." Bu hususta Sahabe'nin icmaı hasıl olmuştur. Bağiler desteksiz ise esirler öldürülmez, kaçanlar kovalanmaz. Arkaları varsa esir edilirler veya hapsedilirler.
İmam, bağilerin oyalama nevinden olmayan sulh teklifini, durumlarını görmek için kabul edebilir. Ancak, buna mukabil para alamaz.[53]

2- Kutta-ı Tarik (Yol Kesenler):

Bunlar otoritenin (veliyyü'l-emr'in) itaatinden bir te'vile müstenid olmaksızın çıkarak yolları kesen halkın can ve malına kasteden kimselerdir.Bunların geride güvenip dayandıkları bir şey (teşkilat, kuvvet, teşvikçi gibi bir nokta-i istinad) bulunsa da bulunmasa da bu ismi alırlar.[54]

3- Kutta-ı Tarik Mesabesinde Olanlar:

Bunlar da veliyyü'l-emrin (otoritenin) itaatinden bir te'vile müstenid olarak çıkan, geride güvenip dayandıkları bir şey bulunmayan kimselerdir.

Bu iki gruba "yolkesenler"le alâkalı ahkâm uygulanır.[55]

4- Havariç:

Bunlar kendilerince haklı olan bir te'vile dayanarak isyan edenlerdir. Ancak te'villerine dayanarak,

a) Otoritenin kâfir olduğunu ileri sürerler.

b) Otorite ile savaşmanın farz olduğunu kabul ederler.

c) Kendilerine muhalif olan Müslümanların öldürülüp, mallarının gasbedilmesini ve zürriyetlerinin de esir edilmesin helal addederler.

d) Bunlar, geride güvenip dayanacakları bir şeye de sahiptirler.
Hariciler cumhur-u fukahaya ve ehl-i hadisin ekserisine göre bugat (asiler) hükmündedirler. Bazı ehl-i hadise göre bunlara mürted ahkâmı tatbik edilir.[56]

*** İSMİ ZİKREDİLEN FİTNELER**

-4766 -1- عنْ حُذيفة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]كُنَّا عِند عُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنْه فقال: أيُّكُمْ يَحْفَظُ حَدِيثَ رَسُولِ اللّهِ # في الْفِتْنَةِ؟ فَقُلْتُ: أنَا. قَالَ: إنَّكَ لَجَرِئٌ؛ وَكَيْفَ؟ قَالَ قُلْتُ: سَمِعْتُهُ يَقُولُ: فِتْنَةُ الرَّجُلِ في أهْلِهِ وَمَالِهِ وَوَلَدِهِ وَنَفْسِهِ وَجَارِهِ يُكَفِّرُهَا الصِّيَامُ، وَالصَّةُ، وَالصَّدَقَةُ، وَا٭مْرُ بِالْمَعْرُوفِ، وَالنَّهْىُ عَنِ الْمُنْكَرِ فقَالَ عُمَرُ رَضِيَ اللّهُ عَنْه: لَيْسَ هذَا أُرِيدُ إنَّمَا أُرِيدُ الَّتِى تَمُوجُ كَمَوْجِ الْبَحْرِ قَالَ
فَقُلْتُ: مَالَكَ وَلَهَا يَا أمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ! إنَّ بَيْنَكَ وَبَيْنَهَا بَاباً مُغْلِقاً. قَالَ: فَيُكْسَرُ الْبَابُ أوْ يُفْتَحُ؟ قَالَ: قُلْتُ: ـ. بَلْ يُكْسَرُ. قَالَ: ذلِكَ أحْرَى أنْ ـ يُغْلَقَ أبَداً. فَقُلْنَا لِحُذَيْفَةَ: هَلْ كَانَ عُمَرُ يَعْلَمُ مَنِ الْبَابُ؟ قَالَ: نَعَمْ، كَمَا يَعْلَمُ أنَّ دُونَ غَدٍ اللَّيْلَةَ، إنِّي حَدَّثْتُهُ حَدِيثاً لَيسَ بِا٭غَالِيطِ. فَقِيلَ لِحُذَيْفَةَ: مَنِ الْبَابِ؟ قَالَ: عُمَرُ[. أخرجه الشيخان والترمذي .

1. (4766)- Huzeyfe (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in

yanında idik: Bize:
"Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın fitne hakkındaki hadisini kim hafızasında tutuyor?" dedi. Ben atılıp: "Ben biliyorum!" dedim.
"Sen iyi cür'etlisin, nasılmış söyle bakalım!" dedi. Ben de anlattım:
"Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı işittim. Demişti ki: "Kişinin fitnesi ehlinde, malında, çocuğunda, nefsinde ve komşusundadır. Oruç, namaz, sadaka, emr-i bi'lmaruf ve nehy-i ani'lmünker bu fitneye kefaret olur!"
Ömer (radıyallahu anh) atılıp: "Ben bu fitneyi kastetmemiştim. Ben öncelikle denizin dalgaları gibi dalgalanacak (bütün cemiyeti sarsacak) fitneyi kastetmiştim!" dedi. Bunun üzerine ben:
"Ey mü'minlerin emîri! O fitne ile sizin ne alâkanız var! Sizinle onun arasında kapalı bir kapı mevcut!" dedim.
"Bu kapı kırılacak mı, açılacak mı?" dedi.
"Hayır açılmayacak bilakis kırılacak!" dedim. Hz. Ömer (hayıflanarak):
"(Eyvah) Öyleyse ebediyen kapanmayacak!" buyurdu." Ravi der ki: "Biz Huzeyfe (radıyallahu anh)'ye sorduk:
"Ömer bu kapının kim olduğunu biliyor muydu?"
"Evet, dedi. Yarından önce bu gecenin olacağını bildiği katiyyette onu biliyordu. Ben hadis rivayet ettim; boş söz (ve efsane) anlatmadım.
"Huzeyfe (radıyallahu anh)'ye soruldu:
"O kapı kimdir?"
"Ömer (radıyallahu anh)'dir!" buyurdu." [Buharî, Mevakitu's-Salat 4, Zekat 23, Savm 3, Menakıb 25, Fiten 17; Müslim, Fiten 17, (144); Tirmizî, Fiten 71, (2259).][57]

-4767 -2- وفي رواية لمسلم رحمه اللّه قال:]سَمِعْتُ رَسُولَ اللّهِ # يَقُولُ: تُعْرَضُ الْفِتَنُ عَلى الْقُلُوبِ كَالْحَصِيرِ عَوْداً عَوْداً. فأىُّ قَلْبٍ أُشْرِبَهَا نَكَتَتْ فِيهِ نُكْتَةً سَوْدَاءَ، وَأىُّ قَلْبٍ أنْكَرَهَا نَكَتَتْ فيهِ نُكْتَةً بَيْضَاءَ حَتّى يَصِيرَ عَلى قَلْبَيْنِ: قَلْبٍ أبْيَضَ مِثْلِ الصَّفَا فَ يَضُرُّهُ فِتْنَةٌ مَا دَامَتِ السَّمواتُ وَا‘رْضُ وَاŒخَرُ أَسْوَدُ مُرْبَادٌّ كَالْكُوزِ مَجْخِيًّا َ يَعْرِفُ مَعْرُوفاً وَ يُنْكِرُ مُنْكَراً إَّ مَا أُشْرِبَ مِنْ هَوَاهُ؛ وَفيهِ قَالَ حُذَيْفَةُ رَضِيَ اللّهُ عَنْه: إنَّ بَيْنَكَ وَبَيْنَهَا بَاباً مُغْلَقاً يُوشِكُ أنْ يُكْسَرُ قَالَ عُمَرُ: أكَسْراً َ أبَالَكَ؟ فَلَوْ أنَّهُ فُتِحَ، كَانَ لَعَلَّهُ يُعَادُ. قَالَ: وَحَدَّثْتُهُ أنَّ ذلِكَ الْبَابَ رَجُلٌ يُقْتَلُ أوْ يَمُوتُ حَدِيثاً لَيْسَ بِا‘غَالِيطِ. فَقُلْتُ لِسَعْدِ بْنِ طَارِقٍ:

مَا أَسْوَدُ مُرْبَادٌّ؟ قَالَ: شِدَّةُ الْبَيَاضِ في سَوَادٍ. قَلْتُ: فَمَا الْكَوزُ مُجْخِيًّا؟ قَالَ: مَنْكُوساً[.»والجرأةُ« ا"قدام على ا'مر العظيم.و»ا'غاليطُ« جمع أغلوطة، وهي المسائل التي يغلط بها، وا'حاديث التي تذكر للتكذيب.وقوله: »كَالْحَصِير عَوْداً عَوْداً« معناه أن القلوب تحيط بها الفتن حتى تكون فيها المحصور والمحبوس، يقال حصره القوم: إذا أحاطوا به وضيقوا عليه.وقوله: »عَوْداً عَوْداً« بفتح العين: أي مرة بعد مرة.و»أشربها« أى دخلت فيه وقبلها وسكن إليها .

و»النكتة« ا'ثر.و»المربادُّ« الذي في لونه ربدة، وهى لون بين السواد والغبرة.و»المجخيُّ« المائل عن استقامة واعتدال هاهنا .

2. (4767)- Müslim rahimehullah'ın bir rivayetinde (Huzeyfe radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı işittim. Demişti ki:

"Fitneler, tıpkı (kamışlardan örülen) hasır gibi, (insanların kalbine) çubuk çubuk atılır. Hangi kalbe bir fitne nüfuz ederse onda siyah bir leke hasıl olur. Hangi kalp de onu reddederse onda beyaz bir benek hasıl olur. Böylece iki ayrı kalp ortaya çıkar: Biri cilalı taş gibi bembeyazdır; dünyalar durdukça buna hiçbir fitne zarar vermez. Diğeri ise, alaca siyahtır. Tepetaklak duran testi gibidir; bu kalp, ne iyiyi iyi bilir, ne de kötüyü kötü. O, hevadan (beşerî değerlerden) kendisine ne yutturulmuşsa, onu (hak veya batıl) bilir.

"Bu rivayette Huzeyfe (radıyallahu anh) der ki: "(Ey Ömer!) Seninle o fitne arasında kapalı bir kapı vardır kırılması yakındır!"

Hz. Ömer atıldı: "Ey babasız kalasıca! O kırılacak mı? keşke açılsaydı. Böylece tekrar (kapatılarak eski normal hale) dönülürdü!"

Huzeyfe der ki: "Ben ona bu kapı ile öldürülecek veya ölecek bir şahsın kinaye edildiğini bildiren bir hadis söyledim. Mugalata (ve efsane anlatıp boş laf) etmedim."

Ravi der ki: "Sa'd İbnu Tarık'a (hadiste geçen) "esvedü mürbad" tabiri ne demektir?" diye sordum.

"Siyah üzerine şiddetli beyazlıktır" dedi. Ben tekrar "elkûzu mechıyy" nedir?" dedim. "Tepetaklak (ters çevrilmiş) testi!" diye cevap verdi." [Müslim, İman 231, (144).][58]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, istikbalde olacakları ihbar sınıfına giren mucizelerdendir. Aslında gaybı sadece Allah bilir. Ancak Allah'ın bildirmesiyle insanlar da bilebilir. Peygamberler, Allah'ın gaybı bildirme nimetine en ziyade mazhar olan kimselerdir. Resul-i Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm), en kamil mertebede bu nimete mazhar olmuştur. Şarihler, bu hadisle Hz. Ömer'in şehit olacağının ihbarı ile Hz. Osman fitnesinin haber verildiğini belirtirler.

2- Bizim dikkat çekeceğimiz bir mucize de fitneye düşenlerin psikolojik halleriyle ilgili beyanlardır. Bunu da bir mucize olarak değerlendirmemize hiç bir mani yoktur. Fitneye tam olarak düşmüş olan kimsede herkesçe müsellem olan değerlerin kaybolduğu, kendisine "içirilen" -ki yutturulan diye tercüme ettik- dışında bir değer tanımadığı belirtilmiştir.[59] Günümüzde bu tip insanları fiilen gördüğümüz için hadisin demek istediği gerçeği daha iyi anlama şansına sahibiz. Aksi takdirde inayet-i İlahiyeye mazhariyet dışında bir imkânla bu hadisin mesajını anlamamız mümkün olmayacaktı.
Hadisin anlaşılması için ma'ruf ve münker tabirlerine dönelim: Ma'ruf, şeriatın ve aklın güzel bulduğu şeydir. Ma'rufla, insanlarca elbirlik takdir edilen şeriatça te'yid edilen müşterek değerler sistemi; bir başka ifadeyle iyi olan şeylerin ifade edildiğini, münkerle de yine insanlarca elbirlik reddedilen, takbih edilen, şeriatça da çirkinliği, kötülüğü, zararlılığı te'yid edilen değerlerin ifade edildiğini bilmek gerekir. Bu değerler ferdî değildir, beşerî değildir. Bu sebeple hadis, bunların heva olmadığına dikkat çeker. Hadis, fitneye düşen kimsenin, insanlarca ma'ruf kabul edilmiş bir şeyi maruf addetmediğini; münker bilinen şeyi de münker görmediğini buna mukabil kendisine yutturulan yeni değerler sistemine göre hükmettiğini belirtir. Yeni değerler sistemine hadis heva demektedir. Bir ayet, İlahi değerler yerine "heva"nın konulmasını halis şirk ilan etmektedir: "Gördün mü o heva (ve heves)ini tanrı edinen kimseyi? Şimdi onun üzerine (habibim) sen mi bir bekçi olacaksın? Yoksa onların çoğunu hakikaten (söz) dinlerler, yahut akıllanırlar mı sanıyorsun? Onlar başka değil, dört ayaklı hayvanlar gibidir. Belki yolca daha sapıktır" (Furkan 43-44).
Ayet-i kerime, beşerî hevaya saplanarak İlahî menşeli marufu "iyi"; münkeri de "kötü" kabul etmeyenleri dört ayaklıdan beter ilan etmektedir.
Böylece sadedinde olduğumuz hadiste, günümüzde çağdaşlık, hümanizm, laisizm gibi yaftalarla nikah, edeb, tesettür, haya, ibadet gibi marufları gericilik diye reddeden; fuhuş, içki, kumar, açıksaçıklık, ahlaksızlık, hayasızlık gibi her

çeşit münkeri de ilericilik diye hoş göstermeye, müdafaalarını yapmaya kalkan insanların hem yetişme vetirelerinin ve hem de ruhî yapılarının en beliğ bir tasvirini görmüş olmaktayız.

3- Hadisle ilgili ilave yorumları müteakiben kaydedeceğiz.[60]

4768 -3- وعن أبى بكْرٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: يَنْزِلُ أنَاس مِنْ أُمَّتِى بِغَائِطٍ يُسَمَّى الْبَصْرَةَ عِنْدَ نَهْرٍ يُقَالُ لَهُ دِجْلَةُ. يَكُونُ عَلَيْهِ جِسْرٌ يَكْثُرُ أهْلُهَا، وَتَكُونُ مِنْ أمْصَارِ الْمُهَاجِرِينَ. فَإِذَا كَانَ فِي آخِرِ الزَّمَانِ جَاءَ بَنُو قَنْطُورَاءَ عِرَاضُ الْوُجُوهِ صِغَارُ ا٘عْيُنِ، حَتّى يَنْزِلُوا عَلَى شَطِّ النَّهْرِ، فَيَتَفَرَّقُ أهْلُهَا ثَثَ فِرَقٍ: فِرْقَةٌ يَأخُذُونَ أذْنَابَ الْبَقَرِ والْبَرِّيَةِ وَهَلَكُوا، وَفِرْقَة يَأخُذُونَ ٘نْفُسِهِمْ وَكَفَرُوا، وَفِرْقَةٌ يَجْعَلُونَ ذَرَارِيَّهُمْ خَلْفَ ظُهُورِهِمْ وَيُقَاتِلُونَهُمْ، هُمْ الشُّهَدَاءُ[. أخرجه أبو داود.»الغائط« المطمئن من ا٘رض.و»البصرة« الحجارة البيض الرخوة، وبها سميت البصرة.و»بَنُو قَنْطُورَاءَ« هُم الترك، يقال إن قنطوراء اسم جارية كانت ٘براهيم الخليل عليه الصة والسم، ولدت له أوداً جاء من نسلهم الترك .

3. (4768)- Hz. Ebu Bekr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Ümmetimden bir kısım insanlar Dicle denen bir nehir yanında, Basra denen geniş bir düzlüğe inerler. Nehrin üzerinde bir köprü vardır. Oranın halkı (kısa zamanda) çoğalır ve muhacirlerin [Müslümanların[61]] beldelerinden biri olur. Ahirzamanda geniş yüzlü, küçük gözlü olan Benî Kantûra gelip nehir kenarına inerler. Bundan böyle (Basra) halkı üç fırkaya ayrılır:

* Bir fırka sığır ve kır develerinin peşlerine takılıp (kır ve ziraat hayatına dönerler, bunlar) helak olurlar.

* Bir fırka nefislerini(n kurtuluşunu esas) alırlar (ve Benî Kantûra ile sulh yolunu) tutarlar. Böylece bunlar küfre düşerler.

* Bir fırka da çocuklarını geride bırakıp onlarla savaşırlar. İşte bunlar şehit olurlar." [Ebu Davud, Mehalim 10, (4306).][62]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, henüz Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zamanında mevcut olmayan, Hz. Ömer zamanında, hicrî 27 yılında, Utbe İbnu Gazvan tarafından kurulan ve içerisinde hiç puta tapılmamış olan Basra şehrinden bahsetmektedir. Ancak bazı alimler başka görüştedir. Aliyyu'l-Kari şu açıklamayı kaydeder: "El-Eşref der ki: Aleyhissalâtu vesselâm bu şehirle, Medinetu's-Selam olan Bağdat'ı kastetmiştir. Zîra Dicle hadiste geçen kırdır. Köprü de Bağdat'ın ortasında mevcuttur. Basra'nın ortasında köprü yoktur. Resulullah Bağdat'ı Basra diyerek tanıtmıştır. Çünkü Bağdat'ın dışında kapısına pek yakın bir yer vardır; Babu'l-Basra denir. Aleyhissalâtu vesselâm böylece, Bağdat'ı, ya bir kısmının ismiyle isimlendirmiş olmaktadır; yahut da muzafın hazfedilmesiyle[63] tıpkı ayet-i kerimede وَاسْألِ الْقَرْيَةَ dendiği gibi. Bağdat dahi Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) devrinde bugünkü şekliyle kurulmuş değildi. Keza Aleyhissalâtu vesselâm devrinde, şehirlerden bir şehir de değildi. Bu sebeple Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Müslümanların beldelerinden biri olur" demiş, geleceğe matuf konuşmuştur. Aleyhissalâtu vesselâm zamanında bilakis (o civarda), Kisra'nın Medain şehri çıktıktan sonra Basra'ya mensup, onun nahiyeleri sayılan bir kısım köyler vardı (büyük bir şehir yoktu). Ayrıca, meselenin bir başka yönü daha var: Zamanımızda, Türklerin Basra'ya savaş suretiyle girdiğine dair kimse bir şey işitmiş değildir. Hadisin mânası şu olmalıdır: "Ümmetimden bir kısmı, Dicle yakınlarına inecek ve orada yerleşecektir. Burası Müslüman beldelerden biri olacaktır." İşte burası Bağdat'tır." (Aliyyu'l-Kârî'den.)

2- Benî Kantûra ile Türklerin kastedildiği kabul edilmiştir. Hattâbi, "dendiğine göre" diyerek şu açıklamayı kaydeder: "Kantûra Hz. İbrahim'in cariyesinin ismidir. Hz. İbrahim'in bundan çocukları dünyaya geldi. Türkler bu çocuklardan çoğalmadır." Bazı açıklamalara göre Kantûra, Türklerin atasının ismidir. Bazı âlimler bu açıklamaları reddeder ve "Türklerin, Hz. Nuh'un oğullarından Yafes'ten çoğaldıklarını ileri sürer. Hz. Nuh aleyhisselam, Hz. İbrahim'den çok önce yaşadığına göre Türklerin Hz. İbrahim'le bir irtibatı olmamalıdır. Görüşlerdeki bu zıtlığı, "Cariyenin, Yafes evladından olması mümkündür" veya "Cariye ile, -Hazreti İbrahim'in evladlarından gelmesi haysiyetiyle- Hz. İbrahim'e mensup, Yafes'in evladlarından biriyle evlenmiş bir kızın kastedilmiş olması, Türklerin mezkur evlilikten hasıl bulunması da mümkündür" gibi

uzlaştırıcı açıklamalarla kaldırmaya çalışanlar da olmuştur.
Şunu kaydetmek isteriz: Yeryüzündeki ırkların menşei bugün dahi ilmî kesin bir çözüme kavuşmuş değildir. Sadece bazı nazariyeler mevcuttur. Kaydedilen açıklamalardan da anlaşılacağı üzere, eski kitaplarımız da, çok sağlam ve kesin bir kaynağa dayanmaksızın, malumat-ı mütearife şeklinde yaygınlık kazanmış olan birkısım rivayeti, bütün farklılıklarıyla birlikte tekrar etmektedirler. İlerde Kıyamet'le ilgili bölümde, Kıyamet Öncesi Fitneler Faslında (5018. hadis) açıklayacağımız üzere ulemanın ekseriyeti tarafından Benî Kantûra'dan maksadın Türkler olduğu kabul edilmiş bulunduğu halde bununla başkasının ve mesela Sudanlıların kastedildiğini söyleyenler de olmuştur.

3- Basralıların ayrılacağı üç fırka hususunda şarihler şu açıklamayı kaydederler:

1) "Sığırların ve kır develerinin kuyruklarını yakalarlar"dan murad, "Savaştan kaçınırlar, canlarını ve mallarını kurtarmayı düşünürler ve sığırlarının peşine düşerek kırlara, çöllere çekilirler. Ancak oralarda helak olurlar" veya "Savaştan kaçınıp ziraatle meşgul olurlar. Ekip kaldırmak maksadıyla sığırların peşine takılarak muhtelif yerlere dağılırlar, oralarda helak olurlar."

2) "Can derdine düşenler"den maksad, Benî Kantûra ile sulh yapmayı prensip edinen zümredir. Bunlar sulh elde edecek ama dinden, sünnetten, şahsiyetten fedâkârlıkla, zilletle bunu yapabilecektir. Bu da helakın bir başka şekli, cesedden önce ruhun öldürülmesidir. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bunu da te'yid etmiyor.

3- Üçüncü grup, kadın ve çocuklarını arkada bırakarak Benî Kantura'ya karşı çıkıp mertçe savaşanları teşkil edenlerdir. Bunlar Resulullah'ın te'yid ve tasvibindedir. Zîra bunlardan ölenlerin şehit olacaklarını haber vermektedir.
Aliyyu'l-Kârî der ki: "Bu hadis Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın mucizelerindendir. Çünkü, hâdise Aleyhissalâtu vesselâm' ın haber verdiği tarzda aynen, 656 yılında Safer ayında vukua gelmiştir."
Aliyyu'l-Kârî'nin temas ettiği bu hâdise, Hülagu tarafından Bağdat'ın zaptıdır.
Bağdat'ın düşmesiyle noktalanan İslamî tezebzüb ibretlerle dolu bir hâdisedir. Hülagu, Bağdat'ı zaptettikten sonra Halep Hükümdarı el-Meliku'n-Nasır'a yazdığı bir mektupta, Müslümanların uğradığı bu mağlubiyet ve zilletin sebebini şöyle özetler: "Sizler haram yediniz ve imanınıza sadık kalmadınız. Birçok bid'atları meydana koydunuz. Sabi çocukları kullanmayı adet ettiniz, şimdi buyurun zillet ve hakareti! Bugün yaptıklarınızın cezasını göreceksiniz. "Zulmedenler nereye gideceklerini ve hangi deliğe tıkılacaklarını yakında görür ve bilirler" (Şuara 227). Siz bize kafir diyorsunuz. Biz de size fasık ve facir

diyoruz."
Mezkur mektubu, dipnotlar da düşerek bazı yorumlar katarak nakleden Ahmed Hilmi'den aynen kaydetmeyi, Resulullah'ın hadisinin anlaşılması ve tarihten ibret alınması için gerekli görüyoruz:
"Bu arada (Hicrî 657'de) Hülagu, Halep Hükümdarı el-Meliku'n-Nasır'a elçilerle bir mektup gönderdi. Bu mektup, Hülagu'nun davranışı ve zihniyetini göstermesi bakımından çok alakabahştır. Bu sebeple Ebu'l Ferec'den aynen alıyoruz:
"el-Meliku'n-Nasır bilir ki biz (Hicrî 656'da) Bağdat üzerine inip tanrının kılıncı ile orayı aldık ve oranın sahibini yanımıza çağırarak kendisine iki sual sorduk. Suallerimize cevap veremedi. Bundan dolayı sizin Kur'anınızda "Tanrı hiç bir kavmin elindeki nimeti, o kavim kendi kendisini bozmadıkça bozmaz" (Rad suresi 2) denildiği gibi, bizim azabımıza kendisinin yapmış olduğu işler yüzünden müstehak oldu. Mallarını kıskandığı için, malına gelecek olan, canına geldi ve tatlı canlarını adi madenlere değiştiler. Bunun sonucu yine Tanrının dediği "her ne yaptılarsa orada hazır buldular" (Kehf 49) gibi oldu. Çünkü biz, Tanrının kuvvetiyle kalktık ve O'nun kuvvetiyle muvaffak olduk ve olmaktayız. Hiç şüphe yoktur ki biz, yeryüzünde Tanrının askerleriyiz.[64] Kendisi gazabına uğratmak istediği kimseler üzerine bizi gönderir. Olup biten vakalar size ibret ve nasihat olsun. Bizim önümüzde kale para etmez ve karşımıza geçen ordular bir işe yaramaz ve hakkımızda yaptığınız kargışlar (beddua) bize geçmez. Başkalarına bakıp onların başlarına gelenlerden ibret alın ve örtü açılıp altındakiler meydana çıkmadan ve size bir hata gelmeden önce işlerinizi bizim elimize verin; biz sonradan ağlayanlara ve şikayet feryatları koparanlara acımayız. Nice şehirleri yaktık ve nice kimseler yok ettik ve nice çocukları atasız bıraktık ve yeryüzüne fesat saldık. Size kaçmak varsa, bize de kaçanları yakalamak var. Sizin için bizim kılıncımızdan kurtuluş yoktur. Oklarımız size nerede olsanız yetişir. Atlarımız her attan ziyade koşar ve oklarımız her şeyi yarar geçer, kılıçlarımız yıldırım gibi iner. Akıllarımız dağlar gibi sağlamdır. Sayımız kumlar kadar çoktur. Bizden aman dileyen selamete erer. Bizim ile savaş etmeye yeltenenler sonunda pişman olurlar. Eğer siz bizim emrimize itaat ile şartlarımızı kabul edecek olursanız canlarınız bizim canlarımız ve mallarınız bizim mallarımız gibi olur. Yok, emrimize karşı gelir ve muhalefette ayak dilerseniz, başlarınıza gelecekler geldiği zaman bizi değil kendinizi kınayın, ey zalimler! Tanrı sizin aleyhinizedir. Gelecek musibet ve belalara hazırlanın! Sonucun fena geleceğini önceden söyleyen kimsede şüphe yoktur ki, hiç bir kabahat kalmamıştır. Sizler haram yediniz ve imanınıza sadık kalmadınız.

Birçok bid'atları meydana koydunuz. Sabi çocukları kullanmayı adet ettiniz, şimdi buyurun zillet ve hakareti! Bugün yaptıklarınızın cezasını göreceksiniz! "Zulmedenler nereye gideceklerini ve hangi deliğe tıkılacaklarını yakında görür ve bilirler" (Şuara 227). Siz bize kafir diyorsunuz. Biz de size fasık ve facir diyoruz. Bütün işleri takdir ve tedbir eden kimse tarafından biz size musallat edildik. Sizin azizleriniz bizim katımızda zelil ve hakirdirler. Sizin zenginleriniz bizim katımızda yoksuldurlar. Yeryüzünün batı ve doğusu bizim elimizdedir. Yeryüzünde ne kadar mal sahipleri varsa onların hepsinin ellerindeki mallar ve kendileri bizim demektir. istediğimiz vakit o malları onların ellerinden alırız ve her gemiyi gasbederiz.[65] Kâfirler ateşlerini alevlendirmeden, kıvılcımlarını saçmadan ve sizin hepinizi yok edip yeryüzünde sizden bir kimseyi bırakmadan, akıllarınızı başlarınıza devşirin; doğruyu eğriden ayırın. Bu mektubumuz ile biz sizi uykudan uyandırdık. Apansız başınıza ateşler yağmamasını istiyorsanız hemen bu mektubumuza cevap verin. Sonrasını siz bilirsiniz."

Hülagu, bu mektubunda, kendilerinin Tanrı te'yidine mazhar oldukları, hatta Tanrı kudretinin kendilerine tecelli ettiği, kendilerinin onun takdirini icra eden memurlar olduklarını, zalimlere, facirlere karşı gönderilmiş bulunduklarını söylemektedir. Cengiz'den itibaren hep böyle konuşmuşlardır. Bu onların bu vazifelerine hakikaten inandıklarını gösterir. "Sizin azizleriniz bizim katımızda zelil ve hakirdirler..." derken de makam-ı uluhiyetten konuşur gibidir. Eski Türk hakanları (Tanrı kulu)durlar, yani (Zillullahi fil-arz)dırlar. Tanrının yeryüzünde mümessilidirler ki, bu ibare de ona işaret etmektedir. Diğer taraftan kendi vücudunu ve zuhurunu Kur'an'la da te'yit etmektedir ki, bu kalplere hoş görünmek içindir denilebilir.

Halep Meliki bu mektubu alınca, umerâsıyla müzakere ederek yerine oğlunu gönderdi. Hülagu bunu izaz etmekle beraber, babasının gelmesini şu cümle ile bildirdi: "Onun gönlü bize karşı doğru ise kendi gelir; yoksa biz, ona gideriz." Bu sözler üzerine Melik, Hülagu'ya gitmek istedi ise de beyleri döndürdüler." [66]

4769-4- وعن حسّان بْنِ عَطيّة عن جُبيرِ بن نُفَيْرٍ عن رجل من أصحاب النبي # يقال له ذو مخبر قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ # سَتُصَالِحُونَ الرُّومَ صُلْحاً آمِناً فَتَتْزُونَ أنْتُمْ وَهُمْ عَدُوًّا مِنْ وَرَائِكُمْ فَتُنْصَرُونَ وَتَغْنَمُونَ وَتَسْلَمُونَ، ثُمَّ تَرْجِعُونَ حَتّى تَنْزِلُوا بِمَرْجٍ ذِى تُلُول، فَيَرْفَعُ رَجُلٌ مِنْ أهْلِ النَّصْرَانِيَّةِ

الصَّلِيبَ؛ فَيَقُولَ: غَلَبَ الصَّلِيبُ، فَيَغْضَبُ رَجُلَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ، فَيَدُقُّهُ. فَعِنْدَ ذٰلِكَ تَغْدِرُ الرُّومُ وَتَجْتَمِعُ لِلْمَلْحَمَةِ وَيَثُورُ الْمُسْلِمُونَ الى أسْلِحَتِهِمْ فَيَقْتِلُونَ، فَيُكْرِمُ اللّهُ تِلْكَ الْعِصَابَةَ بِالشَّهَادَةِ[. أخرجه أبو داود.»الْمَرْجُ« ا'رض الواسعة ذات النبات تمرج فيها الدواب: أي تسرح مختلطة كيف شاءت.و»التُّلُولُ«: ا'ماكن المرتفعة من ا'رض. و»الملحمةُ« معظم القتال.

4. (4769)- Hassan İbnu Atiyye, Cübeyr İbnu Nüfeyr'den, o da Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Zi-Mihber denen bir sahabisinden naklen anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Rumlarla güvenilir bir sulh yapacaksınız. Onlar arkanızda (başkalarına) düşman olacaklar, sizler (de diğer düşmanlarınızla) savaşacak ve (Allah'ın keremiyle) yardıma mazhar olacaksınız; ganimet elde edecek, selamete ereceksiniz. Sonra dönüp tepelikli bir çayıra ineceksiniz. Hıristiyanlardan biri salibi kaldıracak ve: "Salib galebe çaldı!" diyecek. Müslümarlandan bir adam öfkelenip onu (salibi) kıracak. Bunun üzerine Rum, (antlaşmasına) ihanet edip büyük bir savaş için toplanacak. Müslümanlar da silaha sarılıp savaşacaklar. Allah bu orduya şehadet lutfedecek." [Ebu Davud, Melahim 2, (4292, 4293).] [67]

-4770 -5- وعن أمِّ سلَمَة زوج النبي # رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:] قَالَ رَسُولُ اللّهِ # يَكُونُ اخْتَفٌ عنْدَ مَوْتِ خَلِيفَةٍ. فَيَخْرُجُ رَجُلٌ مِنْ أهْلِ الْمَدِينَةِ هَارباً الى مَكَّةَ فَيأتِيهِ نَاسٌ مِنْ أهْلِ مَكَّةَ فَيُخْرِجُونَهُ وَهُوَ كَارِهٌ، فَيُبَايِعُونَهُ بَيْنَ الرُّكْنِ وَالْمَقَام، وَيُبْعَثُ الَيْهِمْ بَعْثٌ مِن الشَّام فَيُخْسِفُ بِهِمْ بِالْبَيْداءِ بَيْنَ مَكَّةَ وَالْمَدِينَةِ. فَإِذَا رَأى النَّاسُ ذٰلِكَ أتَاهُ أبْدَالُ الشَّامِ وَعَصَائِبُ أهْلِ الْعِرَاق فَيُبَايِعُونَهُ. ثُمَّ يَنْشَأُ رَجُلٌ مِنْ قُرَيْش، أخْوَالُهُ كَلْبٌ فَيَبْعَثُ إلَيْهِ بَعْثاً فَيَظْهَرُونَ عَلَيْهِمْ وَذٰلِكَ بَعْثُ كَلْب، وَالْخَيْبَةُ لِمَنْ يَشْهَدْ غَنِيمَةَ كَلْبٍ. فَيَقْسِمُ الْمَالَ وَيَعْمَلُ في النَّاسِ بِسُنَّةِ نَبِيِّهِمْ وَيُلْقى ا'سْمُ بِجِرَانِهِ الى ا'رْضِ، فَيَلْبَثُ سَبْعَ سِنِينَ، وَقَالَ بَعْضُ الرُّوَاةِ: تِسْعَ سِنِينَ، ثُمَّ يَتَوَفَّى وَيُصَلِّى عَلَيْهِ الْمُسْلِمُونَ[. أخرجه أبو داود.قوله »وَيُلِقى ا'سْمُ بِجِرَانِهِ« أى يقرّ قراره ويستقيم: كما أن البعير إذا برك فاستراح مدّ

جرانه على ا٠رض.

5. (4770)- Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevcelerinden Ümmü Seleme (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bir halifenin ölümü anında (ehl-i hal ve akd arasında) ihtilaf olacak. (O zaman) Medine ahalisinden bir adam (Mehdi) kaçarak Mekke'ye gidecek. Mekke halkından bir kısmı ona gelecek ve (fitne çıkar korkusuyla) istemediği halde onu (evinden) çıkaracaklar. Rükn ile Makam arasında ona biat edecekler. Onları (ortadan kaldırmak için) Şam'dan bir ordu gönderilecek. Ordu Mekke-Medine arasındaki el-Beyda'da yere batırılacak. İnsanlar bu (kerameti) görünce Şam'ın ebdalı ve Irak ahalisinin velileri ona gelip biat ederler. Sonra Kureyş'ten dayıları Kelb kabilesinden olan bir adam zuhur eder ve (Mehdi ve adamlarına) karşı bir ordu gönderir. Ama onlar bu orduya galebe çalarlar. Bu ordu, Kelbî'nin (ihtirasıyla çıkarılmış) bir ordudur. Bu Kelbî'nin ganimetine iştirak edemeyen zarara uğramıştır. (Mehdi, malı taksim eder. Halk arasında peygamberlerinin sünnetini (ihya eder ve onun) ile amel eder. İslam yeryüzünde yerleşir. Yedi yıl hayatta kalır. -Bazı raviler dokuz yıl demiştir.- Sonra ölür ve Müslümanlar cenaze namazını kılarlar." [Ebu Davud, Melahim 1, (4286, 4288, 4289).][68]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, birkaç meseleye birden temas etmektedir:[69]

1- Mehdi Meselesi:

Medine'den çıkıp kaçarak Mekke'ye giden zatı, bazı alimler Mehdi olarak değerlendirmiştir. Bu kanaatte olan Tîbî, delil olarak bu hadisi Ebu Davud'un Kitabu'lmehdî bölümünde kaydetmiş olmasını gösterir.
Hadisten anlaşıldığına göre, bir halifenin ölümü üzerine, yerine seçilecek kimse meselesinde seçiciler (ehlü'lhal ve'l-akd) arasında ihtilaf çıkar. Zikri geçen zat (Mehdi), emîrlik makamının mes'uliyetinden veya fitne çıkmasından korkarak Mekke'ye kaçar. Ne de olsa orası, kendisine iltica edenlere emniyet sağlayan, içinde yaşayanlara mabet olan mukaddes yerdir.
Mekke halkı onun halini anlayarak yalnız bırakmaz: Onu evinden çıkarıp Ka'be'nin önünde Haceru'l-Esved Rüknü ile Makam-ı İbrahim arasında biat eder.

Ancak Şam'dan bir ordu gönderilerek bunlar tenkil edilmek istenir. Fakat ordu Mekke-Medine yolu üzerinde el-Beyda'da yere batırılır. Bu kerametle kıymeti ve makamı ortaya çıkan zatın etrafında, civarın salihleri toplanır; Şam'ın ebdalları, Irak'ın sulehası vs. yanına gelip biat ederler.
Sonra, annesi Kelb kabilesinden olan Kureyşli birisi buna (Mehdi'ye) karşı çıkar ve hatta bir ordu hazırlar. Mehdi ve adamları bu orduyu bertaraf ederler, bol miktarda ganimet elde ederler.
Mehdi yedi veya dokuz yıl hayatta kalır. Sünneti ihya eder ve halk arasında sünnetle amel edilmesini sağlar. İslam böylece sağlam bir şekilde yeryüzüne yerleşir.
Hadis, bu şekilde Mehdi'nin yapacağı icraatı özetler.
Mehdi hakkında yegane hadis bu değildir. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), pek çok hadisiyle, ahirzamanda çıkacak Mehdi'den bahsetmiş, icraatını ve diğer birkısım evsafını bildirmiştir. Mehdi ile ilgili açıklamayı ileride (5004-5008. hadisler) yapacağımız için burada teferruata girmeyeceğiz.[70]

2- Ebdal Meselesi:

Hadiste temas edilen diğer bir husus Şam'ın ebdallarıdır.
Ebdal, "bedel" kelimesinin cem'idir. Dilimizde abdal şeklinde kullanılır. Kelime cemi olmasına rağmen müfred gibi kullanırız. Arapça aslında da müfredi olan bedel pek kullanılmamaktadır. en-Nihaye'de şu açıklama yapılır: "Bunlar evliyalar ve abidlerdir; bedelin cem'idir. Ebdal diye isimlenmişlerdir. Çünkü, her ne vakit bunlardan biri ölecek olsa, bir başkası onun yerini alır." Suyûtî Mirkatu's-Suud'da der ki: "Kütüb-i Sitte'de Ebdal'dan bahseden bir başka hadis mevcut değildir. Sadece Ebu Davud'un bu hadisi onların zikrine yer vermektedir. Ancak Hakim bu hadisi el-Müstedrek'te tahric etmiş ve sahih olduğunu belirtmiştir. Kütüb-i Sitte dışında, ebdallar hakkında pek çok hadis gelmiştir. Bunları müstakil bir kitapta topladım." İbnu'l-Cevzî, Ebdal'la ilgili bütün rivayetlere "mevzu" demiştir. Ancak Suyûtî, ona karşı çıkmıştır. Suyûtîye göre, ebdalle ilgili haber sahihtir. Hatta mütevatir de denilebilir. "Çünkü der, rivayetler manevî mütevatir haddine ulaşmıştır. Öyle ki, ebdalların varlığına kesinlikle hükmetmek zaruret halini almıştır." İbnu Hacer, Fetava'sında: "Ebdallah hakkında kimisi sahih kimisi gayr-i sahih bir çok hadis gelmiştir. Kutub'un zikri bazı âsarda gelmiştir. Sufiler arasında meşhur olan evsafıyla Gavs hakkında hiçbir rivayet sabit değildir" der.

Ebdallarla ilgili birkaç hadisi mealen kaydediyoruz:

* Ahmet İbnu Hanbel, Ubade İbnu's-Samit'ten merfu olarak naklediyor: "Bu ümmette ebdallah otuz tanedir. Kalpleri, Halilu'r-Rahman Hz. İbrahim aleyhisselam'ın kalbi üzeredir. Bunlardan biri ölünce Allah onun yerine bir başkasını koyar."

* Yine Ubâde'nin bir başka rivayeti şöyledir: "Ümmetimde ebdallar otuz tanedir. Arz onlar sebebiyle ayaktadır, onlar sebebiyle yağmura mazharsınız, onlar sebebiyle yardıma mazharsınız." Bu iki hadisin senedine "sahih" denmiştir.

* Avf İbnu Malik'in Taberani'deki rivayeti şöyle: "Ebdallar Şam ehli arasındadır. Onlar sebebiyle yardım görürler, onlar sebebiyle rızka mazhar olurlar."

* Hz. Ali'nin rivayeti: "Ebdallar Şam'dadır. Onlar kırk erkektir. Bunlardan biri öldü mü, Allah yerine birini koyar, yağmur onlar sebebiyle sular, düşmanlara karşı onlar sebebiyle yardım edilir, Şam ehlinden azap onlar sebebiyle bertaraf edilir."

Bu son iki rivayetin hasen olduğu söylenmiştir.

Hilyetü'l-Evliya'da Ebu Nuaym'ın İbnu Ömer'den rivayeti şöyle: "Her nesilde ümmetimin en hayırlıları 500 kişidir. Ebdallar da kırk kişidir. Ne 500'ler için ne de 40'lar için eksilme vardır. Bunlardan bir kimse ölünce Allah yerine 50'den birini alır, kırklara koyar." Yanındakiler: "Ey Allah'ın Resulü! Bize onların amellerini söyle!" dediler. Buyurdu ki: "Onlar kendilerine zulmedenleri affederler. Kendilerine kötülük yapanlara iyilik yaparlar. Allah'ın kendilerine verdiği şeylerde başkalarına pek cömert davranırlar."

Yukarıda kaydedilen hadislerde Ebdalların miktarı hakkında bazan otuz bazan kırk sayısı zikredilmiştir. Şarihler arada bir tenakuz belirtirler ve: "Çünkü derler, hadisin birinde "kırk erkek" denirken, diğerinde "Hz. İbrahim'in kalbi üzerine otuz" denmiştir. Şu halde otuzu Hz. İbrahim'in kalbi üzerinedir, on adedi öyle değildir." Münâvi, arzın ebdallah sayesinde ayakta kalması, yağmur ve nusretin onlar vasıtasıyla gelmesi hususunda şu açıklamayı kaydeder: "Peygamberler arzın direkleri idi. Peygamberlik kesilince, Allah onların yerine bunları koydu. Bunların bir kısmı arz ehline yardım eder, feyzin gelmesini artırır. Bazı âsarda gelmiştir ki: "Arz, peygamberlerin gidişinden Allah'a şikayette bulunur. Allah Teala: "Senin sırtına otuz tane sıddîk koyacağım" cevabını verir. Arz da sükunete erer." Ubade hadisinde geçen: "..Onlar sebebiyle arz ayaktadır..." ibaresi, yine Hilye'nin bir başka rivayetinde: "Onlar sebebiyle ihya edilir ve öldürülür, yağmur yağar, nebat biter, belalar defedilir." Ravi der ki: "Haberi rivayet eden İbnu Mes'ud'a denildi ki: "Nasıl, onlar sebebiyle ihya ve öldürme olur, yağmur

yağar...?" Şu cevabı verdi: "Çünkü onlar, Allah'tan ümmetlerin çoğalmasını taleb ederler ve çoğalırlar, cebbarlara beddua ederler, onlar azalır. Yağmur talep ederler, yağmur yağar. Onlar dilerler, onlar için arz nebat verir, dua ederler, bu dua sebebiyle nice belalar defolur." Hakimu't-Tirmizî, şu rivayeti kaydeder: "Arz Allah'a nübüvvetin kesilmesinden şikayette bulundu. Allah Teala: "Senin sırtına kırk tane sıddîk koyacağım. Onlardan biri ölünce, yerine bir başkasını bedel kılacağım. Bu sebeple onlara bedel dediler. Allah onların ahlaklarını tebdil etti. Onlar arzın direkleridir, onlar sebebiyle arz ayaktadır, onlar sebebiyle yağmur yağar.
"Bu ümmette ebdallar otuz kişidir. Hepsinin kalbi Hz. İbrahim Halilurrahman'ın kalbi üzerinedir. İçlerinden biri ölünce, Allah onun yerine bir başkasını bedel kılar" hadisini açıklayan Münavi şu bilgileri kaydeder: "Bunların kalbine, Allah'a gitmede, Hz. İbrahim aleyhisselam'ın yolu açılır. Bir rivayette: "Kalpleri bir kişinin kalbi üzeredir" ibaresi gelmiştir. el-Hakim (et-Tirmizî) der ki: "Onlar böyle tek bir kalp gibi oldular. Çünkü kalpleri Allah'tan başka herşeyle meşguliyeti terkeder, hepsinin tek meşguliyeti Allah olunca kalplerde tam bir birlik hasıl olur." Futuhat-ı Mekkiyye'de İbnu Arabî der ki: "Hadisteki "Hz. İbrahim'in kalbi üzeredirler" sözü; bir başka hadiste geçen "Hz. Adem'in kalbi üzeredirler" şeklindeki, beşer büyüklerinden birinin veya bir meleğin kalbine izafe eden ifadelerin mânası şudur: Onlar İlahî marifetleri kazanmada bu şahsın kalbiyle tekallüb eder (haşir neşir olur). Çünkü İlahî ilimlerin varidatı, kalplere varid olur. Her bir ilim, melek ve peygamberden bir büyüğün kalbine varid olur. O da bunu, kalbi kendi kalbi üzere olan bu kalplere ifaza eder. Bu sebeple, bazı büyükler der ki: "Falan kimse falan kimsenin izi üzeredir." Bunun mânası zikrettiğimiz şekildedir." el-Kayserî er-Rumî, el-Arif İbnu Arabî'den naklen der ki: "Hadiste: "İbrahim aleyhisselam'ın kalbi üzeredir" denmiştir. Çünkü velayet ikidir: Mutlak velayet, mukayyed velayet. Mutlak olan, küllî olan velayettir, bütün cüz'î velayetler onun fertleridir. Mukayyed olan ise, hadiste geçen (Hz. İbrahim'in yolu, Hz. Adem'in yolu... gibi) münferid velayetlerdir.
Küllî olsun, cüz'î olsun bu velayetlerden her biri marifetin zuhurunu talepeder. Bu ümmet içerisinde, veraset yoluyla bütün peygamberlerin velayetleri zuhur etmiştir. Bu sebeple bu hadiste "İbrahim aleyhisselam'ın kalbi üzere" denmiştir; bir başka hadiste "Musa aleyhisselam'ın kalbi üzere" denmiştir. Değişik hadislerde başka isimler de sayılmıştır. Peygamberimiz Muhammed Mustafa (aleyhissalâtu vesselâm), velayet-i külliye dairesinin sahibi olması haysiyetiyle velayet-i külliye sahibidir. Çünkü, bu küllî nübüvvetin bâtını küllî velayet-i mutlakadır. Bu ümmet içerisinde, peygamberlerden herbirinin velayetinin bir

mazharı olunca, bu ümmette büyük peygamberlerden herbirinin kalbi üzere olan kimseler bulunacaktır."
Münâvî ebdal diye tesmiye edilişlerine: "Çünkü onlar kötü huylarını tebdil ettiler, nefislerini buna razı ettiler, böylece güzel ahlak amellerinin zineti oldu" şeklinde bir yorum getirir.
Münâvî, otuz rakamıyla ilgili olarak şu açıklamayı yapar: "Ehl-i hakikatın sözlerinin zahirine göre "otuz, onların muhtelif mertebeleridir." el-Arif el-Mürsî der ki: "Melekût âleminde dolaştım. Ebu Medyen'i, arşın tavanında muallak gördüm. Kızıl tenli, mavi gözlü birisiydi. Kendisine: "İ-limlerin ve makamın nedir?" dedim. "Yetmiş bir ilim biliyorum. Makamım da halifelerin dördüncüsü, yedi ebdalin başıdır" dedi. "Ya Şazelî'nin durumu?"dedim. "O bir denizdir, onu ihata etmek mümkün değildir!" dedi."
el-Arif el-Mürsî der ki: "Üstadım Şazelî'nin önünde oturuyordum. Yanına bir cemaat girdi. Bana: "Bunlar ebdaldır" dedi. Ben de basiretimle baktım. Onları ebdal olarak görmedim ve hayrette kaldım. Şeyhim dedi ki: "Kim günahlarını hasenata tebdil ederse, o kimse bedeldir."[71] Böylece anladım ki ebdallığın ilk mertebesi günahların sevaba tebdilidir." İbnu Asakir'in tahricine göre, İbnu'l-Müsennâ, Ahmed İbnu Hanbel'e: Bişru'l-Hafi İbni'l-Haris hakkında sorunca: Ahmed İbnu Hanbel "Yedi Ebdal'in dördüncüsüdür" diye cevap vermiştir.
Münâvî, İbnu Arabî'nin Hilyetu'l-Ebdal kitabından şunu kaydeder: "Bir arkadaşımız anlattı ki; "Bir gece ben o günkü virdimi tamamlamış olarak seccademde oturuyordum. Başım dizlerimin arasında Allah'ı zikrediyordum. Derken bir şahsın altımdaki seccademi çekip, ona bedel bir hasır yaydığını hissettim. "Bunun üzerinde namaz kıl" dedi. Halbuki odamın kapısı üzerime örtülü idi. Bu durum bana bir korku verdi. Ama adam: "Allah'a dost olan korku hissetmez" dedi ve arkadan ilave etti: "Her halinde Allah'tan kork!" Sonra içimden bir ses geldi ve: "Ey Efendim! Ebdallar ne ile ebdal oluyorlar?" diye sordum.
"Dört şeyle, dedi ki, bunları Ebu Talib, el-Kut'da zikretmiştir. Samt (konuşmamak), uzlet, açlık, geceleyin uyumamak." Adam sonra çekilip gitti. Odama nasıl girdi, nasıl çıktı bilemiyorum. Çünkü kapım kapalıydı." el-Arif İbnu Arabî der ki: "Bu ebdallardan biridir, ismi, Muaz İbnu Eşres'dir. Mezkur olan dört şey de bu yüce yolun temelleri ve esaslarıdır. Kimin bu yolda ayağı ve sebatı yoksa, o kimse Allah'ın yolundan sapmış demektir." İbnu Arabî devamla der ki: "Bir ebdal, bir yeri terketti mi, yerine oraya ruhani bir hakikati koyar. Bu velinin göç ettiği bu yer ahalisinin ervahı onun etrafında toplanır. Bu yerdeki

insanlardan birinde, bu şahsa karşı şiddetli bir şevk ve arzu zuhur etse, o şahsın yerine, bedel kıldığı bu ruhanî hakikat cesed giyer ve onlarla konuşur. Onlar da kendilerine gaib olduğu halde buna konuşurlar. Bu hal, bazan ebdaldan olmayan kimse hakkında da cereyan eder. Ancak bu ikisi arasında fark vardır: Ebdal olan gitmiştir ve yerine başkasını bıraktığını bilir. Ebdal olmayan ise, onu bıraksa da bunu bilmez. Çünkü bu dört şeye onun hakkında hükmedilemez."
Bazı rivayetlerde ebdalların evsafıyla muttasıf olmanın yolu çok namaz, çok oruçtan ziyade, ahlâkî kemalden geçtiği belirtilir. Hakimu't-Tirmizî, Ebu'd-Derda'dan kaydettiği bir rivayette şunu ziyade etmiştir:
"Onlar insanları ne çok namaz kılarak, ne çok oruç tutarak, ne de çok tesbih çekerek geçmiş değillerdir. Fakat onları öne geçiren husus güzel ahlak, vera ve takvada sıdk, halis niyet, iç temizliği gibi ahlakî düsturlardır. (Bunlar(a uyanlar) hizbullahtır. Hizbullah olanlar kurtuluşa erecek olanlardır)" (Mücâdile 22). Bunlara ebdal denmiştir. Çünkü onlar, önceki yerlerinde kendilerine benzeyen bir başkasını bedel bırakarak başka bir yere göçerler. Cinler hakkında muhtelif suretlere bürünmek caiz olunca, melekler ve evliyalar hakkında bu evladır. Sufiyye mesleğine göre, cisimler âlemi ile ruhlar alemi arasında orta bir âlem mevcuttur; buna âlem-i misal derler. Onlara göre bu âlem, cesedler âleminden daha latif, âlem-i ervahtan daha kesiftir. Ruhların cesed giyme ve muhtelif şekillerde zuhur etme hadisesini bu âlem-i misale bina ederler. Bir velinin tavırdan tavıra geçmek (suretiyle terakki etmesi) üç şekilde husul bulur:

1) Cinlerde olduğu gibi, temsil ve teşekkül yoluyla birçok sureti alma hali.

2) Farklı suretlere bürünmeden arzın dürülmesi, mesafenin tayyedilmesi suretiyle farklı yerlerde görünme hali. Bunun sonucu olarak onu iki ayrı şahıs, aynı bünye ve şekil içinde ayrı ayrı yerlerde görebilir. Allah bunu, arzı dürmek ve görmeye mani perdeleri kaldırmak suretiyle gerçekleştirir. Kişi aslında bir yerde olduğu halde iki yerde zannedilir. Bunun en iyi örneği, (Mirac dönüşü Mekkelilerin dileği üzerine) Beytu'l-Makdis'le Resulullah arasındaki perdelerin kalkması ve Aleyhissalâtu vesselâm'ın onu tasvir etmesidir.

3) Velinin cüsse itibariyle kevni dolduracak kadar azamet ve büyüklük kesbetmesi ve bu yolla her tarafta müşahade edilmesidir.
Gazâlî der ki: "Ebdallar insanların ve halkın gözünden saklıdırlar. Çünkü bunlar, devrin alimlerine bakmaya tahammül edemezler. Çünkü bunlar, onlar nazarında Allah'ın cahilidirler. Onlar ise, nefisleri yanında ve cahiller nazarında ulemadırlar."[72]

Sonuç:

İbnu Arabî der ki: "Allah'ın kendileriyle alemi muhafaza buyurduğu direkler dörttür. Bunlar ebdallardan daha hastırlar. İki imam ise bunlardan daha hastırlar. Kutup ise hepsinden ehastır. Ebdal, kötü vasıfları iyileriyle tebdil eden herkes için kullanılan müşterek bir lafızdır ve bunu muayyen bir miktar hakkında kullanırlar. Bu muayyen miktar kırktır; otuz da denmiştir, yedi de denmiştir. Her birinin, dört direk (veted)den bir direği, Beyt'in rükünlerinden bir rüknü vardır. Hz. İsa'nın kalbi üzere olanlara Rükn-i Yemanî, peygamberlerden bir peygamberin kalbi üzere olanla, Hz. Adem'in kalbi üzere olan kimseye Rükn-i Şamî; Hz. İbrahim'in kalbi üzere olana, Rükn-i Irâkî; Hz. Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'in kalbi üzere olana da Rükn-i Hacer-i Esved vardır. Bu, Allah'a hamdolsun bizimdir."[73]

3- Asaib Meselesi:

Asaib, en Nihaye'nin açıkladığı üzere "İsabe"nin cem'idir. Miktarı, on'dan kırk'a kadar olan cemaat demektir. Hadiste, hayırlılar cemaati mânasınadır. Hz. Ali'nin bir rivayeti şöyle: "Ebdallar Şam'dadır; Nücebâ Mısır'dadır; Asa-ib de Irak'dadır." Şu halde, asaib salihler, iyiler mânasına gelir. Hadiste, ıstılah olarak kullanılmış olup Irak'da bulunan salihleri ifade etmektedir.
Anlaşılacağı üzere hadis, ebdal, nüceba, asaib gibi kelimelerle ifade edilen salih, zahid ve veli kulların Mehdi'ye delalet edeceklerini ifade etmektedir.[74]

-4771 -6- وعن ثَوْبَانِ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: يُوشِكُ ا'ُمَمُ أنْ تَدَاعِى عَلَيْكُمْ كَمَا تَتَدَاعَى ا'كَلَةُ الى قَصْعِتِهَا. فقَالَ قَائِلٌ: مِنْ قِلَّةٍ نَحْنُ يَوْمَئِذٍ؟ قَالَ: . بَلْ أنْتُمْ يَوْمَئِذٍ كَثِيرٌ، وَلكِنَّكُمْ غُثَاءٌ كَغُثَاءِ السَّيْلِ، وَلَيَنْزَعَنَّ اللّهُ مِنْ صُدُورِ عَدُوِّكُمُ الْمَهَابَةَ مِنْكُمْ، وليَقْذِفِنَّ في قُلُوبِكُمُ الْوَهْن. قِيلَ: وَمَا الْوَهْنُ؟ قَالَ: حُبُّ الدُّنْيَا وَكَرَاهَةُ الْمَوْتِ[. أخرجه أبو داود.»التَّدَاعِي« التتابع: أى يدعو بعضها بعضاً فتجيب.و»ا'كَلةُ« جمع آكل.و»الغُثَاءُ« ما يلقيه السيل .

6. (4771)- Hz. Sevban (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu

vesselâm) buyurdular ki:
"Size çullanmak üzere, yabancı kavimlerin, tıpkı sofraya çağrışan yiyiciler gibi, birbirlerini çağıracakları zaman yakındır.
"Orada bulunanlardan biri: "O gün sayıca azlığımızdan mı?" diye sordu:
"Hayır, buyurdular. Bilakis o gün siz çoksunuz. Lakin sizler bir selin getirip yığdığı çerçöpler gibi hiçbir ağırlığı olmayan çerçöpler durumunda olacaksınız. Allah, düşmanlarınızın kalbinden size karşı korku duygusunu çıkaracak ve sizin kalplerinize zaafı atacak!"
"Zaaf da nedir ey Allah'ın Resulü?" denildi.
"Dünya sevgisi ve ölüm korkusu!" buyurdular." [Ebu Davud, Melahim 5, (4297).][75]

AÇIKLAMA:

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), düşmana karşı gerçek gücün ve gerçek zaafın ne olduğunu iki kelime ile ifade etmektedir:

* Dünya sevgisi

* Ölüm korkusu

Bunların zıddı da gerçek gücü ifade eder.
Sadece ekonomik gücün değil, her çeşit insanî ve medenî kıymetlerin bile rakama dökülüp kemiyetle ifade edildiği günümüz telakkisinden ne kadar farklı? İslam'ın bidayetteki kemmî azlık ve ekonomik hiçliğe rağmen şehit olmak hırsı ve Allah yolunda ölmek aşkıyla doluluk sebebiyle elde edilen başarıları ve ulaşılan iktisadî zenginliği delil kılarak, hadisin İslam âleminin günümüzdeki problemlerine de çözüm formülü olabilecek bir hakikatı dile getirdiğini söylemek istiyoruz.[76]

اَللَّهُمَّ اَرِنَا الْحَقَّ حَقّاً وَارْزُقْنَا اِتِّبَاعَهُ

-4772 -7- وعن حذيفة رَضِيَ اللّهُ عَنْه أنَّه قال:]واللهِ مَا أدْرِى أنسِيَ أصْحَابِي أمْ تَنَاسَوْا؟ واللهِ مَا تَرَكَ رَسُولُ اللّهِ # مِنْ قَائِدِ فِتْنَةٍ الى انْقِضَاءِ الدُّنْيَا يَبْلُغُ مَنْ مَعَهُ ثَلَثمِائَةٍ فَصَاعِداً إ سَمَّاهُ لَنَا بِاسْمِهِ واسْمِ أبِيهِ وَقَبِيلَتِهِ[. أخْرَجه أبو داود .

7. (4772)- Hz. Huzeyfe (radıyallahu anh) diyor ki: "Vallahi bilemiyorum! Arkadaşlarım gerçekten unuttular mı yoksa unutmuş mu gözüküyorlar? Allah'a kasem olsun, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) kıyamete kadar gelecek fitne başılardan üç yüz ve daha fazla etbaı bulunan herkesi, hiçbirini bırakmadan, bize ismiyle, babasının ismiyle, kabilesiyle söyleyip haber verdi." [Ebu Davud, Fiten 1, (4243).][77]

*** İSMEN ZİKREDİLMEYEN FİTNELER**

-4773 -1- عن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: بَادِرُوا بِا ٴعْمَالِ فِتَناً كَقِطَعِ اللَّيْلِ الْمُظْلِمِ يُصْبِحُ الرَّجُلُ مُؤْمِناً، وَيُمْسِي كَافِراً وَيُمْسِي مُؤْمِناً وَيُصْبِحُ كَافِراً يَبِيعُ دِينَهُ بِعَرَضٍ مِنَ الدُّنْيَا[. أخرجه مسلم والترمذي .

1. (4743)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Karanlık gecenin parçaları gibi olan fitnelerden önce, hayırlı ameller işlemede acele edin. O fitne geldi mi kişi mü'min olarak sabaha erer de kâfir olarak akşama girer. Mü'min olarak akşama erer de kafir olarak sabaha ulaşır; dinini basit bir dünya menfaatine satar." [Müslim, İman 186, (118); Tirmizî, Fiten 30, (2196).][78]

-4774 -2- وعن ابْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: تَكُونُ فِي هَذِهِ ا ٴُمَّةِ أَرْبَعُ فِتَنٍ، فِي آخِرِهَا الْفَنَاءُ[. أخرجه أبو داود .

2. (4774)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Bu ümmette dört (büyük) fitne olacak. Sonuncusunda kıyamet kopacak!" [Ebu Davud, Fiten 1, (4241).][79]

AÇIKLAMA:

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu hadislerinde kıyamete kadar vukua gelecek dört mühim dahilî fitneden bahsetmektedir. Bu fitnelerin umumi vasfı Taberânî'nin İmran İbnu Husayn'dan yaptığı bir rivayette belirtilmiştir:
"Dört (büyük) fitne olacak. Birincide kan helal addedilecek; ikincide hem kan hem de mal helal addedilecek; üçüncüde hem kan, hem mal, hem de fercler helal addedilecek; dördüncü fitne Deccal fitnesidir."[80]

-4775 -3- وعن عَرْفَجَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: سَتَكُونُ هَنَاتٌ وَهَنَاتٌ، فَمَنْ أرَادَ أنْ يُفَرِّقَ أمْرَ هذِهِ اُمَّةِ وَهِىَ جَمِيعٌ فَاضْرِبُوهُ بِالسَّيْفِ كَائِناً مَنْ كَانَ. وَفي روايةٍ: فَاقْتُلُوهُ[. أخرجه مسلم وأبو داود والنسائي.»الهنات« جمع هنة، وهي الخصلة من الشر دون الخير .

3. (4775)- Arfece (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Şerler ve fesadlar olacak. Kim, birlik içinde olan bu ümmetin işinde tefrika çıkarmak isterse, kim olursa olsun kılıçla boynunu uçurun." -Bir rivayette: "...onu öldürün!" denmiştir-" [Müslim, İmaret 59, (1852); Ebu Davud, Sünnet 30, (4762); Nesâî, Tahrim 6, (7, 93).[81]

-4776 -4- وعن معاوية رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَامَ فِينَا رَسُولُ اللّهِ # فقَالَ: أَ إنَّ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ مِنْ أهْلِ الْكِتَابِ افْتَرقُوا عَلى اثْنَيْنِ وَسَبْعِينَ مِلَّةً، وَإنَّ هذِهِ اُمَّةِ سَتَفْتَرِقُ عَلى ثَثٍ وَسَبْعِينَ فِرْقَةَ: ثِنْتَانِ وَسَبْعُونَ في النَّارِ، وَوَاحِدَةٌ في الْجَنَّةِ، وَهِىَ الْجَمَاعَةُ[. أخرجه أبو داود.وزاد في رواية: »سَيَخْرُجُ مِنْ أُمَّتِى أقْوَامٌ تَتَجَارَى بِهِمُ ا٪هْوَاءُ كَمَا يَتَجَارَى الْكَلَبُ بِصَاحِبهِ َ يَبْقى مِنْهُ عِرْقٌ وَ مَفْصِلٌ إَّ دَخَلَهُ«.و»التَّجَارِى« تَفَاعَل من الجرى وهو الوقوع في ا٪هواء الفاسدة.و»التَّدَاعِى« فيها، تشبيها بجرى الفرس.»الكَلَبُ« بتحريك الم: داء معروف يعرض للكلب، إذا عض إنساناً عرضت له أعراض رديئة فاسدة قاتلة، فإذا تجارى با٪نسان وتمادى به هلك .

4. (4776)- Hz. Muâviye (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (bir gün) aramızda doğrulup buyurdular ki:
"Haberiniz olsun! Sizden önce Ehl-i Kitap, yetmiş iki millete (dine) bölündüler. Bu ümmet ise yetmiş üç fırkaya bölünecek. Bunlardan yetmiş ikisi ateşte, sadece biri cennettedir. Bu da (Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaattir." [Ebu Davud, Sünnet 1, (4597).]
Bir rivayette şu ziyade var: "Ümmetimden bir kısım gruplar çıkacak, bunları bid'alar istila edecek, tıpkı kuduzun, buna yakalanan kimsede hiç bir damar, hiçbir mafsal bırakmayıp her tarafını sardığı gibi, bu bid'a da onların her hallerine sirayet edecek." [82]

AÇIKLAMA:

Bid'a, daha önce[83] açıkladığımız üzere sünnette olmayan, sonradan çıkan her şey mânasına gelir. Bunlardan bir kısmı hayatın gelişmesi sebebiyle ortaya çıktığı için, İslam alimleri normal karşılamış hatta مَنْ سَنَ سُنَّةً حَسَنَةً hadisi açısından, bu çeşit bid' aya teşvik bile etmiştir. Bunlara bid'ayı hasene demişlerdir. Burada mevzubahis edilen, kötülenen bid'a bu değildir. Reddedilen bid'a, sünnete aykırı olan, alındığı takdirde bir sünnetin terkini gerektiren bid'attir. Bu bid'ate bid'at-i seyyie denmiştir.
Şunu da belirtmede fayda var: Halkımızın bid'at deyince anladığı şey, davranışlarla ilgili olan, maddî olan bid'attir. Halbuki hadiste bid'at deyince sadece maddî şeyler kastedilmez. İnançlar, telakkiler ve anlayışlarda da bid'at olabilir. Hatta bu çeşit bid'at önce gelir. Zîra kişinin inançlar telakkiler dünyasında, yani ruh âleminde bid'at yer etmeden, fiillerine, eşyalarına yani yaşayışına bid'at girmez. Nitekim ulemâ nezdinde ehl-i bid'at tabiri öncelikle Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat dışında kalan sapık mezhepleri ifade eder. Bu mezhep mensupları, Ehl-i Sünnetten kılık kıyafetle, kullandığı eşyalarla ayrılmazlar; sadece bazı temel meselelerdeki nokta-i nazarlardan ayrılırlar. Yani belirtmek istediğimiz husus, bid'at deyince itikada, inanca, telakkiye müteallik farklılıkların, sünnete aykırılıkların kastedildiğini tebarüz ettirmektir. Bilhassa geçmiş dönemlerde, kılıkkıyafet, kullanılan eşya ve hatta hayat tarzları ve davranışlarıyla birbirinin aynısı olan insanlardan bir kısmı Ehl-i Sünnet, bir kısmı ehl-i bid'at idiyse, aradaki fark sadece inanç cihetinden gelmekte idi. Ehl-i Sünnet, Kur'an-ı Kerim'in açıklamasında sünneti esas alanlardır. Ehl-i bid'a veya

ehl-i heva denenler de sünneti reddedip, onun yerine beşerî hevayı koyanlardır. Beşerî hevâ fertten ferde değişebileceği için, onlar sayıca çoktur. Hadiste ümmetin yetmiş üç fırkaya ayrılacağı belirtildikten sonra bunlardan sadece birinin yani sünnete uyanlar fırkasının kurtuluşa ereceği, geri kalanların ateşte olacağı belirtilmiştir. Aslında heva fırkalarının sayısı yetmiş ikiden pek çok kereler fazladır. Alimler hadisteki "yetmiş iki"den muradın, çokluk ifade ettiğini belirtirler. Ehl-i Sünnet, sünnete dayandığı için onun fırkaları yoktur. Bazı meselelerde ihtilaf ve farklılıklar olsa da bu yine bir sayılır. Çünkü, bu ihtilaflar da sünnete dayanır. Aynı meselede iki veya üç farklı sünnet, iki veya üç ayrı görüşe sebep olmuştur. Ancak bunlardan hiçbirine "sünnet dışı" denemez.

2- Hadiste, tıpkı vücudun her bir organına sirayet edip tesirini gösteren kuduz gibi, bid'anın da buna giren kimsenin hayatının her veçhesine, her safhasına gireceği beyan edilmektedir. Bu, "sünneti terk" prensibinin getireceği tabii neticeyi nazara vermektir. Sünneti terketme, kişinin ruh dünyasına bir mikrop gibi girdi mi, sünnetin taalluk ettiği her hususta neticesi hasıl olacak demektir.
Hayatımızda sünnetin müdahale etmediği, yönlendirmediği hangi husus var? Kılık kıyafetten yeme-içme, oturmakalkma, uyuma, konuşma... âdabına, dost veya düşmanla, komşuyla münasebetlerimize, canlı ve cansız tabiatta tasarrufa, Kur'an ayetlerinin tefsirine varıncaya kadar sayılamayacak kadar çok hususlarda sünetin yeri var, nuru var. Öyleyse "süneti terk" prensibi benimsenince, tıpkı kuduz hastalığının vücudun her tarafına sirayet etmesi gibi bid'a da mü'min kişinin hayatını her meselede sararak, belli bir duruş noktası, hudud tanımayacaktır.[84]

-4777 -5- وعن ابْنِ عَمْرِو العاص رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: لَيَأتِيَنَّ على أمَّتِى مَا أتَى علي بَنِي إسْرَائِيلَ حَذْوَ النَّعْلِ بِالنَّعْلِ، حَتّى إنْ كَانَ مِنْهُمْ مَنْ أتَى أُمَّهُ عَنِيَةً لَيَكُونَنَّ فِي أُمَّتِى مَنْ يَصْنَعُ ذلِكَ، وَإنَّ بَنِي إسْرَائِيلَ تَفَرَّقَتْ عَلى اثْنَيْنِ وَسَبْعِينَ مِلَّةً، وَسَتَفْتَرِقُ أُمَّتِى عَلى ثَثٍ وَسَبْعِينَ مِلَّةً؛ كُلُّهَا في النَّارِ إَّ مِلَّةً وَاحِدَةً. قَالُوا مَنْ هِىَ؟ قَالَ: مَنْ كَانَ عَلى مَا أنَا عَلَيْهِ وَأصْحَابِى[. أخرجه الترمذي.»حَذوَ النَّعْلِ بِالنَّعْلِ« أى مثل النعل ٔن إحدى النعلين تقطع وتقدّ على حذو النعل ا ٔخرى، والحذو: التقدير. قال الخطابى: في قوله #: ستفترق أمتى، دلة على أن هذه الفرق غير خارجة عن الملة والدين إذ جعلهم من أمته .

5. (4777)- İbnu Amr İbni'l-As (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Benî İsrail üzerine gelen şeyler, aynıyla ümmetimin üzerine de gelecektir. Öyle ki onlardan alenî olarak annesine gelen olmuşsa, ümmetimden de bu çirkin işi mutlaka yapan olacaktır. Nitekim, Benî İsrail yetmiş iki millete (dine, fırkaya) bölünmüştü. Benim ümmetim de yetmiş üç millete bölünecektir. Bunlardan bir tanesi hariç hepsi ateştedir."
"Bu fırka hangisidir?" diye soruldu.
"Benim ve ashabımın üzerinde olduğu şeyden ayrılmayanlardır!" buyurdular." [Tirmizî, İman 18, (2643).][85]

AÇIKLAMA:

1- Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), her fırkayı burada millet olarak isimlendirmektedir. Millet, aslında insanların Allah'a yakınlık sağlayabilmeleri için Allah tarafından peygamberleri diliyle teşri edilen şey, yani din mânasına gelir. Bütün şeriatler için kullanılır. Herhangi bir şeriati ifade etmek için izafet yapılır; millet-i İbrahim, millet-i Muhammed gibi. Ulema kelimeyi daha sonra öncelikle batıl fırkaları ifade etmede kullanmıştır. Çünkü bunlar, aradaki farklılıkları büyüterek, herbiri diğerinden ayrı bir dinmiş gibi ortaya çıkmış ve mecazî olarak da millet diye isimlendirilmiştir. Bazı alimler, hak da olsa batıl da olsa bir cemaatin müştereken benimsediği her bir fiil ve kavle millet demiştir.
Öyleyse hadis, ümmet efradının, biri diğerinden farklı düşünce ve davranışları benimseyen birkısım fırkalara ayrılacağını ifade etmiş olmaktadır. Bu farklılıklar hevadan geleceği için hepsi batıl olup , sadece bir fırka sünnetten ayrılmayacağı için haktır.
Mirkat'ta Aliyyu'l-Kârî Mevakıf'tan naklen belli başlı İslamî fırkaları sekiz kısma ayırır:

1) Mu'tezile: Bunlar "Kul, fiilinin halıkıdır" derler, rü'yeti reddederler, sevap ve ikabın vacip olduğunu söylerler. Başlıca 20 fırkaya ayrılmışlardır.

2) Hz. Ali muhabbetinde ifrata kaçan Şia. Bunlar 22 fırkaya ayrılmıştır.

3) Hz. Ali'yi ve büyük günah işleyenleri tekfirde ifrata kaçan Haricîler. Bunlar 20 fırkaya ayrılmıştır.

4) İman olunca günah zarar vermez, tıpkı küfür varsa amelin fayda vermediği gibi diyen Mürcie. Bunlar 5 fırkadır.

5) Fiillerin yaratılması meselesinde Ehl-i Sünnet gibi düşünmekle birlikte, Allah'tan sıfatları nefyetmede ve kelamın hadis olduğunu iddiada Mu'tezile gibi düşünen Neccâriye. Bunlar 3 fırkadır.

6) İnsanda ihtiyar yoktur, fiilinde mecburdur diyen Cebriyye. Bunlar tek fırkadır.

7) Allah'ı cisim yönüyle insana benzeten ve hulul iddia eden Müşebbihe. Bir fırkadır.

8) Ehl-i Sünnet. Bu da tek fırkadır. Hepsinin toplamı 73 yapar.
Bunların tali fırkaları mevzubahis edilmemiştir.

2- Burada şu hususu da belirtmemiz gerekir: Bu hadisi açıklayan alimlerimiz Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın burada, fıkhî meselelerdeki haram helal şeklindeki ihtilafları kastetmediğini belirtirler. Öyleyse hadiste zemmedilen fırkalar tevhid esaslarında hayır ve şerrin takdirinde, risalet ve peygamberliğin şartları, sahabenin müvalatı gibi, daha çok itikada giren meselelerde haktan ayrılıp hevaya sapan fırkalardır. Çünkü bu meselelerde ihtilaf edenler birbirlerini tekfir etmişlerdir. Halbuki ahkâm-ı fer'iyye ve fıkhiyyede ihtilafa düşenler arasında birbirlerini tekfir ve tefsik yoktur. Bu sebeple sadedinde olduğumuz hadiste temas edilen ümmetin fırkalara ayrılma işinden muradın, bu itikadi meselelerdeki ayrılıklar olduğu kabul edilmiştir.
Bu tefrikalar, daha Sahabe hayatta iken, Sahabe devrinin sonlarına doğru, Ma'bedu'l-Cühenî ve ona tabi olanlar tarafından çıkarılmaya başlanmış, zaman içinde inkişaf kaydetmiş, belli başlı yetmiş üç fırkayı bulmuştur.[86]

-4778 -6- وعن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: َ يَذْهَبُ اللَّيْلُ وَالنَّهَارُ حَتّى تُعْبَدَ الَّتُ وَالْعُزَّى. فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللّهِ؟ إنْ كُنْتُ ‘ظُنُّ حِينَ أنْزَلَ اللّهُ تَعالى: هُوَ الَّذِى أرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَى وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلى الدِّينِ كُلِّهِ. أنَّ ذَلِكَ تَامٌّ. قَالَ: إنَّهُ سَيَكُونُ مِنْ ذلِكَ مَا شَاءَ اللّهُ تَعالى ثُمَّ يَبْعَثُ اللّهُ رِيحاً طَيِّبَةً فَيُتَوَفّى كُلُّ مَنْ كَانَ في قَلْبِهِ مِثْقَالُ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ مِنْ إيمَانٍ، فَيَبْقى مَنْ َ خَيْرَ فيهِ فَيَرْجِعُونَ الى دِينِ آبَائِهِمْ[. أخرجه مسلم .

6. (4778)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (bir gün):
"Lât ve Uzza'ya (tekrar) tapılmadıkça gece ile gündüz gitmeyecektir!" buyurdular. Ben atılıp: "Ey Allah'ın Resulü! Allah Teala Hazretleri "O Allah ki Resulünü hidayet ve hak dinle göndermiştir, ta ki onu bütün dinlere galebe kılsın" (Saff 9) ayetini indirdiği zaman ben bunun tam olduğunu zannetmiştim!" dedim. Aleyhissalâtu vesselâm cevaben:
"Bu hususta Allah'ın dediği olacak. Sonra Allah hoş bir rüzgar gönderecek. Bunun tesiriyle kalbinde zerre miktar imanı olanın ruhu kabzedilecek. Kendisinde hiçbir hayır olmayan kimseler dünyada baki kalacaklar ve bunlar atalarının dinlerine dönecekler!" buyurdular." [Müslim Fiten 52, (2907).][87]

-4779 -7- وعن ثَوْبَانٍ رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: إنَّمَا أخَافُ عَلى أُمَّتِى ا،ئِمَّةَ الْمُضِلِّينَ، وَإذَا وُضِعَ السَّيْفُ فِي أُمَّتِى لَمْ يُرْفَعْ عَنْهَا الى يَوْمِ الْقِيَامَةِ، وَ تَقُومُ السَّاعَةُ حَتّى تَلْتَحِقَ قَبَائِلُ مِنْ أُمَّتِى بِالْمُشْرِكِينَ، وَحَتّى تَعْبُدَ قَبَائِلُ مِنْ أُمَّتِى ا،وْثَانَ، وَإنَّهُ سَيَكُونُ فِي أُمَّتِى ثَثُونَ كَذَّابا كُلُّهُمْ يَدَّعِى أنَّهُ نَبِىٌّ، وَأنَا خَاتَمُ النَّبِيِّينَ َ نَبِيَّ بَعْدِي، وَ تَزَالُ الطَّائِفَةُ مِنْ أُمَّتِى عَلى الْحَقِّ َ يَضُرُّهُمْ مَنْ خَالَفَهُمْ حَتّى يَأتِىَ أمْرُ اللهِ وَهُمْ عَلى ذلِكَ[.قَالَ علي بن المدينى رحمه الله تعالى: هم أصحاب الحديث. أخرجه مسلم وأبو داود والترمذي مفرقا، وأخرجه رزين بهذا اللفظ .

7. (4779)- Sevban (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Ümmetim için saptırıcı imamlardan korkarım. Ümmetimin arasına kılıç bir kere girdi mi, artık kıyamet gününe kadar kaldırılmaz. Ümmetimden bir kısım kabileler müşriklere iltihak etmedikçe, ümmetimden bir kısım kabileler putlara tapmadıkça kıyamet kopmaz. Ümmetimde otuz tane yalancı çıkacak hepsi de kendisinin peygamber olduğunu iddia edecek. Halbuki ben peygamberlerin mührüyüm (sonuncusuyum) ve benden sonra peygamber de yoktur. Ümmetimden bir grup hak üzerinde olmaktan geri durmaz. Onlara muhalefet edenler onlara zarar veremezler. Allah'ın (Kıyamet) emri, onlar bu halde iken gelir."

Ali İbnu'l-Medînî: "Bunlar ashabu'lhadistir" demiştir." [Müslim, İmaret 170, (1920); Ebu Davud, Fiten 1, (4252); Tirmizî, Fiten 32, (2203, 2220, 2230). Hadisi, Müslim, Ebu Davud ve Tirmizî parça parça rivayet etmişlerdir. Rezin ise bu lafızla (kaydettiğimiz şekilde tek bir rivayet halinde) tahriç etmiştir.][88]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, kıyamete yakın hakim olacak fitne ahvaliyle ilgili olarak muhtelif durumları zikretmektedir. Teysir müellifinin de belirttiği üzere, kaynaklarda farklı rivayetler halinde parça parça rivayet edilmiş olduğu halde, Rezîn bunları tek bir rivayet olarak kaydetmiştir. Ulema sıhhat yönünden eşit olan hadislerin bu suretle rivayetinde beis görmez. Ancak aralarında sıhhat açısından farklılıklar bulunan rivayetlerin birleştirilmesi kesinlikle caiz olmaz.

2- Saptırıcı imam, ümmetin haktan ayrılarak batıla, sapıklığa, fıskafücura gitmesine sebep olandır. Saptırma inanç ve fikirlerde olduğu gibi, yaşayışta da olabilir. Hadiste "İnsanlar önderlerinin dini üzeredir" denmiştir. Bazı hadislerde bu saptırıcıların cahil olacakları, Allah'tan korkmayacakları da belirtilir. Bir Müslim hadisi şöyle "Allah... insanlara cahil başlar bırakır. Bunlar ilme dayanmayan fetvalar vererek dalalete düşerler. Halkı da dalalete atarlar." Bu rivayet Buharî'de gelmiştir.

3- Ümmet arasına kılıç girmekten maksad, fitnedir. Yani Müslümanların, kendi aralarında ihtilaf ederek birbirlerini öldürmeleri, Hz. Osman (radıyallahu anh)'ın şehit edilmesiyle başlayan bu hal günümüze kadar ortadan kalkmış değildir. Böylece, bu hadisi de Resulullah'ın mucizelerinden biri olarak değerlendirebiliriz.

4- Ümmetten bir kısmının puta tapması, müşriklere iltihak etmesi de açık bir durumdur. Bazı şarihler burada işaret edilen putun manevi olabileceğini söylemiştir. Nitekim bir başka hadiste "Dinar ve dirheme (paraya) kul olanlar helak olmuştur" buyrularak sadece puta değil, parayapula da kul olunabileceğine dikkat çekilmiştir. Günümüzde, İslam beldelerinde her iki çeşit putçuluktan bahsedilebilir.

5- Resulullah, bu hadislerinde kıyamete kadar çok sayıda yalancı peygamberlerin çıkacağını haber vermektedir. Bunlar sayıca otuzu bulacaktır.

6- Hadis, kıyamete kadar İslam'ı yaşayan, İslam için açıktan açığa mücadele

eden bir grubun varlığını devam ettireceğini ifade eder. Ahmed İbnu Hanbel'e göre bunlar ehl-i hadistir. Buhari'ye göre ehl-i ilimdir. Nevevî daha geçerli bir yorumla bunların ümmetin her taifesinde olabileceğine dikkat çeker: "Askerler arasında cengâver yiğitlerdir, ulema arasında haktan taviz vermeyen , gerçeği canı pahasına söyleyen kimselerdir. Halk arasında her çeşit levme, ta'yibe rağmen zühd ve takvayı elden bırakmayan, emr-i bi'lmaruf ve nehy-i ani'lmünkeri şiar edinen kimselerdir." Dindarlığın pek çok sıkıntı ve meşakkati peşinden getirdiği günümüz şartlarında, İslam'a hasbî ve samimi bir surette her memlekette gönül verip çilesini çeken, işten atılan, hapse tıkılan, terfi ve makamından olan, karakollarda dayak yiyen, işkence çeken, hayatını kaybeden her zümreden insan bu gruptan sayılmalıdır. Hiçbir zümre bunu kendine mal edemez.

7- "Allah'ın emri, onlar bu halde iken gelir" ifadesi, kıyamet onların başına kopar demek değildir. Çünkü, başka hadisler, kıyametin mü'minlerin değil, kafirlerin başına kopacağını haber vermektedir. Öyle ise ibare, kıyametin kopacağı en son vakte kadar yeryüzünden dindarların, Rabb Teala'ya ihlasla kulluk yapanların eksik olmayacağını ifade etmektedir. Kıyametin kopmasına az kala Yemen cihetinden esecek hoş kokulu bir rüzgar bunların ruhunu kabzedecek, kıyamet kafirlerin, facirlerin başına kopacaktır.[89]

4780 -8- وعن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: لَيَأتِيَنَّ عَلى النَّاسِ زَمَانٌ َ يَدْرى الْقَاتِلُ في أيِّ شَيْءٍ قَتَلَ، وَ الْمَقْتُولُ في أى شَيْءٍ قُتِلَ. قِيلَ: وَكَيْفَ ذلِكَ؟ قَالَ: الْهَرْجُ الْقَاتِلُ وَالْمَقْتُولُ في النَّارِ[. أخرجه مسلم .

8. (4780)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"İnsanlar öyle günler görecek ki, katil niçin öldürdüğünü, maktul de niçin öldürüldüğünü bilemeyecek."
"Bu nasıl olur?" diye soruldu. Şu cevabı verdi:
"Herçtir! Öldüren de ölen de ateştedir." [Müslim, Fiten 56, (2908).] [90]

4781 -9- وعن أُسَامَةَ بنِ زَيدٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]أشْرَفَ النَّبِيُّ # عَلى أُطُمٍ مِنْ آطَامِ الْمَدِينَةِ. فقَالَ: هَلْ تَرَوْنَ مَا أرَى؟ قَالُوا: ، قال: فَإنِّى ‘رَى

مَوَاقِعَ الْفِتَنِ خِلَ بُيُوتِكَمْ كَمَواقِعِ الْقَطْرِ[. أخرجه الشيخان.»ا‘طمُ« بناء مرتفع، وجمعه آطام .

9. (4781)- Üsame İbnu Zeyd (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Medine'nin Ütüm denen (eski ve yüksek) binalarından birine yaklaşmıştı:
"Benim gördüklerimi siz de görüyor musunuz?" buyurdular. Yanındakiler: "Hayır" deyince, açıkladı:
"Ben, şu evlerinizin arasında bir kısım fitnelerin yerlerini görüyorum, tıpkı yağmur yerleri gibi." [Buhârî, Fezailu'l-Medine 8, Mezalim 25, Menakıb 25, Fiten 4; Müslim, Fiten 9, (2885).][91]

AÇIKLAMA:

1- Ütüm, Medine'de taştan yapılmış müstahkem binalara denir; bir nevi kaledir. Bazı tariflere göre Batı'daki şatoyu andırırlar.

2- Medine'ye fitnelerin çokça gelmesini yağmura teşbih buyurmuştur. Şarihler, Hz. Osman'ın şehid edilmesiyle başlayıp arkası kesilmeden devam eden fitne hareketlerini hatırlatarak, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu ihbarını onun mucizelerinden biri olarak zikrederler.
Hadiste geçen rü'yet (görme) hadisesi için de: "Ya ilmî bir rü'yettir, yahut da aynî (gözle olan) bir rü'yettir. Bu da fitnelerin, onun göreceği şekilde temessül ettirilmiş olmasıyla mümkün olur. Nitekim kıble cihetinde cennet ve cehennem de ona temessül ettirilmiş, namaz kılarken görmüştür" denilmiştir.
Resulullah'ın bunu ihbarı, ashabını fitneyi sabırla karşılamaya hazırlamak içindir. Fitneyi haber verdiği hadislerde, soru üzerine, o esnada nasıl davranmaları gerektiği hususunda açıklamalar yapmıştır: Konuşmamak, bulaşmamak, sıkıntılara katlanmak, fitne çıkan yerden uzaklaşmak vs. [92]

-4782 -10- وعن أبى سعيدٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: تَمْرُقُ مَارَقَةٌ عِنْدَ فِرْقَةٍ مِنَ الْمُسْلِمِينَ يَقْتُلُهَا أوْلى الطَّائِفَتَيْنِ بِالْحَقِّ[. أخرجه أبو داود.»تمرقُ« أى تخرج طائفة من الناس على المسلمين

فتحاربهم.و»وَالْمارقُ« الخارج عن الطاعة المفارق للجماعة .

10. (4782)- Ebu Said (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Müslümanlar arasına tefrika girip (iki fırkaya ayrıldıkları) zaman dinden çıkan bir taife zuhur edecek. Onları, iki taifeden hakka en yakın olanı öldürecektir." [Müslim, Zekat 150, (1065); Ebu Davud, Sünnet 13, (4467).][93]

AÇIKLAMA:

Hadis, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın mucizelerinden biridir. Zîra, haber verdiği gibi çıkmıştır. İhtilaflar çıktığı zaman, kendini gösteren iki fırkadan biri Hz. Ali ve taraftarları, diğeri de Hz. Ali (radıyallahu anh) ile savaşan muhalifleridir. Bu sırada zuhur eden sapık zümre ise Haricîlerdir. Haricîleri, Hz. Ali fırkası öldürmüştür.
Nevevî der ki: "Bu (meseleye temas eden) rivayetler, ilk ihtilaflarda Hz. Ali ve taraftarlarının haklı, muhaliflerinin yani Hz. Muaviye ve taraftarlarının haksız ve müteevvil olduklarını gösterir. Yine bu rivayetlerden her iki tarafın da mü'min olduklarını anlamaktayız. Bunlar, aralarında savaş yapmakla dinden çıkmış değillerdir, fâsık da olmuş değillerdir."
Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat, Ashab-ı Güzîn arasında cereyan eden bu savaşlarda iyi niyetle, rıza-ı Bari için hareket edildiğni, her iki taraf da içtihad etmiş olmakla birlikte Hz. Ali'nin içtihadında musib olduğunu, öbür tarafın isabet edemediğini; ancak, "müçtehid müçtehidi nakzedemez", "müçtehid hata ederse günahkâr olmaz, sadece içtihad sevabı alır" gibi temel prensipler icabı, her iki tarafın da Allah indinde mükafaat göreceği neticesini çıkarmıştır.
Hadiste de görüldüğü üzere sapık oldukları tebeyyün eden Haricîlerin Hz. Ali'yi tekfir etmeleri, onların sapıklığına delil olmaktadır. [94]

-4783 -11- وعن ابن عُمَرَ رَضِيَ اللهُّ عَنْهما قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِّ #: إذَا مَشَتْ أُمَّتِى الْمُطَيطَاءَ وَخَدَمَتْهَا أبْنَاءُ الْمُلُوكِ: فَارِس وَالرُّومُ، سُلِّطَ شِرَارُهَا عَلى خِيَارِهَا[. أخرجه الترمذي.»المُطَيطَاءُ« بضم الميم والمد: المشى بتبختُر، وهى مِشْيَةُ المتكبرين المتجبرين .

11. (4783)- İbnu Ömer (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ümmetim çalımlı çalımlı yürüdü ve meliklerin evladları, Rumlar ve İranlılar hizmetini yaptı mı, şerirleri hayırlılarına musallat edilecektir." [Tirmizî, Fiten 64, (2262).][95]

AÇIKLAMA:

1- Şarihler bu hadisi de Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın mucizelerinden sayarlar. Zîra, Bizans ve İran toprakları fethedilip onların hazine ve malları ganimet kılınıp, insanları esir edilince iç fitneler başlamış, ilk defa Hz. Osman'a saldırılmış, daha sonra Emevîler Haşimîlere saldırmış ve böylece başlayan fitneler günümüze kadar aralıksız devam edip gelmiştir.

2- Çalımlı çalımlı yürümek, kibir ve gurura düşmek, kulluk haddinin dışına çıkmaktır. Kibir, bir nevi şirk ve inkârdır.[96]

4784-12- وعن ابن عَمْرو بن العاص رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: إذَا فُتِحَتْ عَلَيْكُمْ خَزَائِنُ فَارِسَ وَالرُّومِ، أىُّ قَوْمٍ أنْتُمْ؟ قَالَ عَبْدُ الرَّحْمنِ ابْنُ عَوْفٍ: نَكُونُ كَمَا أمَرَنَا اللّهُ تَعَالَى. فَقَالَ #: بَلْ تَتَنَافَسُونَ وَتَتَحَاسَدُونَ ثُمَّ تَتَدَابَرُونَ وَتَتَبَاغَضُونَ، ثُمَّ تَنْطَلِقُونَ الى مَسَاكِينِ الْمُهَاجِرِينَ فَتَحْمِلُونَ بَعْضَهُمْ عَلى رِقَابِ بَعْضٍ[. أخرجه مسلم.»المُنَافَسَةُ« على الشئ: المغالبة عليه وانفراد به.و»التَّدَابُر« كناية عن اختف وافتراق.

12. (4784)- İbnu Amr İbni'l-As (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir gün:

"Size İran ve Bizans'ın hazineleri açılınca, nasıl bir kavim olacaksınız?" diye sormuştu. Abdurrahman İbnu Avf: "Allah'ın emrettiği şekilde oluruz!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm:

"Bilakis, sizler birbirinizle münafese (menfaat yarışı) edecek, hasedleşecek sonra da birbirinizden yüz çevirecek ve kinleşeceksiniz. Daha sonra da muhacirlerin miskin (ve zayıf olan)larına gidip bir kısmını diğeri üzerine valiler

yapacaksınız." [Müslim, Zühd 7, (2962).][97]

-4785 -13- وعن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: إذَا كَانَتْ أُمَرَاؤُكُمْ خِيَارَكُمْ، وَأغْنِيَاؤُكُمْ سُمَحَاءَكُمْ، وَأُمُورُكُمْ شُورَى بَيْنَكُمْ فَظَهْرُ ا٬رْضِ خَيْرٌ لَكُمْ مِنْ بَطْنِهَا؛ وَإذَا كَانَتْ أُمَرَاؤُكُمْ شَرَارَكُمْ، وَأغْنِيَاؤُكُمْ بُخَءَكُمْ وَأُمُورُكُمْ الى نِسَائِكُمْ فَبَطْنُ ا٬رْضِ خَيْرٌ لَكُمْ مِنْ ظَهْرِهَا[. أخرجه الترمذي .

13. (4785)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Umerânız hayırlı olanlarınızdan iseler, zenginleriniz sehâvetkâr kimselerse, işlerinizi aranızda müşavere ile hallediyorsanız, bu durumda yerin üstü (hayat), altından (ölümden) hayırlıdır. Eğer umeranız şerirlerinizden, zenginleriniz cimri ve işleriniz kadınların elinde ise, yerin altı üstünden, (ölmek yaşamaktan) daha hayırlıdır. (Çünkü artık dini ikame imkanı kalmaz.)" [Tirmizî, Fiten 78, (2267).][98]

-4786 -14- وعن علي رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ # كَيْفَ بِكُمْ إذَا فَسَقَ فِتْيَانُكُمْ، وَطَغَى نِسَاؤُكُمْ. قَالُوا: يَا رَسُولَ اللّهِ؛ وَإنَّ ذلِكَ لَكَائِنٌ. قَالَ: نَعَمْ وَأشَدُّ. كَيْفَ إذَا لَمْ تَأمُرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَلَمْ تَنْهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ؟ قَالُوا: يَا رَسُولَ اللّهِ، وَإنَّ ذلِكَ لَكَائِنٌ؟ قَالَ: نَعَمْ وَأشَدُّ. كَيْفَ بِكُمْ إذَا أمَرْتُمْ بِالْمُنْكَرِ وَنَهَيْتُمْ عَنِ الْمُعْرُوفِ؟ قَالُوا:
يَا رَسُولَ اللّهِ، وإنَّ ذلِكَ لَكَائِنٌ؟ قَالَ: نَعَمْ وَأشَدُّ. كَيْفَ بِكُمْ إذَا رَأيْتُمْ الْمَعْرُوفَ مُنْكَراً وَالْمُنْكَرَ مَعْرُوفاً، قَالُوا يَا رَسُولَ اللّهِ، وَإنَّ ذلِكَ لَكَائِنٌ؟ قَالَ: نَعَمْ[. أخرجه رزين .

14. (4786)- Hz. Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (bir gün):
"Gençlerinizin fıska düştüğü, kadınlarınızın azdığı zaman haliniz ne olur?" diye sormuştu. (Yanındakiler hayretle):
"Ey Allah'ın Resulü, yani böyle bir hal mi gelecek?" dediler.

"Evet, hatta daha beteri!" buyurdu ve devam etti:
"Emr-i bi'lma'rufta bulunmadığınız, nehy-i ani'lmünker yapmadığınız vakit haliniz ne olur?" diye sordu. (Yanındakiler hayretle):
"Yani bu olacak mı?" dediler.
"Evet, hatta daha beteri!" buyurdular ve sormaya devam ettiler:
"Münkeri emredip, ma'rufu yasakladığınız zaman haliniz ne olur?" (Yanında bulunanlar iyice hayrete düşerek):
"Ey Allah'ın Resulü! Bu mutlaka olacak mı?" dediler.
"Evet, hatta daha beteri!" buyurdular ve devam ettiler:
"Ma'rufu münker, münkeri de ma'ruf addettiğiniz zaman haliniz ne olur?" (Yanındaki Ashab): "Ey Allah'ın Resûlü! Bu mutlaka olacak mı?" diye sordular.
"Evet, olacak!" buyurdular." [Rezin tahric etmiştir. Bu rivayet daha muhtasar olarak Ebu Ya'lâ'nın Müsned'inde ve Taberanî'nin el-Mucemu'l-Evsat'ında tahric edilmişir. Heysemî, Mecmau'z-Zevaid'de kaydetmiştir (7, 281).][99]

AÇIKLAMA:

İslam'ın en şa'şaalı şekilde yaşandığı bir anda, zamanımızdaki içtimâî bozukluğu olduğu gibi görüp tasvir etmek, gerçekten lisan-ı nübüvvete has bir hadisedir, tam bir mucizedir.
Resulullah tedricen şu hallerin vukua geleceğini haber vermektedir:

1) Gençlerin taşkınlığı, kadınların azması.

2) Emr-i bi'lma'ruf ve nehy-i ani'lmünkerin terki.

3) Münkerin emredilmesi, ma'rufun yasaklanması.

4) Ma'rufun münker münkerin ma'ruf addedilmesi.

Hadisin siyakından şu husus anlaşılmaktadır: Bu içtimâî ve dinî bozuklukların ilk halkasını, gençlerin ve kadınların ihmal edilerek İslamî terbiye ile yeterince terbiye edilmemesi teşkil etmektedir.
Bu hal zamanla emr-i bi'lma'rufun terkine müncer olmaktadır.
Emr-i bi'l-ma'rufun terki, zamanla münkerin emrine, ma'rufun nehyine sebep olmaktadır.
Bozulmanın son halkasını ma'rufun münker bilinmesi, münkerin de ma'ruf sayılması teşkil etmektedir.
Bu hal, değerler sisteminin alt-üst olması, tersine dönmesidir. Günümüzde ilericilik, çağdaşlık, laiklik yaftası altında ta'mime çalışılan beşerî değerler

sistemi, dinî açıdan ma'rufun münker addedilmesinden başka bir şey değildir. Keza çağdışılık, gericilik, yobazlık, anti laisizm şeklinde ifade edilen hususlar da ma'rufun münker addedilmesinden başka bir mâna taşımaz.
Resulullah'ın gerçek bir mucizesi olarak değerlendirdiğimiz bu hadisinin bir başka dikkat çeken yönü, bu hallere düşecek kimselerin ümmet mefhumuna dahil olmasıdır. Yani İslam'ın dışında, gayr-ı müslimlerin kafalarında gelişip, hayatlarında yaşanacak bozukluklar olmayıp, bizzat Müslümanlara intikal edeceğinin bu hallerin Müslümanlarca benimseneceğinin ifade edilmiş olmasıdır.
Dediğimiz gibi, en azından memleketimizde bu halleri son zamanlarda iyice müşahede eder hale geldik.[100]

-4787 -15- وعن أبى مالكٍ أو أبى عَامرٍ ا ُشعرى رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: لَيَكُونَنَّ مِنْ أُمَّتِى قَوْمٌ يَسْتَحِلُّونَ الْحِرَ وَالْحَرِيرَ، وَالْخَمْرَ وَالْمَعَازِفَ، وَلَيَنْزِلَنَّ أَقْوَامٌ الى جَنْبِ عَلَمٍ، تَروحُ عَلَيْهِمْ سَارِحَةٌ لَهُمْ فَيْأتِيهِمْ رَجُلٌ لِحَاجَتِهِ، فَيَقُولُونَ: ارْجِعْ إلَيْنَا غَداً فَيُبَيِّتُهُمُ اللّهُ تَعالى، وَيَضَعُ الْعَلَمَ، وَيَمْسَخُ آخَرِينَ قِرَدَةً وَخَنَازِيرَ
الى يَوْمِ الْقِيَامَةِ[. أخرجه البخاري.»الحِر« بكسر الحاء المهملة وبعدها راءٌ مهملةَ، والمراد به هنا: الزنا.و»العَلَمُ« الجبل والعمة.و»تَروحُ عليْهِمْ السَّارِحَةَ« السارحة: المواشى تسرح الى المرعى، وتروح الى أهلها بالعشى.و»بَيَّتَهُمُ العدوُّ« إذا طرقهم لي وهم غافلون .

15. (4787)- Ebu Malik veya Ebu Amir el-Eş'arî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Ümmetimden bir kavim, ferci (zinayı), ipeği, içkiyi, çalgıyı helal addedecektir. Bir kısım kavimler de bir dağın eteğine inecekler. Onların sürüsünü, çoban sabahları yanlarına getirecek. (Fakir) bir adam da bir ihtiyacı için yanlarına gelecek. Onlar adama:
"Bize yarın gel!" derler. Bunun üzerine Allah onları geceleyin yakalayıverir ve dağı tepelerine koyarak bir kısmını helak eder. Geri kalanları da mesh ederek kıyamete kadar maymun ve hınzırlara çevirir." [Buhârî, Eşribe 6.][101]

AÇIKLAMA:

Hadiste zikredilen belanın hakikatı üzere olacağı gibi, mecaz olacağı da kabul edilmiştir. Hakikatı üzere olması mümkündür. Zîra geçmiş milletlerde, benzer hâdiseler vaki olmuştur. Mecaz olması halinde insanların ahvalinin değişmesinden kinayedir. İbnu Hacer: "Hakikat olması esastır" der.[102]

-4788-16- وعن حذيفة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]كَانَ النَّاسُ يَسْألُونَ رَسُولَ اللّهِ # عَنِ الْخَيْرِ، وَكُنْتَ أسْألُهُ عَنِ الشَّرِّ، مَخَافَةَ أنْ يُدْرِكَنِى. فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللّهِ إنَّا كُنَّا في جَاهِلِيَّةٍ وَشَرٍّ فَجَاءَنَا اللّهُ بهذَا الْخَيْرِ، فَهَلْ بَعْدَ هذَا الْخَيْرِ مِنْ شَرٍّ. قَالَ: نَعَمْ: قُلْتُ: فَهَلْ بعْدَ ذلِكَ الشَّرِّ مِنْ خَيْرٍ قَالَ: نَعَمْ، وَفِيهِ دَخَنٌ. فَقُلْت-34وَمَا دَخَنُهُ؟ قَالَ:
قَوْمٌ يَسْتَنُّونَ بِغَيْرِ سُنَّتِي وَيَهْتَدُونَ بِغَيْرِ هَدْيِي تَعْرِفُ مِنْهُمْ وَتُنْكِرُ. قُلْتُ: فَهَلْ بَعْدَ ذلِكَ الْخَيْرِ مِنْ شَرٍّ؟ قَالَ: نَعَمْ. دُعَاةٌ على أبْوَابِ جَهَنَّمَ، مَنْ أجَابَهُمْ إلَيْهَا قَذَفُوهُ فيهَا. قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللّهِ، فَمَا تَأمُرُنِى إنْ أدْرَكَنِى ذلك؟ قَالَ: تَلْزَمُ جَمَاعَةَ الْمُسْلِمينَ وإمَامَهُمْ. قُلْتُ: فإنْ لَمْ يَكُنْ جَمَاعَةٌ وَ إمَامٌ؟ قَالَ: فاعْتَزِلْ تِلْكَ الْفِرَقَ كُلِّهَا وَلَوْ أنْ تَعضَّ بِأصْلِ شَجَرَةٍ؛ حَتّى يُدْرِكَكَ الْمَوْتُ وأنْتَ عَلى ذلِكَ[. أخرجه الشيخان وأبو داود .

16. (4788)- Hz. Huzeyfe (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a halk hayırdan sorardı. Ben ise, bana da ulaşabilir korkusuyla, hep şerden sorardım. (Yine bir gün):
"Ey Allah'ın Resulü! Biz cahiliye devrinde şer içerisinde idik. Allah bize bu hayrı verdi. Bu hayırdan sonra tekrar şer var mı?" diye sordum.
"Evet var!" buyurdular. Ben tekrar: "Pekiyi bu şerden sonra hayır var mı?" dedim.
"Evet var! Fakat onda duman da var" buyurdular. Ben: "Duman da ne?" dedim.
"Bir kavim var. Sünnetimden başka bir sünnet edinir; hidayetimden başka bir hidayet arar. Bazı işlerini iyi (maruf) bulursun, bazı işlerini kötü (münker) bulursun" buyurdular. Ben tekrar: "Bu hayırdan sonra başka bir şer kaldı mı?" diye sordum.
"Evet! buyurdular. Cehennem kapısına çağıran davetçiler var. Kim onlara icabet

ederek o kapıya doğru giderse, onlar bunu ateşe atarlar" buyurdular. Ben: "Ey Allah'ın Resulü! Ben (o güne) ulaşırsam, bana ne emredersiniz?" dedim.
"Müslümanların cemaatine ve imamlarına uy, onlardan ayrılma. [İmam sırtına (zulmen) vursa, malını (haksızlıkla) alsa da onu dinle ve itaat et!]" buyurdular.
"O zaman ne cemaat ne de imam yoksa?" dedim.
"O takdirde bütün fırkaları terket (kaç)! Öyle ki, bir ağacın köküne dişlerinle tutunmuş bile olsan, ölüm sana gelinceye kadar o vaziyette kal!" buyurdular." [Buharî, Fiten 11, Menakıb 25; Müslim, İmaret 51, (1847); Ebu Davud, Fiten 1, (4244, 4245, 4246, 4247).][103]

AÇIKLAMA:

Bu hadisten ulema, İbnu Hacer'in açıklamasına göre, Müslümanların cemaatine uymanın şart olduğu, asi bile olsalar sultanlara itaatin gerektiği hükmünü çıkarmışlardır.
Beyzâvî der ki: "Mânası şudur: "Eğer yeryüzünde halife yoksa, sana uzlet ve zamanın sıkıntılarına sabır gerekir. "Ağacın köküne dişlerle tutunmak" tabiri meşakkate tahammülden kinayedir. Şu sözde olduğu gibi: "Falan elemin şiddetinden taşı ısırıyor." Veya maksad "uymak"tır. Nitekim bir başka hadiste "Ona dişlerinizle tutunun" denmiştir. Önceki mânayı bir başka hadisteki "Sen bir köke dişinle tutunmuş vaziyette ölsen, o (fitne cemaatlerinden) birine uymandan hayırlıdır" ifadesi teyid eder."
İbnu Battal der ki: "Müslümanların cemaatine uyup, zalim imamlara isyanı terk etmek gerektiği görüşünde olan fakihler cemaatine bu hadiste hüccet vardır. Çünkü, hadis sonuncu taifeyi, "Cehennem kapılarına davet ediciler" olarak vasfetti. Onlar hakkında, "Bazı işlerini iyi (maruf) bulursun, bazı işlerini de kötü (münker) bulursun" demedi. Bunlar öyle olmazlar, bunlar hak üzere değildirler. Buna rağmen cemaate uymayı emretti."
Taberî der ki: "Bu emir ve cemaat hususunda ihtilaf edilmiştir. Bir grup alim: "Bu emir vacip ifade eder. "Cemaat"ten murad da, sevad-ı azam (yani ekseriyet)tir" demiştir." Taberî, sonra İbnu Mes'ud'dan bir fetva kaydeder: "Hz. Osman katledildiği zaman kendisine vaki olan bir sual üzerine: "Sana cemaate uymayı tavsiye ederim. Zîra Allah Teala hazretleri, ümmet-i Muhammed'in hepsini dalalete atıcı değildir" diye tavsiyede bulunur. Bir grup da şöyle der: "Cemaat"ten murad Sahabe'dir; sonraki nesiller değil." Bir grup da: "Onlardan murad ehl-i ilimdir. Zira Allah Teala hazretleri alimleri halk için bir hüccet

kılmıştır. İnsanlar din meselesinde onlara tabidirler" demiştir.
Taberî, bu farklı görüşleri kaydettikten sonra der ki: "Doğru olanı şudur: "Hadisten murad, emir tayininde (ehl-i hal ve akdin) içtima etmiş bulunduğu kimseye itaat etmekte olanların cemaatine uymaktır. Kim biatını bozarsa cemaatten ayrılmış olur." Devamla der ki: "Hadiste şu hüküm de var: "İnsanlar imamsız kalır ve insanlar bu yüzden fırkalara ayrılırsa, kişi şerre düşmek korkusuyla elinden gelirse bu fırkalardan hiçbirine katılmaz. Diğer hadislerde gelen ifadeler de bu hükme uyarlar. Bu hüküm esas alınınca zahirinde ihtilaf olan hadisler de telif edilmiş olur."
İbnu Ebî Cemre hadisten başka incelikler çıkarır:

* "Bu hadiste, kullardan herbirini dilediği şekilde istihdam edişinde kullar hakkındaki Allah'ın hikmeti gözükmektedir. Şöyle ki: Ashab'ın çoğuna, bizzat amel etmeleri ve başkalarına da tebliğ etmeleri için, hayırdan sual etmeleri sevdirildiği halde, Huzeyfe (radıyallahu anh)'ye de bizzat çekinmesi ve Allah'ın kurtuluşunu irade ettiği kimselerden de def'ine sebep olması için şerden sual etmesi sevdirilmiştir.

* Hadisten, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sadırının genişliği ve herkese her ne sorarsa uygun cevap verebilecek kadar her hususa müteallik ahkâmı bildiği de görülmektedir.

* Hadisten şu netice de çıkarılmaktadır: Her kime bir şey sevdirilirse, o kimse, bu hususta başkasını geçer. Bundandır ki, Hz. Huzeyfe, başkasının bilmediği şeyleri bilen sahib-i sır idi. Öyle ki, münafıkların ismini ve müstakbel hadiselerin birçoğunu bilmekte idi.

* Hadisten elde edilen bir diğer nafi prensip ta'lim edebine girmektedir; talebeye, çeşitli mübah ilimlerden hangisine meyletmişse onu öğretmek esas alınmalıdır. Çünkü, talebenin onda başarılı olma ve hakkından gelme şansı daha kuvvetlidir.

* Hadis, hayır yolunu gösteren her şeye hayır, şerre sevkeden herşeye de şer dendiğini de ifade eder.

* Kim, Kur'an ve sünnet varken bir başka şeyi din için asıl yapar da Kur'an ve sünneti ikinci plana atar ve bu ihdas ettiği şeye tabi kılarsa, yapılan bu iş zemmedilir, kabul edilmez.

* Bâtılı ve nebevî hidayete muhalefet eden her şeyi reddetmek vaciptir. Sünnete muhalif olan şeyi, makamı yüksek veya alçak her kim söylemiş olursa olsun,

hükmü birdir, merduddur."[104]

-4789 -17- وعن عبدالرِّحمنِ بن عبدِ رَبِّ الْكَعْبَةِ. قَالَ:]دَخَلْتُ الْمَسْجِدَ فإِذَا عَبْدُاللّهِ بْنُ عَمْرِو بْنُ الْعَاص رَضِيَ اللّهُ عَنْهما جَالِسٌ
في ظِلِّ الْكَعْبَةِ، وَالنَّاسُ في ظِلِّ الْكَعْبَةِ مُجْتَمِعُونَ إلَيْهِ فَجَلَسْتُ إلَيْهِ. فقَالَ: كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللّهِ # في سَفَرٍ، فَنَزَلْنَا مَنْزً فَمِنَّا مَنْ يُصْلِحُ خِبَاءَهُ وَمِنَّا مَنْ يُنَضِّدُ رَحْلَهُ، وَمِنَّا مَنْ هُوَ في جَشَرِهِ، إذْ نَادَى مُنَادِى رَسُولِ اللّهِ #: الصَّةُ جَامِعَةً، فَاجْتَمَعْنَا إلَيْهِ. فقَالَ: إنَّهُ لَمْ يَكُنْ نَبيٌّ قَبْلِي إَّ كَانَ عَلَيْهِ أنْ يَدُلَّ أُمَّتَهُ عَلى خَيْرِ مَا يَعْلَمُهُ لَهُمْ، وَيُنْذِرَهُمْ شَرَّ مَا يَعْلَمُهُ لَهُمْ، وَإنَّ أُمَّتَكُمْ هذِهِ جُعِلَ عَافِيَتُهَا في أوَّلِهَا، وَسَيُصِيبُ آخِرَهَا بَءٌ، وَأُمُورٌ تُنْكِرُونَهَا، فَتَجِئُ فِتْنَةٌ فَيَزْلِقُ بَعْضُهَا بَعْضاً. فَيَقُولُ الْمُؤْمِنُ: هذِهِ مُهْلِكتِي. ثُمَّ تَنْكَشِفُ وَتَجِئُ الْفِتْنَةُ. فَيَقُولُ الْمُؤْمِنُ: هذِهِ هذِهِ. فَمَنْ أحَبَّ أنْ يُزَحْزَحَ عَنِ النَّارِ وَيُدْخَلَ الْجَنَّةَ، فَلْتَأتِهِ مَنِيَّتُهُ وَهُوَ يُؤْمِنُ باللّهِ وَالْيَوْمِ اŒخِرِ، وَلْيَأتِ الى النَّاسِ مَا يُحِبُّ أنْ يُؤْتى إلَيْهِ، وَمَنْ بَايَعَ إمَاماً فَأعطَاهُ صَفْقَةَ يَدِهِ وَثَمْرَةَ قَلْبِهِ فَلْيُطِعْهُ مَا اسْتَطَاعَ. فإنْ جَاءَ آخَرُ يُنَازِعُهُ فَاضْرِبُوا عُنُقَ اŒخَرِ. قَالَ: فَدَنَوْتُ مِنْهُ. فَقُلْتُ: أنْشُدُكَ اللّهَ، أأنْتَ سَمِعْتَ هذَا مِنْ رَسُولِ اللّهِ # فأهْوَى إلى أُذُنِهِ وَقَلْبُهُ بِيَدِهِ؛ وَقَالَ: سَمِعَتْهُ أُذُنَاىَ، وَوَعَاهُ قَلْبِى. فَقُلْتُ: إنَّ ابْنَ عَمِّكَ مُعَاوِيَةَ يَأمُرُنَا أنْ نَأكُلَ أمْوَالَنَا بَيْنَنَا بِالْبَاطِلِ، وَنَقْتُلَ أنْفُسَنَا، واللّهُ تَعالى يَقُولُ: يَا أيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا َ تَأكُلُوا أمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ إَّ أنْ تَكُونَ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِنْكُمْ وَ تَقْتُلُوا أنْفُسَكُمْ إنَّ اللّهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيماً. فَسَكَتَ عَنِّى سَاعَةً؛ ثُمَّ قَالَ: أطِعْهُ في طَاعَةِ اللّهِ، وَاعْصِهِ في مَعْصِيَةِ اللّهِ[. أخرجه مسلم والنّسائى.»اَلْجَشَرُ« هنا: المال من المواشى التي ترعى حول البيت، و تروح
الى أهلها لي.و»يَزْلِقُ بَعْضُهَا بَعْضاً« أى يدفعه بسرعة وُروده عليه.وروى »يَزْهَقُ«. بالهاء بدل الم.و»ا"زهاقُ« اعجال .

17. (4789)- Abdurrahman İbnu Abdi'l-Ka'be anlatıyor: "Mescide girmiştim. Abdullah İbnu Amr İbni'l-As (radıyallahu anhümâ)'yı gördüm, Ka'be'nin

gölgesinde oturuyordu. Ka'be'nin gölgesinde birçok kimse ona müteveccih olarak oturmuştu. Ben de ona doğru oturdum. Şunu anlattı:
"Bir seferde Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la beraberdik. Bir yerde konakladık. Kimimiz çadırını tamir ediyor, kimimiz yerini düzlüyor,(29) kimimiz hayvanlarını güdüyordu. Derken Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın münadisi seslendi: "es-Salatu câmia: Haydin namaza!" Resulullah'a gittik, yanında toplandık. Şöyle buyurdular:
"Benden önce her peygamber, ümmeti için hayır bildiği şeyi onlara öğretmekle mükellef idi. Onlar için şer bildiği şeyden de onları inzar etmesi (korkutması) gerekli idi. Bilesiniz, şu ümmetinizin afiyeti önce gelenler hakkında kesin kılınmıştır. Sonrakiler belaya ve kötü addedeceğiniz birkısım hallere maruz kalacaklardır. Birbirini takip eden fitneler gelecek. Mü'min: "Bu fitne helakimdir" diyecek. Sonra bu kalkacak, başka bir fitne gelecek. "Helakim işte bundan, işte bundan" diyecek. Öyleyse, kim ateşten uzak kalmayı ve cennete girmeyi dilerse, Allah'a ve ahiret gününe inanır olduğu halde ölümü karşılasın. İnsanlara, onların kendisine nasıl muamele etmelerini dilerse öyle muamelede bulunsun. Kim bir imama biat edip samimiyetle sadakat sözü vermiş ise, elinden geldikçe ona itaat etsin. Bir başkası gelip, önceki ile münazaaya girişecek olursa sonradan çıkanın boynunu uçurun.
"Ravi (Abdurrahman) der ki: "Abdullah İbnu Amr'a yanaştım ve:
"Allah aşkına söyle. Bu anlattıklarını bizzat kendin Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan işittin mi?" dedim. Sorum üzerine eliyle kulak ve kalbini tutarak: [105]

"Evet kulaklarım işitti, kalbim de belledi" dedi. Ben:
"Ama, amcaoğlun Muaviye, bize mallarımızı aramızda batıl bir şekilde yememizi, birbirimizi öldürmemizi emrediyor. Halbuki Allah Teala hazretleri (mealen): "Ey iman edenler! Birbirinizin malını haram şekilde yemeyin; ancak karşılıklı rıza ile yaptığınız ticaret başkadır. Birbirinizi ve kendinizi öldürmeyin. Canlarınızı da boşu boşuna tehlikeye atmayın. Şüphesiz ki Allah size merhametlidir" (Nisa 29) buyuruyor" dedim. Biraz sustu sonra:
"Allah'a itaatte ona itaat et, Allah'a isyanda ona isyan et!" dedi. " [Müslim, İmaret 46, (1844); Nesâî, Bey'at 25, (7, 153); Ebu Davud, Fiten 1, (4248); İbnu Mace, Fiten 9, (3956).][106]

AÇIKLAMA:

Hadis, izah gerektirmeyecek kadar açık. Ancak son kısımdan, konuşmanın Hz. Muaviye (radıyallahu anh) zamanında geçtiği anlaşılmaktadır. Bu durumda, icraatı ve hatta meşruiyeti bazı dedikodulara sebep olan halife Hz. Muaviye'ye itaat hususunu gündeme getirmektedir. Anlaşılan, hadisin ravisi Abdurrahman, Hz. Muaviye'nin emirlerine itaatın caiz olup olmayacağı hususunda mütereddittir. Bu tereddütünü, yeri gelmişken Abdullah İbnu Amr İbni'l-As'a, Hz. Muaviye aleyhinde ayet-i kerimeyi de delil kılarak sorar. Ancak yüce sahabi İbnu Amr, fitne hususundaki İslam'ın fetvasını verir:
"Allah'a itaat etmeyi tazammun eden emirlerinde itaat edin. Allah'a isyan mânasını taşıyan emirlerinde isyan edin!"
Hadiste geçen "isyan etmek"ten murad "Allah'a isyanı mucip olan emirlere uymayın, o çeşit emirlerini icra etmeyin!" mânasındadır. Çünkü, ulema zalim imamı devirme mânasındaki isyana çok kayıtlarla fetva vermiştir. Bu hususa daha önce temas etmiş idik. (2. cilt, 287-300. sayfalar).[107]

-4790 -18- وعن جابر رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: يُوشِكُ أهْلُ الْعِرَاقِ أنْ َ يَجِئَ إلَيْهِمْ قَفِيزٌ وَ دِرْهَمٌ. قِيلَ: مِنْ أيْنَ؟ قَالَ: مِنْ قِبَلِ الْعَجَم يَمْنَعُونَ ذلِكَ. ثُمَّ قَالَ: يُوشِكُ أهْلُ الشَّام أنْ َيَجِئَ إلَيْهِمْ دِينَارٌ وَ مُدْيٌ. قِيلَ: مِنْ أيْنَ ذلِكَ؟ قَالَ: مِنْ قِبَلِ الرُّوم. ثُمَّ سَكَتَ هُنَيْهَةً[. أخرجه مسلم .»القَفِيزُ« مكيال بالعراق وهو ثمانية مكاكيك.و»الْمُدْيُ« مكيال ٔهل الشام يسع خمسة وأربعين رط، والمعنى أن أهل الذمة يمتنعون من أداءِ الجزية .

18. (4790)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Irak ehline bir ölçeklik yiyecek ve tek dirhemlik paranın gelmeyeceği zaman yakındır!" buyurmuşlardı.
"Nereden?" diye soruldu.
"Acem diyarından. Onlar bunu yasaklayacak" buyurdu ve devamla:
"Şam ehline de tek dinarlık paranın ve bir ölçeklik yiyeceğin gelmeyeceği zaman yakındır!" buyurdular. Yine:
"Bu nereden gelmeyecek?" diye soruldu.
"Rum cihetinden!" buyurdular. Sonra (Hz. Cabir) bir müddet sustu (ve ilave etti:
"Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) dedi ki:

"Ümmetimin sonunda bir halife gelecek; malı sayı ile değil, avuç avuç dağıtacak!]" [Müslim, Fiten 67, (2913).][108]

AÇIKLAMA:

1- Hadis, ehl-i zimmenin yani İslam memleketinde yaşayan gayr-ı müslim vatandaşların cizye (vergi) vermekten imtina edeceklerini ifade eder. Bu, iki sebebe dayanır:

***** Gayr-ı müslimlerin Müslüman olmaları: "Bu durumda cizye vermezler, zekat verirler."

***** Onlar gayr-ı müslim kaldıkları halde, devletin zayıflaması sebebiyle vergi alamaz veya o diyarlar şu veya bu şekilde İslam hakimiyetinden dışarıda kalır. Hadis bu ihtimallerin hangisi olacağını tasrih etmiyor.

2- Hadisin Müslim'deki aslı daha uzundur. Teysir'in hazfettiği kısmın tercümesini köşeli parantez içerisinde kaydettik.

3- Hadiste geçen kafiz ve müdy kelimelerini ölçek olarak ifade ettik; miktarları üzerinde durmadık. Zîra, hadiste bir miktar tesbiti mevzubahis değil. Kafiz Irak'ta kullanılan, müdy de Suriye'de kullanılan bir hacim ölçeğidir.[109]

ـ4791 ـ19ـ وعنه رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: يَكُونُ في آخِرِ أُمَّتِى خَلِيفَةٌ يَحْثِي الْمَالَ حَثْياً ـ يَعُدُّهُ عَدًّا. قيلَ ‘بِى نَضْرَةَ وَأبِى الْعَءِ: أتَرَيَانِ أنَّهُ عُمَرُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ؟ قَاَ: َ[. أخرجه مسلم .

19. (4791)- Yine Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Ümmetimin sonunda bir halife gelecek, malı sayarak değil, avuçlayarak dağıtacak."
Hadisi (Hz. Cabir'den rivayet eden) Ebu Nadre ve Ebu'l A'la'ya:
"Bunun Ömer İbnu Abdilaziz olmasına ne dersiniz?" diye sorulmuştu. Onlar:
"Hayır, (değildir)!" dediler. [Müslim Fiten 67, (2913).][110]

AÇIKLAMA:

Ömer İbnu Abdilaziz'in hayatından bahsederken belirttiğimiz üzere, onun devlet idaresine getirdiği adalet, tatbik ettiği sıkı iktisad, israfla mücadele ve sünnetin tam tatbiki gibi müsbet icraatları sonunda her sahada fevkalade düzelmeler olmuş, kısa zamanda iktisadî hayat değişmiş; Mısır gibi birkısım beldelerde zekat verilecek adam bulunamayacak kadar bolluk müşahede edilmiştir. Bu sebeple bazı hadislerde, ahirzamanda çıkacağı haber verilen Mehdî, Müceddid gibi müsbet şahsiyetin Ömer İbnu Abdilaziz olduğu, daha onun sağlığında ulema tarafından söylenmiş, halk tarafından tasvip görmüştür. Mudakkik âlimlerimizden Suyutî merhum, kendi zamanına kadar, İslam âleminin her sınıf insanında görülen mehdileri zikrederken ikinci hicrî asrın mehdisi olarak Ömer İbnu Abdilaziz'i kaydeder.

Şu halde sadedinde olduğumuz rivayet, Hz. Cabir'in rivayetinde "malı sayarak değil, avuç avuç verecek olan" ahirzaman halifesinin Ömer İbnu Abdilaziz olduğu hususunda bir kanaatin ortaya çıktığını göstermektedir.[111]

-4792 -20- وعن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: مُنِعَتِ الْعِرَاقُ قَفِيزَهَا وَدِرْهَمَهَا، وَمُنِعَتِ الشَّامُ مُدْيَهَا وَدِينَارَها، وَمُنِعَتْ مِصْرُ أرْدَبَّهَا وَدِينَارَهَا، وَعُدْتُمْ مِنْ حَيْثُ بَدَأتُمْ، ثَثَ مَرَّاتٍ، شَهِدَ عَلى ذلِكَ لَحْمُ أبى هريرةَ وَدَمُهُ[. أخرجه مسلم وأبو داود.و»ا٬ردَبُّ« مكيال ٬هل مصر: يسع أربعة وعشرين مناً، وأربعة وعشرين صاعاً على أن الصاع خمسة أرطال وثلث.وفي هذا الحديث إخبار من النبيِ # بما لم يكن وهو في علم اللّه كائن فخرج لفظه على لفظ الماضى تحقيقاً لوقوعه وحدوثه، وفي إعمه به قبل وقوعه دليل من دئل النبوة، وفيه دليل على ما وظفه عمر بن الخطاب رَضِيَ اللّهُ عَنْه على الكفرة من النصارى من الجزية ومقدارها.وقوله »مُنِعَتْ« له معنيان: أحدهما أنهم سيسلمون ويسقط عنهم ما وظف عليهم بإسمهم، والثاني أنهم يرجعون عن الطاعة فيمنعون ما في أيديهم .

20. (4792)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Irak'a ölçeği ve dirhemi verilmeyecek. Şam'a da ölçeği ve dinarı verilmeyecek. Mısır'a da ölçeği ve dinarı verilmeyecek. Başladığınız yere döneceksiniz" buyurdu ve üç kere tekrar etti. Buna Ebu Hüreyre'nin eti ve kanı şahit oldu." [Müslim, Fiten 33, (2896); Ebu Davud, Harac 29, (3035).][112]

AÇIKLAMA:

1- Son üç hadiste Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), üç beldede cari olan ölçü ve para birimlerini zikretmektedir:

* Kafiz: Irak bölgesinde kullanılan ölçeğin adıdır. Sekiz mekkuk miktarındadır. İbnu'l-Esir, en-Nihaye'de Mekkuk'un müdd mânasında kullanıldığını, miktarı hakkında ihtilaf edildiğini belirtir.

* **Müdy:** Şam, yani Suriye bölgesinde kullanılan ölçeğin adıdır. Hacminin 45 rıtl tuttuğu belirtilir.* İrdebb: Bu da Mısır'da kullanılan ölçeğin adıdır. Bir sa' rıtl olma hesabıyla yirmi dört sa' miktarında bir hacme sahiptir.

* **Rıtl:** Bazı hesaplaşmalara göre 2564 gram bir ağırlığa tekabül etmektedir.

* **Dirhem:** Gümüş paranın adıdır.

* **Dinar:** Altın paranın adıdır.

2- İbnu'l-Esir, el-Camiu'l,Usul'da hadisle ilgili olarak şu açıklamayı sunar: "Hadisin iki mânası var:

1) Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) burada, onların (Irak, Şam, Mısır ahalisinin) Müslüman olacaklarını haber vermiş olmaktadır. Böylece onlar üzerindeki borçlar Müslüman olmalarıyla düşecektir. Müslümanlıkları, üzerlerindeki borçları ödemelerine mani olacaktır. Buna hadiste geçen: "Başladığınız yere döneceksiniz" ibaresiyle istidlal edilmiştir. Çünkü, onların bidayeti Allah'ın ilminde, kazasında ve kaderinde: "Onlar Müslüman olacaklar" şeklindedir. Böylece başlamış oldukları yere dönmüş oldular.

2) İkinci mâna şudur: "Onlar taatten yüz çevirecekler." Bu mânayı Buharî'nin Sahih'inde tahric ettiği şu hadis te'yid eder: "Siz, dirhem ve dinar toplayamadığınız zaman ne yapacaksınız?" demişti. Kendisine: Bunun olacağını nereden biliyorsun? denildi.
"Evet, nefsim yed-i kudretinde olan Zat-ı Zülcelal'e yemin olsun, bunu sadık ve masduk (doğru söyleyen ve söylediğinde İlahî tasdike mazhar olan) zatın

sözünden naklediyorum!" dedi. Kendisine yine soruldu: "Bu niye olacak?"
"Allah'ın haramı, Resulü'nün zimmeti (garantisi) ihlal edilir. Allah da ehl-i zimmenin kalbine katılık verir. Onlar da ellerindekini vermezler."
Sadedinde olduğumuz hadisle ilgili olarak, İbnu Deybe de şunu kaydeder: "Bu hadiste henüz vukua gelmemiş, fakat ilm-i İlahî'de mevcut olan şeyin ihbarı var. Resulullah, istikbalde olacak vak'ayı, olmuş bir hadiseyi haber verme üslubuyla (mazi fiiliyle) beyan etmektedir. Bu üsluba, hadisenin kesin şekilde vukuunu ifade etmek için başvurulur. Hadisenin vukuundan önce bildirilmesinde Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın peygamberliğinin delili mevcuttur. Keza bu hadiste, Hz. Ömer'in Hıristiyan kâfirlerine cizye borcu yüklediği ve miktar tayin ettiği hususunda da delil mevcuttur."[113]

-4793 -21- وعن جابر رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: إنَّ عَرْشَ إبْلِيسَ عَلى الْبَحْرِ، فَيَبْعَثُ سَرَايَاهُ فَيَفْتِنُونَ النَّاسَ، وَأعْظَمُهُمْ عِنْدَهُ مِنْزِلَةً أعْظَمُهُمْ فِتْنَةً، يَجِئُ أحَدُهُمْ فَيَقُولُ فَعَلْتُ كذَا وكذَا. فَيَقُول: مَا صَنَعْتَ شَيْئاً. ثُمَّ يَجِئُ أخَرُ. فَيَقُولُ: مَا تَرَكْتُهُ حَتّى فَرَّقْتُ بَيْنَهُ وَبَيْنَ امْرَأتِهِ فَيُدْنِيهِ مِنْهُ وَيَلْتَزِمُهُ. فَيَقُولُ: نَعَمْ أنْتَ[. أخرجه مسلم .

21. (4793)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İblis'in arşı deniz üzerindedir. Oradan askerlerini gönderip insanları fitneye atar. Bunlardan, yanında mertebece en yüksek olanı en büyük fitneyi çıkarandır. Askerlerinden biri gelip: "Şunu şunu yaptım!" der. İblis: "Hiçbir şey yapmamışsın!" der. Sonra bir diğeri gelip: "Ben falanı(n peşini) hanımıyla arasını açıncaya kadar bırakmadım!" der." [Müslim, Münafikûn 66-67, (2813).][114]

-4794 -22- وعن أبى الْبخترى. قال حَدَّثنِى من سمع النبي # قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: لَنْ يَهْلِكَ النَّاسُ حَتّى يَعْذُرُوا، أوْ يُعْذِرُوا مِنْ أنْفُسِهِمْ[. أخرخه أبو داود.ومعنى »يَعْذِرُوا« أى يهلكهم اللّه حتى تكثر ذُنُوبَهُمْ وعيوبهم فتقوم الحجة عليهم ويتضح لهم عذر من يعاقبهم .

22. (4794)- Ebu'l-Bahterî anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı dinleyen bir zatın bana anlattığına göre Resulullah demiştir ki:
"İnsanlar, günahları çoğalmadıkça helak olmayacaklardır." [Ebu Dâvud, Melahim 17, (4347).][115]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste, sahabi müphem kalmış ise de, İbnu Cerîr et-Taberî'nin tefsirinde Abdullah İbnu Mes'ud olduğu belirtilmiştir. Hadisin bu ikinci veçhinde, Abdullah bu hadisi Resûlullah'tan nakledince, "Bu nasıl olur?" diye sorulmuş, o da şu ayeti okumuştur: (Meâlen:) "Kendilerine azabımız geldiği zaman çağırışları "Biz hakikaten zalimlerdendik" demelerinden başka (birşey) olmadı" (A'raf 7).

2- Hadiste, özür fiilinin iki farklı kullanışı sebebiyle ravinin tereddüdüne yer verilmiştir. Ancak mânaya farklılık tesir etmemektedir.[116]

-4795 -23- وعن سلمة بن ا'كوع رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَنْ سَلَّ عَلَيْنَا السَّيْفَ فَلَيْسَ مِنَّا[. أخرجه مسلم .

23. (4795)- Seleme İbnu'l-Ekva radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim bize kılıç kaldırırsa bizden değildir." [Müslim, İman 162, (99).][117]

-4796 -24- وعن أبى مُوسى وابن عمر رَضِيَ اللّهُ عَنْهم قا:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَنْ حَمَلَ عَلَيْنَا السِّحَ فَلَيْسَ مِنَّا[. أخرجه الشيخان والترمذي. وأخرجه النسائي عن ابن عمر فقط.قوله: »فليسَ منا« أى إذا حمله على المسلم لكونه مسلماً فليس بمسلم. فأما إذا حمله لغير ذلك فمعناه ليس مثلنا وليس متخلقاً بأخقنا وأفعالنا .

24. (4796)- Ebu Mûsa ve İbnu Ömer radıyallahu anhüm anlatıyor: "Resûlullah

(aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kim bize karşı silah taşırsa bizden değildir." [Buharî, Fiten7; Müslim, İman 163, (100); Tirmizî, Hudûd 26, (1459).][118]

4797 -25- وعن عبْدِاللّهِ بن الزبير رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَنْ شَهَرَ سَيْفَهُ ثُمَّ وَضَعَهُ فَدَمُهُ هَدَرٌ[. أخرجه النسائي.»الهَدَرُ« الذي يطلب بثأره.

25. (4797)- Abdullah İbnu'z-Zübeyr (radıyallahu anhüma) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kim kılıcını çeker sonra koyarsa kanı hederdir." [Nesâî, Tahrîm 26, (7, 117).][119]

AÇIKLAMA:

1- Son üç hadis birbirine yakın hükümler taşımaktadır: Bir mü'minin, bir başka mü'mine silah çekmesi haramdır. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu yasağı farklı üsluplarla ifade buyurmuşlardır. Zira silah çekmek, silah taşımak, silah kaldırmak gibi tabirler umumiyetle vuruşmayı, mukateleyi ifade ederler.

2- "Bizden değil" ifadesi iki suretle açıklanmıştır:

1) Silahı, Müslüman kişiye" "Müslüman olduğu için kaldıran" Müslüman değildir. Burada Müslümana silah çekmeyi helâl addetme vardır. Haramı helal addetmek küfürdür. Bu mânada silah çeken tekfir olunur. Sırf silah çekmesi sebebiyle tekfir olunmaz.

2) Bizim yolumuzda değil, bizim sünnetimiz üzere değil; çünkü bizim sünnetimizde Müslümanın Müslümana silah çekmesi yoktur, helal değildir. Müslümanın Müslümandan yardım görme hakkı vardır. Müslüman kişi, Müslüman kardeşi yolunda mukâtele etmekle mükelleftir, onu öldürmek veya onunla kavga yapmak için silah çekerek korkutma hakkına sahip değildir.
Selef uleması, bu çeşit haberlerin te'vilsiz olarak, ıtlakı üzere beyan edilmesini, zecrin daha beliğ, daha müessir olması için gerekli görür. Süfyân İbnu Uyeyne, bu çeşit hadisleri, zahirinden başka mânaya tev'il etmeye karşı çıkarak: "Onun mânası bizim yaptığımız gibi değil" derdi. Ona göre, zikredilen vaide, ehl-i

haktan bağî (eşkiya) olanlara karşı silah çekenlerin girmez. Bağîlere ve haksız kavgayı başlatanlara silahla karşı koymak caizdir.[120]

FİTNENİN VASIFLARI:

Buraya kadar kaydettiğimiz hadislerde, muhtelif fitnelerin vasıfları dağınık olarak zikredilmiştir. Ancak, bunların birkısım açıklamalarla birlikte sistemli olarak topluca zikrinde fayda umuyoruz.
Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), kendisinden sonra ortaya çıkacak fitneleri haber verirken bunların ana vasıflarını belirtmiştir. Daha önce de söylediğimiz gibi, fitne, fesat, anarşi gibi beşerî münasebetlerde ortaya çıkan bozulmalar, içtimâî hayatta gelişmiş olan birtakım kötü şartların tabî bir sonucudur, içtimâî bir marazdır.
Öyle ise bu şartlar cemiyette gelişip hakim duruma geçince bunların ferdî davranışlarda tahrîk edeceği menfî tezahürleri önceden tahmin edilebilir neler olacağı söylenebilir. Bu sebeple fıtrat kanunlarına, insanların tâbi olduğu beşerî ve içtimâî kanunlara marifet ve vukuf kesbeden kimseler, bunları önceden söyleyebilirler. İnsanlar şöyle yaparlarsa arkadan şu durumlar ortaya çıkar, böyle yaparlarsa bu durum ortaya çıkar diyebilirler. Kur'ân ve hadiste bunun pek çok örnekleri vardır. Kur'ân-ı Kerim'de "sünnetullahın tebdil edilip değiştirilemeyeceğini" (Ahzâb 62, Fâtır 43, Feth 23) belirten ayetler bunu ifade ederler. Cemiyetlerin ve insanlığın geleceğine dair isabetli tahminler yapan hakîm ve feylesofların varlığı bu söylediklerimizin doğruluğuna yeterli bir şahittir.
İşte, vahye mazhar olan Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), insan fıtratını bizzat yaratmış, belli kanunlara bağlamış olan Cenab-ı Hakk'ın irşad ve ilhamıyla bunları beyan etmiştir. Vefatından günümüze kadar geçen 1400 yıllık zaman içerisinde cereyan eden hadiseler onun hiçbir sözünü tekzib etmemiştir.
Sözü daha fazla uzatmadan Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)' in, kendisinden sonra çıkacak fitnelerin sıfatlarıyla alâkalı ihbaratına geçebiliriz. Ancak, şu hususu bir kere daha belirtelim ki, kaydedeceğimiz evsafın hepsini, her fitnede tam olarak aramak gerekmez. Zîra, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hadislerinde "elfitne" değil "el-Fiten" yani sadece bir fitne değil, fitneler mevzubahistir. Öyle ise bu sıfatlardan bazan biri, bazan birkaçı, bazan da hepsi görülebilir.[121]

1- Fitne Yavaş Gelişir

Yer yer temas ettiğimiz üzere, fitne içtimâî bir hadisedir. Hiçbir içtimâî hâdise fevrî ve ani bir şekilde zuhur etmez. Belli bir gelişme devresinden geçtikten, belli bir vetireyi takip ettikten sonra ortaya çıkar. Tıpkı bir bitki gibi, onun da bir tohumu vardır. Bu tohumun gelişip meyve vermesi için toprak, su, ısı, ışık gibi çevre şartlarına ihtiyaç vardır. İşte itikadî, ahlakî, iktisâdî, her çeşit beşerî ve içtimâî bozukluklarla beslenip gelişen fitne de kemaline erdiği zaman basit bir sebeple ortaya çıkar. Onun bu zuhuru, yevmî birkısım amillere bağlanabilir. Bu amiller fitneye sebep olmakla suçlanıp mücrim ilan edilebilir. Halbuki, aslında "bu mücrim amil" bardağı taşıran son damla rolü oynamıştır. Fitne ile "o mücrim amil" arasındaki münasebeti, belli bir ölçüde mukarenet veya beraberlik tabirleriyle ifade edebiliriz. Ama sebep ve illet olarak ileri süremeyiz. Bunu söylemek ya -günümüz siyasî hayatında yapıldığı gibi- tecahül veya mualata (demagoji) veya gerçekten içtimâî hadisata yön veren temel prensibi bilmemekten ileri gelir. Eğer yıllarca, çeşitli hocaların hizmetiyle, feyziyle kendini yetiştirip mühendis olan bir kimsenin bu payeyi elde etmesindeki bütün şeref ve minnetin, mezuniyet töreninde kendisine mühendislik diplomasını veren en son şahsa ait kabul edilmesi makul bir davranış mıdır diye sorsak, herkesin "hayır" diyeceği şüphesizdir. İşte, o mücrim amilin içtimâî kargaşadaki rolü, bu kimseye diplomayı veren son merciin rolü gibidir.
4767 numarada kaydettiğimiz hadis bu söylediğimizi te'yid eder. Mevzubahs olan rivayete göre, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), fitnenin gelişmesini şöyle açıklar: "Fitne insanların kalbine (birden atılmaz). Hasır misali çöp çöp konur, örülür. Hangi kalbe bundan içirilse (yani ferdin istek ve iradesi ile tam bir şekilde girerse, bulaşırsa,) onda siyah bir nokta hasıl olur. Hangi kalp de bunu reddederse onda beyaz bir leke hasıl olur.
"Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), fitnenin amillerinden olan "emanetin kalkışı" ile alâkalı bir açıklamasında, kalpteki bu tedricî değişmeyi daha vazıh bir üslubla tekrar ele alır ve bazı temsillerle zihinlere yerleştirmeye çalışır. Huzeyfe'nin naklettiği bu rivayet Buharî ve Müslim'in ittifak ettiği hadislerdendir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) buyurur ki: "Emanet (din duygusu, adalet, emniyet) insanların kalplerinin derinliklerine iner (fıtrî olarak onlarda vardır). Sonra Kur'an ve sünnetten aldıkları bilgilerle bunu beslerler, kuvvetlendirirler. Emanetin kaldırılmasına gelince, (bu da yavaş yavaş olur, şöyle ki:) Kişi uyur (fesada bulaşma nispetinde emanet(ten bir miktarı)

kalbinden alınır. Öyle ki, emanetin yeri, rengi uçmuş bir yanık izi gibi küçük bir lekeye döner. Kişi bir kere daha uyur, (cemaatten geri kalan da) alınır. Bu sefer geride, senin ayağının üzerinden yuvarlanan kor taneciğinin hasıl ettiği kabarcık gibi bir iz kalır. Bu kabarcık nasıl ki boştur, sana te'sir etmeden söner gider, (aynen öyle de emanetten kalan iz de yaşayışa hiç bir tesir icra etmez). Böylece insanlar alışveriş (ve günlük yaşayışlarına) gitmek üzere müşkil bir günün) sabahına erişirler. Hemen hemen hiç kimse emaneti eda etmez (dinin istediği şekilde yaşamaz). Zamanla iyiler o kadar azalır ki) parmakla gösterilmeye başlanır ve "Falanca yerde emin bir adam varmış" denir. Bir kimse lehinde "Ne akıllı, ne nezaketli, ne civanmert kişi" diye medh ü sena edilir de o adamın kalbinde hardal tanesi kadar iman bulunmaz."
Aynî, bu hadisi izah ederken hadiste, emanetin önce bir zümreden (kavm), sonra bir başka zümreden, azar azar, kısım kısım, bir zamandan öbür zamana -dindeki fesat derecesine göre- alınacağının ifade edildiğini dile getirir ve açıklamasını şu şekilde noktalar:
"Emanetin azar azar gitmesiyle kalp ondan tamamen boşalır. Emanetten bir parça gidince, nurunu da alır götürür, onun yerini yanık izi gibi zulmetten (karanlıktan) bir benek alır. Bundan bir parça daha gidince, oradaki karanlık (büyüyerek) yanık kabarcığı gibi olur. Bu hemencecik kaybolmayan, kısmen sabitleşen bir izdir. Hadiste, kalpte yerleşen nurun bilahere birbiri ardınca kısım kısım çıkarak kaybolup gitmesi, ayak üzerine yuvarlanan kor parçasına benzetilir. Kor gider, fakat yerinde yanık kabarcığı bırakır."[122]

2- Fitne Bir Kere Çıktı Mı Sonu Gelmez

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in, fitneye karşı fazlaca uyarıda bulunmasının sebeplerinden biri de herhalde onun ortadan kalkmayan bir vasfa sahip olmasıdır. Hadislerin beyanından anlaşıldığına göre, herhangi bir yerde, herhangi bir sebeple ne çeşitten olursa olsun bir fitne çıktı mı artık onun açtığı yara bir daha kapanmayacaktır. Fitne, yatışsa, heyecanını yitirse ve sönse bile içtimâî bünyede açılan yaranın izi silinmemekte, kalpler eski berraklık ve sâfiyetine bir daha kavuşamamaktadır. Resulullah, bunu bir hadislerinde: "Ümmetim arasına kılıç girdi mi, artık kıyamete kadar bir daha kaldırılmaz" diye ifade eder. Fitne ile hasıl olacak fenalığın -küllenmesine rağmen sönmeyen bir kor gibi- sulh ve sükunete rağmen devam edeceğini Huzeyfe tu'bnu'l-Yemân'ın bir rivayetinde açık olarak görmekteyiz. Daha önce tam olarak kaydettiğimiz bu

rivayette, Huzeyfe, bu şerden sonra tekrar hayır mı diye sorunca Hz. Peygamber, mevzumuzu alâkadar eden şu ilgi çekici cevabı verir: "Evet gelecek. Ancak bu hayır bulanık olacak." Rivayetin Ebu Dâvud'daki bir veçhinde: "Bu yerden sonra bulanık bir sulh (hüdne) var" denilir. Hadisin bütün vecihlerinde yer eden "bulanık" kelimesiyle tercüme ettiğimiz kelimenin aslı "dahan"dır.
Şârihler, aslen küdûred, yani bulanıklık mânasına gelen bu tabirin açıklanmasına ayrı bir yer verirler. Aliyyu'l-Kâri, şerden sonra gelecek hayrın, diğer bir ifade ile fitneden sonra teessüs edecek sulh ve sükûnun hile, nifak ve hiyanet içerisinde devam edeceğini ifade eder ve devamla: "Şu mâna dahi muhtemeldir; fitneden sonra insanların, emîr olarak başa geçirilen kimsenin etrafında toplanmaları kerhendir, gönül rızasıyla değildir, isteyerek değildir" der.
Zemahşerî, el-Fâik'da Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in zahirî salâh altında bâtınî fesadın devam edeceğini ifade etmek maksadıyla böyle bir misal verdiğini söyler.
İbnu Hacer, dahan kelimesine kin (hıkd), kusur, kalpdeki fesad mânalarının verildiğini ve her üç mânanın da birbirine yakın olduğunu belirttikten sonra şunu söyler: "Hadis, şerden sonra gelen hayrın halis bir hayır olmayacağına, bilakis nakıs ve bulanık bir hayır olacağına işaret etmektedir." İbnu Hacer açıklamalarına devamla, Ebu Ubeyd'in şöyle dediğini kaydeder: "Bu hadisteki muradı bir başka hadis açıklamaktadır: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in bir diğer sözü şudur: "İnsanların kalpleri bir daha eski halleri üzerine rücû etmez."
İbnu Hacer, bu açıklamalardan sonra: "Sanki mâna, "insanların kalbi artık birbirine karşı halisâne olamaz" gibidir" der.

Nevevî'nin açıklamaları da İbnu Hacer'den kaydettiklerimize benzer.[123]

3- Giren Çıkamaz

Birkısım hadisler, mü'mini fitneye karşı uyarma vazifesini yapmak için, onun ölümü aratacak kadar kötülüğünü ortaya koyarken, bir de, bir girenin bir daha çıkamayacağı yönünün bulunduğunu belirtmektedir. Bu artık o fitnenin iradeleri yenen menhûs zevkinden midir, yoksa fitne teşkilatının (zîra az ilerde bir teşkilat olma durumuna temas edilecektir) baskısı sebebiyle midir, daha başka sebeplerden midir, bu nokta belirtilmiyor. Ama netice şudur: Fitneye giren çıkamıyor. Ebu Hüreyre haber vermektedir: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdu ki: "Sağır, dilsiz, kör bir fitne olacak. Kim ona yaklaşırsa, o

da bunu kendine çekecek..." Şarihler, bu hadisten fitneye girenlerin hakla bâtılı ayırmaktan uzak kalacaklarını, kendilerine yapılan nasihata, emr-i bi'lma'rûf ile nehy-i ani'lmünkere kulak vermeyeceklerini, hakkı söyleyenlerin bela ve cefalara mâruz kalacağını, fitneye bir parça meyledenleri kendisine şiddetle çekeceğini vs. anlamaktadırlar. [124]

4- Fitne , Fikrî Gruplaşmadır

Bazı hadislerden Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in ümmetin dikkatini çekmeye çalıştığı büyük fitnelerin dine zıt olan fikrî cereyanlar sebebiyle ortaya çıkacağı anlaşılmaktadır. Burada "dine zıt" kaydını bilhassa tebarüz ettirmek isteriz. Zîra, gayesi Allah'ın rızasını tahsil, hedefi dine hizmet, sünneti ihya olan ve davranışlarında, düşüncelerinde Kur'an ve sünnetin düsturlarından ayrılmayan bir kısım dinî gruplaşmalar her devirde olagelmiştir ve olacaktır da. Hak mezhepler, hak tarikatlar bu söylediğimize misaldir. Birbirlerine hasmane tavır almadıkları, hayırda yarışma vasfını kaybetmedikleri müddetçe bu çeşit gruplaşmaların Kur'an ve sünnetin ruhuna aykırı olmayıp, bilakis muvafık düştüğünü belirterek mevzumuzla alâkalı hadisi kaydediyoruz:
Hz. Peygamber şöyle buyurur: "Fitne insanların kalbine hasır misali çöp çöp konur. Hangi kalbte, bundan içirilirse onda siyah bir nokta hasıl olur, hangi kalp de bunu reddederse onda da beyaz bir leke hasıl olur. Böylece (cemiyetin fertleri) iki gruba ayrılır. Bir grubun kalbi düz (ve parlak) bir taş gibi beyazdır. Bunlara arz ve semavat baki kaldıkça fitne zarar vermez. Diğer grubun kalbi siyahtır, bulanıktır, tıpkı (ateşte) kararmış tencere gibidir. Ne iyiyi iyi, ne kötüyü kötü kabul eder (cemiyetin hiçbir mânevî değerlerini tanımaz). Hevayı nefsinden kendisine ne telkin edilirse onu bilir..."
Burada, belli bir fikir sistemi, belli bir görüşe şartlanan insanların tasvir edildiği pek açıktır. Zîra batıl gruplaşmalara dahil olan kimseler için, kendi sistemlerinin, kendi teşkilatlarının iyi dediği dışında iyi, kötü dediği dışında kötü mevcut değildir. Veya bunun dışında bir değer kabul etme hürriyetine sahip değildirler. Hadisteki "hevayı nefsinden ne telkin edilirse" cümlesini, "teşkilattan ne telkin edilirse" şeklinde anlamamıza hiçbir mani yoktur. Çünkü, İlahî ölçülerle değerlendirilmeyen ve ona zıt düşen her şey "heva"dır, bu kimden gelirse gelsin farketmez. Hatta Kur'an-ı Kerim'de böylelerinin "hevasını ilahlaştırmakla" itham edildiğini görürüz[125] [126].

5- Yalan Artar

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), zina, hırsızlık, içki gibi fenalığı herkesçe müsellem olan içtimâî afetlerden de beter ilan edip mü'-min ve Müslümanlık vasfı ile bağdaştıramadığı yalan (ve iftiranın) fitne zamanında son derece artacağına dikkat çekiyor. Yüzde doksanı yalana dayanan günümüz siyasî hayatının hakiki değerlendirmesini mü'minlerin isabetle yapabilmesi için Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu ikazına da muhtacız. Zîra hemen hemen yalan ve iftira üzerine oturtulmuş olan günümüz siyasetinin girmediği Müslüman aile kalmamıştır.
Hz. Peygamberin kıyamet fitnesi zuhur ettiği zaman artacağını haber verdiği "herc"in ne olduğu sorulunca, İbnu Mes'ud'dan gelen bir rivayette Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şu cevabı vermiştir: "el-Katlu ve'lkizbu" yani "artacak olan herc'ten maksad haksız yere adam öldürmek ve yalan söylemektir."[127]

6- Gerçeklerin İstismarı

Fitne hakkındaki bazı hadislerde, fitne hengâmında, fitnecilerin hep yalan dolanla, batıl sözlerle hareket etmeyip, birkısım gerçeklere de yer verecekleri, daha doğrusu, birkısım hakikatları suret-i haktan görünerek kendi batıl davaları lehine istismar edecekleri beyan edilmektedir.
Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), bu noktayı, ümmeti için en ziyade korktuğu üç şeyden birini "Kur'an-ı Kerim'i bilen münafık" olarak ifade ederek tebarüz ettirir. Bu hususu işleyen muhtelif hadislerden biri şöyledir: "Ben ümmetim için ne mü'minden ne de müşrikten korkarım. Zîra mü'mini, onun imanı kötülük yapmaktan alıkoyar müşriği de küfrü durdurur. Fakat bütün korkum, âlim olan münafıktandır. Hoşunuza gidecek, te'yid edeceğiniz şeyleri söylerler, size zarar verecek işler yaparlar." Hz. Peygamberin mükerreren ifade ettikleri endişe, saf Müslümanların, masum ve iyi niyetli kimselerin, cazip ve parlak sözlerle münafık, ikiyüzlü, tahripkâr, fitneci kimselerce aldatılmasıdır. Bu meseleye en canlı misal, Hz. Ali ile Haricîler arasında cereyan eden bir konuşmadır. Haricîler, halife ve hükümdarın varlığına lüzum olmadığı hususundaki akidelerine delil olarak, Kur'an'dan iktibas ederek "Lâ hükme illâ lillah" yani "Hüküm ancak Allah'ındır" cümlesini kendilerine slogan yapmışlardır. Hz. Ali, bunu işitince şu cevabı verdi: "Bu, doğru bir sözdür. Ancak bâtıl adına söylenmiştir."
Sadece Haricîler değil, ta Abdullah İbnu Sebe ile başlayıp Karmatîler, Rafizîler, İsmailîler vs. günümüze kadar devam eden bütün fitne hareketleri dinî sloganlarla ortaya çıkmışlardır. Kur'an'ı inkâr değil istedikleri şekilde te'vil ederek cahilleri aldatmışlardır.
Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), "Kur'an'ı bilen münafık" tehlikesine karşı yaptığı uyarı ile, bu canipten gelecek fitnelere parmak basmış olmaktadır. Dindarlığı laftan ibaret kalıp, amele intikal etmeyenlerin durumundan az ileride ayrıca söz edeceğiz.[128]

7- Herkes Kendi Görüşünü Beğenir

Hadislerde zikredilen fitne alametlerinden biri de, herkesin kendi görüşünü benimsemesidir. 4758 numaralı hadiste geçtiği üzere, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) mü'minin cemiyet hâdiselerine karışmayarak, kendi hanesine çekilmesini gerektiren durumları sayarken, bilhassa rey sahiplerinin

sadece kendi reylerinden (görüşlerinden) hoşlanmasını (yani -ulemanın açıklamasıyla- Kitap, sünnet ve icma tarikiyle gelen hükümlere bakmaksızın, Sahabe ve Tabiin gibi selef-i salihine uymayı terkederek, kendi hevasına göre hüküm yürütmesini) de zikreder.[129]

8- Cehalet Artar

"Oku" emri ve kalemin övülmesiyle başlayan İslam'ın en ziyade ehemmiyet verdiği şeylerden biri ilimdir. Mü'min için, imandan sonra ilim gelmelidir. Dini yaşamak, korumak, düşmana galebe çalmak, vs. hep ilimle mümkündür. Hakiki ilmin olduğu yerde din vardır. İman vardır. Allah korkusu vardır. Kur'an-ı Kerim: "Kullar arasında Allah'tan en ziyade korkanların ilim sahipleri" (Fatır 28) olduğunu bildirir. İçki, kumar, ihtikar, zina, yalan, sefalet, fakirlerin ezilmesi gibi bütün içtimâî bozuklukların temelinde Allah korkusunun yokluğunun yatmakta olduğunu kim inkâr edebilir? Ayet, Allah korkusunu ilme bağladığına göre, düzensizliğin olduğu yerde ilmin kalkmış, cehaletin artmış olması gerekir. Nitekim, muhtelif hadislerde bu husus, herhangi bir tekellüf ve dolaylı ifadeye ihtiyaç bırakmayacak şekilde açık olarak beyan edilir: "Kıyametten önce gelecek fitne devrinde ilim gider, cehalet gelir..."[130]

9- Şaşkınlık

4767 numarada kaydettiğimiz Huzeyfe hadisinden çıkaracağımız bir diğer hüküm, fitne zamanında insanların hakkı batıldan ayırma hususunda geçirecekleri şaşkınlıktır. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) tarafından fitnenin kör ve sağır olarak tavsifi, alimlerin, birkısım fitne esnasında insanların şaşkınlık içerisinde kalarak sağduyuları ile hareket edemeyecekleri yorumuna varmalarına sebep olmuştur. Hatta Huzeyfe' den Üsdü'l-Gâbe'de gelen bir başka rivayette, Huzeyfe'nin sözkonusu durumu "fitnenin en dehşetlisi" olarak tavsif ettiğini görürüz: "Bir adam Huzeyfe'ye "hangi fitne daha fenadır?" diye sorunca şu cevabı verdi: "Sen hayır ve şer her ikisine birlikte maruz kaldığın zaman hangisini tercih edeceğini bilememendir."
Aslında insanlar mükerremdir, fıtratı icabı hakkı, doğruyu arar. Üstelik Müslümanların ferasetleriyle, imanın verdiği sağduyu ve sezgi hakkı ile temyizde zorluk çekmeyecekleri Hz. Peygamber tarafından müjdelenmiştir:

"Mü'minlerin ferasetinden kaçının. Zîra onlar, Allah'ın nuru ile görür." Bu hadisin, bir ayeti (Hicr 75) tefsir sadedinde irad edildiği de gözönüne alınınca, insanlardaki sağduyunun ehemmiyeti anlaşılır. Bütün bunlara rağmen, fitnenin vasıflarından biri olarak hakla batılı tefrik ettirmeyecek umumî bir şaşkınlığa dikkat çekilmesi, o sırada yaşanacak şartların ağırlığını vurgulamayı gaye edinmiş olmalıdır. Söylediğimiz gibi bu şaşkınlık, bu mefluciyata fitnenin, insanın iradesini elinden alan bir baskı ve korku gücüne sahip disiplinli bir teşkilat eliyle yürütülmesinden midir, yoksa büyük güce sahip propaganda merkezlerinin efkâr-ı umumiyeyi iğfal etmesinden midir kesin bir şey söylenemez. Zamandan zamana mekandan mekana bunlardan biri veya bir başkası veya hepsinin birden rol oynayabileceği açıktır.[131]

10- Din-Sultan Ayrılığı:

İslam dini, dünya işleriyle ahiret işlerini birbirinden ayrı mütalaa etmez. Mü'minin beşerî hayatını ilgilendiren her şey, aynı zamanda dini de ilgilendirir. Bu sebeple şu ameller dinî, şu ameller gayr-ı dinî denemez. Fıkıh kitapları mü'minin amellerini dinî ameller dünyevî ameller diye ayırmaz; ibadat, muamelat vs. şeklinde ayırır ve muamelât zımnında zikrettiği ticaret, ziraat, nikah gibi meseleleri de, ibadat zımnında zikrettiği namaz, oruç gibi meselelerle aynı değerde dinî kabul eder. Zîra hepsi hususunda İlahî emirler, İlahî ölçüler gelmiştir.Sözgelimi, sathî bir nazarla, namaz ve oruca nisbetle gayr-ı dinî olduğu söylenebilecek bir nevi vergi olan zekat ile namazı Kur'an-ı Kerim, çoğu kere yan yana ve beraber zikreder: "Namaz kılın, zekat verin" der.[132]
Hz. Pegyamber daha da ileri giderek, farzlara riayet eden bir Müslümanın, haram olmayan her çeşit günlük muamelâtının, uyumak, yemek yemek ve hatta zevcî muamelede bulunmak nevinden olsun, hepsinin ibadet olacağını söylemiştir.
Bu dünya-ahiret ayrılmazlığının sonucu olarak İslam'da devlet reisliği müessesesi aynı zamanda dinî reisliği de temsil eder. Devlet reislerinin dinin tatbikatına müteallik vazife ve mesuliyetlerden kendilerini uzak tutmaları din açısından bir fitne olarak değerlendirilmiştir. Nitekim Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), bir hadiste şöyle buyurur: "İhsan ihsanlık vasfını korudukça kabul edin. Fakat bu, dine karşı rüşvet mahiyetini alınca reddedin, almayın. (Maalesef) bunu terketmeyeceksiniz. Dine karşı rüşveti terketmekten sizi alıkoyan şey korku ve fakirliktir. Haberiniz olsun, iman çarkı (ilelebed) dönecektir. Bu çark her nerede dönüyorsa Allah'ın kitabına uygun olarak

dönderin. Haberiniz olsun sultan ve kitap birbirinden ayrılacaktır. Sakın sakın siz Kitap'tan ayrılmayın. Haberiniz olsun başınıza öyleleri reis (emîr) olarak geçecek ki, (kendileri için hükmettiklerini sizin için hükmetmeyecekler), onlara itaat etseniz sizi dalalet ve sapıklığa atarlar, itaat etmeyip isyan etseniz, sizi öldürürler." Cemaatten bazıları sordu. "Ey Allah'ın Resûlü! Pekâla ne yapalım?" Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm): "Hz. İsa'nın ümmeti gibi yapın. Onlar, ateşe atıldılar, testerelerle biçildiler (fakat dinlerinden dönmediler). Allah'ın taati uğruna ölmek Allah'a isyan içinde yaşamaktan daha hayırlıdır."
Bu ihbarlar, İslam tarihinde, değişik beldelerde, farklı zamanlarda kerratla vaki olmuştur. Ahirzamanda çıkıp dinden kopacak umerayı (idarecileri) tanıtma maksadıyla irad buyrulan bir diğer hadiste şöyle buyurulur: "(Benden sonra) birkısım umera gelecek. Onların batıl sözlerine itiraz edilemez. Bunlar kendilerini şapır şapır ateşe atarlar. Dalalet ve ateşe gitmede birbirlerini takip ederler." Hadisi rivayet eden Hz.Muaviye (radıyallahu anh), halkın itiraz etmesi gereken gayr-i adil bir hükmü, aynı camide aynı cemaate üç cuma üst üste hutbede tekrar eder. Üçüncü seferinde bir itiraz yükselince, kendisinin o zümreden olmadığına hükmederek sevinir ve itiraz eden kimseye iltifatta bulunur.[133]

11- Din Lafta Kalır

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in haber verdiği fitne devri gelince din bir isim, resim ve şekilden ibaret kalacaktır. Bir kısım rivayetlerden anlaşılan budur. Dinî emirlerin talim, tatbik ve icralarının gerçekleşmesi için gerekli olan vazifelerin ihmali ve hazırlanması icabeden şartların terki halinde lüzumlu olan müeyyide ortadan kalkınca dinin şekilden ve laftan ibaret kalacağı açıktır ve tabiî bir sonuçtur.
Nitekim hadisler birkısım fitneleri çıkaranların talim ve terbiye gibi her çeşit dinî formasyondan mahrum gençlerden oluşacağını haber verir. Bunlardan, Hz. Ali'nin rivayet ettiği mühim bir tanesinde Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), şöyle haber verir: "Ahirzamanda öyle bir zümre zuhur edecek ki, bunlar yaşça genç, akılca kıttırlar. Bunlar konuştukları zaman mahlukatın en hayırlı sözünden (yani Kur'an-ı Kerim'den ve hadis-i şeriften) bahsederler. Kur'an-ı Kerim'in kendi lehlerine olduğunu zannederler. Halbuki kendilerinin aleyhinedir. Ancak imanları gırtlaklarından öte geçmez. Okun hedefi delip geçmesi gibi, dine girip çıkarlar."

Yani bugünün tabiratına dökecek olursak, hadisin haber verdiği güruh, sistemli ve köklü bilgilerden mahrum, bir kısım sloganlar ezberletilmiş, akıldan çok his ve heyecana tabi, düşüncesi kıt gençlerdir. Bunlar kendilerine telkin edilip ezberletilen sloganlarla heyecana gelip, tahrik edilirler. Sloganlar ise, en dindar kimselerin bile hoşuna gidecek güzel sözlerdir. Kur'andan bir ayet, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den bir hadistir. Ancak, bu sloganların yaşayışlarına tesiri yoktur. Şarihlerin belirttiği üzere, bunlar lafta inandıklarını söylerler, kalpleriyle inanmazlar. Zahiren güzel sözler söylerler, hakikat-ı halde söylediklerine muhalif hareket ederler.
Şu hadiste ise bunların asıl maksatlarının dünyalık (mal, mevki, şöhret, iktidar vs.) olduğu, dini ise, bu maksatla istismar için ağızlarına aldıkları daha sarih olarak ifade edilmektedir: "Ahirzamanda bir grup insan türeyecek ki, bunlar dinle dünyayı talep edecekler. İnsanlara karşı yumuşak (dindar, dünyayı terketmiş) görünmek için koyun postuna bürünürler. Dilleri şekerden tatlıdır. Kalpleri ise, canavarların kalbi gibidir. Allah onlara şöyle der: "Bana karşı laubalilikte mi bulunuyorsunuz! Şanıma ve azametime kasem olsun ki, ben onlara, kendilerinden (çıkaracağım) öyle bir fitne göndereceğim ki, (değil fiilen fenalıkları işleyenler) içlerindeki iyiler bile şaşkına dönecekler (ne def edebilecekler, ne de ondan paçalarını kurtarabilecekler)."[134]

12- Dinin Tatbikatı Zorlaşır

Ahirzaman fitnesinin, hadislerde ifade edilen en bariz ve en mühim vasıflarından biri, dine karşı olmasıdır. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın geleceğe ve bilhassa Deccal fitnesine ait ihbarlarda kullandığı teşbihli üslup ve ifadelerden şöyle bir mâna çıkarmak mümkündür: Ahirzamanda ortaya çıkacak birkısım beşerî (hümanist) görüşler ve değerler, dinin yerini almaya çalışacaktır. Kendisine resmen din demese bile ortaya atacağı sistemi, kurmaya çalışacağı nizamıyla akide nokta-i nazarından aynen bir din hüviyetini alacaktır. Öyle bir din ki, kendi dışında kalanlara hayat hakkı tanımayan, diğer dinlerde mevcut olan kendini hak başkalarını batıl ilan eden kıskançlık ve taassuba fazlasıyla sahip yeni bir din. Bu yeni din beşer üstünde mevcut her çeşit İlâhî sultayı kaldırmak amacıyla inkar-ı uluhiyeti akidesine temel yapar. Her çeşit dinî değerin yerine beşerî bir put (heva) dikmeye çalışır. Temel ma'budu madde ve insan olan ladinî bir dindir. Nitekim, komünizmin bu mahiyette olduğu birçok müellifce vurgulanmıştır.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), bu beşerî, bu ârızî ve materyalist sistemin, beşerin hevayı nefsini putlaştırıp ilahlaştırmakla kalmayıp, İlahî dinle, İslamiyet ile de mücadele edip, ortadan kaldırmaya çalışacağını mü'min ile Müslüman olanları, çeşitli hakaretlere maruz bırakacağını ifade ediyor ki, bunların geçmiş zamanlarda ve hatta günümüzde aynen çıktığını söyleyebiliriz. Komünizmin girdiği yerlerde başta Müslümanlar olmak üzere bütün klasik dinlere inananların çektikleri cümlenin malumudur.

İşte Hz. Peygamber, dinini tatbik edebilmek için hakim durumdaki düşman güçlerle mücadele gibi fevkalade, fevkalbeşer şartlara maruz bu "çetin şartlar devri Müslümanı"nı takviye ve teşvik etmeye tebliğatında hususi bir yer vermiştir. "İnsanlar öyle bir devir yaşayacaklar ki, o devirde dini üzerine sabretmek, elinde ateş tutmak gibi zordur. Çünkü o devirde mü'min (öyle hakaretlere maruz kalır ki) davarından daha zelil, (daha haysiyetsiz) bir duruma düşer. Bu hakaret ve baskıya birçok insan dayanamaz. Zayıf olanlar, fire vererek, beş paralık menfaat için din ve mukaddesatından rüşvet verme durumuna düşer. Gündüz ve gecelerin akması öyle devir getirecektir ki, o zaman biri kalkıp alenen: "Bir avuç menfati için bize din (ve mukaddesatını) kim satacak?" diye sorar. Bu soruş boşa değildir de: "Birçokları dinlerini çok az bir dünya malı karşılığında satar."

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), bu zor şartlar alında dini tatbikatın diğer zamanlardakine nazaran çok daha değerli olduğunu ifade eder: "Herc, fitne ve insanların ahvalindeki ihtilat ve karışıklıklar zamanında ibadet tıpkı bana hicret etmek gibi büyük sevaba vesiledir." Bir başka rivayette Hz. Peygamber, fitne devrindeki şartların ağırlığını ifade için Ashabına şu hitapta bulunur: "Siz öyle bir zamanda yaşıyorsunuz ki, sizden biri emredilenlerin onda birini terketse helak olur. Fakat arkadan öyle bir devir gelecek ki, her kim, emredilenlerin onda birini yapsa kurtuluşa erecek."

4758 numarada kaydedilen hadiste, zor fitne şartlarında dinî salabetini muhafaza edebilenlere normal şartlarda yapılan ibadetin sevapça elli misli vaadedilir: Hz. Peygamber: "Siz kendi nefislerinizi (ıslah etmeye) bakın" ayetiyle alâkalı bir soru üzerine Ebu Sa'lebe'ye yaptığı açıklama sırasında sözlerini şöyle bitirir: "...Zira, önünüzde "sabır günleri" var. O zaman sabır, elde ateş tutmak gibidir. O vakit, dini tatbik eden bir kimsenin (amilin) ücreti, onun gibi çalışan elli kişinin ücretine denktir..."" "Bu onlardan elli kişinin ücreti mi?" diye bir kişi sorunca, Hz. Peygamber: "Bizden elli kişinin ücreti" diye tasrih eder.[135]

13- İrtidat Artar

Dinin ta'lim, tedris ve tatbiki resmî himaye ve müeyyideden mahrum kalmaktan öte dindarlar baskı ve hakaretlere de maruz kalınca bunun tabii bir sonucu olarak din hususunda bilgisizlik ve sathîlik ortaya çıkacaktır. Şüphesiz, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in haber verdiği bu durumlar tesadüfi, arizî durumlar değildir. Dine karşı yürütülen bütün bu menfi durumlar, şuurlu, sistemli ve planlıdır. Öyle ise, dine karşı cehaletle birlikte, dini insanlar nazarında düşürmek maksadıyla dine karşı aleyhte propaganda da yapılacaktır.
Şu halde gerçek din bilgisinden mahrumiyete, dinle alâkalı kasıtlı yanlış bilgiler, aleyhte propaganda ve dindarlara baskı ve istihkar da eklenince insanların dinle olan bağı son derece zayıflayacak demektir. O kadar ki, bazan ferdî, bazan da kitle halinde irtidatlar, dinden çıkma vakaları olacaktır. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in fitne ile alâkalı bir kısım beyanları bu söylediklerimizi tasvir eder. Hz. Cabir (radıyallahu anh), Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in: "İnsanlar bu dine kitleler halinde girdiler ve kitleler halinde de çıkacaklar" dediğini ağlayarak anlatır. Hz. Aişe'nin Müslim'de gelen bir rivayetinde de Hz. Peygamber: "Gece ve gündüzün akışı Lat ve Uzza'ya ibadeti getirecektir" der. Müslim'in diğer bir rivayetinde Devslilerin "Zülhalasa" adındaki cahiliye putlarını ihya edecekleri belirtilir. Lat, Uzza, Zülhalasa adlarındaki meşhur cahiliye putlarının Resulullah devrinde param parça edildiği gözönüne alınırsa, bu hadisle, insanların elleriyle yapıp diktikleri putlara, perestiş, ibadet mânasını taşıyan ta'zim ve hürmet göstereceklerinin ifade edildiği anlaşılır. Bu mânayı teyid eden bir başka hadiste: "Putlar tekrar dikilmedikçe kıyamet kopmaz. Bunu ilk yapacak olan da Tihâme'den bir kal'a ehlidir" denilir.
Şu rivayet, kıyamete yakın çıkacak bu dinî gerilemeleri cehle bağlar: "Öyle fitneler olacak ki, o zamanda birkimse, mü'min olarak sabahladığı halde, kafir olarak akşamlar. Allah'ın ilim (vermek sureti) ile ihya edip hayatlandırdıkları müstesna (onlar imanlarını kolay kolay kaybetmezler)." Hadiste geçen "Allah'ın ilim ile ihya ettikleri müstesna" tabiri, bu irtidatların asıl sebebinin cehalet olduğuna dair yukarıda söylemiş bulunduğumuz hususu te'yid eder.
Keza, şu müteakip rivayette zikredilen: "Dini fiilen tatbik etmede acele davranın.." kaydı da fitnenin çıkış sebebinin dindeki gevşeklik olduğu, fiilen, ciddî şekilde tatbik eden fertlere fitnenin zarar vermeyeceğini ifade etmektedir. "Zifiri gece karanlığı gibi çökecek fitneler gelmeden dini fiilen tatbik etmede acele davranın. (Fitne gelince) kişi mü'min olarak sabahlar da kâfir olarak

akşamlar, mü'min olarak akşamlar da kafir olarak sabahlar. Bir kısmı, çok az bir dünya menfaati mukabilinde dinini satar."
Akşamdan sabaha veya sabahtan akşama insanlarda meydana gelen bu süratli değişmelerin sadece dinî temel nasslarda, akidelerde kalmayıp beşerî vicdanlarda bulunması gereken her çeşit değerlere sirayet ettiğini muhtelif rivayetler te'yid eder. Bunlardan birinde: "...Kişi kardeşinin kanını, ırzını ve malını haram bilerek sabahlar da, kardeşinin kanını, ırzını ve malını helal addederek akşamlar" buyrulur.[136]

14- Zenginlik Artar

Bazı hadislerden kıyamete yakın bütün insanlara şamil fevkalade bir zenginliğin geleceği ifade edilir. Ancak bu zenginlik kıyamet alâmeti olması sebebiyle bir fitnedir, en azından bir fitnenin sebebidir. Belki de daha önce zikri geçen "refah fitnesi"dir.
Her halukarda mükerrer hadislerde kıyamete yakın, zekat kabul edecek bir kimse bulunmayacak derecede umumi bir bolluk mevzubahistir: "Ahirzamanda ümmetim içerisinde bir halife zuhur edecek. Bu halife malı öyle dağıtacak ki, hesabını bile tutmayacak." Buharî'nin bir rivayetinde malı hesapsızca dağıtacak olan kimse Hz. İsa'dır: "Hz. İsa çıkınca malı cömertçe dağıtır, ama kimse bunu kabul etmez."
Bir diğer rivayette de "Sizden birinin sadaka vermek üzere çıkıp, kabul edecek kimseyi bulamayacağı gün gelmezden önce kıyamet kopmaz" denir. [137]

15- Cimrilik Artar:

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), insanoğlunun madde karşısında hususi bir zaafı olduğuna fazlaca dikkat çeker. Yaratılışından gelen bir hırsla, ölünceye kadar bu tamahkârlığın devam edeceğini belirtir: "İnsanoğlu ne kadar yaşlansa da ondaki iki arzu genç kalır. Yaşamak arzusu ve madde arzusu." "İnsana iki vadi dolusu altın verilse bir üçüncüyü ister, onun iç boşluğunu ancak toprak doyurur."
Ondaki bu zaaf şer'î ölçülerle disiplin altına alınmaz, terbiyeden geçirilmezse birkısım içtimâî bozukluklara sebep olur. Bu mal hırsının marazî tezahürlerinden biri cimriliktir. Cimrilik ve mal düşkünlüğüne, bazı fertlere has münferid vak'alar olarak her devirde her cemiyette rastlanır ise de, bunun bir cemiyette umumi ve

yaygın bir hal alması normal değildir. Böyle bir durumun bir cemiyette zuhuru, bir kısım içtimâî bozuklukların had safhaya ulaştığının delili ve alâmeti olmalıdır. Hatta Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), cimriliğin yaygınlaşma halini, emr-i bi'lmarufun fayda yerine zarar vereceği ve bu sebeple onu da terk etmeyi gerektiren bir mi'yar olarak değerlendirir: "..İrşad işini bırakmayın. Aksine ma'rufa uyun, münkeri nehyedin. Ancak, ne zaman mucibiyle amel edilen bir cimrilik peşinden gidilen hevesat görür, inanların (mal, mevki gibi menfaatlere aldanarak) dünyayı ahirete tercih ettiklerine, rey sahiplerinin (Kur'an, hadis ve icmayı bir tarafa iterek) kendi rey ve düşüncelerini beğendiklerine şahit olursan sen o zaman, kendi başının çaresine bak, başkasıyla uğraşmaktan vazgeç." 4758 numarada geçen bu hadisten, daha önce temas ettiğimiz sebeplerden ileri gelen içtimâî bozukluklarla birlikte cimriliğin de yaygınlaşacağını anlamaktayız.[138]

16- Asiller Öldürülür, Meydan Adilere Kalır

Bir kısım hadisler, fitnede rol oynayacak kimselerin, birinci derecede gençler olduğunu ifade ederken, diğer bir kısım hadisler dahi asaletli, emin, dindar kişilerin helak olacağını bunların yerini gayr-ı mûtemed, hain, çapulcu ve sefih kimselerin alacağını vurgular. Dinsultan ayrılığı, dinin devlet himayesinin dışında bırakılması, dindarlığın elde ateş tutmak kadar zorlaşması gibi birbirini tamamlayan ve takip eden vakaların gelişmesinin tabii bir sonucu olarak cemiyette ortaya çıkacak olan bu durum, 5036 numarada kaydedeceğimiz bir Tirmizî rivayetinde şöyle ifade edilir: "Dünyada insanların en bahtiyarlarını (malca en zengin, yaşayışça en müreffeh, makamca en üstün, nüfuzca en kavi) en adi kimseler teşkil etmedikçe kıyamet kopmaz."
Hadiste mevzubahs edilen adiliğin neseb ve haseb yönünden olduğu, kullanılan kelimenin nesebi bilinmeyen ahlakî kemâli duyulmayan kimse mânasını da ifade ettiği şarihlerce belirtilir.
Taberânî'nin bir tahricinde Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurmuştur: "Fuhuş ve cimrilik ortalığı sarmadıkça, emin ve güvenilir kimseler aşağılanıp, hainlere itimat edilmedikçe, "vuûl" olanlar helak olup, "tuhût" olanlar zuhur etmedikçe kıyamet kopmaz." Dinleyenler sorar: "Ey Allah'ın Resûlü, "vuûl" ve "tuhût" da ne demek?" Cevaben: "Vuûl, insanların ileri gelenleridir, eşrafıdır. Tuhût ise, insanların en düşük olanlarıdır, ayak altında bulunan (adı sanı duyulmamış) bilinmeyen kimselerdir" der. Hadisin bir başka

veçhinde tuhut, adi, düşük ailelerden gelen kimseler olarak açıklanır.
Müslim'de kıyamete yakın vukua gelecek hâdiseleri tasvir eden bir rivayette, şu açıklamaya da rastlarız: "Geriye insanların şerirleri kalır. Bunlar (şerlere ve şehvani hedeflere koşmada) kuşlara, (birbirlerine zulüm ve düşmanlıkta) vahşi hayvanlara benzerler."
Hadis kitaplarında "Cibril hadisi" olarak şöhret kazanan meşhur rivayette, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) kendisine kıyamet alametlerini soran Cebrail aleyhisselam'a, diğer bazı alametler meyanında şunu da zikreder: "..Yalın ayak başı kabak (halktan gelme, asaletsiz) kimselerin insanlara baş olmaları kıyamet alâmetlerindendir."
Daha önce fitnenin çeşitlerinden bahsederken kaydettiğimiz bir hadiste, refahtan hasıl olan fitneden sonra insanların, ilmi ve fikri nakıs olduğu için gayr-ı ehil, kararsız bir kimsenin etrafında toplanarak, sulha kavuşacaklarının beyan edildiğini görmüştük. Bu rivayet de fitneden sonra ehliyetsizlerin, zorla, hile ile başa geçeceklerini ifade eder.
Rivayetlerin hepsini zikretmeye gerek yok. Kaydedilenler bize gösteriyor ki, ahirzamanda çeşitli içtimâî bozuklukların neticesi olarak insanlar umumiyetle bozulacak ve kendilerine uygun olarak, bozuk kimseler başlarına geçecektir; "Her bir kabileyi (milleti) o kabilenin münafıkları sevk ve idare etmedikçe kıyamet kopmaz."[139]

17- Fitnede Gençler Rol Oynar

Yukarıda kaydedilen bir hadiste, en azından bir kısım mühim fitnelerde, tecrübesiz ve kıt düşünceli gençlerin birinci derecede rol oynayacağı, bunların herkesçe makbul ve müsellem olan güzel sözler, ayet ve hadisten alınma parlak düsturlarla ortaya çıkacakları, ancak sözleriyle amellerinin bir ilgisinin olmayacağı belirtilmiştir.
Daha başka hadislerde de, içtimâî ve siyasî hayatta gençlerin birinci planda yer aldıkları devirlerde fitne ve fesadın, emr-i bi'lmaruf gibi şartlara göre farz-ı ayn sayılacak kadar değer kazanmış, son derece mühim bir vazifenin "terkini gerektirecek", defalarca yasaklanmış olan "ölümü isteme"yi meşru kılacak kadar ileri ölçülere varacağı ifade edilmekte, "umera çocuklardan olduğu müddetçe yeryüzünden lanetin kalkmayacağı" belirtilmektedir. Bu mânayı te'yid eden şu hadis de ziyadesiyle manidardır: "Kıyamet alametlerinden biri de ilmin gençler nezdinde aranmasıdır." Şu rivayet de Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)' in

bu mevzudaki mühim uyarı ve tenbihlerinden biri olmalıdır: "Hz. Peygamber bir defasında "Çocukların emîrliğinden Allah'a sığınırım" der. Yanındakiler: "Çocukların emîrliği de nedir?" diye sorarlar. Şu cevabı verir: "Onlara itaat etseniz (dininizde) helak olursunuz? Şayet isyan etseniz sizi(n dünyanızı) helak ederler; ya malınızı, ya canınızı ya da her ikisini almak suretiyle."
Bizzat Buhârî'de gelen bir rivayette, ümmet-i Muhammed'in helakının Kureyş kabilesinden emîrliğe geçecek çocuklar (gençler) yüzünden geleceği belirtilmiştir. Şarihler aynıyla vaki olduğunu misallerle te'yid ederler.[140]

18- Katl (Öldürme) Vakaları Artar

Bidayette de belirttiğimiz üzere, fitnede artacağı belirtilen "herç" ölüm demektir. Şu halde fitnelerin en bariz vasıflarından biri öldürme vakalarının artmasıdır. Fitne sırasında kardeş kardeşi öldürecek demektir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), Müslümanların bu davranışlara düşmemeleri için, fitnenin bilhasa bu yönüne fazlaca dikkat çekmiştir. Pek çok hadiste görüldüğü üzere, fitneye karışmamayı ısrarla tavsiye edişten maksad, haksız yere kan dökme amellerinden korumayı sağlamaktır. "...Zîra kişi Müslüman cephesinde olduğu halde, kardeşinin malını yer, kanını döker ve Rabbine isyan eder, hâlıkını inkâr eder ve kendisine cehennem şart olur."
Fitnede, haksız yere katl vakalarının, kardeşin kardeşi öldürme hâdiselerinin çokca artacağını ifade eden hadisler çoktur. Burada daha önce 4760 numarada zikrettiğimiz hadisin bir parçasını hatırlamakla yetiniyoruz: "Ey Ebu Zerr, haberin ola. Ölüm insanlara öylesine çok gelecek ki, kabirler hizmetçi ve köleler tarafından inşa edilecek." Bir Sahiheyn hadisinde "herc artmadıkça kıyamet kopmaz" buyuran Resulullah, "Herc nedir?" sorusuna, "Öldürme, öldürme (katl)!" diye cevap verir.[141]

19- Teşkilatlar Adına Öldürme

Fitneyi tasvir zımnında ifade edilen en enteresan hadislerden biri 4780 numarada kaydedilen hadistir: "Nefsimi kudret elinde tutan Allah'a kasem ederim ki, insanlar öyle bir devir yaşayacaklar ki, katil niçin öldürdüğünü, maktul niçin öldürüldüğünü bilmeyecek." "Bu nasıl olacak?" diye sorulduğu zaman Hz. Peygamber şu açıklamayı yapar: "İşte bu herçtir. (Buna bulaştıktan sonra) ölen

de öldüren de ateştedir."
Biz bu hadisi, fitne üzerine söylenen enteresan hadislerden biri olarak tavsif ettik. Çünkü, bilhassa memleketimizin yaşamış bulunduğu durumu tasvir etmektedir. Birtakım gizli teşkilatlar tarafından yürütülen anarşik hadiselerde kullanılan şahıslar, kendilerine verilen vazifeyi yapmak zorundadır, sebebini, niçinini soramaz. Mesela halkı yıldırmayı hedef alan bir çok vakada, gelişigüzel kalabalık üzerine, otobüs durağında bekleyenlere yaylım ateşi açılmaktan çekinilmemiştir.
Teşkilatlar adına işlenen ve para mukabili adam öldüren klasik tipteki kiralık katillerden daha gayesiz katiller tarafından sahneye konan bu cinayetleri Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm): "Öldüren niçin öldürdüğünü, ölen niçin öldüğünü bilemez" şeklinde ifade etmiştir.
Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in bu hadiste, hassaten teşkilatlarca tertiplenen anarşist cinayetleri tasvir ettiğini te'yid etmek için bu çeşit cinayetleri tahlil eden bir Batılının şu satırlarına göz atalım: "Anarşist cinayet, siyasî cinayetlerden farklıdır. Kurbanın katil nazarında gerçekten suçlu olması mühim değildir. Hatta kurban suçsuz olduğu nisbette anarşik cinayetin daha mükemmel olduğu söylenebilir. Nitekim bu cinayetlerde mühim olan, tedhiş vasıtasıyla halk üzerinde yılgınlık hasıl etmektir. Kurban edilen kimsenin mevki-i içtimâîsi yüksek olduğu nisbette bu gayeye daha iyi ulaşılır. Zaten tedhişçiler, içtimâî bünyede gedik açabilmek için başa vurmak gereğine inanırlar."[142]

20- Emniyet Ve Güven Kalmaz:

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in mükerrer hadislerinde, fitne, anarşi devrinde emniyetin kalkacağı, kimsenin kimseye itimat edemeyeceği, emin kimselerle hain kimselerin tefrik edilemeyeceği vs. belirtilir. Bu hususla alakalı olarak Abdullah İbnu Amr'dan gelen bir rivayette, fitnenin çıkacağı devre, "(İnsanlar arasında emin ve güvenilir kimselerle hain kimseler, salihlerle facirler birbirinden tefrik edilemeyecek kadar) insanların ahde vefaları bozulduğu, itimadın kalktığı zaman.." olarak tasvir edilir.
Bir başka rivayette, fitneden haber veren Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a İbnu Mes'ud sorar: "Ey Allah'ın Resulü, bu fitne ne zaman gelecek?"
"Bu herc (insanların birbirini kırdığı) devirdir."
"Bu kırım devri ne zaman gelir?"
"Bu, kişinin arkadaşına bile itimad edemediği zamandır."

İbnu Mes'ud, bu hadisi Vabısa'ya anlatırken, Vabısa da İbnu Mes'ud'a eyyâmu'lhercin (kırım zamanının) ne vakit geleceğini sorar. O da muallliminden aldığını belirttiği cevabı tekrar eder: "Kişinin arkadaşlarına bile itimad edemeyeceği zaman."

Bir başka rivayette, cemiyet fertlerinin maruz kaldıkları içtimâî bozukluklar sonunda, dinin "ahidlerinizi tutun" (Nahl 91, İsra 34), "verdiğiniz sözlerde durun", "yalan söylemeyin" gibi emirlerini unutarak itimat edilmez davranışlara düşecekleri belirtilir: "Sen, ahidlerini bozan, güvenirliklerini kaybeden mübtezel (ayak takımı) insanların arasında kaldığın zaman ne yapacaksın? O insanlar düzenleri bozulmuş (biri diğerine benzemeyen) her biri her an değişen, ahidlerini bozan, itimad ve emniyetleri suistimal eden kimselerdir." Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bu açıklamadan sonra parmaklarını birbirine geçirerek: "İşte böylesine karışık" der.[143]

21- Ölüm Aranır:

Büyük fitnenin hususiyetlerinden biri ölümü aratmasıdır. Yukarıda söylediğimiz gibi fitne; içtimâî hastalıkların artması sonucu kargaşanın fiile geçmesidir. Her çeşit dinî ahlakın, aklî ve vicdanî prensiplerin mağlup ve makhur edilip hissiyatın, içgüdülerin, beşeriyetin kemali için daima baskı altında tutulması gereken hevayı nefsin hakim olmasıdır. Mal ve can emniyetini kaldırıp, katl, hırsızlık ve soygunları artırmaya müncer olan iktisâdî ve içtimâî bozuklukların böylesine artması, hayatın da mânasını kaybettirecektir. Böyle bir ortamda ölenlere gıpta edilmesi mucib-i hayret olmalıdır. Buhari ve diğer kaynakların kaydettikleri bir rivayette Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), bu durumu şöyle ifade eder: "Bir insan, ölmüş bir kimsenin kabrine uğrayınca: "Bunun yerinde keşke ben olsaydım" diye temenni etmedikçe kıyamet kopmaz."
Müslim ve İbnu Mace'de gelen bir rivayette bu temenninin dindarlık sebebiyle olmayıp, maruz kalınan belalar, çekilen sıkıntılar sebebiyle olduğu tasrih edilir. Daha başka rivayetlerde insanların, sabredilmesi, elde ateş tutmak kadar zor olan musibet dolu devirler yaşayacakları belirtilir.
Bir başka rivayette, ölümü arattıran bu fitnenin maddî imkanların darlığı ile bir alakasının bulunmadığı, bilakis zenginlik sebebiyle arttığı, hatta bu yüzden insanların fakirliği temenni bile edecekleri tasrih edilir. Daha çok zengin başların derde düşmeye başladığı günümüz ahvaline oldukça yakınlık arzetmesi sebebiyle hadisi aynen kaydediyoruz:
"Siz öyle zaman göreceksiniz ki, o vakit kişi, nasipçe (malca) hafif olmaya gıpta eder, tıpkı şimdi sizin mal ve evlat çokluğuna gıpta ettiğiniz gibi. O kadar ki, biriniz kardeşinin mezarına uğrar da, hayvanın yerde yuvarlanması gibi yuvarlanarak: "Keşke senin yerinde ben olsaydım" der. Bu davranışı (Hz. Yusuf gibi bir an evvel) Allah'a kavuşmak arzusuyla veya önceden işlediği iyi ameller sebebiyle değil, maruz kaldığı belalar sebebiyledir."[144]

22- Ganimet (Devlet Malı) Helal Addedilir:

"Devletin malı deniz yemeyen domuz" diyerek devlet malını çeşitli yollardan yağmalamayı helal addeden fasıklarla, "burası dâr-ı harptir, dar-ı harpte zekat verilmez" diyerek başta vergi kaçakçılığı olmak üzere çeşitli haramları helal addeden cahillerin halini beyan etmeye de Hz. Peygamber ehemmiyet vermiş, bu durumun ahirzaman fitnesinin alâmetlerinden birini teşkil ettiğini belirtmiştir.

Hz. Ali'den gelen rivayete göre, "Kıyamet ne zaman?" diye soran bir kimseye, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) cevaben kıyamet alametlerini sayarken: "..emanet ganimet sayıldığı, sadaka (yani zekat ve vergi) bir yük addedildiği... zaman" demiştir. Aynı fikre, Ebu Hüreyre'den gelen "rihu'lhamra (kızıl rüzgâr) hadisinde de yer verilerek: "Emanet ganimet addedilince, zekat ise (dini bir borç değil, zorla alınan) bir ceza telakki edildiği zaman.. kızıl rüzgârı bekleyin" denmiştir.[145]

23- Fitnenin Girmedigi Ev Kalmaz:

Bazı rivayetlerden, kıyametten önce, gelecek bir fitnenin girmeyeceği evin kalmayacağı, istisnasız her eve gireceği ifade edilir. Abdullah İbnu Amr tarafından rivayet edilen bir hadiste kıyamet alâmetleri, bir ipe dizilmiş bulunan boncukların, ipin kırılmasıyla birbirini takip etmesi gibi, peşpeşe gelecekleri ifade edilir. İşte birbirini takip edecek bu alâmetlerden altı tanesi tadad edilir. Bunlardan birinin: "Bilâistisna her Arabın evine girecek olan bir fitne" olduğu belirtilir. Hadisin Müsned'de gelen iki veçhinden birinde "sizden her bir kimsenin evine" şeklinde; diğerinde "her bir yün ve toprak eve" şeklinde ifade edilerek bu hususta şehir ve köy farkının da kalmayacağı belirtilmiştir. [146]

ÜÇÜNCÜ FASIL

ASABİYET VE EHVA

-4798 -1- عَنْ جُندب بن عبداللّه رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَنْ قُتِلَ تَحْتَ رَايَةٍ عِمِّيَّةٍ يَدْعُو لِعَصَبِيَّةٍ أوْ يَنْصُرُ عَصَبِيَّةً فَقِتْلَتُهُ جَاهِلِيَّةً[. أخرجه مسلم والنسائي.»العِمِيُّة« بتشديد: بيّن الجهالة والضلة، وهى فِعّيلة من العمى.و»التَّعصِيبُ« المحاماة والمدافعة عن ا"نسان الذي يلزمك أمره أو تلتزمه لغرض.و»القِتلَةُ« بكسر القاف حالة القتل، أى فقتله قتل جاهلي .

1. (4798)- Cündeb İbnu Abdillah (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kim ummiyye (gayesi İslam olmayan) bir bayrak altında bir asabiyete

çağırırken veya bir asabiyete yardım ederken öldürülürse onun ölümü, cahiliye ölümü üzeredir." [Müslim, İmaret 57, (1850); Nesâî, Tahrîm, 28, (7, 123).][147]

-4799 -2- وعن سُراقة بن مالك الجعشمى رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: خَيْرُكُمُ الْمُدَافِعُ عَنْ عَشِيرَتِهِ مَالَمْ يَأثَمْ[. أخرجه أبو داود .

2. (4799)- Sürâka İbnu Mâlik el-Cu'şemî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"En hayırlınız, (zulme düşerek) günah işlemedikçe aşiretini müdafaa edendir." [Ebu Davud, Edeb 121, (5120).] [148]

-4800 -3- وعن واثلة بن ا'سقع رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قُلْتُ يَا رَسُولَ اللّهِ: مَا الْعَصَبِيَّةُ قَالَ: أنْ تُعِينَ قَوْمَكَ عَلى الْظُّلْمِ[. أخرجه أبو داود .

3. (4800)- Vâsile İbnu'l-Eska (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ey Allah'ın Resûlü, dedim, asabiyet nedir?"
"Asabiyet, buyurdular, zulümde kavmine yardım etmendir." [Ebu Davud, Edeb 121, (5519).][149]

-4801 -4- وعن عمرو بْنِ أبِى قرة قال:]كَانَ حُذَيْفَةُ بِالْمَدَائِنِ يَذْكُرُ أشْيَاءَ قَالَهَا رَسُولُ اللّهِ #: 'نَاسٍ مِنْ أصْحَابِهِ في الْغَضَبِ. فَيَنْطَلِقُ نَاسٌ مِمَّنْ سَمِعَ ذلِكَ مِنْ حُذَيْفَةَ فَيَأتُونَ سَلْمَانَ الْفَارِسِيُّ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما فَيَذْكُرُونَ ذلِكَ لَهُ. فَيَقُولُ: حُذَيْفَةُ أعْلَمُ بِمَا يَقُولُ. فَيَرْجِعُونَ الى حُذَيْفَةَ فَيَقُولُونَ لَهُ: قَدْ ذَكَرْنَا قَوْلَكَ لِسَلْمَانَ، فَمَا صَدَّقَكَ وَ كَذَّبَكَ. فأتَى حُذَيْفَةُ سَلْمَانَ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما: فقَالَ: مَا يَمْنَعُكَ أنْ تُصَدِّقَنِي فِيمَا سَمِعْتُ مِنْ رَسُولِ اللّهِ #؟ فقَالَ سَلْمَانَ: إنَّ رَسُولَ اللّهِ # كَانَ يَغْضَبُ فَيَقُولُ في الْغَضَبِ، وَيَرْضَى فَيَقُولُ في الرِّضَا. ثُمَّ قَالَ: يَا حُذَيْفَةُ! أمَا تَنْتَهِي حَتّى تُوَرِّثَ رِجَاً حُبَّ رِجَالٍ، وَرِجَاً بُغْضَ رِجَالٍ، وَحَتّى تُوَقِعَ اخْتِفاً وَفُرْقَةً؛ وَلَقَدْ عَلِمْتَ أنَّ رَسُولَ اللّهِ # خَطَبَ فَقَالَ: اللَّهُمَّ إنِّى

أَتّخِذ عِنْدَكَ عَهْداَ أيُّمَا رَجُلٍ مِنْ أمَّتِى سَبَبْتُهُ سُبَّةَ أوْ لَعَنْتُهُ في غَضَبى فإنَّمَا أنَا مِنْ وَلَدِ آدَمَ أغْضَبُ كَمَا يَغْضَبُونَ وَإنَّمَا بَعَثْتَنِى رَحْمَةً لِلْعَالَمِينَ. فَاجْعَلْهَا عَلَيْهِمْ صَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ، وَاللّهِ لَتَنْتَهِيَنَّ يَا حُذَيْفَةُ أوِ ‘كْتُبَنَّ الى عُمَرَ ابْنِ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللّهُ عَنْه[. أخرجه أبو داود.

4. (4801)- Amr İbnu Ebî Kurre anlatıyor: "Huzeyfe (radıyallahu anh) Medâin'de iken, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın öfke halinde, ashabından bazılarına sarfettiği sözleri anlatıyordu. Huzeyfe'den bunları işitenlerden bir kısmı Selman (radıyallahu anh)'a gelip, Huzeyfe'nin anlattıklarını kendisine söylüyorlardı. Selman da onlara:

"Huzeyfe söylediğini daha iyi bilir!" diyordu. Onlar da tekrar Huzeyfe'nin yanına dönüp kendisine:

"Biz senin söylediklerini Selman'a soruk. Ne tasdik etti ne de reddetti" dediler. Bunun üzerine Huzeyfe (sebze tarlasında bulunan) Selman (radıyallahu anhümâ)'nın yanına gidip:

"Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan işittiğim şeyler hususunda beni niye tasdik etmedin?" diye sordu. Selman da:

"Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) öfkelenir ve öfkeli iken konuşurdu. Razı olur ve rıza halinde de konuşurdu!" cevabını verdi ve sonra devamla:

"Ey Huzeyfe! dedi. Sen, kalplerde, bir kısım insanlara sevgi, bir kısım insanlara buğz hasıl edip aralarında ihtilaf ve ayrılıklara sebep olan bu konuşmalardan vazgeçsen olmaz mı! Nitekim biliyorsun ki, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (bir gün) hutbesinde şöyle buyurmuştu: "Allahım! Ben senin katından bir garanti talep ediyorum: Ümmetimden kimi öfkeli halimde (haksız yere) sebbetmiş veya lanet etmiş [veya vurmuş veya incitmiş] isem -ki ben de ademoğluyum, tıpkı onların öfkelenmeleri gibi öfkelenirim. Halbuki sen beni âlemlere rahmet olarak gönderdin- bu (haksız sözümü) o kimseler için kıyamet günü rahmet, [zekat, ecir, yakınlık vesilesi, tuhur] kıl. [Ta ki o vesile ile sana yaklaşsın!]"

Ey Huzeyfe! Allah'a yemin olsun, ya bu konuşmalardan vazgeçeceksin, yahut da seni Ömer İbnu'l-Hattab (radıyallahu anh)'a yazıp şikâyet edeceğim!" [Ebu Davud, Sünnet 11, (4659).] [150]

DÖRDÜNCÜ FASIL

FİTNELERİN GELDİĞİ CİHET VE FİTNELERİN ÇIKTIĞI KİMSELER

4802 -1- عن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: رَأسُ الْكُفْرِ نَحْوُ الْمَشْرِقِ، وَالْفَخْرُ وَالْخَيَءُ في أهْلِ الْخَيْلِ وَا‘‘بِلِ وَالْفَدَّادِينَ: أهْلِ الْوَبَر، وَالسَّكِينَةُ في أهْلِ الْغَنَمِ[. أخرجه الثثة .

1. (4802)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Küfrün başı doğu cihetindedir. Övünme ve çalım satma işi at, deve, sığır besleyenler, çadırda oturanlar arasındadır. Sükûnet de koyun besleyenlerdedir." [151]

4803 -2- وفي أخرى للبخاري قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: ا‘‘يمَانُ يَمَانٍ، وَالْفِتْنَةُ ههُنَا حَيْثُ يَطْلُعُ قَرْنُ الشَّيْطَانِ[.

2. (4803)- Buhârî'nin bir diğer rivayetinde denir ki: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"İman Yemenlidir. Fitne şu tarafta, şeytanın boynuzunun doğduğu yerdedir." [152]

4804 -3- ولمسلم:]ا‘‘يمَانُ يَمَانٍ، وَالْكُفْرُ قِبَلَ الْمَشْرِقِ، وَالسَّكِينَةُ فِي أهْلِ الْغَنَمِ وَالْفَخْرُ وَالْخُيَءُ فِى الْفَدَّادِينَ: أهْلِ الْخَيْلِ وَالْوَبَرِ[.»الخُيَءُ« الكبر والعَجب.و»الفَدَّادُونَ« قال أبو عبيدة هو بتشديد الدال ا‘ولى، وهم المكثرون من ا‘‘بل، وهم جفاة أهل خيء .
و»أهلُ الْوَبرِ« هم ا‘عراب الذين في البادية ومن يأوى الى جدار، ضد أهل المدر، وأضاف ا‘‘يمان الى اليمن ‘ن أصل ظهوره من مكة، والكعبة تسمى الكعبة اليمانية.و»قَرنُ الشَّيْطَانِ« أمته، وقيل قوّته .

3. (4804)- Müslim'in rivayetinde şöyledir: "İman Yemenlidir. Küfür de şark cihetindedir. Sükûnet koyun besleyenlerin yanındadır. Övünmek ve çalım satmak

feddadların, yani at besleyip çadırda kalanların yanındadır." [Buhârî, Bed'ü'l-Halk 15, Menakıb 1, Megâzî 74; Müslim, İman 85, (52); Muvatta, İsti'zan 15, (2, 920).][153]

AÇIKLAMA:

1- Bu üç rivayetin üçü de Ebu Hüreyre'den gelmektedir. Aslında bir olan hadis, bazı farklı ziyadelerle rivayet edilmiş.

2- Hadis, daha önce de geçti. İzahı gereken bir iki noktasını kısaca kaydedeceğiz;
a) Küfrün başı şarktadır ifadesiyle Mecusîlere ve onlardaki küfrün şiddetine işaret edilmektedir. Zîra o sıralarda Mecusîler ve onlara tabi olanlar Medine'nin doğu cihetinde idi. Bunlar eski bir imparatorluğa, muntazam bir ordu ve devlete sahip oldukları için fevkalade kibir ve gurur içinde idiler. Hele devletsiz, teşkilatsız olan, aşiret hayatı yaşayan Arapları hakir görüyorlardı. Bu haletleri, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın gönderdiği mektubu yırtmaya sevketmişti. Resulullah da onlara paramparça yırtılmaları için beddua buyurmuştu. Neticede Bizans'tan sonra ikinci süper devlet olan Sasanî İmparatorluğu Hz. Ömer zamanında param parça olmuştu.

3- Hadiste geçen fahr, kibr ve huyelâ tabirleri kendini beğenmek, başkasını hakir görmek gibi kötü bir ruh halini ifade eden, birbirine yakın mânalar taşıyan kelimelerdir. Feddâdîn kelimesi feddanın cem'idir. Birkaç mânaya geldiği belirtilmiştir:
1) Ziraat işlerinde kullanılan öküze denmektedir.

2) Hattâbî, ekimde kullanılan alete feddan dendiğini belirtir. Bu durumda saban demek olur.

3) Bazı açıklamalarda deve, sığır, at gibi hayvanlara, ekim sırasında ve diğer fırsatlarda yüksek sesle bağıran kimseye feddan denmektedir. Fedid, şiddetli ses mânasına gelir.

4) Bazıları Feddâdun kelimesinin çöllerde yaşayanlar mânasına geldiğini çünkü kelimenin çöl demek olan fedted'den geldiğini ve fedtedde oturan demek olduğunu ileri sürmüştür. İbnu Hacer, bu te'vilin uzak olduğuna dikkat çeker.

5) Ma'mer İbnu'l-Müsenna ise, "Feddâdin'le iki yüz ile bin arasında devesi olan kimselerin kastedildiğini" söylemiştir.

6) Buhârî'nin bir başka rivayetinde "Kasvet ve kalp katılığı develerin kuyruklarının dibinde bas bas bağıranlardadır" denmektedir. Buradaki feddâdîn kelimesini, "yüksek sesle bağıranlar" olarak anlamak suretiyle hadis daha açık bir mâna kazanmakla kalmıyor, diğer rivayetlerde, bu kelimenin hangi mânada kullanılmış olabileceğine de ışık tutuyor.
Hattâbî der ki: "Çölde yaşayanların zemmedilmesi, çöl hayatında insanı kuşatan şartlar icabı, o insanların din işlerine ayıracak vakit bulamamaları sebebiyledir. O, gayr-ı dinî meşguliyetlerin kesâfeti kişiyi kalp katılığına atar."

4- Ehl-i veber, çadırda yaşayanlar demektir. Çünkü veber deve yünü mânasına gelir. Araplar çölde, kırda göçebe hayatı yaşayanlara ehl-i veber der. Buna mukabil ehl-i meder tabiri vardır. Bununla da yerleşik hayat yaşayanlar, şehirliler kastedilmiştir.

5- Sükûnet, diye açıkladığımız sekîne kelimesinin tuma'nîne (itminan), sükûn, vakar ve tevazu mânalarını ifade ettiği belirtilmiştir. Sükûnetin koyun besleyenlere nisbet edilmesi, onların deve besleyenlere nazaran servet ve bollukça daha geri olmalarındandır. Servet arttıkça kibir, gurur gibi mezmum hallerin insanlar üzerinde galebe çaldığı bilinen bir husustur. Böylece Resulullah bu beşerî zaafa dikkat çekerek servet sahiplerini uyarmayı gaye edinmiş olmalıdır.
Şunu da belirtelim ki, bazı şarihler koyun sahipleri tabiriyle Resulullah'ın Yemenlileri kastettiğini; zîra onların Mudar ve Rebîa kabilelerinin aksine koyun beslediklerini söylemiştir. Rebîa ve Mudar ise deve besicileridir. Bir İbnu Mâce rivayetinde Aleyhissalâtu vesselâm, Ümmü Hani' ye "Koyun edin. Zîra onda bereket var!" tavsiyesinde bulunmuştur.

6- İkinci rivayette geçen "Şeytanın boynuzu" tabirine gelince, Hattâbî, beğenilmeyen, kötü şeylerin şeytan boynuzu diye ifade edildiğini belirtir. Fitnenin şeytan boynuzunun doğduğu yerde olması, fitnenin, kötülüklerin, küfrün hakim olduğu yerlerde çıkacağını ifade eder.
Karnu'ş-Şeytan tabiriyle, şeytanın ümmeti, şeytana tabi olanlar, şeytanın kuvveti gibi başka mânaların kastedildiği de belirtilmiştir. Netice itibariyle hepsi aynı mânada birleşir ve hadisten, fitnenin şeytana uyanların çok olduğu, şeytanın güçlü bulunduğu, bu sebeple kötülüklerin galebe çaldığı yerlerde çıkacağı anlaşılır. [154]

BEŞİNCİ FASIL

MÜSLÜMANLARIN BİRBİRLERİYLE SAVAŞLARI

-4805 -1- عن ا'حنف بن قيس قال:]خَرَجْتُ أُرِيدُ هذَا الرَّجُلَ فَلَقِيَنِى أبُو بَكْرَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْه. فَقَالَ: أيْنَ تُرِيدُ يَا أحْنَفُ. قُلْتُ: أُرِيدُ نُصْرَةَ ابْنِ عَمِّ رَسُولِ اللّهِ #. فقَالَ: ارْجِعْ، فإنِّى سَمِعْتُ رَسُولَ اللّهِ # يَقُولُ: إذَا تَوَاجَهَ الْمُسْلِمَانِ بِسَيْفَيْهِمَا، فَالْقَاتِلُ وَالْمُقْتُولُ في النَّارِ. فقِيلَ: يَا رَسُولَ اللّهِ، هذَا الْقَاتِلُ فَمَا بَالُ الْمَقْتُولِ؟ قَالَ: إنَّهُ كَانَ حَرِيصاً على قَتْلِ صَاحِبِهِ. وفي رواية: أنَّهُ قَدْ أرَادَ قَتْلَ صَاحِبِهِ[. أخرجه الخمسة إ الترمذي .

1. (4805)- Ahnef İbnu Kays (radıyallahu anh) anlatıyor: "Şu adamı kastederek (evden) çıkmıştım. Yolda Ebu Bekre (radıyallahu anh)'ye rastladım.
"Ey Ahnef nereye gidiyorsun?" dedi.
"Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın amcaoğluna yardım etmeyi arzu ediyorum!" dedi.
"Dön! dedi. Zîra ben, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle söylediğini işittim: "İki Müslüman kılıçlarıyla birbirlerinin üzerine yürürlerse öldüren de ölen de ateştedir!" (Bu söz üzerine Resul-i Ekrem'e): "Ey Allah'ın Resûlü! Katili anladık ama maktul niye ateşte?" diye sorulmuştu.
"Çünkü o da kardeşini öldürme hırsı taşıyordu!" cevabını verdi. -Bir başka rivayette ise: "O da kardeşini öldürmek istemişti" demiştir.- [Buhârî, Diyât 2, Fiten 10; Müslim, Fiten 14, (2888); Ebu Davud, Fiten 5, (4268); Nesâî, Tahrim 29, (7, 125).][155]

AÇIKLAMA:

1- Burada kastedilen vaka Hz. Ali ve taraftarları ile Hz. Aişe ve taraftarları arasında cereyan eden Cemel vakasıdır. İlerde (4810-4812. hadisler) bu hadise müstakilen tahlil edileceği için burada açıklama yapmayacağız.

2- Hadis, iki Müslümanın birbirlerini öldürmek niyetiyle silaha sarılmalarını yasaklamaktadır. İbnu Hacer hadisle ilgili olarak şu açıklamayı yapar: "Ulema der ki: "Her ikisinin de ateşte olmasının mânası şudur: "Onlar bunu hak ederler. Ancak işleri Allah'a kalmıştır. Dilerse her ikisini de cezalandırır. Sonra diğer

muvahhidler gibi onları da ateşten çıkarır, dilerse her ikisini de affeder ve onlara hiçbir ceza vermez." Bazıları: "Hadis, bunu helal addedenlere hamledilir. Hadiste ne Haricîler için ne de Mu'tezile'den: "Masiyet ehli ateşte ebedî kalıcıdır" diyenler için hüccet mevcut değildir. Çünkü, hadiste geçen "Her ikisi de ateştedir" ibaresi, onların ateşte ebedî kalacaklarını ifade etmez" demiştir.

3- Fitneye karışmamak gerekir görüşünde olanlar, bu hadisle de ihticac etmişlerdir. Bunlar, Ashab'tan, savaşlarda Hz.Ali'nin yanında yer almaktan kaçanlardır: Sa'd İbnu Ebî Vakkas, Abdullah İbnu Ömer, Muhammed İbnu Mesleme, Ebu Bekre, Üsâme, Ebu Berze el-Eslemî vs. Bunlar özetle: "Savaştan geri durmak gerekir. O kadar ki, biri öldürmek istese, nefis müdafaası da yapılmaz" demişlerdir. Mamafih: "Fitneye girilmez, ancak birisi öldürmek isterse nefis müdafaası yapılır" diyen de olmuştur. İbnu Hacer Sahabe ve Tabiinin cumhurunun "Hak tarafa yardımcı olup bağî tarafa karşı mücadele vermenin vacip olduğu"na hükmetmiştir. Bunlar fitneye karışmamayı emreden bu hadisleri, savaşacak güçte olmayan veya hak sahibini teşhisten aciz kalan kimselere hamletmişlerdir. Ehl-i Sünnet, aralarında meydana gelen hâdiseler sebebiyle -haklı taraf bilinse dahi- Ashab'tan birini ta'n etmeyi men etmenin vacip olduğunda ittifak etmiştir. Çünkü onlar, bu harbi içtihadları sonucu yaptılar. Resulullah'ın haber verdiği üzere, Allah Teala hazretleri içtihadda yapılacak hatayı affetmiştir. Dahası, hatalı içtihad yapana da bir sevap verileceği sabittir. İçtihadında isabet eden ise iki ücret alacaktır" demiştir. Hadiste gelen mezkur vaid, meşru bir te'vile dayanmaksızın, sırf saltanat için savaşan kimselere hamledilmiştir.
Taberî der ki: "Müslümanlar arasında vukua gelen her hâdisede, evde kalarak kavgadan kaçmak ve kılıçları kırmak, vacip olsaydı ne hak ikame edilir ne de bâtıl iptal edilirdi. Dahası fasıklar, Müslümanlarla savaştığı zaman, onlar; "Bu fitnedir, biz fitnede onlarla savaşmaktan men edildik" diyerek ellerini fasıklardan çekecek olsalar, malları yağmalamak, masum kanları dökmek, iffetleri payimal etmek gibi haramları irtikaba yol bulurlardı. Bu davranış, sefihlere mani olmakla ilgili emirlere muhalif olurdu."
Hadisin Bezzar'da gelen veçhinde yer alan bir ziyade, bu hadisteki maksada vuzuh getirmektedir: "Eğer dünya ile savaşırsanız ölen de öldüren de ateştedir." Bu hususu 4780 numarada kaydedilen bir Ebu Hüreyre rivayeti de te'yid eder. Orada Resulullah, Müslümanların, ölenin niçin öldüğünü, öldürenin niçin öldürüldüğünü bilemeyeceğini haber verir. Bu nasıl olur? diye sorulunca: "Herctir, ölen de öldüren de ateştedir" buyurur. Kurtubî der ki: "Bu hadis açıkça ortaya koyuyor ki, eğer kıtal (kavga) dünyayı talep eden veya hevaya uyan taraf

bilinmediği halde yapılırsa öldüren de ateştedir" ve "ölen de öldüren de ateştedir" hadisinden maksad da bu durumdur." Bu temel prensibi, sahabeler arasındaki ihtilafa tatbik eden İbnu Hacer der ki: "Bundandır ki, Cemel ve Sıffîn savaşlarına katılmaktan kaçınanlar, sayıca katılanlardan daha azdır. İnşaallah bunların hepsi de mütevvildir mecurdur (Allah'tan mükafaata mazhar olacaklardır). Sonradan gelenler, bunların hilafına dünya için savaşmışlardır." Nitekim Buhârî'de gelen yüce sahabe Ebu Berze el-Eslemî (radıyallahu anh)'nin bir rivayeti bunu teyid etmektedir. Der ki: "...Sizler, ey Araplar, cahiliye devrinde bildiğiniz gibi, zillet, fakirlik ve dalalet içinde idiniz. Allah sizi İslam ve Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'le o halden kurtardı, bugünkü duruma geldiniz. Ne var ki şu dünya sizi ifsad etti, aranızı açtı. Şu Şam'da bulunan [Mervan] var ya, Allah'a yemin olsun sırf dünya için savaşıyor." Hadisin başka veçhinde, "O sıralarda ortaya çıkan fırkalardan hangisi hayırlı?" diye gelen bu suale Ebu Berze, "Hiçbir taraf!" mânasına gelen şu cevabı verir:
"Bana insanların en sevimli olanları şu gruptur: Onların karnı, halkın malından boştur, sırtları masumların kanlarının günahından azadedir.
"İbnu'l-Arabî der ki: "Demirle işaret eden lanete müstehak olursa, ya onu Müslümana vuran neye müstehaktır? Kişi, ciddi veya şaka olarak, tehditle işaret etti mi lanete layık olur. Şaka ile bunu yapan da, kardeşini korkuttuğu için muaheze olunur. Ancak, ciddi olanla şaka yapanın günahları bir değildir. Yalın kılıcın teati edilmesinin yasaklanması, yakalama sırasında gafil davranılarak, kazaya sebep olma korkusundandır."[156]

-4806 -2- وعن أبى هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: َ يُشِرْ أَحَدُكُمْ الى أَخِيهِ بِالسِّح، فإنَّهُ َيَدْرِى لَعَلَّ الشَّيْطَانَ يَنْزَغُ في يَدِهِ، فَيَقَعُ في حُفْرَةٍ مِنَ النَّارِ[. أخرجه الشيخان والترمذي.»النَّزْغ« بالغين المعجمة: الفساد .

2. (4806)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah buyurdular ki: "Sizden kimse kardeşine silahla işarette bulunmasın. Zîra, o bilemez, belki de şeytan elinde bir fesatta bulunur da ateşten bir çukura düşer." [Buharî, Fiten 7; Müslim, Birr 126, (2617); Tirmizî, Fiten 4, (2163).][157]

AÇIKLAMA:

Resulullah burada, ister ciddi ister şaka olsun yasak olan, mahzurlu olan bir neticeye götürmesi muhtemel olan davranışı men etmektedir. Hadis mutlak olduğu için, şaka kasdıyla da olsa zarara götürme ihtimali olan davranış yasaklanmaktadır. Nitekim, silah şakasıyla vukua gelen kazaları sık sık işitiriz. Silah korku veren bir nesne olduğu için, hadisten Müslümanı korkutmaktan yasaklama hükmü çıkarılmıştır. "Ateş çukuruna düşmek", ateşe götürecek günaha düşmekten kinayedir. Bir başka hadiste: "Bir kimse kardeşine bir demirle işaret etse, muhakkak melekler ona lanet eder, onu bırakıncaya kadar. İsterse annebaba bir kardeşi olsun" buyrulmuştur. Resulullah bu hususta dikkat çekmeye ehemmiyet vererek bir başka hadislerinde kınından sıyrılmış vaziyette silah teatisini de yasaklamıştır. Bu husustaki rivayetlerden biri şöyle: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), bir yerde, bir grupa uğradı. Kılıçlarını yalın halde birbirlerine teati ediyorlardı. "Bundan yasaklamadım mı? Kim kılıcını sıyırmışsa tekrar kınına koysun. Sonra arkadaşına versin. [Allah bunu yapana lanet etmiştir...] buyurdular"[158]

4807 -3- وعن عبدالله بن مسعود رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: سِبَابُ الْمُسْلِمِ فسُوقٌ، وَقِتَالُهُ كُفْرٌ[. أخرجه الخمسة إ أبا داود.وقيل هذا محمول على من فعل ذلك من غير تأويل؛ وقيل: قاله على جهة التغليظ أن قتاله كفر يخرج عن الملة.

3. (4807)- Abdullah İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Müslümana sövmek fısktır, onunla çarpışmak da küfürdür." [Buharî, Fiten 8, İman 36, Edeb 44; Müslim, İman 116, (64); Tirmizî, İman 15, (2636); Nesaî, Tahrim 27, (7, 132).][159]

AÇIKLAMA:

1- Sibab: Sövmek olarak tercüme ettiğimiz bu kelime, Arapçada kişinin namusunu lekeleyecek sözler sarfetmektir. Sebb ile sibab aynı mânaya gelir ise de sibaba sövüşmek mânası veren de olmuştur. İbrahim Harbî, sibabı "Kişiyi

ayıplamak maksadıyla kendine olan olmayan kusurları sayıp dökmek" diye açıklar. Fısk, "Allah ve Resulü'ne itaatten çıkmak" mânasına gelir. Şer'î örfte fısk, isyandan eşeddir. Ayeti kerimede "...Size küfrü, fıskı ve isyanı çirkin gösterdi..." (Hucurat 7) buyrulmuştur.

2- Mü'minle çarpışmanın küfür olduğunu ifade eden hüküm biraz ihtilafa sebep olmuştur. Çünkü, hadisin zahirinde Haricîlerin iddiasını teyid var. Onlar "Büyük günah işleyen kâfir olur" iddiasındadırlar. Ehl-i Sünnet alimleri, mü'minle mukatele hâdisesini dinden çıkma mânasında küfür kabul etmezler.

* "Resulullah'ın "küfür" olarak ifade etmesinden murad tahzirde mübalağadır" derler. Çünkü bu çeşit durumlarda kişinin dinden çıkmayacağı umumi bir kaide olarak herkesçe malum ve müsellemdir. Bunu te'yiden şefaat hadisi, ayrıca "Allah'ın şirk dışındaki bütün günahları dilediğinden affedeceğini" (Nisa 48) ifade eden ayeti kerime gösterilmiştir.

* Hadisi te'vil zımnında: "Katl hâdisesinin küfre benzemesi sebebiyle Resulullah böyle buyurmuştur. Çünkü, mü'mini öldürmek kafirlerin şanıdır" da denmiştir.

* Bazı âlimler de: "Burada maksad küfr kelimesinin lügat mânasıdır; bu da örtmektir. Çünkü Müslümanın, Müslüman üzerindeki hakkı, onun kendisine yardım etmesi, desteklemesi, eza vermekten kaçınmasıdır. Kendisini silahla öldürmeye yani silah kuşanmaya kalkınca, sanki bu hakkı örtmüş olur" denmiştir.

* "Buradaki küfürden murad Allah'a küfürdür" diyen de olmuştur. Bunlara göre hadis, hiç te'vile yer vermeden Müslümanla mukateleyi helal addedenler hakkında varid olmuştur.

3- Hadiste mü'minin hukuku ta'zim edilmektedir. Müslime sebbeden kimseye fasık demeye cevaz da gelmiş olmaktadır.[160]

-4708 ـ4ـ وعنِ ابنِ عبِّاس رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: َ تَرْجِعُوا بَعْدِى كُفَّاراً يَضْرِبُ بَعْضُكُمْ رِقَابَ بَعْضٍ[. أخرجه الترمذي، وأخرجه أبو داود والنسائي عن ابن عَمر.وزاد النسائي في رواية عن ابن مسعود:]وَ يُؤْخَذُ الرَّجُلُ بِجَرِيرَةِ أبيهِ، وَ بِجَرِيرَةِ أخيهِ[.قيل معنى »َ تَرْجِعُوا بَعْدِى كُفَّاراً« أى فرقاً مختلفة يقتل بعضكم بعضاً فتشبهون الكفار يقتل

بعضهم بعضاَ بالعداوة.   و»الجَرِيرةُ« الذنب .

4. (4808)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Benden sonra birbirinizin boynunu vuran kâfirler olarak (dinden) dönmeyin." [Tirmizî, Fiten 28, (2194); Buhârî, Fiten, 8, Diyat 2; Ebu Davud, Sünnet 16, (4686); Müslim, İman 66, (119); Nesâî, Tahrim 28, (7, 127).]
Nesâî, İbnu Mes'ud'dan yaptığı bir rivayette şu ziyadeye yer verir: "Kişi ne babasının ne de kardeşinin cinayetinden sorumlu tutulmaz."[161]

AÇIKLAMA:

Hattâbî, küfre dönme tabirini ulemanın iki suretle te'vil ettiğini belirtir:

1) Resulullah, hadiste küfürle, silahla örtünmeyi kastetmiş olmalı. Çünkü küfrün aslı, lügat olarak örtmektir.

2) Hadisin mânası: "Benden sonra birbirlerini öldürmeye kalkan fırkalara ayrılmayın. Aksi taktirde kâfirlere benzersiniz. Çünkü, kâfirler adavet sebebiyle birbirlerini öldürürler. Müslümanlar böyle değildir. Çünkü bunlar kan dökmemekle, birbirleriyle kavga yapmamakla emrolunmuşlardır" şeklindedir.

* Hadiste, Hz. Ebu Bekr'in hilafeti sırasında irtidat edip, Müslümanları öldüren ehl-i riddenin kastedildiğini söyleyenler de olmuştur.
İbnu Hacer, aynı cümle için sekiz görüş ileri sürüldüğünü kaydeder:

* Haricîler: "Bu hadis zahirî mânasında vürud etmiştir" derler.

* Bu hüküm Müslümanın kanını helal addedenler içindir.

* Kan hurmetini, Müslümanların hurmetini, dinin hukukunu örtenlerdir.

* Birbirinizi öldürmekle kafirlerin fiillerini yapmış olursunuz.

* Silah kuşananlar, silahla örtünenler kastedilmiştir.

* Allah'ın nimetini örten (inkar eden).

* Hadisin zahiri murad değil, öldürme fiilinden zecretme muraddır.

* Birbirinizi tekfir etmeyin, birbirinize "ey kâfir" demeyin.[162]

ALTINCI FASIL

SAHABE VE TÂBİÎN ARASINDA ÇIKAN KAVGA VE İHTİLAFLAR

*** HZ. OSMAN'IN ŞEHİD EDİLMESİ**

-4809 -1- عن ابن أخِى عبداللّهِ بْنِ سَم عن عَمِّه رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أنَّهُ جَاءَ الى عُثْمَانَ رَضِيَ اللّهُ عَنْه لَمَّا أُرِيدَ قَتْلُهُ. فقَالَ لَهُ عُثْمَانُ: مَا جَاءَ بِكَ؟ قَالَ: جِئْتُ في نُصْرَتِكَ. قَالَ: اخْرُجْ الَى النَّاسِ فَاطْرُدُهُمْ عَنِّى فإنَّكَ خَارجاً خَيْرٌ لِي مِنْكَ دَاخِ. فَخَرَجَ عَبْدُاللّهِ بْنُ سَم فقَالَ: أيُّهَا النَّاسُ، إنَّهُ كَانَ اسْمِى في الْجَاهِلِيَّةِ فُناً فَسَمَّانِى رَسُولُ اللّهِ # عَبْدَ اللّهِ، وَنَزَلَ فيَّ آيَاتٌ مِنْ كِتَابِ اللّهِ تَعالى. نَزَلَ فِيَّ: وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِنْ بَنِى إسْرَائِيلَ عَلى مِثْلِهِ فَآمَنَ وَاسْتَكْبَرْتُمْ؛ وَنَزَلَ فِيَّ: قُلْ كَفَى باللّهِ شَهِيداً بَيْنِى وَبَيْنَكُمْ وَمَنْ عِنْدَهُ عِلْمُ الْكِتَابِ؛ إنَّ للّهِ سَيْفاً مَغْمُوداً عَنْكُمْ، وإنَّ الْمَئِكَةَ قَدْ جَاوَرَتْكُمْ في بَلَدِكُمْ هذَا الَّذِى نَزَلَ فيهِ نَبِيُّكُمْ، فَاللّهَ اللّهَ في هذَا الرَّجُلِ أنَّ تَقْتُلُوهُ، فَوَاللّهِ إنْ قَتَلْتُمُوهُ لَتَطْرُدَنَّ جِيرَانَكُمُ الْمَئِكَةُ، وَلَيَسُلَّنَّ سَيْفُ اللّهِ الْمَغْمُودُ عَنْكُمْ، فَ يُغْمَدُ الى يَوْمِ الْقِيَامَةِ. فَقَالُوا: اقْتُلُوا الْيَهُودِىَّ وَاقْتُلُوا عُثْمَانَ[. أخرجه الترمذي .

1. (4809)- Abdullah İbnu Selam'ın kardeşioğlu, amcası (Abdullah İbnu Selam) (radıyallahu anh)'tan naklediyor.
"Hz. Osman (radıyallahu anh) öldürülmek istendiği zaman yanına geldim. Osman bana:
"Sen niye geldin?" diye sordu.
"Sana yardım edeyim diye geldim" dedim.
"Öyleyse halka çık. Onları benden uzaklaştır. Zîra sen bana hariçte olursan, yanımda olmaktan daha faydalı olursun!" dedi. Ben de çıkıp: "Ey insanlar! Bilirsiniz, benim adım cahiliye devrinde falandı. Ama Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) beni Abdullah diye tesmiye buyurdu. Benim hakkımda Kitabullah'ta birkısım ayetler nazil olmuştur. Şu ayet benim hakkımda nazil olanlardan biridir: "De ki: "Söyleyin bana, eğer bu Kur'an Allah tarafından gönderildiği halde, onu inkar ettiyseniz ve İsrailoğullarından bir şahit de Tevrat'a dayanarak onun hak kitap olduğuna şahitlik edip iman ettiği halde siz iman etmeyi büyüklüğünüze

yediremezseniz, zalim olmaz mısınız? Muhakkak ki, Allah zalimler güruhuna yol göstermez" (Ahkaf 10). Keza şu ayet de benim hakkımda nazil oldu: "İnkar edenler "Sen Allah tarafından gönderilmiş bir peygamber değilsin" diyorlar. De ki: "Sizinle benim aramızda şahid olarak Allah ile O'nun kitapları hakkında bilgi sahibi olanlar yeter" (Ra'd 43). Allah'ın size karşı kınına konmuş bir kılıcı var. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın inmiş olduğu bu beldenizde melekler size mücavir oldular. Öyleyse bu adamı öldürmekten Allah'tan korkun! Allah'tan korkun! Allah'a yemin olsun eğer onu öldürürseniz, komşularınız olan melekleri buradan tardetmiş olacaksınız ve Allah'ın size karşı kında tuttuğu kılıcı kınından çıkartacaksınız ve artık o kıyamete kadar kınına girmeyecek!"
Bu sözlerim üzerine:
"Şu Yahudiyi öldürün! Osman'ı öldürün" diye bağrıştılar." [Tirmizî Tefsir, Ahkaf.][163]

AÇIKLAMA:

Abdullah İbnu Selam, İslam'a giren meşhur Yahudi alimlerinden biridir. İslam olmazdan önceki ismi Husayn idi. Zikrettiği ayette mevzubahis edilen şahidin Abdulah İbnu Selam olduğu biraz münakaşalıdır. Çünkü Ahkaf suresi, bi'l-icma Mekkîdir. Abdullah ise hicretten sonra Müslüman olmuştur. Bu durumda ayette mevzubahis olan şahid, Mekke' de Müslüman olan bir ehl-i kitaptır. Hicretten önce İslam'a girmiş ve Kur'an'ı tasdik etmiş olmalıdır. İbnu Cerir et-Taberî bu görüştedir. Ancak ekseriyet, ayette zikri geçen bu şahidin Abdullah İbnu Selam olduğunda müttefiktir. Hasan Basrî, Mücahid, Katâde vs. birçokları. Bunlar surenin Mekkî olduğunu, ancak mezkur ayetin Medenî olduğunu söylerler. Bu şahitle Abdullah İbnu Selam'ın kastedildiğini te'yid eden İbnu Hibban'da Avf İbnu Malik, İbnu Merdûye'de İbnu Abbas hadisleri mevcuttur. Netice itibariyle racih görüş o şahidden maksadın Abdullah İbnu Selam olduğudur.[164]

*** CEMEL VAKASI**

-4810 -1- عن عبداللّهِ بْنِ زِيَادَ قال:]لَمَّا سَارَ طَلْحَةُ وَالزُّبَيْرُ وَعَائِشَةُ رَضِيَ اللّهُ عَنْهمِ الى الْبَصْرَةِ بَعَثَ عَلِيٌّ عَمَّارَ بْنَ يَا سِرٍ وَحَسَناً رَضِيَ اللّهُ عَنْهم، فَقَدِمَا عَلَيْنَا الْكُوفَةَ فَصَعَدا الْمِنْبَرَ، فَكَانَ الْحَسَنُ رَضِيَ اللّهُ عَنْه في أَعْهُ،

وَعَمَّارٌ رَضِيَ اللهَ عَنْه أسْفَلَ مِنْهُ، فَاجْتَمَعْنَا إلَيْهِمَا. فَسَمِعْتُ عَمَّاراَ يَقُولَ: إنَّ عَائِشَةَ قَدْ سَارَتْ الى الْبَصْرَةِ، إنَّهَا لَزَوْجَةُ نَبِيِّكُمْ في الدُّنْيَا وَاŒخِرَةِ، وَلَكِنَّ اللهَ ابْتَكُمْ لِيَعْلَمَ إيَّاهُ تُطِيعُونَ أمْ هِيَ[. أخرجه البخاري .

1. (4810)- Abdullah İbnu Ziyad anlatıyor: "Hz. Talha, Zübeyr ve Hz. Aişe (radıyallahu anhüm) Basra'ya yürüyünce, Hz. Ali, Ammar İbnu Yasir ve Hasan'ı (radıyallahu anhüm) gönderdi. Bu ikisi Kûfe'ye yanımıza geldiler ve minbere çıktılar. Hz. Hasan (radıyallahu anh) minberin yukarısında idi. Ammar (radıyallahu anh) da ondan aşağıda idi. Biz onların etrafında toplandık. Ammar'ın şöyle konuştuğunu işittim:
"Aişe, Basra'ya yürüdü. Muhakkak ki o, dünyada da ahirette de Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in zevcesidir. Ancak Allah sizi imtihan ediyor: Kendisine mi itaat edeceksiniz, yoksa ona (Hz. Aişe'ye) mi?" [Buhârî, Fezailu'l-Ashab 30, Fiten 17.][165]

-4811 -2- وعن شقيق بْنِ عبداللّهِ قال:]كُنْتُ جَالِساً مَعَ أبِى مُوسى ا‘شْعَرِىّ، وَأبِى مَسْعُود ا‘نْصَارِىّ، وَعَمَّار رَضِيَ اللّهُ عَنْهُم فَقَالَ أبُو مَسْعُودٍ لِعَمَّارٍ: مَا مِنْ أصْحَابِكَ مِنْ أحَدٍ إِّ لَوْ شِئْتُ لَقُلْتُ فيهِ غَيْرَك، وَمَا رَأيْتُ مِنْكَ شَيْئاً مُنْذُ صَحَبْتَ رَسُولَ اللهِ # أعْيَبَ
عِنْدِى مِنَ اسْتَسْرَائِكَ فِي هذَا ا‘مْرِ. فَقَالَ عَمَّارٌ: يَا أبَا مَسْعُودٍ مَا رَأيْتُ مِنْكَ وَمِنْ صَاحِبِكَ هذَا شَيْئاً مُنْذُ صَحِبْتُمَا رَسُولَ اللّه # أعْيَبَ عِنْدِي مِنْ إبْطَائِكُمَا فِي هذَا ا‘مْرِ فَقَالَ أبُو مَسْعُودُ: وكَانَ مُوسِراً: يَا غُمُ! هَاتِ حُلَّتَيْنِ فأعْطَى إحْدَاهُمَا أبَا مُوسى، وَا‘خْرى عَمَّاراً، وَقَالَ: رُوحا فِيهِمَا الى الْجُمُعَةِ[. أخرجه البخاري .

2. (4811)- Şakik İbnu Abdillah anlatıyor: "Ben, Ebu Musa el-Eş'arî, Ebu Mes'ud el-Ensârî ve Ammar (radıyallahu anhüm) ile oturuyordum. Ebu Mes'ud, Ammar'a:
"Senin arkadaşlarından herkese dilediğim takdirde bir kulp takabilirim. Ama sen hariçsin. Senin hakkında bir şey söyleyemem. Senin, Resulullah (aleyhissalâtu

vesselâm)'a arkadaş olduğun günden beri şu işteki aceleciliğinden başka bir kusurunu görmedim!" dedi. Ammar da ona şu cevabı verdi:
"Ey Ebu Mes'ud! Ben de ne senden ne de şu arkadaşından, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a arkadaş olduğunuz günden beri, ikinizin şu işteki ağırlığınızdan başka bir kusurunuzu görmüş değilim!
"Ebu Mes'ud -zengin birisiydi- şu karşılıkta bulundu: "Ey oğlum! İki hulle (takım) getir. Birini Ebu Musa'ya ver, diğerini de Ammar'a!" Ve ilave etti: "Bunların içinde ikiniz cumaya gidin." [Buhârî, Fiten 18, Fezailu'l-Ashab 30.] [166]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste zikri geçen Ebu Mes'ud, Ukbe İbnu Amr olup, o gün için Kûfe'de Hz. Ali'nin valisi bulunuyordu.

2- Hadisin bir başka veçhi daha teferruatlı: "Belirtildiği üzere, Ammar (radıyallahu anh), Hz.Ali için asker toplamak üzere Kûfe'ye gelmiştir. Bu sırada yanına gelen Ebu Musa ile Ebu Mes'ud el-Ensarî, Ammar'ı heyecanlı savaş taraftarı olmakla itham ederler. Ammar da onları bu savaşta (haklı olan) Hz. Ali'yi yeterince desteklemeyip ağırdan almakla itham eder. Neticede zengin olan Ebu Mes'ud iki takım elbise getirip arkadaşlarına giydirir ve beraberce cum'a'ya giderler.

3- İbnu Hacer, İbnu Battal'dan hadisle ilgili olarak şu açıklamayı kaydeder: "Ebu Mes'ud zengin ve cömert birisi idi. Bir cum'a günü Ebu Mes'ud'un yanında toplanmış idiler. Ammar'a cum'aya kıyafetle katılması için bir takım hediye etmiş olmalı. Çünkü Ammar, yoldan gelmişti ve yolcu kıyafeti ve savaş teçhizatı içerisindeydi. Bu haliyle cum'a namazına katılmasına gönlü razı olmamıştır. Ebu Musa'nın yanında sadece ona elbise hediye etmeyi muvafık bulmadığı için, Ebu Musa'ya da bir takım hediye etmiştir."

4- Hadisten şu da anlaşılmaktadır: Savaşa katılma hususunda içtihadları farklıdır: Ammar (radıyallahu anh) ağır davranmayı mekruh addederken, diğer ikisi aceleci olmayı mekruh addetmişlerdir. Şüphesiz her iki taraf da görüşünde haklıdır. Aceleciliği mekruh addedenler Resulullah'ın fitneden sakınmayı emreden hadislerini esas almış olmalıdırlar. Ammar da bağilerle savaşmayı emreden ayet-i kerimeyi esas almış olmalıdır. (Mealen): "Mü'minlerden iki grup birbirleriyle çarpışacak olursa aralarını düzeltin. Onlardan biri diğerine karşı

tecavüzünde ısrar ederse, saldıran tarafla, onlar Allah'ın hükmüne dönünceye kadar savaşın. Eğer dönerlerse siz de aralarını adaletle düzeltin ve doğruluktan ayrılmayın" (Hucurat 9).[167]

-4812 -3- وعن قَيْس بْنِ عَبَّاد قَالَ:]قُلْتُ لِعَلِيٍّ رَضِيَ اللّهُ عَنْه: أَخْبِرْنِى عَنْ مَسِيرَكَ هذَا: أعَهْدٌ عَهِدَهُ إلَيْكَ رَسُولُ اللّهِ #: أمْ رَأىٌ رَأيْتُهُ؟ فقالَ: مَا عَهِدَ الىَّ رَسُولُ اللّهِ #: بِشَىْءٍ وَلَكِنَّهُ رَأىٌ رَأيْتُهُ[. أخرجه أبو داود .

3. (4812)- Kays İbnu Abbad (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ali (radıyallahu anh): "Söyle bize! (Savaş için) şu yürüyüşünü Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)' ın bir emrini yerine getirmek üzere mi yapıyorsun, şahsî bir içtihadın olarak mı?" diye sordum.
"Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana bu yürüyüşü yapmam için herhangi bir emirde bulunmadı. Ben bunu şahsî reyimle yapıyorum!" cevabını verdi." [Ebu Davud, Sünnet 13, (4666).][168]

AÇIKLAMA:

Buradaki yürüyüşten maksad, Hz. Ali'nin Hz. Muaviye ile savaşmak üzere Irak'a yaptığı veya Cemel Vakası diye meşhur, Hz. Zübeyr'le savaşmak üzere Basra'ya yaptığı yürüyüştür. İbnu Sa'd'ın Tabakat'ında anlatıldığı üzere Hz. Osman'ın şehid edilmesinin ferdasında Hz. Ali'ye Medine'de biat edilmişti. Medine'de bulunan bütün sahabeler Hz. Ali'ye biat etmiş idiler. Ancak Hz. Talha ile Zübeyr'in istemeyerek biat ettikleri söylenir. Bunlar biattan sonra Medine'den ayrılıp Mekke'ye Hz. Aişe'nin yanına giderler. Hz. Aişe'yi oradan alıp Basra'ya geçerler. Bu hal Hz. Ali'ye ulaşır. O da Irak'a geçer. Basra'da Talha, Zübeyr, Aişe (radıyallahu anhüm) ve beraberindekilerle karşılaşır ve Cemel Vakası vukua gelir: Yıl 36 hicrî, Cemadiyü'l-ahire ayı. Hz. Talha, Zübeyr ve başka birçokları şehit olurlar. Ölü sayısı on üç bine ulaşır. Hz. Ali on beş gün kadar Basra'da kalır. Oradan Kûfe'ye geçer. Sonra Hz. Muaviye ve beraberindekiler Şam'da Hz. Ali'ye kıyam ederler. Bu haber kendisine ulaşınca o da ordusuyla yürür. Sıffîn'de karşılaşırlar. Yıl: Hicrî 39 senesi, Safer ayı. Savaşla ilgili bazı açıklamalara az ilerde yer vereceğimiz için kısa kesiyoruz.[169]

*** HARİCÎLER**

-4813 -1- عن زيد بن وهب الجُهَنى:]وَكانَ في الْجَيْشِ الَّذِينَ كَانُوا مَعَ علِيٍّ رَضِيَ اللّهُ عَنْه حِينَ سَارَ الى الْخَوَارِج فقَالَ عَلِيٌّ رَضِيَ اللّهُ عَنْه: أيُّهَا النَّاسُ إنِّى سَمِعْتُ رَسُولَ اللّهِ # يَقُولُ: يَخْرُجُ قَوْمٌ مِنْ أُمَّتِى يَقْرَأوُنَ الْقُرآنَ لَيْسَتْ قِرَاءتُكُمْ الَى قِرَاءتِهِمْ بِشَىْءٍ، وَ صَتُكُمْ الى صَتِهِمْ بِشَىْءٍ، وَ صِيَامُكُمْ الى صِيَامِهِمْ بِشَىْءٍ يَقْرَأونَ الْقُرآنَ يَحْسِبُونَ أنَّهُ لَهُمْ وَهُوَ عَلَيْهِمْ، َ تُجَاوِزُ صَتُهُمْ تَرَاقِيَهُمْ، يَمْرُقُونَ مِنَ الدِّينِ كَمَا يَمْرُقُ السَّهْمُ مِنَ الرَّمِيِّة، لَوْ يَعْلَمُ الْجَيْشُ الَّذِينَ يُصِيبُونَهُمْ مَا قُضِيَ لَهُمْ عَلى لِسَانِ نَبِيِّهِمْ لَنَكَلُوا عَنِ الْعَمَلِ، وَآيَةُ ذلِكَ أنَّ فِيهِمْ رَجُ لَهُ عَضُدٌ وَلَيْسَ لَهُ ذِرَاعٌ، على عَضُدِهِ مِثْلُ حَلَمَةِ الثَّدْيِ، عَلَيْهِ شَعَرَاتٌ بِيضٌ؛ فَتَذْهَبُونَ الى مُعَاوِيَةَ وَأهْلِ الشَّام وَتَتْرُكُونَ هؤُءِ يَخْلُفُونَكُمْ في ذَرَارِيِّكُمْ وَأمْوَالِكُمْ، وَاللّهِ إنِّى َرْجُو أنْ يَكُونُوا هؤُءِ الْقَوْمِ، فَإنَّهُمْ قَدْ سَفَكُوا الدَّمَ الْحَرَامَ، وَأغَارُوا في سَرْحِ النَّاسِ. فَسِيرُوا عَلى اسْمِ اللّهِ تَعالى. قَال: فَلَمَّا الْتَقَيْنَا، وَعلى الْخَوارِجِ يَوْمَئِذٍ عَبْدُاللّهِ بْنُ وَهْب الرَّاسِبِي. فقَالَ لَهُمْ: ألْقُوا الرِّمَاحَ وَسَلّوا السُّيُوفَ مِنْ جُفُونِهَا فإنِّى أخَافُ أنْ يُنَاشِدُوكُمْ كَمَا نَاشَدُوكُمْ يَوْمَ حَرَوْرَاءَ. فَرَجَعُوا فَوَحَّشُوا بِرِمَاحِهِمْ وَسَلُّوا السُّيُوفَ وَشَجَرَهُمْ النَّاس بِرِمَاحِهِمْ، وَقَتَلُوا بَعْضَهُمْ عَلى بَعْض. وَمَا أُصِيبُ يَومَئِذٍ مِنَ الرِّجَالِ إَّ رَجُن. فقالَ عَلِيٌّ رَضِيَ اللّهُ عَنْه: الْتَمِسُّوا فيهِمْ الْمَخْدَجَ فَلَمْ يَجِدُوهُ. قَالَ فقَامَ عَلِيٌّ بِنَفْسِهِ حَتّى أتَى أنَاساً قَدْ قُتِلَ بَعْضُهُمْ عَلى بَعْض. فقَالَ: أخِّرُوهُمْ فَوَجَدُوهُ مِمَّا يَلِى ا َرْض. فَكَبَّرَ وَقَالَ: صَدَقَ اللّهُ وَبَلَّغَ رَسُولُهُ. فَقَامَ إلَيْهِ عَبِيدَةُ السَّلْمَانِى فقَالَ: يَا أمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ؛ وَاللّهِ الَّذِى َ إلهَ إَّ هُوَ لَسَمِعْتَ هذَا الْحَدِيثَ مِنْ رَسُولِ اللّهِ #: فَقَالَ إى واللّهِ الَّذِى َ إلهَ إَّ هُوَ، حَتّى اسْتَحْلَفَهُ ثَثاً وَهُوَ يَحْلِفُ لَهُ[. أخرجه مسلم وأبو داود .

1. (4813)- Zeyd İbnu Vehb el-Cühenî -ki bu zat, Hz. Ali (radıyallahu anh) Haricîlerle savaşmak üzere yürüdüğü zaman beraberindeki orduda bulunuyordu- anlatıyor: "Hz. Ali dedi ki: "Ey insanlar, ben Resulullah (aleyhissalâtu

vesselâm)'ın şöyle söylediğini işittim:
"Ümmetimden bir grup çıkar. Kur'an'ı öyle okurlar ki, sizin okuyuşunuz onlarınkinin yanında bir hiç kalır. Namazınız da namazlarına göre bir hiç kalır. Orucunuz da oruçları yanında bir hiç kalır. Kur'an'ı okurlar, onu lehlerine zannederler. Halbuki o aleyhlerinedir. Namazları köprücük kemiklerinden öteye geçmez. Okun avı delip geçmesi gibi dinden hemen çıkarlar. Onlarla harb eden ordu(nun askerlerine) peygamberlerinin diliyle ne (kadar çok ücret)ler takdir edilmiş olduğunu bilselerdi (başkaca) amel yapmaktan vazgeçerlerdi. Onların alâmeti şudur: Aralarında pazusu olduğu halde kolu olmayan bir adam olacak. Pazusu üzerinde meme ucu bir çıkıntı bulacak. Bunun üzerinde de beyaz kıllar bulunacak. Sizler Muaviye ve Şamlıların üzerine gidecek, buradakileri terkedeceksiniz. Onlar da sizin (yokluğunuzdan istifade ile) çolukçocuğunuza ve mallarınıza sizin namınıza halef olacaklar!"
(Hz. Ali ilave etti): "O vallahi! Ben, onların bu kavim olacağını kuvvetle ümit ediyorum. Çünkü onlar haram kan döktüler. Halkın meradaki hayvanlarını gasbettiler. Öyleyse Allah adına bunlar üzerine yürüyün!"
Ravi der ki: "Haricîlerin başında o gün, Abdullah İbnu Vehb er-Rasibî olduğu halde, onlarla karşılaşınca Hz. Ali (radıyallahu anh) askerlerine:
"Mızraklarınızı bırakın, kılıçlarınızı kınlarından çıkarın. Çünkü ben, onların Harura günü size yaptıkları gibi yine size sulh teklif edeceklerinden korkuyorum!" dedi. Bu emir üzerine döndüler, mızraklarını bertaraf ettiler ve kılıçlarını sıyırdılar. Askerler onlara mızraklarını sapladı. Öldürüp üst üste yığdı. O gün cengâverlerden sadece iki kişi isabet alıp şehit düştü. Ali (radıyallahu anh):
"Aralarında o sakat herifi arayın!" emretti. Aradılar, fakat bulamadılar. Bizzat Ali kalkıp üst üste öldürülmüş insanların yanına geldi:
"Bunları geri çekin!" dedi. Sonra yere gelen cesetler arasında onu buldular. Onun bulunması üzerine Hz. Ali (radıyallahu anh) tekbir getirdi ve:
"Allah doğru söyledi, Resulü de doğru tebliğ etti" dedi. Ubeyde es-Selmânî, Hz. Ali'ye doğrulup:
"Ey mü'minlerin emîri! Kendisinden başka ilah olmayan Allah aşkına söyle. Sen bu hadisi Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan bizzat işittin mi?" diye sordu. Ali (radıyallahu anh):
"Kendinden başka bir ilah olmayan Allah'a yemin ederim, evet!" dedi. Ubeyde Hz.Ali'ye üç sefer yemin verdi. O da ona üç sefer yemin etti." [Müslim, Zekat 156, (1066).][170]

-4814 -2- وأخرجه مسلم عن عُبيدِاللّهِ بْنِ أبِى رَافِع بِنَحْوِهِ، وفي أوَّلِهِ:]أنَّ الْحَرُورِيَّةَ لَمَّا خَرَجَتْ على عَلِيِّ بْنِ أبِى طَالِبٍ. قَالُوا: َ حُكْمَ إ َّ للّهِ. فقَالَ عَلِيٌّ: كَلِمَةُ حَقٍّ أُرِيدُ بِهَا بَاطِلٌ[.»التَّرَاقِيُّ« جمع ترقوة، وهى العظم الذي بين ثغرة النحر والعاتق.و»الرَّمِيَّةُ« ما يرمى من صيد أو نحوه قال الخطابي: قد أجمع علماء المسلمين على أن الخوارج على ضلتهم فِرْقة من فرق المسلمين، ورأوا مناكحتهم، وأكل ذبائحهم، وأجازوا شهادتهم .
قال: ومعنى »يَمرُقونَ مِنَ الدِّينِ« أى يخرجون عن طاعة ا"مام المفترض طاعته وينسلخون منها.و»نَكَلُوا عَنِ الْعَمَلِ« أى فتروا وجبنوا.و»اŒيةُ« العمة التي يستدل بها.و»وحشُّوا رَماحَهُمْ« أى رموا بها وألقوها من أيديهم.و»التَّشَاجُرُ بِالرِّماحِ« التطاعن بها.و»المخْدَجُ« الناقص .

2. (4814)- Müslim, (bu hadisi) Abdullah İbnu Rafi'den de aynı şekilde tahriç etmiştir. O rivayetin baş kısmında şu ziyade var: "Haruriyye, Ali İbnu Ebî Talib (radıyallahu anh)'e karşı huruc ettikleri zaman: "Hüküm Allah'ındır" dediler. (Bu ibare Kur'an'dan bir iktibas olması hasebiyle) Hz. Ali de: "Kendisiyle batıl murad edilen hak bir söz" dedi." [Müslim, Zekat 157, (1066).][171]

AÇIKLAMA:

1- Haricîler, Cemel Vakası'yla başlayan iç karışıklıkların sonunda ortaya çıkan bir fitne grubunun adıdır. Bunlar Sıffîn Savaşı'ndan sonra, aradaki ihtilafın iki hakem tarafından Kur'an'a göre halledilmesi şeklinde bir karara varılınca, bu kararı beğenmeyerek hem Hz. Muaviye'ye hem de Hz. Ali'ye karşı gelmişlerdir. Fiilen halife Hz.Ali (radıyallahu anh) olması haysiyetiyle Hz. Ali onların üzerlerine gitmiş, itaate getirmek için onlarla savaşmıştır. Hz. Ali'ye karşı, siyasî bir eylem olarak ilk toplandıkları yerin adı Harura olduğu için bunlara Haruriye de denmiştir. Haricîler büyük günah işleyen kâfir olur diye ortaya attıkları bir prensiple hareket ettikleri için, zamanla kelamî bir mezhep mahiyetini de kazanmıştır.
Haricîler, bidayetten itibaren Muhakkime-i ûlâ, Ezârika, Necedat, Sufriyye, Acâride, İbâziye gibi değişik kollara ayrılmıştır. Zamanımıza kadar varlığını

sürdüren kolu İbâziye'dir. Tunus'ta, Cezayir'de bunlara rastlanır. Zengibar'ın resmî mezhebinin İbâziye olduğu bilinmektedir.

2- Sadedinde olduğumuz hadis, Nehrevan Savaşı'nı anlatmaktadır. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Müslümanlarla savaşacak bir fitne grubunun evsafını beyan buyurmuş, Hz. Ali bu vasıfları Haricîlerde görmüştür. Resulullah'ın kendisine verdiği bilgilere dayanarak, bu zümre içerisinde Zü's-Südye isminde bir kimsenin bulunması gerekeceğinde ısrar eder. Gerçekten, ölüler arasında Hz. Ali'nin "peygamberin ihbarı"na dayanarak yaptığı tasvire uygun bir adam bulununca nebevî bir mucize daha ortaya çıkar. Hz. Ali (radıyallahu anh) bu mucize karşısında heyecanlanır ve tekbir getirir: "Allah doğru söyledi. Resulü doğru söyledi" demesi, Allah'ın bildirmesiyle konuşan Hz. Peygamber'in sözünün doğrulandığını, te'yid gördüğünü ifade buyurmasıdır. Şarihler, Ubeyde es-Selmânî'nin, bu hadisenin itibarını Resulullah'tan işittiğine dair Hz. Ali' ye üç kere yemin ettirmesini, bunu herkese duyurma maksadıyla yaptığını belirtirler.

3- Hz. Ali onların Lahükme illa lillah Kur'ânî cümlesini "Batıla alet edilen hak bir söz" olarak değerlendirir. Hatta Haricîler, aşırı dindarlıklarıyla da meşhurdurlar. Çok ibadetten alınları yara olan kimselerdir. Onun için hadiste "onların namazı yanında sizinki bir hiçtir..." cümlesine rastlanır. Ne var ki ne çok ibadet, ne Kur'an ve hadiste gelen ibarelerin slogan olarak kullanılması gidilen yolun meşruluğu için kafi değildir. Siyasi görüşü kendine muvafık olmayan, Müslümanları tekfir, halifeye isyan gibi davranışlar onları ve benzerlerini Resulullah'ın ifadesiyle "İnsan ve hayvanların en şeriri" olmaktan kurtaramıyor. Haricîlerin "Hüküm Allah'ındır" diye pek sık kullandıkları slogan, Kur'an'dan muktebestir. Birçok ayette bu mâna ifade edilmiştir (En'am 57, 62, Yusuf 40, 67, Kasas 70, 88, Gafir 42), Hz. Ali buna itiraz etmemiş, fakat söyleniş gayesinin batıl olduğunu belirtmiştir.

4- Bu hadis, mü'minler arasında cereyan edecek kıtallerin ahkâmını tesbitte esastır. Ulema bu ve diğer benzeri hadislerden sonra Sahabe'nin tatbik ettiği ahkâmdan hareketle şu esasları tespit etmiştir:

* İmama isyan edenler önce hakka çağrılır, tehdid edilir, saldırmadıkları müddetçe saldırılmaz.

* Saldırmaları halinde onlarla savaşılır.

* Yaralılarına dokunulmaz. Bozguna uğradıkları takdirde, destek görmeleri melhuz değilse takip edilmezler.

* Malları ganimet değildir yağma edilmezler.

* Tevbe edenlerin tevbesi kabul edilir.

* İsyan sebebiyle dinden çıkmış sayılmazlar. Ancak inkarları sebebiyle isyan etmişlerse o zaman mürted muamelesi yapılır.

* Onlardan esir alınanlara da, esir muamelesi yapılmaz; öldürülmezler.

* Devlete karşı isyan eden bağîlere ve Haricîlere karşı savaşmak caizdir, sevaptır, bu savaşta ölenler şehittir.

Fitnenin çeşitleri ve herbirine karşı uygulanacak ahkâm hakkında geniş bilgiyi daha önce kaydettik.[172]

-4815 -3- وعن سويد بن غفلة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ عَلِيٌّ رَضِيَ اللّهُ عَنْه: إذَا حَدَّثْتُكُمْ عَنْ رَسُولِ اللّهِ # حَدِيثاً، فَوَاللّهِ َٔنْ أخِرَّ مِنَ السَّمَاءِ أحَبُّ الىَّ مِنْ أقُولَ عَلَيْهِ مَا لَمْ يَقُلْ، وَإذَا حَدَّثْتُكُمْ فِيمَا بَيْنِى وَبَيْنَكُمْ فإنَّ الْحَرْبَ خِدْعَةٌ، وَإنِّى سَمِعْتُ رَسُولَ اللّهِ # يَقُولُ: سَيَخْرُجُ قَوْمٌ في أخِرِ الزَّمَانِ حُدَثَاءُ أَسْنَانِ سُفَهَاءُ أَحْم، يَقُولُونَ مِنْ خَيْرِ قَوْلِ الْبَرِيَّةِ، يَقْرَأُونَ الْقُرآنَ، َ يُجَاوِزُ إيمَانُهُمْ حَنَاجِرَهُمْ، يَمْرُقُونَ مِنْ الدِّين كَمَا يَمْرُقُ السَّهْمُ مِنْ الرَّمِيَّةِ، فأيْنَمَا لَقِيتُمُوهُمْ فَاقْتُلُوهُمْ فإنَّ في قَتْلِهِمْ أجْراً لِمَنْ قَتَلَهُمْ عِنْدَ اللّهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ[. أخرجه الخمسة إ الترمذي.»حُدَثَاءُ أَسْنَانُ« أى شباب لم يكبروا حتى يعرفوا الحق.»سُفَهَاءُ أَحْمِ« السفه الخفة في العقل والجهل.»أَحمُ« العقول .

3. (4815)- Süveyd İbnu Gafle (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ali (radıyallahu anh) dedi ki: "Ben size Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)' dan bir hadis söyleyince, Allah'a yemin olsun Aleyhisselâtu vesselâm'ın söylemediği bir şeyi söylemektense gökten atılmayı tercih ederim. Ancak benimle sizin aranızda cereyan eden şeyler hakkında konuşunca, bilesiniz harp hiledir. Zîra ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle söylediğini işittim:

"Ahirzamanda yaşça küçük, akılca kıt birtakım gençler çıkacak. Yaratılmışın en hayırlısının sözünü söylerler, Kur'ân'ı okurlar. İmanları gırtlaklarından öteye geçmez. Okun avı delip geçtiği gibi dinden çıkarlar. Onlara nerede rastlarsanız onları gebertin. Zîra, onları öldürene, kıyamet günü, Allah'ın vereceği ücret var."

[Buhârî, Fezâilu'l-Kur'ân 36, Menakıb 25, İstitâbe 6; Müslim, Zekât 154, (1066); Ebu Davud, Sünnet 31, (4767); Nesâî, Tahrîm 26, (7, 119).][173]

AÇIKLAMA:

1- Eslâf uleması, burada yaşça genç, akılca kıt gençlerle Haricîlerin kastedildiğini anlamışlardır. Nitekim, Teysîr'in bu hadisi, Haricîlerle ilgili fitne başlığı altında kaydettiğine göre, aynı anlayışı görmek mümkün. Ancak Resûlullah'ın hadisleri, aynen Kur'ân gibi her devre baktığı için, kıyamete kadar gelecek zaman içinde her devir insanı, kendi zamanına tatbik etme hakkına sahiptir. Nitekim, bizde Fitnenin Evsafı ile ilgili bahiste, günümüzün fitnelerinde gizli ve münafık güçlerin cahil gençlerimizi, İslâmî sloganlarla aldatıp istismar edeceklerine dikkat çekmiştik.

2- خير قول البرية tabirinde bazı alimler "kalb mevcuttur, قول خير البرية şeklinde olmalıdır" demiştir. "Yaratılmışın en hayırlısının sözü" demek olur. Bununla Kur'ân ve hadisin kastedildiği belirtilmiştir.

3- Kur'ân okumalarına rağmen imanlarının gırtlaklarından öteye geçmemesi Kur'ân'ı anlamadıklarına, ahkâmını hayatlarında tatbik etmediklerine, halkı aldatmak için, slogan olarak onları zikrettiklerine delalet eder. Bunlar, bir avı delip, ondan hiçbir bulaşık almadan öbür tarafa geçen ok gibi, İslâm'dan hiçbir pay kapmamış olarak dinden çıkarlar. İbnu'l-Esîr, en-Nihâye'de bu insanların dine giriş ve çıkışlarını "ok"un bir ava giriş çıkışına benzetmesini, oka avdan hiçbir şeyin takılmaması sebebine bağlar.

4- Hadisin Ebu Dâvud'daki bir veçhinde "Onlar Müslümanları (büyük günah işleyince kâfir olurlar diyerek) öldürürler. Fakat put ehlini bırakırlar. Eğer ben onlara yetişecek olsam, vallahi Ad kavminin ölümleriyle öldürürüm" buyurulmuştur. Ad kavminin ölümü tabiriyle, "Köklerinin kesilmesi"nin kastedildiği belirtilmiştir. Çünkü o kavim helak olmuş, arkası kesilmiştir.
Eski âlimler bu hadisi Haricîlere tatbik edip büyük günah işleyenleri kâfir addederek diye kayıtlamıştır. Ancak günümüzde benzeri davranışlara düşen kitlelerin davranışlarını aynı tabirlerle kayıtlamak gerekmez. Üstelik İslam âlemi şimdilerde ne kadar geniş. Müslümanlara musallat olacak bu heriflerin ileri sürecekleri bahaneler her köşede bir başka şey olabilir. Ama onların sonunu da Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) haber vermektedir: "Âd kavminin ölümüyle ölmek." "Âd kavmi öldürülmedi, (atom bombasından hasıl olan fırtınayı

hatırlatan) bir rüzgâr ile toptan helak edildi" der, şârihimiz... [174]

-4816 -4- وعن أبى سعيدٍ وَأنس رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قا:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ # سَيَكُونُ في أُمَّتِى اخْتَِفٌ وَفُرْقَةٌ: قَوْمٌ يُحْسِنُونَ الْقِيلَ وَيُسِيئُونَ الْفِعْلَ، يَقْرَأُونَ الْقُرآنَ َ يُجَاوِزُ تَرَاقِيَهُمْ، يَمْرُقُونَ مِنَ الدِّينِ كَمَا يَمْرُقُ السَّهْمُ مِنَ الرَّمِيَّةِ. ثُمَّ َ يَرْجِعُونَ حَتَّى يَرْتَدَّ عَلى فُوقِهِ. هُمْ شَرُّ الْخَلْقِ، طُوبَى لِمَنْ قَتَلَهُمْ وَقَتَلُوهُ، يَدْعُونَ الى كِتَابِ اللّهِ وَلَيْسُوا مِنْهُ في شَىْءٍ. مِنْ قَاتَلَهُمْ كَانَ أوْلى بِاللّهِ مِنْهُمْ. قَالُوا: يَا رَسُولَ اللّهِ #! مَا سِيمَاهُمْ قَالَ: التَّحْلِيقُ[. أخرجه أبو داود، وللشيخين عن أبى سعيد نحوه .

4. (4816)- Ebu Said ve Enes radıyallahu anhümâ anlatıyorlar: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Ümmetimde ihtilâf ve ayrılıklar meydana gelecek. (Onlardan) bir grup lafıyla güzel, ameliyle kötü olacak. Bunlar Kur'ân'ı okuyacaklar, ancak köprücük kemiklerinden aşağı geçmeyecek. Bunlar, dinden tıpkı okun avı delip geçmesi gibi çıkarlar. Onlar, ok, kirişine dönmedikçe bir daha dine geri gelmezler. Bunlar mahlukatın en şeriridir. Onları öldürene ve onlar tarafından öldürülene ne mutlu! Onlar insanları Kitabullah'a çağırırlar, fakat Kitap'tan zerre kadar nasipleri yoktur."
Yanında bulunan Ashab:
"Ey Allah'ın Resûlü onların alâmeti nedir?" diye sordular da:
"Tıraş olmak!" buyurdular." [Ebu Dâvud, Sünnet 31, (4765).]
Benzer bir rivayeti Ebu Saîdi'l-Hudrî'den Sahiheyn kaydetmiştir. [Buhâri, Fezailu'l-Kur'ân 36, Menâkıb 25, Edep 95, İstitabe 6, 7; Müslim, Zekât 143-148, (1064); Muvatta, Kur'ân10, (1, 204, 205); Nesâî, Zekât 79, (5, 87). Tahrîm 26, (7, 119).][175]

-4817 -5- وفي روايةٍ عن أنسٍ قال:]سِيمَاهُمْ التَّحْلِيقُ وَالتَّسْبِيدُ. فاِذَا رَأيْتُمُوهُمْ فَأنِيمُوهُمْ[.»الفُوقَةُ وَالفُوقَ« موضع وقوع الوتر من السهم.

5. (4817)- Hz. Enes'ten gelen bir rivayette (Resûlullah şöyle) buyurmuştur:

"Onların alâmeti tıraş ve saçın yolunmasıdır. Onları gördüğünüz zaman öldürün."[176]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, önceki hadiste geçen dalalet fırkasıyla ilgili mütemmim bilgi sunmaktadır. Dinden çıkan bu yaşça genç, aklı kıt, lafı güzel, ameli kötü gürûhun bir daha kazanılamayacağı ifade edilmektedir. Onların geri gelmesi, okun kirişine geri gelmesine bağlanmıştır. Yani olması muhal olan şeye dilimizde böylesi makamda "balık kavağa çıkınca" deyimini kullanırız. Maksad muhal olan şeyi ifade etmektir. Keza bunların okuduğu Kur'ân'dan zerre miktar bir tesir, bir iz kalmayacağı, kalplerine hiçbir şey inmeyeceği hakikatı da, okuduklarının köprücük kemiklerinden aşağı gitmeyeceği tabiriyle ifade edilmiştir. Başka rivayetlerde köprücük kemiği yerine boğaz, hançere, gırtlak gibi başka tabirler kullanılmıştır. Şarihlerimiz bu tabiri "Kıraatleri Allah'a yükselmez. Allah kabul buyurmaz" şeklinde de anlamıştır.

2- Hadis, böylesi insanlarla cihad gereğine dikkat çekmektedir. Çünkü, dinî sloganlarla, Kur'ân tilavetiyle meydana çıktıkları için mü' minler arasında tereddüt çıkabilecektir. Aleyhissalâtu vesselâm bu tereddütü yenmek ve izale etmek maksadıyla onları öldüren gazi, onlar tarafından öldürülen şehit olur mânasında olmak üzere "Onları öldürene ve onlar tarafından öldürülene ne mutlu!" buyurmuştur.

3- Onların alâmeti başı tıraş etmek olarak belirtilmiştir. Nevevî der ki: "Alimlerden bazıları bu hadisten hareketle başı tıraş etmenin mekruh olduğuna hükmettiler. Ancak, hadiste buna delalet yoktur, tıraş onların alâmetidir. Alâmet, bazan da mübah olur. Nitekim Aleyhissalâtu vesselâm: "Onların alâmeti bir pazusu kadın memesi gibi olan siyah bir adamdır" buyurmuştur. Malum olduğu üzere, bu haram değildir. Ayrıca Ebu Dâvud'un Sünen'inde Buhârî ve Müslim'in şartına uygun sahih bir rivayette "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) başının birkısmı tıraş edilmiş bir çocuk görmüştü: "Ya tamamını tıraş edin ya tamamını kesmeyin" buyurdu" denmiştir. Bu rivayet başın tıraş edilmesinin mübahlığı hususunda sarihtir, te'vile ihtimali yoktur. Ulemâ der ki: "Her durumda başın tıraş edilmesi caizdir. Kişiye yağlanması ve bakımı meşakkat getirecekse tıraş etmesi müstehab olur. Eğer meşakkat getirmiyorsa kesilmesi müstehab olur."
İkinci hadiste, tıraş olarak tercüme ettiğimiz tahlik kelimesini te'kîden tesbîd,

(bazı nüshalarda tesmîd şeklindedir) kelimesi gelmiştir. Lügatte aynen deriden saçın tıraş edilmesi mânasına gelirse de Ebu Dâvud, saçın kökten yolunması diye açıklar.[177]

-4818 -6- وعن جابر رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]أتَى رَجُلٌ رَسُولَ اللّهِ # مُنْصَرَفَهُ مِنْ حُنَيْنٍ، وَفِي ثَوْبِ بَلٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه فِضَّةٌ، وَرَسُولُ اللّهِ # يَقْبِضُ مِنْهَا وَيُعْطِى النَّاسَ. فَقَالَ: يَا مُحَمَّدُ، اعْدِلْ فَقَال: وَيْلَكَ فَمَنْ يَعْدِلُ إذَا لَمْ أعْدِلْ؟ لَقَدْ خِبْتُ وَخَسِرْتُ إنْ لَمْ أعْدِلْ. فَقَالَ عُمَرُ: دَعْنِى يَا رَسُولَ اللّهِ أضْرِبْ عُنُقَ هذَا الْمُنَافِقِ. فَقَالَ #: مَعَاذَ اللّهِ أنْ يَتَحَدَّثَ النَّاسُ أنَّ مُحَمَّداً يَقْتُلُ أصْحَابُهُ، وَإنَّ هذَا وَأصْحَابَهُ يَقْرَأُونَ الْقُرآنَ َ يُجَاوِزُ حَنَاجِرَهُمْ، يَمْرُقُونَ مِنَ الدِّينِ كَمَا يَمْرقُ السَّهْمُ مِنَ الرَّمِيَّةِ[. أخرجه الشيخان، واللفظ لمسلم .

6. (4818)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Huneyn dönüşünde bir adam yanına geldi. Bu sırada Hz. Bilâl'in eteğinde gümüş (para) vardı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bundan avuç avuç alıp insanlara dağıtıyordu. Gelen adam:
"Ey Muhammed! Adil ol!" dedi. Aleyhissalâtu vesselam (öfkeli olarak):
"Yazık sana! Ben de adil olmazsam kim adil olabilir? Eğer adil olmazsam zarara ve hüsrana düşerim!" buyurdular. Hz. Ömer atılıp:
"Ey Allah'ın Resûlü! Bana müsaade buyurun şu münafığın kellesini uçurayım!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Halkın "Muhammed arkadaşlarını öldürüyor" diye dedikodu yapmasından Allah'a sığınırım. Bu ve arkadaşları Kur'ân okurlar (ama okudukları) hançerelerinden aşağı geçmez. Dinden, okun avı delip geçtiği gibi çıkıp giderler!" buyurdular." [Buhârî, Humus 16; Müslim, Zekât 142, (1063). Metin Müslim'inkidir.][178]

AÇIKLAMA:

1- Hadis birçok vecihten rivayet edilmiştir. Müslim'in Zekât bölümündeki 140-160 arasındaki hadisler bu vak'a ile alakalı. Bazı rivayetlerdeki ziyadelerden anlaşıldığına göre, hâdise, Huneyn Savaşı'ndan elde edilen ganimetin Ci'râne'de

dağıtımı sırasında cereyan etmiştir ve bu itirazcının adı Zülhüveysıra'dır. Bir rivayette adam tasvir de edilir: "Gür sakallı, elmacıkları çıkık, gözleri çukur, alnı yüksek, başı traşlı." Bir rivayete göre, "Sağında ve solunda olanlara verdi. (Henüz) arkadakilere vermemişti. Arkadakilerden bir adam kalkarak: "Ey Muhammed, taksimde adil olmadın" der. Resulullah bu söze çok öfkelenir. Ancak: "Vallahi, benden sonra, benden daha adil olacak birini bulamazsınız" demekle yetinir. Sonra şu açıklamayı yapar: "Ahirzamanda bir kavim çıkacak. Sanki bu, onlardan biridir. Onlar, Kur'an okurlar fakat okudukları köprücük kemiklerini geçmez. İslam'dan okun avdan geçtiği gibi geçip giderler. Alametleri tıraştır. Bunların arkası kesilmez; sonuncuları Mesih Deccal'le birlikte çıkar. Onlara rastladığınız zaman bilin ki, onlar halkın ve hayvanların en şerirleridir."

2- Havazinliler, askerlerinin daha fedakârane savaşmaları düşüncesiyle mallarını ve hatta çocuk ve kadınlarını da cephe gerisine getirdiklerinden savaşta mağlup olunca Müslümanlara çok miktarda ganimet intikal etmişti; 6.000 kadın ve çocuk, 4.000 okiyye gümüş, 24.000 deve, 40.000'den fazla koyun. Vakidî, o gün her bir gaziye dört deve ile kırk koyun ganimet isabet ettiğini belirtir. Ayrıca müellefe-i kulub denen kalpleri kazanılacak, şair, hatip, kabile reisi gibi nüfuzlu kimselere, durumuna göre 50'şer, 100'er deve verilmiştir.

3- Bazı rivayetlerde, Resulullah'tan bu adamı öldürme müsaadesi isteyen Halid İbnu Velid'dir. Dahası, hâdisenin Ci'rane'de değil Medine'de cereyan ettiğini ifade eden rivayet de var. İbnu Hacer el-Askalânî, bu rivayetlerin arasında zıtlık olmadığını, hâdisenin birkaç sefer cereyan etmiş olabileceğini söyleyerek zahirî zıtlığı te'lif eder.

4- Bu hadisler, Haricîlerle ilgili olması haysiyetiyle, bunların şerhi zımnında, Haricîlerin tekfir edilip edilmeyeceği hususuna da yer verilir. Hemen belirtelim ki, onların tekfiri hususunda ihtilaf edilmiştir. Şâfiîlerden cumhur-u ulemâya göre Haricîler tekfir edilemez. Bakillânî, onların sarih küfre düşmediğine, fakat küfre müeddi olan söz söylediklerine dikkat çekmiş ise de bu, tam bir tekfir sayılmamıştır. Kadı İyaz, "tekfir hususunda, ulemanın, muteber tek delili olduğunu, bunun da, onların kendi dışındaki Müslümanları tekfir etmeleri bulunduğunu, zîra bir hadiste mü'mini tekfir eden kimsenin sözünün havada kalmayıp, haksız yere tekfirde bulunan kimseye geri döneceğini bildirdiğini" söyler. Aslında bu hüküm, diğer fırâk-ı dâlle için de geçerlidir.
Ehl-i Sünnet uleması, tekfir hâdisesi, dinde çok nazik bir bahis olması sebebiyle, tekfir etme hususunda fazlaca dikkatli ve ihtiyatlı davranmışlardır. Dolayısıyla onların kestiklerinin yeneceğine, kadınlarıyla evlenilebileceğine, cenazelerine

iştirak edileceğine, şehadetlerinin makbul olacağına hükmetmişler ve bu hususta icma etmişlerdir. Hz. Ali'ye : "Onlar kâfir midirler?" diye sorulmuş: "Küfürden kaçtılar!" demiştir.
"Münafık mıdırlar?" denilmiş, "Münafıklar Allah'ı pek az zikrederler. Halbuki onlar akşam sabah zikrediyorlar!" demiştir. "Onlar kimdir?" denilmiş, "Fitneye maruz kalıp, bu yüzden hakka karşı körleşen, sağırlaşan kimselerdir!" demiştir. [179]

*** HAKEMEYN HÂDİSESİ VE YEZİD İBNU MUAVİYE'YE BİAT VAKASI**

-4819 -1- عن ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]دَخَلْتُ على حَفْصَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْها فَقُلْتُ: قَدْ كَانَ مِنَ النَّاسِ مَا تَرَيْنَ، وَلَمْ يُجْعَلْ لِى مِنَ ا٭مْرِ شَىْءٌ. فَقَالَتْ: اَلْحَق النَّاسَ فَهُمْ يَنْتَظِرُونَكَ، وَأخْشى أنْ يَكُونَ في احْتِبَاسِكَ عَنْهُمْ فُرْقَةٌ، فَلَمْ تَدَعْهُ حَتّى ذَهَبَ. فَلَمَّا تفَرَّقَ النَّاسُ خَطَبَ مُعَاوِيَةُ وَقَالَ: مَنْ كَانَ يُرِيدُ أنْ يَتَكَلَّمَ في هذَا ا٭مْرِ فَلْيُطْلِعْ لَنَا قَرْنَهُ، فَلَنَحْنُ أحَقُّ بِهِ مِنْهُ وَمِنْ أبِيهِ. قَالَ حَبِيبُ بْنُ مَسْلَمَةَ: فَقُلْتُ لِعَبْدِاللّهِ، فَهَّ أجَبْتَهُ؟ فقَالَ: لَقَدْ هَمَمْتُ أنْ أقُولَ أحَقُّ بِهذا ا٭مْرِ مِنْكَ مَنْ قَاتلَكَ وَأبَاكَ عَلى ا٭سْمِ، فَخَشَيْتَ أنْ أقُولَ كَلِمَةً تُفَرِّقَ بَيْنَ الْجَمِيعِ وَتُسْفِكُ الدَّمَ وَيُحْمَلُ عَنِّى غَيْرُ ذلِكَ، فَذَكَرْتُ مَا أعَدَّ اللّهُ في الْجِنَانِ. قُلْتُ: حُفِظْتَ وَعُصِمْتَ[. أخرجه البخاري .

1. (4819)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Hz. Hafsa (radıyallahu anhâ)'nın yanına girdim ve:
"(Ali ile Muaviye (radıyallahu anhümâ)'nin Sıffîn'deki hâdiseleri sebebiyle) halka gelenleri görüyorsun. (Şimdi Harameyn ve başka yerde hayatta kalan sahabeleri toplayıp fikirlerini almak istiyorlar.) Bu hilafet ve emîrlik meselesinde bana hiçbir hak tanımadılar (bu sebeple gitmek istemiyorum, ne dersin?)" dedim.
"Katıl. Çünkü onlar seni bekliyorlar. Onlardan geri durmanı, onların bir muhalefet saymalarından korkarım!" dedi ve Abdullah, oraya gidinceye kadar Hafsa onu bırakmadı. (Hakemlerin hüküm vermesinden sonra) Hz. Muaviye bir hutbe irad etti ve (Abdullah'la babası Ömer'i kastederek) dedi ki:

"Kim bu hilafet meselesi hakkında bizimle konuşmak isterse kendini bize göstersin (meydana çıksın). Şurası muhakkak ki biz, halifeliğe ondan da babasından da ehakkız."
Habib İbnu Mesleme der ki: "Abdullah'a: "Ona cevap vermedin mi?" dedim. Abdullah cevaben:
"Bu işe senden daha ehak olan, İslam adına sana ve babana karşı (Uhud'da, Hendek'te) mücadele vermiş olan Ali (radıyallahu anh)'dir!" demek istedim. Fakat, herkesin arasına tefrika sokup, kan akıtacak ve istemediğim bir mânaya çekilecek bir kelime sarfetmekten korktum. Allah'ın (sabredene) cennette hazırladığı mükafaatları da hatırlayarak (Muaviye'ye) karşılık vermedim" demiştir. Habib İbnu Mesleme: "Bu tavrı takdir ederek: "Sen bir fitneden (inayet-i İlahî ile) korunmuş ve (ciddî) bir felaketten muhafaza edilmişsin!" dedim" der. [Buharî, Megazî, 29.][180]

AÇIKLAMA:

1- İbnu Hacer'den alarak koyduğumuz parantez arası açıklamalardan da anlaşılacağı üzere, Hz. Abdullah İbnu Ömer, Sıffîn Savaşı'nda, ihtilafın çözümü Hakemeyn'e yani biri Hz. Ali, diğeri de Hz. Muaviye (radıyallahu anhümâ) tarafından seçilecek iki hakemin tesbit edeceği ortak görüşe havale edildikten sonra, hayatta kalan sahabelerin fikirlerini almak üzere yapılan bir davete icabet edip-etmeme hususunda Resulullah'ın zevcelerinden ve aynı zamanda kızkardeşi bulunan Hafsa ile istişare etmiştir. Kendisi kırgın bir hava taşımakta, bu sebeple de davete icabet etmemek istemektedir. Ancak Hz. Hafsa, katılmasını tavsiye etmektedir.
Abdullah katılır. Hz. Muâviye'nin kulağına Abdullah'tan bir şeyler ulaşmış olmalı ki, ilk hutbesinde ta'rizkâr ve hatta tehditkar bir üslupla Hz. Abdullah'a laf atar. Abdullah, Hz. Ali lehine konuşup, bidayetten beri İslam için çalıştığını, Hz. Muâviye ve babası Ebu Süfyan'a karşı Uhud'da, Hendek'te İslam'ı korumak için savaş verdiğini, bu sebeplerle onun hilafete kendisinden ehak olduğunu söylemeyi düşünür. Fakat, fitne çıkmasın diye sükut eder. Said İbnu Mansur'un kaydettiği munkatı bir rivayette Hz. Abdullah, Muâviye'ye şöyle söylemek istemiştir: "Hilafete, İslam adına sana ve babana karşı savaşmış olanlar ehaktır." Ancak kan dökülmesi ve sözünün yanlış anlaşılması korkusuyla susmayı tercih eder, (radıyallahu anh).

2- Hadiste, Hz. Abdullah'a bu davranışı sebebiyle takdirlerini ifade eden Habib

İbnu Mesleme, küçük sahabelerdendir. Şam'a yerleşmiştir. Babasının Resulullah'la sohbeti mevcuttur. Aslında Hz. Muaviye taraftarlarındandır. Muaviye (radıyallahu anh) onu, kuşatma altındaki Hz. Osman'a yardım etmesi için bir askerî birliğin başında Şam'dan Medine'ye göndermiş, ancak o gelmeden Hz. Osman şehid edilmiş olduğu için geriye, Hz. Muâviye'nin yanına dönmüştür. Şam'da Hz. Muâviye ile beraberdir. Hz. Muâviye onu Rumlara karşı yapılan gazvelerin başına komutan tayin etmiştir. Sıkça Rumlarla karşılaştığı için Habibu'r-Rum lakabıyla şöhret bulmuştur. Hz. Muâviye'nin hilafeti sırasında vefat etmiştir.
Habib İbnu Mesleme'nin Hz. Abdullah'a "Allah seni fitne ve felaketten himaye etmiş" sözü, o sırada Hz. Muâviye aleyhine sarfedeceği bir sözün mutlaka bir kavgaya sebep olacağını ifade eder. Çünkü hâdiselerin içinde, hatta yetkili bir şahsiyettir, havayı gayet iyi bilmektedir.

3- İbnu Hacer'in açıkladığına göre, Hz. Muâviye, hilafet meselesinde şu görüşte idi: "Kuvvet, re'y ve marifette üstün olanın, İslam'da öncelik, diyanet ve ibadet yönleriyle üstün olana takdim edilmesi gerekir." İşte bu görüş gereğince kendisinin hilafete ehak olduğunu ileri sürmüştür. İbnu Ömer ise aksi görüşte idi ve fitne korkusu olmadıkça mefdula biat edilmeyeceği kanaatini taşıyordu. İşte bu sebeple sonradan Hz. Muâviye'ye ve daha sonra da oğlu Yezid'e biat etti, çocuklarına da biatlarını bozmayı yasakladı. Aynı düşünce ile, Yezid'den sonra da Abdülmelik İbnu Mervan'a biat etmiştir.[181]

-4820 -2- وعنِ ابْنِ الْمُسَيَّبِ قَالَ:]لَمَّا وَقَعَتْ اَلْفِتْنَةُ ا٬ولى، يَعْنِى مَقْتَلَ عُثْمَانَ رَضِيَ اللّهُ عَنْه لَمْ تُبْقِ مِنْ أصْحَابِ بَدْرٍ أحَداً؛ ثُمَّ وَقَعَتِ الْفِتْنَةُ الثَّانِيةُ يَعْنِى الْحَرَّةَ، فَلَمْ تُبْقِ مِنْ أصْحَابِ الْحُدَيْبِيَةِ أحَداً؛ ثُم وقَعَتِ الثَّالِثَةُ فلَمْ تَرْتَفِعْ وَلِلنَّاسِ طَبَاخٌ[. أخرجه البخاري .
يقال فن » طَبَاخَ لهُ« أى عقل له و خير عنده، والمراد أنها لم تبق في الناس من الصحابة أحداً .

2. (4820)- İbnu'l-Müseyyeb (radıyallahu anh) anlatıyor: "İlk fitne yani Hz. Osman (radıyallahu anh)'ın şehid edilmesi vukua geldiği zaman Ashab-ı Bedr'den kimseyi hayatta bırakmadı. Sonra ikinci fitne yani Harra hâdisesi vukua geldi. Bu da Hudeybiye ashabından kimseyi hayatta bırakmadı. Sonra

üçüncüsü vukua geldi. O da insanlar arasında akıl ve kuvvet (sahabe) barakmadı." [Buhârî, Megazî 11.][182]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste üç fitneye temas edilmektedir. Bunlardan ilki Hz. Osman'ın şehid edilmesi hâdisesidir. Bu vak'a hicrî 35 senesinde vukua gelmiştir.
İkinci fitne Harre vakasıdır. Bu vaka Hicri 63 yılında vukua gelmiştir.
Üçüncü fitnenin hangi hâdise olduğu tasrih edilmemektedir. Kastalânî Irak'ta vukua gelen Ezârika fitnesi, Haccac tarafından İbnu Zübeyr (radıyallahu anh)'in şehid edilmesi ve Kâbe'nin yıkılmasıyla sonuçlanan hicri 74 yılındaki fitne; Mervan İbnu Muhammed'in hilafeti sırasında 130 yılında Medine'de cereyan eden Ebu Hamza el-Haricî fitnesinin kastedilmiş olabileceğinin ileri sürüldüğünü kaydeder.
İbnu Hacer, üçüncü fitnenin Ezârika fitnesi olduğunu söyleyen Davudî'ye itiraz eder ve katılmayış sebebini iki sebebe bağlar:

1) Hadisin ravisi Yahya İbnu Said burada Medine'de vukua gelen fitneleri kastedmiştir, diğerlerini değil.

2) Ezârika fitnesi ise Yezid İbnu Muâviye'nin vefatını müteakip vukua gelmiş; yirmi seneden fazla devam etmiştir.[183]
İbnu Hacer üçüncü fitnenin hangisi olduğunu belirleme maksadıyla İmam Malik'in Yahya İbnu Said'den kaydettiği şu açıklamaya yer verir: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın mescidinde iki gün namaz terkedilmiştir:

1) Hz. Osman'ın şehid edildiği gün,

2) Harra günü."
İmam Malik: "Üçüncüyü unuttum" demiştir. İbnu Hacer devam eder: "İbnu Abdü'l-Hakim: "Haricî Ebu Hamza'nın huruc ettiği gündür" der. Bu ise Mervan İbnu Muhammed İbnu Mervan İbni'l-Hakem'in hilafeti zamanında 130 yılında cereyan etmiştir. Bu hâdise Yahya İbnu Said'in vefatından bir müddet önce vukua gelmiştir. Ben, Dârakutni'nin Garaibu Malik nam eserinde, kendisine Yahya İbnu Said'den sahih bir senetle ulaşan buna benzer bir rivayete rastladım. Sonunda şöyle diyordu: "Üçüncüsü vaki olursa insanlarda akıl ve güç bırakmaz." İbnu Ebî Hayseme'nin tahricinde "Şayet üçüncü vaki olsaydı" şeklinde gelmiştir. Bu ifade, sadedinde olduğumuz hadiste üçüncü fitne hakkındaki

cezme muhaliftir (yani hâdisenin henüz vukua gelmediğini beyandır). Aralarını bulmak ve te'lif etmek mümkündür. Şöyle ki: "Yahya İbnu Said bu sonuncu ifadeyi önce söylemiştir, sonra da mezkur üçüncü fitne, o daha sağ iken vaki olmuştur. Hâdiseden sonra Yahya İbnu Said, Leys İbnu Sa'd'ın kendisinden naklettiği ifadeyi söylemiştir."

2- Hadiste geçen Tabah kelimesi kuvvet, akıl, hayır gibi mânalara gelir. İbnu'l-Esir, Camiu'l-Usul'de bundan maksadın Sahabe olduğunu belirtir. Rivayetten, mezkur üç fitneden birincide Bedir Ashabı, ikincide Hudeybiye Ashabı, üçüncü de Ashabın geri kalanı öldürülecek gibi bir mâna anlaşılmaktadır. Fakat mâna öyle değil. O sıralarda onların kalmamış olacağı ifade edilmiştir. Yani, "Bedir Ashabı'nın tükenme sıralarında Hz. Osman katledildi, birinci fitne husule geldi; Hudeybiye Ashabı'nın tükenmesi zamanında Harra hadisesi vukua geldi, Ashab'ın tükendiği sıralarda da üçüncü fitne vukua geldi" denmektedir.

3- Burada bir noktaya dikkat çekmek isteriz: Sadedinde olduğumuz rivayet Said İbnu'l-Müseyyeb'ten bir nakil gözükmektedir. Yapılan açıklamalara göre bu eser Yahya İbnu Said'e aittir. Nitekim Said İbnu'l-Müseyyeb hicrî 94 yılında vefat etmiştir. Halbuki üçüncü fitne olarak yorumu yapılan hâdise hicrî 130 yılında cereyan etmiştir. Öyle anlaşılıyor ki, hadisin baş kısmı Said İbnu'l-Müseyyeb'e aittir. Ravi Yahya İbnu Said, Said İbnu'l-Müseyyeb'in sözlerini naklettikten sonra kendisi şu ilavede bulunmuştur: "...Sonra üçüncü bir fitne daha vukua geldi, o da insanlarda akıl ve kuvvet bırakmadı." Ne var ki bu derc'e raviler dikkat çekmemişlerdir. Yahut bu söz, Buharî, rivayetinin zahirine göre müdrec değildir. Gerçekten Said İbnu'l-Müseyyeb'e aittir. Bu durumda üçüncü fitne hususunda yapılan ve İbnu Hacer tarafından da benimsenmiş olan yorum yanlıştır. Üçüncü fitneyi Said İbnu'l-Müseyyeb'in ölümünden önce cereyan eden bir fitne ile izah etmek gerekecek ki bu da Davudî'nin yaptığı izahtır: Ezarika fitnesi. [184]

*** HAKEMEYN HÂDİSESİ VE HARİÎİLER**

Bu iki hadise birbirine bağlı olduğu için ikisini birlikte kısaca Suyutî'nin anlatımından kaydedeceğiz: "Hz. Ali'ye Osman'ın şehit edilmesinin ertesi günü, Medine'de bulunan sahabeler (radıyallahu anhüm) biat ettiler. Aşere-i Mübeşşere'den Talha ve Zübeyr (radıyallahu anhümâ)'in istemeyerek biat ettikleri söylenmiştir. Bu sebeple o ikisi Mekke'de bulunan Hz. Aişe'nin yanına giderler. Üçü beraber, Hz. Osman'ın kanını talep etmek üzere Basra'ya giderler. Haber Hz. Ali'ye ulaşınca o da Irak'a hareket eder. Basra'da Talha, Zübeyr ve Hz.

Aişe (radıyallahu anhüm) ve beraberindekiler ile karşılaşırlar. Cemel Vakası vukua gelir. Hicrî 36 yılında cereyan eden bu hâdisede Talha ve Zübeyr'in de aralarında yer aldığı 13.000 kişi hayatını kaybeder. Bunlardan 2.000 kadarı Hz. Ali saflarından, geri kalan da Hz. Aişe saflarındandır.
Hz. Ali, 15 gün kadar Basra'da kaldıktan sonra Kûfe'ye geçer. Bu esnada Şam'dan da Hz. Muaviye, beraberindekilerle birlikte Hz. Ali'nin üzerine yürür. Sıffîn'de karşılaşırlar. Tarih hicrî 37 Safer ayı. Aralarında başlayan savaş birkaç gün neticesiz devam eder. Şamlılar Mushafları kaldırarak onun hakemliğine başvurmayı teklif ederler. Bunun, Amr İbnu'l-As tarafından teklif edilen bir harp hilesi olduğu söylenmiştir. Hz. Ali'nin askerleri Kur'an'a karşı savaşmak istemezler. Sulh talep ederler. İki hakem tayin edilir. Daha önce belirttiğimiz üzere, Hz. Ali, Ebu Musa el-Eş'arî'yi, Hz. Muaviye de Amr İbnu'l-As (radıyallahu anhüm ecmain)'ı hakem tayin eder.
Aralarında yazılı bir vesika tanzim ederek yılbaşına Ezruh'ta bir araya gelip ümmetin meselesini halletme hususunda görüş birliğine varırlar.
Herkes dağılır. Hz. Muaviye Şam'a, Hz. Ali de Kûfe'ye dönerler. Bu sırada Hz. Ali'nin saflarından, Haricîler denecek olan bir zümre ayrılır. Bunlar hakem hâdisesine karşı çıkarlar. "Hüküm Allah'a aittir" derler. Harura'yı kendilerine karargâh yaparlar. Hz. Ali bunlara İbnu Abbas'ı nasihatçi olarak gönderir. Onlarla bazı münakaşalar yapar, açıklamalarda bulunur. Bir kısmı nasihat dinler; gidilen yolun yanlış, şeriate aykırı olduğunu kabul edip rücu eder. Bir kısmı da batılda ısrar eder. Bu ısrarcılar Nehravan'a giderler, orada başkaldırırlar. Hz. Ali oraya gidip, onlarla savaşır ve -önceki rivayette (4813. hadis) açıklandığı üzere- Zü's-Südye başta olmak üzere pek çokları öldürülürler; yıl hicrî 38.
Aynı senenin Şa'ban ayında Ezruh'ta hakemlerin hükmünü dinlemek üzere toplanırlar. Sa'd İbnu Ebî Vakkâs, İbnu Ömer ve diğer pekçok sahabe -4819 numaralı hadiste de açıklandığı üzere- oraya gelirler.
Amr İbnu'l-As, kurnazlık yaparak ilk önce Ebu Musa el-Eş'arî'yi konuşturur. Aralarındaki antlaşma gereği o, Hz. Ali'yi azleder. Arkadan Amr konuşur, hilafette Hz. Muâviye'yi sabit tutar ve ona biat eder.
Halk bu kargaşa ile ayrılır. Hz. Ali askerlerinin ihtilafına muhatap olur.
İşte bu kargaşa sırasında Haricîlerden üç kişi, ortaya atılıp: Abdurrahman İbnu Mülcem el-Murâdî, Bürek İbnu Abdillah et-Temîmi ve Amr İbnu Bekr et-Temîmi. Bunlar Mekke'de biraraya gelip, Hz. Ali, Hz. Muâviye ve Hz. Amr İbnu'l-Âs radıyallahu anhüm'ü öldürmek ve ümmeti bunların fitnesinden huzura kavuşturmak hususunda antlaşma yaparlar.
İbnu Mülcem: "Ben Ali'yi halledeyim" der. el-Bürek: "Ben Muâviye'yi

halledeyim" der. Amr İbnu Bekr de: ÔBen de Amr İbnu'l-Âs'ı halledeyim" der.
Ehl-i Sünnet ulemâsı hürmet ve sevgi ile mükellef olduğumuz Ashab-ı Kiram hazeratının aralarında cereyan eden elim vukuatı naklederken, hürmet ve muhabbeti zedeleyerek teferruata inmekten içtinab etmişler kısaca hülasa etmişlerdir."
Bu bahsin sonunda Ashab arasında cereyan eden hâdiselerin mahiyeti hakkında Bediüzzaman'ın bir yorumunu kaydedeceğiz.[185]

*** İBNU'Z-ZÜBEYR DEVRİ**

-4821 -1- عن أبى نَوْفَلْ قَالَ:]رَأيْتُ عَبْدَاللّهِ بْنَ الزُّبَيْرِ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما على عَقَبَةِ الْمَدِينَةِ، فَجَعَلَتْ قُرَيْشٌ وَالنَّاسُ تَمَرُّ عَلَيْهِ، حَتَّى مَرَّ عَلَيْهِ عَبْدُاللّهِ ابْنُ عُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما فَوَقَفَ عَلَيْهِ. فقَالَ: السَّمُ عَلَيْكَ أبَا خُبَيْبٍ ثَثاً، أمَا وَاللّهِ لَقَدْ كُنْتُ أنْهَاكَ عَنْ هذَا وإنْ كُنْتَ مَا عَلِمْتُ صَوَّاماً قَوَّاماً وَصُوًّ لِلرَّحِمِ، أمَا وَاللّهِ ُمَّةٌ أنْتَ شَرُّهَا ُمَّةُ خَيْرٍ. فَبَلَغَ الْحَجَّاجَ مَوْقِفُ عَبْدِاللّهِ ابْنِ عُمَرَ وَقَوْلُهُ. فأرْسَلَ إلَيْهِ فأُنْزِلَ عَنِ جِذْعِهِ فَأُلْقِىَ في قُبُورِ الْيَهُودِ. ثُمَّ أرْسَلَ الَى أُمَّةِ أسْمَاءَ
بِنْتِ أبِى بَكْرٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما، فأبَتْ أنْ تَأتِيَهِ، فأعَادَ إلَيْهَا الرَّسُولَ لتَأتِيَنِّى أوْ ُبْعَثَنَّ إلَيْكِ مَنْ يَسْحَبُكِ بِقُرونِكِ. فأبَتْ فقَالَتْ: واللّهِ َ أتِي إلَيْكَ حَتّى تَبْعَثَ مَنْ يَسْحَبُنِى بِقُرونِى فقَالَ: أرونِي سِبْتِيَّتَيَّ فأخَذَ نَعْلَيْهِ ثُمَّ انْطَلَقَ يَتَوَذَّفُ حَتّى دَخَلَ عَلَيْهَا فقَالَ: كَيْفَ رَأيْتِنِى صَنَعْتُ بِعَدُوِّ اللّهِ؟ قَالَتْ: رَأيْتُكَ أفْسَدْتَ عَلَيْهِ دُنْيَاهُ وَأفْسَدَ عَلَيْكَ آخِرَتَكَ. بَلَغَنِى أنَّكَ تَقُولُ: يا ابْنَ ذَاتَ النِّطَاقَيْنِ، أنَا واللّهِ ذاتُ النِّطَاقَيْنِ. أمَّا أحَدُهُمَا فَكُنْتُ أرْفَعُ بِهِ طَعَامَ رَسُولِ اللّهِ # وَطَعَامَ أبِى مِنَ الدَّوَابِّ، وَأمَّا اŒخَرُ فَنِطَاقُ الْمَرْأةِ الَّذِى َ تُسْتَغْنِى عَنْهُ. أمَا إنَّ رَسُولَ اللّهِ # حَدَّثَنَا أنَّ في ثَقِيفٍ كَذَّاباً وَمُبِيراً. أمَّا الْكَذَّابُ فقَدْ رَأيْنَاهُ، وَأمَّا الْمُبِيرُ فَ إخَالُكَ إَّ إيَّاهُ. فقامَ عَنْهَا وَلَمْ يُرَاجِعْهَا[. أخرجه مسلم.وزاد رزين أن الحجاج قال:]دَخَلْتُ إلَيْهَا ُحْزِنَهَا فأحْزَنَتْنِى[.و»قرونُ المَرأةِ« ضفائرها.و»التَّوْذفُ« التبختر، وقيل ا‘‘سراع.و»السِّبْتِيَّتَانِ« النعن، وأصله من السبت، وهو جلود البقر المدبوغة بالقرظ يعمل منها النعال نسبت إليها. وقيل من السبت وهو

حلق الشعر ‘ن شعر الجلود ترمى عنها ثم تعمل منها النعال.و»الّمُبيرُ«
المهلك .

1. (4821)- Ebu Nevfel anlatıyor: "Abdullah İbnu'z-Zübeyr (radıyallahu anhümâ)'i (Mekke'deki) Akabetü'l-Medine (denilen yerde) (asılmış) gördüm. Kureyş ve diğer halk onun yanına gelmeye başlamıştı. Derken Abdullah İbnu Ömer (radıyallahu anhüma) de geldi. Yanında durdu. "es-Selâmu aleyke ey Ebu Hubeyb!" dedi ve bu selamı üç kere tekrar etti. Sonra sözlerine devamla [üç kere de] "Vallahi seni bu işten men etmiştim (ama beni dinlemedim)" deyip şunları söyledi: "Vallahi, benim bildiğime göre sen, çok oruç tutan, çok namaz kılan, yakınlara çokca yardımcı olan bir kimseydin. Vallahi, en kötüsü sen olan bir ümmet mutlaka en hayırlı bir ümmettir!"
Haccâc'a, Abdullah İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'in İbnu'z-Zübeyr karşısındaki tavrı ve söylediği bu sözleri ulaştı. Derhal adam göndererek İbnu'z-Zübeyr'in cesedini asılı olduğu kütükten indirtip, Yahudilerin kabirlerine attırdı. Sonra annesi Esma Bintu Ebî Bekr (radıyallahu anhâ)'i de bir adam gönderip çağırttı. Fakat kadıncağız gitmekten imtina etti. Haccâc ikinci bir elçi daha gönderdi ve: "Ya bana kendi rızanla gelirsin ya da, sana saç örgülerinden sürüyerek getirecek birisini gönderirim!" dedi. Esmâ yine imtina edip:
"Sen, örgülerimden tutup beni sürükleyecek birini gönderinceye kadar vallahi gelmeyeceğim!" dedi. Haccâc:
"Bana ayakkabılarımı gösterin!" dedi. Papuçlarını alıp, çalımla koşup Esmâ'nın yanına girdi.
"Allah düşmanına ne yaptığımı gördün mü?" dedi.
"Ona dünyasını berbat ettiğini, onun da senin ahiretini berbat ettiğini gördüm. Bana ulaştığına göre ona: "Ey iki kuşaklının oğlu" demişsin. Vallahi iki kuşaklı benim. Onlardan biriyle ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ve Ebu Bekr'in (hicret sırasındaki) yiyeceklerini bağladım. Diğeri de, kadının belinden ayırmadığı kuşağıdır. Şunu ilave edeyim ki, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana: "Sakif'te bir yalancı, bir de zalim var!" demişti. Yalancıyı gördük. Zalime gelince; bunun da ancak sen olacağını zannediyorum!" dedi. Haccâc, hiç cevap vermeden yanından ayrıldı." [Müslim, Fezâilu's-Sahâbe 229, (2545).]
Rezîn şu ilavede bulundu: "Haccâc (bilahare) demiş ki: "Ben Esmâ' nın yanına onu üzmek için girmiştim, ama o beni üzdü."[186]

AÇIKLAMA:

1- Daha önce (4454-4455) açıkladığımız üzere Hz. Abdullah İbnu'z-Zübeyr, Hz. Muâviye radıyallahu anh'ın vefatından sonra oğlu Yezîd'e biat etmeyip Mekke'de halifeliğini ilan etmiş idi. Sadedinde olduğumuz hadis, Haccâc'la yaptığı savaşta, şehid düşen Abdullah'ın cesedine yapılan bed muameleyi aksettirmektedir. Haccâc, hakaret maksadıyla Akabatu'l-Medine denen mahallede[187] bir ağaca tepesi aşağı astırıp teşhîr etmiştir. Abdullah İbnu Ömer (radıyallahu anhüma) cesedi hürmetle karşılayıp selam vermiştir. O sırada sarfettiği sözlerden, İbnu Ömer'in, Abdullah İbnu Zübeyr'e halife olma hususunda arzu izhar edip Emevîlerle nizaya girmemesini tavsiye etmiş olduğunu anlamaktayız. Ama İbnu'z-Zübeyr, onu dinlememiş, sonu elemle biten bir kararda ısrar etmiştir.

2- Abdullah İbnu Ömer'in, İbnu Zübeyr hakkında ifade ettiği savvam, kavvam övgüsünü anlamamıza Taberânî'nin bir rivayeti yardımcı olur: "İbnu'z-Zübeyr bütün sene oruç tutar, bazan hiç iftar etmeden birkaç gün üst üste oruç tutardı. Geceleri de namazla ihya eder, çoğu kere vitir namazında Kur'ân'ı hatmederdi. Haccâc, bütün bu haline rağmen onu, "ümmetin en kötüsü" diyerek asmıştır. Abdullah İbnu Ömer'in: "Vallahi en kötüsü sen olan bir ümmet en hayırlı ümmettir" sözü, Haccâc'a bir cevap olmaktadır.

3- Hz. Esmâ'nın Zâtunnitakeyn, iki kuşaklı lakabı, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) tarafından verilmiş bir lakaptı. Hicret hazırlığı sırasında, deve hazırlanırken, yol azıklarının deveye yüklenmesi anında birkısım eşyanın (yiyecek ve içeçecek malzemelerinin) bağlanması gerekmiş, şartlar icabı zaman darlığı olduğu için Esmâ (radıyallahu anhâ), zekasını kullanıp, kuşağını çıkararak ikiye bölmüş, bir yarısı ile eşyalar bağlanmış, diğer yarısını da tekrar beline bağlamıştır. Onun bu pratik zekasından memnun kalan Fahr-ı Kâinat, muhterem baldızlarına Zatunnitakeyn (iki kuşaklı) lakabını takarak iltifat buyurmuşlardır. Esmâ validenin, o fırsatta Haccâc'a bunu açıklama ihtiyacını duymasından anlıyoruz ki, Haccâc, İbnu'z-Zübeyr (radıyallahu anhümâ)'e "İbnu Zatunnitakeyn" diyerek hakaret etmiştir.
Hz. Ebu Bekri's-Sıddîk'in kızı olmaya bihakkın layık Zâtunnitakeyn Esmâ radıyallahu anha validenin cesaret ve fetâneti karşısında hayran kalmamak mümkün mü?

4- Hadis, Abdullah İbnu'z-Zübeyr (radıyallahu anhüma)'in o savaşta haklı olduğunu göstermektedir. İslâm uleması da bu hususta ittifak eder. Halifeliğini

ilan edince kendisine biat edilmiş, Haccâc ve diğer Emevî taraftarları ona isyan edip şehit olmasına müncer olan hâdiselere sebep olmuşlardır. Abdullah İbnu Ömer, ona olan takdirlerini ifade etmekten çekinmemiş, Haccâc'ın kulağına gideceğine aldırmamıştır.

5- Ulemâ, hadisten hareketle, kabirdekilere selam vermenin, bunu üç kere de tekrar etmenin, ölenleri hayırlı yönleriyle yadetmenin müstehab olduğuna hükmetmiştir.[188]

*** HACCAC**

-4822 -1- عن الزُّبير بن عدي قال:]دَخَلْنَا عَلى أنَسِ بْنِ مَالِك رَضِيَ اللّهُ عَنْه فَشَكَوْنَا إلَيْهِ مَا نَلْقَى مِنَ الْحَجَّاج. فقَالَ: اصْبرُوا، فإنَّهُ يَأتِى عَلَيْكُمْ زَمَانٌ إَّ وَالَّذِى بَعْدَهُ شَرٌّ مِنْهُ حَتّى تَلْقَوْا رَبَّكُمْ. سَمِعْتُ هذَا مِنْ نَبِيِّكُمْ #[. أخرجه البخاري والترمذي .

1. (4822)- Zübeyr İbnu Adiy (rahimehullah) anlatıyor: "Hz. Enes İbnu Mâlik (radıyallahu anh)'in yanına girdik. Haccâc'ın bize yaptıklarını şikayet ettik.
"Sabredin, buyurdu. Zîra öyle günlerle karşılaşacaksınız ki, her yeni gün, gidenden daha kötü olacak. Bu hal Rabbinize kavuşuncaya kadar devam edecek. Ben bunu, Resûlünüz (aleyhissalâtu vesselâm)'den işittim." [Buhârî, Fiten 6; Tirmizî, Fiten 35, (2207).][189]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, Haccâc'ın zulmünü belirtmeye ayrılmıştır. Haccâc, Emevî halifelerinden Abdülmelik İbnu Mervân ve oğlu Velid zamanında Irak ve Horasan valiliği yapmış, sert ve zalimâne muameleleri sebebiyle zalim lakabıyla meşhur olmuştur. Taiflidir ve Benî Sakîf'tendir. Bu sebeple Sakafî diye nisbeti de vardır. Hicrî 75 yılında 54 yaşında ölmüştür. Şa'bî, onun sert muamelesini belirtme sadedinde şu kıymetli bilgiyi sunar: "Hz. Ömer ve kendinden sonra gelenler, asi olan kimseyi tutup, sarığını çıkararak halka teşhir ederlerdi. Bu hal Ziyâd'a kadar devam etti. O, cinayetlere kamçı ile vurma cezası getirdi. Daha

sonra Mus'ab İbnu Zübeyr buna sakalı traş etmeyi de ilave etti. Bişr İbnu Mervan, caninin elini çivi ile çakmaya başladı. Haccâc gelince: "Bütün bu cezalar (ciddiyetten uzak) eğlencedir!" dedi ve kılıçla öldürme cezası getirdi." Müteakip hadiste görüleceği üzere Haccâc'ın kılıçla ölüm cezasına mahkûm ettiklerinin sayısı 120 bini bulmuştur.

2- Hadiste her gelen günün giden günü aratacağı ifade edilmekte ve karşılaşılan menfi durumlar karşısında en çıkar yolun sabretmek olduğu belirtilmektedir. İbnu Mes'ud'un şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Dün bugünden hayırlıdır, bugün yarından hayırlı olacak. Bu hal kıyamete kadar devam edecek."
İbnu Battâl der ki: "Bu hadis, Resûlullah'ın nübüvvetinin delillerinden biridir; bir mucizedir. Zîra, ümmetin halinin bozulacağını haber vermektedir. Bu ise gayba ait bir haldir, re'y ile bilinemez, vahiyle bilinebilir.
Hadiste her gelen günün bir öncekine nazaran kötü olacağı mutlak bir üslupla ifade edilmiştir. Halbuki zaman zaman eskiye nazaran iyi günler yaşanmıştır. Bu hal bir tezad olarak görülmüştür. Nitekim, Ömer İbnu Abdilaziz, Haccâc'dan az sonra gelmiş ve gerçekten ümmete hayırlı günler yaşatmıştır. Onun günlerinin önceki günlerden daha kötü olduğunu söylemek mümkün değildir. Hatta onun zamanında şerrin kalmadığını bile söylemek mümkündür. Bu durumu nazar-ı dikkate alan Hasan Basrî hazretleri, hadisin hükmünü ekser ve ağleb duruma göre diye te'vil etmiştir. Haccâc'dan sonra Ömer İbnu Abdilaziz'in gelmesi sorulunca da:
"İnsanların bir nefes alması gerekir!" diye cevap vermiştir.
Temas edilen müşkile bazı alimler: "Tafdilden murad, asırların mecmuunun asırların mecmuuna tafdilidir. Zîra Haccac asrında çok sayıda Sahabe vardı. Ömer İbnu Abdilaziz'in asrında, onlar münkariz oldular. Sahabenin yaşadığı zaman, kendinden sonra gelen zamandan hayırlıdır. Nitekim "Asırların en hayırlısı benim asrımdır. Bundan sonra onu takip eden asır gelir. Onu da daha sonraki asır takip eder" hadisi bu hususu te'yid eder. Şu hadis de bu hususta kayda değer: Ashabım ümmetimin güvencesidir. Ashabım gitti mi vaadedilen (fitneler) ümmetimin başına gelecektir." İbnu Hacer'in İbnu Mesud'dan kaydettiği bir hadiste yer alan tasrihat, mevzuyu daha açık hale getiriyor. Gelecek kötülükten murad ilmin gitmesidir: "Size artık gittikçe daha kötü olan günler gelecek. Bu hal kıyamete kadar devam edecek. Burada, yaşayışınıza gelecek sıkıntıları kasdetmiyorum, hadis bunu ifade etmez. Lakin, size her gelen gün ilim cihetiyle gidenden daha düşük olacaktır. Alimler gittimi insanlar müsavileşir, ma'rufu emretmezler, münkerden yasaklamazlar. İşte bu durumda helak olurlar." İbnu Mes'ud'un, bir başka tarikten şöyle dediği rivayet edilmiştir.

"...Biz bereketli bir yıl yaşamıştık. Dedi ki: "Bunu kasdetmiyorum. Kasdettiğim şey ulemanın gitmesidir." Bir başka hadiste de: "...Size daima eskisinden daha kötü günler gelecek. Ancak bu kötülükle emîrlerinizin kötülüğünü kasdetmiyorum. Fakat alimlerinizi, fakihlerinizi kastediyorum. Bunlar gidiyorlar, sizler onların yerine yenisini bulamayacaksınız. Bunlar yerine kendi reyleriyle fetva verecekler geliyor." Bu hadisin bir başka veçhinde: "...Ben bununla yağmurun bolluk veya darlığını kasdetmiyorum, fakat ulemanın gitmesini kastediyorum. Bunlar gidince kendi reyleriyle fetva verecek bir kavim gelecek. Bunlar İslam'ı delip helak edecekler."
Deccal'den sonra İsa aleyhisselam'ın gelme hâdisesi de hadise zıt bulunmuştur. Ancak Kirmânî bu müşkili şöyle cevaplar: "Hadisten murad, Hz. İsa'dan sonra gelecek zamandır veya içinde umeranın bulunacağı zaman cinsidir. Aksi takdirde, dinimizde zaruri olarak bellidir ki, masum peygamber devrinde şer yoktur."İbnu Hacer, bu nakillerden sonra ilave eder: "Zamanlardan murad Deccal ve ondan sonrakiler gibi kıyametin büyük alâmetlerinin zuhurundan önceki zamanlar olması da muhtemeldir. Böylece, şerde üstün olan zamandan murad, Haccâc'dan Deccal'e kadar geçecek zaman olur. Hz. İsa'nın zamanı ise, ayrı bir hükme tabidir. Doğruyu Allah bilir." Mezkur zamanlarla kastedilen şey Sahabelerin devri de olabilir. Zîra, bunun muhatabı onlardır, hüküm onlara has olur. Böyle olursa, onlardan sonra gelecekler mezkur haberde kastedilmemiş olur. Ancak, Ashab bunu kendilerine mahsus olarak değil, bütün ümmeti ilgilendiren bir hüküm olarak anlamıştır. Bu anlayış sebebiyledir ki, Hz. Enes, kendisine Haccâc' dan şikayet edene bu tarzda cevap vermiş ve sabır tavsiye etmiştir. Onların tamamı veya çoğunluğu Tabiin'dendi.
İbnu Hibban, Sahih'inde, "Yeryüzü zulümle dolduktan sonra adaletle dolacağını ifade eden Mehdi hadislerini gözönüne alarak, Enes hadisini âmm hükmüyle almamak gerektiğini" istidlal eder. Ancak ben, sadedinde olduğumuz hadisi tefsirde işe yarayacak olan ve de İbnu Mes'ud'dan gelen bir kaydı, Darimi'nin Müsned'inde hasen senedle gelen bir rivayette buldum. Der ki:
"Size her yeni gelen yıl öncekinden daha kötüdür. Ancak ben bu sözümde bir tek yılı kastedmiyorum."[190]

4823-2- وعن ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: في ثَقِيفٍ كَذَّابٌ وَمُبِيرٌ[. أخرجه الترمذي .
وقال يُقَالُ: الكَذَاب المختار بن أبى عبيد، والمبير الحجاج بن يوسف .

2. (4823)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resululah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Sakif'ten bir yalancı, bir de zalim çıkacaktır." [Tirmizî, Fiten 44, (2221).][191]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis 4821 numarada geçen uzun bir hadisin parçasıdır. Orada gerekli izah yapıldığı için, burada iki noktaya temas edeceğiz:

1) Mübir: Yıkıcı, helak edici mânasına gelir ise de zalim olarak tercüme ettik. Çünkü yıkma, helak etme de zalime mahsus bir haldir, zalimin vasfıdır. Üstelik bununla kastedilen şahıs da Haccâc'dır ve ümmet ona zalim demekte, onu bu vasıfla anmakta ittifak etmiştir.

2) Yalancıya gelince; onun da Muhtar İbnu Ebî Ubeyd es-Sakafî olduğu kabul edilmiştir. Bu herif, Hz. Hüseyin'in şehit edilmesinden sonra zuhur etmiş, halkı onun kanının intikamını almaya çağırmıştır. Bu işte asıl maksadının, insanların yüzünü kendine çevirmek, bu suretle emîrlik ele geçirmek olduğu anlaşılmıştır. Dünyayı talep ettiği halde, asıl maksadını başka bahanelerle gizlemeye çalışmıştır. Babası büyük sahabelerdendi. Hicret yılında doğan Muhtar'ın sohbeti yoktur, rivayeti de yoktur. Abdullah İbnu İsmet, hakkında: "Bu, Resulullah'ın: "Sakif'ten bir yalancı çıkacak" hadisiyle haber verdiği yalancıdır" demiştir. Önceleri fazilet, ilim ve hayırla meşhur idi. Bu hali Abdullah İbnu Zübeyr'i terkedinceye kadar devam etti. O andan itibaren gizlediği hali ortaya çıktı. Emîrlik talep etti ve içinde gizlediği bozuk fikirlerini, sapık inançlarını, hevâsını açığa vurdu. Böylece dine muhalif pek çok yönleri ortaya çıktı. Sahtekârlıklarını, kendisine Cebrail'in vahiy getirdiğini söyleyecek kadar ileri götürdü. Bu halini hicrî 62 yılında öldürülünceye kadar sürdürdü.[192]

-4824 -3- وعن هِشامِ بْنِ حِسَانٍ قالَ:]أُحْصِيَ مَا قَتَلَ الْحَجَّاجُ صَبْراً فَوُجِدَ مِائَةُ أَلْفٍ وَعِشْرُونَ أَلْفاً[. أخرجه الترمذي.قوله »صَبْراً« المراد به كل من قتل في غير حرب و اختس كمن تضرب
عنقه أو يحبس الى أن يموت أو يصلب أو نحو ذلك من هيْئاتَ القتل فهو

مقتول صبراَ .

3. (4824)- Hişam İbnu Hısan rahimehullah anlatıyor: "Haccâc'ın hükmen öldürttüğü insanların miktarı sayılmış, 120 bin kişiye ulaştığı görülmüştür." [Tirmizî, Fiten 43, (2221).][193]

AÇIKLAMA:

Sabran öldürme; savaş ve kavga sırasında veya hataen olmaksızın icra edilen öldürmeye denir. Buna hükmen diyebiliriz. Harp esirleri ve suçlulara uygulanan öldürme vakaları sabran öldürmedir. Sadedinde olduğumuz rivayet Haccâc'ın zulmünün büyüklüğünü göstermeye kafidir.[194]

*** BENÎ MERVAN**

-4825 -1- عن سعيد بْنِ عَمْرُو بْنِ سعيدِ بْنِ الْعَاصَ قَالَ:]أَخْبَرَنِى جَدِّى قَالَ: كُنْتُ جَالِساً مَعَ أَبِى هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْه في مَسْجِدِ الْمَدِينَةِ وَمَعَنَا مَرْوَانُ. فقَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْه: سَمِعْتُ الصَّادِقَ الْمَصْدُوقَ # يَقُولُ: هَلَكَةُ أُمَّتِى على يَدَيْ أُغَيْلِمَةٍ مِنْ قُرَيْشٍ. قَالَ مَرْوَانُ: لَعْنَةُ اللّهِ عَلَيْهِمْ؛ فقَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ: لَوْ شِئْتُ أَنْ أَقُولَ فُنُ وَفُنُ لَفَعَلْتُ. قَالَ سَعِيدٌ رَحِمَهُ اللّهُ: فَخَرَجْتُ مَعَ جَدِّى الي الشَّامِ حِينَ مَلَكَهُ بَنُو مَرْوَانَ، فإذَا رَآهُمْ غِلْمَاناً أَحْدَاثاً قَالَ: عَسى أَنْ يَكُونَ هؤَءِ الَّذِينَ عَنَى أَبُو هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْه. فَقُلْتُ: أَنْتَ أَعْلَمُ[. أخرجه البخاري.»الصَّادِقُ وَالْمَصْدُوقُ« هو النبي #، صدق في قوله وما أخبر به، وصُدِّق فيما جئ به إليه من الوحي.و»أُغيلمةٌ« تصغير غلمة.

1. (4825)- Said İbnu Amr İbni Said İbni'l-As anlatıyor: "Ceddim bana dedi ki: "Ben Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) ile beraber Medine mescidinde oturuyordum. Yanımızda Mervan da vardı. Bir ara Ebu Hüreyre (radıyallahu anh):
"Ben, sadık ve masduk olan Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle buyurduklarını işittim:

"Ümmetimin helak olması Kureyş'e mensup [aklı kıt] bir grup çocukcağızın elleriyledir!"
Mervan: "Allah onlara lanet etsin!" dedi. Ebu Hüreyre der ki:
"Eğer ben dileseydim falan falan diye onları teker teker ismen sayardım." Said rahimehullah dedi ki:
"Ben, Benî Mervan iktidar olduğu zaman dedemle birlikte Şam'a gittim. Orada onları genç oğlanlar olarak görünce:
"Ebu Hüreyre (radıyallahu anh)'nin kastettiği bunlar olmasın?" dedi. Ben de: "Sen daha iyi bilirsin" dedim." [Buhârî, Fiten 3, Menakıb 25.][195]

AÇIKLAMA:

1- Bir rivayette: "Ben Resulullah'tan iki dağarcık ilim aldım. Birini rivayet ediyorum. Diğerini de rivayet etsem boynumu vurursunuz" diyen Ebu Hüreyre'nin bu ikinci dağarcığı hakkında bir ipucu veren rivayetiyle karşı karşıyayız. Bu ve bunu açıklama sadedinde kaydedeceklerimizden anlaşılacaktır ki Ebu Hüreyre, Aleyhissalâtu vesselâm'dan fitnelerle ilgili teferruatlı bilgiler edinmiş, fakat rivayet etmede çok ihtiyatlı davranmıştır. Bu rivayet, fitnecileri Ebu Hüreyre'nin ismen bildiğine delalet etmektedir.

2- Hadiste geçen uğaylime, "ğılme" kelimesinin ism-i tasğîridir. Gılme ise ğulâmın çoğuludur. Gulam, doğumbüluğ arası çocuğa denir. Şu halde, çocukcağızlar demek olur. Ancak İbnu Hacer, büluğa ermiş bile olsa akıl, tedbir ve diyanet yönüyle zayıf olan kimselere de sabiy (çocuk) veya guleym dendiğini, hadiste bu kelimenin bu mânada kullanıldığını belirtir. "Çünkü, der, Benî Ümeyye halifelerinden hiçbiri büluğa ermeden halife olmuş değildir. Keza işbaşına koydukları arasında da büluğa ermemiş çocuk yoktur. Öyleyse uğaylime'den murad hilafete getirilen bazılarının, fesada sebep olan evladlarıdır."

3- Hadiste geçen ümmetten murad, kıyamete kadar gelecek olan ümmet değil, sadece o asırdaki ümmettir.
Bu hadisi daha iyi anlamada, Ebu Hüreyre'nin bir başka merfu rivayeti İbnu Ebî Şeybe'de gelmiştir: "Çocukların emîrliğinden Allah'a sığınırım." Sordular: "Çocukların emîrliği de nedir?" dedi ki: "Onlara itaat edecek olsanız (dininizde) helak olursunuz, isyan edecek olsanız sizi helak ederler (yani dünyanızı mahvederler; ya canınıza kıyarlar veya malınıza yahut da her ikisine)." Yine

İbnu Ebî Şeybe, Ebu Hüreyre ile ilgili olarak şu rivayeti kaydetmiştir: "Ebu Hüreyre çarşı pazar gezerken: "Allahım bana ne altmış senesini ne de çocukların emirliğini gösterme" diye dua ederdi.
İbnu Hacer der ki: "Bu rivayette, çocukların ilkinin altmış senesinde iktidar olacağına işaret vardır. Nitekim öyle de olmuştur. Zîra Yezid İbnu Muâviye o yılda hilafeti ele aldı ve altmış dört yılına kadar devam etti. Ölünce oğlu Muaviye halife oldu. Birkaç ay içinde öldü. Ebu Hüreyre'nin ihbarını Yezid'in hali te'yid eder mahiyettedir. Çünkü, büyük merkezlerdeki yaşlıları azlederek, kendi yakını olan gençleri iş başına getirip, idari kadroyu gençleştirmiştir.

4- Bu rivayet, Ebu Zür'a'nın Ebu Hüreyre'den rivayet ettiği "Halkı Kureyş'ten şu kabile helak edecek" hadisini tahsis eder. Zîra burada Kureyş'in tamamı değil, bazısı kastedilmiştir. Bunlar da gençlerdir, tamamı değil. Öyleyse hadisten murad şudur: "Bu gençler, iktidar talep ederek bu yolda savaşlar yaparak halkın ahvalini bozup insanları helake atarlar, fitnelerin peşpeşe devamı suretiyle zarardide olanlar çoğalır." Nitekim fiiliyat, aynen Aleyhissalâtu vesselâm'ın haber verdiği şekilde cereyan etti. Yukarıdaki hadisin devamında "İnsanlar onları terkederlerse (kendileri için daha iyi olur)" buyrulmakta. Resulullah o çeşit fitnelerde kenara çekilmeyi tavsiye etmiştir. İbnu Hacer kenara çekilmeyi "Onlara müdahale etmemek, onlarla kavgaya girişmemek, dinini fitneden kaçırmak" diye açıklar ve "Bu hadisten masiyetin alenen işlendiği yerden göç etmenin müstehab olduğu hükmü çıkarılmıştır. Çünkü bu, umumi felaketin gelmesine sebep olan fitneye düşmeye sebeptir."der. İmam Malik: "Bir yerde münker alenen işlenirse orası terkedilir" diye hükmetmiştir.

5- İbnu Battal demiştir ki: "Bu hadiste de zalim bile olsa sultana isyan etmemek gerektiğine delil vardır. Çünkü Aleyhissalâtu vesselâm, Ebu Hüreyre (radıyallahu anh)'ye bunların ve babalarının ismini öğretmiştir. Fakat, -ümmetinin helaki onlar eliyle olacağını haber vermiş olmasına rağmen- onlara isyan etmelerini emretmemiştir. Çünkü isyan, helak yönüyle itaat etmeye nisbetle daha çok helak edici ve tamamen yok olmaya daha yakındır. Böylece iki fenalıktan daha hafifini iki zorluktan daha kolayını tercih etmiş olmaktadır."
İbni Hacer son olarak der ki: "Zahirde kendi evlatları olmasına rağmen Mervan'ın bu "oğlancağızlar"a lanet etmesi hayret veren bir husustur. Sanki Cenab-ı Hak Hazretleri, bunu onun diliyle icra etti. Ta ki, aleyhlerine daha şiddetli bir delil teşkil etsin; ola ki ibret alırlar." İbnu Hacer, Mervan'ın babası Hakem'in de lanette bulunduğuna dair Taberanî ve diğer kitaplarda rivayet

geldiğini kaydededer.[196]

-4826 -2- وعن حُذيفة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: احْصُوا لِى كَمْ يَلْفَظُ بِا‘‘سْمِ. قُلْنَا: يَا رَسُولَ اللهِ! أتَخَافُ عَلَيْنَا وَنَحْنُ مَا بَيْنَ السِّتِّمِائَةِ الي السَّبِعْمِائَةِ؟ قَالَ: إنَّكُمْ َتَدْرُونَ، لَعَلَّكُمْ أنْ تُبْتَلُوا. قَالَ: فَابْتُلِينَا حَتّى جَعَلَ الرَّجُلُ مِنَّا َيُصَلِّي إِّسِراً[. أخرجه الشيخان .

2. (4826)- Hz. Huzeyfe (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (bir gün):
"Bana İslam telaffuz eden kaç kişi olduğunu sayıverin" buyurdular. Biz: "Ey Allah'ın Resulü! Bizim sayımız altıyedi yüze ulaşmış olduğu halde hakkımızda korku mu taşıyorsunuz?" dedik.
"Siz bilemezsiniz, (çokluğunuza rağmen) imtihan olunabilirsiniz!" buyurdular. Gerçekten öyle (belaya maruz kalıp) imtihan olunduk ki, içimizden namazını gizlice kılanlar oldu." [Buhârî, Cihad 181; Müslim, İman 235, (149).][197]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, nüfus sayımı ile alakalıdır. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, hayatî korku mevzubahis olmadan bile sayım emrettiğini göstermektedir. Hadisin Buharî'de gelen bir veçhinde; "sayın" şeklinde değil اكتبوا yani "yazın!" şeklindedir. Demek ki teker teker yazıya dökülen bir sayma mevzubahistir. Hudeybiye ile ilgili rivayetlerde, oraya iştirak edenlerin sayısı 1500, 1400, 1300 kişi arasında değişmektedir. Bir Buharî rivayetinde "Muhacirlerin sekizde birini Eslem kabilesinden olanların teşkil ettiği" belirtilir. Buradan hareketle Muhacirlerin sayısını vermeye çalışan İbnu Hacer, Vâkidî'nin bir rivayetinde Eslemlilerin 100 kişi olduğunun belirtildiğini söyleyerek Muhacirlerin orada 800 kişi olduklarına hükmeder.

2- Huzeyfe (radıyallahu anh)'nin bahsettiği ibtila ve imtihan ne zaman oldu? Bu, alimleri muhtelif görüşler ileri sürmeye sevketmiştir:

***** İbnu't-Tin, bunun Hendek kazma sırasında yaşandığında cezmetmiştir.

* Davudî şu ihtimali hikaye etmiştir: "Müslümanlar Hudeybiye'de iken olmuştur. Çünkü sayıları hususunda bin beş yüz mü idiler, bin dört yüz mü idiler, ihtilaf edilmişti."

* Huzeyfe'nin "imtihan olunduk..." sözüyle Hz. Osman'ın hilafetinin sonlarında, Kûfe emîrlerinden Velid İbnu Ukbe gibi bazılarından vaki olan hallere işaret de olabilir. Onlar zamanında namaz te'hir edilmiş veya icap ettiği tarzda kılınmamıştır. Bu sebeple bir kısım vera sahipleri namazlarını tek başlarına ve gizlice kılmışlar, sonra da fitne korkusuyla mescidde emîrle birlikte kılmışlardır.

* Şöyle diyenler de olmuştur: "Bu korku hali, Hz. Osman'ın sefer namazını dört kıldığı zaman olmuştur. Çünkü bazıları gizlice tek başına iki kılıyorlardı, tenkid edilir korkusuyla alenen kılamıyorlardı."

* "Bu, Hz. Osman'ın şehid edildiği sıraya rastlar" diyen de olmuştur. Ancak İbnu Hacer, "O esnada Huzeyfe (radıyallahu anh) Medine'de değildi" der ve bunun bir vehim olduğunu söyler ve ilave eder:

** "Bu hadiste, Resulullah'ın istikbali ihbar nevine giren bir mucizesi vardır. Nitekim Huzeyfe'den sonra Haccâc ve diğerleri devrinde belirtilenden çok daha şiddetli korkularla dolu zamanlar yaşandı."[198]

-4827 -3- وفي أخرى لَهُمَا عنه قالَ:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: لَيَرِدَنَّ عَلى حَوْضِى أقْوَامٌ فَيُخْتَلَجُونَ. فَأقُولُ: أصْحَابِى. فَيُقَالُ: إنَّكَ َ تَدْرِي مَا أحْدَثُوا بَعْدَكَ[.»فَيُخْتَلَجُونَ«: أىْ يُجْذَبُونَ وَيُنْتَزَعُونَ .

3. (4827)- Sahiheyn'de yine Huzeyfe (radıyallahu anh)'den gelen bir rivayet şöyledir: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"(Kıyamet günü, havz-ı kevserime bir kısım gruplar da gelecekler ki, onlar oradan uzaklatşırılacaklar. Ben: "Onlar benim ashabımdır!" diyeceğim. Fakat:
"Sen, onların arkandan neler işlediklerini bilmiyorsun!" denilecek." [Buhârî, Rikâk 53; Müslim, Fezail 32, (2297).][199]

AÇIKLAMA:

Bu rivayette, Ashab'tan bir kısmının Resulullah'tan sonra bozulacağı mânası

çıkmaktadır. Kabisa: "Bunlar, Hz. Ebu Bekir zamanında irtidat edip, Hz. Ebu Bekir'le mukatele edip, küfür üzerine öldürülenler" demiştir. Ancak Hattabî der ki: "Sahabeden kimse irtidat etmemiştir. İrtidat edenler, dinde nasipleri olmayan kaba bedevîlerdir. Dolayısıyla bunlara bakarak meşhur sahabeyi ketmekmek caiz olmaz." Hattâbî, bu hükmüne, hadisin bazı vecihlerinde gelen أُصَيْحَابِي "Ashabcıklarım" tabirini delil göstererek: "Onların sayıca azlığına bu tabir delildir" der. Başka alimler, meseleye farklı yorumlar getirmişlerdir:

* "Bu zahirî küfürdür. Ancak murad, kendisine icabet eden ümmet (ümmetü'l-icabe) değil, davetine muhatap olan ümmettir (ümmetu'dda've)" diyen de olmuştur.

* İbnu't-Tin: "Bunların münafıklar veya kebîre işleyenler olma ihtimali var" demiştir.

* Bazıları: "Bunlar ölüm korkusu, dünyaya erme ümidiyle İslam'a giren kaba bedevîlerdir" demiştir.

* Davudi: "Kebîre işleyenlerin, bid'ata düşenlerin buna dahil olması muhal değildir" demiştir.

* Nevevî der ki: "Bunlar münafıklardır, mürtedlerdir" dendi. Öyleyse onların da mü'minlere mahsus alındaki ve abdest uzuvlarındaki nurdan beneklerle haşrolunmaları caizdir, ama sonradan nurları söndürülür."

* Dendi ki: "Onların üzerinde alâmet bulunması gerekmez, Müslüman bilinmeleri sebebiyle onlar da çağrılır."

* "Onlar, İslam üzere ölen kebîre ve bid'atler ashabıdır. Böyle olunca onların cehenneme gidecekleri kesinlikle söylenemez. Zîra, ceza olarak önce Havz'dan tardedilip, sonra merhamet görmeleri de caizdir."

* Onların alın ve diğer abdest uzuvlarında nurdan parlaklıklar olması, bu alâmetleriyle Resulullah'ın onları -ister muasırı olsunlar, isterse kendisinden sonra yaşayanlardan olsunlar- bu alâmetleriyle tanıması da imkan harici değildir.

* İyaz ve el-Bâci ve diğer bir kısım âlimler, hadisin ravisi Kabîsa' nın yukarıda kaydettiğimiz "Bunlar, Aleyhissalâtu vesselâm'dan sonra irtidat edenlerdir" şeklindeki görüşünü müreccah bulmuşlardır. Resulullah'ın onları tanımış olması, onların üzerlerinde Müslümanlara has olan alâmeti taşımalarını gerektirmez. Çünkü bu alâmet, Müslüman amelini izhar eden İlahî bir ikramdır. Mürtedin ameli ise düşmüştür. Öyleyse Resulullah'ın onları tanıması irtidatlarından önce

taşıdıkları alametleri itibariyle değil, şahısları itibariyledir. Keza, bu nokta-i nazardan, onların, Aleyhissalâtu vesselâm zamanındaki münafıkların da buraya dahil olmaları uzak bir ihtimal değildir. Şefaat hadisinde de geçtiği üzere "Bu ümmet, içerisinde münafıkları olduğu halde varlığını sürdürecektir." Öyleyse bunlar bu işaretleri olmasa da ümmetle birlikte haşrolunacaklar ve fakat zatları bilinecektir. Kim onun suretini tanırsa, dünyada onu kendinden ayıran haliyle birlikte ona nida ederek belli edecektir.
Bid'a ehlinin oraya girmesine gelince: Aleyhissalâtu vesselâm'ın, kendinden sonra bid'alar işlemelerine rağmen onları, "Ashabım" diye ifade etmesi uzak bulundu. Bu müşkil, sohbet kelimesinin umumi mânasına hamliyle cevaplandırılmıştır.[200]

-4828 -4- وعن الْمُسَيْبِ بْنِ رَافع قال:]لَقِيتُ الْبَرَاءَ بْنَ عَازِبٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما. فَقُلْتُ: طُوبَى لَكَ، صَحِبْتَ رَسُولَ اللّهِ #، وَبَايَعْتَهُ تَحْتَ الشَّجَرَةِ. فقَالَ: يَا ابْنَ أخِى إنَّكَ َ تَدْرِى مَا أحْدَثْنَاهُ بَعْدَهُ[. أخرجه البخاري.وقال: قال خلف بن حوشب كانوا يستحبون أن يتمثلوا بهذه ا ٔبيات عند الفتن:الحَربُ أوَّلُ ما تَكُونُ فتِيةًتَسْعَى بِزِينَتِهَا لِكُلِّ جَهُولِحَتّى إذَا اشْتَعَلَتْ وَشَبَّ ضِرَامُهَاوَلَّتْ عَجُوزاً غَيْرَ ذَاتِ حَلِيلِشَمْطَاءُ يُنْكَرُ لَوْنهَا وَتَغَيَّرَتْمَكْرُوهَةً لِلشَّمِّ وَالتَّقْبِيلِ

4. (4828)- Müseyyeb İbnu Râfi anlatıyor: "Bera İbnu Âzib (radıyallahu anhümâ)'e rastladım. Kendisine:
"Sana ne mutlu! Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la sohbet şerefine erdin. O'na (Hudeybiye'de) ağaç altında biat ettin!" demiştim. Bana şu cevapta bulundu:
"Ey kardeşimoğlu! Biz ondan sonra ne bid'alar işledik sen bilemezsin." [Buhârî, Megâzî, 35.][201]

AÇIKLAMA:

1- Hadis, Tabiin'in Ashab'a olan gıptasını göstermekte, Resulullah'ı görmenin, Sahabi olmanın şerefini takdir ettiklerini ifade etmektedir. Sahabinin cevapta tevazu yolunu ihtiyar ederek, izhar ettiği kemali, üstelik cereyan eden birkısım

dahilî hâdiseler sebebiyle, Allah'a iltica ve tazarrularını ve akibetlerinden endişelerini göstermektedir ki, bu bir başka kemalin ifadesidir.

2- Sadedinde olduğumuz hadisin sonunda, fitne zamanında okunmasının müstehap addedildiği belirtilen şiir, Buharî'de yer almaktadır. mânası şöyledir:
"Harp, başlangıçta her cahil erkeğin gözüne zinetiyle koşan genç bir kız olur.
Nihayet tutuşup, yakacaklarını yaktığı zaman,
Talibi olmayan ihtiyar bir karıya döner.
Saçları kırçıllaşmış, çirkin, koklanıp öpülmek istenmez."
İbnu Hacer, bu beytin bazı nüshalarda İmru'l-Kays'a nisbet edildiğini, ancak tahkikte Amr İbnu Ma'dikerb'e ait olduğunun anlaşıldığını belirtir.
Bu beyti sunan bir rivayette Hz. İsa'dan şu tavsiye kaydedilir:
"Krallar size hikmeti bıraktıkları gibi, siz de dünyayı bırakın (onlarla dünya kavgası yapmayın.)"[202]

* SAHABE VE FİTNE HAREKETLERİ

Fitne ile ilgili olan bu bölümü mütemmim iki parça ile kapatacağız:
Birincisinde fitne hâdiselerinde Sahabe'nin tutumu tahlil edilecek, fitne hâdiselerine iradî olarak girmedikleri, hâdiselerin onlar dışında bir tezgahlama olduğu gösterilecektir.

İkincisinde, fitne hâdiselerinin hikmeti açıklanmaktadır.[203]

Fitnede Sahabe'nin Tutumu

Bilindiği üzere, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in vukua geleceğini haber verdiği fitneler, daha Sahabe devrinde çıkmaya başlamıştır. Hz. Ömer'in şehadetiyle başlayan ilk kımıldamalar, esas itibariyle el-Fitnetü'l-Kübrâ denen Hz. Osman'ın şehadetiyle şiddet ve vüs'at kazanmıştır. Pekçok Müslümanın ölümüne sebep olan Cemel, Nehrevan ve Sıffîn vakaları bu fitne hareketlerinin sebep olduğu mühim hâdiselerdir. Şüphesiz burada o hâdiselerin tarihini anlatacak değiliz. Ancak bu hâdiselerle alâkalı olarak bilinmesinde bizim için ibretler, faydalar bulunan bazı durumlar, teferruatlar var ki onlar dikkatten kaçmaktadır. Biz mühim addettiğimiz birkaç noktaya dikkat çekmeye çalışacağız.[204]

1- Fitne Hâdiselerini Sahabeler Çıkarmadı

Sahabe zamanında cereyan eden hâdiseler mevzubahis olunca dikkatten kaçan mühim hususlardan biri budur. Bu nokta iyi ve net bilinmezse Sahabeler hakkında yanlış birkısım kanaatler beslemek, hatalı sözler söylemek mümkündür ve bugün Müslümanlar arasında bu çeşit durumlar, maalesef, fiilen mevcuttur. Halbuki, fitnenin çıkışı ile Ashab'ın hiçbir alâkası yoktur. Ashab dışındaki birkısım münafıklar hâdiseleri tezgahlayıp tahrik etmişler, Ashab da ister istemez kendini bu vakaların içinde bulmuştur. Şöyle ki:

Kısa zamanda, İslam'ın kaydettiği fütuhatlar, kazandığı zaferler sebebiyle, İslam'ın gittiği Mısır, İran, Suriye gibi yerlerde pekçok kimseler eski düzenlerinin bozulması sonucu menfaatlerini kaybetmişlerdi. Bunlar Müslümanlara karşı intikam hisleri ile dolu idiler. Ne var ki, açıktan açığa Müslümanlara karşı çıkmak mümkün değildi. Müslüman gözükerek ortalığı karıştırmak daha uygun bir metoddu ve öyle yaptılar.

O devirde vukua gelen hâdiselerin çıkışından gelişmesine, tahrikçilerinden karşı koyanlarına ve karşı koyuşta takip ettikleri tarz ve metodlara varıncaya kadar bizim için ibret olabilecek yönleri var. Ashab'ın, hâdiselere alâkası bunlardan biridir. Onların, hâdiselerin çıkışından itibaren pek az hisse sahibi olduklarını, hep gayr-i iradî olarak sürüklendiklerini birkaç meseleye parmak basarak göstermeye çalışacağız: [205]

a- Fitneyi Çıkaranlar: Söylediğimiz gibi, Ashab devrinin hâdiselerinin gerçek müsebbibleri, İslâm'ın getirdiği yeni idare sebebiyle menfaatleri haleldâr olan, İslâm'a karşı kin ve hasetle dolan kimselerdir. Bu işleri tezgahlayan baş mürettibin Abdullah İbnu Sebe adında bir Yahudi dönmesi olduğunu bilmek bile mesele hakkında kabaca bir bilgi verir. Onun faaliyetlerini ve fitnedeki rolünü biraz detaylı bilmek ise, mevzumuzu oldukça aydınlatır.

Abdullah İbnu Sebe kimdir? İslâm tarihinde Hz. Osman'dan bu yana akan kardeş kanlarında asıl hissenin sahibi olan bu adam bir Yahudidir. Onun attığı fitne bugün bile tesirini icra etmektedir. Hakkında şahsî yorumdan ziyade, büyük alim Taberî'nin (vefatı hicrî 311) sunduğu geniş malumattan bir parçayı aynen sunuyoruz. Der ki:

"Abdullah İbnu Sebe, San'alı bir Yahudi idi. Annesi siyah bir kadındı. Abdullah, Hz. Osman'ın hilafeti sırasında Müslüman oldu. Sonra İslâm memleketlerini dolaşarak halkı baştan çıkarmaya gayret etti. Bu faaliyetlerine Hicâz'da başladı. Sonra sırayla Basra'ya, Kûfe'ye ve oradan da Şam'a geçti. Fakat Şam ahalisi

nezdinde arzularından hiçbirine muvaffak olamadı. Hatta Şamlılar onu Şam'dan sürüp çıkardılar.
İbnu Sebe, Şam'dan çıkarılınca Mısır'a geldi. Burada yerleşerek faaliyetlerine devam etti. Ora halkına söyledikleri arasında şu da vardı: "Hz. İsa'nın geri döneceğine inanıp da Hz. Muhammed'in döneceğini reddedenlere şaşmak gerek. Cenab-ı Hakk Kur'ân-ı Kerîm'de "Herhalde o Kur'ân'ı senin üzerine farz kılan (Allah) seni (tekrar) dönülecek yere döndürecektir" (Kasas 85) buyurmaktadır. Öyle ise, Hz. Muhammed geri gelmeye Hz. İsa'dan daha çok hak sahibidir."
Taberî'den naklimize burada kısa bir ara vererek hemen şunu belirtelim ki, bu âyet, hicret sırasında nazil olmuştur. Dehhâk'tan gelen rivayete göre, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) Mekke'den Medine'ye müteveccihen hicret ederken el-Cuhfe denen, Mekke'den dört merhalelik mesafede bir mahalle geldiği zaman Mekke'den ayrılışın üzüntüsünü duyar ve Mekke'ye, doğum yerine karşı bir iştiyak duyar. Cenab-ı Hakk Resûlünü teselli için bu ayeti inzal ederek tekrar buraya geleceğini haber verir.
Şimdi tekrar Taberî'den nakle dönüyoruz:
"İbnu Sebe'nin bu sözleri kabul gördü. Böylece o, ric'at (tekrar hayata dönüş) inancını Mısır ahalisi arasına sokmuş oldu. Bu mevzuda pek çok münakaşalar oldu. İbnu Sebe başka görüşler sokmaya devam etti. Bu meyanda diyordu ki: "Şimdiye kadar bin kadar peygamber geldi geçti. Her peygamberin bir vasisi vardı. Ali de Hz. Muhammed'in vasisidir."
İbnu Sebe bu görüşünü telkin ettikten sonra şunu ileri sürdü: "Hz. Muhammed Hatemü'l-Enbiya'dır. Ali de Hatemü'l-Esfiya'dır."
İbnu Sebe bunu da telkin ettikten sonra şunu ileri sürdü: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın vasîsine tecavüz ederek ümmetin işini eline alan ve Hz. Peygamber'in vasiyetini yerine getirmeyen kimseden daha zalim kim vardır?"
Bu teşvişleri de piyasaya sürdükten sonra (yakınlarına) şöyle dedi: "Hilafeti Osman haksız olarak aldı. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in vasisi ise meydandadır. Öyle ise ey insanlar bu işin tashihi için kalkın, meseleyi uyandırın. Bu maksatla, umerâyı (idarecileri) kötülemekle işe başlayarak kendinizi emr-i bi'lma'rûf ve nehy-i ani'lmünkerle meşgul gösterin ki, halkın alâka ve taraftarlığını kazanın ve sonra onları asıl meseleye çağırın..."
Bu şekilde yeterli sayıda adam ayarladıktan sonra dâilerini (militanlarını) her tarafa gönderdi. Gittikleri yerlerde fesat işlerini yürüten bu ajanlarla sıkı bir yazışma yaptı. Bunlar görüşlerini çok gizli bir şekilde yayıyorlardı. Dışa karşı da emr-i bi'lma'rûf ve nehy-i ani'lmünker yapıyormuş görünümünü veriyorlardı.

Bunlar da kendi aralarında mektuplaşıyorlardı ve birbirlerine mektup gönderirken ajanlarının yol dağarcıklarının içerisine iyice gizliyorlardı.
Her bölgede bulunan kimseler aynı titizlik ve gizlilik içerisinde karşılıklı olarak, diğer bölgelerde bulunan adamlarıyla mektuplaşarak herbiri kendi bölgelerinde yapılanları (yeni gelişmeleri) bildiriyorlardı. Her biri mektup geldikçe, bunu bölgesindeki bütün hempalarına okuyordu.
Bu şekilde çalışmalarla propagandaları her tarafa ulaştı ve hatta Medine'ye kadar dayandı. Bunlar açıkça söylediklerinden başka şeyler peşinde koşuyorlar, gizlediklerinden başka şeyler izhar ediyorlardı. (Yapılan propagandalarla başka yerler ahalisi o kadar kargaşa ve huzursuzluk içinde gösterilmişti ki) her bölge halkı (bu haberleri duydukça): "Çok şükür, diğer yerlerdeki belalardan ve keşmekeşlerden azadeyiz, afiyetteyiz" diyorlardı. Medine'ye her taraftan bu huzursuzluk haberleri geliyordu. Onlar da bu durum karşısında: "Çok şükür, başka yerleri kasıp kavuran belalardan azadeyiz" diyerek hallerine şükrediyorlardı.
Medine'de bu durumla karşılaşan Muhammed ve Talha, Hz. Osman'a çıkarak: "Ey mü'minlerin emîri, insanların huzursuzluğu hakkında bize ulaşmış olan haberler size de geldi mi?" dediler. Hz. Osman "Hayır, ben onlardan sadece selamette oldukları hususunda haber almaktayım" dedi. Onlar, hayır diyerek kendilerine ulaşan huzursuzluk vs. haberlerini anlattılar.
Hz. Osman, onlara "Siz benim yardımcılarım ve mü'minlerin de şahidlerisiniz, ne yapmam gerekiyorsa söyleyin" der. Onlar da: "Biz sana, itimat ettiğin kimselerden bazılarını diğer bölgelere göndererek durumu tahkik ettirmeni tavsiye ederiz" dediler.[206]

Tahkîk Heyeti: Hz. Osman, yapılan tavsiye üzerine bir tahkik heyeti teşkil ederek, başta Kûfe, Basra, Mısır, Şam olmak üzere her tarafa muhakkikleri gönderir. Taşra ahalisine hitaben şu tamimi de yollar: "Ben her yıl hacc mevsiminde valilerimle karşılaşırım. Başa geçeliden beri ümmete emr-i bi'lma'rûf ve nehy-i ani'lmünkerin hakim kılınmasına gayret ettim. Şimdiye kadar bana intikal eden bir sızlanmada haklı hakkını almıştır. Âmillerime (valilerime) intikal eden haksızlıklara da el konmuş, haklıya hakkı verilmiştir. Ne ben, ne ailem raiyyetten fazla bir hakka sahip değiliz. Herhangi bir haksızlık oldu ise, hemen terkedilecektir. Medine halkı bana, insanlardan bir kısmının haksız yere hakarete uğrayıp dövülmekte olduklarını söylediler. Kim bizim gıyâbımızda gizlice dövülmüş, hakarete uğramış ise, kim böyle bir haksızlık iddia ediyorsa, hacc mevsiminde Medine'ye gelsin, hakkını benden veya

amillerimden alsın veya bağışlasın. Zîra Allah bağışlayanları mükaafatlandıracaktır." Bu mektup taşra vilayetlerde okununca herkesi ağlattı. Halk Hz. Osman'a hayır duada bulundu."[207]

Valilerle İstişare: Hz. Osman bununla da yetinmeyip, kendileriyle istişarede bulunmak üzere valileri merkeze çağırır. Abdullah İbnu Âmir, Muâviye, Abdullah İbnu Sa'd (radıyallahu anhüm ecmain) gelirler. Bunlarla birlikte Saîd İbnu'l-Âs ve Amr'ı da istişare meclisine alır.

Yine Taberî'den aynen takip edelim:

"Hz. Osman (valilere): "Söyleyin, nedir bu şikayet, bu şayia, vallahi aleyhinize kabul görmesinden korkuyorum. Bunu tasdik etmek benim nazarımda zor görünse de başkaları kolay kapılır" dedi. Valiler, cevaben ona şunu söylediler: "Sana biz halktan haber getiriyoruz. Tahkikçiler de çıkardın, onlar da getirdiler. Halktan kimse bizzat temas kurarak, şifahen herhangi bir şikayette bulunmamaktadır. Hayır, Allah'a kasem olsun, (dedikoducular) doğru söylemiyorlar, dürüst hareket etmiyorlar. Biz, bu duruma hiçbir sebep göremiyoruz. Sen, bununla alâkalı bir kimseyi getirip kesin bir tavır alacak durumda da değilsin. Ortada boş bir şayiadan başka bir şey yok. Bu şayia ile amel etmek, onu ciddiye almak doğru olmaz."

Bunun üzerine Hz. Osman "Öyleyse ne yapalım, bana yol gösterin" dedi. Said İbnu'l-Âs söz alarak: "Bu uydurma bir şeydir, gizlice uydurulup el altından yayılıyorlar. Hususî meclislerde bunlar konuşulup büyütülüyor" dedi. Hz. Osman tekrar sordu: "Buna karşı tedbir ne olmalı?" Saîd İbnu'l-Âs: "Bu kimseler araştırılmalı. Bu şayiaları çıkaranlar öldürülmeli" dedi. Abdullah İbnu Sa'd da şunu söyledi: "İnsanlara verilmesi gerekeni verince onların eda etmeleri gerekeni de onlardan al. Zîra bu, onları bırakmandan hayırlıdır." Hz. Muâviye de şunu söyledi: "Sen beni vali tayin ettin ve ben de onların işlerini üzerime aldım. Onlardan sana sadece hayır haberi geldi. İki kişi onların bölgesini daha iyi bilir." Hz. Osman ona da: "Ne yapmamız gerekir, fikrin ne?" dedi. Hz. Muâviye: "İyi muameleye devam" dedi. Hz. Osman: "Sen ne dersin ey Amr?" dedi. Amr da şu (enteresan) beyanda bulundu: "Ben görüyorum ki, sen insanlara çok yumuşak davranıyor ve ağır alıyorsun. Bu davranış Hz. Ömer'de yoktu. Ben senden önce geçen iki arkadaşının yolundan gitmeni tavsiye ederim. Şiddet gösterilmesi gereken yerde şiddet, yumuşak davranılması gereken yerde yumuşaklık göster. İnsanlara kötülükten başka bir şey yapmayanlara şiddet gerekir. Yumuşak davranış başkalarına karşı hep hayırhah olanlar içindir. Sen hiçbir ayırım yapmadan iki grup için de hep yumuşak davrandın."

Bu konuşmalardan sonra Hz. Osman kalkarak Allah'a hamd ve senâda bulundu: "Bana söylediklerinizin hepsini dinledim. Her meseleye girmek için kendine has bir kapısı vardır. Ortada ümmet için endişe duyduğumuz şu iş vardır. Bunun üzerine örtülen ve kendileriyle korunacağımız kapı ise, Allah'ın tayin ettiği hudud yumuşaklık, anlaşma ve uzlaşmadır" dedi.
Görüldüğü üzere, son derece sinsi ve hesaplı bir şekilde hazırlanan fitne ve huzursuzluklara Sahabeler tedbir bulmakta zorluk çekmekteler. Zîra görünürde hiçbir meşrû ve mâkul sebep yok, üzerine gidilecek açık hedef yok. Ama tek gerçek şu ki, bu gelişen hâdiselerde Ashab'ın hiçbir dahli yok.[208]

2- Sahabeler Fitneye Katılmadı:

Sahabenin fitne karşısındaki tutumunu belirtmek maksadıyla nazar-ı dikkate arzetmemiz gereken mühim bir nokta da, çıkmış bulunan fitneye katılmaktan Ashab'ın kaçmış bulunduğu, fiilen girenlerin, daha doğru bir ifade ile girmek zorunda kalanların sayıca çok az olduğu keyfiyetidir. Bu maksadla, İbnu Sebe'nin Hz. Osman tarafından temsil edilen İslâm devletinin alacağı bütün tedbirleri bozarak Halife'nin şehid edilmesine müncer olan dalaverelerini ve teselsül eden hadiseleri atlayarak, ikinci mühim hâdise olan Cemel Vakası'na geçip onunla alakalı bazı gelişmeleri belirteceğiz.[209]

Cemel Vakası:

Bu hadise, bilindiği üzere, Hz. Osman'ın katillerinin cezalandırılması meselesinde ortaya çıkan görüş ayrılığı sebebiyle vukua gelmiştir. Bir tarafta Hz. Ali, bir tarafta da Hz. Aişe ve onun maiyetinde Hz. Zübeyr ve Hz. Talha vardır.
Hz. Osman'ın şehid edilmesinden beş gün sonra halife olan Hz. Ali, sayısı iki bini geçen ve Mısır, Kûfe ve Basra'dan gelmiş bulunan ihtilalcilerin kalabalık oluşları ile, vaka sırasında Medine halkının suskun davranışı gibi hususları nazar-ı dikkate alarak cezalandırma işinde acele davranma taraftarı değildi.
Buna karşılık, Mekke'de bulunan Hz. Aişe ve aralarında Hz. Talha ve Hz. Zübeyr'in de bulunduğu diğer birkısım Müslümanlar Hz. Osman'ın katillerinin hemen cezalandırılmasını istiyorlardı. İşe Basra'da başlamaya karar verdiler.
Hz. Ali, bunların niyetini ve Basra'ya hareket ettiklerini duyunca herhangi bir hâdiseye meydan vermemek, onlarla anlaşmak niyetiyle o da harekete geçerek

Rebeze'ye gelir. Hz. Aişe ve taraftarlarının Basra'ya vardıklarını öğrenince Kûfe'den te'min ettiği kuvvetlerin başına geçerek Basra'ya yürür. Taberî'nin rivayetlerinden aynen takip edeceğimiz üzere her iki taraf da sulhtan başka bir şey istememektedir. Ancak araya giren gizli oyunlar burada da muvaffakiyetler elde ederek iki Müslüman kitleyi savaşa sokarlar.
"Askerler konaklayınca Hz. Ali çıktı. Öbür taraftan da Talha ve Zübeyr çıktılar. Bunlar oturup, ihtilaf ettikleri hususlarda konuştular. Sulh etmekten ve harbi terketmekten daha uygun bir şey görmediler. Birbirlerinden bu anlaşma ile ayrıldılar. Hz. Ali karargahına, Hz. Talha ve Zübeyr de kendi karargahlarına çekildiler. Her iki taraf da geceyi sulhle geçirdiler. Çoktandır, aradaki ihtilaf ve yaklaşmakta olan savaş sebebiyle böylesine huzurlu bir gece geçirmemişlerdi." [210]

İhtilalciler Sulhten Rahatsız: Taberî, bundan sonra orduya karışan İbnu Sebe ve adamlarının iki tarafı nasıl tutuşturup, harbe soktuklarını anlatır:
"...Hz. Osman hadisesini tahrik edenler de çok fena bir gece geçirdiler. Zîra başlarına gelmekte olan felaketi görmüşlerdi. Bütün gece aralarında müzakere yaptılar. Sonunda, gizlice harbi kızıştırmaya karar verdiler. İşlemeye çalıştıkları şerrin duyulmaması için çok gizli yapılmasını istediler. Alacakaranlıkta harekete geçecekler, bundan yakın komşuları bile haberdar olmayacaktı."[211]

İbnu Sebe'nin Sözleri: Hâdiseleri takip ederken, atlanmaması, ibretle okunması gereken bir husus, Yahudi dönmesi İbnu Sebe'nin, daha önce, henüz iki ordu karşılaşmadan, yukarıda anlaşma vaki olmadan önce verdiği bir talimattır. Bu talimat bize, fitnecilerin, her iki tarafın da iyi niyetlerini akim bırakacak, çok önceden hazırlanmış bir tertiple her iki tarafın da ordusuna katılmış olduklarını gösterecektir. Hatta hemen hatırlatabiliriz ki, onların bu katılışı rastgele bir katılış değil, hin-i hacette, alınacak kararlara kendi istekleri istikametinde yön vermede müessir olacak şekilde, en kritik noktalarda yer alacak şekilde bir katılış, bir sızmadır. İşte İbnu Sebe'nin sözleri: "Ey kavm, sizin hayat ve şerefiniz insanların birbirine düşmesine bağlıdır. Öyle ise onları birbirine düşürün. Yarın bunlar karşılaştıkları vakit harbi kızıştırın. Onları başka şeylerle meşgul olmaya bırakmayın. Öyle ise kendileriyle beraber olduğunuz kimseler, sizin istemediğiniz şeyden (yani sulhtan) yüz çevirmenin ve Allah'ın Ali'yi, Zübeyr'i ve Talha'yı ve onlar gibi düşünenleri (birbirleriyle savaştırarak) meşgul etmesinin zaruri olduğunu bilsinler..." Bu talimatı alan kurmay heyeti orduya dağılarak, sulh yapılmamasının, her iki ordunun birbiriyle çarpıştırılmasının

lüzumu hususunda, diğer adamlarını ikna edeceklerdir.[212]

Fitneciler Müslümanları Vuruşturuyor: Şimdi, tekrar Taberî'nin Cemel Vakası'nın başlangıcı ile alâkalı açıklamalarına dönelim. Yukarıdaki fitnecilerin sabaha kadar müzakere ederek alacakaranlıkta harekete geçme kararlarını belirtmiştik. İstişareye katılan yönetici ekip, ortalık henüz karanlıkken şafakla birlikte harekete geçerler. "Mudar kabilesinden olanlar, diğer Mudarlı arkadaşlarının yanına, Rebia kabilesinden olanlar diğer Rabialı adamlarının yanına, Yemen'den olanlar da diğer Yemenli adamlarının yanına gittiler ve aniden baskına geçtiler. Basralılar harekete geçerek karşılık verdi. Bütün ordu harekete geçti. İleri gelenleri arasında, onları aniden basanlar da vardı. Zübeyr ve Talha, Mudar'dan olan ileri gelenlerle ortaya çıktılar ve sağ cenaha -ki Rebialılardır- Abdurrahman İbnu'l-Haris'i, sol cenaha da Abdurrahman İbnu Attab İbni Esid'i gönderdiler. Kendileri de merkezde kaldılar ve "Ne oluyor?" diye sordular. Onlar (Abdullah İbnu Sebe'nin oradaki adamları): "Kûfeliler bize gece baskını yaptı" dediler. Bunun üzerine Zübeyr ve Talha: "Anlaşıldı; Ali harbi kesme sözünde samimi değilmiş; kan dökmek, haramları helal addetmek istiyormuş; bizimle sulh meselesinde mutabık değilmiş" dediler ve Basralıların yanına geldiler.
Basralılar kendilerine saldıranları geldikleri yere geri püskürttüler. Hz. Ali ve Kûfeliler, bunların gürültüsünü işitmişti. (Fitneciler casus olarak) adamlarından birini, diledikleri şeyi (Hz. Ali'ye) haber olarak sunulmak üzere Hz. Ali'nin yakınlarına yerleştirmişlerdi. Hz. Ali gürültüyü işitince: "Ne oluyor?" diye sordu. İşte bu adam, hemen cevap verdi: "Biz ani baskın yapmadık. Ancak onlardan bir grup gece baskını yaptı. Biz de geldikleri yere geri püskürttük. Askerler hemen harekete geçtiler. Hz. Ali sağ ve sol cenah komutanlarına "Yerlerinizi alın" dedi ve ilave etti: "Anlaşıldı; Talha ve Zübeyr harbi kesme sözünde samimi değillermiş; kan dökmek, haramları helal addetmek istiyorlarmış, bizimle sulh meselesinde mutabık değillermiş."
Böylece akşamdan sulh üzerine anlaşan iki İslam ordusu birbirine girer ve her iki taraftan beşer binin üzerinde olmak üzere, tarihin on binden fazla ölüye mal olan Cemel Vakası meydana gelir.[213]

Fitneye Karışan Sahabeler:

Fitne çıktığı zaman Ashab'tan kahir bir ekseriyet, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu

vesselâm)'in fitneye karışmamayı sıkı sıkıya tavsiye eden hadislerini -ki bunlardan birkısmını geçen bahislerde kaydetmiş bulunuyoruz- hatırlayarak karışmamıştır. Esasen karışanlar da çok azdır. Bir Cemel Vakasında on bin kişi şehid oldu dendiği vakit gafletle, bunların Sahabi yani bizzat Hz. Peygamber'i görmüş bulunan kimseler olduğu zihne gelir. Halbuki meseleye, tarih ve rivayet kitaplarının verdiği bilgiler ışığında bakıldığı zaman insanı hayrette bırakan bir gerçekle karşılaşılmaktadır; o da bu savaşa katılanlar arasında, idareciler dışında pek az sayıda Sahabe'nin bulunmuş olmasıdır.

Sözü fazla uzatmadan, bu ilk devirdeki fitnelere, çok az sayıda Sahabe'nin katıldığı hususunda bizi ikna edecek bir tahkiki, değerli hocalarımızdan Talat Koçyiğit'ten aynen sunacağız. Hadiscilerle Kelamcılar Arasındaki Münakaşalar adlı kitabında der ki: "Sahabenin en fazla bulunduğu senelerde zuhur eden fitneler gözönünde bulundurulacak olursa, bu fitnelere Sahabeden hemen hemen hiç kimenin iştirak etmediği görülür. Mesela Cemel Harbi'ne iştirak eden Sahabilerin sayısı hakkında gelen bir rivayette eş-Şa'bî: "Cemel'e, Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in ashabından Ali, Ammar, Talha ve ez-Zübeyr'den başka hiç kimse iştirak etmemiştir. Eğer beşincisini bulurlarsa ben yalancıyım!" demektedir. Ahmed İbnu Hanbel ise, "Ehl-i Bedr"den Sıffîn Harbi'ne iştirak edenlerin yetmiş kişi olduğuna dair ileri sürülen bir haberi, Şu'be'nin nasıl yalanladığını ve Huzeyme İbnu Sabit'ten başka hiç kimsenin bu harbe katılmadığını nasıl kat'î bir ifade ile belirttiğini zikreder."

Şüphesiz, bu vakalara katılan Sahabeler, sayıca yukardaki rivayette zikredilen rakamlarla tahdid edilemez. Şa'bî'nin rivayetini nakleden Zehebî de, Şa'bî'nin kesin ifadesine "Sanki Şa'bî, burada ilk muhacirleri kastediyor" kayd-ı ihtirâzisini koyarak Sahabeden daha başka katılanların da olduğunu ima ediyor. Nitekim, yukarıda ismi geçenler dışında Abdullah İbnu Zübeyr, Muhammed İbnu Ebi Bekr gibi birkısım meşhurların da Cemel Vakası'na iştiraklerini muteber kitaplar te'yid eder. Şu halde, ifade edilmek istenen gerçek, on bini mütecaviz maktul arasında Sahabeden olanların tahmin edilecek kadar az olduğudur. Bunlar da hâdiseleri isteyerek çıkarmış değil, zoraki sürüklenmişler, adeta kendilerini bu vak'aların içinde bulmuşlardır.[214]

Sahabenin Fitneye Girişmeyişinin Sebebi: Sahabeleri, bu dahilî hâdiselere girmekten alıkoyan şey, mükerrer olarak temas ettiğimiz üzere, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in bu husustaki uyarı ve tenbihleri idi. Birçok ısrar ve teşebbüslere rağmen bu harplere katılmama hususunda sistemli direniş gösterenlerden Seleme tu'bnu'l-Ekva, Sa'd İbnu Ebi Vakkas, Muhammed İbnu

Mesleme, Abdullah İbnu Ömer, Ebu Bekre, Ühban İbnu Sayfi meşhurdur.
Bunlardan birkısmı: "Bu fitnelere karışmamak gerekir. Öyle ki, birisi öldürmek niyetiyle gelecek olsa, müdafa-i nefis de yapılmaz" demiştir. Hz. Osman'ın birinci görüşün kurbanı olduğunu daha önce belirtmiştik. Şimdi bazılarının tutumuyla alâkalı bir iki misal göreceğiz.
Ahnef İbnu'l-Kays'ın Ebu Bekre ile alâkalı bir rivayeti şöyle: "Ben bu adama (Hz. Ali'ye) yardım etmek için çıkmıştım, yolda Ebu Bekre'ye rastladım. Nereye gidiyorsun?" dedi. Şu adama yardım etmeye dedim. Dön dedi, zîra ben Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in şunu söylediğini işittim: "İki Müslüman silahla birbirlerinin karşısına çıkacak olurlarsa katil de maktul de ateştedir..."
Ühbân ise, Hz.Ali'nin yardım teklifini: "Benim dostum, senin de amcaoğlun olan Hz. Peygamber, insanlar arasında kargaşa çıkınca tahtadan bir kılıç edinmem hususunda benden söz aldı..." diyerek reddeder ve Hz. Ali de normal karşılar, ısrar etmez.
Üsâme İbnu Zeyd, "La ilahe illallah" diyen bir kimse ile ebediyyen mukatele etmeyeceği hususunda yemin eder.
Fitneden kaçanların mühimlerinden biri olan Abdullah İbnu Ömer'e iki kişi gelerek: "İnsanların yaptığını görüyorsun. Sen ki, Hz. Ömer'in oğlusun, Hz. Peygamber'in ashabındansın, seni bu savaşa katılmaktan alıkoyan şey nedir?" derler. O: "Allah bana Müslüman kardeşimin kanını haram etti" der. Onlar: "Allah: "Fitnenin olmaması ve dinin tamamı Allah için olsun diye onlarla savaş" (Enfal 39) demedi mi?" diye bir ayet hatırlatırlar. İbnu Ömer şu cevabı verir: "Biz savaştık, hatta fitne kalktı, dinin tamamı da Allah için oldu. Siz de fitne olsun, din de Allah'tan başkası için olsun diye harp ediyorsunuz."
Sa'd İbnu Ebî Vakkas da aynı mealde bir ifade ile fitneye girmeyişinin sebebini açıklar. Muhammed İbnu Mesleme'nin de Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in tavsiyesine uyarak tahtadan bir kılıç yaptırdığını ve Hz. Ali'nin davetine rağmen fitneye karışmadığnı daha önce belirtmiştik.[215]

3- Ashab'ın Katıldıgı Fitneler Üzerine Birkaç Mütalaa:

Şurası muhakkak ki, sayıca az da olsa, arzu ve rızalarının hilafına da olsa, Ashabtan bazılar fitne hareketlerine bulaşmamışlardır. Bu durum Müslümanları Ashab hakkında birkısım yersiz düşünce ve hükümlere götürebilir. Bu ise, Ehl-i Sünnet akidesi açısından son derece mahzurludur. Gerek ferdî gerek içtimâî hiçbir amelî faydası olmayan bu hatalı değerlendirmelere düşemek için Ehl-i

Sünnet alimlerinin bu meselelerle alâkalı olarak beyan ettikleri birkaç mütalaayı burada kaydetmede fayda var:[216]

a) Ashab'tan Katılan da Katılmayan da Haklıdır: İbnu'l-Arabî, Ashab'tan bazıları bu dahilî harbe katılırken diğer bazılarının katılmayışını, cihadın farz-ı kifaye oluşuyla izah eder. İbnu Hacer de bu mealde olmak üzere şunları söyler: "Bu meselede hakikat şudur: Mezkur sahabeden herbirisi amelinin doğru olduğuna hükmetmiş olmalıdır. Kıtale bulaşanlar nezdinde, bağiler grubu ile harp etme emrini ifade eden delil vuzuh kazanmıştır ve kendisinde de bu işi yapacak kudret mevcuttur. Katılmayanlar için de, iki gruptan hangisinin bağî addedileceği hususu vuzuh kazanmamıştır. Nitekim Huzeyme tu'bnu Sabit, Hz. Ali tarafında olmakla beraber savaşmamıştır. Ne zaman ki Ammar'ı savaşır gördü o da mukateleye katıldı ve "Ammar'ı bağî bir grup öldürecek" hadisini rivayet etti."[217]

b) Fitnenin Bir Hikmeti: İbnu'l-Arabi'ye göre, "Ashab arasında cereyan eden bu savaşlarda Allah'ın güttüğü hikmetlerden biri, ehl-i te'vil ile yapılacak harbin ahkâmını öğretmektir."[218]

c) Fitneye Karışan Sahabeler Hakkında Verilen Hüküm: "Sahabeler arasında cereyan eden vakalara temas ederken bir noktanın belirtilmesi gerekmektedir. O da, Sahabeler hakkında bu mesele ile alakalı olarak gelişigüzel söz etmemektir. Bu husus, Ehl-i Sünnet ile diğer fırkaların ayrıldığı mühim noktalardan biridir. Haricîler, Şiîler vs. bu meselede birkısım sahabeleri tekfire kadar giden ifratlara düşerler. Nevevî, Ehl-i Sünnet'in itidal üzere olan ve nasslara uygun düşen görüşünü şöyle hülasa eder: "Bil ki, Ashab arasında akan kanlar, hadiste gelen "...ölen de öldüren de ateştedir" tehdidine dahil değildir. Ehl-i Sünnet ve ehl-i hakk olan mezhebimizin görüşü "Ashab hakkında hüsn-i zanda bulunmak ve onların aralarında cereyan eden hâdiseler hususunda gelişigüzel söz etmekten çekinmek ve onların mukatelelerini te'vil ederek iyiye yormaktır. Şöyle ki: Onların hepsi müteevvil ve müçtehid kimselerdi. Allah'a isyan ve dünyevî bir maksatla hareket etmediler. Aksine her bir fırka, hak yolda olduğuna inanıyordu. Şurası muhakkak ki, bu içtihadlarında bir kısmı musib (isabet etmiş) bir kısmı da muhti (hataya düşmüş) idi. Hataya düşenler, bu hatalarında mazur idiler. Zîra içtihad meselesinde, müçtehide hatasından dolayı günah yoktur. Hz. Ali bu hareketlerde içtihadında musib ve haklı idi. Mevcut vaziyet karşısında verilecek hükümler şaşırtıcı idi, doğrusunu bulmak zordu. Bu sebeple Ashab

kararda mütehayyir kaldı ve üç gruba ayrıldı. İki grub birbirine zıd içtihadlarla karşı karşıya gelirken, bir üçüncü grup bunlardan her ikisini de terketti, savaşlara katılmadı, doğru olanın hangisi olduğu hususunda kesin kanaat edinemediler."
İbnu Hacer, bu mücadelelerde, kimlerin muhik olduğu bilinse bile, Sahabelerden hiçbirine, bu meselelerden dolayı ta'nda bulunmamanın bir vecibe olduğunda Ehl-i Sünnet'in "ittifak ettiğini" belirttikten sonra: "Zîra onlar bu harplerde, içtihadları sebebiyle mukatele ettiler" der.
Nevevî'nin -ve veciz olarak da İbnu Hacer'in yukarıdaki açıklamalarında- atıfta bulunduğu "hata da yapsa müçtehidin günahkâr olmayacağı" prensibi, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in şu hadisidir: "Bir hakim, içtihad ederek hüküm verince isabet ederse, kendisine iki sevap vardır; içtihad ederek verdiği hükümde hata ederse kendisine bir sevap verilir."
Öte yandan alimler, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in: "İki Müslüman birbirine silah çekecek olursa, ölen de öldüren de ateştedir..." hadisini şerhederken burada mevzubahis olan, "ölen ve öldüren"lerin -dine hizmeti gaye edinen bir te'ville değil- dünyevî bir maksat arama veya heva ve cehaletinin sevkiyle mukatelede bulunanlar olduğunu belirtirler. Sahabenin ise, sırf dinî gayretle bu mücadelelere girmiş bulunduğu her çeşit şüpheden uzak bir keyfiyettir. [219]

Sahabelerde Ölçü:

Burada belirtilmesi gereken bir diğer mühim nokta da, amme meselelerinde zıt içtihad ve görüşleri sebebiyle birbirlerine muhalif düşen ve hatta aralarında savaş cereyan eden Ashabın, savaş dışı meselelerde birbirlerine karşı olan münasebetlerindeki ölçü ve hakkaniyettir. Onlar birbirlerini hataya düşmekle itham etmişler, ancak rencide edici, şahsî faziletlerini inkar edici sözler sarfetmemişler, hele asla tekfir cihetine gitmemişlerdir. Buna en iyi örnek, Hz. Aişe ile ona muhalefet edip Hz. Ali tarafında yer almış olan Ammar İbnu Yasir arasında geçen bazı tarizler, konuşmalardır. Hülasa edelim:
Söylediğimiz üzere Ammar İbnu Yasir, Hz. Ali ile Hz. Aişe arasındaki ihtilafta, Hz. Ali'nin haklı Hz. Aişe'nin haksız olduğuna inanıyordu. Bu meselede halkı ikna etmek maksadıyla mescitte yaptığı konuşma tam bir insaf örneğidir. Der ki: "Aişe Basra'ya yürüdü. Allah'a kasem olsun, o dünyada da ahirette de Peygamberimizin (aleyhisselam) zevcesidir, bunda şüphemiz yok. Ancak, Allah sizi imtihan ediyor; Kendisine mi (celle celaluhu), yoksa O'na mı (radıyallahu

anhâ) itaat edeceksiniz?"
Burada, ahirette de Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevcesi olduğunun kasemle te'yidi, Hz. Aişe'nin asla tekfir edilmediğini gösterir. Fakat görüşlerinde yanıldığı kesinlikle ifade edilmektedir.
Kendisine yöneltilen bu çeşitten şiddetli tenkitler karşısında Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'nin aksülameli de burada zikre değer. İbnu Hacer'in Taberânî'den naklen kaydettiğine göre, yine aynı Ammar, Cemel Vakası'nın akabinde Hz. Aişe'ye gelerek: "Sizin bu askerî şerefiniz Allah'ın sizinle yaptığı ahde (anlaşmaya) ne kadar aykırı" der ve bu sözleriyle Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevceleriyle alâkalı olarak gelmiş bulunan "(vekar ile) evlerinizde oturun. Evvelki cahiliyet yürüyüşü gibi yürümeyin" (Ahzâb 33) ayetine işaret eder.
Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'nin cevabı şu olur: "Allah'a kasem olsun sen hakkı söyledin." Ammar da "Senin lisanınla hakkında bu hükmü veren Allah'a hamd olsun" der.
İbnu Hübeyre bu konuşmayı şöyle değerlendirir: "Bu rivayetten anlıyoruz ki, Ammar doğru sözlüdür. Kezâ husumet onu, hasmının faziletlerini inkâra da sevketmemiştir. Zîra aralarında cereyan eden harbe rağmen Hz. Aişe'nin tam bir fazilete mazhar olduğuna şehadette bulunmaktadır.[220]

Sahabeler Arasındaki Muharebelerin Mahiyeti Ve Hikmeti

Bediüzzaman Hazretleri ise Mektubat'ında bu konuyla ilgili şunları söyler:"
İkinci sualinizin meali: Hz. Ali (radıyallahu anh) zamanında başlayan muharebelerin mahiyeti nedir? Muhariplere ve harpte ölen ve öldürenlere ne nam verebiliriz?
Elcevap: Cemel Vak'ası denilen Hz. Ali ile Hz. Talha ve Hz. Zübeyr ve Aişe-i Sıddîka radıyallahu teala aleyhim ecmain arasında olan muharebe; adalet-i mahza ile, adalet-i izafiyenin mücadelesidir. Şöyle ki:
Hz. Ali, adalet-i mahzayı esas edip, Şeyheyn (yani Hz. Ebu Bekr ve Hz. Ömer) zamanındaki gibi o esas üzerine gitmek için içtihad etmiş. Muarızları ise, Şeyheyn zamanındaki safvet-i İslamiye, adalet-i mahzaya müsait idi, fakat mürur-u zamanla İslamiyetleri zaif muhtelif akvam hayat-ı içtimaiye-i İslamiyeye girdikleri için, adalet-i mahzanın tatbikatı çok müşkil olduğundan, "ehvenüşşerri ihtiyar" denilen adalet-i nisbiye esası üzerine içtihad ettiler. Münakaşa-i içtihadiye, siyasete girdiği için, muharebeyi intaç etmiştir. Madem

sırf "Lillah" için ve İslamiyetin menafii için içtihad edilmiş ve içtihaddan muharebe tevellüd etmiş; elbette hem katil, hem maktul, ikisi de ehl-i cennettir, ikisi de ehl-i sevaptır diyebiliriz. Her ne kadar Hz. Ali'nin içtihadı musib ve mukabilindekilerin hata ise de, yine azaba müstehak değiller. Çünkü; içtihad eden hakkı bulsa, iki sevap var. Bulamazsa, bir nevi ibadet olan içtihad sevabı olarak bir sevap alır. Hatasından mazurdur. Bizde gayet meşhur, sözü hüccet bir zat-ı muhakkik Kürtçe demiş ki: زِ شرِّ صَحَابَانْ مَكه قَانُ وَقيلْ لَوْ رَاجَنَّتَيْنَ قَاتِلُ هَمْ قَتِيلْ Yani Sahabelerin muharebesinden kıyl ü kâl etme. Çünkü hem katil ve hem maktul ikisi de ehl-i cennettirler.Adalet-i mahza ile adalet-i izafiyenin izahı şudur ki: مَنْ قَتَلَ نَفْساً بِغَيْرِ نَفْسٍ اَوْ فَسَادٍ في ا۬رْضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعاً

"Ayetin mânayı işarîsiyle: "Bir masumun hakkı, bütün halk için dahi iptal edilmez. Bir ferd dahi, umumun selameti için feda edilmez. Cenab-ı Hakk'ın nazar-ı merhametinde hak, haktır; küçüğüne, büyüğüne bakılmaz. Küçük, büyük için iptal edilmez. Bir cemaatin selameti için, bir ferdin rızası bulunmadan hayatı ve hakkı feda edilmez. Hamiyyet namına rızasiyle olsa, o başka meseledir."

Adalet-i izafiye ise; küllün selameti için, cüz'ü feda eder. Cemaat için, ferdin hakkını nazara almaz. Ehvenüşşer diye bir nev'i adalet-i izafiyeyi yapmağa çalışır. Fakat, adalet-i mahza kabil-i tatbik ise, adalet-i izafiyeye gidilmez, gidilse zulümdür.

İşte İmam-ı Ali (radıyallahu anh), adalet-i mahzayı Şeyheyn zamanındaki gibi kabil-i tatbiktir deyip, hilafet-i İslamiyeyi o esas üzerine bina ediyordu. Mukabilleri ve muarızları ise, "kabil-i tatbik değil, çok müşkilatı var" diye adalet-i izafiye üzerine içtihad etmişler. Tarihin gösterdiği sair esbab ise, hakikat-i sebep değiller, bahanelerdir.

Eğer desen: Hilafet-i İslamiye noktasında İmam-ı Ali'nin fevkalade iktidarı, harikulade zekası ve yüksek likayatiyle beraber seleflerine nisbeten muvaffakiyetsizliği nedendir?

Elcevap: O mübarek zat, siyaset ve saltanattan ziyade daha çok mühim başka vazifelere layık idi. Eğer tam muvaffakiyet-i siyasiye ve tamam saltanat olsaydı, "Şah-ı Velayet" ünvan-ı manidarını bihakkın kazanamayacaktı. Halbuki zahirî ve siyasî hilafetin pek çok fevkinde mânevî bir saltanat kazandı ve Üstad-ı Kül hükmüne geçti. Hatta kıyamete kadar saltanat-ı mânevîsi baki kaldı.

Amma Hazret-i İmam-ı Ali'nin Vak'a-i Sıffin'de, Hazret-i Muaviye' nin taraftarlarıyla muharebesi ise, hilafet ve saltanatın muharebesidir. Yani: Hazret-i İmam-ı Ali, ahkâm-ı dini ve hakaik-i İslamiyeyi ve ahireti esas tutup, saltanatın

birkısım kanunlarını ve siyasetin merhametsiz mukteziyatlarını onlara feda ediyordu. Hazret-i Muaviye ve taraftarları ise, hayat-ı içtimaiye-i İslamiyeyi, saltanat siyasetleriyle takviye etmek için azimeti bırakıp, ruhsatı iltizam ettiler, siyaset âleminde kendilerini mecbur zannedip ruhsatı tercih ettiler, hataya düştüler.

Amma Hazret-i Hasan ve Hüseyin'in Emevilere karşı mücadeleleri ise, din ve milliyet muharebesi idi. Yani: Emevîler, Devlet-i İslamiyeyi, Arap milliyeti üzerine istinad ettirip; rabıta-i İslâmiyeti, rabıta-i milliyetten geri bıraktıklarından, iki cihetle zarar verdiler.

Birisi: Milel-i saireyi rencide ederek tevhiş ettiler.

Diğeri: Unsuriyet ve milliyet esasları, adaleti ve hakkı takip etmediğinden zulmeder. Adalet üzerine gitmez. Çünkü; unsuriyetperver bir hakim, milletdaşını tercih eder, adalet edemez. اِسْمِيَّةٌ جَبَّتِ الْعَصَبِيَّةَ الْجَاهِلِيَّةَ ـ فَرْقَ بَيْنَ عَبْدٍ حَبَشِىٍّ وَسَيِّدٍ قُرَيْشِىٍّ اِذَا اَسْلَمَا ferman-ı kat'isiyle, rabıta-i diniye yerine rabıta-i milliye ikame edilmez; edilse adalet edilmez; hakkaniyet gider.

İşte Hazret-i Hüseyin, rabıta-i diniyeyi esas tutup, muhik olarak onlara karşı mücadele etmiş, ta makam-ı şehadeti ihraz etmiş.

Eğer denilse: Bu kadar haklı ve hakikatlı olduğu halde, neden muvaffak olmadı? Hem neden kader-i İlahî ve rahmet-i İlahiyye onların feci bir akibete uğramasına müsaade etmiş?

Elcevap: Hazret-i Hüseyin'in yakın taraftarları değil, fakat cemaatine iltihak eden sair milletlerde, yaralanmış gurur-u milliyeleri cihetiyle, Arap milletine karşı bir fikr-i intikam bulunması Hazret-i Hüseyin ve taraftarlarının safi ve parlak mesleklerine halel verip, mağlubiyetlerine sebep olmuş.

Amma kader nokta-i nazarında feci akibetin hikmeti ise, Hasan ve Hüseyin ve onların hanedanları ve nesilleri, mânevî bir saltanata namzet idiler. Dünya saltanatı ile mânevî saltanatın cem'i gayet müşkildir. Onun için onları dünyadan küstürdü, dünyanın çirkin yüzünü gösterdi. Ta, kalben dünyaya karşı alâkaları kalmasın. Onların elleri muvakkat ve surî bir saltanattan çekildi; fakat parlak ve daimî bir saltanat-ı maneviyeye tayin edildiler, adi valiler yerine, evliya aktablarına merci oldular.[221]

Üçüncü sualiniz: O mübarek zatların başına gelen o feci gaddarane muamelenin hikmeti nedir? diyorsunuz.

Elcevap: Sabıkan beyan ettiğimiz gibi, Hazret-i Hüseyin'in muarızları olan Emevîler saltanatında, merhametsiz gadre sebebiyet verecek üç esas vardı:

Birisi: Merhametsiz siyasetin bir düsturu olan: "Hükümetin selameti ve asayişin devamı için, eşhas feda edilir."
İkincisi: Onların saltanatı, unsuriyet ve milliyete istinad ettiği için, milliyetin gaddarane bir düsturu olan: "Milletin selameti için herşey feda edilir."
Üçüncüsü: Emevîlerin, Haşimîlere karşı an'anesindeki rekabet damarı, Yezid gibi bazılarda bulunduğu için, şefkatsiz bir gadre kabiliyet göstermişti.
Dördüncü bir sebep de: Hazret-i Hüseyin'in taraftarlarında bulunuyordu ki, Emevîlerin, Arap milliyetini esas tutup, sair milletlerin efradına "memalik" tabir ederek köle nazariyle bakmaları ve gurur-u milliyelerini kırmaları yüzünden, "milel-i saire" Hazret-i Hüseyin'in cemaatine intikamkârane ve müşevveş bir niyetle iltihak ettiklerinden, Emevîlerin asabiyyet-i milliyelerine fazla dokunmuş, gayet gaddarane ve merhametsizcesine meşhur faciaya sebebiyet vermişlerdir.
Mezkur dört esbab, zahirîdir. Kader noktasından bakıldığı vakit, Hazret-i Hüseyin ve akrabasına o facia sebebiyle hasıl olan netaci-i uhreviye ve saltanat-ı ruhaniye ve terakkiyat-ı mâneviye, o kadar kıymetdardır ki, o facia ile çektikleri zahmet, gayet kolay ve ucuz düşer. Nasıl ki bir nefer, bir saat işkence altında şehit edilse, öyle bir mertebeyi bulur ki, on sene başkası çalışsa ancak o mertebeyi bulur. Eğer o nefer şehid olduktan sonra ona sorulabilse, "az bir şey ile pek çok şeyler kazandım" diyecektir." [222]

---

[1] Bu kitap iki cilt halinde tahkikli olarak tabedilmiştir (Matba'atu'l-Medenî, 1389/1969), toplam dokuzyüz küsur sayfayı bulmaktadır.

[2] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/353.

[3] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/353-354.

[4] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/354.

[5] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/354.

[6] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/354.

[7] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/354.

[8] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/354.

[9] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/354.

[10] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/354.

[11] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/354.

[12] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/354-355.

[13] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/354.

[14] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/355.

[15] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/355.

[16] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/355-356.

[17] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/356-357.

[18] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/357-359.

[19] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/358-359.

[20] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/359-360.

[21] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/360-364.

[22] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/365-366.

[23] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/366.

[24] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/367.

[25] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/367-368.

[26] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/369-370.

[27] Hadîsin bu vechini, az ilerde Fitnede Sabır meselesini açıklarken tam olarak kaydedeceğimiz için burada sadedinde olduğumuz hadisin açıklamasında atıf yapacağımız bir iki ziyadeyi kaydediyoruz.

[28] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/370-372.

[29] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/372-373.

[30] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/373.

[31] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/373-374.

[32] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/374.

[33] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/374.

[34] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/374.

[35] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/375.

[36] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/375-377.

[37] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/377-378.

[38] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/378.

[39] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/378-379.

[40] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/379-380.

[41] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/380.

[42] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/381-383.

[43] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/383-386.

[44] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/386-390.

[45] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/390-391.

[46] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/391.

[47] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/391-392.

[48] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/392-393.

[49] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/394.

[50] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/394-395.

[51] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/395-396.

[52] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/396-397.

[53] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/397-398.

[54] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/398.

[55] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/398.

[56] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/398.

[57] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/399-400.

[58] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/401.

[59] Hadiste geçen üşribe "içirilen" tabiri pek manidardır. Günümüzde şartlandırılan kelimesi bunu en iyi karşılayacak tabir olmalıdır.

[60] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/401-403.

[61] Ebu Ma'mer'in rivayetinde "müslümanların..." denmiştir.

[62] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/403-404.

[63] Muzafın hazfı: Bâbu'l-Basra tabirinde Bâb kaldırılınca Basra kalır.

[64] Hülâgû burada Hz. Peygamber'in, rivayet edilen bir hadisine işaret etmektedir. Bu hadis şöyledir: "Benim bir takım askerlerim vardır, onları doğu tarafına yerleştirdim ve onlara Türk adını verdim. Onları hiddet ve gazap arasında yarattım. Herhangi bir kul, bir ümmet benim emrimi yapmazsa, bunları onların üzerine musallat ederim ve bunlar vasıtasıyle onlardan intikam alırım..." bu tip hadislerin hem ilm-i rivayet-ül hadis, hem de dirayet-ul-hadis yönünden muallel ve mevzu bulundukları, muhaddislerce kabul edilmektedir. Fakat bu hadisler mevzu olsalar bile, bize devirlerindeki telâkkiyi anlatırlar ve zamanlarının, muhitlerinin bir bakıma aynası hükmündedirler. Hülâgû mektubunda, Moğolların nasıl göründüğünü, müslümanlarca nasıl karşılandığını pek mükemmel gösterdiği gibi, kendisinin sebeb-i vücudunu da bu görüşe istinat ettirmektedir. Cengiz'in Buhara'daki konuşması, Hülâgû'nun bu mektubu, Papaların ve hıristiyanların görüşleri hep aynı noktada düğümlenmektedir: Moğollar insanların günâhları dolayısıyla Tanrı tarafından gönderilmiş bir ceza makinesidir. Moğollar bunu bilhassa işlemişler ve kendilerini diğer milletleri yola getirmek için Tanrı tarafından gönderilmiş, İkab-ı ilahîyi icraya memur, bir kavim olarak görmüşler ve göstermişlerdir. Bu, onlara karşı mukavemeti kırdığı gibi, kendilerinin de gayrete getirmiş; kuvvetlendirmiştir.

[65] Kur'an'da buyrulduğu veçhile Musa (A.S.), Hızır'la yoldaşlık ederken, Hızır binmiş oldukları gemiyi delmiş, Musa (A.S.) buna itiraz etmiş, Hızır "geminin önünde her gemiyi gasbeden bir padişah var idi" demişti. Bu söz buna işaret edip, biz ilâhi kudret ve teyidle hareket edip, her şeyi yaparız demek istemekte, hatta daha ileri gitmektedir.

[66] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/404-408.

[67] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/409.

[68] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/410.

[69] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/410.

[70] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/410-411.

[71] Burada Furkan suresindeki "Allah tevbe edenlerin günahını hasenâta tebdil eder..." mealindeki ayete işaret edilmiştir (70. âyet).

[72] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/411-416.

[73] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/416.

[74] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/416.

[75] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/417.

[76] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/417-418.

[77] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/418.

[78] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/418-419.

[79] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/419.

[80] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/419.

[81] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/419-420.

[82] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/420.

[83] Birinci cilt, 325-328. sayfalar.

[84] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/421-422.

[85] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/422-423.

[86] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/423-424.

[87] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/424-425.

[88] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/425-426.

[89] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/426-427.

[90] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/427.

[91] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/428.

[92] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/428.

[93] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/429.

[94] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/429.

[95] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/430.

[96] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/430.

[97] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/431.

[98] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/431.

[99] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/432.

[100] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/432-433.

[101] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/434.

[102] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/434.

[103] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/435-436.

[104] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/436-437.

[105] "Kimimiz yerini düzlüyordu" ibaresi, zikrettiğimiz kaynaklarda mevcut değil.

[106] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/439-440.

[107] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/440.

[108] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/441.

[109] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/441-442.

[110] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/442.
[111] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/442.
[112] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/443.
[113] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/443-445.
[114] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/445.
[115] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/445.
[116] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/445-446.
[117] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/446.
[118] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/446.
[119] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/447.
[120] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/447.
[121] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/447-448.
[122] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/448-450.
[123] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/450-451.
[124] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/451.
[125] Bu hadis 4767 numarada daha geniş açıklandı.
[126] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/452.
[127] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/452-453.
[128] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/453-454.
[129] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/454.
[130] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/454.
[131] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/454-455.
[132] Kur'ân'da bu çeşit ifâdeler "namaz kıl, zekât ver" veya "namaz kılın zekat verin" veya "onlar ki namaz kılarlar, zekat verirler" gibi çeşitli şekillerde gelir.
[133] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/455-456.
[134] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/456-457.
[135] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/457-459.
[136] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/459-460.

[137] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/460.
[138] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/461.
[139] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/461-462.
[140] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/462-463.
[141] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/463-464.
[142] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/464.
[143] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/464-465.
[144] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/465-466.
[145] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/466.
[146] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/466-467.
[147] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/468.
[148] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/468.
[149] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/469.
[150] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/470.
[151] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/471.
[152] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/471.
[153] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/472.
[154] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/472-474.
[155] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/475.
[156] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/475-477.
[157] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/478.
[158] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/478.
[159] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/479.
[160] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/479-480.
[161] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/480.
[162] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/480-481.
[163] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/482-483.
[164] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/483-484.

[165] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/484.
[166] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/485.
[167] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/485-486.
[168] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/486.
[169] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/486-487.
[170] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/488-489.
[171] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/490.
[172] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/490-492.
[173] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/492-493.
[174] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/493.
[175] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/494.
[176] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/495.
[177] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/495-496.
[178] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/496.
[179] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/496-498.
[180] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/498-499.
[181] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/499-500.
[182] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/501.
[183] Yezîd İbnu Mûaviye Hicrî 64 yılında vefat etmiştir. O sıralarda ortaya çıkan Ezârike fitnesi, hâricîlerin çıkardığı bir huzursuzluktur. Bu isim, hâdisenin lideri Nâfi İbnu'l-Ezrak'tan gelir. İbnu Hacer'in yirmi yıldan fazla sürdüğünü belirttiği bu fitne Hicri 77'de büyük darbe yemiştir.
[184] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/501-502.
[185] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/503-504.
[186] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/505-506.
[187] Akabe, lügat olarak dağ yolu demektir. Hadiste geçen akabetu'l-Medine tabirini Medine dağ geçidi şeklinde anlamak yanlıştır. Çünkü Hz. Abdullah İbnu'z-Zübeyr Medine'de değil Mekke'de şehid edilmiştir. Nevevî'de şerhinde, Akabetu'l-Medine'nin Mekke'de bulunan bir akabe (dağ yolu) olduğunu belirtir. Mekke dağlıktır. Şehre giriş veren yollardan birinin bu ismi taşıdığı anlaşılmaktadır. Haccac, Hz. Abdullah'ı bu yol üzerinde bir ağaca asmış olmalı.
[188] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/506-508.

[189] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/508.
[190] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/508-510.
[191] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/511.
[192] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/511.
[193] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/512.
[194] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/512.
[195] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/513.
[196] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/513-515.
[197] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/515.
[198] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/515-516.
[199] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/516-517.
[200] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/517-518.
[201] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/519.
[202] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/519.
[203] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/519-520.
[204] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/520.
[205] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/520.
[206] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/521-523.
[207] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/523.
[208] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/523-524.
[209] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/524-525.
[210] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/525.
[211] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/525.
[212] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/526.
[213] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/526-527.
[214] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/527-528.
[215] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/528-529.
[216] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/529.

[217] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/529.

[218] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/529.

[219] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/529-530.

[220] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/531.

[221] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/532-534.

[222] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/534-535.

GADAB (ÖFKE) BÖLÜMÜ

ÖFKE

-4311 -1- عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قَالَ:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَا تَعُدُّونَ الصُّرْعَةَ فِيكُمْ؟ قَالُوا: الَّذِى تُصْرِعُهُ الرِّجَالُ. قَالَ: . وَلكِنَّهُ الَّذِى يَملِكُ نَفْسَهُ عِنْدَ الْغَضَبِ[. أخرجه مسلم وأبو داود .

1. (4311)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (bir gün):
"Siz aranızda kimi pehlivan addedersiniz?" diye sordu. Ashab (radıyallahu anhum):
"Erkeklerin yenmeye muvaffak olamadığı kimseyi!" dediler. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Hayır, dedi, gerçek pehlivan öfkelendiği zaman nefsine hakim olabilen kimsedir." [Müslim, Birr 106, (2608); Ebû Dâvud, Edeb 3, (4779).][1]

-4312 -2- وَلِلثَّنَةِ عَنْ أبِي هُرَيرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أنَّ رَسُولَ اللّهِ # قَالَ: لَيْسَ الشَّدِيدُ بِالصُّرْعَةِ، إنَّمَا الشَّدِيدُ الَّذِى يَمْلِكُ نَفْسَهُ عِنْدَ الْغَضَبِ[.

2. (4312)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kuvvetli kimse, (güreşte hasmını yenen) pehlivan değildir. Hakiki kuvvetli, öfkelendiği zaman nefsini yenen kimsedir." [Buhârî, Edeb 76; Müslim, Birr 107, (2760); Muvatta, Hüsnü'lhalk 12, (2, 906).][2]

AÇIKLAMA:

Bu iki hadiste, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), öfkelenmeyi yasaklamakta ve öfkelendiği zaman kendini tutmanın ve öfkeyle amel etmemenin faziletine dikkat çekmektedir. Nitekim, öfkeyi tutmanın ve öfkeli iken nefsine hâkim

olmanın ehemmiyetine ayet-i kerimede de yer verildiğini ve böylelerinin övüldüğünü görmekteyiz: "Onlar bollukta ve darlıkta sarfederler, öfkelerini yenerler, insanların kusurlarını affederler. Allah iyilik yapanları sever" (Al-i İmran 134). Keza bir başka âyet: "öfkelendiği zaman bağışlayanlar"ı övmektedir (Şûra 37).[3]

-4313 -3- وَعَنْ أبِي وَائِلٍ قَالَ:]دَخَلْنَا عَلى عُرْوَةَ بْنِ مُحَمَّدٍ السَّعْدِىِّ فَكَلَّمَهُ رَجُلٌ فَأغْضَبَهُ فَقَامَ فَتَوضَّأَ فقَالَ: حَدَّثَنِى أبِي عَنْ جَدِّى عَطِيَّةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: إنَّ الْغَضَبَ مِنَ الشَّيْطَانِ، وَإنَّ الشَّيْطَانَ خُلِقَ مِنَ النَّارِ، وَإنَّمَا تُطْفَأُ النَّارُ بِالْمَاءِ. فَإذَا غَضِبَ أحَدُكُمْ فَلْيَتَوَضَّأ[. أخرجه أبو داود .

3. (4313)- Ebû Vâil (radıyallahu anh) anlatıyor: "Urve İbnu Muhammed es-Sadî'nin yanına girdik. Bir zât kendisine konuştu ve Urve'yi kızdırdı. Urve kalkıp abdest aldı ve:

"Babam, dedem Atiye (radıyallahu anh)'den anlatır ki, o, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle söylediğini nakletmiştir:

"Öfke şeytandandır, şetyan da ateşten yaratılmıştır, ateş ise su ile söndürülmektedir; öyleyse biriniz öfkelenince hemen kalkıp abdest alsın." [Ebû Dâvud, Edeb 4, (4784).][4]

-4314 -4- وَعَنْ أبِي ذَرٍّ الْغِفَارِىِّ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قَالَ:]قَالَ لَنَا رَسُولُ اللّهِ #: إذَا غَضِبَ أحَدُكُمْ وَهُوَ قَائِمٌ فَلْيَجْلِسْ فإنْ ذَهَبَ عَنْهُ الْغَضَبُ وَاَّ فَلْيَضْطَجِعْ[. أخرجه أبو داود .

4. (4314)- Ebû Zerr el-Gıfârî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bize buyurmuştu ki:

"Biriniz ayakta iken öfkelenirse hemen otursun. Öfkesi geçerse ne âlâ geçmezse yatsın." [Ebû Dâvud, Edeb 4, (4782).][5]

AÇIKLAMA:

Bu hadisler, öfkeli halde öfkenin sevkedeceği şeyi yapmamayı âmirdir. Kişi öfkesi icabı bir şeyler yapmaya kalkarsa, makul, meşru bir şey yapamaz öfke geçince pişman olacağı şeyler yapar. Öyle ise Resulullah, kişinin öfkeli iken bir şeylerle oyalanmasını, veya faaliyetten kaçınmasını sağlamaya çalışmaktadır. "Birinci hadiste, öfkeli kimseye abdest alması tavsiye edilmektedir. Bu bir bakıma bir başka şeyle meşgul olmak, öfkenin gereğiyle ilgilenmekten uzaklaşmaktır."
İbnu Battal der ki: "Bu hadis, nefis mücadelisinin, düşmanla yapılacak mücadeleden daha zor olduğunu ifade etmektedir. Çünkü Aleyhissalâtu vesselâm, öfkesini yenen insanı, kuvvetce insanların en güçlüsü olarak ilan etmiştir."
Bazı alimler de: "Bu soruyu soran, çabuk öfkelenen biri de olabilir. Çünkü Aleyhissalâtu vesselâm herkesin mizacına göre emreder, en uygun geleni tavsiye ederdi. Bu sebeple ona öfkeyi terketmeyi tavsiye ile yetindi."
İkinci hadis ise, öfkelenen kimsenin ayakta ise oturmasını, öfke daha da geçmezse yatmasını tavsiye etmektedir. Hattabi: "Ayakta olan kimse bir fiil yapmaya hazırdır, oturan, bu durumdan uzaklaşır; yatan daha da uzaklaşır. Öyle geliyor ki, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) öfkelenen kimseye "oturma" ve "yatmayı" emretmiştir. Tâ ki, kıyâm veya oturma hâlinde kendisinden bilahare pişman olacağı bir şey sâdır olmasın."[6]

-4315 -5- وَعنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قَالَ:]اسْتَبَّ رَجُن عِنْدَ النبىِّ # حَتّى عُرِفَ الْغَضَبُ فِى وَجْهِ أحَدِهِمَا. فقَالَ #: إنِّى ‘عْرِفُ كَلِمَةً لَوْ قَالَهَا لَذَهَبَ عَنْهُ مَا يَجِدُ مِنَ الْغَضَبِ: أعُوذُ بِاللّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ[. أخرجه أبو داود والترمذي .

5. (4315)- Hz. Muâz İbnu Cebel (radıyallahu anh) anlatıyor: "İki kişi Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın huzurunda küfürleştiler. (Öyle ki) birinin yüzünde (diğerine karşı) öfkesi gözüküyordu. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Ben bir kelime biliyorum, eğer onu söyleyecek olsa, kendinden zuhur eden öfke giderdi; Eûzu billahi mineşşeytanirracim" buyurdular." [Tirmizî, Da'avat 53, (3448); Ebû Dâvud, Edeb 4, (4780).] [7]

4316 -6- وَعَنْ أَبِي هُريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه:]أَنَّ رَجً قَالَ يَا رَسُولَ اللهِ: أَوْصِنِي وَ تُكْثِرْ عَلَيَّ لَعَلِّي َ أَنْسى. قَالَ: َ تَغْضَبْ[. أخرجه البخاري ومالك والترمذي .

6. (4316)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir adam: "Ey Allah'ın Resulü! Bana kısa bir nasihatta bulun, uzun yapma! Tâ ki nasihatini unutmayayım" demişti. [ve birkaç kere tekrar etmişti]. Aleyhissalâtu vesselâm (bir kelimeyle):
"Öfkelenme!" cevabını verdi!" [Buhârî, Edeb 76; Tirmizî, Birr 73 (2021); Muvatta, Hüsnü'l-Hulk 11, (2, 906).][8]

AÇIKLAMA:

Bu hadisteki taleb bir başka vecihlerde: "...beni cennete götürecek bir ameli bana söyle!" şeklinde; "...bana yaşayacağım bazı kelimeler öğret, çok olmasın unutuveririm", "Faydalanacağım bir şey söyle, çok olmasın..." ve "Bana bir söz söyle az olsun, ola ki aklımda tutarım..." şekillerinde de gelmiştir. Buraya kaydetmediğimiz başka vecihler de var. Bu soruyu soranın bazı rivayetlerde kim olduğu bellidir, bazılarında belli değildir. "Bir adam"dır. Anlaşılan o ki, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a kişiyi cenete götürecek az ve öz bir amel birçok defalar sorulmuştur. Aleyhissalâtu vesselâm da sorulara birçok kereler "Öfkelenme!" diye cevap vermiştir.
Ahmed İbnu Hanbel ve İbnu Hibbân'ın kaydettikleri bir rivayetin sonunda ismi belirtilmeyen bir kimseden şu açıklama ziyade edilir: "Resulullah'ın söylediğini düşününce gördüm ki, öfke bütün kötülükleri cem etmektedir."
Hattâbî der ki: "Öfkelenme"nin manası "Öfke sebeplerinden kaçın, öfkeyi celbedecek şeylere yer verme" demektir. Öfkenin bizzat kendisinin yasaklanması mevzubahis olamaz. Çünkü öfke tabii, fıtrî bir haldir, insan cibilliyetinden izâle edilemez." Hattâbî'den başka alimler de şöyle demiştir: "İnsandaki hayvani tabiattan gelen şeyler vardır, bunları bertaraf etmek mümkün değildir. Bu, yasağa girmez, böyle bir yasaklamada bulunmak, muhali teklif etmek manasına gelir. Öyleyse murad, riyazet ve temrinlerle kazanılabilecek bazı alışkanlıklardır."
Bazıları da şöyle demiştir: "Hadisin mânası: "Öfkelenme, çünkü, öfkenin neş'et ettiği en büyük kaynak kibirdir. Zira kişinin arzu ettiği bir şeye muhalefetten

kibir vukua gelir. Kibir de onu öfkeye atar. Bu durumda, mütevâzi olan kimseden izzet-i nefis çabuk zâil olacağı için öfkenin şerrinden selâmette kalır."
Bazı alimlere göre de hadisin manası "öfkenin emrettiği şeyi yapma!" demektir."
İnsanın yaratılıştan getirdiği bir kısım huyların kullanılması meselesinde Bediüzzaman merhum, biraz daha farklı bir yaklaşım teklif eder. O da Hattabî gibi bu hislerin yok edilemeyeceği fikrinde. Ona göre, sözgelimi öfkelenme, inad etme demek, fıtratını değiştir emrinde bulunmak gibi, yapılması mümkün olmayan bir şeydir. Onun görüşündeki orijinal yön bu fıtrî duyguları "hayırda kullanmak"tır. Yine ona göre, her duygunun her uzvun meşru bir kullanma yeri ve yönü vardır. Öyleyse yapılacak iş onları yoketmek değil, hayır yolunda kullanmaktır. Şöyle der:
"....İşte tahmin ederim ki, nasihlerin nasihatları şu zamanda tesirsiz kaldığının bir sebebi şudur ki: Ahlaksız insanlara derler: "Hased etme! Hırs gösterme, adavet etme! İnad etme! Dünyayı sevme!" yani fıtratını değiştir gibi zâhiren onlarca mâlâyutak bir teklifte bulunurlar. Eğer deseler ki: "Bunların yüzlerini hayırlı şeylere çeviriniz, mecralarını değiştiriniz." Hem nasihat tesir eder, hem daire-i ihtiyarlarında bir emr-i teklif olur."
Şu halde öfke meselesinde, nefsin isyanlarına öfkelenip terbiyesine koymak, küfür için çalışanlara öfkelenip İslam'ın te'yidi ve tesisi için mukabil gayret göstermek en makul yol olmalıdır.
İbnu't-Tîn der ki: "Aleyhissalâtu vesselâm, "Öfkelenme" sözünde dünya ve âhiretin hayrını cem etmiştir. Çünkü öfke, kişileri birbirinden kopmaya, rıfkı bertaraf etmeye götürür. bazan kızılan kimseye eza vermeye sevkeder, bu ise kişinin dinini noksanlaştırır." Beyzavî de şu açıklamayı sunar: "Aleyhissalâtu vesselâm, insana gelen bütün fenalıkların, kişinin şehvet ve öfkesinden geldiğini bilmesi ve kendisine soru soran kimsenin şehvet yönüyle mutedil olduğunu anlamış olması sebebiyle, kendisini kötülüklerden koruyacak şeyi sorunca, insana en büyük zararı veren şey olan öfkeden sonra sahibini yasakladı. Böylece kişi, öfelendiği zaman nefsine hakim olabilirse, en kuvvetli düşmanını yenmiş olur."
İbnu Hacer der ki: "Hadisin büyüğü zikrederek küçüğe uyarıda bulunmuş olması da ihtimal dahilindedir. Zira kişinin en büük düşmanı, şeytanı ve nefsidir. Öfke de bu iki şeyden neş'et eder. Kim bu iki düşmanla bütün zorluğuna rağmen onları yeninceye kadar mücâdele ederse nefsinin şehvetini ezmede daha kuvvetli olur." Hadis hususunda İbnu Hibbân şu açıklamayı eklemiştir: "Burada Aleyhissalâtu vesselâm: "Öfkeden sonra, yasak edilen şeylerden hiç birini yapma" demektedir, insanın cibilliyyetinde olan, ortadan kaldırılmasına bir çare

bulunmayan şeyi yasaklamış değildir.
Bazı âlimler de şöyle söylemiştir: "Allah öfkeyi ateşten yaratmıştır ve onu insanın fıtratına koymuştur. Kişi ne zaman bir şeye niyet eder veya herhangi bir arzusunda nizaya düşerse öfke ateşi yanar ve yüzü ve gözleri kandan kızarıncaya kadar kabarır. Zira insan derisi, gerisindeki rengi gösterir. Bu durum, kendinden daha aşağıda olan kızan ve ona karşı kendisini güçlü hisseden kimse içindir. Eğer kendinden daha üstün olandan öfke hissederse, ondan, derinin zahirinden kalbin içine doğru inkibâz-ı dem (kan tutukluğu) husule gelir ve üzüntüden renk sararır. Öfke, kendi emsaline karşı ise, kan tutukluğu (inkibaz) ile, genişleme (inbisat) arasında gider gelir, rengi bir kızarır bir sararır. Öfke hadisesi, zâhir ve bâtın değişmesini beraberinde getirir. Rengin değişmesi ve uzuvlardaki titreme gibi. Keza öfkenin bir diğer sonucu fiillerin tertipsiz olarak ortaya çıkması ve tabi'î mizacının istihâleye uğramasıdır. Bütün bu söylediğimiz değişmeler zâhirdekilerdir.
Bâtındakine gelince, batındaki hasıl olanların kötülüğü zahirden daha fazladır. Çünkü öfke, kalpte kin ve hased hâsıl eder ve çok çeşitli kötülükleri içe yerleştirir. Hatta denebilir ki, öfke ile ilk hasıl olan şey bâtının çirkinleşmesidir. Dıştaki değişme de aslında içteki değişmenin neticesi ve semeresidir. Bütün bu söylenenler öfkenin bedendeki eseridir.
Dildeki eserine gelince, bu da çoktur: Aklı başında bir kimsenin söylemekten haya edeceği, öfkesi geçince pişman olacağı kötü kaba çirkin sözlerin söylenmesi gibi...
Keza öfkenin fiildeki eseri dövme, öldürmedir. Eğer öfkelenilen kişinin kaçmasıyla bunlar yapılamazsa, öfkelenen kendine yönelir, elbisesini yırtar, yüzünü tokatlar, bazan yıkılır düşer, bazan da bayılır kalır. Kapkacak kırar, bu işle hiç ilgisi olmayan kimseyi döver.
Şu halde, bu kötülükleri düşünen kimse Aleyhissalâtu vesselâm'ın fem-i mübarekelerinden çıkan bu "öfkelenme" kelime-i latifesinin, burada sayılması zor, nihayetinde vâkıf olunması imkansız ne ince hikmetlere şâmil olduğunu, ne yüce maslahatlar celbedip ne fena zararları bertaraf ettiğini anlar. Bu söylenenler de dünyevi öfke hakkındadır dinî öfke hakkında değil."
İbnu Hacer dinî öfke tabiri ile, meşru olan hak için, Allah için izhar edilen öfkeyi anlar. Nitekim, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) şahsını ilgilendiren meselelerde sabredip öfke izhar etmediği halde, dini ilgilendiren meselelerde öfke izhar etmiştir. Bunun bir örneği şu hadistir: "İbnu Mes'ud anlatıyor: "Bir adam gelerek Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a: "Ben sabah namazına falanca yüzünden gelemiyorum çünkü fazla uzatıyor" dedi. Ben Resulullah

(aleyhissalâtu vesselâm)'ın o günkü kadar öfkelendiğini hiç mi hiç görmedim. Öfkeyle şöyle dedi:"Ey insanlar! Sizden bazıları nefret ettiricidir. Hanginiz halka namaz kıldırırsa kısa tutsun zira cemaatte hasta var, yaşlı var ve ihtiyaç sahibi var."
Resulullah'ın bu nevinden öfkelendiği hadiseler çoktur. Demek ki, öfke yasağı mutlak bir yasak değildir. Bu fıtrî haletin kullanılması meşru olan durumlar var. [9]

ÖFKENİN EN İYİ ÇARESİ: TEVHİD

et-Tûfi der ki: "Öfkeyi defetmenin en kuvvetli çaresi, hakiki tevhidi hatıra getirmektedir. Bu, Allah'tan başka failin olmadığını, O'nun dışındaki her failin O'nun bir aleti olduğunu bilmektir. Kime bir başkasından hoşuna gitmeyen bir şey gelecek olursa, hemen hatırlasa ki, eğer Allah dileseydi bu olmazdı; öfkesi dağılır. Çünkü böyle düşündüğü halde öfkesinin devamı, onun Allah'a öfkelendiğini ifade eder. Bu ise ubudiyete aykırıdır."
İbnu Hacer der ki: "Bu açıklama ile, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın öfkelenen kimseye: "şeytandan istiâze etmeyi" emretmesindeki sır ortaya çıkar. Zira bu hâlette iken şeytandan istiaze ederek Allah'a yönelse, zikrettiği şeyi hatırlaması ona öfkeyi tutma imkânı sağlar. Eğer şeytan vesvese vermeye, hakkıbatılı birbirine karıştırmaya devam ederse, bunlardan herhangi bir şey hatırlaması zaten mümkün değildir."[10]

-4317 -7- وَعَنْ سَهْلِ بْنِ مُعاذِ بْنِ أنَسٍ الْجُهَنِّى عَنْ أبِيهِ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَنْ كَظَمَ غَيْظاً وَهُوَ يَسْتَطِيعُ أنْ يُنَفِّذَهُ دَعَاهُ اللّهُ تَعالى يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلى رُؤُسِ الْخَئِقِ حَتّى يُخَيِّرَهُ مِنْ أىِّ الْحُورِ الْعِينِ شَاءَ]. أخرجه أبو داود والترمذي.»وَكَظْمُ الْغَيْظِ« تَجَرُّعُهُ وَتَرْكُ الْمُقَابَلَةَ عَلَيْهِ.

7. (4317)- Sehl İbnu Mu'az İbni Enes el-Cühenî, babası (radıyallahu anh)'tan naklediyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Öfkesinin gereğini yerine getirebilecek güçte olduğu halde öfkesini tutan kimseyi, Allah Teâla Hazretleri, Kıyamet günü, mahlukatın başları üstüne davet eder; tâ ki, (onlardan önce) dilediği huriyi kendine seçsin." [Tirmizî, Birr 74, (2022); Ebû Dâvud, Edeb 3, (4777).][11]

-4318 -8- وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قَالَ:]لَمَّا قَدِمَ عُيَيْنَةُ بْنُ حِصْنٍ نَزَلَ عَلى ابْنِ أخِيهِ الْحُرِّ بْنِ قَيْسٍ، وَكَانَ مِنَ النَّفَرِ الَّذِىنَ يُدْنِيهِمْ عُمَرُ، وَكَانَ الْقُرَّاءُ أصْحَابَ مَجْلِسِ عُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنْه وَمُشَاوَرَتِهِ كُهُوَّ كَانُوا أوْ شُبَّاناً فقَالَ عَيَيْنَةُ: يَا ابْنَ أخِي اسْتَأذِنْ لِى عَلى أمِيرِ الْمُؤمِنِينَ. فَاسْتَأذَنَ لَهُ. فَلَمَّا دَخَلَ قَالَ: هِيهِ يَا بْنَ الْخَطَّابِ! فَوَاللّهِ تُعْطِينَا الْجزْلَ وَ تَحْكُمْ بَيْنَنَا بِالْعَدْلِ. فَغَضِبَ عُمَرُ حَتّي هَمَّ أنْ يُوقِعَ بِهِ. فقَالَ: اَلْحُرُّ يَا أمِيرَ الْمُؤْمِنينَ إنَّ اللّهَ تَعالى يَقُولُ لِنَبِيِّهِ: خُذِ الْعَفْوَ وَأمُرْ بِالْمَعْرُوفِ وَأعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ وَإنَّ هذَا مِنَ الْجَاهِلِىنَ. فَوَاللّهِ مَا جَاوَزَهَا عُمَرُ حِينَ تَهَا عَلَيْهِ، وَكَانَ وَقَّافاً عِنْدَ كِتَابِ اللّهِ تَعالى[. أخرجه البخاري .

8. (4318)- İbnu Abbâs (radıyallahu anh) anlatıyor: "Uyeyne ibnu Hısn (Medine'ye) gelince, kardeşinin oğlu Hürr İbnu Kays'ın yanına indi. Hürr İbnu Kays ise Hz. Ömer'in yakınlarındandı. Onun meclisinde yaşlı veya genç bir kısım kurrâ ve fakihler müşâvere heyeti olarak bulunurdu. Uyeyne İbnu Hısn:
"Ey kardeşimin oğlu! Emirü'lmü'mininin yanına girmem için izin taleb et!" dedi. O da izin istedi. Ancak yanına girince:
"Yeter artık! Ey İbnu'l-Hattâb sen bize bol vermediğin gibi, aramızda adaletle de hükmetmiyorsun!" dedi. Hz. Ömer (radıyallahu anh) pek öfkelendi. Neredeyse dövmek için üzerine yürüyecekti ki, Hürr (radıyallahu anh) atılıp:
"Ey emire'lmü'minin Allah Teâla Hazretleri Resûlüne: "Affı esas tut, ma'rufu emret ve câhillerden de yüz çevir!" (A'raf, 199) emretmiştir. Bu adam da cahillerden biridir" dedi. Vallahi, Hürr ayeti okuyunca Hz. Ömer olduğu yerde kalıp hiçbir şey yapmadı. Hz. Ömer Kitabullah'ın yanında hemen durur, onu koyup geçmezdi (radıyallahu anh)." [Buhârî, İ'tisam 2, Tefsir, A'raf 5.][12]

AÇIKLAMA:

Burada, bedevi olan Uyeyne İbnu Hısn'ın Hz.Ömer'i öfkelendirecek kadar sert olan bir mizacı görülmektedir. Uyeyne İbnu Hısn cahiliye devrinde şecaat, cehalet ve kabalığıyla şöhret yapış birisidir. Sahabe'den sayılır. Mekke fethinde müslüman olmuştur. Müellefe-i kulûbtandır. Resulullah (aleyhissalâtu

vesselâm)'la Huneyn'e katılmıştır. Resulullah onu el-Ahmâku'l-Mutâ' diye isimlendirmiştir.
Tuleyhâ el-Esedî peygmberlik iddia ederek isyan ettiği zaman Uyeyne ona tabi olmuştur. Ancak müslümanlar galebe çalınca, Tuleyhâ kaçmış, Uyeyne yakalanarak Medine'ye getirilmiştir. Hz. Ebû Bekr tevbe teklif etmiş, o da tevbe etmiştir. Sadedinde olduğumuz hadiste mevzubahis olan Medine'ye gelişi, durumu düzeltip İslam'ı benimsemiş olmasından ve bir kısım fetihlere katılmasından sonraya, Hz. Ömer devrine rastlar. Kendisinde, daha çok bedevilerde görülen bazı hallerin mevcudiyeti anlaşılmaktadır.
Rivayete göre Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın huzuruna izinsiz girer. Aleyhissalâtu vesselâm: "Hani izin?" diye sorar.
"Mudarlı kimseden hiç izin almadım?" der.
Sadedinde olduğumuz rivayet, Hz. ömer (radıyallahu anh)'ın, Kur' an-ı Kerim'den bir âyet hatırlatılınca ona ne kadar saygı duyup kendisini frenlediğini göstermektedir. [13]

---

[1] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/294.
[2] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/294.
[3] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/294-295.
[4] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/295.
[5] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/295.
[6] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/296.
[7] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/296.
[8] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/297.
[9] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/297-300.
[10] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/300.
[11] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/301.
[12] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/301-302.
[13] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/302.

GADR (VEFASIZLIK) BÖLÜMÜ

GADR VE VEFASIZLIK

-4333 -1- عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قَالَ:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: إذَا جَمَعَ اللّهُ ا'وَّلِينَ وَاŒخِرِينَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يُرْفَعُ لِكُلِّ غَادِرٍ لِوَاءٌ يُعْرَفُ بِهِ فَيُقَالُ: هذِهِ غُدْرَةُ فَنٍ[. أخرجه الخمسة إّ النسائي .

1. (4333)- İbnu Ömer (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kıyamet günü, Allah öncekileri ve sonrakileri birleştirip topladığı zaman her vefasız için, onu tanıtan bir bayrak dikilir ve: "Bu falan (oğlu falanın) vefasızlığıdır" denilir." [Buhârî, Edeb, 99, Cizye 22, Hiyel 9, Fiten 21; Müslim, Cihâd 10, (1735); Ebû Dâvud; Cihâd 162, (2756); Tirmizî, Siyer 28, (1581).][1]

-4334 -2- وفِي أخرى لِمُسْلِمٍ عَنِ الْخُدْرِىّ:]لِكُلِّ غَادِرٍ لِوَاءٌ عِنْدَ اسْتِهِ، يُرْفَعُ لَهُ بِقَدْرِ غُدْرَتِهِ: أَوَ غَادِرُ أَعْظَمُ مِنْ أمِيرِ عَامَّةٍ[.

2. (4334)- Müslim'in el-Hudrî'den nakline göre, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle demiştir:"
Her zalimin arkasında bir bayrağı vardır, zulmü ölçüsünde bu bayrak yükseltilir. Haberiniz olsun, âmme hizmetlerini üzerine alandan daha büyük vefasız yoktur." [Müslim, Cihad 15, (1738).][2]

AÇIKLAMA:

1- Gadr, vefasızlık demektir. Yani bir şeyi yapmaya söz verdiği halde sözünde durmamak. Vefasıza gadir denir.

2- Dinimiz verilen sözün tutulmasını emreder ve bu hususa ehemmiyet verir. Vefasızlık şiddetle yasaklanmış ve haram ilan edilmiştir. Ahde vefa, Kur'ân-ı Kerîm'de "Allah'ın vasıflarından biri" olarak zikredilmiş (Tevbe, 111), mü'minlerin de bu vasıta muttasıf olmaları taleb edilmiştir (Bakara 177). Ahde

vefayı emreden birçok ayetten sadece bir tanesini kaydediyoruz: "Ahdi de yerne getirin. Muhakkak ki ahidden dolayı mes'uliyet vardır" (İsra, 34).
Sadedinde olduğumuz İbnu Ömer (radıyallahu anh) hadisi, ahdini tutmayan vefasızların kıyamet günü arkalarına dikilecek bir bayrakla teşhir edileceklerini belirtiyor. Bayrak vefasızlığın ölçüsü nisbetinde yüksek tutulackatır. İbnu Ebî Cemre "gadr" kelimesinin mutlak gelmesine bakarak, "büyük" veya "küçük" her çeşit vefasızlığa şâmil olduğunu söyler ve hadisin, herhangi bir günah işleyen kimsenin dahi, Cenab-ı Hak teşhir edilmesini dilediği takdirde, onu gösterecek bir alemeti bulunacağını ifade ettiğini söyler. Bu hususu şu âyet te'yid eder: "Günahkârlar simalarıyla tanınacaklar" (Rahmân, 41). İbnu Ebî Cemre devamla der ki: "Hadisin zahiri her bir vefasızlık çin bir bayrağın bulunacağını ifade eder. Böylece anlaşılır ki, tek bir şahıs için vefasızlıkları adedince, birçok bayrak olacaktır." Bu ifadenin şümûlünü anlayabilmemiz için, her bir günahın Allah'a karşı işlenen bir gadr, bir vefasızlık olduğunu hatırlamalıyız. Çünkü her bir günah, Allah'a olan kulluk misakımızın bozulması, bezm-i elestteki ahdimize vefasızlık ifade eder. Şu halde Allah'a karşı ahdimizi tutmayı (yani gadr'e düşmemeyi) emreden ayet-i kerîme (Bakara, 27) bizi günaha karşı uyarmaktadır. İbnu Ebî Cemre devamla der ki: "Bayrak dikilmesindeki hikmet, cezanın, çoğunlukla günahın zıddı ile vaki olmasındandır. Nitekim gadr (günah) gizli işlenir. Öyleyse bunun cezasının açık şekilde verilmesi pek münasip düşer. Arap örfünde bir şeyin teşhirinde en iyi vasıta bayrak dikilmesidir."

3- Hadis, bir başka meseleye de parmak basar: "Kıyamet günü insanlar babalarına nisbetle çağrılacaklardır. Bu hükmüyle hadis, insanların Kıyamette annelerine nisbetle çağrılacağnı bildiren hadise muhalefet etmektedir. İbnu Hacer o hadisin Taberânî'de İbnu Abbâstan rivayet edildiğini, senedce çok zayıf olduğunu söyler. İbnu Battâl, "babalara nisbet edilerek çağırılma tarifte daha açık ve başkalarından tefrikde daha mükemmeldir" der.
İbnu Hacer, İbnu Battâl'ın bu yorumunu şöyle açıklar: "Bu söz, "babalar (=âbâ)" kelimesini nefsü'l-emire değil, dünyada adamın nisbet edildiği şahsa hamletmeyi gerekli kılar. Esas alınan yorum da budur."

4- Hadiste, zahire göre hükmetmenin caiz olduğu da anlaşılmaktadır.

5- İkinci hadiste, amme hizmetinde bulunan devlet reisi, vali, kaymakam gibi yetkililerin verdikleri sözü tutmamalarının daha büyük bir cürüm olduğu ifade edilmektedir. Çünkü insanlar ahidlerini yerine getirmemek suretiyle güvensizlik hasıl ederlerse beşeri hayatta ilerleme olmaz. Pek çok işin yürümesi, karşılıklı

güvenle olur. Bu kalkarsa her şey muallakta kalır. Hele memurlar vefasızlıkları sebebiyle güvensizlik verecek olurlarsa, amme hizmetleri fevkalade aksar, milletin devlete itimadı kalmaz.

Kadı İyaz, hadisten iki çeşit vefasızlık anlar: Birincisi yukarıda temas ettiğimiz devlet adamının millete karşı gadri, ikincisi de milletin devlet adamına karşı gadridir. Yani millet de hükümdarına karşı vefasızlık yapabilir. Bu, çeşitli itaatsizlik, isyan, vergi kaçakçılığı, fitnecilik, vatandaşlık vazifelerinde ihmal gibi değişik menfi davranışlarla kendini gösterir.

Şu halde, hadiste gelen tehdide bu hallere düşen herkes muhatap olabilecektir. [3]

---

[1] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/333.

[2] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/333.

[3] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/333-335.

GASB BÖLÜMÜ

GASB

4319 -1- عَنْ أبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمنِ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْها قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللّهِ #:]مَنْ ظَلَمَ قِيدَ شِبْرٍ مِنَ ا'رْضِ طُوِّقَهُ مِنْ سَبْعِ أرْضِينَ[. أخرجه الشيخان .

1. (4319)- Ebû Seleme İbnu Abdirrahmân Hz.Âişe (radıyallahu anhâ)' dan anlattığına göre Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurdu: "Kim (gasben başkasının) arazisine bir karış haksız tecavüz ederse yedi kat yerin dibine kadar boynuna dolandırılarak cezalandırılır)." [Buhârî Bed'ül-Halk 2, Mezâlim 13; Müslim, Müsâkat 142, (1612).][1]

4320 -2- وفي أخرى لِلْبُخَارِىّ عَنِ ابْنِ عُمَرَ:]مَنْ أخَذَ شِبْراً مِنَ ا'رْضِ بِغَيْرِ حَقٍّ خُسِفَ بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ إلى سَبْعِ أرْضِينَ[. »الْقِيدُ« بِكَسْرِ الْقَافِ: الْقَدْرُ .

2. (4320)- Buhârî'nin İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'dan kaydettiği diğer bir rivayette şöyle buyrulmuştur: "Kim, araziden haksız olarak bir karışlık yer alırsa, Kıyamet günü, onunla yedi kat yere batırılır." [Buhârî, Mezâlim 13, Bed'ü'l-Halk 2.][2]

AÇIKLAMA:

1- Gasb, başkasının malını zulmen ve tecâvüzen almaktır. Kitabımız, gasbla ilgili olarak iki hadis kaydetmiştir. Her ikisi de arazi gasbıyla ilgilidir. Şunu bilelim ki, gasb kelimesi sadece arazi ile ilgili olarak kullanılmaz, her çeşit malın zulmen alınması gasb'tır.

2- Hadiste karış (şibr) kelimesi kullanılarak zulmen alınan şeye terettüp edecek

vaîde maruz kalmada alınan şeyin az veya çok olmasının farketmediğine işaret edilmiştir. Bir kimse haksızlıkla bir başkasının malını bile bile aldı mı, aldığı şey ne kadar az da olsa ciddi bir tehdide maruzdur, büyük bir cezaya müstehak olmuştur. Bazı hadislerde "Gasbettiği şeyi boynuna takmış olarak gelir" buyrulmuştur. Bu, kıyamet gününde kişinin gâsıb oluşunun Mahşer halkı önünde teşhiri demektir, rezil rüzvay kılınması demektir.
Müslim'in bir rivayetinde geldiğine göre Ervâ Bintu Üveys adında bir kadın, Emeviler devrinde Saîd İbnu Zeyd'i, Mervân'a şikayet ederek, Said'in evinden bir kısmın kendine ait olduğunu söylemiştir. Saîd Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Kim başkasının arazisinden haksız olarak bir karış alacak olsa kıyamet günü, yedi kat yerin dibine kadar boynuna dolanacak" dediğini işittim" diyerek evi kadına bırakır, ancak şöyle bir bedduada bulunur: "Allahım eğer bu kadın yalancı ise gözünü kör et, kabrini de evinde yap!" Hadisi rivayet eden ravi der ki: "Sonra ben bu kadını kör olmuş, eller ile duvarı yoklarken gördüm." Ben Said İbnu Zeyd'in bedduasına uğradım" diyordu. O bu şekilde el yordamıyla yürürken, önüne çıkan bir kuyuya düşüp ölmüş ve kuyu ona kabir olmuş."

3- Birinci hadiste geçen طَوِّقَه kelimesi farklı manalarda açıklanmıştır. Hattabi iki manayı nazara verir:

1) Kıyamet günü, zulmen gasbettiği şeyi Mahşer yerine kadar taşımaya mecbur edilir. Böylece, o haram mal, boynunda bir halka gibi olur.

2) Yedi kat yerin altına batırılır böylece her bir arz tabakası, bu halde boynunda ayrı bir halka teşkil eder. Bu manayı ikinci hadis te'yid eder. Zira bu hadisin metni gasıbın yedi kat yerin altına batırılacağını zikretmektedir.
Hadisin tevilinde başka manalar üzerinde de durulmuştur: Bazıları, birinci manayı benimsemekle beraber ilave ederler: Hepsini taşıdıktan sonra, tamamı boynuna bir halka halinde konulur. Boynu, bu malın tamamını istiab edecek şekilde büyütülür.
Taberî ve İbnu Hibbân'ın bir rivayetinde şöyle buyrumuştur: Ya'la İbnu Mürre Resulullah'tan naklediyor: "Kim araziden bir karış gasbederse, Allah onu, yedikat yeri, sonuncu kata kadar kazmaya mecbur eder. Sonra Kıyamet günü onu boynuna yükler ve insanların hesabı görülünceye kadar (o vaziyette tutar)."
Bu manayı teyid eden bir başka hadiste "Müslümanların yolundan bir karış gasbeden kimse, Kıyamet günü, o parçayı yedi kat arzın altına kadar boynunda taşır." Bu manada bir başka hadis, zekatla ilgili olarak gelmiştir. "Bir deveyi zimmetine geçiren, Kıyamet günü o deveyi boynuna takmış olarak getirilir."
Şu halde, boynuna takılırdan murad, gasbedilen şeyin, boynuna bir halka olarak

konmasıdır. Tabii ki bunu taşımaya gücü yetmeyecek ve dolayısıyle o gasbı sebebiyle ona azab edilecektir. Nitekim, rüyada görmediği şeyi görmüş gibi yalan söyleyerek rüya uyduran hakkında da "arpa"yı düğümleme cezası verileceği ifade edilmiştir.
Hadisin te'vilinde bir başka ihtimal şudur: "Gasbedilen şeyin yüklenmesi" demek, "günahın yüklenmesi" demektir. Yani, mezkur zulüm, gasıbın boynuna yapışmış kalmıştır, tıpkı günahın yapışıp kalması gibi. Bu te'vil şu âyetin manasına muvafıktır: "Her insanın boynuna işlediklerini dolarız ve Kıyamet günü açılmış bulacağı kitabı önüne çıkarırız" (İsra, 13).
İbnu Hacer, ilk kaydedilen tevil hususunda Ebû'l-Feth el-Kuşeyrî'nin cezmettiğini, Bağavi'nin de bunu sahih bulduğunu belirttikten sonra; bütün bu tevillerin doğru olmasının da caiz olduğunu belirterek tahlilini sonuçlar: "Muhtemeldir ki, bu cinayetin sahibine, bu sıfatların hepsi farklı farklı uygulanacaktır. Yahut da bu cinayeti işleyenler kısım kısımdır: Bazıları bu şekillerden biriyle, bazıları diğeriyle, yaptığı cinayetin derecesine muvafık olarak cezalandırılacaktır." İbnu Ebû Şeybe'nin, Ebû Malik el-Eş'arî'den nakline göre: "Kıyamet günü Allah nazarında "en büyük" hırsızlık bir kişinin gasbettiği bir zirâlık arazidir. Yedi kat arzla birlikte boynuna yüklenir."
Şu halde gasbın hepsi aynı ağırlıkta bir suç değil, aralarında derece farkları var. [3]

3- Bazı Fevâid:

* Hadis, zulüm ve gasbın haram olduğunu ifade eder.

* Gasbın cezası pek ağırdır.

* Arazi gasbı büyük günahlardandır.

Burada şunu belirtelim ki: Arazi gasbının büyük günahlardan olması, hadiste ifade edilmemiş ise de Kurtubî, büyük günahlar hakkında zikredilenler ölçüsünde şiddetli vaid zikredilmiş olmasından hareketle, bunun da aynı sınıfta olması gerektiğini istidlal etmiştir.

* Kim bir araziye malik olmuşsa, onun derinliklerine de, arzın öbür tarafına varıncaya kadar mâlik olur. Arazisinde bir başkası izinsiz olarak kuyu, kanal vs. kazamaz.

* Arzın zahirine mâlik olan, bâtınına da orada her ne varsa, sabit taş, binalar, madenler vs. malik olur. Kişi mâlik olduğu arazide kuyu vs. açarak dilediği kadar derinliklere inebilir, yeter ki yanındaki komşusuna zarar vermesin.

* Şarih Dâvudi'ye göre, arz, bir biri üstünde, ayrılması kabil olmayan yedi kattır.

Eğer ayrılsa idi, sadece gasbettiği tabakanın boynuna yüklenmesi kâfi gelirdi, çünkü bu tabaka mütâkip tabakadan ayrılabiliyor idi. Araları ayrılamadığı için yedi tabaka birden yüklenmiş olmaktadır.

* Yedi arz, semavat gibi tabakalar halindedir. Bu mana şu âyetin zahirine muvafıktır: "Yedi göğü ve "yerden de bir o kadarını" yaratan Allah'tır." (Talâk 12). Ancak, bazı âlimler "yedi arz"la yedi iklim'in (bölge'nin) kasdedildiğini söylemiştir. Fakat bu ikinci tevil makul değildir. Çünkü böyle olsaydı, gasıb'ın boynuna diğer iklimlerin (bölgelerin) birer karışını dolamak mümkün olmazdı. [4]

---

[1] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/303.

[2] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/303.

[3] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/303-305.

[4] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/305-306.

* TEBÜK GAZVESİ

GAZVELER BÖLÜMÜ

UMUMÎ AÇIKLAMA

1- Gazve kelimesi, lügat olarak kasdetmek ma'nâsına gelir. Mesela mağza'lkelam demek, kelamdan kasdedilen ma'nâ, maksad demektir. Resulullah'ın siyerine giren bir tabir olarak, Aleyhissalâtu vesselâm'ın şahsen veya tarafından hazırlanmış bir ordu ile küffâra karşı "kasd"ını ifade eder. Cemi olarak gazavât ve meğâzî kelimeleri kullanılır. Megâzî, yine aynı asıldan olan mağza'nın cem'idir.
Gazve ile küffar'ın şahıslarının kastedilmesi, memleketlerinin veya Uhud, Hendek gibi indikleri yerlerin kastedilmesinden daha âmmdır.

2- Müslümanlar, hicretten önce, kâfirlere karşı savaşmaktan men edilmişlerdi. Öyle ki, Kureyş müşriklerinin, işkence, hakaret ve zulümlerinden çok çeken müslümanlar, zaman zaman yapılanlara tahammül edemeyerek, silahla mukabele için Resulullah'tan ısrarlı müsaade istemişler fakat Aleyhissalâtu vesselâm her seferinde talebi reddedip müsaade etmemiş, mesele üzerine gelen âyetler de hep sabır tavsiye etmiştir.[1]
Megâzî müellifleri ve hatta müfessirler, küffârla silahlı mücadeleye izin veren ilk âyetin "Haksızlığa uğratılarak kendilerine savaş açılan kimselerin karşı koyup savaşmasına izin verilmiştir" (Hacc 39) olduğunu söyler.
Burada dikkat edilirse, savaşın izni sınırlı bir izindir. Bütün Müslümanlara değil, "kendilerine savaş açılmış olan ve zulme uğratılanlar"adır; yâni Mekkeli müslümanlara. Bu âyetin Medine'de nâzil olduğu kabul edildiğine göre hicretten sonra savaş izni verilmişse de, izin sadece muhacirleredir. Nitekim, Bedir gazvesine kadar, çıkarılan ilk seriyyelere katılanlar ismen bellidir ve incelendiği zaman hepsinin Mekkeli muhacir oldukları görülür. Gerçi bu hususa siyer ve megâzî müellifleri de dikkat çeker.

Bilahare nâzil olan şu âyet mutlak bir cihad emri vermektedir:

"İsteyen, istemeyen hepiniz savaşa çıkın. Allah yolunda mallarınızla, canlarınızla cihad edin. Bilirseniz bu sizin için hayırlıdır" (Tevbe 41).
Bu hususta belli bir tedriçle gelen vahiyleri Hicret bahsinin sonunda göstereceğimiz için burada teferruata girmeyeceğiz.
İbnu Hişam'ın Sire'sine göre Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Medine'de

gerçekleştirdiği ilk gazve, ilk askerî çıkış, Hicretin birinci yılı Safer ayının onikinci gününde yaptığı Veddân seferidir. Kureyşle karşılaşmak için çıkılmışsa da karşılaşma olmadan geri dönülmüştür. Bu sefere çıkarken yerine Sa'd İbnu Ubâde'yi halef bırakmıştır.
Buhârî'nin İbnu İshak'tan kaydettiğine göre ise Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ilk gazvesi Ebvâ'ya olmuştur. İbnu Hacer, bu iki rivayet arasında ihtilaf olmadığını söyler. "Çünkü der, Ebvâ ile Veddân birbirine yakın olan iki yerdir, ikisi arasında altı veya sekiz millik mesafe var, bu sebeple Sa'd İbnu Cüsâme hadisinde "İlk gazve Ebvâ'ya veya Veddân'a idi" diye gelmiştir." İbnu Hacer, tahliline devamla, Megâzî'l-Ümevî'de: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) şahsen gazveye çıktı ve Veddân'a kadar geldi, burası Ebvâ'dır" dendiğini belirterek, bazı müelliflerin Veddân ile Ebvâ'yı, iki ayrı ismi olan aynı yer olarak anladıklarına dikkat çeker.
Musa İbnu Ukbe gibi başka müelliflerin de Resulullah'ın ilk gazvesinin Ebvâ'ya olduğunu söylediklerini kaydeden İbnu Hacer, İbnu Abbâs'tan rivayet edilen şu açıklamayı kaydeder:
"Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Ebvâ'ya varınca, Ubeyde İbnu'l-Hâris'in komutasında altmış kişiyi gönderdi. Bunlar bir grup Kureyşli ile karşılaştılar. Birbirlerine ok attılar. Bu sırada Sa'd İbnu Ebî Vakkas bir ok attı. Allah yolunda ilk ok atan o idi." İbnu Hacer, Ümevî'nin Megâzî' sinde ilk ok atanın Hamza İbnu Abdilmuttalib'in olduğunun yazılı bulunduğunu, hatta "Kendisine Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) tarafından ilk sancak verilen kimsenin de Hamza olduğunun" yazıldığını, Musa İbnu Ukbe, Ebu Ma'şer, ve el-Vâkidî gibi diğer megâzî sahiplerinin de bu hususta cezm ettiklerini belirtir. Bu husustaki rivayetleri aynen şöyledir: "Hz. Hamza (radıyallahu anh)'ın sancağını taşıyan Hamza'nın halîfi olan Ebu Mürsed idi. Hadise Hicretin birinci senesi Ramazan ayında cereyan etti. Bu sefere katılanların sayısı otuz kişi idi, gayeleri Kureyş'in ticaret kervanını kesmek idi. Büyük bir kalabalığın [Üçyüz kişi] başında olan Ebu Cehil'le karşılaştılar..."[2]

BAZI TEKNİK BİLGİLER:

* İbnu Sa'd, Tabakât'ında Resulullah'ın bizzat katıldığı gazvelerin 27 olduğunu, gönderdiği seriyyelerin ise 47 olduğunu, Hz. Peygamber'in savaştıklarının bi'l-icma gazve olduğunu; Bedir, Uhud, Müreysi, Hendek, Kureyza, Hayber, Mekke Fethi, Huneyn, Taif, ayrıca Benî Kureyza, Hayber dönüşü Vâdi'il-Kura'da el-

Gâbe'de de savaştığının rivayet edildiğini belirtir.[3]

*** İLK SERİYYELER:**

Bedir gazvesi dahil, çıkarılan ilk askeri seriyyelerin gayesi, siyer kitaplarının belirttiği üzere, her defasında, Şam'a gitmekte veya Şam'dan dönmekte olan Kureyş tüccarlarını karşılamak idi. İbnu Sa'd, Bedir Gazvesine kadar şu seriyyelerin yapıldığını kaydeder:[4]
Hz. Hamza Seriyyesi: Ebu Cehil'in başkanlığında üçyüz kişinin himayesindeki bir kervana karşı yapılmıştı. Her iki tarafa da müttefik olan Mecdî İbnu Amr el-Cühenî araya girer, savaşı önler.
Ubeyde İbnu'l-Hâris Seriyyesi: Hicretin 8. ayında Şevvalde altmış kişilik bir kervana karşı gönderilir. Batn-ı Râbığ'da kılıç çekilmeyen karşılaşmada karşılıklı ok atmalar olur. İlk oku bu seferde Sa'd İbnu Ebî Vakkas atar.
Sa'd İbnu Ebî Vakkâs Seriyyesi: Hicretin 9. ayında 20 kişilik bir grupla iyi bir kervana karşı yapılır.
Ebvâ Gazvesi: Hicretin 12. ayında Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şahsen katıldığı bir gazvedir.
Buvat Gazvesi: Hicretin 13. ayında Rebiülevvelde Resulullah'ın katıldığı bir gazvedir.
Kürz İbnu Câbir'i Takip Gazvesi: Yine hicretin 13. ayında Rebiül-evvel'de adı geçen kişiyi takip için bizzat Resulullah'ın katıldığı bir seferdir. Bu kâfir, Medine civarında talanda bulunup kaçmıştı.
Zü'l-Uşeyre Gazvesi: Hicretin 16. ayında Cemâdiye'l-Ahire'de Resulullah'ın katıldığı bir gazvedir.
Abdullah İbnu Cahş Seriyyesi: Hicretin 17. ayında Receb ayında 12 kişi ile yapılan bir seriyyedir. Bedir öncesi yapılan seriyyelerin en ehemmiyetlisi budur. Bu seriyyede hem mukatele olmuş, müşrik öldürülmüş, hem de azımsanamayacak miktarda ganimet elde edilmiştir. Bu sefer dahil, Bedir öncesi bütün seferlere sâdece muhâcirler iştirak ettiği halde, bu seferde elde edilen ganimet, Ensârîleri de kendi istekleriyle seriyyelere katılmaya müşevvik olmuş, Bedir seferine çok sayıda Medinelinin katılmasına zemin hazırlamıştır.

* İlk mücahidler: Ensârî'dir. İbnu Sa'd'ın tebarüz ettirdiği bir diğer nokta, Bedir savaşı'na kadarki bütün seriyyelerde yer alan mücâhidlerin muhâcir olmasıdır. İbnu Sa'd: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) der, Ensâr'dan hiç kimseyi Bedir

Gazvesi'ne kadar seriyyelere dahil etmedi. Böyle davranışının sebebi, (Hicretten önce, onlarla yaptığı antlaşmada) kendisini, beldelerinde himaye etmeyi şart koşmuş olması, (Mekkelilerle savaşma şartını koşmamış olması) idi."

Resulullah'ın yukarıda kaydedilen ilk seferlerinin gayesi, anlaşılacağı üzere, geçim kaynakları -Kur'an'ın ifadesiyle "Ziraate elverişsiz bir vadi"de (İbrahim 37) yaşadıkları için- ticarete dayanan Mekkelilerin Şam'la olan ticarî bağlarını keserek ekonomik ablukaya almaktı. Bu siyaset gerçekten başarılı olacak ve Kureyş kâfirlerini, -İslam intişar tarihi açısından Feth-i Mübîn sayılan- Hudeybiye antlaşmasını yapmaya hazırlayacaktır.

Resulullah'ın gazveleri, askeri tabya açısından askerî- siyasî gözle tahlil edilmeye ziyadesiyle layık ve gereklidir. Kur'an'ın, Resulullah'ta varlığını haber verdiği en güzel örnek bu sahaya da şâmil olmalıdır: لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِى رَسُولِ اللّٰهِ اُسْوَةٌ حَسَنَةٌ (Ahzâb 21).[5]

-4225 -1- عن بريدة رَضِيَ اللّٰهُ عَنْه قال:]غَزَا رسولُ اللّٰهِ # سِتَّ عَشْرَةَ غَزْوَةً[. أخرجه الشيخان .

1. (4225)- Büreyde (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) onaltı gazve yapmıştır." [Buhârî, Megâzî 89, 1, 77; Müslim, Hacc 218, (1254), Cihad 147, (1814); Tirmizî, Cihâd 6, (1676).][6]

-4226 -2- وعند مسلم:]أنَّهُ غَزَا مَعَ النَّبِيِّ # سِتَّ عَشْرَةَ غَزْوَةً[.

2. (4226)- Müslim'in rivayetinde: "(Büreyde (radıyallahu anh)) Resululluh'la birlikte onaltı gazveye katıldığını söyler." [Müslim, Cihad 146, 147, (1814).] [7]

-4227 -3- وفي رواية له:]غَزَا # تِسْعَ عَشْرَةَ غَزْوَةً، قَاتَلَ فِي ثَمَانٍ مِنْهَا[.

3. (4227)- Yine Müslim'in bir rivayetinde: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ondokuz gazve yaptı, bunlardan sekizinde savaştı" denmektedir. [Müslim, Cihad

146, (1819); Buhârî, Megâzî 87.][8]

-4228 -4- وعن سلمة بن ا؛كوع رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]غَزَوْتُ مَعَ رَسُولِ اللّهِ # سَبْعَ غَزَوَاتٍ وخَرَجْتُ فِيمَا بَعَثَ مِنَ الْبُعُوثِ تِسْعَ غَزَواتٍ، مَرَّةً عَلَيْنَا أَبُو بَكْرٍ وَمَرَّةً عَلَيْنَا أُسَامَةُ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما[. أخرجه الشيخان .

4. (4228)- Seleme İbnu'l-Ekva' (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte yedi gazve yaptım. Ayrıca çıkardığı seferlerden de dokuzuna katıldım. Bir defasında başımıza Ebu Bekr (radıyallahu anh) bir defasında da Üsâme İbnu Zeyd (radıyallahu anhümâ) vardı." [Buhârî, Megâzî, 87; Müslim, Cihad 148, (1815).][9]

AÇIKLAMA:

Bu dört hadis, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yaptığı seferlerin sayısını vermekten başka, bizzat katılmadığı seferlerin varlığına da dikkat çekmektedir. Bunlarla ilgili umumî rakamları, daha önce kaydettik.[10]

*** BEDİR GAZVESİ**

-4229 -1- عن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:] شَاوَرَ رَسُولُ اللّهِ # حِينَ بَلَغَهُ إقْبَالُ أبِي سُفْيَانَ. فَتَكَلَّمَ أبُو بَكْرٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه، فَأعْرَضَ عَنْهُ. ثُمَّ تَكَلَّمَ عُمَرُ رَضِيَ اللّهُ عَنْه، فَأعْرَضَ عَنْهُ فَقَامَ سَعْدُ بْنُ عُبَادَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْه، فَقَالَ: إيَّانَا تُرِيدُ يَا رَسُولَ اللّهِ؟ فَوَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَوْ أمَرْتَنَا أنْ نُخِيضَهَا الْبَحْرَ ؛خَضْنَاهَا، وَلَوْ أمَرْتَنَا أنْ نَضْرِبَ أكْبَادَهَا إلى بَرْكِ الْغِمَادِ لَفَعَلْنَا. قَالَ: فَنَدَبَ # النَّاسَ. فَانْطَلَقُوا حَتّى
نَزَلُوا بَدْراً وَوَرَدَتْ عَلَيْهِمْ رَوَايَا قُرَيْشٍ وَفيهِمْ غُمٌ أسْوَدُ لِبَنِي الْحَجَّاجِ فَأخَذُوهُ. فَكَانَ أصْحَابُ رَسُولِ اللّهِ # يَسْألُونَهُ عَن أبِي سُفْيَانُ وَأصْحَابِهِ. فَيَقُولُ: مَالِي عِلْمٌ بَأبِي سُفْيَانَ، وَلكِنْ هذَا أبُو جَهْلٍ، وَعُتْبَةُ، وَشَيْبَةُ، وَأمَيَّةُ بْنُ خَلَفٍ، فإذَا قَالَ ذلِكَ ضَرَبُوهُ. فَقَالَ: نَعَمْ أنَا أُخْبِرُكُمْ. هذَا أبُو سُفْيَانُ فإذَا تَرَكُوهُ فَسَألُوهُ.

قَالَ: مَالِي بِأبِي سُفْيَانَ عِلْمٌ. وَلكِنْ هذَا أبُو جَهْلٍ، وَعُتْبَةَ، وَشَيْبَةَ، وَأمَيَّةَ بْنُ خَلَفٍ فِي النَّاسِ. فإذا قَالَ هذَا أيْضاً ضَرَبُوهُ، وَرَسُولُ اللّهِ # قَائِمٌ يُصَلِّي. فَلَمَّا رَأى ذلِكَ انْصَرَفَ. قَالَ: وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لِتَضْرِبُوهُ إذَا صَدَقَكُمْ، وَتَتْرُكُوهُ إذَا كَذَبَكُمْ؟ قَالَ: فَقَالَ رسولُ اللّهِ # هذَا مَصْرَعُ فُنٍ. قَالَ: وَيَضَعُ يَدَهُ عَلى ا'رْضِ هَاهُنَا وَهَاهُنَا. قَالَ: فَوَاللّهِ مَا مَاطَ أحَدٌ مِنْهُمْ عَنْ مَوْضِعِ يَدِ رسولِ اللّهِ #]. أخرجه مسلم وأبو داود.»الرَّوَايَا« جمع رواية وهي المزادة، والمزاد هنا الجمال التي تحمل الرواي.و»المَصرعُ« موضع القتل.وقوله: »مَا مَاطَ« أي ما مال وعدل .

1. (4229)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), kendisine Ebu Süfyan'ın gelmekte olduğu haber verilince, ashabıyla istişare etti. Önce Ebu Bekr (radıyallahu anh) konuştu. Ondan yüzünü çevirdi (iltifat etmedi). Sonra Hz. Ömer (radıyallahu anh) konuştu. Ondanda yüzünü çevirdi. Derken Sa'd ibnu Ubâde (radıyallahu anh) (Resulullah'ın maksadı sezerek) ayağa kalktı ve "Ey Allah'n Resulü, biz (Ensârîler)i mi kastediyorsunuz? Nefsimi kudret elinde tutan zâta yemin ederim, eğer bize bineklerimizi denize sürmemizi emredecek olsanız, mutlaka (gözümüzü kırpmadan) daldırırız. Bize onlara binip Berkı'l-Gımâd'a gitmemizi emretseniz onu da yaparız!" dedi. Bunun üzerine Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) halkı hazırladı. Yola çıktılar ve Bedr'e kadar gelip indiler.

Orada, Kureyş'in su almaya gönderdiği kimselerle karşılaştılar. İçlerinde Benî Haccâc'a ait siyâhî bir köle vardı. Onu yakaladılar. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ashabı Ebu Süfyan ve arkadaşları hakkında bilgi soruyorlardı. Köle: "Ebu Süfyan hakkında bilgim yok. Ancak (burada) Ebu Cehil, Utbe, Şeybe ve Umeyye İbnu Halef var!" dedi. O böyle söyleyince ashab onu dövdü. O da: "Evet, ben size haber veriyorum. Bu Ebu Süfyan'dır!" dedi. Onu bıraktıkları zaman başkaları sordular. O yine:

"Ben Ebu Süfyân hakkında bir şey bilmiyorum, lakin burada halkın içinde Ebu Cehil, Utbe, Şeybe, Umeyye İbnu Halef var!" dedi. Böyle söyleyince onlarda aynı şekilde dövdüler. Bu esnada Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) namaz kılıyordu. Bu hali görünce namazı bıraktı ve: "Nefsimi kudret elinde tutan Zât-ı Zülcelâl'e yemin olsun, size doğruyu söyleyince onu dövüyorsunuz! Yalan söyleyince de bırakıyorsunuz" dedi.

Râvi der ki: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) elini koyarak "burası falancanın öldürüleceği yer, şurası feşmekancanın öldürüleceği yer" diye teker teker gösterdi."
Râvi der ki: "Allah'a yemin olsun onlardan hiçbiri, Aleyhissalâtu vesselâm'ın elini koyduğu yerin dışına sapmadan, gösterdiği yerlerde öldürüldüler." [Müslim, Cihad 83, (1779); Ebu Dâvud, Cihâd 125, (2681).][11]

AÇIKLAMA:

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın istişâre yaparken Hz. Ebu Bekr ve Hz. Ömer'i dinleyip onların konuşmalarına fazla iltifat etmemesi, bunların muhacir olmasından ileri gelmiş olabilir. Zira, umumî açıklama kısmında belirttiğimiz üzere, bidayette yapılmış olan antlaşma mucibince, Medineliler gazvelere iştirak etmek mecburiyetinde değildi. Ancak bu sefer Aleyhissalâtu vesselâm Kureyş müşriklerinin karşısına daha güçlü çıkabilmek için Medinelilerin de gazveye katılmasını arzu ediyor olmalıdır. Ancak istiyordu ki, bu teklif onlardan gelsin.
Ensâr (radıyallahu anhüm)'ın iki liderinden biri olan Sa'd İbnu Mu'âz, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın tavrından, Onun gerçek maksadını sezmiş olmalı ki, "Galiba bizi kastediyorsunuz" diyerek söz alır ve lideri olduğu kitle adına, Resulullah'a her hususta itaate hazır olduklarını -önceki antlaşmaya rağmen- askerî bir sefere, mukateleye de hazır olduklarını beyan eder. 4231 numaralı rivayette de görüleceği üzere Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın savaşa can-u gönülden katılacağını işittiği zaman, sevincinden yüzü parlayacak derecede memnun kalacaktır.
Hadisenin, daha teferruatlı bir vechini İbnu İshak'tan takip edelim: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Safvâ nâm mevkiye gelince, Kureyş'in Bedr'e yöneldiği, Ebu Süfyân'ında beraberindeki (kervanla) paçayı kurtardığı haberi ulaştı. Bunun üzerine (kervanın önünü kesmek gayesiyle yola çıkmış olan Resulullah, durumun değiştiğini, Mekkelilerle savaşmak icabedeceğini anlayarak yanındaki) halkla istişare etti. Ebu Bekr kalkıp konuştu, güzel şeyler söyledi. Sonra Ömer kalktı, o da öyle yaptı. Sonra Mikdad İbnu'l-Esved kalkıp: "Biz sana Hz. Musa'nın kavminin ona söylediği gibi: "Sen ve Rabbin gidin savaşın, biz burada otururucularız" demiyoruz. Fakat diyoruz ki "Senin sağında, solunda, önünde yer alıp seninle birlikte küffara arşı savaşacağız. Seni hak ile gönderen Zât'a yemin olsun bizi Berki'l-Gımâd'a da sevketsen önünde savaşacağız" der. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Bana fikir beyan edin!" buyurur." Râvi der

ki: "Bu sözü üzerine anladılar ki, Ensarı(n fikir beyan etmesini) arzu etmektedir. Aleyhissalâtu vesselâm onların muvafakat etmeyeceğinden endişe duyuyordu. Çünkü onlar kendisine, sadece şahsına kastedenlere karşı yardımcı olmak şartıyla bey'at etmişlerdi, düşman üzerine beraber yürümek şartıyla değil. Bunun üzerine Sa'd İbnu Muaz:

"Ey Allah'ın Resulu! Sen emredildiğin şeye hükmet, biz seninle beraberiz!" dedi. Onun bu sözü, Resulullah'ı sürûra ve memnuniyete garketti.

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı bu endişeye sevkeden bazı tereddütlerin kendisine intikal etmiş olabileceğini ifade eden bir rivayeti İbnu Hacer, İbnu Ebî Hâtim'den kaydeder: Buna göre, Resulullah Medine'de iken kervanın yolunu kesmek gayesiyle halkı yola çıkarmış idi, durum değişip savaş ihtimali mevzubahis edilince, "Biz hazır değiliz, savaşa tâkatımız yok" itirazı yükselir.

Rivayet aynen şöyle: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) biz Medine'de iken bize dedi ki:

"Ben Ebu Süfyan'ın kervanının haberini aldım. Onun önünü kesmeye gelir misiniz? Allah onu bize ganimet kılabilir."

Biz bu teklife: "Evet! dedik ve yola çıktık. Bir veya iki gün yürüdükten sonra: "Bizim haberimizi almışlar, savaş için hazırlık yapın!" buyurdu. Biz:

"Hayır, vallahi bunlarla savaşacak mecalimiz yok" dedik. Resulullah, önce söylediğini tekrar etti. Bunun üzerine Mikdâd:

"Biz sana Benî İsrail'in Hz. Musa'ya söylediğini söylemeyiz. Bilakis: "Biz seninle beraber mukatele edeceğiz" diyoruz" dedi.

Ebu Eyyub der ki: "Biz Ensar takımı: "Keşke biz de Mikdad gibi söyleseydik" temennisinde bulunduk. Bunun üzerine Allah Teâlâ hazretleri şu âyeti indirdi. "Nitekim Rabbin seni hak uğrunda evinden savaş için çıkarmıştı. Halbuki, müslümanların birtakımı bundan hoşlanmamıştı." (Enfal 5).

Bazı rivayetler, Mikdâd (radıyallahu anh)'ın söylediği sözleri Sa'd İbnu Mu'âz'a söyletir ise de mahfuz ve makbul olanı Mikdâd'ın söylemiş olmasıdır.[12]

-4230 -2- وعن ابن عباس رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]حدثني عمر بن الخطاب رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال: لَمَّا كَانَ يَوْمُ بَدْرٍ نَظَرَ رسولُ اللّهِ # إلى الْمُشْرِكِينَ وَهُمْ ألْفٌ، وَأصْحَابُهُ ثَلثُمِائَةٍ وَتِسْعَةَ عَشَرَ رَجُ. فَاسْتَقْبَلَ الْقِبْلَةَ ثُمَّ مَدَّ يَدَيْهِ. فَجَعَلَ يَهْتِفُ بِرَبِّهِ: اللَّهُمَّ أنْجِزْلِي مَا وَعَدْتَنِي. اللَّهُمَّ آتِنِي اللَّهُمَّ إنْ تَهْلِكَ هذِهِ الْعِصَابَةُ مِنْ أهْلِ ا“سْمِ َ تُعْبَدُ فِى ا‘رْضِ. فَمَا زَالَ يَهْتِفُ بِرَبِّهِ مَادًّا يَدَيْهِ حَتّى سَقَطَ

رِدَاؤُهُ عَنْ مَنْكِبَيْهِ. فَأتَاهُ أبُو بَكْرٍ فَأخذَ رِدَاءَهُ فَألْقَاهُ عَلى مَنْكِبَيْهِ. ثُمَّ الْتَزَمَهُ مِنْ وَرَائِهِ وَقَالَ: يَا نَبِيَّ اللّهِ كَفَاكَ مُنَاشَدَتُكَ رَبَّكَ، فَإنَّهُ سَيُنْجِزُ لَكَ مَا وَعَدَكَ. فَأنْزَلَ اللّهُ تعالى: إذْ تَسْتَغِيُونَ رَبَّكُمْ فَاسْتَجَابَ لَكُمْ أنِّي مُمِدُّكُمْ بِألْفٍ مِنَ المَئِكَةِ مُرْدِفِينَ: فَأمَدَّهُ اللّهُ تَعالى بِالْمَئِكَةِ[. أخرجه مسلم والترمذي.

»العِصَابَةُ« الجماعة من الناس .

و»الْمُنَاشَدةُ« المسألة والطلب وابتهال إلى اللّه تعالى، وهي تفسير فجعل يهتف بربه.و»مُرْدِفِينَ« أي متتابعين يتبع بعضهم بعضاً .

2. (4230)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Bana Ömer İbnu'l-Hattâb (radıyallahu anh) anlattı. Dedi ki: "Bedir günü olunca, Aleyhissalâtu vesselâm müşriklere bir baktı. Onlar bin kişiydiler. Halbuki ashabı üçyüzondokuz kişi. Hemen kıbleye yönelip, ellerini kaldırdı. Rabbine sesli olarak şöyle dua etmeye başladı:
"Ey Allahım! Bana vaadettiğin (zaferi) yerine getir. Allahım! Bana zafer ver! Ey Allahım, eğer ehl-i İslam'ın bu bölüğünü helak edersen artık yeryüzünde sana ibadet edilmeyecek!"
Ellerini uzatmış olarak yakarmalarına öyle devam eti ki, rıdası omuzundan düştü. Bunu gören Ebu Bekr (radıyallahu anh) yanına gelerek rıdâsını aldı omuzuna attı, sonra arkasından yaklaşıp:
"Ey Allah'ın Resûlü! Rabbine olan yakarışın yeter. Allah Teâlâ Hazretleri sana vaadini mutlaka yerine getirecek!" dedi. O sırada azîz ve celîl olan Allah şu vahyi inzal buyurdu: "Hani siz Rabbinizden imdâd taleb ediyordunuz da, O da: "Muhakkak ki ben size meleklerden birbiri ardınca bin(lercesi ile) imdad ediciyim" diyerek duanızı kabul buyurmuştu" (Enfâl 9). Gerçekten Hak Teâlâ Hazretleri o gün meleklerle yardım etti." [Müslim, Cihâd 58, (1763); Buhârî, Megâzî 4; Tirmizî Tefsîr, Enfâl (3081); Ebu Dâvud, Cihad 131, (2690).][13]

AÇIKLAMA:

Burada Hz. Ebu Bekr (radıyallahu anh)'ın Allah'a güveni Resulullah'ınkinden fazla gözükmektedir. Bu ise muvafık olmayan bir ma'nâ. Hattâbî şu açıklamayı yapar: "Hiç kimseye, Hz. Ebu Bekr'in Allah'a güveninin, bu halde Reslullah'tan fazla olduğu vehmine kapılması caiz olmaz. Resulullah (aleyhissalâtu

vesselâm)'ı bu hale sevkeden husus, O'nun ashabına olan şefkatidir. Kalplerini takviye etmek istemiştir. Zira bu, Resulullah'ın onlarla yaptığı ilk ciddi savaştır. Burada teveccüh, dua ve yakarmalarda onların nefislerini teskin için mübâlağaya yer vermiştir. Çünkü onlar, Aleyhissalâtu vesselâm'ın duasının müstecab olduğunu biliyorlardı. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Hz. Ebu Bekr'in, kendisine gelip artık yakarmayı bırakmasını söyleyince bırakmıştır. Zira Hz. Ebu Bekr'in itminan bulup mâneviyatının kuvvetlendiğini görünce, duasının kabul edildiğini anlamış oldu. İşte bundan dolayı Resulullah "Yakında o cemiyet bozulacak, onlar arkalarını dönüp kaçacaklar" (Kamer 45) diyerek duadan çıktı." [14]

-4231 -3- وعن ابن مسعود رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]شَهِدْتُ مِنَ الْمِقْدَادِ بْنِ ا'سْوَدِ مَشْهَداً 'نْ أكُونَ صَاحِبَهُ أحَبُّ إلَىَّ مِمَّا عُدِلَ بِهِ. أتَي النبيَّ # وَهُوَ يَدْعُو عَلى الْمُشْرِكِينَ يَوْمَ بَدْرٍ. فقَالَ: يَا رسولَ اللّهِ، إنَّا َ نَقُولُ كَمَا قَالَتْ بَنُوا إسْرَائِيلَ: اذْهَبْ أنْتَ وَرَبُّكَ فَقَاتِ إنَّا ههُنَا قَاعِدُونَ وَلكِنْ امض وَنَحْنُ مَعَكَ عَنْ يَمِينِكَ وَعَنْ شِمَالِكَ وَبَيْنَ يَدَيْكَ وَخَلْفَكَ فَرَأيْتُ رسولَ اللّهِ # أشْرَقَ وَجْهُهُ وَسَرَّهُ[. أخرجه البخاري .

3. (4231)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Mikdâd İbnu'l-Esved'in ağzından gayet kesin bir söz söylediğine şahid oldum ki, o sözün sahibi olmak, bana (sevabca) ona denk olabilecek her kıymetli sözden daha sevimlidir. O (Resulullah) bu sırada halkı müşriklere karşı Bedr'e katılmaya davet ediyordu. Resulullah'a gelerek dedi ki:

"Ey Allah'ın Resûlü! Biz, Benî İsrâil'in, (Hz. Musa'ya): "Sen ve Rabbin ikiniz gidin savaşın, biz burada oturucularız!" dediği gibi diyecek değiliz. Bilakis, "Sen hükmet! Biz sağında, solunda önünde ve arkanda seninle beraberiz!" diyoruz."

Bu söz üzerine Resulullah'ın yüzünün parladığını ve sevinçle dolduğunu gördüm." [Buhârî, Megâzî 4, Tefsîr, Mâide 4.][15]

AÇIKLAMA:

Babın ilk hadisi (4229) ile ilgili olarak kaydedilen açıklama bu hadisteki bazı

noktaları vuzuh kazandıracaktır, oraya bakılsın. [16]

-4232 -4- وعن ابن عباس رَضِـيَ اللهُ عَنْهما قال:]قالَ رَسولُ اللهِ # يَوْمَ بَدْرٍ: هذَا جِبْرِيلُ آخِذٌ بِرَأسِ فَرَسِهِ عَلَيْهِ أدَاةُ الْحَرْبِ[. أخرجه البخاري.»أدَاةُ الْحَرِبِ« آلتها وأراد بها السح .

4. (4232)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Bedir günü buyurdular ki: "İşte Cebrâil aleyhisselam! Atının başından tutmuş, üzerinde de savaş teçhizâtı var, (yardımımıza gelmiş durumda)!" [Buhârî, Megâzî 11.][17]

AÇIKLAMA:

Bedir savaşı, bazı müelliflerce menba-ı mucizat olarak tavsif edilecek kadar pek çok mucizenin yaşandığı, müşâhede edildiği bir gazvedir. İşte bu mucizelerden biri Cenab-ı Hakk'ın mü'minlere meleklerden ordularla yardım etmesidir. Bu husus, daha önce kaydettiğimiz âyetle de tescil edilmiştir (Enfâl 9).
Sadedinde olduğumuz hadis bu savaşa Cebrail aleyhisselam'ın da katıldığını göstermektedir. İbnu İshak, Ebu Vâkid el-Leysî'nin şu şehâdetini kaydeder: "Bedir günü ben müşriklerden bir adamın peşine düşüyordum, boynunu uçurmak için. Ancak kılıcım daha ona ulaşmadan kellesi uçuyordu." Hz. Ali (radıyallahu anh)'tan da şu şehâdet rivayet edilmiştir: "Şiddetli bir rüzgar esti, böylesini hiç görmemiştim. Sonra şiddetli bir rüzgar daha esti. -Ravi der ki: "Zannederim bir üçüncü esintiden daha bahsetmişti."- Birincisi Cebrâil aleyhisselam idi. İkincisi Mikâil aleyhisselam idi, üçüncüsü de İsrafil aleyhisselam. Mikâil aleyhisselam Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sağında idi. Orada Ebu Bekr de vardı. İsrâfil de solunda idi. Ben de orada idim."
Takıyyüddin Sübkî der ki: "Bana: "Cebrâil aleyhisselamın tek bir tüyü ile küffârı defetmeye kâdir olmasına rağmen, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte çok sayıda melaikenin savaşmasının hikmeti nedir?" diye soruldu. Şu cevabı verdim:
"Bu yapılan işin Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ve ashabının olması, meleklerin de ordularda cari olan destek kuvvet gibi destek olmaları isteğine binaen böyle vâki olmuştur. Böylece zâhirî esbaba ve Cenâb-ı Hakk'ın kullarına

tatbik ettiği sünnete burada da uyulmuş oldu."[18]

-4233 -5- وعن ابن عمرو بن العاص رَضِيَ اللهُ عَنْهما قال:]خَرَجَ رسولُ اللهِ # يَوْمَ بَدْرٍ في ثَلثِمِائَةٍ وَخَمْسَةَ عَشَرَ رَجُ مِنْ أصْحَابِهِ فَلَمَّا انْتَهى إلَيْهَا قَالَ: اللَّهُمَّ إنَّهُمْ جِيَاعٌ فَأشْبِعْهُمْ. اللَّهُمَّ إنَّهُمْ حُفَاةٌ فَاحْمِلْهُمْ. اللَّهُمَّ إنَّهُمْ عُرَاةٌ فَاكْسُهُمْ. فَتَحَ اللهُ لَهُ يَوْمَ بَدْرٍ فَانْقَلَبُوا حِينَ انْقَلَبُوا، وَمَا مِنْهُمْ رَجُلٌ إ َّ وَقَدْ رجعَ بِجَمَلٍ أوْ جَمَلَيْنِ، وَاكْتَسَوْا وَشَبِعُوا[. أخرجه أبو داود .

5. (4233)- İbnu Amr İbni'l-Âs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Bedir günü, ashabından üçyüzonbeş kişi ile yola çıktı. Bedir'e gelince:
"Allahım bunlar açtır, doyur! Allahım bunlar ayakkabısızdır, bindir! Allahım bunlar çıplaktır giydir!" diye dua etti. Allah Bedir günü fetih ve zafer müyesser etti. Savaş bitince döndüler. Savaşa katılanlardan her biri bir veya iki deve ile döndüler. Elbiseler giydiler, doydular da." [Ebu Dâvud, Cihâd 157, (2747).][19]

-4234 -6- وعن علي رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]لَمَّا كَانَ يَوْمُ بَدْرٍ قَاتَلْتُ شَيْئاً. ثُمَّ أتَيْتُ رَسُولَ اللهِ # أنْظُرُ مَا صَنَعَ فَإذَا هُوَ سَاجِدٌ يَقُولُ: يَا حَيُّ يَا قَيُّومُ بِرَحْمَتِكَ أسْتَغِيثُ. ثمَّ ذَهَبْتُ فَقَاتَلْتُ شَيْئاً. ثُمَّ جِئْتُ وَهُوَ عَلى حَالِهِ سَاجِدٌ يَقُولُ: يَا حَيُّ يَا قَيُّومُ بِرَحْمَتِكَ أسْتَغِيثُ. ثُمَّ رَجَعْتُ فَقَاتَلْتُ. ثُمَّ جِئْتُ فَإذَا هُوَ كَذلِكَ حَتّى فَتَحَ اللهُ عَلَيْهِ[. أخرجه رزين .

6. (4234)- Hz. Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bedir savaşı başlayınca bir miktar savaştım. Sonra Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanına geldim. Ne yaptığına bakmak istiyordum. Secde etmiş, şöyle diyor buldum:
"Ey hayy (diri) olan, ey kayyûm olan (kainatı ayakta tutan) Allahım, rahmetinle sana sığınıyor yardımını taleb ediyorum!"
Oradan ayrılıp tekrar bir miktar daha savaştım, tekrar geldim, o hâlâ secde halinde idi ve:
"Ey hayy olan, kayyûm olan Allahım, rahmetinle sana sığınıyor, yardımını taleb ediyorum!" diyordu. Ben tekrar döndüm savaşmaya gittim. Bir müddet sonra

yine geldim. Hâlâ aynı halde devam ediyordu. Allah zafer verinceye kadar bu halde devam etti." [Rezîn tahric etmiştir. İbnu Hacer, Hâkim ve Nesâî'nin rivayet ettiğini belirtir. (Fethu'l-Bari 8, 291).][20]

AÇIKLAMA:

Bedir Harbinin rivayetlere intikal etmiş dikkat çeken bir yönü, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın duasıdır. Alınması gereken bütün maddî, beşerî tedbirler alındıktan sonra Aleyhissalâtu vesselâm Rabbine yönelip dualar yapıyor, yalvar yakar oluyor, secdelere kapanıyor. Bu hali o kadar dikkat çekicidir ki, dualarının, muhtelif rivayetlerde farklı şekillerde yer aldığını görmekteyiz. 4230 numaralı hadiste, İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ), daha düşmanın çokluğunu görür görmez, omuzundan ridası düşecek derecede ellerini kaldırıp yakarmaya başladığını, aralıksız devam ettiğini, Hz. Ebu Bekr'in gelerek teselli ettiğini anlatmıştı. Bazı tariklerde iki rek'at namaz kıldıktan sonra o yakarışları yaptığı belirtilir. Râviler Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu esnada farklı dualar okuduklarını rivayet ederler:

* "Allahım beni yardımsız bırakma!"

* "Allahım beni mahrum kılma, Allahım beni terketme, Allahım va-adettiğin nusreti diliyorum."

* "Allahım işte Kureyş! Kibir ve azametle gelmiş, mücadele ediyor, Resûlünü tekzib ediyor. Allahım (bunlara karşı) vaadettiğin yardımı diliyorum."

Sadedinde olduğumuz rivayette ise, Resulullah'ın uzun müddet secde hâlinde kalarak yakardığını, yalvardığını görmekteyiz.

Süheylî der ki: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın duaya durup ısrarla devam ve gayretinin sebebi şudur: Çünkü o meleklerin savaşa giriştiklerini, ensarın da ölümü ararcasına düşmana saldırdıklarını görmüştü. Cihad ise bazan silahla olur, bazan da dua ile. Savaşın sünneti de, imamın, ordunun gerisinde yer almasıdır. O, burada nefsinin rahatı için değil, askerlerle birlikte savaşmak üzere bulunduğuna göre, onun da iki savaş şeklinden biriyle meşgul olması gerekirdi. O da böyle yaptı. İkinci şekli, duayı iltizam etti."[21]

-4235 -7- وعن ابن مسعود رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:] مَرَرْتُ فَإذَا أبُو جَهْلٍ صَرِيعٌ قَدْ ضُرِبَتْ رِجْلُهُ. فَقُلْتُ: يَا عَدُوَّ اللّهِ، قَدْ أخْزى اللّهُ اŒخِرَ. قَالَ: وَ أهَابُهُ عِنْدَ ذلِكَ. قَالَ: أبْعَدُ مِنْ رَجُلٍ قَتَلَهُ قَوْمُهُ. فَضَرَبْتُهُ بِسَيْفٍ غَيْرِ طَائِلٍ.

فَلَمْ يُغْنِ شَيْئاَ حَتّى سَقَطَ سَيْفُهُ مِنْ يَدِهِ. فَأَخَذْتُهُ فَضَرَبْتُهُ حَتّى بَرَدَ فَنَفّلَنِي رَسولُ اللّهِ # سَيْفَهُ[. أخرجه البخاري وأبو داود.قوله: »فنفلني« إلى آخره من زيادة رزين.قوله: »أبعدُ« قال الخطابي: هو خطأ وإنما هو أعمد بالعين قبل الميم، وهي كلمة للعرب معناها: هل زاد على رجل قتله قومه؟ هوّن على نفسه ما حل به من الهك، ويجوز أن يكون خطأ: يعنى أنك استعظمت أمري واستبعدت قتلى فهل هو أبعد من رجل قتله قومه.وقوله »بَرَدَ« أي سكن، وأراد به الموت.وقوله »فنفَّلنِي سيفه« أي أعطانيه زيادة على نصِيبي .

7. (4235)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "(Bedir günü savaş meydanından) geçiyordum. Ebu Cehl'in ayağından isabet alarak yıkılmış olduğunu gördüm.
"Ey Allah'ın düşmanı! Ey Ebu Cehil, nihayet Allah seni de böyle rüsvay etti!" dedim (ve ilaveten): "Bu halde ondan korkacak değilim!" dedim. (Ebu Cehil):
"Kavminin öldürdüğü kimseden daha şereflisi var mıdır?" diye cevap verdi. Ben, keskin olmayan bir kılıçla vurdum. Bu, bir işe yaramadı. Kendi kılıncı elinden düşünceye kadar vurdum. Onu alıp, onunla vurup geberttim. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) onun kılıncını bana (ganimet hissemden fazla olarak) verdi." [Buhârî, Megâzî, 8, Ebu Dâvud, Cihâd 142. (2709).][22]

AÇIKLAMA:

Burada, İslâm'ın en azılı düşmanı Ebu Cehl'in ölümü anlatılmaktadır. Ebu Cehil bidayetten beri İslam'ın ve Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın en sistemli, en ısrarlı ve en merhametsiz düşmanı olmuştur. Bedir savaşını hazırlayan, hatta buna katılmak istemeyen Ümeyye İbnu Halef gibilerini de zorla dahil eden kimse idi.
Ebu Cehl'i yaralayıp yıkan kimselerin Afrâ adında bir kadının Mu'az ve Muavvız adlarında iki oğlu olduğu Buhârî rivayetinde gelmiştir. İbnu Mes'ud'un onu öldürüşü, ölüm anında ona söyledikleri Ebu Cehl'in verdiği cevap muhtelif rivayetlerde gelmiştir. Esas olan şu ki İbnu Mes'ud onu ölümüne yakın yakalamış ve kellesini koparıp Resulullah'a getirmiştir.

Aleyhissalâtu vesselâm Ebu Cehl'in öldürüldüğünü görünce: "İslam'ı ve müslümanları aziz kılan Allah'a hamdolsun!" demiş ve bunu üç kere tekrar etmiştir.
Allah'ın dinine düşman olan kimin izzeti baki kalmıştır? Firavunlar, Nemrudlar, Şeddâdlar, Karunlar, Karl Markslar, Leninler, Maolar... Hepsinin sonucu hüsranla, kapanmış insanlık onları lanetle anmakta ittifak etmiştir. Hayırlı son, müttakîlere![23]

-4236 -8- وعن عائشة رَضِيَ اللهُ عَنْها قالت:]لَمَّا بَعَثَ أَهْلُ مَكَّةَ في فِدَاءِ أَسْرَاهُمْ بَعَثَتْ زَيْنَبُ فِي فِدَاءِ زَوْجِهَا أَبِي الْعَاصِ بْنِ الرَّبِيعِ بِمَالٍ. وَبَعَثَتْ فِيهِ بِقَدَةٍ لَهَا كَانَتْ عِنْدَ خَدِيجَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْها أَدْخَلَتْهَا بِهَا عَلَى أَبِي الْعَاصِ. فَلَمَّا رَآهَا رسولُ اللهِ # رَقَّ لَهَا رِقَّةً شَدِيدَةً. ثُمَّ قَالَ: إنْ رَأَيْتُمْ أَنْ تُطْلِقُوا لَهَا أَسِيرَهَا وَتَرُدُّوا عَلَيْهَا الَّذِي لَهَا؟ فَقَالُوا: نَعَمْ. وَكَانَ # أَخَذَ عَلَيْهِ أَوْ وَعَدَهُ أَنْ يُخَلِّي سَبِيلَ زَيْنَبَ إلَيْهِ، وبَعَثَ # زَيْدَ بْنَ حَارِثَةَ وَرَجُ مِنْ ا٭نْصَارِ فقَالَ لَهُمَا: كُونَا بِبَطْنِ يَأجِجَ حَتّى تَمُرَّ بِكُمَا زَيْنَبُ فَتَصْحَبَاهَا حَتّى تَأتِيَا بِهَا[. أخرجه أبو داود .

8. (4236)- Hz. Âişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Mekke halkı, esirlerinin fidye-i necatlarını gönderdikleri zaman, (Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kerîmeleri) Zeyneb de kocası Ebu'l-Âs İbnu'r-Rebî'in fidye-i necâtı olarak mal gönderdi. Bunun gönderdikleri arasında Hz. Hatice (radıyallahu anhâ)'nin Ebu'l-Âs'la evlenmesi sırasında Zeyneb'e vermiş olduğu bir kolye de vardı. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu kolyeyi görünce son derece duygulandı ve:
"İsterseniz Zeyneb'in esirini serbet bırakın ve kolyesini de ona iade edin!" buyurdular. Ashab: "Baş üstüne!" dedi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Ebu'l-As'dan Zeyneb'i kendine göndermesi [hicretine izin vermesi] hususunda söz aldı -veya Ebu'l-Âs... vaadetti- Aleyhissalâtu vesselâm ensar'dan bir zatla Zeyd İbnu Hârise (radıyallahu anhümâ)'yi, Zeyneb'i getirmek üzere gönderdi ve onlara: "Batn-ı Ye'cic'e gidin. Orada, size Zeyneb uğrayacak, buraya gelinceye kadar ona refakat edin" emir buyurdu." [Ebu Dâvud, Cihad 131, (2692).][24]

AÇIKLAMA:

Bedir esirlerinin bir kısmından fidye-i necat alınmış, bir kısmı meccânen serbest bırakılmış bir kısmı da müslüman çocuklara okuma yazma öğretme mukabilinde serbest bırakılmıştı. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın damadı olan Ebu'l-Âs de meccânen serbest bırakılanlar arasında yer almıştır. Buna da, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın çok sevdiği merhume zevcesi Hz. Haticeye ait bir kolyenin fidye-i necât olarak gönderildiğini görmesi sebep olmuştur. Bu kolyeyi görünce fevkalâde duygulanan Hz. Peygamber, kolyenin sahibine iadesini ve Ebu'l-Âs'ın meccânen serbest bırakılmasını teklif ediyor ve Ashab bunu kabul ediyor. Resulullah, Ebu'l-Âs'dan zevcesi Zeyneb'in Medineye hicretine izin verilmesi hususunda söz alır.
Ebu'l-Âs sözünde duracak, Zeyneb (radıyallahu anhâ)'ya Medine'ye gelmesi için müsaade edecektir. Ancak Mekkeli müşriklerden bazıları, hicreti sırasında önünü kesip mani olmak isteyecekler ve bu arbede sırasında devesinden düşen hamile Zeyneb, düşük yapacaktır.[25]

-4237 -9- وعن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]خَرَجَ رسولُ اللّهِ # قِبَلَ بَدْرٍ فَلَمَّا كَانَ بِحَرَّةِ الْوَبَرَةِ أدْرَكَهُ رَجُلٌ قَدْ كَانَ يُذْكَرُ مِنْهُ جُرْأةٌ وَنَجْدَةٌ. فَفرِحَ أصْحَابُ رَسُولِ اللّهِ # حِينَ رَأوْهُ. فَلَمَّا أدْرَكَهُ قَالَ لِرَسُولِ اللّهِ #: جِئْتُ ‘تَّبعَكَ وَأُصِيبَ مَعَكَ. فقَالَ #: تُؤْمِنُ بِاللّهِ وَرَسُولِهِ؟ قَالَ: . قَالَ: فَارْجِعْ، فَلَنْ أسْتَعِينَ بِمُشْرِكٍ. قَالَتْ: ثُمَّ مَضى حَتّى إذَا كَانَ بِالشَّجَرَةِ أدْرَكَهُ الرَّجُلُ. فقَالَ: كَمَا قَالَ أوَّلَ مَرَّةٍ. فقَالَ لَهُ # كَمَا قَالَ أوَّلَ مَرَّةٍ. قَالَ ارْجِعْ فَلَنْ أسْتَعِينَ بِمُشْرِكٍ. ثُمَّ رَجَعَ فَأدْرَكَهُ بِالْبَيْدَاءِ. فقَالَ لَهُ كَمَا قَالَ أوَّلَ مَرَّةٍ؛ وَقَالَ: هَلْ تُؤْمِنُ بِاللّهِ وَرَسُولِهِ؟ قَالَ: نَعَمْ. قَالَ: فَانْطَلِق فَانْطَلَقَ مَعَهُ[. أخرجه مسلم وأبو داود والترمذي .

9. (4237)- Hz. Âişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Bedir cihetine yola çıktı. Harratu'l-Vebere'ye varınca arkasından cüret ve Şecaatiyle tanınan bir adam ona yetişti. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Ashabı onu görünce sevindiler. Adam kavuşunca Resulullah'a: "Ben sana uymak ve seninle birlikte yaralanmak için geldim!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm:

"Allah ve Resûlüne inanıyor musunuz?" diye sordu. Adam: "Hayır!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Öyleyse dön. Ben müşrikten yardım taleb etmem" buyurdu.
Hz. Âişe devamla der ki:
"Adam gitti sonra bir ağacın yanında Aleyhissalâtu vesselâm'a yine yetişti ve önceki söylediğini yine söyledi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) da önceki sözünü aynen tekrar etti:
"Geri dön, ben müşrikten yardım taleb etmem" dedi. Adam döndü. Ancak Beyda'da tekrar yetişti. Önceki söylediğini aynen yine söyledi. Resulullah da:
"Allah'a ve Resûlüne inanıyor musun?" dedi. Adam bu sefer: "Evet!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm da:
"Öyleyse yürü!" buyurdu. Adam orduya katıldı." [Müslim, Cihad 150, (1817); Tirmizî, Siyer 10, (1558); Ebu Dâvud, Cihad 153, (2732).][26]

AÇIKLAMA:

1- Vebere: Medine'ye dört millik uzaklıkta bir yer adıdır.

2- Burada Resulullah "Müşrikten yardım istemem" buyurmaktadır. Ancak daha önce 4214 numaralı hadiste geçtiği üzere Aleyhissalâtu vesselâm, henüz müşrik olan Safvân İbnu Ümeyye (radıyallahu anh)'tan kırk kadar zırh almıştır. Bunu esas alan hadisler, kâfirden yardım almanın câiz olduğunu söylemişlerdir. Üstelik Safvân'la ilgili rivayet buna nazaran muahhardır, yani nasih durumundadır. Âlimler, "kâfir yardım hususunda iyi niyetli ise, yardımına ihtiyaç da varsa, yardım almak caizdir, değilse, mekruhtur" demişlerdir.
İbnu Sa'd'ın Uhud savaşına çıkarken "Abdullah İbnu Ubey'in halîfi" olarak orduya katılmak isteyen bir grup yahudinin teklifini Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın reddederken ifade buyurdukları gerekçe, bu meseleye bir başka buud kazandıracağı için kaydediyoruz: " Şirk ehline karşı şirk ehlinden yardım almayın."
Cevaz esas olsa da kâfirden yardım almamaya çalışmayı esas ittihaz etmelidir. Müslüman alınan yardımın, yardım yapana karşı bağımlılık, boynu eğrilik yapacağını bilerek, her hususta müstağni kalmanın gayreti içerisinde olmalıdır. Hele askerî ve iktisadî sahalarda! Bu, en nâzik durumlarda mahrumiyete, musibete dönebilir.
Ayrıca, hadisten hareketle, kâfir savaşa alınsa bile, ganimetten hisse verilmeyip, atiyye nevinden bahşiş verileceğine hükmedilmiştir. Ebu Hanîfe, Şâfiî Mâlik ve

ülemânın cumhuru bu görüştedir. Zührî ve Evzâî onlara hisse verileceği görüşündedir.[27]

-4238 -10- وعن أبي الطفيل رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ حَذِيفة بن اليمان رَضِيَ اللّهُ عَنْهما ماَ مَنَعَنِي أنْ أشْهَدَ بَدْراً إ أنِّي خَرَجْتُ أنَا وَأبِي الْحُسَيْلِ فَأخَذَنَا كُفَّارُ قُرَيْشٍ فَقَالُوا: إنَّكُمْ تُرِيدُونَ مُحَمَّداً. فَقُلْنَا: مَا نُرِيدُ إ الْمَدِينَةَ. فَأخُذُوا مِنَّا عَهْدَ اللّهِ وَمِيثَاقَهُ أنْ َ نُقَاتِلَ مَعَهُ. فَلَمَّا أتَيْنَا الْمَدِينَةَ ذُكِرَ ذلِكَ لَهُ #. فقَالَ: انْصَرِفَا. نَفِي لَهُمْ وَنَسْتَعِينُ بِاللّهِ تَعالى عَلَيْهِمْ[. أخرجه مسلم .

10. (4238)- Ebu't-Tufeyl (radıyallahu anh) anlatıyor: "Huzeyfe İbnu'l-Yemân (radıyallahu anhümâ) dedi ki: "Benim Bedr'e katılmama mani olan şey şudur: Ben ve babam el-Hüseyl ikimiz beraber yola çıkmıştık. Kureyş kâfirleri bizi tuttular ve:
"Siz muhakkak Muhammed'in yanına gitmek istiyorsunuz!" dediler. Biz de:
"Hayır, ona gitmiyoruz, Medine'ye gitmek istiyoruz!" dedik. Bunun üzerine bizden, Muhammed'in safında yer alıp beraber savaşmayacağımız hususunda Allah'a ahd ve misak aldılar. Biz Medine'ye gelince, durumu Resulullah'a arzettik.
"Haydi gidin. Biz onlara verdiğiniz sözü tutar, onlara karşı Allah'tan yardım dileriz!" buyurdular." [Müslim, Cihâd 98, (1787).][28]

AÇIKLAMA:

Ülemadan bir kısmı verilen sözün tutulmasına kanidir. İmam Mâlik bu görüştedir. Hadisin zâhiri de bunu âmirdir. Ancak çoğunluk harp şartlarında verilen sözün tutulmaması gerektiğine kânidir. Hanefî ve Şâfiî ülemâ böyle hükmeder. Ayrıca bir hadiste Aleyhissalâtu vesselâm, ailenin dirliği için kocanın hanımına, insanların arasını bulmak, küsleri barıştırmak için ve bir de harpte yalan söylemeye cevaz vermiştir. Huzeyfe ve babasına (radıyallahu anhüma) Resulullah'ın, sözlerini tutmayı tavsiye etmesi "Ashab'ın verdikleri sözde durmadıkları şüyû bulmasın diyedir" şeklinde tevil edilmiştir.[29]

*** BENÎ NADÎR GAZVESİ**

-4239-1- عن ابن عمر رَضِيَ اللّهُ عَنْهما:]أنَّ رَسُولَ اللّهِ # قَطَعَ نَخْلَ بَنِي النَّضِيرِ وَحَرَّقَ، وَهِيَ الْبُوَيْرَةُ وَفِيهَا يَقُولُ حَسَّانُ بن ثَابتٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه:وَهَانَ عَلى سَرَاةِ بَنِى لُؤَىٍّحَرِيقُ بِالْبُوَيْرَةِ مُسْتَطِيرُفَأجَابَهُ أبُو سُفْيَانَ بْنُ الْحَارِثِ يَقُولُ:أدَامَ اللّهُ ذلِكَ مِنْ صَنِيعٍوَحَرَّقَ في نَوَاحِيهَا السَّعِيرُسَتَعْلَمُ أيُّنَا مِنْهَا بِنُزْهٍوَتَعْلَمُ أيَّ أرْضَيْنَا تَضِيرُأخرجه الخمسة إ النسائي.وزاد في رواية لمسلم، وفيها نزلت: »مَا قَطَعْتُمْ مِنْ لِينَةٍ أوْ تَرَكْتُمُوهَا قَائِمَةً عَلى أُصُولِهَا فَبِإذْنِ اللّهِ«

»السَّرَاةُ« جمع سرّي وهو النفيس الشريف.و»المُسْتطيرُ« المتفرق المتسع.وقوله: »بِنُزِهٍ« أي ببعد، وفن يتنزه عن كذا: أي يبتعد عنه. و»اللّينةُ« نوع من النخل .

1. (4239)- İbnu Ömer anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Beni'n-Nadîr hurmalığını kesti ve yaktı. Bu hurmalığa el Büveyre deniyordu. Büveyre hakkında Hassân İbnu Sâbit (radıyallahu anh) şöyle demişti:
"Büveyre'de tutuşan yangın, Benî Lüey reislerine ehemmiyetsiz geldi."
Ebu Süfyân İbnu'l-Hâris İbni Abdilmuttalib ona şöyle cevap verdi: "Allah bu yapılanı (yangını) devam ettirsin. -Büveyre'nin etrafını da cehennem yaksın, Yangından hangimizin uzakta olduğunu bileceksin.- Mekke, Medine'den hangisinin zarardîde olduğunu göreceksin."
Müslim'in rivayetinde şu ziyade var: "Şu âyet bu hadise hakkında nazil olmuştur: "İnkârcı kitap ehlinin yurtlarında hurma ağaçlarını kesmeniz veya onları kesmeyip gövdeleri üzerinde ayakta bırakmanız Allah'ın izniyledir. Allah yoldan çıkanları böylece rezilliğe uğratır" (Haşr 5). [Buhârî, Megâzî 14, Hars 6, Cihâd 154, Tefsîr, Haşr; Müslim, Cihad 29, (1746); Tirmizî, Tefsir, Haşr, (3298); Ebu Dâvud, Cihâd 91, (2615).][30]

AÇIKLAMA:

1- Benî Nadîr Medine'de yaşayan üç büyük yahudi kabilesinden biri idi. Bunlar daha ziyade ziraat ve bilhassa hurmalıkları ile tanınmışlardı. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), aralarındaki antlaşma gereğine, Bi'r-i Mâûna

katliamından paçayı kurtaran Amr İbnu Ümeyye ed-Damrî'nin yanlışlıkla öldürdüğü Beni Kilab'tan iki kişinin diyetine ortak olmalarını teklif için onların yurduna uğramıştı. Bunlar Resulullah'ın birkaç sahâbesiyle yurtlarına gelmiş olmasını, bir suikast tertibi için iyi bir fırsat bildiler. "İstediğini verir, meseleyi hallederiz" dedikten sonra, sohbete tutup konuşurken, damdan üzerine bir değirmen taşı atmak üzere harekete geçtiler. Cenâb-ı Hakk vahyen, hazırlıklarını bildirince, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), bir işi varmış gibi sür'atle kalkıp Medine'ye gider. Beraberindekiler de bir müddet sonra Resulullah'a yetişirler. Onlara yahudilerin hazırlıklarını haber veren Aleyhissalâtu vesselâm, ani kalkışının sebebini açıklamış olur.
Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Muhammed İbnu Mesleme'yi göndererek "Beldemi terkedin. Burda artık benimle beraber yaşayamazsınız. Siz bana malumunuz olan suikast teşebbüsünde bulundunuz. Size on günlük mühlet tanıyorum. Bundan sonra kim görülürse boynu vurulacaktır" der.
Yahudiler göçmek için gerekli hazırlığa başlarlar. Bu esnada münafıkların lideri Abdullah İbnu Übey İbni Selül adam göndererek: "Memleketinizi terketmeyin, kalelerinizde kalın. Benim ikibin adamım var, kalelerinize girip sizi müdafaa ederler, gerekirse sizinle beraber ölürler. Ayrıca size Benî Kureyza (diğer bir yahudi kabilesi) ve Gatafanlı müttefikleriniz de yardımcı olur" der.
Benî Nadîr şefi bu vaade aldanıp Resulullah'a adam göndererek: "Biz yurdumuzu terketmiyoruz, elinden geleni arkaya koyma" der.
Resulullah: "Allahuekber!" der. Müslümanlar da tekbir getirirler. Aleyhissalâtu vesselâm: "Yahudiler harab oldu!" der.
Resulullah ve Ashab, hemen gidip Benî Nadîr'i kuşatırlar. Onlara ne diğer yaudilerden, ne Gatafan ve ne de Abdullah İbnu Übey'den hiç bir yardım ve destek gelmez.
Resulullah kuşatmayı daraltır ve hurmalarını yakar. Neticeden me'yus olan Benî Nadîr sulh teklif eder. Resulullah, silahları hariç, bineklerinin taşıyabileceği kadar eşya götürmelerine müsaade eder. Onlar bunu kabul ederler. Altıyüz deveye yükledikleri eşyalarıyla Hayber'e giderler. Böylece onbeş günlük muhasara sonunda Medine Benî Nadîr yahudilerinden temizlenmiş olur. Müslümanlara bol mal ve silah kalır: Elli zırh, elli kalkan, üçyüzkırk kılıç, silah yönüyle müslümanları fevkalâde güçlendirmiş olmalıdır.

2- Hassân İbnu Sâbit'in şiirinde geçen "Büveyre'de tutuşan yangın Beni Lüey reislerine ehemmiyetsiz geldi" beyti Kureyş'i kınamadır. Çünkü Kirmânî'nin dediğine göre, Kureyza'nın şefi Ka'b İbnu Esed'in Resulullah'la akdini bozarak Hendek harbine ihanet etmelerine Kureyş sebep olmuştu. Kureyş, müslümanlara

muhalefet eden her hareketin destekçesi idi. Resulullah kendilerine yönelecek olursa, yardım etmeyi vaadetmişlerdi.
3- Hassân'a cevap veren Ebu Süfyan İbnu'l-Hâris, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın amcaoğludur, henüz kâfirdir. Mekke fethinden sonra müslüman olmuştur.
Verdiği cevapta, yangının devamını Büveyre'nin etrafının da -yani Medine'nin- yanmasını diler. Ve böyle olunca "yangından siz mi uzaktasınız, biz mi? Yani bu yangından Mekke mi yoksa Medine mi zarar görecek görürsün!" der.
Esasen, yangın kâfire zarar veren bir eylem olmasına rağmen, o zaman için kafir olan Ebu Süfyan'ın, kâfirlerin aleyhine olan bir şeyi dilememesi gerekir diye hatıra gelir. Ancak Büveyre'nin etrafına sirayet eden bir yangının temenni edilmesi, Medine'nin yanmasını dilemektir. Bu ise müslümanların aleyhinedir.
4- Rivayetin Müslim'den kaydedilen vechinde hadise üzerine Haşr suresinin 5. âyetinin indiği belirtilmektedir. Aslında, Benî Nadîr yahudilerinin Medine'den sürülüşü, onların bu gidiş esnasında evlerini kendi elleriyle yıkışlarıyla ilgili muhtelif âyetler nazil olmuştur. Tefsir Bölümü'nde onlara temas ettiğimiz için burada tekrar etmeyeceğiz. (3. cilt 194. sayfa. 822 numaralı hadis; keza 823, 827 numaralı hadislere bakılmalıdır.)[31]

-4240 -2- وعن بنت محيصة عن أبيها قال:]لَمَّا أعْلَمَ اللّهُ تَعالى رسولَهُ # بمَا هَمَّتْ بِهِ الْيَهُودُ مِنَ الْغَدْرِ. قَالَ #: مَنْ ظَفِرْتُمْ بِهِ مِنْ رِجَالِ يَهُودَ فَاقْتُلُوهُ. قَالَتْ: فَوَثَبَ أبِي مُحَيِّصَةُ عَلى شَبيبَةَ، رَجُلٌ مِنْ تُجَّارِ يَهُودَ فَقَتَلَهُ، وَكَانَ عَمِّي حُوَيِّصَةُ إذْ ذَاكَ لَمْ يُسْلِمْ وَكَانَ أسَنَّ مِنْ أبِي. فَجَعَلَ يَضْرِبُهُ وَيَقُولُ: أيْ عَدُوَّ اللّهِ، أمَا وَاللّهِ لَرُبَّ شَحْمٍ في بَطْنِكَ مِنْ مَالِهِ. قَالَتْ: فَقَالَ لَهُ أبِي قَتَلْتُهُ ‘نَّهُ أمَرَنِى بذلِكَ مَنْ لَوْ أمَرَنِي بِقَتْلِكَ مَا تَرَكْتُكَ. قَالَتْ: فَأسْلَمَ عَمِّي عِنْدَ ذلِكَ[. أخرجه أبو داود .

2. (4240)- Bintu Muhayyisa, babasından naklediyor: "Allah Teâlâ Hazretleri, Peygamberine, yahudilerin tasarladıkları suikasdı bildirince, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Yahudi erkeklerden kimi yakalarsanız onu hemen öldürün!" ferman buyurdu. Bunun üzerine babam Muhayyısa (radıyallahu anh), yahudi tüccarlarından biri olan Şebîbe'nin üzerine atılıp öldürdü. Amcam Huvayyısa o sırada henüz

müslüman değildi ve babamdan daha yaşlıydı. Babama hem vuruyor ve hem de:
"Ey Allah'ın düşmanı! (onu nasıl öldürürsün?) Karnındaki yağ belki de onun malından!" diyordu. Babam şu cevabı verdi:
"Bana onu yapmamı öyle bir zat emretti ki, eğer seni öldürmemi emretse seni de sağ bırakmazdım." Amcam o esnada müslüman oldu." [Ebu Dâvud, Harac 22, (3002).][32]

-4241 -3- وعن ابن عمر رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]حَارَبَتِ النَّضِيرُ وَقُرَيْظَةُ رسولَ اللّهِ # فَأجْلَى بَنِي النَّضِيرِ وَأقَرَّ قُرَيْظَةَ، وَمَنَّ عَلَيْهِمْ حَتّى حَارَبَتْ قُرَيْظَةُ بَعْدَ ذلِكَ فقَتَلَ رِجَالَهُمْ وَقَسَّمَ نِسَاءَهُمْ وَأمْوَالَهُمْ وَأوْدَهُمْ بَيْنَ الْمُسْلِمِينَ[. أَخرجه الشيخان وأبو داود.»الجَءُ« النفي عن ا‘وطان .

3. (4241)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Nadîr ve Kureyza yahudileri Resulullah Aleyhissalâtu vesselâm ile savaştılar. O da Beni'n-Nadîr'i sürdü. Kureyza'yı yerinde bıraktı. Kureyza'ya ihsanda dahi bulundu. Sonradan onlar da Resulullah'la savaştılar. Aleyhissalâtu vesselâm da erkeklerini öldürdü, kadınlarını, mallarını, çocuklarını müslümanlar arasında taksim etti." [Buhârî, Megâzî 14, Müslim; Cihad 62, (1766); Ebu Dâvud, İmâret 23, (3005).][33]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, daha önce hikayelerini kaydettiğimiz Beni'n-Nadîr yahudilerinden başka, diğer büyük bir kitleyi teşkil eden Kureyza yahudilerinin akibetini haber vermektedir. İhanetlerinin cezası olarak erkeklerin katli; kadın, mal ve çocuklarının müslümanlar arasında taksim edilmesi.
Bunların hikâyesi şöyle gelişmiştir:
a) Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Hicretle Medine'ye gelir gelmez, Medine'de yaşayan muhtelif gruplarla aralarındaki münasebetleri düzenleyen yazılı bir vesika tanzim etmişti. Günümüzün tabiriyle Kanun-i esasî (veya Anayasa) olarak vasıflandırılan bu antlaşmanın[34] 25. maddesinin a bendinde yahudilerin müslümanlarla tek bir ümmet (camia) teşkil ettikleri, dinlerinde hür oldukları belirtilmiş, 43. ve 44. maddelerde Kureyş'e ve onlara yardım edenlere arka çıkılmayacağı, onlardan gelecek saldırıya karşı Medine'nin elbirliğiyle

müdafaa edileceği açık bir dille belirtilmişti.
b) Benî Kureyza, Hendek savaşı sırasında bu ahdi bozmuş şehri kuşatanların teşvik ve iğvalarına kapılarak savaşın en kritik bir anında Medine'yi kuşatan İslam düşmanlarıyla işbirliği yapmıştı. Bilhassa Kureyza'nın o tarafa geçişi, müslümanların durumunu fevkalade sarsmış, halkın moralini bozup direnme gücünü kırmış, insanların içine korku hâkim olmaya başlamıştı. Hususen cephe gerisinde kalan kadın ve çocuklar hakkında korku büyüktü. Müslümaların bu nazik devresini Kur'an-ı Kerim şöyle tasvir eder: "Onlar size yukarınızdan ve aşağınızdan gelmişlerdi. Gözler de dönmüştü. Yürekler ağızlara gelmişti. Allah için çeşitli tahminlerde bulunuyordunuz. İşte orada mü'minler denenmiş ve çok şiddetli sarsıntıya uğratılmışlardı" (Ahzab 10).[35]
Benî Kureyza'nın ihaneti, müslümanların durumunu sadece maddî değil, manevî bakımdan da sarsmıştı.
c) Ahzâbın içine giren nifak, beklenen zaferin gecikmesi, çıkan fırtınalar şeklinde tecelli eden ilahi nusret sonucu, Mekkelilerin bir gece âniden çekilmeleriyle atlatılan beladan sonra sıra Benî Kureyza yahudilerinin cezalandırılmasına gelmişti.
İbnu Sa'd'ın kaydına göre, Resulullah savaş yerinden dönüp Hz. Âişe (radıyallahu anhâ)'nın hücresine girer girmez. Cebrâil aleyhisselam gelerek:
"Allah sana Benî Kureyza yahudilerine yürümeni emrediyor. Ben onların üzerine gidiyorum. Tepelerine kalelerini sarsacağım!" der.
Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), derhal Ashab'a dellal çıkararak:
"Allah'ın Resûlü ikindi namazınızı Benî Kureyza yurdunda kılmanızı emrediyor!" duyurusunu yapar. Abdullah İbnu Ümmi Mektum'u Medine'ye halif bırakıp kendisi de cepheye koşar. Otuzaltı atlı, üçbin piyade ile Benî Kureyza kuşatılır. Resulullah seslenir: "Ey maymunların ve hınzırların kardeşleri! Benim, ben!"
Bu gazve hicretin beşinci yılında Zilkade ayının son haftasında bir çarşamba günü başlar. Onbeş gün sıkı bir muhasaradan sonra, Resulullah'a elçi gönderip:
"Bize Ebu Lübâbe İbnu Abdi'l-Münzir'i gönder!" derler.
Resulullah gönderir. Ancak bununla istişare ettikleri zaman onlara eliyle "kesileceksiniz" ma'nâsında boğazlanma işareti yapar. Ebu Lübâbe bu davranışına pişman olur ve "Allah ve Resulüne ihanet ettim" diye oradan ayrılıp Resulullah'a da uğramadan mescide gidip kendini bir direğe bağlar ve tevbesinin kabul edildiğine dair âyet gelmedikçe mescidden ayrılmamaya nezreder. 15 gün kadar yemeyi terkeder, bir ara düşüp bayılır, sonunda

tevbesinin kabulüne dair Tevbe suresinin 102. âyeti nâzil olur. Resulullah gelip elleriyle çözünceye kadar bağlarını çözmez.
d) Hendek savaşı sırasında omuzundan yara alan ve mescidde tedavi görmekte olan Sa'd İbnu Muaz için Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Allahım, Benî Kureyza'ya karşı içimde yanan öfke ateşi sönmeden ruhumu kabzetme!" ma'nâsında duada bulunur.
Sad İbnu Mu'az (radıyallahu anh) onların eskiden beri halifi (müttefiki) olması haysiyetiyle hakemliğini kabul ederler. Sad, "Allahın hükmü"ne muvafık olarak "Mukâtillerin öldürülmesine, kadın ve çocukların köleleştirilmesine ve mallarının taksimine hükmeder. Resulullah hükmün Allah'ın hükmüne muvafık olduğunu söyler. Eli kılıç tutan 600-700 arası Kureyzalı tesbit edilir. Evleri muhacirlere taksim edilir. Silah olarak 1500 kılınç, 300 zırh, 1000 ok, 1500 kalkan tesbit edilir.
Esirler arasında Reyhâne Bintu Amr'ı Resulullah kendisine cariye olarak alır. [36]

*** BENÎ KAYNUKA**

Yahudi kabilelerinin büyüklerinden biri de Benî Kaynuka idi. Kitabımızda bunlarla ilgili bir rivayet konmamıştır. Ancak, mevzuun bütünlüğü açısından burada kısaca bilgi vermede fayda var: Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bunların meselesini, daha erken devirde, Hicretin yirminci ayında, Şevval ortalarında halletmiştir.
Kaynukalılar münafıkların şefi Abdullah İbnu Übey'in halîfi idiler. Kuyumculuk ve sarraflıkla meşgul olurlardı, zengin kimselerdi. Müslümanların Bedir'de zafer elde etmeleri bunların hasedlerini kabartmış, kinlerini artırmıştı. Her fırsatta husumetlerini izhar ediyorlardı.
İbnu Sa'd'ın kaydettiğine göre, bunlar yahudiler arasında, savaşmayı bilen en cesur grubu teşkil ediyordu. Bedir'den sonra Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), bir gün onları: "Ey yahudiler Allah'tan korkun, Kureyş'in başına gelen bir belanın size de gelmesinden sakının, müslüman olun. Zaten anladınız ki ben hak peygamberim. Bunu kendi kitabınızda da görüyorsunuz. Üstelik Allah, bana tabi olmanız için sizden ahid de aldı!" mealinde sözlerle uyarmak isteyince biraz küstahça bir cevap vermişlerdi:
"Ey Muhammed! Galiba bizi kendi kavmin gibi zannettin. Harbetmeyi bilmeyen bir grupla karşılaşıp zafer kazanman sakın seni aldatmasın! Eğer seninle savaşacak olursak bizim nasıl insanlar olduğumuzu öğrenirsin!"

Resulullah'la aralarındaki antlaşmayı ilk bozan yahudi cemaati bunlar oldu. Belki de herkesçe bilinen -ve hatta İbnu Sa'd'ın rivayetinde ifade edilen doğru ise, Resulullah'ı bile üzerlerine gitmede teenniye sevkeden- şecaatleri, onları daha pervasız davranışlara sevkediyordu.
Bir gün, bir müslüman kadın Kaynuka çarşısına inmiş, bazı şeyler satarak, alış veriş yapmak üzere bir kuyumcuya girmişti. Dükkanda, kadının yüzünü açtırmaya çalışmışlar, muvaffak olamamışlardı. Bunun üzerine kadın farkına varmadan, çarşafının bir kenarını oturduğu yere rabtettiler. İşi bitip, çıkmak üzere kalkınca kadının çarşafı düştü ve avreti açıldı. Orada bulunan yahudiler gülüp eğlenerek kadınla dalga geçtiler. Bunun üzerine kadın imdat çığlığı atar. Bunu işiten bir müslüman koşup kuyumcuyu öldürür. Diğer yahudiler de müslümanı öldürürler.
Hadise büyür ve müslümanlarla Benî Kaynuka yahudileri arasında kopma hâsıl olur. Nâzil olan âyet, Resulullah'ı onlara karşı sert olmaya davet eder (Enfal 58). Kaleleri kuşatılır. Bir müddet dayanırlarsa da 15 gün kuşatma sonunda Resulullah'a istediği şart üzere sulh teklif etmek zorunda kalırlar. Resulullah bunları öldürmek istiyordu. Ancak tam bu sırada araya giren meşhur münafık Abdullah İbnu Übey:
"Ey Muhammed mevâlime iyilikte bulun" diye ısrar etti ve elini zırhının aralığına sokarak istediğini kopartıncaya kadar salmadı. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Bırak beni!" diye Abdullah'a, yüzünden okunacak kadar öfkelenip, bağırmasına rağmen: "Hayır, mevâlime iyilik yapıncaya kadar salmıyacağım!" diye ısrar etti.
Benî Kaynuka, Hazreçlilerin Halîfi idi. Bu sebeple Abdullah onlara arka çıkıyordu. Dörtyüz zırhsız, üçyüz zırhlı için şefaatçi oluyordu.
Sonunda Resulullah, onların Medine'yi terketmelerine izin verdi. Bunlardan bol ganimet kaldı. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) humus aldı. İlk humusun buradan alındığı söylenir.[37]
İbnu'l-Esir, el-Kâmil'de hadisenin tarifinde ihtilaf edildiğini belirtir.[38]

*** KA'B İBNU EŞREF'İN KATLİ**

-4242 -1- عن جابر رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَنْ لِكَعْبِ ابْنِ ا٭شْرَفِ، فَإِنَّهُ قَدْ آذَى اللّهَ وَرَسُولَهُ؟. فَقَالَ مُحَمَّدُ بْنُ مَسْلَمَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْهَ: أَتُحِبُّ أَنْ أَقْتُلَهُ؟ قَالَ: نَعَمْ. قَالَ: اَتَأذَنُ لِي فِي الْقَوْلِ فِيكَ؟ قَالَ: قُلْ . فَأَتَاهُ فَقَالَ

لَهُ: وَذَكَرَ مَا بَيْنَهُمَا وَقَالَ: إنَّ هذَا الرَّجُلَ قَدْ أرَادَ الصَّدَقَةَ وَقَدْ عَنَانَا. فَلَمَّا سَمِعَهُ قَالَ: وَأيْضاً واللّهِ لَتَمُلَّنَّهُ. قَالَ: إنَّا قَدْ اتَّبَعْنَاهُ اŒنَ وَنَكْرَهُ أنْ نَدَعَهُ حَتَّى نَنْظُرَ إلى أيِّ شَيْءٍ يَصِيرُ أمْرُهُ. ثُمَّ قَالَ: وَقَدْ أرَدْتُ أنْ تُسْلِفَنِي سَلَفاً. قَالَ: فَمَا تَرْهَنُنِي؟ قَالَ: مَا تُرِيدُ؟. قَالَ تَرْهَنُنِي نِسَاءَكُمْ. فَقَالَ: أنْتَ أجْمَلُ الْعَرَبِ، أنَرْهَنُكَ نِسَاءَنَا؟ قَالَ: فَتَرْهَنُونِي أوْدَكُمْ قَالَ: يُسَبُّ ابْنُ أحدِنَا، فَيُقَالُ رُهِنَ فِى وَسْقٍ أوْ وَسْقَيْنِ مَنْ تَمْرٍ. وَلكِنْ نَرْهَنُكَ الَّمَةَ، يَعْنِى السَّحَ. قَالَ: نَعَمْ؛ وَوَاعَدَهُ أنْ يَأتِيَهُ بِالْحَارِثِ بْنِ أوْسٍ وَأبِي عَبْسٍ ابْنِ جَبْرٍ وَعَبَّادِ بْنِ بِشْرٍ. قَالَ: فَجَاءُوا فَدَعَوْهُ لَيٍّْ. فنَزَلَ إلَيْهِمْ فَقَالَتْ لَهُ امْرَأتُهُ: إنِّي ‘سْمَعُ صَوْتاً كَأنَّهُ صَوْتُ الدَّمِ. فَقَالَ: إنَّمَا هُوَ مُحَمَّدُ بْنُ مَسْلَمَةَ وَرَضىعِى أبُو نَائِلَةَ، إنَّ الْكَرِيمَ لَوْ دُعِى إلَى طَعْنَةٍ لَيٍّْ ‘جَابَ. قَالَ مُحَمَّدٌ: إذَا جَاءَ فَسَوْفَ أمُدُّ يَدِي إلى رَأسِهِ، فإذَا اسْتَمْكَنْتُ مِنْهُ فَدُونَكُمْ. قَالَ: فَنَزَلَ وَهُوَ مُتَوَشِّحٌ. فَقَالُوا: نَجِدُ مِنْكَ رِيحَ الطِّيبِ؟ فقَالَ نَعَمْ: تَحْتِي فَنَةُ أعْطَرُ نِسَاءِ الْعَرَبِ؛ قَالَ مُحَمَّدٌ: فَتَأذَنَ لِي أنْ أشُمَّ مِنْهُ؟ قَالَ: نَعَمْ فَشُمَّ، فَتَنَاوَلَ فَشَمَّ. ثُمَّ قَالَ: أتَأذَنُ لِي أنْ أعُودَ؟ قَالَ: فَاسْتَمْكَنَ مِنْهُ، ثُمَّ قَالَ: دُونَكُمْ فَقَتَلُوهُ[. أخرجه الشيخان وأبو داود.»الوَسْقُ« بفتح الواو ستون صاعاً.»والَّمَةُ« مخففة: الدرع وجمعها م، آلة الحرب.»والمُتوشِّحُ بالرداء« هو الذي يجعله في وسطه كالوشاح الذي تجعله المرأة على خصرها .

1. (4242)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (bir gün):

"Ka'b İbnu'l-Eşref'in hakkından kim gelecek? Zira bu Allah ve Resûlüne ezâ veriyor!" buyurdular. Muhammed İbnu Mesleme (radıyallahu anh) atılarak: "Onu öldürmemi istermisiniz?" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Evet!" deyince Muhammed İbnu Mesleme: "Hakkınızda menfi şeyler söylememe de izin veriyor musunuz? [Güvenini kazanmamız için buna gerek olacak]" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm:

"[İstediğinizi] söyle[yin]" buyurdu.

Bunun üzerine Muhammed İbnu Mesleme (radıyallahu anh) Ka'b-İbnu'l-Eşref'e gelip onunla konuştu, aralarındaki (eski) dostluğu hatırlattı ve:

"Şu adam var ya, sadaka istiyor ve bize sıkıntı oluyor!" dedi.

Ka'b bunu işitince: "Ha şöyle! Vallahi ondan daha da çekeceksiniz!" dedi.
Muhammed İbnu Mesleme:
"Biz ona şimdi gerçekten tâbi olduk. Onu büsbütün terkedip sonunun ne olacağını seyretmekten de korkuyoruz" dedi.
Ka'b: "Söyle bana dedi, içinde ne var, ne yapmak istiyorsunuz?"
Muhammed: "Onu yalnız bırakmak, ondan ayrılmak istiyoruz" deyince, Ka'b: "Şimdi beni mesrur ettin" dedi.
Muhammed ilave etti: "Bana biraz ödünç vermeni talebediyorum.." dedi. Ka'b da: "Bana rehin olarak ne bırakacaksın?" diye sordu. Muhammed İbnu Mesleme: "Ne istersin?" dedi. Ka'b: "Kadınlarınızı bana rehin bırakmalısın!" dedi.
"Ama sen Arapların en yakışıklısısın. Sana kadınlarımızı nasıl rehin bırakalım? [Şu yakışıklılığın sebebiyle hangi kadın nefsini senden men edebilir?]" dedi. Ka'b: Öyleyse çocuklarınızı rehin bırakırsınız!" dedi.
"Ama nasıl olur, birimizin çocuğuna hakaret edip: "Bir veya iki vask hurma karşılığında rehin edildin" diye başına kakarlar. Ama sana zırhları yani silahı rehin bırakalım" dedi. (Kab bu teklifi makul bulup:)
"Pekala, bu olur!"dedi. Bunun üzerine Muhammed İbnu Mesleme, ona el Hâris İbnu'l-Evs, Ebu Abs İbnu Cebr ve Abbâd İbnu Bişr ile birlikte gelmek üzere randevulaştı.
Bunlar geceleyin gelip onu (dışarı) çağırdılar. Ka'b yanlarına indi. Kadını: "Ben bazı sesler işitiyorum, bu sanki kan sesidir (gitme!)" dedi.
Ancak O: "Hayır, bu gelen Muhammed İbnu Mesleme ile süt kardeşi ve Ebu Nâile'dir. Mert kişi geceleyin yaralanmaya bile çağırılsa icabet eder!" dedi.
Muhammed İbnu Mesleme arkadaşına: "Gelince, ben elimi başına uzatacağım. Onu tam yakaladım mı göreyim sizi!" dedi. Ka'b kılıncını kuşanmış olarak indi.
"Sende tîyb kokusu hissediyoruz!" dediler. Ka'b: "Evet! nikahımda falan kadın var. Arap kadınlarının (sevdiği) kokuyu sürüyorum" dedi. Muhammed İbnu Mesleme: "Ondan koklamama müsaade eder misin?" dedi.
Ka'b: Tabi ederim, kokla!" dedi. Muhammed yakalayıp kokladı. Sonra:
"Bir kere daha koklamama müsaade eder misin?" dedi. Sonra onu yakaladı.
"Göreyim sizi!" dedi ve orada öldürdüler." [Buhârî, Megâzî 15, Rehn 3, Cihâd 158, 159; Müslim, Cihad 119, (1801); Ebu Dâvud, Cihad 169, (2768).][39]

AÇIKLAMA:

Ka'bu'l-Eşref aslen Araptır. Babası, Benî Tay Kabilesinin bir kolu olan

Nebhânlıdır. Bir kan davasına karıştığı için Cahiliye devrinde Medine'ye gelip yerleşmiştir. Medine'de Beni'n-Nadîr'e dost olmuş, onlardan kız alarak evlenmiştir. Ka'b bu evliliğin mahsûlüdür. Ka'b uzun boylu, cüsseli bir insandı. Kafası iri, karnı iriydi. Annesi Akîle Bintu Ebi'l-Hukayk, yahudi olması ve yahudi kültürü üzerine yetişmesi sebebiyle Ka'b Arap değil, yahudi biliniyordu. Şâir bir insandı. Bedir savaşından sonra müslümanlar aleyhine hicviyeler yazdı. Mekke'ye gitti. İbnu Vedâ'ti's-Sehmî'nin yanına indi. Bu zat, el-Muttalib'in babası idi. Hassan İbnu Sâbit bunu ve karısı Atîke Bintu Üseyd'i hicvetti. Bunun üzerine kadın Ka'b'ı tardetti. Ka'b tekrar Medine'ye döndü. Müslüman kadınları üzerine aşk şiirleri yazdı. Müslümanlar bu şiirlerden fevkalâde rahatsız oldular. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a karşı da hicviyeler düzüyor, Kureyşli kâfirleri aleyhte tahrik ediyordu. Resulullah Medine'ye geldiğinde halk karışıktı. Hepsiyle sulh içerisinde yaşamak istiyordu. Ancak yahudi ve müşrik olanlar müslümanlara fazlaca eziyet veriyorlardı. Cenâb-ı Hakk başlangıçta Resûlüne ve müslümanlara sabır emrediyordu. Ka'b bu eza işinden vazgeçmeyip, dozajını artırınca, Aleyhissalâtu vesselâm bir grup göndererek Ka'b'ı öldürtmesini Sa'd İbnu Mu'âz'a emretti.
Kab'ın öldürülmesi Hicretin üçüncü senesinin Rebiyyülevvel ayına rastlar.
Rivayetler onun Mekke'ye gidince Ka'be'nin örtüsünün yanında Mekkelilerle, müslümanlara karşı mücadele etmek üzere antlaşma yaptığını belirtir. Bu sırada Mekkeliler: "Onun dini mi,yoksa bizim dinimiz mi daha hakka yakın?" diye sorarlar. Ka'b "Sizin dininiz!" cevabını verir.
İbnu Hacer Ka'b'ın öldürülmesine bir başka sebep daha kaydeder. Buna göre: "Ka'b bir yemek hazırlar. Yahudilerden bir gruba da: "Muhammed'i bir ziyafete çağıracağım, gelince siz bir punduna getirip öldürün" dedi. Ziyafet hazırlandı. Resulullah da çağrıldı. Birkaç ashabıyla gelmişti. Oturduktan sonra Cebrâil aleyhisselam, heriflerin planını haber verdi. Resulullah kalktı ve Cebrail'in kanatlarıyla örtünerek dışarı çıktı. Resulullah'ı kaybedince onlar da dağıldı. Aleyhissalâtu vesselâm, işte bu sırada "Ka'b'ı bana kim halledecek?" demiştir.
Şu halde Ka'b'ın öldürülmesi sadece hicvedici şiirler yazması sebebiyle değildir. Daha başka muzır faaliyetleriyle bu cezaya müstehak olmuştur.
Rivayetler onun öldürülmesini üzerine alan Muhammed İbnu Mesleme'nin, Ka'b'ın kız kardeşinin oğlu yani yeğeni olduğunu belirtir. Keza bu işte adı geçen Ebu Nâile de Kab'ın süt kardeşidir. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Eğer yapacaksan acele etme, (planını iyi hazırla), hatta Sa'd İbnu Muazla da istişâre et" buyurur. Sa'd'la istişare eder. Sa'd, kendisine "Ona git, ihtiyacını aç ve

veresiye olarak yiyecek iste!" tavsiyesinde bulunur.

* Başka rivayetler, Muhammed İbnu Mesleme'nin Resulullah'tan, kendisinden şikayette bulunma, fikrini ve sözlerini kınama hususunda izin isteyip Ka'b'a: "Bu adamın gelişi bize bir bela olmuştur, bütün Araplar bizimle savaştı ve tek bir yaydan ok attılar" dediğini; Resulullah'ın, öldürme ekibini, Bakîu'l-Garkad'a kadar uğurladığını, onları gönderip: "Allah'ın ismi üzere gidin. Allahım bunlara yardımcı ol!" dediğini kaydeder.

* Hadise üzerine, ertesi gün, "efendimiz öldürüldü" diyerek, yahudiler Resulullah'a gelirler. Aleyhissalâtu vesselâm, bir bir onun yaptıklarını, müslümanlara verdiği eziyetleri anlatarak ölümü hakettiğini açıklar. Yahudiler itiraz etmeye, cevap vermeye mecal bulamazlar.
Bu vak'adan sonra büyük bir korkuya düşen yahudiler, sinerler ve yıkıcı faaliyetlerden ellerini çekerler.
Süheylî Ebu Hanîfe'ye muhalif olarak:
"Ka'b'ın öldürülme hadisesi, muâhid (sulh antlaşması yapan) kimse, Şâri'e sebbettiği, hakarette bulunduğu takdirde katlinin caiz olduğunu ifade eder" demiştir.
İbnu Hacer Süheylî'ye hak vermez. Bu hadisenin harp haline giren bir hadise olduğuna dair deliller kaydeder ve "Kıssada, müşrikin -umumî davet kendisine ulaşmış ise- İslam'a davet edilmeden öldürülebileceğine delil vardır" der.

* Hadis, savaş sırasında, ihtiyaç duyulan her şeyin söylenebileceğine delildir. [40]

*** EBU RAFİ ABDULLAH İBNU EBİ'L-HUKAYK'IN ÖLDÜRÜLMESİ**

-4243 -1- عن البراء رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]بَعَثَ رَسُولُ اللّهِ # رَهْطاً إلى أبِي رَافِعٍ فَدَخَلَ عَلَيْهِ عَبْدُاللّهِ بْنُ عُتَيْكٍ بَيْتَهُ لَيْ وَهُوَ نَائِمٌ فَقَتَلَهُ[.

1. (4243)- Hz. Bera (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Ebu Râfi'e bir heyet gönderdi. Abdullah İbnu Atîk, geceleyin evine girerek, onu uyurken öldürdü."[41]

-4244 -2- وفي رواية قال:]بَعَثَ رَسُولُ اللّهِ # إلى أبِى رَافِعٍ الْيَهُودي رِجَاً

مِنَ ا٭نْصَارِ وَأمَّرَ عَلَيْهِمْ عَبْدَاللّهِ بْنَ عُتَيْكٍ، وَكَانَ أبُو رَافِعٍ يُؤْذِي رسولَ اللّهِ # وَيُعِينُ عَلَيْهِ. وَكَانَ أبُو رَافِعٍ فِي حِصْنٍ لَهُ بِأرْضِ الْحِجَازِ. فَلَمَّا دَنَوْا مِنْهُ وَقَدْ غَرَبَتِ الشَّمْسُ وَرَاحَ النَّاسُ بِسَرْحِهِمْ. قَالَ عَبْدُاللّهِ ٭صْحَابِهِ: اجْلِسُوا مَكَانَكُمْ فَإنِّي مُنْطَلِقٌ ومُتَلَطِّفٌ لِلْبَوَّابِ لَعَلِّي أنْ أدْخُلَ. فَأقْبَلَ حَتّى دَنَا مِنْ الْبَابِ. ثُمَّ تَقَنَّعَ بِثَوْبَهِ كَأنَّهُ يَقْضِي حَاجَةً، وَقَدْ دَخَلَ النَّاسِ. فَهَتَفَ بِهِ الْبَوابُ يَا عَبْداللّهِ إنْ كُنْتَ تُرِيدُ أنْ تَدْخَلَ فَادْخُلْ. فإنِّي أُرِيدُ أنْ أُغْلِقَ الْبَابَ. فَدَخَلْتُ فَكَمَنْتُ. فَلَمَّا دَخَلَ النَّاسَ أغْلَقَ الْبَابَ ثُمَّ عَلَّقَ ا٭غَالِيقَ على وَتَدٍ. قَالَ: فَقُمْتُ إلى ا٭قَالِيدِ فَأخَذْتُهَا فَفَتَحْتُ الْبَابَ، وَكَانَ أبُو رَافِعٍ يُسْمَرُ عِنْدَهُ. وَكَانَ فِي عَلِيِّ لَهُ. فَلَمَّا ذَهَبَ عَنْهُ أهْلُ سَمَرِهِ صَعِدْتُ إلَيْهِ فَجَعَلْتُ كُلَّمَا فَتَحْتُ بَاباً أغْلَقْتُ عَلي ّ مَنْ دَاخِلٍ. قُلْتُ: إنِ الْقَوْمُ نَذِرُوا لِي لَمْ يَخْلُصُوا إلَيَّ حَتّى أقْتُلَهُ. فَانْتَهَيْتُ إلَيْهِ فَإذَا هُوَ فِي بَيْتٍ مُظْلِمٍ وَسْطِ عِيَالِهِ، َ أدْرِي أيْنَ هُوَ مِنَ الْبَيْتِ. فَقُلْتُ: أبَا رَافِعٍ: فَقَالَ: مَنْ هذَا؟ فَأهْوَيْتُ نَحْوَ الصَّوْتِ فَأضْرِبُهُ ضَرْبَةً بِالسَّيْفِ وَأنَا دَهِشٌ، فَمَا أغْنَيْتُ شَيْئاً، وصَاحَ! فَخَرَجْتُ مِنَ الْبَيْتِ. فَأمْكُثُ غَيْرَ بَعِيدٍ. ثُمَّ دَخَلْتُ إلَيْهِ فَقُلْتُ: مَا هذَا الصَّوْتُ: يَا أبَا رَافِعٍ. فَقَالَ: ٭مِّكَ الْوَيْلُ، إنَّ رَجُ فِي البَيْتِ ضَرَبَنِي قَبْلِ بِالسَّيْفِ. قَالَ: فَأضْربُهُ ضَرْبَةً أثْخَنَتْهُ وَلَمْ أقْتُلْهُ. ثُمَّ وَضَعْتُ صَبِيبَ السَّيْفِ فِي بَطْنِهِ حَتّى أخَذَ فِي ظَهْرِهِ، فَعَرَفْتُ أنِّي قَتَلْتُهُ. فَجَعَلْتُ أفْتَحُ ا٭بْوَابَ بَاباً بَاباً حَتّى انْتَهيتُ إلى دَرَاجَةٍ لَهُ. فَوَضَعْتُ رِجْلِي، وَأنَا أرَى أنِّى قَدِ انْتَهَيْتُ إلِى ا٭رْضِ، فَوَقَعْتُ فِي لَيْلَةٍ مُقْمِرَةٍ فَانْكَسَرَتْ سَاقِي فَعَصَبْتُهَا بِعِمَامَتِي. ثُمَّ انْطَلَقْتُ حَتّى جَلَسْتُ عَلى الْبَابِ. فَقُلْتُ: َ أخْرَجُ اللَّيْلَةَ حَتّى أعْلَمَ أقَتَلْتُهُ؟ فَلَمَّا صَاحَ الدُّيكِ قَامَ النَّاعِي عَلى السُّورِ. فقَالَ: أنعِي أبَا رَافِعٍ تَاجِرَ أهْلِي الْحِجَازِ. فَانْطَلَقْتُ إلى أصْحَابِي. فَقُلْتُ: النَّجَاءَ، فَقَدْ قَتَلَ اللّهُ أبَا رَافِعٍ. فَانْتَهَيْتُ إلى النَّبِيِّ # فَحَدَّثْتُهُ. فقَالَ لِي: ابْسُطْ رِجْلَكَ فَبَسَطْتُ رِجْلِي فَمَسَحَهَا فَكَأنَّهَا لَمْ أشْتَكِهَا قَطُّ]. أخرجه البخاري، وأسقط في التجريد الرواية الثانية.و»صَبِيبُ السَّيْفِ« بالصاد المهملة: طرفه

.

2. (4244)- Bir başka rivayette şöyle der: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)

yahudi Ebu Râfi'e, Ensar'dan bir grup adam gönderip, başlarına da Abdullah İbnu Atîk'i koydu.
Ebu Rafi', Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a eza veriyor ve aleyhinde çalışmalar yapıyordu. Ebu Râfi', Hcaz bölgesindeki kendine has bir kalede oturuyordu. Kaleye yaklaştıkları zaman güneş batmıştı. Halk artık sürüleriyle dönüyordu.
Abdullah arkadaşlarına: "Siz burada oturun ve yerinizden ayrılmayın. Ben gidip, kapıcılara biraz iltifat edip, içeri girme imkânı arayacağım" dedi ve ilerledi. Kapıya kadar geldi. Kazayı hâcet yapıyormuş gibi elbisesini toparladı. İnsanlar içeri girmişti. Kapıcı seslendi.
"Ey Allah'ın kulu, girmek istiyorsan gir. Kapıyı kapatacağım (çabuk ol)!" dedi.
Ben de girdim ve (bir köşeye) gizlendim. Halk tamamen girince kapıyı kapattı. Sonra da anahtarları bir kazığa taktı.
Ben (müsait bir anda) kalkıp anahtarları alıp kapıyı açtım. Ebu Râfi evinde gece sohbeti yapıyordu. Ve hususi bir köşkte idi.
Sohbet arkadaşları dağılınca, yanına çıktım. Her bir kapıyı açıp girdikçe içeriden üzerime kapadım. "Eğer halkın haberi olur da beni öldürmeye azmederlerse, ben Ebu Râfi'î öldürmeden ona ulaşamasınlar" diye böyle yaptım. Sonunda yanına kadar geldim. Köşkün ortasında yer alan karanlık bir odadaydı. Ancak, odanın neresinde olduğunu bilemiyordum.
"Ebu Râfi" diye seslendim.
"Kim o?" dedi. Sese doğru yöneldim. Heyecan içerisinde bir kılıç darbesi indirdim, ama boşa gitti. Adam bir çığlık attı. Hemen odadan çıktım. Azıcık bekleyip tekrar girdim. [sesimi değiştirip, yardıma gelmiş gibi:]
"O ses de ne? ey Ebu Râfi" dedim.
"Kahrolası, odada biri var az önce bana kılıç vurdu" dedi.
(Yerini iyice keşfetmiştim), bir darbe daha indirdim. Yaraladım, fakat öldürümedim. Sonra kılıcın ucunu karnına sapladım, sırtına kadar dayandı. Öldürdüğümü anladım. Geri dönüp, kapıları teker teker açmaya başladım. Merdivene kadar geldim. Ayağımı bastım. Yere kadar ulaştığımı zannettim. Ay ışığıyla aydınlık bir gecede düştüm. Bacağım kırıldı. Sarığımla sardım. Sonra gidip kapının önüne oturdum. Onu gerçekten öldürdüm mü, öğreninceye kadar bu gece kaleden dışarı çıkmayacağım" dedim.
Horozlar ötünce, surların üzerinden ölüm ilan edildi. Ölüm habercisi:
"Hicaz ahalisinin tüccarı Ebu Râfi'in ölümünü duyuruyorum!" diye bağırıyordu.
Ben hemen arkadaşlarımın yanına gittim.
"Zafer! dedim, Allah Ebu Râfi'in canını aldı!"

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a geldim, olup biteni anlattım. Bana: "Uzat ayağını!" buyurdular. Ben de ayağımı uzattım. Meshediverdi. Sanki hiçbir şey olmamış gibi hiçbir rahatsızlık kalmadı." [Buhârî, Megâzî 16, Cihad 155.] [42]

-4245 -3- وعن عبدالرحمن بن كعب:]أَنَّ النَّبِيَّ #: نَهى الَّذِينَ قَتَلُوا اِبنَ أبِي الْحُقَيْق عَنْ قَتْلِ النِّسَاءِ وَالْوِلْدَانِ. فقَالَ رَجُلٌ مِنْهُمْ: لَقَدْ بَرَّحَتْ امْرَأتُهُ عَلَيْنَا بِالصِّيَاحِ فَأرْفَعُ السَّيْفَ عَلَيْهَا فَأذْكُرَ النَّهى فَأكُفُّ، وَلَوْ ذلِكَ سَتَرَحْنَا منْهَا[. أخرجه مالك.

3. (4245)- Abdurrahman İbnu Ka'b (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) İbnu Ebi'l-Hukayk'ı öldürenleri, (bu işe giderken) kadın ve çocukları öldürmekten nehyetmişti. Onlardan bir adam dedi ki: "Karısı bağırmalarıyla bize sıkıntı olmuştu. Kılıncı sıyırıp tepesine kaldırdım. (Vuracağım sırada) Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı (n tenbihini) hatırladım ve kendimi tuttum. Bu tenbih olmasaydı ondan da rahata erecektik." [Muvatta, Cihad 8, (2, 447).][43]

AÇIKLAMA:

1- Ebu Rafi' Abdullah İbnu Ebi'l-Hukayk'a Sellâm İbnu Ebi'l-Hukayk da denmektedir. İbnu İshak'ın anlattığına göre, "Evs'e mensub olanlar Ka'bu'l-Eşref'i öldürünce, Hazrecliler de Sellâm İbnu Ebi'l-Hukayk'ın öldürülmesi için izin istediler. Bu herif Hayber'de oturuyordu. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) da izin verdi." Abdullah İbnu Ka'b İbni Mâlik (radıyallahu anhümâ) şöyle anlatır: "Allah'ın, Resûlü (aleyhissalâtu vesselâm)'a yatpığı lütuflardan biri şu idi: "Evs ve Hazrec daima birbirine rakib iki pehlivan gibiydiler. Evs her ne zaman hayırlı bir iş yaptı mı, Hazrec mutlaka şöyle derdi: "Vallahi, onlar bu amelleriyle fazilette bizi geçtiler!" Evs de böyleydi. Evs, Ka'b İbnu'l-Eşref'i öldürünce Hazrecliler (biraraya gelip) Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a Ka'bu'l-Eşref kadar düşmanlıkta ileri giden bir başka şahıs hakkında müzakerede bulundular. Hayber'de ikamet etmekte olan Ebu'l-Hukayk'ı hatırladılar."

2- Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a Ebu Râfi'in verdiği eza, onun,

müslümanların aleyhinde çalışanlara maddi destek sağlamasından ileri geliyordu. Bir rivayette: "Arap müşriklerinden Gatafan ve diğerlerine, "Resulullah'a karşı bol mal veriyordu denmiştir. Bazı rivayetlerde de, müslümanlara karşı, -aynen Hendek savaşında olduğu gibi- müşrik Arapları tek bir ittifakta birleştirmeye çalıştığı belirtilir.

3- Hadisten Çıkarılan Bazı Hükümler

* Kendisine davet ulaştığı halde küfürde ısrar eden müşrikleri aldatıp, âni baskında bulunmak caizdir.

* Resulullah aleyhinde, eli, malı, dili ile çalışanların öldürülmesi caizdir.

* Ehl-i harb'e karşı casusluk caizdir.

* Müşriklere savaşta şiddetli davranmak caizdir.

* Maslahat için sözü mübhem tutmak caizdir.

* Az sayıda müslümanın çok sayıda müşriğe saldırması caizdir.

* Delil ve alâmete dayanarak hüküm vermek caizdir. Çünkü İbnu Atik, sesine dayanarak Ebu Râfi'e hükmetmiş, ölüm ilanına dayanarak onun öldüğüne hükmetmiştir. (Her şeyde görerek hükme gitmek imkansızdır.)[44]

*** UHUD GAZVESİ**

4246-1- عن زيد بن ثابت رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]لَمَّا خَرَجَ النَّبِيُّ # إلى أُحُدٍ رَجَعَ نَاسٌ مِمَّنْ كَانَ خَرَجَ مَعَهُ، وكَانَ أصْحَابُ النَّبِيِّ # فِيهِمْ فِرْقَتَيْنِ. قَالَتْ فِرْقَةٌ: نُقَاتِلُهُمْ؛ وَقَالَتْ فِرْقَةٌ: لاَ نُقَاتِلُهُمْ. فَنَزَلَتْ: فَمَا لَكُمْ فِي الْمُنَافِقِينَ فِئَتَيْنِ؛ وَقَالَ #: إنَّهَا طَيْبَةُ تَنْفِي الدَّجَّالَ كَمَا يَنْفِي الْكِيرُ خَبَثَ الحَدِيدِ[. أخرجه الشيخان والترمذي .

1. (4246)- Zeyd İbnu Sâbit (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Uhud'a çıktığı zaman, (bir müddet sonra) O'nunla beraber çıkanlardan bir kısmı geri döndü. [Bunlar hakkında] Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ashabı ikiye ayrıldı. Bir grup: "Bunları öldürelim" diyordu. Öbür grup ise: "Hayır onları öldürmeyelim" diyordu. Bu ihtilaf üzerine şu âyet nâzil oldu:

"(Ey Müslümanlar!) Münafıklar hakkında iki fırka olmanız da niye? Allah onları yaptıklarından dolayı baş aşağı etmiştir. Allah'ın saptırdığını siz mi yola getirmek istiyorsunuz? Allah'ın saptırdığı kimseye sen hiç yol bulamayacaksın" (Nisa 88).
Resulullah da şöyle buyurdu: "Burası Taybe'dir. Deccâl'ı sürer çıkarır, tıpkı körüğün, demirin pasını çıkardığı gibi." [Buhârî, Megâzî 17, Fedâilu'l-Medine 10, Tefsir, Nisa 15; Müslim, Münafıkun 6, (2776); Tirmizî, Tefsir, Nisa (3031).] [45]

AÇIKLAMA:

1- Uhud savaşını en sonda anlatacağız. Sadedinde olduğumuz hadiste geçen bir-iki noktayı kısaca açıklamamızda gerek var:

2- Burada temas edilen geri dönenler, bakşa rivayetlerde tasrih edildiği üzere, meşhur münafık Abdullah İbnu Ubey ve onun etrafındaki adamlarıdır. Abdullah da Resulullah gibi şehrin içinde kalınması reyinde idi. Ancak dışarı çıkmak isteyenler ağır basınca Resulullah, çıkma istikametinde karar almış, düşmanı Uhud'da karşılama emrini vermişti. İşte bunu bahane eden münafıkların lideri, adamlarına: "Muhammed onlara uydu, bana isyan etti, kendimizi niye öldürtelim?" diyerek muhariblerin üçte birini peşine takarak ordudan ayrıldı.

3- Hadiste medar-ı bahs edilen iki fırkadan maksad, Abdullah İbnu Ubey'le birlikte geri dönenler hakkında verilecek hüküm hususunda ortaya çıkan iki görüş sahipleridir. Rivayetten de anlaşıldığı üzere, bir grup, en kritik anda cepheyi terkeden münafıkların öldürülmesi traftarıydı. Diğer grup ise buna karşı idi. Münakaşa büyüyünce, mesele üzerine, kaydettiğimiz âyet nâzil olmuştur.Ancak âyetin iniş sebebiyle ilgili başka rivayetler de var. Burada o teferruata girmeyeceğiz.

4- Medine için, hadiste Taybe ismi kullanılmaktadır. Bazı hadislerde eski adı Yesrib olan Medine-i Münevvere'nin Resulullah tarafından Taybe, Tâbe diye tesmiye edildiği belirtilir. Her ikisi de güzel koku ma' nâsına gelen tıyb kökünden gelir. Medine şehrinin sürüp çıkması, kötülükleri içerisinde barındırmaması demektir. Buharî'nin bir rivayetinde "O Taybe'dir günahı sürüp çıkarır"; Tirmizî'de "Hubsu, yani pisliği sürer çıkarır" denmiştir.
Bu, Medine'de kalbinde kötülük olanların barınamayacağını ifade eder. Nitekim

demirci de madenin cevherinden curufunu ateş yardımıyla temizler.[46]

-4247 -2- وعن البراء بن عازب رَضِيَ اللهُ عَنْهما قال:]لَقِينَا الْمُشْرِكِينَ يَوْمِئذٍ وَأجْلَسَ النَّبِيُّ # جَيْشاً مِنَ الرُّمَاةِ وَأمَّرَ عَلَيْهِمْ عَبْدَاللّهِ بْنَ جُبَيْرٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه؛ وقَالَ: َ تَبْرَحُوا، إنْ رَأيْتُمُونَا ظَهَرْنَا عَلَيْهِمْ فَ تَبْرَحُوا، وَإنْ رَأيْتُمُوهُمْ ظَهَرُوا عَلَيْنَا فَ تُعِينُونَا. فَلَمَّا لَقِيْنَاهُمْ هَرَبُوا، حَتّى رَأيْتُ النِّسَاءَ يَشْدُدْنَ في الْجَبَلِ قَدْ رَفَعْنَ عَنْ سُوقِهِنَّ قَدْ بَدَتْ خَخِلُهُنَّ فَأخَذُوا يَقُولُونَ: الغَنِيمَةَ الْغَنِيمَةَ. فقَال عَبْدُاللّهِ بْنُ جُبَيْرٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه عَهِدَ رَسُولُ اللّهِ #: أنْ َ تَبْرَحُوا. فَأبَوْا فَلَمَّا أبَوْا صُرِفَتْ وُجُوهُهُمْ. فَأُصِيبَ سَبْعُونَ قَتِيً. فَأشْرَفَ أبُو سُفْيَانَ. فقَالَ: أفِي الْقَوْم مُحَمَّدٌ؟ فقَالَ: َ تُجِيبُوهُ. فقَالَ: أفِى الْقَوْم ابْنُ أبِي قُحَافَةَ؟ فقَالَ: َ تُجِيبُوهُ فقَالَ: أفِي الْقَوْم ابْنُ الْخَطّابِ؟ فَلَمْ يُجِيبهُ أحَدٌ. فقَالَ: إنَّ هؤُءِ قُتِلُوا، وَلَوْ كَانُوا أحْيَاءً َجَابُوا. فَلَمْ يَمْلِكْ عُمَرُ رَضِيَ اللّهُ عَنْه نَفْسَهُ. فقَالَ: كَذَبْتَ يَا عَدُوَ اللّهِ، أبْقَى اللّهُ لَكَ مَا يُحْزِنُكَ قَالَ أبُو سُفْيَانَ: اعْلُ هُبَلُ. فقَالَ #: أجِيبُوهُ. قَالُوا مَا نَقُولُ؟ قَالَ، قُولُوا: اللّهُ أعْ وَأجَلُّ. قَالَ أبُو سُفْيَانَ: لَنَا الْعُزَّى وَ عُزَّى لَكُمْ. فقَالَ #: أجِيبُوهُ. قَالُوا مَا نَقُولُ؟ قَالَ قُولُوا: اللّهُ مَوْنَا وَ مَوْلى لَكُمْ. قَالَ أبُو سُفْيَانَ: يَوْمٌ بِيَوْمٍ، وَالْحَرْبُ سِجَالٌ؛ وَتَجِدُونَ مُثْلَةً لَمْ آمُرْ بِهَا وَلَمْ تَسُؤْنِي. فقَالَ # أجِيبُوهُ. قَالُوا: مَا نَقُولُ؟ قَالَ قُولُوا: َ سَواءَ، قَتَنَا في الْجَنَّةِ وَقَتَْكُمْ فِى النَّارِ[. أخرجه البخاري وأبو داود، إلى قوله لَمْ تُسُؤنِي وَأخْرَجَ باقيه رزين.»الشَّدُّ« العدو.وقوله »اعلُ« أمر بالعلو.»وهُبَلُ« اسم صنم.»الحَرْبُ سِجَالٌ« أي تكون لنا مرة ولكم مرة، كما يكون للمستقين بالدلو وهو السجل، ولهذا دلو ولهذا دلو.»المُثْلَةُ« تشويه خلقة القتيل بقطع أو جدع .

2. (4247)- Bera İbnu Âzib (radıyallahu anh) anlatıyor: "O gün müşriklerle karşılaştık. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ok atıcılarından müteşekkil [elli kişilik] bir grup askeri ayırıp, başlarına Adullah İbnu Cübeyr (radıyallahu anh)'ı tayin etti. Ve şu tenbihte bulundu."

"Hiç bir surette yerinizden ayrılmayın! Hatta bizim onlara galip geldiğimizi

görseniz bile yerinizden ayrılmayın. Onların bize galebe çaldıklarını [ve kuşların cesetlerimize üşüştüklerini] görseniz dahi [ben size adam göndermedikçe] bize yardıma gelmeyin."
Müşriklerle karşılaştığımız zaman [Allah onları hezimete uğrattı ve] kaçtılar. Hatta dağa hızla kaçan kadınların eteklerini topladıklarını gördüm. (Ayak bileklerindeki) halkaları bile gözüküyordu. (Bizimkiler) şöyle demeye başlamışlardı: "Ganimet, ganimet!"
Abdullah İbnu Cübeyr (radıyallahu anh):
"Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)[ın size ne söylediğini unuttunuz mu?] "yerlerinizi terketmeyin" diye tenbihledi!" dedi ise de (okçular) dinlemediler. ["Vallahi, biz de arkadaşlarımızın yanına gdip, ganimet alacağız" dediler.] Onlar bu emre itiraz edince, yüzleri ters çevrildi, (ne yapacağını bilemeyen şaşkınlara döndüler ve) [mağlup oldular]. Yetmiş ölü verildi. Ebu Süfyan ortaya çıkıp: "Aranızda Muhammed varmı?" diye sordu. Aleyhissalâtu vesselâm "Ona cevap vermeyin!" dedi. Ebu Süfyan tekrar sordu: "Aranızda İbnu Ebî Kuhâfe var mı?"
Resulullah yine: "Cevap vermeyin" buyurdu. Ebu Süfyan:
"Aranızda İbnu'l-Hattâb varmı?" diye sordu.Hiç kimse ona cevap vermedi. O zaman Ebu Süfyan: "Bunların hepsi öldürüldüler. Eğer sağ olsalardı cevap verirlerdi!" dedi. Bu söz karşısında Hz. Ömer (radıyallahu anh) kendini tutamadı: "Ey Allah düşmanı yalan söyledin. Sana üzüntü verecek şeyleri Allah ibkâ etsin!" dedi. Ebu Süfyan: "(Şanın) yüce olsun Ey Hübel!" dedi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Buna cevap verin!" emretti. Ashab:
"Ne diyelim?" diye sordu.
"Allah mevlamızdır, sizin mevlanız yoktur!" deyin" dedi. Ebu Süfyan:
"Güne gün! [Uhud Bedir'e karşılıktır.] Harb (elden ele geçen) kova gibidir! Müsleye uğramış (uzuvları koparılmış) kimseler bulacaksınız. Bunu ben emretmedim, [Buna memnun olmadım, kızmadım da, yasaklamadığım gibi emir de etmedim] beni kötülemeyin!" dedi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Buna cevap verin!" emrettiler. Ashab: "Ne söyleyelim?" diye sordu:
"Hayır eşitlik yok! Bizim ölülerimiz cennette, sizinkiler cehennemde! deyin!" buyurdular. [Buhârî, Megâzî 17, 9, 20, Cihâd 164, Tefsir, Âl-i İmrân 10, Ebu Dâvud, Cihad 116, (2662), "Beni kötülemeyin" den sonrasını Rezîn ilave etmiştir.[47]

4248 -3- وعن أنس رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]غَابَ عَمِّي أَنَسُ بْنُ النَّضْرِ

رَضِيَ اللهُ عَنْه عَنْ قِتَالِ بَدْرٍ. فقَالَ: غِبْتُ عَنْ أوَّلِ قِتَالِ النَّبِيِّ # المُشْرِكِينَ لَئِنْ أشْهَدَنِيَ اللّهُ مَعَ النَّبِيِّ # قِتَالَ الْمُشْرِكِينَ لَيَرَيَنَّ اللّهُ مَا أصْنَعُ. فَلَمَّا كَانَ يَوْمُ أحُدٍ انْكَشَفَ الْمُسْلِمُونَ. فقَالَ: اللَّهُمَّ إنِّي أعْتَذِرُ إلَيْكَ مِمَّا صَنَعَ هؤُءِ، يَعْنِي الْمُسْلِمِينَ. وَأبْرَأُ إلَيْكَ مِمَّا صَنَعَ هؤُءِ، يَعْنِي الْمُشْرِكِينَ. ثُمَّ تَقَدَّمَ بِسَيْفِهِ فَاسْتَقْبَلَهُ سَعْدُ بْنُ مُعَاذٍ فقَالَ: يَا سَعْدُ بْنَ مُعَاذٍ الْجَنَّةَ وَربِّ النَّضْرِ إنِّي ‘جِدُ رِيحَهَا مِنْ دُونِ أحُدٍ. قَالَ سَعْدٌ: فَمَا اسْتَطَعْتُ يَا رسول اللّهِ مَا صَنَعَ ثُمَّ تَقَدَّمَ. قَالَ أنَسٌ رَضِيَ اللّهُ عَنْه:فَوَجَدْنَا بِهِ بِضْعاً وَثَمَانِينَ، مَا بَيْنَ ضَرْبَةٍ بِالسَّيْفِ وَطَعْنَةٍ بِالرُّمْحِ وَرَمْيَةٍ بِسَهْمٍ. وَوَجَدْنَاهُ وَقَدْ مَثَّلَ بِهِ الْمُشْرِكُونَ. فَمَا عَرَفَهُ إَّ أُخْتُهُ بِشَامَةٍ أوْ بِبَنَانِهِ. قَالَ أنَسٌ: كُنَّا نَرَى أنَّ هذِهِ اŒيَةَ نَزَلَتْ فِيهِ وَفي أشْبَاهِهِ: مِنَ الْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللّهَ عَلَيْهِ اŒية]. أخرجه الشيخان والترمذي .

3. (4248)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Amcam Enes İbnu'n-Nadr (radıyallahu anh) Bedir savaşında bulunamadı. Bu sebeple: "Ben Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın müşriklere karşı yaptığı ilk savaşta yoktum. Eğer Allah, bana Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la birlikte müşriklerle savaşmak nasib ederse, Allah ne yapacağımı görecektir!" dedi.
Uhud günü müslümanlar (bozulup) dağılınca:
"Ey Allahım, bunların -yani müslümanların- yaptığından dolayı özürlerinin kabulünü dilerim. Ben onların -yani müşriklerin- yaptığından da sana sığınıyorum!" dedi ve kılıncını çekip ilerledi. Karşısına Sa'd İbnu Mu'âz çıkmıştı:
"Ey Sa'd İbnu Mu'âz! Cenneti istiyorum! Nadr'ın Rabbine yemin olsun ben Uhud'un önünde(n gelen) cennetin kokusunu duyuyorum!" dedi.
(O günü anlatan) Sa'd İbnu Mu'âz, (Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a):
"Ey Allah'ın Resûlü, (o gün) onun yaptıklarını (bir bir anlatmaya) muktedir değilim! İlerledi (diyeyim o kadar)" dedi. Enes İbnu Mâlik, (Sa'd İbnu Mu'âz (radıyallahu anh)'ı te'yiden) dedi ki:
"Biz (Enes İbnu Nadr'ın) cesedinde seksen küsür darbe izi bulduk, kimisi kılıç, kimisi mızrak, kimisi ok yarasıydı. Ayrıca biz onu müşrikler tarafından müsle edilmiş (gözü oyulup, burnu, kulakları koparılmış) olarak bulduk. Öyle ki onu kimse tanıyamamıştı. Kızkardeşi (halam Rübeyyi') -bedenindeki bir ben'inden

veya- parmağının ucundan tanıdı.
Enes (radıyallahu anh) devamla dedi ki: "Biz şu âyetin, Enes İbnu Nadr ve benzerleri hakkında indiğine inanırdık: "Mü'minlerden Allah'a verdiği ahdi yerine getiren adamlar vardır. Kimi bu uğurda canını vermiş, kimi de beklemektedir, ahdlerini hiç değiştirmemişlerdir" (Ahzab 23). [Buhârî, Megazî 17, Cihad 12; Müslim İmâret 148, (1903); Tirmizî, Tefsir, (3198).][48]

-4249 -4- وعن جابر رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَجُلٌ يَوْمَ أُحُدٍ لِلنَّبِيِّ # أَرَأَيْتَ إنْ قُتِلْتُ، أيْنَ أنَا يَا رسُولَ اللّهِ؟ قَالَ: فِي الْجَنَّةِ. فَألْقى تَمَرَاتٍ كُنَّ فِي يَدِهِ ثُمَّ قَاتَلَ حَتّى قُتِلَ[. أخرجه الشيخان والنسائي .

4. (4249)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Uhud günü bir adam Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a sordu:
"Öldürülecek olsam, nereye gideceğim Ey Allah'ın Resulü?"
"Cennete! cevabını alınca elindeki hurmaları fırlatıp attı. (Kafirlerin içine dalıp) öldürülünceye kadar savaştı." [Buhârî, Megâzî 17; Müslim, İmâret 143, (1899); Nesâî, Cihad 31, (6, 33).][49]

-4250 -5- وعن ابن المسيب قال:]سمعتُ سعد بن أبِي وقاص رَضِيَ اللّهُ عَنْه يقول: نَثَلَ لِي رسولُ اللّهِ # يَوْمَ أُحُدٍ كِنَانَتَهُ. فقَالَ: ارْمِ فَدَاكَ أبِي وَأُمِّي، وكَانَ رَجُلٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ قَدْ أحْرَقَ الْمُسْلِمِينَ فَزَعْتُ لَهُ بِسَهْمٍ لَيْسَ فِيهِ نَصْلٌ. فَأصَبْتُ جَنْبَهُ فَسَقَطَ وَانْكَشَفَتْ عَوْرَتُهُ فَضَحِكَ رَسُولُ اللّهِ # حَتّى نَظَرْتُ إلى نَوَاجِذِهِ[. أخرجه الشيخان إلى قوله: فداك أبي وأمي. وأخرج باقيه مسلم.»الكِنَانَةُ« الجعبة التي فيها النشاب. و»نَثَلَ« ما فيها ألقاه ونثر .

5. (4250)- İbnu'l-Müseyyeb rahimehullah anlatıyor: "Sa'd İbnu Ebî Vakkas (radıyallahu anh)'ı işittim, demişti ki: "Uhud gününde resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) sadakının içerisindeki okları bana bir bir verip:
"At! diyordu, at annem babam sana feda olsun!"
Müşriklerden biri müslümanları(n canlarını) yakmıştı, ona kanatsız bir ok attım.

Yan tarafından isabet ettirdim. Herif yere yıkıldı ve avret yerleri de açıldı. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) güldüler, o kadar ki yan dişlerini gördüm." [Buhârî- Megâzî 18, 15; Müslim, Fedâilu's-Sahâbe 41, (2411, 2412).][50]

-4251 -6- وعن سعد بن أبي وقاص رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]رَأَيْتُ عَلى يَمِينِ رسولِ اللّهِ # وَعلى شِمَالِهِ يَوْمَ أُحُدٍ رَجُلَيْنِ عَلَيْهِمَا ثِيَابٌ بِيضٌ يُقَاتِنِ كَأَشَدِّ الْقِتَالِ مَا رَأَيْتُهُمَا قَبْلُ وَ بَعْدُ، يَعْنِى جِبْرِيلَ وَمِيكَائِيلَ عَلَيْهِمَا السَّمِ[. أخرجه الشيخان .

6. (4251)- Sa'd İbnu Ebî Vakkâs (radıyallahu anh) anlatıyor: "Uhud günü, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sağ ve sol iki tarafında beyaz elbiseli iki adam görüyordum. Bunlar,şiddetli birşekilde savaşıyorlardı. Onları ne daha önce görmüştüm ne de daha sonra gördüm. -Yani bunlar Cibril ve Mikâil aleyhimâsselam idiler-" [Buhârî, Megâzî 18, Libâs 24; Müslim Fedâil 46, (2306).][51]

-4252 -7- وعن جابر رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]أُصِيبَ أَبِي يَوْمَ أُحُدٍ فَجَعَلْتُ أَكْشِفُ عَنْ وَجْهِهِ وَابْكِي وَجَعَلُوا يَنْهَوْنِى وَالنَّبِيُّ # َ يَنْهَانِي. وَجَعَلَتْ فَاطِمَةُ بِنْتُ عَمْرو بْنِ حَرَام رَضِيَ اللّهُ عَنْها تَبْكِيهِ
فَقَالَ #: تَبْكِيهِ أَوْ تَبْكِيهِ، مَازَالَتِ الْمَئِكَةُ تُظِلُّهُ بِأَجْنِحَتِهَا حَتّى رَفَعْتُمُوهُ[. أخرجه الشيخان والنسائِي .

7. (4252)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Babam Uhud günü şehid oldu. Yüzünü açıp ağlamaya başladım. Bana mâni oldular. Ancak Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) mani olmuyordu. Fatıma Bintu Amr İbni Haram (radıyallahu anhâ) ona ağlamaya başladı. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm: "Ona ağlasan da ağlamasanda melekler onu, siz (cenazesini) kaldırıncaya kadar, kanatlarıyla gölgelemektedirler buyurdular." [Buhârî, Cenâiz 3, 34, Cihâd 20, Megâzî 26; Müslim, Fedailu's-Sahâbe 130, (2471); Nesâî, Cenâiz 13, (4, 13).][52]

-4253 -8- وعن السائب بن يزيد عن رجل سماه]أَنَّ رسولَ اللهِ # ظَاهَرَ يَوْمَ أُحُدٍ بَيْنَ دِرْعَيْنِ[. أخرجه أبو داود.»ظَاهَرَ« أي لبس إحداهما فوق اخرى .

8. (4253)- Sâib İbnu Yezîd, -ismini söylemiş olduğu- bir adamdan naklediyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Uhud günü (üst üste giyilmiş) iki zırhdan (destek) gördü." [Ebu Dâvud, Cihâd 75, (2590); İbnu Mâce, Cihad 18, (2806).] [53]

-4254 -9- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رسولُ اللّهِ # يَوْمَ أُحُدٍ: اشْتَدَّ غَضَبُ اللّهِ عَلى قَوْمٍ فَعَلُوا بِنَبِيِّهِ هكَذَا، وَيُشِيرُ إلى رَبَاعِيَتِهِ. اشْتَدَّ غَضَبُ اللّهِ عَلى رَجُلٍ يَقْتُلُهُ رسولُ اللّهِ # فى سَبِيلِ اللّهِ[. أخرجه الشيخان .

9. (4254)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Uhud günü: "Peygamberine böyle yapan bir kavme Allah'ın öfkesi arttı" dedi ve (kırılan) dişine işaret etti. Ve ilave etti: "Allah'ın gadabı, Resulullah'ın Allah yolunda öldürdüğü kişiye de Allah'ın öfkesi şiddetlendi." [Buhârî, Megazî 24; Müslim, Cihad 106, (1793).] [54]

-4255 -10- وعن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أَنَّ رَسُولَ اللّهِ #: كُسِرَتْ رَبَاعِيَّتُهُ يَوْمَ أُحُدٍ وَشُجَّ فِي رَأسِهِ. فَجَعَلَ يَسْلِتُ الدَّمَ عَنْ وَجْهِهِ وَيَقُولُ: كَيْفَ يُفْلِحُ قَوْمٌ شَجُّوا نَبِيَّهُمْ وَكَسَرُوا رَبَاعِيَّتَهُ، وَهُوَ يَدْعُوهُمْ إلى اللّهِ؟ فَأنْزَلَ اللّهُ: لَيْسَ لَكَ مِنَ اۨلامْرِ شَىْءٌ اŒية[. أخرجه مسلم والترمذي.»شُجَّ رَأسُهُ« إذا شق وخرج دمه.و»سَلَتَ الدَمَ عَنِ الْجُرحِ« إذا مسحه .

10. (4255)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Uhud günü dişi kırıldı, başından yaralandı. [Yüzüne akan] kanı, yüzünden siliyor ve:
"Allah, kendilerini Allah'a davet eden peygamberlerinin (başını) yarıp, dişini kıran [ve yüzünü kana bulayan] bir kavmi nasıl iflâh eder?" diyordu. Bunun

üzerine Allah şu âyeti indirdi:
"Allah'ın onların tevbelerini kabul veya onlara azab etmesi işiyle senin bir ilgin yoktur. Çünkü onlar zâlimlerdir. Göklerde olanlarda yerde olanlar da Allah'ındır. Dilediğini bağışlar, dilediğine azab eder. Allah bağışlayandır, merhamet edendir" (Âl-i İmran 128-129). [Müslim, Cihâd 104, (1791); Tirmizî, Tefsir, Âl-i İmran, (3005, 3006); Buhârî, muallak olarak kaydetmiştir. (Megazî, 21).][55]

AÇIKLAMA:

1- Son rivayette (4255), Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Uhud' da yaralar aldığı belirtilmektedir. İbnu Hişâm'ın Ebu Saîdi'l-Hudrî (radıyallahu anh)'tan kaydına göre, Uhud'da Utbe İbnu Ebî Vakkas Resulullah'ın sağ alt rebaiyye dişini[56] kırmış, alt dudağını da yaralamıştır. Abdullah İbnu Şihâb ez-Zührî de alnından yaralamıştır. Abdullah İbnu Kami'e elmacık kemiğinden yaralamış, buraya miğferinden iki halkanın saplanmasına sebep olmuştur. Hatta, bir rivayette, Sa'd İbnu Ebî Vakkas: "Ömrümde, Uhud'da Resulullah'ı yaralayan kardeşim Utbe'yi öldürmek istediğim kadar hiç bir zaman insan öldürme hırsı duymadım" demiştir.
Bunlardan Utbe İbnu Ebî Vakkas'ın sonradan İslam'a girdiğini İbnu Merde söylemiş ise de, diğer müellifler onu reddederler ve kâfir olarak öldüğünü belirtirler. Abdullah İbnu Kami'e'nin Resulullah'ın: "Allah seni zelil kılsın" bedduasını aldığı ve bilahare bir dağ keçisinin, param parça oluncaya kadar boynuzlarıyla vurduğunu kaydederler.
Abdullah İbnu Şihâb ez-Zührî'nin, sahabeler arasında ismi geçer. Sonradan İslam'la müşerref olup Mekke'de öldüğü, meşhur muhaddis Muhammed İbnu Şihâbî'z-Zührî'nin ceddi olduğu belirtilir, (radıyallahu anh).[57]

*** UHUD HARBİ**

Uhud: Medine'ye bir fersahtan daha yakın yeralan bir dağınadıdır. Günümüzde genişleyen Medine, neredeyse Uhudun eteklerine ulaşmıştır.
Uhud savaşı, Hicretin üçüncü yılı içerisinde şevval ayında -tam olarak söylemek gerekirse Medine'ye gelişin 32. ayında- cereyan etmiştir. Bedir'den 13 ay sonra.
Bedir'de büyük bir yenilgiye uğrayan Mekkeli müşrikler, müslümanlara karşı büyük, bir kinle dolmuştular. Medineli yahudilerin tahrikkâr faliyetleri onların

kinlerini daha da artırmış olmalıdır.
Müslümanların böyle bir savaşa hiç ihtimal vermeyip, hazırlıksız yakalandıkları söylenemez. Her hal-u kârda Hz. Peygamber Mekke'den ciddi bir intikam saldırısı olacağını tahmin etmiş olmalıdır. Zaten Bedir savaşından döner dönmez, Mekkeliler, Ebu Süfyan'ın müslümanlardan kaçırmaya muvaffak olduğu kervanın kârına hiç dokunmayıp, onunla intikam ordusu hazırlama kararı almışlardı. Hz. Peygamber Mekke'de olup bitenleri takip ediyor, bilhassa amcası Abbas'ın mektuplarıyla günü gününe haber alıyordu. Bu kervan ellibin dinarlık bir mala sahipti. İbnu Sa'd'ın "Bir dinar bir dinarlık kâr sağladı" demesine göre sahiplerine iade edilen sermayeden geriye elibin dinarlık servet savaş hazırlığına ayrılmış oldu. "O küfredenler şüphe yok ki mallarını, (halkı) Allah yolundan alıkoymaları için sarfederler..." (Enfâl 36) âyetiyle bunun kastedildiği belirtilir.
Mekkeliler, bununla da yetinmeyip, müttefikleri olan diğer Arap kabilelerine de adamlar gönderip onlarında yardımlarını sağladılar.
Hem Bedir hatıralarını canlı tutmaları hem de teşvikkar davranışlarıyla daha dinamik, daha cansiperâne savaşmak için kadınlarıda beraberlerinde almaya karar verdiler.
Mekke'den yola çıkan ordu üçbin kişilikti. Bunlardan yediyüzünde zırh vardı. İkiyüz at, üçbin de develeri mevcuttu; 15 tane de kadın. Resulullah, Mekke'den çıkış haberlerini alır almaz, hareketlerini takip etmek üzere farklı ekipler halinde muhtelif casuslar gönderdi. Şehre gece nöbetçileri çıkardı. O sırada kendisi de bir rüya görmüştü: "Sanki sağlam bir zırh içerisindeydi, kılıncı Zülfikâr'ın demiri çatlamıştı. Bir öküz kesilmişti arkadan da bir koç kesilmişti." Rüyayı ashabına anlattı. Ve şöyle tevil etti: "Sağlam zırh Medine'dir. Kılıncımın çatlaması, nefsime gelecek bir musibet, [Âl-i Beytimden birinin ölmesidir.] Kesilmiş sığır, ashabımdan katldir. Koçun ilavesine gelince, koç bir gruptur, inşallah Allah öldürecektir."
Bu rüya'ya göre, Resulullah Medine'den çıkmama görüşünde idi. Görüşüne muvafakat almak istiyordu. Bu maksatla istişare etti. Abdullah İbnu Übey İbni Selül de çıkmamak gerektiğini söyledi. [O şöyle diyordu: "Ey Allahın Resûlü! Medne'de kal, onlara çıkma. Allah'a kasem olsun, Medine'den düşmana karşı her çıkışta musibetle karşılaştık. Bize girince de onlar musibetle karşılaştılar. Eğer girerlerse, erkekler karşılarında çarpışır, kadın ve çocuklar tepelerinden taş atarlar..."] Medine'den çıkmamak, Muhacir ve Ensâr'dan büyüklerin müşterek görüşü idi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Şehrin içinde kalın. Kadın ve çocukları âtâmlara (şatovari surlu) evler) yerleştirin, (biz de düzensiz olarak şehre girecek muhariplerle savaşırız)" diyordu. Bedr'e katılmamış olan gençler, Resulullah'tan

düşmana karşı çıkmayı taleb ettiler, şehid olmak arzularını beyanettiler. ["Bizi düşmanın karşısına çıkarın, bizi kendilerinden korkmuş, zayıflar olarak görmesinler dediler."] İstişârede bu görüş galebe çaldı.
Resulullah halka cuma namazı kıldırdı. Sonra onlara vazetti, gayret ve cihad emretti. Sabrettikleri takdirde zafer elde edileceğini müjdeledi. Düşmana karşı çıkma hazırlığı yapılmasını emretti. İkindi namazını da kıldırdıktan sonra şahsen hazırlanmak üzere evine girdi. Bu esnada Medine ve Âvali ahalisi de hazırlanmış, toplanmış idi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın çıkmasını bekliyorlardı. Sa'd İbnu Muâz ile Üseyd İbnu Hudayr, halka: "Siz Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı dışarı çıkmaya zorladınız. Halbuki, O'na emir semadan gelir, kararı ona bırakın!" dediler. Resulullah da çıktı. Üst üste iki zırh giymiş, beline kayıştan mamul kılıç hamalini bağlamış, kılıcını takmış, başına miğferini geçirmiş, kalkanını da sırtına atmış idi.
Bekleyen halk (Sa'd İbnu Muaz ve Üsyed'in konuşmaları üzerine dışarı çıkmadaki ısrarlarına) toptan pişman olmuşlardı:
"Sana muhalefet bizim neyimize! Siz nasıl muvafık görüyorsanız öyle yapın!" dediler. Ancak, Aleyhissalâtu vesselâm:
"Bir peygamber zırhını bir kere giydi mi düşmanlarıyla onun arasında Allah hükmedinceye kadar, onu atmak ona yakışmaz! Verdiğim emre dikkat edin, onu Allah'ın adına yapın; sabrettiğiniz takdirde zafer sizindir" der. Üç sancak bağlar. Evslilerin sancağını, Üseyd İbnu Hudayr'a; Hazreclilerin sancağını Hubâb İbnu Münzir'e; Muhâcirlerinkini de Ali İbnu Ebî Talib'e verir, (radıyallahu anhüm), Medine'ye de Abdullah İbnu Ümmi Mektum'u halef bırakır.
Atına biner ,yayını takar, eline de bir ok alır. Geri kalan müslümanlarda silahlarını kuşanırlar. Yüz tanesi de zırhlıdır. Yola çıkarlar. Geceyi Benî Neccar yurdunda geçirirler. Düşman da Uhud'a inmiştir. Müslümanları takip etmektedir.
Sabahleyin Kantara bölgesine gelinir. Burada Ubey İbnu Ka'ab adamlarıyla ayrılır.
Resulullah orduyu tanzim eder. Sağ cenahı sol cenahı ayırır; yüzlerini Medine'ye, sırtlarını Uhud dağına vererek savaş düzenine girer. Geri taraflarını kollamak üzere elli kişilik bir okçu birliği ayırır. Başlarına Abdullah İbnu Cübeyr'i koyar: "Burada kalın arkamızı koruyun. [Oklarınızla bizden atları defedin, arkamızdan gelmesinler]. Bizim kazandığımızı ve ganimet toplamaya başladığımızı da görseniz sakın bize iştirak etmeyin. Bizim öldürüldüğümüzü görecek olsanız asla yardım etmeyin" tenbihinde bulunur.
Müşrikler de tertibat alır. Sağ cenaha Halid İbnu Velid, sol cenâha İkrime İbnu Ebî Cehl, yan cenahlara ikiyüz atlı birliği koyarlar. Atlı birliğe Safvân İbnu

Ümeyye komutan olur.
İki ordu yaklaşır. Ebu Süfyan, Ensar'a bir elçi göndererek: "Bizimle, amcamızın oğlunun arasından çekilin. Biz size dokunmayız. Sizinle savaşmaya niyetimiz yok" der. Ancak teklif reddedilir. Önce Medine'den kaçan Ebu Âmir er-Râhib, elli kişilik adamıyla ortaya çıkarsa da derhal dağıtılır.

Teke tek mübareze başlar, Mekkeli sancaktarlar birer birer katledilir. Bu hal müşriklerin bozulup dağılmasına sebep olur. Müslümanlar peşlerine düşer, silahlarını rahatça diledikleri yerlerine vururlar. Müşrikler savaş meydanını terkederler. Müslümanlar onların bıraktığı ganimeti yağmalamaya geçerler. Bu esnada Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın geri tarafı beklemek üzere bıraktığı okçular arasına ihtilaf girer. Bir kısmı yağmaya katılmak ister. Komutanlarını dinleyip yerinde sebat edenler on kişiden aşağı düşer, gerisi yerlerini terkeder. Bunlar hakkında şu âyet nâzil olmuştur: "Andolsun ki, Allah size verdiği sözde durdu. Onun izniyle kâfirleri kırıp biçiyordunuz. Ama Allah size arzuladığınız zaferi gösterdikten sonra gevşeyip bu hususta çekiştiniz ve isyan ettiniz. Sizden kimi dünyayı, kimi ahireti istiyordu, derken denemek için Allah sizi geri çevirip bozguna uğrattı" (Âl-i İmran 152).
Dağın, korumadan boşaldığını gören Halid İbnu Velid ve peşinden İkrime, arkadan çevirme yaparlar. Gediği bekleyen az sayıdaki okuçuyu şehid edip hücuma geçerler.
Savaşın istikameti değişir. Arkalarından, atlıların hücumuna uğrayan müslümanlar şaşkına döner. Derken önden kaçan müşrikler de geri dönerler. Bozgun müslümanların arasına girer; merkezi planlı savaş kaybedilme noktasına gelir. Resulullah'ın etrafında az sayıda kimse kalır. Herkes kendi canının derdine düşer. Hatta İbnu Sa'd'ın bir cümlesine göre "Karmakarışık olan, acele ve dehşetten parolasız (şiarsız) savaşan müslümanlar ne yaptığının şuuruna varmadan birbirlerine vurmaya başlarlar."
Bu kritik anda, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın önünde savaşan ve aynı zamanda Resulullah'a koruyuculuk ve sancaktarlık yapan Mus'ab İbnu Umeyr'i, İbnu Kamie el-Leysi şehid eder ve Resulullah'ı öldürdüğünü zannederek Kureyş'e: "Muhammed'i öldürdüm" diye müjde götürür. Herkes bu sözü tekrarlar. Bu haber müslümanlardaki bozgunu iyice artırır.
Bir kısım müslümanlar savaş meydanını terkeder. Resulullah az kimseyle sebat eder; yaralar alır. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın amcası Hamza, Abdullah İbnu Cahş, Mus'ab İbnu Umeyr gibi bir kısım büyük zatlar şehid olurlar. İbnu Sa'd, Ensardan 70 kişinin şehid düştüğünü kaydeder. Mekkelilerin kaybı da 23'dür.

İbnu Hacer'in tahkikine göre, İslam ordusu bu savaşta üç gruba ayrılmıştır:
1) Bir grup, Medine yakınlarına kadar kaçmış, savaş bitinceye kadar geri dönmemiştir. Bunlar sayıca azdır. Bunlar hakkında: "İki topluluğun karşılaştığı gün, içinizden yüz çevirenlerin yaptıklarının bir kısmından ötürü şeytan ayaklarını kaydırıp yoldan çıkarmak istemişti. Allah, andolsun ki onları affetti..." (Âl-i İmrân 155) âyeti nâzil olur.
2) Bir grup: Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın öldürüldüğü haberini işitince şaşkına dönerler. Bunlardan her biri kendi nefsini kurtarma gayretine düşer. Bunlar öldürülünceye kadar savaşma azmini yitirmediler. Bunlar Ashabın ekseriyetini teşkil ediyordu.
3) Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte sebat edenler. Bilahare ikinci grup da yavaş yavaş bunlara iltihak etti. Resulullah'ın etrafında sebat edenlerin sayısı hakkında farklı rakamların gelmiş olması da bundan ileri gelir: Panik anında az sayıda kimse kalmış, sonradan, yavaş yavaş toparlanan müslümanlar, Resulullah'ın sağlık haberini aldıkça birer ikişer tekrar etrafında çoğalmaya başladılar. Bu farklı rivayetlerden birine göre Resulullah'la birlikte o gün "beş Ensar" kalmıştır. Bir diğerine göre yedi Ensâr, Kureyş'ten iki kişi Talha ve Sâd; bir başkasına göre, "Oniki Ensâr", bir diğerinde "Onbir Ensâr, -ve Talha"; bir beşinci rivayette yedisi Ensâr, biri Hz. Ebu Bekr olmak üzre- yedisi Muhacir ondört sahabî" kalmıştır. Taberî'nin Süddî'den bir kaydına göre yapılan çağrı üzerine otuz kişi toplanmıştır.
O dehşetli günde Aleyhissalâtu vesselâm'ın etrafında sabit kalanların ismini Vâkidî, Megazî'de şöyle serdeder: "Muhacirlerden şu yedi kişi: Hz. Ebu Bekr, Hz. Ali, Abdurrahman İbnu Avf, Sa'd İbnu Ebî Vakkas, Talha, Zübeyr, Ebu Ubeyde radıyallahu anhüm ecmâîn: Ensardan: Ebu Dücâne, Hubâb İbnu'l-Münzir, Âsım İbnu Sâbit, Hâris İbnu's-Sımme, Sehl İbnu Huneyf, Sa'd İbnu Mu'az, Üseyd İbnu Hudayr radıyallahu anhüm ecmâîn."
Mekkeliler, 4247 numaralı hadiste teferruatlı olarak anlatıldığı üzere, bazı büyükleri teker teker sayarak hayatta olup olmadıklarını sorar. Resulullah cevap vermemelerini tenbih eder. Onların öldüğüne hükmederler. Ancak Hz. Ömer, en sonunda dayanamayıp hepsinin hayatta olduğunu söyler.
Ebu Süfyan, Medine'yi yağmalamayı düşünmeden Mekke'ye dönme kararı verir. Yola çıkar. Resulullah derhal toparlanıp Hz. Ali (radıyallahu anh)'ı peşlerinden takibe yollar. "Develerine binerlerse Mekke'ye gidiyorlar, atlara binerlerse Medine'ye. Nefsimi kudret eliyle tutan Zât-ı Zülcelâl'e yemin olsun, eğer Medine'ye yönelecek olurlarsa mutlaka onlarla savaşacağım" der. Hz. Ali sessizce takip eder, "develerine bindikleri" haberini getirir. Resulullah kendi

yarasını sarar, diğer yaralılarla meşgul olunur. Şehidler namaz kılmadan defnedilir. Bir kabre iki-üç tanesi birden konur. Kur'an'dan daha çok bilen, kıble cihetine, öne konur.
Ebu Süfyan'ın Medine'ye girmeyi düşünmeden Mekke'ye çekilmesinin sebebi hala bir muamma olarak kalmaktadır.

* Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Uhud savaşının ertesi günü, -ki Şevvalin 16'sıdır- müezzini vasıtasıyla Medine'de ilan ederek, düşmanı takibe çıkacaklarını, hazırlık yapılmasını emreder. Ve ilave eder: "Dün savaşa katılanlar dışında kimse bu sefere katılmayacak!" İbnu Hişam, Resulullah'ın bu takip seferini düşmanları korkutmak ve onlara kendilerini takip etmek üzere çıktıkları haberinin ulaşması, böylece Resulullah'ın güçlü olduğu, savaşta uğranılan musibetin, müslümanları zayıflatmadığı hususunda kanaat sahibi olmaları için yaptığını belirtir. Bunda, mü'minlerin moralini takviye gayesinin de güdüldüğü açık bir durumdur.

* Uhud'la ilgili bazı hadiseleri, müteakip hadisini açıklama kısmında kaydedeceğiz.[58]

Uhud Yenilgisinin Sebebi

Uhud savaşı, görüldüğü üzere iki safhada cereyan etmiştir. Birinci safhada müslümanlar zafer kazanmışlar, Mekkelileri bozguna uğratmışlardır.
Ancak, okçuların Resulullah'ın çok sıkı tenbihine rağmen yerlerini terketmiş olmaları kesin zaferle noktalanmasına ramak kalan bir savaşın kaderini tersine çevirmiştir.
Şu halde bozgunun görülen zahir sebebi Resulullah'ın emrinin dinlenmemesi, yani okçuların mevzilerini terketmeleridir. Okçuları bu davranışa itende "ganimet toplama hırsı"dır.
Askerlikte emre itaat esastır, başarının sırrı burada yatar. Emre itaati ihlal eden mühim bir husus da madde hırsı, bencillik gözükmektedir. Resulullah, insandaki maddi hırsın fıtrîliğini bilmekte ve insan ne kadar yaşlansa da, o zaafının, iki vadi dolusu altını olsa bile altın dolu bir üçüncü vâdi isteyecek kadar canlı ve berdevam olduğuna dikkat çekmektedir. Ganimetlerin taksimiyle ilgili ahkâm Bedir seferi sırasında gelmiş ise de, taksimden önce ganimet malı üzerinde yapılacak tasarrufun haram olduğu hususu Hayber seferinden sonra teşri edilmiştir. Belki de bu Uhud bozgununun dersiyle olacak Aleyhissalâtu

vesselâm, taksimden önce ganimetten alınacak tek bir "iğne"nin, bir "ayakkabı bağı"nın dahi şehid olmaya mani bir cürüm olduğu hususunu ısrarla işlemiş, takrir etmiştir. Ne var ki, başta Puvatya olmak üzere birçok mühim savaşlarda bu ganimet hırsı mağlubiyetlerin sebebi olmaya devam edecektir.[59]

Bir başka sebep

Uhud savaşına kader-i ilâhî açısından bakan Bediüzzaman, müslümanların oradaki yenilgisine bir başka yorum getirir:

Mühim Bir Sual: "Fahru'l-Âlemîn ve Habib-i Rabbü'l-Âlemin Hazret-i Resul-i Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Sahabelerinin, müşrikîne karşı Uhud'un nihayetinde ve Huneyn'in bidayetinde mağlubiyetinin hikmeti nedir?"

el-cevap: "Müşrikler içinde o zamanda saff-ı sahabede bulunan ekâbir-i sahabeye istikbalde mukabil gelecek Hazret-i Halid gibi çok zâtlar bulunduğundan, şanlı ve şerefli olan istikballeri nokta-i nazarından bütün bütün izzetlerni kırmamak için, hikmet-i ilahiyye, hasenât-ı istikbaliyelerinin bir mükâfaat-ı muaccilesi olarak mâzide onlara vermiş, bütün bütün izzetlerini kırmamış. Demek mazideki sahabeler, müstakbeldeki sahabelere karşı mağlub olmuşlar. Tâ o müstakbel sahabeler berk-i süyuf korkusuyla değil, belki bârika-i hakikat şevkiyle İslamiyet'e girsin ve o şehameti fıtriyeleri çok zillet çekmesin."[60]

*** RECİ GAZVESİ**

-4256 -1- عن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]بَعَثَ النَّبِيُّ # سَرِيَّةً عَيْناً وَأمَّرَ عَلَيْهِمْ عَاصِمَ بْنَ ثَابِتٍ، وَهُوَ جَدُّ عَاصِمِ بْنِ عمر بْنِ الْخَطَّابِ. فَانْطَلَقُوا حَتّى إذَا كَانُوا بَيْنَ عُسْفَانَ وَمَكَّةَ، ذُكِرُوا لِحَيٍّ مِنْ هُذَيْلٍ يُقَالُ لَهُمْ بَنُو لِحْيَانَ. فَتَبِعُوهُمْ بَقَرِيبٍ مِنْ مِائَةِ رَامٍ فَاقْتَصُّوا آثَارَهُمْ حَتّى أتَوْا مَنْزِلاً نَزَلُوهُ فَوَجَدُوا فِيهِ نَوَى تَمْرٍ تَزَوَّدُوهُ مِنَ الْمَدِينَةِ. فَقَالُوا: هذَا تَمْرُ يَثْرِبَ. فَتَبِعُوا آثَارَهُمْ حَتّى لَحِقُوهُمْ فَلَمَّا أحَسَّ بِهِمْ عَاصِمٍ وَأصْحَابُهُ لَجَئُوا إلى فَدْفَدٍ، وَجَاءَ الْقَوْمُ فَأحَاطُوا بِهِمْ فَقَالُوا: لَكُمْ الْعَهْدُ وَالْمِيثَاقُ إنْ نَزَلْتُمْ إلَيْنَا أنْ َ نَقْتُلْ مِنْكُمْ رَجُ. فَقَالَ عَاصِمٌ: أمَّا أنَا فَ أنْزِلُ فِى ذِمة كَافِرٍ. اللَّهُمَّ أخْبِرْ عَنَّا رَسُولَكَ. فَقَاتَلُوهُمْ حَتّى قَتَلُوا عَاصِماً فِي سَبْعَةِ نَفَرٍ بِالنَّبْلِ وَبَقى خُبَيْبٌ وَزَيْدٌ وَرَجُلٌ آخَرُ. فَأعْطَوْهُمْ الْعَهْدَ وَالْمِيثَاقَ. فَنَزَلُوا إلَيْهِمْ. فَلَمَّا اسْتَمْكَنُوا مِنْهُمْ حَلُّوا أوْتَارَ قِسِّيهِمْ فَرَبَطُوهُمْ بِهَا. فَقَالَ الرَّجُلُ الثَّالِثُ الَّذِى مَعَهُمَا: هذَا أوَّلُ الْغَدْرِ. فَأبَى أنْ يَصْحَبَهُمْ فَجَرَّرُوهُ وَعَالَجُوهُ عَلى أنْ يَصْحَبَهُمْ. فَأبي أنْ يَفْعَلَ فَقَتَلُوهُ. وَانْطَلَقُوا بِخُبَيْبٍ وَزَيْدٍ حَتّى بَاعُوهُمَا بِمَكَّةَ فَاشْتَرَى خُبَيْباً بَنُو الْحَارِثِ بْنِ عَامِرِ بْنِ نَوْفَلٍ. وَكَانَ خُبَيْبٌ هُوَ

قَتَلَ الْحَارِثَ يَوْمَ بَدْرٍ. فَمَكَثَ عِنْدَهُمْ أسِيراَ حَتّى أجْمَعُوا قَتَلَهُ. فَاسْتَعَارَ مُوسى مِنْ بَعْضِ بَنَاتِ الْحَارِثِ لِيَسْتَحِدَّ بِهَا. فَأعَارَتْهُ. قَالَتْ: فَغَفَلْتُ عَنْ صَبىٍّ لِى فَدرَجَ إلَيْهِ حَتّى أتَاهُ فَوَضَعَهُ عَلى فَخْذِهِ فَلَمَّا رَأيْتُهُ فَزِعْتُ فَزْعَةً حَتّى عَرَفَ ذلِكَ مِنّى، وفِى يَدِهِ الْمُوسى. فقَالَ: أتَخْشَيْنَ أنْ أقْتُلَهُ؟ مَا كُنْتُ ‘فْعَلَ ذلِكَ إنْ شَاءَ اللّهِ. وَكَانَتْ تَقُولُ: مَا رَأيْتُ أسِيراً قَطُّ خَيْراً مِنْ خُبَيْبٍ، وَلَقَدْ رَأيْتُهُ يَأكُلُ مِنْ قُطْفِ عِنَبٍ، وَمَا بِمكَّةَ يَوْمَئِذٍ ثَمَرةٌ، وَإنَّهُ لَمُوثَقٌ بِالْحَدِيدِ، وَمَا كَانَ إ رِزْقاً رَزَقَهُ اللّهُ خَبِيباً. فَخَرَجُوا بِهِ مِنَ الْحَرَمِ لِيَقْتُلُوهُ فَقَالَ: دَعُونِى أُصَلِّى رَكْعَتَيْنِ ثُمَّ انْصَرَفَ إلَيْهِمْ فَقَالَ: لَوْ َ أنْ تَرَوْا أنَّ مَابِي جَزَعٌ مِنَ الْمَوْتِ لَزِدْتُ. فَكَانَ أوَّلَ مَنْ سَنَّ الرَّكْعَتَيْنِ عِنْدَ الْقَتِلِ هُوَ. وَقَالَ: اللّهُمَّ احْصِهِمْ عَدَداً. ثُمَّ قَالَ:مَا أُبَالى حِينَ أُقْتَلُ مُسْلِماً عَلى أىِّ شِقٍّ كَانَ فِي اللّهِ مَصْرَعِي وذلِكَ فِي ذَاتِ ا‘‘لهِ وإنْ يَشَأ يبَارِكْ عَلى أوْصَالِ شِلْوٍ مُمَزِّعٍ ثُمَّ قَامَ إلَيْهِ عُقْبَةُ بْنُ الْحَارِثِ فَقَتَلَهُ. وَبَعَثَتْ قُرَيْشٌ إلى عَاصِمِ لِيُؤْتُوا بِشَيْءٍ مِنْ جَسَدِهِ بَعْدَ مَوْتِهِ، وَكَانَ قَتَلَ عَظِيمَا مِنْ عُظَمَائِهِمْ يَوْمَ بَدْرٍ. فَبَعَثَ اللّهُ عَلَيْهِ مِثْلَ الظُّلَّةِ مِنَ الدَّبْرِ. فَحَمَتْهُ مِنْ رُسُلِهِمْ فَلَمْ يَقْدِرُوا مِنْهُ عَلى شَيْءٍ[. أخرجه البخاري وأبو داود.

»الْفَدْفدُ« الموضع الغليظ المرتفع.ومعنى »عالجوهُ« أى ما رسوه، وأراد به أنهم خدعوه ليتبعهم فأبي.»وَا‘‘سْتحدادُ« حلق العانة.و»القطفُ« العنقود، وهو اسم لكل ما يقطف.و»الشِّلْوُ« العضو من أعضاء انسان.و»الْمُمَزَّعُ« المفرق.»الظُّلَّةُ« الشئ المظل من فوق.»الدَّبْرُ« جماعة النحل .

1. (4256)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir gözcü seriyye gönderdi. Başına Âsım İbnu Sâbit'i komutan tayinetti. Bu zât Amr İbnu Âsım İbni'l-Hattâb'ın ceddi idi. Usfân ile Mekke arasında bulunan bir yere kadar gittiler. Huzeyl Kabilesi'nin Beni Lihyan denen bir koluna haber verdiler. Bunları yüz okçu yakından takibe aldı. İzlerini takiben onların inmiş bulunduğu yere kadar geldiler. Onların azık olarak Medine'den beraberlerine almış oldukları hurmanın çekirdeğini buldular.

"Bu Yesrib (Medine) hurmasıdır!" dediler ve izlerini takibe devam ederek, Ashab'a kavuştular. Âsım ve ashâbı onları hissedince sarp bir yere sığındılar. Takipçiler gelip onları kuşattılar.

"Eğer bize teslim olursanız size ahd ve misakımız var, sizden kimseyi

öldürmeyeceğiz!"dediler. Âsım:

"Ben bir kâfirin zimmetine teslim olmam. Allahım, Resûlüne bizden haber ver!" dedi. Aralarında mukatele (vuruşma) çıktı. Takipçiler ok attılar. Âsım (radıyallahu anh) yedi kişiyle birlikte şehid oldu. Geriye Hubeyb, Zeyd ve bir kişi daha kaldı.Takipçiler, bunlarada ahd ve misak teklif ettiler. Bunlar, onlara teslim oldular. Ele geçirir geçirmez, derhal yaylarının kirişlerini çözerek, bunları onlarla bağladılar.
Hubeyb ve Zeyd'in yanındaki üçüncü şahıs:
"Bu verdikleri söze birinci ihânetleri" deyip, onlarla beraberliği reddetti. Onu sürüyüp braberliğe zorladılar. O yine de direndi. Onu da şehid ettiler, Hubeyd ve Zeyd'i Mekke'ye götürüp orada sattılar. Hubeyb'i Beni'l-Hâris İbni Âmir İbni Nevfel satın aldı. Hubeyb, Bedir günü el-Hâris'i öldürmüştü. Yanlarında esir olarak kaldı. Sonunda öldürmeye karar verdiler. (Bir ara) el-Hâris'in kızlarından birinden etek traşı olmak için ustura istedi, kız getirdi. Kadın der ki: "Bir çocuğum vardı, gafil davrandım. Hubeyb'in yanına kadar çıktı. Hubeyb onu dizine oturttu. O vaziyette görünce çok korktum. Benim korktuğumu Hubeyb farketti, ustura de elindeydi."
"Çocuğu öldüreceğimden mi korkuyorsun? İnşaallah böyle bir şey yapmam" dedi. Yine o kadın şunu anlatmıştı:
"Ben Hubeyb'ten daha hayırlı bir esir görmedim. Bir gün onun, salkımdan üzüm yediğini gördüm. Halbuki o sırada Mekke'de hiç bir meyve yoktu. Üstelik demir zincirlerle bağlı idi. Demek ki o, Allah'ın Hubeyb'e lutfettiği bir rızıktı.
Öldürmek üzere onu, Harem bölgesinden çıkardılar. Orada:
"Beni bırakın iki rek'at namaz kılayım!" dedi. (Bıraktılar namazını kılınca) geri geldi.
"Eğer ölümden korktu demiyecek olsaydınız daha fazla kılacaktım!" dedi. İdâm sırasında namaz kılmayı ilk sünnet kılan kimse Hubeyb idi.
"Allahım, onların hepsini say, [dağınık dağınık öldür]" dedi. Sonra şu beyitleri terennüm etti:
"Müslüman olarak öldürüldükten sonra gam yemem,
Nerede olursa olsun Allah için ölüyorum.
Bu ölüm O'nun zâtı(nın rızası) yolundadır. Dilerse O, darmadağınık uzuvların eklemleri üzerine bereket verir.
[Sonra Hubeyb: "Alahım, Resulüne selamımı götürecek kimse bulamıyorum, sen duyur" der.][61]
Sonra Ukbe İbnu'l-Hâris kalkıp Hubeyb'i öldürdü.

Kureyş Bedir'de pek çok büyüklerini öldürmüş bulunan Âsım'ın cesedinden bir parça getirtmek için, onun ölümünden sonra, ölüsüne adamlar gönderdi. Allah Teâlâ Hazretleri de onun üzerine arı oğulu nevinden bir gölgelik gönderdi. Bu, Kureyş'in gönderdiklerine karşı onun cesedini korudu, hiç bir şey alamadılar." [Buhârî, Megâzî, 38, 9, 170, Tevhid 14; Ebu Dâvud, Cihad 115, (2660, 2661), Cenâiz 16, (3112).][62]

AÇIKLAMA:

1- Reci vak'ayı ciğersuz'u, İbnu'l-Esire göre hicretin dördüncü senesinin başlarında, Safer ayında, Uhud Gazvesinin akabinde vukûa gelir. İbnu İshak'ın nakline göre, Uhud'dan sonra Adel ve el-Kâre kabilelerinden gelen bir heyet Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a başvurarak: "Ey Allah'ın Resulü! Aramızda İslam yayılmaktadır. Bizimle birlikte ashabından bazılarını gönder de bize dini öğretsinler" diye talebte bulunurlar. Resulullah da onlarla birlikte altı kişi gönderir. Başlarına Âsım İbnu Sâbit'i -bir rivayete göre de Mersed İbnu Ebî Mersed- (radıyallahu anhümâ)'yı koyar.
Hadisenin tasvirinde rivayetler arasında bazı farklılıklar var. Mesela sadedinde olduğumuz rivayet 10 kişi derken, İbnu İshak'ın rivayeti altı kişiden bahseder. İbnu Hacer, üç kişinin bunlara tabi olan kimseler olabileceği, -bu yüzden- onlar üzerinde ciddi durulmamış olabileceği tahminini yürütür.
Bu grup el-Hed'e nâmmevkiye gelince ihânete uğrarlar. Bunları götürenler orada Hüzeyl'e mensub bir kabileden yüz kadar okçu te'mini ile sadedinde olduğumuz hadiste tafsil edilen vukuatı tezgahlarlar.
2- Rivayette Âsım'ın cesedinden bir parça getirmek üzere ölüsüne adam gönderildiği kaydedilir. Başka rivayetlerde "kafasını getirip Sülâfe Bintu Sa'd'a satmak için" adam gönderildiği mevzubahistir. Çünkü, Âsım, Bedir'de bu kadının iki oğlunu öldürmüştü. Kadın, Âsım (radıyallahu anh)'ın kafatasında şarap içmeye nezretmişti. Ama Cenâb-ı Hakk onu arılarla koruyarak gündüz yanaşmalarını mâni olur. İşi geceye bırakırlar, gece ise cesedi, Rabb Teâlâ kaybeder, boş dönerler.
Mekke'ye getirilen ikinci şahıs Zeyd İbnu'd- Desinne'yi Safvân İbnu Ümeyye satın alır. Bedir'de öldürülen iki oğluna bedel, öldürülmek üzere Harem'den Hıll bölgesine çıkarılır. Ten'ime gelirler. Orada Safvân'ın cellâd oğlu sorar:

"Allah adına söyle, şu anda Muhammed'in senin yerinde olmasını, sana bedel onu öldürmemi, seninde ailene dönmeni istemez misin?"

Zeyd şu tarihi cevabı verir:
"Vallahi, Muhammed'in değil burada olmasını, şu anda bulunduğu yerde onu rahatsız edecek bir dikenin ayağına batmasını, evimde olmama tercih edemem."
Bu manzara karşısında Ebu Süfyan:
"Ben, Muhammed'in ashabının onu sevdiği kadar, bir kimsenin bir başkasını öylesine sevdiğini ömrümde görmedim!" der.
Ashab'ın Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a olan sevgisini aksettiren birçok vak'a Uhud savaşı sırasında geçer. Burada zikrine münasebet düştüğü için kaydediyoruz. Bunlar bize, zulümle, katille, terörle, zorbalıkla, zâlimâne kanunların baskısıyla yarım asırdan fazla bir zamandan beri vicdanlarda dikilmeye çalışılan beşerî putların yıkılmaya başladığı günümüzde (1989-1990 ve bu vetirenin tamamlanacağı ileriki birkaç yılda), İslam'ın hakiki büyüklüğü, kısa zamandaki başarısındaki sır, asırlar geçmesine rağmen dimdik capcanlı ayakta oluşunun gerçek sebebi hususunda mesaj verecektir:
Enes İbnu'n-Nadr, Uhud'da herkesin şaşkın hale düştüğü bir anda tek başına ilerler, bu şaşkınlığın şoku içinde olan muhacirlerden bir gruba rastlar.
"Sizi böyle hareketsiz kılan nedir?" der.
"Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) öldürülmüş!" cevabını verirler. Enes İbnu'n-Nadr:
"Ondan sonra yaşamayı ne yapacaksınız? Onun öldüğü dava uğruna siz de ölün!... Ey kavm! Muhammed öldü ise, Muhammed'in Rabbi (davası) ölmedi. Muhammed'in kavga verdiği şey adına siz de kavga verin!"
* Safiyye Bintu Abdilmuttalib, Hz. Hamza'nın müsle'ye maruz kaldığını, karnının deşilip ciğerlerinin bile çıkarıldığını işitince, görmek üzere savaş yerine gelir. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Safiyye'nin oğlu Zübeyr (radıyallahu anh)'a: "Anneni geri çevir, kardeşi Hamza'yı o halde görmesin!" emreder. Zübeyr, Safiyye (radıyallahu anhâ)'yı karşılar ve Resulullah'ın "geri dönmesi" emrini tebliğ eder. İşte Safiyye validenin de o anda sarfettiği söz, İslam davasına inanmış bir ağızdan çıkan tarihi bir sözdür:
"Bana, kardeşime müsle yapıldığı haberi geldi. Allah yolunda bu azdır! Biz daha fazlasına da razıyız! Allah'tan ücret bekleyeceğim ve sabredeceğim!"
Hz. Zübeyr (radıyallahu anh) bu sözleri Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a getirir. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Öyleyse bırak gitsin" buyurur. Kadın, Hz. Hamza'nın yanına gelir, sükûnet içinde ruhuna dua okur ve innâ lillâhi ve innâ ileyhi râciun deyip ayrılır.

* Savaş sonrası, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ashabıyla birlikte Medine'de Benî Dinâr'dan bir kadına uğrar. Savaşta kocası, oğlan kardeşi ve

babası şehid düşmüştür. Ashab birer birer bu kayıplarını haber verir. Kadın:
"Resulullah'a ne oldu onu söyleyin!" der. Ashab:
"Elhamdülillah! O sağdır, selâmettedir, arzu edeceğin gibidir!" derler.
"Bana gösterin, gözlerimle göreyim!" der. Resulullah burada denir. İşaret edilerek kadına gösterilir. Kadın Resulullah'ı görünce:

"Sen sağ olduktan sonra her musibet küçüktür, hiçtir!" der.[63]

3- Hadisten Çıkarılan Bazı Faideler:

* Esir, düşmanın emanını kabul etmeyebilir, caizdir.

* Emanı kabul etmesine de ruhsat tanınmıştır, ancak eman istememesi azimettir. Hasan Basrî hazretleri "Eman istemede bir beis yok" demiş ise de Süfyan Sevrî "mekruh addederim" demiştir.

* Müşriklere verilen ahde uymaya, onların çocuklarını öldürmekten kaçınmaya, kendisini öldüreceklere iyi davranmaya örnek var.

* Velilerin kerâmeti haktır.
* Kâfirlere âmmeten beddua caizdir.

* İdam edilirken namaz kılınır.

* İdam sırasında şiir inşadı caizdir.

* Hubeyb'in dinindeki kuvvet ve yakîni gözükmektedir.

* Allah müslüman kullarını da her çeşit musibetle imtihan eder.

* Müslümanın duasına diri veya ölü iken de Allah'ın icabet ettiğine örnek var. Cenâb-ı Hakk, öldükten sonra onun cesedini himaye etmiş, müşriklerin dokunmasını önlemiştir. Ancak şehidlik ikramıyla şereflendirmek için, katletmelerine mâni olmamıştır. [64]

4- Kerâmet Meselesi:

Sadedinde olduğumuz rivayette Hubeyb (radıyallahu anh)'ın üzüm salkımından üzüm yemesi hadisesi, Sahâbe'nin mazhar olduğu keramete bir örnek olmaktadır. Bu vesile ile, kerametin sübutu kabul edilir mi edilmez mi hususundaki münakaşaya yer veren İbnu Hacer, bazılarının kerameti inkâr ettiklerini belirttikten sonra, İbnu Battal'ın bir açıklamasını kaydeder. Onun, inkâr edenlerle kabul edenler arasında orta bir yol tuttuğunu belirttikten sonra derki:
"Ehl-i sünnet ve'lcemaatten meşhur olan görüş şudur: "Mutlak olarak kerâmetin sübutu haktır. Ancak, Ebu'l-Kâsım el-Kuşeyrî gibi bazıları "Bir kısım

peygamberlere tahaddi ile gelen çeşitten harikaların keramet olarak velilere verilmesini istisna kıldılar. Mesela babasız olarak çocuk hâsıl etmek gibi hârikalar ortaya koyamazlar. Bu, keramet meselesindeki görüşlerin en doğrusudur. Zira, ânında duânın icabet görmesi, yiyecek ve içeceğin duanın bereketiyle çoğalması, gözle görülmeyen şeylerin keşfedilmesi, vukua gelecek hâdisenin önceden haber verilmesi gibi kerametler gerçekten o kadar çoktur ki bunların vukûunu salâh ehline nisbet etmek bir adet, (normal bir hal) hâlini aldı. Şimdilerde, hârikulâde denen şey Kuşeyrî'nin söylediği hususa inhisar etti. "Bir peygamberde mu'cize olarak görülen her bir şeyin bir velide de kerâmet olarak vukûu câizdir" diye mutlak konuşan kimsenin sözünü kayıtlamak gereği anlaşıldı. Bütün bu münakaşa ve açıklamaların gerisinde, halkta yerleşen yanlış bir inanç yatmaktadır. Buna göre, "Kimin elinde hârikulâde bir hadise zuhur ederse o kimse veliyullahtandır." Halbuki bu inanç yanlıştır. Zira, harikulâde hadise bazan kâhin, sâhir, râhib gibi yanlış yolda giden insanların eliyle de zuhur etmektedir. Öyleyse, hârikulade hâdisenin zuhurunu, evliyaullahın velayetine delil kılan kimsenin, kerâmetle diğer hârikulade hadiseler arasında bir tefrik yapması, ayırdedici bir ölçü koyması gerekmektedir. Bu hususta söylenenin en güzeli, "Böyle bir hadiseye mazhar olan kimsenin hâli tedkik edilir, eğer dinin emir ve yasaklarına sıkı sıkıya bağlı birisi ise, bu hârikulâde hadise onun velâyetine delil olur; kimde bu hal yoksa, veli değildir" diyenlerin sözüdür. Tevfik Allah'tandır."

İslam âlimleri, hakiki veli olmayan, İbnu Hacer'in ifadesiyle "Kâhin, sâhir, râhib gibi yanlış yolda gidenlerin" elinde zâhir olan hârikalara istidrac der. Bu meseleye temas ihtiyacını duyan Bediüzzaman istidracla keramet arasındaki farkı şöyle açıklar: "Keramet ile istidrac mânen birbirine mütebayindir (zıddır). Zira kerâmet, mucize gibi Allah'ın fiilidir ve o kerâmet sahibi de kerametin Allah'tan olduğunu bilir ve Allah'ın kendisine hâmi ve rakîb (murâkabe eden) olduğunu da bilir.Tevekkül ve yakîni de fazlalaşır. Lâkin, bazan Allah'ın izniyle kerâmetlerine şuunu olur. Bazan olmaz evla ve eslemi de bu kısımdır.

İstidrâc ise, gaflet içinde iken eşyayı gaybiyyenin inkişafından ve garib fiilleri izhar etmekten ibarettir. Fakat, bu istidrâc sahibi, nefsine istinad ve iktidarına isnad etmekle enaniyeti, gururu öyle fazlalaşır ki, "Bu bana, benden olan bir ilim sebebiyle verilmiştir" (Kasas 78) âyetini okumaya başlar.[65] Lakin o inkişaf tasfiye-i nefs ve tenevvür-ü kalb neticesi olduğu takdirde, ehl-i istidrâc ile ehl-i kerâmet arasında tabaka-i ûlâda fark yoktur. Tam ma'nâsıyla fenaya mazhar olanlar ise, onlara da Allah'ın izniyle eşyayı gaybiyye inkişaf eder. Ve onlar da o

eşyayı fenâfillah olan havâslarıyla görürler. Bunun istidractan farkı pek zâhirdir. Zira, zâhire çıkan bâtınlarının nuraniyeti mürâilerin zulümâtıyla iltibas olmaz."
Kerameti Bediüzzaman iki kısma ayırır:

1- Kişinin iradesi karışmadan, hiç farkında olmadan hâsıl olan kerâmet. Sözgelimi birinin soracağı şeyi, daha o sormadan cevaplamak, sonra da onun soracağı şey olduğunu bilmek.

2- Kişinin iradesiyle husûl bulan keramet.
Bediüzzaman, bu ikinci kısmın zaruret olmadan izharının zararlı olduğunu belirtir. Kendisi iradesi olmadan hâsıl olan kerâmet bir nevi ikram-ı ilâhîdir. Onda insan kesbi yoktur, nefis karışmaz. Bunun söylenmesi zarar vermez, Allah'ın nimetini söylemek yerine geçer.
"Eğer der, kerâmet ile müşerref olan bir şahıs bilerek hârika bir emre mazhar olursa, o halde, eğer nefs-i emmaresi bâki ise, kendine güvenmek ve nefsine ve keşfine itimad etmek ve gurura düşmek cihetinde istidrâc olabilir." Fahr için, kasden kerâmet izhar etmenin pek zararlı olduğunu belirten Bediüzzaman "Çünki, orada zahiren insanın kesbinin bir medhali bulunduğundan nefsine nisbet edebilir" der.[66]

*** Bİ'R-İ MÂUNA GAZVESİ**

-4257 -1- عن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]بَعَثَ رسولُ اللّهِ #: قَوْماً مِنْ بَنِي سُلَيْمٍ إلى عَامِرٍ. وَفي رواية: بَعَثَ خَالي حَرَاماً أخاً ُمِّ سُلَيْمٍ في سَبْعِينَ رَاكِباً. فَلَمَّا قَدِمُوا قَالَ لَهُمْ خَالِي: أتَقَدَّمُكُمْ. فَإنْ أمَّنُونِي حَتّى أُبَلِّغَهُمْ عَنْ رَسولِ اللّهِ #، وَاَّ كُنْتُمْ مِنِّي قَرِيباً. فَتَقَدَّمَ فَأمَّنُوه. فَبَيْنَمَا هُوَ يُحَدِّثُهُمْ عَنْ رسولِ اللّهِ # إذْ أوْمَوْا إلى رَجُلٍ مِنْهُمْ فَطَعَنَهُ فَأنْفَذَهُ. فَقَالَ: اللّهُ أكْبَرُ، فُزْتُ وَرَبِّ الْكَعْبَةِ. ثُمَّ مَالُوا عَلى بَقِيَّةِ أصْحَابِهِ فَقَتَلُوهُمْ. فَأخْبَرَ جِبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّمُ النَّبيَّ # أنَّهُمْ قَدْ لَقَوْا رَبَّهُمْ فَرَضِيَ عَنْهُمْ وَأرْضَاهُمْ. فَقَنَتَ # شَهْراً يَدْعُو في الصُّبْحِ عَلى أحْيَاءِ مِنَ الْعَرَبِ ، عَلى رِعْلٍ وَذَكْوَانَ وَعُصَيَّةَ وَبَنِي لِحْيَانَ[. أخرجه الشيخان .

1. (4257)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Benî Süleym'den bir grubu Benî Âmir'e gönderdi. -Bir rivayette:

(annem) Ümmü Süleym'in kardeşi dayım Harâm'ı yetmiş süvari içerisinde gönderdi.- (Bi'r-i Mâuna'ya) vardıkları zaman dayım onlara:"Ben sizden önce gideyim. Eğer bana Resulullah'tan tebliğde bulunmam için emân verilirse (tebliğde bulunurum). Eman vermezlerse, sizler bana yakın bir yerde bulunmuş olursunuz" dedi. Ve ilerledi. Gerçekten dayıma önce emân verdiler. O, kendilerine Resulullah Aleyhissalâtu vesselâm'dan bahsederken, kendilerinden bir adama imâ ile işaret ettiler. O da dayıma ansızın mızrak sapladı. Dayım:
"Allahu ekber, Ka'benin Rabbına yemin olsun, (şehidlik) kazandım!" dedi. Sonra dayımın diğer arkadaşlarına yönelip (dağa kaçan iki kişi hariç) hepsini öldürdüler. Cibril aleyhisselam Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) onların Rablerine kavuştuğunu, Allah'ın onlardan razı olup onları da razı ettiğini haber verdi.
Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm bir ay boyu, Arap kabilelerinden Ril, Zekvan, Usayye ve Beni Lihyân'a sabah namazında beddua etti." [Buhârî, Megazî 38, Vitr 7, Cihâd 9; Müslim, Mesâcid 297, (677).] [67]

AÇIKLAMA:

1- Bi'r-i Mâuna "Mâ'una kuyusu" demektir. Bu isim altında tarihe geçen hadise, İbnu'l-Esir'e göre Hicretin dördüncü yılında cereyan eder. Benî Âmir İbnu Sa'sa'a'nın başı Ebu Berâ İbnu Âzib İbni Âmir İbni Mâlik Medine'ye gelip Resulullah'a bazı şeyler hediye eder, Aleyhissalâtu vesselâm kabul etmez:
"Ey Ebu Berâ! Ben müşriğin hediyesini kabul etmem!" der, kendisine İslam'ı arzeder. Fakat Ebu Bera müslüman olmaz. Ancak:
"Senin bu emrin güzel, Necid ahalisine bir adam göndersen de insanları emretiğin şeye çağırsa. Ümid ederim sana icabet edecekler!" der. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) da:
"Necid ahalisinden göndereceğim kimseler hakkında korkarım" der. Ebu Berâ:
"Ben garanti veriyorum (himaye edeceğim)!" der. Bu garanti üzerine Aleyhissalâtu vesselâm, Ehl-i Suffe'den yetmiş kişiyi gönderir.
Bunlar Benî Âmir yurdu ile Benî Süleym Harra'sı arasındaki Bi'r-i Mâuna nâm mevkiye inerler. Ve Harâm İbnu Milhân Resulullah'ın mektubunu Âmir İbnu Tufeyl'e götürür. Âmir, mektuba bile bakmadan, Harâm (radıyallahu anh)'ı öldürür. Âmir, Benî Âmir'i çağırır fakat "Ebu Berâ onlara civâr (himaye) verdi" diye çağrısını kabul etmezler. Beni Süleym'den Üseyye, Rı'lân ve Zekvân'ın kabilelerini çağırır. Onlar icabet ederler. Müslümanların etrafını çevirip

öldürürler. Bu katliamdan sadece Ka'b İbnu Zeyd el-Ensârî ile, Amr İbnu Ümeyye ed-Damrî kurtulurlar.
Amr İbnu Ümeyye ed-Damrî dönüşte Karkara nam mevkide Benî Âmir'den iki kişiye rastlar. Bunlar Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la akid yapmış iki kişi idi. Amr bunu bilmediği için arkadaşlarının intikamını almak için bunları öldürür. Durumu Resulullah'a anlatınca Aleyhissalâtu vesselâm onların diyetini öder. Bu hadisenin yahudi kabilesi Beni'n-Nadir'in sürülmesini netice veren hadiselerin çekirdeğini teşkil ettiğini daha önce belirtmiştik.
Rivayetler bir müddet okunup bilahare lafzen dahi neshedilen şu ibarenin Kur'ânî bir vahiy olduğunu belirtir: "Kavmimize bizden haber verin ki biz Rabbimize kavuştuk. Rabbimiz bizden memnun oldu. Biz de O'ndan memnunuz."

2- Hassân İbnu Sâbit, bazı şiirler yazarak Benî Ebu Bera'yı Âmir İbnu Tufeyl'e karşı tahrik edici beyitler düzdü. Şiir, Rebî'a İbnu Ebî Bera'ya ulaşınca gider, Âmir İbnu Tufeyl'i yaralar ve atından düşürür.

3- Sadedinde olduğumuz rivayet ayrıca cinayete karışan kabileler aleyhine kunut okunduğunu belirtir. Bu mevzu namaz bahsinde açıklandı. (2612-2621. Hadisler, 8. cilt 465-470. sayfalar)[68]

* FEZARE GAZVESİ

-4258 -1- عن سلمة بن ا‘كوع رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]غَزَوْنَا فَزَارَةَ وَعَلَيْنَا أَبُو بَكْر رَضِيَ اللهُ عَنْه، أَمَّرَهُ رَسُولُ اللهِ # عَلَيْنَا. فَلَمَّا كَانَ بَيْنَنَا وَبَيْنَ المَاءِ سَاعَةٌ أَمَرَنَا أَبُو بَكْر فَعَرَّسْنَا. ثُمَّ شَنَّ الْغَارَةَ. فَورَدَ الْمَاءَ فَقَتَلَ مَنْ قُتِلَ عَلَيْهِ وَسُبِيَ مِنْ سُبِيَ، وَأَنْظُرُ إِلى عُنُقٍ مِنَ النَّاسِ فِىهِمُ الذَّرَارِى فَخَشِىتُ أَنْ يَسْبَقُونِي إِلى الْجَبَلِ فَرَمَيْتُ بَسَهْم بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ الْجَبَلِ فَلَمَّا رَأَوا السَّهْمَ وَقَفُوا. فَجِئْتُ بِهِمْ أَسُوقُهُمْ وَفِيهِمُ امْرَأَةٌ مِنَّ بَنِى فزَارَةَ عَلَيْهَا قَشْعٌ مِنْ أَدَم. قَالَ الْقَشْعُ: النَّطْعُ. مَعَهَا ابْنَةٌ مِنْ أَحْسَنِ الْعَرَبِ. فَسُقْتُهُمْ حَتّى أَتَيْتُ بِهِمْ أَبَا بَكْر رَضِيَ اللهُ عَنْه فَنَفَّلَنِي أَبُو بَكْر بِنْتَهَا فَقَدِمْنَا الْمَدِينَةَ، ومَا كَشَفْتُ لَهَا ثَوْباً. فَلَقِيَنِي رسُولُ اللهِ # في السُّوقِ. فَقَالَ: يَا سَلَمَةَ، هَبْ لِي الْمَرْأةَ. فَقُلْتُ: يَا رسُولَ اللهِ: واللهِ لَقَدْ أعْجَبَتْنِي ، وَمَا كَشَفْتُ لَهَا ثَوْباً. ثُمَّ لَقِىَنِي مِنَ الغَدِ في السُّوقِ. فقَالَ: يَا سَلَمَةَ هَبْ لِي الْمَرْأةَ، للهِ أبُوكَ. فَقلْتُ: هِي لَك يَارسولَ اللهِ، فَوَاللهِ مَا كَشَفْتُ

لَهَا ثَوْباَ. قَالَ: فَبَعَثَ بِهَا # إلى مَكّةَ فَفَدَى بِهَا نَاساَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ كَانُوا أسِرُوا بِمَكَّةَ[. أخرجه مسلم وأبو داود .

»الغَارةُ« الحرب.»شنُّهَا« فَرَّقَهَا في كل ناحية.و»العنق« الطائفة .

1. (4258)- Seleme İbnu'l-Ekva' (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bizimle su arasında bir müddetlik mesafe kalınca Hz. Ebu Bekr emretti, gece istirahati için mola verdik. Sonra baskını başlattı. Suya vardı. Suyun başında ölen öldü, esir alınan esir alındı. Bu halktan bir cemaate bakıyordum. İçerisinde çocuklar ve kadınlar vardı. Dağa benden önce varırlar diye korkarak onlarla dağın arasına bir ok attım. Oku görünce durdular. Onları sürerek getirdim. Aralarında Benî Fezâre'den bir kadın vardı. Üzerinde deriden bir kaş' vardı. Kaş' kuru post demektir. Kadının yanında Arapların en güzelinden bir kız vardı. Onları, sürerek Hz. Ebu Bekr (radıyallahu anh)'a kadar getirdim. Ebu Bekr, kızı bana hediye etti. Medine'ye kadar geldik. Kızın elbisesini bile açmadım. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) çarşıda bana rastladı.
"Ey Seleme, dedi, kadını bana bağışla!"
"Ey Allah'ın Resûlü, dedim, vallahi hoşuma gitti, ancak henüz elbisesini bile açmadım."
Ertesi günü, çarşıda bana yine rastladı.
"Ey Seleme, ceddine rahmet, kadını bana bağışla!" buyurdu.
"Ey Allah'ın Resûlü! dedim, o senindir, Allah'a yemin olsun, kadının elbisesini açmadım!"
Sonra Aleyhissalâtu vesselâm o kadını Mekke'ye gönderdi ve Mekke' de esir edilen bazı müslümanların fidye-i necatı yaptı." [Müslim, Cihad 46, (1755); Ebu Dâvud, Cihad 134, (2697).][69]

AÇIKLAMA:

Bu rivayetten âlimler bazı faideler çıkarmışlardır. Şöyle ki:

1- Askeri, harbe teşvik için bahşiş verilebilir.

2- Münasebet-i cinsiyeyi ifade için kinayeli söz kullanmak müstehabtır. Hadiste "elbisesini açmadım"la bu kastedilmiştir.

3- Müslüman esirleri kurtarmak için cariyeler fidye-i necat olarak verilebilir.

4- Esirler arasında annekız varsa, kız büyük olduğu takdirde araları açılabilir. Ahmed İbnu Hanbel, büyüğün ayrılmasını da caiz görmez.

5- Kumandan askerin ganimet payını isteyerek amme işlerinde tasarrufu caizdir. Ancak askerden zorla alınamaz.

6- Ceddine rahmet (baban Allah'ındır), babasının yüz akı gibi mültefit sözler caizdir.[70]

*** HENDEK GAZVESİ**

4259 -1- عن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]خَرَجَ النَّبِيُّ # إلى الْخَنْدَق فإذَا الْمُهَاجِرُونَ وَا٬نْصَارُ يَحْفِرُونَ فى غَدَاةٍ بَارِدَةٍ، وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ عَبِيدٌ يَعْمَلُونَ ذلِكَ لَهُمْ فَلَمَّا رَأى مَا بِهِمْ مِنَ النَّصَبِ وَالْجُوعِ قَالَ: اللَّهُمَّ إنَّ الْعَيْشَ عَيْشُ اŒخِرَةِ فَاغْفِرْ لِ٬نْصَارِ وَالْمُهَاجِرَةِ. فَقَالُوا مُجِيبِينَ لَهُ:نَحْنُ الَّذِينَ بَايَعُوا مُحَمَّداً عَلى الْجِهَادِ مَا بَقِينَا أبَداًأخرجه الشيخان والترمذي .

1. (4259)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hendek'e gitti. Gördü ki Muhacir ve Ensar soğuk bir sabah vakti hendek kazıyorlar. Onların, bu işi kendilerine bedel yapacak köleleri yok. Onları vuran yorgunluk ve açlıklarını görünce (şiirimsi bir ifade) terennüm ettiler:
"Ey Allahım! gerçek hayat âhiret hayatıdır.
Ensar ve muhaciri mağfiret buyur!"
Çalışanlar da O'na şöyle mukabele ettiler:
"Biz Muhammed'e bey'at edenleriz.
Hayatta kaldıkça cihad gayemiz." [Buhârî, Megâzî 29, 33, 34, 110, Fedâilu'l-Ashab 9, Rikak 1, Ahkâm 43; Müslim, Cihad 127, (1805); Tirmizî, Menâkıb (3857).][71]

4260 -2- وعن البراء رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]رَأيْتُ رَسُولَ اللّهِ # وَهُوَ يَنْقُلُ مَعنَا التُّرَابَ، وَلَقَدْ وَارَى التُّرَابُ بَيَاضَ بَطْنِهِ، وَهُوَ يَقُولُ:واللّهِ لَوْ اللّهُ مَا اهْتَدَيْنَا وَ تَصَدَّقْنَا وَ صَلَّيْنَافَأنْزِلَنْ سَكِينَةً عَلَيْنا وَثَبِّتِ ا٬قْدَامَ إنْ َقَيْنَاوَالْمُشْرِكُونَ قَدْ بَغَوا عَلَيْنَا إذَا أرَادُوا فِتْنَةً أبَيناوَيَرْفَعُ بِهَا صَوْتَهُ[. أخرجه

الشيخان .

2. (4260)- Hz. Berâ (radıyallahu anh) anlatıyor: "(Hendek kazarken) Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı gördüm, bizimle birlikte omuzunda O da toprak taşıyordu. Karnının beyazlığını toprak bürümüştü. (Bu esnada, ashabı şevke getirmek için zaman zaman) şöyle terennüm ediyordu:
"Vallahi Allah olmasaydı hidayeti bulamazdık,
Ne sadaka verir ne namaz kılardık.
Üzerimize sekînet indir Allahım!
Ayaklarımıza sebat ver Allahım!
Müşrikler bize karşı azdılar.
Fitne çıkarmak dilerler ama yandılar."
Resulullah bunları söylerken sesini yükseltiyordu." [Buhârî, Megazî 29, Cihad 34, 161, Kader 16, Temennî 7; Müslim, Cihad 125, (1803).][72]

-4261 -3- وعن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]لَمَّا رَجَعَ النَّبِيُّ # مِنَ الْخَنْدَقِ وَوَضَعَ السَّحُ وَاغْتَسَلَ، فَأتَاهُ جِبْرِيلُ وَهُوَ يَنْفُضُ رَأسَهُ مِنَ الْغُبَارِ. فَقَالَ: قَدْ وَضَعْتَ السِّحُ، واللّهِ مَا وَضَعْنَاهُ. أخْرُجْ إلَيْهِمْ. فَقَالَ: فإلى أيْنَ؟ قَالَ: هَاهُنَا وَأشَارَ إلى بَنِي قُرَيْظَةَ. فَخَرَجَ إلَيْهِمْ فَنَزَلُوا علَى حُكْمِهِ. فَرَدَّ الْحُكْمَ إلى سَعْد بْنِ مُعَاذٍ. فقَالَ: إنِّي أحْكُمُ فِيهِمْ أنْ تُقْتَلَ المُقَاتِلَةُ، وَأنْ تُسْبَى النِّسَاءُ وَالذُّرِّيَّة، وَأنْ تُقْسَمَ
أمْوَالُهُمْ، وَكَانَ سَعْدٌ أُصِيبَ يَوْمَ الْخَنْدَقِ فِى أكْحَلِهِ فَضَرَبَ عَلَيْهِ # خَيْمَةً فِي الْمَسْجِدِ لِيَعُودَهُ مِنْ قَرِيبٍ؛ وَفي رواية قال سَعْدٌ: اللَّهُمَّ إنَّكَ تَعْلَمُ أنَّهُ لَيْسَ قَوْمٌ أحَبَّ إلَيَّ أنْ أُجَاهِدَهُمْ فِيكَ مِنْ قَوْم كَذَّبوا رَسُولَكَ وَأخْرَجُوهُ. اللَّهُمَّ فَإنِّي أظُنُّ أنَّكَ قَدْ وَضَعْتَ الْحَرْبَ بَيْنَنَا وَبَيْنَهُمْ، فَإنْ كَانَ بَقِىَ مِنْ حَرْب قُرَيْشٍ شَىْءٌ فَأبْقِنِي حَتّى أُجَاهِدَهُمْ فِيكَ، وَأنْ كُنْتَ وَضَعْتَ الْحَرْبَ فَافْجُرْهَا وَاجْعَلْ مَوْتِى فِيهَا. فَانْفَجَرَتْ مِنْ لَبَّتِهِ فَلَمْ يَرُعْهُمْ، وفي الْمَسْجِدِ خَيْمَةٌ مِنْ بَنِي غِفَارٍ، إ الدَّمُ يَسِيلُ إلَيْهِمْ. فَقَالُوا: يَا أهْلَ الْخَيْمَةِ، مَا هَذا الَّذي يَأتِينَا مِنْ قِبَلِكُمْ؟ فَإذَا سَعْدٌ يَغْذُو جُرْحُهُ دَماً. فَمَاتَ مِنْهَا رضِيَ اللّهُ عَنْهُ[. أخرجه الشيخان.»ا‘كْحَلُ« عرق في وسط اليد يكثر فَصْدُهُ.وقوله »فلم يَرُعْهُمْ« أي فلم يفزعهم إ هو،

والروع الفزع.وقوله »يغذو« غذا الجرح بالذال المعجمة يغذو غذوا: إذا سال دماً .

2. (4261)- Hz. Âişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hendek'ten döndüğü zaman, silahları bırakıp (elini yüzünü) yıkamış, tam başındaki toprakları çırparken Cebrail aleyhisselam geldi.
"Sen dedi, silahını bıraktın, vallahi biz daha bırakmadık! Onlara geri git.
"Nereye kadar?" dedi Resulullah.
"Şuraya!" diyerek Benî Kureyza'yı gösterdi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu emir üzerine onlarla savaşmaya çıktı. Kureyzalılar hükmüne razı oldular. Hakem olarak Sa'd İbnu Mu'az'ı seçtiler. O da:
"Ben onlardan muharib olanların öldürülmesine, kadın ve çocukların esir edilmesine, malların da taksim edilmesine hükmediyorum!" dedi. Sa'd, Hendek savaşı sırasında ana damarından yara almıştı. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) tedavisiyle yakından ilgilenmek için mescidin içinde ona bir çadır kurdurmuştu.
-Bir rivayette Sa'd der ki: "Ey Allahım sen biliyorsun ki, senin yolunda kendileriyle cihad etmekten en ziyade memnun olacağım bir kavim Resulünü tekzib eden ve Onu yurdundan sürüp çıkaranlardır. Ey Allahım kanaatim şu ki, sen, bizimle onların arasındaki [harbi artık] bıraktın. Eğer hâlâ Kureyş'le savaş olacaksa bana daha hayat ver de senin yolunda onlara karşı cihad edeyim. Eğer savaşı kesti isen damarımı daha da aç, ölümüm ondan olsun." -Bu dua üzerine, o gece damarı iyice açıldı. O zaman mescidde bulunan Benî Gıfar'a ait çadırda kalanları kanın kendilerine doğru akmasından başka bir şey ürkütmemiş.
"Ey çadır sahibi, dediler. Sizin taraftan bize doğru gelen nedir?"
Bu kanamakta olan Sa'd'ın yarasından akmıştı. O sebeple öldü, (radıyallahu anh)." [Buhârî, Megazî 30, Cihad 18; Müslim, Cihâd 67, (1769); Ebu Dâvud, Cenâiz 8, (3101); Nesâî, Mesâcid 18, (2, 45).][73]

4262-4- وعن جابر رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]إنَّ سَعْدَ بْنَ مُعَاذٍ رُمِيَ يَوْمَ ا٭حْزَابِ قَطَعُوا أكْحَلَهُ أوْ أبْجَلَهُ. فَحَسَمَهُ رسُولُ اللهِ # بِالنَّارِ فَانْتَفَخَتْ يَدُهُ فَنَزَفَهُ الدَّمُ. فَحَسَمَهُ أُخْرَى فَانْتَفَخَتْ يَدُهُ. فَلَمَّا رَأى ذلِكَ قَالَ: اللَّهُمَّ ٭ تُخْرِجْ نَفْسِي حَتّى تُقِرَّ عَيْنِي مِنْ بَنِي قُرَيْظَةَ فَاسْتَمْسَكَ عِرْقُهُ، فَمَا قَطَرَ قَطرَةً حَتّى

نَزَلَوا عَلى حُكْمِهِ، فَحَكَمَ فِيهِمْ أنْ تُقْتَلَ رِجَالَهُمْ وتُسْتَحْيَا نِسَاؤُهُمْ. فَقَالَ #: أصَبْتَ فِيهِمْ حُكْمَ اللّهِ، وَكَانُوا أرْبَعَمِائَةٍ. فَلَمَّا فَرَغ مِنْ قَتْلِهِمْ انْفَتَقَ عِرْقُهُ فَمَاتَ رَضِيَ اللّهُ عَنْهِ]. أخرجه الترمذي وصححه.»الْحَسْمُ« الكّي لينقطع الدم.»وَا‘‘سْتِحْيَاءُ« ا‘‘بقاءِ وهو استفعال من الحياة .

4. (4262)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ahzâb (Hendek) günü Sa'd İbn Mu'az (radıyallahu anh) [Kureyş'ten İbnu'l-Arika'nın attığı bir okla] koldaki ana damardan vurulmuştu, böylece damarı kesilmiş oldu. (Kanı durdurmak için) Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) dağlama uyguladı. Bunun üzerine eli şişti, çokca kan akarak Sa'd'ı zayıf düşürdü. Resulullah tekrar bağladı. Eli yine şişti. Bu hali görünce (Sa'd (radıyallahu anh)):
"Allahım, Beni Kureyza'dan gönlüm rahata ermedikçe canımı alma!" diye dua etti. Derken kanı durdu. Kureyza onun hükmüne baş eğinceye kadar tek damla akmadı. Onlar hakkında erkekleri öldürülmesine, kadınların sağ bırakılmasına hükmetti. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Haklarında Allah'ın verdiği hükme isabet ettin!" buyurdu. Dörtyüz kişiydiler. Onların katli tamamlanınca, damarı patladı. Sa'd (radıyallahu anh) vefat etti. (Allah rahmetini bol kılsın.)" [Tirmizî, Siyer 28, (1582).][74]

AÇIKLAMA:

1- Bu dört rivayetten ilk ikisi Resulullah'ın Hendek savaşının hazırlığı sırasında hendeklerin kazılmasında fiilen çalıştığını, ashabı da şevke getirmek için beyitler terennüm ettiğini, ashabın da bu beyitlere yine bazı beyitlerle mukabelede bulunduğunu ifade etmektedir. Son iki rivayet ise, daha önce müstakilen ele alıp genişçe açıkladığmız Benî Kureyza ile akalalı. Zira Kurayza Gazvesi ile Hendek Gazvesi, birbiriyle sıkı irtibat halindedir. Hatta, bu iki gazve, aynı hadisenin iki ayrı safhası gibidirler. Kureyza ile ilgili kısmı tekrar etmeyeceğiz. Ancak Hendek Gazvesini tarihi bir hadise olarak kısaca özetleyeceğiz:

2- Ahzab veya Hendek Gazvesi de denen hadise, Hicretin beşinci yılında Zilkade ayında cereyan etmiştir. Bir bakıma Uhud savaşından iki sene kadar sonra vukûa gelmiştir. Hendek savaşı, Tevhid-Şirk kavgasında mühim bir dönüm noktası teşkil eder: Şirk'in tevhide saldırısının mecali burada biter, o güne kadar

müdafaada olan tevhid aksiyona geçer.[75]

*** Hazırlayıcı Sebep:** Hendek savaşına Ahzab savaşı da denir. Ahzâb, grub ma'nâsına gelen hizb'in cem'idir. Savaşa ahzab gazvesi denmesi, müslümanların karşısına sadece Kureyş'in değil, bütün müşrik ordularının ittifak halinde çıkmasından ileri gelir. Şu halde ahzâb bir bakıma müttefikler demektir: İslam'ı, nur-u ilâhiyi doğduğu yerde söndürmede kararlı olan değişik kabilelere mensup müşriklerden müteşekkil bir ittifakın mensupları olan müttefikler.
Dünyayı şirk'in, küfrün ve her çeşit zulümlerin zulümat ve şekâvetinden kurtaracak olan nur-u ilâhî'nin, her geçen gün inkişaf kaydetmesi ve gelişme ortaya koyması karşısında endişelenen küfür merkezleri bu nur her tarafı sarıp, karşı konamaz bir güce ermeden, daha şule iken boğmanın zaruretini hissediyorlardı. Bunun yolu, bütün küfür dünyasının birleşerek, el birlik ederek yüklenmesinden geçerdi. Kaç fırsatta saflıklarını ortaya koyan Mekkeli müşrikler böylesine şümullü, istikbale matuf bir strateji düşünüp şartlara muvafık bir tabye uygulayabilirler miydi? Bu biraz akla muvafık düşmüyor. Bu sebeple, haklı olarak, Müttefikler savaşında gerekli ittifakın kurulmasında baş rollerde yahudilerin yer aldığını görmekteyiz.
İbnu Sa'd der ki: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Beni'n-Nâdir'i Medine'den sürünce, bunlar Hayber'e geldiler. Bunların ileri gelenlerinden ve reislerinden bir grup, kalkıp Mekke'ye gittiler. Kureyş'i görüp, onları Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a karşı çıkmaya çağırdılar. Onlarla anlaşma yaptılar ve Resulullah'la mukâtele etmek için belli bir zaman tayin ettiler. Oradan çıkıp Gatafan'a, Benî Süleym'e geldiler, onlarla da aynı şekilde anlaşmalar yaptılar.
Kureyş hazırlandı. Kendisine tabi olan yakın ve uzak müttefikleri de aynı maksad etrafında birleşti ve hazırlık yaptılar. Bunlar dörtbin kişiydiler. Daru'n-Nedve'de sancak açıldı. Sancağı Osman İbnu Talha İbni Ebî Talha taşıyacaktı. Beraberlerinde üçyüz at, binbeşyüz deve, başlarında Ebu Süfyan İbnu Harb İbni Ümeyye komutandı. Benî Süleym bunlara Merrî'z-Zehrân'da katıldı. Bunlar da yediyüz kişiydiler, başlarında Süfyan İbnu Abdi Şems vardı. Bunlarla birlikte, Talha İbnu Hüveylid el-Esedî'nin komutasında Benî Esed de vardı. Fezâre de, bütün muharibleriyle, bin deve ile katılmıştı. Başlarında Uyeyne İbnu Husn vardı. Eşca kabilesi dört yüz askerle Mes'ud İbnu Ruhayle başkanlığında katıldı. Benî Mürre ise el-Hâris İbnu Avf komutasında dörtyüz kişi ile katıldı. Başka kabilelerde katıldı. Zührî, Hâris İbnu Avf'ın Benî Mürre ile geri döndüğünü, savaşa katılmadığını zikreder. Ancak gerçek olan, katıldıklarıdır.
Hendek'e katılan kabilelerden gelen askerlerin sayısı 10.000 kişiydi. Üç büyük

ordugâha ayrılmıştı. Ebu Süfyân başkomutandı.
Ordunun Mekke'den ayrılış haberi Resulullah'a gelir gelmez, düşmanın durumunu halka bildirdi ve mesele hakkında istişareler yaptı.
Selman-ı Fârisî hendek usulünden bahsetti. Bu, müslümanların hoşuna gitti. Aleyhissalâtu vesselâm müslümanları askere aldı. Sal' dağının eteğinde topladı. Sal'ı arkalarına aldı. O gün müslümanların sayısı üçbin kişi idi. Medine'ye Abdullah İbnu Ümmî Mektum (radıyallahu anh)'ı halef bıraktı. Medine'nin önüne alelacele hendek kazmaya girişildi. Müslümanlar düşmanın gelmesinden önce hendeği tamamlayabilmek için çok hızlı çalışıyorlardı. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) da çalışmalara, müslümanları gayrete getirmek için, elleriyle katıldı. Her bir cihet bir grubun sorumluluğuna tevdi edilmişti: Muhacirler Râtic-Zübâb hattının hendeğini kazıyorlardı. Ensar Zübâb-Benî Ubeyd dağı arasını kazıyorlardı. Medine'nin diğer tarafında evler birbirine örülmüş vaziyette idi, kale gibiydi, giriş yoktu.
Benî Abdi'l-Eşhel, Râtic'den sonra kendini çevirecek hattın hendeğini kazıyordu. Böylece hendek Mescid-i Nebevî'nin gerilerine kadar geliyordu. Benî Dinâr da Cürbâ'dan, bugünkü İbnu Ebî'l-Cenûb'un evine kadar olan kısmın hendeğini kazdı. Hendeğin kazılma işinden altı günde çıktılar.
Burada şunu kaydetmek isteriz: İbnu Sâd hendek kazma işinin 6 günde tamamlandığını söylediği halde, İbnu Hacer'in kaydettiğine göre başka kaynaklarda daha farklı ve daha makul rakamlar zikredilmiştir. Birinde 20 gün, bir diğerinde 14 gün, bir başkasında 15 gün, İbnu Kayyim'in Hedy'inde bir ay. Bu rakamlar, farklı hatların tamamlanma müddetini ifade edebilir. Zira kaydedildiği üzere Resulullah, hendeği bazı hatlara ayırıp her hattı ayrı bir grubun sorumluluğuna tevdi etmiş durumdadır. Bunlardan her bir grup, öncelikle kendi hatlarını bitirme gayreti vermiş olmalıdır.
İbnu Sa'd'dan takibe devam ediyoruz: "Kadınları ve çocukları müslümanlar âtâm (denen şatovari müstahkem binalara) yerleştirdiler.
Aleyhissalâtu vesselâm Zilkade'nin 18'inde çıktı. Sancağı Muhacirînin sancağı idi ve Zeyd İbnu Harise taşıyordu. Ensar'ın sancağını Sa'd İbnu Ubâde taşıyordu."
Mekkeliler gelmiş, savaş başlamıştı. Ancak ummadıkları bir taktikle karşılaştılar. Önlerinde hendekler vardı. Bu taktik karşısında sayıca çokluk bir işe yaramıyordu. Hendeği geçmek zordu. Karşılarında okçular ve kılıçlı muharibler vardı. Zaman zaman geçmeye çalışan ve hatta geçebilen tektük münferidler olsa da, derhal işi bitiriliyordu, geri püskürtülüyordu.
Şehrin dışarıyla irtibatı kesilince içeride de sıkıntılar artmıştı. Savaşla şehri

alamayacağını anlayan Ebu Süfyân, Benî Kureyza yahudilerine müslümanlarla olan antlaşmayı bozup kendi taraflarına geçmeyi teklif etti. Önce reddettiler ise de sonradan razı oldular. Bunu Resulullah işitince üzüldü fakat, "Hasbünallâhi ve ni'mel vekil" demekle yetindi. Böylece içeriden de bir cephe açılmıştı. Erkeler hendeklerin başından, hendekleri korumaktan ayrılamıyorlardı. Bu ileri hat öylesine nezâket arzediyordu ki, zaman zaman namaz kılmaya bile vakit olmuyordu. Bizzat Aleyhissalâtu vesselâm bazı hallerde namazını kazaya bıraktı. Yahudi ihânetinin kadın ve çocuklara zarar vermesinden fazlaca korkuldu. Aleyhissalâtu vesselâm, Seleme İbnu Eslem başkanlığında 200 kişiyi ve Zeyd İbnu Hârise başkanlığında 300 kişiyi şehri korumaya ayırdı. Bunlar sık sık koro hâlinde tekbirler getirerek moral takviyesine çalışıyorlardı.
Abbâs İbnu Bişr başkanlığında bir grup, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın çadırını her gece korumakla vazifelendirilmişti.
Müşrik cephesi de hiç boş durmuyor, her an bir noktadan şehre dalabilmek için müteyakkız bulunup, gayret gösteriyorlar bir toplanıp bir dağılıyorlardı. Ebu Süfyan, Halid İbnu Velid, Amr İbnu'l-Âs, Hübeyre İbnu Ebî Vehb, Dırâr İbnu'l-Hattâb el-Fihrî, sırayla, sabaha kadar birer gün nöbet tutuyorlardı.
Hatta bir gece, bütün reisler sabaha kadar uyumaz; hendekte atlayabilecekleri dar bir yer ararlar, bulamazlar ve: "Bu, Arapların hiç başvurmadığı bir hile!" derler. Bunu, İranlı bir arkadaşının teklif ettiğini söylerler.
Muhasara, başarısız on küsür gün devam eder. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) ittifak arasına nifak sokma yollarını arar. Gatafanlılarla gizlice sulh yapmayı, onlara maddî birşeyler ödeyerek çekilmelerini sağlamayı düşünür. Hatta Medine hurmalarının üçte birni verme şartıyla antlaşma temin edilir. Ancak Ensar: "Bu bir emirse dilediğinizi emredin, teklifse razı değiliz" derler. Resulullah: "İlahi emir olsaydı, istişare etmezdim, bu bir fikirdir, teklif ediyorum" der. Ensar: "Öyleyse kılıçtan başka bir şey vermeyiz" derler. İbnu Hişam, Sa'd İbnu Muaz'ın şöyle dediğini kaydeder: "Ey Allah'ın Resulü! Biz Allah'ı tanımaz putlara taparken, onlar hurmalarımızdan ikramımız olarak veya parayla satın alarak yerlerdi. Şimdi İslam'la müşerref olduk, hidayete erdik. Sizinle ve İslam'la izzete erdik. Bu halde mi malımızı şerefsizce vereceğiz. Hayır! Allah'a yemin olsun böyle gelecek bir sulha ihtiyacımız yok! Antlaşma yırtılır, bu iş böylece kalır.
Bu arada gizlice müslüman olmuş bulunan Gatafanlı Nu'aym İbnu Mes'ud el-Eşca'î mühim bir hizmet görür: Kureyza ile Kureyş'in arasına güvensizlik sokarak aralarını açar. Kureyza'nın ihanetine bel bağlamış olan Kureyş bu kuşku karşısında o ümidi kaybeder ve uzayan başarısız kuşatmayı kaldırmaya karar

verdi.[76]

Kuşku nedir, nasıl sağlanmıştır?

Nu'aym (radıyallahu anh) Hz. Peygambere gelerek müslüman olduğunu fakat kavminden kimsenin bilmediğini, istediğini yapmaya hazır olduğunu söyler. Resulullah: "Sen bunların arasını açacak tek kimsesin. Harb bir hiledir. Aralarını aç, onları bizden uzaklaştır" mealinde talimat verir. Bu talimat üzerine Nuaym, Kureyza, Kureyş ve Gatafan'ın arasında mekik diplomasisi yapar. Câhiliyede nedimleri olduğu Kureyza'ya gelir: "Size olan sevgimi bilirsiniz. Sizinle benim aramda hususiyet var, bu da malum" der. Onlar teyid ederler, nazarımızda müttehem değilsin derler. O, "Gatafan ve Kureyş sizin gibi değiller, siz buralısınız, malınız mülkünüz, çocuk ve kadınlarınız burada. Bunları başka yere götüremezsiniz. Kureyş ve Gatafan Muhammed'le savaşmaya geldiler. Siz Muhammed aleyhine onlara yardım ediyorsunuz. Onların yurdu, malları, kadınları başka yerde. Onlar sizin gibi değiller. Onlar bir yağma bulsalar yaparlar. Başaramazlarsa çekip giderler, sizi Muhammed'le başbaşa bırakırlar. Bu durumda siz buradakilere güç yetiremezsiniz. Sakın onların eşrafından bir kısım rehineler istemeden savaşa katılmayın. Rehinler Muhammed'i bertaraf edinceye kadar mukatele etmeleri için elinizde bir garanti olur" der. Kureyzalılar: "İsabetli bir fikir" derler. Sonra oradan ayrılan Nu'aym Kureyş'e gelir Ebu Süfyân ve beraberindekilere: "Size olan sevgimi, Muhammed'e olan uzaklığımı biliyorsunuz. Kulağıma bir haber geldi, size bildirmeyi dostluk gereği bildim. Ancak kimseye söyleyip beni ifşa etmeyin" der. "Söz veriyoruz" derler.
Nuaym devam eder: "Bilin ki, yahudiler Muhammed'le aralarındaki antlaşmayı bozmaktan pişman olmuşlar. Ona adam gönderip: "Biz yaptığımızdan pişman olduk. Gatafan ve Kureyş'ten bazı ileri gelenleri sana getirmemiz, boyunlarını vurman seni memnun eder, tekrar seninle beraber olmamıza yeter mi?" derler. Muhammed de "Evet" cevabını verir. Bu durumda yahudiler size adam gönderip rehin istemeye kalkarlarsa sakın onlara tek kişi vermeyin" der.

Nuaym (radıyallahu anh) sonra Gatafanlılara gelir: "Ey Gatafanlılar, ben sizdenim, aşiretimsiniz. İnsanların en sevgilisi bana sizsiniz. Öyle sanırım bana güvenir, sadakatımı itham etmezsiniz" der. Onlar da "Doğru söyledin. Sen nazarımızda müttehem değilsin" derler. Nuaym devamla:

"Benden duyduğunuzu söylemeyin" diyerek, o yönden de garanti alınca onlara da Kureyşlilere söylediğini aynen tekrar eder, aynı endişelerle bunları da korkutur.

Allah'ın müslümanlara bir ikramı olarak, cumartesi akşamı, Ebu Süfyân ve

Gatafan'ın ileri gelenleri, Benî Kureyza'ya Kureyş ve Gatafanlılar'dan mürekkep bir grubu İkrime İbnu Ebî Cehl başkanlığında gönderip: "Biz ikamet yerinde değiliz, (eyreti çadırlarda kalıyoruz), atlarımız ve develerimiz helak oldu. Savaşa siz de katılın da Muhammed'in işini bir an önce bitirelim" dedirtirler. Yahudiler de bunlara şu cevabı gönderirler: "Bugün cumartesidir. O günde biz hiçbir şey yapmayız. Zira bizden bir kavm cumartesi günü savaştığı için maymun ve hınzıra çevrildiler. Ayrıca siz, bize bir kısım adamarınızı, elimizde Muhammed'in işini bitirinceye kadar savaşacağınız hususunda garanti olacak rehineler vermedikçe Muhammed'e karşı savaşacak da değiliz. Biz, savaş sizi sıkıştırdığı takdirde bizi terkederek memleketinize çekip gideceğinizden korkuyoruz. Bu durumda bizim memleketimizde olan Muhammed'le biz başa çıkamayız." Elçiler Kureyza'nın bu sözlerini getirince Kureyşliler ve Gatafanlar: "Nuaym'ın söyledikleri doğruymuş." Kureyza'ya: "Size tek bir adamımızı bile rehin olarak göndermeyiz. Dilerseniz çıkın savaşın" haberini gönderin" derler. Bu haberi getiren elçi kendilerine ulaşınca Kureyzalılar: "Nuaym İbnu Mes'ud'un dediği doğruymuş, bunlar sadece savaş istiyorlar. Fırsat bulurlarsa yağmalayacaklar, bulamazlarsa memleketlerine çekip gidecekler. Siz memleketinizin adamı ile arada savaşa meydan vermeyin." Kureyş ve Gatafan'a da "Vallahi bize rehineler göndermezseniz biz sizinle Muhammed'e karşı savaşmayız" cevabını gönderin" derler. Onlar bu teklifi kabul etmezler. Allah aralarını böylece açar.

Bir rivayette Ebu Süfyan:

"Demek ben maymun ve hınzırın kardeşlerinden yardım taleb ediyormuşum!" der, onlardan yüz çevirir.

Cenâb-ı Hakk cumartesi gecesi şiddetli bir fırtına gönderir, çadırlar, kaplarkaçaklar, eşyalar darmadağın olur.

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), onlardan haber getirmek üzere, casus olarak Huzeyfe İbnu'l-Yemân'ı gönderir. O gece namaza durur.

Ebu Süfyan adamlarına:

"Ey Kureyşliler, ikamet edilecek bir yerde değilsiniz. Otlar ve develer helak oldu. Sularımız kesildi. Benû Kureyza bizi terketti, gördüğünüz gibi rüzgâr da neler yaptı. Yola çıkın, ben hareket ediyorum!" der. Daha ayaklarının bağı çözülmeyen devesine atlar ve vurur. Deve üç ayağıyla sıçramaya başlayınca, farkına varılır ve çözülür.

Amr İbnu'l-Âs ve Hâlid İbnu Velid ansızın takibe uğrarlar, korkusuzca herkesin gitmesine kadar ikiyüz süvariyle geride kalırlar. Kureyş'in gittiğini işiten Gatafanlılar da yüklerini bağlayıp çekip giderler.

Huzeyfe dönerek bütün bu olup bitenleri Resulullah'a anlatır. İlaveten der ki: "Eğer Resulullah "Hiçbir hadise çıkarmadan gel" demeseydi yanımdakini öldürebilecektim." Sabah olunca, karşıda kimsenin kalmadığı görülür.
Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) herkesin evlerine dönmesini ilan eder. Herkes sevinçle, neşeyle koşarak dönüş yaparlar.
Savaş sırasında müslümanlardan birkaç kişi şehid düşer; kâfirlerden de birkaç kişi öldürülür.
Muhasara bazı rivayetlerde 15 gün, bazılarında 24 gün devam etmiştir.
Hendek savaşı münafıkların ve yahudilerin faaliyetlerine iyi bir zemin teşkil etmiş, onlar da ciddî bir imtihan vermişlerdir. Kritik anlarda, müslümanların morallerini bozmak için ellerinden geleni yapmışlardır.
Bazıları: "Muhammed bize Kisra ve Kayser'in hazinelerini yemeyi vaadediyordu. İşte bugün hiç birimiz helâya gitmede can emniyeti bulamıyoruz" der.
Bazıları: "Ey Allah'ın Resulü! evlerimiz düşmana karşı avrettir (emniyetsiz, korumasız) bize müsaade et de cepheden ayrılıp evlerimize dönelim..." der.
Ahzâb suresi, ismini bu savaştan alır ve birçok âyetinde Hendek savaşına temas eder: "Münafıklar ve kalblerinde hastalık olanlar: "Allah ve peygamberi bize sâdece kuru vaadlerde bulundular" diyorlardı. İçlerinden birtakımı: "Ey Medineliler: Tutunacak yeriniz yok, geri dönün" demişti. Onlardan bir cemaat de Peygamberden: "Evlerimiz avrettir (düşmana açık) diyerek izin istemişlerdi. Oysa evleri avret değildi, sadece kaçmak istiyorlardı." (Ahzâb 12-13).
Aynı surede bir başka âyet, Hendek savaşı sırasında müslümanların çektiği sıkıntıyı da şöyle anlatır:
"Onlar size yukarınızdan ve aşağınızdan gelmişlerdi. Gözler de dönmüştü. Yürekler ağızlara gelmişti. Allah için çeşitli tahminlerde bulunuyordunuz. İşte orada inananlar denenmiş ve çok şiddetli sarsıntıya uğratılmışlardı." (Ahzâb 10-11)
Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Kureyş'in artık bir daha hücum edemiyeceğini, bundan sonra hücum sırasının müslümanlara geldiğini söyler: نَغْزُومُمْ وَيغْزُونَنَا Bezzâr'ın rivayeti şöyle: "Onlar artık bir daha size saldırmayacak, ama siz onlara saldıracaksınız." [77]

* ZÂTU'R-RİKA' GAZVESİ

-4263 -1- عن أبي موسى رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]خَرَجْنَا مَعَ رَسُولَ اللهِ # في غَزاةٍ وَنَحْنُ سِتَّةُ نَفَرٍ ، بَيْنَنَا بَعِيرٌ نَعْتَقِبُهُ فَنَقِبَتْ أقْدَامُنَا وَنَقِبَتْ قَدَمَايِ، وَسَقَطَتْ أظْفَارِي، فَكُنَّا نَلُفُّ عَلى أرْجُلِنَا الْخِرَقَ، فَسُمِّيَتْ غَزْوَةُ ذَاتِ الرِّقَاعِ لِمَا كُنَّا نَعْصِبُ مِنَ الْخِرَقِ عَلى أرْجُلِنَا[. أخرجه الشيخان.»اعْتِقَابُ الْمَرْكُوبِ« هو أن يركبه واحد بعد واحد.»وَنَقِبَ الْبَعِيرُ« بكسر القاف إذا رقت أخفافه، والمراد بِهِ هُنَا تقرحت وسقطت .

1. (4263)- Ebu Musa (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte bir gazveye çıktık. Biz aramızda bir deve olan altı kişiydik, sırayla biniyoruk. Derken ayaklarımız delindi. Benim ayaklarım da delindi ve tırnaklarım düştü. ayaklarımıza bezler sarıyorduk. Böylece seferimiz, ayaklarımıza sardığımız parçalar sebebiyle Zatur'-Rikâ' gazvesi diye isimlendi." [Buhârî, Megâzî 31, (7, 325); Müslim, Cihad 149, (1816).][78]

AÇIKLAMA:

1- İbnu'l-Esir, bu seferi Hicretin dördüncü senesi hadiselerinden olarak kaydeder. Beni'n-Nâdir hadisesinden iki ay sonra cereyan eder. Sadedinde olduğumuz rivayet, gazveye Rikâ isminin verilişini, ayaklara sarılan parçalara bağlar. Rika' yama, bez parçaları ma'nâsına gelir. Ancak, İbnu'l-Esir, Benî Muhâriblere karşı yapılan bu gazvede -mukâtele olmasa bile- karşılaşma hâdisesinin cereyan ettiği dağın siyahbeyaz, kırmızı renkler ihtiva etmesinden hâsıl olan alaca parçalı renkler sebebiyle bu ismi aldığını belirtir. Ancak, sancakların o seferde yamalı olmasından veya bir ağaçtan bu ismi aldığıda diğer ihtilaflardır. Nevevî, bu söylenenlerin hepsinin bu isimlemeye iştirak etmiş olabileceğini söyler.

2- Bu sefer sırasında, insanlar birbirlerinden korkacak şekilde umumî bir korku yaşanır ve bunun üzerine korku namazı nâzil olur.

3- İbnu Sa'd ve İbnu Hibbân, bu seferin Hicretin beşinci yılında olduğunu kaydederler.

4- Sefere iştirak eden ordunun miktarı da ihtilaflıdır: Farklı rivayetlere göre 400,

500, 700 ve hatta 800 kişidir.[79]

*** BENÎ MÜSTALİK GAZVESİ**

فَالَ البخارى رحمه اللّهُ هى غزوة المريسيع. قال ابن اسحق: وذلك سنة ست.

Buhârî merhum der ki: "Bu Mureysi' gazvesidir." İbnu İshâk der ki: "Bu altıncı senede cereyan etmiştir."[80]

-4264 -1- عَنْ عَبْدِاللّهِ بْنِ عَونٍ قال:]كَتَبْتُ إلى نَافِعٍ رَحِمَهُ اللّهُ أسْألُهُ عَنِ الدُّعَاءِ قَبْلَ الْقِتَالِ. فَكَتَبَ إلَيَّ: إنَّمَا كَانَ ذلِكَ في أوَّلِ ا"َسْمِ، وَقَدْ أغَارَ # عَلى بَنِي الْمُصْطَلِقِ، وَهُمْ غَارُونَ، وَأنْعَامُهُمْ تَسْقَى عَلى الْمَاءِ فَقَتَلَ مُقَاتِلَتَهُمْ وَسَبَى ذَرَارِيَّهُمْ وَأصَابَ يَوْمَئِذٍ جُوَيْرِيَةَ. حَدثني به عبداللّهِ بن عمر، وكان في ذلك الجيش[. أخرجه الشيخان.»الْمُريسيع« بالعين المهملة والمعجمة: ماء معروف بالحجاز.ومعنى »غَارُّونَ« أي غافلون. والغرة: الغفلة .

1. (4264)- Abdullah İbnu Avn anlatıyor: "Nâfi rahimehullah'a kıtâlden önce (yapılan İslam'a) davet hakkında sormak üzere yazmıştım. Bana şöyle yazdı: "Bu, İslam'ın evvelinde idi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Benî Müstâlik'e (önceden haber vermeden âni) baskın yaptı. Onlar (bu sırada) gâfil haldeydi, hayvanları su kenarında sulanıyorlardı. Mukâtillerini öldürdü, çocuklarını ve kadınlarını esir aldı. O gün Cüveyriye'yi de ele geçirmişti." [Buhârî, Itk 13, Müslim Cihad 1, (1730); Ebu Dâvud, Cihâd 100, (2633).][81]

AÇIKLAMA:

Benî Müstalik Gazvesi, hicretin altıncı yılı Şa'ban ayında cereyan etmiştir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Benî Müstalik'in müslümanlar aleyhine sefer tertiplemek üzere hazırlık yaptıklarını istihbâr eder. Resulullah bu haberi alır almaz yola çıkar ve Kudeyd bölgesinde Müreysi' denen bir suyun başında onları

gafil yakalar ve âni baskın yapar. Arada cereyan eden kısa bir mükâteleden sonra mağlub edilirler. Bu sırada bir müslüman, müslümanlar tarafından yanlışlıkla öldürülür.
Resulullah çok sayıda esir ele geçirir ve müslümanlara taksim eder. Cüveyriye de bunlar arasındadır, Benî Müstalik'in şefi el-Hâris İbnu Dırâr'ın kızıdır. Kız Sâbit İbnu Kays'ın hissesine düşer, ancak mükâtebe yaparak hürriyetini satın alır. Resulullah'tan kitâbetinin ödenmesi için yardım ister. Aleyhissalâtu vesselâm: "Bundan daha hayırlı bir şeye ne dersin?" diye sorar.
"Bu da nedir ey Allah'ın Resulü?" deyince: "Senin kitabetini öder, seninle evlenirim!" der. Cüveyriye (radıyallahu anhâ) kabul eder.
Halk bu haberi duyunca, herkes esirlerini "Resulullah'ın sıhr'i (akrabası)" diye âzad eder. Bu suretle hürriyete kavuşanlar yüz aileyi geçer. Kavmine, bundan fazla hayrı dokunan kadın çıkmaz denmiştir.
Bu sefer sırasında mezkur suyun başında müslümanlar arasında su alma esnasında bir hadise çıkar: Hz. Ömer'in Benî Gıfâr'dan Cehcâh adında bir ücretlisi ile Hazreç'ten Benî Avf'ın halifi olan Sinân el-Cühenî aynı anda suya gelirler. Çıkan bir ihtilafı büyüterek kavgaya tutuşurlar. Cühenî "Ey Ensâriler! diye yardım ister, Cehcâh da: "Ey Muhacirler!" diye yardım ister. Bu hadiseyi istismar etmek isteyen Abdullah İbnu Übeyy öfkelenir. Etrafında adamlarından bir grup ve bu meyanda genç yaşta olan Zeyd İbnu Erkam da yanındadır. "Bunu yaptılar ha! yaparlar, çünkü memleketimizde çoğaldılar! Allah'a yemin olsun" "Medine'ye döndük mü aziz olanlar oradan zelil olanları çıkaracak" (Münafikûn 8) der. Sonra adamlarına yönelip: "Bunu kendinize siz yaptınız. Memleketinizi bunlara helâl kıldınız. Mallarınızı onlara dağıtıverdiniz. Allah'a yemin olsun, elinizdekini onlara vermezseniz, onlar sizin memleketinizden başka bir yere giderler" der.
Bu sözleri işiten Zeyd, Resulullah'a gidip haber verir. Bu esnada Aleyhissalâtu vesselâm'ın yanında bulunan Hz. Ömer (radıyallahu anh):
"Ey Allah'ın Resûlü! Abbâd İbnu Bişr'e emret şu herifi gebertsin!" der. Resulullah:
"Olur mu, Muhammed arkadaşlarını öldürtüyor dedirtir miyim!" diyerek reddeder.
Ve orduya hareket emri verir. Resulullah hiç âdeti olmayan bir saatte, halkın içinde, bulundukları hâlet-i ruhiyeyi kırmak için, yola koyulurlar.
O sırada (Ensar'ın ileri gelenlerinden) Üseyd İbnu Hudayr uğrayıp: "Ya Resûlullah hiç yolculuk yapmadığın bir saatte yola çıktın" der.
"Abdullah İbnu Übeyy'in söylediği, kulağına gelmedi mi?"

"Ne demiş ey Allah'ın Resûlü?"
"Zannediyor ki Medine'ye varınca aziz olan, oradan zelil olanı çıkaracakmış."
"Vallahi, istersen sen onu çıkar. Zira sen azizsin o zelildir!" der ve sonra ilave eder.
"Ey Allah'ın Resulü! sen ona merhamet et. Vallahi Allah sana lutfetti. Kavmi ona giydirmek üzere taç hazırlamıştı. Sen gelince bu iş kaldı. Bu sebeple o seni saltanatına engel görüyor!"
Abdullah İbnu Übeyy, söylediği sözleri Zeyd İbnu Erkam'ın Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a götürdüğünü işitince, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelir ve "Böyle bir şey söylemedim" diye Allah'a yemin eder. Abdullah kavmi içerisinde itibarlı biriydi. Adamları: "Ey Allah'ın Resûlü! Zeyd hata yapmış olabilir!" derler. [Resulullah Zeyd'i çağırıp azarlar.] Fakat az sonra gelen vahiy Zeyd'i doğrular (Münafıkûn 1).
Bu hadiseler münafık Abdullah İbnu Übeyy'in oğlu -ki samimi bir müslümandır- Abdullah'a ulaşır. Hemen Aleyhissalâtu vesselâm'a gelerek:
"İşittim ki babamı öldürmek istiyormuşsunuz. Böyle bir kararınız varsa, bana emredin, kellesini size ben getireyim. Korkarım, bir başkasına emredersiniz de onun halkın arasında dolaşmasını seyretmeye nefsim tahammül edemez öldürüveririm. Böylece bir kâfir için bir mü'mini öldürerek cehennemlik olurum!" der. Resulullah şu cevabı verir:
"Bizimle olduğu müddetçe biz ona merhamet edeceğiz, sohbetini güzel kılacağız!"
Bundan sonra her ne vakit bir hadise çıkaracak olsa, adamları onu kınıyor, sert davranıyor ve tehdit ediyordu.[82]

*** ENMÂR GAZVESİ**

4265-1- عن جابر رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]رَأيْتُ رَسولَ اللّهِ # فِي غَزْوَةِ أنْمَارٍ يُصَلِّي عَلى رَاحِلَتِهِ مُتَوَجِّهاً قِبَلَ الْمَشْرِقِ مُتَطَوِّعاً[. أخرجه البخاري .

1. (4265)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı Enmâr Gazvesi'nde bineğinin üzerine doğuya müteveccih olarak nafile namaz kılarken gördüm." [Buhârî, Megâzî 33, Salât 31, Taksiru's-Salât 7,

9.][83]

AÇIKLAMA:

Vâkidî, bu Gazve'nin sebebi ile, önceki zikrettiğimiz Benî Müstalik gazvesinin sebebini bir zikreder. Zira, Medine'ye gelen bir bedevînin Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a: "Benî Sâlebe ve Benî Enmâr'dan sizin aleyhinize toplanmakta olan insanlar gördüm. Siz onlardan gafilsiniz" haberini getirmesi üzerine âniden sefer kararı verir ve dörtyüz -yediyüz vs. de denilmiştir- kişi ile yola çıkar. Aynî: "Bu rivayete göre Benî Enmâr Gazvesi ile Benî Muhârib ve Sâlebe Gazvesi -ki buna Zâtu'r-Rikâ' gazvesi denmiştir- birdir" der.

Enmâr, Becîle kabilesinin bir koludur.[84]

* HUDEYBİYE GAZVESİ[85]

-4266 -1- عن عروة بن الزبير عن المسور بن مخرمة ومروان يصدّق كل واحد منهما حديث صاحبه قا:]خَرَجَ رَسُولُ اللّهِ # عَامَ الْحُدَيْبِيَةِ حَتّى إذَا كَانُوا بِبَعْضِ الطَّرِيقِ قَالَ #: إنَّ خَالِدَ بْنَ الْوَلِيدِ بِالْغَمِيمِ فِي خَيْلٍ لِقُرَيْشٍ طَلِيعَةَ، فَخُذُوا ذَاتَ الْيَمِينِ فَواللّهِ مَا شَعَرَ بِهِمْ خَالِدٌ. حَتّى إذَا هُمْ بِقَتْرَةِ الْجَيْشِ فَانْطَلَقَ يَرْكُضُ نَذيراً لِقُرَيْشٍ وَسَارَ النَّبِيُّ #، حَتّى إذَا كَانَ بِالثَّنِيَّةِ الَّتِي يَهْبَطُ عَلَيْهِمْ مِنْهَا بَرَكَتْ بِهِ رَاحِلَتُهُ. فَقَالَ النَّاسُ حَلْ حَلْ فَألْحَتْ فَقَالُوا: خَ ٔتِ الْقَصْوَاءُ خَ ٔتِ فقَالَ #: مَا خَ ٔتِ الْقَصْوَاءُ، وَمَا ذَاكَ لَهَا بِخُلُقٍ. وَلكِنْ حَبَسَهَا حَابِسُ الْفِيلِ. ثُمَّ قَالَ: وَالَّذِى نَفْسِى بِيَدِهِ
يَسْألُونِي خِطَّةً يُعَظِّمُونَ فِيهَا حُرُمَاتِ اللّهِ إَّ اعْطَيْتُهُمْ إيَّاهَا. ثُمَّ زَجَرَهَا فَوَثَبَتْ. قَالَ: فَعَدلَ عَنْهُمْ حَتّي نَزَلَ بِأقْصى الْحُدَيْبِيَةِ عَلى ثَمَدٍ قَلِيل الْمَاءِ، يَتَبَرَّضُهُ النَّاسُ تَبَرُّضاً. فَلَمْ يُلْبِثْهُ النَّاسُ حَتّى نَزَحُوهُ وُشُكِيَ إلى رسُولِ اللّهِ # الْعَطَشُ فَانْتَزَعَ سَهْماً مِنْ كِنَانَتِهِ. ثُمَّ امَرَهُمْ أنْ يَجْعَلُوهُ فِيهِ. فَوَاللّهِ مَا زَالَ يُجِيشُ لَهُمْ بِالرَّيِّ حَتّى صَدَرُوا عَنْهُ. فَبَيْنَمَا هُمْ كَذلِكَ إذْ جَاءَ بُدَيْلُ بْنُ وَرْقَاءَ الْخُزَاعِيُّ فِي نَفَرٍ مَنْ قَوْمِه، وَكَانَ عَيْبَةَ نُصْحِ رسولِ اللّهِ # مِنْ أهْلِ تُهَامَةَ. فَقَالَ: إنِّي تَرَكْتُ كَعْبَ بْنَ لُؤَيٍّ وَعَامِرَ ابْنَ لُؤَيٍّ نَزَلُوا أعْدَادَ مِيَاهِ الْحُدَيْبِيَةِ، مَعَهُمُ الْعُوذُ

الْمَطَافِيلَ وَهُمْ مُقَاتِلَوكَ وَصَادُوكَ عَنِ الْبَيْتِ. فَقالَ #: إنَّا لَمْ نَجِئْ لِقِتَالِ أَحَدٍ، وَلَكِنَّا جَئْنَا مُعْتَمِرِينَ. وَإِنَّ قُرَيْشاً قَدْ نَهِكَتْهُمْ الْحَرْبُ وَأضرَّتْ بِهِمْ. فإِنْ شَاءُوا مَادَدْتُهُمْ مُدَّةً وَيُخَلُّوا بَيْنِي وَبَيْنَ النَّاسِ. فإِنْ أُظْهَرْ، فإِنْ شَاءُوا أَنْ يَدْخَلُوا فِيمَا دَخَلَ فِيهِ النَّاسُ فَعَلوا، وإِ فَقَدْ جمُّوا، وإِنْ هُمْ أَبَوْا فَوَالَّذِى نَفْسِي بِيَدِهِ َ قَاتِلَنَّهُمْ عَلى أَمْرِي هذَا حَتّى تَنْفَرِدَ سَالِفَتِي، وَلْيُنْفِذَنَّ اللهُ أَمْرَهُ، فقَالَ بُدَيْلُ: سَأُبَلِّغُهُمْ مَا تَقُولُ. فَانْطَلَقَ حَتّى أتى قُرَيْشاً. فقَالَ: إنَّا قَدْ جَئْنَاكُمْ مِنْ هذَا الرَّجُلِ، وَقَدْ سَمِعْنَاهُ يَقُولُ قَوْ، فإِنْ شِئْتُمْ أَنْ نَعْرِضَهُ عَلَيْكُمْ فَعَلْنَاهُ. فقَالَ سُفَهَاؤُهُمْ: َ حَاجَةَ لَنَا أَنْ تُخْبِرَنَا عَنْهُ بِشَيْءٍ. وقالَ ذَوُو الرَّأى مِنْهُمْ: هَاتِ مَا سِمِعْتَهُ يَقولُ، قَالَ: سَمِعْتُهُ يَقُولُ كَذَا وَكَذا، فَحَدَّثَهُمْ بِمَا قَالَ النَّبِيُّ #. فقَامَ عُرْوَةُ بْنُ مسْعُودٍ فقَالَ: أي قَوْم، أَلَسْتُمْ بِالْوَالِدِ؟ قَالُوا: بَلى. قَالَ: أوَلَسْتُ بِالْوَلَدِ؟

قَالُوا بَلى قَالَ: فَهَلْ تَتَّهِمُونِي؟ قَالُوا: َ. قَالَ: أَلَسْتُمْ تَعْلَمُونَ أَنِي اسْتَنْفَرْتُ أَهْلَ عُكَاظَ فَلَمَّا بَلَّحُوا عليَّ جِئْتُكُمْ بِأهْلِي وَوَلَدِي وَمَنْ أطَاعَنِي؟ قَالُوا: بَلى. قَالَ: فإِنَّ هذَا قَدْ عَرضَ عَلَيْكُمْ خِطَّةَ رُشْدٍ، اقْبَلُوهَا وَدَعُونِي آتِهِ. فَقالُوا: ائِتِهِ. فَأتَاهُ فَجَعَلَ يُكَلِّمُ النَّبِيِّ #. فَقَالَ النَّبِيُّ #: نَحْواً مِنْ قَوْلِهِ لِبُدَيْلٍ فقَالَ عُرْوَةُ عَنْدَ ذلكَ: أيْ مُحَمَّدُ، أرَأيْتَ إنْ اسْتَأصَلْتَ امْرَ قَوْمِكَ، هَلْ سَمِعْتَ بِأحَدٍ مِنَ الْعَرَبِ اجْتَاحَ قَوْمَهُ قَبْلَكَ؟ وَإنْ تَكُن ا ُخَرى، فَإِنِّي وَاللّهِ َ أرى وُجُوهاً، وإِنِّي ُرَى أَوْ شَاباً مِنَ النَّاسِ خَلِيقاً أَنْ يَفِرُّوا وَيَدعُوكَ. فَقَالَ لَهُ أَبُو بَكْرٍ: امْصُصْ بَظْرَ الَّتِ. أَنَحْنُ نَفِرُّ عَنْهُ وَنَدَعُهُ. فقَالَ: مَنْ ذَا؟ قِيلَ: أَبُو بَكْرٍ. فقَالَ: أَمَا وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَوْ يَدٌ كَانَتْ لَكَ عِنْدِي، وَلَمْ أجْزِكَ بِهَا ُجَبْتُكَ. قَالَ: وَجعلَ يُكَلِّمُ النَّبِيَّ #، فَكُلَّمَا كَلَّمَهُ أَخَذَ بِلِحْيَتِهِ. وَالْمُغِيرَةُ بْنُ شُعْبَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْه قَائِمٌ عَلى رَأسِ النَّبِيِّ #، وَمَعَهُ السَّيْفُ وَعَلَيْهِ المِغْفَرُ. فَكُلَّمَا أهْوَى عُرْوَةُ بِيَدِهِ إِلى لِحْيَةِ رسُول اللّهِ # ضَرَبَ يَدَهُ بِنَعْلِ السَّيْفِ. وَقَالَ لَهُ: أَخِّرْ يَدَكَ عَنْ لِحْيَةِ رسولِ اللّهِ #. فَرَفَعَ عُرْوَةُ رَأسَهُ. فَقَالَ: مَنْ هَذا؟ قَالُوا: المُغِيرَةُ بْنُ شُعْبَةَ. فقَالَ: أيْ غُدَرُ، أَلَسْتُ أسْعَى فِي غَدْرَتِكَ؟ وَكَانَ الْمُغِيرَةُ بْنُ شُعْبَةَ صَحِبَ قَوْماً فِي الْجَاهِلِيَّةِ فَقَتَلَهُمْ وَأَخَذَ أمْوَالَهُمْ ثُمَّ جَاءَ فَأَسْلَمَ. فَقَالَ

#: أَمَّا ا ِ ْسْمُ فَأَقْبَلُ. وَأَمَّا الْمَالُ فَلَسْتُ مِنْهُ فِى شَىْءٍ. ثُمَّ إِنَّ عُرْوَةَ جَعَلَ يَرْمُقُ أصْحَابَ النَّبيِّ # بِعَيْنَيْهِ. قَالَ: فَوَاللّهِ مَا يَتَنَخَّمُ رسُولُ اللّهِ # نَخَامَةً إِ َّ وَقَعَتْ فِى

كَفَ رَجُلٍ مِنْهُمْ فَدَلكَ بهَا وَجْهَهُ وَجِلْدَهُ، وإِذَا أَمَرَهُمْ اِبْتَدَرُوا أَمَرَهُ، وَإِذَا تَوضَّأ كَادُوا يَقْتَتِلُونَ عَلى وضُوئِهِ، وَإِذَا تَكَلَّمُوا خَفَضُوا أَصْوَاتَهُمْ عِنْدَهُ، وَمَا يُحِدُّونَ النَّظَرَ إِلَيْهِ تَعْظِيماً لَهُ. فَرَجَعَ عُرْوَةُ إِلى أَصْحَابِهِ فَقَالَ: أَيْ قَوْمِ، واللهِ لَقَدْ وَفَدْتُ عَلى الْمُلُوكِ وَوَفَدْتُ عَلي كِسْرَى وَقَيْصَرَ وَالنَّجاشِيِّ، واللهِ إِنْ رَأَيْتُ مَلِكاً قَطُّ يُعَظِّمُهُ أَصْحَابُهُ مَا يُعَظِّمُ أَصْحَابُ مُحَمَّدٍ مُحَمَّداً #، واللهِ إِنْ يَتَنَخَّمْ نُخَامَةً إِلَّا وَقَعَتْ فِي كَفِّ رَجُلٍ مِنْهُمْ فَدلِكَ بِهَا وَجْهَهُ وَجِلْدَهُ. وَإِذا أَمَرَهُمُ ابْتَدَرُوا أَمْرَهُ، وَإِذَا تَوَضَّأَ كَادُوا يَقْتَتِلُونَ عَلى وُضُوئِهِ، وَإِذَا تَكَلَّمُوا خَفَضُوا أَصْوَاتَهُمْ عِنْدَهُ، وَمَا يُحِدُّونَ النَّظَرَ إِلَيْهِ تَعْظِيماً لَهُ، وَإِنَّهُ قَدْ عَرَضَ عَلَيْكُمْ خِطَّةَ رُشْدٍ فَاقْبَلُوهَا. فقَالَ رَجُلٌ مِنْ بَنِي كِنَانَةَ دَعُونِي آتِهِ. فَقَالُوا: ائْتِهِ. فَلَمَّا أَشْرَفَ عَلى النَّبيّ # وَأَصْحَابِهِ. قَالَ #: هذَا فُلانٌ، وَهُوَ مِنْ قَوْمٍ يُعَظِّمُونَ الْبُدْنَ، فَابْعَثُوهَا لَهُ، وَاسْتَقْبَلَهُ النَّاسُ يُلَبُّونَ. فَلَمَّا رَأى ذلِكَ قَالَ: سُبْحَانَ اللهِ! مَا يَنْبَغِي لِهؤُءِ أَنْ يُصَدُّوا عَنِ الْبَيْتِ. فَلَمَّا رَجَعَ إِلى أَصْحَابِهِ قَالَ: رَأَيْتُ الْبُدْنَ قَدْ قُلِّدَتْ وَأُشْعِرتْ، فَمَا أَرَى أَنْ يُصَدُّوا عَنِ الْبَيْتِ، فَقَامَ رَجُلٌ مِنْهُمْ يُقَالُ لَهُ مِكْرَزُ بْنُ حَفْص. فقَالَ: دَعُونِي آتِهِ. فقَالُوا: ائْتِهِ. فلَمَّا أَشْرَفَ عَلَيْهِمْ قَالَ #:
هذا مِكْرَزٌ، وَهُوَ رَجُلٌ فَاجِرٌ. فَجَعَلَ يُكَلِّمُ النَّبيَّ
فَبَيْنَمَا هُوَ يُكَلِّمُهُ إِذْ جَاءَ سُهَيْلُ بْنُ عَمْرو. فَقَالَ #: قَدْ سُهِّلَ لَكُمْ مِنْ أَمْرِكُمْ، فَجَاءَ سُهَيْلُ بْنُ عُمْرو فقَالَ لِلنَّبيِّ #: هَاتِ اكْتُبْ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ كِتَاباً. فَدَعَا # بِالْكَاتِبِ. فقَالَ: اكْتُبْ بِسْمِ اللهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ فقَالَ سَهَيْلٌ: أَمَّا الرَّحْمنُ فَوَاللهِ مَا أَدْرِي مَاهِيَ. وَلَكِنِ اكْتُبْ: بِاسْمِكَ اللَّهُمَّ، كَمَا كُنْتَ تَكْتُبُ. فقَالَ الْمُسْلِمُونَ: واللهِ نَكْتُبُهَا إِلَّا بِسْمِ اللهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ فَقَالَ #: اكْتُبْ بِإِسْمِكَ اللَّهُمَّ. ثُمَّ قَالَ: هذَا مَا قَاضَى عَلَيْهِ رسولُ اللهِ # فقَالَ سُهَيْلٌ: واللهِ لَوْ كُنَّا نَعْلَمُ أَنَّكَ رَسُولُ اللهِ مَا صَدَدْنَاكَ عَنِ الْبَيْتِ وَ قَاتَلْنَاكَ وَلكِنِ اكْتُبْ مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِاللهِ فقَالَ #: واللهِ إِنِّي لَرَسُولُ اللهِ وَإِنْ كَذَّبْتُمُونِي اكْتُبْ مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ فَقَالَ #: عَلى أَنْ تَخَلُّوا بَيْنَنَا وَبَيْنَ الْبَيْتِ فَنطُوفَ بِهِ. فقَالَ سُهَيْلٌ: وَاللهِ تَتَحَدَّثُ الْعَرَبُ أَنَا أُخِذْنَا ضَغْطَةً، وَلكِنْ ذلِكَ مِنَ الْعَامِ الْمُقْبِلِ. فَكَتَبَ. فقَالَ سُهَيْلٌ: وَعلى أَنْ يَأْتِيكَ مِنَّا رَجُلٌ، وَإِنْ كَانَ عَلى دِينِكَ، إِلَّا رَدَدْتَهُ إِلَيْنَا. قَالَ الْمُسْلِمُونَ: سُبْحَانَ اللهِ! كَيْفَ يُرَدُّ إِلى الْمُشْرِكِينَ، وَقَدْ جَاءَ مُسْلِماً؟ فَبَيْنَمَا هُمْ كَذلِكَ إِذْ جَاءَ أَبُو جَنْدَلِ بْنِ

سُهَيْلِ بْنِ عُمْرِو يَرْسُفُ فِي قَيُودِهِ. وَقَدْ خَرَجَ مِنْ اَسْفَلِ مِكّةَ، حَتّى رَمَى نَفْسُهُ بَيْنَ أَظْهُرِ الْمُسْلِمِينَ. فقَالَ سُهَيْلٌ: يَا مُحَمَّدُ، هذا أَوَّلُ مَا أُقَاضِيكَ عَلَيْهِ أَنْ تَرُدَّهُ إِلَيَّ. فقَالَ #: إِنَّا لَمْ نَقْضِ الْكِتَابَ بَعْدُ. قَالَ: فَوَاللّهِ
إِذَا ۔ أُصَالِحَكَ عَلى شَيْءٍ أبداً. قَالَ #: فَأجِزْهُ لِي قَالَ: مَا أَنَا بِمُجِيزٍ ذلِكَ لَكَ. قَالَ: بَلى فَافْعَلْ قَالَ: مَا أَنَا بِفَاعِلٍ. قَالَ: بِكْرُزُ بْنُ حَفْصٍ: بَلى، قَدْ أَجَزْنَاهُ لَكَ. قَالَ: أَبُو جَنْدَلٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه: أَيْ مَعْشَرَ الْمُسْلِمِينَ، أُرَدُّ إِلى الْمُشْرِكِينَ وَقَدْ جِئْتُ مُسْلِماً أَ تَرَوْنَ مَا قَدْ لَقِيتُ؟ وَكَانَ قَدْ عُذِّبَ عَذَاباً شَدِيداً في اللّهِ. فقَالَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللّهُ عَنْه. فَأتَيْتُ نَبِيَّ اللّهِ أَلَسْتَ نَبِيَّ اللّهِ حَقًّا؟ قَالَ: بَلى. قُلْتُ: أَلَسْنَا عَلى الْحَقِّ وَعَدُوُّنَا عَلى الْبَاطِلِ؟ قَالَ: بَلى. قُلْتُ فَلِمَ نُعْطى الدَّنِيَّةَ فِي دِينِنَا إِذَنْ؟ قَالَ: إِنِّي رَسُولُ اللّهِ، وَلَسْتُ أَعْصِيهِ، وَهُوَ نَاصِرِي. قُلْتُ: أَوَلَيْسَ كُنْتَ تُحَدِّثُنَا أَنَا سَنَأتِي الْبَيْتَ وَنَطُوفُ بِهِ؟ قَالَ: بَلى. أَفَأَخْبَرْتُكَ أَنَّكَ تَأتِيهِ الْعَامَ؟ قُلْتُ: ۔ قَالَ فَإِنَّكَ آتِيهِ وَمُطَوَّفٌ بِهِ. قَالَ: فَأَتَيْتُ أَبَا بَكْرٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه. فَقُلْتُ: يَا أَبَا بَكْرٍ، أَلَيْسَ هذا نَبِيَّ اللّهِ حَقًّا؟ قَالَ: بَلى. قُلْتُ: أَلَسْنَا عَلى الْحَقِّ وَعَدُوُّنَا عَلى الْبَاطِلِ؟ قَالَ: بَلى قُلْتُ فَلَمْ نُعْطى الدَّنِيَّةَ فِي دِينِنَا إِذَنْ؟ فَقَالَ: أَيُّهَا الرَّجُلُ إِنَّهُ رَسُولُ اللّهِ وَلَنْ يَعْصِىَ رَبَّهُ، وَهُوَ نَاصِرُهُ. فَاسْتَمْسِكْ بِغَرْزِهِ. فَوَاللّهِ إِنَّهُ عَلى الْحَقِّ فَقُلْتُ: أَلَيْسَ كَانَ يُحَدِّثُنَا أَنَّا سَنَأتِي الْبَيْتَ وَنَطُوفُ بِهِ؟ قَالَ: بَلى فَأَخْبَرَكَ أَنَّكَ تَأتِيهِ الْعَامَ؟ قُلْتُ: ۔ قَالَ: فَإِنَّكَ آتِيهِ وَمَطُوفٌ بِهِ. قَالَ عُمَرُ: فَعَمِلْتُ لذلِكَ أَعْمَاً. فَلَمَّا فَرَغَ مِنْ قَضِيَّةِ
الْكِتَابِ. قَالَ # ٔصْحَابِهِ رَضِيَ اللّهُ عَنْهم: قُومُوا فَانْحَرُوا ثُمَّ احْلِقُوا. قَالَ: فَوَاللّهِ مَا قَامَ مِنْهُمْ رَجُلٌ، حَتّى قَالَ ذلِكَ ثثَ مَرَّاتٍ. فَلَمَّا لَمْ يَقُمْ مِنْهُمْ أَحَدٌ دَخَلَ عَلى أُمِّ سَلَمَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْها فَذَكَرَ لَهَا مَالَقِيَ مِنَ النَّاسِ. فَقَالَتْ: يَا نَبِيَّ للّهِ، أَتُحِبُّ ذلِكَ؟ أُخْرُجْ وَ تُكَلِّمْ مِنْهُمْ أحداً حَتّى تَنْحَرَ بُدْنَكَ وَتَدْعُوَ حَالِقَكَ فَيَحْلِقَكَ. فَخَرَجَ فَلَمْ يُكَلِّمْ أَحَداً مِنْهُمْ حَتّى فَعَلَ ذلِكَ: نَحَرَ بُدْنَهُ وَدَعَا حَالِقَهُ فَحَلَقَهُ. فَلَمَّا رَأَوْا ذلِكَ قَامُوا فَنَحَرُوا، وَجَعَلَ بَعْضُهُمْ يَحْلِقُ بَعْضاً، حَتّى كَادَ بَعْضُهُمْ يَقْتُلُ بَعْضاً غَمَا ثُمَّ جَاءَتْ نِسْوَةٌ مُؤْمِنَاتٌ فَأنْزَلَ اللّهُ تَعالى: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا جَاءَكُمُ الْمُؤْمِنَاتُ مُهَاجِرَاتٍ فَامْتَحِنُوهُنَّ. حَتّى بَلَغَ: بِعِصَمِ الْكَوَافِرِ. فَطَلَّقَ عُمَرُ رَضِيَ اللّهُ عَنْه يَوْمَئِذٍ امْرَأَتَيْنِ كَانَتَا لَهُ في الْجَاهِلِيَّةِ. فَتَزَوَّجَ إِحْدَاهُمَا

مُعَاوِيَةَ بْنُ أَبِى سُفْيَانَ. وَا٠ْخْرَى صَفْوَانُ بْنُ أَمَيَّةَ. ثَمَّ رَجَعَ # إِلى الَمَدِينَةِ فَجَاءَ أَبُو بُصَيْرٍ رَجُلٌ مِنْ قُرَيْشٍ وَهُوَ مُسْلِمٌ فَأَرْسَلُوا فى طَلَبِهِ رَجُلَيْنِ وَقَالُوا: الْعَهْدَ الَّذِي جَعَلْتَ لَنَا فَدَفَعَهُ إِلَى الرَّجُلَيْنِ. فَخَرَجَا بِهِ حَتَّى بَلَغَا ذَا الْحُلَيْفَةِ. فَنَزَلُوا يَأَكُلُونَ مِنْ تَمْرٍ لَهُمْ. فَقَالَ أَبُو بُصَيْرٍ ٠حَدِ الرَّجُلَيْنِ: واللهِ إِنِّي ٠رَى سَيْفَكَ هذا يَا فُنُ جَيِّداً فَاسْتَلَّهُ اŒخَرُ. فَقَالَ: أَجَلْ، وَاللهِ إِنَّهُ لَجَيِّدٌ. لَقَدْ جَرَّبْتُ بِهِ ثُمَّ جَرَّبْتُ. فَقَالَ أَبُو بَصَيْرٍ: أَرِنِى أَنْظُرْ إِلَيْهِ! فَأَمْكَنَهُ، فَضَرَبَهُ بِهِ حَتَّى بَرَدَ، وَفَرَّ اŒخَرُ حَتَّى أَتَى الْمَدِينَةَ، فَدَخَلَ الْمَسْجِدَ يَعْدُو فَقَالَ
حِينَ رَآهُ: لَقَدْ رَأَى هذَا ذُعْراً فَلَمَّا انْتَهى إلى النَّبِيِّ # قَالَ: قُتِلَ وَاللهِ صَاحِبِي، وَإِنِّي لَمَقْتُولٌ. فجَاءَ أَبُو بُصَيْرٍ رَضِيَ اللهُ عَنْه. فَقَالَ: يَا نَبِيَّ اللهِ قَدْ أَوْفَى اللهُ ذِمَّتَكَ قَدْ رَدَدْتَنِي إِلَيْهِمْ ثُمَّ أَنْجَانِي اللهُ مِنْهُمْ. فَقَالَ #: وَيْلُ أُمِّهِ مِسْعَرُ حَرْبٍ لَوْ كَانَ لَهُ أَحَدٌ. فَلَمَّا سَمِعَ ذَلِكَ عَرَفَ أَنَّهُ سَيَرُدُّهُ إِلَيْهِمْ. فَخَرَجَ حَتَّى أَتَى سِيفَ الْبَحْرِ. قَالَ: وَتَفَلَّتَ مِنْهُمْ أَبُو جَنْدَلِ بْنُ سُهَيْلٍ فَلَحَقَ بِأَبِى بُصَيْرٍ، فَجَعَلَ يَخْرُجُ مِنْ قُرَيْشٍ رَجُلٌ قَدْ أَسْلَمَ إِّ لَحِقَ بِأَبِي بُصَيْرٍ، حَتَّى اجْتَمَعَتْ عِنْدَهُ عِصَابَةٌ. فَوَاللهِ مَا يَسْمَعُونَ بعيرٍ لِقُرَيْشٍ خَرَجَتْ إِلَى الشَّام إِّ تَعَرَضُّوا لَهَا فَقَتَلُوهُمْ وَأَخَذُوا أَمْوَالَهُمْ. فَأَرْسَلَتْ قُرَيْشٌ إلى النَّبِيِّ # تُنَاشِدُهُ اللهُ تَعالى وَالرَّحِمَ لَمَّا أَرْسَلَ إِلَيْهِمْ، فَمَنْ أَتَاهُ مِنْهُمْ فَهُوَ آمِنٌ فَأَرْسَلَ إِلَيْهِمْ. فَأَنْزَلَ اللهُ تَعالى: وَهُوَ الَّذِى كَفَّ أَيْدِيَهُمْ عَنْكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ عَنْهُمْ بِبَطْنِ مَكَّةَ مِنْ بَعْدِ أَنْ أَظْفرَكُمْ عَلَيْهِمْ. حَتَّى بَلَغَ حَمِيَّةَ الْجَاهِلِيَّةِ، وَكَانَتْ حَمِيَّتَهُمْ أَنَّهُمْ لَمْ يُقِرُّوا أَنَّهُ نَبِيٌّ، وَلَمْ يُقِرُّوا بِبِسْمِ اللهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ، وَحَالُوا بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْبَيْتِ[. أخرجه البخاري وأبو داود.»قَتَرَةَ الْجَيْشِ« الغبار الساطع و تكون القترة إ مع سواد في اللون.و»الثَّنِيةُ« الطريق المرتفع في الجبل.و»القَصواءُ« اسم ناقة النبي #، لقبت بذلك ولم تكن مشقوقة ا٠ذن.و»حَلّ« كلمة زجر للناقة.و»ألَحّتْ« حرفت.و»حَابسُ الفيلِ« هو الله، والفيل فيل أبرهه الذي قصد به البيت ليخر به فحبسه الله عنه.
»الخُطْةُ« الحالة والقضية والطريقة.و»حُرُمَاتُ اللهِ« جمع حرمة، والمراد هنا حرمة الحرم، وحرمة ا٠٠حرام، وحرمة الشهر الحرامِ.و»الثَّمَدُ« الماء القليل الذي مادة له.و»التَّبرُّضُ« أخذ الشئ قليً قليً.و»جَاشَتِ الْبِئْر بالماء«

ارتفعت وفاضت.و»الرِّىُّ« ضد العطش.و»الصَّدَرُ« الرجوع بعد الورود.و»عَيْبَةُ نصحِ رسولِ اللّهِ #« أي موضع نصحه وسره وثقته في ذلك.و»المَاءُ العَدّ« الكثير الذي انقطاع لمادته كماء العيون، وجمعه أعداد.و»العُوذُ« جمع عائذ وهي الناقة إذا وضعت الى أن يقوى ولدها.و»المَطَافِيلُ« جمع مطفل وهي الناقة التي معها فصيلها، واستعار ذلك للناس أراد به النساء والصبيان.و»نَهِكَتْهُمْ الحربُ« أضرَّتْ بهم وأثرت فيهم.و»مَادَدتُهُمْ« أي جعلت بَيْنِي وبينهم مادة.و»جَمُّوا« أي استراحوا.و»السَّالفةُ« صفحة العنق. وانفرادها كناية عن الموت.و»بَلّحوا« امتنعوا عليّ وتقاعدوا بي.و»عَرضَ عَلَيْكُمْ خُطَةَ رُشْدٍ« أي طلب منكم طريقاً واضحاً في الهدى واستقامة.

»اِجْتِيَاحُ« استئصال.و»ا'وباشُ وا'وشَابُ« ا'خط من الناس والرعاع.و»خَلِيقاً« أي جديراً.و»الَّتُ« صنم كانوا يعبدونه.و»البَظْرُ« ما تقطعه الخافضة من الهِنة التي في فرج المرأة. كان هذا شتماً لهم يدور في ألسنتهم.و»غُدَرُ« معدول عن غادر وهو بناء للمبالغة.و»النُّخَامَةُ« البصقة من أقصى الحلق.و»الوَضُوءُ« بفتح الواو، وهو الماءُ الذي يُتَوضّأ به.و»مَا يُحَدُّونَ إلىه النَّظَرَ« أي ما يم'ون أعينهم منه هيبة واستحياء منه.و»الفاجِرُ« المائل عن الحق المكذب به وكل انتصاب في شر فهو فجور.و»قَاضَاهُمْ« أي صالحهم.و»الضَّغطةُ« القهر والضيق.و»الرَّسْفُ« مشى المقيد في قيده.»فَأجِزْهُ لِى« بالزاد وبالراءِ. أى أجعله جائزاً غير ممنوع، أو فاجعله في حمايتى وحفظى.و»الدَّنيةُ« القضية التي يُرضى بها و.و»الغَرْز« لكور الناقة كالركاب لسرج الفرس إ أنه من جلد فإن كان من حديد أو خشب فهو ركاب.و»عِصَمِ الكَوافِر« جمع عصمة وهو ما يتمسك به؛ والكوافر جمع كافرة، والمراد بعصمها عقد نكاحها.

»وَيْلُ امِه« كلمة يتعجب بها.و»مِسْعَرَ حَربٍ« أي موقدها، والمسعر الخشب الذي يوقد به النار.

و»سِيفُ البَحْر« جانبه وساحله، واللّهُ أعلم .

1. (4266)- Urve İbnu Zübeyr, Misver İbnu Mahreme ve Mervan'dan almış. Misver ve Mervan her ikisi de birbirlerinin sözünü tasdik etmişlerdir. Derler ki:
"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hedeybiye senesinde Medine' den çıktı. Yolda bir yerlere ulaşınca Aleyhissalâtu vesselâm:
"Hâlid İbnu'l-Velîd, Kureyş'e ait gözcülük yapan bir grup atlının başında olarak el-Gamîm'dedir, siz sağ tarafı takib edin!" dedi. Vallahi, Hâlid müslümanların varlığını sezemedi. Ne zaman ki müslüman askerlerin kaldırdığı toz bulutunu görünce, (müslümanların geldiğini) Kureyş'e haber vermek üzere hayvanını koşturarak gitti.
Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) yoluna devam etti. Seniyye nâm mevkiye gelindi. Oradan (devam edildiği takdirde) Kureyşlilerin blunduğu yere inmek mümkündü. Ama devesi orada ıhıverdi. Halk:
"Kalk, kalk, yürü, yürü!" dedi ise, deve kalkmamakta ısrar etti. Halk bu sefer:
"(Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın devesi) Kasvâ çöküp kaldı, Kasvâ çöküp kaldı!" dediler. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm:
"Hayır! Kasvâ çöküp kalmadı. Onun böyle bir huyu da yok. Ancak onu, "Fil'i (Mekke'ye girmekten alıkoyan) Zât" durdurmuştur!" buyurdu. Sonra ilave etti:
"Nefsimi kudret eliyle tutan o Zât'a yemin olsun, (Kureyş, Mekke'de) Allah'ın haram kıldığı şeyelri tazim sadedinde her ne taviz isterlerse onlara vereceğim!" Sonra deveyi zorladı, deve sıçrayıp kalktı. Râvi dedi ki: Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Kureyş tarafından saptı, suyu az olan Semed Kuyusunun yanına indi. Burası Hudeybiye mevkiinin en uç noktasında idi. (Mezkur kuyunun suyu azdı. Öyle ki) insanlar ondan suyu avuç avuç toplarlardı. Çok geçmeden suyu kurudu. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a susuzluktan şikayette bulundular. Aleyhissalâtu vesselâm sadağından bir ok çıkardı, onu kuyuya koymalarını söyledi. Allah'a yemin olsun çok geçmeden, su coşmaya başladı ve ashab oradan ayrılıncaya kadar onlara yetecek kadar akmaya devam etti.

Onlar bu halde iken Büdeyl İbnu Verka' el-Huzâ'î[86] Huzâ'a kabilesinden bir grupla çıkageldi. Huzâ'alılar. (Mekke civarında tavattun etmiş bulunan) Tihâme kabileleri arasında Resulullah'ın sırdaşı ve dostu olagelmişlerdi. Dedi ki:
"Ben (Mekke'nin) Ka'b İbnu Lüeyy ve Âmir İbnu Lüeyy kabilelerini, bir çok Hudeybiye surlarının başına, beraberlerinde sütlü ve yavrulu develeri olduğu halde konaklıyorlar gördüm. Onlar seninle savaşacak, Beytullah'ı ziyaretine mâni olacak olmasınlar!
Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) dedi ki:

"Biz kimseyle savaşa gelmedik. Biz sadece umre yapmaya geldik! Mamafih Harb Kureyş'in (iliğine işlemiş). Halbuki çok da zarar gördüler. Eğer onlar dilerse ben (onlarla sulh yapar) kendilerine müddet tanırım, onlar da benimle diğer insanların arasından çekilirler. Eğer ben öbürlerine galebe çalarsam, Kureyşliler de dilerlerse onlarla yapacağım sulha (kendi rızalarıyla) girerler. Şayet ben galebe çalamazsam (Kureyşliler benimle savaşmak zahmetinden kurtulup) rahata ererler. Şurası da var ki, eğer Kureyşliler bu teklifime itiraz ederlerse, ruhumu elinde tutan Zât-ı Zülcelâl'e yemin olsun, bu davam için, ölünceye kadar onlarla savaşacağım. O zaman Allah, bana olan emrini (gerçekleştirme hussundaki vaadini mutlaka) yerine getirecektir."
Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu sözü üzerine Büdeyl:
"Senin bu sözlerini Kureyş'e mutlaka duyuracağım!" dedi ve gitti. Kureyşlilere gelince:
"Ben, size şu adamın yanından geliyorum. O'nun bazı sözlerini işittik. Eğer dilerseniz size söyleriz" dedi. Onların serseri takımı:
"Ondan herhangi bir haber söylemene ihtiyacımız yok!" dedi ise de aklı başında olanlar:
"Hele şu işittiğini söyle! dediler. Büdeyl:
"Ben Muhammed'in şöyle şöyle söylediğini işittim!" diyerek Aleyhissalâtu vesselâm'ın söylediklerini bir bir nakletti. Bunun üzerine Urve İbnu Mes'ud kalkıp:
"Ey kavm! Siz benim babam değil misiniz?" dedi. Hepsi:
"Evet!" dediler.
"Benim hakkımda bir (itimatsızlığınız) ithamınız var mı?" dedi.
"Hayır!" dediler.
"Biliyorsunuz ki ben Ukaz halkını toptan sizin yardımınıza çağırmış, onlar yanaşmayınca ailem, çocuklarım ve bana itaat edenlerle kendim gelmiştim değil mi?" diye sordu.
(Kureyşliler), hep bir ağızdan buna da "evet" deyince Urve (bu tasdikleri aldıktan sonra):
"Bu adam size uygun bir şey teklif ediyor. Onu kabul edin ve benim ona (anlaşmak üzere) gitmeme izin verin!" dedi. Kureyşliler:
"Pekala git!" dediler. Urve, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a geldi, Onunla konuştu. Aleyhissalâtu vesselâm Büdeyl'e söylediklerine yakın şeyler söyledi. Urve bu esnada:
"Ey Muhammed! Kavminin kökünü kazıdığını farzedelim, (eline ne geçecek). Senden önce, Araplar'dan kavmini toptan helâk eden birini işittin mi? Durum

aksi olursa (başınıza geleceği, Kureyş'in size neler yapacağını tahmin edebilirsin. Üstelik bu daha kavi bir ihtimal) zira ben, aranızda ileri gelenlerden bazı kimseler görüyorum, halktan toplanmış, seni terkedip kaçmaya mütemâyil kimseler de görüyorum" dedi. Hz. Ebu Bekr (radıyallahu anh) (onun bu sözüne dayanamayıp):

"(Halt etmişsin, git!) Lât putunun fercini yala![87] Demek biz Resulullah'ı terkedip yalnız bırakacakmışız ha!" diye (şiddetle çıkıştı). Urve:
"Bu da kim?" dedi. Kendisine onun Ebu Bekr olduğu söylendi. Urve: "Nefsimi elinde tutan Zâta yemin olsun! Eğer senin bende, henüz ödeyemediğim bir yardımın bulunmamış olsaydı ben sana (layık olduğun) cevabı verirdim" dedi. Ravi der ki: "Urve, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la konuşmaya devam etti. Her konuşmasında (cahiliye âdeti üzere) Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sakalından tutuyordu. Bu sırada Muğîre İbnu Şu'be, üzerinde miğfer, elinde kılıç Aleyhissalâtu vesselâm' ın yanında ayakta (muhafız gibi) bekliyordu. Urve, tutmak üzere, elini Resulullah'ın sakalına her uzatışında, kılıncın demiriyle eline vuruyor:
"Elini Resulullah'ın sakalından çek!" diyordu. Urve, (bir ara) başını kaldırıp ona baktı.
"Bu da kim?" dedi. Kendisine:
"Bu Muğîre İbnu Şube'dir!" dendi. Bunun üzerine Urve:
"Ey zâlim! Ben hâlâ senin (geçmişteki) gadr ve ihânetini ödemekle meşgul değil miyim?" dedi. (Onu bu söze sevkeden şey şu idi): "Cahiliyede Muğîre İbnu Şu'be bir grup kimse ile yolculuk yapmış, yolda arkadaşlarını öldürüp mallarını almıştı. Sonra gelip müslüman olmuş, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) da: "Müslüman olmanı kabul ediyorum, ancak malları kabul etmiyorum, (bu ihanet malıdır)" demişti.[88]
Urve bu esnada göz ucuyla Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Ashabını tedkikten geçiriyordu. (Bilahare gördüklerini şöyle anlatacaktır):
"Vallahi (öylesine hürmet hiç görmedim). Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) yere bir kerecik tükürmeye görsün, mutlaka onlardan bir adamın eline düşüyordu. Onu alıp yüzlerine, derilerine (teberrüken, bir tîyb gibi) sürüyorlardı. Bir şey söyleyecek olsa emrine hepsi birden koşuyordu. Abdest alacak olsa, abdest suyundan kapabilmek için nerdeyse (itişipkakışıp) kavga ediyorlardı. Konuşsalar onun yanında seslerini kısıyorlardı. Saygıları sebebiyle O'na dikkatle bakamıyorlardı bile."
Urve arkadaşlarının yanına dönünce dedi ki:

"Ey kavm dinleyin! Vallahi ben muhtelif kıralların huzuruna çıktım. Kisrâ'nın, Kayser'in, Necâşî'nin yanlarına girdim. Vallahi, Muhammed'in ashabının, Muhammed'e gösterdiği saygıya, hiç bir kralın ashabında rastlamadım. Vallahi tükürecek olsa mutlaka onlardan birinin eline düşüyor, bunu alıp yüzlerine bedenlerine sürüyorlar. Bir şeye emretse hesi birden koşuşuyorlar. Abdest alsa, abdest suyu(ndan kapmak) için nerdeyse kavga ediyorlar. Konuşsalar, onun yanında seslerini kısıyorlar. Ona hürmeten dikkatle yüzüne bakmıyorlar. Bu adam size makul bir teklifte bulunuyor, onu kabul edin!"
Urve'nin bu açıklaması üzerine, Benî Kinâne'den bir adam:
"Beni bırakın, ona bir de ben gideyim!" dedi. Ona da müsaade ettiler, "git!" dediler. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ve ashabına yaklaşınca, Aleyhissalâtu vesselâm:
"İşte falan! Bu, hacc ve umre için ayrılan kurbanlık develere saygı gösteren bir kavimdendir. Kurbanlıklarınızı önüne salıverin görsün!" buyurdu. Ashab o zatı telbiyelerle karşıladı. Adam bu manzarayı görünce:
"Sübhanallah! Bu kimselere Beytullah'ın yolunu kapamak münasip düşmez!" dedi. Arkadaşlarının yanına dönünce:
"Ben kurbanlık develer gördüm, takıları boyunlarına takılmış, gerekli işâretler vurulmuş, onlara Beytullah'ı yasaklamayı uygun görmüyorum!" dedi. Onun kavminden Mikrez İbnu Hafs denen bir zat kalkıp:
"Bırakın, bir de ben gideyim! dedi. Ona da müsaade edip "git!" dediler.
Müslümanlara yaklaşınca, Aleyhissalâtu vesselâm:
"Bu gelen Mikrez'dir, fâcir birisidir" dedi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la konuşmaya başladı. Onlar konuşurken Süheyl İbnu Amr çıkageldi. Aleyhissalâtu vesselâm:
"İşiniz artık size kolaylaştırıldı, size Süheyl İbnu Amr geldi."
Resulullah'a:
"Gel! seninle aramızda bir antlaşma (metni) yazalım!" dedi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) katibini çağırdı ve emretti:
"Yaz Bismillahirrahmanirrahim."
Süheyl itiraz etti:
"Rahmân ne demek? Vallahi onun ne olduğunu bilmiyorum. Fakat: Bismikallahümme yaz, vaktiyle senin de yazdığın gibi" dedi.
Müslümanlar da ona itiraz ettiler:
"Biz onu değil, bismillahirrahmanirrahîm'i yazarız!" dediler.
Ama Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) emreder:
"Bismikallahümme yaz! ve devam et: "Bu Allah Resulü ve Süheyl'in üzerinde

mutabık kaldıkları hususlardır."
Süheyl yine itiraz eder:
"Vallahi, eğer bilsek ki sen Allah'ın Resulüsün sana Beytullah'ı kapamazdık, seninle savaşmazdık da. Şöyle yaz: Muhammed İbni Abdillah."
Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Vallahi siz beni tekzib etseniz de ben kesinlikle Allah'ın Resûlüyüm. Bununla beraber, Muhammed İbni Abdillah yaz!" buyurur ve devam eder:
"Bizimle Beytullah arasından çekilmeniz ve onu tavaf etmemiz şartıyla."
Süheyl itiraz eder:
"Vallahi hayır. (Biz size bu yıl tavafa izin versek), Araplar "bizim âniden emrivâkiye geldiğimiz" hususunda dedikodu yapar. Ancak ziyâreti gelecek yıl yapacaksınız" der. Böyle yazılır. Süheyl ilâve eder:
"Senin dinine de girse, bizden hiç bir erkeğin sana gelmemesi, gelirse iâde etmen şartıyla."
Müslümanlar bu şarta itiraz ederek:
"Sübhânallah! Bize iltica eden bir müslüman, müşriklere nasıl iâde edilir?" derler. Bu halde iken Ebu Cendel İbnu Süheyl İbni Amr zincirleri arasında seke seke geldi. Mekke'nin aşağısındaki hapsedildiği yerden kaçmış, kendini müslümanların arasına atmıştı.
Süheyl:
"Ey Muhammed, bu seninle üzerine anlaştığınız maddelerin ilk uygulaması olacak, bunu bana iade edeceksin!" dedi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Biz henüz anlaşmayı yazıp bitirmedik" buyurdu. Süheyl:
"Öyleyse, vallahi ben seninle hiç bir madde üzerine sulh yapamam!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Öyleyse şu Ebu Cendel'i bana bağışla da imza et!" buyurdu. Fakat Süheyl:
"Asla ben bunu sana bağışlamam" diye direndi. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Hayır, hatırım için yap!" ricasında bulundu. Süheyl direndi:
"Asla yapmam!"
Mikrez İbnu Hafs atılıp:
"Biz onu sana müsaade ettik!" dedi. (Ancak imza yetkisine sahip olmadığı için Süheyl onu dinlemedi. Ebu Cendel teslim edilecekti). Ebu Cendel (radıyallahu anh):
"Ey müslümanlar, (nasıl olur?) Ben size müslüman olarak sığınmışım. Beni müşriklere teslim mi ediyorsunuz? Bana yaptıklarını görmüyor musunuz?" dedi. Ebu Cendel'e Allah yolunda çok işkenceler yapılmıştı.

Ömer İbnu'l-Hattab der ki: "(O gün, bu cereyan eden hadiseleri çok alçaltıcı bularak) Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelip:
"Sen Allah'ın hak peygamberi değil misin?" dedim.
"Evet!" dedi."
Biz hak üzere, düşmanlarımız da bâtıl üzere değiller mi?" dedim.
"Evet" dedi.
"Öyleyse biz niye dinimiz uğrunda alçaklığı kabul ediyoruz" dedim.
"Ben Resulullah'ım; (bu anlaşmayı imzalamakla) Allah'a âsi olmuş da değilim. Allah yardımcımızdır!" dedi.
"Sen, bize (Medine'den çıkarken) Beytullah'a gideceğiz, onu tavaf edeceğiz demedin mi?" dedim.
"Pek tabii, ama, sana bu yıl gideceksin dedim mi?" dedi.
"Hayır!" dedim.
"Sen mutlaka onu tavaf etmeye geleceksin!" buyurdu. Ben Hz. Ebu Bekr (radıyallahu anh)'a geldim. "Ey Ebu Bekr! Bu adam Allah'ın hak peygamberi değil mi?" dedim.
"Elbette hak peygamberi!" dedi.
"Biz hak, düşmanlarımız da bâtıl üzere değiller mi?" dedim.
"Elbette (onlar bâtıl, biz hak üzereyiz)" dedi.
"Öyleyse, niye dinimiz için alçaklığı kabul ediyoruz?" dedim.
"Be adam! O Allah'ın Resûlüdür. (Bunu kabul etmekle) Rabbine isyan etmiş olmayacak da. Allah onun yardımcısıdır. Şu halde sen O'nun emrine sarıl. Allah'a yemin ederim o hak üzeredir!" dedi.
"O bize: "Kabe'ye gideceğiz, onu tavaf edeceğiz!" demiyor muydu?" dedim.
"Evet ama, sana bu yıl gideceksin dedi mi?" dedi.
"Hayır!" dedim.
"Sen ona gidecek, onu tavaf edeceksin!" dedi.
(Hadisi rivayet eden Zührî) der ki: "Hz. Ömer (radıyallahu anh) dedi ki: "(O günki nezaketsiz çıkışımın günahını affettirmek için nice amellerde bulundum."
Anlaşmayı yazma işinden çıkınca, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ashabına:
"Kalkın kurbanlarınızı kesin, sonra da traş olun!" buyurdu. Ancak (müşriklerle yapılan bu antlaşmadan hiç kimse memnun değildi. Bu sebeple) kimse kalkamadı. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), emrini üç kere tekrar etti. Yine kalkan olmayınca Ümmü Seleme (radıyallahu anhâ)' nın çadırına girdi. Ona halktan mâruz kaldığı bu hali anlattı. O, kendisine:
"Ey Allah'ın Resulü! Bunu (yani halkın kurbanını kesip, traşını olmasını) istiyor musun? Öyleyse çık, Ashab'tan hiçbiriyle konuşma, deveni kes, berberini çağır,

seni traş etsin!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm kalktı, hiç kimse ile konuşmadan bunların hepsini yaptı: Devesini kesti, berberini çağırdı, traş oldu.
Ashab bunları görünce kalktılar kurbanlarını kestiler, birbirlerini traş ettiler. Ancak, bu sırada gam ve kederden birbirlerini öldüreyazdılar. Sonra bazı mü'mîne kadınlar (Mekkelilerden kaçarak) geldiler. Allah Teâlâ Hazretleri, (onların geri verilmemesi için) şu âyeti indirdi: "Ey iman edenler, (kendi ifadelerince) mü'mîne kadınlar muhâcir olarak geldikleri zaman onları imtihan edin. Allah onların imanlarını iyi bilendir ya, fakat siz de mü'mine kadınlar olduklarına kail olursanız onları kâfirlere geri vermeyin. Bunlar onlara helal değildir. Onlar da bunlara helal olmazlar. (Kâfir zevcelerinin bu kadınlara) sarfettikleri (mehri) onlara (kafirlere) verin. Sizin onları nikâhla almanızda, mehirlerini verdiğiniz takdirde, üzerinize bir günah yoktur..." (Mümtehine 10).
Hz. Ömer, âyet üzerine o gün cahiliye devrinde evlendiği iki hanımını boşadı. Birini Hz. Muaviye İbnu Ebû Süfyan nikahladı, diğerini de Safvân İbnu Ümeyye.
Sonra Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Medine'ye döndü. Kureyş'ten Ebu Basîr müslüman olarak Medine'ye iltica etti. Mekkeliler onu almak üzere arkasından iki adam gönderdiler.
"(Antlaşmada) bize verdiğin söz var, onu teslim et!" dediler. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) derhal onu onlara teslim etti. Bunlar Ebu Basîr'i alıp gittiler. Yolda Zülhuleyfe nâm mevkiye gelince, (azıkları olan) hurmadan yemek üzere konakladılar. Ebu Basîr onlardan birine:
"Vallahi şu kılıncı çok güzel görüyorum!" dedi. O, hemen kınından sıyırıp:
"Doğru! Vallahi pek hârika! Onunla ne tecrübelerim var!" dedi. Ebu Basîr:
"Hele bir göster, daha yakından bakayım!" deyip kaptığıyla adama vurup öldürdü. Öbürü kaçıp Medine'ye geldi, koşarak Mescid'e girdi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) onu görünce (yanındakilere):
"Bu adam her halde bir korku geçirmiş" dedi. Adam (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelince:
"Vallahi arkadaşım öldürüldü! Beni de öldürecek!" dedi. Ebu Basîr (radıyallahu anh) da geldi.
"Ey Allah'ın Resulü! Allah senin zimmetini (taahhüdünü) yerine getirdi, beni onlara iade ettin. Allah beni onlardan tekrar kurtardı" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Harbi kızıştıranın anası ağlar. Keşke ona bir kişi daha olsa!" cevabını verir. Ebu Basîr bu sözü işitince anlar ki, Aleyhissalâtu vesselâm onu yine iade edecek. Hemen oradan çıkıp deniz kenarına gelir [İs denen bir yere yerleşir].

Mekkelilerin elinden Ebu Cendel İbnu Suheyl de kurtulup Ebu Basîr'e iltihak eder. Derken Kureyş'ten müslüman olan herkes Ebu Basîr'e katılmaya başlar. Kısa zamanda orada bir grup teşekkül eder. Allah'a yemin olsun. Kureyş'ten Şam'a gitmek üzere bir kervanın haberini aldılar mı, ona saldırıp adamları öldürüyor, mallarına da el koyuyorlardı.
Kureyş Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a elçi gönderip, Allah'ın adını ve aralarındaki akrabalık bağlarını hatırlatarak, Mekke'den geleceklerin emniyette olacağını, yeter ki Ebu Basîr ve arkadaşlarının yaptığı baskınların önlenmesini rica ettiler. [Bazı rivayette, bunu temin için Medine'ye bizzat Ebu Süfyan'ın geldiği belirtilir.] Resulullah da onları Medine'ye çağırdı. Bunun üzerine şu âyet nâzil oldu: "O size Mekke'nin karnında (hududu içinde), onlara karşı muzaffer kıldıktan sonra, onların ellerini sizden, sizin ellerinizi onlardan çekendi. Allah ne yaparsanız hakkıyla görücüdür. Onlar, küfreden, sizi Mescid-i Haram'dan ve alıkonulmuş hediyelerin mahalline ulaşmasından men edenlerdir. Eğer (Mekke'de) kendilerini henüz tanımadığınız mü'min erkeklerle mü'min kadınları bilmeyerek çiğneyip de o yüzden size bir vebal isabet edecek olmasaydı (Allah size fetih için elbette izin verirdi). (Bunu) kimi dilerse, onu rahmetine kavuşturmak için (yaptı). Eğer onlar seçilip ayrılmış olsalardı biz onlardan küfredenleri muhakkak elem verici bir azaba giriftar etmiştik bile. O küfredenler kalplerine o taassubu, o cahillik taassubunu yerleştirdiği sırada idi ki hemen Allah, Resulünün ve mü'minlerin üzerine kuvve-i maneviyesini indirdi, onları takva sözü üzerinde durdurdu. Onlar da buna çok layık ve buna ehil idiler. Allah her şeyi hakkıyla bilendir." (Feth 24-26).[89] [Buharî, Şurût 15, 1, Hacc 106, Muhsar 3, Megâzî 35, Tefsir, Mümtahine 2; Ebu Dâvud, Cihad 168, (2765, 2766), Sünnet 9, (4655).][90]

-4267 -2- وعن علي رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]خَرَجَ عُبْدَانُ إلى رَسُولِ اللّهِ # يَوْمَ الْحُدَيْبِيَةِ قَبْلَ الصُّلْحِ فَكَتبَ إلَيْهِ مَوَالِيهِمْ يَقُولُونَ: يَا مُحَمَّد واللّهِ مَا خَرَجُوا إلَيْك رَغْبَةً فى دِينِكَ، وَإنَّمَا هَرَبُوا مِنَ الرِّقِّ. فَقَالَ نَاسٌ: رُدَّهُمْ إلَيْهِمْ. فَغَضِبَ رَسُولُ اللّهِ # مِنْ ذلِكَ وَقَالَ: مَا أرَاكُمْ تَنْتَهُونَ يَا مَعْشَرَ قُرَيْشٍ حَتّى يَبْعَثَ اللّهُ عَلَيْكُمْ مَنْ يَضْرِبُ رِقَابَكُمْ، وَأبَى أنّ يَرُدَّهُمْ. وَقَالَ: هُمْ عُتَقَاءُ اللّهِ تَعالى مِنَ النَّارِ[. أخرجه أبُو دَاود والترمذي .

2. (4267)- Hz. Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hudeybiye günü bir grup köle, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a sulhtan önce gelmişti. Efendileri (aleyhissalâtu vesselâm)'a: "Ey Muhammed, onlar senin yanına, dinine iştiyak göstererek gelmiş değiller, kölelikten kaçtılar" diye mektup yazdılar. (Ashabdan bazı) kimseler de:"

[Doğru söylüyorlar], onları sahiplerine geri ver!" dediler. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), (şeriat bu çeşit sığınan müslümanları hürler olarak kabul edip himaye vermeye hükmettiği halde müslümanların müşrik dostlarının: "Bunlar din için değil, hürriyet için sana geldiler" şeklindeki tahkiki mümkin olmayan aldatıcı sözlerini esas alıp geri göndermelerini teklif etmelerine) öfkelenip:

"Ey Kureyşliler, öyle zannediyorum ki, siz böyle hükmederek, Allah'ın, boyunlarınızı vuracak birini göndermesini bekliyorsunuz!" dedi ve köleleri iade etmekten imtina etti ve:

"Onlar aziz ve celil olan Allah'ın âzadlılarıdır!" buyurdu." [Ebu Dâvud, Cihad 136, (2700); Tirmizî, Menâkıb, Hz. Ali'nin menâkıbı, (3716).][91]

-4268 -3- وعن سلمة بن ا٤كوع رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَدِمْنَا الحُدَيْبِيَةَ مَعَ رَسُولِ اللهِ # وَنَحْنُ أرْبَعَ عَشْرَةَ مِائَةً وَعَلَيْهَا خَمْسُونَ شاةً ٭تُرْويها. قَالَ: فَقَعَدَ رَسولُ اللّهِ # على جَبا الرَّكِيَّةِ. فأمَّا دَعَا وإمَّا بَصق فِيهَا فَجَاشَتْ. فَسَقَيْنَا واسْتَقَيْنَا. قَالَ: ثُمَّ إنَّ رَسُولَ اللهِ # دَعَانَا لِلْبَيْعَةِ فِى أصْلِ الشَّجرَةِ. قَالَ: فَبَايَعْتُهُ فِى أوَّلِ النَّاسِ ثُمَّ بايَعَ وَبَايَعَ حَتّى إذَا كَانَ فى وَسَطِ النَّاسِ قَالَ: بَايعْ يَا سَلَمَةُ. قُلْتُ: قَدْ بَايَعْتُكَ يَا رَسُولَ اللهِ فِى أوَّلِ النَّاسِ. قَالَ: وَأيْضاً، وَرَآنِى رَسُولُ اللهِ # عَزِّاً يَعْنِى لَيْسَ مَعَهُ سِحٌ فَأعْطَانِى رَسُولُ اللهِ # حَجَفَةً أوْ دَرَقَةً، ثُمَّ بَايَعَ حَتّى إذَا كَانَ فِى آخِرِ النَّاسِ قَالَ: أ تُبَايِعُنِى يَا سَلَمَةُ؟ قَالَ قُلْتُ: قَدْ بَايَعْتُكَ يَا رَسُولَ اللّهِ في أوَّلِ النَّاسِ وَفى أوْسَطِ النَّاسِ. قَالَ: وَأيْضاً فَبَايَعْتُهُ الثَّالِثَةَ. ثُمَّ قَالَ لِي: يَا سَلَمَةُ أيْنَ حَجَفَتُكَ أوْ دَرَقَتُكَ الَّتِى أعْطَيْتُكَ؟ قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللهِ، لَقِيَنِى عَمِّى عَامِرٌ عَزِّ فَأعْطَيْتُهُ إيَّاهَا. فَضَحِكَ رَسولُ اللّهِ # وَقَالَ: إنَّكَ كَالَّذِى قَالَ ا٤وَّلُ: اللَّهُمَّ ابْغِنِى حَبِيباً هُوَ أحَبُّ إلَيَّ مِنْ نَفْسِي. ثُمَّ إنَّ المُشْرِكِينَ رَاسَلُونَا الصُّلْحَ حَتّى مَشَى بَعْضُنَا في بَعْضٍ وَاصْطَلَحْنَا. قَالَ: وَكُنْتُ تَبِيعاً لِطَلْحَةَ بْنِ عُبَيْدِاللّهِ رَضِيَ اللّهُ عَنْه، أسْقِي فَرَسَهُ وَأحُسُّهُ وَأخْدُمُهُ وَآكُلُ مِنْ

طَعَامِهِ، وَتَرَكْتُ أَهْلِي وَمَالِي مُهَاجِراً إلى اللهِ وَرَسُولِهِ # قَالَ: فَلمَّا اصْطَلَحْنَا نَحْنُ وَأَهْلُ مَكَّةَ، وَاخْتَلَطَ بَعْضُنَا بِبَعْضٍ، أَتَيْتُ شَجَرَةً فَكَسَحْتُ شَوْكَهَا فَاضْطَجَعْتُ فِي أَصْلِهَا. قَالَ: فَأَتَانِي أَرْبَعَةٌ مِنَ المُشْرِكِينَ مِنْ أَهْلِ مَكَّةَ. فَجَعَلُوا يَقَعُونَ فِي رَسُولِ اللّهِ # فَأَبْغَضْتُهُمْ. فَتَحَوَّلْتُ إِلى شَجَرَةٍ أُخْرى، وَعَلَّقُوا سِحَهُمْ وَاضْطَجَعُوا. فَبَيْنَمَا هُمْ كَذلِكَ إِذْ نَادَى مُنَادٍ مِنْ أَسْفَلِ الْوَادِي: يَا لَلْمُهَاجِرِينَ؟ قُتِلَ ابْنُ زُنَيْم. فَاخْتَرَطْتُ سَيْفِي ثُمَّ شَدَدْتُ عَلى أُولئِكَ ا٠رْبَعَةِ وَهُمْ رُقُودٌ. فأَخَذْتُ سِحَهُمْ فَجَعَلْتُهُ ضِغْثاً فِي يَدِي: ثُمَّ قُلْتُ: وَالَّذِي كَرَّمَ وَجْهِ مُحَمَّدٍ # َ يَرْفَعُ أَحدٌ مِنْكُمْ رَأسَهُ إِّ ضَرَبْتُ الَّذِي فِيهِ عَيْنَاهُ. قَالَ: فَجِئْتُ بِهِمْ أَسُوقُهُمْ إِلى رسُولِ اللّهِ #، وَجَاءَ عَمِّي عَامِرٌ رَضِيَ اللّهُ عَنْه بِرَجُلٍ مِنَ الْعَبَتِ يُقَالُ لَهُ مِكْرَزٌ يَقُودُهُ إِلى رسُولِ اللّهِ # عَلى فَرَسٍ مُجَفَّفٍ في سَبْعِينَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ. فَنَظَرَ إِلَيْهِمْ. فَقَالَ: دَعُوهُمْ يَكُنْ لَهُمْ بَدْءُ الْفُجُورِ وَثِنَاهُ، فَعَفَا عَنْهُمْ. فَأَنْزَلَ اللّهُ عَزَّ وَجَلَّ: وَهُوَ الَّذِي كَفَّ أَيْدِيَهُمْ عَنْكُمْ وَأَيْدِيكُمْ عَنْهُمْ بِبَطْنِ مَكَّةَ مِنْ بَعْدِ أَنْ أَظْفَرَكُمْ عَلَيْهِمْ اŒيَةَ كُلَّهَا. قَالَ: ثُمَّ خَرَجْنَا رَاجِعِينَ إِلى الْمَدِينَةِ فَنَزَلْنَا مَنْزً بَيْنَنَا وَبَيْنَ بَنِي لِحْيَانَ جَبَلٌ: وَهَمَّ الْمُشْرِكُونَ فَاسْتَغْفَرَ # لِمَنْ رَقِيَ هذَا الْجَبَلَ اللَّيْلَةَ. كَأَنَّهُ طَلِيعَةٌ لِلنَّبيِّ #. قَالَ سَلَمَةُ رَضِيَ اللّهُ عَنْه: فَرَقِيتُ تِلْكَ اللَّيْلَةَ مَرَّتَيْنِ أَوْ ثَثاً. ثُمَّ قَدِمْنَا الْمَدِينَةَ فَبَعَثَ # بِظَهْرِهِ مَعَ رَبَاحٍ غُمَ رَسُولِ اللّهِ # وَأنَا مَعَهُ، وَخَرَجْتُ مَعَهُ بِفَرَسِ طَلْحَةَ ابْنِ عُبَيْدِاللّهِ رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ أُنَدِّيهِ مَعَ الظَّهْرِ فَلَمَّا أَصْبَحْنَا إِذَا عَبْدُ الرَّحْمنِ الْفَزَارِيُّ قَدْ أَغَارَ عَلى ظَهْرِ النَّبِيِّ # فَاسْتَاقَهُ أَجْمَعَ وَقَتَلَ رَاعِيَهُ. فَقُلْتُ: يَا رَبَاحُ خُذْ هَذَا الْفَرَسَ فَأَبْلِغْهُ طَلْحَةَ بنَ عُبَيْدِاللّهِ وَأَخْبِرْ رَسُولَ اللّهِ # أَنَّ الْمُشْرِكِينَ قَدْ أَغَارُوا عَلى سَرْحِهِ. ثُمَّ قُمْتُ عَلى أَكَمَةٍ فَاسْتَقْبَلْتُ الْمَدِينَةَ. فَنَادَيْتُ ثَثاً، يَا صَبَاحَاه. ثُمَّ خَرَجْتُ فِي أَثَرِ الْقَوْمِ أَرْمِيهِمْ بِالنَّبْلِ وَأَرْتَجِزُ أَقُولُ:أَنَا ابْنُ ا٠كْوَعِ وَالْيَوْمُ يَوْمُ الرُّضَّعِفَأَلْحَق رَجُ مِنْهُمْ فأَصُكُّ سَهْماً في رَحْلِهِ حَتّى خَلَصَ نَصْلُ السَّهْمِ إِلى كَتِفِهِ. فَقُلْتُ: خُذْهَا،وَأَنَا ابْنُ ا٠كْوَعِ وَالْيَوْمُ يَوْمُ الرُّضَّعِفَوَاللّهِ مَا زِلْتُ أَرْمِيهِمْ وَأَعْقِرُ بِهِمْ فَإِذَا رَجَعَ إِلَيَّ فَارِسٌ أَتَيْتُ شَجَرَةً فَجَلَسْتُ فِي أَصْلِهَا. ثُمَّ رَمَيْتُهُ حتّى إِذَا تَضَايَقَ الْجَبَلُ فَدَخَلُوا فِي تَضَايُقِهِ عَلَوْتُ الجَبَلَ فَجَعَلْتُ أَرْمِيهِمْ بِالْحِجَارَةِ. فَمَا زِلْتُ كَذلِكَ أَتْبَعُهُمْ حَتّى مَا خَلَقَ

اللهَ مِنْ بَعِيرٍ مِنْ ظَهْرِ رَسُولِ اللهِ # إِ خَلَفْتُهُ وَرَاءَ ظَهْرِى وَخَلَّوْا بَيْنِي وَبَيْنَهُ ثُمَّ اتَّبَعْتُهُمْ أَرْمِيهِمْ حَتَّى أَلْقَوْا أَكْثَرَ مِنْ ثَثِينَ بُرْدَةً وَثَثِينَ رُمْحاً يَسْتَخِفُّونَ، وَ يَطْرَحُونَ شَيْئاً إِ جَعَلْتُ عَلَيْهِ آراماً مِنَ الْحِجارَةِ لِيَعْرِفَهَا رسولُ اللّهِ # وَأَصْحَابُهُ حَتّى أَتَوْا مُتَضَايِقاً مِنْ ثَنِيَّةٍ. فَإِذَاهُمْ قَدْ أَتَاهُمْ فُنُ بنُ بَدْرٍ الْفَزَارِيُّ فَجَلَسُوا يَتَضَحَّوْنَ يَعْنِى يَتَغَدَّوْنَ وَجَلَسْتُ على رَأسِ قَرْنٍ. قَالَ الْفَزَارِيُّ: مَا هَذَا الَّذِى أَرَى؟ فَقَالُوا
لَهُ: لَقِينَا مِنْ هَذَا الْبَرْحِ، وَاللّهِ مَا فَرَقْنَا مُنْذُ غلسٍ يَرْمِينَا حَتّى انْتَزَعَ كُلَّ شَىْءٍ فِى أَيْدِينَا. قَالَ: فَلْيَقُمْ إِلَيْهِ نَفَرٌ مِنْكُمْ أَرْبَعَةٌ. قَالَ: فَصَعِدَ إِلَيَّ مِنْهُمْ أَرْبَعَةٌ فِى الْجَبَلِ فَلَمَّا أَمْكَنُونِى مِنَ الْكَمِ، قُلْتُ لَهُمْ: تَعْرِفُونَنِي؟ قَالُوا: َ. وَمَنْ أَنْتَ. قُلْتُ: أَنَا سَلَمَةُ بْنُ ا'كْوَعِ، وَالَّذِى كَرَّمَ وَجْهَ مُحَمَّدٍ # َ أَطْلُبُ رَجُ مِنْكُمْ إِ أَدْرَكْتُهُ، وَ يَطْلُبُنِى رَجُلٌ مِنْكُمْ فَيُدْرِكَنِى. قَالَ أَحَدُهُمْ: أَنَا أَظُنُّ. قَالَ: فَرَجَعُوا فَمَا بَرِحتُ مكَانِى حَتّى رَأَيْتُ فَوَارِسَ رَسُولِ اللّهِ # يَتَخَلَّلُونَ الشَّجَرَ. فإِذَا أَوَّلُهُمْ اَخْرَمُ ا'سَدِيُّ عَلى أَثَرِهِ أَبُو مِقْدَادُ ا'نْصَارِيُّ، وَعلى اَثَرِهِ المِقْدَادُ بْنُ ا'سْوَدِ رَضِيَ اللّهُ عَنْهم. فَأَخَذْتُ بِعِنَانِ ا'خْرَامِ قَالَ: فَوَلَّوا مُدْبِرِينَ. فَقُلْتُ: يَا أَخْرَمُ اَحْذَرْهُمْ َ يَقْتَطِعُوكَ، حَتّى تَلْحَقَ رَسُولَ اَللّهِ # وَأَصْحَابَهُ. فقَالَ: يَا سَلَمَةُ إِنْ كُنْتَ تُؤْمِنُ بِاللّهِ وَالْيَوْمِ اŒخِرِ، وَتَعْلَمُ أَنَّ الْجَنَّةَ حَقٌّ وَالنَّارَ حَقٌّ فَ تَحُلْ بَيْنِى وَبَيْنَ الشَّهَادَةِ. قَالَ: فَخَلَّيْتُهُ فَالْتَقى هُوَ وَعَبْدُالرَّحْمنِ فَعَقَرَ بِعَبْدِالرَّحْمنِ فَرَسَهُ وَطَعَنَهُ عَبْدُالرَّحْمنِ فقَتَلَهُ، وَتَحَوَّلَ عَلى فَرَسِهِ وَلَحِقَ أَبُو قَتَادَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْه فَارِسُ رَسُولِ اللّهِ # بِعَبْدِ الرَّحْمنِ فَطَعَنَهُ فقَتَلَهُ. فَوَالَّذِى كَرَّمَ وَجْهَ مُحَمَّدٍ لَتَبِعْتُهُمْ أَعْدُو عَلى رِجْلَيَّ مَا أَرَى وَرَائِى مِنْ أَصْحَابِ رسولِ اللّهِ # وَ غُبَارَهُمْ شَيْئاً. حَتّى
عَدَلُوا قَبْلَ غُرُوبِ الشَّمْسِ إِلى شِعْبٍ فِيهِ مَاءٌ يُقَالُ لَهُ ذُو قَرَدٍ لِيَشْرَبُوا مِنْهُ وَهُمْ عِطَاشٌ. فَنَظَرُوا إِلَيَّ أَعْدُو وَرَاءَهُمْ فَحَلَّيْتُهُمْ عَنْهُ فَما ذَاقُوا مِنْهُ قَطْرَةً. فَخَرَجُوا يَشْتَدُّونَ فِي ثَنِيَّةٍ. قَالَ: فَأَعْدُو فَأَلْحَقُ رَجُ مِنْهُمْ فَأَصُكُّهُ بِسَهْمٍ فِى نِغْضِ كَتِفِهِ. فَقُلْتُ: خُذْهَا، وَأَنَا ابْنُ ا'كْوَعِ وَالْيَوْمُ يَوْمُ الرُّضَّعِ. فَقَالَ: يَاثَكِلَتْهُ أُمُّهُ أَكْوَعُهُ بُكْرَةً. قُلْتُ: نَعَمْ يَا عَدُوَّ نَفْسِهِ. أَكْوَعُكَ بُكْرَةً، وَأَرْدَوْا فَرَسَيْنِ عَلى الثَّنِيَّةِ فَجِئْتُ بِهِمَا أَسُوقُهُمَا إِلى رَسُولِ اللّهِ #. قَالَ: وَلَحِقَنِى عَمِّى عَامِرُ بْنُ ا'كْوَعِ بِسَطِيحَةٍ فِيهَا مَذْقَةٌ مِنْ لَبَنٍ وَسَطِيحَةٍ فِيهَا مَاءٌ. فَتَوَضَأْتُ

وَشَرِبْتُ. ثَمَّ أَتَيْتُ رَسُولَ اللهِ # وَهُوَ عَلى الْمَاءِ الَذِى حَلَيْتُهُمْ عَنْهُ فإذَا رَسُولَ اللّهِ # قَدْ ا‌َخَذَ تِلْكَ ا‎ِبِلَ وَكُلَّ شَيْءٍ اِسْتَنْقَذْتُهُ مِنَ الْمُشْرِكِينَ وَكُلَّ رُمْحٍ وَبُرْدَةٍ. وَإِذَا بَلُ رَضِيَ اللّهُ عَنْه نَحرَ نَاقَةً مِنْ تِلْكَ ا‎ِبِلِ الَّتِى اسْتَنْقَذتْ. فإذَا هُوَ يَشْوِى لِرَسُولِ اللّهِ # مِنْ كَبِدِهَا وَسَنَامِهَا. قَالَ: فَقُلْتُ يَا رسُولَ اللهِ خَلِّنِى فَأنْتَخِبَ مِنَ الْقَوْمِ مِائَةَ رَجُلٍ فَأتْبَعُ الْقَوْمَ، فَـ يَبْقى مِنْهُمْ مُخْبِرٌ إِ‌ّ قَتَلْتُهُ فَضحِكَ رَسولُ اللّهِ # حَتّى بَدَتْ نَوَاجِذُهُ فِى ضَوْءِ النَّهَارِ. وَقَال: يَا سَلَمَةُ أتُرَاكَ كُنْتَ فَاعِ. قُلْتُ: نَعَمْ، وَالّذِى أكْرَمَكَ. قَالَ: إِنَّهُمْ اŒنَ لَيُقْرَوْنَ فِى أرْض غَطَفَانَ. فَجَاءَ رَجُلٌ مِنْ غَطَفَانَ فَقَالَ: نَحرَ لَهُمْ فُنٌ جَزُوراً. فَلَمَّا كَشَفُوا جِلْدَهَا رَأوْا غُبَاراً. فَقَالُوا: أتَاكُمُ الْقَوْمُ فَخَرَجُوا هَارِبِينَ. قَالَ: فَلَمَّا أصْبَحْنَا قَالَ رسُولُ اللّهِ # كَانَ خَيْرُ فُرْسَانِنَا الْيَوْمَ أبُو قَتَادَةَ. وَخَيْرُ رَجَّالَتِنَا سَلَمَةُ. ثُمَّ أعْطَانى رَسُولُ اللّهِ # سَهْمَيْنِ سَهْمَ الْفَارِسِ، وَسَهْمُ الرَّاجِلِ، جَمَعَهُمَا لِي جَمِيعاً. ثُمَّ أرْدَفَنِي رَسُولُ اللّهِ # وَرَاءَهُ عَلى الْعَضْبَاءِ رَاجِعِينَ إِلى الْمَدِينَةِ. قَالَ: فَبَيْنَمَا نَحْنُ نَسِيرُ وَكَانَ رَجُلٌ مِنَ ا‌َنْصَارِ ‌َ يُسْبَقُ شَدًّا. فَجَعَلَ يَقُولُ: أ مُسَابِقٌ إِلى الْمَدِينَةِ! هَلْ مِنْ مُسَابِقٍ؟ فَجَعَلَ يُعِدُ ذلِكَ. فَلَمَّا سَمِعْتُ كَمَهُ قُلْتُ: أمَا تُكْرِهُ كَرِيماً وَ تَهَابُ شَرِيفاً؟ قَالَ: ‌َ إِ‌ّ أنْ يَكُونَ رسولَ اللّهِ #. قَالَ: فَقُلْتُ يَا رسُولَ اللّهِ: بِأبي أنْتَ وَأُمِّى، ذَرْنِى فَـ‌ُسَابِقِ الرَّجُلَ. قَالَ: إنْ شِئْتَ. قَالَ: فَقُلْتُ أذْهَبُ إِلَيْكَ، فَثَنَيْتُ رِجْلَيَّ فَطَفَرْتُ فَعَدَوْتُ فَرَبَطْتُ عَلَيْهِ شَرَفاً أوْ شَرَفَيْنِ أسْتَبْقِى نَفَسِى. ثُمَّ عَدَوْتُ فِى أثَرِهِ فَرَبَطْتُ عَلَيْهِ شَرفاً أوْ شَرَفَيْنِ. ثُمَّ إِنِّى رَفَعْتُ حَتّى ألْحَقَهُ فَأصُكُّهُ بَيْنَ كَتِفَيْهِ. قَالَ: فَقُلْتُ قَدْ سُبِقْتُ واللّهِ. قَالَ: أنَا أظُنَّ. فَسَبَقْتُهُ إِلى الْمَدِينَةِ فَواللّهِ مَا لَبِثْنَا إِ‌ّ ثَ‌ثَ لَيَالٍ حَتّى خَرَجْنَا إِلى خَيْبَرَ مَعَ رَسُولِ اللّهِ # فَجَعَلَ عَمِّى عَامِرُ ا‌َكْوَعِ يَرْتَجِزُ بِالْقَوْمِ وَيَقُولُ:وَاللّهِ لَوْ اللّهُ مَا اهْتَدَيْنَا وَ تَصَدَّقْنَا وَ صَلَّيْنَاوَنَحْنُ عَنْ فَضْلِكَ مَا اسْتَغْنَيْنَا فَثَبِّتِ ا‌َقْدَامَ إِنْ ‌َ قَيْنَا وَأنْزِلَنْ سَكِينَةً عَلَيْنَافقَالَ #: مَنْ هذَا السَّابِقُ؟ قَالَ: أنَا عَامِرُ بْنُ ا‌َكْوَعِ. قَالَ: غُفِرَ لَكَ يَا عَامِرُ، وَمَا اسْتَغْفَرَ رَسُولُ اللّهِ # لِرَجُلٍ يَخُصُّهُ إِ‌ّ اسْتُشْهِدَ. قَالَ: فَنَادَى عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللّهُ عَنْه؛

وَهُوَ عَلى جَمَلٍ لَهُ: يَا رَسُولَ اللّهِ لَوْ أمْتَعْتَنَا بِعَامِرٍ؟ فَلَمَّا قَدِمَ خَيْبَرُ خَرَجَ مَلِكُهُمْ مَرْحَبٌ يَخْطِرُ بِسَيْفِهِ يَقُولُ:قَدْ عَلمتْ خَيْبَرُ أنِّى مَرْحَبُشَاكِى السَّحِ بَطَلُ

مُجَرَّبُ إِذَا الْحُرُوبُ أَقْبَلَتْ تَلَهَّبُفَتَقَدَّمَ إِلَيْهِ عَمِّى عَامِرٌ رَضِيَ اللهَ عَنْه، فَقَالَ:قَدْ عَلِمَتْ خَيْبَرُ أَنِّى عَامِرُ شَاكِى السَّح بَطَلٌ مُغَامِرُفَاختَلَفَا ضَرْبَتَيْنِ فَوَقَعَ سَيْفُ مَرْحَبِ فِى تُرْسِ عَمِّى عَامِرِ وَذَهَبَ عَامِرٌ يَسْفُلُ لَهُ فَرَجَعَ سَيْفُهُ عَلى نَفْسِهِ فَقَطَعَ أَكْحَلَهُ. فَكَانَتْ فِيهَا نَفْسُهُ. قَالَ سَلَمَةُ رَضِيَ اللهُ عَنْه: فَخَرَجْتُ فَإِذَا نَفَرٌ مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللهِ # يَقُولُونَ: بَطَلَ عَمَلُ عَامِرِ، قَتَلَ نَفْسَهُ. قَالَ: فَأَتَيْتُ رَسُولَ اللهِ #. فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللهِ، بَطَلَ عَمَلُ عَامِرٍ. قَالَ: مَنْ قَالَ ذلِكَ؟ قُلْتُ: نَاسٌ مِنْ أَصْحَابِكَ. فقَالَ: كَذَبَ مَنْ قَالَ ذلِكَ. بَلْ لَهُ أَجْرُهُ مَرَّتَيْنِ. ثُمَّ أَرْسَلَنِي إِلي عَلِيِي بْنِ أَبِي طَالِبِ رَضِيَ اللهُ عَنْه وَهُوَ أَرْمَدُ. فقَالَ: ٬عْطِيَنَّ الرَّايَةَ غَداً رَجُ يُحِبُّ اللهَ وَرَسُولَهُ، وَيُحِبُّهُ اللهُ وَرَسُولُهُ. فَأَتَيْتُ عَلِيًّا فَجِئْتُ بِهِ أَقُودُهُ وَهُوَ أَرْمَدُ. فَبَصَقَ رسولُ اللهِ # فِى عَيْنَيْهِ فَبَرأَ وَأَعْطَاهُ الرَّايَةَ؛ وَخَرَجَ مَرْحَبٌ فقَالَ: قَدْ عَلِمَتْ خَيْبَرُ أَنِّى مَرْحَبُ شَاكِي السَّحِ بَطَلٌ مُجَرَّبُ إِذَا الْحُرُوبُ أَقْبَلَتْ تَلَهَّبُفقَالَ
عَلَيٌّ رَضِيَ اللهُ عَنْه:أَنَا الَّذِى سَمَّتْنِي أُمِّي حَيْدَرَه كَلَيْثِ غَابَاتٍ كَرِيهِ الْمَنْظَرَه أُوفِىهِمْ بِالصَّاعِ نَيْلَ السَّنْدَرَهثُمَّ ضَرَبَ رَأسَ مَرْحَب فقَتَلَهُ، وَكَانَ الْفَتْحُ عَلى يَدِهِ[. أخرجه مسلم.و»الرَّكِيَّة« الْبِئْرُ.و»جبَاهَا« التُّرَابُ الَّذِى أخْرَجَ مِنْهَا وَجَعَلَ حَوْلَهَا.و»العُزُلِ« الَّذِى سِحَ مَعَهُ.وَ»أبغِنِي« أَعْطِنِي.وَ»وَاسُونَا« مِنَ الْمُوَاسَاةِ: الْمُشَارَكَةُ وَالْمُوَافَقَةُ.و»التَّبِيعُ« الْخَادِمُ الَّذِي يَتَّبِعُ مَخْدُومَهُ.و»كَسَحْتُ شَوَكَهَا« أي نحيته.و»الضَّغثُ« أُمِّيَّةَ الصُّغْرى مِنْ قُرَيْشٍ وَالنَّسَبُ إِلَيْهِمْ عَبلى.و»المُجَفَّفُ« الَّذِي عَلَيْهِ تَجَافِيفُ تَستره فِي الْحَرْبِ.و»بَدْءُ الْجُورِ وَثَنَاهُ« أَوَّلُهُ وَثَانِيهِ.وَ»الطَّلِيعةُ« الجَاسُوسُ.و»الظَّهْرُ« مَا يُعَدُّ مِنَ ا٬بِلِ لِلرُّكُوبِ وَا٬حْمَالِ.و»السَّرْحُ« المواشى السائمة.و»ا٬كمةُ« الرَّابِيَةُ وَنَحْوُهَا .
وَقوله »يَا صَبَاحَاهُ« أَرَادَ يَوْمَ الصَّبَاحِ وَهُوَ يَوْمُ الْغَارَةِ.و»يَوْمُ الرُّضَّعِ« يَوْمُ هَلكِ اللِّئَامِ الَّذِينَ يَرْضَعُونَ ا٬بِلِ وَ يَحْلِبُونَهَا خَوْفاً مِنْ أَنْ يَسْمَعَ حَلَبَهَا مُسْتَمِعٌ فَيَسْأَلُهُمْ لَبَناً.و»الصَّكُّ« الضَّرْبُ.و»الرَّحْلُ« كَوْرُ النَّاقَةِ، وَأَضَافَهُ إِلَيْهِ رَاكِبٌ عَلَيْهِ.و»البُرْدَةُ« ضَرْبٌ مِنَ الثِّيَابِ.و»اŒرامُ« ا٬عْمُ مِنَ الْحِجَارَةِ.و»القَرْنُ« جَبِيلٌ قَصِيرٌ مُنْفَرِدٌ.و»الغَلَسُ« ظَلَمَةُ آخِرِ اللَّيْلِ.و»اِقتضاعُ« أَخْذُ الشَّىْءِ

وَانْفِرَادُ بِهِ.و»الشَعْبُ« الْفَرْجَةَ بَيْنَ الْجَبَلَيْنِ كَالْوَادِى.وَ»حَلَيْتُهُمْ« عَنِ الْمَاءِ بِالْمُهْلَمَةِ: أىْ طَرَدْتُهُمْ.و»يَسْنِدُونَ« يَصْعَدُونَ في الْجَبَلِ.و»نغْضُ الكَتِفِ« هُوَ الْغَضرُوفُ الْكَبِيرُ الَّذِى عَلى أعْهُ.وَقَوْلُهُ »أكْوَعُهُ بُكْرَةً« أى سَألَهُ أنْتَ ا'كْوَع الَّذِى يَتَّبِعُنَا بُكْرَةً. فقَالَ: نَعَمْ.و»أرْدَوْا فَرَسِينَ« أى تَرَكُوهُمَا وَلَمْ يَقِفُوا عَلَيْهِمَا هَرَباً وَخَوْفاً أنْ يَلْحَقَهُمْ.و»ا'نْتِخَابُ« اِخْتِيَارُ وَاِنْتِقَاءُ .
و»القِرَى« الضِّيَافَةُ.و»الجَزُورُ« الْبَعِيرُ ذَكَراً كَانَ أوْ أُنْثى.وَ»العَضْبَاءُ« لَقَبٌ نَاقَةِ النَّبِيِّ # عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَلَمْ تَكُنْ كذلِكَ أىْ مَشْقُوقَةُ ا'ذُنِ.و»رَبَطْتُ« أى تَأخَّرْتُ.و»شَرَّفُ« الشَّوْطُ وَالْقَدْرُ الْمَعْلُومُ فِي الْمَسَافَةِ.وَ»يَخطرُ بِسَيفِهِ« أى يَهُزُّهُ مُعْجِباً بِنَفْسِهِ، وَقِيلَ أرَادَ أنْ يَخْطُرَ فِى مَشْيَتِهِ مُعْجِباً بِنَفْسِهِ وَسَيْفُهُ فِى يَدِهِ.وَ»شَاكِى السَّحِ« أىْ ذُو شِدَّةٍ وَشَوْكَةٍ وَحِدَّةٍ فِى سَحِهِ.و»سفلتُ« لَهُ أسْفَلَ فِي الضَّرْبِ إذَا عَمَدْتَ ضَرْبَ أسَافِلِهِ مِنْ وَسَطِهِ إلى قَدَمَيْهِ.و»حَيدرةُ« اِسْمُ ا'سَدِ، سَمَّتْ عَلِيًّا أُمُّهُ بِذلِكَ، وَكَانَ أبُوهُ غَائِباً فَلَمَّا قَدِمَ سَمَّاهُ عَلِيًّا.و»السَّنْدَرةُ« مِكْيَالُ ضَخْمٍ .

3. (4268)- Seleme İbnu'l-Ekva' (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte Hudeybiye'ye geldik. Biz, bindörtyüz kişi idik. (Kuyunun başında) elli koyun vardı. Suyu bunlara bile yetmiyordu. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) kuyunun kenarına oturdu. (İyice hatırlıyamıyorum) ya dua buyurdu, ya da kuyuya tükürdü. Derken kuyunun suyu coştu. Biz de hem kendimiz içtik, hem de hayvanlarımızı suladık. Sonra Aleyhissalâtu vesselâm, bizi bir ağacın altında biat etmeye çağırdı.
Önce ben biat ettim, sonra herkes gelip sırayla biat etti. Nihayet halkın ortasında kalınca:
"Ey Seleme, biat et!" buyurdu."
"Ey Allah'ın Resulü, en başta ben biat ettim!" dedim.
"Yine de!" buyurdu.
Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) beni çıplak, yani silahsız bulmuştu. Bana deriden yapılmış bir kalkan verdi. Sonra bey'at almaya devam etti. Son kişiden de bey'at alınca:"Ey Seleme, sen bana biat etmiyormusun?" dedi.
"Ey Allah'ın Resulü, ben sana, başta da, ortada (da olmak üzere) iki kere biat ettim" dedim.

"Olsun, yine de" buyurdu. Ben de üçüncü sefer biat ettim. Sonra bana: "Ey Seleme! Benim sana verdiğim kalkanın nerede?" dedi.
"Ey Allah'ın resulü dedim, amcam Âmir çıplak olarak bana rastladı, ben de kalkanı ona verdim. Bu sözüm üzerine Aleyhissalâtu vesselâm güldü ve:
"Sen, dedi, vaktin birinde adamın dediği gibisin: "Allahım, demiş, bana öyle bir dost ver ki, o bana, kendi nefsimden daha sevgili olsun!"
Sonra müşrikler bizimle sulh hususunda haberleşmeye başladılar. Öyle ki, birbirimize gidip gelmeler oldu. (Sonunda) sulh yaptık. Ben Talha İbni Ubeydillah (radıyallahu anh)'ın hizmetçisi idim. Atını sular, kaşağılar, kendine de hizmet eder, yemeğinden yerdim. (Çünkü) Allah ve Resulü yolunda hicret için malımı ve âilemi terketmiştim.
Biz ve Mekkeliler aramızda sulh yapınca, birbirimizle karıştık. Ben bir ağacın yanına gelip dikenlerini süpürerek dibine yattım. Mekke halkından dört müşrik yanıma geldi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a hakaret etmeye başladılar. Ben onlara kızdım ve bir başka ağacın dibine geçtim. Silahlarını ağaca asıp yattılar.
Onlar bu vaziyette iken vadinin aşağısından bir münadi şöyle sesleniyordu.
"Muhacirlerin imdadına yetişin! İbnu Züneym öldürüldü!" Hemen kılıncımı çekip, bu uyuyan dört kişiye hızla yürüyüp silahlarını aldım, elimde deste yapıp, sonra da:
"Muhammed'in yüzünü mükerrem kılan o Zât'a yemin olsun, sakın sizden kimse başını kaldırmasın. İki gözü taşıyan (kellesini) uçururum!" dedim. Sonra onları sürerek Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a getirdim. O sırada amcam Âmir (radıyallahu anh) da Abelât'tan Mikrez denilen bir adamı, üzeri çullanmış bir at üzerinde beraberinde yetmiş müşrik olduğu halde Resulullah'a getirdi. Aleyhissalâtu vesselâm onlara bir nazar edip:
"Bırakın onları, fücurun başı da sonu da onların olsun!" dedi ve hepsini affetti. Bunun üzerine Allah Teâlâ hazretleri şu âyeti indirdi:
"O sizi Mekke'nin karnında (hududu içinde) onlara karşı muzaffer kıldıktan sonra, onların ellerini sizden, sizin ellerinizi onlardan çekendi..." (Fetih 24-26).
Sonra Medine'ye müteveccihen oradan ayrıldı. Benî Lihyan ile aramızda bir dağın yer aldığı bir yerde konaklardık. Benî Lihyan'ın hepsi müşrik idi. Aleyhissalâtu vesselâm geceleyin dağa tırmanacak kimseye istiğfarda bulundu. Sanki o kimse Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la ashabının gözcülüğünü yapacaktı. O gece iki veya üç kere dağa çıktım.
Sonra Medine'ye geldik. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) yük develerini, beraberinde, ben de olduğum halde, hizmetcisi Rabâh ile gönderdi. Ben onun

maiyyetine Talha İbni Ubeydillah (radıyallahu anh)'ın atı ile çıktım. Ben atı develerle birlikte kırasıya götürüp getiriyordum.
Sabahleyin bir de ne göreyim! Abdurrahman el-Fezârî, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın develerini yağmalamış, hepsini götürmüş, çobanı da öldürmüş.
"Ey Rabâh! dedim, şu atı al; durumu Talha İbni Ubeydillah'a bildir, Resulullah'a haber ver ve de ki: "Müşrikler mer'adaki sürüyü yağmaladılar. Sonra bir tepenin üzerine çıkarak Medine'ye yönelip üç defa nida ettim:
"Ey Sabâhım!"
Sonra adamların arkasından ok atmak üzere çıktım ve şunları da terennüm ediyordum:
"Ben İbnu'l-Ekva'ım, bugün alçakların vay haline! Onlardan birine kavuştum ve semerine bir ok attım. Hatta okun kanadı omuzuna değdi.
"Al bunu!" dedim.
Ben İbnu'l-Ekva'ım, Bugün alçakların vay haline! Vallahi onlara atıyor ve yaralıyordum. Bir atlı bana dönecek olsa, bir ağaca gelip dibine oturuyordum. Sonra tekrar atıyordum. Derken dağ(ın vadisi) daraldı. Dar yere girdiler. Ben, dağa tırmandım. Onlara taş atmaya başladım. Böylece onları takib etmeye devam ettim. Öyle ki, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hayvanlarından Allah'ın yarattığı hiç bir deve yoktu ki arkama almamış olayım. Böylece müşrikler benimle hayvanların arasından çekildiler.
Sonra onlara ok atarak arkalarını takip ettim. Nihayet otuzdan fazla bürde ve otuz mızrak bıraktılar. (Hızlı kaçabilmek için) hafiflemek istiyorlardı. Bir şey atacak olsalar, üzerine taşlardan nişan koyuyordum. Ta ki, Resulullah ve ashabı onları tanısın. Böyle gide gide dar bir dağ yoluna geldiler. Bir de ne görsünler! Yanlarına Bedr el Fezârî'nin falan oğlu gelmiş. Hemen kuşluk yemeği yemek üzere oturdular. Ben de bir tümseğin üzerine oturdum. Fezârî:
"Şu gördüğüm de ne?" diye sordu.
"Bununla başımız belada! Vallahi sabahın köründen beri peşimizde. Bize durmadan atıyor. Elimizde ne varsa çekip aldı" dediler.
"Öyleyse sizden ona dört kişi gitsin!" dedi. Böylece bana müteveccihen dört kişi ayrıldı ve dağa tırmandı. Bana konuşma imkânı verdikleri vakit, onlara:"Beni tanıyor musunuz?" dedim."Hayır, sen kimsin?" dediler.
"Ben Seleme İbnu'l-Ekva'ım, Muhammed'in yüzünü şereflendiren Zâta yemin olsun sizden kimi istesem mutlaka yakalarım. Ama sizden kimse beni yakalayamaz!" dedim. Onlardan bir adam:
"Ben biliyorum!" dedi ve geri döndüler. Ben yerimden ayrılmadım. Derken Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın atlılarını, ağaçların arasına girerken

gördüm. En önde el-Ahram el-Esedî, arkasında Ebu Katâde el-Ensârî, onun arkasında el-Mikdâd İbnu'l-Esved (radıyallahu anh) vardı. Ahram'ın atının gemini tuttum. (Bu sırada) küffar dönüp gitti. Ahrâm'a:
"Ey Ahrâm! Bunlardan sakın. Resulullah ve ashabı gelinceye kadar yolunu kesmesinler!" dedim. Bana:
"Ey Seleme! Eğer Allah'a ve ahiret gününe inanıyor, cennetin de cehennemin de hak olduğunu biliyorsan, benimle şehadet arasına engel olma!" dedi. Ben de onu bıraktım. Abdurrahman'la karşılaştılar. Abdurrahman'ın atını hemen öldürdü. Abdurrahman da onu yaralayarak öldürdü ve onun atına atladı. Derken Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın süvarisi Ebu Katâde (radıyallahu anh) Abdurrahmân'a yetişti, yaralayıp öldürdü. Muhammed'in yüzünü şerefli kılan Zât'a yemin olsun, ben onları yaya koşarak takip ettim. Öyle ki, arkamda Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ashabı ve tozları sebebiyle bir şey görmüyordum. Gün batımı öncesine kadar böyle devam ettik. Bu sırada bir dağ yoluna saptılar, orada Zû-Karad denen bir su vardı. Sudan içmek için sapılmıştı, çünkü susamışlardı. Peşlerinden koşarak gelen bana baktılar. Ben onları bundan uzaklaştırdım, bir damla bile tadamadılar. Oradan çıkıp zorluk veren bir dağ yoluna saptılar. Ben koşup onlardan bir adama yetiştim, omuz kemiğine bir ok sapladım.
"Al bunu! Ben İbnu'l-Ekvâ'ım. Bugün alçakların vay hâline!" dedim.
"Anasız kalasıca! Bu, sabahki Ekvâ'mı?" dedi.
"Evet ey kendinin düşmanı! Sabahki Ekvâ'ım!" dedim. Dağ yoluna iki at bıraktılar. Onları Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a getirdim. Amcam Âmir İbnu'l-Ekvâ da birinde sulandırılmış süt diğerinde su bulunan iki kapla bana yetişti. Hem içtim, hem abdest aldım.
Sonra Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a geldim. Az önce kâfirleri başından kovaladığım suyun başında idi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı, bütün develeri ve müşriklerden kurtardığım bütün eşyaları, bürdeleri, mızrakları almış buldum. Bilal (radıyallahu anh) da kurtardığım o develerden birini kesmiş, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a ciğerini ve hörgücünü kızartıyordu.
"Ey Allah'ın Resûlü! Beni bırak, ashabtan yüz kişi seçip müşrikleri takip edeyim, geriye bıraktıkları bütün habercilerini geberteyim!" dedim. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) yan dişleri gündüz ışığında görününceye kadar güldü.
"Ey Seleme! buyurdu, kendini bunu yapabilecek güçte görüyor musun?"
"Evet dedim, seni şerefli kılan Zât'a yemin olsun! Evet!"
"Şimdi onlara Gatafan yurdunda ziyafet verilmektedir" dedi. Derken Gatafanlı bir adam geldi ve: "Onlara falan kişi bir deve kesmişti, derisini soyar soymaz bir

toz gördüler ve:
"Düşman size de gelmiş" deyip kaçıp gittiler" dedi.
(Geceyi orada geçirdik.) Sabah olunca Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Bugün en hayırlı süvarimiz Ebu Katade, en hayırlı piyademiz de Seleme idi" buyurdu. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana iki hisse verdi: Biri süvari hissesi, biri de piyade hissesi idi. Bana bu iki hisseyi de vermişti.
Sonra Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) devesi Adbâ'nın terkisine beni alarak Medine'ye müteveccihen hareket etti. Biz yolda giderken, yaya yürüyüşünde hiç kimsenin kendisini geçemediği Ensar'dan bir adam:
"Medine'ye kadar yarış yapacak var mı; koşucu yok mu? demeye başladı. Bu sözünü habire tekrar ediyordu. Sesini işitince:
"Sen hiç bir iyiye ikram etmez, hiç bir şerefliyi saymaz mısın?" dedim.
"Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) hariç hayır!" dedi. Ben (aleyhissalâtu vesselâm)'a yönelip:
"Ey Allah'ın Resulü! Annem babam sana kurban olsun, bana müsaade buyurun, şu adamla yarışayım!" dedim.
"Sen bilirsin!" buyurdular. Adama:
"Geliyorum hazır ol!" dedim. Ayaklarımı ayarlayıp sıçradım, koştum. Nefesimi canlı tutmak için bir veya iki tepede kendimi tuttum. Sonra yine onun peşinden koştum. Yine bir-iki tepede kendimi tuttum. Sonra yetişmek ve omuzları arasına dokunmak için (tabanları) kaldırdım. [Ve dokundum].
"Geçildin, vallahi seni geçtim!" dedim.
"Biliyorum!" dedi. Medine'ye varıncaya kadar onu geçtim. Vallahi Medine'de üç gece kalıp, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte hemen Hayber'e gittik. Yolda amcam Âmir İbnu'l-Ekvâ, halka şu beyitleri terennüm etti:
"Vallahi Allah olmasaydı hidayeti bulamazdık.
Ne sadaka verir ne de namaz kılardık.
Biz senin fazlından müstağni değiliz,
Düşmanla karşılaşınca ayağımıza sebat ver.
Üzerimize sekîne (kuvve-i mânevî) indir.
"Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) "Bu da kim?"dedi. Amcam:
"Ben Âmir İbnu'l-Ekvâ" cevabını verdi. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Mağfiret göresin Ey Âmir!" diye dua buyurdu. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir kimseye mağfiret dilediğinde bulundu mu mutlaka şehid olurdu. Bunun üzerine Ömer İbnu'l-Hattâb (radıyallahu anh) kendi devesinin üstünde seslendi.
"Ey Allah'ın Resûlü! Keşke bizi Âmir'le faydalandırsan!" Hayber'e vardığımız

zaman, kralları Merhab kılıncı elinde (karşımıza) çıktı. Şöyle söylüyordu:"
Hayber bilir ki ben Merhab'ım,
Silahı tamam tecrübeli bir kahraman.
Savaş olunca alevlenen bir yiğit!"
Amcam Âmir (radıyallahu anh) da ilerleyip şunları söyledi:
"Hayber benim de Âmir olduğumu bilir.
Silahı tam yiğit kahraman."
Hemen iki darbe birbirine girdi. Merhab'ın kılıncı amcam Âmir'in kalkanının içine rastladı. Âmir onu alttan vurmaya yeltendi. Ama kılıcı kendine döndü ve ana damarını kesti. Ölümü de bundan oldu.
(Bir ara) dışarı çıktım. Bir de ne göreyim! Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ashabından birkaç kişi:
"Âmir'in ameli bâtıl oldu, o kendi kendini öldürdü!" demezler mi! Hemen ağlayarak Aleyhissalâtu vesselâm'ın yanına geldim.
"Ey Allah'ın resulü! Âmir'in ameli bâtıl mı oldu?" dedim.
"Bunu kim söyledi?" buyurdular.
"Ashabınızdan bazıları!" dedim.
"Bunu kim söylemişse yanılmış. Bilakis onun ecri iki kattır!" buyurdular. Sonra beni Ali İbnu Ebî Talib (radıyallahu anh)'a gönderdiler. O gözünden hasta idi. Bu arada Aleyhissalâtu vesselâm:
"Sancağı yarın öyle bir zata vereceğim ki Allah ve Resulü'nü sever; Allah ve Resulü de onu sever" dedi. Ali'ye geldim, gerçekten gözünden rahatsızdı. Onu yederek getirdim. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) gözlerine tükürdü. Anında iyileşti. Sancağı ona verdi.
Sonra Merhab çıktı. Şöyle demeye başladı:
"Hayber bilir ki ben Merhab'ım,
Silahı tamam tecrübeli bir kahraman.
Savaş olunca alevlenen bir yiğit!"
Ali (radıyallahu anh) da şöyle dedi:
"Ben, annemin arslan dediği kimseyim,
Ormanların çirkin manzaralı arslanı gibi,
Düşmanlara kilo ile ton tartarım."[92]
Sonra Merhab'ın başına bir darbe indi ve onu öldürdü. Hayber onun eliyle fethedilmişti." [Müslim, Cihad 132, (1807).][93]

-4269 -4- وَعَنْ عَمْرُو بْنِ دِينَارٍ قَالَ: سَمِعْتُ جَابِرَ بْنِ عَبْدِاللّهِ رَضِيَ اللّهَ عَنْهما يَقُولُ:]قَالَ لَنَا رَسُولُ اللّهِ # يَوْمَ الْحُدَيْبِيَةِ. أنْتُمُ الْيَوْمَ خَيْرُ أهْلِ ا٭رْضِ، وَكُنَّا ألْفاً وَأرْبَعَمِائَةٍ وَلَوْ كُنْتُ أبْصُرُ الْيَوْمَ ٭رَيْتُكُمْ مَكَانَ الشَّجَرَةِ[. أخرجه الشيخان .

تَقَدَّمَ ذِكْرُهَا فِي حَديثِ ابْنِ ا٭كْوَعِ رَضِيَ اللّهُ عَنْه فِى غَزْوَةِ الْحُدَيْبِيَةِ، وَكَذَا تَقَدَّمَ ذِكْرُ خَيْبَر .

4. (4269)- Amr İbnu Dînar rahimehullah anlatıyor: "Hz. Câbir İbnu Abdillah (radıyallahu anhümâ)'yı dinledim, diyordu ki: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hudeybiye günü bize şöyle söyledi: "Bugün siz arz ehlinin en hayırlı olanlarısınız. O gün biz bindörtyüz kişi idik. Bugün görebilseydim, size (Altında biat yapılan) ağacın yerini gösterirdim." [Buhârî, Megazî 35, Menâkıb 25, Tefsir, Feth 5, Eşribe 31; Müslim, İmâret 71, (1856).][94]

AÇIKLAMA:

Hudeybiye gazvesi ile alakalı olarak, kitabımız ikisi çok uzun olmak üzere dört hadise yer vermiş durumda. Bu hadislerde, Hudeybiye gazvesini ilgilendiren pek çok teferruatı, hatta başka gazveleri de ilgilendiren bazı meseleleri görebildiğimiz halde Hudeybiye ile ilgili bazı mühim hadiselere hiç rastlayamıyoruz. Bu sebeple, Hudeybiye sulhü'nü İbnu'l-Esir'in el-Kâmil Fi't Târih'ini esas alarak İbnu Sa'd ve İbnu Hişam' dan bazı takviyelerle özetlemek istiyoruz.[95]

HUDEYBİYE GAZVESİ SEBEPLERİ, NETİCELERİ:

Aslında buna "gazve" değil "sulh" demek daha uygundur.Resulullah ve asabı bu sefere öncekiler veya diğer bir kısım gazveler gibi Kureyş'in kervanını kesmek, düşmanın saldırısını önlemek, hazırlığını bozmak gibi siyasî-askerî bir maksadla çıkmış değillerdi. Diğer müşrik Araplarla aralarında müşterek bir mukaddes, ihtilafsız benimsedikleri uzak ecdad Hz. İbrahim'den mevrus bir mabed olan Ka'be'yi tavaf etmek, umre yapmak istiyorlardı. Resulullah sefere çıkarken -4261 numaralı hadiste Hz. Ömer (radıyallahu anh)'ın Resulullah'ı hesaba çekercesine

yaptığı itirazlarında da görüldüğü üzere- ashaba umre vaadinde bulunmuştu. Herkes "Ka'be' yi tavaf edeceğiz" ümit ve heyecanı ile yola çıkmıştı. Hatta Resulullah öyle bir üslubla vaadde bulunmuştu ki, muhataplar, "Bu sene umre yapacağız" diye anlamışlardı. Halbuki Hz. Ömer'e cevap sadedinde sarfettiği "Bu sene umre yapacağız dedim mi?" sorusundan anlıyoruz ki, Resulullah umre vaadederken ihtiyatlı davranmış "bu yıl" dememiştir. Umre yolculuğuna uygun olarak, kurbanlık develer alınmış, bunlara kurbanlık olduklarının alameti olmak üzere gerekli takılar takılmış, nişanlar vurulmuştu. Yine kaydedilen rivayetten de anlaşılacağı üzere müslümanlar, savaş teçhizatı da taşımıyorlardı, bir kısmının silahı bile yoktu.
Sefere katılanlar 1400 kişidir: Bir kısmı Muhâcir, bir kısmı Ensar, bir kısmı da bunlara tabi olan bedeviler, Kurbanlık olarak 70 deve vardı.
Müslümanlar Usfan nâm mevkiye gelince Büsr İbnu Süfyan el-Ka'bî Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı bularak, müslümanların yürüyüşünden Kureyş'in haberdar olduğunu, Zû-Tuva'da toplanıp Mekke'ye sokmamak üzere yemin ettiklerini, Hâlid İbnu Velîd'i, müslümanlarla savaşmak üzere Kurâ'i'l-Gamîm'e gönderildiklerini haber verir. Resulullah:
"Şu Kureyş'in yaptığı ne ayıp! Harp iliklerine işlemiş. İnsanlarla benim aramda çekilseler ne kayıpları olacak? Eğer ben mağlub olsam, zaten bunu istiyorlar. Eğer Allah yardım etse de ben galib gelsem kitleler halinde İslam'a girerler. Allah'a yemin olsun, Allah'ın tebliğini, bana verdiği dava için galib oluncaya veya ölünceye kadar cihada devam edeceğim!" der.
Aldığı haber üzerine Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) yolu değiştirir. Önceki rivayette geçtiği üzere Hudeybiye kuyusunun yanına gelinir. Kuyunun suyu sızıntı denecek kadar az ise de Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın duasıyla bereketlenir, su sıkıntısı olmaz.
Bu sırada, Resulullah'a karşı hep hayırhah olagelmiş, aralarında iyi münasebetler bulunan Huzâ'a kabilesinden Büdeyl İbnu Verkâ el-Huza'î oraya uğrar, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a Kureyş'in kendisiyle savaş hazırlığı içerisinde olduğunu, Ka'be'yi ziyarete izin vermeyeceklerini haber verir. Aleyhissalâtu vesselâm savaşmak için gelmediklerini, umre için geldiklerini, dilerlerse aralarında bir sulh yapabileceğini, ama mâni olmaya kalkarlarsa ölünceye kadar savaşmaktan da kaçınmayacağını yeminle te'kid ederek ifade buyurur.
Büdeyl Kureyş'e gider. Resulullah'ın söylediklerini onlara duyurur.
Kureyş'ten Urve İbnu Mes'ud: "Bu adam mâkul bir teklifte bulunmaktadır, kabul edin ve müsaade ederseniz ben bir gidip göreyim!" der, gönderirler.

Resulullah'a gelir ve 4266 numaralı hadiste teferruatlı olarak geçtiği üzere Resulullah'la karşılaşır, bazı konuşmalar yapar. Aleyhissalâtu vesselâm Büdeyl'e söylediklerini burada da tekrar ederek:

* Savaşmaya değil, Umre yapmaya geldiklerini;

* Kureyşlilerle belli bir müddet için sulh yapabileceğini,

* Aksi takdirde ölene kadar savaşacağını söyler. Urve bu esnada, ordugâhı, müslümanların birbirleriyle, Resulullah'la olan münasebetlerini, disiplinli kararlı davranışlarını tedkik eder. Bilhassa Resulullah'a gösterilen tazim ve hürmet onu şaşkına çevirir. Hz. Ebu Bekr ve Muğîre İbnu Şu'be (radıyallahu anhümâ) ile tatsız münakaşalar yapar. Resulullah'la konuşmanın edeb ve protokolünü görür.
Urve Kureyşlilerin yanına dönünce, kendini fevkalade etkileyen müşâhedelerini anlatır ve böylesi bir disiplin ve Resulullah'a bağlılığı, başka yerlerde hiç görmediğini; Bizans'ta ve İran'da kırallara böyle bir saygı bulamadığını anlatır.
Urve yanından ayrılır ayrılmaz, Aleyhissalâtu vesselâm, Kureyş'e Hiraş İbnu Ümeyye el-Huzâî ile bir mektup gönderir. Hiraş, Resulullah'ın es-Sa'leb adındaki devesine binerek gider. Kureyşliler deveyi keserler ve Hiraş'ı da öldürmeye kalkarlar. Ahâbişler buna mani olup geri dönmesini sağlarlar. Hiraş, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelir:
Bunun üzerine (aleyhissalâtu vesselâm), Mekkelilere göndermek üzere Hz. Ömer (radıyallahu anh)'ı çağırır. Hz. Ömer:
"Mekke'de beni koruyacak Beni Adiyy yok. Kureyş benim onlara olan adâvetimin derecesini de biliyor, bana kötülük yapacaklarından korkarım. En iyisi Osman'ı gönderin! O, Kureyşliler nazarında benden daha azizdir!" der. Resulullah, elçi olarak Osman'ı gönderir. Osman (radıyallahu anh) varınca Ebân İbnu Saîd karşılar ve civar (himaye) verir. Hz. Osman, Ebu Süfyan ve diğer Kureyş büyükleriyle görüşür, Resulullah'ın tekliflerini onlara ulaştırır. Hz. Osman teklif vazifesini tamamlayınca, ona:
"Sen dilersen buyur, Ka'beyi tavaf et!" derler. Hz. Osman:
"Hayır! Resûlullah tavaf etmedikçe ben bunu yapmam!" der. Bunun üzerine Kureyşliler Hz. Osman'ı yanlarında tevkif ederler.
Ama, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a: "Hz. Osman'ı öldürdüler" haberi gelir. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Bunlarla savaşmadan edemeyeceğiz!" der ve müslümanları ölmeden dönmemek şartı üzerine biat etmeye çağırır. Bir semüre ağacının altında, tek kişi hariç orada bulunan bütün müslümanlardan bey'at alır. Bu haber de Kureyş'e ulaşır. Bir müddet sonra Hz. Osman'ın öldürülmediği haberi gelir. Ağaç altındaki bu

bey'atını müteakip müsbet gelişmelerde büyük bir rolü olacak ki Cenâb-ı Hakk inzal buyurduğu bir vahiyle, bey'ata katılanların tebcil eder, rızasını bildirir.
"Andolsun ki, Allah mü'minlerden -seninle o ağacın altında biat ederlerken- razı olmuştur da kalblerindekini bilerek üzerlerine kuvve-i maneviyeyi indirmiş ve onları yakın bir fetih ile ve alacakları birçok ganimetlerle mükafaatlandırmıştır.." (Feth 18-19).
Bu esnada kureyş, Ahâbişlerin seyyidi olan Hulays İbnu Alkame'yi elçi olarak gönderir. Resulullah onu uzaktan görür görmez: "Bunlar, Ka' be'ye adanmış kurbanlıklara saygı gösterirler, kurbanlık develerinizi onun göreceği şekilde salıverin!" der. Hulays, daha develeri görür görmez, Resulullah'a uğramadan geri dönüp:
"Benim gördüğüme göre, onlara Ka'be yolunu kesmek helal olmaz! Develer takılar içerisinde!" der.
"Sen otur,sen bedevisin, bu işlerden anlamazsın!" derler. Ancak O:
"Yoo! Bunu söyleyemezsiniz! Ben, Ka'be'yi ziyarete gelenlere mani olacaksınız diye sizinle antlaşma yapmadım. Nefsimi elinde tutan Zât'a yemin olsun, ya Muhammed'le Ka'be'nin arasından çekilirsiniz, ya da ben bütün Ahâbiş halkını bir tek kişi gibi size karşı toplarım!" der.
Müslümanlara karşı birlik yapmada muvaffak olamayacağını anlayan Kureyş, sertliğini biraz daha kaybederek Mikrez İbnu Hafs'ı Resulullah'a gönderir. Babın ilk hadisinde de geçtiği üzere Mikrez uzaktan görününce, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bunun fâcir birisi olduğunu söyler.[96]

Sulh Gerçekleşiyor:

Mikrez, Resulullah'la, konuşurken, uzaktan Süheyl İbnu Amr görünür. Aleyhissalâtu vesselâm görür görmez onun adıyla tefe'ülde bulunur: سَهُلَ اَمْرُكُمْ "İşiniz kolaylaştı."[97]
Gerçekten Süheyl bir antlaşma yapmak yetkisiyle mücehhez olarak gelmiştir. Uzun ve ciddi pazarlıklardan sonra antlaşma yapılır:

* O yıl umre yapılmayacak, gelecek yıl yapılacaktır. Mekkeliler üç gün şehri müslümanlara terkedecekler. Silahlar torbalarda olacak. Üçüncü günden sonra Mekke terkedilecek.

* Mekkelilerden müslüman olup Medine'ye iltica edenler Mekkelilere iade edilecek, müslümanlardan irtidad eden olursa Mekkeliler onu müslümanlara iade

etmeyecekler.

* On yıl harb edilmeyecek.

* İsteyen müslümanlarla, isteyen de Kureyş'le akidler yapabilecek.

Huzâa derhal müslümanlarla akid yapar, Benî Bekr de Kureyş'le akid yapar.[98]

Müslümanlar Memnun Degil:

Müslümanlar bu antaşmadan memnun kalmazlar. Sadece Resulullah bunun bir fetih olduğunun şuuruyla sevinçlidir. Çüknü böylece, Arap yarımadasında müslümanların siyasî bir varlık olduğu, Ka'be'ye sahiplik rolünü deruhte etmekle bütün Arapların temsilcisi ve lideri durumundaki Kureyş tarafından resmen kabuledilmiş oluyordu.
Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı sevindiren ikinci husus, aradaki husumetin kalkması, müslümanlarla müşriklerin beşerî münasebetlere girerek müslümanların daha yakından tanınma kapısının açılmasıdır. Böylece, İslam'ın mahiyeti, nezaheti, esasları gerçek hüviyeti ile anlaşılmış olacak ve selim tabiatlerin kabulüne mazhar olacaktı. Bu sebeple Resulullah memnundu ve bu iki neticenin istihsali için, teferruatta bazı kelimelerde hiç ısrar etmedi. Her devirde isim, resim, kelime ve şekilde boğulan müşrik espiri, orada da kendini gösterdi: "Rahman ne demek? bilmiyoruz. Kaldır onu!..." dediler. Pekâla dedi. Resulullah, "Muhammed resulullah ismini kabul etmeyiz" dediler. "Muhammed Abdullah olsun" dedi Hz. Peygambere "Bu sene umre yapamazsın" dediler. "Gelecek sene yapalım kabûl!" dedi Resulullah.
Ama geri kalan müslümanlar memnun değildi. Bir kısmı suskunlukla protestosunu ifade ediyordu. Hz. Ömer (radıyallahu anh) susamıyor, bütün açıklığı ile son derece sert sorular soruyor, itirazlar yapıyor, adeta isyan ediyordu; o, herkesin adına konuşuyor gibiydi. Tek istisnayı belki de Hz. Ebu Bekr (radıyallahu anh) teşkil etmişti. Yapılan sulhta meknuz olan feth'i belki o da göremiyordu, ama derununda galebe çalan teslimiyyet ve sıddîkiyyet sırrı, ruhunda, nübüvvet güneşinden telemmü eden şuaat ve envarın tecelli etmesine vesile olmuş, hususî dünyasına bir kısım hikmet ziyası sağlamıştı. Bu sayede başarıyla olmasa bile, basiretiyle bu hikmetleri idrak etmişti; bu onu, Hz. Ömer'in düştüğü vartadan korumuştu.
Ashab bilhassa iki maddeyi bir türlü hazmedemiyordu:

* O yıl umrenin yapılamaması,

* Müslüman olan Mekkelilerin Merdine'ye iltica edince, müşriklere iade edilmesi meselesi.

Bu iki madde tezlil edici, alçaltıcı geliyordu.[99]

Sulh İslam'ın En Büyük Zaferi:

Halbuki az sonra nâzil olan Fetih suresi bu sulhü bir Feth-i Mübîn ilân etmişti. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) sureyi Hz. Ömer'e baştan sonra okuyunca Hz. Ömer hâlâ mukni değildi: "Yani bir fetih mi?" diyordu. Fakat bir müddet sonra, başta Hz. Ebu Bekr olmak üzere pekçok ashab Hudeybiye sulhünün "İslam'ın en büyük zaferi olduğunu" söylemekte ittifak edecektir.
Ayette gelen "Biz sana apaçık bir fetih (zafer) sağladık" (Fetih 1) ifadesini bazı âlimler "...büyük bir fetih hükmettik" diye anlamıştır. Mücâhid: "Bu, Allah'ın Resûlüne Hudeybiye'de hükmetmiş olduğu şeydir"; Zührî de "İslam, daha önce Hudeybiye fethinden daha büyük bir fethe rastlamamıştı" der.
Hudeybiye tek bir vak'a olarak alınsa böyle bir hüküm tekellüflü, mübalağalı görülebilir. Ama, buna bir sebep nazarıyla bakılırsa büyük bir zafer ağacının çekirdeği olarak görülebilir. Nitekim İbnu'l-Kayyyim der ki: "Evet, Allah'ın, Resulünü aziz kıldığı büyük zaferlerin mukaddime ve çekirdeğini bu sulh teşkil etmiştir. İnsanlar onun sayesinde Allah'ın dinine fevc fevc yani kitleler halinde girdiler. Hudeybiye sulhü bu hadisenin önünde bir kapı, bir anahtar vazifesini gördü. Büyük neticeleri küçük sebeplere bağlamak (dağ gibi ağaca tırnak kadar çekirdeği) mukaddime ve ilancı yapmak daima Allah'ın sâbit, değişmeyen kanunlarından "sünnetullah"tan biri olmuştur. Bunun gibi Hudeybiye hâdisesi fetihlerin en büyüğüdür. Zira insanlar birbirlerinden emin olarak kâfirmüslüman ihtilat etti, karıştı. Müslümanlar onları davet ettiler. Kur'an'ı dinlettiler. Güven içerisinde birbirleriyle İslam hakkında açıktan münâzaralar yaptılar. Müslümanlığını gizleyenler ortaya çıktı. Bu sulh müddetinde bir çok büyükler İslam'a girdi. Bu sebeple Allah onu Feth-i Mübîn olarak isimlendirdi." İbnu Hacer: "Bu dönemde İslâm her kime anlatılabilmişse mutlaka müslüman olmuştur" dedikten sonra "Sulhün devam edebildiği iki sene içerisinde, İslâm'a girenlerin sayısı o zamana kadar girenlerden sayıca daha çoktu ve Kureyş'in büyükleriydi" der.[100]

Bazı Faideler:

Hudeybiye gazvesini anlatan hadiselerden âlimlerimizin çıkardığı bazı hükümleri kaydediyoruz:
* İslam'ın neşrinde sulh daha ehemmiyetlidir.
* Sulh teklif ederken zaaf göstermemeli, düşmanı korkutucu tehdidler eksik olmamalıdır. Resulullah, sulhu kabul etmezlerse ölünceye kadar savaşacağını söylemiş, kefereye gözdağı vermek için bütün müslümanlardan yeni bir biat

almıştır.
* Meşveretin fazileti gözükmektedir. Resulullah meseleyle ilgili olarak Ümmü Seleme'yle istişare etmiş ve onun: "Sen kurbanını kes, baş traşını ol" tavsiyesini uygulamış; ashab peşinden gelmiştir. Bazı alimler bu hadisten hareketle kadınlarla da istişare edilebileceğini söylemiştir. Ancak İmamu'l-Harameyn: "Fikir beyan edipde isabet eden Ümmü Seleme'den başka kadın bilmiyorum" demiştir. Fakat, Kur'an'da Hz. Şuayb' ın kızının Hz. Musa ile ilglii tavsiyesine babasının uyma örneği de gösterilerek İmamu'l-Harameyn'e itiraz edilmiştir.
* Kabeye hacc ve umreyi yasaklayanla savaşılır. Ancak sulh yolu mümkünse efdaldir.
* Düşman gözcülerinden gizlenip, ani baskın evladır.
* Zararı def için suhûletli yol terkedilip meşakkatli yol tercih edilebilir.
* Ordudan önce gözcüler, haberciler çıkarılmalıdır, bu müstehabtır.
* Düşmanla ilgili meselelerde kararlı olunur, mütereddid olunmaz.
* Harpte hile caizdir. Resulullah buna teşvik etmiştir. Harb dışında ise hileyi Aleyhissalâtu vesselâm şiddetle yasaklamıştır.
* İstişare sadece doğru görüşü tesbite yönelik değildir, etba'ın gönlünü hoş etmeye de yöneliktir.
* Dinle ilgili bazı işlerde müsamaha caizdir.
* Tâbi durumunda olan kimse metbu (yani uyduğu) kimseye, sırf hal-i hazırdaki görünüşe göre itirazda bulunması uygun düşmez, teslim gerekir. Çünkü metbu meselesinin istikbale matuf yönünü tâbi'den iyi bilir. Çünkü o, daha çok tecrübe etmiş olma şansına sahiptir. Hele o zat vahiyle müeyyed ise!
* Hadis sıdkına delil olduğu takdirde kâfirin haberine itimad edilebileceğini de gösterir. Nitekim Aleyhissalâtu vesselâm'ın haber getirmek üzere gönderdiği Huzâ'î henüz kâfir idi. Resulullah, küfrüne rağmen bu iş için onu seçti, zira, o böylece, onlarla görüşme, konuşma, onların esrârı hakkında daha kolay haber toplama imkânına sahipti.
* Emân verilen kâfirin malı gadren alınamaz.
Hadisten âlimler, hac menâsiki vs. için başka hükümler de çıkarmışlar ise de burada onlara yer vermeyeceğiz.[101]

Sulhün Bozulması:

On yıl müddetle muteber olmak üzere yapılan antlaşma iki yıl geçmeden kadük hale geldi. Bazı maddeleri işlemez oldu. Şöyle ki: Müslüman olan Mekkelilerin

Medine'ye alınmaması müşriklerin ısrar ettikleri bir madde olduğu halde, kendi talebleriyle ibtal edilmişti.
"On yıl savaşmama" maddesini de yine müşrikler ihlâl ettiler. Şöyle ki:
Hudeybiye antlaşmasında bir maddenin, her iki tarafı da komşu kabilelerle antlaşma yapmada serbest bıraktığını söylemiş, Huza'a kabelisinin müslümanlarla, Benî Bekr'inde müşriklerle ittifak antlaşması yaptığını belirtmiştik. Bu iki kabile eskiden beri birbirlerine husumet besleyen iki komşu idiler. Belazurî'nin açıkladığı üzere, bir gün, Benî Bekr'e mensup bir kimse, Huzâ'a'lı birisinin yanında Resulullah'ı hicveden sözler sarfeder. Huza'alı buna tahammül edemez ve öbürüyle kavga edip onu yaralar. Bu bahane ile iki kabile savaşa tutuşur. Mekkeliler bu savaşta derhal müttefikleri olan Bekrîlere, silah, hayvan vs. verirler. Dahası Safvân İbnu Ümeyye, İkrime İbnu Ebî Cehl, Sehl İbnu Amr gibi bir kısım Kureyşliler gizlice fiilen savaşa katılarak çok sayıda Huzaalı öldürürler.
Huzâalılar Resulullah'a bir hey'et göndererek sâdece aralarındaki yeni akdi değil, ta eskiden beri mevcut olan dostlukları hatırlatarak yardım taleb ederler. Getirdikleri haberler meyanında "Mekkeli müşriklerin antlaşmayı bozmuş olması" da var. Resulullah onlara yardım vaadinde bulunarak geri çevirir.
Nitekim, hatalarını anlayan Mekkeliler de Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a şefleri Ebu Süfyân'ı göndererek antlaşmayı yenileme yolları ararlar.
Ebu Süfyân Medine'de başta Resulullah'ın zevcesi olan kızı Ümmü Habîbe (radıyallahu anhâ) olmak üzere Hz.Ebu Bekr, Hz. Ömer, Hz. Ali her kime uğradıysa çok soğuk karşılanır. O, açıktan "antlaşmayı bozduk" demezse de "antlaşmada ben hazır değildim" gibi ifadeleriyle suç üstü durumunu teyid eder. Mescidde görüştüğü Resulullah da talebine hiç bir cevap vermez. Bir rivayette ise şu diplomatik cevabı verir: "Siz, antlaşmada değişiklik yapmadıysanız, bizden hiç bir surette korkmamalısınız."
Aslında antlaşma bozulmuştur. Resulullah da derhal Mekke'nin fethi için hazırlıklara başlamıştır. Ancak bunun sezdirilmemesi lazımdır. Zira Mekke'yi âniden basıp kan dökmeden teslim almayı planlamaktadır. Bunu Fetih Gazvesinde açıklayacağız.[102]

Hudeybiye Sulhünde Adı Geçenler:

Ebu Basîr:

Adı Utbe İbnu Esid'dir. Hudeybiye sulhünden sonra Resulullah'a gelip iltica edenlerdendir. Hudeybiye Sulhünden Medine'ye döner dönmez Aleyhissalâtu vesselâm'a gelen Ebu Basîr iltica taleb eder. Mekkeliler derhal mektup yazıp iki kişi de göndererek Ebu Basir'in iadesini talep ederler.
Resulullah, Ebu Basîr'i çağırtıp:
"Ey Ebu Basîr! Bu adamlarla hangi şartlar üzerine antlaşma yaptığımızı biliyorsun. Biz sözümüzden dönmeyiz. Sen kavmine dön!" der. Ebu Basîr:
"Ey Allah'ın Resulü! Müşrikler dinim sebebiyle bana işkence yaptıkları halde, beni iade mi ediyorsun?" der. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Ey Ebu Basîr sabret, Allah'tan mükâfaatını bekle. Allah sana ve senin gibi olan diğer güçsüz mü'minlere kurtuluş verecektir!" buyurur. Ebu Basîr ve muhafızları beraberce çıkarırlar. Zülhuleyfe'ye gelince, orada muhafızının kılıncını kurnazlıkla alır ve öldürür. Öbürü koşarak Resulullah'a gelir. Çok geçmeden de Ebu Basîr kılıncı kuşanmış olarak Resulullah'ın yanına gelir.
"Ey Allah'ın Resûlü! Taahhüdün yerine geldi (sen teslim ettin), ben kendimi kurtardım!" der. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Harb kızıştıranın anası ağladı! Keşke onunla başkaları da olsa!" diyerek hem kaçmasına hem de yanında birkaç kişilik bir çete teşkil etmesine işaret eder.
Ebu Basîr, yine teslim edileceğini anlayarak hemen Medine'yi terkeder. Deniz kenarındaki Îs denen yere iner. Burası Mekkelilerin Şam'a giderken yollarının geçtiği bir yer idi. Mekke'deki müslümanlar onu işittiler. Her biri teker teker yanına geldi. Derken orada altmışyetmiş kişilik bir müslüman grup meydana geldi. Yakaladıkları her Kureyşliyi öldürüyorlar, oradan geçen her kervanın yolunu kesiyorlardı. Sonunda Kureyşliler Resulullah'a mektup yazarak aralarındaki akrabalığı da hatırlatarak, bu müslümanlara ihtiyaçlarının olmadığını, Medine'ye kabul edebileceğini belirtirler. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ricalarını kabul ederek, Ebu Basîr ve yanındakilerin Medine'ye gelmelerini yazar. Mektup kendilerine ulaştığı zaman hasta olan Ebu Basîr vefat eder. Ebu Cendel onu oraya defneder ve kabrinin yanına bilahare bir mescid inşa ettirilir.
İbnu Hacer der ki: "Ebu Basîr'in kıssasından çıkan bir faide şudur: "Saldırgan müşriği hile ile öldürmek caizdir. Ebu Basîr'den sadır olan davranış gadr ve ihanet sayılmaz. Çünkü o, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la Ebu Süfyan arasındaki antlaşmada tesbit edilen hususlara girmez. Çünkü o esnada Mekke'de

mahpus durumdaydı. Kendisini götüren müşriğin onu müşriklere teslim edeceğinden korkunca, onu öldürmek suretiyle nefsini korudu ve dinini de müdâfaa etmiş oldu. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu davranışı sebebiyle onu ayıplamadı. Bu durumdan anlaşılır ki, Ebu Basîr gibi hareket eden kimseye diyet gerekmez." İbnu İshâk'ın nakline göre, Süheyl İbnu Amr'a, Âmirî'nin katledilme haberi ulaşınca kendi grubuna mensup olması haysiyetiyle diyetini taleb eder. Ancak Ebu Süfyân ona: "Muhammed'den bunu isteme hakkına sâhip değiliz, çünkü o, antlaşma şartına uydu. Ebu Basîr'in ailesine de diyet ödemek gerekmez, zira o, ailesinin dininde değil" der. Hadisede şu husus da gözükmektedir: Müşriklerden iltica edenler, onlar taleb etmedikçe onlara teslim edilmez. Çünkü, Ebu Basîr'i birinci sefer taleb edince, Aleyhissalâtu vesselâm derhal teslim etti, ancak ikinci sefer gelince, hemen onlara göndermedi. Eğer, Ebu Basîr yanında iken tekrar taleb etselerdi, yine de verecekti. Ebu Basîr bu durumu anlayınca kaçıp kendini kurtardı.[103]

Ebu Cendel:

Benî Amir İbn Lüey kabilesindendir. Adı el-Asî'dir. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la Hudeybiye müsâlahasını imzalayan Süheyl İbnu Âmir'in oğludur.
Mekke'de ilk müslüman olanlardan bilinir. Ancak bağlanmış ve dini sebebiyle işkence edilmiştir. Bizzat babası zincire vurmuştur. Hudeybiye sulhü sırasında bir yolunu bulup kaçtı, Hudeybiye sulhü imzalanırken müslümanlara iltica etti. Babası onu görünce üzerine yürüyüp tokatlamış, elbisesinin yakalarından tutup yere çalmıştır. Resulullah'a da yönelerek:
"Ey Muhammed! Aramızdaki antlaşma bu gelmezden önce kesinleşti!" diyerek, antlaşma icabı, kendisine teslim edilmesini taleb etmiş, Aleyhissalâtu vesselâm da:
"Doğru söyledin!" diyerek kabul etmiştir. Ebu Cendel avazı çıktığı kadar bağırarak yardım taleb eder:
"Ey müslümanlar! Dinim sebebiyle işkence gördüğüm halde beni teslim mi ediyorsunuz?" der. Resulullah onu sükûnete davet eder:
"Ebu Cendel, sabret, Allah'tan sevabını um. Zira Allah hem senin için hem de seninle beraber olan diğer güçsüzler için bir kurtuluş yaratacaktır. Biz bunlarla sulh yaptık, verdiğimiz sözü bozmayız!
"Ebu Cendel, babasının yanından ikinci sefer kaçıp, Ebu Basîr'e iltihak eder ve Kureyş'e karşı çete hareketlerine katılır.

Bilahare müslüman olan babası ile birlikte ölünceye kadar Şam'da cihada iştirak eder.[104]

Süheyl İbnu Amr:

Hudeybiye Sulhü'nde Mekkelileri temsilen antlaşmayı yapan kimsedir. Kureyş'in ileri gelenlerinden biridir. Aklı ve hitabeti ile tanınmıştır. Bedir savaşında kâfir olarak esir edilmiştir. Üst dudağı yırtık idi. Esir alındığı zaman Hz. Ömer: "Ya Resulullah müsaade et, dişlerini sökeyim de bir daha aleyhinize hitabta bulunamasın!" der. Ancak (aleyhissalâtu vesselâm): "Ey Ömer, sen onu bırak, onun zamanla takdir edeceğin bir makamı olacaktır" diyerek müsaade etmez. Nitekim, Resulullah'ın vefatından sonra bedevilerin irtidad hareketleri başlayınca, Mekke'de de bazı sarsıntılar olduğu zaman Mekke'de Resulullah'ın emiri Attâb İbnu Esîd ihtifâ edince Süheyl kalkıp ortalığı yatıştıran bir konuşma yapmıştır: "Ey Kureyşliler, en son islâm'a giren ve ilk ondan çıkanlar olmayın! Vallahi bu din güneş ve ay doğup batmaya devam ettiği müddetçe devam edecektir. Kim Muhammed'e tapıyor idiyse bilsin ki o ölmüştür. Kim de Allah'a tapıyor ise bilsin ki O diridir ve ölümsüzdür..." diye başlayan müessir bir konuşma yapar. Attâb ortaya çıkar ve Kureyş İslam'da sâbit kalır. Resulullah'ın kunutta beddua ettiği kimselerdendir. Bunun üzerine لَيْسَ لَكَ مِنَ اَمْرِ شَىْ ءُ âyeti nâzil olur.

Süheyl (radıyallahu anh) Mekke'nin fethinde müslüman olur ve sonuna kadar samimi bir müslüman olarak kalır. Aleyhissalâtu vesselâm Fetih günü Beytullah'a girip çıktıktan sonra kapısının önünde durur, toplanan halka hitabeder ve "Ne diyorsunuz?" diye sorunca, Süheyl İbnu Amr: "Hayır! diyor, hayır ümid ediyoruz, seni kerim bir kardeş, kerim bir kardeşin oğlu biliyoruz? (Fethe) muktedir oldun, (davanı başardın)!" diye mukabelede bulunarak bir nevi müsâmaha taleb eder. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) mukabele eder: "Ben, kardeşim Yusuf aleyhisselam'ın söylediğini söylüyorum: Bugün kimseye kınama yok!"

Süheyl, Huneyn ganimetinden kendisine yüz deve verilenler arasında yer alır.

Hasan Basri Hazretleri der ki: "Halk Hz. Ömer (radıyallahu anh)'ın kapısında toplanmıştı. Aralarında Süheyl İbnu Amr, Ebu Süfyân İbnu Harb, Hâris İbnu Hişâm gibi fetih günü müslüman olan (Kureyş'in ileri gelenleri) de vardı. Hz. Ömer'in çağırıcısı çıktı. Bedir Ehlinden başlayarak içeri almaya başladı. Süheyb, Bilâl, Ammâr gibi (bir kısım köle asıllılar, Bedir ehli oldukları için önce

çağrıldılar). Hz. Ömer bunları seviyordu. Ebu Süfyân:
"Bugün gördüğüm (şu hakareti) hiç görmedim. Şu köleler çağrılsın da biz burada oturalım, bize hiç iltifat edilmesin!" der. Söz alan Süheyl İbnu Amr:
"Ey kavm! Ben yüzünüzdeki (öfkeyi) görüyorum. Eğer kızacaksanız kendinize kızın. Onlar da, siz de beraberce İslam'a çağırıldınız. Ama onlar koşmada acele etti, siz geç kaldınız. Sizin, faziletçe kaybettiğiniz şey, erken girmede kıskançlığa düştüğünüz şu kapıdan çok daha mühim" der ve devam eder:
"Ey insanlar! Gördüğünüz gibi bunlar sizi fazilette geçtiler! Bunun telafisi yok! Vallahi bu böyledir. Ama şu cihada bakın, ona kendinizi verin. Allah size şehâdet nasib edebilir.
"Süheyl sonra kalkıp Şam'a gider. Kızı Hind dışındaki bütün aile efradını da beraberinde götürür. Gayesi cihaddır. Orada ölürler. Süheyl (radıyallahu anh)'ın Hz. Ömer zamanında Hicretin 15. yılında Amavâs vebasında öldüğü söylenmiştir. Keza Yermük'te hatta Saffer gününde öldüğü de söylenmiştir. Süheyl'in sonradan müslüman olanlar arasında, namaz oruç ve sadaka gibi ahirete bakan amel ve ibadetlerde en ileri olduğu belirtilmiştir. Kur'an okununca çok duygulandığı, fazlaca göz yaşı döktüğü, Muaz İbnu Cebel'e sıkça uğrayıp ondan ağlayarak Kur'an dinlediği meşhurdur.
Süheyl, müslüman olmazdan önceki ömründe Resulullah'a karşı verdiği mücadelelerle hep hayıflanmış, Bedir, Uhud, Hendek vs. savaşlarda, diğer arkadaşlarından biri gibi kâfir olarak ölmediğine çok hamdetmiş, kayıplarını telafi edebilmek için ömrünün cihadla geçmesine gayret etmiş ve şehid olarak ölmeyi gaye edinmiştir. Radıyallahu anh.[105]

Büdeyl İbnu Verka İbni Amr:

HuzaÔa kabilesindendir. İbnu Şihâb'a göre Mekke fethinde Merrü'z-Zahrân'da müslüman olmuştur. Ancak İbnu Mende ve Ebu Nu'aym'a göre daha önce müslüman olmuştur. Her hal ve kârda Hudeybiye sulhü sırasında Resulullah'a dostane tavır izhâr etmiştir. İbnu İshak fetih günü Mekkelilerin Büdeyl'in ve mevlası Râfi'in evine iltica ederek emniyet sağladıklarını belirtir.
Müslüman olduktan sonra Huneyn, Taif, Tebük gibi seferlere iştirak etmiştir. Fetih günü müslüman olanların büyüklerindendir. Huneyn seferinde elde edilen ganimetleri ve esir edilen kadınları, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Büdeyl İbnu Verka'nın muhafazasına tevdi ettiği kaydedilir.

Büdeyl, Resulullah'tan önce vefat etmiştir; (radıyallahu anh).[106]

Urve İbnu Mes'ud İbnu Muattıb:

Hudeybiye Sulhü sırasında Kureyş'in, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a elçi olarak gönderdiği kimselerden biridir. Muğîre İbnu Şu'be (radıyallahu anh)'ın da amcasıdır. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sulh teklifini Mekkelilere kabul ettirmede telkin sahibi olmuştur: "Size doğru (mâkul) bir teklifte bulundu, onu kabul edin" demiştir.
Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Taif kuşatmasından vazgeçip Medine'ye dönerken arkadan gelip, daha Medine'ye varmadan yolda yetişir ve müslüman olur. Kavmine dönüp İslam'ı neşretme izni ister. Ancak Aleyhissalâtu vesselâm, ona: "Kavmin seni öldürür" diyerek, kavminin İslam'ı kabulde göstereceği kibirden haber verir. Ancak Urve:
"Ey Allah'ın Resulü! Ben kavmime gözlerinden daha sevgiliyim!" der. Aslında sevilen, itaat edilen bir kimse idi. Nitekim, daha önce Muğîre İbnu Şu'be'nin İslâm'dan önce işlediği gadr sebebiyle ortaya çıkan kavgayı tam 13 kişinin diyetini ödemeyi üzerine alarak yatıştırdığını belirtmiştik.
Hülasa, kendisine muhalefet etmeyecekleri ümidiyle kavmini İslâm'a davet etmek arzusuyla döner. Onlara müslüman olduğunu söyler ve davete başlar, ama nafile. Ok yağmuruna tutarak şehid ederler.
Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Urve hakkında:
"Onun kavmindeki durumu, Sâhib-u Yâsin'in kavmindeki durumu gibidir" buyurmuştur.
Katâde, Kureyş müşriklerinden Velid İbnu'l-Muğîre'nin söylediği, "Bu Kur'ân, iki şehrin birinden bir büyük adama indirilmeli değil miydi?" (Zuhruf 31) sözüyle Mekke'de kendisini, Taif'te Urve İbnu Mes'ud'u kastettiğini belirtmiştir. İki büyük şehir, anlaşılacağı üzere Mekke ve Taifdir.
Urve'nin, fiziken Hz. İsa'ya benzediği söylenmiştir, (radıyallahu anh).[107]

Hudeybiye Sulhünün En Büyük Meyvesi:
Allah'ın Kılıcı Hâlid:

Daha önce Selef ulemâsının, Hudeybiye Sulhünü İslâm'ın en büyük zaferi olarak tavsifte ve Kur'ân-ı Kerim'de geçen Feth-i Mübin ile onun kastedildiğini

söylemekte ittifak ettiklerini belirtmiştik. Bu sulhün İslâm davasına kazandırdığı faydalar çoktur. Biz, burada onun en mühim meyvelerinden biri, belki de birincisi olan Allah'ın Kılıncı Hâlid İbnu Velîd'den bahsedecek, kısaca onu tanıtmaya çalışacağız.
Hâlid İbnu'l-Velîd İbni'l-Muğîre el-Kureşî el-Mahzûmî, künyesi Ebu Süfyan'dır. Mamafih Ebu'l-Velîd de denmiştir. Annesi Lübâbetü's-Suğrâ Bintu'l-Hâris İbni'l-Hazri'l-Hilâliyye'dir. Lübâbe, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevce-i pâkleri Meymune Bintu'l-Hâris (radıyallahu anhâ)'nın kız kardeşidir. Şu halde Hâlid, bir bakıma Aleyhissalâtu vesselâm'ın baldızının oğludur.
Hâlid (radıyallahu anh), cahiliye devrinde de Kureyş'in kalbur üstü eşrafından biri idi. Nitekim Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) insanları mâdenlere benzetecek, cahiliyede şerefli olanların İslam'da da -ilim öğrenmeleri şartıyla şerefli olacaklarını belirtmiş idi. İbnu'l-Esir, Hâlid' in Cahiliye devrinde savaş hazırlığının yapıldığı çadırda, harb kurmayları arasında yer aldığını, ayrıca süvari birliğinin başı olduğunu belirtir.
Hâlid (radıyallahu anh) müslüman olmak isteyince Amr İbnu'l-As ve Osman İbnu Talha ile birlikte Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelirler. Aleyhissalâtu vesselâm onları görünce: "Mekke size ciğerparelerini atıyor" diyerek, hem bunların değerlerini, hem Mekke'nin, kurmaylarından kaybını hem de İslâm'ın büyük kazancını dile getirmiş oluyordu.
Davalar dayandıkları esasların hakkaniyetleri ve cihanşümul oluşlarıyla büyük ise de, o davaya sahip çıkan el ve kafaların güçleriyle yüce ve güçlü olur ve sancağını yüce kalelerde dalgalandırır. Veya İslam gibi hak davayı muzaffer kılacak güçlü ellere, çaplı kafalara da ihtiyaç vardır. Davanın hak olması yeterli değildir; ilâhî kanun böyle.
Hülasa Uhud'un müşrik kahramanı Hâlid'in İslâm'a girmesi büyük bir kazanç olmuştur.
Hz. Hâlid'in müslüman oluş vakti ile ilgili muhtelif rivayetler var ise de Hudeybiye'ye kadar ve hatta Hudeybiye seferi sırasında da müşrikler safında yer almış olduğu sahih rivayetlerde sâbittir.
Halid müslüman olduktan sonra, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) pek çok seferlere komutan olarak görevlendirmiştir. İlk defa Mûte seferinde komutaya ard arda geçen üç şahsın da şehid olması üzerine, dördüncü komutan olarak -askerlerin nasbıyla- başa geçer; ve İslâm ordusunu geri çekmek suretiyle feci bir hezimetten korur. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), buradaki başarısını takdiren Seyfullah lakabını verir. Daha önce de kaydettiğimiz gibi Resulullah, onu ilk defa Mekke Fethinde İslam ordusuna komutan tayin eder.

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında:
* Huneyn seferine katılır; Taif'teki Uzza tapınağını yıkmaya tavzîf edilir; Devmetu'l-Cendel'in şefi Ukeydir İbni Abdilmelik'e; Benî'l-Hâris İbnu'l-Ka'b'a gönderilir. Hz. Ebu Bekr zamanında Ridde savaşlarının komutanı oldu. Önce Tuleyha'yı, sonra Müseylime'yi, sonra Mâlik İbnu Nuveyra vs.'yi bertaraf ederek hepsini bastırdı. Burada işi bitince Hz. Ebu Bekr onu İran ve Bizans'la savaşmak üzere Suriye'ye gönderdi. Şam onun eliyle fethedildi.
Hz. Ömer halife olup da azledinceye kadar Suriye bölgesindeki İslâm ordularının başkomutanlığını yaptı.
Hz. Halid, girdiği her savaşta mutlaka başarı elde ettiği için, müslümanlar arasındaki haklı bir şöhrete ve takdire kavuşmuştu. Hz. Ömer'in onu azledişi müslümanlar arasında bir şok meydana getirmiş, bir kısım dedikodulara sebep olmuştu. Hz. Ömer (radıyallahu anh) "Bütün beldelere" çıkardığı bir tamimle, meseleyi tavzih etme; hem kendisi, hem de Hz. Halid aleyhinde yapılan spekülasyonları bertaraf etme ihtiyacı duyar. Halkın neler söylemiş olabileceğini bu tamimin metninden anlamak mümkün olabileceği için, Taberi Tarihi'nin kaydettiği metnin tercümesiyle yetiniyoruz:
"Ben, Hâlid'i ne [tarafımdan] bir öfke, ne de [onun tarafından] bir ihânet sebebiyle azletmedim. Lakin halk onun sebebiyle fitneye düştü. (Allah'ın verdiği zaferleri) ondan bilmeye başlamasından ve böylece belaya düşmelerinden korktum. İstedim ki, zaferleri bize verenin Allah olduğunu bilsinler de (ondan bilme) fitnesine maruz kalmasınlar.
"Allah'ın kılıcı Hâlid, Hz. Ömer'in, azlinden sonra komutan olduğu orduda er olarak hizmetine devam edecektir.
Hz. Hâlid Yermuk savaşı sırasında başında taşımakta olduğu kalansuve (takke)yi kaybeder. Israrla aratır. Bulunamaz; tekrar tekrar aratır, sonunda bulunur: Meğer arkasındaymış. Ancak basit bir kalansuvedir. Niçin bulunması için bu kadar ısrar ettiği sorulunca: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) umre yaptı, bu sırada başını tıraş etti. Herkes saçını kapmak için koşuştu, ben önce davrandım, nasiyesinden (alın) aldığım saçtan bu kalansuvenin ön kısmına koydum. Bu saç beraberimde oldukça, hangi savaşa katıldı isem mutlaka kazandım" der ve kalansuveyi hırsla arama sebebini açıklar.
Hâlid (radıyallahu anh) Hicrî 21 yılında Humus şehrinde vefat etmiştir. Medine'de öldüğü de söylenmiştir. Öleceği zaman: "Savaş meydanında ölmeyi çok taleb ettim ama muktedir olamadım, nasib yatakta ölmekmiş" diyerek bu ölümden üzüntüsünü ifade eder. Bir başka rivayette de şöyle dediği nakledilmiştir: "Yüz savaşa katıldım. Bedenimde yara almadık bir karış yer yok;

mutlaka ya ok, ya kılıç, ya da mızrak darbesi değdi. Buna rağmen işte yatakta ölüyorum, tıpkı bir eşek gibi." Hâlid İbnu Velîd'in oğlu munkarız olur ve nesli kesilir. Medine'deki evlerine Eyyup İbnu Seleme vâris olur.[108]

*** UMRETU'L-KAZA**

-4270 -1- عَنِ البَراءِ بْنِ عَازِب رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قَالَ:]إعْتَمَرَ رَسُولُ اللّهِ # فِى ذى القعْدَةِ فأبِي أهْلُ مَكَّةَ أنْ يَدَعُوهُ يَدْخُلُ مَكَّةَ حَتّى قَاضَاهُمْ عَلى أنْ يَدْخُلَ مِنَ الْعَامِ الْمُقْبِلِ، يُقِيمُ فِيهَا ثَثاً َ يَدْخُلُ مَكَّةَ السِّحُ إَّ السَّيْفَ فى الْقِرَابِ، وَأنْ َ يَخْرُجَ مِنْ أهْلِهَا بِأحَدٍ إنْ أرَادَ أنْ يَتْبَعَهُ، وَأنْ َ يَمْنَعَ أحداً مِنْ أصْحَابِهِ أرَادَ أنْ يُقِيمَ بِهَا. فلمَّا دَخَلَهَا وَمضى ا َجَلُ، أتَوْا عَلِيَّا رَضِيَ اللّهُ عَنْه. فقَالُوا قُلْ لِصَاحِبِكَ اخْرُجْ عَنَّا، فقَدْ مَضى ا َجَلُ. فَخَرَجَ # فَتَبِعَتْهُ ابْنَةُ حَمْزَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما: تَنَادى يَا عَمُّ يَا عَمُّ. فَتَنَاوَلَهَا عَلِيٌّ رَضِيَ اللّهُ عَنْه فَأخَذَ بِيَدِهَا. فقَالَ لِفَاطِمَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْها: دُونَكِ بِنْتَ عَمِّكِ؟ فَحَمَلَتْهَا. فَاخْتَصَمَ فِيهَا عَلِيٌّ وَزَيْدٌ وَجَعْفَرٌ رَضِيَ اللّهُ عَنْهم. فَقَالَ عَلِيٌّ: هِى ابْنَةُ عَمِّي، وَقَالَ جَعْفَرٌ: هِىَ ابْنَةُ عَمِّي، وَخَالَتُهَا تَحْتِي، وَقَالَ زَيْدٌ: بِنْتُ أخِي. فَقَضى بِهَا # لِخَالَتِهَا؛ وَقَالَ: اَلْخَالَةُ بِمَنْزِلَةِ ا ُمِّ؛ وَقَالَ لِعَلِيٍّ رَضِيَ اللّهُ عَنْه: أنْتَ مِنِّي وَأنَا مِنْكَ، وقَالَ لِجَعْفَرٍ: أشْبَهْتَ خَلْقِي وَخُلُقِي. وَقَالَ لِزَيْدٍ: أنت أخُونَا وَمَوْنَا[. أخرجهُ الشَّيْخَانِ.»قِرَابُ السَّيْفِ« قال ا ُزْهَرِي: هُوَ غَمْدُهُ .

1. (4270)- Bera İbnu'l-Âzib (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Zülkade ayında umreye çıkmıştı. Mekkeliler Onun Mekke'ye girmesine izin vermediler. Resulullah, gelecek yıl girmek, orada üç gün kalmak, Mekke'ye silahlar torbalarda olarak girmek, ailelerinden peşine düşmek isteyen çıksa bile kimseyi almamak, Ashabından Mekke'de kalmak isteyen çıkarsa kimseye mani olmamak şartları üzerine anlaşmıştı.
Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (Mekke'ye umre için) girip, müddet de dolunca, Mekkeliler Hz. Ali'ye gelip:
"Arkadaşına söyle! bizi terketsin, müddet doldu!" dediler. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) çıktı, ancak Hamza'nın kızı (radıyallahu anhümâ) peşine takıldı:

"Ey amcam, ey amcam!" diye bağırıyordu. Hz. Ali (radıyallahu anh) onu alıp elinden tuttu. Hz. Fatıma (radıyallahu anhâ)'ya:
"Amcanın kızını yanına al!" dedi. [Medine'ye gelince] kızı (yanına alma) hususunda Hz. Ali, Zeyd ve Câfer (radıyallahu anh) ihtilafa düştüler. Hz. Ali:
"O benim amcamın kızıdır! (Ben ehakkım)" diyordu. Ca'fer (radıyallahu anh):
"O hem amcamın kızı, hem de teyzesi nikahım altında!" diyordu. Zeyd de:
"Kardeşimin kızıdır!"(21) diyordu. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), kızın, teyzesinin yanında kalmasına hükmetti ve: "Teyze anne makamındadır!" buyurdu. Hz. Ali (radıyallahu anh)'a yönelerek: "Sen bendensin, ben de senden!" buyurdu. Cafer (radıyallahu anh)'a: "Yaratılışın ve huyun bana benzer" diyerek iltifat etti. Zeyd (radıyallahu anh)'a da: "Sen bizim hem kardeşimiz, hem de mevlamız (âzadlımız)sın!" buyurdu." [Buhârî, Meğâzî 43, Umre 3, Cezâu's-Sayd 17, Sulh 6, Cizye 19; Müslim, Cihâd 90, (1783).][109]

AÇIKLAMA:

Burada Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Hudeybiye antlaşmasına konulan bir madde gereğince sulhü takip eden senede yapılan umre anlatılmaktadır. Ulemâ umumiyetle Resulullah'ın dört umre yaptığını söyler:

1- Hudeybiye senesi yapılan umre: Gerçi bunda tavaf ve sa'y yapılmamıştır ama kurban kesilmiş, tıraş olunmuş ve ihramdan çıkılmıştır. Bu sebeple ulemâ bunun da bir umre olduğunu söylemiştir.

2- umretu'lkaza: Bu, sadedinde olduğumuz umredir. Buna kaza denmesi sulh yapıldığı yıl niyet edildiği halde yapılamayan umrenin kazası olduğunu ifade etmez; antlaşma gereği yapılan umre ma'nâsını ifade eder. Çünkü kaza kelimesi, burada "antlaşma" ma'nâsına gelen mukâza' dan gelmektedir. Antlaşma umresi demek daha muvafık olur.

3- Ci'irrâne'de yaptığı umre.

4- Veda haccı sırasında Hacc-ı kıranla yaptığı umre, (Daha fazla bilgi için (1576-1883 numaralı hadisler) görülmelidir.)[110]

*** MÛTA GAZVESİ**

-4271-1- عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهما قَالَ:]أَمَّرَ رَسُولُ اللّٰهِ # فِي غَزْوَةِ

مُؤْتَةَ زَيْدَ بْنِ حَارِثَةَ رَضِيَ اللهَ عَنْه. فَقَالَ رَسُولَ اللهِ #: إنْ قَتِلَ زَيْدٌ فَجَعْفَرٌ، وَإنْ قُتِلَ جَعْفَرٌ فعَبْدُاللّهِ بْنُ رَوَاحَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهم. قَالَ عَبْدُاللّهِ: كُنْتُ فِيهِمْ فِى تِلْكَ الْغَزْوَةِ فَلْتَمَسْنَا جَعْفَرَ بْنَ أبِي طَالِبِ رَضِيَ اللّهُ عَنْه فَوَجَدْنَاهُ فِي الْقَتْلَى وَوَجَدْنَا فِيمَا أقْبَلَ مِنْ جَسَدِهِ بِضْعاً وَتِسْعِينَ مَا بَيْنَ رَمْيَةٍ وَطَعْنَةٍ؛ زَادَ فِي رِوَايَةٍ: لَيْسَ مِنْهَا شَيْءٌ فِى دُبُرِهِ[. أخرجه البخاري.

1. (4271)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Mûta gazvesinde Zeyd İbnu Hârise (radıyallahu anhümâ)'yı emir (komutan) tayin etti ve dedi ki:

"Eğer Zeyd öldürülecek olursa, komutan Ca'fer'dir. Ca'fer öldürülecek olursa Abdullah İbnu Ravâha'dır" (radıyallahu anhüm).

Abdullah der ki: "Bu gazvede aralarında ben de vardım. (Bir ara) Cafer İbnu Ebî Talib (radıyallahu anh)'ı aradık. Onu ölüler arasında bulduk. Öyleydi ki cesedinin ön cephesinde doksan küsür ok ve mızrak yarası saydık." Bir rivayette de şu ziyadeyi ilave etmiştir: "Arka tarafında hiç yara yoktu." [Buhârî, Meğâzî 44.][111]

-4272 -2- وَعَنْ أنَسِ رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أنَّ رَسُولَ اللّهِ # نَعى زَيْداً وَجَعْفَراً وَابْنَ رَوَاحَةَ لِلنَّاسِ قَبْلَ أنْ يَأتِيهِمْ خَبرُهُمْ. فقَالَ: أخَذَ الرَّايَةَ زَيْدٌ فَأصِيبَ. ثُمَّ أخَذَهَا جَعْفَرٌ فَأصِيبَ. ثُمَّ أخَذَهَا عَبْدُاللّهِ بْنُ رَوَاحَةَ فَأصِيبَ، وَإنَّ عَيْنَيْ رسولِ اللّهِ # لَتَذْرِفَانِ. ثُمَّ أخَذهَا سَيْفٌ مِنْ سُيُوفِ اللّهِ: خَالِدُ بنُ الْوَلِيدِ مِنْ غَيْرِ إمْرَةٍ فَفَتَحَ اللّهُ تَعَالَى لَهُ[. أخرجه البخاري والنسائي.»ذَرِفَتِ الْعَيْنُ« إذَا سَالَ دَمْعُهَا .

2. (4272)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Zeyd, Cafer ve İbnu Ravâha'nın öldüklerini onlardan haber gelmezden önce bildirdi. Şöyle demişti:

"Bayrağı Zeyd aldı ve isabet aldı (öldü). Bayrağı ondan sonra Ca'fer aldı o da öldü. Sonra Abdullah İbnu Ravâha aldı, o da öldü. -Böyle deyince Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın gözleri yaşla doldu.- (Resulullah sözlerine devam etti): Bayrağı,sonra Allah'ın kılıçlarından bir kılıç, tâyin edilmeksizin aldı: Halid

İbnu'l-Velid... Allah Teâla Hazretleri ona zafer verdi." [Buhârî, Cenâiz 4, Cihâd 7, 183, Menâkıb 25, Fedaili'l-Ashâb 25, 44; Nesâî, Cenâiz 27, (4, 26).] [112]

-4273 -3- وَعَنْ قَيْسِ بْنِ أَبِي حَازِمٍ قَالَ:]سَمِعْتُ خَالِداً يَقُولُ: لَقَدْ انْقَطَعَ فِي يَدِي يَوْمَ مُؤْتَةَ تِسْعَةُ أَسْيَافٍ، فَمَا بَقِىَ في يَدى اِّ صَفِيحَةٌ يَمَانِيَّةٌ[. أخرجه البخاري .

3. (4273)- Kays İbnu Ebî Hâzım (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hâlid'in şöyle söylediğini işittim: "Mûta günü elimde dokuz kılıç kırıldı. Elimde sadece Yemen'de mamul bir safîha (geniş demirli kılıç) kaldı." [Buhârî, Megazî 44.] [113]

-4274 -4- وَعَنْ عَوْفِ بْنِ مَالِكٍ ا،شْجَعِيِّ رَضِيَ اللهُ عَنْه قَالَ:]خَرَجْتُ مَعَ زَيْدِ ابْنِ حَارِثَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْه في غَزْوَةِ مُؤْتَةَ وَرَافَقَنِى مَدَدِىٌّ مِنَ الْيَمَنِ لَيْسَ مَعَهُ غَيْرُ سَيْفِهِ فَنَحَرَ رَجُلٌ مِنَ الْمُسْلِمِينَ جَزُوراً. فَسَألَهُ الْمَدَدِىُّ طَائِفَةً مِنْ جِلْدِهِ. فَأعْطَاهُ إيَّاهُ فَاتَّخَذَهُ كَهيْئَةِ الدَّرَقَةِ وَمَضَيْنَا فَلَقِينَا جُمُوعَ الرُّومِ، وَفِيهِمْ رَجُلٌ عَلي فَرسٍ أصْفَرَ عَلَيْهِ سَرْجٌ مُذَهَّبٌ. فَجَعَلَ الرُّومىُّ يَفْرِى بِالْمُسْلِمِينَ فَقَعَدَ لَهُ الْمَدَدِىُّ خَلْفَ صَخْرَةٍ فَمَرَّ بِهِ الرُّومىُّ. فَعَرْقَبَ فَرَسَهُ بِسَيْفِهِ فَخَرَّ الرُّومىُّ فَعَهُ بِسَيْفِهِ فقَتَلَهُ وَحَازَ فَرَسَهُ وَسِحَهُ. فَلَمَّا فَتَحَ اللهُ عَلى الْمُسْلِمِينَ بَعَثَ إلَيْهِ خَالِدُ بْنُ الْوَلِيدِ فَأخَذَ مِنْهُ بَعْضَ السَّلَبِ. قَالَ عَوْفٌ: فَأتَيْتُ خالِداً، فَقُلْتُ لَهُ: أمَا عَلِمَتَ أنْ رَسُولَ اللّهِ # قَضى بِالسَّلَبِ لِلْقَاتِلِ؟ قَالَ: بَلى. وَلكِنِّى اسْتَكْثَرْتُهُ لَهُ. فقُلْتُ: لَتَرُدَّنَّهُ إلَيْهِ أوْ ،عَرِّفَنَّكَهَا عِنْدَ رَسُولِ اللّهِ #. فَأبى أنْ يَرُدَّ عَلَيْهِ. قَالَ عَوْفٌ: فَلَمَّا اجْتَمَعْنَا عِنْدَ رَسُولِ اللّهِ # قَصَصْتُ عَلَيْهِ قِصَّةَ الْمَدَدِىِّ وَمَا فَعَلَ خَالِدٌ. فقَالَ رسولُ اللهِ #: يَا خَالِدُ مَا حَمَلَكَ عَلى مَا صَنَعْتَ؟ قَال: اِسْتَكْثَرْتُهُ. فقَالَ: رُدَّ عَلَيْهِ الَّذِى أخَذْتَ
مِنْه. فَقُلْتُ: دُونَكَهَا يَا خَالِدُ، ألَمْ أوْفِ لَكَ. فَقَالَ رَسُولُ اللّهِ #: وَمَا ذَاكَ؟ قَالَ: فَأخْبَرْتُهُ. قَالَ: فَغَضِبَ # وَقَالَ: يَا خَالِدُ، تَرُدَّ عَلَيْهِ، هَلْ أنْتُمْ تَارِكُونَ لِى أُمَرَائِى؟ لَكُمْ صِفْوَةُ أمْرِهِمْ وَعَلَيْهِمْ كَدَرُهُ[. أخرجه مسلم وأبو داود.»يَفْرِى

بِالمُسْلِمِينَ« الفرىُ القَطعُ، وَهوَ كِنَايَةَ عن شِدَّة فَكنايتَهُ فيهم.وقولهُ »‘عْرِفَنَّكَهَا« أىْ ‘جَازِيَنَّكَ بها حتّى تعرف صنيعك هذا. وقوله »دُونكها« أى خذها كأنّه وفاءٌ له بما وعده.و»صِفْوَةُ الشَّىْءِ« بكَسر الصاد خالصَتهُ إذا اثبتّ الهاء كسرت الصاد وإذا حذفتها فتحتها، فقلت صفْو الشّىْءِ .

4. (4274)- Avf İbnu Mâlik el-Eşca'î (radıyallahu anh) anlatıyor: "Mûta gazvesine Zeyd İbnu Hârise (radıyallahu anh) ile birlikte çıktım. Bana Yemenli bir asker refâkat etti ki, üzerinde sadece bir kılıncı vardı. Müslümanlardan biri bir deve kesti. Yemenli, ondan derinin bir parçasını istedi, o da verdi. Yemenli ondan kendine bir nevi kalkan yaptı. Yolumuza devam ederken bir Rum birliğiyle karşılaştık. Onlar arasında, üzerinde müzehheb (altın işlemeli) eğer taşıyan sarı bir at üzerinde bir adam vardı. Adamın silahı da müzehheb idi. Rumî adam müslümanlara şiddetle saldırmaya başladı. Yemenli asker de bir kayanın arkasında saklanarak onu takibe başladı. Derken rumî ona uğradı. Yemenli kılıncıyla atın ayaklarını kırdı ve Rumî yere düştü. Hemen kılıcıyla üzerine atılıp adamı öldürdü. At(ta olanları) ve silahı aldı.
Allah Teâla Hazretleri müslümanlara zafer müyesser edince, Hâlid İbnu'l-Velid adama birini göndererek selebden (öldürdüğü kimsenin eşyalarından el koyduğu şeylerden) bazısını ondan aldı.
Avf der ki: "Ben Hâlid'e gelerek, kendisine:
"Bilmiyor musun, Resulullah, selebin öldürene ait olduğuna hükmetmiştir!" dedim.
"Elbette biliyorum. Fakat aldıkları gözüme çok geldi!" dedi. Ben:
"Ya bunu adama geri verirsin, ya da durumu Aleyhissalâtu vesselâm'a söylerim!" dedim. Ama Hâlid, geri vermekten imtina etti."
Avf der ki: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanında toplanınca, ben Yemenlinin ve Halid'in yaptığı şeyleri hikaye ediverdim. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Ey Hâlid niye böyle yaptın?" diye sordu. Hâlid:
"Bu gözüme çok göründü!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Ondan ne aldı isen geri ver!" dedi. Ben:
"Ey Hâlid! Al işte, ben sana (böyle yapman gerektiğini) söylemedim miydi?" dedim. Resulullah: "Bu da ne demek?" buyurdu. Ben de anlattım. Bunun üzerine Resulullah öfkelendi ve:
"Ey Hâlid, ona geri verme! Siz benim komutanlarımı bana bırakır mısınız hiç! [Sizin ve komutanlarımın misali, deve veya koyun çobanı tutulup da onları

güden, sulama vakti gelince havuza götüren çoban ve sürüsüne benzersiniz. Sürü gelir havuza girer, temiz suyu içer, çobana bulanığı kalır. Temizi size bulanığı komutanlarıma." [Ebu Dâvud, Cihâd 148, (2719, 2720); Müslim, Cihâd 44, 45, (1753, 1754).][114]

AÇIKLAMA:

1- Mûta gazvesi hicretin sekizinci yılında Cemâdilûla ayında cereyan etmiştir. Mûta, bugünkü Kudüs'e iki merhale uzaklıkta Suriye bölgesinde bir mevkinin adıdır.

2- Bu seferin sebebi, Bizans'ın Suriye bölgesindeki yetkililerinden biri olan Şurahbil İbnu Amr el-Gassanî'nin, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Basra sorumlusuna gönderdiği elçiyi öldürmüş olmasıdır. Resulullah elçisini öldüren Şurahbil'i cezalandırmak istiyordu.
Ordu Zeyd İbnu Hârise komutasında idi. Müslümanlar Mu'ân nam mevkiye varınca Herakliyus'ün yüzbini Rum, yüzbini de Lahm ve Cüzâm kabilelerinden olmak üzere gayr-ı Rum ikiyüzbinlik bir ordu ile üzerlerine gelmekte olduğu haberini alırlar. Burada iki gece kalıp ne yapacakları hususunda muhasebede bulunurlar. Hatta Resulullah'a yazıp ne yapılması gerektiğini sormayı düşünürler. Ancak Abdullah İbnu Ravâha: "Ey insanlar sizin şu anda hoşunuza gitmeyen şey, Medine'den yola çıkarken aradığınız şeydir: Şehîd olmak. Biz insanlarla sayıya bakarak, kuvvete bakarak savaşmıyoruz, din için savaşıyoruz. Yürüyelim. Bize mutlaka iki güzelden biri var: (Şehidlik veya zafer)" diyerek askerleri teşçî eder:
"Vallahi doğru söyledi!" derler ve yürürler. Müslümanlar, Bizanslıların Rum ve hıristiyan-Arap karışımı muazzam ordusuyla Mûta'da karşılaşırlar.
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın belirttiği gibi, önce Zeyd İbnu Hârise şehid olur. Bayrağı Cafer İbnu Ebi Talib alır, o da şehid olur. Sonra bayrağı Abdullah İbnu Ravâha alır.
Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu esnada (akşam), müslümanları Mescidde toplamış, an be an haber veriyor, şehid olanları ismen söylüyor, arkadan komutan olanı söylüyor, ölenler için istiğfarda bulunuyor. "Bayrağı Abdullah İbnu Ravâha aldı" deyip susar. Derken Ensâr'ın rengi değişir, Abdullah'tan hoş olmayan bir şey sâdır oldu zannederler. Bir müddet sonra Resulullah: "Düşmanla savaştı ve şehid oldu! Cennete kaldırıldılar, altın divanlar üzerindeler!"der ve üzüntü gider.

Resulullah sonra bayrağı Hâlid İbnu Velîd'in aldığını "Bayrağı Allah'ın kılıçlarından bir kılıç aldı" diyerek haber verir. Hâlid o günden sonra seyfullah lakabını alır.
Hâlid İbnu Velîd, İslam ordusunu bu pek büyük kalabalığa ezdirmemek için geri çeker.[115]

*** ÜSÂME İBNU ZEYD'İN, CÜHEYNE'NİN HURUKA'YA GÖNDERİLMESİ**

-4275 -1- عَنْ أَبِي ظَبْيَانَ قَالَ:]سَمِعْتُ أُسَامَةَ بْنَ زَيْدٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْهُما يَقُولُ: بَعثَنا رسولُ اللّهِ # إلى الحُرُقَةِ فَصَبَّحْنَا الْقَوْمَ فَهَزَمْنَاهُمْ. فَلَحِقْتُ أنَا وَرَجُلٌ مِنَ ا'نْصَارِ رَجُ مِنْهُمْ. فَلَمَّا غَشَيْنَاهُ قَالَ: َ إله إَّ اللّهُ. فَكَفَّ عَنْهُ ا'نْصَارِىُّ وَطَعَنْتُهُ بِرُمْحِي فَقَتَلْتُهُ. فَلَمَّا قَدِمْنَا بَلَغَ ذلِكَ النَّبِىَّ #. فقَالَ: يَا أُسَامَةُ أقَتَلْتَهُ بَعدَ مَا قَالَ َ إلَهَ إَّ اللّهُ؟ قُلْتُ: إنَّمَا قَالَ مُتعَوِّذاً. قَالَ: أَقتَلْتَهُ بَعْدَ أنْ قَالَ َ إلَهَ إَّ
اللّهُ؟ فَمَا زَالَ يُكَرِّرُهَا حَتّى تَمَنَّيْتُ أنِّى لَمْ أكُنْ أسْلمْتُ قَبْلَ ذلِكَ الْيَوْمِ[. أخرجه الشيخان وأبو داود.وزاد مسلم في رواية أخرى عن جندب:]أقَتَلْتَهُ وَقَدْ قَالَ َ إلَهَ إَّ اللّهُ: كَيْفَ تَصْنَعُ بِ اللّهُ إذَا جَاءَتْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ كَرَّرَ ذلِكَ عَلَيْهِ[.»الْمُتَعَوِّذُ« الْمُلْتَجِئُ خَوْفاً مِنَ الْقَتْلِ .

1. (4275)- Ebu Zabyân anlatıyor: "Üsâme İbnu Zeyd (radıyallahu anh)'ı dinledim, diyordu ki:
"Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bizi Huruka'ya gönderdi. Sabah baskını yapıp hezimete uğrattık. Ben ve Ensar'dan biri, Hurukalı bir adama rastladık. Adama galebe çalmıştık, Lâilaheillallah dedi. Adam bunu söyler söylemez Ensâri savaşmayı bıraktı, ben devam ettim ve mızrağımı saplayıp öldürdüm.
Medine'ye geldiğimiz zaman benim yaptığım, Resulullah'ın kulağına ulaşmış. (Beni çağırttı ve.)
"Ey Usâme! Sen, lailâhe illallah dedikten sonra adam mı öldürdün?" diye sordu. Ben:
"O bunu, canını kurtarmak için söyledi!" dedim. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Sen onu Lailahe illallah dedikten sonra öldürdün mü?" dedi. Bu

cümleyi o kadar çok peşpeşe tekrar etti ki, keşke bugünden daha önce müslüman olmasaydım (müslüman olarak böyle bir cinayeti işlememiş olurdum) diye temenni ettim." [Buhârî, Diyât 2; Müslim, İman 158, (96). Ebu Dâvud, Cihâd 104, (2643).]
Müslim'in Cündeb'ten kaydettiği bir diğer rivayet şöyle: "Sen Lâilahe illallah diyeni öldürdün mü? Kıyamet günü Lailahe illallah gelince ona nasıl hesap vereceksin?" Bunu ona çok tekrarladı."[116]

AÇIKLAMA:

1- Bu seriyye, hicretin yedinci yılı Ramazan ayında cereyan etmiştir. Bu seriyyenin komutanı Gâlib İbnu Ubeydullah el-Kelbî'dir. Seriyyenin, komutandan ziyade, Üsâme'nin ismini alması, bu sefer sırasında Üsâme' nin işlediği hatanın şüyû bulması, onun çokça konuşulması sebebiyledir.

2- Hadis ve siyer kitaplarında benzer hadiseler kaydedilmekte, bazılarında farklı hadiseler aynı şahsa nisbet edilebilmektedir. Sadedinde olduğumuz gazve, İbnu Sa'd'ın kaydına göre yüzotuz kişilik bir ekibin gazvesidir. Resulullah, seriyeyi Necid'de Batn-ı Nahl'in geri tarafındaki Meyfa'a nâm mevkide bulunan Benî Ahvâl ile Benî Abd İbni Sa'lebe üzerine göndermiştir. Burası Medine'ye sekiz konaklık bir mesafededir.
Bazı rivayetlere göre Üsâme (radıyallahu anh)'ın öldürdüğü kimse Mirdâs İbnu Nehîk'di. Kabilesi müşrik olmasına rağmen, kendisi müslüman olmuştu. Mirdâs koyun güdüyordu. Müslümanlar gelince herkes kaçmış, fakat bu müslüman olduğu için kaçmamıştı. Müslüman süvarilere esselamu aleyküm diye selam verir. Ancak Üsâme, öldürerek koyunlarını alır.
Resûlullah bu hadiseye ziyadesiyle üzülür ve bir rivayette: "Siz onun elindekini almak için öldürdünüz" buyurur.
Bazı rivayetler şu âyetin bu hadise üzerine indiğini belirtir: "Size (İslâmca) selam veren kimseye "sen mü'min değilsin" demeyin" (Nisa 94).
Hadisin bazı vecihlerinde Resulullah, Üsâme'yi: "Bâri kalbini yarsaydın da bu sözü samimiyetle mi söyledi bilseydin ya!" diyerek paylamıştır.[117]

*** FETİH GAZVESİ**

-4276 -1- عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]بَعَثَنِى رَسُولُ اللهِ # أنَا وَالزَّبَيْرَ وَالْمِقْدَادَ. فقَالَ: إنْطَلِقُوا حَتّى تَأتُوا رَوْضَةَ خَاخ فَإنَّ بِهَا ظَعِينَةً مَعَهَا كِتَابٌ فَخُذُوهُ مِنْهَا. فَانْطَلَقْنَا تَتَعَادَى بِنَا خَيْلُنَا حَتّى أتَيْنَا الرَّوْضَةَ. فَإذَا نَحْنُ بِالظَّعِينَةِ فَقُلْنَا: أخرجِى الْكِتَابَ. فَقَالَتْ: مَامَعِى كِتَابٌ. فَقُلْنَا: لَتُخْرِجَنَّ الْكِتَابَ أوْ لَنُلْقِينَّ الثِّيَابَ. فَأَخْرَجَتْهُ مِنْ عِقَاصِهَا. فَأتَيْنَا بِهِ رَسُولَ اللّهِ #، فإذَا فِيهِ: مِنْ حَاطِبِ بنِ أبِي بَلْتَعَةَ إلى نَاسٍ مِنَ الْمُشْرِكِينَ مِنْ أهْلِ مَكَّةَ يُخْبِرُهُمْ بِبَعْضِ أمْرِ رَسُولِ
اللّهِ #. فقَالَ #: يَا حَاطِبُ؛ مَا هذا؟ فَقَالَ: يَا رسولِ اللّهِ َتَعْجَلْ عَليَّ! إنِّى كُنْتُ امْرأً مُلْصَقاً فِى قُرَيْشٍ وَلَمْ أكُنْ مِنْ أنْفُسِهِمْ، وَكَانَ مَنْ مَعَكَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ لَهُمْ قَرَابَةٌ يَحْمُونَ بِهَا أمْوَالَهُمْ وَأهْلِيهِمْ بِمَكَّةَ فَأحْبَبْتُ إذْ فَاتَنِي ذلِكَ مِنَ النَّسَبِ فِيهِمْ أنْ أتخِذَ فِيهِمْ يداً يَحْمُونَ بِهَا قَرَابَتِى، وَمَا فَعَلْتُ ذلِكَ كُفْراً وَ ارْتِدَاداً عَنْ دِينِى، وَ رِضاً بِالْكُفْرِ بَعْدَ ا'سْم. فقَالَ #: إنَّهُ قَدْ صَدَقَكُمْ. فقَالَ عُمَرُ رَضِيَ اللّهُ عَنْه دَعْنِى يَا رَسُولَ اللّهِ أضْرِبْ عُنُقَ هذَا الْمُنَافِقِ. فقَالَ #: إنَّهُ قَدْ شَهِدَ بَدْراً، وَمَا يُدْرِيكَ؟ لَعَلَّ اللّهَ تَعالى اطَّلَعَ عَلى اَهْلِ بَدْرٍ. فَقَالَ: اعْمَلُوا مَا شِئْتُمْ فَقَدْ غَفَرْتُ لَكُمْ. فَأنْزَلَ اللّهُ تَعالى: يَا أيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا َ تَتَّخِذُوا عَدُوِّي وَعَدُوَّكُمْ أوْلِيَاءَ تُلْقُونَ إلَيْهِمْ بِالْمَوَدَّةِ وَقَدْ كَفَرُوا بِمَا جَاءَكُمْ مِنَ الْحَقِّ. إلى قَوْلِهِ: فَقَدْ ضَلَّ سَوَاءَ السَّبِيلِ[. أخرجه الخمسة إ النسائي.»رَوْضَةُ خَاخ« بِمُعْجَمَتَيْنِ مَوْضِعٌ بَيْنَ مَكَّةَ وَالْمَدِينَةَ.»وَالظَّعِينَةُ« في ا'صْلِ الْمَرْأةُ مَادَامَتْ فِي الْهَوْدَجِ ثُمَّ جُعِلَتِ الْمَرْأةُ الْمُسَافِرَةُ ظَعِينَةً ثُمَّ جُعِلَتْ إلى الْمَرْأةِ نَفْسِهَا سَافرَتْ أوْ أقَامَتْ.»وَالعِقَاصُ« الْخَيْطُ الَّذِى تُشَدُّ بِهِ الْمَرْأةُ أطْرَافَ ذَوَائِبِهَا. وَالْمَعْنى أخرجت الكتاب من ضفائرها المعْقوصة .

1. (4276)- Hz. Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) beni, Zübeyr'i ve Mikdâd'ı gönderdi ve dedi ki:
"Gidin Ravzatu Hâh nam mevkiye varın. Orada bir kadın bulacaksınız. Onda bir mektup var, mektubu ondan alın gelin."
Gittik. Atımız bizi çabuk götürdü. Ravza'ya geldik. Kadınla karşılaşınca:
"Mektubu çıkar!" dedik. Kadın: "Bende mektup yok!" dedi.

"Ya mektubu çıkarırsın yahut senin elbiselerini soyarız!" diye ciddî konuştuk. Saç örgülerinin arasından mektubu çıkardı. Onu Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a getirdik. İçerisinde şu vardı:
"Hâtıb İbnu Ebî Belte'a tarafından, Mekke'de olan bazı müşriklere yazılmıştı. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın (sefer hazırlığı ile ilgili) faaliyetlerini haber veriyordu. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (Hâtıb'ı çağırarak):
"Ey Hâtıb, bu da ne?" diye sordu. Hâtıb:
"Ey Allah'ın resulü, bana kızmada acele etme. Ben Kureyş'e dışardan katılan bir adamım. Ben onlardan değilim (aramızda kan bağı yok). Senin beraberindeki muhacirlerin (Mekke'de) akrabaları var. Mekke'deki mallarını ve âilelerini himaye ederler. Bu şekilde nesebten gelen hâmilerim olmadığı için oradaki yakınlarımı himaye edecek bir el edineyim istedim. Bunu katiyyen küfrüm veya dinimden irtidadım veya İslâm'dan sonra küfre rızamdan dolayı yapmadım" dedi.
Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Bu bize doğruyu söyledi!" dedi.
Hz. Ömer atılarak: "Ey Allah'ın Resulü! Bırak beni, şu münâfığın kellesini uçurayım!" dedi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) da:
"Ama o Bedr'e katıldı. Ne biliyorsun, belki de Allah Teâlâ Hazretleri Bedir ehlinin hâline muttali oldu da: "Dilediğinizi yapın, sizleri mağfiret etmişim" buyurdu. Bunun üzerine Allah Teâlâ Hazretleri şu vahyi indirdi: "Ey iman edenler! Benim düşmanımı da kendi düşmanlarınızı da dostlar edinmeyin. (Kendileriyle aranızdaki) sevgi yüzünden onlara (peygamberin maksadını) ulaştırırsınız (değil mi?) Halbuki onlar Hak'tan size gelene küfretmişlerdir" (Mümtehine 1). [Buhârî, Megâzî 9, Cihâd 141, 195, Tefsir, Mümtehine 1, İsti'zân 23, İstitâbe 9; Müslim, Fedâilu's-Sahâbe 161; Ebu Dâvud, Cihâd 108, (2650, 2651); Tirmizî, Tefsir, Mümtahine, (3302).][118]

4277 -2- وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما:]أنَّ رَسُولَ اللّهِ # غَزَا غَزْوَةَ الْفَتْحِ فِي رَمَضَانَ[. أخرجه الشيخان.

2. (4277)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Feth gazvesini Ramazan ayında yaptı." [Buhârî, Megâzî 47, Savm 34, Cihâd 106; Müslim, Sıyâm 88, (1113).][119]

-4278 -3- وَعَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزَّبَيْرِ قَالَ:]لَمَّا سَارَ رَسُولَ اللهِ # عَامَ الْفَتْحِ بَلَغَ ذٰلِكَ قُرَيْشاً. فَخَرَجَ أَبُو سُفْيَانَ بْنُ حَرْبٍ، وَحَكِيمُ بْنُ حِزَامٍ، وَبُدَيْلُ بْنُ وَرْقَاءَ يَلْتَمِسُونَ الْخَبَرَ. فَأَقْبَلُوا يَسِيرُونَ حَتّى أَتَوْا مَرَّ الظَّهْرَانِ. فَإِذَا هُمْ بِنِيرَانٍ كَأَنَّهَا نِيرَانُ عَرَفَةَ. فَقَالَ أَبُو سُفْيَانَ: مَا هٰذِهِ؟ لَكَأَنَّهَا نِيرَانُ عَرَفَةَ؛ فَقَالَ بُدَيْلُ بْنُ وَرْقَاءَ: نِيرَانُ بَنِى عَمْرٍو. فَقَالَ أَبُو سُفْيَانَ: بَنُو عَمْرٍو أَقَلُّ مِنْ ذٰلِكَ. فَرَآهُمْ نَاسٌ مِنْ حَرَسِ رَسُولِ اللّٰهِ # فأَدْرَكُوهُمْ فَأَخَذُوهُمْ، فَأَتَوْا بِهِمْ رَسُولَ اللهِ # فأَسْلَمَ أَبُو سُفْيَانَ. فَلَمَّا سَارَ قَالَ لِلْعَبَّاسِ: احْبِسْ أَبَا سُفْيَانَ عِنْدَ خَطْمِ الْجَبَلِ حَتّى يَنْظُرَ إِلى الْمُسْلِمِينَ. فَحَبَسَهُ الْعَبَّاسُ فَجَعَلَتِ الْقَبَائِلُ تَمُرُّ مَعَ النَّبِىِّ # كَتِيبَةً كَتِيبَةً عَلى أَبِي سُفْيَانَ. فَمَرَّتْ كَتِيبَةٌ. فقَالَ: يَا عَبَّاسُ مَنْ هٰذِهِ؟ قَالَ: هٰذِهِ غِفَارٌ. فقَالَ: مَالِي وَلِغِفَارٍ. ثُمَّ مَرَّتْ جُهَيْنَةُ. فقَالَ: مِثْلَ ذٰلِكَ وَمَرَّتْ سُلَيْمٌ. فقَالَ: مِثْلَ ذٰلِكَ حَتّى أَقْبَلَتْ كَتِيبَةٌ لَمْ يَرَ مِثْلَهَا. فقَالَ: يَا عَبَّاسُ مَنْ هٰذِهِ؟ قَالَ: هؤُءِ ا۠نْصَارُ عَلَيْهِمْ سَعْدُ ابْنُ عُبَادَةَ مَعَهُ الرَّايَةُ. فقَالَ سَعْدٌ: يَا أَبَا سُفْيَانَ الْيَوْمُ يَوْمُ الْمَلْحَمَةِ، الْيَوْمَ تُسْتَحَلُّ الْكَعْبَةُ. فقَالَ أَبُو سُفْيَانَ: يَا عَبَّاسُ، حَبَّذَا يَوْمُ الذِّمَارِ. ثُمَّ جَاءَتْ كَتِيبَةٌ وَهِيَ أَقَلُّ الْكَتَائِبِ، فِيهِمْ رَسولُ اللّٰهِ # وَأَصْحَابُهُ، وَرَايَةُ النَّبِىِّ # مَعَ الزُّبَيْرِ ابْنِ الْعَوَّامِ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْه فَلَمَّا مَرَّ رَسولُ اللّٰهِ # بَأَبِي سُفْيَانَ قَالَ: أَلَمْ تَعْلَمْ مَا قَالَ سَعْدُ بْنُ عُبَادَةَ؟ قَالَ: مَا قَالَ؟

قَالَ: كَذَا وَكَذَا. فقَالَ كَذَبَ سَعْدُ بْنُ عُبَادَةَ، وَلَكِنْ هذَا يَوْمٌ يُعَظِّمُ اللّٰهُ فِيهِ الْكَعْبَةَ ويَوْمٌ تُكْسَى فِيهِ الْكَعْبَةُ، وَأَمَرَ رَسُولُ اللّٰهِ # أَنْ تُرْكَزَ رَايَتُهُ بِالْحَجُونِ، وَأَمَرَ خَالِدَ بْنَ الْوَلِيدِ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْه أَنْ يَدْخُلَ مِنْ أَعْلى مَكَّةَ مِنْ كَدَى، وَدَخَلَ # مِنْ كَدَاءَ. فَقُتِلَ مِنْ خَيْلِ خَالِدٍ يَوْمَئِذٍ رَجُنِ: حُبَيْشُ بْنُ ا۠شْعَرِ، وَكُرْزُ بْنُ جَابِرٍ الْفِهْرِىُّ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهما[. أخرجه البخاري.»خَطْمُ الْجَبَلِ« بالخاء المعجمة: أنفهُ النَّادر منه، وحطم الخيل بالحاء المُهملة والخيل بمعجمة ثم مثناة تحتانية هو الموضع المتضايق الذي تتحطم فيه الخيل ويحطم بعضها بعضاً. وذلك ليراها جميعها وتكثر في عينه.»والذِّمار« بكسر الذّال المعجمة: ما يلزمك حفظه مما يتعلق بك، والمراد هنا به الحرب ۠نّ ا۠۠نسان يُقاتل على ما يلزمه حفظه.»وَالكَتِيبةُ« واحدة الكتائب وهى العساكر المرتبة.و»الملحمة« الحرب والقتال الَّذى يخلص منه.»والحجون« أحد جبلى مكّة من جهة الغرب

والشّمال .

3. (4278)- Urve İbnu Zübeyr rahimehullah anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Fetih senesinde (Mekke'ye müteveccihen) yürüyünce, bu haber Kureyş'e ulaştı. Ebû Süfyan İbnu Harb, Hakim İbnu Hizam, Büdeyl İbnu Verkâ haber toplamak üzere şehrin dışına çıktılar. Yürüyerek ilerleyip Merrü'z-Zehrân nâm mevkie kadar geldiler. Bir de ne görsünler; her tarafta ateşler yanıyor, tıpkı Arafat'ta hacıların yaktığı ateşler gibi. Ebû Süfyân şaşkın:
"Bu da ne? Sanki Arafat'taki ateşler!" der. Budeyl İbnu Verka, "Beni Amr'ın ateşleri olmasın?" der. Ebû Süfyân:
"Ama, Beni Amr'ın ateşi bundan az olmalı! der. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) devriyelerinden bazıları bunları görür, yaklaşır ve tevkif edip, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a getirirler. Ebû Süfyan müslüman olur.
Yürüdükleri zaman Abbâs (radıyallahu anh)'a:
"Sen Ebû Süfyân'ı şu dağın burnunda durdur da müslümanları görsün! buyurur. Tenbih edildiği şekilde Hz. Abbas, Ebû Süfyân'ı (hakim bir noktada) durdurur. Kabileler, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la birlikte bölük bölük Ebû Süfyân'ın önünden geçmeye başlarlar. Bir bölük geçer, Ebû Süfyan sorar: "Ey Abbas bunlar kim?"
"Bunlar Beni Gıfar!" der. Ebû Süfyan:
"Bana ne Gıfâr'dan!" der. Sonra Ceheyne kabilesi geçer. Ebû Süfyân aynı şekilde sorar, aldığı cevaba benzer mukabelede bulunur. Arkadan Süleym geçer. Ebû Süfyân aynı şekilde sorar, aldığı cevaba benzer mukabelede bulunur. Derken bir bölük gelir ki, bu öncekilerden çok farklıdır.Yine sorar:
"Ey Abbâs bunlar kim?"
"Bunlar, der Abbas, Ensârdır. Başlarında Sa'd İbnu Ubâde, beraberlerinde de bayrak var!" Sa'd der ki:
"Ey Ebû Süfyân, bugün savaş günüdür. Bugün Kabe'nin helal addolunacağı gündür!"
Ebû Süfyân Abbâs'a:
"Ey Abbâs! (Sen Mekkelisin) bugün muhafaza vazifeni yapacağın en iyi fırsat. Görelim seni (şehri yağmalatma)" der. Derken bir bölük daha geçer. Bu geçenlerin sayıca en küçüğü. Bunların içinde Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ve (yakın) ashabı var. Resulullah'ın sancağı da Zübeyr İbnü'l-Avvâm (radıyallahu anh)'ın elindedir. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Ebû Süfyân'ın yanından geçerken, Ebû Süfyân:

"Sa'd İbnul-Ubâde'nin söylediğini biliyor musun?" der.
Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Ne demişti?" diye sorar. Ebû Süfyân:
"Şunu şunu söyledi" diyerek (yukarıda kaydedilen sözlerini) hatırlatır. Bunun üzerine Resulullah:

"Sâd ibnu Ubâde yanıldı. Bilakis, bugün Allah'ın Ka'be'nin şanını yücelttiği bir gündür; bugün Ka'be'ye örtünün giydirildiği bir gündür!" dedi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), sancağının (Mekke'nin Batı ve Kuzey cihetinde yer alan iki dağdan biri olan) el-Hacun'a dikilmesini emretti. Hâlid İbnu Velid (radıyallahu anh)'a, şehre Mekke'nin üst kısmından, Kedâ'dan girmesini ferman buyurdu.[120]
O gün Halid İbnu Velid'in süvârilerinden iki kişi öldürülür: Hubeyş İbnu'l-Eş'ar ve Kürz İbnu Câbir el-Fihrî (radıyallahu anhümâ)." [Buhârî, Megazî, 48.][121]

-4279 -4- وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قالَ:]جَاءَ الْعَبَّاسُ بِأبى سُفْيَانَ بْنِ حَرْبٍ فَأسْلَمَ بِمَرِّ الظَّهْرَانِ. فقَالَ الْعَبَّاسُ: يَا رسُولَ اللّهِ! إنَّ أبَا سُفْيَانَ رَجُلٌ يُحِبُّ الْفَخْرَ فَلَوْ جَعَلْتَ لَهُ شَيْئاً. قَالَ: نَعَمْ. مَنْ دَخَلَ دَارَ أبِي سُفْيَانَ فَهُوَ آمِنُ، وَمَنْ أغْلَقَ بَابَه فَهُو آمِنٌ، وَمَنْ ألْقى سِحَهُ فَهُوَ آمِنٌ، وَمَنْ دَخَلَ الْمَسْجِدَ فَهُوَ آمِنٌ[. أخرجه أبُو داود .

4. (4279)- İbnu Abbâs (radıyallahu anh) anlatıyor: "Abbas, Ebû Süfyan İbnu Harb'i getirmitşi, Merrü'z-Zahr'dan müslüman oldu. Abbâs (radıyallahu anh) dedi ki:
"Ey Allah'ın Resûlü, Ebû Süfyân, şereflenmeyi seven bir kimsedir. (Onun şerefleneceği) bir şey yapsanız!"
"Doğru söyledin! (şehre girerken ilan edin): "Kim Ebû Süfyân'ın evine girerse emniyettedir, kim kapısını kapar (evinden dışarı çıkmazsa) emniyettedir, kim silahını atarsa o da emniyettedir. Kim Mescide (Ka'be'ye) girerse o da emniyettedir!" [Ebû Dâvud, Harâc 25, (3021, 3022).][122]

-4280 -5- وَعَنْ أنَسٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قَالَ:]دَخَلَ رسولُ اللّهِ # مَكَّةَ يَوْمَ الْفَتْحِ عَلى رَأسِهِ الْمِغْفَرُ فَلَمَّا نَزَعَهُ جَاءَ رَجُلٌ. فقَالَ: ابْنُ خَطَلٍ مُتَعَلِّقٌ بِأسْتَارِ

الْكَعْبَةِ. فقَالَ: اقْتُلُوهُ[. أخرجه الستة.

5. (4280)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Fetih günü, Mekke'ye başında miğferiyle girdi. Onu çıkardığı zaman, bir adam gelerek:

"İbnu Hatal[123] Ka'benin örtüsüne sarılmış (vaziyette yakalandı), affedelim mi?" dedi.

"Onu öldürün!" emir buyurdular." [Buhârî, Megâzî 48, Cezâu's-Sayd 18, Cihâd 169, Libâs 17; Müslim, Hacc 450, (1357); Muvatta, Hacc 247, (1, 423); Ebû Dâvud, Cihâd 127, (2685); Tirmizî, Cihâd 18, (1693); Nesâî, Hacc 107, (5,201).] [124]

-4281 -6- وَعَنْ سَعْدِ بْنِ أبِي وَقَّاص رَضِيَ اللّهُ عَنْه قَالَ:]لَمَّا كَانَ يَوْمُ الْفَتْحِ أمَّنَ رسولُ اللّهِ # النَّاسَ إَّ أرْبَعَةَ نَفَرٍ وَامْرَأتَانِ. فِيهِمُ ابْنُ أبِي السَّرْحِ فَاخْتَبَأَ عِنْدَ عُثْمَانَ رَضِيَ اللّهُ عَنْه. فَلَمَّا دَعَا رسولُ اللّهِ # النَّاسَ إلى الْبَيْعَةِ جَاءَ بِهِ عُثْمَانُ حَتّى وَقَّفَهُ عَلي رسولِ اللّهِ #. قَالَ: يا نَبِىَّ اللّهِ بَايِعْ عَبْدَ اللّهِ؛ فَرَفَعَ رَأسَهُ فَنَظَرَ إلَيْهِ ثَثاً، كُلُّ ذلِكَ يَأبَى أنْ يُبَايِعَهُ ثُمَّ بَايَعَهُ بَعْدَ الثَّالِثَةِ. ثُمَّ أقْبَلَ عَلى أصْحَابِهِ فقَالَ: مَا كَانَ فيكُمْ رَجُلٌ رَشِيدٌ يَقُومُ إلى هذا حِينَ رَأنِى كَفَفْتُ يَدِى عَنْ بَيْعَتِهِ فَيَقْتُلُهُ. فَقَالُوا: مَا نَدْرِى مَافِى نَفْسِكَ أ أوْمَاتَ إلَيْنَا بِعَيْنِكَ فقَالَ: إنَّهُ َ يَنْبَغِى لِنَبِىٍّ أنْ تَكُونَ لَهُ خَائِنَةُ ا‘عْيُنِ. قَالَ أبُو دَاوُدَ: وَكَان عَبْدُاللّهِ أخَا عُثْمَانَ مِنَ الرَّضَاعَةِ[. أخرجه أبو داود والنسائي.»الرَّشَيدُ« اللَّبِيبُ العاقِلُ الفطن.و»خَائِنَةُ ا‘عْيُنِ« كِنَايَةٌ عن الرَّمْزِ وَا‘شَارة.

6. (4281)- Sa'd İbnu Ebi Vakkas (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), fetih günü dört erkek iki kadın dışında, herkese (hayatını bağışladı ve) emân tanıdı. Bu dörtler arasında İbnu Ebi Sarh da vardı. Hz. Osman'ın yanında saklandı. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) halkı, kendisine biat etmeye çağırınca, Hz. Osman (radıyallahu anh) onu da getirip Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanında durdurdu ve:

"Ey Allah'ın Resulü! Abdullah'tan biat al!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm (hiç ses

çıkarmadan) üç sefer başını kaldırıp ona baktı. Her seferinde bey'at'tan imtina ediyordu.
Üç seferden sonra, onunla da biat etti. Sonra ashabına yönelip:
"İçimizde, elimi bey'at için vermekten imtina ettiğimi görünce kalkıp öldürecek aklı başında bir adam yok muydu?" buyurdular. Ashab:
"İçinizden geçeni nasıl bilelim. Keşke bize gözünüzle bir imâda bulunsaydınız!" dediler. Bunun üzerine:
"Bir peygambere hain gözlü olmak yaraşmaz!" buyurdular." [Ebû Dâvud der ki: "Abdullah, Hz.Osmân'ın süt kardeşiydi." [Ebû Dâvud, Cihâd 127, (2683); Nesâî, Tahrîmu'd-Dem 14, (7, 105, 106).][125]

-4282 -7- وَعَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قالَ:]دَخَلَ رَسُولُ اللّهِ # يَوْمَ الْفَتْحِ وَحَوْلَ الْبَيْتِ سِتُّونَ وَثَلثُمِائَةِ نُصُب فَجَعَلَ يَطْعُنُهَا بِعُودٍ فِي يَدِهِ، وَيَقُولُ: جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ. إنَّ الْبَاطِلَ كَانَ زَهُوقاً. جَاءَ الْحَقُّ وَمَا يُبْدِئَ الْبَاطِلُ وَمَا يُعِيدُ[. أخرجه الشيخان والترمذي.»النُّصُبُ« بِضَّمِ الصَّادِ وَسُكُونِهَا: الصَّنَمُ، وَجَمْعُهُ أنْصَابٌ .

7. (4282)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) fetih günü, (Mescid-i Haram'a) girdiği zaman Beytullah'ın etrafında üç yüz altmış tane dikili (put) vardı. Elindeki çubukla onlara dürtüyor ve:
"Hak geldi, bâtıl zeval buldu. Bâtıl zaten zeval bulucudur" (İsra 81); "Hak geldi, bâtıl hiçbir şeyi yoktan varedemez, gideni de getiremez" (Sebe' 49) diyordu." [Buhârî, Megâzî 48, Mezâlim 32, Tefsir, Beni İsrail 12; Müsli, Cihâd 87, (1781); Tirmizî, Tefsir, Beni İsrâil, (3137).][126]

-4283 -8- وَعَنْ جَابِرٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قَالَ:]أمَرَ رَسُولُ اللّهِ # عُمَرَ بْنَ الْخَطَّاب زَمَنَ الْفَتْحِ وَهُوَ بِالْبَطْحَاءِ أنْ يَأتِيَ الْكَعْبَةَ فَيَمْحُو كُلَّ صُورَةٍ فِيهَا. وَلَمْ يَدْخُلْهَا النَّبىُّ # حَتّى مُحِيَتْ كُلُّ صُورَةٍ فِيهَا[. أخرجه أبو داود .

8. (4283)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Fetih sırasında Ömer İbnu'l-Hattâb'a, Bathâ'da iken Kâ'be'ye gelip

oradaki bütün suretleri ortadan kaldırmasını emretti. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) oradaki bütün suretler ortadan kaldırılmadıkça Ka'be'ye girmedi." [Ebû Dâvud, Libâs 48, (4156).][127]

-4284 -9- وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قَالَ:]أقْبَلَ النَّبىُّ # يَوْمَ الْفَتْحِ مِنْ أعْ مَكَّةَ عَلى رَاحِلَتِهِ، مُرْدِفاً أُسَامَةَ بْنَ زَيْدٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما. وَمَعَهُ بَلٌ وَعُثْمَانُ بْنُ طَلْحَةَ مِنَ الْحَجبَةِ حَتّى أنَاخَ بِالْمَسْجِدِ فَأمَرَهُ أنْ تَأتِىَ بِمِفْتَاحِ الْبَيْتِ. فَذَهَبَ عُثْمَانُ إلى أُمِّهِ فَأبَتْ أن تُعْطِيهِ الْمِفْتَاحَ. فقَالَ: وَاللّهِ لَتُعْطِينَّهُ أوْ لَيَخْرُجَنَّ هذَا السَّيْفُ مِنْ صُلْبِى. فَأعْطَتْهُ إيَّاهُ. فَجَاءَ بِهِ رَسُولَ اللّهِ #، فَدَخَلَ # وَمَعَهُ أُسَامَةُ وَبَلٌ وَعُثْمَانُ، فَمَكَثَ فِيهِ نَهَاراً طويَ ثُمَّ خَرَجَ فَاسْتَبَقَ النَّاسُ، فَكَانَ عَبْدُاللّهِ بْنُ عُمَرَ أوَّلَ مَنْ دَخَلَ، فَوَجَدَ بً وَرَاءَ الْبَابِ قَائِماً. فَسَألَهُ! أيْنَ صَلَّى النبىُّ #؟ فأشَارَ إلى الْمَكَانِ الَّذِى صَلّى فِيهِ. قَالَ عَبْدُ اللّهِ: فَنَسِيْتُ أنْ أسْألَهُ، كَمْ صَلّى من سَجْدَةٍ[. أخرجه البخاريّ.»الحَجَبَةُ« جمع حاجبٍ، وَهُوَ سَادِنُ الْبَيْتِ.

9. (4284)- İbnu Ömer (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Fetih günü Mekke'nin yukarı kısmından, devesinin üzerinde olarak ilerledi. Terkisinde de Üsâme İbnu Zeyd (radıyallahu anhümâ) vardı. Beraberinde Hz. Bilâl ve (Ka'be'nin) hâciblerinden olan Osman İbnu Talha da vardı. Mescid-i Haram'da devesini ıhtırdı. Osman'a Kâbe'nin anahtarını getirmesini emretti. Osman annesine gitti. Ancak kadın anahtarı vermekten imtina etti. Osman:

"Vallahi, ya anahtarı verirsin ya da şu kılıç belimden çıkacaktır!" dedi. Kadın anahtarı verdi. Osman Resulullah'a getirdi. Aleyhissalâtu vesselâm kapıyı açıp, Betyullah'a girdi. Onunla birlikte Hz. Üsâme, Bilal ve Osman da girdiler. Gündüzleyin içnde uzun müddet kaldı,sonra çıktı. Halk (içeri girmede) yarış etti. Abdullah İbnu Ömer ilk giren kimseydi. Girince, Bilâl (radıyallahu anh)'ı kapının arkasında ayakta duruyor buldu.

"Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) nerede namaz kıldı?" diye sordu. Bilal, Aleyhissalâtu vesselâm'ın namaz kıldığı yeri işaret ederek gösterdi. Abdullah der ki:

"Kaç rek'at kıldığını sormayı unuttum."[128] [Buhârî, Cihâd 127, Salât 30, 81, 96, Teheccüd 25, Hacc 51, 52, Megâzî 77, 48; Müslim, Hacc 389, (1329).][129]

-4285 -10- وَعَنْ أبِي هُرَيْرَة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]لَمَّا فَتَحَ اللّهُ عَلى رَسُولِهِ # مَكَّةَ، قَامَ فِي النَّاسِ فَحَمِدَ اللّهَ وَأثْنى عَلَيْهِ، وَقَالَ: إنَّ اللّهَ تَعالى حَبَسَ عَنْ مَكَّةَ الْفِيلَ، وَسَلَّطَ عَلَيْهِمْ رَسُولَهُ وَالْمُؤْمِنِينَ، وَإنَّهَا لَمْ تَحِلَّ ٴحَدٍ قَبْلِى، وَإنَّهَا إنَّمَا حَلَّتْ لِي سَاعَةً مِنْ نَهَارٍ، وَإنَّها لَنْ تَحِلَّ ٴحَدٍ بَعْدِي. فَ يُنَفَّرُ صَيْدُهَا، وَ يُخْتَلى خَهَا، وَ يُقْطَعُ شَجَرُهَا، وَ تَحِلُّ لُقَطَتُهَا إِّ لِمُنْشِدٍ، وَمَنْ قُتِلَ لَهُ قَتِيلٌ فَهُوَ بِخَيْرِ النَّظَرَيْنِ إمَّا أنْ يَعْقِلَ، وَإمَّا أنْ يُقَادَ أهْلُ الْقَتِيلِ. فَقَالَ الْعَبَّاسُ: إِّ ا ٴذْخِرَ يَا رَسُولَ اللّهِ، فإنَّا نَجْعَلَهُ فى قُبُورِنَا وَبُيُوتِنَا. فقَالَ: إِّ ا ٴذْخِرَ[. أخرجه الشيخان وأبو داود .

»الْخَ« الْعُشْبُ.و»اخْتَِؤُهُ« قَطْعُهُ.وَقوله: » تَحِلُّ لُقَطَتُهَا إِّ لِمُنْشِدٍ« أى لِمُعَرِّفٍ لَهَا عَلى الدَّوَامِ .

10. (4285)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Allah Teâla Hazretleri, Resul-i Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm) Mekke'nin fethini nasib edince, halkın içinde kalkıp, Allah'a hamd ve sena ettikten sonra dedi ki:
"Allahu Zülcelal Hazretleri, Mekke'yi filin girmesinden korumuştur. Mekke'lilere Resûlünü ve mü'minleri musallat etti. Mekke(de savaşmak) benden önce hiç kimseye helal edilmedi. Bana da bir günün muayyen bir zamanında helal edildi. Benden sonra da kimseye helal edilmeyecek. Onun avı ürkütülmemeli, otu yolunmamalı, ağacı kesilmemeli. Buluntular da ancak sahibi aranmak kasdıyla alınabilir.
Kimin bir yakını öldürülmüşse, o kimse iki husustan birinde muhayyerdir: Ya diyet alır, ya da ölünün ailesi kısas ister (katil öldürülür)."
Abbâs (radıyallahu anh):
"Ey Allah'ın Resûlü! İzhir otu bu yasaktan hariç olsun! Zira biz onu kabirlerimizde ve evlerimizde kullanıyoruz!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm da:
"İzhir hâriç! buyurdu." [Buhârî, İlim 39, Lukata 7, Diyât 8; Müslim, Hacc 447, (1355); Ebû Dâvud, Menâsik 90, (2017).][130]

4286-11- وَعَنْ وَهْبٍ قَالَ:]سَألْتُ جَابِراً رَضِيَ اللهُ عَنْه: هَلْ غَنِمُوا يَوْمَ الْفَتْحِ شَيْئاً؟ قَالَ: لاَ[. أخرجه أبو داود .

11. (4286)- Vehb (rahimehullah) anlatıyor: "Hz. Cabir (radıyallahu anh)' a sordum: "Mekke fethedildiği gün, herhangi bir şey ganimat kılındı mı?"

"Hayır! cevabını verdi." [Ebû Dâvud, Harâc 25, (3023).][131]

4287-12- وَعَنْ جَابِرٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قَالَ:]دَخَلَ رَسُولُ اللّهِ # مَكَّةَ وَلِوَاؤُهُ أبْيَضُ وَعَلَيْهِ عِمَامَةٌ سَوْدَاءُ[. أخرجه أبو داود و الترمذي.

12. (4287)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Mekke'ye girdiğinde sancağı beyaz, üzerindeki sarığı da siyahtı." [Ebû Dâvud, Cihâd 76, (2592); Tirmizî, Cihâd 9, (1679).][132]

AÇIKLAMA:

Kitabımız Mekke'nin Fethiyle ilgili 12 ayrı rivayet kaydetmiş durumda. Rivayetlerde temas edilip de biraz açıklama gerektiren noktalara burada sırayla temas edeceğiz. Ancak, ona geçmezden önce, Fetih hâdisesini, tarihî bir hadise olarak özetlemek istiyoruz.[133]

Fetih Hazırlığı:

Mekke, sinesinde barındırdığı Ka'be sebebiyle her devirde ehemmiyetli bir merkez olagelmişti. Ka'be'ye terettüp eden değişik hizmetleri ifâ eden Mekkeliler, yani Kureyş Arapları, diğer Araplara nazaran daha itibarlı, daha şerefli kimseler addediliyordu. Arap yarımadasının her tarafında yaşayan muhtelif Arap kabilelerinin Ka'be'ye olan müşterek saygıları ve tavaf için aynı mevsimlerde yaptıkları ziyaret, Mekkelileri, onların hepsiyle tanışmaya, yakinen tanımaya, dostluklarını kazanmaya sevketmişti. Daha önce de belirttiğimiz gibi, Mekkeliler itibar ve imtiyazlık durumunda piramitin başında yer alıyordu. Bu yönüyle Mekke, sadece dini değil, siyasi ve ticarî bakımdanda mühim bir

merkezdi.
Öncelikle bütün Arapları birleştirerek güçlenmeyi, bu güçle de bütün dünyaya ilahi mesajı götürmeyi planına alan bir hareket, Mekke'yi fethetmeyi, oranın sağlayacağı maddi ve bilhassa mânevi avantajlardan istifade etmeyi göz ardı edemezdi. Bu sebeple Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) Mekke'yi bir an önce fethetmeyi planlamıştı. Hudeybiye sulhü bu gayeye gitmede en iyi atlama taşı oldu, zemîni fevkalade hazırladı. Müslümanlar sayıca arttılar, Hâlid İbnu Velid, Amr İbnu'l-Âs gibi, Mekke'nin dirayetli şahsiyetleri de İslâm'a kazanıldı. Hele sulhün, bizzat Mekkelilerce ihlâl edilmesi, müslümanların Mekkelilerin üzerine gitmesine meşru bir gerekçe de hazırlamıştı.
Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bu maksatla sefer hazırlığına başlamış, Medinelilere ve Eslem, Gifâr gibi müttefiği olan diğer kabilelere de, sefer hazırlığı yapıp, yerlerinde beklemelerini emretmişti. Fakat bunun Mekke'ye müteveccih oldğunu en yakınlarına bile sezdirmiyordu. Öyle ki, bu çeşit işlerde en yakını, "iki vezirimden biri olan Hz. Ebû Bekir (radıyallahu anh) bile, hazırlığın ne tarafta olduğunu merak ediyor, öğrenemiyor, kızı ve Resulullah'ın zevcesi olan Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'ya soruyordu. O da Resulullah'tan, istihbar etmiş olmak şöyle dursun, tahmin bile edemiyordu ki, şu cevabı vermiştir: "Bilmiyorum. Belki Benî Süleym'e, belki Taif'e, belki de Havâzin'edir." Cevapta dikkat çekici husus Mekke ihtimalinin zikredilmemiş olması.
Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), haber sızma ihtimalini asgariye düşürmek için her çeşit seyahati yasaklar. Bazı rivayetler Medine'den dışarıya kimsenin çıkamadığını belirtir.
Bu tedbirlerdeki asıl gaye, Mekke'yi ani bir baskınla ele geçirip, savaşa, kan dökmeye meydan vermemektir.
Şu halde, babın ilk hadisinde (4276) mevzubahis edilen Hâtıb İbnu Ebî Belta'a'nın mektubunu yakalatma hadisesini bu çerçevede anlayacağız ve söylenen hususa çarpıcı bir vesika nazarıyla bakacağız.
* Hazırlıklar tamamlanınca, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hicretin sekizinci senesi, 10 Ramazanında Medine'yi terketti, ama yine Mekke istikametine değil. Hazırlanmaları için yazdığı kabilelere uğrayarak, oralardan sefere hazır olanları ordusuna katarak... Böylece hem gittikçe güçleniyor, hem de gideceği istikamet, asıl hedef hususunda tereddütleri artırıyordu.
Bu suretle Mekke önlerine geldiği zaman onbin kişilik bir orduya ulaşmıştı. Konaklama emri verdiği zaman, her bir kabilenin ayrı ayrı yerlere yerleşmesini,

geceleyin her askerin ayrı bir ateş yakmasını emretti.[134]

Fetih:

Şimdiden sonra hedefi gizlemeye gerek kalmamıştı. Artık mümkün mertebe korkutucu, şoke edici, savaş kararı verme hususunda mütereddid kılıcı ve hatta felç edici bir manzaraya, psikolojik bir tesire ihtiyaç vardı. Bu sebeple geniş araziye dağılan onbin ışığın tesiri Mekke'nin şefi Ebû Süfyân ve diğer ileri gelen liderleri şaşkına çevirmiş ve teslimiyete sevketmiştir. 4278 numaralı Urve İbnu Zübeyr hadisi bu safhayı tasvir etmektedir.
Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a "son muhacir" unvanıyla bu Mekke seferi sırasında katılmış olan Abbâs İbnu Adilmuttalib (radıyallahu anh), İslam ordusu Merru'z-Zahran'da konaklayınca, Resulullah'ın Mekke'ye ani bir baskınla girmesi halinde Kureyş'in ebedî bir helâke uğrayacağını düşünür. Bunu önlemek için bir oduncu veya (çoban gibi) herhangi bir adam bularak Mekke'ye gönderip, Resulullah'ın yerini haber vermek ve gelip "emân talebetmelerini sağlamak" maksadıyla Hz. Peygamber'in atına binerek araziyi araştırır. "Erak vadisinde dolaşırken kulağıma Ebû Süfyân, Hakim İbnu Hizâm ve Büdeyl İbnu Verkâ'ın sesleri geldi. Meğerse onlar da haber toplamak için çıkmışlarmış..." der, Abbâs (radıyallahu anh).
Hz. Abbâs, Ebû Süfyân'a bunun onbin kişilik İslâm ordusu olduğunu söyledikten sonra "Atıma bin Resulullah'a gidelim, sana emân taleb edeyim, değilse, seni yakaladı mı vallahi boynunu vuracak" der. Resulullah'ın bineğinde oldukları için emniyetle askerlerin arasından geçerler. Ancak Hz. Ömer, Ebû Süfyân'ı görünce, koşarak Resulullah'ın huzuruna girer, öldürme izni ister. Fakat Abbâs (radıyallahu anh): "Ben civar verdim, himayesine garanti verdim" diyerek Resulullah'ın emânını sağlar. Resûlullah: "Sabahleyin gelin" der.
Ertesi sabah Ebû Süfyân, Hakim İbnu Hizâm ve Büdeyl İbnu Verkâ üçü birden müslüman olurlar.
Bu safhadan sonrası, 4278 numaralı Urve hadîsinde nakledilmiştir.
Ebû Süfyân (radıyallahu anh) bir rivayete göre Mekke'ye Hakim İbnu Hizam ile birlikte gelir, Ka'be'de şöyle bağırır:
"Ey Kureyşliler! İşte Muhammed! Karşı koyamıyacağınız güçle geldi. Kim benim evime girerse emniyettedir. Kim Mescide girerse emniyettedir, kim kapısını kaparsa emniyettedir!"
Sonra ilave eder:

"Ey Kureyşliler! Müslüman olun selamette kalın!"
Hanımı Hind gelerek, sakalından tutup:
"Ey Âl-i Gâlib, bu ahmak ihtiyarı öldürün!" derse de, Ebû Süfyân:
"Bırak sakalımı! Yeminim olsun, sen de müslüman olmazsan boynunu uçuracağım, çabuk evine dön!"der. Hint, terkeder gider.
Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ordunun bir kısmını Zübeyr'in emri altında Kedâ'dan sevkeder. Bir kısmını Sa'd İbnu Ubâde komtasında yine Kedâ cihetinde sevkeder. Sa'd'ın: "Bugün savaş günüdür. Bugün (Mekke'nin) haramlığı kalkmıştır" dediğini bir muhâcir Resulullah'a getirir. Bunun üzerine Hz. Ali'yi peşinden göndererek: "Bayrağı ondan al, şehre bayrağı sen taşı" der.
Bir kısım orduyu Hâlid İbnu Velid'in emrine verir ve Mekke'nin yukarısından şehre girmesni emreder. Eslem, Gıfar, Müzeyne, Cüheyne ve diğer Arap kabileleri hep buradadır. Hâlid, ilk defa burada Resulullah'ın emriyle İslâm askerlerine komutan olmuştur.
Fetih sırasında ciddi bir çatışma olmaz ise de, İkrima İbnu Ebi Cehl, Safvân İbnu Ümeyye ve Süheyl İbnu Amr'ın alelacele toplayabildikleri kimselerle Hz. Hâlid'in önüne çıkıp savaştıklarını, bu çatışmada 13 müşriğin öldürüldüğünü, müslümanlardan da 3 kişinin şehid olduğunu zikretmek gerekir.
Esasen, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) daha önceden, kendileriyle çatışma çıkaranlar dışında hiç kimsenin öldürülmemesi hususunda komutanlarına sıkı tenbihte bulunmuştur. Af dışı tutulanlarda bu yasaktan hariçti.[135]

Af Dışı Tutulanlar:

Mekke fethedilirken, Resulullah'ın aff-ı umumî dışında tuttuğu ve "Ka'be'nin örtüsüne sarınsa bile" yakalandığı yerde öldürülmesini emrettiği kimseler var. Bunlar 8 erkek, 4 kadındır.[136]

ERKEKLER:

1) İkrime ibnu Ebî Cehl:

Bu, Resulullah'a eza vermede babasına benzemekte idi. Hem şahsi düşmanlıkta ve hem de İslâm'a karşı savaşmada aşırı idi. Fetih gerçekleşir gerçekleşmez. Yemen'e kaçtı. Hanımı Ümmü Hakim Bintu'l-Hâris müslüman oldu. Resulullah'tan kocası için emân istedi. Yanına Rumî kölesini de alarak aramaya çıktı. Kocası tam Habeşistan'a gitmek üzere gemiye bineceği sırada yetişip: "İnsanların sıla-i rahme en çok kıymet vereni, en çok halim ve en ziyade kerim olanının yanından geliyorum, sana emân verdi" diyerek geri götürür.
Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) onun dönmesinden memnun olur. O da müslüman olur ve Resulullah'tan eski günahları için Allah'tan mağfiret dilemesini taleb eder. Aleyhissalâtu vesselâm da onun adına istiğfarda bulunur, (radıyallahu anh).[137]

2) Safvân İbnu Ümeyye:

Bu da İkrime gibi başı çeken aşırılardandı. Korkusundan Cidde'ye kaçar. Resulullah'a gelen Umayr ibnu Vehb, onun için emân taleb eder. Daha önce de belirttiğimiz gibi Resulullah ona da emân verir ve alâmet olarak Mekke'ye girerken taşıdığı sarığını verir. Safvân'ı Cidde'de bulan Umayr, Resulullah'ın "İnsanların en evsal'ı, en halim'i" olduğunu söyleyerek geri gelmede ikna eder. Geri gelmede iki ay mühlet ister. Resulullah dört ay mühlet verir. Anak bu müddetler dolmadan, Taif gazvesi sırasında o da müslüman olur. Samimi bir müslüman olarak kalır ve Cemel vak'ası için Basra'ya yola çıkıldığı gün Mekke'de vefat eder (radıyallahu anh).[138]

3) Abdullah İbnu Sa'd İbni Ebî Sarh:

"Bu zât daha önceden müslüman olmuş, vahiy katipliği de yapmıştı. Resulullah, Azizun Hakîm diye imla ettirdiği halde Alimum Hakîm ve benzeri şekilde yazdığı olurdu. Sonunda irtidad edip Kureyş'e gitti. Onlara: "Ben Muhammed'e Kur'an yazdım, dilediğim şekilde tahrif ettim, sizin dininiz onunkinden hayırlıdır" demiştir. Fetih günü o da süt kardeşi olan Osman İbnu Affan (radıyallahu anh)'ın yanına kaçtı. Hz. Osman, ortalık sükûnete erinceye kadar onu sakladı. Sonra Resulullah'a götürdü ve emân taleb etti. 4281 numaralı hadiste görüldüğü üzere, Resulullah istemeye istemeye, Hz. Osman'ın hatırı için ona da emân verdi.
Abdullah da mütebaki hayatında samimi bir müslüman olmuştur. Sudan'ın fethinde bazı deniz seferlerinde cihad etmiştir. Hicrî 36 yılında Askalan'da vefat etmiştir (radıyallahu anh).[139]

4) Abdüluzzâ İbnu Hatal:

Bu da müslüman olmuştu. (aleyhissalâtu vesselâm), bunu Ensârî bir zatla yanında kölesi de oldğu halde tahsildar olarak göndermişti. Müslüman olmuş bulunan köle hizmetlerini yapıyor, yemeğini hazırlıyordu. Köleyi öldürüp irtidâd etti. Bunun şarkı söyleyen iki câriyesi vardı, Resulullah'ı hicveden şarkılar okuyorlardı.

Abdullah İbnu Hatal'ı Said ibnu Hureys ve Ebû Berze el-Eslemî öldürdüler.[140]

5) Huveyris İbnu Nukayz:

Mekke'de Resulullah aleyhine hicviyeler irşadederek (aleyhissalâtu vesselâm)'a eza veriyor idi. Fetih günü evinden kaçtı. Ali İbnu Ebî Talib yakalayıp öldürdü. [141]

6) Mikyas İbnu Sübâbe:

Bu da, kardeşi Hişâm'ı hata ile öldüren Ensarî'yi öldürmüş ve irtidâd etmişti. Halbuki kardeşinin diyeti ödenmişti, öldürmeye hakkı yoktu. Fetih günü Mekkeliler hezimete uğrayınca o, bir grupla kaçıp bir yere saklandılar. orada şarap içtilar. Nümeyle İbnu Abdillah el-Kinânî, yerini biliyordu. Gelip kılıcıyla

vurup öldürdü.[142]

7) Abdullah İbnu'z-Ziba'rî es-Sehmî:

"Resulullah'a Mekke'de hicviyeler düzüyor, büyük hakâretler yapıyordu. Fetih günü o ve Hübeyre İbnu Ebî Vehb el-Mahzûmî -ki Ebû Tâlib'in kızı Ümmü Hâni'nin kocasıdır- Necran'a kaçtılar. Hübeyre orada müşrik olarak öldü. İbnu'z-Ziba'rî, dönüp (aleyhissalâtu vesselâm)'dan özür diledi. Resulullah özrünü kabul edince müslüman oldu, (radıyallahu anh).[143]

8) Vahşî İbnu Harb:

Hz. Hamza'nın katilidir. Fetih günü Taif'e kaçmıştı. Sonra ailesinin grubuyla Resulullah'a geldi, "Eşhedu en lâ ilâhe illallah ve eşhedü enne Muhammeden abduhu ve Resûluhu" dedi. Resulullah:
"Bu Vahşî değil mi?" buyurdu.
"Evet!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Söyle bana amcamı nasıl öldürdün?" diye sordu. Vahşi anlattı. Resulullah ağladı ve:
"Yüzünü bana gösterme!" dedi. Vahşî, içki sebebiyle ilk celde tatbik edilen kimsedir. Kendi tabiriyle "cahiliyede insanların en hayırlısını (Hz. Hamza'yı öldüren) Vahşî, islâm'da da en şerlisini (yalancı peygamber Müseylime'yi)" aynı harbeyle öldürecek, tevhid davasında mühim bir hizmet ifa edecektir, (radıyallahu anh).
Huvaytıb İbnu Abdi'l-Uzzâ: Fetih günü kaçanlardandı. Ebû Zerr onu bir bahçede gizlenmiş görünce (aleyhissalâtu vesselâm)'a yerini haber verdi:
"Biz, öldürülmelerini emrettiklerimiz dışında herkese emân vermedik mi?" buyurdular. Ebû Zerr gidip, kendisine durumu haber verdi. Aleyhissalâtu vesselâm'a gelip o da müslüman oldu. Rivayete göre, Medine valisi Mervan İbnu'l-Hakem'le, bir gün karşılaşınca Mervan buna laf atar: "Ey müslümanlığı geciken ihtiyar!" der. İhtiyar, şu cevabı verir:
"Ben kaç sefer arzu etmiştim, ancak buna baban mani oluyordu."[144]

KADINLAR:

Fetih günü öldürülmeleri emredilen kadınlar şunlardır:

1) Hint Bintu Utbe:

Bu kadını, Aleyhissalâtu vesselâm, Hamza (radıyallahu anh)'a yaptığı muamele ve Mekke'de Resulullah'a verdiği ezalar sebebiyle ölüme mahkum etmişti. Resulullah'a bir grup kadının içerisinde kendini gizleyerek geldi ve müslüman oldu. Evindeki bütün putları kırdı ve: "Sizin sebebinizle aldandım" dedi. Resulullah'a iki oğlak hediye etti ve koyunlarının kısırlığındandolayı özür beyanetti. Resulullah, koyunlarına bereket duasında bulundu. Bunun üzerine koyunları çoğaldı. Hind bunlardan bol bol bağışlar ve:
"Bu Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bereketidir. Bize islam'ı nasib eden

Allah'a hamd olsun!" derdi.[145]

2) Sâre Mevlâtu Amr İbni Abdilmuttalib:

Bazı alimlere göre, Hâtıb İbnu Ebî Belte'a'nın Mekkelilere yazdığı mektubu taşıyan kadın bu idi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a müslüman olarak gelmişti. Ancak mürted olarak Mekke'ye geri gitti. Resulullah öldürülmesini emretti ve Ali İbnu Ebî Talib öldürdü. [146]

3-4) Abdullah İbnu Hatal'ın iki şarkıcı cariyesi (Kureyne ve Fertana)

Bunlar Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı hicveden şarkılar okurlardı. Aleyhissalâtu vesselâm da öldürülmelerini emretti. Bunlardan Kureyne adını taşıyan öldürüldü. Diğeri kaçıp izini kaybettirdi. Bilahare Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelerek müslüman oldu. Hz. Ömer' in hilafetinin sonuna kadar hayatta kaldı. O sıralarda bir adamın atı çiğneyerek öldürdü. Ölümünün, Hz. Osman zamanında yine bir kaza ile olduğu da söylenmiştir.
Bazı rivayetlerde Hebbâr İbnu Esved, Ka'b İbnu Züheyr (meşhur şâir) ve el-Hâris Tulâtil, Erneb Mevlatu İbnu Hatal ve Ümmü Sa'd'ın da bu listeye dahil olduğunu kaydeder.
Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ölüme mahkum ettiği bu kimselerin ekseriyetle o devrin efkar-ı umumiye yapıcıları olan şair ve şarkıcıların teşkil etmesi dikkat çekicidir. Şiirle ilgili bölümde Resulullah'ın "dil"in kılıçtan daha derin yaralar açtığını ifade eden sözlerine yer vermiştik. Dikkatimizi çeken husus şu ki, bu af dışı tutulanlardan o esnada kaçıp da sonradan af dileme fırsatını bulanların hepsi tekrar aff-ı nebeviye mazhar olmuşlardır.
Mekke Fethindeki mahkumiyet ve af hadiselerinin yakından bilinmesi gerekir.İbretler, hikmetler, dersler var.[147]

Fetihle İlgili Diger Bazı Notlar:

* Resulullah Mekke'ye başında siyah bir sarık olduğu halde girdi. Ka'be'nin kapısı önünde durarak:
"Bir olan Allah'tan başka ilah yoktur. Vaadinde sâdıktır. Kuluna yardım etmiştir. Tek başına ahzâbı dağıtmıştır" der ve halka yönelerek:
"Bütün kan davası, intikam hesabı veya hak iddia edilen mal şu iki ayağımın altındadır. Ka'beyle ilgili sadece iki hizmet devam edecektir. Sidane ve Sikâye hizmetleri... (Sidane: Ka'be'nin kapısını açma, kapatma ve onu temizleme vs. işlerini yürütme hizmeti; sikâye, hacılara su verme hizmeti... Cahiliye ve İslam'da bu hizmet Hz. Abbâs'a aiti)" der ve devam eder:
"Ey Kureyşliler size ne yapmamı istersiniz?"
"Hayır! derler. Sen kerim bir kardeşsin ve kerim bir kardeşin oğlusun."
"Haydi gidiniz, hepiniz azadlılarsınız" buyurur, (aleyhissalâtu vesselâm).
Resulullah, Mekke halkına, diğer fethettiği belde ahalisine yaptığı muameleyi yapmamıştır. Devrin harp hukukunda fethedilen yerlerin ahalisi esir edilir, malı da ganimet kılınır idi.
Halbuki Mekkelilere: "Gidin serbestsiniz" demiş, kendisine zulmün, işkencenin, hakaretin her çeşidini yapan bir saat öncesine kadar kendisini yok etmek için bütün güçleriyle çalışmış, çalışanları desteklemiş, bu maksatla Bedir, Uhud, Hendek savaşlarını tertiplemiş olan Mekkelileri birkaç kişi hâriç toptan affetmiş, sizler tulekâ'sınız demiştir. Tulekâ, "azad edilmişler" manasına gelir. Tulekâ demesi, belirttiğimiz üzere harp hukukuna göre, savaşta ele geçirilmeleri sebebiyle esir hükmünde olmalarındandır.

* Mekkelileri azad ettikten sonra Ka'be'yi yedi kere tavaf eder. içine girer, orada namaz kılar. Ka'be'de bulunan 360 put temizlenir.

* Sonra Safa tepesine oturarak önce erkeklerden ve sonra da kadınlardan bey'at alır.
Erkeklerden: “Güçleri yettikçe Allah ve Resûlüne itaat etmek ve dinlemek” şartı üzerine bey’at alır.
Kadınlardan da: "Allah'a şirk koşmamak, hırsızlık yapmamak, zina yapmamak, çocuklarını öldürmemek, göre göre iftira atmamak, ma'rufta âsi olmamak" şartları üzerine bey'at alır. Kadınlar için Allah'tan mağfiret taleb eder.Kadınlarla bey'at yaparken Resulullah, onların ellerine değmez, musafaha yapmaz. Rivayetler Resulullah'ın nikah düşen yabancı kadınlarla musafaha etmediğini belirtir.

* Öğle vakti olunca, Resulullah, Hz. Bilal'e ezan okumasını emreder, Bilal (radıyallahu anh) Ka'be'nin damına çıkar. Kureyşliler tepelerin üzerindedir, kimisi emân beklemekte, kimisine emân verilmiş.
Hz. Bilal'in ezanı, Mekkeliler'in bir kısmına ölümden beter üzüntü kaynağı olur:

* Ebû Cehl'in kızı Cüveyriye: "Bilal'in Ka'be üzerinde anırmasında hazır olmaması, babama Allah'ın ne büyük lütfu!" der.

* Halid ibnu Esed: "Allah babama lutfetti de bu günü görmedi!" der.

* Haris İbnu Hişam: "Keşke bugünden önce ölmüş olsaydım" der.

* Attâb İbnu Esîd: "Allah babam Esid'e şu söyleneni işittirmemekle ne büyük ikramda bulunmuştur!" der.

* Ebû Süfyân: "Ben bir şey söylemeyeceğim. Şâyet söylersem bunu şu çakıllar bile ona haber verecektir!" der.
Derken onlara Resulullah çıkagelir: "Söylediklerinizi biliyorum"der ve hepsini tekrarlar. Haris ve Attâb:
"Şehadet ederiz ki sen Allah'ın Resûlüsün. Bunu, bizimle olan şu kimseler ve bir de Allah biliyordu. Başka kimse bilmiyordu! derler.
İbnu'l-Esir, henüz müslüman olmayan başka bazılarının da benzer sözler sarfettiklerini, ancak sonradan hepsinin müslüman olup, müslümanlıklarında samimi kaldıklarını belirtir.
Resulullah'ın Kureyşlilere hususî muâmelesi boşa değildir. Kısa zaman sonra hepsi müslüman olacak, istikbalin zafer dolu seferlerine komutanlık edeceklerdir.

* 4282, 4283 numaralı hadislerde Ka'be'deki putlardan ve onların temizlenmesinden bahsedilmektedir. Ka'be'yi bütün Arapların müşterek mâbedi kılan hususlardan biri, her kabilenin kendine mahsus putunun orada yer alabilmesi idi. Bu sebeple Ka'be'nin etrafında çok sayıda put vardı: 360 tane. İbnu Hacer, bunların kurşunla yere tesbit edildiklerini kaydeder. Bazı rivayetlerde, Resulullah'ın önünden geçtiği her putun, ensesinin üzerine düştüğü belirtilmiştir.
Bu hadislerden, ulemâ, suretin bulunduğu yerde namaz kılmanın mekruh olduğu hükmünü çıkarmıştır. "Çünkü demişlerdir, şirk ihtimaline yer verir; eski milletlerin küfrü çoğunlukla suretten gelmiştir."
Ka'be'nin dahili ise, Hz. Ömer tarafından temizlenerek Resulullah'ın girip namaz kılabileceği hale getirilmiştir. Bazı rivayetlerde, içeride Resulullah'ın da su ve

bez getirterek bazı suretleri bizzat yıkadığı gelmiştir. İbnu Hacer, bunu Hz. Ömer'in nazarından kaçmış olabilen bazı küçük suretler olabilir diye te'vil eder.Hatta, bazı sütunlar üzerinde Hz. İsa ve Meryem tasvirlerinin, Abdullah İbnu'z-Zübeyr zamanına kadar kaldığına, o zaman yeniden inşa edilince tamamen bu kalıntılardan temizlendiğine temas eden rivayetler gelmiştir.[148]

Mekke'ye Af:

Burada ayrıca belirtilmesi gereken bir husus, 4286 numaralı hadiste belirtilen Mekke'nin ganimet kılınmamasıdır.[149] O güne kadar yapılan gazvelerde, mağlup tarafın insanı daima esir edilmiş, malı da ganimet.
Mekke, sinesinde barındırdığı mukaddes emânetin hürmetine, kandan ve yağmadan korunmuştur. Resulullah o ilahi emanetin yani Ka'be mukaddesinin hürmetine, en azılı düşmanları olan Kureyşlileri de o mukaddesi muhafaza ve ona bakımda sebkat eden hizmetleri hatırına aff-ı umumiye mazhar etmiştir.
Tabiî ki bu beklenmeyen bir şeydir.Kureyşliler, ilk vehlede, Resulullah'tan, böyle bir zafer kendilerine müyesser olması halinde, müslümanlara yapacakları muameleye paralel bir muamele beklemiş olmalılar.
Nitekim bu endişe, bu babta kaydedilen hadislerde bile görülmektedir. Hatta, rivayetlerin daha umumi bir değerlendirilmesine gidilecek olsa, bu meselede, Medine menşe'li Ensâr ile, Mekke menşe'li muhacirler arasında bile bir fark görmek; Medinelilerin, buranın fethini de diğer fetihler gibi görmeye mütemâyil; Mekke menşelilerin ise şehrin kandan ve yağmadan korunmasına mütemâyil olduklarını görmek mümkündür.
Söz gelimi, 4278 numaralı Urve hadisinde Medineli Sa'd İbnu Mu'âz, Ebû Süfyân'a:
"Ey Ebû Süfyân! Bugün, savaş günüdür, bugün Ka'be'nin helal addedileceği gündür!" der.
Bu rivayette (4278) açık değilse de, bir başka rivayette, Sa'd'ın ağzından çıkan bu cümlenin "bir muhacir tarafından" derhal Aleyhissalâtu vesselâm'a ulaştırıldığı belirtilir.
Ebû Süfyân, Sa'd'ın bu sözü üzerine Resulullah'ın amcası Abbas'a, Resulullah nezdinde iltimasta bulunarak, şehrin "istihlâl"den yani "kan ve mal" yönüyle helal addedilmekten korumasını taleb eder: يَاعَبَّاسُ حَبَّذَا يَوْمُ الذِّنَارِ
"Ey Abbas, (Sen Mekkelisin, üstelik Resulullah'ın amcasısın, müslüman da

oldun). Bugün muhafaza vazifesi yapacağın en iyi fırsat. Göreyim seni (şehri yağmalatma!)" der. Bir başka rivayet, Abbas'ın bu endişeyi çoktan hissettiğini, Mekke'ye zorla değil, halkına emân verilerek girilmesinin yollarını aradığını, bu maksadla şehre haber gönderecek bir oduncu bulmak üzere Resulullah'ın atına binerek gezintiye çıktığını, Erâk Vadisi'ne gelince Ebû Süfyan ve diğer iki arkadaşına rastladığını belirtir.
Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) da zaten öyle düşünmektedir ve kara listeye alınan 3 erkek, 4 kadın ile, savaşmaya kalkacaklar dışında kimsenin öldürülmemesini komutanlara tenbih etmiş olmasına rağmen, "Mekkeyi istihlâl" esprisi ızhar etmiş olan Medine menşe'li Sa'd'ı, bu esprisi kulağına gelir gelmez, derhal komutanlıktan azleder ve onun yerine Mekke menşe'li Hz. Ali'yi tayin eder.[150] Diğer bir komutan Hâlid İbnu Velid (radıyallahu anh) zaten Mekkelidir.
Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kara liste ilan etmiş olmasını sonradan af dileme fırsatı bulanları bilâ istisna affetmiş bulunmasına bakarak- da Mekke'yi "kan"dan koruma tedbiri olarak görmekteyiz. Böylece hem onların düşmanlıklarından çok çeken müslümanlara bir rahatlama, hislerini tahfife imkan vermiş oldu, hem de "bunlar dışında kimse öldürülmeyecek" fikrinin zihinlerde yer etmesine vesile oldu. Değilse, şahsi kan ve intikam hesapları araya girebilirdi. Kara liste ilanından bir başka gaye de, bu kişilere "kaçın!" mesajıdır. Nitekim bir-ikisi dışında hepsi kaçmış veya bir sığınak bularak gizlenmiş, "hissiyatın yatışması ortalığın sükûnete ermesinden sonra" eman alanların veya alacakların garantisinde Huzur-u Nebeviye'ye ulaşarak affa mazhar olmuşlardır. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bunların mutlaka öldürülmesini isteseydi "tilkiye kaç" manasına dönüşen böyle bir ölüm listesi ilan etmeksizin, onları tevkif ettirebilir veya hususi vazifelilere sessiz sedasız infaz ettirebilirdi.
Bu, birinci düşman Kureyş'in, Feth'e rağmen toptan affı, hele kara listeye girenlerin de çoğunlukla birer birer affı, İslam'ın civar kabilelerde birden hüsn-ü kabul görmesine "insanların fevc fevc Allah'ın dini'ne girmesi"ne (Nasr 3) müessir olan mühim amillerden biri olmalıdır. Böylece İslam'ın bir senben kavgası, bir dünyalık edinme macerası, bir nefsi tatmin sevdası olmadığı; insanları, puta tapmak alçaklığından yükseltmek, zulüm, işkence, haksızlık, kan bataklığından kurtarmak; insanı insaniyetin mertebelerinde yükseltmek; onu iki dünya saadetine kavuşturmak davası olduğu fiilen gösterilmiş oluyordu.
Ayrıca, ileriki hadiselerde Mekke emin, sarsılmaz bir merkez olacak, Resulullah'ın ölümüyle ortaya çıkan irtidad hareketlerinde sâbit kalıp onların

yatıştırılmasında, İslam'ın fetih hareketlerine geniş çapta katkıda bulunacaktır, Mekkeliler, Arabistan'ın kültürel seviyesi yüksek kişileriydi. Komşu beldelerin, krallarıyla iyi yaşıyorlardı. Eski hissiyatlar, bunların öldürülmesi İslam'a bir şey kazandırmaz, çok şey kabettirirdi. Affın gerisinde bunların da görülmesi gerekir. [151]

Mekke'nin Tahrimi:

Resulullah'ın Mekke'yi fethettiği gün halka yaptığı hitabede yer verdiği hususlardan biri, Mekke'nin tahrimidir. Yani Mekke şehri, eskiden olduğu gibi haramdır; Orada kan dökülmez. Hayvanları öldürülemez. Otları yolunamaz. Ağaçları kesilemez. Bu, İslam'ın çevre korumasında, meskun mahallerin tahribatının önlenmesinde, tabiî dengenin muhafazasında aldığı ilk örnek tedbirlerden biridir. Resulullah, bilâhare kendi bölgelerinde benzer tadbirlere başvurmak isteyen Tâif, Tay, Cüreyş gibi kabilelere bu izni verecektir.[152] Bu tedbirin ehemmiyetini anlamak için şunu düşünebiliriz. Taşıyla toprağıyla, bitkisiyle mukaddes bilinen bu diyardan, hacılar teberrüken birer yaprak koparsalardı, o memlekette yeşillik diye bir şey kalmazdı. Haram ilan edilmesi bu tahribattan Mekke'yi korumuştur. Başka maslahatlar mevzumuza girmez.
Mekke'nin eskiden beri haram bilinen statüsü'nün aynen korunması, İslam'ın diğer Arap kabilelerine benimsenmesinde rol oynadığı gibi, Mekke'de fethi müteakip çıkabilecek hesaplaşmaları da önlemiş olmalıdır. Bu sebeple olacak ki, Aleyhissalâtu vesselâm, fetihle birlikte Ka'be önünde yaptığı ilk hitapta buna yer vermiş, kendisi için Mekke'nin "günün muayyen bir saatinde" helal kılındığını, fetihle birlikte helal hali'nin derhal son bulduğunu belirtmiştir: Hatta 4285 numarada kaydedilen Ebû Hüreyre (radıyallahu anh) hadisine göre, fetih hitabesine, Mekke'nin bu statüsünü belirleyen hükmü beyanla başlamıştır.[153]

*** Hatıb İbnu Ebi Belte'a:**

Mekke fethiyle ilgili olarak zikri geçen Hâtıb İbnu ebî Belte'a vak'ası ve bu hadise karşısında Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın takındığı tavır, üzerinde biraz durmamızı gerektiren bir mahiyet taşımaktadır. Ashab-ı Kiram (radıyallahu anhüm ecmâin)'a karşı İslamî ölçünün, bir çok müslüman zihinlerde -ve hatta çevrelerde- kaybolduğu günümüz şartlarında, Hâtıb vak'ası'na dikkat çekmemiz.

Resulullah'ın tavrını daha yakından görmemiz, ulemâmızın değerlendirmelerini bilmemiz daha da ehemmiyet arzeder.

* Hâtıb İbnu Ebî Belte'a kimdir? Lahm Kabilesinin Beni Halife koluna mensub bir zattır. Ebû Belte'a'nın oğludur. Ebû Belte'a'nın ismi ise Amr İbnu Umayr İbnu Seleme'dir. Görüldüğü üzere aslen Mekkeli değildir. Beni Esed İbnu Abdiluzza'ya halif olmuştur. Sonra da Zübeyr İbnu'l-Avvâm İbni Huveylid'e halif olmuştur. Ubeydullah İbnu Hamid ibni Züheyr'in mevlâsı olduğu da söylenmiştir. Bu rivayete göre mukâtebe yaparak hürriyetini satın almış, Mekke'nin fethinde son taksidini ödemiştir.
Bedir ve Hudeybiye gazvelerinde hazır bulunmuştur. "Ey iman edenler! Benim de düşmanım, sizin de düşmanınız olanları dost edinmeyin..." (Mümtehine 1) ayetiyle Cenab-ı Hakk'ın Hâtıb'ın imanına şehadet ettiği söylenmiştir. Zira bu ayet, Hz. Ali'nin belirttiği üzere (4276, hadis) Hâtıb'ın hadisesi üzerine inmiş ve Hak Teâla hazretleri, Allah'a ve müslümanlara düşman olanların dost edinilmemesini ihtar etmiştir. Muhatab Hâtıb olduğuna göre, iman, teyid-i ilâhiye mazhardır.[154]

Mekkelilere Mektup Hadisesi:

Bu hadise 4276 numaralı hadiste geçtiği için vak'ayı burada tekrarlamayacağız, değerlendirmesi üzerinde duracağız. Burada şu kadarını belirtelim: Hâtıb mektubu, Vâkidi'nin kaydettiği üzere Süheyl İbnu Amr, Safvân İbnu Ümeyye ve İkrime'ye yazar ve şöyle der: "Resulullah, halka gazveye çıkılacağını ilan etti. Sizden başka bir yere gideceğini zannetmiyorum. Sizin nezdinizde bir elimin olmasını istedim."
Alimler, Hâtıb'ın Mekkelilere mektup göndermesi hadisesini Hz. Ömer'in ihanetle tavsif ederek, öldürülmesini taleb etmesi karşısında Aleyhissalâtu vesselâm'ın ifâde buyurdukları cümleyi "Başka hiçbir gazveye katılanlar için vârid olmayan, sâdece Bedir gazileri hakkında vaki olan büyük bir beşar" (بِشَارَةٌ عَظِيمَةٌ لَمْ تَقَعْ لِغَيْرِهِمْ) olarak tavsif ederler.
Bu beşaret, rivayetlerde farklı kelimelerle ifade edilmiştir.
Sadedinde olduğumuz rivayette Resulullah "Ama o Bedr'e katıldı. Ne biliyorsun, belki de[155] Allah Teâla Hazretleri Bedir ehlinin haline muttali oldu da "Dilediğinizi yapın, sizleri mağfiret etmişim" buyurdu" demiştir. İfade burada terecci (yani ümitlenme) sigasıyla gelmiştir. Ancak Ebû Hureyre rivayetinde

cezm sigası kullanılmıştır: "Allah Bedir ehlinin haline muttali oldu ve dedi ki: "Dilediğinizi yapın ben sizi mağfiret ettim" (Ebû Dâvud). Ahmed İbnu Hanbel'in Hz. Cabir'den bir rivayetinde "Bedr'e katılan kimse ateşe girmeyecektir" (لَنْ يَدْخُلَ النَّارَ اَحَدٌ شَهِدَ بَدْراً) buyrulmuştur.
Alimler "Dilediğinizi yapın" ifadesi karşısında münakaşa etmiştir. Ehemmiyetine binaen kaydediyoruz.

* Bir kısmı, bunu şeriatın umumi prensibine aykırı bulmuştur. "Çünkü zâhirinde ibâhe var" demiştir.
* Bir kısım alimler de: "Bu geçmişten ihbardır, yani "Daha önceki bütün amelleriniz affedilmiştir" demektir" diyerek cevap vermişlerdir. Bunu şu durum te'yid eder: "Eğer bununla istikbale ait bir amel kastedilseydi, mâzi sigasıyla gelmezdi, yani "mağfiret ettim" denmezdi; "Sizi mağfiret edeceğim" denirdi.

* Ancak bu mülahaza da bazı alimlerce tenkid edilmiştir: "Eğer (sırf) geçmişte işlediği günahlar kastedilmiş olsaydı, Hâtıb kıssasında onunla istidlal uygun olmazdı. Çünkü, Aleyhissalâtu vesselâm, bu cümleyi Hz. Ömer'i Hâtıb mevzuunda söylediği sözde reddetme maksadıyla ona hitaben söylemiştir. Bu kıssa ise, Bedir'den tam altı yıl sonra vukua gelmiştir. Öyleyse hadisten murad, geleceğe bakar. Mazi sigasıyla gelmesi ise, mübalağa ifade etmek içindir, yani "mağfiret olunacağınız o kadar kesin ki sanki mağfiret olunmuş gibi.." demektir.

* Bazı alimler şunu söylemşitir: "Dilediğinizi yapın..." cümlesindeki emir sigası "teşrif" ve "tekrim" içindir. Murad da bundan böyle onlardan sâdır olacak şeylerden dolayı muâheze edilmeyecekleridir. Onlar böyle bir hususiyete mazhar kılınmışlardır. Zira onların o savaşta izhar ettikleri yüce hal, geçmiş günahlarının mahvını gerektirmiş, gelecek günahlarını Allah'ın affetmesine de ehil olmuşlardır. Yani bu hadiseden sonra "işlediğiniz her ne amel olursa olsun affedilmiştir" demektir.

* Şu da söylenmiştir; Murad, vâki olan günahlarıdır, vâki oldukça affedilecektir.

* Şu da denilmiştir: "Bu, onlardan günah vâki olmayacağının beşaretidir."
İbnu Hacer, "Bu son görüş tenkit götürür" dedikten sonra, Kudâme İbnu Maz'un örneğini verir. Onun Hz. Ömer zamanında şarap içtiğini,Hz.Ömer'in ona had tatbik ettğini, bu yüzden onun Medine'den hicret ettiğini, ancak Hz. Ömer'in rü'yasına giren bir zâtın, Hz. Ömer'e onunla musâlaha etmesini söylediğini, Kudâme'nin Bedrî olduğunu kaydeder.
İbnu Hacer, hadisten muradın "Bedrîler bir kısım farzları terketmiş olsalar bile

bu sebeple muâheze edilmeyecekleri, günahlarının "mağfûr olduğu"nun beyanıdır" der. Buna 4289 numarada geçen Sehl İbnu Hanzeliye hadisini de örnek gösterir. Orada geceleyin at üstünde nöbet tutan Enes İbnu Ebi Mersed el-Ganevi'ye Resulullah: "(Amelinle cenneti kendine) vacib kıldın. Bundan böyle ameli terketmenin sana bir günahı yok. (Bu amelin cennete gitmen için kâfidir)" buyurmuştur. Başka örnek de kaydeden İbnu Hacer şu neticeye gider: "Bütün bunlar şunu iş'âr eder (bize duyurur): "Bazı sâlih amelleri yapan kimse, öylesine çok sevaba mazhar olur ki bu, pek çok farzları terketmenin günahına mukabil gelir." Büyük Tâbi'î Ebû Abdirrahman es-Sülemî'nin sadedinde olduğumuz Hâtıb kıssasından bunu anladığını belirtir, ona muhalefet eden bazı görüşleri dermeyan ederse de es-Sülemî'yi haklı gördüğünü ihsas eder.
Ashab hakkında kîl ve kâl ederken bunların bilinmesinin de gerekli olduğunu, bu maksadla mevzuun uzaması pahasına bu bilgileri kaydettiğimizi belirterek Hâtıb hakkında bazı tamamlayıcı bilgiler vermeye devam ediyoruz:

* Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hâtıb (radıyallahu anh)'ı hicretin 6. yılında Bizans'ın Mısır valisi Mukavkıs'a elçi olarak göndermiştir. Mukavkıs onu yanına alır. Aralarında şu konuşma geçer:
"Arkadaşından bana haber ver! O gerçekten peygamber midir?"
"Evet o Allah'ın elçisidir."
"Pekiyi, niye kendini memleketinden çıkaran kavmine o zaman beddua etmedi?"
"İsa İbnu Meryem'in Allah'ın resulü olduğuna şehadet eder misin? O niye kavmi onu asmaya kalktığı zaman onlara beddua etmedi de Allah onu yükseltti?"
"Güzel cevap verdin. Hakim bir kimsenin yanından gelmiş hakim bir kimsesin."

Hâtıb'tan memnun kalan Mukavkıs, Resulullah'a bir kısım hediyeler yollar. Kıbtî olan Mâriye ve kardeşi Sîrîn ve diğer bir cariye, bu hediyeler arasında yer alır. Resulullah Mâriye'yi kendisine câriye yapmış, oğlu ibrahim (aleyhissalâtu vesselâm) ondan dünyaya gelmiştir. Sîrîn'i Hassân İbnu Sâbit'e hibe etmiştir.
Hâtıb (radıyallahu anh) hicri 30 yılında 65 yaşında olduğu halde vefat etmiş, Hz. Osman namazını kıldırmıştır. Şu hadis onun rivayetidir: "Kim cuma günü yıkanır, en güzel elbisesini giyer, erkenden camiye gider imama yakın olursa, bu ona öbür cumaya kadar (küçük günahlar için) kefaret olur."[156]

*** HUNEYN GAZVESİ**

-4288 -1- عَنْ أَبِي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ # حِينَ أَرَادَ

حُنَيْناَ: مَنْزِلَنَا غَداَ إنْ شَاءَ اللّهَ بِخَيْفِ بَنِي كِنَانَةَ حَيْثُ تَقَاسَمُوا عَلى الْكُفْرِ[.
أخرجه الشيخان.»الخَيْفُ« مَا انْحدر عن غليظ الجبل وارتفع عن مسيل الماء .

1. (4288)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Huneyn Gazvesine çıkmayı arzu edince:
"Yarınki konaklama yerimiz inşallah Beni Kinâne Hayfı'dır. Onlar küfür üzerine orada yeminleşmişlerdi" buyurdu." [Buhârî, Megâzî 48, Hacc 45, Fedâilu'l-Ashâb 39, Tevhid 31; Müslim, Hacc 345, (1314).][157]

AÇIKLAMA:

1- Hayf, dağ eteği demektir, Beni Kinâne Hayfı'ndan maksad el-Muhasseb denen yerdir. Müslim'de gelen bir açıklamaya göre, "Kureyş ve Beni Kinâne, orada bir araya gelip kendilerine Resulullah'ı teslim edinceye kadar Benî Hâşim ve Benî'l-Muttalib'e karşı, kız alıp vermeme, mal alıp satmamak şeklinde boykot kararını burada vermişler, burada yeminleşmişler, ahd-ı mîsakta bulunmuşlardı."

2- Bu hadise Habeşistan hicretinden sonra cereyan etmişti. Müslümanları Necâşî'nin korunması üzerine, onları teslim almak üzere Habeşistan'a giden Kureyş heyetinin boş çevrilmesi karşısında fazlaca öfkelenen Mekkeli müşrikler, müslümanları akrabalık gayretiyle himaye eden Hâşimoğulları ile Abdulmuttaliboğulları'nı bu himayeden vazgeçirmek için bir antlaşma yaparlar. Bu antlaşmaya göre, alışveriş, nikâh, hatta sohbet gibi her çeşit beşeri münasebetlerden bunlar tecrid edilecekti. Antlaşma metni yazılır ve Ka'be'ye asılır.
Bu boykot hadisesi üç yıl devam eder.Müslümanlar çok sıkıntı çekerler. Öyle ki, yollarda bulunan kuru deri parçalarını kaynatıp yemek mecburiyetinde kalırlar. Çocukların feryadları çok uzaklardan işitilir olur.
Bu zulüm tahammülü aşan bir raddeye varınca, Cenab-ı Hak, ahidnâmeye kitap kurtlarını musallat eder. Allah kelimelerinin geçtiği yerler hariç, yazıyı tamamen yiyip bitirirler. Durumdan vahyen Resulullah haberdar olur. O da bunu amcası Ebû Talib'e söyler. Ebû Talib, o yazıyla imza atan müşrikleri görerek "Kardeşimoğulunun bana haber verdiğine göre, Allah Teâla Hazretleri sizin

ahidnamenize kurtları musallat etmiş, onlar yazıdaki zulüm ve haksızlık ifade eden yerleri tamamen yemiş, sadece Allah Teâla'nın anıldığı yerler baki kalmıştır. Yeğenim bana hiç yalan söylemez. Eğer dediği gibiyse bu kötü işten vazgeçin, şayet yalan söylüyorsa ben onu size teslim edeceğim, dilediğiniz gibi öldürün" der.

Müşrikler tekliften memnun kalırlar ve "söylediği doğru ise boykotu kaldıracağız" diye söz verirler. Bakılınca görülürki, ahidnamenin hali aynen Resulullah'ın söylediği gibidir. Birçoğu Ebû Talib'e verdikleri söze pişman olsa da, vicdan sahipleri boykotu kaldırırlar. Bu hadisenin, risaletin onuncu yılı olduğu kabul edilir.

3- Bazı alimler bu hadiseye dayanarak, Resulullah'ın el-Muhassab'a inmesini, o günleri hatırlayarak Allah'ın lütfuna karşı bir şükran izharı diye değerlendirmiştir. Bu davranışta Mekkelilere de: "Sizin burada aldığınız kararlarla yaptıklarınızı bilerek siza af ve hoşgörülü davranmada nasıl mübâlağa ettiğimizi de bilin" şeklinde bir mesajın olduğuna da dikkat çekilmiştir.

4- Burada belirtmemiz gereken mühim bir husus, hadiste geçen Huneyn'le kastedilen vakittir. Bazı alimler bununla fetih seferi'nin kastedildiğini, çünkü Huneyn seferinin Fethin akabinde olduğunu söylerler. Nitekim hadisin başka vechinde "Mekke'ye gtimek istediği zaman" denmiştir. Hatta, bu ifadenin fetih sırasında değil, hacc sırasında söylenmiş olma ihtimali -dolayısiyle iki ayrı vak'aya delalet edecek iki ayrı hadis olma ihtmali de- belirtilmiştir. Nitekim Vâkıdî'nin bir kaydı Fetih sırasında söylendiğine sarâhat kazandırır: Hz. Cabir anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) dedi ki: "Allah bize fethi nasib ederse, menzilimiz (konaklama yeri), müşriklerin ahidleştikleri Hayf' tır: Ebû Talib şı'bı'nın, bizi muhâsara ettikleri yerin karşısı olacaktır."[158]

-4289 -2- وَعَنْ سَهْلِ بْنِ الْحَنْظَلِيَّةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قَالَ:]سِرْنَا مَعَ رَسولِ اللّهِ # يَوْمَ حُنَيْنٍ. فَأطْنَبْنَا السَّيْرَ حَتّى كَانَتْ عَشِيَّةٌ. فَحَضَرَتْ صَةَ الظُّهْرِ وَجَاءَ فَارِسٌ. فقَالَ: يَا رَسُولَ اللّهِ! إنِّى انْطَلَقْتُ بَيْنَ أيْدِيكُمْ حَتّى طَلَعْتُ عَلى جَبَلِ كَذَا وَكذَا. فإذَا أنَا بِهَوَازِنَ عَنْ بَكْرَةِ أبِيهِمْ بِظُعُنِهِمْ وَنَعَمِهِمْ وَشَائِهِمِ، اِجْتَمِعُوا إلى حُنَيْنٍ. فَتَبَسَّمَ # وَقَالَ: تِلْكَ غَنِيمَةُ الْمُسْلِمِينَ غَداً إنْ شَاءَ اللّهُ. ثُمَّ قَالَ: مَنْ يَحْرُسُنَا اللَّيْلَةَ فقَالَ: أنَسُ بْنُ أبِي مَرْثَدٍ الْغَنَوىُّ: أنَا يَا رَسُولَ اللّهِ. قَالَ: ارْكَبْ، فَرَكِبَ فَرَساً لَهُ وَجَاءَ إلى رَسُولِ اللّهِ #. فقَالَ لَهُ: اِسْتَقْبِلْ هذا

الشَعْبَ حَتّى تَكَونَ فِي أَعْهُ وَ نُغَرَّنَّ مِنْ قِبَلِكَ اللّيْلَةَ. فَلَمَّا أَصْبَحْنَا خَرَجَ # إلى مُصَّهُ. فَرَكَعَ رَكْعَتَيْنِ. ثُمَّ قَالَ: هَلْ أَحْسَسْتُمْ فَارِسَكُمْ؟ قَالُوا: يَا رَسُولَ اللّهِ، مَا أَحْسَسْنَا. فَثُوِّبَ بِالصَّةِ. فَجَعَلَ # يُصَلِّى وَهُوَ يَلْتَفِتُ إلى الشِّعْبِ، حَتّى إذَا قَضى صَتَهُ وَسَلَّمَ قَالَ: أبْشِرُوا فَقَدْ جَاءَ فَارِسُكُمْ. فَجَعَلْنَا نَنْظُرُ إلى خَلِ الشَّجَرِ فِي الشِّعْبِ. فإذَا هُوَ قَدْ جَاءَ حَتّى وَقَفَ عَلَى رسولِ اللّهِ # فقَالَ إنِّنى انْطَلَقْتُ حَتّى كُنْتُ فِى أَعْ هذَا الشّعْبِ، حَيْثُ أمَرَنِى رَسُولُ اللّهِ #. فَلَمَّا أَصْبَحْتُ اطّلَعْتُ الشِّعْبَيْنِ كِلَيْهِمَا فَنَظَرْتُ فَلَمْ أرَ أحَداً فقَالَ لَهُ رَسُولُ اللّهِ #: هَلْ نَزَلْتَ اللَّيْلَةَ؟ قَالَ: ـ إَّ مُصَلِّياً أوْ قَاضِىَ حَاجَةٍ. فقَالَ لَهُ #: قَدْ أوْجَبْتَ فَ عَلَيْكَ أنْ تَعْمَلَ بَعْدَهَا[. أخرجه أبو داود .

»جَاءَ الْقَوْمُ عَنْ بَكْرَةِ أبِيهِمْ« إذا لَمْ يَتَخَلَّفْ مِنْهُمْ أحَدٌ.و»ثَوَّبَ بِالصَّةِ« نَادَى إلَيْهَا وَأقَامَهَا.و»أوْجَبَ فنٌ« إذا فَعَلَ مَا يُوجِبُ لَهُ الْجَنَّةَ أوِ النَّارَ، وَالْمُرَادُ هُنَا الْجَنَّةُ .

2. (4289)- Sehl İbnu Hanzaliyye (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la Huneyn günü beraber yürüdük. Öğle sonrası oluncaya kadar yürümeyi uzattık. Öğle namazı(nın vakti) girdi. Derken bir atlı geldi.

"Ey Allah'ın Resulü! dedi. Ben sizin önünüzden ilerledim. Hatta falan falan dağa çıktım. Bir de ne göreyim! Havâzin kabilesi toptan karşımda. Kadınları, develeri, davarları toptan Huneyn'de toplanmışlar" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm tebessüm buyurdu ve:

"İnşallah, yarın bunlar müslümanların ganimetidir!" dedi ve sordu:

"Bu gece bizi kim bekleyecek?"

Enes İbnu Ebî Mersed el-Ganevi atılıp:

"Ben, ey Allah'ın Resulü!" dedi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Öyleyse bin!" buyurdular. Enes atına bindi ve Aleyhissalâtu vesselâm'ın yanına geldi. O zaman:

"Şu geçide yönel, en yüksek yerine kadar çık. [Gece boyu atından inme.] Sakın senin cihetinden geceleyin aldatılmayalım!" tenbihinde bulundu. Sabah olunca Aleyhissalâtu vesselâm namazgâhına geçti. İki rek'at namaz kıldı. Sonra:

"Atlıdan bir haberiniz var mı?" diye sordu.

"Bir haberimiz yok!" dediler. Namaza duruldu. Resulullah (aleyhissalâtu

vesselâm) namaz kılarken geçide doğru (bazan) göz atıyordu. Namazı kılıp selam verince:
"Müjde, atlınız geldi!" buyurdu. Biz de geçidin ağaçları arasına baktık, gerçekten o idi. Geldi, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanında durdu. (Selam verdi ve):
"Ben dedi, gittim bu geçidin en yüksek yerine, Resulullah'ın emrettiği şekilde vardım. Sabah olunca iki geçit daha tırmandım. Baktım, kimseyi görmedim!" dedi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ona:
"Gece (attan) indin mi?"diye sordu:
"Namaz veya kazâyı hacet dışında inmedim!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm:
"(Bu amelinle cenneti kendine) vacib kıldın. Bundan böyle ameli terketmenin sana bir günahı yok. (Bu amelin cennete girmen için kâfidir)" buyurdular." [Ebû Dâvud, Cihâd 17, (2501).][159]

-4290 -3- وَعَنْ أنَسٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قَالَ:]لَمَّا كَانَ يَوْمُ حُنَيْنٍ أقْبَلَتْ هَوَازِنُ وَغَطَفَانَ وَغَيْرُهُمْ بِذَرَارِيِّهِمْ وَنَعَمِهِمْ؛ وَمَعَ رسُول اللّهِ # يَوْمَئِذٍ عَشْرَةُ آفٍ. وَمَعَهُ الطَّلَقَاءُ. فَأدْبَرُوا عَنْهُ حَتّى بَقِيَ وَحْدَهُ. فَنَادَى يَوْمَئِذٍ نِدَاءَيْنِ، لَمْ يَخْلِطْ بَيْنَهُمَا شَيْئاً. قَالَ: الْتَفَتَ عَنْ يَمينِهِ. فقَالَ: يَا مَعْشَرَ ا٤نْصَارِ. فقَالُوا لَبَّيْكَ يَا رَسُولَ اللّهِ، نَحْنُ مَعكَ، أبْشِرْ. ثُمَّ الْتَفَتَ عَنْ يَسَارِهِ. فقَالَ يَا مَعْشَرَ ا٤نْصَارِ فقَالُوا: لَبَّيْكَ يَا رَسُولَ اللّهِ، أبْشِرْ نَحْنُ مَعَكَ، وَهُوَ عَلى بَغْلَةٍ بَيْضَاءَ. فَنَزَلَ فقَالَ: أنَا عَبْدُاللّهِ وَرَسُولُهُ. فَانْهَزَمَ الْمُشْرِكُونَ، وَأصَابَ غَنَائِمَ كَثِيرَةً فَقَسَّمَهَا بَيْنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالطَّلَقَاءِ، وَلَمْ يُعْطِ ا٤نْصَارَ مِنْهَا شَيْئاً. فَقَالُوا: إذَا كَانَتِ الشِّدَّةُ فَنَحْنُ نُدْعَى، وَيُعْطِي الْغَنَائِمَ غَيْرَنا. فَبَلَغَهُ ذلِكَ فَجَمَعَهُمْ وَقَالَ: يَا مَعْشَرَ ا٤نْصَارِ، مَا شَيْءٌ بَلَغَنِي عَنْكُمْ؟ فَسَكَتُوا. فقَالَ: يَا مَعْشَرَ ا٤نْصَارِ، أمَا تَرْضَوْنَ أنْ يَذْهَبَ النَّاسُ بِالدُّنْيَا وَتَذْهَبُونَ بِمُحَمَّدٍ # تَحُوزُونَهُ إلي بُيُوتِكُمْ. قَالُوا: بَلى يَا رَسُولَ اللّهِ رَضِينَا. فَقَالَ #: لَوْ سَلَكَ النَّاسُ وَادِّياً وَسَلَكَتِ ا٤نْصَارُ شِعْباً لَسَلَكْتُ شِعْبَ ا٤نْصَارِ[. أخرجه الشيخان والترمذي.»الطُّلَقَاءُ« جَمْعُ طَلِيقٍ هُوَ الَّذِى خَلّى سَبِيلَهُ، وَهُمْ أهْلُ مَكَّةَ الَّذِينَ أسْلَمُوا بَعْدَ الْفَتْحِ قَالَ # ٤هْلِ مَكَّةَ يَوْمَئِذٍ: اِذْهَبُوا فَأنْتُمُ الطُّلَقَاءُ .

3. (4290)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Huneyn gününde, Hevâzin, Gatafân ve diğerleri çocukları ve develeriyle birlikte (savaş yerine) geldiler. O gün Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ordusunda da 10 bin kişi vardı. Mekkeli Tulekâ[160] da Resulullah'ın safında idi. (Savaş başlar başlamaz) hepsi geri kaçtı. Aleyhissalâtu vesselâm yalnız kaldı. O gün iki defa nidâ etti. İkisi arasına bir başka söz karıştırmadı. Şöyle ki:

Sağ tarafına yönelip: "Ey Ensâr cemaati!" diye bağırdı. O taraftakiler:

"Buyurun ey Allah'ın Resûlü! Bizseninle beraberiz! Müjde" dediler. Aleyhissalâtu vesselâm sonra da soluna döndü:

"Ey Ensâr cemaati!" dye bağırdı. O taraftakiler de:

"Buyur ey Allah'ın Resûlü! Müjde, biz seninleyiz!" dediler. Aleyhissalâtu vesselam beyaz bir katırın üstünde idi. Katırdan indi ve: "Ben Allah'ın kulu ve elçisiyim!" dedi. (Müslümanlar toparlanıp mukabil hücuma geçince) müşrikler hezimete uğradı. Aleyhissalâtu vesselâm çok ganimet elde etti. Onu Muhâcirler ve Tulekâ arasında taksim etti. Ondan Ensâr'a hiçbir şey vermedi. Bunun üzerine Ensârîler (radıyallahu anhüm) (serzenişte bulunup): "Sıkıntı olunca biz çoğalıyoruz: Ama ganimeti bizden başkasına veriyor!" dediler. Bu sözleri Aleyhissalâtu vesselâm'ın kulağına ulaşmıştı, hemen Ensârı topladı.

"Ey Ensar cemaati! Herkes dünyalıkla dönerken, siz Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'la dönmekten, evinizde onunla beraber olmaktan razı ve memnun değil misiniz?" dedi. Ensâr:

"Elbette ey Allah'ın Resulü, razıyız, memnunuz!" dediler. Aleyhissalâtu vesselâm: "İnsanlar bir vadiye yürüseler, Ensar da bir geçide yürüse, ben Ensar'ın geçidinde giderim" buyurdular." [Buhârî, Megâzî 56, Humus 19, Menâkıb 14, Menâkıbu'l-Ensâr 1, Ferâiz 34; Müslim, Zekât 135, (1059); Tirmizî, Menâkıb, (3897).][161]

-4291 -4- وَعَنْ أبِي إِسْحَاقَ قَالَ:]جَاءَ رَجُلٌ إلى الْبَرَاءِ بْن عَازِبٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهما فقَالَ: أكُنْتُمْ وَلَّيْتُمْ يَوْمَ حُنَيْنٍ يَا أَبَا عِمَارَةَ. فقَالَ: أشْهَدُ عَلى نَبِيّ اللّٰهِ # أنَّهُ مَا وَلَّى. وَلَكِنِ انْطَلَقَ أُخَفَّاهُ مِنً النَّاسِ وَحُسَّراً إلى هذَا الْحَيِّ مِنْ هَوَازِنَ وَهُمْ قَوْمٌ رُمَاةٌ فَرَمَوْهُمْ بِرَشْقٍ مَنْ نَبْلٍ كَأَنَّهَا رِجْلٌ مِنْ جَرَادٍ فَانْكَشَفُوا. فَأقْبَلَ الْقَوْمُ إلى رسولِ اللّٰهِ # وَأبُو سُفْيَانَ بْنُ الْحَرثِ بْنِ عَبْدِ الْمُطّلبِ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْه يَقُودُ بِهِ بَغْلَتَهُ فَنَزَلَ وَدَعَا وَاسْتَنْصرَ، وَهُوَ يَقُولُ:أنَا

النَّبِيُّ َكَذِبْ أنَا ابْنُ عَبْدِ الْمُطَلِبْاللّهُمَّ أنْزِلْ نَصرَكَ. ثَمَّ صَفَّهُمْ قَالَ الْبَرَاءُ رَضِيَ اللّهُ عَنْه: كُنَّا وَاللّهِ إذَا اِحْمَرَّ الْبَأسُ نَتَّقِى بِرَسُولِ اللّهِ #، وَإنَّ الشُّجَاعَ مِنَّا لِلَّذِى يُحَاذِى بِهِ]. أخرجه الشيخان والترمذي.»ا'خِفَّاءُ« جمع خفيفٍ وهو المسرع الّذى ليس له شئٌ يعوقه.و»الحُسَّرُ« جمع حاسرٍ وهو الّذى درع عليه.و»الرَّشْقُ« الرَّمىُ.و»الرِّجْلُ من الجراد« القطعةُ الكبيرة.و»انْكَشَفُوا« أى انهزموا.و»البَأسُ« الشِّدَّةُ والخوف.ومعنى »اِحْمَرَّ البأسُ« اِشْتَدَّ الحَربُ .

4. (4291)- Ebû İshâk rahimehullah anlatıyor: "Bir adam Berâ İbnu Âzib (radıyallahu anh)'a geldi ve:

"Ey Ebû İmâre! Huneyn gününde hepiniz geri mi kaçtınız?" diye sordu. Berâ: "Ben, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kaçmadığına şehâdet ederim! Ancak, askerlerden yükü hafif olan (aceleciler) ile zırh taşımayanlar Hevazin'in bir kanadına yürüdüler. Halbuki buradakiler okçu kimselerdi: Onları çekirge sürüsü gibi hep birden ok yağmuruna tuttular. Bunun üzerine dağılmak zorunda kaldılar. Böylece düşman, Resulullah'a yöneldi. (aleyhissalâtu vesselâm)'ın katırını Ebû Süfyân İbnu'l-Haris İbni Abdilmuttalib (radıyallahu anh) yediyordu. Aleyhissalâtu vesselâm katırından indi, dua etti, (Allah'tan) yardım taleb etti. Şöyle diyordu:

"Ben Peygamberim yalan değil!
Ben Abdulmuttalibin Oğluyum!
Allahım yardımını indir."

Sonra askerleri düzene koydu. Berâ devamla der ki: "Vallahi, biz savaş kızıştı mı Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a sığınırdık.Bizim cesurumuz Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la aynı hizada durabilendi." [Buhârî, Megîzî 54, Cihâd 52, 61, 97, 167; Müslim, Cihâd 79, (1776); Tirmizî, Cihâd 15, (1688).][162]

-4292 -5- وَعَنْ سَلَمَةَ بْنِ ا'كْوَعِ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قَالَ:]أتَى النَّبِىَّ # عَيْنٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ وَهُوَ فِي سَفَرٍ فَجَلسَ عِنْدَ أصْحَابِهِ يَتَحَدَّثُ. ثُمَّ انْفَتَلَ. فقَال رَسُولُ اللّهِ #: اِطْلُبُوهُ فَاقْتُلُوهُ، فَقَتَلْتُهُ. فَنَفَّلَنِى رَسُولُ اللّهِ # سَلَبَهُ[. أخرجه الشيخان وأبو داود .

5. (4292)- Seleme İbnu'l-Ekva (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir seferde iken yanına bir düşman gözcüsü uğradı. Ashabla konuşmaya oturdu. Sonra birden sıvıştı:
Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Onu yakalayın ve öldürün!" emir buyurdu. Ben (yakalayıp) öldürdüm. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) seleb'ini bana verdi." [Buhârî, Cihâd 173; Müslim, Cihâd, 45, (1754); Ebû Dâvud, Cihâd 110, (2654).][163]

-4293 -6- وَعَنْ أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْه قَالَ:]اِتَّخَذَتْ أُمُّ سُلَيْمٍ خَنْجَراً أيَّامَ حُنَيْنٍ فَكَانَ مَعَهَا. فقَالَ لَهَا اَلنَّبىُّ #: مَا هذَا يَا أُمَّ سُلَيْمٍ فقَالَتِ: اِتَّخَذْتُهُ إنْ دَنَا مِنِّى أَحَدٌ مِنً الْمُشْرِكِينَ بَقَرْتُ بَطْنَهُ. فَجَعَلَ # يَضْحَكُ. فَقَالَتْ يَا رَسُولَ اللّهِ أقْتُلْ مَنْ يَعُدُّنَا مِنَ الطُّلَقَاءِ الَّذِىنَ انْهَزَمُوا بِكَ. فقَالَ رَسُولُ اللّهِ #: يَا أُمَّ سُلَيْمٍ إنَّ اللّهَ قَدْ كَفى وَأحْسَنَ[. أخرجه مُسلم وأبو داود .

6. (4293)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "(Annem) Ümmü Süleym, Huneyn savaşı sırasında bir hançer temin etmişti, yanından ayırmıyordu. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) [hançeri görünce] sordu:
"Ey Ümmü Süleym, şu da ne?"
"Bunu, müşriklerden biri bana yaklaşacak olursa karnına saplamak için temin ettim!" dedi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu söz üzerine gülmeye başladı. Ümmü Süleym:
"Ey Allah'ın Resûlü, sizinle olup da şu Tulekâ'dan hezimete uğrayan bizim dışımızdakileri öldür!" dedi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Ey Ümmü Süleym, şurası muhakkakki Allah bize kâfi geldi ve iyi yaptı" buyurdu." [Müslim Cihâd 134, (1809); Ebû Dâvud, Cihâd 147, (2718).][164]

AÇIKLAMA:

Huneyn Gazvesi, Mekke Fethi'nin hemen akabinde vukua geliştir. Yani sekizinci hicri yılın şevval ayının 13'ünde, Huneyn, Mekke'ye üç gece mesâfede bir vadinin adıdır.

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Mekke'yi fethedince, Hevâzin ve Sakif eşrafı birbirlerine ziyaretler yaparak, müslümanlara karşı tedbire ve ordu hazırlamaya karar verirler. Sorumluluk, otuz yaşlarındaki Havazin lideri Mâlik İbnu Avf en-Nasrî'ye tevdi edilir.
Onun emriyle bütün malları, kadınlar, çocuklar savaş meydanına getirilecektir. Böylece Evtâs'a toplanırlar. Diğer imdad kuvvetleri de gelir ve Resulullah'ın üzerine yürümeye karar verirler. Resulullah haberlerini alınca Şevval'ın yedisinde onikibin kişi Mekke'yi terkeder. Bunun onbini Medine'den gelenler, ikibini de Mekkelidir. İslam ordusunda çok sayıda müşrik de vardır.
Hz. Ebû Bekir bu büyük kitleyi görünce:
"Bugün azlıktan dolayı bize galebe çalınamaz" der.
Hüneyn savaşının ilk karşılaşmasında en önde yer alan Benî Süleym süvarileri bozguna uğrar. Onları Mekkeli Tulekâ takip eder, bunlar da dağılır. Çünkü Hevazinliler dar bir geçitte müslümanların görmeyeceği şekilde saklanıp hep birlikte ok yağmuruna tutarlar. Neye uğradığını şaşıran atlılar birden dağılır. Derken onları takiben diğer askerler de bozguna uğrarlar. Savaş meydanını terketmeyen, Uhud'da olduğu üzere, yine Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ve birkaç yakını, Huneyn'de Resulullah'ın yanından ayrılmayanları İbnu'l-Esir ismen verir: "Abbas İbnu Abdilmuttalib, Ali İbnu Ebi Talib, Fadl İbnu Abbâs, Ebû Süfyân İbnu'l-Haris İbni Abdilmuttalib, Rebi'a İbnu'l-Haris İbni Abdilmuttalib, Ebû Bekr, Ömer, Üsâme İbnu Zeyd radıyallahu anhüm.
Resulullah şöyle seslenir: "Ey Allah'ın ve Rüsûlünün yardımcıları! Ben Allah'ın kulu ve Resûlüyüm!" Ayrıca sesçe gür olan Abbâs (radıyallahu anh)'a emrederek bağırtır: "Ey Ensâr, ey (Hudeybiye'de) Semüre (ağacı altında) bey'at edenler! Ey Bakara suresi ashabı!
Bu çağrıya ashab icabet eder, yavaş yavaş (aleyhissalâtu vesselâm)'ın etrafında toparlanıp müşriklerin üzerine saldırırlar. Resulullahda Abbas'tan bir avuç çakıl ister, "Yüzleriniz sürtülsün!" diyerek müşriklerin suratına fırlatır. Hepsinin gözüne eser-i mucize olarak bir avuç toprak isabet eder. O gün Cenab-ı Hak melekten askerlerle yardım gönderir. Meleklerin başlarına, bir ucu iki omuz arasına sarkan kırmızı sarıklar koymuş olarak göründükleri rivayet edilir.
Kalplerine korku çöken müşrikleri münzehim olarak dağılırlar. Resulullah kaçanların peşini takip ettirir: "Kim birisini öldürür ve de isbatlarsa seleb'i onundur" buyurur. Sonradan on kişiyi öldürdüğünü isbatlayanlar çıkar. Kaçanlar kovalanır. Kovalıyanlardan biri Seleme İbnu'l-Ekva'dır. Onun hikayesi 4268 numaralı hadiste uzunca, kendi ağzından anlatıldı.
Bu savaşta çok miktarda mal ve esir ele geçirildi. Esir sayısı 6 bin kadardı. 24

bin deve, 40 bin koyun, 4 bin okiyye gümüş vardı.
Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu ganimeti daha ziyade müellefe-i kulûb'a verdi. Yani, Mekke'nin fethiyle müslüman olmuş, kalplerine İslâm gerçek manada girmemiş olan Tulekâ'ya verdi. Onları tam olarak İslâm'a kazanmak istiyordu. Resulullah'ın nazarında Mekkelilerin ehemmiyeti vardı. Onların gerçek şekilde kazanılması gerekiyordu. Bizans ve diğer hârici düşmanlara karşı yapılacak savaşlarda başarı için merkezin sağlam olması gerekiyordu. Merkez de öncelikle Kureyş'e, Mekkelilere bağlı idi. Bunların ileri gelenlerine daha çok olmak üzere bol bol verdi. Gerçekten birkaç gün öncesine kadar İslam'ın en azılı düşmanları olan bu Kureyşliler, mağlub edilmiş olmalarına rağmen affedilmiş, malları ve canları bağışlanmış olmaktan başka şimdi de servete garkediliyorlardı:
Ebû Süfyân İbnu Harb'e 40 okiyye gümüş, 100 deve;
Hakîm İbnu Hizâm'a 200 deve;
Nasr İbnu Hâris İbni Kelde'ye 10 deve;
Esîd İbnu Câriye'ye 100 deve;
Alâ İbnu'l-Hârise'ye 50 deve;
Mahreme İbnu Nevfel'e 50 deve;
Hâris ibnu Hişâm'a 100 deve;
Sa'îd İbnu Yerbû'a 50 deve;
Safvân İbnu Ümeyye'ye 100 deve;
Kays İbnu Adiyy'e 100 deve;
Süheyl İbnu Amr'a 100 deve...
Bu liste uzundur. İbnu'l-Esir bu verilenin humus'tan olduğu görüşünü tercih eder. Ayrıca her askere dört deve, kırk koyun pay düşer. Atlı olanlar 12 deve, 120 koyun alır. Çünkü atları için iki hisse daha alıyorlar.
Havazin'den bir hey'et gelerek, esirlerin bağışlanmasını taleb eder. Heyette Resulullah'ın süt amcası Bürkan da var. Resulullah mal veya kadın ve çocuklardan birini tercih etmelerini söyler. Kadın ve çocuklarını tercih ettiklerini bildirirler. Aleyhissalâtu vesselâm "Bana ve Abdulmuttaliboğullarına ait olanları bağışladım" der. Diğer müslümanlardan bir kısmı Resûllerinin sünnetine ittibaen kendilerine düşen köleleri bağışlarlar. Bağışlamayanlarınkini de Resulullah, en kısa zamanda ödemek üzere borç mukabili bağışlatır. Böylece Hevazinliler de İslam'a dahil olurlar.
Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, bu bedevî ve Kureyşlilere bol bol verdiğini, kendilerni ihmal etmiş olduğunu gören Ensar duruma üzülür ve bazı hoş olmayan değerlendirmelerde bulunurlar. Bu durum kulağına gelince,

Aleyhissalâtu vesselâm Ensarı toplayarak onlara dokunaklı bir hitabede bulunur. Ensar gözyaşları dökerek pişmanlık izhar ederler. Resulullah konuşmasında, bunların gönlünü alarak İslâm'a kazandırmak için "dünyalık" verdiğini, kendileri için Allah ve Resûlü'nün sevgi ve rızasının daha üstün olduğunu ifade eder. 4290 numaralı hadiste bu hadiseye temas edilir.

Huneyn savaşının bidayetindeki mağlubiyetin -Kur'an'ın teyidiyle- sayı çokluğuna güvenmek ve kesretle övünmekten ileri gelmiştir. Ayet-i Kerime şöyle buyurur. (Meâlen): "Andolsun ki, Allah size birçok yerlerde ve çokluğunuzun sizi böbürlendirdiği, fakat bir faydası da olmadığı yeryüzünün geniş olmasına rağmen size dar gelip de bozularak arkanıza döndüğünüz Huneyn gününde yardım etmişti. Bozgundan sonra Allah, Peygamberine, mü'minlere güvenlik verdi ve görmediğiniz askerler indirdi, inkar edenleri azâba uğrattı. İnkârcıların cezası budur" (Tevbe 25-26).Bu ayetle ilgili olarak yüce Tâbiî Mücahid şu açıklamayı yapmıştır: "

Bu ayet, Allah'ın mü'minlere olan fazlını, onlara gönderdiği ihsanını, peygamberleriyle beraber yaptıkları savaşlarda birçok yerlerde tecelli eden nusretini bildiren ilk ayettir. Ayet, zaferin Allah nezdinden ve O'nun te'yidi ve takdiri ile olduğunu müslüman askerlerin sayılarıyla olmadığını belirtmekte, müslümanlara, zaferin Allah indinden geldiğini, bunun gelmesine azlığın çokluğun tesir etmediğini, nitekim Huneyn gününde çokluklarının, onların hoşuna gitmesine rağmen bir işlerine yaramadığını, Resulullah'la sebat eden az bir miktarı hâriç, hepsinin arkalarına dönüp bozguna uğradıklarını, sonra Allah'ın Resûlüne ve O'nunla sebat eden mü' minlere gelen yardımıyla zafere ulaştıklarını ifade etmektedir."

İbnu Kesir bir de ayet zikrederek bu meseleyi vurgular: "Evet, zafer sadece ve sadece Allah'ın katındandır ve O'nun yardımıyladır. Savaşanlar az da olsa zafer gelebilir, nice az cemaat Allah'ın izni ile çok cemaate galebe çalmıştır. Allah sabredenlerle beraberdir" (Bakara 249). Ahmed İbnu Hanbel'in bir rivayetinde Resulullah şöyle buyurmuştur: "En hayırlı arkadaş grubu dörttür, en hayırlı askeri birlik dörtyüzdür, en hayırlı ordu dörtbindir. Onikibin kişiye azlığı sebebiyle galebe çalınmayacaktır."[165]

*** EVTAS GAZVESİ**

-4294 -1- عَنْ أبِي مُوسى رَضِيَ اللّهُ عَنْه قَال:]لَمَّا فَرَغ رَسُولُ اللّهِ # مِنْ حُنَيْنٍ بَعَثَ أبَا عَامِرٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه عَلى جَيْشٍ إلى أوْطَاسٍ فَلَقِىَ دُرَيْدَ

بْنَ الصَّمَّةِ فَقَتِلَ دُرَيْدٌ وَهَزَمَ اللهُ أصْحَابَهُ. وَكَنْتُ مَعَ أبِي عَامِرٍ فَرُمِىَ فِى رُكْبَتِهِ بِسَهْمٍ. فَانْتَهَيْتُ إلَيْهِ فَقُلْتُ: يَا عَمِّ مَنْ رَمَاكَ؟ فَأشَارَ إلى شَخْص فَقَصَدْتُ لَهُ فَلَحِقْتُهُ. فَلَمَّا رَآنِى وَلَّى: فَاتَّبَعْتُهُ. وَجَعَلْتُ أقُولُ: أ تَسْتَحِي؟ أ تَثْبُتُ؟ فَكَفَّ. فَاخْتَلَفْنَا ضَرْبَتَيْنِ بِالسَّيْفِ فَقَتَلْتُهُ. ثُمَّ قُلْتُ 'بِي عَامِرٍ: قَتَلَ اللهُ صَاحِبَكَ. قَالَ: فانْزِعْ هَذَا السَّهْمَ. فَنَزَعْتُهُ فَنَزَا مِنْهُ المَاءِ. فقَالَ: يا ابْنَ أخِى اقْرَإِ النَّبِىَّ # مِنِّى السَّمَ وَقُلْ لَهُ يَسْتَغْفِرُ لِي. وَاسْتَخْلَفَنِى أبُو عَامِرٍ عَلى النَّاسِ. فَمَكَثَ يَسِيراً ثُمَّ مَاتَ. فَلَمَّا رَجِعْتُ أخْبَرْتُ النَّبِىَّ # فَدَعَا بِمَاءٍ فَتَوضَّأ ثُمَّ رَفَعَ يَدَيْهِ، وَرَأيْتُ بَيَاضَ إبْطَيْهِ. ثُمَّ قَالَ: اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِعُبَيْدٍ أبي عَامِرٍ. اللَّهُمَّ اجْعَلْهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَوْقَ كَثِيرٍ مِنْ خَلْقِكَ، أوْ مِنَ النَّاسِ. فَقُلْتُ: وَلِي فَاسْتَغْفِرْ. قَالَ: اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِعَبْدِاللّهِ بْنِ قَيْسٍ ذَنْبَهُ، وَأدْخِلْهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مَدْخَ كَرِيماً. قَالَ أبُو بُرْدَةَ: إحْدَاهُمَا 'بِي عَامِرٍ، وَا'ُخْرَى 'بِي مُوسى[. أخرجه الشيخان .

1. (4294)- Hz. Ebû Musa (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Huneyn Gazvesi'nden fâriğ olunca, Ebû Âmir (radıyallahu anh)'ı bir askeri birliğin başında Evtas'a gönderdi. Ebû Âmir, orada Dureyd İbnu's-Sımme ile karşılaştı. Dureyd öldürüldü, Allah da adamlarını hezimete uğrattı. (O sırada) ben Ebû Amir ile beraberdim. Dizine bir ok atıldı. Yanına gelip:
"Bu oku sana kim attı?" diye sordum. Bana bir şahsı işâret ederek (ok atanı) gösterdi. Ona yönelip yanına vardım. Beni görünce kaçtı. Ben de peşine düştüm."
Utanmıyor musun, durmuyor musun?"diye peşinden bağırmaya başladım. Birden durdu. Karşılıklı olarak bir-iki kılıç salladık. Derken ben onu öldürdüm. Sonra gelip Ebû Amir'e:
"Allah seninkinin canını aldı!" dedim.
"Hele şu oku bir çek!" dedi. Ben oku çektim. (Okun yerinden) su çıktı.
"Ey kardeşimin oğlu, dedi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a benden selam söyle, benim için Allah'tan mağfiret deyiversin."
Ebû Amir, birliğin komutanlığını bana devretti. Bir müddet durup sonra vefat etti. Dönünce, durumdan Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a bilgi verdim. Bir miktar su getirtti, abdest alıp ellerini kaldırdı. Koltuk altlarının beyazlığını gördüm. Sonra şöyle dua etti:
"Allahım, Ubeyd Ebû Âmir'e mağfiret buyur. Allahım, Kıyamet günü onu, onun

derecesini kullarının -veya insanların- birçoğunun derecesinden üstün tut!"
"(Ey Allah'ın Resûlü) benim için de istiğfar ediver!" dedim.
"Allahım, Abdullah İbnu Kays'ın günahını mağfiret et! Onu, kıyamet günü iyi bir yere koy!" dedi. Ebû Bürde der ki:
"O iki duadan biri Ebû Âmir içindi, diğeri de Ebû Musa içindi." [Buhârî, Megâzî 55, Cihâd 69, Da'avat 49; Müslim, Fedailü's Sahâbe 165, (2498).][166]

AÇIKLAMA:

1- Bu hâdise, Huneyn savaşı'nın devamını anlatmaktadır. Huneyn savaşını anlatırken Huneyn'de bozguna uğrayan müşriklerin kaçtığını, Resulullah'ın da kaçanları kovalattığını belirtmiştik. Şu halde sadedinde olduğumuz rivayet, Ubeyd İbnu Süleym adındaki Ebû Âmir komutasında bir birliğin, Huneyn'den kaçarak Evtas'a gelip toparlanmaya çalışanların peşinden gönderilme hikâyesini anlatmaktadır.

2- Ebû Amir, Ebû Musa el-Eş'arî'nin amcasıdır.

3- Bazı müellifler Evtâs'ın Huneyn olduğunu söylemiş ise de, tahkik bunu doğrulamamıştır. Müdakkik alimler Hevazin'den kaçanların bir kısmı Evtâs'a, bir kısmı Tâif'e, bir kısmı da Büceyle'ye gittiğini, Evtas'a, Ebû Âmir'i gönderirken, kendisinin de Tâif'e yöneldiğini belirtirler.

4- İbnu Hacer, burada öldürüldüğü belirtilen Düreyd'in meşhur câhili şâirlerinden olduğunu, öldüğünde 120, hatta 160 yaşında olduğunun söylendiğini belirtir. [167]

*** TAİF GAZVESİ**

-4295 -1- عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قَالَ:]لَمَّا حَاصَرَ النَّبىُّ # الطَّائِفَ فَلَمْ يَنَلْ مِنْهُمْ شَيْئاً. قَالَ: إنَّا قَافِلُونَ غداً إنْ شَاءَ اللّهُ فَثَقُلَ عَلَيْهِمْ. فَقَالُوا: نَذْهَبُ وَ نَفْتَحُهُ، وَقَالَ مَرَّةً: نَقْفُلُ. فقَالَ: اغْدُوا عَلى الْقِتَالِ. فَغَدَوْا فَأصَابَهُمْ جِرَاحٌ. فقَالَ: إنَّا قَافِلُونَ غداً إنْ شَاءَ اللّهُ. فَأعْجَبَهُمْ فَضَحِكَ #[. أخرجه الشيخان .

1. (4295)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu

vesselâm) Tâif'i kuşatınca hiç bir netice elde edemedi. Bunun üzerine:
"İnşaallah yarın yolcuyuz (muhasarayı kaldıracağız)" dedi. Bu Ashabın pek ağrına gitti:
"Yâni Tâif'i fethetmeden gidecek miyiz? -bir rivayette "dönecek miyiz" dediler. Aleyhissalâtu vesselâm da:
"Sabahleyin saldırın!" buyurdular. Sabahleyin saldırdılar ve birçokları yaralar aldı. Resulullah tekrar:
"Yarın inşaallah gideceğiz!" buyurdular. Bu sefer askerler memnun kaldılar. Aleyhissalâtu vesselâm (onların haline) güldü." [Buhârî, Megâzî 56, Edeb 68, Tevhid 31; Müslim, Cihâd 82, (1778).][168]

-4296 -2- وَعَنْ عُثْمَانَ بْنِ أبِي الْعَاصِ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قَالَ:]لَمَّا قَدِمَ وَفدُ ثَقِيفٍ نَزَلُوا عَلى رسُولِ اللّهِ # فَأنْزَلَهُم الْمَسْجِدَ لِيَكُون أرَقَّ لِقُلُوبِهِمْ: فَاشْتَرَطُوا أنْ َ يُعَشَّرُوا وَ يُحْشَرُوا وَ يُجَبُّوا. فَقَالَ # لَكُمْ أنْ َ تُعَشَّرُوا وَ تُحْشَرُوا وَ خَيْرَ فِي دِينٍ لَيْسَ فِيهِ رُكُوعٌ[. أخرجه أبو داود.و»المُرَادُ بِالْحَشْرِ« جَمْعُهُمْ إلى الْجِهَادِ وَالنَّفِيرِ إلَيْهِ .
وَبِقَوْلِهِ: »تُعَشَّرُوا« أخَذَ الْعُشُورَ مِنْ أمْوَالِهِمْ صَدَقَةً.وَبِقَوْلِهِ: وَ» يُجَبُّوا« بِفَتْح الْجِيم وَضَمِّ الْبَاءِ الْمُوَحَّدَةِ الْمُشَدَّدَةِ وَأصْلُ التَّجْبِيَةِ أنْ يَقُومَ ا"نْسَانُ مَقَامَ الرَّاكِعِ وَأرَادُوا أنَّهُمْ َ يُصَلُّونِ قَالَ الْخَطَابِي: وَيُشْبِهُ أنْ يَكُونَ إنَّمَا سَمَحَ لَهُ بِالْجِهَادِ وَالصَّدَقَةِ ،نَّهُمَا لَمْ يَكُونَا بَعْدَ وَاجِبَيْنِ فِي الْعَاجِلِ ،نَّ الصَّدَقَةَ إنَّمَا تَجِبُ بِانْقِضَاءِ الْحَوْلِ، وَالْجِهَادَ إنَّمَا يَجِبُ بِحُضُورِهِ، وَأمَّا الصَّةُ فَهِىَ رَاتِبَةٌ فَلَمْ يُجْزَ أنْ يَشْتَرِطُوا تَرْكَهَا .

2. (4296)- Osman İbnu Ebi'l-As (radıyallahu anh) anlatıyor: "Sakif hey'eti geldiği zaman, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanına indiler. Aleyhissalâtu vesselâm onları mescidde ağırladı, tâ ki kalplerini daha bir rikkate getirip müessir olsun.
Onlar (müslüman olup bey'at yapmak için) öşür alınmamasını, cihada çağrılmamalarını ve namazın kendilerine farz kılınmamasına şart koştular. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Sizden öşür alınmasın, cihada da çağrılmayın. Ama rükusuz (namazsız) bir

dinde hayır yoktur" buyurdu." [Ebû Dâvud, Harâc 26, (3026).][169]

-4297 -3- وَعَنْ وَهْبِ بْنِ مُنَبِّهِ قَالَ:]سَألتُ جَابِراً رَضِيَ اللّهُ عَنْه عَنْ شَأنِ ثَقِيفٍ إذْ بَايَعَتْ. فقَالَ: اِشْتَرَطَتْ أنْ َ صَدَقَةَ عَلَيْهَا وَ جِهَادَ، وَأنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللّهِ # يَقُولُ: سَيَصَّدَّقُونَ وَيُجَاهِدُونَ إذَا أسْلَمُوا[. أخرجه أبو داود .

3. (4297)- Vehb İbnu Münebbih anlatıyor: "Bey'at yaptıkları zaman Sakif'in durumu ne idi?" diye sordum.

"Sadaka (zekat=vergi) vermemeyi, cihad etmemeyi şart koştular" dedi ve Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "(Onlar gerçek manada müslüman olunca, kendiliklerinden) zekat da verecekler, cihâda da katılacaklar!" dediğini işittiğini söyledi." [Ebû Dâvud, Harâc 26, (3025).] [170]

AÇIKLAMA:

1- Taif gazvesi, Hevazin seferinin peşinden yapılan gazvelerdendir. Hevazin'de bozguna uğrayan müşriklerin bir kısmının Taif'e sığındığını belirtmiştik. Bunların peşine bizzat Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) düşerek Şevval ayı içerisinde Taif önlerine gelir. Müstahkem kaleler içinde yer alan Taifliler, bir yıllık ihtiyaçlarını tedârik etmiş olarak kapılrını kapayıp, müdafaaya geçerler. Müslümanları çekirge sürüsü gibi çok kesif ok yağmuruna tutarlar. Birçok müslümanlar oklara hedef olup yaralanırlar, oniki kişi de şehid düşer. Said İbnu'l-Âs ve Abdullah İbnu Ebî Ümeyye şehidler arasında yer alır. Bir ara ordugâhın yeri değiştirilir.

Hiçbir netice alınmadan 18 gün kuşatma sürdürülür, mancınıklarla taş atılır. Resulullah üzüm bağlarının kesilip yakılmasını emreder.

Taifliler, Allah ve aradaki rahm (akrabalık) adına yakma işini terketmelerini rica ederler. Resulullah: "Allah ve rahm adına o işi bırakıyorum" cevabını verir, ricayı kabul eder.

Müslümanlara katılacak kölelerin azad edileceği ilan edilir. Bir kısım köleler iltica ederler. Bunları müslümanların yanına vererek İslâm'a öğrenmeleri sağlanır.[171]

Taif kuşatmasının devamı veya kaldırılması için, Resulullah Ashabıyla istişare

eder. Nevfel ibn Muaviye (radıyallahu anh): "Bunlar bir deliğe tıkılmış tilki gibidir. Beklersen fethedersin, beklemezsen de bir zarar yapacakları yok, (Çünkü her taraf İslam'a girdi, tek ve yalnız kaldılar, mecburen sana gelecekler)" der.
Resulullah muhasarayı kaldırmaya karar verir ve Hz. Ömer'le ilan ettirir. Ashab "Fethetmeden gidilir mi!" diye itiraz eder. Sadedinde olduğumuz birinci hadis, bu itirazı aksettirir. Bunun üzerine Resulullah, "öyleyse sabah mukatele edelim, saldıralım" der ve saldırırlar, hiç bir müsbet netice alınmaz, üstelik yaralananlar olur. Bundan sonra gitme emri Ashabı da sevindirir, böylece kuşatma kaldırılır.
Üçüncü rivayet (4297), bir müddet sonra Resulullah'la bey'at yapmak, müslüman olmak üzere kendiliklerinden gelen heyetin hikayesini aksettirir. Görüldüğü üzere bu hey'et mağlublar olarak gelmedikleri için nazlanmak, bir kısım tavizler koparmak havasındadırlar. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm),onların taleblerinden, henüz imanın yeteri ölçüde kalblerine girmediğini, daha ziyade siyasi bir itaat manasında bir antlaşma, bir İslamlaşma peşinde olduklarını anlar. Gerçek imanın girmesiyle kendiliğinden ortadan kalkacak imtiyazlar tanır: Cihada katılmamak, Öşür vermemek gibi. Halbuki cihad bir mü'min çin en çok arzu edilen şeydir. Öşür de öyle. Bunlar başka suretle telafi edilemeyicek kıymetli ibadetlerdir. Ancak Resulullah "namaz kılmamak", "zina etmek" gibi talebleri reddeder.
Şunu da belirtelim ki, Taiflilerin taleb ettikleri tavizlerin hepsini sadedinde olduğumuz rivayet aksettirmiyor. Başka rivayetlerde onların şu şartları ileri sürdükleri belirtilir:

1- Namazdan muaf olmalıdırlar.

2- Zekattan muaf olmalılar.

3- Tâif şehri haram olmalı.

4- Cihada katılmamalılar.

5- Putları yıkılmamalı.

6- Zina yasak olmamalı.

7- Faizli alışveriş serbest olmalı.

8- Alkollü içkiler yasak olmamalı.

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu tekliflerle gelen bir heyeti mescidde misafir eder. Hatta bir kısım müslümanlar, "Bunlar müşriktir, necistir, mescide nasıl sokulur?" gibi itirazlarda bulunurlar. Aleyhissalâtu vesselâm "Allah'ın arzını hiç bir şey kirletmez" cevabında bulunur. Taiflileri mescidde ağırlamasının

sebebi, sadedinde olduğumuz hadiste "kalplerine daha müessir olmak için" denmiştir. Yani, orada okunan Kur'ân'ı dinleyecekler, Resûlullah'ın vaazlarını dinleyecekler, müslümanların konuşmalarına ve davranışlarına şahid olup bir şeyler öğrenecekler. Böylece İslâm'ı daha yakından, daha mükemmel öğrenme fırsatı bulacaklar. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselam)'ın onları mescidde ağırlamaktan maksadı budur. Resûlullah onları bir müddet Medine'de tutar. Bu esnada her akşam, hiç aksatmadan belli bir saatte gelir, onlarla meşgul olur onlara İslâm'ı öğretirdi.
Sonunda, "Putu siz yıkmayın, biz yıktırırız; zina insanın şerefine yakışmaz; namazsız dinde hayır yoktur" diyerek tekliflerin bir kısmını hemen reddetmiş, cihada katılma ve zekat verme mecburiyetini kaldırmış, Tâif şehrini haram ilan edebileceklerini söylemiştir. İçki hususunda cevabı ne idi kaynaklarımız temas etmez. Faiz hususunda geçici müddet için ruhsat tanıdığı yapılan yirmiiki maddelik antlaşmadan anlaşılmaktadır.[172]
Ashab, cihad ve zekat gibi iki mühim esastan nasıl muaf tutulabilecekleri hususunda hayrete düşmüş ise de, hadiste görüldüğü üzere, Resûlullah tarafından "...kendiliklerinden." bu vecibe ifa edilecektir diye açıklanır. Gerçekten de bir müddet sonra isteyerek zekatlarını ödediler, cihâda katılmak için müracaatta bulundular: Hz. Ebû Bekir'in mürdetlere karşı çıkardığı orduda Taifli bir gönüllüler birliği mevcut idi.[173]

* HÂLİD İBNU VELİD RADIYALLAHU ANH'IN BENİ CEZİME'YE GÖNDERİLMESİ

-4298 -1- عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قَالَ:]بعثَ رَسُولُ اللّهِ # خَالِداً إلى بَنِى جَذِيمَةَ فَدَعَاهُمْ إلى ا‘‘سْم. فَلَمْ يُحْسِنُوا أنْ يَقُولُوا أسْلَمْنَا. فَجَعَلُوا يَقُولُونَ: صَبأنَا صَبأنَا، وَجَعَلَ خَالِدٌ يَقْتُلُ مِنْهُمْ وَيَأسِرُ، وَدَفَعَ إلى كُلِّ رَجُلٍ مِنَّا أسِيرَهُ حَتّى إذَا كَانَ يَوْمٌ أمَرَ خَالِدٌ أنْ يَقْتُلَ كُلُّ رَجُلٍ مِنَّا أسِيرَهُ. فَقُلْتُ: وَاللّهِ أقْتُلُ أسِيرِى، وَ يَقْتُلُ رَجُلٌ مِنْ أصْحَابِى أسِيرَهُ. حَتّى قَدِمْنَا عَلى رَسُولِ اللّهِ # فَذَكَرْنَاهُ لَهُ فَرَفَعَ يَدَيْهِ وَقَالَ: اللّهُمَّ إنِّى أبْرَأُ إلَيْكَ مِمَّا صَنَعَ خَالِدٌ مَرَّتَيْنِ[. أخرجه البخاري والنسائي.»صَبأَ« إذَا خَرَجَ مِنْ دِينٍ إلى غَيْرِهِ .

1. (4298)- İbnu Ömer (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Hâlid radıyallahu anh'ı Benî Cezîme'ye gönderdi. (Yurdlarına varınca Hâlid) onları önce İslâm'a dâvet etti. Onlar "müslüman olduk!" demeyi güzel söyleyemediler, "Sâbî olduk, Sâbiî olduk!" dediler. Hâlid de onları öldürmeye, esir etmeye başladı. Bizden her bir askere esîrini verdi. Sonra bir gün geçince, herkese esirini öldürmeyi emretti. Ben:
"Vallahi ben esîrimi öldürmem! Arkadaşlarımdan da kimse esîrini öldürmez!" dedim. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelince, durumu haber verdik. Ellerini kaldırıp:
"Allah'ım, Hâlid'in yaptığından beriyim!" dedi ve bunu iki sefer tekrar etti." [Buhârî, Megâzî 58, Ahkâm 35; Nesâî, Âdabı'l-Kudât 16, (8, 237).][174]

AÇIKLAMA:

1- Bu seriyye, Mekke Fethi'nin hemen akabinde, Huneyn'e çıkmazdan önce şevval ayında vukûa geldi. Hâlid'in emrinde 350 asker vardı. Gidiş gayeleri İslâm'a davet idi, savaş değil.

2- "Sâbiî oldu" ifadesi, İslâm'ın başından beri müslüman oldu mânasında kullanılmış idi. Bu tabirin yaygınlaşmış olmasına binaen Benî Cezîmeliler, İbnu Ömer'in ifadesiyle "müslüman olduk" demeyi güzel telaffuz edemedikleri için - ve sâbiî olduk demek daha kolay geldiği için-, sâbiî olduk diyerek imanlarını ilan ederler. Ancak Hâlid radıyallahu anh onların kasdını anlayamadığı için taarruza geçer, öldürmeye ve esir etmeye başlar.
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın "Allah'ım, Hâlid'in yaptığından berîyim" sözü, Hâlid'in, iyi tahkik etmeden, alelacele muhataplarının küfrüne hükmetmesi sebebiyledir Hâlid (radıyallahu anh)'ı aldatan husus, kelimenin zâhîri mânasıdır.
صَبَأْنَا "Bir dinden çıktık diğer bir dine geçtik" demektir.
Hadisin başka kaynaklarda gelen devamına göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hz. Ali'yi gönderip, yanlışlıkla öldürülen bu müslümanların her biri için fidye ödetmiştir.[175]

*** ABDULLAH İBNU HUZAFE ES-SEHMİ VE ALKAME İBNU MÜCEZZİZ ELMÜDLİCİ SERİYYESİ[176]**

4299 -1- عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قَالَ:]بَعَثَ رَسُولَ اللّهِ # سِرِيَّةً وَاسْتَعْمَلَ عَلَيْهِمْ رَجُ مِنَ ا'نْصَارِ وأَمَرهُمْ أَنْ يُطِيعُوهُ. فَغَضِبَ فقَالَ: أَلَيْسَ أَمَرَكُمْ النَّبىُّ # أَنْ تُطِيعُونِى؟ قَالُوا: بَلى. قَالَ: فَاجْمَعُوا لِى حَطَباً. فَجَمَعُوا فَقَالَ: أَوْقِدُوا نَاراً. فَأَوْقَدُوهَا. فقَالَ: ادْخُلُوهَا. فَهَمُّوا وَجَعلَ بَعْضُهُمْ يُمْسِكُ بَعْضاً وَيَقُولُونَ إنَّمَا فَرَرْنَا إلى النَّبىِّ # مِنَ النَّارِ فَمَا زَالُوا حَتّى خَمَدَتِ النَّارُ، فَسَكَنَ غَضَبُهُ. فَبَلَغَ النَّبىَّ #. فقَالَ: لَوْ دَخَلُوهَا مَا خَرَجُوا مِنْهَا إلى يَوْمِ الْقِيَامَةِ. َ طَاعَةَ فِى مَعْصِيَةِ اللّهِ، إنَّمَا الطَّاعَةُ فِى الْمَعْرُوفِ[. أخرجه الخمسة إ الترمذي .

1. (4299)- Ali İbnu Ebî Tâlib (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir seriyye gönderdi ve birliğin başına Ensâr' dan bir zat koydu ve askerlere komutanlarına itaat etmelerini emretti. (Sefer esnasında komutan, bir meseleden) öfkelenip:

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana itaat etmenizi emretmedi mi?"dedi. Hepsi de: "Evet emretti!" dediler.

"Öyleyse, dedi, derhal bana odun toplayın!" Hemen odun toplanmıştı. Bu sefer:

"Ateş atın!" emretti. Ashab (odun yığınına) ateş attı. Komutan:

"İçine girin!" emretti. Girmek üzere ilerlediler. Ancak birbirlerinden tutup:

"Biz, ateşten kaçarak Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a geldik (şimdi ateşe girmemiz olur mu?)" diyerek girmediler. Öyle durdular. Ateş söndü. Komutanın da öfkesi geçti. Bu vak'a Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a intikal edince:

"Eğer girselerdi, Kıyamet gününe kadar bir daha ondan çıkamazlardı! Allah'a isyanda (kula) itaat yok! Taat ma'ruftadır!" buyurdular! [Buhârî, Megâzi, 59, Ahkâm, 4, Haberu'l-Vâhid 1; Müslim, İmâret 40, (1840); Ebû Dâvud, Cihâd 96, (2625); Nesai, Bey'at 34, (7, 159).][177]

AÇIKLAMA:

1- Rivayette, komutanın kim olduğu ve hangi seriyyeye gönderildiği belli değildir. Hadisin Buhârî'deki veçhi böyledir Ancak, başka vecihlerinde, komutan(lar)ın ve serriyyenin mahiyeti ortaya çıkar. Fakat, bazı ihtilaflardan hâlî değildir. İbnu Sâd'ın kaydına göre bu hâdise dokuzuncu hicrî senenin Rebuülahir ayında cereyan eder. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a, Cidde yakınlarında

bir grup Habeşlilerin görüldükleri haberi ulaşır Bunun üzerine derhal 300 kişilik bir askeri birliği Alkame İbnu Mücezziz komutasında yola çıkarır. Birlik deniz kenarına kadar iner. Habeşliler onları görünce kaçarlar. Seriyyeden dönüşte, askerler evlerine dönme hususunda istîcâl gösterirler. Buna kızan Abdullah İbnu Huzâfe, acele edenlere ateş yaktırıp içine girmelerini emreder.
İbnu İshâk'a göre ise, bu kıssanın sebebi, Zû-Karad gazvesinde, Vakkas İbn Mücezziz'in öldürülmüş olması seebiyle, Alkame İbnu Mücezziz'in intikam almak istemesi, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın da onu bu seriyyeye göndermesidir.
Görüldüğü üzere, iki rivayet arasında te'lifi kolay olmayacak ihtilaf mevzubahis. İbnu Hacer, "İki ayrı seriyye olabilir" diyerek ihtilafı gidermeye çalışır. Nitekim bu ihtimali güçlendiren husus seriyye komutanlarının da farklı olmasıdır. Ayrıca "Ey iman edenler, Allah'a itaat edin, Resûle ve sizden olan emir sahiplerine de itaat edin) (Nisa 59) ayetinin Adullah İbnu Huzâfe hakkında indiğini ifade eden bir Buhârî hadisi de vak'aların farklı olduğuna delil kabul edilmiştir.[178]

*** HZ. EBU MUSÂ VE MUÂZ'IN YEMEN'E GÖNDERİLMESİ[179]**

-4300 -1- عَنْ أبِي مُوسى رَضِيَ اللّهُ عَنْه قَالَ:]بَعَثَنِى رَسُولُ اللّهِ # وَمُعَاذاً رَضِيَ اللّهُ عَنْه إلَى الْيَمَنِ. فقَالَ: ادْعُوا النَّاسَ، وَبَشِّرَا وَ تُنَفِّرَا، وَيَسِّرَا وَ تُعَسِّرَا، وَتَطَاوَعَا وَ تَخْتَلِفَا. فَقَدِمْنَا الْيَمَن، فَكَانَ لِكُلِّ وَاحِدٍ مِنَّا قُبَّةٌ يَنْزِلُهَا على حِدَةٍ، وَكَانَ يَتَزاوَرَانِ. فَأتى مُعَاذٌ أبَا مُوسى رَضِيَ اللّهُ عَنْهما فإذَا هُوَ جَالِسٌ فِي فِنَاءِ قُبَّتِهِ وَإذَا يَهُودِيٌّ قَائِمٌ عِنْدَهُ يُرِيدُ قَتْلَهُ. فَقَالَ: يَا أبَا مُوسى! مَا هذَا؟ فقَالَ: كَانَ يَهُودياً فَأسْلَمَ، ثُمَّ رَجَعَ إلى يَهُودِيَّتِهِ. فقَالَ: مَا أنَا بِجَالِسٍ حَتّى تَقْتُلَهُ، فقَتَلَهُ
ثُمَّ جَلَسَا يَتَحَدَّثَانِ فقَالَ: مُعَاذٌ: يَا أبَا مُوسى كَيْفَ تَقْرَأُ الْقُرآنَ؟ قَالَ: أتَفَوَّقُهُ تَفَوُّقاً عَلى فِرَاشِى، وَفِى صَتِى، وَعلى رَاحِلَتِى ثُمَّ قَالَ أبُو مُوسى لِمُعَاذٍ: كَيْفَ تَقْرَأُ أنْتَ؟ فقَالَ: سَأنَبِّئُكَ بذلِكَ، أمَّا أنَا فَأنَامُ ثُمَّ أقُومُ فَأقْرَأُ، وَأحْتَسِبُ فِى نُوْمَتِى مَا أحْتَسِبُ في قَوْمَتِى[. أخرجه الخمسة إ الترمذي.قَوْلُهُ: »أتَفَوَّقُهُ تَفَوُّقاً« أىْ أقْرَؤُهُ شيْئاً بَعْدَ شَىْءٍ وَوَقْتاً بَعْدَ وَقْتٍ، مَنْ فَوَاقَ النَّاقَةَ وَهُوَ أنْ تَحْلَبَ ثُمَّ تَتركَ سَاعَةً حَتّى تَدرَّ ثُمَّ تَحلّب .

1. (4300)- Ebû Musâ (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Beni ve Muaz (radıyallahu anh)'ı Yemen'e gönderdi ve şu tenbihte bulundu: "İnsanların dine (tatlılıkla) davet edin. Müjdeleyin, nefret ettirmeyin.Kolaylaştırın, zorlaştırmayın. Uyumlu olun geçimsiz olmayın.
"Biz Yemen'e vardık. Her ikimizin ayrı birer çadırı vardı, çadırlarımızı müstakilen kullanıyorduk. Birbirimize ziyaretlerimiz olur, (birleşirdik. Bir seferinde) Mu'âz, Ebû Musâ (radıyallahu anh)'a geldi. Ebû Musâ, çadırının önünde oturuyordu. Yanında [zincire vurulmuş], öldürmek istediği bir yahudi duruyordu.
"Ey Ebû Musâ, nedir bu manzara (ne oluyor?)" dedim.
"Bu bir yahudidir, müslüman olmuştu, tekrar yahudiliğe döndü" dedi.
"Sen onu öldürmeyince oturmayacağım!" dedim.Kalkıp öldürdü. Sonra oturup konuşmaya başladılar. Muâz (radıyallahu anh):
"Ey Ebû Musâ, Kur'an'ı nasıl okuyorsun?"diye sordu.
"Yatağımın üzerinde, namazımda, bineğimde zaman zaman (fırsat buldukça) parça parça okuyorum!" dedi. Sonra Ebû Musâ, Muâz'a:
"Ya sen nasıl okuyorsun?" diye sordu.
"Bunu sana bildireceğim: Ben uyurum, sonra kalkar Kur'an'dan okurum. Böylece uyanıkken ümid ettiğim sevabı uykumda da kazanacağımı ümid ederim" diye cevap verdi." [Buhârî, Megâzî 60, İcâre 8, İstitâbe 2, Ahkâm 7, 12; Müslim, Cihâd 7, (1733), Eşribe 71; Ebû Dâvud, Hudud 1, (4354, 4355, 4356, 4357); Nesâî, Tahâret 4, (1, 10).][180]

AÇIKLAMA:

1- Kitabımızın birinci cildinde (s. 452-453) Resulullah'ın Hz. Muâz'ı Yemen'e 9. hicrî senede hem muallim ve hem de müfettiş olarak gönderdiğine temas etmiş, bazı açıklamalar sunmuştuk. Sadedinde olduğumuz rivayet, Hz. Muâz'ın oradaki bir macerasını ve Kur'an okumada takip ettiği usulü aksettirmektedir.

2- Bu hadis, daha hicretin 9. yılında Yemen gibi merkeze uzak bir yerde, hadd tatbiki gibi, tamamen devlet otoritesinin ifadesi olan icraata şehadet etmesi yönüyle çok mânidardır. Bu oraların tam manasıyla merkeze bağlandığını, devlet teşkilatının ve devlet hakimiyetinin eksiksiz kurulduğunu gösterir.

3- Hz. Muâz şunu demek istiyor: "Ben geceyi cüzlere böldüm, bir cüzünde okuyup yoruluyorum, bir cüz'ünde de yatıp uyuyorum. İstirahat için uyumam, kuvvet toplayıp yeniden okuyabilmem içindir. Bu sebeple istirahatle geçen zamanımda da, okuyarak geçirdiğim zamanın sevabını aynen rahmet-i ilahiye'den bekliyorum."

4- İbnu Hacer, Ebû Musa el-Eş'arî'ye Sıffın hadisesindeki hakemliği sebebiyle dil uzatan bir kısım Hâricî ve Rafizilere bu hadis vesilesi ile bir cevap verir. Faidesine inanarak kısmen alıyoruz:"
TENBİH: Ebû Musa (radıyallahu anh)'ın Yemen'e gönderilmesi Tebük gazvesinden sonra idi. Çünkü, (radıyallahu anh)'ın Tebük seferinde Resulullah'la birlikte oldğu bilinmektedir. Bu hadisle, Ebû Musâ'nın alim ve fetânet sahibi, hâzık bir kimse olduğuna istidlal edilmiştir. Eğer böyle olmasaydı Aleyhissalâtu vesselâm onu emir olarak tayin etmezdi." Resullah'tan sonra Ebû Musa'ya Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali'nin itimad edip vazife verdiklerini belirten İbnu Hacer şöyle devam eder: "Hariciler ve Rafizilere gelince, onlar Ebû Musâ (radıyallahu anh)'a ta'n ederler ve gaflet isnad ederler, fetânet sahibi olmadığını söylerler. Sebep de Sıffîn'de Hakem hadisesinde ondan sâdır olan durumdur. İbnu'l-Arabî ve başkaları der ki: "Gerçek şu ki, böyle bir vasfın ona nisbet edilmesini haklı çıkaracak birşey ondan sâdır olmamıştır. Ondan vaki olan hükmün özü şu idi: Sıffînde iki taraf arasında çok şiddetli bir ihtilaf gördüğü için, meselenin çözümünü, hayatta kalan Bedir ve benzeri gazvelere katılmış büyük sahâbelerden müteşekkil bir heyetin istişare ile çözmesine havale etmenin uygun olacağına içtihad etmişti. Ancak iş, bilinen şekle döküldü." [181]

* ALİ İBNU EBÎ TALİB VE HÂLİD İBNU VELİD'İN YEMEN'E GÖNDERİLMESİ[182]

4301-1- عَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قَالَ:]بَعَثَ رَسُولُ اللّهِ # عَلِيًّا إلى خَالِدٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما لِيَقْبِضَ مِنْهُ الْخُمُسَ فَأعْطَاهُ فَاصْطَفَى عَليٌّ مِنْهَا سَبِيئَةً. فأصْبَحَ وَقَدِ اغْتَسَلَ لَيٍّ وَكُنْتُ أبْغَضُ عَلِيًّا. فَقُلْتُ لِخَالِدٍ: أ تَرَى إلى هَذَا؟ فَلَمَّا قَدِمْنَا عَلى رَسُولِ اللّهِ # ذَكَرْتُ لَهُ ذلِكَ فَقَالَ: يَا بُرَيْدَةُ اَتَبْغَضُ عَلِيًّا؟ قُلْتُ: نَعَمْ قَالَ: تُبْغِضْهُ، فَإنَّ لَهُ فِى الْخُمُسِ أكْثَرَ مِنْ ذلِكَ[. أخرجه البخاري.»ا‘صْطِفَاءُ« اختيارُ، وهو افتعالٌ من صفوة الشّيْءِ: أى خياره

وخالصه.»والسَّبِيئَةَ« ا'مة التي سُبِّيَتْ، وإنَّمَا أبْغضَ بُريدةُ عليًّا 'نَّهُ ظَنَّ أنَّهُ أَخَذ مَاليس له، فلمّا أعلمه رسولُ اللهِ # أن الَّذِى أَخَذَهُ دون حقّه أحبّه .

1. (4301)- Hz. Büyerde (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Hz. Ali (radıyallahu anh)'ı, humusu (ganimetin beşte birini) almak üzere Hâlid'e gönderdi. Hâlid (radıyallahu anh), humsu ona verdi. Ali, ondan (kendine) bir cariye seçti. Ali, geceleyin gusül yapmış olarak sabaha erdi. Ali'ye kızmıştım. Hâlid (radıyallahu anh)'a:
"Şunu görmüyor musun?" diye söylendim. Sonra da Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelince durumu anlattım.
"Ey Büyerde! buyurdular, sen Ali'ye kızıyor musun?"
"Evet!" dedim.
"Kızma! buyurdular, zira onun humustaki hissesi aldığından fazladır." [Ondan sonra Ali en çok sevdiğim insan oldu.]" [Buhârî, Megâzi, 61.] [183]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayette, Hz. Hâlid'in savaşta elde ettiği ganimetin taksimi için Hz. Ali'nin vazifelendirildiği görülmektedir. Veda Haccı'ndan önce gerçekleştirilen bu seferden Hz. Ali hacc esnasında dönüp bir kısım develer getirecek ve Veda Haccına iştirak edecektir. Haccla ilgili bölümde bunu anlatmıştık. İşte bu taksim sırasında ganimetler arasında yer alan -ve hadisin başka vecihlerinde cariyelerin en güzeli olduğu belirtilen- bir cariyeyi kendine seçen Hz. Ali'nin şikayet edildiğini, Resulullah'ın böyle bir seçimi normal karşıladığını görmekteyiz. Üstelik Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) "Ali'nin humustaki hakkı bundan da fazla" buyurur. Humus ganimetin beşte birlik kısmıdır. Devlet hissesidir. Âl-i Beyt, humustan pay alır. Hz. Ali, Âl-i Beyt'ten olduğu için, o da hisse sahibidir.

2- Hadisin ortaya koyduğu bir problem var; Hz.Ali, cariyeyi kendisi için seçtiğinin gecesinde temasta bulunuyor. Halbuki istibrası (rahmin hamilelikten hâlî oluşunun sübûtu) aranmalı idi. Bu da bir hayız dönemi temas etmemeyi beklemeyi gerektirir. Bu soruya şu açıklama getirilmiştir: Cariye bâkire olabilir. Nitekim daha önce geçtiği üzere bâkire için istibra aranmaz. Veya Hz. Ali'nin câriyesi hayızdan yeni çıkmış olabilir. Çünkü cariyelerin istibrası, bir hayız müddetidir.

3- Hadiste dikkat çeken bir husus: Ashabın Resulullah'a bağlılığı; nefret, muhabbet gibi tamamen his dünyasına, iç âlemine müteallik hususlarda bile Aleyhissalâtu vesselâm'ın yönlendirici rolü.. Hadiste, Büreyde Hz.Ali'ye nefret etmekte olduğu halde, Resulullah'ın "Hz.Ali'ye kızma, sen onu sev" manasındaki ifadelerinden sonra, Ali, nazarında insanların en sevgilisine dönüyor.

4- İbnu Hacer: "Hadiste, Hz. Peygamberin kızı üzerine cariye almanın caiz olduğunun delili var!" der. Çünkü Aleyhissalâtu vesselâm, Hz. Ali'nin Hz. Fâtıma (radıyallahu anhümâ) üzerine evlenmesini yasaklamıştı.[184]

*** ZÜ'L-HALASA GAZVESİ**

-4302-1- عَنْ جَرِيرِ بْنِ عَبْدِاللّهِ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قَالَ:]قَالَ لِى رَسُولُ اللّهِ # أَ تَرِيحُنِى مِنْ ذِى الْخَلصَةِ، وَكَانَ بَيْتاً فِى خَثْعَم يُسَمَّى الْكَعْبَةَ الْيَمَانِيَّةَ. فَانْطَلَعْتُ فِى خَمْسِينَ وَمِائَةِ فَارِسٍ مِنْ أحْمَسَ، وَكَانُوا أصْحَابَ خَيْلٍ، وَكُنْتُ َ أثْبُتُ عَلى الْخَيْلِ، فَضَرَبَ عَلَى صَدْرِى حَتّى رَأيْتُ أثَرَ أصَابِعِهِ فِى صَدْرِى، وَقَالَ: اللَّهُمَّ ثَبِّتْهُ وَاجْعَلْهُ هَادِياً مَهْدِيًّا. فَانْطَلِقَ إلَيْهَا فَكَسَّرَهَا وَحَرَّقَهَا[. أخرجه الشيخان وأبو داود.»ذو الْخَلْصَةِ« قِيلَ كَانَ اِسْمُ صَنَمٍ لِدَوْسٍ، وكَانَ فِي ذلِكَ الْبَيْتِ، وَقِيلَ ذُو الْخَلْصَةِ هُوَ الْبَيْتُ الَّذى كَانَ لِخَثْعَمٍ بِالْيَمَنِ يَحُجُّونَ إلَيْهِ تَشْبِيهاً بَيْتَ اللّه الْحَرَامَ .

1. (4302)- Cerîr İbnu Abdillah (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), bana: "Beni, Zü'l-Halasa'dan kurtarmaz mısın?" buyurdu. Bu, Has'amda bir bina idi. el-Kabetu'l-Yemâniyye denmekte idi. Ahmes kabilesinden yüzelli atlı ile oraya vardım. Ahmesliler at besleyen insanlardı. Ben ise at üzerinde duramıyordum. [Durumu Resulullah'a söyledim.] Aleyhissalâtu vesselâm göğsüme vurdu; öyle ki, parmaklarının izni göğsümün üzerinde gördüm. Sonra:
"Allah'ım, Cerir'i (atının üstünde) sabit kıl, onu hidayete ermiş ve hidayet edici kıl!" buyurdu. Ben gittim, onu kırdım ve yaktım." [Buhârî, Megazî 62, Cihâd 154, 162, Menâkibu'l-Ensâr 21, Edeb 68, Da'avâd, 19; Müslim, Fedâilu's-Sahâbe 137; Ebû Dâvud, Cihâd 172, (2772).][185]

AÇIKLAMA:

1- Bizzat rivayette açıklandığı üzere Zü'l-Halasa, içerisinde put bulunan bir binanın adıdır. Yani dahilinde cahiliye putlarından biri yer alan bir tapınak, Halasa, üzüm asması gibi başka ağaçlara sarılıp çıkan bir bitkidir. Akik gibi kırmızı meyveleri vardır, hoş kokuludur. Müberred, bu tapınağın yerine, müslümanların, civar ahâlinin ihtiyacı için büyük bir câmi yapıldığını kaydetmiştir.

Has'am ise, Yemen'de bir kabile adıdır. Kendilerini Has'am İbnu Enmâr'a nisbet ederler. Bu binânın Ka'be'yi takliden onun yerini almak düşüncesiyle inşa edildiğini belirtir. Esasen el-Ka'betu'l-Yemaniye diye isimlendirilmiş olması da yapılış gayesini gösterir. Sahiheyn'in Kitâbu'l-Fiten'de, Ebû Hüreyre (radıyallahu anh)'tan kaydettikleri bir hadiste geçen Zü'l-Halasa'nın başka birput olduğu, sadedinde olduğumuz hadiste geçen Zü'l-Halasa ile ilgili olmadığı belirtilir. Bu ikinci rivayet şöyle: "Devs kabilesinin kadınlarının popoları Zü'l-Halasa etrafında titremedikçe kıyamet kopmaz."

2- Bu düzmece Ka'beyi yıktırmak için Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bölge halkından ve eşraftan olan Cerir (radıyallahu anh)'ı seçmiştir. "Bizi kurtar" şeklindeki tercümemizin aslı "Bize kalb rahatı kazandır" şeklindedir.

3- Hâkim'in el-İklil'de kaydına göre, Cerir İbnu Abdillah (radıyallahu anh), Benî Becile ve Beni Kuyeşr kabilelerinden 100 kadar adamla Resulullah'a gelirler. Aleyhissalâtu vesselâm Beni Has'am'dan sorar. Cerir, İslâmî davete icabet etmediklerini söyler. Aleyhissalâtu vesselâm, 300 kadar da Ensar vererek beraber geldiği kimselerin başına Cerir'i komutan yaparak oraya gönderir. "İslâm'a davet edip üç gün bu daveti tekrarlayacaksınız. Girerlerse müslümanlıklarını kabul edeceksiniz ve Zü'l-Halasa putunu yıkacaksınız; kabul etmezlerse kılıçtan geçireceksiniz" buyurur.

4- Bu sefere katılanların miktarı, rivayetlerde farklı rakamlarla ifade edilmiştir.

5- At üzerinde duramadığını söyleyen Cerir'e, Resulullah dua eder ve -bir başka rivayette- eliyle tepeden kalçaya kadar hem ön (yüz) ve hem de arka (sırt) cihetineden sıvazlar.[186]

*** ZATÜ'S-SELASİL GAZVESİ**

4303 -1- عَنْ أبِي عُثْمَانَ النَّهْدِى قَالَ:]بَعَثَ رَسُولَ اللهِ # عَمْرُو بْنَ الْعَاصِ عَلى جَيْشِ ذَاتِ السَّسِلِ. قَالَ: فأتَيْتُهُ فَقُلْتُ: أىُّ النَّاسِ أحَبُّ إلَيْكَ؟ قَالَ: عَائِشَةُ. قُلْتُ: وَمِنَ الرِّجَالِ؟ قَالَ: أبُوهَا. قُلْتُ: ثُمَّ مَنْ؟ قَالَ: عُمَرُ. فَعَدَّ رِجَاً. فَسَكَتُّ مَخَافَةَ أنْ يَجْعَلَنِى فِى آخِرِهِمْ[. أخرجه الشيخان .

1. (4303)- Ebû Osmân en-Nehdî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Amr İbnu'l-Âs (radıyallahu anh)'ı Zâtu's-Selasil ordusunun başında göndermişti.
Amr İbnu'l-As der ki: "(Ya Resûlulah) sana en sevgili insan kimdir?" dedim. "Aişe'dir!" buyurdular. Ben tekrar sordum:
"Erkeklerden kim?"
"Onun babasıdır!" buyurdular. Ben bir kere daha sorayım dedim:
"Sonra kim?"
"Ömer" buyurdular ve bazı erkek (adları) saydılar. Beni en sona atacak korkusuyla sükût edip başka sormadım." [Buhârî, Megazî 63, Fedâilu'l-Ashab 5; Müslim, Fedâilu'l-Ashâb 8, (2384).][187]

AÇIKLAMA:

1- Bu, hicretin 8. yılında Cemâziyelâhir ayında cereyan etmiş bir gazvedir. 7. yılda olduğu, Muta seferinden sonra cereyan ettiği de söylenmiştir. İbnu Sa'd'ın kaydına göre, Resulullah, Kudâ'a kabilesinden bir büyük grubun, Medine'yi basmak üzere toplanmakta olduklarını istihbar eder. Bunun üzerine derhal Amr İbnu'l-As'ı çağırıp beyaz bir sancakla Ensar ve Muhâcir'den 300 kişiyle yola çıkarır. Arkadan da Ebû Übeyde ile 200 kişilik takviye gönderir.

2- Bu gazveye Zâtu'sselasil (zincirliler) denmesinin sebebi, müşriklerin savaştan kaçmalarını önlemek için, birbirlerni zincirlerle bağlamalarından dolayıdır. Başka tahmin de söylenmiştir. Burası Vâdi'l-Kura'nın gerisinde Medine'ye 10 günlük mesafede bir yerdir. Bu sefer, "Lahm ve Cüzâm azvesi" diye de adlandırılmıştır. Lahm ve Cüz'âm iki büyük kabilenin ismidir.

3- Hadis, muhtelif vecihlerden, farklı ziyadelerle geliştir. Amr İbnu'l-As (radıyallahu anh)'ı bu soruya sevkeden husus, emrine verilen askeri birlikte Hz. Ebû Bekr, Hz. Ömer gibi büyüklük ve Resulullah'a yakınlıkları herkesçe bilinen

kimselerinde yer alması. Kendisi şöyle anlatır: "İçimden kendi kendime dedim: "Benim Resulullah nezdinde müstesna bir mevkim olmasaydı Hz. Ebû Bekr ve Hz. Ömer (radıyallahu anh)'nın da bulundğu bir ordunun başına beni koymazdı." Gidip önüne oturdum ve: "Ey Allah'ın Resûlü! Sana insanların en sevgilisi kimdir?" diye sordum..."
Yani Amr İbnu'l-As (radıyallahu anh) zanneder ki, kendisini Hz. Ebû Bekr ve Hz. Ömer'e komutan yapması, Resulullah nezdinde onlardan daha sevgili olduğnun delilidir. Ancak sorunca anlar ki, en başlarda yok.
Hadis bize şu mesajı vermektedir. Resulullah, kişilere bir kısım kritik vazife verirken, onların kendisine yakınlığına, muhabbetinin derecesine değil, öncelikle liyâkata bakıyordu. Nitekim, aynı gazve sırasında Amr'la Hz. Ömer arasında çıkan ihtilaflar, sefer dönüşü Resulullah'a intikal ettirilince, Amr'ı, her meseledeki tavrı sebebiyle takdir etmiştir. Şöyle ki:

* Arkadan yetişen Ebû Ubeyde bir kısım gerekçeler ileri sürerek imamlığa layık olduğunu söyler. Amr "Sen değil, ben komutanım, sen bana yardımcısın" der, imamlığı vermez. Hatta gece soğuktur, ihtilam olur, yıkanamaz, teyemmümle namaz kıldırır.

* Amr, bu gazve sırasında ateş yaktırmaz. Hz. Ömer bu yasağı uygun bulmaz, ihtilafa düşerler. Hz. Ebû Bekr: "Amr'ı bırak. Zira, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) onu başımıza harp sanatını öğretmeden koymaz" der. Bir başka rivayette Amr bu yasağa itiraz edenlere sert çıkar: "Kim ateş yakacak olursa içine atacağım!" der.

* Düşmanla karşılaşılır, Amr, hezimete uğratır. Askerlerden bir kısmı "peşlerine düşelim!" der. Amr kabuletmez.
Sefer dönüşü bu ihtilaflar Resulullah'a söylenir. Aleyhissalâtu vesselâm Amr'a niye öyle yaptığını sorar: Amr: "Ateş yakarak düşmana yerimizi haber vermeyi, sayımızın azlığı hususunda bilgi vermeyi hoş bulmadım. Takip etmeyi de "onların imdad kuvvetleri bulunabilir" endişesiyle terkettim" der. Resulullah her davranışını takdirle karşılar.

3- Bu rivayette Hz. Ebû Bekr, Hz. Ömer ve Hz. Aişe (radıyallahu anhum)'un faziletleri, diğer sahabelere nazaran faziletçe akdem oluşları açık şekilde gözükmektedir. Hadis, bu yönüyle Hz. Ali'nin akdem olduğunu iddia eden Şiilerin aleyhine, Ehl-i sünnet'in lehine şâhid olmaktadır.[188]

*** TEBÜK GAZVESİ**

-4304 -1- عَنْ أَبِي مُوسى رَضِيَ اللّهُ عَنْه قَالَ:]أَرْسَلَنِى أَصْحَابِى إلِى رَسُولِ اللّهِ # أَسْألُهُ الْحُمْنَ لَهُمْ فى جَيْشِ الْعُسْرَةِ وَهِىَ غَزْوَةُ تَبُوكَ. فَوَافَقْتُهُ وَهُوَ غَضْبَانُ وَ أَشْعُرُ. فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللّهِ أَصْحَابِى أَرْسَلُونِى إلَيْكَ لِتَحْمِلَهُمْ. فَقَالَ: واللّهِ أَحْمِلُهُمْ عَلى شَىْءٍ فَرَجَعْتُ حَزِيناً مِنْ مَنْعِ رَسُولِ اللّهِ # وَمِنْ مَخَافَةِ أَنْ يَكُونَ قَدْ وَجَدَ فِى نَفْسِهِ
عَلَيَّ، فرَجَعْتُ إلى أَصْحَابِى فَأَخْبَرْتُهُمْ بالَّذِى قَالَ؛ ثُمَّ أَرْسَلَ إلىَّ فقَالَ: خُذْ هَذَيْنِ الْقَرِينَيْنِ، وَهذَيْنِ الْقَرِينَيْنِ، هذَيْنِ الْقَرِينَيْنِ لِسِتَّةِ أَبْعِرَةٍ ابْتَاعَهُنَّ مِنْ سَعْدٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه حِينَئِذٍ فَانْطَلِقْ بِهِنَّ إلى أَصْحَابِكَ. فَقُلْ: إنَّ اللّه تَعالى، أَوْ إنَّ رَسُولَ اللّهِ # يَحْمِلُكُمْ عَلى هؤَءِ فَارْكَبُوهُنَّ. فَانْطَلَقْتُ إلى أَصْحَابِى بِهِنَّ. فَقُلْتُ: إنَّ رَسُولَ اللّهِ # يَحْمِلُكُمْ عَلى هؤَءِ، وَلكِنْ واللّهِ أَدْعُكُمْ حَتَّى يَنْطَلِقَ مَعِى بَعْضُكُمْ إلى مَنْ سَمِعَ مَقَالَةَ رَسُولِ اللّهِ # حِينَ سَألْتُهُ لَكُمْ وَمَنْعَهُ إيَّاىَ أَوَّلَ أَمْرِهِ. ثُمَّ إعْطَاؤُهُ إيَّاىَ بَعْدَ ذلِكَ تَظُنُّوا أَنِّى حَدَّثْتُكُمْ شَيْئاً لَمْ يَقُلْهُ. فقَالُوا: واللّهِ إنَّكَ عِنْدَنا لَمُصَدَّقٌ، وَلْنَفْعَلَنَّ مَا أَحْبَبْتَ فَانْطَلَقَ أَبُو مُوسى بِنَفَرٍ مِنْهُمْ حَتّى أَتُوا الَّذِينَ سَمِعُوا قَوْلَ النَّبِيِّ # فَحَدَّثُوهُمْ بِمَا حَدَّثَهُمْ بِهِ أَبُو مُوسى[. أخرجه الشيخان .

1. (4304)- Ebû Musa (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ashabım, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a usre (darlık) ordusu, yani Tebük Gazvesi sırasında yüklerini koyacakları deve hakkında sormam için beni gönderdiler.
Yanına vardığımda meğer öfkeliymiş de ben hissedememişim.
"Ey Allah'ın Resûlü, dedim, arkadaşlarım size, beni gönderdiler, kendilerine yük devesi vermenizi istiyorlar."
"Vallahi ben onlara hiçbir yük devesi veremem!" buyurdular. Ayrıldım, ama üzgündüm, hem yük devesi verilmeyişine, hem de bana kızmış olabileceği korkusuyla üzgündüm. Arkadaşlarımın yanına varıp Aleyhissalâtu vesselâm'ın söylediğini kendilerine haber verdim.
Sonra Resulullah bana birini [Bilâl'i] göndererek beni çağırdı ve:
"Şu çifti, şu çifti, şu çifti al! Bunları arkadaşlarına götür. Ve dedi ki: "Allah -veya Resulullah- sizi bunlarla taşıyacak, bunlara binin" dedi. Ben onları arkadaşlarıma götürdüm ve:

"Resulullah sizleri bunlarla taşıyacak. Lakin, vallahi sizden biri, sizin için ilk istediğim zaman, Resulullah'ın söylediğini ve vermem dediğini duyan birine gitmedikçe yakanızı bırakmam" dedim. Arkadaşlarım:
"Vallahi sen yanımızda (müttehem değilsin), doğru söylediğine inanıyoruz. Ama sen yine de dilediğini yap!" dediler. Ebû Musa, onlardan bir grupla gitti. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın önce söylemiş olduğu sözü işitenlere, vardılar. Bunlar Ebû Musa'nın kendilerine söylediği şeyleri aynen söylediler." [Buhârî, Megâzî 78, 74, Humus 15, Zebâih 26, Eymân 1, 4, 18, Kefâret 9, 10, Tevhid 56; Müslim, Eymân 8, (1649).][189]

-4305 -2ـ وَعَنْ وَاثِلَةَ بْنِ ا٬سْقَعِ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قَالَ:]نَادَى رسُولُ اللّهِ # فِى غَزْوَةِ تَبُوكَ فَخَرَجْتُ إلَى أهْلِى وَقَدْ خَرَجَ أوَّلُ صَحَابَةِ رَسُولِ اللّهِ # فَطَفَقْتُ فِي الْمَدِينَةِ أُنَادِى: أَ مَنْ يَحْمِلُ رَجُ لَهُ سَهْمُهُ؟ فَنَادَى شَيْخٌ مِنَ ا٬نْصَارِ فقَالَ: لَنَا سَهْمُهُ عَلى أنْ نَحْمِلَهُ عُقْبَةً وَطَعَامُهُ مَعَنَا. فَقُلْتُ: نَعَمْ قَالَ: فسِرْ عَلى بَرَكَةِ اللّهِ تَعالى قَالَ: فَخَرَجْتُ مَعَ خَيْرِ صَاحِبٍ حَتّى أفَاءَ اللّهُ عَلَيْنَا فأصابَنِى قَئِصُ فَسُقْتُهُنَّ حَتّى أتَيْتُهُ فَخَرَجَ. فَقَعَدَ عَلى حَقِيبَةٍ مِنْ حَقَائِبِ إبِلِهِ. ثُمَّ قَالَ: سُقْهُنَّ مُدْبِرَاتٍ ثُمَّ قَالَ: سُقْهُنَّ مُقْبِتٍ. فقَالَ: مَا أرَى قَئِصَكَ إ َّ كِرَاماً قُلْتُ: إنَّمَا هِىَ غَنِيمَتُكَ الَّتِى شَرَطْتُ لَكَ قَالَ: خُذْ قَئِصَكَ يَا ابْنَ أخِى، فَغَيْرَ سَهْمِكَ أرَدْنَا[. أخرجه أبو داود.يُقَال »حَمَلْتُ فَناً عُقْبَةً« إذَا أرْكَبْتُه وَقْتاً وَأنْزَلْتُهُ وَقْتاً فَهُوَ يعقب غَيْرَهُ فِي الرُّكُوبِ: أىْ يُجِىءُ بَعْدَهُ .

2. (4305)- Vâsile İbnu'l-Eska' (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Tebük Gazvesine katılmak için çağrıda bulundu. Ben hemen ehlime gittim. Gazveye gitmeye yöneldim. Resulullah'ın ashâbının ilk kısmı yola çıkmıştı bile, Medine'de seslenmeye başladım:
"(Ganimetten gelecek) hissesi taşıyana olacak bir kimseyi (devesiyle) taşıyacak bir kimse yok mu?" diyordum. Ensâr'dan yaşlı bir zât:
"Kendisini münâvebe ile bindirmem ve yiyeceğini de vermem karşılığında (savaştan elde edeceği) hissesi bize olmak kaydıyla götürürüm!" dedi. Ben:
"Anlaştık!" dedim. Ensârî:
"Öyleyse Allah'ın bereketi üzere yürü!" dedi. Böylece en hayırlı bir arkadaşla yola çıktım. Allah ganimetde nasib etti, hisseme bir miktar deve isabet etti.

Bunları sürüp, (beni devesine olan Ensariye) getirdim. Adam çıkıp devesinin havıdındaki çullardan biri üzerine oturdu, ve:
"Bu develeri sen geri sür!"dedi. Sonra tekrar:
"Sen bu develeri ileri sür, (bana getirme)!" dedi ve ilave etti: "Ben senin bu develerini değerli görüyorum" dedi. Vesile de:
"Bu başlangıçta anlaştığımız şarta göre senin ganimetin!" dedim. Ama Ensârî:
"Ey kardeşimin oğlu, ganimetini al. Ben senin bu maddi payını istememiştim (sevaba, manevi kazanca iştirak etmeyi düşünmüştüm)" dedi." [Ebû Dâvud, Cihad 123, (2676).][190]

AÇIKLAMA:

1- Tebük savaşını anlatmazdan önce, son hadisle ilgili bir noktayı açıklayalım:
Bu hadiste bir antlaşma mevzubahis: Cihada giden kimse emânet binek alacak mukabilinde, ganimetten terettüp edecek kimseyi binek sahibine verecek. Binek veren'in niyeti bu değilmişse de, anlaşılan bu dur. Bu esasa göre anlaşma yapılmıştır. Alimler böyle bir akit caiz mi değil mi? diye ihtilaf etmiştir. Ahmed İbnu Hanbel, atını ganimetin yarısı karşılığında veren kimse hakkında: "Bunda bir beis olmamasını ümid ederim" demiştir. Evzâî: "Ben bunu câiz görürüm" der. İmam Mâlik mekruh addeder. Şafiî mezhebine göre, atı ganimetteki pay karşılığı vermek caiz değildir. Böyle bir şey yaparsa, ona binme parası ne tutarsa o ödenir.

2- Tebük Gazvesi, hicretin dokuzuncu yılında, Receb ayında ve Veda Haccı'ndan önce yapılmıştır. Tebük, Medine-Şam şehri arasındaki mesafenin yarı yolunda yer alır. Medine'den ondört merhale uzaklıktadır.

3- Bu gazveye Gazvetü'l-Usre de denmiştir. Usre, sıkıntı, darlık manasına gelir. Bu isim ayet-i kerimeden alınmıştır. Zira, Tebük seferine temas eden âyette "Andolsun ki, Allah, sıkıntılı bir zamanda bir kısmının kalpleri kaymak üzere iken Peygambere uyan Muhacirlerle Ensârın ve Peygamberin tevbelerini kabul etti" (Tevbe 117).
Seferin bu vasıf alışı, son derece sıcak bir mevsimde yola çıkılmış olmasından, bineklerin azlığından kaynaklanıyordu. Ayrıca meyve mevsimi olduğundan, kimse sefere çıkmak istemiyor, meyveleriyle beraber olmak istiyordu. Seferin sıkıntılı olmasının bir sebebi de bu idi. Nitekim Ka'b İbnu Mâlik bu yüzden sefere katılamamıştı. Ordu kalabalıktı, ihtiyaç miktarı suyu ve yiyeceği taşımak

müşkil idi. Çok kere susuzluk çekilmiş, develerin kesilip hörgüçlerindeki su sıkılıp içilmiştir. Binme, yiyecek gibi başka sıkıntılar da olmuş, netice itibariyle "sıkıntılı" manasına Gazvetu'l-Usre denilmiştir. Resulullah'ın gerek suyun ve gerekse yiyeceğin bereket kazanmasıyla ilgili mucizeleri bu sefer sırasında fazlaca görülmüştür.
Tebük isminin bir göze ismi olduğu kabul edilir. Ancak suyu pek azdır. Aleyhissalâtu vesselâm abdest alır, suyunu gözeye boşaltır. Göze zengin bir çeşme haline gelir ve bütün ordu su ihtyacını oradan görür.

4- Bu gazveye çıkış sebebi, Medine'ye gelen bir haberdir. Şam'dan Medine'ye zeytinyağı getiren Nebâtiler "Rumların müslümanlara karşı büyük bir ordu hazırladığı, bunlara Lahm, Cüzzâm, Gasân gibi henüz İslâm'a girmeyen diğer Arapların da katıldığı, öncü birliklerin Belkâ'ya kadar geldiği haberini getirirler." Aleyhissalâtu vesselâm derhal sefer kararı verir ve halka hazırlanmalarını ilan eder. Başta Mekke olmak üzere bütün taşradaki müslümanlara, kabilelere, sefer hazırlığı yapmalarını bildirir. Nereye gidileceğini, düşmanın azametini açıkca belirtir. Tâ ki ona göre hazırlansınlar. Bazı rivayetlerde, Tebük seferine kadar bütün seferlerde asıl hedefin söylenmediği, hep başka yerler söylenerek gizlendiği kaydedilmiştir. Fakat Tebük seferinde "Düşmanın kuvveti, sıcaklığın şiddeti, mesafenin uzaklığı sebebiyle hedef gizlenmedi.
Seferin sebebini anlamada Taberânî'nin şu rivayetini kadetmede fayda var.
"Hristiyan Araplar Herakliyus'a şöyle yazarlar: "Peygamberlik iddia ederek çıkan şu adam var ya! Helâk oldu. Kıtlığa maruz kaldılar, malları da helâk oldu."
Bunun üzerine Herakliyus, Kıbâd adında bir şefin komutasında 40 bin kişilik bir ordu hazırladı.Haber Resulullah'a ulaşınca, harekete geçti."
O sıralarda gerçekten İslâm devleti henüz güçlü değildi. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), herkesi imkanı nisbetinde sadaka vermeye, bağışa davet etti. Herkes bir şeyler veriyordu. Zenginler daha çok veriyordu. Hz. Osman Şam'a kervan göndermiş idi. "Ya Resulullah bu ikiyüz deve semeriyle, çuluyla bağışımdır. İkiyüz okiyye de (para veriyorum" dedi. Bir başka riayette onun bağışı 300 deve, 1000 dinar altın idi. Hz. Ebû Bekr mevcut malının hepsini, Hz. Ömer yarısını bağışladı.
Resulullah bu sefere imkan nisbetinde çok kimsenin katılmasını istiyor, mazereti olmadıkça kimsenin geride kalmamasını emrediyordu. 80 küsür münafık özür beyan etti, onlara izin verdi. Bedevilerden de bir o kadarı özür beyan ettilerse de onlara izin vermedi. Ciddi bir mazereti olmayan birkaç müslüman da katılmadı. Anak sefer dönüşü bu dört kişiyi Resulullah cezalandırdı, Allah'tan af âyeti

gelinceye kadar cemiyetten tecrid etti. Elli gün kadar hayat burunlarından geldi. [191] Bu seferde yedi kişi de bekkâun (ağlayanlar) diye şöhret kazandılar. Bunlar pek fakir kimselerdi. Resulullah'a müracaatla, katılabilmek için binek istediler. Aleyhissalâtu vesselâm "Yok, veremem" deyince ağlayarak ayrıldılar. Müslümanları, o devrin süperine ezdirmek ümidiyle yahudiler de şamataya, halkın moralini bozmaya başlarlar. Rivayete göre: "Ey Muhammed, derler. Eğer sâdık bir peygambersen, haydi Suriye'ye git! Orası mahşer (kurulacak) yerdir. Peygamberler diyarıdır." Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bunun üzerine Şam'a (Suriye'ye) gitmek düşüncesiyle sefer açar, Tebük'e gelir. Tebük'e vâsıl olunca şu ayet nazil olur: "Memleketinden çıkarmak için seni neredeyse zorlayacaklardı. O takdirde senin ardından onlar da pek az kalabilirlerdi..."(İsra 76)
5- Resulullah'ın ordusu be seferde 30 bin kişiye ulaşır. Atlıların sayısı da 10 bini bulur.
Resulullah Tebük'te 20 gün kalır, Rumları bekler. Herakliyus o sırada Humus'tadır.
Eyle'nin şefi Yuhanna İbnu Rü'be gelerek Hz. Peygamber'le sulh antlaşması yapar, cizyeye bağlanır. Verecekleri cizye 300 dinardır. Ezruh şefi ile 100 dinara sulh yapılır. Cerbe, Makma halkı ile, mahsullerinin yarısı karşlığında sulh yapılır.
Resulullah burada iken Hâlid ibnu Velid'i 420 atlı ile Dûmetu'l-Cende şefi Ukaydir İbnu Abdilmelik'e gönderir. Bu, Kinde hıristiyanlarındandır. Hâlid, Resulullah'ın önceden söylediği gibi, Ukeydir'i öküz avlarken yakalar. Resulullah'a getirir. Onun da hayatı bağışlanır. 2800 deve, 400 mızrak cizye olarak alınır. Resulullah humus aldıktan sonra gerisi askerlere dağıtılır.
Burada yirmi gün kadar beklendiği halde ne Herakliyus, ne de Hıristiyan Araplardan kimse savaşa cesaret edip gelemez. Resulullah Medine'ye döner.
Dönüş sırasında Vâdi'l-Müşakkak'ta, duası bereketine, sızıntı halinde akan bir su, orduya yetecek berekete ulaşır.
Medine'ye yaklaşınca Mescid-i Dırâr'ın haberini alır. Mâlik İbnu'd-Duhşum'u göndererek yaktırır.
6- Tebük seferi, çok kârlı bir sefer olmuştur.
* Sıkça müslümanlara endişe kaynağı olan, Bizans heyulasının korkulacak bir şey olmadığı ortaya çıkmıştır. "Geldik, geliyoruz!" diye hava sıkan veya münâfık ve yahudilerce "Geldiler! Gelecekler, müslümanları ezecekler!" gibi moral bozucu tesirler hasıl eden propagandalara kaynak olan Bizans'ın ne olduğu

anlaşılmış oldu; Bizans süperi, meğerse, artık pençeleri dökülmüş, dişleri sökülmüş, adaleleri çözülüp güçsüz kalmış ve hatta mefluç hale düşmüş bir arslan; arslan postuyla yapılmış bir korkuluk haline gelmiş de bilinmiyormuş. Böylece anlaşılmış oldu. Resulullah'ın Tebük seferiyle meydanlardan kaçtığı görülen Rum'un üzerine müslümanlar cesaretle gidecek, o da çekile çekile İstanbul'un surlarına kadar gerileyecek; Suriye, Irak, Mısır, Anadolu birer birer İslam'ın yed-i beyzâsına teslim olacaktır. Son kalıntılarını da Fatih İstanbul'dan atacaktır.

* Bizans'a karşı yapılan bu seferin ruhlarda nasıl bir rahatlama hâsıl ettiği şuradan da anlaşılmalıdır: Sefer dönüşü müslümanlar İbnu Sa'd'ın kaydına göre, "Artık cihad bitti!" diye silahlarını satmaya başlarlar. Bu durum Resulullah'a ulaşınca: "Deccal çıkıncaya kadar ümmetimden bir grup Allah yolunda cihâda devam edecektir" buyurarak silahı bırakmayı yasaklar.
Müslümanları bu havaya getiren husus, kanaatimizce şu idi: Hicaz ve çevresi yani Arap yarımadası şirkten temizlenmiş müşrik korkusu kalmamıştı. Müslümanları yukarıda temas ettiğimiz üzere, Rum korkutuyordu. Tebük seferi'yle Rum'un ne olduğu anlaşılıp, Bizans'ın müslümanlara komşu vilayetleri de cizyeye bağlanınca sanki korkacak bir şey kalmamıştı, İslâm hedefine ulaşmıştı. Ama Resulullah'ın misyonu, insanlığın tamamına mesaj götürmekti. Müslümanlar yeni hedeflere, yeni fetihlere hazırlanmalıydı. Resulullah rahavete düşülmemesi, cihad mevzuunda gevşekliğe sapılmaması için gerekli tedbirleri alacak, yeni hedefler gösterecektir.

* Tebük Seferi, İslam cemiyetinde münafıkların hâla varolmaya devam ettiğini ortaya koydu. Bir kısım ayetler onların bu vesile ile ortaya koydukları haller üzerine inmiştir. Şöyle ki:

** Münafık şeflerden biri sefere katılmamak için, bahane olarak, Resulullah'a: "Gittiğim takdirde Bizans kadınlarına dayanamam. Beni fitneye atma" manasına gerekçeler ileri sürmüştü. Hakkında şu ayet indi (meâlen): "Onlardan, "bana izin ver, beni fitneye düşürme"diyen vardır. Bilin ki onlar zaten fitneye düşmüşlerdi..." (Tevbe 49)

** Bazıları halka, "sıcakta sefere mi çıkılır!" diye mâni olmaya çalışmıştı. Haklarında şu âyet indi: "Allah'ın peygamberinin hilafına (sefere çıkmayıp, Medine'de geri kalanlar, oturup kalmalarına sevindiler. Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla cihad hoşlarına gitmedi. "Sıcakta savaşa çıkmayın" dediler. De ki: "Cehennem ateşi daha sıcaktır." Keşke bilseydiler" (Tevbe 81).

** Sefer sırasında da bir kısım fitnelere tevessül ettiler. Birisi şu: "Resulullah'ın devesi kaybolmuştu. Münâfıklardan biri: "Muhammed size semadan haber getirdiğini iddia eder, ama devesinin nerede olduğunu bilmez!" der, teşviş çıkarmaya çalışır. Resulullah işitince: "Vallahi ben gaybı bilmem, Allah'ın bana bildirdiğini bilirim. Devem falanca vadide, yuları bir ağaca takılmıştır, gidin getirin" der. Aynen dediği gibi çıkar.

** Medine'de kalan münafıklar, müslümanlardan ayrı olarak bir araya gelebilmek için kendilerine mahsus, hususi bir mescid yaparlar. Kur'an-ı Kerim ifadesiyle bu, Mescid-i Dırar'dır. Bu hususta şu âyet nazil olur: "Zarar vermek, inkâr etmek, müminlerin arasını ayırmak, Allah ve peygamberine karşı savaşanlara daha önceden gözcülük (casusluk) yapmak üzere bir mescid kurup, "Biz sadece iyilik yapmak istedik" diye yemin edenlerin yalancı olduklarına şüphesiz ki Allah şâhiddir. Ey Muhammed o mescide hiç girme. İlk gününden beri Allah'a karşı gelmekten sakınmak için kurulan mescidde bulunman daha uygundur.." (Tevbe 107).

** Tebük'le ilgili mühim hadiselerden biri savaşa izinsiz, mazeretsiz katılmayan üç müslümanla ilgili olarak gelen ayettir. Resulullah bu üç kişiyi insanlarla konuşmaktan, insanların herhangi bir hizmetine mazhar olmaktan yasaklamıştı. Bir nevi içtimâî boykota mahkum edilmişlerdi. Bütün genişliğine rağmen yeryüzünü pek daraltan, çok sıkıntılı bir elli günden sonra onların affını ilan eden ayet gelir: "Bütün genişliğine rağmen yer onlara dar gelerek, nefisleri kendilerini sıkıştırıp, Allah'tan başka sığınacak kimse olmadığını anlayan savaştan geri kalmış üç kişinin tevbesini de kabul etti..." (Tevbe 118) [192]

---

[1] Bu hususu, Hicretle ilgili bölümün sonunda, daha derin bir tahlile tabi tutarak, sabır, hicret ve savaşın şartlara göre hedefe götüren farklı -fakat aynı müessiriyette- vasıtalar olduğunu göstereceğiz.

[2] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/83-85.

[3] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/85.

[4] Burada Bedr gazvesine kadar olanları çok kısa olarak tanıtacağız. İleride bunlar hakkında daha geniş bilgi gelecek.

[5] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/85-86.

[6] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/86.
[7] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/86.
[8] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/87.
[9] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/87.
[10] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/87.
[11] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/88-89.
[12] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/89-91.
[13] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/92.
[14] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/92-93.
[15] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/93.
[16] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/93.
[17] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/94.
[18] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/94.
[19] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/95.
[20] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/95-96.
[21] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/96.
[22] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/97.
[23] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/97-98.
[24] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/98-99.
[25] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/99.
[26] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/100.
[27] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/100-101.
[28] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/101-102.
[29] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/102.
[30] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/103.
[31] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/103-105.
[32] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/105-106.
[33] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/106.

[34] Bu antlaşma metnini Hicret'le ilgili bölümün Umumî Açıklama kısmında kaydedeceğiz.

[35] Az ileride Hendek savaşı anlatılacak (4259-4268. hadisler).

[36] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/106-108.

[37] Humus, ganimetten alınan beşte bir devlet payıdır. Daha önce genişçe açıklandı.

[38] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/108-110.

[39] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/111-112.

[40] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/112-114.

[41] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/115.

[42] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/116-117.

[43] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/118.

[44] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/118-119.

[45] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/119.

[46] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/119-120.

[47] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/121-123.

[48] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/123-124.

[49] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/124.

[50] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/125.

[51] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/125.

[52] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/126.

[53] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/126.

[54] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/126.

[55] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/127.

[56] Rebaiyye, iki öndişle köpek dişi arasındaki dişe denmektedir. Dilimizde onun ayrı bir ismi yoktur.

[57] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/127-128.

[58] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/128-133.

[59] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/133-134.

[60] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/134.

[61] Bir rivayette şöyle denir: "Ve aleykesselâm ya Hubeyb. Onu Kureyş katletti" der.

[62] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/136-138.

[63] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/138-140.

[64] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/140.

[65] Bu sözü, malından hayırda bulunması teklif edildiği zaman, Kârun söyler.

[66] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/141-142.

[67] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/143.

[68] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/144-145.

[69] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/146.

[70] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/146-147.

[71] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/147.

[72] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/148.

[73] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/149-150.

[74] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/150-151.

[75] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/151.

[76] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/151-154.

[77] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/154-157.

[78] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/158.

[79] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/158-159.

[80] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/159.

[81] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/159.

[82] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/159-161.

[83] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/162.

[84] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/162.

[85] (Zû-Karad ve Hayber Gazveleri de burada zikredilir.)

[86] Bahsin sonunda bu zât hakkında bilgi verilecek.

[87] Lât, Kureyş ve Sakîf'in tapındığı belli başlı putlardan biri idi. "Annenin bezrini yala" şeklinde sebbetmek, Cahiliye Araplarında bir küfür çeşidi idi.

[88] Vakidînin bir kıssasına göre, Mugîre İbnu Şu'be müslüman olmazdan önce, Sakîf'in Benî Mâk kabilesinden 13 kişiye Mısır Melikî Mukavkıs'ı ziyaret ederler. Mukavkıs, Mugîre dışında hepsine iltifatta bulunur, ikramlar yapar. Kendisine ayırım yapılmasına kızan Mugîre, dönüşte yol esnasında içip sarhoş olup uyuyan arkadaşlarını öldürür, mallarını gasbeder. Bu hâdise, Benî Mâlik'le Mugîre'nin kabilesi olan el-Ahlâf'ın arasını açar. Amcası Urve İbnu Mes'ud, Mugîre'nin cinayetinin gerektirdiği 13 kişilik diyet ödeme cezasını üzerine alarak hâdiseyi yatıştırır ve onu ödemeye çalışır. Urve bu hâdiseye âtıf yapmaktadır.

[89] Bu rivayete göre, mezkur âyetler, Ebu Basîr hâdisesiyle ilgili olarak nâzil olmuş gözükmektedir. Halbuki 798 numaralı hadiste açıklandığı üzere (3.cilt s. 247), Resûlullah'a ani baskın yapmak için gelen 80 kişilik bir müşrik grubunun yakalanması üzerine inmiştir.

[90] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/172-181.

[91] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/181-182.

[92] "Sa', ile sendere kilesi ölçelim." Sa' küçük bir ölçektir. Sendere ise büyük ölçek demektir. Çabuk mânasına da gelir. Az bir güçle çok iş yaparım veya az zamanda çok iş yaparım gibi mânalara gelir.

[93] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/191-197.

[94] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/198.

[95] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/198.

[96] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/198-201.

[97] Süheyl, kolay mânasına gelen sehl kökünden gelen bir isimdir. Resûlullah'ın güzel isimle tefe'ülde bulunduğuna kaç sefer temas ettik.

[98] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/201-202.

[99] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/202-203.

[100] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/203.

[101] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/203-205.

[102] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/205-206.

[103] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/206-207.

[104] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/207-208.

[105] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/208-209.

[106] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/209-210.

[107] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/210-211.

[108] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/211-213.

[109] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/214-215.

[110] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/215.

[111] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/216.

[112] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/216.

[113] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/217.

[114] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/218-219.

[115] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/219-220.

[116] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/221.

[117] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/221-222.

[118] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/223-224.

[119] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/225.

[120] Bu ifadeyi, İbnu Hacer, başka sahih rivayetlere muhalif bulur. O, rivayetlere göre, "Halid radıyallahu anh Mekke'nin aşağı kısmından, Resûlullah yukarı kısmından şehre girmiştir. Muhacirlerin başında olan Zübeyr de yukarı kısmından, Kedâ'dan girmiştir..."

[121] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/226-228.

[122] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/228.

[123] İbnu Hatal, af dışı ilan edilenlerden biri idi. Az ileride fethi anlatırken temas edeceğiz.

[124] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/229.

[125] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/230.

[126] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/230-231.

[127] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/231.

[128] Bu bahisle ilgili geniş açıklama daha önce yapıldı (1408.hadis, 5.cilt, s. 513-521).

[129] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/232.

[130] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/233.

[131] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/233.

[132] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/234.

[133] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/234.

[134] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/234-235.

[135] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/235-237.

[136] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/237.
[137] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/237.
[138] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/237.
[139] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/237-238.
[140] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/238.
[141] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/238.
[142] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/238.
[143] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/238.
[144] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/238-239.
[145] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/239.
[146] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/239.
[147] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/240.
[148] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/240-242.
[149] Mekke sulh yoluyla mı, savaşla mı fethedildi, ihtilaflıdır. Ganimet kılınmaması sulh yoluyla fethedildi diyenlere delil olmuştur. Ancak ulemânın ekseriyeti savaş yolu ile fethedildiği, ancak, affedilerek ganimet kılınmadığı, fethedilen her beldenin ganimet kılınmasının vecîbe olmadığı, bunun başka beldelerde de uygulandığını söylemişlerdir. Teferruata girmeyeceğiz. mağlup tarafın insanı daima esir edilmiş, malı da ganimet.Mekke, sinesinde barındırdığı mukaddes emânetin hürmetine, kandan ve yağmadan korunmuştur. Resulullah o ilahi emanetin yani Ka'be mukaddesinin hürmetine, en azılı düşmanları olan Kureyşlileri de o mukaddesi muhafaza ve ona bakımda sebkat eden hizmetleri hatırına aff-ı umumiye mazhar etmiştir.Tabiî ki bu beklenmeyen bir şeydir.Kureyşliler, ilk vehlede, Resulullah'tan, böyle bir zafer kendilerine müyesser olması halinde, müslümanlara yapacakları muameleye paralel bir muamele beklemiş olmalılar.Nitekim bu endişe, bu babta kaydedilen hadislerde bile görülmektedir. Hatta, rivayetlerin daha umumi bir değerlendirilmesine gidilecek olsa, bu meselede, Medine menşe'li Ensâr ile, Mekke menşe'li muhacirler arasında bile bir fark görmek; Medinelilerin, buranın fethini de diğer fetihler gibi görmeye mütemâyil; Mekke menşelilerin ise şehrin kandan ve yağmadan korunmasına mütemâyil olduklarını görmek mümkündür.Söz gelimi, 4278 numaralı Urve hadisinde Medineli Sa'd İbnu Mu'âz, Ebû Süfyân'a:"Ey Ebû Süfyân! Bugün, savaş günüdür, bugün Ka'be'nin helal addedileceği gündür!" der.Bu rivayette (4278) açık değilse de, bir başka rivayette, Sa'd'ın ağzından çıkan bu cümlenin "bir muhacir tarafından" derhal Aleyhissalâtu vesselâm'a ulaştırıldığı belirtilir.Ebû Süfyân, Sa'd'ın bu sözü üzerine Resulullah'ın amcası Abbas'a, Resulullah nezdinde iltimasta bulunarak, şehrin "istihlâl"den yani "kan ve mal" yönüyle helal addedilmekten korumasını taleb eder: "Ey Abbas, (Sen Mekkelisin, üstelik Resulullah'ın amcasısın, müslüman da oldun). Bugün muhafaza vazifesi yapacağın en iyi fırsat. Göreyim seni (şehri yağmalatma!)" der. Bir başka rivayet, Abbas'ın bu endişeyi çoktan hissettiğini, Mekke'ye zorla değil, halkına emân verilerek girilmesinin yollarını aradığını, bu maksadla şehre haber gönderecek bir oduncu bulmak üzere Resulullah'ın atına binerek gezintiye çıktığını, Erâk Vadisi'ne gelince Ebû Süfyan ve diğer iki arkadaşına rastladığını belirtir.
[150] Bu husus kaynaklarımızda ihtilaflıdır. Resûlullah, Sa'd'dan alınan bayrağı oğlu kAys'a veya Zübeyr'e

vermiş olmalıdır. İbnu Hacer şöyle te'lif eder: "Ali, Sa'd'dan alınca, Aleyhissalâtu vesselâm Sa'd'ın gücenmiş olabileceğini düşünerek, Sa'd'ın oğlu Kays'a vermiştir. Sonra da Sa'd, oğlu Kays'ında Resûlullah'ın hoşuna gitmeyecek bir davranışı olabilir endişesiyle Resûullah'a müracaat ederek, sancağı ondan almasını taleb etmiştir. Bunun üzerine sonunda Aleyhissalâtu vesselâm Zübeyr'e vermiştir." Zübeyr'in de Mekkeli olduğu mâlum."Kavmi" ne kötülük yapmaması için başta Ebu Süfyan olmak üzere, Mekkelilerin Resûlullah'a muhtelif müracaatları olmuştur. Bunu şiir okuyarak yapan "kadın" da vardır. Resûlullah, Ebu Süfyan'a, Sa'd'ın "Bugün harb günüdür..." sözüne bedel: "Bugün rahmet, merhamet günüdür. Ey Ebu Süfyan Allah Kureyş'i aziz kılacaktır" diyerek teselli verdiğini görüyoruz.

[151] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/242-245.

[152] Bu hususta geniş açıklama ve kaynaklar için İslâm'da Çevre sağlığı adlı kitabımız görülebilir.

[153] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/245.

[154] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/245-246.

[155] Belki de diye ifade edebildiğimiz tereccî'nin Allah ve Resûlü'nün kelamında, ihtimalî değil, kesin vukû'u ifade ettiği usul kaidasidir (İbnu Hacer).

[156] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/246-249.

[157] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/249.

[158] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/249-251.

[159] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/252-253.

[160] **Tulekâ:** Talîk'in cem'idir. Mekke fethedilince esir durumuna düştüğü halde Hz. Peygamber'in esir muamelesi yapmayıp, azad ettiği Mekke halkı. İçinde müslüman olmayanlar da vardı.

[161] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/254.

[162] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/255-256.

[163] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/256.

[164] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/257.

[165] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/257-260.

[166] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/261-262.

[167] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/262.

[168] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/263.

[169] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/264.

[170] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/264.

[171] Bu meselede geniş bilgi 1. ciltte geçti: S. 456-457.

[172] Bunların hikayesi Ka'b İbnu Mâlik'in uzun bir rivayeti olarak daha önce kaydedildi. 654. Hadis

(4,14).
[173] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/265-267.
[174] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/267-268.
[175] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/268.
[176] Buna Serriyyetü'l Ensâri de denmiştir.
[177] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/269.
[178] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/269-270.
[179] Veda Haccından önce.
[180] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/271-272.
[181] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/272.
[182] Veda Haccından önce.
[183] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/273.
[184] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/274.
[185] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/275.
[186] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/275-276.
[187] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/276-277.
[188] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/277-278.
[189] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/279-280.
[190] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/280-281.
[191] Bunların hikayesi Ka'b İbnu Malik'in uzun bir rivayeti olarak daha önce kaydedildi. 654. Hadis (4/14).
[192] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/281-286.

GIYBET VE NEMÎME (SÖZ TAŞIMA) BÖLÜMÜ

GIYBET VE SÖZ TAŞIMA

UMUMİ AÇIKLAMA:

1- Gıybet, İbnu'l-Esir'e göre, "kişiyi, gıyabında kötü bir haliyle zikretmektir. Şayet zikredilen kötü hal o adamda yoksa bu gıybet olmaz bühtân olur. Bühtân, insana, onda bulunmayan bir kötülüğü nisbet etmek olunca gıybetten daha kötü bir davranıştır. İslam dini, insanlara verdiği ehemmiyetin bir gereği olarak, şahsiyetleri korumaya ayrı bir itina göstermiştir. Kişinin temel haklarından biri olan "ırz" şahsiyetin başta gelen unsurlarından biridir. Şu halde gıybet yasağını kişinin ırzını koruma tedbirlerinden biri olarak mütalaa edebiliriz.

2- Gıybet, ferd ve cemiyet hayatında müthiş yaralar açtığı için, mühim bir içtimâî marazdır. Ehemmiyeti sebebiyle, yasaklama işi bizzat Kur'ân-ı Kerim'de ele alınmış, Resulullah pekçok hadisleriyle mü'minleri bundan zecretmiştir. Bu bölümde hadislerden bazılarını göreceğiz.
Kur'ân-ı Kerim'in gıybet telakkisini, onun ruhuna uygun vüs'atte kavrayabilmek için ilgili ayeti yer ettiği muhteva içerisinde değerlendirmek kanaatindeyiz. Yani, gıybeti yasaklayan Hucurât suresinin 12. ayeti'ni tek başına okumayıp en az iki ayet önceden 10. ve 11. ayetten itibaren okumalı ve 13. ayetin sonuna kadar devam etmelidir. Bu dört ayette yer verilen meseleler bir birine yakın ve bir diğerini tamamlayıcı mahiyettedir. Mesela 13. ayette yasaklanan ırkçılık düşüncesini gıybet yasağının bir devamı, bir vechi görmek, ırkçılığı bir nevi gıybet anlamak mümkündür. Mezkur âyetler şöyle bir tablo ortaya koyar:
10. ayet: Mü'minlerin kardeş olduğunu ifade eder.
11. âyet: Mü'minler birbirleriyle alay etmemelidirler.
12. âyet: Mü'minler zanda ve gıybette bulunmasınlar.
13. âyet: İnsanlar bir kadınla bir erkekten yaratıldı, sonra kavimlere ayrıldılar, üstünlük takvadadır.

Bu pasajda işlenen temaların merkezini gıybet yasağı teşkil etmektedir. Şöyle ki: 10. ayette mü'minlerin kardeş olduğu belirtildikten sonra bu kardeşliği yaralayan durumlar meyanında 11. âyette alay etmek, 12. âyette ise zanda bulunmak ve gıybet etmek, 13. âyette ise ırkçılık zikredilmiş olmaktadır. Şu halde, Allah'ın belli bir maksadla yaratmış olduğu kavim kabile farkını, takvaya bakmadan

büyütmek bir nevi gıybet, hatta küllî bir gıybet olmaktadır. Örfen gıybet deyince muayyen bir kimsenin gıyabında onun kusurunun zikredilmesi anlaşılır. İnsanların yaptığı ırkçılık da küllî bir gıybettir, çünkü ırkî ayırım yapan kimse, kendi ırkdaşlarını üstün, gayrısını aşağı addetmiş olmaktadır. Halbuki ayette verilen ölçüye göre üstünlük takvadadır. Takvaya bakmadan, ırkî farklılığı esas alan ırkdaşını kayırmak gibi adaletsizliğe düşeceğinden 10. âyette ilan edilen kardeşlik de dinamitlenmiş olur.
Şimdi yukarIda temas ettiğimiz âyetlerin meallerini dikkatle takip edelim:
10. "Mü'minler kardeştirler; siz de kardeşlerinizin arasını düzeltin ve Allah'tan korkun ki rahmete erişesiniz."
11. "Ey iman edenler! Bir topluluk diğer bir topluluğu alaya almasın. Belki onlar kendilerinden daha hayırlıdır. Kadınlar da diğer kadınları alaya almasın. Belki onlar kendilerinden daha hayırlıdır. Birbirinizi ayıplamayın, birbirinize kötü lakablar da takmayın. İman ettikten sonra bir mü'mine fasıklık yakıştırmak ne kötüdür! Kim bu günahları işler ve tevbe etmezse işte onlar zalimlerin tâ kendisidir."
12. "Ey iman edenler! Zannın bir çoğundan kaçının. Çünkü zannın bir kısmı büyük günahtır. Birbirinizin gizli hallerini ve kusurlarını araştırmayın. Birbirinizi gıybet de etmeyin. Sizden biri, ölü kardeşinin etini yemekten hoşalnır mı? Bundan tiksinirsiniz. Öyleyse Allah'tan korkun. ŞYphesiz ki Allah tevbeleri kabul edici ve çok merhamet edicidir."
13. "Ey insanlar! Biz sizi bir erkekle bir kadından yarattık, sonra da, birbirinizi tanıyıp kaynaşasınız ve aranızdaki münâsebetleri bilesiniz diye sizi milletlere ve kabilelere ayırdık. Allah katında en şerefliniz, O'ndan en çok korkanınızdır. Muhakkak ki Allah herşeyi hakkıyla bilir, herşeyden hakkıyla haberdardır."[1]

3- Gıybetle İlgili Âyetin Açıklanması

Bediüzzaman merhum, gıybet ayetine nefis bir tahlil sunar. Aynen kaydediyoruz: "...Bir tek ayetin, mucizâne altı tarzda gıybetten tenfir etmesi; Kur'ân'ın nazarında gıybet ne kadar şen'î bir şey olduğunu tamamiyle gösterdğindenbaşka beyana ihtiyaç bırakmamış. Evet, Kur'an'ın beyanından sonra beyan olmaz; ihtiyaç da yoktur. İşte: "Sizden biri ölmüş kardeşinin etini yemeyi sever mi?" ayetinde altı derece zemmi zemmeder. Gıybetten altı mertebe şiddetle zecreder. Şu âyet bilfiil gıybet edenlere müteveccih olduğu vakit, manası gelecek altı tarzda oluyor. Şöyle ki:
Malumdur: Ayetin başındaki hemze sormak (âyâ) manasındadır. O "sormak" manası şu gibi ayetin bütün kelimelerine girer. Her kelimede bir hükm-ü zımmî

var.

* İşte birincisi, hemze ile der: Âyâ, sual ve cevap mahalli olan aklınız yok mu ki, bu derece çirkin bir şeyi anlamıyor.

* İkincisi: يُحِبّ lafzıyla der: Âyâ, sevmek ve nefret etmek mahalli olan kalbiniz bozulmuş mu ki, en menfur bir işi sever?

* Üçüncüsü اَحَدُكُمْ kelimesiyle der: Cemaatten hayatım olan hayat-ı içtimaiye ve medeniyetiniz ne olmuş ki, böyle hayatınızı zehirleyen bir ameli kabul eder?

* Dördüncüsü اَنْ يَأكُلَ لَحْم kelamiyle der: İnsaniyetiniz ne olmuş ki: böyle canavarcasına arkadaşınızı diş ile parçalamayı yapıyorsunuz?

* Beşincisi: اَخِيهِ kelimesiyle der: Hiç rikkat-i cinsiyeniz, hiç sıla-i rahminiz yok mu ki, böyle çok cihetlerle kardeşiniz olan bir mazlumun şahs-ı mânevisini insafsızca dişliyorsunuz? Ve hiç aklınız yok mu ki, kendi azanızı kendi dişinizle divane gibi ısıryorsunuz?

* Altıncısı: مَيْتاً kelamiyle der : Vicdanınız nerede? Fıtratınız bozulmuş mu ki, en muhterem bir halde bir kardaşenize karşı etini yemek gibi en müstekreh bir işi yapıyorsunuz?

Demek şu âyetin ifadesiyle ve kelimlerin ayrı ayrı delâletiyle zemm ve gıybet aklen ve kalben insaniyeten ve vicdanen e fıtraten ve milliyeten mezmumdur.

İşte bak: Nasıl şu âyet, icazkârane altı mertebe zemmi zemmetmekle, icazkârâne altı derce o cürümden zecreder. Gıybet, ehl-i adavet ve hased ve inadın en çok istimal ettikleri alçak bir silahtır. İzzet- i nefis sâhibi bu pis silaha tenezzül etmez. Nasıl meşhur bir zât demiş: Yâni: "Düşmanıma gıybetle ceza vermekten nefsimi yüksek tutuyorum ve tenezzül etmiyorum. Çünkü gıybet, zayıf ve zelil ve aşağıların silahıdır."

Bediüzzaman gıybet hakkında bazı teknik bilgi de verir:

"Gıybet odur ki: Gıybet edilen adam hazır olsa idi ve işitse idi, kerâhet edip darılacaktı. Eğer doğrusu ise, zaten gıybettir. Eğer yalan dese, hem gıybet, hem iftiradır. İki katlı çirkin bir günahtır.

Gıybet, mahsus birkaç maddede câiz olabilir:

Birisi: Şekva suretinde bir vazifedâr adama der, tâ yardım edip o münkeri o kabahati ondan izale etsin. Ve hakkını ondan alsın.

Birisi de: Bir adam onunla teşrik-i mesai etmek ister. Senin ile meşveret eder. Sen de sırf maslahat için garazsız olarak, meşveretin hakkını eda etmek için desen: "Onun ile teşrîk-i mesâi etme. Çünkü zarar göreceksin."

Birisi de: “Maksadı, tahkir ve teşhir değil, belki maksadı, târif ve tanıttırmak için dese: “O topal ve serseri adam filan yere gitti”

Birisi de: O gıybet edilen adam fâsık-ı mütecâhirdir. Yani fenalıktan sıkılmıyor belki işledği seyyiatla iftihar ediyor, zulmü ile telezzüz ediyor, sıkılmayarak aşikâre bir surette işliyor.

İşte bu mahsus maddelerde garazsız ve sırf hak ve maslahat için gıybet caiz olabilir. Yoksa, gıybet, nasıl ateş odunu yer bitirir; gıybet dahi amel-i sâlihayı yer bitirir.

Eğer gıybet etti veyahut isteyerek dinledi, o vakit اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لَنَا وَلِمَنْ اغْتَبْنَاهُ demeli, sonra gıybet edilen adama ne vakit rastgelse "Beni helal et" demeli."[2]

4- Gıybet edene nasıl mukabele etmeli?

Gıybet mevzuunda mühim bir husus, gıybeti edilen kimsenin, işitmesi halinde gıybet edene karşı takınacağı tavırdır. Bu da onun gıybetini yapmalı mı?

4325 numarada gelecek hadiste "haksız yere" tabiri, gıybet edilen kimseye bir hak tanımakta ise de gıybete gıybetle mukabele çok muhataralı bir davranıştır. Çünkü Kur'ân-ı Kerim bize yapılana ancak misliyle mukabele etmeye izin vermiş, haddi aşmayı haram kılmış ve karşılık vermeyip "sabretme"nin hayırlı olacağını irşad buyurmuştur. (Bakara 194; Nahl 126). فَمَنِ اعْتَدٰى عَلَيْكُمْ فَاعْتَدُوا عَلَيْهِمْ بِمِثْلِ مَا اعْتَدٰى عَلَيْكُمْ ve وَاِنْ عَاقَبْتُمْ فَعَاقِبُوا بِمِثْلِ مَا عُوقِبْتُمْ بِهِ وَلَئِنْ صَبَرْتُمْ لَهُوَ خَيْرٌ لِلصَّابِرِينَ Hatta Resulullah da: لَىُّ الْوَاجِدِ يُحِلُّ عُقُوبَتَهُ وَعِرْضَهُ "Borcunu zamanında ödemeyen, cezayı da ırzını da helal kılar" buyurarak alacaklının böylesi kimselere borç ödemedeki kötülüğünü zikretmek suretiyle gıybetini tecviz etmiştir.

Ancak, gıybet meselesinde mislini bulmak, haklı olunan sınırda durmak oldukça zordur. Haddi tecâvüz ederek zarara düşme ihtimali fazladır. Bu sebeple, böyle muhataralı (riskli) bir hakkı kullanmaktansa, kârlı cihet olan "sabr"ı tercih etmek en selametli tavırdır. Bu hadiste "Fakirlik günün için ırzından karzda bulun" buyrulmuştur. Bunun manası: "Seni ayıplamak, zemmetmek suretiyle gıybet eden kimseye hemen mukabele etmeye, hakkını dünyada almaya kalkma. Karzda bulun (yani ödünç ver), onu fakir olacağın kıyamet gününde alırsın" demektir. Yani bağışlama tavsiye edilmektedir.

Bir başka hadiste "Allahım! Irzımı kullarına bağışladım" buyrulmuştur ki "Ben, ayıplanmasını bana helal kılacak şekilde hakkımda kötü söz sarfeden kimselere ırzımı bağışladım, mukabelede bulunmuyorum" demek olur.

Şu halde, bu meselede takip edilecek en selametli yol, gıybet ateşini sükut ve bağışlama suyu ile söndürmektir. Gıybete gıybetle mukabele, hayırları yiyip tüketen yangına körükle gitmektir.[3]

GIYBET EDENE NASIL MUKABELE EDİLMELİ?

-4321 -1- عَنْ أبِي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قَالَ:]قالَ رسُولُ اللّهِ # أتَدْرُونَ مَا الْغِيبَةُ؟ قَالُوا: اَللّهُ وَرَسُولُهُ أعْلَمُ. قَالَ: ذِكْرُ أحَدِكُمْ أخَاهُ بِمَا يَكْرَهُ. فقَالَ رَجُلٌ: أرَأيْتَ إنْ كَانَ فِي أخِي مَا أقُولُ؟ قَالَ: إنْ كَان فيهِ مَا تَقُولُ، فقَدْ اِغْتَبْتَهُ. وَانْ لَمْ يَكُنْ فىهِ مَا تَقُولُ فقَدْ بَهَتَّهُ[. أخرجه أبو داود والترمذي وصححه.»البهت« الكذبُ وافتراء على ا‘‘نسان .

1. (4321)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Gıybetin ne olduğunu biliyor musunuz?"
"Allah ve Resulü daha iyi bilir!" dediler. Bunun üzerine:
"Birinizin, kardeşini hoşlanmayacağı şeyle anmasıdır!" açıklamasını yaptı. Orada bulunan bir adam:
"Ya benim söylediğim onda varsa, (Bu da mı gıybettir?)"dedi. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Eğer söylediğin onda varsa gıybetini yapmış oldun. Eğer söylediğin onda yoksa bir de bühtanda (iftirada) bulundun demektir." [Ebû Dâvud, Edeb 40, (4874); Tirmizi, Birr 23, (1935); Müslim, Birr 70 (2589).][4]

AÇIKLAMA:

Görüldüğü üzere, Resulullah, gıybeti, hakkında konuşulan kimse işittiği takdirde hoşlanmayacağı bir vasfı ile onu anmak olarak tarif etmektedir. Bu vasfın onda olması şuçu hafifletmiyor. Olmaması, gıybetten de büyük olan iftirayı teşkil etmektedir. Gıybetle ilgili ülemânın sunduğu tarifler, aslını bu tariften almış olmalıdır.[5]

-4322 -2- وعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللهَ عَنْها قَالَ:]قَلْتُ يَا رَسُولَ اللهِ؟ حَسْبُكَ مِنْ صَفِيَّةَ قِصَرُهَا. قَالَ: لَقَدْ قُلْتِ كَلِمَةً لَوْ مُزِجَ بِهَا الْبَحْرُ لَمَزَجَتْهُ. قَالَتْ: وَحَكَيْتُ لَهُ إنْسَاناً. فَقَالَ: مَا أُحِبُّ أنِّى حَكَيْتُ إنْسَاناً وَإنَّ لِى كَذَا وَكذَا[. أخرجه أبو داود والترمذي .

2. (4322)- Hz. Âişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Ey Allah'ın Resûlü, sana Safiyye'deki şu şu hal yeter!" demiştim. (Bundan memnun kalmadı ve):
"Öyle bir kelime sarfettin ki, eğer o denize karıştırılsaydı (denizin suyuna galebe çalıp) ifsad edecekti" buyurdu. Hz. Âişe ilaveten der ki: "Ben Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a bir insanın (tahkir maksadıyla) taklidini yapmıştım. Bana hemen şunu söyledi:
"Ben bir başkasını (kusuru sebebiyle söz ve fiille) taklid etmem. Hatta (buna mukabil) bana, şu şu kadar (pek çok dünyalık) verilse bile!" [Ebû Dâvud, Edeb 40, (4875); Tirmizî, Sıatu'l-Kıyame 52, (2503, 2504).][6]

-4323 -3- وَعَنْ أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْه قَالَ:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَرَرْتُ لَيْلَةَ الْمِعْرَاجِ بِقَوْمٍ لَهُمْ أظْفَارٌ مِنْ نُحَاسٍ يَخْمِشُونَ بِهَا وُجُوهَهُمْ. فَقُلْتُ: مَنْ هؤُءِ يَا جِبْرِيلُ؟ فَقَالَ: هؤُءِ الَّذِىنَ يَأكُلُونَ لُحُومَ النَّاسِ وَيَقَعُونَ فِى أعْرَاضِهِمْ[.

3. (4323)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Mîrac gecesinde, bakır tırnakları olan bir kavme uğradım. Bunlarla yüzlerini (ve göğüslerini) tırmalıyorlardı.
"Ey Cebrâil! Bunlar da kim?" diye sordum:
"Bunlar, dedi, insanların etlerini yiyenler ve ırzlarını (şereflerini) payimal edenlerdir." [Ebû Dâvud, Edeb 40, (4878, 4879).][7]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste geçen "insanların etlerini yiyenler" tabiriyle, ayet-i kerimeye tevkifen gıybet edenler kastedilmektedir.

2- Bu kimselerin yüzlerini ve göğüslerini tırmalamakla cezalandırılmaları hususunda Tîbî şu açıklamayı yapar: "Yüz ve göğüs yolmak matem tutan kadınların vasfı olması münasebeti ile müslümanları gıybet edip şereflerini pâyimâl edenlere ceza kılınmıştır. Böylece bu iki sıfatın erkeklere yakışmadığı aksine en kötü halde ve en çirkin surette olan kadınların sıfatı oldukları iş'ar edilmiş olmaktadır."[8]

-4324 -4- وَعَنْ الْمَسْتُورَدِ رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أنَّ رَسُولَ اللّهِ # قَالَ: مَنْ أكَلَ بِرَجُلٍ مُسْلِمٍ أكْلَةً فَإنَّ اللّهَ يُطْعِمُهُ مِثْلَهَا مِنْ جَهَنَّمَ، وَمَنْ كُسِىَ ثَوْباً بِرَجُلٍ مُسْلِمٍ فَإنَّ اللّهَ يَكْسُوهُ مِثْلَهُ مِنْ جَهَنَّمَ. وَمَنْ قَامَ بِرَجُلٍ مَقَامَ سُمْعَةٍ وَرِيَاءٍ فَإنَّ اللّهَ يَقُومُ بِهِ مَقَامَ سُمْعَةٍ وَرِيَاءٍ يَوْمَ الْقِيَامَةِ[. أخرجهما أبو داود .

4. (4324)- Müstevred (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kim bir müslüman(ı gıybet ve şerefini payimal etmek) sebebiyle tek lokma dahi yese, Allah ona mutlaka onun mislini cehennemden tattıracaktır. Kime de müslüman bir kimse(ye yaptığı iftira, gıybet gibi bir) sebeple (mükâfaat olarak) bir elbise giydirilse, Allah Teâla Hazretleri mutlaka, onun bir mislini cehennemden ona giydirecektir. Kim de (malı, makamı olan büyüklerden) bir adam sebeiyle bir makam elde eder (orada salâh ve takva sahibi bilinerek para ve makama konmak için riyakarlıklara girer)se Allah Teâla Hazretleri Kıyamet günü onu mürâiler makamına oturtarak (rezil eder ve mürâîlere münasib azabla azablandırır.)" [Ebû Dâvud, Edeb 40, (4881).][9]

-4325 -5- وَعَنْ سَعِيدِ بْنِ زَيْدٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قَالَ:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ # إنَّ مِنْ أرْبَى الرِّبَا اِسْتِطَالَةَ فِى عِرْضِ الْمُسْلِمِ بِغَيْرِ حَقٍّ[. أخرجه أبو داود .

5. (4325)- Sa'îd İbnu Zeyd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Ribânın en kötüsü, haksız yere müslümanın ırzını (mânevî şahsiyetini) rencide etmektir." [Ebû Davdu, Edeb 40, (4876).][10]

AÇIKLAMA:

1- Ribanın en kötüsü diye tercüme ettiğimiz erbâ'rriba tabiri "en çok vebâle sebep olan", "en ziyade haram olan" gibi mübâlağalı bir mana ifade etmektedir. Burada kötülüğü zihinde tesbit edilmek istenen şey gıybettir. Çünkü ırzı rencide, gıybetle olur. Gıybetin bu kadar kötü olması, kişinin nazarında şerefin maldan daha kıymetli olmasından ileri gelir. Irzla kişinin manevi şahsiyetinin, içtimai itibar ve şerefinin kastedildiğini bir kere daha hatırlatabiliriz. İbnu'l-Esir, en-Nihaye'de: "Irz, insanın medh ve zemm yeridir. Nefsi de, selefi de veya durumunun taalluk ettiği bir başkası da olabilir" diye tarif ettikten sonra "kişinin nefsini ve hasebini (itibarını) koruyan, onu noksanlaşma ve yaralanmalardan koruyan yönü de dendi" diye açıklar. Hadiste Aleyhissalâtu vesselâm "Her müslümanın kanı, malı, ırzı bir diğer müslümana haramdır" buyrulmuştur. Şu halde, insanın kan ve maldan sonra gelen varlığı, onun ırzını teşkil etmektedir. İnsan ecdadıyla itibar kazanır, intisab ettiği cemaatle, köy veya şehri veya beldesiyle itibar kazanır, şeref duyar. Şu halde, yukarıdaki tarifteki medh ve zemm yeri tabiri ile insana itibar getiren, şeref kazandıran her hususun kastedildiğini anlamamız gerekir. Böylece kişiyi dolaylı olarak rencide edici sözlerin daima gıybet hanesine yazılacağını bilmemiz gerekir. Dinimizin insan mevzuundaki bu hassasiyeti, ona verdiği yüce değerden kaynaklanır.

2- Gıybeti kötülemede, onu riba ile mukayese etmek de başka incelik. Çünkü dinimizde riba en çok kötülenen, kaçınılması hususunda en çok dikkat çekilen, hassasiyet gösterilen bir günahtır. Kur'an-ı Kerim'de "Ribâ (faiz) yiyen kimselerin kıyamet günü, kabirlerinden şeytan çarpmış kimselerin kalkışı gibi kalkacakları... Allah'ın riba'yı helâl sayan kâfirleri sevmediği" ifade edilir (Bakara 275-276).

Şu halde, sadedinde olduğumuz hadis, gıybetin bu pis günahtan daha pis bir günah olduğunu belirtmektedir. Tîbî der ki: "Resulullah "ırz"ı, mübalağa kasdıyla mal cinsine sokmuş ve ribayı iki çeşit kılmıştır: Bir çeşidi müteârif riba'dır yani borçludan, malını fazlasıyla almaktır. Müteârif olmayan riba ise kişinin dilini arkadaşının ırzına uzatmasıdır. Hadiste ikinci riba birinciden daha kötü ilan edilmiştir."

Gıybetin böylece kötülenmesi İslam'ın çok ehemmiyet verdiği içtimâî tesanüdü zedeleyici olmasından ileri gelir. Başka çeşit yaraların tedavisi kolay ise de, manevi yaraların, içtimaî hastalıkların tedavisi zordur. Çoğu kere mümkün değildir. Üstelik bu, ferdî hukuka girmektedir, affedilmesi, öncelikle gıybeti

edilen kimsenin affetmesine bağlıdır. Halbuki bazan ırkî, mezhebî, siyasî cemaatî mülahazalarla kitlelerin gıybeti yapılmakta, böylece hem ümmet birliği ciddi şekilde yaralar alarak günümüzdeki darmadağanıklıkta olduğu gibi gıyr-i İslam unsurlar karşısında güçsüz duruma düşülmekte; hem de öbür dünyaya büyük veballe gidilmektedir. Gıybete giren ufak bir kelamla, icabında bir millet, bir hizib, bir aile mensupları toptan rencide edildiği için günahı büyük olmaktadır. Dinimizde bu korkunç hal, "gıybetin, bütün sâlih amelleri, ateşin odunu yiyip bitirdiği gibi yiyip bitireceği" şeklinde ifade edilmiştir. Evet ateş, kıymık kıymık toplanan odunu ân-ı vahidde yok eder. Bir hayat boyu binbir zahmetle kılınan namazlar, tutulan oruçlar ve nice fedakârlıklarla verilen sadakalar hesapsız bir çift sözle bir anda yakılıp yok edilebilecek bir nezâhet arzetmektedir. Resulullah'ın ikazı bilhassa bu meslede iyi dinlenilmelidir.

3- Hadiste geçen istitâle, dil uzatma demektir. Bunun içine rencide edici her çeşit sözün gireceği açıktır.

4- Hadiste yer verilen "haksız yere" tabirinden âlimler, bazı hallerde gıybetin caiz olacağı hükmünü çıkarmışlardır. Zulme uğrayan, hakkı rencide edilen kimsenin şikayet etmeye, zâlimin yüzüne zulmünü haykırmaya hakkı vardır. Bu günah olan gıybet değilir. Müteâkiben (4327. hadis) görüleceği üzere ehl-i bid'anın, fâsığın kötülükleri, onların şerrinden mü'minleri korumak kasdıyla hallerinin beyanı caizdir, yasağa girmez. [11]

4326-6- وعَنْ مُعَاذِ بْنِ أَسَدٍ الْجُهَنِيِّ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْه قَالَ:]قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ #: مَنْ حَمى مُؤْمناً مِنْ مُنَافِقٍ بَعَثَ اللّٰهُ لَهُ مَلَكاً يَحْمِى لَحْمَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِن نَارِ جَهَنَّمَ، وَمَنْ رَمَى مُسْلِماً بِشئٍ يُرِيدُ شَأنَهُ بِهِ حبَسَهُ اللّٰهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلى جِسْرٍ مَنْ جُسُورِ جَهَنَّمَ، حَتّى يَخْرُجَ مِمَّا قَالَ[. أخرجه أبو داود .

6. (4326)- Muaz İbnu Esed el-Cühenî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Kim bir mü'mini bir münafığa (gıybetçiye) karşı himaye ederse, Allah da onun için, Kıyamet günü, etini cehennem ateşinden koruyacak bir melek gönderir. Kim de müslümana kötülenmesini dileyerek bir iftira atarsa, Allah onu, kıyamet günü, cehennem köprülerinden birinin üstünde, söylediğinin (günahından paklanıp) çıkıncaya kadar hapseder." [Ebû Dâvud, Edeb 41, (4883).] [12]

AÇIKLAMA:

1- Sadedinde olduğumuz hadis, bir mü'min gıybet edildiği zaman sessiz kalmayıp, onun müdâfaa edilmesini teşvik etmektedir. Hadisteki "münafık"tan maksad gıybetçidir. Mü'minin yüzüne karşı değilde gıyabında zemmettiği için münafık denmiş olmaktadır. Öyleyse mü'minin himayesi ile kastedilen şey, onun şerefinin (ırzının) korunmasıdır. Bu, lehinde konuşmak veya en azından gıybet etmesine meydan vermemekle olur.

2- "Söylediğinden çıkıncaya kadar" ibaresi "söylediğinin sebep olduğu mesuliyetten yani günahtan halâs oluncaya kadar" demektir. Daha açık olarak şöyle söyleyebiliriz: "Gıybet eden kimse, gıybetiyle kazandığı günahtan -hasmını râzı etmek veya bir şefaate, bir affa uğramak veya günahı miktarınca azab görmek suretiyle- temizleninceye kadar köprünün üzerinde hapsedilir."[13]

4327-7- وَعَنْ جَابِرٍ وَأَبِي هريرة رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهما قَاَ:]قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ #: غِيْبَةَ لِفَاسِقٍ وَ مُجَاهِرٍ، وَكُلُّ أَمَّتِى مُعَافىً إِ الْمُجَاهِرُونَ[. أخرجه رزين.

7. (4327)- Hz. Câbir ve Hz. Ebû Hüreyre (radıyallahu anhümâ) anlatıyor:

"Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Ne fâsık ne de mücâhir (günahı açıktan işleyen) kimse için söylenen gıybet sayılmaz. Mücâhir olan hariç, bütün ümmetim affa mazhar olmuştur." [Rezîn ilavesidir. Buhârî'de ikinci kısım mevcuttur. Edeb, 60; Müslim, Zühd 52, (2990).][14]

AÇIKLAMA:

1- Rezîn merhumun ilavesi olan bu rivayetin kaynağı bulunmamıştır. Ancak hadisin ikinci kısmı yani "...mücahir olan dışında bütün ümmetin affa mazhar olacağını" beyan eden cümle Müslim ve Buhârî'de gelmiştir.

2- Mücâhir, masiyetini açığa vuran, Allah'ın örttüğü günahını söyleyerek açan kimsedir. Sadedinde olduğumuz rivayetin Buhârî'deki vechi mücâhereyi açıklar: "Mücâhere (günahı aleni işlemek)den biri şudur: "Kişi gece (haram) bir amelde bulunur, sonra sabah olur, Allah onu örtmüştür (kimse bilmez) ama o der ki: "Ey

filan bu gece ben şunu şunu yaptım." Bazan da (gündüz günah işlemiştir) akşam olur, Rabbi onu örtmüştür, (kimse bilmez) ertesi sabah, kendi lehine Allah'ın örtmüş olduğunu açar."

3- Hadis, işlenen günahların setrini emretmektedir. Yani her ne kadar yasak da olsa, günahtan kaçınmak mümkün olmayabilir. Öyleyse mü'min şu veya bu şekilde, bilerek veya bilmeyerek bir günah işleyecek olsa, ona düşen, tevbe etmek ve bu günahını kimseye söylememektir. Resulullah, günahını sıkılmadan herkese söylenen veya herkesin gözü önünde çekinmeden günah işleyen kimselerin İlahî aftan istifade edemeyeceklerini haber veriyor. İslâm aleyhine yapılan sistemli ve ısrarlı organize propogandalar sonucu, dinin yasakladığı haramları işlemek bir marifet, bir ilericilikmiş havası hakim olunca, kendini bilmeyen sefih ve beyinsiz takım, içki, kumar, zina, rüşvet, aldatma, kaytarma gibi pek çok çirkefliklerini, bir marifet işlemişçesine herkesin yanında anlatır veya alenen işler. Bu durum, cemiyette "kötülüğe kötü demek, günahı günah bilmek" marifetini de yok edeceği, hatta pek çok zayıf kimselere teşvik olacağı için çok kötü bir gelişmedir, pek ciddi içtimâî bir marazdır. Bu dereceye ulaşan kötülükten dönüş de zor olur. Nehy-i ani'lmünker de yapılamaz. Onun için Resulullah kötülüğü aleni yapan veya gizli yapsa bile ilan eden kimselerin durumlarının ciddiyetini duyurmak için "onların affedilmeyeceklerini" söylemiştir. Bir parça Allah ve âhiret inancı olana, bu tehdid-i nebevi çok şey söyler. İbnu Battâl der ki: "Günahı âleni yapmada Allah ve Resulünün ve sâlih mü'minlerin haklarını istihfâf vardır. Ayrıca bunda mücâhirlerin bir nevi inadı yatar. Örtmede ise istihfaftan selamet vardır. Çünkü günah, sahibini alçaltır. Keza örtmede -eğer haddi gerektiren bir günahsa- hadd cezasından kurtuluş; taziri gerektiriyorsa ta'zir cezasından kurtuluş vardır. Allah'ın hakkına tam riayet edildiği takdirde, Ekremu'l-Ekremîn olan ve rahmeti gadabını aşan Rabb Teâlâ onu dünyada örttüğü için ahirette de rüsvay etmez. Günahını açığa vuran, bütün bunlardan mahrum kalır."
Nevevî'nin zikrettiğine göre "fıskını veya bid'asını aleni yapan kimsenin aleni olan günahları ile gıybeti câizdir; aleni olmayan günahları sebebiyle gıybeti câiz değildir.[15]

4328-8- وَعَنْ حُذَيْفَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قَالَ:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: َيَدْخُلُ الْجَنَّةَ قَتَّاتٌ[. أخرجه الخمسة إ النسائي.ولفظ مسلم: َ] يَدْخُلُ الْجَنَّةَ نَمَّامٌ[.

8. (4328)- Hz. Huzeyfe radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kattat (söz taşıyan) cennete girmeyecektir."
Müslim'in rivayetinde "nemmâm cennete girmeyecektir" şeklinde gelmiştir. [Buhârî, Edeb 50, Müslim, İman 169, (105); Ebû Dâvud, Edeb 38, (4771); Tirmizî, Birr 79, (2027).][16]

-4329 -9- وَعَنْ اِبْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْه قَالَ:]قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ #: َيُبَلِّغُنِى أَحَدٌ عَنْ أَحَدٍ مِنْ أَصْحَابِى شَيْئاً فَإِنِّى أُحِبُّ أَنْ أَخْرُجَ إِلَيْكُمْ وَأنَا سَلِيمُ الصَّدْرِ[. أخرجه أبو داود والترمذي .

9. (4329)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bana kimse ashabımın birinden (canımı sıkacak bir) şey getirmesin. Zira ben, sizin karşınıza, içimde hiç bir şey olmadığı halde çıkmak istiyorum." [Tirmizî, Menâkıb (3893); Ebû Dâvud, Edeb 33, (5860).][17]

AÇIKLAMA:

1- Son iki hadis, laf getirip götürme ile alâkalıdır. Dinimizin üzerinde durduğu kötü ahlâklardan biri de laf getirip götürme huyudur. Fertler arasındaki münasebetleri bozarak cemiyetin huzuruna te'sir edecek, içtimaî bütünlüğü yaralayacağı için şiddetle yasaklanan huylar arasında yer almıştır. Kur'ân'da buna yer verilmesi, meselenin ehemmiyetini anlatmada yeterlidir: "Çok yemin edene, haysiyetsiz kimseye, kusur arayana, söz taşıyana, hayırdan alıkoyana, haddini aşana, çok günahkâr olana... iltifat etme!" (Kalem 10-12). Hümeze sûresi de burada zikre değer. Onda her ne kadar doğrudan laf taşıyıcılık mevzubahis edilmiyorsa da, buna yakın tavırlar takınanlara tehdit ifâde edilmektedir: "Yazıklar olsun arkadan çekiştirmeyi ve yüze karşı kaş göz işaretiyle eğlenip ayıplamayı âdet edinene" (1. ayet).

2- Hadîste geçen kattât ve nemmâm aynı mânaya gelmektedir. Nitekim rivayetin vecihleri değiştikçe kelimelerden her ikisine de yer verildiği görülmektedir. Bazı âlimler nemmâm, sözü bizzât dinleyip nakleden, kattât ise, söylenenlere kulak kabartıp işittiği gelişi güzel dedikoduları nakledendir diye arada bir fark görmek istemiştir.

İmam Gazâli der ki: "Kendisine dedikodu ulaşan kimseye düşen, onu tasdîk etmemek, hakkında söz edilen kimsenin de, söylendiği şekilde olduğu zannına düşmemesi, "acaba" diyerekten, söyleneni tahkike de kalkmaması, ayrıca laf getireni ayıplayıp, bunu bir daha yapmamasını söylemesi, vazgeçmezse ona öfkelenmesi, kendisi için de, nemmâmı, zecrettiği şeyi hoş görüp o işittiğini yaymaya kalkmamasıdır. Aksi takdirde kendisi nemmâm olur." Gazâli'nin kaydettiğine göre, Ömer İbnu Abdilaziz'e bir adam gelerek:

"Senin hakkında falanca şöyle söyledi" der. Ömer de:

"İstersen bunu tahkik edelim. Eğer yalancı çıkarsan "Bir fasık size haber getirince araştırın" (Hucurât, 6) hükmüne girersin. Şayet duyduğun doğru çıkarsa "Dili ile iğneleyen, koğuculuk eden..." (Kalem, 11) hükmüne girersin ki, her iki halde de mes'ulsun. İstersen senin için üçüncü şıkkı tercih edelim, seni affedelim de bu iş böyle kalsın!"der. Adam:

"Af diliyorum, bir daha böyle bir işe girişmeyeceğim" der.

Nevevî der ki: "Bütün bu yasaklar, nakledilen şeyde şer'î bir maslahat yoksa câridir. Aksi takdirde, müstehab veya vâcibtir. Şöyle ki: "Bir adam, bir kimsenin başka bir kimseye haksız olarak ezâ vereceğine muttali olursa, öbür şahsı uyarıp ezadan koruması gerekir. Keza bir kimse imamı veya sorumluluğu olan kimseyi, yerine bakacak olan nâibinin davranışı hakkında ihbarda bulunacak olursa, bu yasaklanmaz." Yine Gazâlî şöyle demiştir: "Nemîme aslında, hakkında söz edilen kimseye söz götürmektir. Meselâ falanca senin hakkında şöyle söyledi demek gibi. Ancak nemîme deyince sadece bu kastedilmez, daha umumî kullanışı vardır. Normal olarak, açıklanması hoşa gitmeyen her şeyi açıklamaya, nemîme denir. Hoşa gitmeme deyince kendisinden nakil yapılanın hoşlanmaması ile kendisine nakil yapılanın veya bir başkasının hoşlanmaması birdir, hepsi de nemîmeye girer. Kezâ menkul sözle veya işâretle de olsa; bir kusur veya bir başka şey de olsa birdir. Meselâ bir kimsenin malını gizlediğini gören kimse bunu ifşa etse bu da nemîmeye girer. Yani kısacası nemîme, açıklanması hoşa gitmeyecek bir şeyi açıklamaktır."

"Gıybet ve nemîme bir midir faklı mıdır? Bu hususta ulemâ ihtilaf etmiştir. Râcih olan, farklı olmaları ve aralarında umumhusus münasebetinin bulunmasıdır. Yani nemîme, bir kimsenin halini bir başkasına fesâda bâis olacak bir muhtevada, rızası olmadan nakletmektir. Bu nakilden o şahsın haberi olmuş olmamış farketmez. Yeterki rızasız olsun, nemimedir. Gıybet ise, gıyabında, hoşlanmayacağı bir şeylerle adamı zikretmektir. Nemîme ifsâd kasdıyla temâyüz eder, gıybette bu kasdın varlığı şart koşulmaz. Gıybet ise hakkında konuşulanın gıyabında olmakla temâyüz eder. Bu vasıflar dışında gıybet ve nemime

müşterektirler. Alimlerden bazısı, gıybette, hakkında konuşulan kimsenin gâib olmasını şart koşmuştur."
4- 4329 numaları hadiste Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Ashabından herhangi biri hakkında hoşuna gitmeyecek bir söz, bir davranış bir kötü huy vs. getirilmemesini, Ashabı hakkındaki hüsn-ü zannını rencide edecek bir şikayetin olmamasını taleb etmektedir. Sebebini de açıklıyor.
"Evden, herkese karşı iyi duygularla çıkıp o duygularla onlarla karşılaşmak istiyorum..." Bazı âlimler, bu temenniyi şöyle anlamışlardır: "Ben dünyadan, hepsine karşı iyi duygularla ayrılıp, Kıyamet günü bu duygularla onları karşılamak istiyorum." Yani, Ashabından hiçbirine karşı içinde bir öfke, bir kırgınlık olmadan dünyadan ayrılmayı temenni etmiş olmaktadır. [18]

---

[1] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/307-308.
[2] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/308-310.
[3] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/309-310.
[4] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/311-312.
[5] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/312.
[6] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/312.
[7] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/313.
[8] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/313.
[9] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/313-314.
[10] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/314.
[11] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/314-315.
[12] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/316.
[13] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/316.
[14] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/317.
[15] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/317-318.
[16] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/318.

[17] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/318.

[18] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/318-319.

HACC VE UMRE BÖLÜMÜ

Bu bölümde 15 bab vardır

HACC

"Hacc, kasdetme ve yönelme ma'nalarına gelir. Ancak, onu, mutlak kasd ve mücerret yöneliş ma'nalarına hamletmek de doğru değildir. Hac, hususî bir zaman diliminde, hususî bir kısım yerleri, yine bir kısım hususî usullerle ziyaret etmeğe denir ki; senenin belli günlerinde, hac niyetiyle ihrama girip, Arafat'ta vakfede bulunmak ve Kâbe'yi tavaf etmekten ibaret sayılmıştır. İhram haccın şartı, vakfe ve tavaf ise onun rükünleridir.Her sene, dünyanın dört bir yanından yüz binlerce insan, "Beytullah"a teveccüh edip, mübarek bir zaman dilimi içinde, Sahib-i Şeriat tarafından belirlenmiş bazı mekânları... hususî bir kısım usullerle ziyaret eder... vazifelerini yerine getirir ve günahlarından arınırlar -ki böyle bir vazife "Ona varmaya gücü yeten kimsenin Kâbe'yi tavaf etmesi Allah'ın insanlar üzerindeki hakkıdır."- fermânıyla, İslâm'ın beş esasından biri olarak gücü yeten herkese farz kılınmıştır.Hac, Müslümanlar arasında içtimâî birliği te'sis ve tecelli ettiren öyle büyük ve öyle şümullü bir İslâm şiârıdır ki, onun enginlik ve vüs'atini, küre-i arz üzerinde bir başka mekân ve bir başka cemaatte bulup göstermek mümkün değildir. Kâbe, o derin ma'na ve kudsiyetiyle, tâ Hz. Âdem ve onun yaratılışından önceki zamanlara gidip dayanan.. ve daha sonra Hz. İbrahim'le, bilmem kaçıncı kez ortaya çıkarılıp îmar edilen, millet-i İbrâhimiye ile irtibatlı, hakikat-ı Ahmediye'nin amânın bağrında eşi, nûr-u Muhammedî aleyhisselâm'ın dölyatağı ve bütün semâvî dinlerin kıblegâhı, eşsiz öyle bir tevhid ocağıdır ki, bu hususîyetleriyle ona denk, Allah evi denebilecek ikinci bir bina yoktur.Her yıl, yüz binlerce insan, Allah'a karşı kulluk sorumluluklarını yerine getirmek için, Hakk'a en yakın olacakları bir zaman diliminde, bir zirve mekânda, edâ edecekleri ibadetlerin menfezleriyle duygularını, düşüncelerini soluklar.. ahd u peymanlarını yeniler.. günahlarından arınır.. birbirlerine karşı sorumluluklarını hatırlar ve hatırlatır, içtimâî, iktisâdî, idârî ve siyâsî işlerini, her yanıyla Hakk'a kulluğu çağrıştıran bir ibadet zemininde, kalplerin rikkati, duyguların enginliği ve İslâm şuurunun med vaktinde, bir kere daha gözden geçirip pekiştirir; sonra da yepyeni bir güç, yepyeni bir azim, yepyeni bir şevkle ülkelerine dönerler.Hepimiz hacca, biraz da, ruh ve duygularımızın kirlenmiş olması mülâhazasıyla gider ve o güne kadar tanımadığımız farklı bir kapıdan, ayrı bir ma'na âlemine açılıyor gibi yola revân olur ve geçeceğimiz yollara sıralanmış şeâiri bir bir görür, duyar, enginliklerine iner.. ve ulu dağların mehâbeti içinde gözümüzü, gönlümüzü dolduran bunca İslâm alâmeti karşısında, daha yolda iken Kâbe ve haccetme ruhunun perde perde sıcak ve derin esintilerini duymaya başlarız. Sonra da, gidip tâ en son noktaya ulaşıncaya kadar, otobüs kanepelerinde, tren kompartımanlarında, gemi kamaralarında, uçak koltuklarında, otel odalarında, misafir salonlarında, hatta çarşı ve pazarda hep o

sımsıcak meltemlerin te'sirini hissederiz. Bu vasıtalara, bu yollara ne kadar alışmış ve ne kadar kanıksamış olursak olalım; vasıtasına göre, saatler, günler ve haftalar süren bu mavi, bu ruhânî, bu âhenkli, bu vâridatlı yolculuktan bir kurbet, bir vuslat, bir güzellik, bir şiir, bir romantizim banyosu ala ala, ruhlarımıza, asıl kaynağından gelen gücü kazandırmış, gönüllerimizi itmi'nân arzusuyla şahlandırmış ve hususî bir âlemin namzedi olmuş gibi kendimizi, bütün bu büyülü güzelliklere ulaştıracak sırlı bir kapının önünde sanırız. Bu kudsî yolculuk ve yol mülâhazası, her zaman his dünyamıza öyle esbab üstü bir duyuş ve bir seziş kabiliyeti bahşeder ki; bazen neşeyle tüten, bazen murâkebe ve muhâsebe duygusuyla buruklaşan bir ruh hâletiyle, adeta kendimizi âhiretin koridorlarında yürüyormuşçasına hep tedbirli ve temkinli hissederiz.Hac yolcusu, evinden ayrıldığı andan itibaren, yol boyu, nefis ve enâniyeti hesabına iplik iplik çözülür; kalbî ve ruhî hayatı adına da bir dantela gibi ibrişim ibrişim örülür. Evet, insan bu ışıktan yolculuğundan en eski fakat eskimeyen, en ezelî ama taptâze gerçeklerle tanışır ve hâlleşir.. ve hiçbir zaman unutamayacağı edalara ulaşır. Hele, yapılan işin şuurunda olanlar için bu arzî fakat semâvî yolculuk, ihtivâ ettiği vâridat ve hatıralarla daha bir derinleşir ve ebediyet gamzetmeye başlar.. başlar ve güya semânın renkleri, hacıların sesleri gelir hülyalarımıza dolar, ruhlarımızı sarar ve ömür boyu gönül gözlerimizde tüllenir durur.Dünyada, Kâbe ve çevresi kadar, biraz hüzünlü de olsa, ama mutlaka füsunlu daha câzip bir başka yer göstermek mümkün değildir. İnsan, onun hariminde her zaman efsânevî bir güzelliğe şâhit olur ve herşeyi en olgun, en tatlı bir meyve gibi koparır ve yer. Oralara yüz sürme tâli'liğini paylaşan ruhlar, ebediyen başka bir ibadet mahalli arama vehminden kurtulurlar.. ve oraların öteler buudlu câzibesini ömürlerinin gurûbuna kadar da asla unutmazlar."

HACC

Hacc, lügatte, (ziyarete) kastedmek mânasına gelir. Şeriat-ı garrâda: Beytu'l-Haram'ın muayyen âdâba uygun olarak ziyaretine kasdetmektir. Daha sarih tarifiyle: "Belirlenmiş vakitte Arafat'ta bir mikdar durduktan sonra, Kâbe-i Muazzama'yı usûl-ü dairesinde tavaf suretiyle ziyaret etmekten ibarettir."

Hacc, İslâm'ın beş rüknünden biridir. İçtimâî ve siyasî yönü ümmet hayatında son derece ehemmiyet arzeden bir ibadettir. İslâmiyet'in beynelmilellik hüviyetini en yüksek mertebede ifade eden yegâne fırsattır. Hacc vesilesiyle dünyanın dört bir tarafında yaşayan, dilleri, renkleri, örf, âdet ve kıyafetleri farklı Müslümanlar, aralarındaki mekân uzaklığını, Allah'ın emrine uyarak

kaldırıp biraraya gelirler, tanışırlar, kaynaşırlar, sevişirler, birbirlerini öğrenerek fikir birliğine ererler. Hakkıyla îfa edilen hacc ibâdeti Müslüman milletler arasında tanışmayı sağlar, tanışma sevgiyi doğurur, sevgi ise dayanışma ve yardımlaşmayı hâsıl eder.
Birinci Cihan Harbi sırasında çeşitli cephelerde Müslüman milletlerin, birbirlerine silah çekmelerini, bâhusus İslâm'ın bayraktarı olarak küffârın önünde cihad veren Osmanlılar'a karşı savaşmalarını, haccın terkedilmesi sebebiyle aralarında zarurî olan tanışma ve dayanışmanın ihmâle uğramasında gören Bediüzzaman, haccın ihmali "Düşmana milyonlarla İslâm'ı, İslâm aleyhinde istihdama zemin ihzâr etti" dedikten sonra bu feci neticeyi şöyle tasvir eder:"
İşte Hind, düşman zannederek, hakikî pederini öldürmüş, başında oturmuş ağlıyor.
İşte Tatar, Kafkas, öldürülmesine yardım ettiği şahıs, biçâre valideleri olduğunu بَعْدَخَرابِ الْبَصْرَةِ (iş işten geçtikten sonra) anlıyor, ayak ucunda ağlıyorlar.
İşte Arap, yanlışlıkla kahraman kardeşini öldürüp, hayretinden ağlamayı da bilmiyor.
İşte Afrika, biraderini tanımayarak öldürdü, şimdi vâveylâ ediyor.
İşte Âlem-i İslâm, bayraktar oğlunu gafletle bilmeyerek öldürmesine yardım etti, vâlide gibi saçlarını çekip âh-ı fîzar ediyor.
Milyonlarla ehl-i İslâm, hayr-ı mahz olan sefer-i hacca şedd-i rahl (yolculuk) etmek yerine, şerr-i mahz olan düşman bayrağı altında dünyada uzun seyahatler ettirildi. فَاعْتَبِرُوا (Bundan ibret alın ey akıl sâhipleri)."
Umre lügat olara ziyaret demektir. Istılahda muayyen âdab çerçevesinde, Kâbe'nin ziyaretine denir. Umreye Haccu'l-Asgar da denmiştir. Bu sebeple hacc'a da "el-Haccu'l-Ekber" denmiştir. Haccın yıl içerisinde, belli bir zamanı vardır. Ayrıca Arafat'ta ve Müzdelife'de vakfe, şeytan taşlama gibi başka levâzımatı da bulunduğu halde, umre sâdedir: Yılın her ayında yapılabilir. İhram, tavaf ve sa'ydan ibarettir.
Umrenin hükmü hususunda, mezhepler farklı hükümlerde bulunmuştur. Şâfiî, Ahmed İbnu Hanbel gibi ehl-i eser denen ulemaya göre vacibtir. Buharî de bu kanaate tâbî olmuştur. Hanefî ve Malikîlere göre, nâfile bir ibadettir. Her görüş, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan menkul rivayetlere dayanır. Ebu Hanife hazretleri Tirmizî'de gelen bir rivayeti esas alır:

اَتَى اَعْرَابِىٌّ النَّبىَّ # فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ اَخْبِرْنِى عَن الَعُمْرَةِ أوَاجِبَةٌ هِىَ؟ فقَالَ: َ وِإنْ تَعْتَمِرُ خَيْرٌ لَكَ

"Bir bedevî gelerek Hz. Peygamber'e sordu: "Ey Allah'ın Resûlü, bana umreden haber ver, o vâcib midir?" Resûlullah: "Hayır, ancak umre yaparsan senin için hayırlıdır" buyurdu." Ayrıca Cibril hadisinde: "İslâm beş şey üzerine kuruldu" dendikten sonra beş esas sayılırken "hacc" da zikredildiği halde umrenin zikredilmemiş olması da, umreye sünnet diyenlere delil olmuştur.

İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ), Atâ, Ahmed İbnu Hanbel (rahimehümallah): "Başkalarına vacib olsa bile Mekke halkına vacib değildir" demişlerdir. İbnu Abbâs Kur'ân'da umrenin hacca mukârin olarak zikredildiğini söyler: " وَاَتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلّهِ "Başladığınız hacc ve umreyi Allah için tamamlayın" (Bakara 196). Burada hacc ve umre yan yana birlikte zikredilir. İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ): "Bir kere hacc, bir kere umre herkese vacibtir" demiştir. Tahâvî, bu sözü "kifâye olan bir vacib" diye te'vil eder.

Umrenin sünnet olduğuna kâil olan İmam-ı Âzam, senenin beş gününde umre yapmak mekruhtur der:

1- Arafe günü, 2- Nahir (kurban bayarmının ilk) günü, 3, 4, 5- Eyyam-ı teşrik (bayramın ikinci, üçüncü, dördüncü günleri). Bu mesele ile ilgili bazı ilâve bilgileri 1165 numaralı hadisin açıklamasında kaydedeceğiz.[1]

BİRİNCİ BAB

HACCIN FAZİLETLERİ

-1- عن عائشة رَضِىَ اللّٰهُ عَنْها قالت:]قُلْتُ يَارسُولَ اللّٰهِ: نَرَى الْجِهَادَ أفْضَلُ ا۶عْمَالِ أفَ نُجَاهِدُ؟ قَالَ: لَكِنَّ أفْضَلَ الْجِهَادِ وَأجْمَلَهُ حَجٌّ مَبْرُورٌ ثُمَّ لُزُومُ الحضَرِ. قَالَتْ: فَ أدَعُ الحَجَّ بَعْدَ إذْ سَمِعْتُ هذا[. أخرجه البخارى إ قوله »ثُمَّ لُزُومُ الحضَرِ« والنسائى بطوله .

1. (1163)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Ey Allah'ın Resûlü, dedim, cihâdı amellerin en faziletlisi görüyoruz, biz de cihâd etmiyelim mi?" Şu cevabı verdi:
"Ancak, cihâdın en efdal ve en güzeli hacc-ı mebrûrdur. Sonra şehirde kalmaktır." Hz. Aişe der ki: "Bunu işittikten sonra haccı hiç bırakmadım." [Buhârî, Hacc 4, Cezâu's-Sayd 26, Cihâd 1; Nesâî, Hacc 4, (5, 113). "Sonra şehirde kalmak" cümlesi Buhârî'de yok.][2]

AÇIKLAMA:

1- Buhârî'de olmadığı belirtilen cümle Nesâî'de de mevcut değildir. Nesâî'deki rivayette Hz. Aişe (radıyallahu anhâ), Hz. Peygamber'e şöyle der: "Ey Allah'ın Resûlü, seninle cihad etmek üzere biz de sefere çıkmayalım mı? Zîra ben Kur'ân'da cihaddan efdal bir amel göremiyorum." Resûlullah şu cevabı verir: "Hayır, ancak cihadın en iyisi, en güzeli Kâbe'ye haccetmektir, hacc-ı mebrûrdur."
2- Hadiste haccın cihad olarak tavsifi, haccda karşılaşılan meşakkatler sebebiyle bir nevi nefis mücadelesi yapılmasındandır. Nitekim hadislerde nefisle yapılan mücadele de "cihad" ve hatta "efdal" ve "ekber" yani "en faziletli", "en büyük cihad" olarak ifade edilmiştir: اَفْضَلُ الْجِهَادِ اَنْ يُجَاهِدَ الرَّ جُلُ نَفْسه وهواهُ
3- Hacca "cihad'ın en iyisi" denirken muhatabın kadın olması da mühim bir

husustur. Sözleri değerlendirirken muhatap unsurunu da nazar-ı dikkate almak gerekir. Hattâ hadisin sonunda gelen "sonra şehirde kalmak" tâbiri de bu açıdan değerlendirilmelidir. "Şehir" olarak tercüme ettiğimiz hadar kelimesi köy, kasaba gibi yerleşilen, sabit olunan yere ıtlak olunur. "Sonra evinde kalmak" şeklindeki bir tercüme daha açık olabilirdi. Asla sadakat için şehir dedik. Ancak burada "şehir"in, dilimizdeki şehir mânasına tam muvafık düşmediğini de bilmeliyiz. Bu cümle, Kur'ân-ı Kerim'de Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevce-i pâkleri hakkında gelmiş olan: وَقَرْنَ فِى بُيُوتِكُنَّ "Evlerinizde oturun" (Ahzâb 33) âyetini hatırlatmaktadır.

4- Hacc-ı Mebrûr: "Menâsikine uygun olarak yapılan ve hiçbir günahın karışmadığı hacc demektir. "Hacc-ı Mebrûr", Hacc-ı Makbûl olarak da anlaşılmıştır. Mamafih iki anlayış da aynı mânaya te'vil edilebilir: Hiçbir eksiğin, hiçbir günahın karışmadığı hacc makbuldür, mebrurdur.

5- Hadiste bir incelik âlimlerin dikkatini çekmiştir: Rivâyet, kadınların cihada katılmasını reddetmiyor, ancak haccın onlar için daha sevablı bir cihad olduğunu ifade ediyor. Öyle ise sevabca az da olsa onlara da cihad var demektir. Bu, hükmü çıkarmada, hadisin İbnu Mâce'de gelen vechi daha açıktır: قُلْتُ يَا رَسُولَ اللّهِ عَلى النِّسَاءِ جِهَادٌ؟ قَالَ: نَعَمْ جِهَادٌ َ قِتَالَ فِيهِ: اَلْحَجُّ وَالْعُمْرَةُ

"Dedim ki: "Ey Allah'ın Resûlü, kadınlara da cihad var mı?" Şu cevabı verdi: "Evet, içinde kıtâl olmayan bir cihâd var: "Hacc ve umre..." İbnu Battâl der ki: "Hz. Aişe'nin Cemel Vak'ası'na katılıp kıtâlde bulunması sebebiyle onun kadrini düşürmek isteyenler: "Evlerinizde oturun" (Ahzâb 33) meâlindeki âyetle savaş kadınlara haram edildiği halde, (âyetin emrine muhalefet ederek) savaşmıştır" derler. Halbuki bu hadis böylelerinin iddiasını reddeder. Zîra Resûlullah, "cihadın efdali..." tâbirini kullanmıştır. bu tâbir, kadınlara hacc dışında da cihad olduğuna, ancak haccın o cihaddan efdal bir cihad olduğuna delâlet eder."

Böylece bu hadisten, kadınların evlerinde kalmalarıyla ilgili emr-i Kur'ânî'nin vücub ifade etmediği anlaşılır.[3]

-2ـ وعن سهْل بن سَعْد رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قال رسولُ اللّه #: مَامِنْ مُسْلِمٍ يُلَبِّى إِلاّ لُبَّى مَا

عَنْ يَمِينِهِ وَشِمَالِهِ مِنْ حَجَرٍ اَوْ شَجَرٍ أوْ مَدَرٍ حَتّى تَنْقَطِعَ ا۠رْضُ مِنْ هُهُنَا وَهُهُنَا]. أخرجه الترمذى .

2. (1164)- Sehl İbnu Sa'd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Telbiyede bulunan hiç bir Müslüman yoktur ki, onun sağında ve solunda bulunan taş, ağaç, sert toprak onunla birlikte telbiyede bulunmasın, bu iştirak (sağ ve solunu göstererek) şu ve şu istikâmette arzın son hududuna kadar devam eder." [Tirmizî, Hacc 14, (828).][4]

AÇIKLAMA:

Telbiye, hacc sırasında ihrama girildiği andan itibaren bayramın birinci günü (Zilhicce'nin 10. günü) Cemre-i Akabe'de ilk taşın atılmasına kadar yüksek sesle okunan şu duadır:

لَبَّيْكَ اللَّهُمَّ لَبَّيْكَ َ شَرِيكَ لَكَ لبَّيْكَ، إنَّ الْحَمْدَ وَالنِّعْمَةَ لَكَ وَالْمُلْكَ َ شَرِيكَ لَكَ

"Buyur Allahım buyur! Davetine bütün samimiyetimle icabet ettim! Buyur Allahım buyur! Senin eşin, ortağın yoktur. Buyur Allah'ım buyur! Hamd senin, nimet senin, mülk senin. Bunların hiçbirinde eşin, ortağın yoktur!"

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) binbir sıkıntıya katlanarak, pekçok müşkilleri hallederek mübârek beldelere gelmekle Allah'ın emrine fiilen uymuş bulunan insanların icâbet hallerinin kavlî ifadesi olan telbiyeyi, sözdeki samimiyete binaen hâsıl olan ihlâs sebebiye, kişinin sağ ve solunda yer alan taş, ağaç, toprak bütün mevcudatın, arzın nihâî hududuna varıncaya kadar tekrar edeceğini haber vermektedir.

Bu hadisle haccın haşmetini, mânevî değerinin de içtimâî ve siyâsî yönlerine muvazi şekilde müstesna bir azamet taşıdığını anlamaktayız.

Ümmet-i merhumeye Rabbimizin lütfu ne kadar büyük! Cenab-ı Hakk'tan, buna liyakatle de merzuk kılmasını diliyoruz.[5]

-3- وعن ابن عباس رَضِىَ اللّهُ عَنْهما قال:]قال رسولُ اللّه #: تَابِعُوا بَيْنَ الحَجِّ وَالْعُمْرَةِ فإنَّهُمَا يَنْفِيَانِ الذُّنُوبَ كَمَا يَنْفِى الْكِيرُ

خَبَثَ الحَدِيدِ]. أخرجه النسائى .

3. (1165)- İbnu Abbâs (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Haccla umrenin arasını birleştirin. Zîra bunlar günahı, tıpkı körüğün demirdeki pislikleri temizlemesi gibi temizler." [Nesâî, Menâsik 6, (5, 115); İbnu Mâce, Menâsik 3, (2886).][6]

AÇIKLAMA:

1- Burada, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), haccla umreyi ard arda yapmayı tavsiye etmektedir. Yani hacc yapılınca peşinden umre de yapılmalıdır. Umre yapıldı mı, ardından hacc yapılmalıdır.
Münâvî, haccla umrenin yan yana zikrinden, umrenin de hacc gibi vâcib olduğu hükmünün çıkarıldığını, Muhibbu't-Taberî'den naklen kaydeder. Yani "Nasıl ki Kur'ân-ı Kerim'in, فصِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ ayetinde "tetâbu" tâbiri, kefaret halinde, ard arda iki ay oruç tutmayı vacib kılmıştır, öyle ise umre ile haccın da ard arda olması gerekir" denmiştir. Böylece araya fâsıla girmeden her ikisinin de peş peşe yapılması gerekir.
Ancak şu mâna da çıkarılmıştır: "Araya fasıla girse bile, biri yapıldıktan sonra diğeri de mutlaka yapıldı mı, hadisteki tetâbu (birbirini tâkip) emri yerine gelir, zîra Arap dili açısından bu mâna da sahihtir."
2- Hadisin Nesâî'deki aslında hacc ve umrenin "fakirlik" ve "günahı" temizleyeceği ifade edilir. Kitabımızdaki metinde "fakirlik" kelimesi düşmüş durumda. Tabiî ki, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sadaka ve zekâtın mala bereket ve ziyâde getirdiğini ifade ettiği gibi, hacc ve umre için yapılacak harcamaların fakirlik getireceği korkusunu kırmak için, bu yoldaki maddî fedakârlıkların sâdece mânevî değil, maddî berekete de sebep olacağını ifade etmiş olmaktadır.
3- Mânevî kazanç, körüğün demirdeki -bir rivayette altın ve gümüş de zikredilir- pisliği temizlediği şekilde hacc ve umrenin günahları temizleyeceği şeklinde ifade edilmiştir. Buradaki teşbih hakikaten dikkat çekicidir. Körük demirdeki pisliği basit bir üfürme ile değil, ciddi bir yakma ile temizlemektedir. Hacc ibâdetinde, gerçekten nefsi alev alev yakan, temizleyen çeşitli ateşler, sıkıntılar var: Maldan harcamalar, açlık, susuzluk, yorgunluk, uykusuzluk, yolculuğun muhtemel olduğu çeşitli tehlikelerin göze alınması ve aşılması,

vatandan, eşdosttan, işten ayrılık, alışkanlıkların terki vs. vs. Ve bunlar 1500 senelik ağır şartların hüküm sürdüğü asırlar için düşünülürse, ne derece yakıcı bir körük alevi olduğu ve bunların hepsine sırf Allah rızası için sabırla katlanmış olan ihlâslı bir hacıyı tertemiz ettiği daha kolay anlaşılır. Mü'min bütün bu alevlerde kendisini bir şey için yakıyor: "Rabbinin emrini yerine getirerek rızasını kazanmak." Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kulun bu fedakârlığına karşı Rabbi Teâlâ'nın mukabil muamelesini -müteakip hadiste görüleceği üzere- "Hacc-ı Mebrûr'un karşılığı cennetten başka bir şey olamaz" diyerek ifade etmektedir. Yani, hacc ve umre, körüğün demiri temizlediği gibi, mü'mini günahlardan temizlemekle kalmaz, fazlasını da kazandırır: Cennet!..[7]

ـ4 وعن أبى هريرة رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قال رسولُ اللّهِ #: الْعُمْرَةُ إلى الْعُمْرَةِ كَفَّارَةٌ لِمَا بَيْنَهُمَا، وَالحجُّ المَبْرُورُ لَيْسَ لَهُ جَزَاءٌ إِّ الجَنَّةَ[. أخرجه الستة إ أبا داود .

4. (1166)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir umre, diğer umreye arada işlenenler için kefarettir. Hacc-ı Mebrûr'un karşılığı cennetten başka bir şey olamaz!" [Buharî, Umre 1; Müslim, Hacc 437, (1349); Tirmizî, Hacc 90, (933); Nesâî, Menâsik 3, (5, 112), 5, (5, 115); İbnu Mâce, Menâsik 3, (2887); Muvatta, Hacc 65, (2, 346).][8]

AÇIKLAMA:

1- İbnu Abdi'l-Berr, hadiste umrenin kefaret olacağı belirtilen günahların küçük günahlar olduğunu söylemiş, büyük günahlara da şamil olacağını söyleyenlere şiddetle karşı çıkmıştır. Ancak, hadis mutlak geldiği için bazı âlimler "Büyüklere de şâmil olabilir" demiştir.
2- Bazı âlimler, "Büyük günahlardan ictinab, küçükleri affettirdiğine göre, umrenin küçüklerin affına vesile olması ne demektir." diye bir işkal ileri sürmüştür. Buna: "Umrenin kefâret olması zamanla mukayyeddir, büyük günahtan ictinabın kefâret olması mukayyed değil, âmmdır, kulun bütün ömrünü içine alır, öyle ise bu açıdan ikisi farklıdır" diye açıklama sunulmuştur.
3- Bu hadis, çokca umre yapmanın müstehab olduğuna delil teşkil etmektedir, zîra buna teşvik var. Halbuki Mâlikîler, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın seneden seneye yapmış olmasını delil kılarak "Yılda birden fazla umre yapmak

mekruhtur" demişlerdir. "Ayda birden fazla umre yapmak mekruhtur" diyen de olmuştur. Ancak: "Mendub olan fiillerde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ameli şart değildir. Nitekim, bir çok müstehab ve mendub işi, ümmete zorluk olmasın diye, zaman zaman terketmiştir..." diye cevap verilmiştir. Ulemâ hacc elbisesi giymeyen bir kimse için, senenin her gününde umre yapabileceğinde ittifak etmiştir. Sadece Hanefîler, -daha önce temas ettiğimiz üzere- arafe ve kurban günleri ile eyyâm-ı teşrikde mekruh addetmişlerdir. Ahmed İbnu Hanbel'den yapılan bir rivayete göre: "Kişi umre yaptı mı traş olması veya saçlarını kasretmesi (kısaltması) vacibtir, öyle ise, her umrede bunu yapacağına göre ikinci bir umre için, saçın büyümesi ve dolayısıyla on gün geçmesi gerekir" demiştir.

4- Hadiste geçen "Bir umre, diğer umreye" tâbiri ile "Bir umre diğer bir umre ile birlikte..." şeklinde anlaşılmıştır. Yani mâna: "Bir umreden sonra bir umre daha yapılırsa, bu ikisi arasında işlenmiş olan (günah)lara kefaret olur" diye anlaşılmıştır. Böylece, müteakip bir umre daha yapılmasının gereği daha iyi anlaşılır.

5- Sadedinde olduğumuz hadisten, hacc farizasını yapmazdan önce de umre yapılabileceği hükmü çıkarılmıştır.[9]

-5- وعن ابنِ عباس رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما قال:]قال رسولُ اللّه #: مَنْ طَافَ بِالْبَيْتِ خَمْسِينَ مَرَّةً خَرَجَ مِنْ ذُنُوبِهِ كَيَوْمِ وَلَدَتْهُ أمُّهُ[. أخرجه الترمذى.والمراد بذلك خمسون طوافا كام دون ا'شواط .

5. (1167)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Beyt'i (Kâbe-i Muazzama'yı) kim elli defa tavaf ederse, günahlarından çıkar ve tıpkı annesinden doğduğu gündeki gibi olur." [Tirmizî, Hacc 41, (866).]

Buradaki tavaftan maksad, şavtlar olmayıp, elli tam tavaftır.[10]

AÇIKLAMA:

Bu hadis Kâbe'yi elli defa tavaf etmedeki sevabın büyüklüğünü ifade etmektedir. Ancak buradaki "tavaf"tan maksad nedir? Yani tavaf, lügat olarak, bir şeyin etrafında dönmek demektir. Öyle ise, hadis, Kâbe'nin etrafında elli kere dönmeyi

mi ifade etmektedir? Yoksa, hacc ıstılahı olarak, yedi şavttan (şavt, Kâbe'nin etrafında yapılan bir ziyaret devridir) ibaret olan bir tavaf mıdır?
İki mâna üzerinde de durulmuştur.
Muhibbu't-Taberî'nin bazı âlimlerden kaydına göre buradaki bir "tavaf"tan kastedilen şey bir şavttır. Ancak kendisi bu görüşü reddederek: "Burada elli tane "yedi" kastedilmektedir" der. Taberânî'nin Mu'cemu'l-Evsat'ında gelen bir açıklamaya göre demiştir ki: "Elli tavaftan maksad, bunun bir anda peş peşe yapılması demek değildir. Burada istenen, kişinin defter-i hanesinde, (her biri yedi şavt olan) elli tavafın bulunmasıdır. Bunu bir ömür içinde de tamamlamış olsa fark etmez."[11]

-6- وعن أم سلمة رَضِىَ اللّهُ عَنْها قالت:]قال رسولُ اللّه #: مَنْ أَهَلَّ بِحَجَّةٍ أَوْ عُمْرَةٍ مِنَ المَسْجِدِ ا٭قْصَى إلى المَسْجِدِ الحَرَامِ غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ وَمَا تَأَخَّرَ أَوْ وَجَبَتْ لَهُ الجَنَّةُ، شك الرَاوى أيتهما قال[. أخرجه أبو داود .

6. (1168)- Ümmü Seleme (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim, hacc veya umre için Mescid-i Aksa'dan Mescid-i Haram'a (kadar) ihrâma girerse, geçmiş ve gelecek bütün günahları affedilir veya cennet kendisine vâcib olur." -Râvi, Resûlullah'ın hangisini dediği hususunda şekke düştü-" [Ebu Dâvud, Menâsik 9, (1741)ş İbnu Mâce, Menâsik 49, (3001-3002).][12]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadiste ihrâma girme mahalli ne kadar uzak kılınırsa o kadar sevab olacağına işaret edilmektedir. Zîra, umre veya hacc için, Kudüs'te ihrâma girilmesi halinde geçmiş ve gelecek günahların affedileceği ifade edilmiştir. Halbuki normal mîkat (ihrama girme) mahallerinin Mekke'ye yakınlığı Kudüs'e nazaran çok fazladır.
Hattabî, şu açıklamayı sunar: "Hadiste, mîkat mahallinden önce, çok uzaklarda ihrama girmeye cevaz ve teşvik vardır. Nitekim birçok sahâbe böyle yapmıştır. Ancak, Hz. Ömer (radıyallahu anh), Basra'da ihrâma girmiş olan İmrân İbnu

Husayn'ı bu davranışı sebebiyle takbih etmiştir. Hasan Basrî, Atâ İbnu Ebî Rebâh, Mâlik İbnu Enes de uzakta ihrama girmeyi kerih bulurlar. Ahmed İbnu Hanbel de: "Uygun olanı mîkatlarda ihrama girmektir" der. İshak İbnu Râhûye de böyle söylemiştir. Ben derim ki: Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in bunu mekruh addetmesi, ümmete şefkati sebebiyledir. Zîra mesafe uzadıkça, ihramlıya, ihramda iken yapılması bir kısım cezayı gerektiren âfetlerin ârız olma ihtimali artar. Hal böyle olunca, en selâmetli davranış en kısa ihram mesafesinde ihrama girmektir."[13]

-7- وعن ابن عباس رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما.]أنَّ رسول اللّه # قالَ ‘مْرَأةٍ منَ ا‘نْصارِ يُقَالُ لَهَا أمُّ سِنَانٍ: مَا مَنَعَكَ أنْ تَكُونِى حَجَجْتِ مَعَنَا؟ قَالَتْ: نَاضِحَانِ كانَا ‘بِى فَنٍ)زوجها(حَجَّ هُوَ وَابْنُهُ عَلى أحَدِهِمَا وَكانَ اŒخَرُ يَسْقى أرْضاً لَنَا. قالَ: فُعُمْرَةٌ في رَمَضَانَ تَقْضِى حَجَّةً، أوْ حَجَّةً مَعِى. فإذَا جَاءَ رَمَضَانُ فاعْتَمِرِى فإنَّ عُمْرَةَ فِيهِ تَعْدِلُ حَجَّةً[. أخرجه الشيخان إلى قوله: معى، والنسائى بتمامه.»النَّاضِحُ« البعير الذى يسقى عليه .

7. (1169)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Ensâr'dan Ümmü Sinân adındaki bir kadına:
"Bizimle haccetmekten seni ne alıkoydu?" diye sordu. Kadın:
"Ebû fülânın (kocasını kasteder) sadece iki sulama devesi var. Biriyle o ve oğlu haca gitti. Öbürü (ile de ben kaldım) arâzimizi suluyor(um)" dedi. Bunun üzerine Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Öyleyse Ramazan'da (yapacağın) umre, (kaçırdığın) bir haccın veya benimle (yapmış olacağın) bir haccın kazasıdır. Ramazan gelince umre yap. Zîra Ramazan'daki bir umre hacca muâdil olur." [Buhârî, Umre 4, Cezâu's-Sayd 26; Müslim, Hacc 222; Nisâî, Sıyâm 6, (4, 130).][14]

AÇIKLAMA:

1- İbnu Hacer, Buhârî'nin "Ramazan'da Umre" adlı babında, hadisi muhtelif vecihleri içerisinde tahlil ederek, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kendisiyle hacca katılmayış sebebini sormuş olduğu iki ayrı kadın olabileceği ihtimalini belirtir. Bunlardan biri Ümmü Ma'kıl el-Esediyye, diğeri Ümmü Sinan el-Ensâriyye'dir. Bunların hikâyeleri de hadislerde farklıdır. Hatta, bazı rivayetlerde Ümmü Sinân değil, Ümmü Süleym ismi mezkurdur.
2- İsmi mübhem kılınan koca, bâzı rivayetlerde Ebu Sinân diye tesmiye edilmiştir. Bu durumdan, kadının oğlunun isminin Sinân olduğu anlaşılmaktadır.
3- İbnu Huzeyme der ki: "Bu hadise göre, bir şey diğer bir şeye bazı yönleriyle benzerlik arzederse, biri diğerine benzetilerek ona muadil kılınabilir. Zîra, aslında "umre" ile ne farz olan ne de nezredilmiş olan "hacc" ifa edilemez." İbnu Battâl da şunu söylemiştir: "Bu hadiste, kişinin nâfile olarak yapmaya azmettiği haccın tatavvu bir hacc olduğuna delil vardır. Zîra, "umre"nin hiç bir surette "farz olan hacc"ın yerini tutmayacağı hususunda icma-ı ümmet vardır." Ancak, İbnu'l-Münir, İbnu Battâl'ı tenkid ederek der ki: "Buradaki mezkûr hacc, Vedâ Haccı'dır. Vedâ Haccı, İslâm'da farz olarak eda edilen ilk haccdır. Zîra, daha evvel Hz.Ebu Bekir'in emîrliği altında ifâ edilen hacc bir inzar idi. Hal böyle olunca, hadiste zikri geçen kadının daha önce farz olan hacc borcunu eda etmiş bulunması müstahildir (yani akla aykırıdır)."
İbnu Hacer de İbnu'l-Münir'i reddederek şöyle der: "Onun söylediği, herkesce benimsenmiş (müsellem) bir görüş değildir. Zîra, kadının Ebû Bekir (radıyallahu anh)'le birlikte haccederek, bu haccla farzdan kurtulmuş olmasına bir mâni yoktur. Üstelik İbnu'l-Münir, iddiasını, haccın hicrî onuncu yılda farz kılındığı ihtimâline dayandırmaktadır. Bu ihtimali esas alması, haccın bidayetten beri farz olduğu[15] söylenerek şahsî görüşüne karşı ileri sürülecek tenkitlerden kurtulmak içindir." İbnu Hacer, İbnu Huzeyme'nin görüşü hususunda, İbnu Battâl'ın yaptığı tarzda bir tahlile gerek olmadığını belirtir. Ve şöyle bir neticeye varır: Ramazan'da yapılacak umre sevab itibariyle hacca muâdil olur, bu yönüyle haccla müştereklik arzeder. Ancak farz olan haccın borçtan düşmesi hususunda umre, haccın yerine geçmez, bu husus icmâ ile sabittir. Tirmizî'nin bir kaydına göre, sadedinde olduğumuz hadiste umre ile hacc arasında kurulmuş olan irtibatı İshâk İbnu Râhuye, İhlâs sûresinin Kur'ân-ı Kerim'in üçte birine muâdil olduğunu beyan eden hadisteki İhlâsla, Kur'ân arasındaki irtibata benzetmiştir.
İbnu'l-Arabî demişti ki: "Bu umre hadisi sahihdir. Rabbimizin bir lütfu ve nimeti olarak umre, ona Ramazan'ın da inzimamıyla (hâsıl olan sevâb itibâriyle) hacc derecesine ulaşmaktadır." İbnu'l-Cevzî de şu yorumu yapmıştır: "Bu hadisten

öğreniyoruz ki, amelin sevabı, ona zamanın şerefi de ilave edilince ziyadeleşmekte ve artmaktadır, tıpkı huzur-u kalb ve hulus-i niyetle de arttığı gibi."[16]

-8- وعن أبى بكر بن عبدالرحمن قال:]جَاءَتِ امْرأةٌ إلى رسولِ اللّهِ # فقَالَتْ: إنِّى كُنْتُ تَجَهَّزْتُ لِلْحَجِّ فَاعْتَرَضَ لِى. فقَالَ: اعْتَمِرِى في رَمَضَانَ فإنَّ عُمْرَةً فِيهِ كَحَجَّةٍ[. أخرجه مالك وأبو داود .

8. (1170)- Ebu Bekr İbnu Abdirrahmân anlatıyor: "Bir kadın Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelerek:
"Ben haccetmek için hazırlık yapmıştım. Bana (bir mâni) ârız oldu ne yapayım?"
"Ramazan'da umre yap, zira o ayda umre tıpkı hacc gibidir" buyurdu." [Muvatta, Hacc 66, (1, 347); Ebu Dâvud, Hacc 79, Tirmizî, Hacc 95, (939); Nesâî, Sıyâm 6, (4, 130); İbnu Mâce, Hacc (Menâsik) 45, (2991-2995).][17]

AÇIKLAMA:

Burada ismi belirtilmeyen kadının, Ebû Dâvud'un rivayetinde Ümmü Ma'kıl olduğu anlaşılmaktadır. Ârız olan mâni, bir rivayette kocasına ve kenisine gelen hastalıktır. Kocası ölmüş, kendisi sıhhate kavuşmuştur. Tek develeri de kocası Ebu Ma'kıl tarafından Allah yolunda vakfedilmiştir.
Abdurrezzak'ın rivayetinde kadın, hacc hazırlığı yaptığını ancak devesini kaybettiğini söyler.
Zürkânî: "Deveyi bulmuş, sonra da hastalanmış veya hastalıktan kurtulmuş, bu sefer de deveyi kaybetmiş olabilir" diyerek, iki rivayeti te'lif eder.
Hülâsa Resûlullah kadına: "Ramazan'da umre yap, bu, (sevapça nafile olan) hacca eşittir" diyerek cevap verir.
Âlimler: "Hayırlı ameller, onun işlendiği vakitlere göre birbirlerinden üstün olur, bazı vakitlerde yapılan, diğer vakitlerde yapılana nazaran daha faziletlidir. Ramazan ayı, hayırlı amellerin katlanması açısından diğerlerinden üstündür, bu onun faziletinin büyüklüğüne delildir. Hac, içerisindeki meşakkatin ve amelin fazlalığı sebebiyle umreden üstündür" diyerek hadisin anlaşılması için açıklama

yapmışlardır.[18]

-9- وعن عائشة رَضِىَ اللّهُ عَنْها قالت:]قال رسولُ اللّه #: مَا عَمِلَ آدَمِىٌّ عَمً يَوْمَ النَّحْرِ أحَبَّ إلى اللّهِ تَعالى مِنْ إهْرَاقِهِ الدِّمَاءِ، إنَّهَا لَتَأتِى يَوْمَ الْقِيَامَةِ بُقُرُونِهَا وَأشْعَارِهَا وأظْلفِهَا، وَإنَّ الدَّمَ لَيَقَعُ مِنَ اللّهِ تَعالى بِمَكَانٍ قَبْلَ أنْ يَقَعَ فِي ا‘رْضِ فَطِيبُوا بِهَا نَفْساً[. أخرجه الترمذى.وزاد رزين: وَإنَّ لِصَاحِبِ ا‘ضْحِيَةِ بِكُلِّ شَعْرَةٍ حَسَنَةً .

9. (1171)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Hiç bir kul, kurban günü, Allah indinde kan akıtmaktan daha sevimli bir iş yapamaz. Zîra, kesilen hayvan, kıyamet günü boynuzlarıyla, kıllarıyla, sınnaklarıyla[19] gelecektir. Hayvanın kanı yere düşmezden önce Allah indinde yüce bir mevkiye ulaşır. Öyle ise, onu gönül hoşluğu ile ifâ edin." [Tirmizî, Edâhî 1, (1493); İbnu Mâce, Edâhî 3, (3126).]
Rezîn şunu ilave etmiştir: "Kurban sahibine, hayvanın her bir tüyü için sevap vardır."[20]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, kurban bayramı gününde yapılabilecek en kıymetli, en makbul ibâdetin kurban kesmek olduğunu belirtmektedir. Aliyyü'l-Kârî'nin belirttiği üzere hadiste, kurbanın boynuz, kıl, sınnak gibi işe yaramaz gibi gözüken kısımlarının bile kıyamet günü ortaya çıkacağının zikri, kurbandan hâsıl olacak sevâbın büyüklüğünü belirtmektedir. Kesilen kurban eksiksiz olarak kıyamet günü geleceğine, yani her bir parçasından sevap hâsıl olacağına göre, onun, imkân nisbetinde eksiksiz ve mükemmel olması ve gönül hoşluğu ile, sevinerek kesilmesi gerekir.
Kanın yere düşmeden indallah bir mevkiye ulaşması, Allah'ın kurban ibadetinden râzı olacağını, kurbanın indallah makbul bir ibadet bulunduğunu ifade eder.

Öyle ise kulun, böylesine kıymetli bir ibadeti, istemeyerek, cimrice düşüncelerle değil, gönül hoşluğu ile, sevinçle yapması, kurban emrini yerine getirmek hususunda iştiyak ve heyecan duyması, bayram yapması gerekir. Resûlulah (aleyhissalâtu vesselâm) bu noktaya irşad buyurmaktadır. Rezîn'in ilâvesinden, imkân nisbetinde büyük hayvan kesmenin daha sevaplı olduğu anlaşılmaktadır. [21]

-10- وعن أبى بكر الصديق رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]سُئِلَ رسول اللّه #
أىُّ الحَجِّ أفْضَلُ؟ قَالَ: الْعَجُّ وَالثَّجُّ[. أخرجه (32)____________
الترمذى.»الْعَجُّ« رفع الصوت بالتلبية.»والثَّجُّ« إراقة دماء الهدى والضحايا .

10. (1172)- Ebu Bekri's-Sıddîk (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a: "Hangi hacc daha efdaldir?" diye sorulmuştu."
Yüksek sesle telbiye getirilip, kurban kesilerek yapılan hacc!" diye cevap verdi."
[Tirmizî, Hacc 14, (827), Tefsir, Âl-i İmrân (3001).][22]

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a, hacc nasıl yapılırsa en efdal olacağı sorulmuştur. Resûlullah da yüksek sesle mümkün mertebe çok sayıda telbiye çekilen ve kurban kesilen hacc! diye cevap verir. Telbiyelerin imkân nisbetinde çokluğu, hacc esnasında vaktin boş geçmediğine, en sevablı zikirle doldurulduğuna delildir. Telbiyenin azlığı ise, zikrin azlığına -ve daha fenası- mâlayânî ve günaha bâis konuşmalarla hacc müddetinin heder edildiğine delil olur. Telbiyenin yüksek sesle olması, hacc âdâbına uymaktır. Elbette âdâbına uyarak yüksek sesle okunan telbiyeler, âdâbın terkiyle alçak sesle okunandan efdaldir. Kan akıtılmasına gelince, haccda kurban kesmek mutlak bir vecibe değildir. Hacc-ı ifradda olduğu üzere kurban kesmeden de haccı eksiksiz eda etmek mümkündür. Hacc-ı kıran veya hacc-ı temetuda kesilen kurban, şükrân kurbanıdır. İmkânsızlık halinde bunun da on gün oruçla telâfi imkânı mevcuttur.
Hanefî mezhebine göre en efdal hacc da mezkur kurbanın vâcib olduğu hacc-ı

kıran'dır.
Şu halde Resûlullah, bu kurbanın îfa edileceği haccın efdaliyetini belirtmektedir.
Hadisin, yine Tirmizî'nin Tefsir bölümünde kaydedilmiş olan diğer bir vechinde şu ziyade var:
"Başka bir adam kalkarak:
"Ey Allah'ın Resûlü, buna yol nedir?" diye sordu ve şu cevabı aldı:
"Azık ve binek."[23]

-11- وعن أبى هريرة رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قال رسول اللّه #: جِهَادُ الصَّغِيرِ وَالْكَبِيرِ وَالضَّعِيفِ وَالْمَرْأةِ: الحَجُّ وَالْعُمْرَةُ[. أخرجه النسائى .

11. (1173)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Küçüğün, büyüğün, zayıfın, kadının cihadı hacc ve umredir." [Nesâî, Hacc 4, (5, 114); İbnu Mâce, Menâsik 8, (2902).][24]

AÇIKLAMA:

Hacc ve umrenin cihada benzetilmesi, daha önce (1169 numaralı hadisin izahında) belirttiğimiz gibi bu iki amelde mevcut meşakkat ve zahmetler sebebiyledir. Cihad da meşakkat ve zahmet yönü ağır basan bir ibadettir. İnsan nefsi, her üç amelle de aynı terbiyeleri alabilecektir. Bu sebeple, sevap yönüyle bunların aralarında benzerlik, yakınlık ve hattâ -şartlara göre- ayniyet olduğu Resûl-i Ekrem tarafından bildirilmektedir. Öyleyse cihada muktedir olamayan -söz gelimi çocuk, kadın veya yaşlı birisi- hacc veya umreyi yaparak aynı sevabı kazanabilecektir.[25]

İKİNCİ BAB
HACCIN VÜCÛBU

-1- وعن أبى هريرة رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]خَطَبَنَا رسول اللّه # فَقَالَ: يَا أيُّهَا النَّاسُ قَدْ فُرِضَ عَلَيْكُمْ الحجُّ فحُجُّوا. فقَالَ رَجُلٌ: أفِى

كَلَ عَام يَا رسولَ اللهِ؟ فسكَتَ حَتّى قَالَهَا ثَثاَ. ثَمَّ قالَ: ذَرُونِى مَا تَرَكْتُكُمْ. لَوْ قُلْتُ نَعَمْ لَوَجَبَتْ وَلَما اسْتَطَعْتُمْ. إنَّمَا أهْلَكَ مَنْ كانَ قَبْلَكُمْ كَثْرَةُ سُؤالِهِمْ وَاخْتَفُهُمْ عَلى أنْبِيَائِهِمْ، فإذَا أمَرْتُكُمْ بِأمْرٍ فأتُوا مِنْهُ مَا اسْتَطَعْتُمْ وَإذَا نَهَيْتُكُمْ عَنْ شَيءٍ فاجْتَنِبُوهُ]. أخرجه مسلم والنسائى .

1. (1174)- Ebu Hüreyre hazretleri (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir gün Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bize şöyle hitab etti:
"Ey insanlar, size hacc farz kılınmıştır. Şu halde haccı edâ edin!"
Cemaatte bulunan bir adam:
"Her sene mi, Ey Allah'ın Resûlü?" diye sordu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) cevap vermedi. Adam sorusunu üç kere tekrar etti. Bunun üzerine:
"Ben sizi bıraktıkça siz de beni bırakın. (Madem ki sükût ettim, niye sormada ısrar ediyorsunuz?) Şayet (sorunuza) "Evet!" deseydim, her yıl haccetmek vacib oluverirdi ve buna güç yetiremezdiniz. Şunu bilin ki, sizden öncekileri helak eden şey, çok sual sormaları ve peygamberleri hakkında ihtilâflarıdır. Size bir iş emrettiğim zaman, bunu gücünüz yettiğince îfa edin, bir yasaklamada bulunduğum vakit de ondan kaçının (bu emir ve yasakla ilgili olarak aklınıza gelen her şeyi sormaya kalkmayın!)" [Buhârî,İ'tisam 4; Müslim, Hacc 412, (1337), Fedâil 130, (1337); Nesâî, Hacc 1, (5, 110-111).][26]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a bu suali soran sahâbinin Akra' İbnu Hâbis (radıyallahu anh) olduğu rivayetin bazı vecihlerinde tasrih edilir.
2- Fazla sual sorma yasağı ile alâkalı geniş açıklamayı 581 numaralı hadis vesilesiyle yaptığımız için burada teferruata girmeden birkaç noktaya kısaca dikkat çekeceğiz:
3- Emir tekrarı gerektirir mi?
Bu hadisi izah sadedine Nevevî, usulcülerin münakaşa ettikleri bir meseleye temas eder. Kur'ân veya hadiste gelen bir emri bir kere yapmak yeterli mi, yoksa o emrin tekrar tekrar yapılması gerekir mi? Bu hususta farklı görüşler ileri sürülmüştür:

1) Şafiilere göre, emir tekrar iktiza etmez, tekrara ihtimali vardır.
2) İkinci bir görüşe göre tekrarı iktiza eder.
3) Birden fazlası hakkında tevakkuf edilir. Şayet bir şarta bağlı veya bir vasfın sübutuyla mukayyed ise o durumlarda tekrar ifade eder. Yani, birden fazlası için bir beyan aranır. Bazı Hanefîler bu görüştedir. Yukarıdaki hadis bu görüşte olanlara delil olmuştur. Zîra Akra', tekrar hususunda bir beyan aramıştır.
4) Mutlak emir, ne tekrar ne de umum iktiza etmez. Onlara ihtimali de yoktur. Namaz, oruç, zekât gibi ibadetlerin tekerrür etmesi, sebeplerinin tekerrür etmesi sebebiyledir. Haccın sebebi olan Beytu'l-Haram tekerrür etmediği için ömürde bir defa emre uymakla farz düşer. Hanefîler'in ekseriyetince benimsenen görüş budur.
4- Sual yasağı nelere racidir?
Sahâbe ve Tâbiin'den bazı âlimler, yasağın, vukua gelen olsun,vukua gelmeyen olsun her meseleye şâmil olduğunu ileri sürmüştür. Ancak, bu görüşe bir çok fukahâ karşı çıkmıştır. Bu görüşte olan Ebu Bekr İbnu'l-Arabî şöyle der: "Gafillerden bir kısmı, sual sormayı yasaklayan âyetten (Mâide 101) hareketle, nevâzil'e giren (yani âyet ve hadiste zikri geçmeyen) şeylerden -bunlar fiilen vukua gelmedikçe- sual sormanın yasak olduğu zannına kapıldılar. Halbuki işin aslı böyle değildir. Zîra âyetin verilecek cevap sebebiyle kötülük hasıl olacak soruları yasakladığı pek sarihtir. Nevâzil ile alâkalı sorular bu gruba girmez."
İbnu Hacer bu görüşü te'yid eder, ancak İbnu'l-Arâbî'nin kendisi gibi düşünmeyen ulemâ hakkında gafiller tâbirini kullanmış olmasını takbih eder. Mamafih, ondan önce Kurtubî de onu takbih etmiş, ilâveten böylesi davranışların İbnu'l-Arâbî'de sıkça görülen sabit bir huy olduğuna da dikkat çekmiştir.
5- Yasak Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) devrine mi ait?
Sual sorma yasağının daha ziyade Resûlullah devriyle ilgili olduğunu söyleyen âlimler, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan sonra sorulacak suallerden âyette beyan edilen kötülük ihtimalinin kalktığını ileri sürmüşlerdir. Şu hadisleri delil olarak ileri sürerler:

مَا احَلَّ اللّهُ فِي كِتَابِهِ فَهُوَ حَلٌ وَمَا حَرَّمَ فَهُوَ حَرَامٌ وَمَا سَكَتَ عَنْهُ فَهُوَ عَفْوٌ فَاقْبِلُوا مِنَ اللّهِ عَافِيَتَهُ فَإنَّ اللّهَ لَمْ يَكُنْ يَنْسِى شَيْئاً ثُمَّ تَ هذِهِ اŒية: وَمَا كَانَ رَبُّكَ نسياً

"Allah'ın, kitabında helâl kıldıkları helal, haram kıldıkları da haramdır, sükût buyurdukları da affa mazhardır. Öyleyse Allah'ın affettiğini kabul edin, zîra

Allah hiçbir şeyi unutmamıştır." Resûlullah şu âyeti okur. (meâlen): "...Rabbin unutkan değildir" (Meryem 64).Bir başka hadis de şöyledir:

إن اللّهَ فَرَضَ فَرائِضَ فَ تُضَيَّعُوهَا وَحدّ حُدُوداً فَ تَعْتَدُوهَا وَسَكَتَ عَنْ اَشْيَاءَ رَحْمَةً لَكُمْ غَيْرَ نِسْيَانٍ فَ تَبْحَثُوا عَنْهَا

"Allah bir kısım farzlar koydu. Sakın bunları terketmeyin, bir kısım da yasaklar koydu. Sakın onları çiğnemeyin. Bir kısım şeylerde de unutarak değil, size merhameten sükût buyurdu, sakın onları kurcalamayın!"
Bir hadis de şöyle: اعْظَمُ الْمُسْلِمِينَ بِالْمُسْلِمِينَ جُرْماً مَنْ سَألَ عَنْ شَئْءٍ لَمْ يُحْرَمْ فَحَرُمَ مِنْ اَجْل مَسْألَتِهِ "Müslümanlar'a karşı en büyük cürmü işleyen o kimsedir ki, haram edilmemiş olan bir şeyden sual eder de, onun sebebiyle haram ediliverir."
6- Yasak Medineliler'e mi mahsus?Mezkûr yasağın bedevîlere şâmil olmayıp daha ziyade Medine'de kalan Muhacir ve Ensâr'la ilgili olduğunu gösteren rivayetler de var. Bunlar, yasağın sınırlı oluşuna ve daha ziyade vahiyle ilgili oluşuna destek sayılabilir. Enes'in bir rivayeti şöyle: "Bizler Hz.Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e herhangi bir hususta sual sormaktan men edilmiş idik. Bu yasaktan gafil bir bedevînin gelip Resûlullah'a birşeyler sorması ve bu vesileyle Efendimiz'i dinlemek çok hoşumuza giderdi." Müslim'de Nevvâs İbnu Sem'ân'ın bir rivayeti bu mevzuda daha dikkat çekici: "Hicret etmeksizin Medine'de Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la birlikte bir yıl ikâmet ettim. Hicret etmeme sadece "sual meselesi" mâni olmuştu. Zîra birimiz kesinlikle hicret edip "Muhacir" oldu mu, artık Resûlullah'a sual soramazdı." Nevvâs hazretleri (radıyallahu anh) sırf soru sorabilme hakkını yitirmeden Medine'de ikamet edebilmek için "Muhacir" statüsüne girmeye yanaşmıyor. Ahmet İbnu Hanbel'in bir rivayetinde soru yasağıyla ilgili âyetin nüzûlünden sonra Ashab'ın Medine'ye gelen bedevîlere zaman zaman bahşiş vererek Hz. Peygamber'e soru sormaya teşvik ettiklerini belirtir:

لَمَّا نَزَلَتْ يَا اَيُّهَا الَّذِينَ امَنُوا َ تَسْألُوا عَنْ اَشْيَاءَ اŒيَةَ كُنَّا قَدْ اَتَّقَيْنَا اَنْ نَسْألَهُ # فَاَتَيْنَا اعْرَابِيًّا فَرَشَوْنَاهُ بُرْداً وَقُلْنَا: سَلِ النَّبِىَّ #

Bu mevzu üzerine rivayet çoktur:
7- Ashab'tan vârid olan soruların izâhı:

Hemen belirtelim ki, hadis kitaplarında Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a Ashab'ın sorduğu birçok sualler rivayet edilmiştir. İster istemez, yasağa rağmen bu sualler nasıl soruldu diye bir müşkil hatıra gelebilmektedir. Âlimler üç ihtimal üzerinde dururlar:

a) Bu sualler, yasak koyan âyetin inmesinden önce sorulmuş olabilir.

b) Âyette gelen sual yasağı umumî değil, hususîdir. Yani, hükmü kesinlik kazanmış meselelerle ilgili olarak duyulan ihtiyaçta soru yasağı yoktur.

c) Yasak, mutlaka bilinmesi gereken şeylere şâmil değildir. Kamışla kesilen hayvanın etine terettüp edecek hükümle ilgili sual, ümerâ Allah'a itaatin dışına çıkan emir verecek olursa, onlara itaat edilip edilmeyeceğine dair sual, kıyâmet ahvâli ve âhirzaman fitnesi ile ilgili sualler, keza bizzat Kur'ân'da zikredilen, kelâle, içki, kumar, haram aylardaki savaş, yetimler, hayız zamanı, kadın, sayd vs. üzerine gelen sualler gibi. Bu sualler gerçek ihtiyaçtan geldiği için yasak bunlara şâmil olmamıştır.

8- Yasak vukû bulmayana da şâmildir.

Sual sormaya yasak koyan âyetin, vukû bulmayan hâdiselerle de ilgili olduğunu söyleyenler, bu kanaate, "vukû bulan hâdiseyle ilgili sual, meşakkat getiren teklife sebep olduğuna göre, olmayan şeyden sormamak daha iyidir" mülâhazasıyla varırlar. Dârimî, Sünen'inin Mukaddime kısmında bu mevzuya tahsis ettiği bir babta, bir çok selefin görüşünü kaydeder.

İbnu Ömer: "Vukûa gelmeyen şeyden sormayın, zîra ben olmayan şeyden soran kimseye babam Ömer (radıyallahu anhümâ)'in lânet ettiğini işittim" der.

Zeyd İbnu Sâbit kendisine birşey sorulunca önce, bunun vukû bulup bulmadığını sorar, "evet!" derlerse, o konuda bildiği bir şey varsa söylerdi. Şâyet "Hayır, henüz vukû bulmadı!" derlerse: "Bırakın vukûa gelsin, o zaman sorarsınız!" deyip cevap vermediği belirtilir.

Hz. Ömer de, "Vukuâ gelen hâdiseler bizi yeterince meşgul etmekte" diyerek, vukûa gelmeyen şeylerden sormayı yasaklamıştır.

Âlimler, hakkında nass gelmeyen şeylerle ilgili olarak yapılan araştırmayı iki kısma ayırmışlardır:

1) Hâdiseyi bütün yönleriyle, nassın delaleti içerisine dâhil etme araştırması. Böyle bir araştırma makbuldür, mekruh değildir. Bilâkis, yetkili müctehidlere, bunu yapmak farzdır.

2) Rivayetler arasında ihmali mümkün veya cem'edilmesi kabil küçük farklılıkların üzerinde fazlaca durup, dine, şeriata hiçbir faydası olmayan ince tahlillere girişmek; benzer şeyler arasında yoktan ayrılıklar, farklılıklar çıkarmak gibi gayretler, tahliller, araştırmalar ortaya koymak; veya aksine farklılıkları

zâhir olan muhtelif şeyleri aynı şeymiş gibi göstermek için tekellüflü te'lif çalışmaları yapmak; delilleri, vechi olmayacak şekilde zorlamak. Selefin mekrûh addettiği ilmî gayretler bu kısma girenlerdir. Bu çeşit boş gayretlerin zaman kaybından başka, kişiyi, şu hadisin tehdidine maruz kılacağı da belirtilir: هَلَكَ الْمُتَنَطِّعُونَ "A-şırılar helâk olmuştur". Hadiste geçen mütenattiûn'u aşırılar olarak tercüme ettik.
Zemahşerî, hadisin gayesi, doğruluk ve güzellikte tek veche ulaşan muhtelif kıraatlarda münakaşa ve inadlaşmayı yasaklamaktır demiştir.
Nevevî hadisten: "Kelâmda çeşitli edebiyat oyunları yaparak derinleşmenin, halka hitab ederken fesahat yapacağım diye zorlamalara, yapmacıklara gitmenin, lügat parçalamanın, irab inceliklerine inmenin kastedilip, kötülendiğini, ayrıca faydasız, mâlayâni mevzulara dalmanın... vukûu nâdir meselelerin inceliklerinden sual sormanın vs..." kastedildiğini söylemiştir.
İbnu Hacer, kitap, sünnet, icma gibi ana kaynaklardaki bir asla dayanmayan meselelerde teferruata inmede aşırı gitmeyi de buraya dâhil eder. Başka şeylerde harcanması çok daha iyi olacak kıymetli vakitlerin, vukûu pek nadir şeylerde harcandığına esefle parmak bastıktan sonra der ki: "Bunların en fenası, şeriatça keyfiyetini araştırmadan sadece inanılması istenen şeyleri didiklemek maksadıyla çokca sual sormaktır. Sözgelimi, bazı meseleler vardır ki, meşhûd âlemde hiçbir hissî delili yoktur: Kıyametin vakti, ruhun mahiyeti, bu ümmetin ömrünün müddeti gibi. Bunlar sadece ve sadece nakil yoluyla bilinebilecek meseleler olduğu halde bunlardan sorular da sorulur. Halbuki bunların çoğu hakkında nakille gelen bilgi yoktur, bunlara araştırma yapmadan iman gerekir. Daha da fenası, bazı mevzular var ki, fazla didiklemek, kişiyi şekke ve şaşkınlığa atar. Ebu Hüreyre tafından rivayet edilen: "İnsanlar birbirlerine şundan bundan sora sora, şöyle sorma noktasına gelirler: "Bu mahlûkatı Allah yarattı, öyleyse Allah'ı kim yarattı?" hadisi bu durumu haber vermektedir."
Şu halde sual sorma yasağı pek çok teferruata şâmil ber mevzudur. Biz bazı meselelerini özetleyerek sunmaya çalıştık.[27]

-2- وعن علي رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قال رسول اللّه #: مَنْ مَلَكَ زَاداً وَرَاحِلَةً تُبَلِّغُهُ إلى بَيْتِ اللّهِ الحَرَامِ وَلَمْ يَحُجَّ فَ عَلَيْهِ أنْ يمُوتَ يَهُوديًّا أوْ نَصْرَانِيًّا وَذلِكَ أنَّ اللّهَ تَعالى يَقُولُ: وَللّهِ عَلى

النَّاسِ حِجُّ الَبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إلَيْهِ سَبِيً اŒية[. أخرجه الترمذي .

2. (1175)- Hz. Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) efendimiz şöyle buyurdular:
"Kim kendisini Beytullahi'lharam'a ulaştıracak kadar azık ve bineğe sahip olduğu halde haccetmemişse onun Yahudi veya Hıristiyan olarak ölmesi arasında fark yoktur. Zîra, Cenab-ı Hakk şöyle buyurmuştur: "Oraya yol bulabilen insana, Allah için Kâbe'yi haccetmesi gerekir" (Âl-i İmrân 97). [Tirmizî, Hacc 3, (812).] [28]

AÇIKLAMA:

Hadiste, hacc yapmaya yetecek maddî imkânı olup da hacca gitmeyenler çok ağır bir üslubla tehdid edilmektedir: Hıristiyan veya Yahudi olarak ölme tehlikesi, yani küfür üzere ölmek. Âlimler, bu ifadenin tağliz yani "terhib ve korkutmada şiddete başvurma" güttüğünü belirttikten sonra şu açıklamayı da yaparlar: Maddî imkâna rağmen farz olan haccı terketmek, ya bunun vacib olduğunu inkâr ve istihfafdan gelir, bu ise küfürdür; ya da emr-i İlâhî'ye isyandan gelir. Öyle ise küfre düşerek Yahudi veya Hıristiyan mertebesine inme tehlikesi ile başbaşadır.
Haccı terkedenlerin betahsîs Ehl-i Kitab'a benzetilmeleri, onların da kitaplarıyla amel etmemelerinden ileri gelir. Zîra haccı yapmayan Müslüman da, kitabının emrini terketmiş olmakla aralarında bir müştereklik hasıl olmaktadır.
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), haccı emreden âyeti okuyarak, haccetmeyenin bu emr-i İlâhî'yi inkâr veya ona isyan ettiğine ve dolayısıyla beyan ettiği vaîde delil getirmiş olmaktadır.[29]

3- وعن ابن عباس رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما.]أنَّ ا‘قْرَعَ بْنَ حَابِسٍ سَألَ رسولَ اللّه # فقَالَ: الحَجُّ في كُلِّ سَنَةٍ أوْ مَرَّةً وَاحِدَةً؟ فقَالَ: بَلْ مَرَّةً وَاحِدَةً. فَمَنْ زَادَ فَتَطَوُّعٌ[.

3. (1176)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) hazretleri anlatıyor: "Akra' İbnu'l-Hâbis (radıyallahu anh), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a:
"Hacc her sene midir, ömürde bir kere midir?" diye sordu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Bir keredir, fazla yapan nafile olarak yapmış olur!" diye cevap verdi." [Ebu Dâvud, Hacc 1, (1721); Nesâî, Hacc 1, (5, 111); İbnu Mâce, Menâsik 2, (2886).] [30]

4ـ وعنه رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قالَ رسولُ اللّه #: َ صَرُورَةَ في ا“سْْمِ[. أخرجهما أبو داود. »الصَّرُورَةُ« الذى لم يحُج رج كان أو امرأة .

4. (1177)- Yine İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: "İslâm'da hacc yapmamak (saruret) yoktur." [Ebu Dâvud, Hacc 3, (1729).][31]

AÇIKLAMA:

Saruret iki mâna taşır:
1- Hiç hacc yapmayan kimseye denir.
2- Ruhbanlarda olduğu şekilde evlenmeyip, bekâr kalan kimseye denir. Tâbir, açıklanan bu iki mânasıyla cahiliye devrinde câri iki âdeti de dile getirmiş olmaktadır. İmam Mâlik Muvatta'da, kadın saruret'i şöyle açıklamıştır: "Kadınlardan hiç haccetmeyendir, kendisini hacca götürecek bir mahremi bulunmayan -veya böyle bir mahremi olsa da kadını hacca götürmeye muktedir olmayan- kadına, saruret denir." İmam Mâlik devamla, "İslâm'da saruret yoktur" prensibi için: "Böyle bir kadın, bir grup kadına dâhil olarak hacca giderek, farz olan haccını yine de terketmez, (din haccın terkine (sarûrete) cevâz vermez" buyurur.
Görüldüğü üzere, İslâm'da sarûret yoktur hadisi, hacc yapabilecek güçte olan kimseye, kadın olsun, erkek olsun hacc etmemek için ileri sürebileceği her çeşit mâzeret kapısını kapamaya müteveccihtir.
Hadisten, "ruhbanlarınki tarzında" bekârlığın reddi de anlaşılabilir. Zîra İslâm,

başkaca mazeret olmadıkça, dindarlık ve zühd mülâhazalarıyla bekâr kalmayı tecviz etmemiş, meşrû addetmemiştir.[32]

-5- وله عنه أيضاً:]قال #: مَنْ أرَادَ الحَجَّ فَلْيَتَعَجَّلْ[.

5. (1178)- Yine İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şu sözünü rivayet etmiştir: "Hacc yapmak isteyen acele davransın." [Ebu Dâvud, Menâsik 6, (1732).][33]

AÇIKLAMA:

Bu hadis hacc hususunda acele davranmanın gereğine dikkat çekmektedir. Haccın arzuya bağlı nafile bir ibadet olmayıp, şartlara bağlı bir farz olduğu gözönüne alınınca "hacc yapmak isteyen..." tâbirini, "hacc kime farz olmuş ise" şeklinde anlayıp şöyle ifade etmemiz gerekir: "Bir kimseye hacc farz oldu mu, bunu yerine getirmede acele etsin."
Öyle ise, haccda esas olan ta'cildir. Bilhassa yurdumuzda kökleşmiş olduğu üzere ileriki yaşlara, yaşlılığa bırakmak câiz değildir. Bu hadisin Beyhakî'deki ziyadesi meseleye daha da açıklık getirir:

فَإنَّ اَحَدَكُمْ َ يَدْرِى مَا يَعْرِضُ لَهُ مِنْ مَرَضٍ اَوْ حَاجَةٍ

"Zîra sizden kimse, başına ne gelecek bilmez; hastalanacak mı, fakir duruma mı düşecek?"
Bu hadise dayanan Ebu Hanife, İmam Mâlik ve bir kısım Şafiî ulemâsı, haccın fevrî bir vecibe olduğuna, yani vâcib olur olmaz, tehir edilmeden getirilmesi gereğine hükmetmişlerdir. Ancak İmam Şafiî, Evzâî, Ebû Yusuf ve Muhammed eş-Şeybânî (rahimehumullah), haccın beşinci veya altıncı hicret yılında farz kılınmış olmasına rağmen Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın onuncu yılda haccetmiş olmasını nazar-ı dikkate alarak, hacc farizasının fevrî bir vecibe olmayıp geciktirilebileceğini söylemişlerdir.
Ancak hemen belirtelim ki, bu görüşe katılmayanlar:
a) Haccın farz kılınma zamanının münâkaşalı ve hattâ bazılarınca 10. hicrî yıl kabûl edildiğini, bu durumda te'hir olmadığını,
b) 10. yıldan önce farzedilmiş olsa bile, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu

vesselâm)'in, haccda çırılçıplak vaziyette hacc yapan müşriklerle karışık olarak hacc yapmak istemediği için tehir ettiğini ve dolayısiyle Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın te'hirinde meşru bir özür bulunduğunu söyleyerek görüşlerinin isabetliliğini müdâfaa etmişlerdir.
Hacc yapanlar, günümüz şartlarında dahi, hacc ibadetinin gençlikte yapılması gereken meşakkatli bir ibadet olduğunu te'yid etmektedir.[34]

-6- وعن جابر رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]سُئِلَ رسول اللّه # عَنِ الْعُمْرَةِ أوَاجِبَةٌ هِىَ؟ فقَالَ: َ. وَأنْ تَعْتَمِرُوا هُوَ أفْضَلُ[.

6. (1179)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan:
"Umre vacib midir?" diye sorulmuştu, şu cevabı verdi:
"Hayır! Ancak, umre yapmanız faziletli bir ameldir." [Tirmizî, Hacc 88. (931).] [35]

AÇIKLAMA:

Umre hakkında, mevzuun başında ve ayrıca 1165 numaralı hadisin açıklamasında yeterince durulmuştur. Oralarda kaydettiğimiz üzere bir kısım âlimler (Şafiî, Ahmed vs.), umrenin vacib olduğunu söylerken, diğer bazıları (İmam Mâlik, Ebû Hanife vs.) nafile olduğuna hükmetmişlerdir. (Önceki bahislere bakılmalıdır.)[36]

-7- وعن ابن عباس رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما قال:]الْعُمْرَةُ وَاجِبَةٌ[أخرجهما الترمذى .

7. (1180)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'ın: "Umre vacibtir" dediği rivayet olunmuştur. [Tirmizî, Hacc 88, (931).][37]

AÇIKLAMA:

İmam-ı Şafiî'nin bir rivayetine göre, kendisine İbnu Abbâs'ın umre hakkında "vacibtir" diye hükmettiği ulaşmıştır. Buharî'nin muallak olarak kaydettiği bir rivayet de bunu destekler: وَقَالَ اِبْنُ عَبَّاسٍ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما: إنَّهَا لَقَرِينَتُهَا فِى كِتَابِ اللّهِ

"İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ): "Umre, Allah'ın kitabında haccla birlikte zikredilmiştir" demiştir." Bunu te'yid eden bir başka rivayeti Hâkim, Atâ'dan kaydetmiştir. Atâ'nın bildirdiğine göre İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ): اَلْحَجُّ وَالْعُمْرَةُ فَرِيضَتَانِ

"Hacc ve umre iki farz ibadettir" buyurmuştur.

Hacc ve umre hakkında bu mevzuun giriş kısmında gerekli tahlili yaptığımız için tekrar etmiyeceğiz.[38]

ـ8ـ ومثله عن ابن مسعود:]وكانَ يَقرأ: وَأتَمُّوا الحَجُّ وَالْعُمْرَةَ إلى الْبَيْتِ، وَكانَ يقُولُ: لَوْ التَّحَرُّجُ، وَأنِّى لَمْ أسْمَعْ مِنْ رسول اللّه # في ذلِكَ شَيْئاً لَقُلْتُ الْعُمْرَةُ وَاجِبَةٌ[. أخرجه رزين .

8. (1181)- Yukarıdaki rivayetin bir benzeri İbnu Mes'ud'dan yapılmıştır. İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) hazretleri şöyle kıraat ederdi: واتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ إلى الْبَيْتِ ve derdi ki: "Eğer günah olmasaydı -Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan bu mevzuda hiç bir şey işitmemiş olmama rağmen- umre vaciptir derdim." [Rezîn ilavesi.][39]

AÇIKLAMA:

1- Anlaşıldığı üzere, İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) da umrenin vacib olduğu görüşündedir, tıpkı İbnu Abbas gibi.. واتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ للّهِ "Başladığınız haccve umreyi Allah için tamamlayın" (Bakara 196) âyetini, -Ebu Hayyân'ın el-Bahru'l-Mühit'de dediği üzere- tefsir mâhiyetinde şöyle

okumuştur: وَاتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ إِلَى الْبَيْتِ "Beytullah'a olan hacc ve umreyi Allah için tamamlayın." Şu halde bu, farklı bir kıraatten ziyade, tefsirî bir ziyade olmaktadır.

2- İbnu Mes'ud, umrenin vacib olduğuna öylesine inanmıştır ki, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan onun vacib olduğuna dair hiçbir şey işitmemiş olduğunu belirttikten sonra: "Günaha girmiş olmaktan korkmasaydım umre vâcibtir diyecektim" der.

Şu halde İbnu Mes'ud, umrenin vâcib olduğuna dair, Resûlullah'tan hiç bir şey işitmediğini alçıklamış olmaktadır. Fetvalarında hep İbnu Mes'ud'u esas alan Ebu Hanife (rahimehullah), "Umre vâcib değildir" derken de İbnu Mes'ud'un bu riayetine muhalefet etmemiş olmaktadır.[40]

ÜÇÜNCÜ BAB

MÎKAT VE İHRAM HAKKINDA

Bu babta İKİ FASIL ile ÜÇ FER' vardır.
BİRİNCİ FASIL
MÎKAT HAKKINDADIR
*
İKİNCİ FASIL
İHRAM VE HARAMLAR HAKKINDADIR
*
BİRİNCİ FER'
TELBİYE
*
İKİNCİ FER'
İHRAM YASAGI İHLALİ
*
ÜÇÜNCÜ FER
CEZÂU'S-SAYD (AVLANMANIN HÜKMÜ)

BİRİNCİ FASIL

MÎKÂTLAR

MÎKAT:

Hacc ve umre ibadetlerinin kendine has menâsiki vardır.[41] Bunlardan biri ihramdır. İşte, Mekke dışından hacc için gelenlerin ihram giymeleri şart olan yerlerden her birine mîkat denir. Mekke'ye gelinen istikâmete göre mîkat yerleri farklıdır ve toplam beş adet mîkat vardır: Zülhuleyfe, Zat-ı Irk, Cuhfe, Karn, Yelemlem.
Mekke'de bulunanların hacc için mîkatı Mekke'dir. Umre için, Mekke'nin Harem bölgesinin dışında ihram giymesi gerekir. Bu maksadla Mekke'ye en yakın Ten'im mevkii vardır, oraya gidip ihram giymesi gerekir.
İhram giyme vaktine de mîkat denir. Mîkat mahallerinden önce de ihrame girilebilir.
İhramla ilgili yasaklar ihramın giyildiği yerden itibâren başlar. Mecburi ihram giyme yerleri, gelinen istikametlere göre şöyledir:
1- Zülhuleyfe: Medine istikametinden gelenlerin mîkatıdır. Mekke' ye en uzak mîkattır. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Veda haccında burada ihrama girmiştir. Şimdilerde Âbâr-ı Ali veya Ebyâr-ı Ali denilmektedir. Mekke'ye 450 km uzaklıktadır.
2- Cuhfe: Şam yönünden gelenlerin mîkatıdır. Mekke'ye 187 km. mesafededir.
3- Zat-ı Irk: Irak istikâmetinden gelenlerin mîkatıdır.
4- Karn: Necid bölgesi cihetinden gelenlerin mîkatı olup Mekke'ye 54 km. mesafededir.
5- Yelemlem: Yemen tarafından gelenlerin mikatıdır. Mekke'ye uzaklığı 54 km'dir, en yakın olanı budur.
Kızıl Deniz'in Süveyş cihetinden gelenler, Cuhfe yakınındaki Râbiğ hizasında, Cidde tarafından gelenler Cidde'de ihrama girmektedirler, buralar da mîkat sayılmaktadır.[42]

-1- عن ابن عمر رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما قال:]أشْهُرُ الحَجِّ شَوَّالٌ وَذُو القَعْدَةِ وعَشْرٌ مِنْ ذِي الحِجَّةِ[. أخرجه البخارى ترجمة .

1. (1182)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) dedi ki: "Hacc ayları Şevvâl, Zülkade ve Zilhicce'den de on gündür." [Buharî, Hacc 33 (Tercüme, yani bâb başlığı olarak senetsiz kaydetmiştir.)][43]

AÇIKLAMA:

Haccın menâsikini îfa edebilmek için muayyen zamanlar vardır. Bu zamanlar dâhilinde yapıldıkları takdirde menâsik muteber olur. Sadedinde olduğumuz rivayet bu vakitleri bildirmektedir. Bu aylara eşhür-i hacc veya mevsim-i hacc denir. Bunlar Şevval, Zilkade aylarıyla Zilhicce'nin ilk on günüdür. Bunlar dışında menâsik îfa edilemez. Bu husus âyet-i kerime ile de tavzih edilmiştir. (Meâlen): "Hacc bilinen aylardandır. O aylarda hacca girişen kimse bilmelidir ki, haccda kadına yaklaşmak, sövüşmek, döğüşmek yoktur..." (Bakara 197).
İbnu Abbâs, İbnu Ömer, İbrahim Nehâî, Şa'bî, Mücâhid, Hasan Basrî, Ahmed İbnu Hanbel hazerâtı Zilhicce'nin onuncu gününün de hac mevsimine dahil olduğunu söylemişlerdir. Hanefi mezhebi de bu görüştedir. Haccın son rüknü olan tavaf-ı ziyâret bu günde yapılır.
İmam Şafiî Zilhicce'nin dokuzunu sayar, onuncu gününü saymaz.
İmam Mâlik bütün Zilhicce ayını hacc mevsimine dâhil addeder. Ona göre ayette geçen eşhür şehr'in cem'idir. Arapça'da cem'in en azı üçtür. Âyette eşhür dendiğine göre bu üç ay tam olarak hacc aylarıdır. Ancak Şâfiî ve Mâlik hazretlerinin sözleri mütearif malûmata aykırıdır.
Hacc mevsimi, belirtilen bu vakitlerin dışına çıkarılamaz. Hanefî ve Mâlikîler haccın şerâit-i mütekaddimesinden olan ihrama bu aylar dışında da girilebileceğini kabul ederler, ancak sünnete aykırı olduğu için mekruh addederler. Şafiî hazretler i ise hiç câiz görmez ve "Bu, hacc değil umre olur" der.
Gerek temettu, gerek kıran ve gerekse ifrad haccının geri kalan menâsikinin sahih olması için bu sayılan aylar içinde yapılmasının şart olduğunu söylemekte hepsi ittifak eder.
Buharî'nin kaydettiğine göre, Horasan fâtihi Abdullah İbnu Âmir, Horasan'ı fethedince, bu lütf-i İlâhi'ye şükür olarak, Horasan'dan Medine'ye kadar ihramlı gitmeye ahdeder ve Nisâbur'da ihrama girer. Medine'ye varıp Hz.Osman'ın huzuruna çıkınca, Hz.Osman (radıyallahu anh) onu bu davranışı sebebiyle ayıplar. Ayıplama sebebini, bazı âlimler Mekke ile Horasan arasındaki uzaklığın eşhürü'lhacc mesafesinden fazla olmasıyla yani, hacc mevsimi dışında ihrâma

girmiş olmasıyla izah ederler. Dolayısiyle Hz. Osman bunu hoş karşılamamış ve ayıplamıştır.[44]

-2- وعن هشامِ بن عروة]أَنَّ عَبْدَ اللّهِ بْنَ الزُّبَيْرِ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما: أَقَامَ بِمَكَّةَ تِسْعَ سِنِينَ يُهلُّ بِالْحَجِّ لِهَلِ ذِى الْحِجَّةِ، وَعُرْوَةُ مَعَهُ يَفْعَلُ ذلِكَ[.

2. (1183)- Hişâm İbnu Urve (merhum) anlatıyor: "Abdullah İbnu Zübeyr (radıyallahu anhümâ) Mekke'de dokuz yıl ikâmet etti. Bu esnada Zilhicce'nin hilâli ile yüksek sesle telbiyeye başladı. (Kardeşi) Urve de onunla aynı şeyi yapardı" [Muvatta, Hacc 50, (1, 339).][45]

AÇIKLAMA:

Bu rivayet, Abdullah İbnu Zübeyr'in Mekke'de geçirdiği hilâfet yılları esnasında hacc mevsiminin başlamasıyla, diğer hacılar gibi bulunduğu yerde telbiyeye başladığını anlatmaktadır. Daha önce de söylendiği üzere, Mekke'de oturanlar -ister yerli ister dışardan gelen (âfakî) olsun- hacc mevsimi başlar başlamaz bulundukları yerde ihrâma girerek telbiyeye başlarlar. (Telbiye: yüksek sesle Lebbeyk Allahümme lebbeyk... duasını okumaktır.) Mekke'nin dışında olan Mekkeliler hacc yapmak diledikleri takdirde Mekke'ye dönerken geçtikler yerdeki mîkatta âfakiler gibi ihrama girerler.
Hacc için Mekke'de ihram giymiş olanlar, Kâbe tavafını ve Safâ ile Merve arasındaki sa'yi Mina dönüşüne te'hir ederler. İmam Mâlik, Abdullah İbnu Ömer'in böyle yaptığını belirtir.[46]

-3- وعن القاسم بن محمد]أَنَّ عُمَرَ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قالَ: يَا أَهْلَ مَكَّةَ مَا شَأنُ النَّاسِ يأتُونَ شَعْثاً وأَنْتُمْ مُدَّهنُونَ أَهِلُّوا إِذَا رَأَيْتُمُ الهِلَ[. أخرجهما مالك.»الشَّعِثُ« البعيد العهد بِتَسْرِيح الشعر وغسله .

3. (1184)- Kasım İbnu Muhammed anlatıyor: "Hz. Ömer (radıyallahu anh) Mekkelilere şöyle hitab etti: "Ey Mekkeliler! Ne oluyor da uzak diyardan gelenler saçları dağınık vaziyette iken sizler yağlanıyorsunuz? (Zilhicce) hilâlini görünce siz de telbiyede bulunun." [Muvatta, Hacc 49, (1, 339).][47]

AÇIKLAMA:

Mekke'ye dışardan hacc için gelenler (âfakiler) ihramları sebebiyle saçlarına yağ sürüp taramadıkları için, Hz. Ömer (radıyallahu anh) onlara kasden "saçları dağınık" tâbirini kullanmıştır.
Şa's, bakımsız, taranmamış ve kirli saça denir. Mekkeliler ihramsız olmaları sebebiyle saçlarını yağlayıp taradıkları için Hz. Ömer onlara, "Sizler yağlanıyorsunuz" demiştir.
Hz. Ömer sanki şöyle demektedir: "Buraya uzaktan gelenlerin, tâzimen saçları karışık olunca buranın yerlileri olan sizlerin bu tâzim vaziyetine girmesi evla ve ensebtir."
Nitekim, bu maksadını daha açık olarak şöyle dile getirmiştir: "(Zilhicce ayına girip) hilâli görünce siz de ihrama girin ve telbiyeye başlayın."
Abdullah İbnu Ömer (radıyallahu anh) ise terviye günü[48] (yani Zilhicce'nin 8. günü) telbiyede bulunmakla babasına muhalefet etmiştir. Her iki görüşü de benimseyen fukahâ mevcuttur.[49]

ـ4ـ وعن عطاء]أنَّهُ سُئِلَ عَنِ المُجَاوِرِ مَتَى يُلَبِّى بِالْحَجِّ. فقَالَ: كانَ ابْنُ عُمَرَ رَضِىَ اللهُ عَنْهُما إذَا أتَى مُتَمَتِّعاً يُلَبِّى بِالحَجِّ يَوْمَ التَّرْوِيَةِ إذَا صَلَّى الظُّهْرَ
واسْتَوى عَلى رَاحِلَتِهِ[. أخرجه البخارى ترجمة.»يَوْمُ التَّرْوِيَةِ« هو الثامن من ذى الحجة، سمى بذلك ‘نهم كانوا يرتوون من الماء فيه .

4. (1185)- Atâ'ya: "Mücâvir (Mekke'de ikâmet eden) hacc için ne zaman telbiyede bulunur?" diye sorulmuştu. Şu cevabı verdi: "İbnu Ömer (radıyallahu

anhümâ) mütemetti olarak gelince, terviye günü, öğleyi kılıp, devesine bindi mi hacc için telbiyede bulunurdu." [Buharî, Hacc 82, (Tercüme yani bab başlığı olarak kaydedilmiştir. Senetsizdir.][50]

AÇIKLAMA:

1- Önceki rivayetin açıklamasında da kaydettiğimiz üzere İbnu Ömer, Zilhicce'nin sekizinci günü, yevm-i terviyede ihrama girmektedir. Buharî'nin kaydına göre, kendisine: "Herkes Zilhicce hilâli görülünce ihrama girdiği halde sen terviye gününe kadar girmiyorsun?" diye sorulunca: "Ben, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı bineği yola çıkarıncaya kadar telbiye yapar görmedim" diye cevap verir.
2- Mütemetti, umre ve haccını ayrı ayrı ihram giyerek eda eden demektir. Yani önce umre için ihram giyer, umreyi tamamlayınca ihramdan çıkar. Bir müddet ihramsız, yasaksız yaşadıktan sonra, hacc için yeniden ihrama girer. Şu halde sadedinde olduğumuz hadis, Adullah İbnu Ömer (radıyallahu anh)'in, temettu haccı yaptığını, haccetmek üzere ihrama, Zilhicce'nin sekizinde girdiğini, öğle namazını kıldıktan sonra Mina'ya gitmek üzere devesine binince telbiye getirmeye başladığını ifade etmektedir. İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı haccı böyle eda ederken gördüğü için bu tarzda hareket etmiştir.[51]

-5- وعن ابن عباس رَضِىَ اللهُ عَنْهُما قال:]مِنَ السُّنَّةِ أنْ يُحْرَمَ بِالْحَجِّ إَّ في أشْهُر الحَجِّ[. أخرجه البخارى ترجمة أيضاً .

5. (1186)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) şunu söylemiştir: "Hacc için, sadece hacc aylarında ihrama girmek sünnettendir." [Buharî, Hacc 33 (tercüme yani bab başlığı olarak kaydetmiştir).][52]

AÇIKLAMA:

1- Hacc ayları (eşhürü'lhacc) Şevvâl, Zilkade ve Zilhicce'dir. Hacc menâsiki bu aylarda başlatılabilir. 1182 numaralı hadiste açıklandığı üzere hacc menâsikinden olan ihrama, bu ayların dışında da girilmesinin câiz olduğu bir kısım ulemâca

kabul edilmiş, ancak mekruh addedilmiştir. Sünnete uygun olanı, İbnu Abbas (radıyallahu anh) hazretlerinin belirttiği üzere bütün menâsikin mezkur üç ay içerisinde başlatılmasıdır.[53]

-6- وعن ابن عمر رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما قال:]قال رسولُ اللّهِ #: يُهِلُّ أهْلُ الْمَدِينَةِ مِنْ ذِي الحُلَيْفَةِ، وَيُهِلُّ أهْلُ الشَّام مِنَ الْجُحْفَةِ، وَيُهِلُّ أهْلُ نَجْدٍ مِنْ قَرْنٍ[. أخرجه الستة .

6. (1187)- İbnu Ömer (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Medineliler Zülhuleyfe'de, Şamlılar Cuhfe'de, Necidliler Karn'da ihrama girer, telbiyeye başlar." [Buharî, Hacc 8, 5, 10, İlm 52, İ'tisam 16; Müslim, Hacc 1347, (1182); Muvatta, Hacc 22, (1,330); Tirmizî, Hacc 17, (831); Ebû Dâvud, Menâsik 9, (1737); Nesâî, Hacc 17, 18, 21, (5,122-125).][54]

-7- وفي رواية: قال ابن عمر]وَذكِرَ لى ولَمْ أسْمَعْ أنَّ رسولَ اللّهِ # قالَ. وَيُهِلُّ أهْلَ الْيَمَنِ مِنْ يَلَمْلَمَ[.

7. (1188)- Bir rivayette İbnu Ömer der ki: "Bizzat işitmemekle beraber, bana söylendiğine göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurmuştur ki: "Yemenliler de Yelemlem'de ihrâma girerler." [Buharî, Hacc 8, İlm 52, İ'tisâm 16; Müslim, Hacc 13-18 (1182).][55]

AÇIKLAMA:

İbnu Ömer, Resûlullah'tan rivayet husussundaki hassâsiyetinin bir ifadesi olarak, Yahudilerin ihrama girme yeri ile ilgili haberi "Resûlullah'tan bizzat işitmedim ama, söylendiğine göre Yemenliler'in de Yelemlem'de ihrama gireceklerini söylemiş" diyerek rivayet etmiştir. Buharî ve Müslim'de muhtelif vecihlerden kaydedilmiş olan bu haberin, Buharî' nin Kitâbu'l-İlm'deki vechi hepsinden farklı bir mahiyet taşır:

وَيَزْعُمُونَ اَنَّ رَسُولَ اللّهِ # قَالَ: وَيُهِلُّ اَهْلُ الْيَمَنِ مِنْ يَلَمْلَمْ وَكَان ابْنُ عُمَرَ يَقُولُ لَمْ اَفْقَهْ هذِهِ مِنْ رَسُولِ اللّهِ #

"...Bazılarının zu'muna göre Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Yemenliler de Yelemlem'de ihrâma girerler" buyurmuştur. Ben bunu, Resûlullah'ın nasıl söylediğini anlamadım."
İbnu Ömer dışında pek çok sahâbî, Yemenliler'in mîkatının Yelemlem olduğunu kesin bir şekilde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan rivayet ederler.[56]

-8- وفي أخرى للبخارى:]أنَّ رَجُ سألَهُ مِنْ أيْنَ يَجُوزُ لِى أنْ أعْتَمِرَ. فقَالَ: فرَضَهَا رسولُ اللّه #: ‘هْلِ نَجْدٍ قَرْناً، وَ‘هْلِ المَدِينَةِ ذَا الحُلَيْفَةِ، وَ‘هْلِ الشَّامِ الجُحْفَةَ، وَلَمْ يَزِدْ[.

8. (1189)- Buharî'de gelen bir diğer rivayette belirtildiği üzere, bir zât (Abdullah İbnu Ömer'e) gelerek: "Umre için nerede ihrama girmem câiz olur?" diye sorunca: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) mîkat yerleri olarak Necidliler için Karn'ı, Medineliler için Zülhuleyfe'yi, Şamlılar için Cuhfe'yi belirledi" demiş, başka bir mîkat yeri zikretmemiştir." [Buharî, Hacc 3.][57]

-9- وعن ابن عباس رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما قال:]وَقَّتَ رسولُ اللّه # ‘هلِ المَدِينَةِ ذَا الحُلَيْفَةِ، وَ‘هْلِ الشَّامِ الجُحْفَةَ، وَ‘هْلِ نَجْدٍ قَرْنَ المَنازِلِ، وَ‘هْلِ الْيَمَنِ يَلَمْلَمَ. قال: فَهُنَّ لَهُنَّ وَلِمَنْ أتَى عَلَيْهِنَّ مِنْ غَيْرِ أهْلِهِنَّ مِمَّنْ أرَادَ الحَجَّ وَالعُمْرَةَ. وَمَنْ كانَ دُونَهُنَّ فَمُهَلُّهُ مِنْ أهْلِهِ وَكَذلِكَ حَتَّى أهلُ مَكَّةَ يُهِلُّونَ مِنْهَا[. أخرجه الخمسة إ الترمذى .

9. (1190)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) demiştir ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Medineliler için Zülhuleyfe'yi, Şamlılar için Cuhfe'yi,

Necidliler için Karnu'l-Menâzil'i[58], Yemenliler için Yelemlem'i mîkat yerleri olarak ta'yin etmiştir. Bu yerler, ora ahalileri ve oraya başka yerlerden hacc ve umre yapmak maksadıyla gelenler için mîkat yerleridir. Bu söylenen mîkat yerlerinin berisinde (yani mîkatlarla Mekke arasında) bulunanlar için mîkat, bulunduğu yerdir. Daha yakın yerde olanlar da böyledir. Nitekim Mekkeliler de Mekke'de ihrama girerler." [Buharî, Hacc 7, 9, 11, 12, Cezâu's-Sayd 18; Müslim, Hacc 11, (1181); Ebû Dâvud, Menâsik 9, (1737); Nesaî, Hac 20, 23, (5, 123-125).][59]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayet mîkatlarla ilgili bilinmesi gereken yer isimlerini belirtmekten başka iki umumî prensibi açıklıyor:
a) Resûlullah tarafından belirlenen mîkatlar, sadece ora halkı için değil, oradan geçen her bir Müslüman içindir. Söz gelimi Yemen cihetine bir iş için giden Suriyeli bir Müslüman hac mevsimi içinde dönüş yapıp haccetmeyi arzu ederse Yelemlem'de ihrama girer. Suriyelilerin aslî mîkatı olan Cuhfe'ye gitmesi gerekmez.
b) Belirlenen mîkatların iç kısmında kalan yerlerde ikâmet eden kimseler, bulundukları yerlerde hacc ve umre ihramını giyebilirler. Harem dahilinde (Mekke'de) bulunan bir kimse (Mekke'nin yerlisi veya Mekke'de bulunan bir âfâkî) umre için ihrama girecekse Harem'in dışına çıkması gerekir. Harem'in Mekke'ye en yakın hududu Ten'im'dir. Günümüzde Ten'im Camiî bu maksadla en güzel şekilde tanzim edilmiş durumdadır.[60]

1) İHRAMA MÎKATTA GİRMEK ŞART MI?

İhram için, Hz. Peygamber'in zikrettiği bu yerlere gelmek vecibe midir, oralara gelmeden ihrama girilemez mi?Bunun cevabı âlimlerce farklı şekillerde verilmiştir:
a) İmam-ı Âzam ve İmam Şafiî, Sevrî (rahimehumullah) gibi bir kısım ulemâya göre Mîkat'tan daha uzak yerde ihrama girmek kerâhetsiz caizdir. Çoğunlukla Şâfiîler, mîkatta giyinmeyi sünnete uyduğu için efdal bulurlar. Daha yakın yerde caiz değildir. Mîkatı ihramsız olarak geçip, sonradan ihram giyerse bu koyun kesmeyi gerektiren bir cinayet olur. Ancak geri dönüp, mîkatda ihramı giyerse

ceza düşer. İmam-ı Âzam ve Şâfiî hazretleri, ihram yasaklarına gücü yetecek olan kimselerin mîkattan önce ihrama girmesini daha faziletli bulmuşlardır. İbnu Mes'ud, Hz. Ali, İmrân İbnu Husayn, İbnu Abbâs, İbnu Ömer ve Abdullah İbnu Âmir (radıyallahu anhüm ecmaîn) gibi Ashab'tan bir kısmı bu şekilde hareket etmiştir. 1168 numaralı hadiste gördüğümüz üzere, buna Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın teşvikini bile zikretmek mümkündür.
Mîkattan önce ihrama girmek efdal diyenler herkesin evinde ihrama girmesinin daha muvafık olduğunu, mîkata kadar girmemenin bir ruhsat olduğunu da söylerler.
Öyle ise, ihrama, zikredilen mîkatların hizasında başka noktalarda da girilebilir, caizdir. (1193. hadisde açıklanacak).
b) İmam Mâlik, Hasan Basrî, Atâ gibi bazıları mîkattan evvel ihrama girmenin mekruh olduğuna hükmederler. Bunların delili Ashab'tan Hz. Ömer, Hz. Osman (radıyallahu anhümâ) gibi bazılarının bunu hoş karşılamamış olmasıdır. Nitekim Hz. Ömer, İmrân İbnu Husayn'ın Basra'dan ihrama girmesini, Hz. Osman da Abdullah İbnu Amir'ın Nisabur'dan ihrama girmesini iyi karşılamayıp ayıplamışlardır.
c) Zâhirîler'den İbnu Hazm, mîkat dışında ihrama girmenin haram olduğunu söyler. Ona göre, mîkattan evvel ihrama girip mîkatı geçen kimsenin ne haccı ne de umresi câiz değildir. Ancak, mîkata vardığında ihramını yenilemeye niyet etmişse o zaman bu ihramı sahih olur.[61]

2- İHRAMI NİÇİN, NEREDE, KİMLER GİYER?

Hanefîlere göre, ihram esas itibariyle Harem bölgesine hürmet için giyilir. Yani, sadece umre veya hacc niyetiyle değil, ticâret, ziyaret, ilim gibi bir başka maksadla Mekke'ye gitmek isteyen mü'min bu mukaddes beldeye hürmeten ihramlı olarak girmesi gerekir. Mîkatları ihramlı geçmek vâcibtir.
Şâfiîlere göre, hacc ve umre kasdı yoksa Harem'e ve Mekke'ye ihramsız girilebilir, caizdir.
* Mîkat sınırları ile Harem bölgesi arasında kalan -ki Hıll denir- yerlerde bulunanlar, hacc ve umre dışında Mekke'ye girmek için ihram giymek mecburiyetinde değildirler.
* Mîkat sınırları dışına çıkmadıkça, Harem bölgesinin dışına çıkan Mekkeliler, tekrar Mekke'ye girerken ihram giymek zorunda değildir.
* Doğrudan Harem bölgesi veya Mekke'ye girmek kasdı olmadan Hıll bölgesine

girmek isteyen âfakilerin mîkatta ihram giymesi gerekmez. Bu şekilde Hıll dahiline ihramsız girmiş bulunan bir âfakî, bilahere, Harem'e veya Mekke'ye girip çıkmak istese, Hıll bölgesinde ikâmet edenlerin hükmüne tâbi olurlar. Hacc ve umre için bulundukları yerde ihrama girerler, ticaret, ziyaret gibi maksadlarla girecek olurlarsa ihram gerekmez. İhram olmaksızın Kâbe'yi de tavaf edebilirler.
* Hacc veya umresini tamamlayan hacı ihramdan çıktıktan sonra, Hıll bölgesi hududundan çıkmadıkça Mekke'ye girişlerinde ihram giymez. Mesela Mîkat mahalli olan Cidde'ye gidecek olsa, ihrama girmeden tekrar Mekke'ye dönebilir.
* Hıll bölgesinin dışına çıkıldığı takdirde, ister âfakî olsun, isterse Mekkeli olsun, tekrar girerken mîkatta ihrama girmesi gerekir.
* İhramlı kimsenin uyması gereken bir kısım yasaklar vardır. 1193-1261 numaralar arasındaki hadisler, ihram ve yasaklarıyla ilgilidir.
* Harem bölgesinin sınırları Hz. İbrahim (aleyhisselam) tarafından çizilmiştir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) ise, bu yerleri hususî şahıslar göndererek işaretletmiştir[62] [63].

-10- وفي رواية:]وَمَنْ كَانَ دُونَ ذلِكَ فَمِنْ حَيْثُ أنْشَأ حَتَّى أهْلُ مَكَّةَ مِنْ مَكَّةَ[.

10. (1191)- Bir rivâyette şöyle denmiştir: "Kim (mîkatlerin) berisinde ise, (niyeti) başlattığı yerde ihram giyer, öyle ki, Mekkeliler Mekke'de (ihrama girerler). [Buharî, Hacc 7; Ebu Dâvud, Menâsik 9, (1737).][64]

AÇIKLAMA:

Bu rivayet, aslında önceki rivayetin devamı ve bir parçasıdır. فَمِنْ حَيْثُ أنْشَأَ cümlesinin mef'ûlü takdire kalmıştır. Şârihlerin bazısı "Hacc veya umre için seferi başlattığı yer" diye takdir ettiği gibi "hacc veya umre için niyetini başlattığı yer" olarak da takdir etmişlerdir.
Hıll bölgesine hacc ve umre kasdı olmadan giren ve dolayısıyla ihramsız olan âfakilerin, bilahare hacc veya umreye niyet etmeleri halinde, ihram giymek için mîkata dönmeden bulundukları yerde ihram giyebilme ruhsatları, hadiste gelmiş olan: فَمِنْ حَيْثُ أنْشَأ "Nerede başlattı ise orada" ibaresinden çıkarılmıştır.

Başlatılan şey âfakî için "niyet" denmesi, Hıll bölgesi sakinleri için "sefer" denmesi daha muvafık gözüküyor.[65]

-11- وعن أبى الزبير قال:]سُئِلَ جابِرٌ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ عَنِ المُهَلّ فقَالَ: سمعتُ رَسولَ اللّه # يَقُولُ: مُهَلُّ أهْلِ المَدِينَةِ مِنْ ذِى الحُلَيْفَةِ، وَالطَّرِيقُ اŒخرُ الجحْفَةُ، وَمُهَلُّ أهْلِ العِراقِ مِنْ ذَاتِ عِرْقٍ، وَمُهَلُّ أهْلِ نَجْدٍ مِنْ قَرْنِ المَنَازِلِ وَمُهَلُ أهْلِ الْيَمَنِ مِنْ يَلمْلَمَ[. أخرجه مسلم .

11. (1192)- Ebu'z-Zübeyr anlatıyor: "Hz. Câbir (radıyallahu anh)'e ihrama girme yerinden sorulmuştu. Şu cevabı verdi: "Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu hususta şöyle söylediğini işittim. "Medineliler'in ihrama girme yeri Zülhuleyfe'dir. Diğer yol Cuhfe'dir. Iraklılar'ın ihrama girme yeri Zât-ı Irk'dır. Necidliler'in ihrama girme yeri Karnı'l-Menâzil'dir. Yemenliler'in ihrama girme yerleri Yelemlem'dir." [Müslim, Hacc 18, (1183).][66]

-12- وعن ابن عمر رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما قال:]لَمَّا فُتِحَ هذَانِ المِصْرَانِ أتَوْا عُمَرَ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ. فقَالُوا يَا أمِيرَ المُؤمِنِينَ: إنَّ رسول اللّه # حَدَّ ‘هْلِ نَجْدٍ قَرْناً وَهُوَ جَوْرٌ عَنْ طَرِيقِنَا، وَإنَّا إنْ أرَدْنَا أنْ نَأتِىَ قَرْناً شَقَّ عَلَيْنَا. قالَ: فانْظُرُوا حَذْوَهَا مِنْ طَرِيقِكُمْ فَحَدَّ لَهُمْ ذَاتَ عِرْقٍ[. أخرجه البخارى.»المِصْرُ« المدينة، والمراد بهما هنا: الكوفة والبصرة .

12. (1193)- İbnu Ömer (radıyallahu anh) anlatıyor: "Şu iki memleket (Basra ve Kûfe) fethedildiği zaman Hz. Ömer (radıyallahu anh)'e halk gelip:
"Ey mü'minlerin emîri! Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Necidliler için Karn'ı (mîkat olarak) tesbit etti. Orası bizim yolumuza sapa düşer. (Buradan) Karn'e gitmeye kalksak, bize zor olur!" dediler. Hz. Ömer (radıyallahu anh)

onlara:
"Öyleyse onun kendi yolunuzdaki hizasına bakın" dedi ve onlar için Zât-ı Irk'ı tesbit etti." [Buhârî, Hacc 13.][67]

AÇIKLAMA:

1- Hadis metninde geçen Mısr, şehir demektir. Mısrân ile Kûfe ve Basra muraddır. Ancak Kûfe ve Basra şehirleri Müslümanlar tarafından kurulmuş olduğu için, hadiste esas kastedilen bu iki şehrin arâzisidir.
2- Hadisin zâhirine göre Zât-ı Irk'ı mîkat olarak Hz. Ömer (radıyallahu anh) şahsî re'yi tesbit etmiş olmalıdır. İmam Şâfiî'den: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Meşrık ahalisi için hiçbir mîkat belirlememiştir. Halk, Zât-ı Irk dağlarını ittihaz etti" dediği rivayet edilmiştir.
Ahmed İbnu Hanbel de bu mevzuya giren bir rivayette İbnu Ömer' in : فَآثَرَ النَّاسُ ذاتَ عِرْقٍ عَلى قَرْنٍ "İnsanlar Zât-ı Irk'ı Karn'a tercih etti" dediği kaydedilir.
Bir başka rivayette Hz. İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) mîkatları sayınca, bir adamın: "Irak'ın mîkatı nerede?" diye sorduğu, İbnu Ömer'in de: "O gün Irak yoktu (yani henüz fethedilmiş değildi)" diye cevap verdiği belirtilir.
Irak'ın mîkatının Hz. Peygamber tarafından tesbit edilmemiş olduğunu ifade eden başka rivayetler de var. Bunların hepsini kaydettikten sonra İbnu Hacer: "Bu rivayetlerin hepsi, Zât-ı Irk mîkatının mansûs olmadığına (Hz. Peygamber tarafından tesbit edilmediğine) delâlet eder" der ve hemen ilâve eder: "Gazâlî ve er-Râfiî, Şerhu'l-Müsned'de, Nevevî, Şerhu Müslim'de buna hükmederler. İmam Mâlik'in Müdevvene'sinde de böyle geldi."
Ancak İbnu Hacer, Zat-ı Irk'ın mîkat olmasının mansûs olduğuna hükmeden âlimleri de zikreder: "Hanefîler, Hanbelîler ve Şâfîlerin cumhûru, Şerhu's-Sağir'de Râfiî, Şerhu'l-Mühezzeb'de Nevevî bunun mansûs olduğunu söylediler."
İbnu Hacer ayrıca Müslim'de Hz. Câbir'den kaydedilen bir rivayetin de bu hükmü te'yid ettiğini, ancak rivayetin merfu oluşunda şek bulunduğunu belirtir.
Hülâsa Zat-ı Irk'ın, Resûlullah tarafından mı, Hz. Ömer tarafından mı mîkat kılındığı hususundaki birbirine zıt delilleri serdettikten sonra bir tarafın rüchaniyeti hususunda tavır takınmaz. Ancak Zat-ı Irk'ın mîkat kılınışını Hz. Ömer'e nisbet eden rivayetin esas alınması sonunda, mîkatı olmayan kimselerin meselesinin çözüme kavuştuğunu belirtir. Der ki:

"Mîkatı olmayan kimseler hakkında hüküm şudur: Böyle birisi, kendine en yakın mîkatın hizasında ihrama girer. Ancak, Hz. Ömer (radıyallahu anh), Zât-ı Irk'ı mîkat kılmış olup, sahâbelerin de bu işte ona uymuş olması ve bu hükümle amelin devam kazanmış bulunması sebebiyle ona uymak evlâ oldu ve mîkatı olmayanlara, bu beş mîkattan birinin hizasında ihrama girmesi gerektiği hususunda bununla istidlal edildi. Şurası muhakkak ki bu beş mîkat Harem'i her cihetten kuşatmaktadır: Zülhuleyfe Şam tarafını, (kuzey), Yelemlem, Yemen tarafını (güney) kuşatır. Bu ikinci, diğerinin mukabil tarafını teşkil eder. Gerçi bunlardan biri diğerine nazaran Mekke'ye daha yakındır. Karn şark cihetini kuşatır. Cuhfe ise garb cihetini kuşatır ve ötekinin mukâbilidir. Bunların uzaklıkları da farklıdır. Zât-ı Irk, Karn'ın hizasındadır. Bu durumda Küre-i Arz'dan hiçbir köşe bu mîkatlardan birinin hizasının dışında kalamaz."
Bu meselede Kirmânî daha net bir tavırla: "Zât-ı Irk'ı, Hz. Ömer mîkat kıldı" der. Aynî ise uzun tahlillerle Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in mîkat kıldığına hükmeder. Teferruatı gereksiz görüyoruz.[68]

-13- وعن عائشة رَضِىَ اللّهُ عَنْها قالت:]وَقَّتَ رسولُ اللّه # ذَاتَ عِرْقٍ ،هْلِ
الْعِرَاق[. أخرجه أبو داود والنسائى .

13. (1194)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Iraklılar için Zât-ı Irk'ı mîkat kıldı." [Ebu Dâvud, Menâsik 9, (1739); Nesâî, Hacc 22, (5, 125).][69]

-14- وعن ابن عباس رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما قال:]وَقَّتَ رسولُ اللّه # ،هْلِ المَشْرِقِ الْعَقِيقَ[. أخرجه أبو داود والترمذى .

14. (1195)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) demiştir ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Meşrikliler için Akîk'i mîkat kıldı." [Ebu Dâvud, Menâsik 9, (1740); Tirmizî, Hacc 17, (832).][70]

AÇIKLAMA:

Akîk ile Zât-ı Irk birbirine oldukça yakındır. İbnu Hacer bu hadisin senedde yer alan Zeyd İbnu Ebî Ziyâd sebebiyle zayıf olduğunu belirttikten sonra, sıhhatini kabul edecek bile olsak öbürleriyle birkaç yönden cemedilmesi mümkün der ve açıklar."

a) Zat-ı Irk vacib olan mîkatdır, akîk ise müstehab olan mîkat; zîra Akîk daha uzaktır.

b) Akîk bir kısım Iraklılar'ın mîkatıdır. Medâinliler gibi. Diğeri ise Basralılar'ın mîkatıdır..

c) Zât-ı Irk önceleri, bugünkü Akîk'in yerinde idi, sonradan (isim) değişikliğine maruz kalarak Mekke'ye daha yakın bir duruma geldi. Bu hale göre, Zât-ı Irk ve Akîk aynı şey olmalıdır..."

Şâfiî hazretleri Iraklılar'ın Akîk'de ihrama girmelerini müstehab addetmiş. "Zât-ı Irk'da girecek olurlarsa bu da kâfi gelir" demiştir.

Zât-ı Irk'ın, Hz. Ömer tarafından mîkat kılındığı görüşünde olan Hattâbî: "Bu meselede halk günümüze kadar Ömer (radıyallahu anh)'e tabi oldu" der.[71]

-15- وعن مالك:]أنَّه بَلَغَهُ أنّ النِّبيّ # أهَلّ مِنَ الْجِعِرَّانةِ بِعُمْرَةٍ[[.

15. (1196)- İmam Mâlik: "Bana ulaştığına göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Ci'râne'de umre için ihrâma girdi" demiştir. [Muvatta, Hacc 27, (1, 331); Ebu Dâvud, Hacc 81, (1996); Tirmizî, Hacc 96, (935); Nesâî, Hacc 104, (5, 199).][72]

AÇIKLAMA:

Muvatta'da, belâğ (senetsiz) ve muhtasar olarak gelen bu rivayet, başka kaynaklarda daha uzun ve senetli olarak gelmiştir.

Ciirrâne (veya Ci'râne) Tâif'le Mekke arasında yer alır. Mekke'ye daha yakın bir mesafededir. Huneyn Savaşı'nda elde edilen ganimetin dağıtımı burada yapılmıştır. Rivayette belirtilen umre de bu ganimet dağıtımı işi bittiği zaman icra edilmiştir, yani sekizinci hicrî senenin Zilkade ayında.

Tirmizî'nin rivâyeti hâdiseyi teferruatlı olarak şöyle anlatır: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Ci'râne'den geceleyin umre yapmak üzere ayrıldı. Mekke'ye gece vakti indi. Umresini yaptı, sonra aynı gece geri döndü ve geceyi sanki Ci'râne'de geçirmiş gibi orada sabahladı. Ertesi gün, güneş zeval noktasını terkedince (Ci'râne'den ayrılıp) Batn-ı Seref yolunu tuttu. Orada (Medine'ye giden) yol kavşağına kadar geldi. Bu sebeple, umresi diğer insanlara gizli kaldı."
Bu vak'ayı anlatan rivayetler arasında ihtilaf vardır. Bazısına göre, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), Mekke'de sabahlamış olmalıdır. Muhaddisler umumiyetle Tirmizî'de gelen vechi sahih kabul ederler. Parantez içerisine aldığımız ziyadeler Ahmed İbnu Hanbel'in Müsned'inde gelen rivayetten alınmıştır.[73]

-16- وعن الثقة عنده.]أَنَّ ابْنَ عُمَرَ أَهَلَّ بِحَجَّةٍ مِنْ إِيلِيَاءَ[. أخرجه مالك.»إيلياء« بالمد والتخفيف: اسم بيت المقدس .

16. (1197)- Yine İmam Mâlik'in, nazarında güvenilir (sika) bir kimseden rivayet ettiğine göre, İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) Îliyâ'da hacc ihrâmı giymiştir." [Muvatta, Hacc 26, (1, 331).][74]

AÇIKLAMA:

1- Buradaki sika (güvenilir) kişi ile Mâlik'in, Nâfi'yi kastettiği tahmin edilmiştir. Önceki rivayet gibi bu da Muvatta'nın senetsiz (muallak) hadislerindendir.
"Bana bâliğ oldu" diyerek rivayet ettiği için bunlara belâğ (cem'i belâgât) denir.
2-Îliyâ, Beytu'l-Makdis'in adıdır. Bu hacc, Zürkânî'nin açıkladığı üzere, Hakemeyn hâdisesinin cereyan ettiği senede icra edilmiştir. Meşhur iki hakem: Ebû Musa ve Amr İbnu'l-As (radıyallahu anhümâ) hazretleri, Devmetu'l-Cendel'den, ittifak hasıl etmeden ayrılınca, İbnu Ömer (radıyallahu anh) Beytu'l-Makdis'e gider, orada ihrama girer.
Halbuki 1187,1188, 1193 numaralı hadislerde olduğu üzere, ihram mahalleri yani mîkatlarla ilgili rivayetleri yapan Abdullah İbnu Ömer'dir ve o rivayetlerde, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Kudüs'ü mîkat olarak zikretmediğini görürüz. Bu durumu değerlendiren bir kısım âlimler, Abdullah İbnu Ömer'in mîkatle ilgili nebevî açıklamalardan, belirtilen yerlerde ihramı giymenin vâcib

olmadığı, sadece oraları ihramsız geçmenin yasaklandığı, binâenaleyh daha önce de ihram giyilebileceği hükmüne vardığı neticesini çıkarmışlardır. Bu vesile ile tekrar belirtelim ki, Hz. Ömer ve Hz. Osman (radıyallahu anhümâ) gibi bazı sahabilerin uzakta ihram giymeyi hoş karşılamadıklarına dair rivayetlerde dile getirilen kerahetin, bir başka sebebe dayandığı, bu sebebin de, mesafenin uzaklığı yüzünden, muhrime ihramı bozucu yasakların ârız olma endişesinin olduğu belirtilmiştir.
İbnu Abdilber, bu kerâhete bir başka sebep daha ilave eder: "Kişi nefsine, Allah'ın kolaylık ihsan ettiği şeyde zorluk yüklemektedir."[75]

-17- وعن عثمان رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ.]أنَّهُ كَرِهَ أنْ يُحْرِمَ الرَّجُلُ مِنْ خُرَاسَانَ وَكِرْمَانَ[أخرجه البخارى ترجمة

.

17. (1198)- Hz. Osman (radıyallahu anh)'ın: "Bir kimsenin Horasan veya Kirmân'da ihrama girmesini mekruh addettiği" rivayet edilmiştir. [Buharî, Hacc 33, (Bab başlığında, senetsiz olarak kaydedilmiştir).][76]

AÇIKLAMA:

Mîkatlar dışında ihrama girmenin mekruh olduğunu söyleyen âlimlerin dayandığı rivayetlerden biri budur. Bu rivayeti Buharî hazretleri Sahîh'inde bâb başlığı meyanında kaydedip, senedini vermemiş ise de, İbnu Hacer'in belirttiği üzere, Said İbnu Mansur'un Müsned'inde, Abdurrezzak'ın Musannaf'ında ve diğer bir kısım kaynaklarda senetli olarak gelmiştir. (Hâdise, 1182 numaralı hadisin açıklama kısmında izah edilmiştir.)[77]

İKİNCİ FASIL

İHRAM VE HARAMLARI

-1- عن ابن عمر رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما قال:]سُئِلَ رسولُ اللّه # مَا يَلْبَسُ المُحْرِمُ؟ قالَ: َ يَلْبَسُ المُحْرِمُ الْقَمِيصَ وَ َ الْعِمَامَةَ وَ َ الْبُرْنُسَ وَ َ السَّرَاوِيلَ وَ َ ثَوْباً مَسَّهُ وَرْسٌ وَ َ زَعْفرانٌ وَ َ الْخُفّيْنِ إِ َّ أنْ َ يَجِدَ نَعْلَيْنِ فَلْيَقْطَعْهُمَا حَتَّى يَكُونَا أسْفَلَ مِنْ الْكَعْبَيْنِ[. أخرجه الستة، وهذا لفظ الشيخين.وزاد البخارى: وَ َ تَنْتَقِبُ المَرأةُ المُحْرِمَةُ وَ َ تَلْبَسُ القُفَّازَيْنِ.»الْقُفازَ« بضم القاف وتشديد الفاء: شئ يعمل لليدين يُحْشى بقطن ويكون له أزرار يزرَّر بها علي الساعدين من البردِ تلبسه المرأة في يديْها .

1. (1199)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) muhrimin giyeceği şeylerden sorulmuştu, şu cevabı verdi: "Muhrim ne kamis (gömlek), ne sarık, ne bürnus[78], ne şalvar ne de vers[79] veya zaferân bulaşmış bir giysi taşımaz. Ayağında da mest (ve benzeri ayakkabı) yoktur. Ancak nalın bulamazsa, mestlerin topuktan aşağı kısmını kesmelidir."
Buharî'de şu ziyade var: "İhramlı kadın yüzünü örtmez, eldiven de giymez." [Buharî,Hacc 21, Cezâu's-Sayd 13, 15, İlm 53, Sâlât 9; Müslim, Hacc 1, (1177); Muvatta, Hacc 8, (1, 324-328); Tirmizî, Hacc 18, (833); Ebu Dâvud, Menâsik 32, (1824, 1825, 1826); Nesâî, Hacc 28, (5, 129).][80]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayet ihrâma giren kimsenin, giyeceği parçalar hakkında bilgi vermektedir. İhram kelime olarak yasaklamak mânasına geldiği halde, ihramlının giydiği hususî "giysi"ye de ihram denilmiştir. Öyle ise muhrim; ihramlı, ihram giymiş kimse demektir.
2- Sadedinde olduğumuz hadis ihrama giren kimseye gömlek ve şalvar, bürnus

gibi vücudun üst veya alt kısmını veya tepeden tırnağa tamamını örtmek maksadıyla hazırlanmış olan normal zamana âit giyecekleri yasaklamaktadır. Normal zamanda baş ve ayağa giyilen şeyler de yasaktır: Sarık, ayakkabı gibi... ayağa zeminin menfi tesirlerinden koruyan, üstü açık, dikişsiz nalın ve benzeri terlikler giyilebilir. Nalın bulamayanlara, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), diğer ayakkabıların, ayağın üst tarafını örten kısımlarının kesilmesi şartıyla giyilmesine izin vermektedir.
Kadı İyaz'ın bu hadisle ilgili olarak yaptığı yorum daha vazıhtır. Der ki: "Müslümanlar, ihrâma giren kimsenin bu hadiste zikri geçen şeyleri giymemesi gerektiğinde icma etmişlerdir. Kamîs ve şalvarla her çeşit dikilmiş giyecekler, sarık ve bürnus ile de başı örten dikişli, dikişsiz her şey; keza mest kelimesiyle de ayağı örten giyeceklerin tamamı kastedilmiştir."
İbnu'l-Münzir bu husustaki bir başka icmâdan bahseder: "Kadın bu sayılanların hepsini giyebilir. Giyecekle ilgili yasakların birinde erkeklerle müşterekleri vardır: Vers veya za'ferân sürülmüş giysi yasağı." Bunlar o devrin boya sürünme yani koku maddeleridir. Hadisten bunlar dışında kalan maddelerin helâl olacağı anlaşılmakta ise de, ulemâ, her çeşit koku maddesini hükümdeki müştereklik sebebiyle bunlara dahil etmiştir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bunları zikretmekle, -ne kadar hafif bile olsa - ihramlıya, her çeşit kokuyu yasaklamış olduğunda tam bir icma mevcuttur. Bazı âlimler daha da ileri giderek, kıyasla, za'feran kokan şeyin yenmesinin de yasak olduğuna hükmetmişse de, Hanefîler, yasağın giymek ve sürünmekle ilgili olduğunu, yemenin, giymek ve sürünmek sayılamayacağını belirterek, Şâfiîlerin bu hükmünü reddetmişlerdir.
Hanefîler, yıkanıp silindiği zaman kaybolmayacak şekilde boyalı elbise ihramda giyilebilir der. Şafiî'ye göre, ıslanınca koku salan elbise ihram olamaz. Asıl olan, lekenin, yıkanınca çıkmasa bile koku salmamasıdır. Kokusuz olduğu takdirde giyilmesinde beis yoktur.
3- İhramlıya ayakkabı giymek de yasaklanmakta, nalın giymesi emredilmektedir. Ancak nalın bulamayanlara, topukları kapayacak kısımların kesilmesi şartıyla ayakkabı (huffeyn) giymeye izin verilmektedir. Buharî'nin kaydettiği İbnu Abbâs'tan mervi bir rivayette فَإِنْ لَمْ يَجِدْ نَعْلَيْنِ فَلْيَلْبَسِ الْخُفَّيْنِ "Eğer nalın bulamazsa huffeyn (bir çift mest = ayakkabı) giysin" denmektedir. Bunu esas alan Ahmed İbnu Hanbel'e göre ayakkabı kesilmeden giyilebilir.
Cumhur, hadisten, nalın bulabilene, kesilmiş de olsa huffeyn giymenin câiz olmadığına hükmetmiştir. Ancak bazı Şâfiîler ile Hanefîler "ca-izdir!" demiştir. Şunu da belirtelim ki "bulamamak"tan maksad "te'minine muktedir

olamamak"dır. Bu da, ya onun mevcut olmayışından veya kişinin satın almaya güç yetiremeyişinden hasıl olur. Satışında aldatma mevcut ise, kişiye onu satın alması gerekmez. Kezâ hibe edilecek olsa kabul etmeyebilir. İâre ise almalıdır.
Nalın bulamadığı için ayakkabı giyen kimseye, Şâfiîlere göre fidye ödemek gerekmez. Hanefîlere göre gerekir. Cumhur, ayakkabı giyme halinde, ayakkabıyı ayağa tutturacak kadar bir bağ haricinde kalan kısımların kesilerek, ayağın sırtı ve topukların açılmasını şart koştuğu halde, Ahmed İbnu Hanbel az yukarıda İbnu Abbas'tan kaydettiğimiz rivayete dayanarak, kesilmeden giyilmesini câiz görmüştür. "Mutlak, mukayyede hamledilir" kaidesiyle tenkid edilmişse de Hanbelîler, muhtelif yollardan cevap vermişlerdir, teferruata gerek görmüyoruz.
4- Buharî'de kaydedilen "ihramlı kadın yüzünü örtmez, eldiven de giymez" ibaresinden ulemâ, kadınların hacc sırasında yüzlerini örtmeyecekleri kesin hükmünü çıkarmışlardır. Yüzü örtmenin onlar için haram olduğunda ihtilâf etmezler. Ellerin örtülmesi de esas itibariyle haram olmakla birlikte bu hususta bazı ihtilâflar olmuştur. Eldiven giyme yasağı kadınlarla ilgili olarak beyan edilmiş olmakla birlikte, bunun erkeklere de şamil olduğuna hükmedilmiştir.[81]

-2- وعنه رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]نَهى رسولُ اللّه # النِّسَاءَ في إحْرَامِهِنَّ عَنِ الْقُفَّازَيْنِ وَالنِّقَابِ وَمَا مَسَّ الْوَرْسَ وَالزَّعْفَرَانَ مِنَ الثِّيَابِ وَلْتَلْبَسْ بَعْدَ ذلِكَ مَا أحَبَّتْ مِنْ أنْوَاعِ الثِّيَابِ مِنْ مُعَصْفرٍ أوْ خَزٍّ أوْ حُلىٍّ أوْ سَرَاوِيلَ أوْ قمِيصٍ أوْ خُفٍّ[. أخرجه أبو داود .

2. (1200)- Yine İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'den rivayete göre demiştir ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kadınları ihrâma girdikleri vakit eldiven kullanmaktan, yüzlerini örtmekten ve vers ve za'ferân değmiş elbise giymekten yasakladı ve: "Bunlardan gayrı, hoşuna giden elbise çeşitlerinden safranla boyanmış veya ipekli veya zinet veya şalvar veya kamis veya mest giysin" dedi." [Ebu Dâvud, Menâsik 32, (1827).][82]

AÇIKLAMA:

Bu rivayet, ihrama giren kadınların kıyafetle ilgili üç hususa dikkat etmeleri gerektiğini, bunun dışında serbest olduklarını göstermektedir:

1- Yüzlerinin açık olması gerekmektedir.
2- Eldiven kullanmalıdırlar.
3- Kokulu elbiselerden kaçınmalıdırlar.
Hadiste vers ve za'ferân dışındaki maddelerle boyanmış elbiselerin serbest olduğu belirtilmekte, safrânla boyananların serbest olduğu betahsis zikredilmektedir. Ancak Aliyyu'l-Kârî, hadiste za'ferânla boyanan ile safranla boyanan arasında yapılan tefrike, Hanefî mezhebinin ihtiyat kaydı koyduğunu belirtir: "Birçok âlimler: Bir kimse versle veya za'ferânla veya safranla boyanmış elbiseyi bir tam gün veya daha fazla sırtında taşıyacak olursa bir dem (koyun kesme) cezası çekeceğine, bir günden az bir müddet taşırsa sadaka cezası ödeyeceğine hükmetmişlerdir" der ve şu açıklamayı yapar: "Bu durumda, hadisteki ruhsatı safranla boyanmış olmakla beraber, yıkanıp kokusu giderilmiş elbiseye hamletmek gerekir, veya sarı boyalı elbisenin, (kokusuz) Ermeni toprağı ile boyanmış olanıyla tefsir edilir. İbnu Hacer'in "safran koku değildir" sözünü onun kokusu tekzib eder."
Aliyyul-Kârî, kadınların, altın vs.den mamul küpe, halhal, bilezik gibi her çeşit zinet eşyasını ihramlı iken takabileceklerini belirtir. Bagavî'nin Şerhu's-Sünne'de kaydettiği bir rivayete göre, Hz. Aişe'den ihrama giren kadınların giyecekleri şeyler hakkında sorulunca: "İpekli, ibrişimli, boyalı giyebileceğini, zinetlerini takabileceğini" söyler.[83]

-3- وفي رواية عن عائشة:]أنَّهُ # رَخَّصَ لِلنِّسَاءِ في الخُفّيْنِ[.

3. (1201)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'den gelen bir rivayette: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ihramlı iken mest giymede kadınlara ruhsat tanıdı" denmiştir. [Ebu Dâvud, Menâsik 33, (1831).][84]

AÇIKLAMA:

Ebu Dâvud'dan alınan bu rivayet eksik alınmış olmalı, zîra aslı şöyledir[85]: اَنَّ عَبْدَ اللّٰه يَصْنَعُ ذٰلِكَ يَقْطَعُ الْخُفَّيْنِ لِلْمَرْأةِ الْمُحْرَمةِ. ثُمَّ حَدَّثَتْهُ صَفِيَّةُ بِنْتُ أبِى عُبَيْدٍ اَنَّ عَائِشَةَ

رَضِىَ اللهُ عَنْهَا حَدَّثَتْهَا:)أنَّ رَسُولَ اللهِ # قَالَ: »قَدْ كَانَ رَخَّصَ لِلنِّسَاءِ فِى الْخُفَّيْنِ«(فَتَرَكَ ذلِكَ.

Bu rivayette Abdullah İbnu Ömer'den az yukarıda 1199 numarada kaydettiğimiz rivayete atıf yapılarak, orada, mest giydikleri takdirde ihramlı erkeklerin mesti kesmeleriyle ilgili hükme kıyâsen ihramlı kadınların da mest giydikleri zaman mesti kesmeleri gerektiğine dair fetva verdiği belirtiliyor. Ancak bilâhare Abdullah'a Safiyye Bintu Ebî Ubeyd, Hz. Aişe'den işittiği şu rivayeti haber verince Abdullah İbnu Ömer, bu fetvadan vazgeçiyor. Hz. Aişe Resûlullah'ın ihramlı kadınların mest giymesine ruhsat verdiğini belirtmiştir.

فَتَرَكَ ذلِكَ ibaresi, Azîmâbâdî'nin açıkladığı üzere: "Bunu işittikten sonra Abdullah İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ), kadınların da mestleri kesmesi gerektiğine dair fetvasını terketti" demektir.

Yani, kadınlar ihramlı iken ayaklarını örten mest vs. giyebilirler.

İbnu'l-Münzir: "İhramlı kadınların dikişli elbisesinin her çeşidini ve her türlü mesti giyebilecekleri, başlarını, saçlarını örtebilecekleri, yabancı erkeklerin bakışından korumak için yüzlerine hafif bir örtü sallandırabilecekleri hususunda icma edilmiştir" der.[86]

4ـ وعن ابن عباس رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما قال:]قال رسول اللّه #: مَنْ لَمْ يَجِدْ إزَاراً فليَلْبَسْ سَرَاوِيلَ، وَمَنْ لَمْ يَجِدَ نَعْلَيْنِ فَلْيَلْبَسْ خُفَّينِ[. أخرجه الخمسة .

4. (1202)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) hazretleri anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hazretleri buyurdular ki: "Kim izar bulamazsa şalvar giysin, kim de nalın bulamazsa mest giysin." [Buharî, Libâs 14, 37, Hacc 132, Cezâu's-Sayd 15, 16; Müslim, Hacc 4,(1178); Tirmizî, Hacc 19, (834); Ebu Dâvud, Hacc 32, (1829); Nesâî, Hacc 32, (5, 132).][87]

AÇIKLAMA:

İzar, belden aşağıyı örtmek için bağlanan giysinin adıdır. İhramlının normal olarak bunu giymesi gerekir. Bunun temiz ve beyaz renkli olması efdaldir. Hadis,

izar bulunmadığı takdirde şalvarın giyilebileceğini belirtmektedir. Ancak, âlimler, daha önce de açıklandığı üzere bazı farklı hükümlere gider:
1- Ahmed İbnu Hanbel, hadisin zâhiriyle hükmetmiş, nalın ve izar bulamayanın mest ve şalvar giyebileceğini söylemiştir.
2- Cumhur mestin üst kısmının kesilmesi, şalvarın yırtılması şartını koşmuştur. Bunları özürsüz giyene fidye gerekir.
3- Şafîler ve ekseriyet nezdinde esahh olan şalvarı yırtmadan giymektir.
4- İmam Muhammed, şalvarın yırtılmasını şart koşar.
5- İmam-ı Âzam ve İmam Mâlik mutlak şekilde şalvara fetva vermez.
6- Hanefîler'den Râzi: "Giyebilir, ancak fidye gerekir" der. Nitekim, Hanefîler mest hakkında da böyle söylemişlerdir.[88]

-5- وعن نافع.]أنَّهُ سَمِعَ أسْلَمَ مَوْلى عُمرَ يَقُولُ: بْنِ عُمَرَ رَأى عُمرُ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما على طَلْحَةَ ثَوْباً مَصْبُوغاً وَهُوَ مُحْرِمٌ. فقَالَ مَا هذَا إنَّمَا هُوَ مَغْرَةٌ أوْ مَدَرٌ فقَالَ: إنَّكُمْ أيُّهَا الرَّهْطُ أئمَّةٌ يَقْتَدِى بِكُمْ النَّاسُ. فَلَوْ أنَّ رَجُ جَاهً رَأى هذَا لَقَالَ إنَّ طَلْحَةَ بنَ عُبَيْدِاللّهِ كانَ يَلْبَسُ الثِّيَابَ المُصَبَّغَةَ في ا“حْرَامِ، فَ تَلْبَسُوا أيُّهَا الرَّهْطُ مِنْ هذِهِ الثِّيَابِ[.

5. (1203)- Nâfi'nin anlattığına göre, Eslem Mevlâ Ömer'in, İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'e şöyle söylediğini işitmiştir: "Ömer (radıyallahu anh), Hz. Talha (radıyallahu anh)'nın üzerinde, ihramlı iken boyalı bir giysi görmüştü."
(Ey Talha) bu boyalı giysi de ne?" diye sordu. (Talha cevaben):
"Ey mü'minlerin emîri, bu kızıl toprakla boyanmıştır!" dedi. Ömer (radıyallahu anh):
"Ey azizler, sizler halkın imamlarısınız, halk sizlere uymaktadır. Eğer câhil biri bu elbiseyi görse: "Talha İbnu Ubeydillah, ihramda boyalı elbise giymiş" diyecek. Ey azizler, bu boyalı elbiselerden hiçbirini giymeyin!" dedi" [Muvatta, Hac 10, (1, 326).][89]

AÇIKLAMA:

1- Hadisin yukardaki metninde, Muvatta'daki metnine nazaran birkaç kelimelik eksiklik var. Tercümede eksik kelimeleri parantez içerisinde gösterdik.
2- Hz. Ömer, Talha (radıyallahu anhümâ)'nın üzerinde açıkça yasaklanmış olan za'ferân ve vers dışında bir başka boya ile boyanmış bir elbise gördüğü için "Bu nedir?" diye sormuştur. Tabiî ki bu soruş, Hz. Ömer'in memnuniyetsizliğinden ileri gelmektedir. Zîra O (radıyallahu anh), büyüklere uyan câhil halkın, bu renkliyi za'ferân veya vers ile boyanmış zannederek, hatâen bunlarla boyanmış giysileri ihram olarak giymede beis görmeyebilir diye kaygılanmıştır.
3- Talha İbnu Ubeydillah (radıyallahu anh) için Hz. Ömer: "Sizler imamsınız" diye hitab etmiştir. Çünkü Talha (radıyallahu anh), Ashab'ın büyüklerindendi. Şöyle ki: O, ilk sekiz Müslümandan biridir ve Hz. Ebu Bekir vasıtasıyla Müslüman olmuştur. Aşere-i Mübeşşere'dendir. Hz. Ömer'in tesbit ettiği altılı şûrada üye idi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Suriye taraflarına "casus"luk vazifesiyle gönderdiği için Bedr'e katılamamıştır, ancak Bedir ganimetinden pay ayrılmış "Bedir'e katılma sevabı"na iştirak ettiği müjdelenmiştir. Uhud ve diğer gazvelere katılmış, Bey'atu'r-Rıdvan'da hazır bulunmuştur. Uhud Savaşı'nda çok kritik anlar geçirmiş, Resûlullah'a kendini siper etmiş, elleriyle oklara karşı koymuş, elinden, başından yaralar almış, Resûlullah'ı sırtlayarak kayanın üstüne, kuytuya çıkarmıştır. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) O'nu Uhud'da Talhatu'l-Hayr, Usre gününde Talhatu'l-Feyyâz, Huneyn gününde de Talhatu'l-Cûd diye tesmiye etmiş, iltifatta bulunmuştur. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın "Talha ve Zübeyr, cennette benim iki komşum olacaklar!" sözü de meşhurdur.
Resûlullah onun şehid olarak öleceğini de ihbâren şöyle buyurmuştur: "İki ayağı üzerinde yürüyen bir şehid görmek isteyen, Talha'ya baksın!" Gerçekten Talha (radıyallahu anh), Cemel Vak'ası'nda, Hz.Ali (radıyallahu anh)'nin yanında savaşırken Mervan İbnu'l-Hakem'in attığı bir okla şehid düşmüştü.
Rivayete göre, bir kimse üç gün üst üste Talha İbnu Ubeydillah (radıyallahu anh)'ı rüyasında görür. Her defasında: "Kabrimin yerini değiştirin, sudan rahatsız oluyorum!" der. Üçüncü defa aynı şeyi görünce adam, İbnu Abbas (radıyallahu anh)'a gelerek rüyasını anlatır. Baktıkları zaman, yere gelen tarafın su sızıntısından yeşerdiğini görürler. Yeri değiştirilir.[90]

-6- وعن عروة قال:]كَانَتْ أَسْمَاءُ بِنْتُ أَبِى بَكْرٍ تلبس الْمُعَصْفَرَاتِ وَهِىَ مُحْرِمَةٌ لَيْسَ فِيهَا زَعْفَرَانٌ[. أخرجه مالك .

6. (1204)- Urve anlatıyor: "Esma Bintu Ebî Bekr (radıyallahu anhümâ), ihramlı olduğu halde, sarı renkli giysiler giyerdi. Ancak bunlarda za'ferân olmazdı." [Muvatta, Hacc 11, (1, 326).][91]

AÇIKLAMA:

Bu boyanın su değince dağılacak, ıslanınca silinecek şekilde olmaması gerektiği şârihlerce belirtilir. Su ile dağılan boya, tîb'i yani koku maddesini andıracağı için hem erkek ve hem de kadınlar hakkında tecviz edilmemiştir. Esmâ (radıyallahu anhâ)'nın elbiselerinde za'ferân yoktu denmesi, sürünme maddesinin bulunmadığını tasrih eder.[92]

-7- وعن يَعْلى بنِ أمَيَّة رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ.]أنَّ رَجُ أتَى النَّبىَّ # وَهُوَ بِالْجعِرَّانَةِ قَدْ أهَلَّ بِعُمْرَةٍ وَهُوَ مُصَفِّرٌ لِحْيَتَهُ وَرَأسَهُ وَعَلَيْهِ جُبَّةٌ. فقَالَ: يَارسولَ اللّه أحْرَمْتُ بِعُمْرَةٍ وَأنَا كَما تَرى. فقَالَ انْزِعْ عَنْكَ الْجُبَّةَ وَاغْسِلْ عَنْكَ الصُّفْرَةَ[. أخرجه الستة، وهذا لفظ الشيخين.وزاد أبو داود: واصْنَعْ في عمْرَتِكَ مَا صَنَعْتَ في حَجَّتِكَ .

7. (1205)- Ya'lâ İbnu Umeyye (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Ciirrâne'de iken, umre için ihrama girmiş bir adam geldi. Adamın sakal ve saçları sarıya boyanmış, sırtında da za'ferân lekeleri bulunan bir cübbe vardı.
"Ey Allah'ın Resûlü, dedi, şu gördüğün vaziyette, umre için ihrâma girdim!"
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Şu cübbeyi çıkar, sarı boyayı da yıka!" diye emretti." [Buharî, Umre 10, Cezâu's-Sayd 16, 17, Megâzî, 56, Fedailu'l,Kur'ân 2; Müslim, Hacc 6, (1180); Muvatta, Hacc 18, (1, 328-329); Tirmizî,Hacc 20, (835, 836); Ebu Dâvud, Menâsik 31, (1819-1822); Nesâî, Hacc 43, (5, 142.-143).]
Bu metin, Sahiheyn'deki metindir. Ebu Dâvud'un rivayetinde şu ziyade

mevcuttur: "Umrede iken, hacda yaptığını yap."[93]

AÇIKLAMA:

Hadisin muhtelif vecihleri var. Bazı vecihlerinde burada yer almayan ve başka mevzuları ilgilendiren teferruat var. Nesâî'nin bir rivayetindeki ziyadede bu zat Resûlullah'a:
"Ben umre için ihrama girdim, ne yapayım?" diye sorar, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Sen haccederken ne yapardın?" der. Adam:
"Ben şu (tîb)den kaçınır ve yıkardım" deyince, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):
"Haccda ne yapıyorsan umrede de onu yap!" diye emreder.
Müslim'in bir rivayetinde, Resûlullah: "Şu cübbeyi çıkar, üzerindeki za'ferânı yıka!" der. Sahiheyn'in bir ziyadesinde bu emrin üç kere tekrarı mevzubahistir.
Kadı Iyaz der ki: "Bu tekrarın Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)' tan olması muhtemeldir, bu durumda yıkamayı tekrar etmede hadis nassdır. Bunun sahâbî sözü olması, Resûlullah'ın "yıka!" emrini, iyi anlaşılmak için âdeti üzere yaptığı gibi, ard arda üç kere tekrar etmiş olması da muhtemeldir."
Bu rivayet gösteriyor ki, haccla ilgili bir kısım menâsik cahiliye devrinde de bilinmekte idi. İslâm onların hepsini ilga etmiş değildir.[94]

-8 وعن ابن عمر رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما.]أنَّهُ كانَ يَكْرَهُ لُبْسَ المِنْطَقَةِ لِلْمُحْرِمِ[.

8. (1206)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'in: "İhramlının mıntıka takmasını mekruh addettiği" rivayet edilmiştir. [Muvatta, Hacc 12, (1, 326).][95]

AÇIKLAMA:

1- Mıntıka; bele, elbisenin üzerine bağlanan şeydir, yerine göre kuşak veya kemer diyebiliriz.
2- Yukarıdaki rivayet İbnu Ömer'in bunu mekruh addettiğini ifade eder. Ancak, Zürkânî, İbnu Ömer'den bunun cevazıyla ilgili rivayetin de geldiğini, dolayısıyla,

sonradan bu görüşünden rücû etmiş olabileceğini belirtir.[96]

-9- وعن القاسم بن محمد قال:]أَخْبَرَنِي الْفَرَافِصَةُ بنُ عُمَيْرٍ الحَنَفِيُّ أَنَّهُ رَأى عُثْمَانَ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ يُغَطِّى وَجْهَهُ وَهُوَ مُحْرِمٌ[
.

9. (1207)- Kasım İbnu Muhammed anlatıyor: "Bana, el-Ferâfisa İbnu Umeyr el-Hanefî haber verdi ki, O, Hz.Osman (radıyallahu anh)'ı, ihramlı iken yüzünü örter görmüş." [Muvatta, Hacc 13, (1, 327).][97]

AÇIKLAMA:

Hadis Muvatta'da muhtelif vecihten kaydedilmiştir. Bazı vecihlerinde, Hz. Osman'ın, Medine'ye üç merhale uzaklıktaki Arc karyesinde yüzünü, erguvan bir kadife parçasıyla örttüğü tasrih edilir.
Yüzün bu şekilde örtülebileceğinin câiz olduğu görüşünde başka sahabeler de vardı: İbnu Abbâs, İbnu Avf, İbnu'z-Zübeyr, Zeyd İbnu Sâbit, Saîd, Câbir gibi (radıyallahu anhüm ecmaîn)... Şâfiî de buna hükmetmiştir.
Ancak, İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) bunun haram olduğuna hükmeder. Mâlik, Ebu Hanife, Muhammed İbnu'l-Hasan da aynı kanaati beyan ederler. Bunlar yüzü örtene fidye gerekir derler. Sâdece elle örtmede bir beis görmezler.
Şu hususu bir kere daha belirtelim. Başı örtmekle yüzü örtmek aynı şey değildir. İhramlı iken başı örtmenin erkekler için haram olduğu hususunda ulemâ icmâ eder.[98]

-10- وعن نافع:]كَانَ ابنُ عُمَرَ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما يقولُ: ما فَوْقَ الذَّقَنِ مِنَ الرَّأسِ فَ يُخَمِّرُهُ المُحْرِمُ[. أخرج هذه ا٭حاديث الثثة مالك .

10. (1208)- Nafi' anlatıyor: "İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) demiştir ki: "Başın

çeneden yukarısını ihramlı kimse örtemez." [Muvatta, Hacc 13, (1, 327).][99]

-11- وعن عائشة رَضِـىَ اللّهُ عَنْها قالت:]كانَ الرُّكْبَانُ يَمُرُونَ بِنَا وَنَحْنُ مَعَ رسولِ اللّهِ # مُحْرِمَاتٌ فإِذَا حَاذَوْا بِنَا سَدَلَتْ إحْدَانا جِلْبَابَهَا مِنْ رَأسِهَا عَلى وَجْهِهَا فإِذَا جَاوَزُونَا كَشَفْنَاهُ[. أخرجه أبو داود .

11. (1209)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Biz (kadınlar) ihramlı olarak Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la beraber iken, binekliler bize uğrardı. Onlar tam hizamıza gelince, herbirimiz cilbabını başından yüzünün üzerine sarkıtıverirdi. Bizi geçtiler mi tekrar kaldırırdık." [Ebû Dâvud, Menâsik 34, (1833).][100]

AÇIKLAMA:

Bu rivayette, Hz. Aişe, ihramlı iken kadınların yüzlerinin açık olduğunu, yabancı erkeklerle karşılaştıkları zaman, onların bakışlarından kendilerini korumak için örtülerini baştan aşağı yüzlerinin üzerine sarkıttıklarını belirtmektedir. Şârihler bu sarkıtmada, örtünün yüze değmeyecek şekilde yapılmış olması gerektiğine dikkat çekerler ve "yüz derisine değmiyecek şekilde..." diye kayıt koyarlar. Aksi takdirde, 1199 numaralı rivayete kaydettiğimiz وَ تَنْتَقِبُ الْمَرْأةُ الْمُحْرِمَةُ "İhramlı kadın yüzünü örtmesin" emrine muhalif düşer der.

Şevkâni, Neylü'l-Evtâr'da şunu kaydeder: "Bu hadisle şu husus istidlâl edildi: "Kadın, erkeklerin yanından geçmesi anında ihtiyaç duyduğu taktirde, başın üstünden bir giysiyi yüzüne sarkıtması câizdir. Zîra kadın, yüzünü örtmeye muhtaç olması haysiyetiyle örtü ona, avret gibi mutlak şekilde haram olamaz. Ancak örtü derisine değmeyecek şekilde yüzünden mesâfeli olmalıdır. Şâfiîler ve başkaları da böyle hükmetmiştir. Ancak, hadisin zâhiri bu hükme muhalefet eder. Çünkü yüzüne örtü sarkıtan, derisine değmeyi önleyemez. Sarkıtılan örtünün mesafeli olması şart olsaydı, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bunu belirtirdi."[101]

-12- وعن فاطمة بنت المنذر قالت:]كُنَّا نُخَمِّرُ وُجُوهَنَا وَنَحْنُ مُحْرِمَاتٌ مَعَ أَسْمَاءَ بِنْتِ أَبِى بَكْر رَضِىَ اللهُ عَنْهما[. أخرجه مالك .

12. (1210)- Fâtıma Bintu'l-Münzir anlatıyor: "Biz, bir kısım kadınlar, ihramlı iken, yanımızda Esmâ Bintu Ebî Bekr (radıyallahu anhümâ) olduğu halde, yüzlerimizi sıkıca örtüyorduk"[102] [Muvatta, Hacc 16, (1, 328).][103]

AÇIKLAMA:

Sahâbî olan Esma, Ebu Bekir'in kızıdır. Ayrıca Fatıma'nın ve kocasının da büyükannesidir. Bir başka rivayette, Fatıma ilave eder: "...Esmâ, yüzümüzü sıkıca örtmemize müdâhale etmezdi." Zürkânî müdahale etmeyişini: "Çünkü başkasının gözüne karşı, kadının kendisini örtmesi câizdir" diye izah eder ve ilâve eder: "Sadece câiz değil, bilakis vâcibdir de, yeter ki fitne olacağını bilsin veya zannı hasıl olsun veya erkek, kendisine lezzet kasdıyla bakmış bulunsun."
İbnu'l-Münzir, bu hadisi açıklama sadedinde "Kadının her çeşit dikişli giysileri ve mesti giyebileceği, yüzü hâriç başını ve saçlarını örtebileceği, yüzünü erkeklerin nazarından koruyacak bir örtüyü hafifçe başından sarkıtabileceği fakat sıkıca saramayacağı hususlarında ulemâ -şu kaydettiğimiz Fatıma Bintu'l-Münzir rivayeti hariç- icma etmiştir" der ve ilâve eder: "Fatıma Bintu'l-Münzir'in rivayetinde zikredilen sıkıca örtme (tahmîr) tâbiri ile, sarkıtma suretiyle örtme (sedl) kasdedilmiş olması muhtemeldir. Nitekim Hz. Aişe de, kadınların yabancı erkeklere karşı örtündüğünü belirtir, ancak "sıkıca örtünme" (tahmir) tâbiriyle değil, örtünme (sedl) tâbiriyle ifade eder: "Biz (kadınlar) ihramlı olarak Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la beraber iken, binekliler bize uğrardı. Onlar tam hizamıza gelince, herbirimiz cilbabını (örtüsünü) başından yüzünün üzerine sarkıtıverirdi. Bizi geçtiler mi tekrar kaldırırdık."
Yeri gelmişken hemen belirtelim ki, İmam-ı Âzam hazretleri bu çeşit tearuz durumlarında, hadisler arasında sıhhat yönüyle tercihe müessir zâhir bir sebep yoksa, râvileri fakih olan hadisi tercih eder.[104] Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'nin kullandığı tâbirlerin fıkhî inceliklerini en iyi bilen büyük fakihlerden biri olduğu nazar-ı dikkate alınacak olursa, İbnu'l-Münzir'in pek isâbetli bir yorum yapmış

olduğu anlaşılır.[105]

-13- وعن عائشة رَضِىَ اللّهُ عَنْها قالت:]طَيَّبْتُ رسولَ اللّه # بِيَدَىَّ هَاتَيْتِ حِينَ أحْرَمَ، وَلِحِّلِهِ حِينَ أحَلَّ قَبْلَ أنْ يَطُوفَ بِالْبَيْتِ بطيبٍ فِيهِ
مِسْكٌ[. أخرجه الستة.وفي رواية: بِذَرِيرَةٍ في حَجَّةِ الْوَدَاعِ.وفي أخرى: قَبْلَ أنْ يُحْرِمَ ثمَّ يُحْرِمُ.وفي أخرى: بِأطْيَبِ مَا أجِدُ حَتَّى أجِدَ وَبِيصِّ الطِّيبِ في رأسِهِ وَلِحْيَتِهِ.وفي أخرى: كَأنِّى أنْظُرُ إلى وَبِيصِ الطِّيبِ في مَفَارِقِ رسولِ اللّه # وَهُوَ مُحْرِمٌ.زاد في رواية كانَ ابنُ عُمرَ يَدَّهِنُ بِالَزَّيْتِ فَذَكَرْتُهُ ‘بْرَاهِيمَ. فقَالَ: مَا تَصْنَعُ بِقَوْلِهِ حَدثنِى ا‘سْوَدُ عَنْ عَائِشَةَ قالتْ: كَأنِّى أنْظُرُ إلى وَبِيصِ الطِّيبِ ـ الحديث.زاد في رواية: وذلِكَ طِيبُ إحْرَامِهِ .

13. (1211)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a, ihrama gir(ece)ği zaman (ihramı için), keza ihramdan çıktığı zaman da Kâbe'yi tavaftan önce hıll'i için, içinde misk bulunan sürünme maddesini şu iki elimle sürdüm." [Buharî, Hacc 18, 143, Libâs 73, 89, 91; Müslim, Hacc 31, 33, (1189); Muvatta, Hacc 17, (1, 328); Tirmizî, Hacc 77, (917); Ebu Dâvud, Menâsik 11, (1745, 1746); Nesâî, Hacc, 41, (5, 136-141).]

Bir rivayette şu ibare de var: "...Veda haccında zerire denilen koku ile..."[106]
Bir başka rivayette: "...ihrama girmezden önce, sonra ihrama girerdi."
Bir diğer rivayette: "...bulabildiğim kokunun en iyisi ile başında ve sakalında koku maddesinin parıltısını görünceye kadar (sürerdim)."
Bir diğer rivayette: "...Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ihramlı iken (sürülen) koku maddesinin saç ayırımlarındaki parlaklığına (şu anda) bakıyor gibiyim."
Bir rivayette şu ziyade var: "İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) zeytinyağıyla yağlanırdı. Bunu İbrahim (Nehâî)'ye zikretmiştim, bana: "Pekâlâ, şu rivayeti ne yapacaksın: "Esved, Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)' den onun şöyle söylediğini rivayet etti: "...(Sürülen koku maddesinin saç ayrımlarındaki parlaklığına

bakıyor gibiyim."
Bir rivayette de şu ziyade var: "...Bu, ihram(a girmezden önce süründüğü) koku idi."[107]

AÇIKLAMA:

1- Daha önce kaydedilen hadislerin bir kısmında geçtiği üzere, ihramlı bir kimse, ihramdan çıkıncaya kadar koku sürünemez. Kokulu sabun dahi kullanamaz.
2- Sadedinde olduğumuz hadis, ihrama girmezden önce, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bedenine, bahusus saç ve sakalına koku maddesi sürüldüğünü belirtiyor. Hadisin râvisi olan Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) tîb denilen kokulu sürünme maddesini Resûlullah'a kendi elleriyle sürdüğünü belirtiyor. Hadisin bir vechinde, bu tîb'i, bulabildiği en güzel, en iyi maddeden seçtiğini belirtirken, sadedinde olduğumuz vechinde bunun misk olduğunu belirtiyor. Misk, bir nevi keçinin göbeğinden elde edilen, en güzel, en pahalı koku çeşididir.
3- Rivâyet, şu hususu da belirtmektedir: Hz. Aişe hacc sırasında, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a ihramdan çıkar çıkmaz, yani şeytan taşlamaları bitip, kurban kesilince, daha tavafa gidilmezden önce koku sürmüştür.Şu halde bu rivayet koku yasağının ne zaman başlayıp ne zaman bittiğini açık şekilde belirtmektedir: Bu yasak, hacc veya umre müddetiyle ilgili bir yasak değil, hacc ve umrenin ihram nüsük'ü ile alâkalı bir yasaktır: Koku sürünmek, niyet edip ihramı giyme anından, saçların kesilip ihramdan çıkma anına kadar devam eder.
4- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'in, zeytinyağı sürmüş olmasıyla ilgili ziyadeye gelince; bu ziyade Buhârî'nin 18. babında geçer. Burada İbnu Ömer'in ihram giyeceği sırada tîb değil, zeytinyağı sürdüğü ifade edilmektedir. Şârihlerin belirttiği üzere, ihrama girmezden önce koku sürünme meselesinde Hz. Aişe ile, İbnu Ömer (radıyallahu anhüm ecmaîn) arasında ihtilâf mevcuttur. Sadedinde olduğumuz hadiste Hz. Aişe (radıyallahu anhâ), kesin bir dille Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in ihrama girmezden önce bedenine koku sürdüğünü, saçını, sakalını koku maddesi ile ovduğunu ifade ediyor. Hatta bu hususu çok iyi hatırladığını, bu meselede zerre kadar şüphesi olmadığını ifade için: "Sürdüğüm koku maddesinin Resûlullah'ın saç ayırımlarında hasıl ettiği parlaklığa (şu anda) bakıyor gibiyim" der. İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) ise, ihram öncesi sürülen kokunun ihramdan sonra devam etmemesi gereğine inanmaktadır. Yani, ihram giymeye yakın, kokulu madde sürülmelidir. İbnu Ömer de bu konuda kesin

kanaat sahibidir. Öyle ki: "Koku sürünmektense katrana bulanmayı tercih ederim" bile demiştir. İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'in bu meselede babası Hz. Ömer (radıyallahu anh)'e uyduğu babasının, ihramlı üzerinde, önceden intikal eden koku bulunmaması inancında olduğu belirtilir. Tirmizî'nin bir rivayetinde (Hacc 114, (962) İbnu Ömer, Hz. Peygamber'in ihramlı iken, tîbsiz olduğunu, zeytinyağı süründüğünü rivayet eder. Şu halde İbnu Ömer, ihramlı iken zeytinyağını hoş kukusu olmadığı ve bir de Resûlullah'ın süründüğünü bildiği için sürmüştür. Müteakip hadis de konuya açıklık getirecektir.[108]

-14- وفي أخرى:]سُئِلَ ابنُ عُمَرَ عَنِ الرَّجُل يَتَطيَّبُ ثُمَّ يُصْبِحُ مُحْرِماً؟ فقَالَ: مَا أحِبُّ أنْ أصْبِحَ مُحْرِماً أنْضَخُ طِيباً ،نْ أطَّلِيَ بِقَطِرَانِ أحَبُّ إلىَّ مِنْ أنْ أفْعَلَ ذلِكَ. فأخْبِرَتْ عَائِشَةُ رَضِىَ اللّهُ عَنْها بِقَولِ ابنُ عُمرَ. فقَالَتْ: أنَا طَيَّبْتُ رسولَ اللّه # عِنْدَ إحْرَامِهِ، ثُمَّ طَافَ في نِسَائِهِ، ثُمَّ أصْبحَ مُحْرِماً يَنْضَخُ طِيباً[. هذه ألفاظ الشيخين .

14. (1212)- Bir diğer rivayette şöyle gelmiştir: "Önce koku sürünüp sonra ihrama giren kimse hakkında soruldu. Şu cevabı verdi: "Ben (tîb sürünerek) ihrama girip koku neşretmeyi sevmem. Katrana bulanmam bunu yapmaktan daha iyidir." Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'ye, İbnu Ömer'in, bu sözü haber verilince: "Ben, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a ihrama (gireceği) sırada tîb sürdüm. Bu halde hanımlarına uğradı. Sonra da ihrama girdi, koku neşrediyordu" dedi. [Buharî, Gusl 14; Müslim, Hacc 47, (1192); Nesâî, Hacc 42, (5, 139), Gusl 13, (1, 203).][109]

AÇIKLAMA:

Bir önceki hadisin açıklama kısmında belirttiğimiz üzere, ihrama girecek kimsenin, ihramdan önce kokulanması ve dolayısıyla ihramlının koku neşretmesi hususunda, Hz. Aişe ile, Hz. İbnu Ömer (radıyallahu anhüm ecmaîn) arasında ihtilâf mevcuttur ve her ikisi de birbirlerinin düşüncelerini bilmektedirler.

Yukarıda, İbnu Ömer'in görüşü Hz.Aişe'ye haber verilince, onun görüşünde ısrar ettiğini gördük. Saîd İbnu Mansûr'un, İbnu Ömer'in oğlu Abdullah'tan kaydettiği bir rivayet, Hz. Aişe' nin görüşünü işiten İbnu Ömer'in sükût ettiğini, kendi görüşünde ısrar etmediğini ifade eder. Sâlim İbnu Abdillah, İbnu Ömer'in de bu meselede Hz. Aişe'nin hadisine dayanarak babasına ve dedesine muhâlefet ettiğini belirtir.
Cumhûr da, bunu esas alıp, ihramdan önce kokulanmayı müstehab addetmiştir. Hanefî mezhebi de bu görüştedir.
Mâlikîler, İbnu Ömer'in görüşünü esas alır ve Hz. Aişe'nin hadisini şöyle te'vil ederler: "Rivayette koku süründükten sonra Hz. Peygamber'in kadınlarına uğradığı, sonra ihrama girdiği belirtilir. Bu uğramadan kasıt cimâ'dır. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) zevcelerinden herbirine uğradıkça her seferinde yıkanmak âdeti idi. Böylece, süründüğü tîb yıkanmış olmaktadır ki kokudan eser kalmaz." Keza "Saç ayırımında görülen tîbin parlaklığı, ondan bâki kalan renktir, yıkanınca kokusu gitmiştir, kokusu olmayan tîb lekesidir" şeklinde te'vil edilmiştir.
Ulemâ bu konuda lehte, aleyhte deliller getirir, izahlar, te'viller yapar. Teferruata girmeyeceğiz. Ancak bu vesile ile hadiste gözüken bir kaç noktaya dikkat çekeceğiz:
* Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevceleri, Resûlullah'ın hizmetine koşmuşlardır. Burada koku sürme hizmeti gözükmektedir.
* Münâsebet-i cinsiyede kadın ve erkeğin güzel koku sürünmesi müstehabdır.
* Ashab'ın büyükleri bile, Resûlullah'ın bazı sünnetini, zevceleri kadar iyi bilememekte ve bu sebeple aralarında ihtilaf çıkmaktadır.
* Ulemâ, çoğunluk itibariyle, zevcelerinin daha iyi bilme durumunda olduğu hususlarda -ihtilâf vâki olursa- zevcelerinin rivâyetini tercih etmiştir, bu meselede olduğu gibi.[110]

-15- وفي أخرى للنسائى:]كانَ رسولُ اللّه # إذَا أرَادَ أنْ يَحْرَمَ أدَّهَنَ بِأطْيَبِ دُهْنٍ يَجِدُ حَتَّى أرَى وَبِيصَهُ في رَأسِهِ وَلِحْيَتِهِ[.

15. (1213)- Nesâî'nin kaydettiği bir diğer rivayette şöyle denir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), ihrama girmeyi arzu ettiği zaman bulabildiği en güzel yağla yağlanırdı. Öyle ki, yağın parlaklığını başında ve sakalında görürdüm."

(Râvi Hz. Aişe'dir). [Nesâî, Hacc 42, (5, 139-140).][111]

-16- وله في أخرى قالت:]طَيَّبْتُهُ لِحَرَمِهِ حِينَ أحْرَمَ وَلِحِلِّهِ بَعْدَ مَا رَمَى الْعَقَبَةَ قَبْلَ أنْ يَطُوفَ بِالْبَيْتِ[.

16. (1214)- Yine Nesâî'nin bir başka rivayetinde, Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) şöyle buyurmuştur: "Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a ihrama gireceği zaman ihramı için, şeytan taşlamasını yaptıktan sonra ve Beytullah'a yapacağı tavaf (-ı ziyaret)ten önce ihramdan çıkınca da hıll'i (ihramsız hâli) için tîbini sürdüm." [Nesâî, Hacc 41, (5, 137).][112]

AÇIKLAMA

:1218 numaralı hadiste yapılmıştır.[113]

-17- وفي أخرى:]طِيباً َ يُشْبِهُ طِيبَكُمْ هذَا[ـ يعنِى طيباً ليس له بقاء.»الذَّرِيرَةُ« ضَرْبٌ من الطيب مجموع من أخْط. »وَالْوَبِيصُ« الْبَصِيصُ وَالْبَرِيقُ. »وَيَنْضَخُ« بالخاء المعجمة: يفوح .

17. (1215)- Bir diğer rivayette şöyle denir: "Resûlullah'ın tîb'i (sürdüğü koku) sizin şu tîbinize benzemez." Yani (sizin kullandığınız tîb), uzun müddet koku neşretmeye devam etmez, demektir. [Nesâî, Hacc 41, (5, 137).][114]

AÇIKLAMA:

Bu rivayet de Hz. Aişe'ye aittir. Bütünü içinde şöyledir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a ihramsız iken de, ihrama gireceği zaman da tîbini sürdüm. Sizin bu tîbiniz onun tîbine benzemez." Hz. Aişe bu sözü ile, "(Sizin tîbinizin) bekâsı yoktur (kokusu devam etmez)" demek istemiştir.

Sindî bu ifadeyi şöyle açıklar: "İhrama girmezden önce kullandığınız tîbin kokusu, ihramdan sonra devam etmez, hemen kaybolur. Halbuki Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) en iyi kokudan kullanırdı ve ihramdan sonra da koku neşretmeye devam ederdi." Sindî bu te'vili Hz. Aişe'den gelen diğer rivayetlerin ruhuna uygun olarak yaptığını belirtir. Aksi takdirde: "Hz. Peygamber'in kullandığı tîbin kokusu devam etmezdi" şeklinde te'vil dahi mümkündür.[115]

-18- وعن عائشة رَضِىَ اللّهُ عَنْها قالت:]كُنَّا نَخْرُجُ مَعَ رسولِ اللّهِ # إلى مَكَّةَ فَنُضَمِّدُ جِباَهَنَا بِالسُّكِّ المُطَيِّبِ عِنْدَ ا“حْرَامِ فإذَا عَرِقَتْ إحْدَانَا سَالَ عَلى وَجْهِهَا فَيَرَاهُ رسولُ اللّهِ # فَ يَنْهَانَا[. أخرجه أبو داود.ومعنى »نُضَمِّدُ« أبى نلطخ. و»السُّكُّ« نوع معروف من الطيب .

18. (1216)- Hz.Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Biz Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile (hacc ve umre için ihrama girip) Mekke'ye giderdik. İhram sırasında alınlarımıza sükk denen bir tîb sürerdik. Birimiz terleyecek olsa, yüzüne akardı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bunu gördüğü halde (bize) onu(n sürülmesini) yasaklamazdı." [Ebu Dâvud, Menâsik 32, (1830).][116]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste geçen sükk, Lisânu'l-Arab'a göre bir tîb çeşididir. Misk ve râmek kokularının karıştırılmasıyla elde edilir. Başka çeşit tîbe karıştırılarak kullanılır.
2- Bu rivayette, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sükk denen tîbi ihramlı iken hanımlarının süründüklerini gördüğü halde sesini çıkarmadığı ifâde edilmektedir. Resûlullah'ın gördüğü şeye sükût buyurması takrîrî sünnet addedilir ve bu, sükût edilen şeyin Resûlullah tarafından kabul edildiğine delil sayılır.
Ahmed İbnu Hanbel'in bir rivayetinde de Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ihramlı iken koku maddesiyle kaynatılmamış saf zeytinyağı ile yağlandığı rivayet edilmiştir. Bu rivayette, ihramlı iken saf zeytinyağı ile yağlanılabileceğine dair delil çıkarılmıştır. 1211 numaralı hadiste açıkladığımız

Hz. Aişe ile Hz. İbnu Ömer ihtilâfının aslı, bir kere daha görülüyor ki, Resûlullah'tan görülen farklı tatbikata dayanmaktadır.
3- Yanlış anlaşılmaması için tekrar belirtelim, Hz. Aişe'nin belirttiği sükk sürme işi, ihrama girmezden önce cereyan etmiştir. Ebu Dâvud, Hz. Aişe'nin bu hadisini ihramdan sonra da devam eden kokunun önceden sürülebileceğine delil yapmak kasdıyla kaydetmiştir. İhram sırasında kadın ve erkek hiç kimseye koku sürmenin helâl olmadığı hususunda ulemâ ihtilaf etmez, icma eder. Ancak zeytinyağı tîb değildir, kokusu için sürülmez, başka maksadla sürülür. Bu sebeple saç ve sakal hariç zeytinyağının, ihramlı iken sürülmesi câiz addedilmiştir.[117]

-19- وعنِ الصَّلْتِ بن زبيد عن غير واحد من أهله.]أنَّ عُمرَ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ وَجَدَ رِيحَ طِيبٍ وَهُوَ بِالشَّجَرَةِ. فقَالَ: مِمَّنْ هذَا؟ فقَالَ كَثِيرُ بنُ الصَّلْتِ مِنِّى، لَبَّدتُ رَأسِى وَأرَدْتُ أنْ أحْلِقَ. فقَالَ عُمَرُ: اذْهَبْ إلى شَرَبَةٍ مِنَ الشَّرَبَاتِ فَادْلُكْ رَأسَكَ حَتَّى تُنْقِيَهُ فَفَعَلَ ذلِكَ[. أخرجه مالك .

19. (1217)- Salt İbnu Zübeyd (rahimehullah), ailesinin bazı fertlerinden naklen şunu rivayet etmiştir: "Hz. Ömer (radıyallahu anh) Şecere nâm mevkide iken, bir tîb kokusu hissetti.
"Bu koku kimden geliyor?" diye sordu: Kesîr İbnu's-Salt:
"Bendendir, (saçımın dağılmaması için) süründüm ve tıraş olmamaya karar verdim" dedi. Hz. Ömer (radıyallahu anh):
"Su birikintilerinden birine git, başını koku gidinceye kadar ovuştur!" diye emretti. Kesir İbnu's-Salt öyle yaptı." [Muvatta, Hacc 20, (1, 329).][118]

-20- وله في أخرى عنِ أسلم مولى عمر]أنَّ عُمَرَ وَجَدَ رِيحَ طِيبٍ فَقَالَ: مِمّنْ هذَا الطِّيبُ؟ فقَالَ مُعَاوِيَةُ بنُ أبِى سُفْيَانَ: مِنِّى يَا أمِيرَ المُؤمِنِينَ! فقَالَ مِنْكَ لَعَمْرُ اللّهِ؟ فقَالَ: إنَّمَا طَيَّبَتْنِى أُمُّ حَبِيبَةَ يَا أمِيرَ المُؤمِنينَ. فقَالَ عُمَرُ: عَزَمْتُ عَلَيْكَ: لَتَرْجِعَنَّ

فَلَتَغْسِلَنَّهُ[.»التّلْبِيذَ« أن يُسَرِحَ شعر رأسه، ويجعل فيه شيئاَ من صَمْغ ليلتزق، و يتشعَّث في ا"حرام. »والشَّرَبَةُ« بفتح الشين والراء: الماء المجتمع حول النخلة كالحوض.

20.(1218)- Muvatta'nın bir diğer rivayeti, Eslem Mevlâ Ömer'den: "Ömer (radıyallahu anh), bir tîb kokusu hissetmişti.
"Bu koku kimden?" diye sordu. Muâviye İbnu Ebî Süfyan (radıyallahu anh):
"Ey mü'minlerin emîri! Bendendir!" diye cevap verdi. (Hz. Ömer kızgın bir eda ile):
"Allah Allah! Senden mi?" diye çıkıştı. Hz. Muâviye:
"Bana Ümmü Habibe sürdü, ey mü'minlerin emîri!" (diye özür) beyan etti. Hz. Ömer:
"Allah aşkına geri dön ve şu sürdüğün şeyi yıka!" diye emretti." [Muvatta, Hacc 19.][119]

AÇIKLAMA:

1- Yukarıdaki iki rivayet, birbirine ziyadesiyle benzerlik arzeden iki ayrı hâdiseyi anlatmaktadır. Saçına koku saçıcı bir madde sürdüğü için Hz. Ömer'in müdahalesine mâruz kalan şahıs, birinci hadiste Kesîr İbnu's-Salt, ikinci hadiste ise Muaviye İbnu Ebî Süfyan (radıyallahu anhümâ)'dır.
2- Hz. Ömer'in kokuyu hissettiği yer Şecere'dir. Zülhuleyfe'de, Esma Bintu Muhammed İbni Ebî Bekr'in doğum yaptığı yerdir. Medine'ye altı mil mesafededir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) Mekke'ye giderken, Medine'den oraya gelir, ihrama orada girerdi.
3- Su birikintisi diye tercüme ettiğimiz şerbet'i İmam Mâlik hurmanın dibindeki çukurluk diye târif eder. Diğer açıklamalardan, suyun birikmesi için, ağaçların etrafında, hâlen teşkil edilen havuzlama çukurları olduğu anlaşılıyor.
4- İkinci rivayetin bir başka vechinde, Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in Hz. Muâviye'ye öfkelendiği kaydedilir. Şârihler, Hz. Ömer'in, Hz. Muâviye'yi refaha düşkünlükle itham edip Arab'ın Kisrası diye isimlendirdiğini belirtirler.
5- İbnu Ebî Şeybe'nin rivayetinde: "...Herkes ihramını giyince, Hz. Ömer bir tîb kokusu hissetti ve: "Bu kimdendir?" diye sordu..." denir. "Bendendir ey mü'minlerin emîri!" diyen, bu rivayette Berâ İbnu Âzib'tir.6- Bu rivayetler,

Hz.Ömer'in ihramlıya hiçbir surette kokuyu câiz görmeyen fetvasını aksettirmektedir. Zürkânî, bu meselede -az yukarıda kaydettiğimiz, Hz. Aişe ile olan ihtilâfa parmak basarak der ki: "Hz. Ömer, ihrama girecek kimsenin, önceden koku sürünmüş olmasını, bu kadar büyük sahâbi ve tâbiin huzurunda reddettiği halde, onlardan hiçbiri ona itiraz etmedi. Şu halde bu durum, Hz. Aişe'nin buna muhalif rivayetin te'vil edilmesi gerektiğine en kuvvetli bir delildir."[120]

-21- وعن ابن عمر رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما.]أنَّهُ كَفَّنَ ابْنَهُ وَاقِداً وَمَاتَ بِالْجُحْفَةِ مُحْرِماً وَخَمَّرَ رَأسَهُ وَوَجْهَهُ وَقالَ: لَوْ أنَا حُرُمُ لَطَيَّبْنَاهُ[. أخرجه مالك .

21. (1219)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'den anlatıldığına göre: "İhramlı iken Cuhfe'de ölmüş olan oğlu Vâkid'i kefenlemiş, bu arada başını ve yüzünü örttükten sonra şöyle demiştir: "Eğer ihramlı olmasaydık, cenâzeye tîb de sürerdik." [Muvatta, Hacc 14, (1, 327).][121]

AÇIKLAMA:

Bu rivayet, ihramlı iken kokulu nesneye değilmemesi gereğine bir delil olduğu gibi, ihram sırasında ölen kimsenin normal şekilde kefenlenmesi gereğine de delil olmaktadır. Zîra, ihramlı halde, ölen oğlunun başını ve yüzünü örtmüştür. Halbuki, ihramlının başı ve yüzü açıktır. İhramlı koku sürünmez, ama cenazeye mûtad üzere sürülmelidir. İbnu Ömer (radıyallahu anh) oğlunun cenazesine sürmüyor, fakat özrünü beyan ediyor: Tekfine katılan hepimiz ihramlıyız, ihramlı olanların kokuya değmemeleri gerekir, böyle olmasaydık, ihramlı iken ölmüş bulunan cenazeye mutad üzere koku da sürerdik."
Bu hadiste, İmam-ı Âzam, İmam Mâlik ve Evzâî Sahiheyn'de kaydedilen bir İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) rivayetine cevap bulurlar: "İhramlı bir kimseyi, devesi sırtından atarak ölümüne sebep olmuştu. Durum Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a intikal ettirilince: اغْسِلُوه وكفنُوهُ وَ تُغَتُّوا رَأسَهُ وَ تَقْرَبُوهُ طيباً: فَإنَّهُ يُبْعَثُ مُلَبِّياً

“Onu yıkayın, kefenleyin, sakın başını örtmeyin ve koku da yaklaştırmayın. Zîra o, (kıyamet günü) telbiye getirerek diriltilecektir" buyurdu.
İmam Şafiî, Ahmed İbnu Hanbel, İshâk İbnu Râhuye ve Zâhirîler, bu sonuncu rivayetten hareketle, ihramlı iken ölen bir kimsenin, öldükten sonra da ihramlı sayılacağını söylerler. Hadiste ifade edilen: "Başını örtmeyin, koku da sürmeyin" emri bunu ifade eder. Hatta, hadisin bazı vecihlerinde "iki parça içerisine kefenleyin" ziyâdesi de vardır. Yani, kefeni de, ihram gibi iki parçadan ibaret olmalıdır.
Bu görüşe katılmayan âlimler (Mâlik, Ebu Hanife..) ihram halinde ölen kimseye ihramsız gibi muâmele yapılması gerektiğini söylerler. Onlara göre ihram, diğer ibadetler gibi bir ibadettir. Namaz, oruç vs. ibadetler ölümle iptal olduğu gibi, bu da ölümle iptal olur. Ölümle ihram devam edecek olsa, cenazesinin tavaf ettirilmesi ve diğer menâsikin de tamamlattırılması gerekirdi. Halbuki hiçbir âlim bunu söylememiştir.
Ayrıca İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) hadisi, hadiste geçen şahısla ilgili hususî bir hüküm ifade etmektedir. Onu umumîleştirmek mümkün değildir. Çünkü Hz. Peygamber, "Zîra o telbiye getirerek diriltilecek" buyurmuştur... Halbuki, şehidlerle ilgili hüküm ifâde edilirken tahsis değil ta'mim ifade eden bir üslub kullanılmıştır: "Şehid (kıyamet günü), yarasından kan akıyor olduğu halde dirilir." Bu mülâhazaya göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "İhramlı halde ölen kimse kıyamet günü telbiye getirerek dirilir" buyurmuş olsaydı hüküm umumiyet kazanmış olacaktı.[122]

-22- وعن نافع قال:]كانَ ابنُ عُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنْهُما إذَا خَرَجَ إلى مَكَّةَ ادَّهَنَ بِدُهْنٍ لَيْسَتْ لَهُ رَائِحَةٌ طَيِّبَةٌ، ثُمَّ يأتِى مَسْجِدَ ذِى الحُلَيْفَةِ فَيُصَلِّى ثُمَّ يَرْكَبُ. فإذَا اسْتَوَتْ بِهِ رَاحِلَتُهُ قَائمَةً أحْرَمَ ثُمَّ يقُولُ: هكذَا رَأيْتُ رسولَ اللّه # يَفْعَلُ[. أخرخه البخارى .

22. (1220)- Nâfi anlatıyor: "İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) ihram giyerek Mekke'ye müteveccihen yola çıktığı zaman, güzel kokusu olmayan bir yağ ile yağlanırdı. Sonra Zülhuleyfe mecsidine gelir, orada (ihram için iki rek'at) namaz kılar, sonra hayvanına binerdi. Devesi (ayağa kalkıp) onu doğrultunca telbiyeye başlar ve şöyle derdi: "Ben Resûlullah'ın böyle yaptığını gördüm." [Buharî, Hacc

28; Muvatta, Hacc 32, (1, 333).][123]

AÇIKLAMA:

Burada ihram, telbiye getirmek mânasına gelir. İbnu Ömer, ihramını giydikten sonra kılınması sünnet olan iki rek'at ihram namazını kılınca hemen telbiyeye başlamıyor, devesine binip, devesi ayağa kalkınca, tam binme halini aldıktan sonra telbiyeye başlıyor. Sözgelimi ayağını atarken veya, deve kalkarken değil, tam binmiş vaziyete geçince telbiyeyi getiriyor. Böylece ihram yasakları fiilen başlatılmış oluyor.[124]

23- وفي رواية للترمذى قال:]كانَ يَدَّهِنُ بِدُهْنٍ غَيْرِ مُقَتَّتٍ. يَعْنِى غَيْرِ مُطَيِّبٍ[.»الْقَتُّ« تطييب الدهن بالريحان .

23. (1221)- Tirmizî'nin bir rivayetinde şöyle denir: "(İbnu Ömer) reyhanlanmamış bir yağla yağlanırdı." Yani kokulandırılmamış. [Tirmizî, Hacc 114, (962); İbnu Mâce, Menâsik 88, (3083).][125]

AÇIKLAMA:

Hadiste geçen mukattat, reyhanla kaynatılmak suretiyle koku sindirilmiş demektir. İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) ihramlının mutlak surette kokudan uzak kalması kanaatinde olduğu için, ihram öncesi yağlanırken kokulu kılınmamış, tabiî yağla yağlanmıştır. Bu te'vili esas alanların ihram giydiği takdirde izi devam ederek koku salmayı sürdürecek olan kokulu krem kullanmaması gerekir.
Hanefîlerin ihram öncesi kokulanmayı müstehab addettiklerini bir kere daha hatırlatalım.[126]

24- وعن ابن عباس رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما قال:]يَشُمُّ المُحْرِمُ الرَّيْحَانَ، وَيَنْظُرُ في المِرآةِ، وَيَتَدَاوَى بِمَا يَأكُلُ الزَّيْتِ وَالسَّمْنِ[. أخرجه البخارى ترجمة .

24. (1222)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "İhramlı reyhan koklayabilir, aynaya bakabilir. Yediği zeytinyağı ve tereyağı ile tedâvi olabilir." [Buharî, Hacc 18, (Bab başlığında, senetsiz olarak kaydetmiştir).][127]

AÇIKLAMA:

İhramlının reyhan koklaması ihtilâflı bir mevzudur. Sadedinde olduğumuz rivayetde İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'ın bunda bir beis görmediği ifade ediliyor. Ancak, İshâk da mübah derken, Ahmed İbnu Hanbel, tevakkuf etmiş, Şafiî hazretleri haramdır demiş, İmam Mâlik ve Ebû Hanife (rahimehumullah) "mekruh" addetmişlerdir.

Aynaya bakma hususunda Sevrî'nin Câmi'inde kaydedilen rivayete göre İbnu Abbâs "Muhrim olanın aynaya bakmasında bir beis yoktur" demiştir. Kasım İbnu Muhammed'den gelen rivayette mekruh addedilmiştir.

Ebû Bekir İbnu Ebî Şeybe'nin kaydettiği rivayette İbnu Abbâs, يَتَدَاوَى الْمُحْرِمُ بِمَايَأْكُلُ "Muhrim yediği şey ile tedavi olur" demiştir. Bir başka rivayette ise: "Muhrimin eli veya ayakları çatlayacak olursa, zeytinyağı veya tereyağı sürebilir" demiştir.

Bu ifadede Mücâhid'in: "Tereyağı ve zeytinyağı ile tedavi olamaz, aksi halde dem (koyun kurban etmesi) gerekir" şeklindeki görüşüne cevap verilmiş olmaktadır.[128]

-25- وعن عبدالله بن حُنَين:]أنَّ ابنَ عبَّاسٍ وَالمِسْوَرَ بنَ مَخْرَمَةَ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما. اخْتَلَفَا بِا۠بْوَاءِ. فقَالَ ابنُ عَبَّاسٍ: يَغْسِلُ المُحْرِمُ رَأسَهُ؛ وَقَالَ الْمِسْوَرُ: يَغْسِلُ المُحْرِمُ رَأسَهُ. فأرْسَلَنِى ابنُ عَبَّاسٍ إلى أبى أيُّوبَ ا۠نْصَارِىِّ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ فَوَجَدْتُهُ يَغْتَسِلُ بَيْنَ الْقَرْنَيْنِ وَهُوَ يَسْتَرُ بِثَوْبٍ. فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ فقَالَ: مَنْ هَذَا؟ فقُلْتُ: أنَا عَبْدُاللّهِ بنُ حُنَيْنٍ أرْسَلَنِى إلَيْكَ ابنُ عَبَّاسٍ يَسْألُكَ كَيْفَ كانَ النَّبىُّ #

يَغْسِلَ رَأسَهُ وَهُوَ مُحْرِمٌ؟ فَوَضَعَ أبُو أيُّوبَ يَدَهُ عَلى الثَّوْبِ فَطَأطَأهُ حَتَّى بَدَا لِيَ رَأسُهُ. فقَالَ "نْسَانٍ يَصُبُّ عَلَيْهِ: اصْبُبْ فَصَبَّ عَلى رَأسِهِ فَحَرَّكَ رَأسَهُ بِيَدَيْهِ فأقْبَلَ بِهِمَا وَأدْبَرَ، وقال: هكَذَا رَأيْتُهُ # يَفْعَلُ[. أخرجه الستة إ ُالترمذى.زاد في رواية غير مالك: قالَ المِسْوَرُ بن عبّاس: أُمَارِيكَ أبداً. »قَرْنَا الْبِئْرَ« عضادَتاها التى يجعل عليهما البكرة. »وَالمُمَارَاةُ« المجادلة.

25. (1223)- Abdullah İbnu Huneyn anlatıyor: "İbnu Abbas ile Misver İbnu Mahreme (radıyallahu anhümâ) Ebvâ'da ihtilâf ettiler. İbnu Abbas: "Muhrim başını yıkar" dedi. Misver ise: "Hayır, yıkayamaz!" dedi. İbnu Abbâs, beni Ebu Eyyûb el-Ensârî (radıyallahu anh)'ye gönderdi. Ben onu iki direk arasına gerilmiş bir perde gerisinde yıkanıyor buldum. Kendisine selam verdim.
"Kim o?" dedi.
"Abdullah İbnu Huneyn'im. Beni, size İbnu Abbas gönderdi. Sizden, ihramlı iken Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın başını nasıl yıkadığını soruyor" dedim. Bunun üzerine Ebû Eyyûb (radıyallahu anh) elini perde (ipinin) üzerine koyup aşağı doğru bastı ve başı göründü. Üzerine su döken birisine: "Dök!" dedi. O da döktü. Ebu Eyyub (radıyallahu anh) başını elleriyle ileri geri ovalayıp:
"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı böyle yapar gördüm" dedi." [Buharî, Cezâu's-Sayd 14; Müslim, Hacc 91, (1205); Muvatta, Hacc 4, (1, 323); Ebu Dâvud, Menâsik 38, (1840); Nesâî, Hacc 27, (5, 128-129); İbnu Mâce, Menâsik 22, (2934).]
Muvatta dışındaki rivayetlerde şu ziyade mevcuttur: "Misver, İbnu Abbâs'a şunu söyledi: "Seninle bir daha münakaşa etmiyeceğim (ne dersen kabûlüm)."[129]

AÇIKLAMA:

1- Buharî bu hadisi, "Muhrimin yıkanması" adlı bir babta kaydeder. Yıkanma ile ferahlık, paklık ve cenâbetten temizlenmek gibi çeşitli maksatlarla yapılan yıkanmaların hepsini kasteder. Muhrimin cenâbetten temizlenmek için yıkanması gereğinde ulemâ icma eder. Başka maksatlarla yapılacak

yıkanmalarda ihtilâf edilmiştir.
İmam Mâlik, muhrimin su ile başını örtmesini mekruh addetmiştir. Nitekim Muvatta'da, İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'in ihramlı iken sadece ihtilâm halinde yıkandığı rivayet edilmiştir.
İbnu Abbas: "Muhrim hamama gider, tırnağı kırılırsa koparıp atar" demiştir.
Hasan Basri ve Atâ da yıkanmayı mekruh addetmiştir.
Hz. Aişe başını veya vücudunu kaşımakta beis görmemiştir.
2- Başın yıkanıp yıkanmaması ihtilafı, daha ziyade saçın dökülme ihtimalinden doğmaktadır. Çünkü, baş yıkanırken parmaklarla kaşımak gerekmektedir.
Halbuki ihramlının vücudundan kıl yolunması yasaktır. Yukarda kaydettiğimiz ihtilâflar bu temel espriden kaynaklanır.
Abdullah İbnu Huneyn, Ebu Eyyub'e "başın yıkanıp yıkanmadığını" sormak üzere geldiği halde, soruyu biraz değiştirerek: "Baş nasıl yıkanır?" diye sormuştur. Zîra Ebu Eyyub hazretlerini yıkanır vaziyette bulunca, soruyu "Baş yıkanır mı?" şeklinde sormanın mânası kalmamıştır. Fetânet eseri olarak, saçın yolunma ihtimalini asgarîye düşürecek bir tarzda mı yıkandığını anlamayı tercih etmiş, bu maksadla "İhramlı iken Resûlullah başını nasıl yıkardı?" diye sormuştur. Ebu Eyyûb (radıyallahu anh) ellerini başından ileri geri kaydırarak ovalamış ve Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ihramlı iken, normal bir yıkayışla baş yıkadığını ifade etmiştir.
3- Bu rivayet, bir kısım meselelerde Ashab'ın kendi aralarında münâkaşa ettiklerini gösterdiği gibi, münakaşa âdablarını da göstermektedir. Meseleyi, nassa başvurarak tahkik ediyorlar, nass ortaya çıkınca kendi fikirlerinden vazgeçiyorlar.
4- Misver (radıyallahu anh)'in, İbnu Abbâs'a: "Seninle artık bir daha münakaşa etmeyeceğim" demesi, birbirlerinin faziletini kabuldeki mümtaz ahlâklarını göstermesi bakımından mânidardır. Bu söz, İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'ın fikhî meselelerde de üstünlüğünü, nassa dayanmayı esas aldığını gösterir.
5- Ebu Eyyûb'tan açıklayıcı haberi getiren tek kişidir: Abdullah İbnu Huneyn. Şu halde Misver (radıyallahu anh), haber-i vahidi, hem de Tâbiin'den olan bir kimsenin haber-i vâhidini kabul etmiş olmaktadır ki, bu, Ashab'ın haber-i vâhidle amel etmelerine de bir delil olmaktadır.
6- Ashab'tan birinin sözü, diğerini bağlayıcı değildir. Bu sebeple münâkaşa edilebiliyor ve tahkike başvurabiliyorlar. İbnu Abdilberr demiştir ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: اَصْحَابِى كَالنُّجُومِ "Ashabım gökteki yıldızlar gibidir, hangisine uysanız doğru yolda olursunuz" sözündeki iktidâ ile

fetvalarına uymak kastedilmiş olsaydı, İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) iddiasına hüccet aramaya ihtiyaç duymaz, bilakis Misver'e: "Ben yıldızım, sen de yıldızsın, bizden sonrakiler hangimize uyarlarsa bu onlar için yeterlidir" derdi. Öyle ise o hadisin mânası, ehl-i ilimden el-Müzenî ve başkasının da söylediği üzere, "Ashab nakil meselesinde yıldız gibidir" demektir, çünkü hepsi udûl'dür.

7- Hadiste, yıkanırken perde çekmenin gereğine, temizlenmede yardım istemenin cevazına delil var.

8- Keza tahâret halinde selam alıp verme, konuşma caizdir.

9- Muhrimin yıkanması câizdir, saçını bol su ile doyurması, yolunmasından emin olduğu takdirde ovalaması caizdir. Hatta, Kurtubî, bu hadisten hareketle, yıkanırken başı ovmanın vâcib olduğuna hükmetmiştir. Der ki: "Eğer ovmadan yıkanmak tamam olsaydı muhrimin bunu terketmeye daha çok hakkı olurdu, ovmada mahzur açıktır (saç yolunması)."

Kurtubî, "Abdest sırasında müstehab olan sakal tüylerinin arasından parmakların geçirilmesi (hilalleme), ihramlı için de müstehablığını devam ettirir" diyerek Şafiîlerden bazılarının, - yolunma endişesiyle - "İhramlı, abdest alırken sakalını hilallemez, mekruhtur" sözünü de reddetmiş olmaktadır. Kurtubî, bu hükmünde de sadedinde olduğumuz hadise dayanır ve der ki: "Baştaki tüyleri ovmakla, sakaldaki tüyleri ovmak arasında fark yoktur...".[130]

-26- وعن خارجة بن زيد عن أبيه رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ.]أنَّ النَّبىَّ # تَجَرَّدَ "هْلِهِ وَاغْتَسَلَ[. أخرجه الترمذى.وذكر رزين رواية أنَّ النَّبىِّ # اغْتَسَلَ "حْرَامِهِ وَلِطَوافِهِ بِالْبَيْتِ وَلِوُقُوفِهِ بِعَرَفَةَ .

26. (1224)- Hârice İbnu Zeyd, babası Zeyd (radıyallahu anh)'den naklediyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ihrama girmek çin soyundu ve yıkandı." [Tirmizî, Hacc 16, (830).]Rezin de şu rivayeti kaydetti:"Aleyhussalatu vesselam, ihramını giymek, Kabeyi tavaf etmek ve Arafat'da vakfe içi yıkandı"[131]

AÇIKLAMA:

1- Aliyyu'l-Kârî, "soyunma"yı, "dikişli elbiselerini çıkarıp izâr ve ridâsına büründü" diye açıklar.

2- Bu hadis, ihrama girecek kimsenin, ihramdan önce yıkanmasının müstehab olduğuna delil olmuştur. Ulemâ çoğunlukla böyle hükmetmiştir. Vâcibtir diyen de olmuştur.[132]

-27- وعن نافع قال:]كانَ ابنُ عُمَر يَغْتَسِلُ "حْرَامِهِ قَبْلَ أنْ يُحْرِمَ وَلِدُخُولِهِ مَكَّةَ وَلِوُقُوفِهِ بِعَرَفَةَ[. أخرجه مالك.زاد في رواية: وَكانَ إذَا أحْرَمَ يَغْسِلُ رَأسَهُ إِّ مِنَ ا'حْتَمِ .

27. (1225)- Nâfi anlatıyor: "İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) ihrama girmezden önce ihram için, Mekke'ye girmek için, Arafat'ta vakfe için yıkanırdı." [Muvatta, Hacc 3, (1, 322); Buharî, Hacc 38.]

Bir rivayette şu ziyade vardır: "İhrama girdi mi, başını sadece ihtilâm olduğu zaman yıkardı."[133]

AÇIKLAMA:

Sünnete bağlılığıyla meşhur İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'in hacc ve umre ile alâkalı olarak üç yerde yıkandığı belirtilmektedir:

1- İhrama girmezden önce, dikişli elbiseleri çıkarınca, izâr ve ridasını giymek için yıkanıyor,

2- Mekke'ye girmezden önce. Buharî'nin bu rivayetinde: "Harem'in en yakın yerine geldiği zaman telbiyeyi bırakır, Zu-Tuvâ nam mevkide geceler, sonra orada sabah namazını kılar ve yıkanırdı. Sonra: "Resûlullah böyle yapmıştı" derdi."diye bu hususa açıklık getirilir.

3- Arafat'ta vakfe için: Bu yıkanmayı arefe akşamı yaptığını Muvatta'daki rivayet tasrih eder.[134]

-28- وعن ابن عمر رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما.]أنَّ النَّبىَّ # لَبَّدَ رَأسَهُ بالْغَسْلِ[. أخرجه أبو داود والنسائى.وعنده سَمعتهُ # يُهِلُّ مُلَبِّداً .

28. (1226)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah

(aleyhissalâtu vesselâm) yıkandığı su ile saçlarını (dağılmayacak şekilde) tarayıp nizama soktu." [Ebu Dâvud, Menâsik 12,(1747, 1748) Nesâî, Hacc 40, (5, 136); Buhârî, Hacc 19; Müslim 21, (1184); İbnu Mâce, Menâsik 72, (3047).] [135]

AÇIKLAMA:

1- Telbid: Saça hususî şekilde hazırlanmış yapışkan bir şeyler sürerek saçların birbirine yapışmasını sağlamak, düzene koymak demektir. Telbid yapılınca toz toprağın, bazı haşerelerin saçlar arasına nüfuz etmesi ve saçın fazlaca kabarıp dağılması önlenmiş olmaktadır. Rivayet, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın saçlarına telbid yaptırarak ihrama girdiğini belirtmektedir.

2- Rivayette geçen غَسْل kelimesi عَسَل şeklinde de gelmiştir. Yani gasl olursa yıkanmak için hususî surette hazırlanmış su mânasına gelir. Asel ise "bal" demektir. Şu halde saçları yapıştırmak için, saç kremi yerine o devirde bal sürülmüş olması mevzubahistir. Bu hususta şârihler açıklama sunmazlar.[136]

-29- وعن ابن عباس رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما قال: [يَدْخُلُ المُحْرِمُ الحَمَّامَ]. أخرجه البخارى ترجمة .

29. (1227)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) demiştir ki: "İhramlı kimse hamama girer." [Buharî, Cezâu's-Sayd 14 (Tercüme bab başlığı olarak, senedsiz şekilde) kaydedilmiştir.][137]

AÇIKLAMA:

1- Buharî, bu rivayeti, يَدْخُلُ الْمُحْرِمُ الْحَمَّامَ "Muhrim hamama girer..." diye müsbet bir mânada kaydederken, Teysir, yukarıda görüldüğü üzere cümlenin başına getirerek mânayı nefy (olumsuz) yapmıştır. Hata olduğu açık.

2- Bu rivayet Buharî'de muallak ise de Beyhakî ve Dârekutnî'de mevsul olarak gelmiştir. Hadisin bir başka vechi İbnu Abbas'ın Cuhfe'de ihramlı iken hamama gittiğini ve: "(Temizlenin) Allah sizin kirinize itibar edecek değildir" dediğini

belirtir. Keza bir başka rivayette de: "Muhrim hamama gider, gerekirse dişini çeker, kırılacak olursa tırnağını atar... Ezâ verici şeyleri atın, size eza veren şeyler Allah'ın işine yaramaz" buyurmuştur.[138]

-30- وعنه رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]احْتَجَمَ رسولُ اللّهِ # وَهُوَ مُحْرِمٌ[أخرجه الخمسة، وهذا لفظ الشيخين.وزاد البخارى رحمه اللّه تعالى في أخرى: وَاحْتَجَمَ وَهُوَ صَائِمٌ.وله في أخرى: احْتَجَمَ في رَأسِهِ
وَهُوَ مُحْرِمٌ مِنْ وَجَعٍ كانَ بِهِ.وفي أخرى: من شَقيقةٍ كانَتْ بِهِ بمَاءٍ يُقَالُ لَهُ لَحْىُ جَمَلٍ مِنْ طَرِيقِ مَكَّةَ في وَسَطِ رَأسِهِ .

30. (1228)-Yine İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) demiştir ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ihramlı iken hacamat oldu (kan aldırdı)." [Buharî, Cezâu's-Sayd 11, Tıbb 12, 15; Müslim, Hacc 88., (1203); Ebu Davud, Menâsik 36, (1835-1836); Tirmizî, Hacc 22, (839); Nesâî, Hacc 92, (5, 193); İbnu Mâce, Menâsik 87, (3081).] Bu metin Sahiheyn'in metnidir.
Buharî merhumun bir diğer rivayetinde: "[Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)] oruçlu iken hacamat oldu" denir. Yine Buharî'nin bir diğer rivayetinde: "[Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)] ihramlı iken çektiği ağrı sebebiyle başından hacamat oldu" denir.
Bir diğer rivayette: "Şakîka denen (başının ön kısmındaki) bir ağrı sebebiye, Lahyu Cemel adında Mekke yolu üzerindeki bir su başında, başının ortasından hacamat oldu" denir.[139]

AÇIKLAMA:

Çeşitli vecihlerde gelmiş olan bu rivayetten şu hükümler çıkarılmıştır:
1- Nevevî der ki: Muhrim, zaruret olmaksızın hacamat olmak ister de, bu iş saçın kesilmesini gerektirirse, saçın kesilmesi sebebiyle bu haramdır. Saç kesilmesini gerektirmezse Cumhur'a göre câizdir. İmam Mâlik mekruh demiştir.
Hasan Basrî: "Saç kesilmese de fidye ödemek gerekir, ancak zaruret icabı hacamat olmuş ise, saç kesilmesi de caizdir, fakat fidye gerekir" der.

2- Bu hadisle, saç kesme ve koku sürünme gibi ihram yasağına yer vermeyen kan aldırma, yara açma, damar kesme, diş çektirme vs. tedavilerinin hepsinin câiz olduğu istidlâl edilmiştir. Bu tedavilerin hiçbiri sebebiyle fidye de gerekmez.[140]

-31- وعن أنس رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]احْتَجَمَ رسولُ اللّه # وَهُوَ مُحْرِمٌ عَلى ظَهْرِ الْقَدَم مِنْ وَجَعٍ كانَ بِهِ[. أخرجه أبو داود والنسائى.وعنده مِنْ وَثْىً كان بِهِ. »وَالْوثْىَ« هو ان يصيب العظم وصم يبلغ الكسر.

31. (1229)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ihramlı iken ayağının sırtından çektiği bir ağrı sebebiyle hacamat oldu." [Ebu Dâvud, Menâsik 36, (1837); Nesâî, Hacc 94, (5, 194).]
Nesâî'nin rivayetinde "...Maruz kaldığı incinme sebebiyle (ayağının sırtından hacamat oldu)" denmiştir.[141]

-32- وعن نافع أنِ ابن عمر رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما قال: [يَحْتَجِمُ المُحْرِمُ إِلاَّ أنْ يَكُونَ مُضْطَرًّا إلَيْهِ مِمّا َ بُدَّ مِنْهُ[. أخرجه مالك .

32. (1230)- Nâfi anlatıyor: "İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) dedi ki: "İhramlı kimse kaçınılmaz bir sebepten dolayı mecbur kalmadıkça hacamat olamaz." [Muvatta, Hacc 75, (1, 350).][142]

AÇIKLAMA:

Görüldüğü üzere, İbnu Ömer de, saçın dökülmesine müncer olacak hacamatı, "zaruret olmaksızın" haram addeder. Kıl dökülmeyecek bir yerde olursa, ayak gibi, ulema câiz derken İbnu Ömer mekruh addeder. İmam Mâlik de zaruret olmadıkça kan aldırmayı mekruh addetmiştir. Çünkü bu, muhrimi zayıf düşürecektir. Aynı mülahaza ile hacının arafe günü oruç tutmasını da mekruh

addeder.[143]

-33- وعن نُبَيْه بن وهب.]أنَّ عُمرَ بنَ عُبَيْدِاللّهِ بنِ مَعْمَرِ اشْتَكَى عَيْنَيْهِ وَهُوَ مُحْرِمٌ وَأرادَ أنْ يُكَحِّلَهُمَا فَنَهَاهُ أبَانُ بنُ عُثْمَانَ وَأمَرَهُ أنْ يُضَمِّدَهُمَا بِالصَّبْرِ، وَحَدَّثَهُ عَنْ عُثْمَانَ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبىِّ # أنَّهُ كانَ يَفْعَلُهُ[. أخرجه الخمسة إ البخارى.زاد أبو داود وكانَ أبَانُ أمِيرَ المَوْسِمِ .

33. (1231)- Nübeyh İbnu Vehb (rahimehullah) anlatıyor: "Ömer İbnu Ubeydillah İbni Ma'mer, ihramlı iken gözünden hastalandı. Bunun üzerine gözlerine sürme çekmek istedi. Ancak Ebân İbnu Osman onu bundan men etti ve gözlerine sabır basmasını tavsiye etti. İlâveten: Hz. Osman (radıyallahu anh)'ın Resûlullah'ın böyle yaptığını rivayet ettiğini söyledi." [Müslim, Hacc 89, (1204); Ebu Dâvud, Menâsik 37, (1838); Tirmizî, Hacc 106, (952); Nesâî, Hacc 45, (5, 143).]

Ebu Dâvud'un rivayetinde şu ziyade var: "Ebân hacc emîri idi."[144]

AÇIKLAMA:

Sabır, tîb olarak kullanılmayan bir tedavi maddesidir. Bu sebeple ihramlının kullanmasına ruhsat verilmiştir. Sürmeye gelince, içerisinde koku maddesi yoksa, "Onun da kullanılması caizdir" denmiştir. Şâfiî hazretleri: "Sürme, bana göre, kadınlar için erkeklere nazaran daha ziyâde mekruhtur, ancak gerek beriki ve gerekse öteki hakkında fidyeye hükmedildiğini bilmiyorum" der.
Muhrimin sürme (kohl) kullanmasında Ebu Hanife ve ashabı, Süfyan-ı Sevri, Ahmed, İshak bir beis görmezler. Ancak ismid denen sürmeyi Süfyân ve İshak mekruh addederler.[145]

-34- وعن ابن عمر رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما.]أنَّهُ نَظَرَ في مِرْآةٍ لِشَكْوَى بِعَيْنَيْهِ وَهُوَ مُحْرِمٌ[. أخرجه مالك .

34. (1232)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'den rivayet edilmiştir ki, ihramlı iken, gözüne gelen bir rahatsızlık sebebiyle aynaya bakmıştır. [Muvatta, Hacc 93, (1, 358.][146]

AÇIKLAMA:

İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) gözüne gelen bir ağrı sebebiyle aynaya bakmış olmaktadır. Süslenmek, saçını düzeltmek, tereffühte bulunmak gibi gayr-ı zarurî bir maksada mebnî bakış sözkonusu değildir. İmam Mâlik, bu rivayetten hareketle zarûrî bir maksadla muhrimin aynaya bakabileceğini söylemiş ise de, zarûrî olmaksızın bakmayı mekruh addetmiştir. "Çünkü der, saçının dağınıklığını görüp düzeltmeye kalkar."[147]

-35- وعن ابن عباس رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما قال:]تَزَوَّجَ رسولُ اللّهِ # مَيْمُونَةَ وَهُوَ مُحْرِمٌ[. أخرجه الخمسة وهذا لفظ الشيخين.زاد البخارى في أخرى: في عُمْرَةِ الْقَضَاءِ وَبَنى بِهَا وَهُوَ حَلٌّ وَمَاتَتْ بِسَرِفَ .
وقال أبو داود: قال ابن المسيب: وَهِمَ ابنُ عَبَّاسٍ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما في تَزْوِيجِ مَيْمُونَةَ وَهُوَ مُحْرِمٌ.وفي أخرى للنسائى: تَزَوَّجَ النَّبىَّ # وَهُوَ مُحْرِمٌ وَلَمْ يَذْكُرْ مَيْمُونَةَ رَضِىَ اللّهُ عَنْها .

35. (1233)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Meymune validemizle (radıyallahu anhâ) ihramlı iken tezevvüc buyurdular." [Buharî, Cezâu's-Sayd 12, Meğâzi 43, Nikâh 30; Müslim, Nikâh 46, (1410); Ebu Dâvud, Menasik 39, (1844, 1845); Tirmizî, Hacc 24, (842); Nesâî, Hacc 90, (1, 191, 192).]
Buhârî'nin bir rivayetinde şu ziyâde var: "Umretü'lkazâ sırasında, ihramsız olarak Meymûne ile gerdek yaptı. Meymûne Seref'te vefat etti."
Ebu Dâvud der ki: İbnu Müseyyeb demiştir ki: "ihramlı iken Resûlullah'ın Meymûne ile evlenmesi meselesinde İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) vehme düşmüştür."

Nesâî'ye ait bir başka rivayette: "İhramlı iken Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) evlendi" denir. Meymûne ile evlendiği zikredilmez.[148]

AÇIKLAMA:

1- İhramlı iken nikâhlanma bahsi ihtilâflı bir mevzudur. Bu hadisi esas alan bir kısım ulemâ, ihramlı kimsenin nikâh akdi yapmasında bir beis görmez. Ancak, derler, ihramdan çıkmadıkça, cinsî münâsebette bulunamaz." Ebu Hanife, Ebu Yusuf, İmam Muhammed, Hammâd İbnu Ebî Süleyman, İkrime, Mesrûk, Nehâî, Sevrî, Atâ vs. bazıları (rahimehumullah) bu görüştedir.
2- Cumhûr, Müslim'in kaydettiği Ebân İbnu Osman'ın Hz. Osman'dan yaptığı bir rivayete -ki 1237 numarada gelecek- dayanarak ihramlı bir kimsenin nikâhlanamayacağına, başkalarını da nikâh edemiyeceğine hükmetmişlerdir. Şafiî, Mâlik, Ahmed, Evzâî, İshak, Leys, Said İbnu'l-Müseyyeb, Sâlim, Kasım, Süleyman İbnu Yesâr vs. bu görüştedir. Ashab'tan Hz. Ali ve Hz.Ömer de bu görüştedir. Bunlara göre ihramlının kendisi veya başkası için yapacağı nikâh batıldır, dünür bile gönderemez. Ashâb'tan Ebu Râfi ile, yukarıda adı geçen Meymûne validemizden (radıyallahu anhümâ) gelen rivayetlerde, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) Meymûne (radıyallahu anhâ) ile evlendiği zaman ihramsız idi. Üsdü'l-Gâbe'de kaydedilen bir rivayette, Hz. Peygamber umretu'lkaza sırasında üç gün Mekke'de kalınca, Mekkeliler'e düğün ziyafeti teklif eder, kabul etmezler. Resûlullah oradan ayrılıp, dönüşte Seref'e gelir, orada Meymûne ile gerdek yapar.
İhramlı iken nikâh caizdir diyenlerle caiz değildir diyenler, lehte deliller ileri sürerken, mukabil tarafın delillerini de cerhetme husûsunda açıklamalar getirirler. Biz burada teferruata girmiyeceğiz. Her iki tarafın dayandığı rivayetler, müteakiben gelecek.[149]

-36- وعن أبى رافع رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]تَزَوَّجَ النَّبىُّ # مَيْمُونَةَ وَهُوَ حَلٌ وَبَنى بِهَا وَهُوَ حَلٌ، وَكُنْتُ أنَا الرَّسُولَ بَيْنَهُمَا[. أخرجه الترمذى.»بنى الرجل بزوجته« دخل بها، وقال الجوهرى: يقال بنى بها بل بنى عليها

36. (1234)- Ebû Râfi' (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu

vesselâm) ihramsız iken Meymûne (radıyallahu anhâ) ile evlendi. İhramsız olduğu halde onunla gerdek yaptı. İkisinin evlenmesinde aralarında ben elçilik yapmıştım." [Tirmizî, Hacc 23, (841).][150]

-37- وعن ميمونة رَضِىَ اللّهُ عَنْها قالت:]تَزَوَّجَنِى رسولُ اللّهِ # وَنَحْنُ حَلاَلاَنِ بِسَرِفَ[. أخرجه مسلم وأبو داود والترمذى؛ وهذا لفظ أبى داود.وعند مُسلم: تَزَوَّجَهَا وَهُوَ حَلٌ. قالَ الراوى، وهُو يزيد ا۴صَمَّ: وكَانَت خالتى وخالةَ ابن عباسٍ.وزاد الترمذى: وبَنِى بِهَا حَلاَلاً وَمَاتَتْ بِسَرِفَ وَدَفَنَّاهَا في الظُّلَّةِ الَّتِى بَنِى بِهَا فِيهَا.»سَرِفَ« بوزن كَتِف: جبل بطريق المدينة.

37. (1235)- Meymûne (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Her ikimiz de Seref'te ihramsız iken, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) benimle evlendi." [Müslim, Nikâh 48, (1411); Ebu Dâvud, Menâsik 39, (1843); Tirmizî, Hacc 24, (845).] Bu metin Ebu Dâvud'dakidir.
Müslim'de şöyle denmiştir: "Kendisi ihramsız olduğu halde O'nunla (Meymûne) evlendi, Râvi -ki Yezîd İbnu'l-Esamm'dır- der ki: "Meymûne hem benim teyzemdi, hem de İbnu Abbâs'ın teyzesi idi."
Tirmizî'de şu ziyade vardır: "Meymûne (radıyallahu anhâ) ile gerdek yaptığında ihramsız idi. Meymûne Seref'te öldü. Onu, Resûlullah'ın kendisiyle gerdek yaptığı çadırda defnettik.[151]

-38- وعن سليمان بنَ يسار قال:]بَعَثَ النَّبىُّ # أبَا رَافِع مَوْلاَهُ وَرَجُلاً مِنَ ا۴نْصَارِ فَزَوَّجَاهُ مَيْمُونَةَ بِنْتَ الحَارِثِ، وَرَسُولُ اللّهِ # بِالمَدِينَةِ قَبْلَ أنْ يَخْرُجَ[. أخرجه مالك .

38. (1236)- Süleymân İbnu Yesâr anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), azadlısı Ebu Râfi'yi Ensâr'dan bir başkasıyla birlikte (Meymûne'ye) gönderdi. Onlar, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı Meymûne bintu'l-Hâris

(radıyallahu anhâ) ile evlendirdiler. (O vakit) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) henüz Medine'de idi (ve umretu'lkaza için yola) çıkmamıştı." [Muvatta, Hacc 69, (1, 348).][152]

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Ebu Râfi' ile gönderdiği ikinci şahıs, İbnu Sa'd'ın belirttiği üzere Evs İbnu Havlî'dir. Bunların evlendirmesinden maksat Resûlullah adına istemeleridir.Bazı rivayette, Meymûne (radıyallahu anhâ) meselesini, Abbas İbnu Abdilmuttalib'e havâle eder, evlendirme işini o tamamlar.[153]

39- وعن عثمان رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قال رسول اللّه #: َ يَنْكِحُ المُحْرِمُ وَ يُنْكِحُ وَ يَخْطُبُ[. أخرجه الستة إ البخارى.

39. (1237)- Hz. Osman (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İhramlı ne evlenir, ne evlendirir, ne de dünür gönderir." [Müslim, Nikâh 41, (1409); Muvatta, Hacc 70, (1, 348, 349); Ebu Dâvud, Menâsik 37, (1841); Tirmizî, Hacc 23, (840); Nesâî, Hacc 91, (5, 192).][154]

40- وعن نافع قال:]قال ابن عمر رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما: َ يَنْكِحُ المُحْرِمُ وَ يُنْكِحُ وَ يَخْطِبُ عَلى نَفْسِهِ وَ عَلى غَيْرِهِ[.

40. (1238)- Nâfi anlatıyor: "İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) şöyle hükmetmiştir: "İhramlı evlenmez, evlendirmez, ne kendisi için kız ister, ne de başkası için." [Muvatta, Hacc 72, (1, 349).][155]

41- وعن أبى غطفان المُرِّى.]أنَّ أبَاهُ طَرِيقاً تَزَوَّجَ امْرَأةً وَهُوَ مُحْرِمٌ فَرَدَّ عُمَرُ نِكَاحَهُ[. أخرجهما مالك .

41. (1239)- Ebu Gatafân el-Mürrî'nin anlattığına göre, babası Tarîf, ihramlı iken bir kadınla evlenmeş ise de Hz. Ömer (radıyallahu anh) bu nikâhı reddetmiştir. [Muvatta, Hacc 71, (1, 349).][156]

-42 وعن أبى قتادة رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]كُنْتُ يَوْماً جَالِساً مَعَ رِجَالٍ مِنْ أصْحَابِ رسولِ الله # في مَنْزِلٍ في طَرِيقِ مَكَّةَ، وَرسولُ اللّهِ # أمَامَنا وَالْقَوْمُ مُحْرِمُونَ وَأنَا غَيْرُ مُحْرِمٍ عَامَ الحُدَيْبِيَّةِ فَأبْصَرُوا حِمَاراً وَحْشِيًّا وَأنَا مَشْغُولٌ أخْصِفُ نَعْلِى فَلَمْ يُؤذِنُونِى وَأحَبُّوا لَوْ أنِّى أبْصَرْتُهُ. فَالْتَفَتُّ فأبْصَرْتُهُ فَقُمْتُ إلى الْفَرَسِ فَأسْرَجْتُهُ ثُمَّ رَكِبْتُ وَنَسِيتُ السَّوْطَ وَالرُّمْحَ. فَقُلْتُ لَهُمْ نَاوِلُونِى السَّوْطَ وَالرُّمْحَ. فقَالُوا: َ وَاللّهِ نُعِينُكَ عَلَيْهِ فَغَضِبْتُ فَنَزَلْتُ فَأخَذْتُهُمَا ثُمَّ رَكِبْتُ فَشَدَدْتُ عَلى الحِمَارِ فَعَقَرْتُهُ ثُمَّ جِئْتُ بِهِ وَقَدْ مَاتَ فَوَقَعُوا فِيهِ يَأكُلُونَهُ. ثُمَّ إنَّهُمْ شَكُّوا في أكْلِهِمْ إيَّاهُ وَهُمْ حُرُمٌ فَرُحْنَا وَخَبَأتُ الْعَضُدَ مَعِى. فأدْرَكْنَا النَّبيَّ # فَسَألْنَاهُ عَنْ ذلِكَ فقَالَ: هَلْ مَعَكُمْ مِنْهُ شئٌ؟ فَقُلْتُ نَعَمْ! فَنَاولْتُهُ الْعَضُدُ فَأكَلَهَا وَهُوَ مُحْرِمٌ، وَقَالَ: إنَّمَا هِىَ طُعْمَةٌ أطْعَمَكُمُوهَا اللّهُ[. أخرجه الستة.وزاد في رواية لَهُمْ: هُوَ حَلٌ فكُلُوهُ.وفي أخرى: فقَالَ لَهُمْ رسولُ اللّه #: أمِنْكُمْ أحَدٌ أمَرَهُ أنْ يَحْمِلَ عَلَيْهِ أوْ أشَارَ إلَيْهِ؟ قَالُوا . قَالَ: فَكُلُوا.وفي أخرى: قال أشَرْتُمْ أوْ أعَنْتُمْ أوِ اصَّدْتُمْ .

42. (1240)- Ebu Katâde (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hudeybiye Sulhu yapıldığı sene, bir gün Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ashabından bir grupla birlikte, Mekke yolu üzerinde bir yerde oturuyordum. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bizden ileride (konaklamış) idi. Ben hâriç herkes ihramlıydı. Halk

vahşî bir eşek gördü, ben o sırada meşguldüm, ayakkabımı tamir ediyordum. Gördüklerinden beni haberdar etmediler, onu kendiliğimden görmüş olmamı istiyorlardı. Bir ara aralarında bir gülüşme oldu. Birden etrafıma bakındım (ve bu esnada) hayvanı gördüm. Hemen (Cerâde adındaki) atıma gidip eğerledim ve bindim. (Acelemden) kamçıyı ve mızrağı unutmuştum. "Kamçı ve mızrağımı bana verin!" diye seslendim.
"Hayır, dediler, vallahi bu işte sana yardımcı olmak istemeyiz." Öfkelendim. İnip onları aldım. Tekrar binip, eşeğe doğru hızla gittim, (yetişip) avladım. Beraberimde getirdim, ölmüştü. Arkadaşlarım etinden yediler. Ancak sonradan ihramlı iken yeyip yememe hususunda şekke düşüp (yediklerine pişman oldular). Yürüdük, ben bir parça ayırdım. Resûlullah'a kavuşunca, bu meseleyi sorduk.
"Beraberinizde birşeyler kaldı mı?" dedi. Ben: "Evet!" diyerek parçayı uzattım, ihramlı olduğu halde, ondan yedi. Ve:
"Bu bir taamdır. Onunla Allah size ikramda bulunmuştur!" dedi." [Buharî, Cezâu's-Sayd 2, 3, 4, 5, Hibe 3, Cihâd 46, 88, Megâzi 35, Et'ime 19, Zebâih 10, 11; Müslim, Hacc 56, (1196); Muvatta, Hacc 76, (1, 350); Tirmizî, Hacc 25, (847); Ebu Dâvud, Menâsik 41, (1852); Nesâî, Hacc 78, (5, 182); İbnu Mâce, Menâsik 93, (3093).]
Bunlarda gelen bir ziyade şöyledir: "(Resûlullah:) "O helaldir, yiyin (dedi).
" Bir diğer rivayette: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onlara şunu söyledi: "Sizden biri (hayvanı yakalamak üzere) saldırmasını emretmedi, veya ona hayvanı göstermedi mi?" Onlar: "Hayır!" diye cevap verince, (Resûlullah:)
"Öyleyse yiyin!" buyurdu.
"Bir diğer rivayette: "(Resûlullah): İşaret ettiniz veya yardım ettiniz veya saldırmasını sağladınız mı?" (diye sordu)."[157]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivâyet, ihramlı iken hayvan avlamak mevzuuna girer. Hadis çeşitli vecihlerden gelmiştir. Her vecih, diğerlerine göre bazı farklı teferruat ihtiva edebilmektedir.
2- Yukarıda kaydedilen vechinin daha vâzıh hale gelebilmesi için, başka vecihlerde gelen bazı açıklayıcı ziyadeleri parantez içerisinde kaydettik.
3- Av (sayd)'dan murad, etinin yenmesi ihramsıza helâl olan vahşî hayvandır.
4- Anlaşıldığı üzere Abdullah İbnu Ebî Katâde, herkes umre için ihramlı olduğu bir sırada ihramsızdır. Ebû Katâde'nin ihramsız oluşu, onun orduya sonradan

yolda katılmış olmasından ileri gelmektedir. Ashab bir av hayvanı (vahşî eşek = zebra) gördükleri halde onu uyarmazlar, o da ayakkabı tamiriyle meşguldür, hemen göremez. Bir ara gülüşmeler sebebiyle irkilip şöyle bir etrafına bakınır. Av hayvanını görünce, avlamak için alelacele atına koşar, hazırlar ve biner. Ne var ki acelesinden hem kamçısını hem de mızrağını unutur. Arkadaşlarından istese de vermezler. Çünkü hepsi ihramlıdır ve ihramlıya av yasağı vardır. Avcıya ve avlanmaya yardım etmek de yasağa girdiği için, ihramsız olan Abdullah'ı arkadaşları ne başlangıçta uyarmışlar, ne de kamçı ve silahını eline vermişlerdir.
5- Abdullah hayvanı avlar, etini beraberce yerler. Ama, bunu yemekle bir yasak mı işledik diye içlerine tereddüt gelir. Önde ilerlemiş olan Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a yetiştikleri zaman vak'ayı anlatıp, durumlarını sorarlar.
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), ihramlı olanların, bu avlama işine işaret edip gösterivermek suretiyle bile olsa yardımcı olup olmadıklarını tahkik edip, hiçbir yardımları olmadığını anlayınca av etinin hepsine helâl olduğunu beyan buyurur ve kendisi de yer.
6- Mevzu ile alâkalı bazı hükümler:
1) Avlanmaya yardım etmemek şartıyla ihramlı av eti yiyebilir.Ancak bu meselede bazı farklı görüşler vardır:
a) İhramlı için, avlansın avlanmasın av eti mutlak surette haramdır. Bu hükme gidenler 1241 numaralı hadisi esas alırlar.
b) İhramlının izniyle olsun olmasın, onun namına avlanan, avdan yemesi haramdır. İmam Şafiî ve İmam Mâlik bu görüştedir.
c) İhramlı bir kimse kendisi avlanır veya başkası onun izni veya delâletiyle avlarsa, o avdan yemesi haramdır. Başka surette avlanan av etlerini yiyebilir. İmam-ı Âzam bu görüştedir. Ekseriyet, "İhramlının avladığı sadece kendisine değil, başkasına da haramdır" demiştir. Hasan Basrî, Ebu Sevr, Süfyan-ı Sevrî ve diğer bazıları: "Hırsızın kestiği gibidir, başkası yiyebilir" demiştir. Ancak sahih olan,"muhrimin sayd nevinden kestiği meyte" hükmünde olmasıdır.
2) İhramlı, av hayvanını kasden veya hatâen de öldürse cezâ gerekir. Bu hususta Hicâz ve Irak ulemâsı ve başkaları ittifak ederler. Sadece Ehl-i Zâhir, Ebu Sevr, Şafiîlerden İbnu Münzir itiraz ederek hatâen öldürene ceza gerekmez derler. İki rivayetten birinde Ahmed İbnu Hanbel de bu görüştedir. Hasan Basrî ve Mücâhid: "Cezâ hata için vâcibtir, ancak, âmden olursa buna ceza değil, nikmet yani İlâhî ukubet vâcib olur" demişlerdir.
3) Ulemânın ekserisi: "İhramlı, avlandığı takdirde, ödemesi gereken ceza,

avladığı hayvanın benzerini ve dengini ödemesidir" diye hükmetmiştir. Ebu Hanife onun kıymetini ödemesi vâcibtir, mislini sarfetmesi de câizdir" der.
Ekserî ulema: "Büyük hayvan avlamışsa büyük hayvan öder, küçük hayvan avlamışsa küçük hayvan öder" demiştir. İmam Mâlik bu görüşe muhalefet ederek: "Öldürülen büyük de olsa, küçük de olsa cezası büyük hayvandır, öldürülen sağlam da olsa, sakat da olsa cezası sağlam hayvandır" der.[158]

-43-

وعن الصعب بن جَثَّامَةَ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ.]أنَّهُ أهْدَى ألى رسولِ اللّه # حِمَاراً وَحْشِيًّا وَهُوَ بِا،بْوَاءِ أوْ بِوَدَّانَ فَرَدَّهُ عَلَيْهِ فَلَمَّا رَأى مَا في وَجْهِهِ قَالَ: إنَّا لَمْ نَرِدُّهُ عَلَيْكَ إَّ أنَّا حُرُمٌ[. أخرجه الستة إ أبا داود .

43. (1241)- Sa'b İbnu Cessâme (radıyallahu anh)'nin anlattığına göre, kendisi, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a, Ebvâ veya Vehdân'da (canlı) bir yaban eşeği hediye etmiştir. Ancak Resûlullah bunu kendisine iâde etmiş, Sa'b'ın üzüldüğünü yüzünden anlayınca: "Bunu sana iade edişimizin sebebi ihramlı oluşumuzdur" demiştir. [Buharî, Cezâu's-Sayd 6, Hibe 5, 17; Müslim, Hacc 50, (1193), Muvatta, Hacc 83, (1, 353); Tirmizî, Hacc 26, (849); Nesâî, Hacc 79, (5, 183-185); İbnu Mâce, Menâsik 92, (3090).][159]

AÇIKLAMA:

1- Rivayette hediye edildiği belirtilen "vahşî eşek"ten murad nedir? Vahşî eşek eti mi, yoksa canlısı mı? Bu husus münâkaşalıdır. Rivayetin Buharî'deki vechi, yukarıda olduğu gibi çok açık değildir. Ancak, Buharî başka rivayetlerin karinesine dayanarak "canlı" olduğuna hükmetmiş ve bunu bab başlığına koyduğu kayıtla belirtmiştir. Müslim'deki bir vechinde "vahşi eşek eti" olduğu tasrih edilir. Bazı rivayetlerde "vahşî eşek budu", "ucundan kan damlayan bir yaban eşeği budu", "av etinden bir parça" gibi farklı tâbirler kullanılmıştır.
Rivayetlerdeki bu farklılıklar sebebiyle, ulemâ bu meselede ihtilâflı yorumlar yapmışlardır.
Tahavî, İbnu Abbâs'tan gelen bütün rivayetlerde Resûlullah (aleyhissalâtu

vesselâm)'ın, Sa'b'a iade ettiği hediyenin diri olmayan av eti olduğunda müttefiktir. Bu da: "İhramlıya av eti haramdır" diyenlere delildir der.
İbnu Battal, hadislerdeki ihtilâflı durumu, hâdisenin bir değil birden fazla olmasıyla izah eder. İbnu Hacer de bu görüşe meyleder. Ona göre, Sa'b, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a bir defasında yaban eşeğini bütün olarak hediye etmiş, başka seferlerde de parçalarını hediye etmiştir.
Kurtubî de önce hayvanın bütün olarak hediye edilmiş olabileceğini, reddedilince, Sa'b'ın "bütün oluş sebebiyle reddedildiğine" yorup, sonra da parça halinde hediye ettiğine hamlederek te'life çalışır.
2- Ulemânın bir kısmı (Şa'bî, Tâvus, Mücâhid, Sevrî vs. bu rivayette İmam Mâlik) bu rivayetten istidlâl ederek ihramlı olmayan kimsenin kestiği "av hayvanı"nın ihramlıya haram olduğuna hükmetmiştir. Hz.Ali, İbnu Abbâs ve İbnu Ömer de bu kanaattedir.
3- Diğer bir kısım âlimler (Said İbnu Cübeyr, Ebu Hanife, Ebu Yusuf, İmam Muhammed, Ahmed İbnu Hanbel ve Atâ) ihramlı olmayan bir kimsenin öldürdüğü avın ihramlıya helâl olduğunu söylerler. 1240 numaralı hadisi delil gösterirler.[160]

-44ـ وفي أخرى للنسائى عن ابن عباس رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما]أنَّ الصَّعْبَ ابنَ جَثَّامَةَ أهْدَى إلى رسول اللّه # رِجْلَ حِمَارٍ وَحْشٍ تَقْطُرُ دَماً وَهُوَ مُحْرِمٌ بِقُدَيْدٍ فَرَدَّهَا عَلَيْهِ[. »والمُرَادُ بِرِجْلِ الحِمَارِ هُنَا فَخِذُهُ« .

44. (1242)- Nesâî'nin kaydettiği diğer bir rivayette İbnu Abbâs (radıyallahu anh) şöyle anlatmıştır: "Sa'b İbnu Cessâme (radıyallahu anh), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a, ihramlı iken, Kudeyd'de ucundan kan damlayan bir vahşî eşek budu hediye etti. Resûlullah, bu hediyeyi Sa'b'a iade etti (kabul etmedi)." [Nesâî, Hacc 79, (5, 183-185).[161]

-45ـ وعن جابر رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ]أنَّ رسول اللّه # قال: صَيْدٌ البَرِّ لَكُمْ حَلٌ وَأنْتُمْ حُرُمٌ مَالَمْ تَصِيدُوهُ أوْ يُصَادُ لَكُمْ[. أخرجه أصحاب

السنن .

5. (1243)- Hz.Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Siz ihramlı iken, bizzat avlamamış iseniz veya (sizin arzunuzla) sizin için avlanmamış ise kara av hayvanları(nın eti) size helâldir." [Ebu Dâvud, Menâsik 41, (1851); Tirmizî, Hacc 25, (846); Nesâî, Hacc 81, (5, 187).][162]

AÇIKLAMA:

Bu hadis av hayvanını "muhrim"in avlaması ile "muhrim olmayan"ın avlaması arasındaki farkı açık bir şekilde ifade etmektedir: İhramlının öldürdüğü haram, ihramsızınki değildir. İhramlı bizzat öldürmüş veya emrederek başkasına öldürtmüş farketmiyor. Hadis, emretmemiş bile olsa, ihramlıya niyetle öldürüleni de dâhil etmektedir.
İhramsızın kestiği avın, ihramlıya helâl olduğunu kabul eden ulemâyı daha önce (1241 numaralı hadiste) belirttik.[163]

-46 وعن عبدالرحمنِ بن عثمان قال:]كُنَّا مَعَ طَلْحَةَ وَنَحْنُ حُرُمٌ فأهْدِى لَنَا طَيْرٌ وَطَلْحَةُ رَاقِدٌ فِمَنَّا مَنْ أكَلَ مِنْهُ وَمِنَّا مَنْ تَوَرَّعَ فلَمْ يَأكُلْ فَاسْتَيْقَظَ طلْحَةُ وَوَفَّقَ مَنْ أكَلَهُ، وقَالَ أكَلْنَاهُ مَعَ رسولِ اللّه # [. أخرجه مسلم والنسائى.»وَفَّقَ مَنْ أكَلَهُ« أى صوَّب رأيه .

46. (1244)- Abdurrahman İbnu Osman anlatıyor: "Biz ihramlı iken Talha ile beraberdik. Bize bir kuş hediye edildi. Bu sırada Talha yatıyordu. Kuş etinden bazılarımız yedi, bazılarımız çekinip yemedi. Talha uyanınca yiyenleri te'yid etti ve: "Biz Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la birlikte onu yedik" dedi." [Müslim, Hacc 65, (1197); Nesâî, Hacc 78, (5, 182).][164]

-47 وعن عبداللّه بن عامر بن ربيعة قال:] أُتِى عُثْمَانُ رَضِىَ

اللهُ عَنْهُ بِلَحْم صَيْدٍ وَهُوَ بِالْعَرْجِ. فقَالَ ‘صْحَابِهِ كُلوا. فقَالُوا: أوَ تَأكُلُ أنْتَ؟ قال إنِّى لَسْتُ كهَيْئَتِكُمْ إنَّمَا صَيدَ مِنْ أجْلِى[. أخرجه مالك .

47. (1245)- Abdullah İbnu Âmir İbni Rebîa anlatıyor: "Hz. Osman (radıyallahu anh)'a Arc'ta iken bir av eti getirildi. Arkadaşlarına:
"Yiyiniz!" dedi. Onlar:
"Sen yemiyor musun?" diye sordular.
"Ben, dedi, sizin durumunuzda değilim, bu hayvan benim için avlandı." [Muvatta, Hacc 84, (1, 354).][165]

AÇIKLAMA:

Rivayetin Muvatta'daki aslında Hz.Osman'ın ihramlı olduğu belirtilir. İbnu Abdilberr bu hadisle amel eden fakîhin çıkmadığını belirtir.[166]

48- وعن عروة.]أنَّ عَائِشَةَ رَضِىَ اللّهُ عَنْها قالت لَهُ وَقَدْ سَألَهَا عَنْ لَحْمِ صَيْدٍ لَمْ يُصَدْ مِنْ أجْلِهِ: يَا ابنَ أُخْتِى إنَّمَا هِىَ عَشْرُ لَيَالٍ فإنْ تَخَلَّجَ في نَفْسِكَ شئٌ فَدَعْهُ[. أخرجه مالك.

48. (1246)- Urve merhum anlatıyor: "Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'ye:
"Bir av hayvanı benim için avlanmamışsa bu bana helâl mi, haram mı?" diye sormuştum, şu cevabı verdi:
"Ey kızkardeşimin oğlu, o (ihram müddeti) on gündür. İçinde bir seğrime (rahatsızlık, şüphe) hissedersen bırakıver (yeme)." [Muvatta, Hacc 85, (1, 354).] [167]

AÇIKLAMA:

Hz. Aişe (radıyallahu anhâ), sorulan husus üzerine, nazarında kesin bir nass olmaması haysiyetiyle böyle cevap vermiştir. Ona göre, bu şüpheli bir durum

arzetmektedir. Öyle ise, Hz. Aişe şüpheli hususlarda Resûlullah'ın koyduğu: دَعْ مَا يُرِيبُكَ إِلَى مَايُرِيبُكَ "Şüpheli şeylerden, kesinliğe ulaşıncaya kadar kaçın" prensibine uyarak, yemeyi terketmelidir. Üstelik ihram müddeti on gündür, sabredilmesi zor değildir... mânasında cevap vermiştir.
Hz. Aişe, ayrıca Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hükmü iyice bilinmeyen, şüpheli hususlarda tâkip edilecek yolu gösteren bir başka düsturunu daha hatırlatmış olmaktadır: مَاأنْكَرَ قَلْبُكَ فَدَعْهُ "Kalbin nefret ettiği şeyi bırak" veya اَ‘‘ِثْمُ حَزَّازُ الْقُلُوبِ "Günah kalblerin titrediği şeydir."[168]

-49 وعن البَهْزِى رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ، واسمه زيد بن كعب.]أنَّ رسول اللّه # خَرَجَ يُرِيدُ مَكَّةَ وَهُوَ مُحْرِمٌ حَتَّى إذا كانَ بِالرَّوْحَاءِ إذَا حِمَارُ وَحْشٍ عَقِيرٌ فَذُكِرَ لِرَسُولِ اللّه # فقَالَ: دَعُوهُ فإنَّهُ يُوشِكُ أنْ يَجِئَ صَاحِبُهُ. فَجَاءَ الْبَهْزِىُّ وَهُوَ صَاحِبُهُ إلى رسولِ اللّه #. فقَالَ يَا رسُولَ اللّهِ: شَأْنُكُمْ بهذَا الحِمَارِ. فَأمَرَ رسولُ اللّه # أبَا بَكْرٍ يُقَسِّمُهُ بَيْنَ الرِّفَاقِ. ثُمَّ مَضَى حَتَّى إذَا كانَ بِا‘‘ثَايَةِ بَيْنَ الرُّوَيثَةِ وَالْعَرْجِ إذَا ظَبىٌ حَاقِفٌ في ظِلٍّ وَفِيهِ سَهْمٌ فَزَعَمَ أنَّ النَّبىَّ # أمَرَ رَجُ أنْ يَقِفَ عِنْدَهُ َ يُرِيبُهُ أحَدٌ مِنَ النَّاسِ حَتَّى يُجَاوِزَهُ[. أخرجه مالك والنسائى.»الحَاقِفُ« الذى انحنى وتثنى في نومه.

49. (1247)- el-Behzî (radıyallahu anh) -ki ismi Zeyd İbnu Ka'b'dır- anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Mekke'ye gitmek düşüncesiyle ihramlı olarak (Medine'den) çıktı. Ravhâ nam mevkiye varınca orada kesilmiş bir vahşî eşekle karşılaştılar. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a bundan bahsedildi:
"Bırakın onu, dedi, sahibi hemen gelebilir!"
Derken hayvanın sahibi Behzî geldi ve Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı bularak:
"Ey Allah'ın Resûlü, bu eşeği (size bıraktım) dilediğiniz gibi tasarruf edin!" dedi. Resûlullah derhal Hz. Ebu Bekir'e emrederek, "yol arkadaşları arasında taksim etmesini" söyledi.

Sonra yola devam edip İsâye nâm yere geldi. Burası Ruveyse ile Arc arasında bir yer idi. Sıcak bir gölgede kıvrılıp uyumakta olan bir ceylan vardı. -Râvi der ki- "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir şahsa, herkes geçinceye kadar orada bekleyip kimseye hayvanı rahatsız ettirmemesini emretti." [Muvatta, Hacc 79, 1, (351); Nesâî, Hacc 78, (5, 182, 183), Sayd 32, (7, 205).][169]

AÇIKLAMA:

1- Bir rivayette Medine-Mekke yolu üzerinde bulunan bazı yer isimleri geçmektedir: Ravhâ, İsâye, (veya Üsâye veya Esâye), Ruveyse, Arc. Bunlar yol boyu uğrak yerleridir.
2- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in uyuyan ceylanı rahatsız ettirip, ürküttürmemesi, ihramlı oluşlarından ileri gelir. Zîra muhrime, sayd'ı (av hayvanını) ürkütmesi veya bu işte yardımcı olması, -sadedinde olduğumuz rivayetten anlaşılacağı üzere- yasaktır.[170]

-50- وعن عروة أَنَّ الزُّبيْرَ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ]كانَ يَتَزَوَّدُ صَفِيفَ قَدِيدِ الظَّباءِ وَهُوَ مُحْرِمٌ[. أخرجه مالك.»الصَّفيفُ وَالْقَدِيدُ« اللحم المْلوح المُجَفَّفُ في الشمس، سمى صفيفاً ‘نه يُصَف في الشمس لِيَجفَّ.

50. (1248)- Urve (rahimehullah) anlatıyor: "Zübeyr (radıyallahu anh) ihramlı olduğu halde (yemek üzere yanına) güneşte kurutulmuş ceylan eti dizisini azık olarak alıyordu." [Muvatta, Hacc 77, (1, 350).][171]

AÇIKLAMA:

Bu rivayet, Hz.Zübeyr (radıyallahu anh)'in ihramlıya, ihramdan önce hazırlanmış av hayvanı eti yemesinin helâl olduğu inancında bulunduğunu göstermektedir.[172]

-51- وعن أبى هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]خَرَجْنَا مَعَ رسولِ اللّهِ # في حَجٍّ أوْ عُمْرَةٍ فَاسْتَقْبَلْنَا رِجْلٌ مِنْ جَرَادٍ فَجَعلْنَا نَضْرِبُهُ بِسِيَاطِنَا وَقِسِيِّنَا. فقَالَ #: كُلُوهُ فإنَّهُ مِنْ صَيْدِ البَحْرِ[. أخرجه أبو داود والترمذى.»الرِّجْلُ مِنَ الجَرَادِ« بكسر الراء وسكون الجيم: القطعة منه .

51. (1249)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Biz, hacc veya umre için Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'le birlikte yola çıkmıştık. Yol esnasında bir çekirge sürüsüne rastladık. Kamçı ve yaylarımızla vurmaya başladık. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Bunu yeyin, zîra o deniz avından (sayılır)" dedi." [Ebu Dâvud, Menâsik 42, (1853); Tirmizî, Hacc 27, (850).][173]

-52- وعن كعب قالَ:]الجَرَادُ مِنْ صَيْدِ الْبَحْرِ[. أخرجه مالك وأبو داود .

52. (1250)- Ka'bu'l-Ahbâr demiştir ki: "Çekirge deniz avı(ndan sayılmış)dır." [Ebu Dâvud, Menâsik 42, (1853); Muvatta, Hacc 82, (1, 352).]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayette, çekirgenin deniz avına benzetilmesi, çekirgenin de ölüsünün yenmesi yönüyle arzettiği benzerlikten ileri gelir.
2- Ancak, fukahâ muhrim'e çekirge öldürmeyi yasaklamıştır, Onu öldüren kıymetini tasaddukta bulunur.
Hidâye'de, çekirgenin kara avı olduğu belirtilmiştir. İbnu'l-Hümâm, ulemânın ekseriyetinin böyle hükmettiğini belirtir. Bu durumda sadedinde olduğumuz hadis müşkil bir durum ortaya koymaktadır. Hz. Ömer, kendisine, ihramlı iken çekirge öldürüp, hükmünü sormak için gelen kimseyi Ka'bu'l-Ahbâr'a gönderir. O: "Bir dirhem tasadduk etmeye" hükmeder.
Aliyyu'l-Kârî: "Bu hadis şayet sahîh ise, iki çeşit çekirge, kara ve deniz çekirgeleri var demektir, her biri hakkında ayrı ayrı uygun hüküm yürütülür" diyerek ihtilâfı gidermeye çalışmıştır. (müteakip açıklamaya da bakınız.)
Ancak hemen kaydedelim ki, Ebu Dâvud, senette yer alan Ebu'l-Mühezzim'in

zayıf olduğunu, çekirgenin "deniz avı" olduğunu söyleyen iki rivayetin de vehimden ibâret olduğunu belirtir.[174]

-53- وزاد مالك]أنَّ عُمَرَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قالَ لَهُ: وَمَا يُدْرِيكَ؟ فقَالَ: يَا أمِيرَ المُؤمِنينَ، وَالَّذِى نَفْسِى بَيَدِهِ إنَّ هِىَ إَّ نَثْرَةُ حُوتٍ يَنْثُرُهُ في كُلِّ عَامٍ مَرَّتَيْنِ[.»النَّثْرَةُ« الدواب بالنون: شدة الْعَطْسَة، يقال نَثَرَتِ الشاة إذا طَرَحت عن أنفها ا'ذى .

53. (1251)- Muvatta'da şu ziyade var: Hz. Ömer (radıyallahu anh) Ka'b'a sordu: "Nereden biliyorsun (ki çekirge deniz avıdır)?" Ka'b şu cevabı verdi:
"Ey mü'minlerin emîri, nefsimi yed-i kudretinde tutan Zât-ı Zülcelâl'e yemin ederim, bu (bir nevi) balık hapşırmasıdır, her yıl iki sefer hapşırır." [Muvatta, Hacc 82, (1, 352).][175]

AÇIKLAMA:

Bu rivayet, Ka'bu'l-Ahbar'ındır. Ka'b, Müslüman olan Yahudi âlimlerden biridir. Muhadramlardan kabul edilir. Hz. Ebu Bekir veya Hz. Ömer zamanında İslâm'la müşerref olmuştur. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in sağlığında Müslüman olduğu da söylenmiştir. İbnu Hacer: "Sahîh olanı Hz. Ömer zamanında İslâm'a girmiş olmasıdır" der.
Ka'b, Yahudi âlimi olması itibariyle rivayetlerinde eski malumatının te'siri görülmüştür. Hatta İslâmî telîfâtâ giren pekçok isrâiliyâtın mühim kaynaklarından birinin Ka'b olduğu kabul edilmiştir.
Çekirgenin deniz avından olduğunu ifade eden bu rivayetlerde isrâilî efsâne kokusunu hissetmemek mümkün değildir. Ebu Hüreyre'den gelen 1249 numaralı hadisin mâkul bir te'vili yapılmış, çekirgenin deniz avından sayılmasının bir vechi gösterilmiştir. Ama, çekirge sürüsünü balık hapşırığına benzeten ifâdenin te'vili zorluk arzetmektedir. Nitekim başta Şâfiî, ulemâmız çekirgeyi kara avı saymış ve çekirgeye taarruzu ihramlıya haram kılmış, öldürene de kıymetince tasadduk hükmetmede tereddüd etmemiştir.
Zürkânî, bizzat Ka'b'ın yukarıda kaydedilen görüşünden rücû ettiğini gösteren delillerden bahseder. Aynen şöyle devam eder: "...Şâfiî hazretleri sahîh veya

hasen bir senedle Abdullah İbnu Ebî Ammâr'dan şunu rivayet etti: Muaz İbnu Cebel ve Ka'bu'l-Ahbâr (radıyallahu anh)'la birlikte, bir ihramlı grup içinde, Beytu'l-Makdis'den umre yapmak üzere hareket ettik. Yolda, bir mevkiye gelmiştik ki Ka'b bir ateş yakıp ısınmaya başladı. O sırada bir çekirge sürüsü geldi. İki çekirge yakalayıp öldürdü. İhramlı olduğunu unutmuştu, sonradan hatırladı ve çekirgeleri (yemeden) attı. Medine'ye gelince Hz. Ömer'e uğrayıp bu iki çekirgenin hikâyesini anlattı. Hz. Ömer (radıyallahu anh): "Kendi kendine nasıl bir ceza verdin?" diye sordu. Ka'b: "İki dirhem ödeme cezası" dedi. Hz. Ömer: "Öyle mi! İki dirhem yüz çekirgeden daha kıymetlidir." Evet. Çekirgeler yolları istilâ etseler, geçebilmek için çiğnemekten başka çare kalmasa, bu sebeple bir ödeme gerekmez. Yine de ihramlı, çekirge öldürmekten sakınmalıdır. İbnu Abdilberr, çekirgenin balık hapşırığı olması meselesinde, müşahedeye ters düştüğü için tevakkuf etmiştir.
es-Sâcî, Ka'b'dan şunu rivayet eder: "İlk çekirge, balığın burun deliğinden çıkmıştır." Bununla ilk yaratılışının böyle olduğunu ifade etmiştir, ancak bunun sıhhati bilinmez. Hz. Ömer onu ne tekzib ne de tasdik etti. Zîra onun, bunu, Tevrat'tan öğrenmiş olabileceğinden korktu. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in onların rivayet ettiği şeyler hususundaki sünneti şudur: "Ne tasdik ne de tekzib etmemek, böylece rivayet ettikleri şey haksa reddedilmemiş, ecdâdları tarafından uydurulmuş veya tahrif edilmiş bir şey ise tasdik edilmemiş olur."
Görüldüğü üzere, İslâm ulemâsı, rivayet olarak kitaplara giren isrâiliyâtı ihtiyatla karşılamış, reddi gerekince de ağırbaşlılık ve selef büyüklerine olan hürmeti rencide etmeyecek bir üslubla reddetmiştir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Ehl-i Kitab'ın söylediklerini ne red ne de tasdik edin, böylece hakkı tekzib, batılı tasdikten sâlim kalırsınız" mânasındaki irşadlarının Ehl-i Kitap'la olan münasebetlerde, muhatabın inancına saygıda nasıl mühim bir esas olduğu da anlaşılmış oluyor.
Dar kafalarına sığdıramadıkları herşeye safsata diyerek milyonlarca mü'minin inançlarına saygısızlık ilan eden modern barbarların kulakları çınlasın![176]

ـ54ـ وعن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنْها.]أنَّ أسْمَاءَ بِنْتَ عُمَيْس: نُفِسَتْ بِمُحَمَّدٍ ابْنِ أبى بَكْرٍ بِالشَّجَرَةِ فَأمَرَ النَّبىُّ # أبَا بَكْرٍ أنْ يَأمُرَهَا أنْ تَغْتَسِلَ وَتُهِلَّ[. أخرجه مسلم وأبو داود.»نُفِسَتِ

المَرأةُ» بضم النون وفتحها: إذا ولدت .

54. (1252)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Esmâ Bintu Umeys, Muhammed İbnu Ebî Bekir'in doğumu sebebiyle Şecere nâm nevkide nifas olmuştu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Hz.Ebu Bekir (radıyallahu anh)'i görüp, kadına yıkanıp ihrama girmesini emretmesini söyledi." [Müslim, Hacc 109, (1209); Ebu Dâvud, Menâsik 35, (1834); İbnu Mâce, Menâsik 12, (2911).] [177]

-55- وعن أسماء بنت عُمَيس رَضِىَ اللهُ عَنْها.]أنَّهَا وَلَدَتْ مُحَمَّدا بالبَيْدَاءِ: وَذَكَرَ مِثْلِهِ[. أخرجه مالك والنسائي.وفي رواية مالك: بِذِى الحُلَيْفَةِ فَأمَرَهَا أبُو بَكْرٍ أنْ تَغْتَسِلَ ثُمَّ تُهِلَّ.زاد النسائي في أخرى: ثُمَّ تُهِلُّ بِالحَجِّ وَتَصْنَعُ مَا يَصْنَعُ النَّاسُ إلاَّ أنَّهاَ تَطُوفُ بِالْبَيْتِ، وَذلِكَ في حَجَّةِ الْوَدَاعِ.وفي أخرى له: أرْسَلْتُ إلى رسولِ اللهِ # كَيْفَ أصْنَعُ؟ فقَالَ اغْتَسِلِى وَاستَثْفِرِى ثُمَّ أهِلِّى.»اسْتَثْفَرَتِ الحَائِضُ« إذَا شَدَّت على فرجها
خِرْقة وَعَلَّقتْ طَرفيها إلى شئ مشدود في وسطها من مُقَدّمها ومؤخرها. مأخُوذٌ من ثَفَرَ الدابة: وهو ما يكون تحت ذَنبهَا .

55. (1253)- Esmâ Bintu Ümeys (radıyallahu anhâ) Muhammed'i Beydâ'da doğurduğunu söylemiş, önceki hadisteki durumu aynen zikretmiştir." [Muvatta, Hacc 1, (1, 322); Nesâî, Hacc 26,(5, 127.]
Muvatta'nın bir başka rivayetinde şöyle denir: "(Esmâ..) Zülhuleyfe'de Muhammed'i doğurdu). Ebu Bekir (radıyallahu anh) ona yıkanmasını sonra da ihrâma girmesini emretti."
Nesâî, bir başka rivayette şu ziyadeyi ilâve eder: "...sonra hacc için ihrama girmesini, Ka'be'yi tavaf hâriç, herkesin yaptıklarını aynen yapmasını (emretti)."
Yine Nesâî'nin bir başka rivayetinde (Esma) şöyle demiştir: "Resûlullah'a (birisini) göndererek: "Ne yapayım?" diye sordurdum. Bana: "Yıkan, (kan gelen

kısma) sargı bağla, sonra da ihrama gir" haberini gönderdi."[178]

AÇIKLAMA:

Bu rivâyet, hayızlı ve nifaslı kadınların ihrama girebileceklerini, tavaf ve tavafa bağlı olan iki rekât tavaf namazından başka, bütün hacc fiillerini yapabileceklerini göstermektedir. Nitekim Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), nifaslı halde neler yapabileceğini soran Esmâ'ya, "Tavaf hariç her şeyi" diye cevap vermiştir. Nifaslı ve hayızlı kadınların, ihram için yıkanmaları gerekir mi, gerekmez mi meselesinde ihtilâf edilmiştir. Hanefî ve Şâfiîlerin de dahil olduğu Cumhûr'a göre, yıkanmaları müstehabtır. Hasan Basrî ve Zâhirîler'e göre vâcibtir.
Bilindiği üzere, bir kadın doğumdan itibaren 40 gün nifaslı sayılır ve bu esnada, tıpkı hayızlı halde olduğu üzere, oruç tutamaz, namaz kılamaz. Kâ'be'yi tavaf edemez, câmiye giremez, Kur'ân'a el süremez. Bu durumlarda hacc yapabilir mi? Veya hacc menâsikinden hangilerini yapabilir, hangilerini yapamaz? İşte haccın başlatıldığı sırada doğum yapmış olan Esmâ (radıyallahu anhâ) bunu sormuştur.
Esma, hacc niyetiyle yola çıkıp, ihram giyme mahalline gelince doğum yaparak nifas olmuştur. Zîra doğum yaptığı zikredilen yerler, Medinelilerin ihrama girdikleri yerlerdir: Şecere, Zülhuleyfe, Beyda. Aslında Şecere ve Beyda, Zülhuleyfe'de muayyen noktaların isimleridir. Zülhuleyfe ise, Medineliler için, bizzat Resûlullah tarafından tesbit edilen mîkat yani ihram giyme mahallidir. (1187 numaralı hadise bakın.)[179]

-56- وعن ابن عمر رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما:]أنَّهُ قالَ في المَرْأةِ الحَائِضِ الَّتِى تُهِلُّ بِالحَجِّ أوْ بِالْعُمْرَةِ: إنَّهَا تُهِلُّ بِحَجِّهَا أوْ عُمْرَتِهَا إذَا أرَادَتْ. وَلكِنْ َ تَطُوفُ بِالْبَيْتِ وَ بَيْنَ الصَّفَا وَالْمَرْوَةِ. وَتَشْهَدُ المَنَاسِكَ كُلَّهَا مَعَ النَّاسِ، وَ تَقْرَبُ المَسْجِدَ حَتَّى تَطْهُرَ[. أخرجه مالك .

56. (1254)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'den yapılan bir rivayete göre, hacc veya umre için ihrama giren hayızlı kadın hakkında, "Kadın dilerse umre veya

haccı için ihrama girer, ancak Beytullah'ı tavaf edemez, Safa ile Merve arasındaki sa'yi de yapamaz. Bunlar dışındaki bütün menâsike insanlarla birlikte katılır. Temizleninceye kadar mescide yakın olamaz." [Muvatta, Hacc 45.][180]

AÇIKLAMA:

Hayızlı kadının Safa ve Merve arasındaki sa'yi yapamayışı, sa'yin tavafa bağlı olmasından ileri gelir. Zîra sa'y, Beytullah'ı tavaftan sonra icrâ edilen bir nüsüktür. Böyle olunca, temizlik şart olan tavaf hayız ve nifasıyla yasak olunca, buna bağlı olarak yapılan sa'y da ister istemez yapılamaz. Tavaftan imtina eden sa'yden de imtina eder. Öyle ise hayızlının sa'y yapamayışı, sa'y için temizliğin şart olmasından ileri gelmez. Gerçi, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan yapılan bir rivayete göre, önce sa'y yapan bir kimse durumunu sorunca, Hz. Peygamber: طُفْ و حَرَجَ "Tavafını da yap, bunda bir mahzur yok" buyurmuştur. Ancak Cumhur bunun yeterli olmayacağını, tavaftan sonra yeniden sa'y yapması gerektiğini söylemiştir. Hadisi de: "Buradaki sa'y, kudüm tavafından sonra ve ziyâret (veya ifâza) tavafından önce yapılan sa'y olmalıdır" diye te'vil etmişlerdir.

Mescide yaklaşmayı meşru kılan temizlenmeden maksad "kanın kesilmesini takib edecek yıkanma"dır. Nifas veya hayız kanı tamamen kesilmeden alınacak boy abdesti şer'î temizliği sağlamaz.Veya kan kesildikten sonra boy abdesti alınmadığı takdirde yine "temiz olunmaz."[181]

-57- وعن ابن عباس رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما قال:]قال رسولُ اللّه #: النُّفَسَاءُ وَالحَائِضُ

إذَا أتَتَا عَلى المِيقَاتِ تَغْتَسِنِ وَتَحْرِمَانِ وَتَقْضِيَانِ المَنَاسِكَ كُلَّهَا غَيْرَ الطَّوافِ بِالْبَيْتِ[. أخرجه أبو داود والترمذى

57. (1255)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah(aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Nifaslı ve hayızlı kadınlar mîkata gelince guslederek ihrama girerler ve Beytullah'a olan tavaf hariç bütün

menâsiki îfa ederler." [Ebu Dâvud, Menâsik 10, (1744); Tirmizî,Hacc 100, (945).][182]

-58- وعن ابن عمر رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما]قال رسولُ اللّهِ #: خَمْسٌ مِنَ الدَّوَابِّ لَيْسَ عَلى المُحْرِمِ في قَتْلِهِنَّ جُنَاحٌ: الْغُرَابُ، وَالحِدَأةُ، وَالْعَقْرَبُ، وَالْفَأرَةُ، وَالْكَلْبُ الْعَقُورُ[. أخرجه الستة إ الترمذى.وفي رواية: َ جُنَاحَ عَلى مَنْ قَتَلَهُنَّ في الحَرَمِ وا“حْرَامِ.وفي أخرى بأبى داود والترمذى عن أبى سعيد الخدرى: وَالسَّبُعِ الْعَادِى.والمراد به الذى يعدو على ا“نسان فيفتَرسه، وسيجئ لما يجوز قلته من الدواب بابٌ في كتاب القَتْل من حرف القاف إن شاء اللّه تعالى .

58. (1256)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Beş hayvan vardır, bunların öldürülmesi ihramlıya günah değildir: Karga, çaylak, akrep, fâre, kelb-i akûr." [Buharî, Cezau's-Sayd 7; Müslim, Hacc 72, (1199); Muvatta, Hacc 88,(1, 356); Ebu Dâvud, Menâsik40, (1846); Nesâî, Hacc 82, 83, 84, 86, 87, 88, (5, 187-190).]
Bir rivayette şöyle denmiştir: "Bunları, Harem'de ve ihramda iken öldürene günah yoktur."
Ebu Dâvud ve Tirmizî'nin, Ebu Saîdi'l-Hudrî'den kaydettikleri bir rivâyette: "Âdi yırtıcılar" da denmiştir. Bundan maksad insana saldırıp yaralayandır. Hayvanlardan öldürülmesi câiz olanları ayrıca zikredeceğiz (4939-4952. hadisler).[183]

AÇIKLAMA:

1- İhramlıya öldürmesi helâl olan bu beş hayvan, ihramsıza evleviyetle helâldir. Bu hayvanların zararlı olduğu herkesce bilinir. Bunların, namaz kılarken bile öldürülmesinin câiz olduğunu ifâde eden rivayetler mevcuttur.İnsana zarar veremeyecek derecede küçük olan yavrularının da öldürülmesi câiz mi değil mi? ihtilâf edilmiştir

3- Farenin muhtelif cinsleri olmasına rağmen, hadiste mutlak geldiği için hepsinin öldürülmesi câizdir.
4- Kelb-i akûr, bilinen köpek değildir. Ulemâ kelb-i akur'dan insana saldırıp, yaralayan ve insanları korkutan bütün yırtıcı canavarları anlamışlardır. Arslan, kaplan, panter, kurt gibi... Bazı âlimler, sayılan bu beş hayvana, eti yenmeyen hayvanlardan öldürülmesi yasaklanmış olanlar dışındaki bütün vahşîlerin girdiğini söyler ve öldürülmelerinin câiz olduğuna hükmederler.
5- Kastalânî, bu hayvanların öldürülmelerinin câiz kılınmasını, bunların insanlara ve diğer hayvanlara zararlı oluşlarına bağlar ve der ki: "karga ile çaylak zayıf bulduğu sığırın ve diğer sağmal hayvanların arka kısmının etini gagasıyla yer, gözünü oyar, şaşkın insanın elinden ekmeğini bile kapabilir. Bunlar kuşların en âdisidir. Akrep de çok zehirli bir hayvandır. Öyle ki yılanı bile sokup öldürülebilir. Onun zehri, kocaman fili bile devirmeye yeterlidir." Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in de namazda akrep öldürdüğünü haber veren rivâyet mevcuttur.
6- Bu hayvanların öldürülmesi bir vecibe değil bir cevazdır. Yani bunlar görülünce mutlak öldürülsün demek değildir. Öldüren, herhangi bir günah işlememiştir, herhangi bir ceza ödemez demektir.
7- Âlimler bu hadisten hareketle, öldürülmesi gereken bir mücrim Harem'e iltica ettiği takdirde, orada öldürülmesinin câiz olduğu hükmünü çıkartmıştır.[184]

-59- وعنِ عَلْقَمة بنِ أبى علقمة عن أمه:]أنَّهَا سَمِعَتْ عَائِشَةَ رَضِىَ اللّهُ عَنْها تُسْئَلُ عَنِ المُحْرِمِ يَحِلُّ جَسَدَهُ. قَالَتْ: نَعَمْ فَلْيَحُكَّهُ وَلْيَشْدُدْ. ثُمَّ قَالَتْ: لَوْ رُبِطَتْ يَدَاىَ وَلَمْ أجِدُ إَّ رِجْلِى لَحَكَكْتُ[.
أخرجه مالك .

59. (1257)- Alkame İbnu Ebî Alkame, annesinden rivayet etmiştir ki: "Annesi, Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'yi ihramlı iken bedenini kaşıyan kimse hakkında soru sorulunca dinlemiştir. Hz. Aişe şu cevabı verir: "Evet, kaşınsın ve şiddetle kaşısın." Sonra Hz. Aişe ilâve eder: "Ellerimi bağlasalar, (kaşınmak için ayaklarımdan başka bir imkânım olmasa) ayaklarımla kaşınırım." [Muvatta, Hacc 93, (1, 358).][185]

AÇIKLAMA:

Kaşıma, kıl dökme ihtimâlini getirdiği için ihramlı hakkında meşkuk bir durum hâsıl eder. Bu sebeple Hz. Aişe'ye, câiz mi, değil mi diye sorarlar. Hz. Aişe câiz olduğunu, hiçbir mahzur görmediğini ifade için mübâlağalı bir üslup ihtiyar eder. İmam Mâlik bedenin baş, sırt gibi görünmeyen kısımlarının dikkatli ve ihtiyatlı kaşınması gerektiğine dikkat çeker: "Olur ki, eli bir hayvancığa rastlar da göremez" der.[186]

-60- وعن أسماء بنت أبى بكر رَضِىَ اللّهُ عَنْهما قالت:] خَرَجْنَا مَعَ رسولِ اللّهِ # حُجَّاجاً حَتَّى إذَا كُنَّا بِالْعَرْجِ نَزَلَ رسولُ اللّه # وَنَزَلْنَا فَجَلَسَتْ عَائِشَةُ إلى جَنْبِ رسولِ اللّه # وَجَلَسْتُ إلى جَنْبِ أبِى بكْرٍ فَكَانَتْ زَامَلَةُ رسولِ اللّه # وَزَامَلَةُ أبى بَكْرٍ وَاحِدَةً مَعَ غُمِ ‘بى بَكْرٍ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ، فَجَلَسَ أبُو بَكْرٍ يَنْتَظِرُ أنْ يَطْلُعَ عَلَيْهِ فَطَلَعَ وَلَيْسَ مَعَهُ بَعِيرُهُ. فقَالَ أبُو بَكْرٍ: أيْنَ بَعِيرُكَ؟ فقَالَ: أضْلَلْتُهُ الْبَارِحَةَ. فَقَالَ أبُو بَكْرٍ: بَعِيرٌ وَاحِدٌ تُضِلُّهُ؟ وَطَفِقَ يَضْرِبُهُ وَرَسُولُ اللّه # يَتَبسَّم وَيَقُولُ: انْظُروا إلى هذَا المُحْرِمِ. مَا يَصْنَعُ وَمَا يَزِيدُ عَلى ذلِكَ وَيَتَبَسَّمُ[. أخرجه أبو داود .

60. (1258)- Esmâ Bintu Ebî Bekr (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Hacc yapmak üzere Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'le birlikte çıktık. Arc nâm mevkiye kadar geldik. Orada Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) konakladı, biz de konakladık. Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanına oturdu. Ben de babam Ebu Bekir'in yanına oturdum. Resûlullah'ın binek devesi ile, Hz.Ebu Bekir'in binek develeri tekdi ve o da Ebu Bekir'e ait bir köle ile birlikte (yolda) idi. Ebu Bekir (radıyallahu anh) oturup, kölenin gelmesini beklemeye başladı. Köle geldi ama beraberinde deve yoktu. Hz.Ebu Bekir (radıyallahu anh):

"- Deven nerde?" diye sordu. Köle:

"- Sabahleyin onu kaybettim!" dedi. Ebu Bekir (radıyallahu anh):

"- Tek bir deveyi kayıp mı ettin!" deyip köleye vurmaya başladı. Resûlullah bu sırada gülüyor ve şöyle diyordu:
"- Şu ihramlıya bakın neler de yapıyor!" (İbnu Ebi Rizme der ki: Resûlullah: "Şu ihramlıya bakın neler de yapıyor?" deyip gülüyor, (başka bir şey söylemiyordu)." [Ebu Dâvud, Menâsik 30, (1818); İbnu Mâce, Menâsik 21, (2933).][187]

AÇIKLAMA:

1- Teysîr'in metni, Ebu Davud'unkine nazaran -anlamayı zorlaştıracak- bazı eksiklikler ihtiva etmektedir. Tercümede, aslından alarak parantez içerisinde gösterdik.
2- Görüldüğü üzere, ihramlının te'dibde bulunulmasına Hz.Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) müdahale etmiş, fakat, kesin ve sert bir üslubla değil. Şu halde bu müdahale tahrim ifade etmektedir. Nitekim aynı hadisi Ebu Dâvud: "İhramlı kölesini te'dib eder" adını taşıyan bir bâb başlığı altında kaydederken, İbnu Mâce: "İhramda iken sakınma" adını taşıyan bir bâbda kaydeder. Şu halde ihramlı, ailesini te'dib edebilecek, ancak dikkat etmesi, aşırı gitmemesi gerekir, terki ise evladır.[188]

-61- وعن ربيعة بن عبدالله]أنَّهُ رَأى عُمرَ بنَ الخَطَّابِ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ يُقَرِّدُ بَعِيراً لَهُ وَهُوَ مُحْرِمُ[.

61. (1259)- Rebîa İbnu Abdillah: "Hz. Ömer (radıyallahu anh)'i ihramlı iken (Mekke ile Medine arasındaki Sükyâ köyünde) devesinin kurtlarını alıp toprağa atarken gördüm." [Muvatta, Hac 92, (1, 357).][189]

AÇIKLAMA:

1- Hadisin sonuna İmam Mâlik: "Ben bunu mekruh buluyorum" kaydını koyar.
2- İmam Mâlik'in mekruh addetmesi, devede yaşayan bu parazitlerin de hayvan olmasından ileri gelir. Yere atılınca öleceklerinden, ihram yasağı araya girmiş olmaktadır. Ancak Hz. Ömer'in bunu câiz gördüğü açıktır.
Zürkânî der ki: "Eğer bunlar deveye zarar veriyorlarsa, onları deveden temizler,

kefâret olarak bir miktar taam yedirir" der.[190]

-62- وعن نافع قال:]كانَ ابنُ عُمرَ يَكْرَهُ أنْ يَنْزِعَ المُحْرِمُ حَلمةً أوْ قُرَاداً مِنْ بَعِيرِهِ[. أخرجهما مالك.ومعنى »يُقَرِّدُ« أى ينزع عنه القُرْدَان جمع قُراد وهو دُوَيبَة معروفة. »وَالحَلَمَةُ« جمعها حلَم وهى : ما عظم من القراد .

62. (1260)- Nâfi' anlatıyor: "İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ), ihramlının, devesinden pire veya güve gibi haşereleri temizlemesini mekruh addederdi." [Muvatta, Hacc 95, (1, 358).][191]

BİRİNCİ FER[192]

TELBİYE HAKKINDADIR

-1- عن ابن عمر رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما قال:]بَيْدَاؤُكُمْ هذِهِ الَّتِى تكْذِبُونَ عَلى رسولِ اللّه # فِيهَا: مَا أهَلَّ رسولُ اللّه # إّ مِنْ عِنْد الْمَسْجِدِ: يعْنِى مَسْجِدَ ذِى الحُلَيْفَةِ[. أخرجه الستة.وفي رواية: مَا أهَلَّ إَّ مِنْ عِنْدِ الشَّجَرَةِ حِينَ قَامَ بِهِ بَعِيرُهُ.وفي أخرى للنسائى: قِيلَ ‘بنِ عُمرَ: رَأيْتُك تُهِلُّ إذَا اسْتَوَتْ بِكَ رَاحِلَتُكَ؟ قالَ: إنَّ رسولَ اللّهِ # كانَ يَفْعَلهُ .

1. (1261)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) şunu söyledi: "Sizin Beydâ'nız, hakkında Resûlullah'a iftira ettiğiniz şurasıdır. Ama, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sadece mescidin -yani Zülhuleyfe mescidinin- yanında ihrama girip telbiye getirdi." [Buharî, Hacc 20; Müslim, Hacc 23, (1186); Muvatta, Hacc 30, (1, 332); Tirmizî, Hacc 8,(818); Ebu Dâvud, Hacc 21, (1771); Nesâî, Hacc 56, (5, 162-164); İbnu Mâce, Menâsik 14, (2916).]
Bir rivayette şöyle denir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Şecere nâm mevkide devesine bindiği zaman telbiye getirdi."
Nesâî'nin diğer bir rivayetinde denir ki: "İbnu Ömer'e: "Seni deven kaldırdığı zaman telbiye çeker gördüm" diye sorulmuştu. Şu cevabı verdi: "Çünkü Resûlullah böyle yapmıştı."[193]

AÇIKLAMA:

1- Beydâ, lügat olarak çöl, boş arâzi mânasına gelir. Hadiste ise, belli bir yerin adıdır: Zülhuleyfe'nin Mekke tarafına düşen ve oraya yakın bulunan bir tepedir. Her çeşit inşaattan hali olduğu için Beydâ denmiştir.
2- İbnu Ömer (radıyallahu anh) bir ihtilâfa temas etmektedir: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) haccı hangi noktada başlatmıştır? İbnu Abbâs'tan yapılan bir rivayette -ki Dârakutnî tahric etmiştir- Hz. Peygamber'in Beydâ'ya çıktıktan sonra hacca niyet edip telbiye getirmeye başladığı belirtilir. Sa'd İbnu

Ebî Vakkas (radıyallahu anh)'ın Ebu Davud'da gelen bir rivayeti, Resûlullah'ın, Uhud yolunu tutacaksa, Beyda dağına tırmandığında telbiyede bulunduğunu, Fur' yolunu tutacaksa hayvanı kaldırır kaldırmaz telbiyede bulunduğunu ifade eder.
3- Sadedinde olduğumuz rivayette İbnu Ömer ise, Zülhuleyfe Mescidi'nin yanında telbiyeye başladığını söylemekte, diğer ifadeleri "kizb" olarak tavsif etmektedir. Hemen belirtelim ki, bu kizb dilimizdeki yalan ve iftira değildir, "hata" demektir. Yani İbnu Ömer hâdiseyi rivâyet eden ashabın hata ettiğini iddia etmektedir. İzah edileceği üzere, işin aslında hata da mevcut değil.
4- Görüldüğü üzere, ulemâ, Hz. Peygamber'in ihrama girdiği yer hususunda ihtilâf etmiştir: Zülhuleyfe Mescidi diyen olmuş, devesi onu kaldırınca diyen olmuş, Beyda tepesine çıkınca diyen olmuştur.
Bu meseleyi, müteakip rivâyette göreceğimiz üzere en güzel çözüme bağlayan İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'tır. O, "Bunu en iyi bileniniz benim"diyerek sözüne başlayacak, gerçekten hacc âdâbına uygun şekilde izah edip, her iddia sahibine hak verecek şekilde mâkul bir izaha kavuşturacaktır.
Onun bu izahını nakleden Tahâvî benimsediğini belirtir. Ayrıca Ebu Hanîfe, Ebu Yusuf, İmam Muhammed, İmam Şâfiî, Ahmed İbnu Hanbel (rahimehumullah) bunların mezheplerine tâbi olan diğer ulemânın bu açıklamayı benimsediklerini kaydeder.

Evzâî, Atâ ve Katâde'ye göre ise, Beydâ'da ihrama girmek müstehabtır.[194]

-2- وعن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ]أنَّ رسولَ اللّهِ # صَلَّى الظُّهْرَ ثُمَّ رَكِبَ رَاحِلَتَهُ فَلَمَّا عَ عَلى حَبْلِ الْبَيْدَاءِ أهَلَّ[. أخرجه أبو داود والنسائى.زاد النسائى في أخرى: وَأهَلَّ بِالحَجِّ وَالْعُمْرَةِ حِينَ صَلَّى الظُّهْرَ.

2. (1262)- Hz.Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) öğleyi kıldı. Sonra devesine bindi. Beydâ tepesine çıktığı zaman telbiye getirdi." [Ebu Dâvud, Menâsik 21, (1774); Nesâî, Hacc 25, (5,127), 56, (5, 162).]
Nesâî, bir diğer rivayette şu ziyadeyi kaydetti: "Öğleyi kıldığı zaman hacc ve umre için ihrama girdi."[195]

-3- وعن أبى جُبير قال:]قُلْتُ ٬بنِ عَبَّاسٍ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما عَجِبْتُ ٬خْتِفِ أصْحَابِ رسولِ اللّهِ # في إهْلَِهِ حِينَ أوْجَبَ. فقَالَ: إنِّى ٬عْلَمُ النَّاسِ بذلِكَ، إنَّهَا إنَّمَا كَانَتْ مِنْ رسولِ اللّهِ # حَجَّةً وَاحِدَةً فَمِنْ هُنَالِكَ اخْتَلَفُوا. خَرَجَ رسولُ اللّه # حَاجاً فَلَمَّا صَلَّى في مَسْجِدِ ذِي الحُلَيْفَةِ رَكْعَتَيْهِ أوْجَبَهُ في مَجْلِسِهِ فَأهَلَّ بِالحَجِّ حِينَ فَرَغَ مِنَ رَكْعَتَيْهِ فَسَمِعَ ذلِكَ مِنْهُ أقْوَامٌ فَحفِظْتُهُ عَنْهُ، ثُمَّ رَكِبَ فَلَمَّا اسْتَقَلَّتْ بِهِ نَاقَتُهُ أهَلَّ وَأدْرَكَ ذلِكَ مِنْهُ أقْوَامٌ. وذلِكَ أنَّ النَّاسَ إنَّمَا كَانُوا يَأتُونَ أرْسَاً فَسَمِعُوهُ حِينَ اسْتَقَلَّتْ بِهِ نَاقَتُهُ يُهِلُّ. فقَالُوا إنَّمَا أهَلَّ حِينَ اسْتَقَلَّتْ بِهِ نَاقَتُهُ ثُمَّ مَضَى فَلَمَّا عَ عَلى شَرَفِ الْبَيْدَاءِ أهَلَّ وَأدْرَكَ ذلِكَ مِنْهُ أقْوَامٌ فقَالُوا إنَّمَا أهلَّ حِينَ عَ عَلى شَرَفِ الْبَيْدَاءِ. وَأيْمُ اللّهِ لَقَدْ أوْجَلَ في مُصَّهُ وَأهَلَّ حِينَ اسْتَقَلَّتْ بِهِ نَاقَتُهُ وَأهلَّ حِينَ عَ عَلى شَرَفِ الْبَيْدَاءِ. قالَ سَعِيدُ بنُ جُبَيْرٍ: فَمَنْ أخَذَ بِقَوْلِ ابنِ عَبَّاسٍ أهل في مُصَّهُ إذَا فَرَغَ مِنْ رَكْعَتَيْهِ[. أخرجه أبو داود .

3. (1263)- Ebu Cübeyr anlatıyor: "İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)' a dedim ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, vâcib kıldığı zaman, getirdiği telbiye hususunda Ashab'ın ihtilâfına doğrusu hayret ediyorum!" Bana şu cevabı verdi." Bu meseleyi ben herkesten iyi biliyorum. Aslında Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) tek bir hacc yaptı. Bütün ihtilâflar bununla ilgili. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hacc maksadıyla (Medine'den) yola çıktı. Zülhuleyfe Mescidi'ne gelip iki rekatlık ihram namazını kılınca, haccı fiilen olduğu yerde başlattı. Namazı bitirince de hacc için telbiyede bulundu. İşte bu telbiyeyi bır kısım insanlar işitti. Bunu kendisinden ben de (işittim ve) hatırımda tuttum. Sonra hayvanına bindi. Devesi onu yerden kaldırınca tekrar telbiye getirdi. Bu ikinci telbiyeyi de işitenler oldu. (Her seferinde telbiyeleri) farklı kimselerin işitmesi, insanların dağınık ve hareket halinde olmalarındandı. Böylece, devesi

onu kaldırdığı zaman çektiği telbiyesini de yeni insanlar işitti. İşte bunlar: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), devesi kaldırdığı zaman telbiye getirdi" dediler.
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yoluna devam etti. Beydâ tepesine çıkınca da telbiye getirdi. Bu telbiyeyi de işiten başkaları vardı. Bunlar: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Beydâ'ya çıkınca telbiye getirdi" dediler. Allah'a kasem olsun! Resûlullah namazgâhında haccı başlattı. Devesi kaldırdığı zaman telbiye getirdi, sonra Beydâ tepesine çıkınca orada da telbiye getirdi."
Said İbnu Cübeyr sözüne devamla dedi ki: "İbnu Abbas'ın sözünü esas alanlar (Zülhuleyfe'deki) namazgâhta iki rek'atlık ihram namazını kılar kılmaz telbiye getirdi." [Ebu Dâvud, Menâsik 21, (1770).][196]

AÇIKLAMA'sı için önceki hadise bakın.[197]

ـ4ـ وعن نافع قال:]كانَ ابنُ عُمرَ رَضِىَ اللّهُ عَنْهما إذَا دَخَلَ أدْنى الحَرَمِ امْسَكَ عَنِ التَّلْبِيَةِ، ثُمَّ يَبِيتُ بِذِى طُوىً، وَيُصَلِّى بِهَا الصَّبْحَ، ثُمَّ يَغْتَسِلُ، وَيُحَدِّثُ أنَّ النَّبىَّ # كانَ يَفْعَلُ ذلِكَ[. أخرجه الثلاثة .

4. (1264)- Nâfi' diyor ki: "İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) Harem, bölgesinin en yakın yerine geldi mi telbiyeyi artık bırakırdı. Sonra Zu-Tuva nâm mevkide geceyi geçirir, orada sabah namazını kılar, sonra yıkanırdı ve derdi ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) böyle yapmıştı." [Buharî, Hacc 38, 39; Müslim, Hacc 226, (1259); Muvatta, Hacc 32, (1, 333).][198]

AÇIKLAMA:

İbnu'l-Münzir: "Mekke'ye girerken yıkanmak, bütün âlimlere göre, müstehabtır, âmden terkinde fidye gerekmiyeceği hususunda da ihtilâf etmezler" demiştir. Ulemânın ekseriyeti: "Sadece abdest alınmış olsa bu da kifayet eder, müstehab yerine gelir" demiştir. İbnu Ömer bazan abdest alır, bazan yıkanırdı. Ancak daha önce kaydedildiği üzere (1223 ve 1225. hadisler) İbnu Ömer ihrama girdikten

sonra başını, ihtilâm hâli araya girmedikçe yıkamazdı. Bunun su ile de olsa, başın örtülme yasağının ihlâl edilmemesi endişesinden ileri geldiğini kaydetmiştik. Şu halde, Mekke'ye girmezden önce onun yıkanması demek, yine başını hariç tutarak yıkanması demektir, tam bir boy abdesti alması değildir.
Şâfiîler, "Mekke'ye girerken, ihramlı, yıkanmayacak olursa teyemmüm etmeli" demiştir.
İbnu't-Tîn'in açıklamasına göre, Mekke'ye giriş için hususî bir yıkanma mevzubahis değildir. Yıkanma tavaf içindir, Mekke'ye girişte mevzubahis edilen yıkanma da, aslında tavaf içindir, Mekke'ye giriş için değildir. Ama bazı âlimler: "Bu ihramlıya has değildir, Mekke'nin hürmeti sebebiyledir, ihramsız olarak giren kimsenin yıkanması da müstehabtır" demiştir. Nitekim, Resûlullah, fetih sırasında ihramsız olduğu halde yıkanmıştı.
İbnu Nâfi'nin rivayetine göre, İmam Mâlik'e göre İbnu Ömer'in bu husustaki sözüyle amel müstehabtır. Yani, Zülhuleyfe'de ihrama girerken, Zu-Tuva'da Mekke'ye girerken ve bir de Arafat'a giderken bazan abdest almalı, bazan yıkanmalıdır, bir sebeple terkedene de herhangi bir şey gerekmez. Zâhirîler bu yıkanmaları vâcib addetseler de ümmet müstehab addetmede ittifak eder. Hasan Basrî hazretleri, "İhrama girerken unutarak yıkanmayı terkeden kimse, hatırlayınca yıkansın" demiştir.[199]

-5- وعن ابن عباس رَضِـيَ اللّهُ عَنْهُما قال:]قال رسولُ اللّه #: يُلَبِّى المُقِيمُ أوِ المُعْتَمرُ حَتَّي يَسْتَلِمَ الحَجَرَ[. أخرجه أبو داود والترمذى.وعنده: كانَ يُمْسِكُ عَنِ التَّلْبِيَةِ في الْعُمْرَةِ إذَا اسْتَلَمَ الحَجَرَ .

5. (1265)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Mukim olanlar veya umre yapanlar, Hacer-i Esved'i istilâm edinceye kadar telbiyeyi bırakmazlar." [Ebu Davud, Menâsik 29, (1817), Tirmizî, Hacc 79, (919).]
Hadis, Tirmizî'de şöyledir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), umrede iken, Hacer-i Esved'e istilâm yapınca telbiyeyi bırakırdı."[200]

AÇIKLAMA:

1- İstilâm, kelime olarak selâm'dan gelir. Selamlamak diye dilimize çevirebiliriz. Bu, Ka'be-i Muazzama'nın Rükn-i şarkî (veya Rükn-i Hacer-i Esved) denen köşesindeki Hacer-i Esved'e tekbir ve tahlîl getirerek eller konup ve sonra öpülmek suretiyle gerçekleşir. Yaklaşılamadığı takdirde, uzaktan Hacer-i Esved'in hizasına gelindiği vakit Hacer'e dönülerek ellerin içi Ka'be'ye çevrilip, kulaklar hizasına kaldırılıp bismillahi Allahu ekber diyerek, eller Hacer'in üzerine konuluyormuş gibi işaret edilerek, karşıdan selamlanır ve sağ elin içi öpülür. Bu da, yakından öpmek yerine geçen bir istilâmdır. (İstilâmın daha geniş açıklaması için 1551 numaraya bakın).
2- Hadis hakkında Tirmizî merhum şu bilgiyi sunar: "İbnu Abbas'ın bu rivayeti sahih bir hadistir. Ulemânın ekserisi bununla amel etmiş ve: "Umre yapan kimse, Hacer-i Esved'i istilâm etmedikçe, telbiyeyi kesmez" demiştir. Bazıları da: "Mekke'nin dış evlerine ulaşır ulaşmaz telbiyeyi keser" demiştir. Amelde, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan yapılan rivayetin esas kılındığını belirten Tirmizî, bununla hükmedenlerden Süfyan-ı Sevrî, Şâfiî, Ahmed ve İshak (rahimehumullah)'ın isimlerini zikreder.[201]

-6- وعن ابن عمر رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما قال:]سَمِعْتُ رسولَ اللّه # يُهِلُّ مُلَبِّياً وفي رواية مُلَبِّداً. يَقُولُ: لَبَّيْكَ اللَّهُمَّ لَبَّيْكَ، لَبَّيْكَ َ شَرِيكَ لَكَ لَبَّيْكَ إنَّ الْحَمْدَ وَالنِّعْمَةَ لَكَ وَالْمُلْكَ َ شَرِيكَ لَكَ. يَزِيدُ عَلى هذِهِ الكَلِمَاتِ[. أخرجه الستة .

6. (1266)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı telbiye çekerken -bir rivayette mülebbiyen değil, mülebbiden demiştir- işittim şöyle diyordu: "Lebbeyk Allahümme lebbeyk. Lebbeyk lâ şerîke leke lebbeyk. İnne'lhamde ve'nni'mete leke ve'lmülk, lâ şerîke leke." Bu kelimelere başka ilâvede bulunmuyordu." [Buharî, Hacc 26, Libâs 89; Müslim, Hacc 19, (1184); Muvatta, Hacc 28, (1, 331-332); Tirmizî, Hacc 13, (825); Ebu Dâvud, Menâsik 27, (1812); Nesâî, Hacc, 54, (5, 159-160).][202]

-7- ـ زاد في رواية:]وَكَانَ عَبْدُاللّهِ بنُ عُمَرَ يَقُولُ: كانَ عُمر بنُ

الخَطاب يُهِلّ بإهْلِ رسولِ الله # مِنْ هؤَءِ الْكَلِمَاتِ وَيَقُولَ: لَبَّيْكَ اللَّهُمَّ لَبَّيْكَ لَبَّيْكَ وَسَعْدَيْكَ وَالخَيْرُ في يَدَيْكَ لَبَّيْكَ وَالرَّغْبَاءُ إلَيْكَ وَالْعَمَلُ[.وزاد أبو داود في أخرى عن جابر: فَذَكَرَ مِثْلَ ما قَالَ ابنُ عُمرَ. وقال: وَالنَّاسُ يَزِيدونَ ذا المعَارِج وَنَحْوَهُ مِنَ الكَمِ، وَالنَّبىُّ # يَسْمَعُ وَ يَقُولُ شَيئاً. ومعنى »ذَا المَعَارِجِ« أى صاحب مصاعد السماء ومراقيها .

7. (1267)- Bir rivayette şu ziyade var: "Abdullah İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) derdi ki: "(Babam) Ömer İbnu'l-Hattâb (radıyallahu anh) bu kelimelerden ibâret olan Resûlullah'ın telbiyesi ile telbiye getirir ve şunu söylerdi: "Lebbeyk Allahümme lebbeyk. Lebbeyk ve sa'deyk ve'lhayru fî yedeyk. Lebbeyk, ve'rrağbâu ileyk ve'l-amel." [Nesâî, Hacc 54, (5, 161).]
Ebu Dâvud'un diğer bir rivayetinde Hz. Câbir (radıyallahu anh)'den şu ziyade vardır: "Resûlullah şöyle telbiye getirirdi..." dedikten sonra tıpkı İbnu Ömer'in hadisindeki gibi bir metin zikretti. Sonra Hz. Cabir'in şunu ilâve ettiğini kaydetti: "İnsanlar telbiyeye "...Zü'l-Meâric" ve benzeri kelimeler ilâve ettiler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bunları işitti ancak hiçbir müdahelede bulunmadı."
Zü'l-Meâric, Allah'ın isimlerinden biri olup "yükselme yerlerinin sahibi" "yüksek dereceler sahibi" mânasına gelir[203]

-8- وعن أبى هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]كانَ مِنْ تَلْبِيَةِ رسولِ. الله # لَبَّيْكَ إلهَ الحَقِّ[. أخرجه النسائى .

8. (1268)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh): "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın telbiyesinde "Lebbeyk İlâhe'l-Hakk (Buyur! Hak olan İlâh!)" tâbiri de vardı" demiştir. [Nesâî, Hacc 54, (5, 161-162).][204]

-9- وعن السائب بن خَّد ا'نصارى رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قال:]قال رسولُ الله #: إنَّ

جِبْرِيلَ عَلَيْهِ السَّمُ أَتَانِى أَنْ آمُرَ أَصْحَابِى وَمَنْ مَعِى أَنْ يَرْفَعُوا أَصْوَاتَهُمْ بِالْتَلْبِيَةِ أَوْ بِا“هْلِ[. أخرجه ا‘ربعة .

9. (1269)- Sâib İbnu Hallâd[205] el-Ensârî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şunu söylediler: "Cibril (aleyhisselam) bana gelip, ashabıma ve beraberimde olanlara telbiye -veya ihlâl[206] dedi- çekerken seslerini yükseltmelerini emretmemi emir buyurdu." [Muvatta, Hacc 34, (1, 334); Ebu Dâvud, Menâsik 27, (1814); Tirmizî, Hacc 15, (829); Nesâî, Hacc 55, (5, 162); İbnu Mâce, Menâsik 16, (2922-2923).][207]

-10- وعن ابن عباس رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما قال:]كانَ المُشْرِكُونَ يَقُولُونَ: لَبَّيْكَ َ شَرِيكَ لَكَ: فيقُولُ رسولُ اللّهِ # وَيْلَكُمْ قَدْقَدْ. فَيَقُولُونَ: إِّ شَرِيكاً هُوَ لَكْ تَمْلِكَهُ وَمَا مَلَكْ، يَقُولُونَ هذَا وَهُمْ يَطُوفُونَ بِالْبَيْتِ[. أخرجه مسلم.قوله: »قَدْقَدْ« بمعنى حسْبُ وتكرارها بالتأكيد ا‘مر، ويعنون »بِالشَّرِيكِ« الضم »وَبِمَا مَلَكْ« اŒيات التى عنده وحوله .

10. (1270)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Müşrikler (haccederken şu şekilde telbiyede bulunurlardı): "Lebbeyke lâ şerîke leke." Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da: "Yazık size, yeter, yeter" buyururdu. Müşrikler (telbiyelerinin devamında): "Yalnız bir şerik müstesna, o senin şerikindir, sen ona da, onun mâlik olduğu şeylere de mâliksin" derlerdi. Onlar, bunu, Kâbe'yi tavaf ederken söylerlerdi." [Müslim, Hacc 22, (1185).][208]

AÇIKLAMA :(1266-1270) numaralı hadisler için:

1- Telbiye kelime olarak لَبَّى den gelir زَكَّىص den tezkiye'nin gelmesi gibi. Üstten gelen bir emre, bir dâvete aralıksız icâbet mânasını taşır. Lebbeyke, "icâbet sana!" demektir. Dilimizdeki "Buyur!" ve "Buyur efendim!"

tâbirleri ile karşılamak uygun düşer. Böyle olunca Lebbeyke, Allahümme lebbeyk tâbirini, "Emrindeyim, ey Allahım emrindeyim" veya "Buyur Allahım buyur! Fasılasız icâbet sana ey Allahım" gibi değişik tâbirlerle karşılamamız mümkündür.
Lâ şerîke leke: "Senin ortağın yoktur" demektir.
İnne'lhamde ve'nnimete leke ve'lmülk: "Hamd sanadır, nimet ve mülkün gerçek sahibi sensin" demektir.
1267 numaralı hadiste geçen sa'deyk: "Taatin için fasılasız müsaade", yani "her an itaatindeyim" mânasına gelir.
el-Hayru biyedeyk: "Hayır senin elinde, hayır dağıtan, veren sensin!" demektir.
"Ve'rrağbâu ileyk ve'l-amel" "Dilek sana arzedilir, amel de sanadır" demektir. Telbiyeyi metin ve tercümesiyle 1164 numaralı hadiste kaydettik.
2- Telbiye, sadedinde olduğumuz rivayette de görüldüğü üzere, cahiliye Araplarında da mevcuttur. Baş kısmı, İslâmî telbiyeye benzediği için Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) orayı te'yid ve arka kısmını red mânasında: "Yazık size, yeter, yeter" demiştir. İbnu Abbâs Resûlullah'ın bu sözünü araya sıkıştırdıktan sonra cahiliye telbiyesinin gerisini de kaydeder.
Ezrâkî, Tarih-i Mekke adlı kitabında, Hz. Yunus, Hz. Musa, Hz. İsa (aleyhimüsselam) gibi bir kısım geçmiş peygamberlerin telbiyelerinden bahseder ve metinlerini kaydeder.
3- 1269 numaralı hadis, İslâmî telbiyenin, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e, Cebrâil (aleyhisselam) tarafından öğretildiğini haber vermektedir.
1266 ve 1267 numaralı rivayetler, telbiyeye, umumiyetle bilinenin dışında bazı değişik kelimelerin ilâve edildiğini göstermektedir. Cumhur: "Efdal olanı, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın devamlı yaptığı merfu telbiyeyi okumaktır, ancak Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bazı ziyadelere sükût buyurması sebebiyle, telbiyeye ilâvede bulunmak câizdir" demiştir. Merfu telbiyeyi 1164 numarada tercümesiyle birlikte kaydettik.
4- 1269 numaralı hadiste telbiyenin yüksek sesle söylenmesi emredilmektedir. Bu erkeklere mahsustur. Kadınlar alçak sesle söylerler. Telbiyenin yüksek sesle söylenmesi, telbiyenin vâcib olduğuna hükmedenler için vâcibtir. Zâhirîler bu görüştedir. Öyle ki, onlara göre telbiyeyi terk, dem (koyun kurban etmek) gerektirir. Cumhur, burdaki emrin nedb ifade ettiğine, dolayısiyle telbiyeyi yüksek sesle yapmanın müstehab olduğuna hükmetmiştir.
5- Telbiye her hal değişikliğinde tekrar edilir: İnişlerde, yokuşlarda, başkalarıyla karşılaşmalarda, gecenin veya gündüzün gelmesinde, oturmalarda, kalkmalarda, binmelerde, inmelerde, namazların ardından, mescidde vs.. Her tekrar peş peşe

üç sefer yapılır. Üç tamamlanmadan kesilmez, mamafih selâm verilmişse alınır ve fakat selâm verilmez.
Telbiyeden sonra dua edilir. Bu duada kendisi, sevdikleri ve mü' minler için dilediğini taleb edebilir. Ancak en iyi istenecek şeylerin, Allah'ın rızası, cennet ve ateşten istiâze olduğu belirtilmiştir.
6- Telbiyeye hacılar, şeytan taşlama anına kadar devam ederler. Umre yapanlar da tavafa başlayıncaya kadar devam ederler.
Telbiye, ihram giyen herkese; kadın, erkek, abdestli, abdestsiz, hayızlı, cünüb vs. herkese müstehabtır.[209]

İKİNCİ FER

İHRAMINI İFSAD EDENLER HAKKINDA

İhramlıya has bazı yasaklar vardır. Diğer zamanlarda helâl olduğu halde hacc veya umre için ihrama girenlerin bunlardan kaçınması gerekir. Bu yasaklara toptan cinayet denir. Cinayetin ağırlığna göre, cezası da farklıdır. Bu cinayet ve cezalar, umumiyetle yedi kısma ayrılır:
1- Hacc veya umrenin kaza edilmesini (yeniden yapılması) gerektirenler,
2- Bedene (deve veya sığır kesmek) gerektirenler,
3- Dem (koyun veya keçi kesmek) gerektirenler,
4- Sadaka (fıtır sadakası miktarında bağış) gerektirenler,
5- Tasadduk (miktarı belirlenmeyen bağış, fıtır sadakasından az da olabilir) gerektirenler,
6- Oruç tutmayı gerektirenler,
7- Bedelini ödemeyi gerektirenler.
Bu cinayetlerin hepsi ihramı ifsad etmez. İfsâd edici cinayetin cezası öncelikle "kaza"dır, yani yeniden yapılması. Aşağıda bu mevzuya giren iki hadis göreceğiz.[210]

-1- عن مالك رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]بَلَغَنِى أنَّ عُمَرَ وَعَلِيًّا وَأبَا هُرَيْرَةَ سُئِلُوا عَنْ رَجُلٍ أصَابَ أ هْلَهُ وَهُوَ مُحْرِمٌ بِالْحَجِّ. فقَالُوا: يَنْفُذَانِ لِوَجْهِهِمَا حَتَّى يَقْضِيَا حَجَّهُمَا ثُمَّ عَلَيهِمَا حَجٌّ قَابِلٌ وَالْهَدْىُ. قال علىٌّ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ: وَإذَا أهَّ بِالْحَجِّ مِنْ عَامٍ قَابِلٍ تَفَرَّقَا حَتَّى يَقْضِيَا حَجَّهُمَا[.

1. (1271)- İmam Mâlik (rahimehumullah) anlatıyor: "Bana ulaştı ki, Hz. Ömer, Hz. Ali ve Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anhüm ecmain)'ye haccetmek üzere ihrama girmiş bulunan birisi hanımı ile cinsî temasta bulunursa ne gerekir diye sual sorulmuştu. Şu cevabı verdiler: "Bunlar (başladıkları) haccı tamamlarlar. Sonra müteâkip sene yeniden hacc yaparlar ve (ceza olarak da) kurban (hedy) keserler."
Hz. Ali (radıyallahu anh) şunu söylemiştir: "Müteakip yıl, bunlar hacc için

ihrama girince, haccı tamamlayıncaya kadar birbirlerinden ayrılırlar." [Muvatta, Hac 151, (1,381-382).][211]

-2- وعن ابن عباس رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما.]أَنَّهُ سُئِلَ عَنْ رَجُلٍ وَقعَ بِأهْلِهِ وَهُوَ بِمنىً قَبْلَ أنْ يُفِيضَ. فَأمَرَهُ أنْ يَنْحَرَ بَدَنَةً[.وفي رواية قال: الَّذِى يُصِيبُ أهْلَهُ قَبْلَ أنْ يُفِيضَ يَعْتَمِرُ وَيُهْدِى. أخرجه مالك

.

2. (1272)- "İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'a, Minâ'da iken, ifâza tavafından önce, hanımına cinsî temasta bulunan bir kimse hakkında sorulmuştu, bir bedene kesmesini emretti."
Bir rivayette şöyle demiştir: "İfâzadan önce ehline temas eden kimse (ceza olarak) yeni bir umre yapar ve bir de kurban (hedy) keser." [Muvatta, Hacc 159, (1, 384).] [212]

AÇIKLAMA:

İhramını bozan kimseyle ilgili babta kaydedilen iki hadisten her ikisi de münâsebet-i cinsiye ile alâkalıdır. Bunlardan birincisi, fiilin, Arafat vakfesinden önce vukû bulması halindeki cezayı takdir etmektedir. Bu durumda, ihram bozulmuş olmaktadır. Ancak ihramın bozulması, menâsiki olduğu yerde bırakmayı gerektirmiyor. Başlandıktan sonra fâsid olan haccın tamamlanması esastır. Bu sebeple, haccın geri kalan menâsiki de eda edilir. Ancak bu hacc, borç olan haccın yerine geçmez. Öyle ise ilk müsâid fırsatta bu kaza edilmelidir. Ayrıca erkek ve kadının her birine, ayrı ayrı birer hedy (kurban) kesmeleri gerekir.
Kesilecek hedy kurbanı, Hanefîlere göre bir dem yani koyun veya keçi, Mâlikîlere göre bir bedene, yâni deve veya sığırdır. Bu hedy, cinâyetin cezasıdır. (Tamamlayıcı bilgi için 1321 numaralı hadise bakın.)
İkinci hadis, cinsî temas fiilinin, Arafat vakfesinden sonra, fakat henüz traş olup ihramdan çıkmamış iken vukûu halindeki cezayı tesbit etmektedir: Bu durumda haccın tekrarı gerekmiyor ancak, ceza olarak bedene, yani sığır veya deve

kesilmesi gerekmektedir.[213]

ÜÇÜNCÜ FER

SAYD'IN CEZASI

Sayd'ı lügat olarak dilimizdeki av kelimesiyle karşılarız. Ancak haccla ilgili bahislerde daha ziyâde mutlak mânada hayvan öldürmek demektir. Hayvan büyük de olabilir, sözgelimi çekirge gibi küçük de olabilir, hepsi sayd'la ifade edilir. İhramlı iken öldürülmesi helal olan beş çeşit zararlılar -ki 1256 numaralı hadiste açıklandı- dışında herhangi bir hayvanın öldürülmesi yasaktır. Öldürülmesi halinde, hayvanın cinsine göre değişen cezalar takdir edilmiştir. Şu halde aşağıda bu mevzuya giren beş hadis göreceğiz:[214]

-1- عن جابر رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قَضَى عُمَر رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ في الضَّبُعِ بِكَبْشٍ وفي الْغَزَالِ بِعَنَزٍ، وفي ا'رْنَبِ بِعَنَاقٍ، وفي الْيَرْبُوعِ بِجَفْرَةٍ[. أخرجه مالك.

1. (1273)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Ömer (radıyallahu anh) sırtlan öldüren için bir koç, geyik öldüren için bir keçi, tavşan öldüren için bir çebiş (küçük keçi), Arap tavşanı (denilen bir nevi tarla fâresi) için bir kuzuya hükmetti." [Muvatta, Hacc 235, (1, 416).][215]

-2- وله مرس عن أبى الزبير:]أنَّ عُمَرَ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قَضَى في الجَرَادِ أنَّ مَنْ عَقَرَه عَلَيْهِ جَزَاؤُهُ بِحُكْمِ حَكَمَيْنِ، لِمَا رُوِى عَنْ زَيْدِ بنِ أسْلَمَ: أنَّ رَجُ قال لِعُمَرَ: يَا أمِيرَ المُؤمِنِينَ إنِّى أصَبْتُ جَرَادَةً بِسَوْطِى وَأنَا مُحْرِمٌ. فقَالَ لَهُ: أطْعِمْ قَبْضَةً مِنْ طَعَامٍ[.

2. (1274)- Yine Muvatta'da mürsel (senetsiz) olarak Ebu'z-Zübeyr' den gelen rivayete göre, Hz. Ömer, çekirge hakkında: "Onu kim öldürürse -iki hakemin hükmüyle- onun karşılığını öder" diye hükmetmiştir. Şöyle ki: Zeyd İbnu Eslem'in rivayetine göre, bir adam gelerek Hz. Ömer'e: "Ey mü'minlerin emîri, ben ihramlı iken kamçımla birkaç çekirge öldürdüm, (ne yapmam gerekir?)"

diye sormuş. Hz. Ömer ona bir avuç kadar taam yedir (tasadduk et) cevabını vermiştir." [Muvatta, Hacc 235, (1, 416).][216]

AÇIKLAMA:

Teysir'deki bu rivayet metin olarak aslı olan Câmiu'l-Usûl'den farklıdır. Câmiu'l-Usul'deki de Muvatta'daki aslının aynısı değildir. Câmiu'l-Usûl'deki aslı şöyle başlar:

مَالِكُ بْنُ اَنَسٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ فِى الْجَرَادِ: إنَّ مَنْ عَقَرَهُ عَلَيْهِ جَزَاءُهُ بِحُكْمِ حَكَمَيْنِ لِمَا رُوِىَ عَنْ زَيْدِ بْنِ اَسْلَمَ اَنَّ رَجُلاً قَالَ لِعُمَرَ

Yani: Malik İbnu Enes (radıyallahu anhümâ)[217] çekirge hakkında şöyle hükmetmiştir: "Onu öldürene -iki hakemin hükmüyle- karşılığını ödemesi gerekir. Bunun delili Zeyd İbnu Eslem'den yapılan rivayettir. Bu rivayete göre, bir adam gelerek Hz. Ömer'e..."
Başlangıçları itibariyle farklıdır. Çünkü, birincideki takdi cümlesinde hüküm sahibi Hz. Ömer göründüğü halde, ikincideki takdim cümlesinde, hüküm sahibi, İmâm Mâlik gözükmektedir. İmam Mâlik, bu meselede Hz. Ömer'in hükmünü esas aldığı için netice aynı olmadığından, rivayetlerdeki farklılığı, üzerinde duracak mahiyette görmüyoruz.
Her iki rivayette de geçen: "iki hakemin hükmüyle" tâbirine gelince, bununla -müteakip rivayetlerde ve bilhassa 1276 numaralı rivayette anlaşılacağı üzere- mevzuya müteallik bir âyette ve bu âyete uygun şekilde Hz. Ömer'in verdiği bir hükme atıf yapmaktadır.
Mezkûr âyet meâlen şöyledir: "Ey iman edenler, siz (hac veya umre için) ihramlı bulunurken av öldürmeyin. İçinizden kim onu bilerek öldürürse (üzerine), öldürdüğü o hayvanın benzeri bir ceza vardır ki, Kâbe'ye ulaşmış bir kurbanlık olmak üzere buna içinizden adalet sahibi iki adam hüküm (ve takdir) edecektir" (Mâide 95).
Hz. Ömer'in verdiği hüküm, hükmü veriş tarzı vs. 1276 numaralı hadiste gelecek.[218]

-3- وفي رواية له:]أَنَّ رَجًُ سَأَلَ عُمَرَ عَنْ جَرَادَةٍ قَتَلَهَا وَهُوَ مُحْرِمٌ. فقَالَ عُمَرُ لِكَعْبٍ: تَعَالَ حَتَّى نَحْكُمَ. فقَالَ كَعْبٌ: دِرْهَمٌ: فقَالَ عُمرُ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ. إنَّكَ لتَجِدُ الدَّرَاهِمَ، لَتَمْرَةٌ خَيْرٌ مِنْ جَرَادَةٍ[.

3. (1275)- Muvatta'nın bir başka rivayetinde şöyle gelmiştir: "Bir adam Hz. Ömer (radıyallahu anh)'e, ihramda iken öldürdüğü çekirge hakkında sordu. Hz. Ömer, (yanında bulunan) Ka'bu'l-Ahbâr'a: "Gel beraber hükmedelim" dedi. Ka'b: "Bir dirhem tasadduk etmesi gerekir" diye hükmetti. Hz. Ömer ona: "Sen dirhemleri buluyorsun. Şurası muhakkak ki hurma, çekirgeden daha hayırlıdır" dedi.[219]

AÇIKLAMA:

1- Zürkânî, Hz. Ömer'in: "Hurma çekirgeden hayırlıdır" demekle, "Çekirge öldürmenin hükmü bir avuç yiyecek tasadduk etmektir" demek istediğini belirtir.
2- Zürkânî bu rivayetten, Ka'b'ın -daha önce 1250 numarada kaydettiğimiz- "Çekirge balık hapşırmasıdır, ihramlıya yemesi câizdir" mânasındaki sözünden rücû ettiğine delil çıkarır. Zîra ihramlıya deniz hayvanı öldürmek veya deniz avı yemek helâldir, herhangi bir kefaret gerektirmez. Ka'b bu rivayete göre, çekirgeye "bir dirhemlik" ceza takdir etmiş, Hz. Ömer (radıyallahu anh) de bunu bir avuç yiyecek olarak pratik bir hükme tahvil etmiştir. Yani çekirge öldürene ceza takdir ettiğine göre, Ka'bu'l-Ahbâr'a göre çekirge deniz hayvanı sayılamaz. [220]

-4- وعن ابن سيرين قالَ:]قالَ رَجُلٌ لِعُمرَ بْنِ الخَطاب: أَجْرَيْتُ أنَا وَصَاحِبٌ لِى فَرَسَيْنِ تَسْتَبِقُ إلى ثَغْرَةِ ثَنِيُةٍ فَأصبْنَا ظَبْياً وَنَحْنُ مُحْرِمانِ فَمَا تَرَى؟ فقَالَ عُمَرُ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ لِرَجُلٍ إلى جَنْبِهِ تَعالَ لِنَحْكُمَ قالَ: فَحَكَمَا عَلَيْهِ بِعَنْزٍ فَوَلَّى الرَّجُلُ فقَالَ: هذَا أَمِيرُ المُؤمِنينَ َ يَسْتَطِيعُ أنْ يَحْكُمَ في ظَبْيٍ حَتَّى دَعا رَجًُ فَدَعَاهُ عُمَرُ

رَضِىَ الله عَنْهُ فقَالَ: هَلْ تَقْرأ المَائِدَةَ؟ قَالَ ؛ قالَ: فَهَلْ تَعْرِفُ هذَا الرَّجُلَ؟ قالَ: َ. قالَ: لَوْ أخْبَرْتَنِى أنَّكَ تَقْرؤُهَا ‘وْجَعَتُكَ ضَرْباً. ثُمَّ قالَ: إنَّ اللّهَ تَعالى قالَ في كِتَابِهِ: يَحْكُمُ بِهِ ذَوَا عَدْلٍ مِنْكُمْ[. وهذا عبدالرَحْمَن بن عوف .

4. (1276)- İbnu Sîrîn (rahimehullah) anlatıyor: "Bir adam Hz. Ömer (radıyallahu anh)'e gelerek: "Ben ve arkadaşım ihramlı olduğumuz halde Akabe'deki bir tepeye doğru atlarımızla yarış yaptık ve bu esnada bir ceylan öldürdük. Bu fiilimize hükmünüz nedir?" diye sordu. Hz. Ömer (radıyallahu anh), yanında bulunan birine: "Gel beraber hükmedelim" dedi.
(İbnu Sîrîn) der ki: "İkisi birlikte bir keçiye hükmettiler. Bunun üzerine adam döndü ve (yanındakilere):
"Ömer'e bakın, mü'minlerin emîri ama, bir ceylan hakkında hüküm veremiyor, yardımcı olarak bir adam çağırıyor!" dedi. (Bu sözü işiten) Hz. Ömer (radıyallahu anh), adamı çağırtıp:
"Sen Mâide sûresini okudun mu?" diye sordu. Adam:
"Hayır!" deyince:
"Pekiyi (hüküm vermede yardımını istediğim) bu adamı tanıyor musun?" dedi. Adam bu soruya da:
"Hayır!" deyince Hz. Ömer:
"Eğer, Mâide sûresini okuduğunu söyleseydin dayakla canını yakacaktım" dedi ve ilâve etti:
"Cenâb-ı Hakk Kitab-ı Mubîn'inde: "Ey iman edenler... İçinizden adalet sahibi iki adam hüküm (ve takdir) edecektir..." (Mâide 95) buyurmuştur. Ve şu da Abdurrahman İbnu Avf'tır." [Muvatta, Hacc 231, (1,414).][221]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayetten anlıyoruz ki, hacc veya umre sırasında ihramlının işleyeceği bir kısım hacc yasaklarının cezasını tesbit işi, iki kişilik adalet sahibi bir heyete bırakılmıştır. Bu çeşit takdire bırakılan hükümlere "hükümet-i adl" denir.
2- Günümüzün büyüklerinin bu çeşit tenkidlere göstereceği aksül-ameli düşünecek olursak, Hz. Ömer'in müsamahası, o devir insanlarının büyükleri tenkiddeki cesâret ve cür'etleri gibi, rivayetten ibret alınacak başka yönlerinin de

bulunduğu anlaşılır.
3- Aynı hâdise, ufak bazı ifade farklarıyla Hâkim'in el-Müstedrek'inde Kubeysa tarafından rivayet edilmiştir. O rivayet şöyle tamamlanır: "Hz. Ömer (radıyallahu anh), sonra adama şu (nasihati) söyledi: "İnsanda on huy vardır, dokuzu iyi, birisi kötü. O tek kötü öbürlerini de bozar. Dil sürçmelerinden sakının!"[222]

-5- وعن ابن عباس رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُما قال:]مَنْ نَسِىَ شَيئاً مِنْ نُسُكِهِ أوْ تَرَكَهُ مِمَّا بَعْدَ الفَرَائِضِ فَلْيُهْرِقْ دَماً[. أخرج أحاديث هذا الفرع كلها مالك .

5. (1277)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) demiştir ki: "Kim, haccın nüsükünden farzları dışında bir şey unutur veya terkederse bir kan (dem) akıtsın." [Muvatta, Hacc 240, (1, 419).][223]

AÇIKLAMA:

1- "Nüsük", nesîke'nin cem'idir. Menâsik de mensek'in cem'idir. Bunlar aslında kesmek mânasına gelen نَسَك 'den gelir. Ayrıca nüsk ve nüsük Allah'a yaklaştıran her şey, tâat, ibâdet manalarına da gelir.
Istılahta, haccla ilgili ibadetlerin her biri için bu kelimeler kullanılır. Bu ibâdet farz, vacib, müstehab farketmez, hepsine menâsik veya nüsük denir.
2- Sadedinde olduğumuz hadisteki nüsük'ten haccın vâcibleri anlaşılacaktır. Zîra sadece vaciblerinin unutulması veya terki, dem yani koyun veya keçi kurban etme cezasını gerektirir. Nitekim, haccın müstehablarına nüsük dendiği halde, terki ceza gerektirmez.
Şu halde Hanefîlere göre dem gerektiren amelleri zikredebiliriz:
1- Mîkatı ihramsız geçmek; geri döner, ihram giyerse ceza düşer.
2- Sa'yin tamamını veya çoğunu terketmek,
3- Müzdelife vakfesini özürsüz terketmek.
4- Şeytan taşlamanın tamamını terketmek,
5- Âfakîlerin, veda tavafının tamamını veya çoğunu terketmesi,
6- Ziyaret veya umre tavafının son üç şavtını veya sadece birini terketmek.
7- Ziyaret veya umre tavafını abdestsiz, veda veya kudüm tavaflarını cünüb

halde yapmak.
8- Arafe günü, Arafat bölgesinden güneş batmadan önce ayrılmak.
9- Belirli zaman ve mekânda yapılması gereken menâsiki, zamanında ve mekânında yapmamak. Ziyaret tavafını bayram günlerinden sonra yapmak, tıraşı bayram günlerinden sonra olmak veya Harem bölgesinin dışında olmak gibi.

10- Sıra ile yapılması gereken menâsikte tertibe uymamak.[224]

DÖRDÜNCÜ BAB

HACCIN ÇEŞİTLERİ:İFRAD, KIRAN, TEMETTU

Bu babta üç fasıl vardır
*
BİRİNCİ FASIL
HACC-I İFRAD
*
İKİNCİ FASIL
HACC-I KIRAN
ÜÇÜNCÜ FASIL
HACC-I TEMETTU

BİRİNCİ FASIL

HACC-I İFRÂD

-1- عن عائشة رَضِىَ اللّهُ عَنْها.]أنَّ رسولَ اللّه # أفْرَدَ الحَجَّ[. أخرجه الستة إ البخارى، وَمثله عن ابن عمر. أخرجه مسلم والترمذى .

1. (1278)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'den rivayete göre, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) hacc-ı ifrad yapmıştır." [Müslim, Hacc 122, (1211); Muvatta, Hacc 38, (1,335); Tirmizî, Hacc 10, (820); Ebû Dâvud, Menâsik 23, (1777); Nesâî, Hacc 48, (5, 145).][225]

AÇIKLAMA:

1- Hacc-ı ifrad, umresiz olarak yapılan hacca denir. Hacc-ı ifrad yapmak isteyen kimse ihrama girerken sadece hacc yapmak üzere niyet eder. Hacc menâsiki sona erinceye kadar ihramda kalır. Bu hacca niyet eden âfakiler şükür kurbanı kesmeyebilirler, vâcib değildir.

2- Bu rivayet Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hacc-ı ifrad yaptığını belirtiyor ise de, rivayetlerin tamamı nazar-ı dikkate alınınca bu mevzuun ihtilâflı olduğu anlaşılır. Zîra, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hacc-ı kıran ve hatta hacc-ı temettu yaptığına dair de rivayetler var. Bazı âlimler, bu farklı rivayetleri cem'ederek aslında ihtilâf olmadığını göstermişlerdir. Bu meselede te'lifi mümkün olmayan ihtilaf olamaz, zîra, hepsi de aynı sene içinde icrâ edilen hacc hâdisesine dayanmaktadır. Gerekli açıklama, bahsin sonunda yapılacaktır.
3- Hacc-ı ifrâdın efdal olduğunu söyleyenler, (İmam Şâfiî ve İmam Mâlik), Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in, haccını bu tarzda eda etmiş olduğunu beyan eden bu ve benzeri rivayetlere dayanırlar. Zîra Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hacc-ı ifrad yaptığına dair Hz. Câbir' den, ibnu Ömer'den, İbnu Abbâs'tan da (radıyallahu anhüm ecmâin) rivayetler mevcuttur.[226]

-2- وعن ابن عمر رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما قال:]افْصِلُوا بَيْنَ حَجُّكمْ وَعُمْرَتِكُمْ فإنَّ ذلِكَ أتَمُّ لِحَجِّ أَحَدِكُمْ، وَأَتَمُّ لِعُمْرَتِهِ أن يَعْتَمِرَ في غيْرِ أشْهُرِ الحَجِّ[. أخرجه مالك .

2. (1279)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) buyurmuştur ki: "[Babam Ömer (radıyallahu anh) dedi ki]: "Haccınızla umrenizin arasını ayırın. Zîra böyle yapmak, sizden birinin haccının daha mükemmel olmasını sağlar. Umrenizin mükemmel olması da, onu hacc ayları dışında yapmaya bağlıdır." [Muvatta, Hacc 67, (1, 347).][227]

AÇIKLAMA:

1- Teysîr'de tayyedilen bazı kısımlar sebebiyle, hadis Hz. İbnu Ömer (radıyallahu anh)'e ait gibi gözükmektedir. Halbuki İbnu Ömer, rivayeti, peder-i muhteremleri Ömer efendimizden nakletmektedir.
2- Hz. Ömer, rivayetten anlaşıldığı üzere, hacc ve umre için ayrı ayrı ihrama girmeyi tavsiye etmekte, böylece haccın da umrenin de daha rahat, daha mükemmel olacağını belirtmektedir. Hz. Ömer (radıyallahu anh), Müslim'de, Hz. Câbir'in rivayetine göre, hacının tereffühte bulunmasını hoş görmediği için temettu haccını tecviz etmiyordu.[228]

-3- وعن معاوية رَضِىَ اللهُ عَنْهُ. أنه قال:]ياَ أَصْحَابَ رسولِ اللهِ # هَلْ تَعْلَمُونَ أَنَّ النَّبىَّ # نَهَى عَنْ كَذَا وَكَذَا، وَعَنْ رُكُوبِ جُلُودِ النِّمَارِ؟ قَالُوا نَعَمْ. قَالَ: أَفَتَعْلَمُونَ أَنَّهُ نَهى أَنْ يُقْرَنَ بَيْنَ الحَجِّ وَالْعُمْرَةِ؟ قَالُوا أَمَّا هذِهِ فَ. قالَ: أمَا إنَّهَا مَعَهُنَّ وَلَكِنَّكُمْ نَسِيتُمْ[. أخرجه أبو داود .

3. (1280)- Hz. Muâviye (radıyallahu anh)'den yapılan rivayete göre şöyle buyurmuştur: "Ey Resûlullah'ın ashabı! Biliyor musunuz, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şunu şunu yapmayı yasakladı, kaplan derilerine oturmayı yasakladı?" Dinleyenler: "Evet (biliyoruz!)" dediler. Hz. Muâviye (radıyallahu anh) tekrar sordu: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hacc ile umrenin arasını birleştirmenizi (hacc-ı kıran yapmanızı) da yasakladığını biliyor musunuz?" Yanındakiler: "Hayır, bunu bilmiyoruz!" dediler. Hz. Muâviye (radıyallahu anh):
"Öyleyse bilin, bu da öbürleriyle birlikte (yasaklar arasında). Ne var ki, sizler unutmuşsunuz!" dedi. [Ebu Dâvud, Menâsik 23, (1794).][229]

AÇIKLAMA

1- Burada, hacc-ı ifradın tavsiye edilmesinden öte, hacc-ı kıranın yasaklanması mevzubahistir. Halbuki, Azîmâbadî'nin belirttiği üzere, Resûlullah'ın hacc-ı kıran yaptığı hususunda 16 sahabe rivayette bulunmuş, hacc-ı kıranın cevazı hususunda Resûlullah'tan gelen fiilî ve kavlî rivayetler tevatür derecesine ulaşmıştır. Şu halde bu rivayet açık bir şekilde mütevâtir habere muhalefette bulunmaktadır. Esasen, Hz. Muâviye'ye bu meselede Ashab'tan hiç kimse muvafakat etmemiştir.
2- Hadis, sıhhat yönüyle çok cerhe mâruz kalmış, çeşitli sebeplerle zayıf addedilmiştir. Senette kopukluktan, meçhul şahsın varlığından söz edilmiş, bazı râvilerin hâfıza ve zabt yönüyle güven vermediği belirtilmiştir. Bilhassa senette yer alan Ebu Şeyh'in üzerinde çok durulmuş, adâlet ve hâfıza yönüyle zaafına dikkat çekilmiş, bu râviden gelen bazı rivayetlerdeki fahiş hatalar örneklerle gösterilmiştir. Meseleye dikkat çekip, açıklamaya girmeyeceğiz. Esasen hadis,

dört başı mâmur sahih bile olsa, mütevâtir derecesini bulan sahih rivayetlere muhalefeti sebebiyle "şazz" sınıfına dahil edilir, yine de hükmüyle amel edilmez. [230]

4ـ وعن جابر وأبى سعيد رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما قا:]قَدِمْنَا مَعَ رسولِ اللّه # وَنَحْنُ نَصْرُخُ بِالْحَجِّ صُراخاً[. أخرجه مسلم.

4. (1281)- Hz. Câbir ve Ebu Saîd el-Hudrî (radıyallahu anhümâ) şöyle demişlerdir: "Biz Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte hacc için avazımızın çıktığı kadar yüksek sesle telbiye getirerek (Mekke'ye) geldik." [Müslim, Hacc 212, (1248).][231]

AÇIKLAMA:

Daha önce de (1269 numaralı hadiste) geçtiği üzere, telbiye çekmede esas, onun cehren ve yüksek sesle olmasıdır. Peygamberimiz bunun, Cebrâil vasıtasiyle tebliğ edilen İlâhî bir emir olduğunu belirtmiştir. Bu rivayet, sesin imkân nisbetinde yükseltilebileceğini ifade eder. Ancak bu hal yine de kişiye zarar verecek dereceyi bulmamalıdır. Zîra çok fazla bağırılacak olursa ses bozulabilir ve normal halde bile çıkamayacak hale gelir. Telbiyenin ihram müddetince ve bir gün içerisinde pek çok kereler, her defasında da normalde üç defa söyleneceği gözönüne alınırsa, sesi ölçülü yükseltmenin gereği anlaşılır. Zaten kadınlara kendileri işitecek kadar söylemeleri tecviz edilmiştir.

Telbiye, Mescid-i Haram, Mina ve Arafat'ta ve hattâ mescid olmayan yerlerde hep yüksek sesle getirilir. Diğer mescidlerde de yüksek sesle telbiye getirilip getirilmeyeceği hususunda ulemâ ihtilâf etmiştir. İmam Mâlik ve İmam Şâfiî hazretlerinden bu hususta iki farklı görüş rivayet edilmiştir. Esah olana göre diğer mecsidlerde de telbiye yüksek sesle getirilmelidir.[232]

İKİNCİ FASIL

HACC-I KIRAN

Kıran, lügat olarak قَرَنَ kökünden gelir, iki şeyi bağlamak, birleştirmek demektir. Istılahta hacc ve umreyi birleştirmek, aynı ihramla ikisini de îfa etmek demektir. İmam-ı Âzam'a göre en efdal hacc budur.

-1- عن أنس رَضِـىَ اللّٰهُ عَنْهُ قال:]سَمِعْتُ رسولَ اللّٰه # يُلَبِّى بالحَجِّ وَالعُمْرَةِ جَمِيعاً. قالَ: بَكْرُ بنُ عَبْدِاللّٰهِ المُزَنِىُّ فَحَدَّثْتُ بذلِكَ ابنَ عُمَرَ رَضِـىَ اللّٰهُ عَنْهُ فقَالَ: لَبَّى بِالحَجِّ مُفْرِداً وَحْدَهُ. قالَ: فَلَقِيتُ أنَساً فَحَدّثْتُهُ بذلِكَ. فقَالَ: مَا تَعُدُّونَا إِلاَّ صِبْيَاناً سَمِعْتُ رسولَ اللّٰه # يَقُولُ: لَبَّيْكَ عُمرةً وَحَجًّا[. أخرجه الخمسة وهذا لفظ الشيخين .

1. (1282)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)"ı hacc ve umre her ikisi için de (ihrama girip) telbiye çekerken işittim."

Bekr İbnu Abdillah el-Müzenî demiş ki: "Ben bunu Abdullah İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'e söyledim. Bana: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sadece hacc için telbiye getirdi" diye cevap verdi.

Sonra tekrar Enes (radıyallahu anh)'le karşılaştım ve İbnu Ömer'in sözünü kendisine aktardım. Bana (kızarak):

"Galiba bizi çocuk yerine koyuyorsunuz. Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı: "Umre ve hacc için lebbeyk!" derken işittim"dedi." [Buhârî, Taksîru's-Salât 5, Hacc 24, 25, 27, 117, 119, Cihâd 104, 126; Müslim, Hacc 185, (1232); Ebu Dâvud, Hacc 24, (1795); Tirmizî, Hacc 11, (821); Nesâî, Hacc 49, (5, 150); İbnu Mâce, Hacc 38, (2968, 2969).][233]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayet, 1278 numarada keydedilen Hz.Aişe rivâyetine ters düşmektedir.

Zîra orada Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hacc-ı ifrad yaptığı belirtilirken, bu rivayette hacc-ı kıran yaptığı ifade edilmektedir. Ulemâ bu teâruzu şöyle giderir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hacc-ı ifrada niyet etmiş, haccı öyle başlatmış, ancak sonradan umreyi de ilâve ederek kıran yapmıştır. Öyle ise Hz. Aişe'nin rivâyeti, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın haccının başını, Hz. Enes'in rivayeti de haccının sonunu yahut ihram esnasını anlatıyor olmalıdır. Ulemâ: "Bu durumda, Hz. Enes (radıyallahu anh), Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)' in hacc-ı ifrada niyet ettiğini duymamış olmalı" der. Müslim şârihi Nevevî hazretleri, Enes hadisinin diğer bir çok rivayetlerle arzettiği teâruzu kaldırmak için söylenen te'vilin yapılmasının şart olduğunu belirtir.
2- Hacc-ı kıranın efdal olduğunu söyleyenler, sadedinde olduğumuz rivâyete dayanırlar. Çünkü buna göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hayatında yaptığı yegâne hacc, hacc-ı kırandır.[234]

-2ـ وعن أبى وائل رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ:]قال الصبىُّ بن معبد: كُنْتُ رَجُ أعْرَابِيًّا نَصْرانيًّا فأسْلَمْتُ وَأتَيْتُ رَجُ مِنْ عَشِيرَتى يُقالُ لهُ هُذَيْم بْنُ ثُرْمُلَةَ. فَقُلْتُ: يَاهَنَاهُ إنِّى حَرِيصٌ على الجِهَادِ، وَإنِّى وَجَدْتُ الحَجَّ وَالْعُمْرَةَ مَكْتُوبَيْنِ عَلَىَّ فَكَيْفَ لِى بأنْ أجْمَعَ بيْنَهُمَا؟ فقَالَ إجْمَعْهُمَا واذْبَحْ مَا تَيسَّرَ مِنَ الهَدْىِ. فأهْلَلْتُ بِهما فلَمَّا أتَيْتُ الْعُذَيْبَ لقيَنِى سَلْمَانُ بْنُ رَبِيعَةَ وَزَيْدُ بْنُ صُوحَانَ وَأنَا أُهِلُّ بِهَمَا مَعاً فقَالَ أحَدُهُمَا لِŒخَرِ: مَا هذا بِأفْقَهَ مِنْ بَعِيرِهِ. قالَ: فَكَأنَّمَا أُلْقَى عَلىَّ جَبلٌ حَتَّى أتَيْتُ عُمَرَ بْنَ الخَطَّابِ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ. فأعَدْتُ عَلَيْهِ الْقِصَّةَ وَأنَا أُهِلُّ بِهمَا جَمِيعاً. فقَالَ عُمَرُ: هُدِيتَ لِسُنَّةِ نَبِيِّكَ #[. أخرجه أبو داود والنسائى .

2. (1283)- Ebu Vâil (radıyallahu anh) anlatıyor: "es-Subeyy İbnu Ma'bed dedi ki: "Ben Hıristiyan bir bedevî idim. Sonradan Müslüman oldum. Kabilemden Hüzeym İbnu Sürmüle adında bir kimseye gelerek:

"Hey adamım, ben cihâd hususunda hırslıyım. Hacc ve umre yapmayı da üzerime vecibe buldum. Ben bu ikisini nasıl birleştirebilirim?" diye sordum. Bana:
"İkisini birleştir ve kolayına gelen bir kurban kes" dedi. Ben de ikisine birden (niyet edip) ihrama girdim. (Kûfe'ye bir merhale mesafedeki) Uzeybe nam mevkiye geldiğim zaman Selmân İbnu Rebîa ve Zeyd İbnu Sûhan ile karşılaştım. Ben hacc ve umre her ikisi için ihramdaydım. Biri diğerine benim hakkımda:
"Bu adam devesi kadar da bilgili değil" dedi. Bunu işitince tepeme dağ yıkıldı zannettim. Doğru Ömer İbnu'l-Hattâb (radıyallahu anh)'a gittim. Ben, hac ve umre her ikisi için de ihramımı devam ettirerek, hikâyemi anlattım. Hz. Ömer bana:
"Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) sünnetine irşâd edilmişsin" dedi." [Ebu Dâvud, Menâsik 24, (1799); Nesâî- Hacc 49, (5, 146, 147); İbnu Mace, Menâsik 38, (2970).][235]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayet hacc-ı kıranın cevâzına Hz. Ömer'in de katıldığını göstermektedir. Hz. Ömer'in hacc-ı kıran yapmayı yasaklayıp hacc ve umreyi ayrı ayrı yapmayı emrettiğini 1279 numaralı rivayette görmüştük. Burada ise tecviz etmektedir. Zîra, kendisine bu hususta mürâcaat eden, soru soran Subeyy'e: "Peygamberinin sünnetine irşad edilmişsin" diye haccla umreyi bileştirmesini te'yid etmiştir. Bu cümle daha açık bir ifade ile şu mânaya kullanılmıştır: "Sana fetva veren kimse vasıtasıyla Allah seni doğruya, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in sünnetine irşad buyurmuş."
2- Önceki rivayetle bu rivayetin arasındaki tearuzu âlimler şu te'vili yaparak bertaraf ederler: "Hz. Ömer, bu birleştirmeyi bazı maslahatlar için caiz görmüş olmalı ve Hz. Peygamber'in de bu maslahatlara binâen tecviz ettiğini bilmiş olmalıdır. Bu sebeple, her kime hacc ve umreyi birleştirmeyi gerektiren maslahatlar ârız olursa birleştirmenin onun hakkında sünnet olacağı düşüncesini benimsemiş olduğu söylenebilir."
3- Rivayette, Subeyy'e söylenen, "Bu adam devesi kadar da bilgili değil" sözünün mânası şudur: "Hz. Ömer (radıyallahu anh), haccla umreyi birleştirmeyi yasakladı, bunu herkes bildiği halde bu adam hâlâ bilmiyor. Anlayışsızlıkta ve bilgisizlikte bu adam deve seviyesinde kalmış!" Nesâî'nin

rivayetinde: "Sen şu devenden daha şaşkınsın" derler.[236]

-3- وعن جعفر بن محمد عن أبيه.]أَنَّ المِقْدَادَ ابْنَ ا٘سْوَدَ دَخَلَ عَلى عَلِيِّ ابْنِ أبى طَالِبِ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما بِالسُّقْيَا. وَهُوَ يَنْجَعُ بَكَرَاتٍ لَهُ دَقِيقاً وَخَبطاً. فقَالَ: هذَا عُثْمَانُ بْنُ عَفَّانَ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ يَنْهى أنْ يُقْرَنَ بيْنَ الحَجِّ وَالْعُمْرَةِ. فَخَرجَ عَلِىٌّ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ وَعلى يَدِهِ أثَرُ الدَّقِيقِ وَالخَبطِ، فَمَا أنْسى الخَبَطَ والدَّقِيقَ عَلى ذِرَاعَيْهِ، حَتَّى دَخَلَ عَلي عُثْمَانَ. فقَالَ: أنْتَ تَنْهى أنْ يُقْرَنَ بَيْنَ الحَجِّ وَالْعُمْرَةِ؟ فقَالَ عُثْمَانُ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ: ذلِكَ رَأيِى فَخَرَجَ عَلِىٌّ مُغْضِباً وَهُوَ يَقُولُ: لَبَّيْكَ اللَّهمَّ بِحَجٍّ وَعُمْرَةٍ مَعاً[. أخرجه مالك.»ينجع« أى يعلِفُها النجيع وهو خَبط يُضربُ بالدقيق والماء ويوجر الجمل.»والخَبَط« ورق يتناثر من الشجرة إذا ضربت بالعصا، وهو من علف الدواب .

3. (1284)- Câfer İbnu Muhammed babasından naklediyor: "Mikdâd İbnu'l-Esved, (Mekke yolu üzerindeki Sükya nam karyede) Hz. Ali (radıyallahu anh)'nin yanına girdi. Hz. Ali, bu sırada develerine un ve ağaç yaprağı karışımı yemlerini veriyordu. Mikdâd:"
Şu Osman İbnu Affân (radıyallahu anh) hacc ve umrenin arasını birleştirmeyi yasaklıyor" dedi. Hz. Ali (radıyallahu anh), ellerinde un ve yaprak bulaşığı olduğu halde dışarı çıktı. -Kollarındaki un ve yaprak bulaşığını hiç unutmayacağım- doğru Hz. Osman'ın yanına girdi.
"Sen, dedi haccla umrenin arasını birleştirmeyi yasaklıyormuşsun, doğru mu?" Hz. Osman (radıyallahu anh) şu cevabı verdi:
"Bu benim reyimdir!"
Hz. Ali: "Umre ve hacc için lebbeyk!" diyerek, öfkelenmiş olarak çıktı." [Muvatta, Hacc 40,(1, 336).][237]

AÇIKLAMA:

1- Hz. Ali'nin develere yedirdiği yem hakkında Zürkânî şu açıklamayı yapar: "Habat: Ağaçtan değnekle düşürüldükten sonra kurutulup öğütülen yaprağa denir. Bu, un vs. ile karıştırılır, suya katılıp hayvana içirilir."
2- Müslim'de Saîd İbnu'l-Müseyyib tarafından yapılan bu rivayette Hz. Ali, Hz. Osman (radıyallahu anhümâ)'a şöyle çıkışmıştır: "Resûlullah'ın yaptığı bir şeyi yasaklamaktan maksadın ne?" Hz. Osman "Bizi bırak!" derse de, Hz. Ali: "Seni bırakamam" cevabını verir.
3. SATIR ATLAMA
Hz. Ali'nin kızması, Hz. Osman'ın şahsî re'yi ile nassa muhalefeti sebebiyledir. Ashab nazarında bu, büyük hadisedir.
Nesâî'deki rivayette, Hz.Osman'ın re'yinden rücû ettiği anlaşılmaktadır. Şöyle denir: فَلَبَّى عَلِىٌّ وَاَصْحَابُهُ بِالْعُمْرةِ فَلَمْ يَنْهَهُمْ عُثْمَانَ فَقَالَ عَلِىٌّ اَلَمْ تَسْمَعْ رَسُولَ اللّه # تَمَتَّعَ؟ قال. بَلى
"Hz. Ali ve arkadaşları umre için telbiye getirdiler. Hz. Osman onları bundan men etmedi. Bunun üzerine Ali: "Resûlullah (a.s.)'ın temettuda bulunduğunu işitmedin mi?" diye sordu. Hz. Osman: "Evet işittim" dedi."[238]

4ـ وعن جابر رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قَرَنَ رسولُ اللّهِ # الحَجَّ وَالْعُمْرَةَ فَطَافَ لَهُمَا طوافاً وَاحِداً[. أخرجه الترمذى والنسائى .

4. (1285)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hacc ve umreyi birleştirip, her ikisi için de tek bir tavaf yaptı." [Tirmizî, Hacc 102, (947); Nesâî, Hacc 144, (5, 226); İbnu Mâce, Menâsik 39, (2973).][239]

AÇIKLAMA:

Bu hadis hacc-ı kıran yapan kimseye, umre ve hacc için tek tavafın kifayet edeceğini ifade etmektedir. Cumhur (Ahmed İbnu Hanbel, İmam Şâfiî ve İmam Mâlik) bu hadisle amel ederek kârin'e umre ve hacc için tek tavafın ve tek sa'yin kifayet edeceğini söylemiştir.
Evzâî, Sevrî, Şa'bî, İbrahim Nehaî, Ebu Hanife ve ashabı bu hadisle amel

etmezler, bunlara göre umre için ayrı, hacc için ayrı tavaf ve sa'y gerekmektedir. Yani kârin iki tavaf ve iki sa'y yapmalıdır. Bu hususta hüccetleri Hz. Ali'den gelen bir rivayettir. Bu rivayette Hz. Ali'nin hacc ve umreyi birleştirerek hacc yaptığı, bunlar için iki tavafda ve iki sa'yde bulunduğu, sonra da: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı bu şekilde hacceder gördüm" dediği belirtilir.
Tek tavafa hükmeden Cumhur, Hz. Ali ve İbnu Mes'ud'dan rivayet edilen "çift tavaf"la ilgili rivayetleri "tavâfu'lkudüm ve tevâfu'l-ifâza"ya hamlederler. (1387 numaralı hadise de bakınız.)
Doğruyu Allah bilir.[240]

-5- وعن ابن عمر رَضِىَ اللهُ عَنْهُما]أنَّه كانَ يقول: مَنْ جَمَعَ بَيْنَ الحَجِّ وَالْعُمْرَةِ كَفَاهُ طَوافٌ وَاحِدٌ وَلَمْ يُحِلَّ حَتَّى يُحِلَّ مِنْهُمَا جَمِيعاً[. أخرجه الخمسة إّ أبا داود وهذا لفظ البخارى .

5. (1286)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) demiştir ki: "Hac ile umreyi birleştiren kimseye tek bir tavaf yeterlidir. İkisinin ihramından birlikte çıkar." [Buharî, Hacc 77, 105, Muhsar 1,3, 4, Megâzî 35; Müslim, Hacc 181, (1230); Tirmizî, Hacc 102, (947); Nesâî, Hacc 144, (5, 225-226); İbnu Mâce, Menâsik 39, (2975).][241]

-6- وعند الترمذى:]مَنْ أحْرَمَ بالحَجِّ وَالعُمْرَةِ أجْزَأهُ طَوافٌ وَاحِدٌ وَسَعْىٌ واحِدٌ مِنْهُمَا حَتَّى يُحِلَّ مِنْهُمَا جَمِيعاً[.

6. (1287)- Tirmizî'de şöyle gelmiştir: "Kim hacc ve umre için ihrama girerse, her ikisinin de ihramından çıkıncaya kadar, tek tavaf, tek sa'y yeterlidir. [Tirmizî, Hacc 102, (948); İbnu Mâce, Menâsik 39, (2975).][242]
NOT: 1286 ve 1287 numaralı hadislerin açıklaması 1285 numaralı hadiste yapılmıştır.[243]

-7- وعن نافع:]أنَّ عَبْدَاللهِ بْنَ عُبَيْدَاللهِ وَسَالِمَ بْنَ عَبْدِاللهِ كَلّما عَبْدَ

اللهِ بْنَ عُمَرَ رَضِىَ اللهُ عَنْهُما حِينَ نَزَلَ الحَجَّاجُ لِقِتَالِ ابْنِ الزُّبَيْرِ. فقَاَ: َ يَضُرَّكَ أنْ َ تَحُجَّ الْعَامَ فإنَّا نَخْشى أنْ يَكُونَ بَيْنَ النَّاسِ قِتالٌ يُحَالُ بَيْنَكَ وَبَيْنَ الْبَيْتِ. قال: إنْ حِيلَ بَيْنِى وَبَيْنَ الْبَيْتِ فعَلْتُ كَمَا فَعَلَ رسولُ اللّه # حينَ خَالَتْ قُرَيْشٌ بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْبَيْتِ. أُشْهِدُكُمْ أنِّى قَدْ أوْجبْتُ عُمْرَةً . فَانْطَلَقَ حَتَّى أتَى ذَا الحُلَيْفَةِ فَلَبَّى بِالْعُمْرَةِ. ثُمَّ قَالَ: إنْ خُلَى سَبِيلى قَضَيْتُ عُمْرَةً، وَإنْ حِيلَ بَيْنِى وَبَيْنَهُ فعَلْتُ كَمَا فَعَلَ رسولُ اللّه #، ثُمَّ تَ: لَقَدْ كَانَ لَكُمْ في رسولِ اللّه أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ. ثُمَّ سَارَ حَتَّى إذَا كانَ بِظَهْرِ الْبَيْدَاءِ قال: مَا أمْرُهُمَا إَّ وَاحِدٌ. إنْ حِيلَ بَيْنِى وَبَيْنَ الْعُمْرَةِ حِيلَ بَيْنِى وَبَيْنَ الحَجِّ. أُشْهِدُكُمْ أنِّى قَدْ أوْجَبْتُ حَجَّة مَعَ عُمْرَتِى. فانْطَلَقَ حَتَّى ابْتَاعَ بِقَدِيدٍ هَدْياً، ثُمَّ طَافَ لَهُما طَوافاً واحداً. وفي رواية: ثُمَّا انْطَلَقَ يُهِلُّ بِهمَا جَمِيعاً حَتَّى قَدِمَ مَكَّةَ، وَطَافَ بِالْبَيْتِ، وَبِالصَّفَا والْمَرْوَةِ، وَلَمْ يزِدْ عَلى ذلِكَ، وَلَمْ يَنْحَرْ ، وَلَمْ يَحْلِقْ، وَلَمْ يُقَصّرْ، وَلَمْ يُحِلَّ مِنْ شَئٍ حَرُمَ عَلَيْهِ حَتَّى كانَ يَوْمُ النَّحْر فَنحرَ وَحَلَقَ وَرَأى أنْ قَضى طَوَافَ الحَجِّ وَالْعُمْرةِ بِطَوافِهِ ا'وَّلِ، وَقَالَ كَذلِكَ فَعَلَ رسولُ اللّه #[.زاد في رواية: وأهدى أخرجه الثثة والنسائى .

7. (1288)- Nâfi' alatıyor: "Haccâc-ı Zâlim, Abdullah İbnu Zübeyr (radıyallahu anh)'le savaşmak üzere Mekke'ye indiği zaman, Abdullah İbnu Abdillah ile Sâlim İbnu Abdillah geldiler ve Abdullah İbnu Ömer (radıyallahu anhüm)'le konuştular: Kendisine:

"Bu yıl haccı terketmen sana bir zarar vermez. Zîra biz, halk arasında savaş çıkıp seninle Beytullah arasına girileceğinden korkmaktayız" dediler. Abdullah onlara: "Benimle Beytullah arasına girilerek engel çıkarılırsa, ben de Kureyş'in Hz. Peygamber'le Beytullah arasına girdiği zaman Resûlullah'ın davrandığı şekilde davranırım. Şahid olun, şu anda umreye niyet ettim!" dedi ve derhal kalkıp Zülhuleyfe'ye gitti. Umreye niyet ederek ihram giydi, telbiye getirdi.

Sonra şunu söyledi: "Yolumu serbest bırakırlarsa umremi tamamlarım. Beytullah'la aramda engel olurlarsa Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yaptığı gibi yaparım." Ve şu âyeti tilâvet etti. (Meâlen): "Resûlullah'ta sizler için güzel örnek vardır" (Ahzâb 21).
Sonra yoluna devam etti ve Beydâ sırtına kadar geldi. Orada: "Bunların ikisinin hükmü de aynı. Eğer benimle umrem arasına girip mâni olurlarsa haccıma da mâni olmuşlar demektir. Sizleri şâhid kılıyorum, umre ile birlikte hacca da niyet ettim" dedi. Yoluna devam etti. Kadid'e geldiği zaman bir kurbanlık aldı. Sonra (Mekke'ye girip) hacc ve umre her ikisi için tek bir tavaf yaptı."
Bir rivayette şöyle denmiştir: "Her ikisi için de ihrama girdi ve böylece Mekke'ye geldi. Beytulah'ı tavaf etti. Safâ ve Merve arasında sa'y etti, buna bir ilâvede bulunmadı, ne kurban kesti, ne traş oldu, ne taksirde bulundu, ne de ihramla haram ettiği şeylerden birini nefsine helâl kıldı. Kurban gününe kadar bu hâl üzere devam etti. O gün kurban kesti, traş oldu. İlk yaptığı tavafla hem haccın hem de umrenin tavafını yerine getirdiği kanaatinde idi.
Sonunda: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) böyle yapmıştı" dedi." [Buharî, Hacc 77, 105, Muhsar 1, 3, 4, Meğâzî 35; Müslim, Hacc 180-183, (1230); Muvatta, Hacc 42, (1, 337); Nesâî, Hacc 53, (5, 158), 144, (5, 226).][244]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste geçen Haccâc-ı Zâlim hâdisesinin kısaca mahiyeti şudur: Abdullah İbnu Zübeyr (radıyallahu anh) Emevî halifesi Abdülmelik İbnu Mervan'a biat etmeyip, Mekke'de halifeliğini ilân etmişti. Abdülmelik onun muhalefetini bertaraf etmek üzere Haccâc komutasında bir orduyu Mekke'ye gönderdi. Haccâc, Mekke'yi muhasara etti. Mancınıkla Harem-i Şerif'e taş atmaya başladı. Bu hâdise, hacc mevsimine rastlamıştı. Abdullah İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'in ricasıyla, Haccâc muhasarayı hacc mevsimi boyunca kaldırdı. Hacc menâsiki tamamlanınca Haccâc, hacılara Mekke'yi çabuk terkedip, memleketlerine dönmelerini duyurdu. Kâ'be'nin bile isabet alarak yıkılmasına ebep olan mancınıkla taş atışlarına yeniden başladı.
Hz. Abdullah İbnu Zübeyr'in şehid edilmesiyle sonuçlanacak bu vak'a hicrî 73.yılda cereyan etti.
2- Abdullah İbnu Ömer'e haccetmemesini tavsiye eden Sâlim ve Abdullah, İbnu Ömer'in oğullarıdır.
3- İbnu Ömer bu tavsiyeye uymaz. O, içinde bulunduğu muhtemel engelleme

durumunu, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in umre niyetiyle çıktığı ve fakat engellendiği Hudeybiye hâdisesine benzetmiştir. O zaman Resûlullah ve Ashabı umre yapmadan dönmüşlerdi. Ancak Müslümanlar, umre yapmış gibi ihramdan çıkıp kurban kesmiş ve traş olmuşlardı.
4- Bu hadis, hacc-ı kıran için bir tavafla, bir sa'y kâfidir diyenlere hüccettir. Bu meseleyi 1285 numaralı hadiste yerince açıkladık.
5- Beydâ, Zülhuleyfe'de hâlî, boş bir yerin adıdır. Kudeyd dahi Mekke-Medine arasında bir yer adıdır.[245]

ÜÇÜNCÜ FASIL

HACC-I TEMETTÜ VE HACCIN FESHİ

-1- عن عبداللّهِ بن شقيق قال:]كَانَ عُثْمَانُ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ يَنْهَى عَن الْمُتْعَةِ، وَكَانَ عَلِيٌّ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ يَأمُرُ بِهَا. فقَالَ عُثْمَانُ لِعَلِىٍّ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما كَلِمَةً. فقَالَ عَلِيٌّ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ: لَقَدْ عَلِمْتَ أنّا تَمَتَّعْنَا مَعَ رسولِ اللّه # قال: أجَلْ وَلكِنَّا كُنَّا خَائِفِينَ[. أخرجه مسلم والنسائى .

1. (1289)- Abdullah İbnu Şakîk anlatıyor: "Hz. Osman (radıyallahu anh) hacc sırasında temettuda bulunmayı yasaklıyor, Hz. Ali de bunu emrediyordu. Hz. Osman, Hz. Ali (radıyallahu anhümâ)'ye bir kelâm söyledi. Hz. Ali (radıyallahu anh): "Sen de biliyorsun ki biz, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la birlikte haccederken temettu haccı yaptık" dedi. Hz. Osman da: "Evet, ama biz korkuyorduk" dedi." [Müslim, Hacc 158, (1223); Nesâî, Hacc 50, (5, 152).][246]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste geçen mut'a'dan maksad, temettu haccıdır. Yani umre ve hacca beraberce niyet edilip, önce umre yapıldıktan sonra ihramdan çıkıp, ihram yasaklarından istifade ettikten sonra hacc için yeniden ihrama girmek suretiyle yapılan hacc çeşidi.
Şu halde Hz. Osman'ın yasaklayıp, Hz. Ali'nin de emrettiği mut'a' dan maksat budur. Hz. Ömer ve Hz. Osman, her ikisinin de hacc-ı temettu yapmayı yasakladıklarını başka rivayetlerden de bilmekteyiz. (1279 ve 1284 numaralı hadislere bakılsın). Ancak bu yasak tenzihî bir yasaktır, tahrimî değil.
2- Hz. Osman "Ama biz korkuyorduk!" sözü ile, fetihten önce 7. yılda yapılan umretü'lkaza'yı kastedmiş olabilir. Ancak o zaman sadece umre yapılmıştır, dolayısıyla temettudan söz edilemez.[247]

-2- وعن ابن عباس رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما قال:]تَمَتَّعَ رسولُ اللّه #

وَأبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ وَعُثْمَانُ رَضِىَ اللهُ عَنْهُم، وَأوَّلَ مَنْ نَهى عَنْهَا مُعَاوِيَةُ[. أخرجهُ الترمذى والنسائى .

2. (1290)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman (radıyallahu anhüm ecmain) hacc-ı temettu yaptılar. Bunu ilk yasaklayan Hz. Muâviye (radıyallahu anh) oldu." [Tirmizî, Hacc 12, (822); Nesâî, Hacc 50, (5, 153, 154).] [248]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayete göre, Hz. Osman ve Hz. Ömer de hacc-ı temettu yapmışlar, hacc-ı temettuya ilk yasak koyan da Hz. Muâviye'dir. Hadis, bu haliyle önce kaydettiğimiz rivayetle teâruza düşer, zîra önceki rivayette Hz.Osman'ın yasaklama koyduğu ifade edilmektedir. Bazı âlimler bu durumu şöyle te'vil ederler:
"Hz. Osman'ın ve Hz. Ömer'in nehiyleri tenzihîdir. Hz. Muâviye'nin nehyi ise tahrimîdir. Öyle ise tahim mânasında ilk yasaklamayı yapan Hz. Muaviye (radıyallahu anh)'dir." Nitekim Nevevî, Hz. Ömer ve Hz. Osman (radıyallahu anhümâ)'ın nehiylerinin tenzihî olduğunu belirtir.

Tenzihî yasaklama, tavsiye mânasını taşır, kesin bir emir mânasına gelmez.[249]

-3- وعن سعد بن ابى وقاص رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ أنه قال:]لَقَدْ تَمَتَّعْنَا مَعَ رسولِ اللّه #، وَهذَا يَعْنِى مُعَاوِيَةَ كَافِرٌ بِالْعُرْشِ يَعْنِى بِالْعُرْشِ بيُوتِ مكةَ في الجَاهِلِيةِ[. أخرجه مسلم ومالك والترمذى والنسائى، وهذا لفظ مسلم .

3. (1291)- Sa'd İbnu Ebî Vakkâs (radıyallahu anh) demiştir ki: "Biz Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile hacc-ı temettu yaptığımız zaman bu adam -ki Muâviye'yi kasteder- Urş'ta -ki Urş'la cahiliye devrindeki Mekke evlerini kasteder- kâfirdi." [Müslim, Hacc 164, (1225); Muvatta, Hacc 60, (1, 344);

Tirmizî, Hacc 12, (823); Nesâî, Hacc 50, (5, 152-153).][250]

AÇIKLAMA:

1- Urş, "arîş"in cem'idir. Arîş, dikili ağaçlardan yapılan çardak dediğimiz şeydir. Mekke'nin evlerine urş denmesi, dikili ağaçlardan yapıldığı ve içlerinde gölgelenildiği içindir.
2- Hz. Muâviye'ye, Hz. Sa'd'ın: "O gün kâfirdi" demesi, târihî bir gerçeğin ifadesidir. Zîra Hz. Muâviye (radıyallahu anh)'nin İslâm'la müşerref olması muahhardır ve sekizinci hicrî yıldır. Sa'd'ın bahsettiği temettu haccından maksadı 7. hicrî yılda yapılan umretü'lkaza'dır. Daha önce de belirttik, Araplar, umreye de hacc derler. Hakikî haccla umreyi ayırmak için umreye hacc-ı asgar, öbürüne hacc-ı ekber derler. Hz. Muâviye, Müslüman olduktan sonra, hep Medine'de kalmış ve Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan ayrılmamıştır. Şu halde diğer umrelerde kâfir olması mevzubahis olamaz.
3- Bu hadis de hacc sırasında temettunun caiz olduğuna delil kabul edilmiştir. [251]

4ـ وعن ابن عمر رَضِىَ اللهُ عَنْهُما قال:]تَمَتَّع رسولُ الله # في حَجَّةِ الوَدَاعِ بِالْعُمْرَةِ إلى الحَجِّ وَأهْدَى، فَسَاقَ مَعَهُ الْهَدْىَ مِنْ ذِى الْحُلَيْفَةِ، وَبَدأ فَأهَلَّ بِالْعُمْرَةِ ثُمَّ أهَلَّ بِالحَجِّ وَتَمَتَّعَ النَّاسُ مَعَهُ بِالْعُمْرَةِ إلى الحَجِّ، وكَانَ مِنَ النَّاسِ مَنْ أهْدَى ومِنْهُمْ مَنْ لَمْ يُهْدِ. فَلَمّا قَدِمَ مَكَّةَ قَالَ لِلنَّاسِ: مَنْ كانَ مِنْكُمْ أهْدَى فإنَّهُ َ يُحِلُّ مِنْ شَئٍ حَرُمَ عَلَيْهِ حَتَّى يَقْضِىَ حَجَّهُ، وَمَنْ لَمْ يَكُنْ مِنْكُمْ أهْدَى فَلْيَطُفْ بِالْبَيْتِ وَبِالصَّفَا وَالْمَرْوَةِ وَلِيُقَصِّرْ وَلْيُحَلِّلْ ثُمَّ لِيُهِلَّ بِالْحَجِّ وَلْيُهْدِ، فَمَنْ لَمْ يَجِدْ هَدْياً فَلْيَصُمْ ثَثَةَ أيَّام في الحَجِّ وَسَبْعَةً إذَا رَجَعَ إلى أهْلِهِ[. أخرجه الخمسة إ الترمذى .

4. (1292)- İbnu Ömer (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Veda haccında umre ile hacca kadar temettuda bulundu ve kurban

kesti. Kurbanını Zülhuleyfe'den itibaren beraberinde götürdü. Menâsikin icrasına (umre için niyetli) başlayıp, umre telbiyesi getirdi. Sonra hacc için telbiye getirdi. Beraberindeki ashabı da umre ile hacca kadar temettuda (istifade) bulundu. Hacc kafilesi içerisinde kurbanı olanlar da vardı, olmayanlar da.
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Mekke'ye geldiği zaman halka hitâben: "Kimin kurbanı varsa, haccını tamamlayıncaya kadar ihramdan çıkmasın, kimin kurbanı yoksa tavaf ve sa'yini yapsın, saçını kısaltarak ihramdan çıksın. Sonra hacc için tekrar ihrama girip kurbanını kessin, kim kurban bulamazsa hacc sırasında üç gün, evine dönünce de yedi gün olmak üzere (on gün) oruç tutsun" buyurdu." [Buharî, Hacc 104; Müslim, Hacc 174, (1227); Ebu Dâvud, Hacc 24, (1805); Nesâî, Hacc 50, (5, 151-152).][252]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis şu âyeti açıklayıcı mahiyettedir: "Haccı da, umreyi de Allah için tam yapın. Fakat (herhangi bir sebeple bunlardan) alıkonursanız o halde kolayınıza gelen kurban(ı gönderin. Bununla beraber) kurban yerine (Mina'ya) varıncaya kadar başlarınızı traş etmeyin. Artık içinizden kim hasta olur, yahud başından bir eziyeti bulunursa ona oruçtan, ya sadakadan, yahud da kurbandan biriyle fidye vâcib olur. Emniyette olduğunuz vakit ise, kim hacca kadar umre ile faidelenmek (sevaba girmek) isterse kolayına gelen bir kurban kesmek vacib olur. Fakat onu bulamazsa hacc günlerinde (ihramlı olarak) üç, döndüğünüz vakit yedi gün olmak üzere oruç tutmak vacib olur ki, bunlar tam on gün eder. Bu, âilesi, ikâmetgâhı Mescid-i Haram'da bulunmayanlara aittir. Allah'tan korkun ve bilin ki Allah, cezası cidden çetin olandır." (Bakara 196).
2- Rivayetin baş kısmında geçen "Resûlullah Veda haccında umre ile hacca kadar temettuda bulundu." cümlesini şöyle açmamız, anlaşılmasını kolaylaştıracaktır: Temettu, lügat olarak istifade etmek, faydalanmak demektir. Öyle ise, burada şu iki mâna mevcuttur:
1- Resûlullah umreyi haccla birleştirerek hacc-ı kıran yaptı, böylece umre sevabından da istifade (temettuda) bulundu.
2- Resûlullah, umreye de karar verip, umreyi tamamlayınca, ihramdan çıkıp hacc başlayıncaya kadar ihram yasaklarından istifade etti.
Aslında bu her iki te'vil aynı neticeye çıkar.
3- Muhaddisler, Resûlullah'ın önce hacca mı, umreye mi niyet ettiği hususunda farklı yorumlar ileri sürmüşlerdir:

1- el-Mühelleb'e göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), ashabına önce umre yapmalarını, sonra da hacca niyet etmelerini söylemiştir.
2- Kadı İyaz'a göre Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) önce hacc-ı ifrada niyet etmiş, sonra da umre için ihrama girmiş ve neticede hacc-ı kıran yapmıştır.
Diğer rivayetleri de nazar-ı dikkate alan âlimler, başkaca farklı yorumlar yapmışlarsa da umumiyetle benimsenen ve te'lif edici mahiyette olanı Resûlullah ve ashabının önce hacc-ı ifrada niyetlenmiş olmakla birlikte sonradan umreye de niyet ederek hacc-ı kıran yapmış olmasıdır.
Nevevî şöyle der: "Bize göre, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hacc-ı kırandan başka şekilde haccetmiş olması mümkün değildir. Zîra, Hz. Peygamber'in umresinden, tekrar ihram giymek üzere Harem bölgesinin dışına (hıll) çıkmadığı, kurban sebebiyle ihramda kaldığı hususunda ulemâ ihtilâf etmez. Nitekim hacc-ı kıranın hükmü de budur."
4- Yeri gelmişken şu hususu belirtelim: Sadedinde olduğumuz rivayet, önce sadece hacca niyet edildiği halde, sonradan umreye çevrildiğini, umreden sonra tekrar hacca geçildiğini göstermektedir. Ulemâ, haccı feshederek umre yapma keyfiyetinin sadece Resûlullah'ın ashabına mahsus bir durum olduğunu ifade eder. Ayet-i kerimede hacca niyet edenlerin bunu tamamlamaları emredilmiş olması sebebiyle, artık haccdan umreye geçmek mümkün değildir. İbnu Abbas dışında bütün Ashab'ın ve ulemânın kâhir ekseriyetinin görüşü budur. Hacılar, bugün, mîkat yerinde ne çeşit hacc yapacaklarsa niyeten belirtmeleri gerekir. Hacc-ı ifrada niyet etmiş ise, artık, hacc-ı kıran veya hacc-ı temettuya geçemez. 1308 numaralı hadiste gelecek olan "ebediyen temettu yapılacağı"na dair ifade hacc aylarında yapılacak umre veya hacc-ı kıranın cevazına hamledilmiştir. Bu iki ibadet kıyamete kadar caizdir. Fakat haccın umreye tahvili o yıla âittir.
5- Temettu yapan kimseye vacib olan kurban, Şâfiî hazretlerine göre, temettunun hacda hasıl ettiği eksikliği gidermek gayesine matuftur ve dem-i cebr'dir. Binaenaleyh kurban sahibi bundan yiyemez. Şafiî hazretlerine göre, efdal olan hacc hacc-ı ifraddır. Haccla, umrenin birleştirilmesi haccda noksanlık hasıl eder, kurbanla bu noksanlık telâfi edilir.
İmam-ı Âzam'a göre bu kurban, iki ayrı ibadeti; hacc ve umreyi tamamlatmış olduğu için, Cenâb-ı Hakk'a bir şükran olarak îfa edilir. Öyleyse bu bir şükür kurbanıdır (dem-i şükran), sahibi etinden yiyebilir. Daha önce de belirtildiği üzere, İmam-ı Âzam'a göre haccın efdali hacc-ı kırandır, hem umre hem de hacc îfa edilmiş olmaktadır.
6- Kurban bulunamadığı takdirde tutulacak orucun üçü Zilhicce'nin 7. 8. ve 9. günlerinde tutulacaktır. Bu orucu tutanlar, memleketlerine dönünce yedi gün

daha tutarak orucu ona tamamlarlar. Şafiî hazretleri, âyetin zâhirini esas alarak, geri kalan yedinin mutlaka dönüşte tutulmasını şart koymuştur. Ebu Hanife hazretleri, "Dönüş'ten maksad hacc menâsikinin tamamlanmasıdır" diyerek, daha Mekke'de iken tutulabildiğini söylemiştir.[253]

-5- وعن عكرمة قال:]سُئِلَ ابْنُ عَبَّاسٍ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما عَنْ مُتْعَةِ الحَجِّ. فقَالَ أهَلَّ المُهَاجِرُونَ وَا'نْصَارُ وَأزْوَاجُ النَّبِىِّ # في حَجَّةِ الودَاعِ وَأهْلَلنَا؛ فَلمَّا قَدِمْنَا مَكَّةَ قالَ #: اجْعَلُوا إهْلَكُمْ بِالحَجِّ عُمْرَةَ إ'ّ مَنْ قَلَّدَ الهَدْىَ فَطُفْنَا بِالْبَيْتِ وَبِالصَّفَا وَالْمَرْوَةِ، وَأتَيْنَا النِّسَاءَ، وَلِبِسْنَا الثِّيَابَ. وَقَالَ: مَنْ قَلَّدَ الهَدْىَ فإنَّهُ َ يُحِلُّ حَتَّى يَبْلُغَ الهَدْىُ مَحِلَّةُ ثُمَّ أمَرَنَا عَشِيَّةَ التَّرْوِيَةِ أنْ نُهلَّ بِالحَجِّ فإذَا فَرَغْنَا مِنَ المَنَاسِكِ جِئْنَا فَطُفْنَا بِالْبَيْتِ وَالصَّفَا وَالْمَرْوَةِ، وقَدْ تَمَّ حَجُّنَا وَعَلَيْنَا الهَدْىُ كَمَا قَالَ تَعالى: فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الهَدْىِ اŒية[. أخرجه البخارى تعاليقاً .

5. (1293)- İkrime anlatıyor: "İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'a müt'atulhacc'dan sorulmuştu, şu cevabı verdi:

"Veda haccında, Muhacirler, Ensarîler ve Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevceleri hep ihrama girdiler, biz de girdik. Mekke'ye geldiğimiz zaman Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Kurbanlık nişanlıyanlar hariç, herkes hacc için giydiği ihramı umreye çevirsin" diye emretti. Biz de Beytullah'ı tavaf etik. Safâ ve Merve'de sa'y yaptık. (İhramdan çıkarak) kadınlarımıza geldik, elbiselerimizi giydik. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şunu da söylemişti:

"Kim kurbanlık nişanlamışsa, kurbanlığı mahalline varıncaya kadar ihramdan çıkmasın!"

Terviye akşamında (yani Zilhicce'nin 8. günü) bize hacc için ihrama girmemizi emretti. (Harem bölgesinin dışına çıkarak ihramlarımızı giyerek hacca başlayıp) menâsiki tamamladığımız zaman Mekke'ye geri gelip Beytullah'ı, Safâ ve Merve'yi tavaf ettik. Böylece haccımız tamamlanmış, âyet-i kerimenin

buyurduğu üzere (Meâlen): "Haccı da umreyi de Allah için tam yapın. Fakat (herhangi bir sebeple bunlardan) alıkonursanız, o halde kolayınıza gelen kurban gönderin..." (Bakara 196) üzerimizde kurban borcu kalmıştı." [Buharî, Hacc 37. (Buharî bunu bab başlığında ta'lik (senetsiz) olarak kaydetmiştir.][254]

AÇIKLAMA:

1- Müt'atu'lhacc, haccda temettu demektir. Daha doğru tâbiriyle hacc-ı temettu demektir. Yani ihramı giyerken önce umreye niyet etmek, umreyi yaptıktan sonra, ihramdan çıkıp ihram yasaklarından istifade edip, hacc zamanında hacc için yeniden ihrama girmektir. Cumhûr, hacc-ı temettuyu bir şahsın, umre ve haccı bir seferde, aynı yılın hacc aylarında önce umreyi yapmak suretiyle îfa edebileceğini belirtir. Mekkî olanlar bunu yapamazlar. Sadedinde olduğumuz hadis, Veda haccı sırasında Ashab'tan bir kısmının bu şekilde hacc yaptığını ifade etmektedir.
2- Kurbanlık nişanlayan tâbiri, kesmek üzere kurban hazırlayanlar demektir. Çünkü, hayvanın kurban edilmek üzere ayrıldığını belirten birtakım eşya onun üzerine takılır, bu takılarla hayvan nişanlanmış ve işaretlenmiş olurdu.
3- Başlangıçta Ashab hep hacc-ı ifrad için ihram giymiş olduğu halde, sonradan Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın emriyle umreye çevrilir. Bu çevirme işinin sadece Sahabe'ye ait bir keyfiyet olduğunu, sonradan neshedildiğini önceki hadiste izah ettik.
4- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) kesilen kurban hususunda, bunun bir şükran kurbanı olduğu kanaatinde olmayıp, haccdaki temettudan (istifade etmeden) hasıl olan noksanlığın telâfisi için teşrî edildiğine inandığı için, rivayetin sonunda "Haccımız tamamlanmış, âyet-i kerimenin buyurduğu üzere üzerimizde kurban borcu kalmıştı" der.[255]

6ـ وعن أبى ذر رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ عنه قال:]كَانَتِ المُتْعَةُ في الحَجِّ ‘صْحَابِ مُحَمَّدٍ # خَاصَّةً[. أخرجه مسلم واللفظ له، وأبو داود والنسائى .

6. (1294)- Ebu Zer (radıyallahu anh) demiştir ki: "Haccda mut'a sadece Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'in ashabına hastır." [Müslim, Hacc 189,

(1224); Ebu Dâvud, Menâsik 25, (1808); Nesâî, Hacc 77, (5, 179-180); İbnu Mâce, Hacc 42, (2984).][256]

AÇIKLAMA:

Ulemânın açıklamasına göre buradaki mut'a'nın mânası haccı bozarak umre yapmaktır. Bu hâl bir kereye mahsus olmak üzere Veda haccında Ashab'a helâl kılınmıştır. Sonraki yıllarda câiz görülmemiştir.[257]

ـ7ـ وعند أبى داود.]كَانَ أَبُو ذَرٍّ يَقُولُ فِيمَنْ حَجَّ ثُمَّ فَسَخَهَا عُمْرَةً لَمْ يَكُنْ ذلِكَ إِلاَّ لِلرَّكْبِ الَّذِينَ كانُوا مَعَ رسولِ اللّهِ # خَاصةً[.

7. (1295)- Ebu Dâvud'daki rivayette şöyle denmektedir: "Ebu Zer (radıyallahu anh), hacca niyetle ihram giyip sonradan bunu umreye çevirenler hakkında şöyle diyordu: "Bu, sadece Hz. Peygamber'le haccedenlere has bir ruhsattı." [Ebu Dâvud, Menâsik 25, (1807); İbnu Mâce, (Hacc 42, (2985).][258]

ـ8ـ وعن أبى جمرة قال:]سَألْتُ ابْنَ عَبَّاسَ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما عَنْ المُتْعَةِ فأمَرَنِى بِهَا، وَسَألْتُهُ عَنِ الهَدْى فَقَالَ: فِيهَا جَزُورٌ أوْ بَقَرَةٌ أوْ شَاةٌ أوْ شِرْكٌ في دَمٍ. قالَ: وَكانَ نَاسٌ كَرِهُوهَا فَنِمْتُ فَرَأيْتُ في المَنَامِ قَائِ يَقُولُ: عُمْرَةٌ مُتَقَبِّلَةٌ وَحَجٌّ مَبْرُورٌ: فَأتَيْتُ ابْنَ عَبَّاس فَأخْبَرْتُهُ فقَالَ: اللّهُ أكْبَرُ سُنَّةَ أبِى الْقَاسِمِ #[. أخرجه الشيخان .

8. (1296)- Ebû Cemre anlatıyor: "İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'a mut'a'dan sordum; bana onu yapmamı emretti, haccda kesilen kurbandan sordum. "Bu hususta, dedi, deve veya sığır veya davar veya kana ortak olmak imkânları var (bunların hepsi meşrudur).
"Ebû Cemre der ki: "İnsanlar mut'ayı mekruh addediyorlardı. (Eve gelip) uyudum. Rüyamda birisini gördüm (bana gelip):
"Makbul umre, mebrûr hacc!" diye müjdeledi. Hemen İbnu Abbas (radıyallahu

anhümâ)'a gelip haber verdim. Bana:
"Allahu ekber! Ebu'l-Kâsım (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sünneti!" dedi." [Buharî, Hacc 102; Müslim, Hacc 204, (1242).][259]

AÇIKLAMA:

1- Buradaki mut'a, haccda temettuda bulunmak, yani önce umre yapıp ihramdan çıkmak, bir müddet ihram yasaklarından faydalanmak, sonra hacc için tekrar ihrama girmektir.
2- İbnu Abbâs (radıyallahu anh), kurban edilebilecek hayvanları saymıştır: Deve, sığır, davar, kana ortaklık. Bu hayvanlar mutlak sayıldığı için erkek veya dişi olabileceği belirtilmiştir.
Kan ortaklığı: Deve veya sığır için tecviz edilmiştir. Hz. Câbir'den gelen bir rivayete göre deve ve sığıra yedi kişi ortak olabilir. İmam Şâfiî ve Cumhûr'a göre ortaklıkla katılanların kurbanları tatavvu veya vâcib olabilir, ete iştirak de olabilir. Ebu Hanife'ye göre bütün ortaklar "kurban" niyetiyle kesmelidir, et ortağı makbûl değildir. İmam Züfer hepsinin aynı çeşit kurban olmasını şart koşar. Bazı Mâlikîler bir kısmı vacib, bir kısmı tatavvu kurbanı olsa ortak kesilebilir demiş, ancak İmam Mâlik, Züfer gibi "caiz olmaz" demiştir.
Davarı bir kimse kesebilir, ortaklık bilicma caiz olmaz.[260]

-9- وعن ابن عمر رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما أنه قال:]مَنْ اعْتَمَرَ في أشْهُرِ الحَجِّ ثُمَّ أقَامَ بِمَكَّةَ حَتَّى يُدْرِكَهُ الحَجُّ فَهُوَ مُتَمَتِّعٌ إنْ حَجَّ وَعَلَيْهِ مَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الهَدْيِ فإنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَثَةِ أيَّام في الحَجِّ وَسَبْعَةٍ إذَا رَجَعَ إلى أهْلِهِ[. أخرجه مالك.وقال: وذلِكَ أقَامَ حَتَّى أتَى الحَجُّ ثُمَّ حَجَّ.وله في أخرى قال: وَاللّهِ ‘نْ أعْتَمِرَ قَبْلَ الحَجِّ وَأهْدِىَ أحَبُّ إلَىَّ مِنْ أنْ أعْتَمِرَ بَعْدَ الحجِّ في ذِى الحِجَّةِ .

9. (1297)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) demiştir ki: "Kim hacc aylarında umre yapar, sonra Mekke'de hacc zamanı gelinceye kadar ikâmet ederse bu kimse, hacc da yaparsa mütemettidir. Bu durumda kolayına gelen bir kurban kesmesi vacib olur. Eğer kurban bulamazsa, üç günü hacc sırasında, yedi günü

de döndüğü zaman olmak üzere (on gün) oruç tutar."
İmam Mâlik der ki: "Bu hüküm, o kimsenin hacc zamanına kadar orada ikamet etmesi ve aynı sene içinde hacc yapması halinde câridir." [Muvatta, Hacc 62, (1, 344).]
Muvatta'nın bir diğer rivayetinde der ki: "Allah'a yemin olsun, haccdan önce umre yapıp (bu sebeple) kurban kesmem, haccdan sonra Zilhicce ayında umre yapmamdan daha sevimlidir."[261]

AÇIKLAMA:

Muvatta'nın bir başka rivayetinde kaydedilen son cümle de Abdullah İbnu Ömer'e aittir. Bu cümle, kurbanın, temettu sebebiyle kesildiğini ifade eder. Haccdan sonraki umre için kurban kesilmez. Şu halde İbnu Ömer'e göre kurbanı vâcib kılan durum, aynı senenin hacc ayları içerisinde umre yapıp temettuda bulunmak, sonra da hacc yapmaktır.[262]

-10- وعن عبدالرحمن بن حرملة ا٬سلمى.]أنَّ رَجُ سَألَ سَعِيدَ بْنَ المُسَيبِ قال: أعْتَمِرُ قَبْلَ أنْ أحُجّ؟ قال: نَعَمْ: قَدِ اعْتَمَرَ رسولُ اللّهِ # قَبْلَ أنْ يَحُجّ[.

10. (1298)- Abdurrahmân İbnu Harmele el-Eslemî anlatıyor: "Bir adam gelip Said İbnu'l-Müseyyib'e: "Haccdan önce umre yapayım mı?" diye sormuştu. Şöyle cevap verdi:
"Evet, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) haccetmezden önce umre yaptı." [Muvatta, Hacc 57, (1, 343).][263]

-11- وعنِ ابن المسيب]أنَّ عُمَرَ بْنَ أبِى سَلَمَةَ: اسْتَأذَنَ عُمَرَ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ أنْ يعْتَمِرَ في شَوَّالٍ فأذِنَ لَهُ فَاعْتَمَرَ ثُمَّ قَفَلَ إلى أهْلِهِ وَلَمْ يَحُجّ[.

11. (1299)- İbnu'l-Müseyyeb anlatıyor: "Ömer İbnu Ebî Seleme, Hz. Ömer

(radıyallahu anh)'den, Şevvâl ayında umre yapmak için izin istedi. O da izin verdi. İbnu Ebî Seleme umre yapıp ailesine döndü, haccetmedi." [Muvatta, Hacc 58, (1, 343).][264]

-12- وعن عائشة رَضِىَ اللّهُ عَنْها قالت:]الصِّيَامُ لِمَنْ تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَةِ إلي الحَجِّ لِمَنْ لمْ يَجِدْ هَدْياً مَا بَيْنَ أنْ يُهِلَّ بِالحَجِّ إلى يَوْمِ عَرَفَةَ فإنْ لَمْ يَصُمْ صَامَ أيَّامِ مِنىً. وَكانَ ابْنُ عُمَرَ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما يَقُولُ ذلِكَ[. أخرج هذه ا'حاديث الثثة مالك .

12. (1300)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) şöyle demiştir: "Oruç, umre yapıp hacca kadar temettuda bulunup da hacc için ihrama girmesinden arefe gününe kadar kurban bulamayan kimse içindir. Eğer orucu tutmazsa, Minâ günlerinde tutar" İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) de böyle hükmediyordu. [Muvatta, Hacc 255, (1, 426).][265]

AÇIKLAMA:

Bu rivayet, hacc için ihrama girmedikçe, temettu sebebiyle kurbanın vacib olmayacağını ifade ediyor. İhramla vacib olan kurban, arefe gününe kadar te'min edilemezse oruç tutması câiz olur. Daha önce tutmadı ise yevm-i nahr denen kurbanın birinci gününü takip eden üç günde -ki eyyam-ı Mina da denir- orucun ilk üçü tutulacak, geri kalan yedisi de memlekete dönünce tutulacaktır.
Rivayetten anlaşılan şu ki, muhtemelen, Hz. Aişe yevm-i nahrden, yani Zilhicce'nin 10. gününden önce tutulacak orucun borçtan kurtulmada daha üstün olduğu ve böyle emredilmiş bulunduğu kanaatinde idi. Bir başka ifade ile, Hz. Aişe bu vacib orucun eda vaktinin yevm-i nahr'den önce olduğu, Mina günlerinin ise edâ değil kaza günleri olduğu, dolayısıyla, yevm-i nahrdan önce tutulacak oruçlar her dileyene mübah, Mina'da tutulacak oruçlar ise, zarurete mebni olarak sadece daha önce borcunu ödemeyen kimselere mübah olup, bu durumda olmayanlara memnu olduğu kanaatinde idi. Yine ona göre, Mina günlerinde üç gün oruç tutmanın cevazı, oruç vacib olanlarla ilgil olarak Kur'ân'da yer eden: "...(kurban) bulamazsa hacc günlerinde üç gün oruç tutmak" emrine ittiba etmiş olmak içindir.

Şafiîlerden bazıları, bu telakkiye uyarak, sonradan tutulan orucun kaza olduğuna hükmetmiştir. Mezheb görüşü, önceden tutmanın efdal olduğunu te'yid etmekle beraber, sonradan tutulan da kaza değil eda olduğudur (Zürkânî'den).[266]

-13- وعن جابر رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]أهلَّ رسول اللّه # وَأصْحَابُهُ بالحَجِّ وَلَيْسَ مَعَ أحَدٍ مِنْهُمْ هَدْىٌ سِوَى النَّبىِّ # وَطَلْحَةَ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ. وَقَدِمَ عَلىٌّ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ مِنَ الْيَمَن وَمَعَهُ هَدْىٌ. فقَالَ: أهْلَلْتَ بِمَا أهَلَّ بِهِ النَّبىُّ #؛ فَأمَرَ النَّبىُّ # أصْحَابَهُ أنْ يَجعَلُوهَا عُمْرَةً وَيَطُوفُوا وَيُقَصِّرُوا وَيُحِلُّو إَّ مَنْ كَانَ مَعَهُ هَدْىٌ. فقَالُوا: أنَنْطَلِقُ إلى مِنىً، وَذَكَرُ أحَدِنَا يَقْطرُ؟ فَبلَغَ النَّبىَّ # فقَالَ: لَوِ اسْتَقْبَلْتُ مِنْ أمْرِى مَا اسْتَدْبَرْتُ مَا أهْدَيْتُ. وَلَوْ أنَّ مَعِى الهَدْىَ ‘حْلَلْتُ، وَحَاضَتْ عَائِشَةُ رَضِىَ اللّهُ عَنْها. فَنَسَكَتْ المَنَاسِكَ كُلَّها غَيْرَ أنْ لَمْ تَطفْ بِالْبَيْتِ. فَلَمَّا طَهُرَتْ طَافَتْ. وَقَالَتْ يَارسولَ اللّهِ: تَنْطَلِقُونَ بِحَجَّةٍ وَعُمْرَةٍ وَأنْطَلِقُ بِحَجَّةٍ؟ فَأمَرَ عَبْدَالرَّحْمنِ بْنَ أبى بَكْرٍ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما أنْ يَخْرُجَ مَعَهَا إلى التَّنْعِيمَ فاْعَتَمَرَتْ بَعْدَ الحَجِّ[. أخرجه الخمسة إ الترمذى، وهذا لفظ الشيخين .

13. (1301)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "(Veda haccında), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ve ashabı (radıyallahu anhüm), hacc için ihrama girdikleri vakit, Resûlullah ile Talha hariç, hiç kimsenin kurbanlığı yoktu. O sırada Hz. Ali, beraberinde bir kurbanlık olduğu halde Yemen'den geldi. Ve derhal: "Ben de Resûlullah'ın niyet ettiği şeye niyet ederek ihram giydim" deyip katıldı.Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ashabına bu hacclarını umreye çevirmelerini, tavaf yapmalarını, (sa'y yapmalarını), beraberinde kurbanlığı olanlar hariç saçlarını kısa keserek ihramdan çıkmalarını emretti.Bir kısmı itiraz ederek: "Yani henüz cenabetken Mina'ya mı gideceğiz?" dediler. Bu söz Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e ulaşmıştı: "Geride bıraktığım işlerimi tekrar bulsaydım kurban getirmezdim. Eğer, beraberimde kurbanlığım

olmasaydı, ben de ihramdan çıkardım" dedi.[267] Bu sırada Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) hayız oldu. Beytullah'ı tavaf hâriç, haccın bütün menâsikini yerine getirdi. Temizlenince de tavafı yaptı. Dedi ki:"Ey Allah'ın Resûlü! Sizler hem umre hem de hacc yapmış olarak burdan ayrılacaksınız, ben ise sadece haccla ayrılacağım!"Bunun üzerine Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) oğlan kardeşi Abdurrahman İbnu Ebî Bekr (radıyallahu anhümâ)'e, Hz. Aişe'yi (Harem bölgesinin dışında yer alan) Ten'im'e götürmesini emretti. (Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) orada ihram giyerek) haccdan sonra umre yaptı." (45)

-14- وفي أخرى للبخاري:]قال لهم: أَحِلُّوا مِنْ أَحْرَامِكُمْ وَاجْعَلُوا الَّتِي قَدِمْتُمْ بِهَا مُتْعَةً. فقَالُوا: كَيْفَ نَجْعَلُهَا مُتْعَةً وَقَدْ سَمَّيْنَا الحَجَّ؟ فقَالَ: افْعَلُوا مَا أَقُولُ لَكُمْ فَلَوْ أَنِّى سُقْتُ الهَدْىَ لَفَعَلْتُ مِثْلَ الَّذِى أَمَرْتُكُمْ وَلكِنْ يَحِلُّ مِنِّى حَرَامٌ حَتَّى يَبْلُغَ الهَدْىُ مَحِلَّه فَفَعَلُوا[.

14. (1302)- Buharî'nin bir diğer rivayetinde şöyle gelmiştir:"
(Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Mekke'ye gelince ashabına: "İhramınızdan çıkın. Önceki niyetinizi müt'aya çevirin!" dedi. Ashab:
"Biz önce "hac" diye ismen belirterek niyet etmişken, şimdi nasıl müt'aya çevirebiliriz?" diye itiraz ettiler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Ben size ne söylüyorsam onu yapın. Eğer kurbanlık getirmemiş olsaydım, size emretmiş bulunduğumu ben de yapardım. Ancak, kurbanım (Mina'daki kesim) mahalline ulaşmadan ihramlıya haram olan şeylerden hiçbirisi bana helâl olmaz!" dedi. Bunun üzerine Ashab-ı Kiram Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın emrini yerine getirip ihramdan çıktılar."[268]

-15- وفي أخرى:]قَدِمْنَا مَكَّةَ ٍرْبَعٍ خَلوْنَ مِنْ ذِى الحِجَّةِ[.

15. (1303)- Yine Buharî'nin bir başka rivayetinde şu ziyade yer alır: "Biz Mekke'ye Zilhicce ayının 4'ünde gelmiştik."[269]

-16- وفي رواية:]أمِرْنَا أنْ نُحِلَ وَنَجْعَلَهَا عُمْرَةً فَكَبُرَ ذلِكَ عَلَيْنَا وَضَاقَتْ بِهِ صُدُورُنَا فَبَلَغَ ذلِكَ النَّبىَّ #: فَمَا نَدْرِى شئٌ بَلَغَهُ مِنَ السَّمَاءِ أمْ شئٌ مِنْ قِبَلِ النَّاسِ؟ فقَالَ يَا أيُّهَا النَّاسُ أحِلُّوا، فَلَوْ الهَدْىُ الَّذِى مَعِى فَعَلْتُ كَمَا فَعَلْتُمْ فَأحْلَلْنَا حَتَّى وَطِئْنَا النِّسَاءَ وَفَعَلْنَا مَا يَفْعَلُ الحَلُ، حَتَّى إذَا كانَ يَوْمُ التَّرْوِيَةِ وَجَعَلْنَا مَكَّةَ بِظَهْرٍ أهْلَلْنَا بِالحَجِّ[.

16. (1304)- Müslim'in bir rivayetinde şu ibâreye de yer verilmiştir: "Bize ihramdan çıkmamız, hacc için yaptığımız niyyetin umreye çevrilmesi emredilmişti. Bu, bize çok imkânsız bir emir geldi ve hepimizin canını sıktı. Memnuniyetsizliğimiz Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a ulaştırıldı. Ona semâvî bir şey (haber) mi ulaştı, insanlardan mı bir şey ulaştı bilemiyoruz, her ne ise, bize şu hitabda bulundu:
"Ey nâs, ihramdan çıkın. Eğer beraberimde kurbanlığım olmasaydı, ben de sizin gibi yapardım!"
(Resûlullah'ın bu kesin emri üzerine) ihramdan çıktık. Hatta hanımlarımızla münasebet-i cinsiyede bile bulunduk. İhrama girmemiş olan bir kimsenin yaptığı her şeyi yaptık. Bu hal terviye gününe (Zilhicce'nin 8. günü) kadar devam etti. O gün gelip, Mekke'yi arkada bıraktığımız vakit, hacca niyet ederek ihrâma girdik."[270]

-17- وفي أخرى لمسلم:]أقْبَلْنَا مُهلِّينَ مَعَ النَّبىِّ # بِحَجٍّ مفْرَدٍ وَأهَلَّتْ
عَائِشَةُ رَضِىَ اللّهُ عَنْها بِعُمْرَةٍ حَتَّى إذَا كُنَّا بِسَرِفَ عَرَكَتْ حَتَّى إذَا قَدِمْنَا طُفْنَا بِالْكَعْبَةِ وَبِالصَّفَا وَالْمَرْوَةِ، وَأُمِرْنَا أنْ يُحِلَّ مِنَّا مَنْ لَمْ يُحِلَّ مِنَّا مَنْ لَمْ يَكُنْ مَعَهُ هَدْىٌ. قُلْنَا حِلٌّ مَاذَا ؟ قَالَ: الحِلُّ كُلُّهُ. فَوَاقَعْنَا النِّسَاءَ وَتَطَيّبْنَا بالطِّيبِ وَلَبِسْنَا الثِّيَابَ وَلَيْسَ بَيْنَنَا وَبَيْنَ عَرَفَةَ إلَّ أرْبَعُ لَيَالٍ. ثُمَّ أهْلَلْنَا يَوْمَ التَّرْوِيَةِ، ثُمَّ دَخَلَ النَّبىُّ # عَلى

عَائِشَة رَضِىَ اللهُ عَنْها. وهِىَ تَبْكِى. فقَالَ: مَا شَأنُكِ؟ قَالَتْ: حضْتُ، وَقَدْ حَلَّ النَّاسُ وَلَمْ أحِلَّ وَلَمْ أطُفْ، وَالنُّاس يَذْهَبُونَ اŒنَ إلى الحَجِّ. فقَالَ: إنَّ هذَا شئٌ كَتَبَهُ اللّهُ عَلى بَنَاتِ آدَمَ فاغْتِسلِى ثُمَّ أهلِّى بِالحَجِّ ففَعَلَتْ وَوَقَفَتِ المَواقِفَ كُلَّهَا حَتَّى إذَا طَهُرَتْ طَافتْ. فقَالَ: قَدْ حَلَلْتِ مِنْ حَجِّك وَعُمْرَتِكِ جمِيعَها. فقَالَتْ: إنِّى أجِدُ في نَفْسِى أنّى لَمْ أطُفْ بِالْبَيْتِ حِينَ حَجَجْتُ. قالَ: فاذْهَبْ بِهَا يَا عَبْدَ الرَّحْمنِ فأعْمِرْهَا مِنَ التَّنْعِيمِ، وذلِكَ لَيْلَةَ الحَصْبَةِ، وَكانَ # رَجٌ سَهٌ إذَا هَوِيَتْ شَيئاً تَابَعَها عَلَيْهِ] .

17. (1305)- Müslim'in diğer bir rivayetinde şöyle denir: "Biz, hacc-ı ifrad için ihram giyip Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la birlikte ilerledik. Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) de umre için ihrama girdi. Seref'e gelince Hz. Aişe hayız oldu. (Mekke'ye) gelince Kâbe'yi, Safâ ve Merve'yi tavaf ettik. Sonra, beraberinde kurbanlık olmayanların ihramdan çıkmaları emredildi.

"Neleri nefsimize helâl edeceğiz?" diye sorduk. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"(İhramlıya yasak olan) her şeyi!" dedi. Bunun üzerine kadınlarımızla da yattık, kokular süründük, elbiselerimizi giydik. (Bunların hepsini yaparken) bizimle arefe (yani hacc ihramı giyme) günü arasında sadece ve sadece dört gece vardı.

Sonra terviye günü (Zilhicce'nin 8'i) tekrar ihrama girdik. Bir ara Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'nin yanına girmişti, onu ağlıyor buldu.

"Neyin var?" diye sordu.

"Hayız oldum, herkes ihramdan çıktı, ben çıkamadım, tavafımı da yapamadım. Herkes artık (umresini tamamladı), hacc için (Arafat'a) çıkıyor!" diyerek yakındı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Bu hal, Cenab-ı Hakk tarafından Âdem (aleyhisselam)'in kızlarına yazılmış bir kaderdir, (sana mahsus bir kusur değil). Sen de, (ihrama giren herkesin yaptığı gibi) yıkan ve hacc için ihrama gir"[271] dedi. O da öyle yaptı. (Mina, Arafat ve Müzdelife'deki) vakfelerin hepsine katıldı. Hayızdan temizlenince de (ifâza) tavafını yaptı. (Bunlar bittikten sonra Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hz.

Aişe (radıyallahu anhâ)'ye:
"Artık hem haccını hem de umreni yapmış, her ikisinin de ihramından çıkmış oldun!" dedi. Hz. Aişe (radıyallahu anhâ):
"Ancak benim içimden Beytullah'ı tavaf etmeden hacc yaptığım hissi geçiyor" dedi. Bunun üzerine (oğlan kardeşine seslenerek):
"Ey Abdurrahman (kızkardeşin) Aişe'yi Ten'îm'e götür, orada umre için ihrama girsin!" dedi. Bu vak'a Hasbe gecesi cereyan etmişti.[272] Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) mülâyim bir insandı. Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) birşey arzu etti mi onun arkasını takip eder (yerine getirirdi)."[273]

-18- وفي رواية له:]وَأمِرْنَا أنْ نَشْتَرِكَ في ا‘‘بِلِ وَالْبَقَرِ كُلُّ سَبْعَةٍ مِنَّا في بدَنَةٍ[

18. (1306)- Müslim'in bir diğer rivayetinde şöyle denir: "... Deve ve sığırda ortak olmamız emredildi. Bizden her yedi kişi bir deveye iştirak edecekti."[274]

-19- وفي رواية له:]لَمْ يَطُفِ النَّبِيُّ # وَ الصَّحَابَةُ بَيْنَ الصَّفَا وَالْمَرْوَةِ إ‘َّ طَوَافاً وَاحِداً طَوافَهُ ا‘وَّلَ[.

19. (1307)- Yine Müslim'in bir başka rivayetinde: "Ne Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), ne de Ashab (radıyallahu anhüm), hiç kimse, Safâ ile Merve arasında ilk tavafın dışında başka bir tavaf yapmadı" denmiştir.[275]

-20- وعن أبى داود والنسائى.]فقَالَ سُرَاقَةُ بنُ مَالِكٍ: يَا رسول اللّهِ أرَأيْتَ مُتْعَتُنَا هذِهِ لِعَامِنَا أمْ ل‘بَدِ؟ فقَالَ: بَلْ هِىَ ل‘بَدِ[.

20. (1308)- Ebu Dâvud ve Nesâî'de şu ziyade gelmiştir: "Sürâka İbnu Mâlik (radıyallahu anh):
"Ey Allah'ın Resûlü, bu sene (hacc sırasında) yaptığımız temettu bu yıla mı has, bundan sonra her haccda ebediyen yapılacak mı?" diye sormuştu. Resûlullah

(aleyhissalâtu vesselâm):

"Elbette, ebediyen yapılacaktır!" cevabını verdi"[276]. [Buharî, Hacc 81, 32, 34, 35, Umre 6, 15, Meğâzî 61, Temennî, 3, 27; Müslim, Hacc 1213-1216 arasındaki rivayetler); Ebu Dâvud, Menâsik 23, (1785-1789 arasındaki rivayetler); Nesâî, Hacc 77, (5, 178-179).][277]

NOT: Bu kaynaklar 1301-1308 numaralar arasında kaydettiğimiz 8 adet rivayete aittir.[278]

AÇIKLAMA:

1- Bir kısmı uzunca bir hadisten sadece bir parça olarak kaydedilen yukardaki rivayetlerin hepsi, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Veda haccı ile ilgilidir. Veda haccı 10. hicrî senede, yâni Resûlullah'ın hayatının son senesinde vuku bulmuştur. Bu hacc, Hz. Peygamber'in yaptığı ilk ve son hacctır.

2- Rivayetlerdeki farklılıklar, ulemâyı bazı farklı yorumlara sevketmiştir. Her şeyden önce haccın farz kılındığı zaman ihtilâflıdır. Hicretten sonra farz kılındığında ittifak edilse de, hangi yılda farz kılındığı ihtilâflıdır. 2. yıl diyen olduğu gibi, 10. yıl diyen de olmuştur. Aradaki diğer yılları söyleyenler de olmuştur. Hicretten önce farz oldu diyen rivayet şazzdır.

3- Veda haccı, büyük bir kalabalığın iştirakiyle yapılmış haşmetli bir tezâhürattır. Resûlullah Veda haccında, İslâm'ın mühim bir rüknünün icra âdâbını ta'lim buyurmuştur. Hacc ibadeti, cahiliye devrinde de icra edilmekte bulunan bir ibadet olması sebebiyle, bunun İslâmî şeklinin öğretilmesi yönüyle Veda haccının ayrı bir ehemmiyeti vardı. Belki de bu sebepten olacak, mezkur hacc pekçok sahabi tarafından birçok teferruatıyla rivayet edilmiştir.

Yukarıdaki rivayetleri şöyle özetleyebiliriz:

1) Veda haccı için, Zülhuleyfe'de herkes hacc için niyet ederek ihrama girer.

2) Zilhicce'nin 4'ünde Mekke'ye gelirler.

3) Mekke'ye gelince Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) beraberinde kurbanlık getirmemiş olanlara da bu haccı umreye çevirmelerini yani Beytullah'ı tavaf edip Safâ-Merve arasında da sa'yde bulununca traş olup ihramdan çıkmayı emreder.

4) Ancak, hacc için ihrama girmiş olan Ashâb bu emir karşısında şoke olurlar ve emri icrâya yanaşmak istemezler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Kurbanlık getirmemiş olsaydım, ben de ihramdan çıkardım, fakat, kurban

kesilecek mahalle (Mina'ya) ulaşmadan ihramdan çıkmam helâl olmaz" der. Zîra âyet-i kerimenin hükmü öyledir. (Bakara 196). Resûlullah'ın ısrarı karşısında Ashab, ihramdan çıkar. İhramlıya haram olan mübah işler yaparlar: Normal elbise giymek, koku sürünmek, hanımlarıyla cinsî münasebet vs. gibi.
İşte haccta temettu veya mut'a denen şey budur: İhram yasaklarının dışına çıkmak. Öyle ise hacc-ı temettu, umre yaptıktan sonra ihramdan çıkarak bir müddet normal hayat yaşayıp hacc için yeniden ihrama girmek ve hacc yapmaktır.
5) Ashab'ın buna itirazı, rivayetlerden anlaşıldığı üzere üç sebepten ileri geliyordu:
a) Bidayette hacc için ihrama girmişlerdi, umreye niyet değiştirmek olur muydu?
b) Müteakip rivayette görüleceği üzere, cahiliye devrinde hacc aylarında umre yapmayı günah addediyorlardı.
c) Mekke'ye Zilhicce'nin 4'ünde gelmişlerdi. 8'inde tekrar hacc için ihrama gireceklerdi. 3-4 gün gibi kısa bir müddet için ihramdan çıkmaya, dinî havalarını terketmeye değer miydi; bu, henüz cenâbetken Mina'ya gitmek gibi bir mânaya gelmez miydi?
Bu sebeplerle Ashab ihramdan çıkmak istememişti.
6- Hacc için yapılan niyeti herkesin, her zaman umreye tahvil etmesi câiz midir? meselesinde ulemâ büyük çoğunluğuyla "hayır!" demiştir. Bu tatbikat sadece Ashab'a mahsus kalmış, sonraki Müslümanlar hakkında neshedilmiş olduğu kabul edilmiştir.
7- Rivayette Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) umre tavafını yapmadan hayız olduğunu belirtir. Bu vesileyle Resûlullah, kadınları ilgilendiren mühim bir meselenin hükmünü teşri ediyor: Hayızlı kadın tavaf hariç, haccın bütün menâsikini eda eder. Temizlikten sonra da tavaf ve dilerse umre yaparak haccını eksiksiz ikmâl eder. Hz. Aişe, umre de yapabilmek için kardeşiyle Ten'im'e gidip yeniden ihram giyer.
Veda haccı ile alâkalı teferruat bunlardan ibâret değildir. Ancak sadedinde olduğumuz sekiz kadar hadisin temas ettikleri başlıca meseleler bunlardır.[279]

-21- وللخمسة إ الترمذى عن ابن عباس رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما قال:]كَانُوا يَرَوْنَ الْعُمْرَةَ في أَشْهُرِ الحَجِّ مِنْ أَفْجَرِ الْفُجُورِ في ا٬رضِ، وَكَانُوا يُسَمُّونَ المُحرَّمُ صَفرَ، وَيَقُولُونَ: إذَا بَرَأ الدَّبَرُ

وَعَفَا ا'ثَرُ وَانْسَلَخُ صَفَرُ حَلَتِ الْعُمْرَةُ لِمَنِ اعْتَمَرَ، قال: فَقَدِمَ رسولُ اللّهِ # وَأصْحَابُهُ صَبِيحَةَ رَابِعَةٍ مُهِلِّينَ بِالْحَجِّ. فَأمَرَهُمُ النَّبِىُّ # أنْ يَجْعَلُوهَا عُمْرَةً فَتَعَاظَمَ ذلِكَ عِنْدَهُمْ. فقَالُوا يَا رسولَ اللّهِ: أىُّ الحِلِّ؟ قال: الحِلُّ كُلُّهُ[.وعند النسائى: عَفَا الْوَبَرُ بَدَلَ ا'ثَرِ.وزاد بَعْدَ قَولِهِ: وَانْسَلَخَ صَفَرُ، أوْ قالَ: وَدَخَلَ صَفَرُ.

21. (1309)- Buharî, Müslim, Ebu Dâvud ve Nesâî'de kaydedilen bir rivayette İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) demiştir ki: "(Cahiliye Arapları) hacc aylarındaki umreyi yeryüzünde işlenebilen günahların en büyüğü biliyorlardı. Keza Muharrem ayını da Safer diye isimlenirip: "Bere iyileşip eser kalmadığı ve Safer ayı çıktığı vakit umre yapmak isteyene umre helâl olur" diyorlardı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ve Ashab-ı Güzîn (radıyallahu anhüm)'i, hacc için ihrama girmiş olarak 4 Zilhicce sabahı (Mekke'ye) geldiler. (Gelir gelmez) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), hacc niyetlerini umreye tahvil etmelerini emretti. Bu, Ashab nezdinde büyük bir hâdise oldu.
"- Ey Allah'ın Resûlü, neleri helal addedeceğiz?" diye sordular.
"Bütün (ihram haramları) helâl olacak!" diye cevap verdi.
"Nesâî'deki rivayette: Eser yerine veber (yün) denmiştir. Mâna: "Yün çoğalınca" olur.
Keza "Safer ayı çıkınca" tâbirinden sonra: "Veya şöyle dedi: Safer ayı girince" tâbiri ilâve edilmiştir. [Buharî, Hacc 34, Menâkıbu'l-Ensâr 26; Müslim 198, (1240, 1241); Ebu Dâvud, Hacc 80, (1987), Menâsik 23, (1792); Nesâî, Hacc 77, 108, (5, 180, 181, 201, 202.)[280]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayet, eski bir cahiliye inancını aydınlatmaktadır: Hacc aylarında umre yasağı. Böylece, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hacc için giyilen ihramının umreye çevrilmesi hususundaki kesin ve ısrarlı emrinin gerçek sebebini daha iyi anlıyoruz: Haccla ilgili bir cahiliye geleneğini yıkmak. Hattâ, Hz. Aişe'nin umre yapması için Resûlullah (a.s.)'ın gösterdiği husûsî alâkayı, İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ), İbnu Hibbân'ın kaydettiği bir rivayette bu maksadla yorumlar:

وَاللهِ مَا اَعْمَرَ رَسُولَ اللهِ # عَائِشَةَ فِى ذِى الْحِجَّةِ اِ لِيَقْطَعَ بِذَلِكَ اَمْرِ اَهْلِ الشِّرْكِ فَإنَّ هَذَا الْحَىَّ مِنْ قُرَيْشٍ وَمَنْ دَانَ دِينَهُمْ كَانُوا يَقُولُونَ فَذَكَرَ نحوه

"Kasem olsun, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'ye Zilhicce ayında, sırf bir cahiliye âdetini kırmak için umre yaptırttı. Zîra şu Kureyş cemaati ve onun yolundan gidenler "yeryüzündeki günahların en büyüğü hacc aylarında umre yapmaktır" diyorlardı.

2- Muharrem ayının Safer olarak isimlendirilmesi tâbiriyle, İbnu Abbâs, cahiliye devrinde, hacc aylarını panayır aylarıyla çakıştırmak için başvurdukları nesî hâdisesine temas etmektedir. Muharrem ayını Safer diye isimleyerek, Muharrem'i haram ayı olmaktan çıkarıyorlar, haram ayındaki yasakları işliyorlardı. Böylece, Muharrem'in haramlığını Safer ayına tehir ediyorlardı. Maksadları ard arda gelen üç haram ayı ikiye indirmek, üçüncüyü bir ay geriye bırakmaktı. Çünkü üç ay üst üste mukatele, yağma, öldürme gibi alışkanlıklardan uzak kalmak onlara zor geliyordu. Cenâb-ı Hakk, Kur'ân-ı Kerim'de onların bu nesî tatbikatlarını "küfürde artış" olarak değerlendirmiştir;

"Haram ayları geciktirmek (nesî), ancak küfürde bir artış (sebebi)dir. Onunla kâfirler şaşırtılır. Onlar bunu bir yıl helâl, bir yıl haram sayarlar ki, Allah'ın haram kıldığına sayıca uysunlar da (varsın) Allah'ın haram ettiğini helâl kılmış olsunlar! Bu suretle de onların amellerinin kötülüğü kendilerine süslenip güzel gösterildi. Allah o kâfirler gürûhunu hidayete erdirmez" (Tevbe 37).

Nâdanların zaman zaman Ramazan ayını senenin en uygun ayına almak şeklinde gündeme getirdikleri mesele Kur'ân-ı Kerim'in küfürde bir artış olarak tavsif buyurduğu nesî'den başka bir şey değildir. Dinî takvimin değiştirilmesini hiçbir mü'min taleb edemez.

3- Cahiliye devrinin sözlerinden olan "berenin iyileşmesi"nden maksat, develerin sırtında sefer ve yolculuk meşakkatiyle hasıl olan yaraların iyileşmesidir. Hacc seferinden döndükten sonra iyileşirlerdi.

Eserin kalmamasına gelince: Eser iz demektir. Yani: "Deve vs. binek izlerinin kaybolması" kastedilmektedir. Yani hacc için yapılan seferde deve ve diğer binek hayvanlarının ve hatta yayaların yollarda hasıl ettiği izlerin kaybolması ifâde edilmektedir.

Ebu Dâvud'un rivayetinde عفا الوبر tâbiri yer alır. Yani yünlerin çıkması, artması, bitip büyümesi gibi mânalar ifade eder. Yani hacc seferi sebebiyle aşınıp dökülmüş olan deve yünleri yeniden çıksın, artsın temennisi mevzubahistir.

Umreyi -Safer ayı haram aylardan olmadığı ve Muharrem'i de o hale getirdikleri halde- Safer'in çıkmasına tâlîk etmiş olmalarının sebebi şudur: Onlar Muharrem'i Safer yapınca, bu aylarda umumiyetle memleketlerinde kalmazlardı. Develerin yarası da ancak Safer'in çıkmasıyla iyi leşirdi. Onu tebeiyyet yoluyla hacc aylarına ilhak ettiler ve aslında Safer olan Muharrem'i de umre aylarının başlangıcı yaptılar. Umre böylece, onlar nezdinde hacc aylarının dışında kaldı.
Aya, Safer denmesi şundan ileri gelir: Safer, lügat olarak boş demektir. Dilimizdeki Safer kelimesi de buradan gelir. Araplar bu ayda birbirlerine yağmada bulunurlar ve evlerini eşyadan hâli ve boş (safer) bırakırlardı. Bu sebeple yağma ayına Safer denmiştir.[281]

ومعنى »بَرَأ الدُّبُرَ« أى اندمل العَقْر الذى يكون في ظهر البعير وشفى.ومعنى »عفَا ا'ثَرُ« أى اندَرَس لعدم الذهاب والمجئ في الطَّرق.
-22- وعن مسلم والترمذى:]قال #: دخَلَتِ الْعُمْرَةُ في الحَجِّ إلى يَوْمِ الْقِيَامَةِ: أىْ دَخَلَ عَمَلُهَا في عَملِ الحَجِّ لِلْقَارِنِ[.

22. (1310)- Müslim ve Tirmizî'de şöyle gelmiştir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdu ki: "Umre, kıyamete kadar hacca dahil oldu: Yani, umre ameli, hacc-ı kıran yapmak isteyenin hacc ameline dahil oldu." [Müslim, Hacc 203, (1241); Tirmizî, Hacc 89, (932).][282]

AÇIKLAMA:

Önceki hadiste cahiliye devrinin umre anlayışını belirttik: Hacc aylarında umre yapmak büyük günah. Resûlullah, bu kanaati yıkmak gayesiyle açık bir ifade ile, kıyamete kadar umrenin hac aylarında da yapılabileceğini ifâde buyurmuştur. Hacc için ise, sâdece hacc aylarında (eşhürü'lhürum) ihrama girilebilir. Şu halde hadis:
a) Hacc-ı kıran yoluyla umre ile haccın birleşebileceğini,
b) Hacc aylarında umre yapılabileceğini tebliğ etmektedir. Şârihler, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hayatında hacc aylarında dört kere umre yaptığını,

bunlardan üçünün Zilkade ayında birinin de Veda haccı sırasında cereyan ettiğini belirtirler.[283]

-23- وعن عائشة رَضِىَ اللّهُ عَنْها قالت:]خَرَجْنَا مَعَ رسولِ اللّه # في أَشْهُرِ الحَجِّ وَحُرُم الحَجِّ وَلَيالِى الحَجِّ فَنَزَلْنَا بِسَرِفَ. فقَالَ: مَنْ لَمْ يَكُنْ مَعَهُ هَدْىٌ فَأحَبَّ أنْ يَجْعَلَهَا عُمْرَةً فَلْيَفْعَلْ؛ ومَنْ كانَ مَعَهُ الهَدْىُ فَ. قالَتْ: فَاŒخِذُ بِهَا وَالتَّارِكُ لَهَا مِنْ أَصْحَابِهِ. فأمَّا رسولُ اللّهِ # وَرِجَالٌ مِنْ أَصْحَابِهِ فكانُوا أهْلَ قُوَّةٍ وَكَانَ مَعَهُمْ الهَدْىُ فلَمْ يَقْدِرُوا عَلى الْعُمْرَةِ. قَالتْ: فَدَخَلَ عَلَيَّ رسولُ اللّه # وَأنَا أبْكِى. فقَالَ: مَا يُبْكِيكِ يَا هَنَتَاهُ؟ فقُلْتُ: سَمِعْتُ قَولَكَ ‘صْحَابِكَ فَمُنِعتُ الْعُمْرةَ. فقَالَ وَمَا شأنُكِ؟ قُلْتُ أصَلِّى. قال: َ يَضُرُّكِ، إنَّمَا أنتِ امْرَأةٌ مِنْ بَنَاتِ آدَمَ كَتَبَ اللّهُ عَلَيْكِ مَا كَتَبَ عَلَيْهِنَّ فَكُونِى في حَجِّكِ فَعَسى اللّهُ تَعَالى أنْ يَرْزُقَكِيهَا[. أخرجه الستة إ الترمذى .

23. (1311)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Biz hacc aylarında, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la birlikte, hacc için ihrama girmiş olarak[284], hacc gecelerinde yola çlıkıp Seref nâm yere indik. Orada Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Kimin beraberinde kurbanlığı yoksa, haccını umre yapmak isteyen umreye çevirsin. Beraberinde kurbanlığı olan bunu yapmasın" dedi. Hz. Aişe sözünde devamla der ki: "Ashab'tan bazısı umreye niyet etti, bazısı da terketti. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile, gücü yerinde olan bazısının yanında kurbanlığı vardı.
(Bir ara) Resûlullah yanıma gelince beni ağlar buldu.
"Niye ağlıyorsun?" diye sordu.
"Ben ashabına söylediklerini işittim ve umre yapmaktan engel olundum!" dedim.
Bunun üzerine:
"Neyin var?" diye tekrar sordu.
"Namaz kılamıyorum (hayız oldum)" dedim.

"Bu sana zarar vermez. Sen Hz. Âdem (aleyhisselam)'in kızlarından bir kadınsın. Allah öbürlerine yazdığı kaderi sana da takdir etti, bu bir kusur sayılmaz. Sen haccına devam et. Cenab-ı Hakk inşaallah, umreyi de sana nasib edecek" dedi. (Kaynaklar 1315 numaralı hadisin sonunda toptan verilmiştir.)[285]

-24- وفي أخرى]فَلَمْ أَزَلْ حَائِضاً حَتَّى كَانَ يَوْمُ عَرَفَةَ ـ وَلَمْ أُهْلِلْ إِلَّا بِعُمْرَةٍ ـ طَهُرْتُ؛ فَأَمَرَنِى أَنْ أَنْقُضَ رَأسِى وَأَمْتَشِطَ، وَأُهِلَّ بِالْحَجِّ وَأَتْرُكَ الْعُمْرَةَ، فَفَعَلْتُ حَتَّى قَضَيْتُ حَجِّى[.

24. (1312)- Bir diğer rivayette Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) şöyle der: "Hayız halim Arefe gününe kadar devam etti, o gün temizlendim. Ben de sadece umreye niyet etmiştim. Resûlullah saçımı çözüp taramamı, umreyi bırakıp, hacc niyetiyle ihrama girmemi emretti. Emrini yerine getirdim ve haccımı eda ettim." [286]

-25- وفي رواية قالتْ:]فَخَرَجْنَا مَعَهُ حَتَّى قَدِمْنَا مِنَى يَوْمَ النَّحْرِ وَطَهُرْتُ ثُمَّ خَرَجْتُ مِنْ مِنَى فَأَفَضْتُ بِالْبَيْتِ، ثُمَّ خَرَجْتُ مَعَهُ في النَّفْرِ اŒخِرِ حَتَّى نَزَلَ المُحَصَّبَ فَدَعَا عَبْدَ الرَّحْمنِ فقَالَ اخْرَجْ بِأُخْتِكَ مِنَ الحَرَمِ فلتُهِلَّ بِعُمْرَةٍ ثُمَّ افْرُغَا ثُمَّ ائْتِيَا ههُنَا فإنِّى أنْظُرُكُمَا حَتَّى تأتِيَها فَخَرَجْتُ حَتَّى إذَا فَرَغْتُ مِنَ الطَّوافِ جِئْتُهُ بِسَحَرٍ فأذَّن بِالرَّحِيلِ فارْتَحلَ النَّاسُ فَمَرَّ مُتَوَجِّهاً إلى المَدِينَةِ[.

25. (1313)- Hz. Aişe bir başka rivayette şöyle der: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la birlikte çıktık, kurban günü Mina'ya geldik. Ben (orada) temizlendim. Sonra Mina'dan çıktım. Beytullah'a koştum. Sonra, Resûlullah'la birlikte nefr-i âhir (teşrik günlerinin üçüncüsü, yani bayramın 4. günü = 13 Zilhicce) günü çıktık, Musahhab'a[287] indik. Abdurrahman (radıyallahu anh)'ı çağırdı ve: "Kızkardeşini Harem bölgesinden çıkar (Ten'm'e kadar götür. Orada) umre için ihram giysin. Umreyi yapınca buraya gelin, sizi dönünceye kadar

burada bekliyorum!" dedi. Ben ayrılıp (Ten'im'e gidip ihram giydim, umre yaptım) tavaftan boşalınca, seherde yanına geldim. Yola çıkma emri verdi. Herkes göç yükleyip Medine'ye müteveccihen hareket etti."[288]

-26- وفي رواية:]فَمَرَّ بِالْبَيْتِ وَطَافَ بِهِ قَبْلَ صَةِ الصُّبْحِ ثُمَّ خَرَجَ إلى المدِينَةِ[.

26. (1314)- Bir başka rivayette şöyle denmiştir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Beytullah'a uğrayıp sabah namazından önce tavaf etti, sonra Medine'ye hareket etti."[289]

-27- وفي أخرى:]خَرَجْنَا مَعَ رسولِ اللّه # فمِنَّا مَنْ أهَلَّ بِعُمْرَة وَمِنَّا مَنْ أهَلَّ بِحَجٍّ وَعُمْرَةٍ، ومنَّا مَنْ أهَلَّ بِحَجٍّ؛ وَأهَلَّ # بِالحَجِّ. فَأمَّا مَنْ أهَلَّ بِعُمْرَةٍ فَحَلَّ. وَأمَّا مَنْ أهَلَّ بِحَجٍّ أوْ جَمَعَ الحَجَّ وَالْعُمْرَةَ فَلَمْ يُحِلُّوا حَتَّى كَانَ يَوْمُ النَّحْرِ[.

27. (1315)- Bir başka rivayette şöyle denmiştir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte yola çıktık. Bazılarımız umre niyetiyle ihrama girdi, bazılarımız hem hacc hem de umre niyetiyle ihrama girdi, bazılarımız da sadece hacc niyetiyle ihrama girdi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da sadece hacc için ihrama girmişti. Umre için ihrama girenler, (umreyi yapınca) ihramdan çıktılar. Hacc için ihrama girenler veya hacc ve umre için ihrama girenler, yevm-i nahr'e (kurbanın birinci gününe) kadar ihramdan çıkmadılar." [Buharî, Umre 6, 8, 9, Hayz 1, 7, Hacc 3, 33, 81, Edâhî 3, 10; Müslim, Hacc 111-135, (1211-1212); Muvatta, Hacc 223-224, (1,410-412); Ebu Dâvud, Menâsik 23, (1778-1783); Nesâî, Hacc 77, (5, 177-178), Tirmizî, Hacc 91, (934).][290]

-28- وعند أبي داود:]قال #: يَا عَبْدَ الرَّحْمنِ أرْدِفْ أُخْتُكَ فَأعْمِرْهَا مِنَ التَّنْعِيمِ فإذَا هَبَطْتَ بِهَا مِنَ اكَمَةِ فلْتُحْرِمْ فإنَّهَا عُمْرَةٌ

مَتَقَبَّلَةَ[.

28. (1316)- Ebu Dâvud'un bir rivayetinde şöyle denir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdu ki: "Ey Abdurrahman! Kızkardeşini devenin arkasına al, Ten'îm'den itibaren umre yaptır. Tepelikten inip oraya vardın mı ihrama girsin. Zîra yapacağı, kabul görecek bir umredir." [Ebu Dâvud, Menâsik 81, (1995).] [291]

-29- وعن أبى موسى رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قَدِمْتُ عَلى رسولِ اللّه # وَهُوَ مُنِيخٌ بِالبَطْحَاءِ فقالَ: بِمَ أهْلَلْتَ؟ فقُلْتُ: بِإهْلِ رسولِ اللّه # قال: هَلْ سُقْتَ الْهَدْىَ؟ قُلْتُ َ. قال: فطُفْ بِالْبَيْتِ وَبِالصَّفَا والمَرْوَةِ ثُمَّ أحِلَّ. ففَعَلْتُ: ثُمَّ أتَيْتُ امْرَأةً مِنْ أهْلِى فَمَشَطَتْنِى وَغَسَلَتْ رَأسِى فَكُنتُ أُفْتِى بذِلكَ النَّاسَ في إمَارَةِ أبِى بَكْرٍ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ؛ فلمَّا مَاتَ وَكَانَ عُمَرُ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ فإنِّى لَقَائِمٌ بِالمَوْسِمِ إذْ جَاءَنِى رَجُلٌ فقَالَ اتَّئِدْ في فُتْيَاكَ، إنَّكَ َ تَدْرِى مَا يُحْدِثُ أمِيرُ المُؤمنِينَ في شأنِ النُّسُكِ. فقُلتُ: يَا أيُّهَا النَّاسُ: مَنْ كُنَّا أفْتَيْنَاهُ بِشَئٍ فَلْيَتَّئِدْ فهذَا أمِيرُ المُؤمنِينَ قَادِمٌ عَلَيْكُمْ فَبِهِ فَائْتَمُّوا. فَلَمَّا قَدِمَ قُلْتُ لَهُ: يَا أمِيرَ المُؤمِنينَ مَا هذَا الَّذِى بَلَغَنِى؟ أحْدَثْتَ في شَأنِ النُّسُكِ؛ فقَالَ أنْ نَأخُذَ بِكِتَابِ اللّهِ تَعالى فإنَّ اللّهَ تَعالى يَقُولُ: وَأتِمُّوا الحَجَّ وَالْعُمْرَةَ للّهِ وَأنْ نَأخُذَ بِسُنَّةِ رسولِ اللّهِ # فَقَدْ قَالَ: خُذُوا عَنِّى مَنَاسِكَكُمْ؛ فإن النَّبىَّ # لَمْ يَحل حَتَّى نَحَرَ الهَدْىَ[. أخرجه الشيخان والنسائى .

29. (1317)- Ebu Mûsâ (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Bathâ'da mola vermişken yanına uğradım. Bana:
"Neye niyetle ihrama girdin?" diye sordu: Ben:
"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın niyeti ile niyetlendim" dedim. Bana:

"Kurbanlığın var mı?" diye sordu. Ben:
"Hayır!" dedim:
"Öyleyse, dedi Beytullah'ı, Safâ ve Merve'yi tavaf et ve ihramdan çık!"
Resûlullah'ın bu söylediklerini yaptım. Ailemden bir kadına uğradım. Saçlarımı tarayıp, başımı yıkayıverdi.
Ben Hz. Ebu Bekir (radıyallahu anh)'in halifeliği sırasında, halka bu şekilde fetva veriyordum. O öldü, yerine Hz. Ömer (radıyallahu anh) halife olu. Onun zamanında, bir hacc mevsimiydi. Ben (hacc için hazırlığa) kalkmış olduğum sırada bir adam gelip:
"Fetvalarında teennili ol. Emîrü'lmü'minînin hacc mevzuunda neler ihdas edeceğini bilemezsin!" dedi. Ben de:
"Ey insanlar, ben, kime haccla ilgili bir fetvâ vermiş idiysem, teennili olsun. İşte mü'minlerin emîri size geliyor. Onu imam edinin, ona uyun!" dedim. Hz. Ömer (radıyallahu anh) gelince kendisine:
"Ey mü'minlerin emîri, kulağıma gelen nedir? Hacc menâsikiyle alâkalı yeni şeyler mi ihdâs ettiniz?" diye sordum. Bana:
"Eğer Allah'ın kitabıyla amel edeceksek, bak Allah'ın kitabı ne diyor: "Haccı da, umreyi de Allah için tam yapın..." (Bakara 196) emrediyor. Eğer Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sünneti ile amel edeceksek. O: "Menâsikinizi benden alın" diyor ve kurbanlığı, yerine (Mina'ya) ulaşıncaya kadar ihramdan çıkmıyor."
[Buharî, Umre 11, Hacc 32, 34 125, Megâzî 60, 77; Müslim, Hacc 154, (1221); Nesâî, Hacc 50, (5, 153).][292]

AÇIKLAMA:

1- Rivayetten, Ebu Mûsa hazretlerinin (radıyallahu anh) hacc-ı temettuya fetva verdiği anlaşılmaktadır. Çünkü Resûlullah ona ve onun gibi kurbanlığı olmayanlara "ihramdan çıkın" diye emrederek temettuda bulunmalarını yani ihram yasaklarından istifade etmelerini sağlamıştır. Onun Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den gördüğü budur.
Öte yandan Hz. Ömer, âyet-i kerimeyi ve Resûlullah'ın şahsî tatbikatını esas alarak hacc-ı ifrad'ı emretmiş ve haccın umreye tebdilini uygun bulmamıştır. Aslında, Resûlullah da, beraberinde kurbanlığı olduğu için kendisi şahsen öyle yapmış ve diğer kurbanlığı bulunan Hz. Ali ve Hz. Talha (radıyallahu anhümâ) gibi birkaç kişiye de öyle yapmalarını emretmiş ve böylece hacılardan bir kısmı haccın sonuna kadar ihramlarını terketmeyerek hacc-ı ifrad yapmışlardır.

2- Hz. Ömer'in, âyette geçen "tamam"dan muradı şöyle açıkladığı rivayet edilmiştir: "Hacc ve umreyi ayrı ayrı yapmak ve umreyi hacc aylarından başka zamana bırakmaktır." Bazı âlimler, Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in, umre ile hacc arasındaki temettuya kesin bir yasak koymadığını, bunu batıl ve haram ilân etmediğini söylemiştir. Nitekim bunu, müteakip rivayet açık bir şekilde göstermektedir. Onun mezkur davranışı, hacc-ı ifradın efdal olduğu hususundaki kanaat ve inancını gösterir. Öyle ise, öbürünü yasaklaması, nazarında efdal olana teşvik içindir. Nevevî'nin yorumu böyle.
3- Gerek Hz.Ali ve gerekse Ebû Mûsa, her ikisi de: "Resûlullah'ın niyeti neye ise ona niyet ettim" demiş olmalarına rağmen, Ebu Mûsâ'ya ihramdan çıkmayı emretmiş, Hz. Ali'ye emretmemiştir. Bunun sebebi Hz. Ali'nin de kurbanlığı olmasıdır. Nitekim 1301 numaralı hadis Hz.Ali'nin Yemen'den gelerek sonradan katıldığını ve beraberinde bir de kurbanlığının olduğunu belirtir.
4- Bazı âlimler, bu hadisten muallak ihramın câiz olduğu hükmünü çıkarmışlardır. Muallak ihram, niyyeti, bir başkasının niyetine tâlik etmek, bağlamak demektir: Yani: "Falan kimse neye niyet etti ise ben de ona niyet ediyorum: Hacca niyet ettiyse benim niyetim de haccadır, umreye niyet etmiş ise umreyedir." Hemen kaydedelim ki, Hanefîlere göre böyle bir niyet câiz olmaz, kişi haccda sahih şekilde niyetini ortaya koymalıdır.
5- Ahmed İbnu Hanbel ile Ebu Hanîfe hazretleri, "Umre yapan bir kimse kurban götürmüşse, bayram günü kurbanını kesmedikçe ihramdan çıkamaz" diye hükmederler. Delilleri, sadedinde olduğumuz hadistir.
6- İmam Mâlik ve Şafiî (rahimehumallah)'ye göre, umreye niyet eden bir kimse tavaf ile sa'yini yaptı mı kurbanlığı olsun olmasın ihramdan çıkabilir.
7- Bu meselede esas olan şudur: Haccda temettu hiçbir kerâhet olmaksızın câizdir. Bu hususta icma-ı ümmet vâki olmuştur.[293]

-30- وفي أخرى لمسلم والنسائى:]أَنَّ أَبَا مُوسى كانَ يُفْتِى بالمُتْعَةِ. فقَالَ لَهُ عُمَرُ: قَدْ عَلِمْتُ أَنَّ النَّبىَّ # قَدْ فَعَلَهُ وأصْحَابَهُ، وَلكِنْ
كَرِهْتُ أَنْ يَظِلّوا مُعَرِّسِينَ بِهِنَّ في ا‘رَاكِ ثُمَّ يَرُوحُونَ في الحَجِّ تَقْطُرُ رُؤوُسُهُمْ[.قوله: »فَلْيَتَّئِدْ« أمر بالتَّؤَدة، وهى التأنى في ا‘مر والتثبت .

30. (1318)- Müslim ve Nesâî'de gelen bir diğer rivayette şöyle denir: "Ebû Mûsa hacc-ı temettuya fetva veriyordu. Hz. Ömer (radıyallahu anh) ona: "Biliyorum ki Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ve ashabı bunu yaptılar. Ancak ben, halkın Erâk[294] denilen yerde kadınlarla cima ederek, sonra başlarından su damlar bir halde hacc yapmaya gitmelerini uygun bulmadım" dedi." [Müslim, Hacc 157, (1222); Nesâî, Hacc 50, (5,159).][295]

-31- وعن البراء رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]كُنْتُ مَعَ عليٍّ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ حِينَ أمَّرَهُ النَّبيُّ # عَلى اليَمَنِ فأصَبْتُ مَعَهُ أوَانِىَ فَلَمَّا قَدِمَ عَلى النَّبِىِّ # وَجَدَ فَاطِمَةَ وَقَدْ نَضَخَتِ الْبَيْتَ بِنَضُوخٍ فَغَضِبَ. فقَالَتْ: مَالَكَ؟ إنَّ رسولَ اللّه # قَدْ أمَرَ أصْحَابَهُ فأحَلُّوا. فأتَيْتُ رسولَ اللّه # فقَالَ لى: كَيْفَ صَنَعْتَ؟ قُلْتُ: أهْلَلْتُ بإهْلِ النَّبىِّ #. فقَالَ: إنِّى سُقْتُ الْهَدْىَ وَقَرَنْتُ. قَالَ: وَقالَ لِى انْحَرْ مِنَ الْبُدْنِ سَبْعاً وَستِّينَ أوْ سِتًّا وَسِتِّينَ وَأمْسِكْ لِنَفْسِكَ ثَثاً وَثَثِينَ أوْ أرْبعاً وَثَثِينَ وَأمْسِكْ مِنْ كُلِّ بَدَنَةٍ مِنْهَا بَضْعَةً[. أخرجه أبو داود والنسائى.»النَّضُوخُ« بخاء معجمة: ضَرْب من الطيب .

31. (1319)- Berâ (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Hz. Ali'yi Yemen'e emir olarak gönderdiği zaman ben onun yanında idim. Onunla beraber ben de (altın) kaplar elde ettim. Hz. Ali (radıyallahu anh), (Yemen'den) Resûlullah'ın yanına gelince, Hz. Fatıma'nın, (boyalı elbiseler giymiş), evi de (hâlâ kokmakta olan) bir tütsü ile tütsülemiş olduğunu gördü. (Bu kıyafet ve bu tütsünün yasak olduğu hacc döneminde karşılaştığı bu manzaraya Ali) kızdı. Hz. Fâtıma:
"Niye kızıyorsun? Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ashabına (ihramdan çıkmalarını emir buyurdu, onlar da ihramdan çıktılar" dedi. (Bunun üzerine Hz. Ali, zevcesine: "Ben zaten Resûlullah'ın niyyeti ile ihrama girmiştim" dedi ve) Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e uğradı. Resûlullah (aleyhissalâtu

vesselâm): "Sen ne yaptın?" diye sordu. Hz. Ali:
"Resûlullah'ın niyeti ile niyetlendim" deyince Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Ben kurbanlık getirdim ve hacc-ı kırana niyet ettim" diye açıklamada bulundu ve Hz. Ali (radıyallahu anh)'ye şu emri verdi:
"Altmış yedi -veya altmış altı- deve kes. Develerden otuz üç -veya otuz dört- tanesini kendin için ayır ve develerden her birinden bir parça da (benim için) ayır." [Ebu Dâvud, Menâsik 24, (1797).][296]

AÇIKLAMA:

1- Rivayet aslında Hz. Berâ (radıyallahu anh)'nın anlatmasıyla başladığı halde, sonradan Hz. Ali (radıyallahu anh)'nin anlatması şeklinde devam eder. Muhakkak ki, Hz. Berâ hâdiseyi Hz. Ali'den naklen vermekte. Biz tercümede üslûbu, Berâ'nın anlatması şeklinde devam ettirdik. Ayrıca, hadisin Ebu Dâvud'daki aslında mevcut olan bazı ziyadeleri parantez içerisine alarak, mevzuyu daha anlaşılır bir hale koyduk.
2- Müslim'in bir rivayetinde, Yemen'den dönen Hz. Ali'nin, zevcesini ihramdan çıkarak boyalı elbiseler giyip sürme çekmiş bulduğu için, bu durumunu hoş karşılamayarak kızdığı belirtilir.
3- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in, Ali efendimize (radıyallahu anh) 66 adet kurbanın kesimiyle ilgili emri şöyle açıklanmıştır: "Sanki bu emirden murad şudur: "Benim yerime sen benim için 66 deve kes, bundan sonrasını da kendin adına kes!" Böylece her bir devenin Hz. Ali'nin eliyle kesilmiş olduğu anlaşılır. Ancak, -1320 numaralı müteakip hadiste görüleceği üzere- bazı rivayetler, kendi kurbanlarının çoğunu, Resûlullah'ın bizzat elleriyle kestiğini ifade etmektedir. Mamafih, Resûlullah'ın mezkur emrini: "Ey Ali, kesmen için hazırlık yap, kesim yerine bu kadar deveyi götür, orada ben keseceğim. Sen de kendi develerini ellerinle kesersin!" şeklinde anlamak da mümkündür. Müslim'in bir rivayeti şöyle:
فَنَحَرَ ثَلَثًا وَسِتِّينَ بِيدِهِ ثُمَّ اَعْطَى عَلِيًّا فَنَحَرَ مَا غَيْرَهُ
"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), kendi elleriyle 63 adedini kesti. Sonra (bıçağı) Ali'ye verdi, böylece gerisini de o kesti."
4- Yemen'den Hz. Ali (radıyallahu anh)'nin getirdiği develerle Hz. Peygamber'in Medine'den getirdiği develerin toplamı yüz adetti.

5- Müslim'in bir rivayetinde Hz. Peygamber'in bir kurban etinden bir kapta pişirttği, Hz. Ali ile birlikte yediği ve suyundan da içtiği belirtilir.
6- Bu rivayet, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın haccına, "hacc-ı kırandı" diyenlere delildir. Zîra neye niyet etmiş bulunduğunu "Ben kurbanlık getirdim, hacc-ı kırana niyet ettim" diyerek açık bir şekilde belirtmiştir.[297]

-32- وعن أنس رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]بَاتَ رسولُ اللّه # بِذِى الحُلَيْفَةِ حَتَّى أصْبَحَ ثُمَّ رَكِبَ حَتَّى إِذَا اسْتَوَتْ بِهِ رَاحِلَتُهُ علَي الْبَيْدَاءِ حَمِدَاللّه وَسَبَّحَ وَكَبَّرَ وَهَلَّلَ ثُمَّ أهَلَّ بِحَجٍّ وَعُمْرَةٍ وَأهَلَّ النَّاسُ بِهِمَا فَلَمَّا قَدِمَ أمَرَ النَّاسَ فَحَلّوا حَتَّى إِذَا كانَ يَوْمُ التَّرْوِيَةِ أَهَلُّوا بِالْحَجِّ. فَلَمَّا قَضَى رسولُ اللّه # الحَجَّ نَحَرَ سَبْعَ بَدَنَاتٍ بِيَدِهِ قِيَاماً[.

32. (1320)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Zülhuleyfe'de geceledi. Sabah olunca (devesine) bindi. Devesi onu Beydâ'da havaya kaldırınca, Allah'a hamdetti, tesbih etti, tekbir getirdi, tahlil getirdi. Sonra hacc ve umre için (niyet edip) telbiye getirdi. Halk da her ikisi için (niyet edip) telbiye getirdi. (Mekke'ye) gelince halka emretti, onlar da ihramdan çıktılar. Bu hal terviye gününe (Zilhicce'nin 8'i) kadar devam etti. Terviye günü hacc için ihrama girip telbiye getirdiler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) haccı îfa edince kendi eliyle ayakta olduğu halde, yedi deve kesti." [Ebu Dâvud, Menâsik 24, (1796); Nesâî, Hacc 143, (5, 225).][298]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayet, ihram telbiyesini, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in devesine tam olarak bindikten sonra -yani daha ayağının birini atmış iken veya biner binmez değil, devesi kalktıktan sonra- getirdiğini ifade eder.
2- Deveye, hayvan yatarken binildiği için, deve onu yükseltince, denmiştir. Yani deveye binildikten sonra deve ayağa kalkar. İşte bu kalkışla, binen kişiyi yükselterek tam binmiş vaziyetine geçirir.
3- Bu rivâyet, ihrama girmenin fiilî ilân ve işareti olan telbiyeden önce tahmid,

tesbih, tekbir ve tehlil getirmenin sünnet olduğunu ifade eder. Tahmid elhamdülillah, tesbih sübhânallah, tekbir Allahü ekber, tehlil de lâilahe illallah demektir.

4- Rivâyet, önce baştaki büyüğün telbiye getirmesinin, sonra da etrafındaki cemaatin telbiye getirmesinin sünnet olduğunu göstermektedir.

5- Hadis, deveyi ayakta kesmenin müstehab olduğunu ifâde eder.

NOT: Hadisle ilgili diğer bazı teferruatın izahını 1263 numaralı hadiste yaptık, oraya bakılsın.[299]

-33- وفي رواية عن بل بن الحارث:]قُلْتُ يَارَسُولَ اللّهِ: فَسْخُ الحَجِّ لَنَا خَاصَّة أوْ لِمَنْ بَعْدَنَا؟ قالَ: بَلْ لَكُمْ خَاصَّةً[. أخرجه أبو داود.وأخرج منه النسائى: فسْخُ الحَجِّ فقَطْ؛ وَفَسْخُ الحَجِّ: هُوَ أن يكون قد نوى الحج ثم يجعله عمرة ويحل ثم يعود ويُحرِمْ به .

33. (1321)- Bilal İbnu'l-Hâris (radıyallahu anh)'in yaptığı bir rivayette şu ibare mevcuttur: "Ey Allah'ın Resûlu, hacc (için yapılan niyet)'ı umreye çevirmek sadece bize mi hastır, yoksa bizden sonrakiler için de câiz olacak mıdır?" diye sordum. Bana şu cevabı verdi:"

Bu sadece size hastır. (Sizden sonraki Müslümanlara câiz değildir)." [Ebu Dâvud, Menâsik 25, (1808); Nesâî, Hacc 77, (5, 179).]

Nesâî, Bilâl İbnu'l-Hâris'ten sadece (sadedinde olduğumuz) feshu'lhacc hadisini tahric etmiştir. Feshu'lhacc: Kişinin önce hacca niyet etmesi, fakat sonradan bunu umreye çevirmesi, umre yapınca ihramdan çıkması, tekrar hacc için ihrama girmesidir.[300]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadisin hükmü hususunda âlimler farklı yorumlara gitmişlerdir. Hattâbî'nin açıklamasına göre bazı âlimler: "Cahiliye devrinde, hacc aylarında umre uygun görülmediği için, onların bu düşüncelerini kırmak maksadıyla Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) hacc için yaptıkları niyeti feshederek umreye çevirmelerini emretmiştir. Maksadı eski düşünceyi kaldırıp, İslâm'ın emrine bağlanmalarını sağlamaktı. Bu maksat hâsıl olduktan sonra Resûlullah

(aleyhissalâtu vesselâm) yeni bir emirle, hacc için ihrama girenlerin bunu feshedemeyeceğini bildirdi" demişlerdir.
2- Ulemâ, haccı fâsid olan (bozulan) bir kimsenin haccın geri kalan menâsikini tamamlamaya devam etmesi gereğinde ittifak etmiştir, (1271 nuaralı hadise bakın.)
3- Âlimler, iki hacca (hacc ve umreye) beraberce niyet eden kimseler hakkında ihtilâf ederler.
İmam Şâfiî, Ahmed İbnu Hanbel, İshak İbnu Râhuye: "Böyle birisine bir hacc gerekir, çünkü, hacc ve umre her ikisi için niyet zaten gereksiz bir iştir, şayet yaptı ise bilicma sahih değildir" derler.
Ebu Hanîfe ve ashabı (yani ehl-i rey): "Biri gelecek seneye bırakılır, öbürü tamamlanır, ceza olarak bir dem (davar kurban etmek) gerekir" der. Süfyan-ı Sevrî: "Böyle birine hem hacc hem umreyi aynı yılda yapması vacib olur. Ceza olarak dem gerekir, gelecek yıl haccı yeniler" der. İmam Mâlik: "Hacc-ı kıran yapmış olur. Ceza olarak dem gerekir" der. Şâfiî'ye göre: "Ne dem, ne umre, ne de gelecek yıl kaza, hiçbir şey gerekmez."
4- Ulemâ temettu ruhsatının kıyamete kadar baki kalacağında ihtilâf etmez. Cumhûr, hacc için yapılan niyetin umreye çevrilme ruhsatının Ashab'a has bir ruhsat olduğunda ittifak eder.Fesh ruhsatının da kıyamete kadar bâki olduğunu söyleyenler de olmuştur. Onlar: "Bu hadisle amel edilemez, kendisinden sahih olanlara muârızdır" derler.[301]

-34- وعن ابن عباس رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما قال:]أهَلَّ رسولُ اللّه # بِعُمْرَةٍ وَأهَلَّ أصْحَابُهُ بِحَجٍّ[. أخرجه أبو داود.

34. (1322)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) demiştir ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) umre için, ashabı da hacc için ihrama girdi." [Ebu Dâvud, Menâsik 24, (1804); Müslim,Hacc 196, (1239); Nesâî, Hacc 77, (5, 178).][302]

-35- وعن عكرمة بن خالد المخزومى قال:]سَألْتُ ابنَ عُمرَ رَضِىَ اللّه عَنْهُما عَنِ الْعُمْرَةِ قَبْلَ الحَجِّ. فقَالَ: بَأسَ اعْتَمَرَ النَّبىُّ

قَبْلَ الحَجَّ]. أخرجه البخارى .

35. (1323)- İkrime İbnu Halid el-Mahzûmî diyor ki: "İbnu Ömer (radıyallahu anh)'e haccdan önce yapılan umre hakkında (caiz mi, değil mi diye) sordum. Bana:
"Yapmakta bir beis yok. Bizzat Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) haccdan önce umre yapmıştı" cevabını verdi." [Buharî, Umre 2.][303]

-36- وله في أخرى عن ابن عباس رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما]أنَّ النَّبىَّ # بَعَثَ أبَا بكْرٍ عَلى الحَجِّ يُخْبِرُ النَّاسَ بِمَنَاسِكِهِمْ وَيُبَلِّغُهُمْ عَنْ رسولِ اللّه # حَتَّى أتَوْا عَرَفَةَ مِنْ قِبَلِ ذِى المَجَازِ فَلَمْ يَقْرَبِ الْكَعْبَةَ وَلكِنْ شَمَّرَ إلى ذِى المَجَازِ، وذلِكَ أنَّهُمْ لَمْ يَكُونُوا اسْتَمْتَعُوا بِالْعُمْرَةِ إلى الحَجِّ[.

36. (1324)- Yine Buharî'nin, İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'tan kaydettiği bir rivayette şöyle denir:
"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), insanlara (haccın İslâm'a uygun olan) âdâbını öğretmesi ve Resûlullah adına tebligatta bulunması için Hz. Ebu Bekir'i hacc emîri olarak gönderdi. Hac kafilesi Arafat'a Zülmecaz cihetinden vasıl olunca Kâbe'ye yaklaşmadı, fakat Zülmecaz'a doğru yöneldi. Böyle yapışı, hacca umre ile niyet etmemiş olmasından ileri geliyordu."[304]

AÇIKLAMA:

Buharî'de bu metne uygun bir rivayete raştlanmamıştır.[305]

-37- وعن ابن المسيب]أنَّ رَجُلاً مِنْ أصْحَابِ رسولِ اللّه # أتَى عُمَرَ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ فَشَهِدَ عِنْدَهُ أنَّهُ سَمِعَ النَّبِىّ # يَنْهى في مَرَضِهِ الَّذِى قُبِضَ فِيهِ عَنِ الْعُمْرَةِ قَبْلَ الحَجِّ]. أخرجه أبو داود .

37. (1325)- İbnu'l-Müseyyeb anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ashabından bir adam, Hz. Ömer (radıyallahu anh)'e gelerek, huzurunda, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ölmüş bulunduğu hastalığı sırasında, haccdan önce yapılan umreyi yasaklarken Resûlullah'ı işittiğine dair şehâdette bulundu." [Ebu Dâvud, Menâsik 23, (1793.).][306]

AÇIKLAMA:

Hattâbî, bu hadisin senedinde zaaf olduğunu belirttikten sonra şu açıklamayı yapar: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) haccından önce iki sefer umre yapmıştır. Kaide şudur: Sâbit ve malum bir iş zannî bir emirle terkedilmez. Hacc yapmazdan önce umre yapmanın câiz olduğu ulemânın icmasıyla sabittir. Hatta bu konuda herhangi bir ihtilaf rivayet edilmemiştir. Nehyin ihtiyarî ve istihbâbî olması muhtemeldir. Resûlullah, haccın öncelikle yapılmasını emretmiş olabilir, çünkü umreden çok daha ehemmiyetlidir. Vakti de belli bir zamanla mukayyeddir. Umrenin belli bir zamanı yok, senenin bütün günlerinde yapılabilir. Ayet-i kerime'de de nitekim Cenab-ı Hakk, haccı, umreden önce zikreder: وَاَتِمُّو الحج والعمرة لله

"Haccı ve umreyi Allah için tamamlayın..." (Bakara 196.) [307]

BEŞİNCİ BAB

TAVAF VE SA'Y

Bu babta üç fasıl var:
BİRİNCİ FASIL
TAVAF VE SA'YİN MAHİYETİ
*
İKİNCİ FASIL
TAVAF VE SA'YİN AHKÂMI
*
BİRİNCİ FER'
ZİYARET TAVAFI
*
İKİNCİ FER'
VEDA TAVAFI
*
ÜÇÜNCÜ FER'
ERKEKLERİN KADINLARLA BERABER TAVAFI
*
DÖRDÜNCÜ FER'
HACERU'L-ESVED'İN GERİSİNİ TAVAF
*
BEŞİNCİ FER'
SAFÂ İLE MERVE ARASINDAKİ SA'Y
*
ALTINCI FER'
TAVAF VE SA'YDE DUA
*
ÜÇÜNCÜ FASIL
BEYTULLAH'A GİRME HAKKINDA

BİRİNCİ FASIL

TAVAF VE SA'Y'İN MAHİYETİ

-1- عن ابن عباس رَضِىَ اللهُ عَنْهُما قال: قَدِمَ النَّبىُّ # وَأصْحَابُهُ مَكَّةَ وَقَدْ وَهَنَتْهُمْ حُمَّى يَثْرِبَ. فقَالَ المُشْرِكُونَ إنَّهُ يَقدُمُ عَلَيْكُمْ غداً قَوْمٌ قَدْ وَهَنَتْهُمْ الحُمَّى وَلَقُوا مِنْهَا شِدَّةً فَجَلَسُوا مِمَّا يَلِى الحِجْرَ، وَأمَرَهُم النَّبىُّ # أنْ يَرْمُلُوا ثَثَةَ أشْوَاطٍ وَيَمْشُوا بيْنَ الرُّكْنَيْنِ لِيُرِىَ المُشْرِكِينَ جَلَدَهُمْ. فقَالَ المُشْرِكُونَ: هؤُءِ الَّذِينَ زَعَمْتُمْ أنَّ الحُمَّى قَدْ وَهَنَتْهُمْ هؤُءِ أجْلَدُ مِنَ كَذَا وَكذَا. قَالَ ابنُ عبَّاسٍ: وَلَمْ يَمْنَعْهُ أنْ يَأمُرَهُمْ أنْ يَرْمُلُوا ا٠شْوَاطَ كُلَّهَا إَّ بَقَاءً عَلَيْهِمْ[. أخرجه الخمسة.زاد البخارى في رواية: لَما قَدِمَ رسولُ اللّه # لِعَامِهِ الَّذِى اسْتَأمَنَ فِيهِ قَالَ: أرْملُوا لِيُرِى المُشْرِكينَ قُوَّتهُمْ وَالمُشْرِكِينَ مِنْ قِبَلِ قُعَيْقِعَانَ

1. (1326)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ve ashabı (radıyallahu anhüm) Mekke'ye, Yesrib hummasından bitkin düşmüş bir halde geldiler. Müşrikler (şehirde menfi bir dedikodu yaparak): "Yarın buraya humma hastalığından dermanı kesilmiş ve ondan çok ızdırab çekmiş bir kavim gelecek" dediler ve (Müslümanlar'ın seyrine bakmak için) Hicr'in arkasına oturdular. (Onların hainliğinden vahyen haberdar olan) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), celâdetlerini müşriklere göstermeleri için, Müslümanlar'a tavafın ilk üç şavtında remel yapmalarını, iki köşe arasında da adi yürüyüşle yürümelerini emretti.
Bu hali gören müşrikler: "Bunlar mı hummanın bitkin düşürdüğünü zannettiğiniz insanlar, bunlar falan ve falandan daha sağlammış!" dediler.
İbnu Abbâs (radıyallahu anh) der ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı ashabına (radıyallahu anhüm) bütün şavtlarda remel yapmalarını emretmekten alıkoyan şey onlara duyduğu merhametti." [Buharî, Hacc 55, Megâzî 43; Müslim, Hacc 240, (1266); Tirmizî, Hacc 39, (863); Ebu Dâvud, Menâsik 51,

(1886, 1889); Nesâî,Hacc 155, (5, 230).]
Buharî, bu rivayette şu ziyadeyi kaydeder: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sulh antlaşması yaptığı sene (umre için) gelince müşriklere kuvvetlerini göstermeleri için "hızlı yürüyün!" diye emretti. Müşrikler bu sırada Kuaykıân dağı tarafına oturmuş (seyrediyor)lardı."[308]

AÇIKLAMA:

1- Yesrib Humması: Humma, ateşli hastalık demektir. Umumiyetle sıtma kastedilir. Medine, sulak ve rutubetli olması sebebiyle sıtma hastalığı, orada eskiden beri sıkca görülürdü. Sıtmasıyla tanınmış idi.
2- Şavt: Lügat olarak hedef ve hedefe yapılan bir kerecik koşuya denir. Hacc ıstılahı olarak iki ayrı yerde kullanılır:
1) Tavafta: Hacer-i Esved'den başlayıp tekrar aynı yere gelinceye kadar Beytullah'ın etrafında yapılan bir devire denir. Böylece yapılan yedi şavta bir tavaf denir.
2) Sa'yde: Safâ'dan Merve'ye gidiş ve Merve'den Safâ'ya dönüşten her birine şavt denir. Bu şekilde Safâ'dan Merve'ye dört gidiş ve Merve'den Safâ'ya üç dönüşle yapılan toplam yedi şavtlık yürüyüşe Sa'y denir.
3- Tavaf: Lügat olarak bir şeyin etrafında dönmek mânasına gelir. Ancak ıstılah olarak Kâbe'nin etrafında usulüne uygun olarak yedi kere dolaşmaktır. Bir tavaf yedi şavttan ibarettir. Tavaf esas itibâriyle Beytullah'ın etrafında icra edilen ziyaret için kullanılır ise de, rivayetlerde bazan, Safa ile Merve arasındaki sa'y içinde kullanılmaktadır.
4- Hicr: Kâbe'nin kuzeybatı duvarının karşısında, zeminden bir metre kadar yüksek, 1,5 metre kalınlığında yarım daire şeklinde bir duvar vardır. Bu duvara Hatim denir. Bu duvarla Beytullah arasındaki boşluğa Hicr denir. Hicr-i İsmâil, Hicr-i Kâbe veya Hatîra da denmektedir. Burası aslında Hz. İbrahim'in inşa etmiş olduğu Kâbe'nin içerisine dahil idi. Resûlullah'a peygamberlik gelmezden önce yapılan bir tamir sırasında, inşaat malzemesi yetmediği için bu kısım dışarıda bırakılmıştır.
5- Kuaykıân: Mekke'de bir dağın adıdır. Kâbe'nin Hicr kısmına bakmaktadır. Yani Hicr'in Rükn-i Irakî ile Rükn-i Şâmî arasında yer aldığı düşünülürse, bu dağdan Kâbe'ye yönelince, Kâbe'nin bu kısmına hakim bir tepe olduğu anlaşılır. Kuaykıân ismini taşıyan başka yerler de mevcut ise de, bu mevzumuzun dışında kalır.

6- Yesrib: Medine-i Münevvere'nin cahiliye dönemindeki adıdır. Hicretten sonra şehir "Medinetü'r-Resûl" yani Medine olarak kısaltılarak devam etmiştir.
7- Remel: Hızlı yürümek demektir. Esas itibariyle, yürüyen kimsenin, yürüme sırasında omuzlarını çalımla oynatmasıdır. Hacc ıstılahı olarak, tavafın ilk üç şavtında erkeklerin, kısa adımlarla hızlıca ve omuzları silkerek çalımlı ve sür'atli bir şekilde yürümeleridir. Arkadan sa'y yapılacak tavaflarda remel yapmak sünnettir. Sa'y yapılmayacak tavaflarda remel gerekmez. Kadınlar remel yapmaz. Hadis, bu sünnetin nasıl ortaya çıktığını anlatmaktadır. Umretü'lkazada cereyan eder. Bir rivayette müşriklerin, Müslümanlar hakkında "Onları Yesrib'in sıtması dermandan kesmiştir, hallerini yarın görelim" diye yaptıkları dedikoduyu Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) vahiy yoluyla öğrenmiştir. Başka çeşit rivayetler de var.
Resûlullah, düşmanın şamatasına meydan vermemek için, ashabına remel yapmalarını, yani tavaf sırasında canlı ve hızlı yürümelerini tembih eder. Ashab da Kâbe'nin Hicr tarafında durup kendilerini seyreden müşriklerin önünden geçerken hızlıca ve omuzları sallayarak yürürler. Kâbe'nin öbür tarafında, yâni müşriklerin göremedikleri arka kısımda ise yine normal yürürler. Nitekim rivayette geçen "...İki köşe arasında da adi yürüyüşle yürümelerini emretti" tâbiri bunu ifade eder. Yani, Resûlullah iki üç şavtta remel emrederken, şavtların tamamını remel yaparak yürümeyi emretmiş olmuyor. Her şavtta sadece müşriklerin görebildikleri kısımlarda hızla yürüyecekler, arka kısımda normal, âdi yürüyüşle yürüyecekler. Âlimler, bu şekilde yürüyüşün müşriklere kuvvetli görünmeyi hedeflediğini, sonradan bunun neshedildiğini söylemiştir.
Ancak, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) hicretin onuncu yılında, Veda haccı sırasında, Hacerü'l-Esved'den başlayıp Hacerü'l-Esved'e kadar, şavtın tamamında remel yapmıştır. Öyle ise bugün haccda yapılan remel Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Veda haccı sırasında yapmış olduğu remelden kalma bir sünnettir ve ilk üç şavtın tamamında yapılır.
Remelin hükmü hususunda âlimler ihtilaf eder. İbnu Abbâs'a göre, remel yapmak, bilahare tekrarı gereken bir sünnet değildir. O zamandaki müşriklere kuvvetli görünmek için yapılmıştır. Binaenaleyh dileyene mübah bir ameldir. Tâbiînden Atâ, Kasım ve Sâlim de remeli İbnu Abbâs gibi değerlendirip "Dileyen yapar, dileyen yapmaz, mübah bir ameldir" demişlerdir. Ancak diğer Ashab ve Tâbiin ulemâsı, tavafın ilk üç turunda remelin sünnet olduğunda ittifak eder. Bu sünneti terkeden, faziletten mahrum kalır ise de tavafını zedelemez, kurban gerekmez.
Abdullah İbnu Zübeyr, remelin, tavafın yedi şavtında da sünnet olduğunu

söylemiştir.
Hasan Basrî, Süfyan-ı Sevrî, Mâlikîlerden İbnu Mâcişûn'a göre, remeli terkeden kurban kesmelidir. İmam Mâlik'in önceki hükmü de böyle imiş, ancak sonradan rücû etmiştir.
Remele sünnet diyen Cumhûr (Hz. Ömer, oğlu Abdullah, İbnu Mes' ud, dört mezhep imamı vs.) delil olarak Hz. Peygamber'in Veda haccındaki tatbikatını gösterir: ilk üç devirde remel yapmış, son dörtte yürümüş ve sonra: "Menâsikinizi benden alın" لِتَأْخُذُوا مَنَاسِكَكُمْ عَنِّى buyurmuştur.
9- Ulemâ bu hadise dayanarak: "küffara karşı kuvvetli ve silahlı görünerek onlara gözdağı vermenin caiz olduğunu, kavlen olduğu kadar fiilen de gövde gösterisi yapmanın bazan cevazın ötesinde, evlâ olduğunu" söylemiştir.[309]

-2- وفي أخرى:]إنَّمَا سَعى رسولُ اللّهِ # بِالْبَيتِ وَبَيْنَ الصَّفا وَالْمَرْوَةِ لِيُرِىَ الْمُشْرِكِينَ قُوَّتهُ[.

2. (1327)- Bir diğer rivayette (İbnu Abbas) şöyle demiştir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Beytullah'ın etrafında, Safâ ile Merve arasında, müşriklere kuvvetini göstermek için sa'y etti."[310]

-3- وفي أخرى ٔبى داود]أنَّ رسولَ اللّهِ اضْطَبَعَ فاسْتَلَمَ وَكَبَّر ثُمَّ رَمَلَ ثَثَةَ أطْوَافٍ، فَكَانُوا إذَا بَلَغُوا الرُّكْنَ اليَمَانِىّ وَتَغَيَّبُوا عَنْ قُرَيْشٍ مَشَوْا ثُمَّ يَطْلُعُونَ عَلَيْهِمْ يَرْمُلُونَ فَتَقُولُ قُرَيْشٌ كَأنَّهُمُ الغِزْنُ. قَالَ ابنُ عَبَّاس فَكَانَتْ سُنَّةً[.ومعنى »وَهَنَتْهُمْ« أضْعفتهم »وَا ٔشْوَاطُ« جمع شوط، والمراد به المرة الواحدة من الطواف بالبيت »والرَّملُ« سرعة المشى والهرولة. »وَاضْطَبَاعُ في الطَّوافِ« أن يُدْخِلَ الرجل الرداء من تحت إبطه ا ٔيمن ويجمع طرفيه على عاتقه ا ٔيسر ومنكبه ا ٔيمن ويغطى ا ٔيسر. سمى بذلك "بداء الضبعين وهما من تحت ا"بط .

3. (1328)- Ebu Dâvud'un bir diğer rivayetinde şöyle denir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ızdıbâ yaptı, istilâmda bulundu, tekbir getirdi, sonra üç tavafta remel yaptı. Müslümanlar Rükn-i Yemânî'ye varınca Kureyş'in nazarından gizleniyor, gizlenince de normal yürüyüşe geçiyor, sonra tekrar karşılarına çıkınca bu sefer yeniden remele geçiyorlardı. Onları böyle remel (yaparken canlı ve kıvrak) gören Kureyş: "Bunlar ceylanlar gibiymiş" diyorlardı.

İbnu Abbâs: "Remel sünnettir" demiştir. [Ebu Dâvud, Menâsik 51, (1889).][311]

AÇIKLAMA:

1- Izdıbâ: Ridanın (ihramın vücudun üst kısmını örten parçası) bir ucunu sağ koltuk altından geçirip sol omuz üzerine atmak ve sağ omuz ve kolu ihramın dışında bırakmaktır. Bu hadise dayanan âlimler, remel yapılan şavtlarda ızdıbânın sünnet olduğunu söylemişlerdir. Diğer zamanlarda yapılmaz.
2- İstilâm: -1265 numaralı hadiste açıkladığımız üzere, kısaca- Hacerü'l-Esved'i öpmek veya selâmlamaktır.
3- İbnu Abbâs'ın bu rivayette remele "sünnet" demesini bazı âlimler, remel mevzuundaki önceki kanaatinden rücû ederek cemaatin kavline geldiğine delil olarak değerlendirmiştir. 1326 numaralı hadiste açıkladığımız üzere, İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) nazarında remel sünnet değil, mübah bir ameldir.

-4- وعن أبى الطفيل رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قالَ:]قُلتُ بن عَبَّاسٍ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما: أرَأيْتَ هذَا الرَّمَلَ بِالْبَيتِ ثَثَةِ أطوافٍ، وَمَشَى أرْبَعَةِ أطْوَافٍ: أسنَّةٌ هُوَ؟ فإنَّ قَوْمَكَ يَزْعُمُونَ أنَّهُ سُنَّةٌ. فقَالَ: صَدَقُوا وَكَذَبُوا. فَقُلتُ: مَا قَوْلُكَ صَدَقُوا وَكَذَبُوا؟ فقَالَ: إنَّ رسولَ اللّهِ # قَدِمَ مَكَّةَ. فقَالَ المُشْرِكُونَ: إنَّ مُحَمَّدا وَأصْحَابَهُ َ يَسْتَطِعُونَ أنْ يَطُوفُوا بِالْبَيْتِ مِنَ الهُزَالِ، وَكانُوا يَحْسُدُونَهُ فأمَرَهُمْ أنْ يَرْمُلُوا ثَثاً وَيَمشُوا أرْبعاً. فَقُلْتُ: أخْبِرْنِى عِنَ الطَّوَافِ بَيْنَ الصَّفَا وَالمَرْوَةِ رَاكِباً، أسُنَّةٌ هُوَ؟ فإنَّ قَوْمَكَ يَزْعُمونَ أنَّهُ سُنَّةٌ. قالَ:

صَدَقُوا وَكَذَبُوا. قُلْتُ: مَاصَدَقُوا وَكَذَبُوا؟ قَالَ: إنَّ رسولَ الله # كَثُرَ عَلَيْهِ النَّاسُ يَقُولُونَ هَذَا مَحَمَّدٌ هذا مُحَمَّدٌ، حَتَّى خَرَجَ الْعَوَاتِقُ مِنَ الْبُيُوتِ، وَكَانَ # َ يَضْرِبُ النَّاسُ بَيْنَ يَدَيْهِ فَلَمَّا كَثُرُوا رَكِبَ، وَالمَشْىُ في السَّعْيِ أفْضَلُ[. أخرجه مسلم واللفظ له، وأبو داود بنحوه.وزاد: إنَّ قُرَيشاً قالَتْ زَمَنَ الحُدَيْبِيَةِ: دَعُوا مُحَمَّدا وَأصْحَابَهُ حَتَّى يَمُوتُوا مَوْتَ النَّغفِ. فَلَمَّا صَالَحُوهُ عَلى أنْ يَجِيئُوا مِنَ الْعَامِ المُقْبِلِ قَدِمَ رسولُ اللّه # وَالمُشْرِكُونَ مِنْ قِبَلِ قُعَيْقِعَانَ. فقَالَ # َ ٔصْحَابِهِ: ارْمُلوا بِالْبَيْتِ ثَثاً وَلَيْسَ بِسُنَّةٍ وَقَالَ في السَّعِى بَيْنَ الصَّفَا وَالْمَرْوَةِ مِثْلَ مُسْلِمٍ.وزاد: فطافَ عَلى بَعِيرٍ لِيَسْمَعُوا كَمَهُ وَلِيَرَوْا مَكَانَهُ وَ تَنَالَهُ أيْدِيِهِمْ. »النَّغَفُ« دود يكون في أنوف ا٘بل والغنم .

4. (1329)- Ebu't-Tufeyl (radıyallahu anh) anlatıyor: "İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) dedim ki:
"Kâbe'nin etrafında (tavaf yaparken) ilk üç şavtında remel, son dört şavtında da normal yürüme yapmak sünnet midir, değil midir? Senin kavmin buna sünnet diyorlar?"
İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) bana şu cevabı verdi:
"Hem doğru söylemişler, hem de kizb etmişler."
"Yani hem doğru söylemişler, hem de kizb etmişler demekle neyi kastediyorsun?" diye açıklama istedim.
Anlattı:
"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Mekke'ye (umretü'lkaza için) gelmişti. Müşrikler: "Muhammed ve ashabı zayıflıktan Kâbe'yi tavaf edemez" dediler. Müşrikler onu kıskanıyorlardı. Bunun üzerine Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) ashabına üç (şavtta) remel yaparak, dört şavtta da normal şekilde yürümelerini emretti."
Ben tekrar, İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'a:
"Bana Safâ ile Merve arasındaki tavafı binerek yapmanın sünnet olup olmadığını haber ver. Zîra senin kavmin bunun sünnet olduğunu söylüyorlar!" dedim. Bana

şu cevabı verdi:
"Hem doğru söylemişler, hem de kizb etmişler."
"Hem doğru söylemeleleri, hem de kizb etmeleri ne demektir?" diye ben tekrar sorunca açıkladı:
"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Mekke'ye umre için geldiği zaman (Mekkeli) ahali etrafını çokca sarmış: "İşte Muhammed! İşte Muhammed!" diye sıkıntı veriyorlardı. Hattâ, genç kızlar bile evlerden çıkmışlardı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın huzurunda (yol açmak için) halka vurulmazdı. Halk başına üşüşünce, bu sebeple o da hayvana bindi. Aslında sa'yi yayan yapmak (binerek yapmaktan) efdaldir." [Müslim, Hacc 237, (1264); Ebû Dâvud, Menâsik 51, (1885).]
Ebu Dâvud'un rivayetinde İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) -Müslim'deki rivayete ziyade olarak- şunu söyler: "Hudeybiye müzakereleri sırasında Kureyşliler: "Muhammed'i ve arkadaşlarını bırakın, böcekler gibi ölsünler" dediler. Müteakip sene umre yapmak şartı üzerine sulh antlaşması yapılınca, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Mekke'ye geldi. Müşrikler de Kuaykıân tepesi yönünden geldiler. Aleyhissalâtu vesselâm Efendimiz ashabına: "Beytullah'ı üç şavtta remel yaparak tavaf edin" dedi. Bu (bütün ümmete şâmil) bir sünnet değildir.
Safâ ile Merve arasındaki sa'y ile ilgili olarak (Ebu Dâvud'da gelen açıklama, (yukarıda kaydedilen) Müslim rivayetindekinin aynıdır.)
Ancak Ebu Dâvud'da şu ziyâde dahi yer alır: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), halk, sözlerini daha iyi işitsin, yerini daha iyi görsün ve elleri ona ulaşmasın diye bir deveye bindi."[312]

AÇIKLAMA:

1- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ), soru üzerine birkaç noktaya tavzih getirmektedir:
* İbnu Abbâs'a göre ilk üç şavtta remel yapmak, diğer dört şavtta normal yürüyerek tavaf, hem sünnet, hem değil. Yani, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bunu yapmıştır, ama ilânihâye yapılsın diye bir hüküm taşımaz. Bir sefere mahsus müşriklere kuvvetli görünmek maksadıyla yapılmıştır. Sonraki yıllarda yapılması sünnet değildir.
Sünnet diyenler kizb etmiştir. Kizb, daha önceleri de temas edildiği üzere, Arapça'da her seferinde dilimizdeki "yalan" mânasına gelmez, "hata" mânasına

kullanılır. Burada da öyle. İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) remel için "sünnet" diyenleri hatâkarlıkla itham ediyor. Çünkü kendi değerlendirmesi, bunun ilânihâye devamı gereken bir sünnet olmadığı şeklindedir.
* Safâ ile Merve arasındaki sa'yın hayvan üzerinde yapılması sünnet mi diye sorulunca, bunun da Hz. Peygamber'in fiiline uyduğunu, ancak Resûlullah'ın herkes böyle yapsın diye değil, belli bir maksadla, zarureten deve üzerinde yaptığını açıklamıştır. Binaenaleyh "Sa'yın efdali yürüyerek yapılanıdır, binek üzerinde olanı değil" demek istemiştir. Bu meselede ulemâ İbnu Abbâs gibi düşünmüştür. Mâzereti olmayan sa'yını yürüyerek yapmalıdır. Mâzereti olanlar binebilirler.
* Ebû Dâvud'daki: "Böcekler gibi ölsünler" tâbiri hakaret maksadı güder. Böcek diye tercüme ettiğimiz nağaf kelimesi hayvanların burunlarından düşen parazit bir kurtcuktur.[313]

-5ـ وعن ابن عمر رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما قال:]رَأيْتُ رسولَ اللّه # إذَا اسْتَلَمَ الرُّكْنَ ا٬سْوَدَ أوَّل مَا يَطُوفُ يَخُبُّ ثَثَةَ أطْوَافٍ مِنَ السَّبْعِ[. أخرجه الستة إ الترمذى.وفي رواية: وَكَانَ يَسْعى بِبطنِ المَسِيلِ إذا طَافَ بَيْنَ الصَّفَا وَالْمَرْوَةِ.وفي رواية للشيخين: رَمَلَ مِنَ الحَجَرِ)إلَى الْحِجْرِ(ثَثاً وَمَشَى أرْبعاً ثُمَّ يُصَلِّى رَكْعَتَيْنِ، يَعْنِى بَعْدَ الطَّوافِ. ثُمَّ يَطُوفُ بَيْنَ الصَّفَا وَالْمَرْوَةِ في الحَجِّ وَالْعُمْرَةِ.»الخَبَبُ« ضَرْبُ من السير سريع .

5. (1330)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı, yedi şavttan üçünü hızlıca yaptığı ilk tavafta, Hacer-i Esved'e istilâm buyururken gördüm." [Buharî,Hacc 56; Müslim,Hacc 232, (1261); Muvatta, Hacc 108, (1,365); Ebu Dâvud, Menâsik 51, (1891) 52, (1893); Nesâî,Hacc 152, (5, 229), 153, (5,230).]
Bir rivayette şöyle demiştir: "Safâ ile Merve arasında sa'y ederken sel çukurunda koşuyordu."
Buharî ve Müslim'in bir rivayetinde şöyle demiştir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Haceru'l-Esved'den Haceru'l-Esved'e üç tur remel yaptı, dört tur da yürüdü, sonra iki rekât namaz kıldı, yani tavaftan sonra. Sonra da, hem haccda

hem de umrede Safâ ile Merve arasında tavaf yaptı."[314]

AÇIKLAMA:

Âlimler, İbnu Ömer'in bu müşahadesini Veda haccı ile ilgili kabul ederler. Dolayısıya, İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'ın umretu'lkaza ile alâkalı rivayetini bunun neshettiğine hükmederler. İbnu Abbâs'ın rivayetinde temel ilk üç şavtta, her bir turun yarısında yapılmıştır. Halbuki burada, "Hacerü'l-Esved'den Haceru'l-Esved'e" remel yapılarak ilk üç turun tamamlandığı belirtilmektedir.[315]

-6- وعن جابر رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قَدِمَ رسولُ اللّهِ # مَكَّةَ فَدَخَلَ المَسْجِدَ فَاسْتَلَمَ الحَجَرَ ثُمَّ مَضَى على يَمِينِهِ فَرَمَلَ ثَثاً وَمَشى أرْبعاً ثُمَّ أتَى المَقَامَ. فقَالَ: وَاتَّخَذُوا مِنْ مَقَام إبْرَاهِيمَ مُصَلًّى؛ وَصَلَّى رَكْعَتَيْنِ وَالمَقَامُ بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْبَيْتِ ثُمَّ أَتَى الحَجَرَ بَعْدَ الرَّكْعَتَيْنِ فَاسْتَلَمَهُ. ثُمَّ خَرَجَ إلى الصَّفَا وَالمَرْوَةِ أظُنُّهُ قَالَ: إنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَائِرِ اللّهِ[. أخرجه مسلم ومالك والترمذى والنسائى.

6. (1331)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Mekke'ye geldi. Doğru Mescid-i Haram'a girdi ve Haceru'l-Esved'i istilâm buyurdu. Sonra sağ kolu üzerinde ilerleyerek üç tur remel yaptı, dört tur da yürüdü. Sonra Makam-ı İbrahim'e geldi ve وَاتَّخَذُوا مِنْ مَقَامِ إبْرَاهِيم مُصَلًّى

"Siz de İbrahim'in makamından bir namazgâh edinin..." (Bakara 125) âyetini okudu. Ardından makam, Beytullah'la kendi arasında olacak şekilde iki rek'at namaz kıldı. Bu namazı bitirince tekrar Haceru'l-Esved'e geldi ve istilâmda bulundu.

Sonra Safâ ve Merve'ye gitti. Zannedersem orada: إِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ

شَعَائِرِ اللهِ "Şüphe yok ki Safâ ve Merve Allah'ın şeâirindendir" (Bakara 158) âyetini okudu." [Müslim, Hacc 147, (1218), 235 (1263); Muvatta, Hacc 107, (4, 364); Tirmizî, Hacc 33, (856), 34, (857); Nesâî, Hacc 149, (5, 228); İbnu Mâce, Menâsik 29, (2951).][316]

AÇIKLAMA:

Bu rivâyet, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in bir umre tavafını tarif etmektedir.
1) Hacerü'l-Esved'e istilamla tavafa başlamak.
2) İlk üç şavtta remel.
3) Müteâkip dört turda normal yürüyüş.
4) Makam-ı İbrahim'de iki rek'at namaz. Bazı rivayetlerde bu namazların birinci rek'atında Kafirûn, ikinci rek'atında İhlâs suresinin okunduğu belirtilir.
5) Safâ ve Merve arasında sa'y. Bu sa'ye Safâ'dan başlamıştır.[317]

ـ7ـ وعن ابن عباس رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما قال:]اعْتَمَرَ رسولُ اللّه # وَأصْحَابُهُ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُم مِنَ الجِعرَّانَةِ فَرَمَلُوا بِالْبَيْتِ وَجَعَلُوا أرْدِيَتَهُمْ تَحْتَ آبَاطِهِمْ ثُمَّ قَذَفُوهَا عَلى عَوَاتِقِهِمُ الْيُسْرى[. أخرجه أبو داود .

7. (1332)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ve ashabı (radıyallahu anhüm) Ciirrâne'den umre yaptılar. Bu umrede Beytullah'ı remel yaparak tavaf ettiler. Bu tavafta ridalarının bir ucunu sağ koltuklarının altına koymuşlar, diğer ucunu da sol omuzlarının üzerine atarak (ızdıba yapmışlardı)." [Ebu Dâvud, Menâsik 50, (1884), 50, (1891).][318]

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Huneyn Savaşı'ndan sonra, ganimeti pay etmek üzere Ciirrâne'de mola verip, o sırada Mekke'ye geceleyin gidip umre

yapmıştır. Bu umre, Resûlullah'ın yapmış bulunduğu dört umreden biridir. Hudeybiye Sulhü'nü takip eden yıl yapılan umretu'lkaza'dan sonra yapılmıştır. Resûlullah'ın bu umrede ridası ile ızdıba yaptığı belirtiliyor. Izdıba remel yapılan tavafların bütün şavtlarında gereklidir, diğer tavaflarda gereksizdir.[319]

-8- وعن عروة رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]أحْرَمَ عَبْدُ اللّهِ بْنِ الزُّبَيْرِ بِعُمْرَةٍ مِنَ التَّنْعِيمِ ثُمَّ رَأيْتُهُ يَسْعَى حَوْلَ الْبَيْتِ ا‘شْوَاطَ الثَّةَ[.

8. (1333)- Urve (radıyallahu anh) anlatıyor: "Abdullah İbnu'z-Zübeyr, umre maksadıyla Ten'îm'de ihrama girdi. Sonra ben onu Beytullah'ın etrafında, üç şavtta koşar gördüm." [Muvatta, Hacc 34, (1, 365).][320]

AÇIKLAMA:

Ten'îm, Ciirrâne gibi Hıll'de ihrama girenlerin önce umre yaparak tavaf ve sa'yde bulunmaları müstehabdır. Mekke'de ihrama giren Mina' dan dönünceye kadar tavaf ve sa'yde bulunmaz. Bu hususu müteakip rivayet de te'yid edecektir.[321]

-9- وعن عمر رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما]أنَّهُ كَانَ: إذَا أحْرَمَ مِنْ مَكَّةَ لَمْ يَطُفْ بِالْبَيْتِ وَ بَيْنَ الصَّفَا وَالْمَرْوَةِ حَتَّى يَرْجِعَ مِنْ مِنىً، وَكَانَ يَرْمُلُ إذا طَافَ حَوْلَ الْبَيْتِ إذَا أحْرَمَ مِنْ مَكَّةَ[. أخرجهما مالك .

9. (1334)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'den Nâfi'in anlattığına göre, İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) Mekke'de ihrama girdiği zaman ne Beytullah'ı tavaf eder, ne de Safâ ve Merve arasında sa'yde bulunurdu. Bunları Mina dönüşü yapardı. Mekke'de ihrama girdiği zaman Beytullah'ı tavaf edecek olsa remel yapmazdı." [Muvatta, Hacc 34, (1, 365).][322]

AÇIKLAMA:

Beytullah'ı tavaf etmekle, umre ayrı ayrı ibâdetlerdir. Tavaf, sa'ysiz yapılabilir.

Tavaf'tan sonra traş da gerekmez. Şu halde, tavaftan sonra sa'y yapılmayacaksa remel yapmaya gerek yoktur. Hanefî mezhebi de buna hükmeder. Mekke'de ihrama giren İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) sa'ysiz tavaf yapınca remel de yapmıyor.[323]

-10- وعن ابن عباس رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما:]أنَّ رسولَ اللّه #. لَمْ يَرْمُلْ في السَّبْعِ الَّذِى أفَاضَ فِيهِ[.

10. (1335)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), ifaza tavafının yedi şavtında da remelde bulunmamıştır." [Ebu Dâvud, Menâsik 83, (2001).][324]

AÇIKLAMA:

İfâza tavafı: Arafat'tan inildikten sonra yapılan tavaftır. Buna tavaf-ı ziyâret de denir. Haccın iki rüknünden biri bu tavaftır. İlk dört şavtı farzdır. Eyyâm-ı nahir'de yani kurban bayramının birinci, ikinci veya üçüncü günlerinden birinde yapılması gereklidir.
Şu halde, sadedinde olduğumuz rivayet, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, ifâza tavafında remelde bulunmadığını ifade etmektedir. Önceki rivayetlerde umumî kaideyi belirtmiştik: Remel, arkadan sa'y de yapılacak tavafların ilk üç şavtında yer verilen bir durumdu. İfâza tavafını sa'y takib etmeyeceğine göre, onda remel yoktur.[325]

-11- وعن أسلم قال:]سَمِعْتُ ابْنُ عُمَرَ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما يَقُولُ فِيمَ الرَّمَنُ وَالْكَشْفُ عَنِ المَنَاكِبِ وَقَدْ أطّأ اللّهُ ا"سْمَ وَنَفَى الكُفْرَ وَأهْلَهُ لَكِنْ مَعَ ذلِكَ َ نَدَعُ شَيْئاً كُنَّا نَفْعَلُهُ مَعَ رسولِ اللّهِ #[. أخرجه أبو داود.»أطّأ« مثل وطّأ، ومعناه: ثبّت ومهد .

11. (1336)- Eslem mevlâ Ömer İbnu'l-Hattâb anlatıyor: "Ömer İbnu'l-Hattâb (radıyallahu anh)'ı dinledim , diyordu ki: "Bugün Allah, İslâm'ı hakim ve güçlü

kılmış, küfrü ve kâfirleri de bertaraf etmiş olduğuna göre remel yapmanın ve omuzu açmanın (ızdıba) ne gereği var. Ancak bununla beraber, bizler, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la birlikte yapmış olduğumuz şeylerden hiçbirini bırakmayız." [Ebu Dâvud, Menâsik 51, (1887).][326]

AÇIKLAMA:

Daha önce açıklandığı üzere (1326 numaralı hadise bakın), Mekke müşriklerine karşı kuvvetli görünmek maksadıyla Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın emretmiş bulunduğu remel (tavafın ilk üç şavtında omuzları sallayarak hızlıca yürümek) ve ızdıba (remel esnasında sağ omuzu açmak) Müslümanların kesin hakimiyeti ile artık gereksiz görülmüş ve hattâ Hz. Ömer (radıyallahu anh) bunu yasaklamayı bile düşünmüştür. Zîra tavaf sırasında remel yapmanın sebebi ortadan kalkmıştı. Ancak, rivayetten anlaşılacağı üzere Hz. Ömer bu düşüncesinden hemen rücû ediyor. "Resûlullah'la birlikte yaptığımız hiçbir şeyi bırakmayız" demesi, sünnette vârid olan her şeyde, -biz anlamasak, keşfedememiş olsak bile- mutlaka bir hikmet vardır, onun korunması gerekir" demektir.
Hz.Ömer (radıyallahu anh) remel meselesinde, sünnete ittibanın evlâ olduğuna kanaat getirir, böylece Hz. Ömer de, İbnu Abbâs'ın, Veda haccı sırasında remel yapıldığına -ve dolayısıyla remel sünnetini mutlak şekilde devam ettirmek gerektiğine- dair rivayeti te'yid etmiş olmaktadır. Mamafih, yukarıda, Hz. Câbir (radıyallahu anh)'den kaydettiğimiz rivayetde remelin Veda haccında tatbik edildiğini ifade eder.
Hattâbî, bu rivayetleri gözönüne alarak der ki: "Bu rivayetler gösteriyor ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) herhangi bir sebeple bir sünnet ortaya koyar (yani bir davranışta bulunur), bu sebep sonradan ortadan kalkıp kaybolsa bile, sünnet, konduğu hâl üzere devam eder. Bazıları remeli sünnet-i müekkede kabul etmiş, terkine dem (davar kurbanı) gerekir demiştir. Süfyân-ı Sevrî bunlardandır. Ancak, ulemânın kâhir ekseriyeti "Terki herhangi bir şey gerektirmeyen bir sünnet" demekte müttefiktir."[327]

12- وعن يعلى بن أمية رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]طَافَ رسولُ اللّه مُضْطَبِعاً بِبُرْدٍ[. أخرجه أبو داود والترمذى؛ وعنده ببردٍ #

أخضرَ .

12. (1337)- Ya'lâ İbnu Ümeyye (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir bürde ile ızdıba yapmış olarak tavaf etti." [Ebu Dâvud, Menâsik 50, (1983); Tirmizî, Hacc 36, (859).]

Hadisin Ebû Dâvud'daki vechinde "yeşil bir bürde" denir.[328]

AÇIKLAMA:

Bürde, Araplarda vücudun üst kısmına giyilen bir giysidir, aba, hırka dediğimiz şeye tekâbül eder. Şu halde Resûlullah tavafta, bürdesinin bir ucunu sağ koltuğunun altından geçirip göğsü üzerinden sol omuzunun üstüne atmak suretiyle ızdıba yapmış olmaktadır. Ebu Dâvud' daki vechinde bu bürdenin yeşil olduğu da belirtilir. Demek ki ihramın renkli olmaması diye kesin bir hüküm yoktur. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ızdıbaya, şecaat izhar etmek için yer verdiği belirtilmiştir. Ayrıca hızlı yürümeye yardımcı olduğu söylenmiştir. İmam Mâlik dışında ulema ızdıbâya müstehab demiştir. Şâfiîler: "Remel olan tavaflarda ızdıba sünnettir" demiştir.[329]

-13- وعن عبدالرحمن بن صفْوان رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]رَأيْتُ النَّبىَّ # قَدْ خَرجَ مِنَ الكَعْبَةِ هُوَ وَأصْحَابُهُ، وَقَدِ اسْتَلَمُوا الْبَيْتَ مِنَ الْبَابِ إلى الحَطيمِ، ووَضَعُوا خُدُودَهُمْ عَلَيْهِ، وَرسولُ اللّه # وَسَطَهُمْ[. أخرجه أبو داود .

13. (1338)- Abdurrahman İbnu Safvan (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı, ashabı ile birlikte Kâbe'den çıkarken gördüm. Beytullah'ı, kapısından Hatim'e kadar istilâm ettiler ve Beytullah'ın üzerine yanaklarını koydular. Bu sırada Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ortalarında idi." [Ebu Dâvud, Menâsik 55, (1898).][330]

AÇIKLAMA:

1- Rivayetin Ebu Dâvud'daki aslı, hâdisenin fetih günü cereyan ettiğini belirtir.
2- Hatim: Hadiste geçen Hatim'in neresi olduğu hususunda farklı şeyler söylenmiştir:
* Muhibbuddin et-Taberî ve bazılarına göre Hatim: Rükn (Rükn-i Haceru'l-Esved) ile kapı arasında kalan kısımdır.
* İmam Mâlik'e göre kapı ile Makam arasında kalan kısımdır.
* Bazıları Haceru'l-Esved'dir demiştir.
* Umumiyetle kabul edildiği üzere, Kâbe'nin kuzeybatı duvarının karşısında yerden bir metre kadar yüksek, 1,5 m. kalınlığındaki yarım daire şeklindeki duvardır. Bu duvarla Beytullah arasındaki boşluğa Hıcr denir. Bazı Hanefî kitaplarda Altunoluk'un (mîzab) bulunduğu mevziye hatim denmiştir.
Sadedinde olduğumuz rivayette geçen Hatim'le Haceru'l-Esved'in kastedilmiş olması daha kavi gözükmektedir.
3- Hadis, Beytullah'ın belirtilen kısmına yanak ve göğüs koymanın müstehab olduğunu ifade eder. Burası rükn ile kapı arasıdır, Mültezem de denir.
Beyhâkî'nin bir rivayetine göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da burada yüzünü ve göğsünü Beytullah'a yaslamıştır. İbnu Abbâs'tan gelen bir rivayette, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), rükn ile kapı arasında dua eden mültezim'e, Cenâb-ı Hakk'ın, her dilediğini vereceğini müjde etmiştir.[331]

İSTİLÂM

-1- عن عابس بن ربيعة قال:]رَأيْتُ عُمَرَ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ يُقَبِّلُ الحَجَرَ وَيَقُولُ: إنِّى ٌعْلَمُ أنَّكَ حَجَرٌ َ تَنْفَعُ وَ تَضُرُّ، وَلَوْ أنِّى رَأيْتُ رسولَ اللّه # يُقَبِّلُكَ مَا قَبَّلْتُكَ[. أخرجه الستة.وزاد مسلم والنسائى في رواية: وَلَكِنْ رَأيْتُ رسولَ اللّه # بِكَ حَفِيًّا؛ وَلَمْ يَذْكُرْ يُقَبِّلُكَ. »الحفِيُّ« المبالغ في ا“كرام والعناية .

1. (1339)- Âbis İbnu Rebîa (rahimehullah) anlatıyor: "Ben Hz. Ömer (radıyallahu anh)'i Haceru'l-Esved'i öperken gördüm. Onu hem öptü, hem de: "Biliyorum ki sen bir taşsın, ne bir faydan ne de zararın vardır. Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı seni öper görmeseydim, seni asla öpmezdim" dedi." [Buharî, Hacc 50, 57, 60; Müslim Hacc, 248, 120; Muvatta, Hacc 36, (1367); Tirmizî, Hacc 37, (860); Ebu Dâvud, Menâsik 47, (1873); Nesâî, Hacc 147, (5, 227); İbnu Mâce, Menâsik, 27, (2943).][332]

AÇIKLAMA:

Bu kısımda, Haceru'l-Esved'in istilâmı (selamlanması) ile alâkalı hadisler kaydedilecek. İlk hadis, görüldüğü üzere, Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in Haceru'l-Esved karşısındaki davranışı ile alâkalıdır. Bu rivayetle ilgili, ulemânın farklı yorumlarına geçmeden önce Haceru'l-Esved'le ilgili bazı rivayetleri kaydedeceğiz:

1- Hacer, kelime olarak Arapça'da taş demektir. el-Haceru'l-Esved[333] siyah taş demektir. Istılah olarak, Ka'be'de yer alan muayyen bir taşa denir. Hacc ibâdetinde mühim bir yeri vardır.

İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'ın Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan bir rivayeti şöyledir: "Haceru'l-Esved, cennetten inmiştir. O, indiği zaman sütten de beyazdı. Ancak âdemoğullarının hataları sebebiyle siyahlaştı."

Abdullah İbnu Amr İbni'l-As (radıyallahu anhümâ)'ın merfu bir rivayeti şöyledir: "Haceru'l-Esved ve Makam, cennet yakutlarından iki yakuttur. Allah celle celâluhu, onların nurunu örtmüştür. Eğer örtülmemiş olsalardı, meşrikle mağrib arasını aydınlatırlardı."

Yine İbnu Abbâs'tan (merfu) olarak: "Bu taşın bir lisanı, iki de dudağı vardır. Kendisine hak üzere istilâmda bulunanlar lehinde kıyamet günü şahidlik yapacaktır."
Hz. Ali'den yapılan bir rivayette, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Kıyamet günü, Haceru'l-Esved getirilir. O zaman o, beliğ bir lisanla, kendisine tevhidle istilâmda bulunanlar lehine şehâdette bulunur."
Hz. Aişe'nin bir rivayeti şöyledir: "Bu siyah taş, yeryüzünden kaldırılmazdan önce ondan istifade edin. Çünkü cennetten çıkmıştır. Cennetten çıkan bir şeyin kıyamet gününden önce ona dönmemesi gerekir."
2. Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in bu dinî mantığı izhâr eden davranışı hakkında Taberî'nin yorumu şöyledir: "Hz. Ömer (radıyallahu anh) böyle söyledi, çünkü insanlar, putlara tapmaktan daha yeni uzaklaşmışlardı. O, bazı cahillerin, Haceru'l-Esved'e yapılan istilâmı, cahiliye devrinde Arapların yaptığı şekilde bazı taşlara gösterilen tâzimin bir devamı zannetmelerinden kortu. Bu sebeple insanlara, bu istilâmı, cahiliye devrinde zannedildiği üzere, taşın kendiliğinden bir fayda veya zarar vereceği için değil, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın fiiline ittiba (uymak) için yaptığını duyurmak istedi."
Mühelleb'in yorumu şöyle: "Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in bu hadisi, "Haceru'l-Esved Allah'ın yeryüzündeki sağ elidir. Onunla kullarıyla musafaha eder" diyenlere bir reddir. Zât-ı İlâhi'ye bir uzuv nisbet etmekten Allah'ı sığınırız. Haceru'l-Esved'in öpülmesi, mutîlerin itaatlerinin bilmüşahade görülmesi için teşrî edilmiştir. Tıpkı İblis'in, Hz. Âdem'e secde ile emredilmesi gibi. İkisi de birer imtihandır."
Hattâbî de şöyle der: "Onun yeryüzünde Allah'ın eli olması, onunla yeryüzünde iken musâfaha edenin indallah bir ahdi bulunmasının mânası şudur: Âdet olduğu üzere, melik (kral), kendisine dost olmak, hususiyet kazanmak isteyenlere biat akdini musafaha ederek gerçekleştirir ve onlara ahdettikleri şeyleri hatırlatarak hitab eder."
Muhibbu't-Taberî, Haceru'l-Esved'in öpülmesindeki mânayı şöyle açıklar: "Bir melik için uzaktan ziyarete gelenler onun elini öperler. Hacı da Kâbe'ye gelince Haceru'l-Esved'i öper. Şu halde bu, melikin elini öpmeye benzetilmiştir. Ve lillâhi'lmeselü'l-a'lâ."
İbnu Hacer de şunu söyler: "Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in bu sözünden, dinî meselelerde, mânasını, hikmetini yeterince anlamasa bile, kişinin şeriat sahibine hulûsla teslim olmak ve en güzel şekilde ittiba etmek gerektiği anlaşılmaktadır. Bu husus, Resûlullah'ın fiillerine, hikmeti hiç bilinmese bile uymak hususunda muazzam bir kaidedir. Kezâ bu söz, bazı cahillerden sâdır olan: "Haceru'l-

Esved'de zâtına rücû eden bazı hassalar vardır" kabilinden sözleri de reddeder. Keza bu hadis, fiil ve kaville sünnetlerin açıklanmasına güzel bir örnektir, şöyle ki, imam, şayet bir davranışının yanlış anlaşılarak, itikadların bozulmasından korkacak olursa meseleyi vakit kaybetmeden ele alıp, durumu izah etmeli, açıklığa kavuşturmalıdır."
3- Bazıları: "Bu hadiste, şeriatte öpülmesi hususunda ruhsat gelmeyen bir şeyi öpmenin mekruh olduğu ifade edilmektedir" demiştir. Ancak İmam Şâfiî "Beytullah'ın her neresi öpülürse hoştur (hasendir), (öpen kınanmaz)" demiştir.
Ahmed İbnu Hanbel'in de Resûlullah'ın kabrini ve minberini öpmede bir beis görmediği rivayet edilmiştir.
4- Bu rivayet Haceru'l-Esved'i öpmenin sünnet olduğunu göstermektedir. Tirmizî, ulemânın böyle hükmettiğini belirtir. Şafiî'ye göre öpemeyen, eliyle istilâm edip elini öper. Hiç yanaşamayanlar, uzaktan ona yönelip tekbir getirir.
İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ), -1344 numaralı hadiste açıkladığımız üzere- Haceru'l-Esved'e, yaralanma pahasına da olsa, yaklaşmak için gayret gösterirmiş.
Cumhûr-u ulemâ, Haceru'l-Esved'e eliyle değip eli öpmeyi meşrû addetmiştir. İmam Mâlik hariç, dört imam böyle hükmeder. İmam Mâlik'e göre istilâmda el öpmek yoktur.[334]

-2- وعن ابنِ عمر رَضِىَ اللهُ عَنْهُما قال:]لَمْ أرَ رسولَ الله # يَسْتَلِمُ مِنَ الْبَيعِ إ الرُّكْنَيْنِ الْيَمَانِيِّين[. أخرجه الخمسة إ الترمذى .

2. (1340)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) şöyle demiştir: "Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı Kâbe'den sadece iki ruknü öperken gördüm, bunlar da iki rükn-i Yemânî'dir." [Buharî, Hacc 59; Müslim, Hacc 242, (1267); Ebu Dâvud, Menâsik 48, (1874); Nesâî, Hacc 156, (5, 231-232).][335]

AÇIKLAMA:

1- Haiste geçen iki rükn-i Yemânî'den murad: Haceru'l-Esved'in konmuş olduğu köşe ile ondan önce gelen köşedir.
Haceru'l-Esved, Kâbe-i Muazzama'nın doğusunda ve kapıya yakın olan köşededir. Asıl rükn-i Yemânî -tavaf istikametini esas alırsak- Haceru'l-Esved'in

bulunduğu köşeden bir önceki köşedir. Araplar dil kaidesi olarak (tağlib tarikiyle) Ay ve Güneşi kamereyn, anne ve babayı ebeveyn diye tesmiye ettikleri gibi, bu iki köşeye de rükneyn-i Yemâniyeyn (= iki Yemânî köşe) demişlerdir.
Haceru'l-Esved'in bulunduğu köşeye Rükn-i Esved dendiği gibi bazan Rükn diye kısaca söylendiği de olur. Diğer iki rükne de Şâmiyeyn denir.
Bu rükünlerin faziletce birbirinden farklı olduklarını belirteceğiz.

2- Bu riayet Kâbe'nin iki köşesinin istilâm edilmesi gerektiğini gösterir. Ashab'tan bazılarının dört rüknünü de istilam ettiği rivayetlerde gelmiştir. Hz. Abdullah İbnu Zübeyr, Hz. Câbir, Hz. Enes, Hz. Hasan ve Hüseyin (radıyallahu anhüm), hatta İbnu'z Zübeyr'in bütün köşeleri meshedip, istiğrab edenlere: لَيْسَ شَىْءٍ مِنَ الْبَيْتِ مَهْجُورًا "Beytullah'ta mühmel bırakılacak hiçbir şey yoktur" diye cevap verdiği belirtilir.
Hz. Âdem (aleyhisselam)'in de hacc yaptığı zaman bütün rükünleri istilâm ettiğine, keza Hz. İbrahim ve Hz. İsmail (aleyhimâsselam) Kâbe'yi inşa ettikleri zaman yedi kere tavaf edip, her köşeyi istilâm ettiklerine dair rivayetler gelmiştir. Abdullah İbnu Ömer'den gelen bir rivayet Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın diğer iki rüknü (rükneyeyn-i Şâmiyeyn) istilâm etmeyişinin sebebini şöyle açıklar: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) iki Şâmî rüknü istilâm etmeyi terketmiştir, çünkü Beytullah, Hz. İbrahim (aleyhisselam)'in koyduğu temeller üzerine tamamlanmamıştır." Bu rivayetten hareket eden bazı âlimler, İbnu Zübeyr'in bütün rükünleri istilâm etmesini, Kâbe, kendisi tarafından tâmir edilirken, Hz. Peygamber'in bir hadisine dayanarak aslî temelleri üzerine oturtmuş olmasıyla izah etmiştir.
Bu hususta İbnu Hacer'in dermeyan ettiği teferruata girmeden, meseleye İmam Şâfiî hazretlerinin getirdiği bir açıklamayı kaydedeceğiz. Ona göre, iki rüknün istilâmı, sünnette vâzıh olarak gelmiştir, diğer iki rükünle ilgili rivayetler münâkaşalıdır ve su götürür.
"Beytullah'ta mühmel bırakılacak hiçbir şey yoktur" diyenlere de şöyle cevap verir: "Biz, diğer iki köşeyi istilâm etmeyi terketmişsek, bunu Kâbe'yi ihmal etmek için yapmıyoruz. Kâbe'yi tavaf eden, onu nasıl ihmal etmiş olur? Biz fiilde de terkde de "sünnet"e uyuyoruz. Eğer o iki rükne istilâmda bulunmayı

terketmek, onları ihmâl etmek olsa, rükünler arasında kalan (duvar) kısımları terketmek de onları ihmal etmek olur. Ama bunu kimse söyleyemez."
İbnu Hacer bu mevzudaki tahlilini şöyle noktalar: "Bu mülâhazadan şu prensip ortaya çıkar: Merâtibin (hiyerarşinin) korunarak, her hak sâhibine hakkının verilmesi, her birinin kendi makamına oturtulması gerekir."
Bu noktada âlimler derler ki: "Beytullah'ın dört rüknü vardır:
Birinci rüknün iki fazileti var:
1- Haceru'l-Esved'i taşıması.
2- Hz. İbrahim'in attığı temel üzerinde olması.
İkinci rükn tek fazilete sahip: Hz. İbrahim'in temeli üzerinde bulunması.
Diğer iki rükün bu faziletlerin ikisinden de mahrum. Bu sebeple birinci rükn öpülür, ikinci rükn sadece istilâm edilir. Diğer iki rükün ise ne öpülür, ne de istilâm edilir. Cumhurun görüşü budur. Sadece bir kısım âlimler, rükn-i Yemânî'nin öpülmesini müstehab addetmiştir."
Ebu Hanîfe, sadece Haceru'l-Esved'in istilâm edileceğini, rükn-ü Yemanî'yi istilâm etmenin sünnet olmadığını, kişi burayı istilâm ederse bir kusur sayılmayacağını söyler.
3- Kâbe'nin rükünlerini öpmenin meşrû olması prensibinden hareket eden bazı âlimler şu hükümlere ulaşmışlardır:
1) İnsan ve insan dışında tâzime müstehak olan her şey öpülebilir.
2) İnsan eli de prensip olarak öpülebilir, ancak bazı kayıtlar var.
3) Ahmed İbnu Hanbel, Resûlullah'ın kabir ve minberinin öpülebileceğini söylemişse de bazı etbaı, bu rivayetin zayıf olduğunu söylemiştir.
4) Bazı Şafiîler Mushaf'ın, hadis kitaplarının, sulehâ kabirlerinin öpülebileceğini söylemiştir. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) Hz. Hasan'ın göbeğini açarak "Resûlullah'ın öptüğü yerden öpmesine müsaade etmesini" rica etmiş ve öpmüştür. Sabit Bünânî de Hz. Enes (radıyallahu anh)'in elini öpmeden bırakmaz ve: "Bu el, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın elini tutmuştur" dermiş.[336]

3ـ وفي رواية:]مَا تَرَكْتُ اسْتِمَ هذَيْنِ الرُّكْنَيْنِ اليَمَانِيَّيْنِ وَالحَجَرِ فِي شِدَّةٍ وَ رَخَاءٍ مُنْذُ رَأَيْتُ رسولَ اللّهِ # يَسْتَلِمُهُمَا[.

3. (1341)- Bir rivayette, İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'in şöyle dediği belirtilmiştir: "Ben, şu iki Yemânî rükne ve Haceru'l-Esved'e Resûlullah'ın istilâm ettiğini göreliden beri rahat halde de olsam, sıkışık halde de olsam

istilâmda bulunmayı hiç terketmedim." [Buharî, Hacc 60; Müslim, Hacc 245, (1268)[337].][338]

-4- وفي أخرى للشيخين. قال نافع:]رَأيْتُ ابْنَ عُمَرَ يَسْتَلِمُ الحَجَرَ بِيَدِهِ، ثُمَّ يُقَبِّلُ يَدَهُ[.

4. (1342)- Şeyheyn'in (Buharî ve Müslimümâ) bir diğer rivayetinde Nâfî der ki: "Ben İbnu Ömer (radıyallahu anh)'i (tavaf yaparken gördüm. Haceru'l-Esved'i) eliyle istilâm ediyor, sonra da elini öpüyürdu." [Buharî, Hacc 60; Müslim, Hacc 246, (1268).][339]

-5- و'بى داود والنسائى:]كَانَ # َ يَدَعُ أنْ يَسْتَلِمَ الرُّكْنَ الْيَمَانِىّ وَالحَجَرَ في كُلِّ طَوافِهِ[.

5. (1343)- Ebû Dâvud ve Nesâî'deki bir rivayet şöyledir: "(İbnu Ömer) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), (tavafın) her şavtında rükn-i Yemânî ve Haceru'l-Esved'i istilâm etmeyi terketmezdi." [Ebu Dâvud, Menâsik 48, (1876); Nesâî, Hacc 156, (5, 231).][340]

-6- وفي أخرى للبخارى والنسائى:]سَألَ رَجُلٌ ابْنَ عُمَرَ عَنِ اسْتِمِ الحَجَرِ. فقَالَ: رَأيْتُ رسول اللّه # يَسْتَلِمُهُ وَيُقَبِّلُهُ؟ فقَالَ الرَّجُلُ: أرَأيْتَ إنْ زُحِمْتُ أرَأيْتَ إنْ غُلِبْتُ؟ قَالَ ابْنُ عُمَرَ: اجْعَلْ أرَأيتَ بِالْيَمَنِ؛ رَأيْتُ رسولَ اللّه # يَسْتَلِمُهُ وَيُقَبِّلُهُ[.ومعنى »اجْعَلْ أرأيْتَ بالْيَمَنِ« أى اجعل سؤالك هذا واعتراضك بعيداً عنك حتى كأنه باليمن وأنت موضعك.

6. (1344)- Buharî ve Nesâî'de gelen bir diğer rivayet şöyle: "Bir adam İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'e Haceru'l-Esved'i istilâm etme hususunda sormuştu.

Şu cevabı aldı:
"Ben, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı, onu hem istilâm eder, hem de öper gördüm..."
Adam tekrar sordu:
"Pekâlâ, sıkışacak olsam, bana galebe çalacak olsalar, (ne yapayım)?"
İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) kızgın bir eda ile:
"Sorusu Yemen'de batasıca, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı, onu hem istilâm eder, hem öper gördüm." [Buharî, Hacc 60; Nesâî, Hacc 155, (5, 231).] [341]

AÇIKLAMA:

1- Abdullah İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) Resûlullah'ın sünnetine olduğu gibi teslimiyet ve bağlılığı ile tanınmış büyük sahabelerden biridir. Resûlullah'tan ne gördü, ne duydu ise onu ne pahasına olursa olsun aynen tatbik etmeye, nakletmeye itina gösterirdi. Resûlullah 'tan söylenen birşey hususunda hiçbir mütâlaa kabul etmezdi. Bu yüce sahabinin mizacını sadedinde olduğumuz rivayette de görmek mümkündür. Haceru'l-Esved'i Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hem istilâm etmiş, hem de öpmüştür. Öyleyse, hem istilâm edilecek, hem öpülecek. Muhatabı, "Sıkışıklıkla karşılaşıp, Hacerü'l-Esved'e yanaşamazsam ne yapayım?" mânasında sorusunu yenileyince İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ): "Bırak soru sormayı, ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sünnetini haber verdim!" mânasında, eski cevabını olduğu gibi tekrar eder. Öfkesini ifade için de kelimesi kelimesine tercüme edersek: "Sualini Yemen'e koy" mânasında bir ifadede bulunur. İbnu Hacer, İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'in öfkelenmesini, adamın sualinde re'yi ile hadise muârazada bulunma kokusu sezmiş olmasıyla izah eder. Böylece bunu reddetmiş ve adama bir hadis işitince şahsî re'yi bırakıp hadisin mûcibi ile amel etmesini ders vermiş olmaktadır.
2- Hadis, İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'in izdihamı, istilâmı terketmeye yeterli bir özür bulmadığını ifâde etmektedir. Saîd İbnu Mansûr 'un bir rivayetine göre, İbnu Ömer, Haceru'l-Esved'i öpebilmek için kalabalıkta zahmeti göze almış ve hatta yaralanmıştır. Bir başka rivayette bu davranışının sebebi sorulunca şöyle demiştir: هَوَتِ اْلأَفْئِدَةُ إِلَيْهِ فَأَرِيدُ اَنْ يَكُونَ فُؤَادِى مَعَهُمْ
"Gönüller hep ona aktı, benim gönlümün de onlarla beraber olmasını istedim."Ancak, İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'tan Haceru'l-Esved'i öpmek

için müzâheme ve sıkışıklık yapmanın kerâheti rivayet edilmiştir. يُؤْذِى وَيُؤْذَى "(Tavafta) ne ezâ verin, ne de ezâ görün" buyurmuştur.Haceru'l-Esved'i öpme meselesinde esas budur: Başkasına ezâ vermeden öpmelidir. Ezâ vermek mekruhtur. Sıkışık hallerde uzaktan istilâm yapılır.

3- Şunu da kaydedelim: Haceru'l-Esved'i öpme sırasında gürültü yapmamak gerekir.[342]

-7- وعن عمرو بن شعيب عن أبيه قال:]طُفْتُ مَعَ عَبْدِاللّهِ يَعْنِى أبَاهُ
فَلَمَّا جِئْنَا دُبُرَ الْكَعْبَةِ قُلْتُ أ تَتَعَوَّذُ؟ قال أتَعَوَّذُ بِاللّهِ مِنَ النَّارِ، ثُمَّ مَضَى حَتَّى اسْتَلَمَ الحَجَرَ فأقَامَ بَيْنَ الرُّكْنِ وَالْبَابِ فَوَضَع صَدْرَهُ وَوَجْهَهُ وَذِرَاعَيْهِ وَكَفَّيْهِ هكَذَا وَبَسَطَهُما بَسْطاً ثُمَّ قال: هكذَا رَأيتُ رسولَ اللّه # يَفْعَلُهُ[. أخرجه أبو داود .

7. (1345)- Amr İbnu Şuayb babası tarikiyle bildiriyor: "Abdullah'la -ki babasıdır- tavafta bulundum. Kâbe'nin arka kısmına gelince
"istiâzede (sığınmada) bulunmuyor musun?" dedim.
"Ateşten Allah'a sığınırım!" dedi ve yürüdü. Haceru'l-Esved'e kadar gelip istilâmda bulundu. Rükn ile kapı arasında (Mültezem'de) durarak göğsünü, yüzünü, kollarını ve avuçlarını şöyle yamadı -onları iyice açarak gösterdi- ve sonra:
"İşte Resûlullah'ı aynen böyle yaparken gördüm!" dedi. [Ebu Dâvud, Menâsik 55, (1899).][343]

-8- وعنِ أبى الطفيل قال:]كُنْتُ معَ ابنِ عَبَّاسٍ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما وَمُعَاوِيَةُ يَمُرُّ بِرُكْنٍ إلاَّ اسْتَلَمَهُ. فقَالَ لَهُ ابْنُ عَبَّاسٍ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما: إنَّ النَّبِىَّ # لَمْ يَكُنْ يَسْتَلِمُ إلاَّ الحَجَرَ الأسْوَدَ وَالرُّكْنَ اليَمَانِىَّ. فقَالَ مُعَاوِيَةُ: لَيْسَ شَئٌ مِنَ الْبَيْتِ مَهْجُوراً. وَكَانَ ابْنُ الزُّبَيْرِ

يَسْتَلِمُهُنَّ كَلِّهُنَّ]. أخرجه الشيخان و الترمذى .

8. (1346)- Ebû't-Tufeyl anlatıyor: "Ben Hz. İbnu Abbas ve Hz. Muâviye (radıyallahu anhümâ) ile birlikte idim. Muâviye (radıyallahu anh) hazretleri her rükne uğradıkça istilâmda bulunuyordu. İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) kendisine:
"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sadece Haceru'l-Esved ve rüknü'l-Yemânî'den başka yeri istilâm etmezdi" dedi. Hz. Muâviye şu cevabı verdi:
"Beytullah'tan hiçbir şey ihmal edilmez."
İbnu'z-Zübeyr bütün rükünlere (köşelere) istilâmda bulunurdu." [Buharî, Hacc 59; Müslim, Hacc 247, (1269); Tirmizî, Hacc 35, (858).][344]

AÇIKLAMA için 1340 numaralı hadise bakın. [345]

-9- وعن حنظلة قال:]رَأيْتُ طَاوُساً يَمُرُّ بالرُّكْنِ فإِنْ وَجَدَ عَلَيْهِ زِحَاماً مَرَّ وَلَمْ يُزَاحِمْ، وَإِنْ رَآهُ خَالِياً قَبَّلَهُ ثَثاً؛ ثُمَّ قالَ: رَأيْتُ ابنَ عَبَّاس فَعَلَ مِثْلَ ذلِكَ. وَقال ابنُ عَبَّاسٍ رَأيْتُ عُمَرَ فَعَلَ مِثْلَ ذلِكَ. وَقَالَ عُمَرُ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ: رَأيْتُ رسولَ اللّه # فَعَلَ ذلِكَ[. أخرجه النسائى .

9. (1347)- Hanzala (İbnu Ebî Süfyân İbni Abdirrahman) (rahimehumullah) anlatıyor: "Tâvus merhumu (tavaf yaparken) gördüm. Rükne gelince (Haceru'l-Esved) üzerinde izdiham bulursa sıkışıklık yapmaz, geçer giderdi; boş ve müsait bulursa üç sefer öperdi. Sonra şunu söyledi:
"Ben İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'ı aynen böyle yaparken gördüm." İbnu Abbas da:
"Hz. Ömer (radıyallahu anh)'i aynen böyle yaparken gördüm" dedi. Hz. Ömer (radıyallahu anh) de:
"Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı böyle yaparken gördüm" dedi." [Nesâî, Hacc 148, (5, 227).][346]

-10- وعن عروة قال:]قال رسولَ الله # بن عَوْفٍ. يَا أَبَا مُحَمَّد كَيْفَ صَنَعْتَ في اسْتِمِ الرُّكْنِ ا'سْوَدِ؟ قالَ: اسْتَلَمتُ وَتَركْتُ! قال: أَصَبْتَ[. أخرجه مالك .

10. (1348)- Urve İbnu'z-Zübeyr (rahimehullah) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) İbnu Avf (radıyallahu anh)'a:
"Ey Ebû Muhammed! Rüknü'l-Esved'i nasıl istilâm ettin?" diye sordu.
"İstilâm ettim ve bıraktım!" deyince, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Doğru yapmışsın!" dedi." [Muvatta, Hacc 113, (1, 366).][347]

AÇIKLAMA:

Abdurrahman İbnu Avf (radıyallahu anh) şunu demek istemiştir: "Muktedir olunca istilâmda bulundum. Kalabalık sebebiyle âciz kalınca terkettim." Nitekim, Saîd İbnu Mansûr'un kaydettiği bir rivayette şöyle denir: "(İbnu Avf, tavaf yaparken) rükne geldiği vakit halkın izdiham ettiğini görürse, Haceru'l-Esved'e yönelir, tekbir getirir, dua eder sonra tavafına devam ederdi. Şayet boş bulursa istilâm ederdi."
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın "Doğru yapmışsın" diye tasdik etmesi, tavaf sırasında Haceru'l-Esved'e yakınlaşmak için sıkışıklık yapmanın mekruh olduğunu ifade eder.
Rivayete göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hz. Ömer'e şu tenbihte bulunmuştur: "Ey Ebu Hafs! Sen güçlü kuvvetli bir kimsesin. Sakın rükn'e yüklenip sıkışıklık yapma. Bu durumda zayıf olana ezâ verirsin. Ancak boş bulursan yakından istilâm et. Aksi halde, tekbir getir ve geç!"[348]

-11- وعن ابن عمر رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما]أَنَّهُ أُخْبِرَ بِقَوْلِ عَائِشَةَ: إنَّ الحِجْرَ بَعْضُهُ لَيْسَ مِنَ الْبَيْتِ. قَالَ: وَاللّهِ إنْ كانَتْ عَائِشَةُ سَمِعَتْ هذا مِنْ رسولِ اللّه # إنِّى 'ظُنُّ أَنَّ رسولَ اللّه # لَمْ يَتْرُكِ اسْتَمَ هذَيْنِ الرُّكْنَيْنِ إَّ أَنَّهُمَا لَيْسَا عَلى قَواعِدِ الْبَيْتِ وَ طَافَ النَّاسُ مِنْ

وَرَاءِ الحِجْرِ إّلذلِكَ]. أخرجه أبو داود .

11. (1349)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Kendisine Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'nin: "Hıcr'ın bir kısmı Beytullah'tan değildir" dediği haber verilince şunu söyledi:
"Allah'a kasem olsun, şayet Aişe bunu Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan işitmiş ise, kanaatım o ki, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şu iki rüknün istilâmını, bunlar Beyt'in temelleri üzerinde olmadıkları için terketmiş olmalıdır. Keza halk da bu sebeple tavafı Hıcr'ın gerisinden yapmaktadır." [Ebu Dâvud, Menâsik 48, (1875).][349]

AÇIKLAMA:

1- Hıcr: Kâbe'nin kuzeybatı duvarının karşısında yerden 1m. kadar yüksek, yarım daire şeklinde bir duvar vardır. Bu duvarla Kâbe arasında kalan sahaya Hıcr denir. Burası Kâbe'nin içinden sayılır. İşte Hz. Aişe'den Abdullah İbnu Ömer'e Hıcr'in tamamının değil, bir kısmının Kâbe'den olduğuna dair sözü geliyor. Bu sözü işiten Abdullah İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) bir sünnetin sebebini anlamış, bir problemini çözmüş oluyor. Şöyle ki İbnu Ömer, Resûlullah'ın iki rükne istilâmda bulunmadığını biliyordu, ama sebebini bilmiyordu. Bu haberi duyunca sanki sebebini kavramış gibi oluyor. Şu halde bu iki rükün aslî temel üzerinde olmadıkları için Resûlullah onlara istilâmda bulunmamıştır.
2- Görüldüğü üzere, Hıcr üzerinde bâzı ihtilâflar mevcuttur. Sadedinde olduğumuz hadis Hıcr'ın bir kısmının Beytullah'a dahil olduğunu te'yid eder, ancak bir kısmının Beytullah'tan olmadığını belirtir. Bu mânada gelmiş olan başka rivayetleri de nazar-ı dikkate alan bir kısım âlimler (Râfiî, Bagâvî vs.) Hıcr'ın Kâbe'ye muttasıl altı zira'lık kısmının Betullah'a dahil olduğunu, geri kısmın hariç olduğunu söylemişlerdir.
Öte yandan, Hıcr'ın tamamının Beytullah'ın içinden olduğunu te'yid eden rivayetler de vardır. Bu rivayetleri esas alan Abdullah İbnu Abbâs, Şâfiî, İbnu Salâh, Nevevî gibi bir çok âlim de Hıcr'ın tamamının Kâbe'nin içinden sayıldığına hükmederler. Bu meseleye giren bir hadis Hz. Aişe'den rivayet edilir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) elimden tutup beni Hıcr'a soktu ve:

"Kâbe'ye girmeyi arzu edersen burada namaz kıl" dedi."[350]

-12- وعن عبيد بن عمير:]أنَّ ابْنَ عُمَرَ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما: كانَ يُزَاحِمُ عَلى الرَّكنَيْنِ زِحَاماً. فقُلْتُ: يَا أبا عَبْدِالرَّحْمنِ إنَّكَ تُزَاحِمُ عَلى الرُّكْنَيْنِ زِحَاماً مَا رَأيْتُ أَحَداً مِنْ أصْحَابِ رسولِ اللّهِ # يُزَاحِمُهُ؟ فقَالَ: إنْ أفْعَلْ فإنِّى سَمِعْتُ رسول اللّهِ # يَقُولُ: إنَّ مَسْحَهُمَا كَفَّارَةٌ لِلخطَايَا. وَسَمِعْتُه يقُولُ: مَنْ طَافَ بِهذَا الْبَيْتِ أسْبُوعاً فأحْصَاهُ كانَ كَعِتقِ رَقَبَةٍ، وَسَمِعْتُهُ يَقُولُ: مَنْ طَافَ وَ يَرفَعُ قَدَماً وَ يَضَعُ قَدَماً إِّ حَطَّ اللَّهُ عَنْهُ بِهَا خَطيئَةً وَكَتَبَ لَهُ بِهَا حَسَنَةً[. أخرجه الترمذى والنسائى.»ا'سبوع« سبع مرات، ومنه أسبوع ا'يام شتماله على سبعة أيام.

12. (1350)- Ubeyd İbnu Umeyr anlatıyor: "İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) iki rükne geldiği zaman (öpmek için) bunlar üzerine abanır, sıkışıklık yapardı. Kendisine:

"Ey Ebu Abdirrahmân, dedim, sen Resûlullah'ın diğer ashabının hiçbirinde görmediğim şekilde bu rükünlere abanıp sıkışıklık yapıyorsun (sebebi nedir)?"

Bana şu cevabı verdi:

"Ben böyle yapıyorsam, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan şunu işittiğim içindir: "Bu iki rüknü meshetmek günahlara kefarettir." Keza Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan şunu da işittim: "Kim şu Beytullah'ı bir hafta boyu tavaf eder ve sayarsa bir köle âzad etmek gibidir." Keza şunu da söylediğini işittim: "Kişi tavaf için bir ayağını koyup diğerini kaldırdıkça her adımı sebebiyle Allah onun bir hatasını siler ve bir sevap yazar." [Tirmizî, Hacc 111, (959); Nesâî, Hacc 134, (5, 221).][351]

AÇIKLAMA:

1- Tavaf sırasında Haceru'l-Esved'i öpmek, elle meshederek istilâmda bulunmak tavafın sünnetlerindendir. Kalabalık olmadığı, izdihama meydan verilmediği hal

ve fırsatlarda bunun yapılması gerekir. Hacerü'l-Esved'in öpülmesini veya meshedilmesini normal şartlarda -şu veya bu mülâhaza ile- terketmek câiz değildir. Uzaktan istilâm bir tercih değil, bir cevazdır.
2- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ), sünnete bağlılıkta tâviz vermeyen bir sahabidir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Haceru'l-Esved'in normal şartlarda öpülmesine teşvik için ehemmiyetini belirten hadislerini kulaklarıyla işitmiş, Hz. Peygamber'in bunu bizzat yaptığını gözleriyle görmüş olan İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) bu sünneti tatbik etmek için hususî bir gayret göstermiş, müzâhameye, sıkışıklığa bile yer vermiştir. 1344 numaralı hadisin açıklamasında belirtildiği üzere yaralanmayı bile göze almıştır.
3- "Bir hafta boyu tavaf edip, saymak" ifadesi, "haftada hergün bir olmak üzere yedi kere tavaf etmek, ne fazla ne de eksik yapmamak" şeklinde anlaşılmıştır. Suyûtî "saymak"dan, "ne eksik ne de fazla yapılmasını, tam yedi tavaf yapılması"nı anlarken, Aliyyü'l-Kârî, tavaf'ın şartlarına ve âdâbına eksiksiz riâyet edilmesini, bilhassa şavtların yedi yapılmasına dikkat edilmesini anlamıştır.
Şunu da belirtelim ki, hafta mânasına gelen Usbu' أُسْبُوع kelimesi Tirmizî nüshalarında çoğunlukla baştaki elifi düşmüş olarak Sübû سُبُوعْ şeklinde gelmiştir. Bu takdirde yedi mânası galebe çalar. Nitekim bazı şârihler yedi kere diye anlamışlardır. Bu takdirde, mâna şöyle olur: "Kim şu Beytullah'ı yedi sefer tavaf eder ve (şartlarını âdâblarını eksiksiz) sayarak yerine getirirse, bu ona bir köle âzad etmiş sevabını kazandırır."
Kanaatimizce iki mâna da sahihtir. Şartları ve imkânları müsâid olanların, hafta esnasında yerine getirmeleri daha muvafık gözüken bu tavsiyeyi, şartları uygun olmayan âfakîler, bu niyetle bir iki günde yerine getirebilirler, Cenâb-ı Hakk'ın rahmetinden aynı mükâfatı umabilirler.[352]

-13- وعن ابن عباس رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما.]أنَّهُ كَانَ يَقُولُ: مَا بَيْنَ الرُّكْنِ وَالبَاب المُلْتَزَمُ[. أخرجه مالك .

13. (1351)- Abdullah İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) demiştir ki: "Mültezem, rükn ile kapı arasıdır." [Muvatta, Hacc 81, (1, 424).][353]

AÇIKLAMA:

Mültezem, Kâbe'nin kısımlarından bir yerin adıdır. İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ), sadedinde olduğumuz rivayette Mültezem'in yerini tarif etmektedir: Haceru'l-Esved'in bulunduğu rükün (köşe) ile Kâbe' nin kapısı arasında kalan kısım. Bazı rivayetlerde, Mültezem'in yerinin daha değişik şekillerde tavsif edildiği görülür. Ancak, ümmetçe kabul edilen yer, İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'ın belirttiği yerdir.

Mültezem, hacıların baş, göğüs, kol ve avuçlarını yapıştırarak dua edecekleri yerdir. Buradaki duanın makbuliyeti hususunda merfu rivayet vardır: مَا بَيْنَ الرُّكْنِ وَالْبَابِ مُلْتَزَمٌ مَنْ دَعَااللّهَ عِنْدَهُ مِنْ ذِى حَاجَةٍ اَوْذِى كَرْبَةٍ اَوْذى غَمٍّ فُرِجَ عَنْهُ

"Rükn ve kapı arası Mültezem'dir. İhtiyaç sahibi, sıkıntı veya gam sahibi her kim, onun önünde Allah'a dua ederse kabul edilir."

1345 numaralı hadiste, Mültezem'de Resûlullah ve Ashab'ın ne şekilde dua ettikleri tarif edilmiştir.[354]

-14- وعن ابن عوف قال:]سَمِعْتُ رَجُ يَقُولُ. قالَ رسول اللّه # لِعُمَرَ بْنِ الخَطّاب رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ: يَا أبَا حَفْص إنَّكَ فِيكَ فَضْلُ قُوَّةٍ فَ تُؤذِ الضَّعِيفَ إذَا رَأيْتُ الرُّكْنَ خِلْواً فاسْتَلِمْ وَإَّ فَكَبِّرْ وَامْضِ. ثُمَّ قَالَ سَمِعْتُ عُمَرَ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ يَقُولُ لِرَجُلٍ: َ تُؤذِ النَّاسَ بِفَضْلِ قُوَّتِكَ[. أخرجه رزين .

14. (1352)- Abdurrahman İbnu Avf (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir adamın şöyle söylediğini işittim: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Ömer İbnu'l-Hattâb (radıyallahu anh)'a: "Ey Ebu Hafs, sende fazla kuvvet var. (Haceru'l-Esved'i öpeceğim diye) zayıfa eziyet vermeyesin. Rüknü boş görürsen yanaşarak istilâm et, değilse tekbir getirip geç" dedi. Sonra adam şunu söyledi: "Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in bir adama şunu söylediğini işittim: "İnsanlara fazla kuvvetinle eziyet verme."

[Rezîn'in ilâvesidir. Bu rivayeti Şâfiî hazretleri Müsned'inde (2, 43) kaydetmiştir.

Ahmed İbnu Hanbel'in Müsned'inde, hadisi bizzat Hz. Ömer rivayet eder (1, 23).][355]

-15- وعن نافع قال:]كانَ ابنُ عُمَرَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُما يُصَلِّى لِكُلِّ أَسْبُوعٍ رَكْعَتَيْنِ[. أخرجه البخارى تعليقاً .

15. (1353)- Nâfi' anlatıyor: "İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) her yedide iki rek'at namaz kılardı." [Buharî, Hacc 69; Muallak (senetsiz) olarak kaydetmiştir.] [356]

AÇIKLAMA:

1- Teysir'in metninde ve diğer bazı rivayetlerde اسبوع şeklinde gelmiştir. Buharî metninde سبوع şeklinde elifsizdir. Birinci şekilde hafta mânası esastır. Esasen hafta yedi gün olduğu için üsbû'da da "yedi" mânası mevcuttur. 1350 numaraya da bak.

2- Bu hadisi, Abdurrezzak, Musannaf'ında mevsul (senetli) olarak kaydetmiştir:

عَن اِبْنِ عُمَرَ اَنَّهُ كَانَ يَطُوفُ بِالْبَيْتِ سَبْعاً ثُمَّ يُصَلِّى رَكْعَتَيْنِ

Yani: "İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) Beytullah'ı tavaf eder, her yedide iki rek'at namaz kılardı."

Bir başka rivayette, "Tavafları, (araya iki rek'at namaz koymadan) birleştirmeyi kerih bulurdu" denir.

Bir başka ifade ile, kişi tavafa başlayınca her biri yedi şavt olan tavaflardan peş peşe birkaç tane yapabilir. Sadedinde olduğumuz hadis, İbnu Ömer'in her yedi şavtta yâni tavaf tamamlanınca iki rek'at namaz kıldıktan sonra bir diğer tavafa geçtiğini ifade ediyor.

Esasen Hz. Peygamber'in sünneti de budur:[357]

-16- وعن عروة قال:]كانَ ابنُ الزُّبَيْرِ يَقْرِنُ بَيْنَ اَسَابِيعِ وَيُسْرِعُ المَشى وَيَذْكُرُ عَنْ عَائِشَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْها أنَّها كَانَتْ تَفْعَلُهُ ثُمَّ تُصَلى لِكُلِّ أَسْبُوعٍ رَكْعَتَيْنِ[.

16. (1354)- Urve (rahimehullah) anlatıyor: "İbnu'z-Zübeyr yedilerin arasını birleştirir ve yürüyüşü hızlandırırdı ve Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'nin de böyle yaptığını söylerdi. Ancak en sonda her yedi için iki rek'at (tavaf) namazı kılardı." [Rezîn'in ilavesidir.][358]

-17- وفي رواية:]أنَّهُ كانَ يَطُوفُ بَعْدَ الْفَجْرِ وَيُصَلى رَكْعَتَيْنِ فَكَانَ إذَا طَافَ يُسْرِعُ المَشْىَ[. أخرجه رزين

17. (1355)- Bir diğer rivayette: "İbnu Zübeyr'in "Fecirden sonra tavafta bulunduğu, iki rek'ât namaz kıldığı, tavaf edince hızlı yürüdüğü" belirtilir." [Rezîn ilavesidir.][359]

-18- وعن امرأة كانت تخدم عائشة رَضِىَ اللهُ عَنْها.]أنَّهَا طَافَتْ مَعَهَا أرْبَعَةَ أسَابِيعَ مَقْرُونَةً ثُمَّ رَكَعَتْ لِكُلِّ أسْبُوعٍ رَكْعَتَيْنِ. قَالَتْ: وَتَسْتَحِبُّ اسْتِمَ الرُّكْنِ في كُلِّ وِترٍ[. أخرجه رزين .

18. (1356)- Hz. Aişe'ye hizmet eden bir kadının rivayetine göre: "Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) kendisiyle birlikte kesintisiz, yedili dört tavaf yapmış, her bir yedinin ardından kılınması gereken iki rek'atlik tavaf namazlarını en sonda ard arda kılmıştır. Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) ilâveten demiştir ki: "Her bir şavtın sonunda rükn-ü istilâm müstehabdır." [Rezîn ilâvesidir.][360]

-19- وعن عبدالرحمن بن عبدالقارى.]أنَّهُ طَافَ مَعَ عُمَرَ بْنَ الخَطَابِ رَضِىَ اللهُ عَنْهُ بَعْدَ صَةِ الصُّبْحِ فَلَمَّا قَضَى عُمَرُ طَوَافَهُ نَظَرَ فَلَمْ يَرَ الشَّمْسَ فَرَكِبَ حَتَّى أنَاخَ بِذِى طَوَى وَصَلَّى رَكْعَتَيْنِ[. أخرجه مالك .

19. (1357)- Abdurrahmân İbnu Abdi'l-Kâri anlatıyor: "Ömer İbnu'l-Hattâb (radıyallahu anh) ile, sabah namazından sonra tavaf ettik. Hz. Ömer tavafı tamamlayınca güneşe baktı ve (doğduğunu) göremedi. Devesine binip Zu-Tavâ nam mevkiye kadar geldi. Orada devesini durdurarak iki rek'at (tavaf sünnetini) kıldı." [Muvatta, Hacc 38, (1, 369).][361]

AÇIKLAMA:

1- Teysîr'in metninde, Muvatta metnine nazaran açıklayıcı mahiyette olan bir kaç kelime eksiktir. Tercümede parantez içerisinde gösterdik.
2- Zürkânî, Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in yaptığı bu tavafın veda tavafı olduğunu belirtir.
Hz. Ömer (radıyallahu anh), sabah namazı kılındıktan sonra, güneş doğmadıkça, hiçbir nafile namazın kılınmayacağı kanaatinde olduğu için, güneşe bakıyor, henüz doğmamış görünce, kılması gereken iki rek'atlik tavaf namazını kılmadan yola çıkıyor ve Zu-Tavâ denen mevkide devesinden inip kılıyor. Hadisin bir başka vechi şöyle: "...Sonra Medine'ye hareket etti. Zu-Tavâ'ya gelince güneş doğmuştu, iki rek'at namaz kıldı."
3- Bu mevzû üzerine Muvatta'nın bir diğer rivayeti İbnu Abbâs (radıyallahu anh)'la ilgili. Ebu'z-Zübeyr el-Mekkî diyor ki: "İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'ı ikindi namazını kıldıktan sonra tavaf yapar gördüm. Tavafı bitirince odasına çekildi, orada ne yaptığını (tavaf namazını kılıp kılmadığını) bilmiyorum."
İmam Mâlik bu mevzuyu şöyle hükme bağlar: "Bir kimse tavafa başlar, yedi şavtını tamamlamadan sabah veya ikindi namazı kılınmaya başlarsa hemen imama uyar. Namaz bitince tavafının diğer şavtlarını yaparak yediye tamamlar. İki rek'atlik tavaf namazını hemen kılmaz, güneşin doğmasını veya batmasını bekler. Bu iki rek'ati akşam namazından sonraya da te'hir etse bir beis yoktur."
4- Şu hususu da belirtelim: İkindi ve sabah namazlarından sonra tavaf yapmayı bazı âlimler mekruh addetmişlerdir. Ancak büyük ekseriyet bunda bir beis görmemiştir.
Hanefî âlimlerden bazılarının da ikindi ve sabah namazından sonra tavafı mekruh addettiği rivayet edilmiştir. Ancak mezhepce benimsenen asıl görüşe göre bunda bir beis yoktur, mekruh olan tavaf değil, tavaf namazıdır.
İbnu'l-Münzir der ki: "Sahabe veTâbiîn'in cumhuru, tavaftan sonra, her vakitte namaz kılmayı câiz addetmiştir. Ancak bazıları da sabah ve ikindi namazlarından

sonra namaz kılmayı nehyeden hadisin âmm oluşunu nazar-ı dikkate alarak, bunu mekruh addetmiştir. Hz. Ömer (radıyallahu anh), Sevrî, İmam Mâlik, Ebu Hanife ve bir tâife bu kanaattedir."
İmam Şâfiî ve bir kısım ashâbu'ssünen, Cübeyr İbnu Mut'im tarafından rivâyet edilen ve 1375 numarada gelecek olan şu hadisi esas alarak her vakitte tavaf namazının kılınabileceğini söylemiştir: يَابَنِى عَبْدِ مَنَافٍ! مَنْ وَلِّى مِنْكُمْ مِنْ اَمْرِ النَّاس شَيْئاً فَ يَمْنَعَنْ اَحَدًا طَافَ بِهَذَا الْبَيْتِ وَصَلَّى ايَّةَ سَاعَةٍ شَاءَ مِنْ لَيْلٍ اَوْ نَهَارٍ
"Ey Abdumenâfoğulları, sizden kim, halkı idarede bir sorumluluk deruhte ederse, Beytullah'ı gündüz veya gece herhangi bir saatte ziyaret edip namaz kılanı sakın men etmesin." (1375 numarada fazla açıklama gelecek).[362]

-20- وعن إسماعيل بن أميَّة قال:]قُلْتُ لِلزُّهْرِىِّ: إنَّ عَطَاءً يَقولُ تُجْزِئُهُ المَكْتُوبَةُ مِنْ رَكْعَتِى الطَّوافِ. فقَالَ: اتِّبَاعُ السُّنَةِ أفْضَلُ، لَمْ يَطُفْ رسول اللّه #قَطُّ أسْبُوعاً إ صَلَّى لَهُ رَكْعَتَيْنِ[. أخرجه البخارى تعليقاً .

20. (1358)- İsmâil İbnu Ümeyye (merhum) anlatıyor: "Zührî'ye, "Atâ: "Farz namaz, iki rek'atlik tavaf namazının yerini de tutar" diyor, (ne dersiniz)?" dedim. Şu cevabı verdi:
"Sünnete uymak daha iyidir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yedi şavtlık bir tavaf yaptı. Mutlaka onun için iki rek'atlik bir tavaf namazı kılmıştır." [Buharî,Hacc 69.][363]

AÇIKLAMA:

1- Tavafa bağlı olarak kılınan iki rek'atlik namazın yerini, bir başka namazın tutamayacağı belirtilmektedir. Sözgelimi, ikindinin farzından sonra yapılan tavafın namazı, vakit mekruh olduğu için, akşam vaktine girilse, akşam namazı vaktin girmesiyle hemen cemaatle kılınmış olacağından, acaba kılınan bu farz, tavaf namazının uhdeden düşmesini sağlar mı? Zührî merhuma bu mânada soru

tevcih ediliyor. Zührî'nin cevabı: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), tavaf için ayrı namaz kılmıştır, sünnete uymak gerekir" şeklinde olmuştur.
2- Yeri gelmişken, Aynî'nin kaydettiği bir açıklamaya dikkat çekelim: "Tavaftan sonra Makam'ın gerisinde iki rek'at kılınır. Buna "sünnet" diyen, "vacib" diyen olmuştur. Bu tavafa tâbidir, tavaf sünnet ise namaz da sünnettir, vacibse namaz da vacibtir.[364]

-21- وعن جابر رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قَرَأ رسول اللّه # في رِكْعَتَى الطَّوَافِ بِسُورتِى ا"خْصِ: قُلْ يَا أيُّهَا الْكَافِرُونَ، وقُلْ هُوَ اللّهُ أحَدٌ[. أخرجه الترمذى .

21. (1359)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), iki rek'atlik tavaf namazında iki İhlâs sûresini yani: Kul yâ eyyuhe'lkâfirûn ve Kul hüvallahü ehad sûrelerini okudu." [Tirmizî, Hacc 43, (869).][365]

AÇIKLAMA:

1- İki sûreye de "İhlâs" sûresi diye isim verilmesi, aradaki irtibat sebebiyle tağlib tarikiyledir. Anne (ümm) ve baba'ya (eb) ebeveyn, Güneş (şems) ve Ay'a (Kamer) kamereyn denmesi gibi. İkisi de tevhidden bahsettiği için aralarında benzerlik mevcuttur.
2- Bu rivayet sebebiyle tavaf namazının birinci rek'atinde Kâfirûn, ikinci rek'âtinde ise İhlâs sûresinin okunması müstehab addedilmiştir. Bunların okunmasındaki istihbabın sebebini sûrelerin tevhidden bahsetmesinde arayanlar olmuştur. Zîra tavaf da sırf Allah için yapılmakta, ihlâs bulunmaktadır.[366]

-22- وعن كثير بن جمهان قال:]رَأيْتُ ابنَ عُمَرَ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما يَمْشى في المَسْعَى فَقُلْتُ أتَمْشِى في المَسْعَى؟ فقَالَ: لئِنْ سَعَيْتُ لَقَدْ رَأيْتُ رسولَ اللّهِ # يَسْعَى ولئن مَشَيتُ لَقَدْ رأيْتُ رسولَ اللّه # يَمْشِى وَأنَا شَيْخٌ كَبِيرٌ[. أخرجه أصحاب السنن.

22. (1360)- Kesir İbnu Cemhân anlatıyor: "İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'i, sa'y mahallinde (mes'a) yürürken görüp kendisine: "Koşma mahallinde yürüyor musun?" dedim. Bana:
"Koşsaydım, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı koşuyor görmüşüm demektir. Yürüdüysem Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı yürür gördüm demektir. Şimdi ben yaşlı bir insanım." [Tirmizî, Hacc 39, (864); Ebu Dâvud, Menâsik 56, (1904); Nesâî, Hacc 174, (5,241-242); İbnu Mâce Hacc 43, (2988).][367]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste geçen mes'a "koşma yeri" demektir. Sa'yden gelir. Bu kelime lügat olarak koşmak demektir. Mes'a ism-i mekândır, yani koşulan yer. Bundan maksad Safâ ile Merve tepeleri arasındaki vâdidir. Ancak günümüzde vadiden bahsedilemez.
2- Tirmizî şu açıklamayı kaydeder: "Alimler Safâ ile Merve arasında koşmayı müstehab addetmişler, koşmaya gücü yetmeyenin yürümesi caizdir demişlerdir."
3- Sa'yin hükmü hususunda ihtilâf edilmiştir. Cumhûr farz olduğuna hükmeder, terki halinde hacc tamam olmaz, "dem"le de telâfî edilemez. Ebu Hanîfe'ye göre vâcibtir, terki hâlinde dem (kurban) telâfî eder.
Hz. Enes ve Atâ'dan: Sünnettir, terki hâlinde herhangi bir ceza gerekmez" mânasında rivayet yapılmıştır.[368]

-23- وعن جابر رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]كانَ رسولُ اللّه # إذَا نَزَلَ مِنَ الصَّفَا مَشَى حَتَّى إذَا انْصَبَّتْ قَدَمَاهُ في بَطْنِ الوَادِى سَعَى حَتَّى يَخْرُجَ مِنْهُ[. أخرجه مالك والنسائى.ومعنى »انْصَبَّتْ قَدَمَاهُ« انحدرت في المسعى .

23. (1361)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Safâ'dan indiği zaman normal yürürdü. Ayakları vâdinin tabanına değince de koşardı. Koşması vâdi tabanının bitimine kadar devam ederdi." [Muvatta, Hacc 42, (1, 374); Nesâî, Hacc 178, (5, 243).][369]

AÇIKLAMA:

Son iki hadis sa'yin nasıl olması gerektiğini açıklamaktadır. Anlaşılacağı üzere, Safâ ile Merve karşılıklı iki küçük tepedir. Bu tepelerin ikisini, arasında düzce bir vâdi tabanı ayırmaktadır. Tepelerin yamaçlarından aradaki düzlüğe inip çıkarken normal yürüyüşle yürünmekte, vâdi içerisindeki düz kısım koşarak geçilmektedir. Zamanımızda sâdece tepeler korunmuş, tepelerin arası hemen hemen düz bir koridorla birleştirilmiştir. Ancak, vâdi tabanına tekabül eden kısım yeşil sütunlarla belirlenmiştir. Gerek Safâ cihetinden ve gerekse Merve cihetinden bu yeşil sütunlara kadar normal yürüyüşle yürünerek gelinir. Yeşil sütunlardan itibaren bu sütunların bitimine kadar hervele denen, hızlı, canlı ve çalımlı bir yürüyüş yapılır. Herveleyi erkekler yapar, kadınlara gerekmez.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu kısımda koşmaya ehemmiyet vermiştir. Dârekutnî'nin Safiyye Bintu Şeybe'den yaptığı bir rivayete göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sa'y yaparken, izarı koşunun şiddetinden dönermiş. Şöyle tavsiye buyurmuştur: اِسْعَوْا فَإِنَّ اللّهَ كَتَبَ عَلَيْكُمُ السَّعْىَ

"Koşun, zîra Allah size koşmayı emretti."

Herşeye rağmen vâdi tabanında koşmak Cumhur'a göre sünnettir, terkinde herhangi bir şey gerekmez.[370]

-24- وعنه رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]سَمِعْتُ رسول اللّهِ # يَقُولُ حِينَ خَرَجَ مِنَ المَسْجِدِ وَهُوَ يُرِيدُ الصَّفَا: نَبْدأُ بِمَا بَدَأَ اللّهُ بِهِ فَبَدأَ بِالصَّفَا[. أخرجه مالك والترمذى والنسائى.وزاد رزين عن أبى هريرة رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ: فَلَمَّا ‘ عَلى الصَّفَا حَيْثُ يَنْظُرُ إلى الْبَيْتِ رَفَعَ يَدَيْهِ فَجَعلَ يَذْكُرُ اللّهَ تَعالى مَا شَاءَ .

24. (1362)- Yine Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor:

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı Mescid-i Haram'dan çıkıp Safâ'ya yönelirken: "Allah'ın başladığı ile başlayalım" deyip (sa'ye) Safâ' dan başladığnı gördüm." [Muvatta, Hacc 42, (5, 374); Tirmizî, Hacc 38, (862); Nesâî, Hacc, 163 (5/235), 168 (5/237). Bu mânâda Müslim'de de gelmiştir: Hacc 147, (1218).

Keza Ebû Dâvud'da Menâsik 57, (1905); ibnu Mâce, Menâsik 84, (3074).]
Rezîn, Ebu Hüreyre (radıyallahu anh)'den naklen şu ilâvede bulundu: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Safâ'ya çıkınca oradan Beytullah'a baktı, ellerini kaldırıp dilediği şekilde Allah'ı zikretmeye koyuldu."[371]

AÇIKLAMA:

Hadis, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Veda haccını anlatırken, Tavaf'tan sonra "Sa'y" safhasına geçiş ânını tasvir etmektedir. Rivâyetin Tirmizî'deki vechi daha açıktır: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Mekke'ye gelince Beytullah'ı yedi kere tavaf etti. Sonra: وَاتَّخَذُوا مِنْ مَقَامِ اِبْرَاهِيمَ مُصَلًّى "Makam-ı İbrahim'den bir namazgah edinin." (Bakara 125) âyetini okudu. Makam'ın gerisinde namaz kıldı. Sonra Haceru'l-Esved'e gelip istilâmda bulundu. Sonra da: "Allah'ın başladığı ile başlıyoruz" dedi ve Safâ'dan başlayıp şu âyeti okudu: اِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَائِرِ اللّٰهِ "Şüphesiz Safâ ve Merve, Allah'ın şeâirindendir" (Bakara 158)
* "Allah'ın başladığı" ifadesinde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) âyet-i kerimeye işaret buyurmuştur. Zîra âyette önce "Safâ" zikredilmiştir.
* Şeâir, Şaîre kelimesinin cem'idir. Alâmet mânasına gelir.
Allah'ın şeâiri: Allah'a ibadet etmeye vesile olan nişane ve alâmetler demektir. Mü'minler onlara gösterecekleri hürmetle kâfirlerden ayrılır.[372]

-25- وعن ابن عباس رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُما قال:]لَيْسَ السَّعْىُ في بَطْنِ الْوَادِى بَيْنَ الصَّفَا وَالمَرْوَةِ سُنَّةً، إنَّمَا كانَ أهْلُ الجَاهِلِيَّةِ يَسْعَوْنَهَا وَيَقُولونَ: نُجِيزُ الْبَطْحَاءَ إلاَّ شَدًّا[. أخرجه البخارى. »الشَّدُّ« العدو. والمراد »بِالبَطْحَاءِ« ههنا: بَطْن المسعى .

25. (1363)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Safâ ile Merve arasında, vâdinin dibinde koşmak sünnet değildir. Burada cahiliye ehli koşar ve şöyle derdi: Bathâ'yı (vadinin dibini) biz ancak koşarak geçeriz." [Buhârî, Menâkıbu'l-Ensar 26.][373]

AÇIKLAMA:

İlk bakışta, İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) burada, sa'yin sünnet olmadığını söylemektedir. İbnu't-Tîn gibi bazı şârihler, bu ifadesiyle İbnu Abbâs'ın Cumhur'a muhalefet ettiğini belirtirler. Nitekim 1360 numaralı hadisin açıklamasında da belirttiğimiz üzere sa'y Cumhu'ra göre farzdır. Vacibve sünnet diyen de olmuştur.
Ancak İbnu Hacer der ki: "İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) burada sa'yin aslını inkâr etmiyor, hızlı koşmanın olmadığını söylemek istiyor. Bu da zâten farz değildir....
Safâ ile Merve arasındaki sa'yin esası Hz. Hacer'e dayanır. Bununla ilgili rivayet de İbnu Abbâs'a ait. Öyle ise, İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'ın, cahiliye devrine nisbet ettiği başlangıç, "hızlı koşma"nın başlangıcıdır. Eğer İbnu Abbâs, "Sünnet değildir" hükmüyle "Sa'y müstehab değildir" demek istemişse bu sözüyle Cumhur'un ittifak ettiği bir hususa muhalefet etmiştir, tıpkı tavafta remelin müstehab oluşunu inkâr etmesi gibi. İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'ın sünnet'le, şer'î yolu (ettarikatu'şşer'iyye) kastedmiş olması da muhtemeldir. Nitekim "sünnet" kelimesi, sıkca farz kılınan şeye (mefruz) ıtlak olunur. Öyle ise İbnu Abbâs usulcülerin ıstılahındaki "sünnet"i kasdetmiştir. Usulcüler sünnet deyince matlub olduğu bir delille sâbit olmakla birlikte terkeden kimseye günah terettüp etmeyen şeyi anlar."[374]

-26- وعن صَفِيَّةِ بنت شيبة.]أنَّ امْرَأةً قَالَتْ: رَأيْتُ رسول اللّه # يَمْشِى في بَطْنِ المَسِيلِ يَقُولُ: َ يُقْطَعُ الْوَادِى إِ َّ شَدًّا[. أخرجه النسائى .

26. (1364)- Safiyye Bintu Şeybe anlatıyor: "Bir kadın dedi ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı, Safâ ve Merve tepeleri arasındaki vâdinin dibinde "Vadi ancak koşularak katedilir" diyerek yürürken gördüm." [Nesâî, Hacc 177, (5, 242); İbnu Mâce, Menâsik 43, (2987).][375]

-27- وعن الزهرى قال:]سَألُوا ابْنَ عُمَرَ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما. هَلْ

رأيْتَ رسول الله # رَمَلَ بَيْنَ الصَّفَا وَالْمَرْوَةِ؟ فقَالَ: كانَ في جَمَاعَةٍ ِمِنَ النَّاسِ فَرَمَلُوا فَمَا أَرَاهُمْ رَمَلُوا إَّ بِرَمَلِهِ[. أخرجه النسائِى .

27. (1365)- Zührî (merhum) anlatıyor: "İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'e sordular:

"Sen Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı Safâ ile Merve arasında remel yaparken (hızlı koşarken) gördün mü?"

"Evet, dedi. İnsanlardan bir cemaatle birlikteydi. Hep birlikte koşuyorlardı. Ben onları onun koşusuyla koşuyor görüyordum." [Nesâî, Hacc, 175, (5, 242).][376]

İKİNCİ FASIL

TAVAF VE SA'Y AHKÂMI

-1- عن ابن عباس رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما.]أَنَّ رسولَ اللّه # قالَ: الطَّوَافُ حَوْلَ الْبَيْتِ مِثْلُ الصَّةِ إَّ أَنَّكُمْ تَتَكَلَّمُونَ فِيهِ، فَمَنْ تَكَلَّمَ فَ يَتَكَلَّمُ إَّ بِخَيْرٍ[. أخرجه الترمذى وهذا لفظه والنسائى .

1. (1366)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Beytullah etrafındaki tavaf, namaz gibidir. Ancak bunda konuşabilirsiniz. Öyle ise, kim tavaf sırasında konuşursa sadece hayır konuşsun." [Tirmizî, Hacc 112, (960); Nesâî, Hacc 136, (5, 222).] [377]

AÇIKLAMA:

Tavaf birçok yönlerden namaz gibidir. Hadesten ve necasetten tahâret, setrü'l-avret, sevab, Beytullah'a bağlanmak vs. bunda da mevcut. Ancak, namazda konuşma yoktur. Tavafta buna müsaade edilmiştir. Fakat bunun imkân nisbetinde az olması ve hayırlı olması gerekmektedir: Zikrullah ve tavaf yapmakta olan diğer Müslümanları teşviş etmeyecek faydalı, anlamlı kelâm.[378]

-2- وفي أخرى للنسائى عن ابن عمرٍ قالَ:]أَقِلُّوا مِنَ الكَم في الطَّوَافِ فإنَّمَا أَنْتُمْ في صَةٍ[.

2. (1367)- Nesâî'nin bir başka rivayetinde şöyle buyurulmuştur: "Tavaf sırasında az kelâm edin. Zîra sizler namazdasınız."[379]

-3- وعن ابن عباس رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما قال:]طَافَ النَّبىُّ # في حَجَّةِ الْوَدَاعِ عَلى بَعِيرٍ يَسْتَلِمُ الرُّكْنَ بِمحْجَنٍ[. أخرجه

الخمسة.وفي رواية: كَلَمَا أَتَى الرُّكْنَ أَشَارَ إِلَيْهِ بَشَيءٍ في يَدِهِ.

3. (1368)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Veda haccında bir deve üzerinde tavaf yaptı. Rükn'e bir bastonla istilam buyurdu."
Bir rivayette: "Rükn'e her gelişinde, ona elindeki bir şeyle işâret buyurdu" denmiştir. [Buhârî, Hacc 58, 61, 62, 74, Salât 24, Müslim, Hacc 253, (1272); Ebu Dâvud, Menâsik 49, (1877); Nesâî, Hacc 15, (5, 233); Tirmizî, Hacc 40, (865); İbnu Mâce, Menâsik 28, (2948).]

AÇIKLAMA:

1- Mihcen, baş tarafı eğri değnek demektir. Baston da denir.
2- İstilâm, selamlamak demektir.
3- Müslim'in bir rivayetinde "...ve değneği öptü" ziyâdesi mevcuttur. İstilâmdan sonra, ne ile istilâm edilmişse onun öpülmesi umumiyetle benimsenmiştir. El ile istilâm edilmişse elin öpülmesi, çubukla istilâm edilmişse çubuğun öpülmesi gibi... Cumhur şöyle demiştir: Bu hususta sünnet şudur: Rüknü elle istilâm eder ve elini öper. Eliyle istilâma muktedir olamazsa elinde bulunan bir şeyle istilâm eder ve bu şeyi öper. Buna da muktedir olamazsa rükne işaret eder ve bununla yetinir. İmam Mâlik "elini öpmez" demiştir. Bir rivayete göre Mâlikîler: "Elini, ağzın üzerine öpmeksizin kor" demiştir.
4- Deve üzerinde tavafa gelince, muhtelif rivayetler iki sebeple Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın deve üzerinde tavaf yaptığını belirtir:
1- Hastalık, 2- Halkın, menâsikini öğrenmek için kendisini rahatça görmesi ve sual sorması.
Şu halde, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın binerek tavaf etmiş olması, tavafın mazeretsiz binek üzerinde yapılacağına cevaz olmaz. Âlimler bundan mâzereti olanlara ruhsat istinbat ederler. Fakihler: "Câiz olsa da, yayan evlâdır, binerek tavaf tenzihen mekruhtur" demişlerdir.
Bir kısım âlimler, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın binerek tavafını, "Halka menâsiki öğretmek içindi, bu Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hasâisindendi" diye de yorumlamışlardır."
Hayvanla tavafın birçok mahzurlarından biri de metafı telvis etmesidir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hayvanı, İlâhî bir ikram olarak, telvisden alıkonmuştur. Öyle ise bu yönüyle de, binek üzerinde tavaf kıyas dışıdır"

şeklinde de izah getirilmiştir.[380]

4- وفي أخرى ‘بى داود:]أَنَّ النَّبىَّ # قَدِمَ مَكَّةَ وَهُوَ يَشْتَكِى فَطَافَ عَلى رَاحِلَتِهِ كُلَّمَا أَتَى عَلى الرُّكْنِ اسْتَلَمَهُ بِمِحْجَنٍ فَلَمَّا فَرَغَ مِنَ طَوافِهِ أَنَاخَ وَصَلَّى رَكْعَتَيْنِ[.

4. (1369)- Ebu Dâvud'da gelen bir diğer rivayette: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Mekke'ye geldiği vakit hasta idi. Bu sebeple bineği üzerinde tavaf etti. Tavaf sırasında Rüknün karşısına her gelişte onu bastonu ile selamladı. Tavafını bitirince, devesini ıhdı ve iki rek'at namaz kıldı." denir. [Ebû Dâvud, Menâsik 49, (1881).][381]

5- وعن عائشة رَضِىَ اللّهُ عَنْها قالت:]طَافَ النَّبىُّ # عَلى بَعِيرِهِ يَسْتَلِمُ الرُّكْنَ كَرَاهِيَةَ أَنْ يَصْرِفَ عَنْهُ النَّاسَ[. أخرجه مسلم والنسائى .

5. (1370)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) halk kendinden uzaklaştırılır endişesiyle deve üzerinde tavaf etti ve Rükn'ü istilâm buyurdu." [Müslim, Hacc 256, (1274); Nesâî, Hacc 140, (5, 224).][382]

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın binek üzerinde tavaf edişinin bir sebebi daha belirtilmiş olmaktadır: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)' ın önünü açmak için halkın uzaklaştırılması. Nevevî, bu mânayı ifâde eden kelimenin iki imlâ ile geldiğine dikkat çeker: اَنْ يُصْرِفَ عَنْهُ ve اَنْ يُضْرِبَ عَنْهُ Birinci imlâya göre "kendinden uzaklaştırılması", ikinci imlâya göre, "kendisi için dövülmesi." Yani "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a yol açmak için halka vurulması endişesi." Her iki imlâ da sahih bir mâna vermekte ve tavafın binek

üzerinde yapılışının bir gerekçesini daha ortaya koymaktadır.[383]

-6- ولمسلم في أخرى وأبي داود عن ابن عباس:]يَسْتَلِمُ الرُّكْنَ بِمِحْجَنٍ كانَ مَعَهُ وَيُقَبِّلُ المِحْجَنَ[. »المِحْجَنُ« كالصَّوْلجَانِ .

6. (1371)- Müslim ve Ebû Dâvud'un İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'tan kaydettikleri bir diğer rivayette şöyle denir: "[Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm).]
Rükn'e beraberinde bulunan bir bastonla istilâmda bulunuyor ve bastonu öpüyordu."[384]

-7- وعن أمِّ سلمة رَضِىَ اللّهُ عَنْها قالت:]شَكَوْتُ إلى رسولِ اللّه # أنِّى أشْتَكِى فقَال: طُوفِى مِنْ وَرَاءِ النَّاسِ وَأنْتِ رَاكِبَةٌ. فَطُفْتُ وَالنَّبىُّ # يُصَلِّى إلى جَنْبِ الْبَيْتِ يَقْرأ بِالطُّورِ وَكِتَابٍ مَسْطُورٍ[. أخرجه الستة إ الترمذى .

7. (1372)- Ümmü Seleme (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a hasta olduğumu söyledim. Bana:
"- Öyleyse, insanların gerisinden, bir hayvan üzerinde tavaf et!" dedi. Ben, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Beytullah'ın yan tarafında namaz kılarken tavaf ettim. O namazda "Ve't-Tûr ve Kitâbi'n-Mestur" sûresini okuyordu." [Buhârî, Hacc 74, 64, 71, Salât 78; Müslim, Hacc 258, (1276); Muvatta, Hacc 40, (1, 371); Ebû Dâvud, Menâsik 49, (1882); Nesâî, Hac 138, (5, 223); İbnu Mâce, Menâsik 34, (2961).][385]

-8- وعن وبرَةَ بن عبدالرحمن قال:]سَألَ رَجُلٌ ابنَ عُمَرَ رَضِىَ اللّهُ عَنْهما فقَالَ: أيصْلُحُ لِى أنْ أطُوفَ بِالْبَيْتِ قَبْلَ أنْ آتِى المَوْقِفَ؟ قَالَ نَعَمْ: قَالَ: فإنَّ ابنَ عبَّاسٍ يقُولُ: َ تَطُفْ بِالْبَيْتِ حَتَّى تَأتِىَ المَوْقِفَ. فقَالَ: قَدْ حَجَّ رسول اللّه # فَطَافَ بِالْبَيْتِ قَبْلَ أنْ

يَأتِىَ المَوْقِفَ فَبِقَوْلِ رسول الله # أَحَقّ أنْ نَأخُذَ أوْ بِقَوْلِ ابنِ عَبَّاسٍ، إنْ كُنْتَ صَادِقاً]. أخرجه مسلم والنسائى .

8. (1373)- Vebre İbnu Abdirrahmân anlatıyor: "Bir adam, İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'e:
"Vakfe yerine gelmezden önce Beytullah'ı tavaf etmem uygun olur mu?" diye sordu. İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) cevâben:
"Evet!" deyince, adam:
"Ama İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ): "Vakfe yapmadan Beytullah'ı tavaf etme" dedi!" der. İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) de:
"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hacc yaptı. O zaman, vakfe yapmadan Beytullah'ı tavaf etti. Ve dahi, şayet sözünde sâdık isen, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sözüyle amel mi daha doğrudur, İbnu Abbas'ın kavliyle amel mi?" der." [Müslim, Hacc, 187, (1233); Nesâz, Hacc 141, (5, 224).][386]

AÇIKLAMA:

Bu hadiste, İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şahsî tatbikatını ifade etmektedir. Zîra, Veda haccında ihrama girince önce umre yaparak tavaf ve sa'yi edâ etmiş, ihramdan çıkmadan hacc-ı kıran yapmak üzere Arafat'a hareket etmişti. Hacc-ı kıranda, hacılar umre sa'yinden sonra kudüm tavafını yapar; dilerse haccın sa'yini kudüm tavafından sonra yapar.
İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) da gerçeği ifade etmiştir, zira Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), yine Veda haccında, yanında kurbanlığı olmayanlara, ihramdan çıkmalarını emrederek hacc-ı temettu yaptırmıştı. Hacc-ı temettu da yapılan tavaf, umrenin tavafıdır, haccın tavafı kurban kesildikten sonra yapılır. İbnu Abbâs'a göre, tavaftan sonra ihramdan çıkmak gerekir, öyle ise, ihramdan çıkmak istemeyen kimsenin tavafını yapmaması, vakfeden sonra ihramdan çıkıncaya kadar te'hir etmesi icabeder. Hülâsa, İbnu Abbâs, Veda haccında, yanında kurbanlığı olmayanlara emretmiş bulunduğu haccın umreye tahvilindeki tatbikatı esas almış olmaktadır.[387]

-9- وعن ابن عباس رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما قالَ:]قَدِمَ رسول اللّه #

مَكّةَ فَطَافَ وَسَعى بَيْنَ الصَّفَا وَالمَرْوَةِ وَلَمْ يَقْرُبِ الْكَعْبَةَ بَعْدَ طَوافِهِ بِهَا حَتَّى رَجَعَ مِنْ عَرَفَةَ[. أخرجه البخارى .

9. (1374)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) (Veda haccında) Mekke'ye geldi, tavafını yaptı, Safâ ve Merve arasında sa'yetti. (Geldiği zaman yaptığı bu ilk) tavaftan sonra, Arafat'tan dönünceye kadar Kâbe'ye yaklaşmadı." [Buhârî, Hacc 70, 23, 127.][388]

AÇIKLAMA:

İbnu Hacer der ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, umre yaptıktan sonra tavaf yapmamış olması, vakfelerden önce, tavaf yapmak isteyenlere bunun yasak olması mânasına gelmez. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yapmayışı "nafile bir yapmayıştır." Belki de bunu kasden terketti. Yani, ümmetten herhangi biri, böyle bir tavafı vâcib telâkki edebilir endişesiyle terketti. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ümmeti için zorluğu değil kolaylığı severdi. Bu sebeple,Kâbe'yi tavaf etmenin ehemmiyetini haber vermekle yetindi, fiilen yapmadı.

İmam Mâlik'ten rivayete göre "Hacı, haccını tamamladıkça, nâfile tavaf yapmalıdır." Yine ondan rivâyete göre, "Beytullah'ı tavaf, uzak diyarlardan gelenler için, nafile namazdan daha hayırlıdır."[389]

-10- وعن جُبير بن مُطعم رَضِىَ اللهُ عَنْهُ.]أنَّ النَّبىَّ # قال: يَابَنِى عَبْدِ مَنَافٍ َ تَمْنَعُوا أحَداً طَافَ بِهذَا الْبَيْتِ فَصَلَّى أيَّةَ سَاعَةٍ شَاءَ مِنْ لَيْلٍ أوْ نَهَارٍ[. أخرجه أصحاب السنن .

10. (1375)- Cübeyr İbnu Mut'im (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ey Abdümenafoğulları, sizden kim halkı idârede bir sorumluluk deruhte ederse, Beytullah'ı gündüz veya gece herhangi bir saatte ziyaret edip namaz kılanı sakın menetmesin." [Tirmizî, Hacc 42, (868); Ebu Dâvud, Menâsik 53, (1894); Nesâî, Hacc 137, (5, 223); İbnu

Mâce, İkâmetu's-Salât 149, (1254).][390]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis hususen Abdümenafoğulları'na hitab etmektedir. Çünkü, Cenab-ı Hakk'ın vahyi ile bilmiştir ki, hilâfet ve idârî işler çoğunluk itibariyle o soydan gelenlerde kalacak, Mekke'deki hizmetler onlara terettüp edecektir. Nitekim sidâne, hicâbe, liva ve rifâde gibi hizmetler onlarda idi.
2- Daha önce, 1357 numaralı hadisin izahında belirttiğimiz gibi, tavaf namazının mekruh vakitlerde bile câiz olacağına hükmedenler bu hadise dayanırlar.
Aliyyu'l-Kârî der ki: "Burada tavaf namazı kastedildiği gibi mutlak da olabilir. Ancak hadis, mekruh vakitler dışında diye kayıtlanabilir de. Zîra mekruh vakitlerde nehyin varlığı esastır, (bu çeşit durumlarda mutlak, mukayyede hamledilir). Veya, hadisteki salat (namaz), kelimenin lügat mânası olan dua ile te'vil edilir."
Bu hadise dayanarak, bazı âlimler: "Tavaf namazı mekruh vakitlerden istisna edilmiştir, o vakitlerde de kılınabilir" demiş; Şâfiî hazretleri gibi bazıları daha da ileri giderek: "Mekke'nin şerefi sebebiyle nâfile namazlar kerâhet vakitlerinde de mekruh olmaktan istisna tutulmuş, tâ ki insanlar onun her ânından istifâde etsinler" demiştir.
Ebu Hanife ise, illetin âmm ve şâmil olması sebebiyle, kerâhat meselesinde, "Mekke diğer beldeler gibidir, mekruh vakitler orada da mekruhtur" demiştir.
Sadedinde olduğumuz hadisi te'yid eden bir diğer rivayet Ebu Zerr (radıyallahu anh) tarafından rivayet edilmiştir.
Başka beldelerde mekruh olan vakitlerde Mekke'de nâfile namaz kılmanın mekruh olmadığını söyleyenlerin ikinci bir delili olan bu hadisi kaydediyoruz:
َصَة بَعْدَ الصُّبْحِ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ وَ بَعْدَ الْعَصْرِ حَتَّيَ تَغْرُ بَ الشَّمْسُ إِ بِمَكَّةَ إِ بِمَكَّةَ إِ بِمَكَّةَ
"Güneş doğuncaya kadar sabah namazından sonra, güneş batıncaya kadar da ikindi namazından sonra namaz kılınmaz. Mekke hâriç, Mekke hâriç, Mekke hâriç."[391]

-11- وعن أبى الزبير المكى قال:]رَأَيْتُ ابنَ عبَّاسٍ يَطُوفُ بَعْدَ

صَةِ الَعَصْرِ أَسْبُوعاَ ثَمَّ يَدْخُلَ حُجْرَتَهُ فَ نَدْرِى مَا يَصْنَعُ. قَالَ: وَلَقَدْ رَأيْتُ الْبَيْتَ يَخْلُوا بَعْدَ صَةِ الصُّبْحِ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ، وَبَعْدَ صَةِ الْعَصْرِ مَا يَطُوفُ بِهِ أَحَدٌ حَتَّى عِنْدَ الْغُرُوبِ[. أخرجه مالك .

11. (1376)- Ebu'z-Zübeyr el Mekkî anlatıyor: "İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'ın ikindi namazından sonra yedi kere tavaf edip hücresine çekildiğini gördüm. Artık orada ne yaptığını (tavaf namazı kılıp kılmadığını) bilmiyorum."
Ebu'z-Zübeyr devamla dedi ki: "Ben Beytullah'ın sabah namazından sonra, güneş doğuncaya kadar, ikindi namazından sonra da güneş batıncaya kadar boşaldığını, kimsenin tavaf etmediğini gördüm." [Muvatta, Hacc 117, (1, 369).] [392]

AÇIKLAMA:

1357 numaralı hadiste yapıldı.[393]

ZİYARET TAVAFI

-1- عن ابن عباس وعائشة رَضِىَ اللّهُ عَنْهُم.]أنَّ النَّبىَّ #: أخَّرَ الطَّوَافَ يَوْمَ النَّحْرِ إلى اللَّيْلِ[. أخرجه أبو داود والترمذى.وفي رواية أخرى: طَوَافَ الزِّيَارَةِ .

1. (1377)- İbnu Abbâs ve Hz. Aişe (radıyallahu anhüm) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), yevm-i nahrde (Kurban'ın birinci günü) tavafı geceye te'hir etti."
Bir başka rivayette: "....Ziyâret tavafını" denmiştir. "...Beyt-i Atik'i tavaf etsinler" (Hacc 29) âyetiyle emredilen tavaf bu tavaftır. [Ebu Dâvud, Menâsik 83, (2000); Tirmizî, Hacc 80, (920); İbnu Mâce, Menâsik 77, (3059). Bu hadisi Buhârî, ta'lik olarak kaydetmiştir (Hacc 129).][394]

AÇIKLAMA:

1- Ziyaret tavafı, haccın farz olan tavafıdır. Arafat vakfesinden sonra yapılır. Buna ifâza tavafı da denir. Keza Tavâfu's-Sadr ve Tavâfu'r-Rükn de denmiştir.
2- Bu rivâyet, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın tavafı yevm-i nahirde gündüzleyin yaptığına dair İbnu Ömer (ve Cabir) (radıyallahu anhüm)'den yapılan müteakip rivayete muhaliftir.
Buharî, bu ihtilâfı şöyle te'lif etmek ister: "İbnu Ömer ve Câbir hazretlerinin rivayetlerini ilk güne, İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'ın hadisini de diğer günlere hamletmek lâzımdır. Çünkü İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) bir rivayette, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Beytullah'ı eyyam-ı Minâda (Kurban günleri) ziyâret ettiğini belirtirken, bir başka rivayette "Mina'da kaldığı müddetçe her gece ziyaret ederdi" diye tasrih eder: أَنَّ النَّبِىَّ صَلَّى اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَزُورُ الْبَيْتَ كُلَّ لَيْلَةٍ مَا اَقَامَ بِمِنًى
Şu halde, İbnu Abbâs'ın rivâyetini, müteâkip günlere hamletmek gerekmektedir. Böylece Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ilk gün ziyâret tavafını gündüzleyin yaptığı, müteakip nâfile tavaflarını da geceleyin yaptığı anlaşılır ve rivayetler arasındaki ihtilâf da kalkar.[395]

-2- وعن نافع عن ابن عمر رَضِىَ اللهُ عَنْهُما.]أنَّ رسولَ الله #: أفَاضَ يَوْمَ النَّحْرِ ثُمَّ رَجَعَ فَصَلَّى الظُّهْرَ بِمِنىً[. أخرجه الشيخان وأبو داود .

2. (1378)- Nâfi, İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'den naklen diyor ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yevm-i nahirde ifâza (ziyâret) tavafını yaptı, sonra dönüp öğleyi Mina'da kıldı." [Buhârî, Hacc 129, Müslim, Hacc 335, (1308); Ebu Dâvud, Menâsik 83, (1998.][396]

AÇIKLAMA:

Veda haccı ile ilgli olarak, Hz. Aişe ve Hz. Câbir (radıyallahu anhümâ) tarafından rivayet edilen uzun hadiste, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ifâza tavafı sırasında öğle namazını Mekke'de kıldığı belirtilir, bu rivayette ise Mina'da kıldığı ifâde edilmektedir. Ulemâ bu iki hadisten birini tercihte ihtilâf eder ve hattâ, hadislerin sıhhati sebebiyle bâzıları tevakkufu tercih eder.
Nevevî der ki: "Bu hadis, tavafu'l-ifâza'nın sübûtunu ifade eder. Ayrıca bu tavafı, yevm-i nahirde ve öğleden evvel yapmanın müstehab olduğunu gösterir. Ulemâ bu ifâza tavafının haccın rükünlerinden biri olduğu, bunsuz haccın câiz olmayacağı hususunda icmâ eder. Ulemâ, keza bu tavafın, yevm-i nahirde taşlama, kurban ve traşdan sonra yapılmasının müstehab olduğunda da ittifak eder, teşrik günlerinden birinde yapmak şartıyla te'hirinin caiz olacağı, bu te'hir sebebiyle dem (kurban cezası) gerekmeyeceği hususunda da icma eder.
Eyyam-ı teşrikten sonraya tehir eder ve fakat îfa ederse, Şâfiîlere göre câizdir, herhangi bir ceza gerekmez. Cumhûr da bu görüştedir. Ebû Hanife, Mâlik hazretleri, "Çok gecikecek olursa bir dem (kurban) gerekir" diye hükmederler. [397]

VEDA TAVAFI

-1- عنِ ابن عباسٍ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما قال:]كانَ النَّاسُ يَنصرِفُونَ في كُلِّ وجْهٍ. فقَالَ النَّبىُّ #: َ يَنْفِرْ أحَدٌ حَتَّى يَكُونَ آخِرُ عَهْدِهِ بِالْبَيْتِ[. أخرجه مسلم وأبو داود .

1. (1379)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Halk (haccın bitmesiyle) her tarafa dağılıyordu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):"Sakın kimse, son vardığı yer Beytullah olmadıkça bir yere gitmesin" buyurdu." [Müslim, Hacc 379, (1327); Ebû Dâvud, Menâsik 84, (2002); İbnu Mâce, Menâsik 82, (3070).] [398]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, vedâ tavafının gereğini teşri etmektedir. Ulemânın ekserisine göre veda tavafı haccın vaciblerindendir, terkedene dem gerekir. Şafiî, Ebû Hanife, Ahmed İbnu Hanbel başta, pekçok âlim bunun vâcib olduğunda müttefiktir. İmam Mâlik, Davud-ı Zâhirî, İbnu Münzir: "Veda tavafı sünnettir, terkine bir şey terettüp etmez" derler.
Hanefîler uzaktan gelenlere "vâcib" derken, Mekkelilerle mîkat ve mîkatten içerde ikâmet edenlere vacib olmadığını söylerler.
Hayızlı ve nifaslı kadınlarla umre yapanlara tavaf-ı vedâ vâcib değildir. Zîra nassen bu tavaf umreye değil, hacca bağlıdır, haccın bir parçasıdır. Veda tavafını yapmadan ayrılmış olanlar, gittikleri yer yakınsa bunu eda ederler, uzaksa kurban (dem) kesmekle, hacc menâsikinde hâsıl olan eksikliği telâfi ederler. Uzaklık ve yakınlığın ölçümü ihtilaflıdır. İmam-ı Âzam'a göre mîkata varmayan geri döner, İmam Şâfiî sefer meselesini esas almış, Sevrî, "Harem-i Şerif'ten çıkmadıkça" demiştir.
Veda tavafından sonra Mekke'nin terkedilmesi gerekir. Bu tavaftan sonra bâzı alışveriş yapanların durumu da ihtilaflıdır. Atâ, Sevrî, İmam Şâfiî, İmam Ahmed, "Böylelerinin tekrar veda tavafı yapmaları gerekir, Mekke'de yaptıkları son şey tavaf olmalı" demişlerdir. İmam Mâlik'e göre, tavaftan sonra bazı alışveriş yapmanın mahzuru yoktur, birşey gerekmez. Ebu Hanife'ye göre veda tavafından sonra bir ay hatta daha fazla da kalsa ayrılırken veda tavafı gerekmez.[399]

-2- وفي موطأ مالك: أَنَّ عُمَرَ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]أخِرُ النُّسكِ الطَّوَافُ بِالْبَيْتِ وَفِيهِ أَنَّهُ رَدَّ رَجُلً مِنْ مَرَّ الظَّهْرَانِ لَمْ يَكُنْ وَدَّعَ الْبَيْتَ حَتَّى وَدَّعَ[.

2. (1380)- Muvatta'da geldiğine göre, Hz. Ömer (radıyallahu anh) şöyle buyurmuştur: "Hacc menâsikinin en sonuncusu Beytullah'ı tavaftır."
Muvatta'da kaydedilir ki, Hz. Ömer (radıyallahu anh) veda tavafı yapmadan ayrılan birisini Merrü'z-Zahrân denen yerden veda tavafı yapmak üzere geri çevirdi." [Muvatta, Hacc (1, 369).][400]

AÇIKLAMA:

1- Burada Muvatta'daki iki rivayet birleştirilmiştir.
2- İmam Mâlik, Hz. Ömer'i bu hükme götüren şeyin şu âyetle ilgili yorum olabileceğini söyler: "Kim Allah'ın şeâirini büyük tanırsa şüphesiz ki bu, kalblerin takvasındandır" (Hacc 32).
3- Hz. Ömer tarafından veda tavafı yapmadığı için geri çevrilen kişinin bulunduğu yer olan Merrü'z-Zehrân, Mekke'ye 18 mil mesafede bir yerdir. Bu uzaklık İmam Mâlik ve ashabına göre, veda tavafı için geri dönülmemesi gereken uzaklıktır.
Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in bu davranışından, onun veda tavafına "vacib" dediği hükmü çıkarılmıştır.[401]

-3- وعن ابن عباس رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما أَنَّهُ قال:]رُخِّصَ لِلْحَائِضِ أَنْ تَنْفِرَ إِذَا حَاضَتْ[. أخرجه الشيخان .

3. (1381)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ): "Kadın hayızlı olduğu takdirde (veda tavafı yapmadan) yola çıkmasına ruhsat verildi" demiştir. [Buhârî, Hayz 27, Hacc 144; Müslim, Hacc 380, (1328).][402]

AÇIKLAMA:

İfâza tavafını yapan bir kadın hayız olduğu takdirde, ona veda tavafı gerekmeyeceği hususunda ulemânın büyük çoğunluğu müttefiktir. Ancak aksine hükmeden de olmuştur: Ömer İbnu'l-Hattab ve İbnu Ömer, Zeyd İbnu Sâbit (radıyallahu anhüm)'in, hayızlı olan kadını, veda tavafı yapması için Mekke'de hayız hâli geçinceye kadar ikâmete mecbur ettikleri rivayet edilmiştir. Bunlara göre, nasıl ifâza tavafı vacib ise, veda tavafı da vâcibtir, ifâzayı yerine getirmeden hayız olduğu takdirde üzerinden düşmezse veda tavafı da düşmez. İbnu Ömer ve Zeyd İbnu Sâbit (radıyallahu anhüm)'in bu görüşten rücû ettikleri de rivayet edilmiştir. Hz. Ömer'in, "Son ziyaret Beytullah'a olmalıdır" hükmünden hayızlı kadınlar hakkında da vazgeçmediği rivayet edilmiştir.
Ancak fukahâ, bu hükmün Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'den yapılan ve 1383 numarada kaydedeceğimiz rivayetle neshedildiğine kâni olmuştur.

4ـ وفي رواية. قال:]أُمِرَ النَّاسُ أنْ يَكُونَ آخِرُ عَهْدِهِمْ بِالْبَيْتِ إَّ أنَّهُ حُفِّفَ عَنِ المَرْأةِ الحَائِضِ[.

4. (1382)- Bir rivayette şöyle gelmiştir: "Halka, son varacakları yerin Beytullah olması emir buyuruldu. Ancak hayızlı kadına ruhsat verildi." [Müslim, Hacc 380, (1328).][403]

AÇIKLAMA:

Ashab'tan bir kısmını, "hayızlı kadın veda tavafını yapmadan Mekke' den ayrılamaz" hükmüne sevkeden husus hadiste belirtilen emirdir. "Halka, son varacakları yerin Beytullah olması emir buyuruldu." Burada "Beytullah'ın son varılacak yer olması" tâbiriyle vedâ tavafı kastedilmiştir.
Önceki hadiste belirtildiği gibi bir kısım sahabenin, aslında "Veda tavafı yapılmadan Mekke terkedilmemeli, hayız olan kadın temizliğini bekler, tavafını yapıp öyle ayrılır" diye hükmederken, sonradan bu reyden vazgeçmiş olması ve hatta Hz. Ömer'in o ilk reyinden rücû etmemesi hayızlı kadınlar hakkındaki ruhsatın Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den sonradan vâki olduğunu, Hz. Ömer'in de bu ruhsatı duymadığını ifade eder.

Bu hususu müteâkip rivayet tevsik edecektir. [404]

-5- وعن عائشة رَضِىَ اللهُ عَنْها.]أنَّ صَفِيةَ بِنْتَ حُيَيٍّ زَوْجَ النَّبِىِّ # حَاضَتْ فَذُكِرَ ذلِكَ لِرَسُولِ اللهِ #. فقَالَ: أحَابِسَتْنَا هِىَ؟ فقَالُوا: إنَّهَا قَدْ أفَاضَتْ. قَالَ: فَ إذَا[. أخرجه الستة وهذا لفظ الشيخين .

5. (1383)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevcelerinden Safiyye Bintu Huyey (radıyallahu anhâ) hayız oldu. Durum Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a haber verilmişti.
"O bizi burada hapis mi edecek!" dedi. Kendisine, Safiyye'nin tavâf-ı ifâzayı yapmış olduğu söylenince:
"Öyleyse hayır, (beklemenize gerek yok, yola çıkınız)" açıklamasında bulundu." [Buhârî, Hacc 129, 145, Hayz 27, Megâzî 77; Müslim, Hacc, 382, (1211); Muvatta, Hacc 225-228, (1, 412-413); Nesâî, Hayz 23, (1, 194); Tirmizî, Hacc 99, (943); Ebu Davud, Menasik 85, (2003); Nesâî, Hayz 23 (1, 194); İbnu Mâce, Menâsik 83, (3072). Bu metin Şeyheyn (Buhârî ve Müslim) metnidir.][405]

AÇIKLAMA:

İfâza tavafını yaptıktan sonra, hayız olan kadının veda tavafı yapmak için temizlenmeyi beklemeden yola çıkabileceğine, kendisinden veda tavafının affedileceğine dair hüküm vermeye ulemâyı sevkeden rivayet budur. Veda tavafını hayız sebebiyle yapmayan kadına herhangi bir ceza terettüp etmez. 1379 numaralı hadiste daha fazla bilgi verilmiştir.[406]

-6- وعن عَمرةَ.]أنَّ عَائِشَةَ رَضِىَ اللهُ عَنْها كَانَتْ إذَا حَجَّتْ وَمَعَهَا نِساءٌ تَخَافُ أنْ يَحِضْنَ قَدَمَتْهُنَّ يَوْمَ النَّحْرِ فأفَضْنَ فإنْ حِضْنَ بَعْدَ ذلِكَ لَمْ تَنْظُرْهُنَّ تَنْفِرُ بِهِنَّ وَهُنَّ حُيَّضٌ[. أخرجه مالك

.

6. (1384)- Amre merhum anlatıyor: "Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) beraberinde kadınlar olduğu halde haccetse, kadınların hayız oluvermelerinden korkardı: Bu sebeple yevm-i nahirde (kurbanın birinci günü) hemen onlara öncelik tanır ve derhal ifâza tavaflarını yaptırırdı. İfâza tavaflarını yaptılar mı, artık onları (temizlensinler de veda tavafı da yapsınlar diye) beklemez, kadınlar hayızlı iken hemen (Medine'ye dönmek üzere) yola çıkardı." [Muvatta, Hacc 227, (1, 413).] [407]

ERKEKLERİN KADINLARLA KARIŞIK TAVAFLARI

-1- عن ابن جُريج قال:]أَخْبَرَنِى عَطَاءٌ إِذْ مَنَعَ ابنُ هِشَام النِّسَاءَ الطَّوَافَ مَعَ الرِّجَالِ، قَالَ: كَيْفَ يَمْنَعُهُنَّ وَقَدْ طَافَ نِسَاءُ النَّبِىِّ # مَعَ الرِّجَالِ؟ قَالَ: قُلْتُ: أَبَعْدَ الحِجَابِ وَقَبْلَهُ؟ قَالَ: لَقَدْ أَدْرَكْتُهُ بَعْدَ الحِجَابِ. قَالَ قُلْتُ: كَيْفَ يُخَالِطْنَ الرِّجَالَ. قَالَ: لَمْ يَكُنْ يُخَالِطْنَ الرِّجَالَ. كَانَتْ عَائِشَةُ رَضِىَ اللّهُ عَنْها تَطوفُ حَجْرَةً مِن الرِّجَالِ تُخَالِطَهُمْ. فقَالَتِ امْرَأَةٌ: انْطَلِقِى نَسْتَلِمُ يَا أُمَّ المُؤمِنِينَ. قَالَتْ: انْطَلِقِى عَنْكِ وَأبَتْ. وَكُنَّ يَخْرُجْنَ مُتَنَكِّرَاتٍ بِاللَّيْلِ[. أخرجه البخارى.»حَجْرَةً« بفتح الحاء والراء المهملين وسكون الجيم بينهما: أى ناحية منفردة .

1. (1385)- İbnu Cüreyc anlatıyor: "Atâ, bana İbnu Hişâm'ın kadınları erkeklerle karışık olarak tavaftan yasakladığı zaman dedi ki: "O bunu nasıl yasaklar, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevceleri bile erkeklerle birlikte haccettiler!" Ben Atâ'ya sordum:

"Onların beraber haccları örtünme emrinden önce miydi, sonra mıydı?"

"(Evet, kasem olsun) buna, ben örtünme emrinden sonra şâhid oldum!" diye cevap verdi. Ben tekrar sordum:

"Pekâlâ erkeklere nasıl karışırlardı?" Şu cevabı verdi:

"Erkeklere karışmazlardı, Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) erkeklerden ayrı olarak tavaf ederdi, onlara karışmazdı." Hatta bir kadın kendisine: "Ey mü'minlerin annesi, yürü (Hacerü'l-Esved'e elimizi değerek) istilâm edelim!" demişti de Hz. Aişe ona:

"Sen dilediğin şekilde git" deyip kendisi gitmekten imtina etmişti. Onlar geceleyin kim oldukları bilinmez halde çıkarlar, (erkeklerle beraber tavaf yaparlardı.)

[Beytullah'a girmek istedikleri zaman da, erkeklerin tamamen çıkarılmış olmalarına kadar durup beklerler, sonra girerlerdi.]

(Atâ devamla): "Ben (Mekke kadısı) Ubeyd İbnu Umeyr'le birlikte, Müzdelife'deki Sebir dağında mücâvir (yani ikamet eder) olan Hz. Aişe

(radıyallahu anhâ)'nin yanına giderdim" dedi. Ben hemen sordum:
"Pekâlâ Hz. Aişe'nin örtüsü ne idi?"
"Keçeden yapılmış küçük bir Türk çadırının içindeydi. Çadırın bir perdesi vardı. Aişe (radıyallahu anhâ) ile bizim aramızda bu perdeden başka bir şey yoktu. Ben Hz. Aişe'nin üzerinde gül renginde bir zıbın gördüm." [Buhârî, Hacc 64.] [408]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayet İbnu Cüreyc ile Atâ arasında cereyan etmiştir. Anlaşıldığı üzere, hacc emiri olan Hişâm bir ara kadınlarla erkeklerin karışık olarak Beytullah'ı tavaf etmelerini yasaklayınca, böyle bir yasağın câiz olup olmayacağı üzerine Atâ ile İbnu Cüreyc, ilmî bir mübahesede bulunmuşlardır.
2- Rivayette adı geçen İbnu Hişam hakkında şârih Askalânî şu bilgiyi dermeyan eder: "Bu zâtın adı İbrahim'dir. Kardeşi de Muhammed İbnu Hişâm İbni İsmâil'dir. Bunlar Emevî Halifesi Hişam İbnu Abdilmelik'in dayıları idiler. Hişâm bunlardan Muhammed'i Mekke emîrliğine, kardeşi İbrahim'i de Medine emîrliğine getirdi. Hişâm, halifeliği sırasında hacc emîrliğini de İbrahim'e havâle etmişti. Binaenaleyh rivayette zikri geçen İbnu Hişam'dan murad "İbrahim" olabilir. Sonra bunları, Yusuf İbnu Ömer es-Sakafî (Haccâc-ı Zâlim) ölmelerine kadar işkenceye tâbi tuttu. Bu hâl, Velîd İbnu Yezid İbni Abdi'l-Melik'in hakimiyetinin ilk senesine, bunun emriyle 125 hicrî yılında öldürülmelerine kadar devam etti."
3- Bu rivayet tavaf sırasında kadın-erkek ayırımını ilk defa ele alanın İbnu Hişâm olduğunu ifade eder ise de, bu işi daha önce Hz. Ömer'in ele aldığını ifâde eden rivayetler de var. Hatta, kadınlara karışarak hacceden bir erkeği görünce elindeki değnekle vurmuştur. Atâ, İbnu Hişâm'ın tatbikatını kınamaktadır. Ancak Hz. Aişe'den naklettiği müşâhede Hz.Ömer'in tatbikatını andırmakta, benzerlik arzetmektedir.
İbnu Uyeyne'nin bir rivayetinde tavafta kadın-erkek ayrımını ilk ele alan Hâlid İbnu Abdillah eKuşeyrî'dir. Bu zât da Abdülmelik İbnu Mervân zamanında hacc emîrliği yapmıştır. Bir müddet yasak koyup sonradan kaldırmış olabilir. Bunun emîrliği İbnu Hişâm'dan çok daha evvellere gider.
Günümüzde maddî imkânların ve ulaşım vâsıtalarının artmasıyla milyonu taşan hacı kâfilesinin, tavaf esnasında nefesleri keser derecede meydana getirdiği izdiham ve sıkışıklık, her hacıya, kadın ve erkeklerin ayrı ayrı tavaf yapmalarını ve hatta şeytan taşlamalarını sağlayacak bir formül bulunamaz mı?

sorusunu sordurmaktadır. Daha Ashab devrinde duyulan bu ihtiyaç, gittikçe bir zaruret hâlini almaktadır. Meselenin üzerine ciddiyetle gidildiği takdirde bir çözüm bulunabileceği ümidindeyiz.
4- Sebir dağı, Müzdelife'de büyük bir dağın adıdır. Müzdelife'den Mina'ya giderken sol kol üzerindedir. Mekke civarında yedi ayrı dağın ismi Sebir'dir.
5- Mücâvir, mükim demektir. Ancak, burada bir nevi i'tikaf demektir, iki çeşittir: Gece ve gündüz mücâvereti; sadece gündüz mücavereti. İbnu Battâl hadiste Harem bölgesinin her tarafında mücâveretin câiz olduğu hükmünü çıkarmıştır.6- Hadis, kadınların tavafta kendilerini belli etmeyecek bir kıyafete bürünmelerinin, geceleyin tavafı tercih etmelerinin, erkeklerden ayrı ve onların arkasından tavaf yapmalarının efdal olacağını göstermektedir.[409]

HICR'IN GERİSİNDE TAVAF

-1- عن أبى السفر سعيد بن محمد قال:]سَمِعْتُ ابنَ عَبٍّاس رَضِىَ اللّهُ َعَنْهما يَقُولُ: يَا أَيُّهَا النَّاسُ اسْمَعُوا مِنِّى مَا أقُولُ لَكُمْ وَاسْمِعُونِى ما تَقُولُونَ، وَ َتَذْهَبُوا فَتَقُولُوا قَالَ ابْنُ عَبَّاس، مَنْ طَافَ بِالْبَيْتِ فَلْيَطُفْ مِنْ وَرَاءِ الْحِجْرِ وَ َتَقُولُوا الحَطِيمَ[. أخرجه البخارى .

1. (1386)- Ebu's-Sefer Saîd İbnu Muhammed anlatıyor: "İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'ı işittim, diyordu ki: "Ey insanlar, size söyleyeceğimi benden dinleyin, (bilahare) söyleyeceklerinizi de bana dinletin." "İbnu Abbâs şöyle dedi, İbnu Abbâs böyle dedi" diye kafadan atmayın. Beytullah'ı kim tavaf edecekse Hıcr'ın gerisinden tavaf etsin. Oraya "Hatîm" demeyin. Zîra cahiliye devrinde kişi yemin edip kamçısını veya ayakkabısının tekini yahut yayını atardı." [Buhârî, Menâkıbu'l-Ensâr 26.][410]

AÇIKLAMA:

1- İbnu Hacer'in açıklamasına göre, İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) ilk cümlesinde: "Beni dinleyip, anladığınızı bir tekrar edin, sözlerimden ne anladığınızı bir göreyim" demek istemiştir. Sanki İbnu Abbâs, halkın kendi söylediklerini eksik, fazla anlayıp sonra da bunu kendisine nisbet ederek -hiç söylemediği şeyleri- rivâyet etmelerinde endişe duymaktadır. Ve: "İyi dinleyin, tam ve eksiksiz zaptedin, iyice kavramadan "İbnu Abbâs şöyle söyledi" demeye kalkmayın!" demek istediler.
2- İbnu Abbâs, Hıcr'ın gerisinden yürümelerini söylüyor. Hıcr, daha önceleri de belirtildiği üzere, Kâbe'nin rükn-i Irakî ile rükn-i Şâmî arasını teşkil eden kuzeybatı duvarının karşısında, yarım daire şeklinde, 1 metrekadar yüksekliğindeki duvarın içinde kalan kısımdır. Burası Kâbe'nin içinden sayılır. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a nübüvvet gelmezden önce yapılan tâmir sırasında, malzeme yetmediği için duvarın dışında bırakılmıştır. Hıcr'ı ihâta eden yarım dâire şeklindeki duvara Hatîm denir.
3- İbnu Abbâs, Hıcr'a, "hatîm" denmemesini tenbih ederken -Saîd İbnu

Mansûr'un rivayetine göre- bir zât: "Hatîm nedir?" diye sorar. İbnu Abbâs: "O hatîm değildir..."der. Ebu Nuaym'ın Müstahrec'inde yer alan rivayette, İbnu Abbâs şöyle devam eder: "Cahiliye insanları onu (Hıcr'ı) hatîm diye isimlendiriyorlardı. İçerisinde Kureyş'in putları vardı..."
Bir başka rivayette, "...Cahiliyeden biri yemin etmek isterse, değneğini koyar yemin ederdi, kim tavaf edecekse gerisinden etsin" der.
Hülâsa mâna şu oluyor: Cahiliye insanları birbirleriyle yeminleşecekleri zaman, yemin eden kimse bir kamçı veya ayakkabı teki veya yay veya bir değnek atar, bunu yeminine işâret kılardı. Bu sebeple oraya hatîm adını verdiler, çünkü orada eşyalar çürürdü. Buraya "hatîm" denmesi ile ilgili başka tahminler de yapılmıştır. Buna göre, zâlimlere orada beddua edilmesi, orada edilen duanın kabul görerek zâlimi helak etmesi sebebiyledir. Bir başka tahmine göre oraya "hatim" denmesi, buranın Beytullah'tan ayrılması, koparılması, duvarının yarım kalması sebebiyledir. Bir başka görüşe göre, burada dua için, fazla izdiham yaparak insanların birbirlerini ezmelerinden dolayı "hatim" denmiştir. Başka tahminler de ileri sürülmüştür.
Hatim kelimesi kırma, ezmek, parçalamak mânasını taşıyan bir kökten gelir.İbnu Hacer der ki: "
İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'ın yaptığı açıklama, bu söylenenlerin pekçoğunu reddetmede yeterli bir delildir."[411]

SAFA VE MERVE ARASINDA SA'Y

-1- عن جابر رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]لَمْ يَطُفِ النَّبىُّ # وَ أصْحَابُهُ بَيْنَ الصَّفَا وَالْمَرْوَةِ إِّ طَوافاً وَاحِداً طَوافَهُ ا ّوَّلَ[. أخرجه أبو داود والنسائى .

1. (1387)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ne Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ne de Ashab-ı Kirâm (radıyallahu anhüm)'ı Safâ ile Merve arasında birden fazla tavafda bulunmadı, bu da ilk defa yaptıkları tavaf idi." [Ebu Dâvud, Menâsik 54, (1895); Nesâî, Hacc 182, (5, 244); Müslim, Hacc 140, (1215) İbnu Mâce, Menasik (2972).][412]

AÇIKLAMA:

1- Burada Safâ ve Merve arasındaki "tavaf"tan maksad "sa'y"dir.
2- Görüldüğü üzere bu hadis, haccla birlikte umre de yapmak isteyenlerin, hem hacc ve hem de umre için bir kere sa'y etmelerinin yeterli olduğunu ifâde etmektedir. Daha önce de geçtiği üzere Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) ve ashabından bir kısmı hacc-ı kıran yapmış idi. Diğer bir kısmı da hacc-ı temettu yapmış idi. Hacc-ı kıran yapanlar, umre tavafından sonra sa'y yapınca, ifâza tavafı sırasında sa'y yapmazlar.
Nevevî sadedinde olduğumuz hadisin hacc-ı kıran yapanlarla ilgili olduğunu, hacc-ı temettu yapan Ashab'ın iki sa'y yaptıklarını, birinci sa'y ilk gelindiği gün umre için, ikinci sa'y de hacc tavafıyla birlikte hacc için olduğunu ve bu ikincinin yevm-i nahirde edâ edildiğini belirtir. Ayrıca der ki: "Bu hadis hacc-ı kıran yapanlara İfâza için bir tavaf ve bir sa'y gerektiğine hükmeden Şâfiî ve etbaına açık bir delildir, İbnu Ömer, Câbir, Hz. Aişe, Tâvus, Atâ, Hasan Basrî, Mücâhid, İmam Mâlik, İbnu'l-Macesun, Ahmed, Ishak, Dâvud ve İbn'l-Münzir de böyle hükmetmişlerdir."
Ulemâdan bir diğer grup hacc-ı kırân yapanlara da iki tavaf ve iki sa'y gerektiğine hükmetmiştir. Ebû Hanife, Şâ'bî, Nehâî, Câbir İbnu Zeyd, Abdurrahman İbnu'l-Esved, Sevrî, Hasan İbnu Sâlih, iki rivayetten birinde Ahmed İbnu Hanbel (rahimehumullah) bu görüştedir. Ashab'tan Hz. Ali ve İbnu Mes'ud (radıyallahu anhümâ)'un dahi bu görüşte oldukları rivayet edilmiştir.

Üçüncü bir görüşe göre, hacc-ı kıran yapsın, hacc-ı temettu yapsın, her iki çeşit hacıya da bir tavaf bir sa'y gerekir. Bu hadisin zâhiri de bunu ifâde etmektedir. Ahmed İbnu Hanbel'in, -oğlundan gelen bir rivâyette- böyle hükmettiği bilinir.

Bu mevzuya daha önce de temas edilmiştir (1285 numaralı hadise bak.)[413]

-2- وعن ابن عباس رَضِىَ اللهُ َعَنْهُما قال:]رَأى النَّبيُّ # رَجُ يَطُوفُ بِالْكَعْبَةِ بِزِمَامٍ أوْ غَيْرِهِ فَقَطَعَهُ[. أخرجه البخارى وأبو داود والنسائى.وفي رِوايةٍ: يَقُودُ إنْسَاناً بِخِزَامَةٍ في أنْفِهِ فَقَطَعَهَا ثُمَّ أمَرَهُ أنْ يَقُودَ بِيَدِهِ.»الْخِزَامَةُ« مَا يُجْعَلُ في أنف البعير من شعر كالحلقة لِيُقَادَ به .

2. (1388)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Kâbe'yi başına yular veya başka bir şey takılmış halde tavaf eden bir adam görmüştü. Hemen yuları koparıp attı." [Buhârî, Hacc, 65, 66, Eymân ve'n-Nüzûr 31; Ebu Dâvud, Eyman ve 'n-Nüzûr 23,(3302); Nesâî, Hacc 186, (5, 221-222), Eymân ve'n-Nüzûr 30, (7, 18).]
Bir başka rivayette şöyle denmiştir "...burnuna geçirilmiş bir halka ile birisini yeden bir adam görmüştü, derhal halkayı kopardı ve adama: "elinden tutarak yed!" diye emretti.[414]

AÇIKLAMA:

1- Hadisin Nesâî'de gelen vechinde böyle eziyetle kendini yeddirmeye nezretmiş olduğu belirtilir.
2- Hadiste geçen zimâm kelimesi yular demektir ve kolayca yedmek için hayvana takılır. İnsanın yularlanması büyük hakâret olur, kişinin kendi kendine takması, nefsini alçaltmaya yönelik bir davranıştır.
Hadisin Buhârî'de gelen vechinde hizâme tâbiri geçer. Bu yulardan öte bir yedme vasıtasıdır. Huysuz hayvanların kolayca yedilebilmesi için hayvanlara, burun deliklerini ayıran zara takılan ip vs. halkadır. İnsana bunun takılarak yedilmesi daha büyük bir hakaret, daha büyük tezlil ve tezellüldür. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu çeşit terbiyeyi, taabbüdü, tevazu ve tezellülü

yasaklamıştır.[415]

-3- وعن ابن أبى مُليكة]أنَّ عُمَرَ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ مَرَّ بِامْرَأةٍ مَجْذُومَةٍ تَطُوفَ بِالْبَيْتِ فقَالَ: يَا أمَةَ اللّهِ تَعالى تُؤذِى النَّاسَ، لَوْ جَلَسْتِ في بَيْتِكِ كانَ خَيْراً لَكِ، فَجَلَسَتْ في بَيْتِهَا، فَمَرَّ بِهَا رَجُلٌ بَعْدَ مَا مَاتَ عُمَرُ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ. فقَالَ لَهَا: إنَّ الَّذِى نَهَاكِ قَدْ مَاتَ فَاخْرُجِى، فقَالَتْ: وَاللّهِ مَا كُنْتُ ُطِيعُهُ حَيًّا وَأعْصِيهِ مَيِّتاً[. أخرجه مالك .

3. (1389)- İbnu Ebî Müleyke anlatıyor: "Hz. Ömer (radıyallahu anh), Beytullah'ı tavaf eden cüzzamlı bir kadın görmüştü, hemen:
"Ey Allah Teâla'nın câriyesi, insanlara ezâ verme, sen evinde otursan kendin için daha hayırlı olurdu!" dedi. Kadın (söz tutup) evinde oturdu. Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in vefatından sonra bir adam kadına uğrayarak:
"Seni haccdan yasaklayan kimse artık vefat etti, çık evinden!" dedi. Kadın adama şöyle cevap verdi:
"Allah'a yemin olsun, ben ona sağken itaat edip, ölünce isyân edecek kimse değilim." [Muvatta, Hacc 250, (1, 424).][416]

AÇIKLAMA:

Cüzzam hastalığı, vücuddan deri ve et parçalarının kopup dökülmesine sebep olan bir hastalıktır. Cüzzamlı hem manzarası, hem pis kokusu ve hem de bulaşma durumuyla başkalarını rahatsız edecektir.
Hz. Ömer (radıyallahu anh) bu davranışıyla, insanlara rahatsızık verecek bir hastalığa mübtelâ olanların haccdan yasaklanabileceği prensibini va'zetmiştir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) soğan sarımsak kokanları mescide almaz, Bakî'e kadar sürer çıkartırdı. Öyle ise, soğan sarmısakdan çok daha rahatsızlık verici ve umumî sağlığı tehdid edici durumlara haccda elbetteki müsaade edilemez.[417]

-4 وعن عبدالله بن السائب.]أنَّهُ كانَ يَقُودُ ابْنَ عَبَّاسٍ: فَيُقِيمُهُ عِنْدَ الشُّقَّةِ الثَّالِثَةِ مِمَّا يَلِي الْبَابَ. فيَقُولُ لَهُ ابْنُ عَبَّاسٍ: أُنْبِئْتُ أنَّ رسولَ اللّه # كانَ يُصَلِّى ههُنَا؟ فيقولُ: نَعَمْ، فِيَتَقَدَّمُ فَيُصَلِّى[. أخرجه أبو داود والنسائى .

4. (1390)- Abdullah İbnu's-Sâib'in anlattığına göre, (yaşlanıp gözlerini kaybettiği vakit) İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'a (tavaf sırasında) refakat edip, Haceru'l-Esved'i takip eden (Haceru'l-Esved ile) kapı arasındaki kısımda (mültezem) durdurmuş bu sırada İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) kendisine: "Bana söylendiğine göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) işte burada namaz kılarmış" demiştir. Abdullah İbnu Sâib de "evet" demiş, bunun üzerine İbnu Abbâs, kalkıp orada namaz kılmıştır." [Ebu Dâvud, Menâsik 55; Nesâî, Hacc 133, (5, 221).][418]

-5 وعن مالك.]أنَّهُ بَلَغَهُ أنَّ سَعدَ بنَ أبِى وَقَّاصٍ كانَ إذَا دَخَلَ مَكةَ مُرَاهِقاً خَرَجَ إلى عَرَفَةَ قَبْلَ أنْ يَطُوفَ بِالْبَيْتِ وَبَيْنَ الصَّفَا وَالْمَرْوَةِ ثُمَّ يَطُوفُ بَعْدَ أنْ يَرْجِعَ[.والمراد بقوله »مُرَاهِقاً« أى قد ضاق عليه الوقتُ حتى خاف فوْتَ الوقوف بعرفة .

5. (1391)- İmam Mâlik'e ulaştığına göre, Sa'd İbnu Ebî Vakkâs (radıyallahu anh), mürâhık (yani zaman bakımından daralmış, vakfeyi kaçırma endişesine düşmüş) olarak Mekke'ye gelince, Beytullah'la Safâ ve Merve'yi tavaftan önce, Arafat'a çıkar, Arafat'tan döndükten sonra tavafını îfa ederdi." [Muvatta, Hacc 125, (1,371).][419]

AÇIKLAMA:

Burada, Sa'd İbnu Ebî Vakkâs'ın tatbikatından verilen örnekle şu hüküm belirtiliyor:
Bir kimse hacc için Mekke'ye geldiği zaman vakti daralmış ise, kudüm tavafını terkedip Arafat'taki vakfeye yetişir. Vakfe haccın farzıdır, onu kaçıran o yıl haccı

kaçırmış olur. Ama kudüm tavafı farz değildir sünnettir, yapamayandan sâkıt olur ve herhangi bir şey gerekmez.
Arafat'tan sonra îfa edilen tavaf, artık kudüm tavafı olmaz, farz olan ifâza tavafı olur. Kudüm tavafı sâkıt olur.[420]

-6- وعن عائشة رَضِىَ اللّهُ عَنْها قالت:]قالَ رسولُ اللّه #: إنَّمَا جُعِلَ الطَّوَافُ بِالْبَيْتِ، وَبَيْنَ الصَّفَا وَالْمَرْوَةِ وَرَمْيِ الجِمَارِ ‘‘قَامَةِ ذِكْرِ اللّهِ تَعالى[. أخرجه أبو داود والترمذى،

6. (1392)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Beytullah'ı tavaf etmek, Safâ ve Merve arasında sa'yetmek ve şeytan taşlamak Allah'ı zikretmek için emredilmiştir." [Ebu Dâvud, Menâsik 51, (1888); Tirmizî, Hacc 64, (902).][421]

AÇIKLAMA:

Aliyyu'l-Kârî, bu hadisi şöyle açıklar: "Yani bu sayılan mübarek yerlerde Allah'ı zikretmek için onlar menâsik kılınmıştır. Sakın ha gâfil olunmaya! Beytullah'ın etrafında tavaf ve vakfeler dua için emredilmiştir. Zîra, bu iki yerde yapılan ibâdetler parlaktır. Şeytan taşlama ile Safâ ile Mere arasında sa'y de, Allah'ı zikretmek için sünnet kılınmıştır. Yâni atılan her taşla birlikte tekbir getirmek sünnettir, sa'y sırasında da dualar sünnettir."[422]

TAVAF VE SA'YDE DUA

-1- عن عبداللّه بن السائب قال:]سَمِعْتُ رسولَ اللّه # يقولُ في الطَّوَافِ مَا بينَ الرُّكْنَيْنِ: رَبَّنَا آتِنَا في الدُّنْيَا حَسَنَةً وفي اŒخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ[. أخرجه أبو داود .

1. (1393)- Abdullah İbnu Sâib anlatıyor: "Safâ ile Merve arasındaki tavaf sırasında Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle dua ettiğini işittim:
"Rabbimiz bize dünyada hayır ver, ahirette de hayır ver ve bizi ateş azabından koru." [Ebu Dâvud, Menâsik 52, (1892).][423]

AÇIKLAMA:

Bu dua Kur'ân'da gelen dualardandır (Bakara 201). Bu, câmî bir duadır. Zîra Allah'tan hem dünyada hem ahirette hasen istenmektedir. Hasen güzel ve hayır mânalarına gelir. Yani istenen şey belli muayyen bir hasen olmadığı için, bunun içerisine bütün hasenler, hayırlar, iyi olan şeyler eksiksiz girer. Alimler "dünyadaki hasen"le ilim, amel, âfiyet, af, rızk, temiz hayat, kanaat, sâlih evlat vs. akla gelebilecek bütün hayırlı şeylerin kastedildiğini, "ahiretteki hasen"le de mağfiret, cennet, yüksek dereceler, peygamberlere mürâfakat, rıza, rü'yet (Allah'ın cemalini görmek), lika (Allah'a kavuşmak) vs. uhrevî füyûzâtın kastedildiğini söylerler.
"Ateşin azabından korunma" talebiyle de cehennemin yakması, dondurması, zehiri, açlığı, susuzluğu, pis kokusu, darlığı, akrebleri, yılanları gibi nasslarda gelen her çeşit azabından korunma taleb edilmiş olmaktadır.
Mü'min, duaların makbul olduğu o mübârek yerlerde bu çeşit câmi dualarla dua etmeli, dünyevî, maddî, müşahhas, fânî şeyleri taleb ederek vaktini heder etmemelidir.[424]

-2- وعن نافع.]أنَّهُ سَمِعَ ابنَ عُمَرَ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما يقولُ عَلى الصَّفَا: اللَّهُمَّ إنَّكَ قُلْتَ ادْعُونِى اسْتَجِبْ لَكُمْ، وَإنَّكَ َ تُخْلِفُ المِيعَادَ، وَإنِى أسألُكَ كَمَا هَدَيْتَنِى لِ‘‘سْمِ أنْ َ تَنْزِعَهُ مِنِّى حَتَّى تَتَوَفَّانِى وَأنَا

مُسْلِمٌ[. أخرجه مالك.وزاد رزين: وَكَانَ يُكَبِّرُ ثَثَ تَكْبِيرَاتٍ وَيقولُ: َ إلهَ إَّ اللّهُ وَحْدَهُ َ شَرِيكَ لَهُ لَهُ المُلْكُ وَلَهُ الحَمْدُ وَهُوَ عَلى كلِّ شَيءٍ قَدِيرٌ، يَصْنَعُ ذلِكَ سَبْعَ مَرَّاتٍ، وَيَصْنَعُ في المَرْوَةِ كَذلِكَ في كلِّ شَوْطٍ .

2. (1394)- Nâfi' (rahimehullah)'nin anlattığına göre, İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'i Safâ tepesi üzerinde şöyle dua ederken işitmiştir:
"Ey Allah'ım, Kitab-ı Mübîn'inde: "Bana dua edin size icâbet edeyim!" (Gâfir 60) diyorsun, sen sözünden dönmezsin. Ben şimdi senden istiyorum: Bana hidayet verip İslâm'ı nasib ettin, onu geri alma. Son nefesimi Müslüman olarak vermemi nasib et" (Âmin). [Muvatta,Hacc 128, (1, 372-373).]
Ya Rabb, aynı duayı biz de yapıyoruz, kabûl et!
Rezîn şunu ilâve etmiştir: "(İbnu Ömer), üç kere tekbir getirir ve şöyle derdi: "Allah'tan başka ilâh yoktur, O tekdir, O'nun ortağı yoktur, mülk O'nundur, bütün hamdler O'na âittir, O her şeye kâdirdir." Bunu da yedi kere tekrarlardı.
Merve'de de, her şavtta aynı şeyleri tekrar ederdi. [Rezîn'in bu ilâvesi de Muvatta'nın aynı babındadır (127. hadis)[425]

-3- وفي رواية لرزين:]وَذلِكَ إحْدَى وَعِشْرُونَ مِنَ التَّكْبِيرِ وَسَبْعٌ مِنَ التَّهْلِيلِ وَيَدْعُو فِيمَا بَينَ ذلِكَ يَسْألُ اللّهَ تعالى وَيَهْبِطُ حَتَّى إذَا كانَ بِبَطْنِ المسِيلِ سَعَى حَتَّى يَظْهَرَ مِنْهُ ثُمَّ يَمْشِى حَتَّى يأتِى عَلى المَرْوَةِ فَيَرْقى عَلَيْهَا فَيَصْنَعُ مِثْلَ مَا صَنَعَ عَلى الصَّفَا يَصْنَعُ ذلِكَ سَبْعَ مَرَّاتٍ حَتَّى يَفْرَغَ مِنْ سَعْيِهِ[.

3. (1395)- Rezîn'in bir rivayetinde şöyle denir: "Bu yirmi bir tekbir, yedi tehlîl eder. Bunlar arasında da dua eder, Allah'tan ister, sonra (tepeden inmeye başlar), vadinin tabanına (şimdilerde Yeşil Sütunlara) varınca koşmaya başlar, buradan çıkıncaya kadar koşar, Merve yamacına varınca normal yürümeye devam eder. Tepeye, zirveye çıkar, orada durup, Safâ'da yaptıklarını aynen tekrâr ederdi.

Bunu yedi kere tekrarlar ve böylece sa'yini tamamlamış olurdu."[426]

-4 وعن جابر رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]كانَ رسولُ اللّه # إذَا وَقفَ عَلى الصفا يكبرُ ثَثاً ويقولُ: إلَه إ اللّهُ وَحدهُ شَريكَ لهُ؛ لهُ الملكُ ولهُ الحمدُ وهو على كلِّ شيءٍ قَدِيرٌ، يصنعُ ذلِكَ ثث مرَّاتٍ وَيدْعُو ويصنع عَلى المروة مثل ذلِكَ[.

4. (1396)- Hz.Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Safâ tepesinde durduğu zaman üç kere tekbir getirip sonra: Allah'tan başka ilah yoktur. O tekdir, O'nun ortağı yoktur, mülk O'nundur, hamd O'na aittir, O herşeye kadirdir" derdi. Ve bunu üç sefer tekrar eder, dua okurdu. Aynı şeyi Merve tepesinde de yapardı." [Muvatta, Hacc 127, (1, 372); Müslim, Hacc 147, (1218); Ebu Dâvud, Menâsik 57, (1908); İbnu Mâce, Menâsik 84, (3074).] [427]

-5 وعن ابن شهاب قال:]كانَ ابنُ عمر رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما يُلَبِّى وهو يطوف بالبيت[. أخرجهما مالك .

5. (1397)- İbnu Şihâb anlatıyor: "İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ), Beytullah'ı tavaf ederken telbiye getirmezdi."
[Muvatta, Hacc 47, (1, 338).]

AÇIKLAMA

Zürkanî, bu hususta şu açıklamayı sunar: "İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'in tavaf sırasında telbiye getirmemesi, bunun meşrû olmamasındandır.
Bu sebeple oğlu Sâlim de tavafta telbiyeyi mekruh addetmiştir. İbnu Uyeyne der ki: "Kendisine ihtida edilip uyulanlardan Atâ İbnu's-Sâib hâriç hiç kimsenin Beytullah'ın etrafında telbiye getirdiğini görmedim." Şâfiî hazretleri ve Ahmed İbnu Hanbel sessizce telbiye getirmeyi câiz bulmuşlardır. Ancak Rebîa tavaf edince telbiye getirirdi."
Hanefîlere göre, telbiye, Zilhicce'nin 10'uncu günü (yâni bayramın birinci günü)

şeytana ilk taşın atılmasına kadar devam eder, o zaman bırakılır. [428]

ÜÇÜNCÜ FASIL

BEYTULLAH'A GİRİŞ

-1- عن عائشة رَضِيَ اللّهُ َعَنْها قالت:]خَرَجَ رسولُ اللّه # مِنْ عِنْدِى وَهُوَ مَسْرُورٌ ثُمَّ رَجَعَ وَهُوَ كَئِيبٌ. فقَالَ: إنِّى دَخَلْتُ الْكَعْبَةَ وَلَوِ اسْتَقْبَلْتُ مِنْ أمْرِى مَا اسْتَدْبَرْتُ مَا دَخَلْتُهَا إنِّى أخَافُ أنْ أكُونَ قَدْ شَقَقْتُ عَلى أمَّتِى[. أخرجه أبو داود و الترمذى .

1. (1398)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) mesrûr bir halde yanımdan çıkmıştı, sonra üzüntülü olarak geri döndü. Dedi ki:
"Kâbe'ye girdim. Ancak pişman oldum, yaptığım bu işi geri getirebilseydim, girmezdim. Ümmetime meşakkat vermiş olmaktan korkuyorum."[429]

-2- وعنده:]وَدِدْتُ أنِّى لَمْ أكُنْ فَعَلْتُ إنِّى أخَافُ أنْ أكُونَ قَدْ أتْعَبْتُ أمَّتِى مِنْ بَعْدِى[.

2. (1399)- Tirmizî'de şöyle denir: "...Yapmamış olmayı temenni ettim. Zîra, kendimden sonra ümmetimi yormuş olmaktan korkuyorum." [Ebu Dâvud, Menâsik 95, (2029); Tirmizî, Hacc 45, (873); İbnu Mâce, Menâsik 79,(3063).] [430]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Yaptığım bu işi geri getirebilseydim" cümlesiyle: "Bu işi yaptıktan sonra öğrendiğim şeyi, yapmazdan önce bilseydim kesinlikle Kâbe'ye girmezdim" demek istemiş ve bu ifade ile pişmanlığını ortaya koymuştur.
Tirmizî'de bu endişe daha açık ifâde edilmiştir: Mesrûr çıktığı halde, yanına üzgün dönmüş olan Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan Hz. Aişe, bu kederin sebebini sorar ve şu cevabı alır: "Kâbe'ye girdim. Sonra girmemiş olmayı

temenni ettim. Şimdi ben, kendimden sonra gelecek ümmeti yormuş olmaktan korkuyorum." Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu üzüntüsü, ümmetin, Kâbe'yi hac menâsikinden zannederek, mâruz kalacağı imkânsızlıklar ve bunun ümmette hâsıl edeceği keder sebebiyledir, denmiştir.

2- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in Kâbe'ye ne zaman girdiği ihtilâflıdır. Bir kısım âlimler, kesin bir üslûbla sâdece Fetih senesinde girdiğini söyler. Ancak Şevkânî, Neylü'l-Evtâr'da: "Bu hadis, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Fetih senesi dışında Beytullah'a girdiğinin delilidir, çünkü Fetih yılında Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) beraberinde değildi" der. "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Medine'ye dönünce Hz. Aişe'ye anlatmış olabilir" diye bu durum te'vil edilmişse de, bariz şekilde tekellüflü bulunduğu için kabul görmemiştir.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın umre sırasında Kâbe'ye girmediği kesinlik kazanan bir husustur. Bazı âlimlere göre Veda haccı sırasında girmiş olması daha kuvvetle muhtemeldir. Beyhakî buna kânidir. 1408 numaralı hadiste daha fazla açıklama gelecek.

3- Cumhur bu hadisten şu hükmü çıkarmıştır: "Kâbe'ye girmek haccın menâsikinden değildir."

Ancak Kurtubî, Kâbe'ye girmeyi haccın menâsikinden addeden âlimlerden bahsetmektedir. Her hâl u kârda Kâbe'ye girmenin müstehab olduğu kabûl edilmiştir. Buna delil olarak İbnu Huzeyme'nin kaydettiği şu hadis gösterilir: مَنْ دَخَلَ الْبَيْتَ دَخَلَ فِى جَنَّةٍ وَخَرَجَ مَغْفُورًا لَهُ "Beytullah'a giren, bir cennete girmiş olur ve mağfirete uğramış (günahlar affedilmiş) olarak çıkar." Kâbe'ye girmenin müstehablığına başka delil ve karineler de gösterilmiştir.

Not: Bu mevzu ile ilgili geniş açıklamayı 1408'de yapacağız.[431]

-3- وعن ابن عمر رَضِيَ اللّهُ عَنْهُما قال:]دَخَلَ النَّبىُّ # الْبَيْتَ هُوَ وَأُسَامَةُ ابنُ زَيْدٍ وَبِلَالٌ وَعُثْمَانُ بنُ طَلْحَةَ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُم فأغْلَقُو عَلَيْهِمْ. فَلَمَّا فَتَحُوا كُنْتُ أوَّل مَنْ وَلَجَ فَلَقِيتُ بِلَالاً فَسَألْتُهُ هَلْ صَلَّى فِيهِ رسولُ اللّهِ #؟ فقَالَ نَعَمْ بَيْنَ الْعَمُودَيْنِ اليَمَانِيَّيْنِ، وَذَهَبَ عَنِّى أنْ أسْألَهُ كَمْ صَلَّى[. أخرجه الستة .

3. (1400)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), beraberinde Usâme İbnu Zeyd, Bilâl, Osman İbnu Talha (radıyallahu anhümâ) olduğu halde hep beraber girip kapıyı kapadılar. Açtıkları zaman içeri ilk giren ben oldum. Bilal'le karşılaştım ve hemen Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Kâbe'nin içerisinde namaz kılıp kılmadığını sordum.
"Evet" dedi, "iki Yemânî direk arasında." Kaç rek'at kıldığını sormayı unuttum."
Not: 1400-1408 arasındaki hadislerin kaynaklarını 1408'nin sonunda toptan vereceğiz.[432]

-4ـ وفي رواية:]فَسألتُ بِ حِينَمَا خَرَجَ مَا صَنَعَ النَّبىُّ #؟ قَالَ: جَعَلَ عَمُودَيْنِ عَنِ يَمِينِهِ وَعَمُوداً عَنْ يَسَارِهِ وَثَثَةَ أعْمِدَةٍ وَرَاءَهُ، وَكَانَ الْبَيْتُ يَوْمَئِذٍ عَلى سِتَّةِ أعْمِدَةٍ ثُمَّ صَلَّى[.

4. (1401)- Bir rivayette geldiğine göre (İbnu Ömer) şöyle demiştir: "Çıktığı zaman Bilâl (radıyallahu anh)'e sordum:
"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) içerde ne yaptı?" Cevaben:
"İki direği sağına, birini de soluna aldı, üç direği de arkasına aldı. -O zaman Beytullah'ta altı direk vardı- sonra namaz kıldı."[433]

-5- وفي رواية:]صَلَّى رَكْعَتَيْنِ بَيْنَ السَّارِيَتَيْنِ اللَّتَيْنِ عَنْ يَسَارِكَ إذَا دَخَلْتَ ثُمَّ خَرَجَ فَصَلّى في وَجْهِ الْكَعْبَةِ رَكْعَتَيْنِ[.

5. (1402)- Bir rivayette şöyle gelmiştir: "Beytullah'a girdiği zaman soluna gelen iki direk arasında iki rek'at namaz kıldı. Sonra çıktı ve Kâbe'nin önünde iki rek'at namaz kıldı."[434]

-6- وفي أخرى لمسلم:]أقْبَلَ رسولُ اللّه # عَامَ الْفَتْحِ عَلى نَاقَتِهِ الْقَصْوَاءِ وَهُوَ مَرْدِفٌ أُسَامَةَ[.

6. (1403)- Müslim'in bir diğer rivayetinde şöyle gelmiştir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Fetih senesi, devesi Kasvâ'nın üzerinde olduğu halde ilerledi, terkisinde de Üsâme (radıyallahu anh) vardı."[435]

-7- وفي أخرى:]عَلى نَاقَةٍ ‘سَامَةَ حَتَّى أنَاخَ بِفِنَاءِ الْكَعْبَةِ ثُمَّ دَعَا عُثْمَانَ ابْنَ طَلْحَةَ فقَالَ: ائْتِنِى بِالْمِفْتَاحِ فَذَهَبَ إلى أمِّهِ فأبَتْ أنْ تُعْطِيَهُ. فقَالَ: واللّهِ لَتُعْطِيَنَّهُ أوْ لَيَخْرُجَنَّ هَذَا السَّيْفُ مِنْ صُلْبِى فأعْطَتْهُ إيَّاهُ فَجَاءَ بِهِ إلى النَّبِيِّ # ففَتَحَ وَذَكَرَ نَحْوهُ[.

7. (1404)- Bir diğer rivayette şöyle denmiştir:
"...Üsâme'ye ait bir devenin üzerinde (gelip) Kâbe'nin avlusunda deveyi ıhdı. Sonra, Osman İbnu Talha (radıyallahu anh)'yı çağırdı ve:
"Kâbe'nin anahtarını bana ver!" dedi. Osman annesine koştu. Ancak kadın vermekten imtina etti. Osman (radıyallahu anh):
"Allah'a kasem olsun ya derhal verirsin veya şu kılıncım belimden hemen çıkacaktır!"diye kükredi. Bunun üzerine kadın anahtarı Osman'a hemen verdi, o da Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a getirip teslim etti. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Kâbe'yi açtı..." Devamını önceki rivayetteki gibi zikretti.[436]

-8- وفي أخرى لمسلم أيضاً عن ابن عباس قال:]إنَّمَا أُمِرْتُمْ بِالطَّوَافِ وَلَمْ تُؤمَرُوا بِدُخُولِهِ. وقالَ: أخْبَرَنِي أُسَامَةُ أنَّ النَّبىَّ # لَمَّا دَخَلَ الْبَيْتَ دَعَا في نَواحِيهِ كُلِّهَا وَلَمْ يُصَلِّ فِيهِ حَتَّى خَرَجَ فَلَمَّا خَرَجَ رَكَعَ في قِبَلِ الْبَيْتِ رَكْعَتَيْنِ فقَالَ: هذِهِ الْقِبْلَةُ[.

8. (1405)- Yine Müslim'de kaydedilen bir rivayette, İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) şunu söyler: "Sizler Kâbe'yi tavafla emrolundunuz, içine girmekle değil." Ve der ki: "Üsâme (radıyallahu anh) bana, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, Beytullah'a girdiği zaman her tarafında dua ettiğini, dışarı çıkıncaya kadar namaz kılmadığını, çıkınca Beytullah'ın önünde (kapısına yakın

yerde) iki rek'at kılıp: "Bu (Beyt), kıbledir" dediğini haber verdi."[437]

-9- وفي أخرى للبخارى:]دَخَلَ الْكَعْبَةَ وفيهَا سِتَّةُ سَوَارِى فقَامَ عِنْدَ كلِّ سَارِيَةٍ فَدَعَا وَلَمْ يُصَلِّ[.

9. (1406)- Buhârî'nin bir diğer rivayetinde şöyle denmiştir. "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Kâbe'ye girdi. İçeride altı direk vardı. Her bir direğin yanında bir miktar durdu, dua etti, ama namaz kılmadı."[438]

-10- وعند النسائى:]دَخَلَ الْكَعْبَةَ وَسَبَّحَ في نَواحِيهَا وَلَمْ يُصَلِّ حَتَّى خَرَجَ وَصلَّى خَلْفَ المَقَامِ رَكْعَتَيْنِ[.

10. (1407)- Nesâî'de şöyle denmiştir: "Kâbe'ye girdi ve her tarafında tesbihde bulundu. Namaz kılmadan çıktı. Makâm'ın gerisinde iki rek'at namaz kıldı." [439]

-11- وفي أخرى له:]دَخَلَ فَمَضى حَتَّى إذَا كانَ بَيْنَ ا؛سْطِوَانَتَيْنِ اللَّتَيْنِ تَلِيَانِ الْبَابَ جَلَسَ فَحَمِدَاللّهَ تَعالى وَأثْنى عَلَيْهِ وَسَألَهُ وَاسْتَغْفَرَهُ ثُمَّ قَامَ حَتَّى أتَى مَا اسْتَقْبَلَ مِنْ دُبُرِ الْكَعْبَةِ فَوضَعَ وَجْهَهُ وَخَدَّهُ عَلَيْهِ وَحَمِدَاللّهَ وَأثْنى عَلَيْهِ وَسَألَهُ وَاسْتَغْفَرَهُ ثُمَّ انْصَرفَ إلى كُلِّ رُكْنٍ مِنْ أرْكَانِ الْكَعْبَةِ فاسْتَقْبَلَهُ بِالتَّكْبِيرِ وَالتَّهْلِيلِ وَالتَّسْبِيحِ وَالثَّنَاءِ عَلى اللّهِ تَعالى وَالمَسألَةِ وَاسْتِغْفَارِ ثُمَّ خَرَجَ فَصَلَّى رَكْعَتَيْنِ مُسْتَقْبِلَ وَجْهِ الْبَيْتِ ثُمَّ انْصَرَفَ فقَالَ: هذِهِ الْقِبْلَةُ[.»القَصْوَاءُ« التى قُطِع طرف أذنها، ولم تكن ناقة النبى # كذلك وإنما كان لقباً لها.

11. (1408)- Nesâî'nin bir diğer rivâyeti şöyle: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)] Kâbe'ye girdi, ilerledi. Kapıya yakın bulunan iki sütunun arasına gelince oturdu. Allah'a hamd ve senâda bulundu. Sonra kalkıp Kâbe'nin arka cihetinden karşısına gelen kısma kadar yürüdü. Alnını ve yanağını sürdü. Allah'a hamd u senâda bulundu, dua ve istiğfar etti. Sonra Kâbe'nin her bir köşesine gitti ve her birini tekbir, tehlil, tesbih ve Allah Teâla'ya senâ, dua ve istiğfarla karşıladı.Sonra çıkıp, Beytullah'ın ön yüzünde iki rek'at namaz kıldı. Namazdan çıkınca: "Bu (Beyt), kıbledir" dedi." [Buhârî, Hacc 51, 52, 54, Megâzî 77, 48, Salât 30,81, 96, Teheccüt 25, Cihâd 127; Müslim, Hacc 388-397 (1329-1332); Muvatta, Hacc 193, (1, 398); Ebu Dâvud, Menâsik 93, (2023); Nesâî, Mesâcid 5, (2, 33-34), Hacc 126, 127, 131, 139 (5, 216-221), Kıble 6, (5, 217).][440]

AÇIKLAMA:

1- Son on bir hadisin hepsi Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Kâbe'ye girişi, onu ziyaret şekli, içerisinde namaz kılıp kılmadığı, nerelerde hangi duaları nasıl yaptığı gibi birbirini tamamlayan teferruat meselelerle ilgilidir. Bu meselelerin her birisiyle ilgili âlimlerin farklı değerlendirmeleri olmuştur. Burada mühimlerine muhtasaran temas edeceğiz.[441]

1) KÂBE'YE RESULULLAH (aleyhissalâtu vesselâm) NE ZAMAN GİRDİ?

Bu meselede üç ihtimal mevzubahis olmuştur:
1- Umretu'lkaza'da,
2- Fetih sırasında,
3- Veda haccı sırasında.
Umretü'lkaza'da girmiş olma ihtimali son derece zayıf kabûl edilerek bunun üzerinde fazla durulmamıştır. "Çünkü, denir, o zaman Kâbe putlarla dolu idi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) putun olduğu yere girmez, zîra putun bulunduğu yere melek girmeyeceğinden yalnız kalacaktı. Halbuki Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) meleklerden ayrı kalmaya tahammül edemezdi. Ayrıca, Mekke'de üç günlük kalma, Hudeybiye antlaşmasında yer alan şart gereği idi. Kâbe'ye girme hususunda antlaşmada şart yoktur." Böyle bir şart koşsa müşrikler antlaşmaya yanaşmayabilirdi. Bu sebeple koymamış olabilir" denmiştir.

2- Fetih günü girmiş olma ihtimali: Bu kuvvetli bir ihtimaldir. Bunu tasrih eden sahih rivayetler var. İbnu Hacer, 1403 ve 1404 numarada kaydedilen hadislerin sarahatine dayanarak Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Fetih sırasında Kâbe'ye girdiğine hükmeder. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Kâbe'nin anahtarını istediği Osman İbnu Talha -ki hakkında genişçe bilgi sunacağız- câhiliye devrinden beri Kâbe'nin perdedarlığını yapan kimsedir.

3- Veda haccında girmiş olma ihtimâli: Beyhakî ve bir kısım âlimler buna hükmederler. 1398 numarada Hz. Aişe'den kaydedilen rivayet de buna delildir. Ancak Fetih günü girdiğini söyleyenler, bu hadisi şöyle te'vil ederler: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Hz. Aişe'ye, o durumu Medine'ye döndüğü vakit anlatmış olabilir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Kâbe'ye Veda haccında girdiğini söyleyenlerden bir kısmı, "Kâbe'ye girme"nin hacc menâsikinden olduğunu ifade etmişlerdir.

Ancak bu görüş pek taraftar bulmamıştır. Buhârî, İbnu Ömer'in çok hacc yaptığı halde Kâbe'ye girmediğine dair rivayeti kaydederek bunu reddedenler arasında yer alır. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Kâbe'ye girmesiyle ilgili hâdiseyi rivâyet edenlerin en meşhuru ve üstelik sünnete uymada titizliğiyle tanınmış olan İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)' in pekçok hacc yapmasına rağmen Kâbe'ye girmemiş olması, Buhârî için, bunun menâsikten olmadığı hususuna yeterli bir delil olmuştur.

4- Fetih ve hacc sırasında girme ihtimâli: Rivâyetlerdeki ihtilâfı te'lif edici bir grup âlim bu görüşü ileri sürmüştür. Bu te'vil az sonra temas edeceğimiz bir başka ihtilâfı da ortadan kaldıracaktır. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Kâbe'nin içinde namaz kıldı mı, kılmadı mı? Buhârî şârihlerinden Mühelleb'in yorumuna göre: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Kâbe'ye bir kere Fetih yılında girmiş ve iki rek'at namaz kılmıştır, bir kere de Veda haccı sırasında girmiştir ve bu girişte namaz kılmamıştır. İbnu Hibbân da: "Bana, bu iki rivayeti cem etme hususunda en uygun geleni, iki haberin iki ayrı vakitte cereyan eden vak'a ile ilgili olduğuna hükmetmektir" demiştir.

Bu te'life Nevevî itiraz ederek: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)' ın Veda haccında değil, Fetih sırasında Kâbe'ye girmiş bulunduğu hususunda ihtilâf yok" der.

Bu konuyla ilgili farklı görüşleri delilleriyle birlikte kaydeden İbnu Hacer, kesin bir tavır takınarak herhangi birini tercih etmez. Ancak hadisten çıkarılan fevâid kısmında: "Kâbe'ye girmek müstehabdır" der.[442]

2) KÂBE'NİN İÇİNDE NAMAZ

Üzerinde durduğumuz mevzuun teferruatlı ve ihtilâflı noktalarından biri Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın içeride namaz kılıp kılmadığı meselesidir. Zîra, yukarıda kaydedilen hadislerden bir kısmında (1400-1401-1402) Bilal-i Habeşî (radıyallahu anh) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın içeride iki rek'at namaz kıldığını söylerken, bir kısmında (1405-1406-1407-1408) Üsâme İbnu Zeyd (radıyallahu anhümâ), Kâbe' nin içinde Resûlullah(aleyhissalâtu vesselâm)'ın namaz kılmadığını söylemektedir.
Şârih İbnu Hacer'in dikkat çektiği daha enteresan bir duruma göre, Kâbe'nin içinde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın namaz kılmadığını söyleyen Üsâme (radıyallahu anh)'den İbnu Ömer'in yaptığı bir rivâyette -ki bu rivayet Ahmed İbnu Hanbel'in Müsned'inde gelmiştir- Üsâme, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın içeride namaz kıldığını söylemiştir.
Görüldüğü üzere, sahih hadisler bu mevzuda ihtilaf ederler. İslâm âlimleri bu rivayetleri birkaç noktadan te'lif ve izaha kavuştururlar. Denir ki:
1) Hz. Bilâl (radıyallahu anh)'in rivayeti isbat edici olması sebebiyle tercih edilme şansını elde tutar. Çünkü, umumî kâidedir, iki rivâyet nefy ve isbat hususlarında ihtilâflı olurlarsa isbat edicinin tercih edilmesi esastır.
2) Bilal'in rivayetlerinde ihtilâf olmadığı halde Üsâme'nin rivayetleri ihtilâflıdır. Belirtildiği üzere İbnu Ömer, Üsame'nin: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Kâbe'de namaz kıldı" dediğini rivayet etmiştir.
3) Nevevî her iki rivâyeti şöyle bir te'life kavuşturur: "Bunlar Kâbe'ye girdikleri zaman dua ile meşgul oldular. Bu esnâda Üsâme (radıyallahu anh), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı dua ederken gördü. Üsame kendisi dua ile bir köşede meşgul olurken, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir başka yerde iki rek'at namaz kıldı. Bu esnada Bilal, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı yakınında olduğu için gördü, Üsâme ise uzaklığı ve dua ile meşguliyeti sebebiyle görmedi. Zîra kapının kapalı oluşu, içeride karanlık hâsıl etmişti. Ayrıca Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'le Üsâme arasına içerdeki sütunlar da perde yapmış olabilir. Bu sebeple zannına uyarak Hz. Üsame Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)' ın namaz kıldığını inkâr etmiş olabilir. Muhibbu't-Taberî der ki: "Hz. Üsâme'nin, içeriye girdikten sonra, bir müddet için oradan ayrılmış olması, bu sebeple Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) namaz kılarken orada bulunmaması da muhtemeldir."
Muhibbu't-Taberî'nin bu tevilini te'yid eden Ebu Dâvut et-Tayâlesi'nin kaydettiği bir rivayette, Hz. Üsame (radıyallahu anh) der ki: "Kâbe'de Resûlullah

(aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanına girdim. Orada bazı resimler gördü. Bir kova su istedi. Ben su getirdim. Onunla resimlerin üzerine vurup (onlar yıkadı)."
Bu hususu te'yid eden başka rivayetler de var.
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Kâbe'nin içinde namaz kılıp kılmaması ile ilgili ihtilâflı rivâyetleri, birini diğerine tercih etmeden te'lif eden de olmuştur:
a) "Namaz kıldı" diyen rivâyetlerdeki salât kelimesi lügat mânasında kullanılmıştır, yani dua etti demektir. "Namaz kılmadı" diyen rivayetlerde salât kelimesi ıstılahî mânadadır, yani "namaz" mânasındadır. Bu te'vîli "Kâbe'nin içinde farz olsun nafile olsun her çeşit namaz mekruhtur" diyenler tercih etmiştir. Ancak, bu te'vili, kılınan namazların rek'at sayısından bahseden rivayetler (1402 numaralı hadis böyledir) reddeder.
b) "Namaz kıldı" diyen rivayetlerde nâfile namaz, "namaz kılmadı" diyen rivayetlerde farz namaz kastedilmiş olabilir. Kurtubî bunu benimser. Esasen İmam Mâlik'in mezhebi de bu te'vili esas almıştır.
c) "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Kâbe'ye iki kere girmiş, birinde namaz kılmış diğerinde kılmamış olabilir" denmiştir. Yukarıda temas ettiğimiz, iki sefer girmiş olma ihtimali üzerinde duranlar, "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sadece Fetih günü Kâbe'ye girdi. Veda haccı sırasında girmedi" diyenlere: "Rivâyetler, Mekke fethi sırasında iki ayrı sefer girmiş olma ihtimâlini reddetmez" diye cevap vermişlerdir.[443]

3) NAMAZIN YERİ VE ŞEKLİ

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Kâbe içinde namaz kıldığı umumiyetle kabul edilmiş, hatta, yeri ve şekli üzerinde bâzı teferruata bile inilmiştir. Hemen belirtelim ki, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın nerede namaz kıldığı hususunda daha ziyâde İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) soru sormuştur. Çünkü kendisi, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'le birlikte içeri girenler arasında yoktur. 1400 numaralı hadiste belirtildiği üzere Kâbe'ye Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la birlikte, Üsâme, Bilâl, Osman -bir başka rivayette el-Fadl İbnu Abbas- (radıyallahu anhüm) girmiştir.
Girince kapı örtülmüştür.
Ezrâkî'nin Mekke üzerine yazdığı kitapta Hâlid İbnu Velid'in dışarıda kapının önünde bekleyerek halka karşı kapıyı koruduğu, tehâcümü önlediği belirtilir.
Şu halde, rivayetlerin umumî manası, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Kâbe'den çıkınca, "Ben gençtim, üstelik güçlüydüm" diyen Abdullah İbnu

Ömer'in, kalabalığı yararak en öne geçtiğini, böylece Kâbe'ye ilk giren olduğu belirtilir. İlk işi Hz. Bilal'e Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın namaz kılıp kılmadığını, kıldığını öğrenince de nerede kıldığını sormak olmuş, ama heyecandan olacak, kaç rek'at kıldığını sormayı unutmuştur. Bazı rivayetlerde bunu unuttuğunu sarih olarak ifade eder. Namaz kıldığı yeri sorması, hemen orada namaz kılmak düşüncesinden ileri gelir. Zîra İbnu Ömer'in kanaatince
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın namaz kıldığı nokta, Kâbe'nin en mukaddes yeridir, orada namaz kılmakla hem sünnete uyacak, hem de daha faziletli ve sevablı bir ibadet yapmış olacaktır.Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın namaz kıldığı yeri belirleyen rivayetler, o sıradaki Kâbe'nin içi hakkında bilgi verir: Kâbe'nin içinde üçerli iki dizi halinde altı sütûn mevuttur. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), öndeki dizide iki sütun arasında, karşı duvardan 3 zira' (kadar) mesafede duvarla kendi arasında herhangi bir sütre bulunmaksızın iki rek'at namaz kılmıştır. Namaz kıldığı yerde kırmızı mermer taşı mevcuttur.
İbnu Hacer, Kâbe'yle ilgili bu çeşit tasvirlerin, İbnu'z-Zübeyr zamanındaki tahribinden önceye ait olduğunu belirtir. Abdullah İbnu 'z-Zübeyr (radıyallahu anhümâ)'in kuşatılması sırasında Şam askerlerine atılan mancınık taşlarının isâbetiyle tahrib olan Kâbe'yi, İbnu'z-Zübeyr (radıyallahu anhümâ), Hz.İbrahim zamanında atılmış olan temellere kadar yıktırarak yeniden yaptırmıştır.[444]

4) KÂBE'DE NAMAZ CAİZ DEGİL Mİ?

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in Kâbe'nin içinde namaz kılıp kılmadığı meselesi, âlimleri "Kâbe'de namaz caiz mi, değil mi" münâkaşasına götürmüştür. İbnu Abbâs'a göre Kâbe'nin dâhilinde namaz mutlak şekilde sahih değildir. Sebebi, insanların Kâbe'nin bâzı kısımlarına sırtlarını çevirmeleridir. Halbuki, O'na yüzleri çevirmek emredilmiştir. Bu emir, yüzü bir kısmına değil, tamamına çevirmek diye anlaşılmıştır. Mâlikîlerin bazıları, Ehl-i Zâhir ve Taberî bu görüştedir.
el-Mâzirî: "Malikî mezhebinde meşhur olan, Kâbe'nin içinde farz namazın yasak olması ve kılındığı takdirde iâdesinin vâcib olmasıdır" der. Bazıları: "Âmden kılarsa iâde etmelidir" demiştir.
Tirmizî, İmam Mâlik'in nafile kılmanın caiz olduğuna hükmettiğini belirtir.
Nevevî, bazılarının Kâbe'nin içindeki namazın, dışındakinden efdal olduğuna hükmettiğini nakleder. Ancak ulema, dışarda kılınanın efdaliyetinde ittifak

ettiğine göre, ihtilâflı bir efdaliyetin, ittifaklı efdaliyete üstünlüğü kabûle karîn görünmez.
Cumhur, Kâbe'nin içinde namaz kılmayı müstehab addetmiştir. Bu hükme giderken dayanmış oldukları delili 1398 numaralı hadiste kaydettik.[445]

5) KÂBE'NİN KAPISI NİÇİN KAPATILMIŞTI?

Âlimlerin ihtilâf ettiği bir husus da budur: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Kâbe'ye girince kapısını niye kapattı? İbnu Battâl, "Buradaki hikmet, halkın bu ziyareti görerek sünnet zannetmesini önlemekti" demiştir. Bu zayıf bir yorumdur. Çünkü, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) böyle bir şey düşünseydi yanındakilere de haber vermez, onlardan da gizli tutardı. Birkaç kişi için müstehap kılınan bir amelin herkes hakkında müstehab olacağı açıktır.
Kapatılmasının hikmeti hususunda farklı yorumlar getirilmiştir:
* Kâbe'nin içerisinde her noktada namaz kılabilmek içindir. Çünkü kapıya yöneldiği zaman, karşısında Kâbe'den bir parça değil, semayı bulmuş olacaktı.
* Hanefîlere göre, açık halde de namaz caizdir.
* Şafiîler Kâbe'nin kapısı açık olarak içinde namaz kılınabileceğini, ancak ne kadar alçak da olsa bir eşik bulunması gereğini söylemiştir.
* Musallî boyunda, bineğin arka kısmı boyunda bir perde şartı koşanlar da olmuştur.
* Kâbe'nin damında kılınacak namaz içinde de aynı farklı görüşler ileri sürülmüştür. [446]

6) BAZI FEVAİD

Bu rivâyetlerden, âlimler yukarıda söylenenlerden başka bazı faydalı inceliklere ve hükümlere dikkat çekerler:
1- Sahâbinin sahabeden rivayeti var.
2- Efdâl olan varken, mefdûlün taleb edilmesi ve onunla yetinme var.
3- Haber-i vahid'in hüccet olması var.
4- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'in sünneti öğrenme hususundaki hırsı ve bu husustaki fazîleti var.
5- Sahâbe içerisinde faziletçe üstün olanların, her seferinde faziletce üstün müşahedelere katılamadıkları görülüyor. Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Talha gibi büyüklerden hiçbiri Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Kâbe

ziyaretinde mevcut değiller.
6- Münferid namazlarda mescidlerde sütunların gerisinde değil, aralarında da namaz kılınabilir.
7- Mescidlerde kapı meşrudur, kapatılması câizdir.
8- Önceden başkalarının geçme ihtimâli olma hallerinde sütre emri vardır. Zîra Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) iki direk arasında durmuş, direklerden birinin gerisine geçerek sütre yapmamıştır. "Bunu, duvar yakın olduğu için (3 zira' kadar) yapmış olmalıdır" denmiştir.
9- Namaz kılanın sütre dikme mesâfesi üç zira'dır, daha fazla olmamalıdır. Bâzı âlimler, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Kâbe'de namaz kıldığı yerin kıble duvarından üç zîra mesafede bulunduğunu haber veren rivâyeti bu meselede delil kılmıştır.
10- Ulemânın "Mescidü'l-Haram'ın Ôtahiyyetu'lmescid'i tavaftır" sözü Kâbe'nin içi hakkında değil, dışı hakkındadır. Zîra Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) devesiyle gelip, ıhtırıp doğrudan Kâbe'ye girmiş ve orada iki rek'at tahiyyetü'lmescid namazı kılmıştır. Bu namaz, umumî tahiyyetü'lmescid olabileceği gibi, Kâbe'nin müstakil bir mescid olmasından mütevellid de olabilir. (Yani Kâbe çevresinden ayrı düşünülünce kâmil mânada el-Mescidü'l-Haram değildir, müstakil bir mesciddir. Bir başka ifâde ile çevresini teşkil eden Metaf, Makam, Rükn, Hıcr, Zemzem Kuyusu müştemilâtı ile bilikte el-Mescidü'l-Haram olmaktadır.)
11- Beytullah'ın içinde namaz müstehabdır, ancak girmesi ile kimseye eziyet vermemek şartıyla. İbnu Abbâs'ın: "Kâbe'ye girmenin haccla hiçbir ilgisi yoktur" dediği rivâyet edilmiştir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Kâbe'ye Mekke'nin fethedildiği zaman girdiğini söyleyenler açısından, bunun haccla hiçbir irtibatı olmayacağı açıktır, zîra o zaman, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ihramsız idi.
12- Bu rivayetler, "Gündüz nâfilesi ikişer rek'at kılınır" diyenlere delildir.
13- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın "Bu (Beyt) kıbledir" sözünü Hattâbî şöyle açıklamıştır: "Bu sözle, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Kıble meselesi, bu Beyt'e karşı dönmek hususunda kesinlik kazanmıştır, binâenaleyh kıyamete kadar kıbleyi kimse değiştiremez, neshedilemez, namazı hep buna karşı kılacaksınız" demek istemiştir.
Bu sözle "Mescidü'l-Haram'da imamın yerini tayin etmiş olması da ihtimalden uzak değildir. İmam Kâbe'nin köşelerine ve etrafına değil, doğrudan doğruya cephesine karşı duracaktır. Namaz bir tarafında makbul ise de sünnet olan budur."

Nevevî, üçüncü bir ihtimale daha dikkat çeker: Ona göre hadisin mânası, "Kıble, bütün Harem bölgesi yahut Mekke veya Kâbe'nin etrafındaki mescid değil, bizzat Kâbe'nin kendisidir" demektir.[447]

7) OSMAN İBNU TALHA

1404 numaralı hadiste -ki Müslim hadisidir- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Fetih günü Hz. Üsâme (radıyallahu anh) ile birlikte gelip Kâbe'nin önüne devesini ıhıp, Osman İbnu Talha'dan Kâbe'nin anahtarını istettiği belirtilir.
Osman İbnu Talha Kimdir?
Bu zat, Osman İbnu Talha İbni Ebî Talha (radıyallahu anh)'dır. Kureyşî'dir. el-Hacebî lakabını taşır. Bu lakab onun Kâbe ile ilgili bir hizmetinden gelir. Kâbe'nin perdedarlığını (Hicabetu'l-Kâbe) yapmakta ve anahtarını taşımaktadır. İstediği zaman anahtarı vermekten imtina eden annesinin adı Sülâfe'dir, Ümmü Saîd de denir.
Babası Talha, amcası Osman İbnu Ebî Talha, her ikisi de Uhud Savaşı'nda kâfir olarak öldürülmüştür. Osman'ı Hamza (radıyallahu anh), Talha'yı da Hz. Ali (radıyallahu anh) öldürmüştür. Yine Uhud'da Osman'ın Müsâfi, Cülas, Hâris, Kilâb isminde başka kardeşleri de öldürülmüştür, hepsi de kâfir olarak.
Osman İbnu Talha, Hudeybiye Sulhünden sonra Hz. Hâlid İbnu Velid (radıyallahu anh) ile birlikte Müslüman olmuş, hicret ederek Medine'ye gelmiştir. Rivayete göre, Necâşi'nin yanından dönen Amr İbnu'l-Âs hicret etme niyetinde iken Osman'la karşılaşıp arkadaş olurlar ve beraberce Medine'ye gelirler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onları görünce: "Mekke ciğerparelerini size atıyor" diyerek bunların Mekke'nin en kıymetli eşhaslarından olduklarını ifade buyurur.
Osman (radıyallahu anh) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la birlikte Medine'de ikamet eder, Mekke fethine katılır. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Fetih günü, Kâbe'nin anahtarını Osman'la amcasının oğlu Şeybe İbni Osman İbni Ebî Talha'ya verir ve: "Bunu ebedî olarak alın, sizden onu ancak zâlim geri alabilir" buyurur.
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın vefatından sonra Osman (radıyallahu anh) Mekke'ye gider. Hicrî 42 yılında vefat edinceye kadar orada kalır. Mamafih Ecnâdin Savaşı'nda şehid olduğu da söylenir.
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, buna tevdi ettiği hicâbet hizmeti (ki sidâne de denir) cahiliye devrinden beri bu ailenin üzerinde olan bir hizmetti. Ailesine Hacebiyyûn denir idi. Hicâbet perdedarlık hizmetidir, temizliği, nezâreti, anahtarının taşınması hep buraya girer. Kâbe'nin anahtarını taşımak şerefli bir hizmetti. Hacibin izni olmadan kimse Beytullah'a giremezdi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Fetih günü, Kâbe ile ilgili bütün hizmetleri ilga ettiğini duyurmuş, sikâyetu'lhacc (hacılara su verme) ile sidânetu'l-Beyt'i

istisna etmiştir.

Ulemâ demiştir ki: "Anahtarı onlardan almak hiç kimseye câiz olmaz. Bu hizmet, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) tarafından onlara tevdi edilmiş Kâbe'nin mütevelliliğidir. Ebedî olarak onlarda kalacaktır, kendilerinden sonra evlâtları onu deruhte edecektir. Bu işte kimse onlarla niza edemez, ortak da olamaz, yeter ki o nesil var olmaya, bu işe sâlih olmaya devam etsinler."[448]

-12- وعن ابن عباس رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما قال:]لَمَّا قَدِمَ رسولُ اللّه # أبى أنْ يَدْخُلَ الْبَيْتَ وَعِيهِ الِهَةُ فَأمَر بِهَا فأخْرِجَتْ وَأخْرَجُوا صَورَةَ إبْرَاهِيمَ وإسْمَاعِيلَ عَلَيْهِمَا السَّمُ في أيْدِيهِمَا ا'زَمُ. فقَالَ رسولُ اللّه #: قَاتَلَهُمْ اللّهُ أمَا وَاللّهِ لَقَدْ عَلِمُوا أنهُمَا لَمْ يَسْتَقْسِمَا بِهَا قَطُّ. فَدَخَلَ الْبَيْتَ فَكَبَّرَ في نوَاحِيهِ وَلَمْ يُصَلِّ فِيهِ[. أخرجه البخارى.»ا'زمُ« الْقِدَاحُ التى كانوا يَسْتَقْسِمُونَ بِهَا .

12. (1409)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) (Mekke'ye) geldiği vakit içerisinde put olduğu için, Beytullah'a girmekten imtina etti (kaçındı). Onların çıkarılmalarını emretti. Hepsi de çıkarıldı. Hz. İbrahim ve Hz. İsmâil (aleyhimâsselam)'in ellerinde fal okları bulunan heykelleri de çıkarıldı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) (bunu görünce): "Allah canlarını alsın! Allah'a kasem olsun, onlar da bilirler ki, Hz. İbrahim ve Hz. İsmâil (aleyhimâsselam) bu oklarla kısmet aramadılar." [Buhârî, Hacc 54, Enbiya 8, Megâzî 48; Ebu Dâvud, Hacc, 93, (2027).][449]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Kâbe'ye girişi Mekke'nin fethinde mi oldu, Veda haccında mı oldu, âlimlerce münâkaşa edildiğini, bazıları, "Sadece Fetih günü", bazıları, "Sadece Veda haccı sırasında" derken, bazılarının "Her ikisinde de olabilir" dediğini, önceki rivayetin (1408 numaralı hadis) açıklamasında izah etmiştik. Sadedinde olduğumuz rivayet, Fetih günü cereyan eden bir vak'ayı aksettirmiş olmalıdır. Zîra Veda haccına kadar, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Kâbe'de putların kalmasına müsâmaha etmesi kabûl

edilemez.
2- Rivayetler, Kâbe'de 360 putun mevcudiyetinden bahseder. Bu putların hepsi bütün Araplarca eşit şekilde takdis edilmiyordu. Bazı müşterek putlarla birlikte, her kabilenin kendine has putları da vardı. Kureyş' in en büyük putu Hübel adını taşıyor ve Kâbe'nin içinde bulunuyordu.
Şu halde bu putlar arasında Arapların ecdâdları ve Kâbe'nin bânisi bildikleri Hz. İbrahim ve oğlu Hz. İsmâil (aleyhimâsselâm) de vardı.
Bunların elindeki oklara gelince, bu yapacakları işleri tayin veya aralarındaki ihtilafları çözmede kur'a çekmeye yarıyordu.
Şârihler bu mevzuda şu bilgileri verir: İbnu Cerîr der ki: "Cahiliye Arapları, bir iş yapacakları zaman üç okla çekim yaparlardı. Okun birinde "Yap!" birinde "Yapma!", birinde de "Boş!" yazıyordu.
Ferrâ ise şunu söyler: "Birinin üzerinde "Rabbim bana emretti." ikincide "Rabbim yasakladı!" üçüncüde de: "Boş!" yazıyordu." Bir kimse herhangi bir iş arzu edince, bu oklardan birini çeker, emreden ok çıkarsa yapar, yasaklayıcı olan çıkarsa terkeder, boş çıkarsa çekimi yenilerdi. İbnu İshâk, bu okların, en büyük put olan Hübel'in yanında bulunduğunu, ihtilâfa düştükleri meselelerde, onun yanında kur'a çekerek muhâkeme olunup kur'a neyi gösterirse ona uyduklarını haber verir. Fal oklarına kuş tüyü takılmazdı.
Hemen kaydedelim ki, bu oklara mürâcaat sadece ihtilâflı hallere mahsus değildi. Kaynaklar hususî işlerde de ferdlerin başvurduklarını tasrih eder.
Saîd İbnu Cübeyr, bu okların beyaz çakıl taşı olduğunu; Mücâhid, üzeri yazılı "taş" olduğunu belirtir. Keza Mücâhid'in rivayetinde sefer, gazve, ticâret gibi her işlerinde bu fal taşlarına başvurup çekim yaptıkları belirtilir. Anlaşılan o ki, bu fal âletleri, Kâbe'de Hübel putunun yanında bulunanlardan farklıdır. Hattâ Kâbe'deki oklar bile farklıdır; bazılarının üzerinde "Yap!" yazarken, bazılarında aynı mânaya gelen: "Rabbim bana emretti!" diye yazmaktadır. İbnu İshâk'ın rivayetinde, bu okların Hübel'in yanında bulunduğu belirtilirken, sadedinde olduğumuz Buhârî rivayetinde, Hz. İbrahim ve Hz. İsmail (aleyhimâsselam)'in yanında da fal oklarının bulunduğu belirtilmektedir. Demek ki bu oklar, belki de başvurulacak meselenin vüs'atine, cinsine göre birçok çeşidi ihtiva etmektedir, her rivayet bunlardan birini aydınlatmaktadır. Nitekim İbnu Hacer, bu mevzuda gelen rivayetlerden şu neticeye varır: "Cahiliye Arapları üç çeşit fal oku kullanırlardı:
1- Her ferdin kendisi için üç adet hususî ok,
2- Umumî meselelerin çözümünde hakem olarak başvurulan oklar. Bunlar Kâbe'de bulunurdu. Keza her bir Arap kâhin ve hâkimlerinin yanında da oklar

vardı. Bunlar yedi adetti, üzerlerinde yazılar vardı. Meselâ biri: "Sizden", diğeri "Birleştirilmiş (mülsak)", bir diğeri: "Buna diyet gerekir..." gibi, sıkca meydana gelen işlerle ilgili bir hüküm ihtiva ediyordu. Üçüncü kısım kumar oklarıydı. Bunların adedi ondu: Yedisinde yazı vardı, üçü de boş. Bunlara (mesele çözmek için değil), kumâr oynamak için başvururlardı, tıpkı tavla zarı vs. gibi..."
3- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm): "Onlar da bilirler ki, Hz. İbrâhim ve Hz. İsmâil bu oklarla kısmet aramadılar" buyurarak, okları, fal ve kumar gibi dinin reddettiği ahlâk dışı işlerde kullanma meselesinde o yüce peygamberlere iftira edildiğini, onların hiçbir surette bu kirli işleri başlatmadığını belirtiyor. Cahiliye an'anesi, Arabistan'a bu gibi işleri sokanları bilmektedir. Nitekim, oklarla kısmet arama işini ilk icad eden kişinin, Amr İbnu Lühey olduğunu bilmektedirler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bir rivayette "Cehenemde bağırsaklarını sürüyor gördüm" dediği bu adam, Hz. İbrahim'in dini üzere olan Arap kavmini putperestliğe atmıştır.[450]

-13- وعن ا۱سْلَمِيَّةِ قالت:]قُلْتُ لِعُثْمَانَ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ: مَا قَالَ لَكَ رسولُ اللّه # حِينَ دَعَاكَ؟ قَالَ. قالَ: لِى إنِّى نَسِيتُ أنْ آمُرَكَ أنْ تُخَمِّرَ الْقَرْنَيْنِ فإنَّهُ لَيْسَ يَنْبَغِى أنْ يَكُونَ في الْبَيْتَ شَئٌ يَشْغَلُ المُصَلِّى[. أخرجه أبو داود.»التَّخْمِيرُ« التغطية .

13. (1410)- Eslemiyye (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Hz. Osman (radıyallahu anh)'a dedim ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) seni çağırdığı zaman sana ne söyledi."
Bana şu cevabı verdi:
"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana: "Sana iki boynuzu örtmeni söylemeyi unuttum. Zîra Beytullah'da namaz kılan kimseyi meşgul edecek herhangi bir şeyin bulunması doğru değildir" dedi." [Ebu Dâvud, Menâsik 95, (2030).][451]

AÇIKLAMA:

1- Burada adı geçen Osman (radıyallahu anh) Kâbe'nin perdedârı Osman İbnu Talha'dır. 1408 numaralı hadisle ilgili açıklamanın sonunda hakkında bilgi verdik.

2- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın örtülmesini emir buyurdukları "İki boynuz", Kâbe'nin içerisinde korunmakta olan ve Hz. İsmâil (aleyhisselam)'in yerine kesilen koçun boynuzlarıdır. Bu boynuzlar, Abdullah İbnu Zübeyr (radıyallahu anhümâ) zamanına kadar Kâbe'de kalmıştır. Onu kuşatan Yezid'in askerleri tarafınan atılan mancınık taşlarının çıkardığı kıvılcım Kâbe örtüsünü tutuşturmuş, hasıl olan yangında bu boynuzlar da yanmıştır.[452]

-14- وعن عائشة رَضِىَ اللّهُ عَنْها قالت:]كُنْتُ أحِبُّ أنْ أدْخُلَ الْبَيْتَ وَأُصَلِّىَ فِيه فَأَخَذَ رسولُ اللّه #: بِيَدَىَّ فأدْخَلَنِى في الحِجْرِ فقَالَ صَلِّى فِىهِ إنْ أرَدْتِ دُخُولَ الْبَيْتِ فإنَّمَا هُوَ قِطْعَةٌ مِنْهُ، وَإنَّ قَوْمَكِ اقْتَصَرُوا حِينَ بَنُوا الْكَعْبَةَ فأخْرَجُوهُ عَنِ الْبَيْتِ[. أخرجه ا‘ربعة .

14. (1411)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Ben Kâbe'ye girip içinde namaz kılmayı çok arzu ediyordum. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ellerimden tutup beni Hıcr'a soktu ve: "Beytullah'a girmek istiyorsan burada namaz kıl. Zîra burası ondan bir parçadır. Senin kavmin Kâbe'yi (tamir maksadıyla) yeniden inşa ederken, inşaatı kısa tutup onu Beytullah'tan hâriç bıraktılar" dedi." [Tirmizî, Hacc 48, (876); Ebu Dâvud, Menâsik 94, (2028); Nesâî, Hacc 129, (5, 219), Muvatta, Hacc 105, (1, 364). (Muvatta'nın rivayeti mânâ yönüyle mutabakat sağlar).][453]

AÇIKLAMA:

Mescid-i Haram'ın Hıcr kısmı hakkında yeterli bilgiyi 1386 numaralı hadiste kaydettik, oraya bakılsın.[454]

-15- وفي أخرى للنسائى:]قُلْتُ يَا رسولُ اللّهِ أ أدْخُلُ الْبَيْتَ؟ قال: ادْخُلِى الحِجْرَ فإنَّهُ مِنَ الْبَيْتِ[.

15. (1412)- Nesâî'de gelen bir diğer rivayet şöyle: "(Hz. Aişe der ki): "Ey Allah'ın Resûlü, dedim, Beytullah'a girmeyeyim mi?"
Bana şu cevabı verdi:

"- Hıcr'a gir, çünkü o da Beytullah'tan bir parçadır." [Nesâî, Hacc 129.][455]

-16- وعن نافع قال:]كَانَ ابنُ عُمرَ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما إِذَا دَخَلَ الْكَعْبَةَ يَمْشِي قِبَلَ وَجْهِهِ حِينَ يَدْخُلُ وَيَجْعَلُ الْبَابَ قِبَلَ ظَهْرِهِ وَيَمْشِى حَتَّى يَكُونَ بَيْنَهُ وَبَيْنَ الجِدَارِ الَّذِى قِبَلَ وَجْهِهِ قَرِيباً مِنْ ثَلَثَةِ أَذْرُع فَيُصَلِّى، يَتَوَخَّى المَكَانَ الَّذِى أَخْبَرَهُ بِلَالٌ أَنَّ رسولَ اللّه # صَلَّي فِيهِ. قَالَ: وَلَيْسَ عَلى أَحَدٍ بأَسٌ أَنْ يُصَلّى في أىِّ نَوَاحِى الْبَيْتِ شَاءَ[. أخرجه البخارى.
»التَّوخِّى« الْقَصْدُ واعتماد .

16. (1413)- Nâfi Ôanlatıyor: "İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ), Kâbe' ye girdi mi, girince yüzü istikâmetinde yürür, kapıyı arkasında tutar, karşı duvarla arasında üç zira'lık mesâfe kalıncaya kadar düz yürür, (orada durup) namaz kılar, böyle davranmakla, Hz. Bilâl (radıyallahu anh)'in, "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) burada kıldı" diye haber verdiği yerde namaz kılmayı kastederdi. Ancak (İbnu Ömer) şunu da söyledi:
"- Kişinin, Beytullah'ın içerisinde, dilediği noktada namaz kılmasında bir beis yoktur!" [Buharî, Hacc 52, 51, Salât 30, 81, 96.][456]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, yukarıdaki metniyle Buhârî'nin Hacc bölümünde 52. babında geçmektedir. Diğer bablarda Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Kâbe'de kıldığı namaz ve bu namazı kıldığı yeri târif eden rivayetler mevcuttur.

Hadisle ilgili açıklama 1408 numarada geçtiği için tekrar etmeyeceğiz.[457]

ALTINCI BAB

VAKFELER VE İFÂZA

Bu babta üç fasıl var
BİRİNCİ FASIL
VAKFELER VE HÜKÜMLERİ
*
İKİNCİ FASIL
İFÂZA
*
ÜÇÜNCÜ FASILARAFAT VE MÜZDELİFE'DE TELBİYE

BİRİNCİ FASIL

VAKFELER VE HÜKÜMLERİ (UMÛMÎ BİLGİLER)

Vakfe: Kelime olarak durmak demektir. Hacc ıstılahı olarak, haccın farz olan iki rüknünden birini ifâde eder. Zîra haccın iki rüknü vardır. Arafat vakfesi ve ziyaret tavafı. Tavafla ilgili rivayetler ikinci fasılda (1366-1413 numaralar arasında kalan hadisler) gördük.
Bu fasılda vakfe ile ilgili hadisleri göreceğiz. Hemen belirtmek isteriz ki, hacc ibadetinin iki vakfesi vardır.
1- Arafat vakfesi: Bu rüköndür. Vakfe deyince ilk akla gelen budur. Bu, herhangi bir sebeple eksik olursa hac sahih olmaz, müteâkip yılda yenilenmesi gerekir.
2- Müzdelife vakfesi; Bu rükün değildir, vacibtir. Herhangi bir sebeple eksik olduğu takdirde, kurban keserek hacctaki eksiklik giderilebilir, haccın müteakip yılda iadesi gerekmeyebilir.
Arafat vakfesinin sahih olması için üç şart vardır:
a) İhramlı olmak,
b) Arafat sınırları içinde yapmak,
c) 9 Zilhicce günü zevâl vaktinde yani güneşin öğlede tepe noktasına ulaşma ânından 10 Zilhicce günü fecr-i sâdıkın zuhuruna, yani tan yerinin ağarmasına kadar olan vakittir.
* Bu vakit içinde Arafat'ta bulunmak esastır: Şuur, niyet, bilgi aranmaz.Yani baygın veya uyku hâlinde de bulunulsa vakfe yapılmış olur.
* Arefe günü Arafat'a varanların, güneşin batmasına kadar Arafat sınırları içerisinde orada kalması vâcibtir.
Müzdelife vakfesinin sahih olması da önce ihramlı olmaya bağlıdır. İkinci şartı Arafat vakfesini yapmış olmak, üçüncü şartı, bu vakfeyi Müzdelife hudutları içinde yapmak; son şartı da vakti içinde yapmaktır. Hanefî mezhebinde vakti bayram sabahı, yani 10 Zilhicce günü tan yerinin ağarmaya başlamasından güneşin doğmasına kadar olan müddettir. Bu vakfede de niyet, ilim, şuur aranmaz, söylenen zaman sınırı içinde az da olsa bir müddet Müzdelife hududları dahilinde bulunmaktır.[458]

-1- عن عائشة رَضِىَ اللهُ عَنْها قالت:]كَانَتْ قُرَيْشٌ وَمَنْ دَانَ دِينَهَا يَقِفُونَ بِالْمُزْدَلِفَةِ وَكَانُوا يُسَمُّونَ الحُمْسَ، وَكانَ سَائِرُ الْعَرَبِ

يَقِفُونَ بِعَرَفَةَ: فَلَمَّا جَاءَ ا"سْمُ أمَرَ اللهُ تَعالى نَبِيُّه # أنْ يَأتِيَ عَرَفَةَ فَيَقِفَ بِهَا ثُمَّ يَفِيضَ مِنْهَا. وذلِكَ قَوْلُهُ تَعالى: ثُمَّ أفِيضُوا مِنْ حَيْثُ أفاضَ النَّاسُ[. أخرجه الخمسة .

1. (1414)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Kureyş ve onun dinine mensub olanlar, (cahiliye devrinde) Müzdelife'de vakfe yapıyorlardı ve kendilerine hums denilirdi. Diğer Araplar ise Arafat'da vakfe yapıyorlardı. İslâm dini gelince, Cenâb-ı Hakk, Peygamberine (aleyhissalâtu vesselâm), Arafat'a gidip orada vakfe yapmalarını, sonra da oradan topluca ayrılmalarını emretti. Şu âyet bu hususu beyan eder: "Sonra, insanların toplu olarak akın ettiği yerden siz de akın edin..." (Bakara 199). [Buhârî, Tefsir, Bakara 35, Hacc 91; Müslim, Hacc 152, (1219); Tirmizî, Hacc 53, (884); Ebû Dâvud, Menâsik 58, (1910); Nesâî, Hacc 202 (5, 255).][459]

AÇIKLAMA:

1- Müzdelife: Hacc menâsikinin cereyan ettiği mühim âlemlerden biridir. Arafat'la Mina arasında yer alan dar bir bölgedir. "Muhassar vadisi ile Me'zemeyn arasında kalan yer" diye de tarif edilir.
Bu bölgeye Müzdelife denmesinin sebebi ihtilâflıdır. Bâzı âlimler, içtimâ (toplanma, biraraya gelme) mânasındaki izdilâf'tan geldiğini söylemiştir. İzdilâf için, iktirab yani "yakınlaşma"dır diyen de olmuştur. Orası Allah'a yaklaşma yeridir. Bazıları Arafat'tan sökün eden (ifâza yapan) hacıların Mina'da izdilâfı (birleşmeleri) sebebiyle bu ismin verildiğini, bâzıları Hz. Havva ile Hz. Âdem'in burada birleşmeleri sebebiyle bu ismin verildiğini söylemiştir. Bu mânada olmak üzere, yani Hz. Havva ile Âdem'in birleşme yeri mânasında Müzdelife'ye Cem' dahi denmiştir. Hadislerde sıkca Müzdelife'nin Cem' ismiyle zikredildiğine rastlarız.
Bir başka görüşe göre kelimenin kökü olan zülfet, "kurbet" yani yakınlık mânasına da gelir. Hacılar bu yerde Harem bölgesine yaklaştıkları için Müzdelife "yaklaşma yeri" denmiştir. Nitekim burası Harem'le Arafat arasında hudud noktasındadır.
Şu da söylenmiştir: "Hz. Âdem (aleyhisselam), cennetten yeryüzüne indiği zaman, Hz. Havvâ ile, Arafat'ta tanışıncaya kadar yakınlık kuramadı. Orada

tanışıp, Müzdelife'de birleştiler. Bu sebeple oraya Müzdelife ve Cem' denmiştir."
Müzdelife, Arafat vakfesinden sonra orayı terkeden hacıların geceyi geçirecekleri ve namaz kılıp dua edecekleri yerdir. Kur'ân-ı Kerîm'de zikri geçen Meş'ar-ı Haram da buradadır. Arafat vakfesinden sonra burada vakfe yapmak vâcibtir. Arafat'tan gelen hacılar akşamla yatsıyı burada cem-i tehirle kılarlar. Bayramın birinci gününün sabah namazı da burada kılınır. Sabahtan sonra Mina'ya geçilir. Muhassir deresi, Müzdelife' den sayılmaz, bu sebeple orada yapılan vakfe makbul değildir.
2- Meş'aru'l-Harâm: Müzdelife hududu içerisinde yer alan Kuzeh dağında bir tepenin adıdır. Kur'ân-ı Kerimde: فَإِذَا اَفَضْتُمْ مِنْ عَرَفَاتٍ فَاذكر وا اللّٰه عِنْدَ الْمَشْعَرِ الحرام "Arafat'tan (seller gibi) boşanıp akdığınız zaman Meş'ar-i Haram'ın yanında Allah'ı zikredin..." şeklinde zikri geçen mübârek parçadır. Bazı âlimler Cem' ve Müzdelife diye isimlenen bölgenin tamamına Meş'aru'l-Harâm dendiğini kabul eder.
Kuzeh üzerindeki bu tepenin üzerinde üstüvânî (silindirik) taştan bir alâmet mevcuttur, buna Mikâde denir. Evvelleri, burada ocaklarda odunlar yakılarak, Harun Reşîd zamanında büyük mumlar, daha sonraları da iri kandiller yakılarak işâretleme işi yerine getirilmiştir. Günümüzde buralara bina yapılmıştır ve her çeşit işaretlemelerin yerini elektrik lambaları almıştır.
Müzdelife'de hacılar, Mina'da şeytan taşlamak üzere küçük çakıl taşları toplarlar.
3- Mina: Haccın mühim menasikinden bir kısmının icra edildiği bir yerdir. Müzdelife ile Mekke arasında yer alır, Harem bölgesine dahildir. Müzdelife vakfesinden sonra hacılar arefe günü, sabah namazından sonra buraya gelirler. Burada kurban kesip ihramdan çıkarlar ve traş olurlar. Şeytan taşlama yerleri de buradadır. Bunlar bâzı şartlarda haccın vâcib olan menâsikine girmesi sebebiyle Mina'nın haccdaki ehemmiyetini gösterirler.
Buraya Mina denmesi, kurban kesilerek kan akıtılmasındandır. Hz. İsmail'e bedel koçun burada kesildiği kabul edilir. Zîra Mina, kelime olarak, (kan) akıtmak mânasındadır. Mamâfih temennî kelimesi de aynı kökten gelir ve Mina'da temenni etmek (takdir etmek) mânası da mevcuttur. Hazreti Âdem (aleyhisselam), cenneti burada temenni ettiği için bu ismi aldığı da söylenmiştir.
Terviye gününü arefe gününe bağlayan gece ile, bayram gecelerini burada da geçirmek sünnettir.[460]

-2ـ وفي رواية:]قالت عائشة رَضِىَ اللّٰهُ عَنْها الحُمْسُ: هُمُ الذينَ

أنْزَلَ اللهَ تَعالى فِيهِمْ: ثَمَّ أفِيضُوا مِنْ حَيْثَ أفَاضَ النَّاسُ: قالتْ: وَكَانَ النَّاسُ يُفِيضُونَ مِنْ عَرَفاَتَ، وَالحُمْسُ مِنْ مُزْدَلِفَةَ، يَقُولُونَ َ نُفِيضُ إَّ مِنَ الْحَرَمِ. فَلَمَّا نَزَلَتْ: ثُمَّ أفِيضُوا مِنْ حَيْثُ أفَاضَ النَّاسُ رَجَعُوا إلى عَرَفَاتَ[.

2. (1415)- Bir diğer rivayette Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) der ki: "Hums: Allahu Teâlâ hazretlerinin, haklarında: "Sonra, insanların toplu olarak akın ettiği yerden siz de akın edin" (Bakara 199) âyetini indirdiği kimselerdir."
Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) devamla şu açıklamayı yaptı: "İnsanlar Arafat'ta (vakfe yaparak oradan) boşanırlardı. Hums olanlar ise, Müzdelife'de (vakfe yaparak oradan) boşanırlar ve: "Biz ancak Harem'den akın ederiz" derlerdi. Ancak, "Sonra, insanların toplu olarak akın ettiği yerden siz de akın edin" (Bakara 199) meâlindeki âyet nâzil olunca, onlar da, (vakfe için) Arafat'a çıktılar."[461]

-3- وذكر رزين رواية. قال:]كَانَتْ قُرَيْشٌ وَمَنْ دَانَ دِينَهَا وَهُمُ الحُمْسُ يَقِفُونَ بِالْمُزْدَلِفَةِ وَيَقُولُونَ نَحْنُ قَطِينُ اللهِ تَعالى: أىْ جِيرَانُ بَيْتِ اللّهِ تَعالى، فَ نَخْرُجُ مِنْ حَرَمِهِ، وَكَانَ يَدْفَعُ بِالْعَرْبِ أبُو سَيَّارَةَ عَلى حِمَارٍ عَرَبِّى مِنْ عَرَفَةَ[.»الحُمْسُ« قريش: سُمِّيت بذلك لشجاعتها وشدتها.

3. (1416)- Rezîn de bir rivayet ilâve etmiştir: "Kureyş ve onun dininde olanlar -ki bunlar Hums denen zümredir- Müzdelife'de vakfe yapıyorlar ve: "Biz, Allahu Teâla'nın katîniyiz yani Beytullah'ın komşularıyız, biz O'nun Harem'inden dışarı çıkmayız" derlerdi. Ebu Seyyâre, Arabı, (semeresiz) bir Arap eşeğinin üzerinde Arafat'tan indirdi."[462],[463]

AÇIKLAMA:

Kaydedilen üç rivayet, müştereken bir hususu açıklıyorlar: "Cahiliye devrinde Kureyşliler ve Kureyş'e uyanlar, Arafat vakfesine çıkmayıp, Müzdelife vakfesiyle yetiniyorlardı. Bu davranışlarıyla diğer bir kısım Arap kabilelerinden ayrılıyorlardı. Bu meseledeki ayrılıklarını ifâde için kendilerine Hums diyorlardı. İslâm gelince bu ayrılık kaldırılıyor, Arafat vakfesi herkese farz kılınıyor.
Şu halde burada açıklanacak birkaç nokta var:
1- Hums: Lügat olarak ahmes'in cem'idir. Ahmes sert yer mânasına gelir. Dilimizdeki hamâset de bu kökten gelir. Sıkı bağlılık, salâbet mânasında bir kelimedir. Kureyş kabilesi, kendilerini daha dindar, dinlerine daha salâbetle bağlı bildikleri için kendisine hums demiştir.
Mücahid'in açıklamasına göre: "Hums Kureyş ve Kureyş'in yolunda giden kabilelerdir: Evs, Hazrec, Huzâa, Sakîf, Gazevân, Benî Âmir, Benî Sa'saa, Benî Kinâne."
Arapça'da hums, "şiddetli" demektir. Kureyşliler nefislerine şiddetli davrandıkları için kendilerini hums diye isimlendirdiler. Burada kastedilen şiddet şudur: Onlar hacc veya umre için ihrama girdikleri vakit et yemezler, yün ve kıldan yapılmış çadırlarda oturmazlar, Mekke'ye gelince üstlerindeki elbiseyi atarlardı.
İbnu İshak'ın açıklamasına göre, Kureyş hums meselesini Fil Vak' ası sıralarında (önce veya sonra) ortaya atmıştır.
Kureyş'in Arafat vakfesi ile oradan yapılan ifâzayı (kitle halinde boşanma) terketmeleri de hums düşüncesiyle alâkalıdır. Çünkü, kaydettiğimiz rivayetlerde âyet-i kerimenin bile kendilerine hums deyip de Arafat'a çıkmayanlar hakkında geldiği belirtilmekte, onların da "herkesin ifâza yaptığı yerden ifâza yapmalarını" emrettiğini belirtmektedir. Herkesin ifâza yaptığı, yani vakfe biter bitmez toptan kitle halinde Müzdelife'ye akın ettikleri yer Arafat'tır. Şu halde, ikinci hadiste Hz. Aişe, mezkûr âyetten sonra kendilerine hums diyerek Arafat'a çıkmayanların, bu âyetten sonra vakfe için Arafat'a kadar çıktıklarını belirtir. Bunlar Kureyş ve ona uyanlardır.
2- İfâza: Kelime olarak, suyu taşıra taşıra dökmek mânasına gelir. Su taşkını mânasına kullandığımız feyezân da bu köktendir. Öyle ise Arafat vakfesi veya Müzdelife vakfesi biter bitmez binlerce, yüz binlerce hacının bir anda sökün edivermesi hâdisesi ifâza ile ifâde edilmiştir. Sökün etmek, boşanmak, akın etmek, taşmak gibi değişik kelimelerle bu mânayı ifade edebiliriz.
3- Üçüncü rivayette geçen katîn, bir evin sâkini, evde oturan demektir. Katînullah, Beytullah'ta sâkin olan, Beytullah'ın yerlileri demektir. Bu tâbir, câhiliye devrinde Mekkelilerin kendilerini diğer Araplara nazaran üstün ve

imtiyazlı gördüklerinin ifadesi olmaktadır. "Biz Allah'ın Harem'inden dışarı çıkmayız" tâbiri, Arafat'ı onların da Harem'in dışında saydıklarını göstermektedir.
Rezîn'in ilâve ettiği üçüncü rivâyet, aynı lafızlarla olmasa da, mâna cihetiyle Tirmizî'de rivâyet edilmiştir (883. hadis). Ancak, Rezîn, rivayetin sonuna Tirmizî'de yer almadığı halde Müslim'de (Hacc 148) kaydedilen -açıklayıcı- bir ilâvede bulunmuştur: "Ebu Seyyâre Arabı, (semersiz) bir Arap eşeğinin üzerinde Arafat'tan indirdi." Ebu Seyyare, darb-ı mesel olmuş bir şahıstır, kırk yıl çıplak eşeğinin üzerinde Arafat'tan Müzdelife'ye hacıların ifâzasını sağladığı Meydânî'de belirtilir. Bundan maksad, muhtemelen vakfe müddeti tamamlanınca ilk defa Arafat'tan yola çıkarak, bütün hacı kâfilesinin ifâzaya (sökün etmeye) başlamasını sağlamaktır. Bu işi üst üste kırk yıl yapması, eşeğinin sıhhat yönüyle dikkat çekip ün yapmasına ve bir şeyin sıhhatinin sağlamlığını belirtmek için: "Ebu Seyyâre'nin eşeğinden de sıhhatli" şeklinde bir tâbirin atasözü hâline gelmesine vesîle olmuştur. Meydânî'nin bir kaydı, Ebû Seyyâre'nin nüfuzlu, itibarlı, müessir bir şahıs olduğunu ifade eder. Der ki: "Ebu Seyyâre, diyetin yüz deve olmasını ilk sünnet kılan kimsedir."
4- Arafat: Arafe kelimesinin çoğuludur, Arafe olarak da kullanılır. Arafat hacc menâsikinde mühim yer tutan bir mevkiin adıdır. Daha önce belirtildiği üzere haccın iki ana rüknünden biri Arafat'da vakfedir. Arafat, Mekke'ye 12 mil mesafede bir dağın adıdır. Civarındaki diğer dağlara nazaran daha yüksektir. Hacılar arefe günü orada vakfeye dururlar. Zilhicce'nin sekizinci günü, hacıların Mekke'den hareket günüdür ve terviye (kana kana su içme) günü denir. Dokuzuncu günü ise Arafat'da vakfe günüdür ve arefe günü denir.
Arafat kelimesi arefe kelimesinin cem'idir, yani çoğul şekli. Ancak bu dağa nasıl isim olmuş, hangi kök kelimeden türetilmiş? bu hususlar münâkaşalıdır.
* Bazı âlimler, tanımak mânasına gelen ma'rifet'ten,
* Bazı âlimler, i'tiraf'tan,
* Bazı âlimler güzel koku mânasına arf'ten geldiğini söylemiştir.
Ancak bu ihtimallerin herbiri, Arafat dağının bir hasletini, ehemmiyetini belirtme sadedinde hakkında vâki olan tavsifleri te'yid eder. Şöyle ki:
* Hz. Havva ile Hz. Âdem, cennetten çıkarıldıktan sonra burada birleşip birbirlerini tanımışlardır.
* Hz. İbrahim (aleyhisselam) burayı görünce önceden kendisine yapılan tavsife uygun bularak derhal tanımıştır.
* Yine Hz. İbrahim, Cebrâil'in öğretmesiyle hacc menâsikini ilk defa burada tanıyıp öğrenir.

* Hz. İsmâil, annesinden bir müddet ayrıldıktan sonra burada buluşup tanışırlar.
* Hacılar burada topluca biraraya gelip tanışırlar.* Hacılar burda vakfe ile, Hakk Teâlâ'nın rububiyet ve celâlini tanıyıp kendi acz ve zaaflarını, meskenet ve hakirliklerini itirâf ederler.
* Hacılar, burada, makbul olan tevbeleri, istiğfar ve duaları sonunda geçmiş günahlarından arınarak cennete lâyık mânevî kokular kazanmaktadırlar.
Şu halde Rabb-ı Rahim'in, bir lütuf olara bu vasıflarla mümtaz kıldığı bu mübarek beldeye Arafat denmesi, bütün bu mânaları taşımasındandır. Arafe günü bu dağın günü demektir. Bugüne, yevm-i iyâs-ı küffâr (kafirlerin ye'se düştükleri gün), yevm-i ikmâl-i din [dinin tamam olduğu gün[464]], yevm-i itmâm-ı nimet, yevm-i rıdvan (Allah'ın razı olduğu gün) de denmiştir.[465]

4ـ وعن جبير بن مطعم رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]أضْلَلْتُ بَعِيراً لـى فَذَهَبْتُ أطْلُبُهُ يَوْمَ عَرفَةَ فَرَأيْتُ النَّبىَّ # وَاقِفاً مَعَ النَّاسِ بِعَرَفَةَ فَقُلْتُ هذَا وَاللّهِ مِنَ الحمسِ فَمَا شَأنُهُ ههُنَا؟ وَكَانَتْ قُرَيْشٌ تُعَدُّ مِنَ الحُمْسِ[. أخرجه الشيخان والنسائى .

4. (1417)- Cübeyr İbnu Mut'im (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir devemi kaybetmiştim. Arefe günü aramaya çıktım. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı Arafat'da herkesle vakfe yaparken gördüm. (Hayretimden):"- Vallahi bu hums'tan biri, burda ne işi var?" dedim. Kureyşliler, hums'tan addedilirdi." [Buhârî, Hacc 91; Müslim, Hacc 153, (1220); Nesâî, Hacc 202, (5, 255).][466]

AÇIKLAMA:

1- Cübeyr İbnu Mut'im (radıyallahu anh)'in Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı Arafat'ta vakfe yaparken görmesi onu hayrete düşürüyor. Çünkü, önceki hadiste belirttiğimiz üzere, Mekkeliler ve onlara tâbi olan bir kısım Arap kabileleri, hamâset-i diniyeleri sebebiyle kendilerine ehlullah, Harem'in hâdimleri, katînullah (Mekke'nin yerlileri) gibi bir kısım vasıflar izafe ederek, diğer hacılara tefevvuk etmek, üstünlük taslamak isterler, bu üstünlüklerini Harem'den dışarı çıkmamak, vakfe için Arafat'a gitmemek suretiyle fiile dökerler.

Şu halde Cübeyr İbnu Mut'im, Kureyş'den olması sebebiyle hums sayılan Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in Arafat'ta diğer insanlar gibi vakfe yapar olmasına hayret edip: "Vallahi bu hums'tan biridir. (Vakfe için Arafat'a gelmemesi gerekirdi), burda ne işi var?" demekten kendini alamamıştır.
2- Hadisin sonundaki "Kureyşliler, hums'tan addedilirdi" cümlesi, Buhârî'nin rivayetinde yoktur. Şârihler bu cümlenin Cübeyr'e ait olmadığını, râvilerden Süfyân'a ait olduğunu belirtirler.
3- Bazı şârihlerin yorumlarına göre, Cübeyr İbnu Mut'im'in, bu müşâhedesi câhiliye devriyle ilgilidir. Yâni, başka rivayetlerde sarîh olarak belirtildiği üzere, henüz risâlet gelmezden önce Hz. Peygmaber (aleyhissalâtu vesselâm) vakfe için, hums'tan olmayanlar gibi Arafat'a çıkmıştır. Nitekim Cübeyr (radıyallahu anh)'in hayret etmiş olması da bu hususta mânidardır.
Cübeyr'in bir rivayeti şöyle tamamlanır "...Müslüman olduğum zaman anladım ki, Allah Teâlâ, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı bu işte hakka muvaffak kılmış."Cübeyr İbnu Mut'im'in, Resûlululah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı Arafat'ta vakfe yaparken İslâm döneminde görmüş olabileceğini söyleyenler de olmuştur. Kirmânî şöyle bir yorum yapar: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Arafat'taki vakfesi onuncu hicrî senede olmuştur. Bu sırada Cübeyr Müslümandı, zîra Fetih günü Müslüman oldu. Bu durumda onun suâli inkâr veya taaccüpten ileri gelmişse, ثُمَّ اَفِيضُوا مِنْ حَيْثُ اَفَاضَ النَّاسُ âyetini duymamış olduğuna hükmedilir. Sual, hums'un uyageldiği âdete muhalefet edişindeki hikmeti anlamak için sorulmuşsa işkâl kalkar. Mamâfih, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hicretten önce de bir vakfe yapmış olması muhtemeldir."
İbnu Hacer, bu sonuncu ihtimâli daha itimada layık bulduğunu belirtir ve deliller kaydeder.[467]

-5- وعن عمرو بن عبداللّه بن صَفْوَانَ عن يزيد بن شيبان ا'زدى رَضِىَ اللّهُ َعَنْهُ قال:]أَتَانَا ابْنُ مِرْبَع ا'نْصارىُّ رَضِىَ اللّهُ َعَنْهُ وَنَحْنُ وُقُوفٌ بِالْمَوْقِفِ مَكاناً يُبَاعِدُهُ عَمْرٌ عَنِ ا"مَامِ. فقَالَ: إنّى رَسُولُ اللّه # إلَيْكُمْ، يقول: كُونُوا عَلى مشَاعِرِكُمْ فإنَّكُمْ عَلى إرْثٍ مِنْ إرْثِ أبيكُمْ إبْرَاهِيمَ[. أخرجه أصحاب السنن.»المشَاعرُ«

جمع مَشْعَر؛ وهو المَعْلَم، والمراد بها معالم الحج .

5. (1418)- Amr İbnu Abdillah İbni Safvân'ın Yezid İbnu Şeyban el-Ezdî (radıyallahu anh)'den naklettiğine göre şöyle anlatmıştır: "Biz, vakfe mahallinde (Arafat'ta), Amr'ın imamdan uzak tuttuğu bir yerde vakfe yaparken, İbnu Mirba' el-Ensârî yanımıza gelerek:
"Ben Allah Resûlü (aleyhissalâtu vesselâm)'nün size gönderdiği elçiyim. Efendimiz hazretleri sizlere şu emri gönderdiler:
"Meşâirleriniz üzere olun. Zîra sizler, babanız ibrahim'in mirası üzeresiniz." [Tirmizî, Hacc 53, (883); Ebu Davud, Menâsik 63, (1919); Nesâî, Hacc 202, (5, 255); İbnu Mâce, Menâsik 55, (3011).][468]

AÇIKLAMA:

1- Açıklayıcı ibâreler hadisin başka vechinden alınmıştır.
2- Rivayet metninde geçen Amr, hadisi rivayet eden Amr İbnu Abdillah İbni Safvân (radıyallahu anh)'dır. Hâdiseyi anlatırken, "ben" dememek için kendisini üçüncü bir şahıs gibi göstererek, Amr diye ismini zikrediyor.
3- İmamdan maksad, hacc emîridir. Burada Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in kastedildiği açıktır. Amr, imamdan uzak bir yerde bulunduğunu belirtmek istemiştir.
4- Hadiste gelen meşâir, meş'ar'ın cem'idir. Meş'ar "âlem" demektir. Meşâir, hacla ilgili âlemler, yani hacc menâsikinin icra edildiği yerler demek olur. Burada vakfe yerleriniz diye anlayabiliriz. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) gönderdiği tâmimle, eskiden beri vakfe yerleri olarak bilinen hududların muteber olduğunu, haccın icrâsında bazı değişiklikler yapıldı ise de, mevâkıf'da yapılmadığını, muteberliğini koruduğunu duyurmak istemiştir. Nitekim, "Sizler babanız İbrahim'in mirası üzeresiniz" cümlesi bu mânayı te'yid eder. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, kendisinden uzaklarda vakfe yapanların içinden "burası vakfe mahallinin dışında olabilir mi?" diye geçecek tereddüdü izâle etmeyi düşünmüş olduğu da söylenebilir. "Atanız İbrahim'in izi ve sünneti üzerindesiniz" buyurarak, onların gönüllerini hoş etmek istemiştir. Öyle ise, cahiliye devrinden beri mevkıf bilinen hudud dahilindeki her yer imama yakın veya uzak, Hz. İbrahim'den mevrusdur, câhiliye devrinde, bu hususta bir tebdil veya tağyir olmamıştır denmek istenmiştir.[469]

6- وعن نُبَيط بن شريط ا'شجعى رَضِىَ اللّهُ َعَنْهُ قال:]رَأيْتُ رسول اللّه # يَوْمَ عَرَفَةَ وَاقِفاً عَلى جَمَلٍ أحْمَرَ يَخْطُبُ[. أخرجه أبو داود والنسائى.وزاد: بَعْدَ الصَّةِ.

6. (1419)- Nübeyt İbnu Şerît el-Eşcaî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı arafe günü, kızıl bir devenin üzerinde hutbe verirken gördüm." [Ebu Dâvud, Menâsik 62, (1916); Nesâî, Hacc 199 (5, 253).[470]

7- وعن العدَّاء بن خَالِدٍ بنَ هَوْذَةَ العَامرى رَضِىَ اللّهُ َعَنْهُما قال:]رَأيتُ رسولَ اللّه # يَخْطُبُ النَّاس يَوْمَ عَرَفَةَ عَلى بَعِيرٍ قَائماً في الرِّكَابَيْنِ[.

7. (1420)- el-Addâ İbnu Hâlid İbni Hevze el-Âmirî (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı, arafe günü, bir devenin üzerinde üzengilere (basarak) doğrulmuş, halka hutbe verirken gördüm." [Ebû Dâvud, Menâsik 62, (1917).][471]

8- وعن زيد بن أسلم عن رجل من بنى ضَمُرَةَ عن أبيه أو عمِّهِ قال:]رَأيْتُ النَّبىَّ # وَهُوَ عَلي المِنْبَرِ بِعَرَفَةَ[.

8. (1421)- Zeyd İbnu Eslem, Benî Damureli bir adamdan, o da babası veya amcasından şunu nakletmiştir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı Arafat'ta bir minber üzerinde gördüm." [Ebû Dâvud, Menâsik 62, (1915).][472]

AÇIKLAMA:

Son üç rivayet Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Arafat'ta hutbe verdiğini tevsik eder. Şüphesiz bu Vedâ hutbesidir. Nitekim haccın sünnetlerinden biri

Arafat hutbesidir.
Ancak sonuncu rivâyet Arafat'ta minberden bahsetmektedir. Şârihler, Arafat'ta minberin varlığını kabul etmezler. Önceki rivayetlerin de te'yid ettiği üzere, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Arafat hutbesini devesinin üzerinde irad buyurmuştur. Bu hususu te'yid eden başka rivayetler de mevcuttur. Burada ya deveden kinâye olabileceği veya hatâ olduğu belirtilmiştir.[473]

-9- وعن ابن عمر رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما قال:]غَدَا رسولُ اللّهِ # مِنْ مِنىً حِينَ صَلّي الصُّبْحَ صَبِيحَةَ يَوْمِ عَرَفَةَ حَتَّى أتى عَرَفَةَ فَنَزَلَ بِنَمِرَةَ وَهُوَ مَنْزِلُ ا'مُرَاءِ الذى تَنْزِلُ فِيهِ بِعَرَفَةَ حَتَّى إذَا كَانَ بَعْدَ صَةِ الظُّهْرُ رَاحَ # مُهَجِّراً فَجَمَعَ بَيْنَ الظُّهْرِ وَالْعَصْرِ ثُمَّ خَطَبَ النَّاسَ ثُمَّ رَاحَ فَوَقَفَ عَلى المُوْقِفِ مِنْ عَرفَةَ[. أخرج هذه ا'حاديث الثثة أبو داود.»التّهْجِيرُ« هنا السير عن الهاجرة، وهى شدّة الحر .

9. (1422)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) arefe günü sabahı, sabah namazını kılınca Mina'dan hareket ederek Arafat'a geldi, Nemire'ye indi. Burası, Arafat'a gelen ümerânın indikleri yerdir. Öğle namazı vakti olunca Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sıcakta Nemire'den yürüdü. Öğle ile ikindiyi birleştirdi, sonra halka hitab etti. Sonra yürüyüp Arafat'taki vakfe yerinde durdu." [Ebu Dâvud, Menâsik 60, (1913).][474]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, arafe günü Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Arafat'taki vakfesini açıklamaktadır. Sırayla şöyle hareket ettiği anlaşılmaktadır:
1) Sekiz Zilhicce'yi dokuz Zilhicce'ye bağlayan geceyi Mina'da geçiren Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sabah namazını Mina'da kıldıktan sonra oradan yola çıkıp Arafat'a geliyor. Orada imamın (ümerânın) indiği yere iniyor. Şârihler, bu yere, Erâk dendiğini kaydederler. Hemen belirtelim ki, Hz. Câbir

(radıyallahu anh)'in Müslim'de haccı anlatan uzun rivayeti, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in Mina'dan sabah namazını kılar kılmaz değil, güneş doğduktan sonra hareket ettiğini kaydeder. [Müslim, Hacc 147).]
2) Öğle olunca, sıcağın biraz hafiflemesini beklemeden harekete geçen Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), -Câbir hadisinde görüldüğü üzere- Urene vâdisine geliyor, orada öğle ile ikindi namazını cem'ederek kılıyor. Urene vâdisi de Arafat'tan sayılmaz. Hadiste geçen müheccir, öğle sıcağında yürüyen kimse demektir.
3) Namazdan sonra hacılara hutbe irad ediyor.
4) Konuşmayı müteâkip vakfe yerinde haccın farz olan vakfesini yapıyor.Câbir hadisinde önce hutbe verip, sonra da -cem'ederek- öğle ve ikindi namazlarını beraberce kıldığı belirtilir.
2- Nemire, Harem'in dışında Arafat'a yakın, Arafat'la Harem arasında bir dağın adıdır. Harem bölgesini ayıran işâret oradadır. Rivâyet Veda haccı sırasında, Mina'dan yola çıkan Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın önce bu hudud bölgesine indiğini belirtir. Hacc sırasında Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın indiği yerde konaklamak müstehabtır. Bu nokta, Arafât'a doğru giden yolcunun sağında, dağın dibine inen kayanın yanıdır.
3- Vakfe, durmak demektir. Arafât'da vakfe, sadedinde olduğumuz rivayette de görüldüğü üzere arefe günü, yâni Zilhicce'nin dokuzunda zevâl vaktinden itibaren Arafat hududu içerisinde bulunmak mânasına gelir. Vakfe zamanı ertesi sabah fecr-i sadıkına kadar devam eder. Bu iki vakit arasında eksiksiz bulunmak vâcib değildir. Belirlenen bu zaman diliminin bir cüzünde Arafat'ta bulunmak yeterlidir. Sünnet olanı zevâlden gün batımına kadar geçen vakittir. Akşam vakti girince yola çıkıp, akşam ve yatsı namazını cem-i te'hirle yani birleştirerek Müzdelife hududu içerisinde kılmak esastır.[475]

-10- وعن نافع قال:]كانَ ابنُ عمر رَضِىَ اللهُّ َعَنْهُما يُصَلى الظُّهْرَ وَالعَصْرَ وَالْمَغْرِبَ وَالعِشَاءَ وَالصُّبْحَ بِمنىً ثُمَّ يَغْدُو إذَا طَلَعَتْ الشَّمْسُ إلى عَرَفَةٍَ[. أخرجه مالك .

10. (1423)- Nâfi' anlatıyor: "İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) öğleyi, ikindiyi, akşamı, yatsıyı ve sabahı Mina'da kılar, sonra güneş doğunca Arafat'a hareket ederdi." [Muvatta, Hacc 195, (1, 400).][476]

AÇIKLAMA:

Abdullah İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'in kıldığı bu namazlar -sabah hâriç- terviye gününün namazlarıdır. Çünkü o , terviye günü denen Zilhicce'nin sekizinde, güneş doğduktan sonra, öğleyi Mina'da kılacak şekilde Mekke'den ihramlı olarak yola çıkardı. Geceyi geçirmek üzere Mina'ya geldikten sonra öğle, ikindi, akşam, yatsı ve ertesi günün yâni Zilhicce'nin -ki arefe günüdür- sabah namazını da orada kılıp, sonra da Arafat'a müteveccihen yola çıkardı. Müteakip hadiste göreceğimiz üzere, bu Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sünneti idi.[477]

-11- وعن ابن عباس رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما قال:]صَلَّى بِنَا رسولُ اللّهِ # بِمنىً
الظُّهْرَ وَالْعَصْرَ وَالْمَغْرِبَ وَالْعِشَاءَ وَالْفَجْرَ، ثُمَّ غَدا إلى عَرفَاتَ[.
أخرجه أبو داود والترمذى .

11. (1424)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah, terviye günü, Mina'da bize öğleyi, ikindiyi, akşamı, yatsıyı ve ertesi günü (Zilhicce'nin dokuzu) sabahı kıldırır, sonra Arafat'a hareket ederdi." [Tirmizî, Hacc 50, 879).] [478]

-12- وعن أبى داود:]صَلَّى الظُّهْرَ يَوْمَ التَرْوِيَةِ وَالْفَجْرَ يَوْمَ عَرَفَةَ بِمنىً[.

12. (1425)- Ebu Dâvud'da yine İbnu Abbâs: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), terviye günü öğleyi, arefe günü de sabahı Mina'da kıldırdı" demiştir. [Ebu Dâvud, Hacc 59, (1911).][479]

-13- وعن عروة بن مُضَرِّس الطائى رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]أتَيْتُ

رسولَ الله # بِالْمُزْدَلِفَةِ حِينَ أقَامَ الصَّـةَ. فقَلْتُ يا رسولَ الله: إنِّي جِئْتُ مِنْ جَبَلَى طَيِّئٍ أكْلَلتُ رَاحِلَتِي وَأتْعَبْتُ نَفْسِى، واللّهِ يَارسولَ اللّهِ مَا تَرَكْتُ مِنْ جَبَلٍ إ وَقفْتُ عَلَيْهِ فَهَلْ لِى مِنْ حَجٍّ؟ فقَالَ رسولُ اللّه #: مَنْ صَلَّى مَعَنَا صَتَنَا هذِهِ هَاهُنَا ثُمَّ أقدَمَ مَعَنَا وَقَدْ وَقَفَ قِبْلَ ذلِكَ بِعَرَفةَ لَيْ أوْ نَهاراً فَقَدْ تَمَّ حَجّهُ وَقَضَى تَفَثَهُ[. أخرجه أصحبا السنن .

13. (1426)- Urve İbnu Mudarrıs et-Tâî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a Müzdelife'de namazı kıldığı zaman geldim.
"Ey Allah'ın Resûlü, dedim, ben Tayy dağlarından geliyorum. Hayvanım da kendim de yorgunum ve bitkin düştük. Allah'a kasem olsun, ey Allah'ın Resûlü, gelirken geçtiğim her dağın başında mutlaka durdum. Benim için hacc imkânı var mı?"
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şu cevabı verdi:
"Bizimle birlikte şu namazı burada kılıp, bizimle kalan, bundan önce de Arafat'da geceleyin veya gündüzleyin kalmış olan, artık haccını tamamlamış, haramlardan kurtulmuş olur." [Tirmizî, Hacc 57, (891); Ebu Dâvud, Menâsik 69, (1950); Nesâî, Hacc 211, (5, 263); İbnu Mâce, Menâsik 57, (3016).][480]

AÇIKLAMA:

1- Rivayette "Tayy dağları" diye yaptığımız tercümenin asla sâdık şekli "İki Tayy dağı"dır. Bu dağlardan biri Selmâ dağı, diğeri Ecâ dağıdır.
2- Bazı rivayetlerde Müzdelife yerine Cem' denir. Cem'le de Müzdelife kastedilir.
3- "Bizimle birlikte şu namazı..." tâbirinde kastedilen namaz, Müzdelife'deki sabah namazıdır. "Bizimle birlikte şu namazı burada kılan.." cümlesinin zâhirine göre, haccın sahih olması için, Müzdelife vakfesi şarttır. Nitekim bâzı büyük âlimler buna hükmetmiştir: Alkame, Şa'bî ve Nehâî gibi. Bunlara göre Müzdelife vakfesini kaçıran kimse o yıl haccı kaçırmış demektir, ihramını umreye çevirir. Ebu Abdirrahmân, eş-Şâfiî, İbnu Hüzeyme ve İbnu Cerîr et-Taberî de aynı şekilde hükmederler. Bunlar ayrıca: فاذْكُرُوا اللّهَ عِنْدَ الْمَشْعَرِ الْحَرَامِ

"Meş'ari'l-Haram'ın yanında Allah'ı zikredin" (Bakara 198) âyetini de delil getirirler. "Buradaki emr vücûb ifâde eder, terki hiçbir surette câiz değildir" derler. Ancak ulemânın ekserisi -ki Ebu Hanife de bu görüştedir- Müzdelife'de gecelemeyen, orada vakfe yapmayı kaçıran kimse, kurban keserek menâsikteki eksikliği telâfi eder" diye hükmetmiştir.
4- Arafat vakfesiyle ilgili olarak geçen "...Arafat'da geceleyin veya gündüzleyin kalmış olan..." tâbirine gelince: Ahmed İbnu Hanbel gece ve gündüz kelimelerinin mutlak gelmiş olmalarını esas alır ve vakfe için "zevalden sonra" şartını kabul etmez, "Arafe günü fecrin doğmasından bayram günü fecrin doğmasına kadar ki zamana kadar" der. Şu halde ona göre bu zaman içinde bir müddet için Arafat'ta bulunan kimse, vakfe şartını yerine getirir. Bu meselede İmam Mâlik'in ashabı bir başka yorum ileri sürmüştür. Onlara göre, vakfelerde "gündüz" geceye tâbidir. Böyle olunca, arefe günü güneş batıncaya kadar Arafat'ta hazır bulunmayan, o yıl haccı kaçırır, gelecek yıl haccı yenilemesi gerekir. Ancak Cumhûr, hem Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ve hem de Hulefâ-i Râşidin'in ittifakla aynı olan tatbikâtını esas alarak, hadisteki "gündüz" kelimesini "zevalden sonra" diye te'vil etmiştir. Onlar hep öğleden sonra vakfe yapmışlardır. Öyle ise, Arafat'ta sadece öğleden evvel bulunmak vakfe için muteber değildir.
5- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın son hükmüne gelince: Yani "Vakfe'yi yerine getirenin haccını tamamlamış olacağı" hükmü... Bu da açıklama gerektiren bir noktadır. Zîra, haccın menâsiki henüz bitmiş değildir.
Hattâbî der ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu sözüyle haccın büyük kısmını kastetmiştir. Yani "Haccın büyük kısmı bitti" demektir. Büyük kısmından murad vakfelerdir. Çünkü, (bunlar vakitle kayıtlı, vakit de dar olduğu için) kaçırılmasından korku duyulur. Haccın ikinci rüknü olan ziyâret tavafını kaçırmaktan korkulmaz. Aynı mânada olmak üzere Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): اَلْحَجُّ عَرَفَةٌ "Hacc Arafat(ta vakfe)dir" buyurmuştur, yani burada da "Haccın büyük kısmı Arafat vakfesidir." denmektedir.
6- En sonda "...haramlardan kurtulmuş olur" şeklinde tercüme ettiğimiz cümledeki haramların aslî kelimesi tefesdir. Tefes, lügat olarak kir, pislik demektir, ancak Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bununla, ihramlının ihramdan çıktığı zaman yapması helâl olan şeylerin tamamını kastetmiştir: Saç traşı, etek traşı, tırnak kesmek gibi, kurban ve şeytan taşlama gibi, ihramdan çıkılınca yapılan geri kalan menâsik de tefese dahildir.
7- Arefe günü güneş batıncaya kadar Arafat'ta bulunmayan kimseye -yukarıda

kaydedildiği üzere- Mâlikîler "haccın yenilenmesi"ne hükmederken, Hasan-ı Basrî: "Haccı tamdır. Kurban (dem) keser" demiştir. Fukahânın ekseriyeti: "Arefe günü, güneş batmazdan önce, Arafat'tan ayrılanın haccı tamdır, ancak kurban (dem) kesmesi gerekir" diye hükmetmiştir, Atâ, Sevrî, Ebû Hânife ve ashabı, İmam Şâfiî ve Ahmed İbnu Hanbel bu görüştedirler. İmam Malik ve İmam Şâfiî (rahimehumallah): "Arafat'dan güneş batmadan ayrılıp, sonra tekrar oraya dönmesi birşey gerektirmez" demişlerdir. Ebû Hanife ve ashabı ise: "Güneş battıktan sonra dönüp vakfe yapmış ise, ondan kurban (dem) düşmez" demişlerdir.[481]

-14- وعن عبدالرحمن بن يَعْمُر الدِّيلى رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ.]أنَّ النَّبىَّ # أمَرَ مُنَادِيَهُ وَهُوَ بِعَرَفَةَ أنْ يُنَادِىَ: الحَجُّ عَرَفَةُ، مَنْ جَاءَ لَيْلَةَ جَمْعٍ قبْلَ طُلُوعِ الْفَجْرِ فَقَدْ أدْرَكَ الحَجَّ. أيَّامُ مِنىً ثَثَةَ أيَّام: فَمَنْ تَعَجَّلَ في يَوْمَيْنِ فَ إثْمَ عَلَيْهِ وَمَنْ تَأخَّرَ فَ إثْمَ عَلَيْهِ وَمَنْ تَأخَّرَ فَ إثْمَ عَلَيْهِ[. أخرجه أصحاب السنن.

14. (1427)- Abdurrahmân İbnu Ya'mur ed-Dîlî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Arafat'da iken, münâdîsine (dellâlına) şöyle nidâ edip duyurmasını emretti: "Hacc Arafat'tır, kim Cem (Müzdelife) gecesi fecrin doğmasından önce (vakfeye) yetişirse, haccı idrak etmiş demektir. Eyyâm-ı Mina üç gündür. Kim ilk iki günde acele davranırsa, herhangi bir günah terettüp etmediği gibi, te'hir edene de bir günah terettüp etmez." [Tirmizî, Hacc 57, (889); Ebû Dâvud, Menâsik 69, (1949); Nesâî, Hacc 211, (5, 264); İbnu Mâce, Menâsik 37, (3015).][482]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın haccı Arafat olarak tarif etmesinin mânasını önceki hadiste açıkladık.
2- Hadiste geçen "Cem gecesi, fecrin doğmasından önce (vakfeye) yetişirse.." ifâdesiyle Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), "Arafat vakfesi, arefe günü güneşin batmasıyla sona erer" diyenlere veya bu zanna düşecek olanlara ve hatta

"fecirden sonra güneşin doğmasına kadar devam eder" diyenlere nebevî bir cevap ve açıklama olmaktadır. Şu halde, arefe gününden bayram sabahına kadar Arafat'a yetişebilen vakfesini yerine getirmiş olmaktadır. Vakfe yi kaçırmayan kimse vakfelerden önce cinsî temasta da bulunmuşsa, onun "haccım fesada mı uğradı?" veya "fesada uğrayacak mı?" diye endişesi yersizdir. Geri kalan menâsik, hem zamanla kayıtlı değil, hem de fevti hâlinde kefâretle telâfi edilecek mahiyette şeylerdir, haccın yenilenmesini gerektirmez.
Yeri gelmişken bir kere daha belirtelim ki, vakfeyi herhangi bir sebeple kaçıran kimse, müteâkip sene haccı yeniler, ancak o zamana kadar ihramda kalması gerekmez. Onun, haccını umreye çevirerek ihramdan çıkması vacib olur. İhramı gelecek yıla kadar uzatması haram olur. Ulemâ bu hususta icma eder.
3- "Eyyâm-u Mina üç gündür" tâbiriyle Mina'da kalınan günler kastedilir. Bunlara Eyyâmi'l-Ma'dudât, Eyyâmu't-Teşrîk ve Eyyâmu Remyi'l-Cimâr da denir. Bunlar, yevm-i nahrdan sonraki üç gündür, yevm-i nahr denilen bayramın birinci günü buraya girmez, çünkü ulemâ, nahrın ikinci günü, Mina'dan hareket etmenin câiz olmayacağı hususunda icma etmiştir. Yevm-i nahr, bu üçe dahil olsaydı, ikinci gün dileyenin hareket etmesi caiz olurdu."[483]
4- "Kim ilk iki günde acele davranırsa.." demek, "Mina'yı terketme hususunda acele davranırsa.." demektir. "İki gün"den maksad da teşrik günlerinin son ikisinde demektir. Yani Zilhicce'nin 12'nci günü güneş batmazdan evvel yola çıkmıştır. Bu zaman içerisinde hareket edemeyen üçüncü güne kalarak, şeytan taşlamaya devam eder.
"Acele etmek"ten, ikinci günü akşam vakti girmeden Mina hududunu terketmek anlaşılmıştır. Bu vakit içerisinde terkedemeyen, üçüncü günü de Mina'da geçirmesi gerekir.
Sünnete uygun olan, acele etmek ve üçüncü güne kalmamaktır.
5- Âyet-i kerimede: فَمَنْ تَعَجَّلَ فِى يَوْمَيْنِ فَـ إِثْمَ عَلَيْهِ ومَنْ تَأَخَّرَ فَـ اِثْمَ عَلَيْهِ "Kim iki günde (Mina'dan dönmek için) acele ederse üstüne günah yoktur. Kim de geri kalırsa ona da günah yoktur" (Bakara 203) buyurulması câhiliye devrinde hâkim bir yanlış düşünceyi yıkmak gâyesini güder. Tefsirlerde belirtildiği üzere câhiliye insanları iki gruptu: Bir kısmı, Mina'dan ayrılma hususunda acele davrananı günahkâr addederdi, diğer kısmı da te'hir edeni günahkâr addederdi. Âyet-i kerime, bu hususta ruhsat vaz'ederek, dileyene acele etmesini, dileyene te'hir etmesini, bu hususta hiç kimsenin günahkâr olmayacağını belirtmiştir.[484]

-15- وعن على رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]وَقَفَ رسولُ اللّه # عَلى قُزَحَ فقَالَ: هذَا قُزَحُ وَهُوَ المَوْقِفُ، وَجَمْعٌ كُلُّهُ مَوْقِفٌ وَنَحَرْتُ هَاهُنَا، وَمِنىً كُلُّهَا منْحَرٌ فَانْحَرُوا في رِحَالِكُمْ[. أخرجه أبو داود .

15. (1428)- Hz.Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Kuzah'ta vakfe yaptı ve: "Burası Kuzah'tır, vakfe mahallidir, Cem'in (Müzdelife'nin) tamamı vakfe mahallidir. Ben burada kurbanı kestim. Mina'nın her yanı kesim yeridir. Kurbanlarınızı evlerinizde kesin" buyurdu." [Ebu Dâvud, Menâsik 65, (1935).][485]

AÇIKLAMA:

1- Kuzah, Müzdelife'de imama mahsus vakfe yerinin adıdır. Cahiliye devrinde Kureyşliler buraya ateş yakarlarmış. Ayrıca Kureyşliler, Arafat'a çıkmadıkları için, burayı kendilerine has vakfe yeri olarak seçmişlerdi.
2- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu rivayette, Müzdelife'nin tamamını "vakfe yeri" olarak tavsif etmiştir. Ancak şârihler, başka rivayetleri gözönüne alarak: "Muhassır vâdisi hariç" derler.
3- Bu hadiste, Mina'nın her tarafında kurban kesmenin meşru olduğu belirtilmektedir. Ulemâ bunda ittifak eder. Ancak şârihler, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kestiği yerde kesmenin efdal olacağını belirtirler. Efendimiz (aleyhissalâtu vesselâm), Mina Mescidi'ni takib eden Birinci Cemre'nin (şeytan taşlama yeri) yanında kurbanını kesmiştir.[486]

-16- وعن مالك أنه بلغه أن رسولَ اللّه # قال:]عَرَفَةُ كُلُّهَا مَوْقِفٌ وَارْتَفِعُوا عَنْ بَطْنِ عُرْنَةَ. وَالمُزْدَلِفَةُ كُلُّهَا مَوْقِفُ وَارْتَفِعُوا عَنْ بَطْنِ مُحَسِّرٍ[.

16. (1429)- İmam Mâlik (rahimehullah)'e ulaştığına göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurmuştur: "Arafat'ın tamamı vakfe yeridir.

Urene vâdisinden çıkın (vakfe yeri değildir). Müzdelife'nin tamamı vakfe yeridir, Muhassır vâdisinden çıkın (vakfe yeri değildir)." [Muvatta, Hacc 166 (1, 388); Müslim, Hacc 149.][487]

AÇIKLAMA:

Urene vadisi, Mina ile Arafat arasında bir yer adıdır. Burası vakfe yeri değildir, vakfe için orada bulunulması gerekir.
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu hadislerinde, vakfe bölgelerinin hududunda yer almalarına rağmen vakfe yapılmayacak yerlere dikkat çekiyor. Bunlardan biri Müzdelife'deki Muhassır vâdisi, diğeri de Arafat'taki Urene vâdisidir. [488]

İKİNCİ FASIL

İFÂZA HAKKINDADIR

İfâza, hacıların Arafat vakfesinden sonra, kitle halinde Müzdelife'ye sökün etmeleridir. Keza Müzdelife'den de Mina'ya olan söküne ifâza denmiştir. Bu kelimeyi 1416 numaralı hadisle izah ettik.[489]

-1- عن ابن عباس رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما قال:]دَفَعَ رسولُ اللّه # مِنْ عَرَفَةَ فَسِمِعَ وَرَاءَهُ زَجراً شَدِيداً وَضَرْباً لِ"بلِ فَأشَارَ إلَيْهِمْ بَسَوْطِهِ. فقَالَ: أيُّهَا النَّاسُ عَلَيْكُمْ بِالسَّكِينَةِ فَإنَّ البِرَّ لَيْسَ بِا"يضَاعِ[. أخرجه الخمسة إ الترمذى.»ا"يضاع« ا"سراع .

1. (1430)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Arafat'tan yola çıkmıştı, arkasından birisinin (koşturmak için) devesine şiddetle bağırıp, vurduğunu işitti. Bunun üzerine kamçısıyla (etrafındakilere kulak verin diye) işaret edip, şöyle buyurdu:
"Sâkin olun. (Allah'ı razı edecek iyi davranış ve) birr acelede değildir." [Buharî, Hacc 94, Müslim, Hacc 268, (1282), 282, (1286); Ebu Dâvud, Menâsik 64, (1920); Nesâî, Hacc 204,(5, 257-258).][490]

AÇIKLAMA:

Hacc menâsiki, bazı noktalarda gerçekten dikkat ve sükûnet gerektiriyor. Bunlardan biri, Arafat'ta ifâza anıdır. Yüz binlerce hacı kâfilesi, bir anda muayyen ve mahdut yollarla aynı hedefe sökün ediyor. Keza şeytan taşlama anlarında da aynı kalabalık muayyen vakitlerde belli noktalara izdiham yapıyor. Böyle anlarda sükunetin ehemmiyeti açıktır. Gerek Arafat çıkışında ve gerekse cemrelerde çok sık panik ve telaş sebebiyle nice insanların ezilerek öldüğüne şâhid olunur. Bu vak'alar gözönüne alınınca Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hacc menâsikinin bilhassa ifâza safhasında sükunet tavsiye edip "Telaşta Allah'ın rızası yok!" mânasında ihtarda bulunması cidden mânidârdır, günümüzün şartlarına uygun mu'cizane bir mesajdır. İfâza dan sonra, yâni yola

çıkıldığı zaman hızlı yürünebileceği 1432 numaralı hadiste görülecektir.[491]

-2- وعن أسامة بن زيد رَضِىَ اللّه عَنْهُما قال:]دَفَعَ رسولُ اللّه # مِنْ عَرَفَةَ حِينَ وَقَعَتِ الشَّمْسُ حَتَّى إذا كانَ بِالشَّعْبِ نَزَلَ فبَالَ ثُمَّ تَوَضّأ وَلَمْ يُسْبِغِ الْوُضُوءَ. فقُلْتُ الصَّةَ يَارسولَ اللّهِ؟ فقَالَ: الصَّةُ أمَامَكَ. فَرَكِبَ فَلَمَّا جَاءَ المُزْدَلِفَةَ نَزَلَ فَتَوَضّأ فأسْبَغَ الْوُضُوءَ ثُمَّ أُقِيمَتِ الصَّةُ فَصَلَّى المَغْرِبَ ثُمَّ أنَاخَ كُلُّ إنْسَانٍ بَعِيرَهُ. ثُمَّ أُقِيمَتِ الصَّةُ فَصَلَّى الْعِشَاءَ وَلَمْ يُصَلِّ بَينَهُمَا شَيْئاً[. أخرجه الستة إ الترمذى .

2. (1431)- Üsâme İbnu Zeyd (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) güneş battığı zaman Arafat'tan (ifâza yaparak) yola çıktı. Dağ geçidine geldiği zaman deveden inip bevletti. Sonra abdest aldı. Abdesti bol su kullanarak değil, hafifçe aldı. Ben:
"Namaz mı kılacağız ey Allah'ın Resûlü?" diye sordum.
"Hayır, namaz önümüzde!" dedi ve devesine bindi. Müzdelife'ye gelince hayvandan indi ve yeniden abdest aldı. Bu sefer bol su kullandı. Sonra namaz başladı. Akşam namazını kıldı. Sonra herkes devesini ıhdı. Yine namaza başlandı. Bu sefer de yatsıyı kıldı. İkisi arasında başka bir namaz kılmadı." [Buhârî, Vudû 6, 35, Hacc 93, 95; Müslim, Hacc 266, (1280); Muvatta, Hacc 197, (1, 400-401); Ebu Dâvud, Menâsik 64, (1925); Nesâî, Mevâkît 56 (1, 292), Hacc 206, (5, 259).][492]

AÇIKLAMA:

1- Burada Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Veda haccından bir iki nokta aydınlatılmaktadır. Vakfeden Arafat'ın terkine ifâza dendiğine göre, bu ayrılış ifâzadır.
2- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yolda küçük abdest bozuyor ve arkadan hafifçe bir abdest alıyor. Hafif abdestten murad az su ile abdest almaktır. Abdest uzuvlarını birer veya ikişer sefer yıkamak, ovalama, delk gibi hususları asgarîye

indirmek suretiyle alınan abdest "hafif"tir. Üçer sefer yıkayarak ovalama, hilalleme gibi âdaba riâyet edip, her uzvu üçer sefer yıkamak isbâğ'dır, yâni "tam abdest." Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sefer sırasında zaman zaman abdest uzuvlarını birer veya ikişer sefer yıkayarak "hafif abdest" aldığı da vâkidir, muteber rivayetler bunu tevsik eder. Sadedinde olduğumuz rivayet mezkur abdestin "hafif" olduğunu belirtir ise de uzuvları kaçar sefer yıkadığını belirtmez.
3- Bu rivayet Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hep abdestli olduğuna, namaz kılmak maksadı olmaksızın da abdest almanın meşru bulunduğuna, bunun israf sayılamayacağına, müstehab olduğuna delildir. Arapça'da vüdû (abdest) kelimesinin herhangi bir yıkamak mânasına gelmesi hasebiyle, rivayette geçen vüdûnun namaz abdesti değil, istinca yıkaması veya istincadan sonra ellerin yıkanması olabileceği hatıra gelebilir. Ancak, hadisin başka vecihlerindeki tasrihattan başka, bizzat bu vechinde "namaz mı kılacağız?" diye sorulmuş olması bu ihtimali bertaraf eder.
4- Yol, vakit darlığı, su kıtlığı gibi durumlarda abdesti hafif tutmanın, müsaid durumlarda ise isbâğ yapmanın yani bol su ile bütün âdâbına riayet ederek abdest almanın müstehab olduğu görülmektedir.
5- Rivâyet Arafat ile Müzdelife arasında, ihtiyaç halinde durulabileceğini, kaza-i hâcet yapılabileceğini göstermektedir. Bu iki mevkıf arasını fâsılasız geçmek diye bir nüsük yoktur.[493]

-3- وفي رواية أخرى عن عُروة قال:]سُئِلَ أُسَامَةُ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ، كَيْفَ كانَ رسولُ اللّه # يَسِيرُ في حَجَّةِ الْوَدَاعِ حِينَ دَفَعَ؟ فقَالَ: كانَ يَسِيرُ الْعَنَقَ فإذَا وَجَدَ فَجْوَةً نَصَّ[.قال هشام: »وَالنَّصُّ« فوق العَنَقِ.

3. (1432)- Urve'den yapılan bir rivayet şöyledir: "Hz. Üsâme (radıyallahu anh)'ye:
"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Veda haccından, ifâzadan (Arafat'tan ayrıldıktan) sonra yolculuğu nasıl yaptı?" diye sorulmuştu. Şu cevabı verdi:
"Hızlı yürürdü. Ancak yolda bir düzlüğe rastlarsa daha hızlı yürürdü." [Buhârî, Hacc 92, Cihâd 136, Megâzî 77; Müslim, hacc 282, (1286); Muvatta, Hacc 176,

(1, 392); Ebu Dâvud, Menâsik 64, (1923); Nesâî, Hacc 205, (5,259).][494]

AÇIKLAMA:

1- Ashab (radıyallahu anhüm)'ın Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'le ilgili en küçük teferruata bile kıymet verdiklerini görmede bu hadis mânidârdır. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in nasıl yol aldığı merak edilmiş, sorulmuş ve de alınan cevap rivayet edilmiştir.
2- Şu halde ifâzadan sonra, yolda hızlı yürümek esastır. Zîra, Üsâme'nin açıklaması, devenin normalde hızlı yürüdüğünü, müsâit düzlükler olunca, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in deveyi daha da hızlandırdığını göstermektedir.
Hemen şunu da belirtelim: Bu bâbın ilk hadisinde (1430 hadis) İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sür'at değil sükunet tavsiye ettiğini belirtmekte, hatta hadisin bazı vecihlerinde, "Müzdelife'ye gelinceye kadar devesinin ön ayağını kaldırdığını (hızlandığını) görmedim" denmektedir. Bu iki rivayet arasında şârihler tezad görmezler. Sükûnet tavsiyesi ve sür'atten men etme durumu izdihâmlı yerlere hamledilmiştir. İbnu Hacer, İbnu Abbas'a ait rivayetin de kaynağının Hz. Üsâme olduğunu, İbnu Abbas'ın hadisi ondan alarak rivayet ettiğini delilleriyle gösterir.[495]

4ـ وعن ابن عباس رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما قال:]أنَا مِمَّنْ قَدَّمَ النَّبىُّ # لَيْلَةَ المُزْدَلِفَةِ في ضَعَفَةِ أهْلِهِ[. أخرجه الخمسة .

4. (1433)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ): "Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Müzdelife gecesinde, ailesinden, erkenden taşlamaya gönderdiği zayıflar grubu arasında idim" demiştir. [Buhârî, Hacc 98; Müslim, Hacc 300, (1293); Tirmizî, Hacc 58, (892, 893); Ebu Dâvud, Menâsik 66, (1939, 1940); Nesâî, Hacc 208, (5, 261, 271, 272); İbnu Mâce, Menâsik 62, (3025).] [496]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayet Müzdelife'de vakfe yapılırke, Resûlullah (aleyhissalâtu

vesselâm)'ın âilesinden zayıfları yani kadın ve çocukları Mina'ya müteveccihen daha erken yola çıkardığını ifade etmektedir. İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın vefatında 7-8 yaşlarında bir çocuk olması haysiyetiyle, Veda haccı sırasında "zayıflar" arasında mütâlaa edilmesi tabiidir. Hadisin bazı vecihlerinde ağırlıkların, yani eşyaların da önceden gönderilenler arasında yer aldığı belirtilir.

2- Zayıfları geceleyin, önden göndermeyle ilgili Ashab'ın tatbikatına ait rivayetler de mevcuttur. Fukahâdan bunun câiz olduğuna itiraz eden olmamıştır. Ancak, bu cevaz "zayıfların dışına da çıkar mı?" "gecenin hangi saatinde çıkılabilir?" gibi sorulara farklı cevaplar verilmiştir.
* Alkame, Nehâî ve Şa'bî hazretleri: Müzdelife'de gecelemeyenin haccı fevt olur (batıl olur) demişlerdir.
* Atâ, Zührî, Katâde Şafiî, İshâk, Kûfîler: "Müzdelife'de gecelemeyene dem (kurban) gerekir" demişlerdir. Bunlara göre: "Gecelemiş olmak için gecenin yarısından evvel Müzdelife terkedilmelidir."
* İmam Mâlik: "İçinden mola vermeden geçmesi halinde dem gerekir, Müzdelife'ye inmişse, ne zaman terkederse terketsin vazife tamamdır, hiçbir ceza gerekmez" demiştir.

3- Hâdise ile ilgili bir başka rivayet mevzuya aydınlık getirecektir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), amcası Abbâs'a, Müzdelife vakfesi yapıldığı gece şunu söyledi: "Zayıflarımız ve kadınlarımızı götür, sabah namazını Mina'da kılsınlar. İnsanların sökün etmelerinden (ifâza) önce taşlarını atsınlar."
Yaşlanıp güçsüzleşince Atâ'nın da böyle yaptığı rivayet edilir. Keza Abdullah İbni Ömer'in, Esmâ Bintu Ebî Bekr'in bunu tatbik ettikleri belirtilir. Buhârî'nin Esmâ (radıyallahu anhâ) ile alâkalı rivayetinde, Esmâ'nın karanlıkta taşlamayı yapıp döndükten sonra, menzilinde sabah namazını kıldığı ayrıca tasrih edilir. Bundan hareketle bir kısım ulemâ, zayıfların ve onlara refâkat eden kimselerin önce şeytan taşlaması yapabileceğine hükmetmiştir.
Fakat Hanefîler: "Büyük şeytana güneş doğmadan taş atılamaz" demişlerdir. Ancak güneşin doğmasından güneş doğmazdan önce olmakla beraber, fecrin doğmasından sonra ise câiz olacağı, fecirden de önce taşlayanın bunu yenilemesi gerekeceği hükme bağlanmıştır.

Taşlama ile ilgili teferruat 1442-1449 numaralı hadislerde gelecek.[497]

-5ـ وعن عائشة رَضِىَ اللّهُ عَنْها قالت:]اسْتَأْذَنَتْ سَوْدَةُ رَضِىَ

اللهُ عَنْها رسولَ اللهِ # أنْ تَفىضَ مِنْ جَمْعٍ بِلَيْلٍ، وَكَانَتِ امْرَأةً ضَخْمَةً ثَبِطَةً فأذِنَ لَهَا. قالتْ عَائِشَةُ رَضِىَ اللهُ عَنْها: لَيْتَنِى كنْتُ اسْتَأذَنْتُهُ كَمَا اسْتَأذَنْتُهُ. وَكَانَتْ عَائِشَةُ تُفِيضُ إِلاَّ مَعَ ا"مَام[. أخرجه الشيخان و النسائى.»ثَبِطَة« أى بَطيئَةَ .

5. (1434)- Hz.Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Sevde (radıyallahu anhâ), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan Müzdelife'den geceleyin ifâza yapmak için izin istedi. Sevde iri, ağır yürüyen bir kadındı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ona izin verdi."
Hz. Aişe (radıyallahu anhâ): "Keşte ben de onun gibi izin istemiş olsaydım" diye hayıflanırdı. (Vaktiyle izin almamış olduğu için) O, hep imamla birlikte ifâzada bulunurdu." [Buhârî, Hacc 98; Müslim, Hacc 293-296, (1290); Nesâî,Hacc 209, (5, 262), 214 (5, 266).][498]

AÇIKLAMA:

Rivayetin Müslim'de gelen bazı vecihleri Hz. Sevde (radıyallahu anhâ)'nin, Mina'ya izdiham olmadan dönmek maksadıyla izin istediği tasrih edilir. Keza, Hz. Aişe de izdihamdan önce Mina'ya varıp namazını kılamamış olduğu için pişmanlık duymuştur.
Bu vesile ile şunu belirtelim ki, cahiliye devrinde Araplar, Müzdelife vakfesini güneş doğuncaya kadar devam ettirirlerdi. "Güneş doğduğu zaman hacılar, tepelerin üzerinde vakfede olurdu, öyle ki (uzaktan bakınca) dağların başında sarık manzarasını arzederlerdi, tıpkı insanların başındaki sarık gibi" diye tasvir edilir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu meselede müşriklere muhalefet vaz'etmiş, sabah vaktinin girmesinden sonra ortalık aydınlanmaya başlayınca, güneş daha doğmadan Mina'ya müteveccihen ifâzaya (sökün etmeye) müsâade etmiştir. [499]

6- وعنها رَضِىَ اللّهُ عَنْها قالت:]أرْسَلَ رسولُ اللّهِ # بِأمِّ سَلَمَةَ لَيْلَةَ النَّحْرِ. فَرَمَتِ الجَمْرَةَ قَبْلَ الفَجْرِ ثُمَّ مَضَتْ فَأفَاضَتْ[. أخرجه

أبو داود والنسائى .

6. (1435)- Yine Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Ümmü Seleme'yi kurban gecesi (Mina'ya) gönderdi. Ümmü Seleme, daha şafak sökmeden şeytan taşlamasını yaptı. Sonra gidip ifâza (tavafını) yaptı." [Ebu Dâvud, Menâsik 66, (1942); Nesâî, Hacc 223, (5, 272).][500]

AÇIKLAMA:

1- İfâza tavafı, daha önce açıklandığı üzere tavaf-ı ziyarettir. Yani haccın farz olan ikinci rüknü, ifâza tavafından sonra tekrar Mina'ya dönecek ve geri kalan menâsiki tamamlayacaktır. Hattâ Ebu Dâvud'un rivayetinde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la beraber olma nöbeti o gün Ümmü Seleme (radıyallahu anhâ) validemizde olduğu (için, bu menâsikin icrasında) isti'câl gösterdiği belirtilmiştir.

2- Zayıflara ve hususen kadınlara tanınan bu isti'câl (acele davranma) ruhsatının bir hikmeti de şu olabilir: Kadınlar için, bu menasikin icrasında bir saat öncelik ehemmiyetlidir. Çünkü, hayız olma halinde farz olan ifâza tavafını yapamaz. Umumiyetle muntazam periyodlarla gelen hayız nöbetini bilen kadınlar, bir iki saatlik isti'cal ile temizlik devresi içerisinde ifâza tavafını da yaparak, bir haftalık bekleme müddetini kurtarabilirler.[501]

-7- وعن فاطمة بنت المنذر قالت:]كَانَتْ أَسْماءُ بِنْتُ بَكْرٍ تَأمُرُ الَّذِى يُصَلِّي لَهَا وَ‘صْحَابِها الصَّبْحَ بِالمُزْدَلِفَةِ أَنْ يُصَلِّى حِينَ يَطْلُعُ الْفَجْرُ ثُمَّ تَرْكَبُ فَتَسِيرُ إلى مِنىً وَ تَقِفُ[. أخرجه مالك .

7. (1436)- Fâtıma Bintu'l-Münzir anlatıyor: "Esmâ Bintu Ebî Bekr (radıyallahu anhümâ) kendisi ve beraberindekilere Müzdelife'de sabah namazı kıldırıverecek olan kimseye, şafak söktüğü zaman kıldırmasını emredip, bineğine atlar ve Mina'ya hareket eder (yolda da) durmazdı." [Muvatta, Hacc 175, (1, 392).] [502]

ÜÇÜNCÜ FASIL

ARAFAT VE MÜZDELİFE'DE TELBİYE

Telbiye, ihrama giren hacının lebbeyk Allahümme lebbeyk diye başlayan duayı, belli bir âdâba göre, yüksek sesle okumasıdır. (Teferruat için 1164 numaralı hadise bak.)[503]

-1- عن ابن عباس رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما قال:]كانَ أُسَامَةُ رِدْفَ رسولِ اللّهِ # مِنْ عَرَفَةَ إلى المُزْدَلِفَةِ. ثُمَّ أرْدَفَ الْفَضْلَ مِنْ مُزدَلِفَةَ إلى مِنىً فَكِهُمَا قاَ: لَمْ يَزَلْ رسولُ اللّهِ # يُلَبِّى حَتَّى رَمَى جَمْرَةَ الْعَقَبَةِ[. أخرجه الخمسة .

1. (1437)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Hz. Üsâme (radıyallahu anh) Arafat'tan Müzdelife'ye kadar Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın terkisinde idi. Sonra Müzdelife'den Mina'ya kadar da Fadl İbnu Abbâs'ı terkisine aldı. Her ikisi de: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) büyük şeytanı (Cemretu'l-Akabe) taşlayıncaya kadar telbiyeyi bırakmadı" demiştir." [Buhârî, Hacc 86, Cihâd 126; Müslim, Hacc 266, (1281); Tirmizî, Hacc 78, (918); Ebu Dâvud, Menâsik 28, (1815); Nesâî, Hacc 216, (5, 268), 229, (Buhârî'de gösterilen bablarda rivayet mânâ yönüyle mevcuttur, lâfzan değil).][504]

AÇIKLAMA:

Bu rivâyet, ihramın giyilme anından itibaren yüksek sesle söylenmeye başlayan ve haccın alemi durumunda olan telbiyenin ne zaman sona ereceğini belirlemektedir: Büyük şeytan diye bilinen cemretü'l-Akabe'ye taş atıncaya kadar, yani bayramın birinci günü sabahına kadar devam etmektedir.

Büyük şeytana ilk taşın atılmasıyla mı, yoksa hepsinin atılmasıyla mı telbiye kesilmeli? sorusuna farklı cevap verilmiştir. Cumhur "ilk taşlama ile kesilmesi gerekir" demiştir. Ahmed İbnu Hanbel ve bâzı Şâfiîler "İkinciye kadar devam eder" demiştir.

Nevevî, bu konda Cumhur'un, Müslim'de tahric edilmiş olan, لَمْ يَزَلْ يُلَبِّى حَتَّى بَلَغَ الْجَمْرَةَ "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) cemretu'l-Akabe'ye (büyük şeytan) varıncaya kadar telbiye getirdi" hadisini esas alarak: "Bayram sabahı büyük şeytana taş atmaya başlayıncaya kadar telbiye devam eder" dediğini belirtir. İmam Şâfiî, Sevrî, Ebû Hanife, Ebu Sevr, Sahâbe ve Tâbiîn'den birçok ulemâ grubu buna hükmetmiştir.
* Hasan Basrî: "Arefe günü sabah namazını kılıncaya kadar telbiyeye devam edilir" demiştir.
* Hz. Ali, İbnu Ömer, Hz. Aişe, Mâlik, Medine fukahâsının cumhuru: "Arefe günü, güneşin zevâline kadar telbiye okunur, vakfeler başlayınca kesilir" demiştir.
* Ahmed İbnu Hanbel, İshak ve bazı selef: "Büyük şeytan taşlaması bitinceye kadar devam edilir" demiştir.
Nevevî bu bilgileri verdikten sonra der ki: "Şâfiî'nin ve Cumhur'un delili, sadedinde olunan sahih hadistir. Bunun dışındakilerin muhalefette delilleri yoktur, Cumhur'un bu görüşü sünnete uygundur.
Ahmed İbnu Hanbel'in dayandığı rivayeti de Cumhur: "Ondan murad taşların atılmasına başlamaktır" diyerek iki rivayeti te'lif etmiştir.

-2- وعن سعيد بن جبير قال:]كُنْتُ مَعَ ابنِ عَبَّاس بِعَرفَةَ فقَالَ: مَالِىَ أسْمَعُ النَّاسَ يُلَبُّونَ؟ قُلتُ: يَخَافُونَ مِنْ مُعَاوِيةَ. فَخَرَجَ مِنْ فُسْطَاطِهِ وَهُوَ يَقُولُ: لَبَّيْكَ اللَّهُمَّ لَبَّيْكَ فإنَّهُمْ قَدْ تَرَكُوا السُّنَّةَ عَنْ بُغْضِ عَلىِّ[. أخرجه النسائى .

2. (1438)- Said İbnu Cübeyr anlatıyor: "Ben, İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) ile Arafat'ta beraberdim. Bir ara bana
:"Niye halkın telbiyesini işitmiyorum?" diye sordu, ben kendisine:
"Muâviye (radıyallahu anh)'den korkuyorlar!" dedim. Bunun üzerine:
"Lebbeyk Allahümme lebbeyk, bu insanlar Ali'ye buğuzları sebebiyle sünneti terketmişler!" diyerek çadırından çıktı." [Nesâî, Hacc 197 (5, 253).] [505]

AÇIKLAMA:

Sindî der ki: "Bu rivayetle, Arafat'ta telbiye okumak hususunda âlimler arasındaki ihtilâfın kaynağı ve iki fırkadan hangi tarafın haklı olduğu ortaya çıkmaktadır." Ancak rivayetler arasındaki irtibatı değerlendirmeden acele hükme gitmek tatminkâr olmamaktadır. İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'a göre telbiye haccın şiârıdır التلبية شِعَارُ الحج ve ihramdan çıkıncaya kadar devam etmelidir. İhramdan çıkma da remyü'lcimarla (şeytan taşlamak) tahakkuk eder. Cumhur da bunu benimsiyor. Bu görüşün isabetliliğini kabul ederken, Ashab-ı Kiram (radıyallahu anhüm ecmaîn)'ı rencide etmenin hiçbir gereği yok.

Hz. Ali, Hz.Aişe, İbnu Ömer, İmam Mâlik ve Medine fukahâsının çoğunluğunun: "Telbiye, arefe günü öğleye kadar, yani vakfelerin başlamasına kadar devam eder" dediklerini önceki rivayette belirtmiş idik.

Şu halde, arefe günü öğleden sonra telbiye getirmemek Hz.Ali'nin zaten mezhebi olmaktadır. Mâlikî mezhebinden olan Zürkânî: "Hz. Ali ve Hz. Aişe gibi Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a yakınlığı ile bilinen iki sahâbenin, arefe günü öğleden itibaren telbiyeyi kesmeleri, Cumhur'un amel ettiği, Fadl İbnu Abbâs'ın hadisinin -sahih olsa dahi- amel dışı tutulması gereğine en kuvvetli delildir" der. Bir kısım tâli meselelerde ulemâ ve Ashab arasında ihtilaf görüldüğü gibi burada da bir ihtilâf sözkonusudur. Rivayetler değerlendirilirken hepsinin birlikte gözönüne alınması gerekir. Sadedinde olduğumuz rivâyet, siyasetle ilmi karıştıran istisnâî bir muhtevâ taşır ve Ashâb'a ta'nı işmâm eder. Ulemâ, "Ashab'a ta'nı mutazammın rivayet, öyle olmayanla teâruz ederse mercuh olur" prensibini va'zeder. Binaenaleyh bu rivayeti tahlil etmeden Sindî'nin acele hükme gitmesini ilmî bulmuyoruz. Sadece Nesâî'de yer almış olan rivayetin diğerlerine muhâlefeti zâhirdir.

İbnu Hacer, Tahâvî'den yaptığı bir naklin yorumunda, "meşru olmadığı için değil, başka zikirlerle meşgul oldukları için vakfe yerlerinde hacıların telbiyeyi terketmiş olduklarını belirterek: "Böylece ihtilâflar da birleştirilmiş olur" der. [506]

-3- وعن محمد ابن أبى بكر الثَّقَفِى قال:]سَألْتُ أنَسَ بنَ مالكٍ وَنَحْنُ غَادِيَانِ مِنْ مِنىً إلى عَرَفَاتَ عَنِ التَّلْبِيَةِ كَيْفَ كُنْتُمْ تَصْنَعُونَ مَعَ النَّبىِّ #؟ قالَ: كانَ يُلَبِّى المُلَبِّى فَ يُنْكِرُ عَلَيْهِ، وَيُكَبِّرُ فَ يُنْكِرُ عَلَيْهِ. وَيُهَلِّل فَ يُنْكِرُ عَلَيْهِ، وَ يَعِيبُ

أحدٌ عَلى صَاحِبِهِ]. أخرجه الثلثة والنسائى .

3. (1439)- Muhamed İbnu Ebî Bekr es-Sakafî anlatıyor: "Arafat'tan Mina'ya gelirken, beraberindeki Enes İbnu Mâlik (radıyallahu anh)'e telbiyeden sorarak: "Siz Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile nasıl yapıyordunuz?" dedim. Bana: "Dileyen telbiye getirirdi, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) müdâhale etmezdi. Dileyen tekbir getirirdi, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ona da mudâhale etmezdi! Dileyen de tehlil getirirdi, ona da müdâhale etmezdi. Bizden kimse, (farklı zikirler de bulunduğu için) arkadaşını ayıplamazdı." [Buhârî, Hacc 86, İydeyn 12; Müslim, Hacc 274, (1285); Nesâî, Hacc 192, (5, 250).][507]

AÇIKLAMA:

Bu rivâyet, ihramlının telbiye ile birlikte başka zikirler de yapabileceğine delildir. Telbiye ile birlikte tehlil, tekbir gibi diğer zikirler de meşru olmakla birlikte, hacc sırasında telbiye hepsinden efdaldir. İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) telbiye için "Haccın şiârıdır" der. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da hacc sırasında okunacak telbiyelerin ehemmiyetini belirtmiş ve şahsen remy-i cimâr denen şeytan taşlamasına kadar aralıksız devam etmiştir (1437. hadis). İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ): "Ben Hz.Ömer'le on bir kere haccettim. Ömer, remy-i cimâra kadar telbiye bırakmazdı" der.
Şu halde yukarıdaki hadis, haccda tekbir veya tehlilin, telbiyenin yerini tutacağına, telbiyenin terkedileceğine delil olmayıp, hacda ara sıra telbiyeyi ile birlikte başka zikirlerin de olabileceğine bir ruhsattır, ulemâ böyle anlamıştır.

Nevevî: "Haccda telbiye, tekbirden efdaldir" der. [508]

يُنْكِرُ عَلَيْهِ، وَيُكَبِّرُ فَ يُنْكِرُ عَلَيْهِ. وَيُهَلِّلُ فَ يُنْكِرُ عَلَيْهِ، وَ يَعِيبُ
أحدٌ عَلى صَاحِبِهِ]. أخرجه الثلثة والنسائى .

3. (1439)- Muhamed İbnu Ebî Bekr es-Sakafî anlatıyor: "Arafat'tan Mina'ya gelirken, beraberindeki Enes İbnu Mâlik (radıyallahu anh)'e telbiyeden sorarak:"Siz Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile nasıl yapıyordunuz?" dedim. Bana:"Dileyen telbiye getirirdi, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)

müdâhale etmezdi. Dileyen tekbir getirirdi, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ona da mudâhale etmezdi! Dileyen de tehlil getirirdi, ona da müdâhale etmezdi. Bizden kimse, (farklı zikirler de bulunduğu için) arkadaşını ayıplamazdı." [Buhârî, Hacc 86, İydeyn 12; Müslim, Hacc 274, (1285); Nesâî, Hacc 192, (5, 250).]

AÇIKLAMA:

Bu rivâyet, ihramlının telbiye ile birlikte başka zikirler de yapabileceğine delildir. Telbiye ile birlikte tehlil, tekbir gibi diğer zikirler de meşru olmakla birlikte, hacc sırasında telbiye hepsinden efdaldir. İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) telbiye için "Haccın şiârıdır" der. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da hacc sırasında okunacak telbiyelerin ehemmiyetini belirtmiş ve şahsen remy-i cimâr denen şeytan taşlamasına kadar aralıksız devam etmiştir (1437. hadis). İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ): "Ben Hz.Ömer'le on bir kere haccettim. Ömer, remy-i cimâra kadar telbiye bırakmazdı" der.Şu halde yukarıdaki hadis, haccda tekbir veya tehlilin, telbiyenin yerini tutacağına, telbiyenin terkedileceğine delil olmayıp, hacda ara sıra telbiyeyi ile birlikte başka zikirlerin de olabileceğine bir ruhsattır, ulemâ böyle anlamıştır.Nevevî: "Haccda telbiye, tekbirden efdaldir" der.

ÜÇÜNCÜ FASIL

ARAFAT VE MÜZDELİFE'DE TELBİYE

4ـ وعن جعفر بن محمد عن أبيه قال:]كَانَ عليٌّ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ يُلَبِّى بِالحَجِّ حَتَّى إذا زَاغتِ الشَّمْسُ مِنْ يَوْمِ عَرفَةَ قَطَعَ التَّلْبِيَةَ[. أخرجه مالك .

4. (1440)- Ca'fer İbnu Muhammed babasından naklen anlatıyor: "Hz. Ali (radıyallahu anh), haccda, arefe günü güneşin zeval noktasına gelmesine kadar telbiyeye devam eder, ondan sonra keserdi." [Muvatta,Hacc 44, (1, 338).][509]

5ـ وعن أسامة رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]كُنْتُ رِدْفَ رسولِ اللّهِ # بِعَرَفَةَ فَرَفَعَ يَدَيْهِ يَدْعُو فمَالَتْ بِهِ نَاقَتُهُ فَسَقَطَ خِطَامُهَا فَتَنَاوَلَ الخِطَامَ بإحْدَى يَدَيْهِ وَهُوَ رَافِعٌ يَدَهُ ا‘خْرَى[. أخرجه النسائى .

5. (1441)- Hz. Üsâme (radıyallahu anh) anlatıyor: "Arafat'da ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın devesinin terkisinde idim. Bir ara dua için ellerini kaldırmıştı. (O esnada) deve, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı eğdi.Derken yuları düştü. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) yuları elinin biriyle tutup, diğer elini kaldırarak duasına devam etti." [Nesâî, Hacc 202, (5, 254).][510]

AÇIKLAMA:

İmam Nesâî bu hadisi, "Arafat'ta dua ederken elleri kaldırmak" başlığı altında kaydetmek suretiyle dua ederken Arafat'ta da ellerin kaldırılacağı hükmünü çıkarır.
Ayrıca, hayvanın üstünde giderken de dua edilebileceği, bir elle hayvanın yularını tutarken veya bir el meşgulken, diğer tek elin dua için kaldırılabileceğini de hadisten anlamaktayız. [511]

YEDİNCİ BAB

REMY (ŞEYTAN TAŞLAMA)

Bu babta dört fasıl vardır

BİRİNCİ FASIL
REMYİN KEYFİYETİ
*
İKİNCİ FASIL
REMYİN VAKTİ
*
ÜÇÜNCÜ FASIL
BİNEREK VE YÜRÜYEREK TAŞLAMA
*
DÖRDÜNCÜ FASIL
MÜTEFERRİK HADİSLER

REMY (ŞEYTAN TAŞLAMA)

Remy, lügat olarak atmak demektir. Hacc ıstılahı olarak remy, "şeytan taşlamak" mânasına gelen bir hacc menasikini ifade eder. Remyü'l-Cimâr tâbiri daha tamdır, taşların atılması demektir. Cimâr veya cemerât, "cemre"nin cem'idir. Cemre: Nohut büyüklüğünde ufacık taş, bu taşlardan müteşekkil yığın, ateş gibi daha başka mânalara da gelir. Dilimizdeki çakıl kelimesi tam olmasa da en yakın karşılık olabilir. Çünkü Türkçe'de kum kelimesi daha ufak taşlara ıtlak olnur. Taş ise büyük küçük her çeşidi için kullanılır. Şunu da kaydedelim; c.m.r. maddesi Arapça'da ictima etmek, toplanmak mânasına da gelir. Bu sebeple, "insanlar yanlarında toplandığı için onlara cemre denmiştir"diye tahmin yürüten olduğu gibi "Hz. Âdem'e -veya İbrahim'e- şeytan ârız olunca ona burada taş attığı için bu ismi almıştır" da denmiştir.
Remyü'lcimâr, sâdece hacc menasikinde vardır, umrede yoktur. Haccın aslî vâciblerindendir. Taş atma mahalleri Mina'dadır. Birbirine yakın üç taş kümesidir:
1. Cemre-i Akabe: Buna halkımız "Büyük Şeytan" der.
2. Cemre-i Vusta: Halkımız buna "Orta Şeytan" der.
3. Cemre-i Ûlâ: Buna da halkımız "Küçük Şeytan" der.

Bayramın birinci günü cemre-i Akabe'ye 7 taş atılır.
Bayramın 2. 3. ve 4. günleri her birine 7'şer taş atılır.
Acele etmek isteyen üçüncü günü, güneş batmadan önce Mina'yı terkeder ve dördüncü günü kalmaz. [512]

BİRİNCİ FASIL

REMY'İN KEYFİYETİ (NASIL YAPILDIGI)

-1- عنِ عبدالرحمن بن زيد قال:]رَمَى ابنُ مَسْعُودٍ جَمْرَةَ الْعَقَبَةِ مِنْ بَطْنِ الْوَادِى بِسَبْعِ حَصَيَاتٍ يُكَبِّرُ مَعَ كُل حَصَاةٍ؛ وَجَعلَ الْبَيْتَ عَنْ يَسَارِهِ، وَمِنىً عَنْ يَمِينِهِ. فقِيلَ لَهُ: إنَّ نَاساً يَرْمُونَهَا مِنْ فَوْقِهَا. فقَالَ: هذَا وَالَّذِى َ إلهَ غَيْرُهُ مَقَامُ الَّذِى أنْزِلَتْ عَلَيْهِ سُورَةُ الْبَقَرَةِ[. أخرجه الخمسة، وهذا لفظ الشيخين .

1. (1442)- Abdurrahman İbnu Zeyd anlatıyor: "İbnu Mes'ud (radıyallahu anh), vadinin dibinden yedi çakıl atarak büyük şeytanı taşladı. Her taşı attıkça tekbir getriyordu. Bu sırada Beytullah sol tarafında, Mina da sağında olacak şekilde durmuştu. Kendisine:
"İnsanlar, taşları yukarısından atıyorlar!" denince şu cevabı verdi:
"Burası, kendinden başka ilâh olmayan Zat'a kasem olsun, Bakara sûresinin üzerine indiği makamdır." [Buhârî, Hacc 135, 136, 137, 138; Müslim, Hacc 305, (1296); Tirmizî, Hacc 64, (901); Ebu Dâvud, Menâsik 78, (1974); Nesâî, Hacc 226, (5, 273).][513]

AÇIKLAMA:

1- Şerh kitapları, üç cemrenin yani taşlama yerlerinin coğrafî vaziyetleri itibariyle az çok farklı olduğunu belirtir. Büyük şeytan denen cemretu'l-Akabe vâdinin dibinde, düzlüktedir, diğer ikisi meyilli inen bir mevzidedir. Şimdilerde inşaat ve tesviyeler sebebiyle üçü de aynı pozisyonu taşırlar. Hadislerden gelen bâzı ifadeleri anlamak için aradaki bu farkın zaman zaman hatırlanması gerekecektir. Nitekim burada büyük şeytanın taşlanması söz konusudur. Bu sebeple vadinin dibinden olduğu tasrih edilmektedir. Kadim dönemde öbürlerine taşları üstten, (herhalde yan yamaçlardan) atmak mümkünmüş.
2- Hemen belirtelim ki, cemretü'l-Akabe ile diğer iki cemre arasında şu farklara da dikkat çekilir:
a) Bayramın birinci günü sadece büyük cemreye taş atılır, diğerlerine atılmaz.

b) Büyük cemrenin yanında durulmaz, hemen terkedilir. Öbürlerinin yanında durulup dua edilir.
c) Kuşluk vaktinde taşlar atılır.
d) Aşağısından atılması müstehabdır.
3- Taşların adedi: Sadedinde olduğumuz rivayet İbnu Mes'ud (radıyallahu anh)'un yedi taş attığını ifade eder. Her seferinde taşlama, yedi ayrı taşın ard arda atılmasıyla tamamlanır. Alimler taşın yedi olması gereğinde müttefiktirler. Altı da olabileceğine dâir zayıf bir rivâyet vardır. İmam Mâlik ve Evzâî: "Bir kimse yediden az atar, tedarik de edemezse, dem (kurban) gerekir" demişlerdir. İmam Şâfiî: "Bir taşın terki bir müdd tasadduku gerektirir, iki taşın terki de iki müdd gerektirir, üç ve daha fazla için bir dem gerekir" demiştir. Hanefîler: "Üç cemrede de taşların yarıdan azı terkedilirse yarım sa' tasadduk edilir, fazla olursa dem gerekir" demiştir.
4- İbnu Hacer, cemretu'l-Akabe'nin yani büyük şeytanın Mina'da omayıp, Mina'nın Mekke hududunda olduğunu, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hicret etmek için Ensar'dan burada biat aldığını belirtir.
5- Rivayet İbnu Mes'ud (radıyallahu anh)'un taş atma sırasında Mina sağ, Beytullah sol cihetinde olacak şekilde durduğunu belirtir. Tirmizî'nin bir rivayetinde kıbleye yönelerek taş attığı belirtilir, Cumhur öncekini esas almıştır. Şâfiîlerden Râfiî kıbleyi arkaya alarak cemreye yönelmek gerektiğine kesin hükmeder. Cemre sağına gelecek şekilde kıbleye yönelerek taş atılmalı diyen de olmuştur. Ancak, ulemâ şu hususta icma etmiştir: "Esas olan taşın atılmasıdır, hangi istikametten kolayına gelirse oradan atar, câizdir." İhtilaf efdaliyettedir.
6- "Burası, Bakara sûresinin üzerine indiği makamdır" ifadesine gelince, İbnu Hacer şu açıklamayı yapar: "Haccla ilgili fiillerden çoğu Bakara sûresinde mezkurdur. Sanki şöyle demek istemiştir: "Burası öyle bir makamdır ki, ahkâmu'lmenâsik bunun üzerine indirilmiştir." İbnu Mesud, bu ifadesiyle, hacc ahkâmının tevkifî olduğuna, yâni vahiyle tesbit edildiğine, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in ictihadına dayanmadığına dikkat çekmek istemiştir." Başka yorumlar da var.
7- Bu hadise dayanarak, âlimler, taşların teker teker atılması gereğine hükmetmişlerdir. Çünkü: "Her taşı attıkça tekbir getiriyordu" denmektedir. Bu ancak teker teker atmakla olur. Nitekim Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) de: خُذُوا عَنِّى مَنَاسِكَكُمْ "Hacc menâsikini benden alın" buyurmuştur. Mamaafih Ebu Hanife ve Atâ: "Hepsini birden atsa da câizdir" demişlerdir.
8- Taşlama sırasında tekbir getirileceğine hükmedilmiştir, ancak tekbiri

terkedene herhangi bir şey gerekmeyeceğinde ulemâ icma etmiştir.
9- Bazı rivayetlerde, İbnu Mes'ud (radıyallahu anh)'un büyük şeytanı taşlayıp tamamlayınca şu duâyı yaptığı belirtilir: اَللَّهُمَّ اجْعَلْ حَجًّا مَبْرُورًا وَذَنْبًا مَغْفُورًا

"Allah'ım haccımı makbul, günahımı mağfur kıl!"[514]

-2- وعند الترمذى والنسائى:]أتى جَمْرَةَ الْعَقَبَةِ فَاسْتَبْطَنَ الْوَادِى وَاسْتَقْبَلَ الْكَعْبَةَ وَجَعَلَ يَرْمِى الجَمْرَةَ عَلى حَاجِبِهِ اۤيمَنِ. وَذكرا نحوه[.

2. (1443)- Tirmizî ve Nesâî'de şöyle denmiştir: "(İbnu Mes'ud) Akabe cemresine geldi. Vâdinin dibinde durdu, kıbleye karşı yönelip, sağ kaşının üst hizasından yığına (taşları) atmaya başladı..." [Tirmizî, Hacc 64, (901).][515]

-3- وعن سعد رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]رَجَعْنَا في الحَجَّةِ مَعَ النَّبِىِّ # وَبَعْضُنَا يَقُولُ: رَمَيْتُ بِسَبْعِ حَصَيَاتٍ، وَبَعْضٌ يَقُولُ: بِسِتٍّ، وَ يَعِيبُ بَعْضُهُمْ عَلى بَعْضٍ[.

3. (1444)- Hz. Sâd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Veda haccından Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la beraber döndük. (Yolda konuşurken) bâzılarımız "Yedi taş attım" bazılarımız da: "Altı taş attım" diyordu, kimse kimseyi bu sebeple kınamıyordu." [Nesâî, Hacc 227, (5, 275).][516]

NOT: Atılacak taşların miktarını, eksik olması halinde terettüp edecek müeyyideyi 1442 numaralı hadiste açıkladık.[517]

-4- وعن ابن عباس رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما قال:]قال رسولُ اللّه #

غَدَاةَ الْعَقَبَةِ وَهُوَ عَلى رَاحِلَتِهِ: هَاتِ الْقَطْ لِى. فَلَقَطتُ لَهُ حَصَيَاتٍ مِنْ حَصى الخَذْفِ. فلمَّا وَضَعْتُهُنَّ في يَدِهِ قال: بِأمثالِ هؤُءِ. إيَّاكُمْ وَالْغُلُوَّ في الدِّينِ، فَإنَّمَا هَلَكَ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ بِالْغُلُوِّ في الدِّينِ[. أخرجهما النسائى.»وَحَصَى الخَذْفِ« بالخاء المعجمة .

4. (1445)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Akabe (taşlaması) sabahı, bineğinin üzerindeyken:
"Bana (taş) toplayıver!" dedi. Ben de (şehadet ve başparmaklarla atılabilecek büyüklükte) ufak taşlardan onun için topladım. Avucuna koyduğum sırada:
"İşte bunlar gibi. Dinde aşırılıktan sakının. Sizden öncekileri, dinde aşırılıkları helâk etmiştir!" dedi." [Nesâî, Hacc 217, (5, 268).][518]

AÇIKLAMA:

Burada, öncelikle atılacak taşların büyüklüğü tebârüz ettirilmek istenmiştir.
حَصَى الْخَذْفِ
"Parmakla veya sapanla atma taşı" demektir. Şehâdet parmağımıza koyup başparmağımızla fırlatmaya elverişli büyüklükte taş. Umumiyetle nohut büyüklüğünde diye târif edilir.
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın "İşte bunlar gibi!" demesi, kendisi için İbnu Abbâs'ın toplamış olduğu belirtilen büyüklükteki taşları normal bulduğunu belirtmek içindir. "Dinde aşırılıktan kaçın..." nasihatı umumî mânada anlaşılabileceği gibi, taşlama ile ilgili daha hususî mânada da anlaşılabilir. Taşlama ile ilgili olan mânası şudur: "Burada daha büyük taş atmaya, taşdan başka birşey atmaya kalkmayın, belirtilen sayıdan fazla da atmayın..."
Hacc yapanlar, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu tavsiyesine rağmen, taşlama sırasında Müslümanların ne denli cahilliklerine rastlamaz ki! İri taş atanlar, şemsiye, sopa, ayakkabı atanlar, taşlama mahalline fırlayıp ayaklarıyla ezmeye çalışanlar vs. Halbuki bütün menâsik, kulun imtihanına yönelik bir kısım sembollerden ibarettir. Onun sırrı, mânası, değeri, o menâsiki dinin koyduğu çerçeve içerisinde "Allah'ın rızasını tahsil" niyetiyle yapmakdır. Bir kısım aklî izahlar getirmek, icra edilen fiillerden müşahhas, maddî neticeler beklemek hacc farizasının mânasını anlamamak olur. İşte bu menâsikin, aklî îzahı hiç olmayan

safhası şeytan taşlama safhasıdır. Attığımız cisimlerin "emri yerine getirerek Allah'ın rızasını kazanmak"tan başka hiçbir gayesi yoktur. Şeytan öncelikle herkesin kendi içindedir. Öyle ise mü'mine düşen, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın vaz'ettiği edeb çerçevesinde bu menâsikin yerine getirilmesidir.
Âlimler "Dinde aşırı olmayın" nasihatını daha umumî mânada anlayarak: "Hiçbir şeyde ifrat ve tefrite düşmeyin, sevdiğinizi fazla sevmek, sevmediğinize fazla buğzetmek yaraşmaz... Dinî meselelerin inceliklerine fazla inmeyin, sebep ve illetlerini aramada aşırı gitmeyin..." demişler, ifrat ve tefritin itikadda ve amelde olabileceğine dikkat çekmişlerdir. Bizden öncekilerden Hıristiyanların Hz.İsâ'yı ifrat derecede sevme sonucu ilahlaştırarak sapıklığa düştükleri ve böylece helak oldukları da misal olarak verilmiştir.[519]

İKİNCİ FASIL

REMY'İN (TAŞLAMANIN) VAKTİ

Yevm-i nahr (Kurban kesme günü): Zilhicce'nin 10. günü.
Eyyâm-ı nahr (Kurban kesme günleri): Zilhicce'nin 10, 11, 12. günleri
Eyyâm-ı teşrîk (Teşrik günleri): Zilhicce'nin 11, 12,13. günleri.
Nefr-i evvel (Mina'dan birinci hareket günü): Zilhicce'nin 12. günü.
Nefr-i âhir (Mina'dan sonuncu hareket günü): Zilhicce'nin 13. günü.
Zeval: Güneşin öğle vakti, ikindi yönüne kayma ânı.[520]

-1- عن جابر رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]رَأيْتُ رسُولَ اللّه # يَرْمِى يَوْمَ النَّحْرِ ضُحىً. وَأمَّا بَعْدَ ذلِكَ فَبَعْدَ زَوَالِ الشَّمْسِ[. أخرجه الخمسة إ البخارى .

1. (1446)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ben, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı yevm-i nahrde kuşluk vakti taş atarken gördüm. Ama bundan sonraki günlerde, güneşin zevâlinden (öğle vaktinden) sonra taş attı." [Müslim, Hacc 313, (1299); Tirmizî, Hacc 59, (894); Ebu Dâvud, Menâsik 78, (1971); Nesâî, Hacc 221, (5, 270). Bu hadisi Buhârî, muallak olarak zikretmiştir, Hacc 134.] [521]

AÇIKLAMA:

Rivâyet, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın cemretu'l-Akabe'ye bayramın birinci günü kuşluk vakti taş attığını, diğer iki cemreye öğleden sonraları, güneş tepeden ikindi tarafına kaymasından itibâren taş attığını gösterir.
Bu meselede bâzı ihtilâflar olmuştur:
* Cumhur, bu hadisi esas alarak, bayramın ilk günü dışındaki taşlamaların öğleden sonra yapılmasının sünnete uygun olduğunu söylemiştir.
* Atâ ve Tâvus: "Öğleden evvel de câizdir" demiştir.
* Hanefîler, yevm-i nefr denilen bayramın ikinci gününde zevalden önce taş atmaya ruhsat vermiştir.
* İshak İbnu Râhuye: "Zevalden önce atan, bunu üçüncü günü iade eder" der.

[522]

-2- وعن نافع:]أَنَّ ابْنَةَ أخٍ لِصَفيَّةَ بِنْتِ أَبِى عُبَيْدٍ أمرأةِ عبدِ اللّهِ ابن عُمَرَ نُفِسَتْ بالمُزْدَلِفَةِ فَتَخَلَّفَتْ هِىَ وَصَفِيَّةُ حَتَّى أَتَتَا مِنىً بَعْدَ أَنْ غَرَبَتِ الشَّمْسُ يَوْمَ النَّحْرِ فأمَرَهُمَا ابنُ عُمَرَ أَنْ تَرْمِياَ حِينَ قَدِمَتَا وَلَمْ يرَ عَلَيْهِمَا بأساً[. أخرجه مالك .

2. (1447)- Nâfi' anlatıyor: "Abdullah İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'in zevcesi Safiyye Bintu Ebî Ubeyd'in oğlan kardeşinin kızı Müzdelife'de nifas oldu (doğum yaptı). Bu yüzden o da, Safiyye de geri kaldılar ve Mina' ya yevm-i nahrde güneş battıktan sonra geldiler. Hz. Abdulllah İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) onlara geldikleri anda taş atmalarını emretti ve bu gecikmeden dolayı onların herhangi bir kefaret ödemesine hükmetmedi." [Muvatta, Hacc 220,(1, 409).][523]

AÇIKLAMA:

Burada, bir özre mebni, vakti içerisinde taşlamayı yapmayanın durumu aydınlatılmış oluyor. İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) yetiştikleri anda taşı atmalarına ruhsat veriyor ve özürleri sebebiyle herhangi bir kefaret gerekmeyeceğini söylüyor. Ancak İmâm Mâlik, bu durumda taş vakti içinde atılmadığından bir kurban kesilmesini müstehab addetmiştir.
İmam-ı Malik'in, taşlama günleri içerisinde taş atmayı akşama kadar unutan bir kimsenin akşamdan sonra hatırlaması halinde, gece veya gündüz, ne zaman hatırlayacak olursa hemen atması gerektiğine hükmeder. Ancak, "Mina'dan ayrılıp Mekke'ye geldikten sonra hatırlayacak olursa bir kurban kesmesi vacib olur" der.[524]

-3- وعن أبى الْبَدّاح عاصم بن عَدِىِّ عن أبيه رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ]أنّ رسولَ اللّه # أرْخَصَ لِرِعَاءِ ا"بِلِ في البَيْتُوتَةِ عَنْ مِنىً يَرْمُونَ يَوْمَ النَّحْرِ ثُمَّ يَرْمُونَ الْغَدَ وَمِنْ بَعدِ الْغَدِ لِيَوْمَيْنِ

ثَمَّ يَرْمُونَ يَوْمَ النّفْرِ]. أخرجه ا٘ربعة.وقال مالك: تَفْسِيرُ ذلكَ فيما نرى واللّه أعلم: أنَّهُمْ يرمون يوم النحر فإذا مضى اليومُ الذى يليه رموا من الغد وذلك يوم النّفْرِ ا٘ول يرمون لليوم الذي مضى ثم يرمون ليومهم ذلك ٘نه يقْضى أحد شيئاً حتى يجبَ عليه فإذا وجب عليه ومضى كان القضاء بعد ذلك. فإنْ بدا لهم في النّفْر، فقد فرَغوا، وإنْ أقاموا إلى الغد رموا مع الناس يوم النّفْرِ اŒخر ونَفرُوا .

3. (1448)- Ebu'l-Beddâh Âsım İbnu Adiyy, babası Adiyy (radıyallahu anh)'den naklediyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) develerin çobanına, yevm-i nahrde taş atmışlarsa, ertesi gün taş atmayıp develerle kalmaya, sonra da iki günlük taş atmaya ve yevm-i nefrde atmaya ruhsat tanıdı."[525]

AÇIKLAMA:

Bu rivayet, şeytan taşlama programında hacc yapan çobanlara mahsus olmak üzere, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in tanıdığı bir ruhsatı mevzubahis etmektedir. Ancak hemen belirtelim ki, hadisi âlimler birbirinden farklı değerlendirmelere tâbi tutmuşlardır. Mevzubahis olan farklılık, rivayetlerdeki ihtilâflar kadar, hadisin ifadesindeki kapalılık ve esneklikten de kaynaklanmaktadır.

1) Bazı yorumculara göre, hadiste çobanların şöyle taşlamasına cevaz verilmiştir: Zilhicce'nin 10'unda cemre-i Akabe taşlaması yapacak, ertesi günü, yani 11 Zilhicce günü, hem o günün taşlamasını, hem de bir gün sonrasının yani 12 Zilhicce'nin taşlamasını beraberce yapacaktır. Böylece bir sonrası günün taşlamalarını öne almış olacaktır. Hadisin, Tirmizî, Nesâî ve diğer bazı kitaplardaki vechi böyle bir yoruma daha uygun.

رَخَّصَ رَسُولُ اللّهِ صَلَّى اللّهِ وَسَلَّمَ لِرُ عَاءِ اٖ٘بِل فِى الْبيتُوتَةِ اَنْ يَرْ مُوا يَوْمَ النَّحْرِ ثُمَّ يَجْمَعُوا رَمْىَ يَوْمَيْنِ بَعْدَ يَوْمِ النَّحْرِ فَيَرْ مُوهُ فِى اَحَدِهِمَا

2) İmam Mâlik, hadisi, zâhirine muhalif bir yoruma tâbi tutarak, farklı bir hükme gider. Muvatta'da şöyle der: "Bize göre hadisin tefsiri, doğruyu Allah bilir ya, şöyledir: "Çobanlar yevm-i nahrde yani 10 Zilhicce günü cemre-i Akabe'ye taşlarını atarlar. Sonra sürülerinin başına dönerler. Yevm-i nahri tâkip eden gün, yani 11 Zilhicce'de taşlamayı terkeder. Bayramın üçüncü günü yani 12 Zilhicce'de tekrar gelip taşlama yaparlar. Bu, acele edip, ilk iki günde gitmek isteyenleriçin nefr-i evvel (birinci hareket) günüdür. Bu günde, hem taşları atılmayan bir önceki günün, yani bayramın ikinci gününün taşlarını atar, hem de içinde bulunduğu günün yani bayramın üçüncü gününün taşlarını atar. İmam Mâlik'i bu yoruma sevkeden rivayet Süfyan-ı Sevrî tarafından yapılmıştır: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), çobanlara bir gün atıp bir gün bırakma ruhsatı tanıdı: رَخَّصَ لِلرُّعَاءِ اَنْ يَرْمُوا يَوًمَا وَيَدَعُوا يَوْماً "İmam Mâlik der ki: "Hareket etmek (nefr) dilerlerse artık iki günde acele etmişler grubunda olarak taşlama işini bitirmişler demektir. Acele etmeyip de Mina'da ertesi güne kalmak dilerlerse kalıp, diğer kalanlarla birlikte, sonuncu hareket (nefr-i âhir) günü taşlamalarını tamamlarlar ve hareket ederler."

3) Hadisle ilgili olarak Hattâbî de şu açıklamayı yapar: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), (hadisin sonunda geçen) yevm-i nefr ile, büyük nefri (yani bayramın dördüncü gününü) kasteder. Bu Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın çobanlara tanıdığı bir ruhsattır. Onlara bunu tanıdı, çünkü çobanlar malların hıfzına mecburdurlar. Onlar da Mina'da yer edinip gecelemeye mecbur olsalar, halkın malları zâyi olur. Çobanlardan başkasının hükmü, onların hükmünden ayrıdır. Âlimler, çobanların taş atacakları günü tayin ve tesbitte ihtilâf etmişlerdir." Hattâbî, böyle söyledikten sonra İmam Mâlik'in yukarıda kaydettiğimiz görüşünü aynen naklettikten sonra şunu söyler: "İmam Mâlik böyle hükmetmiştir, çünkü ona göre, hiç kimse, birşey üzerine vacib olmadan, önceden onu ödeyemez."

Hattâbî sözüne devamla Şâfiî hazretlerinin de İmam Mâlik gibi hükmettiğini, bazı âlimlerin de taşlamayı takdim veya te'hir etme işinde çobanın muhayyer olduğuna hükmettiğini belirtir.[526]

-4 وعن نافع أن ابن عمر رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما كان يقول:]مَنْ غَرَبَتْ لَهُ الشّمسُ مِنْ أوْسِطِ أيَّام التّشْرِيقِ وَهوَ بِمنىً فَ يَنْفُرْ حَتَّى يَرْمِى الَجِمَارَ مِنْ الْغَدِ[. أخرجه مالك .

4. (1449)- Nâfi' anlatıyor: "İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) şöyle derdi: "Eyyam-ı teşrikin ortası günü, güneş batmazdan önce Mina'dan ayrılmayan kimse ertesi günü taşları atmadan ayrılmasın." [Muvatta, Hacc 214, (1, 407).] [527]

AÇIKLAMA:

1427 numaralı hadiste genişçe açıklandığı üzere, âyet-i kerimenin teşrî ettiği şekilde bayramın ikinci günü taşlamalarını öğleden sonra yapıp bitiren bir kimse dilerse, üçüncü günkü taşlamaya kalmadan Mina'dan ayrılabilir. Ancak, güneş batıp, akşam vakti girmeden Mina hududunu çıkmış olması şarttır. Bu şartı yerine getirmeyen o geceyi de Mina'da geçirip ertesi günkü taşlamaları da yaparak Mina'dan ayrılır. [528]

ÜÇÜNCÜ FASIL

BİNEREK VE YÜRÜYEREK TAŞLAMA

-1- عن ابن عمر رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما قال:]كانَ النَّبىُّ # إذَا رَمى الجِمَارَ مَشَى إلَيْهَا ذَاهِباً وَرَاجِعاً[. أخرجه أبو داود والترمذى .

1. (1450)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) taşları atacağı zaman yaya gider, yaya dönerdi." [Ebu Dâvud, Menâsik 78, (1969); Tirmizî, Hacc 63, (900).][529]

-2- وعن قاسم بن محمد قال:]كانَ النَّاسُ إذَا رَمَوا الجِمَارَ مَشَوْا ذَاهبين وَرَاجِعينَ، وَأوَّلُ مَنْ رَكِبَ مُعَاوَيَةُ[. أخرجه مالك .

2. (1451)- Kâsım İbnu Muhammed anlatıyor: "İnsanlar (yani sahâbeler) taşlamaya yayan gider, yayan dönerdi. (Bu safhada) ilk binen Hz. Muâviye (radıyallahu anh) oldu." [Muvatta, Hacc 215, (1, 407).][530]

-3- وعن جابر رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]رَأيتُ رسول اللّه # يَوْمَ النَّحْرِ يَرْمى عَلى رَاحِلَتِهِ وَهُوَ يَقُولُ: خُذُوا عَنِّى مَنَاسِكَكُمْ. أدْرِى لَعَلِّى أحُجُّه بَعْدَ حَجَّتى هذِهِ[. أخرجه مسلم وأبو داود والنسائى .

3. (1452)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Yevm-i nahrde (kurban gününde) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı, taşlamayı binerek yaparken gördüm. Taşlarını devesinin üzerinde iken atmış ve şöyle demişti:
"Menâsikinizi benden alın. Bilemiyorum, belki de bu haccdan sonra hacc yapamam." [Müslim, Hacc 310, (2197); Ebu Dâvud, 78 (1970); Nesâî, Hacc 220, (5, 270).] [531]

AÇIKLAMA:

1- Haccla ilgili her çeşit âdâbın Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den alınmış olduğunu ifade ediyor. Hacc bahsiyle ilgili pekçok rivayette tekrarla geçtiği üzere, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hacc menâsikinin Müslümanlar tarafından, kendisinden görülerek alınması, sorularak öğrenilmesi için hususî bir alâka ve gayret göstermiştir. Tavaf ve sa'yleri de deve üzerinde yapmıştır ve âlimler, açıklamada "Halkın menâsiki kendisinden görerek öğrenmesi için, sorularını rahatça sorabilmesi için deveyi tercih etmiştir" diye açıklama getirmişlerdir.
Diğer ibadetler öyle değil mi? diye bir sual hatıra gelebilir. Elbette ki diğerleri ve bilhassa namaz içinde de öyle: صَلُّوا كَمَا رَاَيْتُمُو نِى اُصَلِّى "Beni -nasıl namaz kılıyorum- görüyorsanız siz de öyle kılın" buyurmuştur. Ancak, namazı uzun yıllar günde beş kere etrafındakilere gösterebilmiş ve öğretebilmiştir, hataları görüp müdâhale ve tashih etme imkânı bulabilmiştir. Halbuki hacc öyle değildir. Ömründe bir kere yapabilmiş ve sadedinde olduğumuz hadiste de belirttiği gibi, bir başka sefer hacc yapmaya imkân bulamayacağı endişesindedir ve nitekim öyle olmuş, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), ikinci bir hacc mevsimine yetişmeden öbür dünyaya irtihal etmiştir. Demek ki, Rabbinin vahyi ile, ilk olan bu haccının aynı zamanda son haccı olduğunu da biliyordu. Bu sebeple, her âdâbı, en küçük teferruatına kadar bizzat göstermek, eksiksiz öğretmek için hususî bir gayret ve tedbir içerisine idi. Ashab'ın da müstesna bir öğrenme çabasına girmesini istiyordu. "Menâsikinizi benden alın" diye sıkca hatırlatması bunu ifade eder.
Hacc menâsikinin, câhiliyye devrinde de Araplar arasında mevcut ve büyük çoğunluk tarafından icrâ edilen bir ibâdet olduğu düşünülecek olursa bu "öğretme" ve "öğrenme"nin büyük bir dikkat içerisinde cereyan etmesinin ehemmiyeti daha iyi anlaşılır.
2- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), bu fasılda kaydedilen üç hadisten ilk ikisine göre taşları yaya olarak atmıştır, üçüncüsüne göre de bineğinin üzerinde atmıştır. Âlimler arada bir teâruz görmezler. Üçüncü rivayet, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yevm-i nahrde yâni taşlamanın ilk gününde deve üzerinde yaptığını ifade etmektedir. Demek ki, o gün taşın atılış şeklini herkesin görmesi için Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) deve üzerinde taşlama yapmıştır, diğer günlerde yaya gelmiştir. Şu halde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) taşlamaları bâzan binekli bâzan bineksiz ve yaya olarak yapmış, Ashâb-ı Kiram da onu ne halde gördü ise öyle rivayet etmiştir.

3- Ashab'ın tatbikatıyla ilgili rivayetlere gelince, 1451 numaralı rivayette, insanlar tâbiriyle Ashab kastedilmektedir, taşlamalara yayan gidipgeldikleri belirtilir. Rivayette istisna edilen Hz. Muâviye'nin şişmanlık gibi bir mâzeretle hayvana bindiğini şârihler kaydeder. Keza İbnu Ebî Şeybe'nin bir rivayetinde, "Câbir İbnu Abdillah (radıyallahu anh) bir zaruret olmadan taşlamalara hep yaya gider gelirdi" denmektedir.
4- Muhtelif rivayetleri toptan gözönüne alarak nihâî hükmü belirleyen fukahânın değerlendirmesine gelince, bunu Müslim şârihi İmam Nevevî şöyle açıklar:
[H İmam Mâlik ve Şâfiî'nin ve diğer bazılarının mezhebine göre, Mina'ya binek üzerinde gelenlerin cemretü'l-Akabe'ye, yevm-i nahirde binek üzerinde taş atmaları müstehabdır. Ama böyle birisi yaya olarak atsa da câizdir.
* Mina'ya yaya olarak gelen de yaya olarak taşlama yapar.
Bu iki hüküm de yevm-i nahr içindir.
* Eyyam-ı teşrik'in ilk iki gününe gelince, bu iki günde bütün taşları yaya olarak atmak sünnettir. Üçüncü günde ise binek üzerinde atılır ve (Mina'yı terketmek üzere) yola çıkılır.
Bu söylenenler Şâfiî, Mâlik ve diğer bir kısım fukahânın mezhebidir.
* Ahmed İbnu Hanbel ve İshâk İbnu Râhuye: "Yevm-i nahrde yaya olarak taşlamak müstehabdır" demişlerdir.
* İbnu'l-Münzir: "İbnu Ömer, İbnu'z-Zübeyr ve Sâlim yaya olarak taşlama yaparlardı" der ve ilâve eder:
Ulemâ, yaya veya binek üstünde, hangi hal üzere olursa olsun yapılan taşlamanın câiz olduğunda icma eder."]
Günümüzde esas alınacak olan, Nevevî'nin İbnu'l-Müzir'den naklen kaydetmiş bulunduğu bu icmadır. Artık hayvan veya başka çeşit binme vasıtası üzerinde taşlama yapmak mümkün değildir. Cemerât denilen şeytan taşlama mevzileri, izdiham sebebiyle hacc menâsikinin en zahmetli ve -tâbir câizse- en tehlikeli yerleridir.
Yeri gelmişken kaydetmek isteriz: 1430-1436 numaralarda ve bâhusus 1433 numaralı hadiste gördüğümüz üzere, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) taşlamaları, kadın, çocuk, yaşlı gibi "zayıfların"; çoban gibi "mazeretliler"in emniyet ve gönül huzuru içinde yapabilmeleri için hususî tedbirler almış, istisnâî ruhsatlar vaz'etmiştir. Her yıl birçok kazaların vuku bulduğu, ölümlerin hasıl olduğu bu izdihamlı noktalarda günümüzün şartlarına uygun yeni tedbirlere ihtiyaç vardır. Sözgelimi, taşlama mahallerine gidiş, hacc teşkilatlarına tanınacak belli bir programa göre yapılarak disiplin altına alınabilir, bu mevzilere giriş ve çıkış istikâmetleri tesbit edilip buna riâyetin tahakkuku için

tedbirler alınabilir vs. [532]

DÖRDÜNCÜ FASIL

MÜTEFERRİK HADİSLER

-1- عن جابر رَضِىَ اللّهُ َعَنْهُ قال:]قال رسولُ اللّه #: اسْتِجْمَارُ تَوٌّ، وَرَمْىُ الجِمَارِ تَوٌّ، وَالسَّعْى بَيْنَ الصَّفا والمَرْوَةِ تَوٌّ، وَالطَّوافُ تَوٌّ، وَإذَا اسْتَجْمَرَ أحَدُكُمْ فَلْيَسْتَجْمِرْ بِتَوٍّ[. أخرجه مسلم.»التَّوُّ« الوتر .

1. (1453)- Hz. Câbir anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) efendimiz buyurdular ki: "(Taharet maksadıyla) taş kullanmak tektir. Şeytana atılan taş tektir. Safâ ile Merve arasında sa'y tektir, tavaf da tektir. Öyle ise sizden biri (tahâret için) taş kullanacaksa bunu da tek kılsın." [Müslim, Hacc 315, (1300).] [533]

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), belki de yapacağımız işlerde her an dikkatli olmak, rastgelelikten kaçınmak, sayma, hesaplama alışkanlığını kazandırmak için olacak, sayıya ve bilhassa sayının "tek"le tamamlanmasına ehemmiyet vermiştir: إنَّ اللّهَ وِتْرٌ يُحبُّ الْوِتْرَ "Allah tektir, teki sever" umumî prensiptir. Öyleyse, yine Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ifadesiyle: فَأوْتِرُوا يَا اَهْلَ الْقُرْآنِ... "Ey Kur'ân dostları, her şeyde teke riâyet edin!" Sadedinde olduğumuz rivayet, bu "tek" prensibini hâkim kılmamız gerekli bazı fiillerimizi bizzat saymaktadır:

1- Kırda, dağda, müsait yerlerde büyük abdest bozduktan sonra taşla istinca yapınca kullanacağımız taşların sayısını tek tutmak. Bu mevzuya 3574-3576 numaralı hadislerde genişçe temas edeceğiz. Ancak şimdiden şu kadarını söyleyelim ki, bugünün hayat şartlarında kanalizasyon sistemine bağlanmış modern meskenlerde taş kullanmanın mahzurları var. Bunun yerini hıfzıssıhha kâğıtları almış durumda. Taşla ilgili prensiplerin kâğıt şartlarına adaptesi uygundur.

Yaptığımız işlerde "tek"e riâyet, o işleri yaparken sünnetin, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, Allah'ın sevgisinin hatırlanılmasına vesiledir, dinî bir

telkindir, riâyetinde pek çok maslahatlar mevcuttur. لَقَدْ كَانَ لَكَمْ فِى رَسوُلِ اللّٰهِ اُسْوَةٌ حَسَنَةٌ [534]

-2- وعن ابن عباس رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُما قال:]لَوْ مَا يُرْفَعُ الَّذِى يُتَقَبَّلُ مِنَ الجِمَارِ كَانَ أعْظَمَ مِنْ ثَبِيرٍ[. أخرجه رزين .

2. (1454)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'ın (anlattığına göre) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle demiştir: "Atılan taşlardan kabul edilenler kaldırılmasaydı, Sebîr dağından daha büyük bir yığın ortaya çıkardı." [Rezîn'in ilâvesidir. Hadis Münzirî'nin et-Tergib ve't-Terhib'inde kaydedilmiştir (2, 131).] [535]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, Ebu Saîdi'l-Hudrî tarafından rivayet edilmiştir. Aslı şöyle: "(Bir gün): "Ey Allah'ın Resûlü, her yıl atılan bu taşlar(a ne oluyor?) bize eksiliyor gibi geliyor!" dedik. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın cevabı şu oldu:
"Onlardan kabul edilenler (Allah tarafından) kaldırılır. Eğer öyle olmasaydı, bunları dağlar gibi yığılmış görürüz."
Münzirî'nin verdiği bilgiye göre, hadisi Taberânî ve Hâkim de tahric etmişlerdir. [536]

SEKİZİNCİ BÂB

HALK VE TAKSÎR HAKKINDA

Halk (traş), umre veya hacc için ihrama girenlerin ihramdan çıkarken saçlarını dipten kestirmelerine denir. Taksîr de, makas veya benzeri bir âletle saçların uçtan kesilerek kısaltılmasıdır.
Halk ve taksîr, Hanefîler'e göre vacib, Şâfiîler'e göre rükündür. İhramlıların Harem bölgesi dahilinde traş olması gerekir. Aksi takdirde (kurban) cezası gerekir.
İhramdan çıkarak, ihram yasaklarından kurtulmanın şartlarından biri traş olmaktır. Traş olmadıkça ihramdan çıkılmış sayılmaz. Kadınlar saçlarının uçlarından bir miktar keserek kısaltırlar, dipten kesmeleri mekruhtur. Erkeklerin saçlarının uç kısmından parmak ucu kadar uzunlukta, abdest için meshi farz olan miktarca kesmeleri yeterlidir. Dipten keserek traş olmaları ise efdaldir. Traş veya taksîr haccda cemretu'l-Akabe'ye taş attıktan ve (temettu ve kıran haccı yapanlar için) kurban kestikten sonra yapılır, daha önce olursa dem gerekir. Umrede sa'y biter bitmez traş olur.[537]

-1- عن أنس رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ]أنَّ النَّبيَّ # أتَى الْجَمْرَةَ فَرَمَاهَا ثُمَّ أتَى مَنْزِلَهُ بِمَنىً وَنَحَرَ ثُمَّ قَالَ لِلْحَّقِ خُذْ وَأشَارَ إلى جَانِبِهِ ا٭يْمَنِ ثُمَّ ا٭يْسَرِ ثُمَّ جَعَلَ يُعْطِيهِ النَّاسَ[.وفي رواية: أعْطى الجَانِبَ ا٭يْمَنَ لِمَنْ يَلِيهِ وَا٭يْسَرَ ٭مِّ سُلَيْمٍ .

1. (1455)- Hz. Enes (radıyallahu anh): "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) cemretu'l-Akabe'ye geldi, taşlarını attı, sonra Mina'daki menziline (konakladığı yere) geldi ve kurbanını kesti. Sonra berbere:
"Al!" dedi ve sağ yanını işaret etti. Sonra sol tarafını işaret etti, sonra (kesilen saçları) halka vermeye başladı."
Bir rivayette şöyle denir: "Sağ yandan kesileni sağındakilere, sol yandan kesileni de Ümmü Süleym'e verdi." [Buhârî, Vudû 33; Müslim, Hacc 323, (1305); Tirmizî, Hacc 73, (912); Ebu Dâvud, Menâsik 79, (1981).][538]

-2- وفي رواية:]أَنَّهُ دَفَعَ ا،يْسَرَ إِلى أَبِى طَلْحَةَ، وَقَالَ لَهُ : اقْسِمْهُ بَيْنَ النَّاسِ[. أخرجه الخمسة إ النسائى .

2. (1456)- Bir rivayette şöyle denmiştir: "Sol taraftan kesilenleri Ebu Talha'ya verdi ve ona: "Bunu halka dağıt" diye emretti."[539]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis muhtelif vecihlerle rivayet edilmiştir. Hadisin Müslim' de de kaydedilen bir vechine göre, sağ ve solunu traş ettiren Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Ebu Talha'yı çağırıp, kesilenleri ona vererek, halka dağıtmasını emreder.
2- Ulemânın hadisten çıkardığı hükümlerden bazıları şunlardır:
1) Hadis traşa sağ taraftan başlamanın sünnet olduğunu göstermektedir. Ebu Hanife berberin sağı esas alınmalı, başın solundan başlanmalı demiştir.
2) Büyüklerin saçıyla teberrük edilebilir.
3) Saç temizdir.
4) Başkasının saçını alıp taşımak câizdir.[540]

-3- وعن علي رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قال:]نَهَى رسولُ اللهِ # أَنْ تَحْلِفَ المَرْأَةُ رَأسَهَا[. أخرجه الترمذى.وزاد رزين: في الحجِّ وَالْعُمْرَةِ وَقَالَ: إِنَّمَا عَلَيْهَا التَّقْصِيرُ .

3. (1457)- Hz. Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kadının saçını traş etmesini yasakladı." [Tirmizî, Hacc 75, (914).]
Rezîn'in ilâvesinde: "...Haccda da, umrede de" ziyadesi vardır. Bu ziyadeden sonra (Rezîn ilaveten şunu) der: "Onlara sadece teksîr (kısaltma) gereklidir."[541]

-4- وعن ابن عمر رَضِىَ اللهُ عَنْهُما قال:]رسول اللهِ #: اللَّهُمَّ

ارْحَمِ
المُحَلِّقِينَ. قالُوا: وَالمُقَصِّرِينَ يَارسولَ اللّهِ، اللَّهُمَّ ارْحَمِ المُحَلَّقِينَ. قالُوا: والمُقصِّرينَ يَارسُولَ اللّهِ؟ قالَ: وَالمُقَصِّرِينَ[. أخرجه الستة إ النسائى .

4. (1458)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Ey Allahım, traş olanlara rahmet et" diye dua etmişti. Yanındakiler: "Kısaltanlara da ey Allahın Resûlü!" dediler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) efendimiz:
"Ey Allahım traş olanlara rahmet et!" diye duasını tekrar etti. Yanındakiler tekrar:
"Kısaltanlara da Ey Allah'ın Resûlü!" dediler, bu sefer:
"Kısaltanlara da!" buyurdu." [Buhârî, Hacc 127; Müslim, Hacc 316, (1301); Muvatta, Hacc 184, (1, 395); Tirmizî, Hacc 74, (913); Ebu Dâvud, Menâsik 79, (1979).][542]

-5- وللشيخين عن أبى هريرة]أنَّ رسول اللّه # قال: اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِلْمُحَلِّقين. قالُوا يَا رسوُلَ اللّهِ وَلِلْمُقَصِّرِينَ. قال: اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِلْمُحَلَّقِين. قالُوا يَارسُولَ اللّهِ وَلِلْمُقصِّرينَ. قالَ: اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِلمُحَلَّقين. قالُوا يَارسول اللّهِ: وَلِلْمُقَصِّرينَ. قال: وَللمُقَصِّرينَ[.

5. (1459)- Sahiheyn'in Ebu Hüreyre (radıyallahu anh)'den kaydettiği bir rivayet şöyledir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Ey Allahım, traş olanlara mağfiret et!" demişti, yanındakiler: "Ey Allah'ın Resûlü! Kısaltanlar için de (dua ediver!)" dediler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yine: "Ey Allahım, traş olanlara mağfiret et!" buyurdu. Yanındakiler: "Ey Allah'ın Resûlü! Kısaltanlar için de (dua ediver!)" dediler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Ey Allahım, traş olanlara mağfiret et!" dedi.Yanındakiler: "Ey Allah'ın Resûlü! Kısaltanlara da (dua ediver)" dediler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) (bu üçüncü talebte): "Kısaltanlara da!" dedi." [Buhârî, Hacc 127; Müslim, 320, (1302).] [543]

6- ولمسلم عن أم الحُصَيْنِ رَضِىَ اللهُ عَنْها قالت:]سَمِعْتُ النَّبىَّ # في حَجَّةِ الوَدَاعِ دعَا لِلمُحَلِّقين ثَلاثاً، وَلِلْمُقَصِّرِينَ مَرَّةً وَاحِدَةً[.

6. (1460)- Müslim'de Ümmü'l Husayn (radıyallahu anhâ)'ın bir rivayeti şöyledir: "Veda haccında Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, traş olanlara üç kere, kısaltanlara bir kere dua ettiğini işittim."[544]

AÇIKLAMA:

1- Cumhur, traş olmayı (halk) haccın menâsikinden yâni ibadet saymıştır."Çünkü, derler, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) traş olana dua etti. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın duası, bu amelde sevab bulunduğuna delildir. Sevab da onun mübah bir amel değil, ibadet olduğunun delilidir. Zîra mübah şeylerde değil, ibâdet olan şeylerde sevab vardır." Keza "halk"ın "taksir"e tafdil edilmesi de bunun ibâdet olduğuna delildir. Çünkü mübah olan şeylerde birbirine üstünlük aranmaz.
2- Hadisin bazı vecihlerinde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), traş olanlara üç sefer duadan sonra dördüncü seferde "kısaltanlara da" demiş, traş olanları öbürlerine üstün tutmuştur.
3- Bu üç hadiste mevzubahis olan vak'a Hudeybiye'de mi cereyan etti, Veda haccında mı vârid oldu? münâkaşa edilmiştir. Başta Nevevî, birçokları "iki ayrı vak'adır" demiştir. Hâdisenin Hudeybiye'de geçme ihtimali de kuvvetlidir. Çünkü orada Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın emrine rağmen Ashab'da -fiilen umre yapamadıkları için- ihramdan çıkma emrine uymada isteksizlik vardı. Hatta Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm),Ümmü Seleme'nin:
"Ey Allah'ın Resûlü, sen önce ihramdan çık, onlar sana uyacaklardır!" şeklindeki tavsiyesine uyarak, kendisi önce ihramdan çıkmış, sonra da diğer Ashab onu tâkib ederek traş olup ihramdan çıkmış idi.
İşte bu isteksizliğin hâkim olduğu bir atmosferde taksir değil de traş olanlar Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ta daha ziyâde memnuniyet hasıl etmiş, bu durum onların daha içten gelen duygularla, rıza ile emre uyduklarının delili sayılmıştı. İbnu Mâce ve başka kaynaklarda İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'dan gelen bir rivayet bu hususa sarâhat kazandırır:

إِنَّهُمْ قَالَوا:يَا وَسُولَ اللهِ مَابَالَ الْمُحَلِّقِينَ ظَاهَرْتَ لَهُمْ بِالرَّحْمَةِ؟ قال ؛َنَّهُمْ لَمْ يَشُكُّوا

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a öbürleri sordu: "Ey Allah'ın Resûlü, traş olanların farkı ne ki, onları rahmet temenni ederek te'yid ettiniz?" Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Çünkü onlar (verilen emre uymada) şekke ve tereddüde düşmediler" cevabını verdi.

Hâdisenin Veda haccında cereyan etme ihtimalini gözönüne alan Hattâbî, Meâlim'de Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın traş olanlara üç sefer rahmet duasından sonra, "kısaltanlara" dördüncü seferde yer vermesinin sebebini şöyle izah eder: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la hacc yapanların büyük çoğunluğu, beraberinde kurbanlık getirmemişlerdi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bunlara hacca olan niyetlerini umreye çevirmelerini ve ihramdan çıkmalarını ve traş olmalarını emrettiği zaman, bu onlara ağır ve zor geldi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ısrarı üzerine, itaatten başka çıkar yol olmadığını anladılar, ancak kendilerine böyle bir emri taksirle (kısaltma) yerine getirmek daha hafif olduğu için, çoğunluk kısalttı, az bir miktar traş oldu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da, emre uymayı daha güzel ifade eden "traş"ı öbürüne üstün tutarak, onlara rahmet duasında bulundu."

Ancak, umre ile hacc birbirine yakın olma durumunda, umrenin ihramından çıkarken taksir, haccın ihramından çıkarken de traş olmanın daha muvafık olacağı hususunda Cumhur'un ittifakına dayanılarak bu izaha itiraz edilmiştir. Zîra mezkûr durum böyle idi: Umre ile haccın arasında dört günlük bir tahallül zamanı vardı.

Âlimlerden bazısının -daha mâkul bulunan- bir izahına göre, "Arabların o zaman âdeti, saçı fazlaca uzatmaktı ve onlar uzun saçla süslenmeyi seviyorlardı. Bu sebeple nâdir kimseler saçlarını dipten kestirirdi. Çoğu kere saçı şöhret ve zinet vesilesi telâkki ederlerdi. Buna binaen traş olmayıp, kısaltmakla yetindiler."

Hadiste bulunan bazı fevaid ve ahkâm:

1- Taksîr, traşın yerini tutar. Bu hususta ulemâ icma etmiştir. Mâlikî ve Hanbelîlere göre, traşla taksîr tercih işi olmakla birlikte bir yerde ayırdedilir. O da, ihramlının saçının çok kısa olma durumuna bağlıdır. Elbette bu durumda taksîr değil, traş mevzubahis olur. Şâfiî ve Ebu Hanife'ye göre ihramlı nezretmişse veya taksiri mümkün olmayacak derecede saçı hafifse "taksîr" veya "traş" ayırımı yapılır. Hiç saçı yoksa ustura veya traş makinasının başın üstünden geçirilmesi kifayet eder.

2- Bu hadis traşın taksîrden efdal olduğuna delildir. Çünkü traşta daha üstün bir

ibâdet, daha kavi bir itaat, niyetteki doğruluğa daha ziyade bir delâlet vardır. Zira, taksir yapanın nefsinde saçla süslenmeye karşı bir ilgi devam ediyor demektir, traş olan bu duyguyu Allah rızası için terketmiş demektir. Bundan hareket eden sülehâ, tevbe sırasında saçlarını traş ettirmişlerdir.

3) Hadiste geçen muhallikîn tâbirinden başın tamamının traş edilmesinin meşruiyeti anlaşılmıştr. Çünkü Arapça yönüyle kelimenin sigası bu mânaya işâret eder. Hatta, bundan hareketle İmam Ahmed ve Mâlik, başın tamamının traş edilmesinin vacib olacağına hükmetmiştir. Kûfîler ve Şâfiîler tamamını traşın müstehab olduğunu söylemekle birlikte bir kısmının traş edilmesinin yeterli olacağına hükmederler. Hanefîler'e göre dörtte birin traşı yeterlidir, sadece Ebû Yusuf "yarısı" demiştir. İmam Şâfiî merhum ise: "En az üç saç telinin kesilmesi yeterlidir" demiştir. Bazı Şâfiîlerin, "Tek bir kılın kesilmesi de yeterlidir" dediği de rivayet edilmiştir.

Taksîr de halk gibidir, baştaki saçın tamamının kısaltılması efdaldir. Kesilen miktarın parmak ucu boyundan aşağı düşmemesi müstehabtır, daha kısa ile yetinse de, taksîr yerine gelmiş olur.

4) Hadis, şeriatın bir emrini yerine getiren kimseye dua etmenin meşruiyetine de delildir.

5) İki işten râcih olanı yapan kimseye duanın tekrarla yapılması müstehabdır.

6) İki tarzda da yapılması câiz olan bir işin râcihi varken mercûhunu yapan için de dua talebinin ve dua etmenin cevâzı. [545]

DOKUZUNCU BAB

BİRİNCİ FASIL:

İHRAMDAN ÇIKMA (TAHALLÜL)

Tahallül, ihramdan çıkmayı yasaklardan kurtulmayı ifade eder. İhram, haccın mühim bir vecibesidir. Mîkatta hacc veya umreye niyetle başlar. Aslında ihram haram kılma demektir, bir kısım helâlleri yasak kılarak devam eder. Öyle ise tahallül de helâl kelimesinden gelir ve ihramın getirdiği yasakların kalkması mânasına gelir.
* Umre için ihram giymiş olan Safâ ile Merve arasında sa'yi tamamladı mı, traş olur ve ihramdan çıkar.
* Hacc için ihrama giren, temettu ve kıran haccına niyet etmişse, Mina'ya gelip, yevm-i nahirde cemretu'l-Akabe'ye taş atıp, kurbanını kestikten sonr traş olur ve ihramdan çıkar. Bu söylenen sıraya uymak Hanefîlerde vâcibtir, uymayana dem (kurban) gerekir.
* Traş safhasına gelen ihramlı kendi kendine traş olabilir veya başkasını traş edebilir.
* Traş olan bir hacıya cima dışında bütün ihram yasakları helâl olur. İfâza tavafını yapınca o da helâl olur. Umre ihramından çıkmak üzere traş olana her şey helâl olur.[546]

-1- عن عبداللّٰه بن عمرو بن العاص رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُما قال:]وَقَفَ رسولُ اللّٰه # في حَجَّةِ الْوَدَاع بِمنىً لِلنَّاسِ يَسْألُونَهُ فَجَاءَ رَجُلٌ فقَالَ: لَمْ أشْعَرْ فحَلَقْتُ قَبْلَ أنْ أذْبَحَ؟ فقَالَ: اذْبَحْ وَ حَرَج. وَجَاءَهُ آخَرُ فقَالَ: لَمْ أشْعُرْ فَنَحَرْتُ قَبْلَ أنْ أرْمِى؟ فقَالَ: ارْمِ وَ حَرَجَ. فَمَا سُئِلَ رسولُ اللّٰه # يَوْمَئِذٍ عَنْ شَئٍ قُدِّمَ وَ أُخِّرَ إ َّ قَالَ افْعَلْ وَ حَرَجَ[. أخرجه الستة إ النسائى .

1. (1461)- Abdullah İbnu Amr İbni'l-Âs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Veda haccında Mina'da, halkın meselelerini

kendisine sorması için durmuştu. Bir adam gelip:
"(Ben kurbanın traştan önce olacağını) bilemedim ve kurbandan önce traş oldum?" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"(Şimdi de kurbanını) kes, burada bir beis yok" cevabını verdi. Bir başkası daha gelip:
"(Taşı kurbandan önce atmak gerektiğini) bilemedim ve taşlamayı yapmadan kurban kestim" dedi. Buna da:
"Şimdi taşını at, bunda bir mahzur yok!" diye cevap verdi. O gün Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a "Şunu önce, yaptık"; "Bunu sonra yaptık" şeklinde takdim te'hirle ilgili her ne soruldu ise hepsine: "Yap bunda bir mahzur yoktur!" diye cevap verdi." [Buhârî, Hacc 131, İlm 23, 46, Eymân 15; Müslim, Hacc 327, (1306); Muvatta, Hacc 242, (1, 421); Tirmizî, Hacc 76, (916); Ebu Dâvud, Menâsik 80, (2014); İbnu Mâce, Menâsik 74, (3051).][547]

AÇIKLAMA:

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in Mina'da durduğu yer ve zamanla ilgili olarak ihtilâflar farklıdır. Bazıları öğleden sonra olduğunu ifade eder ki, bu durumda, haccın geri kalan menâsikinin hacılara açıklanması için imamın okuması teşrî edilen mutad hutbe olma ihtimali ortaya çıkmaktadır. Ancak cemreler arasında durduğu, konuştuğu da bazı rivayetlerde belirtilmiştir. Bu durumda, rivayetlerin hem hutbeden, hem de Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, problemi olanların sorularına cevap maksadıyla yapmış olduğu konuşmalardan bahsetmiş olma ihtimalleri mevcuttur.
Soru sahiplerinin ismi açık değildir. Bunun sebebi, soru sahiplerinin bedevîler olmasından ileri geliyor, zîra bir rivayette كَانَ اَعْرابُ يَسْأَلُونَهُ
"Bedevîler sorular soruyordu" açıklaması gelmiştir.
Rivâyetler pek çok meselenin sorulduğuna işâret ederler. Râvilerin zikrettikleri meseleleri şöyle hülâsa etmek mümkün:
1- Kurbanın kesilmesinden önce traş,
2- Taşların atılmasından önce traş,
3- Taşların atılmasından önce kurbanın kesilmesi,
4- Taş atılmazdan önce ifâza tavafı,
5- Traşdan önce, taşlama ve ifâza tavafı,
6- Kurbandan önce ifâza ziyareti,
7- Tavaftan önce sa'y.

Fazla teferruata girmeden neticeye gelmek gerekirse: "Ulemâ, Mina' da yevm-i nahirde dört vazife bulunduğunu, bunların şu sırayla yapılmasının matlub olduğunu söylemekte icma eder:

1- Akabe cemresine taş atmak,

2- Kurban kesmek,

3- Traş (veya taksîr) olmak,

4- İfâza tavafı,

Bunlar arasında yapılacak takdim ve te'hirin de câiz olacağında, yani haccı ifsad etmeyeceğinde ulemâ ittifak ederse de, terettüp edecek hüküm hususunda ihtilâf ederler.

* İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ): "Bu sıra bozulursa dem gerekir" der. Hanefîler, Saîd İbnu Cübeyr, Katâde, Hasan Basrî, Nehâî de böyle hükmeder.

* Şâfiî ve selefin cumhûru ve ashâbu'lhadis: "Caizdir, dem gerekmez" der. Sadedinde olduğumuz rivâyetler de bu hükme uygundur.[548]

-2- وعن أسامة بن شَريك رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]خَرَجْتُ مَعَ رسولِ اللّهِ # حَاجًّا فَكَانَ النَّاسُ يَأتُونَهُ، فَمِنْ قَائِلٍ يَقُولُ يَارسُولَ اللّهِ: سَعَيْتُ قَبْلَ أنْ أطُوفَ وَأخَّرْتُ شَيئاً أوْ قَدَّمْتُهُ؟ فَكَان يَقُولُ: حَرَجَ إَّ عَلى رَجُلٍ اقْتَرَضَ عِرْضَ مُسْلمٍ وَهُوَ ظَالِمٌ فذلِكَ الَّذِى حَرِجَ وَهَلَكَ[. أخرجه أبو داود.»الحرج« اثم والضيّق. ومعنى »اقْتَرضَ عِرْضَ مُسْلم« اعتابه، شبّه ذلك بالقَطع بالمِقْرَاض .

2. (1462)- Üsâme İbnu Şerîk (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la birlikte ben de hacca çıktım. Halk kendisine mürâcaat ediyordu. Gelenlerden bazısı:

"Ey Allah'ın Resûlü, tavaftan önce sa'y yaptım, bazı şeyleri vaktinden sonraya bıraktım veya vaktinden önce aldım (ne buyurursunuz, hükmü nedir?)" şeklinde soruyordu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da:

"Bunda bir günah yok. Ancak bir kimse bir Müslümanın ırzını makaslarsa (gıybetini ederse) o zâlimdir. İşte günah işleyen ve kendini helâke atan odur." buyurdu. [Ebu Dâvud, Menâsik 88, (2015).][549]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste geçen harec'den maksat günah denmiştir. Makaslama diye tercüme ettiğimiz tâbirden maksad da gıybettir. "Hacc menâsikinde takdimte'hir yapan günahkâr olmaz, ama gıybet eden günahkâr olur" denmek istenmiştir.

2- Mina'da kalındığı müddetçe yapılacak dört vazifenin icrasında tertibe riâyet edilmesi esas olmakla birlikte takdimte'hir gibi durumlarla tertibin bozulma hallerinde terettüp edecek hükümle ilgili olarak önceki hadiste açıklama yaptık, burada bir kere daha şöyle özetlemek mümkün:
* Şâfiî ve muhaddisler grubu hadisin zâhirini esas alarak takdimte'hirde bir şey gerekmez der.
* Ebu Hanife ve bazıları: "Takdimte'hir dem gerektirir" der.
* Bazıları "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), "harec yok" demekle, "takdimte'hirde günah yok" demek istemiştir, bu fidye ödenmesinin gereğini kaldırmaz" demiştir.

* Bazıları: "Taktim-te'hiri sehven yapana birşey gerekmez" demiştir.[550]

-3- وعن نافع قال:]لَقِيَ ابن عُمرَ رَضِىَ اللّهُ عَنْهما رَجُ أفَاضَ وَلَمْ يَحْلِقْ وَلَمْ يُقَصِّرْ جَهِلَ ذلِكَ فَأمَرَهُ أنْ يَرْجِعَ فَيحْلِقَ أوْ يُقَصِّرَ ثُمَّ يَرْجِعَ إلى الْبَيْتِ فَيُفِيضَ[. أخرجه مالك .

3. (1463)- Nâfi' anlatıyor: "İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ), ifâza tavafını yapmış, fakat cehâletle henüz traş olmamış, kısaltma da yaptırmamış bir adama rastladı. Adama, dönüp traş olmasını veya saçını kısaltmasını, sonra da Beytullah'a yeniden ifâza tavafında bulunmasını emretti." [Muvatta, Hacc 189, (1, 397).] [551]

İKİNCİ FASIL

İHRAMDAN ÇIKMA VAKTİ

-1- عن ابن عمر رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما:]أنَّ عُمَرَ قال: مَنْ رَمَى الجَمْرَةَ ثُمَّ حَلَقَ أوْ قَصَّرَ وَنَحَرَ هَدْياً إنْ كَانَ مَعَهُ فَقَدْ حَلَّ لَهُ مَا حَرُمَ عَلَيْهِ إَّ النِّسَاءَ وَالطِّيب حَتَّى يَطُوفَ بِالْبَيْتِ[. أخرجه مالك .

1. (1464)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "(Babam) Hz. Ömer (radıyallahu anh) buyurdu ki:
"Kim cemretu'l-Akabe'ye taşını atar, sonra traş olur veya kısaltır ve de -yanında olduğu takdirde- kurbanını keserse, kendisine ihramlı iken haram olanlardan -kadına temas ve koku hâriç- hepsi helâl olur. Bunların haramlığı Beytullah'a yapacağı ifâza tavafına kadar devam eder. İfâza yapınca onlar da helâl olur." [Muvatta, Hacc 221, (1, 410).][552]

AÇIKLAMA:

1- Hz. Ömer (radıyallahu anh), Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in sünnetine uyarak, bu konuşmayı Arafat'ta yapar. Hz. Ömer, Mina'da taşlama, kurban ve traştan sonra ihram yasaklarından ikisi hariç, diğerlerinin kalkacağını hatırlatır. Traşla hâsıl olan bu duruma ilk tahallül denir. İfâza tavafından sonra kadına temas ve koku sürünme yasağının da kalkmasına ikinci tahallül denir. Böylece ihramdan tamamen çıkılmış olur.
2- İlk tahallülden itibaren helâl olan veya haramlığı devam eden şeyler hususunda selef ihtilaf etmiştir:
* İbnu Ömer'e göre -yukarıda belirtildiği üzere- ilk tehallülden sonra koku ve cimânın haramlığı devam eder.
* İmam Mâlik: "Sayd (av) yasak" der.
* İbnu Abdilberr تقتلو الصيد وانتم حرم "İhramda iken av hayvanı öldürmeyin" âyetine dayanarak: "Kendisine kadın haram olan kimsenin ihramı devam eder" der.
* Atâ ve bir grup âlim: "İlk tahallül ile kadın ve av dışındaki haramlar kalkar" demiştir.

* Şâfiî, Hanefî ve bir grup âlim: "İlk tahallül ile sadece kadına temas hâriç gerisi helâl olur" demiştir.[553]

-2- عن ابن عباس رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما. أنّه قال:]إذَا رَمَى الجَمْرَةَ يعني جمرة العقبةِ فقَدْ حَلَّ لَهُ كُلّ شَئٍ حَرُمَ عَلَيْهِ إَّ النِّسَاءَ. قِيلَ: فَالطِّيبُ؟ قال: أمَّا أنَا فقَدْ رَأيْتُ رسولَ اللّه # يَتَضَمَّخُ بِالْمِسْكِ أوْ طِيبٌ هُوَ[. أخرجه النسائى .

2. (1465)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) demiştir ki: "Bir kimse cemretü'l-Akabe'ye taşını attı mı kendisine -kadın dışında- haram olan her şey helâl olur."
Onun bu sözü üzerine:
"Ya koku? (o da mı helâl olur?)" diye soruldu. Dedi ki:
"Gerçekten ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı misk sürünürken gördüm. Yoksa o koku değil miydi?" [Nesâî, Hacc,231, (5, 277); İbnu Mâce, Menâsik 70, (3041).][554]

AÇIKLAMA:

Görüldüğü üzere İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) ilk tahallülden sonra sâdece kadına temasın haramlığını ifâza tavafına kadar devam ettirip geri kalanların helâl olduğunu belirtmektedir.
Koku ile alâkalı soru üzerine "...Misk koku değil mi?" demesi istifham-ı inkârî'dir. O hususta hiç şüphe olmadığını söylemek için böyle bir üslûba yer vermiştir.[555]

-3- وعن أم سلمة رَضِىَ اللّهُ عَنْها قالت:]كَانَتْ لَيْلَتِى الَّتِى يَصِيرُ إلَىَّ فِيهَا رسول اللّه # مَسَاءَ يَوْمِ النَّحْرِ، فَصَارَ إلَىَّ فَدَخَلَ عَلَيَّ وَهْبُ بْنُ زَمْعَةَ وَمَعَهُ رَجُلٌ مِنْ آلِ أبِى أُمَيَّةَ مُتَقَمِّصَيْنِ. فقَالَ # لِوَهْبٍ: هَلْ أفَضْتَ يَا أبَا عَبْدِاللّهِ؟ قالَ: َ وَاللّهِ يَا رسُولَ اللّهِ. قال:

فانْزِعْ عَنْكَ القَمِيصَ فَنَزَعَهُ مِنْ رَأسِهِ وَنَزَعَ صَاحِبُهُ قَمِيصَهُ مِنْ رَأسِهِ. ثُمَّ قالَ: وَلِمَ يَارسُولَ اللّهِ؟
قَالَ إنَّ هذَا يَوْمٌ رُخِّصَ لَكُمْ إذَا أنْتُمْ رَمَيْتُمُ الجَمْرَةَ أنْ تُحِلُّوا، يَعْنِى مِنْ كُلِّ مَا حُرِمْتُمْ مِنْهُ إلاَّ النِّسَاءَ فَإذَا أمْسَيْتُمْ قَبْلَ أنْ تَطُوفُوا بِهذَا الْبَيْتِ صِرْتُمْ حُرُماً كَهَيْئَتِكُمْ قَبْلَ أنْ تَرْمُوا الجَمْرَةَ حَتَّى تَطُوفُوا بِهِ[. أخرجه أبو داود .

3. (1466)- Ümmü Seleme (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "(Veda haccında) yevm-i nahrın gecesinde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın beraber olma nöbeti bende idi. O akşam, Vehb İbnu Zem'a ve beraberinde Ebu Ümeyye ailesinden bir adam olduğu halde, kamislerini giymiş olarak yanımıza geldiler.
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Vehb (radıyallahu anh)'e:
"Sen ifâza tavafını yaptın mı Ey Ebu Abdillah?" diye sordu. Vehb:
"Hayır! Vallahi ey Allah'ın Resûlü, yapmadım!" deyince, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Öyleyse şu kamisi çıkar!" dedi. Vehb, onu başından çıkardı. Arkadaşı da kamisini başından çıkardı. Sonra Vehb sordu:
"Niçin (çıkarıyoruz) Ey Allah'ın Resûlü?"
"Çünkü bugün, cemreye taş attığınız takdirde ihramdan çıkmanıza, yâni size haram edilen her şeyin -kadın hariç- helâl olmasına ruhsat tanındı. Eğer siz, Beytullah'ı tavaf etmeden akşama girerseniz, cemretü'l-Akabe'ye taş atmazdan önceki gibi haram olursunuz, bu hal Beytullah'ı tavaf edinceye kadar devam eder" diye cevap verdi." [Ebu Dâvud, Menâsik 83, (1999).][556]

AÇIKLAMA:

Görüldüğü üzere, bu rivayete göre, Mina'da ilk tahallül ile tanınan ruhsatlar (kadına temas hariç diğer ihram yasaklarının kalkma ruhsatı), yevm-i nahrde, güneş batmazdan önce Beytullah'a ifâza tavafını yapma şartına bağlanmış olmaktadır. Bu şart yerine getirilmediği takdirde, yevm-i nahrin akşamından itibaren ihram yasakları geri gelmektedir. Sadedinde olduğumuz rivayet, kamis denen dikişli gömleğin çıkarılıp, dikişsiz ihram elbisesinin giyilmesinin

emredildiğini göstermektedir. Bir başka ifadeyle, bu hadis esas alındığı takdirde, bayramın birinci günü Mina'da büyük şeytanı taşlama, kurban kesme ve traş olmadan sonra başlayan ilk tahallül (yani kadına temas dışındaki haramların kalkması), aynı gün içinde, güneş batmazdan önce ifâza tavafı yapılmadığı takdirde akşamın girmesi ile sona ermektedir. Bu durumda, dikişli elbise giyme yasağı dahil bütün haramlar geri gelmekte ve ifâza tavafına kadar devam etmektedir.

Ancak, bu hadisle fukaha amel etmemiş, buradaki emri, tavafın, yevm-i nahirden başka güne te'hir edilmemesi için tağliz ve teşdid'e hamletmiştir. Ulemânın hükmüne göre, ifâza tavafı (ziyaret tavafı da denir) bayram günlerinden birinde (10, 11, 12 Zilhicce) yapılabilir. Ancak efdal ve sünnete uygun olanı bayramın birinci gününde (yevm-i nahr: 10 Zilhicce) yapılmasıdır. Bayram günlerinin dışına çıktığı takdirde dem gerekir.[557]

ـ4ـ وعن ابن عباس رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما قال: [يَطُوفُ بالْبَيْتِ حَاجٌّ وَ غَيْرُ حَاجٍّ إ حَلَّ، قِيلَ لِعَطَاءِ مِنْ أينَ تَقُولُ ذلِكَ؟ قالَ مِنْ قَولِ اللّهِ تَعالى: ثُمَّ مَحِلُّهَا إلى الْبَيْتِ الْعَتِيقِ قِيلَ: فإنَّ ذلِكَ مِنْ قَبْلِ المُعَرَّفِ. فقَالَ: كانَ ابْنُ عَبَّاسٍ يَقُولُ هُوَ بَعْدَ المُعَرَّفِ وَقَبْلَهُ. وَكَانَ يأخُذُ ذلِكَ مِنْ أمْرِهِ # حِينَ أمَرَهُمْ أنْ يُحِلُّوا في حَجَّةِ الْوَدَاعِ]. أخرجه الشيخان. »المُعَرَّفُ« اسم للمواقف: أى بعد الوقوف بالمعرف .

4. (1467)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) şöyle demiştir: "Beytullah'ı hacc maksadıyla olsun, başka maksadla olsun, her kim tavaf ederse tahallül etmiş (ihram yasaklarından çıkmış) olur."

(İbnu Abbâs'ın bu sözünü nakleden) Atâ'ya:

"Bunu neye dayanarak söylüyor?" diye soruldu. Şu çevabı verdi:

"Cenab-ı Hakk'ın şu sözüne dayanarak: ثُمَّ مَحِلُّهَا إِلَى الْبَيْتِ الْعَتِيقِ

"Sonra varacakları yer Beyt-i Atik'a müntehîdir" (Hacc 33). Kendisine şu cevap verildi:

"Ama bu, Arafat'ta vakfeye durulduktan sonra olacaktır."

Atâ bu cevap üzerine açıkladı:
"İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) bunun Arafat vakfesinden önce ve sonra olacağını söylerdi. Bu hükmü, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in Veda haccı sırasında Ashâb'a verdiği ihramdan çıkma emrinden istinbat ediyordu." [Buhârî, Megâzî 77; Müslim, Hacc 206-208, (1244, 1245).[558]

AÇIKLAMA:

Bu rivayet, bir âyetten ve Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bir sünnetinden, İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'tan fukahâya muhâlif bir istinbatını tevsik etmektedir. Hattâ rivâyetin Müslim'de gelen bir vechinde şu açıklayıcı ziyâde var:
"Benî Hüceym kabilesinden bir adam İbnu Abbâs'a:
"Halkın kalbine işleyen veya halkı fırkalara bölen şu fetva nedir? Beytullah'ı tavaf eden ihram yasaklarından çıkarmış?" diye sordu..."
Bu ziyade ibârenin de gösterdiği üzere, İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) ümmetin tatbikatına muhalif bir istinbat, bir fetvada bulunmuş, bu da halk arasında bir kısım münâkaşalara sebep olmuştur. Meselenin tavzihi kendisinden sorulduğu gibi onun yakınlarından da sorulmuştur. Sadedinde olduğumuz rivâyette, açıklamayı Atâ yapmaktadır.
Meseleyi şöyle özetleyebiliriz: Şârihlerin açıkladığı üzere, İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ), Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in Veda haccı sırasında -daha önce açıklandığı üzere- beraberinde kurbanlığı olmayanlara, umreden sonra ihramdan çıkmalarını emretmiş olma örneğinden hareketle, "Kâbe'yi tavaftan sonra ihramdan çıkmak gereğine" hükmetmiştir. Halbuki ulemâ büyük çoğunluğu ile -yine rivâyetlere müsteniden- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın o davranışının sonradan neshedildiğini kabul eder ve ihramdan ancak Arafat vakfesinden sonra Mina, taşlama, kurban ve traş menâsikinin ifâsından sonra çıkabileceğine hükmeder. İbnu Abâs'ın görüşüne az sayıda selef iştirak etmiştir. İshâk İbnu Râhuye bu azlardan biridir. Üstelik bütün ulemâ, hacc-ı ifrada niyet eden kimsenin Beytullah'ı tavaf etmekle ihramdan çıkması gerekmeyeceği hususunda hiçbir ihtilâfa düşmez.
Nevevî, kaydettiğimiz mâhiyette ulemânın ittifak ettiği durumu belirttikten sonra der ki:
"İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'ın âyetle ihticâcına gelince, âyette onun çıkardığı hükme hiçbir delil yok. Zîra "Sonra varacakları yer Beytü'l-Atîk'e

müntehîdir" mealindeki âyetin mânası, "Kurban ancak Harem-i Şerif'de kesilir" demektir. Kesinlikle âyette, ihramdan çıkma emri diye bir şey yoktur. Âyetin muradı ihramdan çıkma olsaydı Harem-i Şerif'e, kurbanlığın sadece gelişiyle, daha tavaf da yapmadan ihramdan çıkmak gerekirdi. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in, Veda haccında Ashab'a ihramdan çıkmalarını emretmiş olmasından hüccet çıkarmasına gelince, bunda da İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'ın hükmüne delil bulmak mümkün değildir, zîra Nebî (aleyhissalâtu vesselâm) onlara sadece o yıl için haccı umreye çevirmelerini emretti. Bu, hacc yapmak üzere ihram giymiş kimsenin (haccını tamamlamadan) ihramdan çıkmasına delil olamaz."
Kadı İyaz'ın kaydına göre bâzı âlimler İbnu Abbâs'ın bu sözünü te'vil ederek: "Bu söz, haccın (rükünlerinden birini kaçırarak o yıl haccını) yerine getiremeyenlerle ilgilidir. Böyleleri tavaf ve sa'yi yerine getirince ihramdan çıkar" demişlerdir. Ancak bu te'vil ihtimalden uzak bir yorumdur, çünkü İbnu Abbâs -bu meseleyle ilgili rivayetlerin- sadedinde olduğumuz vechinde "Beytullah"ı hacc maksadıyla olsun, başka maksadla olsun, her kim tavaf ederse ihramdan çıkar" demektedir.[559]

-5- وعن حفصة رَضِىَ اللهُ عَنْها قالت:]أمَرَ النَّبىُّ # أزْوَاجَهُ أنْ يُحِلِلْنَ عَامَ حَجَّةِ الْوَدَاعِ. قُلْتُ: فَمَا يَمْنَعُكَ أنْ تُحِلَّ؟ قال: إنِّى لَبَّدْتُ رَأسِى وَقَلَّدْتُ هَدْيِى فَ أُحِلُّ حَتَّى أنْحَرَ هَدْيِى[. أخرجه الستة إ الترمذى .

5. (1468)- Hz. Hafsa (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) zevcelerine, Veda haccı senesinde ihramdan çıkmalarını emretti. Ben: "Siz niye ihramdan çıkmıyorsunuz?" diye sordum.
"Ben başımı telbid ettim, kurbanlığımı hazırladım, kurbanlığımı kesmeden ihramdan çıkamam" diye cevap verdi." [Buhârî, Hacc 34, 107, 126, Megâzî 77, Libâs 89; Müslim,Hacc 186, (1229); Muvatta, Hacc 180 (1, 394); Ebu Dâvud, Menâsik 24, (1806); Nesâî, Hacc 40, (5, 136) 67, (5, 172); İbnu Mâce, Menâsik 72, (3046).][560]

AÇIKLAMA:

1- Telbid burada saçların dağılmasını önlemek için hususî maddelerle yapıştırmaktır. Hacc sırasında uzun müddet ihramda kalacakların saçlarını bir şeyle yapıştırarak telbid yapmaları âdet idi.
2- Bu hadis, bir önceki hadiste İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'ın tavaftan sonra ihramdan çıkılır hükmünü cerheden rivayetlerden biridir.[561]

-6- وعن ابن عباس رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُما قال:]أهلَّ النَّبىُّ # بِعُمْرَةٍ وَأهَلَّ أصْحَابُهُ بِحَجٍّ فَلَمْ يُحَلَّ النَّبىُّ # وَ مَنْ سَاقَ الْهَدْىَ مِنْ أصْحَابِهِ وَحَلَّ بَقِيَّتُهُمْ[. أخرجه مسلم .

6. (1469)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) (Veda haccında) umre için ihrama girdi. Ashabı ise (radıyallahu anhüm ecmain) hacc için ihrama girdi. (Mekke'ye varınca) ne Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ne de beraberinde kurbanlıkları olanlar ihramdan çıkmadılar. Geri kalanlar ihramdan çıktılar." [Müslim, Hacc 196, (1239).]

Not: Bu bahis 1278-1325 arasında işlenmiştir. 1288 ve 1292'de açıklanmıştır. [562]

-7- وعن نافع قال:] كانَ ابْنَ عُمَرَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُما يقُولُ: المَرأةُ المُحْرِمَةُ إذَا حَلَّتْ لَمْ تَمْتَشِطْ حَتَّى تأخُذَ مِنْ قُرُونِ رَأسِهَا. وَإنْ كَانَ لَهَا هَدْىٌ لَمْ تَأخُذْ مِنْ شَعْرِهَا شَيْئاً حَتَّى تَنْحَرَ هَدْيَهَا[. أخرجه مالك.»وقُرُونُ الرَّأسِ« هى الضفائر من الشعر .

7. (1470- Nafi (rahimehullah) anlatıyor
"İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) dedi ki: "İhramlı kadın, ihramdan çıkınca, saç örgülerinin ucundan bir miktar kesmedikçe taranmaz. Şâyet kurbanlığı varsa, kurbanı kesilinceye kadar saçından hiçbir şey kesemez." [Muvatta, Hacc 163,

(1, 387).][563]

AÇIKLAMA:

İhramlının vücudundan kıl koparması ihram yasaklarından biridir. Taranmak ise kıl koparmaya sebep olacak bir davranıştır.
Kurban kesilmezden önce traş olunmama emri, bizzat Kur'ân-ı Kerim'de tesbit edilen hacc menâsikinden biridir: "Kurban yerine (Mina'ya) varıncaya kadar başlarınızı traş etmeyin" (Bakara 196). (1461 numarada bu mevzu açıklandı.) [564]

ONUNCU BÂB

KURBANLAR (HEDY VE EDAHİ)

Bu babta on iki fasıl vardır

BİRİNCİ FASIL
KURBANLARIN VACİB OLUŞU VE SEBEPLERİ
İKİNCİ FASIL
KEMİYET VE MİKTARI
ÜÇÜNCÜ FASIL
KURBAN OLABİLECEK HAYVANLAR
DÖRDÜNCÜ FASIL
KURBAN OLMAYACAK HAYVANLAR
BEŞİNCİ FASIL
KURBANLIKLARIN İŞARETLENMESİ
ALTINCI FASIL
KESME ZAMAN VE YERİ
YEDİNCİ FASIL
KESMENİN ÂDÂBI
SEKİZİNCİ FASIL
KURBANLARDAN YEME BAHSİ
DOKUZUNCU FASIL
HELAK OLAN KURBAN HAKKINDA
ONUNCU FASIL
KURBANLIGA BİNMEK
ON BİRİNCİ FASIL
KURBAN KESEN MUKİM (MEKKELİ) İHRAM GİYER Mİ?
ON İKİNCİ FASIL
MÜTEFERRİK HADİSLER

BİRİNCİ FASIL
KURBANINVACİB OLUŞU VE SEBEPLERİ

UMUMÎ BİLGİLER

Kurban, kelime olarak قرب kökünden mastardır, yaklaşmak mânasına gelir. Dinî bir ıstılah olarak Allah Teâlâ'yı râzı ederek yakınlığını kazanmak için kesilen hayvana kurban denir.
İnançtan dolayı kurbanda bulunmak, hemen hemen bütün dinlerde vardır. Tarih boyunca her millet, inancına göre nazarında kıymetli olan bir şeyi, uluhiyet adına kurban etmeyi müesseseleştirmiştir. Kur'ân-ı Kerim, kurban müessesesinin Hz. Âdem (aleyhisselam)'in çocuklarıyla birlikte başladığını haber verir:
"Onlara Âdem'in iki oğlunun gerçek olan haberini oku: Hani onlar (Allah'a) yaklaştıracak birer kurban takdim etmişlerdi ve ikisinden birininki kabul olunmuş, öbürününki kabul olunmamıştı..." (Maide 27).
Böylece âyet, ulûhiyete yaklaşmak maksadıyla kurban sunma ibâdetinin insanlıkla birlikte başladığını gösterir.
Âyette kabul edildiği belirtilen kurban Hâbil'e aitti ve bir koçtu. Kabul edilmeyen de Kâbil'e aitti ve ekindi.
Şu halde, kurban deyince bunun mutlaka bir hayvan olması gerekmez, başka şey de kurban olabilir. Nitekim, ne zaman başladığı kesin olarak bilinmese de, insanın kurban edilmesi de târihin yaygın vakalarından biridir. Kur'ân-ı Kerim Hz. İbrahim (aleyhisselam)'le ilgili olarak buna da yer verir. Hz. İbrahim'e rüyasında, ilk olan oğlu İsmâil'i kurban etmesi emredilir (Saffat 102). Bazı rivayetlerde on üç yaşında olduğu belirtilen çocuğu kurban etme hazırlığı yapılır ve kesileceği sırada çocuğa bedel kesilmek üzere koç indirilir.
Bu âyet insan kurbanı meselesinde mânidardır. Zîra insanlık tarihinde pek yaygın olan bu geleneğin İlâhî bir menşe'den kaynaklanmış olabileceğini ifade eder. Bunu söylemeye sevkeden husus, büyük müfessir Fahreddin Râzî hazretlerinin de kaydettiği üzere İslâm ulemâsının, "meşru olmayan bir şeyin peygamberlere rüyasında da olsa emredilmeyeceği"ni prensip olarak kabûl etmiş olmalarıdır. Bu
prensipten hareketle, daha önce meşru olan bir prensibin Hz. İbrahim'den sonra neshedildiği söylenebilir.
Arapça'da Kurban kelimesinden ziyâde Udhiye kelimesi kullanılır, cem'i edâhîdir. Kurban kesilen güne yevmü'l-edhâ denir.

Kurbanın dindeki hükmü hususunda âlimler ihtilaf eder. Bir kısmı vâcib demiş ise de diğer bir kısmı buna karşı çıkmıştır. İbnu Hazm "Sahâbeden hiçbirisi buna vâcib dememiştir" der. Cumhur da "Kurban vâcib değildir" demiştir. Ancak dinin teşriatından olduğu da kesindir. Cumhur, "Kifaye bir sünnet-i müekkededir" der. Şafiî hazretleri de bu görüştedir.
Ebu Hanife hazretleri: "Zengin olan mukime vacibtir" diye hükmeder. İmam Mâlik "mukim" kaydı koymadan vâcib hükmüne varır. Hanefîlerden Ebu Yusuf, Mâlikîlerden Eşheb vâcib hükmüne muhalefet ederek Cumhur'un görüşüne katılırlar.
Ahmed İbnu Hanbel: "Gücü olanın terketmesi mekruhtur" der ve vücûbuna hükmeder.
İmam Muhammed: "Terkine ruhsat olmayan sünnettir" der.
Tahâvî: "Biz de bu görüşteyiz, âsârda vâcib olduğunu te'yid eden bir delil yok" der.
Kurbanın vâcib olduğunu söyleyenleri te'yid eden en kavî delil Ebû Hüreyre (radıyallahu anh)'nin rivayet ettiği şu hadistir: مَنْ وَجَدَ سَعَةً فَلَمْ يُضَحِّ فَلاَ يَقْرَبَنَّ مُصَّلاَّنَا "Kurban kesecek güçte olup da, kesmeyen namazgâhımıza yaklaşmasın."
Bu hadisteki vaîdin üslûbundaki şiddet, Hanefîler'i, kurbanın vacib olduğu hükmüne sevketmiştir. Hatta Ebu Hanife (rahimehullah)'nin "farz" dediği de rivayetler arasındadır. Vacib diyenlerin dayandığı başka hadisler de var.el-Hidâye'de Hanefî görüş şöyle özetlenmiştir: Kurban hür, mukim, zengin her Müslüman'a kurban gününde kendi nâmına ve küçük çocuğu namına vacibtir. Vâcib hükmü, Ebu Hanife ile ashabından İmam Muhammed, Züfer, Hasan ve bir rivayete göre Ebu Yusuf'un içtihadlarıyla sübût bulmuştur. Ebu Yusuf'un "sünnet" demiş olduğunu da belirttik.
Son olarak şunu da belirtelim: Araplarda kurbanın birçok çeşitleri var ve her biri bir başka kelime ile ifâde edilmektedir. Mesela; -bir kısmı önümüzdeki hadislerde geleceği üzere- fara', atîre, akîka, udhiye, hedy hep ayrı ayrı kurban çeşitleridir. İslâm dini bir kısmını yasaklamış, bir kısmını bazı kayıtlarla serbest bırakmış ve hattâ vâcib kılmıştır. Bazıları hakkındaki hüküm ihtilâflıdır. Dilimizde hepsi kurban kelimesiyle kayıtlanarak ifade edilir.[565]

Udhiye Ve Hedy: İslâm devrinde intikal eden kurban çeşitlerinden iki tanesini biraz açıklamakta gerek var. Zîra, önümüzdeki bahislerde gelecek hadisler bunlarla ilgili ve dolayısıyla bu tâbirler sıkca geçecek. İyice bilinmediği takdirde

iltibaslar olabilir.[566]

Udhiye: Kurban bayramında, zengin, mukim ve hür olan Müslümanlar tarafından kesilmesi gereken kurbandır. Bunun kendine mahsus teferruatı vardır.

Hedy: Haccda kesilen kurbandır. Kâbe-i Muazzama veya Harem için hediye edilen kurbanlık hayvana hedy denir. Dilimizdeki hediye kelimesi de aynı kökten gelir.
Esasen hacılar müsafir sayıldıkları için onlara udhiye kesmek vâcib değildir, dilerlerse nâfile olarak keserler. Temettu veya kıran haccı yapanlar, bir yıl içerisindeki iki ayrı ibadeti yapmış olmanın şükrü olarak bir kurban keserler. Haccda kesilmesi vacib olan bu şükür kurbanı hedy sınıfına girer. Umre yapanlar veya hacc-ı ifrad yapanlar nâfile olarak kurban kesmek isterlerse bu da hedy sınıfına grer. Ayrıca, hacc menasikinden vaciblerin terki veya vacib olan sıranın bozulması gibi durumlarda hacca giren "eksiklik"lerin telâfisi için bazı ceza kurbanları vardır. Şu halde bu ceza kurbanları da hedy sınıfına girer.
Hedy kurbanlarının Harem dahilinde kesilmesi vâcibtir. Udhiyeler her yerde kesilebilir.[567]

-1- عنِ مِخْنَفِ بن سليم رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]سَمِعْتُ رسولَ اللّه # يَقُولُ: يَا أَيُّهَا النَّاسُ إنَّ على كُلِّ أهْلِ بَيْتٍ في كُلِّ عَام أُضْحِيَة وَعَتِيرَةً. هَلْ تَدْرُونَ مَا الْعَتِيرَةُ؟ هِىَ الَّتِى تُسَمُّونَهَا الَرَّجَبِيَّةَ[. أخرجه أصحاب السنن.»وَالمَرادُ بالعتيرة« هنا شاة تذبح في رجب .

1. (1471)- Mihnef İbnu Süleym (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı işittim şöyle buyurmuştu: "Ey insanlar, her aile sâhibine her sene bir kurbanlık, bir de atîre borç olmuştur. Atîre'nin ne olduğunu biliyor musunuz? O, recebiye dediğiniz şeydir." [Tirmizî, Edâhi 18, (1518); Ebu Dâvud, Dahâya 1, (2788); Nesâî, Akîka 6, (7, 167-168); İbnu Mace, Menâsik 2, (3125).][568]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Arafat vakfesi sırasında yaptığı konuşmalardan biridir. Mina'da kurban kesmesi gereken hacılara, bu mevzuda bilgi vermiş olmaktadır.
2- Atîre, Receb ayında kesilen kurbanın adıdır.
3- Kurban kesmenin vâcib olduğuna hükmeden ulemâ bu hadisle istidlâl etmiştir. Ancak kurbanın vâcib olmadığına hükmedenler "siganın vücûb ifade etmede sarih olmadığını" ileri sürerek bu istidlâli reddederler.
4- Bu hadiste atîre denen Receb ayında kesilen kurbanın da gerekli olduğu ifade edilmektedir. Ancak kurbanın vacib olduğuna hükmeden âlimler atîrenin vacib olmadığını söylerler.
Hatta فَرَعَ وَعَتِيرَةَ فِى اْ'ِسَم "İlk doğan yavruyu kurban etmek, atîre kurbanı kesmek İslâm'da yoktur" gibi câhiliye devri kurban çeşitlerini yasaklayan rivâyetleri de nazar-ı dikkate alan âlimlerden bazıları kerâhetine de hükmetmişlerdir. Buharî'nin bir rivayetinde, وَكَانُوا يَذْبَحُونَهُ لِطَوَاغِيَتِهِمْ ziyâdesiyle, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)' ın, bu kurbanlar putlar adına kesildiği için, yasak koyduğu anlaşılmaktadır.
İmam Şâfiî, Allah adına olduğu takdirde cahiliye devrindeki isimler altında kurban kesilebileceğine, câiz olduğuna hükmederek, sadedinde olduğumuz hadis gibi cevaz ifâde edenlerle, yukarıda kaydettiğimiz rivayette olduğu gibi yasaklayanları te'lif eder.[569]

-2- وعن ابن عمرو بن العاص رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما قال:]قال رسولَ اللّه #: أُمِرْتُ بِيَوْمِ ا'ضْحَى عِيداً جَعَلَهُ اللّهُ تَعالي لِهذِهِ ا'مَّةِ. فقَالَ لَهُ رَجُلٌ: يارسولَ اللّهِ أرَأيْتَ إنْ لَ أجِدْ إَّ مَنيحَةَ أُنْثَى أفأضَحِّى بِهَا؟ قالَ: َ. وَلكِنْ تَأْخُذُ مِنْ شَعَرِكَ وأَظْفَارِكَ وَتَقُصُّ شَارِبَكَ وَتَحْلِقُ عَانَتَكَ، فذلِكَ تَمامُ أُضْحِيَّتِكَ عِنْدَ اللّهِ تَعالى[. أخرجه أبو داود والنسائى

2. (1472)- Abdullah İbnu Amr İbnu'l-Âs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor:

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Kurban gününü bayram olarak kutlamakla emrolundum. Onu bu ümmet için Allah bayram kılmıştır" buyurmuştu. Bir adam kendisine:
"Ey Allah'ın Resûlü! Ben iâreten verilmiş bir hayvandan başka bir şeye sahip değilsem, onu kesebilir miyim?" diye sordu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Hayır, dedi, ancak saçını, tırnaklarını kısaltır, bıyıklarından alır, etek traşını olursun. Bu da sana Allah indinde bir kurban yerine geçer." [Ebu Dâvud, Edâhî, 1 (2789); Nesâî, Dahâya 2, (7, 213).][570]

-3- وعن نافع]أَنَّ ابْنَ عُمَرَ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما لَمْ يَكُنْ يُضَحِّى عَمَّا في بَطْنِ المَرأةِ[. أخرجه مالك .

3. (1473)- Nâfi' (rahimehullah) anlatıyor: "(Ailenin her ferdi için kurban kesmek gerektiği görüşünde olan) Abdullah İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ), anne karnındaki çocuk adına kurban kesmezdi." [Muvatta, Dehâyâ 13, (2, 487).][571]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kurban gününün, İslâm ümmetine Cenab-ı Hakk tarafından bayram kılındığını haber vermektedir. Her Müslüman bu bayrama imkânı nisbetinde katılacaktır. İmkânı olan kurban kesecektir.
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, imkânı olmayan, elinde sütünden ve yününden istifâde etmek üzere iâreten verilmiş bir dişi hayvandan başka bir şeyi bulunmayan kimsenin sorusu üzerine verdiği cevaptan anlıyoruz ki, bayrama katılmak için imkânları zorlamaya gerek yoktur. Bayram günü saç traşı olmak, uzamış olan bıyıkları, tırnakları kesmek, gerekiyorsa etek traşı da olup bedenen temizlenmek, yeni, temiz elbiseler giyinmek gibi, bayram gününün hürmetine uygun bir ahvâle bürünmek de, mânevî kazanç yönünden kurban kesmiş kadar Allah nazarında makbul olacağını belirtiyor.
2- Hadiste geçen menîha, bir kimsenin bir başkasına, sütünden ve yününden istifade etmesi için belli bir süre ile âriyet olarak bıraktığı bir hayvandır; deve, keçi, koyun olabilir. Bu temlik değildir, âriyettir, bir müddet sonra eski sâhibine iâde edilecektir. Bunun kurban edilmesi, imkânı zorlamanın ötesinde, emânete ihânet mânasını da taşır. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buna müsâade

etmiyor.
3- İslâmî bayram nasıl kutlanmalı?
Makina insanın hayatına girdikçe, insanın yaptığı işleri makinalar yapmaya başladıkça, insanın boş zamanı artmıştır. Günümüzde makina, geçmiş devirlerde olduğu gibi sadece insan adalelerinin yerini almakla kalmamış bizzat beynin de yerini almıştır. Otomasyon denen bu yeni hâdise, iktisadî hayatı, iş hayatını, çalışma ve istirahat sistemini buna bağlı olarak beşerî, içtimâî münâsebetleri allak bullak etmiştir ve bilgisayar dediğimiz bu yeni teknik geliştikçe tesirini daha da artıracaktır.
Mevzumuz açısından, meselenin bizi ilgilendiren bir yönü var: Gittikçe artan bu boş vakitleri nasıl değerlendirelim? Günümüzde, boş vaktin değerlendirilmesi problemine çözüm olarak eğlence gösterilmektedir. Piknik, gezi, müzik... bütün çeşitleriyle eğlence. Bu çözüm, başka problemler getirmede, içki, kumar, uyuşturucu, sefahat, serseriyâne bir hayat, cinayet.. gibi başka problemler getirmektedir. Bir başka ifâde ile atâlet ve aylaklık, pek çok kötülüklerin yeşerdiği fidelik rolünü oynamaktadır.
Öyle ise Müslüman olarak bizler, boş vaktin değerlendirilmesi meselesinde Kur'ân ve hadis ne gibi çözümler getirmişler, neler teklif etmişler, bunu bilmek, araştırmak zorundayız. İşte böyle bir ihtiyacı duyduğumuz anda, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın haftalık bayramımız olan cuma gününün, yıllık bayramlarımız olan Ramazan ve Kurban bayramlarının nasıl geçirilmesini, ne şekilde kutlanmasını tavsiye ettiğini bilmemizde fayda var. Mezkûr günlerin geçirilmesinde vaz'edilen prensipleri yakaladık mı, bunlar dışında karşımıza çıkacak bütün boş vakitlere aynı prensipleri uygulayıp, aynı ölçüler çerçevesinde değerlendirebiliriz.
Şu halde cuma ve bayramlarla ilgili prensipleri, bütün boş vakitlerin geçirilmesinde muhtaç olunan bir rehber olarak görebiliriz.[572]

BAYRAM TELÂKKİSİ:

İslâm'ın tatil anlayışını bütünüyle kavramada bilinmesi gereken bir diğer nokta "bayram telâkkisi"dir. İslâm bu noktada da hususiyet arzeder. Çünkü İslâm'a göre bayram, tamamen muattal veya sırf eğlenceyle geçirilecek bir tatil müddeti değildir.
Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bayramı "yeme, içme ve Allah'ı zikir günleri" olarak tavsif ve tarif etmiştir. Bayramın bütün Müslümanlarca böyle

telâkki edilmesini sağlamak maksadıyla Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in fiilî tedbir aldığını da görmekteyiz. Muvatta'da kaydedilen bir rivayete göre, Abdullah İbnu Huzâfe'yi Kurban Bayramı sırasında Mina'da hacılar arasında dolaşarak: "Bu günler yeme, içme ve Allah'ı anma (zikrullah) günleridir" diye ilân etmek üzere vazifelendirmiştir. Büdeyl İbnu Verka da insanları devesine binmiş olarak takip edip: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sizlere bugünlerde oruç tutmamayı emrediyor, bu günler yeme içme günleridir" diye ilânda bulunanlardandır.
Açıklanacağı üzere, İslâm'ın bayram telâkkisinde yeme, içme, eğlence ve zikrullah birlikte yer alır. Birini diğerinden ayırmak mümkün değildir.
Bayramda Zikr: Helâl kılınan eğlence ve izhâr-ı sürur havasının, meşru hududu taşmayacak şekilde ileri götürülmesini önlemek maksadıyla bayramın dinî yönünü belirtmeye Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) husûsî bir ehemmiyet atfetmiştir. Buhârî'nin bir rivayetinde belirtildiği üzere, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Kurban Bayramı hutbesinde şunları söylemiştir: "Bugün bayramdır. Bayramımıza önce namaz kılarak başlıyoruz. Sonra evlerimize dönüp kurbanlarımızı keseceğiz. Kim bu şekilde hareket ederse bayramı sünnetimize uygun olarak kutlamış olur."
Haftalık bayram olan cuma için de aynı esas câridir. Çünkü, cumanın da kendine has namazı ve dinî telkinâtın yapıldığı hutbesi mevcuttur. Ayrıca hadisler, cuma namazına mümkün mertebe erken gelmeyi emreder. Şu halde bayrama has serbesti faaliyetlerin, namaz ve hutbe vâsıtasıyla mânevî bir hava ile dolduktan sonra başlatılıp, devam ettirilmesi esastır. Bu durum, bir kısım aşırılıkları frenleme âmili olacaktır.[573]

Bayramda Yeme ve İçme:

Bayram günleri oruç yasaklanmıştır. Bilhassa Kurban ve Ramazan bayramlarında oruç tutmak kesinlikle yasaktır ve "haram"dır. Cuma günü için de kerâhet esastır. Perşembeden başlamaksızın, sâdece cuma için oruç tutanlara Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) oruçlarını bozdurmuştur.
Bayramlarda teşvik edilen "yeme" ve "içme"nin helâl dâiresinde olacağı açıktır. Zamanımızda, bir kısım gâfil Müslümanların batılıları takliden bayramlarda, tatillerde yer verdikleri aşırılıkların hiçbir dinî ruhsatı yoktur.

Bayramda Eğlence:

Bizzat Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)' in tatbikâtı, bayram günlerinde eğlencenin de câiz olduğunu göstermektedir. Hattâ, âlimler nebevî tatbikâta dayanarak: "Bayramlarda (eğlenerek) sürur izhâr etmek, dinin şeâirindendir" demişlerdir.

Bu mûteber kitaplarımızda gelen rivayetler, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bayram günlerinde, davula vurarak şarkı söyleyen câriyeleri[574] dinlediğini, yine hem çalıp, hem oynayan Habeşîleri seyrettiğini ve zevcelerine seyretmeleri için müsaade ettiğini göstermektedir. Hazreti Âişe'den farklı şekillerde rivâyet edilen bir hâdise şöyle: "Bir bayram günü, kulağımıza gürültü ve çocukların bağrışmaları gelmişti. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kalkıp (kapıdan dışarı baktı). Meğer, bu gelenler çalıp oynayan bir Habeşli gruptu, harbeleri (küçük kılınç) kalkanlarıyla oynuyorlardı. Çocuklar da etraflarında halka olmuş, onları seyrediyorlardı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana: "Ey Aişe, sen de gel, seyret" dedi.

Bir başka rivayette, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm): "Ey Humeyra onlara bakmak istemez misin?" diye sorar. Hz.Âişe de: "Evet" deyince çağırır.

Oyunun, Mescid-i Nebevî'nin içinde kılıç (harbe) ve kalkanlarla oynandığını belirten rivayetler hâdisenin devamını Hz. Âişe'den şöyle naklederler: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kapıda durup beni arkasına aldı. (Başını ensesine koymuş) (..) halde duruyor ve oynayanları seyrediyordum. Bıkıncaya kadar böyle devam ettim. Bir ara "Yeter mi?" dedi. "Evet" dedim. "Öyleyse çekil" dedi."

Başka rivayetler de Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in Hz. Aişe'nin kendi arzusuyla seyre son verinceye kadar bakmasına müsaade ettiğini belirtir.

Ebû Hüreyre'nin bir rivâyetine göre, bir seferinde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın huzurunda Habeşliler harbeleriyle birlikte oynarken, Hz. Ömer (radıyallahu anh) çıkagelir. Derhal yere eğilip, avuçladığı çakılları atacağı sırada Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) müdâhale eder: "Ey Ömer, bırak onları, zîra bunlar Benî Erfide'dir (Habeşlilerdir)"[575] der.

Başka bir vak'aya ait olması kuvvetle muhtemel bulunan bir diğer rivayette Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) oynayan Habeşliler'e rastladığı zaman onlara takdirlerini ifâde ettikten sonra şunu da ilâve eder: "Yahudiler ve Hıristiyanlar bilsinler ki, bizim dinimizde genişlik vardır." Rivâyet, bu minval üzere devam eden oyuncuların, Hz. Ömer'in çıkagelmesiyle dağıldığını belirtir.

Bir kısım âlimler, yukarıdaki hadisten kadınların, yabancı erkeklerin fiillerini seyretmesinin câiz olacağı hükmünü çıkarmış, bazıları da bu cevazı "şehvet nazarıyla bakmamak" veya "fitne kokusu olmamak" şartlarıyla kayıtlamışlardır.
Şehvet duyma ve fitne çıkma ihtimali hâlinde, nazarın haram olduğunda ittifak vardır. Keza kadınların yabancı erkeklere karşı örtünmesi gereği de hadisten çıkarılan bir diğer hüküm olmuştur.
Bayram günü musikî dinlenmesini tecviz eden rivayet de mevcuttur. Buhârî ve diğer kaynaklarda gelen bir rivayet şöyle: Yine Hz.Aişe anlatıyor: "Yanımda iki câriye def çalıp Buas Harbi üzerine (düzülmüş hamâsî) türküler söylerken Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) içeri girdi. Yatağın üzerine sırtüstü uzanarak yüzünü örttü. Az sonra (babam) Ebû Bekir girdi. Türkü okuyan câriyeleri görünce: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın huzurunda şeytan sazı ha!" diye bana kızdı ve câriyeleri azarladı. Ancak, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) karşı koyarak: "Ey Ebû Bekir, bırak onları söylesinler, her milletin bir bayramı vardır, bu da bizim bayramımızdır" dedi. Onlar sohbete dalıp, ilgileri kesilince câriyelere göz ettim, hemen sıvışıp çıktılar."
Ahmed İbnu Hanbel: "Gücü olanın terketmesi mekruhdur" der ve vücûbuna hükmeder.

Bir kısım âlimler, bu rivayete dayanarak, köle olmasa bile câriyenin[576] sesinden şarkı dinlemenin câiz olduğu hükmünü çıkarmışlardır: "Zîra derler, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Hz. Ebu Bekir (radıyallahu anh)'in câriyeleri dinlemesini takbih etmedi, aksine, onun takbihini takbih etti ve câriyeler de Hz. Aişe'nin kendilerine işaret etmesine kadar şarkı söylemeye devam ettiler."
Mescidde Eğlence mi? Yukarıdaki hadis karşımıza şöyle bir soru çıkarmaktadır: "Mescidde çalgılı, türkülü eğlence câiz olur mu?"
Bu meselenin münâkaşasını âlimler yapmış, leh ve aleyhte görüşler beyân etmiştir. Esas olan, bazı şartlar ve kayıtlar altında cevazıdır.
İslâm'ın, eğlencede bile faydalılık -ve düşmana karşı kuvvet kazanma-imkânlarını arama esprisini göstermek maksadıyla, bu mevzuda Buharî şerhinde Aynî'nin yer verdiği bir pasajı özetleyeceğiz
"El-Mühelleb der ki: "Mescid, Müslüman cemaatin emrine konulan bir müessesedir. Hangi amelde dinin ve din mensublarının menfaati bir araya gelirse, mescidde o amelin icrası câizdir. Harbe oyununa gelince, bu insan uzuvlarının, savaşa karşı mahâret kazanması için yapılan bir idmandır. Bu idman (işi, düşmana karşı harp hazırlığı olduğu için, din ve ümmetin menfaatine olması

hasebiyle) mescidde veya başka bir yerde yapılması câizdir."
Şârih, zikredilen bu şartlar tahtında mescidde bu ve benzeri oyunların câiz olması gerektiğine dâir şahsî kanaatini belirttikten sonra aleyhteki görüşü de kaydeder. Buna göre, Ebû'l-Hasen el-Lahmî şunları söylemiştir: "Mescidde harbe ile oynamanın cevâzı, hem âyet ve hem de hadislerle neshedilmiştir. Kur'ân'da: "Allah'ın, yüce tutulmaları ve içlerinde adının anılmasına izin verdiği evlerde, insanlar sabah akşam O'nu tesbih ederler" (Nur 36) âyeti, sünnette de Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Mescidlerinizi çocuklarınıza ve delilerinize karşı koruyun" hadisi bu cevazı neshetmiştir. Ancak el-Lahmî'ye karşı çıkanlar:"
1- Hadis zayıftır.
2- Ne hadiste, ne de mezkûr âyette iddia edilen neshe delâlet eden bir sarahat yoktur.
3- Ne de, cevaz ifâde eden hadisle, bunu neshettiği ileri sürülen âyet ve hadisin vürûd yönüyle önceliksonralığa sâhip olduklarına dâir tarihî bir ipucu vardır" demişlerdir. Şâfiî şârihlerinden İbnu Hacer de meseleyi aynı şekilde nakleder ve cevazın esas olduğunu belirtir. Mezkûr hadisi açıklarken, Bâbanzâde Ahmed Naim de şunları ilâve der: "Harbeler yani kısa mızraklarla oynanan oyun, âdi oyun değildir. Yakın vakitlere kadar seyrettiğimiz kılıçkalkan oyunu, cirit oyunu gibi düşmana karşı silâh istimâlinde idman peyda etmek için oynanır. Düşmana karşı hazırlık sayıldığı için mübah olmuş, hatta mescidde bile oynanması tecviz buyurulmuştur."
Buhârî, şârihlerinden el-Kirmânî, bu meyanda daha kesin, daha yakînî görüşünü şöyle dile getirir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevce-i pâkleri Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'yi Habeşîlerin oyunlarını seyretmeye terketmesi (tesâdüfî bir vak'a olmayıp) şuurlu bir hâdisedir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu husustaki sünnetin zaptedilip, bu muhkem harekâtın, arkadan gelen nesillerin bir kısmına intikal etmesi ve onlar tarafından bunların öğrenilmesi için (kasden müsaade etmiş)tir."
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sünnetindeki bu kasıdlı olma hâlini te'yid eden bir rivayet de şöyle: "İyâz el-Eş'arî, Enbâr'da bir bayram geçirir. (Halkın eğlenceye yer vermediğini müşâhede ederek hayretini gizleyemez ve şöyle) der: "Niçin bunları, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sağlığında yapıldığı şekilde, def çalıp eğleniyor görmüyorum?"[577]

DİNLENME VE İSTİRAHATIN VASITA, YER VE ZAMANLARI

"İslâm boş zaman kabûl etmez" derken, istirahatı reddeder mânası çıkarılmamalıdır. Bizzat Kur'ân-ı Kerim'de dinlenme ve istirahata yer verilir. Hattâ en iyi dinlenmenin nerede ve ne zaman ve hangi şekilde yapılacağına dâir bir kısım teferruat bile açıklanır.
Dinlenme Vâsıtası UYKU: Kur'ân-ı Kerim'e göre, dinlenmenin en müessir vasıtası "uyku"dur. Uykunun, bir istirahat ve dinlenme vâsıtası olduğu iki ayrı âyette ifade edilir: "Size geceyi örtü, uykuyu dinlenme (vâsıtası), gündüzü de çalışma zamanı yapan Allah'tır" (Furkan 47; Nebe 9).
Kur'ân-ı Kerim, insan bedeninin muhtaç olduğu dinlenme için, öncelikle uykudan söz ettiğine göre, dinlenmede en mükemmel vâsıta uyku olmalıdır. Öyle ise dinlenmek maksadıyla tevessül edilen eğlence, oyun gibi başka vâsıtaların, her zaman gâyeye hizmet etmeyeceği gibi, uyku kadar müessir olmayacağı da anlaşılır..." [578]

İKİNCİ FASIL

KURBANIN KEMİYETİ VE MİKTARI

-1- عن جابر رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]كُنَّا نَتَمَتَّعُ مَعَ رسولِ اللّه # بِالْعُمْرَةِ فَنَذْبَحُ الْبَقَرَةَ عَنْ سَبْعَةٍ نَشْتَرِكُ فِيهَا، وَالْبَدَنَةَ عَنْ سَبْعَةٍ[. أخرجه الستة إ البخارى .

1. (1474)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Biz, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte (Hudeybiye senesi) umrede temettu yaptık. O zaman yedi kişi adına bir sığır keserek iştirâk ettik. Keza deve de yedi kişi adına kesilmişti." [Müslim, Hacc 355, (1318); Muvatta, Dahâyâ 9, (2, 486); Timizî, Hacc 66, (904); Ebu Dâvud, Dahâya 7, (2807); Nesâî, Dahâyâ 16, (7, 222).][579]

-2- وعن ابن عباس رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما قال:]كُنَّا مَعَ رسولِ اللّه # في سَفَرٍ فَحضَرَ ا ٔضْحَى فَاشْتَرَكْنَا في الْبَقَرَةِ سَبْعَةً، وفي الْبَعِيرِ عَشْرَةً[. أخرجه الترمذى والنسائى .

2. (1475)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Biz, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte bir seferde iken Kurban Bayramı geldi. Kurban için, sığırda yedi kişi, devede on kişi ortak olduk." [Tirmizî, Hacc 66, (905); Nesâî, Dahâya (7, 222).][580]

AÇIKLAMA:

1- Birinci rivayet kurban, deve, sığır, manda gibi büyük baş hayvandan kesildiği takdirde âzamî kaç kişinin iştirak edebileceğini belirtmektedir. Tirmizî der ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Ashabı ve diğerlerinden (Tâbiîn ve Etbauttâbiîn) ilim ehli bu hadisle amel etmiştir. Deveye de, sığıra da yedi kişinin ortak olacağına hükmetmişlerdir. Bu, aynı zamanda Süfyan Sevrî, Şâfiî ve Ahmed İbnu Hanbel'in de kavlidir..."
2- Hanefîler de bu ve bu mânada başka hadislerle ihticac ederek sığır ve deveye yedi kişinin iştirak edebileceklerini söylemişlerdir.
3- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'ın deveye on kişinin iştirak ettiğine dair rivayeti te'yid eden bir sahiheyn rivayeti, buna Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ganimet taksiminde yer verdiğini tasrih eder. Yâni ganimet taksiminde bir sığır yedi kişiye, bir deve on kişiye "eşit pay"lar olarak hesaplanmıştır.
4- Hanefî mezhebine göre ortakların Müslüman olması ve hepsinin de kurbana niyetle iştirak etmesi şarttır. Ama biri adak, diğeri akîka gibi farklı kurbanlara niyet edebilir. Paylaşmak isterlerse tartarak paylaşılır, göz kararı denen mücâzefe câiz değildir.
5- İmam Mâlik bir deve veya sığıra sayıca yediden fazla bile olsalar bir âile halkının iştirak edebileceğini söyler. Aynı âileden olmayanlar yediden az da olsalar iştirakleri câiz değildir.[581]

-3- وعن حُجيّة بن عِدىٍّ قال:]قال عليّ رَضِىَ اللهُّ عَنْهُ: الْبَقَرَةُ عَنْ سَبْعَةٍ. قِيلَ: فَإنْ وَلَدَتْ؟ قال: اذْبَحْ وَلَدَها مَعَهَا. قِيلَ: فَالْعَرْجَاءُ؟ قال: إذَا بَلَغَت المنسَكَ. قِيلَ: فَمَكْسُورَةُ الْقَرْنِ؟ قال: َ بَأسَ. أُمِرنَا أنْ نَسْتَشْرِفَ الْعَيْنَيْنِ وَا ُٔذُنَيْنِ[. أخرجه

الترمذى.ومعنى)اْسْتِشّرَافِ(اختبار العين واْذن فَتُتَأَمَّلَ سمتهما من آفةٍ تكون بهما .

3. (1476)- Huceyye İbnu Adiyy anlatıyor: "Hz. Ali (radıyallahu anh):
"Sığır yedi kişi adına kesilir" demişti. Kendisine:
"Ya doğurmuşsa?" diye soruldu.
"Öyleyse yavrusunu da beraber kes!" buyurdu. Kendisine:
"Ya topalsa?" diye soruldu.
"Kesim yerine ulaşabildiyse tamam" dedi.
"Ya boynuzu kırıksa?" dendi.
"Zarar etmez. Biz göz ve kulaklarının sağlamlığını kontrol etmekle emrolunduk!" diye cevap verdi." [Tirmizî, Edâhî 9, (1503).] [582]

AÇIKLAMA:

1-Bu rivayet, kurban edilmek üzere satın alınan hayvan doğurduğu takdirde onun da hemen kesilmesi gerektiğini ifade eder. Âlimler "Satmışsa bedelini tasadduk eder" demiştir.
2- Ayrıca, kurbanlık hayvanın göz ve kulaklarının sağlam olması gerektiğini belirtir. Kör hayvan veya kulağı dipten kesilmiş hayvan kurban olarak kesilemez. Bu hadis, kesim yerine yürüyerek gidebilecek kadar topal hayvanın, boynuzunda kırıklık olanın kurban edilebileceğini ifade etmektedir. Bu rivayet kırıklığa bir had tayin etmiyor. Hadis bu mutlak ifadesiyle Hz. Ali'nin, boynuzu dipten kopmuş olan bir hayvanın bile kurban edilebileceği kanaatinde olduğunu göstermektedir. Ancak, yine Tirmizî'nin Hz. Ali (radıyallahu anh)'den yaptığı bir diğer rivayet boynuzu veya kulağı yarıya kadar kopmuş olan hayvanın kurban olmayacağını ifade eder:
نَهَى رَسُولُ اللّهِ صَلَّى اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اَنْ نُضَحِّى بِاَعْضَبَ الْقَرْنِ وَاْ ُذُنِ
Ebu Hanife, Şâfiî ve Cumhur boynuzu kırık hayvanın, kırık miktarına bakılmadan kurban olabileceğine hükmeder. İmam Mâlik, kan akar ve hayvana kusur sayılacak durumda ise mekruh olacağına hükmetmiştir.
Meseleyi muhtelif rivayetlerle değerlendiren fukaha şu hükme varmışlardır:

* Kurban kesilecek hayvanın şaşı, topal, uyuzlu ve deli olmasında, boynuzlu veya boynuzsuz veya boynuzun bir miktarı kırık bulunmasında, kulaklarının delinmiş veya eni yarılmış olmasında, kulaklarının uçlarından kesilip sarkık bir halde bulunmasında, dişlerinin azı düşmüş olmasında, tenasül uzvu bulunmayıp mecbub, burulmuş bir halde yaşamasında bir beis yoktur.
* İki gözü veya bir gözü kör olan, dişlerinin ekserisi düşmüş veya kulakları kesilmiş olan, boynuzlarının biri veya ikisi kökünden kırılmış olan, kulağının veya kuyruğunun yarısından ziyadesi veya memelerinin başları kopmuş bulunan, kulakları veya kuyruğu hilkaten bulunmayan bir hayvan, kurban olamaz.[583]

-4- وعن نافع قال:]كانَ ابْنُ عُمرَ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما يَقُولُ في الضَّحَايَا: الْبُدْنُ الثَّنِىُّ فَمَا فَوْقَهُ[. أخرجه مالك .
»الثّنىُّ« من ذَوات الظلف والحافز: مادخل في السنة الثالثة، ومن ذوات الخُفِّ. مادخل في السنة السادسة .

4. (1477)- Nâfi' (rahimehullah) anlatıyor: "İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) kurbanlıkların: "Tırnaklılar (yani sığırlar) hakkında üçüncü senesine girmiş, veya geçmiş, etli ayaklılar (develer) hakkında da altıncı yaşına girmiş veya geçmiş olmasını" şart koşardı." [Muvatta,Hacc 147, (1, 380).][584]

-5- وعن أبى أيوب رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]ما كُنَّا نُضَحِّى إَّ بِالشَّاةِ الْوَاحِدَةِ يَذْبَحُهَا الرَّجُلُ عَنْهُ وَعَنْ أهْلِ بَيْتِهِ ثُمَّ تَبَاهَى النَّاسُ بَعْدُ وَصَارَتْ مُبَاهَاةَ[. أخرجه مالك والترمذى .

5. (1478)- Ebu Eyyub (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bizden biri, kendisi ve ailesi halkı için tek bir koyun kurban eder, (etinden hem yerler hem de başkalarına yedirirlerdi). Sonra insanlar, övünmeye başladılar ve (kurbanlar) bir övünme vâsıtası oldu." [Muvatta, Dahâya 10, (2, 486); Tirmizî, Dahâya 10, (1505); İbnu Mâce, Dâhâya 10, (3147).][585]

AÇIKLAMA:

1- Ebu Eyyub el-Ensârî (radıyallahu anh) hazretleri -Tirmizî'nin rivayetine göre- bir soru üzerine bu açıklamayı yapar.
2- Parantez içerisindeki ziyadeleri, hadisin Tirmizî'deki vechinden aldık.
3- Ebu Eyyûb el-Ensârî hazretleri, kurbanın Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında ihlâsla, sırf rızayı Bârî için kesildiğini, sonradan sünnet terkedilerek bir övünme ve iftihar vasıtası yapıldığını belirtmekte ve bu bozulmadan yakınmaktadır.

-6- وعن ابن شهاب قال:]مَا نَحَرَ رسولَ اللّه # عَنْهُ وَعَنْ أهْلِ بَيْتِهِ إِ بَدَنَةً وَاحِدَةً أوْ بَقَرَةً وَاحِدَةً[. أخرجه مالك .

6. (1479)- İbnu Şihab (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) (Veda haccı sırasında) kendisi ve âile halkı için sadece bir deve veya bir sığır kesmiştir." [Muvatta, Dâhâya 11, (2, 486).] [586]

-7- وعن ابن عمر رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما.]أنَّهُ كانَ يَقُولُ: تُذْبَحُ الْبَقَرَةُ إِ عَنْ إنْسَان واحِدٍ، وَ الشَّاةُ إ عَنْ إنْسَانِ وَاحِدٍ، وَ الْبَدَنَةُ إِ عَنْ إنْسَانٍ وَاحدٍ؛ وقال: يَشْتَرِكُ في النُّسُكِ الْجَمَاعَةُ، إنَّمَا يَكُونُ ذلِكَ في أهْلِ الْبَيْتِ الْوَاحِدِ فَقَطْ[. أخرجه رزين .

7. (1480)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) demiştir ki: "Sığır, sadece (bir kimse için kesilir, koyun da bir kimse için kesilir, deve de bir kimse adına kesilir."
(Keza İbnu Ömer) derdi ki: "İbadet için kesilen hayvana cemaat iştirak edemez. İştirak olsa olsa aynı aile halkı arasında olur." [Rezîn ilâve etmiştir.][587]

-8- وعن أنس رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]نَحَرَ النَّبىُّ # سَبْعَ بَدَنَاتٍ بيَدِهِ قِيَاماً وَضَحَّى في المدينةِ كَبْشَيْنِ أقْرَنَيْنِ أمْلَحَيْنِ، يَذْبَحُ وَيُكَبِّرُ

وَيُسَمَّى وَيَضَعُ رِجْلَهُ عَلى صَفْحَتَهما[. أخرجه الخمسة.»ا‘مْلَحُ« الذي كيون بياضه أكثر من سوَادِهِ .

8. (1481)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), ayakta olduğu halde yedi deveyi kendi eliyle kesti. Medine'de ise, boynuzlu ve alacalı iki koyun kurban etti. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) keserken tekbir getiriyor, besmele çekiyor ve ayağını hayvanların boyunlarının üzerine koyuyordu." [Buhârî, Hacc 117, 119, Cihâd 104, 126; Müslim, Edâhî 17, (1966); Tirmizî, Edâhî 2, (1494); Ebu Dâvud, Edâhî 4, (2793, 2794); Nesâî, Dahâyâ 28-31, (7, 219-230); İbnu Mâce, Edâhi 1, (3120).][588]

-9- وعن أبى سعيد رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال :]كانَ رسولُ اللّه # يُضَحِّى بِكَبْشٍ أقْرَنَ فَحِيلٍ يَنْظُرُ في سوادٍ ويَمشى في سَوادٍ ويَأكُلُ في سوادٍ[. أخرجه أصحاب السنن.والمراد اختيارُ الفخل على الخَصىِّ والنَّعْجَةِ، واختيار نُبْله وعظم خَلْقِهِ.

9. (1482)- Ebu Said (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) boynuzlu erkek bir koçu kurban etti. Koç siyahın içinde bakar, siyahın içinde yürür, siyahın içinde yerdi." [Tirmizî, Edâhî 4, (1496); Ebu Dâvud, Dahâyâ 4, (2796); Nesâî,Dahâyâ 14, (7, 221); Müslim, Edâhî 19, (1967).][589]

AÇIKLAMA:

1- Koçun siyahta bakması gözünün etrafı siyah olmasıdır. Tasvirden anlaşılacağı üzere ağzının etrafı, bacakları siyah bir koyundu. Müslim'in rivayetinde "siyah içinde yatan" tâbiri geçer. Bu koçun önceki hadiste zikri geçen ve emlah olarak tasvir edilen koçdan ayrı bir hayvan olduğu söylenebilir. Çünkü emlah beyazı fazla olan siyahlı koyun mânasına gelir, alacalı diye tercüme etik. Bazı dilciler emlahı, saf beyaz olarak da açıklamışlardır. Bu ikinci hadisteki koyunun "siyah içinde yatması" siyahının fazla, belki de tamamen siyah olabileceğini gösterir.

2- Koçun, fahîl olduğu bilhassa belirtilmiştir. Fahîl, iğdiş edilmemiş, husyeleri burulmamış demektir. Mamafih, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, husyeleri burulmuş koç da kurban ettiği şârihlerce belirtilmiştir.[590]

-10- وعن أبى أُمامة رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قال رسولُ اللّه #: خَيْرُ اُضْحِيَةِ الْكَيْشُ، وَخَيْرُ الكَفنِ الحُلَّةُ[. أخرجه الترمذى. وأخرجه أبو داود من رواية عُبادة بن الصامتِ بنحوه .

10. (1483)- Ebu Ümâme (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kurbanlığın en hayırlısı (boynuzlu) koçtur. Kefenin en hayırlısı da takımdır." [Tirmizî, Edâhî 18, (1517).][591]

AÇIKLAMA:

1- Âlimler: "Boynuzlu koçun diğerlerine üstün tutulması, cüsse yönüyle iriliği ve umumiyetle fiyatça da yüksekliği sebebiyledir" demişlerdir.
2- Kefenin hayırlısı hulledir deniyor. Hulle Arapça'da biri alt, diğeri üst olmak üzere iki parçalı giysiye denir. Ancak, hulle denebilmesi için her iki parçanın da aynı cinsten olması gerekir. Bunu dilimizdeki takım(elbise) tâbiri ile karşılayabiliriz.
Kefen hususunda Cumhur'un ittifak ettiği üzere erkekler için efdal olanı üç parçadır. Bu sebeple bazı şârihler: "Bu hadisten maksad: "İki parçalı kefenin tek parçalıdan efdal" olduğunu belirtmektir" demişlerdir.
Hulle Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında -bazılarına göre- pamuktan mâmul çizgili bir kumaştır. Yemen'de îmal edilmektedir. Bu sebeple kefenlerin bundan yapılmasına hükmeden olmuşsa da Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın:

اَلْبَسُوا من ثيابكم البياضَ فانها مِن خير ثيا بكم وكَفِّنُوا فِيهَامَوْتَاكم

"Elbiselerinizden beyaz olanı giyin, zira o giysilerinizin en hayırlısıdır, ölülerinizi de onunla kefenleyin" gibi hadislerde beyazı tavsiye ettiğini gözönüne alınarak: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)' ın hulleyi tavsiyesi, o devirde

onun te'mini daha kolay olduğu içindir" denmiştir.[592]

-11- وعن عائشة رَضِىَ اللّهُ عَنْها قالت:]نَحَرَ النَّبىُّ # عَنْ آلِ مُحَمدٍ في حَجَّةِ الْوَدَاعِ بَقَرَةً وَاحِدَةً[. أخرجه أبو داود .

11. (1484)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Veda haccında, Muhammed âilesi için tek bir sığır kesti" [Ebu Dâvud, Menâsik 14, (1750).][593]

-12- وعن حَنَشٍ قال:]رَأيْتُ عَلِيًّا رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ ضَحَّى بِكَبْشَيْنِ. وقال: أَحَدُهُمَا عَنِّى، وَاŒIخِرُ عَنْ رسولِ اللّهِ #. وقالَ: أَمَرَنِى بذلِكَ أوْ قالَ أوْ صَانِى بِهِ فَ أَدَعُهُ أبَداً[. أخرجه أبو داود والترمذى .

12. (1485)- Haneş (rahimehullah) anlatıyor: "Hz. Ali (radıyallahu anh)'yi gördüm, iki koç kesmişti. Dedi ki:
"Biri kendim için, diğeri Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) için"
Hz. Ali (radıyallahu anh) ilâve etti:
"[Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)] böyle emretti -veya şöyle demişti: Böyle vasiyet etti- Ben (hayatta olduğum müddetçe ebediyyen terketmeyeceğim." [Tirmizî, Edâhi 1, (1495); Ebu Dâvud, Dahâya 2, (2790).] [594]

AÇIKLAMA:

Hz. Ali (radıyallahu anh)'nin kestiği bu kurban Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın vefatından sonrası için mevzubahistir. Ebu Dâvud, hadisi "Ölü Adına Kurban" adını taşıyan bir babta kaydeder. Onun kaydettiği hadis, kesilen iki koçun da Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) adına olmaya da yorumlanabilecek bir üslub taşımaktadır. Ancak Hâkim'in bir rivayeti, Hz.Ali'nin, iki kendi adına, iki de Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) adına

olmak üzere dört koç kestiğini sarih olarak ifade eder. أَنَّهُ يُضَحِّى بِكَبْشَيْنِ عَنِ النَّبِىِّ # وَبِكَبْشَيْنِ عَنْ نَفْسِهِ. ..

Tirmizî, ölü adına kurban kesmeye, bir kısım âlimlerin cevaz verirken bir kısım âlimlerin câiz bulmadığını kaydeder. İbnu'l-Mübarek: "Ölü adına tasaddukta bulunmak, kurban kesmekten daha iyidir; şâyet kesecek olursa, kesen hiçbir şey yememeli, ölü adına tamamıyla tasadduk etmelidir" der. Gunyetu'l-Elmaî'de: "Ölü adına kurban kesilebilir diyen âlimlerin sözü delillere uygundur. Bunu caiz görmeyenlerin iddialarını te'yid edecek herhangi bir delil yoktur. Kabul edenlerinkinden daha kanî delil getirmedikçe onların sözü makbul değildir" denir.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in, ümmetinden Allah'ın birliğine ve kendisinin peygamberliğine şehadet edenler adına da kurban kestiği muhtelif rivayetlerde gelmiştir.

İbnu Mâce'nin bir rivayeti şöyle: اَنَّ رَسُولَ اللّهِ # كَانَ إِذَا اَرَادَ اَنْ يَضِحِّىَ اِشْتَرَى كَبشَيْنِ عَظِيمَيْنِ سَمِينَيْنِ اَقْرَنَيْنِ اَمْلَحَيْنِ مَوْجُوءَيْنِ فذَبَحَ اَحَدَهُمَا عَنْ اُمَّتِهِ لِمَنْ شَهِدَ لِلّهِ بِالتَّوْحِيدِ وَشَهِدَ لَهُ بِالْبَغِ وَذَبَحَ اŒخَرَ عَنْ مُحَمَّدٍ وَعَنْ الِ مُحَمَّدٍ #.

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), kurban kesmek istediği vakit iri, şişman, boynuzlu, alaca, husyeleri burulmuş iki koç satın alırdı. Birini ümmetinden Allah'ın birliği ve kendi peygamberliği için şehâdet edenler adına keserdi. Diğerini de Muhammed ve Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'in ailesi adına keserdi."

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) devrinde hayatta olan Ashab olduğu gibi, çok sayıda ölmüş olanlar da vardı. Öyleyse sağ ve ölü herkes "ümmeti"ne dahil idi.[595]

-13- وعن عروة:]أَنَّهُ كانَ يَقُولُ لِبَنِيهِ يَا بَنِيَّ ـ يُهْدِيَنَّ أَحَدُكُمْ للهِ شَيْئاً يَسْتَحِى أَنْ يُهْدِيَهُ لِكَرِيمٍ فإنَّ اللهَ تعالى أَكْرَمُ الْكُرَمَاءِ وَأَحَقُّ مَنِ اخْتِيرَ لَهُ[. أخرجه مالك.

13. (1486)- Urve (rahimehullah)'den anlattığına göre, evladlarına şöyle demiştir: "Evlâtlarım, sakın biriniz, bir büyüğe hediye edince utanacağı bir şeyi Allah için kurban sunmasın. Zîra Allah, büyüklerinin büyüğüdür ve O, en seçkine herkesten ziyâde lâyıktır." [Muvatta, Hacc 147, (1, 380).][596]

AÇIKLAMA:

Muvatta'da rivayetin aslında: "Büyüğüne hediye edince utanacağı deveden Allah için kurban sunmasın" şeklinde bizzat deve zikredilir.

Burada kurbanlıkların haysiyetli, değerli ve makbul bir hayvandan seçilmesi istenmektedir. Boynuzu kırık, gözü kör, dişleri dökük, kulağı kesik, son derece cılız, hastalıklı hayvanın kurban olarak kesilmesi, dinî emirlere karşı kişinin saygısızlığının ifadesi olur. Onun için bâriz ve müsellem kusurları taşıyan hayvanların kurban edilmesi peşinen yasaklanmıştır. Bu mevzuda âyet-i kerime şöyle: وَمَنْ يُعَظِّمْ شَعَائِرَ اللّٰهِ فَإِنَّهَا مِنْ تَقْوَى الْقُلُوبِ (Hacc 32). "Allah'ın şeâirine kimler saygı gösterirse bu onların kalplerindeki takvadan olur." Müfessirlerin bir kısmı: "Burada geçen şeâir'den maksad, kurban edilmek üzere işâretlenmiş hayvandır, bunlara tâzimden maksad da hayvanlarının kıymetlilerinden kurban kesmektir" demiştir. Keşşaf ve Fahreddin-i Râzî'nin açıklamasıyla bu onun irisini, semizini, güzelini, fiyatı yüksek olanını seçmekle, satınalırken pazarlığı terketmekle gerçekleşir. Selef üç şeyde pahalıyı seçer, pazarlık yapmazmış: Hacc kurbanı (hedy), kurban bayramında kesilen kurban (uhdiye) ve köle.

Allah'ın şeâiri deyince, bir kısım müfessirlerimiz de, dinimizin koyduğu her çeşit emir ve yasakları, farz ve vacibleri, ibadetleri, hukuku anlamış, bunlara ihlâsla riâyeti şeâire hürmet ve tâzim olarak değerlendirmiştir. Haccla ilgili menâsik ve kurban, bu nokta-i nazardan da âyet-i kerimenin mânasına dahil olur." [597]

ÜÇÜNCÜ FASIL

KURBAN OLABİLECEK HAYVANLAR

-1- عنِ جابر رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قال رسول اللّه #: َ تَذْبَحُوا إَّ مُسِنَّةً إَّ أنْ يَعْسُرَ عَلَيْكُمْ فَتَذْبَحُوا جَذَعَةً مِنَ الضَّأنِ[. أخرجه مسلم وأبو داود والنسائى.»المُسِنَّةُ« التي لها سنون، والمراد: الكبيرة التي ليست من الصغار. 1

(1487)- Hz.Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Yıllanmış (yaşını başını almış) hayvanlardan kurban kesin. Böylesini bulmakta zorluk çekerseniz o başka. Bu taktirde koyundan bir kuzu kesiverin" buyurdular." [Müslim, Hacc 13, (1963); Ebu Dâvud, Dahâya 5, (2797); Nesâî, Dahâya 13, (7, 218).][598]

AÇIKLAMA:

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) normalde kurbanlığın çok körpe, çok yaşlanmış olmasını temenni etmiyor. Önceki hadiste açıklandığı üzere, Allah için yapılacak bağışların kıymetli, gözde cinsten olması efdaldir. Âyette beyan edilen "Allah'ın şeâirini büyüklemek, tâzim etmek" emri, kurbanda, hayvanın her yönden mümtazını tercihle yerine gelir. Çok yaşlı hayvan kartlaşmıştır, çok körpesi fazla et vermez. Öyle ise biraz yaşını başını almış olanlardan tercih edilmesi esastır. Hadiste gelen müsinne tâbiri koyun, keçi gibi hayvanlarda bir yaşını doldurmuş, sığır nevinden olanlarda -ki manda da buraya dahildir- iki yaşını, devenenin beş yaşını doldurmuş olanları için kullanılır. Yıllanmış veya yaşını başını almış tabirleri kısmen bu mânayı ifade eder.
Hadis-i şerif "bulmakta zorluk çekerseniz" diyerek istisnâî bir duruma dikkat çeker... Buradaki zorluk ideal vasıfta söylenen hayvanın yokluğu olabilir, veya fiyat yönüyle yüksekliği sebebiyle te'mini maddî zorluk çıkarır. Bu durumda koyun yavrusundan yaşını doldurmamış olsa bile kurban yapılabilecektir. Yavru, diğer koyunlardan tefrik edilemeyecek kadar iri olması halinde ise, yıllanmış koyunun bulunması halinde de kesilebilir, müsâvidir. Abdullah İbnu Ömer'den rivayete göre, müsinne olan koyun varken, yaşını doldurmayanın kesilmesi caiz

değildir. Hattâ sadedinde olduğumuz hadis de bu hükmü te'yid eder. Ancak Cumhur-u fukahâ bu hükmü istihbâba hamlederek, gösterişli koyun yavrusunun, yıllanmış koyunun varlığına rağmen kesilebileceğini ifade etmiştir. Kuzunun yine de altı ayını doldurmuş olması şart koşulmuştur. Oğlaktan, yâni bir yaşını doldurmayan keçi yavrusundan kurban kesilmesi tecviz edilmemiştir. Müteâkib rivayette görüleceği üzere Ukbe İbnu Âmir, Zeyd İbnu Hâlid ve Ebu Bürde gibi bazı sahabelerin oğlak kurban etmelerine dair gelen rivayet onlara mahsus cevaz olarak değerlendirilmiştir.
Vahşî sığırın yedi kişi için, geyiğin bir kişi için kurban kesilebileceğine de fetva verilmiştir.[599]

-2- وعن عُقْبَةُ بن عامر رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ.]أنَّ النَّبِىَّ # أعْطَاهُ غَنَماً يَقْسِمُهَا بَيْنَ أصْحَابِهِ فَبَقِىَ عَتُودٌ فَذَكَرَهُ للنَّبىِّ # فقَالَ: ضَحِّ أنْتَ بِهِ[. أخرجه الخمسة إ أبا داود. وفي رواية: جَذَعٌ؟ فقَالَ ضَحِّ بِهِ.»الْعَتُودُ« من أود المعز: ما رعى وقوى وأتى عليه حول. »والجَذَعُ« من الشاء: ما دخل في الثانية، ومن البقر والحافر: ما دخل في الثالثة، ومن ا"بل: من دخل في الخامسة .

2. (1488)- Ukbe İbnu Âmir (radıyallahu anh)'in anlattığına göre: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ashabı arasında taksim edilmek üzere bir miktar davar vermişti. Dağıtım yapılınca geriye bir oğlak arttı. Ukbe durumu Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a haber verince:
"Onu da sen kurban et!" buyurdu."
Bir rivayette (artık Ukbe'ye kalan) bir ceze'dir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "(Sen de) onu kurban et!" demiştir. [Buhârî,Edâhî 7, 2; Vekâlet 1, Şirket 12; Müslim, Edâhî 15, (1965); Tirmizî, Edâhî 7, (1500); Nesâî, Dahâya 13, (7, 218); İbnu Mâce, Edâhî 7, (3138).][600]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayette oğlaktan kurban kesilebileceği ifade edilmektedir, zîra atûd, otlayacak derecede büyümüş olan keçi yavrusuna denir. Bir yıllık yavruya

dendiğini söyleyen olmuşsa da, İbnu Battal beş aylığa da atûd dendiğini belirtir.Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kayıtlı olarak ruhsat verdiğine göre, yaşına ulaşmamış olduğu açıktır. Önceki hadiste de belirttiğimiz üzere, oğlaktan kurban birkaç sahabeye tanınan hususî bir cevaz olarak değerlendirilmiş, ümmete tecviz edilmemiştir. Zîra Buharî'de, kurbanını namaz kılınmazdan önce kesmiş olan Ebu Bürde'ye tekrar kesebilecek bir keçi yavrusuna sâhib olduğunu söyleyince, şöyle diyerek ruhsat verir: "Onu kes, ancak bundan böyle senden başkasına bu câiz değildir." Keza, sadedinde olduğumuz hadisin Beyhakî'de gelen vechinde: وَ رُخْصَةَ فِيهَا ِحَدٍ بَعْدَكَ "Bunu yapmada senden sonra kimseye cevaz yok" denmiştir.

2- Rivayet Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in, ashabına, kurban edilmek üzere kendi mülkünden veya ganimetten kurbanlık davar dağıttığını ifade etmektedir. Davar diye tercüme ettiğimiz ğanem, koyun, keçi, oğlak, kuzu hepsini ihtiva edebilir. Burada en azından keçi ve oğlakların bulunduğu anlaşılmaktadır.

Ulemâ bu hadise dayanarak, imamın muhtaç halka beytulmal (hazine)den yardım edebileceği hükmüne varmıştır.

3- Ceze' şeklindeki ziyadeye gelince: Ceze', bir bakıma ehlî hayvanların yavrusuna denir. İbnu Hacer'in açıklamasına göre, bir yaşını dolduran veya doldurmayan yavruya denmektedir. Bazıları 6 aylık, 8 aylık, 10 aylık gibi farklı rakamlar ileri sürmüştür. İbnu'l-Arabî bu rakamları hayvanların cinsine göre takdir ederek: "Koyun yavrusu 6 aylıkken, keçi yavrusu yılını doldurarak, sığır üçüncü yılını, deve beşinci yılını doldurarak kendi cinslerinde ceze' seviyesine ulaşırlar." der.[601]

-3- وعن عاصم بن كُلَيب عن أبيه عن مُجَاشِع السّلمي الصحابى رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ أنَّ رسولَ اللّه # قال: الجَذْعُ مِنَ الضَّأنِ يُوَفِّى مَا يُوَفِّى مِنْهُ الثَّنِىُّ]. أخرجه أبو داود والنسائى .

3. (1489)- Asım İbnu Küleyb babasından, o da Mücâşi' es-Sülemî (radıyallahu anh)'den haber veriyor. Onun rivayeti üzere: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Koyunun kuzusu, keçiden ikinci yaşına basanın gördüğü vazifeyi görür" buyurmuştur. [Ebu Dâvud, Dahâya 5, (2799); Nesâî, Dahâya 13, (7,219);

İbnu Mâce, Edâhi 7, (3140).] [602]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste geçen seniyy, yaşını doldurmuş keçi yavrusuna denir. Bâzı yerlerde şişek tâbir edilir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), koyun yavrusunun 6 ayını tecâvüz edenlerin keçi yavrusundan bir yıllık olanına bedel olabileceğini belirtir. Önceki hadiste ceze' neye dendiğini belirtmiştik. İbnu'l-Arabî, besi hayvanlarının en hızlı gelişeninin koyun olduğunu söyler. Bu sebeple koyunun altı aylığına ceze' denebileceği halde, keçinin bir yaşını dolduranına ceze' denebileceğine dikkat çeker. Mamafih sadedinde olduğumuz hadisin mefhumu bu açıklamaya muvafık gelmektedir.
Hadisin Ebu Dâvud'daki aslı, bu bahsin daha açık anlaşılmasına yardım eder. Küleyb (rahimehullah) der ki: "Biz Ashab-ı Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan Benî Süleymli Mücâşî adında biriyle beraberdik. Koyun azalmış, kıymet kazanmıştı. Hemen bir münâdiye emrederek şöyle ilan ettirdi: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Ceze' (denecek seviyeye gelmiş kuzu), yaşını doldurmuş keçinin îfa edeceği borcu îfa eder." [603]

DÖRDÜNCÜ FASIL

KURBAN OLAMAYACAK HAYVANLAR

-1- عن علي رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]أمَرَنا رسولُ اللّه # أنْ نَسْتَشْرِفَ الْعَيْنَ وَا‘ذُنَ، وَأنْ َ نُضَحِّى بِمقَابَلَةٍ، وَ مُدَابَرَةٍ، وَ شَرْقَاءَ، وَ خَرْقَاءَ[. أخرجه أصحاب السنن.»المقابلةُ« التي قطِع من مُقَدَّم أذُنُها قطعة وتُركت مُعَلِّقة فيها كأنها زَنَمة.»وَالمدَابَرةُ« التي فعل بها ذلك من مُؤَخِر أذنها. واسم الجلدة فيهما ا‘‘قبالة وا‘‘دبارة.»والشَّرقَاءُ« التي شُقَّت أُذنها فهي شاة شَرقاء.»وَالخَرقَاءُ« من الغنم: التي في أذنها خَرْق، وهو ثقْب مُستَدير .

1. (1490)- Hz.Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), (kurbanlık olarak keseceğimiz hayvanın) göz ve kulaklarına dikkat etmemizi, "Kulağı önden delinmişi veya arkadan delinmişi veya ortadan yarılmışı, veya yuvarlak delinmişi kurban yapmayın" diye emretti." [Tirmizî, Edâhî 6, (1498); Ebu Dâvud, Dahâya 6, (2804, 2805, 2806), Nesâî, Edâhî 10, (7, 217); 11, 12, İbnu Mâce, Edâhî 8, (3142).][604]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis kurban kesmeye mâni, hayvandaki bazı vasıfları belirtmektedir:
Mukâbele: Kulağının önünden bir parçası kesilip, kesilen parça sallanır vaziyette bırakılmış olan hayvana denmektedir.
Müdâbere: Belirtilen şekilde kulağın arka kısmından bir miktarı kesip, kesilen kısmı sallanmaya terkedilen hayvan.
Şarkâ': Kulağı ortadan boylamasına ikiye yarılan hayvan.
Harkâ': "Bu da kulağı yuvarlak şekilde oyularak delik açılan hayvandır.
2- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu şekilde enlenmiş olan hayvanların kurbanlık olamayacağını duyurarak, hayvana eziyet verecek olan bu

davranışlardan da onları korumuş olmaktadır.
3- Hadisin bazı vecihlerinde, "Gözünün biri (veya her ikisi) de kör olanı kurban etmeyin" ziyadesi vardır.[605]

-2- وعن عبيد بن فيروز عن البراء رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قال رسول اللّه # َ يَجُوزُ في ا‘ضَاحِى الْعَوْرَاءُ بَيِّنٌ عَوَرُهَا، وَالْمَرِيضَةُ بَيِّنٌ مَرَضُها، وَالْعَرْجَاءُ بَيِّنٌ عَرَجُهَا، وَالْعَجْفَاءُ الَّتِى َ تُنْقِى[. أخرجه ا‘ربعة.»الْعَجَفُ« الْهُزال« والضَّعف. والنَّقىُ: المخ .

2. (1491)- Ubeyd İbnu Fîrûz, Berâ (radıyallahu anh)'dan naklen, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Kurbanlıklarda körlüğü belli olan kör, hastalığı açıkca belli olan hasta, (yürümeye mâni olacak derecede) topallığı açık olan topal, iliği kurumuş zayıf hayvanın kurban edilmesi caiz değildir." [Muvatta, Dahâyâ 1, (2, 482); Tirmizî, Edâhî, 5, (1497); Ebu Dâvud, Dahâya 6, (2802); Nesâî, Dahâyâ 5,6, 7, (7, 214, 215).][606]

AÇIKLAMA:

1- Hadisin bazı vecihlerinde, Hz. Berâ (radıyallahu anh)'nın bu açıklamayı, "Kurban için hangi hayvanlar câiz olmaz?" diye vâki bir sual üzerine yaptığı belirtilir.
2- Rivayetin Ebu Davud'daki vechinde, "hayvanın (bacağında yürümesine manı olacak derecede) kırık bulunması" da zikredilir.
3- Hattâbî der ki: "Bu hadiste, kurbanlıklarda görülecek küçük ve hafif kusurların zarar vermeyeceğine delil vardır. Çünkü "körlüğü belli olan kör", "açıkça belli olan hasta", "iliği kurumuş zayıf" şeklinde kayıt konmuştur."
4- Nevevî de şunu söyler: "Hadiste mezkur olan dört kusurdan birinin hayvanda bulunması halinde kurbanın câiz olmayacağında ulemâ icma etmiştir. Keza onlar ayarındaki veya onlardan daha kötü kusurlar da aynı hükme tâbidir. Sözgelimi

iki gözün körlüğü, ayağından birinin kopuk olması gibi..."[607]

-3- وعن يزيد ذى مِصْر قال:]أَتَيْتُ عُتْبَةَ بنَ عَبْدٍ السُّلمىَّ فقلتُ: يَا أَبَا الْوَلِيدِ؟ إنِّى خَرَجْتُ أَلْتَمِسُ الضَّحَايَا فَلَمْ أجِدْ شَيْئاً يُعْجِبُنِى غَيْرَ ثَرْمَاءُ فَكَرِهْتُهَا فَمَا تَقُولُ؟ قَالَ: أفَ جِئْتَنِى بِهَا؟ قُلْتُ: سُبْحَانَ اللّهِ! تَجُوزُ عَنْكَ وَ تَجُوزُ عَنِّى؟ قال: نَعَمْ أنتَ تَشُكُّ وَأنَا - أشُكُّ. إنَّما نَهى رسولُ اللّهِ #: عَنِ المُصْفَرَّةِ وَالمُسْتَأصِلَةِ وَالْبَخْقَاءِ وَالمُشَيَّعَةِ وَالْكَسْرَاءِ[.»فالمُصْفَرَّةُ« التي تُستَأصَلُ أُذُنُهَا حتى يبدُوَ صماخُها.»وَالمُسْتَأصَلَةُ« التي تُستَأصَلُ قَرْنُهَا من أصله.»وَالْبَخْقَاءُ« التي تُبخقُ عينها.»وَالمُشَيَّعَةَ« التي تتبع الغنم عجفاً وضعفاً.»وَالْكَسْرَاءُ« الكسيرةُ. أخرجه أبو داود .

3. (1492)- Yezid Zî-Mısr anlatıyor: "Utbe İbnu Abd es-Sülemî'ye gelip:

"Ey Ebu'l-Velid! Kurbanlık almak için çıkmıştım, hoşuma giden bir şey bulamadım. Azıları dökülmüş bir şey vardı, ona da gönlüm razı olmadı. Siz ne dersiniz?" diye sordum.

"Onu bana getirmedin mi?" demesin mi.?

"Sübhanallah, dedim, yani o, senin için câiz de benim için mi câiz değil?"

"Evet, öyledir, dedi. Sen şüphe ediyorsun, ben etmiyorum. Bilesin ki, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şunları yasakladı: "Kulağı dibinden kesik, boynuzu dibinden çıkmış, gözünün biri oyulmuş, (zayıflığı, dermansızlığı sebebiyle sürüden kalıp) yatır olmuş, ayağı kırılmış." [Ebu Dâvud, Dahâya 6, (2803).] [608]

BEŞİNCİ FASIL

KURBANLIGIN İŞARETLENMESİ

-1- عن ابن عباس رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما. قال:]صَلَّى رسولُ اللّهِ # بِذِى الْحُلَيْفَةِ الظُّهْرَ ثُمَّ دَعَا بِنَاقِتِهِ فأشْعَرَهَا في صَفْحَةِ سَنَامِهَا اْيْمَنِ وَسَلَتَ الدَّمَ عَنْهَا وَقَلَّدَهَا نَعْلَيْنِ ثُمَّ رَكَبَ رَاحِلَتَهُ فَلَمَّا اسْتَوَتْ بِهِ على الْبَيْدَاءِ أهلَّ بِالْحَجِّ[. أخرجه الخمسة إ البخارى، واللفظ لمسلم وأبى داود .

1. (1493)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Zülhuleyfe'de öğle namazını kıldı, sonra kurbanlık devesini getirip hörgücünün sağ yanına nişan vurdu, kan akıttı, (boynuna) iki tane nalın taktı. Sonra binek devesine atladı. Beydâ düzlüğüne ulaşınca, hacca niyet ederek telbiye getirdi." [Müslim, Hacc 205, (1243); Tirmizî, Hacc 67, (906); Ebu Dâvud, Menâsik 15, (1752); Nesâî, Hacc 63, (5, 170-172); İbnu Mâce, Menâsik 96, (3097).][609]

AÇIKLAMA:

1- Kurban olarak ayrılan hayvanın önceden işaretlenmesi, cahiliye devrinden beri Araplarda âdetti. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Veda haccı sırasında bu geleneğe uymuş, kurbanlık devesini, rivayette görüldüğü üzere nişanlamıştır.
Nişanlamaktan maksat, kurbanlık olduğunu gösteren işaretler vurmaktır. Rivayette iki işaret mevzubahistir:
a) İş'ar: Bu, devenin hörgücünü bıçakla çizip kanatmaktır. Böylece, hörgücünden sağ yan tarafa sızan kan, devenin üstünde kuruyarak kurbanlık olduğunu gösteren bir işaret meydana getiriyordu.
b) Taklid: Taklid, kelime olarak takmak mânasına gelir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), âdet üzere devesinin boynuna iki adet nalın takıyor. Şârihler, kurbanlık olduğuna alâmet olmak üzere nalından başka şeylerin takılmasının caiz olduğunu belirtirler. Nalın iki değil bir de olabilir. "Nalın takmanın hikmeti, onda yolculuk işareti bulunmasıdır" denmiş, başka te'viller de yapılmıştır.

2- Nişanlamak, hayvanın kurbanlık olduğunu belirtmek, diğer hayvanlardan kolayca tefrik etmek içindir. Ayrıca dinî bir şeâirin ilânıdır. Bu bakımdan, Cumhur tarafından müstehab addedilmiştir. Ancak Ebû Hanife hazretleri hayvanın sırtını kanatmaya bid'at der.
İmam Malik'e göre devenin hörgücünü sol tarafından çizmelidir.
3- Kurban koyun ise, boynuna bir nişan takmak bütün ulemâca müstehabdır. Sadece İmam Mâlik, muhâlefet ederek "koyuna hiçbir şey takılmaz" demiştir. Bazı âlimler: "İmam Mâlik bu hadisi görmemiş olabilir" diye yorumlamıştır.
Koyunun sırtı çizilmez, ulemâ bunda da ittifak eder. Gerekçe olarak, koyunun yaraya tahammül edemeyeceği ve sırtı tüylü olması sebebiyle kanın görülmeyeceği söylenir.
4- Nişanlama meselesinde, umumiyetle sığırla deve aynı hükme tâbi tutulmuştur: Sırtı çizilebilir, boynuna bir şey takılabilir.

-2- وفي رواية للخمسة عن عائشة رَضِىَ اللّهُ عَنْها قالت:]أهْدَى رسولُ اللّه # غَنَماً فَقَلَّدها[.»ا“شْعَارُ« تَعْلِيمُ الْهَدْىِ بِشَئٍ يُعْرَفُ بِهِ أنه هدىٌ، وكانُوا يَشُقُّونَ أسْنِمَةَ الهدىِ ويُرْسِلونه، والدمُ يسيلُ منه فيعرف أنه هدى فَ يُتَعرَّض له. وقوله »وَسَلَتِ الدَّمَ« أى مَسَحه .

2. (1494)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'nin bir rivayetine göre, "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kurban olarak davar sevketti ve koyunlara işaret taktı." [Buhârî, Hacc 110, Edâhî 15; Müslim, Hacc 359, (1321); Tirmizî, Hacc 70, (909); Ebu Dâvud, Menâsik 15, (1755); Nesâî, Hacc 69, (5, 173, 174); İbnu Mâce; Menâsik 95, (3096).][610]

AÇIKLAMA:

Bu hadis Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Kâbe'ye kurban edilmek üzere koyun da sevkettiğini göstermektedir. Veda haccı ile alâkalı rivayetler, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın deve kurban ettiğini ifade ettiği için bu rivayeti vak'aya uygun görmeyerek ta'lîl etmek isteyen ve hatta: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) koyun sevketmemiştir ki, koyuna işaret takmış olsun"

diyen olmuştur. İbnu Hacer: "Bu hadis, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın koyun kurban ettiğine yeterli bir delildir. Muhakkak ki, Veda haccından önce bu kurbanı sevketmiştir" diyerek cevap verir.[611]

-3- وعن وكيع. أنه قال:]إشْعَارُ الْبُدْنِ وَتَقْلِيدُهَا سُنَّةٌ. فقَالَ لَهُ رجُلٌ مِنْ أهْلِ الرَّأىِ: رُوِىَ عَنِ النَّخْمِىِّ أنَّهُ قال مُثْلَةٌ. فغَضِبَ، وقال: أقُولُ لَكَ أشْعَرَ رسولُ اللّه # بُدْنَهُ وَهُوَ سُنَّةٌ، وَتَقُولُ رُوِىَ عَنْ فُنٍ، مَا أحَقَّكَ أنْ تُحْبَسَ ثُمَّ َ تَخْرُجُ حَتَّى تَنْزِعَ عَنْ هذَا[. أخرجه الترمذى.»المثلة« الشهرة وتَشويه الخِلْقَةِ كَجَدْعِ ا'نف وغيره .

3. (1495)- Vekî' (rahimehullah): "Kurban olacak deveye nişan vurup, boynuna alâmet takmak sünnettir" demişti. Ehl-i reyden birisi kendisine:
"Nehâî'den, bunun müsle (eziyet) olduğu rivayet edilmiştir" dedi. Vekî Ôkızarak: "Ben sana "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) devesine işaret vurdu, bu sünnettir" diyorum, sen bana: "Falandan rivayet edildi" diyorsun. Sen hapse tıkılıp şu sözünden vazgeçinceye kadar salınmamaya ne kadar lâyıksın!" der. [Tirmizî, Hacc 67, (906).][612]

AÇIKLAMA:

İşaret vurmak diye tercüme ettiğimiz tâbirin aslı iş'ar'dır. Az önce açıkladığımız üzere bu, devenin hörgücünü bıçakla çizip kanatmaktır. Müsle ise canlı için, işkence yapmak, eziyet etmek mânasında kullanılır. Aslında kulak kesmek, burun koparmak gibi yaratılışı çirkinleştirici kötü muâmelelerdir, hakaret olsun diye düşman ölülerine bu çeşit tecâvüzler, câhiliye devrinde yapılırdı.
İbrahim Nehâî'nin ve -Tirmizî'deki metinde kaydedildiği üzere- Ebu Hanife (rahimehumâllah)'nin iş'ar'a müsle demesi, bâriz bir şekilde sadedinde olduğumuz hadise muhaliftir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)' ın istihsan ettiği, bizzat icra ettiği bir ameli, burada görüldüğü şekilde kötülemek, ne İmam-ı Âzam'dan ne de İbrahim Nehâî'den beklenmez. Bunlar şeriat-ı garrânın en

küçük meselesi, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın en tâlî bir sünneti için bile hayatlarını verecek derecede dinin şeâirine bağlı büyüklerdir.
Ebu Yusuf (rahimehumullah)'dan rivayet edildiği üzere bir gün Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kabağı sevdiğini söyler. Yanında bulunan bir şahıs : "Ben kabağı sevmem" demesi üzerine, bunda sünnete bir saygısızlık cür'eti gören Ebu Yusuf hazretleri herifin katline fetva verir.
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sünnetine, hatırâtına bağlılık ve saygıda İmam-ı Azam, talebesi Ebû Yusuf'tan kesinlikle geri değildir
O sözün İmâm-ı Âzam'a nisbeti şayet doğruysa yüce imamın, sadedinde olduğumuz hadis-i şerîfi işitmemiş olması mevzubahis olur. [613]

ALTINCI FASIL

KURBAN KESMENİN YERİ VE ZAMANI

-1- عن أنس رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قال رسول اللّه #: مَنْ كانَ ذَبَحَ قَبْلَ الصَّةِ فَلْيُعِدْ[. أخرجه الشيخان والنسائى .

1. (1496)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Namazdan önce kurban kesmiş olan (bilsin ki, kestiği kurban değildir, ailesine et takdim etmiştir), yeniden kessin!" buyurdu." [Buhârî, Edâhî 1, 4, 12, Iydeyn 5, 23; Müslim, Edâhî 16, (1962); Nesâî, Iydeyn 30, (3, 193).] [614]

AÇIKLAMA:

İslâm dini, mü'mine zaman mefhumunu, zamanlı iş yapma alışkanlığını kazandırmayı ve yapılan işlerin zamanla irtibatlı olarak kıymet kazanacağı fikrini vermeyi de gâye edinmiş ve bunun tahakkukunda ibadetleri vasıta kılmıştır. Beş vakit namazın, mekruh vakitler telâkkisinin bu çeşit gayesi de var. Kurban da bu meselede mühim bir vâsıtadır. Kurban namaz kılındıktan sonra kesilecektir, yarım saat hatta daha az bir zaman önce kesilecek olsa kesilen kurban değildir, kasaplık ettir.
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu tebliği yapınca Ebu Bürde "Ben kesmiştim" diyor. 1487 ve 1488 numaralı hadislerde de temas ettiğimiz üzere, Ebu Bürde'ye telâfi için ona mahsus olmak üzere oğlak kesmeye izin veriyor, fakat affetmiyor. Şunu bilmekte fayda var: Şeriatın teşrî döneminde, prensiplerin herkes tarafından yeterince duyulmamış ve hattâ anlaşılmamış olma durumları olabiliyordu. Bunun neticesi ortaya çıkan eksik, yanlış icraatları Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) suhûletle karşılıyordu. Ebu Bürde'ye de öyle davrandığını görmekteyiz.[615]

-2- وعن البراء رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]ذَبَحَ أَبُو بُرْدَةَ بنُ نِيَارٍ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قَبْلَ الصَّةِ فقالَ # أَبْدِلْهَا. فقال: يَا رسُولَ اللّهِ # مَا

عِنْدِى إ
جَذَعَةٌ هِىَ خَيْرٌ مِنْ مُسِنَّةٍ. قَالَ: اجْعَلْهَا مَكَانَهَا ولَنْ تُجْزِى عَنْ أَحَدٍ بَعْدَكَ[. أخرجه الخمسة .

2. (1497)- Berâ (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ebu Bürde İbnu Niyâr (radıyallahu anh) namazdan önce kurbanını kesmişti. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ona:
"Kurbanını yenile!" dedi. Ebu Bürde:
"Ey Allah'ın Resûlü, benim sadece bir oğlağım var. Ancak nazarımda yıllanmış olandan daha kıymetlidir!" deyince:
"Öbürünün yerine bunu kurban et. Ancak oğlak senden sonra, kimseye kurban için yeterli olmayacak!" dedi." [Buharî, Edâhî 1, 8, 11, 12, Iydeyn 3, 5, 8, 10, 17, 23; Müslim, Edâhî 4, (1961); Tirmizî, Edâhî 12, (1508); Ebû Dâvud, Dahâya 5, (2800); Nesâî, Dahâyâ 17, (7, 222, 223).][616]

AÇIKLAMA:

1487 ve 1488 numaralı hadislere bakın.

3-وعن مالك.]أنَّهُ بَلَغَهُ أنَّ رسولَ اللّهِ # قال بِمِنـىً: هذا المَنْحَرُ وَكُلُّ مِنـىً مَنْحَرٌ. وقالَ في الْعُمْرَةِ: هذَا المَنْحَرُ يَعْنِى المَرْوَةَ، وَكُلُّ فِجَاجِ مكَّةَ وَطُرُقِهَا مَنْحَرٌ [.

3. (1498)- İmam Mâlik'e ulaştığına göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Mina'da şöyle demiştir: "İşte kurban kesilen yer. Mina'nın her tarafı kesim yeridir."
Umre sırasında da şöyle buyurmuştur: "Burası kurban kesme yeridir." "Burası" sözü ile Merve'yi kastedmiştir. Mekke'nin bütün geçit ve yolları kurban kesme yeridir." [Muvatta, Hacc 178, (1, 393); Ebu Dâvud, Menâsik 65, (1937); İbnu Mâce, Menâsik 73, (3048).][617]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Mina'daki Menher'i, yani kurbanını kestiği yer cemre-i ûlâ'nın yanındadır.
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), hacc kurbanlarının kesilebileceği yerleri tarif etmiş bulunmaktadır: Mina hududuna giren her yerde kesim yapılabilir, meşrudur.
Günümüzde, kesim yerleri bu hudud dâhilinde belli bir nizama bağlanmıştır, buna uymak gerekir.
2- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Kâbe'ye sunulacak kurbanların (hedy) Merve'de, Mekke'nin her tarafında kesilebileceğini söylemiştir. Geçit diye tercüme ettiğimiz ficâc, fecc'in cem'idir. Fecc, iki dağ arasındaki geniş yol diye tarif edilir. Ancak bu yol tabiidir, insanlar tarafınan açılmış değildir. Mekke'nin dağlık bir arâzi üzerinde kurulduğu düşünülecek olursa hadis daha iyi anlaşılır. Şârihler: "Evlere yakın olan yol ve geçitler kastedilmiştir. Uzak yerler menher olamaz" derler.[618]

4ـ وعن نافع أن ابن عمر رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما قال:]مَنْ نَذَرَ بَدَنَةً فإنَّهُ يُقَلِّدهَا بِنَعْلَيْنِ وَيُشْعِرُهَا ثُمَّ يَنْحَرُهَا عِنْدَ الْبَيْتِ أوْ بِمِنىً يَوْمَ النَّحْرِ لَيْسَ لَهَا مَحَلٌّ دُونَ ذلِكَ، ومَنْ نَذَرَ جَزُوراً مِنَ ا"بلِ وَالْبَقَرِ فَلْيَنحَرهَا حَيْثُ شَاءَ[.4

(1499)- Nafi' (rahimehullah) anlatıyor: "Kim bir bedene kesmeye nezrederse, artık devesine alâmet olarak iki nalın takar, (hörgücünü kanatarak) nişan vurur, sonra da onu Beytullah'ın yanında veya Mina'da yevm-i nahrde (bayramın birinci günü) keser. Kurban için bir başka kesim yeri yoktur. Kim de deve veya sığırdan cezûr adamış ise onu dilediği yerde keser." [Muvatta, Hacc 182, (1, 394).][619]

AÇIKLAMA:

Kâbe'ye ihdâen nezredilen deveden kurbana hedy veya bedene dendiği için onun, Harem bölgesi dâhilinde kesilmesi gerekmektedir: Mekke'nin içi

(Kâbe'nin yanı) veya Mina... Mina da Harem'den sayılır.
Kâbe'ye olmaksızın yapılan adak kurbanları da dinimizde caizdir. Kişi bunu nerede adamış ise adadığı yerde kesebilir. Bunları Harem dahilinde kesme şartı yoktur. Tabii ki Harem'de kesme yasağı da yok. Kısacası bunları kolayına gelen yerde keser. Hadiste geçen cezûr, aslında deve demektir, cem'i cüzür'dür. Bu rivayette cezûr, Kâbe'de kesmeye niyet edilmemiş olan mutad nezir kurbanı mânasında kullanılmıştır. Her seferinde kelimenin bu mânada kullanılmayacağı tabiidir.
Birinci Fasl'ın umumî bilgiler kısmında belirttiğimiz üzere hacc menâsikine bağlı olarak kesilecek kurbanlar (hedy) Harem dâhilinde kesilmesi vacibdir. Udhiye denen diğer kurbanlar her yerde kesilebilir.[620]

-5- وعنه أيضاً أَنَّ ابن عمرَ قال:]ا'ضْحَى يَوْمَانِ بَعْدَ يَوْمِ النَّحْرِ. قالَ مالك: وَبَلَغَنِى عَنْ عَليٍّ بنِ أبِي طَالِبٍ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ مِثْلُهُ[. أخرج الثثة مالك .

5. (1500)- Yine Nâfi'nin anlattığına göre İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) şu açıklamayı yapmıştır: "Kurban günleri, yevm-i nahr'den sonra iki gündür."
İmam Mâlik der ki: "Bana, bunun aynısı Ali İbnu Ebî Tâlib (radıyallahu anh)'den de ulaştı." [Muvatta, Dahâya 12, (2, 487).][621]

AÇIKLAMA:

Bu hadis kurban kesilebilecek günleri açıklar. Bâzı selef büyükleri Kur'ân-ı Kerim'de geçen eyyâmu ma'dudat (Bakara 203) ile bu belirtilen günlerin kastedildiğini söylemiştir. İmam Mâlik, Ebû Hanife, Ahmed İbnu Hanbel ve ekser-i ulemânın görüşü budur. İmam Şâfiî ve bir cemaate göre ise, kurban günleri yevm-i nahire ilâveten arkadan gelen üç gündür. Şâfiî hazretleri bu hükme giderken İbnu Hibbân'dan gelen فِى كُلِّ اَيَّامِ اتَّشْرِيكِ ذَبْحٌ "Eyyam-ı teşrikin hepsinde kurban caizdir" hadisini esas almıştır.
Bu günlerin hepsinde hedy kurbanı caiz ise de yevm-i nahrde kesmek efdaldir.
Şunu da belirtelim ki, İbnu Sîrîn ve Davud-ı Zâhirî, "kurbanı yevm-i nahirde

kesmek gerekir" diye hükmetmişlerdir. [622]

YEDİNCİ FASIL

KURBAN KESMENİN ÂDÂBI

-1- عن جابر رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]ذَبَحَ رسولُ اللّه # يَوْمَ النَّحْرِ كَبْشَيْنِ أقْرَنَيْنِ أمْلَحَيْنِ مَوْجُوءَيْنِ. فَلَمَّا وَجَّهَهُمَا قال: إنِّى وَجَّهْتُ وَجْهِىَ لِلَّذِى فَطَرَ السَّمَواتِ وَا'رْضَ عَلى مِلَّةِ إبْرَاهِيمَ حَنِيفاً وَمَا أنَا مِنَ المُشْرِكِينَ. إنَّ صَتِي وَنُسُكِى وَمَحْيَاىَ وَمَمَاتِى للّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ َ شَرِيكَ لَهُ وَبِذلِكَ أمِرْتُ وَأنَا أوَّلُ المُسْلِمِينَ. اللَّهُمَّ مِنْكَ وَلَكَ وَإلَيْكَ. اللَّهُمَّ عَنْ مُحَمَّدٍ وَأمَّتِهِ. بِسْمِ اللّهِ وَاللّهُ أكْبَرُ ثُمَّ ذَبَحَ[. أخرجه أبو داود والترمذى.»المَوجُوءُ« المَرْضُوضُ الخِصْيَتَيْنِ .

1. (1501)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yevm-i nahr'de alacalı, boynuzlu ve iğdiş edilmiş iki koç kesti. Koçları kesmek üzere (yatırıp kıbleye) yöneltince: "Şüphesiz ki ben, bir muvahhid (Allah'ı bir tanıyıcı) olarak yüzümü o gökleri ve yeri yaratmış olan Allah'a yönelttim. Ben müşriklerden değilim" ve "Şüphesiz benim namazım da, menâsikim de, hayatım da, ölümüm de hiçbir ortağı olmayan, âlemlerin Rabbi Allah'ındır. Ben böylece emrolundum. Ben (bu ümmette) Müslüman olanların ilkiyim" (En'âm 162) (âyetlerini okudu ve:)
"Ey Rabbim (bu kurban bize) sendendir, senin rızan için (kesiyoruz) ve sana (ulaşacak)tır. Ey Rabbim, Muhammed ve ümmetinden bunu kabul buyur. Bismillahi vallahu ekber!" deyip, sonra koçu kesti." [Ebu Dâvud, Dahâya 4, (2795); Tirmizî, Edâhî 21, (1520); İbnu Mâce, Edâhî 1, (3121).][623]

AÇIKLAMA:

1- Kurban keserken Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın okuduğu âyette geçen nüsük'ten murad kesilen kurbandır. Böyle olunca namaz ve kurban, âyet-i kerimedeyan yana zikredilmiş olmaktadır, tıpkı Kevser sûresinde olduğu gibi: فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَانْحَرْ "Namaz kıl ve kurban kes."

2- Hattâbî, "Bu rivayette, iğdiş edilmiş hayvanın kurban edilebileceğine delil vardır" dedikten sonra bâzı ehl-i ilmin: "İğdiş edilmiş hayvanı kurban etmek mekruhtur, çünkü uzvunda noksanlık vardır" şeklindeki mülâhazasını reddeder ve bunun, hayvanı kurban etmeye mâni bir kusur olmadığını söyler.[624]

-2- وعنه رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]شَهِدْتُ الْمُصَلَّى مَعَ رسول اللّه # فَلَمَّا قَضَى خُطْبَتَهُ نَزَلَ عَنْ مِنْبَرِهِ وَأُتِىَ بِكَبْشٍ فَذَبَحَهُ بِيَدِهِ وَقالَ: بِسْمِ اللّهِ وَاللّهُ أَكْبَرُ. هَذَا عَنِّى وَعَنْ مَنْ لَمْ يُضَحِّ مِنْ أُمَّتِى[. أخرجه الترمذى .

2. (1502)- Yine Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'le musallâda hazır bulundum. Hutbesini tamamlayınca minberinden indi. Kurbanlık koçuna gelip kendi eliyle kesti. Keserken: "Bismillahi vallahu ekber. Bu benim adıma ve ümmetimden kurban kesmeyenlerin adınadır!" dedi." [Tirmizî, Edâhî 22, (1522).][625]

-3- وعن غرَفة بن الحارث الكِندي رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]شَهِدْتُ رسولَ اللّه # في حَجَّةِ الْوَدَاعِ وَأُتِىَ بِالْبُدْنِ فقَالَ: ادْعُوا لِى أَبَا الحَسَنِ. فَدُعِىَ لَهُ عَلِيٌّ فقَالَ: خُذْ بِأسْفَلِ الحَرْبَةِ ففَعَلَ، وَأَخَذَ # بِأعْهَا ثُمَّ طَعنا بِهَا الْبُدْنَ وَهيَ مَعْقُولَةُ الْيَدِ الْيُسرى قَائمَةٌ على مَا بَقِىَ مِنْ قَوائمِهَا فَلَمَّا نَحرَ الْبُدْنَ ووَجَبَتْ جُنُوبُهَا قالَ: مَنْ شَاءَ اقْتَطَعَ وذلِكَ يَوْمُ النَّحْرِ بِمِنىً، فَلَمَّا فَرَغَ رَكِبَ بَغْلَتَهُ وَأَرْدَفَ عَلِيًّا رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ[أخرجه أبو داود .

3. (1503)- Garafe İbnu'l-Hâris el-Kindî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Vedâ haccında Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a şâhid oldum. Kendisine (kesmesi için) bir deve getirilmişti.
"Bana Ebu'l-Hasan'ı çağırın!" dedi. Hz. Ali (radıyallahu anh) çağırıldı.

"Harbenin aşağısından tut!" dedi. Hz. Ali tuttu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da yukarısından yakaladı. İkisi birden deveye dürttüler. Deve sol ön ayağından bağlıydı. Diğer ayaklarının üstünde ayakta duruyordu. Deveyi kesip yere yıkınca:
"İsteyen parça alsın!" dedi. Bu müşâhedem Mina'da yevm-i nahrde idi.
Kesim işinden boşalınca, katırına bindi. Hz. Ali (radıyallahu anh)'yi de terkisine aldı."[Ebu Dâvud, Menâsik 19, 1766.][626]

-4- وفي رواية له عن عبداللّه بن قُرْطٍ.]فَلَمَّا وَجَبَتْ جُنُوبُهَا قال: مَنْ شَاءَ اقْتَطَعَ[.»وجَبَتْ جُنُوبُهَا« أى سقطت ا٨رض .

4. (1504)- Yine Tirmizî'nin Abdullah İbnu Gurt'tan kaydettiği rivayette şöyle denir: "...Hayvan yere yıkılınca:
"Dileyen parça alsın!" buyurdu." [Ebu Dâvud, Menâsik 19, (1765).][627]

-5- وعن علي رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]نَحَرَ رسولُ اللّه # ثَثِينَ بَدَنَةً بِيَدِهِ ثُمَّ أمَرَنِى فَنَحَرْتُ سَائِرَهَا وَكَانَتْ سَبْعِينَ[. أخرجه مالك وأبو داود .

5. (1505)- Hz. Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) elleriyle otuz deve kesti. Geri kalanı da bana söyledi, ben kestim. Bunlar yetmiş tâneydi." [Muvatta, Hacc 181, (1, 394); Ebu Dâvud, Menâsik 19, (1764).][628]

-6- وعن أبى موسي رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ:]أنَّهُ أمَرَ بَنَاتِهِ أنْ يُضَحِّينَ بَأيْدِيهِنَّ، وَيُوضَعَ الْقَدَمُ عَلى صَفْحَةِ الذَّبِيحَةِ وَالتَّكْبِيرِ وَالتَّسْمِيَةِ عِنْدَ الذَّبْحِ[. أخرجه رزين. قلت: وَعَلَّقه البخارى، واللّه أعلم .

6. (1506)- Hz. Ebu Musa (radıyallahu anh)'dan rivayet edildiğine göre: "Kızlarına, kurbanlarını kendi elleriyle kesmelerini, ayağını kurbanın boynuna

basmayı, keserken tekbir getirip besmele çekmeyi tenbih etmiştir." Rezîn, ilâvesidir. Buharî, senetsiz olarak bab başlığında kaydetmiştir. (Edâhî 10).][629]

AÇIKLAMA:

1- Bu son rivayet öncekileri te'yiden, kişinin kurbanını kendi eliyle kesmesinin müstehab olduğunu göstermektedir. Rivayetlerdeki emir vücuba değil, istihbaba hamledilmiştir.
2- İbnu't-Tîn: "Bu rivayet, kadınların da kurbanlarını kendilerinin kesmesini câiz olduğunu ifade eder" demiştir. İmam Mâlik'ten bunun mekruh olduğuna dair bir fetvası rivayet edilmiştir. İmam Şâfiî de kadının, birisine vekâlet vererek kestirmesini, kesme işine kendisinin mübâşeret etmemesini tavsiye etmiştir. Rivayetler, Ümmühâtu'lmü'minîn'in kurbanlarını, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kestiğini ifade etmektedir. Buhârî'de وَضَحَّى رَسُولُ اللّهِ # عَنْ نِسَائِهِ بِالْبَقَرِ "...Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) zevceleri adına bir sığır kesti" Müslim'de de Hz. Câbir: نَحَرَ النَّبِىُّ # عَنْ نِسَائِهِ بَقَرَةً في حَجَّةِ الْوَدَاعِ "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Veda haccında hanımları için bir sığır kesti" der. [630]

SEKİZİNCİ FASIL

KURBANDAN YEMEYE DÂİR

-1- عن جابر رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]كُنَّا َ نأكُلُ مِنْ لُحُومِ بُدْنِنَا فَوْقَ ثَثٍ فَأرْخَصَ لَنَا # فقَالَ: كُلُوا وَتَزَوَّدُوا[.زاد في رواية مسلم: وادَّخِرُوا. أخرجه الثثة والنسائى .

1. (1507)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Biz kurbanlarımızın etinden üç günden fazla yemezdik. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bize ruhsat tanıdı ve:
"Yiyin ve azıklanın da!" buyurdu." [Buhârî, Hacc 124, Cihâd 123, Et'ime 27 Edâhî 16; Müslim, Edâhî 29, (1972); Nesâî, Edâhî 36, (7, 233).][631]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, kurban etlerinin yenilmesi ile ilgili, bidayetlerde konan bir tahdidin bilâhere neshedildiğini göstermektedir.

Müteakiben kaydedilecek iki rivayet bu bahse açıklık getirecektir.[632]

-2- وعن عابس بن رَبيعة قال:]قُلْتُ لِعَائِشَةَ رَضِىَ اللّهُ عَنْها: أنَهى رسولُ اللّه # أنْ تُؤكَلَ لُحُومُ ا'ضَاحِى فَوْقَ ثَثٍ؟ قَالَتْ: إنَّمَا فَعَلَهُ في عَامٍ جَاعَ فِيهِ النَّاسُ فَأرَادَ أنْ يُطْعِمَ الغَنِىُّ الْفَقِيرَ، وَإنْ كُنَّا لَنَرْفَعُ الْكُرَاعَ فَنأكُلُه بَعْدَ خَمْسَ عَشْرَةَ لَيْلَةً. قُلْتُ: وَمَا اضْطَرَّكُمْ إلى ذلِكَ فَضَحِكَتْ وَقالتْ: مَا شَبِعَ آلُ مُحَمَّدٍ مِنْ خُبْزٍ مَأدُوم ثَثَةَ أيَّامٍ حَتَّى لَحِقَ بِاللّهِ تَعالى[. أخرجه السّتة.

2. (1508)- Âbis İbnu Rebîa anlatıyor: "Hz.Aişe'ye: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kurbanların etlerinden üç günden fazla yenilmesini yasakladı mı?"

diye sordum.

"Evet, fakat bunu insanların (kıtlık çekip) acıktığı yılda yaptı. Böylece zenginlerin fakirleri doyurmasını arzu etmişti. Biz koyunun paçasını kaldırıp, on beş gece sonra yiyorduk" dedi. Ben:

"Sizi buna mecbur eden şey ne idi!" deyince güldü ve:

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Allah'a kavuşuncaya kadar, Muhammed âilesi üç gün üst üste doyuncaya kadar katıkla ekmek yememiştir" dedi." [Buhârî, Et'ime 27, Edâhî 16; Müslim,Edâhî 28, (1971); Muvatta, Edâhî 5; Tirmizî, Edâhî 14, (1511); Ebu Dâvud, Edâhî 10, (2812); Nesâî, Edâhî 37, (7, 235, 236).][633]

-3- وعن نُبَيْشَةَ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قال النَّبىُّ #. إنَّا كُنَّا نَهَيْنَاكُمْ عَنْ لُحُومِهَا أنْ تَأكُلُوهَا فوقَ ثَثٍ لِكَيْ تَسَعَكُمْ فَقَدْ جَاءَ اللّهُ تَعالى بِالسَّعَةِ. فَكُلُوا وَادَّخِرُوا وَائْتَجِرُوا. أَ وَإنَّ هذِهِ ا۲يَّامَ اَيَّام أكْلٍ وَشُرْبٍ وَذِكْرٍ لِلّهِ تَعالى[. أخرجه أبو داود.»ائْتَجِرُوا« اطلبوا ا۲جر .

3. (1509)- Nübeyşe (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Biz sizleri, kurbanların etinden üç günden fazla yemenizi, birçoğunuza kurban eti ulaşsın diye yasaklamıştık. Şimdi, Allah Teâla bolluk verdi. Artık yiyin, biriktirin ve ücret isteyin. Haberiniz olsun, bu bayram günleri yemek, içmek ve zikir günleridir." [Ebu Dâvud, Edâhî 10, (2813); İbnu Mâce, Edâhî 16 (3160).][634]

AÇIKLAMA:

1- Kaydedilen hadislerden anlaşılacağı üzere Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), İslâm'ın bidayetinde çekilen umumî maddî sıkıntı sebebiyle bazı tedbirler alma ihtiyacı duymuştur. Bunlardan biri, kurban etlerini üç günden fazla evlerde saklamamaktı. Darlık geçtikten sonra bu yasak kaldırılmış, kurban etinden yemek, yol azığı yapmak, biriktirip uzun müddet beklemek serbest bırakılmıştır.

Bu mevzu üzerine Müslim'in bir rivayeti daha açık bilgi sunmaktadır:
Ebû Saîdi'l-Hudrî(radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Sizden kim kurban keserse, sakın üç geceden sonra evinde ondan bir miktar olduğu halde sabahlamasın" buyurmuştu. Ertesi yıl olunca Ashab:
"Ey Allah'ın Resûlü! Yine geçen yıl yaptığımız gibi mi yapacağız?" diye sordu. Bunun üzerine Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Hayır! o, öyle bir seneydi ki, o zaman herkes sıkıntı çekiyordu. Ben de (kurban etlerinin) herkese ulaşmasını istemiştim" buyurdu."
Kadı İyaz şu açıklamayı sunar: "Ulemâ bu hadislerle amel hususunda ihtilâf etmişlerdir. Bir kısmına göre, kurban etinin üzerinden üç gün geçtikten sonra artık ondan yenmemelidir." Bu hadislerin ifade ettiği haram hükmü bâkidir.
Cumhur'a göre nehiy tamamen mensuhtur, kurban eti üç günden sonra da yenilebilir ve herhangi bir zaman kaydı da konamaz.
Bazı âlimler: "İlk yasak da tahrim ifade etmezdi, kerâhet ifâde ediyordu. Şimdi de kerâhet mânası devam etmektedir" demiştir. Bir illete binâen konan yasak, illetin kalkmasıyla kaldırılmış ise de, illet tekrar zuhur etse, yasağın da aynen geri geleceğini söyleyen âlimler de olmuştur. Hz. Ali ve Abdullah İbnu Ömer böyle anlatıyorlardı. İbnu Ömer (radıyallahu anh)'in kurban etini, hayatı boyunca üç günden fazla yemediği rivâyet edilir.
İbnu Mes'ud'dan yapılan bir rivayate göre kurban eti üçe ayrılmalıdır. Biri yenilir, bir tasadduk edilir, biri de hediye edilir. İmam-ı Âzam, İmam Şâfiî, İmam Ahmed ve İshâk İbnu Râhuye bununla ameli esas almışlardır. Sevrî: "Kurban etinin ekserisi tasadduk edilmelidir" demiştir.
Adak kurbanının etinden, adak sâhibi yiyemez. Adamın fakir veya zenginliği bunda rol oynamaz. Dört mezhep bu meselede ittifak eder. Ahmed İbnu Hanbel'den gelen bir rivayete göre yiyebilir.
Normal kurbanın etinden sahibinin yemesi müstehabtır. Zahirîlere göre vâcibtir. [635]

DOKUZUNCU FASIL

HELÂK OLAN KURBANLIK HAKKINDA

-1- عن ناجية الخزاعى رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]بَعَثَ رسولُ اللّهِ # مَعِى هَدْيَهُ مِنَ المَدِينَةِ. فَقُلْتُ: كَيْفَ أصْنَعُ بِمَا عَطِبَ مِنْهَا؟ قَالَ: انْحَرْهَا ثُمَّ اغْمِسْ نَعْلَهَا في دَمِهَا ثُمَّ خَلِّ بَينَهَا وَبَيْنَ النَّاسِ يأْكُلُونَهَا[. أخرجه ا٠ربعة إ النسائى .

1. (1510)- Nâciye el-Huzâî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hedy'ini Medine'den benimle gönderdi. Ben:
"Bunlardan yolda helak olan çıkarsa ben ne yapacağım?" diye sordum.
"Hemen kesersin, nalınını kanına batırırsın, sonra onunla insanlar arasından çekilirsin, yerler" dedi." [Muvatta, Hacc 148, (1, 380); Tirmizî, Hacc 72, (910); Ebu Dâvud, Menâsik 19, (1762); İbnu Mâce, Menâsik 101, (3105).][636]

AÇIKLAMA:

1- Atab عطب helak olmak demektir. Hadiste hayvanın yolculuk, musibet gibi durumlar sebebiyle hedefe varamayacak hale gelmesi, ölme noktasına dayanmasıdır. Bunun hemen kesilmesi gerekir. Ancak hedy (Kâbe'ye bağışlanan kurbanın eti) sâhibine ve onu götürmekte olanlara haram olduğu için, yolda helâk olursa kesilip bırakılır. Takısı kanına bulanıp üzerine konur. Tâ ki yoldan geçenler bunun hedy olduğnu bilsinler ve ondan zenginler değil, ihtiyaç sahipleri istifâde etsin.
"İnsanlarla onun arasından çekil" tâbiri, ihtiyaç sahiplerinin hedy' den istifade edebileceğini ifade eder.
2- Muvatta'daki rivayette helâk olan kurbanlığın "takısını kanının içine at!" buyurulmuştur. Mamafih nalınla takı aynı şeydir. Zîra kurbanlığın boynuna nişanlamak üzere nalın vs. takılır. Müslim'de İbnu Abbâs'tan gelen bir rivayette helâk hâlinde, "sen ve arkadaşların yemeyin" buyurulmuştur. Bu yasaktan maksadın, himaye işinde gevşeklik yapmasını, kesilmesini gerektiren şartlar tam olarak tahakkuk etmeden kesmesini önlemek olduğu belirtilmiştir. Bu hadisin

tam anlaşılması için Onuncu Bab'ın Birinci Faslında açıklanan hedy ve udhiye arasındaki farkın bilinmesi gerekir.
Kadı İyâz der ki: "Nafile olan hedy kurbanı helâk olursa onun etinden ne sahibi, ne sevkedeni, ne sevkedenin arkadaşları yiyemez, çünkü hadisin hükmü budur." Tîbî merhum, arkadaşlar kelimesinin mutlak oluşuna bakarak "zengin de yiyemez, fakir de" der. Bu meselede Cumhur'un hükmü de böyledir. Ancak vacib olan hedy yolda helâk olsa, kesildiği takdirde sahibi yiyebilir, zengin de yiyebilir. Çünkü sâhibi onu, zimmetinde olduğu için tazmin edecektir."
Nafile hedy"den murad nezr kurbanıdır. Bilindiği üzere nezr kurbanından nezreden yiyemez. Vâcib olan, hacc-ı kıran ve hacc-ı temettuda kesilmesi gereken kurbandır. Hanefî mezhebine göre bu, şükür kurbanıdır, kesen etinden yer. Bu kurban önceden zâyi de olsa, yerine bir yenisi alınıp kesilmelidir.[637]

-2- وعن ابنِ المسيب أنه قال:]مَنْ سَاقَ بَدَنَةً تَطَوُّعاً فَعَطِبَتْ فَنَحَرَها ثُمَّ خَلَّى بَيْنَهَا وَبَيْنَ النَّاسِ يَأكُلُونَهَا فَلَيْسَ عَليهِ شَئٌ. وإن أكَلَهَا أو أمَرَ مَنْ يَأكُلُ مِنْهَا غَرِمَهاَ[.

2. (1511)- İbnu'l-Müseyyeb der ki: "Nafile olarak sevkedilen bir deve yolda helâk olsa ve hemen kesilerek halka terkedilse, halk da bunu yese, bu nafile kurbanın sahibine bir şey gerekmez. Kendisi yese veya ondan yiyene emretse borçlanır." [Muvatta, Hacc 149, (1, 381).][638]

AÇIKLAMA:

Hacı kâfilesinin hacc mahalline sevketmekte olduğu kurbanlara esas itibariyle hedy denir. Bunların yol esnasında, hemen kesilmesini gerektiren bir durumla karşılaşmaları halinde kesilip, hedy olduğunu gösteren işâretinin üzerine bırakılıp, yolda terkedilmesi emredilmektedir. Böyle bir hayvanın etinden sadece hedy sahibi veya hedyi bir başkası adına sevkeden kimsenin değil, kafileye dahil fakir, zengin herkesin istifadeden menedilmesinin sebebini Nevevî şöyle açıklar:"
Bu, kafile mensuplarının hedyi (yemek için), helâk olmaya zemin hazırlamalarından korkulduğu içindir. Bu hal (maalesef) bütün kâfilelerde görülen bir durumdur. Bu durumda, bütün kafile mensuplarına, onun etini

yemenin câiz olmadığının teşrî edilmesi gerekir. Ancak: "Onun terki demek, vahşî hayvandan yem olması demektir, bu ise malın zâyi olmasıdır, israftır" diye bir itiraz mümkündür. Bu itiraza cevabımız şudur: Burada malın zâyi olması diye bir şey yoktur. Zîra, gâlib âdet şudur: Çöllerde yaşayanlar hacıların konaklama yerlerini tâkip ederler, onların bıraktıklarını, terkedip attıklarını toplarlar. Ayrıca, hacc mevsiminde hacı kafilesi birbirlerini takip ederler, birinin peşinden bir başkası orada konaklar..."
Nevevî: "Arkadan gelen kafilenin zenginlerinin de bundan yememesi gerekir. Çünkü hedy kurbanı mutlak olarak fakirlere hastır, fakir dışındakilerin ondan yemeleri kesinlikle caiz değildir" der.
Aliyyu'l-Kârî, nafile hedy mahalline varınca yani Harem dahilinde kesilince hem sâhibine hem de zengine helâl olur der ve onun mahalline varmazdan önce (yolda) kesilmesi halinde haram olacağını tasrih eder.[639]

-3ـ وعن ابن عمر رَضِىَ اللهُ عَنْهُما أنه قال:]مَنْ أهْدَى بَدَنَةً ثُمَّ ضَلَّتْ أوْ مَاتَتْ فإنَّهَا إنْ كَانَتْ نَذْراً أبْدَلَهَا، وَإنْ كَانَتْ تَطَوُّعاً فإنْ شَاءَ أبْدَلَهَا وَإنْ شَاءَ تَرَكَهَا[. أخرجهما مالك .

3. (1512)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) der ki: "Kim Kâbe'ye bir deve ihda eder, sonra (daha mahalline ulaşıp; kesilmeden) kaybederse veya hayvan ölürse, şâyet bu bir nezir idiyse, yerine yenisini alır. Nezir değil de tetavvu idiyse, dilerse yeniler, dilerse terkeder." [Muvatta, Hacc 150, (1, 138).]
Nezir, ferdin belli bir şarta bağlı olarak kendisine borç kıldığı kurbandır. O şart yerine geldi mi borç kesinleşir, yerine getirilmesi vacib olur. "Şu hastalıktan iyi olursam Kâbe'de bir kurban keseceğim" diyerek adakta bulunan kimse, sıhhate kavuştuğu takdirde onun bir koyun kesmesi ona vâcib olur. İşte bu şekilde nezredilen bir hedy kaybolursa bunun yerine yenisinin alınması gerekir. Herhangi bir şarta bağlı olmaksızın sırf sevaba nâil olmak düşüncesiyle Kâbe'de bir kurban kesmeye niyet edilmişse bu bir tetavvudur, nâfile bir kurbandır. İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) böyle bir kurban hedefe varmadan kaybolursa sâhibi dilerse yeniler, dilemezse, kurbanı kesmekten vazgeçer diyor.[640]

ONUNCU FASIL

KURBANLIK DEVEYE BİNMEK

-1- عن أبى هريرة رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ.]أن النَّبىَّ # رَأى رَجُ يَسُوقُ بَدَنَةً فقَالَ: ارْكَبْهَا. فقَالَ: إنَّهَا بَدَنَةٌ. فقَالَ: ارْكَبْهَا. فقَالَ إنَّهَا بَدَنَةٌ. فقَالَ ارْكَبْهَا وَيْلَكَ، في الثَّانِيَةِ أوْ في الثَّالِثَةِ[. أخرجه الستة إ الترمذى عن أبى هريرة.وللخمسة إ أبا داود عن أنس بمعناه.زاد في رواية للبخارى عن أبى هريرة: فَلَقَدْ رَأيْتُهُ رَكِبَها وَهُوَ يُسَايِرُ النَّبىَّ # وَالنَّعْلُ في عُنُقِهَا .

1. (1513)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir deve sevkeden birisini görmüştü ki:
"Binsene ona!" dedi. Adam:
"O kurbanlıktır!" dediyse de Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) emrini tekrarladı:
"Bin ona!" Adam tekrar:
"O kurbanlıktır" diye haykırdı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Bin ona" diye tekrarladı ve ikinci veya üçüncü seferde:
"Yazıklar olsun sana!" diye ilâvede bulundu." [Buhârî, Hacc 103, 112, Vesâya 12, Edeb 95, Müslim, Hacc 371, (1322); Muvatta, Hacc 139, (1, 337); Ebu Dâvud, Menâsik 18, (1760); Nesâî, Hacc 74, (5, 176); İbnu Mâce, Menâsik 100, (3103).][641]
Buhârî'nin bir rivayetinde, Ebu Hüreyre'den naklen şu ziyade vardı: "(Râvi) der ki: "Ben o adamı, deveye binmiş Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la beraber yürürken gördüm, devenin boynunda nalın takılı idi." [642]

AÇIKLAMA:

1- Büdn (büdün de okunmuştur) lügat olarak deve demek ise de şer'î ıstılahta sığır da aynı hükme tabi olduğu için deve ve sığır her ikisine de büdn denmiştir.
2- Kurbanlık develerle ilgili âyette:

والبدن جعلناها لكم من شعائرِ الله لكم فيها خير فاذكروا اسم الله عليها

"Biz kurbanlık develeri de sizin için Allah'ın şeâirinden kıldık, onlarda sizin için hayır vardır..." (Hacc 36) âyetinde geçen لكم فيها خيرت "Onlarda sizin için hayır vardır" ibâresindeki "hayır" mutlak oduğu için bir kısım âlimler, kurbanlık deveden, binmek, sütünü sağmak gibi yollarla da istifade etmenin caiz olduğu hükmünü çıkarmışlardır. Yukarıda kaydedilen rivayette de Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), kurbanlık deveye binmesi için deve sahibini ikaz etmekte, ısrar etmektedir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın devenin ne çeşit bir kurbanlık olduğunu sormadan "Bin ona!" diye ısrar etmesinden her çeşit kurbanlığa, yani vâcib nev'ine de girse tetavvu nev'ine de girse, binilebileceği hükmü çıkarılmıştır.

Ahmed İbnu Hanbel'in Müsned'inde gelen bir rivayette de Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a: "Hedy'e (hacc kurbanına) binilebilir mi?" diye sorulunca: بأسَ بِهِ "Beis yok, binilebilir" diye cevap vermiştir.

Netice olarak: "Bir kısım âlimler (Urve, Ahmed, İshak, ehl-i zâhir) mutlak olarak kurbanlığa binmenin cevazına hükmeder. Ancak Cumhur (Ebu Hanife, Malik, Şâfiî ve ekseri fukahâ) ihtiyaçla kayıtlarlar. Bunlara göre, ihtiyaç olmadan binmek nassa muhaliftir, mekruhtur. Hanefîlerden Hidâye sâhibi, cevazı "ızdırâr"la kayıtlamıştır. Bunların hücceti İbnu Ebî Şeybe'de kaydedilen şu hadistir: يَرْكَبُ الهَدْىَ إِّ مَنْ َ يَجِدُ مِنْهُ بُدًّا "Hedye (kurbanlığa), başka çare bulamayıp mecbur kalandan başkası binmesin." Burada zarurete binâen câiz olunca, zaruretin kalkmasıyla binmenin de cevazı kalkacak demektir. Meselâ yorgunluktan binen, dinlenir dinlenmez iner. Müslim'de de gelen ve müteakiben kaydedeceğimiz (1514) şu meâldeki hadis de bunu te'yid eder: "Kurbanlığa, mecbur kaldıysan ma'ruf üzere bin. Bir başka sırt bulunca da in." Şu halde bu hadis de bir başka imkân bulunca kurbanlığı terketmeyi âmirdir. [643]

-2- وعن جابرِ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ.]أَنَّهُ سُئِلَ عَنْ رُكُوبِ إلهَدْىِ فقَالَ: سَمِعْتُ رسولَ اللّهِ # يقُولُ: ارْكَبْهَا بِالْمَعْرُوفِ إذَا أُلْجِئتَ إلَيْهَا حَتَّى تَجِدَ ظَهْراً[. أخرجه مسلم وأبو داود والنسائى.

2. (1514)- Hz. Câbir (radıyallahu anh)'e; kurbanlığa binme hususunda sorulmuştu, şu cevabı verdi: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı işittim şöyle demişti: "Kurbanlığa, mecbur kaldıysan ma'ruf üzere bin. Bir başka sırt (binek) bulunca da in." [Müslim, Hacc 375, (1324); Ebu Dâvud, Menâsik 18, (1761); Nesâî, Hacc 76, (5, 177).] [644]

ONBİRİNCİ FASIL

KÂBE'YE KURBAN HEDİYE EDEN MUKİM İHRAM GİYER Mİ?

-1- عن عائشةِ رَضِىَ اللّهُ عَنْها قالت:]كَانَ النَّبىُّ # يُهْدِى مِنَ المَدِينَةِ فأَفْتِلُ قَئِدَ هَدْيِهِ وَ يَجْتَنِبُ شَيْئاً مِمَّا يَجْتَنِبُ المُحْرِمُ[. أخرجه الستة .

1. (1515)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor:
"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Medine'de iken Kâbe'ye kurban sunar, ben de kurbanının boynuna takılacak nişanlarını hazırlardım. Bu sırada Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ihramlıların sakındığı yasaklardan sakınmazdı." [Buhârî, Hacc 110, Edâhî 15; Müslim 359, (1321); Muvatta, Hacc 51, (1, 340); Tirmizî, Hacc 69 (908); Ebu Dâvud, Menâsik 17, (1757, 1758, 1759); Nesâî, Hacc 65, 66, 67, 68, 69, 72, (5, 171, 173); İbnu Mâce, Menâsik 94, (3094).][645]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayet, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in kendisi Medine'de olduğu halde, Beytullah'a kurban (hedy) ettiğini gösterir. Bunu, Veda haccından önce, 9. hicrî yılda Hz. Ebu Bekir (radıyallahu anh)'le gönderdiği kabul edilir.
2- Hz. Aişe, Mekke'ye hedy göndermiş olan Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ihrama girmediğini belirtmek istiyor.
3- Nevevî: "Bu hadis, hacca gitmese bile, kişinin Mekke'de kesilmek üzere kurbanlık göndermesinin müstehab olduğunu, hedy gönderene ihrama girmek gerekmeyeceğini göstermektedir" der ve bunda ulemânın kâhir ekseriyetinin ittifak ettiğini belirtir. Sadece İbnu Abbâs, İbnu Ömer (radıyallahu anhüm) ile Atâ ve Said İbnu Cübeyr (rahimehumallah)'in böyle bir davranışta bulunan kimsenin, ihram giymeksizin ihram yasaklarından kaçınması gerektiğini söyledikleri rivayet edilmiştir.
Bu mevzuda asıl olan, Hz. Aişe'nin hadisini esas alan Cumhur'un görüşüdür. Esasen, başka rivayetlerde teferruatlı olarak belirtildiği üzere Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'yi bu açıklamayı yapmaya zorlayan şey, kendisine bir kısım sahabelerin Mekke'ye hedy gönderenlerin, gönderdiği kurban kesilinceye kadar

hacıya haram olan dikişli elbise giymek, traş olmak gibi bütün yasaklara riâyet etmesi gerektiğine dâir verdiği fetvaların intikal etmiş olmasıdır. O bu fetvaları duyunca, yukarıda kaydettiğimiz açıklamayı yapar. Muvatta'da gelen rivayet, bu meselede Hz. Aişe'yi konuşmaya sevkeden fetvanın İbnu Abbâs'a ait olduğunu belirtir.[646]

-2- وعن جابر رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ.]أنَّهُمْ إذا كانُوا حَاضِرينَ مَعَ رسولِ اللّه # بِالْمَدِينَةِ بَعَثَ الْهَدْىَ: فَمَنْ شَاءَ أحْرَمَ وَمَنْ شَاءَ تَرَكَ[. أخرجه النسائى .

2. (1516)- Hz. Câbir (radıyallahu anh)'in anlattığına göre: "Ashab'tan Medine'de Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) ile kalanlardan bir kısmı Kâbe'ye kurbanlıklar göndermiş, bunlardan dileyen ihrama girmiş, dileyen de girmemiştir." [Nesâî, Hacc 71, (5, 174).][647]

-3- وعن ربيعة بن عبداللّه بن الهُدَيْر.]أنَّهُ رَأى رَجُ مُتَجَرِّداً بِالْعِرَاقِ فَسَألَ عَنْهُ؟ فَقِيلَ أمَرَ بِهَدْيِهِ أنْ يُقَلَّدَ فلِذلِكَ تَجَرَّدَ. قَالَ: فلقِيتُ عَبْدَ اللّهِ ابْنَ الزُّبَيْرِ فَذَكَرْتُ لَهُ ذلِكَ. فقَالَ: بِدْعَةٌ وَرَبِّ الْكَعْبَةِ[. أخرجه مالك.»الْبِدْعَةُ« في الشرع: كل ما يوافق السنة .

3. (1517)- Rebîa İbnu Abdillah İbni'l-Hüdeyr'in anlattığına göre: "Irak'ta elbiseden soyunmuş bir adam görür ve sebebini sorar. Kendisine, bu adamın Kâbe'ye kurbanlık gönderdiği, bu sebeple elbiseleri attığı belirtilir.
Rebîâ der ki: "Sonra ben Abdullah İbnu Zübeyr'le karşılaştım ve bu durumu ona anlattım. Bana:
"Kâbe'nin Rabbine kasem olsun bu bid'attır" dedi." [Muvatta, Hacc 53, (1, 341).][648]

AÇIKLAMA:

Zürkânî, Rebîa'nın gördüğü ihramlı şahsın İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) olduğunu belirtir. Çünkü İbnu Ebî Şeybe'nin bir rivayetine göre, İbnu Abbâs'ı, Hz. Ali zamanında, Basra vâlisi iken elbisesiz olarak Basra'da görenler olmuştur. Abdullah İbnu Zübeyr (radıyallahu anhümâ) o mevzuyu teyzesi olan Hz. Aişe'nin sözüne dayanarak kesin bir dille, yeminle ifadeye dökmekte ve kurbanlık gönderen kimsenin kendine ihram yasakları tatbik etmesine bid'at demektedir. Zürkânî'ye göre: "İbnu'z-Zübeyr (radıyallahu anhümâ)'in bu hususu kesin bir şekilde bilmeden yemin etmesi câiz olmadığına göre, bu davranışın sünnete muhalif olduğunu Hz. Aişe'den öğrenmiştir. İbnu Abbâs da kıyasa dayanmış olmalı, ancak sünnet varken kıyas yapılmaz."
Bid'atın, sünnete muhalif olan amel ve düşünceler olduğunu daha önce açıklamıştık. [649]

ONİKİNCİ FASIL

MÜTEFERRİK HADİSLER

-1- عن ابن عمر رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما قال:]إذَا نُتِجَتِ الْبَدَنَةُ فَلْيُحْمَلْ وَلَدُهَا حَتَّى يُنْحَرَ مَعَهَا، فإنْ لَمْ يُوجَدْ لَهُ مَحْمَلٌ حُمِلَ عَلى أُمِّهِ[. أخرجه مالك .

1. (1518)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor:
"Bedene (yolda) doğuracak olursa, yavrusu da götürülüp annesiyle birlikte kesilir. Yavruyu taşıyacak bir mahmel (taşıyıcı) bulunmazsa annesine yükletilir." [Muvatta, Hacc 143, (1, 378).][650]

AÇIKLAMA:

Bedene, aslında deve demek ise de şer'î ıstılahta kurban olarak ayrılan büyük baş hayvan demektir: Deve ve sığır gibi. Şu halde Kâbe'ye sevkedilirken yolda doğuracak olsa, yavrusunun, kesim mahalline kadar nakledilerek, annesiyle birlikte kesilmesi gerekir. Hadis, yavruya öncelikle bir başka taşıyıcı aramak gerektiğini ihtar etmektedir. Çünkü "Eğer onun yükleneceği, uygun bir mahmel (taşıyıcı) bulamazsanız, annesine yükleyin" buyuruyor. Daha önce belirtildiği üzere (1513, 1514), kurbanlığın, şerefi ve hürmeti sebebiyle imkân nisbetinde onun binme, yükleme gibi işlerde kullanılmaması gerekir.
Böyle yavrusu olan bir kurbanlığın sütünden mecbur kalınırsa, yavrusundan artan kısmından istifade edilebilir. Normal şartlarda o sütten de istifade etmemek evlâdır.[651]

-2- وعنه أيضاً.]أنَّ عمرَ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ أهْدَى نَجيباً فأُعْطِى بِهَا ثَمِائَةِ دِينارٍ فَسَألَ رسولَ اللّهِ # فقَالَ: إنِّى أهْدَيْتُ نَجيباً فأعْطِيتُ بِهَا ثَمِائَةِ دِينارٍ أفَأبِيعُهَا وَأشْتَرِى بِهَا بُدْناً؟ فقَالَ: إنْحرْهَا إيَّاهَا[.

2. (1519)- Yine İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'in anlattığına göre: "Babası Hz.Ömer, necib (denen çok muteber cinsten bir deveyi) Kâbe'ye kurban olarak bağışlamıştı. (O ara necibe) üç yüz dinar verdiler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gidip sordu:
"Ben necibi Kâbe'ye bağışlamıştım. Bu ara bazıları gelip üç yüz dinar verip satın almak istediler. Bunu satıp yerine bir başka deve alayım mı?"
"Hayır, dedi. Başkasını değil, onu keseceksin!" [Ebu Dâvud, Menâsik 16, (1756).][652]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadiste bir hayvanı kurbanlık olarak ta'yin ettikten sonra bunu bir başka hayvanla değiştirmenin caiz olup olmayacağı meselesine giren bir vak'a mevzubahistir.
Hadis, kurbanlığın misli ve hatta daha efdali ile de olsa değiştirilemeyeceğini ifade etmektedir.

2- Necib, devenin adı değildir, cinsini bildirmektedir. Aslında, her hayvanın en iyi cinsine necib denmektedir. Develerin kuvvetli ve sür'atli olanları bu ismi alır. [653]

-3- وعن ابن عباس رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما قال:]أهْدَى النَّبىُّ # عَامَ الْحُدَيْبِيَةِ هَدَايا فِيهَا جَمَلٌ ‘بِى جَهْلٍ في رَأسِهِ بُرَةٌ مِنْ فِضَّةٍ. وَقَالَ بَعْضُ الرُّواةِ: مِنْ ذَهَبٍ يُغيظُ بِذلِكَ المُشْرِكِينَ[. أخرجهما أبو داود.»الْبُرَةُ« حَلَقَة تكون في أنْف البعير تُشَدُّ فيها الزّمام .

3. (1520)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hudeybiye senesinde, Kâbe'de kesilmek üzere birçok deveyi kurban kıldı. Bunlar arasında (vaktiyle) Ebu Cehl'e ait olan, başında gümüşten -bazı râviler altından der- mâmul bir büre bulunan deve de vardı. Bununla, müşrikleri öfkelendiriyordu." [Ebu Dâvud, Menâsik 13, (1749).][654]

AÇIKLAMA:

1- Hudeybiye'ye umre maksadıyla gelen Müslümanlar kurbanlık develeri de beraber getirmişlerdi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın birçok kurbanlığı vardı. Bunların arasında, Bedir Savaşı'nda ganimet olarak ele geçirdiği Ebu Cehl'e ait bir deve de bulunuyordu.

2- Büre, hayvanın burnuna takılan yuvarlak bir halkadır. "Başında" tâbiri burnunda demektir, çünkü büre burna takılır. İbnu Minhâl'in rivayetinde bu halkanın altından olduğu söylenmiştir. Halka burun yumuşağına (minhar) takıldığına göre iki aded olabileceği de şârihlerce belirtilmiştir.
Hadisin sonunda Mekkelilerin maktul şeflerinden Ebu Cehl'e ait devenin, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in kurbanı olarak kesilmesi müşrikleri kızdırdığı belirtilmektedir.

Aliyyü'l-Kârî bu hadisle, Fetih sûresinde geçen لِيغيظ بهم الكفار "(Ashab hakkındaki bu teşbih) onlarla kâfirleri öfkelendirmek içindir" (29. âyet), âyeti arasında müşâbehet bulunduğuna, âyet-i kerimenin hadis-i şerife bir nazir olduğuna dikkat çeker.
Şu halde bâzı tezâhürlerle Müslümanların, küffârı öfkelendirip çatlatması caizdir.[655]

-4 وعن نافع قال:]كانَ ابْن عمرَ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما يُجَلِّلُ بُدْنَهُ القَبَاطِىَّ وَا·نْمَاطَ وَالحُلَلَ ثُمَّ يَبْعَثُ بِهَا إلى الْكَعْبَةِ فَيَكْسُوهَا إيَّاهَا. فَلمَّا كُسِيتِ الْكَعْبَةُ كَانَ يتَصَدَّقُ بِهَا[. أخرجه مالك.»القْبَاطىُّ« ثياب بِيض رَقاقٌ من كتَّانٍ تُتَّخَذُ بمصر. »وَا·نْمَاطُ« ضَرْبٌ من البُسُطِ، واحدها نمط. »والْحللُ« جمع حُلَّةٍ، و تكون إ ثوبين من جنسٍ واحدٍ .

4. (1521)- Nafi' anlatıyor: "İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ), kurbanlık devesine kabâtî ketenden, yünden mâmul renkli kilimlerden, iki parçalı takımlardan çul sarar, sonra bunu Kâbe'ye yollardı. Bunlarla orada Kâbe'ye örtü yapılırdı. Bunları Kabe'ye örttükten sonra hepsini tasadduk ederdi." [Muvatta, Hacc 146,

(1, 379, 380).][656]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayet, kurbanlık deveye çul olarak sarılan kumaşların cinsi ve bunların akibeti hakkında kıymetli bilgi vermektedir. Şöyle ki:
a) Kabâtî (veya kubâtî) kumaş: Mısır'da ketenden yapılan ince beyaz bir kumaştır. Kabt kelimesinden geldiği söylenir. Yani, Mısır'ın yerli ahalisinin adıdır. Dilimizde kıbtî diye biraz daha değişmiş haliyle kelime mevcuttur.
b) Enmât, nemât'ın cem'idir. Renkli yünden mâmul bir nevi yaygıdır. Kilim kelimesi ile karşılayabiliriz.
c) Hulel, hulle'nin cem'idir. Hulle iki parçalı aynı cinsten giysidir, takım dediğimiz şey. Parçalar ayrı cinslerden olursa hulle denmez.
2- İbnu Ömer bu sayılan çeşitlere giren kıymetli kumaşlarla kurbanlık devesini sarıp çulladıktan sonra Mekke'ye sevkediyor. Maksadı, deve kesildikten sonra, bu kumaşların Kâbe örtüsünün imalinde kullanılmasıdır.
Ebu Ömer İbnu Abdilberr der ki: "... Çünkü Kâbe'nin örtüsü, Allah'ın rızasını kazanmak için yapılan bağış ve sadakaların kıymetlilerinden yapılırdı. Kâbe'ye Himyer meliklerinden Tübba zamanından beri örtü çekilirdi. Örtüyü ilk çekenin o olduğu söylenir. İbnu Ömer o zikredilen kumaşlarla kurbanlığını tezyin ediyordu. Zîra Allah'a ait olan bağışa gösterilen ta'zim ve onu tezyin etmek, Allah'ın şeâirini ta'zim ve tecmil cümlesindendi, ayrıca kurban kesildikten sonra da tezyinatla Kâbe örtüsü yapılıyordu. Böylece o iki faziletli amel birden işlenmiş oluyordu."
3- Mühelleb der ki: "Aslında kurbanlık deveye giydirilen tezyinatın tasadduk edilmesi bir vecibe değildir. İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) bunları Allah için bağışladığı, O'na izafe ettiği kurbanlıktan geri bir şey dönmemesi için tasadduk etmiştir."
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da, Sahiheyn'de mezkur olan bir rivayette. Hz.Ali'ye kurbanın çul ve derilerini tasadduk etmesini emretmiştir: اَمَرنِى رَسُولُ اللّهِ # اَنْ اَتَصَدَّقَ بِجَلِ الْبُدْنِ التي نَحَرْتُ وَبِجُلُودِهَا
"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bana kestiğim develerin çullarını ve derilerini tasadduk etmemi emretti." Bu rivayet daha geniş veçhiyle müteakiben kaydedilecek.
4- Bu rivayet kurbanlıkların çullanmasının ve bu çulların tasadduk edilmesinin

müstehab olduğunu ifade eder. Müstehab denmiştir, çünkü buradaki emrin vücub ifade etmediğini ulemâ belirtmiştir.
Mühim Not: Kurban, bir ibadettir. Onunla ilgili her çeşit bağışlar bir ibadettir. Kurbanın deri ve çulunun da ibadet mânasını taşıyacak yerlere bağışlanması gerekir. Günümüzde kurban derilerinin, bu mânayı taşıdığı son derece kuşkulu, Allah rızasından çok, beşerî gösterişleri hedefleyen ve aslında Allah rızasına, dinin, sünnetin ihyâsına yönelik faaliyetleri baltalamak gayesiyle tesis edilmiş vakıflar ve kurumlara çeşitli baskılarla kanalize edilmeye çaba sarfedilmektedir. Müslümanlar bu meselede de imtihandadır. Uyanık olmaları gerekir.
Ölçü şeriatımızın ölçüsüdür, her tasaddukun, sadakanın muteber olması için vaz'edilmiş şartlara uyması icabeder. Aksi halde fedakârlıklarımız sadaka olmaktan çıkar.[657]

-5- وعن علي رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]أمَرَنِى رَسُولُ اللّهِ # أنْ أقُومَ عَلى بُدنِهِ وَأن أتَصَدَّق بِلَحْمِهَا وَجُلُودِهَا وَأجِلِّتهَا، وَأنْ َ أعْطى الجَزَّارَ مِنْهَا. وَقَالَ نَحْنُ نُعْطِيهِ مِنْ عِنْدِنَا[. أخرجه الشيخان وأبو داود .

5. (1522)- Hz. Ali (radıyallahu anh) anlatıyor:
"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), (beni göndererek), kurbanlık develeriyle ilgilenmemi, onların etlerini, derilerini, çullarını tasadduk etmemi, bunlardan kasaba bir (ücret) vermememi tenbih etti."
Hz. Ali (radıyallahu anh) der ki: "Kasaba ücretini kendimizden öderdik." [Buhârî, Hacc 122, 112, 120, 122, Vekâlet 1; Müslim, Hacc 348, (1317); Ebu Dâvud, Menâsik 20, (1769); İbnu Mâce, Menâsik 97, (3099).][658]

AÇIKLAMA:

1- Ulemâ bu hadislerden kasabın kesme ücretinin kurban etinden veya derisinden verilemeyeceği hükmünü çıkarmıştır.
Bağâvî, Şerhu's-Sünne'de der ki: "Kasaba ücretini eksiksiz verdikten sonra, şâyet fakirse sadaka olarak, kurban etinden de verebilir, bu durumda kasaba vermekte bir beis kalmaz."

Keza başka bir kısım âlimler de: "Kasaba kurbandan ücret vermek kesinlikle yasaklanmıştır. Çünkü kurbanı ücret yapmak mevzubahistir, bu caiz değildir. Ancak sadaka, hediye veya ücretine ziyade olarak vermek caizdir, kıyasa göre bu caizdir. Ancak, hadisin ıtlakına bakılınca, her ne suretle olursa olsun kasaba kurbandan vermenin yasaklığına da hükmedilebilir. Bu anlamaya hak verdiren hikmet, kurbandan kasaba ücret verme müsamahasını önler, ola ki, ona verilen hizmetine mukabil olma mânasına gelir."
Kurtubî'nin kaydına göre, Hasan Basrî ve Abdullah İbnu Ubeyd İbni Ümeyr hariç bütün ulemâ, kasabın ücretinin kurbandan verilmeyeceği hususunda ittifak etmiştir.
2- Kurtubî'nin kaydına göre, ulemânın bir kısmı bu hadisten kurbanın eti, derisi ve çulunun satılamayacağına da hükmetmiştir.
Ancak Evzâî, Ahmed, İshak, Ebu Sevr'e göre "Kurbandan herhangi bir şey satılabilir, ancak alınan para, kurban etinin verilmesi caiz olan yerlere verilir." Söz gelimi kurban derisi satılacak olsa parasının tasadduk edilmesi gerekir.
3- Ulemâ kurbandan, kurban sahibinin istifade edebileceği hususunda ittifak etmiştir. Ebu Sevr, bundan hareketle, istifadesi caiz olan her şeyin satılması da caizdir diye bir hükme varmıştır. Ancak kendisine ittifakla: "Tetavvu hedyinin (Kâbe'ye bağışlanan nâfile kurbanın) etinden yemek caizdir; ama satılması caiz değildir, vacib olan kurbanda böyledir" diye itiraz edilmiştir.
İbnu Hacer kurbandan hiçbir kısmın satılamayacağı hususunda, kıyâsa, ferdin, fakihin mülâhazasına ihtiyaç bırakmayan Ahmed İbnu Hanbel de Katâde İbnu Nu'man tarafından rivayet edilen şu nassı gösterir:

َتَبِيعُوا لُحُومَ اَضَاحِى وَالْهَدْيِ وَتَصَرَّفُوا وَكُلُوا وَاسْتَمْتَعُوا بِجُلُودِهَا وَ تَبِيعُوا وَإنْ اَطْعَمْتُمْ مِنْ لُحُومِهَا فَكُلُوا إنْ شِئْتُمْ

"Kurbanların ve hedyin (Kâbe'ye bağışlanan kurban) etlerini satmayın, (hayır yolunda) tasarruf edin ve yiyin. Derilerinden de istifade edin ama satmayın. Etlerinden başkalarına yedirseniz bile kendiniz de dilerseniz yiyin."
4- Kurban derisinden, kurbanı kesen kimsenin şahsen istifadesi caiz addedilmiştir. Ancak bu, satarak parasından istifade şeklinde değil, ev eşyası olarak kullanma şartıyladır. Elek yapmak, post yapmak, tuluk, dağarcık yapmak gibi. Herhalde en isabetli davranış Allah rızası için bağışlamaktır.
5- Kadı İyaz kurbanlığı, bilhassa büyük baş olanları çullamanın sünnet olduğunu, örtülecek çulun nefâset ve değerinin, kurbanı kesen kimsenin maddî

hâline göre değişebileceğini söyler.
Tabiî ki, çulun bağışlanması da sünnettir.
6- Hadisten kurbanla ilgili işlerin vekâleten bir başkasına devredilebileceği hükmü de çıkarılmıştır.
7- Bu vesile ile şunu da belirtelim: Kurban adı altında kesilen her etten sahibi yiyemez. Udhiye denen, yıllık olarak kurban bayramında kesilmesi vacib olan kurbanın etinden kesen yiyebilir. Keza hacc-ı kıran ve hacc-ı temettu yapan kimsenin Harem bölgesinde kestiği hedy (buna uhdiye denmez) Hanefîlere göre yenebilir. Keza, Kâbe'ye bağışlanan hedyü'ttetavvu Harem bölgesinde kesilince etini kesen kimse yiyebilir. Amma:
* Hacc cinayetleri sebebiyle kesilen ceza kurbanlarının eti,
* Fukaraya bağışlanan nezir kurbanlarının eti,
* Fidye olarak kesilen kurbanların eti, kesen tarafından yenmez. Yediği takdirde o miktarda bağışta bulunur.
* Şafiîlere göre temettu ve kıran haccında kesilen kurban etini sahibi yiyemez, çünkü ona göre bu kurban bir nevi ceza kurbanıdır.[659]

6- وعن ابن عمر رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما.]أنَّ النَّبىَّ #: اشْتَرى هَدْيَهُ مِنْ قُدَيْدٍ وَفَعَلَ ابْنُ عُمرَ مثلَ ذلكَ[. أخرجه الترمذى .

6. (1523)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor:
"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kurbanlığını (Mekke ile Medine arasında bir mevki olan) Kudeyd'de satın almıştı. İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) de aynen öyle yaptı." [Tirmizî, Hacc 68, (907).] [660]

ONBİRİNCİ BÂB

FEVÂT, İHSAR VE FİDYE

Bu babta dört fasıl vardır.
*
BİRİNCİ FASIL
HASTALIK VE EZA SEBEBİYLE MAHSUR KALANLAR
*
İKİNCİ FASIL
DÜŞMAN SEBEBİYLE MAHSUR KALANLAR
*
ÜÇÜNCÜ FASIL
SAYIDA HATAYA DÜŞENLER
*
DÖRDÜNCÜ FASIL
MÜTEFERRİK HADİSLER

UMUMI AÇIKLAMALAR

Bu babta, hacc menasikinde husule gelen aksamalar üzerinde durulacaktır. Bir başka ifade ile, aksama çeşitleri, bunlara terettüp eden hükümler, aksamaların telâfi yolları var mıdır? Varsa nelerdir?.. vs. Bu konularla ilgili hadisler görülecektir. Başlıkta geçen ıstılahlar:
İhsar: İster umre ve isterse hacc için ihrama giren bir kimsenin, herhangi bir sebeple tavaf ve vakfe yapmaktan alıkonması demektir. Bu mani, düşmandır, hastalıktır, yılan veya akrep zehirlemesidir... vs. Kûfîler bu sebepleri; "kırık, hastalık, korku" diye özetlemişlerdir. Aynî, Ebu Hanife ve ashabının: "İhsar, hacının Beytullah'a ulaşmasına mani olan hastalık, düşman, kırık, nafakanın kaybı gibi şeylerin hepsidir" dediğini kaydeder. Leys İbnu Sa'd, Mâlik, Şâfiî, Ahmed ve İshâk'a göre ihsâr sadece düşmanla olur, hastalıkla olmaz. İhsâra uğrayan (muhsar), Mekke'ye hayvan veya bedelini gönderir. Tayin edilen vakit geçinceye kadar ihramda kalır. Hedy kesilince (Hanefîlerce) ihramdan çıkar. Şafiîler traş da olarak ihramdan çıkar. İmam Mâlik: "İhsar hacc için vardır, umre için yoktur, mu'temir, Beytullah'a varıncaya kadar ihramdan çıkmaz. Zîra onun için, haccda olduğu gibi zamanla kayıtlanmak yoktur, umreyi kaçırma gibi bir durum yoktur. Senenin her gününde umre yapabilir, öyle ise, engel kalkıncaya

kadar bekler" demiştir.

Fevat: Hacc yapmak maksadıyla ihrama giren kimsenin Arafat vakfesine vakti içerisinde yetişemeyip kaçırmasıdır. Onun vakti, arefe günü öğleden sonrası ile bayram sabahı (10 Zilhicce) sabah vakti (fecr-i sadık) girmezden öncesine kadarki zamandır. Bu zaman içinde Arafat'ta bulunamayan vakfeyi kaçırmış olur.

Fidye: Esas itibarıyla esiri esâretten kurtarmak için ödenen maddî karşılıktır, buna îfa da denir. Hacc bahsinde fidye hacc veya umre ile ilgili menasikte husule gelen aksaklıkları -ki bunlara cinayet de denir- telâfi için îfa edilen cezalardır. Kurban, sadaka, oruç hepsi de mezkur fidyenin çeşitleridir. [661]

BİRİNCİ FASIL

HASTALIK VE EZÂ SEBEBİYLE MAHSUR KALANLAR

-1- عن كعب بن عُجْرة رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]أتَى عليَّ النَّبىَّ # وَأنا أُوقِد تَحْتَ قِدْرٍ لِى وَالْقَمْلُ يَتَنَاثَرُ على وَجْهى. فقَال: أتُؤْذِيكَ هَوَامُّ رَأسِكَ؟ قُلْتُ نَعمْ. قال: فَاحْلِقْ وَصُمْ ثَثَةَ أيَّام أو أطْعِمْ سِتةَ مَسَاكِينَ لِكُلِّ مِسْكِينٍ نِصْفُ صَاعٍ أوِ انْسُكْ نَسِيكَةً َ ًأدْرِى بأىِّ ذلِكَ بَدَأَ. فَنَزَلتْ هذِهِ اŒية: فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضاً أوْ بِهِ أذىً مِنْ رَأسِهِ فَفِدْيَةٌ مِنْ صِيَام أوْ صَدَقَةٍ أوْ نُسُكٍ[. أخرجه الستة.»الهَوامُّ« جمع هامَّة، وهي ذوات الدِّبيبِ كالقَمل ونحوه .

1. (1524)- Ka'b İbnu Ucre (radıyallahu anh) anlatıyor: "(Biz Hudeybiye'de iken), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yanıma geldi. O sırada ben tenceremin altını yakıyordum. Yüzümde de bitler kaynaşıyordu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana:

"Başındaki şu böcekler seni rahatsız etmiyor mu?" diye sordu. Ben:

"Evet! ediyor!" dedim.. Bana:

"Öyleyse traş ol ve üç gün oruç tut veya altı fakiri, her birine yarım sa' vermek suretiyle doyur veya bir kurban kes. (Bunlardan hangisini yaparsan olur)" dedi. Ancak bu saydıklarının önce hangisini zikretmişti bilemiyorum" diye cevap verdi. Tam o sırada şu âyet nazil oldu:

فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضاً أوْ بِهِ أذىً مِنْ رَأسِهِ فَفِدْيَةٌ مِنْ صِيَام أوْ صَدَقَةٍ أوْ نُسُكٍ

"Artık içinizden kim hasta olur, yahud başından bir eziyeti bulunursa ona oruçtan, ya sadakadan, yahud da kurbandan biriyle fidye vacib olur..." (Bakara 196). [Buhârî, Muhsar 5, 6, 7, 8, Megâzî 35, Tefsir, Bakara 32, Merdâ 16, Tıbb 16; Müslim, Hac 80, (1201); Muvatta, Hacc 337,. (1, 417); Ebu Dâvud, Menâsik 43, (1856-1861); Tirmizî, Hacc 107 (953); Nesâî, Hacc 96, (5, 194, 195); İbnu Mâce, Menâsik 91, (3079).][662]

AÇIKLAMA:

1- Teysir metninin baş kısmında hareke yanlıştır, şöyle olacak: أَتَى عَلَيَّ رَسُولُ اللّٰهِ Mâna da yukarıda verdiğimiz gibi.

2- Hadisin bazı vecihleri daha teferruatlı: "Biz Hudeybiye'de Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte ihramlı idik. Müşrikler bize engel olmuşlar, umre yapamıyorduk. Kulaklarıma kadar inen (gür) saçlarım vardı. Yüzümde bitler kaynaşıyordu [öyle ki, başımdaki her tüyün tepeden tırnağa bit dolduğunu zannettim]. (Fakat ihramlı olduğum için dokunamıyordum)[663] Bana:

"Başındaki şu böcekler seni rahatsız etmiyor mu?" diye sordu.

"Evet!" diye cevap verdim. Derken şu âyet nazil oldu...."

3- Burada, traş olma yasağına uymama hâlinde terettüp eden ceza gözükmektedir. Rivayetten anlaşılacağı üzere, ihrama girdikten sonra temizleyemediği için birden çoğalan bitler yüzüne dökülecek, her kılı tepeden tırnağa bit olmuş zannettirecek bir hâl alır ve Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a intikal edecek derecede bunların verdiği rahatsızlık artar.

Bu durum üzerine nazil olan âyet, böyle durumlarda "fidye" ödemek kaydıyla yasağın ihlâl edilebileceğini bildirir. Ka'b İbnu Ucre (radıyallahu anh) traş olmak suretiyle bitten temizlenebilecek, ancak âyetin beyan ettiği fidyelerden biriyle aksamayı telâfi edecektir. Âyette fidye olarak şunlar zikredilir:

* Oruç.
* Sadaka.
* Kurban.Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), sadedinde olduğumuz hadiste bunların miktarını tayin etmektedir:

* Oruç: Üç gündür, âlimler bunun teşrik günlerinde tutulmasını mekruh addetmiştir
* Sadaka: Altı fakirin doyurulması. Burada bir fakire takdir edilecek miktar yarım sa'dır.
* Kurban: Bir koyun veya keçidir. Dileyen sığır veya deve kesebilir, koyundan fazlası teberrudur.[664]

4- Fidyede muhayyerlik

FİDYEDE MUHAYYERLİK:

Âyet ve hadis, ihramlı iken traş olan kimsenin oruç, sadaka ve kurban nev'inden bir fidyede bulunmasını emretmektedir. Ancak, hatıra şu soru gelmektedir: Kişi bunlardan birini seçmekte serbest mi yoksa âyette gelen sırayla gücü yeteni mi yapacaktır?
Âlimler bu meseleye farklı cevap vermiştir. Öncelikle şunu belirtelim: Bu meseleye temâs eden rivayet çok farklı vecihlerden gelmiştir ve hadislerde her seferinde oruç, sadaka, kurban sırası görülmez, bazıları önce kurbanı zikreder.
Hatta bir rivayette Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Ka'b'a:
"Bir koyun bulabilir misin?" diye sorar. Ka'b bulamayacağını söyleyince:
"Öyle ise ya oruç tut, ya fakir doyur!" demiştir.
Ayrıca, hadisin bazı vechinde, "Bunlardan hangisini yaparsan olur" ziyadesi de mevcuttur.
Hülâsa bir kısım âlimler, bunlardan birini yapmakta ferdin muhayyer olduğunu söylemiştir. İbnu Abdilberr bütün beldelerdeki âlimlerin bu kanaatte olduğunu belirtir.
Ancak Ebu Hanife, İmam Şâfiî ve Ebu Sevr muhayyerliğin zaruret zamanına ait olduğunu söylemiştir. Yani traş olmaya mecbur olan kimse muhayyerdir, fidyesini dilediği şekilde yerine getirir. Fakat keyfî olarak traş olup, ihram yasağı işleyen günahkâr olur ve buna ihtiyar tanımaz. En ağırı olan kurban kesmeye mecburdur. Nitekim Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da Ka'b'a önce kurban kesip kesemeyeceğini sormuştu.
Ebu Âvene bu hadisi esas alarak: "Hayvan kesmeye muktedir olanlar oruç tutmaz, fakir de doyuramaz" hükmüne ulaşır. Ancak bu görüş fazla taraftar bulmamıştır.[665]

5- Fidyenin yeri.

FİDYENİN YERİ:

Sadedinde olduğumuz hadis, ihram cinayeti sebebiyle ödenmesi vacib olan fidyenin ödeneceği yer hususunda bir tasrihde bulunmamıştır. Bu sebeple, fidyenin edâ edileceği yer hususunda ulemâ ihtilâf etmiştir.
* Ebu Hanife'den birkaç farklı fetva rivayet edilmiştir. Bir rivayete göre, hayvan kesme işi de, fakir doyurma işi de Mekke'de olmalıdır, başka yerde caiz değildir.
Bir başka rivayete göre kurban kesimi sadece Mekke'de caizdir, fakir doyurma işi başka yerde de olabilir.
* İmam Mâlik, hadisin mutlak gelmiş olmasına bakarak: "Fidyenin nerede olsa edâ edilebileceğine hükmetmiştir. Ona göre, bunun kurban kesmek, oruç tutmak veya fakir doyurmak şekillerinden biriyle yerine getirilmesi arasında fark yoktur, hangi şekilde olursa olsun, her yerde edâ edilebilir.
* İmam Şâfiî, hayvan kesmekle, fakir doyurma işinin sâdece Mekke'de veya Harem-i Şerif'te câiz olacağına hükmetmiştir.
* Tâvus, Atâ, Mücâhid ve Hasan-ı Basrî'nin de kurban ve fakir doyurma işlerinin sadece Mekke'de câiz olacağını söylediklerini rivayet etmiştir.
Fidye, oruç tutmak şeklinde yerine getirilmesi halinde, her yerde tutulabileceği hususunda ulemânın ihtilâfı yoktur.[666]

6- Sadaka.

SADAKA:

Fidye olarak ödenecek sadaka altı fakiri doyurmaktır. Bu, bir fakiri altı gün doyurmak şeklinde edâ edilebileceği gibi, altı fakiri -mutad üzere günde iki öğün hesabıyla- bir gün doyurmak şeklinde de edâ edilebilir.
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu maksadla yapılacak harcamanın asgarî miktarını da belirtir: Yarım sa'. İmâm Mâlik, Şâfiî, İshâk, Ebu Sevr ve Dâvud-u Zâhirî'ye göre keffâret buğday, arpa ve kuru hurma gibi şeylerin hepsinden yarım sa' olarak verilir
İmam-ı Âzam'a göre bu fidye buğdaydan yarım sa', arpa veya kuru hurmadan bir sa' verilir. Süfyân-ı Sevrî de böyle hükmeder.
Bir sa' örfî dirhemle 2,120 kg'dır.
İbnu't-Tîn ve diğer bir kısım âlimler bu hadis vesilesiyle şöyle demişlerdir:
"Şârî, burada bir günlük orucu bir sa'lık sadakaya muâdil kıldı. Halbuki, Ramazan orucunu yemede ise, bir günlük orucu bir müdd'lük sadakaya muâdil kıldı (Müdd, sa'ın dörtte biri). Zıhâr ve Ramazan'da cima için de böyle kıldı. Yemin kefâretinde ise, bir gün orucu 3,3 müdde muâdil kıldı. Bu durum, hudud ve takdirâtta kıyasın câri olmadığına en kavi delildir. (Şârî ne beyan etmişse o esastır)."[667]

-2- وعن الحَجَّاج بن عمرو ا'نصارى رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]سَمِعْتُ رسولَ # يقول: مَنْ كُسِرَ أو عَرجَ فقَدْ حَلَّ وَعلَيْهِ الحَجُّ مِنْ قَابِلٍ[. أخرجه أصحاب السنن.

2. (1525)- el-Haccâc İbnu Amr el-Ensârî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle söylediğini işittim: "Kimin (bir bacağı) kırılır veya sakatlanırsa ihramdan çıkar (ve memleketine döner ve müteâkip sene yeniden hacc yapar." [Tirmizî, Hacc 96, (940); Ebu Dâvud, Menâsik 44 (1862); Nesâî, Hacc 102, (5, 198, 199).][668]

AÇIKLAMA:

1- Kur'ân-ı Kerim, hacc için ihram giydikten sonra, meşru bir engelle

karşılaşarak hacc yapamayanlar hakkında şöyle der: فَانْ اَحْصِرْتُمْ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْىِ "..Fakat (herhangi bir sebeple hacc ve umreden) alıkonursanız o halde kolayınıza gelen kurbanı (gönderin, bununla beraber) kurban yerine (Mina'ya) varıncaya kadar başlarınızı traş etmeyin.." (Bakara 196).

2- Sadedinde olduğumuz hadis-i şerif, kırık veya sakatlanmanın, âyette ruhsat verilen bir mazeret olduğunu, böyle bir kimsenin ihramdan hemen çıkıp memleketine dönebileceğini beyan buyurmaktadır.

Hattâbi der ki: "Hadiste "gelecek sene haccını yeniler" kaydı, farz olan hacca niyet eden içindir. Eğer nafile bir hacc yapıyor idiyse, bu ihsâr sebebiyle kesmesi gereken dışında kendisine bir şey gerekmez." İmam Malik ve Şâfiî'nin hükmü böyledir.

Hattâbî şunu da söylemiştir: "Bu hadis, düşman engellemesi olmadan, ihramlıya ârız olan hastalık ve diğer bir özür de ihsârdır diyen Ebu Hanife, onun ashabı ve Sevrî gibileri için hüccettir."

Ebu Hanife ve ashabı: "Bu engellemeye mâruz kalana, ihsâr kurbanı dışında, bilahere hem umre ve hem de hacc gerekir" derler.

Mücâhid, Şa'bî ve İkrime de: "Gelecek yıl hacc gerekir" demişlerdir.

3- Ulemâ, kırık ve sakatlanmanın ihsâra girmesi için ihrama girdikten sonra vukuunu şart koşarlar.[669]

-3- وعن أبى أسماء مولى عبداللّهِ بن جعفر.]أنَّهُ كانَ مَعَ مَوَهُ، فَمَرُّوا عَلى الحُسَيْنِ ابْنِ عَلىٍّ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما وهُوَ مَرِيضٌ بِالسُّقْيَا. فَأقَامَ عَلَيْهِ عَبْدُاللّهِ ابْن جعْفرٍ حَتَّى خَافَ الْفَوْتَ فَبَعَثَ إلى عليٍّ وَأسْمَاءَ بِنْتِ عُمَيْسٍ رَضِىَ اللّهُ عَنهما وَهُمَا بِالْمَدِينَةِ فَقَدِمَا عَلَيْهِ. ثُمَّ إنّ
حُسَيْناً رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ أشَارَ إلى رأسِهِ. فَأمَرَ عَليٌّ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ بِحَلْقِ رأسِهِ. ثُمَّ نَسَكَ عنه بِالسُّقْيَا فَنَحرَ عَنْهُ بَعِيراً[.قال يحيى بن سعيد: وكانَ حُسَيْنٌ خَرَجَ مَعَ عُثْمَانَ بنِ عَفَّانَ فِي سَفَرِه ذلِكَ إلى مَكَّةَ. أخرجه مالك .

3. (1526)- Ebu Esmâ Mevlâ Abdillah İbni Ca'fer (rahimehullah)'in anlatığına göre: "Efendisi Abdullah İbnu Ca'fer'le beraber Medine'den çıktılar. Sükyâ'da hasta olan Hüseyin İbnu Ali (radıyallahu anhümâ)'ye uğradılar, Abdullah İbnu Ca'fer, Hz. Hüseyin'le ilgilenmek için yanında kaldı. Haccın fevte uğramasından (o sene kaçırmaktan) korkarak Medine'de mukim Hz. Ali ve (zevcesi) Esma Bintu Umeys (radıyallahu anhümâ)'e haber gönderdi, bunlar derhal yanına geldiler. Hz. Hüseyin (radıyallahu anh) (ağrıdan şikayet ederek) başına işaret etti. Hz. Ali (radıyallahu anh) başının traş edilmesini emretti. Sonra onun adına Sükyâ'da kurban kesilmesini emretti ve bir deve kesildi."
Yahya İbnu Said der ki: "Bu seferinde Hz. Hüseyin (hacc maksadıyla) Mekke'ye müteveccihen Hz. Osman (radıyallahu anh)'la birlikte yola çıkmıştı." [Muvatta, Hacc 165, (1, 388).][670]

ـ4ـ وعن عمرو بن سعيد النخعى:]أنه أهلَّ بعمرةٍ. فَلَمَّا بَلَغَ ذاتَ الشُّقُوقِ لُدِغَ فَخَرَجَ أصْحَابُهُ إلى الطَّرِيقِ عَسى أنْ يَلْقَوْا مَنْ يَسْألُونَهُ. فَإذَا هُمْ بِابنِ مَسْعُودٍ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ فَقَالَ لَهُمْ. لِيَبْعَثْ بِهدْيٍ أوْ بِثَمَنِهِ وَاجْعَلُوا بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُ أمَارَةً يَوْماً. فَإذَا ذُبِحَ الهَدْىُ فَلْيُحِلَّ وَعَلَيْهِ قَضَاءُ عُمْرَتِهِ[. أخرجه رزين .

4. (1527)- Amr İbnu Saîd en-Nehaî (rahimehullah)'nin anlattığına göre: "(Umre yapmak üzere ihrama girdikten sonra) Zatu'ş-Şukûk denen yere varınca orada kendisini yılan sokar. Arkadaşları, bu meseleyi sorabilecekleri bir kimseyle karşılaşmak üzere, (herkesin gelip geçtiği ana) yola çıkarlar. Derken İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) karşılarına çıkar. Onlara şu fetvayı verir:
"Hemen bir hedy (kurbanlık) veya onun değeri miktarınca nakit parayı (Mekke'ye) gönderin. Onunla kendi aranıza bir günlük alâmet koyun, hedy kesildi mi ihramdan çıksın. Ayrıca, bu umreyi de bilâhere kaza etmen gerekir." [Rezîn tahriç etmiştir.] [671]

AÇIKLAMA:

İbnu Mes'ud (radıyallahu anh)'un tavsiye ettiği bir günlük alâmetten maksad, kurbanın Harem bölgesine ulaşacağı tahmin edilen müddet olsa gerektir. Hedyin mahalline varmadan ihramdan çıkılmış olmaması için, bunun önceden tahmin edilmesi, vazifelendirilen şahsın bu takvime göre vazifeyi tamamlaması gerekir. Rivayette, İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) Zâtu'ş-Şukuk'la Harem arasını bir günlük mesâfe olarak takdir etmiş olmalıdır.

Hanefîlere göre muhsar, Harem bölgesinde ise, bulunduğu yerde kurban kesip ihramdan çıkabilir. Harem bölgesinin dışında ise, belirtilen vakitte kesilmek üzere kurban veya bedelini Harem bölgesine gönderir. Sadedinde olduğumuz hadisteki vak'anın, Harem bölgesi dışında cereyan ettiği anlaşılmaktadır. Kurban kesilmeden ihramdan çıkmamalıdır. Kesilmiştir zanniyle önceden çıkıldığı tebeyyün ederse veya bu müddet içerisinde ihram yasakları işlenecek olursa ihram cinayeti işlemiş sayılır, fidyeye hükmedilir.

Şafiîlere göre, bu durumda ihsâr kurbanını bulunduğu yerde keser, Harem'e göndermesi şart değildir. [672]

İKİNCİ FASIL

DÜŞMAN TARAFINDAN MÂNİ OLUNAN KİMSE

-1- عن ابن عباس رَضِيَ اللّهُ عَنْهُما قال:]أُحْصِرَ رسولُ اللّهِ # فحَلَقَ رأسَهُ، وَنَحَرَ هَدْيَهُ، وَجَامَعَ نِسَاءَهُ، وَاعْتَمَرَ عاماً قَابِلاً[. أخرجه البخارى .

1. (1528)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor:
"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), (Hudeybiye'de) engellenmişti. Başını traş etti, kurbanını kesti, hanımlarına temasta bulundu, müteâkip sene umresini yaptı." [Buhârî, Muhsar 1.][673]

-2- وعن ناجية بن جُنْدُب رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]أَتَيْتُ رسولَ اللّهِ # حِينَ صُدَّ الْهَدْى فَقُلْتُ يَا رسوُلَ اللّهِ: ابْعَثْ مَعِى الْهَدْىَ نَنْحَرْهُ بِالْحَرَمِ قال: كَيْفَ تَصْنَعُ بِهِ؟ قُلْتُ: آخُذُ بِهِ في مَوَاضِعَ وَأوْدِيَةٍ لا يَقْدِرُونَ عَلَيْهِ. فَانْطَلَقْتُ بِهِ حَتى نَحرتُهُ في الحَرَمِ، وَكانَ قَدْ بَعَثَ بِهِ لِيُنْحَرَ في الحَرَمِ فَصدُّوهُ[. أخرجه رزين .

2. (1529)- Nâciye İbnu Cündüb (radıyallahu anh) anlatıyor: "(Hudeybiye'de) kurbanlıkların önü kesildiği zaman Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e gelerek:
"Ey Allah'ın Resûlü! Kurbanlığı benimle gönder, onu Harem'de keseyim!" dedim. Bana:
"Bunu nasıl yapacaksın?" dedi. Ben:
"Onların göremeyecekleri yerlerden ve vâdilerden götürürüm" dedim. [Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)] müsaade etti. Ben de onu götürüp Harem'de kestim.
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Harem'de kesilmesi için benimle göndermişti. Çünkü (Mekkeli müşrikler) kendisine mâni olmuşlardı." [Rezîn'in ilâvesidir (İbnu Hacer, bu rivayeti Nesâî'den naklen Fethu'l-Bâri'de kaydeder (4,

382).][674]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayet, "Muhsarın yani hac ve umre yapmasına engel çıkarılan kimsenin, ihramdan çıkabilmesi için kurbanının Harem bölgesinde kesilmesi şarttır" diyen Hanefî görüşü te'yid eden rivayetlerden biri olmaktadır. Buna göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hudeybiye yılında, Nâciye İbnu Cündüb'ü -müşriklerin göremeyeceği yollardan- hedyi ile göndererek Harem hududu içerisinde kesilmesini sağlamıştır. Mukabil görüşü benimseyenler, bunun vücub ifade etmediğini, zîra geri kalan kurbanların Hıll'de yani Harem dışında kesildiğini söylerler.

2- Bu rivayet, İmam Mâlik'e nisbet edilen ihsâr ahkâmı hacca mahsustur, umrede yoktur; umrede engelle karşılaşan kimse, Kâbe'ye ulaşmadan ihramdan çıkamaz, zîra haccda olduğu gibi, umre zamanla kayıtlı değildir, umrenin fevt olması diye bir şey mevzubahis değildir, senenin her gününde umre yapabilir görüşünü de reddeder.[675]

-3- وعن مالك قال:]إذَا أُحْصِرَ بِعَدُوٍّ يحلقُ في أىِّ مَوْضِعٍ كانَ وَ قَضَاءَ عَلَيْهِ، ‘نَّ رسولَ اللّهِ # وَأصْحَابَهُ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُمْ نَحَرُوا الْهَدْىَ بِالْحُدَيْبِيَّةِ وَحَلَقُوا وَحَلُّوا مِنْ كُلِّ شَئٍ قَبْلَ الطَّوافِ وَقَبْلَ أنْ يَصِلَ مَا أرْسَلَ مِنَ الْهَدَايَا إلى الْبَيْتِ. ثمَّ لَمْ يَصِح أنَّهُ # أمَرَ أَحَداً أنْ يَقْضِى شَيئاً وَ أنْ يَعُودَ له[. أخرجه البخارى في ترجمة باب 3.

(1530)- İmam Mâlik (rahimehullah) demiştir ki: "Kişi (haccda) düşman sebebiyle engellenirse, her nerede engele maruz kaldı ise, orada traş olup ihramdan çıkar. Kendisine yeniden bunu kaza etmesi gerekmez. Zîra Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ve Ashab'ı (radıyallahu anhüm), kurbanlığı Hudeybiye'de kestiler. Beytullah'ta kesilmek üzere gönderilen kurbanlıklar mahalline varmazdan ve tavaf yapmazdan önce traş olup, her çeşit ihram yasaklarından çıktılar. Ve dahi, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın birisine

umre menâsikinden) bir şey yapması veya (o anda yapmadığını) sonradan yapmasını emrettiği de sahih değilir." [Muvatta, Hacc 98, (1, 360); Buhârî, Muhsar 4 (Bab başlığında).][676]

AÇIKLAMA:

1- Görüldüğü üzere, İmam Mâlik hazretleri, bir önceki rivayeti ve benzerlerini sahih kabul etmemektedir. Muvatta'daki rivayette ثُمَّ لَمْ يَصِح şeklinde değil, ثُمَّ لَمْ يُعْلَمْ yani "ve dahi... bilinmiyor" şeklinde gelmiştir, mâna esasta farksızdır.

2- Engelleme (ihsâr) sebebiyle, umre yapılmadan kurbanların Hudeybiye'de kesilmesi kesinlik kazanınca İmam Mâlik (rahimehullah)'in: "Muhsar, kurbanlığını Harem'e göndermeden, bulunduğu yerde kesip traş olarak ihramdan çıkar" hükmüne varması tabiidir. Bu aynı zamanda Cumhur'un hükmüdür.

3- İmam Mâlik'i "her nerede olursa" hükmüne götüren husus Hudeybiye'nin Harem'in dışında olmasıdır. Ancak Atâ ve daha başkaları Hudeybiye'deki kesimin Harem'de olduğunu söylemiştir.

4- Yukarıdaki rivayetle ilgili olarak, İbnu Hacer'in İmam Şâfiî (rahimehullah)'den kaydettiği bir tahlili kaydetmede fayda görüyoruz:

İmam Şâfiî Hudeybiye'yi, bir rivayette Harem'in dışında, bir başka rivayette de yarısı Harem'de ve yarısı Hıll'de olarak değerlendirmiş ise de Müslümanların kurbanları Harem dışında, yani Hıll'de kestiklerine hükmetmiştir. Bu hükme varırken âyetten istidlâl eder. Zîra ayette: وصدو كم عن المسجدالحرام والهدى معكوفا أَن يبلغ محله "Onlar küfreden, sizi Mescid-i Haram'dan ve alıkonulmuş kurbanlıkların mahalline ulaşmasından menedenlerdir..." (Feth 25) buyurulmaktadır. Şâfiî hazretleri der ki: "Âyette geçen kurbanlığın mahallinden murad âlimlere göre Harem'dir. Âyette, Cenab-ı Hakk müşriklerin buna mâni olduklarını Harem'e gidemediklerini haber vermektedir. Yine der ki: "Kesime nerede engel çıkarıldı ise orada ihramdan çıktı. Daha sonra bunun kazası da yok. Çünkü, âyet-i kerimede kaza edilmesinden söz edilmemiştir. Meğâzî yazarlarının haberlerinden tesbit ettiklerim bu söylediklerimi te'yid eder mahiyettedir. Zîra, onların rivayetlerini inceleyerek şu hususu öğrendik: Hudeybiye Seferi'nde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la birlikte tanınmış

şahıslar vardı. Sonra Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) umretü'lkazayı îfa etti, ancak bu meşhurlardan bir kısmı ne mal, ne can yönünden hiç bir mâzeretleri olmadığı halde Medine'de kaldı. Şayet yapılmayan umreyi kaza etmek bir vecibe olsaydı, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu şahıslara ondan geri kalmamalarını emrederdi."

Şâfiî hazretleri bir başka yerde şöyle der: "Bu umrenin Umretü'l-Kaza diye isimlenmesi Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile Kureyş arasında cereyan eden mukâzât (= karşılıklı hükümleşme) (hükümleşme, muâhede) den ileri gelir, bu umrenin kaza edilmesinin vacib olmasından değil."

İbnu Hacer der ki: "Vakidî, Megâzî'de, Zührî ve Ebu Ma'şer tarikinden rivayet eder ki: "Dediler: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ashabına umreye katılmalarını emretti. Hayber'de şehid düşenlerle ölenler dışında hiç kimse geri kalmadı, hepsi katıldı. Katılanların sayısı iki bin kişi idi." Şâyet sahihse bu rivayetle, bundan önceki rivayetin arasını te'lif etmek mümkündür, şöyle ki: "Buradaki "emir" vücub emri değil, istihbâb emridir. Zîra Şâfiî hazretleri umretü'lkaza ya özürsüz olarak bir grub Ashab'ın katılmadığını cezmederek (kesin bir üslubla) ifade ediyor. Keza, yine Vâkidî, İbnu Ömer hadisi olarak rivayet eder ki, İbnu Ömer: "Bu umre, kaza umresi değildir, bilâkis Kureyş'le yapılan antlaşmada: "Müslümanlar gelecek sene engellendikleri ayda umre yapacaklar" diye bir şart vardı, bu madde gereği Kureyşliler, Müslümanlara müsaade ettiler." [677]

ÜÇÜNCÜ FASIL

MÜDDETTE YANILANLAR VEYA YOLU KAYBEDENLER

-1- عن سليمانِ بن يسار]أَنَّ أَبَا أَيُّوبَ ا٫نْصَارِىَّ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ خَرَجَ حَاجًّا حَتَّى إذَا كانَ بِالْبَادِيةِ مِنْ طَرِيقِ مَكَّةَ أَضَلَّ رَوَاحِلَهُ، وَأَنَّهُ قَدِمَ عَلى عُمَرَ ابْنِ الخَطَّابِ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ يَوْمَ النَّحْرِ فذكَرَ ذلِكَ لَهُ فقَالَ: اصْنَعْ مَا يَصْنَعُ المعْتَمِرُ ثُمَّ قَدْ حَلَلْتَ فَإذَا أَدْرَكَكَ الحَجُّ قَابِلٍ فَاحْجُجْ وَاهْدِ مَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الهَدْى[. أخرجه مالك .

1. (1531)- Süleymân İbnu Yesâr anlatıyor: "Ebu Eyyûb el-Ensârî (radıyallahu anh) hacc yapmak üzere yola çıktı. Mekke yolu üzerindeki Bâdiye'ye gelince develerini kaybetti. Yevm-i nahrde Hz. Ömer (radıyallahu anh)'e gelerek, durumu ona anlattı. Hz. Ömer (radıyallahu anh) kendisine:
"Önce umre yapıyorsun gibi hareket et. Sonra ihramdan çık. Sonra müteâkip senenin haccına yetişirsen hacc yap, kolayına giden bir de kurban kes." [Muvatta, Hacc 153, (1, 383).][678]

AÇIKLAMA:

1- Muvatta'nın rivayetinde Bâdiye değil, Nâziye geçer. Burası da Mekke yolu üzerinde bir yer adıdır, ama Bâdiye'nin bir başka adı değil, ayrı bir mevkidir.

2- Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in: "Umre yapıyorsun gibi hareket et" sözü; "Haccını umreye çevir ve ihramdan çık" demektir. Zîra yevm-i nahrde Mekke'ye gelen kimse vakfeleri kaçırmış demektir. Hz. Ömer (radıyallahu anh) hacc niyetiyle girdiği ihramdan da umre yaparak çıkabileceğini söylemiş olmaktadır. [679]

-2- وعنه أيضاً]أَنَّ هَبَّارَ بنَ ا٫سْوَدِ جَاءَ يَوْمَ النَّحْرِ وَعُمَرُ بنُ الخَطَّاب رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ يَنْحَرُ هَدْيَهُ فقَالَ: يَاأَمِيرَ المُؤمِنينَ أَخْطَأنَا

الْعَدَدَ، كُنَّا نَرَى أنَّ هذا الْيَوْمَ يَوْمُ عَرَفَةَ فقَالَ: اذْهَبْ إلي مَكّةَ وَطُفْ أنْتَ وَمَنْ مَعَكَ وَانْحَرُوا هَدْياً إنْ كانَ مَعَكُمْ ثُمَّ احْلِقُوا أوْ قَصِّرُوا وَارجِعُوا فإذَا كانَ عَاماً قَابٌ فَحُجُّوا وَأهْدُوا فَمَنْ لَمْ يجدْ فصيامُ ثَثةِ أيَّامٍ في الحَجِّ وَسَبْعَةٍ إذَا رَجَعْتُمْ[. أخرجه مالك .

2. (1532)- Yine Süleyman İbnu Yesar'dan rivayet edildiğine göre: "Hebbâr İbnu'l-Esved, yevm-i nahrde kurban kesmekte olan Hz. Ömer (radıyallahu anh)'e gelerek: "Ey mü'minlerin emîri, hesapta yanıldık. Biz bugünü arefe günü diye hesaplıyorduk" dedi. Hz. Ömer:
"Öyleyse Mekke'ye git, sen ve beraberindekiler tavaf edin, beraberinizde kurban getirdiyseniz bir kurban kesin. Sonra traş olun veya saçınızı kısa kesin ve (artık memleketinize) dönün. Gelecek yıl yeniden hacc yapın, kurban kesin. Kurbanlık bulamayan, üç gün hacc sırasında, yedi gün de dönüşte olmak üzere (on gün) oruç tutsun." [Muvatta, Hacc 154, (1, 383).][680]

AÇIKLAMA:

1- Zürkânî, Hebbâr'ın, hacc için Şam'dan geldiğini belirtir.
2- Daha önce belirtildiği üzere, Arafat vakfesini kaçıran, haccını müteâkip sene yeniler. Burada mesele ihramdan çıkma ile ilgilidir. Zîra ihrama girmiş olan birisi hacc veya umre yapmadan ihramdan çıkamaz. Şu halde Arafat vakfesini kaçıran kimse, haccı kaçırdığına göre, ihramdan çıkabilmek için umre yapacaktır. Şöyle ki:
Niyet ettiği haccın çeşidine göre:
1) Hac-ı İfrad'a niyet eden, umre yapar ve ihramdan çıkar, müteâkip yılların birinde haccını kaza eder.
2) Hacc-ı temettuya niyet etmiş idiyse, vakfeye yetişemediği için zaten temettu bâtıl olur, bu sebeple temettu kurbanı kesmesi gerekmez. Bir umre daha yaparak ihramdan çıkar. Haccını daha sonraki yıllarda kaza eder.
3) Hacc-ı kıran için niyetlenmiş olan, vakfenin fevtinden önce umre yaptı idiyse, ikinci bir umre daha yaparak ihramdan çıkar, hacc yapamadığı için kurban gerekmez. Eğer vakfenin fevtinden önce umre yapmamış ise, önce umre ihramından çıkmak için tavaf ve sa'y yapar. Sonra hacc ihramı için ikinci kere tavaf ve sa'y yapar, traş olup ihramdan çıkar. Müteâkip yıllarda haccını kaza

eder.

Sadedinde olduğumuz rivayette, Arafat vakfesini fevt eden (kaçıran) kimseye Hz. Ömer kurban kesmesini de emreder, Hanefî mezhebinde, haccın hangi çeşidine niyet edilmiş olursa olsun, ceza kurbanı gerekmez. Çünkü ihramdan çıkmak için yapılan umreler, ihsârlı kimsenin kestiği kurban yerine geçer.

İmam Mâlik, hacc-ı kırana niyet eden kimsenin vakfeyi kaçırması halinde, ihramdan çıkabilmesi için iki kurban kesmesi gerektiğini söyler: Biri hacc-ı kırân için, biri de haccın fevti için. Bu ikinci kurban ceza kurbanıdır. Zürkânî der ki: Eğer haccı ifsad eden bir fiili varsa üçüncü bir kurban daha keser. [681]

DÖRDÜNCÜ FASIL

MÜTEFERRİK HADİSLER

-1- عن عليّ وابن عباس رَضِىَ اللّهُ عَنْهُم قا:]مَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الهَدْيِ هُوَ شَاةٌ[. أخرجه مالك .

1. (1533)- Hz. Ali ve Hz. İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) demişlerdir ki: "İhsarlıya âyet-i kerimede فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ "...kolayınıza gelen kurbanı..." ifadesiyle emredilmiş bulunan kurbandan (Bakara 196) maksad bir koyundur." [Muvatta, Hacc 158).][682]

AÇIKLAMA:

Hedy, hacc menasikine bağlı olarak kesilen kurbanlarla, Kâbe'ye hediye edilen kurbanlara denir. Hedy büyük baş havyandan da olabilir, küçük baş hayvandan da. Âyette ihsârlıya hedy emredilmekte fakat bunun cinsi belirtilmemektedir. Hz. Ali, burada deve, sığır gibi büyük baş hayvanın değil, koyun, keçi gibi -kurban olarak sunulması câiz olan- küçük baş hayvanın kastedildiğini açıklamaktadır.[683]

-2- وعن ابن عمر رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما]أنَّهُ سُئِلَ عَمَّا اسْتَيْسَرَ مِنْ الهَدْيِ. فقَالَ: بَدَنَةٌ أوْ بَقَرَةٌ أوْ سَبْعُ شِيَاهٍ، وَأنْ أهْدِىَ شَاةً أحبُّ إلَىَّ مِنْ أنْ أصُومَ أوْ أشْرِكَ في جَزُورٍ[. أخرجه مالك إلى قوله: بقرة. وأخرج باقية رزين. 2

(1534)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'den rivayet edilmiştir ki: فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ "(İhsârlıya kolayına gelen bir hedy terettüp eder) âyetinden sorulmuş, o da şu cevabı vermiştir: "Bundan maksad ya bir deve veya bir sığır veya yedi koyundur. Bir koyun kesmem, bana oruç tutmamdan veya bir deveye ortak olmamdan daha hoş gelir." [Muvatta, Hacc 160. (Muvatta'da

hadisin, "sığır" kelimesine kadar olan kısmı mezkurdur. Geri kalan kısmını Rezîn zikretmiştir).] [684]

AÇIKLAMA:

Zürkânî, İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'in âyette ihsârlıya emredilen kurbanı deve veya sığır anlamış olmasını "istihbâb"a hamleder ve der ki: "İbnu Ömer şöyle demek istemiştir: "İhsârlı, şâyet bir sığır veya deve keserse bu daha iyidir, bunu yapmak müstehabdır." Binaenaleyh, Hz. Ali ve Hz. İbnu Abbâs'ın âyette kastedilen kurbanın "bir koyun" olacağı hususundaki tefsirlerine aykırı değildir, aralarında ihtilâf yoktur. Bu söylediğimize bizzat İbnu Ömer'in (müteakip rivayette gelecek olan) sözü delâlet eder: "Sadece bir koyun bulabilsem, bunu kurban etmem, bana oruç tutmamdan daha hoş gelir" buyurmuştur. Mâlum olduğu üzere hedyin en üstünü devedir. Öyle ise deve kesmek nasıl âyette beyan edilen "kolayınıza gelen" olur?"[685]

-3ـ وعن صَدقة بن يسار المكى]أنَّ رَجُ مِنْ أهْلِ الْيَمَنِ جَاءَ إلى ابن عمرَ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما وَقَدْ ضَفَرَ رَأسَهُ. فقَالَ يَا أبَا عَبْدِالرَّحْمنِ: إنِّى قَدِمْتُ بِعُمْرَةٍ مُفْرَدَةٍ. فقَالَ عَبْدُاللّهِ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ: لَوْ كُنْتُ مَعَكَ وَسَألْتَنِى ‘مَرْتُكَ أنْ تُقْرِنَ. فقَالَ: قد كانَ ذلِكَ. فقَالَ: خُذْ مَا تَطَايَرَ مِنْ شَعَرِ رَأسِكَ وَأهْدِ. فقَالَتِ امْرَأةٌ مِنْ أهْلِ الْعِرَاقِ: وَمَا هَدْيُهُ يَا أبَا عبدِالرحمنِ؟ فقَالَ: هَدْيُهُ. فقَالَتْ: مَا هَدْيُهُ؟ فقال ابنُ عُمَرَ: لَوْ لَمْ أجِدْ إّ أنْ أذْبَحَ شَاةً لَكَانَ أحَبَّ إلَيَّ من أن أصومَ[. أخرجه مالك .

3. (1535)- Sadaka İbnu Yesâr el-Mekkî anlatıyor: "Saçları örtülü Yemenli bir kimse İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'e gelip:
"Ey Ebû Abdirrahmân, ben müstakil bir umre yapmak üzere geldim" dedi. Abdullah İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ):
"Ben seninle olsaydım da bana sormuş bulunsaydın, sana hacc-ı kıran yapmanı

emrederdim" dedi. Adam:
"Bu zaten öyleydi (ancak kaçırdım)" dedi. İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ):
"Başındaki saçlardan şu uçuşanları al (kes) ve kurban kes!" dedi. (Orada bulunan) Iraklı bir kadın söze karıştı:
"Kurbanı da neymiş ey Ebu Abdirrahman?"
"Kurbanıdır!" Kadın tekrar sordu.
"Kurbanı nedir?" İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) şu cevabı verdi:
"Sadece bir koyun bulabilsem, onu kurban etmem bana oruç tutmamdan daha hoş gelir." [Muvatta, Hacc 162, (1, 386-387).][686]

AÇIKLAMA:

Yemenlinin: "Bu zaten öyleydi" diye tercüme ettiğimiz قَدْكَانَ ذٰلِكَ cevabını, Zürkânî: "Benim size haber verdiğim, temettudan idi" diye anlar. Ebu Abdilmelik aynı cevabı şöyle anlamıştır: "Senin söylediğini kaçırdım. Zîra artık ben, umre için tavaf ve sa'y yaptım. Şimdi bana ne lâzım: Traş mı, kısaltma mı?"
İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'in cevabından şu anlaşılmıştır:
"Başındaki saçlardan uzun olanları kısalt ve temettu için de kurban kes!"
İbnu Ömer, kadının "Kurbanı da neymiş?" sorusuna, iki ayrı sefer mücmel şekilde "kurbanıdır" diye cevap verir, açıklama yapmaz. Zîra, adamın en iyisini keseceğini ümid etmektedir. Çünkü kurban kelimesine deve, sığır, koyun, keçi hepsi girer, en iyisini anlayarak deve kesmesini temenni etmektedir. Ancak, kadının ısrarlı sorusu karşısında İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) açıklamak mecburiyetinde kalıyor. Ve tek koyunu kurban etmenin, böylece kurbanın, oruca tercih edilmesinin nazarında daha hoş olduğunu belirtiyor. Zürkânî: "İbnu Ömer'in bu sözü, daha önceki "âyetteki hedy'den murat deve veya sığırdır" hükmüne iki açıdan muhalif düşmez:

1- Bu fetvasından rücû etmiş olabilir.

2- Sığır ve deve bulamayanlara diyerek kayıtlı olarak koyuna ruhsat vermiş olabilir. Zîra kim sığır veya deve kesebilirse, kendisi için bu efdaldir" der. [687]

ONİKİNCİ BÂB

MEKKE'YE GİRİŞ, KONAKLAMA VE ORADAN ÇIKIŞ ÂDÂBI

-1- عن ابن عمرٍ رَضِىَ اللهُ عَنْهُما]أنَّ رسول الله # دَخَلَ مَكَّةَ مِنْ كَدَاءَ مِنَ الثَّنِيَّةِ الْعُلْيَا التى عِنْدَ البَطْحَاءِ. وَخَرَجَ مِنَ الثِّنيِّة السُّفْلَى[. أخرجه الخمسة إ الترمذي.»كداءُ« بفتح الكاف والمدِّ من أعلى مكة وبعضها والقصر مصروفاً من أسفلها .

1. (1536)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Mekke'ye Kedâ'dan Bathâ'nın yanındaki yukarı yoldan girdi ve aşağı yoldan da çıktı." [Buhârî, Hacc 41, 15; Müslim, Hacc 223 (1257); Ebu Dâvud, Menâsik 45, (1866, 1867); Nesâz, 105, (5, 200); İbnu Mâce, Menâsik 26, (2940).][688]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Mekke ve hatta Medine'ye girip çıkarken belli kaidelere uyduğu, bir nevi protokol uyguladığı görülmektedir. Sadedinde olduğumuz rivayet, Mekke'ye Kedâ mevkiinden girdiğini, buradaki Bathâ denen mevziden geçen yukarı yolu takiben şehre indiğini açıklamaktadır. "Seniyye; dağ yolu, geçit mânasına gelir.

2- İbnu Hacer, hadiste zikri geçen üst yolun, Mekke ahalisinin el-Muallâ adındaki kabristanına indiğini, bu yolun sarp, yokuş ve bozuk bulunduğunu, ilk defa Hz. Muâviye (radıyallahu anh)'nin, sonra Abdülmelik Mehdi vs tarafından onarılıp düzlendiğini, hicrî 811'de tekrar tamir edildiğini, daha sonra Mısır Sultanı el-Meliku'l-Müeyyed tarafından 820 yılları civarında tamamen tamir edilip düzenlendiğini belirtir.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Mekke'den çıkışta tâkip ettiği aşağı yola gelince, bu bazı rivayetlerde es-Seniyyetü's-Süflâ diye geçerken bâzılarında Küdâ diye geçer. Burası Kuaykıân dağı tarafında Şi'bu'ş-Şâmiyyîn'e yakın Şebîke kapısı yanındadır.

3- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Mekke'ye yukarıki yoldan girer, şehri bu

aşağı yoldan terkedermiş. Girişte, yukarı yolun tercih edilişi sebebiyle ilgili olarak şârihler muhtelif yorum kaydederek burdaki hikmeti belirtmeye çalışırlar:
1) Girişte yükseği tercih etmede mekâna ta'zim mevcuttur, aksi durumda ayrılığa işâret vardır.
2) Hz. İbrahim (aleyhisselam) Mekke'ye buradan girdiği için Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da onun sünnetine uymuştur.
3) Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) hicret için ayrılırken, Mekke'den gizlice çıktı. Sonraki girişte zâhirdir ki herkesce görülecek şekilde yüksekten girmeyi tercih etti.
4) Bu istikametten şehre giren, Beytullah'la yüz yüze gelir.
5) Fetih günü oradan girmişti, sonra bunu âdet hâline getirdi.
Başka yorumlar da yapılmıştır. Müteakip bazı rivayetler de bu mevzuyu tamamlayacaktır.[689]

-2- وعن ابن عمر رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما]أنَّهُ كانَ يَبِيتُ بِذِى طَوىً بَيْنَ الثَّنِيَّتَيْنِ ثُمَّ يَدْخُلُ مِنَ الثَّنِيَّةِ الَّتِى بأعلى مَكَّةَ وَكانَ إذَا قَدِمَ حَاجًّا أوْ مُعْتَمِراً لَمْ يُنِخْ نَاقَتَهُ إَّ عِنْدَ بَابِ المَسْجِدِ ثُمَّ يَدْخُلُ ويَأتِى الرُّكْنَ ا٭سْوَدَ فَيَبْدَأ بِهِ ثُمَّ يَطُوفُ سَبْعاً: ثَثاً سَعياً وَأربعاً مَشْياً. ثمَّ ينصرفُ فَيُصَلِّى سَجْدَتَيْنِ مِنْ قَبْلِ أنْ يَرجِعَ إلى مَنْزِلِهِ فَيَطُوفُ بَيْنَ الصَّفَا وَالْمَرْوَةِ. وَكَانَ إذَا صدَرَ عَنِ الحَجِّ وَالْعُمْرَةِ أنَاخَ بِالْبَطْحَاءِ الَّتِى بِذِى الحُلَيفةِ الَّتِى كانَ النَّبىُّ # يُنِيخُ بِها[. أخرجه الستة إ الترمذى .

2. (1537)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'den anlatıldığına göre: "O, iki dağ yolu arasındaki Zu-Tuvâ nâm mevkide geceyi geçirir, sonra Mekke'nin yukarı yolundan şehre girerdi. Hacc veya umre yapmak niyetiyle Mekke'ye geldiği vakit, devesini doğruca Beytullah'ın kapısının yanında ıhdırırdı. Sonra (hayvandan iner) Mescid-i Harâm'a girer, Haceru'l-Esved rüknüne gelir, oradan başlayarak yedi kere Beyt'i tavaf eder, ilk üçünde koşar, dördünde de yürürdü. Sonra tavaftan çıkar, evine dönmezden önce iki rek'at namaz kılar, Safâ ile Merve arasında da tavafta (sa'y) bulunurdu.

Hacc ve umreden çıktığı zaman, Zülhuleyfe'deki Bathâ'da devesini ıhtırırdı. Orada Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da devesini ıhtırırdı" [Buhârî, Hacc 38, 29, 148, 149; Müslim, Hacc 226 (1259); Muvatta, Hacc 6, (1, 324); Ebu Dâvud, Menâsik 45, (1865); Nesâî, Hacc 103, (5, 199).][690]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayet İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'in Mekke'yi ve Kâbe'yi ziyaret âdâbını tanıtmaktadır. İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sünnetine kılı kılına riayet ettiği ve hiçbir şahsî katkı ve değiştirmede bulunmadığı için, muhaddisler onun tarzını Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in tarzı olarak değerlendirirler.
2- Mekke'ye girerken yıkanma meselesi bütün ulemâca müstehab addedilmiştir. Bunun terki herhangi bir fidye gerektirmez. Bir kısım âlimler: "Abdest de kifayet eder" demiştir. İbnu Ömer'in ihramlı iken başını yıkamadığı 1227 numaralı hadiste belirtilmişti. Şu halde guslü başı dışında kalan bedenini yıkamasıdır.
Şâfiîler "Mekke'ye giren kimse yıkanmakdan âciz kalırsa teyemmüm eder" derler. Bazıları, Mekke'ye girerken müstehab olan yıkanmanın, mücerred giriş için değil tavaf için oluduğunu, tavaf yapayacaklara yıkanma terettüp etmeyeceğini söylemiştir.
3- Son paragrafta Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ve Hz. Abdullah İbnu Ömer'in Mekke'den dönerken Medine'ye girmezden önce Zülhuleyfe mevkiinin Bathâ noktasında bir müddet durduklarını belirtmektedir. Bilindiği üzere Zülhuleyfe Medine'ye yakın bir yerdir ve Medinelilerin mîkatıdır. Hacca gidenler orada ihram giyerler. (Daha fazla bilgi için 1187 numaralı hadise bakın).
4- Bu rivayet Hz. Abdullah İbnu Ömer'in, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın konakladığı her noktada aynen konakladığını ifade eder. [691]

-3- وعن نافع قال:]كَانَ ابْنُ عُمَرَ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما يُصَلِّي بِالْمُحَصَّبِ الظهرَ والْعَصْرَ وَالْمَغْرِبَ وَالعِشَاءَ، وَيَهْجَعُ هَجْعَةً، وَيَذْكُرُ ذلِكَ عن رسولِ اللّه #[. أخرجه الستة إ النسائى .

3. (1538)- Nâfi' anlatıyor: "İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) Muhassab'da öğle,

ikindi, akşam, yatsı namazlarını kılar, bir miktar uyurdu. İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın böyle yaptığını söylerdi." [Buhârî, Hacc 149; Müslim, Hacc 337, (1310); Muvatta, Hacc 207; Tirmizî, Hacc 81, (921); Ebu Dâvud, Menâsik 87, (2012, 2013).][692]

-4- وفي رواية مسلم]كان ابْنُ عُمَرَ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما يرَى التَّحْصِيبَ سُنَّةً[.

4. (1539)- Müslim'in bir rivayetinde: "İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) tahsib'i (Muhassab'da konaklamayı) sünnet bilirdi" denir.[693]

-5- وعن ابن عباس رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما أنَّهُ قال:]لَيْسَ التَّحْصِيبُ بِشَيءٍ إنَّمَا هُوَ مَنْزِلٌ نَزَلَهُ رسولُ اللّه #[. أخرجه الشيخان والترمذى .

5. (1540)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ): "Tahsib (menâsike dahil olan) bir şey değildir, o, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın konakladığı bir konaklama yeridir" derdi. [Buhârî, Hacc 147; Müslim, Hacc 341, (1312); Tirmizî, Hacc 81, (921).][694]

-6- وفي أخرى لهم و‘بى داود رحمه اللّه تعالى. عن عائشة رَضِىَ اللّهُ عَنْها قالت:]إنَّمَا نَزَلَهُ رسولُ اللّهِ # ‘نَّهُ كانَ أسْمَحَ لِخُرُوجِهِ[.

6. (1541)- Yine aynı kaynaklar Hz. Aişe'nin şu sözünü kaydederler: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), oraya inmiştir, çünkü orası, yola çıkmaya daha uygundur." [Buhârî, Hacc 147; Müslim, 339, (1311); Tirmizî, Hacc 82, (923); Ebu Dâvud, Menâsik 87, (2008).][695]

-7- وعن أبي رافع رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قال:]لَمْ يَأمُرْنِى رسولَ اللهِ # أنْ أنْزِلَ بِا٭بْطَحِ حِينَ خَرَجَ مِنْ مِنىً وَلِكنِّى جِئْتُ فَضَربْتُ فِيهِ قُبَّةً فَجَاءَ فَنَزَلَ[. أخرجه مسلم وأبو داود .

7. (1542)- Ebu Râfi' (radıyallahu anh) anlatıyor:
"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Mina'dan ayrıldığı zaman Ebtah'a inmemi emretmedi. Fakat ben önceden gelip oraya bir çadır kurdum. Sonra O (aleyhissalâtu vesselâm) da gelip oraya indi." [Müslim, Hacc 342, (1313); Ebu Dâvud, Menâsik 87, (2009).][696]

AÇIKLAMA:

1- Son kaydedilen beş hadis (1538-1542 arasındakiler) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, haccın bitiminde Muhassab'a inişiyle ilgili. Görüldüğü üzere, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu inişi menâsikten mi, değil mi, Ashab'ın farklı yorumu mevzubahis olmuştur.
Muhassab: burası Mina ile Mekke arasında Mina'ya daha yakın bir yer adıdır. Düzlüktür, çakılla kaplı olduğu için bu adı aldığı söylenir. Çünkü haseb "küçük taş, çakıl" mânasına gelir. Buraya Ebtah da denir.
Tahsîb: Muhassab denen yere inmek orada konaklamak demektir.
İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Mina'da hacc menasikini tamamladıktan sonra Medine'ye dönüş esnasında orada bir müddet konakladığı için, burada konaklamayı menâsikten saymış, hacc yaptıkça her seferinde orada bir müddet konaklamıştır. Sadece O değil, Ashab'tan başta Hülefâ-i Raşidîn olmak üzere diğer bâzılarının da bu sünneti devam ettirdikleri rivayetlerde gelmiştir (Müslim, Hacc 340).]
Ancak, yukarıda, İbnu Abbas, Hz. Aişe ve Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in âzadlısı ve hâdimi durumunda olan Ebu Râfi'nin rivayetleri nazar-ı dikkate alınınca, Muhassab'a inmek (veya tahsîb) menâsikden değildir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), Mina'yı terkedilmesi gereken müddeti içerisinde terketmiş Medine'ye yol hazırlıklarını ikmal için, düz bir yer olan Muhassab'da bir müddet daha kalarak oradan yola çıkmıştır. Şu halde Ashab'tan bazıları bunu, dönüş hazırlığına giren bir amel saymıştır. Hattâ Hz. Aişe, Ahmed

İbnu Hanbel'in bir rivayetinde: وَاللهِ مَا نَزَ لَهَا إِ مِنْ اَجْلِى "Oraya vallahi benim yüzümden indi" diye kesin ifadede bulunur. (1313 numaralı hadise bak.) Ancak İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) gibi sünnete son derece bağlı kimseler için, sünnet olarak benimsenmesi için fiilin Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan suduru kâfidir.
Ulemâ büyük çoğunluğu ile tahsîbin yani hacc dönüşü Muhassab veya Ebtah denen vâdide bir müddet konaklayıp dinlenmenin müstehab olduğuna hükmetmiştir.[697]

-8- وعن نافع.]أنَّ ابْنَ عُمَرَ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما كانَ يَغْتَسِلُ لِدُخُولِ مكَّة[.

8. (1543)- Nâfi' anlatıyor: "İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) Mekke' ye girmek için guslederdi." [Tirmizî, Hacc 29, (852).[698]

AÇIKLAMA

1537 numaralı hadise bakın.

-9- وفي رواية:]اغْتَسَلَ النَّبىُّ # لِدُخُولِ مَكَّةَ[. أخرجه الترمذى .

9. (1544)- Bir rivayette: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Mekke' ye girmek için gusletti" denmiştir. [Tirmizî, Hacc 29 (852).][699]

-10- وعن ابن عمر رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما أنه كان يقول:]لَيَالِى مِنىً يَبِيتَنَّ أَحَدٌ من الحَاجّ وَرَاءَ عَقبَةِ مِنىً[.

10. (1545)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ): "Mina gecelerinde, hiçbir hacı, Mina Akabesi'nin gerisinde geceyi geçirmemelidir."derdi. [Muvatta, Hacc 209,

(1, 406).][700]

AÇIKLAMA:

Bayram günlerinde Mina'da kalmak ve geceyi orada geçirmek, İbnu Ömer'e göre vacibtir. Hatta Şâfiî, Ahmed İbnu Hanbel ve İmam Mâlik'in mezheplerinde vacibtir. Sâdece Ebu Hanife mezhebinde sünnettir. Öyle ise, bu vâcibin tam yerine gelmesi, Mina hududu dahilinde geceyi geçirmeye bağlıdır. Akabe denen yer Mina'dan sayılmaz. Mekke ile Medine arasında hudud noktasıdır. Bu sebeple hiçbir geceyi bu hududun dışında geçirmemelidir. Muvatta'dan kaydedeceğimiz müteakip rivayette Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in, hususî adamlar göndererek hudud dışına kimsenin çıkmamasını sağladığını göreceğiz.

Diğer üç mezhebe göre bu yasağa uymayana dem gerekir. [701]

-11- وفي أخرى:]كَانَ عُمر رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ يَبْعَثُ رِجَاً يُدْخِلون النَّاسَ مِنَ وَرَاءِ الْعَقَبَةِ[. أخرجهما مالك .

11. (1546)- Bir diğer rivayet şöyle: "Hz. Ömer (radıyallahu anh), (eyyâm-ı Mina'da hususî) adamlar göndererek, halkın Akabe'nin gerisine (Mina cihetine) girmelerini sağlardı." [Muvatta, Hacc 208, (1/406).][702]

AÇIKLAMA:

Önceki hadiste geçti.

-12- وعن ابنِ عمر رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما.]أنَّ العبَّاسَ استأذَنَ النَّبىَّ # أن يمكُثَ بمكةَ ليالَى مِنىً مِنْ أجْلِ سِقايتِهِ فأذِنَ لَهُ[. أخرجه الشيخان وأبو داود .

12. (1547)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor:

"Hz. Abbâs (radıyallahu anh) Kâbe ile ilgili sikâye vazifesi, kendi

sorumluluğunda olduğu için, eyyâm-ı Mina'yı Mekke'de geçirmek için izin istedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da ona izin verdi." [Buhârî, Hacc 133, 75; Müslim, Hacc 346, (1315); Ebu Dâvud, Menâsik 75, (1959).][703]

AÇIKLAMA:

1- Eyyam-ı Mina (Mina günleri): Mina'da şeytan taşlanan günler, yani bayram günleri (Zilhicce'nin 10, 11 ve 12. günleri).

2- Sikâye: Câhiliye devrinden kalma haccla ilgili bir hizmetti. Kureyşliler hacılara kuru üzüm şerbeti sunarlardı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Fetih'ten sonra Kâbe ile ilgili hizmetleri çoğunlukla lağvetmiş sadece birkaç tanesini korumuştur. İşte bu korunanlardan biri de sikâye hizmeti idi. Bu hizmet, câhiliye devrinde de Hz. Abbâs'ın üzerinde idi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) amcası Abbâs'ın bu hizmette devam etmesine izin vermişti.
Bâzı rivayetler sikâye hizmetini "hacılara zemzem suyu dağıtmak" diye tarif eder. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ecdadından olan Abdümenaf, bu hizmet gereği tulumlarla su taşır, Kâbe'nin avlusundaki deriden kaplara doldurur, sonra da hacılara dağıtırmış. Bu vazife Abdumenaf'tan oğlu Hâşim'e, ondan da Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in dedesi Abdulmuttalib'e geçmiş, Abdulmuttalib'ten oğlu Abbâs'a intikal etmiştir.
Bu hizmet, asırlarca Abbâs ahfâdında devam etmiştir.

3- Mina'da gecelemeye vacib diyenler, bu hükmü, hadisin bazı vecihlerinde geçen ruhsat kelimesinden çıkarırlar. "Hz. Abbas'ın izin talebi üzerine Mekke'de kalmaya Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ruhsat veriyor. Ruhsatın zıddı azimettir, öyleyse Mina'da kalmak vacibtir, vacib olmasaydı, bu tâbirler kullanılmazdı..." vs. denmiştir. Üç mezhebten ayrı olarak, Hanefî mezhebinin Mina'da gecelemeye sünnet dediğini daha önce de belirttik. Ancak şunu da belirtelim ki, Mina gecelerinde orayı terketmek Hanefîlere göre de mekruhtur. Çünkü sünnete aykırıdır. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) ve ondan sonra diğer halifeler, hacc esnasında eyyam-ı Mina'da hep orada gecelemişlerdir. Orada gecelememek diğer mezheplerde dem gerektirir; Hanefîlerde fidye gerekmez.[704]

-13- وعن العء بن الحضرمى رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قال:]قال رسول

الله #: المُهَاجِرُ يُقيمُ بمكةَ بعدَ قضَاءِ نُسُكِهِ ثَثَاً]. أخرجه الخمسة .

13. (1548)- Alâ İbnu'l-Hadramî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Muhacir olanlar, menâsiklerini tamamladıktan sonra Mekke'de üç gün kalırlar." [Buhârî, Menâkıbu'l-Ensâr 47; Müslim, Hacc 441,(1352); Tirmizî, Hacc 103, (949); Ebu Dâvud, Menâsik 96, (2022); Nesâî, Taksiru's-Salât 4, (3, 122).][705]

AÇIKLAMA:

1- Mekke fethinden önce, Mekke'den Medine'ye hicret eden Muhacirlerin, tekrar Mekke'ye dönüp yerleşmeleri haram kılınmıştı. Sonraları, bunlardan Mekke'ye hacc ve umre niyetiyle gelenlere bu vazifeleri îfadan sonra Mekke'de üç güne kadar oturmaları mübah kılındı. Ulemânın cumhuru bu hadislerden, Muhâcirler'in Mekke'ye gelip yerleşmelerinin haram kılındığı hükmünü çıkarmıştır.

Bazı âlimler ise bu yasağın hicretin her mü'mine vâcib kılındığı ilk devrelere ait olduğunu söylemiş, Muhacirler'in de Mekke'de veya bir başka yerde ikâmet edebileceklerini, yerleşebileceklerini söylemiştir.

Bu yasak hükmü, Mekke'ye hacc için gelen herkese ait bir yasak değildir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında Medine'ye hicret etmiş olan "Muhacirler"e aittir.

Üç gün kalma izni, onları "misafir" vasfından çıkarıp "mukim" vasfına sokmayacağı içindir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu husustaki kararlılığını Muhacirler'den Sa'd İbnu Havle'nin, Veda haccı sırasında Mekke'de vefat edince, hicretle terkettiği yer olan Mekke'de vefat etmiş olmasından dolayı üzülmek suretiyle göstermiştir.

2- Bu hadisten bazı âlimler veda tavafının hacc menâsikinden olmayan müstakil bir ibadet olduğu hükmünü çıkarmışlardır. Çünkü hadiste "....Menâsiklerini tamamladıktan sonra" denmektedir. Veda tavafı menâsikinin tamamlanmasından sonraki ikâmetin nihayetinde Mekke terkedilirken edâ edileceğine göre o ayrı bir ibadet olmalıdır..."denmiştir.[706]

-14- وعن جابر رَضِىَ اللهُ عَنْهُ. أنه قيل له:]أَيَرْفَعُ الرَّجُلَ يَدَيْهِ إِذَا رَأى الْبَيْتَ؟ قَالَ حَجَجْنَا مَعَ رسولِ اللّهِ # فَكُنَّا نَفْعَلُهُ[. أخرجه أصحاب السنن وهذا لفظ الترمذى .

14. (1549)- Hz. Câbir (radıyallahu anh)'den anlatıldığına göre, kendisine: "Kişi Beytullah'ı görünce ellerini kaldırır mı." diye sorulunca şu cevabı vermiştir:
"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la haccettik. O zaman biz bunu yapardık." [Tirmizî, Hacc 32, (955). Bu metin Tirmizî'ye aittir. Mevzu üzerine, Ebu Dâvud ve Nesâî'den gelen metin müteakip rivayettedir.][707]

-15- وعن أَبى داود والنسائى:]سُئِلَ عَنْ ذلِكَ. فقَالَ: مَا كُنْتُ أَرَى أَنَّ أَحداً يَفْعَلُهُ إِ الْيَهُودَ. وقد حَجَجْنَا معَ رسولِ اللّهِ # فَلَمْ نَكُنْ نَفْعَلَهُ[.

15. (1550)- Ebu Dâvud ve Nesâî'de bu rivayet şu şekildedir: "Bu hususta soruldu, şu cevabı verdi:
"Yahudilerden başka birisinin yaptığını görmedim. "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la birlikte haccettik, bunu yapmadık." [Ebu Dâvud, Menâsik 46, (1870); Nesâî, Hacc 122 (5, 212).][708]

AÇIKLAMA:

1549 numaralı hadisi Tirmizî, "Beytullah'ı görme anında elleri kaldırmanın mekruh olduğu hususunda gelen rivayet" adlı bir bâb başlığı altında sunarken Ebu Dâvud 1550 numaralı hadisi "Beytullah'ı görünce elleri kaldırma" adı altında verir.
Yani rivayetin birisi, Beytullah'ı görünce dua için elleri kaldırmanın müstehab olduğunu ifade ederken, diğeri mekruh olduğunu, sadece Yahudilerin (Beytü'l-Makdis'i) gördükleri zaman dua için ellerini kaldırdıklarını ifade etmektedir.
Bu mesele üzerine, lehte ve aleyhte başka rivayetler de gelmiştir. Beyhakî: "Elleri kaldırmayı te'yid eden Câbir'den başkasının rivâyeti, ehl-i ilim nezdinde

daha meşhurdur. Bu çeşit ihtilâflı durumlarda hüküm, te'yid edene (müsbit'e) göre verilir" der.
Bu iki rivayeti cem etmek de mümkündür. Şöyle ki: Elin kaldırılmasını te'yid eden rivayet ilk görmeye, reddeden rivayet de her görmeye hamledilir. Yani birinci görüşte elleri kaldırarak dua etmek müstehabdır, bilâhere her görmede el kaldırıp dua etmek gerekmez.
Hattâbî de şunu söylemiştir: "Bu meselede ulemâ ihtilaf etmiştir. Süfyan-ı Sevrî, İbnu'l-Mübârek, Ahmed İbnu Hanbel, İshak İbnu Râhuye gibi bâzıları Beytullah'ı görünce ellerini kaldırıp dua etmişlerdir. Bunlar Câbir hadisini senette yer alan meçhul râvî sebebiyle zayıf addederler. Bunlara göre bu babta gelen İbnu Abbâs hadisi müteberdir. تُرْفَعُ ا'يْدِى في سَبْعَةِ مَوَاطِنَ إفْتِتَاحِ الصَّةِ واسْتِقْبَالِ الْبَيْتِ وَعلى الصَّفَا وَالْمَرْوَةِ وَالْمَوْقِفَيْنِ وَالْجَمْرَتَيْنِ.
"Yedi yerde el kaldırılıp (dua edilir): Namaza başlarken, Beytullah'la karşılaşınca, Safâ ve Merve'de, Arafat ve Müzdelife vakfelerinde, orta ve küçük şeytan taşlanırken."
Keza İbnu Ömer'den de "Beytullah'ı görünce ellerini kaldırıp dua ettiği" rivayet edilmiştr.
Keza İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'tan da aynı davranış rivayet edilmiştir.
İbnu'l-Hümâm, senedli olarak Said İbnu'l-Müseyyeb'in şu sözünü kaydetmiştir:
"Ben Hz. Ömer (radıyallahu anh)'den bir söz işitmiştim, insanlar arasında benden başka bunu işiten kimse kalmadı. Ben Beytullah'ı görünce onun şu duayı yaptığını işitmiştim: اَللَّهُمَّ انْتَ السَّمُ وَمِنْكَ السَّمُ فَحَيِّنَا بِالسَّمِ "Ey Rabbim! Sen selâmsın, selâmet sendendir. Bizi selâmet üzere yaşat."
İmam Şâfiî hazretleri Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den Kâbe'yi görünce ellerini kaldırarak şu duayı okuduğunu kaydetmiştir:
]اَللَّهُمَّ زِدْ هذا الْبَيْتَ تَشْرِيفاً وَتَكْرِيماً وَتَعْظِيماً وَمَهَابَةً وَرِفْعَةً وبِرًّا وَزِدْ يَا رَبِّ مَنْ كَرَّمَهُ وَشَرَّفَهُ وَعَظَّمَهُ مِمَّنْ حَجَّهُ أوِ اعْتَمَرَهُ تَشْرِيفاً وَتَعْظِيماً وَمَهَابَةً وَرِفْعَةً وَبِرًّا[اَللَّهُمَّ انْتَ السَّمُ وَمِنْكَ السَّمُ فَحَيِّنَا رَبَّنَا بِالسَّمِ وَادْخِلْنَا الْجَنَّةَ دَارَكَ دَارَ السَّم تَبَارَكْتَ وَتَعالَيْتَ يَا ذَا الْجَلِ واِكْرَامِ.

"Ey Rabbim, şu mübarek Beyt'in şeref, hürmet, azamet, mehâbet, yücelik ve güzelliğini artır. Ey Rabbim, ona hacc, umre gibi ibâdetler yaparak (kurbanlar sunarak) ona tâzim ve hürmet edenlerin şeref, itibar ve makamlarını yücelt, iyiliklerini artır. Ey Rabbim, sen selâmsın, selâmet sendendir. Rabbimiz bizi selâmet üzere yaşat. Bizi selâmet yurdu olan cennetine koy. Ey celâl ve ikram sâhibi Rabbim, sen her şeyden yüce ve her varlıktan üstünsün!"[709]

-16- وعن أبى هريرة رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]أقْبَلَ النَّبىُّ # فَدَخَلَ مَكَّةَ فأقْبَلَ إلى الحَجَرِ ا‘سْوَدِ فَاسْتَلَمَهُ ثُمَّ طَافَ بِالْبَيْتِ ثُمَّ أتَى الصَّفَا حَيْثُ يَنْظُرُ إلى الْبَيْتِ فرَفَعَ يَدَهُ فَجَعَلَ يَذْكُرُ اللّهَ تَعالى مَا شَاءَ اللّهُ أنْ يَذْكُرَهُ وَيَدْعُو وَا‘نْصَارُ تَحْتَهُ[. أخرجه أبو داود .

16. (1551)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ilerledi, Mekke'ye girdi. (Doğru Beytullah'a giderek) Haceru'l-Esved'e geldi, (ilk iş) onu istilâm buyurdu. Sonra Beytullah'ı (yedi şavtta) tavaf etti. (Tavaf tamamlanınca) Safâ tepesine geldi, oradan Beytullah'a baktı. Ellerini kaldırıp Allah'ı (tekbir, tehlil, tahmid ve tevhidlerle) zikretmeye başladı ve Allah'ın zikretmesini dilediğince zikretti, dua etti. Bu sırada Ensâr (radıyallahu anhüm) da onun aşağısında (aynı şekilde zikir ve duada bulunuyordu)." Ebu Dâvud, Menâsik 46, (1872).][710]

AÇIKLAMA:

1- İstilâm, Hacer-i Esved'i selâmlamaktır. İki surette yapılır:
a) Yanaşmak mümkünse, yaklaşıp, Hacer'e yöneldikten sonra, namaz vaziyetinde olduğu üzere elleri kulak hizasına kadar kaldırıp: "Bismillahi Allahu ekber" diyerek eller aralıklı olarak Hacer'in üzerine konur, aradaki boşluktan Hacer öpülür
b) Uzaktan istilâm: Eğer kalabalık sebebiyle yaklaşmak mümkün değilse, Hacerü'l-Esved'in bulunduğu rüknün karşısına gelince -ki zeminde kırmızı mermerle çizgi atılarak işâretlenmiştir- ellerin iç kısmı Kâbe'ye gelecek şekilde, yine kulakların hizasına kadar kaldırılıp, üzerine konuluyormuş gibi işaret edilerek "Bismillahi Allahu ekber" diyerek Hacer selâmlanır ve sağ elin içi

öpülür."
2- Şavt: Beytullah'ın Haceru'l-Esved köşesinden başlayarak, tekrar oraya gelmek suretiyle yapılan bir turluk tavafa bir şavt denir. Bir tavaf, yedi şavttan meydana gelir.
3- Şârihler Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in Safâ ve Merve'de, "Allah'ın dilediğince zikir ve dua etmesi"ni burada, duada kişinin serbest olduğuna; dilediği şekilde, içinden geçtiği şekilde dua edebileceğine yorumlamışlardır. İmam Muhammed, hacc esnasında muayyen yerlerde yapılacak duaların belirlenemeyeceğine, dileyenin dilediği şekilde dua edebileceğine hükmetmiştir. Ona göre böyle davranmak, kişiye huşu verir.
İbnu'l-Hümâm da: "Bunların tesbiti kalpteki rikkati giderir, kişi ezberindekilerini otomatik şekilde tekrar eden bir vasıta durumuna düşer, ancak sünnette gelen (me'sur) dualarla teberrük ederse bu da güzeldir" der.
Sanki her ikisi de, ne istediğini bilerek, mânayı fikren idrâk ederek dua etmenin daha uygun olduğunu, bu kayıtla me'sur duaların tercih edilebileceğini söylemektedirler.[711]

-17- وعن نافع.]أنَّ ابْنَ عُمَرَ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما: أقْبَلَ مِنْ مَكَّةَ حَتَّى إذَا كانَ بِقُدَيْدٍ جَاءَهُ خَبَرٌ مِنَ المَدِينَةِ فَرَجَعَ مَكَّةَ بِغَيْرِ إحْرَامٍ[. أخرجه مالك .

17. (1552)- Nâfi' (rahimehullah) anlatıyor: "İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) Mekke'den (ayrılıp Medine'ye) yönelmişti. Kudeyd'e gelmişti ki, kendisine Medine'den bir haber ulaştı. Bunun üzerine, ihramsız olarak Mekke'ye döndü." [Muvatta, Hacc 248 (1, 423).][712]

AÇIKLAMA:

1- Abdurrezzak'ın rivayetine göre İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'in yarı yoldan Mekke'ye dönmesine sebep olan haber, Medine'de çıkan bir fitne ile ilgilidir. İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ), Ashab'tan fitneye bulaşmama hususunda gayret gösterenlerden biridir.

2- Bu rivayetle ihticâc eden İbnu Şihâb, Hasan Basrî, Dâvud-u Zâhirî ve etbaı

Mekke'ye ihramsız girmenin câiz olduğuna hükmederler. Onlara göre, "İhramı gerektiren husus hacc veya umredir. Ne Allah, ne de Resûlü bunların dışında ihramı şart kılmamıştır..."
Ancak Cumhur bu görüşte değildir. İmam Mâlik "Taif gibi yakın yerlerden meyve veya odun satmak üzere Mekke'ye gelenler ihramsız girebilir" demiştir. Cumhur da böyle hükmeder. Mekke'den memleketine müteveccihen yola çıkıp, yarı yoldan dönenlerin de İbnu Ömer örneğinde olduğu gibi, Mekke'ye ihramsız girebileceğini söylemişlerdir. Ancak hâriçten Mekke'ye ticaret, ziyaret her ne maksadla olursa olsun gelmek isteyen kimse şehre ihramlı olarak girmelidir, zîra Harem bölgesine girmektedir. Bu hususu teyid eden bir hüküm de şudur: "Kişi Mekke'ye yürümeye nezretmiş olsa, kendisine hacc veya umre niyetiyle ihram giymek vacib olur."
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Fetih günü hâriç, her seferinde Mekke'ye ihramlı olarak girmiştir.

3- Kudeyd: Mekke yakınlarında bir yer ismidir. Medine yolu üzerindedir. [713]

ONÜÇÜNCÜ BÂB

HACCDA NİYÂBET

NİYÂBET:

Bir işi başkasının yerine yapmaktır. Buna vekâlet de denir. Dinimizde namaz, oruç, itikaf gibi münhasıran bedenî olan ibadetlerde niyabet câiz değildir. Bu ibadetleri ferdler bizzat yapmalıdır. Zekât, kurban, sadaka-ı fıtır gibi sırf malî olan ibadetlerde niyabet câizdir.
Hacc ise hem malî hem bedenî bir ibadettir. Bu sebeple mutlak olarak "câiz" veya "değil" denmemiş, bazı şartlarla câiz olduğu kabul edilmiştir. Bizzat yapabileceklerin kendileri yapması gerekir. Amma acz ve zaruret gibi şartlar bulunduğu takdirde, vekil, niyâbeten bir başkasının haccını yapabilir; bu câizdir.
Zenginlik sebebiyle hacc farz olduğu halde yaşlılık, hastalık gibi sebeplerle haccedemiyen kimsenin yerine bedel göndermesi gerekir. Veya hacc farz olduğu halde bu borcu edâ etmemiş olanın, yerine bedel gönderilmesini vasiyet ederek para ayırması gerekir. Ölen zengin vasiyet etmemişse, vârisler birini göndermekle mükellef tutulmaz. Ayrıca vasiyet etse bile, parasının üçte biri, bedel olarak gidecek kimsenin hacc masraflarını karşılamayacak miktarda ise, vârisler yine de bedel göndermekle sorumlu tutulmazlar.[714]

-1- عن ابن عباس رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما قال:]كانَ الْفَضْلُ بْنُ العباسِ رديفَ رسولِ اللّهِ # فجاءَتهُ امرأةٌ منْ خَثْعَمَ تَسْتَفْتِيهِ فَجَعَلَ الْفَضْلُ يَنْظُرُ إلَيْهَا وَتَنْظُرُ إلَيْهِ. فَجَعَلَ النَّبىُّ # يصْرِفُ وَجْهَ الْفَضْلِ إلى الشِّقِّ اŒخَرِ. قالتْ: يارَسُولَ اللّهِ: إنَّ فَرِيضَةَ اللّهِ عَلى عِبَادِهِ في الحَجِّ أدْرَكَتْ أبِى شَيْخاً كَبيراً يَسْتَطِيعُ أنْ يَثْبُتَ عَلى الرَّاحِلَةِ أفأحُجُّ عَنْهُ؟ قَالَ نَعَمْ. وَذلِكَ في حَجَّةِ الْوَدَاعِ[. أخرجه الستة.

1. (1553)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Fadl İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın terkisinde idi.

Has'ame'den bir kadın birşeyler sormak istiyordu. Fadl, kadına, kadın da Fadl'a bakmaya başladı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) eliyle Fadl'ın başını öbür istikâmete çevirdi. Kadın:
"Ey Allah'ın Resûlü, Allah'ın kullarına yazdığı hacc farizası yaşlı ve ihtiyar babama ulaştı. Ancak o, bineğin üzerinde durabilecek halde bile değil. Ben ona bedel hacc yapabilir miyim?" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Evet!" dedi. Bu hâdise, Veda haccında cereyan etti." [Buhârî, Hacc 1, Cezâ-u's-Sayd 23, 24, isti'zân 2; Müslim, Hacc, 407, 408, (1334, 1335); Muvatta, Hacc 97, (1, 359); Tirmizî, Hacc 85, (928); Ebû Dâvud, Menâsik 26, (1809); Nesâî, Hacc 9, 11,12, (5, 117, 118).][715]

AÇIKLAMA:

1- Hadis, birçok farklı tariklerden farklı ziyadelerle rivayet edilmiştir. Öyle ki, soru soranlar bazen erkek, bazan kadındır, bazan annesi, bazan babası, bazan da kardeşi namına hacc yapmanın câiz olup olmayacağı sorulmuştur. Bu farklılıkları değerlendiren âlimler, bu mesele ile ilgili olarak Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a değişik kimselerin soru sormuş olabileceğine hükmetmiştir. Erkeklerden soru sahiplerinin ismi belli ise de kadınlardan kimin sorduğu belirsizdir.

2- Hadis, bir kimsenin kadın bile olsa, hacc yapmaktan âciz olan bir başkasına bedel hacc yapmasının caiz olduğunu ifade eder. Hanefîler, Şâfiiler, Ahmed İbnu Hanbel, Sevrî ve İshak İbnu Râhuye böyle hükmeder.
* İmam Mâlik, Leys ve Hasan İbnu Sâlih'e göre hayatta olan bir kimseye bedel hacc yapılamaz, sadece haccetmeden ölen kimsenin adına haccetmek câiz olur. Ancak İmam Mâlik'ten, bu mevzuda farklı üç kavil daha rivayet edilmiştir:
Birine göre; ölen nâmına dahi bir başkası haccedemez. Diğerine göre; ölenin çocukları onun adına haccedebilir. Üçüncüye göre; ölenin vasiyeti varsa onun adına başkası haccedebilir.
Cumhûr-u ulemâya göre, vasiyet olsun olmasın, ölen bir kimsenin adına onun farz veya vâcib (nezir) haccı varsa başkası tarafından edâ edilebilir. Şafiilere göre nâfile hacca dahi bedel gönderilebilir.
Niyabeten yapılan hacc, kimin adına yapılmışsa onu borçtan kurtarır. İmam Muhammed: "Bedel olan hacc yapan kendisi hacı olur, gönderen de masrafını çektiği için sevab kazanır" demiştir.
İbnu Battâl'ın beyânına göre, hasta iken bedel gönderen kimse sonradan sıhhate

kavuşacak olsa hacc borcundan kurtulup kurtulmadığı meselesinde ihtilâf edilmiştir. Kûfe ulemâsı ile İmam Şâfiî ve Ebu Sevr ve bu haccın sayılmayacağına hükmetmişlerdir. İyileştikten sonra tekrar haccetmesi farz olur. Ahmed İbnu Hanbel ve İshak İbnu Râhuye'ye göre bu hacc kâfidir.

3- Bazı âlimler, bu hadiste, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)' in niyabeten hacc yapma iznini, hayvana binemeyecek derecede yaşlı ve âciz olan baba için, onun evlâdına vermiştir. Üstelik, aczi sebebiyle mezkur babaya hacc farz değildir. Çünkü hacc yapabilecek olana farzdır. Öyle ise buna kıyasla, başkası için de niyâbeten hacc yapılabilir diye cevaz hükmü umumîleştirilemez. Meseleyi İmam Mâlik ve diğer Mâlikî âlimler böyle yorumlarlar. Onlara göre hacc bedenî ibadettir, bedenî ibadette, tıpkı namazda olduğu gibi, niyâbet caiz değildir.

4- Haccın farziyetinde gücü yetme şartı da farklı yorumlara sebep olmuştur. İbnu Tîn bunu: "Beytullah'a ulaşabilmeye muktedir olma" diye açıklar. Bunda da kişinin kendi âdeti esastır. Sözgelimi, bir kimsenin âdeti yolculuğu yayan yapmak ise, binek bulamasa bile yürüyerek gitmelidir. Başkasından dilenerek geçinmeyi âdet eden kimse, dilenerek Mekke'ye varabilecekse, yiyeceği olmasa bile hacca gitmesi gerekir. Dilenmeyen ve sefere hep hayvanla giden kimseye, binecek hayvan buluncaya kadar hacc farz olmaz.
İbnu Battâl, bu kavlin Abdullah İbnu Zübeyr, İkrime ve Dahhâk'ın mezhepleri olduğunu söyler.
İmam-ı Âzam ve İmam Şâfiî'ye göre "muktedir olmak, zâd ve râhile bulmaya bağlıdır.
Zâd, hacca gidip dönünceye kadar kendisine ve bakmakla mükellef olduğu ailesine yetecek kadar nafakadır.
Râhile de binecektir. Hasan Basrî, Mücâhid, İbnu'l-Müseyyeb, İbnu Cübeyr, İmam Ahmed, İshâk vs. de bu görüştedir.
Kurtubî, Mâlikîlerin, sadedinde olduğumuz hadisi -yukarıda belirttiğimiz üzere- niyâbet meselesinde reddederken, "Allah için, yoluna gücü yetenlere Beytullah'ı haccetmek insanların boynuna borçtur" (Âl-i İmrân 97) meâlindeki âyete muhalif olduğunu belirtir. Onlara göre güç yetme meselesinde esas olan beden kuvvetidir.
İmam Mâlik bu meselede Kur'ân'ın zâhiriyle amel etmiştir.
Ancak Cumhur, bu hususta Mâlikîlere cevap vererek zâd ve râhileden bahseden hadisin, âyette geçen güç yetme mefhumu ile ne kastedildiğini açıklamış olduğunu söylemişlerdir.

5- Kendisi hacc yapmayan kimse bedel olarak hacca gidebilir mi? sorusuna Cumhur: "Evet!" diye cevap vermiştir. Çünkü, buna cevaz veren, sadedinde olduğumuz rivayet mutlaktır. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) niyabet için izin isteyen kadına kendisinin hacc yapıp yapmadığını sormamıştır.
Ebu Hanife, İmam Mâlik, bir rivayette İmam Ahmed'in görüşü budur.
Hasan Basrî, Nehâî, Eyyub ve Câfer İbnu Muhammed'den de aynı görüş rivayet edilmiştir.
Ancak Evzâî, İshak ve Şâfiî'ye göre, kendisi haccetmemiş bulunan bir kimse başkası adına hacca gidemez. Giderse kendisi için haccetmiş olur. Ancak bunun, giden için de bâtıl olacağını söyleyen olmuştur. İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'tan bunu te'yîd eden bir görüş rivâyet edilmiştir.

6- Bu hadisten, kadının vekâleten erkek adına hacca gidebileceğine hükmedilmiştir.

7- Hadisin bir diğer hükmüne göre evlad, anne ve babanın borçlarını ödemek, hizmetlerini yapmakla mükelleftir.[716]

-2- وعن إبن عباس رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما قال:]أَتَى رَجُلٌ النَّبىَّ # فقَالَ: إنَّ أُخْتِى نَذَرَتْ أنْ تَحُجَّ، وَإنَّهَا مَاتَتْ؟ فقَالَ #: لَوْ كانَ عَلَيْهَا دَيْنٌ أكُنْتَ قَاضِيَهُ عَنْهَا؟ قَالَ نَعَمْ. قَالَ: فاقضِ اللّهَ تَعالى، فهُوَ أحَقُّ بِالقَضَاءِ[. أخرجه الشيخان و النسائى .

2. (1554)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor:
"Bir adam Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelerek:
"Kızkardeşim haccetmeye nezretti. Ancak bunu îfa etmeden öldü, (ne yapmak gerekmektedir?)" diye sordu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):"
Üzerinde başka borcu var mıydı, sen bunu ödeyiverdin mi?" buyurdu. Adam:
"Evet!" deyince:
"Öyleyse Allah'a olan borcunu da ödeyiver. O, (celle şânuhu) borç ödenmeye daha lâyıktır" dedi." [Buhârî, Eymân 30, Cezâu's-Sayd 22, İtisâm 12; Nesâî, Hacc 7, 8, (5, 116); Müslim, Nezr 1, (1638).][717]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, nezir borcu olduğu halde edâ etmeden ölen kimsenin nezrini, varislerinin yerine getirebileceğini ifade eder. Bu meselede İbnu Abbâs'tan iki farklı rivayet gelmiştir. Birinde: "Kişi üzerinde nezr borcu olduğu halde ölürse velisi bunu kaza eder" demiştir.
Diğer bir rivayette de İbnu Ömer'le birlikte bunun aksine hükmettikleri belirtilmiştir. Nitekim Muvatta'da İbnu Ömer'den, Nesâî'de İbnu Abbâs'tan: يُصَلِّى اَحَدٌ عَنْ اَحَدٍ وَ يَصُومُ اَحَدٌ عَنْ اَحَدٍ "Kimse kimsenin yerine ne namaz kılar, ne de oruç tutar" dedikleri rivayet edilmiştir.
İbnu Hacer, İbnu Abbâs'ın bu zıt görüşlerini te'vil ederek şunu söyler: "Te'yid eden rivayet ölüler hakkındadır, yani ölenin nezri yerine getirilir. Reddeden rivayet, sağlar hakkındadır, yani hayatta olanın yerine oruç tutulamaz, namaz kılınamaz. Nitekim bu te'vili te'yid eden bir rivayet İbnu Ebî Şeybe'den gelmiştir: "Ölmüş bir kimsenin üzerinde nezir borcu olursa ne yapmalı?" diye İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'a sorulmuştu: "Onun adına orucu tutulur" diye cevap verdi."
İbnu'l-Münir'in de şu yorumu kayda değer: "Muhtemelen İbnu Ömer, Kuba mescidinde namaz kılmaya nezredip kılmadan ölen bir kadının kızı bu durumu sorunca, kadının kızına: "Onun yerine sen kılıver!" derken, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şu hadisiyle amel etmiş olmayı düşünmüştür: "Âdemoğlu ölünce, ameli kesilir, ancak üç kişi hâriç..." Bu üç meyanda evlâd da zikredilmiştir. Çünkü evlâd kişinin kesbindendir. Bu sebeple evlâdın salih amelleri kişinin amel defterine de, -evlâdınkinden eksiltme hâsıl etmeden- aynen yazılır. Öyle ise, "Onun yerine kılıver" sözünün mânası: "Senin namazın, kendi adına niyet etmiş olsan dahi onun adına da yazılır." Bu sözüyle İbnu'l-Münir, cevâzı evlâd' la sınırlandırmış, evlâd dışındakilerin, ölen kimsenin yerine borç ödeyemeyeceğini söylemiş olmaktadır. Mamafih İmam Mâlik, Ebu Mus'ab, İbnu Vehb hep bu görüşü iltizam etmişlerdir.
İbnu'l-Münir bu yorumuyla, İbnu Battâl'ı da tenkid etmiş olmaktadır. Çünkü o: "Hiç kimsenin, ölmüş veya hayatta hiçbir kimsenin yerine ne farz ne de sünnet hiçbir namaz kılamayacağı hususunda icmâ var" demiştir.
Muhelleb de şöyle demiştir: "Eğer bu câiz olursa, bu (yani niyabet) bütün bedeni ibadetlerde caiz olur, Şâri' Hz.Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) dahi bunu ebeveyni için yapmaya daha çok hak sahibi bulunurdu ve amcası için istiğfarda bulunmaktan menedilmezdi ve وَ تَكسب كل نفس إِ عليها "Günahkâr hiç

bir nefis diğerinin (günah) yükünü taşımaz" (En'âm 164) âyetinin mânası batıl olurdu."
İbnu Hacer bu mütâlaanın, bilhassa Şâri' (Resûlullah) ile alâkalı kısımlarını tenkid etmenin çok kolay olduğunu söyler. Unutmayalım ki ebeveyne, yakınlara yapılan hayrın ulaşması, onların imanla gitmiş olmalarına bağlıdır. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın amcasının küfür üzerine öldüğünü rivayetler te'yid eder.[718]

-3- وعنه أيضاً رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]سَمِعَ النَّبِىُّ # رَجُ يَقُولُ: لَبَّيْكَ عَنْ شُبرمةَ. قال: وَمَنْ شُبْرُمَةُ؟ قال: أَخٌ لِى أَوْ قَرِيبٌ لِى فقَالَ: أَحَجَجْتَ عن نَفسِكَ؟ قال: . قال: فَحُجَّ عَنْ نَفْسِكَ ثُمَّ حُجَّ عَنْ شُبْرُمَةَ[. أخرجه أبو داود .

3. (1555)- Yine İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'tan rivayet edildiğine göre: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bir adamın:
"Şübrüme adına lebbeyk!" dediğini işitir.
"Şübrüme de kim?" diye sorar. Adam:
"Bir kardeşim veya bir yakınım!" diye cevap verir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Sen kendi hesabına hacc yapmış mısın?" diye sorar. "Hayır!" cevabını alınca:
"Öyleyse önce kendi adına hacc yap, sonra Şübrüme adına yaparsın!" der." [Ebu Dâvud, Menâsik 26, (1811); İbnu Mâce, Menâsik 9, (2903).] [719]

AÇIKLAMA:

Bu rivayet, kendi adına hacc yapmamış olan kimsenin, muktedir olsun olmasın bir başkası adına hacc yapamayacağını ifade etmektedir. Çünkü Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), Şübrüme adına telbiye getiren kimse hakkında tafsilat aramadı, böylece o, umum yerini tutmuş olur.
1551 numaralı hadisi açıklarken İmam Şâfiî'nin buna hükmettiğini belirtmiştik.
Sevrî: "Kendi adına haccetmeyenin yaptığı hacc, başkası adına muteberdir" der. (Mütemmim bilgi için önceki iki hadise de bakın.) [720]

ONDÖRDÜNCÜ BÂB

HACCLA İLGİLİ MÜTEFERRİK HÜKÜMLER

Bu babta yedi fasıl vardır
BİRİNCİ FASIL
TEŞRİK GÜNLERİNDE TEKBİR
*
İKİNCİ FASIL
MİNA'DA HUTBE
*
ÜÇÜNCÜ FASIL
ÇOCUGUN HACCETMESİ
*
DÖRDÜNCÜ FASIL
ŞARTLI HACC
*
BEŞİNCİ FASIL
HAREM'DE SİLAH TAŞIMAK
*
ALTINCI FASIL
ZEMZEM SUYU
*
YEDİNCİ FASIL
MÜTEFERRİK HADİSLER

BİRİNCİ FASIL

TEŞRİK GÜNLERİNDE TEKBİR

Teşrik Günü (Eyyâm-ı Teşrik): Zilhicce'nin 11, 12 ve 13. günlerine teşrik günleri denir. Bu, bayramın 2, 3 ve 4. günlerine tekâbül eder. Beş vakit farz namazların arkasından teşrik tekbirlerinin getirildiği arefe sabahından bayramın dördüncü günü akşamına kadar olan 5 güne de teşrik günleri denir.[721]

-1- عن يحيى بن سعيد قال:]خَرَجَ عُمَرُ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ الْغَدَاةَ يَوْمَ النَّحْرِ حِينَ ارْتَفَعَ النَّهَارُ شَيْئاً فَكَبَّرَ وَكَبَّرَ النَّاسُ بِتَكْبِيرِهِ ثُمَّ خَرَجَ الثَّانِيَةَ مِنْ يَوْمِهِ ذلِكَ بَعْدَ ارْتِفَاعِ النَّهارِ فَكَبَّرَ فَكَبَّرَ النَّاسُ مَعَهُ بِتَكْبِيرِهِ. ثُمَّ خَرَجَ حِينَ زَالَتِ الشَّمْسُ فَكَبَّرَ فَكَبَّرَ النَّاسُ مَعَهُ بِتَكْبِيرِهِ حَتَّى يَتَّصِلَ التَّكْبِيرُ إلى المَسْجِدِ الحَرَامِ. فَيقُولُونَ كَبَّرَ عُمَرُ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ فَيُكَبِّرُونَ[.

1. (1556)- Yahya İbnu Said anlatıyor: "Hz. Ömer (radıyallahu anh) yevm-i nahrin sabahında gündüz biraz yükselince çıkıp tekbir getirdi. Onun tekbiriyle birlikte halk da tekbir getirdi. Aynı gün, gündüzün tamamen yükselmesinden sonra ikinci defa çıkıp tekbir getirdi, halk da onunla birlikte tekbir getirdi. Sonra güneşin zeval vaktinde çıkıp tekrar tekbir getirdi, halk da onunla birlikte tekbir getirdi. (Getirilen) bu tekbir Mescid-i Haram'a kadar ulaştı ve halk: "Hz. Ömer tekbir getirdi" deyip tekbir getirdiler." [Muvatta, Hacc 205, (1, 404).][722]

-2- وعن ابن عمر رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما.]أنَّه كانَ يُكَبِّرُ في فُسْطَاطِهِ[. أخرجه البخارى في ترجمة باب. وأخرجه مالك إلى قوله: فيكبرون .

2. (1557)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'den anlatıldığına göre, "O, çadırının

içinde tekbir getirirdi." [Buhârî, İydeyn 12. (Tercüme'de muallak olarak kaydeder. Ancak Buhârî, bunu İbnu Ömer'e değil, Hz. Ömer'e nisbet eder.)] [723]

-3- وعن ميمونة رَضِىَ اللهُ عَنْها.]أَنَّهَا كَانَتْ تُكَبِّرُ يَوْمَ النَّحْرِ وَكَانَ النِّسَاءُ يُكَبِّرْنَ خَلْفَ أَبَانَ بنِ عُثْمَانَ[. أخرجه البخارى في ترجمة باب .

3. (1558)- Meymûne (radıyallahu anhâ)'dan anlatıldığına göre, "Yevm-i nahrde tekbir getirir, kadınlar da Ebân İbnu Osmân'ın arkasından tekbir getirirlerdi." [Buhârî, İydeyn 12.][724]

AÇIKLAMA:

1- Kaydedilen bu üç hadis Mina'da hacıların getireceği teşrik tekbirleriyle ilgilidir. Birinci hadis, Hz. Ömer'in yevm-i nahirde teşrik tekbirlerini ne zaman ve nasıl başlattığını, halkın buna iştirakini vs. tanıtır. İkinci hadise göre Hz. Ömer, çadırının içinde tekbir getirmekte, halk da dışarıdan onu takip etmektedir. Üçüncü hadiste, kadınların da yüksek sesle tekbire iştirak ettiğini belirtmektedir.

2- İkinci ve üçüncü hadis, Buhârî'de muallak olarak, aynı babın başlığında bazı ilâve ve bilgilerle beraberce kaydedilmiştir:"
Hz. Ömer (radıyallahu anh) Mina'da çadırında tekbir getirir, onun tekbirini mescidde olanlar, sokaklarda olanlar işitir, onlar da tekbir getirirlerdi. (Hep birlikte getirilen bu tekbirlerin azametinden) Mina sarsılırdı. İbnu Ömer de o günlerde tekbir getirirdi, namazların arkasında, yatağında, çadırında, otururken, yürürken (bu Mina) günleri boyunca tekbir getirirdi. [Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevce-i pâkleri] Meymûne (radıyallahu anhâ) de yevm-i nahrde tekbir getirirdi. Kadınlar da, (Emevî Halifesi Abdülmelik İbnu Mervan zamanında Medine vâlisi olan) Ebân İbnu Osman İbni Affân'ın arkasından tekbir getirirlerdi. Ömer İbnu Abdilaziz de teşrik gecelerinde erkeklerle mescidde tekbir getirirdi."
Görüldüğü üzere Buhârî hazretleri, birkaç tane rivayeti muallak olarak bir arada sunmuştur. İbnu Hacer, bunların mevsul olarak bulundukları kaynakları tanıtır.

Teşrik tekbirlerinin zamanı, yeri, muhtevası gibi bir kısım teferruatta ulemânın ihtilâf ettiğini belirterek ezcümle şu bilgiyi sunar:
* Bu tekbirlerin yeri hususunda bâzıları "namazların arkasında" demiş, bazıları, "nafilelerin arkasında değil, farzların arkasında" demiştir.
* Bazıları, "Bu tekbiri sadece erkekler getirir, kadınlar getirmez" der.
* Bazıları, "Teşrik tekbiri cemaatle getirilir, münferiden getirilmez".
* Eda edilenlerde olur, kazaya kalanlarda olmaz.
* Mukime vacibtir, müsafire değil.
* Şehirde oturana gerekir, köyde oturanlara gerekmez, demiştir. Buhârî, bütün bu ihtimallerin hepsine yer verecek rivayetleri seçmiştir.
Keza ulemâ, teşrik tekbirlerinin başlama ve bitme zamanlarında da ihtilâf etmiştir:
* Arefe günü sabahından başlar, diyen olmuş;
* Arefe öğle namazıyla başlar, diyen olmuş;
* İkindi namazıyla başlar, diyen olmuş;
* Yevm-i nahrin sabah namazıyla başlar, diyen olmuş;
* Yevm-i nahrin öğlesinde başlar, diyen olmuş;
Biteceği zamanla ilgili olarak da:
* Yevm-i nahrin öğlesine kadardır, diyen olmuş;
* Yevm-i nahrin ikindisine kadardır, diyen olmuş;
* İkinci günün öğlesine kadardır, diyen olmuş;
* Eyyam-ı teşrikin son gününün sabah vaktine kadardır, diyen olmuş;
* Eyyam-ı teşrikin son gününün öğle vaktine kadardır, diyen olmuş;
* Eyyam-ı teşrikin son gününün ikindi vaktine kadardır diyen olmuş.
Beyhakî, İbnu Mes'ud (radıyallahu anh)'un ashabından bunları rivayet etmiştir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan bu mevzuda hiçbir sâbit rivayet mevcut değildir.
Bu hususta Ashab'tan gelen rivayetlerin en sahihi, Hz. Ali ve İbnu Mes'ud (radıyallahu anhümâ)'un sözleridir. Buna göre teşrik tekbirleri, arefe günü sabahından eyyam-ı Mina'nın son gününe kadar devam eder.
Tekbirin muhtevasına gelince, bu hususta en sahih rivayeti Abdurrezzak kaydetmiştir. Ona göre tekbir şöyledir:
* Allahu ekber, Allahu ekber, Allahu ekber kebiran.
* Bazı rivayetlerde şu ziyade vardır: Ve lillahi'lhamd.
* Bazı rivayetlerde üç tekbire şu ilâve edilmiştir: "Lâ ilâhe illallahu vahdehu lâ şerîke leh..." sonuna kadar.
* Bazılarında iki tekbirden sonra: "Lâ ilahe illallahu vallahu ekber, Allahu ekber

ve lillahi'lhamd" ilave edilmiştir.

Bu rivayet Hz. Ömer ve İbnu Ömer'den gelmiştir. [725]

İKİNCİ FASIL

MİNA'DA HUTBE

-1- عن عبدالرحمن بن معاذ قال:]خَطَبَنَا رسولُ اللّهِ # وَنَحْنُ بِمنىً فَفُتِحَتْ أسْمَاعُنَا حَتَّى كُنَّا نَسْمَعُ مَا يَقُولُ وَنَحْنُ في مَنَازِلِنَا فَطَفِقَ يُعَلِّمُهُمْ مَنَاسِكَهُمْ حَتَّي بَلَغَ الجمَارَ فَوَضَع إصْبَعَيْهِ السَّبَّابَتَيْنِ ثُمَّ قالَ بِحَصَى الخَذْفِ ثُمَّ أمَرَ المُهَاجِرينَ فَنَزَلُوا في مُقَدَّمِ المَسْجِدِ، وَأمَرَ ا؛نْصَارَ أنْ يَنْزِلُوا مِنْ وَرَاءِ المَسْجِدِ. قالَ: ثُمَّ نَزَلَ النَّاسُ بَعْدَ ذلِكَ[. أخرجه أبو داود والنسائى .

1. (1559)- Abdurrahman İbnu Muâz (radıyallahu anh) anlatıyor: "Biz Mina'da iken Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bize hitab etti. Kulaklarımız öylesine açıldı ki, sanki her ne söylese bulunduğumuz yerden (rahat) işitiyorduk. Bir ara, halka menâsikini öğretmeye başladı. Böylece taşlama yerine kadar geldi. (Konuşurken) şehâdet ve orta parmağını (kulaklarına) koymuştu. (Atılacak taşların nohut büyüklüğündeki) fırlatma taşı olduğunu söyledi. Muhacirler'e emrederek Mescid'in ön kısmında konaklamalarını, Ensar'a da Mescid'in arka kısmında konaklamalarını söyledi."
Râvi der ki: "İşte bundan sonradır ki herkes (bineklerinden inip) yerleşti." [Ebu Dâvud, Menâsik 70, (1951); Nesâî, Hacc 189, (5, 249).][726]

-2- وعن رافع بن عمرو المُزنى رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]رَأيْتُ رسولَ اللّهِ # يَخْطُبُ النَّاسَ بِمنىً حِينَ ارْتَفَعَ الضُّحَى عَلى بَغْلَةٍ شَهْبَاءَ، وَعَليٌّ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ يُعَبِّرُ عَنْهُ وَالنَّاسُ بَيْنَ قَائِمٍ وَقَاعِدٍ[. أخرجه أبو داود .

2. (1560)- Râfi' İbnu Amr el-Müzenî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı Mina'da halka hitab ederken gördüm. Vakit kaba

kuşluktu ve Efendimiz, boz bir dişi katırın üzerindeydi. Hz. Ali (radıyallahu anh) de, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sözlerini rahat işitebileceği bir mesafede durup, eksiltip artırmadan halka tekrar ediyordu. Halkın kimisi ayakta idi, kimisi de oturuyordu." [Ebu Dâvud, Menâsik 73, (1956).][727]

AÇIKLAMA:

1- İki rivayet, Mina'da Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın verdiği hutbe hakkında bilgi vermektedir:
1) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kuşluk vakti hitab etmiştir.
2) Taşlama mahallinde hitab etmiştir,
3) Hitabetini bir binek üzerinde yapmıştır.
4) Mina'da belli başlı grupların yerlerini ayrı ayrı ta'yin etmiş, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu ta'yininden sonra hacılar yerleşmişlerdir.
5) Hacı kâfilesi, kendi sesini işitemeyecek kadar kalabalık olduğu için -Mirkat'ta kaydedilen rakama göre 130 bin kadar- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sözlerini tekrar ederek uzaktakilere ulaştıracak aracılar kullanmıştır. Hz. Ali bunlardan biridir.
6) Hutbe dinlerken halk serbesttir: İsteyen oturarar, isteyen ayakta dinlemektedir.
7) Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) atılacak taşların büyüklüğüne varıncaya kadar haccla ilgili teferruat üzerinde durmuş, halka ta'lim etmiştir.
2- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sesinin daha kuvvetli çıkması, herkes tarafından daha iyi işitilmesi için ellerini kulakları hizasına kaldırıp ikişer parmağını kulaklarının üzerine koyduğu belirtiliyor. Mamafih rivayet metninde "kulak" kelimesi geçmez ise de bazı Ebû Dâvud nüshalarında mevcuttur. Bilal-i Habeşî'nin de öyle yaptığı rivayetlerde mevcuttur. Nitekim zamanımızda da müezzinler ezan okurken bu sünnete uymaktadırlar.
3- Birinci rivayette, hâdisenin cereyan sırasıyla tasvir edilmeyip, takdim ve te'hirlerle, hatıra gelen hususların kesintiler halinde zikredildiği şârihlerce belirtilmiştir. Meselâ elini kulaklarına koyma meselesi daha önce ifade edilebilirdi. Azimabâdî bazı farklı yorumlara dikkat çeker. Mesela "(Atılacak taşların nohut büyüklüğündeki) fırlatma taşı olduğunu söyledi" şeklinde yaptığımız tercümenin aslında geçen ثم قال (sonra söyledi) ibaresindeki söyledi قال nin atmaktan istiare olduğunu, رَمَى (attı) şeklinde anlamak gerektiğini kaydeder. Yani teklif edilen mâna şudur: "Sonra fıtlatma taşını attı."

Halbuki قال yi رَمَى ile te'vil tekellüflüdür. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu haccda menâsiki ta'lim buyurduğubizzat hadiste ifade edilmektedir. Öyle ise قال بِحَصَى الْحَذْفِ ibaresini "fırlatma taşı (yani parmak uçlarıyla fırlatılan bakla veya nohut büyüklüğünde çakıl) atacaksınız dedi" şeklinde talimî bir mânada anlamak daha muvafık düşmektedir. Mamafih öbür anlama da vak'aya ters gelmez, ibareye uzak düşer, قال 'yi رَمَى ya haml tekellüftür, tabiî değildir.
4- Son olarak bir noktayı daha belirtelim: Âlimler, hacc sırasında hutbe verilmesi gereken yerler ve vakitleri hususunda ihtilaf ederler:
Hanefî ve Mâlikî ulemâsı, yevm-i nahrde hutbe olmayacağı kanaatindedir. Bu kaydedilen rivayetlerde haber verilen konuşmalar, râviler tarafından hutbe kelimesiyle ifade edilmiş olsa da aslında bunlar hutbe değil, umumî tavsiyeler mâhiyetinde konuşmalardır, haccın şiarı mânasını taşıyan hutbe değildir. Hattâ bunlar yevm-i nahrde hutbenin meşru olmayacağını bile söylemişlerdir. Bunlara göre, haccda a) Zilhicce'nin 7'sinde, b) Arefe günü (Zilhicce'nin 9'u), c) Yevm-i nahrin ikinci günü (Zilhicce'nin 11. günü) hutbeler mevcuttur.
Bu açıklamaya muvâfakat eden Şâfiî hazretleri -bir itirazda bulunarak- yevm-i nahrin ikinci günü yerine "üçüncü günü" der ve dördüncü bir hutbe ilâve eder: "yevm-i nahrdeki hutbe..." Der ki: "Halkın o gün, yapacağı menâsiki bilmesi için bu hutbeye ihtiyacı vardır, çünkü o gün taşlama, kurban, traş, tavaf gibi menâsik mevcut." Bu hükme giderken sadedinde olduğumuz hadislerle istidlâl eder.
Yukarıda temas edildiği üzere, Tahâvî, mezkur hutbenin haccla doğrudan ilgisi olmayan, umumî tavsiyeler olduğunu söyleyerek buna hutbe denemeyeceğini belirtmiş ve Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in bunları haccı aydınlatmak kasdıyla söylemiş olduğu hükmünü çıkarmıştır. İbnu'l-Kassâr: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), söylemiş bulunduğu şeyleri, uzak diyarlardan gelen kimselere tebliğ etmek için o davranışa yer vermiştir. Bunu görenler de, O'nun hutbe verdiğini zannetmişlerdir. Şâfiî'nin, ihramdan çıkmayı sağlayacak amellerin öğretilmesine insanların ihtiyaç duyduğuna dair sözü kesin bir gerçeğe parmak basmaz, zîra, o hususları imamın Mekke'de veya Arafat'ta öğretmesi de mümkündür" demiştir.
Bu mütâlaalara şöyle cevap verilmiştir: "Yevm-i nahrde verildiği belirtilen hutbelerle ilgili rivayetler, o hutbede Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yevm-i nahrin tâzimine, Zilhicce'nin onunun tâzimine, haram belde'nin tazimine tenbihte bulunduğu, Sahâbe'nin de bu konuşmaya hutbe demekte tereddüt

göstermediği ortada iken, başkasının te'viline itibâr edilmez. Bir kısım gerekli bilgilerin arefe günü verilebileceğine dair söylenene gelince, bu da tatminkâr değildir. Zîra, nahr günündeki hutbeyi inkâr edenler, Arafat'a hareketten sonraki günlerde yapılacak olan bütün amelleri, terviye (8 Zilhicce) günü öğretmek mümkün olduğu halde, nahrin ertesi (ikinci) günündeki hutbeyi meşru görmektedirler. Öyle ise, madem ki, her günün, -diğerinde bulunmayan- kendine has menâsiki var, şu halde sebeplerin değişmesine tâbi olarak, her günün ibadetlerini yeniden öğretmek meşrudur ve gereklidir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın nahr günündeki hutbesinde ihramdan çıkmaya müncer menâsikten söz etmediğine dair Tahâvî'nin iddiasını, Amr İbnu'l-As (radıyallahu anh)'dan Buhârî'nin kaydettiği bir rivayet reddeder. Çünkü orada Amr İbnu'l-Âs, yevm-i nahrde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hutbesine şâhid olduğunu, cemaatten bazılarının menâsikten bir kısmını diğerine takdimle ilgili sual sorup cevap aldığını belirtir" (1461 numaralı hadise bakın). [728]

ÜÇÜNCÜ FASIL

ÇOCUĞUN HACCI

-1- عن ابن عباس رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما قال:]لَقِيَ رسولُ اللّه # رَكْباً بِالرَّوْحَاءِ فَرَفَعَتْ إلَيْهِ امْرَأةٌ مِنْهُمْ صَبِيًّا. فقَالَتْ: ألِهذَا حَجٌّ؟ قالَ: نَعَمْ، وَلَكِ أجْرٌ[. أخرجه مسلم ومالك وأبو داود والنسائى .

1. (1561)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Ravhâ'da bir grup yolcuya rastladı. Onlardan bir kadın kendisine bir çocuğu kaldırıp:

"Bunun için de hacc câiz olur mu?" diye sordu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Evet olur ve sana da sevab vardır" buyurdu." [Müslim, Hacc 409, (1336); Muvatta, Hacc 244, (1, 422); Ebu Dâvud, Menasik 8, (1736).][729]

AÇIKLAMA:

1- Ravhâ, Medine'ye kırk mil kadar uzaklıkta bir yer adıdır.

2- Cumhur, bu hadise dayanarak çocuğun hacc yapmasının câiz olduğunu söylemiştir. Şâfiî, Mâlik, Ahmed İbnu Hanbel (rahimehumullah) ve başka pekçok âlim, "Çocuğun haccı muteberdir, onunla çocuk sevaba mazhar olur, ancak büyüyünce farz olacak haccın yerine geçmez, nâfile bir hacc olarak sahihtir" demişlerdir.

3- Ebu Hanife "çocuğun haccı sahih olmaz" demiştir. Ebu Hanife'nin ashabı da: "Çocuğa temrin olsun, hacca alışsın diye hacca götürmüşlerdir" demişdir.

Kadı İyaz der ki: "Çocuğun hacc yapmasının câiz olduğu hususunda ulemâ ihtilâf etmez. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın fiili, Ashab'ın fiili ve ümmetin icmâı bunu te'yid eder. Ebû Hanife'nin muhalefeti de cevâza taalluk etmez. Onun itirazı bu haccın mün'akid olup, buna hacc ahkâmının uygulanıp uygulanamayacağı hususundadır." Çünkü, hacc mün'akid oldu mu, ihram yasaklarını işlediği takdirde fidye gerekir, dem gerekir vs. tıpkı büyüklere gerekeceği gibi. (Halbuki, umumî hukuk prensibine göre çocuktan haram

kaldırılmıştır, cezâya ehil değildir ve velisi, çocuğun malını korumakla sorumludur, çocuğun malını eksilten akid ve tasarruflara hukuken yetkili değildir. Sözgelimi çocuğa yapılan bağışı kabul eder ama, çocuğun malından çocuk adına sadaka veremez. Şu halde haccın ahkâmını çocuğa uygulamak, bu prensipler açısından muvafık değildir. Böyle düşünen Ebu Hanife hazretleri: Hacc, çocuğa temrin olarak, onun öğretilmesi için gerekir, normal bir hacc olarak mün'akid olmaz, öyle ise ihram yasaklarını işlerse fidye, kurban gerekmez, demek istemiştir.
4- Nevevî, çocuğun haccının, çocuktan, büyüyünce hacc borcunu düşürmeyeceğinde ulemânın icma ettiğini belirtir.
5- Çocuğa hacc yaptırana sevab, onu taşımak, ihram yasaklarından korunmasını sağlamak, ihramlının yaptıklarını ona yaptırmak gibi sebeplerden ileri gelir.
6- Çocuk adına ihrama giren veliye gelince her veli buna yetkili değilir. Nevevî der ki: "Ashabımız (Şafiîler) nezdinde sahih olan şudur: "Çocuğun malına veli olma yetkisi bulunan baba veya dede veya kâdı tarafından tâyin edilen kayyim veya vasi veya kâdı veya imam çocuk adına ihram giymeye yetkilidir. Annenin çocuk adına ihrama girmesi câiz değildir. Şayet anne vasiyyet yoluyla veya kâdının kararıyla çocuğa veli olmuşsa o zaman bu yetkiye sahiptir." Ancak, annenin veya velâyetü'l mâl yetkisi olmasa bile asabeden birinin çocuk adına ihrama girebileceğini söyleyen âlim de olmuştur. Bütün bu ahkâm, çocuğun temyiz hâline ulaşmamış yaşta olmasıyla ilgilidir.[730] Eğer temyiz yaşına basmışsa velisi, çocuğun bizzat ihrama girmesine izin verebilir. Eğer mümeyyiz çocuk, velisinin izni olmadan ihram giyse veya velisi onun adına ihram giyse, esah olan kavle göre, bu hacc mün'akid olmaz. Velinin, mümeyyiz olmayan çocuk adına ihrama girmesinin vasfı, kalbinden, çocuğu ihramlı kıldım diye geçirmesinden ibarettir."Dinimizin, çocuk adına ihrama girme hususunda velisine getirdiği sınırlamaların, kayıtların sebebi, haccla ilgili bütün masrafların çocuğun malından çıkacağı içindir. Böylece çocuğun malının israfı önlenmiş olmaktadır.[731]

2- وعن السائب بن يزيد رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما قال:]حجَّ بي أبى رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ
في حَجَّةِ الْوَدَاعِ مَعَ رسولِ اللّهِ # وَأنَا ابنُ سَبْعِ سِنِينَ[. أخرجه

البخارى والترمذى .

2. (1562)- Sâib İbnu Yezid (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Babam (radıyallahu anh) bana, Veda haccı sırasında Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la birlikte hacc yaptırdı. Ben o zaman yedi yaşında idim." [Buhârî, Cezâu's-Sayd 25; Tirmizî, Hacc 83, (925).][732]

-3- وعن جابر رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]كُنَّا نُلَبِّى عَنِ النساء والصبيان[. أخرجه الترمذى وقال: حديث غرِيب.وقد أَجْمَعَ أَهْلُ الْهِلْمِ أَنَّ المَرْأَةَ يُلَبِّى عَنْهَا غَيْرُهَا

3. (1563)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) diyor ki: "Biz, kadın ve çocuklara bedel, telbiye getiriyorduk." [Tirmizî, Hacc 84, (927); İbnu Mâce, Menâsik 68, (3038).][733]

İlim adamları, kadının yerine başkasının telbiye getiremeyeceği hususunda icmâ etmişlerdir.[734]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayet Tirmizî'de كُنَّا نُلَبِّى عَنِ النِّسَاءِ وَنَرْمِى عَنِ الصِّبْيَانِ "Kadınlara bedel telbiye çeker, çocuklara bedel de taşlama yapardık" şeklindedir.2- Tirmizî hadis hakkında şu bilgiyi verir: "Ehl-i ilim, kadının yerine başkasının telbiye getiremiyeceği hususunda icma etmiştir. O, kendisi için telbiye getirir. Onun telbiyede sesini yükseltmesi mekruhtur (telbiyeyi alçak sesle getirmesi mekruh değildir)." [735]

DÖRDÜNCÜ FASIL

ŞARTLI HACC

-1- عن عائشة رَضِىَ اللّهُ عَنْها قالت:]دَخَلَ رسولُ اللّه # عَلى صُبَاعَةَ بِنتِ الزُّبيرِ رَضِىَ اللّهُ عَنْها. فقَالَ: لَعَلَّكِ أرَدْتِ الحجَّ؟ فقَالَتْ: وَاللّهِ مَا أجِدُنِى إَّ وَجِعَةً فقَالَ: حُجِّى وَاشْتَرِطِى، وَقُولِى: اللَّهُمَّ مَحِلِّى حَيْثُ حَبَسْتَنِى[. أخرجه الشيخان و النسائى .

1. (1564)- Hz.Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Subâa Binti'z-Zübeyr (radıyallahu anhâ)'in yanına girdi:
"Herhalde sen hacc yapmak istiyorsun?" dedi. Subâa:
"Vallahi kendimi hasta buluyorum" diye cevap verince:
"Hacca çık, fakat şart koş ve de ki: "Ya Rabbi, beni nerede hapsedersen orası (ihramdan çıkıp haccı bırakma) yerimdir." [Buhârî, Nikâh 15; Müslim, Hacc 104, (1207); Nesâî, Hacc 60, (5, 168).][736]

AÇIKLAMA:

1- Burada adı geçen Subâa, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)' in amcasının kızıdır.
Anlaşıldığı üzere, hacc yapmak arzusundadır ve fakat kendisini hasta hissetmektedir. Durumu Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e arzedip fetva isteyince, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), ibâdet yapamayacak yerde ihramdan çıkma niyetiyle hacca karar vermesini tavsiye etmiştir."
Müslim'in bazı rivayetinde Subâa (radıyallahu anhâ)'nın hacca katılıp, tamamladığı tasrih edilir.
2- Ulemâ, böyle bir şartın câiz olup olmayacağı hususunda ihtilâf etmiştir. Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali, Hz. İbnu Mes'ud, Ammâr ve İbnu Abbas (radıyallahu anhüm ecmâin) ile Tâbiin'den Said İbnu'l-Müseyyeb, Urve İbnu Zübeyr, Atâ, Alkame ve Şüreyh (rahimehumullah) tecviz etmişlerdir. Şâfiî'nin meşhur kavli de budur. Ahmed İbnu Hanbel, İshâk ve Ebu Sevr de aynı görüştedirler.

Bazı âlimler böyle bir şartın bâtıl olduğunu söylerler. Ashab'tan Hz. Aişe ve İbnu Ömer (radıyallahu anhum) bu kanaattedir. İmam-ı Âzam, İmam Mâlik, Nehâî, Tâvus, Said İbnu Cübeyr, Hakem ve Süfyan Sevri'nin mezhepleri de budur.[737]

-2- وللترمذى قال:]كَانَ ابنُ عُمَرُ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُما يُنْكِرُ اشْتِرَاطَ فِي الحَجِّ وَيَقُولُ: أَلَيْسَ حَسْبُكُمْ سُنَّةَ نَبِيِّكُمْ #؟[.وزاد النسائى: أَنَّهُ لَمْ يَشْتَرِطْ. فَإنْ حَبَسَ أَحَدَكُمْ حَابِسٌ فَلْيَأتِ الْبَيْتَ وَلْيَطُفْ بِهِ وَبَيْنَ الصَّفَا وَالْمَرْوَةِ ثُمَّ لَيَحْلِقْ أوْ لِيُقَصِّرْ ثُمَّ لِيُحِلَّ وَعَلَيْهِ الحَجُّ مِنْ قَابِلٍ

.

2. (1565)- Tirmizî de der ki: "İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ), haccda şart koşmayı reddeder ve şöyle derdi: "Size Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in sünneti kifâyet etmiyor mu?" Nesâî'nin rivayetinde şu ziyade yer alır: "O, hiçbir zaman şart koşmamıştır. Eğer sizden biri bir mâniden dolayı haccını tamamlayamazsa, Beytullah'a giderek tavaf etsin, Safâ ve Merve arasında sa'yetsin, sonra traş olsun yahut saçını kısalttırsın. Böylece ihramdan çıkmış olur ve gelecek sene hacc yapıncaya kadar her şey kendisine helal olur."
Şârihler, bu hadisi İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'tan rivayet eden Tâvus ile Said İbnu Cübeyr'in de bununla amel etmediklerini belirtirler.
Esâsen haccı tamamlamaya mani bir engelle karşılaşacak olanların tâbi olacakları ihsâr ahkâmı varken, önceden koşulan şart, yeni bir hak getirmiyor. [738]

BEŞİNCİ FASIL

HAREM'DE SİLAH TAŞIMA HAKKINDA

-1- عن ابن جُريج قال:]أَصَابَ ابنَ عُمَرَ سِنَانُ رمح في أَخْمَص قَدَمِهِ بِمِنىً فجاء الحَجَّاجُ يَعُودُه. فقَالَ: لَوْ نَعْلَمُ مَنْ أَصَابَكَ؟ فقَالَ: أَنْتَ أَصَبْتَنِى. فقَالَ: وَكَيْفَ؟ قَالَ: حَمَلْتَ السَّحَ في يَوْمٍ لَمْ يَكُنْ يُحْمَلُ فِيهِ، وَأَدْخَلْتَ السَّحَ الحَرَمَ وَلَم يَكُنْ السَّحُ يُدْخَلُ الحَرَمَ[. أخرجه البخارى .

1. (1566)- İbnu Cüreyc (rahimehullah) anlatıyor: "İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'ın ayağının çukuruna, Mina'da mızrağın uç demiri isâbet etti. Haccâc, İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'e geçmiş olsun ziyaretine geldi. İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'e:"
Keşke sana bunu isabet ettireni bilseydik (de cezalandırsaydık)" dedi. İbnu Ömer:
"Bana onu sen isâbet ettirdin" dedi. Öbürü:
"Nasıl olur?" deyince, İbnu Ömer:
"Silah taşınması yasak olan bir günde sen silah taşıdın. Harem'e silah soktun. Halbuki Harem'e silah sokulmaz" dedi." [Buhârî, İydeyn 9.][739]

AÇIKLAMA:

1- Burada İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) Haccâc-ı Zâlim'i suçlayıp: "Bana bunu saplamalarını sen emrettin" demek için doğrudan "sen isabet ettirdin" demektedir. Zîra Halife Abdülmelik, Abdullah İbnu'z-Zübeyr'in şehid edilmesinden sonra, Hicâz valisi olan Haccâc'a mektup yazarak, Abdullah İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'e hiçbir hususta muhalefet etmemesini yazar. Bu emir Haccâc'a ağır gelir ve İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'in hayatına son vermeye azmeder. Bir adamına talimat vererek, zehirli harbe saplayarak öldürmesini tenbihler. Kalabalık bir anda, memur Hz. İbnu Ömer (devede iken) ayağından yaralar.

Zehirin tesiriyle İbnu Ömer derhal hasta düşer, bir müddet sonra da Hakk'ın rahmetine kavuşur (radıyallahu anh). Sene: 74.

2- Şu halde hadiste geçen "sen silah taşıdın" ifadesi "silahın taşınmasını sen emrettin" demektir.

3- Ashab'ın "silah taşınması yasak olan bir günde" şeklinde failini zikretmeden yaptığı beyanlar ref'e yani hadisin merfu (Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in sünneti) olduğuna hamledilmiştir. Binaenaleyh bayram günü silah taşıma yasağının Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) tarafından konduğu kabul edilmiştir. Mamafih Abdurrezzak'ta mürsel olarak gelen bir rivayette: "Bayram günü silahla çıkmayı Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yasakladı" denmektedir. İbnu Mâce'den gelen bir başka rivayette: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), iki bayramda da İslâm memleketlerinde, düşmanla karşı karşıya olmadıkça silah taşımayı yasakladı" denmektedir. Müslim'in bir rivayetinde ise: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Mekke'de silah taşımayı yasakladı" denmektedir.[740]

-2- وعن الْبَراء بن عازب رَضِىَ اللهُ عَنْهُما قال:]لما صَالحَ النَّبىُّ # أهلَ الحُدَيْبِيَّةِ صَالَحَهُمْ عَلى أنْ َ يدخلها إ بِجُلُبَانِ السَّحِ الْقِرَابُ بِمَا فيهِ[. أخرجه الشيخان وأبو داود .

2. (1567)- Berâ İbnu Âzib (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hudeybiye'de Mekkelilerle, "Şehre, silahın sâdece cülübbânından yani içindekileriyle dağarcıktan başka bir şey sokmamak şartıyla anlaştılar." [Buhârî, Sulh 6, Umre 3, Cezâu's-Sayd 17, Cizye 19, Megâzî 43; Müslim, Cihâd 90, (1783); Ebu Dâvud, Menâsik 33, (1832).][741]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayet Hudeybiye Antlaşması'nın bir maddesine temas eden bir özetlemedir. Vak'a değişik rivayetlerde az çok farklı şekillerde gelmiştir. Ebu Dâvud'un rivayeti daha vâsıh olarak şöyle: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hudeybiye'de sulh yaptığı zaman müşriklerle şu esasta anlaştılar: "(O yıl umre

yapılmayacak, gelecek yıl yapılacak. Umre sırasında şehirde üç günden fazla kalmayacaklar. Ayrıca, umre sırasında) Müslümanlar şehre sadece silah cülübbânı ile gireceklerdi. Ben silah cülübbânı nedir? diye sordum. Dedi ki: "İçindekileriyle birlikte dağarcık."
Aynî cülübbânın deriden mâmul bir kılıf olduğunu, içerisine kınıyla birlikte kılınç, ok, yay gibi silahların ve hatta azık gibi yolcunun temel ihtiyaç maddelerinin konduğunu, daha ziyade hayvanın sırtında taşındığını, içerisine kamçı da konduğunu belirtir. Bu açıklamaya göre cülübbân bizde kullanılan heybenin bir nev'i olmaktadır. Çünkü yolcu, sayılan eşyaları heybeye koyar. Tek gözlü olduğu takdirde, deriden mâmul ise dağarcık denir.

2- Aslında umre sırasında silaha gerek yoktur. Ancak Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) müşriklerin antlaşmaya tamamıyla sadâkat gösterecek sulh içinde umrelerini yapacaklarından emin olmadığı için bu şartı antlaşmaya koydurmuştur. Mekkeliler de, herhangi bir fitne ve çatışma hâlinde silahlar çekilecek olursa Müslümanlar geciksinler diye silahları kınları içerisinde dağarcıkta taşıma şartında ısrar etmiş olmalıdırlar.

3- İbnu Battâl der ki: "İmam Mâlik ve Şâfiî (rahimehumallah) hacc ve umre sırasında ihramlının silah taşımasına cevaz tanırlar, Hasan Basrî ise bunu mekruh addeder. [742]

ALTINCI FASIL

ZEMZEM SUYU HAKKINDA

-1- عن ابن عباس رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما قال:]سَقَيتُ النَّبىَّ # مِنْ مَاءِ زَمْزَمَ فشَرِبَ وَهُوَ قَائمٌ[. أخرجه الشيخان .

1. (1568)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a zemzem suyu verdim, ayakta içti." [Buhârî, Hacc 76, Eşribe 16; Müslim, Eşribe 117, (2027); Tirmizî, Eşribe 12, (1883).][743]

AÇIKLAMA:

1- Bazı âlimler zemzem içmeyi, haccın sünnetlerinden biri olarak değerlendirmişlerdir.

2- Zemzemin ayakta içilmesine karşı çıkanlar da olmuştur, çünkü ayakta su içmek bazı rivayetlerde yasaklanmıştır. Ancak, Hz. Ali'den kaydedilen bir Buhârî hadisinde: أَنَّهُ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ شَرِبَ قَائِمًا "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ayakta su içti" denmektedir.

Bu rivayetler, ayakta içmenin câiz olduğuna hamledilmiştir.[744]

-2- وعن ابن عمر رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما.]أنَّ رسولَ اللّه # أمَرَ رَجُ مِنْ قُرَيْشٍ في المُدَّةِ أنْ يَأتِيَهُ بِمَاءِ زَمْزَمَ إلى الحُدَيْبِيَّةِ. فَذَهَبَ بِهِ إلى المَدِينَةِ[. أخرجه رزين والمراد »بِالمُدَّةِ« هنا: مدة المُهادنة .

2. (1569)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor:

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) (Hudeybiye Antlaşması) sırasında bir Kureyşliye, Hudeybiye'ye zemzem suyu getirmesini söyledi. Adam getirdi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onu Medine'ye götürdü." [Rezîn'in ilâvesidir.][745]

AÇIKLAMA:

Bu rivayet zemzemin faziletine delâlet edenlerden biridir. Ayrıca hacıların, hacc veya umre dönüşü, beraberlerinde zemzem suyu getirme âdetinin Nebevî bir sünnet olduğunu da göstermiştir.

Muhibbu't-Taberî'nin el-Kırâ li-Kâsıdı Ümmi'l-Kurâ adlı kitabında İbnu Ebî Hüseyn'den kaydettiği şu rivayet de bu hadisi te'yid eder: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Süheyl İbnu Amr'a şunu yazdı: "Bu mektubum sana geceleyin gelirse sabahı bekleme, gündüz gelirse akşamı bekleme, bana derhal zemzem suyu gönder..." [746]

YEDİNCİ FASIL

MÜTEFERRİK HADİSLER

-1- عن عائشة رَضِىَ اللّٰهُ عَنْها قالت:]قلتُ يا رسُولَ اللّٰهِ أَ تَبْنِى لَكَ بِمِنىً بيتاً يُظِلُّكَ مِنَ الشَّمْسِ؟ فقَالَ: َ. إنَّمَا هُوَ مَنَاخٌ لِمَنْ سَبَقَ إلَيْهِ[. أخرجه أبو داود والترمذى .

1. (1570)- Hz.Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Ey Allah'ın Resûlü, Mina'da, seni güneşe karşı gölgeleyecek bir bina yapmayalım mı?" demiştim, bana:
"Hayır! dedi. Orası oraya gelenlere develerini ıhdırma yeridir!" [Ebu Dâvud, Menâsik 90, (2019); Tirmizî, Hacc 51, (881); İbnu Mâce, Menâsik 52, (3006, 3007).][747]

AÇIKLAMA:

Hadiste , Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'nin Mina'da güneşe karşı Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ikâmet etmesi için bir bina yapılmasını teklif ettiği görülmektedir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bunu reddeder. Tîbî hadisi şöyle açıklar: Mânası şudur. "Hz.Aişe: "Oturman için sana bir bina yapmamıza izin ver" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bundan menetti ve sebebini de açıkladı. Buna göre, Mina, kurban taşlama, traş gibi hacc menâsikinin edâ edileceği yerdir. Bu menâsike herkes müştereken iştirak eder. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) orada bir bina yapacak olsaydı, herkes ona uyarak pekçok binalar yapardı. Bu ise, oranın daralmasına ve hacılara sıkıntı vermesine sebep olurdu. Caddeler ve sokaklarda oturulacak yerler de böyledir (kimsenin oraları daraltmaya hakkı yoktur). Ebu Hanife'ye göre Harem bölgesi vakfedilmiş arâzidir. Zîra Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Mekke'yi zorla fethetmiştir ve Harem bölgesini vakfetmiştir. Kimsenin oradan mülk edinmesi câiz değildir. [748]

-2- وعن أبى واقِدٍ اللَّيْثِيِّ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قال:]سَمِعْتُ النَّبىَّ # يقولُ ٔزْوَاجِهِ في حَجَّةِ الْوَدَاعِ: هذِهِ ثُمَّ ظُهُورُ الحُصْرِ[. أخرجه

أبو داود .
»الحُصْر« جمع حَصير ، والمراد تخرجْنَ من بيوتكن بعد هذِه الحجة .

2. (1571)- Ebu Vâkid el-Leysî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı dinledim. Veda haccında zevcelerine şöyle demiştir: "Size bu (farzınız!) bundan sonra hasırların arkaları!" [Ebu Dâvud, Menâsik 1, (1722).][749]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, bu hadisle Veda haccı sırasında, zevcelerine: "Bu haccınızla farz olan borcunuzu ödemiş oldunuz. Bundan sonra artık ikinci sefer hacca gelmeniz vacib değildir, sizlere evlerinizde oturmak gereklidir" demek istediği belirtilmiştir.

2- Bu hadisten, haccın bir kere farz olduğu hükmü de çıkarılmıştır. Nitekim Ebu Dâvud, hadisi, bu yönü sebebiyle hacc bahsinin, Haccın Farziyeti adını taşıyan ilk babında kaydetmiştir.

3- Hadis, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevcelerine, Veda haccından sonra hacc yapmalarının câiz olmadığına da delil addedilmiştir. Nitekim bir başka hadiste: اَفْضَلُ الْجِهَادِ وَاَجْمَلُهُ حَجٌّ مَبْرُورٌ ثُمَّ لُزُومُ الْحُصُرِ "(Kadınlar için) cihâdın en faziletli ve en güzeli hacc-ı mebrur, sonra da hasırlardan ayrılmamaktır" buyurulmuştur. Bu da kadınların evlerinden ayrılmamalarını teşri eder.

Hemen belirtelim ki, bu hükme iki nokta-i nazardan itiraz edilmiştir:

a) Her şeyden önce, hadisin bu mânada sarih ve yasak koymada vâzıh olmadığı söylenmiş, ayrıca Buhârî'nin Hz. Aişe'den kaydettiği bir başka hadis gösterilmiştir. Hadiste Hz. Aişe, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a: "Ey Allah'ın Resûlü, sizlerle biz de gazveye çıkıp cihad etmeyelim mi?" diye sorar. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın çevabı şudur:

لَكِنْ اَحْسَنُ الْجِهَادِ وَاَجْمَلُهُ الْحَجُّ حَجّ مَبْرُورٌ

"Ancak cihadın en iyisi ve en güzeli haccdır, Hacc-ı mebrurdur"
Hz. Aişe der ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan bunu işittikten sonra haccı hiç bırakmadım." İbnu Mâce'deki rivayette, Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'nin sorusuna Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şu cevabı vermiştir:

نَعَمْ جِهَادٌ ۔قِتَالَ فِيهِ: اَلْحَجُّ وَالْعُمْرَةُ

"Evet var, içinde kıtal olmayan bir cihad var: Hacc ve umre."
Ümmü Atiyye'den gelen bir rivayet de kadınların cihada katıldığını, hastaları tedavi ettiklerini te'yid eder. Şu halde Hz. Aişe, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hacc için yaptığı bu teşviklerden tekrar tekrar hacca gitmenin kendileri hakkında da mübah olduğu hükmünü çıkarmış olmalıdır. Tıpkı erkeklere tekrar tekrar cihada gitmek mübah olduğu gibi...
Hz. Ömer (radıyallahu anh), bu meselede tevakkuf ederek, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevcelerine hacc izni vermemiş ise de, Hz. Aişe'nin delilindeki kuvveti sonradan görmüş olmalı ki, hilâfetinin sonunda hacc izni vermiştir. Hz. Ömer'den sonra Hz. Osman (radıyallahu anhümâ), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevcelerini hacca götürmüştür.
Beyhakî der ki: "Hz. Aişe'nin bu hadisinde, Ebû Vâkid'in hadisinde kastedilen murad haccın bir kereye mahsus vacib olduğunu beyandır, erkekler gibi onların da fazla yapmasında bir vebal yoktur. Keza bu hadiste, evde kalmaları için gelen emrin vücub ifade eden bir emir olmadığına da delil vardır."
3- Ebu Vâkid'in hadisindeki asıl gâye Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in zevcelerini Veda haccından sonra haccdan menetmek değil, haccı terketmelerine cevazdır. Zîra, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)' tan sonra haccetmeleri fiilen sâbittir. Buhârî'den gelen bir rivayet, Hz. Ömer'in yaptığı son hacc sırasında onlara da izin verdiğini, beraberlerinde Hz. Osman ve Hz. Abdurrahman (radıyallahu anhümâ)'ı gönderdiğini belirtir. İbnu Sa'd'dan gelen bir rivayette Ümmü Ma'bed, bu hacc heyetine Kadîd'de konaklama ânında rastladığını, yanlarına gittiğinde onları sekiz kadın olarak gördüğünü belirtir. Keza İbnu Sa'd'ın kaydettiği bir rivayette Ebu İshâk es-Sebiî, Mugîre İbnu Şu'be'nin (Kûfe valiliği) zamanında Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in zevcelerini "üzerinde taylasan örtülü hevdecler[750] içerisinde hacc yaparken gördüğünü" beyan eder ki bu hicrî 50. yıllara rastlar.
İbnu Sa'd'ın, Hz. Aişe'den kaydettiği bir başka rivayetine göre, Ümmühâtu'lmü'minîn, Hz. Osman'a hacc için müracaat ederler. O: "Ben de hacca gideceğim, sizin haccınızı ben yaptırayım" der. Vefat etmiş bulunan

Zeyneb (radıyallahu anhâ) ile Sevde (radıyallahu anhâ) hariç, hep beraber hacca giderler. Sevde vâlidemiz, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan sonra vefat edinceye kadar evinden ayrılmamayı tercih etmiştir.
Ebu Hüreyre'nin -İbnu Sa'd'daki- bir rivayeti de Hz. Zeyneb ve Hz. Sevde dışında diğer Zevcât-ı Tâhirât (radıyallahu anhünne)'ın hacc yaptıklarını; o ikisinin: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan sonra bizi binek taşımayacak" diyerek evlerinden ayrılmadıklarını belirtir.
İbnu Sa'd'ın kaydettiği bir rivayette Hz. Aişe (radıyallahu anhâ): مَنَعَنَا عُمَرُ الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ حَتّى إذَا كَانَ آخِرُ عَامٍ فَأذِنَ لَنَا "Hz. Ömer (radıyallahu anh) hacc ve umre yapmayı bize yasaklamıştı, son senesinde izin verdi" der.
Şu halde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın vefatından sonra Ümmühâtu'lmü'minîn'in hacc yaptıklarını te'yid eden rivayetler mevcuttur.[751]

-3- وعن إبراهيم عن أبيه عن جده:]أنَّ عُمَرَ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ أذِنَ ‘زْوَاجِ النَّبىِّ # في آخر حَجَّةِ حَجَّهَا، يَعْنِى في الحَجِّ، وَبَعَثَ مَعَهُنَّ عَبْدَالرَّحْمنِ بن عَوْفٍ وَعُثْمَانَ بنَ عَفَّانَ[. أخرجه البخارى.وقال البرقانى: هو إبراهيم بن عبدالرحمن بن عوف. قال: الحميدى في هذا نظر.قلت: لعله إبراهيم بن عبدالرحمن بن عبداللّه بن أبى ربيعة المخزومى، واللّه أعلم .

3. (1572)- İbrahim (rahimehullah) babası tarikiyle dedesinden rivayet ediyor:
"Hz. Ömer (radıyallahu anh), yatığı en son haccında Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevcelerine izin verdi. Onlarla birlikte Abdurrahman İbnu Avf ve Osman İbnu Affân (radıyallahu anhümâ)'ı gönderdi." [Buhârî, Cezâu's-Sayd 26.]
Berkânî der ki: "(Hadisi rivayet eden) İbrahim'den maksad: İbrahim İbnu Abdirrahman İbni Avf'tır."
Humeydî ise: "Bu açıklama isabetli gözükmüyor. Derim ki: O, İbrahim İbnu Abdirrahman İbni Abdillah İbni Ebî Rebîa el-Mahzûmî'dir." Doğruyu Allah bilir. [752]

AÇIKLAMA:

Önceki hadiste yapıldı.

-4ـ وعن ابن عمر رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما قال:]سُئِلَ رسولُ اللّه # عن الحاجِّ قال: الشَّعِثُ التَّفِلُ. قِيلَ وَأىُّ الحَجِّ أفْضَلُ؟ قال: الْعَجُّ والثَّجُّ. قِيلَ وَمَا السَّبِيلُ؟ قال: الزَّادُ وَالرَّاحِلَةُ[. أخرجه الترمذى.»الشَّعِثُ« البعيد الْعَهْدِ بِتَسْرِيحِ شعره وغسله . »والتفلُ« التارك للطِّيب واستعماله.»والْعَجُّ« رَفْعُ الصَّوْتِ بالتَّلْبِيَةِ.»وَالثَّجُّ« سَيَلُ الدَّمِ من الْهَدْىِ .

4. (1573)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor:
"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a: "Gerçek hacı kimdir?" diye soruldu da şu cevabı verdi:
"Saçını düzenleyip yıkamayı ve koku sürünmeyi çoktan terketmiş kimsedir.."
Kendisine tekrar:
"Hangi hacc efdaldir?" diye sorulunca:
"Yüksek sesle telbiye getirilen ve kurban kesilen" dedi."
(Haccla ilgili âyette geçen) sebil nedir?" diye soruldu.
"Zâd (nafaka) ve râhile (binek)dir" cevabını verdi." [Tirmizî, Tefsir, Âl-i İmrân, (3001); İbnu Mâce, Menâsik 6, (2896).][753]

AÇIKLAMA:

1- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) hacıyı tarif ederken mümtaz iki vasfını söylüyor: Saçların karışıklığı ve koku sürünmekten uzaklık. Bunlar, ihramlının riayet etmesi gereken başlıca yasaklar arasında yer alır.
2- Haccı tarif ederken telbiye ve kurbanı zikretmesi haccın başlangıcı ile sonucunu hatırlatma olmaktadır.Böylece bu ikisi arasında mevcut olan vâcib, nâfile nev'inden herşeyin kastedildiğine hükmetmiştir.
3- Son olarak Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e haccın farziyetini beyan eden: مَنِ اسْتَطَاعَ اِلَيْهِ سَبِي "Ona bir yol bulabilenlerin (gücü yetenlerin)

Beyt'i hacc (ve ziyaret) etmesi Allah'ın insanlar üzerindeki bir hakkıdır..." (Âl-i İmrân 97) âyetinde geçen "sebil"den soruluyor.
Sebil, kelime olarak "yol" demektir. Yol bulmak, muktedir olmak, imkan bulmak gibi farklı kelimelerle karşılamak mümkün. Hattâ burada "sebil"i imkân olarak anlamak daha uygundur.
Öyleyse Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) haccı farz kılan imkân'ı iki şeyle izah etmiştir:
1- Zâd, yani nafaka. Bu sadece hacının gidiş dönüş yol sırasındaki maddî ihtiyaçlarını ihtivâ etmez. Bakmakla yükümlü olduğu kimselerin kendi yolculuğu sırasındaki her çeşit maddî imkânlarını da ihtiva eder. Ancak bunun miktarı, hacının hayat seviyesine göre hesaplanırsa da vasat duruma göre hesaplanması uygun görülmüştür.
2- Râhile, binek demek ise de, yol arkadaşı, yol emniyeti gibi hususlar bu maddeye dolaylı olarak da olsa dâhil edilebilir.[754]

-5- وعن أبِى هريرة رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ.]أنَّ رَجُ قَالَ يَا رسُولَ اللّه: عَلَىَّ حَجَّةُ ا‘‘سْمِ، وَعَلىَّ دَيْنٌ. قالَ: اقض دينَك[. أخرجه رزين .

5. (1574)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir adam:
"Ey Allah'ın Resûlü! Bana hacc farz oldu. Borcum da var (önce hangisini ödeyeyim?)" diye sordu.
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Önce borcunu öde!" dedi." [Rezîn ilâvesidir.][755]

-6- وعن ثَمَامَة قال:]حجَّ أنَسٌ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ عَلى رَحْلٍ وَلَمْ يَكُنْ شَحِيحاً، وَحَدَّثَ أنَّ النَّبىَّ # حَجَّ عَلى رَحْلٍ وَكَانَتْ زَامِلَتَهُ[. أخرجه البخارى.»عَلى رَحْلٍ« أى قتب في في مَحْملِ ونحوه .

6. (1575)- Sümâme (rahimehumullah) anlatıyor:
"Hz.Enes (radıyallahu anh), cimri olmadığı halde havıdlı bir devenin üzerinde haccını yaptı." (Hz. Enes (radıyallahu anh): "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da yol eşyasını yüklediği havıdlı bir deve üzerinde hacc yaptı" demiştir. [Buhârî,

Hacc 3 (Muallak senetsiz olarak kaydetmiş.)][756]

AÇIKLAMA:

Hadiste ifade edilmek istenen husus, Hz. Enes (radıyallahu anh)'in yokluk veya cimrilik sebebiyle değil, tevâzu düşüncesiyle, sünnete uyma endişesiyle yük devesi üzerinde hacc yaptığıdır. Rahl, devenin üzerine vurulan semerdir. Daha hususî tâbiriyle havıd.
Hz. Enes (radıyallahu anh), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın mal ve evlâd bolluğuna kavuşması için hususî duâsına mazhar olmuş, bu sebeple zenginler arasında yer almıştı. Ancak Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sünnetine ittibaen hiçbir konforu haiz olmayan havıdlı deveye binmiştir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın da aynı şekilde havıdlı deveye bindiğini belirten Enes (radıyallahu anh), ilâve eder: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bineği, eşyalarını da taşıyordu." Araplar yük taşıyan deveye zâmile derler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bindiği deve hem râhile (binek), hem de zâmile imiş.
Şurası açıkça anlaşılıyor ki, imkân sahipleri yüklerini zâmileye yükletirler, kendileri râhileye binerlerdi. Bu bir konfor ve rahatlıktır. Konforun daha ilerisi râhilenin üstünde gölge için, rahatsız edici dış şartlardan korunmak için mahmil denen hususî hücreler mevcuttur. İmkân sahipleri onlar içerisinde seyahatini, haccını sürdürür.
Şu halde sadedinde olduğumuz rivayet Hz. Enes'in ve Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hacc sırasında bu çeşit konfora yer vermediğini belirtmektedir.
İbnu Hacer, hadisi açıklarken şu bilgiyi dermeyân eder: "Halk, haccını yaparken, azıklarını yükledikleri develere binerdi. Azık vs. yüklenmemiş bir binek üzerinde ilk hacc yapan Osman İbnu Affân (radıyallahu anh)'dır."[757]

-7- وعن عبيد بن جُريج قال:]قُلْتُ بنِ عُمرَ رَضِىَ اللهُ عَنْهُما: رَأيْتُكَ تَصْنَعُ أرْبَعاً لَمْ أرَ أحَداً مِنْ أصْحَابِكَ يَصْنَعُهَا. قالَ: مَا هِيَ يَا ابنَ جُرِيجِ؟ قالَ: رَأيْتُكَ َتمَسُّ مِنَ ا٘رْكَانِ اۤ الْيَمَانِيَّيْنِ، وَرَأيْتُكَ تَلْبَسُ النِّعَالَ السِّبْتِيَّةَ، ورَأيْتُكَ تَصْبُغُ بِالصُّفْرَةِ، وَرَأيْتُكَ إذَا كُنْتَ بِمَكَّةَ أهَلَّ النَّاسُ إذَا رَأوُا الْهِلَ وَلَمْ تُهِلَّ حَتَّى يَكُونَ يَوْمُ التَّرْوِيَةِ.

فقَالَ: أمَّا ا٬رْكَانُ فَإنِّى لَمْ أرَ رسولَ اللهِ # يَمَسُّ إِ اليَمَانِيَّيْنِ. وَأمَّا النِّعَالُ السِّبْتِيَّةُ فإنِّى رَأيْتُ رسولَ اللّه # يَلْبَسُ النِّعَالَ الَّتِى لَيْسَ فِيهَا شَعَرٌ وَيَتَوَضَّأُ فِيهَا.
فَأنَا أحِبُّ أنْ ألْبَسَهَا. وَأمَّا الصُّفْرَةُ فَإنِّي رَأيْتُ رسولَ اللّهِ # يَصْبُغُ بِهَا فَأنَا أحِبُّ أنْ أصْبُغَ بِهَا. وَأمَّا ا٬هْلُ فَإنِّى لَمْ أرَ رسولَ اللّهِ # يُهِلُّ حَتَّى تَنْبَعِثَ بِهِ رَاحِلَتُهُ[. أخرجه الثثة وأبو داود.»النِّعَالُ« السبتية التي شعر عليها كأن شعرها قد سُبت: أى حُلِقَ عنها .

7. (1576)- Ubeyd İbnu Cüreyc anlatıyor: "İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'e: "Seni dört şey yaparken görüyorum. Bunları arkadaşlarından bir başkasının yaptığını görmedim" dedim. Bana:
"Ey İbnu Cüreyc, onlar nedir?" diye sordu. Ben de saydım: "Sen Kâ be'nin rükünlerinden sadece iki Yemanî rükne (rükn-i Yemânî ve rükn-i Hacer) temasta bulunuyor, diğerlerine temas etmiyorsun. Keza senin tüysüz deriden ma'mul nalın giydiğini görüyorum. Keza senin (saç ve sakalını) sarıya boyadığını görüyorum. Keza seni Mekke'de gördüm, herkes (Zilhicce) hilâlini görünce ihrama girdikleri halde sen terviye günü (8 Zilhicce) ihrama girdin!" Bana şu açıklamayı yaptı:"
Rükünlere temasa gelince; ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)' ın, sadece iki rükne temas ettiğini gördüm. Tüyü yolunmuş nalına gelince; ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın nalınlarında hiç tüy görmedim. Ayakları onların içinde iken abdest alırdı. Ben onu giymeyi seviyorum. Sarıya gelince; ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın onunla boyandığını gördüm. Ben onunla boyanmayı seviyorum. İhrama girmeye gelince, ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın devesi, onu yola koyuncaya kadar telbiye çektiğini görmedim." [Buhârî, Vüdû' 30; Müslim, Hacc 25, (1187); Muvatta, Hacc 31, (1, 333); Ebu Dâvud, Menâsik 21, (1772).][758]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayet Buharî'de abdestle ilgili bahiste yer alır ve abdeste müteallik bazı teferruata yer verilir. Bu meseleye Kitabu't-Tahâret'te "Mest üzerine meshetmek"

babının 11. hadisinde yer vereceğiz.
2- İki Yemânî rükünden maksad (1340. hadiste açıklandığı üzere) Hacerü'l-Esved'in bulunduğu rükn ile ondan bir evvelki rükndür. Asıl rükn-i Yemânî, Hacer rüknünden öncekidir, Yemen cihetine baktığı için bu isim verilmiştir. Tağlib tarikiyle ikisine birden Rükn-i Yemânân denmiştir. Bu iki köşe, Hz. İbrahim (aleyhisselam)'in attığı temellere oturduğu için Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın her ikisini de istilâm ettiği bâzı rivayetlerde gelmiştir.
3- Tüysüz deri diye tercüme ettiğimiz Septiyye, debağlalanarak tüyleri dökülmüş sığır derisidir. Araplar o zaman ayakkabılarını, tüyleri dökülmemiş derilerden yaparlardı. Taif gibi sanayinin ilerlediği yerlerde deri işlenir, tüyü alınır, yumuşatılır ve sonra ayakkabı yapılırdı. Bu çeşit ayakkabılar pahalı olduğu için herkes giyemezdi.
4- Sarıya boyama meselesine, şârihler elbise de olabilir, saç da olabilir demişlerdir. Her iki hususa şümûlünü ifade eden delil mevcuttur. Ashab ve Tabiin'den saçlarını ve elbiselerini sarıya boyayanlar olmuştur. Âlimler bu hususta bâzı ihtilâfa düşmüşlerdir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın da elbise ve sarığını sarıya boyadığı rivayetlerde gelmiştir.
5- İhram meselesi: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), Veda haccında, Mekke'ye gelince, beraberinde kurbanlığı olmayanlara Hacc-ı temettuyu emretmiş, ihramdan çıkan Ashab, terviye günü (8 Zilhicce) Mina'ya hareket edeceği zaman yeniden hacc için ihrama girmişti. İşte Hz. İbnu Ömer Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın o tatbikatını esas almış, devesine binip Mina'ya yönelir yönelmez telbiye getirmeyi âdet edinmiştir.
8- Zilhicce'ye terviye denmesi, Mina'da su bulunmadığı için, Mina'ya gideceklerin çokça su içmeleri ve su tedariki yapmalarından dolayıdır. Terviye, bol bol su içmek mânasına gelir. Ancak terviye bir de düşünmek mânasındadır. Rivayete göre Hz. İbrahim (aleyhisselam) oğlu İsmail'i kesmesi için rüyasında emir alınca ertesi günü, bu şeytanî mi, Rahmânî mi diye düşünmüş, bu sebeple o gün, terviye adını almıştır. Ancak ertesi akşam aynı rüyayı tekrar görünce, Rahmanî olduğunu anlamış, bu sebeple ertesi güne de arefe denmiştir. [759]

ONBEŞİNCİ BÂB

HZ. PEYGAMBER'İN HACC VE UMRESİ

-1- عن جابرٍ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]حَجَّ النَّبىُّ # حَجَّتَيْنِ قَبْلَ أنْ يُهَاجِرَ وَحَجَّةً بَعْدَ مَا هَاجَرَ مَعَهَا عُمْرَةً فسَاقَ ثَثاً وَسِتِينَ بَدَنَةً. وَجَاءَ عَلِيٌّ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ مِنَ الْيَمَنِ بِبَقِيَّتِهَا فِيهَا جَمَلٌ في أنْفِهِ بُرَةٌ مِنْ فِضَّةٍ فَنَحَرَها النَّبىُّ # مِنْ كُلِّ بَدَنَةٍ بِبَضْعَةٍ فَطُبِخَتْ وَشَرِبَ مِنْ مَرَقَتِهَا[. أخرجه الترمذى .

1. (1577)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor:
"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), (üç kere hacc yaptı. Şöyle ki): "Hicret etmezden önce iki, hicretten sonra da bir hacc ve bununla birlikte bir umre yaptı. Bu hacc sırasında (Medine'den) altmış üç deve sevketti. O sırada Hz. Ali (radıyallahu anh) Yemen'den geldi, [berâberinde, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kestiği kurbanların] geri kısmı da vardı. Bunlar arasında (Ebu Cehl'e ait olup Bedir Savaşı'nda ganimet olarak alınan) burnunda gümüş halka bulunan deve de vardı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hepsini kesti. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) her deveden bir parça alınmasını emretti. Bunlar (bir kapta) pişirildi. Efendimiz suyundan içti." [Tirmizî, Hacc 6, (815).] [760]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hicretten sonra yaptığı hacc, Veda haccıdır. Bu hacc sırasında yüz deve kesmiştir. 1319 numaralı hadiste getiği üzere bunlardan bir kısmını Hz.Ali (radıyallahu anh) Yemen'den getirmiştir. Sadedinde olduğumuz rivayette geçen bakiyye (geri kısmı) diye geçen budur.

2- Ebu Cehl'e ait olduğu belirtilen burnunda gümüş halka takılı deve hakkında 1520 numaralı hadiste açıklama geçmiştir.

3- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in, her kurbandan alınan parçaların pişirilmiş olduğu sudan içmesinde şu nükte vardır: Böylece her kurbandan az

bile olsa bir miktar yemiş olmaktadır. Halbuki etten yese, bâzılarına sıra gelmezdi. Suya ise, hepsinden müşterek birşeylerin geçmiş olması kesindir.[761]

-2- وعن عروة بن الزبير قال:]كُنْتُ أنَا وَابنُ عُمرَ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما مُسْتَنِدَينَ إلى حُجْرَةِ عَائِشَةَ رَضِىَ اللّهُ عَنْها وَأنَا أسْمَعُ صَوْتَهَا بِالسِّوَاكِ تَسْتَنُّ. فَقُلْتُ يَا أبَا عَبْدِالرَّحْمنِ اعْتَمَرَ النَّبِىُّ # في رَجَبٍ؟ قَالَ نَعَمْ. قُلْتُ: لِعَائِشَةَ رَضِىَ اللّهُ عَنْها: أىُّ أُمَّتَاهُ أ تَسْمِعينَ مَا يَقُولُ أبُو عَبْدِالرَّحْمنِ. قَالَتْ: وَمَا يَقُولُ؟ قُلْتُ: يَقُولُ اعْتَمَرَ النَّبِىُّ # في رَجَبٍ. فقَالَتْ: يَغْفِرُ اللّهُ ‘بِى عَبْدِالرَّحْمنِ! لَعَمْرِى مَا اعْتَمَرَ في رَجَبٍ وَ اعْتَمَرَ مِنْ عُمْرَةٍ إ وَإنَّهُ لَمَعَهُ، وَابنُ عُمَرَ يَسْتَمِعُ فَمَا قَالَ َوَ قَالَ نَعَمْ. سَكَتَ[. أخرجه الخمسة إ النسائى .

2. (1578)- Urve İbnu Zübeyr (rahimehullah) anlatıyor:

"Ben ve İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ), Hz. Aişe'nin hücresine dayanmıştık, (o içerde dişlerini misvaklıyordu. Bu esnada) misvaktan çıkan sesleri işitiyordum. Ben, İbnu Ömer'e:

"Ey Ebu Abdirrahmân! Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Receb ayında umre yaptı mı?) diye sordum.

"Evet!" dedi. Ben de, Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'ye seslendim:

"Ey anneciğim, Ebu Abdirrahman'ı dinliyor musun ne söylüyor?"

"Ne söyüyor?" dedi.

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Receb'te umre yaptı diyor" dedim. Hz. Aişe (radıyallahu anhâ):

"Ebu Abdirrahman'a Allah mağfiret etsin. Ömrüm hakkı için, Receb'de umre yapmadı. [Hem O, nasıl olur da yanılır, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın] yaptığı her umrede o da hazır bulunmuştu" dedi. İbnu Ömer, Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'nin bu sözlerini işittiği halde ne "evet!" ne de "hayır!" demedi, sükût etti." [Buhârî, Umre 3; Müslim, Hacc 219, (1255); Tirmizî,Hacc 93, (936, 97); Ebu Dâvud, Menâsik 80, (1991, 1992).] [762]

AÇIKLAMA:

1- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in kaç defa umre yaptığı hususunda Ashab (radıyallahu anhüm) arasında bazı ihtilâflar olmuştur. Müteakiben kaydedilecek hadislerde görüleceği üzere, İbnu Abbas ve İbnu Ömer (radıyallahu anhüm) başta, bazı sahabiler, dört umreden bahsederken çoğunluk Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın üç umresinden söz eder. İki umreden bahseden de olmuştur. Bu meseleye, 1581 numaralı hadiste tekrar döneceğiz.
2- Ebû Abdirrahman, Abdullah İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'in künyesidir. Arap örfünde kişiye künyesi ile hitap ta'zim ve tekrim ifade eder.

3- Hz. Aişe'nin لَعَمْرِى "Ömrüm hakkı için!" diye yemin etmesi, bu çeşit yemin edilebileceğinin caiz olduğunu gösterir. Ulemâ, "Yemin, şe'ninde kıymet ve hürmet olan şeye yapılır, onun dışındakilere yapılmaz" mânasındaki prensibi esas alarak umumiyetle, "dinen mukaddes olmayan şeylere yemin edilmez" demiş ve mekruh addetmiştir.
4- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in Receb ayında umre yapıp yapmadığı da bir başka ihtilaf mevzuudur. Burada görüldüğü üzere Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın dört umre yaptığını söyleyen İbnu Ömer, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in Recep ayında da umre yaptığını söylemiştir. Ancak Hz. Aişe'nin itirazı karşısında susmuştur. Onun susmasını ulemâ, bu meselede İbnu Ömer'in karıştırmış ve unutmuş veya şekke düşmüş olabileceğine hamletmiştir. Aksi takdirde Hz.Aişe'ye itiraz etmesi gerekirdi. Kurtubî: "Bu onun vehme düştüğüne, Hz. Aişe'nin açıklaması ile rücu ettiğine delildir" der. İbnu Ömer'in "Receb ayında umre yaptığı" sözüyle Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hicretten önceki bir umresini kastedmiş olabileceğini söyleyen olmuşsa da, taraftar bulamamıştır, çünkü rivayete dayanmıyor.[763]

-3- وعن ابن عباس رَضِىَ اللهُ عَنْهُما قال:]اعْتَمَرَ النَّبِىُّ # أرْبَعَ عُمَرٍ: عُمْرَةَ الْحُدَيْبِيَّةِ، وَعُمْرَةَ الثَّانية منْ قابِلٍ عُمْرَةِ الْقَضَاءِ في ذِى الْقَعْدَةِ، وَعُمْرَةَ الثَّالثَةَ مِنَ الجِعِرَّانَةِ، وَالرَّابِعَة الَّتِى مَعَ حَجَّتِهِ[. أخرجه أبو داود و الترمذى .

3. (1579)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah

(aleyhissalâtu vesselâm) dört umre yaptı: 1- Hudeybiye umresi, 2- Müteakip sene Zilkade ayında yaptığı umretü'lkadâ, 3- Cıırrâne'den yaptığı umre, 4- (Veda haccı sırasında) hacc ederken yaptığı umre." [Tirmizî, Hacc 7, (816); Ebu Dâvud, Menâsik 80, (1993); İbnu Mâce, Menâsik 50, (3003).][764]

-4ـ وعن عروة قال:]اعْتَمَرَ رسولُ اللّهِ # ثَثَ عُمَرٍ إحْدَاهُنَّ في شَوَّال وَاثنتانِ في ذِى الْقَعْدَةِ[. أخرجه مالك .

4. (1580)- Hz.Urve (rahimehullah) demiştir ki:
"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) üç umre yaptı: Biri Şevvâl ayında, ikisi de Zilkade ayındadır." [Muvatta, Hacc 56, (1, 342).][765]

-5ـ وعن مالك.]أنَّهُ بَلَغَهُ أنَّ النَّبىَّ #: اعْتَمَرَ ثَثاً، عَامَ الحُدَيْبِيَّةِ، وَعَامَ الْقَضِيَّةِ وَعَامَ الجِعرَّانَةِ[.

5. (1581)- İmam Mâlik'e ulaştığına göre: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) üç sefer umre yapmıştır: 1- Hudeybiye senesinde, 2- (Hudeybiye yılını takip eden) kazâ senesinde, 3-Cıırrâne senesinde" [Muvatta, Hacc 5, (1, 342).][766]

AÇIKLAMA:

1- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in yaptığı umrelerin sayısı ile ilgili ihtilâf, yukarıdaki rivayetler gözönüne alınınca, te'lifi kolay bir ihtilâftır. Zîra dört diyenler, üç diyenlerden fazla olarak Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in Veda haccı sırasında, hacc-ı kırana niyyet ederek haccdan önce yaptığı umreyi kastederler. Bu umre diğerleri gibi müstakil değildir, haccdan önce yapılmıştır. Şu halde üç diyenler, hacc dahil olan bu umreyi sayıya dâhil etmemiş oluyorlar.
Buhârî'nin Hz. Berâ (radıyallahu anh)'dan kaydettiği bir rivayette, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in iki kere umre yapması söz konusudur. İbnu Hacer bunun te'lifini şöyle yapar: "...Berâ, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu

vesselâm)'in Veda haccı sırasında hacc-ı kıranla yaptığı umre ile Hudeybiye'de engellenen umreyi saymamıştır. Veya onu saymıştır da, Ci'rane'de yaptığı -kendisine gizli kalan- umreyi saymamıştır. Nitekim bu umreyi Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) geceleyin yapmış ve başkalarına da gizli tutmuştur.
Ancak, Hudeybiye Seferi'ni Cumhur ittifakla umreden saymışlardır. Başta Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bütün Ashâb ihram giymiş, sulh antlaşması yapıldıktan sonra, tavaf ve sa'y yapılmamış olsa bile, kurbanlar kesilmiş, traş olunmuş ve ihramdan çıkılmıştır. Yani bu, tam bir umre addedilmiş, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın umreleri mevzubahis olunca hep sayıya girmiştir.
Bu hususta tereddüd edenler, müteâkip sene yapılan umreye umretu'lkazâ denmesini göstermişlerdir. Yani, "Hudeybiye senesi yapılmayan umre müteâkip sene kaza edilmiştir, onun için de umretu'lkazâ denmiştir" derler. Daha önce de geçtiği üzere burada kazâ, "mukâza" yâni antlaşma, karşılıklı hüküm koyma mânasına gelir. Çünkü "O yıl Mekke'ye girilmeyecek, müteâkip yıl umre için gelinip üç gün Mekke'de kalınacak" diye antlaşmaya madde konmuştu. Şu halde umretü'lkazâ, "antlaşma umresi" demektir. Bu, öncekinin kazası olsaydı, ikisi bir sayılırdı ve sahâbeler bunları ayrı ayrı umre olarak ifade etmezdi.

2- Rivayetlere göre, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) haccla birlikte olan hâriç, diğer umrelerini Zilkade ayında yapmıştır. Bu o ayın faziletinden olduğu gibi, bir başka sebebe daha dayanır: Cahiliye Arapları o ayda umreyi hoş karşılamazlar, çirkin addederlerdi. Cumhur senenin her ayında ve hatta her gününde umreyi câiz addeder.[767]
3- Bazı Hükümler

BAZI HÜKÜMLER

1- Hacc aylarında umre yapmak -cahiliye Araplarının inançlarının aksine olarak câizdir.
2- Hz.İbnu Ömer gibi çok hadis rivayet eden, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den ayrılmamayı kendine şiâr edinen kadri yüce bir sahabiye bile, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bir kısım ahvâli gizli kalabilmekte, bildiklerine vehim, nisyân (unutma), şekk karışabilmektedir, zîra onlar gayr-ı mâsumdurlar.
3- Ulemâ birbirlerini bazı meselelerde reddedebilmektedir.
4- Ulemâ reddederken edebe, iyi davranmaya riayet etmektedir.
5- Hakkın ortaya çıkması için suâl sorarken, mültefit ve nezâketli olmak gereklidir.
6- Hakkı görünce en azından sükûtla kabul etmek gerekir. İbnu Ömer sükût etmekle hatasını itiraf etmiş oldu.[768]

-6- وعن ابن عمر رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما قال:]كُنَّا نَتَحَدَّثُ عَنْ حَجَّةِ الْوَدَاعِ وَرسولُ اللّهِ # بَيْنَ أظْهُرِنَا وَ نَدْرِى ما حَجَّةُ الْوَدَاعِ حَتَّى حَمِدَ اللّهَ تَعالى
وَأثْنى عَلَيْهِ ثُمَّ ذَكَرَ المسِيحَ الدَّجَّالَ فَأطْنَبَ في ذِكْرِهِ وَقَالَ: مَا بَعَثَ اللّهُ مِنْ نَبىٍّ إ َّ أنْذَرَهُ أُمَّتَهُ. لَقَدْ أنْذَرَهُ نُوحٌ وَالنَّبِيُّونَ بَعْدَهُ. وَإنَّهُ يَخْرُجُ فِيكُمْ، فَمَا خَفِىَ عَلَيْكُمْ مِنْ شَأنِهِ فَلَيْسَ يَخْفَى عَلَيْكُمْ؛ إنَّ رَبَّكُمْ لَيْسَ بِأعْوَرَ، وَإنَّهُ أعْوَرُ عَيْنِ الْيُمْنى كَأنَّ عَيْنَهُ عِنَبَةٌ طَافِيَةٌ أ وَإنَّ اللّهَ تَعالى حَرَّمَ عَلَيْكُمْ دِمَاءَكُمْ وَأمْوَالَكُمْ كَحُرْمَةِ يَوْمِكُمْ هذَا في بَلَدِكُمْ هذَا. أ هَلْ بَلَّغْتُ؟ قالُوا: نَعَمْ. قَالَ: اللَّهُمَّ اشْهَدْ ثَثاً. وَيْلَكُمْ أوْ وَيْحَكُمْ َ تَرْجِعُوا بَعْدِى كُفَّارا يَضْرِبُ بَعْضُكُمْ رِقَابَ بَعْضٍ[. أخرجه الشيخان واللفظ البخارى .

6. (1582)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor:

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) aramızda olduğu halde biz Veda haccından bahsederdik ve Veda haccının ne olduğunu bilmezdik. (Veda haccında Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Allah'a hamd ve sena edip sonra da Mesih Deccâl'ı mevzubahis etmişti, sözü onun hakkında epeyce uzatıp şunları da söylemişti:
"Allah'ın gönderdiği her peygamber, ümmetini onunla korkuttu. Hz. Nuh (aleyhisselam) ve ondan sonra gelen bütün peygamberler onunla korkuttular. Bilesiniz o, aranızdan çıkacaktır. Onun şe'ninden (yapacağı icraatler) hiç bir şey size gizli kalmayacak. Çünkü sizlere gizlemez. Rabbinizin gözü kör değildir. Halbuki onun sağ gözü kördür. Onun gözü pertlek bir üzüm gibidir.
Haberiniz olsun! Allah sizlere birbirinizin kanını, malını haram kıldı, bunlar şu günlerinizin, şu beldenizdeki haramlığı gibi haramdır.
Acaba tebliğ ettim mi?" (Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu sorusuna cemaat hep bir ağızdan:
"Evet" diye cevap verdi. Bunun üzerine üç sefer:
"Ya Rab şâhid ol! Ya Rab şâhid ol! Ya Rab şâhid ol!" dedi ve tekrar cemaate yönelerek:
"Vah size! -veya eyvah size!- Benden sonda dönüp birbirlerinizin boyunlarını vuran kâfirler olmayın!" dedi." [Buharî, Hacc 132, Edeb 43, 95, Hudud 9, Diyât 2, Fiten 8; Müslim, İmân 119, (66).] [769]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayet, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, Veda haccı sırasında yaptığı konuşmalardan birini aksettirmektedir. Âhir zamanda çıkıp dini tahrip edecek ve insanlığa büyük zarar verecek olan şahıslardan biri hakkında Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Veda haccı gibi büyük bir kalabalığın bir araya geldiği fırsatta bilgi vermektedir.
2- Deccâl yalancı demektir. Şu halde en büyük vasfı, icraatını yalana ve aldatmacaya dayandırmasıdır. Uzun olan insanlık târihi içinde en büyük tahribatı o yapacağı için Hz. Nuh (aleyhisselam)'tan itibaren her peygamber, ümmetini onun hakkında uyarmış, onun dehşetli icraatiyle korkutmuştur. Belki de bu sebeptendir, hemen hemen bütün dinlerde buna müşâbih inançlara rastlanmıştır. Bilhassa kitabî dinlerde bu, pek bârizdir. Yahudilik ve Hıristiyanlıkta Antechrist diye isimlendirilir.
3- Geniş açıklamayı Kıyametle ilgili bölümün Deccal'la ilgili kısmında

yapacağımız Deccâl, bir bakıma her devirde, her bölgede çıkacak kötü şahısların müşterek ismi ve hem de vasfıdır. Rivayetler, Deccal bilgisinin Sahabe devrinden beri mahalle mekteplerindeki çocuklara bile öğretildiğini göstermektedir. Bu sanki her Müslümanın bilmesi gereken temel İslâmî kültürün bir parçası kılınmıştır.

4- Deccal'la ilgili bir kısım tavsirleri, yoruma muhtaç müteşâbihât kabul etmek gerekir. Sözgelimi sağ gözünün kör olması, onun mâneviyatı kör, âhireti göremez, sâdece dünyaya, maddeye kıymet verir olmasıdır. Aksi takdirde bir kısım tasvirleri aynen fiilî şekilde aramak hem safdillik olur, hem de hurâfeye inanmak nev'inden saçmalıklara düşülebilir.

5- Hadisin sonunda ifade edilen, "Benden sonra dönüp birbirlerinizin boyunlarını vuran kâfirler olayın!" cümlesinden, Nevevî'nin kaydına göre, yedi farklı hüküm çıkarılmıştır:

1- Müslümanın kanını haksız yere helâl addeden Müslüman, kâfir olur.

2- Bundan maksad nimet ve İslâm'ın hakkına karşı nankörlüktür, kadr u kıymetini tanımamaktır.

3- Bu hal (mü'minin, mü'mini öldürmesi) küfre yakın bir ameldir ve küfre götürür.

4- Bu, kâfirlerinkine benzer bir fiildir. Çünkü normalde mü'mini kâfirden başkası öldüremez.

5- Bundan murad küfrün hakikatidir, yani mânası şöyledir: Sakın küfre dönmeyin, Müslüman olmaya devam edin!

6- Bu mânayı Hattâbî ve başkaları hikâye etmişlerdir: Buradaki "kafirler"den (küffar) murâd, silah kuşananlardır. Araplar, تَكَفَّرَ الرَّجُلُ بِسَحِهِ derler. Yâni silâhını kuşandı. "Kuşandı" kelimesini tekeffür etti diyerek, küfr kökünden bir kelime kullanarak ifade ederler. el-Ezherî, Tehzîbü'l-Lüga adlı kitabında silah kuşanan, silah taşıyan mânasına kâfir kelimesini kullanmıştır.

7- Hattâbî de şu mânayı anlamıştır: "Birbirinizi tekfir etmeyin, sonra birbirinizi öldürmeyi helâl addedersiniz."

Nevevî bu açıklamalardan sonra sözünü şöyle noktalar: "Bunlardan en muvafık olanı dördüncü maddede söylenendir. Kadı Iyaz (rahimehullah) da bunu tercih etmiştir."[770]

-7- وعن ابن عباس رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما قال:]انطلقَ النّبىُّ # مِنَ المَدِينَةِ بَعْدَ مَا تَرَجَّل وَادَّهن وَلَبِسَ إزَارَهُ وَرِدَاءَهُ هُوَ وَأصْحَابُهُ

فَلَمْ يَنْهَ عَنْ شَئٍ مِنَ ا٭رْدِيَةِ وَا٭ُزُر تُلْبَسُ إِ الْمُزَعْفَرَةَ الّتى تَرْدَع عَلى الجِلْدِ فَأصْبَحَ بِذِى الحُلَيْفَةِ فَرَكِبَ رَاحِلَتَهُ حَتَّى اسْتَوَتْ بِهِ على الْبَيْدَاءِ أهَلَّ هُوَ وَأصْحَابُهُ وَقَلَّد بُدْنَهُ، وَذلِكَ لِخَمْسٍ بَقِينَ مِنْ ذِى الْقَعْدَةِ، وَقَدِمَ مَكَّةَ ٭رْبَعِ خَلَوْنَ مِنْ ذِى الحِجَّة، وَطَافَ بِالْبَيْتِ وَسَعَى بَيْنَ الصَّفا وَالْمَرْوَةِ وَلَمْ يُحِلّ مِنْ أجَلِ بُدْنِهِ ٭نَّهُ قَلَّدَهَا. ثُمَّ نَزَلَ بأعْلَى مَكَّةَ عِنْدَ الحَجُونِ وَهُوَ مُهِلٌّ بِالْحَجِّ وَلَمْ يَقْرَبِ الْكَعْبَةَ بَعْدَ طَوَافِهِ بِهَا حَتَّى رَجَعَ مِنْ عَرَفَةَ وَأمَرَ أصْحَابَهُ أنْ يَطوفُوا بِالْبَيْتِ وَبَيْنَ الصَّفا وَالْمَرْوَةِ ثُمَّ يُقَصِّرُوا رُؤُسَهُمْ ثُمَّ يُحِلّوا، وَذلِكَ لِمَنْ لَمْ يَكُنْ مَعَهُ بَدَنَةٌ قَلَّدَهَا وَمَنْ كَانَتْ مَعَهُ امْرَأتُهُ فَهِىَ لَهُ حَلٌ وَالطِيبُ وَالثِّيَابُ]. أخرجه البخارى.»تَرْدَعُ« بعين مهملة: أى تنْفُضُ صِيغها عليه .

7. (1583)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor:

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), saçlarını tarayıp yağladıktan, rida ve izârını giydikten sonra Medine'den ashabıyla birlikte ayrıldı. Rida ve izâr çeşitlerinden, vücudun cildine boyası geçen za'feranla boyanmış olanlar dışında hiç bir şeyi yasaklamadı. Böylece Zülhuleyfe'ye geldi. Orada devesine bindi. Devesi onu Beydâ sırtına çıkarınca O (aleyhissalâtu vesselâm) da, Ashab'ı (radıyallahu anhüm) da telbiye getirdiler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kurbanlığına takısını takıp nişanladı. Bu iş, Zilkade ayının sondan beşinci gününde cereyan etmişti. Mekke'ye Zilhicce'nin dördünde indi. (İlk iş) Beytullah'ı tavaf etti, Safâ ve Merve arasında sa'yde bulundu. Kurbanlığı sebebiyle ihramdan çıkmadı. Çünkü ona (kurbanlık alâmeti olan takıyı) takmıştı. Sonra Mekke'nin Hacûn yanındaki en yüksek yerine indi. Artık hacc için telbiye getiriyordu. Kâbe'ye, onu tavaf ettikten sonra, Arafat'tan dönünceye kadar hiç yaklaşmadı. Ashabına ise, Kâbe'yi tavaf etmelerini, Safâ ile Merve arasında sa'yetmelerini emretti, sonra saçlarını kısaltarak ihramdan çıkmalarını emretti. Bütün bu emirler, berâberinde kurbanlık olarak takılanmış devesi olmayanlar içindi. Berâberinde hanımı bulunanlara, hanımları da helaldi. Keza koku ve

elbise de helâldi." [Buhârî, Hacc 21, 70, 128.][771]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Veda haccının bazı safhalarını anlatmaktadır: Zülhuleyfe'de ihrama giriş, Mekke'ye gelince kurbanlığı olmayanlara, hacc için giydikleri ihramı umreye çevirmelerini emretmesi, kurbanlığı olanların hacc-ı kıran yapmak üzere ihramdan çıkmamaları vs. Bu meseleler daha önce açıklanmıştır. Bilhassa şu numaralarda bulunmalıdır: 1288, 1292,1293, 1301.[772]

-8- وعن على رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]وَقَفَ رسولُ اللّهِ # بِعَرفَةَ وقال: هذِهِ عَرفَةَ وَهُوَ المَوْقِفُ وَعَرَفَةُ كُلُّهَا مَوْقِفٌ. ثُمَّ أفَاضَ حِينَ غَرَبَتِ الشّمْسُ وَأرْدَفَ أُسَامَةَ بنَ زَيْدٍ وَجَعَلَ يُشِيرُ بِيَدِهِ عَلى هَيْنَتِهِ وَالنَّاس يَضْرِبُونَ يَميناً وَشِماً ۔ يَلْتَفِتُ إلَيْهِمْ. وَيَقولُ: يَا أيُّهَا النَّاسُ عَلَيْكُمْ السِّكينَةَ. ثُمَّ أتَى جَمْعاً فَصَلّى بِهِمُ الصَّتَيْنِ جَمِيعاً. فَلَمَّا أصْبَحَ أتَى قُزَحَ وَوَقَفَ عَلَيْهِ؛ وقَالَ: هذَا قُزَحُ، وَهُوَ المَوْقِفُ وَجَمْعٌ كُلُّهَا مَوْقِفٌ. ثُمَّ أفَاضَ حَتَّى انْتَهى إلى وَادِى مُحَسِّرٍ، فقَرَعَ نَاقَتَهُ فَخَبّتْ حَتَّى جَاوَزَ الْوَادِىَ فَوقفَ وَأرْدَفَ الْفَضْلَ. ثُمَّ أتَي الجَمْرَةَ فَرَمَاهَا. ثُمَّ أتَي إلى المَنْحَرِ فقال: هَذَا المَنْحَرُ وَمِنىً كُلُّهَا مَنْحَرٌ وَاسْتَفْتَتْهُ جَارِيَةٌ شَابَّةٌ مِنْ خَثْعَمَ قالَتْ يَا رسولَ اللّهِ إنَّ أبى شَيْخٌ كَبِيرٌ قَدْ أدْرَكَتْهُ فَرِيضَةُ اللّهِ تَعالى في الحَجِّ أفَيُجْزِى أنْ أحُجَّ عَنْهُ؟ قال: حُجِّى عَنْ أبيكِ. قَال: وَلَوَى عُنُقَ الْفَضْلِ، فقَالَ الْعَبَّاس رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ: يَارَسُولَ اللّهُ؟ لِمَ لَوَيْتَ عُنُقَ ابنِ عَمِّكَ؟ قال: رَأيْتُ شَاباً وَشَابَةً، فَلَمْ آمَنِ الشَّيْطَانَ عَلَيْهِمَا. فَأتَاهُ رَجُلٌ فقَالَ يارسُولَ اللّهِ: إنِّى أفَضْتُ قَبْلَ أنْ أحْلِقَ؟

فقَالَ: احْلِقْ وَ حَرَجَ. وَجَاءَ آخَرُ: فقَالَ يَا رسُولَ اللهِ: إنِّى ذَبَحْتُ قَبْلَ أنْ أرْمِىَ؟ فقَالَ: ارْمِ وَ حَرَجَ. قالَ: ثُمَّ أتَى الْبَيْتَ فَطَافَ بِهِ ثُمَّ أتَى زَمْزَمَ فقَالَ يَا بَنِىَ عَبدِالمطلبِ لَوْ أنْ يَغْلِبَكُمْ النَّاسُ عَلَيْهِ لَنَزَعْتُ]. أخرجه الترمذى .

8. (1584)- Hz. Ali (radıyallahu anh) anlatıyor:
"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Arafat'ta vakfe yaptı ve: "Burası Arafat'tır, vakfe yeridir, Arafat'ın her yeri vakfe yeridir" dedi.
Sonra güneş batar batmaz ifâza yaptı. (Arafat'ı terketti). Devesinin terkisine Üsâme İbnu Zeyd (radıyallahu anhümâ)'i bindirdi. Efendimiz (aleyhissalâtu vesselâm), -halk sağında ve solunda (develere telâşla vururlarken) onlara dönüp bakmadan- her zamanki sükun ve rıfk hâlini koruyarak eliyle işaret edip: "Ey insanlar! Sakin olun" diyordu.
Sonra Cem'e (Müzdelife'ye) geldi. Orada iki namazı da (akşam ve yatsı) beraberce kıldırdı. Sabah olunca Kuzah tepesine gelip üzerinde vakfe yaptı."
Burası Kuzeh'dir, vakfe yeridir. Cem'in tamamı vakfe yeridir!" dedi. Sonra oradan ayrıldı, Muhassır vâdisine geldi. Devesine vurdu. Deve dört nala koşarak vâdiyi geçti. Orada durup, amcası Abbâs (radıyallahu anh)'ın oğlu Fazl'ı devesinin terkisine aldı.
Oradan Cemretu'l-Akabe'ye geldi ve taşlama yaptı. Sonra menhara (kesim yerine) geldi:
"Burası menhardır (kurbanlarımızı keseceğimiz yer), Mina'nın her tarafı menhardır" buyurdu. Has'am kabilesinden genç bir kadın gelerek:
"Ey Allah'ın Resûlü! Babam yaşlanmış bir ihtiyardır, Allah'ın hacc farizası kendisine terettüp etmektedir. Ben ona bedel hacc yapabilir miyim?" diye bir suâl sordu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Babana bedel hacc yap!" cevabını verdi. Bu sırada eliyle, devenin terkisinde bulunan Fazl'ın başını büktü. Amcası Abbâs (radıyallahu anh):
"Ey Allah'ın Resûlü! Amcanın oğlu Fazl'ın başını niye büktün?" diye sordu.
"İkisini de birer genç görüyorum. Onlar hakkında şeytanın şerrinden emin değilim!" dedi. Derken bir adam daha gelip:
"Ey Allah'ın Resûlü, ben traş olmazdan önce ifâza tavafını yaptım!" dedi.
"Traş da ol, bunda mahzur yok!" cevabını aldı. Derken bir başkası daha gelip:
"Ey Allah'ın Resûlü, ben taşlama yapmazdan önce kurbanımı kesmiş

bulundum!" dedi.
"Taşlarını da at, bunda bir mahzur yok!" cevabını aldı. Sonra Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Beytullah'a geldi, onu tavaf etti, sonra zemzem'e geldi ve:
"Ey Abdulmuttaliboğulları, eğer halk size bunun üzerine galebe etmeyecek olsa mutlaka çekerdim" dedi." [Tirmizî, Hacc 54, (885).][773]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadiste geçen:
* Arafat vakfesi,
* Oradan ifâza,
* Cem (Müzdelife) vakfesi, müddeti vs.
* Müzdelife ile ilgili açıklamalar: (Cem', Kuzeh, Muhassır vs.)
* Mina'ya geliş, Mina'da taşlamalar,
* Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)' a orada soru soranlar, aldıkları cevaplar,
* İfâza ziyâreti, gibi bir çok hususlar daha önce açıklandı (şu hadislere bakılsın: 1422, 1428, 1431, 1461, 1553.
2- Bu hadiste izaha muhtaç ibâre, hadisin son cümlesinde Abdülmuttaliboğulları'na Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın söylemiş olduğu sözdür. Bu sözden Nevevî'ye göre iki farklı mâna çıkarılmıştır:
1- "İnsanların bunu hacc menâsikinden zannederek (aynen yapmaya kalkıp) zemzemin etrafında izdihama sebep olarak sizi itekleyip, hacıları sulama hizmetinize mani olacaklarından korkmasaydım, faziletinin büyüklüğü sebebiyle sizinle birlikte zemzem verme hizmetine ben de katılırdım."
2- Bazı âlimler şu mânayı da anlamışlar: "Bana ittiba için halk size galebe çalmayacak olsa zemzem kuyusundan ben de su çekip, sizin yaptığınız şekilde hacılara, ben de su verirdim."
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, bu sözü onları hacılara su verme hizmetinde sebat etmeye teşvik için söylediği, ayrıca belirtilmiştir. [774]

---

[1] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/277-278.

[2] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/279.

[3] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/279-280.

[4] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/281.

[5] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/281.

[6] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/282.

[7] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/282-283.

[8] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/283.

[9] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/283-284.

[10] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/284.

[11] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/284-285.

[12] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/285.

[13] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/285-286.

[14] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/286.

[15] Hacc'ın ne zaman farz kılındığı münakaşalıdır. 5., 6., 7., 8., 9., hicrî yılı kabûl edenler mevcuttur. Hicretten önce farz kılındı diyen de var ise de bu farzdır.

[16] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/286-287.

[17] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/288.

[18] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/288.

[19] Sınnak, Arapçadaki hâfir veya zalat kelimelerini karşılayan mahalli bir kelimedir. Hayvan ayağında tırnağa tekâbül eden kısma denir. Kurbanlıklarda paça denen kısımlardır.

[20] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/289.

[21] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/289.

[22] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/290.

[23] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/290.

[24] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/291.

[25] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/291.
[26] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/292.
[27] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/293-297.
[28] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/297.
[29] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/297-298.
[30] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/298.
[31] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/298.
[32] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/299.
[33] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/299.
[34] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/299-300.
[35] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/300.
[36] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/300-301.
[37] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/301.
[38] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/301.
[39] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/301.
[40] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/301-302.
[41] Menâsik: Mensek'in cem'idir. Mensek (veya nüsük) lügat olarak ibâdet ve su ile bir şeyin temizlenmesi mânâsına gelir ise de, hacc ıstılahı olarak, "Hacc'ın farz, vacîb ve sünnet olan herhangi bir fiiline" ıtlak olunmuştur.
[42] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/304-305.
[43] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/305.
[44] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/305-306.
[45] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/306.
[46] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/306.
[47] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/307.
[48] Terviye suya kandırmak veya gördüğü rüya üzerine düşünmek demektir. Zilhicce'nin 8.günü hacılar, sabah namazını Mekke'de kıldıktan sonra Mina'ya gider. Mina'da su olmadığı için gerek kendileri ve gerekse binekleri Mekke'de kana kana su içerek yola çıktıkları için o güne terviye günü denmiştir. Hz. İbrahim, oğlu İsmail'in kurban edilmesiyle ilgili rüyayı da o gece görmüş, o gün rüya üzerinde düşünmüştür, bu sebeple de o güne terviye günü denmiştir.

[49]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/307.
[50]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/308.
[51]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/308.
[52]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/308.
[53]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/309.
[54]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/309.
[55]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/309.
[56]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/309-310.
[57]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/310.
[58]
Karnu'l-Menazil: Bazı rivâyetlerde sadece Karn denir. Bu rivayetteki tasrın, aynı ismi taşıyan bir başka Karn'dan tefrik içindir. Diğeri Karn-ı Seâlim'dir, yokuşun başında yer alır. Karn-ıMenâzil ise yokuşun aşağısında yer alır.
[59]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/310-311.
[60]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/311.
[61]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/311-312.
[62]
Krokiler Diyanet İşleri Başkanlığı'nca neşredilen Hacc Rehberi'nden alınmıştır.
[63]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/312-313.
[64]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/314.
[65]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/314.
[66]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/314.
[67]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/315.
[68]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/315-316.
[69]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/317.
[70]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/317.
[71]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/317.
[72]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/318.
[73]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/318.
[74]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/318.
[75]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/318-319.

[76] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/319.

[77] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/319-320.

[78] Başı da örten bir parça taşıyan her çeşit giyecek. İslâm'ın bidâyetinde zâhidlerin giydiği aşağılara sarkan uzunca bir takke çeşidi (Nihâye).

[79] Vers: Sarı renkli bir boya maddesidir. Koku maddeleri olup olmadığı münakaşa edilmiştir.

[80] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/321.

[81] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/321-323.

[82] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/323-324.

[83] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/324.

[84] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/324.

[85] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/324.

[86] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/325.

[87] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/325.

[88] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/325-326.

[89] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/326-327.

[90] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/327-328.

[91] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/328.

[92] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/328.

[93] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/328-329.

[94] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/328-329.

[95] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/329.

[96] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/330.

[97] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/330.

[98] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/330.

[99] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/330.

[100] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/331.

[101] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/331.

[102] Hadiste geçen tahmîr'i, örtme ile ilgili nüans diyebileceğimiz farklılıkları ifâde edebilmek için "Sıkıca örtmek" diye tercüme ediyoruz.

[103] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/331-332.

[104] Bu hususun anlaşılması için bak: 1, 489, 4.madde ve s. 502'de 3.madde ve devamı.

[105] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/332.

[106] Zerire:Muhtelif kokuların karışımıyla elde edilen bir tîb çeşidi.

[107] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/333-334.

[108] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/334-335.

[109] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/335.

[110] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/335-336.

[111] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/337.

[112] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/337.

[113] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/337.

[114] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/337.

[115] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/337-338.

[116] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/338.

[117] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/338-339.

[118] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/339.

[119] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/340.

[120] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/340-341.

[121] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/341.

[122] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/341-342.

[123] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/342.

[124] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/342-343.

[125] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/343.

[126] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/343.

[127] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/343.

[128] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/343-344.

[129] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/345.

[130] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/345-347.

[131] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/347.
[132] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/347.
[133] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/348.
[134] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/348.
[135] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/348.
[136] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/349.
[137] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/349.
[138] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/349.
[139] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/350.
[140] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/350.
[141] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/351.
[142] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/351.
[143] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/351.
[144] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/351-352.
[145] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/352.
[146] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/352.
[147] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/352.
[148] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/353.
[149] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/353-354.
[150] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/354.
[151] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/355.
[152] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/355.
[153] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/355.
[154] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/356.
[155] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/356.
[156] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/356.
[157] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/357-358.
[158] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/358-359.

[159] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/360.
[160] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/360-361.
[161] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/361.
[162] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/361.
[163] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/361.
[164] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/362.
[165] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/362.
[166] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/362.
[167] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/363.
[168] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/363.
[169] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/364.
[170] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/364.
[171] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/365.
[172] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/365.
[173] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/365.
[174] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/365-366.
[175] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/366.
[176] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/366-368.
[177] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/368.
[178] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/369.
[179] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/369-370.
[180] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/370.
[181] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/370.
[182] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/371.
[183] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/371.
[184] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/371-372.
[185] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/372-373.
[186] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/373.

[187] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/373-374.
[188] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/374.
[189] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/374.
[190] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/374-375.
[191] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/375.
[192] Fer' teferruat mesele demektir. Yani bir meselenin ikinci, üçüncü derecede tâli meselesi, alt başlığının alt başlığı gibi. Cem'i, fürû'dur.
[193] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/376.
[194] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/376-377.
[195] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/378.
[196] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/379.
[197] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/379.
[198] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/379.
[199] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/379-380.
[200] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/380.
[201] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/381.
[202] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/381.
[203] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/382.
[204] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/382.
[205] Bu sahabî, bazan Hallâd İbnu Sâîb diye de zikredilir. Hallâd, Sâib'in oğlu ve Tâbiî olmalıdır.
[206] İhlâl da telbiye demektir, burada râvinin şekki mevzubahistir.
[207] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/383.
[208] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/383.
[209] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/383-385.
[210] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/385-386.
[211] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/386.
[212] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/386.
[213] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/387.

[214] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/387.

[215] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/388.

[216] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/388.

[217] Radıyallahu anh tâbirinormal olarak sahâbe için kullanılır. Burada Etbau't-Tâbiîn'den olan İmam Mâlik için de kullanılmıştır. Buna da normal saymak gerekir. Zira ulemâ, Eimme-i Erba'a, Ömer İbnu Abdilaziz gibi bir kısım büyükleri teşrîf için, onlar hakkında da bu tâbiri kullanmıştır.

[218] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/388-389.

[219] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/389.

[220] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/389-390.

[221] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/390-391.

[222] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/391.

[223] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/391.

[224] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/391-392.

[225] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/394.

[226] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/394.

[227] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/395.

[228] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/395.

[229] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/395-396.

[230] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/396.

[231] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/396.

[232] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/396-397.

[233] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/398.

[234] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/398-399.

[235] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/399-400.

[236] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/400-401.

[237] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/401.

[238] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/402.

[239] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/402.

[240] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/402-403.

[241] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/403.
[242] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/403.
[243] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/403.
[244] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/404-405.
[245] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/405-406.
[246] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/407.
[247] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/407.
[248] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/408.
[249] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/408.
[250] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/408.
[251] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/408-409.
[252] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/409-410.
[253] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/410-412.
[254] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/412-413.
[255] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/413.
[256] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/413.
[257] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/414.
[258] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/414.
[259] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/414.
[260] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/415.
[261] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/415-416.
[262] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/416.
[263] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/416.
[264] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/416.
[265] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/417.
[266] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/417.
[267] Ashabın itirazı şuradan ileri geliyordu: Mekke'ye Zilhicce'nin dördünde gelmişlerdi. Niyetleri haccdı. Hz. Peygamber ihramdan çıkmayı, ihram yasaklarından -ve meselâ hanımlarıyla cinsî münasebet yasağından uzaklaşmayı emretmişti. Halbuki sekiz Zilhicce'de tekrar ihrama gireceklerdi. Bu kadar dar bir

zaman için ihramdan çıkmaya, dinî havalarını bozmaya değer miydi? Ashab, memnuniyetsizliğini "Henüz cenâbetken..." diye tercüme ettiğimiz mânâyı daha gâliz kelimelerle ifade etmiştir.
(*) Bu ve müteâkip rivâyetler, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Veda Haccı'yla ilgili oldukları için, hadîs kitaplarında umumiyetle aynı bablarda, aynı rivâyetin farklı vecihleri şeklinde peşpeşe bulunurlar. Bu sebeple kaynaklarını en sonda toptan göstereceğiz. Sadece Buhârî peşpeşe göstermeyebilir.

[268] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/419-420.

[269] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/420.

[270] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/420.

[271] Bu söylenen yıkanma, hayızdan temizlenince gerekli olan yıkanma değildir, ihramı giyerken yapılması sünnet olan yıkanmadır.

[272] Bazı rivayetlerde "Bathâ gecesi" diye gelir. İkisi de aynı şeyi ifade eder. Leyletü'l-hasbe, teşrîk gecelerinden sonra hacıların çakıllı yere indikleri gecedir. Çakıllı yerden maksad Mina'dır. Demek ki Hz. Aişe (radıyallahu anhâ), Minâ'da kalınan gecelerden birinde temizlenmiş olmalı.

[273] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/421-422.

[274] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/422.

[275] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/423.

[276] "Hac için yapılan niyeti umreye tahvil etmek herkese câizdir" diye hükmedenlere (Ahmed İbnu Hanbel ve bazı zâhirîler) bu hadis delil olmuştur. Ancak İmam Mâlik, Ebu Hanîfe, İmam Şâfiî vs. başkaları. "Hacc için yapılan niyetin umreye çevrilmesi Ashaba has bir ruhsattır" demiştir. Daha önce açıkladık (1292 numaralı hadise bakın).

[277] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/423.

[278] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/423.

[279] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/423-425.

[280] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/426.

[281] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/426-428.

[282] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/429.

[283] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/429.

[284] Hadiste geçen حُرمُ الْحَجِّ tabirinden: Hacc vakitleri, hacc yerleri, hacc yasakları, hacc eşyaları, hacc hâlâtı gibi mânâlar verilmiştir. Biz, "hac yasakları (=ihram)" mânâsını tercih ettik.

[285] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/429-430.

[286] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/430.

[287] Musahhab Mekke ile Mina arasında geniş bir yer. Sel sularının getirdiği çakılların çokluğu sebebiyle bu ismi almıştır. Buraya Ebtah, Bathâ da denir. Mina'nın taşlama mevkiine de Musahhab denmiştir.

[288] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/430-431.
[289] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/431.
[290] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/431.
[291] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/432.
[292] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/432-433.
[293] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/433-434.
[294] Erâk: Mekke yakınlarında bir vâdinin adıdır.(Mûcemu'l-Büldan).
[295] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/435.
[296] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/435-436.
[297] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/437.
[298] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/437.
[299] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/4387-438.
[300] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/438.
[301] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/438-439.
[302] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/440.
[303] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/440.
[304] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/440.
[305] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/440.
[306] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/441.
[307] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/441.
[308] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/443-444.
[309] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/444-446.
[310] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/446.
[311] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/447.
[312] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/448-450.
[313] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/449-450.
[314] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/451.
[315] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/451.

[316] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/452.
[317] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/452.
[318] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/452.
[319] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/453.
[320] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/453.
[321] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/453.
[322] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/453.
[323] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/453-454.
[324] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/454.
[325] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/454.
[326] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/454-455.
[327] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/455.
[328] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/455-456.
[329] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/456.
[330] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/456.
[331] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/456-457.
[332] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/457.
[333] Dilimizde Haceru'l-Esved diye yaygınlık kazanmıştır. Arapça kaidelere göre doğrusu el-Haceru'l-Esved olması gerekir. Biz, bu ve buna benzeyen bir kısım tabirleri dilimizdeki kazandığı şekle göre kullandık ve kullanmaya devam edeceğiz.
[334] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/458-460.
[335] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/460.
[336] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/460-462.
[337] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/462.
[338] Bu rivayet Buharî'de mânâ itibâriyle mevad, lâfzıyla değil.
[339] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/462.
[340] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/462-463.
[341] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/463.
[342] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/464.

[343] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/465.
[344] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/465.
[345] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/465.
[346] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/466.
[347] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/466.
[348] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/466-467.
[349] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/467.
[350] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/467-468.
[351] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/469.
[352] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/470.
[353] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/470.
[354] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/470.
[355] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/471.
[356] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/471.
[357] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/471-472.
[358] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/472.
[359] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/472.
[360] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/472.
[361] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/473.
[362] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/474.
[363] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/474.
[364] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/474-475.
[365] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/475.
[366] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/475.
[367] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/4756.
[368] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/476.
[369] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/476.
[370] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/476-477.

[371] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/477-478.

[372] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/478.

[373] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/478.

[374] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/478-479.

[375] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/479.

[376] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/479-480.

[377] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/481.

[378] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/481.

[379] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/482.

[380] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/482.

[381] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/483.

[382] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/483.

[383] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/483.

[384] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/483-484.

[385] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/484.

[386] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/484-485.

[387] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/485.

[388] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/485.
[389] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/485-486.
[390] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/486.
[391] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/486-487.
[392] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/487.
[393] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/487.
[394] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/488.
[395] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/488-489.
[396] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/489.
[397] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/489,
[398] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/490.
[399] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/490-491.
[400] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/491.
[401] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/491.
[402] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/491.
[403] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/492.
[404] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/492.
[405] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/493.
[406] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/493.
[407] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/493.
[408] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/494-495.
[409] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/495-496.
[410] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/497.
[411] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/497-498.
[412] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/499.
[413] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/499-500.
[414] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/500.
[415] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/500-501.

[416] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/501.
[417] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/501.
[418] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/502.
[419] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/502.
[420] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/502-503.
[421] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/503.
[422] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/503.
[423] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/504.
[424] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/504.
[425] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/505.
[426] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/506.
[427] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/506.
[428] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/506-507.
[429] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/508.
[430] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/508.
[431] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/508-509.
[432] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/510.
[433] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/510.
[434] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/511.
[435] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/511.
[436] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/511.
[437] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/512.
[438] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/512.
[439] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/512.
[440] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/513.
[441] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/513.
[442] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/513-515.
[443] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/515-516.

[444] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/516-517.
[445] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/517-518.
[446] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/518.
[447] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/519-520.
[448] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/520-521.
[449] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/522.
[450] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/522-524.
[451] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/524.
[452] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/524-525.
[453] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/525.
[454] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/525.
[455] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/525.
[456] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/526.
[457] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/526.
[458] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/528-529.
[459] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/529.
[460] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/529-531.
[461] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/531.
[462] Ebu Seyyâre: Meydânî'nin Mecmau'l-Emsâl'de açıkladığına göre, bu kimse, Benî Advân'dandır. Adı Umeyle İbnu'l-A'zel'dir. Siyah bir merkebi var idi. Halkı 40 yıl Müzdelife'den Mina'ya geçirmiştir. اَصَحُّ مِنْ عَيْرِ اَبي سَيَّارَةُ Ebu Seyyâre'nin eşeğinden daha sağlıklı tabiri darb-ı mesel olmuştur. Orada Ebu Seyyâre'nin eşeği "semersiz" diye tavsîf edilir, Arabî diye değil. Bu ziyade Müslim'in bir rivâyetinde de mevcuttur (Hacc148).
[463] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/532.
[464] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/532-534.
[465] Çünkü “ARAPÇASI YOK “”””””””””””””””””””” "bugün dinimizi size ikmal ettik"(Mâide3) ayeti Arafat'ta nazil olmuştur.
[466] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/535.
[467] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/532-536.

[468] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/536/537.
[469] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/537.
[470] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/538.
[471] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/538.
[472] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/538.
[473] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/538.
[474] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/539.
[475] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/539-540.
[476] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/540.
[477] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/540.
[478] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/541.
[479] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/541.
[480] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/541-542.
[481] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/542-543.
[482] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/544.
[483] Bu günler mevzuunda ulemâ ihtilaf eder:
1- Umûmiyetle eyyâm-ı teşrîk deyince yevm-i nahr'i (10 Zilhicce) takip eden ilk üç gün kastedilir: 11, 12, 13 Zilhicce günleri.
2- Eyyâmu Ma'dudat ile de yevm-i nahr ve ondan sonraki iki gün kastedildiğini söyleyenler de olmuştur, yani Zilhicce'nin 10, 11, 12'nci günleri.
[484] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/544-545.
[485] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/545.
[486] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/545-546.
[487] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/546.
[488] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/546.
[489] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/547.
[490] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/547.
[491] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/547-548.
[492] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/548.

[493] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/548-549.
[494] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/550.
[495] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/550.
[496] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/550.
[497] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/551-552.
[498] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/552.
[499] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/552.
[500] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/553.
[501] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/553.
[502] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/553.
[503] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/554.
[504] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/554.
[505] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/555.
[506] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/556.
[507] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/557.
[508] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/557.
[509] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/5.
[510] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/5.
[511] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/5.
[512] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/8.
[513] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/9.
[514] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/9-11.
[515] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/11.
[516] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/11.
[517] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/11.
[518] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/12.
[519] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/12-13.
[520] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/14.

[521] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/14.
[522] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/14-15.
[523] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/15.
[524] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/15.
[525] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/16.
[526] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/16-17.
[527] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/17.
[528] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/17-18.
[529] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/19.
[530] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/19.
[531] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/19.
[532] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/20-22.
[533] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/23.
[534] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/23-24.
[535] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/24.
[536] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/24.
[537] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/25.
[538] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/25-26.
[539] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/26.
[540] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/26.
[541] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/26.
[542] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/27.
[543] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/27.
[544] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/28.
[545] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/28-30.
[546] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/31.
[547] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/31-32.
[548] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/31-33.

[549] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/33-34.
[550] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/34.
[551] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/34.
[552] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/35.
[553] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/35-36.
[554] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/36.
[555] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/36.
[556] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/37.
[557] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/37-38.
[558] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/38.
[559] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/39-40.
[560] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/40.
[561] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/40.
[562] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/41.
[563] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/41.
[564] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/41.
[565] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/43-45.
[566] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/45.
[567] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/45.
[568] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/45-46.
[569] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/46.
[570] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/47.
[571] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/47.
[572] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/47-48.
[573] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/48-49.
[574] Cariye kelimesiyle, bülüğa ermeyen kız çocukları veya köle kadınlar kastedilir.
[575] Fethu'l-Bâri : 3/97. Bu son cümleden, İbnu Hacer, Resûlullâh (aleyhissalâtü vasselâm)'ın şunu demek istediğini anlar: "Bu onların işidir, âdetleridir ve mübahdır da". Bu yüzden Resûlullâh (aleyhissalâtü

vasselâm) hoş karşıladı.

[576] Tekrar hatırlatalım: Câriye kız çocuğu ve köle kadınlar mânâlarına gelir. Ayrıca bu câriyelerin isimleri ve kimlerin kızları oldukları belirtilir.

[577] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/49-53.

[578] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/53.

[579] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/54.

[580] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/54.

[581] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/54-55.

[582] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/55.

[583] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/56.

[584] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/57.

[585] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/57.

[586] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/57.

[587] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/58.

[588] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/58.

[589] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/59.

[590] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/59.

[591] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/59.

[592] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/59-60.

[593] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/60.

[594] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/60.

[595] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/61.

[596] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/62.

[597] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/62.

[598] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/63.

[599] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/63-64.

[600] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/64.

[601] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/64-65.

[602] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/65.
[603] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/66.
[604] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/67.
[605] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/67-68.
[606] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/68.
[607] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/68-69.
[608] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/69.
[609] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/70.
[610] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları6/71.
[611] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/72.
[612] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/72.
[613] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/72-73.
[614] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/74.
[615] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/74.
[616] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/75.
[617] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/75.
[618] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/75-76.
[619] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/76.
[620] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/76-77.
[621] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/77.
[622] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/77.
[623] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/78.
[624] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/78-79.
[625] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/79.
[626] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/79-80.
[627] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/80.
[628] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/80.
[629] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/80.

[630] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/80-81.
[631] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/82.
[632] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/82.
[633] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/83.
[634] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/83.
[635] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/83-84.
[636] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/85.
[637] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/85-86.
[638] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/86.
[639] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/86-87.
[640] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/87.
[641] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/88.
[642] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/88.
[643] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/89.
[644] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/90.
[645] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/91.
[646] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/91-92.
[647] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/92.
[648] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/92.
[649] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/92-93.
[650] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/94.
[651] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/94.
[652] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/95.
[653] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/95.
[654] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/95.
[655] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/95-96.
[656] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/96.
[657] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/96-98.

[658] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/98.
[659] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/98-100.
[660] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/100.
[661] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/102.
[662] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/103-104.
[663] Yanlış anlaşılmasın: Dinimiz biti öldürmeyin diye bir yasak koymamıştır. Buradaki yasak "ihram" gereğidir. İhramlı kimse, ihram müddetince bundan yasaklanmıştır.
[664] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/104-105.
[665] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/105.
[666] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/105-106.
[667] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/106.
[668] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/107.
[669] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/107.
[670] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/108.
[671] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/108.
[672] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/109.
[673] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/110.
[674] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/110-111.
[675] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/111.
[676] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/111-112.
[677] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/112-113.
[678] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/114.
[679] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/114.
[680] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/115.
[681] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/115-116.
[682] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/117.
[683] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/117.
[684] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/117.

[685] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/118.
[686] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/118-119.
[687] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/119.
[688] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/120.
[689] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/120-121.
[690] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/121-122.
[691] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/122.
[692] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/123.
[693] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/123.
[694] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/123.
[695] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/123.
[696] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/124.
[697] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/124-125.
[698] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/125.
[699] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/125.
[700] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/125.
[701] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/125.
[702] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/126.
[703] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/126.
[704] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/126-127.
[705] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/127.
[706] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/127-128.
[707] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/128.
[708] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/128.
[709] Şafiî'nin rivayeti köşeli parantez içindeki kısımdır. Devamı, bir başka duanın ilâvesidir. İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/128-129.
[710] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/130.
[711] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/130-131.

[712] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/131.
[713] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/132.
[714] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/133.
[715] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/134.
[716] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/134-136.
[717] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/136-137.
[718] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/137-138.
[719] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/138.
[720] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/139.
[721] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/141.
[722] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/141.
[723] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/141.
[724] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/142.
[725] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/142-144.
[726] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/145.
[727] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/145-146.
[728] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/146-148.
[729] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/149.
[730] Temyiz, çocuğun söylenenleri tam olarak anlayıp, doğru olarak cevap verebilecek halde olmasıdır. Yaşla kayıtlı değilse de umûmiyetle çocukların 6-7 yaşlarında mümeyyiz sayılacağı kabul edilmiştir.
[731] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/149-150.
[732] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/151.
[733] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/151.
[734] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/151.
[735] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/151.
[736] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/152.
[737] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/152-153.
[738] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/153.

[739] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/154.

[740] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/154-155.

[741] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/155.

[742] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/155-156.

[743] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/157.

[744] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/157.

[745] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/157.

[746] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/157-158.

[747] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/159.

[748] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/159.

[749] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/160.

[750] Hevdec: Develerin sırtında taşınan, kadınlara mahsus küçük hücre, mahfe.

[751] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/160-162.

[752] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/162.

[753] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/163.

[754] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/163-164.

[755] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/164.

[756] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/164.

[757] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/164-165.

[758] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/166.

[759] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/166-167.

[760] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/168.

[761] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/168-169.

[762] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/169.

[763] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/170.

[764] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/170-171.

[765] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/171.

[766] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/171.

[767] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/171-172.
[768] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/172.
[769] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/173.
[770] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/174-175.
[771] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/175-176.
[772] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/176.
[773] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/177-178.
[774] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/178-179.

HASEDLE İLGİLİ BÖLÜM

Umumî Açıklama:

Hased ile gıbta birbirine benzeyen zıd hasletlerdir. Tıpkı tevazu ile tezellül, vekar ile tekebbür, israf ile cömertlik, iktisad ile cimrilik gibi. Bunlar zahirde bir benzerlik taşısalar da hakikatte zıttırlar, biri memduh, diğeri mezmumdur.[1]

TARİFİ:

Hased, Râğıb'ın açıklamasına göre nimet verilmiş olan kimseden o nimetin zevalini istemek, yani nimetin yok olarak o kimsenin mahrum kalmasını temenni etmektir. Bazı âlimler "kişinin bu nimete, kendisinin sahib olmasını temenni etmesidir" diye tarif etmiştir. Gerçek o ki, hased her iki mânaya da şâmildir.[2]

MAHİYETİ

Hasedin sebebi, insan fıtratından gelir. Normalde, insanoğlu, kendi hemcinslerine karşı üstün olmak arzusu ile mecbul yaratılmıştır. Bu his gereklidir ve belki de birçok beşerî terakkinin zenbereğidir. İnsanın bu fıtrî meyli bir kusur değil bilakis bir imtiyazdır. Ancak bunun akıl ve irade ile hadd-i vasatta tutulması gerekmektedir. Hadd-i vasattaki üstünlük sevgisi ise "gıbta"dır. Bu, başkasında olan nimetin kendinde de olmasını temenni etmektir. Gıbtada, başkasının o nimetten mahrumiyetini temenni yoktur. Halbuki hased, kendisinde olmayan nimeti başkasında görünce, onun bu nimetten mahrum kalarak kendi seviyesine düşmesini istemektir.
Görüldüğü üzere, karşı tarafın mahrumiyeti ile kendisinin yükselmesi veya en azından eşitlenmesini istemek (hased) ile, ondaki nimete sahip olarak ona yetişmeyi veya onu geçmeyi temenni etmek arasında büyük fark mevcuttur. Gıbta mü'minin, hased münafığın vasfıdır.
Elmalılı merhum, hased mevzuunda şu kıymetli açıklamayı yapar: "Hasedde asl olan mâna, bir nimetin, bir faziletin, bir kemalin, sahibinden zevalini (yok olmasını) arzu etmek, kendisine geçmesini gerek istesin, gerek istemesin başkasında bulunmasını mutlaka çekememektir. Öyle ki, "onunki onda dursun da

sana da verelim" deseler memnun olmaz, keşke onunki mutlaka gitse de kendisine hiçbir şey verilmese bile hoşlanır. Bahusus hased olunan nimet, hasid tarafından gasbolunmak kabil olmayan fezail-i zâtiyye ve kemâlât-ı nefsiyye kabilinden olursa hasid o zaman bütün bütün fazilet düşmanı kesilir ve onu kendine tahvil edemediğinden dolayı mahsudunu (çekemediği kimseyi) bi- gayr-ı hakkın (haksız olarak) mutlak imha etmekle müteselli olmak ister el-iyazu billah.
Hülâsa, hasid, kendinin onmasını değil, diğerinin onmamasını ister... Şer olan hasedin asıl mânası, bakşasında bir nimet görmekten müteezzi (rahatsız) olup onun zevalini istemektir ki bizim çekememezlik tâbir ettiğimiz, bir takımlarının zannettiği ve hayli şâyi olduğu vechile kıskançlık demek değildir. Kıskançlık bazan hased demek dahi olursa da daha ziyade Arapça'da gayret tâbir olunandır... Mesela erkeğin karısını başkasından kıskanması, kezalik karının kocasını başkasından kıskanması hased değil, "gayret" ve "hamiyet"tir, bu memduhtur.[3]

HASEDİN ZARARLARI:

Bu mezmum ahlâk önce haside zarar verir. Başkasında gördüğü her nimet onu rahatsız eder. Ancak asıl büyük zarar, hasedcinin böyle bir hissi içinde taşımakla yetinmeyip, arzusunu gerçekleştirmek üzere, onun gereği olan hile, söz ve fiillere yer vererek faaliyete geçmesiyle hasıl olur. Bilindiği gibi Felâk sûresinde "hasedcinin hased ettiği zamanki şerrinden Allah'a sığınmak" emredilmiştir. Yani hasedci kimse, içinde geçen hased ve çekememezlik duygularının muktezasını gerçekleştirmek için harekete geçtiği takdirde son derece zararlı olabilmektedir. Zîra böyle habis nefislerin göze almayacağı kötülük, başvuramayacağı hile ve habâset yoktur. Mezkur sûre, hased duygusunun, kişinin içinde kaldıkça sâhibinden başka kimseye zarar vermeyeceğini de dolaylı olarak ifade etmektedir.[4]

HASEDİN ÇARESİ:

Bir mü'mine yakışan, hased hissi içinde doğduğu zaman, bundan nefret edip defetmeye çalışmaktır, tıpkı haram şeyleri yapmak hissi içinden geçince yaptığı gibi. Bu duyguyu tedavi hususunda Bediüzzaman merhum şu tavsiyede bulunur: "Hasid adam hased ettiği şeylerin âkibetini düşünsün. Tâ anlasın ki, rakibinde

olan dünyevî hüsün ve kuvvet ve mertebe ve servet, fânidir, muvakkattır. Faidesiz az, zahmeti çoktur. Eğer, uhrevî meziyetler ise, zâten onlarda hased olmaz. Eğer onlarda dahi hased yapsa, ya kenisi riyâkârdır; ahiret malını dünyada mahvetmek ister. Veyahud mahsudu (hased ettiği kimseyi) riyâkâr zanneder, haksızlık eder, zulmeder.
Hem ona gelen musibetlerden memnun ve nimetlerden mahzun olup kader ve rahmet-i İlâhiye'ye, onun hakkında ettiği iyiliklerden küsüyor, âdeta kaderi tenkid ve rahmete itiraz ediyor. Kaderi tenkid eden başını örse vurur kırar. Rahmete itiraz eden rahmetten mahrum kalır."[5]

MEŞRU HASED:

Son olarak bir noktaya daha parmak basmak isteriz. İslâm uleması, bazı kimselere karşı hasedin meşru olabileceğini söylemiştir. Onlar kâfirlerle, mazhar oldukları nimetleri, Allah'a isyan ve birkısım günah işlerde harcayan fasıklardır. Bunların ellerindeki nimetten mahrum kalmalarını temenni etmek günah değildir.[6]

-1- عن ابن مسعود رضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قال رسُولُ اللّهِ #: َ حَسَدَ إِّ في اثْنَتَيْنِ رَجُل آتَاهُ اللّهُ الحِكْمَةَ فَهُوَ يَقْضِى بِهَا وَيُعَلِّمُهَا، وَرَجُل آتَاهُ اللّهُ مَاً فَسَلَّطهُ عَلى هَلَكَتِهِ في الحَقِّ[. أخرجه الشيخان .

1. (1662)- İbnu Mes'ud (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Şu iki kişi dışında hiç kimseye gıbta etmek caiz değildir: Biri, Allah'ın kendisine verdiği hikmetle hükmeden ve bunu başkasına da öğreten hikmet sahibi kimse. Diğeri de Allah'ın kendisine verdiği malı hak yolda sarfeden zengin kimse." [Buhârî, İlm 15, Zekât 5, Ahkâm 3, İ'tisam 13; Müslim, Salâtu'l-Müsâfirin 268, (816).][7]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste gıbta diye tercüme ettiğimiz kelimenin aslı haseddir. Ancak, Umumî Açıklama kısmında belirttiğimiz üzere, hased kelimesi zihnimizde öncelikle mezmum olan mânaları uyandırdığı için, tercümede o kelimeyi kullanmamayı uygun bulduk. Zaten hased, Arapça'da mecazi olarak gıbta mânasında da kullanılmaktadır. Öyle ise, sadedinde olduğumuz hadiste, hased, "gıbta" mânasını taşımakta ve: "İki kişiye Allah'ın verdiği nimetin kendinize de verilmesini temenni etmeniz caizdir.." diye anlaşılması gerekmektedir. Maamafih müteakip hadiste, hased kelimesinin kullanılmasıyla ilgili bir başka te'vil kaydedeceğiz.
Meşru kılınan bu temenni, başkasındaki nimetin zevalini temenni etmemek şartıyla kayıtlıdır. Bu hususta gösterilecek hırsa, Arapça'da münafese denir, dilimizde yarışmak diyebiliriz. Münâfese, ibâdet hususunda memduhtur, zîra âyette: وَفِى ذَلِكَ فَلْيَتَنَافَسِ الْمُتَنَافِسُونَ "İyi şeyler için yarışanlar, bunun için yarışsınlar" (Mutaffifîn 26) buyurulmuştur. Ma'siyette yarış mezmumdur. Caiz olan amellerde yarış mübahtır. Bu noktadan hadisi şöyle kayıtlamak uygun görülmüştür: "Bu iki hususta yapılacak gıbtadan daha efdal, daha büyük gıbta yoktur."
2- Mezkur iki nimetten biri hikmet, diğeri maldır. Ancak her ikisi de Allah yolunda sarfediliyorsa memduhdur, gıbtaya değmektedir. Nefis ve şer hesabına kullanılacak malın da, ilmin de kişiye getireceği ziyade bir sorumluluk olduğu için Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bunun temennisini tavsiye etmiyor.
3- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in, cevazı sadece iki nimetle sınırlamasına gelince: Allah için îfa edilen taatler, ya bedenîdir, ya malîdir, yahut bunlardan birinin yerine geçecek bir şeydir. Hadiste, bedenî olan hikmet, hikmetle hüküm ve hikmetin öğretilmesi ile işaret edilmiştir. İbnu Ömer'den kaydedeceğimiz müteakip hadiste, bu husus biraz farklı kelimelerle ifade edilmiştir: "...Allah bir kimseye Kur'an vermiştir, o da onu gece ve gündüz ikâme eder." Ulemâ "ikame"yi "namazın içinde ve dışında okumak, onunla amel etmek, onu öğretmek, muktezasıyla hüküm ve fetva vermek.." şeklinde anlar ve sadedinde olduğumuz vechi ile bu vechi arasında fark görmez.
Hadisin başka vecihleri de var.
4- Hadisin başka sahabeler tarafından rivayet edilen vecihlerinde farklı ziyadeler var. Bunlara göre Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu sözünü işiten bir adam: "Keşke bana da falancaya verilen kadar mal verilmiş olsaydı da ben de onun gibi hayır ameller işleseydim" temennisinde bulunur. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu temenniye : "Hak yolda amel edenlerle, hak yolda

amel etmeyi temenni edenlerin sevapta eşit olacaklarını" belirterek cevap verir: عَبْدٌ رَزَقَهُ اللّهُ عِلْمًا وَلَمْ يَرْزُقهُ مَاً فَهُوَ صَادِقُ النِّيَّةِ يَقُولُ لَوْ اَنَّ لِى مَاً لَعَمَلْتُ مِثْلَ مَا يَعْمَلُ فُنٌ فَاَ جْرُ هُمَاسَوَاءٌ

"Allah bir kimseye ilim verir ve fakat mal vermezse, bu kimse sıdk ile "Benim malım olsaydı falanca gibi hayırda harcardım" diye temenni etse, her ikisi sevapta eşit olur." Keza bir başka hadiste de: اَلطَّاعِمُ الشَّاكِرُ كَالصَّائِمِ الصَّابِرِ

"Şükreden yiyen, sevapca, sabreden oruçlu gibidir" buyurmuştur.[8]

-2- وعن ابن عمر رضِىَ اللّهُ عَنْهُما قال:]سَمِعْتُ رسولَ اللّهِ # يَقُولُ: حَسَدَ إِ عَلى اثْنَتَيْنِ: رَجُل آتَاهُ اللّهُ القُرآنَ، فَهُوَ يَقُومُ بِهِ آنَاءَ اللَّيْلِ وَآنَاءَ النَّهَارِ، وَرَجُل أعْطَاهُ اللّهُ تَعالى مَاً فَهُوَ يُنْفِقُهُ آناءَ اللَّيْلِ وَآنَاءَ النَّهَارِ[. أخرجه الشيخان والترمذى .

2. (1663)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "İki kişiye karşı hased caizdir: Birincisi o kimsedir ki, Allah kendisine Kur'ân-ı Kerim'i nasib etmiştir, o da onu, gece ve gündüz boyu ikame eder. İkincisi de o kimsedir ki, Allah Teâla ona mal vermiştir de o da gece ve gündüz (hak yolda) infak eder." [Buhârî, Fedâilu'l-Kur'ân 20, Tevhid 45; Müslim, Müsâfirin 266 (815); Tirmizî, Birr 24, (1937).][9]

AÇIKLAMA:

1- Hased ve gıbta kelimelerinin kullanılışları ve aralarındaki farkla ilgili açıklama daha önce geçtiği için burada o hususlara temas etmeyeceğiz. Ancak, burada hased kelimesinin kullanılmış olmasıyla ilgili İbnu Hacer'in serdettiği bir te'vili kaydetmek isteriz. Der ki: "...Yahud da hased kelimesi, iki hasletin tahsiline teşvik hususunda mübâlağa için kullanılmıştır. Sanki şöyle denmektedir: Bu iki haslet, sadece mezmun bir yolla tahsil edilebilecek olsa bile, onlardaki fazilet sebebiyle, onların bu mezmum yoldan tahsili sevablı ise

bunların meşru ve memduh yoldan tahsilleri ne kadar sevablı olur! Bu teşvik şu âyetin üslûbuna uygunluk arzetmektedir: فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرَاتُ "Hayırlı işlerde birbirinizle yarışın..." (Bakara 148). Zîra, "yarış"ın hakikati , arzu edilen şeyde başkasının önüne geçmektir."
2- Kur'an'ın ikamesi, önceki hadisin açıklanmasında geçtiği üzere, Kur'ân'la -hem okuyarak, hem de onun emirlerini yerine getirerek- ameldir.[10]

-3- وعن أبى هريرة رضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قال رسول اللّهِ #: إيَّاكُمْ وَالحَسَدَ، فإنَّهُ يَأْكُلُ الحَسَنَاتِ كَمَا تَأكُلُ النَّارُ الحَطَبَ، أوْ قالَ العُشْبَ[. أخرجه أبو داود .

3. (1664)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlulah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Hasedden kaçının. Çünkü o, ateşin odunu -râvi dedi ki: Veya kuru otu- yiyip tükettiği gibi, bütün hayırları yer tüketir." [Ebu Dâvud, Edeb 52, (4903).] [11]

AÇIKLAMA:

1- İbnu Mâce'de Enes (radıyallâhu anh)'ten rivayet edilen bir hadis şöyledir: "Hased hasenatı yer tüketir, tıpkı ateşin odunu yiyip tükettiği gibi. Sadaka da hataları söndürür, tıpkı suyun ateşi söndürmesi gibi."
2- Hasedden kaçınmak, başkasının malı mevkii vs. dünyevî bir şeyinde çekememezliğe düşmemek demektir. Uhrevî umurda gıbta caiz ise de dünyevî umurda hased câiz değildir. Çünkü, hased, hasidi mahsud hakkında gıybete ve yıkıcı gayretlere sevkederek zulme ve haksızlığa atar. Gıybet, zulüm ve haksızlık ise bunları yapanın hasenatının yok olmasına müncer olur. Bütün bu durumlar mahsudun nimetçe, sevabça artmasına, hasidin de hüsran ve zararlarda batmasına sebep olur. Böylelerinin durumu âyet-i kerimede: خَسِرَ الدُّنْيَا وَاْŒخِرَةَ "Dünyayı da âhireti de kaybeder" (Hacc 11) diye ifade edilmiştir. [12]

4ـ وعن الزبير رضِىَ اللهُ عَنْهُ قال:]قال رسول للهِ #: دَبَّ إلَيْكُمْ دَاءُ ا'مَم قَبْلَكُمْ: الحَسَدُ وَالْبَغْضَاءُ، وَهِىَ الحَالِقَةُ)-1(، أمَا إنِّى أقُولُ تَحْلِقُ الشَّعْرَ، وَلكِنْ تَحْلِقُ الدِّينَ، وَالَّذِى نَفْسِي بِيَدِهِ َ تَدْخُلُونَ الجَنَّةَ حَتَّى تُؤْمِنُوا، وَ تُؤْمِنُوا حَتَّي تَحَابُّوا، أَ أدُلُّكُمْ عَلى مَا تَحَابُّونَ بِهِ؟ أفْشُوا السَّمُ بَيْنَكُم[. أخرجه الترمذى .

4. (1665)- Hz. Zübeyr (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Size ümem-i kadime hastalığı sirayet etti: Bu, hased ve buğzdur. Bu kazıyıcıdır. Bilesiniz; kazıyıcı derken saçı kazır demiyorum. O dini kazıyıcıdır. Nefsimi kudret elinde tutan Zât-ı Zülcelâl'e yemin ederim, sizler iman etmedikçe cennete giremezsiniz. Birbirinizi sevmedikçe de iman etmiş olmazsınız. Birbirinizi sevmeye yardımcı olacak şeyi haber vereyim mi: Aranızda selâmı yaygınlaştırın." [Tirmizî, Sıfatu'l-Kıyâme 57, (2512).][13]

AÇIKLAMA:

1- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) önceki ümmetlerin yıkılmasına sebep

)1-(الحالقة: الخصلة التي من شأنها أن تحلق: أي تهلك وتستأصل الدين كما يستأصل لموسى الشعر.

olan içtimâî bir marazı dâu'l-ümem diye isimlendiriyor. Bu hastalık hased ve buğzdur. Bazı şârihler bunu, eski milletlerin âdeti diye anlarlar.

2- İmandan murad hem Allah'a inanmak, hem de peygamberlerin getirdiklerine inanmakdır. Cennette götürecek hakikî iman budur. Değilse sırf Allah inancı veya Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in getirdiğinin bazısına inanıp bazısını reddetmek veya şüpheyle karşılamak, kişiyi kurtuluşa götürmez.

3- Selâm, karşılıklı muhabbetin mühim âmillerinden biridir. Zîra selâmlaşmalar kalplerdeki kırgınlıkları bertaraf ettiği gibi muhabbeti de uyandırmaktadır.Selâmla ilgili geniş açıklama 3376-3390 numaralı hadislerde gelecek. [14]

---

[1] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/321.

[2] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/321.

[3] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/321-322.

[4] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/322.

[5] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/322-323.

[6] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/323.

[7] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/323.

[8] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/323-324.

[9] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/325.

[10] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/325.

[11] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/325.

[12] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/326.

[13] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/326.

[14] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/326-327.

HAYA BÖLÜMÜ

Umumî Açıklama:

HAYA BÖLÜMÜ

Umumî Açıklama:

Hayâ, lügat olarak, ayıplanan bir şeyin korkusuyla insanda hâsıl olan değişme ve inkisâr mânasına gelir. Mamafih, herhangi bir sebeple bir şeyin mücerred terkine de hayâ dendiği olmuştur. Aslında terk, hayâ değil, hayânın gerektirdiği şeylerden biridir. Râğıb: "Nefsin kendini kabih şeyi yapmaktan tutmasıdır" diye tarif edip açıklar: "Hayâ insana has bir duygudur. Bununla her istediğini yapmaktan kendini alıkoyarak hayvandan ayrılır. İffet ve hayırdan mürekkeptir. Bu sebeple hayâ sahibi çok şecaatli olamaz. Nadir şecaat sahipleri utangaçtır."

Hayâyı, "nefsin, mekruh addedilen şeyi işlemek korkusuyla kendisini tutmasıdır" diye tarif edenler de olmuştur. Burada işlenmesinden korkulan mekruh dinî bir mekruh olabilir, aklî bir mekruh olabilir, örfî bir mekruh olabilir. Dinî mekruhu işleyene fâsık, aklî mekruhu işleyene mecnun, örfî mekruhu işleyene ebleh denir.

Bazı âlimler hayâ, haram kılınan şeylerde ise vâcib, mekruh şeylerde ise mendub, mübah şeylerde ise örfîdir demiştir.

Şeriatte, kötü ve çirkin olandan içtinab etmeye, hak sahibinin hakkına riayetsizlikten men etmeye sevkeden ahlâka denir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) "Hayânın tamamı hayırdır" demekle, her çeşit çirkinlik, haksızlık ve kötülüklerden içtinâb ve kaçınmanın hayır olduğunu belirtmiştir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), hayânın İslâm dininde tuttuğu ehemmiyeti belirtmek için, onun "imandan bir şube" olduğunu belirtmiştir. İnsanlık tarihindeki yerini de şöyle belirtmiştir:

إنَّ مِمَّا اَدْرَكَ النَّاسُ مِنْ كَمِ النُّبُوَّةِ اُولَى: إذَا لَمْ تَسْتَح فَاصْنَعْ مَا شِئْتَ

"İnsanlığın ilk nübüvvetten aldığı öğüt şudur: "Eğer hayân yoksa git dilediğini yap."

Hayâ duygusu fıtrî mi mukteseb mi?

Bu hususu açıklama sadedinde İbnu Hacer, "Hayâ imandan bir şubedir" hadisine atıf yaparak bir sual sorar ve sonra cevabını verir:

"- Eğer: "Hayâ fıtrattan gelen (garîzî) bir huydur, nasıl olur da imanın bir şubesi olur?" dersen, cevaben deriz ki:

“- Hayâ bazan garîzî yani fıtrî ve yaratılıştan, bazan da tahallukîdir, yani irade ile kazanılır. Ancak şeriatın isteğine uygun olarak kullanılması iktisâba, bilgiye ve niyete muhtaçtır. Böylece hayânın niyet ve gayretle kullanılması, taate sevkedici, masiyet işlemekten menedici olması, onu imandan bir parça kılar. Hiçbir zaman: "Hayâ vardır, hak söylemekten veya hayır işlemekten mani olur" denemez. Zîra böylesi bir hayâ anlayışı şer'î değildir."
Ebu'l-Abbâs Kurtubî de şöyle der: "Mükteseb (yani irade ile kazanılan) hayâ, Şâri'in imandan bir şube kıldığı hayâdır. İşte kişinin mükellef olduğu hayâ da bu hayâdır, garîzî olanı değil. Ancak kimde garîzî hayâ mevcut ise bu, mükteseb olan hayâya yardımcı olur. Şu da var ki, mükteseb olan da insan tabiatına işleyerek garîzî hayâ hükmüne de geçebilir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) her iki çeşidi de nefsinde cemetmişti: Garîzî hayâda bâkire kızdan daha ziyade ilerde, mükteseb hayâda da zirvede idi."
Örfen hayâ edip utanılacak bir kısım meselelerin sorulması veya açıklanması hususunda dinimiz hayâ aramaz. Bir başka ifadeyle hayâ gerekçesiyle o çeşit meselelere temas edilmemesini, ihmâl edilmesini hoş karşılamaz ve buna hayâ demez. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), yeri geldiği zaman, o çeşit mevzulara şu âyeti okuyarak çekinmeden girmiştir: وَاللّٰهُ لَا يَسْتَحْيِي مِنَ الْحَقِّ "Allah gerçeği söylemekten çekinmez" (Ahzâb 53).
Ashâb da, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan öğrendikleri bu metoda uyarak, gerek Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e ve gerekse birbirlerine, hacâletâver meseleleri sormaktan çekinmemişler, aynı âyeti okuyarak söze başlayıp meselelerini sormuşlardır. Bu davranış dolayısıyla kimse kimseyi ayıplamamış, o çeşit meseleler, tedkik, tahlil, ta'lim ve taallüm dışı bırakılmamıştır.
Nevevî der ki: "(Hakkı öğrenme meselesinde hayâ etmek, dinin taleb ettiği) hakikî hayâ değildir. Zîra hayânın tamamı hayırdır, hayâ hayırdan başka bir şey getirmez. Dini ilgilendiren ve fakat utandırıcı meselelerde sualden vazgeçmek hayır değil, şerdir. Öyle ise şer getiren şey nasıl hayâ olur?"
Bediüzzaman, hatırımıza gelebilecek bir soruyu cevaplar: Allah'a karşı edeb nasıl olabilir?
"SUAL: Her şeyi bilen ve gören, hiçbir şey O'ndan gizlenmeyen ALLÂMÜ'L GUYUB'a karşı edeb nasıl olur? Sebeb-i hacalet olan hâletler, O'ndan gizlenmez. Edebin bir nev'i tesettürdür. Mucib-i istikrah hâlâtı setretmektir. ALLÂMÜ'L GUYUB'a karşı tesettür olamaz?
ELCEVAP: Evvelâ: Sani-i Zülcelâl, nasıl ki kemal-i ehemmiyetle san'atını güzel

göstermek istiyor ve müstekreh şeyleri perdeler altına alıyor ve nimetlerine, o nimetleri süslendirmek cihetiyle nazar-ı dikkati celbediyor. Öyle de: Mahlukatını ve ibâdını sâir zîşuurlara güzel göstermek istiyor. Çirkin vaziyetlerde görünmeleri, Cemil ve Müzeyyin ve Lâtif ve Hakim gibi isimlerine karşı bir nevi isyan ve hilâf-ı edeb oluyor.
İşte Sünnet-i Seniyye'deki edeb, O Sâni-i Zülcelâl'in esmâlarının hudutları içinde bir mahz-ı edeb vaziyetini takınmaktır.
Saniyen: Nasıl ki bir tabib, doktorluk noktasında bir nâmahremin en mahrem uzvuna bakar ve zaruret olduğu vakit ona gösterilir. Hilâf-ı edeb denilmez. Belki, edeb-i tıp öyle iktiza eder denilir. Fakat o tabib, reculiyet unvanıyla yahut vâiz ismiyle yahut hoca sıfatıyla o nâmahremlere bakamaz. Ona gösterilmesini, edeb fetva vermez. Ve o cihette ona göstermek, hayâsızlıktır. Öyle de: Sâni-i Zülcelâl'in çok esmâsı var. Herbir ismin ayrı bir cilvesi var. Meselâ: Gaffâr ismi, günahların vücudunu ve Settâr ismi, kusuratın bulunmasını iktiza ettikleri gibi; Cemil ismi de, çirkinliği görmek istemez. Latif, Kerim, Hakim, Rahim gibi esmâ-i cemâliye ve kemâliye, mevcudatın güzel bir surette ve mümkin vaziyetlerin en iyisinde bulunmalarını iktiza ederler. Ve o esmayı cemâliye ve kemâliye ise melâike ve ruhanî ve cin ve insin nazarında güzelliklerini mevcudatın güzel vaziyetleriyle ve hüsn-i edebleriyle göstermek isterler.
İşte Sünnet-i Seniyye'deki âdâb, bu ulvî âdâbın işaretidir ve düsturlarıdır ve numûneleridir."[1]

-1- عن ابن مسعود رضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قالَ رسولُ اللّه #: اسْتَحْيُوا مِنْ اللّهِ حَق الحَيَاءِ. قُلْنَا إنَّا نَسْتَحِى مِنَ اللّهِ يا رَسُولَ اللّهِ وَالْحَمْدُللّهِ. قَالَ: لَيْسَ ذلِكَ ولِكِنْ اسْتِحْيَاءَ مِنَ اللّهِ حَقَّ الحَيَاءِ أنْ تَحْفَظَ الرَّأسَ وَمَا وَعَى، وَالْبَطْنَ وَمَا حَوَى وَتَذْكُرَ المَوْتَ وَالْبِلى، وَمَنْ أرَادَ اŒخِرَةَ تَرَكَ زِينَةَ الحَيَاةَ الدُّنْيَا، وَآثَرَ اŒخِرَةَ عَلى ا‘ولى،
فَمَنْ فَعَلَ ذلِكَ فَقَدِ اسْتَحْيَا مِنَ اللّهِ حَقَّ الْحَيَاءِ[. أخرجه الترمذى.والمراد »بما وعى الرَّأسُ« السمع والبصر واللسان. و»بما حَوى الْبَطْنُ« المأكول والمشروب. والمراد: الحث على

طلب الحل من الرزق، واستعمال هذه الجوارح في مرضاة الله تعالى .

1. (1669)- İbnu Mes'ud (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Allah'tan hakkıyla hayâ edin!" buyurdular. Biz: "Ey Allah'ın Resûlü, elhamdülillah, biz Allah'tan hayâ ediyoruz" dedik. Ancak O, şu açıklamayı yaptı: "Söylemek istediğim bu (sizin anladığınız hayâ) değil. Allah'tan hakkıyla hayâ etmek, başı ve onun taşıdıklarını, batnı ve onun ihtivâ ettiklerini muhâfaza etmen, ölümü ve toprakta çürümeyi hatırlamandır. Kim âhireti dilerse dünya hayatının zinetini terketmeli, âhireti bu hayata tercih etmelidir. Kim bu söylenenleri yerine getirirse, Allah'tan hakkıyla hayâ etmiş olur." [Tirmizî, Kıyâmet 25, (2460).][2]

AÇIKLAMA:

Bu hadiste, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Allah'tan hakkıyla hayâ etmek" diye farklı bir mefhumdan söz etmektedir. Farklı diyoruz. Çünkü, halkın mutad hayâ anlayışını kabul etmeyerek, hakkıyla hayâyı yeni baştan târif ediyor. Buna göre, kişi dinleyip, görüp öğrendiğinden, yiyip içtiğine kadar her şeyin Allah'ın rızasına uygun olmasına dikkat etmelidir, gerçek hayâ budur. Zîra başın taşıdıklarından göz, kulak, lisan gibi maddî ve zâhirî; hâfıza, hayâl, tefekkür gibi ruhî ve görünmez duygu ve hasseler kastedilmektedir. Keza batnın ihtiva ettiklerinden murad da mide, ferc, kalb, el ve ayaklar gibi batın ve batna bağlı her şeydir. Bu uzuvların ilgili olduğu bütün fiiller buraya dahildir. Şu halde insan bütün organlarını helâlde kullanmadıkça hakikî hayâya eremez.
Beyzâvî der ki: "Allah'tan hakkıyla hayâ, sizin zannettiğiniz şey değildir. Bilakis o, kişinin nefsini bütün organlarıyla Allah'ın razı olmayacağı fiil ve sözlerden korumasıdır."
Süfyan İbnu Uyeyne de şöyle demiştir: Haya takvanın en hafif mertebesidir. Kul hayâ etmedikçe Allah'tan korkmaz. Ehl-i takvânın takvâya, hayâdan başka girdiği bir kapı var mıdır?"
Hadîsle ilgili olarak Tîbî de şunu söylemiştir: "Burada baş, her çeşit kötü ahlâkın kab ve zarfı kılınmış; ağız, göz, kulak ve bunlara bağlı olan diğer manevî duyguların hepsi kastedilmiş ve bunların kötülüklerden korunması emredilmiştir.
Münâvî, hadiste geçen "ölümü ve toprakta çürümeyi hatırla" ibaresiyle ilgili

olarak şu açıklamayı kaydeder: "Kim kemiklerinin çürüyeceğini, azalarının dağılacağını derhatır eder, aklına getirirse; dünyevî, fani lezzetler nazarında kıymetini kaybeder ve âhireti kazanmada gerekli olan şeyler ehemmiyet kazanır, Allah'a saygı ve sevgi ile ibadet eder."
Tîbî hadisin sonunda geçen: "Kim bu söylenenleri yerine getirirse, Allah'tan hakkıyla hayâ etmiş olur" cümlesiyle ilgili olarak der ki: "Bu sözle, bütün geçmiş kaydedilenlere işaret edilmektedir. Kim bunlardan birini ihmâl ederse hayâ duyma sorumluluğundan kurtulamaz. Bundan şu husus ortaya çıkmıştır: İnsanın cibilleti ve baştan ayağa dahili ve hâricî uzuvlarıyla hilkati, kusur madeni ve rüsvaylık mahallidir, bunu yegâne bilen de Allah Teâlâ'dır. Öyle ise, hakikî hayâ, O'ndan utanmak ve yapıldığı takdirde ayıplanılacak şeylerden kaçınmakla hâsıl olur. Bunun da aslı, esâsı, İslâm'a göre değeri olmayan şeyleri yani mâlayâniyâtı terketmek, mânası, değeri, sevabı olan şeylerle meşgul olmaktır. Kim bu söyleneni yerine getirirse Allah ona gerçek hayâyı müyesser kılar.
Hayânın pekçok mertebesi vardır. En üst mertebesi: Zâhiren ve bâtınen, içiyle dışıyla kişinin Allah'tan hayâ etmesidir. İşte bu, kişiye müşâhede makamı kazandıracak olan murâkabe makamıdır.
el-Mecmû'da Şeyh Ebu Hâmid'den şu kaydedilmiştir: "Hasta veya sağlam herkes bu hadisi, dilinde pelesenk olacak şekilde çokca zikretmesi lazımdır ve bilhassa hastalar!"[3]

-2- وعن أبى سعيد الخدرى رضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]كانَ رَسولُ اللّهِ # أشَدَّ حَيَاءَ مِنَ العَذْرَاءِ في خِدْرِهَا)-1(، وَكَانَ إذَا رَأى شَيْئاً يَكْرَهُهُ عَرَفْنَا ذلِكَ في وَجْهِهِ[. أخرجه الشيخان .

2. (1670)- Ebû Saîdi'l-Hudrî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) çadırdaki bâkire kızdan daha çok hayâ sahibi idi. Hoşlanmadığı bir şey görmüşse biz bunu yüzünden hemen anlardık." [Buhârî, Edeb 77, Menâkıb 23; Müslim, Fedâilu'n-Nebi 67, (2320).][4]

AÇIKLAMA:

Bu rivayet, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın fevkalâde bir hayâya sahip

)1-(الخدر: ناحية في البيت يترك عليها ستر __________ فتكون فيها الجارية البكر. olduğunu anlatmaktadır. Bekâr kızın hayâsı ile yapılan mukayese, onun şiddetini ifade içindir. Çünkü, normal olarak en ziyade utanan kimseler bekâr kızlardır ve bunların da hususî örtünmelerinin gerisinde veya çadırlarında içerisinde yalnız oldukları zamanda, yanlarına bir yabancının girmesi durumunda duyacakları hayâ hâlidir. İşte Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hayâsı bu haldeki bâkire kızın hayâsı ile mukayese edilerek ondan daha şiddetli bir hayâya sahip olduğu belirtilmiştir.
Şârihler, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan bu hayânın sudur mahallini "Hududullah'a girmeyen meselelerde" diye belirtmeyi ihmâl etmezler. Hududun sübutunda kinâye tarzı yetmediği, açıklık gerektiği için, hududla ilgili meselelerde açık konuşmaya hayâ mâni olmamıştır. Nitekim Buhârî'de geçen zinâ itirafıyla ilgili bir vak'ada Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) mü'terife: أَنِكْتَهَا؟ َ تَكْنِى "Sen kadına temas mı ettin? Kinâyesiz söyle!" demiştir.[5]

-3- وعن زيد بن طلحة بن رِكانة رِضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قالَ رسولُ اللّهِ #: إنّ لِكُلِّ دِينٍ خُلُقاً، وَخُلُقُ ا"سْمِ الحَيَاءُ[. أخرجه مالك .

3. (1671)- Zeyd İbnu Talha İbnu Rükâne (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Her bir dinin kendine has bir ahlâkı vardır. İslâm'ın ahlâkı hayadır." [Muvatta, Hüsnü'l-Hulk 9, (2, 905); İbnu Mâce, Zühd 17, (4181, 4182).][6]

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) burada her dinin ehemmiyetiyle üzerinde durup mensuplarında öncelikle aradığı bir seciyye olduğunu belirtmekte, İslâm'ın ısrarla üzerinde durduğu seciyyenin hayâ olduğunu haber vermektedir. Yani İslâm'a kıvam veren seciyyesi, güzellik katan mürüvveti hayâ olmaktadır.
Hayânın lügat olarak hayat kelimesinden geldiğini belirten Zürkânî: "Kalb, Allah'a imanla hayat bulup canlanırsa, onda hayâ da artar" der ve ilâve eder:

"Görmez misin, utangaç kimse, utandığı vakit terler. Onun teri, ruhta coşan hayânın hararetinden ileri gelir. Hayânın coşmasından ruh feveran ederek cesedin ve bilhassa alnın terlemesine sebep olur. Zîra hayânın hakimiyeti, yüz ve göğüsle tezâhür eder. Bu da kişideki İslâm'ın kuvvetli olmasından ileri gelir. Zîra İslâm nefsin teslimiyetidir. Din zaten nefsin boyun eğmesi ve inkiyâdıdır. İşte bu sebeple hayâ İslâm'ın ahlâkı olmuştur. Müslüman âdeta, fıtrî bir şekilde mütevazi ve hayâ sahibidir. Bu açıklamayı, Hakim Muhammed İbnu Ali et-Tirmizî yapmıştır. Diğer bazı âlimler de şöyle demişlerdir: "Öteki din mensuplarında hayâ dışında muayyen bir seciyyenin galebesi vardır. Müslümanlar üzerinde ise galib olan hayâdır. Çünkü o, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, tamamlamak üzere gönderildiği mekârimu'l-ahlâk'ın mütemmimidir. İslâm dini, bütün dinlerin en şereflisi olması haysiyetiyle, Cenab-ı Hakk, ahlâkın en yüce ve en eşrefini ona vermiştir..."[7]

4ـ وعن أنس رضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قال:]قال النَّبىُّ #: مَا كَانَ الْفُحْشُ في شَىْءٍ إِلَّا شَانَهُ، وَمَا كَانَ الحَيَاءُ في شَيْءٍ إِلَّا زَانَهُ[. أخرجه الترمذى .

4. (1672)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Edebsizlik ve çirkin söz girdiği şeyi çirkinleştirir. Hayâ ise girdiği şeyi güzelleştirir." [Tirmizî, Birr 47, (1975); İbnu Mâce, Zühd 17, (4185).][8]

AÇIKLAMA:

Edebsizlik diye tercüme ettiğimiz kelime fuhş'dur. Fuhş, günah ve meâsiden çirkinliği fazla olanlara denmiştir. Söz ve fiilden açık şekilde çirkin olanlar hep fuhş kelimesiyle ifade edilmiştir. Zinâ da günahların en çirkini olması sebebiyle fuhş kelimesiyle ifade edilmiştir.
Sadedinde olduğumuz hadisteki fuhştan çirkin ve kaba sözlerin kastedildiği umumiyetle benimsenmiştir. Ancak, kaba ve sert davranışın kastedildiği de söylenmiştir. Çünkü bu mânayı te'yiden bir başka hadiste şöyle buyurulmuştur:

مَا كَانَ الرِّفْقُ فِى شَىْءٍ إِلَّا زَانَهُ وَ نُزِعَ مِنْ شَىْءٍ إِلَّا شَانَهُ

"Bir şeye rıfk girdi mi onu güzelleştirir, bir şeyden de çıkarıldı mı onu çirkinleştirir."
Tîbî, hadisteki: "Hayâ bir şeye girerse onu güzelleştirir" ifadesindeki "şey'e" kelimesinde mübâlağa kastı olduğunu söyler ve der ki: "Hayâ veya fuhş cansızı güzelleştirir veya çirkinleştirebilirse, insanı nasıl güzelleştirip çirkinleştirdiği anlaşılmalıdır! denmek istenmiştir." [9]

---

[1] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/333-335.

[2] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/336.

[3] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/336-337.

[4] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/337.

[5] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/337-338.

[6] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/338.

[7] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/338-339.

[8] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/339.

[9] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/339.

HEDİYE BÖLÜMÜ

UMUMİ AÇIKLAMA

Hediye, umumiyetle karşılık beklemeksizin iyi niyet, ilgi ve hatta sevginin ifadesi olarak insanların birbirlerine yaptıkları maddî bağışlara denir. Dilimizdeki karşılığı armağandır. Hediyede her ne kadar karşılık beklenmemesi esas ise de hediye alan taraf da elinden geldiği nisbette bir mukabelede bulunur, en azından teşekkür eder. Dolayısıyla "hediye"nin olduğu yerde hediyeleşme yani karşılıklı bir beşerî kaynaşma, hissî teati var demektir, en azından sevgi ve dostluk alışverişi başlıyor demektir. İnsanlar arasında sıcak ilişkiler kurulmasını kendisine gaye edinip, bunu teşvik eden, zeminini ve gerekli şartlarını hazırlayan İslam dini, hediye meselesine bigâne kalmamalı, hatta yer vermeli, en makul bir nizama bağlamalıdır.

Üzerinde çalıştığımız bu eserde hediyeye bir bölüm ayrılması, meselenin dinde nasıl mühim bir yer tuttuğunun ifadesi olmaktadır. Ancak, bu bahiste sadece beş hadise yer verilmiş olması, mevzuun ehemmiyet ve şümûlünü yeterince aksettirmeyebilir. Bu sebeple, hediye bahsine umumi açıklama kısmında biraz genişçe temas etmeyi gerekli buluyoruz.[1]

Hediye, Sadaka Değildir:

Hemen belirtelim ki hediye sadaka değildir. Resulullah hediye kabul ederdi, sadakayı almazdı. Bunun Al-i Beyt'e haram olduğunu söylerdi. Şöyle buyurmuştur: "Sadaka ile Allah rızası gözetilir, hediye ile Resulullah'ın rızası ve ihtiyacın giderilmesi gözetilir." Eve bir şey getiren olunca bunun sadaka mı, hediye mi olduğunu sorardı, hediye ise şahsen istifade edebilirdi, değilse istifade etmeden muhtaçlara dağıtırdı.[2]

1) Hz. Peygamber'in Teşvikleri:

Resulullah'ın hediyeleşmeye teşvik edici hadisleri çoktur. Bu teşviki yaparken, hediyenin hasıl edeceği mes'ud neticeleri de zikreder: "Hediyeleşin, çünkü hediye sevgiyi artırır, kalpteki kötü hisleri giderir."

"Hediyeleşin, birbirinizi sevin, "Birbirinize yiyecek hediye edin. Bu, rızkınızda genişlik hasıl eder."

"Hediyeleşin, sevgi yönüyle artın", "Hediyeleşin, çünkü hediye kalpte karalık olan (kin, buğz ve adavet) duygularını giderir" "Ziyaretleşin, hediyeleşin. Çünkü ziyaret sevgiyi perçinler, hediye de kalpteki (buğz, kin, adavet gibi) kötü duyguları söker atar."

Bazı rivayetler Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hediyeleşmeyi insanlar arasındaki sıla (irtibat) için emrettiğini belirtir: Hz. Enes'in de çocuklarına aralarında birbirlerine cömertçe harcamayı vasiyet ederken "Çünkü o, aranızda en iyi sevgi vasıtasıdır" demiştir.

Hediyeleşme ile sılanın nasıl hasıl olacağını da şu hadis açıklar: "Hediye işitmeyi, kalbi ve görmeyi giderir." Bunu tamamlayan bir rivayette "Hediye hakim kişinin gözünü kör eder" buyrulur. Münavi'nin açıkladığı üzere, Resulullah, bu ifadeleriyle insanda hakim olan bir kanuna dikkat çekiyor. O da şu: "İnsan nefsi, kendine iyilik yapanı sevme fıtratı üzere yaratılmıştır." Öyle ise, hediye verenin kalbinde, hediye edene karşı sevgi hasıl olduğundan, kim kendisine ihsanda, hediyede bulunursa, onun hakkında söylenen kötülükleri işitmeme, onun kusurlarını görmeme meylindedir. Bu sebeple bazı rivayetlerde "Hediye, ihtiyaçların önünde ne iyi anahtardır" dendiğini görürüz.[3]

Hediye Kabul Edilmeli:

Resulullah bir kısım hadislerinde, yapılan hediyeyi reddetmemeyi, kabul etmeyi emreder: "Kime bir kardeşinden taleb ve sündüklük etmediği halde bir iyilik gelirse, onu kabul etsin, geri çevirmesin. Zira o, kendine Allah'ın gönderdiği bir rızıktır. Hediye, değersiz bile olsa kabul edilmeli" der.[4]

Hediyeye Mukabele Etmeli:

Hediyeleşmeye teşvik eden bir kısım hadislerde, gelen hediyeye mukabele etmek emredilir. "Kim size bir iyilik yaparsa ona karşılığını verin, bir [karşılık] bulamazsanız, ona dua edin. Hatta bilin ki, dua ile onun karşılığını verdiniz." Bir kısım hadisler Aleyhissalâtuvesselâm'ın kendisine gelen hediyelere mukabelede bulunduğunu, çoğu kere kat kat fazlasını verdiğini belirtir. "Resulullah hediyeyi kabul eder, karşılığını da verirdi."[5]

İhsanları Bende Kılmak:

Kaydedilen hadisler insanın iyilik karşısındaki fıtrî durumlarını ortaya komaktadır. Bu bir bakıma beşerî zaaftır. Yani, hem iyi yolda, insanlar arası muhabbet ve sılayı artırmada kullanılabilecek bir deva, hem de insanları satın almada, kötü maksadlarla kendine bende etmede bir silah olmaktadır. Bu eskiden beri bilinen bir husustur. Hatta Ahlak-ı Alâiye'de kaydedilen bir fıkra mevzumuz açısından calib-i dikkat olduğu için buraya kaydetmeyi faydalı buluyoruz. Buna göre Büyük İskender, İran'ı fethettiği zaman çok sayıda ulema, hükema ve efadılla karşılaşır. Bunlara nasıl bir muamele takip edeceğini bilemez. Bunları toptan öldürüp öldürmeyeceğini Aristo'dan sorar. Meşhur Yunan feylesofu ona mektupla şu cevabı yazar: "Amma ekabir-i acem ve emsal-i İran hususunda buyurduğunuz, eğer onları cümle ihlak ve katle kadir isen, ab ve heva-ı İran zemini tağyir etmeğe hud kadir değilsin. Pes bunların emsali yine zahir olsa gerek, pes cehd eyle ki bunları ihsanla bende edesin. Belki ihsanı öyle eyle ki, kadimî bendelerinden rıbka-i ubudiyetine rakabeleri dahi efkende ola." "Sen her ne kadar İran büyüklerini toptan katletmeye kadir isen de, İran diyarının su ve havasını değiştiremezsin. O topraklar aynı insanları yine yetiştirir. Öyleyse onları ihsanla kendine kul et. Hatta ihsanı öyle yap ki, onların boyunları sana kulluk etmeye kendiliğinden uzansın."[6]

Hediyeden Dönülmez:

Hediye ile alâkalı olarak Resulullah'ın koyduğu adabtan biri de hediyeden geri dönmemektir. Hediyeden döneni, kustuğunu geri yiyen köpeğe benzetir.[7]

Yasak Hediye

Resulullah, hediyede gözü kör, kulağı sağır, kalbi bende kılan gücü gördüğü için adalete, dürüst icraata mani olacak hediyeleşmeyi yasaklamıştır:

"İhsan sıla-ı rahme vesile olduğu müddetçe alın. Dine karşı bir rüşvete dönüşünce sakın hediye kabul etmeyin.

"Bazı hadislerde rüşvet olan hediyeler hakkında açıklamalar gelmiştir "Emîrin hediye alması haramdır. Kadı'nın rüşvet alması küfürdür."

"Umeraya hediyeler hırsızlıktır" "İmama hediye gulüldür (devlet malını yağmalama)."

Şu halde memurun hediye alması, memura hediye verilmesi rüşvet sayılmıştır, haram ilan edilmiştir.

Resulullah'ın zekat toplamak üzere gönderdiği memurlardan, dönüşte "şu zekat malı, şu da bana verilen hediye" diyen olmuştur. Aleyhissalâtu vesselâm, memurun aldıkları meyanında hediye sayılmayıp rüşvet olacakları anlamada muteber bir ölçü koyar:

"Sen annenin evinde otursaydın bu sana verilir miydi?" Şu halde, memuriyet vasfı olmadan evinde oturduğu halde verilmeyecek olan bir şey memura verildi mi bu rüşvettir.

Şefaat mukabili alınan da ribadır: Yasak hediyelerden biri, biri lehinde şefaatçi olur, işinin olmasına yardımcı olursa, buna mukabil alınan ücret rüşvettir.

"Kim bir din kardeşine şefaatçi olur ve bu şefaatine karşı ücret alırsa riba kapılarından büyük bir kapıya gelmiş olur."

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Hayber Yahudilerinden, mahsuldeki İslam'ın payını kendileriyle yapılan anlaşma şartlarına uygun olarak alması için Abdullah İbnu Revaha'yı gönderir. Yahudiler buna rüşvet teklif eder. O: "Ey Yahudi cemaati, Allah'a yemin olsun siz nazarımda insanların en menfurusunuz..." der ve reddeder. Onlar bu manzara karşısında:

"Ey İbnu Revaha! Sen bu yaptığın (dürüstlük) sebebiyledir ki semavat ve arz ayaktadır" diye takdirlerini ifade ederler.[8]

Hangi Hediye Temizdir:

Hibe ve hediyelerden bir kısmını almamız caiz olmadığı belirtilirken, bazı alimler, rüşvet dışında kalan hediyeyi üç grupta mütalaa ederler:

1- Kendi dûnunda (seviyesinin altında) olanlara yapılan hibe. Bu gerçek ikram ve lütuftur. Buna karşılık vermek gerekmez. İbnu Ömer "Umeradan gelen hediyeler fitnedir" demiştir.

2- Birbirine denk olanların hibesi.

3- Dûn (aşağı durumda) olanın (kendinden) üstün olana hibesi. Bunda karşılık gerekir. Esasen veren daha fazla bir karşılık bekler. Karşılığın miktarı örfe bağlıdır.

Resulullah'ın hayatında bu meselede farklı tatbikata rastlanır. Mevcut imkâna göre mukabele esas ise de, bazan "verilenden razı mısın?" diye sorduğu, muhatabı "Hayır!" dedikçe verdiği, sormaya devam edip "Evet!" deyinceye kadar verdiği olmuştur. Bazı rivayetlerde bir deve hediye eden bedevinin, mukabilinde verilen altı deveden razı olmayıp dedikodu yaptığı, hatta böylesi bir vak'aya üzülen Hz. Peygamber'in bir daha bedeviden hediye kabul etmeyeceğine dair yemin ettiğine rastlamaktayız.[9]

Gelen Hediyeler

Hz. Peygamber prensip olarak hediye kabul ettiği için kendisine yakın çevreden sıkça hediye gelmiştir. Ayrıca her zaman olduğu gibi, o devirde de liderlerin, şeflerin birbirlerine hediye göndermeleri âdet idi. Bu sebeple komşu kral ve şeflerden de hediyeler geldi.

Gelen bu hediyeler arasında her çeşidiyle yiyecek, giyecek (cübbe, takım bürde, mest) çadır, koku küpü, kılıç, deve, at, katır, dinar (para), cariye gibi o devrin kullanımında mevcut herşey vardı.

Hediye gönderen krallardan Habeş Kralı Necaşi (bir uft sade siyah mest, cam bardak, üç adet harbe, habeşi başlı altın bir yüzük), Kayser (dinar, zencebil dolu

küp, ipek cübbe...); Mısır lideri Mukavkıs, (ipek hulle, Mariye, Mariye'nin kızkardeşi Sîrîn, Me'bur adında hadımlaştırılmış bir köle, bir katır, cam bardak, sürmedanlık, ayna, tarak); Melik-i Eyle (beyaz bir katır); Yemen Kralı Zu Yezen (otuz üç deve ödeyerek satın aldığı bir ipekli takım) ve İran Kralı Kisra'nın adı geçer.

Resulullah gelen hediyeleri kendi kullandığı gibi, yakınlarına ve diğer ihtiyaç sahibi Müslümanlara taksim eder veya hediye olarak gönderirdi. Yanında başkalarının da bulunduğu bir halde, dağıtımı mümkün bir hediye gelince hemen mevcutları dağıtırdı. "Kime bir hediye geldiğinde yanında başkaları varsa, onlar bunda ona ortaktırlar" buyurmuştur.[10]

Müşriklerden Hediye

Yukarıda ismi geçen krallar umumiyetle gayr-i müslimdir. Öyleyse bu hadisler, Resulullah'ın gayr-ı müslimden hediye kabul ettiğini, dolayısıyla bunun caiz olduğunu ifade eder. Ancak "Ben müşriklerin hediyesini almaktan yasaklandım" hadisinde daha açık ifadesini bulan bazı rivayetlerden müşriklerden hediye almanın caiz olmadığı belirtilmektedir. Bu mesele ile ilgili ulemanın açıklaması 5784 numaralı hadisin açıklamasında geleceği için burada teferruata girmeyeceğiz. Ancak Ahmed İbnu Hanbel ve Bezzar'ın kaydettikleri bir rivayete göre "Katîle Bintu Abdi'l-Uzza, kızı Esma Bintu Ebi Bekr'e bazı hediyelerle gelir. Fakat Esma, müşrik olduğu için hediyesini kabul edip evine sokmak istemez. Durum Resulullah'a sorulunca "Allah, ancak sizinle din hususunda savaşmış, sizi yurdunuzdan çıkarmış ve çıkarılmanıza yardım etmiş olanları dost edinmekten sizi men eder..." (Mümtâhine 9) mealindeki ayet nazil olur. Bu vahiy üzerine Esma, Katîle'yi evine alır ve hediyesini kabul eder."

Bu vesile ile şunu belirtmede fayda var: Alimlerin büyük çoğunluğu (cumhur) gayr-ı müslimlerin bayramlarında hediyeleşmenin mekruh olduğunu söylemekte müttefiktir. Bu bayramlara Mihrican ve Nevruz, Milad (yılbaşı) bayramları örnek olarak zikredilir.[11]

Resulullah'ın Hediyeleri

Resulullah hediyeyi kabul ettiği gibi hediye de gönderirdi. Onun hediyesi, ya gelen hediyeye mukabele şeklinde, ya da doğrudan bir hediye şeklinde tezahür ederdi. Hanımlarına, yakınlarına, tavzif ettiklerine, kendisine gelen heyet mensuplarına vs. hediyeler verirdi. Bilhassa hey'et olarak gelen temsilcilerin hediyesine ayrı bir ehemmiyet atfeder, onlardan hiçbir ferdin hediyesiz kalmamasına dikkat ederdi. Hatta vefat ederken söylediği en son vasiyetlerinden biri de, gelen elçilerin hediyelerinin ihmal edilmemesi ile ilgili idi. İsteyenlere hiç "hayır!" demeyip verdiği, peşpeşe üç kere isteyene de her defasında verdiği rivayetler gelmiştir.

Resulullah'ın hediyesi, miktar olarak, şahsın içtimâî mevkiine ve itibar durumuna göre farklılıklar arzederdi. Bazan büyüğe iki bürde, çocuğa bir bürde; Hanif heyetine 50 okka verirken, Taylılara 5 okka, Zeydu'l-Hayl'a 12 küsur okka hediye vermiştir.

Resulullah'ın hediye olarak verdikleri arasında giyecek, yiyecek, koku, at, deve, et, arazi, maden, hurmalık vs. görülür.

Mevzu üzerine gerekli olan birkısım açıklamalar bu bölümde yer alan hadislerle ilgili olarak kaydedilecektir.[12]

-5780 -1- عن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: تَهَادوا فَإنَّ الْهَدِيَّةَ تُذْهِبُ وَحَرَ الصَّدْرِ، وَ تَحْقِرَنَّ جَارَةٌ لِجَارَتِهَا وَلَوْ شِقَّ فِرْسَنِ شَاةٍ[. أخرجه الترمذي.»وَحَرُ الصَّدْرِ« غشه ووساوسه.و»فِرْسَنُ الشِّاة« ظلفها .

1. (5780)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Hediyeleşin, zira hediye, kalpteki kuşkuları giderir. Komşu kadın, komşusu kadından gelen (hediyeyi) hakir görmesin, bir koyun paçası parçası olsa bile." [Tirmizî, Vela ve'l-Hibe 6, (2131).][13]

AÇIKLAMA:

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) burada, hediyeleşmeye teşvik etmekte, hediyenin kalplerdeki bazı kötü duyguları gidereceğini belirtmektedir. Metinde geçen وَحَرَّ الصَّدْرُ tabirini kuşku diye tercüme ettik. Ancak alimler bunun muhtelif manalar ifade ettiğini belirtirler; vesveseler, kin ve gayz, adavet (düşmanlık), çok şiddetli öfke.

Yani bir insanın diğerine karşı besleyebileceği her çeşit menfi duyguların hediyeleşme suretiyle kalplerden temizleneceğini haber vermektedir. Hadisin devamında komşudan bahsedilmesi, hediyeleşmenin öncelikle komşular arasında cereyan etmesi gereğine bir irşattır. Öyle ki, az, maddî değeri küçük bir şeyle bile olsa hediyeleşmesini tavsiye buyurmaktadır.

Bu tavsiye, bilhassa apartman hayatı yaşayan ve bu sebeple komşudan gelecek gürültü, çocuk kavgası, koku, kirletme... gibi çeşitli rahatsızlıklara maruz olan günümüz insanına daha bir ehemmiyet arzetmektedir. Hediyeleşmeler, gittikçe birikim yaparak büyüyebilecek komşuluk rahatsızlıklarını küçültecek, azaltacak, ciddi tatsızlıkların çıkmasını önleyecektir.

Resulullah hediyenin "paça parçası olsa bile hakir görülmemesini" tavsiye eder. Bazı şarihler, "Aslında paça parçasının hediye edilmesi âdet değildir. Aleyhissalâtu vesselâm azlıkla mübalağa için bunu zikretmiştir" demiştir.

Bundan da anlaşılacağı üzere, hadis, ne kadar az ve değersiz bir şeyle de olsa hediyeleşmeye davet etmektedir. Çünkü bunda sevginin artması, kuşkuların gitmesi, maişet işinde yardımlaşma vardır. Hediyenin azı sevgiye daha çok delil olur, yükü daha hafifletici olur, hediye edene de daha kolay olur, çünkü külfet azdır. Çünkü çok olan hediyeye her zaman muktedir olunamaz. Azla devamlı yapılan da çok hükmüne geçer. [14]

-5781 -2- وعن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنها قالت:]كَانَ رَسُولُ اللّهِ # يَقْبَلُ الْهَدِيَّةَ وَيُثِيبُ عَلَيْهَا[. أخرجه البخاري وأبو داود والترمذي .

2. (5781)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), hediyeyi kabul eder, ona karşılıkta bulunurdu." [Buharî, Hibe 11; Ebu

Davud, Büyu 87, (3536); Tirmizî, Birr 34, (1954).][15]

AÇIKLAMA:

Bu hadis Resulullah'ın "hediyeleşme" düsturunu tatbik ettiğini göstermektedir. Kendisine gelen hediyeleri kabul ediyor ama mukabelede de bulunuyor. Birkısım Malikî alimleri bu hadisle istidlal ederek hibe eden kimse mislini talep edenlerden biriyse ve şart koşmaksızın mutlak bir tarzda hediyede bulunmuş ise, bu hediyeye mukabelenin vacib olduğunu söylemiştir. Fakirin zengine hediyesi gibi. Ama zengin fakire hediye ederse o karşılık beklemez, dolayısıyla onun hediyede bulunması vacib değildir. Hadisin, vücuba delaleti Resulullah'ın hediyeleşmeye devamından ileri gelir.

İmam Şafii yeni görüşünde Hanefîler gibi hükmeder: "Karşılık almak için hediye batıldır. Bununla bir akid meydana gelmez. Çünkü bu bedeli (semeni) belli olmayan bir satış akdidir. Ayrıca, hibenin mevzuu teberrudur. Bu manayı iptal etsek teberruluktan çıkar, muavaza (karşılıklı verişme) olur. Halbuki gerek şeriat ve gerekse örf, satışla hibeyi ayırdetmiştir. Karşılığı gerektiren akde satış denmiş, hibe denmemiştir. Bazı Malikîler, buna: "Eğer hibe asıl itibariyle karşılık gerektirmese bu takdirde sadaka manasını kazanırdı. Halbuki o sadaka değildir. Çünkü hediye edenlerin çoğunun durumu, karşılık bekler ve hususen fakir ise" diye cevap vermiştir.[16]

-5782 -3- وعن أنسٍ رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: لَوْ أُهْدِيَ الىَّ كُرَاعٌ لَقَبِلْتُ، وَلَوْ دُعِيتُ إلَيْهِ ،جَبْتُ[. أخرجه الترمذي .

3. (5782)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Bana bir koyunun inciğe kadar ayağı hediye edilse kabul ederim, böyle bir yemeği yemeye çağrılsam icabet ederim." [Tirmizî, Ahkam 10, (1338).][17]

AÇIKLAMA

"Kürâ kelimesi farklı manalar taşısa da, şarihler burada koyunun inciğe kadar ayak kısmını ifade ettiğini belirtirler. Yani, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), hediye olarak gelen her şeyi, kıymetine bakmadan kabul buyurmuşlardır. Bu hadis Buhârî'de Ebu Hureyre rivayeti olarak biraz farkla gelmiştir: "Eğer ben bir kol veya bir ayağa davet edilsem, giderdim, eğer bir kol veya bir ayak hediye edilse kabul ederdim."[18]

-5783 -4- وعن علي رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]أهْدَى كِسْرى الى رَسُولِ اللّهِ # هَدِيَةً فَقَبَلَ مِنْهُ وَإنَّ الْمُلُوكَ أهْدَوْا إلَيْهِ فَقَبِلَ مِنْهُمْ[. أخرجه الترمذي .

4. (5783)- Hz. Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "Kisra Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a bazı şeyler hediye etti. Aleyhissalâtu vesselâm ondan bu hediyeleri kabul etti. Diğer krallar da ona hediyede bulundular, o da onlardan bunu kabul etti." [Tirmizî, Siyer 23. (1576).][19]

AÇIKLAMA:

Bu rivayet, Resulullah'a civar hükümdarlardan hediyeler geldiğini, Aleyhissalâtu vesselâm'ın da o hediyeleri kabul buyurduğunu göstermektedir. Şarih Aynî, bu konudaki rivayetleri değerlendirerek Resulullah'a gelen bir kısım hediyeleri şöyle kaydeder:

* Necaşî, cam bardak hediye eder.

* Eyle Meliki beyaz bir katır hediye eder, Resulullah da ona bir hırka hediye eder.

* Devmetu'l-Cendel'in Ukeydir'i sündüs bir cübbe hediye eder.

* Melik-i Rum (Herakliyus) sündüsten kızıla boyanmış bir giyecek hediye etti.

* Melik zi Yezen bir takım (hulle) hediye etti. Bunu otuz üç deveye satın

almıştı.

* Fedek lideri yiyecek ve giyecek hediye etti.[20]

-5784 -5- وعن عياض بن حمار رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]أهْدَيْتُ لِرَسُولِ اللّهِ # هَدِيَّةً، فَقَالَ: آسْلَمْتَ؟ فَقُلْتُ: َ. قَالَ: فَإنِّي نُهِيتُ عَنْ زَبْدِ الْمُشْرِكِينَ[. أخرجه أبو داود والترمذي.»الزَّبْدُ« بسكون الباء الموحدة: الرفد والعطاء .

5. (5784)- İyaz İbnu Himar (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a bir hediyede bulunmuştum. Bana: "Müslüman mı oldun?" diye sordu.

"Hayır!" dedim.

"Ben müşriklerin hediyesini almaktan menolundum!" buyurdular (ve hediyemi almadılar)." [Ebu Davud, Harac 35, (3057); Tirmizî, Siyer 24, (1577).][21]

AÇIKLAMA:

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bazı müşriklerden hediye aldığına dair rivayetler olduğu gibi, "müşrikten hediye almaktan yasaklandım" diyerek reddettiğini ifade eden rivayetler de var. Sadedinde olduğumuz hadis bunlardan biri. Tirmizî: "Bu imtina, serbestiden sonra vaki olan bir yasaklama sebebiyle olabilir" diye bir ihtimal yürütür. Bu ihtilafı farklı şekillerde te'lif edenler olmuştur:

* İmtinası, hediyesi ile sevgi ve muvâlat (dostluk) arzu edenlere karşı idi; kabulü ise, hediyesini kabul ettiği takdirde ünsiyet ve İslam'a kalbini kazanmayı ümid ettiği şahıstandı.

* Ehl-i Kitap'tan olanların hediyesini kabul etti, putperestlerinkini kabul etmedi.

* Umera dışındakilerden imtina etti, ki bu Aleyhissalâtu vesselâm'ın hasaisindendi.

* Kabul hadisleriyle red hadisleri neshedildi.

* Red hadisleriyle kabul hadisleri neshedildi.

İhtimal ve zanla nesh sabit olmaz.

İbnu Hacer bu yorumları zayıf bulur. Şu yorum da bu ihtimalden uzak değildir: "Bu meselede, her ne kadar aslolan müşriğin hediyesini kabul etmemek ise de hususi veya umumi bir maslahat sebebiyle kabul edilebilir de."[22]

-5785 -6- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللهُ عَنه قال:]أَنَّ أعْرَابِيًّا أهْدَى لِرَسُولِ اللّهِ # بَكْرَةً فَعَوَّضَهُ مِنْهَا سِتَّ بَكَرَاتٍ فَتَسَخَّطَ، فَبَلَغَ ذلِكَ النَّبيَّ #، فَحَمِدَاللّهُ وَأثْنَى عَلَيْهِ، ثُمَّ قَالَ: إنَّ فُلاناً أهْدَى لِي بَكْرَةً فَعَوَّضْتُهُ مِنْهَا سِتَّ بَكَرَاتٍ فَظَلَّ سَاخِطاً لَهَا، لَقَدْ هَمَمْتُ أنْ َ أقْبَلَ هَدِيَّةً إلاَّ مِنْ قُرشِيٍّ أوْ أنْصَارِيٍّ أوْ ثَقَفِيٍّ أوْ دَوْسِيٍّ[. أخرجه أصحاب السنن .

6. (5785)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir bedevi Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a genç bir deve hediye etti. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ona makubil altı genç deve verdi. Bedevi, memnun kalmadı. Bu hal, Aleyhissalâtu vesselâm'a ulaştı. Allaha hamd ü senadan sonra:

"Falan kimse bana bir deve hediye etti. Ben ona mukabil altı deve verdim. Buna rağmen memnun olmamış. [Allah'a] yemin olsun, [şu günden sonra Muhacirler], Kureyşliler, Ensarîler, Sakifliler veya Devsliler dışında kimseden hediye almamaya azmettim!" buyurdular." [Tirmizî, Menakıb, (3940, 3941); Ebu Davud, Buyû 82, (3537); Nesâî, Umra 5, (6, 280).][23]

AÇIKLAMA:

Teysir'in kaydettiği metin, hadisin Tirmizi'deki veçhidir. Ebu Davud'daki veçhinde yer alan tamamlayıcı ziyadeleri köşeli parantez içerisinde gösterdik. Yine Tirmizî'de yer alan bir diğer rivayet, vukua gelen bazı üzücü hallerin Resulullah'ı hediye kabulünde bazı tahdidlere sevkettiğini göstermektedir. Rivayet şöyle: "Benî Fezâre'den bir adam Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a ormandan ele geçirdiği develerinden birini hediye etmişti. Aleyhissalâtu vesselâm ona bir mukabelede bulundu ise de adam memnun olmadı. Arkasından Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın minberde şöyle söylediğini işittim: "Araplardan bazıları var ki, biri bir hediyede bulunur, ben ona yanımda olan miktarınca karşılık veririm, fakat buna razı olmaz. Dahası onun sebebiyle bana karşı memnuniyetsizlik izhar eder. Allah'a yemin olsun (huzurunuzdaki) şu oturma anından itibaren, Kureyşî, Ensarî, Sakafî veya Devsî hariç hiçbir Araptan hediye almayacağım."

Bu hadislere dayanan alimler, daha çok istemeye bahane edilecek hediyenin kabulünün mekruh olduğunu söylemişlerdir. Resulullah'ın zikrettiği zümreleri hediyelerini kabul meselesinde istisna kılmasının sebebi onların tokgözlülük, cömertlik, sehavet, himmet yüceliği, hediyede karşılık beklememek gibi vasıflarla mümtaz olmalarından ileri geldiği de belirtilmiştir. [24]

5786-7- وعن أبي أمامة رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَنْ شَفَعَ ‘حَدٍ شَفَاعَةً فَأهْدَى لَهُ هَدِيَّة عَلَيْهَا فَقَبِلَهَا فَقَدْ أتَى بَاباً عَظِيماً مِنْ أبْوَابِ الرِّبَا[. أخرجه أبو داود .

7. (5786)- Ebu Ümame (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Kim bir kimse için şefaatçi olur, o da bu şefaatine karşı bir hediyede bulunursa hediyeyi kabul ettiği taktirde, riba kapılarından büyük bir kapıya girmiş olur." [Ebu Davud, Büyû 84, (3541).][25]

AÇIKLAMA:

Alimlerimiz, hadislerden hareketle, şefaat-i hasenenin mendub ve hatta bazı durumlarda vacib olduğunu belirttikten sonra, bu hizmete karşı hediye almanın caiz olmayacağını belirtirler. "Bu, hizmetin ecir ve sevabının ziyanına sebep olur, tıpkı ribanın, helal olanı ziyana uğrattığı gibi" derler.[26]

-5787 -8- وعن عبادة بن الصامت رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]عَلّمْتُ نَاساً مِنْ أهْلِ الصُّفَّةِ الْكِتَابَ وَالْقُرآنَ فَأهْدَى اليّ رَجُلٌ مِنْهُمْ قَوْساً. فَقُلْتُ: لَيْسَتْ لِي بِمَالٍ، وَأرْمِي عَلَيْهَا في سَبِيلِ اللّهِ تَعالى، Œتِيَنَّ رَسُولَ اللّهِ # فَ‘سْألَنَّهُ. فَأتَيْتُهُ، فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللّهِ! رَجُلٌ أهْدَى اليّ قَوْساً مِمَّنْ كُنْتُ أُعَلِّمُهُ الْكِتَابَ وَالْقُرآنَ وَلَيْسَتْ لِي بِمَالٍ وَأرْمِي عَلَيْهَا فِي سَبِيلِ اللّهِ. فقَالَ: إنْ كُنْتُ تُحِبُّ أنْ تُطَوَّقَ طَوْقاً مِنْ نَارٍ فاقْبَلْهَا[. أخرجه أبو داود .

8. (5787)- Ubade İbnu's-Samit (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ben ehl-i suffadan bir kısım insanlara yazı ve Kur'an'ı öğretmiştim. Onlardan bir adam bana bir yay hediye etti. Ben de: "(Bu yay) benim için (büyük) bir mal değil , onunla Allah yolunda atış yaparım, gidip Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a soracağım" dedim. Gidip sordum:

"Ey Allah'ın Resulü! dedim. Kendilerine yazı ve Kur'an öğrettiğim kimselerden biri bana bir yay hediye etti. Bu benim için bir mal da değil. Ben onunla Allah yolunda atış yaparım!" dedim. Aleyhissalâtu vesselâm bana:

"Eğer ateşten bir takı takınmayı seversen kabul et!" diye cevap verdi." [Ebu Davud, Büyû 37, (3417).][27]

AÇIKLAMA:

1- Hadisin Ebu Davud'daki aslında ibare لَيْسَتْ بِمَالٍ şeklindedir. Yukarıdaki metinde لِي ziyadesi var. Bunu koruduk. Manada ciddi bir fark hasıl etmiyor. "Yay, zaten bir mal değildir" yerine (Bu yay) benim için (büyük) bir mal değil"

şeklinde tercüme ettik. Bu ifadeyi, bazı alimler hediye etti اَهْدَى fiilinin failine veya mütekellim zamirine müteallik bir hal olarak değerlendirip "Onunla "örfte yay ücret addedilmez" veya "O, satışını yapmak için edindiğim bir mal değil, o bir mühimmattır" demek istediğini söylemişlerdir.

2- Resulullah kitabet ve Kur'an öğretimine karşı ücret almaya karşı çıkıyor. Ulema bu hadisin yorumunda ihtilaf etmiştir: Dinî öğretim mukabili ücret alınmamalı mı? diye. Bu takdirde din öğretimi aksayabilecektir. Neticede bazı kayıtlarla ücret alınabileceğine hükmedilmiştir. İslam'ın kuruluş döneminde hiç kimse verdiği hizmete mukabil ücret almazdı, bir hizmet ehline ücret verilmesi değişik problemler hasıl edebilirdi.

Ancak, zaman zaman, her bir içtimâî meselede dinî kokudan şiddetle kaçınan zümreler, tatbikatı dinin aleyhine neticeler verebilecek bir kısım meselelerde dinî fetvadan kaçınmayıp hatta 1950'den öncesine kadar din adamlarına yeri geldikçe "din hizmetine karşı ücret almak günahtır" bahanesini ileri sürerek -devlet bütçesinden maaş vermeyenler- yarım yamalak ayet ve hadislerden delil getirenler bu meseleyi de gündeme getirdikleri için, hadis hakkındaki bazı açıklamaları kaydedeceğiz:

Hattâbî der ki: "Ulemadan bir kısmı, bu hadisin manası hakkında ihtilaf etti:

* Bazıları: Hadisin zahirini esas aldı ve "Kur'an öğretimine karşı ücret almanın mübah olmadığına hükmeti. Zührî, Ebu Hanife, İshak İbnu Rahuye bu görüştedir.

* Bir kısmı: Bidayette ücret şart koşmadıkça verilen ücreti almada bir beis yok dedi. Hasan Basrî, İbnu Sîrin, Şa'bî bu görüştedir.

* Bir kısmı ise (herhangi bir şart ve kayıt koymadan) bunu mübah addetti. Atâ, Malik, Şafii, Ebu Sevr bu görüştedir.

Bu üçüncü grup, Sehl İbnu Sa'd'ın şu rivayetiyle amel ettiler: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), bir kadına evlenme teklif ettiği halde mehir olarak verecek hiçbir şeyi olmayan bir kimseye "Onu sana, Kur'an'dan bildiğin kısımları ona öğretmen mukabilinde nikahlıyorum" buyurdu." Bunlar, Ubade hadisini şöyle te'vil ederler: "O, teberru olarak öğretmişti, o işte Allah rızasına niyet etmişti, öğretme sırasında, karşılığında bir ücret, bir menfaat almayı hiç düşünmemişti. Bu sebeple Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) uhrevî ücretini iptal etmeyi ona yasakladı ve hatta vaidde (korkutmada) bulundu. Ubade'nin bu

meseledeki durumu, bulduğunu sahibine geri veren veya denize batan malını teberru olarak hasbeten çıkarıveren kimsenin durumuna benzer, böyle bir kimse yaptığı hizmete mukabil bir ücret alamaz. Eğer o bunu hasbi olarak yapmazdan önce bir ücret talep edecek olsa, o zaman onun ücret alması caiz olurdu. Suffa ehli, halkın sadakasıyla yaşayan fakir kimselerdi. Onlardan mal almak mekruhtu, onlara mal vermek müstehabtı."

* Bazı alimler de şöyle demiştir: "Kur'an öğretimine karşı ücret almanın farklı durumları var:

** Müslümanlar arasında bu işi yapan başkaları da varsa, Kur'an öğretimine karşı ücret almak helaldir. Çünkü bu farz, onun üzerine taayyün etmez.

** Ama Müslümanlara Kur'an'ı öğretecek bir başkasının yokluğu halinde veya böyle bir yerde bu işi yapabilecek kimseye hizmetine mukabil ücret almak helal olmaz.

Haberle ilgili ihtilaf bu esas üzerine te'vil edilmelidir."

Tabii burada şöyle bir soru hatıra gelir: "Öğretebilecek kimsenin geçimini sağlayacak geliri yoksa?"

Şu halde Kur'an'ın öğretimini, dinin talimini aksatmayacak, kolaylaştıracak, esnek yorumlar ümmetin maslahatına daha uygundur. Bu işte niyet esastır. İktisad, kanaat, mütevazi hayat standardı gibi, asgarî bir hayat seviyesiyle yetinip hasbeten lillah Kur'an'ımızın ve dinimizin talimine bezl-i hayat, en doğru, en isabetli, rızayı İlahi'ye en uygun yoldur. Öyleyse aza kanaatle, Bediüzzaman'ın dediği gibi, "ehl-i ilmi, ilmi, vasıta-i cer etmekle itham edip "ilmi ve dini kendilerine medar-ı maişet yapıyorlar!" diyen insafsızları fiilen tekzib etmelidir. Esasen dine hizmet yolunu, Resulullah, Kur'an diliyle mükerrer ayetlerle "Ben ücretimi insanlardan değil, Allah'tan isterim" düsturunu vazederek göstermiştir. Yasin suresinde de ücret istemeyenlere, insanların daha çok itimat kesbedip alâka göstereceğine işaret buyrulmuştur: "Doğru yolda olan ve sizden bir ücret de istemeyen kimselere uyun" (21. ayet). [28]

---

[1] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/238.

[2] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/238.

[3] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/238-239.
[4] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/239.
[5] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/239-240.
[6] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/240.
[7] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/240.
[8] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/240-241.
[9] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/241-242.
[10] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/242.
[11] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/242-243.
[12] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/243.
[13] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/244.
[14] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/244.
[15] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/245.
[16] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/245.
[17] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/245.
[18] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/246.
[19] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/246.
[20] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/246.
[21] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/247.
[22] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/247.
[23] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/248.
[24] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/248.
[25] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/249.
[26] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/249.
[27] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/249-250.
[28] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/250-251.

HİBE BÖLÜMÜ

HİBE BÖLÜMÜ

5788 -1- عن ابن عبّاس وابن عمر رَضِيَ اللّهُ عَنهم قا:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: يَحِلُّ لِرَجُلٍ أنْ يُعْطِيَ عَطيةَ أوْ يَهَبَ هِبَةً ثُمَّ يَرْجِعَ فِيهَا إِّ الوَالِدُ فِيمَا يُعْطِي وَلَدَهُ[.

1. (5788)- İbnu Abbas ve İbnu Ömer (radıyallahu anhüm) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Bir kimse bir atiyyede bulunur veya bir hibede bulunursa, sonradan atiyye ve hibesinden rücu etmesi ona helal olmaz, sadece baba çocuğuna yaptığı bağıştan dönebilir."[1]

5789 -2- وفي رواية:]الِّذي يَرْجِعُ في عَطِيَّتِهِ أوْ هِبَتِهِ كَالْكَلْبِ يَعُودُ فِي قَيْئِهِ[. أخرجه أصحاب السنن .

2. (5789)- Bir rivayette: "Atiyye veya hibesinden dönen, kusmuğuna dönen köpek, gibidir" denmiştir." [Ebu Davud, Büyû 83, (3539); Tirmizî, Büyû 52, (1299); Nesâî, Hibe 2, (6, 265); İbnu Mace, Hibe 2, (2377).][2]

AÇIKLAMA:

Nevevî'nin tasrih ettiği üzere, bu rivayet, kabzedilen hibe, sadaka gibi her çeşit bağıştan rücu etmenin haram olduğu hususunda açıktır. Sadece baba, çocuğuna yaptığı bağıştan dönebilir. Zevi'l-erhamdan kardeşler, amcalar vs.'ler de hibelerinden dönemezler, haramdır. İmam Şafii, Malik ve Evzai bu görüştedir.

* Ebu Hanife ve diğer bir kısım ulema, "hibeden dönmeyi maalkerahe caiz"

addetmişlerdir. Bu görüşü Tahavi şöyle açıklar: "Hadisteki "kusmuğuna dönme" tabiri, kusmuk haram olduğu için, her ne kadar tahrimi iktiza etse de kusmuğuna dönen köpeğe benzemesi adem-i tahrime delalet eder. Çünkü köpek kulluk vazifesiyle mükellef değildir ve dolayısıyla kusmuğu ona haram değildir. Öyleyse hadisten murad, köpeğin fiiline benzemekten kaçınmaktır." Tahavi'nin bu yorumunu bazı alimler tenkid etmişlerdir. [3]

5790 -3- وللخمسة عنه مرفوعاً:]لَيْسَ لَنَا مَثَلُ السُّوءِ الَّذي يَعُودُ في هِبَتِهِ كَالْكَلْبِ يَقِيءُ ثُمَّ يَرْجِعُ في قَيْئِهِ[.

3. (5790)- Yine İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'dan merfu olarak şu hadis kaydedilmiştir: "Kusmuğuna rücu eden köpek gibi hibesinden dönen kimsenin kötü örneği bize yakışmaz." [Buharî, Hibe 14, 30, Hiyel 14; Müslim, Hibat 5 , (1622); Ebu Davud, Büyû 83, (3538); Tirmizî, Büyû 62, (1298); Nesâî, Hibe 2, (6, 265).][4]

5791 -4- وعن النعمان بن بشير رَضِيَ اللّهُ عَنهما:]أنَّ أبَاهُ أتى بِهِ النَّبِيَّ # فقَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ! إنِّى نَحَلْتُ ابْنِي هذَا غُماً. فَقَالَ #: أكُلَّ وَلَدِكَ نَحَلْتَهُ مِثْلَ هذَا؟ قَالَ: َ. قَالَ: فَأرْجِعْهُ[. أخرجه الستة.»النِّحلةُ« العطية والهبة .

4. (5791)- Nu'man İbnu Beşir (radıyallahu anhümâ)'in anlattığına göre, "babası onu (Nu'man'ı) Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a getirmiş ve: "Ey Allah'ın Resulü! Ben bu oğluma bir köle bağışladım! [Sen bu bağışıma şahid ol]" demiştir. Aleyhissalâtu vesselâm:

"Her çocuğuna böyle bir bağışta bulundun mu?" diye sormuş, babası "hayır!" deyince: "Öyleyse bağışından dön!" emretmiştir." [Buharî, Hibe 2, 11, Şehadat 9; Müslim, Hibat 9, (1623); Muvatta, Akdiye 39, (2, 751); Ebu Davud, Büyû 85, (3542, 3543, 3544, 3545); Tirmizî, Ahkam 30, (1367); Nesâî, Nahl 1, (6, 558-261).][5]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, muhtelif tariklerden farklı ziyadelerle gelmiştir. Bazılarında, Beşir (radıyallahu anh)'in, oğlu Nu'man'a yaptığı bağışa şahid kılmak üzere Aleyhissalâtu vesselâm'ın yanına geldiği, Resulullah'ın onun meramını dinledikten ve diğer çocuklarına benzer bir bağışta bulunmadığını sorup öğrendikten sonra:

"Hayır! Ben şahidlik yapmam. Onların sana karşı saygıda eşit olmaları seni mesrur etmez mi?" dedi. Beşir'den "Elbette eder!" cevabını alınca:

"Öyleyse bu bağış olmaz!" buyurduğu nakledilir.

Bir diğer rivayette, Beşir'i Resulullah'a, onu bu hibeye şahid kılmak üzere gönderen Beşir'in hanımıdır. Resulullah'ın Beşir'e bir rivayetteki cevabı şöyledir:

"(Diğer çocuklarına da bağışlamadı isen) öyleyse beni şahid kılma, zira ben zulme şahidlik edemem."

2- Babanın, çocuklarından birine, diğerlerine vermediği bir bağışta bulunabilir mi meselesi ulema arasında münakaşalıdır. Sadedinde olduğumuz hadisin zahiri haram olduğunu ifade etmektedir. Tavus, Atâ, Mücahid, Urve, İbnu Cüreyc, İbrahim Nehai, Ahmed, İshak ve bu meyanda Zahiriyye uleması, böyle bir bağışın batıl olacağını söylerler ve verilenin geri alınması gereğine hükmederler.

Ebu Hanife, Şafii -bir rivayette Ahmed, Ebu Yusuf, İmam Muhammed- böyle bir bağışın caiz olacağına kanidirler. Hadiste geçen "geri al" emri vücub ifade etmez, fazilet ve ihsan kabilindendir. Bu görüş mensupları görüşlerini Resulullah'tan yapılan başka rivayetlere dayandırırlar.[6]

5792 -5- وعن ابن عمرو بن العاص رَضِيَ اللّهُ عَنهما قال:]لَمَّا فَتَحَ النَّبىّ # مَكَّةَ، قَامَ خَطِيباً فقَالَ: أ َيُجوزُ ُمْرأةٍ عَطِيَّةٌ إَّ بإذْنِ زَوْجِهَا[.

5. (5792)- İbnu Amr İbni'l-As anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Mekke'yi fethettiği zaman şu hitabede bulundu:

"Bilesiniz! Kocasının izni olmadan bir kadının (kocasının malından) bağışta bulunması caiz değildir."[7]

-5793 -6- وفي رواية: [يَجُوزُ ُمْرَأةٍ في مَالِهَا إذَا مَلَكَ زَوْجُهَا عِصْمَتَهَا]. أخرجه أبو داود والنسائي .

6. (5793)- Bir başka rivayette de şöyle gelmiştir: "Kocasının nikahında olduğu müddetçe, bir kadına malından hibede bulunması caiz değildir." [Ebu Davud, Büyû 86, (3546, 3547).][8]

AÇIKLAMA:

Abdullah İbnu Amr'dan gelen bu rivayetler, kadının kocasındaki tasarruf yetkisine temas etmektedir: Kadın bağış, hibe gibi tasarrufta bulunabilmesi için kocasından izin almalıdır. Bu izin olmadan yapacağı tasarruf caiz değildir. Fakihler, yasağın tahrimî olduğunu belirtirler.

İkinci rivayetin metninde geçen في مَالِهَا ibaresinde zamir müennestir. Dolayısıyla zahirî mana şöyle olur: "Kocasının nikahında olduğu müddetçe kadın, kendi malından hibede bulunamaz." Bu durumda, sadece kocasının malında değil, kendi malında da kadının, kocasından izin almadan tasarrufta bulunmaması gerekmektedir.

Fukahadan bazıları, bu zahiri esas alarak evli kadının kendi malında tasarrufta bulunabilmesi için kocasından izin alması gereğine hükmetmişdir. Bu görüş mensupları, bu kısıtlamaya, kadının aklı noksanlığını gösterirler. Tavus ve İmam Malik, kadının kendine ait malın üçte birinde dilediği gibi tasarruf hakkının varlığını söylemiştir. Üçte birden fazlayı taşacak tasarruf kocasıyla istişaresiz olamaz.

Ancak cumhur, hadisi başka rivayetlere dayanarak te'vil eder. Bu çoğunluğa göre, "Kadının elinin altında bulunan koca malı" maksuddur. "Kendi malından" diye kadına nisbeti, malın kadının tasarrufu altında bulunması sebebiyledir.

Dolayısıyla kadın, kendi malında, dilediği gibi tasarruf edebilir, yeter ki sefihe olmasın. Eğer sefihe veya gayr-ı reşide olursa caiz değildir. Nitekim sahih rivayetlerde Resulullah'ın kadınlara hitap ederek: "Ey kadınlar cemaati! Allah yolunda sadaka verin!" demiş ve yardım talep etmiş, kadınlar yüzük, küpe, bilezik gibi... kıymetli eşyalarını Bilal'in eteğine atmışlar, bunu yaparken kocalarından izin almamışlardır. İbnu Hacer, "Cumhurun kitap ve sünnette gelmiş pek çok delili vardır" der. [9]

---

[1] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/252.

[2] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/252.

[3] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/252.

[4] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/253.

[5] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/253.

[6] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/253-254.

[7] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/254.

[8] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/254.

[9] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/254-255.

HİCRETLER BÖLÜMÜ

UMUMİ AÇIKLAMA

Bu bölüm Kitabu'l-Hicreteyn yani İki Hicretler Kitabı adını taşır. İki hicretten maksad: Mekke'den Habeşistan'a yapılan hicretle, Mekke'den Medine'ye yapılan hicret kastedilir. Mutlak olarak hicret deyince Mekke'den Medine'ye olan hicret anlaşılır. Zira Fahr-ı Âlem Efendimiz de bu hicrete katılmıştır ve bu hicret İslam tarihinde çok ciddi bir dönüm noktasıdır. İslam'ın cemaatten devlete geçişi, sabırdan aksiyona; yani pasif aksiyondan fiilî aksiyona yani sabırdan, önce müdafaaya, sonra da fetihlere geçiş demektir. Manası ve hasıl ettiği neticeleri büyük olan bir hadisedir. İslam tarihinin belki de en mühim hadisesidir.
Bu bölümde, hicretle ilgili beş hadis yer almaktadır. Hadisler daha ziyade hicretin tarihî vak'a yönüne temas etmektedir. Halbuki hicret, İslam dininde derin manaları olan, günümüz Müslümanlarına bile yön veren, istikamet çizen, tercih amili olan, ufuk açan mesajlarla dolu bir mefhumdur, bir hayat görüşü, bir dava stratejisidir. Bu sebeple, hicretle ilgili gerekli açıklamaları bahsin sonunda dercedeceğimiz uzunca bir tahlile bırakarak, burada, hicretin siyasî yönüne rengini vuran bir anlaşma metnini kaydedeceğiz. İslam'ın İlk Anayasası olarak değerlendirilen bu vesika Medine'deki Müslümanlarla diğer gayr-i müslim cemaatlerin münasebetlerini, temel hak ve vazifelerini tesbit etmektedir. Resulullah, Medine'ye hicret eder etmez Medine'de mevcut, muhtelif dinî ve siyasî grupların temsilcilerini toplayarak bu metni hazırlamış, hepsinin Müslümanlarla ve kendi aralarında cereyan edecek münasebetlerini tanzim etmiştir. Hicretin siyasî ehemmiyetinin en bariz delillerinden biri olan bu vesikanın, Hicret Bölümü'nün giriş kısmında neşrini uygun buluyoruz.[1]

Medine Site Devleti Anayasası:

Rahman ve Rahim olan Allah'ın Adıyla

Madde 1- Bu kitap (yazı), Peygamber Muhammed tarafından Kureyşli ve Yesribli mü'minler ve Müslümanlar ve bunlara tabi olanlara sonradan iltihak etmiş olanlar ve onlarla beraber cihad edenler için (olmak üzere tanzim edilmiştir).

Madde 2- İşte bunlar, diğer insanlardan ayrı bir ümmet (camia) teşkil ederler.

Madde 3- Kureyş'ten olan muhacirler, kendi aralarında âdet olduğu veçhile, kan diyetlerini ödemeye iştirak ederler ve onlar harp esirlerinin fidye-i necatını mü'minler arasındaki iyi ve makul bilinen esaslara ve adalet umdelerine göre ödemeye iştirak edeceklerdir.

Madde 4- Benû Avf'lar, kendi aralarında âdet olduğu veçhile, evvelki şekiller altında kan diyetlerini ödemeye iştirak edeceklerdir ve (Müslümanların teşkil ettiği) her zümre harp esirlerinin fidye-i necatını mü'minler arasındaki iyi ve makul bilinen esaslara ve adalet umdelerine göre tediyeye iştirak edeceklerdir.

Madde 5- Benû Haris'ler, kendi aralarında âdet olduğu veçhile, evvelki şekiller altında kan diyetlerini ödemeye ve her bir zümre harp esirlerinin fidye-i necatını mü'minler arasındaki iyi ve makul bilinen esaslara ve adalet umdelerine göre tediyeye iştirak edeceklerdir.

Madde 6- Benû Sâide'ler, kendi aralarında âdet olduğu veçhile, evvelki şekiller altında kan diyetlerini ödemeye ve her bir zümre harp esirlerinin fidye-i necatını mü'miler arasındaki iyi ve makul bilinen esaslara ve adalet umdelerine göre tediyeye iştirak edeceklerdir.

Madde 7- Benû Cuşem'ler kendi aralarında âdet olduğu veçhile, evvelki şekiller altında kan diyetlerini ödemeye ve her zümre harp esirlerinin fidye-i necatını mü'minler arasındaki iyi ve makul bilinen esaslara ve adalet umdelerine göre tediyeye iştirak edeceklerdir.

Madde 8- Benu'n-Neccar'lar, kendi aralarında âdet olduğu veçhile, evvelki şekiller altında kan diyetlerini ödemeye ve her bir zümre harp esirlerinin fidye-i necatını mü'minler arasındaki iyi ve makul bilinen esaslara ve adalet umdelerine göre tediyeye iştirak edeceklerdir.

Madde 9- Benû Amr İbn Avf'lar, kendi aralarında âdet olduğu veçhile, evvelki şekiller altında kan diyetlerini ödemeye ve her bir zümre harp esirlerinin fidye-i necatını mü'minler arasındaki iyi ve makul bilinen esaslara ve adalet umdelerine göre tediyeye iştirak edeceklerdir.

Madde 10- Benu'n-Nebit'ler, kendi aralarında âdet olduğu veçhile, evvelki şekiller altında kan diyetlerini ödemeye ve her bir zümre harp esirlerinin fidye-i necatını mü'minler arasındaki iyi ve makul bilinen esaslara ve adalet umdelerine göre tediyeye iştirak edeceklerdir.

Madde 11- Benû'l-Evs'ler, kendi aralarında âdet olduğu veçhile, evvelki şekiller altında kan diyetlerini ödemeye ve her bir zümre harp esirlerinin fidye-i necatını

mü'minler arasındaki iyi ve makul bilinen esaslara ve adalet umdelerine göre tediyeye iştirak edeceklerdir.

Madde 12-a) Mü'minler, aralarında ağır malî mesuliyetler altında bulunan hiç kimseyi (bu halde) bırakmayacaklar, fidye-i necat veya kan diyeti gibi borçlarını iyi ve makul bilinen esaslara göre vereceklerdir.

Madde 12-b) Hiçbir mü'min, diğer bir mü'minin mevla(kendisi ile akdî kardeşlik rabıtası kurulmuş kimse)sına müracaat edemez. (Diğer okunuşa göre): Hiçbir mü'min diğer bir mü'minin mevlası ile onun aleyhinde olmak üzere bir anlaşma yapmayacaktır.

Madde 13- Takva sahibi mü'minler, kendi aralarında mütecavize veya haksız bir fiil ika'ını tasarlayan, yahut bir cürüm yahut bir hakka tecavüz veyahut da mü'minler arasında bir karışıklık çıkarma kasdını taşıyan kimseye karşı olacaklar ve bu kimse onlardan birinin evladı bile olsa, hepsinin elleri onun aleyhine kalkacaktır.

Madde 14- Hiçbir mü'min bir kâfir için, bir mü'mini öldüremez ve mü'min aleyhine hiçbir kâfire yardım edemez.

Madde 15- Allah'ın zimmeti (himaye ve teminatı) bir tektir: (Mü' minlerin) en ehemmiyetsizlerinden birinin (himayesi) onların hepsi için hüküm ifade eder. Zira, mü'minler diğer insanlardan ayrı olarak birbirlerinin mevlası (kardeşi) durumundadırlar.

Madde 16- Yahudilerden bize tabi olanlar, zulme uğramaksızın ve onlara muarız olanlarla yardımlaşılmaksızın, yardım ve müzaheretimize hak kazanacaklardır.

Madde 17- Sulh, mü'minler arasında bir ve tektir. Hiçbir mü'min Allah yolunda girişilen bir harpte, diğer mü'minleri hariç tutarak, bir sulh anlaşması akdedemez; bu sulh ancak onlar (mü'minler) arasında umumiyet ve adalet esasları üzere yapılacaktır.

Madde 18- Bizimle beraber harbe iştirak eden bütün (askerî) birlikler, birbirleriyle münavebe edeceklerdir.

Madde 19- Mü'minler birbirlerinin Allah yolunda (uğrunda) akan kanlarının intikamını alacaklardır.

Madde 20-a) Takva sahibi mü'minler en iyi ve en doğru yol üzerinde bulunurlar.

Madde 20-b) Hiç bir müşrik, bir Kureyşlinin malını ve canını himayesi altına

alamaz ve hiçbir mü'mine bu hususta engel olamaz. (Yani, Kureyşlilere tecavüz etmesine mani olamaz.)

Madde 21- Herhangi bir kimsenin bir mü'minin ölümüne sebep olduğu kat'î delillerle sabit olur da, maktulün vesilesi (yani hakkını müdafaa eden) rıza göstermezse, kısas hükümlerine tabi olur; bu halde, bütün mü'minler ona karşı olurlar. Ancak bunlara sadece (bu kaidenin) tatbiki için hareket etmek helal (doğru) olur.

Madde 22- Bu sahife(yazı)nın muhteviyatını kabul eden, Allah'a ve ahiret gününe inanan bir mü'minin bir katile yardım etmesi ve ona sığınacak bir yer temin etmesi helal (doğru) değildir; ona yardım eden veya sığınacak bir yer gösterene kıyamet günü, Allah'ın lanet ve gadabı nasib olacaktır ki, o zaman artık kendisinden ne bir para tediyesi ne de bir taviz bedeli alınacaktır.

Madde 23- Üzerinde ihtilafa düştüğünüz herhangi bir şey, Allah'a ve Muhammed'e götürülecektir, selam O'na olsun.

Madde 24- Yahudiler, mü'minler gibi muharebeye devam ettiği müddetçe (kendi harb) masraflarını karşılamak mecburiyetindedirler.

Madde 25-a) Benû Avf Yahudleri mü'minlerle birlikte -(İbn Hişam'da bu, "maa" (yani "ile") olarak; Ebu Ubeyd'de ise "min" (yani "den") olarak zikredilir)- bir ümmet (camia) teşkil ederler. Yahudilerin dinleri kendilerine, mü'minlerin dinleri kendilerinedir. Buna, gerek mevlaları ve gerekse bizzat kendileri dahildirler.

Madde 25-b) Yalnız kim ki haksız bir fiil irtikab eder veya bir cürüm ika eder, o sadece kendine ve aile efradına zarar vermiş olacaktır.

Madde 26- Benû'n-Neccar Yahudileri de Benû Avf Yahudileri gibi aynı (haklara) sahip olacaklardır.

Madde 27- Benû'l-Haris yahudileri de Benû Avf yahudileri gibi aynı (haklara) sahip olacaklardır.

Madde 28- Benû Saide Yahudileri de Benû Avf Yahudileri gibi aynı (haklara) sahip olacaklardır.

Madde 29- Benû Cuşem Yahudileri de Benu Avf Yahudileri gibi aynı (haklara) sahip olacaklardır.

Madde 30- Benû'l-Evs Yahudileri de Benû Avf Yahudileri gibi aynı (haklara) sahip olacaklardır.

Madde 31- Benû Sa'lebe Yahudileri de Benû Avf Yahudileri gibi aynı (haklara)

sahip olacaklardır. Yalnız, kim ki haksız bir fiil irtikab eder veya bir cürüm ika eder, o sadece kendini ve aile efradını zarardîde etmiş olacaktır.

Madde 32- Cefne (ailesi) Sa'lebe'nin bir koludur; bu bakımdan Sa'lebeler gibi mülahaza olunacaklardır.

Madde 33- Benu'ş-Şuteybe de Benû Avf Yahudileri gibi aynı (haklara) sahip olacaklardır. (Kaidelere) muhakkak riayet edilecek, bunlara aykırı hareket olmayacaktır.

Madde 34- Sa'lebenin mevlaları, bizzat Sa'lebeler gibi mülahaza olunacaklardır.

Madde 35- Yahudilere sığınmış olan kimseler (Bitane), bizzat Yahudiler gibi mülahaza olunacaklardır.

Madde 36-a) Bunlardan (Yahudilerden) hiçbir kimse (Müslümanlarla birlikte bir askerî sefere), Muhammed (s.a.v.)'in müsaadesi olmadan çıkmayacaktır.

Madde 36-b) Bir yaralamanın intikamını almak yasak edilmeyecektir. Muhakkak ki bir kimse bir adam öldürecek olursa, neticede kendini ve aile efradını mes'uliyet altına sokar; aksi halde haksızlık olacaktır. "Yani bu kaideye riayet etmeyen bir kimse haksız vaziyette olacaktır." Allah bu yazıya en iyi riayet edenlerle beraberdir.

Madde 37-a) (Bir harp vukuunda) Yahudilerin masrafları kendi üzerine ve Müslümanların masrafları kendi üzerinedir. Muhakkak ki, bu sahifede (yazıda) gösterilen kimselere harp açanlara karşı, onlar kendi aralarında yardımlaşacaklardır. Onlar arasında hayırhahlık ve iyi davranış bulunacaktır. (Kaidelere) muhakkak riayet edilecek, bunlara aykırı hareketler olmayacaktır.

Madde 37-b) Hiç kimse müttefikine karşı bir cürüm ika edemez. Muhakkak ki zulmedilene yardım edilecektir.

Madde 38- Yahudiler Müslümanlarla birlikte, beraberce harp ettikleri müddetçe masrafta bulunacaklardır.

Madde 39- Bu sahifenin (yazının) gösterdiği kimseler için Yesrib vadisi dahili (cevf), mukaddes (haram) bir yerdir.

Madde 40- Himaye altındaki kimse (car), bizzat himaye eden kimse gibidir; ne zulmedilir ve ne de (kendisi) cürüm ika edecektir.

Madde 41- Himaye verme hakkına sahip kimselerin izni müstesna, bir himaye hakkı verilemez.

Madde 42- Bu sahifede (yazıda) gösterilen kimseler, arasında zuhurundan korkulan bütün öldürme yahut münazaa vakalarını Allah'a ve Rasulullah Muhammed (s.a.v.)'e götürmeleri gerekir. Allah, sahifeye (yazıya) en kuvvetli ve en iyi riayet edenlerle beraberdir.

Madde 43- Ne Kureyşliler ve ne de onlara yardım edecek olanlar, himaye altına alınmayacaklardır.

Madde 44- Onlar (yani Müslümanlar ve Yahudiler) arasında, Yesrib'e hücum edecek kimselere karşı yardımlaşma yapılacaktır.

Madde 45-a) Şayet onlar (Yahudiler), (Müslümanlar tarafından) bir sulh akdetmeye veya bir sulh akdine iştirake davet olunurlarsa, bunu doğrudan doğruya akdedecekler veya ona iştirak edeceklerdir. Şayet onlar (Yahudiler), (Müslümanlara) aynı şeyleri teklif edecek olurlarsa, mü'minlere karşı aynı haklara sahip olacaklardır; din mevzuunda girişilen harp vak'aları müstesnadır.

Madde 45-b) Her bir zümre (gerek müdafaa ve gerekse sair ihtiyaçlar hususunda) kendilerine ait mıntıkadan sorumludurlar.

Madde 46- Bu sahifede (yazıda) gösterilen kimseler için ihdas edilen şartlar, aynı şekilde Evs Yahudilerine, yani onların mevlalarına ve bizzat kendi şahıslarına, bu sahifede (yazıda) gösterilen kimseler tarafından sıkı ve tam bir muhafazakârlık ile tatbik olunur. (Kaidelere) muhakkak riayet edilecek, bunlara aykırı hareket olmayacaktır. Ve haksız şekilde kazanç temin edenler, sadece kendi nefsine zarar vermiş olurlar. Allah bu sahifede (yazıda) gösterilen maddelere en doğru ve en mükemmel riayet edenlerle beraberdir.

Madde 47- Bu kitap (yazı), bir haksız fiil ika eden veya cürüm işleyen (ile ceza) arasına engel olarak giremez. Kim ki, bir harbe çıkar, emniyette olur veya kim ki, Medine'de kalırsa yine emniyet içindedir; haksız bir fiil ve cürüm ikaı halleri müstesnadır. Allah ve Resulullah Muhammed (s.a.v.) himayelerini, (bu sahifeyi) tam bir sadakat ve dikkat içinde muhafaza eden kimseler üzerinde tutacaklardır. [2]

-5775 -1- عن البراء بن عازب رَضِيَ اللّٰهُ عَنه قال:]جَاءَ أَبُو بَكْرٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنه إِلى أبي في مَنْزِلِهِ فَاشْتَرى مِنْهُ رَجْلاً، فَقَالَ لِعَازِبٍ: ابْعَثْ مَعِي ابْنَك يَحْمِلْهُ الى مَنْزِلِي، فَقَالَ أَبِي: احْمِلْهُ فَحَمَلْتُهُ وَخَرَجَ أَبِي مَعَهُ يَنْتَقِدُ ثَمَنَهُ. فَقَالَ لَهُ أَبِي: يَا أَبَا بَكْرٍ حَدِّثْنِي

كَيْفَ صَنَعْتُمَا لَيْلَةَ سَرَيْتَ مَعَ رَسُولِ اللّهِ #؟ قَالَ: نَعَمْ، أَسْرَيْنَا لَيْلَتَنَا وَمِنَ الْغَدِ حَتّى قَامَ قَائِمُ الظّهِيرَةِ وَخَ الطّرِيقُ َ يَمُرُّ فيهِ أحَدٌ، فَرفِعَتْ لَنَا صَخْرَةٌ طَوِيلَةٌ، لَهَا ظِلٌّ لَمْ تَأتِ عَلَيْهَا الشّمْسُ بَعْدُ. فَنَزَلْنَا عِنْدَهُ فَأتَيْتُ الصَّخْرَةَ وَسَوَّيْتُ بِيَدِي مَكَاناً يَنَامُ فيهِ رسُولُ اللّهِ # في ظِلِّهَا، ثُمَّ بَسَطْتُ عَلَيْهِ فَرْوَةً، ثُمَّ قُلْتُ: نَمْ يَا رَسُولَ اللّهِ وَأنَا أنْفُضُ لَكَ مَا حَوْلَكَ، فَنَامَ وَخَرَجْتُ أنْفُضُ لَهُ مَا حَوْلَهُ، فَإذَا أنَا بِرَاعٍ مُقْبِلٍ بِغَنَمِهِ الى الصَّخْرَةِ يُرِيدُ مِنْهَا مِثْلُ الّذي أرَدْنَا، فَقُلْتُ: لِمَنْ أنْتَ يَا غُمُ؟ فَقَالَ: لِرَجُلٍ مِنْ أهْلِ الْمَدِينَةِ أوْ مَكَّةَ، فَقُلْتُ: أفِي غَنَمِكَ لَبَنٌ؟ قَالَ: نَعَمْ. قُلْتُ: أفَتَحْلُبُ؟ قَالَ: نَعَمْ. فَأخَذَ شَاةً، فَقُلْتُ: إنْفُضِ الضَّرْعَ مِنَ الشَّعْرِ وَالتُّرَابِ وَالْقَذَى. فَفَعَلَ، وَحَلَبَ في قَعْبٍ مَعَهُ كُثْبَةٌ مِنْ لَبَنٍ، وَمَعِي إدَاوَةٌ حَمَلْتُهَا لِلنَّبيِّ # يَرْتَوِي وَيَشْرَبُ وَيَتَوضَّأُ، فَأتَيْتُ النِّبيّ # وَهُوَ نَائِمٌ فَكَرِهْت أنْ أوْقِظَهُ، فَوَقَفْتُ حَتّى اسْتَيْقَظَ. فَصَبَبْتُ عَلَى اللَّبنِ مِنَ المَاءِ حَتّى بَرَدَ أسْفَلَهُ فَقُلْتُ اشْرَبْ يَا رَسُولَ اللّهِ! قَالَ: فَشَرِبَ حَتّى رَضِيتُ، ثُمَّ قَالَ لِي: ألَمْ يَأنِ لِلرَّحِيلِ؟ قُلْتُ: بَلَى فَارْتَحَلْنَا بَعْدَ مَا زَالَتِ الشّمْسُ وَاتَّبَعَنَا سُرَاقَةَ بْنُ مَالِكِ بْنِ جُعْشَمٍ، وَنَحْنُ في جَلَدٍ مِنَ ا٭رْضِ، فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللّهِ أُتِينَا. فَقَالَ: َ تَحْزَنْ إنَّ اللّهَ مَعَنَا، فَدَعَا عَلَيْهِ النّبيُّ #، فَارْتَطَمَتْ يَدُ فَرَسِهِ الى بَطْنِهَا. فَقَالَ: إنِّي قَدْ عَلِمْتُ أنَّكُمَا دَعَوْتُمَا عَلَيَّ فَادْعُوا لِي فَاللّهُ لَكُمَا أنْ أرُدَّ عَنْكُمَا الطَّلَبَ، فَدَعَا لَهُ النّبيُّ #، فَجَعَلَ َ يَلْقَى أحَداً إَّ قَالَ: قَدْ كُفِيتُمْ مَا هُنَا، فَ يَلْقَى أحَداً إَّ رَدَّهُ. قَالَ: وَوَفّى لَنَا[. أخرجه الشيخان .

»الجلدُ« ا٭رض الغليظة الصلبة.»وارتطمتْ« نشبت في ا٭رض ولم تكد تتخلص .

1. (5775)- Bera İbnu'l-Âzib (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Ebu Bekr (radıyallahu anh), evinde babama uğradı. Ondan bir semer satın aldı. (Babam) Âzib'e:

"Benimle oğlunu gönder, onu evime kadar götürüversin!" dedi. Babam bana:

“Haydi onu götürüver!" dedi. Ben de götürüverdim. Babam onunla beraber çıktı, bedelini alacaktı. Babam, Ebu Bekr'e:

"Ey Ebu Bekr! Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la (hicret ettiğin) gece ne yaptınız?" diye sordu.

"Evet o gece yürüdük. Ertesi günü de öğle vaktine kadar yürüdük. Yolumuz tenha idi, hiç kimseye rastlamadık. Önümüze uzun bir kaya çıktı. Kayanın henüz güneşin değmediği bir gölgesi vardı. Yanına konakladık. Ben kayanın yanına geldim. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, duldasından uyuması için elimle bir yeri düzledim. Sonra ortaya bir post yayıp:
"Ey Allah'ın Resulü! (Siz biraz istirahat buyurup şurada) uyuyun, ben etrafınızı gözetlerim!" dedim. Derken yatıp uyudu, ben de çıkıp etrafını gözetlemeye başladım. Kayaya doğru sürüsüyle gelmekte olan bir çobanla karşılaştım. O da bizim gibi gölgeye sığınmak istiyordu.
"Sen kimlerdensin ey delikanlı?" diye sordum. Medine veya Mekke' den bir adama aitti. Ben tekrar:
"Koyununda süt var mı?" dedim.
"Evet!" dedi.
"Sağar mısın?" dedim.
Tabii dedi ve sağmak üzere bir koyun yakaladı.
"Memede kıl, toztoprak çerçöp olabilir, bunları bir çırp!" dedim. Dediğimi yaptı, beraberindeki bir kaba bir miktar süt sağdı. Benim de yanımda Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) için taşıdığım bir kap vardı. İçmede, abdestte onu kullanırdı. (Sütü kendi kabıma aktararak) (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanına geldim. Uyuyordu. Uyandırmak istemedim. Uyanıncaya kadar yanında durdum. Süte biraz su kattım, dibi serinledi.
"Ey Allah'ın Resulü, buyurun için!" dedim. O içti ben de memnun oldum. Sonra:
"Yola koyulma vakti gelmedi mi?" dedi.
"Evet!" dedim. Güneşin zevalinden sonra hareket ettik. Peşimize Süraka İbnu Malik İbni Cu'şem düştü. Biz sert bir arazide yürüyorduk.
"Ey Allah'ın Resulü, bize yaklaştı!" dedim.
"Üzülme! Allah bizimledir!" buyurdu. Aleyhissalâtu vesselâm, Süraka' ya beddua etti. Derhal atının ön ayağı karnına kadar yere saplandı. Süraka:
"Anladım ki, siz bana ilendiniz. Ne olur benim için dua edin. Allah için ben de takipçileri sizden geri çevireceğim!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm dua ediverdi, adam kurtuldu ve geri döndü. Yol boyu her kime rastladı ise:
"Ben size bedel burada gereken (aramayı) yaptım (kimse yok)!" dedi. Böylece her kime rastladı ise geri çevirdi. Hülasa, bize verdiği sözü tuttu." [Buharî, Menakıbu'l-Ensar 45, Lukata 11, Menakıb 25, Eşribe 12; Müslim, Zühd 75, (2009).][3]

-5776 -2- وعن أبى بكر رَضِيَ اللهُ عَنه قال:]نَظَرْتُ إلِى أقْدَام الْمُشْرِكِينَ، وَنَحْنُ في الْغَارِ، وَهُمْ عَلى رُؤسِنَا. فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللّهِ! لَوْ أنَّ أحَدَهُمْ نَظَرَ الى قَدَمَيْهِ ،بْصَرَنَا فَقَال: يَا أبَا بَكْرٍ، مَا ظَنُّكَ بِاثْنَيْنِ اللّهُ ثَالِثُهُمَا؟[. أخرجه الشيخان والترمذي .

2. (5776)- Hz. Ebu Bekr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Biz mağarada iken müşriklerin ayaklarını görüyordum. Onlar bu sırada başlarımızın üstünde idiler.
"Ey Allah'ın Resulü dedim, onlar ayaklarının aşağısına bir bakacak olsa bizi mutlaka görürler!" dedim. Bunun üzerine:
"Ey Ebu Bekr! buyurdular, Üçüncüleri Allah olan iki kişi hakkında ne zannediyorsun?" [Buharî, Fezailu'l-Ashab 2, Menakıb 45, Tefsir, Beraet 1; Müslim, Fezailu's-Sahabe 1, (2381); Tirmizî, Tefsir, Tevbe, (3095).][4]

AÇIKLAMA:

1- Bu iki rivayet, birçok mucizelerin cereyan ettiği hicret hadisesinden bazı sahneleri anlatmaktadır. Birinci hadisin Ahmed İbnu Hanbel'deki veçhinde, Hz. Ebu Bekr'in semeri evine kadar taşıtma teklifine Hz. Azib (radıyallahu anhümâ), Ashab'ın sünnet rivayetine verdikleri ehemmiyeti aksettiren bir taleple cevap verir: "Sen bana, Resulullah'la beraber olduğun hicreti nasıl yaptığını anlatmazsan hayır!" Hz. Ebu Bekr bu talep üzerine anlatır.

2- Bazı rivayetlerde, Resulullah'ın Süraka'ya deriden mamul bir kâğıt üzerine yazılı bir eman vesikası verdiği belirtilir.

3- Rivayetler, Aleyhissalâtu vesselâm'ın en tehlikeli anlarda bile sükunet ve tevekkülünden bir şey kaybetmediğini göstermektedir: Gerek müsellah vaziyette Süraka'nın saldırısı, gerekse, mağaraya kadar takip edilişleri ve içeriden dışarıdakilerin ayaklarını görme, seslerini duyma derecesinde düşmanlarının yaklaşmasına rağmen "Allah bizimledir" teslimiyetini izharı, onun imanının teslimiyetinin kuvvetini göstermeye yeterlidir.

4- Hadiste, Hz. Resulullah ve Hz. Ebu Bekr'in çobanın sütünü içtikleri ifade edilmektedir. Başkasına ait olan bir koyunun sütünü nasıl içtikleri sorusuna muhtelif cevaplar verilmiştir:

* Araplar misafirperver oldukları için çobanlarına yolcuların ihtiyacını görme yetkisi vermişlerdir.

* Çoban Resulullah ve Hz. Ebu Bekr'in yakın dostlarından birine aitti. Bu takdirde caizdir.

* Resulullah ve Hz. Ebu Bekr muzdar kaldıkları için içmiş olabilirler.

5- Hadiste ayrıca Resulullah'ın mucizeleri, Hz. Ebu Bekr'in fazileti, büyüğe, küçüğe hizmeti, eman dileyene eman verilmesi gibi pekçok hususlar mevcuttur. [5]

5777-3- وعن عبداللّه بن السعدي رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]وَفَدْنَا عَلى النِّبيِّ #، فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللّهِ! إنّي تَرَكْتُ قَوْماً مِنْ خَلْفِي، وَهُمْ يَزْعُمُونَ أنَّ الْهِجْرَةَ قَدِ انْقَطَعَتْ. فَقَالَ: لَنْ تَنْقَطِعَ الْهِجْرَةُ مَا قُوتِلَ الْكُفَّارُ[. أخرجه النسائي .

3. (5777)- Abdullah İbnu Sa'di (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanına bir heyet olarak geldik. Ben:
"Ey Allah'ın Resulü! Muhakkak ki ben, arkamda, artık hicretin sona erdiğini zanneden bir kavim bıraktım" dedim. Aleyhissalâtu vesselâm: "Küffarla kıtal edildiği müddetçe, hicret sona ermeyecektir!" buyurdu." [Nesâî, Bey'at 15, (7, 146).] [6]

5778-4- وعن يعلى بن أمية قال:]جِئْتُ بِأبِي أُمَيَّةَ يَوْمَ الْفَتْحِ فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللّهِ! بَايِعْ أبِي عَلى الْهِجْرَةِ. فَقَالَ: أُبَايِعُهُ عَلى الْجِهَادِ، وَقَدِ انْقَطَعَتِ الْهِجْرَةُ[. أخرجه النسائي .

4. (5778)- Ya'la İbnu Ümeyye anlatıyor: "Fetih günü babam Ümeyye'yi getirip:
"Ey Allah'ın Resulü! Babamla hicret şartı üzere bey'at yap!" dedim. Ama O:
"Onunla cihad etme şartı üzerine bey'at yaparım, artık hicret sona ermiştir" cevabını verdi." [Nesâî, Bey'at 15, (7, 145).] [7]

AÇIKLAMA:

Bu iki rivayet hicretle ilgili birkaç temel telakkiyi vermektedir:

* Hicret bir ara zaruri idi. Bilhassa Medine'deki Müslümanların sayıca artması, güçlenmesi lazımdı. Hem de sağda solda münferid Müslümanlar ağır baskı altında kalarak İslam'ı yaşayamıyorlardı. Bu sebeple "hicret etmeyenin imanı makbul değildir" denecek derecede, Medine'ye hicret farz kılınmış, hicretin fazileti zihinlerde yer etmişti.

* Ama bu hal, Mekke'nin fethiyle sona erdi. Çünkü artık Müslümanlar güçlenmiş, fevç fevç insanlar ona dahil olmaya başlamıştı. Herkes dinini istediği yerde korkusuzca yaşayabilirdi. Resulullah, mükerrer beyanlarla Mekke'nin fethinden sonra hicretin sona erdiğini ilan etti. Fetihten sonra hicret üzere bey'at etmek isteyenleri geri çevirdi.

* Resulullah'ın "Fetihten sonra hicret yok" ifadesi zahirde mutlak ise de, "Medine'ye" diye kayıtlamak gerekmektedir. Çünkü Abdullah İbnu Sa'di rivayetinde de görüldüğü üzere düşmanla cihad yapıldığı müddetçe hicrete ihtiyaç duyulacak ve meşru varlığını kıyamete kadar devam ettirecektir.[8]

5779- 5- وعن سهل بن سعد رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]مَا عَدُّوا مِنْ مَبْعَثِ النَّبىِّ # وَ مِنْ وَفَاتِهِ، مَا عَدُّوا إِ َّ مِنْ مَقْدَمِهِ الْمَدِينَةَ[. أخرجه البخاري .

5. (5779)- Sehl İbnu Sa'd (radıyallahu anh) anlatıyor: "(Sahabiler İslamî takvimin başlangıcını tesbit ederken) ne Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bi'set zamanına ne de vefat zamanına itibar etmediler. Fakat Medine'ye gelişine itibar ettiler." [Buharî, Menakıbu'l-Ensar 48.][9]

AÇIKLAMA:

1- Cahiliye devrinde Arapların elbirlik kullandıkları sabit bir takvimleri yoktu. Mühim hâdiselere göre takvimler kullanılır, bir müddet sonra terkedilirdi.
Hicrî takvimi, duyulan ihtiyaç üzerine istişarelerle ilk defa kabul edip tatbikata koyan Hz. Ömer oldu. Cevherî, tarihte ilk takvimin Tufan'dan itibaren konduğunu belirtir. İslam'da ilk takvimin Hz. Peygamber devrinde, Medine'ye

gelince konulduğuna, Aleyhissalâtu vesselâm'ın bu maksatla Rebiülevvel'i esas aldığına dair Zührî'den bir rivayet mevcut ise de, alimler bunu mu'dal bilir ve Hz. Ömer zamanında konduğunda ittifak ederler.
Süheylî, Ashab'ın, tarihi hicretle başlatma işini şu ayetten aldıklarını söyler: "...Senin namaz kılmana layık olan mescid, ilk günden beri takva üzerine kurulu bulunan mesciddir" (Tevbe 108). "Çünkü der, malum olduğu üzere, mutlak manada bir ilk gün yoktur. Öyleyse bu "ilk"lik muzmer olan bir şeye izafe edilecektir. Bu muzmer (kapalı) olan şeyde İslam'ın aziz olduğu, Resul-i Ekrem'in Rabbine emniyet içinde ibadet ettiği, mescidin yapılmasına başladığı zamandır, bu devrin ilk günüdür. Böylece, Ashab o günü tarih başlangıcı kabul etmede fikir birliğine vardılar. Onların fiilinden anlarız ki, Cenab-ı Hakk'ın "ilk günden beri" sözünü onlar, "İslamî tarihin ilk gününden beri" diye anladılar.
İbnu Hacer, Süheylî'nin bu yorumuna tamamen katılmayarak: "Hatıra öncelikle gelen, "İlk günden beri" kavl-i şerifinin manası Resulullah ve ashabının Medine'ye girdiği ilk gündür, doğruyu Allah bilir" der.

2- Sadedinde olduğumuz rivayet, takvimin başlangıcını tesbitte Ashab'ın, farklı görüşleri müzakere edip, "hicret"te karar kıldıklarını göstermektedir. Rivayette Resulullah'ın bi'set ve vefat zamanlarına itibar edilmediğinin belirtilmesi bunu ifade eder. Nitekim bu maksatla Aleyhissalâtu vesselâm'ın doğumu, bi'seti, hicreti ve ölümünün esas alınması müzakere edilmiştir. Nitekim İbnu Abbas'tan gelen bir rivayatte şöyle denir: "Hz. Ömer (radıyallahu anh) takvim başlangıcı koymaya teşebbüs edince, sahabiler toplandı. Onlarla müzakere etti. Sa'd İbnu Ebi Vakkas, Aleyhissalâtu vesselâm'ın vefat zamanını esas almayı, Hz. Talha bi'setle başlatmayı, Hz. Ali hicretle başlatmayı, diğer bazıları da Resulullah'ın doğumunu esas almayı teklif ettiler. Hicretin on altı veya on yedinci yılında toplanan bu şûra, müzakereler sonunda Hz. Ali'nin teklifini kabulde ittifak etti. Ancak hangi ayın esas alınması hususunda da ihtilaf edildi. Abdurrahman İbnu Avf, haram ayların evveli olduğu için Receb'i, Talha da ümmetin mübarek ayıdır diye Ramazan'ı, Hz. Ali de sene başıdır diye Muharrem'i yıl başlangıcı olarak teklif ettiler. Bu meselede de Hz. Ali'nin görüşü kabul gördü."
Hz. Ömer'i takvim meselesini ele almaya sevkeden amil hususunda kitaplarda muhtelif rivayetler var. Umumiyetle, Yemen'de mevcut olan tatbikatın, böyle bir şeye olan ihtiyacı hatırlattığını belirtir. İbni Sirin'den gelen bir rivayete göre: "Yemen'den gelen bir zat: "Ben Yemen'de tarih dedikleri bir şey gördüm. Şu yılda, şu ayda diye yazıyorlar" der. Bunun üzerine Hz. Ömer: "Bu güzel bir şey, öyleyse siz de tarihleyin" der ve şûrayı toplar. Bir başka rivayete göre, Ebu

Musa (radıyallahu anh) Hz. Ömer'e "Sizden bana tarihsiz mektuplar geliyor" diye yazar, bunun üzerine Hz. Ömer şûrayı toplar. Bir diğer rivayete göre, Hz. Ömer'e ödeme zamanı Şaban yazan bir borç senedinin davası gelir. "Bu hangi Şaban, geçen mi, içinde bulunduğumuz mu, gelecek Şaban mı? Şu halde insanlara bir şey (takvim) koyun ki bunu ona göre bilsinler" der.
Öyle anlaşılıyor ki, gelişen medeni medeni hayat ve devlet hayatı müslümanlara pekçok yönden takvime olan ihtiyacı duyurmuş, takvimsizlikten doğan pekçok hâdiseye şahid olunmuştur. Ortaya çıkan birikim, meseleyi ele almaya itmiştir.

* Son olarak şu hususu daha açık olarak tebarüz ettirmek isteriz: Takvim başı olarak hicret yılı esas alınmış olmakla beraber, yıl başı olarak Resulullah'ın hicret ettiği ay esas alınmamıştır. Çünkü hicret, Rebiülevvel ayında vuku bulduğu halde takvim, biraz geri alınarak Muharrem'de başlatılmıştır. Bunun gerekçesi olarak yukarıda da kaydedildiği üzere Muharrem'in (eskiden beri) yılbaşı sayılması" gösterilmiş ise de, İbnu Hacer, şöyle bir yorumda bulunur: "Çünkü hicrete azmetme başlangıcı Muharrem'de olmuştu. Şöyle ki (Akabede yapılan ikinci) bey'at, Zilhicce ayında vukua geldi. İşte bu hicretin mukaddimesi idi. Bu beyatten sonra ilk doğan hilal, Muharrem oldu. Hicret etmeye azm, Muharrem hilalinde oldu. Böylece takvimin Muharrem ayında başlatılması uygun ve münasip oldu. Takvimi Muharrem ayından başlatmaları hususunda, vakıf olduğum açıklamaların en kuvvetlisi (bence) budur."[10]

I. İstidrad

Takvim meselesi, zaman anlayışının ortaya çıkardığı bir meseledir. Takvim, zamanı belli bir plana göre değerlendirme, amele tahvil etme endişesinin maddî ifadesidir, delilidir. Bidayetten beri büyük medeniyet kuran bütün cemiyetlerin takvimi vardır. Etiler, Sümerler, Mısırlılar gibi. Makro alanda takvim şeklinde ifadesini bulan zaman telakkisi sadece cemiyetin meselesi değil, aynı zamanda her ferdin meselesidir. Hayattaki başarılar zaman içinde gerçekleştirildiği için, gerek fertlerin ve gerekse milletlerin başarısını, kristalize olmuş, maddeye dökülmüş zaman olarak değerlendirebiliriz. Zamanını değerlendirme şuuruna eren, en büyük endişesi zamanı değerlendirme olan ferdler ve cemaatler terakki eder, bunu kaybedenler de tedennî.
Dinimizin büyük hedeflerinden biri de mensuplarında zaman şuuru uyandırmaktır. Bu sebeple her söylediğinin, her yaptığının iki melek tarafından yazıldığı bildirilmiş, büluğdan ölüme, her anından hesap vereceği inancı Kur'an

ve hadislerde tekrarla işlenmiştir.
Biz burada, zaman meselesini Kur'an-ı Kerim'in nasıl ele aldığını göstermek, bu mevzuya giren mesaildeki sistemi ve ısrarını ibraz etmek maksadıyla şu açıklamayı sunuyoruz:
Ümidimiz ve duamız yeniden diriliş dönemimizde, bunun zenbereğini teşkil edecek olan İslamî zaman telakkisini, Rabbimizin bu ümmet-i merhumeden esirgememesidir.[11]

Din Ve Zaman

Bugün Müslümanlar çoğunluk itibariyle zaman konusunda kaygısız hale gelmiş ise de, dinimiz, ana kaynaklarında, zaman meselesi üzerinde ısrarla durur. Bizzat Kur'an-ı Kerim, zaman üzerinde dikkatleri canlı tutmak için zamanı hatırlatan tabirleri sıkça kullanır. Ayetleri hadislerle birlikte mütalaa edince, şu husus açıkça görülür: Dinin bu iki kaynağı, yıllık, aylık, haftalık ve bilhassa günlük hayatın tanzimiyle ilgili çok ince teferruatlara yer vermektedirler. Her çeşit farz, vacib ve nafile namazlar, zaman tanzimine de yönelik gayeler taşımaktadırlar. Bu açıdan, din emirlerinin büyük çoğunluğuyla, insana zamanını âzamî ölçüde değerlendirmeyi öğretmektedir, hatta asıl gayesi budur denilebilir. [12]

Kur'an'ın Zamanı İfade Şekli

Kur'an-ı Kerim'de zaman mefhumu, çok çeşitli kelime ve tabirlerle ifade edilir. Buna rağmen bizzat zaman kelimesine rastlanmaz. "Zaman", lügat açısından "uzun veya kısa olan vakit" manasına gelir, yani mutlak zamanı ifade eder. Kur'an, zaman yerine daha çok vakit kelimesini tercih eder ve kullanır. Bu kelime lügat yönüyle, "bir iş için belirlenen zamanın nihayeti" demektir. Yani belirli, sınırlı bir zaman ifade eden kelime, diğerine tercih edilmiştir. Bu tercihte, Kur'an-ı Kerim'in pratik gayesini görüyoruz. Yani fiilî hayatta, insan için pratik ve tatbikî olan mefhumlar daha mühimdir. Bunların hatırlatılması, nazarî, zihnî mefhumlara tercih ve takdim edilmiş olmaktadır. Zaman mes'elesi de böyle. Zamanla ilgili tabirlerin sayısı, insanın günlük hayatında arzettiği ehemmiyetle doğru orantılı olarak artmaktadır.[13]

Mutlak ve Mübhem Zaman:

Başka manaları yanında "zaman" manasını da taşıyan asr kelimesi 1 defa; başlangıcından nihayetine âlemi kucaklayan zaman manasına dehr kelimesi 2 defa; zamanda mübhem ve uzun bir müddet manasına hukub, ahkab 2 defa; yakın insanların yaşadığı devir manasına karn, kurun kelimeleri 20 defa geçer. Bu sonuncu kelime her defasında geçmiş devirleri kasteder.
Daha müşahhas, daha sınırlı zaman ifade eden kelimelerden "vakt" kökünden 13 ayrı kelime gelir. Vakt kelimesinden sonra saat kelimesine daha çok yer verilmiştir. 48 defa geçen bu kelime "zamanın bir cüz'ü, bir parçası" demektir. 40 yerde kıyamet manasınadır, 8 yerde de müddet ve sınırlı zaman manasında kullanılmıştır. Zamanın çok daha küçük cüz'ünü ifade eden an (ki dilimize de aynı manada girmiştir) çoğul olarak anâ şeklinde üç yerde geçer. Daha kısa bir müddet ifade eden lemhu'lbasar (göz açıp kapama vakti) tabiri de 2 yerde geçer. 35 kere geçen hîn de birşeyin husûl bulma vakti demek olup manaca mübhemdir, izafetle vuzuha kavuşur. Mutlak zaman Kur'an'da bazan da hînle ifade edilmiştir.[14]
Ebediyet mefhumu 117 defa (ebed kökünden 28 defa, huld kökünden 87 defa ve sermed kökünden 2 defa) geçer. Bunun çokluğunu yine pratiklik yönünden açıklamak mümkündür. Zira, Kur'an-ı Kerim'in ana davalarından biri ahiret ve binaenaleyh, ebedî hayattır. Ebediyeti hatırlatan kelimelerin çokluğu tabii ve hatta zaruridir (Bak: Şema 1).[15]

Muayyen Belli Zaman:

Mutlak manada veya mutlaka yakın mübhem, belirsiz müddette zamanı ifade eden kelimelerin azlığına mukabil, mutlak ve sonsuz zamanın yıl, ay, gün, gece, gündüz gibi çeşitli uzunlukta, fakat sınırlı, bölümlü, başlangıç ve sonuç hududları belli ve insan hayatı ile sıkı alâkalı muhtelif dilimlerini ifade eden tabirler çokça gelmiştir. Hatta bunlardan hangisi, bir ferd için daha ehemmiyetli ise o, diğerlerine nazaran, ehemmiyeti nisbetinde daha çok sayıda zikredilmiştir. Görüleceği üzere, yevm, yani "gün" kelimesi en çok zikredilen kelimedir.[16]

Zamanın Sıkça Hatırlatılması:

Kur'an-i Kerim'de zamanı hatırlatan kelimeler çoktur. Bunlardan direkt hatırlatanları çoğunlukla kaydettik. Sadece "gün", "gündüz", "gece" kelimeleri ile gündüz ve gecenin kısımlarına temas eden tabirlerin Kur'anda dağılımını gözönüne alacak olsak şu durumla karşılaşıyoruz: Kur'an-ı Kerim, ilk sayfalarından itibaren, en son sayfalarına kadar, hiç fasıla vermeden, okuyucusuna "zaman mefhumu"nu hatırlatmaktadır. Ve bu hatırlatmaların sayısı bir cüzden diğerine fazla fark etmemektedir. Sadece sonlarda bariz artış kaydeder ki, bu da sonlardaki surelerin kısalığından ve "namaz sureleri" olmaları hasebiyle en çok okuma şanslarına sahip olmalarından ileri gelir (Bak: Şema 2).[17]

Kur'an'da Zamanın Taksimi: Takvim

Söylediğimiz gibi, Kur'an, en ziyade "gün" kelimesi üzerinde durur ve zamandan münezzeh olan Allah nezdinde "gün"ün varlığından bahseder: "Rabbin katında bir gün, saydıklarınızdan bin yıl gibidir" (Hacc 47; Secde 5).
Şu halde mahiyetçe ve uzunlukça çok farklı da olsa, Allah nezdinde bir İlahî günün varlığına dikkat çekilmiş olmaktadır. "İlahî gün"ün sarahaten zikri, dolaylı ve zımnî olarak İlahî yılın ve binnetice "İlahî takvim"in varlığını -ifham edip- hatıra getirir.
Kur'an'daki bu işaret, bizim için takvim meselesinin ciddiyet ve ehemmiyetini kavramada yardımcı olur. Pratik açıdan, mühim olan, arzî ve beşerî takvimdir. Bu mevzuda ise ayetler çoktur ve sarihtir: Yukarıda temas ettiğimiz şekilde geçmiş zamanlara delalet eden karn, kurun (çağ, çağlar) kelimelerine 20 yerde temas ettikten başka 21 yerde ay (şehr), 30 yerde de yıl (sene, âm, hıcec ve havleyn kelimeleriyle) mefhumlarına yer verir.
Şu ayatte bir yılın 12 ay olduğu, takib edilecek takvimde, kamerî esasa müstenid sistemin esas olduğu belirtilir: "Allah'ın gökleri ve yeri yarattığı günkü yazısında, Allah'a göre, ayların sayısı on ikidir. Bunlardan dördü haram ayıdır. Bu dosdoğru bir nizamdır. Öyleyse o (haram) ayları içerisinde nefsinize zulmetmeyin..." (Tevbe 36).
Şu ayette ise, sarih olarak takvimde kamerî sisteme uyulması emredilir. "(Ey Muhammed), sana hilal halindeki ayları sorarlar. De ki: "Onlar insanlara vakitlerin ve bilhassa hacc zamanlarının ölçüsüdür" (Bakara 189).
Dinî İşlerde Kur'anî Takvim Değişmemeli:
Az önce kaydettiğimiz birinci ayet, esasları kamerî sisteme dayalı bir takvim

ortaya koymakla kalmaz, başka çeşit takvim kullanmayı da bir manada yasaklar. Şöyle ki: Ayetin yukarıda "öyleyse o (haram) ayları içerisinde nefsinize zulmetmeyin" şeklinde meali kaydedilen kısmı, icazı sebebiyle, "O aylar hakkında nefsinize zulmetmeyin" şeklinde anlaşılmaya da müsaiddir. Bu mananın içinde -en azından dinle ilgili işleri tanzimde- bir başka takvime uyma yasağı açıktır. Zira bu davranış nefse zulüm olarak tavsif edilmektedir. Nitekim kaydedeceğimiz müteakip ayet nesî -denen ve mahiyet itibariyle kamerî takvimde oynayarak dinî meseleleri güneş takvimine uydurmaktan ibaret olan cahiliye devri- tatbikatını "küfürde ileri gitmek" olarak ilan etmiştir: "Haram ayları geciktirmek (yani nesî) küfürde bir artıştır. Onunla kâfirler saptırılır. İnkâr edenler, Allah'ın haram kıldığı aylara sayıca uymak için, onu bir yıl haram, bir yıl helal sayıyor, böylece Allah'ın haram ettiğini helal kılıyorlar. Kötü işleri kendilerine güzel gösterildi. Allah o kâfirler güruhunu hidayete erdirmez."[18]
Şu halde dinî emirleri bir başka takvime bağlamak, Kur'an'da menedilmiştir.[19]

Bir Ayın Taksimatı:

Zaman şuurunun yerleşmesi ve hayatî faaliyetlerin zaman içinde daha pratik dağıtılması için yılın aylara bölünmesi yeterli değildir. Öyle ise bir ay da, daha küçük bölümlere ayrılmalıdır.
Kur'an-ı Kerim'de haftayı ifade eden Arapça "üsbû" kelimesi geçmez. Ancak cumartesi manasına gelen "sebt" kelimesi yedi sefer geçer. Her seferinde, Yahudilerle -ki, ashabu'ssebt (cumartesi güncüler) olarak tavsif edilirler (Nisa 47)- ilgili olarak kullanılan (Bakara 65; Nisa 47, 154; A'raf 163 (üç kere) Nahl 124) bu kelimenin Arapça'ya, bu manada İbranice'den geçtiği ve yedi günlük bir zaman dilimi yani hafta manasına da geldiği şarihlerce belirtilir. Hicretten sonra, Müslümanlar arasında, cahiliye devrinin arubesi yerine kullanılmaya başlayan ve hafta manasına da kullanılan "cuma" kelimesi, haftalık farz namazı tesbit vesilesiyle Kur'an'da bir kere geçer (Cuma 9). Böylece Kur'an-ı Kerim, tarihin kaydettiği bütün medenî milletlerde görülen yedili haftalık sistemi te'yid etmiş olmaktadır. Çünkü cum'a günü (eskinin yevmü'l-arûbesi) o zamanın mutad takvim sisteminde yedi günde bir kere gelmektedir.[20]

Günlük Zaman Ve Taksimi:

Kur'an-ı Kerim zamanla ilgili olarak dikkat çekmede en büyük ağırlığı "günlük zaman"a verir. Bunu iki şekilde yapar:

1- "Gün manasına gelen yevm kelimesini çok sık tekrar eder. Bu kelime çeşitli şekillerde (müfred, cemi, tesniye, marife, nekre) 475 defa zikredilir.

2- Bir gün önce "gece" ve "gündüz" olmak üzere iki ana, sonra da, bunlardan her biri daha teferruatlı birçok tali bölümlere ayrılır ve bu bölümler çokça zikredilerek bir günün "kısım"lara taksimatı ve her bir kısmın ehemmiyeti üzerine şuurlar ve dikkatler canlı tutulur.
Hemen şunu belirtelim ki, Arapça'da leyl (gece) kelimesi, güneşin batması ile, sabahleyin fecr-i sadık denen ikinci fecrin doğuşuna kadar geçen zamanı ifade eder. Geri kalan müddete de nehar (gündüz) denir.[21]

Gündüz ve Taksimi: Günün bir yarısı olan gündüz (nehar) 57, diğer yarısı olan gece (leyl) 92 kere zikredilir.
Gündüz ile gece kelimelerinin tekerrür sayılarında "gece"nin lehine yarıya yakın fark gözükmekte ise de, gündüzün kısımlarıyla ilgili zikirler aradaki farkı azaltır. Şöyle ki: Gündüzle ilgili olarak sabah vakti, "subh" kelimesiyle 7 kere (bu kökten fiillerle 41'i bulur, ancak fiil halinde sabaha ermek manasından başka, "olmak" manası da var), "gudüvv" kökünden gelen kelimelerle 15, "bükre" kelimesiyle 9, "fecr" kelimesiyle 6 kere zikredilir. Ayrıca gündüzün diğer kısımlarını ifade eden duha (kuşluk) kelimesi 6, Tulûu'şşems (güneşin doğması) tabiri 2, zahire (öğle sıcağı vakti) kelimesi 1, felak (tan yeri) kelimesi 1, tarafeynnehar (güneşin iki tarafı) tabiri 1, etrafu'nnehar tabiri 1; dülûku'şşems (güneşin batıya meyli) tabiri 1 defa zikredilir. Bunların toplamı 50'ye ulaşır. Bunu, neharın zikir sayısı olan 57'ye ilave edince, gündüz vaktini hatırlatan zikirler 107'ye ulaşır.[22]

Gece ve Taksimi: Gece deyince güneşin batma anından şafağın sökmesine kadar geçen müddetin kastedildiğini daha önce belirtmiştik. Gece müddeti, yıllık olarak ele alınınca günün tam yarısı eder. Şu halde, bunun da ihmal edilmemesi, âzamî şekilde değerlendirilebilmesi için, tedkik, tanzim konusu yapılması gerekir.
Kur'an-ı Kerim, gündüz gibi, geceyi de birçok kısımlara ayırır ve herbirini çok sayıda zikreder: "İşa (yatsı) kökünden 13, asîl (akşam) kelimesi 7, ânâu'lleyl (gece saatleri) tabiriyle 3, gurûbu'şşems (güneşin batması) tabiriyle 2, ğasık (şiddetli karanlık) kelimesiyle 1, Gasaku'lleyl (gecenin ilk karanlığı) tabiriyle 1

kere, hîne tümsûn (akşam olunca) tabiriyle 1 olmak üzere, gecenin kısımları toplam 27 kere zikredilir. Bunu gecenin zikir adedi olan 92'ye ekleyince 117 rakamına ulaşırız (Bak: Şema 2). Gece manasına gelen beyat ile, bu kökten gelip gece geçirme manasına gelen fiiller bu rakamın dışındadır (onlar 8 adettir).
Gerek gündüz ve gerekse gece ile ilgili kısımlar, umumiyet itibariyle namaz vakitlerini tesbit ve tavsif maksadlarına raci olarak Kur'an'da zikredilmektedir. Bir başka ifade ile, bir günün belli başlı dönüm noktaları, günlük farz namazlarla işaretlenmiş, müşahhas hale getirilmiş olmaktadır.[23]

Namaz Vakitlerinin Zaman Taksimindeki Yeri: Yukarıdaki açıklamadan şu neticeyi çıkarabiliriz: Farz namazlarının mühim gayelerinden biri, Müslüman kimseye, günlük zamanını taksim ve programlama alışkanlığı kazandırmaktır. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in fiilî tatbikatı ve emirlerinde göreceğimiz üzere, bu vakitler yatma, kalkma eve çekilme, istirahat, evi terketme, ziyaret, sohbet gibi günlük olarak yapmak zorunda olduğumuz bir kısım kaçınılmaz iş ve davranışların zamanlarını tesbit etmektedir.
Her namaz, bir zaman tanzimi olunca, Kur'an'da, namazdan bahseden bütün ayetler aynı zamanda "zaman şuuru" vermeyi gaye edinen ayetler sınıfına dahil olur. Kur'an'da namaz, en çok salat kelimesiyle ifade edilmiştir ve 100'e yakın miktarda zikri mevcuttur. Rüku, sucud, kıyam gibi başka kelimelerle ifade edilen namaz manası bu rakamın içine dahil değildir.
Nafileleri de gözönüne alınca, gecede beş adet namaz sözkonusudur. Farzlar akşam ve yatsıdır, vacib olan yatsıdan sonra kılınan vitr; nafileler de akşamyatsı arasında kılınan evvabin namazı ile, sabah vaktinden önce kılınan teheccüd namazıdır.[24]

Iı. İstidrad

Aşağıda sunacağımız yazı 21 Kasım 1979 tarihine müsadif 15. hicrî asrına giriş vesilesiyle yapılmış bir makaledir. Hicret hâdisesinin ehemmiyetini çok yönlü olarak kavramada yardımcı olacağı ümidiyle burada iktibasını uygun görüyoruz.[25]

TEBLİG, TERBİYE VE SİYASÎ TAKTİK AÇILARINDAN HİCRET

Giriş:

Lügatta "kişinin başkasını el veya dil veya kalben terketmesi" manasına gelen (1) hicret kelimesi, İslam kültüründe çok zengin manalar taşıyan bir tabir, bir mefhum olmuştur.
Hicret, "vak'a" ve "tabir" olarak Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hayat ve hadislerinde mühim bir yer tutar. Hatta "en mühim vak'a" ve "en mühim tabir"lerden biri olarak tavsif edilse mübalağa edilmemiş olur. Zira "hicret" , kuru bir tarihçinin iddia edeceği şekilde, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hayatında belli bir tarihî vak'anın isim ve ünvanı olmaktan ibaret değildir. Hicret, aynı zamanda, irşad ve tebliğde metod, düşmanla münasebette siyasî taktiktir.
Hz. Ömer devrinde sahabelerin, Müslümanlar için bir takvim vazetme ihtiyacını duydukları vakit, takvimin başlangıç noktası olarak, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hayatında yer eden diğer mühim hâdiseler meyanında Mekke'den Medine'ye hicret vak'asını seçmiş olmaları, vak'a olarak "hicret"e onlarca atfedilen ehemmiyeti noktalar (2). Nitekim Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın doğumu, ilk vahyin gelişi, ilk tebliğ emri, Bedir Savaşı, Hudeybiye Sulhü, Mekke'nin Fethi, Veda Haccı ve bu sırada "Bugün dininizi ikmal ettim" (37 ayetinin inişi) gibi hâdiseler gerçekten, Resulullah'ın hayatında cereyan eden, İslam tarihinin mühim hadiseleridir, her biri takvim başlangıcı olarak alınabilecek vak'alardır. Ama bunlar arasından sadece hicret vakasının icma ile (4) seçilmiş olması "Hicret"in onlar açısından -münhasıran hâdise olarak değerlendirilmiş olduğunu farzetsek bile- ne kadar ehemmiyetli olduğunu ifadeye kâfidir. Kaldı ki, Hz. Ömer (radıyallahu anh) hicreti, "hakla batılın arasındaki fark" olarak vasıflar(5).
Şu halde, bu yazımızda, muhtelif yönleriyle "hicret"in ehemmiyetini belirtmeye çalışacağız. Makalede temas edeceğimiz ana başlıklar şunlardır**:**

I. Tabye ve Taktik Olarak Hicret: (Burada sabır, hicret ve cihadın birbirini tamamladığı açıklanacaktır.)

II. Siyasî Vak'a Olarak Hicret.

III. İrşad ve Tebliğde Metod Olarak Hicret.

IV. Terbiye Metodu Olarak Hicret.[26]

I. Tabye Ve Taktik Olarak Hicret

Hicret kelimesi, herşeyden önce bir hadiseyi, İslam tarihinin en mühim hâdisesini hatırlatır. Kelimenin kazandığı ehemmiyet ve taşıdığı öbür manalar da menşeini bu vak'adan aldıkları için önce bu noktadan başlamak gerekecek.
Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), cahiliye kelimesi ile ifade edilen öyle bir devirde gelmişti ki, o günün Arap cemiyeti, tarihinin en karanlık, en vahşetli devresini yaşıyordu. İnsanlar ilah diye hevesatlarının timsali olarak kendi elleriyle yaptıkları putlara tapıyorlardı. Kanun diye uyulan şey, kuvvetlinin arzusu idi. Köle ve kadınlar insan olmanın hürmet ve kerametinden nasibi olmayan kimseler olarak eşya muamelesi görüyorlardı. Fakir fukara da himaye ve desteksizlik altında eziliyordu. Kısacası bir avuç kuvvetli ve zorba dışında kalan insanlık, bugünkü hiçbir değer ölçüsüne sahip olmayan anarşiste av olma durumuna düşmüş müdafaasız, bîçare bir kimsenin durumunda idi.
İşte böyle bir hengâmede Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), Allah'tan aldığı emirle insanların karşısına çıktı ve onlara şu mealde hitap etti: "Ey insanlar, elinizle yaptıklarınıza tapmak batıldır, hevesata uymak sapıklıktır. Başı boş değilsiniz, bu dünyada belli bir gaye için yaratılmışsınız, öbür dünya için imtihan olunmaktasınız. Hayır ve şer, iyi ve kötü yaptıklarınızdan sorumlusunuz. Öyle ise, zulümden vazgeçin, zayıfın hakkını çiğnemeyin, haklının hakkını iade edin. Haksız yere kan dökmeyin, kimseye zulmetmeyin. Zayıfları, yetimleri ezmeyin, onları himaye edin. Köle ve fakirlere yardım edin. Kadınlara kötü muameleden vazgeçin, onları anneleriniz, kızlarınız ve kızkardeşleriniz bilin... vs."
Hz. Peygamber'in bu davetine uymak, cemiyeti elinde tutan kuvvetli, zengin ve nüfuzlu azınlığın işine gelmiyordu. Rahatlarını bozmak istemiyorlardı. Hep istihkar edegeldikleri, zulmedegeldikleri zayıflar kitlesine değer vermek, insan muamelesi yapmak istemiyorlardı. Menfaatlerinin devamını eski düzenlerinin devamında görüyorlardı. Bu sebeple, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e şiddetle karşı koydular. Önceleri yalnız bırakmak, ciddiye almamak, alay etmek yolunu tuttular. Fakat etrafında köle, zayıf ve fakirlerin teşkil ettiği mü'minler halkasının gittikçe genişlemeye başladığını görünce taktiklerini değiştirerek zulüm ve işkenceye ve hatta mü'minleri öldürmeye başladılar.
İşte "hicret"i siyasî taktik olarak anlayabilmek için onu, müşriklerin mukavemet ve İslam'ı söndürme faaliyetlerine karşı Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in dini "neşretmek" ve "yaşamak" için başvurduğu taktikleri tarihî sıra içerisinde incelemek gerekmektedir.
Bu noktayı ifade için, Hicret'i, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in İslam'ı neşirde, düşman tehdidine karşı başvurduğu üç ana taktikten biri olarak

değerlendireceğiz. Öbür iki taktikten biri ve birincisi Sabır, diğeri Cihad'dır. Hicret ise, bu ikisinin ortasında yer alan mutavassıt safhanın ifadesidir.
Öyleyse, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), dini "yaşama" ve "tebliğ etme" vazifesini ifade ederken, düşmandan gelen mukabil tehdid ve tehlikeye üç suretle karşı koymuştur:

a- Sabır,

b- Hicret,

c- Cihad.

Şu halde, zahiren birbirinden farklı ve hatta zıd görünen bu üç şey, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hayatında hiç değişmeyen ve daima aynı kalan, "dini yaşama ve neşir" gayelerinin tahakkukunda, içinde bulunduğu şartlara muvafık olarak başvurmuş olduğu birer vasıtadan ibarettir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hayatında bu üç unsuru birbirinden ayırmak mümkün değildir. Şimdi bunlara kısaca bir göz atalım:[27]

a- Sabır:

Bildiğimiz üzere, hicretten önceki devre, Müslümanlar için, tahammülü zor bir devredir, her çeşit takip ve işkencelerle doludur. Müşrikler, alay (6), dayak (7) küfür (8), hakaretten (9) boykot (10) ve öldürmeye (11) varıncaya kadar işkencenin her çeşidine başvuruyorlardı (12). Bu yapılanlara dayanamayarak ölenler de eksik değildi(13).
İşte bu işkence ve takip devresinde Müslümanlar sayıca az, kuvvetçe zayıf idiler. Düşmandan gelen tehlikeye aynı şekilde fiilî bir mukabele derhal yok edilmelerine müncer olabilirdi. Bu sebeple, nazil olan ilk surelerde, sıkı sıkıya emredilen, ısrarla üzerinde durulan hususlardan biri de "sabır"dır. Mesela ilk nazil olan surelerden biri olan el-Asr suresinde: "Birbirlerine sabır tavsiye edenler" övülür (14). Bir diğer surede: "Sabredenlere ecirleri hesapsız ödenecektir" (15) denir.
Bir kısım ayetlerde İlahî hitap doğrudan doğruya Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'edir: "Sen (habibim) şimdi sabret. Şüphe yok ki, Allah'ın vaadi haktır. (Buna) kat'î iman beslememekte olanlar zinhar seni (sabırsızlıkla) hafifliğe götürmesinler." (16) "(Habibim) sen şimdilik güzel bir sabır ile katlan." (17) "Rabbinin rızası için katlan" (18) vs. Hz. Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'den önce gelip geçen peygamberler de, kâfirlere karşı birer sabır

örneği olarak takdim edilirler: "İsmail'i, İdris'i, Zülkifl'i de yâdet. Bunların her biri de sabır ve sebat edenlerdendi." (19)
Hülasa, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), bu İlâhî emir ve ikazların sonucu olarak Mekke devresinde kendisine yapılan muamelelere aynı şekilde cevap vermedi, mukabele-i bi'lmisilde bulunmadı, sadece sabretti. Mü'minlere de kendisi gibi hareket etmeyi, karşılık vermeyip sabretmelerini emretti (20). Rivayetler, zulme maruz bir Müslümana rastladığı vakit, her seferinde: "Ey falanca, sabret, mükâfaatın cennettir!" dediğini belirtir (21)
Bu devrede Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) imanı, sabır olarak tarif edecek kadar "sabır"a önem vermiştir. Nitekim bazı rivayetlerde Müslüman olanların dördüncüsü olduğu belirtilen (22) Amr İbni Abese'nin: "İman nedir?" sorusuna Hz. Peygamber aleyhissalatu vesselâm: "Sabır ve müsamahadır" cevabını vermiştir (23). Bir hadiste de sabır, ziya ve nur olarak tavsif edilir (24). Yani uyulduğu takdirde mutlaka hidayet ve aydınlığa götüren bir nur (25).
Birkısım Müslümanların, kendilerine işkence yapan kâfirlere, hiç olsun beddua etmesi için müracaat etmeleri üzerine Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) gayr-i memnûn olarak şu cevabı verdi: "Sizden önce yaşayanlar arasında öyleleri vardı ki, bazılarının vücutları kemiklerine kadar demir taraklarla tarandığı, bazılarının gövdeleri başlarının ortasından testerelerle ikiye bölündüğü halde, bu yapılanlara sabrettiler, imanlarından vazgeçmediler." (26)
Hatta bazı rivayetlere bakılınca, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in sabır hususundaki bu ısrarı -en azından bazıları nazarında- mutlak bir güçsüzlükten gelmiyordu. Bu belli bir mücadele vetiresinin kaçınılmaz bir safhasını teşkil ediyordu. Bu safhadan geçmek için, birkısım kimselerin nazarında mevcut nisbî bir güce rağmen, sabretmek gerekiyordu. Taberî'nin bir rivayeti bu hususu te'yid etmektedir. Der ki: "(Bir an oldu ki) Müslümanlar bu elîm vaziyete artık tahammül edemeyecek hale gelerek Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e şöyle dediler: "Biz kendimizi müdafaa edebilecek durumdayız. Zira bizim de akrabalarımız, adamlarımız var. Biz senden sadece mukabele etmek için müsaade talep ediyoruz. Sizin hâlâ sabra gücünüz varsa sabredin, artık bizim sabrımız kalmadı, kendimizi müdafaa etmemiz için bize müsaade et. Eğer vuruşmak gerekiyorsa vuruşacağız." Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in cevabı şu oldu: "Ben Allah'tan emir almadıkça size, kendiliğimden izin veremem, hiçbir şey söyleyemem." O gece, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bu hususta aydınlatılması için Allah'a yalvardı. Bu dua üzerine şu âyet nazil oldu: "(Ey Peygamber), daha önceki peygamberlerden azim sahibi olanların (ulûl-azm) sabrettikleri gibi sen de sabret. Onların azabı için acele

etme." (27). Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) ertesi gün mü'minlere, bu âyeti okuyarak tekrar sabır tavsiye eder. (28).
O safhada, müsbet ve kesin bir neticeye ulaşmak çok şüpheli gözüküyordu. Bu yüzden sonucu meçhul maceraya müsaade yoktu. Sık sık gelen âyetler sabır emrediyordu. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) de bu emirlere uyarak sabrediyordu.
Bu davranışın başka neticeleri de vardı. Sabır, müstakim kalb ve gönüllerle bütün suçu "Rabbimiz Allah'tır" (29) demekten ibaret olan sabırlı ve sessiz mazlûmlar lehinde acıma ve şefkat gibi birkısım hisler uyandırıyordu. Bilhassa bunların yakınları ve akrabaları son derece hassaslaşıyor ve tahrik ediliyorlardı. Nitekim Allah'ın arslanı Hz. Hamza'nın İslâm'a girişine de böyle bir durum sebep olmuştur. Şöyle ki:
Bir gün, Ebû Cehl, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e çok ağır hakâretler yapar ve bununla da yetinemeyerek mübarek vücutlarından kanlar akacak kadar yaralayıcı darbelerle saldırıda bulunur. Bu şen'i tecavüze karşı Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) sabır ve sükûttan başka bir mukabelede bulunmaz. Bu hal, hâdiseye şahit olan bir kadının kendini tutamayarak hüngür hüngür saatlerce süren ağlamalarına sebep olur. Kadına tesadüfen rastlayan Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in amcası Hamza radıyallahu anh, kadının bu dokunaklı ağlayışlarının sebebini sorup öğrenince, hâdiseden son derece müteessir olur. İntikam hisleriyle dolu olarak harekete geçen Hz. Hamza, Ebû Cehl'i yaralamakla kalmayıp, Müslümanlığını da ilân eder (30).
Kureyş müşriklerini, Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'in bir hayli kuvvet ve izzet kazandığına hükmettirerek tecavüzlerini frenlemeye sevk eden (31) bu mutlu hadise Resûlullah'ın zulme ve tecavüze karşı sabrının bir meyvesi idi.
Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in zulüm ve işkencelere, bu safhada sabırla mukabele etmedeki, belirtmeye çalıştığımız gayesini, Hz. Hamza'ya bu vesile ile verdiği cevapta daha açık olarak görmekteyiz. İşkenceye şâhit olan kadının açıklaması üzerine yanına gelen amcası Hz. Hamza'ya, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle der: "Amcacığım, bırak beni, ne babası, ne annesi, ne amcası, ne de bir kimsesi olan bir adamla meşgul olma."[28]

b- Hicret

Sabırdan sonra gelen ikinci safhadır. Sabrı gerektiren şartlarda lehte bir gelişme yok ise ve üstelik aleyhte olarak gittikçe artmış ve sabırla karşı konamayacak bir

dereceye gelmişse, ya yok oluş kabûl edilecek veya orası terkedilecek, yani hicret edilecektir.
Burada en mühim husus, şartların hicreti gerektirecek dereceye ulaşıp ulaşmadığı hususunda verilecek karardaki isâbettir. Nasıl anlayacağız ki, artık hicret şartları tahakkuk etmiştir? Bu kararı verirken eldeki ölçümüz ne olacaktır?
Bu mühim noktanın çözümünde sosyolojiden istimdâd edebiliriz. Sosyologlar içtimâî şe'niyette tehdid ve baskı arttıkça mukavemet ve aksülamelin (reaksiyon) de artacağı, ancak tehdidin şiddeti belli bir haddi tecavüz ettiği takdirde mukavemetin kırılıp, gittikçe azalacağını ve hatta tamamen kaybolacağını müşahede ve tesbit etmişlerdir. Bu cümleden olarak A. Toynbee, yeryüzünde gelip geçen muhtelif medeniyetlerin terakkî ve tedennilerini bu tehdid -cevap (aksülamel), baskı- tepki kanunuyla izah ettikten sonra, tehdit arttıkça cevap ve tepkinin de ilânihâye artmayacağını, tehdidin belli bir derecesinden sonra azalıp tamamen söneceğini belirtir (32). Hatta kolaylık ve rahatın, medeniyet için zararlı olduğunu ifade eden (32/2) müellif terakkî için muhitin belli ölçüler dahilinde tehdid ve baskıda bulunmasının gereğinde ısrar eder. Terakkiye âmil olan tehdidli muhite o, "uygun vasat (=juste milieu)" der (33).
Şüphesiz, gayemiz burada Toynbee'nin nazariyesinin izahı değildir. İçtimâî şuûnatta câri olan ve âdetullah dediğimiz kanunlar yardımıyla sabır safhasından hicret safhasına geçmeyi gerektirip, meşru kılan hududu tesbite çalışıyoruz.
Şu halde hemen diyebiliriz ki, müşriklerin mü'minler üzerindeki tehdid ve baskısı, dini "yaşamak" ve "neşretmek" şartıyla hayatta kalmaya imkân veremeyecek bir dereceye ulaşınca Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) hicrete izin ve karar vermiştir. Hz. Aişe'nin: "Mü'min, dini için Allah'a ve Resûlü'ne hicret etmek zorunda idi. Zira dinini tatbik etmekten alıkonmak korkusu vardı" sözü de bu durumu ifade eder (34). Nitekim, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) mü'minlere dinlerini, emniyet içerisinde tatbik edebilecekleri yerlere (Habeşistan ve Medine gibi) hicret hususunda izin vermesine rağmen, kendisi Mekke'de kalmaya devam etti. Zira âilevî pozisyonu sebebiyle kendisine dokunamıyorlardı. Ebu Cehl'in teklifiyle, öldürülmesi hususunda bütün müşriklerce uygun görülen bir plân kabul edilip tatbikata konunca bizzat Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) de hicrete karar verdi.
Şu halde hicret, bazı kereler yanlış olarak ifade edildiği gibi bir kaçış değil, bir arayıştır. Dinin, tamamen yok edilme noktasına gelen tehdit ve tehlikelerden kurtarılarak yaşatılmasına müsait vasatın aranmasıdır. Nitekim İbnu İshâk'ın bir tasrihine göre, hicret, sadece -herkesce maruf ve meşhur olan- Habeşistan ve Medine'ye değil, hayat emniyetinin ve dini yaşama imkânının bulunduğu "her bir

cihete" yapılmıştır (35). Bu cümleden olarak hemen kaydedebiliriz ki, Zekvân İbnu Abdi Kays, Birinci ve İkinci Akabe biatlarında hazır bulunmuş bir Medineli olmasına rağmen, Hz. Peygamber henüz Mekke'de iken, Mekke'ye hicret etmiş ve Ashab arasında "ensârî muhâcirî" diye tanınmıştır (35/2). Aynı ensârî muhâcirî lakabıyla tanınanlardan Abbas İbnu Ubâde'yi (35/3) ve Abdullah İbnu Umeyr'i (35/4), Ukbe İbnu Vehb İbni Kelde'yi (35/5) burada zikredebiliriz.
Din, kendisine gaye olarak, fiilen yaşanmayı tesbit etmiştir. Bulunulan yerin şartları, bu gayenin tahakkukuna imkân vermeyecek duruma geldi ise, oradan hicret etmek şarttır, dinen vecibedir, vazifedir. Bu duruma düşen kimseleri, hicret etmediği takdirde Kur'ân-ı Kerîm mâzur addetmiyor ve kesinlikle sorumlu tutuyor. Bunlar, dinlerini yaşayabilecekleri uygun bir yer aramakla mükelleftirler. İşte âyet-i kerîme:
"Öz nefislerinin zâlimleri olarak canlarını alacağı kimselere melekler derler ki: "Ne işte idiniz?" Onlar: "Biz yeryüzünde (dinin emirlerini tatbikten) aciz kimselerdik" derler. Melekler de: "Allah'ın arzı geniş değil miydi? Siz de oradan hicret etseydiniz ya!" derler. İşte onlar (böyle). Onların barınakları cehennemdir. O, ne kötü bir yerdir." (36)
Kur'ân-ı Kerîm diğer birçok âyetlerinde hicrete yer verir ve dini tatbik edemeyecek kadar zulme maruz olanları hicrete teşvik eder. Bunlardan birinde: "Kim Allah yolunda hicret ederse yeryüzünde gidecek, barınacak birçok yerler de bulur, genişlik de bulur. Kim evinden, Allah'a ve O'nun peygamberlerine muhacir olarak çıkıp da sonra kendisine ölüm yetişirse muhakkak ki, onun mükâfaatı Allah'a düşmüştür..." (37)
Şu âyette ise, muhitlerinin aşırı zulmü sebebiyle, çaresizlik içerisinde kalan kimselerin oradan çıkış yollarını aramaları ve bu duruma düşenler için de savaşmaya kadar varan yardım imkânlarının seferber edilmesi gereği ifade edilmektedir: "Size ne oluyor ki, Allah yolunda -ve acz ü ızdırap içinde bırakılıp: "Ey Rabbimiz bizi, ahalisi zalim olan şu memleketten (kurtarıp) çıkar, bize tarafından bir sahip gönder, bize katından bir yardım yolla" diyen erkekler, kadınlar ve çocuklar uğrunda- düşmanla çarpışmıyorsunuz?" (38)
Hicreti, "dini yaşayıp neşredebilmek için müsait yer arama gayreti" olarak anlayınca, Hz. Peygamber'in hayatında bir değil, birçok "hicretler"e rastlarız. Şöyle ki:

1- Peygamberliğin ilk yıllarında Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kendi evini bırakarak Erkam'ın evine yerleşir. Kendi evinden Erkam'ın evine olan bu hicretin tek sebebi, Erkam'ın evinin durumu idi. Burası merkezî bir yer olan Safa üzerinde bulunması sebebiyle gerek Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın

hayatı, gerekse neşr-i din nokta-i nazarından çok daha emniyetli ve muvafık idi. Bilhassa hacılar ve yabancılar için uğrak yeri idi. Hz. Ömer radıyallahu anh dahil birçokları İslâm'a burada girdi. Hz. Ömer'in Müslüman olmasından sonra Müslümanlar, sayıca ve kuvvetce gizlenmeye hacet duymayacakları bir seviyeye ulaşarak buradan çıktılar (39).

2- Mekke müşriklerinin işkence ve baskıları güçsüz aileden olan Müslümanlar için tahammülfersa bir hal alınca Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) böylelerine, Habeşistan'a hicret etmelerini tavsiye etti. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) o zaman şöyle demişti: "Habeşistan'a gidin. Zira orada çok âdil bir melik var. Onun yanında kimseye zulüm edilmez, orası adalet ve doğruluk diyarıdır. Allah bu durumdan bir çıkış yolu yaratıncaya kadar orada kalın." (40) Habeşistan'a olan hicret iki dalga halinde gerçekleşir.
Tarihçiler, bu hicretlerin sebebini Mekkelilerin Müslümanlara tatbik ettikleri ezici baskı ve bu baskı karşısında Hz.Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in yardım etme imkânlarından mahrum oluşuyla izah eder (41).

3- Ebû Tâlib'in ölümünden sonra, Kureyş'in tecavüzleri son derece artmıştı (42). Hz. Peygamber'i himaye eden Abdu Menafoğulları'na reis olan Ebû Leheb, Resûlullah'ı ailevî himayeye aldı ise de bu uzun sürmedi. Ebû Cehl'in dessas bir şekilde araya girmesiyle Ebu Leheb himayeyi kaldırdı (43). Hz. Peygamber'in durumu, aleyhinde artan bu gayretler sonunda son derece müşkil bir hal almıştı. Evinden nadiren çıkar olmuştu. Bu vaziyet karşısında dini neşretmek için Mekke'den daha emin bir yer te'min etmek maksadıyla Taif'e gitti (44). Ne var ki orada, yaptığı bütün temaslara rağmen istediği vasatı bulamayarak geri döndü.
4- Müslümanların emniyetini Medine'de garanti altına aldıktan sonra, bütün Müslümanlara, oraya hicret etmelerini, çok daha kesin bir dille emretti. Medine'ye şahsen hicret kararını -az önce de belirttiğimiz üzere- dini neşretmek ümidiyle birlikte, hayat emniyetini de tamamen kaybettiği bir anda verdi.
Hicretin burada kayda değen müsbet neticelerinden biri, sabırla ilgili olarak söylediğimiz gibi, hissî plândadır, şefkat ve merhamet duygularının tahrikidir. Nitekim, Amir İbnu Rebia'nın annesi, henüz müşrik olan İbnu'l-Hattâb'a: "Biz sizin zulüm ve işkencenizden kurtulmak için yurdumuzu (Habeşistan'a gitmek üzere) terk ediyoruz" dediği zaman, sertlik ve merhametsizliğiyle meşhur olan muhatabının (yani Hz. Ömer'in) fevkalâde merhamete, rikkate geldiğini belirtir. İbnu Hişâm'da bu muhavere, Hz. Ömer radıyallahu anh'ın Müslüman oluşu anlatılırken -onun Müslüman oluşunu hazırlayan sebeplerden biri olarak- nakledilmektedir. (45)

Hülâsa Mekke'de iken, müşriklerin, her çeşidiyle tatbike koydukları işkence ve zulümden ortaya çıkan tehdid ve tehlikeye mukavemette Müslümanların başvurdukları mütemmim iki silâh "sabır" ve "hicret"ti.[29]

c- Cihad:

Sabır ve hicreti tamamlayan üçüncü safha cihaddır. Hz. Peygamber (aleyhissalatu vesselâm)'in hayatında cihad, şartların İslâm lehine geliştiği safhada düşman tehdidine karşı koymak için başvurulan bir vâsıtadır. Tıpkı sabır ve hicretin de başka şartlarda, aynı maksatla, başvurulan birer vasıta olmaları gibi.
On üç yıl Mekke devrinde mü'minlerin silahı sabırdır. Maddî mukabele kesinlikle yasaktır. Cihad izninin hicretten sonraya ait olduğu alimlerce kabul edilen bir hussutur (46). Cihada izin veren ayeti ihtiva eden Hacc suresinin bir kısım ayetleri Mekke'de nazil olmuş ise de, diğer bir kısım ayetleri Medine'de nazil olmuştur. Mekke veya Medine'de nazil olan ayetler hususunda müfessirler ihtilaf etmişlerse de (47) cihada izin veren ayetin Medenî olması kuvvetle muhtemeldir.
Meselenin incelikleri bir tarafa, şurası kesin ki, İbnu Kesir'in "en uygun (elyak) bir vakitte" meşru kılındığını belirttiği (48) cihadla ilgili olarak gelen ilk vahiy müteahhirdir ve izin de mutlak değil, mukayyeddir. "Kendileriyle mukatele edilen (yani düşmanların hücumuna uğrayan mü'min)lere, uğradıkları o zulümden dolayı, (bilmukabele harbe) izin verildi. Şüphesiz ki, Allah onlara yardım etmeye elbette kemaliyle kadirdir. Onlar (o mü'minlerdir ki) haksız yere ve ancak "Rabbimiz Allah'dır" dedikleri için yurtlarından çıkarılmışlardır."(49)
Dikkat edilirse burada cihad izni kayıtlıdır ve sadece "kendileriyle mukatele edilen ve zulme uğrayanlar" olarak tavsif edilen Mekkeli muhacirlere hastır. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hayatı incelendiğinde, Bedir Savaşı'na kadar olan gazvelerde hep muhacirlerin istihdam edildiği görülür.
Ancak Müslümanların siyasî durumu ve maddî gücü düzeldiği ve ilk şartların kaybolduğu nisbette cihad umumi bir vecibe halini alacaktır: "Size harp açanlarla, Allah yolunda , siz de döğüşün (müdafaa harbi yapın, ancak) aşırı gitmeyin. Şüphesiz ki Allah aşırı gidenleri sevmez. Onları (size harp açanları) nerede yakalarsanız öldürün, onları, sizi çıkardıkları yerden (Mekke'den) çıkarın. Fitne katilden beterdir." (50)
Burada, Müslümanları Mekke'den çıkarmış olan Mekkeliler mevzubahs

edilmektedir. Bu ayet Hudeybiye Sulhü'nden önceye aittir (51). Bu vahiyden sonra Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in kendisiyle savaşanlarla savaştığı, savaşmayanlara dokunmadığı belirtilir.(52)
Daha muahhar bir vahiyde, "...O küfredenlerle (muharebede) karşılaştığınız vakit, boyunlarını vurun. Nihayet onları mecalsiz bir hale getirdiğiniz zaman artık bağı sıkı tutun" (53) denir. Bundan da sonra nazil olduğu anlaşılan bir diğer ayette daha kesin bir cihad emri vardır: "Ey peygamber, kâfirlerle, münafıklarla savaş, onlara karşı sert davran.." (54)
Kur'an-ı Kerim'in, Mekke'nin fethinden sonra verdiği cihad emrine gelince bu öncekilere nazaran daha sert, daha umumidir: "Haram ayları çıktığı zaman, artık o müşrikler, onları nerede bulursanız öldürün. Onları (esir alarak) yakalayın, onları hapsedin, onların bütün geçit yerlerini tutun..."(55)
Bu ayette de kastedilen kimselerin münhasıran müşrik Araplar olduğu anlaşılmaktadır. Fakat cihad emrini daha umumi, daha mutlak şekilde ifade eden ayetler de mevcuttur: "Kendilerine kitap verilenlerden, ne Allah'a ne ahiret gününe inanmayan, Allah'ın ve Peygamberinin haram ettiği şeyleri haram tanımayan, hak dinini din olarak kabul etmeyen kimselerle, zelil ve hakir kendi elleriyle cizye verecekleri zamana kadar muharebe edin."(56) "Yeryüzünde bir fitne kalmayıncaya ve din tamamiyle Allah'ın oluncaya kadar onlarla muharebe edin..."(57)
Hülasa etmek gerekirse; dinin tatbik ve neşrinde takip edilen İlahî tabye ve taktik, sabırla başlatılıp hicretten geçip müdafaa harbi yapma iznine ulaştıktan sonra, lehte gelişen siyasî şartlara ve elde edilen maddî ve kemmî insan gücüne paralel olarak cihad emirleri ağırlaşmış ve "yeryüzünde fitne kalmayıncaya, kâmil din İslam oluncaya kadar" olmak üzere mutlak bir şekil almıştır. Bu söylenen tedricî gelişmeyi, ölüm döşeğinde yatan Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in en son ağzından çıktığı belirtilen bir kaç tavsiyesi arasında yer alan şu cümle noktalar: "Arap Yarımadası'ndan (Yahudileri ve Hıristiyanları) sürün, burada iki din beraber olmamalıdır."(58)
Hülasa, sabır, hicret ve cihad, düşman tehdidine karşı koymada İslam'ın vazettiği aynı dinamik prensiptir. Birbirine zıdlık değil ayniyet sözkonusudur. Şartlara göre yağmur, kar, buz şeklinde değişik görünüşlerle karşımıza çıkmakla beraber hep aynı kalan su gibi, İslam'ın tehdide karşı kendisini muhafaza ve hedeflerine ulaşmada başvurduğu dinamik prensip, içtimâî şartlara göre sabır, hicret ve cihad şekillerine bürünmektedir. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) devrinin şartlarındaki terakkiye tabi olarak gelen ayetlerde nasih, mensuh aramak da bizim için isabetli bir davranış olmaz. Ayetlerin geldiği şartları iyi bilerek,

içinde bulunduğumuz şartlara bunların hangisinin muvafık düştüğünün iyi hesaplanması gerekir.[30]

II. Siyasî Vak'a Olarak Hicret

Hicret, bir başka açıdan dinin kurtarılışı manasına gelmektedir. Bilhassa Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Medine'ye hicretinden ve Medine'nin İslamî merkez vaziyetini ihrazından sonra, civardaki Müslümanların Medine'ye merkez-i İslam'a hicretleri bir başka mana, bir başka ehemmiyet taşımıştır.
Medine'ye hicret eden Mekkeli Müslümanlar orada bir Müslüman cemaat meydana getirmişlerdi. Yerli halktan da himayeci mü'minler vardı. Ancak, herşeye rağmen oradaki Yahudi, münafık ve müşrik kesafeti içerisinde sayıca azınlıkta idiler. Bilhassa Hz. Peygamber'in gelişiyle birçok menfaatlerinin haleldar olduğuna kani olarak gizliden gizliye muhalefet yürüten münafıklar sayıca çok, nüfuzca ağır idiler. Küçümsenemeyecek bir tehlike olduklarını defalarca ortaya koyacaklardır. Üstelik Mekkeli müşrikler de Medine'ye sığınmış olan Müslüman hemşehrilerinin peşlerini bırakmış değillerdi. Hatta Yahudilerle münasebet halinde idiler.
Sayılan bu tehlikelere, her an bunlarla işbirliği yapabilecek durumda olan civardaki, henüz tamamı müşrik olan kabileleri de ilave edebiliriz. Bunlar, Medine'ye sığınmış olan bir avuç Müslümana karşı ittifak yapabilecek durumda idi. Nitekim Hendek Harbi'nde bütün bunların anlaşarak yekvücut hale geldiği de görülmüştü. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bu tehlikeyi görüyor ve önüne geçmek için, müşrik kabilelerle ittifak, saldırmazlık, yardımlaşma anlaşmalarına varıncaya kadar (59) her çeşit siyasî tedbirleri alıyor, fırsatları âzamî şekilde değerlendiriyordu.
İşte bu tedbirlerden biri, Medine'de Müslümanları sayıca çoğaltarak fiilen kuvvet kazanmaktı. Sayıca çoğalmanın bir vasıtası Medine ahalisi içerisinde mühtedilerin sayısını artırmak ise, bir diğeri de civar kabilelerde İslam'a girenleri Medine'ye celbetmekti. Bu açıdan, Medine'ye hicret eden her Müslüman, şahsında İslam'ı kurtarmış olmakla kalmıyor, aynı anda, Medine'de Hz. Peygamber'in kuvvetini, siyasî ağırlığını artırarak İslam'ı takviye etmiş oluyordu. Gerek Kur'an'da ve gerek hadislerde hicrete teşvikle ilgili olarak gelen ifadelerde bu siyasî gayeyi görmemek mümkün değildir.
Her ne pahasına olursa olsun, mü'minleri Medine'de toplamak, sağda solda hiçbir siyasî ağırlık ifade etmeyen münferid kimseleri küfre karşı tartılmakta

olan Müslümanlığın Medine'deki kefesinde mizana dahil etmek gerekiyordu. Bu sebeple hicret "her inanan kimseye" FARZ ilan edildi. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) "Hicret etmeyen kimsenin imanının makbul olmayacağını" ta'mim etti ve: "Bir müşrik, Müslüman olduktan sonra müşriklerden ayrılmadıkça Allah onun hiçbir amelini kabul etmez" (60) buyurdu. Bu hususu te'yid eden Kur'an-ı Kerim: "...İman edip de hicret etmeyenlere ise, hicret edecekleri zamana kadar, sizin onlara hiçbir şey ile velayetiniz yoktur..." (61) der. Birbaşka ayette de böylelerinin dost bile edinilmemesi emredilir: "...O halde, onlar Allah yolunda hicret edinceye kadar içlerinden dostlar edinmeyin. Eğer (aldırış etmeyip) yüz çevirirlerse onları nerede bulursanız yakalayıp tutun, onları öldürün." (62) İbnu Abbas, ayetin hicret etmeksizin Mekke'de kalan ve haklarında nasıl davranacakları hususunda Medine'de Müslümanlarca münakaşa edilmekte olan bir grup Müslüman hakkında nazil olduğunu belirtir(63).
Hz. Peygamber hicreti "göçebe olmayan (yerleşik) bir kimse için felaketlerin en büyüğü" olarak tavsif eder(64). Şu halde mü'minlerin bu felaketi göze alarak Medine'deki merkezin takviyesine koşabilmeleri için onlar bu hususta, ziyadesiyle teşvik edilmeli, emre uyup uymamalarına müeyyide getirilmeli idi. Kur'an ve hadislerde, hicret etmeyenlerin imanlarının kabul edilmeyeceğine dair gelen yukarıda kısmen kaydettiğimiz ifadeler bu maksada racidir.
Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) hicretin ehemmiyetini zihinlere nakşetmede o kadar muvaffak olmuştu ki, artık Ashab: "Hicret etmeyen kimseler cennete giremeyecek" diyebiliyordu.
Diğer taraftan, bu hem meşakkatli ve hem de İslam'ın kurtarılması gibi büyük neticeli amele bir mü'min için arzu edilen manevî mükâfaatların en büyüğü vaadedilmişti. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) en efdal amelin ne olduğunu soran kimseye: "Şu halde sana hicret gerekir, zira ondan daha efdal amel bilmiyorum" cevabını verir (66). Bir başka hadiste Resulullah, (Allah katında) en büyük mükâfaatın hicret edene verileceğini beyan eder(67).
Hicretin fazilet ve değerini Kur'an-ı Kerim birçok ayetleriyle mü' min kalb ve gönüllerde tesbit eder. Şu ayette faziletli ameller sayılırken, hicret, imandan sonra zikredilir: "İman edenlerin, hicret edenlerin, Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla savaşanların Allah yanında derecesi çok büyüktür. Kurtuluşa (dünya ve ahiret saadetine) erenler de işte onların ta kendileridir. Rableri onlara rahmetini, rızasını, onlara içlerinde tükenmez ve ebedî bir naim (nimet) bulunan cennetleri müjdeler. Onlar orada ebedî ve sermedî kalıcıdırlar. Çünkü Allah katında muhakkak büyük ecir (ve mükâfaatlar) vardır."(68)

"İşte hicret edenlerin, yurtlarından çıkarılanların, andolsun suçlarını örteceğim ve andolsun Allah canibinden bir mükâfaat olmak üzere, onları altından ırmaklar akan cennetlere de sokacağım. (Daha büyük ve) güzel mükâfaat ise Allah'ın yanındadır."(69)
Kur'an ve hadiste gelen, hicrete teşvik hususundaki tahşidat, bu zor ve meşakkatli ameli mü'minler nazarında son derce mergub ve aranan bir amel haline getirmişti. Öyle ki, hicretten elde ettikleri fazilet ve üstünlük noktasında Ashab'ın -birbirleriyle tefahur- ve münakaşalarına bile rastlarız: Buhârî, Müslim ve diğer kitaplarda gelen bir rivayet, Hz. Ömer ile, Habeşistan'a hicret edenlerden olan Esma Bintu Üneys arasında geçen bir hadiseyi sergiler. Rivayette belirtildiği üzere, Hz. Ömer (radıyallahu anh) bir defasında Esma'ya: "Biz hicret meselesinde sizden öndeyiz ve (bu sebeple) Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) nezdinde sizden daha efdaliz" demişti. Hz. Esma da bunun aksini iddia ederek kendilerinin (yani Habeşistan muhacirlerinin) daha önde ve daha efdal olduklarını iddia etti. Münakaşa ilerleyince meseleyi Hz. Peygamber'e vaz ederler. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) anlaşmazlığı Hz. Esma (radıyallahu anhâ) lehine çözer: "Sizden, sadece bir hicret (Mekke'den Medine'ye) yapan birisi benim nazarımda , iki hicret (Mekke'den Habeşistan'a, Habeşistan'dan da Medine'ye) yapan birisinden daha efdal olamaz." Bu cevap, Habeşistan muhacirleri arasında büyük bir sevinç ve memnuniyet hasıl eder. O kadar ki, onlar yanında Resulullah'ın bu sözü, dünyanın her şeyinden daha sevgili olur.(70)
Hicret, böylece mü'minler nazarında son derece değerli, son derece arzulanan, aranan kıymetli birşey durumuna geçince, bedeviler bile, geride mal, evlad, anne, baba, dünyalık her ne varsa hepsini terkederek "çok uzak yerlerden" (71) "hicret şartı" üzerine biat yapmak maksadıyla, Medine'ye, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e koşuyorlardı.(72)
Nuaym İbnu Abdillah (radıyallahu anh)'la ilgili fıkra hicretin ehemmiyetini takdirde bir başka örnektir: "Nuaym iyilik sever bir insandı. Kabilesinde ilk Müslüman olan kimse idi. Hicret etmek isteyince kabilesi senin dinin ne olursa olsun biz senden razıyız diyerek onu salmadılar. Böylece ilk iman edenlerden olduğu halde Hudeybiye'ye kadar hicret edemez.
Medine'ye geldiği zaman Resulullah fevkalâde iltifat eder, kucaklar, öper ve: "Senin kavmin sana benimkinden hayırlı!" buyurur. Nuaym:
"Hayır! Bilakis, senin kavmin daha hayırlı ey Allah'ın Resulü!" der. Resulullah:
"Kavmim beni memleketimden çıkardı. Senin kavmin seni salmadı" buyurur. Fakat Nuaym'ın cevabı cevapsız kalır:

"Ama ey Allah'ın Resulü! Senin kavmin seni Hicret'e çıkardı. Benim kavmim beni ondan mahrum etti." (72/2)
Resulullah bu cevaba sükut eder. Aleyhissalâtu vesselâm'ın sükutu ikrardır."
Hicretin ve hicret üzerine biatın Müslümanlar nazarında kazanmış olduğu ehemmiyeti göstermek için, hicret üzere biatın kaldırılmış bulunduğu Mekke Fethi'nden sonra bile, bu vasıfta biat yapabilmek için bazı Müslümanların şefaatçilere bile başvuracak kadar ısrar ettiklerini (73) kaydetmekte fayda var. Bunlardan birinin hikâyesi aynen şöyle:
Saffan İbnu Abdirrahman, Mekke'nin fethi günü, babasını Resulullah, (aleyhissalâtu vesselâm)'in huzuruna çıkartarak: "Ya Resulullah babamı hicretten mahrum etme), ona da bir nasib ayır" diye ricada bulunur. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in: "Artık Mekke'nin fethinden sonra hicret kalkmıştır" diye menfi cevabı üzerine Saffan, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in kendisine karşı hürmet ve sevgi ile dolu olduğu amcası Abbas (radıyallahu anh)'ı bularak babasının "hicretten bir nasib" alabilmesi, muhacir vasfının manevî mükâfaatından hissemend olabilmesi için, Resulullah nezdinde şefaatçi olmasını rica eder. Abbas da kabul eder.
Ancak, Arabistan müşriklerinin yegâne kal'a ve istinadgâhı olan Mekke'nin fethinden sonra İslam'ın artık takviye için muhacirlere ihtiyacı kalmamış olması ve Müslümanların da her yerde dinlerini istedikleri gibi tatbik edecek nüfuz ve pozisyonu elde etmiş bulunmaları sebebiyle, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) "hicret müessesesi"ni kaldırmaya karar vermiştir, bu sebeple ricacı olarak gelen amcası Abbas'a cevabı menfidir ve şöyle der: "Mekke'nin fethinden sonra hicret mümkün değildir." (74) Benzer bir talebe Mücaşi' İbnu Mes'ud da Resulullah'tan: "Hayır! Artık seninle İslam üzere biat ederiz. Zira Fetihten sonra hicret yok" cevabını alır(74/2).
Burada Hz.Peygamber'in ilga ettiği hicret, İslam'ın yaşanabildiği ahalisi Müslüman olan bir beldeden bir başka Müslüman beldeye olan hicret, daha hususi manasıyla, Resulullah'ın sağlığında Mekke ve havalisinden Medine'ye olan hicretti. Bu hususu gerek raviler ve gerekse alimler te'yid ederler (75). Daha umumi manada hicretin devam ettiğini açıklayacağız.[31]

III. İrşad Ve Tebliğde Metod Olarak Hicret

Bu noktanın kavranabilmesi için, "hicret" kelimesiyle, buraya kadar üzerinde durduğumuz, İslam tarihinde, Resulullah devrinde cereyan eden belli bir vak'a

veya vak'aları kasdetmeyeceğimizi belirtelim. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın da buyurduğu gibi, vak'a olan hicreti, Mekke Fethi'nin gerisinde bırakacağız. Mekke Fethi'nden sonra, hicret, artık belli bir hâdise değil, bir mefhumdur, manadır. Her an, her yerde, her devirde, her gönülde, kıyamete kadar baki kalacak bir mefhum.
Öyle bir mefhum ki, -önceki izahlardan anlaşılacağı üzere- şe'ninde ferdî planda, İslamî yaşayışı arama, umumi planda, dini takviye ve kurtarma gibi iki mühim hakikat bulunduğu için şiddetle farz kılınarak, son derece övülerek değer ve muhteva kazandırılmış bir mefhum, imandan sonra en faziletli amel statüsü kazandırılmış; ehemmiyeti zihinlere, kalp ve gönüllere nakşedilmiş bir mefhum. Ondan bir hisse alabilmek için her çeşit dünyevî fedakârlıkları yaptıracak kadar, araya şefaatçılar koyduracak kadar, hakkında efdaliyet münakaşalarına ve Resul'ün hakemliğinde murafaaya tevessül edilecek kadar mü'minin ruhuna nakşolmuş; benliğinin herbir parçasına ehemmiyeti işlenmiş bir mefhum.
İşte Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), mü'minlerin derununda böyle mualla bir makam almış; sırça, fildişi, elmas gibi dünyanın en kıymetli cevherlerinden inşa edilmiş saraylarına değişilmeyecek kadar üstün tutulmuş olan bu mefhumun, bu "hicret müessesesi"nin Mekke'nin fethiyle yıkılmasını, mü'minin iç âleminin bu semavî, bu cennetî saraydan boşaltılmasını istememiştir.
Bunun hem mana ve mefhum olarak devamını, ila nihaye devamını, hem de kendinden sonra gelecek olan mü'minlerin dahi bundan nasibdar olmalarını sağlamak için, her sözü her devirde her mü'min kulakta aynı değeri taşıyan, her kelamı bir nevi vahy-i İlahî olan, mübarek ağızlarından haktan başka bir şey çıkmayan Allah elçisi şöyle tebliğ buyurdu: "Hakiki muhacir, Allah'ın yasakladığı şeylerden kaçan, onları terk eden kimsedir." (76) Diğer bir hadiste "Hicret ikidir, biri kötülüklerden hicret, diğeri de Allah ve Resulü'ne hicrettir" buyrulmuştur(76/2).
Aynı mana başka rivayetlerde daha farklı ifadelerle tebliğ ve te'yid edilmiştir: "...Hicret kötülüğü terk etmendir." (77) "Hakiki muhacir, hata ve günahları terk edendir." (78) "Hakiki muhacir, Allah'ın üzerine haram kıldığı şeyleri terk edendir."(79)
Hicretin en efdalinin ne olduğunu soranlara Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın verdiği cevap da söylediklerimizi te'yid eder: "...Rabbimin hoşlanmadığı şeyleri terk etmendir" (80) vs.
Cenab-ı Hak'tan gelen ezelî hakikatları tebliğle muvazzaf olan selahiyetli makamın müjdelediği bu hicret, herkes için her zamanda mümkün ve vakidir.
Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), "hicret"in mefhum olarak devamını

sağlamaktan başka, din açısından, gerçekten son derece mühim olduğu halde avam-ı nas tarafından ehemmiyeti hakkıyla kavranamayacak olan bir kısım amellerin ehemmiyetini vicdanlarda tesbit maksadıyla da değeri herkesçe malum ve müsellem, zihinlere iyice yerleşmiş bulunan "hicret mefhumu"ndan istifade etmiştir. Bu cümleden olarak, çeşitli ayet ve hadislerle üzerinde ısrarla durulan "iyi niyet", "cihada iştirak", "anne babaya iyilik" gibi birçok ameller, lisan-ı nübüvvetle "hicret" ayarında ameller olarak ifade edilmişir. Mesela bir hadiste: "Mekke fethinden sonra hicret yok, ancak (aynı derecede sevap olan) cihad ve iyi niyet var. Cihada çağırıldığınız zaman (severek) koşun" (81) buyrulur

Nevevî'ninde ifade ettiği gibi, bu hadiste Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), mesela niyeti hicretin yerine koymakla mutlak iyiliğe niyet etmeyi teşvik etmiş olmaktadır.(82)

Bir diğer hadiste, zor şartlar altında (fitnede) dinin her tatbikinin bir "hicret" olduğu (83), bir diğerinde anne ve babaya îfa edilecek hizmetin hicretten daha ehemmiyetli olduğu (84) belirtilir.

Füdeyk Ebu Beşir ez-Zebîdî (radıyallahu anh) Resulullah'a gelerek:

"Ey Allah'ın Resulü! İnsanlar zannediyorlar ki, hicret etmeyen helak olmuştur, (bu doğru mu?)" diye sorar. Resulullah şu cevabı verir:

"Ey Füdeyk! Namazı kı, zekatı ver, kötülüklerden hicret et, ondan sonra yeryüzünde de dilediğin yerde otur!" (84/2).

Az önce kaydettiğimiz, Mekke Fethi'nden sonra hicretin kalktığını ilan eden hadisin açıklaması sadedinde Tıybî (v. 743 h.) söylediklerimiz te'yiden şunları söyler: "Hadisin manası şudur: Vatanından ayrılıp Medine'ye gitmekten ibaret olan hicret bitmiş, yerini cihad sebebiyle ayrılmaya bırakmıştır. Binaenaleyh cihad sebebiyle hicret bakidir. Küfür diyarından kurtulmak, okumak için gurbete çıkmak, fitneden kaçmak gibi bir niyetle yapılan hicret de öyledir. Bunların hepsinde niyet muteberdir."(85)

Görüldüğü üzere, bu çeşit rivayetlerde hicret, tarihî vak'a değil, o vak'adan ehemmiyet ve muhteva kazanmış bir mefhumdur. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın dini insanlara tebliğ; kalb, gönül ve fiillere tesbitte başvurduğu vasıtalardan bir vasıtadır, belli şartlarda gönüllerde inşa edilmiş bir müessesedir. Hicreti konu edinen birçok hadislerin gayesi bu müesseseyi ihya ve ibkadır, dinin zindelik ve müessiriyetini artırmada her an bu müesseseden istifade etmektir.[32]

IV. Terbiye Metodu Olarak Hicret

Hicretin bir diğer yönü terbiyevîdir. Bu yönüyle de hicret, ehemmiyetçe, diğer yönlerinden geri kalmaz. Yukarıda belirtilen ehemmiyetteki hicretlerle terbiye âlemimizde; günlük hayatımızda her vakit baş başa olduğumuzun bilinmesinde, her zaman belirtilen ehemmiyette hicretleri yapmakla imtihan edilmekte olduğumuzun idrak edilmesinde fayda var. Hicrî 15. asrı idrak edişimiz kutlanırken, İslam kültüründe yer etmiş bulunan hicret mefhumunun, sadece tarihî bir vak'a olarak belli bir takvime başlangıç noktası yapılması meselesi olarak ele alınmaması, mevzuun böylesine kısırlaştırılmaması için, hicretin bu yönünün de belirtilmesine ihtiyaç ve lüzum vardır.

Mevzuyu bu açıdan kavrayabilmek için, terbiyemuhit münasebetlerini belirtmemizde fayda var. Şunu hemen kaydedelim ki, fertlerde şahsiyeti inşa eden unsur ve amillerin başında içtimâî muhit gelir. Batıda, yakın zamana kadar, zengin aile çocuklarının fakir aile çocuklarına nazaran fıtraten daha zeki, daha kabiliyetli oldukları kabul edilir, hayattaki başarılı durumları bununla izah edilirdi. Bugünün batılı terbiyecileri, bu fikirden vazgeçmişlerdir. Onlara göre, zengin aileleri, çocuklarına doğumlarının ilk günlerinden itibaren sağladıkları maddî ve manevî imkanlar, çocuklarda mevcut fıtrî kaabiliyetlerin daha iyi gelişmesini sağlamaktadır (86). İşte bu haldir ki, asırlarca batı efkâr-ı umumiyesini aldatabilmiştir.

Artık bugün, gerek Doğulu, gerek Batılı bütün terbiyeciler, çocuğun gelişmesinde; kişinin iyi veya kötü, kâmil veya nakıs bir şahsiyeti kazanmasında en başta ailevî şartlar olmak üzere, muhitin kesin rolünü kabul etmektedir(87). Hiç kimse gayr-ı ilmîlik ve gayr-i ciddilik ithamına maruz kalmayı göze almadan aksini iddia edemez.

Hatta, toptan çevre şartlarını ele almadan her çeşit içtimâî ve kültürel değişimi okullar vasıtasıyla, okullarda istenen programı tatbik etmek suretiyle gerçekleştireceğine inanan acemi, yarı cahil, mütefelsif inkılabcılar, hatalarını, teşebbüslerinin kültürel tahrip ve fiyasko ile neticelendiğini gördükleri vakit anlarlar, fakat tashih veya ıslah için vakit çok geçmiş olur. Cezayirli mütefekkir Malik İbnu Nebi, bu hususta şunları söyler: "Ferd içtimâî vasıflarını mektepten almış olduğu formasyona değil, muhitine has şartlara borçludur. Kültür, mekteple ilgili bir hâdise olmaktan çok, muhite bağlı bir hâdisedir... Muhit kültürel değerlerin kalıbıdır... Mektep kültürün bir unsurudur, fakat kültür problemini mektebin halledeceği düşünülecek olursa, onun fonksiyonu hususunda aldanılmış olur."(88)

Burada maksadımız, mektebin kültürel ve medenî hayattaki yerini tahlilden

ziyade, muhitin terbiye nokta-i nazarından ehemmiyetine dikkat çekmek, ferd üzerinde muhitten gelen ve ferdî iradeyle yenilmesi hemen hemen mümkün olmayan birtakım emrivakilerin olduğuna dikkat çekmektir. Bu mühim noktayı belirtmede Üstad Bediüzzaman'ın görüşlerine de burada temas etmeden geçemeyeceğiz. Birçok vesilelerle muhitin kişi üzerindeki tesirlerine temas eden Bediüzzaman, bu meseleyi en güzel, en cami bir tarz ve vüs'atte içtihadla ilgili Yirmi yedinci Söz'de beyan eder. Sözkonusu risalede "İçtihad kapısı açık olmakla beraber oraya girmeye bazı maniler var" görüşünü izah sadedinde, büyük müçtehidlerin yetiştiği selef devrinde, içtihada kaabiliyetli olan kimselerin, o zamanki "içtimaiyat-ı insaniye ve medeniyet-i beşeriye"nin tesiriyle çabuk parladığını söyler ve devamla der ki: "İşte o zamanda; zihinler, kalbler, ruhlar bütün kuvvetleriyle yerler ve gökler Rabbinin marziyyatını anlamağa müteveccih olduğundan içtimaiyat-ı beşeriyenin sohbetleri, muhavereleri, vukuatları, ahvalleri ona bakıyordu. Ona göre cereyan ettiğinden her kimin güzelce bir istidadı bulunsa, onun kalbi ve fıtratı, şuursuz olarak herşeyden bir ders-i marifet alır. O zamanda cereyan eden ahval ve vukuat ve muhaverattan taallüm ediyordu. Güya herbir şey, ona bir muallim hükmüne geçip, onun fıtrat ve istidadına içtihada bir istidad izharını telkin ediyordu..."
Muhitin tesiriyle alâkalı tahliline devam eden Üstad, bu zamanda "Medeniyet-i Avrupa'nın tahakkümüyle, felsefe-i tabiiyyenin tasallutuyla, şerait-i hayat-ı dünyevînin ağırlaşmasıyla" başlamış olan muhitten ferdin aldığı tesirlerin, içtihada olan kaabileyetini gerileteceğini açıklayarak, Süfyan İbnu Uyeyne'yi misal verir: "İşte bunun içindir ki, şu zamanda birisi, dört yaşında Kur'an'ı hıfzedip, alimlerle mübahese eden Süfyan İbn-i Uyeyne olan bir müçtehidin zekasında bulunsa, Süfyan'ın içtihadı kazandığı zamana nisbeten, on defa daha fazla zamana muhtaçtır. Süfyan, on senede içtihadı tahsil etmiş ise, şu adam yüz seneye muhtaçtır ki tahsil edebilsin" der.(89).
Bu ifadelerden, muhitin, kişinin şahsiyeti üzerindeki te'sirinin ağırlık ve miktarı meselesinde Bediüzzaman'ın yüzde doksan gibi büyük bir payı muhite ayırdığı sonucunu çıkarabiliriz.
Şu halde alimlerin ittifakla ifade ettikleri husus şudur: İnsan, içinde bulunduğu, yaşadığı muhite tabidir. İyi muhitten iyi, kötü muhitten de kötü tesirler alacaktır.
İşte, insan fıtratına hakim olan bu hakikatten dolayıdır ki, birçok dinî nasslar mü'minin, herşeyden önce, Müslüman bir muhitte yaşamasını emretmekte, gayr-i müslim bir muhitte yaşamaktan men etmektedir. Vazedilen ölçüye göre, mü'min, müşrikten "ateşleri birbirini görmeyecek kadar" uzak evlerde ikamet etmelidir.

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Ben ateşleri birbirini görecek kadar müşriklerin arasında ikamet eden bir Müslümana (yardım etmek) (90)ten beriyim"(91) buyurur. Hadisin şarihlerinden Hattâbî (92), İbnu'l-Esir (93), Sindî ve Süyûtî (94) ittifakla bir Müslümanın evini, müşriklerden uzak tutması gerektiğini böyle davranmanın ona bir vecibe olduğunu belirtirler.

İbnu'l-Esir, sebep olarak müşriklerde ahde vefa ve emniyet olmadığını söylerse de, bizim açımızdan tatmin edici bir izah değildir. Çeşitli tedbirlerle onların ahd u emanı, kâmil manada gerçekleştirilse, garanti edilse bile, meselenin terbiyevî yönü halledilemez, terbiye için şart olan salih muhit kazanılamaz. Muhitin salih olma şartlarından biri Müslüman olmasıdır.

Hattâbî, bu hadisten, "bir Müslümanın ticaret maksadıyla dar-ı harbe gidip dört günden fazla orada ikamet etmesinin mekruh olduğu" hükmünü çıkarır. Hattâbî'nin rakam da vermesi, bu konudaki keraheti vurgulamaya raci olsa gerektir. Zira Münavî'nin de belirttiği üzere (95) bu ve benzeri hadisler kafirden akrabası olanı sıla-i rahimden men etmediği gibi, (uzun müddet ikamet olmadığı takdirde) ticaret, alışveriş gibi dünyevî işler için onlarla münasebetten de men etmiyor.

İbnu'l-Hacc el-Malikî, kâfir diyarına seyahat yasağını, "el-İslamu ya'lu vela yu'la aleyhi" yani "İslam daima galebe çalar, ona galib olunamaz" hadisinden çıkarır ve: "Eğer onların diyarına gidecek olursa, orada onların sözleri üstün olduğundan Müslüman seyyahın sözü kısık kalır, bu sebeple yasaklanmıştır" der(96).

Küfür diyarında bulunmakla alâkalı olarak ifade edilen tahdid ve kerahetin çeşitli yönleri olmakla beraber, bizim burada tebarüz ettirmek istediğimiz en mühim yönü terbiyevîdir. İslam dini sözkonusu keraheti muhitin ferd üzerinde, ferde rağmen icra edeceği telkin gücünü nazar-ı itibara alarak vazetmiştir. Öyle ise, mü'min muhitten gelecek te'sirler, dini yaşayış ve tefekkürüne tesir edecek bir müddete ulaşmadan yabancı muhitten ayrılmalıdır. İkamette bu sınırı aşan bir kimse: "Kim müşrikle bir olur, (yani muvafakat, refakat, onunla beraber yürüme)(97) ve (onun diyarında)(98) onunla ikamet ederse, aynen müşrik gibi olur" (99) hadisinin tehdidine hedef olur. Böyle bir durumda ona orayı terk, yani hicret terettüp eder.

Yukarıda Kur'an'dan kaydetmiş bulunduğumuz ayet, bu çeşit hicreti yapmamaktan herkesi mesul tutmaktadır: "Nefislerine zulmedenler oldukları halde, meleklerin canlarını aldığı kimselere melekler şöyle derler: "Ne işte idiniz?" "Biz yeryüzünde zaif kimselerdendik, hicret etmekten acizdik" derler. Melekler de "Allah'ın arzı geniş değil miydi, siz de oraya hicret etseydiniz ya"

derler."
Bu çeşit hicretin, "tevbeler kabul edilmeye devam ettiği (yani güneşin batıdan doğması gibi kıyametin büyük alâmeti zuhur etmediği) müddetçe" (100) "küffarla savaş edildiği müddetçe" (101) baki kalacağını Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) beyan eder.
İçtimâî muhitin kötülüğü elle, dille değiştirilmediği gibi, kalbî buğuzla da tesirinden kurtulamayacak kadar icbarî bir durum aldığı takdirde Müslümanın yapması gereken bu hicrete de aynen Resulullah devrinde yapılan hicret gibi ehemmiyet verilmiş, teşvik edilmiştir: "Her kim Allah yolunda hicret ederse, yeryüzünde gidecek çok yer ve genişlik bulur. Kim Allah'a ve Resulü'ne itaatle hicret ederek evinden çıkar da sonra kendisine ölüm yetişirse, onun ecri gerçekten Allah'a düşmüştür. Allah çok bağışlayıcı, çok esirgeyicidir." (102) Hz. Peygamber'in: "Hicret, Allah'ın yasakladığı şeyi... Allah'ın hoşlanmadığı şeyi... Allah'ın haram kıldığı şeyi terketmektir" gibi ifadeleri terbiyevî maksatla yapılacak bu hicretleri ifade eder.
Terbiyevî şartları haiz olmayan gayr-i salih içtimâî muhiti behemahal terketmekle ilgili olarak Kur'an-ı Kerim'de Yahudilerin Mısır'dan çıkış hikâyesini (103) kavimlerinin küfründen dolayı onları terkederek mağaraya giren (104) Ashab-ı Kehf hikâyesini (105) görüyoruz. İbnu Haldun, Yahudilerle ilgili hikâyede, onların Mısır'dan çıktıktan sonra, Filistin'e geldikleri zaman, Hz. Musa'nın oradaki yerlilerle harbetme teklifine: "Ey Musa, o zalimler orada iken biz hiçbir zaman oraya giremeyiz. Artık sen ve rabbin beraber gidin de ikiniz harbedin, biz mutlaka burada otururucularız" (106) diye vaki itirazlarını, uzun zaman Mısır'da köle olarak yaşadıkları için şecaat, cesaret ve hamiyetlerini yitirmiş olmalarıyla izah eder. Onları, bu itirazına karşı Cenab-ı Hakk'ın cezalandırarak 40 yıl çölde "başıboş, şaşkın şaşkın dolaştırma" hadisesini de mevzumuz bakımından mühim bir izaha tabi tutar. Der ki: "Allah, onları başıboş oldukları yerde dönüp durmakla cezalandırdı. Mısır'la Şam arasındaki çölde kırk yıl dolaştılar. Bu esnada ne bir medenî beldeye (umran), ne de bir şehre uğradılar. Kur'an'ın anlattığı üzere Şam bölgesinde yaşayan Amalika ve Mısır'da yaşayan Kıbtîlerin kabalık ve sertliğinden dolayı başka insanlarla da karşılaşmadılar. Bu şaşkın dolaşmanın hikmeti ve maksadı, uzun müddet Mısır'da zillet, zulüm ve eziklik içinde yaşadığı için hamiyyeti gitmiş, tezellül ve meskenet kendine huy haline gelmiş olan eski neslin yok olup, onun yerine çölün hür havasında yetişen, tahakküm ve kahır çekmemiş izzet-i nefs ve hamiyyet sahibi yeni bir nesil yetişmesidir. Bundan anlarsın ki, kırk yıl bir neslin gidip, yeni bir neslin gelmesi için zaruri olan asgarî müddettir."(107).

Bugün içtimâî intibakta zorluk çeken çocuklara tatbik edilen ve uygulanmasında ya çocuğu daha elverişli bir muhite götürmek veya aile, okul, yakın çevre gibi çocuğun temas ettiği çevreyi uygun hale getirmek şıklarından birine başvurulan, "çevre terapisi"ni (108) andıran bu duruma Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hadislerinde de enteresan misallere rastlarız. Başta Buhârî, Müslim olmak üzere, hadis kitaplarında (109) çeşitli vecihleriyle gelen bir hadiste Hz. Peygamber: "Sizden önce yaşayanlar arasında bir adam vardı, 99 kişi öldürdü..." diye hikâyeye başladıktan sonra bu adamın, bir gün yaptıklarından pişman olarak tevbe imkanı aradığını, tavsiye üzerine danışmak için gittiği birinci rahibin: "Buna tevbe mi olur!" cevabı üzerine onu da öldürdüğünü, adamcağızın soruşturmaya devam ettiğini ve kendisine, başvurmak üzere bir başka alim tavsiye edildiğini..." anlatır. Mevzumuz yönünden önemli olan, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in bu ikinci adamın ağzından naklen söylemiş olduğu sözlerdir. İbnu Mace'deki veçhinde aynen şöyle: "Bak hele! Seninle tebven arasına kim girebilir? (Ancak), yaşamakta olduğun bu habis köyden çıkacaksın, zira seni bu cinayetlere iten, köyün bozulmuş içtimâî şartlarıdır, oranın kötü ortamıdır (110). Falanca köye gideceksin, o salih bir köydür. Orada Rabbine ibadet et." Müslim'deki veçhinde: "...Falanca yere git, zira orada Allah'a ibadet eden insanlar yaşıyor, onlarla sen de ibadet et. Artık bir daha kendi beldene dönme, zira orası kötü bir yerdir" denmektedir.

Son olarak şunu belirtelim ki, terbiyevî endişeyle hicret edilmesi gereken içtimâî muhit tabiri içtimâî halkaların hepsini ifade eder. Yani, bu gayr-i salih muhit aile muhiti olabilir, arkadaş muhiti olabilir, meslektaşlar muhiti olabilir, komşular muhiti olabilir, köy, şehir veya en geniş şekliyle cemiyet muhiti olabilir. Şu halde dinin hicret emri hepsine şamildir.

Nitekim Hz. Peygamber: "Kişi dostunun dini üzerinedir, öyle ise her biriniz, dost edindiği kimselere dikkat etsin" (111) diye arkadaş meselesine dikkat çekerken, Kur'an-ı Kerim de kesin bir üslubla bu meseleyi nazara verir: "Mü'minler, mü'minlerden ayrılıp kâfirleri dost edinmesin. Bunu her kim yaparsa Allah'la ilişiği kesilmiş olur."(112)

Bu içtimâî muhitlerden en mühimi, her çeşit içtimâî müessese ve diğer içtimâî halkaların hepsini kuşatan cemiyet muhitidir. İmam-ı Malik: "Münkerlerin açıkça işlendiği yerden göçmek gerekir. Eğer kötülükler gizli olursa sadece işleyene zarar verir, aleniyet kesbeder de bertaraf edilmezse herkese zarar verir" demektedir(113). [33]

Netice Olarak:

Söylediklerimizi şöyle hülasa edebiliriz: Hicret, tarihî bir vak'a olarak, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in tebliğ vetiresi içerisinde başvurulan bir safhadır. Topyekun harp taktiğidir. Şartların, düşmandan gelen tehdid ve tehlikeyi sabırla bertaraf edilemeyecek kadar kötüleştiği, dini yaşama imkânı kalmadığı anda başvurulmuştur. Hicret kötü şartlardan kaçış değil, dini yaşatacak şartların aranışıdır. Taktik olarak tahammülü mümkün olmayan kötü şartların sabrıdır, cihadıdır. Bu açıdan sabır, hicret ve cihad birbirini tamamlayan İslamî intişar vetiresinin halkalarıdır.

Hicret mefhumunun tarihî vak'a yönünden ehemmiyetinin büyüklüğü, mü'minlerin zihinlerinde ona müstesna bir mevki kazandırmıştı. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) tebliğ ve terbiyede bundan istifade maksadıyla: "Hakiki hicret kötülükleri terk etmektir" demiş, dinin övdüğü mühim amelleri yapmanın bir nevi hicret olacağını hatırlatmıştır.

Şu halde mü'minin önünde, dudaklarından sadece hak kelam çıkan Fahr-i Âlem (aleyhissalâtu vesselâm)'in "amellerin en üstünü" olarak müjdelediği hicreti hergün yapma imkânı vardır. 15. hicrî asra girerken bunun şuuruna ermek ve başkalarını da erdirmek vazife olsa gerektir.[34]

KAYNAKLAR

1. İsfehani, Ebu'l-Kasım el-Hüseyn ibnu Muhammed er-Rağıb (v. 502),
el-Müfredat Fi Garibi'l-Kur'an, Mısır 1961, s. 53.2.
Bak. Taberi, Muhammed İbnu Cerir (v. 310),
Tarihu'l-Mülûk, ve'l-Umem Mektebetu Hayyat, Beyrut, tarihsiz (ofset), 2, 252,
Hakim Ebu Abdi'l-İlah, en-Neysaburi (v. 405),
el-Müstedrek Ala's-Sahibeyn, Haydarabad, Deken, 1335 (baskısından ofset), Beyrut 3, 14;
Buharî, Menakıbu'l-Ensar 48.3.
Kur'an, Maide 3.4. Taberi, a.g.e., 2, 252.5.
Aynı eser, aynı sayfa.6. İbnu Hişam, Ebu Muhammed Abdü'l-Melik (v. 218),
es Siretü'n-Nebeviyye, Mısır 1955, 1-2, 289, 408-409.7. A.e. 1-2, 318;
Taberi, a.g.e., 2, 224.8.
İbnu Hişam, a.g.e., 1-2, 291;
İbnu Sa'd, Ebu Abdillah Muhammed (v. 230),

Tabakatu'l-Kübra, Beyrut, 1960, 1,211.9.
İbnu Hişam, a.g.e., 1-2, 291;
Buhari es-Sahih, Kahire 1313 (baskısından ofset), 1958;
Taberi a.g.e., 2, 223-24.10.
İbnu Sa'd, a.g.e., 1, 208;
Taberi, 2, 22511.
İbnu Hişam, 1-2, 318, 320.12. Bak. Taberi, a.e.g., 2, 229; İbnu Hişam a.g.e., 1-2, 317-321.13. İbnu Hişam 1-2, 320.
14. Kur'an, el-Asr 3.15. Kur'an, Zümer, 10.16. Kur'an, Rum 6.17. Kur'an, Mearic 5.18. Kur'an, Müddessir 7.19. Kur'an, el-Enbiya 85-86.20. İbnu Hişam,a.g.e., 1-2, 406.21. A.e., 1-2, 320.22. İbnu'l-Esir, İzzü'd-Din Ebu'l-Hasen Ali İbnu Muhammed el-Cezerî (v. 630), Üsdü'l-Gabe Fî Ma'rifeti's-Sahabe, Kahire, 1970, 4, 201.23. Ahmed İbnu Hanbel (v. 241) Müsnedu Ahmed, Kahire, 1313 (baskısından ofset), Beyrut, tarihsiz, 4, 385.24. Müslim, Ebu'l-Hüseyn Müslim İbnu'l-Hacc el-Kuşeyrî (v. 261). Sahihu Müslim, Kahire, 1955, Taharet 1,25. Nevevî, Muhyi'd-Din Ebu Zekeriyya Yahya (v. 677), Şerhu Müslim, Mısır, Tarihsiz, 3, 101.26. Buhari, a.g.e., Menakıbu'l-Ensar 63, 29 (5, 56,57); Ebu Davud, Süleyman İbnu'l-Eş'as es-Sicistanî el-Ezdî (v. 202), Sünenü Ebi Davud, Daru İhyaı's-Sünneti'n-Nebeviyye, Tarihsiz, Cihad 106 (3, 47).27. Kur'an, Ahkaf 35.28. Taberi, a.g.e., 416.29. Kur'an, Hacc 39-40.30. Taberi, a.g.e., 2, 224; İbnu Hişam 1-2, 291-92.31. Taberi, a.g.e., 2, 224.32. Toynbee, Arnold J. L'Histoire (Fransızcaya çeviren: Elisabeth Julia), Gallimard, Paris 1951, p. 164.32. 2. A.e.g. p. 104.33. A.e., p. 158.34. Buhari, a.e., Megazî 53. (5, 194).35. İbnu Hişam, a.g.e., 1-2, 467.35-2. İbnu'l-Esir, Usdü'l-Gabe 2, 168.35-3. A.e., 3, 164.35-4. A.e. 3, 179.35-5. A.e., 3, 62.36. Kur'an, Nisa 97.37. Kur'an, Nisa 100.38. Kur'an, Nisa 75.39- İbnu Sa'd, a.g.e., 3, 242-43; İbnu'l-Esir, a.g.e., 1, 74; İbnu Abdi'l-Berr, Ebu Ömer Yusuf (v. 463), e-İsti'ab Fî Ma'rifeti'l-Ashab, Kahire 1328 (baskısından ofset), 1, 108.
40. Taberi, a.g.e., 2, 222; İbnu Hişam, 1-2, 322.41. Taberi, a.g.e., 2, 222; İbnu Hişam, 1-2, 321.42. Taberi, a.g.e., 2, 229.43. İbnu Sa'd, a.g.e., 1, 211.44. İbnu Sa'd a.g.e., 1, 211-12; Taberi, a.g.e., 2, 229-30.
45. İbnu Hişam, a.g.e., 1-2, 342.46. bak. Ebu Bekr İbnu'l-Arabi (v. 543), Ahkamu'l-Kur'an, Kahire, 1968, 3, 1295-96; İbnu Kesir İmadü'ddin Ebu'l-Fida İsmail (v. 774), Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim, Beyrut, 1966, 4, 648-49.47. Bak, Suyuti, Celalü'd-Din Abdurrahman Ebu Bekr (v. 911) Tefsiru Celaleyn, Dımeşk, 1378, s. 438; Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili Türkçe Tefsir, İkinci Baskı, İstanbul, 1960, 5. 3379.48. İbnu Kesir, ag.e., 4, 648.49. Kur'an, Hacc 39-40.50.

Kur'an, Bakara 190-91.51. Bak. İbnu Kesir, a.g.e., 1, 400-401.52. İbnu Kesir, a.g.e., 1, 400.53. Kur'an, Muhammed 4,54. Kur'an, Tahrim 9.55. Kur'an, Tevbe 5.56. Kur'an, Tevbe 29.57. Kur'an, Enfal 39.58. Malik İbnu Enes (v. 179), el-Muvatta, Mısır 1951, Medine 18, 19 (2, 204); İbnu Hişam, a.g.e., 3-4, 356.59. Hamidullah Muhammed, İslam Peygamberi, Tercüme: Said Mutlu, İstanbul 1966, 1, 286-293.60. İbnu Hacer el-Askalanî (v. 852), Selamet Yolları, Tercüme: Ahmed Davudoğlu, Sönmez Neşriyat, İstanbul, 1972, 4, 94.61. Kur'an, Enfal 72.62. Kur'an, Nisa 89.63. İbnu Kesir, a.g.e., 2, 352.64. Nesâî, Ebu Abdirrahman Ahmed İbnu Ali İbni Şuayb (v. 303). Sünenün-Nesâî (el-Mücteba), Kahire, 1930 (Suyuti'nin şerhi ve Sindi'nin Haşiyesi ile birlikte), Bey'at 12 (7, 144).65. A.e., Bey'at 15 (7, 146).66. A.e., Bey'at 12 (7, 144).67. Nesai, Bey'at 12 (7, 144); Müsned-ü Ahmed, 2, 160, 191.68. Kur'an, Tevbe 20, 22; Bak Kur'an, Enfal 72, 75; en-Nahl 41, 110.69. Kur'an, Al-i İmran 195.70. Buhari, a.g.e., Megâzî 38 (5, 174-175); Müslim, Fedailu's-Sahabe 169.71. Nesâî, a.g.e., Bey'at 12 (7, 144).72. A.e. Bey'at 10-11 (7, 143); Müslim, İmaret 87; Müsned-u Ahmed 2, 160.72-2.Usdü'l-Gabe, a.g.e., 5, 346.
73. Nesai, Bey'at 15; Buhari, Megazi 53 (5, 193); Müslim, İmaret 83-87.74. İbnu Mace, Ebu Abdillah Muhammed İbnu Yezid el-Kazvini (v. 275). Sünenü İbnu Mace, Kahire, 1952; Keffarat 12; Üsdü'l-Gabe,a.g.e., 3, 280.74-2. A.e., 5, 61.75. Bkz. İbnu Mace, Keffarat 12; Nevevî, Şerhu Müslim 13, 8; İbnu Hacer, Fethu'l-Bari, Mısır, 1959, 8, 229.76. Buhari, İman 4 (1, 9),Rikak 26 (8, 127); Nesaî, İman 9, (8, 105).76-2. Usdü'l-Gabe, a.g.e., 4, 185.77. Müsnedü Ahmed 4, 114.78. İbnu Mace, Fiten 2, (2, 1298).
79. Müsnedu Ahmed 3, 412; Ebu Davud, Vitr 12 (2, 69).80. Müsnedu Ahmed 2, 160, 191; 3, 391; 4, 385.81. Müslim, İmaret 85.82. Nevevî, Şerhu Müslim, 13, 8.83. Müslim, Fiten 130,84. Nesai, Bey'at 10 (7, 143).84-2. Üsdü'l-Gabe a.g.e., 4, 351.85. İbnu Hacer, Selamet Yolları 4, 95.86. Mialaret, Gaston Introduction a'la Pedagogie, PUF, Paris, 1967, p. 37.87. Bak. Cahız Ebu Osman Amr İbnu Bahr (v. 250), Kitabu'l-Hayevan, Beyrut, 1969, 4, 71; 5, 370; 7, 100; Maverdi Eb'l-Hasen Ali ibnu Muhammed (v. 450), Edebu'd-Dünya ve'd-Din İstanbul 1299, s. 188; İbrahim Hakkı Erzurumi (v. 1194), Marifetname, İstanbul, 1330, s. 95-96; Kınalızade Ali Efendi, Ahlak-ı Alaî (v. 980), Bulak, 1248, 2, 46; Spengler, Oswald, İnsan ve Teknik, Tercüme; Kamil Turan, Ankara 1973, s. 80.88. Malik İbnu Nebi, Perspectives Algeriennes Cezair, 1964, p. 41, 43.89. Bediüzzaman Said Nursi, Sözler, İstanbul 1962, s. 471.90.Sindî, Ebu'l-Hazen Muhammed İbnu Abdil Hadi (v. 1138), Haşiyetu's-Sindi Ala'n-Nesaî, Mısır, 1349, 8, 36.91. Nesai, Kasame 25 (8, 36); Ebu Davud, Cihad 104, (3, 45).92.

Hattabi, Ebu Süleyman Ahmed İbnu Muhammed (v. 388), Mealimu's-Sünen, Haleb, 1932, 2, 272.93. İbnu'l-Esir, Mecdü'd-Din Seadat el-Mübarek İbnu Muhammed el-Cezeri (v. 606), en-Nihaye Fi Garibi'l-Hadis, Kahire 1963, 2, 117.94. Suyuti, Zehrü'r-Rüba (Şerhu'n-Nesai), Sünenü Nesâî ile birlikte basılmıştır, 8, 36.95. Münavi, Şemsü'd, -Din Muhammed Zeynü'd-Din Abdurrauf (v. 1031), Feyzu'l-Kadir Şerhu'l-Cami'us-Sağir, Beyrut, 1972 (Ofset, 6, 112).96. İbnu'l-Hacc el-Maliki Ebu Abdillah Muhammed İbnu Muhammed (v. 737) el-Medhal, basıldığı yer meçhul, 1293, 3, 105.97. Azimabadi, Ebu't-Tayyib Muhammed Şemsü'l-Hakk, Avnu'l-Mabud, Medine, 1968, 7, 478.98. Münavi, a.g.e., 6, 109.99. Ebu Davud, Cihad 174 (3, 89).100. Müsnedü Ahmed 1, 192; 4, 62; Ebu Davud, Cihad 2, (3, 3).101. Nesai, Bey'at 15 (7, 146).102. Kur'an, Nisa 100.103. Kur'an, Maide 20.104. Kur'an, Kehf 16,105. Kur'an, Kehf 9-26.106. Kur'an, Maide 24.
107. İbnu Haldun Abdurrahman (v. 808), el-Mukaddime, Beyrut, tarihsiz, s. 141-142.108. Çağlar, Doğan, Uyumsuz Çocuklar ve Eğitimi. A.Ü. Eğitim Fakültesi yayını, Ankara, 1974. s. 218.109. Buhari, Enbiya 54; Müslim, Tevbe 46-47; İbnu Mace, Diyat 2, Müsnedü Ahmed 3, 20.110. Parantez içindeki sözler tarafımızdan konmuştur.111. Hakim, el-Müstedrek, 4, 171; Ebu Davud, Edeb 18.112. Kur'an, Al-i İmran 28,113. İbnu Ma'n ed-Dürrî Hüseyn İbnu Fahri'd-Din (v. 1109), Temyiz, Yzm. Damad İbrahim Paşa, Nu. 945, Varak 220/a.

---

[1] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/192.

[2] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/192-197.

[3] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/199-200.

[4] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/200.

[5] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/200-201.

[6] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/201.

[7] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/202.

[8] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/202.

[9] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/202-203.

[10] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/203-204.

[11] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/204-205.

[12] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/205.

[13] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/205-206.

[14] Zamanla ilgili tâbirlerin târifleri, İsfehânî'nin Müfredâtu'l-Kur'ân'ından alınmıştır.

[15] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/206.

[16] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/206.

[17] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/206-208.

[18] Tevbe 37. Bu âyet, günümüzde de, meselâ Ramazan aynı devamlı kış mevsimine almayı teklif edenlere cevap olmaktadır.

[19] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/208-210.

[20] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/210.

[21] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/210-211.

[22] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/211.

[23] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/211.

[24] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/211-212.

[25] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/212.

[26] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/212-213.

[27] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/213-215.

[28] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/215-217.

[29] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/217-220.

[30] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/220-222.

[31] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/222-226.

[32] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/226-228.

[33] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/228-233.

[34] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/234.

HİDANE BÖLÜMÜ

Umumî Açıklama:

HİDANE BÖLÜMÜ

Umumî Açıklama:

Hidâne, çocuk terbiyesini ilgilendiren mühim bir bahistir. Bununla ilgili olarak bilinmesi gereken ve fakat fıkıh kitaplarının arasında kalmış pek çok mesele var.
Hidâne, fukahânın târifine göre, "Kız veya erkek çocukların veya kendi işlerinde müstakil olmayan gayr-i mümeyyiz mâtuhların muhafazasına bakmak, onların menfaatlarını mucip hususları deruhte etmek, ezâ ve zarar verecek şeylerden korumak, hayatın icâbâtını hakkı ile göğüsleyebilmeleri için bedenî, ruhî ve aklî terbiyeleri ile meşgul olmak ve mesuliyetlerini duyurmaktır." Bu devre normal olarak, erkeklerde 7-9; kızlarda 9-11 yaşları arasıdır. Çocuk yemede, içmede, giyinmede, tahâret ve yıkanmada kadına müstağni duruma gelince bu devre sona erer. Kız çocuğu için, hayız yaşına gelince sona erer.
Çocuğun yetişmesinde birinci derecede muhtaç olduğu şey şefkat olması hasebiyle anne ve babanın boşanmaları veya bunlardan birinin veya her ikisinin de ölümleri halinde çocuğa bakmaya kimin daha çok lâyık ve hak sahibi olduğu meselesi mühim bir husustur. Normal olarak annenin bu işe daha layık olduğu kabul edilegelmiştir. Çocuk hakları beyannamesinin 6. maddesinde de: "Küçük çocuk istisnaî durumlar dışında anasından ayrılmamalıdır" denmektedir.
Sünnet de annenin babaya nazaran daha şefkatli olduğunu ifade eder. Bu sebeple henüz büluğ çağına ermeyen bir çocuğun annesinden ayrılmaması bir esas olarak vaz edilmiştir: "Allah anne ile çocuğunun arasını açanı kıyamet günü sevdiklerinden ayrı tutar." Hatta anne köle bile olsa satış sonucu ikisinin ayrılması yasaklanmıştır. Câfer İbnu Muhammed babasından şunu nakleder: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e esirler getirildiği zaman onları saf hâline koyar, sonra karşılarına geçip bakardı. Eğer ağlayan bir kadın görürse niye ağladığını sorardı. Kadın çocuğunun satıldığını söyleyecek olursa (akit bozulur) çocuğu kendisine iâde edilirdi." Râvi buna bir de Ebu Esid es-Saidî ile ilgili bir misâl verir.
Ebu Dâvud'un bir tahricinde, Hz. Ali'nin satış sonucu köle anne ile çocuğunu ayırdığını, fakat durumdan haberdar olan Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bunu yasaklayarak satış akdini iptal ettiğini öğreniyoruz. Bu hususda gereken titizliği Hz. Ömer de göstermiş, civardaki sorumlulara mektuplar yazarak uyarmalarda bulunmuştur. Abdullah İbnu Ferruh babasından şunu nakleder:

"Ömer İbnu'l-Hattab bize: "Ne kardeşlerin, ne de anne ve evladlarının arasını satışla açmayın" diye yazdı." Kaynağımız, Hz. Ömer'in aynı muhtevada Nâfi' İbnu Abdi'l-Hâris'e de yazdığını kaydeder.
Münâvî, "Satış, hibe, vs. yollarla anne ile evladın arasını açmanın, Şâfiî, Ebu Hanife ve Mâlik nezdinde şiddetli haram olduğunu, ancak Şâfiî'nin "temyiz yaşından önce", Ebu Hanife'nin de "büluğ yaşından önce" şartını koştuklarını kaydeder.
Bu husustaki yasak sadece anne ile evladın değil, baba ile evladın ve kardeşlerin arasının açılmasına da şâmildir. Ancak anne hususu, te'kidle ifade edilmiştir. Nitekim Said İbnu Mansur'un bir tahricinde Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) ayrı ayrı satılan iki kızkardeşin satış akdini iptal etmiştir.
Çocuğu annenin terbiyesi bir esas olmakla beraber, boşanma halinde çocuğa sahip olma hususunda anne ile baba arasındaki ihtilaf, keza çeşitli durumlarda anne ile amca, baba ile anneannesi vs. arasında çıkacak ihtilâflar karşımıza farklı meseleler ve çözüm yolları çıkarmaktadır. Bu hususta sünnette çeşitli misallere rastlamaktayız.
1- Çocuk temyiz yaşından küçükse, tekrar evlenmedikçe anne ehaktır:
Abdullah ibnu Amr'in rivayetinde: bir kadın gelerek: "Yâ Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), ben şu oğlumu karnımda taşıdım, göğsümden emdirdim, kucağımda korudum. Şimdi babası beni boşadı ve bunu elimden almak istiyor" der. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm): "Evlenmediğin müddetçe çocuk senin hakkın" cevabını verir. Kezâ Hz. Ebu Bekir de, Hz. Ömer'in boşanmış olduğu karısından doğan oğlu Asım için: "Annesi evlenmediği müddetçe, oğluna daha layıktır. Zîra o (anne), daha şefkatli, daha lütufkâr, daha merhametli, çocuğa daha düşkün, daha re'fet sahibidir" demiştir.
Annenin şefkatine muhtaç olduğu devrede, hidane işinin anneye terettüp edeceği hususunda âlimler ittifak etmiş durumdadır. Fakihler hidane meselesinde çocuğun anneye ait olduğu devreyi "çocuk yeme, içme, giyme ve istinca işlerine annesine muhtaç olmaktan çıktığı, bu işleri kendi kendine yapmaya başladığı zaman" olarak tavsif ve tahdid ederler ve bunun 7-8 yaşlarına tekabül ettiğini söylerler. Ayrıca, kız çocuklarının hayız oluncaya kadar anneye muhtaç olduklarını belirtirler.[1]
2- Çocuk temyiz yaşında ise: Muhayyerlik.
Boşanma durumunda çocuk hususunda ihtilâfa düşen bir anne ile baba Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e müracaat ederler. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) ikisini yan yana oturtup, "Ey çocuk işte baban, işte

annen hangisini istersen ona git" der, ikisinden birini seçmeyi çocuğa bırakır.
İbnu Abbâs'ın rivayetinde Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer'in oğlu Âsım'ın annesine hükmederken: "O, büyüyüp kendisi için seçinceye kadar annesinin kokusu, harareti ve yatağı, ona senden daha hayırlıdır" dediğini ve Hz. Ömer'in hiçbir itirazî kelamda bulunmadığını, Ammâre tu'bnu Rebîa'nın rivayetinde ise yine amca ile anne arasında çocuğun (ki 7 veya 8 yaşındadır) Hz. Ali tarafından muhayyer bırakıldığını, küçük kardeşi için de Hz. Ali'nin: "Bu da aynı yaşa gelseydi onu da muhayyer bırakırdım" dediğini, Abdurrahman İbnu Ganem'in rivayetinde ise henüz konuşma safhasında olmayan bir çocuk için Hz. Ömer'in: "Lisânı açılıp kendisi seçecek yaşa gelinceye kadar annesi ile beraberdir" hükmünü verdiğini görmekteyiz. Bütün bu misaller küçük çocuğun behemahal annesinin emanetinde olacağı, temyiz ve konuşma halinde tahyir (yani muhayyer bırakılma) meselesinin araya gireceği hükmünü ifade ederler.
Ancak şunu belirtmek gerekiyor: Temyiz yaşına ulaşan bir çocuğun tahyiri (anne, baba, asabe veya zevi'l-erhâm'den birini seçmede serbest bırakılması) bir kısım fukahâ nazarında ihtilâf konusu olmuştur. Ahmed ve İshâk: Anne ve baba arasında ihtilaf vâki olunca, yedi yaşındaki çocuk muhayyer bırakılır, daha da küçükse anne ehaktır" demiştir. Tahyire taraftar olanlarla karşı olanlar arasında mutavassıt ve her iki tarafa da hak verir bir görüşe sahip olan Şurehy: "Baba ehak, anne erfak (daha şefkatli)" der ve kendisine babaları ölmüş bir grup siyah çocuk getirilince: "Muhayyer bırakın, istedikleriyle beraber olsunlar" hükmünü verir. İmam Şafiî de tahyiri iltizam eder.[2]
3- Tahyiri kabul etmeyen Hanefî görüşü müdafaa eden Tahavî, Ebu Hüreyre'den gelen ve böyle bir ihtilafı Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in "aranızda kur'a çekin" teklifine babanın itiraz etmesi üzerine çocuğun ihtiyarına müracaat ettiğine dair olan rivayete dayanarak çocuğun muhayyer bırakılmasının "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bir kazası olmadığı" hükmünü çıkarır ve Kûfelilerin ekserisinin de buna kâil olduğunu belirtir. Hükmüne sünnetten başka misaller de getirerek Hamza'nın kızıyla ilgili hadiste de asabeden birini seçmede çocuğun serbest bırakılmayışını, karısı Müslüman olmayan kocanın dâvasında, karıyla kocanın, "çocuğun muhayyer bırakılması" teklifini kabul etmelerinden sonra tahyire tevessül edildiğini bildiren Abdülhamid İbnu Selemeti'l-Ensârî ve Râfi İbnu Sinan'dan gelen rivayetleri de delil olarak zikreder. Hanefî fukahasından el-Kasânî "Oğlan çocuğun temyiz yaşına ulaşıp yeme, içme, giyinme gibi işlerinde istiğnaya ulaşsa bile yine de annesine değil, babasına teslimi gerektiğini, zira alması gereken erkeklere âit ahlâk ve adabı babasından

alabileceğini, annesine verildiği takdirde kadınlara ait ahlâk ve adabı alarak kadınlaşacağını kaydeder. Bu mahzur, kız çocuğu için söz konusu olmayacağından başka, kadınlığa ait terbiyeyi alması için annesine teslim edileceğini de ayrıca ilâve eder.
Çocuğun tahyirine karşı çıkan Hanefî görüş bir de şu mülâhazayı ileri sürer: Çocuğun seçmeye bırakılmasında hikmet yoktur. Çünkü ona hevası galebe çaldığı için hazır lezzet nerede varsa oraya meyleder. Bu ise tembellik, hevaîlik, mektep ve terbiye-i nefisten kaçmakta, dinî bilgileri alma zahmetine girmemektedir. Binnetice ebeveynden en kötüsünü seçer. O da kendisini ihmâl eden, terbiyesi için titiz davranmayandır." Ayrıca tahyire kail olanların dayandıkları hadiste mevzubahis olan çocuğun büluğ yaşına ulaştığını da göstererek tahyirin ancak büluğdan sonra caiz olduğunu söylerler.
Esasen temyiz yaşına basmış çocuğun terbiyesinde babanın ehemmiyetini de gözden uzak tutmak istemeyen tahyir taraftarları: "Eğer çocuk anneyi seçmişse, sırf buna dayanarak onu ihmâli gerekmez, te'dib ve tâlimiyle ister bizzat, ister bilvasıta ilgilenir, ihtiyaçlarını te'min eder" demektedirler.
Son olarak şunu da belirtelim ki tahyire kâil olanlar, bunu tarafeynin hidâne şartlarını (İslâm, hürriyet, akl, adalet, aynı yerde ikamet gibi) eşit olarak ihrâz etmeleri halinde caiz görürler. Bir taraf bu vasıtalardan birini kaybederse hidâne hakkını da kaybeder. Çocuğun hangi hususlarda ebeveynden birine tabi olacağı meselesinde umumî kaide şudur: "Hürlük veya kölelikte anneye, neseb ve tesmiyede babaya, dinde ise, en hayırlı olana tâbi olur."[3]
4- Anne tarafının baba tarafına takdimi: Hz. Ali (radıyallâhu anh)' nin rivayetine göre umre yapıldıktan sonra Mekke'den ayrılırken Hz. Hamza'nın kızı, "amca, amca!" diyerek peşlerine düşer. İbnu Abbâs'ın rivayetinde, kendisini götürmeleri için ayrı ayrı görmüş olduğu Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), Zeyd İbnu Hârise ve Ca'fer, Kureyş ile yapılan anlaşmaya uyarak talebe müsbet cevap vermezler. Hz. Ali elinden tutar ve yeğenine sahip çıkar. Ancak Hz. Ca'fer: "Onu ben alacağım, amcamın kızıdır, üstelik teyzesi de nikâhım altındadır, teyze anne gibidir onu almakta ben daha çok hak sahibiyim" der. Ali de: "Hayır ben daha çok hak sahibiyim, zîra amcamın kızıdır ve yanımda da Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kızı vardır, o bana ehaktır" der. Hz. Zeyd de: "Ben daha ziyade hak sahibiyim, kardeşimin kızıdır..." der. Aralarında nizâ ederler. Bunun üzerine Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) çıkar ve Ca'fer lehine hükmederek: "Böylece teyzesinin yanında olur, teyze anne demektir" der.
Çeşitli vecihleri muvâcehesinde farklı mülâhazalara, yorumlara sebep olan bu

hâdiseden, "Hidane meselesinde teyzenin halaya mukaddem olduğu (...) , anne cihetinden gelen akrabaların, baba cihetinden gelen akrabalara takdim edileceği" hükmü çıkarılmıştır.
Hidane hususunda teyzenin takdim edileceğini te'yid eden başka rivayetlere de rastlanır. Kezâ Ebu'l-Velid'den gelen rivayette, anne ile amca arasında çıkan bir ihtilafta Hz. Ömer'in çocuğa: "Annenin darlığı amcanın bolluğundan senin için daha hayırlıdır" demiştir.
Hidane için İslâm, akl, büluğ, (terbiyeye) kudret, emanet (fasık olmamak), hürriyet, evlenmemiş olmak gibi şartlar koşan fukaha bu hususta sünnette vaki olan -ki kısmen yukarıda zikrettik" ahbârı nazar-ı itibâra alarak, hidaneye ehak olanları sırayla şöyle tesbit etmiştir:
1- Anne,
2- Annenin annesi,
3- Babanın annesi,
4- Ana baba bir kızkardeş,
5- Anne bir kızkardeş,
6- Baba bir kızkardeş,
7- Ana baba bir kızkardeşin kızı,
8- Anne bir kızkardeşin kızı.
9- Anne baba bir teyze,
10- Anne bir teyze,
11- Baba bir teyze,
12- Baba bir kızkardeşin kızı.
13- Anne baba bir erkek kardeşin kızı.
14- Anne bir erkek kardeşin kızı.
15- Baba bir erkek kardeşin kızı.
16- Anne baba bir hala.
17- Anne bir hala,
18- Baba bir hala
19- Annenin teyzesi
20- Babanın teyzesi,
21- Annenin halası.
22- Babanın halası.
Her durumda anne baba ile olanlar takdim edilir. Bu mehârim arasında çocuk için kadın akraba yoksa veya olmakla beraber hidane için ehil değilse, hidane irsteki tertibe göre erkek tarafı mehâriminden olan esbâta intikâl eder.
Eğer ricâl-i mehariminden gelen asabe arasında kimse bulunmaz veya

bulunmasına rağmen hidane için ehil olmazsa hidane hakkı asabeden olmayan erkek mehârime intikal eder. Hidane hususunda böyle bir tertib ortaya konmuştur. Zîra çocuğun hidanesi, ihtimali imkânsız bir keyfiyettir. Bu işe en elyak olanı da akrabasıdır. Akrabanın da biri diğerinden evladır. Çocuğa bakacak hiçbir akraba bulunmazsa çocuğun hidanesi için uygun olanı tayin etme vazifesi hâkime terettüp eder.[4]

-1- عن عمرو بن شعيب عن أبيه عن جده رضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال : [أتَتِ امْرَأةٌ النَّبِىَّ # فقَالَتْ: إنَّ ابْنِى هَذَا كانَ بَطْنِى لَهُ وِعَاءً، وَثَدْيِى لَهُ سِقَاءً، وَحِجْرِى لَهُ حِوَاءً)-1(، وَإنّ أبَاهُ طَلَّقنِى وَأرَادَ أنْ يَنْتَزِعْهُ مِنِّى؟ فقَالَ #: أنْتِ أحَقُّ بِهِ مَا لَمْ تَنْكِحِى]. أخرجه أبو داود.

1. (1659)- Amr İbnu Şuayb babası vasıtasıyla dedesinden (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a bir kadın gelerek:
"Bu çocuğa karnım yuva, göğsüm içecek, kucağım da kundak olmuş iken, babası beni boşadı ve onu da benden koparıp almak istiyor!" diye şikâyet etti. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):
"Sen evlenmedikçe, çocuğa ehaksın!" cevabını verdi." [Ebu Dâvud, Talâk 35, (2276).][5]

AÇIKLAMA:

1- Kadın Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e meselesini teşbihli bir üslubla anlatmıştır. Tercümede asla uymaya çalıştık. Ancak şöyle de tercüme edilebilirdi: Bu çocuğu karnımda taşıdım, göğsümden emdirdim, kucağımda himaye edip büyütmekte (zahmetlerini çekmeye devam etmekte)yim..."____________)1-(الحواء: اسم المكان الذي يحوى الشئ: أي يضمه ويجمعه.

2-Bu hadis nikah gibi bir engel olmadığı müddetçe küçük çocuğa sahip olma hususunda annenin, babasından daha çok hak sahibi olduğunu belirlemektedir.

Ebu Hanife, İmam Mâlik ve Şâfiî (rahimehumullah) böyle hükmetmişlerdir. İbnu'l-Münzir bu hususta icma olduğunu söyler. Ebu Hanife merhum: "(Boşanan veya dul kalan) anne, çocuğa zîrahm-ı muharrem olan birisi ile evlenecek olsa çocuk üzerindeki hidâne hakkını kaybetmez" derken Şâfiî hazretleri: "Mutlak olarak kaybeder, zîra delil böyle bir tafsilde bulunmaz" demiştir.[6]

-2- وعن أبى هريرة رضِىَ اللّهُ عَنْهُ]أنَّ النَّبىَّ # خَيَّرَ غُماً بَيْنَ أبِيهِ وَأمِهِ، فَاخْتَارَ أمَّهُ، فَأَخَذَ بِيَدِهَا فَانْطَلَقَتْ بِهِ[. أخرجه أصحاب السنن، وهذا لفظ الترمذى .

2. (1660)- Ebu Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bir oğlan çocuğunu, baba veya annesini seçmede muhayyer bıraktı. Çocuk annesini seçti ve onun elinden tuttu. Annesi de çocuğu alıp götürdü." [Tirmizî, Ahkâm 21, (1357); Ebu Dâvud, Talak 35, (2277); Nesâî, Talâk 52, (6, 185, 186); İbnu Mâce, Ahkâm 22, (2351). Yukarıdaki metin Tirmizî'nin metidir.][7]

AÇIKLAMA:

Hadisteki muhayyer bırakma hâdisesi boşanıp ayrılan bir karıkoca arasında cereyan etmiştir. Hadiste zikri geçen oğlan çocuğu (gulam) mümeyyiz, yani 7-8 yaşlarına basmış bir çocuk olmalıdır. Zîra, bahsin baş kısmında, umumî açıklama kısmında belirttiğimiz üzere, istiğna yaşına basmış olan oğlan çocuklarının anne veya babadan birini seçmek -Şafiîlere göre- kendilerine bırakılmıştır. Bu yaşa ermeyen çocuk kız olsun erkek olsun anneye aittir. Yeme, içme, giyinme, -ve hatta istinca- gibi işlerini tek başına yapabilecek yaşa gelen çocuk, Hanefîlere göre, erkekse babaya, kızsa büluğa kadar anneye aittir. Hassaf bu istiğna yaşını dokuz olarak belirlemiştir. Ahmed İbnu Hanbel ve İshak İbnu Râhuye'ye göre, çocuk yedi yaşında muhayyer bırakılır. Şafiî de 7-8 yaşında muhayyer bırakılacağını söylemiştir.[8]

-3- وعن عليّ رضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]خَرَجَ زَيْدُ بْنُ حَارِثَةَ إلى مَكَّةَ

فَقَدِمَ بِابْنَةِ حَمْزَةَ، فقَالَ جَعْفَرٌ رضِىَ الله عَنْهُ: أنَا آخُذهَا، أنَا أحَقّ بِهَا، وَهِيَ ابْنَةُ عَمِّى، وَعِنْدِي خَالَتُهَا، وَإنَّمَا الخَالَةُ أمٌّ، وَقَال عَلِيٌّ رضِىَ اللّهُ عَنْهُ: أنَا أحَقُّ بِهَا، هِىَ ابْنَةُ عَمِّى، وَعِنْدِى ابْنَةُ رسول اللّهِ # فَهِىَ أحَقُّ بِهَا، وقَالَ زَيْدٌ رضِىَ اللّهُ عَنْهُ: أنَا أحَقُّ بِهَا هِيَ ابنَةُ أخِى، وَإنَّما خَرَجْتُ إلَيْهَا، وَقَدِمْتُ بِهَا، فَقَضى بِهَا رسول اللّه # لِجَعْفَر، وقَالَ: إنَّمَا الخَالَةُ أُمٌّ]. أخرجه أبو داود .

3. (1661)- Hz. Ali (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Zeyd İbnu Hârise Mekke'ye gitmişti. (Uhud'da şehid düşen) Hz. Hamza'nın kızına uğradı. Ca'fer (radıyallâhu anh): "Kızı yanıma ben alacağım, ona ben ehakkım, o benim amcamın kızıdır ve üstelik yanımda teyzesi var, teyze anne gibidir" dedi. Hz. Ali (radıyallâhu anh) de: "Ona ben ehakkım. O amcamın kızıdır. Yanımda Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kızı Fâtıma var. Fâtıma ona ehaktır" dedi. Zeyd İbnu Hârise (radıyallâhu anh) atılarak: "Ona ben ehakkım, o erkek kardeşimin kızıdır, ben onun için yola çıktım ve yanına geldim" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), kızı Cafer (radıyallâhu anh)'in yanına almasına hükmetti ve: "Muhakkak ki, teyze annedir!" buyurdu." [Ebu Dâvud, Talâk 35, (2278-2280); Buhârî, Sulh 6, Megâzi 43; Tirmizî, Birr 6.][9]

AÇIKLAMA:

1- Bu hâdise, Buharî'nin rivayetinde daha açık gelir. Buna göre, Hudeybiye Sulhü'nden sonra, mezkur sulhün şartlarından biri gereğince, müteakip sene, Müslümanlar umre niyetiyle Mekke'ye gelirler. Ziyareti tamamlayıp dönerlerken Uhud Savaşı'nda şehid düşmüş olan Hz. Hamza'nın kızı Ammâre: "Amca, amca (beni de götürün!)" diyerek Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın peşine takılır. Bir rivayette kafilenin içinde dolaşmakta olan kıza Hz. Ali (radıyallâhu anh) sahip çıkarak elinden tutar ve zevce-i pâkleri Hz. Fâtıma (radıyallâhu anhâ)'ya: "Amcanın kızını yanına al!" diye emreder, o da alır. Ancak, kızı yanına alma hususunda Zeyd İbnu Hârise ile Ca'fer İbnu Ebî Talib de araya girerler. Rivayette de görüldüğü üzere, her biri çocuğa sahip olma hususunda birinci derecede hak sahibi oldukları iddiasıyla ihtilaf ederler.

Ancak, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Teyze, anne makamındadır!" diyerek, kızı teyzesi Esma Bintu Umeys'i nikahında tutan Hz. Ca'fer'e teslim eder.
2- Rivayette Zeyd İbnu Hârise'nin Hz. Hamza'ya "kardeşim" demesi, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, hicretten sonra Medine'de Hz. Hamza ile Hz. Zeyd (radıyallâhu anhümâ)'i kardeşlemiş olmasındandır. Bu kardeşleşme, başlangıçta birini diğerine vâris kılacak şekilde kardeşler arasında ciddi ve kuvvetli bağlar husule getirmişti.
3- Niza konusu olan Ammâre Bintu Hamza, annesiyle Mekke'de kalmıştı.
4- Ammâre'nin, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a "amca!" diye hitabı, saygıdan ileri gelen bir tavsiftir. Zîra Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onun amcası değil, amcasının oğludur. Mamafih, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la, Hz. Hamza'nın süt kardeşi oldukları da bilinmektedir. Nitekim Hz. Ali, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kızı Fâtıma'ya Ammâre'yi "amcanın kızı" diyerek takdim etmiştir.
5- Bazı rivayetler, Ammâre'yi himâye etme hususundaki bu ihtilafın Medine'de cereyan ettiğini tasrih eder. Rivayetin sadedinde olduğumuz vechi ise, sanki Mekke'de geçtiği fikrini verecek bir üslubâ sahiptir. Mamafih, münâkaşanın Mekke'den ayrıldıktan sonra, Medine'ye henüz gelmeden yolda cereyan ettiğini ifade eden rivayetler de var. Bazı rivayetler, bu münâkaşanın uyumakta olan Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'i uyandıracak kadar yüksek sesle geçtiğini belirtir.
6- Hudeybiye Antlaşması'nda, Mekke halkında Müslümanlarla gitmek isteyen hiç kimseyi götürmemek şartı olmasına rağmen Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) Ammâre'yi berâberlerinde almalarına izin vermiştir, zîra Mekkeliler onun çıkmak arzusuna mümânaat göstermemişlerdir. Maamafih, kadınların vahy-i Îlâhî ile bu şartın dışında tutulduğu da söylenmiştir.
7- Hz. Peygamber'in, kızı Hz. Câfer'e hükmetmesi, hem hanımının, hem de kendisinin çocuğu olan kan karâbeti sebebiyledir; kendisi kızın amcaoğlu, hanımı da teyzesi olmaktadır. Maamafih bir rivayette üçüncü bir sebep zikredilmiştir: اَدْفَعُهَا إِلَى جَعْفَر فَإِنَّهُ اَوْسَعُ مِنْكُمْ "Ben çocuğu Cafer' e veriyorum, o sizden daha zengin."
8- Bu rivayet, şefkat, merhamet gibi duygularda, teyzenin çocuğa daha yakın olduğu, çocuğun meselelerine onun annesi gibi fıtrî bir alâka hissedeceği hükmü çıkarılmıştır. Buradan hareket eden ulemâ hidane meselesinde teyzenin haladan önce geldiğine hükmetmiştir. Dolayısıyla eşit uzaklıktaki anne akrabaları, hidane

meselesinde baba akrabalarına tekaddüm etmektedir. [10]

---

[1] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/312-314.

[2] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/314.

[3] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/314-315.

[4] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/315-317.

[5] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/317.

[6] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/317-318.

[7] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/318.

[8] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/318.

[9] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/319.

[10] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/319-320.

HİLAFET VE İMAMETLE İLGİLİ BÖLÜM

Bu bölümde iki bâb vardır.

BİRİNCİ BÂB
HİLAFET VE İMAMETİN AHKÂMI
(Bu bâb 6 fasıldır)
*
BİRİNCİ FASIL
İMAMLAR KUREYŞ'TENDİR
*
İKİNCİ FASIL
İMAMLIGI, EMİRLİGİ SAHİH OLANLAR
*
ÜÇÜNCÜ FASILİMAM VE EMİRİN VAZİFELERİ
*
DÖRDÜNCÜ FASIL
EMÎR OLMANIN KÖTÜLÜGÜ
*
BEŞİNCİ FASIL
İMAMA VE EMÎRE İTAATİN GEREGİ
*
ALTINCI FASIL
İMAMLARIN VE EMÎRLERİN YARDIMCILARI
*
İKİNCİ BÂB
HULEFÂU'R-RAŞİDÎN VE ONLARA BİAT ŞEKİLLERİ

Umumî Açıklama:

İslâm dini devlet dinidir. Bu sebeple devlet hayatını ilgilendiren bütün müesseselerin İslam'da yeri vardır. Onlardan her birine, devlet hayatındaki ehemmiyeti nisbetinde yer vermiştir. Hayatî önem taşıyanlara ağırlık olarak yer verir.
İmamet, yani devlet reisliği meselesi bir milletin siyasî hayatının merkezinde yer

alır. Bu sebeple İslâm dini, konuya fazlaca yer vermiş. İmamda aranacak vasıflardan, seçimine, azline, itaat, isyan bahislerine kadar hatıra gelebilecek her hususta esaslar, prensipler, hükümler koymuştur. Bunlar nazarî olarak işlenmekten başka çeşitli şekilleriyle tarih boyunca tatbik de edilmiş, ayrıca hukukşinaslar tarafından teşriata, kodifikasyona da tâbi tutulmuşlar ve madde madde kodifiye edilmişlerdir.

İmamet konusuna giren mühim meselelere daha önce temas ettik, burada tekrar etmeksizin mevzu üzerine kitabın yer verdiği hadislere geçiyoruz. [1]

BİRİNCİ BÂB

HİLÂFET VE EMİRLİGİN AHKÂMI

BİRİNCİ FASIL

İMAMLAR KUREYŞ'TENDİR.

-1- عن جابر رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قال رسولُ اللّهِ #: النَّاسُ تَبَعٌ لِقُرَيْشٍ في الخَيْرِ والشَّرِّ[. أخرجه مسلم .

1. (1705)- Hz. Câbir (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdu ki: "İnsanlar hayırda da şerde de Kureyş'e tâbidir." [Müslim, İmâret 3, (1819).][2]

-2- وعن أبى هريرة رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قال رَسُولُ اللّهِ # النَّاسُ تَبَعٌ لِقُرَيْش في هذا الشَّأنِ، مُسْلِمُهُمْ تَبَعٌ لِمُسْلِمِهِمْ، وَكَافِرُهُمْ تَبَعٌ لِكَافِرِهِمْ. النَّاسُ مَعَادِنُ، خِيَارُهُمْ في الجَاهِلِيَّةِ حِيَارُهُمْ في ا"سْمِ إذَا فَقُهُوا، وَتَجِدُونَ مِنْ خِيَارِ النَّاسِ أشَدَّ النَّاسِ كَرَاهَةً لهذَا الشَّأنِ حَتَّى يَقَعَ فِيهِ[. أخرجه الشيخان .

2. (1706)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İnsanlar bu işte Kureyş'e tâbidirler. Müslümanları Müslüman olanlarına, kafirleri kafir olanlarına tâbidirler. İnsanlar madenler gibidir. Cahiliyede hayırlı olanlar fıkhı öğrenirlerse İslam'da da hayırlıdırlar. Bu işe en çok nefret edenleri insanların en hayırlısı bulacaksın. Onlar (rızaları hilâfına) içine düşmedikçe buna tâlib olmazlar." [Buhârî, Menâkıb 1; Müslim, İmâret 2, (1818).][3]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadislerde geçen iş (ş'en)'den murad emîrlik ve hilafettir. Emîrlik idarecilik, valilik, devlet reisliği gibi mânalara gelir. Hilâfet daha ziyade Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in mânevî şahsının temsilciliğidir.

2- Kureyş, Mekke'de yaşayan Araplardır. Bunlar İslâm'dan önceki dönemden beri diğer Araplara nazaran itibarli ve nüfuzlu idiler. Birçok yönden üstünlükleri kabul edilmişti. Mekke'de ikamet edip, ataları Hz. İbrahim'den kalma mukaddes bina Kâbe'yi himaye etmeleri, hacca bağlı olarak Kâbe ile ilgili birçok hizmetleri îfa etmeleri, diğer Araplar arasında sağladıkları üstünlüğe yeterli bir sebep idi. Kaldı ki, bunların, bizzat Kur'an-ı Kerim'de yer verilen (Kureyş sûresi) ticârî hayatları, komşu ülkelerle sıkı bağlar kurmalarına, bu sâyede sâdece maddî yönden değil, kültür, görgü, tecrübe ve bilgi gibi mânevî yönden de zenginleşmelerine yol açmıştı. Onların câhiliye devrindeki üstünlüklerine bütün bu durumlarının müessir olduğu söylenebilir. Hadiste geçen "İnsanların kâfirleri Kureyş'in kâfirlerine tâbidir" ifadesi, cahiliye devrindeki durumlarını tesbit eder. Müslüman olduktan sonra da durumda bir değişiklik olmamıştır. Daha dikkat çeken husus, Mekke'nin fethine kadar bekleyiş içinde kalan taşra Araplarının, Mekke Müslüman olunca kitleler halinde İslâm'a girip Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e tâbi olmalarıdır. Kureyşli olan Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a tâbi olan Müslümanlar, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan sonra da yine Kureyşli olan Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali, Hz. Muâviye vs.'ye tâbi olmaya uzun müddet devam etmişlerdir.
3- Hayırlı kimselerin emîrlik ve hilafet gibi idârî sorumluluklardan nefretleri, o vazifelerin gerektirdiği sorumlulukları yerine getirmeme endişesinden ileri gelir. Onu kabul etmek, meşakkatin altına girmektir. Adaletle icraatte bulunup, insanların zulmüne mâni olmak zor işlerdendir. Aklı tam, diyâneten hassas kimsenin bu muhataralı (riskli) işe talib olmayacağı açıktır. "Onlar rızası hilâfına içine düşmedikçe buna tâlib olmazlar" şeklinde tercüme ettiğimiz ibârenin mefhumunda âlimler ihtilâf etmiştir. Bâzıları şöyle anlamışlardır: "Kim emîr olmak için hırs göstermeden, talibi olmadan, bu vazife uhdesine düşerse, emîrlikteki kerâhet ondan kalkar. Çünkü önceki ibâre, emîrlik talebini mutlak olarak mekruh ilân etmiştir. O ibareyi şöyle anlayan da olmuştur: "Âdet şöyle cereyan etmektedir: Kim bir şeyi elde etmek için hırs gösterir, fazla peşine düşerse nâdiren ona kavuşabilir. Kim de birşeyden yüzçevirir, ele geçirmek hususunda hırs göstermezse, umumiyetle o şeye daha rahat kavuşur."[4]

-3- وعن ابن عمر رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما قال:]قال رسولَ اللّه #: َ يَزَالُ هَذَا ا۷مْرُ في قُرَيْشٍ مَا بَقَى مِنْهُمُ اثْنَانِ[. أخرجه الشيخان .

3. (1707)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bu iş (emîrlik) insanlardan iki kişi bâki kaldıkça Kureyş'te olmaya devam edecektir." [Buhârî, Menâkıb 2, Ahkâm 2, Enbiya 1; Müslim, İmâret 4, (1820).][5]

AÇIKLAMA:

Bu hadisteki "iş"ten de murad emîrlik ve hilafettir. Kıyamete kadar buna Kureyş sâhip olacak demektir. Hadis ıtlakı üzere alındığı takdirde, üstünlükte takvayı esas alan (Hucurat 13) İslâm'da Kureyş'e mutlak bir imtiyaz tanınması gibi bir durum ortaya çıkar. Aslında, bu işkâli bertaraf eden kayıtlar başka rivâyetlerde gelmiştir:

اَ إِنَّ ا۷ْمَرَاءَ مِنْ قُرَيْشٍ مَا اَقَامُوا ثَثًا: مَا رَحِمُوا إِذَا اسْتُرْحِمُوا وَقَسَطُوا وَعَدَلُوا اِذَا حَكَمُوا

"Bilesiniz üç şeyi yerine getirdikçe umerâ Kureyş'tendir: Merhametli olmaları istendiği zaman merhametli oldukça, hükmettikleri zaman âdil ve hakka riâyetkâr oldukça."

ا۷َئِمَّةُ مِنْ قُرَيْشٍ مَا إِذَا حَكَمُوا فَعَدَلُوا

"Hükmedince adaletten ayrılmadıkça imamlar Kureyş'ten olacaktır."
Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh)'in de şu sözü rivâyet edilmiştir:

إِنَّ هَذَا اَمْرَ فِى قُرَيشٍ مَا اَطَاعُوا اللّهَ وَاسْتَقَامُوا عَلَى اَمْرِهِ

"Kureyş Allah'a itaat edip, emri üzere doğru yolda oldukça, bu iş onlar üzerindedir."
Bu hususu tahlil eden İbnu Hacer der ki: "İşâret ettiğim hususta vârid olan hadisler üç kısımdır:
1- Bir kısım hadisler, Kureyşliler'in, gösterilen vasıfları muhâfaza etmedikleri takdirde, "Allah'ın lânetine uğrayacaklarını haber verir. Meselâ "Bilesiniz üç şeyi yerine getirdikçe ümerâ Kureyş'tendir..." hadisi bunlardandır. Bu rivâyette şu cümle de yer alır: فَمَنْ لَمْ يَفْعَلْ ذَلِك مِنْهُمْ فَعَلَيْهِ لَعْنَةُ اللّهِ "Kim bu

söylenenleri yapmazsa Allah'ın lâneti üzerine olsun." Bu hadiste, "iş"in (emîrlik) onlardan çıkmasını gerektiren bir şey yok.

2- Onlara, aşırı şekilde eziyet edeceklerin musallat edilmekle tehdid edilmeleri Ahmed İbnu Hanbel ve Ebû Ya'la'da gelen şu hadişte olduğu gibi:

يَا مَعْشَر قُرَيْشٍ إِنَّكُمْ اَهْلُ هَذَا اَمْرِ مَا لَمْ تُحْدِثُوا فَإِذَا غَيَّرْتُمْ بَعَثَ اللّٰهُ عَلَيْكُمْ مَنْ يَلْحَاكم كَمَا يَلْحَى الْقَضِيبُ

"Ey Kureyşliler! Sizler bir kısım bid'atlere düşmedikçe bu "iş"in sahiplerisiniz. Şâyet bid'atlere düşerek (dinin getirdiklerini) değiştirecek olursanız Allah size öylelerini musallat eder ki, onlar ağacın dalını soydukları gibi sizleri soyarlar (derilerinizi yüzerler)..." Kezâ bu rivâyetlerde de -her ne kadar bir iş'ar (bir ihsas, bir imâ) varsa da- "iş"in Kureyşliler'in elinden çıkacağına sarih bir ifade yoktur.

3- Aleyhlerine kıyâma, onlarla savaşmaya izin veren ve "iş"in onların elinden çıkacağını ihbâr eden rivâyetler... Tayâlisî ve Taberânî'de gelen Sevbân hadisi gibi:

اِسْتَقِيمُوا لِقُرَيْشٍ مَا اسْتَقَامُوا لَكُم فَإِنْ لَمْ يَسْتَقِيمُوا فَضَعُوا سُيُوفَكُمْ عَلَى عَوَاتِقِكُمْ فَابِيدُوا حَضْرَا ءَهُمْ فَاِنْ لَمْ تَفْعَلُوا فَكُونُوا زَرَّاعِينَ اَشْقِيَاءَ

"Kureyş sizin için istikametli oldukça siz de onlar için istikametli olun. Onlar istikamette olmazlarsa kılınçlarınızı omuzlarınıza koyup çoğunu helâk edin. Bunu yapmazsanız (çok çalışıp az kazanan) bedbaht çiftçiler olun."[6] İbnu Hacer bunu takviye sadedinde şu rivâyeti de kaydeder:

كَانَ هَذَا اَمْرُ فِى حِمْيَرَ فَنَزَعَهُ اللّٰهُ مِنْهُمْ وَصَيَّرَهُ فِى قُرَيْشٍ وَسَيَعُودُ اِلَيْهِمْ

"Bu "iş" Himyerîler'in elinde idi. Allah onlardan alıp Kureyş'e verdi. Tekrar onlara dönecektir." Bu hadisler ifade eder ki Kureyşliler dini ikame etmezlerse "iş" onlardan çıkacaktır."

İbnu Hacer şöyle devam eder:

"Geri kalan hadislerden çıkarılan netice şudur: "İş"in onlardan çıkması, önce, onların lânetle tehdid edildikleri menfur hallere düşmeleriyle vaki olur. Bu zâten rüsvaylığa ve tedbirlerinin bozulmasına sebeptir. Bu durum Abbasî Devleti'nin başlarında vâki olmuştur.

Arkadan, Kureyşliler'e eziyet verecek kimselerin musallat edilme tehdidi var. Bu

durum da Abbasîlerde görülmüştür. Mevâlîler onlara galebe çalınca, ellerinde, üzerlerine hacr konmuş çocuklara döndüler. Çocuk gibi bazı basit şeylerle oyalandılar, işleri başkaları yürüttü.

Sonra durum daha da kötüleşti. Deylemliler galebe çaldı. Her hususta onları sıkıştırdılar. Öyle ki, halifenin yetkisinde sadece hutbe okumak kaldı. Mütegallibe (zorbalar) her beldede memleketi aralarında paylaştılar. Böylece ard arda değişik tâifeler bunlara musallat oldu. Sonunda her yerde "iş" ellerinden çıktı. Bazı yerlerde halifenin kuru bir adı kaldı." Hilafetin Kureyş'le olan ilgisini tesbit eden hadisleri böylesi bir izaha kavuşturan İbnu Hacer, daha sonra, İslâmî grupların bu husustaki görüşlerine yer verir:

"...Cumhur-u ulemâ -bu hususta Sahâbe'den vârid olan ittifak üzere- imam için Kureyşli olmanın şart olduğuna hükmetmiştir.

Bazı tâifeler bunu Kureyş'ten belli bir grupla kayıdladılar. Bir tâife: "Hz. Ali evladları dışında kalanlardan imam câiz değildir" dedi. Şia bu görüştedir.

Sonra, Hz. Ali'nin zürriyetinden kimlere câiz olduğu hususunda çok şiddetli ihtilâflar meydana geldi. Bir tâife: "Abbâs'ın çocuklarına has" dedi. Ebû Müslim Horasânî ve etbâı bu görüşteydi.

İbnu Hazm'ın nakline göre bir taife: "Câfer İbnu Ebî Tâlib'in oğulları dışındakilere câiz olmaz" demiştir.

Diğer bir tâife: "Abdulmuttalib'in evladlarından olmalıdır" demiştir.

Bazılarının: "Benî Ümeyye dışındakilerden câiz değildir" dediği, diğer bazılarının: "Hz. Ömer (radıyallâhu anh)'in evlatları dışındakilerden câiz değildir" dediği rivâyet edilmiştir.

İbnu Hazm bu nakilleri yaptıktan sonra: "Bu gruplardan hiçbirinin lehine bir delil mevcut değildir" der.

Hâricîler ve Mu'tezile'den bir tâife: "İmamın Kureyş dışında olması câizdir. İmamete, Kitap ve Sünnet'i ikâme eden herkes lâyıktır, Arap olmuş, acem olmuş farketmez" demiştir. Hattâ Dırâr İbnu Amr mübâlağaya kaçarak: "Kureyş dışında birinin başa geçirilmesi evlâdır, zîra, öyle birisi, aşîret (ve taraftarları) cihetinden az (ve dolayısıyla zayıf) olur, haddi aşıp azdığı takdirde azli kolay olur" der.

Ebû Bekr İbnu't-Tîb: "İmamlar Kureyş'tendir" hadisinin sübût bulmasından (sahih olmasından) sonra Müslümanlar bu söze itibar etmezler. Nitekim Müslümanlar asırlardır bununla amel etmiştir. Öyle ki, ihtilâf çıkmazdan önce, bu hadise itibar edilmesi hususunda icma vâki olmuştur" der.

...Kadı İyaz der ki: "İmam'ın Kureyş'ten olmasını şart koşmak, bütün âlimlerin mezhebidir. Hatta bunu, icma edilen meselelerden addetmişlerdir. Selefe mensub hiç kimseden bunun hilâfına görüş nakledilmemiştir. Seleften sonra

gelenler de her tarafta bu hususta ittifak etmiş, muhâlif görüş beyan eden olmamıştır. Öyle ise, Hâricîlerin ve Mu'tezile'den onlara uyanların görüşlerine Müslümanlara muhâlefetleri sebebiyle itibar edilmez."
İbnu Hacer, burada ihtirâzî bir kayıd koyar: "Bu hususta icma olduğunu söyleyen kimse, Hz. Ömer'den rivâyet edilen şu görüşü te'vil etmek zorundadır. Ahmed İbnu Hanbel sahih bir senedle şunu kaydeder: "Eğer ecelim geldiği zaman Ebû Ubeyde hayatta olsa onu halife seçerdim... Ebû Ubeyde'nin vefatından sonra ecelim gelecek olsa Muâz İbnu Cebel'i halife seçerdim." Burada adı geçen Muâz İbnu Cebel, Ensârî'dir. Kureyş'le hiçbir neseb bağı yok. İmamın Kureyş'ten olma şartı hususundaki icmâ muhtemelen Hz. Ömer'in vefatından sonra tahakkuk etmiştir. Ya da Hz. Ömer (radıyallâhu anh)'in bu husustaki ictihâdı değişmiştir.
Hilafeti Kureyş'e mahsus görmeyip, kendisine delil olarak Abdullah İbnu Ravâha ve Zeyd İbnu Hârise ve Üsâme İbnu Zeyd vs.'nin harplerde askerî birliklere komutan tâyin edilmelerini gösterenlere şu söylenebilir: "Bu tâyin, el-imametu'l-uzma (=en büyük imamlık, yani devlet reisliği) tâyini değildir. Bu örneklerden şu hüküm çıkarılır: "Halife hayatında Kureyşli olmayanları kendisine nâib seçme yetkisine sahiptir."

NETİCE:

İmamların Kureyş'ten olması meselesi Ehl-i Sünnet ulemâsı arasında bâzı kayıtlarla kabul edilen, icmaya yakın bir ekseriyetle mütekaddim ve müteahhir herkesce benimsenen bir husustur. Bu mevzuda hadis kitaplarında pek çok rivâyet yer almış olmaktan başka fakihler, şârihler, tarihçiler.... de meseleye eğilip kitaplarında yer vermişlerdir. Hadisin, sâdece mutlak vechini sathî bir nazarla değerlendirerek keşfettiğini zannettiği teâruzun giderilmesini hadisi reddetmede arayan kimse ciddi bir hataya düşer. Böyle bir davranış, ulum-i İslâmiye'nin en ziyâde işlenmiş ve geliştirilmiş olan ve bir rivâyeti kabul veya redde tamâmen objektif mi'yarlara dayanan binlerce hadis ulemasının metoduna ters düşmekten başka, Ashab'tan günümüze, meseleye eğilmiş ve icmaya yakın bir ittifakla sıhhatini ve Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a nisbetini benimsemiş bütün eslaf-ı izâmı tekzib, onların techilini, tadlilini tazammun eden bir bilgiçlik iddiası olur, el-iyâzu billah.
İslâm ulemâsının tamamen objektif metodlarla değerlendirip sıhhatine hükmettiği bir rivâyet, ilim semasında parlayan bir yıldız gibidir. Hiç kimse, onu dar aklına sığmadığı veya subjektif ölçülerine uymadığı için yerinden söküp atamaz, çünkü eli yetişmez. Onun bütün mülâhaza ve gayretleri, elindeki

sapanından attığı taşlarla gökteki yıldızları düşürmeye kalkan çocuğun mantığından dışarı çıkmayacağı gibi, başarısı da onunkinden öteye geçemez. [7]

4ـ وعن سفينة)1(رَضِـىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قال رسولُ اللّهِ #: الخِفةُ في أُمَّتِي ثَثُونَ سَنَةً، ثُمَّ مِلْكٌ بَعْدَ ذلِكَ. قال سَعِيدُ بْنُ جُمْهَانَ، ثُمَّ قال: أمْسِكْ خِفَةَ أبى بَكْرٍ، وَخِفَةَ عُمَرَ، وَخِفَةَ عُثْمَانَ، وَخِفة عَلِيٍّ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُم، فَوَجَدْنَاهَا ثَثِينَ سَنَةً. فقِيلَ: إنَّ بَنِى أُمَيَّةَ يَزْعُمُونَ أنَّ الخِفَةَ فِيهِمْ، فقَالَ: كَذَبُوا بَنُوا الزَّرْقَاءِ بَلْ هُمْ مُلُوكٌ مِنْ شَرِّ المُلُوكِ[. أخرجه أبو داود، والترمذى، والمراد ببنى الزرقاء بنو مروان .

4. (1708)- Sefîne (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdu ki: "Hilâfet, ümmetim arasında otuz yıl sürecektir. Bundan sonra saltanat gelecektir." Said İbnu Cumhân dedi ki: "Sonra ilâve etti: "Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh)'in hilâfetine Hz. Ömer'in hilâfetini, Hz.Osman'ın hilâfetine Hz. Ali'nin hilâfetini (radıyallahu anhüm ecmain) ekle (parmaklarınla say) bak!" dedi. Bunları (sayınca hakikaten) otuz yıl bulduk."
Sefîne'ye: "Emevîler, hilâfetin kendilerinde (devam ettiğini) zannederler" denmişti, şu cevabı verdi: "Benî'z-Zerkâ yalan söylüyor. Onlar krallardır, hem de en kötü krallar." [Ebû Dâvud, Sünnet 9 (4648, 4647); Tirmizî, Fiten 48, (2227).] [8]

AÇIKLAMA:

1- Sefîne, aslında bir lakaptır, gemi demektir. Burada Sefîne (radıyallâhu anh), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bir âzatlısıdır. Ebû Abdirrahman diye künyesi vardır. İsminin ne olduğu kesinlikle bilinmiyor, Mihrân vs. diyen olmuştur. Lakabı kendisine Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) vermiştir. Sebebi, bir yolculuk sırasında çok eşya taşımış olmasıdır. Şöyle anlatır: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte yolculuk yapıyorduk. Yolculardan yorulanlar oldu. Bunlar kılıçlarını, kalkanlarını üzerime koydular.

Böylece çok sayıda kılıç ve kalkan taşıdım. (Bunu gören) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Sen sefînesin" diye iltifatta bulundular."

2- Rivâyetin Ebû Dâvud'da gelen bir vechinde: خِفَةُ النُّبُوَّةِ ثَلاَثُونَ سَنَةً

"Nübüvvet hilâfeti otuz yıldır" denmiştir.____________)1-(هو مولى رسول الله صلى الله عليه وسلم وقيل: كان مولى أم سلمة، واسمه مهران، وقيل: رومان، وقيل: نجران، وقيل: غير ذلك.

3- Alkamî der ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan sonra gelen otuz yıl içinde Dört Halife ile Hz. Hasan (radıyallâhu anhüm)'ın halifelikleri vardır. Şöyle ki:

Hz. Ebû Bekir'in hilafeti 2 yıl 3 ay 10 gündür.

Hz. Ömer'in hilafeti 10 yıl 6 ay 8 gündür.

Hz. Osman'ın hilafeti 11 yıl 11 ay 9 gündür.

Hz. Ali'nin hilafeti 4 yıl 9 ay 7 gündür.

Hz. Hasan'ın hilafeti 7 aydır.

Nevevî'nin verdiği rakamlarda ufak tefek fark mevcuttur. Bizce mühim değil.

4- Hadiste geçen: "Bundan sonra saltanat (kraliyet=mülk) gelecektir" demek, "nübüvvet hilâfetinden sonra..." demektir. Âlimler, bu hadise dayanarak Emevî ve daha sonraki devirlerde devlet başkanları "halife" ünvanını almış olsalar da, bu halifeliğin Dört Halife döneminde olduğu gibi nübüvvet hilâfeti olmadığını, sâdece bir isimden ibaret olduğunu söylemişlerdir. Nübüvvet hilâfetine bihakkın lâyık olabilmek için amel yönüyle sünnete uymak gerekir. Sefîne (radıyallâhu anh)'nin, Hz. Muâviye için: "Meliklerin birincisi" dediği rivâyet edilmiştir. Öyle ise nübüvvet hilâfetinden maksad kâmil mânada Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a halef olmaktır ki, âlimler bunu beş halife ile sınırlarlar.

5- Benî'z-Zerkâ, Benî Mervân demektir. Zerkâ, Emevîler'in geçmişteki annelerinden biridir.[9]

-5- وعن جابر بن سمرة رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قال رسولُ اللّه #: َ يَزَالُ هذَا الدِّينُ عَزِيزاً مَنِيعاً إلَى اثْنَىْ عَشَرَ خَلِيفَةً كُلُّهُمْ مِنْ قُرَيْشٍ. قِيلَ: ثُمَّ يَكُونُ مَاذَا؟ قالَ: ثُمَّ يَكُونُ الْهَرْجُ[. أخرجه الخمسة إ النسائى إلى قوله من قريش.وأخرج باقيه أبو داود

»الهَرْجُ«: الفتنة و اختط .

5. (1709)- Hz. Câbir İbnu Semüre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Bu din, hepsi Kureyş'ten gelecek olan on iki halifeye kadar aziz ve güçlü olacaktır."
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a soruldu:
"Sonra ne olacak?"
"Sonra herc (fitne ve kargaşa) gelecek!" diye cevap verdi." [Buhârî, Ahkâm 51; Müslim, İmâret 5-9 (1821); Tirmizî, Fiten 46, (2224). Bu üç kitap, hadisin "Kureyş'ten" kelimesine kadar kısmını: "Ebû Dâvud da [Medhi 1, (4279), 4280)] tamamını tahric etmiştir.][10]

AÇIKLAMA:

On iki imamın geleceğinden haber veren bu hadis farklı vecihlerde rivâyet edilmiştir. Herbiri bazı noksan ve ziyadeler ihtiva etmektedir:
"Bu "iş" ümmetim arasında on iki imam geçmedikçe sona ermez."
"İnsanların işi, kendilerine on iki kişi hükmettiği müddetçe yürümekte devam edecektir."
"Benden sonra on iki emîr gelecek... hepsi de Kureyş'ten olacak."
"On iki imam üzerinizde halife oldukça din ayakta kalacaktır."
"Hepsinin etrafında ümmetin toplanacağı on iki halife üzerinizde oluncaya kadar bu din ayakta kalacaktır." v.s.
Görüldüğü üzere hadisler kendi aralarında farklıdır ve yeterli açıklıktan uzaktır. Bu yüzden şârihler, tatminkâr ve birbiriyle uyuşan açıklama sunamamışlardır.
Kadı İyaz der ki: "Hadiste gelen 12 adedi, iki soru akla getiriyor:
Birincisi: "Bu hadisin zâhiri Ashâb-ı Sünen tarafından tahric edilen -İbnu Hibban ve başkalarınca da sıhhatine hükmedilmiş olan- Hz. Sefîne (radıyallâhu anh)'nin rivâyet ettiği: "Hilâfet benden sonra otuz yıldır, ondan sonra krallık vardır..." (1708 numarada geçdi) hadisi bunun zâhirine muhalefet eder. Çünkü bu otuz yıl içerisinde sâdece Dört Halife ile az bir müddet de Hasan İbnu Ali (radıyallâhu anhüm ecmâin) halife olmuştur.
İkincisi: Hilâfete geçenler sayıca bundan fazla.
Birinci sorunun cevabı: Sefîne hadisinde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)

nübüvvet hilâfetini kasdetmiştir, Câbir İbnu Semüre hadisinde böyle bir kayıt yoktur.
İkinci sorunun cevabı: "Bu hadiste: "Benden sonra sadece on iki halife gelecektir" denmiyor, "...on iki halife olacak..." deniyor. Bu miktarda halife gelmiştir, daha fazla halifenin gelmesine de bir mâni yoktur."
Kadı İyâz devamla der ki: "Mamafih bu söz, hilâfete her geçenin kastedilmesi halinde uygundur. Ancak bu sözde, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın adâletle hükmeden ve hilafete gerçek mânada liyakat kazanan kimseleri kasdetmiş olması da mümkündür. Bu şartlara uygun olarak Dört Halife geçmiştir. Kıyamet kopmazdan önce bu miktar 12'ye tamamlanacaktır.
Âlimlerden bazıları: "Bu on iki imam aynı zamanda zuhur edecek ve halk kısım kısım bunlara tâbi olacak" demiştir. Nitekim beşinci hicrî asırda sadece Endülüs'te altı adet sultan ortaya çıktı, hepsi de kendisini halife ilan etti. Bunların aynı asrında Mısır sultanı, Bağdad'da Abbâsî halifesi ve başka yerlerde Alevîler ve Hâricîler adına hilâfet iddia eden kimseler vardı. Bu te'vili te'yid eden bir rivâyet Müslim'de gelmiştir: سَتَكُونُ خُلَفَاءُ فَيُكْثِرُونَ
"...Halifeler çıkacak ve sayıları da çok olacak..."
Bazı âlimler: "Bundan hilâfetin izzet, İslâm'ın kuvvet ve işlerin istikâmet üzere gittiği, insanların halife etrafında birlik teşkil ettiği şartlar kastedilmiş olma ihtimali de var, nitekim hadisin bazı vechinde كُلُّهُمْ تَجْتَمِعُ عَلَيْهِ اُمَّةٌ
"..hepsinin etrafında ümmet toplanır..." denilmiştir. Bu durum, Velid İbnu Yezid zamanında Emevîler'e kargaşa girip aralarında fitne çıkıncaya kadar gelen ve halkın etrafında birlik olduğu halifelerde görülmüştür. Kargaşa hâli, Abbasî Devleti'ne kadar devam etmiş, Abbasîler onları bertaraf etmiştir. Bu şekilde gelen halifeler nazar-ı dikkate alınırsa, hadiste gelen miktara ulaşılır ve hadisin ihbarı sıhhat kazanır. Hadisle ilgili başka ihtimaller de mevzubahistir. Gerçeği Allah bilir..."
Kadı İyaz dışında başka âlimler meseleye eğilmiştir, farklı yorumlar dermeyân etmişlerdir. Biz hepsini burada kaydetmeyeceğiz. Şu kadarını söylememiz gerekir: Şiî an'anesinde zikredilen 12 imamla ilgili isimlerin Sünnî ve ittifâkî bir değeri yoktur. [11]

İKİNCİ FASIL

İMAMLIĞI VE EMİRLİĞİ SAHİH OLANLAR

-1- عن أبى سعيد رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قالَ النَّبىُّ #: إذَا بُويِعَ لِخَلِيفَتَيْنِ فَاقْتُلُوا اŒخِرَ مِنْهُمَا[. أخرجه مسلم .

1. (1710)- Ebû Saîd (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İki halifeye birden biat edildi mi, onlardan ikincisini öldürüverin." [Müslim, İmâret 61, (1852) .][12]

-2- وعن عرفجة بن شريح رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قالَ رسولُ اللّهِ #: مَنْ أتَاكُمْ وَأمْرُكُمْ جَمِيعٌ عَلى رَجُلٍ وَاحِدٍ يُرِيدُ أنْ يَشُقَّ عَصَاكُمْ، أوْ يُفَرِّقَ جَمَاعَتَكُمْ فَاقْتُلُوهُ[. أخرجه مسلم .

2. (1711)- Arface İbnu Şureyh (radıyallâhu anh) anlatıyor: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Siz bir kişinin etrafında birlik halinde iken, bir başkası gelip, kuvvetinizi kırmak veya cemaatinizi bölmek isterse, onu öldürün." [Müslim, İmaret 60, (1852).][13]

AÇIKLAMA:

1- İslâm , vahdaniyet dinidir. Bu, sadece Allah, Peygamber ve şeriatın birliğini ifade etmez. Devletin ve itaat edilecek halifenin de bir olmasını gerektir. İslâm ümmeti tek bir cemaattir, devletinin de bir olması gerekir. Bunu te'yîd eden hadisler çoktur. Meselâ bir başka hadisde: "Kim bir imama biat ederek antlaşma musâfahasını yaparsa, gücü yettiğince ona itaat etsin. Bir ikincisi çıkıp da evvelkisi ile nizâya kalkışacak olursa onun boynunu vurun" buyurulmuştur. Keza bir başka hadis: "Birinci biatınızda sâdık kalın, gereğini îfa edin... Birincilere olan borcunuzu ödeyin. Kim olursa olsun ikinciyi öldürün" diye emreder.

2- İslâm âlimleri, bu mevzu üzerinde gelen nassların sarahatini nazar-ı dikkate alarak, aynı asırda imamın birden fazla olamayacağı husûsunda icma ederler. İslâm beldesinin dar veya geniş olması bu hükme te'sir etmez. Cüveynî, el-İrşâd adlı eserinde, İslâm beldeleri bir imamın hâkimiyet kuramayacağı kadar geniş

olursa, iki ayrı imamın meşruiyeti husûsunda içtihad yapılabileceğini söylemiş, sonraki âlimler onun bu görüşünü, ona nisbet ederek tekrarlamışlardır.
3- Şâyet, aynı asırda, iki ayrı imama biat edilecek olsa, bunların hangisi efdal olduğuna bakılmaksızın birincisi meşru addedilecek, ikincisi âsî ve bâğî ilan edilip, iddiasından vazgeçinceye kadar kendisiyle harb edilecektir.
Âlimler: "Böyle bir durumda, savaşı kazandığı taktirde ikinciye biat etmek gerekir" demişlerdir.
4- Ehl-i kıble addedilen sapık fırkalardan sâdece Kerrâmiyye, Sahâbe'nin ve ümmetin icmâlarına muhalif olarak iki ve daha fazla kimsenin imametinin caiz olabileceğini söylemiştir.
İmamın bir olmasındaki bu ısrar "fitneye düşüp, nizamın bozulması" korkusundan ileri gelmektedir.[14]

-3- وعن أبى هريرة رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قالَ رسولُ اللّه #: كَانَتْ بَنُو إسْرَائِيلَ تَسُوسُهُمُ ا'نْبِيَاءُ عَلَيْهِمُ السَّمُ كُلَّمَا هَلَكَ نَبىٌّ خَلَفَهُ نَبِىٌّ، وَإنَّهُ َ نَبىَّ بَعْدِى، وَسَيَكُونَ بَعْدِى خُلَفَاءُ فَيَكْثُرونَ. قالُوا: فَمَا تَأمُرُنَا؟ قَالَ: أوْفُوا بِبَيْعَةِ ا'وَّلِ، ثُمَّ أعْطُوهُمْ حَقَّهُمْ، وَاسْألُوا اللّهَ تَعالى الَّذِى لَكُمْ، فإنَّ اللّهَ تَعالى سَائِلُهُمْ عَمَّا اسْتَرْعَاهُمْ[. أخرجه الشيخان .

3. (1712)- Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Benî İsrail'i peygamberler (aleyhimusselâm) idâre ediyorlardı. Bir peygamber ölünce onun yerine ikinci bir peygamber geçiyordu. Ancak, benden sonra peygamber yok. Ama ardımdan halifeler gelecek ve çok olacaklar."
Orada bulunanlar:
"(Onlar hakkında) bize ne emredersiniz?" diye sordular.
"Önceki biatınıza sadâkat gösterin. Onlara haklarını verin. Onlar üzerindeki haklarınızı (eda etmedikleri taktirde, kendilerinden değil) Allah'tan isteyin. Zîra Allah Teâlâ, idâreleri altındakilerin hukukunu onlardan soracaktır" buyurdu." [Buharî, Enbiyâ 50; Müslim, İmâret 44, (1842).][15]

AÇIKLAMA:

Bu hadiste, mevzumuza giren bir noktayı tasrîh etmek gerekiyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), önce kime biat edilmişse, o vazife başında oldukça başka bir kimseye biat edilmeyeceğini, bunun haram olduğunu belirtiyor. Ayrıca, biatın getirdiği vazifelerin yerine getirilmesini emrediyor.
Biat bir itaat akdidir. Öyle ise, imama biat eden kimse ona meşrû olan emirlerde itaat etmekle mükelleftir. Öyle ki, imam kendisine düşen vazifeleri yapmayarak zulme düşse bile, raiyyet, itaatle mükelleftir. İmamın zulmü, raiyyete, isyan veya imama karşı kendisine düşen vazifeleri ihmal etme hakkı kazandırmıyor. Âlimler, "onlar üzerindeki hakkınızı Allah'tan isteyin!" cümlesinden "isyan etmeyin!" hükmünü çıkarırlar. Zîra raiyyetin imamdan hak istemeye kalkması bir nevi isyandır -veya en azından imamca öyle telakkî edilerek- fitneye sebep olabilir. Bir başka hadiş bu hushusta daha açıktır.

تَسْمَعُ وَتُطِيعُ لِ ْ َمِيرِ وَإِنْ ضُرِبَ ظَهْرُكَ وَاُخِذَ مَالُكَ فَاسْمَعْ وَاَطِعْ

".Emîre kulak verip itaat edeceksin. Sırtına vurulsa, malın (zorla) alınsa bile kulak ver, itaat et!"

-4 وعن أنس رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال: اسْتَخْلَفَ رسولُ اللّه # ابنَ أُمِّ مُكْتُومٍ)-1(عَلى المَدِينَةِ مَرَّتَيْنِ[. أخرجه أبو داود .

4. (1713)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), İbnu Ümmi Mektum'u, iki defa kendi yerine Medine'de halef bıraktı." [Ebû Dâvud, Harâc 3, (2931).][16]

AÇIKLAMA:

İbnu Ümmi Mektum (radıyallâhu anh), hakkında Abese sûresi inen âmâ bir zat idi. Resûlulah (aleyhissalâtu vesselâm) diyanet ve dirâyeti kavî olan bu zata,

)1-(اسمه عمرو، ويقال عبداللّه، وعمرو: أكثرهم، ___________
وهو ابن قيس. قال ابن عبدالبر: استخلفه النبي)ص(على

المدينة ثث عشرة مرة: في أبواء، وبواط، وذى العشيرة، وغزوة في طلب كرز بن جابر، وغزوة السويق، وغطفان، وفي غزوة أحد، وحمراء أسد، ونجران، وذات الرقاع، وفي خروجه في حجة الوداع، وفي خروجه إلى بدر. karşılaştıkça iltifat ederdi. Rivâyet, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Medîne'den ayrıldığı iki ayrı zamanda, bu zâtı âmâ olmasına rağmen, yerine vekîl bıraktığını ifâde ediyor. Ancak İbnu Abdilberr tahkîke dayanarak Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu zatı, gazvelere çıktığı sıralarda 13 kere yerine vekil bıraktığını belirtir. Ebva, Buvât, Zü'l-Asîre, Sevîk, Gatafan, Uhud, Hamrâu'l-Esed, Necrân, Zâtu'r-Rikâ, Bedr gazveleri, Cüheyne seferi gibi.

Hz. Enes'in "iki kere" demesini, şârihler "diğerlerini duymamış olabilir" diye te'vil ederler. Bazı âlimler: "İbnu Ümmi Mektum'u Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Medine'ye kazâ işlerini de görmek üzere değil, sâdece namazları kıldırmak üzere vekil bırakmıştır, zîra âmâ kimsenin kazâ işlerini tâyini uygun değildir, çünkü şahısları tanıyamaz, (dâvâya konu olan) malları tesbît edemez, kimin lehine hükmedeceğini bilemez. Bu söylenen meselelerin hepsinde mukallid kalır, taklîtle hüküm ise câiz değildir" demiştir.

Bazı âlimler, İbnu Ümmi Mektum'un vekîl tayin edilmiş olmasında, Abese sûresinde İlâhî itâba vesile olan davranışı sebebiyle Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın onun gönlünü almak için bir ikram, bir iltifatta bulunma arzusunu görmek istemişlerdir.

Ancak şunu da belirtelim ki, bazı âlimler de bu rivâyetten hareketle âmâlığın imamlığa mâni bir özür olmayacağı kanaatini izhâr etmişlerdir.[17]

-5- وعن أبى بكرة رَضِىَ اللهُ عَنْهُ أنه قال:]لَقَدْ نَفَعَنِى اللهُ تَعالى بِكَلِمَةٍ سَمِعْتُهَا مِنْ رَسولِ الله # أيَّامَ الجَمَلِ بَعْدَمَا كِدْتُ أنْ ألْحق بأصْحابِ الجَمَلِ فأقاتِلَ مَعَهُمْ. قال: لَمَّا بَلَغَ رسولَ اللهِ # أنَّ أهْلَ فَارِسَ مَلَّكُوا عَلَيْهِمْ بِنْتَ كِسْرَى. قالَ: لَنْ يفْلِحَ قَوْمٌ وَلَّوْا أمْرَهُمُ امْرَأةً[. أخرجه البخارى والترمذى والنسائى.وزاد الترمذى:]فَلَمَّا قَدِمَتْ عَائِشَةُ الْبَصْرَةَ ذَكَرْتُ ذلِكَ فَعَصَمَنِى اللهُ تَعالى بِهِ[.

5. (1714)- Ebû Bekre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan işitmiş olduğum bir kelimenin Cemel Vak'ası sırasında Allah'ın izni ile faydasını gördüm. Şöyle ki bir ara, neredeyse ashâb-ı Cemel'e katılarak onların yanında yer alıp savaşmaya karar vermiştim. Hemen, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, "İranlıların başına Kisrâ'nın kızı kraliçe oldu" diye haber geldiği zaman (söylemiş olduğu sözü hatırladım ve onlara katılmaktan vazgeçtim. O zaman Efendimiz:) "İşlerini kadına tevdi eden bir kavm felâh bulmayacaktır" demiş idi". [Buhârî, Fiten 17, Megâzi 82; Tirmizî, Fiten 75, (2263); Nesâî, Kudât 8 (8, 227). Tirmizî'de şu ziyade gelmiştir: "Hz. Aişe Basra'ya geldiği zaman bunu hatırladım. Bu söz sayesinde Allah beni muhâfaza etti".][18]

AÇIKLAMA:

1- Rivâyetten de anlaşılacağı üzere Ebû Bekre, Hz. Aişe ile aynı kanaatte idi. Yani Hz. Osman (radıyallâhu anh)'ı şehid edenlerin cezalandırılmasının gereğine inanıyordu. Ancak, bu mesele üzerine çıkan Cemel Vak'ası'na katılmadı. Aslında şârih İbnu Hacer'in de belirttiği üzere, ne Hz. Ali, ne de Hz. Aişe (radıyallâhu anhümâ) Müslümanlar arasında savaş çıkmasını istiyor değillerdi. Ancak Taberî'de açıklandığı üzere, araya giren suiniyet sahipleri iki orduyu, bir kısım desîselerle tutuşturduktan sonra, herkes kendini savaşın içinde buldu ve ne çıkabildi ne de savaşı durdurabildi. İşte Ebû Bekre, bu meselede, Sa'd İbnu Ebî Vakkas, Muhammed İbnu Mesleme, Abdullah İbnu Ömer (radıyallâhu anhüm) gibi bir kısım sahabelerle birlikte savaşta bîtaraf kaldılar.
2- Ebû Bekre'nin bu hadisiyle "Kadının kazâ işlerine tâyini caiz değildir" diyenler ihticac etmişir. Cumhûr bu görüştedir. Ancak, İbnu Cerîr et-Taberî buna muhâlefet ederek, kadının şehâdetinin câiz olduğu kimseler hakkında hüküm de verebileceğini söylemiştir. Bâzı Mâlikîler, herhangi bir kayda yer vermeksizin "Kadın kâdı olabilir" demiştir. [19]

ÜÇÜNCÜ FASIL

İMAM VE EMİRİN VAZİFELERİ

-1- عن ابن عمر رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما قال:]قالَ رسولُ اللّه #: كُلُّكُمْ رَاعٍ وَكُلُّكُمْ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ، فَا‘‘مَامُ رَاعٍ وَمَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ، وَالرَّجُلُ رَاعٍ في أهْلِهِ، وَهُوَ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ، وَالمَرْأةُ في بَيْتِ زَوْجِهَا رَاعِيَةٌ، وَهِىَ مَسْئُولَةٌ عَنْ رَعِيَّتِهَا، وَالخَادِمُ في مَالِ سَيِّدِهِ رَاعٍ، وَهُوَ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ. قالَ: فَسَمِعْتُ هؤُءِ مِنَ النَّبىِّ # وَأحْسِبُهُ قالَ: وَالرَّجُلُ في مَالِ أبِيهِ رَاعٍ، وَهُوَ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ[. أخرجه الخمسة إ النسائِى .

1. (1715)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Hepiniz çobansınız ve hepiniz sürünüzden mes'ulsünüz. İmam çobandır ve sürüsünden mes'ûldür. Erkek ailesinin çobanıdır ve sürüsünden mes'uldür. Kadın, kocasının evinde çobandır, o da sürüsünden mes'ûldür. Hizmetçi, efendisinin malından sorumludur ve sürüsünden mes'ûldür."
İbnu Ömer der ki: "Bunları Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan işitmiştim. Zannediyorum ki şöyle de demişti:"Kişi bâbasının malında çobandır, o da sürüsünden mes'ûldür." [Buhârî, Ahkâm 1, Cum'a 11, İstikrâz 20, Itk 17, 19, Vesâya 9, Nikâh 81, 90; Müslim, İmâret 20, (1829); Tirmizî, Cihâd 27, 1705; Ebû Dâvud, İmâret 1, (2928).][20]

AÇIKLAMA:

1- Hadis, herkesin bir sorumluluk ve selâhiyet dairesinin olduğunu göstermektedir. "Çoban" diyen tercüme ettiğimiz kelime râi'dir. Lügat açısından güden demek ise de, hadiste "muhafazası için birşeyler tevdi edilmiş güvenilir muhâfız" mânasına kullanılmıştır.
2- İmam'dan maksad devlet reisidir. Bazı rivâyetlerde "emîr" denmiştir. Esasen bu bahiste emîr ve imam kelimeleri müterâdif (eş mânalı) olarak kullanılmıştır.

3- Dikkat edilirse imam, erkek, kadın, hizmetçi, evlat gibi fonksiyonları farklı şahıslar, "çoban" vasfıyla tavsifte birleşmektedirler. Şüphesiz bunların herbirinin sorumlu olduğu husûslar farklıdır.
Hattâbî: "İmamın çobanlığı, hudûdu tatbik ve hükümde adâlete riâyetkâr olmak sûretiyle şeriatı korumaktır; erkeğin ailesine çobanlığı, işlerini idâre, haklarını yerine getirmek; kadının çobanlığı evin, çocukların, hizmetçilerin işlerini tanzim etmek, her hususta kocasına hayırhah olmaktır; hizmetçinin çobanlığı, eli altında bulunan şeyleri koruması, kendisine terettüp eden hizmetleri yapmasıdır" der.
4- Tîbî demiştir ki: "Bu hadisten anlıyoruz ki, çoban zâtı için tutulmaz, mâlikin, güdülmesini istediği şeylerin muhâfazası için tutulur. Öyle ise, Şâri'in müsâde ettiği şeyler dışında tasarrufta bulunmamalıdır. Hadis, bâbında böylesine tatlı, böylesine câmi, böylesine beliğ bir başka örneği olmayacak mükemmellikte bir temsîldir. Zîra önce mücmel ve özlü şekilde beyanda bulunup arkadan tafsîl etti. Mükerrer kereler harf-i tenbîhe (uyarıcı unsura) yer vermektedir."
Bazı âlimler hadisin, baştaki: "Hepiniz çobansınız, hepiniz sürünüzden mes'ulsünüz" şeklindeki mutlak ifadesiyle hiç kimsesi olmayan bekârı da çobanlar arasına dahil ettiğine dikkat çekmiştir. "Zîra, derler, böyle birisi organları üzerine çobandır, fiil, söz ve itikad nevinden her ne emredilmişse yapmaları her ne yasaklanmışsa terketmeleri meselesinde, insanın organları, kuvveleri, hisleri kişinin sürüsü hükmündedir. Öyle ise insanın bir nokta-i nazardan, güdülen olması, bir başka nokta-i nazardan güden olmasına mâni değildir."
5- Bu hadisi tamamlayan bir başka rivâyet Ebû Hüreyre'ye aittir:
مَا مِنْ رَاعٍ إِلاَّ يُسْئَلُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَقَامَ امْرَ اللهِ اَوْ اَضَاعَهُ
"Her çoban kıyamet günü hesaba çekilecektir: "Sürüsüne Allah'ın emrini tatbik etti mi etmedi mi?"
Bu bâbta gelen başka hadisleri de nazar-ı dikkate alan ulemâ şu kesin hükme ulaşmıştır: "Mükellef kimse, hükmü altındakilere karşı vazifelerinde kusur işlemiş ise kıyamet günü muâheze edilecektir."
Burada İbnu Hacer'in hadisle ilgili olarak kaydettiği bir notu iktibas etmek münâsip düştü:"
Bu hadiste, bâzı taassup sahiplerinin Emevîler lehine uydurdukları yalan da reddedilmektedir. Şöyle ki: Ebû Ali el-Kerâbîsî'nin "Kitabu'l-Kazâ"sında şunu okumuştum, "Bize Şâfiî'nin amcası, Muhammed İbnu Ali'den bildirdiğine göre demiştir ki: "İbnu Şihâb, halife Velid İbnu Abdi'l-Melik'in yanına girmişti. Velid ona şu hadisten sordu: "Allah bir kulunu hilâfet çobanlığına getirirse, onun

hasenâtını yazar, fakat seyyiâtını yazmaz." İbnu Şihâbi'z-Zührî: "Bu düpedüz yalandır" dedi ve şu mealdeki âyeti okudu: "Ey Dâvud, biz seni yeryüzünde bir halife yaptık. O halde insanlar arasında hak ve adaletle hükmet. Hükmünde hevâ ve hevese (hissiyâta) tâbi olma ki bu, seni Allah yolundan saptırır. Çünkü Allah yolundan sapanlar hesap gününü unuttukları için onlara pek çetin bir azâb vardır" (Sâd 26). Velid, bu cevab üzerine: "İnsanlar bizi dinimizden ayartıyorlar" dedi.[21]

-2- وعن ابن مريم ا٘زدىّ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]دَخَلْتُ عَلى مُعَاوِيَة رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ فقَالَ: مَا أنْعَمَنَا بِكَ أبَا فُنٍ؟ قُلْتُ: حَدِيثٌ سَمِعْتُهُ مِنْ رسُولِ اللّهِ # سَمِعْتُهُ يَقُولُ: مَنْ وَّهُ اللّهُ شَيْئاً مِنْ أُمُورِ المُسْلِمينَ، فَاحْتَجَبَ دُونَ حَاجَتِهِمْ وَخَلَّتِهِمْ وَفقْرِهِمْ احتَجَبَ اللّهُ تَعالى دُونَ حَاجَتِهِ وَخَلَّتِهِ وفَقْرِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ. قَالَ: فَجَعَلَ مُعَاوِيَةُ رَجُ عَلى حَوَائِجِ النَّاسِ[. أخرجه أبو داود والترمذى.»مَا أنْعَمَنَا بِكَ«: يريد ما أعمدك إلينا، وما جاء بك. قال الخطابى: وإنما يقال: ذلك لِمَنْ يُعْتَدّ بزيارته ويُفْرَح بلقائه .

2. (1716)- İbnu Meryem el-Ezdî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Hz. Muâviye (radıyallâhu anh)'nin yanına girmiştim. Bana:
"Ey Ebû fülân, seni hangi rüzgâr attı?" diyerek (ziyaretimden memnuniyeti izhâr etti). Ben de: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan işitmiş olduğum şu hadisi, (size hatırlatmayı düşündüm)" dedim: "Allah kime Müslümanların işlerinden birşeyler tevdi eder, o da onların ihtiyaçlarına, isteklerine, darlıklarına perde olur (giderirse), kıyâmet gününde Allah da onun ihtiyaç, istek ve darlıklarına perde olur (giderir)."
Râvî der ki: "Bunun üzerine Hz. Muâviye (radıyallâhu anh) insanların ihtiyaçlarıyla ilgilenmek üzere bir adam tâyin etti." [Tirmizî, Ahkâm 6, (1332, 1333); Ebû Dâvud, Harâc 13, (2948).][22]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, hangi mertebede olursa olsun me'muriyetle, halkın idâresinde bulunan kimselerin, insanlara yakınlık göstermesi, işlerini kolaylaştırıp, meşru hudud içerisinde yardımcı olması gereğine dikkat çekmektedir. Hadisin Tirmizî'de gelen vechi daha sarih:
"Amr İbnu Mürre, Hz. Muâviye (radıyallâhu anhümâ)'ye: "Ben, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Herhangi bir imam kapısını bir ihtiyaç ve istek sahibine, bir darda kalmışa örterse, kıyamet günü Allah da sema kapılarını onun ihtiyaç, istek ve darlığı karşısında kapatır" buyurduğunu işittim" dedi. Bunun üzerine Hz. Muâviye, insanların ihtiyaçlarıyla ilgilenmek üzere bir adam tâyin etti."[23]

-3- وعن ابن عمرو بن العاص رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما قال:]قالَ النَّبىُّ #: إنَّ المُقْسِطِينَ(-1) عِنْدَاللّهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلى مَنَابِرَ مِنْ نُورٍ عَنْ يَمِينِ الرَّحْمنِ، وَكِلْتَا يَدَيْهِ يَمِينٌ، الَّذِينَ يَعْدِلُونَ في حُكْمِهِمْ وَأهْلِيهِمْ وَمَا وَلُوا[. أخرجه مسلم والنسائى .

3. (1717)- Abdullah İbnu Amr İbni'l-As (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Adil olanlar, kıyamet günü, Allah'ın yanında, nurdan minberler üzerine Rahman'ın sağ cihetinde olmak üzere yerlerini alırlar. -Allah'ın her iki eli de sağdır- Onlar hükümlerinde, aileleri ile velâyeti altında bulunanlar hakkında hep adâleti gözetenlerdir." [Müslim, İmâret 18, (1827); Nesâî, Âdâb 1, (8, 221).][24]

AÇIKLAMA:

1- İslam dini adâlete çok önem verir. Mü'mine kendi aleyhinde bile olsa, annebâba gibi en yakınlarının aleyhinde bile olsa doğruluktan, adâletten ayrılmamayı emreder (Nisa 135). Çünkü içtimâî hayatın kıvamı, huzuru, terakkisi hep adâlete bağlıdır. Hatta er-Râhman sûresinde semâvatın bile adâletle ifade edilen hassas ölçülerle kıyamda ve nizamda olduğu belirtilmiştir.
2- Bu hadiste Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), dinin son derece ehemmiyet verdiği adâleti uygulayanların mükâfatını haber vermektedir. Allah'ın yanında

nurdan, yüksek minberler... Ve bu, Rahman'ın sağında olacak... Cenab-ı Hakk'a olan yakınlığın ikinci sefer te'kid edilmesi ve Allah'ın Rahman sıfatıyla ifade edilmesi ayrı bir incelik ifade eder. Şöyle ki: Rahman, Cenab-ı Hakk'ı rızık veren, ihtiyaçları gideren yönüyle bize tanıttığına göre, Rahmân'a yakınlık, adil olanların Allah'tan daha çok lütfa, ikrama mazhar olacaklarını ifade eder.____________ (1) المقسط: هو العادل. والقاسط: الجائر.

3- Adâlete riâyet edenlere vaadedilen bu yüce makam bazı âlimlerce ve mesela Kadı İyaz'a göre hakikat de olabilir, mecaz da. Mecaz olma halinde cennetteki mertebenin yüceliğinden kinayedir. Fakat diğer bazılarına ve mesela şârih Nevevî'ye göre burada hakikat vardır, mecaz değil, "Onlar der, gerçekten nurdan minberler üzerinde olacaklardır, onların menzilleri de yüksektir."

4- Allah'ın sağı tâbiri Cenab-ı Hakk'a keyfiyet, şekil izafe etmeye sebep olmamalıdır. Allah hakkında "benzeri olmamak" لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَىْءٌ prensibi esastır. Kur'ân ve hadiste zaman zaman bu müteşâbih tâbirlere yer verilmiş olması, Allah'a keyfiyet izâfesi için değil, bazı gaybî ve yüce hakikatleri anlamamızda kolaylık içindir. Mamafih selef bu çeşit müteşâbih ifadelerle karşılaştıkça hiçbir te'vil yapmadan "mahiyeti hakkında bir şey söylemeksizin inanırız, ondan gerçek muradı Allah bilir" demişlerdir. Esasen hadiste Allah'a yemin, yani sağ el izafe edildikten sonra "Onun her iki eli de sağdır" denmiş olması, bu tâbirlerin beşerî örfde ifade ettiği uzuv mânasında kullanılmadığına bir tenbihtir.

Şunu da belirtelim ki, müteahhir ulemâ, bu müteşabih ifadeleri, duyulan ihtiyaç üzerine te'vile ve bazı açıklamalara kavuşturmuşlardır. Bilhassa kelamcılar bu hususta daha mukni, daha cesurdurlar. Arapça'da yemîn kelimesi, uğur, bereket mânalarına gelen yümn kelimesinden alınmadır ve örfen, makbul olan hayırlı ve iyi işler hep sağa nisbet edilmiştir. Bu durumdan hareket eden Kadı İyaz yemîn'den iyi hal ve yüksek mertebe kastedilmiş olabileceğini söylemiştir. (Allahu a'lem bi'ssevab.)[25]

4- وعن الحسن البصرىّ عن معقل بن يسار رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قال: [سَمِعْتُ رسولَ الله # يَقُولُ: مَامِنْ عَبْدٍ يَسْتَرْعِيهِ اللهُ رَعِيَّةً يَمُوتُ يَوْمَ يَمُوتُ وَهُوَ غَاشٌّ لِرَعِيَّتِهِ إ َّ حَرَّمَ اللهُ عَلَيْهِ الجَنَّةَ]. أخرجه الشيخان.وفي أخرى لمسلم عن الحسن البصرى: [أَنَّ

عَائِذَ بنَ عَمْرٍو رَضِىَ اللهُ عَنْه، وَكَانَ مِنْ أَصْحَابِ رسُولِ اللّهِ # دَخَلَ عَلى عُبَيْدِ اللّهِ بنِ زِيَادٍ فَقَالَ: أَىْ بُنَىَّ إنِّى سَمِعْتُ رَسُولَ اللّهِ # يَقُولُ: إنَّ شَرَّ الرِّعَاءِ الحُطَمَةُ)-1(، فإيَّاكَ أَنْ تَكُونَ

________)-1(قال في النهاية: هو العنيف برعاية إبل في السوق وإيراد وإصدار، ويلقى بعضها على بعض ويعسفها ضربه.

مِنْهُمْ، فقَالَ: اجْلِسْ إنَّمَا أَنْتَ مِنْ نُخَالَةِ أَصْحَابِ رسُولِ اللّهِ # فقَالَ: وَهَلْ كانَ لَهُمْ نُخَالَةٌ؟ إنَّمَا النُّخَالَةُ بَعْدَهُمْ وفي غَيْرِهِمْ[.

4. (1718)- Hasan el-Basrî, Ma'kıl İbnu Yesâr (radıyallâhu anh)'dan naklediyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı işittim, demişti ki: "Allah bir kimseyi başkaları üzerine çoban yapmış, o da idaresi altındakilere hile yapmış olarak ölmüş ise, Allah ona cennetini kesinlikle haram eder." [Buhârî, Ahkâm 8, Müslim, İman 227, (142); İmâret 21, (142).][26]

Müslim'in Hasan Basrî'den kaydettiği diğer bir rivâyet şöyledir:

"Âiz İbnu Amr (radıyallâhu anh), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Ashâb-ı Güzin'inden biri idi. Ubeydillah İbnu Ziyad'ın yanına girdi ve hemen ona: "Ey oğulcuğum, ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Çobanların en kötüsü hutame denen merhametsiz deve sürücüsüdür, sakın onlardan olma" dediğini işittim" dedi. Ubeydullah: "Otur, sen muhakkak ki Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ashabının kepeğindensin" deyince: "Onların kepeği var mıydı? Kepek onlardan sonra ve onların dışındakiler arasında zuhur etti" diye cevap verdi."

AÇIKLAMA:

1- Ubeydullah İbnu Ziyâd, Hz. Muâviye'nin hilafeti sırasında Basra emîri idi.

2- Birinci rivâyette raiyyete hile yapmak, ikinci rivâyette raiyyete merhametsiz davranmak kötülenmektedir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) âmir durumda olanları hileden de merhametsizlikten de menetmektedir.

Âlimler burada yasaklanan hile için şöyle derler: "Bu, âmirin raiyyetin malını

almak, kanını dökmek veya ırzını lekelemek veya haklarını engellemek, dinî ve dünyevî meselelerden öğretmesi vacib olan şeylerin öğretilmesini terketmek, aralarında hududun ikâmesini, müfsidlerin cezalandırılmasını ihmal etmek, halka göstermesi gereken himâyeyi terketmek gibi zulüm kelimesiyle ifade edilebilecek davranışlarıyla hasıl olur."
3- Müslim'de kaydedilen rivâyette tasrih edildiği üzere Basra Valisi Ubeydillah'a, yüce sahabi Âiz İbnu Amr (radıyallâhu anh)'ın nasihati ağır gelmiş, enesine dokunmuş olacak ki, hiç de hoş olmayan bir tavır izhar etmiş, istihfaf etmek istemiştir. Ancak, Âiz (radıyallâhu anh) son derece olgun bir davranışla Ashab'ta kepek olmayıp, hepsinin seçkin kimseler olduğunu, hafiflerin Ashap'tan sonraki nesil içerisinden çıktığını ifade etmiştir. Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat uleması, Ashab arasında hiçbir tefrike yer vermeksizin, hepsinin güvenilir, sıdk ve diyanet sahibi mümtaz kimseler olduğunda ittifak ederler. Hz. Âiz de bunu ifade etmiş olmaktadır.[27]

-5- وعن عديّ بن عميرة الكندى رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قالَ:]قالَ رسولُ اللّهِ #: مَنِ اسْتَعْمَلْنَاهُ عَلى عَمَلٍ فَكَتَمَنَا مِخْيَطاً ، فَمَا فَوْقَهُ كَانَ غُلُوًّ يَأتِى بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، فقَامَ إلَيْهِ رَجُلٌ مِنَ ا'نْصَارِ فقَالَ: اقْبَلْ عَنِّى عَمَلَكَ يا رسُولَ اللّهِ. قالَ: وَمَالَكَ؟ قالَ: سَمِعْتُكَ تَقُولُ كذَا وَكذَا. قالَ: وَأنَا أقُولُهُ اŒنَ: مَنِ اسْتَعْمَلْنَاهُ مِنْكُمْ عَلى عَمَلٍ فَلْيَجِئْ بِقَلِيلِهِ وَكَثِيرِهِ، فَمَا أُوتِىَ مِنْهُ أخَذَ، وَمَا نُهِىَ عَنْهُ انْتَهى[. أخرجه مسلم .

5. (1719)- Adiyy İbnu Amîre el-Kindî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Bir işe me'mur tayin ettiğimiz kimse, bizden bir iğne veya ondan daha küçük bir şeyi gizlemiş olsa, bu bir hiyanettir (gulûl), kıyamet günü onu getirecektir."
Bunun üzerine, Ensar'dan bir zat kalkarak:
"Ey Allah'ın Resûlü! Vazifeyi benden geri al!" dedi. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):
"Sana ne oldu?" diye sordu:
"Senin (az önce şunu şunu) söylediğini işittim ya!" deyince Hz. Peygamber

(aleyhissalâtu vesselâm):
"Ben onu şu anda tekrar ediyorum: "Kimi memur tayin edersek az veya çok ne varsa bize getirsin. Ondan kendisine ne verilirse alır, ne yasaklanırsa onu terkeder." [Müslim, İmâret 30, (1833).][28]

AÇIKLAMA:

1- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bu hadiste devlet adına vergi toplayan memurun takip edeceği edebi açıklıyor: Memurluk gereği kendisine her ne verilmişse onu getirip hazineye teslim etmelidir. Az veya çok, hiçbir şeyi şu veya bu mülâhaza ile temellük edip, kendine ayırmamalıdır.
2- Hiyânet diye çevirdiğimiz kelimenin aslı gulül'dür. Gulül, esas itibariyle ganimet malından yapılan çalma için kullanılır. Ancak, gerek mahiyet ve gerekse uhrevî mes'uliyetleri yönüyle benzediği için Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) her iki davranışı da gulülle ifade etmiştir.
3- Kıyamet günü, kişinin çaldığı şeyi getirmesi, onun mahşer yerinde hesap vermek üzere toplanan insanların içinde rezilrüsvây edilmesi içindir. Bu ifade memurları dürüstlüğe teşvik etmeye, hiyanetten caydırmaya, ne kadar değersiz olursa olsun devlet malına karşı saygıyı ikame etmeye yöneliktir.
4- Münâvî, hitâbın Müslümanlara olduğunu, çünkü beytü'lmale ait emvâlle ilgili bir hizmete kâfirin memur olarak tayin edilmesinin şer'an yasak olduğunu belirtir.
5- Adamın vazifeden istifası, memurluğun hakkını yerine getiremeyip, vebâle düşmekten korktuğu içindir.[29]

-6- وعن أبى سعيد رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]قال رسولُ اللّه #: أَحَبُّ النَّاسِ إلى اللّهِ تَعالى يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَأَدْنَاهُمْ مِنْهُ مَجْلِساً إمَامٌ عَادِلٌ، وَأبْغَضُ النَّاسِ إلى اللّهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، وَأبْعَدُهُمْ مِنْهُ مَجْلِساً إمَامٌ جَائِرٌ[. أخرجه الترمذى .

6. (1720)- Ebû Said (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kıyamet günü, insanların Allah'a en sevgili ve mekân olarak en yakın olanı,

âdil imamdır. Kıyamet günü, insanların Allah'a en menfuru O'ndan mekân olarak en uzak olanı da zâlim sultandır." [Tirmizî, Ahkâm 4, (1329).] [30]

DÖRDÜNCÜ FASIL

EMİR OLMANIN KÖTÜLÜĞÜ

Umumî Açıklama:

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), insanlar üzerine âmil olmayı, bir başka ifade ile me'murluğa talib olmayı tavsiye etmez. Şüphesiz bunun çeşitli sebepleri vardır:
* Her şeyden önce memurluk muhâtaralı bir meslektir, pek çok sorumluluklar araya giriyor, kul hakkı araya giriyor, adaletli olmak gibi, mânen son derece ciddi ve tehlikeli mes'uliyetler araya giriyor. Üstelik, mesleğin tabiatı icabı, bîtaraflığı, adâletli olmayı önleyen sebepler çok ve galip...
* Me'murun çoğalması devlete iktisadî bir kısım problemler getirmektedir: İstihsal azalması devlet imkanlarının memurlara ayrılarak prodüktif ve kalkınmaya yönelik yatırımların ihmâli vs...
Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in aslî geçim kaynaklarını ticaret, zanaat, zîraat diye tesbit ederken me'murluğu zikretmemiş olması da mânidardır. Durum böyle iken bugün insanların devlet kapısında me'mur olmaya koşmaları İslâmî bir esprinin ifadesi değildir. Sünnetin rağmına, çeşitli zorlamalarla yapılan tâyinler sebebiyle bir kişinin yapacağı bir işe çok sayıda insan memur olarak konmakta, bu durum insanlarımızı tembelleştirdiği gibi istihsal azmini, çalışma şevkini de kırmakta, tembelliği milletimize ikinci bir tabiat haline getirmektedir.
* Memurluğa talib olmak, liyâkatsizlerin iş başına geçmeleri gibi bir başka mahzur daha getirmektedir.
Müteakip hadislerde, bu meseleye Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın nasıl eğildiğini, bir kısım tâliblere, açık bir üslubla: "Sen memurluğa layık değilsin" dediğini göreceğiz. [31]

-1- عن الْمِقْدَام بن معد يكرب رَضِيَ اللّٰهُ عَنْه قال:]ضَرَبَ رَسول اللّٰهُ # مَنْكِبِى وَقالَ: أَفْلَحْتَ يَا قُدَيْمُ)-1(إنْ مُتَّ وَلَمْ تَكُنْ أمِيراً، وَ كَاتِباً، وَ عَرِيفاً[)-2(أخرجه أبو داود .

1. (1721)- Mikdâm İbnu Ma'dikerib (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah

(aleyhissalâtu vesselâm) omuzuma vurdu ve:

"Ey Kudeym (Mikdamcık)! Emîr, kâtip, ârif olmadan ölürsen kurtuluşa erdin demektir!" dedi." [Ebû Dâvud, Harâc 5, (2933).][32]

AÇIKLAMA:

1- Kudeym, Mikdam'ın ism-i tasgiridir, Mikdamcık demektir. Bu tasgir, terhim yani sevgi ifade eder.

2- Kâtip ve ârif, emîrin yardımcısıdır. Ârif, halk hakkında bilgi edinir, bu bilgileri emîre aktarır. Aliyyu'l-Kârî, buradan: "Halkın tanıdığı, meşhur bir kimse olma" mânasını da anlar. Ve der ki: "Hadis, böylece hamul'ün (bilinmemezlik) rahat, şöhretin âfet olduğuna işaret etmiş olmaktadır."

Ancak, asıl mâna önceki mânadır, yani uzaktan yakından memurluğa talib olmamak tavsiye edilmektedir.[33]

-2- وعن أبى ذرّ رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]قُلْتُ يَارسُولَ اللّه: أَ تَسْتَعْمِلُنِى، فَضَربَ بِيَدِهِ عَلى مَنْكِبِي، ثُمَّ قَالَ يَا أَبَا ذَرٍّ: إنَّكَ ضَعِيفٌ، وَإنَّهَا أَمَانَةٌ، وَإنَّها يَوْمَ الْقِيَامَةِ خِزْىٌ وَنَدَامَةٌ، إَّ مَنْ أَخَذَهَا بِحَقِّهَا، وَأَدَّى الَّذِى عَلَيْهِ فِيهَا[. أخرجه مسلم، وأبو داود.و‘بى داود في أخرى:]يَا أَبَا ذَرٍّ: إنِّى أَرَاكَ ضَعِيفاً، وَإنِّى أُحِبُّ لَكَ مَا أُحِبُّ لِنَفْسِى َ تَأَمَّرَنَّ عَلَى اثْنَيْنِ، وَ َ تَوَلَّيَنَّ مَالَ يَتِيمٍ[.

)-1(تصغير مقدام: بحذف الزوائد، وهو تصغير ترخيم.)-2(هو القيم بأمور الجماعة من الناس: يلى أمرهم، ويقوم بسياستهم، ويتعرف أمير منه أحوالهم.

وله في أخرى قال:]قالَ رسولُ اللّهِ #: إنَّ الْعِرَافَةَ حَقٌّ، وَ َ بُدَّ لِلنَّاسِ مِنْ عُرَفَاءَ، وَلكِنَّ الْعُرَفَاءَ في النَّارِ[.

2. (1722)- Ebû Zerr (radıyallâhu anh) anlatıyor:

"Ey Allah'ın Resûlü! dedim, beni memur ta'yin etmez misin?"
Bu sözüm üzerine, elini omuzuma vurdu ve sonra da:
"Ey Ebû Zerr, sen zayıfsın, memurluk ise bir emanettir. (Hakkını veremediğin taktirde) kıyamet günü rüsvaylık ve pişmanlıktır. Ancak kim onu hakederek alır ve onun sebebiyle üzerine düşen vazifeleri eksiksiz edâ ederse o hâriç" buyurdu." [Müslim,, İmâret 17, (1826); Ebû Dâvud, Vesâyâ 4, (2868); Nesâî, Vesâya 10, (6, 255).][34]
Ebû Dâvud'un diğer bir rivâyetinde şöyle gelmiştir: "Ey Ebû Zerr, ben seni zayıf görüyorum. Ben kendim için istediğimi senin için de isterim. Sakın iki kişi üzerine âmir olma, yetim malına da velilik yapma."
Yine Ebû Dâvud'un bir diğer rivâyeti (Harâc 5, (2934) şöyle: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdu ki: "Âriflik haktır, halka âriflik gereklidir, ancak ârifler ateştedir."[35]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, memurluk meselesinde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın tavrını göstermektedir. O'na göre memurluk:
* Sorumlulukları olan bir vazifedir, emanettir.
* Herkes onun hakkını veremez.
* Hakkını veremeyenleri âhirette rüsvaylık ve pişmanlık beklemektedir.
* Zayıf (liyakatsiz) olanlara memurluk verilmemelidir.
* Memurluğun hakkını ödeyen endişe etmemelidir.
* Me'murluk istenmemelidir.
2- Hadiste zayıflık kelimesiyle ifade edilen durumun yetersizlik, liyakatsizlik olduğu söylenebilir. Alınacak vazifeye, tâlib olunacak mevkiye göre zayıflığın muhtevası değişebilir.
3- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın âriflik (ırâfe hakkındaki beyanı da dikkat çekicidir. Hem hak olduğu belirtiliyor, hem de bu işi yürütenlerin yani âriflerin ateşte olduğu ifade ediliyor. Burada bir tenâkuz söz konusu olmamalıdır. Zîra, emîrle halk arasında köprü olacak yani halkın meselelerini emîre sunacak, emîr adına halk için hizmet verecek, işleri yürütecek kimselere ihtiyaç var. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu hizmetin gerekliliğini belirtmiş. Ancak bu işleri yürütenlerin, çoğu durumda adaletle, hakkaniyetle iş yapmadıklarını, bir kısım suistimallere yer vermek sûretiyle vebal altına girdiklerini de beyân etmiştir. "Ârifler ateştedir" cümlesini, önceki hadiste gelen "...onun

(memurluğun) sebebiyle üzerine düşen vazifeleri eksiksiz eda ederse o hâriç" istisnasıyla kayıtlamak gerekir. İfadenin mutlak gelişi, çoğunluğun suistimale yer vermesinden olduğu gibi, terhibde tağliz maksadından olabilir.[36]

-3- وعن عبدالرحمن بن سمرة رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]قالَ رَسولُ اللّه # يَا عَبْدَالرَّحْمنِ: َ تَسْألِ ا“مَارَةَ، فَإنَّكَ إنْ أُوتِيتهَا عَنْ مَسْألَةٍ وُكِلْتَ إلَيْهَا، وَإنْ أُعْطِيتُهَا عَنْ غَيْرِ مَسْألَةٍ أُعِنْتَ عَلَيْهَا، وَإذَا حَلَفْتَ عَلى يَمينٍ فَرَأيْتَ غَيْرَهَا خَيْراً مِنْهَا فَأتِ الَّذِى هُوَ خَيْرٌ، وَكَفِّرْ عَنْ يَمِينِكَ[. أخرجه الخمسة .

3. (1723)- Abdurrahman İbnu Semüre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Ey Abdurrahman! Emîrlik isteme. Eğer senin talebin üzerine sana emîrlik verilirse, istediğin şeyin sorumluluğu sana yüklenir. Eğer sen talibi olmadan sana emîrlik verilirse, o işte yardım görürsün. Bir iş için yemin eder, sonra da aksini yapmakta hayır görürsen, daha hayırlı gördüğün ne ise onu yap, ettiğin yemin için de kefârette bulun." [Buhârî, Ahkâm 5, 6, Eymân 1; Müslim, İmâret 19, (1652); Ebû Dâvud, Harâc 2, (2929); Tirmizî, Nüzûr 5, (1529); Nesâî, Adâbu'l-Kudat 5, (8, 225).][37]

AÇIKLAMA:

1- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in emîrlik taleb etmemeyi tavsiye ettiği hadislerden biri de budur. Bu hadiste, talebin bir mahzuru belirtiliyor: "İşiyle yalnız bırakılmak, üst makamların desteğine mazhar olmamak. İbnu Hacer der ki: "Hadisin mânası şudur: "Kim emîrliğe talib olur ve kendisine de verilirse, hırsı sebebiyle, kendisine yardım edilmez. Bu hadisten, "hükümle ilgili bir vazife taleb etmenin mekruh olduğu" neticesi çıkarılır, emîrliğe keza, kisbe vs. memuriyetler de girer. Keza hadis, bu meselede hırs gösterenlerin yardımdan mahrum kalacaklarını da ifade eder."
2- Hadiste, tamamen başka bir konuya giren ikinci bir kısım daha var: Bir işi yapacağım diye yemin ettikten sonra bunun mahzurlu olacağını gören kimsenin

durumu. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) "yeminimi yerine getirmem lazım" gerekçesiyle mahzurlu görülen işi yapmakta ısrar edilmemesini tavsiye ediyor. Müslüman, şeriatın ve aklın gösterdiği şer şeyi yapmada ısrar etmemelidir. Yemin bile etmiş olsa... Zîra, dinimiz yeminin tutulmaması halinde kefaret ödemek sûretiyle, onun günahından kurtulma çaresi getirmiştir. Bu mesele, sâdece hadisle değil, âyet-i kerime ile de takrir edilmiştir: "Allah yeminlerinizin kefaretle çözülmesini size farz (meşru) kılmıştır..." (Tahrim 2). [38]

-4ـ وعن أبى موسى رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]دَخَلْتُ عَلى النَّبىِّ # أنَا وَرَجُنٍ مِنْ بَنِى عَمِّى، فقَالَ أحَدُهُما يَارسُولَ اللّهِ: أمِّرْنَا عَلى بَعْضِ مَا وَّلَكَ اللّهُ تَعالى، وَقالَ اŒخَرُ: مِثْلَ ذلِكَ، فقَالَ: إنَّا وَاللّهِ َ نُوَلِّى هذَا الْعَمَلَ أحَداً سَألَهُ أوْ أحَداً حَرَصَ عَلَيْهِ[. أخرجه الخمسة إ الترمذى .

4. (1724)- Ebû Musa (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Yanımda amcamın evlatlarından iki kişi daha olduğu halde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın huzuruna girdim. Yanımdakilerden biri:

"Ey Allah'ın Resûlü! Allah'ın sana tevdi ettiği işlerden bazıları üzerine bizi emîr tayin et" dedi. Diğeri de aynı talepde bulundu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın onlara cevabı şu oldu:

"Biz, -Allah'a kasem olsun- bu işe, onu taleb eden veya ona hırs gösteren hiç kimseyi tayin etmeyiz!" [Buhârî, Ahkâm 7, 12, İcâre 8, İstitâbe 2; Müslim, İmâret 7, (1733); Ebû Dâvud, Harâc 2, (2930); Nesâî, Adâbu'l-Kudât 4, (8, 224).][39]

AÇIKLAMA:

1- Bâbın bu son rivâyeti de emîrlik talebini reddeden hadislerden biridir. Aslında hadis kitaplarında bunun başka örnekleri de var. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu talepleri bazan daha değişik daha mülâyim bir üslubla reddettiği de olmuştur.

Buhârî'nin bildirdiğine göre, Ensâr'dan birinin: "Ey Allah'ın Resûlü, falancayı

me'mur tayin ettiğin gibi beni de tâyin etmez misin?" şeklindeki müracaatına şu cevabı vermiştir:
"Benden sonra (maddî menfaatlerde kendilerini öne alan ümerâdan vaki) bencillikler göreceksiniz. O zaman, âhirette havz-ı kevserin başında bana kavuşuncaya kadar sabredin."
Ebû Dâvud'un bir rivâyetinde, benzer talepde bulunanlardan bazıları, arkadan özür diletecek olan şu sert cevabı alır:
"Benim nazarımda hıyanette en ileri olanınız iş taleb edeninizdir..."
2- Memurluk Talebi Ne Zaman Meşru Olur?
Kaydedilen rivâyetlerin hepsi memurluk talebini reddetmekte ise de, bunun aksini te'yid eden nassî örnekler de var. Her şeyden önce Kur'ân-ı Kerim'de Hz. Yusuf örneği var. Mısır krâliyet sarayında hazine işlerine talib olmuştur. قَالَ اجْعَلْنِى عَلَى خَزَائِنِ اَرْض اِنِّى حَفِيظٌ عَلِيمٌ "Yusuf: "Beni memleketin hazinelerine memur et. Çünkü ben korumasını ve yönetmesini bilirim" dedi." (Yusuf 55).
Kezâ Ebû Dâvud'da gelen bir hadis de şöyle: "Kim Müslümanların kazâ (hâkimlik) işlerini taleb eder, ona nail olur, sonra da verdiği adilâne hükümler, adilâne olmayanlara galebe çalarsa cenneti hak eder, kimin de adilâne olmayan hükümleri galebe çalarsa cehennemi boylar."
İbnu Hacer, kadılık talebi hususunda bu rivâyette görülen ruhsatla, önceki rivâyetlerde ifade edilen memurluk talebi yasağı arasında teâruzu şöyle te'lif eder: "Talebi sebebiyle kendisine yardım edilmeme durumu, kadılığı elde ettiği takdirde adâletle hükmetmesine mani değildir. Veya birindeki taleb kasda, diğerindeki de tâyine hamledilir. Nitekim, Ebû Musa hadisinde: -ki sadedinde olduğumuz hadistir- "Biz hırs gösteren kimseyi tayin etmeyiz" demiş, bunun mukabilini de "yardım"la ifade etmiştir. Bu durumda, eğer işi hususunda Allah'tan yardım olmazsa, bu işe o kimse yeterli değil demektir, talebine müsbet cevap verilmemesi gerekir. Şurası açıktır ki, her memuriyette bir kısım meşakkatler vardır. Öyle ise kim Allah'tan yardıma mazhar değilse, girdiği işte büyük bir vartaya (telafisi olmayan zarara) düşer, dünyası da âhireti de hüsrana uğrar. Şu halde aklı olan kimse, asla taleb peşine düşmez. Ancak yeterli ise ve talebi olmadan kendisine verildi ise bu durumda Sâdıku'l-Va'di'l-Emin olan Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yardım vaadetmiştir. Böylesi bir memuriyette fazilet olduğu izahtan varestedir."
Şu halde yasak liyakatta düğümlenmektedir. Bir işe layık olmadan o iş taleb edilmemelidir, mü'min, bunun mes'uliyetini düşünerek taleb etmemelidir. Tâyine

yetkili kimseler de lâyık olanı aramalıdır.
Bu mesele ile ilgili olarak İmam Nevevî'nin açıklaması da konuya zenginlik getirecek mahiyettedir. Bazı iktibasları aynen kaydetmeyi -mevzuun ehemmiyeti sebebiyle- faydalı buluyoruz:
"Bu hadis, memuriyetten kaçınmak hususunda büyük bir delildir. Memuriyetten kaçmak, bilhassa onun gerektirdiği vazifeleri yerine getirmekten âciz olan kimseler için şarttır. Hadiste mevzubahis edilen rüsvaylık ve pişmanlık ise, memuriyete ehil ve layık olmayan veya lâyık olsa bile, icraatı sırasında adalete riâyet etmeyen kimselerle alâkalıdır. Allah onları kıyamet günü rüsvay edecektir.
Fakat me'muriyete ehil ve vasifesinde adaletli olanlar için büyük fazîlet vardır. Bu hususta da birçok sahih hadîs gelmiştir... Liyakatlı ve âdil memurların fazileti husûsunda müslümanlar icmâ da etmişlerdir. Bu satır atlanmıştı
Fakat şurası muhakak ki, memuriyette her şeye rağmen büyük bir tehlike vardır ve bu sebeple Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ondan sakındırdı, âlimler sakındırdı ve hatta seleften pekçok kimse, birçok sıkıntıları göze alma pahasına memuriyet almadılar."
Memuriyet almamak için hapsi, kırbaçlanmayı ve sonunda ölmeyi bile göze alanların başında İmam-ı Âzam Ebû Hanife (rahimehullah)'nin geldiğini yeri gelmişken kaydediyoruz. [40]

BEŞİNCİ FASIL

İMAM VE EMİRE İTAATİN VACİB OLUŞU

-1- عن أنس رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]قالَ رسولُ اللّهِ #: اسْمَعُوا وَأطِيعُوا، وَإنِ اسْتُعْمِلَ عَلَيْكُمْ عَبْدٌ حَبَشِىٌّ كَأنَّ رَأسَهُ زَبِيبَةٌ مَا أقَامَ فِيكُمْ كِتَابَ اللّهِ تَعالى[. أخرجه البخارى.جعل »الزَّبِيبَةِ« مث في سواد رأس ا٭سود، وجعودة شعره .

1. (1725)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Dinleyin ve itaat edin! Hattâ, üstünüze, başı kuru üzüm danesi gibi siyah Habeşli bir köle bile tayin edilmiş olsa, aranızda Kitabullah'ı tatbik ettikçe... (itaatten ayrılmayın)." [Buhârî, Ahkâm 4, Ezân 54, 56.][41]

AÇIKLAMA:

1- İmama itaat etme gereğini ifade eden mühim hadislerden biridir. Bu mevzuda pekçok hadis varid olmuştur. Bir kısmı, müteakiben bu bâbta görülecektir.
2- Bazı âlimler, burada kendisine itaat emredilen köle herhangi bir memur mu, yoksa devlet başkanı da olabilir mi? diye incelemişlerdir. Öncelikle, devlet başkanı tarafından tayin edilen herhangi bir memurun kastedildiği belirtilir. Çünkü, İslâm ulemâsı, kölenin devlet başkanı olamayacağında icma etmiştir. Bununla beraber yine de demişlerdir ki: "Bu normal şartların kaidesidir, ihtiyarî olduğu takdirde başa köle getirilmez. Fakat, bir köle zorla, kuvvetle başa geçecek olursa, çıkacak fitneyi önlemek için, masiyet emretmediği müddetçe ona da itaat gerekir."
Hadisle ilgili olarak Hattâbî'nin getirdiği mülâhaza biraz daha farklı: "Bazan hiç olmayacak şey, olmuş gibi misal verilebilir. Bu hadis dahi böyle bir temsilde bulunmaktadır. Şer'an kölenin bu işe seçilmesi caiz olmasa da, itaat etme emrinde mübâlağa maksadıyla, Habeşli köleye itaat zikredilmiştir."
3- Habeşlinin başının kuru üzüme teşbihi, başının küçüklüğü ve saçlarının siyahlığı sebebiyledir. Bu, hakaret, suret çirkinliği ve itibarsızlığa bir temsildir.

[42]

-2- وعن أبى هريرة رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]قال رسولُ اللّه #: مَنْ أطَاعَنِى فَقَدْ أطَاعَ اللّه، وَمَنْ عَصَانِى فَقَدْ عَصى اللّه، وَمَنْ يُطِعِ ا'مِيرَ فَقَدْ أطَاعَنِى، وَمنْ يَعْصِ ا'مِيرَ فقَدْ عَصَانِى[. أخرجه الشيخان و النسائى .

2. (1726)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kim bana itaat etmişse mutlaka Allah'a itaat etmiştir. Kim de bana isyan etmiş ise, mutlaka Allah'a isyan etmiştir. Kim emîre itaat ederse mutlaka bana itaat etmiş olur. Kim de emîre isyan ederse mutlaka bana isyan etmiş olur." [Buhârî, Ahkâm 1, Cihad 109; Müslim, İmaret 33, (1853); Nesâî, Bey'at 27, (7, 154).][43]

AÇIKLAMA:

1- Baştaki ilk cümle mâna itibariyle Kur'an'dan muktebes gibidir. Zîra âyet-i kerimede: "Kim Resûl'e itaat ederse mutlaka Allah'a itaat etmiştir" (Nisa 80) buyurulmaktadır. Bu ilk cümle şöyle de te'vil edilebilir: "Kim bana itaat ederse mutlaka Allah'a itaat etmiş olur. Çünkü ben, Allah'ın emrettiğinden başka bir emirde bulunmam, öyle ise, kim kendisine emrettiğim şeyi yaparsa, onu emretmemi bana emreden Zât-ı Zülcelâl'e itaat etmiş olur."
Mânanın şöyle olması da mümkündür: Madem ki Allah bana itaat etmeyi emretti, öyle ise kim bana itaat ederse, Allah'ın bana itaat etmesi için kendisine yaptığı emre itaat etmiş olur.
Masiyetle ilgili yasak emrine uyma hususunda da aynı şeyler söylenebilir.
2- İtaate gelince, o, "emredilen şeyi yapmak, yasaklanan şeyi de terketmektir." İsyan da bunun hilafıdır.[44]

-3- وعن ابن عمر رَضِىَ اللّهُ عَنْهما قال:]قالَ رسولُ اللّهِ #: عَلى المَرْءِ المُسْلِمِ السَّمْعُ وَالطَّاعَةُ فِيمَا أحَبَّ وَكَرِهَ إ َّ أنْ يُؤمَرَ

بِمَعْصِيَةٍ، فإنْ أمِرَ بِمَعْصِيَةٍ فَ سَمْعَ وَ طَاعَةَ]. أخرجه الخمسة.

3. (1727)- Hz. İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Müslüman kişiye, hoşuna giden veya gitmeyen her hususta itaat etmesi gerekir. Ancak, masiyet (Allah'a isyan) emredilmişse o hariç, eğer masiyet emredilmişse, dinlemek de yok, itaat de yok." [Buhârî, Ahkâm 4, Cihad 108; Müslim, İmâret 38, (1839); Tirmizî, Cihad 29, (1708); Ebû Dâvud, Cihad 86, (2626); Nesâî, Bey'at 34, (7, 160).][45]

AÇIKLAMA:

1- Emîre itaat sadece hoşa giden şeylerde değildir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), yeni Müslüman olanlarla biat akdi yaparken çoğunlukla şu şartı koşmuştur: "Güçlülük halinde de zayıflık halinde de, zorluk halinde de, kolaylık halinde de, haksızlığa uğrama halinde de... dinleyip itaat etmek..."
Emîrde görülen hoşlanılmayan şeyler, ondan maruz kalınan haksızlık ve zulümler, ona olan itaat vazifesini kaldırmıyor, isyan hakkı getirmiyor. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) böyle nâhoş durumlarda da sabır emrediyor:
مَنْ كَرِهَ مِنْ اَمِيرِهِ شَيْئاً فَلْيَصْبِرْ فَإنَّهُ مَنْ خَرَجَ مِنَ السُّلْطَانِ شِبْراً مَاتَ ميتةً جَاهِلِيَّةً
"Kim emîrinden hoşlanmadığı bir şeyle karşılaşırsa sabretsin, zîra kim sultandan bir karış uzaklaşır ve ölürse cahiliye ölümü ile ölmüş olur."
2- İmam masiyet emredecek olursa itaat hakkını kaybeder. Demek ki zulme maruz kalmakla, masiyet emrine maruz kalmak farklı şeyler. Masiyet dinen günah olan, Allah'a isyan mânası taşıyan fiildir, namazı terketmek, içki içmek, kumar oynamak birer masiyettir. Şu halde imam bu nevi emirlerde bulunursa bu emirlere itaat edilmez.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın koyduğu kaide şudur: َ طَاعَةَ في مَعْصِيَةِ اللّهِ "Allah'a isyanda kula itaat yoktur."
Bu mâna, hadislerde farklı ifadelerle te'kid edilmiştir.

َ طَاعَةَ لِمَنْ لَمْ يُطِعِ اللّهَ "Allah'a itaat etmeyene itaat yoktur."

طَاعَةَ لِمَنْ عَصَى اللهَ تَعالى َ "Allah'a isyan edene itaat yoktur."
Ulemâ, küfre düşen imamın mün'azil olduğunda, bu durumda bütün Müslümanlara, isyan etmenin vacib olduğunda icma etmiştir. İbnu Hacer, hükmü şöyle bağlar: "İsyana gücü yetene sevap vardır. Müdahene eden günahkâr olur. Aciz kalana da oradan hicret gerekir." [46]

ـ4ـ وعن عمر رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]قالَ رسولُ اللّهِ #: أَ أُخْبِرُكُمْ بِخِيَارِ أَمَرَائِكُمْ وشِرَارِهِمْ؟ خِيَارُهُمُ الَّذِينَ تُحِبُّونَهُمْ وَيُحِبُّونَكُمْ، وَتَدْعُونَ لَهُمْ وَيَدْعُونَ لَكُمْ، وَشِرَارُ أُمرَائِكُمْ الَّذِينَ تُبْغِضُونَهُمْ وَيُبْغِضُونَكُمْ، وَتَلْعَنُونَهُمْ وَيَلْعَنُونَكُمْ[. أخرجه الترمذى .

4. (1728)- Hz. Ömer (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Size emîrlerinizin en hayırlıları kimlerdir, en şerirleri kimlerdir haber vereyim mi? Onların en hayırlıları sizlerin sevgisine mazhar olanlar, sizleri sevenlerdir; lehlerinde hayırla dua edersiniz, onlar da size hayır dua ederler. Ümerânızın şerirleri de sizin buğzettiklerinizdir, onlar da size buğzederler, siz onlara lânet edersiniz, onlar da size lânet ederler." [Tirmizî, Fiten 77, (2265).][47]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, idarecilerle halk arasındaki münasebetleri tanzime yöneliktir. Karşılıklı sevgi ve güvenin esas olması tavsiye edilmektedir. Bu hadisi bilen amir, halk tarafından sevilmiyorsa veya halkını sevmiyorsa, birbirlerine lanet okuyorlarsa, arada bir kopukluk var demektir.
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu noktada suçu idareciye yüklüyor: "En şerli, ön kötü amiriniz, tarafınızdan sevilmeyen, sizi sevmeyendir..." Öyle ise hayırlı bir amir olmak istiyorsa -ki mü'min, hayırlı olmayı aramak zorundadır- kendini sevdirmenin, halkını sevmenin yollarını arayacaktır.
Şu halde hadis amirlere, idarecilere halkın gönlünü, duasını almak sûretiyle "hayırlı kişi" olmak için çalışmak zorunda olduğunu gösteriyor.[48]

-5- وعن أبى هريرة رَضِىَ الله عَنْهُ قال:]قالَ رسولَ الله #: مَنْ خَرَجَ عَنِ الطَّاعَةِ، وَفَارَقَ الجَمَاعَةَ فَمَاتَ مَاتَ مِيتَةً جَاهِلِيَّةً[. أخرجه الشيخان.وفي رواية عن أبى هريرة رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قال:]قالَ رسولُ اللهِ #: مَنْ خرَجَ عَنِ الطَّاعَةِ، وَفَارَقَ الجَمَاعَةَ فَمَاتَ مَاتَ مِيتَةً
جَاهِلِيَّةً، وَمَنْ قَاتَلَ تَحْتَ رَايَةِ عِمِّيَّةٍ)-1(يَغْضَبُ لِعَصَبَةٍ)-2(، أوْ يَدْعُو إلى عِصَبَةٍ، أوْ يَنْصُرُ عَصَبَةً، فَقُتِلَ فَقِتْلَةٌ جَاهِلِيَّةٌ، وَمَنْ خَرَجَ عَلى أُمَّتى يَضْرِبُ بَرَّهَا وَفَاجِرَهَا يَتَحَاشَى مِنْ مُؤمِنِهَا وَ يَفِى بِعَهْدِ ذِى عَهْدِهَا، فَلَيْسَ مِنِّى وَلَسْتُ مِنْهُ[. أخرجه مسلم والنسائى .

5. (1729)- Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kim itaatten dışarı çıkar ve cemaatten ayrılır ve bu halde ölürse, cahiliye ölümü ile ölür." [Buhârî, Ahkâm 4; Müslim, İmâret 53, (1848); Nesâî, Tahrim 28, (7, 123); İbnu Mace, Fiten 7, (3948).]
Ebû Hüreyre'nin bir rivâyetinde şöyle gelmiştir: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kim itaatten çıkar, ceматten ayrılır (ve bu halde ölürse) cahiliye ölümü ile ölmüş olur. Kim de körükörüne çekilmiş (ummiyye) bir bayrak altında savaşır, asabiyet (ırkçılık) için gadablanır veya asabiyete çağırır veya asabiyete yardım eder, bu esnada da öldürülürse bu ölüm de cahiliye ölümüdür. Kim ümmetimin üzerine gelip iyi olana da, kötü olana da ayırım yapmadan vurur, mü'min olanlarına hurmet tanımaz, ahid sahibine verdiği sözü de yerine getirmezse o benden değildir, ben de ondan değilim." [Müslim, İmâret 53, (1848); Nesâî, Tahrim 28, (7, 123); İbnu Mâce, Fiten 7, (3948).][49]

AÇIKLAMA:

Son iki hadiste, cemaat, asabiyyet, ummiyye bayrak gibi, bilhassa zamanımızda

Müslümanların iyice bilmeleri zaruret halini almış bazı tâbirler var:

1- CEMAAT MESELESİ

"... Aslında cemaate uyulması ile alâkalı Nebevî emir bundan ibaret değildir. Bu mevzuda gelen birçok rivâyet, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in ısrarla cemaate uymayı, cemaatten ayrılmamayı emrettiğini gösterir. Bir iki tanesini kaydedelim:

(1-) عمية: بكسر العين وضمها لغتان. أي راية فتنة وجهلة.(2-) عصبة الرجل أقاربه، والمعنى يقاتل، ويدعو وينصر لنصرة الدين والحق، بل لمحض التعصب لقومه، وهواء كما كان يقاتل أهل الجاهلية.

"Size cemaati tavsiye ederim, ayrılıktan da sakının, zîra şeytan iki kişiden uzak durur. Cennetin ortasını isteyen, cemaatten ayrılmasın."
"Allah ümmetimi dalalet üzere toplamaz. Allah'ın eli cemaatledir. Cemaatten ayrılan ateşe gider."
"Cemaat rahmet, ayrılık azabtır."
"Kim cemaatten bir karış ayrılır, sonra da ölürse cahiliye ölümü ile ölmüş olur... boynundaki İslâm bağını çıkarıp atmış olur."[50]

CEMAATTEN MAKSAD NEDİR

Yukarıda kaydettiklerimizle cemaatin ehemmiyeti anlaşılmış olmakla beraber, bizim için henüz müphem olan nokta, cemaatten kastedilen şeyin ne olduğudur. Acaba uymakla mükellef olduğumuz şey nedir? Bu husus zikredilen hadislerde açıkca gözükmüyor.
Nitekim âlimler de "cemaat" tâbiri ile kastedilen şey hususunda ihtilaf etmiş, bundan "Ashab", "ehl-i ilim", "ümmetin ekseriyeti", "diğer dinlerin mensuplarına karşı da -vacib meselelerde ihtilâfa düşmedikçe- Müslümanların cemaati" vs... kastedilebileceğini ileri sürmüşlerdir.
İbnu'l-Mübârek, din büyüklerinin, etrafında toplanmış bulundukları şeylerin "cemaat" olduğu görüşünü benimsediği için, kendisine buradaki cemaatten

sorulunca: "Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer'dir" cevabını verir. Onların ölmüş bulundukları hatırlatılınca da başka isimler... ve en sonunda da devrindeki salih ve muttaki bir kimsenin ismini vererek, tek kişiyi "cemaat" olarak vasıflandırır.
Adil imamı ve âlim kişiyi "cemaat" olarak kabul eden, bu görüşü benimseyen İbnu'l-Arabî daha vâzıh bir ifade ile: "İslam'ın cemaati adalet ve ilimdir" yorumuna ulaşır.
Kanaatimizce, hadiste uyulması vacib olduğu belirtilen cemaat hakkında âlimlerin yaptığı bu yorumların hepsinin bir doğruluk, haklılık yönü vardır. Ancak herbirinin haklılığı mutlak olmayıp hususî şartlar, değişik zaviye ve nokta-i nazarlarla kayıtlıdır.
Bütün hadisler gözönüne alındıkta ve daha umumî şartlar muvâcehesinde bu görüşlerden biri üzerine sabit kalmak oldukça zor ve tekellüflü olacaktır. Bu sebeple burada mevzubahis olan cemaatten "sevâdul-âzam"ı, yani büyük ekseriyeti anlamamız daha uygun olacaktır: İlmî meselelerde âlimlerin ekseriyetini, herkesi ilgilendiren içtimâî meselelerde efrâd-ı milletin ekseriyetini vs..
Nitekim, umumiyetle, ilim adamları, bu tâbir ile "sevâdul-âzam" yâni, ihtilaf durumunda "ekseriyetin bulunduğu taraf" kastedildiğini kabul etmiştir. Delil olarak şu hadisi gösterirler. "Benî İsrail yetmiş bir fırkaya ayrılmıştır, benim ümmetim ise yetmiş iki fırkaya ayrılacaktır. Bu fırkalardan biri hariç, hepsi ateştedir. Ateşe gitmeyecek olan fırka, cemaattir."
Cemaatten, ekseriyetin kastedildiğini ifade eden başka rivâyetler de gelmiştir. Bunlardan birinde Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm): "Ümmetim dalâlet üzerine toplanmaz, öyle ise aralarında ihtilâf görürseniz, size sevâd-ı âzamı iltizam etmeyi tavsiye ederim (aleyküm bisevâdil-âzam)" buyurmaktadır.
Hadiste gelen "sevâd-ı âzam" tâbiri ile ekseriyetin kastedildiği âlimlerce belirtilmiştir.
Suyûtî, sevâdu'l-âzamı "doğru yolda gitmek üzere birleşenlerin ekseriyeti" diye izah eder.
İhtilaf ve fitne zamanlarında ekseriyet tarafın iltizam edilmesi gereğini ifade eden daha vazıh bir rivâyet Ebû Mes'udi'l-Ensârî'den gelmektedir. Mezbur (radıyallâhu anh)'dan, Hz. Osman fitnesi sırasında bu durumla alâkalı olarak Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den bir işittiği varsa onu, yoksa şahsî kanaatini söylemesi istendiği vakit şu tavsiyede bulunur: "Size ümmet-i Muhammed'in ekseriyetine uymayı tavsiye ederim (aleyküm bi-uzmi ümmet-i Muhammed). Zîra Allah, ümmet-i Muhammed'i dalalet üzerine toplamaz."
İbnu Kaadı Simavî'nin Fetâva's-Sagir'den naklen Câmiu'l-Fusûleyn'den

kaydettiği bir görüş de bizim için aydınlatıcı mahiyettedir: "Eğer Hz. Ali olmasaydı, ehl-i kıble ile savaşı aklımız almazdı. Hz. Ali ve O'na tabi olanlar ehl-i adl'dir, hasmı ve ona tâbi olanlar da buğât'dır (âsilerdir). Zamanımızda kimin ehl-i adl, kimin bâği olduğu hususundaki hüküm, galebe çalana (ekseriyete) göredir. Âdil veya âsi olanı bilemeyiz, zîra hepsi de dünyayı taleb ediyorlar."

Bu meselede son olarak İbnu'l-Arabî'nin "cemaate uyup, ondan ayrılmama" emrini muhtevî hadisten çıkardığı hüküm de burada kayda değer. O, mevzuunu ettiğimiz hadisten iki hüküm çıkarır:

1- Ümmet bir meselede icma edip anlaştıktan sonra arkadan gelenlerin aynı meselede yeni bir görüş ortaya atmaları caiz değildir.

2- Müslümanlar bir imam (lider) üzerine birleştikten sonra onun üzerine arkadan niza ve ihtilâf çıkarmak helâl değildir. [51]

CEMAATTEN AYRILANLARI TEL'İN:

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) Müslümanları bir taraftan birliğe çağırırken, diğer taraftan da ayrılanları, nifak ve ihtilâf çıkaranları lânetlemektedir. Bu mevzuda da pek çok rivâyet gelmiştir. Birkaç tanesini daha kaydedeceğiz:

"Benden sonra bir takım şerler, fesadlar ortaya çıkacak. Bu zamanda, her kimin cemaatten ayrıldığını veya -birlik halinde olan- ümmet-i Muhammed'in birliğini bozmayı arzu ettiğini görecek olursanız, kim olursa olsun onu öldürün. Zîra Allah'ın eli (hıfzı, yardımı) (birlik içinde olan) cemaatle beraberdir, zîra şeytan, cemaatten ayrılanla beraberdir."

Müslim'in bir rivâyetinde aynı mâna şu şekilde tekrar edilir: "Siz bir lider etrafında birlik haline iken, kim size gelerek birliğinizi bozmak, cemaatinizi dağıtmak isterse, onu mutlaka öldürün."

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şu hadiste cemaatte ısrar edişinin, Müslümanlar için cemaatin lüzumunun iki mühim sebebini de açıklar: "Allah ümmetimi -veya Muhammed ümmetini- dalâlet üzere birleştirmeyecektir ve Allah'ın eli (himayesi, yardımı, zaferi vs.) cemaat üzerindedir. Kim ayrılırsa, gideceği yer ateştir."[52]

TEFRİKA ÇIKARACAK ŞEYLERDEN KAÇINMAK:

Şurası muhakkak ki, içtimâî heyette vukua gelecek bir çatlama, bir kopukluk bilâhere kapanması mümkün olmayacak kadar zor bir yaradır. Öyle ise bütün imkânları seferber edip, böyle bir çatlamaya önceden mani olmalı, herhangi bir kopukluğa müncer olacak her çeşit sebepleri önceden bertaraf etmelidir. İslam'ın fitne, fesad, nifak, tefrika gibi çeşitli tâbirlerle ifade edip şiddetle yasakladığı şey işte budur. "Hepiniz toptan Allah'ın ipine sarılın, parçalanıp ayrılmayın..." âyetinde geçen, parçalanıp ayrılmayın tâbirine bir kısım âlimler, "kendisinden ayrılık, tefrika çıkacak olan şeyi, mevcut kaynaşma ve beraberliği izale edecek şeyi ihdas etmeyin" şeklinde anlamıştır.[53]

CEMAAT YOKSA:

Yukarıda kaydedilen hadislere dikkat edilecek olursa, onlarda beyan edilen irşadlar "bir şahsın etrafında" birliğin bulunduğu veya ekseriyetin teveccüh etmiş bulunduğu belli bir istikamet, veya muayyen bir şahsın bulunma durumlarıyla alâkalıdır. Halbuki, insan cemiyetinde daha farklı ahvallerin zuhuru da mümkündür. Bu mevzular mevzubahis edilince hemen akla gelecek başka durumlar da vardır. Nitekim, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in muhatapları cemaatin, yani ekseriyetin bulunmama ihtimalini de gözönüne alarak, o durumlarda nasıl hareket edilmesi gerektiğini sormuşlardır. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in Buharî'de gelen cevabı "inzivaya çekilmek" şeklindedir:
"...Ey Allah'ın Resûlü, bahsettiğiniz fitne devrine ulaşırsak ne tavsiye edersiniz?"
"Müslümanların cemaatine ve imamına uy."
"Ya onların cemaatleri ve imamları yoksa?"
"(O takdirde) mevcut fırkaların hepsini terket. Hatta bir ağacın köküne dişlerinle tutunmuş vaziyette olsan bile, ölüm sana gelinceye kadar öyle kal (ve fakat fitneye karışma)."
Hadiste geçen "bir ağacın köküne dişlerinle tutunmuş vaziyette olsan bile..." tabirinden, karışmamak sebebiyle maruz kalınacak sıkıntı her ne olursa olsun, insanların kınaması, ayıplaması nevinden mânevî; açlık, susuzluk vs. nevinden maddî olan tahammülü zor her çeşit zorluklara, darlıklara, meşakkatlere tahammülün kinâye edildiği şârihlerce belirtilmiştir.[54]

2- UMMİYE BAYRAK

Âlimlerin bir kısmı, bununla, gayesi, hedefi belli olmayan mübhem bir umurun kastedildiğini söylemiş, misal olarak bir kavmin asabiyet için yaptığı savaşı göstermiştir. Şahsî ihtiras ve gadab yolunda yapılan mukâtelenin de buraya girdiğini ayrıca belirtmişlerdir. Bayrak tâbirine yer verilmesini nazar-ı dikkate alan bazıları, bu tâbirle hak mı bâtıl mı olduğu meçhul olan bir iş üzerine toplanmış kimselerin kinaye edildiğini söylemişlerdir. Şu halde, hadis, bu çeşit savaşlara katılmayı yasaklamaktadır.[55]

3- ASABİYET

Sıkca geçen ve kavmiyetçilik, ırkçılık gibi tâbirlerle tercüme ettiğimiz bu kelime, -İbnu'l-Esîr'in açıklamasına göre- "kavmine zulümde yardım eden kimse" mânasına gelen asabî'den gelir. Lügat yönünden asabî, asabesi için öfkelenen ve onları himaye eden kimse demektir. Asabe ise, bâba cihetinden gelen akrabalara denir.

Asabiyet, Tarafgirlik Demektir.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in yasakladığı asabiyetin "zulümde kavmine yardım etmek" olduğu anlaşıldıktan sonra şunu söyleyebiliriz: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında insanları, zulümde başkasına yardım etmeye sevkeden en mühim âmil kavmî beraberlik, kan bağı idi. Zamanımızda bunun yerini başka şeyler de almıştır. Bu yeni şey, bâzan ideolojidir, bâzan siyasettir, bazan bölgeciliktir, bazan şu veya bu maksadla teşkil edilen grubculuktur, bâzan grubculuklara karşı olmak düşüncesiyle teşkil edilen grubculuktur, bâzan da eskiden olduğu gibi kabilevi, ırkî birliktir. Sebep ne olursa olsun, ileri sürülen bahane ne gösterilirse gösterilsin, adâletin tatbikine, liyâkatların haklarını almasına mani olan, lâyıkı varken liyâkatsizi iş başına getiren, mazluma karşı zâlimi koruyan her çeşit tarafgirlikler Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in diliyle lânetlenen yasaklanmış olan asabiyettir. Bu nokta-i nazardan asabiyet tâbirinin zamanımızdaki en uygun karşılığı tarafgirliktir. Zîra tarafgirlik uğruna, değil aynı kabileden olanlar, aynı aileden olanlar bile birbirlerine düşman vaziyeti almakta, haksızlıklar işlemektedir.[56]

6- وعن أبى بكرة رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قالَ رسولُ اللّه #: مَنْ

أَهَانَ سُلْطَانَ اللهِ فِي ا٭رْضِ أهَانَهُ اللهَ تَعالى[. أخرجه الترمذى .

6. (1730)- Ebû Bekre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim Allah'ın yeryüzündeki sultanını alçaltırsa, Allah da onu alçaltır." [Tirmizî, Fiten 47, (2225).][57]

AÇIKLAMA:

Sultanı alçaltmaktan muradın ne olduğu müphem kalmaktadır. Ancak rivâyetin Tirmizî'deki aslı meseleyi aydınlatmaktadır:
"Ziyad İbnu Küseyb el-Adevî anlatıyor: "Ben Ebû Bekre ile İbnu Âmir'in minberinin dibinde oturuyordum. Ebû Âmir, üzerine ince bir elbise giymiş olarak hutbe veriyordu. Ebû Bilal: "Hele şu emîrimize bakın, fâsıkların elbisesini giyiyor" dedi. Ebû Bekre (radıyallâhu anh) atılarak: "Sus, böyle konuşma, ben Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in şöyle söylediğini işittim:
"Yeryüzünde Allah'ın sultanını alçaltanı, kıyamet günü Allah alçaltır."
Ahmed İbnu Hanbel'in Müsned'inde gelen şu hadiste ise, sadece hürmetsizlikten nehiy değil, hürmet etmeye teşvik ve hatta emir görülmektedir:
"Kim dünyada Allah'ın (makam vermek sûretiyle aziz kıldığı) sultanına ikramda bulunursa, kıyamet gününde de Allah ona ikram eder. Kim de Allah'ın sultanını dünyada alçaltırsa Allah da onu kıyamet günü alçaltır."
Ancak hemen şunu da kaydedelim, bu hadisler amirlerin yaptığı kötü davrınışlara göz yumup görmemeyi veya onları benimsemeyi emretmiyor. Bilakis, münker kimde görülürse, münker bilinip takbih edilecektir. Ancak münkeri ve fıskı sebebiyle alçaltılıp, otoritesi kırılmayacaktır. İşte bir Müslim hadisi daha:
... وَإذَا رَايْتُمْ مِنْ وُتِكُمْ شَيْئاً تَكْرَهُونَهُ فَاكْرَهُوا عَمَلَهُ وَ تَنْزِعُوا يَداً مِنْ طَاعَةٍ
"...Valilerinizde hoşlanmadığınız bir şey görecek olursanız, onun yapılmasını kerih görün, (kötü addetmeye devam edin, valimiz yapmıştır diye hoş karşılamaya kalkmayın), fakat itaatten elinizi çekmeyin."
Mü'min nerede, ne zaman, kimden bir kabih görürse onu takbih etmekle mükelleftir. [58]

ALTINCI FASIL

İMAMLARIN VE EMİRLERİN YARDIMCILARI

-1- عن عائشة رَضِىَ اللّهُ عَنْها قالت:]قالَ رسولُ اللّهِ #: إذَا أرَادَ اللّهُ بِا٬مِيرَ خَيْراً، جعَلَ لَهُ وَزِيرَ صِدْقٍ إنْ نَسِىَ ذَكَّرَهُ، وَإنْ ذَكَرَ أعَانَهُ، وَإذَا أرَادَ اللّهُ بِهِ غَيْرَ ذلِكَ جَعَلَ لَهُ وَزِيرَ سُوءٍ إنْ نَسِىَ لَمْ يُذَكِّرْهُ، وَإنْ ذَكَرَ لَمْ يُعِنْهُ[. أخرجه أبو داود والنسائى .

1. (1731)- Hz. Aişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Allah bir emîr için hayır diledi mi ona doğru sözlü bir vezir nasib eder. Bu, ona unutunca hatırlatır, hatırladığı zaman da yardım eder. Allah emîre hayır dilemezse, kötü bir vezir musallat eder. Bu vezir, ona unuttuğunu hatırlatmaz, hatırlayınca da yardımcı olmaz." [Ebû Dâvud, Harâc 4, (2932); Nesâî, Bey'at 33, (7,159).][59]

AÇIKLAMA:

1- Vezir, sultanın (emîr, imam) yardımcısı, müşaviri mânasına gelir. Yük, ağırlık mânasına gelen vizr'den alınmış olabilir. Çünkü melikin yükünü çekmektedir. Melce ve sığınak mânasına vezir'den alınması da mümkündür, çünkü melik onun fikrine, re'yine müracaat eder. Yardım ve muâvenet mânasına gelen muâzere'den gelebileceği de söylenmiştir.
2- Sadedinde olduğumuz rivâyet iyi vezirin doğru sözlü olması gerektiğini ifade ederken, hadisin Nesâî'deki vechinde salih vasfına yer verilmiştir. Esasen salihlik doğru sözlülüğü şart kılan bir haldir. Âlimler, iyi vezirin öncelikle doğru sözlü olması, her hususta emîre doğru bilgi vermesi, gerçek fikirlerini beyan etmesi gerektiğini belirtirler. Salihlik hususunda da hem dünya işlerinde hem de âhiret işlerinde sâlih olması gerektiğini, sadece dünya işlerindeki salihliğin yeterli olmayacağını, hem fiilen, hem kavlen doğruluk ve sâlihliğin gereğini vurgularlar.
3- Unuttuğu takdirde hatırlatılması gereken şey, ahkâm-ı şer'iyye ve dinî âdab

olabileceği gibi, halkın maslahatını, adâleti ilgilendiren hususlar da olabilir.
Ahnef demiştir ki: "Sultan, yardımcılar ve vezirler olmadan saltanatını devam ettiremez. Vezir ve yardımcılar sevgi ve hayırhahlık olmadan faydalı olamazlar. Sevgi ve hayırhahlık (nasihat) da dirâyetli rey ve dürüstlükle faydalı olabilir. Meliklere hassaten -bütün insanlara ammeten- en ziyade zarar getiren şey sâlih vezir ve yardımcılardan mahrumiyetleridir, vezir ve yardımcılarının mürüvvet ve hayaca fukara oluşlarıdır."
Yine Ahnef demiştir ki: "Bir vali için en büyük felâket, sözü güzel, ameli fena vezir veya arkadaşa sahip olmasıdır."
Yine demiştir ki: "Valilerin süs ve zineti, onların vezirleridir. Kimin yakınları bozulursa, o kimse; içtiği su boğazına takılan ve buna çare bulamayan kimse gibidir."
Beyhakî, Ali el-Cerrah'dan şunu nakleder:
"Emevîler'in çocuklarından: "Devletinizin yıkılış sebebi nedir?" diye sordum. Bana: "Dört sebeple!" dediler ve açıkladılar:"
1- Vezirlerimiz izhâr etmemiz gereken şeyleri bize söylemediler.
2- Vergi memurlarımız halka zulmetti, halk vatanlarından göç etti; böylece hazinelerimiz boşaldı.
3- Askerlerin maişetleri kesildi, böylece bize itaati terkettiler.
4- Adaletimizden ümidlerini kestiler ve başkalarında emniyet ve huzur aradılar." [60]

-2- وعن أبى سعيد، وأبى هريرة رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما قال:]قالَ رسولُ اللّهِ # مَا بَعَثَ اللّهُ تَعالى مِنْ نَبىٍّ، وَ اسْتَخْلَفَ مِنْ خَلِيفَةٍ، إلاَّ كَانَتْ لَهُ بِطَانَتَانِ بِطَانَةٌ تَأمُرُهُ بِالْمَعْرُوفِ، وَتَحُضُّهُ عَلَيْهِ، وَبِطَانَةٌ تَأمُرُهُ بِالشَّرِّ، وَتَحُضُّهُ عَلَيْهِ، وَالمَعْصُومُ مَنْ عَصَمَ اللّهُ تَعالى[. أخرجه البخارى والنسائى .

2. (1732)- Ebû Said ve Ebû Hüreyre (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Allah bir peygamber gönderdiği veya onun yerine bir halife getirdiği zaman mutlaka onun iki tane de yakını olmuştur: Biri ma'rufu emretmiş ve ona teşvik etmiş, diğeri de şerri emretmiş ve şerre teşvik etmiştir. Ma'sum (yani kötülükten

korunmuş) olan, Allah'ın koruduğu kimsedir." [Buharî, Ahkâm 42; Nesâî, Bey'at 32, (7, 158).][61]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste "yakın" diye tercüme ettiğimiz kelimenin aslı bitâne'dir. Peygamber veya halifenin (melik, emîr, sultan, vali) yalnız kaldığı hususî anlarında bile yanına girebilen kimse demektir. Bitâne, "vezir"den daha umumî bir tâbirdir.
2- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) hakkında "kötü telkinde bulunacak yakın" bazılarınca işkal vesilesi olmuştur. Bu aklen mümkündür. Ancak Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in onu dinlemesi mevzubahis değildir. Nitekim hadisin sonunda "ma'sum, Allah'ın koruduğu kimsedir" cümlesine yer verilmiştir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın insanlara karşı korunduğunu: وَاللّٰهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ "Allah seni insanlardan korur" (Maide 67) âyeti ifade etmektedir. Âyet mutlak olduğu için sâdece hayatî korunmayı değil, şer telkinlere karşı korunmayı da içine alır.
Öyle ise Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in "yakınları" (bitane) melek ve şeytandır. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir hadislerinde buna temas eder ve şeytanının Müslüman olduğunu belirtir: وَلٰكِنَّ اللّٰهَ اَعَانَنِى عَلَيْهِ فَاَسْلَمَ "Allah bana şeytanıma karşı yardım etti ve şeytanım Müslüman oldu."
3- Âlimler, halktan gizli istihbarat toplayacak kimseleri, hâkimin güvenilir, emin, anlayış ve fetânet sâhibi akıllı kimselerden seçmesini şart görürler. "Çünkü derler, me'mun hâkimin musibeti, güvene layık olmayan kimseye güvenerek sözünü kabul etmesiyle başlar. Öyle ise bu çeşit durumlarla titizlik göstermelidir."
4- Âlimler: "Hadiste, hüküm mevkiinde kimselerin şerr telkinlere iltifat etmemesi, o hususta titizliği artırması gerektiği ifade edilmektedir" demişlerdir. Zîra, bu telkinlerden sadece "Allah'ın korudukları" korunabilmektedir.
5- Âlimler, hadiste geçen iki yakından maksadın iki vezir, şeytan ve melek, nefs-i emmare ve nefs-i levvame olabileceğini söylemişlerdir. Hepsine hamletmeyi caiz gören de olmuştur. Muhibbu't-Taberî: "Bitâne, evliya ve asfiyadır" demiştir. [62]

-3ـ وعن كعب بن عجرة رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قال:]قَالَ لِى رسولُ اللّٰهِ

#: أعِيذكَ بِاللهِ يَا كَعْبُ بنَ عُجْرةَ مِنْ أمَرَاءَ يَكونُونَ بَعْدِى مَنْ غَشِى أبْوَابَهُمْ وَصَدَّقَهُمْ في كَذِبهمْ، وَأعَانَهُمْ عَلى ظُلْمِهمْ فَلَيْسَ مِنِّى وَلَسْتُ مِنْهُ، وَ يَرِدُّ عَلىَّ الحَوْضَ، وَمَنْ لَمْ يَغْشَ أبْوَابَهُمْ، وَلَمْ يُصَدِّقْهُمْ في كَذِبِهِمْ، وَلَمْ يُعِنْهُمْ عَلى ظُلْمِهِمْ فَهُوَ مِنِّى وَأنَا مِنْهُ، وَسَيَرِدُ عَلىَّ الحَوْضَ. يَا كَعْبُ بنَ عُجْرَةَ: الصَّةُ بُرْهَانٌ، وَالصَّوْمُ جُنَّةٌ حَصِينَةٌ، وَالصَّدَقَةُ تُطْفِئُ الخَطِيئَةَ كَمَا يُطْفِئُ المَاءُ النَّارَ يَا كَعْبُ ابنَ عُجْرَةَ: إنَّهُ َ يَرْبُو لَحْمٌ نَبَتَ مِنْ سُحْتٍ إ َّ كَانَتِ النَّارُ أوْلى بِهِ[. أخرجه الترمذى، وهذا لفظه والنسائى بمعناه.»السُّحْتُ«: الحرام من المكسب، والمطعم، والشرب .

3. (1733)- Ka'b İbnu Ucre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana şunu söyledi:

"Ey Ka'b İbnu Ucre, seni, benden sonra gelecek ümeraya karşı Allah'a sığındırırım. Kim onların kapılarına gider ve onları, yalanlarında tasdik eder, zulümlerinde onlara yardımcı olursa, o benden değildir, ben de ondan değilim; âhirette havz-ı kevserin başında yanıma da gelemez. Kim onların kapısına gitmez, yalanlarında onları tasdik etmez, zulümlerinde yardımcı olmazsa o bendendir, ben de ondanım; o kimse, havzın başında yanıma gelecektir. Ey Ka'b İbnu Ucre! Namaz bürhandır. Oruç sağlam bir kalkandır. Sadaka hataları söndürür, tıpkı suyun ateşi söndürdüğü gibi. Ey Ka'b İbnu Ucre! Haramla biten bir ete mutlaka ateş gerekir." [Tirmizî, Salât 433. (614); Nesâî, Bey'ât 35, 36, (7, 160).][63]

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Ka'b İbnu Ucre'yi muhatap ederek ümmet-i merhumeye yalancı, zalim ve sefih ümerâya karşı nasıl davranılacağını ders vermektedir: Onlara uğramamak, yalanlarına kapılmamak, zulümlerine iştirak etmemek. Namaz, oruç, zekât gibi farzları edâ etmek, bunların uhrevî mükâfaatını düşünerek sefih ümeranın dünyevî menfaatlarına iltifat etmemek,

istikametten ayrılmamak.
Süfyan-ı Sevrî (rahimehullah), "... o benden değildir ben de ondan değilim" ibaresinin te'vil edilmesini istemez. "Zahiri esas alınmalıdır, zecr hususunda bu daha beliğ" dermiş.[64]

-4 وعن جبير بن نفير رَضِـىَ اللّٰهُ عَنْهُ قال:]قالَ كَثيرُ بنُ مُرَّةَ، وَعَمْرُو ابنُ ا'سْوَدِ وَالمِقْدَامُ رَضِـىَ اللّٰهُ عَنْهُ قالَ: رسولُ اللّٰهِ #: إذَا ابْتَغى ا'مِيرُ الرِّيبَةَ في النَّاسِ أفْسَدَهُمْ[. أخرجه أبو داود.»والرِّيبَةُ«: التهمة، والمراد أن ا"مام إذا اتهم رعيته، وجاهرهم بسوء الظن أدّاهم ذلك إلى ارتكاب ما ظن فيهم ففسدوا .

4. (1734)- Cübeyr İbnu Nüfeyr (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Kesir İbnu Mürre, Amr İbnu'l-Esved ve el-Mikdâm (radıyallâhu anhüm) dediler ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Emîr, halka karşı suizanna düşerse halkı ifsad eder." [Ebû Dâvud, Edeb 44, (4989).][65]

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu hadislerinde ümeranın (idarecilerin) halka karşı siyasetlerinde uymaları gereken mühim bir prensip vaz'ediyor. Suizanla hareket etmemek, onları müttehem, kuşkulu kimseler yerine tutmamak, haklarında hüsn-i zannı, güveni esas almak. Aksi taktirde halk, ahlâken bozulacaktır. en-Nihaye'de, "Yani emîr insanları bazı şeylerle itham ederek, alenen suizanda bulunursa bu hal onları haklarında ittiham olunan fenalıkları işlemeye sevkeder" der.
Bu meseleyi tasrih eden başka hadisler de mevcuttur: "Yine Ebû Dâvud'da aynı yerde, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şu tavsiyeleri yer alır:
"(Ey Muâviye!) Eğer insanların kusurlarını araştırırsan onları ifsad edersin veya ifsad olma noktasına getirirsin." "Kim bir kusur görür ve onu örterse, diri gömülmüş birisine hayat vermiş gibi olur." Yani onu kabirden çıkararak ölümden kurtarmış gibi sevab alır.

Zeyd İbnu Vehb anlatıyor: "İbnu Mes'ud'a birisi gelerek: Şu falanca varya, sakalından şarap damlıyor" diye şikâyette bulunmuştu. Abdullah İbnu Mes'ud: "Biz tecessüs etmekten yasaklandık. Ancak bize bir şey zâhir olursa, ona gereğini yaparız" dedi.

İslâm'ın tecessüsü yasaklama esprisini anlamada bize yardımcı olacak bir rivâyeti yine Ebû Dâvud'dan kaydediyoruz:

"Ukbe İbnu Âmir (radıyallâhu anh)'in kâtibi Duhayn anlatıyor: "Bizim şarap içen komşularımız vardı. (İçmeyin diye) yasaklamada bulundum, dinlemediler. Durumu Ukbe İbnu Âmir'e: "Şu komşularımız şarap içiyorlar, ben içmeyin dedi isem de vazgeçmediler. (Müsaade ederseniz) onlar için polis çağıracağım" dedim. Bana: "Bırak onları!" dedi (ve üzerlerine gitmedi). Bir müddet sonra tekrar Ukbe (radıyallâhu anh)'ye: "Komşularımız inadlaştılar, içkiden vazgeçmiyorlar, ben onlar için polis çağıracağım" diye müracaatta bulundum. Bana bu sefer: "Ne münasebet, bırak onları. Zîra ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı işittim, şöyle diyordu: "Kim bir kusur görür ve onu örterse diri gömülmüş birisine hayat vermiş gibi olur." [66]

İKİNCİ BÂB

HÜLAFÂ-İ RAŞİDÎN VE ONLARIN SEÇİMLERİ

Her devirde, her yerde, bir büyük zat incelenirken, şahsın anlaşılması için çoğu kere onun yetiştirdiklerine de nazar edilir. Eserleri arkasında zikredilebilecek halefleri, bir bakıma o kimsenin ayinesidir.
Bu beşerî kâideyi, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) için de mûteber addedebiliriz. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın getirdiği mesajın ve sistemin anlaşılmasında, hakkıyla takdirinde, Ashab'ın bütün yönleriyle bilinmesi büyük ehemmiyet taşır. Bunu anlayan selef ulemâsı, sâdece Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'le ilgili sünneti değil Ashâb ve hattâ Tâbiîn ve Etbauttâbiîn ile ilgili sünneti de yazmış, hayatlarını, sözlerini, fetvâlarını, birçok fiillerini bize kadar intikal ettirmiştir.
Mevzumuz olan imamet, yâni İslâm'ın siyasî ve idarî sistemi açısından Hulefâ-i Râşidîn mühim bir yer tutar. İnsanlığın kapitalizm, komünizm gibi iktisadî; monarşi, demokrasi, diktatörlük gibi siyâsî sistemleri arasında İslâmî sistemi, bütün buutlarıyla ve gerçek (otantik) vechesiyle anlamak için Hulefa-i Râşidîn dönemini ve onların tatbîkâtını anlamak, bilmek vazgeçilmez bu zarûrettir. Gerçek İslâm'ın, onların şahsında temsîl edildiği, hakikî İslâmî örneklerin kâmil mânada onların elleriyle tatbik edildiği kanaatindeyiz. Sonraki nesillerde her hâl u kârda gayr-ı İslâmî unsurlarla sistemin müşevveşleşeceğine telmîhan Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Benden sonra nübüvvet hilâfeti otuz yıldır" buyurmuştur.
Şu halde bu kısımda Hulefa-i Râşidîn'le ilgili bazı rivâyetleri, onların başta seçimleri olmak üzere siyasî yönlerini tanıtıcı bir kısım açıklamaları sunacağız.
Bu vesîle ile bir noktaya parmak basmak istiyoruz. Dört Halife Devri denince zihinler "İslâm demokrasisi" tâbiriyle şartlandırılmış durumdadır. Biz bu tâbirin yanlışlığına inanıyoruz. Zîra demokrasi Batı'ya ait bir sistemdir. İslâm'ın siyasî sistemini -bazı noktalardaki hâricî benzerlikler sebebiyle- demokrasi ile iltibas etmemek gerekir. Üstelik, her ne hikmetse, bugünün dünyasında birbirine taban tabana zıt Doğu ve Batı blok devletlerince birbiriyle yarışırcasına sahiplenilmiş olan demokrasiyi bir ideal sistem olarak telakkî edip, mezkûr maratona katılma espirisiyle "demokrasi İslâm'da da var, dolayısıyla İslâm'ın bir eksiği yok" mânasında iddialar mahzurludur, İslâmî nizamın anlaşılmasına mânidir. Böyle bir davranışın psikolojik planında demokrasiyi esas alma, ideal kabûl etme

zihniyeti yatmaktadır. Halbuki İslâm vahye dayanır, semâdan inen bir amud-u nurânîdir. Onda beşerî katkı yoktur. Bununla o, hiçbir sûretle mukâyese imkânına sahip değildir. Biz İslâm'ı, hiçbir beşerî katkı ile teşvîş etmeden, kendi orijinal cüzlerinden mürekkep müstakil bir bütün olarak anlamaya çalışmalıyız. Aksi takdirde gereksiz iltibaslar onu kavramamıza mâni olacaktır. Şunu açıklıkla söyleyebiliriz: İslâmî nizâm, asla demokrasi değildir, dikdatörlük hiç değildir, kesinlikle monarşi olamaz. O hâlde nedir? denirse, "önce, Batılı ve beşerî sistemleri ifade eden tâbirlerin dışına çıkmak gerek"' deriz. Bu noktada mutabık kalındıktan sonra sistemin mahiyetini anlamaya geçilebilir. Buna Osmanlılar'ın yaptığı gibi meşrûtiyet denmiş, doğrudan nizam-ı İslâm denmiş, nizam-ı İlâhî denmiş, meşrutiyet-i meşrûa denmiş veya bir başka isim takılmış bizce mühim değil. Yeter ki Batı menşe'li, mevcut beşerî sistemlerden birinin ismiyle peşin bir sıbgaya tâbi tutulmasın.[67]

-1- عن ابن عباس رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما:]أنَّ عَلِيًّا رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ خرَ جَ مِنْ عِنْدِ النَّبىِّ # في وَجَعهِ الَّذِى تُوُفِّىَ فِيهِ، فقَالَ النَّاسُ يَا أبَا الحَسَنِ: كَيْفَ أصْبَحَ رسولُ اللّه #؟ فقَالَ: أصْبَحَ بِحَمْدِ اللّهِ بَارِئاً، فأخَذَ بِيَدِهِ الْعَبَّاسُ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ فقَالَ: أنْتَ وَاللّهِ بَعْدَ ثَثٍ عَبْدُ الْعَصى، وَإنِّى وَاللّهِ ‘رَى رسولَ اللّهِ # سَيُتَوَفَّى مِنْ وَجَعِهِ هذَا. إنِّى ‘عْرَفُ وُجُوهَ بَنِى عَبْدِ المُطَّلِبِ عِنْدَ المَوْتِ، فأذْهَبْ بِنَآ إلَيْهِ نَسألْهُ فِيمَنْ هذَا ا‘مْرُ؟ فإنْ كانَ فِينَا عَلِمْنَاهُ، وَإنْ كانَ في غَيْرِنَا كَلَّمْنَاهُ فأوْصى بِنَا، فقَالَ عَلِيٌّ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ أمَا وَاللّهِ لَئِنْ سَألْنَاهَا فَمَنَعَنَاهَا َ يُعْطِينَاهَا النَّاسُ بَعْدَهُ، وَإنِّى وَاللّهِ َ أسْألُهَا[. أخرجه البخارى.قوله: »عَبْدُ الْعَصى« أى مقهور محكوم عليك ممن يتولى الخفة .

1. (1735)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anhüma) anlatıyor: "Hz. Ali (radıyallâhu anh), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı rahmet-i Rahmân'a kavuşturan hastalığı sırasında yanından dışarı çıktı. (Dışarıda bekleyen) halk:

"Ey Ebû'l-Hasan, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ne durumda?" diye sodular.
"Allah'a hamdolsun iyileşti!" dedi. Hz. Abbâs (radıyallâhu anh) elinden tuttu. Ve:
"Üç gün sonra [Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ölecek, sen bir başkasına] me'mur olacaksın. Ben, vallahi Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu hastalığından (kurtulamayıp) vefat edeceğini görüyorum. Zîra ben, Abdulmuttaliboğullarının ölüm sırasında aldığı şekli biliyorum. Gel Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gidip bu "iş" (hilafet) kimde kalacak onu soralım. Bizde kalacaksa (şimdiden) bilmiş oluruz. Bizden başkasına kalacaksa kendisiyle konuşuruz, bizi (ona) tavsiye eder" dedi. Ali (radıyallâhu anh):
"Eger, biz onu sorsak bunun üzerine (hilafeti) bize yasaklasa, halk ondan sonra onu asla bize vermez. Vallahi ben böyle bir şey soramam!" dedi." [Buhârî, İstizân 29, Meğâzî 83.][68] AÇIKLAMA:Hadis, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ölüm döşeğinde yatarken Hz. Ali ile Hz. Abbâs (radıyallâhu anhümâ) arasında, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) öldüğü taktirde, hilâfetin geleceği hususunda geçen bir muhâvereyi aksettirmektedir.Hz. Ali'nin ifadesinden de anlaşıldığı üzere, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu son hastalığında, zaman zaman hafifliyor ve konuşabiliyordu. Hz. Abbâs böyle bir hafifleme ânında kendinden sonra halîfe olacak kimse hakkında konuşma teklif ederse de Hz. Ali buna yanaşmaz. Bir başka rivâyette, Hz. Ali: "Bu (hilafet) işine bizden başka istekli de var mı?" diye sorar. Hz. Abbâs: "Tahmîn ederim, Allah'a yemin olsun olacak da!" cevabını verir. Hz. Ali, bu meseleyi Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e açtıkları, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in de müsbet cevap vermemesi hâlinde, halkın bununla aleyhlerinde ihticâc edip, ebediyyen hilafete lâyık bulunmayacaklarını söyler. İbnu Sa'd'dan gelen rivâyete göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) vefat edince Hz. Abbas, Hz. Ali (radıyallâhu anhüma)'ye : "Uzat elini sana biat edeyim, halk sana biat etsin" der. Hz. Ali kabul etmez. İbnu Hacer'in kaydına göre, bazı rivâyetlerde Hz. Ali'nin "Keşke Abbâs'a itaat etseydim" diye pişmanlık izhâr ettiği belirtilmişti.

-2ـ وعن جبير بن مطعم رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قال:]أتَتِ أمْرَأةٌ النَّبيَّ # فَكَلَّمَتْهُ في شيءٍ فَأمَرَهَا أنْ تَرْجِعَ، فقَالَتْ: فإنْ لَمْ أجِدْكَ، كَأنَّهَا تَعْنِى المَوْتَ. قال: فإنْ لَمْ تَجِدِىنِى، فأتِى أبَا بَكْرٍ[. أخرجه

الشيخان والترمذى .

2. (1736)- Cübeyr İbnu Mut'im (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Bir kadın, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelerek bir hususta kendisiyle konuştu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), (kendisine) tekrar gelmesini emretti. Bunun üzerine kadın:
"Ya seni bulamazsam!" dedi. Kadın (bu sözüyle) sanki ölümü kasdetmişti, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Eğer beni bulamazsan, Ebû Bekir'e uğra!" diye cevap verdi." [Buhârî, Ahkâm 57, Fedailu Ashabı'n-Nebî 5, İ'tisâm 24; Müslîm, Fedailu's-Sahâbe 10, (2386); Tirmizî, Menâkıb, (3677).][69]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, vefatından sonra hilâfete geçecek kimse hususunda Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in bazı işaretlerde bulunduğunu gösteren rivâyetlerden biridir. İbnu Hacer'in kaydettiğine göre, bazı rivâyetlerde kadın:
"Ben geldiğimde size ölüm gelmiş olsa ve sizi bulamazsam?" demiştir.
İbnu Hacer'in, zayıflığına dikkat çekerek kaydettiği bir diğer rivâyete göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a: "Ey Allah'ın Resûlü, senden sonra mallarımızın zekâtını kime vereceğiz?" diye soranlar olmuştur. Onlara:
"Ebû Bekri's-Sıddîk'a!" demiştir.
Keza biat yapan bir bedevî de, eceli geldiği takdirde kimin hüküm vereceğini sormuş, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Ebû Bekir!" diye cevap vermiştir. Bedevî tekrar: "Ondan sonra kim hükmedecek?" diye sorunca:
"Ömer!" diye cevap vermiştir.
Şu halde bu rivâyetler, vefatından sonra Hz. Ali ve Abbâs (radıyallahu anhümâ)'ın hilâfete geçmesi için kesin hükmettiğine dair Şiî iddiasını reddetmektedir.[70]

3- وعن عائشة رَضِىَ اللهُ عَنْها قالت:]تُوُفِّىَ رسول اللهِ # وَأبُو بَكْرٍ بِالسُّنُحِ، تَعْنِى بِالْعَالِيَةِ، فقَامَ عُمَرُ رَضِىَ اللهُ عَنْهُ يَقُولُ: وَاللهِ

وَلَيَبْعَثَنَّهُ اللّهُ تَعالى، فَلْيُقَطِّعَنَّ أيْدِى رِجَالٍ وَأرْجُلَهُمْ، فَجَاءَ أبُو بَكْرٍ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ فَكَشَفَ عَنْ رسولِ اللّهِ #، فقَبَّلَهُ وَقَالَ: بِأبِى أنْتَ وَأُمِّى طِبْتَ حَيًّا وَمَيِّتاً، وَالَّذِى نَفْسِى بِيَدِهِ َ يُذِيقُكَ اللّهُ المَوْتَتَيْنِ أبداً، ثُمَّ خَرَجَ فقَالَ: أيُّهَا الحَالِفُ عَلى رِسْلِكَ، فَلَمَّا تَكَلَّمَ أبُو بَكْرٍ جَلَسَ عُمَرُ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما، فَحَمِدَ اللّهَ أبُو بَكْرٍ، وَأثْنى عَلَيْهِ، ثُمَّ قَالَ: أَ مَنْ كَانَ يَعْبُدُ مُحَمَّداً، فإنَّ مُحَمَّداً قَدْ مَاتَ، وَمَنْ كانَ يَعْبُدُ اللّهَ فإنَّ اللّهَ حَىٌّ َ يَمُوتُ، وَتَ: إنَّكَ مَيِّتٌ وَإنَّهُمْ مَيِّتُونَ. وَمَا مُحَمَّدٌ إَّ رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ أفَإنْ مَاتَ أوْ قُتِلَ انْقَلَبْتُمْ عَلى أعْقَابِكُمْ، وَمَنْ يَنْقَلِبْ عَلى عَقِبَيْهِ فَلَنْ يَضُرَّ اللّهَ شَيْئاً وَسَيَجْزِى اللّهُ الشَّاكِرِينَ. فَنَشَجَ النَّاسُ يبْكُونَ، وَاجْتَمَعَ ا'نْصَارُ إلى سَعْدِ بْنِ عُبَادَةَ في سَقِيفَةِ بَنِى سَاعِدَةَ، فقَالُوا: مِنَّا أمِيرٌ وَمِنْكُمْ أمِيرٌ، فَذَهَبَ إلَيْهِمْ أبُو بَكْرٍ وَعُمرُ وَأبُو عُبَيْدَةَ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُم، فَذَهَبَ عُمَرُ يَتَكَلَّمُ، فأسْكَتَهُ أبُو بَكْرٍ، فكَانَ عُمَرُ يَقُولُ: وَاللّهِ مَا أرَدْتُ بِذلِكَ إَّ أنِّى كُنْتُ قَدْ هَيَّأتُ كَمَاً أعْجَبَنِى خَشِيت أنْ َ يَبْلُغَهُ أبُو بَكْرٍ فتَكَلَّمَ وَاللّهِ أبُو بَكْرٍ، فَوَاللّهِ مَا زَوَّرْتُ)-1(في نَفْسِى كَماً إَّ وَأتَى عَلَيْهِ وَأبْلَغَ، وَكَانَ في كَمِهِ: نَحْنُ ا'مرَاءُ وَأنْتُمْ الْوُزَرَاءُ، فقَامَ حُبَابُ بْنُ المُنْذِرِ فقَالَ: َ وَاللّهِ َ نَفْعَلُ، مِنَّا أمِيرٌ وَمِنْكُمْ أمِيرٌ؟ فقَالَ أبُو بَكْرٍ: َ، وَلكِنَّا ا'مَرَاءُ، وَأنْتُمُ الوُزَرَاءُ[.زاد رزين:]لَنْ يُعْرَفَ هذَا ا'مْرُ إَّ لِهذَا الحَىِّ مِنْ قُرَيْشٍ، هُمْ أوْسَطُ الْعَرَبِ دَاراً وَأعْرَبُهُمْ أحْسَاباً، فبَايِعُوا عُمَرَ، أوْ أبَا عُبَيْدَةَ، فقَالَ عُمَرُ: بَلْ نُبَايِعُكَ أنْتَ، فَأنْتَ سَيِّدُنَا وَخَيْرُنَا وَأحَبُّنَا إلى رسولِ اللّهِ #، فَأخَذَ عُمَرُ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ بِيَدِهِ فَبَايَعَهُ النَّاسُ، فقَالَ قَائِلٌ!

)-1(أي هيأت وأصلحت، والتزوير: إصح الشئ، وكم مزور: محسن.

قَتَلْتُمْ سَعْدَ بْنَ عُبَادَةَ، فقَالَ عُمَرُ: قَتَلَهُ اللّهُ تَعَالى، قالَتْ: فَمَا كَانَ مَنْ خُطْبَتَيْهِمَا مِنَ خُطْبَةٍ إِلاَّ نَفَعَ اللّهُ بِهَا، لَقَدْ خَوَّفَ عُمَرُ النَّاسَ، وَإنَّ فِيهِمْ لَنِفَاقاً فَرَدَّهُمُ اللَّهُ تَعالي بذَلِكَ، ثُمَّ لَقَدْ بَصَّرَ أبُو بَكْرٍ النَّاسَ في اللّهِ تَعالى وَعَرَّفَهُمُ الحَقَّ الّذِى عَلَيْهِمْ وَخَرَجُوا بِهِ يَتْلُونَ: وَمَا مُحَمَّدٌ إِلاَّ رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ اŒية[. أخرجه البخارى والنسائى.قلت: وقوله زاد رزين: كذا في التجريد وأصله، وهذه الزيادة بعينها في صحيح البخارى والله أعلم »السُّنُحُ«: بضم السين المهملة والنون، وقيل بسكون النون: موضع بعوالي المدينة فيه منازل بنى الحارث بن الخزرج، وقوله: » يُذِيقُكَ اللّهُ المَوْتَتَيْنِ« أى في الدنيا، قال ذلك أبو بكر ردا لقول عمر: إن الله سيبعث نبيه فيقطع أيدى رجال وأرجلهم. »والسَّقِيفَةُ« الصفة في البيت، »والنَّشِيجُ«: تردد صوت الباكى في صدره من غير انتحاب .

3. (1737)- Hz. Aişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) vefat ettiği zaman, bâbam Ebû Bekir (radıyallâhu anh), Mescid-i Nebî'den bir mil kadar uzaklıkta olan) Sunh nâm mevkide idi -ki Âliye (denen Medine'nin yüksek kısmını ki burası Hazrec'e mensûp Beni'l-Hârise'nin menzillerinin bulunduğu mevki)yi kasdetmektedir-Hz.Ömer (radıyallâhu anh) kalkıp:

"Vallahi Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) vefat etmedi. Allah mutlaka onu geri gönderecektir, o da (münafık) kimselerin ellerini ve ayaklarını kesecek." diyordu. Derken Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh) geldi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yüzünü açtı ve öptü.

"Annem bâbam sana feda olsun. Sağlığında hoştun, ölümünde de hoşsun! Nefsimi kudret elinde tutan Zat-ı Zülcelâl'e yemin olsun, Allah sana ebediyyen iki ölüm tattırmayacak!" dedi. Sonra dışarı çıkıp:
"(Hz. Ömer'i kasdeterek): "Ey (Peygamber ölmedi diye) yemin eden kişi, ağır ol!" dedi. Hz. Ebû Bekir konuşmaya başlayınca Hz. Ömer (radıyallahu anhümâ) oturdu. Hz. Ebû Bekir Allah'a hamd ü sena ettikten sonra:
"Haberiniz olsun! Kim Muhammed'e tapıyor idiyse bilsin ki artık Muhammed ölmüştür. Kim de Allah'a tapıyor idiyse o da bilsin ki Allah hayydır, ölümsüzdür!" dedi ve şu âyeti okudu: اِنَّكَ مَيِّتٌ وَاِنَّـهُمْ مَيِّتُونَ "Ey Muhammed, şüphesiz sen de öleceksin, onlar da ölecekler" (Zümer 30). Şu âyeti de okudu:

وَمَا مُحَمَّدٌ اِ رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ اَفَاِنْ مَاتَ اَوْ قُتِلَ انْقَلَبْتُمْ عَلى اَعْقَابِكُمْ وَمَنْ يَنْقَلِبْ عَلى عَقِبَيْهِ فَلَنْ يَضُرَّ اللّٰهَ شَيْئاً وَسَيَجْزِى اللّٰهُ الشَّاكِرِينَ

"Muhammed ancak bir peygamberdir. Ondan önce de peygamberler geçmişti. Ölür veya öldürülürse geriye mi döneceksiniz? Geriye dönen, Allah'a hiçbir zarar vermez. Allah, şürkedenlerin mükâfâtını verecektir" (Âl-i İmrân 144).
Bu açıklama üzerine halk boğuk boğuk ağlamaya başladı. Ensar (radıyallâhu anhüm), Benî Saîde yurdunda, Sa'd İbnu Ubâde'nin etrafında toplandı. (Muhâcir de oraya geldi. Ensarîler):
"Bizden bir emîr, sizden de bir emîr!" dediler. Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Ebû Ubeyde (radıyallâhu anhüm) de oraya geldiler. Hz. Ömer konuşmaya başladı ise de Hz. Ebû Bekir onu susturdu. Hz. Ömer (bilahere) şöyle diyordu:
"Vallahi, ben konuşmayı şu sebeple arzu etmiştim: (Zihnimde) hoşuma giden sözler hazırlamış, Ebû Bekir bunlara ulaşamaz (onun hatırından bunlar geçmeyebilir) diye endişe etmiştim. Ama, yemin olsun, Ebû Bekir öyle bir konuştu ki, vallahi içimde hazırlamış olduğum güzel sözlerin hepsine isâbet etti, (benim aklıma gelmeyen daha da güzelini) beliğ şekilde ifade etti. Onun sözleri arasında şu da vardı:
"(Ey Ensâr) biz (Kureyşli)ler emîrleriz, sizler de vezîrlersiniz!"
Bu söz üzerine Hubâb İbnu'l-Münzir ayağa kalktı ve:
"Hayır vallahi bunu yapmayız. Bizden bir emîr, sizden de bir emîr olacak!" dedi. Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh):
"Hayır! Olmaz bu. Bizler emîrleriz, sizler de vezîrlersiniz" dedi.
Rezîn şunu ilâve etti: "Hz. Ebû Bekir devamla şunu söyledi: "Bu "iş" (hilâfet), şu

Kureyş cemaati için meşrû tanınacaktır. Onlar, yer îtibârıyla Arapların ortasındadır, şerefçe de (eskiden beri) en gözdeleridir. Öyleyse, Ömer'e veya Ebû Ubeyde'ye biat edin!"
Hz. Ömer atılarak:
"Bilakis, biz sana biat ediyoruz. Sen bizim efendimizsin, en hayırlımızsın, üstelik Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a da en sevgili olanımızsın!" dedi ve Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh)'in elinden tutup ona biat etti. Hz. Ömer (radıyallâhu anh)'i müteakip halk da ona biat etti.
Bunun üzerine biri:
"Sa'd İbnu Ubâde'yi katlettiniz!" diye bağırdı. Hz. Ömer (radıyallâhu anh) öfkeyle:
"Allah onu katletsin!" dedi. Hz. Aişe (radıyallâhu anhâ) devamla der ki: "Bu her iki konuşmada geçen sözleri de Allah fâideli kıldı. Nitekim Hz. Ömer'in konuşması halkı korkuttu. Aralarında nifak vardı, onun konuşmasıyla Cenab-ı Hakk nifakı bertaraf etti. Hz. Ebû Bekir (radıyallahu anh) de halkın nazarını Allah'a çevirip, üzerinde oldukları hakkı (İslâm'ı) öğretti. Oradan şu âyeti okuyarak ayrıldılar. (Meâlen): "Muhammed ancak bir peygamberdir. Ondan önce de peygamberler geçmişti. Ölür veya öldürülürse geriye mi döneceksiniz? Geriye dönen, Allah'a hiçbir zarar vermez.. Allah şükredenlerin mükâfaatını verecektir" (Âl-i İmrân 144). [Buhârî, Fedâilu'l-Ashâb 5, Cenâiz 3, Megâzi 83; Nesâî, Cenâiz 11, (4, 11).]
(İbnu Deybe diyor ki:) "Derim ki: "Rezîn şunu ilâve etti" sözü, et-Tecrid'de ve Tecrid'in aslında mevcuttur. Bu ziyâde aynısıyla Sahîh-i Buhârî'de mevcuttur. Allahu a'lem."
Es-Sünuh (veya es-Sünh) avâli'l-Medîne'de bir yer adıdır. Orada Benî'l-Hâris İbnu'l-Hazrec'in evleri vardır.
"Allah sana iki ölümü tattırmasın" sözü, yâni dünyada.. tattırmasın demektir. Hz. Ebû Bekir, bu sözü Hz. Ömer (radıyallâhu anhümâ)'in şu sözünü red maksadıyla söylemiştir: "Allah, peygamberini geri gönderecek, O da (münafık) kimselerin ellerini ve ayaklarını kesecek." Sakîfe: Evin sofa (üstü kapalı önü açık) kısmı. Toroslarda evin bu kısmına yazlık tâbir edilir.

Nesîc: Ağlayan kişinin hıçkırığını içine tıkarak sessiz ağlaması.[71]

AÇIKLAMA:

Resûllulah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın öldüğü gün, haberin meydana getirdiği

şaşkınlığı ve buna rağme Hz Ebû Bekir'in halife seçilmesini bu rivâyet açık bir şekilde anlatmaktadır. Hadisle ilgili bazı müphem kelimelerin açıklanması metnin sonunda yapıldığı için aynen onları da tercüme ederek kaydettik.
Buna rağmen bir-iki noktaya daha parmak basmakta fayda var:
1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın vefat haberi duyulunca Ashâb öncelikle, hilâfet meselesinin halli üzerinde durmuş, ilk iş olarak onu halletmişlerdir.
2- Rivâyetler, bu işi önce Ensâr'ın yâni Medinelilerin ele aldığını ifâde ediyor. Kendi aralarında hususî şekilde toplanıyorlar. Hatta, Buhârî'nin bir rivâyetinde, halife meselesini halletmek üzere Ensar'ın toplandığı haberi üzerine, oraya koşan başta Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer (radıyallahu anhümâ) bir kısım Muhâcirûnu iki Ensârî karşılayarak toplantıya katılmalarına mânî olmak ister ve: عَلَيْكُمْ اَنْ لاَ تَقْرَبُوهُمْ اَقْضُوا اَمْرَكُمْ .Hayır, onlara yaklaşmayın, kendi işinizi halledin (aranızdan Muhacirler'e mahsus bir halife seçin)" der. Hattâ İbnu İshak'ın rivâyetinde, Bedir Ashabı'ndan olan bu iki sâlih kişinin ismi de verilir: Uveym İbnu Sâide ve Ma'n İbnu Adiyy. Ancak bunları dinlemeyip yürürler.
3- Benî Sâide sakîfesinde toplanan Ensâr, Ubade (radıyallahu anh)'ı halife seçmek istemektedir. Toplantıyı açan hatipleri, Ensar'ın faziletlerini beyandan sonra, hilâfetin kendilerinde olması gereğini ifâde eder.
Sözü bitince -rivâyetten de anlaşıldığı üzere- Hz. Ömer söz almak isterse de Hz. Ebû Bekir susturur ve kendisi söz alır. Hz. Ebû Bekir, Ensâr'ın faziletlerini aynen te'yidle sözlerine başlar, ancak hilafet işine Kureyş'in layık olduğunu, onların mekan itibarıyle merkezde olmaktan başka Arab'ın en asîli, en itibarlı kabilesi olduğunu vs. belirtiyor. Bir rivayette: "Araplar bu işte, sâdece Kureyş'i tanıyacaktır", bir başka rivayette: "Biliyorsunuz, şu Kureyş'in Araplar nezdinde öyle bir makamı var ki başkası ona sâhip değil, Araplar ancak onlardan birinin etrafında toplanır. Allah'tan korkun, İslâm'ı parçalamayın, İslâm'da ilk bid'at çıkaran siz olmayın" der.
Ensar'ı en ziyade ikna etme hususunda, Hz. Ebû Bekir'in Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan rivâyet ettiği اَئِمَّةُ مِنْ قُرَيْشٍ "İmamlar Kureyş-'tendir" hadisi olmuştur. Bu konuşmalardan sonra Hz. Ömer veya Ebû Ubeyde'den birine biat etmelerini teklif eder.
4- Bu noktada söz alan Hz. Ömer, hilafete Hz. Ebû Bekir'in lâyık olduğunu söylüyor. Bazı rivâyetler, Hz. Ömer'in bu kanaatini te'yiden ve muhataplarını ikna maksadıyla Hz. Ebû Bekir'in bazı faziletlerini sayar:

»يَا مَعْشَرَ ا'نْصَارِ إنَّ اَوْلَى النَّاسِ بِنَبِىِّ اللهِ ثَانِىَ اثْنَيْنِ إذْهُمَا في الْغَارِ »يَا مَعْشَرَ ا'نْصارِ اَلَسْتُمْ تَعْلَمُونَ اَنَّ رَسُولَ اللّهِ # اَمَرَ أبَا بَكْرٍ اَنْ يَؤُمَّ بِالنَّاسِ فَاَيُّكُمْ تَطِيبُ نَفْسهُ اَنْ يَتَقَدَّمَ اَبَا بَكْرٍ؟ فَقَالُوا نَعُوذُ بِاللّهِ اَنْ نَتَقَدَّمَ اَبَا بَكْرٍ«

"Ey Ensar cemaati, Allah'ın Nebîsi'ne en lâyık olanı, (Kur'an-ı Kerim'de), "mağaradaki iki kişiden biri" (Teve 40) olduğu belirtilen kimse değil midir?" "Ey Ensar cemaati, bilmiyor musunuz, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), halka imamlık yapması için Hz. Ebû Bekir'e emretmedi mi? Hanginizin ruhu Hz. Ebû Bekir'in önüne geçmeyi hazmedecek?.."

Tirmîzî'de gelen bir rivâyette Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh)'in de şöyle dediği belirtilir: "Bu işe insanların en lâyıkı ben değil miyim? İlk Müslüman ben değil miyim? Ben şu efdaliyetlere sahip değil miyim?"

5- İbnu İshâk'ın Sîret'de kaydettiği bir rivâyet de burada kayda değer. Buna göre, Ubade'nin halife olması meselesinde bütün Ensârîler müttefik değildir. Onu, sadece Ensar'ın Hazrec grubu istemektedir, Evsliler değil. Hatta Evsliler, onların hilafetinden rahatsızlık duyabilecekler ve İslâm'la ortadan kalkmış olan Evs-Hazrec husûmeti tekrar canlanabilecektir. Ensâr'ın Benî Sâide sakîfesindeki toplantısına Hz. Ebû Bekir ve beraberindeki Muhâcir grubu uğradığı zaman, Ensâr'ın Evs grubundan olan Üseyd İbnu Hudayr ve beraberindekiler, Muhacirlerden birinin halîfe olmasını tercih maksadıyla, onlara dehâlet ederler.

6- Biri Muhâcir'den, diğeri Ensâr'dan iki halife olmasını teklif eden Hubâb İbnu'l-Münzir'in -bir rivâyette kaydedilen- ve Hz. Ömer tarafından ciddiye alınmayan gerekçesini de kaydediyoruz: "Bir emîr sizden, bir emîr bizden olsun. Bizler, vallahi sizlere karşı bu meselede rekâbet düşünmüyoruz. Ancak, kardeşlerini ve bâbalarını öldürdüğümüz kimselerin başa geçmesinden korkuyoruz."

Hz. Ömer: "Sebep bu ise, elindeyse hemen öl!" der.

7- Bu meyânda, hilâfetin Muhâcir'le Ensâr arasında münâvebe ile devam etmesi: "Önce bir Muhacir seçilip, ölünce Ensâr'dan biri, o ölünce tekrar Muhâcirler'den birinin seçilmesi şeklinde bir sistem daha teklif edilir. Hz. Ömer bu teklifi daha sert bir üslûbla karşılar: "Hayır, vallahi kim bize muhâlefet ederse onu öldürürüz."

8- Hz. Ebû Bekir'e bey'attan sonra söylenen "Sa'd İbnu Ubâde'yi öldürdünüz" cümlesinin, "onun itibarını rencîde ettiniz, ondan yüz çevirdiniz." mânasında kullanıldığını şârihler belirtir. Bu söze Hz. Ömer ziyadesiyle kızmış olacak ki

"Allah canını alsın" demiştir.
İmam Mâlik'in bir rivâyetinde şöyle anlatır: "Öfkeliydim, ÔAllah Sa'd'ın canını alsın, zîra o, şer ve fitne kaynağıdır' dedim." [72]

ـ4ـ عن ابن عباس رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما قال:]كُنْتُ أُقْرِئُ رِجَاً مِنْ المُهَاجِرِينَ مِنْهُمْ عَبْدُ الرَّحْمنِ بْنُ عَوْفٍ فقَالَ: لَوْ رَأَيْتُ رَجُ أَتَى عُمَرَ الْيَوْمَ، فقَالَ: هَلْ لَكَ يَا أَمِيرَ المُؤمِنِينَ في فُنٍ يَقُولُ لَوْ قَدْ مَاتَ عُمَرُ لَبَايَعْتُ فُنَاً)ـ1(، فوَاللّهِ مَا كَانَتْ بَيْعَةُ أَبِى بَكْرٍ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ إَّ فَلْتَةً فَتَمَّتْ، فَغَضِبَ عُمَرُ فَقَالَ: إنِّى إنْ شَاءَ اللّهُ تَعالى لَقَائمٌ الْعَشِيَّةَ في النَّاسِ فَمُحَذِّرهُمْ هؤءِ الَّذِينَ يُرِيدُونَ أَنْ يَغْصِبُوهُمْ أُمُورَهُمْ. قالَ عَبْدُ الرَّحْمنِ: فَقُلْتُ يَا أَمِيرَ المؤْمِنِينَ: َتَفْعَلْ، فإنَّ المَوْسِمَ يَجْمَعُ رِعَاعَ النَّاسِ وَغَوْغَاءَهُمْ، وَإنَّهُمْ هُمُ الَّذِينَ يَغْلِبُونَ عَلى قُرْبِكَ حِينَ تَقُومُ فِي النَّاسِ، وَأنَا أَخْشى أَنْ تَقُومَ، فَتَقُولَ مَقَالَةً يُطَيِّرُهَا أولَئِكَ عَنْكَ كُلَّ مَطِيرٍ، وَأنْ َ يَعُوهَا، وَأَنْ َ يَضَعُوهَا عَلى مَوَاضِعِهَا، فأمْهِلْ حَتَّى تَقْدُمَ المَدِينَةَ، فإنَّهَا دَارُ الهِجْرَةِ وَالسُّنَّةِ فَتَخْلُصَ بِأهْلِ الْفِقْهِ وَأشْرَافِ النَّاسِ، فَتَقُولَ مَا قُلْتَ مُتَمَكِّناً، فَيَعِى أَهْلُ الْعِلْمِ مَقَالَتَكَ، وَيَضَعُونَهَا عَلى مَوَاضِعِهَا، فقَالَ عُمَرُ: أَمَا وَاللّهِ إنْ شَاءَ اللّهُ تَعالى ‘قُومَنَّ بذلِكَ أوَّلَ مَقَام أقُومُهُ بِالْمَدِينَةِ. قال ابْنُ عَبَّاسٍ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما: فَقَدِمْنَا المَدِينَةَ في عَقِبِ ذِى الحِجَّةِ، فَلَمَّا كَانَ يَوْمُ الجُمُعَةِ عَجِلْتُ بِالرَّوَاحِ حِينَ زَاغَتِ الشَّمْسُ[.زاد رزين:]فَخَرَجْتُ في صَكَّةِ عُمَىٍّ، ثَمَّ رَجَعَ إلى الحَدِيثِ ا‘وَّلِ، فقَالَ: حَتَّى أجد سَعِيدَ بْنَ زَيْدِ بْنِ عَمْرو بْنِ نُفَيْلٍ جَالِساً إلى رُكْنِ المِنْبَرِ، فَجَلَسْتُ حَذْوَهُ تَمسُّ رُكْبَتِى رُكْبَتَهُ، فَلَمْ أنْشَبْ أنْ خَرَجَ عُمَرُ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ، فلمَّا رَأيْتُهُ مُقْبِ قُلْتُ لِسَعِيدٍ: لَيَقُولَنَّ الْعَشِيَّةَ

عَلى هذَا المِنْبَرِ مَقَالَةَ لَمْ يَقلْهَا
مُنْذُ اسْتُخْلِفَ، فَأنْكَرَ عَلىَّ وقالَ: وَمَا عسى أنْ يَقُولَ مَا لَمْ يَقُلْ قَبْلَهُ، فَجلَسَ عُمَرُ عَلى المِنْبَرِ، فَلَمَّا سَكَتَ المُؤَذِّنُ قَامَ فأثْنى عَلى اللّهِ بِمَا هُوَ أهْلُهُ، ثُمَّ قال: أمَّا بَعْدُ فإنِّى قَائِلٌ لَكُمْ مَقَالَةً قَدْ قُدِّرَ أنْ أقُولَهَا، َ أدْرِى لَعَلَّهَا بَيْنَ يَدَىْ أجَلِى)-1(، فَمَنْ عَقلَهَا وَوَعَاهَا فَلْيُحَدِّثْ بِهَا حَيْثُ انْتَهَتْ بِهِ رَاحِلَتُهُ وَمَنْ خَشِىَ أنْ َ يَعْقِلَهَا فَ أحِلُّ ٬حَدٍ أنْ يَكْذِبَ عَليَّ: إنَّ اللّهَ بَعَثَ مُحَمَّداً # بِالحَقِّ، وَأنْزَلَ عَلَيْهِ الْكِتَابَ فَكَانَ مِمَّا أنْزَلَ اللّهُ عَلَيْهِ آيَةَ الرَّجْم)وَذَكَرَ نَحْوَ حَدِيثِ ابنِ عَبَّاسٍ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما المَذْكُورِ في أوَّلِ بابِ حَدِّ الزِّنَا(، ثُمَّ قالَ: وَإنَّهُ ًبَلَغَنِى أنَّ قَاىءً يَقُولُ: لَوْ قَدْ مَاتَ عُمَرُ لَبَايَعْتُ فَناً فَ يَغْتَرَّنَّ امْرُؤٌ أنْ يَقُولَ إنَّمَا كَانَتْ بَيْعَةُ أبِى بَكْرٍ فَلْتَةً وَتَمَّتْ، أَ وَإنَّهَا قَدْ كَانَتْ كذلِكَ، وَلكِنْ وَقَى اللّهُ شَرَّهَا، وَلَيْس فِيكُمْ مَنْ تُقْطَعُ إلَيْهِ ا٬عْنَاقُ مِثْلَ أبِي بَكْرٍ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ، وَإنَّهُ كانَ مِنْ خَبَرِنَا حِينَ تُوفِّىَ رَسولُ اللّهِ # أنَّ ا٬نْصارَ خَالَفُونَا، وَاجْتَمَعُوا بِأسْرِهِمْ في سَقِيفَةِ بَنِى سَاعِدَةَ، وَتَخَلَّفَ عَنَّا عَلِىٌّ وَالزُّبَيْرُ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما ومَنْ مَعَهُمَا، وَاجْتَمَعَ المُهَاجِرُونَ إلى أبِى بَكْرٍ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ، فَقُلْتُ ٬بِى بَكْرٍ: يَا أبَا بَكْرٍ انْطَلقَ بِنَا إلى إخْوَانِنَا هؤُءِ مِنَ ا٬نْصارِ، فَانْطَلَقْنَا نُرِيدُهُمْ، فَلَمَّا دَنَوْنَا مِنْهُمْ لَقِيَنَا رَجُنِ صَالِحَانِ فَذَكَرَا مَاتَماَ٬ عَلَيْهِ الْقَوْمُ فقَاَ: أينَ تُرِيدُونَ يَا مَعْشَرَ المُهَاجِرِينَ؟ فَقُلْنَا نُرِيدُ إخْوَانَنَا مِنْ ا٬نْصار؟ فقَاَ: َ عَلَيْكُمْ أنْ َ تَقْرَبُوهُمْ، اقْضُوا أمْرَكُمْ، فَقُلْتُ: واللّهِ
لَنأتِيَنَّهُمْ، فَانْطَلَقْنَا حَتّى أتَيْنَاهُمْ، فَإذَا رَجُلٌ مُزَّمَّلٌ بَيْنَ ظَهْرَانِيهِمْ، فَقُلْتُ مَنْ هذَا؟ قالُوا: سَعْدُ بنُ عُبَادَةَ، فَقُلْتُ: مَالَهُ؟ قالُوا: يُوعَكُ،

فَلَمَّا جلَسْنَا قَلِيً تَشَهَّدَ خَطِيبُهُمْ، فَأَثْنى عَلى اللهِ بِمَا هُوَ أَهْلَهُ ثَمَّ قالَ: أَمَّا بَعْدُ فَنَحْنُ أَنْصَارُ اللّهِ تَعالى، وَكَتِيبَةُ ا"سْمِ، وَأَنْتُمْ مَعْشَرَ المُهَاجِرِينَ رَهْطٌ مِنَّا، وَقَدْ دَفَّتْ دَافَّةٌ مِنْ قَوْمِكُمْ، فإذا هُمْ أَرَادُوا أَنْ يَخْتَزِلُونَا مِنْ أَصْلِنَا، وَأَنْ يَحْضُنُونَا مِنَ ا٬مْرِ، فَلَمَّا سَكَتَ أَرَدْتُ أَنَ أَتَكَلَّمَ، وَكُنْتُ قَدْ زَوَّرْتُ مَقَالَةً أَعْجَبَتْنِي أُرِيدُ أَنْ أَقَدِّمَهَا بَيْنَ يَدَيْ أَبِي بَكْرٍ، وَكُنْتُ أُدَارِي مِنْهُ بَعْضَ الحَدِّ)-1(، فَلَمَّا أَرَدْتُ أَنْ أَتَكَلَّمَ. قالَ أبو بَكْرٍ: عَلى رِسْلِكَ، فَكَرِهْتُ أَنْ أُغْضِبَهُ. فَتَكَلَّمَ وَكَانَ أَحْلَمَ مِنِّي وَأَوْقَرَ، وَاللّهِ مَا تَرَكَ مِنْ كَلِمَةٍ أَحْجَبَتْنِي في تَزْوِيرِي إ َّ قالَ في بَدِيهَتِهِ مِثْلَهَا، أَوْ أَفْضَلَ مِنْهَا حَتَّى سَكَتَ، وقالَ: مَا ذَكَرْتُمْ فِيكُمْ مِنْ خَيْرٍ فَأَنْتُمْ لَهُ أَهْلٌ، وَلَنْ تَعْرِفَ الْعَرَبُ هذَا ا٬مْرَ إ َّ لِهذَا الحَيِّ مِنْ قُرَيْشٍ، هُمْ أَوْسَطُ الْعَرَبِ نَسَباً وَداراً، وَقَدْ رَضِيتُ لَكُمْ أَحَدَ هذَيْنِ الرَّجُلَيْنِ فَبَايِعُوا أَيَّهُمَا شِئْتُمْ، فَأَخَذَ بِيَدِي وَبِيَدِ أَبِي عُبَيْدَةَ بْنِ الجَرَّاحِ، وَهُوَ جَالِسٌ بَيْنَنَا، فَلَمْ أَكْرَهْ مِمَّا قالَ غَيْرَهَا، كانَ واللهِ أَنْ أُقَدَّمَ فَتُضْرَبَ عُنُقِي َ يُقَرِّبُنِي ذلِكَ مِنْ إِثْمٍ أَحَبَّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ أَتَأَمَّرَ عَلى قَوْمٍ فِيهِمْ أَبُو بَكْرٍ. اللَّهُمَّ إ َّ أَنْ تُسَوِّلَ لِي نَفْسِي عِنْدَ المَوْتِ شَيْئاً َ أَجِدُهُ اŒنَ، فقَالَ: قَائِلٌ مِنَ ا٬نْصَارِ: أَنَا جُذَيْلُهَا المُحَكَّكُ، وَعُذَيْقُهَا المُرجَّبُ، مِنَّا أَمِيرٌ وَمِنْكُمْ أَمِيرٌ، فَكَثُرَ اللَّغَطُ، وَارْتَفَعَتِ ا٬صْوَاتُ حَتَّى فَرِقْتُ)-2(مِنَ ا٬خْتَِفِ فَقُلْتُ: ابْسُطْ يَدَكَ يَا أَبَا بَكْرٍ، فَبَايَعْتُهُ، وَبَايَعَهُ المُهَاجِرُونَ ثُمَّ بَايَعَهُ ا٬نصَارُ، وَنَزَوْنَا عَلى سَعْدِ بْنِ عُبَادَةَ، فقَالَ قَائِلٌ مِنْهُمْ: قَتَلْهُمْ سَعْدَ بنَ عُبَادَةَ، فَقُلْتُ: قَتَلَ اللّهُ سَعْدَ بنَ عُبَادَةَ، فقَالَ عُمَرُ رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ: وَإِنَّا وَاللّهِ مَا وَجَدْنَا فِيمَا حَضَرنَا مِنْ أَمْرِنَا أَقْوى مِنْ مُبَايَعَةِ أَبِي بَكْرٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ خَشِينَا إِنْ فَارَقْنَا

الْقَوْمَ، وَلَمْ تَكَنْ بَيْعَةَ أَنْ يُبَايِعُوا رَجً مِنْهُمْ بَعْدَنَا، فَإِمَّا بَايَعْنَاهُمْ عَلى مَا َ نَرْضى، وَإِمَّا أَنْ نُخَالِفَهُمْ، فَيَكُونُ فَسَادٌ، فَمَنْ بَايَعَ رَجً عَلى غَيْرِ مَشْوَرَةٍ مِنَ المُسْلِمِينَ، فَ يُتَابَعُ هُوَ وَ الَّذِى بَايَعَهُ تَغِرَّةَ أَنْ يُقْتَ[. أخرجه الشيخان، وهذا لفظ البخارى، وهو عند مسلم مختصر حديث الرجم.»الْفَلْتَةُ«: الفجأة »وَغَوْغَاءُ النَّاسِ« الذين يكثرون الضجة ونحوها من غير تثبت »وَزَاغَتِ الشَّمْسُ« مالت عن كبد السماء، »وَصَكَّةُ عُمِّيٍّ«: كناية عن شدّة الحر وقت الهاجرة غاية القيظ، وقوله: »فَلَمْ أَنْشَبْ«. أى فلم ألبس »وَتُقْطَعُ إِلَيْهِ ا‘عْنَاقُ« أعناق المطىّ »وَالمُزَّمِّلُ«: المغطى، »وَظَهْرَانَىِ الْقَوْمِ«: بينهم، »وَالْوَعَكُ«: الحمى، »والدَّفَّةُ« الجماعة من الناس يقصدون المصر. »يَخْتَزِلُونَا«: يقطعونا عن مرادنا. »يَحْضُنُونَا«: بضاد معجمة: ينحونا عنه، وينفردون به، ومعنى »زَوَّرْتُ«: زينت وهيأت، »وَتُسَوِّلُ لِى نَفْسِى«: تحسن وَتَزين. »اللَّغَطُ«: كثرت ا‘صوات، واختفها، ومعنى »جُذَيْلُهَا المُحَكَّكُ، وَعُذَيقُهَا المُرَجَّبُ«: أى أنى ذو رأى يستشفى به في الحوادث سيما في هذه الحادثة، وإنى في ذلك كالعود الذى يشفى الجرباء وكالنخلة الكثيرة الحمل، ومعنى »نَزَوْنَا« وثبتا، وقوله: »تَغِرَّةَ أَنْ يُقْتَ« فيه مضاف محذوف تقديره خوف تغرة أن يقت. أى خوف إيقاعهما في القتل، والتغرّة مصدر أغررته إذا ألقيته في الغرر، وهى من الغرر .

4. (1738)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor; "Ben, Muhâcirler'den bir çoğundan Kur'an öğreniyordum. Abdurrahman İbnu Avf, onlardan biri idi. (Ben Mina'da onun menzilinde iken, o da, Hz. Ömer'in son defa yapmış olduğu haccda onun yanında idi. Abdurrahman yanıma dönüşte:)

"Bugün Hz. Ömer'in yanına gelen bir adamı keşke sen de görseydin. Dedi ki: "Ey mü'minlerin emîri, bir adam görsen ki sana: "Keşke Ömer ölmüş olsa da falancaya (Bezzar'ın rivâyetinde Talha İbnu Ubeydillah'a) biat etsem. Vallahi Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh)'in biatı çabucak oldu bitti" dese ne dersin?" dedi. Hz. Ömer bu söze (daha önce hiç görmediğim kadar) öfkelendi ve:
"İnşaallah bu akşam halka hitab edip, (ahd ve müşaverede olmaksızın) idâreyi gasbetmek isteyen bu heriflere karşı onları uyaracağım" dedi.
Abdurrahman ilâveten dedi ki: "(Bunun üzerine) Hz. Ömer'e:
"Ey mü'minlerin emîri, dedim, böyle bir şey yapma. Zîra hacc mevsiminde insanların cühelâ ve serseri takımı biraraya gelir. Konuşmak üzere halkın içinde doğrulduğun zaman bunlar ola ki, etrafında ekseriyeti teşkil ederler. Korkum şu ki, siz kalkar birşeyler söylersiniz, o cahillerin her biri bir başka şey anlar, esas ifâde etmek istediğiniz maksad tamamen kaybolur. Şu halde acele etmeyin, Medine'ye varın. Orası daru'lhicret ve sünnettir (hicretin yapıldığı, sünnetin yaşandığı mahaldir). Orada fıkıh ulemâsı ve insanların eşrafıyla başbaşa kalır, dilediğinizi rahatça söylersiniz. Âlimler sözlerinizi eksiksiz öğrenirler ve maksadınız ne ise onu anlarlar."
(Bu sözüm üzerine) Hz. Ömer (radıyallâhu anh):
"Pekâla, vallahi inşaallah Medine'ye vardığımda ilk fırsatta bu toplantıyı aktedeceğim!" dedi. İbnu Abbas (radıyallâhu anhümâ) devamla dedi ki:
"Zilhicce'nin sonlarında Medine'ye geldik. Cuma günü öğle olur olmaz camiye gitmede acele ettim."
Rezîn şu ilâvede bulundu: "Öğle sıcağında(29) çıktım." Sonra önceki hadisi anlatmaya (İbnu Abbas) devam etti ve dedi ki:
"(Camiye gelince) Saîd İbnu Zeyd İbni Amr İbni Nüfeyl (radıyallâhu anh)'i minberin köşesinde oturmuş buldum. Dizim dizine değecek şekilde yanına oturdum. (Sağıma soluma bakmaya) başlamadan Ömer İbnu'l-Hattâb (yerinden minbere doğru) çıktı. Onun gelmekte olduğunu görünce yanımdaki Saîd İbnu Zeyd İbni Amr İbni Nüfeyl'e:
"Bu öğle, Ömer, halife olduğu günden beri hiç yapmadığı bir konuşma yapacak" dedim. Zeyd, söylediğimi hoş karşılamadı ve:

____

(29) صَكَّةَ عُمَيٍّ en-Nihâye'nin açıklamasına göre, öğle sıcağı mânasına gelen bir deyimdir. Rezîn'in ilavesi, Mâlîk'in rivâyetinden alınmadır.

"Daha önce konuşmadığı şeyi konuşması ne mümkün!" deyip beni reddetti.
Hz. Ömer (radıyallâhu anh) minbere oturdu. Müezzin ezanını tamamlayınca, doğruldu. Cenab-ı Hakk'a lâyık olduğu hamd ve senâda bulundu. Sonra şunları

söyledi:
"Emmâ ba'd. Ben şimdi sizlere, Cenab-ı Hakk'ın söylememi takdir buyuracağı bir konuşma yapacağım. Bilemiyorum, belki de ecelim yakındır, (bu son hutbem olur). Kim bu sözlerimi anlar ve hâfızasına alabilirse bineğinin götürdüğü her yerde nakletsin. Kim de anlamış olmaktan korkarsa, hiç kimseye hakkımda yalan söylemesini helâl etmiyorum. Allah celle şânuhu, Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'i hakla gönderdi, kendisine kitap indirdi. Allah'ın indirdikleri meyanında recm âyeti de vardı. Biz onu ukuduk, anladık ve ezberledik. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) recm cezası verdi. O'ndan sonra da bizler verdik. Şahsen aradan fazla zaman geçince, bazılarının çıkıp: "Allah'ın kitabında biz recm âyeti bulamıyoruz" diyerek Allah'ın indirmiş olduğu bir farzı terkedip sapıtmalarından korkuyorum, recm, Allah'ın kitabında muhsan, yani bâliğ, akil, sahih bir evlilikle evlenmiş ve gerdek yapmış olduğu halde zinâ eden kadın ve erkeklere -isbatlayıcı beyyine veya hamilelik, veya itiraf olduğu takdirde- uygulanması gereken bir haktır."
Zinâ haddiyle ilgili bâbta zikri geçmiş olan İbnu Abbâs hadisi (1589 numaralı hadis) gibi zikrettikten sonra dedi ki:
"...Ve dahi bana ulaştı ki, birileri şöyle demiş: "Ömer ölünce, (herkesle istişâre, biat aramaksızın) falancaya biat edeceğim." Sakın ha! Hiç kimseyi, "Hz. Ebû Bekir'in seçimi de oldu bittiye geldi. (Biz de onun seçilme tarzına uygun olarak birini seçebiliriz)" gibi sözler aldatmasın. Haberiniz olsun, -evet onun seçimi çabuk olmuştur bu doğru- ancak, Allah (umumiyetle çabuk yapılan işlerde bilâhere karşılaşılan) şerlerden (bu ümmeti) korumuştur. Sizden hiç kimseye, Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh)'e yapıldığı şekilde (alâka gösterilerek) boyunlar koparcasına nazarlar çevrilip baş uzatılmaz. Öyle ise, Müslümanların istişâre ve te'yidi tahakkuk etmeksizin kim bir başkasına biat ederse bilsin ki, ne biat edene, ne de edilene itibar edilmeyecektir. Böyle bir biat akdi, edeni de edileni de ölüme maruz bırakacaktır. (Hz. Ebû Bekir'e yapılan biat böyle kıt düşüncelilerin zannettiği gibi değildir. İç yüzünü anlatayım:)
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ruhunu Cenab-ı Hakk kabzettiği vakit, haberimiz oldu ki, Ensar büyük bir grup hâlinde bizden ayrı olarak Benî Sâide sakîfinde toplanmışlar. Ali, Zübeyr ve bunlarla birlikte (Abbâs gibi diğer) bazıları bizden ayrılarak (cenazeyle meşgul olmak üzere) geride kaldılar. Muhacirler de Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh)'in etrafında toplandılar. Hz. Ebû Bekir'e:
"Ey Ebû Bekir, haydi şu Ensârî kardeşlerimizin yanlarına gidelim!" dedim. Onlara (bir an önce yetişmek üzere) yürüdük. Yakınlarına varınca, onlardan iki

sâlih zatla karşılaştık. Kavmin (Sa'd İbnu Ubâde'yi halife seçme hususundaki) kararlarını zikrettiler, sonra da:
"Ey Muhâcirler cemaati nereye gidiyorsunuz?" diye sordular. Biz:
"Şu Ensârî kardeşlerimize gidiyoruz!" dedik.
"Hayır, onlara yaklaşmayın, hükümlerini versinler" dediler. Ben:
"Vallahi onlara gideceğiz" dedim ve yürüdük. Onları Benî Sâide sakîfinde bulduk. Ortalarında üzeri örtülü birisi vardı.
"Bu da kim?" dedim.
"Bu Sa'd İbnu Ubâde'dir!" dediler. Ben:
"Nesi var?" diye sordum.
"Titriyor!" dediler. Biraz oturmuştu ki, hatipleri şehâdet getirerek söze başladı. Cenab-ı Hakk'a layık olduğu hamd ve senâyı ifade ettikten sonra şu konuşmayı yaptı:
"Emmâ ba'd! Biz Allah'ın ensârı ve İslâm'ın ordusuyuz. Siz ey Muhâcirler, asıl kavminden kopup gelmiş (içimizde) az bir grupsunuz!"
(Anladık ki) bunlar, aslen müstehak olduğumuz fonksiyonumuzdan bizi koparmak, emîrlikten uzak tutmak istiyorlardı.
Hatip sözlerini tamamlayınca konuşmak arzu ettim. Bu esnâda, içimden söyleyecek güzel sözler hazırlamıştım, bunlar hoşuma da gitmişti. Bunları Ebû Bekir (radıyallâhu anh)'in huzurunda söylemek istiyordum. Ben bâzan onun hiddetini yatıştırıyordum. Konuşmak istediğim sırada Ebû Bekir:
"Acele etme!"dedi. Onu öfkelendirmek istemedim (ve konuşmaktan vazgeçtim). Ebû Bekir (radıyallâhu anh) konuştu. O aslında benden daha çok hilme sahip , daha vakur idi. Allah'a yeminle söylüyorum, içimde hazırladığım bütün güzel sözleri eksiksiz aynı güzellikte ve hattâ daha da güzel bir biçimde bu konuşması esnasında söyledi. Demişti ki:
"Hakkınızda söylediğiniz hayır (ve fazilet ne varsa) hepsine lâyıksınız. Ancak bu (emîrlik) işi, Kureyş kabilesine (meşru) tanınır. Onlar, neseb yönüyle de, yurt yönüyle de Arab'ın ortasında yer alır. Ben sizin için şu iki şahıstan birini uygun buldum, bunlardan hangisini isterseniz ona biat edin!"
Böyle deyip -benim ve Ebû Ubeyde İbnu'l-Cerrâh'ın- ellerimizden tuttu. Ebû Bekir, ikimizin arasında oturuyordu. Onun (ikimizi imamlığa teklif eden cümlesinden başka) bütün söyledikleri hoşuma gitti. Vallahi, Ebû Bekir'in bulunduğu bir kavmin başına emîr seçilmektense, ortaya çıkarılıp boynumun vurulmasını gerektirecek bir günah işlemek bana daha sevgili gelirdi. Ancak, nefsimin bana ölüm ânında hoş gösterdiği şeyi şimdi bulamıyorum. Derken Ensar'ın (Hubâb İbnu'l-Münzir adındaki) bir sözcüsü:

"Beni (hasta hayvanların kaşınarak rahatladıkları) kaşınma çubukcağızı, yaslandığı dikme ile ayakta duran hurma fidancığı kabul edin (ve fikrimi dinleyin. Diyorum ki):
"Sizden bir emîr, bizden de bir emîr olsun, ey Kureyş cemaati!" dedi. Bunun üzerine her kafadan bir söz çıkmaya başladı, gürültü çoğaldı. Öyle ki ihtilâf çıkacak diye korktum. Hz. Ebû Bekir'e:
"Ey Ebû Bekr, uzat elini!" dedim. Elini uzattı, ben ona biat ettim. Muhacirler de biat ettiler. Sonra da Ensâr biat etti. Sa'd İbnu Ubâde (radıyallâhu anh)'nin üzerine atıldık. Derken onlardan biri:
"Sa'd İbnu Ubâde'yi öldürdünüz!" demez mi? Ben de:
"Sa'd İbnu Ubâde'yi Allah öldürsün!" dedim.
Hz. Ömer (radıyallâhu anh) der ki: "Vallahi biz, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in defni sırasında, Hz. Ebû Bekir'in seçiminden daha ehemmiyetli bir şey düşünemedik. Biat gerçekleşmeden halkı terketmemiz halinde, oradan ayrılınca, arkamızdan kendilerinden birini halife seçiverecekler diye korktuk. Böyle bir durumda ya bize de râzı olmaya olmaya biat edecek veya muhalefet edecek ikisi de fesad olacaktı.
Bilesiniz, Müslümanlarla istişâre etmeden kim bir başkasına biat ederse, ne biat edene, ne de kendisine biat edilene itibar edilmez, ikisinin de öldürülmesinden korkulur." [Buhârî, Muhâribin 30, 31, İ'tisâm 16, Mezâlim 19, Menâkıbu'l-Ensâr 46, Megâzî 11; Müslim, Hudud 15, (1691) Müslim'de hadis muhtasar olarak kaydedilmiştir.][73]

AÇIKLAMA:

1- Bu uzun rivâyet Hz.Ebû Bekir (radıyallâhu anh)'in seçimini ve Hz. Ömer zamanında çıkarılmak istenen bir fitneye karşı Hz. Ömer'in tedbirini açıklamaktadır. Hadis yer yer çok veciz ve ayrıca müphem ifadeler ihtiva etmektedir. İyice anlaşılır hale getirmek için, üslubun elverdiği nisbette parantez içerisine açıklayıcı notlar ilâve ettik. Bu notlar esas itibariyle şerhlerden ve hadisin başka vecihlerinde yer alan ziyadelerden muktebestir.
2- Burada bir hususun açıklığa kavuşturulması gerekmektedir: O da Hz. Ömer (radıyallâhu anh)'in ilk halife Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh)'in seçilişini anlatmasına vesile olan durum... Birilerinin, kulağına gelen sözü: "Keşke Ömer ölmüş olsa da Talha İbnu Ubeydillah'a biat etsem. Vallahi Hz. Ebû Bekir'inki çabuk oldu bitti." Bu söz Hz. Ömer'i çok öfkelendiriyor. Çünkü, denmek istenen

şudur: Hz. Ebû Bekir'in seçimi aceleye getirilmiştir, herkesin fikri ve rızası alınmadan cüz'î bir grup tarafından çarçabuk halife seçilmiş, diğerleri de bunu ister istemez kabul etmek zorunda kalmışlardır. Hz. Ömer vefat edince, aynı tarzda Talha İbnu Ubeydillah'a da böyle alelacele biat edilse.. sonra herkes bu biatı kabul eder.. kabul etmek zorunda kalır.. vs...
Hz. Ömer bunu duyunca fena halde öfkelenir ve bunu riyâsetin gasbı olarak değerlendirir. Hz. Ebû Bekir'in halife olması hususunda o günün şartları gereği acele edilmiştir, bu doğru. Ancak, büyüklüğü herkesce müsellem ve üstelik ilk Müslüman olmak, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) tarafından imam seçilmiş olmak, hicreti sırasında mağarada Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e can yoldaşlığı yapmış olmak, Kur'ân'da zikredilmiş olmak gibi pek çok imtiyazı olan ve faziletce üstünlüğü, itibarının yüceliği herkesce bilinen Hz. Ebû Bekir gibi birinin seçilmiş olması, meseleye gölge düşürmeye imkân bırakmıyordu.
Hz. Ömer'in vefatı halinde, aynı tarzda seçim meşru addedilse, ortaya birçok imam çıkabilir ve fitne kopabilirdi. Bu sebeple Hz. Ömer, kulağına gelen bu sözü ciddiye alır ve anında üzerine gitmek ister.
Ancak, yapılan pek yerinde bir tavsiye üzerine, mesele hususunda efkâr-ı umumiyenin aydınlatılmasını Medine'ye dönme zamanına bırakır.
İbnu İshâk'ın rivâyetinde, Hz. Ömer'in ölümüyle birlikte, Hz. Ebû Bekir'in seçimi tarzında yenilerini seçmek isteyenler bir değil, birçok kişidir. Yâni, Halife Hz. Ömer'in, meseleyi ciddiye almasında haklı bir durum var. Kulağına gelen rastgele bir söz değil, siyasî komplo hazırlıklarının istihbarıdır.
Hz. Ömer ümmetin ileri gelenleriyle istişare yapıp ahd almadan kimsenin kimseye biat edemeyeceğini, aksi halde, devlete savaş açmış kabul edileceğini belirtir. Nitekim Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) de, mevcut bir imam varken ikinci bir kimsenin çıkıp biat almasını haram ilan ediyor ve öldürülmesini emrediyor.
3- Hz. Ebû Bekir, Hz. Ali (radıyallâhu anhümâ) gibi büyüklerin hilafet işinin hallini öncelikle ele almaları, meselenin nezâketindendir. Ensar'dan birinin halife olması, İslâm birliğini bozabilir, çeşitli gruplar arasında münâfese ve siyasî rekâbet kavgalarını getirebilirdi. Zîra her taraftaki Müslümanlar bu çeşit işlerde Kureyş'i elyak biliyordu, onu önde görmeye alışmıştı. Muhacirler, meselenin hallinde bu noktada ısrar ettiler. Üstelik Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in: "İmamlar Kureyş'ten olacaktır" dediği de hatırlatılmış idi.
4- Hz. Ömer (radıyallâhu anh)'in, hilafetin seçimi meselesini ele almazdan önce recm âyetiyle ilgili açıklama yapması şöyle bir yoruma tâbi tutulmuştur: "Hz.

Ömer: "Kur'ân'da yazılı olmamakla beraber, nasıl ki tatbikatta recm cezası mevcuttur. Kimse: "Kur'an'da recm âyeti yok, ben recmi kabul etmiyorum" diyemez ise, aynı şekilde, "Kur'ân'da halifeyi şöyle şöyle seçin diye bir emir yoktur, biz istediğimiz gibi halife seçeceğiz diyemez" demek istemiştir.[74]
5- Bazı hükümler

BAZI HÜKÜMLER:

Bu hadisten çıkartılan bazı hükümler şunlardır:
* İlmi ehlinden almak. İlim alınan, alandan yaşça küçük de olsa, kadr u kıymetce düşük de olsa..
* İlim, ehil olmayana öğretilmemeli, anlamayacak olana anlatılmamalı. Anlayışı kıt kimselere, anlamayacağı şey anlatılmamalı...
* Bazı kimselerin cemaate zarar getirebilecek sözlerini sultana ihbar etmek caizdir. Bu, mezmum olan nemîme (koğuculuk) sayılmamıştır. Ancak bunu, mübhem olarak yapıp isim vermemek gerekir, böylece hem tedbir alınır, hem de onu söyleyen kimse gizlenmiş olur: Nitekim Hz. Ömer (radıyallâhu anh), halkı uyarmak, korkutmak suretiyle meselenin üzerine gittiği halde, o sözü kim söyledi diye araştırmamış, sormamış, tecziye cihetine gitmemiştir.
* İmam seçiminde, imamın Kureyş'ten olması esastır, çünkü Araplar bu işi sadece Kureyş'e layık görürler. Ma'ruf, hilafı caiz olmayan şeydir. Ancak, Hz. Ömer bu hadiste esas itibariyle Müslümanlarla istişare etmeden imam seçimine karşı çıkmakta, imamın Kureyş'ten olmasını birinci mesele olarak zikretmektedir.
* Birçok delil, imamın Kureyş'ten olmasını gerektirmektedir. Bunlardan biri, Müslümanların velâyetini ele alanlara "Ensâr'a iyi muâmele" tavsiye etmiş olmasıdır.
* Bu hadisten, kocası ve efendisi olmayan bir kadın hâmile çıkarsa onun recmedileceği de anlaşılmaktadır, yeter ki zorlandığına dair delil olmasın.
* Bir meseleye muttali olan, bunu imama açıklamak istese, daha önce bir başkasına mücmel olarak anlatma yetkisine sahiptir, tâ ki duyduğu zaman, mesele hakkında fikir sahibi bulunsun. Nitekim İbnu Abbâs'la Said İbnu Zeyd arasında bu durum cereyan etmiştir. Said, İbnu Abbâs'ın haberini reddetmiştir, zîra onun nazarında esas olan şudur: Şer'î meseleler istikrarını bulmuştur artık... Bundan böyle her ne vukua gelse öze müteallik olmaz, teferruatta kalır.
* Re'ye giren meselelerde imama itiraz caizdir.

* İlmi eksiksiz ezberleyen ve anlayanlar, onu tebliğ etmelidirler. Anlamayanlar da, tebliğ etmemeye teşvik edilmektedir.[75]

-5- وعن عائشة رَضِيَ اللهُ عَنْها قالت:]أَتَتْ فَاطِمَةُ وَالْعَبَّاسُ رَضِيَ اللهُ عَنْهُما أَبَا بَكْرٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ يَلْتَمِسَانِ مِيرَاثَهُمَا مِنْ رَسُولِ اللهِ #، فقَالَ أَبُو بَكْرٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ # يَقُولُ: َ نُورثُ؛ مَا تَرَكْنَاهُ صَدَقَةٌ، إنَّمَا يَأْكُلُ آلُ مَحمدٍ في هذَا الْمَالِ، وَإنِّى وَاللهِ َ أَدَعُ أَمْراً رَأيْتُ رَسولَ اللهِ # يَصْنَعُهُ إَّ صَنَعْتُهُ، إنِّى أَخْشي إنْ تَرَكْتُ شَيئاً مِنْ أَمْرِهِ أَنْ أَزِيغَ، فَهَجَرَتْهُ فاطِمةُ رَضِىَ اللهُ عَنْها فَلَمْ تُكَلِّمْهُ حَتَّى مَاتَتْ بَعْدَ سِتَّةِ أَشْهُرٍ، فَدَفَنَهَا عَلىٌّ رَضِىَ اللهُ عَنْهُ لَيْ، ولَمْ يُؤذِنْ بِهَا أَبَا بَكْرٍ، وَكَانَ لِعَلىٍّ وَجْهٌ)-1(مِنَ النَّاسِ حَيَاةَ فَاطِمة رَضِىَ اللهُ عَنْها، فَلَمَّا مَاتَتِ انْصَرَفَتْ وُجُوهُ النَّاسِ عَنْهُ، فقَالَ رَجُلٌ لِلزُّهْرِىِّ رَحِمَهُ اللهُ: وَلَ يُبَايِعُهُ عَلىٌّ سِتَّةَ أَشْهُرٍ؟ قالَ: َ وَاللهِ وَ أَحَدٌ مِنْ بَنِى هَاشِمٍ، فَلَمَّا رَأى عَلِيٌّ رَضِىَ اللهُ عَنْهُ انْصِرَافَ وُجوُهِ النَاسِ عَنْهُ ضَرَعَ إلى مُصَالَحةِ أَبى بَكْرٍ رَضِىَ اللهُ عَنْهُ، فأَرْسَلَ إلَيْهِ أَنْ ائْتِنَا وَ يَأْتِنَا مَعَكَ أَحَدٌ، وَكَرِهَ أَنَّ يأتِيَهُ عُمَرُ لِمَا عَلِمَ مِنْ شِدَّتِهِ، فَقَالَ عُمَرُ رَضِىَ اللهُ عَنْهُ: َ تأتِهِمْ وَحْدَكَ، فقَالَ أَبُو بَكْررَضِىَ اللهُ عَنْهُ: وَاللهِ Œتيِنَّهُمْ وَحْدِى مَا عَسى أَنْ يَصْنَعُوا بِى؟ فانْطَلَقَ أَبُو بَكْرٍ رَضِىَ اللهُ عَنْهُ، فَدَخَلَ عَلى عَلِيٍّ رَضِىَ اللهُ عَنْهُ، وَقَدْ جَمَعَ بَنِى هَاشِمِ عِنْدَهُ، فَقَامَ فَحَمِدَاللهَ وَأثنى عَلَيْهِ، ثُمَّ قَالَ: أمَّا بَعْدُ، فَلَمْ يَمْنَعْنَا أَنْ نُبَايِعَكَ يَا أبَا بَكْرٍ إنْكَارٌ لِفَضِيلَتِكَ، وَ نَفَاسَةٌ عَلَيْكَ، وَلكِنَّا كُنَّا نَرَى أَنَّ لَنَا في هذَا

ا٬مْرِ حَقّا فاسْتَبْدَدْتُمْ عَلَيْنَا، ثَمَّ ذَكَرَ قَرَابَتَهُ مِنْ رسول الله # وَحَقَّهُمْ فَلَمْ يَزَلْ عَلِيٌّ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ يَذْكُرُ حَتَّى بَكى أبُو بَكْرٍ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ، فَصَمَتَ عَلِيٌّ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ، فَتَشَهَّدَ أبُو بَكْرٍ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ فَحَمِدَ اللّهَ تَعالَى وَأثْنى عَلَيْهِ، ثُمَّ قالَ: أمَّا بَعْدُ، فَوَاللّهِ لَقَرَابَةُ رسول اللّهِ # أحَبُّ إلَىَّ أنْ أصِلَ مِنْ قَرَابَتِى، وَإنِّى وَاللّهِ مَا ألَوْتُ في هذِهِ ا٬مْوَالِ الَّتِى كَانَتْ بَيْنِى وَبَيْنَكُمْ عَنِ الخَيْرِ، وَلكِنِّى سَمِعْتُ رسول اللّهِ # يَقُولُ: َ نُورَثُ مَا تَرَكْنَاهُ صَدَقَةٌ، إنَّمَا يَأكُلُ آلُ مُحَمَّدٍ في هذا المَالِ، وَإنِّى وَاللّهِ َ أدَعُ أمْراً صَنَعَهُ رسولُ اللّهِ # إَّ صَنَعْتُهُ إنْ شَاءَ اللّهُ تَعالى، فقَالَ عَلِيٌّ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ: مَوْعِدُكَ لِلبَيْعَةِ الْعَشِيَّةُ، فَلَمَّا صَلَّى أبُو بَكْرٍ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ الظُّهْرَ أقْبَلَ عَلى النَّاسِ يَعْذُرَ عَلِيًّا رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ بِبَعْضِ مَا اعْتَذَرَ بِهِ، ثُمَّ قَامَ عَلِيٌّ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ فَعَظَّمَ حَقَّ أبِى بَكْرٍ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ، وَذَكَر فَضِيلَتَهُ وَسَابِقَتَهُ، ثُمَّ قَامَ إلى أبِى بَكْرٍ فَبَايَعَهُ، فَأقْبَلَ النَّاسُ عَلى عَلِيٍّ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ، فقَالُوا: أصَبْتَ وَأحْسَنْتَ، فَكَانَ النَّاسُ إلى عَلِيٍّ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قَرِيباً حِينَ رَاجَعَ ا٬مْرَ المَعْرُوفَ[. أخرجه الشيخان، واللفظ لمسلم.»ضَرَعَ«: أى خضع، وانقاد »وَالنَّفَاسَةُ«: الحسد، ومعنى »مَا ألَوْتُ« بالقصر: أى ما قصرت.

5. (1739)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor:

"Hz. Fâtıma ve Hz. Abbâs (radıyallâhu anhümâ) Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh)'e uğrayıp, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan kendilerine kalan mirası sordular. Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh) onlara:

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Bize kimse vâris olamaz, bıraktıklarımız hep sadakadır. Ancak Âl-i Muhammed bu maldan (ihtiyacı kadarını) yer" dediğini işittim. Allah'a yemin olsun Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yaptığını gördüğüm bir şeyi terketmem, mutlaka onu yaparım. Ben

O'nun emrinden bir şey terkedecek olsam sapıtmaktan korkarım!" dedi.
Bunun üzerine Hz. Fatıma, Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anhümâ)'e küstü ve altı ay sonra ölünceye kadar onunla konuşmadı. Hz. Ali, onu geceleyin defnetti. Ölümünü Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh)'e haber vermedi.
Hz. Ali, Fatıma (radıyallâhu anhümâ) sağken halk nazarında ayrı bir makama, izzete sahipti. Hz. Fatıma vefat edince, halkın alâkası ondan kesildi.
Bir adam Zührî (rahimehullah)'ye: Ali, (Hz. Ebû Bekir'e) altı ay biat etmedi mi?" diye sordu.
"Hayır, vallahi hayır, Benî Haşim'den hiç kimse geri kalmadı. Ali (radıyallâhu anh), insanların nazarlarının kendinden çevrildiğini görünce Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh)'le musalahaya mecbur kaldı. Ona haber salarak: "Yanında kimse olmadan, yalnız olarak bize gel!" dedi. kendisine Hz. Ömer'in gelmesini istemiyordu, çünkü ondaki şiddet ve hiddet hâlini biliyordu. Hz. Ömer (radıyallâhu anh):
"Onlara tek başına gitme!" dedi. Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh):
"Vallahi tek başıma gideceğim. Bana ne yapabilirler ki?" dedi ve Ebû Bekir (radıyallâhu anh) onlara gitti. Hz. Ali (radıyallâhu anh)'nin yanına girdi. Benî Hâşim, yanında toplanmışlar idi. (Hz. Ebû Bekir'i görünce) kalktı. Allah'a hamd ü senada bulundu. Sonra şunu söyledi:
"Emmâ ba'd! Ey Ebû Bekir, bizim sana biat etmemize mani olan şey senin faziletini inkârımız değildir, sana karşı bir rekâbet düşüncemiz de yok. Ancak, biz, bu "iş"te bizim de bir hakkımız olduğuna inanıyorduk. Bize karşı müstebit davrandınız!"
Sonra Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a olan yakınlığını zikretti. Ali bunları zikrettikçe Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anhümâ) ağlamaktan kendini alamıyordu.
Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh) şehâdet getirdi, Allah Teâla'ya hamdetti, senâda bulundu. Sonra şunları söyledi:
"Emmâ ba'd! Allah'a kasem olsun, şurası muhakkak ki, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın akrabaları bana, kendi akrabalarımdan daha yakın, daha sevgili. Ve ben, yeminle söylüyorum, benimle sizin aranızda olan bu mal meselesinde haktan ve hayırdan hiç ayrılmış değilim. Zîra, ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan şunu işittim:
"Bize kimse vâris olamaz, bıraktığımız sadakadır. Âl-i Muhammed bu maldan yer." Vallahi ben, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yaptığını gördüğüm bir işi terketmem, Allah'ın izniyle mutlaka yaparım" dedi. Hz. Ali (radıyallâhu anh):
"Biat için öğleden sonra buluşalım" dedi. Ebû Bekir (radıyallâhu anh) öğleyi kılınca, cemaate yönelip Hz. Ali (radıyallâhu anh)'nin (biatı geciktirmedeki)

beyan ettiği özürleri halka anlattı. Sonra da Hz. Ali (radıyallâhu anh) kalkıp, Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh)'in hakkını tazim buyurdu, faziletlerini, İslâm'a sebkat eden hizmetlerini zikretti. Sonra Ebû Bekir (radıyallâhu anh)'e yaklaşıp biat etti. Halk, Hz. Ali (radıyallahu anh)'nin etrafını sarıp:
"İsabet ettin, çok iyi bir davranışta bulundun" diyerek takdir ettiler. Hz. Ali (radıyallâhu anh) bu ma'ruf işe döndüğü zaman halk (tekrar) kendisine yakınlık (ve alâka) gösterdi." [Buhârî, Fedailu'l-Ashab 12; Müslim, Cihad 53, (1759). Metin Müslim'dendir. Hadis Buhârî'de muhtasardır.][76]

AÇIKLAMA:

1- Hadisin, Müslim'de gelen bir diğer vechinin baş kısmı, meseleyi daha açık bir üslubla vaz'etmektedir. Buna göre, Hz. Fatıma (ve Abbas) Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh)'e bizzat gelmezler. Birisini göndererek, fey malından, Medine, Fedek ve Hayber'de Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hissesine düşen payın kendilerine miras olarak verilmesini iserler. Ancak Hz. Ebû Bekir onlara şu cevabı verir:
"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sağken: "Bize kimse varis olamaz, her ne bırakmışsak sadakadır, bu maldan Âl-i Muhammed yer" buyurdu. Ben de, vallahi, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sadakasının sağlığındaki durumu ne idiyse, onu kesinlikle değiştiremem. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onlarda nasıl tasarruf etti ise ben de öyle tasarrufta bulunacağım" der ve o arazilerin kendi taraflarına bırakılma teklifini, talebini reddeder.
İşte bu hâdise üzerine, Hz. Fatıma, Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anhümâ)'e gücenir ve küser, ölünceye kadar da konuşmaz. Zaten Fâtıma validemizin vefatı Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan altı ay sonradır.
Rivayetin geri kalan kısmı açıktır: Hz. Fâtıma (radıyallâhu anhâ)'nın vefatından sonra Hz. Ali (radıyallâhu anh), biraz da efkâr-ı umumiyenin baskısı ile, Hz. Ebû Bekir'e biat eder. Biat sırasında her iki taraf da birbirlerinin faziletini beyân ederler, birbirlerini ittiham etmezler.
Onların aradaki kırgınlığı kaldırıp kaynaşmaları Müslüman halkı da çok memnun kılar. Hz.Ali'ye biraz soğuklaşmış olan efkar-ı umumiye tekrar yakınlık gösterir, saygı ve sevgisini ziyadeleştirir.
2- Acaba Hz. Fatıma ve hatta Hz. Ali ve Hz. Abbâs (radıyallâhu anhüm) niçin miras istediler?
Bu hususta birkaç tahmin ileri sürülmüş ise de en mâkulü, en doğrusu şudur: Hz.

Ebû Bekir'in rivayet ettiği: "Bize mirascı olunmaz, bıraktıklarımız sadakadır.." hadisini duymamış olmalarıdır. Hz. Ömer, Hz. Ebû Bekir gibi en eski ve Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a en yakın olan Müslümanların pek mühim meselelerde bile Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hadislerini, O'nun sağlığında değil, ölümünden sonra işitmelerinin birçok örneği var. Bu da onlardan biri olmalıdır. Hadisi işitmiş olan Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh), Mes'uliyet makamında, işin sorumlusu olarak, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in tatbikatından ayrılmamayı esas alıp, Hz. Fatıma ve Hz. Ali (radıyallâhu anhümâ) gibi, çok sevdiği ve hâtırasına son derece saygı duyup bağlılığını her şeyin üstünde tuttuğu Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın iki ciğerpâresini gücendirmeyi sineye çekiyor, Hz. Ali, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a yakınlığını anlatırken hep ağlayarak dinleyen Hz. Ebû Bekir'e, onları gücendirmek muhakkak ki çok ağır gelmiş idi. Ama ne yapsın? Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan o mevzuda kesin bir bilgiye sahip, onunla amel etmesi lazım: "Bize kimse varis olamaz, bıraktıklarımız sadakadır..."
3- Dinimiz üç günden fazla küsmeyi yasakladığı halde Hz. Fatıma'nın ölünceye kadar (altı ay) Hz. Ebû Bekir'e küskün durması bir tezad değil mi? diye hatıra geliyor.
Âlimlerimiz, bunun selâmı kesmek mânasında bir küsme olmadığını belirtirler. Haram olan küsme, karşılaşınca selâm vermeyip yüz çevirmektir. Hz. Fatımâ'nın, bu hadiseden sonra Hz. Ebû Bekir'le karşılaşıp, selamlaşmadıklarına dair rivayet mevcut değildir. Üstelik, Beyhakî'de gelen bir rivayet onların barıştıklarını göstermektedir:
"Şa'bî'nin rivayetine göre, Hz. Fâtıma hastalanınca, Ebû Bekir hazretleri "geçmiş olsun" ziyaretine gider. İzin ister. Hz. Ali, durumu Fatımâ'ya bildirir. Hz. Fatıma, kocası Hz. Ali'ye, izin vermesini isteyip istemediğini sorar. "Evet" cevabını alınca Hz. Ebû Bekir'e izin verir. Halife, huzurlarına girer ve gönüllerini alıcı hitaplarda bulunur. Mekke'deki malını mülkünü, kavim ve kabilesini Allah ve Resûlü'nün rızası için, kendilerinin rızası için bıraktığını ifade eder ve aradaki soğukluklar kalkar.
Nevevî: "Hz. Fatıma, Ebû Bekir'le konuşmadı" cümlesini, "Bu mesele üzerine bir daha iddiada bulunmadı, gündeme getirmedi" mânasında da anlar ve devamla şunu söyler: "Veya köşesine çekildiği için ondan bir ihtiyaç talebinde bulunmadı; onunla karşılaşmaya mecbur kalmadı ki, onunla konuşsun. Onların karşılaştıklarına ve Hz. Fatıma'nın ona selam vermediğine, konuşmadığına dair hiçbir rivayet yok."
4- Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh)'in bu meseledeki haklılığını Hz. Ali ve Hz.

Abbâs (radıyallâhu anhümâ) kabul etmişlerdir. Çünkü, bilahare Hz. Ali, halife olduğu zaman, mezkur arazilerin, Hz. Ebû Bekir tarafından tesbit edilen ve Hz. Ömer ve Hz. Osman tarafından devam ettirilmiş bulunan statüsünde değişiklik yapmamıştır.
Bu hususu açıklayan bir rivayeti Nevevî, Ebû Dâvud'dan kaydeder:
"(Abbasîler'in ilk halifesi) Seffah, ilk hutbesini okuduğu zaman, boynunda Kur'ân asılı olan bir adam yanına gelerek:
"Allah aşkına benimle hasmım arasında şu Mushaf'la hükmet" der. Seffâh:
"Hasmın kim?" diye sorunca:
"Ebû Bekir'dir, Fedek arazisini bize menetmiştir" der. Halife:
"O sana zulüm mü yaptı?" diye sorar. Öbürü:
"Evet!" der. Seffah:
"Ondan sonra kimdi?" diye sorar. Adam:
"Ömer'di" der. Seffah:
"Ömer de zulmetti mi?" der. Adam:
"Evet" der. Hz. Osman için de aynı şeyi söyleyince:
"Ali de sana zulmetti mi?" der. Adam bu sefer susar. Seffâh bunu üzerine adama sert bir şekilde çıkışır."
Kadı İyaz bu meselede şunu söyler: "Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh)'in hadisten delil getirmesi üzerine, Hz. Fâtıma (radıyallâhu anhâ)' nın ona karşı niza etmekten vazgeçmiş olması, mesele üzerine vaki olan icmâya teslim olduğunu gösterir. Bu durum Hz.Fatıma (radıyallâhu anhâ)'nın kendisine hadis ulaşıp te'vili de açıklık kazanınca, o meseledeki şahsî görüşünü terketmiş olduğunu da ifade eder. Nitekim bir daha ne kendisinden, ne de zürriyetinden, miras talebi vaki olmamıştır. Bilahare Hz. Ali halife olduğu zaman, o meselede Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'in amelinden ayrılmadı. Öyle ise bu da gösterir ki, Hz. Ali ve Hz. Abbâs (radıyallâhu anhümâ)'ın talebleri, o arâzilerin işletilmesiyle ilgili işlerin kendilerine verilmesini... taleb etmektir."
5- Hz. Ali'nin biatının gecikmesi, Hz. Ebû Bekir'in halifeliğinin meşruiyetine halel getirmez. Zîra, şer'an, halifenin meşruiyeti için herkesin biatı şart değildir. Ehlü'lhal ve'l-akd denen, ileri gelenlerden bir kısım şahsiyetin biatı yeterlidir. Üstelik Hz. Ali biat etmediği zaman esnasında Hz. Ebû Bekir'e, onun hilâfetinin meşrûiyetine karşı birşey söylemiş, bir eylemde bulunuş değildir. İtaatsizliği mevzubahis değildir. Hz. Ebû Bekir'in, halife seçilirken onunla istişâre etmemiş olması, daha önce de gördüğümüz gibi şartlar sebebiyledir. O iş bir an önce bitirilmeli idi, ihmale, gecikmeye tahammülü olmayan bir durum vardı. Kendisi fevkalâde meşguldü, Hz. Ali de Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın cenazesi

ile meşguldü.
6- Hz. Ali, Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anhümâ)'i evine çağırırken yalnız gelmesini tenbih edip, Hz. Ömer'le gelmesini istememesi, Hz. Ömer'in çabuk parlayan sert mizacı sebebiyledir. Hz. Ali nizâ edilen meseleler üzerine mizâcı mülayim olan Hz. Ebû Bekir'le daha rahat konuşabileceğine kânidir. Hz. Ömer (radıyallâhu anh)'in yalnız gitmemesini tavsiye etmesi, Hz. Ebû Bekir'e ağır sözler sarfedebilirler, rencide edip, kalbini kırabilirler endişesindendir. Kendisi de beraber olduğu takdirde onu yapamayacakları kanaatindedir.[77]

-6- وعن القاسم بن محمد قال:]قالَتْ عَائشَةُ رَضِىَ اللّهُ عَنْها: وَارَأسَاهُ، فقَالَ رسولُ اللّه # ذَاكِ لَوْ كانَ، وَأنَا حَىٌّ، فَأسْتَغْفِرُ لَكِ، وَأدْعُو لَكِ، فَقَالَتْ وَاثُكْلَهُ، وَاللّهِ إنِّى ‘ظُنُّكَ تُحِبُّ مَوْتِى، وَلَوْ كانَ ذلِكَ لَظَلَلْتَ
آخِرَ يَوْمِكَ مُعَرِّساً بِبَعْضِ أزْوَاجِكَ، فقَالَ #: بَلْ أنَا وَارَأسَاهُ لَقَدْ هَمَمْتُ، أوْ أرَدْتُ أنْ أُرْسِلَ إلى أبِى بَكْرٍ وَابْنِهِ وَأعْهَدَ، أنْ يَقُولَ الْقَائلُونَ، أوْ يَتَمَنَّى المُتَمَنُّونَ، ثُمَّ قُلْتُ. يَأبَى اللّهُ وَيَدْفَعُ المُؤمِنُونَ، أوْ يَدْفَعُ اللّهُ وَيَأبَى المُؤمِنُونَ[. أخرجه الشيخان، واللفظ للبخارى.»أعْرَسَ الرَّجُلُ بِامْرَأتِهِ«: إذَا دخل بها .

6. (1740)- Kasım İbnu Muhammed anlatıyor: "Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) bir gün hastalanmış:
"Vay başım, (ölüyorum)!" demişti. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) (şaka olsun diye):
"Keşke bu ben sağken olsa, sana istiğfar eder, dua ediveririm!" dedi. Bunun üzerine Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) birden parladı:
"Vay başıma gelen. Vallahi görüyorum ki ölmemi istiyorsun. Ben öleceğim, sen de akşama zevcelerinden biriyle başbaşa kalacakın ha!" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) (sözü değiştirerek) dedi ki:
"Bilakis ben ölüyorum, vay başım! Ebû Bekir'e ve oğluna birini gönderip (benden sonra hilâfet hususunda "ben daha lâyığım" iddia veya temennisinde

bulunacaklara karşı) yerime geçeceği tesbit etmek istemiştim. Sonradan (kendi kendime: "Böyle bir iddiayı Ebû Bekir dışında kim yaparsa) Allah kabul etmez, mü'minler de reddederler" dedim (ve vasiyet yapmaktan vazgeçtim)." [Buhârî, Ahkâm 51, Merdâ 16; Müslim, Fedailu's-Sahâbe 11, (2387).][78]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis farklı vecihlerden gelmiştir. Mânanın bütünlük arzetmesi için, diğer vecihlerde gelen bazı ziyadeleri, burada parantez içerisinde kaydettik.

2- Hadiste geçen اَعْهَدَ (ahdetmek) , âmm bir mâna taşır ise de, başta Buhârî olmak üzere âlimler ekseriyetle bunu, bu hadiste "yerine veliahd tayin etmek" mânasında anlamışlardır.

Böyle olunca, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), kendisinden sonra, Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh) dışında kimsenin hilâfete talib olmaması gerektiğini, olduğu takdirde mü'minlerin reddetmekte haklı olacaklarını önceden bildirmiş olmaktadır. Bu ihbar, sonraki vukuata aynen uyduğu için şârihler bunda bir nevi mucize görmüşlerdir.

Hemen belirtelim ki, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), vasiyette bulunma düşüncesine, kendisinden sonra, hilâfet hususunda bir ihtilâfın çıkabileceği endişesinden varmıştır. Ancak ümmetinin sağduyusuna güvenerek yerine geçecek şahıs hususunda çok sarih, yazılı bir vesika bırakmaktan imtinâ etmiştir.[79]

-7- وعن عائشة رَضِىَ اللّهُ عَنْها قالت:]لَمَّا احْتُضِرَ أبُو بَكْرٍ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ دَعَا عُمَرَ فقَالَ: إنِّى مُسْتَخْلِفُكَ عَلَى أصْحَابِ رَسُولِ اللّهِ # يَا عُمَرُ، إنَّمَا ثَقُلَتْ مَوَازِينُ مَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِاتِّبَاعِهِمُ الحَقَّ وَثِقَلَهُ عَلَيْهِمْ، وَحُقَّ لِمِيزَانٍ يُوضَعُ فِيهِ إلاَّ الحَقَّ أنْ يَكُونَ ثَقِيً. يَا عُمَرُ: إنَّمَا خَفَّتْ مَوَازِينَ مَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِاتِّبَاعِهِمُ البَاطِلَ وَخِفَّتُهُ عَلَيْهِم، وَحُقَّ لِمِيزَانٍ يُوضَعُ فِيهِ إلاَّ البَاطِلُ أنْ يَكُونَ خَفِيفاً، وَكَتَبَ إلَى أُمَرَاءِ ا'جْنَادِ:

وَلَيْتُ عَلَيْكَمْ عُمَرَ وَلمْ آلَ نَفْسِى، وَ المُسْلِمِينَ إ خَيْراَ، ثَمَّ مَاتَ وَدُفِنَ لَيٍّ، ثُمَّ قَامَ عُمَرُ في النَّاسِ خَطِيباً، ثُمَّ قالَ بَعْدَ أنْ حَمِدَ اللّهَ وَأثْنى عَلَيْهِ: أيُّهَا النَّاسُ: إنِّى َ أُعَلِمُكُمْ مِنْ نَفْسِى شَيْئاً تَجْهَلُونَهُ، أنَا عُمَرُ، وَلَمْ أحْرِصْ عَلى أمْرِكُمْ، وَلكِنِ المُتَوفِّى أوْحَى إلَيَّ بِذلِكَ، وَاللّهُ ألْهَمَهُ ذلِكَ، وَلَيْسَ أجْعَلُ إمَامَتِى إلى أحَدٍ لَيْسَ لَهَا بِأهْلٍ، وَلكِنْ أجْعَلُهَا إلَى مَنْ تَكُونُ رَغْبَتُهُ في التَّوْقِيرِ لِلْمُسْلِمِينَ، أُولئِكَ هُمْ أحَقُّ بِهِمْ مِمَّنْ سِوَاهُمْ[. أخرجه مالك .

7. (1741)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor:

"Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh), ölüm ânı yaklaşınca (muhtazar olunca), Hz. Ömer'i çağırttı ve:

"Ey Ömer, ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ashabı üzerine seni halife seçiyorum. Mizanı ağır olan, hakka uyması sebebiyle kıyamet günü mizanı ağır basacak ve ağırlık kendine olacak kimsedir. Sadece hakkın girdiği mizanın ağır olması da hak olmuştur.

Ey Ömer! Mizanı hafif olan da, batıla uyması sebebiyle, kıyamet günü sevabı az ve hafif olan ve bu hafiflikle teraziye girecek olandır. İçerisine sadece batıl giren mizanın hafif olması da haktır."

Ayrıca, askerlerin komutanlarına da şunu yazdı: "Başınıza Ömer'i seçtim. Kendim için de, Müslümanlar için de hayrı seçtim."

Sonra Ebû Bekir (radıyallâhu anh) vefat etti ve geceleyin defnedildi. Bilahere Hz.Ömer (radıyallâhu anh), ayağa kalkıp hamd ü sena ettikten sonra şunları söyledi:

"Ey insanlar, ben size, hiç bilmediğiniz bir şeyi kendimden uydurup öğretecek değilim. Ben Ömer'im. Size emîr olma hususunda hırsım yok. Ancak vefat eden Ebû Bekir (radıyallâhu anh) bunu bana vasiyet etti. Bu işi ona Allah'ın ilham ettiğine inanıyorum. İmamlığımı, ona ehil olmayan kimseye bırakmam. Fakat onu, Müslümanlara saygı göstermeye gayret edenlere bırakırım. İşte böyleleri, Müslümanlara emîr olaya başkalarından daha çok layıktır." [Muvatta'da bulunamamıştır.][80]

-8- وعن معدان بن أبي طلحة:]أَنَّ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ خَطَبَ يَوْمَ الجُمُعَةِ فَذَكَرَ رسُولَ اللّهِ #، ثُمَّ ذَكَرَ أَبَا بَكْرٍ ثُمَّ قَالَ: إِنِّي رَأَيْتُ كَأَنَّ دِيكاً نَقَرَلِي ثَث نَقَرَاتٍ، وَإِنِّي َ أَرَاهُ إِ لِحُضُورِ أَجَلِي، وَإِنَّ قَوْماً يَأْمُرُونَنِي أَنْ أَسْتَخْلِفَ، وَإِنّ اللّهَ تَعالى لَمْ يَكُمْ لِيُضِيعَ دِينَهُ، وَ خِفَتَهُ، وَ الَّذِي بَعَثَ بِهِ رَسُولَهُ # وَهُوَ عَنْهُمْ رَاضٍ، وَإِنِّي قَدْ عَلِمْتُ أَنَّ قَوْماً يَطْعُنُونَ في هذَا ا٬مْرِ، أَنَا ضَرَبْتُهُمْ بِيَدِي هذِهِ عَلى ا٬سْم، فإنْ فَعَلُوا ذلِكَ فَأُولئِكَ أَعْدَاءُ اللّهِ الكَفَرَةُ الضُّلُ، ثُمَّ قَالَ: اللَّهُمَّ إِنِّي أُشْهِدُكَ عَلى أُمَرَاءِ ا٬نْصَارِ، فَإِنِّي إِنَّما بَعَثْتُهُمْ عَلَيْهِمْ لِيَعْدِلُوا وَلِيُعَلِّمُوا النَّاسَ دِينَهُمْ، وَسُنَّةَ نَبِيِّهِمْ #، وَيَقْسِمُوا فِيهمْ، وَيَرْفَعُوا إِلَيَّ مَا أَشْكَلَ عَلَيْهِمْ مِنْ دِينِهِمْ، فَمَا كانَ إِ الجُمَعَةُ ا٬خْرَى حَتَّى طَعِنَ عُمَرُ رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ، فأذِنَ لِلْمُهَاجِرِينَ، ثُمَّ لِ٬نْصَارِ، ثُمَّ ٬هْلِ المَدِينَةِ، ثُمَّ ٬هْلِ الشَّام، ثُمَّ ٬هْلِ الْعِرَاقِ، وَكُنَّا آخِرَ مَنْ دَخَلَ عَلَيْهِ، فإذَا هُوَ قَدْ عَصَبَ جُرْحَهُ ببُرْدٍ أَسْوَدَ، وَالدَّمُ يَسِيلُ عَلَيْهِ، فَقلْنَا أَوْصِنَا، وَلَمْ يَسْأَلُهُ الْوَصِيَّةَ أَحَدٌ غَيْرُنَا، فقَالَ: أُوصِيكُمْ بِكِتَابِ اللّهِ تَعالى، فإنَّكُمْ لَنْ تَضِلُّوا مَا اتَّبَعْتُمُوهُ، وَأُوصِيكُمْ بِالْمُهَاجِرِينَ، فإنَّ النَّاسَ يَكْثرُونَ وَيَقِلُّونَ، وَأوصِيكُمْ بِا٬نْصَارِ فَإِنَّهمْ شِعْبُ ا٬يمَانِ الَّذِي لَجأَ إِلَيْهِ، وَأوصِيكُمْ بِا٬عْرَابِ، فإنَّهُمْ أَصْلكُمْ وَمَادَّتُكم.وفي رواية:]فإنَّهُمْ إِخْوَانُكُمْ وَعَدُوُّ عَدُوِّكُمْ، وَأوصِيكُمْ بأَهْلِ الذِّمَّةِ، فإنَّهُمْ ذِمَّةُ نَبِيِّكُمْ وَرِزْقُ عِيَالِكُمْ، قُومُوا عَنِّي[. أخرجه البخاري مختصراً، ومسلم بطوله.وفي رواية:]أنَّهُ لَمَّا طُعِنَ عُمَرُ رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قِيلَ لَهُ: لَوِ اسْتَخْلَفْتَ فقَالَ: أَتَحَمَّلُ أمْرَكُمْ حَيًّا وَمَيِّتاً، إنْ أَسْتَخْلِفَ فَقَدْ اسْتَخْلَفَ مَنْ هُوَ خَيْرٌ مِنِّي، أبُو بَكْرٍ، وَإنْ أتْرُكْ فَقَدْ تَرَكَ مَنْ هُوَ خَيْرٌ مِنِّي، رَسُولُ اللّهِ

#، وَوَدِدْتُ أَنَّ حَظى مِنْهَا الْكَفَافُ َ لِيَ وَ عَلَيَّ. قالَ عَبْدُاللهِ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ، فَعَلِمْتُ أَنَّهُ غَيْرُ مُسْتَخْلِفٍ فَقَالُوا جَزَاكَ اللّهُ خَيْراً فَعَلْتَ وَفَعَلْتَ، فَقَالَ رَاغِبٌ وَرَاهِبٌ[.. أخرجه الشيخان، وهذا لفظهما، وأبو داود والترمذى مختصراً .

8. (1742)- Ma'dan İbnu Ebî Talha anlatıyor:

"Hz. Ömer (radıyallâhu anh), cuma günü hutbe verdi. Önce Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı hatırlattı, sonra Hz. Ebû Bekir (radıyallahu anh)'i andı. Sonra da şunları söyledi:

"Ben rüyamda bir horoz gördüm, bana üç gaga vurdu. Bunu, ecelim yaklaştı diye yordum. Bazı kimseler, yerime birini seçmemi söylüyorlar. Allah ne dini, ne hilafetini, ne de Resûlü (aleyhissalâtu vesselâm) ile gönderdiği şeyi zayi edecek değildir. Eğer ecelim çabucak gelirse hilâfet, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ölürken kendilerinden razı bulunduğu şu altı kişinin müşâveresi ile belirlenecektir. Ben biliyorum ki, bazıları bu seçime dil uzatacaklardır. Bunlar benim şu elimle İslâm'a kattığım kimselerdir. Eğer bunu yaparlarsa bilin ki, onlar ancak Allah'ın düşmanlarıdır, kâfirlerdir, sapıklardır.

Sonra sözüne şöyle devam etti:

"Ey Rabbim, seni Ensâr'ın ümerâsına şâhid kılıyorum. (Bilin ki) ben onları, adaletli olsunlar ve halka dinlerini, Peygamberlerinin (aleyhissalâtu vesselâm) sünnetini öğretsinler (zekatı) aralarında taksim etsinler, dinî meselelerde müşkilatla karşılaşınca bana bildirsinler diye başlarına tayin ettim."

Hz. Ömer (radıyallâhu anh)'in bu hutbesinden bir cuma geçmişti ki hançerlendi. Yanına girmek için önce Muhacirler'e, sonra Ensâr'a, sonra Medineliler'e, sonra Şamlılar'a, sonra Iraklılar'a sırayla izin verdi. Biz, huzura girenlerin sonuncusu idik. Siyah bir bürde ile yarası sarılmış, üzerinden kanlar akıyor vaziyette gördük."

Bize vasiyette bulun!" dedik. Ona bizden başka vasiyet talebinde bulunan olmadı.

"Size dedi, Allah'ın Kitabı'nı vasiyet ediyorum. Zira ona uyduğunuz müddetce asla sapıtmazsınız. Size Muhacirler'i de vasiyet ediyorum. Zira insanlar çoğalırken onlar azalıyor. Size Ensâr'ı da vasiyet ediyorum. Zira onlar, imanın sığındığı melcedir. Size bedevîleri de vasiyet ediyorum. Zira onlar aslınız, dayanağınızdır."

Bir rivayette şöyle denmiştir: "...Zira onlar kardeşlerinizdir, düşmanınızın düşmanıdır. Size zımmîleri de vasiyet ediyorum, zira onlar Peygamberimiz (aleyhissalâtu vesselâm)'in zimmeti ve ailenizin rızkıdır. Beni terkedin artık." [Buhârî, Ahkâm 51, Müslim, İmâret 12, (1823); Tirmizî, Fiten 48, (2226); Ebû Dâvud, Harâc 8, (2939).]
Bir rivayette şöyle gelmiştir: "Hz. Ömer (radıyallâhu anh) hançerlendiği zaman kendisine: "Birini yerinize seçseniz!" denilmişti. Şu cevabı verdi:
"Yani işinizi sağken de, ölmüşken de ben mi sırtımda taşıyayım? Mamafih, birisini seçecek olsam (bu caizdir, zira) benden daha hayırlı olan Ebû Bekir seçmiştir. Seçimi terkedecek olsam (bu da caizdir zira) benden daha hayırlı olan Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da seçimi terketti. Ben istedim ki, bundaki nasibim başa baş olsun, ne lehime ne de aleyhime..."
Abdullah İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) dedi ki: "(Ömer'in bu sözü üzerine) anladım ki, yerine kimseyi tayin etmeyecektir." Oradakiler:
"Allah hayırlı mükâfaatlar versin. Sen şu şu hizmetleri yaptın" dediler. O da: "Uman ve korkan" diye cevap verdi."[81]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayet, Hz. Ömer'in yerine geçecek halifenin seçilme meselesiyle ilgilidir. Kendisine birçokları, Hz. Ebû Bekir'in yaptığı gibi, kendinden sonra halife olacak kimseyi seçmesini telkin ederler. Hz. Ömer seçmenin de, seçmemenin de caiz ve meşru bir davranış olduğunu tebârüz ettirir:"
Seçersem bu meşrudur, çünkü Hz. Ebû Bekir seçmiştir" der. Zira kendisini, Hz. Ebû Bekir, yerine halife bırakmıştır."
Seçmezsem bu da meşrudur, çünkü Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'i seçmemiş, ümmete bırakmıştır, ümmet de Ebû Bekir (radıyallahu anh)'i seçmiştir" der.
Hz. Ömer (radıyallâhu anh), bunların ne içinde ne dışında olan üçüncü ve yeni bir usul vaz'eder. Bu orta yola göre, tayini büsbütün terk yok, ancak belli bir şahsı ismen belirleme de yok. O, seçim işini, faziletleri hususunda hiç kimsenin şüphe etmediği, cennetle müjdelenmiş olanlardan altı kişilik bir şura heyetine havale ediyor. Bunlar kendi aralarından, halkın en çok arzu ettiği kimseyi halife olarak seçeceklerdir.
Nevevî bu ilk halifelerin seçimiyle ilgili usullerden hareketle İslam'da meşru olan imam seçme usulleri hakkında şu açıklamayı yapar:

"Müslümanlar şu hususta icma etmişlerdir: Halife ölüme yaklaşır, ecelinin yettiğine dair alâmetler belirlemeye başlarsa, yerine birini halife tayin etmesi caizdir. Tayin etmemesi de caizdir. Tayin işini terketmekle Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e uymuş olur. Birisini tayin ederse bunda da Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh)'e uymuş olur.
Ulemâ, iş başındaki imamın tayiniyle hilâfet akdinin gerçekleşeceğinde icma ettiği gibi, halifenin tayin etmemesi halinde ehl-i hal ve akdin bir şahıs hakkında akidde bulunmalarıyla da geçrekleşeceğinde icma etmişlerdir.
Keza, Hz. Ömer'in yaptığı gibi, halifeyi bir cemaat arasında şûra yoluyla seçmenin caiz olacağında da icma etmişlerdir. Ayrıca, bir halife seçmenin Müslümanlara terettüp eden bir vecibe olduğu, bu vecibenin, aklî olmayıp, şerî bir vecibe olduğu hususunda da icma etmişlerdir.
2- Hz. Ömer'in sonda yer alan "uman ve korkan" sözü müphemdir ve farklı yorumlara sebep olmuştur. Şöyle ki:
* Bazıları, insanlar iki sınıftır: Bir kısmı umar bir kısmı korkar. O ifade ile bu kastedilmiştir. Yani "Bir kısmı benden bir şeyler koparmayı umar bir kısmı da korkar" demektir.
Diğer bir yoruma göre, "Ben Allah'ın rahmetini umuyor, azabından korkuyorum" demektir.
Diğer bir yoruma göre, bundan maksad hilafettir, yani insanların bir kısmı ona rağbet gösterir, bir kısmı da ondan hoşlanmaz. Ben hoşlananları sevmem, hoşlanmayanların da aczinden korkarım" demektir.
Kâdı İyaz'a göre, Hz. Ömer (radıyallâhu anh)'in bu sözleri onun iki vasfını ifade etmektedir. Yani, o, Allah'ın rahmetini ummakta, azabından korkmaktadır.[82]

-9- وعن ابنِ عمر رَضِىَ اللهُ عَنْهُما قال:]دَخَلْتُ عَلى حَفْصَةَ وَنَوْسَاتُهَا تَنْطُفُ فَقَالَتْ: عَلِمْتُ أنّ أبَاكَ غَيْرُ مُسْتَخْلِفٍ؟ قُلْتُ: مَا كَانَ لِيَفْعَلَ، قَالَتْ: إنَّهُ فَاعِلٌ. قالَ: فَحَلَفْتُ أنْ أُكَلِّمَهُ في ذلِكَ، فَسَكَتُّ حَتَّى غَدَوْتُ، وَلَمْ أُكَلِّمْهُ، فَكُنْتُ كَأنَّمَا أحْمِلُ بِيَمِينِي جَبً حَتَّي رَجَعْتُ، فَدَخَلْتُ عَلَيْهِ فَسَألَنِي عَنْ حَالِ النَّاسِ، وَأنَا أُخْبِرُهُ، ثُمَّ قُلْتُ لَهُ: إنِّى سَمِعْتُ النَّاسَ يَقُولُونَ مَقَالَةً، فآلَيْتُ أنْ أقُولَها لَكَ. زَعَمُوا أنَّكَ غَيْرُ مُسْتَخْلِفٍ، وَإنَّهُ لَوْ كَانَ لَكَ رَاعِى إبِلٍ، أوْ رَاعِى

غَنَم، ثَّمَّ جَاءَكَ وَتَركَهَا لَرَأيتَ أنْ قَدْ ضَيَّعَهَا، فَرِعَايَةَ النَّاسِ أشَدُّ. قَالَ فَوَافَقَهُ قَوْلِى فَوضَعَ رَأسَهُ سَاعَةً، ثُمَّ رَفَعَهُ إلَىَّ فقَالَ: إنَّ اللّهَ تَعالى يَحْفَظُ دِينَهُ، وَإنِّى إنْ َ أسْتَخْلِفُ. قَالَ: فَوَاللّهِ مَا هُوَ إ َّ أنْ ذَكَرَ رَسُولَ اللّهِ # وَأبَا بَكْرٍ فَعَلَمْتُ أنَّهُ َ يَعْدِلُ بِرَسُولِ اللّهِ # أحَداً، وَأنَّهُ غَيْرُ مُسْتَخْلِفٍ[. أخرجه الخمسة إ النسائى.»النَّوْسَاتُ«: ذوائب الشعر، ومعنى »تَنْطُفُ«: تقطر ماء.

9. (1743)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor:

"Hz. Hafsa (radıyallâhu anhâ)'nın yanına girdim, saçlarından su damlıyordu.Bana:

"Babam, yerine halife tayin etmiyormuş biliyor musun?" dedi. Ben:

"Tayin etmesi gerekir" dedim.

"Etmiyor!" dedi.

Abdullah der ki: "Bu hususta babamla konuşmak üzere yemin ettim, sustum ve sabahleyin eve gittim. Ama babamla konuşmadım. Sanki elimde bir dağ taşıyor gibi sıkıntılı idim. Nihayet dönüp babamın huzuruna girdim. Bana halkın durumundan sordu. Haber verdim. Sonra kendisine:"

Halkın birşeyler söylediğini işittim. Onu size söylemeye azmettim. Sizin, yerinize halife tayin etmeyeceğinizi zannediyorlar. Halbuki sizin bir deve çobanınız veya koyun çobanınız olsa, sonra sürüyü bırakarak size gelse, siz mutlaka sürünün zayi olacağını bilirsiniz. İnsanlara nezaretin daha (ehemmiyetli ve) çetin olduğu da malumunuzdur" dedim. Bu sözlerim ona muvafık geldi ve bir müddet başını (yastığa) koydu. Sonra tekrar bana doğru kaldırarak:

"Allah dinini, muhafaza edecektir. Ben yerime halife bırakmamış olsam meşrudur, çünkü Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da yerine kimseyi bırakmamıştır. Şayet bir halife bırakacak olsam o da meşrudur, çünkü Ebû Bekir bırakmıştır" dedi.

İbnu Ömer der ki: "Vallahi babam, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile Hz. Ebû Bekir'i anmaktan başka bir şey yapmadı. Anladım ki, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a hiç kimseyi denk tutmayacak ve yerine de kimseyi halife bırakmayacak." [Buharî, ahkâm 51; Müslim, İmâret 12, (1823); Tirmizî, Fiten 48, (2226); Ebû Dâvud, Harac 8, (2939).][83]

-10- وعن عمرو بن ميمون ا ٔودى قال:]إنِّى لَقَائِمٌ مَا بَيْنِي وَبَيْنَهُ، يَعْنِي عُمَرَ إَ عَبْدُ اللّهِ بنُ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْهُما غَدَاةَ أُصِىبَ، وَكَانَ إذَا مَرَّ بَيْنَ الصَّفَّيْنِ قامَ بَيْنَهُمَا فإذَا رَأى خَلً قالَ اسْتَوُوا حَتَّى إذَا لَمْ يَرَ فِيهِنَّ خَلً تَقَدَّمَ فَكَبَّرَ، فَرُبَّمَا قَرَأ بُسُورَةِ يُوسُفَ،
أوِ النَّحْلِ، أوْ نَحْوِ ذلِكَ في الرَّكْعَةِ ا ٔولى حَتَّى يَجْتَمِعَ النَّاسُ، فَمَا هُوَ إَّ أنْ كَبَّرَ فَسَمِعْتُهُ يَقُولُ: قَتَلَنِي، أوْ أكَلَنِي الْكَلْبُ حِينَ طَعَنَهُ، فَطَارَ الْعِلْجُ)-1(بِسكِّىنٍ ذَاتَ طَرَفَيْنِ َ يَمُرُّ عَلى أحَدٍ يَمِيناً وَ شِمَاً إَّ طَعَنَهُ حَتَّى طَعَنَ ثَثَةَ عَشَرَ رَجًُ، فَمَاتَ مِنْهُمْ تِسْعةٌ، وَفِى رِوَايَةٍ: سَبْعَةٌ، فَلَمَّا رَأى ذلِكَ رَجُلٌ)-1(مِنَ المُسْلِمِينَ طَرَحَ عَلَيْهِ بُرْنُساً، فَلَمَّا ظَنَّ الْعِلْجُ أنَّهُ مَأخُوذٌ نَحرَ نَفْسَهُ، وَتَنَاوَلَ عُمَرُ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ عَبْدَالرَّحْمنِ بنِ عَوْفٍ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ فَقَدَّمَهُ، فأمَّا مَنْ كَانَ يَلِى عُمَرَ، فَقَدْ رَأى الَّذِى رَأيْتُ ، وَأمَّا نَوَاحِى المَسْجِدِ، فإنَّهُمْ َ يَدْرُونَ مَا ا ٔمْرُ، غَيْرَ أنَّهُمْ قَدْ فَقَدُوا صَوْتَ عُمَرَ وَهُوَ يَقُولُ: سُبْحَانَ اللّهِ. سُبْحَانَ اللّهِ، فَصَلَّى بِهِمْ عَبْدُ الرَّحْمنِ صَةً خَفِيفَةً فَلَمَّا انْصَرَفُوا قالَ: يَا ابنَ عَبَّاسٍ انظُرْ مَنْ قَتَلَنِي. قالَ: فَجَالَ سَاعةً ثُمَّ جَاءَ فقَالَ: غُمُ المُغِيرَةِ ابنِ شُعْبَةَ قالَ: قَاتَلَهُ اللّهُ، لَقَدْ كُنْتُ أمَرْتُ بِهِ مَعْرُوفاً ثُمَّ قالَ: الْحَمْدُللّهِ الَّذِى لَمْ يَجْعَلْ مَنِيَّتِي عَلَى يَدِ أحَدٍ مِنَ المُسْلِمِينَ، لَقَدْ كُنْتَ أنْتَ وَأبُوكَ تُحِبَّانِ أنْ تَكْثُرَ الْعُلُوجُ)-2(بِالْمَدِينَةِ، وَكَانَ الْعَبَّاسُ أكْثَرَهُمْ رَقِيقاً، فقَالَ ابنُ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْهُما إنْ شِئْتَ فَعَلْتُ. أىْ إنْ شِئْتَ قَتَلْنَاهُمْ قَالَ: َ بَعْدَ مَا تَكَلَّمُوا بِلِسَانِكُمْ، وَصَلّوا إلى قِبْلَتِكُمْ وَحَجُّوا حَجَّكُمْ، فَاحْتُمِلَ إلى بَيْتِهِ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ

فَانْطَلَقْنَا مَعَهُ. قالَ: فَكَأَنَّ النَّاسَ لَمْ تُصِبْهُمْ مُصِيبَةَ قَبْلَ يَوْمَئِذٍ، فقَائِلٌ يَقُولُ: أَخَافُ عَلَيْهِ، وَقَائِلٌ يَقُولُ: َ بَأسَ بِهِ، فأُتِىَ بِنَبِيذٍ فَشَرِبَهُ، فَخَرَجَ مِنْ جَوْفِهِ، ثُمَّ أُتِىَ بِلَبَنٍ فَشَرِبَهُ فَخَرَجَ مِنْ جَوْفِهِ، فَعَرَفُوا أَنَّهُ مَيِّتٌ، وَجَاءَ النَّاسُ يُثْنُونَ عَلَيْهِ، وَجَاءَ شَابٌّ فَقَالَ:
أَوِ النَّحْلِ، أَوْ نَحْوِ ذلِكَ فِي الرَّكْعَةِ ا٠ولى حَتَّى يَجْتَمِعَ النَّاسُ، فَمَا هُوَ اَّ أَنْ كَبَّرَ فَسَمِعْتُهُ يَقُولُ: قَتَلَنِي، أَوْ أَكَلَنِي الْكَلْبُ حِينَ طَعَنَهُ، فَطَارَ الْعِلْجُ)-1(بِسكِّينٍ ذَاتَ طَرَفَيْنِ َ يَمُرُّ عَلى أَحَدٍ يَمِيناً وَ شِمَاً اَّ طَعَنَهُ حَتَّى طَعَنَ ثَثَةَ عَشَرَ رَجُ، فَمَاتَ مِنْهُمْ تِسْعَةٌ، وَفِى رِوَايَةٍ: سَبْعَةٌ، فَلَمَّا رَأى ذلِكَ رَجُلٌ)-1(مِنَ المُسْلِمِينَ طَرَحَ عَلَيْهِ بُرْنُساً، فَلَمَّا ظَنَّ الْعِلْجُ أَنَّهُ مَأخُوذٌ نَحرَ نَفْسَهُ، وَتَنَاوَلَ عُمَرُ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ عَبْدَالرَّحْمنِ بنِ عَوْفٍ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ فَقَدَّمَهُ، فأَمَّا مَنْ كَانَ يَلِى عُمَرَ، فَقَدْ رَأى الَّذِى رَأَيْتُ ، وَأَمَّا نَوَاحِى المَسْجِدِ، فإِنَّهُمْ َ يَدْرُونَ مَا ا٠مْرُ، غَيْرَ أَنَّهُمْ قَدْ فَقَدُوا صَوْتَ عُمَرَ وَهُوَ يَقُولُ: سُبْحَانَ اللّهِ. سُبْحَانَ اللّهِ، فَصَلَّى بِهِمْ عَبْدُ الرَّحْمنِ صَةً خَفِيفَةً فَلَمَّا انْصَرَفُوا قالَ: يَا ابنَ عَبَّاسٍ انظُرْ مَنْ قَتَلَنِي. قالَ: فَجَالَ سَاعةً ثُمَّ جَاءَ فقَالَ: غُمُ المُغِيرَةِ ابنِ شُعْبَةَ قالَ: قَاتَلَهُ اللّهُ، لَقَدْ كُنْتُ أَمَرْتُ بِهِ مَعْرُوفاً ثُمَّ قالَ: الْحَمْدُللّهِ الَّذِى لَمْ يَجْعَلْ مَنِيَّتِي عَلَى يَدِ أَحَدٍ مِنَ الْمُسْلِمِينَ، لَقَدْ كُنْتَ أَنْتَ وَأَبُوكَ تُحِبَّانِ أَنْ تَكْثُرَ الْعُلُوجُ)-2(بِالْمَدِينَةِ، وَكَانَ الْعَبَّاسُ أَكْثَرَهُمْ رَقِيقاً، فقَالَ ابنُ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْهُما إنْ شِئْتَ فَعَلْتُ. أىْ إنْ شِئْتَ قَتَلْنَاهُمْ قَالَ: َ بَعْدَ مَا تَكَلَّمُوا بِلِسَانِكُمْ، وَصَلّوا إلى قِبْلَتِكُمْ وَحَجُّوا حَجَّكُمْ، فَاحْتُمِلَ إلى بَيْتِهِ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ
فَانْطَلَقْنَا مَعَهُ. قالَ: فَكَأَنَّ النَّاسَ لَمْ تُصِبْهُمْ مُصِيبَةٌ قَبْلَ يَوْمَئِذٍ، فقَائِلٌ يَقُولُ: أَخَافُ عَلَيْهِ، وَقَائِلٌ يَقُولُ: َ بَأسَ بِهِ، فأُتِىَ بِنَبِيذٍ

فَشَرِبَهُ، فَخَرَجَ مِنْ جَوْفِهِ، ثَمَّ أتِىَ بِلَبَنٍ فَشَرِبَهُ فَخَرَجَ مِنْ جَوْفِهِ، فَعَرَفُوا أَنَّهُ مَيِّتٌ، وَجَاءَ النَّاسُ يُثْنُونَ عَلَيْهِ، وَجَاءَ شَابٌّ فَقَالَ: أبْشِرْ يَاأَمِيرَ المُؤمِنِينَ بِبُشْرَى اللّهِ عَزَّ وَجَلَّ، قَدْ كَانَ لَكَ مِنْ صُحْبَةِ رَسُولِ اللّهِ # وَقَدِمَ)-3(في ا"سْم مَا قَدْ عَلِمْتَ، ثُمَّ وَلِيتَ فَعَدَلْتَ ثُمَّ شَهَادَةٍ فَقَالَ: وَدِدْتُ أَنَّ ذلِكَ كَانَ كَفَافاً َ عَلىَّ وَ لِىَ، فَلَمَّا أدْبَرَ الرَّجُلُ إذَا إزَارُهُ يَمَسُّ ا،رْضَ، فقَالَ: رُدُّوا عَلَيَّ الْغُمَ فقَالَ: يَا ابنِ أخِي: ارْفَعْ ثَوْبَكَ فإنَّهُ أنْقى لِثَوْبِكَ، وَأتْقى لِرَبِّكَ، ثُمَّ قالَ يَا عَبْدَاللّهِ: انظُرْ مَا عَلَيَّ مِنَ الدَّيْنِ، فَحَسَبُوهُ فَوَجَدُوهُ سِتَّةً وَثَمَانِينَ ألْفاً، أوْ نَحْوَهُ، فَقَالَ إنْ وَفّى بِهِ مَالُ آلِ عُمرَ فأدِّهِ مِنْ أمْوَالِهِمْ، وَاِّ فَسَلْ في بَنِى عَدِىِّ بنِ كَعْبٍ، فإنْ لَمْ تَفِ أمْوَالُهُمْ، فَسَلْ في قُرَيْشٍ، وَ تَعْدُهُمْ إلى غَيْرِهِمْ، وَأدِّ عَنِّى هَذَا المَالَ، انْطَلِقْ إلى أمِّ المُؤمِنِينَ عَائِشَةَ رَضِىَ اللّهُ عَنْها، فَقُلْ: يَقْرَأُ عَلَيْكِ عُمَرُ السَّمَ، وَ تَقُلْ أمِيرَ المُؤمِنِينَ، فإنِّى لَسْتُ الْيَوْمَ بَأمِيرِ المُؤمِنِينَ، وقُلْ يَسْتَأذِنُ عُمَرُ بنُ الخَطّابِ: أنْ يُدْفَنَ مَعَ صَاحِبَيْهِ. قالَ: فَاسْتَأذِنُ أنْ يُدْفَنَ مَعَ صَاحِبَيْهِ، فقَالَتْ: كُنْتُ أُرِيدُهُ لِنَفْسِى، وَ'وثِرَنَّهُ الْيَوْمَ عَلى نَفْسِى، فَلَمَّا أقْبَلَ قِيلَ: هَذَا عَبْدُاللّهِ ابنُ عُمَرُ قَدْ جَاءَ، فقَالَ: ارْفَعُونِى فَأسْنَدَهُ رَجُلٌ إلَيْهِ، فقَالَ: مَالَدَيْكَ؟ قَالَ: الّذِى تُحِبُّ يَا أمِيرَ المُؤمِنِينَ أذِنَتْ، فقالَ: الْحَمْدُللّهِ، مَا كَانَ شَئٌ أهَمَّ إلَيَّ مِنْ ذلِكَ، فإذَا أنَا قُبِضْتُ فَاحمِلُونِى، ثُمَّ سَلِّمْ وَقُلْ: يَسْتَأذِنُ عُمَرُ، فإنْ أذِنَتْ لِى فَأدْخِلُونِى، وَإنْ رَدَّتْنِى فَرُدُّونِى إلى مَقَابِرِ المُسْلِمِينَ، فَجَاءَتْ أُمُّ المُؤمِنِينَ حَفْصَةُ)-1(رَضِىَ اللّهُ عَنْها، وَالنِّسَاءُ يَسْتُرْنَهَا، فَلَمَّا رَأيْنَاهَا قُمْنَا فَوَلَجَتْ عَلَيْهِ فَبَكَتْ عِنْدَهُ سَاعَةً، وَاسْتَأذَنَ الرِّجَالُ، فَوَلَجَتْ دَاخِ لَهُمْ، فَسَمِعْنَا بُكَاءَهَا مِنْ دَاخِلٍ،

فَقَالوا: أوْصِ يَا أمِيرَ المُؤمِنِينَ اسْتَخْلِفْ،
فقَالَ: مَا أرَى أحَداً أحَقَّ بِهَذَا ا٬مْرِ مِنْ هؤَٔءِ النَّفَرِ السِّتَّةِ الَّذِينَ تُوُفِّيَ رسولُ اللّهِ #، وَهُوَ عَنْهُمْ رَاضٍ، فَسَمَّى عَلِيًّا وَعُثْمَانَ وَالزُّبَيْرَ وَطَلْحَةَ وَعَبْدَالرَّحْمنِ بْنَ عَوْفٍ وَسَعْداً رَضِىَ اللّهُ عَنْهُم، وَقَالَ: يَشْهَدُكُمْ عَبْدُاللّهِ بنُ عُمَرَ، وَلَيْسَ لَهُ مِنْ هذَا ا٬مْرِ شَىْءٌ، كَهَيْئَةِ التَّعْزِيَةِ لَهُ، فإنْ أصَابَتِ ا٬٬مَارَةُ سَعْداً فذَاكَ، وَا٬ فَلْيَسْتَعِنْ بِهِ أيُّكُمْ مَا أُمِّرَ فإنِّى لَمْ أعْزِلْهُ مِنْ عَجْزٍ وَ٬ خِيَانَةً، وَقَالَ: أُوصِى الخَلِيفَةَ مِنْ بَعْدِى بِا٬نْصَارِ وَالمُهَاجِرِينَ وَا٬عْرَابِ وَبِأهْلِ ا٬مْصَارِ، فَلَمَّا قُبِضَ خَرَجْنَا بِهِ، فَانْطَلَقْنَا نَمْشِى، فَسَلَّمَ عَبْدُاللّهِ وَقالَ: يَسْتَأذِنُ عُمَرُ، فقَالَتْ: أدْخِلُوهُ فَأُدْخِلَ، فَوُضِعَ هُنَالِكَ مَعَ صَاحِبَيْهِ، فَلَمَّا فُرِغَ مِنْ دَفْنِهِ أجْتَمَعَ هؤَٔءِ الرَّهْطُ، فقَالَ عَبْدُالرَّحْمنِ ابْنُ عَوْفٍ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ: اجْعَلُوا أمْرَكُمْ إلى ثَ٬ثَةٍ مِنْكُمْ، فقَالَ الزُّبَيْرُ: قَدْ جَعَلْتُ أمْرِى إلى علِيٍّ، وَقالَ طَلْحَةُ جَعَلْتُ أمْرِى إلى عُثْمَانَ، وقَالَ سَعْدٌ: قَدْ جَعلتُ أمْرِى إلى عَبْدِ الرَّحْمنِ بْنِ عَوْفٍ، فقَالَ عَبْدُالرَّحْمنِ: أيُّكُمَا تَبَرَّأ مِنْ هذَا ا٬مْرِ فَنَجْعَلَهُ إلَيْهِ وَاللّهُ عَلَيْهِ وَا٬٬سْمُ لَيَنْظُرَنَّ أفْضَلَهُمْ في نَفْسِهِ، فأُسْكِتَ الشَّيْخَانِ، فقَالَ عَبْدُالرَّحْمنِ: أفَتَجْعَلُونَهُ إلىَّ، وَاللّهُ عَلَىَّ أنْ ٬ آلُوَ عَنْ أفْضَلِكُمْ؟ قا٬: نَعَمْ، فَأخَذَ بِيَدِ أحَدِهِمَا فقَالَ: لَكَ قَرَابَةِ رسوُلِ اللّهِ #، وَالْقَدَم في ا٬٬سْم مَا قَدْ عَلِمْتَ، فَاللّهُ عَلَيْكَ لَئِنْ أمَّرْتُكَ لَتَعْدِلَنَّ، وَلَئِنْ أمَّرْتُ عُثْمَانَ، لَتَسْمَعَنَّ وَلَتُطِيعَنَّ، ثُمَّ خَ بِاŒخَرِ، فقَالَ لَهُ مِثْلَ ذلِكَ، فَلَمَّا أخَذَ الْمِيثَاقَ قَالَ: ارْفَعْ يَدَكَ يَا عُثْمَانُ فَبَايَعَهُ وَبَايَعَ لَهُ عَلىٌّ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ وَوَلَجَ أهْلُ الدَّارِ فَبَايَعُوهُ[. أخرجه البخارى.

10. (1744)- Amr İbn Meymun el-Evdî anlatıyor: "Hz. Ömer hançerlendiği sabah ben ayaktaydım. O'nunla -yani Hz. Ömer'le- benim aramda sadece Abdullah İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) vardı. İki saf arasından geçince, arada durup bakmıştı. Bir boşluk gördü ve "Safları düz tutun" dedi. Saflarda herhangi bir boşluk kalmayınca öne geçip tekbir getirerek namaza başladı. İlk rek'atte cemaat toplanıncaya kadar, muhtemelen Yusuf veya Nahl suresini veya bunlara mümâsil bir sûre okudu.(Rükûye gitmek üzere) tekbir getirmişti ki, hançerlendiği sırada "Köpek beni öldürdü" veya "...yedi" diye bir ses işittim. el-Ilc (mel'unu), iki ağızlı bir bıçak elinde olduğu halde (kapıya doğru) fırladı, sağında solunda kime rastladı ise hançer sapladı. O gün cemaatten tam on üç kişi yaralamıştı. Bunlardan dokuzu derhal öldü. Bir rivayete göre yedi kişi ölmüştür. Bu durumu gören Müslümanlardan biri, herifin üzerine bir bürnus attı. el-Ilc yakalandığını zannederek bıçağı kendisine saplayıp intihar etti.
Hz. Ömer (radıyallâhu anh), Abdurrahmân İbnu Avf (radıyallâhu anh)'ı tutup öne geçirdi. Ömer'in arkasındakiler de benim gördüklerimi gördüler. Mescidin yan tarafındakiler, olup biten ne idi anlayamamışlardı. Ancak onlar, "sübhanallah, sübhanallah" diyen Hz. Ömer'in sesini duyuyorlardı. Abdurrahman cemaate namazı kısa bir şekilde kıldırıp tamamlattı. Cemaat namazdan çıkınca Hz. Ömer (radıyallâhu anh):
"Ey İbnu Abbâs, bak beni kim öldürdü!" dedi. (İbnu Abbâs) bir müddet dolaşıp döndü ve:
"Muğîre İbnu Şu'be'nin kölesi" dedi. Hz. Ömer (radıyallâhu anh):
"Allah canını alsın. Ben ona iyilik emretmiştim" dedi ve ilave etti:
"Ölümümü Müslümanlardan birinin eliyle yapmayan Allah'a hamdolsun. Sen ve baban, Medine'de el-Ilc'ların (İranlı kölelerin) çoğalmasını severdiniz."
(Bu söz İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ)'a idi) çünkü en çok köle Abbâs (radıyallâhu anh)'da vardı. İbnu Abbas (radıyallâhu anhümâ):
"Dilerseniz yapayım -yani isterseniz onların hepsini öldürelim-" dedi. Hz. Ömer (radıyallâhu anh):
"Hayır, sizin dilinizle konuşmalarından, kıblenize müteveccih namaz kılmalarından, haccınızla haccetmelerinden sonra hayır!" dedi. Sonra evine taşındı. Onunla bizde gittik.
Sanki insanlara o güne kadar hiç musibet gelmemişti. Birisi: "Korkarım ölecek!" bir diğeri: "Bir şeyi yok" diyordu. Nebiz (hurma şırası) getirildi, ondan biraz içti. Bu, karnındaki yaradan geri çıktı. Sonra süt getirildi, ondan da içti. O da yarasından geri çıktı. İyice anlaşılmıştı, Ömer (radıyallâhu anh) ölecekti. Halk gelip kendisine senâda bulunuyordu. Bir genç geldi:

"Ey mü'minlerin emîri, Allah'ın müjdesiyle sizi müjdeliyorum. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la sohbetiniz var, bildiğiniz gibi İslâm'a geçmiş hizmetleriniz var. Sonra başa geçtiniz ve adaletli oldunuz ve sonunda şehadet!" dedi. Hz. Ömer (büyük bir tevazu ile):
"Bütün bunların (günahlarımı karşılayabilmesini, Allah'ın huzurunda) başa baş yeterli olmasını ne kadar isterim" diye cevapladı. Genç geri dönünce, izarının yere değmekte olduğunu gördü.
"Onu bana çağırın" dedi (ve gelince):
"Ey kardeşimin oğlu, giysini kaldır, öyle yapman giysini daha temiz kılar, Rabbine karşı muttaki ol!" dedi. Sonra bana yönelerek:
"Ey Abdullah, araştır bakalım üzerimde ne kadar borç var!" dedi. Hesapladılar, seksen altı bin dirhem kadar borcu olduğu anlaşıldı."
Ömer ailesinin malı yeterse, bunu onların malından ödeyin. Yetmezse Benî Adiyy İbnu Ka'b'ın malından ise. Onların malı da yetmezse Kureyş'in malından iste. Kureyş'ten başkasına gitme. Bana bedel bu malı öde. Mü'minlerin annesi Âişe (radıyallâhu anhâ)'ye git ve:
"Ömer sana selam ediyor", de. Sakın mü'minlerin emîri deme, bugün artık ben mü'minlerin emîri değilim" De ki: "Ömer İbnu'l-Hattâb iki arkadaşıyla birlikte gömülmek için senden izin istiyor."
Abdullah der ki:
"İzin istedim, selam verip girdim. Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) ağlıyordu.
"Ömer sana selam ediyor. İki arkadaşının yanında gömülmek için izin istiyor" dedim. Hz. Âişe:
"Onu ben kendim için düşünüyordum. Fakat Ömer'i bugün kendime tercih ediyorum" cevabını verdi. Geri dönünce Ömer'e:
"İşte Abdullah İbnu Ömer geldi!" denildi. Hz. Ömer (radıyallâhu anh):
"Ne haber getirdin?" dedi.
"İstediğiniz oldu, Hz. Âişe izin verdi" denilince:
"Elhamdülillah" dedi, nazarımda bundan daha mühim bir şey yoktu. Ruhum kabzedilince beni oraya götürün. (Oraya varınca, Âişe'ye tekrar) selam ver ve:"Ömer izin istiyor!" de. Eğer izin verirse beni içeri alın, eğer beni reddederse, beni Müslümanların mezarlığına götürün."
O sırada mü'minlerin annesi Hafsa (radıyallâhu anhâ) geldi. Kadınlar onu örtüyorlardı. Onu görünce kalktık. Ömer'in yanına girdi. Yanında bir müddet ağladı. Erkekler de izin istediler. Onlar için, içerde bir yere girdi. İçeriden ağlamasını işitiyorduk.
"Ey mü'minlerin emîri, dediler, vasiyet et, yerine birini tayin et!"

"Ben, dedi bu işe Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kendilerinden razı olarak öldüğü şu altı kişiden daha layık birini bilmiyorum. -ve isimlerini saydı:- Ali, Osman, Zübeyr, Talha, Abdurrahman İbnu Avf ve Sa'd (radıyallâhu anhüm)." devamla dedi ki:
"Size Abdullah İbnu Ömer şehâdet ediyor. Onun hilafet işiyle hiçbir ilgisi yok, tıpkı kendisine gelen taziye heyeti gibi. Emîrlik, şayet Sa'da isabet ederse, mesele yok. Aksi halde, kim emîr olursa ondan istifade etsin. Bilesiniz, ben onu aczi veya hıyâneti sebebiyle azletmedim."
Ömer şunu da söyledi:
"Benden sonra gelecek halifeye Ensâr'ı, Muhâcirîn'i, bedevîleri ve taşra halkını vasiyet ediyorum."
Ruhu kabzedilince, onu çıkardık. Yayan (Hz. Âişe'ye kadar) geldik. Abdullah selam verip:
"Ömer izin istiyor!" dedi.
"Alın içeri!" dedi ve derhal içeri alındı. İki arkadaşıyla birlikte oraya kondu.
Defin işinden boşalınca, hilafet hey'eti toplandı. Abdurrahman İbnu Avf (radıyallâhu anh): "Seçimin asgarî ihtilafla yürümesi için) aranızdan üç kişi seçin!" dedi. Zübeyr (radıyallâhu anh):
"Ben reyimi Ali (radıyallâhu anh)'ye verdim" dedi. Talha (radıyallahu anh) da:
"Ben reyimi Osman'a verdim" dedi. Sa'd (radıyallâhu anh):
"Reyimi ben de Abdurrahmân İbnu Avf'a verdim" dedi. Abdurrahman (radıyallâhu anh) (Hz. Ali ve Hz. Osman'a yönelerek): "Hanginiz bu işten (halife adaylığından) çekilir, böylece, halifemizi belirleme işini ona bırakırız. Allah ve Müslümanlar onun üzerinde murakıbtır. O da kanaatince en iyi olanı araştıracaktır" dedi. Ancak bu iki şeyh (Hz. Ali ve Hz. Osman (radıyallâhu anhümâ) sükut ettiler. Bunun üzerine Abdurrahman onlara:
"Seçme işini bana bırakır mısınız? Allah en efdalinizi seçmem hususunda benim üzerimde murakıbdır!" dedi. O ikisi de: "Evet!" dediler. İkisinden birinin (Hz.Ali (radıyallâhu anh)'nin elinden tuttu ve:
"Senin Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a yakınlığın, İslâm'da da kıdemin, (önceliğin) var, bunu biliyorsun. Allah da üzerinde murakıbtır. Kasem ediyorum, seni seçecek olsam mutlaka adaletli olursun, Osman'ı seçecek olsam kesinlikle onu dinleyip itaat edersin.." Dedi. Sonra diğerine yönelerek, ona da buna benzer sözler söyledi. Her ikisinden de misak (yani kesin söz) aldıktan sonra: "Ey Osman kaldır elini!" dedi ve ona biat etti. Ali (radıyallâhu anh)'de biat etti.
Sonra (kapılar açıldı) Medine halkı da gelip Hz. Osman'a biat etti." [Buhârî,

Fedâilu'l-Ashâb 8, Cenaiz 96, Cihad 174, Tefsir, Haşr 5, Ahkâm 43.][84]

AÇIKLAMA:

1- Bu vak'a kaynaklarda farklı şekillerde rivayet edilmiştir. Buhârî'de de bir çok babta geçer. Kitabu'l-Ahkâm'da bazı noktalarda tamamlayıcı ziyade bilgi mevcuttur.
2- Hz. Ömer'i şehid eden el-Ilc, Mugîre İbnu Şu'be'nin künyesi Ebû Lü'lü olan Fîruz İbnu Sa'd adındaki İran asıllı kölesinin lakabıdır.
İbnu Sa'd'ın bir rivayetine göre: "Hz. Ömer (radıyallâhu anh) Medine'ye büluğa ermiş kölelerin girmesini yasaklamıştı. Kûfe'de vali olan Muğîre İbnu Şu'be (radıyallâhu anh) yazdığı mektupta Hz.Ömer (radıyallahu anh)'e, yanında bulunan san'atkâr bir köleden bahsetmiş, onun Medine'ye girmesi için izin taleb etmişti. Tavsiye mektubunda kölenin, halkın istifade edeceği demircilik, nakkaşlık, marangozluk gibi maharetleri olduğunu belirtmişti. Bu mektup üzerine Hz. Ömer (radıyallâhu anh) Fîruz'a izin vererek Medîne'ye girmesine müsaade etmişti. Mugîre de kölesine ayda yüz dirhem ödeme yapmasını söylemişti. Fîruz bu paranın ağır geldiğini Hz. Ömer'e şikâyeten söylemiş ise de Hz. Ömer: "Senin yaptığın işin yanında bu ödediğin çok olmamalı" demişti.
Fîruz cevaptan memnun kalmamış ve öfkeli şekilde ayrılmıştı. Birkaç gün sonra Halife kendisine uğrayan Fîruz'a:
"Bana söylendiğine göre, "Dilediğim takdirde rüzgarla çalışan bir un değirmeni yaparım" demişsin!" der. Köle asık çehre ile ona bir nazar atıp:
"Sana öyle bir değirmen yapacağım ki, herkes ondan bahsedecek" cevabını verir. Birkaç gün sonra iki başlı bir hançer hazırlayarak, mescidin bir köşesine saklar..."
Hâdisenin cereyan tarzı rivayetlerde farklı şekillerde anlatılmıştır. Sadedinde olduğumuz Buhârî rivayetinde anlatılan şekliyle iktifa ederek, diğerlerini anlatmaya gerek görmüyoruz.
3- Burada dikkat çekilmesi gereken bir husus, altılı şûra heyetinde halife adayı ikiye düştükten sonra, bunlardan birini (yani Hz. Ali ile Hz. Osman'dan birini) seçme işinde, hakemlik rolünü üzerine alan Abdurrahman İbnu Avf (radıyallâhu anh)'ın takip ettiği çalışma vetiresidir. Sadedinde olduğumuz rivayet o noktayı o kadar kısa geçmiş ki, sanki bunlardan birini tercih işi bir oturumda halledilmiş gibi bir mâna çıkmaktadır. Halbuki bu iş, hiç ara vermeden geceli gündüzlü üç günlük bir çalışma ile halledilmiştir. Bir rivayette Hz. Abdurrahman'ın üç gün

hiç uyumadığı ifade edilmiştir.
O safha, yine Buharî'nin Kitabu'l-Ahkâm'da, Misver İbnu Mahreme tarafından anlatılmaktadır. Buna göre, Abdurrahman İbnu Avf, Misver (radıyallâhu anhümâ)'i, şûra üyeleriyle teker teker konuşmada, çağırmak için elçi olarak kullanmıştır.
Bir seferinde Sa'd'ı ve Zübeyr'i çağırtmış. Bir seferinde Hz. Ali'yi çağırtmış, hususî şekilde konuşmuş, "Hz. Ali ümitvar bir hava ile ayrılmış, Abdurrahman, Hz. Ali'den bir endişe hissetmiştir.
Hz. Osman'ı çağırtmış, onunla uzun uzun konuşmuş, sabah ezanı ayrılmalarına sebep olmuştur vs.
Bir başka rivayetin ziyadesine göre: "Bu konuşmalar sırasında zaman zaman, hususî konuşmaların ev sahibine gizli bir tarafı kalmayacak kadar sesleri yükselmiştir."
İbnu Hacer, Abdurrahman İbnu Avf'ın Hz. Ali (radıyallâhu anhümâ)' den duyduğu korku ve endişenin Hz.Ali'den başkasını seçtiği takdirde, Ali'nin buna muvafakat göstermeyebileceği korkusu olduğunu açıklar, bazı karineler zikreder.
Abdurrahman İbnu Avf, bu üç gün içerisinde kadınlara varıncaya kadar bütün Medine halkıyla görüşmüş ve anlamıştır ki büyük ekseriyet Hz. Osman'ı tercih etmektedir.
Hz. Osman'ı seçmesi halinde Hz.Ali'nin mutabakat etmeme ihtimalini bertaraf edebilmek için Hz. Yusuf (aleyhisselam)'un ölçek arama kıssasında yaptığı üzere önce Hz. Ali'den başlamak üzere, vereceği hükme uyacakları hususunda kesin garanti (mevsık) alır. Mihver (radıyallâhu anh)'in anlattığına göre:"
(İstişareleri, görüşmeleri tamamlayan Abdurrahman İbnu Avf, üçüncü günün sabahı) namazdan sonra şûra heyetini minberin yanında toplar. Medine'de bulunan Muhâcir ve Ensâr'ı çağırtır. Hz. Ömer'le hacc yapmış olan askerî komutanları çağırtır..."
Bu cemaat toplandıktan sonra sadedinde olduğumuz Amr İbnu Meymun'un rivayetinde geçtiği üzere, Abdurrahman İbnu Avf, Hz. Ali'nin gönlünü alıcı ve hatta ümit verici bir üslubla, ilk defa ondan başlayarak şöyle der:
"Ey Ali, senin Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a yakınlığın, İslam'da kıdemin var, bunu biliyorsun. Allah da üzerinde murakıptır. Eğer seni seçersem halka adaletli davranacaksın. Yok Osman'ı seçersem dinleyip itaat edeceksin!"
İkinci olarak aynı sözlerle Hz. Osman'a hitab eder.
Her ikisinden de cemaatin huzurunda kesin söz aldıktan sonra Hz. Osman'ı halife ilan eder ve herkes ona biat eder.
4- Rivayetler, Hz.Abdurrahman (radıyallâhu anh)'ın, Osman'ı seçmesine müessir

olan bir anlaşmazlığı belirtirler. Yani bir hususta Hz. Ali ile anlaşamazlar. O da şu: Abdurrahman İbnu Avf, ön görüşmeler sırasında Hz.Ali'ye sorar: "Ey Ali, bu işe seni seçtiğim takdirde Allah'ın sünneti, Peygamberinin sünneti ve önceki iki halifenin sünneti üzere icraatta bulunmak şartı ile bana söz verir misin?
Hz. Ali (radıyallâhu anh): "Hayır, lakin tâkatım üzere" diye cevap verir.
Hz. Abdurrahman sorusunu üç kere tekrar eder. Hz. Ali de her seferinde aynı cevabı verir.
Aynı soruyu Hz. Osman'a tevcih eden Abdurrahman İbnu Avf, ondan: "Ey Ebû Muhammed, ben bu şart üzere sana biat ediyorum!" der ve üç kere tekrar eder.
Bunun üzerine Hz. Abdurrahman kalkar, sarığını sarar, kılıncını kuşanır, mescide girip minbere çıkar. Hamd u senadan sonra Hz. Osman'ı çağırıp biat eder."
5- Şunu da kaydedelim ki, İbnu Hacer'in muhtelif kaynaklardan naklen kaydettiği rivayetlere göre, Hz. Ömer'den sonra hilafete Hz. Osman (radıyallâhu anh)'ın geçeceği, Hz. Ömer'in hilafeti yıllarından beri, İslam âleminin her tarafında beklenen bir husustur. Bir rivayet şöyle:
"Hârise İbnu Mudrib demiştir ki: "Hz. Ömer (radıyallâhu anh)'in hilafeti sırasında hacc yaptım. Karşılaştığım kimseler arasında Hz. Ömer' den sonra, Osman'ın halife olacağından şekke düşen hiç kimseyi görmedim."
6- Hadis metninde geçen bir meselenin açıklanmasında fayda var: Hz. Ömer, şûra üyelerini saydıktan sonra: "...Emîrlik şayet Sa'd'a isabet ederse, mesele yok. Aksi halde, kim emîr olursa ondan istifade etsin. Bilesiniz, ben onu aczi veya hıyâneti sebebiyle azletmedim" demiştir. Burada şu hâdiseye işaret etmektedir: Sa'd İbnu Ebî Vakkâs (radıyallâhu anh), Irak fatihidir. Oraları İslâm'a kazandıran orduların başkomutanıdır. Kisra'nın Medâin şehrini fethetmiştir. Kûfe şehrinin bânisidir. Ayrıca Hz. Ömer (radıyallâhu anh), onu hicrî 21 yılında Kûfe'ye vali tayin etmiştir. Bilahare, bu vazifeden azletmiştir.
İşte rivayette temas edilen azl vak'ası budur. Hz. Ömer (radıyallâhu anh), Sa'd'ın aleyhine azli bahâne ederek, dedikodu yapılabileceğini düşünerek iade-i itibar nevinden bir açıklama ile, ortada bir ihânet veya beceriksizlik olmadığını, kim halife olursa, kendisinden istifade edilmesi gereken ihlâslı, dirayetli bir zat olduğunu belirtmiştir.
Nitekim, Sa'd (radıyallâhu anh), Hz. Ömer'den sonraki dönemlerde patlak veren fitne hareketlerine katılmamak ve hatta, bir ara hilafet teklif edilmiş olmasına rağmen bu netâmeli işi kabul etmemekle dirayet ve ihlâsını göstermiştir.
Hz. Ömer (radıyallâhu anh) onun azil sebebini beyan etmez ise de, bu yüce halifenin, Halid İbnu Velid'i ordu komutanlığından azlediş sebebi ile alâkalı olarak Taberî'de gelen beyanatı bu hususu da aydınlatabilir: "Ben Hâlid'i ona

karşı olan kinimden veya onun herhangi bir ihânetinden dolayı azletmedim. Azledişimin sebebi başkadır. Kazandığı her zafer onun şahsî faziletlerinden bilinmeye başlandı. O, bu başarıların gerçek fâili görülüyor, Allah unutuluyordu. Halbuki Allah, Müslümanlara bir zafer müyesser kıldığı zaman ona şükretmek gerekir, nankörlük değil. Tâ ki yenilerini versin.. Her zaferi ondan bilmek zorundayız, ne Hâlid'den ne de bir başkasından. İşte halk arasında çıkacak fitneyi önlemek için Hâlid'i azlettim."
Bu rivayetin ışığıyla bakınca, Hz. Ömer'in, İslâm ordusunun kazandığı zaferleri, komutanlardan bilerek, onları aşırı şekilde tebcile ve putlaştırmaya götürecek bir ruh halinin halk arasında hâkim olmasını istemediği ve bu maksadla tedbirler aldığı anlaşılmaktadır. Öyle ise Sa'd'ın azli de benzer bir maksadla yapılmış olabilir. [85]

7- Hadisten çıkarılan bazı hükümler

HADİSTEN ÇIKARILAN BAZI HÜKÜMLER

Bu uzun hadis, dikkat ettikçe çıkarılabilecek pek çok hüküm ve fayda ihtiva etmekte ise de, İbnu Hacer'in kaydettiği belli başlılarını şöyle sıralayabiliriz:
1- Hz. Ömer'in Müslümanların hepsine karşı duyduğu şefkat ve hayırhahlık, onlar arasında sünnetin tatbikini istemesi.
2- Hz. Ömer'in Rabbinden şiddetli korkusu, dinin tatbiki için gösterdiği titizlik, kendi nefsine olan titizliğinden fazla olduğu.
3- Yüze karşı medih yasağı, ifrat ve mübalağalı hallerle, yalana kaçan hallere mahsustur. Bu sebepten, Hz. Ömer, kendini öven genci, uzun elbise giymekten menettiği halde, şahsına yaptığı övgüden menetmemiştir.
4- Borcun ödenmesi için vasiyette bulunmak.
5- Hayırlı kimselerin yanına gömülmek için itina göstermek.
6- İmam seçiminde istişâre ve efdalin tercihi.
7- İmamet, biat akdi ile kesinleşir.
8- İbnu Battâl der ki: "Mefdûl'ün, kendinden efdal varken imam seçilmesinin cevâzına delil var. Böyle olmasaydı, hilâfet işi altı kişiden birinin seçilmesine bırakılmazdı. Zira Hz. Ömer biliyordu ki, bunlar faziletçe mutlak bir eşitliğe sahip değildir, biri diğerinden efdaldir."[86]

-11- وعن عبدالله بن سم رَضِىَ اللهَ عَنْهُ قال:]لَمَّا حُوصِرَ عُثْمَانُ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ وَلّى أبَا هُرَيْرَةَ عَلى الصَّةِ، وَكَانَ ابْنُ عَبَّاسٍ يُصَلِّى أحْيَاناً، ثُمَّا بَعَثَ عُثْمَانُ إلَيْهِمْ، فقَالَ مَا تُرِيدُونَ مِنِّى؟ قَالُوا: نُرِيدُ أنْ تَخْلَعَ إلَيْهِمْ أمْرَهُمْ، ثُمَّ قالَ: َ أخْلَعُ سِرْبَاً سَرْبَلَنِيهِ اللّهُ عَزَّ وَجَلَّ، فقَالُوا: فَهُمْ قَاتِلُوكَ. قالَ: لَئِنْ قَتَلْتُمُونِى َ تَتَحَابُّونَ بَعْدِى أبَداً، وَ تُقَاتِلُونَ بَعْدِى عَدُوًّا جَمِيعاً، وَلَتَخْتَلِفُنَّ عَلى بَصِيرَةٍ، يَا قَوْمِ َ يَجْرِمَنَّكُمْ شِقَاقِى أنْ يُصِيبَكُمْ مِثْلُ مَا أصَابَ مَنْ قَبْلَكُمْ فَلَمَّا اشْتَدَّ عَلَيْهِ ا'مْرُ أصْبَحَ صَائِماً يَوْمَ الجُمُعَةِ، فَلَمَّا كانَ في بَعْضِ
النَّهَارِ نَامَ فقَالَ: رَأيْتُ اŒنَ رسُولَ اللّهِ # فقَالَ لِى إنَّكَ تفْطِرُ عِنْدَنَا اللَّيْلَةَ فَقُتِلَ مِنْ يَوْمِهِ، ثُمَّ قَامَ عَلِىٌّ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ خَطِيباً فَحَمِدَاللّهَ وَأثْنَى عَلَيْهِ وَقَالَ: أيُّهَا النَّاسُ! أقْبِلُوا عَلَىَّ بِأسْمَاعِكُمْ وَأبْصَارِكُمْ، إنِّى أخَافُ أنْ أكُونَ أنَا وَأنْتُمْ قَدْ أصْبَحْنَا في فِتْنَةٍ وَمَا عَلَيْنَا فِيهَا إَّ ا"جْتِهَادُ، وَإنَّ اللّهَ تَعالى أدَّبَ هذِهِ ا'مَّةَ بِأدَبَيْنِ: الْكِتَابِ والسُّنَّةِ، ض هَوَادَةَ عِنْدَ السُّلْطَانِ فِيهِمَا، فأتَّقُوا اللّهَ وَأصْلِحُوا ذَاتَ بَيْنِكُمْ، ثُمَّ نَزَلَ وَعَمَدَ إلى مَا بَقِىَ مِنْ بَيْتِ المَالِ فَقَسَّمَهُ عَلى المُسْلِمِينَ[. أخرجه رزين.» يَجْرِمَنَّكُمْ«: أى َ يَحملنكم: والشِّقَاقُ: النزاعُ والخف. »وَالْهَوَادَةُ« السكون والموادعة، والرضا بالحالة التى ترجى معها سمة .

11. (1745)- Abdullah İbnu Selâm (radıyallâhu anh) anlatıyor:

"Hz. Osman (radıyallâhu anh) muhâsara edildiği zaman, namaz kıldırma işine Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh)'yi tayin etti. Bâzan Hz. İbnu Abbas kıldırıyordu. Sonra, Hz. Osman (isyancılara) elçi yollayıp, benden ne istiyorsunuz? diye sordu. Onlar: "Hilâfetten ayrılmanı istiyoruz" dediler. O da:

"Allah'ın bana giydirdiği bir kaftanı çıkarmam" diyerek reddetti.
"Onlar seni öldürecekler!" dediler. O:
"Beni öldürdüğünüz takdirde, ebediyyen birbirinizi sevmeyecek, düşmanla elbirlik savaşamayacaksınız. Göre göre ihtilâfa düşeceksiniz. Ey kavm, bana karşı çıkardığınız şu ihtilâf sakın ola başınıza, sizden öncekilerin maruz kaldığı belâyı dolamasın!" dedi. İhtilâlcilerin tazyikleri artınca, cuma gününe oruçlu olarak girdi. Gün biraz ilerleyince uyudu. Uyanınca:
"Şu anda rüyamda Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı gördüm. Bana: "Akşam yanımızda iftarını yapacaksın" buyurdu" dedi.
O gün öldürüldü. Sonra Hz. Ali (radıyallâhu anh) hutbe okumak üzere kalktı. Hamd ü senâdan sonra:
"Ey insanlar, dedi, bana yaklaşın, gözlerinizi, kulaklarınızı dört açın. Şahsen ben ve sizler hepimizin fitnenin içine düşmemizden korkuyorum. Fitne sırasında, hepimize gayret gerekecek." Devamla dedi ki:
"Allah bu ümmeti iki edeble terbiye etti: Kitap ve Sünnet. Bunların (tatbiki hususunda), sultan nezdinde gevşeklik olamaz. Öyle ise Allah'tan korkun, aranızdaki meseleleri halledin."
Hz. Ali (radıyallâhu anh) bunları söyleyip minberden indi ve beytü'lmaldan arta kalan servete yönelerek Müslümanlar arasında taksim etti." [Rezîn ilâvesidir, kaynağı bulunamamıştır.][87]

-12- وعن الحسن البصرى رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]اسْتَقْبَلَ واللّهِ الحَسَنُ بْنُ عَليٍّ مُعَاوِيَةَ بِكَتَائِبَ أمْثَالِ الجبَالِ، فقَالَ عَمْرُو بْنُ العَاصِ لِمُعَاوِيَةَ: إنِّى وَاللّهِ ‘رَى كَتَائِبَ َ تُوَلِّى حَتَّى تَقْتُلَ أقْرَانَهَا، فقالَ لَهُ مُعاوِيَةُ. وَكَانَ وللّهِ خَيْرَ الرَّجُلَيْنِ: أىْ عَمْرُوا أرَأيْتَ إنْ قَتَلَ هؤُءِ هؤُءِ، وَهَؤُءِ هؤُءِ، مَنْ لِى بِأُمُورِ المُسْلِمِينَ، مَنْ لِى بِنِسَائِهِمْ، مَنْ لِى بِضَيْعَتِهِمْ، فَبَعَثَ إلَيْهِ رَجُلَيْنِ مِنْ قُرَيْشٍ مِنْ بَنِى عَبْدِ شَمْسٍ: عَبْدَ الرَّحْمنِ بْنَ سَمُرَةَ، وَعَبْدَ اللّهِ ابْنَ عَامِرٍ فقَالَ: اذْهَبَا إلى هذَا الرَّجُلِ وَاعْرِضَا عَلَيْهِ، وَقُوَ لَهُ واطْلُبَا إلَيْهِ، فَأتَيَاهُ فَدَخَ عَلَيْهِ فَتَكَلَّمَا، وَقَاَ لَهُ وَطَلَبَا إلَيْهِ فقَالَ لَهُمْ الحَسَنُ رَضِىَ اللّهُ

عَنْهُ إنَّا بَنِى عَبْدِالمُطلِبِ قَدْ أصَبْنَا مِنْ هَذَا المَالِ، وَإنَّ هذِهِ ا ُمَّةَ قَدْ عَاثَتْ في دِمَائِهَا. قَاَ: فإنَّهُ يَعْرِضُ عَلَيْكَ كَذَا وَكَذَا، ويَطْلُبُ إلَيْكَ وَيَسْألُكَ. قَالَ فَمَنْ لِى بِهذَا: قَاَ نَحْنُ لَكَ بِهِ، فَمَا سَألَهُمَا شَيْئاً إ َّ قَا َ نَحْنُ لَكَ بِهِ فَصَالَحَهُ. قالَ الحَسَنُ الْبَصَرِىُّ: سَمِعْتُ أبَا بَكْرَةَ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قالَ: رَأيْتُ رسولَ اللّهِ # عَلى المِنْبَرِ وَالحَسَنُ ابنُ عَلِيٍّ إلى جَانِبه وَهُوَ يُقْبِلُ عَلى النَّاسِ مَرَّةً، وَعَلَيْهِ أُخْرَى وَيَقُولُ: إنَّ ابْنِى هَذَا سَيِّدٌ وَلَعَلَّ اللّهَ تَعَالى أنْ يُصْلِحَ بِهِ بَيْنَ فِئَتَيْنِ عَظِيمَتَيْنِ مِنَ المُسْلِمِينَ[. أخرجه البخارى.»الكَتَائِبُ«: جمع كتيبة، وهى قطعة من الجيش مجتمعة، وقوله: »عَاثَتْ«: أى أفسدت. »والعَيْثُ«: الفساد.

12. (1746)- Hasan Basrî (rahimehullah) hazretleri anlatıyor:
"Hasan İbnu Ali, vallahi Hz. Muâviye (radıyallâhu anhümâ)'yi dağlar gibi büyük askerî birliklerle karşıladı. Bunun üzerine Amr İbnu'l-As, Hz. Muâviye'ye:
"Ben vallahi, öyle askerî birlikler görüyorum ki, bunlar kendileri gibi (sayıca ve keyfiyetçe) akrân olan birlikleri öldürmedikçe geri dönmezler" dedi. Muâviye de Amr (radıyallâhu anh)'a -ki vallahi Hz. Muâviye bu iki adamın hayırlısıdır- şu cevabı verdi:
"Ey Amr, söyle bakalım! Şunlar (bizimkiler) öbürlerini, öbürleri de şunları öldürseler Müslümanların işlerini kim benim adıma yürütecek, kim kadınlarının, yetimlerinin bakımını benim adıma üzerine alacak?"
Sulh yapmak için, Kureyş'in Benî Abdişşems boyundan iki kişiyi yani Abdurrahman İbnu Semüre ve Abdullah İbnu Âmir'i, Hz. Hasan (radıyallâhu anh)'a gönderdi. Bunlara:
"Haydi, şu zâta gidin, ona (sulh yapmak istediğimizi) söyleyin. (Hilâfet arzusundan vazgeçmesini) taleb edin, (buna mukabil ne isterlerse) verin!" dedi. Bunlar Hz. Hasan (radıyallâhu anh)'ın yanına gidip, huzuruna çıktılar. (Hz. Muâviye'nin tenbihine uygun olarak) konuştular. (Hilâfeti Hz. Muâviye'ye bırakması halinde ne isterse vereceğini) söylediler. Hz. Hasan (radıyallâhu anh) onlara:

"Bizler Abdulmuttalib'in oğullarıyız. Beytu'lmaldan bir hissemiz var. Bu ümmet (ihtiyaç karşısında mal için) kanını isrâf etmeye başladı. (Beytu'lmaldan bize ayrılacak hisse nedir?)" dedi. Onlar:
"Hz. Muâviye size şunları teklif ediyor, hilâfetten vazgeçmenizi taleb ediyor, mukabilinde ne istediğinizi soruyor" dediler. Hz. Hasan (radıyallahu anh):
"Sizin bu vaadlerinizi bize kim tekeffül edecek?" dedi. Elçiler:
"Sana biz tekeffül ediyor, garanti veriyoruz!" dediler. Hz. Hasan her ne talebte bulundu ise hepsine:
"Biz tekeffül ediyoruz!" diyerek teminat verdiler. Böylece Hz. Hasan, Hz. Muâviye (radıyallâhu anhümâ) ile sulh yaptı.
Hasan Basrî demiştir ki:
"Ben Ebû Bekir (radıyallâhu anh)'i işittim şöyle demişti: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı minberde gördüm, yanında Hz.Hasan İbnu Ali vardı. Bâzan halka yöneliyor, bazan Hasan'a yöneliyor ve: "Şu oğlum, seyyiddir. Umulur ki, Allah bununla iki muazzam Müslüman orduyu sulha kavuşturacak" diyordu." [Buhârî, Sulh 9, Menâkıb 25, Fedailu'l-Ashâb 22, Fiten 20.][88]

AÇIKLAMA:

1- Hz. Hasan (radıyallâhu anh), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)' ın torunudur. Babası Hz. Ali, annesi Hz. Fatıma (radıyallâhu anhümâ)'dır. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın müşfik terbiyelerinde yetişmiş bahtiyarlardandır. İbadet, takva, ümmet-i Muhamed'e karşı sevgi gibi evsafta emsâlinden üstündü.
Babası Hz.Ali (radıyallâhu anh) şehid edildiği zaman (hicretin 40. yılı Ramazan'ı) kendisine biat edilmişti. Biat akdi, babasının ölüm anlarında tamamlanmıştır. Biat edenlerin, sayıca 40 binden fazla olduğu belirtilir. Irak, Horasan, Hicaz, Yemen gibi beldeler hilâfetini tanımıştır. Bu minval üzere 7 ay kadar hilâfette kaldı. Şam'da bulunan Hz. Muâviye onun hilâfetini tanımadı, ordusunun başına geçerek üzerine yürüdü. O da Muâviye'yi karşılamak üzere ordusuyla hareket etti. Sadedinde olduğumuz rivayetten de anlaşılacağı üzere, Hz. Muâviye, Hz. Hasan'ın ordusunu altedemeyeceğini anladığı için, hilâfeti bazı tavizler mukabilinde sulh yoluyla kendisine bırakmasını teklif etti.
Üsdü'l-Gâbe'nin bir rivayetine göre, sulh teklifi Hz. Hasan tarafından yapılır.
Hülâsa Hz. Hasan, askerleriyle meseleyi müşâvere eder, Müslümanlar arasında cereyan eden Sıffîn ve Nehrevân savaşlarını, bunların acı neticelerini hatırlatır,

sulha taraftar olmalarını telkin eden bir konuşma yaparak, karârı askerlere bırakır. Askerler sulha talib olurlar ve İslâm tarihinde Âl-i Beyt'in şerefini artıran, ümmetin onlara olan sevgisinin ziyadeleşmesine vesile olan sulh yapılır ve Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ihbar-ı gayb nev'ine giren bir mucizesi daha zâhir olur. Zîra sağlığında, Hz. Hasan (radıyallâhu anh)'ın iki büyük Müslüman grup arasında sulha vesile olabileceğini tebşir etmiş idi. Bazı rivayetlerde ümit ifade eden لَعَلَّ kelimesi kullanılmış ise de bazı rivayetlerde cezm ifade eden siga kullanılmıştır.
2- Hz. Hasan'ın Hz. Muâviye (radıyallâhu anhümâ)'ye biat tarihi ihtilâflıdır. Hicretin 40. yılında Rebiyyülevvelde mi, Rebiyyülâhirde mi ve hangi günlerinde? kesinlik bilinmediği için hilâfet müddeti 6 aydan biraz fazla, veya 8 aya yakın denmiştir.[89]
3- Hadisin ifade ettigi faydalar

HADİSİN İFADE ETTİGİ FAYDALAR:

* Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in mucizesi gözükmektedir.
* Hz. Hasan, ümmetin menfaati için saltanatı terkederek büyük bir fazilet örneği olmuştur. Sayı azlığı, zillet, dünyevî bir menfaat için değil, sırf rızâyı Bârî için böyle yapmıştır, rivayetler bu hususu tasrih eder.
* Hadis, Hz. Muâviye ve Hz. Hasan, her iki tarafın Müslüman olduğunu te'yid etmekte, böylece Harîciler'in her iki tarafı da tekfir iddiaları Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) tarafından tekzib edilmiş olmaktadır. Süfyan İbnu Uyeyne her iki tarafın Müslüman olduğunu te'yid eden مِنَ الْمُسْلِمِينَ tâbiri karşısında hayret etmiş: "Bu bizi cidden memnun etti..." demiştir.* İnsanlar arasını bulmanın, bilhassa kana mani olacak sulhün fazileti görülmektedir.
* Hz. Muâviye'nin ümmet karşısındaki re'feti görülmekte, siyasî dehâsı, tedbiri anlaşılmaktadır.
* Efdal varken mefdûlün (faziletçe az olanın) halifeliğinin caiz olduğuna delil var. Çünkü Sa'd İbnu Ebi Vakkas, Sa'd İbnu Zeyd gibi Aşere-i Mübeşşere'den ve Bedir Ashâbı'ndan iki kişi henüz hayatta iken, faziletçe dûn olan Hz. Muâviye ve Hz. Hasan halife olmuşlardır.
* Müslümanların maslahatı için kişinin hilâfetten istifa etmesi, buna mukabil mal kabûl etmesi caizdir.
* Toruna oğul denilebilir. Ulemâ, dedenin hanımının, kızının oğluna haram

olduğunda ittifak eder, keza kızın oğlunun hanımı da dedesine haramdır, miras meselesinde ihtilâf olsa da haramlık hususunda icma vardır.
* Sıffîn Savaşı'nda Hz. Ali daha haklı, hakka daha yakın olsa da, Hz. Ali veya Hz. Muâviye'nin yanında yer almaktan kaçanların re'ylerinin doğruluğu da anlaşılmıştır. Daha önce de zikrettiğimiz gibi Sa'd İbnu Ebî Vakkas, İbnu Ömer, Muhammed İbnu Mesleme, Ebû Bekre, Üsâme (radıyallâhu anhüm ecmain) vs. bu görüşte idiler.
* Cumhur, Hz. Ali'nin yanında yer alarak savaşanların doğru hareket ettiğine hükmetmiştir. Bunda şu âyete dayanırlar: "Mü'minlerden iki tâife kendi aralarında savaşırlarsa aralarını barıştırın. Eğer onlardan biri diğerine karşı hâlâ tecâvüz ederse, o tecâvüz edenle Allah'ın emrine dönünceye kadar savaşın" (Hucurât 9).
Âyette mütecâviz, âsi tâife ile savaş emredilmektedir. Hz. Ali ile savaşanlar âsi (buğât) kabul edilmiştir. Bununla beraber, Cumhur, bu iki taifeden herhangi birinin zemmedilmesine fetvâ vermemiş, "İçtihad ettiler. İçtihadda bir taraf hata etti, bir taraf isabet. Müctehid hatasından dolayı muâheze edilmez" demiştir.[90]

---

[1] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/404.

[2] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/405.

[3] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/405.

[4] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/405-406.

[5] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/406-407.

[6] İbnu Hacer her üç şıktaki hadîslerin tek başına alındıkta "zayıf" sayılacaklarını belirtir, ancak şâhidlerini zikrederek takviyeden sonra hükme girer.

[7] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/407-410.

[8] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/411.

[9] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/411-412.

[10] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/412-413.

[11] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/413-414.
[12] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/415.
[13] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/415.
[14] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/415-416.
[15] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/416-417.
[16] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/417.
[17] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/417-418.
[18] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/418-419.
[19] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/419.
[20] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/420.
[21] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/420-422.
[22] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/422.
[23] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/422-423.
[24] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/423.
[25] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/423-424.
[26] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/425.
[27] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/425-426.
[28] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/426.
[29] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/426-427.
[30] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/427.
[31] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/428.
[32] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/429.
[33] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/429.

[34] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/430.
[35] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/430.
[36] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/430-431.
[37] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/431.
[38] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/431-432.
[39] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/432.
[40] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/432-434.
[41] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/435.
[42] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/435-436.
[43] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/436.
[44] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/436.
[45] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/437.
[46] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/437.
[47] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/438.
[48] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/438.
[49] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/439.
[50] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/439-440.
[51] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/440-441.
[52] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/442.
[53] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/442.
[54] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/442-443.
[55] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/443.
[56] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/443-444.

[57] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/444.
[58] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/444-445.
[59] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/446.
[60] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/446-447.
[61] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/447-448.
[62] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/448.
[63] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/449.
[64] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/449-450.
[65] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/450.
[66] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/450-451.
[67] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/452-453.
[68] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/453-454.
[69] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/455.
[70] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/455.
[71] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/459.
[72] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/459-461.
[73] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/465-469.
[74] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/469-471.
[75] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/471-472.
[76] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/474-475.
[77] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/475-478.
[78] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/479.
[79] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/479-480.

[80] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/480-481.

[81] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/482-484.

[82] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/484-485.

[83] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/486.

[84] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/490-493.

[85] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/493-496.

[86] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/497.

[87] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/498-499.

[88] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/500-501.

[89] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/501.

[90] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/502.

HIRS BÖLÜMÜ

HIRS BÖLÜMÜ

-1- عن أنس رضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قال رسول اللّه #: يَهْرَمُ ابْنُ آدَمَ وَيَشِبُّ فِيهِ اثْنَتَانِ: الحِرْصُ عَلى المَالِ، وَالْحِرْصُ عَلى العُمُرِ[. أخرجه الشيخان والترمذى .

1. (1666)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselam) buyurdular ki: "Âdemoğlu ihtiyarladıkça onda iki şey gençleşir: Mala karşı hırs ve hayata karşı hırs". [Buharî, Rikâk 5; Müslim, Zekât 115, (1047); Tirmizî, Zühd 28. (2340), : İbnu Mâce, Zühd 27, (4234).[1]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis muhtelif vecihlerde gelişti̇r. Buharî'deki bir vechi: "Â-demoğlu büyür, onunla birlikte iki şey daha büyür: Mal sevgisi, uzun ömür sevgisi" şeklindedir. Bir başka vechi ise: "Yaşlının kalbi iki şeyde genç kalır: Dünya sevgisi, tûl-i emel (uzun yaşama sevgisi)" şeklindedir. Beyhakî'nin kaydettiği bir vechi: "Âdemoğlunun yaşlandıkça cismi zayıflayıp eti incelse de kalbi genç kalır" şeklindedir.
2- Burada, ifade edilen ihtiyarın kalbinin gençliği, bir mecaz ve isti-âredir. İhtiyar, hayatı ve malı gençler kadar, hatta daha fazla sever demektir. İnsan, ecelinin yaklaştığını hissedince mal ve hayata karşı olan sevgisini artırır. Uyku bile, sabaha karşı yani gecenin sonlarında daha tatlı olur. Demek ki her şeyin sonu yaklaştıkca kıymet ve lezzeti arttığı gibi, insanın eceli yaklaştıkça hayat ve malın kıymeti de artmaktadır.
Hadiste genç kelimesi, hırsın kemâli mânasında istiâre edilmiştir. Çünkü gencin kuvveti yerindedir ve eceli uzakta görmektedir, bu sebeple hayata sevgi ile bağlıdır. Eceli yaklaşan ihtiyarın, daha fazlasıyla dünyayı sevdiği bu istiare ile anlatılmıştır. [2]

-2- وعن كعب بن مالك رضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قال رسول اللّه #:

مَا ذِئْبَانِ جَائِعَانِ أرْسِلاَ فِي غَنَمٍ بِأفْسَدَ لَهَا مِنْ حِرْصِ المَرْءِ عَلى المَالِ وَالشَّرفِ لِدِينِهِ[. أخرجه الترمذى وصححه.ومعناه:]أنَّ حِرْصَ المَرْءِ عَلى المَالِ وَالشَّرَفِ وَحُبَّهُمَا مُفْسِدٌ لِدِينِهِ كَمَا يُفْسِدُ الذِّئْبَانِ الجَائِعَانِ الْغَنَمِ إذَا أُرْسِلاَ فِيهَا وَلَمْ يُمْنَعَا مِنْهَا[.

2. (1667)- Ka'b İbnu Mâlik (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resulûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bir sürüye salınan iki aç kurdun sürüye verdiği zarar, kişinin mal ve şeref hırsıyla dinine verdiği zarardan daha fazla değildir." [Tirmizî, Zühd, 43, (2377).]
Mânası şudur: Kişinin mal ve şeref için gösterdiği hırs veya bu iki şeye olan sevgisi dine fesad ve zarar getirir, tıpkı aç iki kurdun hiçbir engelleme olmadan sürüye salındığı zaman hâsıl edecekleri zarar gibi...[3]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste geçen şereften murad mevki ve makam gibi insana şeref getiren vesilelerdir. Hadis, mevki ve mala karşı gösterilen hırs sebebiyle kişinin dine karşı pek büyük zarar getirebileceğini ifade etmekte ve bunu hiç bir koruyucu techizâta sahip olmayan müdâfaasız koyun sürüsüne salınan bir çift aç kurdun sürüye vereceği zararla kıyaslamaktadır. Teşbihteki inceliği anlamak için kurtların şu tabiatını bilmek gerek: Müdâfaasız bir sürüye musallat olan kurt, karnını doyurmak üzere bir koyunu kapıp kaçırmaz. Sürüdeki bütün hayvanları kırımdan geçirir.
Bediüzzaman, bilhassa günümüzde, insanlardaki bu mal hırsını kullanarak ehl-i dünyanın mü'minleri ciddi tehlikelere attıklarını belirterek der ki: "Madem rızık mukadderdir ve ihsan ediliyor ve veren de Cenâb-ı Hakk'tır. O, hem Rahîm, hem Kerîm'dir. O'nun rahmetini ittiham etmek derecesinde ve keremini istihfâf eder bir sûrette gayr-i meşru bir tarzda yüz suyu dökmekle; vicdanı, belki bazı mukaddesatını rüşvet verip, menhûs, bereketsiz bir mal-ı haramı kabûl eden düşünsün ki, ne kadar muzaaf bir dîvâneliktir.
Evet ehl-i dünya, hususan ehl-i dalâlet, parasını ucuz vermez; pek pahalı satar. Bir senelik hayat-ı dünyeviyeye bir derece yardım edecek bir mala mukabil, hadsiz bir hayat-ı ebediyeyi tahrîb etmeye bâzan vesîle olur. O pis hırs ile gazab-ı İlâhî'yi kendine celbeder ve ehl-i dalâletin rızasını celbe çalışır."

Şârihler, malın hâsıl edeceği zarar ve fesadı açıklama sadedinde, malın şehevî arzuları tahrîk eden bir güç olduğunu, önce mübah olan lezzetlere alışarak daha çok lezzet peşine düşebileceğini, zamanla ihtiyacı karşılayacak helâl kazançtan âciz kalabileceğini, derken şüpheli kazançlara tevessül edeceğini, bunun da onu zikrullahtan alıkoyacağını, mal meselesinin insanları hep bu safhaya getirdiğini belirtirler.
Kezâ, mevki meselesi de böyle bir ifsad sebebi olmaktadır. Üstelik mevki için mal da harcanabilmekte ve mal için makam harcanmamaktadır. Bu sebeple mevki, maldan daha çok ifsad vesîlesi olabilmekte, onun uğruna bir kısım müraîliklere, müdâhenelere, nifaklara, yalan, rüşvet ve sâir kötü ahlâksızlıklara düşülebilmektedir. El-iyâzu billah.
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) insandaki mal ve makam hırsının dine vereceği zararın, iki aç kurdun koyun sürüsüne vereceği zarardan büyük olacağına dikkat çekmekle bütün bu söylenenleri ifâde etmiş olmaktadır.[4]

-3- وعن أنس رضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قالِ رسول اللّه #: لَوْ كانَ بْنِ آدَمَ وَادِيَانِ مِنْ مَالٍ بْتَغى إلَيْهِمَا ثَالِثاً، وَ يَمْ ُ جَوْفَ ابْنِ آدَمَ إَّ التُّرَابُ وَيَتُوبُ اللّهُ عَلى مَنْ تَابَ[. أخرجه الشيخان، وهذا لفظهما، والترمذى بمعناه .

3. (1668)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Âdemoğlu için iki vâdi dolusu mal olsaydı, mutlaka bir üçüncüyü isterdi. Âdemoğlunun iç boşluğunu ancak toprak doldurur. Allah tevbe edenleri affeder." [Buhârî, Rikâk 10; Müslim, Rikak 116, (1048); Tirmizî, Zühd 27, (2338).][5]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis çok farklı vecihlerden rivâyet edilmiştir. Bazılarında mal yerine "altın", "gümüş", "hurma" gibi servet ifâde eden başka tâbirler gelmiştir.Kezâ, ancak toprağın dolduracağı uzuv olarak iç boşluğu yerine "nefis", "göz", "ağız", "karın" gibi başka organlar da zikredilmiştir. Kirmânî: "Hadiste zikri geçen bu uzuvlardan asıl maksad onların kendisi değildir, onlara mecaz olarak yer

verilmiştir. Bu mezkur organların toprakla dolmasından maksad ölümdür. Zîra ölüm toprakla dolmayı gerektirir. Hadis sanki şunu demektedir: "Âdemoğlu ölünceye kadar dünyaya doymaz."

2- Hadisle ilgili olarak Tîbî de şöyle bir açıklama sunar: "Hadis sanki "Topraktan yaratılanı ancak toprak doyurur" demektedir. "Toprak"ın zikrinde şöyle bir hikmet olabilir: Kişi ölünceye kadar tamahkârlığı bırakmaz. Ölünce, onun şânı gömülmektir. Gömülünce üzerine toprak dökülür, böylece iç boşluğu, ağzı, gözü hep toprakla dolar, artık başkasının toprağına ihtiyacı olan hiçbir yeri kalmaz. Kişinin ağza nisbeti, ağzın iç boşluğuna açılan kapı olmasındandır."

3- Hadisin sonunda yer alan "Allah tevbe edenleri affeder" ibaresi, insandaki bu mal hırsını zem ifade eder. Şöyle te'vil edilmiştir: "Allah başkalarını affettiği gibi mal hırsına kapılanları da affeder. Dolayısıyla mal toplama hırsını terkeden kimse için: "Tevbe etti" denebilir. Tevbeyi lügat mânasında yani rücu etti şeklinde anlayıp "mal hırsından dönüş yapanı Allah affeder" demek de doğru olur.

Yine Tîbî şu açıklamayı sunar: "Hadisin mânası şöyle de anlaşılabilir: "İnsanoğlu mal sevgisiyle mecbûldür, yani yaratılışından gelen fıtrî bir meyille malı sever. Allah'ın muhafaza edip bu cibilleti nefisden temizleme hususunda muvaffak ettikleri dışında hiç kimse mal toplamaya doyamaz. Bunlar da ne kadar azdır. "Affeder" tâbirine, bu cibilletin mezmum olduğuna ve günah makamında yer aldığına, ancak Allah'ın yardımı ve takviyesi ile onu nefisten izale etmenin mümkün olduğuna işaret etmek için yer verilmiştir. Bu hususa şu âyet de işaret etmektedir: وَمَنْ يُوقَ شُحَّ نَفْسِهِ فَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ "Nefsinin tamahkârlığından korunabilmiş kimseler, işte onlar saadete eren kimselerdir" (Haşr 9). Burada tamahkârlığın nefse nisbet edilmesi, bu halin onda fıtrîliğine delâlet içindir. "Korunabilmiş kimseler" tâbiri de, bu fıtrî hâlin izâle edilebileceğine, bunun mümkün olduğuna işâret eder."

4- Bu rivayetin Buhârî'de İbnu Abbâs'tan kaydedilen vechinin sonunda İbnu Abbâs şöyle der: "Bu, Kur'ân'dan bir âyet midir, hadis midir bilmiyorum."

Kezâ Ebû Ubeyde, Fezâilu'l-Kur'ân'da: "Biz Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında لَوْ كَانَ ِبْنِ آدَمَ وَادِيَانِ مِنْ ذَهَبٍ وَفِضَّةٍ َبْتَغَى الثَّالِثَ ibâresini kıraat ederdik" der.

Ve keza yine Buhârî'de Übey İbnu Ka'b: كُنَّا نُرَى هَذَا مِنَ الْقُرْآنِ حَتَّى نَزَلَتْ اَلْهَاكُمُ التَّكَاثُرُ "Biz bunu, Elhâkümüttekâsür sûresi ininceye kadar

Kur'ân-ı Kerim'den bir âyet zannederdik" demiştir.
Bu mânada başka rivayetler de var.
Bazı Âlimler, bu rivayetlere dayanarak, sadedinde olduğumuz rivayeti, tilâveti mensuh, hükmü bâki âyetlerden kabul etmiştir. Bu çeşit neshte yani hükmü bâki olup, sâdece tilâveti neshedilme durumlarında nasih ile mensuh arasında teâruz sözkonusu olmaz. Binaenaleyh umumiyetle mensuh bir vahy kabul edilen sadedinde olduğumuz hadisle, bunun tilâvetini neshetmiş olan Elhâkümüttekâsür sûresi arasında mâna ve hüküm yönüyle bir zıtlık, bir teâruz mevcut değildir.
İbnu Hacer, bu hadisi Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Kur'ân' dan olarak bildirmiş olabileceği gibi, hadis-i kudsî de olabileceği ihtimaline yer verir. "Birinci durumda, bunun hükmü bâki olsa da tilâveti mensuhtur" der ve ilâve eder: "Bu ihtimali Ebu Ubeyd'in Fedâilu'l-Kur'ân'da tahric ettiği Ebû Musa hadisinde geçen şu ibâre te'yid eder:

قَرَأْتُ سُورَةً نَحْوَ بَرَاءَةٍ فَغِبْتُ اَوْ حَفِظْتُ مِنْهَا: »وَلَوْ اَنَّ بْنِ آدَمَ وَادِيَيْنِ مِنْ مَالٍ لَتَمَنَّى وَادِياً ثَالِثاً« اَلْحَدِيث وَمِنْ حَدِيثِ جَابِرٍ: كُنَّا نَقْرَأ لَوْ اَنَّ بْنِ آدَمَ مِلْءَ وَادٍ مَاًَ حَبَّ اِلَيْهِ.

"Ben Berâet sûresi uzunluğunda bir sûre okuduğumu ve unuttuğumu hatırlıyorum. Ondan sadece şu kısım ezberimde kaldı: "Â-demoğlunun iki vadi dolusu malı olsaydı, üçüncü bir vadi temenni ederdi..." Keza Hz. Câbir (radıyallâhu anh) hadisinde de: "Biz şunu kıraat ederdik: "Âdemoğlu için vâdi dolusu mal olsa, bir misline daha sâhip olmak ister..." [6]

---

[1] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/328.

[2] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/328.

[3] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/329.

[4] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/329-330.

[5] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/330.

[6] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/330-332.

HUDUD BÖLÜMÜ

Bu bölümde yedi bâb vardır

BİRİNCİ BÂB
İRTİDAD VE YOL KESME HADDİ
*
İKİNCİ BÂB
ZİNÂ HADDİ
*
BİRİNCİ FASIL
İRTİDADLA İLGİLİ HÜKÜMLER
*
İKİNCİ FASIL
HZ. PEYGAMBER'İN HADD TATBİK ETTİGİ KİMSELER
*
ÜÇÜNCÜ BÂB
LÛTÎLİK VE HAYVANA TEMAS HADDİ
*
DÖRDÜNCÜ BÂB
KAZF (İFTİRA) HADDİ
*
BEŞİNCİ BÂB
HIRSIZLIK HADDİ
*
ALTINCI BÂB
HAMR (İÇKİ) HADDİ
*
YEDİNCİ BÂB
HUDUDA GİREN SUÇLARDA ŞEFAAT VE MÜSAMAHA

BİRİNCİ BÂB

İRTİDAD VE YOL KESME HADDİ

UMUMİ AÇIKLAMA

Hudud kelimesi hadd'in cem'idir. Hadd, lügat olarak, sınır, iki şeyi birbirinden ayıran perde, bir şeyin son ucu gibi mânalara gelir. Dinî ıstılah olarak, dinin belirlediği bazı ağır cürümlere takdir edilen cezalara hadd denmiştr. Râğıb, Müfredât'ında: "Hudud'la, cürmün kendisi de kastedilir" der ve şu âyeti misal gösterir:

تِلْكَ حُدُودُ اللّٰهِ وَ تَقْرَبُوهَا

"...Bu (hükümler) Allah'ın sınırlarıdır. Sakın onlara yaklaşmayın" (Bakara 187). Kur'ân-ı Kerim, hakkında takdir edilen bir hüküm bulunan fiillere de hudud kelimesini kullanmıştır.

وَتِلْكَ حُدُودُ اللّٰهِ وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللّٰهِ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ

"Bunlar Allah'ın hudududur. Kim Allah hududunu (çiğneyip) aşarsa muhakkak ki kendisine yazık etmiş olur" (Talâk 1). Bu âyetler, helâl ile haramı ayırdıkları için bunlara hudud denmiş olmaktadır. Bazı âyetler, fiilin yapılmasını zecrederken, bâzıları da fiile ziyade ve noksanda bulunmayı zecreder.

Hadd cezasını tam kavrayabilmek için onu, İslâm dininin derpiş ettiği cezalar arasındaki hiyerarşik yerine koymamız gerekir. İslâm başlıca dört çeşit ceza vaz'etmiştir: En ağırından başlamak üzere:

1- Hadd cezaları: (Zinâ, iftira, içki, hırsızlık, yol kesme ve irtidâd için takdir edilen cezalar.)

2- Kısas ve diyet cezaları: Şahıs aleyhine işlenen cürümlerin cezalarıdır.

3- Ta'zir cezaları: Az sonra genişçe açıklanacağı üzere, bunlar dinin yasakladığı fiilleri işleyenlere uygulanan cezalardır. Miktarı âyet ve hadislerle tesbit edilmemiş, devlet reisine bırakılmıştır. Şartlara, devirlere göre artar, eksilir, mahiyeti farklı kılınabilir.

4- Te'dib: Terbiyevî maksadlara yönelik, baba, hoca, efendi gibi büyüklerin selâhiyetine bırakılan cezalardır.

Had cezâları, bizzat Allah tarafından konulmuştur. Tesbit ve tayini insanlara bırakılmamıştır. İbn-i Âbidin gibi bazı hukukçular, "Allah'ın hakkı olarak konulup takdir edildiğini" belirtirler. Bunlar, insanlar tarafından artırılıp eksiltilemezler, affedilemezler, bir başka cezaya tebdil edilemezler.

Hadd ve kısas cezaları, dinin gerçekleştirmeye korumaya çalıştığı temel hedeflere taarruz mahiyetindeki suçların cezasıdır.
Bilindiği üzere dinin gayesi beştir:
1- Dini muhafaza,
2- Nefsi muhafaza,
3- Aklı muhafaza,
4- Nesli muhafaza,
5- Malı muhafaza.
Öyleyse hadd ve kısasdiyet cezalarını bu açıdan değerlendirecek olursak, her birinin, dinin bu ana gayelerinden bir veya ikisini korumaya yönelik olduğu görülür.
Hemen ifade etmek isteriz, kısas ve diyet cezaları da Kur'ân-ı Kerim tarafından tesbit edilmiş olmaları sebebiyle birçok vasıflarıyla hadd cezalarına benzerlik arzederler.
İslâm uleması hudud'a irtidâd, zinâ, kazf (iftira), şürbü'lhamr (içki içmek, sarhoş etmese bile) ve hırsızlığı dahil etmede müttefiktir. Ancak, âriyet, malın inkârı, hamr dışındaki içkilerden çoğu sarhoş eden şeylerden içmenin, zinâ dışındaki bir suçla kazf (iftira) etmenin, kazf ve livâta ithamını -ki kendisiyle nikahı caiz olan biriyle bile olsa- ta'riz (kinaye) yoluyla yapmak, hayvana temâs, kadının insanla temas kuran maymun gibi hayvanla ciması, sihir yapmak, tenbellikle namazın terki, Ramazan'da meşru bir özür olmadan oruç yemek gibi fiillerin hudud sayılması ihtilâflıdır. Bunlar, uğrunda mukâtele edilmesi caiz olan suçların dışında kalır. Sözgelimi bir kavm zekât borcunu ödemediği taktirde onlara karşı harp ilan edilir.
Hadid yâni demir kelimesinin de hudud kelimesiyle aynı kökten geldiğine dikkat çeken İbnu Hacer merhum,

إِنَّ الَّذِينَ يُحَادُّونَ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ كُبِتُوا كَمَا كُبِتَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ

"Allah ve peygamberine muhalefet (mümânaat) etmekte olanlar, muhakkak ki, kendilerinden evvelkilerin uğratıldıkları zillet gibi zillete giriftar edilmişlerdir.." (Mücâdile 5) âyetinde hudud kelimesiyle aynı kökten gelen يُحَادُّونَ kelimesinin mümânaat etmek, yani karşı koyup engel çıkarmak mânasına geldiğine, burada mukatele'ye (savaşa) işaret etmek için hadid kelimesinin kullanılmış olma ihtimaline parmak basar.
Şu halde hudud'a giren fiili işlemede Allah ve Resûlü'ne karşı bir savaş, bir engelleme olduğu gibi, bu fiillere, Kur'ân-ı Kerim'in takdir ettiği cezaları vermek de onlara karşı bir savaş, onların cemiyete sirayetini önlemek, engellemek

mânasında bir tedbir olmaktadır.[1]

TA'ZİR:

Hudud bahsinde ve daha başka bahislerde sıkça kullanılacak olan ta'zir cezasının mahiyetini yeterince kavrayabilmemiz için, Ömer Nasuhi Bilmen merhumun, Istılâhat-ı Fıkhiyye Kamusu'ndaki ilgili bahisten bir parçayı, -parantez içerisine almak suretiyle belirttiğimiz- bir kaç açıklayıcı kelime ilâvesiyle aynen iktibas etmeyi uygun bulduk.[2]

TA'ZİRİN MAHİYETİ VE MEŞRUİYYETİ:

Ta'zir kelimesi lügatte men, red, icbar, tahkir, te'dib mânalarını ifade ettiği gibi nusret, iâne, takviye, tevkir, ta'zim mânalarını da ifade eder.
Hukuk bakımından ta'zir: "Hakkında muayyen bir ukûbet, bir hadd-i şer'i mevcut olmayan cürümlerden dolayı tatbik edilecek te'dib ve ceza" demektir.
Bu kelimenin lügavî mânalarıyla, ıstılâhî mânası arasındaki münasebet ise hafi (kapalı) değildir. Çünkü ta'zir, müessir bir ibret teşkil ederek başkalarını cürümlere mücaseretten (cesaret etmekten) men edeceği gibi mücrimleri de tekrar cürme mücaseretten men eder.
Diğer bir itibar ile ta'zir, haklarına tecavüz edilen veya mazlum mevkiinde bulunan kimselere karşı bir yardım, bir takviye mahiyetinde tecelli eder.
Diğer bir itibar ile de ta'zir, mücrimleri zulümden, denaet (alçaklık) ve ma'siyetten men ile tehzib-i ahlâka (ahlakı güzelleştirmeye) nail, vakar ve nezahete mazhar eder.
İşte bu gibi mülâhazalara mebni bir kısım cezalara "ta'zir" adı verilmiştir. Cem'i "ta'zirat"dır.
Ta'zirin meşruiyeti, Kitab ile, sünnet-i nebeviyye ile ve icma-ı ümmet ile sabittir. Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm) Efendimiz birisine "Ey muhannes" (kadınlaşmış) diye tahkirde bulunan bir şahsı ta'zir etmişti, diğer bir şahsı da töhmetten dolayı ta'zir olmak üzere habs buyurmuştu. Zeyleî.[3]

TA'ZİRİN EHEMMİYETİ VE NEVİLERİ:

Ta'zir, İslâm hukuku bakımından bir ceza, bir te'dib ve tehzib (güzelleştirme), bir

siyaset-i şer'iyye mahiyetinde tecelli eder. Ta'zirin dairesi pek geniş, ehemmiyeti pek büyük, lüzumu pek âşikârdır.
Cemiyet hayatında bînihaye cürümler=günahlar, ma'siyyetler, memnu hareketler ve kusurlar vücuda gelebilir. Bunların bir kısmı hakkında muayyen, mahdud bir ceza-i şer'î yoktur, bir kısmı hakkındaki şer'î, muayyen cezalar da bazı şerâitin bulunmamasına mebni sükut edebilir. Halbuki herhangi bir cürmün, muzır bir hareketin mukabilinde bir ceza, bir mania bulunmaması içtimâî hikmete münafidir.
Binaenaleyh İslâm hukuku, bu husustaki pek geniş ceza ahkâmını ta'zir namı altında muhtevi bulunmuş, bunun takdirini ve tatbikini âmme riyasetini haiz olan ulü'l emrin ve onların naibleri olan hâkimler ile sair bir kısım devlet memurlarının rey ve ictihatlarına tevdi ve tefviz (emanet) eylemiştir.
Ta'zir ünvanı altındaki cezaların nevilerine gelince bunlar da başlıca şu on yedi kısma ayrılır:
1- Mücerred îlâm (duyurma): Bu, hâkimin mücrime "Sen şöyle yapmışsın" veya "Sen şöyle yapıyormuşsun" diye ihtar etmesidir.
Bu ihtar, hâkimin mücrime gönderilecek emini vasıtasıyla da yapılabilir.
2- Bilcelp îlam: Bu, hâkim tarafından mücrim, mahkemeye celb ve davet edilerek kendisine "Sen şöyle yapmışsın, veya yapıyormuşsun" tarzında bilmüvacehe (yüzyüze) yapılan ihtardır.
3- Vaaz ve nasihat: Bu hâkim tarafından mücrime intibahını calib olacak surette verilen öğütten ibarettir.
4- Sert yüz göstermek, meclisden çıkıp gitmek: Bu, hâkimin mücrime abusâne bir çehre ile bakmasından ve kendisinden münfail (tedirgin) olduğunu gösterir bir surette meclisi terk etmesinden ibarettir.
5- Tekdir ve tevbih: Bu hâkim tarafından mücrimi azarlamaktan ve kendisine sert lâkırdı söylemekten ibarettir.
6- Muvakkat habs: Bu, mücrimin ıslah-ı hâline medar olmak üzere muayyen bir müddet habs ve tevkif edilmesi demektir.
7- Müebbed habs: Bu, mücrimin fesadını def için ölünceye kadar habs edilmesi demektir.
8- Gayri muayyen habs: Bu, müddeti meçhul olup, mücrimin halini ıslah edeceği zamana kadar olan habs demektir. Buna "habsi meçhul" de denir.
Habs suretiyle ta'zir cezası, mücrimi resmî hapishanelerden birine koymak suretiyle olabileceği gibi kendi hanesinde tevkif ve ikamete memur etmek suretiyle de olabilir.
Habs müddetini takdir ve tayin ise hâkimin reyine muvaffezdir. Cinayetler ve

hacr mebhaslerine de müracaat!
9- Nefy ve tağrib (sürgün etmek): Bu, mücrimin bir müddet bulunduğu beldeden başka bir beldeye uzaklaştırılmasından ibarettir. Bu müddeti tayin, hâkime aittir.
Ömer İbnu'l-Hattâb hazretleri, bazı kadınları fitneye düşürmesi melhuz bulunan "Nasr İbn-i Haccac" adındaki hüsn ve cemale malik bir genci Medine-i Münevvere'den nefy etmiş, bu mübarek beldeyi tathire (temizlemeye) lüzum gördüğünü söylemişti.
Mamafih Hazreti Ömer, başka bir şahsı da nefy etmişti, bu şahıs Rum diyarına iltihak ederek irtidad etmiştir. Bundan haberdar olan Hazreti Ömer: اَنْفِى بَعْدَهَا اَبَداً "Bundan sonra kimseyi nefy etmem" demiştir. İmam Ali Hazretleri de: كَفَى بِالنَّفى فِتْنَةً "Fitne için tağrib kafidir" demiştir, Bedayi.
Binaenaleyh nefy ve tağrib hususunda ihtiyatla hareket edilmesi lazımdır. Bir Müslümanı bir İslâm beldesine nefy etmek mahzurlu görüldüğünden onu ecnebi bir memlekete nefy etmek ise asla caiz görülemez.
(İmam Şafiî'ye göre ta'zir tarikiyle olan nefy müddeti hür hakkında bir seneden, rakik (köle) hakkında da altı aydan noksan olmak lazımdır.)
10- Teşhir: Bu, mücrimin yüzünü karaltarak veya kendisini bir merkebe tersine bindirerek şehir içinde dolaştırmak suretiyle olur. Yapılan cürmün bir münadi tarafından halka ilan edilmesi de bu kabildendir. Sirkat gibi, yalan yere şehadet gibi fazihaları (rezâletleri) irtikâb eden şahısları halka ilân etmeğe "tecris" adı da verilmiştir.
Tecris, bir nevi teşhir ve tefzih (rezil etme) demektir. Maamafih hadiselerin bir adamı tecribedîde (tecrübeli) kaviyyürrey bir hale getirmesine de "tecris" denilir.
11- Ukubetler ile tehdid: Bu, mücrime ıslâh-ı hal etmediği takdirde muhtelif ukubetlere maruz bırakılacağını ihtar etmektir.
12-Velâyetten me'muriyetten azl: Bu resmî veya gayri resmî vazifesini suistimal eden bir memurun, bir hâkimin, bir valinin memuriyetten azl ve menedilmesi demektir.
13- Kulak bükmek: Bu, mücrimin te'dib ve intihabı için kulağını çekip bükmekten ibarettir.
14- Darb=dayak: Bu mücrimin el ile veya bir değnek ile döğülmesinden ibarettir. Değnekle döğmenin miktarı, İmam-ı Âzam'a göre üçden nihayet otuz dokuz darbeye kadardır. İmam Ebu Yusuf'a göre hür hakkında üçden doksan beş veya doksan dokuz, rakik hakkında da üçden otuz dokuz darbeye kadardır.
İmamı Âzam hazretleri, rakikler hakkındaki haddi, İmam Ebu Yusuf hazretleri

de hürler hakkındaki haddi mikyas tutmuştur.
Fukaha-i kiram, bir hadisi şerife mebni ta'zir darbelerini had darbelerinden biraz noksan olarak kabul etmiş bulunuyorlar.
Fukahadan bazıları, İmam Ebu Yusuf hazretlerinin reyini tercih etmiştir. Fakat ceza hususunda mücrimin lehine hareket edilmesi, ihtiyata daha muvafık olduğundan İmam-ı Âzam'ın re'yi mütün-i fıkhiyyeye (fıkhî metinlere) dahil daha müreccah bulunmaktadır, Bedayi.
(İmam-ı Mâlik'e göre bu ta'zir darbelerinin miktarı, İmamü'l-Müslim'in ve onun naibi olan hâkimlerin reylerine muhavveldir, bir maslahat görülürse had miktarından=yüz değnekten fazla da olabilir. Düsukî.)
(İbni Ebî Leylâ'ya göre ta'zirin en çoğu yetmiş beş değnektir. El-Muhallâ.)
("İmam Şâfiî'ye göre bunlar, hür hakkında kırkdan, rakik hakkında da yirmiden noksan olmalıdır. Bir kavle göre de yirmi darbeden noksan olmalıdır. Tuhfetü'l-Muhtac.)
(İmam Ahmed'e göre de bu darbelerin miktarı, ondan ziyade olamaz. Nitekim bir hadis-i şerifte:
يجلد احد فوق عشر جلدَات اّ في حد من حدود اللّٰهِ تعالى
"Bir kimseye -hudud-u İlâhiyye'den olan had müstesna olmak üzere- on değnekten fazla vurulamaz)" buyurulmuştur.
Ancak bu hususta bazı müstesnalar vardır. Şöyle ki: Müşterek veya başkasıyla evli olan cariyesine veya evlâdının cariyesine veya bir meyteye tekarrüb eden şahsa doksan dokuz değnek vurulur. Ramazan-ı şerifde gündüzün içki kullanan şahıs hakkında da had ile beraber ta'zir olarak yirmi değnek vurulur. Keşşafül Kına.)(Zahirîlere ve Leys İbni Sa'd'e göre de ta'zir suretiyle darbın en çoğu on değnektir, bundan ziyade olamaz. el-Muhalla.)
(Hanefîlerin eâzimine (büyüklerine) göre darb ile olan ta'zirin hadd-i asgarîsi, hâkimin reyine muvaffezdir. Bu, iki veya bir darbeden ibaret de olabilir.
Dayak cezası, insanların haysiyetine, izzet-i nefsine münafi görülebilir. Fakat cezaların hepsinde de bu hal mevcutdur. Filhakika insanların izzeti nefsini rencide etmemek, Müslümanlıkta bir esastır. Fakat cemiyet arasında bir takım fena şeyleri irtikab ederek halka kötü bir nümune olan, bu suretle izzet-i nefsini kendi eliyle imhaya çalışmış bulunan mütecaviz bir şahsı dayak ile ıslaha çalışmak, âmmenin selâmeti için kabulüne ihtiyaç görülen bir çaredir. Kaabiliyetler, ma'siyyetler, mütefavit olduğundan hâkim, hikmet ve maslahata göre hareket eder, kanaat getirdiği bir ihtiyaca mebni dayak suretiyle ta'zir cihetine gider, buna bazan pek ziyade lüzum görülebilir.

Maamafih İmam Serahsî'ye göre safı'=sille vurmak suretiyle ta'zir, caiz değildir. Bir şahsın kafasına veya boynuna açık el ile vurmak, istihfafın en son derecesidir, bundan ehl-i kıble siyanet olur. Zeyleî, Reddü'l Muhtar: Hudud mebhasine de müracaat!
15- Katl: Bu da fesadı itiyad edip, başka suretle münzecir (caydırılmış) olmayan herhangi bir şeririn öldürülmesinden ibarettir. Buna "hadden katl" de denir ki, memlekette fesada sa'y eden herhangi bir şahsın, emr-i veliyyil emîr ile siyaseten katl edilmesi demektir.
16- Hedm-i beyt: Bu, her türlü fesadı ihtiyat eden şerir bir şahıs üzerine, bulunduğu odayı yıkmaktan ibarettir.
İçerisinde memnuattan biri irtikab edilen bir hanenin hakk-ı hürmet ve masuniyeti sâkıt olacağından ledel'maslaha (maslahat olunca) veliyyül emrin emriyle içine girilmesi ve zaruret ânında hedm edilmesi caizdir. Nitekim bir takım şakilerin tahassun ettikleri (sığındıkları) yerler, ledel'icab (gerekince) top ile veya saire ile yıktırılmıştır.
17- Nakdî ceza: Bu , mücrimden bir miktar para almaktan ibarettir. Bu para muhafaza edilir, hâlini ıslah ederse mücrime iade edilir, etmezse âmme masalihine sarf olunur.
Para almak suretiyle ta'zirin cevazına yalnız İmam Ebu Yusuf kail olmuştur. Sair müctehidler buna kail değildirler. Kat-ı uzuv (uzvu kesmek) suretiyle ta'zir caiz olmadığı gibi mücrimin emvalini elinden almak, itlâf etmek suretiyle de ta'zir caiz görülmemektedir. Bu zevat, böyle bir ta'zir usulüyle halkın emvaline bir takım kimselerin musallat olmalarına yol açılmış olabileceğini dermeyan ediyorlar. Mebsut, Fethü'l-Kadir, Dürr-i Muhtar, Redd-i Muhtar.
(Hanbelî fukahası da diyorlar ki, ta'zir, mal ahziyle, bir malî itlaf ile olamaz. Bu hususta istinad edilecek bir emr-i şer'î yoktur. Maamafih ta'zir, te'dib içindir. Te'dib ise itlâf suretiyle olamaz.
Hanbelîlere göre bir ta'zir usulü daha vardır ki, o da müteezzi olacağı (huzursuz) olacağı anlaşılan bir mücrimin başındaki saçları traş ettirmekten ibarettir. Mücrimin bundan müteezzî (huzursuz) olması, hakkında intibahı mucib bir ceza mahiyetinde bulunur. Keşşâfül Kına).
(Şafiîlerce mücrimin sakalını traş etmek suretiyle ta'zir caiz görülmüyor. Şafiî ve Hanbelî fukahasınca kabul edilmiş olan ta'zir nevilerinden biri de mücrimi diri olarak salb etmektir. Bunun müddeti üç günden ziyade olmaz. Mücrim bu müddet içinde yemeden içmeden ve ima ile namaz kılmadan men edilemez.
Şafiîlerden diğer bir kavle göre bu mücrim, namazlarını ima ile değil, bilâ ima

kılabilir, buna muhalefet olunamaz. Tuhfetül Muhtac.)[4]

-1- عن زيد بن أسلم رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ أنَّ رسولَ اللّهِ # قالَ:]مَنْ غَيَّرَ دِينَهُ فَاضْرِبُوا عُنُقَهُ[. أخرجه مالك، وقال في تفسيره معناه: أنَّهُ مَنْ خَرَجَ مِنَ ا٘سْم إلى غَيْرِهِ مِثْلُ الزَّنَادِقَةِ)-1(وَأشْبَاهِهِمْ، فأولئِكَ إذَا ظَهَرَ عَلَيْهِمْ يُقْتَلُونَ، وَ يُسْتَتَابُونَ ٘نَّهُ ٘ تُعْرَفُ تَوْبَتُهُمْ، فإنَّهُمْ كانُوا يُسِرُّونَ الْكُفْرَ، وَيُعْلِنُونَ ا٘سْمَ، فَ أرَى أنْ يُسْتَتَابَ هؤءِ إذَا ظَهَرَ عَلى كُفْرِهِمْ بِمَا يَثْبُتُ بِهِ. قالَ: وَا٘مْرُ عِنْدَنا أنَّ مَنْ خَرَجَ مِنَ ا٘سْم إلى الرِّدَّةِ أنْ يُسْتَتَابَ، فإنْ تَابَ، وَإّ قتِلَ. قالَ: وَمَعْنَى قولِهِ #: مَنْ تَرَكَ دِينَهُ فَاقْتُلُوهُ: أىْ مَنْ خرَجَ مِنَ ا٘سْم إلى غَيْرِهِ، ٘ مَنْ خَرَجَ مِنْ دِينٍ غَيْرِ ا٘سْم إلى غَيْرِهِ، كمَنْ خَرَجَ مِنْ يَهُودِيَّةٍ إلى نَصْرَانِيَّةٍ، أو مَجُوسِيَّةٍ، وَمَنْ فَعَلَ ذلِكَ مِنْ أهْلِ الذِّمَّةِ لَمْ يُسْتَتَبْ وَلَمْ يُقْتَلْ[.

)-1(قال في القاموس: الزنديق بالكسر من يؤمن __________ بآخرة، أو بالربوبية، أو من يبطن الكفر، ويظهر إيمان.

1. (1585)- Zeyd İbnu Eslem (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Dinini değiştirenin boynunu vurun."
İmam Mâlik, bu hadisi Muvatta'da [Akdiye 15, (2, 736)] kaydeder ve hadis hakkında şu açıklamayı sunar: "Bu hadisin mânası şudur: "Her kim İslâm'dan çıkarak zındıklık ve benzeri bir dine girecek olursa, kendisine galebe çalındığı takdirde öldürülür. Öyle birine tevbe teklif edilmez. Zîra gerçekten tevbe edip etmediği bilinemez. Çünkü bunlar (galebeden önce) küfürlerini gizleyip, Müslüman olduklarını ilan ediyorlardı. Ben, böylelerinin küfrü, delille sübut bulduğu takdirde tevbe etmeye çağırılmalarını uygun bulmam, (tevbe etse de kabul edilmemeli)." Devamla der ki: "Bizim nezdimizde, esas olan şudur: "Bir

kimse irtidad ederse tevbeye çağırılır, (kendisine galebe çalınmazdan önce) tevbe ederse (hayatı bağışlanır), aksi takdirde öldürülür."
İmam Mâlik devamla der ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Dinini terkedeni öldürün" hadisinin mânası: "Kim İslâm'dan çıkıp bir başka dine geçerse" demektir. "İslâm'dan başka bir dinden çıkarak bir diğer dine geçerse..." demek değildir. Sözgelimi Yahudiliği terkederek Hıristiyanlığa veya Mecusiliğe geçen kastedilmemiştir. Binaenaleyh ehl-i zimmeden herhangi biri böyle bir din değiştirmesi yapacak olsa ne tevbeye çağırılır, ne de öldürülür."[5]

AÇIKLAMA:

Dinden çıkma hâdisesine irtidad veya ridde denir. İslâm dininden çıkana mürted denir. İrtidâd, büyük günahlardandır. Kişinin bütün hayır amellerinin sevabını yok eder. Hadisi açıklayan İmam Mâlik, esas itibariyle zındık oldukları halde Müslüman görünen kimselerin irtidâd etmeleri halinde, yakalanınca tevbesine güvenilmeyeceği kanaatindedir. Bu sebeple Mâlik'e göre onlara tevbe teklif edilmez, tevbekâr olup, İslâm'a geldiklerini beyan etseler bile bu tevbe onlardan kabul edilmez. İmam Şafiî tevbelerinin makbul olduğuna hükmeder. Ebu Hanife'nin onlar hakkında iki ayrı görüşü olmuştur.
Zındık, Kâmus'da: "Ahirete veya Rububiyete inanmayan veya küfrünü gizleyerek iman izhar eden kimse" diye açıklanır.
İmam Şâfiî (rahimehullah), hadisin âmm olan ifadesini biraz kayıtlayarak, zor karşısında dinini değiştiren kimseyi istisna tutar. Bu hükme giderken şu âyeti delil getirmiştir: إِلَّا مَنْ اُكْرِهَ وَقَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ بِالْإِيمَانِ "Kalbi iman üzere (sabit ve bununla) mutmain (ve müsterih) olduğu halde (cebr ü) ikrâhe uğratılanlar müstesna olmak üzere kim imanından sonra Allah'ı tanımaz, fakat küfre sine(-i kabul) açarsa işte Allah'ın gazabı o gibilerinin başınadır. Onların hakkı en büyük bir azabtır" (Nahl 106).
Hadisin hükmü bütün erkeklere şâmildir, bunda ulema icma eder. Kadına da şumûlünde Ahmed İbnu Hanbel, Şâfî, İmam Mâlik ve Cumhur ittifak ederse de İmam Âzam, öldürme hükmünü kadına teşmil etmez. Hanefîler, kadınların öldürülmesiyle ilgili nehye dayanarak: "Burada betahsis erkek zikredilmiştir, kadın hariçtir" demişlerdir. Keza: "Aslî küfürden tevbe kabul edilmediği gibi ârizî küfürden de kabul edilmez" derler.
Ancak İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'ın: "Kadın mürted de öldürülür" sözü

delil getirilerek Hanefîlerin hükmüne itiraz edilmiş ve ilaveten: "Hz. Ebu Bekir (radıyallahu anh)'in hilafeti sırasında irtidad etmiş olan bir kadını, henüz pek çok sahabe hayatta iken öldürttüğü, kimsenin buna itiraz etmediği" gösterilmiştir.
Hz. Muâz (radıyallahu anh), Yemen'e giderken Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kendisine, bu mevzu ile alâkalı olarak şunu söylemiştir: "İslâm'dan, herhangi biri vazgeçecek olursa, onu tekrar davet et, dönerse ne âlâ, dönmezse boynunu vur. Herhangi bir kadın İslâm'dan irtidad edecek olursa, onu da geri çağır, dönerse ne âlâ, dönmezse boynunu vur."
Zürkânî: "Kaydedilen bu Muâz hadisi, sadedinde olduğumuz ihtilâfta nassdır, hükmüne uyulması gerekir" der.
Buhârî ve başka bir kısım kaynaklarda rivayet edilen bir kıssa da konumuza ışık tutar: İkrime'nin rivayetine göre: "Hz. Ali'ye bir kısım zındık getirilmişti. O bunları yaktırdı. Haber İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'a ulaşınca: "Onun yerinde ben olsaydım yaktırmazdım. Çünkü Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in yasağı var: تُعَذِّبُوا بعَذَابِ اللّٰهِ "Allah'ın azabı ile azab vermeyin." Fakat öldürtürdüm, zîra Efendimiz مَنْ بَدَّلَ دِينَهُ فَاقْتُلُوهُ "Kim dinini değiştirirse öldürün" diye emrediyor."
Bu rivayetin, Ahmed İbnu Hanbel, Ebû Dâvud ve Nesâî'de kaydedilen vechinde şu ziyade mevcuttur: "İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'ın bu sözü Hz. Ali'ye ulaşınca: "İbnu Abbâs'ın anası ağladı" der. Bu söz, bazılarına göre, İbnu Abbâs'ın kendisine itiraz etmiş olmasına Hz. Ali'nin memnun kalmadığını; Hz. Ali'nin hadiste gelen yasaklamayı tahrimî değil, tenzihî bir yasaklama anlamış olabileceğine delildir. Çünkü Hz.Ali (radıyallahu anh), yakmanın caiz olduğuna inanıyordu. Halid İbnu Velid ve diğer bazı Ashâb da bu görüşte idiler. Onlar bu davranışla, küffâra karşı şiddetli olmak, gözlerini yıldırmada mübâlağaya kaçmak gayesini güdüyorlardı.
Zürkânî der ki: Bu rivayet, Hz. Ali'ye nisbet edilen şu sözlere de muhalif değildir: "İbnu Abbâs'ın sözü Ali'ye ulaşınca, Ali: "İbnu Abbâs doğru söyledi" dedi." Çünkü bu rivayetteki tasdiki, nehyin tenzihî bir yasak olmasından ileri gelir.
Fakat İbnu Abdilberr der ki: "Hadis bir çok vecihte, Hz. Ali'nin onları öldürttükten sonra yaktırdığını belirtmektedir."
Şu halde, Hz. Ali, zındıkları diri diri yaktırmış değildir.
Son olarak Ukeylî'nin bir rivayetini kaydedelim: "Şia'dan bir grup Hz. Ali (radıyallahu anh)'ye gelerek:
"- Ey mü'minlerin emîri! Sen O'sun!" dediler. Hz. Ali:

"- (Anlayamadım) ben kim mişim?" diye sordu. Onlar yine:
"- Sen O'sun!" dediler. Hz. Ali tekrar:
"- Size yuh olsun, ben kim mişim?" dedi. Bu ısrar üzerine ağızlarından baklayı çıkarıp:
"- Sen Rabbimizsin!" dediler Hz. Ali (radıyallahu anh) onlara çıkışıp:
"- Yazık size, hemen bu düşünceyi terkedip tevbe edin!" dedi. Ancak onlar tevbeye gelmekten imtina ettiler. O da başlarını vurdurdu, sonra da:
"- Ey Kanber! Bana odun yığını hazırla!" diye emretti. Yerde onlar için hendekler kazdırdı ve cesetlerini oralarda yaktırdı."[6]

-2- وعن ابن عباس رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما قال:]كَانَ عَبْدُاللّهِ بْنُ سَعْدِ بْنِ أبِى السَّرْحِ يكْتُبُ لِرَسُولِ اللّهِ # فَأزَلَّهُ الشَّيْطَانُ فَلَحِقَ بِالْكُفَّارِ، فَأمَرَ بِهِ النَّبِىُّ # أنْ يُقْتَلَ يَوْمَ الْفَتْحِ فَاسْتَجَارَ لَهُ عُثْمَانُ بْنُ عَفَّانَ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ، فَأجَارَهُ #[أخرجه أبو داود، وتقدم في حديث طويل في تفيسر سورة النحل: من رواية النسائى .

2. (1586)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Abdullah İbnu Sa'd İbni Ebi's-Sarh Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e kâtiplik yapıyordu. Şeytan ayağını kaydırdı; adam irtidâd ederek kâfirlere sığındı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Fetih günü, onun öldürülmesini emretti. Ancak, Hz. Osman (radıyallahu anh) onu himayesi altına aldı. Resûlullah da bu himayeyi tanıdı." [Ebu Dâvud, Hudud 1, (4358); Nesâî, Tahrimu'd-Dem 15, (7, 107). Bu hadis Tefsir bölümünde, Nahl sûresinin tefsiri sırasında Nesâî rivayeti olarak daha uzun bir hadiste geçmiştir.][7]

AÇIKLAMA:

Hadiste ismi geçen Abdullah İbnu Ebi's-Sarh'ın hikâyesi 674 numaralı hadiste yeterince açıklanmıştır.[8]

-3- وعن أنس رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ:]أنَّ نَاساً مِنْ عُكْلٍ وَعُرَيْنَةَ(-1)،

قَدِمُوا عَلى النَّبىِّ # وَتَكَلَمُوا بِا٬٬سْمِ، وَقَالُوا يَا رسولَ اللهِ: إنَّا كَنَّا أَهْلَ ضَرْعٍ، وَلَمْ نَكُنْ أَهْلَ رِيفٍ، وَاسْتَوْخَمُوا المَدِينَةَ فَأمَرَ لَهُمْ بِذَوْدٍ)-2(وَرَاعٍ، وَأمَرَهُمْ أَنْ يَخْرُجُوا فِيهِ فَيَشْرَبُوا مِنْ أَلْبَانِهَا وَأبْوَالِهَا، فَانْطَلَقُوا حَتَّى إذَا كانُوا بِنَاحِيَةِ الحَرَّةِ)-3(كَفَرُوا بَعْدَ إسْمِهِمْ، وَقَتَلُوا رَاعِىَ النَّبىِّ #، وَاسْتَاقُوا الذَّوْدَ، فَبَلَغَ ذلِكَ النَّبىَّ #، فَبَعَثَ الطَّلبَ في آثَارِهِمْ فَأَمَرَ بِهِمْ فَسَمَّروا أَعْيُنَهُمْ، وقَطَّعُوا أَيْدِيَهُمْ، وَتُرِكُوا في نَاحِيَةِ الحَرَّةِ حَتَّى مَاتُوا عَلى حَالِهِمْ[. أخرجه الخمسة.قوله: »أَهْلَ ضَرْعٍ«. أى بادية وماشية، »ولم نكن أهل ريف« اَلرِّيفُ: ا٬رض ذات الزرع والخصب.

)-1(عكل بضم العين وبالكاف الساكنة: قبيلة من تيم لرباب، وعرينة: بضم العين، وفتح الراء المهملتين مصغر: حي من قضاعة وحي من بجيلة، والمراد هنا الثاني.)-2(الذود من إبل ما بين الثث إلى العشر، وفي رواية:)فأمر لهم بلقاح(وهي: النوق ذوات ألبان.)-3(الحرة: هي أرض ذات الحجارة السود، وفي ظاهر المدينة حرتان .

3. (1587)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ukl ve Ureyne kabilelerinden bir grup insan Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanına gelip:
"- Ey Allah'ın Resûlü! Biz hayvancılıkla uğraşıp sütle beslenen (çöl) insanlarıyız, (çiftçubukla uğraşan) köylüler değiliz" dediler. Bu sözleriyle, Medine'nin havasının kendilerine iyi gelmediğini ifade ettiler. Resûlullah, onlara (hazineye ait) develerin ve çobanın (bulunduğu yeri) tavsiye etti. Kendilerine oraya gitmelerini, develerin sütlerinden ve bevillerinden içmelerini söyledi. Gittiler, Harra bölgesine varınca, İslâm'dan irtidâd ettiler. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'ın çobanını da öldürüp develeri sürdüler. Haber, Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e ulaştı.
Resûlullah, derhal arkadaşlarından takipçi çıkardı (yakalanıp getirildiler). Gözlerinin oyulmasını, ellerinin kesilmesini ve Harra'nın bir kenarına atılmalarını ve o şekilde ölüme terkedilmelerini emretti." [Buhârî, Muhâribin 16, 17, 18, Diyât 22, Vudû 66, Zekât 68, Cihâd 152, Megâzî 36, Tefsir, Mâide 5, Tıbb 5, 6, 29; Müslim, Kasâme 9, (1671); Tirmizî, Tahâret 55, (72), Et'ime 38, (1846); Ebû Dâvud, Hudud 3, (4364-4371); Nesâî, Tahrimu'd-Dem 7, (7, 93-98); İbnu Mâce, Hudud 20, (2578).][9]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, kaynaklarının çokluğundan da anlaşılacağı üzere, birçok farklılıklarla çeşitli vecihlerden rivayet edilmiştir. Yukarıdaki hadiste zikri geçmeyen bazı teferruatı gözönüne alarak hâdiseyi şöyle özetleyebiliriz: Ureyne ve Ukl kabilelerinden, bazı rivayetler de sekiz kişi oldukları belirtilen bir grup Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelirler. Ancak Medine'nin rutubetli havası onlara iyi gelmez ve hastalanırlar. Bunu, Medine'nin kendilerine uğur getirmediğine yorarlar ve hatta Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in huzuruna çıkarak yapmış oldukları biat akdini bozmak, İslâm'dan rücu etmek talebinde bulunurlar. Hz. Peygamber onlara hava değişikliği tavsiye ederek hazine develerinin otlatıldığı Kuba civarındaki Zü'l-Hader denilen yerdeki otlağa gönderir. Oradaki develerin sütünden ve bevlinden içmelerini tenbihler. Bu tavsiyelere uyup iyileşen bedevîler, irtidad ederler. Bununla da kalmayıp işi ihanete dökerek çobanlardan birinin gözlerini oyup el ve ayaklarını kesip sonra öldürürler, hazine develerini de kaçırmaya kalkarlar. Ancak kaçıp kurtulabilen bir çobanın ihbariyle duruma muttali olan Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), peşlerinden Kürz İbnu Câbir el-Gihrî komutasında yirmi kadar ensârî genci, bir de iz takipçisi (kâif) ile birlikte peşlerinden gönderir. Bunlar, hainleri kıskıvrak yakalayıp Medine'ye getirirler. Hz. Peygamber kısâsen gözlerinin oyulmasını, ellerinin ve ayaklarının kesilip bu halde Harra'nın bir kenarına atılmalarını, kızgın güneşin altında ölüme terkedilmelerini emreder ve öyle yapılır. Hz. Enes (radıyallahu anh) onlardan birini gördüğünü, susuzluktan ölene kadar toprağı yaladığını belirtir.
2- Müteakip (1588 numaralı) rivayette görüleceği üzere hadisin bazı vecihlerinde bu hâdise üzerine şu mealdeki âyetin indiği belirtilir: "Allah'a ve Resûlü'ne (mü'minlere) harp açanların, yeryüzünde (yol kesmek suretiyle)

fesadcılığa koşanların cezası, ancak öldürülmeleri, ya asılmaları, yahut (sağ) elleriyle (sol) ayaklarının çaprazvari kesilmesi, yahud da (bulundukları) yerden sürülmeleridir. Bu, onların dünyadaki rüsvaylığıdır. Ahirette ise onlara (başkaca) pek büyük bir azab da vardır..." (Maide 33).

3- Kadı İyaz'ın açıklamasına göre, hadisi anlamada ulemâ ihtilaf etmiştir. Seleften bir kısmı, bu cezanın hudud ve muhariblerle ilgili (Maide 33) âyetler inmezden önce verildiğini, mezkur âyetler inince hadisin hükmünün neshedildiğini söylemiştir. Bazıları ise hadisin neshedilmediğini söylemiştir. Bu sonunculara göre muhariblerle ilgili âyetler bu vak'a ile ilgili olarak inmiştir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da bu cezayı kısas olarak tatbik etmiştir. Çünkü mürtedler Müslüman çobana aynı şeyleri yapmışlardır.

Bazı âlimler müsle'ye haram derken, diğer bir kısmı "haram değil, tenzihen mekruh" demiştir.

4- Hz. Enes bir rivayette bu mürtedlerin su isteklerini ancak onlara su verilmediğini, toprağı yalayarak öldüklerini belirtir. Bu husus da âlimlerin bazı yorumlarına kapı açmıştır. Rivayetlerde Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in: "Su vermeyin" diye sarih bir sözü gözükmüyor. Ama su verilmeme vak'asından haberdâr olmadığını söylemek de zor. Üstelik, Ashab'ın sünneti de meşru bir hüküm taşır.

Kadı İyâz: "Öldürülmesi farz olan bir kimse su istese, kasden mâni olup da kendisine su vermeyerek iki azabın birlikte tatbik edilmesinin meşru olmayacağında ulemânın ittifak ettiğini belirtir. Nevevî bu görüşe itiraz ederek: "Bu sahih hadiste beyan olunmuştur ki, mürtedler çobanı öldürmüş, İslâm'dan dönmüşlerdir. Şu halde ne su istemede ne de başka hususta kendilerine hürmet kalmaz" der.

Yine Nevevî'nin kaydına göre, Şafiî ulemâsı şöyle demiştir: "Yanında tahâreti için gerekli olan suyu bulunduran bir şahıs, o suyu, ölümden veya şiddetli susuzluktan korkan bir mürtede verip de kendisinin teyemmüm etmesi câiz değildir. Ancak suyu isteyen kimse bir zımmî veya bir hayvan olsa vermek lâzım gelir, bu durumda suyu vermeyip abdest alması caiz olmaz."

5- İmam Mâlik, bu hadise dayanarak, eti yenen hayvanların bevillerinin temiz oldğuna hükmetmiştir. Ahmed İbnu Hanbel, İmam Muhammed, Şâfiîlerden Istahrî ve Rüyânî, Şâ'bi, Atâ, Nehâî, Zührî, İbnu Sîrîn, Hakem ve Sevrî aynı kanaattedirler. Ebû Dâvud, İbnu Uleyye daha ileri giderek: "İnsan dışında -eti yensin, yenmesin- bütün hayvanların bevli ve fışkısı temizdir" demiştir.

Ebu Hanife, Ebu Yusuf, Şâfiî, Ebu Sevr ve diğer bir çok ulemâya göre bütün beviller pistir. Ancak atfedilen az miktar bu hükme dahil değildir. Bunlara göre,

Ureynelilere zarurete binaen ruhsat verilmiştir. Zaruret olmadan deve idrarının temiz olduğuna dair hadiste bir hüküm mevcut değildir. Birçok haramlar zaruret sebebiyle mübah kılınmıştır, ancak bunlar zaruret olmadığı takdirde yine haramdır. Sözgelimi harp halinde veya şiddetli kaşınma gibi durumlarda ortaya çıkan zarurete binaen ipekli elbise helâl olur. Bu gibi mazeretleri olmayana ipekli elbise haramdır.
* Haramla tedavi alelıtlak caiz değilse de haramda yüzde yüz şifa olduğu bilinirse caiz olur.
* Devlet reisi, kendisine gelen yabancıların her meselesiyle meşgul olur; tedavisiyle bile...
* İlaç kullanmak, vücuda faydası olan mutad ilacı almak meşrudur.
* Kısasda misilleme meşrudur.
* Mürted, tevbe etmeye çağırılmadan derhal öldürülür. Bunun vacib mi, müstehab mı olduğu hususlarında ihtilâf edilmiştir. Bazı âlimler: "Mürted muharebe ederse, katli vacib olur, tevbe etmesini beklemekte bir mâna kalmaz" demiş ve sadedinde olduğumuz hadisi bu iddiaya delil göstermiştir.[10]

-4ـ وعن أبى الزناد قال:]لَمَّا قَطَعَ النَّبِىُّ # الَّذِينَ سَرَقُوا لِقَاحَهُ وَسَمَلَ أعْيُنَهُمْ بِالنَّارِ عَاتبَهُ اللّهُ في ذلِكَ وَنَزَلَ: إنَّمَا جَزَاءُ الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللّهَ وَرَسُولهُ[. اŒية. أخرجه أبو داود والنسائى .

4. (1588)- Ebu'z-Zinad (merhum) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) develerini çalanların (el ve ayaklarını) kestiği, gözlerini de ateşle oyduğu zaman, Allah zülcelal hazretleri, Hz. Peygamber'i itab etti ve mesele üzerine şu âyeti inzal buyurdu: "Allah ve Resûlü'ne harp açanların cezası..." (Maide 33). [Ebu Dâvud, Hudud 3, (4370); Nesâî, Tahrîmu'd-Dem 7, (7, 100).][11]

MÜRTED,YOLKESEN VE BÂGİ (İSYANCI) HAKKINDA TAHLİL

Birbirine yakın benzerliği olan üç farklı fitne hareketini daha yakından tahlil etmeyi faydalı ve gerekli buluyoruz. İçinde yaşadığımız dahilî fitne şartları, bu hususlarda daha sistemli bilgi sahibi olmamızı gerekli kılmaktadır. Böylece, karşılaştığımız hâdiseler karşısında almamız gereken daha sağlıklı, daha meşru

tavrı tesbitte fazla zorluk çekmeyiz. Üstelik, İslâm'ın bu mevzulardaki nokta-i nazarını bilmek, dinî kültürümüzün bütünlüğü için de gereklidir.[12]

1- MÜRTEDLER:

İster Müslüman ana babadan büyümüş, isterse önceden kâfir iken sonradan Müslüman olmuş bulunan bir kimse, İslâm dinini terkedecek olsa buna mürted denir. Dinden çıkma, ferdî olabileceği gibi, cemaatler şeklinde de olabilir. Her iki hâlde de devletin bunlarla mücadele etmesi gerekir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) dinden çıkanların öldürülmesini emretmiştir. Âlimler, umumiyetle, dinden çıkış sebeplerinin araştırılarak, iknâ yollarına başvurmayı, düşünerek geri dönmelerine, yaptıklarından pişman olup tevbe etmeye dâvet edilmelerini, bu maksadla bir müddet hapsedilmelerini vs. tavsiye ederler. Her şeye rağmen direnirlerse öldürülürler.

Dinden çıkanın cizye vermesi kabul edilmez, sulh ve anlaşmaya yanaşılmaz. Onların kestikleri yenilmez, Müslüman kadın onlarla nikahlanmaz. Köle ise, münasebet-i cinsiye yapılmaz, köle olarak satılamaz, zîra ölüm veya tevbeden birini tercihe mecburdur.

Mürted öldürülünce yıkanmaz, kefenlenmez, namaz kılınmaz, cenâzesi Müslüman mezârlığına da konmaz, müşrik mezarlığına da. Bir çukura atılır. Malına Müslüman, kâfir kimse vâris olamaz, hazineye kalır.

Günümüzde müşâhedesi mümkün olan bazı durumlara açıklık getireceği için, şu pasajı Istılâhât-ı Fıkhiye'den, bazı Arapça tâbirleri hafifleterek aynen kaydetmeyi uygun görüyoruz:

"Ana ve babası Müslüman olan bir çocuk, onlara tâbi olarak Müslüman sayıldığı halde, kendisinden İslâm'a dair bir ikrar işitilmeksizin kâfir olarak bâliğ olacak olsa irtidad etmiş sayılmayacağından, katledilmez. Çünkü irtidad, tasdikten sonra vuku bulan bir tekzib demektir. Hâdisede ise kablelbüluğ bir tasdik bulunmamıştır. Zîra, tasdikin delili bulunan ikrar mevcut değildir. Şu kadar var ki, bu çocuk, kablelbülüğ ebeveynine tebeiyetle müslim hükmünde bulunmuş olduğu cihetle, büluğdan sonra görülen küfründen dolayı habs edilir. Emvali hakkında da mürted olanların kazançları hakkındaki hüküm cari olur. Çünkü kendisi hakikaten mürted sayılmasa da hükmen mürted bulunmuştur.

İrtidaddan rücu edip tekrar Müslüman olan bir şahıs, bu irtidâdından dolayı artık tazir ve tekdir edilmez. Çünkü böyle hareket, dine rücûuna mâni, bu hususta

lâzım gelen tergib ve teşvike münâfi olabilir.[13]

2- BÂGİLER (SİYASÎ SUÇLULAR):

İslâm nokta-i nazarından nizamı bozucu hareketlerin hepsi aynı kategoriye dahil edilmez. Adi bir hırsızlık veya katl vak'ası ile, yol kesme vak'ası bir sayılmadığı gibi, irtidâd hâdisesi ile siyasî suç da bir sayılmaz.
Siyasî bir maksadla tevessül edilen eylemler ayrı bir kategoride mütâlaa edilirler. Fakihler siyasî suçlulara bâği (cem'i buğât) der ve bunları şöyle târif eder: "Bâği, caiz olan bir te'ville haksız yere imama karşı gelen destek ve kudret (menea ve savlet) sahibi kimselerdir."
Bu tarife göre, meşru olan bir veliyyül emre veya naibine karşı, bir te'ville yani kendince doğru görülen bir te'vile, bir sebebe dayanarak isyan eden ve itaat dâiresinden çıkan, bununla beraber Müslümanların katlini, mallarının gasbını, zürriyetlerinin esir edilmesini helâl görmeyen menea (destek, kudret) sahibi bir Müslümana da bâği denir.
Kendisine isyan edilmiş veliyyül emirden murad, Müslümanların bir emniyet ve selamet dairesinde yaşamalarını temine muvaffak olan Müslüman bir kimsedir. Bunun hakimiyet makamına cemaatin intibahları veya kendisinin kuvvet ve nüfuzuyla zorla gelmiş olması arasında fark yoktur. Halkın toplanıp, idaresi altında emniyetle yaşadıkları böyle bir veliyyül emre karşı -zulüm ve hıyanetten dolayı değil, belki onun makamına ondan ehak oldukları iddiasıyla- isyana kalkan bir grup, buğât'dan (âsi) sayılır.
İmama, zulmünden dolayı isyan edilmişse, bunlara bâği denmez. İmamın zulmünden vazgeçmesi, onlara adaletli olması gerekir. "Zülme karşı isyan edilmişse, halk, ne isyancıların aleyhine imama yardım etmelidir -zîra bu, zulme yardımcı olmak demektir- ne de isyancılara yardım etmelidir. Şâyet isyanları, kendilerine yapılan zulüm sebebiyle değil de hak ve makam iddiası sebebiyle vâki oldu ise, bunlar buğâtdır (âsidirler). Kıtâle gücü yeten herkes isyancıların bertaraf edilmesi için imama yardım etmesi gerekir. Zîra onlar Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in şu sözü mucibince mel'undurlar: "Fitne uyumaktadır, Allah, onu uyandırana lânet etsin."
Bâğilik suçunun tam olarak teşekkül edebilmesi için dört şart aranır:
1- Suç ve cürümü işlemekten maksad devletin rejimini veya infaz heyetini azletmek veya itaatten, vergi vermekten kaçmak olmalıdır.
2- İsyancılar müteevvil olmalıdır. Yâni isyâna bir sebep göstermek ve bunda

haklı olduklarına bir delil göstermelidirler.
3- Şevket (ve kuvvet) sahibi olmalıdır.
4- Fiilen isyan ve harbe tevessül etmelidir.
Kur'ân-ı Kerim'deki şu âyet, tasvirini yaptığımız bâği fitnesi ile alâkalı görülmüştür: "Eğer mü'minlerden iki zümre birbirleriyle döğüşürlerse, aralarını (bulup) barıştırın. Eğer onlardan biri, diğerine karşı hâlâ tecavüz ediyorsa siz, o tecavüz edenle Allah'ın emrine dönünceye kadar savaşın" (Hucurat 9).[14]

FİTNE-İSYAN:

Yeri gelmişken belirtelim ki, bâzı âlimler, "bâğilerin isyan hareketi" ile "fitne"yi tefrik ederek, fitne ismini sadece dünya saltanatı elde etmek için yapılan kıtâle ıtlak etmişlerdir. Onlara göre, isyan belli ise, buna fitne denmez, âsiye karşı mukatele yapılır ve o, itaate rücû edilinceye kadar peşi bırakılmaz. Bu söylenen, Cumhur'un görüşüdür." İbnu Hacer, bir başka vesile ile fitnenin tarifini müstakilen ele alarak, fıkhî diyebileceğimiz, daha hususî bir tarif sunar: "Fitneden murad, dünyevî iktidar (mülk) talebindeki ihtilâftan doğan şeydir, öyle ki, bu ihtilâfda kim haklı kim haksız bilinmez."[15]

BÂGİLERE KARŞI TAKİP EDİLECEK SİYASET:

Bâğiler isyân hazırlıkları içerisinde iken, fitnelerin önlenmesi gayesiyle hapsedilebilirlerse de fiilen katl ve kıtâle tevessül etmedikleri müddetçe kendilerine taarruz edilmez. Bunların fiil (eylem) hazırlığı yapmaları veya fiile geçmiş bulunmaları karşısında mukabil harekete geçmeden önce, veliyyül emr evvelâ adalet ve itaat dairesine, İslâm cemiyetinin re'yine dönmelerini, isyandan vazgeçmelerini söyler. Kabul ederlerse, zaten fesad önlenmiş olur; etmezlerse fesadlarını önlemek veya ortadan kaldırmak için mücadeleye girişilir.
Bâğilerle yapılan mücadele ve mukatele bir cihaddır. Bazı meselelerde cihad ahkâmı uygulanır. Mesela bâğiler tarafından öldürülenlere şehid muamelesi yapılır.Ancak bu cihad, müşriklerle yapılan cihaddan bazı noktalarda ayrılır: Kaçıp sığınacak bir dayanaktan (menea) mahrum olan esirler öldürülmez. Keza sığınıp kuvvet vereceği veya kuvvet alacağı bir destekçisi (menea) olmayan firarîler takip edilmez. Kaçmalarıyla fitneleri bitmiş demektir. Esâsen, -bunlar Müslüman olmaları sebebiyle- onlarla savaştan asıl maksad da zâten budur: Fitnelerini ortadan kaldırmak.

Harbe katılmadıkça kadınlar, çocuklar, yaşlılar öldürülmez, bunlar köle de yapılamaz. Pişman ve tevbekâr olanlar öldürülmez. Harb sırasında alınan malları ganimet olmaz, savaş bitince iâde edilir. Ancak silah ve binek hayvanlarından savaş esnasında istifade edilebilir.
Harp sırasında isyâncılar tarafından telef edilmiş bulunan şeylerin (gerek mal ve gerekse insan) hesabı sorulmaz. Harp hali dışında telef edilenin hesabı, telef edenden sorulur. Ancak bu çeşit cürümler, siyasî değil, âdi cürümler olarak değerlendirilir.[16]

Bâğilere Söz Hürriyeti:

Devletin müdahalesini gerektiren durumun gerçekleşmesi için, bâğilerin, "fiilen isyan haline geçmesi" şarttır. Bu safhadan önce müdahale edilmez. Bu hususu Abdülkadir Udeh şöyle ifade eder: "Bâğiler, inandıkları şeye, meşru olan sulh yolu ile davet (duyurma, propaganda etme) hakkına sahiptirler. Yani, onlar şer'î naslar hududunda kalmak şartıyla istediklerini söylemekte hürdürler. Hakkı temsil edenlere (ehl-i adl'e) de bunların fikirlerini reddetmek, bu fikirlerin çürüklüğünü onlara beyân etmek terettüp eder. Bu iki gruptan biri, sözlerinde veya çağrısında şer'î naslardan dışarı çıkarak, onlara tecâvüz vaziyetine geçecek olursa, cürüm işlemiş olur ve cezalandırılır. Ancak bu cürüm, bâği cürmü değil, âdi bir cürüm itibar edilir..."
Nitekim Hz. Ali, hutbe sırasında kendisine itiraz eden Hâricîler'e: "Sizi mescidimizden men etmeyiz, ganimet malından mahrum etmeyiz, siz bize saldırmadıkça biz size harp açmayız" demiş, onları cami ve cemaatten men etmemiştir. Ayrıca Hâricîler fiilî eyleme geçmedikçe, onların üzerine yürümemiştir de. Şöyle ki: Hâricîler Nehrevân'da Hz. Ali'den ayrılıp müstakil bir hizip teşkil ettikleri vakit, Hz. Ali onlara karşı -siz bize saldırmadıkça biz size harp açmayız kaidesince- savaşa tevessül etmemiş, bilakis başlarına bir âmil tayin etmiştir. Hâricîler, bir müddet amile itaat etmişlerse de bilahere onu öldürmüşlerdir. Hz. Ali, hâdiseyi yine siyasî bir suç olarak değil, âdi bir katl vak'ası olarak değerlendirmek istemiş ve bu maksadla katilin teslimini istemiştir. Onlar buna yanaşmayınca üzerlerine yürümüştür.
Menea yani destek ve kudret sahibi olmaması sebebiyle "siyasî cürüm" sayılmamakla beraber, umumiyetle sapık addedilecek bir fikrin, bâtıl olduğu isbât edilinceye kadar neşir serbestisine güzel bir misâl olarak burada kaydı gereken bir vak'a kendi tarihimizle, Osmanlılar'la alâkalıdır:

Kanunî devrinde, 1527 yılında, İstanbul'da Molla Kâbız Efendi adında bir âlim, alenî olarak Hz. İsâ'nın Hz. Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'den üstün olduğunu, İncil'in de Kur'ân'ın fevkinde bulunduğunu iddia eder. Payitahtta büyük bir gürültü vesilesi olan iddiaya padişah alâka gösterir. Kâbız Efendi, divan'da (perde gerisinde Padişâh olduğu halde) muhâkeme edilir. İlk celsede, görüşlerini âyet ve hadislerde vaz'eden Kâbız Efendi'yi, orada bulunan kazaskerler ilmen ilzam edemeyince "tehevvüre kapılarak" öldürülmesini emrederler. Fakat, Vezir-i Âzam İbrahim Paşa, kazaskerlerin ilmî yetersizliğini anlayarak meclisi tatil eder ve Kâbız Efendi'yi serbest bırakır. (Kendi ifadesiyle: "Kazaskerlerimizin şer' ile def'e kudretleri olmayıp hışm u gazab ile cevap verirler, nice idelum, def-i meclis itdük...)
Müteakip bir celseye İstanbul Müftüsü Kemalpaşazâde çağırılır. Müftünün açıklamaları karşısında ilzam edilen Kâbız Efendi'den fikirlerinden rücu etmesi istenir. Israr edince idam edilir.[17]

3- YOL KESENLER (KUTTÂU'T-TARİK):

Fıkıh kitaplarında kâtıu'ttarik (cemi olarak kuttâu'ttarik) diye ifade edilen bu grup, sözünü ettiğimiz üç fitne grubunun en mühimmidir. Birçok durumlarda resmen "şehir eşkiyası" tâbirinin kullanılmasına da bakılacak olursa, zamanımızdaki anarşistler, en azından eylemleri itibâriyle, bu gruba benzetilebilirler. Bu sebeple, yol kesenlerle alâkalı bahsi biraz daha geniş tutmaya çalışacağız.[18]
Tenkil Âyeti: İnsanların huzurunu bozan eşkiyalarla mücâdelenin ehemmiyetine binâen, onlarla alâkalı gelen âyetin meâlini vererek bu meseleye girmeyi tercih ediyoruz. Zîra, görülecek ki, Kur'ân-ı Kerim de bu suçun ehemmiyetine binâen, meseleye teferruatlı olarak yer vermektedir:
"Allah'a ve Resûlü'ne (mü'minlere) harp açanların, yeryüzünde (yol kesmek suretiyle) fesadçılığa koşanların cezası, ancak öldürülmeleri, ya asılmaları, yahut (sağ) elleriyle (sol) ayaklarının çaprazvâri kesilmesi, yahud da (bulundukları) yerden sürülmeleridir. Bu, onların dünyadaki rüsvaylığıdır. Ahirette ise onlara (başkaca) pek büyük bir azab da vardır. Şu kadar ki, siz kendileri üzerine kâdir olmazdan (kendilerini ele geçirmezden) evvel tevbe eden (muhariblerle yol kesen)ler müstesnâdırlar. Bilin ki, Allah çok affedici ve çok merhamet sahibidir" (Maide 33-34).
Âlimler tarafından geniş yorumlar yapılmış olan, esas itibâriyle yol kesenlerin

kastedildiği kabul edilmekle beraber küfre düşen ve tedhiş yapanların da mevzubahis edildiği âyet-i kerimeden umumiyetle çıkarılan hükümleri burada kaydedeceğiz.[19]

Muharib (eşkiya): Evvelemirde, dilimize eşkiya olarak çevirdiğimiz, âyette geçen "harp açan" tâbiri üzerinde durulmuş ve bundan maksadın, Müslümanların malına, canına kasteden eşkiyalar yâni yol kesiciler olduğu belirtilmiştir. Ebû Bekr İbnu'l-Arabî, muharebeyi şöyle tarif eder: "Muhârebe, selb (soyma) kasdıyla silah çekmedir, harp kökünden gelir, bu da "silah çekerek Müslüman üzerinde bulunan şeyi soymak" istemektir.

Bedâyi'de silâh yerine sopa, taş, odun gibi şeyler kullanılmış olsa da fiilin eşkiyâlık sayılacağı belirtilir. Başta İmam Şâfiî olmak üzere birçok âlim, öldürme olmasa bile, silah çekerek mala kasteden kimseler bu şenî fiillerini dağda veya şehirde işleseler bile âyette zikredilen "muhârib (eşkiya)" sayılacağını kabul etmiştir. Ancak İmam Âzam ve İmam Muhammed, şehir dahilindeki vak'alarda imdat isteme imkânı olduğu için, bunların "eşkiyalık" değil, hırsızlık sınıfına dahil edilmesi gerektiğini söylemişlerdir.

İmam Mâlik, âyette kastedilen muharib'i (eşkiyayı) şöyle tarif eder: "Muharib; yol kesen, nerede olursa olsun insanları korkutup tedhişte bulunan ve yeryüzünde fesad çıkaran kimsedir. Bu fiillerde bulunan birisi, kimseyi öldürmemiş olsa bile muharibtir, yakalandığı takdirde öldürülür, öldürülmemiş ise imam (devlet reisi), öldürmek, asmak, çaprazlama el ve ayak kesmek, nefyetmek (sürmek) cezalarından birini vermekte serbesttir." Yine İmam Mâlik'e göre, tedhiş işini alenî veya gizli yapması arasında fark yoktur. Mal talebiyle korkutmada bulunur, yol keser veya öldürürse, bu insanlarca duyuldu mu âyette zikredilen muharebe vaki olmuştur.

İbnu'l-Arabî'nin beyanına göre, muharibin tecziyesi için illâ da Müslüman malına göz dikmesi aranmaz. (Vatandaş durumunda zımmî) kâfirin malına vâki sataşma da aynı şekilde cezalandırılır.[20]

Muharib (eşkiya) Hırsızdan Farklıdır: "Yukarıda belirtilen fiil, şehir dışında vaki oldu ise, bunun hırsızlık sayılmayacağı hususunda ittifak vardır. Şehir dahilinde olduğu takdirde İmam Âzam ve Muhammed'e göre, -imdat taleb edileceği için- hırsızlık addedilmesi gerektiği söylenmiştir. Eşkiyanın hırsız sayılıp sayılmaması meselesi tecziye açısından mühimdir. Zîra hırsızın cezası, eşkiyânın cezasına nazaran hafiftir. Nisab miktarı (bir dinarın dörtte biri) mal çalan kimsenin cezâsı, elinin kesilmesinden ibaret olduğu halde, eşkiyanın cezâsı,

âyette açıklandığı üzere farklıdır ve çok daha ağırdır.[21]

Muharibin Cezası: Eşkiya (muharib) hırsızlar grubunda mütâlaa edilmeyince, eşkiyalığın cezasının değişik olacağı açıktır. Nitekim açıklamasına çalıştığımız âyette, eşkiyalar için ölüm, asılma, çaprazlama el ve ayak kesilmesi, sürgün zikredilmektedir.

Âlimler bunlardan birinin verilmesi hususunda bâzı farklı yorumlar ileri sürmüştür. Umumiyetle kabul edilen esasa göre, âyet-i kerimede sayılan cezalardan biri, eşkiyaya suçunun nevine göre takdir edilir. İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'tan gelen bir rivayete müsteniden başta İmam Şâfiî olmak üzere ekser ulemânın görüşüne göre, cezalar suçlara göre şöyle takdir edilir:

1- Mal almaksızın sadece öldüren, öldürülür.

2- Hem mal alıp hem öldüren, öldürülür ve asılır.

3- Öldürmeksizin sadece mal alan, çaprazlama el ve ayağı kesilir.

4- Sadece korkutma ve tedhişte bulunan, nefyedilir (sürgün cezası verilir).

İmam Âzam öldürme ve çalmayı beraber işleyen kimselere verilecek cezalarda devlet reisini şu üç cezadan birini vermekte muhayyer bırakır:

1- Sadece öldürmek,

2- Önce çaprazlama el ayak kesmek ve sonra öldürmek,

3- Önce öldürmek sonra asmak.

İmam Şâfiî ve Ebu Yusuf'a göre, böyle bir eşkiyanın (yani hem çalan hem öldüren) mutlaka asılması gerekir. Eşkiyanın asılı olarak herkesin göreceği şekilde teşhir edilmesi, bu cezanın verildiğinin herkesçe bilinmesi içindir. Böylece, insanlar benzeri suçu işlemekten zecredilmiş olurlar. Bu cezanın hadd kabul edilerek, maktulun velisi tarafından affedilebilme ihtimali olan kısas cezasının dışında bırakılması da cezanın, halka mâtuf zecr yönünden ehemmiyetini ifade eder.

Yol kesen eşkiyaya verilen ölüm cezası hakkında Abdülkadir Udeh şu açıklamayı yapar: "Bu ceza, insan tabiatıyla alâkalı bir bilgi üzerine mebnidir. Zîra, katili öldürmeye sevkeden şey, başkasını öldürerek, kendisi hayatta kalmayı tercih ettiren bir duygudur. Öyle ise, eğer başkasını öldüreceği sırada, kendisinin de aynı şekilde öldürüleceğini bilirse ekseriyetle öldürme işinden vazgeçer. İşte şeriat öldürmeye karşı ceza olarak, öldürülmeyi takdir etmekle, öldürmeye sevkeden subjektif amilleri, yine subjektif (ruhî) olan âmillerle bertaraf etmiş oluyor.[22]

Nefiyden Maksad: Dilimizde sürmek, sürgüne göndermek olarak ifade edilen

nefyetmek'ten Kur'ân-ı Kerim'in muradı hususunda da değişik yorumlar olmuştur. İmam Şâfiî'ye göre, yakalanamayan eşkiyanın ebediyen takibata tutulmasıdır. Kanun kaçağı olarak, yakalanma korkusu ile diyar diyar dolaşmak durumunda olan eşkiya sürgün demektir. Yakalanınca âyette zikedilen cezâlardan uygun olanı uygulanır.
Ebû Hanife'ye göre, bundan maksad hapsetmektir. Bir mekâna tıkılan kimse, her çeşit dünyevî lezâizden mahrum kalacağından bir nevi "arzdan sürülmüş" durumundadır.
İbnu'l-Arabî de nefiyden hapsetmeyi anlar ve bir yerden bir başka yere sürmenin ceza sayılmaması gerektiğini iddia eder.
Bâzı âlimler, mal ve cana kasdetmeyen tedhiş hareketlerinin şöhret için yapılmış olabileceğini belirterek, sürgün edilmek suretiyle tedhişçinin humûle yani adı ve sanının bilinmezliğine mahkum edilmiş olacağını, kimsenin kendisinden bahsetmemesine vesile olacağını, böylece arzusunun zıddıyla cezalandırılmış olacağını söylerler.[23]
Mağlubiyetten Önce Tevbe: Kur'ân-ı Kerim'de yol kesen eşkiyalara (muhariblere) verilecek cezâlarla alâkalı pasajın sonunda yapılan istisna, yani "...Siz kendilerine kâdir olmazdan (kendilerini ele geçirmezden) evvel tevbe eden (muhariblerle yol kesen)ler müstesnadırlar, bilin ki, Allah çok affedici ve çok merhamet sahibidir" (Maide 34) âyeti, tevbekâr olan ve mukavemeti terk ederek teslim olan asilerin ceza dışı tutulmalarını gerektirmiştir. Hatta, "evvelce yapmış oldukları cerhden, katilden, ahz-ı maldan dolayı hukuk-u umumiye nâmına mes'ûl olmazlar. Bâzı fakihler, tevbelerin şâyan görülebilmesi için yolculardan almış oldukları malları da -mevcut ise aynen, değilse bedelen- sahiplerine iade etmeleri gerektiğini, aksi taktirde haklarındaki hadd cezasının sâkıt olmayacağını ileri sürmüşlerse de, râcih görüş sâkıt olacağına kaail olan görüştür.[24]

TEVBEKÂR BİR EŞKİYA:

Taberî'nin bu mevzu ile alâkalı olarak kaydettiği bir rivayeti buraya aynen alıyoruz. Bu misal bize, bu durumlarda affedilme ümidinin, nefsine uyarak hâdiseye sürüklenen bir çok şahısların belli bir andan sonra, fesad ve tahribatlarını daha ileri götürmelerini önleyeceğini göstermektedir. Hatta, âyet-i kerimeden, eşkiyaların bir müddet sonra pişmanlık psikolojisine düşeceklerini,

af ümidinin, bu hâlet-i ruhiyede olan kimseleri ıslâh-ı nefs etmeye sevkedeceğini istidlâl edebiliriz:
"Ali el-Esedî (adında bir şahıs) eşkiyalık yaparak yol emniyetini bozdu. Bir kısım can ve mala kasdetti. Gerek imamlar ve gerekse halk onun peşine düştü, fakat ele geçiremediler. Bilahere tevbekâr olarak kendiliğinden geldi. Onun bu gelişi şöyle olmuştu: "Bu adam birisinin şu âyeti okuduğunu işitmişti: "(Ey Muhammed, insanlara) de ki: "Ey kendilerinin aleyhinde (günahda) haddi aşanlar. Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin. Çünkü, Allah bütün günahları affedicidir, şüphesiz ki O, çok affedici, çok merhamet sahibidir" (Zümer 53). Bu âyeti durup dinledikten sonra: "Ey Allah'ın kulu, bunu bir kere daha oku" dedi. Adam ona bir kere daha okudu. Eşkiya Ali bunun üzerine kılıcını kınına koydu, eşkiyâlıktan nâdim olarak alaca karanlıkta Medine'ye geldi. Önce bir gusül yaptıktan sonra doğru Mescid-i Nebevî'ye gitti. Sabah namazını kıldı ve Ebû Hüreyre'nin yanına, diğerleri gibi oturdu. Ortalık ağarınca halk bunu tanıdı ve üzerine yürüdü. Adamcağız: "Hayır bana dokunmaya hakkınız yok, siz bana galebe çalmadan ben kendiliğimden tevbekâr olarak geldim" dedi. Duruma müdahale eden Ebû Hüreyre de onu te'yiden: "Doğru söylüyor, dokunmayın" dedi ve elinden tutarak Mervân İbnu'l-Hakem'e götürdü. Mervân, bu sırada halife olan Hz. Muâviye'nin Medine valisi idi. Ebû Hüreyre ona: "İşte (şu meşhur eşkiya) Ali, tevbekâr olarak geldi, ancak ona bir şey yapma hakkınız yok, öldüremezsiniz de" dedi. Vali, bütün yaptıklarını affederek onu serbest bıraktı." Rivâyetin devamında bu tevbekâr Ali'nin deniz savaşına katıldığı, Bizans gemisine geçerek onlarla savaştığı, bu meyanda bir gemiyi batırıp, içindekilerle sulara gömülüp şehid olduğu belirtilir.
Fıkıh kitaplarında da misal olarak Hâris İbnu Zeyd zikredilir. Bu da tevbekâr bir eşkiyadır. Hz. Ali Basra'daki valisine onun hakkında şunu yazar: "Hâris İbnu Zeyd yol kesicilerden idi, tevbe ederek ondan vazgeçmiştir. Artık ona hayırdan başka suretle târiz edilmeyecektir."[25]

YOL EMNİYETİ VE MEDENİYET:

Daha önce belirttiğimiz üzere, dinin içtimâî hayatta gerçekleştirmek istediği gaye emniyet, nizam ve huzurdur. Bu sebeple en ağır cezaların içtimâî emniyeti ihlâl eden katil, hırsız, eşkiya gibi mücrimlere verildiğini ve bunlar arasında bilhassa yolkesenlere (eşkiya) hepsinden ağır cezalar takdir edildiğini gördük. Hattâ Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in Adiyy İbni Hâtim'e irad ettiği

âtideki sözlerini nazar-ı dikkate alacak olursak, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yol emniyetini, ber devletin kudretini ve raiyyetine sağlayacağı maddî ve mânevî refâhı ifadede bir gösterge, bir mihenk yaptığı sonucunu çıkarabiliriz.
Sehâvetiyle meşhur olan Hâtim-i Tâî'nin oğlu Adiyy, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) ve Müslümanlık hakkında bir kısım tereddütleri olan biri idi. Kızkardeşinin teşvikleriyle Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı görmek üzere Medine'ye gelir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) evindeki tek minderini Adiyy'in altına serecek kadar -Tayy kabilesinin ona gösterdiği hürmete muvafık şekilde- alâka göstererek davranışlarıyla gönlünü bir hayli fethettikten sonra, şu hitâbede bulunur:
"Ey Adiyy! Senin bu dine girmene mâni olan şey, onlarda gördüğün fakirlik ise Allah'a yemin ederim ki, kısa zaman sonra mal (ve dünyalık) aralarında öyle artacak ki, ondan alacak kimse bulunmayacak. İslâm'a girmendeki tereddüdün Müslümanların sayıca az, düşmanlarının adetçe çokluğu ise, Allah'a kasem ederim ki, pek yakında Kadisiye şeh-rinden devesiyle kalkan bir kadının, tek başına hiç bir korku duymadan mekke'ye gelip şu Beyt'i ziyaret ettiğini işiteceksin. Yok eğer, tereddüdün mülk ve saltanatı başkalarının elinde görmenden ileri geliyorsa Allah'a yemin ediyorum, pek yakında Babil diyarının beyaz saraylarının Müslümanlarca fethedildiğini duyacaksın."
Değil yol kesenleri, herhangi bir sebeple "Müslümanları, yollarında rahatsız edenleri" lânetleyecek, yoldan gelip geçenleri rahatsız eden bir ağaç dalını atan adamın cennetlik olduğunu müjdeleyecek kadar yola ehemmiyet veren Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in ümmeti, müteakip devirlerde yol işlerine ayrı bir ehemmiyet verirler.
Bu cümleden olarak daha ikinci halife Hz.Ömer tarafından Mekke-Medine yolunun ele alınıp belli mesafelerde kuyular kazdırılarak konak ve dinlenme yerlerinin yaptırıldığı, Emevîler devrinde yollara, yürünen mesafeleri tesbit maksadıyla bugünkü kilometre levhaları gibi, her üç bin zira' mesâfeye "mil" denen bir mesâfe "bina"sının yapılarak üzerine uzaklığı yazmaya varacak derecede yol işlerine gittikçe artan bir ihtimâm ve alâkanın verildiği görülmektedir. Yol emniyetinin devletin kudret ve milletin huzurunun bir miyarı olduğuna dair görüşümüzü te'yid eden Makrîzî'nin bir açıklamasına göre, "166 yılında Halife Mehdi tarafından Mekke, Medine, Yemen arasına deve ve katırların kullanıldığı posta teşkilatı kurduğunu... Şam yollarının çok bakımlı olup, konak yerlerinde yiyecek, içecek, yem nevinden yolcunun muhtaç olacağı her çeşit ihtiyacın karşılandığını, Kahire'den kalkan bir kadının yanına azık vs.

almaksızın Şam'a yaya ve atlı gidebilecek kadar emniyet hâkim olduğunu, bu durumun 803 yılında Timur işgali vaki oluncaya kadar devam ettiğini" öğrenmekteyiz.
Devrimiz Türkiyesinde yol emniyetini bozan vak'aların kesafetinin devlet otoritesinin ağırlığıyla ters orantılı olarak artan bir seyir tâkip etmesi de medenî durumla yol emniyetinin sıkı irtibâtını te'yid eden bir delil olarak hatırlatmaya değer.[26]

CEZA VE AF

Tevbekâr yolkesenler (muharib) hakkında İslâm'ın getirdiği af müessesesine temas ettikten sonra, yanlış anlamaya meydan vermemek için kısa bir açıklamada bulunmak faydalı olacaktır. Zîra, İslâmiyet yukarıda belirtildiği üzere, bir taraftan muhâriblere ait suçlara nazaran daha ağır cezalar takdir ederken diğer taraftan âdi suçlara af bile tanımazken, tevbekâr olan muharibe af imkânı getirmesi tecziye mevzuundaki ana prensibe ve hâkim espriye ters düştüğü neticesi çıkarılabilir. Ancak meselenin üzerinde biraz durunca bunun böyle olmadığı, ortada tenâkuzun mevzubahis olamayacağı anlaşılır. Bu hususu Abdulkadir Udeh'in tahlillerinden telhisen sunacağımız bâzı iktibaslarla göstermeye çalışacağız.[27]
a. Cezadan Maksad: Her şeyden önce, fukâhaya göre, ceza vermekten maksad "beşerin halini ıslah ve insanları fenalıklara karşı korumaktır." Hadd cezaları için de bunlara yakın üç gâye zikredilmiştir: "Emniyetin muhafazası, nizamın tesbiti, ahlâkın korunması."
Bu sebeple her bir cezadan başlıca iki gaye güdülür:
1- Mücrimin te'dibi,
2- Diğer insanların zecri (yani aynı cürmü işlemekten caydırılması, ürkütülmesi ve korkutulması.)
Bu gâye ile, insanların hakkına temâs eden cürümlerin cezalarına caydırıcılık (zecr) yönünden bilhassa ehemmiyet verilmiştir. "İslâm dini hadd ile alâkalı cürümlerde, cemiyeti cürümden korumaya yönelmiş, mücrimin durumunu tamâmen ihmâl etmiştir. Bundandır ki, cezada şiddetli davranır ve cezaları sınırlayarak, ne kadıya, ne de veliyyül emre ceza üzerinde (azaltma, çoğaltma, değiştirme gibi) hiç bir selâhiyet tanımaz.
Hadd cezalarında şiddetli davranmasının sebebine gelince bu cürümler ağır sınıfa girmeleri sebebiyle bunlarda gevşeklik, kesinlikle ahlâkın bozulmasına,

cemiyetin fesâda, nizâmın kargaşaya düşmesine ve cürümlerin artmasına sebep olur. Bunlarda şiddet göstermekle ahlâkın devamı, emniyet ve nizamın muhafazası, bir başka tâbirle cemiyetin maslahatı düşünülmüştür."[28]
b. Mücrimin Psikolojisi: "Mücrimi öldürmeye ve yaralamaya iten âmil, umumiyetle, beka kaygusu ve galebe çalma sevgisidir. Öyle ise, mücrim bilirse ki, öldürdüğü avından sonra, kendisine hayatta kalma hakkı tanınmayacaktır, o zaman, avını hayatta bırakmak suretiyle kendine hayat imkânı tanır. Eğer bilirse ki, bugün birine galebe çaldığı takdirde, yarın mutlaka kendisi mağlub edilecektir, bir suç işleyerek avına galebe çalmadan vazgeçer."
Kısacası cezadan maksad, evleviyetle âlemin nizâmını te'min olunca tecziye işinin şu vasıfları taşıması gerekir:
1- Ceza, mücrimi te'dib edici olduğu gibi, başkalarını da cürüm işlemekten men edici mâhiyette olmalıdır. Nitekim bâzı fakihler cezayı "fiilden önce men edici, fiilden sonra da zecredici" olarak tavsif etmiştir.
2- Cezanın sınırı cemaatin ihtiyaç ve maslahatına bağlıdır. Eğer cemaatin menfaati, cezada şiddeti gerektiriyorsa ceza şiddetli, tahfifi gerektiriyorsa ceza hafif olur. Cemaatin ihtiyacından fazla veya az ceza vermek doğru değildir.
3- Mücrimin şerrinden cemaati korumak için onun cemaatten çıkarılması veya hapsedilmesi gerekiyorsa onun öldürülmesi veya hapsedilmesi şarttır.
4- Ferdin ıslâhı ve cemaatin himâyesine götüren her ceza meşru bir cezadır, bu mevzuda muayyen bâzı cezalarla yetinip onlar dışına çıkmamak doğru değildir.
5- Mücrimi te'dibten maksad, ondan intikam almak değildir.[29]
c. Affın Hikmeti: Cezanın asıl hedefi, intikam almak olmayıp cemiyetin nizamını sağlamak, anarşiyi önlemek olunca, bu hedefe afla varmanın imkânı halinde, İslâmiyet onu da tecviz etmiştir. Yol kesme fazihasına teşebbüs ettikten sonra pişmanlık duyanları kurtarmak hikmetinden başka, "emsalleri tevbekâr olarak ıslâh-ı hâl kesbetmelerine sâik olmak" hikmeti de mevcut olan bu afla, yukarıda verdiğimiz Ali el-Esedî misalinde olduğu gibi, bir kısım kaabileyetlerin cemiyete kazandırılması ve ceza korkusuyla işleyeceği müteakip zararlardan cemiyeti korumak da şâri tarafından nazar-ı dikkate alınmış olmalıdır. [30]

İKİNCİ BÂB

ZİNÂ HADDİ

Bu bâbda iki fasıl mevcuttur:
*
BİRİNCİ FASIL
ZİNA HADDİYLE İLGİLİ HÜKÜMLER
*
İKİNCİ FASIL
HZ. PEYGAMBER (aleyhissalâtu vesselâm)'İN
HADD TATBİK ETTİGİ KİMSELER

BİRİNCİ FASIL

ZİNÂ HADDİYLE İLGİLİ HÜKÜMLER

ZİNÂ NEDİR?

Dinin meşrû kabul ettiği bir akde dayanmaksızın irâde ve ihtiyar ile yapılan haram bir mücâmâttır, yani çiftleşme. Bu cürmü işleyen erkeğe zâni, kadına da zâniye denir. Zinâ cürmünü kendi ihtiyar ve irâdesiyle yapmayan erkeğe fakihler, mezniyyün bih, kadına da mezniye veya mezniyyün bihâ demişlerdir.
Bir zinâ cürmünün haddi gerektirmes için, bazı şartlar aranır. Buna göre fiil:
* Dar-ı İslâm'da cereyan etmelidir.
* Fâil, mükellef (yani hukukî ehliyete sahip) olmalıdır.
* Mef'ûl, hâl-i hazırda veya daha önce müştehat[31] bulunan berhayat bir kadın olmalıdır.
* Bu kadın erkeğin cariyesi veya nikahlısı olmadığı gibi, arada kölelik ve nikahlılık ihtimali de bulunmamalıdır.
* Zinâ fiili şeriatın şart kıldığı bürhanlarla sübût bulmalı, kesinlik kazanmalıdır.
Bu sayılan şartlardan biri eksik olursa zinâ cürmü kesinlik kazanmaz, dolayısıyla hadd-i zinâ tatbik edilmez.
Bu şartların içtimâî olması sebebiyle erkek hakkında kesinlik kazanan hadd-i zinâ, nefsini rıza ile teslim eden kadına da tatbik edilir.
Mükellef olmayan bir kimse, bir kadınla gayr-ı meşrû surette mukârenette bulunacak olsa, ona hadd-i zinâ tatbik edilmez. Keza erkek ve kadın mükreh olarak yani zor altında mücâmaat edecek olsa onlara da hadd tatbik edilmez. Her ikisi de mükellef olduğu halde, biri mükreh diğeri muhtar olarak mücâmaatta bulunsalar mükreh olana hadd tatbik edilmez.[32]
Hadd-i Zinâ: Bu, yukarıda belirtilen şartların tahakkuk etmesiyle kesinlik kazanan zinâ cürmü sebebiyle bunu irtikab eden şahsa terettüp eden ukûbettir. Bu ukûbet (ceza) iki şekilde tecellî eder:
1- Recm (taşlayarak öldürme)
2- Celde (usul-ü dairesinde dayak).
Recm cezası muhsan ve muhsane olanlara tatbik edilir.
Şu yedi vasfı bulunan kimse muhsandır: Akıl, bülûğ, hürriyet, İslâm, sahih bir nikâhla evlenmiş olmak, zevcesinin de bu vasıfları taşıması, bu vasıfları

taşıdıktan sonra aralarında mukârenetin vukû bulması.
Öyle ise mesela evlilik muamelelerini eksiksiz tamamlayan bir kimse henüz gerdek yapmamışsa muhsan değildir. Sözgelimi, böyle birisi zevcesi ile gerdekten önce, zinâ cürmünü işlese kendisine recm tatbik edilmez. Diğer şartlar da böyle. Bir tanesinin eksik olması, kişiden muhsan vasfını kaldırır, recm tatbikini düşürür. Gerdeğe girer, fakat sonra "temas olmadı" diye iddia ederse, hükümde ihtilaf edilmiştir. İbnu'l-Münzir, fâsid nikâh ve şüphe durumunda kişinin muhsan sayılmayacağında ulemânın icma ettiğini söyler.[33]
Mücâmaat (birleşme): Fakihler, cinsî mukârenete "zinâ" diyebilmek için erkekle kadın arasındaki birleşmede bazı vasıflar aramışlardır. Bu noktayı da gözönüne alınca, zinâ şöyle tavsif edilmiştir: Mükellef ve Müslüman bir kimsenin, nikâh veya kölelik sebeplerinden biriyle mukârenete şer'an mezun olmayan bir insana ön veya arka cihetinden bilâ şüphe taammüden vatiyde bulunmasıdır. İşte bu fiil haddi gerekli kılar.
Vatiy, haşefenin -haşefe mevcut değilse o miktarın- ön veya arka uzuvdan birinde tegayyüb etmesidir.[34] Vatiy, bazan, haşefenin haşefeye duhûlü (girmesi) şeklinde de tarif edilmiştir. Fakihler, duhûl sırasında, lezzete mâni olmayacak hafif bir hâil (perde) bulunsa da buna vatiy demişlerdir. Keza, bu duhûlün zinâyı müstelzim vatiy sayılması için inzal vukûunu, meni gelmesini şart koşmamışlardır.
Bu tarife göre, haşefenin duhûlü vukua gelmeyen mukârenetler vatiy sayılmaz. Istılahât-ı Fıkhiyye Kamusu'nda şu açıklama sunulur: "Müsâhaka: Tenâsül uzuvlarının biribirine temas ettirilmesi, aralarında nikâh veya mülk-i rakabe ile câriyelik bulunmayan kimseler hakkında haramdır. Maahâzâ bu, zinâ değildir. Çünkü bunda îlâc (idhâl) yoktur. Bunu irtikab eden kadınlar veya erkekler hâkimin içtihâdına göre te'dib edilirler. Nefsini sabiye veya behîmeye teslim eden bir kadın da bu te'dibe müstahak olur. Bu faziha, ya mükellef şahsın ikrarıyla veya iki adlin şehâdetiyle sabit olur."[35]

-1- عن ابن عباس رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما قال: سَمِعْتُ عُمَرَ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ يَخْطُبُ وَيَقُولُ:]إنَّ اللّهَ تعالى بَعَثَ مُحَمَّدًا # بِالْحَقِّ، وَأنْزَلَ عَلَيْهِ الْكِتَابَ، فَكَانَ مِمَّا أنْزَلَ عَلَيْهِ آيَةَ الرَّجْمِ، فَقَرَأنَاهَا وَوَعَيْنَاهَا، وَرَجَمَ رسول اللّهِ # ورَجَمْنَا بَعْدَهُ، وَأخْشى إنْ طَالَ بِالنَّاسِ زمَنٌ

أَنْ يَقولَ قَائلَ مَا نَجِدُ الرَّجْمَ في كِتَابِ اللهِ تَعَالى فَيَضِلّوا بِتَرْكِ فَرِيضَةٍ أنْزَلَهَا اللهُ تَعالى في كِتَابِهِ، فإنَّ الرَّجْمَ في كِتَابِ اللهِ حَقٌّ عَلى مَنْ زَنى إذَا أحْصَنَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ قَامَتِ الْبَيِّنَةُ، أوْ كَانَ حَمْلٌ، أوِ اعْتِرَافٌ وَاللهِ لَوْ أنْ يَقُولَ النَّاسُ: زَادَ في كِتَابِ اللهِ تَعالى لَكَتَبْتُهَا[. أخرجه الستة .

1. (1589)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Hz. Ömer (radıyallahu anh)'i hutbe verirken dinledim. Şöyle demişti:
"Allah Teâla hazretleri Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'i hak (din ile) gönderdi ve O'na Kitab'ı indirdi. Bu indirilenler arasında recm âyeti de vardı! Biz bu âyeti okuduk ve ezberledik. Ayrıca, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) zinâ yapana recm cezasını tatbik etti, ondan sonra da biz tatbik ettik. Ben şu endişeyi taşıyorum: Aradan uzun zaman geçince, bazıları çıkıp: "Biz Kitabullah'da recm cezasını görmüyoruz (deyip inkâra sapabilecek ve) Allah'ın kitabında indirdiği bir farzı terkederek dalâlete düşebilecektir. Bilesiniz, recm, kadın ve erkekten muhsan olanların zinâları, -delil veya hamilelik veya itiraf yoluyla- sübût bulduğu takdirde, onlara tatbik edilmesi gereken Kitabullah'da mevcut bir haktır. Allah'a kasemle söylüyorum, eğer insanlar: "Ömer Allah Teâla' nın kitabına ilâvede bulundu" demeyecek olsalar, recm âyetini (Kitabullah'a) yazardım." [Buhârî, Hudud 31, 30, Mezâlim 19, Menâkibu'l-Ensar 46, Megâzî 21, İ'tisâm 16; Müslim, Hudud 15, (1691); Muvatta, Hudud 8, 10, (, 823, 824); Tirmizî, Hudud 7, (1431); Ebu Dâvud, Hudud 23, (4418).] [36]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, hadis kaynaklarında farklı vecihlerle rivayet edilmiştir. Muvatta'nın bir rivayeti daha açıktır:
"Hz. Ömer (radıyallahu anh) haccdan çıkınca Medine'ye geldi. (Orada halka hitaben şunları söyledi: "Ey insanlar! Sizlere bir kısım sünnetler ve farzlar teşrî edildi. Size çok açık bir din bırakıldı. Recm âyeti hususunda kendinizi sakın tehlikeye atmayın. İçinizden biri: "Biz Allah'ın kitabında iki haddi[37] bulamıyoruz" diyebilir. Şurası muhakkak ki Resûlullah da, biz de (zinâ edenlere)

recm uyguladık. Nefsimi kudret elinde tutan Zât-ı Zülcelâl'e yemin ederim, insanlar "Ömer Kitabullah'a (onda olmayan şeyi) ilavede bulundu"demiyecek olsalar, (Kur'ân'ın sonuna) şu âyeti elimle yazardım: اَلشَّيخُ وَالشَّيْخَةُ إِذَا زَنَيَا فَارْجُمُو هُمَا اَلْبَتَّةَ "Yaşlı bir erkek ve yaşlı bir kadın zinâ edecek olurlarsa onları mutlaka recmedin."

İmam Mâlik, burada geçen yaşlı erkek ve yaşlı kadın tâbirlerini "dul erkek", "dul kadın" diye açıklar. Parantez içindeki ziyadeler başka rivayetlerden alınarak dercedilmiştir.

Nesâî'de Übey İbnu Ka'b'dan kaydedilen rivayette recm âyetinin Ahzâb sûresinde gelmiş olduğu belirtilir.

2- Neshle ilgili bahislerde geçtiği üzere, recm âyeti tilâveti mensuh, hükmü bâki âyetlerdendir. 947 numaralı hadiste de geçti.

3- İbnu Hacer: "Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in korktuğu husus vukua gelmiştir. Zîra Haricîlerin büyük çoğunluğu ile bir kısım Mu'tezile, recmi inkar ettiler" der.

4- Recm cezası Hz. Peygamber tarafından erkek olan Mâîz İbnu Mâlik el-Eslemî (radıyallahu anh)'ye tatbik edilmiştir. Mâiz, bizzat gelerek, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e zinâ yaptığını itiraf etmiştir. Resûlullah, onu üç sefer reddeder. Mâiz dördüncü sefer müracaat ederek zinâ yaptığını beyan edince, yakınlarına: "Bunun aklında bir eksiklik var mıydı?" diye sorar. "Yoktu!" cevabını alınca recmedilmesini emreder ve recmedilir

Kadın olarak da Gâmidiyye (radıyallahu anhâ) recmedilmiştir. Bu da kendisi gelip Hz. Peygamber'e "Ey Allah'ın Resûlü, beni temizle!" diye itirafta bulunmuş, Resûlullah onu: "Git!" diye geri çevirmiş, ancak o, ertesi günü tekrar gelip hâmile olduğunu da belirtmiştir. Resûlullah çocuğunu doğurmasını söylemiş, doğumdan sonra gelince "sütten kesilinceye kadar" mühlet vermiş, çocuk sütten kesilince tekrar gelen kadının recmedilmesini emretmiştir.

Gâmidiyye ile ilgili rivayette Hâlid İbnu Velid'in attığı taşın kadında açtığı yaradan yüzüne kan sıçrayınca, Halid (radıyallahu anh) kadına küfreder. Ancak Hz. Peygamber müdahele ederek:

"- Yapma! Ruhumu kudret elinde tutan Zât-ı Zülcelâl'e yemin olsun, o öyle bir tevbede bulundu ki, öylesini alışveriş sahtekârları yapsaydı affa uğrarlardı" buyurur. Kadının cenaze namazını kıldırır ve defnedilir.

Keza, Yahudilerin mürâcaatı üzerine, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) zinâ yapan bir Yahudi çiftine de recm tatbik eder. Bunun tafsilatı 947. hadiste geçti.

5- Şarihler, "Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in: "İnsanlar: "Ömer Allah'ın Kitabına

ilavede bulundu" demeyecek olsalar, recm âyetini Kur'ân' ın sonuna yazardım" demesini, mübalağaya ve recmi tatbik etmeye teşvike hamlederler. "Zîra, derler, âyetin lafzı neshedilse de mânası bakidir. Hz. Ömer gibi, fıkhı, ilmi yüce bir şahsiyetin lafzı neshedilen bir âyeti, Kur'ân-ı Kerim'e yazmaya kalkması düşünülemez."

Kur'ân-ı Kerim, Ashab'ın huzurunda, bugünkü haliyle ihtilafsız olarak cem'edilmiştir. Recm âyetinin Kur'ân-ı Kerim'e lafzen girmeyeceği hususunda icma vardır. Resûlullah'a gelen vahiylerden bir kısmının lafzen, bir kısmının hükmen, bir kısmının hem lafzen ve hem de hükmen neshedildiği Ashab'ca bilinen bir husustur. Bu durumu açıklayan rivayetler gelmiş, ulema bunların değerlendirmesini yapmıştır. Daha önceki bahislerde, Resûlullah'ın her Ramazan ayında, o zamana kadar inmiş olan âyetleri önce Cebrâil (aleyhisselam)'e, sonra da halka okuyarak "arza" yaptığını, Cebrâil'e okuyarak hatası, yanlışı varsa tashih ettirdiğini, halka okumakla da onların hatalarını düzelttiğini, işte bu arzalarda, lafzı neshedilen vahiylerin de Kur'ân-ı Kerim'den çıkarıldığını belirtmiştik. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ömrünün son Ramazan'ında arzayı iki sefer yapmıştır. Buna arza-i âhire denir.

6- Zinâ eden kadın ve erkek muhsan olduğu takdirde recm edilirler. Zinâ, itiraf veya beyyine ile sâbit olur.

İtiraf : Kişinin zinâ yaptığını kadıya gelip beyan etmesidir.

Beyyine: Şehâdeti makbul dört erkeğin veya sekiz kadının zinâya şahidlik yapmasıdır. Şahidlerin sayısı bu rakamdan aşağı düşerse zinâ suçu sübût bulmaz. Âlimler bu hususlarda ittifak ederler. Ancak itirafın sayısı ve şahidlerin sıfatları gibi bazı teferruatta ihtilâf vaki olmuştur. Sözgelimi Hanefîlerle Hanbelîler itirafın dört ayrı mecliste vaki olmasını şart koşarlar. İmam Mâlik ve Şâfiî'ye göre, kişinin zinâ yaptığını bir kere ikrar etmesi kâfidir, suç sübût bulur.

7- Gebelik zinâya delil olur mu? Bu husus ihtilaflıdır. Hz. Ömer (radıyallahu anh)'e göre, gebelik zinâya delildir, recme sebep olur. İmam Mâlik ve ashâbı da aynı kanaattedirler: "Kocası veya efendisi bilinmeyen bir kadın gebe olur ve zinâya icbar edildiği de bilinmezse, recmi gerekir. Ancak yabancı ise ve çocuğun kocasından veya efendisinden olduğunu söylerse beyanına itibar edilir" demişlerdir.

İmam Âzam, Şâfiî ve ulemânın cumhuruna göre, gebelik mutlak surette zinâya delil olmaz. Bu hususta, kadının kocası veya efendisi olmuş olmamış, kadın yerli veya yabancı olmuş, zinâya mecbur edildiğini söylemiş, söylememiş hüküm aynıdır. Beyyine olmadıkça veya itirafta bulunmadıkça recmedilemez. Zîra şer'î hadler şüphe ile ortadan kalkar ve sâkıt olur.

Haddle ilgili teferruat müteakip hadislerde gelecek.[38]

-2- وعن ابن عباس رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما قال:]قالَ اللّهُ تَعالى: وَالَّتِي يَأتِينَ الْفَاحِشَةَ مِنْ نِسَائِكُمْ. اŒيةَ إلى قَوْلِهِ: سَبيً، فَذَكَرَ الرَّجُلَ بَعْدَ المَرْأةِ، ثُمَّ جَمَعَهُمَا فقَالَ: وَاللَّذَانِ يَأتِيَانِهَا مِنْكُمْ، اŒية، فَنَسخَ اللّهُ ذلِكَ بآيةِ الجَلْدِ، فقَالَ: الزَّانِيَة وَالزَّانِى فَاجْلِدُوا وَاحِدٍ مِنْهُمَا مِائَةَ جَلْدَةٍ. ثُمَّ نَزَلَتْ آيَةُ الرَّجْمِ في النُورِ، فكانَ اول لِلْبِكْرِ، ثُمَّ رَفَعَتْهُ آيَةُ الرَّجْمِ مِن التِّوَة، وَبَقِىَ الحُكْمُ بِهَا[. أخرجه أبو داود إلى قوله: مائة جلدةٍ، وأخرج باقيه رزين .

2. (1590)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Allahu Teâlâ Kur'ân-ı Kerim'inde: "Kadınlarınızdan fuhşu irtikâb edenlere karşı içinizden dört şahid getirin. Eğer şehâdet ederlerse -onları ölüm alıp götürünceye, yahud Allah onlara bir yol açıncaya kadar- kendilerini evlerde alıkoyun (insanlarla ihtilattan menedin)" buyurdu. (Nisa 15). Cenab-ı Hakk, bu âyette (zinâ meselesinde) önce kadını zikrettikten sonra, erkeği kadınla birlikte ele alarak şöyle demiştir: "Sizlerden fuhşu irtikab edenlerin her ikisini de (kınayarak) eziyete koşun. Eğer tevbe edip (nefislerini) ıslah ederlerse artık onlara (eziyetten) vazgeçin. Çünkü Allah tevbeleri çok kabul eden, en çok esirgeyendir" (Nisa 16). Cenab-ı Hakk bu âyeti, celde âyetiyle neshederek şöyle buyurdu: "Zinâ eden kadınla zinâ eden erkekten her birine yüzer deynek vurun. Eğer Allah'a ve âhiret gününe inanıyorsanız bunlara, Allah'ın dinini tatbik hususunda, acıyacağınız tutmasın. Mü'minlerden bir zümre de bunların azabına (bu cezalarına) şahid olsun" (Nur 2). Sonra Nur sûresinde recm âyeti nâzil oldu. Önceki (celdeyi emreden) vahiy bekâr (zâni) içindi. Sonra recm âyeti tilâvetten kaldırıldı, ancak hükmü bâki kaldı." [Ebu Dâvud, Hudud 23, (4413). Bu rivayetin "...yüzer deynek vurun" ibaresine kadar olan kısım Ebu Dâvud'a aittir, mütebakisini Rezîn ilâve etmiştir.] [39]

AÇIKLAMA:

Sahabe ve müctehid imamlar, muhsan olan kimsenin dileyerek, hür iradesiyle zinâ yapması halinde recmedileceği hususunda icma ederler. Haricîlerle bir kısım Mu'tezile -Kur'ân-ı Kerim'de zikri yoktur gerekçesiyle- recmi reddederler. Recme hükmeden Ehl-i Sünnet ve'l-Cemâat ulemâsı, bunu Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in ve Ashab-ı Kirâm'ın tatbikatına dayandırırlar. Çünkü önceki hadiste belirtildiği gibi onlar zamanında zânilere recm cezası tatbik edilmiştir.
Âyet-i kerimede zinâ eden kadınların evde alıkonmasının emredilmiş olmasını âlimler dikkate alarak: "Çünkü kadınların zinâya düşmelerinin sebebi, dışarı çıkmaları ve erkeklere karışmalarıdır, evlerde alıkondukları takdirde zinâ yapmaya muktedir olamazlar" demişlerdir.
İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) der ki: "Bu âyet üzerine, kadın fuhuş irtikâb edecek olsa hapsedilirdi. Bu esnada ölen ölür, yaşayan evde kalmaya devam ederdi. Bu hal Nûr sûresindeki "Zinâ eden kadınla zinâ eden erkekten her birine yüzer deynek vurun.." meâlindeki âyet (Nur 2) nazil oluncaya kadar devam etti. Böylece Cenab-ı Hakk onlara, önceki âyette temas ettiği "yol"u (çareyi) göstermiş oldu. Bundan sonra, fuhuş irtikab edene celde (dayak) tatbik edilip serbest bırakılıyordu."
Suyûtî der ki: "İslâm'ın ilk yıllarında, zinâ işleyenlerin hapsedilmeleri emredildi. Sonra onlara, bekâr iseler yüz deyneklik dayak ve bir yıllık sürgünle ve şayet muhsan iseler recm cezasıyla yol açılmış oldu."[40]

-3- وعن أبى هريرة رَضِـىَ اللّهُ عَنْهُ]أنَّ سَعْدَ بْنَ عُبَادَةَ رَضِـىَ اللّهُ عَنْهُ قالَ يَارَسُولَ اللّهِ: أرَأيْتَ لَوْ وَجَدْتُ مَعَ أمْرأتِى رَجُ أمْهِلُهُ حَتَّى آتِىَ بَأرْبَعَةِ شُهَدَاءَ؟ فقَالَ #: نَعَمْ[. أخرجه مسلم، ومالك، وأبو داود.وفي أخرى لمسلم، وأبى داود قال:]أرأيْتَ رَجُ وَجَدَ مَعَ أمْرَأتِهِ رَجُ أيَقْتُلُهُ؟ قَالَ رسول اللّه #: َ. قَالَ سَعْدٌ: بَلَى وَالَّذِى أكْرَمَكَ بِالْحَقِّ إنْ كُنْتُ ‘عَاجِلُهُ بِالسَّيْفِ قَبْلَ ذلِكَ، فقَالَ #: اسْمَعُوا إلى ما يَقُولُ سَيِّدُكُمْ[.

3. (1591)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Sa'd İbnu Ubâde (radıyallahu anh): "Ey Allah'ın Resûlü, ne buyurursunuz, zevcemi bir erkekle

yakalarsam dört şahid getirmek için bekleyecek miyim?" diye sordu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"- Evet bekleyeceksin!" dedi." [Müslim, Liân 14, (1498); Muvatta,Hudud 7, (2, 823); Ebu Dâvud, Diyât 12, (4532, 4533).][41]

Müslim ve Ebû Dâvud'un bir diğer rivayetinde: "Bir adam, karısının yanında bir yabancı yakalasa onu öldürebilir mi ne dersiniz?" diye sorar. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Hayır!" deyince, Sa'd: "Bilakis evet! Seni hak dinle şereflendiren Allah'a yemin ederim, fırsatı yakalarsam ondan önce kılıncımı işletirim" der. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Efendinizin ne söylediğine bakın!" buyurur.[42]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, hadd cezasının tatbikinde şahidin gerekli olduğunu belirtmektedir. Sa'd İbnu Ubâde (radıyallahu anh) zânilerin cezalandırılması için dört şahidi şart koşan âyet-i kerime nazil olunca, Hz. Peygamber'e: "Kişi karısıyla bir erkeği yakalayacak olsa onu öldürmeyecek mi?" diye sorar. Resûlullah'ın "Hayır!" diye cevap vermesi üzerine: "Nasıl hayır! Seni hak din ile şereflendiren Zât-ı Zülcelâl'e kasem olsun evet!" diyerek reaksiyon gösterir. Ancak, Resûlullah'ın bazı açıklamaları sonucu hatasını itiraf eder.
Bu hâdiseyle ilgili teferruatı 1664 numaralı hadisten sonra yer vereceğimiz, "Cezayı Devlet Verir" adlı tahlilde sunacağız.
Ancak şunu hemen belirtelim ki, İslâm dininin, zinâ gibi insanların şeref ve hayatını ilgilendiren meselelerde işi ciddi tutması, cürmün sübûtunu dört erkek şâhid getirmek gibi pek ağır şartlara bağlaması, hele kocaya, karısıyla zinâ halinde yakaladığı erkeği öldürme hakkı tanımayışı dinimizin yüce yönlerinden biridir. Bu hususlardaki ruhsat, pek çok istismarlara, tecavüz bahanesine bağlanan haksız cinayetlere kapı açardı.
2- Resûlullah'ın Sa'd için "Efendiniz" demesi, Sa'd'ın Ensâr'ın şeflerinden biri olmasıdır. Malum olduğu üzere Ensar Evs ve Hazrec diye iki büyük gruba ayrılıyordu. Burada adı geçen Sa'd İbnu Ubâde, Hazrecîlerin reisi, Sa'd İbnu Muâz da Evsîlerin reisi idi (radıyallahu anhüm ecmain). Tercüme-i hal kitaplarında Sa'd İbnu Ubâde'nin çok kıskanç bir kimse olduğu belirtilir.[43]

-4 وعن أبى هريرة، وزيد بن خالد رَضِىَ الله عَنْهُما قا:]سُئِلَ رسول اللّهِ # عَن ا۟مةِ إِذَا زَنَتْ وَلَمْ تُحْصَنْ؟ قال: إِنْ زَنَتْ فَاجْلِدُوهَا، ثُمَّ إِنْ زَنَتْ فَاجْلِدُوهَا، ثُمَّ إِنْ زَنَتْ فَاجْلِدُوهَا، ثُمَّ بِيعُوهَا وَلَوْ بِضَفِيرٍ[. أخرجه الستة إ النسائى، وقال مالك: »الضَّفير« الحبل.وفي رواية: »فَيَجْلِدُهَا وَ يُثَرِّبْ عَلَيْهَا)-1(« .

4. (1592)- Ebu Hüreyre ve Zeyd İbnu Hâlid (radıyallahu anhümâ) şunu anlattılar: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a muhsan olmayan câriye zinâ yaparsa ne gerekir? diye sorulmuştu, şöyle cevap verdi:

"- Câriye zinâ yaparsa ona celde uygulayın, yine zinâ yaparsa yine celde uygulayın, yine zinâ yaparsa yine celde uygulayın ve sonra onu (kıldan mamul âdi) bir ipe mukabil de olsa satın gitsin." [Buhârî, Büyû 66, 110,17; Müslim, Hudud 30, (1703); Muvatta, Hudud 14, (826); Tirmizî, Hudud 13, (1440); Ebu Dâvud, Hudud 33, (4469, 4470, 4471).][44]

)-1(التثريب: التعيير. أي يجمع عليها العقوبة بالجلد وبالتعيير، وقيل: المراد يقنع بالتوبيخ دون الجلد.

Bir rivayette: "(Efendisi) ona celde tatbik etsin, bir de ayıplamasın" denmiştir. [45]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, zinâ yapan köleyi, ayıbını beyan etmek şartıyla satmanın caiz olduğunu belirtmektedir. İbnu Battal'a göre, zinâ yapan cariyenin satılmasını emretmekten Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın maksadı, cariyenin yaptığı işi kötülemekte mübâlağadır. Keza, hadiste zinâ işleyen câriyeye verilmesi gereken en uygun cezanın devamlı satılması olduğu bildirilmiş olmaktadır. Artık o, kötü alışkanlığı sebebiyle, halini düzeltinceye kadar hiçbir efendinin yanında sabit tutulmamalıdır. Böylece, satışlar, onu bundan vazgeçirmeyi gaye edinen bir uyarı da olmaktadır. Ayrıca yeni efendinin yanında iffet kazanacağı da

umulabilir: Ola ki müşterilerden biri onu evlendirir veya evlenir, keza müessir bir irşadla veya korkutarak da iffetini korumasını sağlayabilir. Her hâl u kârda efendi değiştirmesinin müsbet, terbiyevî bir yönü olduğu kabul edilmiştir.
2- Burada câriyenin muhsane olmasından maksad evli olması değildir. İffet ve hürriyet (yani efendisi tarafından zinâya zorlanmamış) olmasıdır. Zîra kölenin zinâya mukabil cezası, evli de olsa bekâr da olsa celdedir. Ancak celde deyince, âyet-i kerimede köleler için takdir edilen celde anlaşılmalıdır. Zinâ sebebiyle köleye tatbik edilecek ceza, hür kimseye tatbik edilecek cezanın yarısıdır (Nisa 25), elli sopa vurulur. Ebu Hanife, İmam Mâlik, Şâfiî ve Ahmed İbnu Hanbel'in görüşleri böyledir. Köleler hakkında muhsan olmayı Kûfe ulemâsı ile İmam Mâlik "Müslüman olmak" diye anlamışlardır.
3- Köle zinâyı tekrarladıkça her seferinde hadd tatbik edilir. Ama, birkaç kere zinâ yaptığı ortaya çıksa hepsi için bir hadd tatbik edilir.
4- İmam-ı Âzam ve bir kısım fukahâ, köle ve câriyenin cezasını hâkimin vermesi gereğine hükmederken diğer üç mezhep imamları (Ahmed, Şâfiî, Mâlik) sahiplerince verilmesine hükmederler.
5- Zinâ köle ve câriye için değerini düşüren bir kusurdur. Ancak Hanefîler, âdet haline getirmemiş olmak kaydıyla köle hakkında kusur saymazlar.
6- Seleften bazıları, "Köle ve cariye evli değil iseler, zinâlar sebebiyle bunlara hadd tatbik edilemez" demişlerdir. İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ), Tâvus, Atâ, İbnu Cüreyc ve Ebû Ubeyd'in bu görüşte olduğu belirtilmiştir. Onlara göre verilecek ceza "tedib" hududunda kalmalıdır.
7- Köleye iki ceza birden verilmemelidir. Yani hadd tatbik edilmeli, ayıplamada ileri gidilmemelidir.[46]

-5- وعن أبى عبدالرحمن السُّلَمِىِّ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]خَطَبَ عَلِيٌّ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ فقَالَ: يَا أَيُّهَا النَّاس أَقِيمُوا الحُدُودَ عَلى أرِقَّائكُمْ مَنْ أَحْصَنَ مِنْهُمْ وَمَنْ لَمْ يُحْصِنْ، فإنْ أمةً للنَّبِى # زَنَتْ فَأَمَرَنِى أنْ أجْلِدَهَا، فأتَيْتُهَا فإِذَا هِىَ حَدِيثَةُ عَهْدٍ بِنِفَاسٍ فَخَشِيتُ إنْ أنَا جَلَدْتُهَا قَتَلْتُهَا، فذَكَرْتُ ذلِكَ للنَّبىِّ # فقَالَ: أحْسَنْتَ أتْرُكْهَا حَتَّى تَتَماثَلَ[. أخرجه مسلم، وأبو داود والترمذى .

5. (1593)- Ebu Abdirrahmân es-Sülemî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz.Ali (radıyallahu anh) hutbede şöyle buyurdu: "Ey insanlar, kölelerinize -ister muhsan olsunlar, ister olmasınlar- haddleri tatbik edin. Zîra, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in bir cariyesi zinâ yapmıştı, ona celde tatbik etmemi emretti. (Dövmek üzere) yanına geldim. Yeni nifas olmuştu. Döversem öldürürüm diye korktum. Durumu Resûlullah'a arzettim. Bana:
"- İyi yapmışsın, iyileşinceye kadar ona dokunma" dedi." [Müslim, Hudud 34, (1075); Tirmizî, Hudud 13, (1441); Ebu Dâvud, Hudud 34, (4473).][47]

AÇIKLAMA:

1- Hz. Ali (radıyallahu anh) kölelerin, hadd konusunda, ihmal edilmeyip, suç işledikleri takdirde onlara da tatbik edilmesini hutbesinde halka hatırlatmıştır. Zinâ edenlere, muhsan olsa da olmasa da hadd vurulmasını emreder. Halbuki önceki hadiste muhsan olmayan cariyenin hükmü "hadd" olarak zikredilmişti. Arada bir teâruz gözükmekte ise de hakikatte böyle bir durum yoktur. Çünkü, önceki hadis muhsan olmayanın hükmünü "celde (dayak)" olarak tesbit ettiği gibi, bu da muhsan olanın hükmünü celde olarak tesbit etmektedir. Kur'ân-ı Kerim: "Câriyeler muhsan oldukları halde fuhuş irtikab ederlerse, onlara muhsan olan hür kadınlara verilecek azabın yarısı vardır" (Nisa 25) buyurmaktadır. Âyeti değerlendiren âlimler, recm cezasının yarısı olmayacağını gözönüne alarak, celdenin yarısını anlarlar, dolayısıyla kölelere ceza, muhsan olsun olmasın, celdenin yarısı terettüp etmektedir. Her iki rivayet de bunu ifade etmiş olmaktadır.
2- Hadd tatbikinde gözönüne alınacak mühim bir prensip bu hadiste ifade edilmektedir: Hastalara, nifas olanlara, vs. iyileşinceye kadar hadd tatbik edilmez. [48]

6- وعن أبى هريرة رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قَضَى رسولُ اللّهِ # أنَّ عَلى الْعَبْدِ نِصْفَ حَدِّ الحُرِّ في الْحَدِّ الَّذِى يَتَبَعُّض كَزِنَا الْبِكْرِ، وَالْقَذْفِ وَشُرْبِ الْخَمْرِ[.

6. (1594)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu

vesselâm) hür kimseye terettüp eden haddin bölünebilen çeşidinin yarısını köleye hükmetti. Sözgelimi zinâ yapan bâkirenin haddi, iftira (gazf) haddi ve şürbü'lhamr (içki) haddi böyledir. (Bunlar bölünebilen haddlerdir, köleye hep yarısı tatbik edilir). [Rezîn ilavesidir.][49]

-7- وعن ابن عمر رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما:]أنَّهُ أقَامَ حَدًّا عَلى بَعْضَ إمَائِهِ فَجَعَلَ يَضْرِبُ رِجْلَيْهَا وَسَاقَيْهَا، فقَالَ لَهُ سَالِمٌ رَحِمَهُ اللّهُ: أيْنَ قَوْلُ اللّهِ تَعالى: وَ تَأخُذْكُمْ بِهِمَا رَأفَةٌ في دِينِ اللّهِ. فقَالَ: أتَرَانِى أشْفَقْتُ عَلَيْهَا. إنَّ اللّهَ تَعالى لَمْ يَأمُرْنِى أنْ أقْتُلَهَا[. أخرجهما رزين

.

7. (1595)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) hazretlerinden rivayete göre: Câriyelerinden birine hadd tatbik etmiş, bu maksadla ayaklarına ve bacaklarına vurmaya başlamıştı. Bunu gören Sâlim (rahimehullah) kendisine:

"- (Sen niye böyle yapıyorsun?) Cenab-ı Hakk'ın وَ تَأْخُذْ كُمْ بِهِمَا رَ أفَةٌ فِى دِينِ اللّهِ "Bunlara Allah'ın dinini tatbik hususunda acıyacağınız tutmasın..." (Nur 2) sözü nerede kaldı?" der. Abdullah İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) de:

"- Beni ona şefkatli davranıyor mu buldun? Her halde Cenab-ı Hakk onu öldürmemi emretmedi" cevabını verir. [Rezîn ilavesidir.][50]

-8- وعن وائل بن حجر رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]خَرَجَتِ امْرَأةٌ عَلى عَهْدِ رسُولِ اللّهِ # تُرِيدُ الصَّةَ فَتَلَقَّاهَا رَجُلٌ فَتَجَلَّلَهَا فقَضى: حَاجَتَهُ مِنْهَا فَصَاحَتْ فَانْطَلَقَ، وَمَرَّ عَلَيْهَا رَجُلٌ، فقَالَتْ: إنَّ ذلِكَ الرَّجُلَ فَعَلَ بِى كَذَا وَكَذَا، فَمَرَّتْ بِعِصَابَةٍ مِنَ المُهَاجِرِينَ، فقَالَتْ: إنَّ ذَاكَ الرَّجُلَ فَعَلَ بِى كَذَا وَكذا، فَانْطَلَقُوا فَأخَذُوا الرَّجُلَ الَّذِى ظَنَّتْ أنَّهُ وَقَعَ عَلَيْهَا فَأتَوْهَا

بِهِ، فَقَالَتْ: نَعَمْ هُوَ هَذَا، فَأتَوْا بِهِ النَّبىَّ #، فَلَمَّا أمَرَ بِهِ لِيُرْجَمَ قَامَ صَاحِبُهَا الَّذِى وَقَعَ عَلَيْهَا، فقَالَ يَارسُولَ اللّهِ: أنَا صَاحِبُهَا، فقالَ لَهَا: اذْهَبى فَقَدْ غَفَرَ اللّهُ لَكِ، وقالَ لِلرَّجُلِ قَوْ حَسَناً، وَأمَرَ بِالرَّجُلِ الَّذِى وَقَعَ عَلَيْهَا أنْ يُرْجَمَ فَرُجِمَ، وَقَالَ: لَقَدْ تَابَ تَوْبَةً لَوْ تَابَهَا أهْلُ المَدِينَةِ لَقُبِلَ مِنْهُمْ[.وزاد الترمذى:]وَلَمْ يَذْكُرْ أنَّهُ جَعَلَ لَهَا مَهْراً[. أخرجه أبو داود والترمذى .

8. (1596)- Vâil İbnu Hucr İbni Rebîa (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sağlığında, namaz kılmak maksadıyla bir kadın evinden çıkmıştı. Yolda ona bir erkek rastladı. Kadına çullanıp ihtiyacını giderdi. Kadın bağırdı, adam ise sıvıştı gitti.
(Çığlığı üzerine) kadına bir erkek uğramıştı. Ona başından geçeni anlatıp, bir adam bana böyle böyle yaptı dedi. Sonra, bir grup muhacire rastladı, başından geçeni onlara da anlatıp: "Bir adam bana böyle yaptı!" dedi. Hep beraber yürüyüp, kadının kendisine tecavüz ettiği kimseyi yakalayıp kadına getirdiler. Kadın:
"- Evet bu odur?" dedi. Sonra adamı Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in yanına götürdüler. Resûlullah adamın recmedilmesini emrettiği sırada, kadına tecavüz etmiş olan kimse kalkıp:
"- Ey Allah'ın Resûlü, suçlu benim!" diye itirafta bulundu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kadına:
"- Git. Allah günahlarını affetti" dedi. Zan altında kalmış olan kimseye de güzel sözler söyleyip (gönlünü aldı). Mütecavizin recmedilmesini emretti ve recmedildi.
Sonra Resûlullah şunu söyledi:
"- Bu adam öyle bir tevbe ile tevbe etti ki, böyle bir tevbeyi Medine ahalisi yapsaydı kabul edilirdi."
Tirmizî, şu ziyadede bulunmuştur: "Vâil (radıyallahu anh) Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in kadına mehir takdir edip etmediğini zikretmedi." [Tirmizî, Hudud 22, (1452); Ebû Dâvud, Hudud 7, (4379).][51]

AÇIKLAMA:

1- Şârihler burada bir müşkile dikkat çekerler. Resûlullah, birinci şahsın recmedilmesine, ikrar veya beyyine olmadan hükmetmiştir. Bu ise muhakeme usulüne aykırıdır. Recm için ya itiraf veya dört erkek şâhidin şehâdeti şarttır. Burada bunlar mevcut değildir. Dolayısıyla, kadının hadd-i kazf'a mahkum olması gerekirdi. Belki de, zanlı getirildi, mesele daha tahkik safhasında iken gerçek suçlu itirafta bulundu. Râvî vak'ayı zamanla unutup biraz değiştirerek bu şekilde anlatmış olabilir.
2- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), günahını itiraf eden mütecavizi de itirafı sebebiyle övmüş olmakta, böyle yapmakla ihlâslı ve indallah makbul bir tevbe yaptığını belirtmektedir. Tevbesinin makbuliyetini ifade için: Medine halkına taksim edilse hepsinin affına yetecek kadar sevaplıydı mânasına gelen bir ifade kullanmıştır.
Aliyyü'l-Kârî bu ifadenin gerçek bir mânaya tekabül etmediğine, zîra tevbenin taksime ve bölünmeye kabil olmadığına dikkat çektikten sonra, Mâiz İbnu Mâlik hakkında söylediğinde olduğu şekilde bunu da mübalağaya hamletmek gerektiğini belirtir. Ancak Aliyyü'l-Kârî'ye tamamen katılmak da zor görülüyor. Zîra sevabın miktarı hadislerde ve hatta âyetlerde sayıyla yani miktarla ifade edilmiştir. Miktara, sayıya giren şeylerin taksimi, cüzlere ayrılması makuldür, mümkündür.
3- Hadisin sonunda Tirmizî'nin kaydettiği bir ziyade var. Orada Tirmizî, râvinin -ki büyük ihtimalle Vâil kastedilmiş olabilir- kadına Resûlullah'ın mehir takdir edip etmediğine dair bir zikirde bulunmadığına dikkat çekiyor. Sebebi, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), kadının bu gibi durumlarda mâruz kaldığı tecâvüzü maddî olarak telâfi eden bir meblağ takdir ederdi, başka hadislerde bu husus gelmiştir. Buna binâen Tirmizî eksikliğe dikkat çekmiştir.[52]

ـ9ـ وعن ابن عباس رَضِىَ اللّهُ عَنْهما قال:]أُتِىَ عُمَرُ بِمَجْنُونَةٍ قَدْ زَنَتْ فَاسْتَشَارَ فِيهَا أنَاساً فَأمَرَ بِهَا أنْ تُرْجَمَ، فَمَرَّ بِهَا عَلِيٌّ رَضِىَ اللّهُ عَنْه، فقَالَ: مَا شَأنُ هذِهِ؟ فقَالُوا: مَجْنُونَةُ بَنِى فَنِ زَنَتْ، فَأمَرَ بِهَا عُمَرُ رَضِىَ اللّهُ عَنْه أنْ تُرْجَمَ، فقَالَ: ارْجِعُوا بِهَا، ثُمَّ أتَاهُ، فقَالَ يَا أمِيرَ المُؤمِنِينَ. لَقَدْ عَلِمْتَ أنَّ رسولَ اللّهِ # قال: رُفِعَ الْقَلَمُ عَنْ ثَثٍ، عَنِ الصَّبِىِّ حَتَّى يَبْلُغَ، وَعَنِ النَّائِمِ حَتَّى يَسْتَيْقِظَ،

وَعَنِ المَعْتُوهِ حَتّى يَبْرأ، وَإنَّ هذِهِ مَعْتُوهَةَ بَنِى فَنٍ، لَعَلَ الّذِى أتَاهَا أتَاهَا وَهِىَ في بَئِهَا، فَخَلّى سَبِيلَها]. أخرجه أبو داود .

9. (1597)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Hz. Ömer'e, zinâ yapmış olan deli bir kadın getirildi. (Recm edilip edilemeyeceği hususunda) halkla istişare ederek recmedilmesine hükmetti. Kadına Hz. Ali (radıyallahu anh) uğradı. (Hazırlığı görünce):

"- Bunun hâli nedir?" diye sordu. Kendisine: "Falanca kabileden deli bir kadındır, zinâ yapmıştır. Hz. Ömer (radıyallahu anh), recmedilmesine hükmetmiştir" dediler. Hz. Ali (radıyallahu anh):

"- Kadını geri götürün!" dedi, sonra Hz. Ömer'e uğrayıp:

"- Ey mü'minlerin emîri! Bilirsin ki, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): رُفِعَ الْقَلَمُ عَنْ ثَثٍ عَنِ الصَّبى حَتَّى يَبْلُغَ وَعَنِ النَّائِمِ حَتَّى يَسْتَيْقِظَ وَعَنِ المَعْتُوهِ حَتَّى يَبْرَأ

"Kalem üç kişiden kaldırılmıştır (artık onlar yaptıklarından sorumlu değildirler): Büluğa erinceye kadar çocuktan, uyanıncaya kadar uyuyandan, şifa buluncaya kadar bunamıştan." Bu bîçare kadın falanca kabilenin bunağıdır. Ona tecavüz eden, muhakkak ki aklî noksanlığı sırasında tecâvüz etmiştir" dedi." [Ebu Davud, Hudud 16, (4399, 4400, 4401, 4402).][53]

AÇIKLAMA:

1- İslâm fıkhında büyük bir ehemmiyet taşıyan bu hadis, bütün fukahaca benimsenmiştir. Bu hadis, kişiyi fiilinden sorumlu kılmada aklı ve irâdeyi vazgeçilmez bir şart kabul eder. Aklî kemâle ermeyen çocuğun hukuka ehil olmaması, onlar hakkında himaye edici pek büyük bir rahmet olmuştur. Çağlar boyu Avrupa dahi, bütün cemiyetlerde çocuklar ezilirken, İslâm dünyasında hukukî ehliyetsizlik sebebiyle büluğ çağına kadar sorumlu sayılmamış, mal ve can yönüyle velinin himayesine tevdi edilmiştir.

İslâm âleminde çocuklar mahkemeye bile nadir hallerde ve belli yaşlardan sonra celbedilirken, Batı'da, işlenen suç sebebiyle büyüklerle aynı cezaya çarptırılarak gerekiyorsa idam bile edilmiş, büyüklerle birlikte aynı hapishanelere atılmıştır. Bu durumun çocuk fıtratına uygun gelmediğini Batı, ilk defa 19. asrın sonlarında

anlamaya başlamış, çocukların hukukî ehliyetsizliği, ayrı mahkemelerde muhakemesi, apisten ziyade ıslah evlerine, koruyucu ailelerin yanına verilmesi gibi fikir ve müesseseleri geliştirmiş ve bu paralelde bir hayli yol almıştır. Oradan bize de "çocuk mahkemeleri" fikri gecikerek geçmiştir. (1661. hadiste geniş bilgi vereceğiz.)

2- Âlimler, bu hadise dayanarak çocukların şer fiillerinin yazılmadığını kabul ederken, başka hadislerden hareketle hayırlı fiillerin yazıldığını, bu fiillerin, hem çocuğun terbiyecileri durumundaki anne ve babasına ve hem de kendisine uhrevî faydalar sağlayacağını belirtirler. Nitekim 1561. hadiste geçtiği üzere Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), "çocuğun haccının makbul olduğunu, ona hacc yaptıran annesine de sevab geleceğini" beyan etmiştir. Keza bir başka hadiste "Çocuklara namazı emredin" buyurulmuştur. Kısacası çocuklar hakkında hayır kaleminin yazmaya başladığını gösteren rivayetler mevcuttur.[54]

-10- وعن حبيب بن سالم رَضِىَ اللّهُ عَنْه]أَنَّ رَجُ يُقَالُ لَهُ عَبْدُالرَّحْمنِ ابْنُ حُنَيْنٍ وَقَعَ عَلى جَارِيَةِ امْرَأتِهِ، فَرُفِعَ إِلى النُّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ رَضِىَ اللّهُ عَنْه وَهُوَ أَمِيرٌ عَلى الكُوفَةِ فقَالَ: ‘قْضِيَنَّ فِيكَ بِقَضَاءٍ قَضى بِهِ رسولُ اللّهِ # إِنْ كَانَتْ أَحَلَّتْهَا لَكَ جَلَدْتُكَ مِائَةَ جَلْدَةٍ، وَإِنْ لَمْ تَكُنْ أَحَلَّتْهَا لَكَ رَجَمْتُكَ بِالْحِجَارَةِ فَوَجَدَهُ قَدْ أَحَلَّتْهَا لَهُ فَجَلَدَهُ مِائَةَ جَلْدَةٍ[. أخرجه أصحاب السنن .

10. (1598)- Habib İbnu Sâlim (rahimehullah) anlatıyor: "Abdurrahman İbnu Huneyn denen bir adam karısının câriyesine temasta bulundu. Hâdise, Kûfe emîri Nu'man İbnu Beşir (radıyallahu anh)'e götürüldü.

"- Ben, dedi, hakkınızda, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hükmüyle hükmedeceğim: Eğer zevcen, câriyeyi sana helâl ederse, yüz deynek yiyeceksin, helâl etmezse recmedileceksin.."

Sonra (tahkik etti) karısının câriyeyi adama helâl ettiğini görünce, emîr yüz deynek vurdu." [Tirmizî, Hudud 21, (1451); Ebu Dâvud, Hudud 28, (4458, 4459); Nesâî, Nikâh 70, (6, 124); İbnu Mâce, Hudud 8, (2551).][55]

AÇIKLAMA:

İbnu'l-Arabî, bu hadiste geçen hükümle ilgili olarak şu açıklamayı yapar: "Bu eza hududa girmez: ta'zir ve te'dibe girer. Çünkü ona tatbik edilmesi gereken hadd, celde değildir."
İbnu'l-Arabî'nin hükmünü şöyle açıklayabiliriz: Muhsan olan kimsenin haddi celde değil recmdir. Adam evli olduğuna göre muhsandır. Recme hükmedilmeyişinin sebebine gelince, muhtemelen, kadının, câriyesini kocasına helâl kılmış olmasıdır. Aslında ferclerin âriyeti caiz değilse de, bu âriyet, zayıf da olsa bir şüpheye sebep olmakta, adama caiz olabileceği kanaatini vermektedir. Fakihler böyle bir durumun, adam hakkında hafifletici bir özür sayılabileceğine hükmederler. Hafifletici bir sebep, haddlerin düşmesine sebeptir. Dolayısıyla, adamdan recm cezası düşmüş, Nu'man, te'dibî mahiyette olmak üzere yüz sopaya hükmetmiştir.
Ancak şunu da belirtelim ki, zevcesinin câriyesine temasta bulunan erkeğe verilecek hüküm fukaha arasında ihtilâflıdır. Hz. Ali ve İbnu Ömer (radıyallahu anhüm) başta bir kısım sahabe, recmedilmesi gereğine hükmetmiştir. İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) ise hadd olmayacağı, ta'zir edileceğine hükmetmiştir. Ahmed ve İshâk da yukarıda kaydettiğimiz Nu'mân İbnu Beşir hadisiyle amel etmişlerdir.[56]

-11- وعن سلمة بن المحبق رَضِىَ اللّهُ عَنْه]أنَّ رسولَ اللّهِ # قَضى في رَجُلٍ وَقَعَ عَلي جَارِيَةِ امْرَأتِهِ، إنْ كانَ اسْتَكْرَهَهَا أنَّـهَا حُرَّةٌ، وَعَلَيْهِ لِسَيِّدَتِهَا مِثْلُهَا وإنْ كَانَتْ طَاوَعَتْهُ فَهِىَ لَهُ وَعَلَيْهِ لِسَيِّدَتِهَا مِثْلُهَا[. أخرجه أبو داود والنسائى .

11. (1599)- Seleme İbnu Muhabbak (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), hanımının câriyesine temas eden bir adam hakkında şöyle hükmetti: "Eğer, adam câriyeyi zorladı ise, câriye hürdür, adam, câriyenin efendisine (yani karısına) mislini borçlanmıştır, câriye rıza göstermişse, câriye adamın olur, câriyenin efendisine, onun bir mislini borçlanır." [Ebu Dâvud, Hudud 28, (4460, 4461); Nesâî, Nikâh 70, (7, 124); İbnu Mâce, Hudud 8, (2553).][57]

AÇIKLAMA:

Bu hükmün, önceki hadiste ortaya çıkan hükme hiç uymadığı açıktır. Orada hadde hükmedilirken, burada maddî ödemelerle mesele halledilmektedir. Hattâbîder ki: "Ben bu hadisle amel edip, bu şekilde fetva veren tek bir fakih bilmiyorum. Öyle ise, bu rivayetin mensuh olması gerekir." Beyhakî de Sünen'inde benzer bir ifade ile: "Her tarafdaki fakihlerin kendilerinden önceki Tâbiin gibi bu hadisle amel etmemekte icma etmiş olmaları, -şayet sabitse- bu hadisin, hudud üzerine vârid olan ahbarla neshedildiğine delil teşkil eder" der. Arkadan, Eş'as'ın şu sözünü kaydeder: بَلَغنِى اَنَّ هَذَا كَانَ قَبْلَ الْحُدُودِ "Bana ulaştı ki, bu hadisin hükmü, hududla ilgili ahkâmın vahyinden önce muteber idi."[58]

-12- وعن البراء رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]مَرَّ بِى خَالِى أبُو بُرْدَةَ بْنُ نِيَارٍ وَمَعَهُ لِوَاءٌ فَقُلْتُ: أيْنَ تُرِيدُ؟ فقَالَ: أمَرَنِى رسولُ اللّه # إلَى رَجُلٍ تَزَوَّجَ امْرَأةَ أبِيهِ أنْ آتِيَهُ بِرَأسِهِ[. أخرجه أصحاب السنن. (اللِّوَاءُ) الراية .

12. (1600)- Berâ İbnu'l-Âzib (radıyallahu anh) anlatıyor: "Dayım Ebu Bürde İbnu Niyâr -beraberinde bir bayrak olduğu halde- bana uğradı. Kendisine nereye gideceğini sordum.
"- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bana babasının hanımıyla evlenen bir adamın kellesini getirmemi (ve malına da el koymamı) emretti, ona gidiyorum" diye cevap verdi." [Tirmizî, Ahkâm 25, (1362); Ebu Dâvud, Hudud 27, (4456, 4457); Nesâî, Nikâh 58, (6,109-110); İbnu Mâce, Hudud 35, (2607).][59]

AÇIKLAMA:

1- Hadis üzerine ihtilâf edilmiştir. Oldukça farklı şekillerde rivayet edilmiştir. Mesela bir rivayet şöyledir: "Birgün kaybolan devemi ararken, beraberlerinde bayrak olan bir grup süvari gördüm, bir bedevînin evine girip boynunu vurdular.

Adamın günahı nedir? diye sorduğumda: "Babasının hanımıyla evlenmiş" dediler, hem de Nisa sûresini okuduğu halde. Halbuki orada: وَتَنكِحُوا مَا نَكَحَ ابَاؤُكُمْ مِنَ النِّسَاءِ "Babalarınızın evlenmiş olduğu kadınları nikâhlamayın" buyurulmuştur (Nisa 22)."

2- Ölen babalarından dul kalan veya babaları tarafından boşanmış olan hanımlarla evlenmek cahiliye âdeti idi. Onlar bu işi helâl addediyorlardı. Kur'ân-ı Kerim bunu kesinlikle haram kılmıştır. Bunu bile bile, bir kimsenin babasının hanımıyla evlenmesi, haramı helâl addetmesi irtidad sayılmış, bu sebeple de öldürülmüştür.

Bazı âlimler, bu hadise dayanarak: "İmamın, bu meselede olduğu üzere, şeriatın kesin emirlerine muhalefet eden kimsenin katlini emretmesi caizdir" demişlerdir.

Ancak, rivayetin, daha ziyade, irtidâda hamledilmesi gerekmektedir. Yani, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın öldürülmesini emrettiği bu kimse, yaptığı işin haram kılındığını bilmekte idi. Öyle ise onu irtikab etmesi, haramı helâl addetmesinden ileri gelmiştir, bu ise küfrü mucib bir durumdur, mürted ise öldürülür.

Burada, İmam-ı Mâlik'in: "Katletmek de ta'zir cezalarına dahildir" hükmüne örnek bulunmuştur.

Kezâ, bir günahı helâl addederek işleyen kimsenin kanı döküldükten sonra malının müsâdere edilmesinin caiz olduğu hükmü de bu rivayetten çıkarılmıştır. [60]

-13- وعن ابن عباس رَضِىَ اللّهُ عَنْهما قال:]قالَ رسولُ اللّهِ #: مَنْ وَقَعَ عَلى ذَاتِ مَحْرَمٍ، أوْ قَالَ. مَنْ نَكَحَ مَحْرَماً فَاقْتُلُوهُ[. أخرجه رزين .

13. (1601)- Hz. İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle emretti: "Kim, nikâhı haram olan bir akrabasına cinsî temasta bulunursa -veya şöyle demişti; kim haram yakını ile evlenirse- onu öldürün."[61]

-14- وعن أنس رَضِىَ اللّهُ عَنْه]أنَّ رَجُ كانَ يُتَّهَمُ بِأُمِّ وَلَدِ رسولِ

اللهِ فقَالَ لِعَلِيٍّ رَضِىَ الله عَنْه: اذْهَبْ فَاضْرِبْ عُنُقَهُ، فَأتَاهُ فَإذَا هُوَ فِي رَكِىٍّ)-1(يَتَبَرَّدُ، فقَالَ لَهُ: اخْرُجْ فَنَاوَلَهُ يَدَهُ فَأخْرَجَهُ، فَإذَا هُوَ مَجْبُوبٌ لَيْسَ لَهُ ذَكَرٌ، فَكَفَّ عَنْهُ وَأخْبَرَ بِهِ النَّبىَّ # فحَسَّنَ فِعْلَهُ[.زاد في رواية وقال:]الشَّاهِدُ يَرَى مَاَ يَرَى الْغَائِبُ[. أخرجه مسلم .

14. (1602)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: Bir adam, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ümmü veledine temas etmekle itham edilmişti. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Hz. Ali (radıyallahu anh)' ye : "Git boynunu vur!" diye emretti. Hz. Ali, adama geldiği vakit, onu bir kuyunun içinde (yıkanıp) serinliyor buldu.
"Çık dışarı!" diyerek elinden tutup kuyunun dışına çıkardı. Hz. Ali, adamın mecbub (burulmuş) ve tenâsül organından mahrum olduğunu gördü. Artık ona dokunmayıp, durumu Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e haber verdi. Resûlullah, onu, davranışı sebebiyle takdir etti."
Bir rivayette şu ziyade gelmiştir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Şahid, gâibin görmediğini görür" buyurdu". [Müslim, Tevbe 59, (2771).][62]

AÇIKLAMA:

1- Ümmü veled, efendisinden çocuk doğuran câriyedir. Bir kimse câriyesi ile temas sonucu çocuk sahibi olur ve onun kendinden olduğunu ikrâr ederse, o câriyeye ümmü veled denir. Efendisi, artık onu satamaz. Adam âzad etmeden vefat edecek olsa, câriye hür olur, mirasçılarına kalmaz.
2- Mecbub, tenâsül uzvu kesilmiş erkektir.
3- Rivayette kastedilen ümmü veled, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Mısırlı câriyesi Mâriye (radıyallahu anhâ)'dir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a İbrahim'i doğurmuştur.
4- Nevevî, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in "öldür" emrini, bir başka sebeple vermiş olma ihtimaline dikkat çeker ve bâzı âlimlerin, ölümü gerektiren bir nifakı olabileceği ihtimali üzerinde durduklarını belirtir. Kadı İyâz, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın gerçeği bilerek Hz. Ali'ye bu emri vermiş olabileceğini de söyler. Yani, istemiştir ki, gerçek Hz. Ali'nin müşâhedesi ile

ortaya çıksın da câriyesi hakkındaki töhmet izâle olsun. Nitekim öyle olmuştur. [63]

-15- وعن سهل بن سعد رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]أتَى النَّبىَّ # رَجُلٌ فَأقَرَّ عِنْدَهُ أنَّهُ زَنَى بِامْرَأةٍ سَمَّاهَا لَهُ، فَبَعَثَ # إلى المَرْأةِ فَسَألَهَا عَنْ ذلِكَ فَأنْكَرَتْ أنْ تَكُونَ زَنَتْ فَجَلَدَهُ الحَدَّ وَتَرَكَهَا[.

15. (1603)- Sehl İbnu Sa'd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir adam Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelerek ismini de verdiği bir kadınla zinâ yaptığını itiraf etti. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kadına adam göndererek meseleyi sordurdu. Kadın, zinâ ettiğini inkâr etti. Bunun üzerine, adama hadd celdesi tatbik etti, kadına dokunmadı." [Ebu Dâvud, Hudud 31, (4466).] [64]

AÇIKLAMA:

1- Zinâ itirafında bulunan kimseye Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in celde uygulaması, o kimsenin muhsan olmadığını, yani henüz bekâr olduğunu göstermektedir; değilse böyle bir durumda hüküm celde olacak demek değildir. Kadının terkedilmiş olması, itiraf etmemesi sebebiyledir. Adamın iddiasını tevsik edecek bir başka beyyine de bulunmadığına göre, ona ceza vermek usul açısından mümkün değildir.[65]

-16- وعن ابن عباس رَضِىَ اللّهُ عَنْهما]أنَّ رَجُ مِنْ بَكْرِ بْنِ لَيْثٍ أتَي النَّبىَّ # فَأقَرَّ عِنْدَهُ أنَّهُ زَنَى بِامْرَأةٍ أرْبَعَ مَرَّاتٍ فَجَلَدَهُ مِائَةَ جَلْدَةٍ وَكانَ بِكْراً ثُمَّ سَألَهُ الْبَيِّنَةَ عَلى المَرأةِ فَقَالَتْ: كَذَبَ وَاللّهِ يَارسُولَ اللّهِ، فَجَلَدَهُ حَدَّ الْفِرْيَةِ ثَمَانِينَ[. أخرجهما أبو داود .

16. (1604)- İbnu Abbâs hazretleri (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Bekr İbnu Leys kabilesinden bir adam, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelerek, bir kadınla (itiraf ederek) dört kere zinâ yaptığını söyledi. Resûlullah (aleyhissalâtu

vesselâm) ona yüz sopa vurulmasına hükmetti. Zîra adam bekârdı. Sonra, kadın aleyhine beyyine sordu. Kadın:
"- Ey Allah'ın Resûlü! Vallahi yalan söylüyor" dedi. bunun üzerine, Resûlullah , adamı iftira (kazf) haddine, yani seksen sopaya mahkum etti." [Ebu Dâvud, Hudud 31, (4467).][66]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadisle önceki hadis arasında farklılık mevcuttur. Zîra önceki hadiste, zinâ yaptığını itiraf eden kimseye Resûlullah zinâ haddi tatbik ederken, bu ikinci rivayette hem zinâ ve hem de kazf haddi tatbik etmiş olmaktadır.
2- Âlimler bu meselede ihtilâflı hükme giderler. İmam Mâlik ve Şâfiî hazretleri Sehl İbnu Sa'd (radıyallahu anh)'ın rivayetini esas alarak: "Muayyen bir kadınla zinâ itirafında bulunan kimse, kazf değil, zinâ ile cezalandırılır" demişlerdir.
Ebû Hanife ve Evzâî ise: "Sadece kazf haddine mahkum edilir, zîra kadının inkârı (zinâ haddini kaldıran) bir şüphedir" demişlerdir. Bu görüşe: "İyi ama, kadının inkârı, erkeğin itirafını iptal etmez" diye cevap vermişlerdir.
İmam Muhammed, -İmam Şâfiî ve başka fakihten de rivayet ederek- hem zinâ ve hem de kazf haddine mahkum edilmesi gereğini söylemiştir. Bu görüşte olanlar, sadedinde olduğumuz İbnu Abbâs hadisini delil gösterirler.
Şevkânî, İmam Muhammed'i te'yid eder ve "İki ayrı nokta-i nazardan hadisin zâhiri bunu gösteriyor" der ve açıklar:
a) "Sehl hadisinin nihâî hükmüne göre, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), o adama kazf haddi tatbik etmemiştir. Bu durum, onunla kazfın düşeceği hususunda istidlâl etmeyi gerektirmez; çünkü, bu kadının böyle bir talepte bulunmamış olmasından ileri gelme ihtimali mevcuttur veya, İbnu Abbâs hadisinin hilâfına, onda kazf cezasını düşüren bir sebebin bulunması da muhtemeldir, nitekim İbnu Abbâs hadisinde, adama hadd-i kazf uygulanmıştır.
b) Kazf delillerinin zâhiri bunun âmm olduğunu ifade eder. Öyle ise, bu âmm hükümden ancak kesin bir delil ile hariçte kalınabilir. Halbuki aynı halde olan kimsenin kâzif (iftiracı) olduğunu Hz. Peygamber tasdik etmiş, hadd-i kazfı uygulamıştır."[67]

CEZAYI DEVLET VERİR

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bütün sünnetleri insanlık için rahmettir.

Ancak imam olmak yani devleti temsil etmek vasfına giren sünnetlerini ferdler tatbik edemezler. O vasfı temsil eden yetkili şahıs ve makamlar bu çeşit sünnetin tatbikatını gerçekleştirirler. Bunun bilinmemesi, Müslümanları yanlış davranışlara itebilir. Bir kısım suçlara cezasını ferdlerin vermeye kalkması dine rağmen din için yapılan çok tehlikeli bir hâl ortaya çıkarır. Yanlışlığı tavsifte anarşi kelimesi bile hafif kalır.
Yaşanan şartlarda şer'î hükümlerin tatbikatta olmayışı, cezaların ferdlerce verilemeyeceğinin iyice bilinmeyişi bazı hamiyet-i diniye sahiplerini yanlış davranışlara itebileceği gerçeğinden hareketle, konuyla ilgili şu açıklamayı sunmakta fayda umuyoruz:
"Esasen bir suçluya cezanın verilmesi birkaç safhadan geçer:
a) Suçun sübûtunun tahkiki,
b) Suça muvafık cezaya hükmetmek,
c) Bu cezayı infaz etmek.
İslâm dini, bu işleri resmen tayin edilmiş kadı ile, veliyyü'l-emr veya nâibine bırakır. Bir kısım ağır suçlar vardır ki, bunlara verilecek cezanın şekil ve miktarı nasslarla belirlenmiştir ki onlara hudud denir. Devlet reisi veya hâkim bu cezaları azaltıp çoğaltamaz, birbirleriyle tebdil edemez. Sadece kısas ve diyet cezalarında mağdurun veya velisinin af hakkı vardır.
Hadd cezasına giren fiillerin tecziyesini mağdur talep etse de etmese de fark etmez, devletçe te'dibi şarttır.
Cezanın devlet reisi veya naibi tarafından icra edilmesi gereğinde bütün fakihler müttefiktirler. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) ve Hulefâ-i Râşidîn devrinde onların izni olmadan hadd tatbik edilmemiştir.
Şöyle bir sual akla gelebilir: Kısas ve diyet icrasını mağdur veya mağdurun velisi de icra edebilir. Şâyet bu ruhsata dayanarak mağdur, câniye kısas yapsa, meselâ A şahsı, B şahsının kolunu kopardı ise, B şahsı, kadı'nın hükmünden önce davranarak kısas olarak A şahsının kolunu kesse durum ne olur?
Bu durumda B şahsı, kendisine karşı işlenen suçun sübûtu halinde, kol kesme suçunu işlemekle suçlanamaz ise de -zîra hakkı olan bir şeyi yapmış oluyor- aceleciliği ve hakkını münâsib olan vakit girmeden önce aldığı ve kısasla alâkalı icraatı yapmakla vazifeli olan devlet makamlarını dinlememiş olduğu için ta'zir cezası ile cezalandırılır.
Eğer, hâkimin, suçlu hakkında "kısas edilmelidir" diye hükmü vaki olmazdan önce, kısasa tevessül eden kimse suçu isbat edemezse, yani iddia edilen suç sübût bulmazsa kısas yapan kimse o fiilinden dolayı mücrim olarak muhakeme edilir. Meselâ, A şahsı, "oğlumu öldürdü" iddiasıyla B şahsını öldürse, bilahere

yapılan tahkikte, B şahsının bu cinayeti işlediği objektif deliller muvacehesinde tam bir kesinlik kazanmasa, A şahsı "ammden katl" suçuyla cezalandırılır. Gerek birinci misalde ve gerekse ikinci misalde zikredilen kol koparma ve oğlunu öldürme iddiaları, aslında pekâla iftira olabilir. Kol kazaen kopmuştur veya oğlu kazaen ölmüştür de, bu fırsatı değerlendirmek isteyen kazazede ortadaki kazaya cürüm rengi vererek, düşmanından intikam alma peşindedir. İşte bu çeşit durumların ortaya çıkmaması için İslâm dini, suçun tesbitinde hüküm verme işini kadıya bırakmıştır.
Aynı kaide mürted hakkında da câridir. "Veliyyü'l-emrin müsaadesi olmaksızın, böyle bir harekette bulunmuş olan şahsa (yani mürtedi öldüren kimseye) te'dib-i şer'î lâzım gelir."
Keza yol kesenler hakkında da durum aynıdır. Onları cezalandırma işi veliyyü'l-emr veya naibine aittir. Ne yolu kesilmiş olan ne de maktullerin velileri, suçluları cezalandıramazlar. Hatta denir ki: "Yol kesicilik töhmetiyle mahpus bulunan bir şahsı kendisine isnâd edilen cürüm daha sâbit olmadan (maktulun velisi dışında) bir kimse âmmden öldürse, bu kimse hakkında kısas lazım gelir, velev ki bilahere o cürüm beyyine ile sabit olsun. Çünkü hâkim tarafından deminin hılline (öldürülmesine) hükmedilmedikçe, o şahsın ismeti, hürriyet-i hayâtiyesi mücerred töhmet ile mürtefi olmaz (ortadan kalkmaz)."
İslâm'ın bu prensibi, yani cezayı verme işini devlete bırakma prensibi, cemiyette vukûu muhtemel pek çok suistimalleri ve bunlardan teselsül edecek fitneleri kökten keser. Halk mahkemesi, kan dâvası fezâhet ve rezaletleri hakikî mü'minler arasında bu sebeple olamaz.[68]
Hz. Peygamber'den Bir Misâl: Cezânın devlet tarafından verilmesi gereğini ifade etme zımnında, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in sünnetinden zinâ ile alâkalı bir vak'a gerçekten ikna edicidir.
İbnu Abbâs'tan gelen rivayete göre, "Namuslu ve hür kadınlara (zinâ isnadıyla) iftira eden, sonra (bu babta) dört şahit getirmeyen kimseler(in herbirine) de seksen değnek vurun.. onların ebedî şahidliklerini kabul etmeyin. Onlar fasıkların ta kendileridir" meâlindeki âyet geldiği zaman, Ashâb'tan kıskançlığı ile meşhur Sa'd İbnu Ubâde, "Ayet böyle mi? Yani, ben hain kadının dizlerinde yabancı bir erkeği çökmüş olarak yakalayacağım da, dört şahid getirinceye kadar onu hiç rahatsız etmeyeceğim, hiç kımıldatmayacağım öyle mi? Hayır, Allah'a kasem olsun, ben dört şahit getirinceye kadar o hacetini görür (gider). Şayet karımın yanında bir erkek görecek olsam hiç aman vermeden, önce kılıcımın keskin ağzıyla vurur tepelerim" der. Bunun üzerine Hz. Peygamber

(aleyhissalâtu vesselâm) cemaatte bulunanlara: "Sa'd'ın bu kıskançlığına şaşıyor musunuz? Emin olunuz ki, ben ondan daha kıskancım. Allah da muhakkak ki benden ziyade kıskançtır. Bu sebepledir ki, kullarına (gizli ve açık her çeşidiyle) fevâhişi (yani çirkin söz ve uygunsuz fiileri) yasakladı. (...Tevbe ve pişmanlıktan Allah kadar hoşlanan bir başkası da yoktur. Bu sebeple ateşle korkutan, cennetle müjdeleyen (elçiler, peygamber)ler gönderdi)" der.
Hz. Sa'd bunun üzerine, "Ey Allah'ın Resûlü, bu (söylediğiniz) haktır ve Rabb Teâla'nın indinden gelmiştir, fakat ben (ilk defa duyunca işte böyle bir) tuhaf oldum" der.
Bu hadiste Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in Sa'd İbnu Ubâde'ye, sanki şöyle demek istediği ifade edilmiştir: "Allah senden daha kıskanç olduğu halde özür beyanını (tevbe ve pişmanlık) seviyor ve ancak hüccet ortaya çıktıktan sonra muâheze ediyor, o halde sana ne oluyor da bu halde öldürmeye tevessül ediyorsun!"
İmam Şafiî, bu rivayete dayanarak, karısıya zinâ ederken yakaladığı kimseyi öldüren kocayı, delille ispatlayamadığı takdirde ölüme mahkum eder.
Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in suç, objektif delillerle sübût bulmadıkça, vicdanî kanaatiyle ceza vermediğini şu rivayetten daha vâzıh olarak anlarız: İbnu Mâce'de kaydedilen -ki kısmen Buhârî de almıştır- bir rivayette Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle der: "Eğer ben bir kimseyi delilsiz olarak recmetseydim falanca kadını recmederdim. Zîra hakkındaki şüpheyi, sözleri, dış görünüşü ve yanına giren kimse(ler) te'yid etmektedir."
Nevevî'ye göre "Burada, üzerine delil gösterilemeyen, kadın tarafından da itiraf edilmeyen, buna rağmen pek çok kimsenin işitmiş bulunduğu bir kötülük, kadından zuhur ettiği şuyû bulan bir kötülük kastedilmektedir. Bu rivayet de ifade ediyor ki, bir fenalık haberinin yaygınlaşmasına dayanarak hadd tatbik edilmez, mutlaka delil aranır."[69]
Hz. Ömer'den Bir Misal: İbnu Abbâs'tan gelen bir rivayete göre, adamın biri, fuhuş ithamında bulunduğu câriyesini ateşin üzerine oturtarak fercini yakar. Hâdiseyi duyan Hz. Ömer (radıyallahu anh) adamı çağırtarak sigaya çeker:
"Fuhuş yaptığını bizzat gördün mü?"
"Hayır!"
"Pekâla, kendisi itiraf etti mi?"
"Hayır!"
Hz. Ömer adamı döver ve şunu söyler: "Eğer Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in: "Efendiye kölesi sebebiyle kısas yapılmaz" dediğini işitmeseydim

sana kısas uygular (seni aynı şekilde yakar)dım" der. [70]

İKİNCİ FASIL

RESÛLULLAH'IN HADD TATBİK ETTİKLERİ KİMSELER

-1- عن بريدة رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]أتَى مَاعِزُ بْنُ مالِكٍ ا۠سْلَمِىُّ رَضِىَ اللّهُ عَنْه النَّبِىَّ # فقَالَ يَا رسُولَ اللّهِ: إنِّى ظَلَمْتُ نَفْسِى وَزَنَيْتُ، وَإنِّى أُرِيدُ أنْ تُطَهِّرْنِى فَرَدَّهُ، فَلَمَّا كَانَ مِنَ الْغَدِ أتَاهُ، فقَالَ يَارسُولَ اللّهِ: إنِّى قَدْ زَنَيْتُ، فَرَدَّهُ الثَّانِيَةَ، فَأرْسَلَ رسولُ اللّهِ # إلى قَوْمِهِ فقَالَ: هَلْ تَعْلَمُونَ بِعَقْلِهِ بَأساً تُنْكِرُونَ مِنْهُ شَيْئاً: فقَالُوا: مَا نَعْلَمُهُ اًّ وَفِىَّ الْعَقْلِ مِنْ صَالِحِينَا فِيمَا نَرَى فَأتَاهُ الثَّالِثَةَ فَأرْسَلَ إلَيْهِمْ أيضاً فَسَألَ عَنْهُ، فَأخْبَرُوهُ أنَّهُ َ بَأسَ بِهِ وَ َ بِعَقْلِهِ، فَلَمَّا كَانَ الرَّابِعَةَ حَفَرَ لَهُ حُفْرَةً، ثُمَّ أمَرَ بِهِ فَرُجِمَ. قالَ: فَجَاءَتِ الغَامِدِيَّةُ، فقَالَتْ يَارسُولَ اللّهِ: إنِّى قَدْ زَنَيْتُ، فَطَهِّرْنِى فَرَدَّهَا، فَلَمَّا كَانَ مِنَ الْغَدِ قَالَتْ يَارسُولَ اللّهِ: لِمَ تَرُدُّنِى؟ لَعَلكَ أنْ تَرُدَّنِى كَمَا رَدَدْتَ مَاعِزاً فَوَاللّهِ إنِّى لَحُبْلَى. قَالَ: إمَّا َ فَاذْهَبِى حَتَّى تَلِدِى، فَلَمَّا وَلَدتْ أتَتْهُ بِالصَّبِىِّ في خِرْقَةٍ. قالَتْ: هذَا قَدْ وَلَدْتُهُ. قَالَ: فَاذْهَبِى فَأرْضِعِيهِ حَتَّى تَفطِمِيهِ، فَلَمَّا فَطَمَتْهُ أتَتْهُ بِالصَّبِىِّ فِى يَدِهِ كِسْرَةُ خُبْزٍ، فقَالَتْ: هذَا يَا نَبىَّ اللّهِ قَدْ فَطَمْتُهُ وَقَدْ أكَلَ الطَّعَامَ، فَدَفَعَ الصَّبىَّ إلى رَجُلٍ مِنَ المُسْلِمِينَ، ثُمَّ أمَرَ بِهَا فَحُفِرَ لَهَا إلى صَدْرِهَا، وَأمَرَ النَّاسَ فَرَجَمُوهَا فَأقْبلَ خَالِدُ بْنُ الْوَلِيدِ رَضِىَ اللّهُ عَنْه بِحَجَرٍ فَرَمَى رَأسَهَا فَنَضَحَ الدَّمُ عَلى وَجْهِهِ فَسَبَّهَا، فَسَمِعَ النَّبىُّ # سَبَّهُ إيَّاهَا، فقَالَ مَهْ يَا خَالِدُ: فوَالَّذِى نَفْسِى بِيَدِهِ لَقَدْ تَابَتْ تَوْبَةً
لَوْ تَابهَا صَاحِبُ مَكْسٍ لَغُفِرَ لَهُ، ثُمَّ أمَرَ بِهَا فَصَلَّى عَلَيْهَا وَدُفِنَتْ[.

أخرجه مسلم وأبو داود .

1. (1605)- Hz. Büreyde (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissâlatu vesselâm)'a, Mâiz İbnu Mâlik el-Eslemî (radıyallâhu anh) gelerek:
"- Ey Allah'ın Resûlü, ben nefsime zulmettim, zinâ fazihasını işledim, beni temizlemeni istiyorum" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onu reddetti (geri çevirip meselenin üzerine gitmedi). Ancak Mâiz ertesi gün tekrar geldi. Yine:
"- Ey Allah'ın Resûlü, ben zinâ fazihasını irtikab ettim!" diye ikinci sefer itirafta bulundu. Adamı ikinci sefer geri çeviren Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) adamın kavmine birisini yollayarak:
"Onun aklında bir noksanlık biliyor musunuz, normal bulmadığınız bir davranışına rastladınız mı?"diye tahkik ettirdi. Ancak hep beraber:
"Biz onu gördüğümüz kadarıyla, aramızdaki sâlih kişilere denk akıl (ve feraset) sahibi biliyoruz" dediler. Mâiz üçüncü sefer müracaatta bulundu. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) onlara yine birini göndererek adam hakkında sordurdu. Yine ne kendinde, ne aklında bir kusur olmadığını söylediler.
Adam dördüncü sefer müracaat edince, ona bir çukur kazdırdı. Taşlanmasını emretti ve taşlandı.
Râvi der ki: Gâmidiye adında bir kadın da gelerek:
"Ey Allah'ın Resûlü, ben zina fazîhasını işledim. Beni temizle!” dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), onu da geri çevirdi. Ertesi gün gelen kadın:
"Ey Allah'ın Resûlü, beni niye reddediyorsun. Görüyorum ki, beni de Mâiz gibi geri çevirmek istiyorsun. Allah'a kasem olsun ben hamileyim de!" dedi. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):
"Öyle ise hayır. Sen git ve çocuğu doğurunca gel" dedi. Kadın gitti, çocuğu doğurunca, bir beze sarılmış olarak çocukla geldi.
"İşte çocuk, doğurdum!" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Git, sütten kesinceye kadar emdir, sonra gel!" buyurdu. Kadın gitti, o çocuğu sütten kesince çocukla birlikte geldi. Çocuğun elinde bir ekmek parçası vardı.
"Ey Allah'ın Resûlü, işte çocuk, sütten kestim, yemek de yedi" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) çocuğu alıp, Müslümanlardan birine teslim etti. Sonra bir çukur kazılmasını emir buyurdu. Göğsüne kadar derinlikte bir çukur kazıldı. Bundan sonra halka taşlamalarını emretti. Herkes taşladı. Hâlid İbnu Velid (radıyallâhu anh) elinde bir taş ilerledi, başına attı. Kan yüzüne fışkırmıştı, kadına küfretti. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hâlid'in kadına küfrettiğini

işitince:
"Ey Hâlid ağır ol!" dedi ve ilâve etti:
"Nefsimi kudret elinde tutan Zât-ı Zülcelâl'e kasem olsun, bu kadın öyle bir tevbe yaptı ki, şâyet alışverişte sahtekârlık yapanlar aynı tevbe ile tevbe yapsalardı, onların bile mağfiretine yeterdi!"
Sonra Resûlullah (tekfin) emretti. Kadının üzerine namaz kıldırdı ve defnedildi."
[Müslim, Hudud 22, (1695); Ebû Dâvud, Hudud 24, 25, (4434, 4441).][71]

AÇIKLAMA:

1- İslâm dini, insanlar arasında işlenen cürümler içerisinde en ibaretâmiz cezayı zinâ fazihasına takdir etmiştir: Recm, yani taşlayarak öldürme... Cezanın ağırlığı, işlenen bu fiilin çirkinliğinden ve Allah indinde kötülüğünün büyüklüğünden ileri gelir. Bir insanın, ceza olarak taşlanarak öldürülmesi, işlediği cürmün büyüklüğünü idrakte hissî bir şok sağlar. Cezanın ağırlığı nisbetinde, tatbikini imkânsız kılacak şartlar koşulmuştur: İtiraf veya dörtten aşağı düşmeyecek sayıda, fiil halinde görgü şahidi. Bu durum, recm vak'asını İslâm cemiyetlerinde parmakla sayılacak kadar azaltmıştır. Ancak, zinâ hadiselerinin İslâm cemiyetlerinde asgarî seviyede sınırlandırılmasında, mü'minlerin bunun cezasının recm olduğunu bilmeleri yetmiştir.
2- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında, recm tatbikatının bir kaç örneği var. Hemen hepsi de itirafa dayanır. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), Allah'ın gizlemiş olduğu günahı insanlara açmamayı, bir başka ifade ile kişinin hâkimin önüne giderek yaptığı suçları beyan etmemesini tavsiye ettiği halde, bazı zânilerin taşlanarak öldürüleceklerini bile bile "Zinâ yaptım beni temizle!" diye Hz. Peygamber'e müracaat etmiş olmaları onların imanlarının derecesini ifade eder.
3- Hadiste dikkatimizi çeken mühim bir husus, zinâ yaptığını itiraf eden kimseye Hz. Peygamber'in yüz çevirmesi veya adamı geri göndermesidir. Yani, tavrı ile, zinâyı itiraf etmesini hoş karşılamıyor. Adamı ve kadını geri çevirmek, -başka rivâyetlerde itirafta bulunan adama- sırt çevirmek gibi davranışlara, bir de adam hakkında tahkikat devreye giriyor: Adamın aklî muvazenesi yerinde mi, arada sırada da olsa aklından şüphe ettirecek davranışları olmuş mudur? soruşturmuştur. * üslim'in bir rivâyetinde Resûlullah, Mâiz'in sarhoş olup olmadığının tedkik edilmesini işaret buyurur, cemaatte bulunan bir adam kalkıp ağzını koklar ve şarap kokusu bulamaz.

Resûlullah'ın bu tavrı sadece Mâiz'e karşı değil, Ezd kabilesinin Gâmid kolundan olan ve rivâyetlerde Gâmidiye nisbetiyle zikri geçen kadına da öyle davranır, geri çevirir. Hattâ kadın: "Görüyorum ki, beni de Mâiz gibi geri çevirmek istiyorsun" der.
4- Yine dikkat çeken bir husus, zinâ itirafında bulunanlara: "Kiminle zinâ yaptın?" diye sorulmuyor. İtirafı yapan erkekse, "hangi kadınla?" veya kadınsa "hangi erkekle?" diye öbür suçluyu arama cihetine gidilmemiştir.[72]

5- Hadisten çıkarılan bazı hükümler

Hadisten Çıkarılan Bazı Hükümler:

1) Hanefîlerle, Hanbelîler, bu hadisi esas alarak, zinâ ikrarının makbul olması için dört ayrı mecliste yapılması gereğine hükmetmişlerdir.
İmam Mâlik ve Şafiî hazretleri ise, bir kere ikrarın yeterli olacağına hükmederler. Onlar bu hükme giderken bir başka hadisi esas alırlar.
2) Hadisten, delinin suç ikrarının makbul olmayacağı hükmü çıkarılmıştır. Âlimler bunda ihtilâf etmezler.
3) Kişinin kendi aleyhine ikrarı makbuldür, ikrarıyla hesaba çekilir.
4) Kişinin ikrardan dönmesi kinayeli olarak telkin edilebilir, dönecek olursa makbuldür. Ancak bu telkin insanların haklarına giren suçlarla, zekât ve kefaret gibi malî olan Allah haklarında caiz değildir.
5) Hadd-i şer'îden hükümdar haberdar olmalıdır. Ancak tatbikatında birini vekil bırakabilir. İmam Âzam ve İmam Ahmed ise: "Recm sırasında Müslümanların reisinin mutlaka hazır bulunması lâzımdır. Zinâ beyyine ile sabitse şahidler de hazır bulunur ve ilk taşı onlar atarlar. İkrarla sübut bulmuş ise ilk taşı reis atar" derler. Mâlik ve Şafiî'ye göre, Müslümanların reisinin recm yerinde hazır bulunması şart değildir.
6) Kişiye hadd olarak recm kâfidir. Recm ve hadd her ikisi de tatbik edilemez.
7) Recmedilerek öldürülen erkek ve kadınlar için mezar kazılıp kazılmayacağı hususunda ihtilaf edilmiştir. Ebû Hanife, Malik ve Ahmed İbnu Hanbel'in meşhur kavline göre kazılmaz. Katâde, Ebû Yusuf, Ebû Sevr ve bir rivâyette Ebû Hanife'ye göre kazılır. Malikîlerin bir kısmı: "Beyyine ile recmedilenler için kazılır, ikrarla recmedilenler için kazılmaz" demiştir.
Şafiîler bu hususta üç farklı görüş ileri sürmüşlerdir:
a) Kadın için mezar kazmak müstehabtır, zîra tesettürüne yardım eder.

b) Bu iş sultanın emriyle olur, dilerse kazdırır, dilerse kazdırmaz.
c) Kadının zinâsı beyyine ile sabit olmuşsa mezar müstehabtır, ikrar ile sübut bulmuşsa müstehab değildir. Esahh olan kavil de budur.
8) Recm taş, tuğla parçası, kemik, sopa gibi şeylerle yapılmalıdır. Bu hususta ittifak vardır.
9) Hadd-i şer'î günahın kefaretidir.
10) Tevbe ile büyük günahlar da affedilir. Bu hususta icma mevcuttur. Sadece katilin affı hususunda İbnu Abbas (radıyallâhu anhümâ) Cumhur'a muhalefet ederek, affedilmeyeceğini söylemiştir.
Şârihler: Mâiz ve Gâmidiye'li kadının niçin tevbe ile yetinmeyip, hadd-i şer'înin tatbik edilmesinde ısrar ettikleri sorusunu şu şekilde cevaplandırırlar: "Haddin tatbiki günahlara kesinlikle kefarettir. Ancak tevbenin makbuliyetinde yakin elde edilemez, kabul edilebileceği umulur, o kadar. Kesinlikle: "Tevbe kabul ediliştir" denemez. Bu sebeple günahtan temizlendikleri hususunda emin olmak isteyen Mâiz ve Gâmidiyye'li kadın, hadd-i şer'înin tatbik edilmesini ısrarla istemişlerdir.
11) Gebe kadın, çocuğunu doğurmadıkça recmedilemez. Bu meselede çocuğun zinâdan olmasıyla kocadan olması arasında fark yoktur. Kısas meselesi de böyledir.
12) Kadın muhsane olduğu takdirde o da recmedilir.
13) İmam-ı Âzam'la bir rivâyette İmam Malik'e göre, kadın doğurunca bekletilmeden recmedilir, çocuğuna süt vermesi veya sütanne bulması beklenmez. İmam Şafiî, Ahmed, İshak ve Malikîlerin meşhur kavline göre, kadın, çocuğuna sütanne buluncaya kadar recmedilmez. Süt anne bulamazsa sütten kesinceye kadar anne recmedilmez.
14) Zâninin tevbesi, hadd-i şer'îyi ondan kaldırmaz.
15) Recmedilen kimseye cenâze namazı kılınıp kılınmayacağı ihtilâflıdır. Ahmed İbnu Hanbel ve İmam Mâlik'e göre, Müslümanların reisine ve fazilet sahibi kimselere bu namaza katılmak mekruhtur, böylelerinin namazlarını başkaları kıldırmalıdır. Ancak cumhur-u ulemâ böyle bir ayırım yapmaz.[73]

-2- وعن جابر رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]أمَرَ رَسُولُ اللّه # بِرَجُلٍ زَنَى فَجُلِدَ الحَدَّ، ثُمَّ أُخْبِرَ أنَّهُ مُحْصِنٌ فَأمَرَ بِهِ فَرُجِمَ[. أخرجه أبو داود .

2. (1606)- Hz. Câbir (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) zinâ yapmış olan bir kimse için celde ile hadd tatbik edilmesini emretti. Sonra, onun muhsan olduğu bildirildi. Bu sefer recmedilmesini emretti ve recmedildi." [Ebû Dâvud, Hudud 24, (4438, 4439).][74]

AÇIKLAMA:

Azîmâbâdi der ki: "Bu hadiste, imam hududdan birini emreder, sonra da o hususta yanıldığını anlarsa, doğru olan ne ise ona rücû ederek şer'î vacibi tatbik etmesi gerektiğine delil vardır."[75]

-3- وعن عمران بن الحصين رَضِىَ اللّهُ عَنْهما قال:]أتَتِ امْرَأةٌ مِنْ جُهَيْنَةَ رَسولَ اللّهِ # وَهِىَ حُبْلَى مِنَ الزِّنَا، فقَالَتْ يَا رسولَ اللّهِ: أصَبْتُ حَدًّا فَأقِمْهُ عَليَّ فَدَعَا نَبىُّ اللّهِ # وَلِيَّهَا فقَالَ: أحْسِنْ إلَيْهَا، فَإذَا وَضَعَتْ فَأتِنِى بِهَا، فَفَعَلَ فَأمَرَ بِهَا فَشُدَّتْ عَلَيْهَا ثِيَابُهَا، ثُمَّ أمَرَ بِهَا فَرُجِمَتْ، ثُمَّ صَلَّى عَلَيْهَا، فقَالَ عُمَرُ: أتُصَلِّى عَلَيْهَا وَقَدْ زَنَتْ؟ فقَالَ #: لَقَدْ تَابَتْ تَوْبَةً لَوْ قُسِّمَتْ بَيْنَ سَبْعِيْنَ مِنْ أهْلِ المَدِينَةِ لَوَسِعَتْهُمْ، وَهَلْ وَجَدْتَ أفْضَلَ مِنْ أنْ جَادَتْ بِنَفْسِهَا للّهِ عَزَّ وَجَلَّ[. أخرجه الخمسة إ البخارى .

3. (1607)- İmrân İbnu'l-Husayn (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a Cüheyneli, zinâdan hamile kalmış bir kadın geldi ve:
"- Ey Allah'ın Resûlü! Ben bir hadd cürmü işledim, cezasını bana tatbik et" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da kadının velisini çağırıp:
"- Buna iyi muamelede bulunun. Çocuğu doğurunca kadını bana getirin!" buyurdu. Velisi öyle yaptı. (Doğumdan sonra gelince) Resûlullah kadının elbisesini üzerine bağlamalarını emretti. Sonra taşlamalarını söyledi ve taşlandı. Üzerine cenaze namazı kıldırdı. (Bunu gören) Hz. Ömer:
"- Bu zâniye kadına namaz mı kıldırıyorsun?" dedi. Aleyhissalatu vesselam Efendimiz:

"- Bu öyle bir tevbe yaptı ki, onun tevbesi Medine ahalisinden yetmiş kişiye taksim edilseydi onların hepsini rahmete bandırırdı. Sen Allah için canını vermekten daha efdâl bir amel biliyor musun?" diye cevap verdi." [Müslim, Hudud 24, (1696); Tirmizî,Hudud 9, (1435); Ebû Dâvud, Hudud 25, (4440, 4441); Nesâî, Cenâiz 64, (4, 63).][76]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste geçen bir kısım hususlar daha önceki hadislerde açıklandı. Burada dikkatimizi çeken husus, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, kadının velisine yaptığı tenbihtir: "Buna iyi muamelede bulunun." Muhtemelen, velisi kadına "Ailemize ar getirdin, yüz karası oldun" vs. şeklindeki sözleri ve başkaca davranışlarıyla eziyet vermekte idi. Durumu anlayan Resûlullah bundan vazgeçmelerini emretmiştir.
2- Elbisenin bağlanması, taşlama sırasında vücudunun açılmaması içindir. Çünkü, ölüm anında, kişi maruz kalacağı ızdırabın sevkiyle üstünü başını yolabilir, açılan kısımlarına ilgisiz kalabilir. Bu sebeple Cumhur, kadının oturmuş halde taşlanması, erkeğin de ayakta taşlanması gereğine hükmetmiştir. İslâmî espri, hiçbir surette kadının avret yerlerinin açılma şenâetini hoş karşılamaz, bu meselede kayıdsız kalmaz. Hülasa ulemâ oturarak taşlanmasını tesettürün muhafazası için en uygun tarz kabul etmiştir.[77]

-4ـ وعن أبى هريرة، وزيد بن خالد الجهنىّ رَضِىَ اللّهُ عَنْهما]أنَّ أعْرَابِيًّا أتى النَّبىَّ # فقَالَ يَارسُولَ اللّهِ: أنْشُدُكَ بِاللّهِ إِّ قَضَيْتَ لِى بِكِتَابِ اللّهِ تَعالى، فقَالَ اŒخَرُ، وَهُوَ أفْقَهُ مِنْهُ: نَعَمْ فَاقْضِ بَيْنَنَا بِكِتَابِ اللّهِ تَعالى، وَائْذَنْ لِى، فقَالَ #: قُلْ، فقَالَ: إنَّ ابْنِى كَانَ عَسِيفاً عَلى هذَا فَزَنَى بِامْرَأتِهِ، وَإنِّى أُخْبِرْتُ أنَّ عَلى ابْنِى الرَّجْمَ فَافْتَدَيْتُ مِنْهُ بِمِائَةِ شَاةٍ وَوَلِيدَةٍ، فَسَألْتُ أهْلَ الْعِلْمِ فَأخْبَرُونِى أنَّ عَلى ابْنِى جَلْدَ مِائَةٍ وَتَغْرِيبَ عَام، وَأنَّ عَلى امْرَأةِ هَذَا الرَّجْمَ؟ فقَالَ: وَالَّذِى نَفْسِى بِيَدِهِ ّقْضِيَنَّ بَيَّنَكُمَا بِكتابِ اللّهِ تَعالى: الْوَلِيدَةُ،

وَالْغَنَمُ رَدٌّ عَلَيْكَ، وَعَلى ابْنِكَ جَلْدُ مِائَةٍ وَتَغْرِيبُ عَام اغْدُ يَا أنَيْسُ ـ لِرَجُلٍ مِنْ أسْلَمَ ـ إلى امْرَأةِ هذَا، فإنْ اعْتَرفَتْ فَارْجُمْهَا، فَغَدَا عَلَيْهَا فاعْتَرَفَتْ، فَأمَرَ بِهَا النَّبىُّ # فَرُجِمَتْ]. أخرجه الستة.وقال مالك »الْعَسِيفُ«: ا'جير .

4. (1608)- Ebû Hüreyre ve Zeyd İbnu Hâlid el-Cühenî (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Bir bedevî, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e gelerek:

"- Ey Allah'ın Resûlü, Allah aşkına, hakkımda Allah'ın kitabıyla hükmet!" diye yemin verdi. Bundan daha fakih olan bir diğeri de:

"- Evet aramızda Kitabullah'la hükmet, bana da izin ver!" talebinde bulundu. Aleyhissalatu vesselam Efendimiz:

"- Meramını söyle! (seni dinliyorum)" dedi. Adam:

"- Oğlum bunun yanında işçi idi. Karısıyla zinâ yaptı. Bana, "Oğlun için recm gerekir" dediler. Ben de hemen oğlum namına yüz koyunla bir cariyeyi fidye verdim. Sonra bir de ilim adamlarına sordum. Bana: "Oğluna yüz deynek ve bir yıl sürgün cezası gerekir; bu adamın karısına da recm cezası icabeder" dediler" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"- Ruhumu kudret elinde tutan Zât'a yemin olsun ikinizin arasını Kitabullah'a uygun şekilde hükme bağlayacağım: Cariye ve koyunlar sana geri verilecek. Oğluna yüz sopa ve bir yıl sürgün tatbik edilecek" buyurdu. Sonra, Eslemli bir adama seslendi:

"- Ey Üneys! bu zâtın hanımına git, eğer zinâyı itiraf ederse onu recmet gel!"

Üneys, kadına vardı. O suçunu itiraf etti. Resûlulluh (aleyhissalâtu vesselâm) emretti, kadın recmedildi." [Buhârî, Muhâribîn 30, 32, 34, 38, 46, Vekâlet 13, Şehâdât 8, Sulh 5, Şurût 9, Eymân 3, Ahkâm 39, Haberu'l-Vâhid I, İ'tisâm 2; Müslim, Hudud, 25, (1697, 1698); Muvatta, Hudud 6, (2, 822); Tirmizî, Hudud 8, (1433); Ebû Dâvud, Hudud 25, (445); Nesâî, Kudât 21, (8, 240, 241); İbnu Mâce, Hudud 7, (2549).][78]

AÇIKLAMA:

1- Burada, bedevînin Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e yemin vererek söze başlaması, Resûlullah'a olan itimadsızlığından değildir. Arap örfünde yemin vererek söz etmek, talebde bulunmak cari bir âdettir. Zaman zaman hadislerde

rastlanır. Açıklamalar buna daha ziyade bedevîlerin, henüz fazla incelmemiş kimselerin başvurduğunu ifade etmektedir. Nitekim daha fakih yani ilim ve anlayışça daha ileri olduğu belirtilen ikinci şahıs Resûlullah'a yemin vermemiştir. Rivâyette geçen

اَفْقَهُ مِنْهُ (ondan daha anlayışlı, bilgili) tâbiriyle belki de, bugünün tâbiriyle, "daha kültürlü" "daha nazik" denmek istenmiştir.

2- Rivâyetten anlaşıldığı üzere işçinin babası, oğlunu zinânın cezasından fidye ödeyerek kurtaracağını, zinâ ile ortaya çıkan hukukî durumun mağdur koca ile oğlan tarafı ilgilendiren bir husus olduğunu zannetmiş ve derhal kocanın memnun kaldığı maddî bir meblağ ödeyerek sulh olmuştur.

Ancak, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın da irşad buyurduğu üzere, zinâ vak'asının değerlendirilmesi bu çerçevede kalmamaktadır. Bir yönü ile beşerî hukuku ilgilendirse bile bir yönü ile hukukullaha girmektedir. Meselenin, mücrim tarafla mağdur tarafın mutabık kalacakları bir formülde çözüme bağlanması mümkün değildir. Bu dâvanın, konuyu ilgilendiren nasslarla âyet ve hadislerle hükme bağlanması gerekmelidir. Resûlullah, babanın, kocaya fidye olarak verdiği koyun ve develeri iade etmiş, zinâya adı karışan kadının -itiraf etmesi halinde- recmedilmesini söylemiştir. Oğlanın celdeye mahkum edilmesi bekârlığı sebebiyledir.

3- Recm ile ilgili âyet Kur'ân-ı Kerim'de yer almadığına göre, rivayette geçen Kitabullah tâbirinden maksad Kur'ân-ı Kerim değil, "Allah'ın hükmü"dür, bir bakıma Allah'ın yazısı demektir.

4- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in burada: "Ey Üneys, bu zatın hanımına git, eğer zinâyı itiraf ederse recmet, gel!" demesi ve ikrarı dört kere tekrar ettirmeyi tenbih etmemesi, bazı âlimlerin dikkatini çekmiştir. Onlar bu rivâyete dayanarak: "Zinânın, itiraf yoluyla sübûtunda itirafın dört ayrı mecliste dört kere tekrarı gerekmez, bir kerecik itiraf da yeterlidir" demişlerdir. İmam Mâlik ve Şâfiî bu görüştedir. Hanefîlerle Hanbelîlerin bir başka hadisi esas alarak dört ayrı ikrarla zinânın sübut bulacağına hükmettiklerini daha önce belirtmiştik (1605. hadis).

5- Âlimler bir başka noktaya da dikkat çekmişlerdir: Zinâ haddi, iddia ve ithamla değil bilakis itiraf ve beyyine ile sübût bulur, kesinlik kazanır. Öyleyse Resûlullah niçin Üneys'i hemen recm vazifesiyle göndermiştir?

Bunun cevabını şöyle verirler: Üneys, kadına, hakkındaki ithamı haber verecektir. Kadın bunu ya reddedip hadd-i kazf talebinde bulunacak yahut da

kabul edip, suçunu itiraf edecektir. Nitekim iddiayı kabul ederek recm cezasını çekmiştir.[79]

6- Hadisten çıkarılan bazı hükümler.

HADİSTEN ÇIKARILAN BAZI HÜKÜMLER

1) Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında başkalarından da fetvâ sorulmuştur. Öyle ise, bir âlim kendinden daha büyük bir kimsenin bulunduğu yerde fetva verebilir.
2) Fâsid antlaşma merduddur. Böyle bir antlaşma ile mala temellük edilemez, iadesi gerekir.
3) Şer'î haddler fidye ile değiştirilemez.
4) Muhsan (evli) kimseye recm ve celde cezası beraberce uygulanmaz, sadece recm uygulanır.
5) Şafiî mezhebine göre, bekâr zâni'ye celde cezası ile birlikte sürgün cezası da verilir. İmam-ı Âzam'a göre sürgün cezası verilmez.
6- Dışarı çıkmayı âdet edinmeyen kadın mahkemeye gelmeye mecbur edilmez, hüküm verecek hâkim onun bulunduğu yere gider.[80]

-5- وعن مالك رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]بَلَغَنِى أنَّ عُثْمَانَ رَضِىَ اللّهُ عَنْه أُتِىَ بِامْرَأةٍ ولَدَتْ في ستِّة أشْهُرٍ فَأَمَرَ بِرَجْمِهَا، فقَالَ عَلِيٌّ رَضِيَ اللّهُ عَنْه: إنَّ اللّهَ تَعالى يَقُولُ: وَحَمْلُهُ وَفِصَالُهُ)-1(ثَلاثُونَ شَهْراً، وقَالَ: وَالْوَالِدَاتِ يُرْضِعْنَ أوْدَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ لِمَنْ أرَادَ أنْ يُتِمَّ الرِّضَاعَةَ، فَالْحَمْلُ سِتَّةُ أشْهُرٍ، فَأمَرَ عُثْمَانُ بِرَدِّهَا فَوُجِدَتْ قَدْ رُجِمَتْ[.

5. (1609)- İmam Mâlik diyor ki: "Bana ulaştığına göre, Hz. Osman (radıyallâhu anh)'a evliliğinin altıncı ayında doğum yapan bir kadın getirildi. Derhal recmedilmesini emretti. Ancak Hz. Ali (radıyallâhu anh):
"- Cenab-ı Hakk, Kur'an-ı Kerim'de وَحَمْلُهُ وَفِصَالُهُ ثَلٰثُونَ شَهْرًا "

(İnsanın anne karnında) taşınma ve sütten kesilmesi (müddeti) otuz aydır..." (Ahkâf 15) buyuruyor. Keza bir başka âyette de:

وَالْوَالِدَاتُ يُرْضِعْنَ اَوْدَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ لِمَنْ اَرَادَ اَنْ يُتِمَّ الرَّضَاعَةَ "Anneler çocuklarını iki tam yıl emzirirler. (Bu hüküm) emmeyi tamam yaptırmak isteyenler içindir..." (Bakara 233) buyurmaktadır. Bu durumda hamilelik müddeti altı aydır." Bu açıklama üzerine Hz.Osman (radıyallahu anh) kadının geri gönderilmesini emretmişti, ancak kadın recmedilmiş bulundu." [Muvatta, Hudud 11 (2, 825).][81]

AÇIKLAMA:

Hz.Osman (radıyallâhu anh)'ı, evliliğinin altıncı ayında doğum yapan kadın hakkında zinâ hükmünü vermeye sevkeden husus, doğumların normalde dokuz ayda olmasıdır. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın "İlim şehrinin kapısı" olarak tavsif ve takdir buyurduğu Hz. Ali (radıyallahu anh), Kur'ân-ı Kerim âyetlerine olan nafiz ve derin vukufuna dayanarak -pek nadir bile olsa- altı ayda doğum olabileceğini açıklamış ve Hz. Osman (radıyallâhu anh)'ı da bu hususta ikna etmiştir. Ancak bu esnada hüküm kadına infaz edilmiştir.
İbnu Ebî Hatim'in rivâyetinin sonunda, Hz. Ali'nin açıklamasını beğenen Hz. Osman (radıyallâhu anhümâ)'ın: وَاللهِ مَا فَطَنْتُ لِهَذَا "Vallahi ben bunu kavrayamamıştım" dediği belirtilir.
Abdurrezzak'ın bir rivâyeti, Hz. Osman'dan önce benzer bir hâdisenin Hz. Ömer'e intikal ettiğini ve Hz. Ömer'in meseleyi Ashab'la istişare ettiğini, meseleyi, kaydettiğimiz şekilde Hz. Ali'nin çözdüğünü belirtir.
Bu durum, Hz. Osman'ın önceki yani Hz. Ömer zamanında cereyan etmiş olan vak'ayı hiç işitmediğini gösterir.
Her hâl u kârda bu hâdiseler, Hz. Ali (radıyallâhu anh)'nin Kur'ân-ı Kerim'in inceliklerini kavramada Hz. Ömer ve Hz. Osman gibi Ashab-ı Güzin'in diğer büyükleri arasında nasıl imtiyazlı ve üstün bir yer tuttuğunu göstermesi bakımından da ayrı bir ehemmiyet taşır.[82]

-6- وعن أبى إسحاق الشيبانى رَضِىَ اللهُ عَنْه قال:]سَألْتُ ابْنَ

أبِى أوْفَى هَلْ رَجَمَ رسولَ الله #؟ قالَ: نَعَمْ. قُلْتُ: قَبْلَ سُورَةِ النُّورِ، أوْ بَعْدَهَا؟ قالَ: َ أدْرِى[. أخرجه الشيخان.

6. (1610)- Ebû İshâk eş-Şeybânî (rahimehullah) anlatıyor: "İbnu Ebî Evfâ (radıyallâhu anh)'ya:
"- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hiç recm tatbik etti mi?" diye sordum. Bana: "Evet!" cevabını verdi. Ben tekrar:
"- Nûr sûresinin nüzûlünden önce mi, sonra mı?" diye sordum. "Bilmiyorum!" dedi." [Buhârî, Hudud, 21, 37; Müslim, Hudud 29, (1702).][83]

AÇIKLAMA:

1- Recm tatbikatının Nur sûresinin nüzûlünden önce olması halinde, bu sûrede, zâniye celde hükmü gelmiş olmakla recmin bununla neshedildiği söylenebilecektir. Recm, Nur sûresinin nüzûlünden sonra tatbik edilmiş olma durumunda, celdenin muhsan hakkında neshedilmiş olduğuna delil çıkarılabilecektir. Böyle bir değerlendirmeye: "Bunda, Kitab'ın sünnetle neshedilme durumu mevzubahistir, bu ise ihtilaflı bir mevzudur" diye itiraz edilebilir ise de şöyle cevap verilmiştir: "Ulemânın kabul etmediği husus, Kitab'ın haber-i vahidle neshidir, haber-i meşhur ile neshine itiraz edilmemiştir. İbnu Hacer burada nesh değil tahsisin mevzubahis olduğunu, âyetteki celde hükmünün muhsan olmayanlara tahsis edildiğini belirtir.
2- İbnu Ebî Evfâ, recm hâdisesinin Nur sûresinden önce mi, sonra mı vukua geldiğini bilmediğini söylemektedir. Ancak Nur sûresinden sonra olduğuna dair delil mevcuttur. Zîra sûrenin nüzûlü ifk hâdisesi sırasında vukua gelmiştir. Gerçi bu hâdise dördüncü hicri yılda mı, beşinci veya altıncı hicrî yılda mı meydana geldi, ihtilaflıdır. Ama recm hâdisesinde Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) de hazır bulunduğuna göre, yedinci yıldan sonra cereyan etmiş olmalıdır, zîra o, yedinci hicrî yılda İslâm'la müşerref olmuştur.
3- İbnu Ebî Evfâ'nın "bilmiyorum" demesi, faziletli, büyük kimselerin "bilmiyorum" diye cevap vermekle faziletlerinden bir şey kaybetmeyeceğine, böyle dediği için ayıplanamayacağına delildir. Bilakis bu cevap onun araştırıcı olduğuna, söyledikleri şeylerde titiz davrandığına delildir, övülmesini gerektiren bir cevaptır.[84]

-7- وعن الشعبى رَضِىَ اللّهُ عَنْه]أنَّ عَلِيًّا رَضِىَ اللّهُ عَنْه حِينَ رَجَمَ المَرْأةَ ضَرَبَهَا يَوْمَ الخَمِيسِ، وَرَجَمَهَا يَوْمَ الجُمُعَةِ، وَقَالَ: جَلَدْتُهَا بِكِتَابِ اللّهِ، وَرَجَمْتُهَا بِسُنَّةِ رسولِ اللّهِ #[. أخرجه البخارى.

7. (1611)- Şa'bî (rahimehullah) anlatıyor: "Hz. Ali (radıyallâhu anh), kadını remettiği zaman onu perşembe günü dövdü, cuma günü de recmetti. Ve şunu söyledi: "Ona Kitabullah(ın hükmü) ile celde, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sünneti ile de recm tatbik ettim." [Buhârî, Hudud 21.][85]

AÇIKLAMA:

1- Burada zikri geçen kadın Şürâhetü'l-Hemdaniyye'dir. Zinâ suçuyla Hz. Ali'ye getirilmiştir. Hz. Ali (radıyallâhu anh) çocuğunu doğurması için geri çevirmiş, sonra ona kadın akrabalarından en yakın olanını getirtip çocuğu teslim etmiş ve kadını recmetmiştir.
2- Bazı rivâyetlerde Hz.Ali'nin, bu durumu tavzih için bir kısım sualler sorduğunu görmekteyiz:
"- Belki de erkek seni zinâya zorlamıştır?"
"- Hayır!"
"- Sen uyurken, (rızan olmadan) sana gelmiştir?"
"- Hayır!"
"- Kocan düşmanlarımızdan biridir?"
"- Hayır!"
Bu cevaplardan sonra Hz. Ali (radıyallâhu anh) kadının hapsedilmesini emretti. Doğum yapınca bir perşembe günü çıkarttı, yüz deynek vurdurdu. Sonra tekrar hapse gönderdi. Cuma günü bir çukur kazdırıp taşlattı."
3- Burada Hz. Ali (radıyallâhu anh)'nin kadına önce celde, sonra recm tatbik ettiği görülmektedir. Übey İbnu Ka'b (radıyallâhu anh)'ın da bu görüşte olduğu rivâyet edilmiştir. Hazimî'nin kaydına göre, Ahmed, İshâk, Dâvud-ı Zâhirî ve İbnu'l-Münzir muhsan olan zâniye, önce celde sonra recm tatbik edileceğine hükmetmişlerdir. Cumhur ise iki haddin birleştirilmeyeceğine hükmetmiştir. Bu görüş Ahmed İbnu Hanbel'den de rivayet edilmiştir. Cumhur bu görüşe Mâizle

ilgili hadisi delil yapar ve bunun, hem celde hem de recm ifade eden Ubâde hadisini neshettiğini söyler. Ubâde hadisi şöyledir:

اَلثَّيِّبُ بِالثَّيِّبِ جَلْدُ مِائَةٍ وَالرَّجْمُ وَالْبِكْرُ بِالْبِكْرِ جَلْدُ مِائَةٍ وَالنَّفْىُ "Dul dulla zinâ yaparsa yüz sopa ve recm, bekâr bekârla zinâ yaparsa yüz sopa ve sürgün cezası uygulanır." (Bu hadis Müslim'de gelmiştir.) [86]

-8- وعن أبى هريرة رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]زَنَى رَجُلٌ وَامْرَأةٌ مِنَ الْيَهُودِ. فقَالَ بَعضُهُمْ لِبَعْضٍ: اذْهَبُوا بِنَا إلي هذَا النَّبىِّ، فَإنَّهُ نَبىٌّ بُعِثَ بِالتَّخْفِيفِ، فإذَا أفْتَانَا بِفُتْيَا دُونَ الرَّجْمِ قَبِلْنَاهَا، وَاحْتَجَجْنَا عِنْدَ اللّهِ تَعالى بِهَا، قُلْنَا فُتْيَا نَبىٍّ مِنْ أنْبِيَائِكَ، فَأتَوُا النَّبىَّ # وَهُوَ جَالِسٌ في المَسْجِدِ في أصْحَابِهِ، فَقَالُوا يَا أبَا الْقَاسِمِ: مَا تَرَى في رَجُلٍ وَامْرَأةٍ زَنَيَا، فَلَمْ يُكَلِّمْهُمْ كَلِمَةً حتَّى أتَى بَيْتَ مِدْرَاسِهِمْ، فقَامَ عَلى الْبَابِ فقَالَ: أنْشُدُكُمُ اللّهَ الَّذِى أنْزَلَ التَّوْرَاةَ عَلى مُوسى، مَا تَجِدُونَ في التَّوْرَاةِ عَلى مَنْ زَنَى إذَا أحْصَنَ؟ قَالُوا: يُحَمَّمُ وَيُجَبَّهُ ويُجْلَدُ، وَالتَّجْبِيهُ: أنْ يُحْمَلَ الزَّانِيَانِ عَلى حِمَارٍ، وَتُقَابَلَ أقْفِيَتُهُمَا وَيُطَافُ بِهِمَا. قَالَ: وَسَكَتَ شَابٌّ مِنْهُمْ، فَلَمَّا رَآهُ النَّبِىُّ # سَكَتَ ألَظَّ بِهِ النِّشْدَةِ، فقَالَ: اللَّهُمَّ إذْ نَشَدْتَنَا فَإنَّا نَجِدُ في التَّوْرَاةِ الرَّجْمَ، فقَالَ النَّبِىُّ #: فَمَا أوَّلُ مَا ارتَخَصْتُمْ أمْرَ اللّهِ تَعالي؟ قالُوا: زَنَى ذُو قَرَابَةٍ مِنْ مَلِكٍ مِنْ مُلُوكِنَا فَأخَّرَ عَنْهُ الرَّجْمَ، ثُمَّ زَنَى رَجُلٌ آخَرُ في أسْرَةٍ مِنَ النَّاسِ، فأرَادَ رَجْمَهُ فَحَالَ قَوْمُهُ دُونهُ وَقَالُوا: َيُرْجَمُ صَاحِبُنَا حَتَّى تَجِئَ بِصَاحِبِكَ فَتَرْجُمَهُ، فاصَّلَحُوا هذِهِ الْعُقُوبَةَ بَيْنَهُمْ، فقَالَ #: فَإنِّى أحْكُمُ بِمَا في التَّوْرَاةِ، فأمَرَ بِهِمَا فَرُجِمَا فقَالَ الزُّهْرِىُّ: فَبَلَغَنَا أنَّ هذِهِ اŒيَةَ نَزَلَتْ فِيهِمْ: إنَّا أنْزَلْنَا التَّوْرَاةَ فِيهَا

هُدىً وَنُورٌ يَحْكُمُ بِهَا النَّبِيُّونَ الَّذِينَ أَسْلَمُوا، وَكَانَ النَّبِىُّ # مِنْهُمْ[أخرجه أبو داود.ومعنى »أَلَظ به«: أى ألح في سؤاله وألزمه إياه

.

8. (1612)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Yahudilerden bir kadınla bir erkek zinâ yaptılar. Birbirlerine: "Bizi şu peygambere götürün. Çünkü bir kısım hafifletmeler getiren bir peygamberdir. Bize recm dışında fetvâlar verirse kabul eder, Allah indinde O'nun hükmünü kendimize delil kılarız ve: "Peygamberlerinden bir peygamberin bize verdiği fetvalar(la amel ettik, hevamıza uymadık) deriz" dediler.
Mescidde ashabıyla birlikte oturmakta olan Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e gelerek:
"- Ey Ebû'l-Kasım, zinâ yapan kadın ve erkek hakkında kanaatin nedir?" dediler.
O, onlara tek kelime söylemeden Beyt-i Midrâslarına geldi. Kapıda durarak:
"- Hz. Musa (aleyhisselam)'ya kitabı indiren Allah aşkına söyleyin, muhsan olan birisi zinâ yapacak olursa bunun Tevrat'taki hükmü nedir?" diye sordu.
"- Yüzü siyaha boyanır, eşek üzerine ters bindirilir ve dayak atılır." -Hadiste geçen tecbiye: Zânileri, enseleri birbirine bakacak şekilde bir eşeğe bindirilip, bu halde sokaklarda dolaştırılmasıdır- Râvi devamla der ki: "Yahudilerden bir genç (bu cevaba katılmayap) susmuştu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onun suskunluğunu görünce sualinde ısrar etti. Bunun üzerine genç: "Madem ki sen bize Allah'ın adına yemin veriyorsun (gerçeği söyleyeceğim): "Biz Tevrat'ta recm emrini görüyoruz" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"- Allah'ın emrini hafifletmenizin başlangıcı nasıl oldu?" diye sordu. (Genç) şu cevabı verdi:
"- Krallarımızdan birinin bir yakın akrabası zinâ yaptı. Kralımız, recmi ona tatbik etmedi. Sonra halka mensup bir aileden bir erkek zinâ yaptı. Bunu recmetmek istedi. Ancak adamın kavmi buna mani olup:
"- Sen yakınını getirip recmetmedikçe biz de adamımızın recmedilmesine müsaade etmeyeceğiz!" dediler. Bunun üzerine, aralarında şimdiki cezayı vermek üzere anlaşıp sulh yaptılar.
(Bu açıklama üzerine) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"- Ben Tevrat'taki âyetle hükmediyorum!" dedi ve onların recmedilmelerini emretti ve recmedildiler. Zührî (rahimehullah) der ki: "Bana ulaştığına göre şu

âyet bunlar hakkında nazil olmuştur:"
Şüphesiz ki Tevrat'ı biz indirdik. Ki onda bir hidâyet, bir nur vardır. Kendisini (Allah'a) teslim etmiş olan (İsrail) peygamberleri, Yahudilere ait (dâvalarda) onunla hükmederlerdi..." (Ma-ide 44). Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onlardan biri idi." [Ebû Dâvud, Hudud 26, (4450, 4451).] [87]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, Yahudilerin kitaplarındaki zinâ ile ilgili recm hükmünden kaçmak maksadıyla Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a müracaat edişlerini göstermektedir. Ancak, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) niyetlerini azçok sezmiş olacak ki, sorularına cevap vermede isti'cal göstermemiştir. Hatta rivâyetten, zinâ ile ilgili İslâmî hükmün henüz vahyedilmediği de anlaşılmaktadır. Nitekim bâzı şarihler, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in, recmi ilk defa bu hadiste görüldüğü üzere, Yahudilere tatbik ettiğini, Müslümanlara tatbik edilen recm vak'alarının bundan sonra cereyan ettiğini söylemişlerdir.
2- Hadiste geçen Beyt-i Midrâs, Yahudilerin o zaman tedrisatta bulundukları binadır. Bir nevi kültür merkezi ve kulüp durumunda bir toplanma yeri olduğu anlaşılmaktadır. Nihaye'de midras için: "(Yahudilerin), kitaplarını (halka) ders verip öğreten kimse" açıklaması kaydedilir. Ayrıca, bu kelimenin "tedrisat yaptıkları yer", "tedrisat mahalli", "medrese" mânasına da kullanıldığına dikkat çeker ve mif'al bâbının mekân için kullanılmasının garib olduğunu belirtir.
3- Hadis metninde, tecbih üzerine yapılan açıklama, İbnu Hacer'e göre Zührî'ye ait bir derctir. Nihâye'nin sunduğu açıklamaya göre tecbih, bir merkebin üzerine, birinin sırtı diğerinin sırtına bakacak şekilde iki kişinin binmesidir. Tecbihin, cebhe (= yüz) kelimesinden alındığı tahmin edilmiştir.
4- Rivâyette geçen genç, başka rivâyetlerde gelen sarahate göre Abdullah İbnu Selâm'dır. Yani, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'i gördüğü zaman: "Bu simada yalan yoktur" diyerek Müslüman olan genç bir Yahudi âlimi.
5- Şu halde Abdullah İbnu Selâm'ın açıklamasına göre, recm hükmünün Yahudiler arasında tatbikattan kaldırılışı, adaletin, mevki ve itibar sahiplerine tatbik edilmek istenmeyişinden kaynaklanmaktadır. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), muhtelif hadislerinde içtimâî felâketlerin, medenî yıkımların hep buradan kaynaklandığını, yani kanunların gözde ve güçlü insanlara tatbik edilmeyip avamdan olan zayıflara tatbik edilmesinden ileri geldiğini söyler ve

adaletin tatbikinde hiç bir kayırmaya yer vermemesinde ısrar eder. Bir seferinde çok itibarlı bir kadının, hırsızlık sebebiyle kolunun kesilmesine hükmedilince, kadını kurtarmak için şefaatte bulunanları şiddetle tevbih ve reddetmiş: "Allah'ın hududunda mı şefaatçi oluyorsunuz! Allah'a kasem olsun, Muhammed'in kızı Fatıma hırsızlık yapsaydı mutlaka elini keserdim" demiştir.
6- Âyet-i kerime, Tevrat'ın Hz. Musa'dan sonra gelmiş bulunan peygamberler için de ahkâmı tatbik edilen şeriat kitabı olduğunu belirtmektedir.
Âyet-i kerimede, Tevrat'ı tatbik eden İsrail peygamberlerinin "Kendisini (Allah'a) teslim etmiş olanlar" yani Müslümanlar olarak tavsif edilmiş olmaları, Müslümanlara teşrif ve Yahudilere ta'rizdir. Çünkü onların peygamberleri de, Allah indinde makbul yegane din olan İslâm dinini uygulamışlardır. Kendileri ise şahsî değişiklikler yaparak, tahriflerde bulunarak bu asıldan yani İslâm'dan uzaklaşmışlardır, recm meselesindeki tahrifatlarında olduğu gibi.
Resûlullah, tıpkı önceki İsrail peygamberleri gibi recmi aynen tatbik ederek, onlardan biri olmaktadır. Şu halde, Yahudilikle Müslümanlık arasında hâl-i hazırda bir fark var ise de bu fark, Yaudilerin tahrifatından ileri gelmekte, onların -Allah'ın emirlerine uymuş bulunan peygamberlerin- seviyesinde fark bulunmamaktadır.[88]

ـ9ـ وعن ابن عمر رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما:]أَنَّ الْيَهُودَ جَاءُوا إِلَى رسولِ اللّهِ # فَذَكَرُوا لَهُ أَنَّ أمْرَأَةً مِنْهُمْ وَرَجٌ زَنَيَا، فقَالَ لَهُمْ #: مَا تَجِدُونَ في التَّوْرَاةِ فِي شَأنِ الرَّجْمِ؟ فقَالُوا: نَفْضَحُهُمْ وَيُجْلَدُونَ، فقَالَ عَبْدُاللّهِ بْنُ سَمَ: كَذَبْتُمْ إنَّ فِيهَا الرَّجْمَ فأتَوْا بِالتَّوْرَاةِ فَنَشَرُوهَا فَوَضَعَ أَحَدُهُمْ يَدَهُ عَلى آيَةِ الرَّجْمِ، ثُمَّ جَعَلَ يَقْرَأُ مَا قَبْلَهَا وَمَا بَعْدَهَا، فقَالَ عَبْدُ اللّهِ بْنُ سَمَ: ارفَعْ يَدَكَ فَرَفَعَ يَدَهُ فإذَا فيهَا آيَةُ الرَّجْمِ، فقَالُوا: صَدَقَ يَا مُحَمَّدُ فِيهَا آيَةُ الرَّجْم فَأمَرَ بِهِمَا فَرُجِمَا. قَالَ ابْنُ عُمَرَ: فَرَأيْتُ الرَّجُلَ يَحْنِى عَلى المَرْأةِ يَقِيهَا الحِجَارَةَ[.
أخرجه الستة إ النسائى .

9. (1613)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Yahudiler, Resûlullah

(aleyhissalâtu vesselâm)'a gelip, kendilerinden bir erkekle kadının zinâ yaptığını söylediler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onlara:
"- Recm hakkında Tevrat'ta ne buluyorsunuz?" diye sordu. Onlar:
"- Teşhir edip rezil ederiz ve dayak atarız" dediler. Abdullah İbnu Selam (radıyallâhu anh):
"- Yalan söylüyorsunuz. Zinânın Tevrat'taki cezası recmdir" dedi. Hemen Tevrat'ı getirip açtılar. İçlerinden (Abdullah İbnu Surya adında) biri elini recm âyetinin üzerine koydu. Sonra, âyetten önceki kısımlardan okumaya başlayıp (kapadığı kısmı atlayarak arka kısmını okumaya devam etti. Abdullah İbnu Selam (radıyallâhu anh) müdahale edip:
"- Kaldır elini!" dedi. Adam elini çekti, tam orada recm âyeti mevcut idi. Bunun üzerine:
"- Ey Muhammed, Abdullah doğru söyledi. Tevrat'ta recm âyeti mevcuttur!" dediler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) derhal o iki zâninin recmedilmesini emretti ve recmedildiler."
İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) der ki: "Erkeğin, atılan taşlara karşı korumak için, kadının üzerine eğildiğini gördüm." [Buhârî, Hudud 37, 24, Cenâiz 61, Menâkıb 26, Tefsir, Âl-i İmran 6, İ'tisâm 16, Tevhid 51; Müslim, Hudud 26, (1699); Muvatta, Hudud 1, (2, 819); Tirmizî, Hudud 10; Ebû Dâvud, Hudud 26, (4446, 4449).][89]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste geçen rezil etmekten maksad, önceki hadiste zikredildiği üzere, zânilerin yüzünü kömürle kararttıktan sonra bir merkebe sırt sırta gelecek şekilde bindirip sokaklarda dolaştırıp teşhir etmektir.
2- Hadis, Yahudilerin Tevrat'ta olmayan şeyi ona nisbet ettiklerini, Tevrat'a dayanarak yalan söylemekten çekinmediklerini göstermektedir.
3- Bu rivâyet, kişinin muhsan sayılması için Müslüman olmasının şart olmadığını ifade eder. Nitekim İmam Şafiî ve Abdullah İbnu Hanbel bu görüştedirler. Malikîler ve Hanefîlerin büyük çoğunluğu kişiyi muhsan addetmek için Müslüman olmayı şart koşarlar ve derler ki: Bu hadiste Resûlullah İslâm'a göre değil, Tevrat'a göre hükmetmiştir. Ancak, "Tevrat'ta muhsan olmayana recm vardır" diyenler isabet etmezler, zîra, Taberânî'de Hz. Ebû Hüreyre'den gelen bir rivâyet Tevrat'taki recm âyetinden bahsederken şöyle demektedir: اَلْمُحْصَنُ

وَالْمُحْصَنَةَ إِذَا زَنَيَا فَقَامَتْ عَلَيْهِمَا الْبَيِّنَةَ رُجِمَا... "Muhsan ve muhsane olan erkek ve kadın zinâ edecek olurlar, bu da beyyine ile ispatlanırsa her ikisi de recmedilirler. Kadın hamile ise çocuğu doğuruncaya kadar mühlet tanınır."

4- Rivâyet, ehl-i zimmetin birbirine şahidliğinin kabul edileceğine delildir.

5- Hâkim, güvenilir durumundaki tek bir tercümanla iktifa edebilir.[90]

ÜÇÜNCÜ BÂB

LİVATA (Homoseksüalite) VE HAYVANA TEMASIN HADDİ

Livata, Lût kavminin içine düştüğü cinsî sapıklıktır; homoseksualite de denir. Bu, erkeğin erkekle, kadının kadınla cinsî temasta bulunmasıdır. Dinimizin bu işi zinâdan da çirkin bir ahlaksızlık kabul etmiş, şiddetle yasaklamıştır.
Hadis, sadece faili, yani, erkeğe temas eden erkeği değil, mef'ûlü de yani kendisine cinsî temas yaptırtan erkeği de mahkum etmekte, ikisinin de öldürülmesini emretmektedir.
Kur'ân-ı Kerim Lût kavminin helâk oluşunun sebebini bu ahlaksızlığa bağlar. Şu halde, bu küçümsenecek bir içtimâî bozukluk değil, insanlığın ciddi bir meselesidir. Kur'ân her asra hitab ettiğine göre, onda yer eden meseleler asıl itibarıyla geçmişi anlatsa bile, hal ve istikbâle de parmak basmaktan uzak değildir. Öyle ise livata her zaman için insanlığın karşılaşabileceği bir ahlakî çöküş, içtimâî bir musibet kaynağıdır. Günümüzde ortaya çıkan ve tıbbî yollarla tedavisi ve önlenmesi henüz imkân dahiline girmemiş bulunan AİDS afetinin de livatanın yaygın olduğu çevrelerde çıkmış olması ve yayılma sebebinin de esas itibariyle livata ve zinâ olması , üzerinde durulması gereken bir husustur. Dinimizin cinsî hayatın disipline edilmesi hususunda gösterdiği hassasiyetin hikmeti şimdi daha iyi anlaşılmış olmalıdır. Haram yollardan cinsî tatmin arayanlara karşı İslâm'ın koyduğu müeyyideleri fazla sert ve hatta gayr-i medenî bulanlar, AİDS vak'asının, cinsî sapıklar yüzünden bütün insanlığı ve medeniyeti tehdit eder bir hal alışı karşısında insafa gelmeli, hakkı teslim etmeli değil midir! [91]

-1- عن ابن عباس رَضِىَ اللهُ عَنْهُما قال:]قال النَّبىُّ #: مَنْ وَجَدْتُمُوهُ يَعْمَلُ عَمَلَ قَوْمِ لُوطٍ فاقْتُلُوا الْفَاعِلَ وَالْمَفْعُولَ بِهِ[. أخرجه الترمذى قال: وكذَا روِى عن أبى هريرة.و‘بى داود عن ابن عباس]في الْبِكْرِ يُوجَدُ عَلى اللُّوطِيَّةِ أنَّهُ يُرْجَمُ[.

1. (1614)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdu ki: "Kimin Lût kavminin sapık işini yaptığını görürseniz, fâili de mef'ûlü de öldürün." [Tirmizî, Hudud 24, (1456); Ebû Dâvud,

Hudud 29, (4462, 4463).] Tirmizî, Ebû Hüreyre'nin de böyle bir rivâyette bulunduğunu belirtir. Ebû Dâvud'da İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ)'tan yapılan bir rivâyette: "Livata yaparken yakalanan bekâr (yani muhsan olmayan kişi) de recmedilir" denmiştir.[92]

AÇIKLAMA:

Livata yapanlara tatbik edilecek hadd hususunda âlimler farklı görüşler ileri sürmüştür:
Şâfiî'nin iki görüşünden daha zâhir olanına göre -ki Ebû Yusuf ve İmam Muhammed de bu görüştedir- failin haddi, zinâ haddidir. Yani muhsan ise recmedilir, muhsan değilse yüz sopa vurulur. Mef'ûle ise Şâfiî'ye göre, muhsan da olsa gayr-ı muhsan da olsa, kadın da olsa, erkek de olsa yüz sopa ve bir yıl sürgün cezası verilir.
İmam Mâlik ve Ahmed İbnu Hanbel başta, diğer bir kısım âlimlere göre, livata yapanın cezası recmedilmektir, muhsan da olsa gayr-ı muhsan da olsa farketmez.
İmam Şâfiî'nin ikinci bir görüşü, sadedinde olduğumuz hadisin zâhirine uygun olarak fâilin de mef'ûlün de öldürülmesidir.
Öldürülüş tarzı hususunda: "O pis işi yaptıkları ev tepelerine yıkılır" diyenler olmuştur. "Uçurumdan atılarak öldürülür" diyenler de olmuştur.
Ebû Hanife: "Bunlar azarlanır, levmedilir fakat hadd uygulanmaz" demiştir.
Münzirî'nin et-Tergib ve't-Terhib'de yazdığına göre, halifelerden dört tanesi livata yapanı yakmıştır: Hz. Ebû Bekir, Hz.Ali, Abdullah İbnu'z-Zübeyr ve Hişâm İbnu Abdilmelik.
İbnu Ebî'd-Dünya ve Beyhakî'nin rivâyetlerine göre, Halid İbnu'l-Velîd, Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anhümâ)'e yazar ki, bir Arap karyesinde kadın gibi nikâhlanan bir erkeğe rastlamıştır. Hz. Ebû Bekir, bu haber üzerine Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ashabını toplayıp ne yapmak gerektiği hususunda fikirlerini alır. Hz. Ali (radıyallâhu anh): "Bu günahı tarihte tek bir ümmet işlemiştir. Bildiğiniz gibi Allah da o kavmi helâk etmiştir, ben bu adamın yakılmasını uygun görüyorum" der. Bunun üzerine bütün Ashab'ın re'yi onun yakılması hususunda icma etti. Hz. Ebû Bekir de (Halid İbnu Velid'e yazarak) adamın yakılmasını emretti." [93]

-2 وعنه رَضِىَ اللهُ عَنْهُ]أنَّ عَلِيًّا رَضِىَ اللهُ عَنْهُ أحْرَقَهُمَا، وَأنَّ

أَبَا بَكْرٍ رَضِىَ الله عَنْهُ هَدَمَ عَلَيْهِمَا حَائِطاَ[. أخرجه رزين .

2. (1615)- Yine İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ)'ın rivâyetine göre, Hz. Ali, livata yapan çifti yaktırmıştır. Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh) üzerlerine bir duvarı yıktırmıştır." [Rezîn ilavesidir.][94]

-3- وعن أبى هريرة رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قال النَّبىُّ #: مَلعُونٌ مَنْ عَمِلَ عَمَلَ قَوْمِ لُوطٍ[. أخرجه رزين .

3. (1616)- Hz.Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Lût kavminin iğrenç fiilini işleyen kimse mel'ûndur." [Rezin ilavesidir. (Münzir'de kaydedilen uzunca bir hadisin parçasıdır).][95]

-4- وعن جابر رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قال النَّبىُّ # إنَّ أخْوَفَ مَا أخَافُ عَلى أُمَّتِى عَمَلُ قَوْمِ لُوطٍ[. أخرجه الترمذى .

4. (1617)- Hz.Câbir (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Ümmetim için en ziyade korktuğum şey Lût kavminin amelidir" buyurdular." [Tirmizî, Hudud 24, (1457); İbnu Mâce, Hudud 12, (2563).][96]

-5- وعن أبى هريرة رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ أنَّ رسولَ اللّهِ # قالَ:]مَلْعُونٌ مَنْ أتَى امْرَأةً في دُبُرِهَا[. أخرجه أبو داود .

5. (1618)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Kadına dübüründen temas eden mel'undur" buyurdular." [Ebû Dâvud, Nikâh 46, (2162).][97]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, kadınlara arka uzvundan temas etmenin haram olduğuna delâlet eder. Esâsen Kur'ân-ı Kerim, "Kadınlarınız tarlalarınızdır, tarlalarınıza (ön tarafa) nasıl isterseniz öyle varın!" (Bakara 223) meâlindeki âyeti ile ekine elverişli cinsî uzva teması irşad etmiştir. Birçok hadiste Resûlullah sarih bir ifade ile arka uzuvdan teması şiddetle yasaklamıştır. Müteakip hadis bu rivâyetlerden biridir. Burada kaydedilmeyen bir Tirmizî hadisi de şöyledir: "Hayızlı kadına arka uzvundan temas eden, kahine giden, Muhammed'e ineni inkâr etmiştir." [98]

-6- وعن ابن عباس رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما أنّ رسول اللّه # قال: [يَنْظُرُ اللّهُ تَعالى إلى رَجُلٍ أتَى رَجُ، أوِ امْرَأةً في دُبُرِهَا]. أخرجه الترمذى .

6. (1619)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allahu Teâla hazretleri, erkeğe temas eden veya kadınlara arka uzvundan temas eden erkeğe (kıyamet günü rahmet nazarıyla) bakmaz." [Tirmizî Radâ 12, (1165).][99]

-7- وعنه رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قال رسول اللّه #: مَنْ أتَى بَهِيمَةَ فاقْتُلُوهُ وَاقْتُلُوهَا مَعَهُ، فَقِيلَ بْنِ عَبَّاسٍ: مَا شَأنُ الْبَهِيمَةِ؟ قالَ: أرَاهُ لِئَّ يُؤكَلَ لَحْمَهَا أوْ يُنْتَفَعَ بِهَا وَقَدْ فُعِلَ بِهَا ذلِكَ[. أخرجه أبو داود والترمذى.ولهما أيضاً عنه، قال:]لَيْسَ عَلى الَّذِى يأتِى الْبَهِيمَةَ حَدٌّ[.

7. (1620)- Yine İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Kim bir hayvana temas ederse onu öldürün, hayvanı da beraber öldürün" buyurdu." İbnu Abbâs'a: "Hayvanın günahı ne (o niçin öldürülsün?)" diye soruldu. Şu cevabı verdi: "(Bu hususta Resûlullah'tan bir şey işitmedim). Tahminimce eti yenmesin veya ondan istifade edilmesin diyedir. Zîra

ona, bu muamele yapılmıştır." [Ebû Dâvud, Hudud 30, (4464); Tirmizî, Hudud 23, (1454).]
Ebû Dâvud ve Tirmizî'de şu rivâyet de gelmiştir: "Hayvana temas edene bir hadd takdir edilmemiştir."[100]

AÇIKLAMA:

Şârihler, dört mezhep imamlarının, hayvana temas eden kimsenin öldürülmeyip ta'zir cezasına maruz bırakılacağında müttefik olduklarını belirtirler. Hadis bu büyük amelden zecre (yasaklamaya) hamledilmiştir. Ulemâ, bu mevzuda İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ)'ın şu sözünü esas almıştır:

مَنْ اَتَى بَهِيمَةً فَ حَدَّ عَلَيْهِ "Hayvana temas edene hadd yoktur." Atâ da bir soru üzerine, hayvana temas mevzuunda hadd olmadığını söyledikten sonra, "Bu kabih bir ameldir, kabihi takbih edin" diye cevap vermiştir. [101]

DÖRDÜNCÜ BÂB

KAZF (İFTİRA) HADDİ

-1- عن عائشة رَضِىَ اللّهُ عَنْها قالت:]لَمّا نَزَلَ عُذْرِى قَامَ رسولُ اللّهِ # عَلى المِنْبَرِ فَذَكَرَ ذلِكَ وَتَ ـ تَعْنِى القُرْآنَ ـ فَلَمَّا نَزَلَ مِنَ المِنْبَرِ أمَرَ بِرَجُلَيْنِ وَالمَرأةِ فَضُرِبُوا حَدَّهُمْ، تَعْنى حَسَّانَ بْنَ ثَابِتٍ، وَمِسْطَحَ بْنَ أثَاثَةَ، وَحَمْنَةَ بِنْتَ جَحْشٍ[. أخرجه أبو داود .

1. (1621)- Hz. Aişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Maruz kaldığım iftiradan beni temize çıkaran vahiy indiği zaman, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) minbere çıkıp, durumu hatırlattı ve ilgili âyeti (Nur 11-23) tilavet buyurdu. Minberden inince iki erkek ve bir kadına kazf haddi vurulmasını emretti. Ve derhal icra edildi. Burada hadd icra edilen şahıslar Hassân İbnu Sâbit, Mistah İbnu Üsâse ve Hamnâ Bintu Cahş (radıyallâhu anhüm) idi." [Ebû Dâvud, Hudud 35, (4474, 4475).][102]

AÇIKLAMA:

1- Hz. Aişe (radıyallâhu anhâ) kendisine yapılan iftiradan beraetini ifade eden vahyi özür kelimesiyle ifade ediyor: "İftiradan berî olduğumu ifade eden âyet, vahiy geldiği zaman" demeyip, "özrüm indiği zaman" diyor. Tercümeyi kastedilen mânaya göre yaptık.
2- Hz. Aişe'ye iftira (İfk) hâdisesini 715 numaralı hadiste bütün teferruatıyla anlattığımız için oraya müracaatı tavsiye ediyor, burada tekrar anlatmıyoruz. [103]

-2- وعن أبى الزناد رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]جَلَدَ عُمَرُ بْنُ عَبْدِالْعَزِيز رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ عَبْداً في فِرْيَةٍ ثَمَانِينَ. قالَ أبُو الزِّنَادِ: فَسألْتُ عَبْدَ اللّهِ بْنَ عَامِرِ بْنَ رَبِيعَةَ عَنْ ذلِكَ فقَالَ: أدْرَكْتُ عُمَرَ بْنَ الخَطَّابِ، وَعُثْمَانَ بْنَ عَفَّانَ، وَالخُلَفَاءَ، وَهَلُمَّ جَرًّا فَمَا رَأيْتُ

أَحَداً جَلَدَ عَبْداً في فِرْيَةٍ أَكْثَرَ مِنْ أرْبَعِينَ[. أخرجه مالك.

2. (1622)- Ebû'z-Zinâd (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Ömer İbnu Abdilaziz (radıyallâhu anh) iftira sebebiyle bir köleye seksen sopa vurdu. Ebû'z-Zinâd der ki: "Bu hüküm hakkında, Abdullah İbnu Âmir İbni Rebîa'ya sordum. Bana şu cevabı verdi:
"- Ben, Osman İbnu Affân ve arkadan gelen diğer halifelerin zamanlarına yetiştim, hiç birisinin iftira sebebiyle köleye kırktan fazla vurduğunu görmedim!" [Muvatta, Hudud 17, (2, 828).][104]

AÇIKLAMA:

Zürkânî der ki: "Bu rivâyet, selefin iftira için seksen sopa hükmünü hür kimselere tatbik ettiklerine delildir. Selefi buna sevkeden şu âyet-i kerimedir: فَعَلَيْهِنَّ نِصْفُ مَا عَلَى الْمُحْصَنَاتِ مِنَ الْعَذَابِ "Cariyelere, muhsan olan kadınlara terettüp eden azabın yarısı vardır" buyurmaktadır.[105]

-3- عن ابن عباس رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما قال:]قال رسولُ اللّهِ #: إذَا قَالَ رَجُلٌ لِرَجُلٍ يَايَهُودِىُّ: فاضْرِبُوهُ عِشْرِينَ، فإنْ قال يَا مُخَنَّثُ فَمِثْلُهُ، وَمَنْ وَقَعَ عَلى ذَاتِ مَحْرَمٍ فَاقْتُلُوهُ، هَذَا إذَا عَلِمَ[. أخرجه الترمذى .

3. (1623)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bir insan diğer bir insana: "Ey Yahudi" diye hitab edecek olursa ona yirmi sopa vurun. "Ey muhannes (kadınlaşmış)" diyecek olursa yine o kadar ceza verin. Nikâhı haram olan birine, bunu bilerek muvakaa (aşk-ı memnû) yaparsa öldürün." [Tirmizî, Hudûd 28, (1462).][106]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bir Müslümanın diğer bir Müslüman

kardeşine onu rencide edecek hitapta bulunmamasını emretmiştir. Hatta bu meseleye âyet-i kerimenin de yer verdiğini görürüz: "Ey iman edenler, bir kavm diğer bir kavm ile alay etmesin... Birbirlerinizi kötü lakablarla çağırmayın" (Hucurât11).
Sadedinde olduğumuz hadis, Müslümanın imanî vasfını reddedici hitaplardan kaçınmaya bilhassa dikkat çekip, bunu bir nevi iftira sayarak ciddi bir müeyyideye bağlamaktadır. Âlimler, "...Ey Yahudi!... demeyin" yasağıyla, "Ey Hıristiyan!..", "Ey Mecusi!...", "Ey kâfir!" gibi benzer hitapların da yasaklandığını anlamışlardır. Tîbî, Ey Yahudi! ifadesinde tevriye sanatı olduğunu, bu sözle küfür ve zillet kastedildiğini, çünkü "Yahudi" kelimesinin küçüklük 'e mesel olmak üzere zikredildiğini belirtir.
2- Nikâhı haram olan birisine bilerek cinsî temasta bulunmak da ölümü gerektiren bir cürümdür. Bu hadiste emir mutlaktır. Yani "Bu muvâkaayı bilerek yapan, muhsan mı, değil mi bakılmaz, öldürülür" mânası esastır.
Ahmed İbnu Hanbel bu hadisin zâhirine göre hükmetmiştir. Başkaları, bu ifadeyi zecre hamledip böyle bir teması, diğer zinâ hâdiseleri gibi değerlendirip fail muhsansa recme, gayr-ı muhsansa celdeye mahkum etmek gerektiğini söylemişlerdir. [107]

BEŞİNCİ BÂB

HADD-İ SİRKAT (HIRSIZLIK HADDİ)

Sirkatin dilimizdeki karşılığı hırsızlıktır. Başkasının malını gizlice almak mânasına gelir. Fakihler hırsızı şöyle tarif ederler: Başkasının mülkü olduğu kesinlikle bilinen nisab miktarı veya kıymeti nisab miktarını bulan korunan bir malı gizlice alan akil ve bâliğ kimsedir. Bu vasıflardan biri olmazsa haddi gerektiren şer'î hırsızlık tahakkuk etmemiştir. Nisabtan az olan malın alınması, çalanın çocuk olması, korunmayan bir malın alınması gibi... Cenâb-ı Hakk malın korunmasını hırsızlığı yasaklayıp, hırsıza ağır müeyyide getirmek suretiyle bağlamıştır.
Hırsızlığın cezası, hudud denen ağır suçlar sınıfına girer. Müeyyide âyetle tesbit edilmiştir. İnsanlar bunun cezasını azaltıp çoğaltamazlar, bir başka cezaya çeviremezler, affedemezler. İlgili âyet şöyle buyurur:

وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا اَيْدِيَهُمَا جَزَاءً بِمَا كَسَبَا نَكَالاً مِنَ اللّٰهِ

"Erkek ve kadın hırsızın -o, irtikâb ettiklerine bir karşılık ve Allah'tan ibret verici bir ukubet olmak üzere- ellerini kesin..." (Maide 38).
Âyette sağ veya sol el olduğu belirtilmemiş ise de ulemâ sağ elin kesileceğinde icma etmiştir. Ancak yanlışlıkla sol el kesilecek olursa, bu şer'î cezanın yerine geçer mi geçmez mi ihtilâf edilmiştir. Zinâ ile ilgili âyette kadın önce zikredilirken, hırsızlıkla ilgili âyette erkek önce zikredilmiştir. Âlimler bunu, hırsızlığı daha ziyade erkeklerin, zinâyı da kadınların yapmasıyla izah ederler. "Çünkü derler, zinânın davetçisi kadındır, o rıza göstermese erkek bu işe tevessül edemez."
İslâm mal emniyetini mühim bir esas kabul etmiş, malını müdafaa ederken öldürülenin şehid olacağını bildirmiştir. Hırsıza, elini kesmek gibi ağır bir ceza vermesinin felsefesi, mal emniyetine verdiği ehemmiyette ifadesini bulur. Mala yapılan gasp, yağma, kaçırma gibi diğer tecâvüzler hırsızlık sayılmamıştır ve çalanın cezası bu kadar ağır tutulmamıştır. Zîra bunlar hırsızlığa nazaran daha az vuku bulur. Ayrıca bunları beyyine ile ispat etmek kolaydır ve hükümete başvurunca geri alınabilir. Üstelik kişi, daha tedbirli ve dikkatli olmak suretiyle bunların vuku ihtimalini azaltabilir. Fakat hırsızlık öyle değildir, tedbiri yok gibidir.
Bu sebeplerle ceza, psikolojik şokla hissiyatın ve ruhun derinliklerinde caydırıcılık hasıl edecek şekilde ağır takdir edilmiştir: Elin kesilmesi... Hırsızlığa

niyet edecek kimseyi, yakalanma halinde elinin kesilme ihtimali ciddi şekilde düşündürecek ve caydırıcı etki yapacaktır. Hanefîlerin el-İhtiyar adlı kitaplarında şu izaha yer verilir: "Öyle insan vardır ki, onu ne akıl durdurabilir ne de nakil. Bu kimselere ne diyanet tesir eder, ne de mürüvvet ve emanet gibi yüce duygular. Şâyet el kesmek, asmak ve benzeri ağır cezalar olmasaydı, bu kimseler başkalarının mallarını inâd olsun diye aşikâre almaktan veya gizlice çalmaktan çekinmezlerdi. Bu durumun getireceği fesad açıktır. Şu halde, fesadın önlenmesi, nizamın sağlanması için hırsıza bu ağır caydırıcı cezanın verilmesi münasip ve gerekli olmuştur. Kesme emri mutlak geldiğinden, elin kesilmesi hususunda hür ile köle eşittir..." Çocuk ve deli cezaya ehil sayılmadıkları için, hırsızlıkları sebebiyle elleri kesilmez.

Hırsızlığa şüphe getiren her şey el kesme cezasını kaldırır. Çünkü Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) hududa giren dâvalarda "şüphe" nin hafifletici bir sebep olarak hadd cezasını düşüreceğini belirtmiştir.

إِدْرَأُوا الْحُدُودَ بِالشُّبُهَاتِ Söz gelimi: Mal atılmış mı, korunmakta mı şüpheli ise hadd kalkar. Alınan malın başkasına ait olduğu kesinlikle bilinmelidir. Çalınan malı sahibinin istemesi de şarttır.

Malın korunması örfe göre değişebilir. Korunmayan malın çalınması haddi gerektirmez. Nebbâş denen kefen soyguncusunun eli kesilmez, çünkü kefen korunmaz.

İlk defa çalanın sağ eli bilekten kesilir. İkincide sol ayağı, üçüncüde sol eli, dördüncüde sağ ayağı kesilir. Hanefîlere göre ikinci hırsızlıkta sol ayağı kesilir. Bir daha çalarsa artık el ayak kesilmez; tevbe edinceye kadar hapsedilir.

İmam Mâlik, İmam-ı Âzam, Şâfiî ve Cumhur-u ulemâ elin bilekten ayağın da topuktan kesileceğine hükmetmişlerdir. Hz. Ali, İmam Ahmed ve Ebû Sevr ayağın yarıdan kesileceğini söylemişlerdir. Seleften bazıları elin dirsekten, diğer bazıları da omuzdan kesileceğini söylemiştir.[108]

-1- عن عائشة رَضِىَ اللّهُ عَنْها قالت:]لَمْ تُقْطَعْ يَدُ سَارِقٍ عَلَى عَهْدِ رسولِ اللّهِ # في أدْنى مِنْ ثَمَنِ المِجَنِّ تُرْسٌ أوْ جَحَفَةٌ(1)، وَكَانَ كُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا ذَا ثَمَنٍ[

(1) المجن. بكسر الميم، وفتح الجيم. وهو مفعل___________:

من اجتنان، وهو استتار مما يحاذره انسان في الحرب، والجحفة: بفتح الجيم والحاء، ثم فاء: هي الدرقة، وقد تكون من خشب أو عظم، وتغلف بالجلد أو غيره، والترس مثله، ولكن يطابق فيه بين جلدين.

1. (1624)- Hz. Aişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında, hırsızın eli, bir deri kalkanın değerinden daha düşük bir eşya için kesilmezdi. Kalkan, türs veya hacefe diye iki çeşitti, ikisinin de belli bir değeri vardı." [Buhârî, Hudud 13; Müslim, Hudud 5, (1684); Muvatta, Hudud 24, (2, 832); Tirmizî, Hudud 16, (1445); Ebû Dâvud, Hudud 11, (4383); Nesâî, Sârik 9, (8, 77-81).][109]

AÇIKLAMA:

Hadiste, kolun kesilmesini gerektiren asgarî nisab belirtilmektedir: Kalkanın fiyatı. Bu miktar kalkandan kalkana değişir. Normalde en düşük değerde olanın fiyatı esastır. Hz. Aişe iki çeşit kalkandan söz etmektedir: Türs ve hacefe. Türs tahta veya kemikten yapılıp üzerine deri ve benzeri bir zar geçirilen korunma aleti olarak ifade edilir. Hacefe de kalkandır. Bazı âlimler "ikisi aynıdır" demiş, bazıları "bunun derisinin çift kat olacağını" söylemiştir.
Nisabda kalkan esas alınınca, onun değerinin de cari olan para biriminden bilinmesi gerekir. Rivâyetlerde, o devirde en ucuz kalkan fiyatının üç dirhem olarak geldiği belirtilir. Bu sebeple bazı âlimler bunu esas alarak üç dirhemden daha ucuz bir mal için el kesilmeyeceğini söylemiştir.
İbnu Hacer, rivâyetlerin ihtilâfı sebebiyle, ulemânın nisab konusunda, yirmi farklı görüş ileri sürdüklerini belirtir; ne kadar değersiz bile olsa çalınan her şey için kol kesilebileceğine hükmeden Zâhirîlerden tek dirhem, iki dirhem, üç dirhem; çeyrek, yarım, dört dinara kadar çıkan.., daha aşağısı için kol kesilmez diyen görüşler de vardır.
Ulemânın bu meselede yaptıkları ihtilâf, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan gelen rivâyetlerin ihtilâfından ve bunların değerlendirme ve yorumunda vardıkları farklı neticelerden ileri gelir. Şerh kitaplarında farklı görüşler beyan edilirken, âlimlerin kendi mezhep görüşlerinin haklılığını gösterme sadedinde taassuba düşüp mukabil görüşlerin hatasını belirtmede sert ifadelere yer

verdiklerine bile rastlanır. Biz meselenin o cihetine ve hatta görüşlerin dayandıkları delillerin tahliline girmeden, başlıcalarını kaydedeceğiz

1- Zâhirîlere göre, el kesmek için, çalınan malın nisabı aranmaz, azçok müsavidir. Hasan-ı Basrî ve Haricîler ile Şâfiî âlimlerinden İbnu Bintu'ş-Şâfiî de bu görüştedirler.

2- İmam Şâfiî'ye göre, nisab, çeyrek altın dinar veya o kıymette maldır. Hz. Aişe, Ömer İbnu Abdilaziz, Evzâî, Leys, Ebû Sevr, İshak, İmam Mâlik, Ahmed ibnu Hanbel vs. de bu görüştedirler.

3- Hz. Ömer, Süleyman İbnu Yesâr, İbnu Şübrüme, İbnu Ebî Leylâ ve bir rivâyette Hasan-ı Basrî gibi bir grup selef, eli kesmeyi gerektiren nisabın beş dirhem olduğunu söylemiştir.

4- Ebû Hanife ve ashabına göre nisab on dirhemdir, daha az değerdeki çalıntı için el kesilmez.

5- İbrahim Nehâî'ye göre nisab 40 dirhemdir, yani dört altın dinar.

Müteakip rivâyetlerde bu görüşlerin dayandığı deliller kısmen beyan edilmiş olacak.[110]

-2- وعن ابن عمر رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما قال:]قَطَعَ النَّبىُّ # سَارقاً في مَجنٍّ قِيمتُهُ ثَثَةُ دَرَاهِمَ[. أخرجهما الستة

2. (1625)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) üç dirhem kıymetindeki bir kalkanı çalan hırsızın elini kesti." [Buhârî, Hudud 13, Müslim, Hudud 6, (1684); Muvatta, Hudud 24, (2, 832); Tirmizî, Hudud 16, (1445); Ebû Dâvud, Hudud 11, (4484); Nesâî, Sârik 9, (8, 77-82).] [111]

AÇIKLAMA:

Hadiste, hırsızın elini bizzat Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kesmiş gibi bir ifade mevcuttur. Bu, "kestirdi" veya "kesilmesine hükmetti" demektir. Bu çeşit haddlerin icrasını bizzat Resûlullah yapmazdı.[112]

-3- وعن أبى هريرة رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قالَ رسولُ اللّهِ #: لَعَنَ

اللهَ السَّارِقَ يَسْرِقُ الَبيْضَةَ فَتُقْطَعُ يَدُهُ، وَيَسْرِقُ الحَبْلَ فَتُقْطَعُ يَدُهُ. قالَ ا'عْمَشُ: وَكَانُوا يَرَوْنَ أنَّهَ بَيْضُ الحَدِيدِ، وَإنَّ مِنَ الحِبَالِ مَا يُسَاوِى دَرَاهِمَ]. أخرجه الشيخان والنسائى .

3. (1626)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurdular: "Allah, bir yumurta çalıp da eli kesilen, bir ip çalıp da eli kesilen hırsıza lânet etsin."
A'meş der ki: "Buradaki yumurtadan maksadın demir topağı olduğu, bazı iplerin de üç ve daha fazla dirhem ettiği kanaatinde idiler." [Buhârî, Hudud 13, 7; Müslim, Hudud 7, (1687); Nesâî, Sârik 1, (7, 65).][113]

AÇIKLAMA:

Muhtemelen burada Resûlullah "yumurta" ve "ip"le elin kesilmesine sebep olan asgarî nisâbı kastetmiştir.Yani ip, yumurta gibi kıymetsiz şeyleri çalarak hırsızlığa alışan kimse, bu değersiz şeylerle alıştığı hırsızlık sebebiyle elini kaybedebilir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu durumu hatırlatarak daha işin başında, ehemmiyetsiz gibi görünen bu alışkanlıklara düşülmemesini ikaz buyurmaktadır.
Hırsıza Allah'tan lanet edilmeye gelince: Bu, muayyen bir şahıs zikredilerek yapılmış bir lanetleme değildir, mutlaktır. Muayyen bir şahsa lanet tecviz edilmez ise de, bu hadis mutlak şekilde lanet okumanın caiz olacağını göstermektedir. Bazı âlimler, hadd icra edilmezden önce mücrime lanet okumanın caiz olacağını; hadden sonra ise, -hadd işlenen günaha keffaret olacağı için- lanetin caiz olmayacağını söylemiş ise de buna da itiraz edenler olmuştur. [114]

-4ـ وعن أمية المخزومى رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]أُتِىَ النَّبىُّ # بِلِصٍّ قَدِ اعْتَرَفَ وَلَمْ يُوجَدْ مَعَهُ مَتَاعٌ، فقَالَ لَهُ: مَا إخَالُكَ سَرَقْتَ؟ فَقَالَ: بَلى، فَأعَادَ عَلَيْهِ مَرَّتَيْنِ أوْ ثَثاً كُلُّ ذلِكَ يَعْتَرِفُ، فَأمَرَ بِهِ فقُطِعَ وَجِئَ بِهِ، فقَالَ #: اسْتَغْفِرِ اللّهَ وَتُبْ إلَيْهِ، فقَالَ: أسْتَغْفِرُ اللّهَ تَعالى

وَأتُوبُ إلَيْهِ، فقَالَ #: اللّهُمَّ تُبْ عَلَيْهِ ثَلاثاً]. أخرجه أبو داود والنسائى .

4. (1627)- Ümeyye el-Mahzûmî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a bir hırsız getirildi. Suçunu itiraf etmişti. Ancak çaldığı eşya beraberinde bulunmadı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), (hadden kurtarmak maksadıyla): "Senin çaldığını zannetmiyorum" dedi. Hırsız: "Hayır çaldım" diye te'yid etti. (Resûlullah) sözlerini aynı şekilde iki veya üç kere tekrar etti.

Sonunda, elinin kesilmesini emretti ve kesildi. Sonra hırsız Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a getirildi. Efendimiz:

"- Allah'a tevbe ve istiğfarda bulun!" diye nasihat etti. Adamcağız:

"- Allah'a tevbe ediyor, O'ndan mağfiret diliyorum" dedi. Bunun üzerine Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da:

"- Allahım, onu mağfiret et!" diyerek üç kere duada bulundu." [Ebû Dâvud, Hudud 8, (4380); Nesâî, Sârik 3, (8, 67).][115]

AÇIKLAMA:

1- Rivâyette, hırsız yakalanmış ve suçunu itiraf da etmiş olmasına rağmen, çaldığı eşya fiilen görülmediği için, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a "çalmadım" dese hadden kurtulma şansı mevcuttur. Bu sebeple, Hz. Peygamber, adamı hadde maruz kalmaktan kurtarmak maksadıyla, "Senin çaldığını zannetmiyorum" diyerek telkinde bulunur. Ancak adam, belki de dinin bu meseledeki esprisini bilmediği için gerçeği itiraftan ayrılmıyor.

2- Âlimler, bu hadisten hareketle, mücrime onu hadden kurtaracak telkinin caiz olduğu hükmünü çıkarmışlardır.

3- Hadisten anlaşılan diğer bir husus, mücrime, tevbe etmesini söyleme gereği. O, bu sözü dinleyerek istiğfarda bulunacak olursa, Allah'tan mağfireti için dua edilecektir.[116]

5- وعن عائشة رَضِىَ اللّهُ عَنْها]أنَّ قُرَيشاً أهمَّهُمْ شَأنُ المَخْزُومِيَّةِ الَّتِى سَرَقَتْ، فقَالُوا: مَنْ يُكَلِّمُ فِيهَا رسولَ اللّهِ #؟

فقَالَوا: وَمَنْ يَجْتَرِئُ عَلَيْهِ إ أَسَامَةَ بْنُ زَيْدٍ رَضِىَ اللهَ عَنْهُما. حِبُّ رسولِ اللّهِ #، فَكَلَّمَهُ أُسَامَةُ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ فَقَالَ: أَتَشْفَعُ في حَدٍّ مِنْ حُدُودِ اللّهِ تَعالى؟ ثُمَّ قَامَ فَاخْتَطَبَ، ثُمَّ قَالَ: إنَّمَا أَهْلَكَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ أَنَّهُمْ كَانُوا إذَا سَرَقَ فِيهِمُ الشَّرِيفُ
تَرَكُوهُ، وَإذَا سَرَقَ فِيهِمُ الضَّعِيفُ أَقَامُوا عَلَيْهِ الحَدَّ، وَايْمُ اللّهِ لَوْ أَنَّ فَاطِمَةَ بِنْتَ مُحَمَّدٍ سَرَقَتْ لَقَطَعْتُ يَدَهَا[. أخرجه الخمسة.وفي رواية أبى داودِ والنسائى عن ابن عمر رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما]أنَّ امْرَأةَ مَخْزُومِيَّةً كانَتْ تَسْتَعِيرُ المَتَاعَ[.زاد النسائى:]عَلَى ألْسِنَةِ جَارَاتِهَا وَتَجْحَدُهُ فَأمَرَ النَّبىُّ # بِقَطْعِ يَدِهَا[.

5. (1628)- Hz. Aişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Hırsızlık yapan Mahzumlu kadının durumu Kureyşlileri fazlasıyla üzdü.
"- Bu kadın hakkında Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) nezdinde kim müessir bir şefaatte bulunabilir?" diye adam aradılar.
"- Bu işe, sadece Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın çok sevdiği Üsâme İbnu Zeyd (radıyallâhu anhümâ) cür'et edebilir" dediler. Üsâme (huzura çıkarak), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a şefaat talebinde bulundu. Efendimiz:
"Allah'ın hududundan bir hadd hususunda şefaat mi taleb ediyorsun?" diye çıkıştı. Sonra kalkıp cemaate şu hitabede bulundu:
"- Sizden öncekileri helâk eden şey şudur: İçlerinden şerefli birisi hırsızlık yaptı mı onu terkedip (ceza vermezlerdi). Aralarında kimsesiz zayıf birisi hırsızlık yapınca derhal ona hadd tatbik ederlerdi. Allah'a yemin olsun! Muhammed'in kızı Fatıma hırsızlık yapmış olsa mutlaka onun da elini keserdim." [Buhârî, Hudud 11, 12, 14, Şehâdat 8, Enbiyâ 50, Fedâilu'l-Ashâb 18, Megâzî 52; Müslim, Hudud 8, 1688; Tirmizî, Hudud 9, (1430); Ebû Dâvud, Hudud 4, (4373, 4374); Nesâî, Sârik 5, (8, 74, 75).][117]
Ebû Dâvud ve Nesâî'nin, İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ)'den kaydettikleri bir rivâyette şöyle denmiştir: "Mahzum kabilesinden bir kadın, mal istiâre ederdi."
Nesâî'de şu ziyade mevcuttur: "Mahzumlu kadın (tanınmış komşularının) diliyle bazı malları âriyet olarak almıştı."

AÇIKLAMA:

1- Nesâî'nin rivâyetindeki bir açıklamaya göre bu kadın, Mekke Fethi Seferi sırasında hırsızlık yapmıştır. Bazı zinet eşyalarını, tanınmış kimseleri araya koyarak iâreten almış, sonra satıp parasını temellük etmek istemiş, ancak, bu ihaneti açığa çıkartılarak Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a götürülmüştür. Resûlullah hadde hükmedince kadını kurtarmak isteyenler, Resûlullah nezdinde şefaati muteber birisini aramışlar, Resûlullah'ın çokca sevgi ve takdirlerine mazhar Üsâme (radıyallâhu anh)'yi uygun bulup göndermişlerdir.
Üsâme maksadını ifade edince, Hz. Peygamber öylesine öfkelenir ki, vech-i mübarekleri renklenir.
2- Rivâyetler, sonradan kadının samimiyetle tevbe edip, İslâm'ı tam yaşadığını, evlenip aile kurduğunu belirtir. Hz. Aişe: "Bu işten sonra bana gelir, ben de onun hacetini Resûlullah'a intikal ettirmede aracı olurdum"der.
3- Bazı rivâyetler de, kadının âriyet olarak aldığı zinetleri sattığı, bu yüzden elinin kesildiği ifade edilir. Bir kısım alimler, bundan hareketle, emaneten alınan eşya, değerce nisap miktarında ise, inkârı halinde elinin kesileceğini söylemiştir. Ahmed İbnu Hanbel ve İshak İbnu Râhuye bu görüştedir. Fakat Medine ve Kûfe ulemâsı ile cumhur ve Şâfiîler: "Emaneten alınan malın inkârı ile el kesilmez" derler. Nevevî bu görüşü te'yiden şu açıklamayı yapar: "Hadis kadının elinin, hırsızlığı sebebiyle kesildiğini ifade eder. Emaneten alıp inkar, bu ayrı bir durumdur. Rivâyette bunun da zikri, kadını tavsif ve tarif etmek içindir, elinin o yüzden kesildiğini belirtmek için değildir. Nitekim rivâyetin bazı vecihlerinde: "Kadın hırsızlık etti ve eli hırsızlık sebebiyle kesildi" diye sarih olarak ifade edilir. Binaenaleyh rivâyetleri te'lif etmek için bu rivâyeti de nazar-ı dikkate almak gerekir, çünkü anlatılan hâdise, aynı hâdisedir."
Bu rivâyetten âlimler şu hükmü çıkarmışlardır: Hududa giren bir suç işlenir, bu da imama (veya naibi, kadı gibi resmî makamlara) ulaşırsa bunu örtbas ettirmek, affettirmek için yapılacak her çeşit teşebbüs haramdır. Ama resmiyete intikal etmeden yapılırsa caizdir.

Hadd dışında kalan suçlar için şefaat her zaman ve şartlarda caizdir.[118]

-6- وعن ابن عمرو بنِ العاص رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما قال:]سُئِلَ النَّبىُّ # عَنِ الثَّمَرِ المُعَلِّقِ)-1(فقَالَ: مَنْ أصَابَ بِفيهِ مِنْ ذِى حَاجَةٍ غَيْرَ مُتَّخِذٍ خُبْنَةً فَ شَىْءَ عَلَيْهِ[. أخرجه أصحاب السنن،

وهذا لفظ الترمذى .
وزاد أبو داود والنسائى:]وَمَنْ خَرَجَ مِنْهُ بِشَئٍ فَعَلَيْهِ غَرَامَةُ مِثْلِهِ وَالْعُقُوبَةُ وَمَنْ سَرَقَ مِنْهُ شَيْئاً بَعْدَ أنْ يُؤْوِيهُ الجَرِينَ)-2(فَبَلَغَ ثَمَنَ المِجنِّ)-3(فَعَلَيْهِ الْقَطْعُ، وَمَنْ سَرقَ دُونَ ذلِكَ فَعَلَيْهِ غَرَامَةُ مِثْلِهِ وَالْعُقُوبَةُ[.وزاد النسائى:]وَ قِطْعَ في حَرِيسَةِ الجَبَلِ، فَإِذَا ضَمَّهَا المُرَاحُ قُطِعَتْ في ثَمَنِ المِجَنِّ[.»الخُبنَةُ« مَا يُحْمَلُ في الحضنِ، وقيل: مَا يؤخذ في خبنة الثوب، وهو ذيله.»وَالحَرِيسَةُ« السرقة.»وَحَرِيسَةُ الجَبَلِ« أيضاً: الشاة التي يدركها الليل قبل أن تصل إلى مأوَاها.»وَالمُرَاحُ« بضم الميم: الموضع الذي تأوى إليه الماشية لي .

)-1(الثمر المعلق: هو الشجر قبل قطعه.
)-2(الجرين: موضع يجمع فيه التمر للتجفيف كالبيدر الحنطة.
)-3(ثثة دارهم، أو اربع دينار كما ورد في رواية الترمذي، أو عشرة دراهم، أو دينار كما جاء في رواية بي داود.

6. (1629)- Abdullah İbnu Amr İbni'l-As (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a dalındaki meyveden sorulmuştu. Şu cevabı verdi:
"- İhtiyaç sahibi olmak kaydıyla, eteğine almaksızın, sadece yiyene bir şey gerekmez." [Tirmizî, Büyû 54, (1289); Ebû Dâvud, Hudud 12, (4390); Nesâî, Sârik 11-12, (8, 84-86).]
Ebû Dâvud ve Nesâî'de şu ziyade mevcuttur: "Kim ağaçtan beraberinde meyve götürürse, aldığının bedelini iki katıyla borçlanır ve ayrıca ceza da çeker. Kim de kurutma yerine getirilmiş olan meyveden bir şeyler çalar ve bunun miktarı da bir kalkanın değerine ulaşırsa kolunun kesilmesi gerekir. Kim de bu miktardan az çalarsa aldığı miktarın iki misli borç öder ve ayrıca ceza çeker."
Nesâî'de şu ziyade vardır: "Meradan çalınan koyun için el kesilmez. Eğer bu

hayvan ağılda idiyse kalkan değerinde olanı için el kesilir.[119]

AÇIKLAMA:

1- Metinde غَرَامَةُ مِثْلِهِ "...bir mislini borçlanır" ibaresi, aslında غَرَامَةُ مِثْلَيْهِ "...iki misli borçlanır" şeklindedir. Tercümede düzelttik.

2- Meyve henüz toplanıp işlenme mahalline getirilmemiş ise, ihtiyaç sahibinin ondan yemesine bu hadiste ruhsat verilmektedir, yeter ki eteğine veya sepetine de almamış olsun.

3- Ahmed İbnu Hanbel'in bir rivâyetinde durum biraz daha açıklanarak ifade edilmiştir:

وَمَنِ احْتَمَلَ فَعَلَيْهِ ثَمَنُهُ مَرَّتَيْنِ وَضَرْبُ نِكَالٍ "Kim beraberinde taşırsa değerini iki katıyla öder, ayrıca ibret dayağı atılır." Böylece hadiste zikredilen ukubetten (cezadan) ne kastedildiği anlaşılmış olmaktadır.

Bagavî'nin Şerhu's-Sünne'de belirttiğine göre, İmam Mâlik ve Şâfiî (rahimehumallah): "Meyve, ağaçtan toplanmış, korunma altına alınmışsa bundan almak haramdır, alınan nisab miktarını bulursa el kesmeyi gerektiren hırsızlık olur" diye hükmetmişlerdir. Ebû Hanife bu meselede Râfi' İbnu Hudeyc'in -Ebi Dâvud'da- rivâyet ettiği, لاَقَطْعَ فِى ثَمَرٍ وَ كَثَرٍ "Meyve ve hurma özü[120] sebebiyle el kesilmez" hadisinin zâhirini esas alarak, taze meyve sebebiyle el kesilemeyeceğine hükmetmiştir. Meyve ağacın başında olsun, korunma altına alınmış olsun farketmez, çünkü hadiste "meyve" mutlak gelmiştir.

Ebû Hanife merhum, et, süt ve içecekleri de buna kıyas ederek, tazelerinden el kesilmeyeceğine hükmetmiştir.

Sübülü's-Selâm'da bu hadisten çıkarılan hükümler şöyle hülâsa edilir:

1- Muhtaç kişinin, açlığını gidermek için yiyecek miktarda meyve alması mübahtır.

2- Beraberinde meyve götürmesi haramdır. Götürmek üzere aldığı, şu durumlardan biriyle olur:

a) Meyve toplanıp işlenme mahalline konmadan önce alınmıştır, bu durumda borçlanma ve ceza vardır.

b) Meyve toplanıp, işlenme yerine getirildikten sonra alınmıştır. Bu durumda alınan miktar nisaba ulaşırsa eli kesilir.[121]

-7- وعن جابر رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قال:]قالَ رسولُ اللهِ #: َقَطْعَ في كَثَرٍ، وَ ثَمَر مُعَلق، وَ حَرِيسَةِ جَبَلٍ، وَ على خِيَانَةٍ، وَ في انْتِهَابِ، وَ خَلِيسَةٍ[. أخرجه رزين.»الْكَثَرُ« جمار النخل.»والخَلِيسَةُ« الشئ المختلس المسلوب المنهوب .

7. (1630)- Hz. Câbir (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Hurma özü için, ağacın başındaki meyve için, dağda otlayan (ağıla girmemiş) koyun için, ihanet edilen emânet için, yağmalanılan için, kapıp kaçırılan için el kesilmez." [Rezin ilavesidir.][122]

AÇIKLAMA:

Rezin'den kaydedilen bu rivâyet lafzan olmasa da mânen Kütüb-i Sitte'de yer alır. Nitekim ilk kısmında temas edilen hurma özü, ağacın başındaki meyve, dağda otlayan koyunla ilgili hüküm önceki hadiste geçti. Geri kalan kısımla ilgili olarak Hz. Câbir (radıyallâhu anh)'den Tirmizî ve Nesâî'de gelen bir rivâyet şöyle: لَيْسَ عَلَى خَائِنٍ وَ مُنْتَهِبٍ وَ مُخْتَلِسٍ قَطْعٌ "Hâine, yağmacıya, kaçırana el kesme yoktur".
Hâini, İbnu'l-Hümam şöyle izah eder: "Kendisine itimâd edilerek âriyet veya emânet yoluyla verilen bir mala el koyarak zayi olduğunu iddia eden veya bu malın kendisine âriyet veya emânet olarak intikal etmiş olduğunu inkâr eden kimsedir. Hâini: "Mal sahibine hayırhah görünerek malını gizlice alan kimse" diye de tarif etmişlerdir.
Müntehib: Göz göre göre alan, yağmalayan kimseye denir.
Muhtelis: Bu da, bir malı el çabukluğu ile, evden veya sahibinin elinden kapıp alan demektir.
Mutarrızî, el-Muğrib'de ihtilâsı: "Bir şeyi âşikâre yani açıktan açığa sür'atle almak" diye tarif eder, kapmak kelimesiyle ifade edilir. Dolayısıyla muhtelis'e de kapkın diyebiliriz, ancak kapkın tâbirimiz bu mânada dilimizde ıstılahlaşmış değildir.
Nevevî, Müslim Şerhi'nde -bahsin bidâyetinde de belirttiğimiz üzere-Kadı İyâz'dan şu açıklamayı iktibas eder: Allahu Zülcelal hazretleri el kesme cezasını

sadece hırsız için vacib kılmıştır. Kapma, yağma, gasb gibi diğer merdud amellere el kesme hükmü koymamıştır. Çünkü, bunlar hırsızlığa nisbetle nadirattandır. Ayrıca, devlet makamlarına müracaatla bunların geri alınmasını taleb etme imkânı da vardır, hırsızlığın aksine bunlar için beyyine (ıspatlayıcı delil) ikâme etmek de kolaydır. Bu sebeplerle hırsızlığı daha büyük bir suç kıldı, çok ağır bir ceza takdir etti, tâ ki onu men etmede, ona tevessülden caydırmada daha müessir olunsun".[123]

-8- وعن جابر رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]جِئَ إلى النَّبىِّ # بِسَارِقٍ فقَالَ: اقْتُلُوهُ، فقَالُوا يَارسولَ اللّهِ: إنَّمَا سَرَقَ، فقَالَ: اقْطَعُوهُ فَقطِعَ، ثُمَّ جِئَ بهِ الثانِيَةَ؟ فقَالَ: اقْتُلُوهُ، فقَالُوا يَا رسولَ اللّهِ: إنَّمَا سَرَقَ؟ فقَالَ: اقْطَعُوهُ، ثُمَّ أُتِىَ بِهِ الرَّابِعَةَ، فقَالَ: اقْتُلُوهُ، فقَالُوا يَا رَسُولَ اللّهِ: إنَّمَا سَرَقَ، فقَالَ: اقْطَعُوهُ، فَأُتِىَ بِهِ الخَامِسَةَ، فقَالَ: اقْتُلُوهُ. قَالَ جَابِرٌ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ: فَانْطَلَقْنَا بِهِ فَقَتَلْنَاهُ، ثُمَّ اجْتَرَرْنَاهُ فَألْقَيْنَاهُ في بِئْرٍ، وَرَمَيْنَا عَلَيْهِ الحِجَارَةَ[. أخرجه أبو داود والنسائى .

8. (1631)- Hz. Câbir (radıyallâhu anh) anlatıyor "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm)'a bir hırsız getirilmişti.

"-Öldürün onu!" diye emretti. Kendisine:

"-Ey Allah'ın Resûlü, bu adam sadece çaldı" denildi. Bunun üzerine

"-Öyleyse (elini) kesin!" dedi ve derhal eli kesildi. Sonra aynı adam ikinci sefer getirildi. Yine:

"-Öldürün onu!" diye emretti. Kendisine:

"-Ey Allah'ın Resûlü, bu adam hırsızlık yaptı" dendi. Bunun üzerine

"-Öyleyse kesin!" dedi ve derhal (sol ayağı) kesildi. Sonra üçüncü sefer getirildi ve hırsızlık yaptığı söylendi. Hz. Peygamber:

"-Öldürün onu!" diye emretti. Kendisine:

"Ey Allah'ın Resûlü, bu adam hırsızlık yaptı" denildi. Bunun üzerine:

"-(Sol elini) kesin!" diye emretti. Sonra aynı adamı dördüncü kere getirdiler.

"-Öldürün onu!" buyurdu. Kendisine:

"-Ey Allah'ın Resûlü, bu adam hırsızlık yaptı" dediler. Bunun üzerine

"-(Sağ ayağını da) kesin!" diye emir buyurdu. Aynı adam beşinci sefer getiririldi. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):
"Öldürün onu" diye emretti. Hz. Câbir (radıyallâhu anh) der ki: "A-damı götürüp öldürdük. Sonra sürüyerek götürüp bir kuyuya attık. Üzerini de taşla doldurduk."
[Ebû Dâvud, Hudud 20, (4410); Nesâî, Sârik 15, (890, 91)[124]

AÇIKLAMA:

Muhaddisler, bu hadisin, senette yer alan Mus'ab İbnu Sâbit sebebiyle zayıf olduğunu belirtirler. Esasen şeriatte hırsızlık sebebiyle ölüm cezası yoktur. Tîbî merhum hadisin zayıflığı meselesine girmeden, mâkul bir açıklamasını yapar. Kütüb-i Sitte hadislerini za'fı sebebiyle reddetmektense, makul açıklamasını yapmanın daha faydalı olacağı inancındayız. Bu sebeple, Tîbî'nin yorumunu kaydediyoruz: "Herifin kuyuya atılması, hakaret ve alçaklığı sebebiyle öldürülmüş olduğuna delil olur. Çünkü, davranışı hiçbir surette Müslümana yakışmaz. Büyük günah irtikab etse bile mücrimin hurmeti korunur ve namazı kılınır, hususen hadd tatbik edilip günahından temizlenmesinden sonra. Mamafih bu adamın irtidat etmiş olması, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, buna vâkıf olmuş bulunması da muhtemeldir. Nitekim irtidât etmiş olan Ureynelilere de böyle şiddetli davranmış ve hatta müsleye yer vermişti. Herifin, kesimden sonra öldürmeyi gerektiren (küfür ve isyan dolu) sözler sarfetmiş olması da muhtemeldir".
Hattâbî der ki: "Ben, kişinin ne kadar tekrar etse bile hırsızlığı sebebiyle kanını mübah addeden tek bir fakih görmedim. Ancak İmam Mâlik'in mezhebinde denir ki, yeryüzünde fesad çıkaranların teczi yerinde imamın içtihad yetkisi vardır, dilerse had'de ziyadede bulunabilir, öldürülmesini uygun gördüğü taktirde öldürtebilir. Bu nokta-i nazardan, hadiste durumu beyan edilen ve ölümüne hükmedilen hırsız, yeryüzünde fesad çıkaranlardan biri telâkki edilmiş olabilir. Bu hususu te'yid eden karine, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hırsız için, birinci gelişinde: "Öldürün" demiş olmasıdır. Demek ki, adam fesadıyla meşhur birisi idi. Değilse ilk gelişinde "öldürün!" diye emir vermezdi.
İmam Şâfiî: "Bu ve başka hadiste geçen, (dördüncü seferde) öldürme hükmü mensûhtur. Bu hususta ulemâ arasında bildiğim kadarıyla ihtilâf mevcut değildir" der.
Bazı şârihler: "Şâyet hadis sahihse, bu tatbikat, Allah'ın vahyi ile Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a has bir fiil kabul edilmelidir" demiştir.

Hulâsa hadisle ilgili bu ve başka bir kısım yorumlar, hadisin ulemânın ittifakla benimsediği hükme uymayan bir muhtevâ taşıması sebebiyle yapılmıştır. Hiçbir âlim, hırsızlık sebebiyle ölüme hükmetmemiştir.[125]

-9- وعن أبى هريرة رَضِـيَ اللهُ عَنْهُ قال:]قالَ رسولُ اللهِ #: إذَا سَرَقَ الْعَبْدُ فَبِيعُوهُ وَلَوْ بِنَشٍّ(1-)[. أخرجه أبو داود والنسائى.»النَّشُّ« النصف من كل شئ .

(1-) النش بفتح النون، وتشديد الشين عشرون درهما نصف أوقية، والمعنى بعه ولو بثمن بخس.

9. (1632)- Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûllah (aleyhissalâtu vesselâm): "Köle hırsızlık yaparsa, onu bir mangıra da olsa satın gitsin"' buyurdular." [Ebû Dâvud, Hudud 22, (4412); Nesâî, Sârik 16, (8,91).][126]

AÇIKLAMA:

1- Hırsızlık, köle için değerini düşüren bir kusurdur. Satılırken kusurunun belirtilmesi gerekir.
2- Bir mangır diye tercüme ettiğimiz kelimenin aslı neşş'dir. Neşş, "yarım" mânasına gelir. 40 dirhem ağırlığında olan bir okiyyenin yarısına da neşş denmiştir. Bu durumda, lügat olarak 20 dirhemlik bir ağırlığı ifade eder ise de, hadiste "ne kadar ucuza gitse de" mânasında kullanılmıştır. Bu mânada dilimizde, bir mangır veya bir pul tâbirleri kullanılmaktadır. Eskiler, gâvur parasıyla bir paraya derlerdi.
Aliyyu'l-Kârî, Şerhu's-Sünne'den naklen şu bilgiyi kaydeder: "Âlimler dediler ki: "Bir köle hırsızlık yaptı ise, kaçmış da olsa, kaçmamış da olsa eli kesilir". İbnu Ömer'den rivâyet edildiğine göre, onun bir kölesi kaçakken hırsızlık yapmıştı. Bunu Saîd İbnu'l-Âs'a göndererek elini kesmesini istedi. Saîd: "Kaçak kölenin hırsızlığı sebebiyle eli kesilmez" diye bu işten imtina etti. Abdullah İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ): "Bu hükmü hangi kitapta bulmuşsun?" diyerek kesilmesini emretti ve eli kesildi."

Ömer İbnu Abdilaziz'in de hırsızlık yapan kölenin elini kestirdiği rivâyet edilmiştir. İmam Mâlik, İmam Şâfiî ve fukahanın kâhir ekseriyeti böyle hükmetmiştir.[127]

-10- وعن أزهر بن عبدالله الحرازى]أنَّ قوْماً مِنَ الْكَعِيِّينَ سُرِقَ لَهُمْ مَتَاعٌ فَاتَّهَمُوا أنَاساً مِنَ الحَاكَةِ، فَأتَوْا بِهِمُ النُّعْمَانَ بْنَ بَشِيرٍ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ: فَحَبَسَهُمْ أيَّاما، ثُمَّ خَلَّى سَبِيلَهُمْ، فأتَوُا النُّعْمَانَ فقَالُوا: خَلَّيْتَ سَبِيلَهُمْ بِغَيْرِ ضَرْبٍ وَ امْتِحَانٍ، فقَالَ لَهُمْ النُّعْمَانُ: مَا شِئْتُمْ. إنْ شِئْتُمْ ضَرَبْتُهُمْ، فإنْ خَرَجَ مَتَاعُكُمْ فَذَاك، وَإَ أخَذْتُ لَهُمْ مِنْ ظُهُورِكُمْ مِثْلَ مَا أخَذْتُ مِنْ ظُهُورِهِمْ، فقَالُوا هذَا حُكْمُكَ؟ فقَالَ هذَا حُكْمُ اللّهِ، وَحُكْمُ رسُولِهِ #[. أخرجه أبو داود والنسائى .

10. (1633)- Ezher İbnu Abdillah el-Harâzî anlatıyor: "(Yemenli) Kelâ' kabilesinden bir grubun malı çalındı. Bunlar, bir kısım dokumacıları itham ettiler. Dokumacıları alarak Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselam)'in ashabından olan Nu'mân İbnu Beşîr'e getirdiler. Nu'mân onları bir kaç gün hapsetti, sonra salıverdi. (Şikâyetçiler), Nu'mân'a gelip: "Sen onları dayaksız, azarsız salıverdin, olur mu?" dediler. Nu'mân onlara:

"-Ne istiyorsunuz? Onları dövmemi istiyorsanız döverim. Malınız çıkarsa alırsınız. Ama dövdüğüm halde malınız çıkmazsa, onlara vurduğum kadar da size vururum" dedi.

"-Yani hükmün bu mu?" dediler. Nu'mân (radıyallâhu anh):

"-(Hayır bu benim değil), Allah ve Resûlü'nün (aleyhissalâtu vesselam) hükmüdür'" cevabını verdi." [Ebû Dâvud, Hudud 10, (4382); Nesâî, Sârik 2, (8, 66).] [128]

AÇIKLAMA:

Töhmet durumunda hapsetmek dinimizde caizdir. Şârihler töhmet üzerine, Hz. Peygamber (aleyhissalatu vesselam)'in bazılarını hapsettiğini kaydederler.

Ebû Dâvud, rivâyetin sonuna açıklayıcı mahiyette şu notu ekler: "Nu' mân

(radıyallâhu anh), onları bu sözüyle korkutmuştur. (Hadis, ithama mâruz kalan kimsenin) suçu itiraf etmedikçe dövülemeyeceğini ifade eder"
Sindî'ye göre, Ebû Dâvud hazretleri, bu açıklayıcı notla, hırsızlık suçuyla ittiham edilenleri dövmenin helâl olmayacağına işaret etmiş olmaktadır. Çünkü, Nu'mân İbnu Beşîr: "Onları dövmek caiz olsaydı, itham edilen suçu ispatlanmaması halinde, kısas olarak sizin de dövülmeniz gerekirdi" mânasında ifadede bulunmuştur.
Hülâsa, fukaha bu hadisten, hırsızın konuşturulması için dövülemiyeceği, ancak hapsedilebileceği hükmünü çıkarmıştır.[129]

-11- وعن أبى ذرّ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]دَعَانِى رسولُ اللّه # فقالَ: كَيْفَ أنْتَ إذَا أصَابَ النَّاسَ مَوْتٌ يَكُونُ الْبَيْتُ فِيهِ بِالْوَصِيفِ، يَعْنِى الْقَبْرَ؟ قُلْتُ اللّهُ وَرسُولُهُ أعْلَمُ، أوْ مَا خَارَ لى اللّهُ ورسولُهُ؟ قَالَ: عَلَيْكَ بِالصَّبْرِ، أوْ قَالَ تَصْبِرُ. قَالَ حَمَّادٌ: فَبِهذَا أخَذَ مَنْ ذَهَبَ إلى قَطْعِ النَّبَّاشِ ‘نَّهُ دَخَلَ عَلى المَيِّتِ بَيْتَهُ[. أخرجه أبو داود.»الْبَيْتُ« القبر، والمراد أن الموت يكثر حتى يباع موضع قبر بعبد .

11. (1634)- Hz. Ebû Zerr (radıyallâhu anh) anlatıyor: "(Bir gün) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) beni çağırarak:
"-İnsanlara (kitleler halinde) ölüm gelip, ev, yani kabir köle mukabilinde temin edilince halin ne olacak?" buyurdu. Ben:
"-Allah ve Resulü bilir- veya Allah ve Resulü benim için neyi (uygun bulup) seçerlerse olur-" diye cevap verdim. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"-Sana sabır tavsiye ederim -veya sabret-" buyurdu."Hammâd der ki: "Nebbâşın (yani mezarları açarak kefenleri çalanların) eli kesilmelidir" diye hükmedenler bu hadisle amel ettiler. Çünkü, nebbâş ölünün evine girmiş olmaktadır". [Ebû Dâvud, Hudud 19 (4409).][130]

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), vefatından sonra ve Ebû Zerr-i Gıfârî hazretleri henüz sağ iken, fitne çıkıp pek çok insanın öldürülmesine sebep olacağını mucizâne haber vermiştir.
Hadiste geçen vasîf köle demektir. İnsanların çokça ölmesi sebebiyle kabir yerinin ancak bir köle mukabilinde satın alınabilecek kadar kıymetleneceği ifâde edilmiştir, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) beyt (ev) kelimesiyle kabri kasdetmiştir. Nitekim, bu husus metin içerisinde açıklanmıştır. Bu açıklayıcı cümlenin Ebû Zerr veya bir başka râvi tarafından yapılmış olabileceği belirtilmiştir.
Hammâd, hadiste kabre beyt denmiş olmasından hareketle, kabrin kefeni koruduğunu, korunan bir şeyi çalanın eli kesilir kaidesince nebbâşın elinin kesilmesi gerektiği hükmünü çıkarmıştır. Ancak Aliyyu'l-Kârî bu görüşü reddeder ve der ki: "Kabre, hükmen veya hakikaten Ô"beyt (ev)" denmesinin cevazından onun korunmuş olduğu hükmü çıkmaz. Malumdur ki, kapalı kapısı veya bekçisi olmayan evden bir şey alan kimsenin eli kesilmez. Ne var ki, örfen korunmuş addedilen her şey için korunmuş tâbiri kullanılır. Bu sebepledir ki, nebbâşın elini kesme meselesinde âlimler ihtilâfa düşmüştür.
İbnu'l-Hümâm der ki: "Nebbâş adı verilen ve definden sonra ölülerin kefenlerini soyan kimsenin eli kesilmez. Ebû Hanife ve İmam Muhammed böyle hükmederler. Ebû Yusuf ve geri kalan üç imam "kesilir" demişlerdir. Hz. Ömer, İbnu Mes'ud ve Hz. Aişe de (radıyallâhu anhüm) böyle hükmetmişlerdir. Ulemâdan Ebû Sevr, Hasan Basrî, Şafiî, Şa'bî, Nehâî, Katâde, Hammâd ve Ömer Abnu Abdilaziz de bu görüştedirler. İbnu Abbâs, Sevrî, Evzâî, Zührî'nin kavilleri de İmam-ı Âzam'ın kavline benzer".[131]

-12- وعن عبدالرحمن بن عوف رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قالَ رسولُ اللّهِ # َيُغَرَّمُ صَاحِبُ سَرِقَةٍ إذَا أُقِيمَ عَلَيْهِ الحَدُّ[.

12. (1635)- Abdurrahman İbnu Avf (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesslâm) :"Hırsız , kendisine hadd tatbik edildi ise borçlandırılamaz" buyurdu". [Nesâî, Sârik 17 (8, 93).] [132]

AÇIKLAMA:

Hırsıza hadd tatbik edilince çalmış olduğu mal aynıyla bulunmuş ise alınır. Bulunamadı ise, hadd icrasından sonra terkedilir. Artık tazmin de ettirilemez. İmam-ı Âzam bu hadisle amel etmiştir.
Cumhur, hadisin mürsel oluşundan hareketle amele elverişli bulmaz. Nitekim mürsel hadis bazı fakihler nazarında hüccettir, bazıları nazarında değildir. İmam Âzam nazarında mürsel hadis hüccettir. İmam Âzam'ın görüşüne katılmayanlar "Müslümanın malı ismete sahiptir ve bu sabittir" derler.[133]

-13- وعن أسيد بن حضير رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ أنَّ النَّبىَّ #:]قَضى أنَّهُ إذَا وَجَدَهَا: يَعْنِى السَّرِقَةَ. في يَدِ الرَّجُلِ غَيْرِ المُتَّهَمِ، فإنْ شَاءَ أخَذَ بِمَا اشْتَرَاهَا، وَإنْ شَاءَ اتَّبَعَ سَارِقَهُ، وَقضى بِذلِكَ أبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما[. أخرجهما النسائى .

13. (1636)- Üseyd İbnu Hudayr (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vessâlam) şöyle hükmetti: "Kişi çalınan malını, hırsızlık ittihamı yapılmayan kimsenin elinde görünce dilerse malını hırsıza ödemiş olduğu bedeli ona ödeyerek alır, dilerse, hırsızın peşine düşer".
Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman (radıyallâhu anhüm) böyle hükmettiler. " [Nesâî, Büyu' 96 (7,313).][134]

AÇIKLAMA:

Bu rivâyet, çalınan malı mal sahibi, çalanda değil de hırsızın sattığı müşteride gördüğü taktirde, müşteriyi mağdur etmemek için, ödediği parayı vererek kurtarmayı mal sahibine tavsiye etmektedir. Ancak, bu mevzuda Semüre İbnu Cündeb tarafından rivâyet edilen bir diğer hadis, çalınan malı, eski sahibi, müşteride bulduğu taktirde almasını, parasını hırsızdan müşterinin aramasını tavsiye etmektedir. Ulemâ çoğunlukla kaydedeceğimiz bu ikinci hadisle amel etmeye meyletmiştir.
اَلرَّجُلُ اَحَقُّ بِعَيْنِ مَالِهِ إِذَا وَجَدَهُ وَيَتْبَعُ الْبَائِعُ مَنْ بَاعَهُ
"Kişi (çalınan) malını aynıyla bulursa onu alma hakkına sahiptir. Müşteri, ödediği parayı satandan (hırsızdan) geri alır".

Hattâbî gasbedilen, çalınan, kapıp kaçırılan vs. malların hep bu hükme tabi olduğunu belirtir. [135]

-14- وعن جنادة بن أمية عن بسر بن أرطاة رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قال: سَمِعْتُ رسولَ اللهِ # يَقُولُ: َ تُقْطَعُ ا َيْدِى في السَّفَرِ]. أخرجه أصحاب السنن، وعند الترمذى: في الْغَزْوِ .

14. (1637)- Cünâde İbnu Ümeyye'den rivâyete göre, Büsr İbnu Ertât (radıyallâhu anh) demiştir ki: "Resûlullah (aleyissalâtu vesselâm)'ı dinledim: "Seferde eller kesilmez" diyordu." Tirmizî'deki rivâyette "gazvede." denmiştir. [Tirmizî, Hudud 20, (1450), Ebû Dâvud, Hudud 18, (4408); Nesâî, Sârik 16, (8,91).][136]

AÇIKLAMA:

1- Ebû Dâvud'daki rivâyet, hadisin vürud sebebini de göstermektedir: "Biz, denizde Büsr İbnu Ertât ile beraberdik. Misdar adında bir hırsız getirildi, bir deve çalmıştı. Büsr: "Ben Resûlullah (aleyhissâlatu vesselâm)'ın: "Gavze sırasında eller kesilmez" dediğini işittim" dedi. Eğer bu rivâyet olmasaydı hırsızın elini kesecektik".
2- Görüldüğü gibi, bazı rivâyetlerde "gavzede", bazı rivâyetlerde "seferde" denmektedir. Şârihler seferden de maksad gazve seferidir, yani askerî sefer kastedilmiştir derler.
3- Gazve sırasında el kesmenin yasaklanması, mücrimin düşman tarafına kaçma korkusuna dayanmaktadır. Bu sebeple sefer dönüşü kesilmesi uygun görülmüştür.
Evzâî, bu hükmün sâdece hırsızlık haddine has olmayıp, aynı mânayı taşıyan zinâ haddi, kazf haddi vs.'ye şamil olduğunu söylemiştir. Ancak Cumhûr'un görüşü bunun hilâfınadır: Hadler hazerde de seferde de uygulanmalıdır.
Aliyyu'l-Kârî, Türbüştî'nin: "Belki de Ezvâî, kolu kesilenin fitneye düşerek dar-ı harbe geçeceği ihtimalini düşündü veya, emir gazveye giderken hırsızın elinin kesilmesi, düşmana karşı gücü zayıflatır ve bir fayda sağlamaz diye değerlendirerek, ordunun dönme zamanına kadar tehirini uygun gördü" dediğini kaydeder.
Kadı İyaz: "Resûlullah (aleyhisalâtu vesselâm) bu yasakla, ganimetten çalanın

elinin kesilmesini yasaklamayı arzu etmiş olabilir" diyerek meseleye bir başka buud getirmiştir.
Cumhur'un görüşü Ubâde (radıyallâhu anh)'nin şu rivâyetine dayanır:

جَاهِدُوا النَّاسَ فِى اللّٰهِ الْقَرِيبِ وَالْبَعِيدِ وَ تُبَالُوا فِى اللَّهِ لَوْمَةَ لَائِم وَأَقِيمُوا حُدُودَ اللّٰهِ فِى الْحَضَرِ وَالسَّفَرِ

"Allah yolunda, insanlarla uzakta da yakında da cihad edin. Allah yolundaki bu cihadınızda kınayanların kınamalarına aldırmayın. Allah'ın hududunu hazerde ve seferde ikâme edin".[137]

-15- وعن الشعبى رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ:]أنَّ رَجُلَيْنِ: شَهِدَا عَلى رَجُلٍ أنَّهُ سَرَقَ فقَطَعَهُ عَلِيٌّ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ، ثُمَّ ذَهَبَا وَجَاءَا بِآخَرَ وَقَا: أخْطَأنَا في ا٭وَّلِ فأبْطَلَ عَلِيٌّ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ شَهَادَتَهُما، وَغَرَّمَهُمَا دِيَةَ ا٭وَّلِ، وَقالَ: لَوْ عَلِمْتُ أنَّكُمَا تَعَمَّدْتُمَا لَقَطَعْتُكُمَا[. أخرجه البخارى ترجمة .

15. (1638)- Şâ'bî (rahimehullah) anlatıyor: "İki kişi, üçüncü bir şahsın hırsızlık yaptığına dair şahitlikte bulundular. Bunun üzerine Hz. Ali (radıyallâhu anh) adamın kolunu kesti. Bu iki kişi gidip bir müddet sonra diğer bir adamı getirip: "Biz hata etmişiz, hırsızlığı yapan o değilmiş (bu imiş)" dediler. Hz. Ali (radıyallâhu anh) bunların şahidliğini iptal ederek (getirdikleri bu şahıs aleyhinde kabul etmedi. Ayrıca) onlara, önceki adamın diyetini yükledi ve: "Bilsem ki siz bu işi bilerek yaptınız, kollarınızı keserdim" dedi". [Buharî, Diyât 21 (Bab başlığında senetsiz olarak kaydedilmiştir).][138]

AÇIKLAMA:

Buhârî, bu eseri, "Bir cemaat bir şahsa zulmetseler (yaralasalar, öldürseler, çalsalar, iftira etseler vs.) bunlardan bir tanesi mi cezalandırılır, yoksa cürme iştirak edenlerin hepsi aynı cezaya eşit şekilde çarptırılırlar mı (yani hepsine kısas mı uygulanır)?" diye başlayan uzun bir babın başlığı zımnında kaydeder. Aynı başlıkta "hepsine kısas uygulanır" hükmünü teyid eden çeşitli tatbikat

örnekleri kaydeden Buhârî, bab başlığına şöyle devam eder: "İbnu Ömer der ki: "Bir köle gizlice öldürülmüştü. Ömer İbnu'l-Hattâb: "Bilsem ki, bunun öldürülmesine Sana ahalisi iştirak etti, hepsini öldürtürdüm" dedi."
Muğire İbnu Hakim babasından naklediyor: "Dört kişi bir çocuğu müşterek öldürmüşlerdi. Hz. Ömer dördünün de öldürülmesini emretti..."
İbnu Hacer, Buharî'nin senetleri atarak, özetleyerek kaydettiği bu vak'aların kaynaklarını, hâdiselerin mahiyetini vs. Fethu'l-Bârî'de uzun uzun kaydeder. [139]

ALTINCI BÂB

HADDÜ'L-HAMR

HAMR NEDİR?

Kur'an-ı Kerim'de içki ve uyuşturucularla ilgili yasak dile getirilirken, münhasıran belli bir maddeye has olan bir kelime değil, daha ziyade, insanda belli bir "hal"e sebebiyet veren bir maddenin ismi kullanılmıştır. Böylece yasak, münhasıran muayyen bir madde için değil, söylediğimiz "hâl"i hâsıl eden bütün maddeler için gelmiş olmaktadır.

Sözkonusu "hâl" aklın örtülmesidir. Öyle ise yasak aklın örtülmesine sebep olan bütün maddeler içindir. Kur'an-ı Kerim'in bu maksadla kullandığı kelime hamr'dır. Hamr, lügat olarak, bir şeyi örtmek mânasına gelen bir kökten türemiştir. Arapça'da şahitlikten kaçarak gördüğünü gizlemek, utanmak, örtmek, örtü, kapak gibi pekçok kelime aynı kökten gelir. Kelime âyete şöyle geçer:

"Ey iman edenler, HAMR (içki), kumar, (tapınmaya mahsus) dikili taşlar, fal okları ancak şeytanın amelinden birer murdardır. Onun için bunlardan kaçınınız ki muradınıza eresiniz. Şeytan, hamrda ve kumarda ancak aranıza düşmanlık ve kin düşürmek, sizi Allah'ı anmaktan ve namazdan alı koymak ister. Artık siz (hepiniz) vazgeçtiniz değil mi?" (Maide 90-93).

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), Kur'an'da geçen hamr kelimesinin belirttiğimiz şekilde anlaşılması, eksik veya yanlış te'vil ve yorumlarla gayesinden saptırılmaması için, كُلُّ مُسْكِرٍ خَمْرٌ "Aklı örtüp sarhoşluk veren herşey, Kur'an-ı Kerim'de yasaklanmış olan hamr'dır" buyurmuştur.

Bu Nebevî irşad gözönüne alınınca şeytanların ortaya atıp câhillerin aldandıkları: "Kur'an şarabı haram etmiştir, rakıyı, birayı haram etmemiştir" veya "Şarap içmek rakı içmekten daha büyük günahtır, çünkü Kur'an'da şarap ismen zikredilmiş, rakı zikredilmemiştir" gibi sözlerin ne kadar yanlış ve hakikatten uzak oldukları anlaşılır.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), hamr konusunda ileri sürülecek başkaca mugalataları önlemek için çeşitli uyarmalarda da bulunmuştur:

1- "Ümmetim hamr'a başka bir ad takarak onu içecektir". Bu hadis, "Kur'an'da şarap haram edilmiştir, bira değil" diyenlere cevap verir.

2-"Bilesiniz üzümden hamr yapılır, hurmadan hamr yapılır, baldan hamr yapılır, arpadan hamr yapılır, buğdaydan hamr yapılır, (mısır ve pirinçten hamr yapılır).

Ben sizi sarhoş eden her şeyden yasaklıyorum."
Bu hadis de, "Kur'an'da üzümden yapılan şarap haram edilmiştir, bira arpadan yapılmadır, haram değildir" sözüne cevaptır.
3- "Sarhoş eden bir şeyin azı da çoğu da haramdır". "Bir küpü (farak) içilince sarhoş olunan şeyin bir avucu dahi haramdır"
Bu hadisler de: "Dinimiz sarhoş olmayı haram kılmıştır, sarhoş etmeyecek az bir miktar, haram değildir" diyenlere cevap vermektedir.
Kısacası dinimiz, aklı örten ve sarhoşluk veren her şeyi -içki nevinden olsun, başka nevden olsun, az olsun, çok olsun, sarhoş edecek miktarda olsun, etmeyecek miktarda olsun- kesinlikle yasaklamıştır. Daha fazla açıklamayı içkilerle ilgili bahse (2263-2279 numaralar arasında kalan hadisler) bırakarak burada, içki yasağını ihlâl edenlere İslâm'ın derpiş ettiği hadle ilgili hadislere geçiyoruz:[140]

-1- عن أنس رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]ضَرَبَ النَّبىُّ # في الخَمْرِ بِالْجَرِيدِ وَالنِّعَالِ وَجَلَدَ أبُو بَكْرٍ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ أربَعِينَ[. أخرجه الخمسة إ النسائى.وفي رواية للترمذى:]أُتِىَ رسولُ اللّهِ # بِرَجُلٍ قَدْ شَرِب الخَمْرَ فَجَلَدَهُ بِجَرِيدَةٍ نَحْوَ أربَعِينَ، وَفَعَلَهُ أبُو بَكْرٍ، فَلَمَّا كانَ عُمَرُ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ: استَشَارَ النَّاسَ، فقَالَ عَبْدُالرَّحْمنِ بْنُ عَوْفٍ: أخَفُّ الحُدُودِ ثَمَانُونَ، فَأمَرَ بِهِ عُمَرُ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ[.

1. (1639)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûllullah (aleyhissalâtu vesselâm), hamr için, hurma dalları ve nalınlarla hadd vurdu. Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh) kırk darbeyle hadd vurdu". [Buharî, Hudud 2, 4; Müslim, Hudud 37, (1706); Tirmizî, Hudud 13, (1343); Ebû Dâvud, Hudud 26, (4479).] [141]

AÇIKLAMA:

Hamr içenlere verilecek ceza hususu biraz münakaşalıdır. Resûlullah (aleyhissâlatu vesselâm) ve Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh) zamanlarında kırk kadar darbe imiş, Hz. Ömer zamanında bu hal bir müddet devam etmiş ise de

bilahere tedricen artırılarak 80 darbeye kadar çıkarılmıştır. Hz. Ömer'in artırmasının sebebi, gittikçe artan refah sebebiyle içki istihlâkinin fazlalaşması, Hz. Peygamber zamanındaki haddin küçük görülerek kaale alınmamasıdır. Halkın verimli arazilere gidip, bağ bahçe işlerini geliştirdiği, bu sebeple içenlerin çoğaldığı ve hatta Halid İbnu Velid'in bu mevzuda mektup yazdığı belirtilir. Hz. Ömer, bunun üzerine yasağın daha müessir olabilmesi için, müeyyidenin ağırlaştırılmasını uygun görür. Hatta -müteakip rivâyetlerde görüleceği üzere, yüce Halife (radıyallâhu anh) meseleyi istişare konusu yapar. Muhacir, Ensar ve Ashab'ın fikirlerini alır. Abdurrahman İbnu Avf: Kur'ân'da zikri geçen haddlerin en hafifi olan 80 darbeyi tavsiye eder. Hz.Ali (radıyallâhu anh) de bu neticeye ulaşan bir görüş ortaya koyar: "Bir kimse şarap içerse sarhoş olur, sarhoş olan hezeyanda (saçmalama) bulunur. Hezeyan yapan iftira da atar, iftiranın çezası Kur'an'da 80 sopadır". Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: عَلَيْكُمْ بِسُنَّتِى وَسُنَّةِ الْخَلَفَاءِ الرَّاشِدِينَ مِنْ بَعْدِى "Benim sünnetime ve benden sonra da Hulefâ-i Râşidin'in sünnetine sarılın" hadisini esas alan İslâm ulemâsı, bu meselede Hz. Ömer zamanındaki icmayı esas almıştır.

Aynî, değişen şartlara göre, Hz. Ömer'in hadd-i hamrı artırdığını belirttikten sonra: "Eğer Ömer bu zamana yetişseydi, muasırlarımız için onun iki misline hükmederdi" der.

İçki haddi uygulanırken ne ile vurulmalı meselesi de bazı izahlar gerektirmektedir. Sadedinde olduğumuz rivâyet hurma dalı ve ayakkabı (nalın) ile vurulabileceğini gösterir. Bazı rivâyetler elbiseden de söz eder. Kamçı hususunda ihtilâf edilmiştir.

İbnu Hacer bu meselede üç görüşten bahseder:

a) En doğru görüşe göre: Kamçı ile vurmak caizdir, ancak ellerle, ayakkabılarla ve elbise ile vurmakla iktifa edilmesi de caizdir.

b) Kamçı ile vurulmalıdır.

c) Kamçısız vurulmalıdır.

Kamçı ile vurmayı caiz görenler, kamçının sopa ile kamış arası kalınlıka olmasını şart koşarlar. Hurma dalı ve benzeri şeyleri tecviz edenler, bunların yaş kuru arası ve mûtedil olmasını şart koşarlar.

Vururken de ne çok şiddetli, ne de çok hafif olmayıp vasat olması, vuran kimsenin elini başından daha yukarı kaldırmaması şart koşulmuştur. Kamçıya karşı olanlar, "kamçı ile vurulurken ölüm olursa vurana diyet gerekir" demişlerdir.

İbnu Hacer vurulacak cisimle ilgili ihtilâf hakkında şu açıklamayı yapar:

"Müteahhirundan bazıları orta bir yol tutarak: "Mütemerrid yani içkide ısrarlı olanlara kamçı, zayıflara ve mütemerrid olmayanlara durumlarına göre elbisenin kenarı veya ayakkabılar kullanılır" demiştir. Uygunu da budur."[142]

-2- وعن ثور بن زيد الدّيلى]أنَّ عُمَرَ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ اسْتَشَارَ في حَدِّ الخَمْرِ، فقَالَ لَهُ عَلِيٌّ: أرَى أنْ تَجْلِدَهُ ثَمَانِينَ جَلْدَةً، فإنَّهُ إذَا شَرِبَ سَكِرَ، وَإذَا سَكِرَ هَذَى، وَإذَا هَذَى افْتَرى فَجَلَدَ عُمَرُ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ ثَمَانِينَ جَلْدَةً في حَدِّ الخَمْرِ[. أخرجه مالك .

2. (1640)- Sevr İbnu Zeyd el-Dîlî anlatıyor: "Hz. Ömer (radıyallâhu anh), hamr için uygulanması gereken haddin miktarı hususunda (Ashabla) istişarede bulundu. Hz. Ali (radıyallâhu anh): "Seksen sopa vurulmasını uygun görüyorum" dedi. Çünkü kişi, içince sarhoş olur, sarhoş olunca hezeyana düşer (saçmalar), hezeyana düştü mü iftira atar. (İftiranın cezası ise 80 sopadır). Böylece Hz. Ömer (radıyallâhu anh) içki içenler için haddi 80 sopa takdir etti." [Muvatta, Eşribe 2, (2, 842).][143]

AÇIKLAMA:

Önceki hadiste geçti.

-3- وعن عبدالرحمن بن أزهر رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]أُتِىَ رسولُ اللّهِ # بِشَارِبِ خَمْرٍ وَهُوَ بِحُنَيْنٍ فَحَثَى في وَجْهِهِ التُّرَابَ، ثُمَّ أمَرَ الصَّحَابَةَ فَضَرَبُوهُ بِنِعَالِهِمْ وَمَا كَانَ في أيْدِيهِمْ حَتَّى قَالَ لَهُمْ: ارْفَعُوا، ثُمَّ جَلَدَ أبُو بَكْرٍ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ أرْبَعِينَ، ثُمَّ جَلَدَ عُمَرُ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ صَدْراً مِنْ إمَارتِهِ أرْبَعِينَ، ثُمَّ جَلَدَ ثَمانِينَ في آخِرِ خِفَتِهِ، وَجَلَدَ عُثْمَانُ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ الحَدَّيْنِ كِلَيْهِمَا ثَمَانِينَ وَأوبَعِينَ، ثُمَّ أثْبَتَ مُعَاوِيَةُ الحَدَّ ثَمَانِينَ[. أخرجه أبو داود .

3. (1641)- Abdurrahman İbnu Ezher (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Huneyn'de iken Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e şarap için bir adam getirildi. Resûlullah (tahkiren) yüzüne toprak saçtı. Sonra Ashab'a emretti, ayakkabılarıyla ve ellerinde bulunan (deynek, çubuk vs) başka şeylerle adama "Yeter, çekin ellerinizi" deyinceye kadar vurdular. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın vefatından sonra Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh) de içki içenlere kırk darbe vurdurdu. Arkadan Hz. Ömer (radıyallâhu anh) de halifeliğinin başlangıcında kırk sopa vurdurmaya devam etti. Ancak, hilâfetinin sonunda (insanlar azıp fısk artınca) seksen sopa vurdurdu.
Hz. Osman (radıyallâhu anh) ise iki kere hadd uyguladı: Birini kırk, diğerini seksen yaptı. Hz. Osman'dan sonra Hz. Muâviye (radıyallâhu anh) haddi seksende sâbit kıldı." [Ebû Dâvud, Hudud 37, (4487, 4488).][144]

AÇIKLAMA

Açıklama için babın ilk hadisine (1639) bakılsın.

-4- وعن عليّ رَضِـىَ اللّٰهُ عَنْهُ قال:]جَلَدَ رسُولُ اللّٰهِ # أرْبَعِينَ، وَأبُو بكْرٍ أرْبَعِينَ، وَعُمَرُ ثَمَانِينَ، وَكُلٌّ سُنَّةٌ[. أخرجه مسلم وأبو داود .

4. (1642)- Hz. Ali (radıyallâhu anh) anlatıyor: "İçki haddi için, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kırk, Hz. Ebû Bekir kırk, Hz. Ömer (radıyallâhu anhümâ) seksen sopa vurdular. Hepsi de sünnettir. (Bu bana daha hoş geliyor)." [Müslim, Hudud 38, (1702); Ebû Dâvud, Hudud 36, (4480, 4481).][145]

-5- وعن ابن عمر رَضِـىَ اللّٰهُ عَنْهما قال:]قالَ النَّبىُّ #: مَنْ شَرِبَ الْخَمْرَ فاجْلِدُوهُ إلى الرَّابِعَةِ فَاقْتُلُوهُ[. أخرجه أبو داود والنسائى.

5. (1643)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu

vesselâm) buyurdular ki: "Kim (ısrarla) içki içerse dördüncü sefere kadar kamçılayın, sonra (devam ederse) öldürün." [Ebû Dâvud, Hudud 37, (4482); Tirmizî, Hudud 15, (1444).]
Ebû Dâvud'un, Kabîsa İbnu Züeyb (radıyallâhu anh)'den yaptığı bir rivâyette şöyle denmiştir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a şarap içmiş bir adam getirildi. Hemen celde yapıldı, sonra tekrar getirildi, yine celde yapıldı, sonra tekrar getirildi, yine celde yapıldı, sonra tekrar getirildi yine celde yapıldı ve öldürme kaldırıldı. Artık, ölüm cezası bir ruhsat olarak kaldırılmıştı."[146]

AÇIKLAMA:

Bu rivâyet farklı şekillerde gelmiştir. Hepsi de ilk üçte ceza olarak dayak atmayı, dördüncü seferde öldürmeyi emreder. Tirmizî'nin Buharî'den kaydettiği bir açıklamaya göre, bu emir, içki yasağının konduğu bidâyete aittir. Sonradan neshedilmiştir. Cumhur bu görüştedir. Bir kimse, içki yüzünden öldürülmez, dördüncü değil onuncu kere içmiş olsa bile.
Yine Tirmizî'nin, İlel kısmında açıkladığına göre, bu hadisle amel eden tek fakih çıkmamıştır. Dolayısıyle, bu hadisle amel etmeme hususunda icmâ hasıl olmuştur. Bazı alimler: "Hadis, hükmüyle amel edilmemesiyle hasıl olan icma ile mensuhtur" demiştir.
Yine Tirmizî, içki sebebiyle kimsenin öldürülmeyeceğini te'yid eden rivâyetlerden şunu kaydeder: "Allah'tan başka ilah olmadığına şehâdet eden Müslüman kişinin kanı şu üç sebep dışında helâl olmaz: Cana can kısas, dul zâni, dininden dönen."
Bazı âlimler: "Bu hadis, gerçek öldürmeyi değil şiddetle dövmeyi kastediyor" demiştir.
Şunu da belirtelim ki, müteahhirînden bazıları, bu hadisle amel edilmesi gerektiğini söylemiştir. Suyûti ve Sindî bunlardandır. Suyûti, Tirmizî'ye yaptığı Hâşiye'de, dördüncüde öldürmeyi ifade eden ondan fazla sahih ve sarih rivâyet kaydeder. Mensuh olduğunu söyleyenler muteber bir delil gösterememişlerdir. [147]

-6- وعن ابن عباس رَضِىَ اللهُ عَنْهما:]أنَّ النَّبِيَّ # لَمْ يُقِتْ في الْخَمْرِ حَدّا، وَإنَّ رَجُ شَرِبَ فَسكِرَ فَلُقِىَ يَمِيلُ في الْفَجِّ)-1(فأتِىَ بِهِ

النَّبىُّ #، فلَمَّا حَاذَى بِدَارِ الْعَبَّاسِ رَضِىَ اللهُ عَنْه انْفَلَتَ، فَدَخَلَ عَلى الْعَبَّاسِ فَالْتَزَمَهُ)-2(
فَذُكِرَ ذلِكَ للنَّبىِّ # فَضَحِكَ وَقَالَ: أفَعَلَهَا، وَلَمْ يَأمُرْ فِيهِ بِشَئ[. أخرجه أبو داود.ومعنى »لم يُقِتْ« بضم أوله وكسر ثانيه لم يُقَدِّر ولم يحده بعدد مخصوص .

6. (1644)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hamr hususunda kesin bir hadd takdir etmedi. Bir adam içmiş, sarhoş olmuştu. Caddede yalpa yaparken kendisine rastladı. Adamı hemen tutup Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a getirmek için harekete geçtiler. Adam, Abbâs (radıyallâhu anh)'ın evinin hizasına gelince boşanıp kaçtı ve Abbâs'ın evine girerek ona iltica etti. Durum Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a anlatılmıştı, güldü ve: "Yani o, bunları (kaçma, girme ve iltica) yaptı mı?" dedi. Hakkında herhangi bir emir vermedi." [Ebû Dâvud, Hudud 36, (4476).][148]

AÇIKLAMA:

Hattâbî, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu sarhoş karşısındaki tavrından, haddu'lhamr'ın haddler içerisinde en hafifi olduğuna delil bulur. Ancak Hattâbî şu ihtimal üzerinde de durur: O zâtın Hz. Abbâs (radıyallâhu anh)'ın evine girmesiyle ona dokunulmamış olması, bu zâtın ikrârı veya âdil kimselerin şehadetiyle suçunun sübut bulmaması sebebiyledir. Mümkündür ki, sokakta herhangi bir sebeple yalpa yaptığını görenler bunu sarhoşluktan yaptı zannettiler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), sarhoşluk görmedi ve bu yüzden onu terketti, hadd vurmadı."
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Allah'ın hududu meselesindeki titizliği gözönüne alınınca, bu tahminin oldukça kuvvetli bir ihtimal olduğu söylenebilir. Aksi halde, hududun tatbikatında gevşeklik gösterilmiş, açıkgöz olan kayırılmış olur ki, bu adalet sistemine olan güveni ve sistemin itibarını sarsar.[149]

-7- وعن عمير بن سعيد النخعى قال:]سَمِعْتُ عَلِيًّا رَضِىَ اللهُ

عَنْه يقَولَ: مَا كَنْتُ ‘قيمَ عَلى أَحَدٍ حَدًّا فَيَمُوتَ فأجِدَ في نَفْسِي مِنْهُ شَيْئاً إِ ًّصَاحِبَ الخَمْرِ فإنَّهُ لَوْ مَاتَ وَدَيْتُهُ)-1(، فإنَّ رسولَ اللّهِ # لَمْ يَسُنَّهُ[. أخرجه الشيخان، وأبو داود، وقال: لَمْ يَسُنَّ فِيهِ شَيئاً اِنَّمَا هُوَ شيٌ قُلْنَاهُ نَحْنُ[.

)-1(الفج: الطريق الواسع بين الجبلين، والمراد به هنا أحد طرق المدينة.)-2(أي التجأ الشارب إلى العباس، واعتنقه مستشفعا به.

7. (1645)- Umeyr İbnu Said en-Nehaî (rahimehullah) anlatıyor: "Hz. Ali (radıyallâhu anh)'yı dinledim, şunu söylemişti: "Ben hadd vurduğum kimselerden biri ölecek olsa, içimde üzüntü duymam, ancak içki sebebiyle hadd vurduğum ölürse onun üzüntüsünü hissederim. Çünkü o ölecek olsa (yakınlarına) diyet öderim. Zîra Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) içkinin haddi ile ilgili (kesin bir miktarı) sünnet kılmadı. İçki haddiyle ilgili miktarı biz takdir ettik." [Buhârî, Hudud 4; Müslim, Hudud 38, (1707); Ebû Dâvud, Hudud 36, (4486).][150]

AÇIKLAMA:

1- Hattâbî der ki: Hadd tatbiki sırasında mücrim ölecek olsa, haddi icra eden kimseye tazminat ödemesi terettüp etmez. Bu hususta ulemâ ittifak eder. Ancak içki haddi sebebiyle vurulan hadd sırasında ölüm vukua gelse buna diyet ödemek gerekir.

İmam Şâfiî bu meselede, hadd tatbikatında kullanılan vurma âletini gözönüne alır: "Eğer kamçı ile vurulmuş ve ölmüşse diyet ödenir, kamçı dışında bir şey ile vurulursa ölse bile diyet gerekmez. Bu meselede diyetin ödenmesi imamın akîlesine terettüp eder. Keza kırktan fazla vurulsa ve ölüm meydana gelirse yine diyet ödenir."

2- Hz. Ali'nin: "Resûlullah içki haddi ile ilgili (kesin bir miktarı) sünnet bırakmadı" sözü ile, bazı içki içenlere 40 sopa vurdurduğuna dair rivâyetleri İbnu Hacer şöyle te'lif eder: "Resûlullah 80 sopayı sünnet kılmadı veya kırk

darbeden fazlası için herhangi bir sünnet bırakmadı" demektir. Nitekim Hz. Ali'nin "...içki haddiyle ilgili miktarı biz takdir ettik" sözü bunu te'yid eder. Bu sözüyle Hz. Ali, Resûlullah'tan sonra Hz. Ömer'in artırmış olduğu miktara işaret eder. Hz. Ali'nin içtihadlarıyla yapılan bu arttırma ile irâde-i İlâhiyeye muvafık hareket edip etmemekten endişe duyduğu ve hatta korktuğu görülmektedir.
3- Hz. Ali'nin, "Resûlullah onu sünnet kılmadı" tâbirindeki zamirle "darbın sıfatı" kastedilmiş olabilir. Yani bu durumda mâna şöyle olur: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kamçı ile dövmeyi sünnet kılmadı, içki içenleri, el, ayakkabı, hurma dalı, elbisenin kenarıyla dövmeyi sünnet kıldı." Beyhakî bu hususa dikkat çeker.[151]

)1-(دفعت ديته وليائه.

-8- وعن ابن شهاب رَضِىَ اللّهُ عَنْه]أنَّهُ سُئِلَ عَنْ حَدِّ الْعَبْدِ في الخَمْرِ، فَقِيلَ: بَلَغَنِى أنَّ عَلَيْهِ نِصْفَ حَدِّ الحُرِّ[. أخرجه مالك .

8. (1646)- İbnu Şihâb (rahimehullah)'a:
"- Köle içki içecek olursa ona tatbik edilecek haddin miktarı nedir?" diye sorulmuştu, şöyle cevap verdi:
"- Bana ulaştığına göre, ona, hüre verilen cezanın yarısını uygulamak gerekir. Hz. Ömer, Hz. Osman ve İbnu Ömer (radıyallâhu anhüm ecmain) içkide, kölelerine, hürlere tatbik ettikleri haddin yarısını tatbik ederlerdi." [Muvatta, Eşribe 3, (2, 842).][152]

-9- وعن ابن المسيب قال:]غَرَّبَ عُمَرُ رَضِىَ اللّهُ عَنْه رَبِيعَةَ بْنَ أُمَيَّةَ في الخَمْرِ إلي خَيْبَرَ، فَلَحِقَ بِهِرَقْلَ فَتَنَصَّرَ، فقَالَ عُمَرُ: أُغَرِّبُ بَعْدَهُ مُسْلِماً[. أخرجه النسائى .

9. (1647)- Said İbnu'l-Müseyyeb (rahimehullah) anlatıyor: "Hz. Ömer (radıyallâhu anh), içki sebebiyle Rebîa İbnu Ümeyye'yi Hayber'e sürdü. Oradan kaçıp Herakliyus'a giderek Hıristiyanlığa geçti. Hz. Ömer (radıyallâhu anh) bu

hâdise üzerine: "Bundan böyle hiçbir Müslümanı sürmeyeceğim" dedi. [Nesâî, Eşribe 47, (8, 319).][153]

AÇIKLAMA:

Aslında hududa giren sürgün cezası sâdece zinâda vardır, içki haddinde sürgün cezası yoktur. İmam, ta'zir selâhiyetine dayanarak, bu çeşit cezalar verebilir. Şu halde Hz. Ömer, sürgün cezası vermeyeceğim demekle haddin miktarında kısıntı yapmış olmuyor, "ilave olarak verdiğim sürgün cezasını vermeyeceğim" demiş oluyor.[154]

-10- وعن عمر رَضِىَ اللّهُ عَنْه] أَنَّ رَجُ: كانَ يُلَقَّبُ حِمَاراً، وَكَانَ يُضْحِكُ رسولَ اللّهِ # أَحْيَاناً، وكَانَ رسولُ اللّهِ # قَدْ جَلَدَهُ في الشَّرَابِ، فأُتِىَ بِهِ يَوْماً فَأمَرَ بِهِ فَجُلِدَ، فَقَالَ رَجُلٌ مِنَ الْقَوْم: اللَّهُمَّ الْعَنْهُ، مَا أَكْثَرَ مَا يُؤتَى بِهِ، فقَالَ #: َتَلْعَنُوهُ، فَوَاللّهِ مَا عَلِمْتُ إِّ أَنَّهُ يُحِبُّ اللّهَ وَرَسُولَهُ[. أخرجه البخارى.وفي رواية ‘بى داود عن أبِى هريرة رَضِىَ اللّهُ عَنْه: [َتَقُولُوا هذَا، ولكِنْ قُولُوا: اللَّهُمَّ ارْحَمْهُ، اللَّهُمَّ تُبْ عَلَيْهِ[.

10. (1648)- Hz. Ömer (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Lakabı Hımâr olan bir adam vardı. Bu zat zaman zaman Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı güldürürdü. Hz. Peygamber bu adamı, içki sebebiyle dövdürmüştü. Bir gün yine içki suçuyla getirildi. Resûlullah emretti, celde uygulandı. Cemaatten birisi: "Allah'ım şu adama lânet et! Kaç sefer içki sebebiyle getirildi, bir türlü ıslah olmuyor)" diye beddua etti. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"- Ona lânet etmeyin. Allah'a yeminle söylüyorum, bu adam hakkında bildiğim bir şey varsa o da Allah ve Resûlü'nü (samimiyetle) sevmiş olmasıdır" buyurdu." [Buhârî, Hudud 5.]
Ebû Dâvud'da, Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh)'den kaydedilen bir rivâyette: "Böyle söylemeyin, fakat şöyle deyin: "Ey Allahım, ona rahmet et, onun taksiratını affet!" buyurmuştur.[155]

AÇIKLAMA:

1- Burada lakabı zikredilen sahabi, Nuaymân İbnu Amr (radıyallâhu anh)'dır. Akabe, Bedr ve sonraki savaşlara katılmıştır. Çok şakacı olduğu, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı güldürecek söz ve davranışlarda bulunduğu belirtilir. Meselâ Medine'ye turfanda bir şey gelince borçlanarak alıp Resûlullah'a hediye ettiği, borç ödeme zamanında, adamı Resûlullah'a götürüp, Hz. Peygamber'e ödettiği, keza zaman zaman borçla aldığı yağ ve balları Hz. Peygamber'e hediye ettiği, borç ödeme zamanında Hz. Peygamber'e ödettiği belirtilir. Hz. Ebû Bekir'le çıktığı Şam Seferi sırasında, eşyaların başını bekleyen arkadaşı Süveybıt'ı, gıyabında "kölem" diye yoldan geçen kervana on deveye satar ve tenbih eder: "O inatçıdır, köle değilim der, inanmayın." Süveybıt'ı bağlayıp götürürler. Neden sonra durumdan haberdar olan Hz. Ebû Bekir adam göndererek kurtarır.
İbnu Hacer, bu zatla ilgili rivâyetlerin ihtilâflı olduğunu, te'lif edebilmek için iki şahsın varlığını kabul etmek gerektiğini söyler: 1- Nuayman, 2-Abdullah İbnu Nuayman. Bizim için teferruat gereksiz.
2- Lanet , Arapça'da iki mânada kullanılır:
a) Sebb yani hakaret, kötü söz mânasında.
b) Allah'ın rahmetinden uzak kalması. Bu, kelimenin aslî mânasıdır.
Bir Müslümanın diğer bir Müslümana lanet edip edemeyeceği hususunda İslâm ulemâsı bazı görüşler ortaya koymuştur:
* Âlimler, hadd tatbik edilen günahkârlara aslî manada lanetin kullanılmasını tecviz etmezler. Çünkü tatbik edilen haddin işlediği günaha kefaret olacağı, böylece günahtan kurtulacağı kabul edilmiştir. Hususan, hadiste belirtildiği üzere, Allah ve Resûlü'nü seven kimse için bu mânada lanet etmenin haram olduğu belirtilmiştir. Böylelerine Allah'tan af ve mağfiret dilemek mendubtur. Bu görüş sahipleri, kişi dinden çıkmadıkça, günahı sebebiyle lanet etmeye cevaz vermezler.
* Zelle sebebiyle lanet mutlak olarak yasaktır.
* Günahı açıktan işleyenlere lanet etmek caizdir.
* Muayyen bir kimse hakkında lanet mutlak olarak yasaktır.
* Muayyen olmayan kimse hakkında caizdir. Çünkü bu, kötü fiilden zecrdir, caydırmadır. Ama bu, muayyen kimse hakkında eza ve sebbdir, halbuki Müslümana eza yasaklanmıştır.
Nevevî'nin, el-Ezkâr'da bahsettiğine göre günahlardan birini işlediği bilinen bir

kimsenin şahsına bedduada bulunmak, hadisin zahirine göre haram olmamalıdır. Gazali ise haram olduğuna işaret etmiştir. Demiştir ki: "Lanetin mânası, bir insan için kötülük istemektir, meselâ: Allah onun bedenine sıhhat vermesin! demek gibi. Bunlar hep mezmumdur."
Muayyen şahsa, cürmü sebebiyle, beddua edilebileceği kanaatinde olan Nevevî, cevaza delâlet eden hadisler meyanında, Resûlullah 'ın "Sağ eliyle ye!" emrine: "Muktedir olamıyorum" diye muhalefet edene: "Muktedir olma!" diye bedduasını misal verir. "Bunda, şeriatın hükmüne muhalefet edene beddua etmenin caiz olacağına delil vardır" der. Buhârî gibi bazıları, masiyetle muttasıf olanlara, isimlerini zikretmeden, umumî bir üslubla beddua etmenin caiz olacağına hükmetmişlerdir.
Bu sonuncu görüşü daha hikmetli bulan İbnu Hacer: "Bir kimsenin ismen lanet edilmesi, onu günahta ısrara veya tevbesinin kabulü hususunda ye'se atabilir, halbuki, beddua ve lânet, muayyen bir şahsa değil, günahla muttasıf olanlara umumî bir üslubla yapılacak olsa, bu o günahı işlemekten bir zecr ve caydırma ve işleyen kimseyi de ondan koparma ve uzaklaştırma olur" der.
Yeri gelmişken, Bulkînî'nin bir açıklamasını kaydedelim: Ona göre, yatağa davet ettiği karısı imtina edecek olursa, koca, şahsen beddua edebilir. Çünkü hadiste, böylesi kadınlara, sabah oluncaya kadar meleklerin lanet ettiği belirtilmiştir. Bazıları: "Burda lanet okuyan melektir, insanlar melekleri kendine örnek yapamaz..." gibi mülahazalarla bu meselede tevakkufu ihtiyar edenlere: "Melekler masumdur, masumlar örnek alınabilir" diye cevap vererek, Bulkînî'yi te'yid edenler olmuştur.
3- Ulemâ, bu rivâyetten hareketle, "mürtekibü'lkebîre (büyük günah işleyen) kâfirdir" diyenleri reddetmiştir. Çünkü öylelerine lanet yasaklanıyor, üstelik dua emrediliyor.
4- Hadis, yasakları irtikab etmenin Allah ve Resûlü'nü sevmeye mani olmadığını göstermektedir. Mürtekibü'lkebîrenin kalbinde samimi şekilde Allah ve Resûlü'nün sevgisi bulunabilir. Bu husus, sadedinde olduğumuz hadiste, bizzat Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kelamıyla sarihan ifade edilmiş olması, mesele üzerine mülahaza yürüteceklere en müskit cevaptır.
5- Keza, bu hadis, kendisinden mükerrer sefer masiyet sâdır olan kimsenin kalbinden Allah ve Resûlü'nün sevgisinin çıkıp gitmeyeceğine delil olmaktadır. Şu halde, bir başka hadiste ifade edilen: "İçki içen, mü'min olduğu halde içki içmez" hadisinde, imanın nefyi kastedilmediği, kemâli kastedildiği şeklindeki yorumu, bu hadis te'yid eder. Yani o ifadede Resûlullah : "İçki içen kâfir olmuştur" demek istememiş, "Kişi kâmil bir imana sahip olarak içki içmez. İçki,

imanı zayıflatır, derecesini düşürür" demek istemiştir. Ancak, hadiste şu mâna dahi mevcuttur ve bunun esas alınması gerekir: Günahkârın kalbinde Allah ve Resûlü'ne olan sevginin devam etmesi mutlak değil, mukayyeddir, bir şarta bağlıdır. O şart da günaha düşmüş olmasına pişman olması ve kendisine hadd tatbik edilmesidir. Böylece mezkur günah, ondan silinir. Böyle yapmadığı, günahları kalbten temizlemediği takdirde, kalbinin tekrarlar sebebiyle o günah üzere karar kılacağından korkulur. Çünkü, başka hadislerde her işlenen günahın kalpteki iman nurunu azalttığı, siyah lekeleri artırdığı belirtilmiştir.
6- Bu hadis, dördüncü veya beşinci sefer içki suçuyla gelen kimsenin öldürülmesine dair emrin neshedildiğini gösterir. İbnu Abdilberr bu şahsın elli seferden fazla bu suçla getirildiğini kaydetmiştir. [156]

İÇKİ VE İDEOLOJİ VEYA SİNEGİ KARTALA HÂKİM KILAN SİLAH

Bir sinek bir kartalı salladı vurdu yere
Yalan değil gerçektir ben de gördüm tozunu.
Yunus Emre
Batı, alkolün ne derece güçlü bir silah olduğunu geçmiş asırlarda keşfetmiştir. Öylesine güçlü ki, en ileri ateşli silahlar bile ona yetişememektedir.
Fethedilen Amerika kıtasında Kızılderililerin mukavemeti içki ile kırılmış, Afrika ve Okyanus adalarında birçok yerli kavimlerin nesilleri ve isimleri yeryüzünden içki ile silinmiştir. Kendi kitaplarında okuduğumuza göre, Batılı sömürgeciler, fethettikleri topraklardaki yerli ahaliye, bedava denecek derecede ucuz ve bol miktarda içki vererek, onları önce sarhoş, sonra da alkolik etmişlerdir. Bundan sonraki vetireyi anlamak zor değil.
Herkesi saran alkol iptilası... Ve "zevkinden başka bir şey düşünmeyen" insanlar yığını veya sürüsü...
Bu hâle gelmiş bir halka artık cemaat veya cemiyet denemez. Zîra insanları birbirine bağlayarak onlardan bir cemiyet meydana getiren şey, aralarında yaşayan mânevî bağlar, içtimâî değerlerdir: Din ve insanlık duygusu, aile ve akrabalık endişesi, şeref, haysiyet ve vatan hissi gibi. Bunları kaybeden insanlar artık yığındır, sürüdür, cemiyet değil.
Avrupalı fiilen keşfetmiştir ki zevkinden başka düşüncesi kalmayan alkoliklerde bu hisler külliyyen kaybolmakta.. neticede âileler çözülmekte ve dağılmakta, doğum korkunç şekilde düşmekte.. mevcut nüfus da çeşitli hastalıkların da araya girmesiyle hızla eriyip gitmekte.

Ve Batı istilâsına mukavemet, sıfıra müncer olmakta...
Bundan kolay, bundan kârlı istila yolu olur mu?
Bu silahsız, kansız, kavgasız istilâ metodunun keşfi, atomun keşfinden daha ehemmiyetli olmaz mı?
Nitekim İngiltere, 19. asırda bu yolla koca Çin kıtasını istilâya kalkmış, daha da müessir olabilmek için alkollü içkileri de yeterli bulmayarak, afyon başta olmak üzere uyuşturuculara başvurmuş, Hindistan'dan istihsal ettiği afyonu zorla Çin'e satmaya kalkmış.. Çin buna mukavemet edince de, satışı zorla gerçekleştirmek için silaha sarılmıştır. 1839-1842 yılları, İngilizlerin uyguladıkları "içki ve uyuşturucular vasıtasıyla Çin'i istilâ planları"nın "Afyon Harbi" adıyla tarihe geçen silahlı safhasını teşkil eder.
"Bir sinek bir kartalı salladı vurdu yere
Yalan değil gerçektir dünya gördü tozunu."
Osmanlı Devleti'ni yıkmada da içki ve kadın önde gelen silah olmuştur. Şurda burda baş çekip halkı isyana teşvik eden liderler hep bu yolla, casuslar tarafından elde edilmiş, satın alınmış ve ikna edilmişlerdir. Bu konuda teferruat ve ibretâmiz canlı örnekler görmek, Arabistan, Yemen isyancılarının İngiliz ajanlarınca nasıl önce iğfal edilip sonra da isyana sürüldüklerini anlamak isteyenlere Doç. Dr. İhsan Süreyya Sırma'nın vesikalara dayanarak hazırladığı "Sömürü Ajanı İngiliz Misyonerleri" adlı kitabını tavsiye ederiz.[157]
İçki aleyhine beynelmilel teşkilatlar kuran, nutuklar çeken günümüz Batısı, bu huyundan vazgeçmiş olabilir mi?
Bu soruya "evet!" demek büyük bir gaflet, hatta gafletin ötesinde aptallık olur. Batı, dünyayı istilâ planında, bu silahın ehemmiyetini fazlasıyla takdir etmekte ve kullanmaya devam etmektedir. Batı'nın yaygarası, biraz da zararın kendine dokunmasından, silahının geri tepmesinden ileri gelmektedir. Zamanımızda içki ve uyuşturucular Batı gençliğinde bütün şiddetiyle yıkıma başlamıştır. Kader-i İlâhî belki de böyle cezalandıracaktır.
Ancak şunu iyi bilmemiz gerekmektedir: Bizim gibi geri kalmış, Batı'nın zebunu olmuş memleketlerde, şimdilerde, içki ve uyuşturucularla ifsad işi yerli ajanlarla, görünmez baskı güçleriyle, aldatıcı sloganlarla yürütülmektedir. Neokoloniyalizm denen yeni sömürgecilik metodu bu değil mi?
Yani Batı menfaatlerini, üçüncü dünya ülkelerinde, halkın her an reaksiyon gösterebileceği Batılı askerler, Batılı koloniler, Batılı elemanlarla değil, yerli elemanlarla yürütmek. Yani içki, para, kadın gibi vasıtaları kullanarak, kafası, vicdanı, fikriyatı satın alınmış yerli aydınlarla. Mahallî kanı taşıyan, mahallî dili

konuşan, mahallî kıyafeti taşıyan, pekçok zahiriyle özbe öz mahalli olan fakat, düşüncesiyle, fikriyle çalınmış aydınlarla... Batı'nın isteğine, menfaatlerine uygun hareket eden aydınlarla...
Üçüncü dünya ülkelerinde, Batı istilâ siyasetinin nüfuzu ve kontrolü altına düşen bir çok çevrelerde bugün hâlâ, terfi ve terakkinin, yeni ünvanlar iktisabının tavizsiz şartlarından biri içki içmektir. İçki içmeyenler o muhitlere alınmazlar. Ferdler, çeşitli vesilelerle yapılan içkili merasimlerde sıkca imtihandan geçirilirler. Bunlar, zâhirde masum bir anma, bir karşılama veya uğurlama merasimidir, bir yıldönümüdür, normal bir toplantıdır. Gerçekte ise, içkiye alıştırma ve içmeyenleri tesbit ameliyesidir. İçmeyenlerin belli safhalardan sonra yeni terfiler almaları hiç mümkün değildir. Çünkü kilit noktalarına yerleştirilmiş, memleketin âlî menfaatlerine hükmeden satılmış-aldatılmışlar içkiye zebun olmayanları istedikleri gibi kullanamazlar. Çünkü içki içmeyenler, "irtica", "çağdışı" ve benzeri kelimelerle ifade edilen Avrupa menfaatlerine zıt değerler taşıyor demektir, yerli değerlere bağlı, millî menfaatleri ön plana alabilecek demektir. Bu ise Avrupa menfaatlerinin hükümranlığını haleldar eden bir durumdur. Buna göz yumulamaz, müsamaha edilemez. Öyle ise yükselmek isteyen, üst makamlara liyakatini(!) yani millî ve mahallî menfaat ve değerleri, -gösterilen basit bir menfaat karşılığında- bir çırpıda tekmelemeye müheyya olduğunu isbatlamalıdır. Öyle ise yükselmek isteyenler bu isbatın en müessir, en mukni ve mücerreb delili olan içkiperestlik dinine intisab etmelidir; çünkü içkiye alışanlar potansiyel olarak; mübtelâ olanlar da fiilî olarak zevklerinden başka bir şey düşünmeyen robot insanlardır.
Üçüncü dünya ülkelerinde, alkol mübtelâları vasıtasıyla Avrupa menfaatleri adına fethedilmiş olan nice Alamut kaleleri vardır.
Rus halkı, Sovyet içtimâî hayatına intibak edebilmek için alkol almanın zaruretine öylesine inandırılmıştır ki, aileler çocuklarını, daha ilkokul çağında iken alkole alıştırmaktadırlar. Bunun niçinini anlamakta bir sağlık bakanının 1980'de sarfettiği şu söz bize yardımcı olur: "Alkoliklerin sayısında artma olduğunu istatistiklerin göstermesi bizi sevindirir."
Neticede Rusya'da nüfusun tamamına yakını alkolizmin tehdidi altına düşer, alkolden ölenlerin sayısı Amerika'ya nisbeten bin kat artar ve gazetelerde okuduğumuz üzere, Rus Devleti, kurtuluşu, alkolü yasaklamakta görmeye başlar. Ve İslâm dinindeki, "alkolün damlasının dahi haram olduğu" hükmünün yüceliği, fıtrîliği bir kere daha ortaya çıkar.
Devletimizin, telâfisi zor noktalara gelmeden, Avrupa'nın sömürü silahı olan

alkol konusunda daha ciddi tedbirler almasını temenni ederiz. [158]

YEDİNCİ BÂB

HADDLERDE ŞEFAAT VE MÜSAMAHA HAKKINDA

-1- عن يحيى بن أبى راشد عن ابن عمر رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُما]أنَّهُ سَمِعَ رسولَ اللّٰه # يَقُولُ: مَنْ حَالَتْ شَفَاعَتُهُ دُونَ حَدٍّ مِنْ حُدُودِ اللّٰهِ تَعالَى، فَقَدْ ضَادَّ اللّٰهَ عَزَّ وَجَلَّ، وَمَنْ خَاصَمَ في بَاطِلٍ وَهُوَ يَعْلَمُ لَمْ يَزَلْ في سَخَطِ اللّٰهِ تَعالى حَتَّى يَنْزِعَ، وَمَنْ قَالَ في مُؤمِنٍ مَالَيْسَ فِيهِ أسْكَنَهُ اللّٰهُ رَدْغَةَ الخَبَالِ)1-(حَتَّى يَخْرُجَ مِمَّا قال: وَمَنْ أعَانَ عَلى خُصُومَةٍ بِظُلْمٍ، فقَدْ بَاءَ بِغَضَبٍ مِنَ اللّٰهِ تَعالى[. أخرجه أبو داود.»الرَّدْغَةُ«: بسكون الدال وتحريكها بعدها غين معجمة: الطين والوحل الكثير .

)1-(جاء في الحديث: أن الخبال عصارة أهل الناء. والخبال في أصل: الفساد، ومعنى أنه يخرج مما قال أن يتحلل من ذلك المسلم الذي قال فيه القول.

1. (1649)- Yahya İbnu Ebî Râşid'in İbnu Ömer'den naklettiğine göre, İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle söylediğini işitmiştir: "Kim şefaat ederek, Allah'ın haddlerinden birinin tatbik edilmesine mani olursa Aziz ve Celil olan Allah'a muhalefet etmiş olur. Kim bilerek bâtıl bir dâvayı kazanmaya çalışırsa ondan vazgeçinceye kadar Allah kendisine buğzeder. Kim mü'mine onda olmayan bir kötülüğü nisbet ederse, bundan tevbe edinceye kadar cehennemliklerin vücudlarından çıkan irinlerden hâsıl olan çirkefin içine iskan eder. Kim haksız bir dâvaya yardımcı olursa, Allah'ın gazabını kazanmış olarak döner." [Ebû Dâvud, Akdiye 14, (3597, 3598).][159]

AÇIKLAMA:

1- Hadis, şefaat yaparak, nüfuzunu kullanarak, baskı yaparak vs. hangi suretle olursa olsun haddlerden birinin infazına mani olmanın büyük günah olduğunu ifade ediyor. Çünkü Allah'a muhalefet etmek büyük günahtır. İslâm dini her hususta hatta ta'zire giren suçlarda bile şefaatte bulunmayı hoş karşılamış, fakat hududa giren cürümlerde bunu haram addetmiştir (1628. hadise ve açıklamasına bakılsın).

2- Kişinin bâtıl dâvayı bilmesi, kendisinin haksız olduğunu veya karşı tarafın haklı olduğunu bilmesidir. Şu halde açılan bir dâvada haksız olduğu halde, haklı mı haksız mı durumunu bilmeyen veya şüphe üzerinde olan kimse bu tehdidin altına girmez. Öyle duyduğunu anladığı veya karşı tarafın haklılığını bildiği dâvaları, mü'min kişi, kazanma derdine düşmemelidir, tâkip etmemelidir.[160]

-2- وعن الزبير بن العوام رَضِىَ اللهُ عَنْهُ]أنَّهُ لَقِيَ رَجُ قَدْ أخَذَ سَارِقاً يُرِيدُ أنْ يَذْهَبَ بِهِ إلي السُّلْطَانِ فَشَفَعَ لَهُ الزُّبَيْرُ لِيُرْسِلَهُ، فقَالَ: حَتَّى أبْلُغَ بِهِ إلي السُّلْطَانِ، فقَالَ الزُّبَيْرُ: إنَّمَا الشَّفَاعَةُ قَبْلَ أنْ يُبَلَّغَ السُّلْطَانُ، فَإذَا بُلِّغَ السُّلْطَانُ لُعِنَ الشَّافِعُ وَالمُشَفَّعُ[. أخرخه مالك .

2. (1650)- Zübeyr İbnu'l-Avvâm (radıyallâhu anh)'ın anlattığına göre, hırsızı yakalayıp sultana götürmekte olan bir adama rastlar. Zübeyr adamı salıvermesi için lehinde şefaatte bulunur. Adam:

"Hayır, sultana ulaştırıncaya kadar onu salmam" der. Zübeyr (radıyallâhu anh) şu açıklamayı yapar:

"Şefaat, sultana ulaşmadan önce caizdir. Sultana ulaştı mı, ondan sonra şefaat yapan da, şefaati kabul eden de mel'undur." [Muvatta, Hudud 29, (2, 835).][161]

AÇIKLAMA:

Hududa giren suçlar, sultana veya ona bedel hüküm verecek olan kimseye intikal ettikten sonra affetmek, şefaat etmek mümkün değildir. Bu paralelde yapılacak işlerin daha önceden yapılması gerekir. Bunun Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan bir örneğini müteakip rivâyette göreceğiz.

Dârakutnî'nin Hz. Zübeyr (radıyallâhu anh)'den kaydına göre Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): اِشْفَعُوا مَالَمْ يَصِلْ إلَى الْوَالِى فَإذَا وَصَلَ إلَى الْوَالِى فَعَفَا فَ عَفَا اللّهُ عَنْهُ

"Mücrimlere şefaatinizi suçlu valinin önüne çıkmazdan önce yapın. Dâva valiye vardıktan sonra şefaatte bulunsanız, o da affetse Allah valiyi affetmez" buyurmuştur.

İbnu Abdilberr der ki: "Ben bunun aksini bilmiyorum. Günahkârlar lehine şefaat, dâva sultana ulaşmazdan önce güzeldir, hoştur, ama ona ulaştı mı cezayı vermesi üzerine borçtur."[162]

-3- وعن صفوان بن أمية رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ]أنَّهُ تَوَسَّدَ رِدَاءَهُ في المَسْجِدِ، وَنَامَ فَجَاءَهُ سَارِقٌ فَأخَذَ رِدَاءَهُ، فَأخَذَ صَفْوَانُ السَّارِقَ، فَجَاءَ بِهِ إلى رَسولِ اللّهِ # فَأمَرَ بِهِ أنْ تُقْطَعَ يَدُهُ، فقَالَ صَفْوَانُ: إنِّى لَمْ أُرِدْ هذَا يَارِسُولَ اللّهِ، هُوَ عَلَيْهِ صَدَقَةٌ، فقَالَ رسولُ اللّهِ #: فَهَّ قَبْلَ أنْ تَأتِيَنِى بِهِ[. أخرجه ا'ربعة إ الترمذى .

3. (1651)- Saffan İbnu Ümeyye (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Mescide uyumak üzere ridasını yastık yaparak uzanmıştı. Uyurken bir hırsız gelip ridasını aldı. Ama Saffan (uyanarak) hırsızı yakaladı, doğru Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e götürdü. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) derhal elinin kesilmesini emretti. Saffan:

"Ey Allah'ın Resûlü, ben bunu istememiştim, ridam ona sadaka olsun!" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Onu bana getirmezden önce niye yapmadın?" diyerek, teklifi reddetti." [Ebû Dâvud, Hudud 14, (4394); Nesâî, Sârik 4, (8, 68); Muvatta, Hudud 28, (2, 834).] [163]

-4- وعن عائشة رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما:]قَالَ رسول اللّه #: ادْرَءُوا الْحُدُودَ عَنِ الْمُسْلِمِينَ مَا اسْتَطَعْتُمْ، فَإنْ كَانَ لَهُ مَخْرَجٌ فَخَلُّوا

سَبِيلَهُ، فإنَّ ا‘‘مَامَ إنْ يُخْطِئَ في الَعَفْوِ خَيْرٌ مِنْ أنْ يُخْطِئَ في الْعُقُوبَةِ[. أخرجه الترمذى.و‘بى داود عنها:]أنَّ رسول اللّهِ # كانَ يقُولُ: أقِيلُوا ذَوِى الْهَيْئَاتِ)1-(عَثَرَاتِهِمْ إ‘َّ الْحُدُودَ[.
)1-(هم أصحاب المروءات. والخصال الحميدة __________
الذين يعرفون بالشرّ فيزلّ أحدهم الزلة.

4. (1652)- Hz. Aişe anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Elinizden geldikçe hadd cezalarını Müslümanlardan defedin. (Muteber) bir özrü varsa hemen salıverin. Zîra imamın yanlışlıkla affetmesi yanlışlıkla ceza vermesinden daha hayırlıdır." [Tirmizî, Hudud 2, (1424).]
Ebû Dâvud'da yine Hz. Aişe'den gelen bir rivâyette: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm): "İtibarlı kimselerin hudud dışındaki zellelerinden vazgeçin" buyurmuştur." [Ebû Dâvud, Hudud 4, (4375).][164]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivâyet mevkuf ve merfu olarak gelmiştir. Haddlerin tatbikatında titiz olmayı, kesinlik kazanmadıkça, sübutta şüphe bulundukça haddleri tatbik etme cihetine gitmemeyi emretmektedir.Bir başka rivâyette de, إِدْرَئُوا الْحُدُودَ بِالشُّبُهَاتِ "Şüpheler sebebiyle hadd tatbikatını terkedin" denmektedir.
Şârih Muzhir der ki: "Hadis şunu demektedir: Hadd cezalarını, imkânınız ölçüsünde imama ulaşmazdan önce defedin. Zîra imam, hatâen aff cihetine giderse, hatâen hadd cezası vermesinden hayırlıdır. Zîra imama hadd suçu geldi mi ceza vermesi vacibtir."
Tîbî der ki: "Bu hadisin mânası şu hadisin mânasını te'yid eder:
تَعَافُوا الْحُدُودَ فِيمَا بَيْنَكُمْ فَمَا بَلَغَنِى مِنْ حَدٍّ فَقَدْ وَجَبَ
"Haddleri kendi aranızda affedin, (affı bana bırakmayın). Bana bir hadd intikal ederse onun infazı vâcib olur (af mümkün değildir.)"
Bu hadislerde hitap bütün Müslümanlaradır. Yani, dâva imama veya mahkemeye intikal etmeden hududun af, şefaat gibi yollarla terkedilmesi, resmiyete intikal ettirilmemesi.

Resmiyete intikal edince, imama ve kadıya af veya müsamaha terettüp etmez, bunlar şüphelerle hududu defetmeye çalışırlar. Nitekim Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), günahını itiraf edenlere "Sende delilik var mı?" veya "Muhsan mısın?" diye sormuş. Mâiz hakkında: "Onda delilik var mı?" "içmiş olmasın?" diye soruşturmuş, haklarında haddi tatbik etmemeyi meşru kılacak bir şüphe kapısı, bir özür aramıştır. Bütün bu örnekler, imamın haddleri şüphelere dayanarak terketmekle vazifeli olduğuna bir tenbihtir, uyarıdır. (Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şüphe aramasıyla ilgili örnekler için 1605. hadis görülebilir).
2- Ebû Dâvud'dan kaydedilen hadiste, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) itibarlı kimselerin -ki zevi'lhey'ât diye geçer ve İmam Şâfiî bunu: "Kendisinden hile zuhur etmeyen" diye açıklar- hudud dışındaki zellelerini cezalandırma cihetine gitmemeyi tavsiye etmektedir. Zelle veya asre, ayak kayması, iradî olarak düşünülerek yapılmayan hata mânasına gelir. Şu halde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), mü'minlerin hata ve kusurlarının üzerine gidilmemesini umumî olarak daha müsamahalı, bunları teşhir ve tecziyede daha dikkatli olunmasını emretmiş olmaktadır. Burada hitap öncelikle ceza verecek olan makama, imamadır.
Hattâbî der ki: "Hududa girmeyen suçların cezasını takdir yetkisi imama aittir. Bu rivâyet imamların ta'zirde muhayyer olduğunu göstermektedir, dilerse ceza takdir eder, dilerse terkeder. Ta'zir de hadd gibi vâcib olsaydı, itibarlılarla itibarlı olmayanlar eşit olurlardı."[165]

-5- وعن ابن المسيب رضِىَ اللّهُ عَنْهُ]أَنَّ رَجُ مِنْ أَسْلَمَ يُقَالُ لَهُ هَزَّالُ شَكا رَجُ)-1(إلى رسول اللّهِ # بِالزِّنَا، وَذلِكَ قَبْلَ أَنْ يَنزِلَ: وَالَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ. اŒيَةَ، فقَالَ النَّبىُّ # يَا هَزَّالُ: لَوْ سَتَرْتَهُ بِرِدَائِكَ لكَانَ خَيْراً لَكَ[. أخرجه مالك، وأبو داود .

5. (1653)- İbnu'l-Müseyyeb (rahimehullah) anlatıyor: "Eslem kabilesinden Hezzâl denen bir adam, bir başkasını Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a zinâ isnad ederek şikâyet etti. Bu hâdise: وَالَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ "Namuslu ve hür kadınlara (zinâ isnadıyla) iftira atan, sonra (bu babta) dört şahit getirmeyen kimselerin her birine de seksen deynek vurun" (Nur 4) âyetinin

nüzûlündan önce idi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) adama: "Ey Hezzâl, onu ridân ile örtseydin, senin için daha hayırlı idi" dedi." [Muvatta, Hudud 3, (2, 821); Ebû Dâvud, Hudud 6, (4377).][166]

AÇIKLAMA:

Bazı rivâyetlerde, Hezzâl'ın cariyesine Mâiz'in muvâkaada bulunduğu, bunun üzerine, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e Mâiz'i şikâyet ettiği belirtilir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) mübalağalı bir üslubla (ridanla Mâiz'i

(1-) الرجل: هو ما عز بن مالك أسلمى.____________

örtseydin diyerek) Müslümanın setredilmesini, hadd cezasına çarptırılması için isticâl gösterilmemesini tavsiye etmiş bulunmaktadır. Ancak, daha önce açıklandığı üzere (1605. hadis) Mâiz, gelip günahını itiraf edecek ve Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) de recme mahkum edecektir.[167]

-6- وعن هانئ بن نيار رضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]سَمِعْتُ النَّبِىَّ # يَقُولُ: َ يُجْلَدُ فَوْقَ عَشْرَةِ أسْوَاطٍ إَّ في حَدٍّ مِنْ حُدُودِ اللّهِ تَعالَى[. أخرجه الشيخان وأبو داود .

6. (1654)- Hâni' İbnu Niyâr (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Allah'ın haddlerinden bir hadd olmadıkça hiç kimse on kırbaçtan fazla dayağa mahkum edilemez" buyurdu." [Buhârî, Hudud 42; Müslim, Hudud 40, (1708); Ebû Dâvud, Hudud 39, (4491); İbnu Mâce, Hudud 32, (2601).][168]

AÇIKLAMA:

Bu, ulemânın çokca ihtilâf ettiği bir hadistir. Haddler dışında ne miktar ceza verilebilir? Bu bahsin giriş kısmında da belirttiğimiz gibi hadd dışında te'dib ve ta'zir cezaları da var. Te'dib, terbiyevî maksadlara yönelik belli kayıt ve şartlar tahtında anne, baba, koca veya hoca gibi büyüklerin sorumlulukları altındakilere uyguladıkları cezalardır. Ta'zir ise miktarı imama veya hâkime bırakılan

haddlerin dışında kalan cezalardır. Şu halde, sadedinde olduğumuz hadis, te'dib ve ta'zir suçlarının on darbeyi geçmemesini âmirdir.
Ancak ulemâ, başka rivâyet ve karineleri de dikkate alarak farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. İbnu Hacer bunların bir kısmını Buhârî Şerhi'nde hülâsa eder. Biz de mevzuyu oradan yapacağımız bazı iktibaslarla aydınlatacağız: Açıklamasına haddin tarifiyle başlayan şârih der ki: "(Hadiste geçen) hadden murad, Şâri tarafından ne miktar dövüleceği belirtilen cürümdür veya hususî dayaktır veya hususî ukubettir. Bu meselede ittifak edilen suçlar: Zinânın aslı, hırsızlık, sarhoş edici şeyin içilmesi, zinâ iftirası, katl, cana can kısas, organlarda kısas, irtidad edenin öldürülmesi. Ancak son İki suçun (kısas ve mürtedin öldürülmesi) hadd sayılıp sayılmayacağında ihtilâf edilmiştir."
İrtikab edenin cezayı hak ettiği bir kısım cürümler vardır, bunlara verilecek cezaya hadd denir mi denmez mi ihtilâf edilmiştir. Bunlar: Âriyet olarak alınan şeyi inkâr, livata (homoseksüalite), hayvana temas, kadının erkek hayvanı üzerine çekmesi, müsâhaka (tenasül organlarını birbirine değdirmek suretiyle tatmin), zaruret olmadığı halde kan, meyte (lâşe) ve domuz eti yemek, sihir yapmak, içki iftirasında bulunmak, tenbellikle namazı terketmek, Ramazan orucunu mâzeretsiz yemek, zinâ yaptı diye ta'rizde (16) bulunmak.
Bazı âlimler, sadedinde olduğumuz hadiste geçen hadden maksadın hakkullah olduğunu söylemiştir. İbnu Dakîki'l-Îd der ki: "Bana ulaştı ki, bazı muasır âlimler bu mânayı şöyle takrir etmişlerdir: "Haddi, zikredilen miktarı belli cezalara tahsis etmek fukâha tarafından vaz'edilmiş ve benimsenmiş bir durumdur. Ancak şeriat örfünde, başlangıçta, büyük küçük her mâhiyete hadd denmekte idi." İbnu Dâkîki'l-Îd bu görüşü şöyle tenkid eder: "Burada zâhirden ayrılma var. Bu iş nakille mümkündür. Asıl olan naklin yokluğudur." Devamla der ki: "Şâyet biz, hukukullaha giren her bir hakta on adetden fazla vurmaya müsaade edersek bize kendisiyle menetmeyi sağlayacağımız bir şey kalmaz. Zîra, sayıları belli olan haramlar dışında kalan şeyler haram değildir. Ta'zir ise, haram olmayan şeyde meşru olmaz. Öyle ise, (şeriatın belirlediği suçlar dışında kalan bir fiil için haddler hakkında konan miktardan) daha fazla ceza vermenin bir mânası kalmaz."
İbnu Hacer bu mütâlayı kaydettikten sonra der ki: "İbnu Dakîki'l-Îd'in işaret ettiği muasırı, İbnu Teymiyye'dir. Mezkur sözü, onun arkadaşı İbnu'l-Kayyim benimsemiş ve demiştir ki: "Burada verilecek doğru cevap şudur: "Burada hududdan kastedilen şey, Allah'ın emir ve nehiyleridir. Nitekim şu âyette kastedilen de budur: وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللّٰهِ فَاُولٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ

"...Bunlar Allah'ın hudududur (emirleri, kanunları), kim bunlara uymazsa onlar zâlimdirler" (Bakara 229). Bir başka âyette hududa uymayanlar için: فَقَدْظَلَمَ نَفْسَهُ "...nefsine zulmetmiştir" (Talâk 1) buyurulmuştur. Bir başka âyette de: تِلْكَ حُدُودُ اللّٰهِ فَ تَقْرَبُوهَا "Bunlar Allah'ın hudududur (yasakları), sakın onlara yaklaşmayın" (Bakara 187) buyurulmuştur. Bir başka âyette: وَمَنْ يَعْصِ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ وَيَتَعَدَّ حُدُودَهُ يُدْخِلْهُ نَارًا "Kim de Allah ve Resûlü'ne isyan eder ve Allah'ın hududunu (sınırlarını) çiğneyip geçerse, onu içinde ebedî kalacağı bir ateşe koyar" (Nisa 14) buyurulmuştur." Sonra İbnu'l-Kayyim: "Ma'siyete girmeyen te'diblerde ondan fazla vurulmaz, babanın evlâdını te'dibi gibi" der.

İbnu Hacer, bu iktibastan sonra kendi görüşünü şöyle açıklar:

"Günah ameller (meâsi) bir kısım derecelere ayrılabilir. Hakkında verilecek

----

(16) Burada ta'rîz'den kastedilen şey, açık bir iftira yâni kazf olmayıp zina ettiğini imâ eden, zihne bu mânayı ilham eden ifâde tarzıdır. cezanın miktarı belirlenmiş olan suçlarda ceza artırılamaz, bu asılda müstesna kılınmıştır. Hakkında ceza belirlenmemiş olan suça gelince, eğer bu büyük bir suçsa, buna -tıpkı işaret edilen âyetlerde olduğu üzere- "hadd" denmesi ve cezasının artırılması, müstesnaya dâhil edilmesi caizdir. Eğer bu küçük bir suçsa, işte, artırma câiz değildir sözüyle bu kastedilmiştir. Takiyuddin İbnu Dakîki'l-Îd'in mezkur muasırından kaydettiği görüşü -şâyet kasdı bu idiyse- bertaraf eder.

İbnu Mâce ta'zirle ilgili olarak Ebû Hüreyre'den şu rivâyeti kaydeder: تَعْذِرُوا فَوْقَ عَشَرَةِ اَسْوَاطٍ "On kamçıdan fazla ta'zir cezası vermeyin."

Selef, bu hadisin delâlet ettiği hükümde (medlulünde) ihtilâfa düşmüştür. Leys, ve -meşhur kavlinde- Ahmed, İshak ve bazı Şafiîler bunun zâhirini esas almıştır. Mâlik, Şâfiî ve Ebû Hanife'nin iki arkadaşı (İmam Muhammed ve Ebû Yusuf): "On kamçıdan fazla ceza caizdir" demişlerdir. Ancak ziyade edilebilecek miktarda tekrar ihtilafa düşmüşlerdir. Şâfiî: "En az miktardaki hududa ulaşmamalıdır" demiştir. Ayrıca en az miktardaki hududdan ne anlamalıdır, hür kimsenin hududunu mu kölenin hududunu mu? (Zîra köleye tatbik edilen hadd, hüre takdir edilenin yarısıdır). Bu hususta iki kavl var:

Bir kavle göre her ta'zir, kendi cinsinden bir hadde göre tesbit edilir ve o haddin

miktarını aşmaz.
Diğer bir görüşe göre: Bu imama kalmıştır, dilediği miktarda takdir eder. Ebû Sevr bu görüştedir.
Bu hususta şu farklı görüşler rivâyet edilmiştir:
* Hz. Ömer'in Ebû Musa (radıyallâhu anhümâ)'ya: "Ta'zir cezasında yirmi kamçıdan fazla vurma" diye yazdığı belirtilmiştir.
* Hz. Osman'a göre ta'zir otuz kamçıdır.
* Hz. Ömer'in kamçıyı 100'e çıkardığı da mervîdir.
* İbnu Mes'ud, Mâlik, Ebû Sevr ve Atâ'dan, "Ta'zir cezası, şuçu mükerrer işleyene verilmelidir, bir kere işleyene ne hadd, ne ta'zir vardır" dediği rivâyet edilmiştir.
* Ebû Hanife ta'zirin kırk kamçıdan az olmasına hükmetmiştir.
* İbnu Ebî Leylâ ve Ebû Yusuf: "Doksan beş kamçıyı geçmemeli" demişlerdir.
* İmam Mâlik ve Ebû Yusuf'tan bir rivâyete göre "seksen kamçıya ulaşmamalıdır."
Bu kaydedilenler, hadisle ilgili söylenenlerden bir kısmıdır.
* Bazıları, hadiste kaydedilen tahdidin sopa (celde) ile ilgili olduğunu söylemiştir. Meselâ, çubuk veya elle vurmada on vuruştan fazla olabilir, ancak hududun en azını geçemez. Şafiîlerden İstahrî böyle demiştir. İstahrî, bunu söylerken darb (vurma) lafzıyla gelen rivâyeti görmediğini ortaya koymuştur.
* Bazıları, bu hadisin mensuh olduğunu söylemiştir. Neshe, Ashâb' ın (bununla amel etmeme hususundaki) icmâı delâlet eder. Bununla Tâbiin'den herhangi birinin amel etmiş olması da reddedilmiştir. Fukahâdan Leys İbnu Sa'd'ın görüşü budur.
* Bazıları bu hadisin, kendisinden daha kuvvetli olan bir şeye muhalefet ettiğini, bu şeyin te ta'zirin hududa muhalif bir ceza olduğu hususundaki icma olduğunu söylemiştir. Bunlara göre, sadedinde olduğumuz hadis ise ta'ziri on ve daha aşağısı ile sınırlamakta ve böylece bir nevi hadd olmaktadır, halbuki ta'zirin miktarını, sayı yönüyle değil, teşdid ve tahfif yönüyle takdir etme işinin imama bırakıldığı hususunda da icma vardır. Zîra ta'zir, (insanları kötülükten) caydırmak için meşru kılınmıştır: İnsan vardır sözden anlar vazgeçer, insan vardır şiddetli dayak da fayda etmez. Bu sebeple herkese uygulanacak ta'zir durumuna göre farklı olabilir.
Bu görüş de tenkid edilmiş ve: "Hadd cezası ferde göre artmaz, eksilmez" denmiş, keza: "Tahfif ve teşhid müsellemdir ancak, mezkur adede müracaat edilmekle birlikte ferdlerdeki cayma durumu nazara alınmamaktadır. Nitekim hadd cezasının kötülükten caydıramadığı insanlar var, buna rağmen (böylelerini

illa da caydırmak için) hadd cezasına ta'zir eklenmez. Şâyet her ferd ayrı ayrı nazara alınacak olursa haddin artırılması veya suçluya haddle birlikte ta'zir cezasının da verilmesi gerekir" denmiştir.
Kurtubî, Cumhur'un sadedinde olduğumuz hadisin delalet ettiği mâna ile hükmettiğini söylemiştir. Ancak Nevevî bunun aksini söylemiştir. Esas olan da Nevevî'nin sözüdür, çünkü, bu hadisle hükmeden bir sahabe bilinmiyor. ed-Dâvudî bu hususta özürde bulunarak: "Bu hadis İmam Mâlik'e ulaşmamıştır, o, cezanın, işlenen günaha uygun olması kanaatinde idi, böyle bir görüş, hadisin ona ulaşması hâlinde onun (Mâlik'in) bundan yüz çevirmeyeceğini gösterir, öyle ise, kendisine ulaşan kimsenin bu hadisle amel etmesi gerekir" der.[169]

-7- وعن حكيم بن حزام رضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]نَهى رسولُ اللّهِ # أنْ يُسْتَقَادَ في المَسْجِدِ، وَأنْ تُنْشَدَ فِيهِ ا'شْعَارُ، وَأنْ تُقَامَ فِيهِ الْحُدُودَ[. أخرجه أبو داود.

7. (1655)- Hakîm İbnu Hizâm (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) mescidde kısas infazını, şiir okunmasını ve haddlerin tatbik edilmesini yasakladı." [Ebû Dâvud, Hudud 38, (4490).][170]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, ibâdetten başka -istirahat, hasta ve yaralıların tedavisi, misafirlerin ağırlanması, hapis.. gibi birçok- maksadla kullanılmış olan mescidde aslında meşru olan üç şeyin yasaklandığını ifade ediyor:
1- Kısas infazı: Yani bir adamı haksız yere öldüren kimsenin öldürülmesi, sakatlayan kimsenin sakatlanması... Bazı şârihler bu yasağı, mescidin kanla kirleneceği sebebiyle izah ederler. Maamafih: "Mescid bu maksadla inşa edilmemiştir" diyen de olmuştur.
2- Şiir inşadı: Bundan daha ziyade kötü şiirlerin kastedildiği belirtilmiştir.
3- Hadd tatbiki: İnsanlara müteallik veya Allah'a müteallik her çeşit hadd cezalarının icra ve infazı. Bu çeşit infazlar mescidin hürmetini bozacağı gibi, kirlenmesine de sebep olabilecektir. Aliyyu'l-Kârî ayrıca, mescidlerin zikrullah ve namaz için bina edildiğini, hadd infazı için inşâ edilmediğini kaydeder.[171]

-8- وعن أبى أمامة بن سهل بن حنيف عن بعض أصحاب رسول اللّه # من ا'نصار قال:]اشْتَكى رَجُلٌ مِنَ ا'نصَارِ حَتَّى أُضْنِىَ، فَعَادَ جِلْدَةً عَلى عَظْمٍ، فَدَخَلَتْ عَلَيْهِ جَارِيَةٌ لِبَعْضِهِمْ فَهَشَّ)-1(لَهَا فَوَقَعَ عَلَيْهَا، فَدَخَلَ عَلَيْهِ رِجَالٌ مِنْ قَوْمِهِ يَعُودُونَهُ، فَأَخْبَرَهُمْ بِذلِكَ، وقَالَ: اسْتَفْتُوا لِى رسول اللّه # فإنِّى وَقَعْتُ عَلَى جَارِيَةٍ دَخَلَتْ عَلَىَّ، فَذَكَرُوا ذلِكَ لِرَسُولِ اللّهِ #، وَقَالُوا مَا رَأَيْنَا بأَحَدٍ مِنَ الضُّرِّ مِثْلَ الَّذِى هُوَ بِهِ، وَلَوْ حَمَلْنَاهُ إلَيْكَ لَتَفَسَّخَتْ عِظَامُهُ، مَاهُوَ إ' جِلْدٌ عَلى عَظْمٍ، فَأَمَرَ رسولُ اللّه # أنْ يَأخُذُوا لَهُ مِائَةَ شِمْرَاخٍ)-2(فَيَضْرِبُوهُ بِهَا ضَرْبَةً وَاحِدَةً[. أخرجه أبو داود والنسائى.

____

)-1(أي ارتاح وخفَّ، وفي القاموس: الهشاشة والهشاش: ارتياح والخفة والنشاط.)-2(الغصن من العثكال الذي يكون عليه التمر.

8. (1656)- Ebû Ümâme İbnu Sehl İbni Huneyf, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Ensârî bazı sahabelerinden naklen anlatıyor: "Ensâr' dan bir adam hastalandı ve çöktü, öyleki bir kemik bir deriye döndü. Bir ara Ashab'dan birine ait bir cariye hastanın yanına girmişti. Adam, ona müncezib oldu ve temasta bulundu. Bu sırada, kavminden kendisine geçmiş olsun ziyaretine gelenler oldu. Yaptığı işi onlara haber verdi ve:

"Benim için Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a sorun, ben yanıma giren bir cariyeye temasta bulundum" dedi. Durumu Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e anlattılar ve ilâveten:

"Hiç kimsede hastalığın bu derece şiddetlisini de görmedik. Adamı sana getirmeye kalksak kemikleri kırılıp dağılacaktır, bir kemik bir deriden başka bir şey değil!" dediler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Yüz tane hurma çubuğu alın, (bunları tek bir sopa halinde bağlayıp) adama bir kere vurun!" diye emretti." [Ebû Dâvud, Hudud 34, (4472); Nesâî, Kudât 22, (8, 242); İbnu Mâce, Hudud, 18, (2574).][172]

AÇIKLAMA:

Yukarıdaki rivâyet, hadisin Ebû Dâvud'daki vechidir. İbnu Mâce'nin rivâyeti, bunu mânen desteklemektedir. Hadisin Nesâî'deki vechinde, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın adama hastalığı sebebiyle acıdığı, bu sebeple cezayı hafiflettiği belirtilir. Hadisin bir vechinde, yüz tane ince dal (şimrâh) ihtivâ eden bir hurma dalı (=iskâl) getirip onunla bir kere vurduğu belirtilir. İskâl diye hurma salkımını taşıyan dala denir.

Hadis, hadd sırasında sopa darbesine dayanamayacak olan hastaya, üzerinde yüz ince çubuk ihtiva eden bir hurma salkımı veya buna benzer bir şey vurulabileceğine delil olmaktadır. Ancak bu vuruşta, daldaki bütün çubukların suçluya değmesi şarttır. Maamafih değdiği hususunda duyulacak itimad yeterlidir diyen de olmuştur.

Şevkânî, bu çeşit hilenin şer'an caiz olduğunu söyler ve Kur'ân'dan şu âyeti delil gösterir:

وَخُذْ بِيدِكَ ضِغْثًا فَاضْرِبْ بِهِ وَلَا تَحْنَثْ "Eline bir demet sap al da onunla vur. Yemininde durmazlık etme" (Sad 44). (17)İbnu'l-Hümâm der ki: "Bir hasta zinâ yapar ve muhsan olduğu için de hak ettiği hadd recm ise hadd tatbik edilir, çünkü zâten ölümü haketmiştir. Bu hâlde ______________(17) Ayet, Hz. Eyyup'la ilgili. Tefsirlerde gelen açıklamaya göre, hastalığı sırasında, bir gün çağırdığı zaman hanımı hizmetine geç gelmişti. İyileşince, yüz sopa vuracağına yemin etti. Kadın ihlâs ve sadakatla hizmet etmekte olduğu için, Eyyup Peygamber (aleyhisselam)'e, yüz ekin sapından yapacağı değnekle bir kere vurması, böylece yeminini yerine getirmesi vahyedilmiştir. recmedilmesi evlâdır. Ancak (muhsan değilse ve dolayısıyla ona terettüp eden) hadd celde (dayak) ise, iyileşinceye kadar dövülmez. Zîra, bu durumda celde tatbik edilmesi, onun helâkına sebep olabilir, adam ise buna müstehak değildir. Eğer, iyileşme ümidi olmayan bir hasta ise, Hanefîlere ve Şâfiîlere göre, yüz şimrâh (ince çubuk) ihtiva eden bir hurma dalı (iskâl) bir kere vurulur. Her şimrâhın bedenine ulaşması şarttır. "Bu durumda, iskâlin (hurma dalının) açık vaziyette olması gerekir" denmiştir.[173]

-9- وعن عليّ رضِىَ اللهُ عَنْهُ قال:]قال رسول اللهِ #: مَنْ أصَابَ حَدًّا فعُجِّلَ عُقُوبَتُهُ في الدُّنْيَا، فاللهُ أعْدَلُ مِنْ أنْ يُثَنِّىَ عَلَيْهِ الْعُقُوبَةَ في اŒخِرَةِ، وَمَنْ أصَابَ حَدًّا فَسَتَرَهُ اللهُ تَعالى عَلَيْهِ وَعَفَا عَنْهُ، فَاللهُ أكْرَمُ مِنْ أنْ يَعُودَ في شَيءٍ قَدْ عَفَا عَنْهُ[. أخرجه الترمذى .

9. (1657)- Hz. Ali (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim bir hadd cürmü işler de, cezası dünyada verilirse, Allah'ın adaleti kuluna âhirette ikinci sefer ceza vermeye müsaade etmez. Kim de bir hadd cürmü işlemiş, Allah da onun günahını örtmüş ve affetmiş ise, Allah'ın keremi affettiği şeyden dolayı ona dönüp ceza vermeye müsaade etmez." [Tirmizî, İmân 11, (2628).][174]

AÇIKLAMA:

1- Hadis, gizli işlenen bir günâhın açıklanmamasına ve tevbe ile af talebinde bulunulmasına teşvik etmektedir. Bu mânayı te'yid eden başka rivâyetleri de gözönüne alan İslâm uleması: "Başkasına gizli kalan günahları örtmek açıklamaktan daha iyidir" demekte müttefiktir.
2- İbnu Cerir der ki: "Bu hadiste (işlenen cürme terettüp eden) haddin dünyada yerine getirilmesi, -mahdud (yani hadd cezasını çeken kimse) tevbe etmese bile- günahına kefâret olur. Aksi hâlde kebâir ehli, Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'in görüşü hilâfına ebedî cehennemlik olur. Zîra dünyevî ceza, tevbe de etmek şartıyla günâha kefâret olsaydı, bu hüküm âhirette de câri olur, dolayısıyla tevhid ehli için ateş cezası, onları, -dünyada yapılmış bir tevbenin yokluğu sebebiyle- ebedî cehennemden kurtaramazdı.
Nassların: "Muvahhidler, cehennemde ebedî kalamazlar" şeklindeki açıklaması, belirtilen görüşü reddeder. [175]

-10- وعنه رضِىَ اللهُ عَنْهُ قال:]قال رسول اللهِ #: رُفِعَ الْقَلَمُ عَنْ ثَثَةٍ: عَنِ النَّائِمِ حَتَّى يَسْتَيْقِظَ، وَعَنِ الصَّبِىِّ حَتَّى يَحْتَلِمَ، وَعَنِ المَجْنُونِ حَتَّى يَعْقِلَ[. أخرجه أبو داود والترمذى.وزاد أبو داود

في أخرى:]وَعَنِ الخَرِفِ[.)-1(

)-1(الخرف: الذي فسد عقله لكبر سنه.

10. (1658)- Yine Hz. Ali (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: " Kalem üç kişiden kaldırılmıştır: Uyanıncaya kadar uyuyandan, ihtilâm oluncaya kadar çocuktan, aklı erinceye kadar mecnundan." [Ebû Dâvud, Hudud 16, (4398, 4403); Tirmizî, Hudud 7, (1423); Nesâî, Talâk 21, (6, 156); Ebû Dâvud, diğer bir rivâyette şu ziyadeyi kaydetmiştir: "...yaş sebebiyle aklı fesâda uğrayandan..."][176]

AÇIKLAMA:

Bu rivâyet, kişiye hukukî ehliyetin tanınması ve bir kısım mükellefiyetlerin yüklenmesi gibi pek ciddi meselelerde atıfda bulunulan mühim bir hadistir. Âlimler bu hadiste zikredilen "kalem" ve "kalemin kaldırılması" gibi ibarelerin hem mecaz ve hem de hakikat olabileceğini belirtmişlerdir. Mecaz olması durumunda bunlarla adem-i teklif'in kinaye edildiğini belirtirler. Çünkü teklif, yazmayı gerektirir. Nitekim âyet-i kerimede Müslümanların oruç mükellefiyeti: كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ "Size oruç yazıldı" (Bakara 183) diye ifade edilmiştir. Yazı için, yazma âleti olan kalem gerekli olduğuna göre, teklif için kalem lazımdır. Öyle ise kalemin kaldırılması, teklifin kaldırılmasını ifade eder. Sonuç olarak bu üç grup insandan teklifin yani sorumluluğun kaldırılmış olduğu kalemin kaldırılmasıyla ifade edilmiş olmaktadır.

Kalemle hakikat murad edilmiş olması halinde, o: اَوَّلُ مَاخَلَقَ اللّٰهُ اَلْقَلَمُ فَقَالَ لَهُ اُكْتُبْ فَكَتَبَ مَا هُوَ كَائِنٌ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامةِ "Allah'ın ilk yarattığı şey kalemdir. Onu yaratınca, "Yaz!" diye emretti. O da kıyamete kadar olup bitecekleri yazdı" hadisinde zikredilen kalemdir. Kulların iyi ve kötü bütün fiillerini bu kalem hakikaten yazmıştır. Kezâ taatlerin sevabını, kötülüklerin cezalarını da bu kalem eksiksiz yazmıştır. Allah, işte bu kalemi yaratmış ve yazmasını emredip, kıyamete kadar cereyan edecek şeyleri yazması için Levh-i Mahfuz'un üzerine koymuştur. O da bu emre uyarak herşeyi yazıp tamamladı.

Çocuğun, mecnunun ve uyuyanın fiillerinden dolayı onlara günah yoktur, kalem

de günah yazmamaktadır, bununla onlara teklif de yoktur. Allah, diğer şeyler arasında kalemin bunları yazmamasına hükmetmiştir.
Hemen belirtelim ki, günümüzde çocuk meselesini her yönüyle müstakillen ele alıp, binası, hâkimi, kanunu ve usul-i muhakemesi ayrı çocuk mahkemeleri kuran Batı'da bile yakın zamana kadar, çocuklar, işlediği suça göre, idam edilmeye varıncaya kadar, büyüklerle aynı hukukî sorumluluğa tabi iken, Müslümanların tâ bidâyetten beri bu hadise dayanarak çocukları, yaptıklarından sorumlu tutmamış olması müstesna bir hususiyet, İslâm'a has bir orijinalitedir. Çocuğun sorumluluğa geçiş hali, rivâyetin farklı vecihlerinde değişik kelimelerle ifade edilmiştir: حَتّٰى يَشُبَّ "...genç oluncaya kadar", حَتّٰى يَكْبُرَ "...büyüyünceye kadar", حَتّٰى يَبْلُغَ "...büluğa erinceye kadar."[177]

ÇOCUGUN CEZAÎ EHLİYETİ

Günümüzde, çocuk meselesi, ayrı bir çocuk antropolojisinden söz edilecek kadar farklı bir yaklaşımla ele alınmıştır. Bütün dünyada olduğu gibi bizde de çocuk mahkemelerinin kurulması için kanun çıkarılmıştır. Böylece, çocukla ilgili meseleler güncellik kazanmıştır. Bu meselede son gelişmelerle insanlığın nasıl İslâmî espriye yaklaştığını, bir başka ifade ile, İslâmî teşriatın nasıl en modern tesbitlerden daha genç daha tâze olduğunu göstermek için şunları belirtmede fayda ümit ediyoruz:
Cezaî Ehliyet
Çocuk mevzuunda İslâmiyet'in öncülük ettiği bir başka mesele, çocuğun cezaî ehliyeti meselesidir. İslâm dini nazarında, büluğ çağına kadar çocuk cezaî ehliyete sahip değildir, işlediği suç sebebiyle büyükler gibi cezalandırılamaz. Bu hukukî muamelenin mesnedi Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in şu sözüdür: "Büluğa erinceye kadar çocuktan, uyanıncaya kadar uyuyandan, sıhhat buluncaya kadar mecnundan kalem kaldırılmıştır (işledikleri, suç yazılmaz)."
Bu hadisi esas alan âlimler, "çocuk" tâbiriyle "doğumla büluğ arasında olan herkes"i anlayarak, henüz büluğa ermemiş bulunan kimseleri cezaî ehliyetten mahrum addetmişlerdir. Ancak temyiz yaşına basmamış olanlarla, basmış yani mümeyyiz addedilenler arasında tefrik yaparak iki gruba ayırırlar:
1. Gayr-i bâliğ ve gayr-ı mümeyyiz olanlar: 0-7 (veya 8) yaş arasında olanlar. Bunlara hiçbir ceza uygulanmaz.
2. Gayr-i bâliğ ve fakat mümeyyiz olanlar (vasatî 15 yaşa kadar). Bunlara, suçları ne olursa olsun ta'zir adı altında bir nevi te'dib ve terbiye uygulanır.

"Çocukların fiilleri, cinâyetle mevsuf olmadıkları için" uygulanan ceza ukubet tarikiyla değildir, te'dib ve tehzib tariki iledir ve ıstılahda "te'diben ta'zir" denir. Hukukçularımızdan Prof. Dr. Naci Şensoy çocuğa uygulanan bu cezanın terbiyevî tabiatını şöyle ifade eder:"
17'ye baliğ olan ve ta'zir altında toplanan cezalardan, suç işlemiş mümeyyiz sabi hakkında sadece i'lam, bilcelp i'lam, va'z ve nasihat, tevbih ve tekdir, sert yüz göstermek gibi hâkimin ahval ve şeraiti ve hususiyle failin bir mümeyyiz sabi oluşunu gözönünde bulundurmak mecburiyetinde olduğu ve bir cezadan ziyade küçüğün psikolojisine ve manevî durumuna hitabı mutazammın ve îfa ettiği fiilin kötülüğünü anlatmaya matuf ve bir müellifin de işaret ettiği vechile sırf terbiyevî tedbir nevinden olan kabil-i tatbiktir."
İslâm'ın bu mevzudaki öncülüğünü anlamak için "kadim Hint, Çin, Mısır, Sümer, Asur, Bâbil, Eti, İbrâni milletlerinin hukukunda suç işlemiş kimselerin mes'uliyetlerinin muhtelif yaş derecelerine göre tesbit ve tayin edilmediğini.. bu milletlerden intikal eden kanunnâmelerde.. yaş küçüklüğünün cezaî mes'uliyeti hafifleteceğine müteallik bir işarete dahi tesadüf edilmediğini.. bu çok eski devirlerde suç işlemiş kimselerin yaşları nazar-ı itibara alınmaksızın (büyüklerle) aynı derecede mes'ul addedildiklerini" bilmek gerek.
Tarihî gelişmeyi tasvir ederek sırayla Roma, Justinyen, Kilise ve Cermen hukuklarında hâkim olan espriyi kısa kısa belirten Naci Şensoy, sözü Avrupa'ya getirerek şu açıklamayı sunar: "Fransa'da ilk defa 1791 kanunudur ki cezayı tahfif eden sebepler meyanında küçüklerin durumunu da tesbit etmiş, 1910 kanunu ve küçüklüğe müteallik diğer bazı kavanin (kanunlar) bu duruma bugünkü şeklini vermiştir."
İngiltere'de "19. yüzyıla gelinceye kadar bir suç işleyen büyüklerle küçükler ve çocuklar arasında hiçbir fark gözetildiğine rastlanmadığını, hapiste, büyüklerle küçükler, hatta cins farkı bile gözetilmeksizin aynı yerde yatıp kalkmakta olduklarını" belirten bir diğer hukukçumuz: "18. yüzyılda bile, eve girmek ve hırsızlıktan suçlu sayılan 8-12 yaş arasındaki çocukların bile, ölüm cezasına çarptırıldığını" kaydeder.
Amerika Birleşik Devletleri'nde de bu husustaki kanunî tatbikatın Fransa ve İngiltere'den farkı olmadığı, hatta "ilk çocuk mahkemesinin kurulduğu şehir olan İllinois'de 1899'dan önce, ceza kanununun, suçlu çocuk mevzuunda tesis ve tesbit eylemiş olduğu bazı suçlardan dolayı takip ve muhakeme olunduğu, bu yaştan sonra da cezaî ehliyet bakımından yaşlı bir insan gibi telakki edilerek, kendisi için hiçbir hafifletici sebep kabul olunmadığı ve büyük suçluların tâbi

bulunduğu takip ve muhakeme usullerine tâbi bulunduğu" belirtilir.[178]
Çocuk Mahkemesi
Çocuğu himâye meselesinde, Batı medeniyetinin , son asırda tesis ettiği takdire şayan müesseselerden biridir. İslâm tarihinde böyle bir müesseseye rastlanmaması tabiidir. Zîra cezaî ehliyet meselesinde, İslâm'ın çocuğa bakış zâviyesi farklıdır. Nitekim, batılı insana bu mahkemelerin lüzumunu duyuran başlıca âmil, çocuğun büyükten farklı olduğunun kabul edilmesi, onların da büyükler gibi aynı hapishanelere konmalarındaki mahzurların, bir kısım araştırma ve müşahedeler sonunda, zamanımızda idrak edilmesi olmuştur. Bu hususu bir müellifimiz aynen şöyle dile getirir:
19. asrın başında, küçüklerin işledikleri suçların çoğalması, Amerika'da fikirleri işgal eylemeye başladı. Yapılan tetkikler küçüklerin fena muhitlerde yetişmeleri ve âilelerin fakir olması ve işlenen suçlara ait neşriyat ve çocuklarda taklit ve kendinden bahsettirmek zaafının fazla olması hususları ve câniler gibi muhakeme olarak bütün gazetelerin kendilerinden bahseylemesini meziyet olarak saymak temayülleri ve bunlara benzer bir çok içtimâî, ruhî amiller, onları yalnız başına ve hatta çeteler kurarak suç işlemeye zorladığı sonucunu vermiştir. Bu incelemeler umumî efkâra ve kanun vazı'larına "küçükler için ayrı kanunlar vaz'ı ve adliyeden ayrı yerlerde, basit döşenmiş mahkemeler kurulması ve mahkemelerin gizli cereyan etmesi ve adliyedeki hâkimlerden başka vasıfları bulunan hâkimler tayin edilmesi" düşüncelerini ilham eylemiştir.
Çocukların, yargı işlerinde büyüklerle bir tutulmasının mahzurlarını, Prof. Dr. Rasim Adasal da şöyle dile getirir: "Klasik adalet mekanizmasına göre, suçlu çocuğu da yargılamak ve ondan sonra da diğer vatandaşlar gibi genel ceza evlerine göndermek icab eder. Fakat bu safhalara kadar çocuk, jandarmaların elinde ve karakollarda bir müddet sürünür. Cezaevlerinde cinâyetler işlemiş, büyük dolandırıcılıklarda bulunmuş bir sürü profesyonel ve tehlikeli suç hareketleri ile karşılaşılır. Ve bunların menfi telkinleri altında, bunların ruhlarını benimser ve birçok ahlâksızlıklara alışır. Mahkemenin azametli kuruluşu ve ciddiyeti, hâkimlerin giyinme tarzları, avukatların münakaşaları ve çok defa dinleyen halk kalabalığı da çocuk ruhuna derece derece tesirler yapar."
Artık iyice anlaşılmıştır ki, cemiyetin vazifesi, muayyen bir devre içinde bulunan çocukları cezalandırmak değil, ıslah etmektir. Islah için de meselenin hukukun sahası dışına çıkarılması, ceza telakkisinden uzak bulundurulması iktiza etmektedir.
Cürüm yapmış çocuğun bir büyük gibi suçlu sayılmaması istikametinde gelişen

bu fikir, birçok münakaşalardan sonra, ilk defa Amerika'da, Massachussets, İllinois ve Chicago'da 1899 yılında çocuk mahkemelerinin kurulmasını netice verdi.
Bundan sonra, 1908'de İngiltere ve Almanya'da, 1912'de Fransa ve Belçika'da, 1914'de İtalya'da bu mahkemeler kurulmaya başladı.
Bu mahkemelerle birlikte cezaî ehliyet yaşı da söz konusu olmaya başlamış, çocukların hangi yaşa kadar ceza konusu olmayacağı, hangi yaşa kadar hafif ceza verileceği, hangi yaştan sonra da tam cezaya ehil olacağı tesbiti işi ele alınmıştır. Bu duruma göre, muhtelif memleketlerde ceza dışı bırakılan yaş hudutları şöyledir.
Belçika: 16; Almanya, Danimarka, İtalya, Rusya: 14; Fransa: 13; Macaristan, Norveç: 12; Türkiye: 11; Yunanistan, Bulgaristan: 10; İspanya: 9; İngiltere: 8.
Bu yaşlara kadar olan çocuklar suçsuz sayılmış, daha ileri yaşlarda da nâkıs mesuliyet esası kabul edilmiştir. Meselâ Fransa'da nâkıs mesuliyet yaşları 13-16, 16-18 yaşları arasıdır. İngiltere'de 8-14,14.-17 yaşlarıdır. Almanya'da da 1923, 1933, 1935 ve 1939 yıllarında yapılan muhtelif tadillerle çocuklarla alâkalı hükümler ıslâh edilmiştir. Meselâ 18 yaşına kadar işlenen suçların cezası hafiftir.
Naci Şensoy, İslâm'da cezaî ehliyet hududu olarak tesbit edilen büluğ için şu değerlendirmede bulunur: "Cezaî mesuliyete esas alınan büluğ, kadim garb memleketlerine nisbetle, bir taraftan, bu mesuliyete sebep gösterilmek bakımından çok daha mukni, diğer taraftan, tesbit edilmiş yaş hadleri itibariyle çok daha ihâtalı ve dakik tetkiklere tabi tutulmuş bulunmaktadır."
Son olarak şunu belirtmek isteriz ki, çocuk, cürmünden dolayı cezaya ehliyet meselesinde büyükle bir tutulmamakla beraber, kendisine karşı işlenen cürümlerde büyükle bir telâkki edilmiştir ve mücrim, o cürmü aynen bir büyüğe karşı işlemiş gibi ceza görmektedir. Bu hususu, İmam-ı Muhammed (rahimehullah) şöyle hülâsa eder: "Kişinin nefsine ve uzuvlarına terettüp eden diyet meselesinde çocuk, bâliğ gibidir. Dil, el, ayak ve benzeri bir uzvun kesilmesi ile ondan hasıl olan menfaat ortadan kalkıyorsa, mücrim bunun diyetini tam olarak ödemek zorundadır."[179]

---

[1] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/181-183.

[2] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/183.

[3] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/183.
[4] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/183-188.
[5] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/189.
[6] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/189-191.
[7] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/191-192.
[8] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/192.
[9] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/193.
[10] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/193-195.
[11] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/195-196.
[12] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/196.
[13] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/196-197.
[14] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/197-198.
[15] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/198.
[16] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/198-199.
[17] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/199-200.
[18] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/200.
[19] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/200-201.
[20] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/201.
[21] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/201-202.
[22] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/202-203.
[23] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/203.
[24] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/203.
[25] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/203-204.
[26] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/204-206.
[27] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/206.
[28] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/206-207.
[29] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/207.
[30] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/207.

[31] Müştehat : Kendisine şehvet duyulan demektir. Yani erkeklerde cinsî, şehvanî duyguları tahrik edecek halde olan kız ve kadın demektir.

[32] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/209.

[33] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/210.

[34] **Haşefe:** Erkeklerde cinsi organın baş kısmıdır. Sünnet olmazdan önce, kabukla örtülüdür. Bu sebeple sünnet mahallinden önceki uç kısım olarak ifâde edilir. Keza kadın uzvunun uç kısmına da haşefe denmiştir.

[35] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/210-211.

[36] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/211.

[37] İki hadden maksad celde ve recmdir. Kur'ân'da celde zikredilir, recm zikredilmez. Celde evlenmemiş zânilere tatbik edilendayak cezasıdır.

[38] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/212-214.

[39] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/214-215.

[40] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/215-216.

[41] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/216.

[42] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/216.

[43] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/216-217.

[44] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/217.

[45] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/218.

[46] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/218-219.

[47] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/219.

[48] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/219.

[49] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/220.

[50] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/220.

[51] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/221-222.

[52] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/222.

[53] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/223.

[54] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/223-224.

[55] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/224.

[56] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/224-225.

[57] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/225.
[58] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/225-226.
[59] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/226.
[60] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/226-227.
[61] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/227.
[62] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/227-228.
[63] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/228.
[64] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/228.
[65] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/229.
[66] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/229.
[67] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/229-230.
[68] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/230-232.
[69] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/232-233.
[70] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/233.
[71] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/235-236.
[72] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/236-237.
[73] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/237-239.
[74] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/239.
[75] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/239.
[76] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/239-240.
[77] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/240.
[78] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/241-242.
[79] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/242-243.
[80] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/243.
[81] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/243-244.
[82] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/244.
[83] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/245.
[84] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/245.

[85] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/246.
[86] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/246.
[87] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/247-248.
[88] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/249-250.
[89] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/250-251.
[90] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/251.
[91] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/252.
[92] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/253.
[93] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/253.
[94] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/254.
[95] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/254.
[96] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/254.
[97] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/254.
[98] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/254-255.
[99] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/255.
[100] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/255.
[101] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/255.
[102] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/256.
[103] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/256.
[104] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/257.
[105] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/257.
[106] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/257.
[107] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/257-258.
[108] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/259-260.
[109] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/261.
[110] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/261-262.
[111] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/262.
[112] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/262.

[113] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/263.
[114] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/263.
[115] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/263-264.
[116] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/264.
[117] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/265.
[118] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/265-266.
[119] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/267.
[120] Keser, hurma ağacının ortasından çıkan yenilebilir bir yağ maddesi, bir hurma ifrâzatı, ki hurma özü diye tercümeyi uygun bulduk.
[121] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/268.
[122] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/269.
[123] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/269-270.
[124] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/270-271.
[125] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/271-272.
[126] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/272.
[127] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/272-273.
[128] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/273.
[129] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/274.
[130] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/274-275.
[131] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/275.
[132] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/275.
[133] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/276.
[134] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/276.
[135] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/276.
[136] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/277.
[137] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/277-278.
[138] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/278.
[139] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/278.

[140] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/279-280.

[141] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/280.

[142] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/281-282.

[143] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/282.

[144] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/283.

[145] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/283.

[146] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/284.

[147] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/284.

[148] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/285.

[149] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/285.

[150] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/286.

[151] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/286.

[152] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/287.

[153] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/287.

[154] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/287.

[155] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/288.

[156] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/288-290.

[157] Aslında içki ve uyuşturucuların fitneciler tarafından kullanılışı tarih boyunca görülmüştür. Meşhur Alamut kalesini, fethedilmez şekilde tahkîm ederek, orada yetiştirdiği fedaileriyle, Selçuklular döneminde ortalığı dehşete sokan Hasan Sabbah'ın silahı da içki ve uyuşturucular olmuştur. Fedailerinin, uyuşturucularla nasıl hazırlandığı kitaplarda teferruatlı olarak açıklanır.1980 öncesi anarşi hâdiselerinde cesaret şurubu, cesaret hapı gibi adlar altında bu maddelerin ne kadar yaygın şekilde kullanıldığını gazetelerden, resmî beyânatlardan ibretle tâkip etmiştik.

[158] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/291-294.

[159] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/295.

[160] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/295-296.

[161] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/296.

[162] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/296-297.

[163] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/297.

[164] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/298.

[165] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/298-299.
[166] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/299.
[167] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/300.
[168] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/300.
[169] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/300-303.
[170] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/304.
[171] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/304.
[172] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/305.
[173] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/305-306.
[174] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/306.
[175] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/306.
[176] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/307.
[177] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/307-308.
[178] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/308-310.
[179] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/310-311.

HUL' BÖLÜMÜ

Umumî Açıklama:

HUL' BÖLÜMÜ

Umumî Açıklama:

Hul' ve hal' giyilmiş bir elbiseyi çıkarmak mânasındadır. Ancak hul', bir nevi boşanmayı ifadede ıstılah olmuştur. Muhâlaa kelimesi de aynı mânada kullanılır. Karı ile koca, aralarındaki ilginin fazlalığı sebebiyle, bizzat âyet-i kerimenin nassıyla (Bakara 187) birbirlerine libas (giysi) olarak tavsif ve telâkki edilmişlerdir. Şu hâlde boşanma, bu elbisenin çıkarılmasına teşbih edilerek hul' denmiştir.
Hul' boşanmanın bir nev'idir. Daha ziyade kadının boşanma talebinin erkek tarafından kabul edilmesiyle vukua gelen boşanmayı ifade eder. Boşanma yetkisi normalde erkeğin elinde bulunması sebebiyle, kadın, bir ivâz (karşılık) mukabilinde kocasını boşanmaya ikna etmiştir. Mesela mehr-i muacceli iade eder, mehr-i müeccelinden vazgeçer veya belli bir meblağda anlaşır. Şu halde kocanın, zevcesine: "Şu kadar meblağ mukabilinde seni hul' ettim" demesi durumunda zevcenin "kabul eyledim" demesi ile boşanma tahakkuk eder.
Hul' muamelesi emir sigasıyla da olabilir. Şöyle ki koca, hanımına: "Nefsini şu kadar meblağ mukabilinde hul' et" der, zevece de "hul' ettim" derse, boşanma tamam olur.
Boşanma bu muhtevâda (yani kadının, kocayı bir ivaz mukabili boşanmaya razı etmesi suretinde) olmak şartıyla, başka kelimeler de kullanılabilir. Mesela koca zevcesine: "Nefsini mehrin mukabilinde sana bey' ettim (sattım) dese, öbürü de, "iştira ettim (satın aldım)" dese boşanma gerçekleşir.
Mevzu ile alâkalı teferruat, fıkıh kitaplarının talâkla ilgili bölümlerinde yer alır. Burada şunu belirtmek isteriz: Hul' suretiyle boşanmanın meşruiyeti hususunda ulemânın icmaı mevcuttur. Zira Kur'ân-ı Kerim'de bunun cevazını ifade eden âyet mevcuttur."
Boşanma iki defadır. Ondan sonrası ya iyilikle tutmak, ya güzellikle salmaktır. Ey zevcler, onlara (kadınlara) verdiğiniz bir şeyi (mehri) geri almanız size helâl olmaz. Meğer ki erkekle kadın Allah'ın sınırlarını (evlilik haklarını) ayakta tutamayacaklarından korkmuş, (ümidlerini kesmiş) olsunlar. Eğer bu suretle siz de onların (zevc ve zevcenin) Allah'ın sınırlarını hakkıyla muhâfaza ve îfa edemeyeceklerinden korkarsanız o halde (kadının serbest boşanması için) fidye vermesinde ikisi üzerinde de vebal yoktur..." (Bakara 229).

Âyet, önce normal boşanmalarda kadına verileni geri almayı yasaklar. Ancak kadın ve kocanın birbirlerine karşı evliliğin getirdiği vazifeleri yerine getiremeyeceklerinden korkulması halinde, kadının fidye diye ifade edilen bir nevi boşanma tazminatı ödeyerek boşanmasını tecviz etmekle, hul' suretiyle boşanmaya yer verir ve başlıca şartını belirtir.
Âlimler, bu korku halinin, kadının, erkekten gerek hulken ve gerekse halken, yâni ahlâk yönüyle veya yaratılış yönüyle nefret duymasıyla tahakkuk edeceğini belirtirler. Misal olarak kadının: "Senin için cünüblükten yıkanmayacağım" sözünü kaydederler. Böyle bir sözün boşanmayı tecviz eden bir nefreti ifade ettiğini söylerler. Şu halde dinimiz, kadın böyle bir gerekçeyle boşanma hususunda ısrar ettiği takdirde, erkek kadından memnun da olsa, ivaz ödemek kaydıyla boşanmasını tecviz etmektedir. Bazı âlimler "gereklidir" demiştir. İvazın miktarı tesbit edilmemiştir. Mehirden vazgeçmek suretiyle olabileceği gibi, erkek, verdiğinden fazlasını da isteyebilir.
Buhârî'nin kaydettiği bir rivayete göre, Hz. Osman: "Saç tokasına varıncaya kadar her şeyi geri alabilir" demiştir. Ulemâ: "Verilen her şeyi almak dinen caiz ise de, mürüvvete yakışmaz" diye hükmetmiştir. Ebû Kılâbe, Muhammed İbnu Sîrin gibi bâzıları da: "Kadınla bir yabancı erkek görmedikçe, kocanın ivaz alması caiz değildir" görüşündedir. Ancak Cumhur âyeti ve sünnetteki tatbîkatı esas almıştır.[1]

-1- عن ثوبان رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قال رسولُ اللّه #: أَيُّمَا امْرَأةٍ اخْتَلَعَتْ مِنْ زَوْجِهَا مِنْ غَيْرِ مَا بَأسٍ لَمْ تُرَحْ رَائحَةَ الجَنَّةِ[. أخرجه اِلترمذى.وفي أخرى ‘بى داود:]أَيُّمَا امْرَأةٍ سَألَتْ مِنْ زَوْجِهَا طَقَهَا، وَذَكَرَ نَحْوَهُ[.وفي أخرى للنسائى عن أبى هريرة رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ:]إنَّ المُخْتَلِعَاتِ هُنَّ المُنَافِقَاتُ[.

1. (1747)- Sevbân (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Ciddi bir sebep olmadan, kocasından hul' yoluyla boşanan kadın, cennetin kokusunu alamaz." [Tirmizî,Talâk 11, (1186, 1187); Ebû Dâvud, Talâk 18, (2226); Nesâî, Talâk 34, (6, 168). Ebû Dâvud'un bir rivayetinde şöyle denmiştir: "Hangi kadın zevcesinden boşanma taleb ederse..." Ebû Hüreyre'nin Nesâî'de

gelen bir rivayetinde: "Kocasından hul' suretiyle boşanan kadınlar (günahça) münâfıklar gibidir" buyurulmuştur.][2]

AÇIKLAMA:

1- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm): اَبْغَضُ الْحَلِ اِلَى اللّهِ الطَّلَقُ
"Allah'ın en çok nefret ettiği helâl, boşanmadır" buyurmuştur.
Evet dinimiz, Hıristiyanlığın aksine, boşanmayı helâl ve meşru kılmıştır. Ama tecviz etmemiştir. Karı ve koca her iki taraf birbirlerinde gördükleri hoşlarına gitmeyen hususlara sabrederek basit şeylerden boşanmaya tevessül etmemeleri gerekir. Bu meselede kadınlar daha hissî, daha aceleci, daha çabuk boşanma yolları arayabilecekleri için, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onları zikrederek meselenin kerâhetine parmak basmaktadır. Hul', kadının teklifi üzerine vukua gelen boşanma olduğu için, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) burada kadını mevzubahis etmiştir. Sebepsiz kadın boşayan erkeklerin durumu farklı olmamalıdır.
2- Hadis muhâlaa suretiyle boşanan kadınları bu işten zecretmek maksadıyla mübâlağalı bir üslubla gelmiştir. Bu durumdaki kadınların cennete girmeyeceği hükmü çıkarılmaz. Mamafih "girse bile kokusunu alamaz" te'vili de yapılmıştır. [3]

-2- وعن ابن عباس رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما:]أنَّ امْرَأةَ)-1(ثَابِتِ بْنِ قَيْسِ بْن شَمَّاسٍ أتَتْ رسولَ اللّهِ #، فَقَالَتْ لَهُ: مَا أعْتِبُ عَلَى ثَابِتٍ في خُلق وَ دِينٍ، وَلكِنِّى أكْرَهُ الْكُفْرَ في ا‘‘سْمِ: تَعْنِى تَبْغَضُهُ، فقَالَ #: أتَرُدِّينَ عَلَيْهِ حَدِيقَتَهُ؟ قالَتْ نَعَمْ، فقَالَ #: اقْبَلِ الحَدِيقَةَ وَطَلِّقْهَا تَطْلِيقَةً[. أخرجه البخارى والنسائى.»الحَدِيقَةُ«: البستان من النخل إذا كان عليه حائط.

2. (1748)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Sâbit İbnu Kays İbni Şemmâs (radıyallâhu anh)'ın hanımı Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e gelerek:

"Ben Sâbit'i ahlâk ve diyanetinden dolayı itab etmiyorum. Ancak İslâm'da küfre düşmekten korkuyorum -bu sözüyle nefret ettiğini söylemek istedi-" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"(Mehir olarak aldığın) bahçesini iade eder misin?" diye sordu. Kadın:
"Evet!" deyince, Sâbit'e:
"Bahçeyi al ve onu boşa!" dedi. [Buhârî, Talak 12; Nesâî, Talâk 34, (6, 169); İbnu Mâce, Talak 22, (2056).][4]

AÇIKLAMA:

Bu rivayet, hul'un meşruiyyetine sünnetten bir örnektir. Kadın, Müslüman olduktan sonra küfre düşmekten korktuğunu ifade etmiştir. Ulemâya göre, bu söz "kadını imana girdikten sonra tekrar küfre düşmesine sebep olabilecek ciddi bir nefret hâlinin ifadesidir ve bu, fiilen de mümkündür." "Müslüman olduktan sonra küfre yakışan bir ahlâka düşme korkusu da olabilir" diye de yorumlanmıştır. Her iki durumda da boşanmaları gerekmektedir. Bu sebeple Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) mehir olarak kadına verilenleri, erkeğe iâde ettirdikten sonra boşamasını emretmiştir.[5]

-3- وعن نافع عن موة لصفية)-1(رَضِىَ اللّهُ عَنْها:]أنَّهَا اخْتَلَعَتْ مِنْ زَوْجِهَا بِكلِّ شَيٍ لَهَا فَلَمْ يُنْكِرْ ذَلِكَ ابْنُ عُمَرَ رَضِىَ اللّهُ عَنْهما[. أخرجه مالك .

3. (1749)- Nâfi, Safiyye (radıyallâhu anhâ)'nin bir azadlısından rivayet etmiştir: "Safiyye, kendine ait ne varsa hepsini vermek karşılığında kocasından ayrılmıştır da İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) bunu yadırgamamıştır." [Muvatta, Talak 32, (2, 565).] [6]

---

[1] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/503-504.

[2] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/505.

[3] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/505.

[4] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/506.

[5] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/506.

[6] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/506.

HULK (HUY) BÖLÜMÜ

Umumî Açıklama:

HULK (HUY) BÖLÜMÜ

Umumî Açıklama:

Hulk (veya huluk), Nihâye'de din, tab' ve seciyye olarak açıklanır. Dilimizdeki huy'un karşılığıdır. Bazen tabiat kelimesini de bu mânada kullanırız.
Hulk ile, bir bakıma insanın nefsi olan bâtınî sûreti ve evsâfı ifade edilir. Tıpkı zâhirî sûret ve evsâfına da halk dendiği gibi. Nefsin iyi ve kötü vasıfları vardır. Sevab ve ikab, zâhirî sûretin evsafından çok, bâtınî sûretin evsafına taalluk etmektedir.
Hulk şu hadise göre fıtrîdir ve yaratılıştan gelen bir vasıftır:
إِنَّ اللّٰهَ قَسَّمَ بَيْنَكُمْ اَخْقَكُمْ كَمَا قَسَّمَ بَيْنَكُمْ اَرْزَاقَكُمْ
"Allah aranızda rızkınızı taksim ettiği gibi ahlâkınızı da taksim etmiştir."
Huyun yaratılıştan geldiğini ifade eden bir diğer hadis, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın el-Eşecc (radıyallâhu anh)'e söylediği şu sözdür:
"Sende iki haslet var ki Allah onları sever: Hilm ve hayâ." Eşecc sormuştur:
"Ey Allah'ın Resûlü, bunlar bende eskiden beri mi var, (yoksa Müslüman olduktan sonra) yenilerde mi hasıl oldu?" Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın mevzumuz açısından ayrı bir ehemmiyet taşıyan cevabı şu:
"Eskiden beri var!" Bunun üzerine Abdü'l-Kays kabilesinden olan Eşecc'in Allah'a ifade ettiği şükran cümlesi de mevzumuzu aydınlatır:
"Beni, sevdiği iki hasletle mecbul kılan Allah'a hamd olsun:
اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِى جَبلَنِى عَلى خُلَّتَيْنِ مِمَّا يُحِبُّهُمَا اللّٰهُ
Hadiste Eşecc'in, o iki hasletin eski mi, yeni mi? olduğunu sorması ve Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın eskiden beri mevcudiyetini beyan etmesi, huyu meydana getiren bir kısım hasletlerin yaratılıştan mevcut olduğunu ifade eder.
Ancak bâzı hasletlerin sonradan kazanıldığı, irade ve gayretle iyi hasletlere sahip olunabileceği de inkâr edilemez. Gerçi ahlâkçılar, dünyanın her tarafında, huyun fıtrî mi, iktisabî mi olduğunu tarih boyunca münâkaşa etmiştir. Bu münâkaşaya sadece Doğulu hükemâ değil, Batılı feylesoflar da katılmıştır. Her iki görüşü destekleyen müşâhedeler ve dogmaya ve nassa dayalı deliller mevcuttur. Aristo, Lock, Rousseau, Erasme gibi feylesof ve terbiyeciler insan ruhunu her bilgiyi, her ahlâkı almaya kabil boş bir levhaya, bal mumuna, ekime hazır verimli boş bir tarlaya benzetirken, Goethe, Schopenhauer gibi diğer bir kısımları da karakterin doğuşta sâbit şekilde tesbit edildiğini, sonradan verilecek terbiye ile

hiçbir şeyin değişmeyeceğini söylemişlerdir.
"Ey iman edenler, kendinizi ve âile halkınızı yakıtı taş ve insanlar olan ateşten koruyun" (Tahrim 6).
"Nefsini temizleyen kurtuluşa ermiş, ihmal edip örten de ziyana uğramıştır" (Şems 9-10) gibi âyetlerden, "Ben bir muallim olarak gönderildim", "Hayır bir alışkanlıktır", "Çocuklarınıza ikrâm edin, terbiyelerini güzel yapın" gibi terbiyevî faaliyete dikkat çeken, teşvik eden pek çok nass, insanı kurtuluşa erdirecek güzel hasletlerin terbiye yoluyla kazanılacağını beyan ederler. Bu inanç esas olmasaydı, peygamberlik müessesesinin, kitapların, dâvetin, irşadın ne mânası olurdu?
Meseleyi her iki yönüyle de değerlendiren İslâm âlimleri, yaratılıştan gelen iyi hasletlerin irâdî gayretle desteklenerek meleke haline getirilmesine, kötü huyların da baskı altında tutularak sindirilmesine hükmederler. Sözgelimi Hz. Ömer (radıyallâhu anh): "İnsanda on (fıtrî) ahlâk vardır, bunlardan dokuzu iyidir, birisi kötü. Bu kötü (serbest kalırsa) diğerlerini de bozar..." demiştir.
İbnu'l-Arabî de şunu söyler: "...Güzel ahlâk ile mecbul olanlar cidden azdır. Kötü ahlâk üzere mecbul olanlar ise, insanların çoğunluğunu teşkil eder. Zîra insan tabiatına galebe çalan, şerdir. Bu sebeple eğer insan, fikrini, temyiz gücünü, hayâ duygusunu, korunma melekesini kullanmaksızın kendisini tabiatının akışına bırakıverecek olsa ona hayvanî huylar galebe çalar. Zîra insan fikir ve temyiz vasıflarıyla hayvanlardan ayrılır. Bunları kullanamazsa âdetlerinde onlara iştirak eder, kuvve-i şeheviye her çeşidi ile onu istila eder, hayâ uzaklaşır, yok olur..." Aynı görüşü paylaşan Mâverdî, akıl vs.'ye güvenmeyip her daim nefsin te'dibiyle uğraşmanın gereğine dikkat çektikten sonra şunu söyler:

"Zîra edeb tecrübe ile kazanılır!" [1]

-1- عن معاذ بن جبل رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قالَ رسولُ اللّهِ #: يَا مُعَاذ، أحْسِنْ خُلُقَكَ لِلنَّاسِ[. أخرجه مالك .

1. (1673)- Hz. Muâz İbnu Cebel (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana: "Ey Muâz, insanlara karşı iyi ahlâklı ol!" dedi." [Muvatta, Hüsnü'l-Hulk 1.][2]

AÇIKLAMA:

1- Hadisin aslında Hz. Muâz, bu nasihatı, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kendisini Yemen'e gönderirken son söylediği söz olarak tanıtır. Hadisin Tirmizî'de gelen vechi meâlen şöyledir: "Ey Allah'ın Resûlü, bana faydalı olacak şeyi öğret!" dedim de şu nasihatta bulundu: "Nerede olursan ol, Allah'tan sakın. Kötülüğe karşı iyilik yap ki, kökünü kesesin. İnsanlara karşı da iyi ahlâkla muamele et!"
2- Hz. Muâz'ı Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Yemen'e kadı, tebliğci, tahsildar, muallim gibi birçok yetki ve vazifelerle me'mur olarak göndermişti. Bu tavzif sırasında Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, Hz. Muâz'a söylediği diğer sözler ve verdiği başkaca talimatlar da var. Şu hâlde, halka karşı iyi davranması hususunda, yukarıda kaydedilen tenbih en son söz ve talimat olmaktadır.
3- Şârihler, halka karşı iyi ahlâkla muamele etmekten, yanına gelenlere ve oturma arkadaşlarına güler yüz, hilm, merhamet, öğretim sırasında sabır, büyük küçük -layık olan herkese- sevgi izhâr etmeyi anlarlar. Layık olan diyoruz çünkü, cemiyette küfr ehli, kebâir işlemekte ısrarlı, başkalarına zulmetmekte devamlı olan kimseler vardır. Onlar iyi davranıştan anlayarak ıslah-ı hâl etmeyebilirler ve hatta iyi davranma onların daha da azmasına sebep olabilir. Böylelerine karşı da adaletli ve otoriter olmak gerekir.
Hadiste kötülüğü yok etme çaresi olarak "iyilikle mukâbele"nin gösterilmesi İslâm ahlâk anlayışının hatırdan çıkarılmaması gereken bir prensibidir.[3]

-2- وعن أبى هريرة رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قال رسولُ اللّه #: أَكْمَلُ المُؤمِنِينَ إِيمَاناً أَحْسَنُهُمْ خُلُقاً، وَخِيَارُكُمْ خِيَارُكُمْ ٔهْلِهِ[.

2. (1674)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Mü'minler arasında imanca en kâmil olanı, ahlâkça en güzel olanıdır. En hayırlınız da ailesine hayırlı olandır." [Tirmizî, Radâ 11, (1162); Ebu Dâvud, Sünnet 16, (4682).][4]

-3- وعن أبى الدرداء رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قالَ رسولُ اللّهِ # مَا مِنْ شئ أَثْقَلُ في مِيزَانِ المُؤمِنِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِنْ خُلُقٍ حَسَنٍ، وَإِنَّ

اللهَ تَعالى لَيُبْغِضُ الفَاحِشَ الَبَذِئَ[. أخرجهما أبو داود والترمذى.وفي رواية الترمذى:]وَإنَّ صَاحِبَ حُسْنِ الخُلُقِ لَيَبْلُغَ بِهِ دَرَجَةَ صَاحبِ الصَّوْمِ وَالصَّةِ[.»الْبَذَاءَة« الفحش في النطق .

3. (1675)- Hz. Ebu'd-Derdâ (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kıyâmet günü, mü'minin mizanında güzel ahlâktan daha ağır basan bir şey yoktur. Allah Teâla hazretleri, çirkin düşük söz (ve davranış) sahiplerine buğzeder." [Tirmizî, Birr 62, (2003, 2004); Ebu Dâvud, Edeb 8, (4799); Tirmizî'nin bir rivayetinde şöyle denmiştir: "Güzel ahlâk sahibi, ahlâkı sayesinde, namaz ve oruç sahibinin dereceisine ulaşır."][5]

AÇIKLAMA:

1- Bu iki hadis de güzel ahlâkın dindeki ehemmiyetini belirtmektedir. Mü'minin en kıymetli varlığı olan iman, kemâlini ancak güzel ahlâkla bulabilmektedir. Öyle ise ebedî kurtuluşun yegâne vesilesi olan imanda daha yüksek bir mertebe elde etmek, mükemmele yaklaşmak isteyen, ahlâkını güzelleştirmek için gayret gösterecektir.
2- Bu iki hadis gösteriyor ki, din insanlarla olan münâsebetlerimize ehemmiyet vermektedir. İman esaslarını dilimizle ikrar etmemiz, gerçek bir mü'min olmak için yeterli olmuyor. İmanın, insanlara karşı iyi olmak şeklinde tezâhür eden güzel ahlâklılıkla takviyesi şarttır.
3- İyi davranma hususunda en çok en yakınımıza karşı hassas olacağız: Ailemize. Çünkü hem onların hukuku üzerimizde fazladır, hem de devamlı onlarla karşılaşmaktayız. Her an karşılaştığımız insanlara güler yüz, sabır, müsamaha, tatlı söz gibi iyi davranışlarda bulunmaya dikkat eder, kendimizi iradî olarak buna zorlarsak, bu bir alışkanlık ve meleke hâline gelir. Böylece diğer insanlara da aynı davranışı devam ettirebiliriz. Her an karşılaştığı ailesine karşı kötü davranmayı alışkanlık haline getiren kimsenin davranışları kötülük üzerine otomatlaşmış demektir. Böyle birinin çeşitli durumlarda başkalarına karşı, kendiliğinden hasıl olacak tabii ve otomat reaksiyonu kötülüktür, irâdî olarak iyi davransa bile bu samimi ve tabiî olmaz ve her zaman olamaz. Ailenin bir terbiye yuvası olduğu, en iyi terbiyenin huzurlu, karşılıklı sevgi ve saygının hakim olduğu bir ortamda verildiği, iyi muamele gören kimselerin hayatta

başkalarına iyi davranacağı gibi hususlar gözönüne alındıkça, aileye karşı iyi olmanın ehemmiyeti daha çok anlaşılır. Şu halde, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "En hayırlınız âilesine hayırlı olandır" sözü, fıtrî bir hakikatı dile getirmiş olmaktadır.

4- Kezâ kıyamet günü, mizanda güzel ahlâkın "en ağır amel"i teşkil etmesi de tabii bir durumu, mühim bir hakikatı ifade etmektedir. Çünkü güzel ahlâk mü'minin imanını tamamlar, mükemmelleştirir. Kemâl mertebesindeki iman, kişinin her ameline müessir olur ve yönlendirir. Böyle bir kimse, her işini Allah rızası için ve sünnete uygun olarak yapmaya gayret eder. Ameller niyetlere göre değer kazanacağına göre hayırlı bir işin "insaniyet adına" veya "vicdanın emri" olarak yapılması ile, "Allah'ın rızası" için yapılması arasında Mizan'da büyük fark olacaktır. Bu üç muharrikle hareket eden kimselerin mü'min olmaları halinde üçünün ameli de şüphesiz mizan-ı haşr'e girecektir, ama "Allah rızası" için yapılanın ağırlığı çokça fark edecektir. Amellerimizin değerlendirilmesinde mûteber olacak İlâhî ölçüyü şu âyet belirtmektedir:

إِنَّ الَّذِىنَ كَفَرُوا وَمَاتُوا وَهُمْ كُفَّارٌ فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْ اَحَدِهِمْ مِلْءُ ا۠رْضِ ذَهَباً وَلَوِ افْتَدَى بِهِ

"Doğrusu inkâr edip, inkârcı olarak ölenlerin hiçbirinden, yeryüzünü dolduracak kadar altın fiyde vermiş olsa bile, bu kabul edilmeyecektir" (Âl-i İmrân 91).[6]

-4ـ وعن جابر رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قال رسولُ اللّهِ #: إنَّ مِنْ أَحَبِّكُمْ إلَىَّ وَأَقْرِبِكُمْ مِنِّى مَجْلِساً يَوْمَ القِيَامَةِ أَحَاسِنُكُمْ أَخْقاً وَإنَّ أَبْغَضَكُمْ إلَىَّ وَأَبْعَدَكُمْ مِنِّى مَجْلِساً يَوْمَ الْقِيَامَةِ الثَّرْثَارُونَ وَالمتَشَدِّقُونَ وَالمُتَفَيْهِقُونَ. قالُوا: يَا رسولَ اللّهِ، مَا المُتَفَيْهِقُونَ؟ قال: المُتَكَبِّرُونَ[. أخرجه الترمذى .

4. (1676)- Hz. Câbir (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bana en sevgili olanınız, kıyamet günü de bana mevkice en yakın bulunacak olanınız, ahlâkça en güzel olanlarınızdır. Bana en menfur olanınız, kıyamet günü de mevkice benden en uzak bulunacak olanınız, gevezeler, boşboğazlar ve yüksekten atanlardır." (Cemaatte bulunan bâzıları): "Ey Allah'ın Resûlü! Yüksekten atanlar kimlerdir?" diye sordular. "Onlar

mütekebbir (büyüklük taslayan) kimselerdir!" cevabını verdi." [Tirmizî, Birr 77, (2019).][7]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), pek çok irşadlarında mü'minleri diline sâhib olmaya çağırır: "Dudakları ile bacakları arasındaki hususunda garanti verene cenneti garanti ederim" "Allah'a ve âhirete inanan ya hayır konuşsun ya sükut etsin" gibi.
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu ısrarlı uyarılarda hiçbir mübâlağaya yer vermemiştir. Zîra, Kur'ân'ın mükerrer âyetleriyle sabittir ki, âhirette kişi her ânından, her fiilinden ve dolayısıyla her bir kelâmından hesaba çekilecektir. O gün, kişinin dünyada iken ağzından çıkmış olan her söz, lehine değilse, aleyhine olacaktır.
Sadedinde olduğumuz hadis de çok konuşanlara uyarıda bulunmaktadır. Sersârun, müteşeddikûn ve mütefeyhikûn, hep ihtiyatsızca, gelişi güzel çok konuşanları ifade eden tâbirlerdir. Dilimizde de geveze, boşboğaz, laf ebesi, dedikoducu, dilli düdük, pasaf, atıptutan, yüksekten atan gibi, bir kısmı edebî, bir kısmı mahallî pek çok tâbir vardır, hepsi de çok konuşanları ifade eder. Çok konuşan, çok konuşmayı alışkanlık haline getiren kimse, her seferinde hayır konuşamıyacağına göre boş söz, gıybet, dedikodu, yalan, kaba ve müstehcen sözler, pespaye fıkralar vs. araya girecektir. Bunların hepsi de kıyamet günü günah kefesinde yer alacaktır. Çok konuşmaktan men hususunda hadisin mutlak gelmesi de mânidardır.
Kısacası bu hadisler, güzel âhlak deyince öncelikle dile hâkim olmak meselesinin anlaşılması gerektiğini ders vermektedir.
2- Bazı âlimler, mezkur kelimeler arasındaki nüansı, yani küçük de olsa taşıdıkları mâna farklılıklarını nazar-ı dikkate alarak, konuşma tarzlarında yasaklanmış olanlara dikkat çekmişlerdir. Bu cümleden olarak sersârun'la lüzumundan fazla konuşan gevezelerin kastedildiği, müteşeddikûn ile zoraki bir fesahat izhârı ile kendini satmaya, lügat parçalamaya, konuşma tarzı ile başkalarından ayrılmaya çalışanların ve hatta başkalarıyla istihzâ edenlerin kastedildiğini belirtirler. Nitekim şıdk, avurt olduğuna göre müteşeddik, avurdunu doldurarak tekellüflü konuşan demektir.
Mütefeyhikûn da ağızlarını genişleterek, normalden fazla açarak, ağzını doldurarak konuşan demektir, müteşeddik'e yakın bir mâna taşır. Bu davranışın

da kibirden, başkasını küçük görmekten ileri geldiği belirtilmiştir.
Şu halde ister umumiyetle dikkat çekilen çok konuşmaya ve isterse, ekseriyetten ayrılmaya yönelik tarzlara hamledilsin hadis, konuşma meselesine dikkat çekmekte, mü'minin birinci derecede ehemmiyet vermesi gereken bir probleminin bu olduğunu söylemektedir.[8]

-5- وعن النوّاس بن سمعان رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قال:]سَأَلْتُ رسولَ اللهِ # عَنِ الِبرِّ وَا“ثْمِ، فقَالَ: البِرُّ حُسْنُ الخُلُقِ، وَا“ثْمُ: مَا حَاكَ في صَدْرِكَ وَكَرِهْتَ أنْ يَطَّلِعَ عَلَيْهِ النَّاسُ[. أخرجه مسلم والترمذى.»حاكَ«: أى تردد في الصدر .

5. (1677)- Nevvâs İbnu Sem'an (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a iyilik (birr) ve günah hakkında sordum. Bana şu cevabı verdi: "İyilik (birr), güzel ahlâktır. Günah da içini rahatsız eden ve başkasının muttali olmasından korktuğun şeydir." [Müslim, Birr 15, (2553); Tirsmizî, Zühd 52, (2390).][9]

AÇIKLAMA:

1- İyilik diye tercüme ettiğimiz birr, Kur'ân-ı Kerim'in birçok âyetlerinde yer verilen, dikkat çekilen, tarifi yapılan bir mefhumdur: "Birr, yüzlerinizi doğuya, batıya çevirmeniz değildir. Fakat birr, Allah'a, âhiret gününe, meleklere, kitaplara, peygamberlere inanmak, O'nun sevgisiyle yakınlarına, yetimlere, düşkünlere, yolculara, yoksullara ve köleler uğrunda mal vermek, namaz kılmak, zekât vermek ve ahidleştiklerinde vefa göstermek; zorda, darda ve savaş alanında sabretmektir..." (Bakara 177).
"Sevdiğiniz şeylerden sarfetmedikçe, birre (iyiliğe) erişemezsiniz."
"...Birr'de (iyilikte) ve fenâlıktan sakınmakta yardımlaşın, günah işlemekte ve aşırı gitmekte yardımlaşmayın" (Mâide 2).
2- Nevevî, Müslim Şerhi'nde, ulemânın birr'den şunları anladıklarını kaydeder: "Sılatu'rrahm, lutf, hoş sohbet, iyi geçim, taat. Bunların hepsi güzel ahlâka girer.
Tîbî, birr'in hadiste çeşitli mânalarda tefsir edildiğini söyler: Bir yerde nefsin itminân bulduğu, kalbin tatmin olduğu şey, bir yerde iman, bir yerde kişiyi

Allah'a yaklaştıran şey, burada ise güzel ahlâk olarak tefsir edilmiştir. Güzel ahlâk da ezâya katlanmak, öfkelenmemek, güler yüz, tatlı söz gibi hep birbirine yakın olan tâbirlerle açıklanmıştır.

3- Günah, "içi rahatsız eden şey" olarak târif edilmiştir. Ulemâ, bu rahatsızlığı, içteki istikrarsızlık, tereddüd ve göğsün inşirah bulamayışı, serinleyemeyişi, kalbte bir şekk hâlinin ortaya çıkması, bu iş günah mı? korkusunun hâsıl olması diye târif etmişlerdir.

Şöyle açıklayan da olmuştur: Günah, çirkinliği kalbinde tesir eden veya tereddüd hâsıl eden, çirkin olması sebebiyle izhar etmeyi istemediğin şeydir. Nitekim, hadiste gelen son cümle bu mânayı te'yid etmektedir: "...başkasının muttali olmasından korktuğun şeydir."

İnsan nefsi, tabiatı icâbı, hayırlı bir şey yapınca başkasının onu görmesinden hoşlanır. Öyle ise, eğer nefis, yaptıklarından bazısına başkasının ıttıla peyda etmesini istemiyorsa, bu Allah'a yaklaştıran hayırlı bir iş değildir veya şeriatın izin vermediği bir iş demektir. Bir başka ifade ile, bu işte hayır yok, bu birr değil demektir, bu günah ve şer demektir.[10]

---

[1] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/340-341.

[2] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/342.

[3] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/342.

[4] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/343.

[5] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/343.

[6] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/343-344.

[7] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/345.

[8] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/345-346.

[9] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/346.

[10] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/346-347.

İBN-İ MACE'NİN ZİYADE HADİSLERİ

BİRKAÇ NOKTANIN AÇIKLANMASI

1- İbnu Mace'nin Sünen'i, Kütüb-i Sitte'nin altıncı kitabı olarak sonradan benimsenmiştir. Ulemayı böyle bir tercihe sevkeden husus, İbnu Mace'de yer alan ziyade hadislerin çokluğudur. Kütüb-i Sitte Muhtasarı ve Şerhi adlı eserimizi hazırlarken esas aldığımız Teysiru'l-Vüsul ila Camii'l-Usul adlı kitabın altıncı kitabını İmam Malik merhumun el-Muvatta nam meşhur ve muhalled eseri teşkil etmesi sebebiyle İbnu Mace'nin bu ziyade hadisleri çalışmamızın muhtevasında yer almamış durumdadır. Eserimizin bütünlüğü mülahazasıyla bu ziyadeleri ilave etmeyi gerekli gördük.

2- İbnu Mâce'nin Sünen'ini tahkikli olarak neşre hazırlayan merhum ve mağfur Muhammed Fuad Abdulbaki, bu ziyade hadislerin 1339 adet olduğunu söyler ve neşrettiği nüshada, hangi hadislerin ziyade olduğunu, o hadislerin altına düştüğü notlarla belirtir. Muhakkikimiz ziyadeleri belirtmede, her ne kadar Ahmed İbnu Ebi Bekr el-Bûsiri'nin (v. 840/1436), Zevaidu İbnu Mace'sine dayanmış ise de, müteahhir ulemanın bu meseledeki bazı istidraklerini de belirtmiştir.Biz bu ziyade kısımda, istidrakleri nazar-ı itibara almadan Muhammed Fuad Abdulbaki'nin not düşerek ziyade olduğuna dikkat çektiği hadislere yer vermiş olacağız.

3- Önceki kısımda da yaptığımız üzere, hadislerin sıhhati üzerine ulemanın yaptığı münakaşaya burada yer vermeyeceğiz. Çünkü ulemanın zayıfsahih münakaşası nefsü'l-emre bakmaz, sened duruma bakar. Ayrıca, bu münakaşa ulemaca sahih kabul edilen Kütüb-i Sitte'nin hadisleri hususunda, bunlardan ahkâm çıkarma yetkisinde olan fukaha ve müçtehidin-i kiramı ilgilendiren bir husustur. Avamın bu münakaşada hissesi yoktur. Zaten fıkha, harama, helale girmeyen mevzulardaki hadislerle -zayıf dahi olsalar- en büyük alimlerimiz bile amel etmede bir beis görmemişlerdir. Bu sebeplerle İbnu Mace'nin ziyade hadislerinin sıhhat durumlarına nadir hallerde dikkat çekilecektir. Biz, ulemanın telakkiyi bi'lkabul göstermesi sebebiyle bu ümmet-i merhumenin baş tacı ettiği muteber kaynaklarımızı "zayıf hadis" iddialarıyla gözden düşürmenin yapıcı biz hizmetten ziyade tahripkâr tesirler hasıl edeceğine inanıyoruz. Sözü avama, ayağa düşürmek, ilmî incelikleri anlayamayanların idlaline sebep olabilir.

4- Şu hususu belirtmede de fayda var: ZİYADE dendiği zaman muhteva itibariyle tamamen farklı olan hadisler kastedilmez. Esasen hadis, senet ve metniyle müstakil bir şahsiyettir. Dolayısıyla ifade ettiği ahkâm aynı bile olsa, senedleri farklı olan iki rivayet iki ayrı hadis kabul edilir. Sözgelimi "Buhârî,

Sahih'ini iki yüz bin sahih hadisten seçmiştir" derken, bu sözle, her birisi muhteva bakımından farklı olan iki yüz bin hadis kastedilmez, pek çoğu muhteva yönüyle aynı veya çok az farklı iki yüz bin ayrı senedlerle gelen rivayetler kastedilir. Nitekim Buhârî, iki yüz bin sahih hadis bilmesine rağmen birkısım fıkıh bablarına uygun -kendi sıkı şartlarına mutabık- sahih hadis bulamadığı için senedlerini atarak kusuruna dikkat çektiği başka hadisler almak zorunda kalmıştır. Heysemî'nin Mecmau'z-Zevaid'ini okuyanlar kaydedilen herhangi bir hadisin Ahmed İbnu Hanbel'de "sahih", Taberani'de "çok zayıf" bir senedle geldiğini görür. Belirttiğimiz hususu bilmeyen okuyucu bu çeşit ifadeler karşısında taaccüb ve hayrete bile düşebilir. Ancak hadis ilmi açısından bu gayet tabii bir durumdur.Öyleyse burada yer vereceğimiz ziyadelerin muhtevaları, çoğunluk itibariyle daha önce geçmiş olmaktadır. Bu sebeple, hadislerin metinlerini tercüme ettikten sonra gerekiyorsa açıklama yapacağız. Hadiste temas edilen meselenin izah edildiği yeri (veya yerleri) kitabımızın son cildini teşkil eden FİHRİST VE LÜGATÇE kısmından kolayca bulabileceğiz.

5- İbnu Mace'nin Sünen'i fıkıh bablarına göre te'lif edilmiştir. Esasen sünen kelimesi, hadis sahasında te'lif edilen pek çok eserin ismidir. Bu, bir nevin muhtevasına alemdir. Ahkâm hadislerini ve bilhassa merfu olan, yani Resulullah'tan rivayet edilen ahkâm hadislerini toplayan te'liflerin müşterek adıdır. Bu çeşit eserlerde hadisler, ihtiva ettikleri hükümlere göre sınıflandırılmıştır: Temizlikle ilgili olanlar, namazla, oruçla vs. ilgili olanlar ayrı ayrı bölümlerde biraraya getirilirler. İşte İbnu Mace'nin Sünen'i 266 hadis ihtiva eden uzunca bir Mukaddime kısmından sonra 37 bölümden meydana gelir. Birinci bölümü diğer pekçok te'liflerde mutad olduğu üzere, Kitabu't-Tahare teşkil eder. Son bölümü de Kitabu'z-Zühd teşkil eder. Muhammed Fuad Abdulbaki'nin tahkikli neşrine göre eserde 4341 hadis mevcuttur.

6- Şu hususu belirtmeyi de gerekli buluruz: İbnu Mace'nin Sünen'ini, dilimize, günümüzün muhterem alimlerinden İzmir Müftüsü Haydar Hatiboğlu Hocaefendi şerhli olarak tercüme etmiştir. Eserin değerini lekelendiren sıkça yer verdiği AGOBÇA (uydurukça) kelimeler dışında, şerh tatminkâr bir muhtevadadır, istifade ettik. Cenab-ı Hak, taksiratını mağfir, sa'yini meşkur ve rızasına vesile kılsın. Burada kaydedeceğimiz ziyade hadisler hakkında daha fazla açıklama ihtiyacı duyanlar bu kıymetli esere başvurabilirler. (Parantez içerisindeki müteselsil olmayan rakamlar İbnu Mace'nin aslındaki hadis numarasına tekabül ettiği için, gerek mezkur şerhte ve gerekse kitabımızda bu rakamlar müşterektir, hemen bulunabilir).

7- Bu kısımda hadislerin baş tarafında üç ayrı rakam var. Birinci rakam 1'den başlar, müteselsilen devam eder, bu rakam İbnu Mace'nin ziyade hadisleri için konulmuştur. İkinci rakam, parantez içerisindedir, bu, aldığımız hadise, muhakkik Muhammed Fuad Abdulbaki'nin neşir esnasında verdiği müteselsil numaradır. Böylece o hadisin, Sünen-i İbni Mace'nin kaçıncı hadisi olduğunu anlarız. Kitabın aslında veya -yukarıda sözünü ettiğimiz- Türkçe şerhinde, hadisi hemen bulmaya yardımcı olur.Üçüncü rakam, hadisin, kitabımızdaki müteselsil numarasını gösterir. Sözgelimi en son hadisin üçüncü rakamı olan 7338 sayısı, kitabımızın ana metninde bu miktar hadisin mevcut olduğunu ifade eder. [1]

MUKADDİME KISMI

*** SÜNNETE UYMA**

1- 5988 -3- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، ثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ وَوَكِيعٌ، عَنِ ا'عْمَش، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: »مَنْ أَطَاعَنِي فَقَدْ أَطَاعَ اللّه، وَمَنْ عَصَانِي فَقَدْ عَصَى اللّه«.هذا الحديث مما انفرد به المصنف .

1. (3) (5988)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim bana itaat ederse, muhakkak ki Allah'a itaat etmiştir. Kim de bana isyan ederse muhakkak ki Allah'a isyan etmiştir."[2]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın her hususta Allah'ın bilgisi ve irşadı tahtında hareket ettiğini ifade etmektedir. Nitekim daha önceki bahislerde Resulullah'ın söz ve fiillerinde hep vahye dayandığını, ulemanın gerek Kur'an'da ve gerekse hadislerde gelen delillerden hareketle sünnete de vahiy dediğini Kur'anî vahiyden tefrik etmek için buna vahy-i gayr-i metluv ıtlak ettiğini belirtmiştik.Bu hadisin muhtevası şu ayete muvafıktır. (Mealen): "Kim Resul'e itaat ederse, muhakkak ki Allah'a itaat etmiştir. Kim de yüz çevirirse, (sakın üzülme) zira biz seni onlar üzerine (günahlardan) koruyucu olarak göndermedik" (Nisa 80).Hadis ve ayet şu hususu da belirtmiş olmaktadır: Resulullah, Kur' an'da olmayan farz ve haram koyma yetkisine sahiptir.[3]

2- 5989 -5- حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عُمَّارٍ الدِّمَشْقِيُّ، ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عِيسى بْنِ سُمَيْعٍ، حَدَّثنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سُلَيْمَانَ

ا'فْطَسُ، عَنِ الْوَلِيدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمنِ الْجرَشِيِّ، عَنْ جُبَيْرِ بْنِ نُفَيْرٍ، عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ، قَالَ: خَرَجَ عَلَيْنَا رَسُولُ اللّهِ # وَنَحْنُ نَذْكُرُ الْفَقْرَ وَنَتَخَوَّفُهُ. فقَالَ »آلْفَقْرَ تَخَافُونَ؟ وَالَّذي نَفْسِي بيَدِهِ لَتُصَبَّنَّ عَلَيْكُمُ الدُّنْيَا صَبًّا حَتّى يُزِيغَ قَلْبَ أَحَدِكُمْ أزَاغَةً إِ هِيَهْ. وَايْمُ اللهِ لَقَدْ تَرَكْتُكُمْ عَلى مِثْلِ الْبَيْضَاءِ، لَيْلُهَا وَنَهَارُهَا

سَوَاءٌ».قَالَ أَبُو الدَّرْدَاءِ: صَدَقَ وَاللهِ رَسُولَ اللهِ #. تَرَكَنَا وَاللهِ عَلى مِثْلِ الْبَيْضَاءِ، لَيْلُهَا وَنَهَارُهَا سَوَاءٌ.هذا الحديث مما انفرد به المصنف .

2. (5) (5989)- Ebu'd-Derda (radıyallahu anh) anlatıyor: "(Bir gün) Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) yanımıza çıkageldi. Biz o sırada fakirlikten söz ediyor ve korkumuzu dile getiriyorduk."Fakirlikten mi korkuyorsunuz? Ruhumu kudret elinde tutan Zat-ı Zülcelal'e yemin olsun! Mutlaka dünya malı üzerinize akıtılacaktır. Öyle ki, sizden birinin kalbini (haktan başka istikametlere) sadece ve sadece dünyalık meylettirecektir. Allah'a yemin ederim! Ben sizleri, gecesi ve gündüzü apaydın olması bakımından eşit olan tertemiz kalplere sahip olarak bırakıyorum!" buyurdular."Ebu'd-Derda devamla der ki: "Vallahi, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) doğru söyledi. Vallahi o bizi, gecesi ve gündüzü aydınlık olması bakımından eşit olan tertemiz kalplere sahip olarak bırakmıştı." [4]

3 -5990 -19- حَدَّثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ الْخَّدِ الْبَاهِلِيُّ، ثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ، عَنْ شُعْبَةَ، عَنِ ابْنِ عَجْنَ؛ أَنْبَأَنَا عَوْنُ بْنُ عَبْدِاللّهِ، عَنْ عَبْدِ اللّهِ بْنِ مَسْعُودٍ، قَالَ: إِذَا حَدَّثْتُكُمْ عَنْ رَسُولِ اللّهِ # فَظُنُّوا بِرَسُولِ اللّهِ # الَّذِي هُوَ أَهْنَاهُ وأَهْدَاهُ وَأَتْقَاهُ.هذا الحديث مما انفرد به المصنف .

3. (19) (5990)- Abdullah İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) demiştir ki: "Ben size Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan bir hadis naklettiğim vakit, Resulullah'ın bu sözünün hakka en uygun, hidayete en muvafık ve takvaya en mutabık olduğuna inanın."[5]

AÇIKLAMA:

Resulullah'ın hadislerinden istifade ve feyiz, öncelikle onlar karşısında taşıyacağımız peşin kanaate bağlıdır. Resulullah'ın sünnetini vahy-i İlahî bilerek tam bir teslimiyetle karşılamamız ile -zamanımızda sayısı artmaya yüz tutan birkısım insanlar gibi- tereddüdle karşılama arasında fark vardır. İbnu Mes'ud, hadisin hüsnüzanla karşılanması gereğine dikkat çekiyor. Bu sünnet vahiy midir,

Arap örfü müdür, Resulullah'ın şahsî içtihadı mıdır, mensuh bir hadis midir gibi şeytanın vereceği vesveseler hadisten istifadeyi azaltır, belki de tamamen bertaraf eder. Bu çeşit tereddütler varid değil midir denecek olursa, bunun tamamen ulemayı ilgilendiren gâmız meseleler olduğunu söyleyebiliriz. Haramhelal hükmü çıkarma mevkiinde olmayan bizim gibi avam-ı nasın hadisler karşısındaki tavrı, tıpkı İbnu Mes'ud (radıyallahu anh)'un belirttiği gibi olmalıdır. Aksi taktirde hadisin feyzinden, irşadından nasipsiz kalır, ortaya çıkacak boşluğu beşerî, şeytanî heva ile doldururuz. Çeşitli vesvese ve desiselerle hadisi devre dışı bırakma gayretinin gayesi de budur, onun yerine beşerî hevayı ikame etmek. Böylece dinimizi humanize etmek, laikleştirmek, beşerîleştirmek.[6]

4 -5991 -21- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ الْمُنْذِرِ، ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْفُضَيْلِ، ثَنَا الْمَقْبُرِيُّ، عَنْ جَدِّهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ #؛ أَنَّهُ قَالَ: » أعْرِفَنَّ مَا يُحَدَّثُ أَحَدُكُمْ عَنِّي الْحَدِيثَ وَهُوَ مُتَّكِئٌ عَلى أرِيكَتِهِ فَيَقُولُ: اقْرَأْ قُرْآناً. مَا قِيلَ مِنْ قَوْلٍ حَسَنٍ فَأنَا قُلْتُهُ«.هذا الحديث مما انفرد به المصنف .

4. (21) (5991)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sizden birinin, benden rivayet edilen hadisleri, rahat koltuğuna kurulmuş vaziyette dinleyip: "(Rivayeti bırak! Bana) Kur'an'dan oku!" dediğini sakın duymayayım! Söylenen güzel sözü ben söylemişimdir."[7]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, zaman içinde, birkısım insanların türeyip, Allah'la Resulü'nün, Kur'an'la sünnetin arasını açmaya çalışacaklarını, Resulullah ve sünneti aradan çıkarabilmek için Kur'an'ı öne süreceklerini haber vermektedir. Kur'an'da nice ayetler Allah ve Resulü'nü beraber zikrettiği, Resulullah'ın da aynen Kur'an gibi hüküm koyma yetisinden, Resulullah'a itaat etmenin gereğinden bahsettiği halde, bu ayetleri bir kısım hevaî, batıl te'villerle sünneti reddetmeye çalışan insanlar her devirde olagelmiştir. Kıyamete kadar varlığı devam edecek bu silsile-i zakkumun şerrine karşı Resulullah müteaddid uyarılarda bulunmuştur.Mü'minler her seferinde musibetler, belalar, hastalıklarla imtihan olunmuyor. Bu da imtihanın bir şubesidir. Bu ve benzeri hadislerde gelen uyarıları esas alarak

belirtilen şeytanî iğvaya kapılmayan ve dolayısıyla beşerî hevaya düşmeyen, imtihanı kazanacaktır.Hadiste yer verilen "(rahat) koltuğuna kurulmuş" tabiri de dikkat çekicidir. Bu çeşit fikirler, ilim çilesi çekmeyen, maddi kaygısı olmayan, dünyaya fildişi kulesinden bakan sosyetik zümrelerden çıkacakır.[8]

*** HADİS RİVAYETİNDEN ÇEKİNME**

5- 5992 -23- حَدَّثنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، ثَنَا مُعَاذُ بْنُ مُعَاذٍ، عَنِ ابْنِ عَوْنٍ. ثَنَا مُسْلِمٌ الْبَطِينُ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ التَّيْمِيِّ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَمْرِو بْنِ مَيْمُونٍ قَالَ: مَا أَخْطَأَنِى ابْنُ مَسْعُودٍ عَشِيَّةَ خَمِيسٍ إِلَّا أَتَيْتُهُ فِيهِ. قَالَ، فَمَا سَمِعْتُهُ يَقُولُ بِشَىْءٍ قَطُّ قَالَ رَسُولُ اللّهِ #. فَلَمَّا كَانَ ذَاتَ عَشِيَّةٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّهِ #. قَالَ: فَنَكَسَ. قَالَ فَنَظَرْتُ إِلَيْهِ فَهُوَ قَائِمٌ مُحَلَّلَةٌ أَزْرَارُ قِمِيصِهِ، قَدِ اغْرَوْرَقَتْ عَيْنَاهُ، وَانْتَفَخَتْ أَوْدَاجُهُ. قَالَ: أَوْدُونَ ذلِكَ. أَوْ فَوْقَ ذلِكَ. أَوْ قَرِيباً مِنْ ذلِكَ. أَوْ شَبِيهاً بِذلِكَ.هذا الحديث مما انفرد به المصنف. وفي الزوائد: إسناده صحيح، احتج الشيخان بجميع رواته .

5. (23) (5992)- Amr İbnu Meymun anlatıyor: "Ben, İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) ile, perşembe akşamları karşılaşmayı hiç aksatmazdım. Bu gelişlerimde, onun herhangi bir şey hususunda: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki" dediğini hiç duymadım. İşte bu akşamlardan birinde, "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki" diyerek (söze başladı, fakat arkasını getirmeyip) başını öne eğdi. (Biraz bekledikten sonra) kendisine baktım. Gömleğinin ilikleri çözülmüş, gözlerinden yaşlar boşanmış, avurtları şişmiş vaziyette ayakta duruyordu.(Bir müddet bu vaziyette kaldıktan sonra) sözünü şöyle tamamladı: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) öyle veya onun berisinde veya yukarısında veya ona yakın veya ona benzer bir şey söylemişti."[9]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, İbnu Mes'ud (radıyallahu anh)'un hadis rivayetindeki titizliğini göstermektedir. Ashab'ın, birçoğu, hata yapma korkusuyla rivayetten hayatları boyu kaçınmışlardır. Bu rivayet, söylenen hususta İbnu Mes'ud'la ilgili canlı bir misal vermektedir. Halbuki İbnu Mes'ud Ashab'ın büyüklerinden, tanınmış alimlerinden biridir.Onun ne İslam'daki ilkliği, ne Resulullah'a yakınlığı, ne de ilimdeki ileri mevkii, onu hadis rivayetinde rahat davranmaya cür'et ve cesarete sevketmemiştir. Çünkü bir sözü Resulullah'a nisbet etmenin mesuliyeti büyüktür. Onun saydığımız büyüklükleri bu mesuliyeti daha iyi idraka yardımcı

olmuştur.Bu sözümüzden hadis rivayetinde dikkat çeken muksirunu tenkit ettiğimiz manası çıkarılmamalıdır. Ashab'a dil uzatmaktan Allah'a sığınırız. Çok rivayet edenler, hafızaları kuvvetli olan, hadisleri yazan sahabilerdir. Hadis rivayetinin sorumluluğunu hepsi müdriktir. Ancak hafızasından, zabtından emin olanlar rivayette bulunmuşlardır. Onlar da bu kesin ilimlerinin rivayet edilmemesinin mesuliyetinden korkmuşlardır. Hikmet nokta-i nazarından bakarak "Cenab-ı Hak şeriatının muhafazası için, ihtiyaca muvafık efradı her asırda istihdam etmiştir. Ashab'tan da bir kısmına, bu maksadla kuvvetli hafıza, hadisi öğrenme ve öğretme aşkı vermiştir" diyebiliriz. Nitekim, birinci ciltte, müksirûnu tanıtırken onların bu yönlerini tebârüz ettirdik. [10]

*** BİD'ADAN MÜNAKAŞADAN KAÇMAK**

6- 5993- 50- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللّٰهِ بْنُ سَعِيدٍ، ثَنَا بِشْرُ بْنُ مَنْصُورٍ الْخَيَّاطُ، عَنْ أَبِي زَيْدٍ، عَنْ أَبِي الْمُغِيرَةِ، عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنُ عَبَّاسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ #: »أبى اللّٰهُ أَنْ يَقْبَلَ عَمَلَ صَاحِبِ بِدْعَةٍ حَتّى يَدَعَ بِدْعَتَهُ« .
في الزوائد: رجال إسناد هذا الحديث كلهم مجهولون. قاله الذهبىّ .

6. (50) (5993)- Abdullah İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah, bid'at sahibi, bid'atını terketmedikçe, onun amelini kabul etmeyecektir."[11]

AÇIKLAMA:

Ehl-i bid'at tabiri daha önceki bahislerimizde tekrar tekrar geçtiği için burada teferruata girmeden şu kadarını hatırlatacağız: Ehl-i bid'at deyince alimler itikadda sünnetten ayrılanları yani sapık fırka mensuplarını anlarlar. Sünnette olmayan şeyleri benimsemek, sünnete uymayan fiillere düşmek de bid'at sayılmıştır. Hadis mutlak olduğu için her iki anlayışı da kastettiği söylenebilir. Esasen amelî bid'ad da çoğunlukla önce onu kalben benimsemeden geçer.Hülasa hadis, "bid'at'e düşme"nin nasıl bir tehlike getirdiğine dikkat çektiği gibi, tevbe ile rücu edildiği takdirde Allah'ın bid'atcilerin amelini de kabul edeceğini ifade etmektedir.[12]

7- 5994- 51- حَدَّثَنَا عَبْدُالرَّحْمنِ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الدِّمَشْقِيُّ وَهرُونُ بْنُ إِسْحَاقَ، قَاَ: ثَنَا ابْنُ أَبِي فُدَيْكٍ، عَنْ سَلَمَةَ بْنِ وَرْدَانَ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَلِكٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ # »مَنْ تَرَكَ الْكَذِبَ وَهُوَ بَاطِلٌ بُنِيَ لَهُ قَصْرٌ فِي رَبَضِ الْجَنَّةِ، وَمَنْ تَرَكَ الْمِرَاءَ وَهُوَ مُحِقٌّ بُنِيَ لَهُ فِي وَسَطِهَا. وَمَنْ حَسَّنَ خُلُقَهُ بُنِى لَهُ فِي أَعْْهَا«.هذا الحديث أخرجه الترمذي، وقال: هذا حديث حسن .

7. (51) (5994)- Hz. Enes İbnu Malik (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Batıl ve haksız yolda iken (münakaşa

ve) yalanı bırakana cennetin kenarında bir köşk bina edilir. Haklı olduğu halde münakaşayı bırakan kimse için cennetin ortasında bir köşk bina edilir. Kim de ahlakını güzelleştirirse ona cennetin en âla yerinde bir köşk bina edilir."[13]

*** REY VE KIYASTAN KAÇMA**

8- 5995- 55- حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ حَمَّادٍ، سَجَّادَةُ، ثَنَا يَحْيى بْنُ سَعِيدٍ ا'مَوِيُّ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سَعِيدِ ابْنِ حَسَّانَ، عَنْ
عُبَادَةَ بْنِ نُسَيٍّ، عَنْ عَبْدِالرَّحْمنِ بْنِ غَنْمٍ، ثَنَا مُعَاذُ بْنُ جَبَلٍ، قَالَ: لَمَّا بَعَثَنِي رَسُولُ اللّهِ # إِلى الْيَمَنِ قَالَ » َ تَقْضِيَنَّ وَ َ تَفْصِلَنَّ إِّ بِمَا تَعْلَمُ. وَإِنْ أَشْكَلَ عَلَيْكَ أَمْرٌ فَقِفْ حَتّى تُبَيِّنَهُ أَوْ تَكْتُبَ إِليَّ فيهِ«.هذا المتن مما انفرد به المصنف .

8. (55) (5995)- Muaz İbnu Cebel (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), beni Yemen'e gönderdiği zaman şöyle tenbihte bulundular: "Sakın bildiğin (şer'î deliller dışında bir şeyle) hüküm verip, mesele çözmeye kalkmayasın! Şayet çözmede zorluk çektiğin bir mesele karşına çıkarsa (rastgele hükmetmekten) geri dur, meselenin aydınlanmasını bekle veya o hususu bana yaz."[14]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, Hz. Muaz'ın Yemen'e giderken, Resulullah'ın orada nasıl amel edeceğini sorması üzerine "Kur'an ve sünnette bulamayacağı meseleyi içtihad ederek halledeceğini" söylediğine ve bu cevaba Resulullah'ın memnun olduğuna dair rivayete muhalefet etmektedir.Alimler bu hadisin zaafını belirtirler. Bazı İbnu Mace nüshalarında bizzat İbnu Mace'nin hadisteki kusura dikkat çektiği belirtilmiştir.[15]

9- 5996- 56- حَدَّثَنَا سُوَيْدُ بْنُ سَعِيدٍ، ثَنَا ابْنُ أَبِي الرِّجَالِ، عَنْ عَبْدِالرَّحْمنِ بْنِ عَمْرٍ، وَا'وْزَاعِيِّ، عَنْ عَبْدَةَ بْنِ أَبِي لُبَابَةَ، عَنْ عَبْدِاللّهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللّهِ # يَقُولُ: »لَمْ يَزَلْ أَمْرُ بَنِي إِسْرَائِيلَ مُعْتَدًَ حَتّى نَشَأَ فِيهِمُ الْمُوَلَّدُونَ، أَبْنَاءُ سَبَايَا ا'مَمِ. فَقَالُوا بِالرَّأْيِ. فَضَلُّوا وَأَضَلُّوا«.في الزوائد: إسناده ضعيف .

9. (56) (5996)- Abdullah Bin Amr İbnu'l-As (radıyallahu anhümâ) anlatıyor:

"Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle söylediğini işittim:"Benî İsrail'in durumu, aralarında müvelledûn denen farklı milletlere mensup esir kadınlardan doğan çocuklar türeyinceye kadar itidal üzere devam etti. Bu yeni türediler şahsî re'yleri ile fetva verip kendilerini de, başkalarını da dalalete attılar."[16]

AÇIKLAMA:

Bu hadiste, bir cemiyete karışan ve zamanla müessiriyet kazanan yabancı kültürlere mensup unsurların yıkıcı rolüne dikkat çekilmektedir. Bu çeşit unsurlar, cemiyeti teşkil eden aslî unsura nazaran, daha geri, daha eksik bir irfan seviyesine (sousculture) ulaşabilirler. Onların cemiyet içerisinde ihraz ettikleri madun vaziyet (position marjinalle) yani ikinci sınıf vatandaş olma hali, cemiyetin kültürünü aynen almaya, bütün hususiyetleriyle temsil etmeye manidir. Bu sebeple, böyleleri bütün değerlere aynı ölçüde bağlı, saygılı ve riayetkâr değildirler. Günümüz sosyolojisinde bu sınıf insanların cemiyetteki menfi tesirleri araştırma ve tahlil mevzuu edilmiştir. Mesela Osmanlılar'ın tedenni ve yıkılışında, dönme denen zümrenin ve diğer azınlıkların menfi ve yıkıcı rollerine bir kısım araştırıcılar dikkat çekmiştir. Sadedinde olduğumuz hadis işte bu içtimâî kanunu nazarlara arzetmektedir.
Resulullah'ın hadislerinde Benî İsrail tabirinin bazan "eski milletler" manasında kullanıldığını da nazar-ı dikkate alacak olursak, bu hadiste sadece Beni İsrail'le ilgili hususi bir duruma değil, bütün beşer tarihiyle ilgili küllî ve amm bir kanuna dikkat çekilmiş olduğunu söyleyebiliriz. Resulullah'ın haber verdiği bu içtimâî zaafın şuurunda olunduğu takdirde, takip edilecek akıllı bir kültür politikası ve adilane icraat siyasetiyle zarar asgariye indirilebilir, hatta tamamen ortadan kaldırılabilir. Böylece, cemiyetteki bazı menfi azınlık grupları, zararlarına binaen, İslam'a ve tarihî an'anemize tamamen aykırı olan Hitlervâri imha metodları teklifi yerine[17] daha insanî, daha İslamî bir ıslah programı getirilmiş olur.[18]

*** İMAN**

10- 5997- 61- حدَّثنا عَلِيُّ بْنُ مُحَمِّد، ثنَا وَكِيعٌ، ثَنَا حَمَّادُ بْنُ نَجِيعٍ، وَكَانَ ثِقَةً، عَنْ أبِي عِمْرَانَ الْجَوْنِيِّ، عَنْ جُنْدُبِ بْنِ عَبْدِاللّهِ، قَالَ: كُنَّا مَعَ النَّبِىِّ # وَنَحْنُ فِتْيَانٌ حَزَاوِرَةٌ فَتَعَلَّمْنَا ا"يمَانَ قَبْلَ أنْ نَتَعَلَّمَ الْقُرآنَ. ثُمَّ تَعَلَّمْنَا الْقُرآنَ. فَازْدَدْنَا بِهِ إيمَاناً.في الزوائد: إسناد هذا الحديث صحيح. رجاله ثقات.

10. (61) (5997)- Cündüb İbnu Abdillah (radıyallahu anh) anlatıyor: "Biz erginlik çağına yaklaşmış bir grup genç, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile beraberdik. Kur'an'ı öğrenmezden önce imanı öğrendik. Sonra da Kur'an'ı öğrendik. Kur'an sayesinde imanımız daha da arttı."[19]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, İslâmî talim ve terbiye siteminde takip edilecek vetire ve safhaları öz olarak göstermektedir. Önce imanın öğretilmesi, sonra Kur'an ve diğer şeylerin öğretilmesi. Daha önce de belirtildiği üzere, Resulullah, çocuklara konuşmaya başlar başlamaz iman esaslarına giren Kur'anî ayetler ezberletiyor. Çocuk bu safhada henüz temyiz yaşında bile değildir. Temyiz yaşında namaz emrediliyor. Kur'an'ın okuma ve yazılma şeklinde öğretimi ise, daha sonra, küttab denen mekteplerde ele alınan bir hadisedir.İslam uleması, temel eğitime giren müfredatta önceliğin dinî talime verilmesi gereğinde ittifak eder. Onlara göre hesap, edebiyat, meslek öğretimi gibi diğer müfredat daha sonra ele alınmalı, dinî talim halledilmeden bunlara geçilmemelidir.Sonradan verilecek Kur'an bilgisi ve diğer faydalı bilgiler, önceden öğretilmiş olan imanî bilgileri takviye edecek şekilde olmalıdır. Bu bir planlama ve tanzim işidir.[20]

11- 5998- 62- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمِّد، ثَنَا مُحَمَّد بْنُ فُضَيْلٍ، ثَنَا عَلىُّ بْنُ نِزَارٍ، عَنْ أبِيهِ، عَنْ عِكْرِمَةَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّهِ # »صِنْفَانِ مِنْ هذِهِ ا"مَّةِ لَيْسَ لَهُمَا فى ا"سْمِ نَصِيبٌ: الْمُرْجِئَةُ وَالْقَدَرِيَّةُ«.هذا الحديث أخرجه الترمذي، وقال حسن غريب .

11. (62) (5998)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:"Bu ümmette iki sınıf vardır, onların İslam'dan hiçbir nasipleri yoktur: Mürcie ve Kaderiyye."[21]

AÇIKLAMA:

Mürcie kelimesi bir görüşe göre dilimize de girmiş olan irca yani geri bırakma kökünden gelir. Mürcie lügat olarak geri bırakan demektir. Istılah olarak İslâm cemiyetinde zuhur eden sapık bir fırkanın adıdır. Bu fırkaya göre günah işleyenin hükmü dünyada bilinemez. Cennetlik veya cehennemlik olacağı ahirette belli olacaktır. İşte bu te'hir sebebiyle onlara mürcie denmiştir. Diğer bir izaha göre, mürcie, reca yani ümidden gelmektedir. Zira bunlar, uhrevî kurtuluş hususunda mü'mine ümid vermektedirler. Şöyle ki: Bu fırka mensuplarına göre, kâfire hayırlı amel fayda vermeyeceği gibi, mü'mine de işlediği günahların bir zararı olmayacaktır, kişinin uhrevî kurtuluşu için iman yeterlidir, amel eksikliğinin zararı yoktur.Bu zümrenin ilk nüvesini, Hz. Osman şehid edilince ne Hz. Ali'yi imamete layık görerek ona taraftar olanlara, ne de Hz. Osman'ı mazlum sayıp onun yakınlarını iltizam edenlere katılmayıp "Bunlar hakkındaki hükmü Allah verecektir" diye her iki tarafa yakınlık gösterenler teşkil etmiştir. Sonradan Kur'an'a ve sünnete uymayan iddialar geliştirmişler ve birkısım kollara ayrılmışlardır. Bu üçüncü fırkanın Mu'tezile'nin aslı olduğu da söylenmiştir. Mürcie ile ilgili başka yorumlar da var, ancak teferruat bizi ilgilendirmez.Kaderiyye fırkası ise kaderi inkar eder ve kulun tam irade sahibi olduğunu iddia eder, kaderin olmadığını söylemekte ısrarlı davranırlar. Mantıken, hadiselerde kulun iradesinin değil, İlahî takdirin esas olduğunu iddia edip kula hiçbir pay tanımayan Cebriye zümresine Kaderiye denmesi daha muvafık olduğu halde, kaderin olmadığı konusunu fazlaca ele aldıklarından kendilerine Kaderiye denmiştir.Sadedinde olduğumuz hadisin zahiri, bu iki fırka mensuplarını küfre nisbet ediyor gözükmektedir. Ancak mesele üzerine tedkiki derinleştiren İslam uleması, başka nassların delalet ve sarahatine dayanarak Kur'an-ı Kerim'i esas alarak sünnete uymayan te'villerde bulunanları küfre değil "bid'a"ya nisbet etmişlerdir. Yani, Ehl-i Sünnet dışında kalan itikadî fırka mensuplarına "kâfir" demekten kaçınıp ehl-i bid'a demişlerdir. Böylelerine daha umumi bir tabirle ehl-i kıble denir ve tekfir edilmezler. Her ne kadar onlar, kendi dışlarında kalanları tekfir ederlerse de. Bazı alimler bunları içtihadında hata yapan müçtehid veya hakikatı bilmeyen cahil olarak görür, insaflı nazarda

bulunur. Şu da var ki, bunlarda tekfirlerini gerektiren saplantılara düşenler de olmuştur. O takdirde tekfir edilmişlerdir. Zaruriyat-ı diniye dediğimiz, sarih nasslarla sabit olan açık hükümlerden birini inkar gibi. Daha önce de açıkladığımız gibi Hattabiye fırkası bunun en güzel örneğidir. Keza Şiîlerin Rafizî denen aşırı takımı gibi ki, bunlar Cebrail'in, vahyi yanlışlıkla Hz. Muhammed'e getirdiğini, Allah'ın Hz. Ali'ye hulul ettiğini, Kur'an'da eksiklikler olduğunu vs. iddia ederler. Bu iddiaların Kur'an'a ne kadar zıt olduğu açıktır.
Şu halde, "İslam'dan nasipleri yoktur "tabirini onların fasık olmaları, şahidliklerinin makbul olmayacağı şeklinde anlamak gerek. Nitekim ulema ehl-i bid'a hakkında öyle hükmetmiş, tekfirden kaçınmıştır.[22]

12- 5999- 65- حَدَّثَنَا سَهْلُ بْنُ أَبِي سَهْلٍ، وَمُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ قَاَ: ثَنَا عَبْدُ السَّمِ بْنُ صَالِحٍ أَبُو الصَّلْتِ الْهَرَوِيُّ، ثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُوسى الرِّضَا، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ #: »ا“يمَانُ مَعْرِفَةٌ بِالْقَلْبِ وَقَوْلٌ بِاللِّسَانِ وَعَمَلٌ بِا٘رْكَانَ«. قَالَ أَبُو الصَّلْتِ: لَوْ قُرِئَ هذَا ا“سْنَادُ عَلى مَجْنُونٍ لَبَرأَ.في الزوائد: إسناد هذا الحديث ضعيف تفاقهم على ضعف أبي الصلت، الراوي .

12. (65) (5999)- Hz. Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İman, kalben bil(ip tasdik et)me, dil ile söyle(yip ikrar et)me, beden uzuvlarıyla da amel etmektir."[23]

AÇIKLAMA:

Hadis; namaz, oruç, zekat gibi amellerin imanın bir parçası olduğunu ifade etmektedir. Amelin imanla münasebeti alimlerimiz arasında etraflıca münakaşa edilmiştir. İman-İslam nedir, ayrı ayrı şeyler midir, aynı şeyler midir şeklinde yapılan tahlil ve münakaşalar da buraya girer. Sadedinde olduğumuz hadis, bu ihtilaflı mevzuun yegâne rivayeti değildir. Kaydettiğimiz farklı görüşlerden herbirinin lehinde ve aleyhinde başka rivayetler ve hatta Kur'anî beyanlar var.Bütün bu naklî mütâlaaları (verileri) değerlendiren cumhur, amelin "mutlak

iman"dan bir parça sayılmaması, belki "kâmil iman"ın bir parçası sayılması gerektiğine hükmetmiştir. Aksi taktirde her günah işleyen kimse kâfir sayılırdı.Son olarak, hadisin sıhhati üzerine münakaşa yapılmış olduğunu da belirtelim. Ancak sıhhat münakaşası muhtevadan ziyade senede dayanmaktadır. [24]

13- 6000 -70- حَدَّثنَا نَصْرُ بْنُ عَلِيٍّ الْجَهْضَمِيُّ، ثَنَا أَبُو أَحْمَدَ، ثَنَا أَبُو جَعْفَرٍ الرَّازِيُّ، عَنِ الرَّبِيعِ ابْنِ أَنَسٍ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: »مَنْ فَارَقَ الدُّنْيَا عَلَى اْلإِخْلاَصِ للهِ وَحْدَهُ، وَعِبَادَتِهِ لاَ شَرِيكَ لَهُ، وَإِقَامِ الصَّلاَةِ، وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ، مَاتَ واللهُ عَنْهُ رَاضٍ«.في الزوائد: هذا إسناد ضعيف .

13. (70) (6000)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim, Allah'a herhangi bir şerik koşmadan tam bir ihlas yani Allah'ın birliğine iman, O'na halisane kulluk, namaz ve zekat vazifelerini yapma hali üzere dünyayı terkederse, Allah kendisinden razı olmuş halde ölmüş olur."Hz. Enes (radıyallahu anh) devamla der ki: "İşte bu hal, peygamberlerin hepsi tarafından getirilmiş olan [ve Allah indinde makbul olduğu Kur'an'da belirtilen (Al-i İmran 1)] gerçek dindir. Bu dini, peygamberler, Rablerinden alıp, beşerî hevaya dayanan (felsefî nazariye ve) iddialar ortalığı kaplamazdan önce, insanlara tebliğ etmişlerdir.Bu hakikatı tasdik eden Kur'anî nasslar mevcuttur. Bilhassa en son inen (suredeki) şu ayet onlardandır: "Eğer (o müşrikler) tevbe eder, -Enes der ki: "Tevbeden murad putları ve onlara tapmayı bırakmaktır- namazlarını dosdoğru kılar ve zekatlarını verirlerse siz de onları serbest bırakın. Muhakkak ki Allah çok bağışlayıcı, çok merhamet edicidir" (Tevbe 5).Bir diğer ayette şöyle buyrulmuştur: "Eğer tevbe eder, namazlarını dosdoğru kılar ve zekatlarını verirlerse, artık onlar sizin din kardeşlerinizdir" (Tevbe 11).[25]

14- 6001 -74- حَدَّثنَا أَبُو عُثْمَانَ الْبُخَارِيُّ سَعِيدُ بْنُ سَعْدٍ، قَالَ: ثَنَا الْهَيْثَمُ بْنُ خَارِجَةَ، ثَنَا إِسْمَاعِيلُ، يَعْنِى ابْنَ عَيَّاشٍ، عَنْ عَبْدِ الْوَهَّابِ بْنُ مُجَاهِدٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ وَابْنِ عَبَّاسٍ قَالاَ: اْلإِيمَانُ يَزِيدُ وَيَنْقُصُ.في الزوائد:

إسناد هذا الحديث ضعيف .

14. (74) (6001)- Hz. Ebu Hureyre ve İbnu Abbas (radıyallahu anhüm) demişlerdir ki: "İman artar ve eksilir." [26]

AÇIKLAMA:

İmanın artıp eksilme meselesi münakaşa edilen bir hususustur. İmam Buhârî başta bir kısım alimler imanın artıp eksileceği görüşündedir. Buhârî hazretleri, Kitabu'l-İman'da bu görüşünü te'yid eden çok sayıda ayet zikreder. Bunlardan bazıları: "...Ta ki imanlarıyla birlikte imanları artsın" (Fetih 4), "İman edenlerin de imanını artırsın..." (Müddessir 31), "Bu onların imanını artırdı" (Al-i İmran 173), "Ve bu durum ancak onların iman ve teslimiyetlerini artırdı..." (Ahzab 22).Bu ayetler imanın artmasını ifade edince, artmayı sağlayan unsurlardan biri terkedilince de eksilme hasıl olacağı kendiliğinden anlaşılır. Bu çeşit nassları değerlendiren pekçok sahabi (Ömer İbnu'l-Hattab, Ali, İbnu Mes'ud, İbnu Abbas, Muaz, Abdullah İbnu Ömer, Ebu Hureyre, Ebu'd-Derda, Huzeyfe, Aişe, Selman rıdvanullahi aleyhim hazeratı vs.) pek çok tabiin (Urve, Atâ, Tavus, Mücahid, Sa'd, İbnu Cübeyr, Hasan Basrî, Zührî, Katade, Nehaî, Abdurrahman İbnu Ebi Leyla, İbnu'l-Mübarek vs.) aynı görüşü benimsemişlerdir.Maturidiye mezhebine mensup ulema ise İmam A'zam Ebu Hanife'nin görüşünü esas alıp imanın artıp eksilme kabul etmeyeceğini söylemişlerdir. Bunlar, bu görüşü ileri sürerken imanın aslını teşkil eden kalbî tasdiki esas almışlardır. Tasdik, kesin bir inançtan ibarettir. Bu, kalpte bir bütün olarak ya vardır ya yoktur; biraz var biraz yok şeklinde bir iman olamaz görüşündedirler. Onlara göre, tasdik eksilince, kesin olmaktan çıkar, şüphelere maruz kalır ve iman kaybolur. Eğer kalpte kesin iman varsa bunun daha da fazlalaşacağı düşünülemez, çünkü zaten kesindir diye açıklarlar.Mesele üzerine yürütülen kelamî münakaşaya girmeden, mevzuyu, Nevevî'nin özetlemesi ile noktalamak isteriz: "Selef mezhebine mensup alimlerle hadiscilere göre, iman artma ve eksilme kabul eder. Bir kısım kelamcılar da bu görüştedir. Ancak mütekellimîn ulemanın büyük çoğunluğu aksi görüşü benimseyerek: "İman artma ve eksilme kabul etmez" demişlerdir. Şafii mezhebine mensup muhakkik kelamcılar da asıl tasdikin artma ve eksilme kabul etmeyeceğini, ancak amellerin çokluğu ve azlığı sebebiyle imanın semerelerinin ve "şer'î iman"ın artma ve eksilmesinin mevzubahis olacağını

söylemişlerdir."Burada geçen şer'î iman tabiri ile ne kastedildiğini anlamak için, yine Nevevî'nin mevzu üzerine, et-Tahrir'den iktibasen kaydettiği bir açıklamayı görmede fayda var. "Eğer iman, "tasdik" manasına alınırsa, tasdik parçalanmaya kabil olmadığı için artma ve eksilmeyi kabul etmez. İman, şeriat dilinde, "kalp ile tasdik ve beden uzuvlarıyla amel"den ibarettir. Mesele böyle anlaşılınca, tabiidir ki, amel durumuna göre imanda artma ve eksilme olabilir. Ehl-i Sünnet'in görüşü de budur."Farklı iki görüşün haklı cihetlerini göstererek her ikisini de benimsemeye zihinleri hazır hale getiren bu açıklamadan sonra başka söze hacet yok. Bunun dışında şu veya bu görüş leh ve aleyhindeki ifratkâr, ittihamkâr ifadelerin, meselenin yeterince anlaşılmadan isticalen söylenen sözler olduğunu kabul edebiliriz.Tekrar ediyoruz; niyet-i halise ile ulemamızın nusustan çıkardıkları bütün görüşlerin bir haklı yönü vardır. Bize düşen, görüş sahiplerini red değil, haklı oldukları nokta-i nazarını bulmaktır. Unutmayalım bu haklılık liyakat sahibi eslaf ulemasına mahsustur. Günümüzün, taşıdığı etiket ve ünvan dışında liyakatı olmayan, kafası, farkına bile varmadan ustaca sokulmuş Batı menşeli hümanist ve laik hevalarla karışmış mütealim ve mütefelsif kimselere mahsus değildir. Bunların iddialarını hemen reddeden yanılmaz.[27]

*** KADER-KADERİYE**

-15 -6002 -84- حَدَّثنَا أبُو بَكْرِ بْنُ أبِي شَيْبَةَ قَالَ: ثَنَا مَالِكُ بْنُ إسْمَاعِيلَ. ثنَا يَحْيى بْنُ عُثْمَانَ، مَوْلى أبِي بَكْرِ. ثنَا يَحْيى بْنُ عَبْدِ اللّهِ بْنِ أبِي مُلَيْكَةَ، عَنْ أبِيهِ؛ أنَّهُ دَخَلَ عَلى عَائِشَةَ فَذكَرَ لَهَا شَيْئاً مِنَ الْقَدَرِ. فَقَالَتْ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللّهِ # يَقُولُ: »مَنْ تَكَلَّمَ في شَيْءٍ مِنَ الْقَدَرِ سُئِلَ عَنْهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، وَمَنْ لَمْ يَتَكَلَّمَ لَمْ يُسْألْ عَنْهُ«.قالَ أبُو الحَسَنِ الْقَطَّانُ: حَدَّثَنَاهُ حَازِمُ بْنُ يَحْيى. ثنَا عَبْدُ الْمَلكِ بْنُ سِنَانٍ. ثنَا يَحْيى بْنُ عُثْمَانَ. فَذَكَرَ نَحْوَهُ.في الزوائد: إسناد هذا الحديث ضعيف .

15. (84) (6002)- Ebu Müleyke'den oğlu Abdullah'ın rivayet ettiğine göre, "O, Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'nin yanına girip, ona kaderle ilgili bir şeyler söylemiş o da kendisine şöyle cevapta bulunmuştur:

"Kim kader konusunda herhangi bir meseleyi konuşacak olsa, ahiret günü kaderden hesaba çekilir. Kim de bu mevzuda bir şey konuşmazsa, ahirette kaderden hesaba çekilmez."[28]

-916 -6003 -85- حَدَّثنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمِّد، ثنَا أبُو مُعَاوِيَةَ ثنَا دَاوُدُ بْنُ أبِي هِنْدٍ، عَنْ عَمْرِو شُعَيْبٍ، عَنْ أبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، قالَ:)خَرَجَ رَسُولُ اللّهِ # علَى أصْحَابِهِ وَهُمْ يَخْتَصِمُونَ في الْقَدَرِ. فَكَأنَّمَا يُفْقَأُ في وَجْهِهِ حَبُّ الرُّمَّانِ مِنَ الْغَضَبِ. فَقَالَ: »بِهذَا أمِرْتُمْ أوْ لِهذَا خُلِقْتُمْ؟ تَضْرِبُونَ الْقُرآنَ بَعْضَهُ بِبَعْضٍ. بِهذَا هَلَكَتِ الأُمَمُ قَبْلَكُمْ«.قَالَ: فَقَالَ عَبْدُاللّهِ بْنُ عَمْرِو: مَا غَبَطْتُ نَفْسِي بِمَجْلِسٍ تَخَلَّفْتُ فيهِ عَنْ رَسُولِ اللّهِ # مَا غَبَطْتُ نَفْسِي بِذلِكَ الْمَجْلسِ وَتَخَلُّفِي عَنْهُ(.في الزوائد: هذا إسناد صحيح، رجاله ثقات .

16. (85) (6003)- Amr İbnu Şuayb an ebihi an ceddihi (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Bir gün Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), bir grup ashabının yanına aniden çıkageldi. Onlar kader üzerine tartışıyorlardı. Münakaşanın mahiyetini öğenince öylesine öfkelendi ki sanki yüzünde bir nar tanesi patlamıştı, kıpkırmızı oldu. Şunları söyledi:"(Kader üzerine bu çeşit) münakaşa

yapmakla mı emrolundunuz -veya bunun için mi yaratıldınız?- Kur'an'ın bir kısım ayetlerini diğer bir kısım ayetleriyle karşılaştırıp duruyorsunuz! İşte sizden önceki ümmetler bu çeşit davranışları sebebiyle helak oldular."(Ravi Muhammed İbnu) Abdullah İbnu Amr devamla dedi ki: "Babam Abdullah dedi ki: "Ben Resulullah'ın bazı meclislerinde hazır bulunmamış olmama sevinirdim ama, (babam Amr'ın anlattığı) bu mecliste bulunmadığıma daha çok sevindim."[29]

AÇIKLAMA:

Bu iki hadis kader üzerine münakaşa etmenin mü'minlik edebine yakışmadığını ifade etmektedir. Çünkü kader Allah'a imanın bir parçasıdır. Onun mahiyetini yeterince anlamak her insanın kârı değildir. Allah inancımız, O'nun ezelden her şeyi bildiğini kabul etmemizi gerektirir. Öyleyse Allah'ın bizim nasıl hareket edip ne yapacağımızı ilmiyle önceden bildiğini, O'nun bu ilminin değişmeyeceğini kabul edip, Cenab-ı Hakk'ın bizlerden kulluk olarak neler istediğini düşünüp onu yapmaya çalışmalıyız. Allah'ın nasıl bildiği, bu bilginin niçin değişmeyeceği gibi neticesiz münakaşalara sebep olacak hususların çözülmesi bizden istenmiyor, bunlarla uğraşmak kulluk değil. Allah, şeriatiyle bildirdiği emirleri ne derece yaptık, yasaklarından ne kadar kaçınabildik, bizden bunu soracaktır. Öyleyse hesabını vereceğimiz şeyler üzerinde kafa yorup, zaman ayırmamız gerekmektedir. Kulluk edebi bunu gerektirmektedir.Resulullah, geçmiş ümmetlerin, böylesi faidesiz meselelerle uğraşarak nifaka, fitnelere düşüp, kulluk vazifelerini ihmal ederek helak olduklarını haber vermektedir.[30]

17 -6004 -86- حَدَّثنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ شَيْبَةَ، وَعَلِيُّ بْنُ مُحَمِّدٍ، قَاَ: حَدَّثنَا وَكِيعٌ، ثنَا يَحْيى ابْنُ أَبِي حَيَّةَ أَبُو جَنَابٍ الْكَلْبِيُّ، عَنْ أَبِيهِ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: » عَدْوَى وَ طِيرَةَ وَ هَامَةَ«. فَقَامَ إِلَيْهِ رَجُلٌ أَعْرَابِيٌّ فقَالَ: يَا رَسُولَ اللّهِ! أَرَأَيْتَ الْبَعِيرَ يَكُونُ بِهِ الْجَرَبُ فَيُجْرِبُ ا"بِلَ كُلَّهَا؟ قَالَ »ذٰلِكُمُ الْقَدَرُ. فَمَنْ أَجْرَبَ ا'وَّلَ؟«. في الزوائد: هذا إسناد ضعيف .

17. (86) (6004)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Ne sirayet, ne uğursuzluk, ne de (öldürülen kimsenin

başından çıkıp intikam! intikam! diye bağıran ve hâme denen) bir kuş vardır!" buyurmuşlardı. Cemaatte bulunan bedevi bir adam doğrulup:"Ey Allah'ın Resulü! Pekâla, kendisinde uyuz olan bir devenin bütün deve sürüsünü uyuzlamasına ne dersiniz?" diye sordu. Aleyhissalâtu vesselâm da:"İşte bu kaderdir. Söyle bakalım! O ilk deveyi kim uyuzladı?" buyurdular."[31]

AÇIKLAMA:

Daha önce de izah edildiği üzere, Resulullah bu hadislerinde kaderin varlığını ispatlamaktadır. Cahiliye devrinde, Araplar, bulaşıcı hastalıkların zuhuru ve sirayetini, Allah'ın irade ve takdiri olmadan, kendiliğinden olduğu şeklinde izah ediyorlardı. Resulullah bu inancı yıkmak için kendiliğinden sirayet olmadığına dikkat çekmiştir. Herşey irade-i İlahiye ve takdir-i Rabbani ile cereyan etmektedir. Öyle ya! İlk hastalık nereden geldi? Kim onu yarattı? Bu soru bedeviyi düşündürecektir.Öte yandan Resulullah: "Vebanın çıktığı yere girmeyin, bulunduğunuz yerde veba varsa orayı terketmeyin" emriyle, "Cüzzamlıdan, aslandan kaçar gibi kaçın" uyarısıyla karantinayı ve dolayısıyla sirayeti önleyici tedbirleri de emretmiştir. Şu halde hastalığın bulaşması gerçeğini reddetme yoktur.Hâme ve uğursuzluğun reddi ile ilgili açıklamayı tekrar etmeyeceğiz (Bkz. 11. cilt 4095-4099. hadisler). [32]

18- 6005 -87- حَدَّثنَا عَلِيُّ بْنُ مَحَمَّدٍ، ثنَا يَحْيى بْنُ عِيسى الْخَزَّازُ، عَنْ عَبْدِ ا'عْلى بْنِ أَبِي الْمُسَاوِرِ، عَنِ الشَّعْبِيِّ قَالَ: لَمَّا قَدِمَ عَدِيُّ بْنُ حَاتِمٍ الْكُوفَةَ، أَتَيْنَاهُ فِي نَفرٍ مِنْ فُقهَاءِ أَهْلِ الْكُوفَةِ. فَقُلْنَا لَهُ: حَدِّثنَا مَا سَمِعْتَ مِنْ رَسُولِ اللّهِ #، فَقَالَ: أَتَيْتُ النَّبِيَّ #، فَقَالَ: »يَا عَدِيَّ بْنَ حَاتِمٍ! أَسْلِمْ تَسْلَمْ« قُلْتُ: وَمَا ا'سْمُ؟ فَقَالَ »تَشْهَدُ أَنْ َ إِلهَ إِ اللّهُ، وَأَنِّي رَسُولُ اللّهِ، وَتُؤْمِنُ بِا'قْدَارِ كُلِّهَا، خَيْرِهَا وَشَرِّهَا، حُلْوَهَا وَمُرِّهَا«. في الزوائد: هذا إسناد ضعيف

18. (87)- (6005)- Adiyy İbnu Hâtim (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ben Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanına vardığım zaman bana: "Ey Hâtim'in oğlu Adiyy, Müslüman ol ki selamete eresin!" buyurdular. Ben de:"İslam nedir?" diye sordum."Allah'tan başka ilah olmadığına, benim de O'nun Resulü olduğuma şehadet etmen ve hayır, şer, tatlı ve acı her şeyiyle kadere iman etmendir?"

buyurdular.[33]

AÇIKLAMA:

Adiyy, Tay kabilesinden cömertliği ile meşhur Hatem-i Tai'nin oğludur. Hicretin yedinci yılında Müslüman olmuştur. Onun bu maksadla Medine'ye gelişi, Resulullah'ın ağırlama ve iltifatı daha önce açıklandı. Sadedinde olduğumuz rivayet, "İslam nedir?" sorusuna Resulullah'ın verdiği cevap yani İslam'ı tarifi ihtiva etmektedir. Burada kader inancının açık şekilde İslam'ın şartlarından biri olarak ifade edilmesi dikkat çekicidir.[34]

19- 6006- 89- حَدَّثنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ، ثنَا خَالِي يَعْلى، عَنِ ا'عْمَشِ، عَنْ سَالِمِ بْنِ أبِي الْجَعْدِ، عَنْ جَابرٍ، قَالَ: جَاءَ رُجُلٌ مِنَ ا'نْصَارِ إلى النَّبِيِّ#، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللّهِ! إنَّ لِي جَارِيَةً آعْزِلُ عَنْهَا؟ قَالَ »سَيَأتِيهَا مَا قُدِّرَ لَهَا« فَأتَاهُ بَعْدَ ذلِكَ فقَالَ: قَدْ حَمَلَتِ الْجَارِيَةُ! فَقَالَ النَّبِيُّ #: »مَا قُدِّرَ لِنَفْسٍ شَىْءٌ إَّ هِيَ كَائِنَةٌ«.في الزوائد: إسناده صحيح .

19. (89) (6006)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ensardan bir zat Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e gelerek:"Ey Allah'ın Resulü! Benim bir cariyem var, onunla azil yapabilir miyim?" diye sordu. Aleyhissalâtu vesselâm ona: "Cariye için takdir edilen şey (çocuk) kendine gelecektir!" cevabında bulundu. Bundan bir müddet sonra aynı zat Aleyhissalâtu vesselâm'a gelerek:"O cariyem hamile oldu!" dedi. Bunun üzerine Resulullah: "Bir nefse takdir edilmiş olan şey mutlaka olur!" buyurdular."[35]

AÇIKLAMA:

Azl nedir ne değildir daha önce açıklanmıştır (bkz 5717, 5718. hadisler). Keza kader bahsi de mükerreren açıklanmıştır.[36]

20- 6007- 90- حَدَّثنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ. ثنَا وَكِيعٌ، عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ عَبْدِاللّهِ بْنِ

عِيسى، عَنْ عَبْدِاللهِ ابْنِ أَبِي الَجَعْدِ، عَنْ ثَوْبَانَ، قَالَ: قَالَ رَسُولَ اللهِ #: »َ يَزِيدُ فِي الْعُمْرِ إَّ الْبِرُّ. وَ يَرُدُّ الْقَدَرَ إَّ الدُّعَاءُ، وَإِنَّ الرَّجُلَ لَيُحْرَمُ الرِّزْقَ بِخَطِيئَةٍ يَعْمَلُهَا«.

20. (90) (6007)- Sevban (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ömrü ancak birr (her çeşit hayırlar, iyilikler, ihsanlar) uzatır; kaderi de ancak dua geri çevirir. Kişi, işlediği günah sebebiyle rızkından mahrum kalır!"[37]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, başka rivayetlerde gelen kaderin ve takdirin değişmeyeceğine dair beyanlara muhalefet ederek, iyiliklerin ve duaların takdiri değiştireceğini söylemekte, sözgelimi yapılan iyiliklerle ömrün uzayacağını, duanın kaderi iptal edeceğini ifade etmektedir. Bu sebeple te'lif edici açıklamalar yapılmıştır.* Hayır, iyilik ve dua ubudiyet nevinden olduğu için kısa ömrü, uzun ömürden daha bereketli, öbür dünya için daha kazançlı kılar. Bunları yapmayan -veya az yapan- uzun ömürlü de olsa, öncekinin aksine bereketsiz bir ömür yaşar.* Hayırlar, hakikaten ömrü uzatır. Bu şarta bağlı olarak ömrün uzunluğu takdir edilmiştir. Dolayısıyla kader-i muallaka göre ömrü uzar. İlm-i İlahîde ise onun bu hali de malumdur, o değişmez. Şu ayet buna delalet eder: "Allah dilediğini siler, dilediğini sabit bırakır, Ümmü'l-Kitap ancak O'nun katındadır" (Ra'd 39).* Günahla rızkın kısıtlanması meselesi de benzer şekilde açıklanmıştır: Günah işlememe şartına bağlı olarak takdir edilen rızık, günahı işlediği takdirde kısıtlanır. Allah yine de ilm-i ezelîsi ile onun nasıl davranacağını bilir. Bu bizce meçhuldür. Öyleyse, rızkının bol olmasını arzu eden, günahtan kaçınacaktır. Dolayısıyla Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu hatırlatmayı günahtan kaçınmaya bir teşvik vesilesi kılmıştır. Ayrıca şunu da ilave edebiliriz. Günahlar maddî ve manevî pek çok hastalığın ve israfın kaynağıdır. Bunlar da bereketi giderici şeylerdir: İnsanın çalışmadan kalması, tedavi masrafları, israfat... hep rızkı daraltan sebeplerdir.[38]

-21 6008- 91- حَدَّثنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ. ثَنَا عَطَاءُ بْنُ مُسْلِمٍ الْخُفَافُ. ثَنَا

ا۠عْمَشَ، عَنْ مُجَاهِدٍ، عَنْ سُرَاقَةَ بْنِ جُعْشَمٍ، قَالَ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللهِ! الْعَمَلُ فِيمَا جَفَّ بِهِ الْقَلَمُ وَجَرَتْ بِهِ الْمَقَادِيرُ أَمْ فِي أَمْرٍ مُسْتَقْبَلٍ؟
قَالَ »بَلْ فِيمَا جَفَّ بِهِ الْقَلَمُ وَجَرَتْ بِهِ الْمَقَادِيرِ، وَكُلٌّ مُيَسَّر لِمَا خُلِقَ لَهُ«.في الزوائد: في إسناده مقال .

21. (91) (6008)- Sürâka İbnu Cu'şum anlatıyor: "Ey Allah'ın Resulü dedim, (yapılan) amel, önceden kalemin yazıp kuruduğu, kaderin kesinleştiği şeyler cümlesinden mi, yoksa müstakbelde karşılaşacağı şeyler cümlesinden mi?"Aleyhissalâtu vesselâm şu cevabı verdi: "Amel, kaderin tesbit ettiği, kalemin de yazıp kuruduğu şeyler cümlesindendir. Herkes yaratıldığı şeye müyesser kılınır."[39]

AÇIKLAMA için 4833 numaralı hadise bakılmalıdır. [40]

ASHABIN FAZİLETLERİ

*** HZ. EBU BEKR**

-22 -6009 -94- حَدَّثنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، وَعَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ، قَا: ثنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ. ثنَا ا'عْمَشُ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: »مَا نَفَعَنِي مَالٌ قَطٌّ، مَا نَفَعَنِي مَالُ أَبِي بَكْرٍ« قَالَ فَبَكى أَبُو بَكْرٍ وَقَالَ: يَا رَسُولَ اللّهِ! هَلْ أَنَا وَمَالِى إِّ لَكَ يَا رَسُولَ اللّهِ!إسناده إلى أبي هريرة فيه مقال، 'ن سليمان بن مهران ا'عمش يدلّس، وكذا أبو معاوية. إ أنه صرح بالتحديث، فزال التدليس. وباقي رجاله ثقات. ا ه . الزوائد .

22. (94) (6009)- Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:"Ebu Bekr (radıyallahu anh)'in malı kadar hiçbir mal bana menfaat sağlamamıştır!"Ebu Hureyre devamla der ki: "(Resulullah'ın bu sözü üzerine) Hz. Sıddık'ın gözlerinden yaş aktı ve: "Ey Allah'ın Resulü! Ben ve malım sadece senin için var değil miyiz! Ey Allah'ın Resulü!" dedi.[41]

-23 -6010 -95- حَدَّثنَا هِشَامُ بْنُ عُمَّارٍ. ثنَا سُفْيَانُ، عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عُمَارَةَ، عَنْ فِرَاسٍ، عَنِ الشَّعْبِيِّ، عَنِ الْحَارِثِ، عَنْ عَلِيٍّ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: »أَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ سَيِّدَا كُهُولِ أَهْلِ الْجَنَّةِ مِنَ ا'وَّلىنَ وَاŒخِرِينَ، إَّ النَّبِيِّينَ وَالْمُرْسَلِينَ. َ تُخْبِرْهُمَا يَا عَلِيُّ! مَا دَامَا حَيَّيْنِ«.الحديث قد جاء بوجوه متعددة عن عليّ وغيره. ذكره الترمذي وقد حسنه من بعض الوجوه.

23. (95) (6010)- Hz. Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ebu Bekr ve Ömer, bu ikisi kendilerinden önce ve sonra gelip geçecek peygamberler dışında kalan bütün cennetliklerin olgun yaşta olanlarının efendileri olacaklardır. Ey Ali, bu hususu, hayatta kaldıkları müddetçe onlara haber verme!"[42]

AÇIKLAMA:

1- Her iki hadis, Hz. Ebu Bekr'in faziletini beyan etmektedir. İkincisinde Hz. Ömer'in fazileti de mevzubahis edilmiştir. Bunlar Aşere-i Mübeşşere denilen grup içinde de en başta yer alırlar. Ehl-i Sünnet uleması Resulullah'tan sonra ümmet içerisinde fazilette baş sırayı Hz. Ebu Bekr'in, ikinci sırayı Hz. Ömer'in aldığında ittifak eder. Bunların fazileti pekçok hadiste sarih olarak, Kur'an'da da sarahate yakın delaletle te'yid edilmiştir. Sahabi ve tabiin büyükleri de ihtilaf etmemişlerdir. Sadece Hz Ali'nin efdaliyeti hakkında seleften bazı münferid şahısların şazz düşen kanaatlerine daha önce temas etmiştik.

2- Olgunluk yaştakiler diye tercüme ettiğimiz kühul tabiriyle yaşlılık alâmeti olan saçların ağarmaya başlaması halinden sonra vefat edenler kastedilmiştir. Lügatçiler olsun muhaddisler olsun bu ömür safhasının hududunu rakama dökmede ihtilaf ederler. Lügatçilere göre kühulet yaşı 30-40, 33-50, 34-51 yaşlarıdır. Muhaddisler, sadedinde olduğumuz hadisi esas alıp, mezkur iki zatın 63 yaşında vefat etmelerine nazar ederek, bu yaşın kühulet yaşı sayılması gerektiğini ileri sürerler. Böylece 63 yaşına kadarki ömür hadisçilere göre kühulete dahildir. Bu tahlili kaydeden Tahavi gençlik ile kühuletin iç içe girdiğine dikkat çeker.Cennete herkesin "genç" olarak gireceğini haber veren hadisleri değerlendiren alimlerimiz, Hz. Ebu Bekr ve Hz. Ömer (radıyallahu anhümâ)'in bütün cennet ahalisinin efendileri olacağı hükmünü çıkarmışlardır.Sadece Müslümanların değil, insanlığın medar-ı iftiharı olan bu zatlar Aleyhissalâtu vesselâm'ın tayin ettiği şu makama, lütf-u İlahî olarak ziyadesiyle layıktırlar; sebkat eden hizmetleri, herkesin takdirini kazanan şahsiyetleri bunun şahididir.[43]

*** HZ. ÖMER**

24- 6011- 103- حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ مُحَمَّدٍ الطَّلْحِيُّ. ثَنَا عَبْدُاللَّهِ بْنُ خِرَاشٍ الْحَوْشَبِيُّ، عَنِ الْعَوَّامِ ابْنِ حَوْشَبٍ، عَنْ
مُجَاهِدٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ. قَالَ: لَمَّا أَسْلَمَ عُمَرُ نَزَلَ جِبْرِيلُ فَقَالَ: يَا مُحَمَّدُ! لَقَدِ اسْتَبْشَرَ أَهْلُ السَّمَاءِ بِإِسْمِ عُمَرَ.في الزوائد: إسناده ضعيف تفاقهم على ضعف عبدالله بن خراش. إ أن ابن حبّان ذكره في الثقات، وأخرج هذا الحديث من طريقه في صحيحه .

24. (103) (6011)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Hz. Ömer Müslüman olduğu zaman, Hz. Cibril aleyhisselam inip:"Ey Muhammed! Sema ahalisi Ömer'in Müslüman olması ile müjdeleştiler!" dedi."[44]

25- 6012- 104- حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ مُحَمَّدٍ الطَّلْحِيُّ. أَنْبَأَنَا دَاوُدُ بْنُ عَطَاءٍ الْمَدِينِيُّ، عَنْ صَالِحِ ابْنِ كَيْسَانَ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيِّبِ، عَنْ أُبَيِّ بْنِ كَعْبٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: »أَوَّلُ مَنْ يُصَافِحُهُ الْحَقُّ عُمَرُ. وَأَوَّلُ مَنْ يُسَلِّمُ عَلَيْهِ. وَأَوَّلُ مَنْ يَأْخُذُ بِيَدِهِ فَيُدْخِلُهُ الْجَنَّةَ«.في الزوائد: إسناده ضعيف. فيه داود بن عطاء المدينيّ، وقد اتفقوا عل ضعفه. وباقى رجاله ثقات، وقال السيوطىّ: قال الحافظ عماد الدين بن كثير، في جامع المسانيد: هذا الحديث منكر جداً، وما هو أبعد من أن يكون موضوعاً .

25. (104) (6012)- Hz. Übey İbnu Ka'b (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:"Hakk'ın musafaha ettiği ilk kimse Ömer'dir. İlk selam verdiği kimse de odur. İlk elinden tutup cennete koyacağı kimse de o olacaktır."[45]

AÇIKLAMA:

Hadiste geçen hak kelimesi ile ilgili farklı yorumları Sindî şöyle kaydeder:

* Hak'tan murad hak sahibidir. O da hakkı ve doğruyu ilham etmekle vazifelendirilen melektir. Bu meleğin herkesten önce Hz. Ömer (radıyallahu anh) ile tokalaşıp selamlaşması ve öncelikle cennete dahil etmesinin manası, Hz. Ömer'in, doğruyu herkesten önce işitip söylemesi, tatbik etmesi ve bunun sonucu olarak cennetle müjdelenmesi demektir.

* Hak'tan murad batılın zıddı da olabilir. Bu durumda hadis, Hz. Ömer'in istişare vesairede isabetli görüş ve sezgi sahibi olmasını, bunu herkesten önce söylemesini ifade eder.

* Hak ve doğru söz ve hareketlerin ahiret günü güzel bir surette tecessüm ederek cennete götürücü bir rehber manası da muhtemeldir. Elinden tutma tabirinden murad da bu rehberlik olmalıdır.

* Hak'tan, Allah Teala hazretlerinin kastedilmiş olması da muhtemel ise de, böyle bir ihtimale cezmetmenin mahzurlu olacağı açıktır. Çünkü, bu taktirde, Hz. Ömer'in peygamberlerden de üstün olacağı gibi bir mana melhuz olur. Halbuki, makamı ne kadar yüce de olsa hiç kimse peygamberden üstün olamaz. Peygamberlik kesbî değil, vehbîdir."[46]

26 -6013 -105- حَدَّثنَا مُحَمَّد بْنُ عُبَيْدٍ أبُو عُبَيْدِ الْمَدِينِيُّ. ثَنَا عَبْدُ الْمَلِكِ بْنُ الْمَاجَشُونِ. حَدَّثَنِي الزَّنْجِيُّ بْنُ خَالِدٍ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: »اللَّهُمَّ أعِزَّ ا‘‘سْمَ بِعُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ خَاصَّةً«.في الزوائد: حديث عائشة ضعيف. فيه عبدالملك بن الماجشون، ضعفه بعض، وذكره ابن حبان في الثقات. وفيه مسلم بن خالد الزنجيّ، قال البخاريّ: منكر الحديث. وضعفه أبو حاتم والنسائى وغيرهم. ووثقه ابن معين وابن حبان .

26. (105) (6013)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle dua etmişti: "Allahım! İslam'ı, hassaten Ömer İbnu'l-Hattab(ın Müslüman olmasıyla) aziz kıl!""[47]

AÇIKLAMA:

Hadiste geçen aziz kılmayı, "kuvvetlendirme" manasında anlamak gerekecektir. Yani onun İslam'a girmesi ile kuvvet ver, kâfirlere galip ve yardım lutfet demektir. İslam, vahy-i İlahî olma yönüyle azizdir, şereflidir. Beşerî katkı bu şerefi artırmaz, güç kazandırır. Nitekim bu dua hemen kabul görmüş, Hz. Ömer, İslam'a girmiş ve onun girişinden sonra İslam gizli tebliğ safhasından alenî tebliğe geçmiştir. İbadetler alenen yapılabilmiştir.Hadisin Tirmizî'de gelen veçhinde "Allahım, İslam'ı Ebu Cehl veya Ömer'le aziz kıl" buyurarak Ebu Cehil ve Ömer'i zikrettiği belirtilir. Hadisin başka vecihleri de var. Farklılığı alimler: "Resulullah, önce her ikisini de zikretmiş ise de, sonraki bir duada sadece Hz. Ömer'i zikretmiş olabilir" diyerek te'vil etmişlerdir.[48]

*** HZ. OSMAN**

27 -6014 -109- حَدَّثنَا أَبُو مَرْوَانَ، مُحَمَّد بْنُ عُثْمَانَ الْعُثْمَانِيُّ. ثَنَا أَبي عُثْمَانُ بْنُ خَالِدٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمنِ بْنِ أَبِي الزِّنَادِ، عَنْ أَبيِهِ، عَنِ ا‘عْرَجِ، عَنْ أبي هُرَيْرَةَ؛ أَنَّ رَسُولَ اللّهِ # قَالَ: »لِكُلِّ نَبِيٍّ رَفِيقٌ في الْجَنَّةِ. وَرَفِىقِي فِيهَا عُثْمَانُ بْنُ عَفَّانَ«.في الزوائد: إسناده ضعيف. فيه عثمان بن خالد، وهو ضعيف باتفاقهم .

27. (109) (6014)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Her peygamber için ahirette bir arkadaş vardır. Orada benim arkadaşım Osman İbnu Affan'dır."[49]

AÇIKLAMA:

Sindî, Hz. Osman-ı Zinnureyn'in Aleyhissalâtu vesselâm'a arkadaş olmasını şu mealdeki ayete dayanarak izah eder: "(Dünyada) zürriyetleri iman edip kendilerine uyan mü'minlere, (ahirette) zürriyetlerini kavuştururuz. Bununla beraber onların amellerinden hiçbir şey eksiltmeyiz" (Tur 21).Sindî der ki: "Bu ayete göre, Resul-i Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm)' in muhterem kızları cennette peygamberin yanında olacaklardır. Hz. Osman (radıyallahu anh) da bu iki kerimenin zevci olduğu için onlara tabi olacak, böylece, o da Aleyhissalâtu vesselâm'ın yanında bulunacaktır."Sindî, Hz. Ali'nin durumunu şöyle açıklar: "Ali (radıyallahu anh), Aleyhissalâtu vesselâm'ın damadı olduğu halde ondan bahsedilmeyip Peygambere arkadaş olarak sadece Hz. Osman'ın zikrediliş sebebi, Hz. Osman'ın esas itibariyle Resulullah'ın zürriyetinden sayılmamasıdır. Hz. Ali çok yakın bir akrabasıdır ve onun yanında ve terbiyesinde büyümüştür, bu sebeple onun zürriyetinden sayılır. Ayetin muktezasınca, onunla beraberliği tabii bir hadisedir, bunun belirtilmesine hacet yoktur. Ayrıca hadiste, Resulullah'la beraberlik ve arkadaşlığın Hz. Osman'a has kılındığına dair bir sarahat da yoktur."[50]

28 -6015 -110- حَدَّثنا أَبُو مَرْوَانَ، مُحَمَّد بْنُ عُثْمَانَ الْعُثْمَانِيُّ. ثَنَا أَبِي

عُثْمَانُ بْنُ خَالِدٍ، عَنْ عَبْدِالرَّحْمنِ بْنِ أَبِي الزِّنَادِ، عَنْ أَبِي الزِّنَادِ، عَنِ ا'عْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ أَنَّ النَّبِيِّ # لَقِيَ عُثْمَانَ عِنْدَ بَابِ الْمَسْجِدِ فَقَالَ: »يَا عُثْمَانُ! هذَا جِبْرِيلُ أَخْبَرَنِي أَنَّ اللهَ قَدْ زَوَّجَكَ أَمَّ كُلْثُوم، بِمِثْلِ صَدَاقِ رُقَيَّةَ، عَلَى مِثْلِ صُحْبَتِهَا«.في الزوائد: إسناد هذا الحديث كالذي قبله .

28. (110) (6015)- Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Mescid-i Nebevi'nin girişinde Hz. Osman (radıyallahu anh)'la karşılaşmıştı: "Ey Osman! İşte Cibril aleyhisselam! Bana haber verdi ki Allah Teala hazretleri (kızım) Ümmü Gülsüm'ü, Rukiyye'nin mehrine denk bir mehirle ve ona yaptığın hayat arkadaşlığı gibi bir arkadaşlık yapmak üzere sana nikahlamıştır!" buyurdular."[51]

-29 -6016 -111- حَدَّثنَا عَلِيُّ بْنُ مَحَمِّد. ثَنَا عَبْدُاللّهِ بْنُ إِدْرِيسَ، عَنْ هِشَامِ بْنِ حَسَّانَ، عَنْ مُحَمِّدٍ ابْنِ سيرِينَ، عَنْ كَعْبِ بْنِ عُجْرَةَ؛ قَالَ: ذَكَرَ رَسُولُ اللّهِ # فِتْنَةً فَقَرَّبَهَا فَمَرَّ رَجُلٌ مُقَنَّعٌ رَأسُهُ. فَقَالَ رَسُولُ اللّهِ #: »هَذَا، يَوْمَئِذٍ عَلى الْهُدَى«. فَوَثَبْتُ فأَخَذْتُ بِضَبْعَيْ عُثْمَانُ، ثُمَّ اسْتَقْبَلْتُ رَسُولَ اللّهِ #. فَقُلْتُ: هذَا؟ قَالَ »هذا«.في الزوائد: إسناده منقطع. قال أبو حاتم: محمد بن سيرين لم يسمع كعب بن عجرة. وباقي رجاله ثقات .

29. (11) (6016)- Ka'b İbnu Ucre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) vukuu yaklaşmış olan bir fitneyi zikretmişti. O sırada başı örtülü birisi yoldan geçti. Aleyhissalâtu vesselâm:"İşte şu (giden), o gün hidayet üzere olacak!" buyurdular. Ben hemen sıçrayıp, Osman (olan o geçen kimse)nin bazularından tutup Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın karşısına geçerek: "(O söylediğiniz) bu mu?" dedim."Evet bu!" buyurdular.[52]

AÇIKLAMA:

Hz. Osman'ın Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın iki kerimesiyle evlenmeleri, burada mevzubahis edilen fitnede şehid edilme hadisesi daha önce

mükerreren geçtiği için burada tekrar etmeyeceğiz (mesela 4809 ve 5612. hadislere bakılabilir).[53]

-30 -113- 6017- حَدَّثَنَا مُحَمَّد بْنُ عَبْدِاللَّهِ بْنِ نُمَيْرٍ، وَعَلِيُّ بْنُ مَحَمَّدٍ، قَا: ثَنَا وَكِيعٌ ثَنَا إِسْمَاعِيلُ ابْنُ أَبِي خَالِدٍ، عَنْ قَيْسِ بْنِ أَبِي حَازِمٍ، عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللهِ # فِي مَرَضِهِ: »وَدِدْتُ أَنَّ عِنْدِى بَعْضَ أَصْحَابِي« قُلْنَا: يَا رَسُولَ اللَّهِ! أَ نَدْعُو لَكَ أَبَا بَكْرٍ، فَسَكَتَ. قُلْنَا: أَ نَدْعُو لَكَ عُمَرَ؟ فَسَكَتَ. قُلْنَا: أَ نَدْعُو لَكَ عُثْمَانَ؟ قَالَ »نَعَمْ« فَجَاءَ، فَخَ بِهِ، فَجَعَلَ الْنَّبِيُّ # يُكَلِّمُهُ. وَوَجْهُ عُثْمَانَ يَتَغَيَّرُ. قَالَ قَيْسٌ: فَحَدَّثَنِى أَبُو سَهْلَةَ، مَوْلَى عُثْمَانَ: أَنَّ عُثْمَانَ بْنَ عَفَّانَ قَالَ يَوْمَ الدَّارِ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ # عَهِدَ إِلَيَّ عَهْداً. فَأَنَا صَائِرٌ إِلَيْهِ.وَقَالَ عَلِيٌّ فِي حَدِيثِهِ: وَأَنَا صَابِرٌ عَلَيْهِ.قَالَ قَيْسٌ: فَكَانُوا يَرَوْنَهُ ذَلِكَ الْيَوْمَ.في الزوائد: إسناده صحيح. رجاله ثقات .

30. (113) (6017)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) hastalığı sırasında: "Yanımda ashabımdan birinin bulunmasını istiyorum!" buyurdular. Biz de:"Ey Allah'ın Resulü! Sana Ebu Bekr'i mi çağıralım?" dedik, sükut buyurdular. Bunun üzerine:
"Sana Ömer'i mi çağıralım?" dedik, yine sükut buyurdular. Bunun üzerine:"Sana Osman'ı mı çağıralım?" dedik."Evet!" buyurdular. (Onu çağırdık. Derhal huzura geldiler. Resulullah onunla başbaşa kaldı. Aleyhissalâtu vesselâm ona konuştukça Hz. Osman'ın yüzü (renk renk oluyor) değişiyordu.Kays der ki: "Bana, Ebu Sehle Mevla Osman'ın anlattığına göre, Hz. Osman, yevmü'ddar'da (evinde muhasara edildiği günde) kendisine: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana bir ahidde (sözde) bulunmuştu. (Şu anda) ben ona kavuşmaktayım" demiştir.Hadisin ikinci ravisi Ali (İbnu Muhammed)'in rivayetinde Hz. Osman: "Ben bu ahid üzerine sabrediciyim" demiştir.Ravi Kays der ki: "Alimler, hadiste geçen yevmü'ddar (ev günü) tabiriyle Hz. Osman'ın evinde muhasara edildiği günü anlarlar."[54]

AÇIKLAMA:

Resulullah, mükerrer hadislerinde Hz. Ömer ve Hz. Osman'ın şehid

edileceklerini haber vermiştir. Alimlerimizin bir kısmı, bu hadisten hareketle, bilahare Mısırlı ihtilalciler tarafından muhasara edilen Hz. Osman'ın onlara mukabele etmemesini ve halife ünvanıyla onların püskürtülme emrini vermemesini, Resulullah'ın hususi talimatıyla izah ederler. Zinnureyn efendimiz, Ebu Sehle'ye: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), vukua geleceğini bana bildirdiği fitne patlak verdiği zaman, benim sabretmemi ve fitnecilerle savaşmamamı bana söyledi" demiş olmalıdır. Daha önce, mükerreren temas ettiğimiz üzere, fitne yani dahilî kargaşada aslolan, fitneden imkan nisbetinde kaçınmak ve müdafa-i nefiste bile bulunmamakdır. Bu siyaset, Kur'an-ı Kerim'de Hz. Adem'in iki oğlu arasında cereyan eden hadisenin hikâyesi zımnında, ümmet-i merhumeye ders verilmiştir. Haksız ve zalim olan Kabil, masum olan Habil'i öldürme niyetini açıklayınca Habil kardeşine şu cevabı verir: "Dilerim ki, sen benim günahımı ve kendi günahını yüklenesin de cehennem ateşinin ehlinden olasın. Bu da zalimlerin cezasıdır" (Maide 29).Alimler, bu ayete, Ümmet-i Muhammed'den ilk örneği Hz. Osman'ın teşkil ettiğini söylerler.[55]

*** HZ. ALİ**

31- 6018- 116- حَدَّثنَا عَلِيُّ بْنُ مَحَمَّد. ثَنَا أَبُو الْحُسَيْنِ. أَخْبَرَنِي حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ زَيْدِ ابْنِ جَدْعَانَ، عَنْ عَدِيِّ بْنِ ثَابِتٍ، عَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ، قَالَ: أَقْبَلْنَا مَعَ رَسُولِ اللّهِ # فِى حَجَّتِهِ الَّتِي حَجَّ. فَنَزَلَ فِي بَعْضِ الطَّرِيقِ. فَأمَرَ الصَّةَ جَامِعَةً. فأَخَذَ بيَدِ عَلِيٍّ، فَقَالَ: »أَلَسْتُ أَوْلى بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنْفُسِهِمْ؟ « قَالُوا: بَلَى. قَالَ »أَلَسْتُ أَوْلى بِكُلِّ مُؤْمِنٍ مِنْ نَفْسِهِ؟« قَالُوا: بَلى قَالَ: »فَهَذَا وِلِيُّ مَنْ أنَا مَوْهُ. اَللَّهُمَّ وَالِ مَنْ وَاَهُ. اَللَّهُمَّ عَادِ مَنْ عَادَاهُ«.في الزوائد: إسناده ضعيف، لضعف علي بن زيد بن جدعان .

31. (116) (6018)- Bera İbnu Âzib (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yaptığı hacda biz de beraberdik. (Bir ara) yolda bir yerde konakladı ve cemaatle namaz kılma emrini verdi. Bu sırada, Hz. Ali (radıyallahu anh)'nin elinden tutarak (yanındaki ashabına): "Ben mü'minlere nefislerinden evla değil miyim?" diye sordu. Hep bir ağızdan: "Elbette evlasın!" dediler. Aleyhissalâtu vesselâm tekrar:"Ben her mü'mine, kendi nefsinden evla değil miyim?" buyurdular. Ashab yine hep bir ağızdan: "Evet evlasınız!" dediler. Bunun üzerine (Ali'yi göstererek):"İşte bu, ben kimin dostu isem, onun dostudur! Allahım, sen buna dost olana dot, düşman olana düşman ol!" buyurdular.[56]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste başlıca iki husus işlenmektedir:

1) Resulullah'ın mü'minlere nefislerinden evla olması. Bu husus, bizzat Kur'an-ı Kerim'de ele alınmış olan bir husustur. "Peygamber, (her hususta) mü'minlere nefislerinden evladır..." (Ahzab 6). Bu hususta başka hadisler de var. Daha önce muhtelif vesilelerle açıkladığımız için tekrar etmeyeceğiz.

2) İkinci husus: Hz. Ali'nin mü'minlerce sevilmesi meselesi, Resulullah bütün ashabının sevilmesi için mükerrer beyanlarda bulunduğu halde, hizmeti büyük olan bir kısım sahabilerin sevilmesi için daha ziyade beyanda bulunmuştur. Hz. Ebu Bekr, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Zeyd İbnu Harise, Übey İbnu Ka'b, Hz.

Hatice, Hz. Aişe vs. radıyallahu anhüm ecmain. Hz. Ali hakkındaki uyarılarının çokluğu, onun bilahere maruz kalacağı birkısım hadiseler sebebiyle kalplerde onun hakkında doğabilecek menfi duyguları bertaraf etmek, ümmeti öyle bir vartadan korumak gayesine matuf olabilir. Bediüzzaman merhum, Hz. Ali'nin fazilet ve övgüsüyle ilgili rivayetlerin çokluğunu, onun muhalefetlerle karşılaşması sebebiyle, aleyhinde yıpratıcı propagandaların çokça vukua gelmesi karşısında, ulemanın onu müdafaa etmek maksadıyla, Resulullah'tan kendilerine intikal eden onunla ilgili hadisleri rivayet hususuna ayrı bir ehemmiyet vermeleri ile izah eder. Eğer o da diğer sahabiler gibi normal bir hayat sürmüş olsaydı, Hz. Ali ile ilgili hadislerin rivayetine ihtiyaç duyulmayacak ve dolayısıyla zaman içinde, diğerleri hakkındaki hadislerin unutulduğu gibi onun hakkındaki hadislerin de pek çoğu unutulacaktı.Rafizîler, bu çeşit hadisleri, "Resulullah'tan sonra Hz. Ali'nin hilafete elyak olduğu"na dair iddialarına delil olarak kullanmışlardır. Ehl-i Sünnet hadislerin bir kısmını zayıf bulsa da, onlar böyle değerlendirdiler diye hadisi inkar cihetine gitmezler. Ancak başka deliller muvacehesinde hilafete, sırayla Hz. Ebu Bekr'in, sonra Hz. Ömer'in, sonra Hz. Osman'ın layık olduğunu, Hz. Ali'nin de fazilet ve liyakatta dördüncü sırada yer aldığını söylerler.Bu hususu tahlil eden Sindî, sadedinde olduğumuz hadisin vürud sebebini de kaydederek Rafizî iddianın yersizliğini belirttikten sonra bir de şu rivayeti kaydeder: "Hz. Abbas, Hz. Ali'ye: "Resulullah'a müracaat ederek, halifeliğin bize mi başkasına mı ait olduğunu bir sor!" diye emretmişti. Hz. Ali, Abbas'a şu cevabı verdi: "Eğer benim sormam üzerine, o bizi bundan menederse, artık hiç kimse bize halifelik hakkı tanımaz."Sindî der ki: "Bu iki yüce şahsiyet, sadedinde olduğumuz hadisten halifelik manası çıkarmış olsalardı, meseleyi bir de sual konusu yapmak üzere aralarında tezekkür etmezlerdi."[57]

-32 -6019 -117- حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا وَكِيعٌ. ثَنَا ابْنُ أَبِي لَيْلَى. ثَنَا الْحَكَمُ، عَنْ عَبْدِالرَّحْمنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى؛ قَالَ: كَانَ أَبُو لَيْلَى يَسْمُرُ مَعَ عَلِيٍّ. فَكَانَ يَلْبَسُ ثِيَابَ الصَّيْفِ في الشِّتَاءِ، وَثِيَابَ الشِّتَاءِ فِي الصَّيْفِ. فَقُلْنَا: لَوْ سَأَلْتَهُ. فَقَالَ: إِنَّ رَسُولَ اللّهِ # بَعَثَ إِلَيَّ وَأَنَا أَرْمَدُ الْعَيْنِ، يَوْمَ خَيْبَرَ. قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللّهِ! إِنِّي أَرْمَدُ الْعَيْنِ.
فَتَفَلَ فِي عَيْنِي. ثُمَّ قَالَ: »اَللَّهُمَّ أَذْهِبْ عَنْهُ الْحَرَّ وَالْبَرْدَ« قَالَ: فَمَا وَجَدْتُ حَرًّا وَ بَرْداً بَعْدَ يَوْمَئِذٍ. وَقَالَ: »‘بْعَثَنَّ رَجُ يُحِبُّ اللّهَ وَرَسُولَهُ، وَيُحِبُّهُ اللّهُ وَرَسُولُهُ،

لَيْسَ بِفَرَّارٍ« فَتَشَرَّفَ لَهُ النَّاسُ. فَبَعثَ إلَي عَلِيٍّ، فأعْطَاهَا إيَّاهُ.في الزوائد: إسناده ضعيف. ابن أبي ليلى، شيخ وكيع، وهو محمد، ضعيف الحفظ. يحتج بما ينفرد به .

32. (117) (6019)- Abdurrahman İbnu Ebi Leyla anlatıyor: "Babam Ebu Leyla, Hz. Ali (radıyallahu anh) ile akşamları biraraya gelip sohbet ederlerdi. Hz. Ali, kışta yaz elbiseleri, yazda da kış elbiseleri giyerdi. Biz (babama bunun hikmetini bir) sorsanız! dedik. O da sordu. Ali (radıyallahu anh) şu açıklamayı yaptı:"Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Hayber günü, gözümden rahatsız olduğum bir sırada, bana adam göndererek yanına çağırdı. Ben:"Ey Allah'ın Resulü dedim, gözlerimden hastayım, (vereceğiniz vazifeyi yapamamaktan endişe ederim)" dedim. Bunun üzerine, gözüme mübarek tükrüklerinden sürüp, bir de: "Allahım, ondan sıcak ve soğuğun vereceği rahatsızlıkları kaldır!" diye dua buyurdular. O günden sonra ne sıcakta terledim, ne de soğukta üşüdüm" açıklamasını yaptı."Hz. Ali, ilaveten Resulullah'ın şöyle buyurduğunu anlattı:"Yarın, Hayber'in fethi için öyle bir zatı komutan yapacağım ki, o Allah'ı ve Resulü'nü hakkıyla sever, Allah ve Resulü de onu severler. O cepheden kaçacak biri de değildir."[58]

AÇIKLAMA:

Hz. Ali'nin , burada zikredilen Hayber'in fethi sırasındaki komutanlığı meselesi daha önce birkaç vesile ile geçti. Hadis, birçok farklı tarikten, bazı teferruat farklarıyla rivayet edilmiştir. Özeti şudur:Hayber'in kuşatması biraz gecikince bir gün Resulullah: "Yarın şu sancağı öyle birisine vereceğim ki Allah ve Resulü'nü hakkıyla sever, Allah ve Resulü de onu severler. Allah Hayber'in fethini onun elleriyle müyesser kılacaktır!" der. Bu ifade üzerine: "Acaba o övülen zat ben mi olurum?" ümidi bütün mü'minlerin kalbini yakar. Hatta Hz. Ömer, o güne kadar komutanlığa hiç talip olmadığını, ancak hadiste ifadesini bulan şerefe nail olmak gayesiyle, sancağın kendisine verilmesini arzu ettiğini, Resulullah'ın nazarına çarpma gayretlerine girdiğini belirtir.Ancak ertesi günü, Aleyhissalâtu vesselâm Hz. Ali'yi çağırtır, gözlerindeki rahatsızlık sebebiyle özür beyan eden Ali (radıyallahu anh)'nin gözünü mucizevî şekilde tedavi ettikten sonra sancağı ona teslim eder. Gerçekten, Hayber fethedilinceye kadar

Hz. Ali öyle yiğitçe savaşır ki, Cenab-ı Hakk onun ihlas ve samimiyetine mükâfaten onu birçok harikalara mazhar eder. Sekiz-on kişinin kaldırmaktan aciz kaldıkları kale kapılarını tek eliyle kaldırıp kalkan olarak kullanır.Sadedinde olduğumuz hadis, bu vesile ile Hz. Ali'nin mazhar olduğu bir duayı Nebevinin eserinin ömrü boyunca onda müşahede edildiğini açıklamaktadır: Soğuk ve sıcağın tesirinden azade kalmak.[59]

-33 -6020 -118- حَدَّثنَا مُحَمَّد بْنُ مُوسى الْوَاسِطِيُّ. ثَنَا الْمُعَلَّى بْنُ عَبْدِ الرَّحْمن. ثَنَا ابْنُ أَبِي ذِئْب، عَنْ نَافِعِ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: »الْحَسَنُ وَالْحُسَيْنُ سَيِّدَا شَبَابِ أهْلِ الْجَنَّةِ. وَأَبُوهُمَا خَيْرٌ مِنْهُمَا«.في الزوائد: رواه الحاكم في المستدرك من طريق المعلى بن عبدالرحمن، كالمصنف. والمعلى اعترض بوضع ستين حديثا في فضل عليّ، قاله ابن معين. فا"سناد ضعيف. وأصله في الترمذي والنسائي من حديث حذيفة بغير زيادة »وأبوهما خير منهما« .

33. (118) (6020)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Hasan ve Hüseyin cennet ehlinin gençlerinin efendileridir. Babaları onlardan daha hayırlıdırlar."[60]

AÇIKLAMA:

Burada, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) kendisi hayatta iken henüz temyiz safhasına ulaşma durumunda olan torunları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin efendilerimizi "cennetteki gençlerin efendileri" olarak tavsif buyurmaktadır. Bu durum, alimleri "kime genç denir?" veya "İnsan hangi yaşlarda genç sayılır?" sorularını sormaya ve cevap aramaya sevketmiştir. İnsan ömrünün çocukluk, gençlik, olgunluk, ihtiyarlık, düşkünlük gibi birkısım safhalara ayrılması, birçok yönden ehemmiyet arzeden bir husustur. Alimlerimizin bu meseleye verdikleri ehemmiyeti gösteren bir tahlilimizi aynen kaydedeceğiz.[61]
GENÇLİK (Şebabet): Büluğundan sonra başlayıp kühulet ve hatta şeyhûhete kadar geçen safhaya denir. Şebabetin, iptidasında -ki bulüğdur- ittifak edilmekle beraber müntehası hususunda ihtilaf edilmiştir. Zeynü'd-Din el-Irakî

kesin bir üslubla: "Ashabımız nezdinde, 33 yaşına basıp bunu geçmeyene genç (şâbb) denir" der. Ebu Ca'fer et-Tahavi bu hususta sırf nususa dayanarak bize oldukça detaylı bir münakaşa sunar. Hadisçilerin meseleye atfettikleri ehemmiyeti ve Kur'an-ı Kerim'in bu konudaki ayetlerini hatırlatmak maksadıyla burada hülasa edeceğiz:Tahavi, önce şebabetin yani gençlik devresinin büluğla 40 yaş arasındaki devreye dendiği görüşünde olanları reddeder ve şahid olarak şu hadisi gösterir: "Enes Hz. Peygamber'den şunu nakleder: "Ben rüyamda cennete girdim. Derken altundan mamul bir kasrın önüne geldim. Bu kasr kime ait diye sordum. Kureyş'ten bir gence (فتى) ait dediler. Bana ait olduğunu zannettim. Fakat yine de kime diye sordum. "Ömer İbnu'l-Hattab'a ait" dediler..."Tahavi, burada, "gerek Hz. Peygamber ve gerekse Hz. Ömer yaşça kırkın çok üstünde oldukları halde, hadiste "genç" kalimesiyle ifade edilmişlerdir" demek ister ve bu iddiasına "Hz. Peygamber'in torunları Hasan ve Hüseyin gençlerin efendileridir" sözüne dayanarak yapılacak itiraza da: "Onların ahiretteki durumlarını nübüvveti icabı Allah'ın bildirmesiyle bilmiştir" diye cevaplandırır. Tahavi, burada "cennetteki gençlerin efendisi" ünvanını alan Hz. Hasan ve Hüseyin'in vefat ettikleri zamanki yaşlarının -ki birincisi 50 civarında, ikincisi 58 civarında idi- gençlik devresi içerisinde olduğunu ifade etmiş oluyor.Tahavi, sadece gençlik devresiyle ilgili işkali bertaraf etmekle kalmaz, aynı metodla (yani nususa dayanarak) bütün yaş safhalarının tablosunu vermeye çalışır: "Sonra gençlikten önceki ve gençlikten sonraki yaşlarının hakikatını ve bunlar için kullanılan tabirleri bulmak için araştırmamıza devam ettik. Cenab-ı Hakk'ın şu sözü karşımıza çıktı: "O Rabbiniz ki sizi önce topraktan, daha sonra da nutfeden yarattı, sonra da çocuk olarak (tıfl) çıkardı" (Hacc 5). Cenab-ı Hakk burada insanı çocuk olarak çıkardığını bildirmektedir. Sonra O (celle celaluhu) bir başka ayette de çocukluğun (tufuliyyet) sonunu bildirmektedir: "Sizden olan çocuklarınız (etfal) büluğa erdikleri zaman, kendinden öncekiler gibi (odanıza girmek için) izin istesinler" (Nur 59).
Buradan anlarız ki, büluğa eren artık gençlik safhasına girmiştir. Bu safha Allah'ın istediği bir zamana kadar devam eder. Gençlik devresinin müddetini ve arkasından gelen safhayı aramaya devam ettik: Derken Cenab-ı Hakk'ın şu ayeti imdadımıza yetişti: "Sonra gençlikte zirveye ulaşırsınız" (Gafir 67). Burada Cenab-ı Hakk'ın karşımıza "gençliğin zirvesi (eşüdd)" tabirini çıkardığını görüyoruz. Bu mübhem tabirin bir başka ayette tavzihini buluruz: "Sonra o, yiğitlik çağına erdiği (hele) kırk(ıncı) yıl(ın)a ulaş(ıp da tam kemaline var)dığı zaman..." (Ahkaf 15). Ayetten gençliğin bu yaşa kadar mı olduğunu, daha öteye de geçip geçmediğini anlarız. Cenab-ı Hakk ilk kaydettiğimiz ayette der ki:

"...Sonra sizi güçlü kuvvetli bir çağa erişmeniz için, sonra da ihtiyarlar olmanız için..." (Gafir 67). Böylece kırktan sonra gençlikten çıkıp ihtiyarlığa girme ihtimali belirir. Fakat Cenab-ı Hakk'ı şöyle der buluruz: "O Rabb-ı Zî Şan ki sizleri önce topraktan sonra nutfeden yarattı..." Toprakla nutfe arasında bir ayırıcı var. Çünkü topraktan yaratılanlar ise onun evladlarıdır. Bu iki yaratılış arasında Allah'ın arzu etmiş olduğu miktarda zaman fasılası var. Cenab-ı Hakk'ın لِتَبْلُغُوا اَشُدَّكُمْ ثُمَّ لِتَكُونُوا شُيُوخاً
sözü bunun gibidir. Binaenaleyh el-Eşüdd safhasına ulaşmaları ile ihtiyarlar olmaları arasında da miktarını ancak Allah'ın bileceği belli bir müddet bulunması ihtimali var. Böylece o rüyayı gördüğü zaman Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in yaşı kırkın üstündedir ve artık ihtiyar sayılacak yaşın altındadır. Bu meselede işin iç yüzünü ancak Allah bilir."Bu tahlilimizin "olgunluk (kuhulet) safhasıyla ilgili kısmını az yukarıda 6009 numaralı hadiste özetleyerek kaydettik. [62]

34- 6021- 120- حَدَّثنَا مُحَمَّد بْنُ إسْمَاعِيلَ الْرَّازِىُّ. ثَنَا عُبَيْدُ اللّهِ بْنُ مُوسَى. أنْبَأنَا الْعَءُ بْنُ صَالِحِ، عَنِ الْمِنْهَالِ، عَنْ عَبَّادِ بْنِ عَبْدِاللّهِ؛ قَالَ: قَالَ عَلِيٌّ: أنَا عَبْدُاللّهِ، وَأخُو رَسُولِهِ #. وَأنَا الْصِّدِّيقُ ا'كْبَرُ. َ يَقُولُهَا بَعْدِي إَّ كَذَّابٌ. صَلَّيْتُ قبْلَ النَّاسِ لِسَبْعِ سِنِينَ.في الزوائد: هذا إسناد صحيح. رجاله ثقات. رواه الحاكم في المستدرك عن المنهال. وقال: صحيح على شرط الشيخين.

34. (120) (6021)- Hz. Ali (radıyallahu anh) buyurdular ki: "Ben Allah'ın kulu, Resulü'nün kardeşiyim ve ben sıddîk-ı ekberim. Benden sonra sıddık-ı ekber olduğunu söyleyen yalancıdan başkası değildir. İnsanlardan önce yedi yıl namaz kıldım."[63]

AÇIKLAMA:

1- Hz. Ali (radıyallahu anh) burada, kendine has bazı imtiyazlı durumları zikretmektedir. Kişinin üzerinde tecelli eden İlahî lütufları övünme kastıyla değil de tahdis-i nimet suretiyle zikretmesinin fahirlenmek, böbürlenmek sayılmayacağını Duha suresinde geçen "Rabbinin nimetlerini anlat!" ayet-i kerimesini şahid göstererek daha önce izah etmiştik, tekrar etmeyeceğiz.

2- Hz. Ali'nin kendisini "Resulullah'ın kardeşi ilan etmesi", "siyer kitaplarımızda belirtildiği üzere hicretle herkesi kardeşlerken, Hz. Ali'yi Resulullah'ın kimseyle kardeşlememesi karşısında Ali'nin müracaatı üzerine: "Sen, ey Ali, dünyada da ahirette de benim kardeşimsin" demiş olmasına dayanır.

3- "Sıddîk-ı ekberim" sözünü Sindî şöyle açıklar: "Sıddik çok doğru söyleyen, hakkı tereddütsüz olarak kabul eden kimseye denir. Bu lakap, Hz. Ebu Bekr'e verilmiştir. Çünkü o, Aleyhissalâtu vesselâm'ı tereddütsüz tasdik etmiştir. Hz. Ali'nin bu sözü, Resulullah'ı herkesten önce tasdik etmiş olduğunu ima etme gayesini güdebilir. Çünkü birkısım alimler Hz. Ali'nin ilk iman eden kimse olduğunu kabul etmişlerdir.

4- Hz. Ali'nin "Herkesten önce yedi yıl namaz kıdım" demesi de yaş durumuyla izah edilmiştir. Çünkü o çocuk iken Müslüman oldu ve derhal namaza başladı. Muasırları arasında onun kadar erken yaşta Müslüman olan yoktur. Onun yaşından en az yedi yaş büyük olanlar İslam'a girmiş olunca onun namaz kılma işi, bir bakıma onlardan yedi yıl önce başlamış olmaktadır. Aksi takdirde, "namaz emri gelince o namaz kılmaya hemen başladı, diğerleri ise yedi yıl sonra başladılar" şeklinde bir anlayış ortaya çıkar ki, bu mana batıldır, gerçekleri aksettirmez.[64]

*** HZ. ABBAS**

35- 6022- 140- حَدَّثنَا مُحَمُّد بْنُ طَرِيفٍ. ثَنَا مُحَمُّد بْنُ فُضَيْلٍ. ثنَا
ا،عْمَشُ، عَنْ أبِي سَبْرَةَ الْنَّخَعِيِّ، عَنْ مُحَمِّد بْنِ كَعْب
الْقُرَظِيِّ، عَنِ الْعَبَّاسِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ؛ قَالَ: كُنَّا نَلْقَى النَّفَرَ مِنْ قُرَيْشٍ، وَهُمْ
يَتَحَدَّثُونَ. فَيَقْطَعُونَ حَدِيثَهُمْ. فَذَكَرْنَا ذلِكَ لِرَسُولِ اللّهِ #، فَقَالَ: »مَا بَالُ أقْوَام
يَتَحَدَّثُونَ فَإذَا رَأوُا الرَّجُلَ مِنْ أهْلِ بَيْتِي قَطَعُوا حَدِيثَهُمْ. واللّهِ، َ يَدْخُلُ قَلْبَ
رَجُلٍ ا،يمَانُ حَتّى يُحِبَّهُمْ للّهِ وَلِقَرابَتِهِمْ مِنِّي«.في الزوائد: رجال إسناده ثقات.
إ أنه قيل: رواية محمد بن كعب عن العباس مرسلة .

35. (140) (6022)- Hz. Abbas (radıyallahu anh) anlatıyor: "Kureyş'ten bir grup kendi aralarında konuşurken biz onlara rastladığımızda yanlarına varınca konuşmalarını keserlerdi. Durumu Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a anlattık. Şöyle buyurdular: "İnsanlara ne oluyor ki, kendi aralarında konuşurlarken Ehl-i Beytimden bir adamı görünce konuşmalarını kesiyorlar. Allah'a yemin olsun! Onları Allah için ve bana olan akrabalıkları için sevmeyenlerin kalplerine iman girmez."[65]

AÇIKLAMA:

Sindî bu konuşmaların sır mahiyetinde olmadığına, hususiyet arzetmeyen konular olması gerektiğine dikkat çeker. Çünkü hususiyet arzeden, sır olan konuşmaların yabancıya karşı kesilmesi ayıplanamaz der. Öyleyse Kureyşliler, öfke ve düşmanlıklarını ifade etmek için konuşmalarını kesmekte idiler. Nitekim Aleyhissalâtu vesselâm'ın sert çıkışı da bunu te'yid eder.Resulullah'ın Al-i Beyti sevmelerini mü'minlere emretmesi şu ayetin muhtevasına uygundur "(Ey Resulüm, onlara) de ki: "Tebliğ vazifem karşılığında sizden bir ücret istemiyorum. Sizden istediğim akrabaya ve Ehl-i Beytime karşı muhabbettir" (Şûra 23).Şu halde Al-i Beyti, hem Allah'ın rızası, hem de Resul-ü Ekrem'in hoşnutluğu için, mü'minler sevmelidirler, radıyallahu anhüm ecmain.[66]

36- 6023- 141- حَدَّثنَا عَبْدُ الْوَهَابِ بْنُ الْضَّحَّاكِ. ثَنَا إسْمَاعِيلُ بْنُ عَيَّاشٍ،

عَنْ صَفْوَانَ بْنِ عَمْرٍو، عَنْ عَبْدِالرَّحْمنِ بْنِ جُبَيْرِ بْنِ نُفَيْرٍ، عَنْ كَثِيرِ بْنِ مُرَّةَ الْحَضْرَمِيِّ، عَنْ عَبْدِ اللّهِ بْنِ
عَمْرٍو؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: »إِنَّ اللّهَ اتَّخَذَنِي خَلِيً كَمَا اتَّخَذَ إِبْرَاهِيمَ خَلِيً. فَمَنْزِلِي وَمَنْزِلُ إِبْرَاهِيمَ في الْجَنَّةِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ تُجَاهَيْنِ. وَالْعَبَّاسُ بَيْنَنَا مُؤْمِنٌ بَيْنَ خَلِيلَيْنِ«.في الزوائد: إسناده ضعيف، تفاقهم على ضعف عبدالوهاب. بل قال فيه أبو داود: يضع الحديث. وقال الحاكم: روى أحاديث موضوعة. وشيخه إسماعيل اختلط بأخرة. وقال ابن رجب: انفرد به المصنف وهو موضوع. فإنه من بيا عبدالوهاب. وقال فيه أبو داود. ضعيف الحديث .

36. (141) (6023)- Abdullah İbnu Amr anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah Teala hazretleri beni kendisine Halil ittihaz etti, tıpkı İbrahim aleyhiselam'ı Halil ittihaz ettiği gibi. Kıyamet günü, cennette benim menzilimle Aleyhisselam'ın menzili yüz yüzedir. Abbas da aramızda, iki halil arasında bir mü'mindir."[67]

AÇIKLAMA:

Hz. Abbas (radıyallahu anh), Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) efendimizin en çok sevdiği zatlardan biridir. Onun Resulullah nezdinde öyle yüce bir hatırı ve hürmeti vardır ki, Resulullah onu hiç kırmazdı. Ashab, Aleyhissalâtu vesselâm nezdinde görülmesi gereken işleri için çoğu kere onu şefaatçi yaparlardı. Bir Buhârî rivayeti Hz. Ömer'in, yağmur duasına çıktığı vakit, Abbas'la tevessül edip: "Allah'ım... Sana peygamberimizin amcası Abbas ile tevessül ediyor yağmur diliyoruz. Onun yüzüsuyu hürmetine yağmur ver!" diye dua ettiğini ve her seferinde duasının kabul gördüğünü belirtir.Hz. İbrahim'le de irtibatlanması, Aleyhissalâtu vesselâm gibi onun da o yüce ve pak nesilden gelmesi ve onun torunları arasında yer almasından ileri gelir. Hz. Abbas, Resulullah daha hicret etmemiş iken, Mekke'de zahirde müşrik olduğu halde, Aleyhissalâtu vesselâm'ı sevmiş ve himaye etmiştir.[68]

*** HZ. HASAN VE HZ. HÜSEYİN**

37- 6024- 143-حَدَّثنَا عَليُّ بْنُ مُحَمَّدٍ. ثنَا وَكِيعٌ، عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ دَاوُدَ بْنِ أَبِي عَوْفٍ أَبِي الْجَحَّافِ، وَكَانَ مَرْضِيًّا، عَنْ
أَبِي حَازِمٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: »مَنْ أَحَبَّ الْحَسَنَ وَالْحُسَيْنَ فَقَدْ أَحَبَّنِي، وَمَنْ أَبْغَضَهُمَا فَقَدْ أَبْغَضَنِي«.في الزوائد: إسناده صحيح، رجاله ثقات .

37. (143) (6024)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Hasan ve Hüseyin'i kim severse mutlaka beni de sevmiştir. Kim de onlara buğzetmişse mutlaka bana da buğzetmiştir."[69]

38- 6025- 144- حَدَّثنَا يَعْقُوبُ بْنُ حُمَيْدِ بْنِ كَاسِبٍ. ثنَا يَحْيى بْنُ سَلِيمٍ، عَنْ عَبْدِاللّهِ بْنِ عُثْمَانَ ابنِ خُثَيْمٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي رَاشِدٍ؛ أَنَّ يَعْلَى بْنَ مُرَّةَ حَدَّثَهُمْ أَنَّهُمْ خَرَجُوا مَعَ النَّبِيِّ # إِلَى طَعَامٍ دُعُوا لَهُ. فَإِذَا حُسَيْنٌ يَلْعَبُ فِي السِّكَّةِ. قَالَ: فَتَقَدَّمَ النَّبِيُّ # أَمَامَ الْقَوْمِ، وَبَسَطَ يَدَيْهِ. فَجَعَلَ الْغُمُ يَفِرُّ هٰهُنَا وَهٰهُنَا. وَيُضَاحِكُهُ النَّبِيُّ# حَتَّى أَخَذَهُ. فَجَعَلَ إِحْدَى يَدَيْهِ تَحْتَ ذَقَنِهِ، وَا٭خْرَى فِي فَأْسِ رَأسِهِ فَقَبَّلَهُ. وَقَالَ: »حُسَيْنٌ مِنِّى، وَأَنَا مِنْ حُسَيْنٍ. أَحَبَّ اللّهُ مَنْ أَحَبَّ حُسَيْناً. حُسَيْنٌ سِبْطٌ مِنَ ا٭سْبَاطِ«.حَدَّثنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ. ثنَا وَكِيعٌ، عَنْ سُفْيَانَ مِثْلَهُ.في الزوائد: إسناده حسن. رجاله ثقات .

38. (144) (6025)- Ya'la İbnu Mürre (radıyallahu anh)'nin anlattığına göre: "Bir grup Ashab, Resulullah'la birlikte Aleyhissalâtu vesselâm'ın davet edildiği bir yemeğe gittiler. Yolda, Hüseyin'e rastladılar, çocuklarla oynuyordu.Ya'la der ki: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (çocuğu görünce) ilerleyip cemaatin önüne geçip (onu tutmak için) ellerini açtı. Çocuk ise sağa sola kaçmaya başladı. Resulullah da onu takliden sağa sola koşarak, tutuncaya kadar peşinde koştu. Yakalayınca ellerinden birini çenesinin altına diğerini de ensesine koyup öptü ve: "Hüseyin bendendir, ben de Hüseyin'denim! Kim Hüseyin'i severse Allah da

onu sevsin. Hüseyin sıbt'lardan bir sıbttır (torun)!" buyurdu." [70]

AÇIKLAMA:

1- Hadis, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, torunu Hz. Hüseyin'e karşı ne kadar kuvvetli bir sevgi beslediğini göstermektedir. Bedi-üzzaman, Resulullah'ın, torunları olan Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'e karşı izhar ettiği fevkalâde sevginin aradaki kan bağından gelen bir sevgiden ziyade, ileride onların nesillerinden gelip İslam'a büyük hizmet verip, ümmete her hususta rehberlik edecek büyük zatlar sebebiyle olduğunu söyler. Yani o Nebevî ilgi ve sevgi, onların nübüvvet vazifesine olacak hizmetleri sebebiyledir, o küçüklere olan sevgide onların neslinden gelecek büyüklere olan takdirlerinin, sevgilerinin tezahürü vardır.

2- Hadiste çocukların öpülmesine hem cevaz ve hem de teşvik vardır. Bu hadisin açıklanması sadedinde İslam uleması öpmenin çeşitlerini şöyle belirtirler:

* Ta'zim öpmesi: Mü'minin, saygı duyduğu büyükleri öpmesi gibi

* Şefkat öpmesi: Çocuğun kendi ana ve babasını öpmesi gibi.

* Merhamet öpmesi: Baba ve annenin kendi çocuğunu öpmesi gibi.

* Şehvet öpmesi: Kişinin eşini öpmesi gibi.

* Muhabbet öpmesi: Kardeşlerinin birbirlerinin yanağını öpmesi gibi.

* Dinî öpmek: Haceru'l-Esved'in öpülmesidir.Şehvet öpmesi zevczevce arasında caizdir, onun dışında caiz değildir.

3- Hüseyin için sıbt tabirinin kullanılmış olmasına gelince: Sıbt torun demektir. Hüseyin esbattan bir sıbttır demekle, Resulullah'ın Hüseyin'le olan beraberliğini ifade etmeyi kastettiği belirtilmiştir: Hüseyin, Resulullah'a torun olmaya layık, onun hakkını verecek bir şahsiyettir. Bazı alimler sıbtı "kabile" manasında anlayarak, hadisi Hz. Hüseyin'in neslinin devam edip çoğalacağına hamletmişlerdir. Sıbt kelimesinin ümmet manasına da kullanıldığını nazar-ı dikkate alan alimler, Hz. Hüseyin'in hayır sıfatlarda kemale erdiğini gözönüne alarak "O kendi başına müstakil bir ümmettir" demişlerdir. Ayet-i kerimede de Hz. İbrahim müstakil bir ümmet olarak tavsif edilmiştir. "Şüphesiz İbrahim hak dine yönelen, Allah'a itaate devam eden, bütün güzel vasıfları nefsinde cem eden bir ümmet idi" (Nahl 120). Resulullah da bazı şahısları "tek başına bir ümmet"

olarak tavsif etmiştir. [71]

*** EBU ZERR-MİKDAD**

39- 6026 -150- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ سَعِيدٍ الدَّارِمِيُّ. ثَنَا يَحْيى بْنُ أَبِي بُكَيْرٍ. ثَنَا زَائِدَةُ بْنُ قُدَامَةَ، عَنْ عَاصِمِ بْنِ أَبِي النَّجُودِ، عَنْ زِرِّ بْنِ حُبَيْشٍ، عَنْ عَبْدِاللّهِ بْنِ مَسْعُودٌ؛ قَال: كَانَ أَوَّلَ مَنْ أَظْهَرَ إِسْمَهُ سَبْعَةٌ: رَسُولُ اللّهِ #، وَأَبُو بَكْرٍ، وَعَمَّارٌ، وَأُمُّهُ سُمَيَّةُ، وَصُهَيْبٌ، وَبَلٌ، وَالْمِقْدَادُ. فأَمَّا رَسُولُ اللّهِ # فَمَنَعَهُ اللّهُ بِعَمِّهِ أَبِي طَالِبٍ. وَأَمَّا أَبُو بَكْرٍ فَمَنَعَهُ اللّه بِقَوْمِهِ. وَأَمَّا سَائِرُهُمْ، فأَخَذَهُمُ الْمُشْرِكُونَ وَأَلْبَسُوهُمْ أَدْرَاعَ الْحَدِيدِ وَصَهَرُوهُمْ فِي الشَّمْسِ. فَمَا مِنْهُمْ مِنْ أَحَدٍ إِّ وَقَدْ وَاتَاهُمْ عَلَى مَا أَرَادُوا. إِّ بَ. فَإِنَّهُ هَانَتْ عَلَيْهِ نَفْسُهُ فِي اللّهِ، وَهَانَ عَلى قَوْمِهِ. فأَخَذُوهُ، فَأَعْطَوْهُ الْوِلْدَانَ. فَجَعَلُوا يَطُوفُونَ بِهِ فِي شِعَابِ مَكَّةَ وَهُوَ يَقُولُ: أَحَدٌ، أَحَدٌ.في الزوائد: إسناده ثقات. رواه ابن حبان في صحيحه، والحاكم في المستدرك من طريق عاصم بن أبى النجود، به .

39. (150) (6026)- Abdullah İbnu Mes'ud anlatıyor: "İslam'ı ilk izhar eden yedi kişi idi: Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Ebu Bekr, Ammar, annesi Sümeyye, Süheyla, Bilal ve Mikdad.Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı Cenab-ı Hak amcası Ebu Talib'le korudu. Hz. Ebu Bekr'i Allah kavmi ile korudu. Diğerlerine gelince, müşrikler onları tutup, demirden zırhlar giydirdiler ve vücutlarının yağlarını eritmek üzere kızgın güneşte dağladılar. Bunlardan hiçbiri müşriklerin yaptıklarına dayanamadı, hepsi de onların isteklerine boyun eğmek zorunda kaldı. Bilal hariçti. Çünkü o, nefsini Allah yolunda alçalttı da alçalttı. Azab veren kavmi de onu öldürmeyi küçümsediler. Onu tutup çocuklara teslim ettiler. Bu aylak güruh onu Mekke sokaklarında ve dağ yollarında eziyet vererek dolaştırıp eğlendiler. O, bunlara aldırmayıp: "Allah birdir Allah birdir!" demeye devam etti." [72]

AÇIKLAMA:

Burada İslam'ı ilk benimseyenlerin maruz kaldıkları muamele ve işkenceler anlatılmaktadır. Görüldüğü üzere ilk Müslümanlardan güçlü ve itibarlı ailelere mensup olanlar müşriklerin kötü muamelelerini hafif atlatmışlardır. Sözgelimi Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ve Hz. Ebu Bekr (radıyallahu anh), itibarlı

olan aileleri sebebiyle korunmuşlardır. Fakat garibanlar, zahiren bile olsa dinlerinden dönmek zorunda kalmışlardır. Arabistan'ın kızgın güneşlerinde demir zırhlar giydirilip güneşte bırakılmaları az bir işkence değildir. Aşırı şekilde ısınan demir vücudu yakıp, yağları cızır cızır eritmektedir.Bu çeşit işkencelere aldırmayan tek kişinin Bilal-i Habeşî olduğu belirtilmektedir. Bilal, inancı için varlığını hiçe saymış, bu yolda taviz vermektense her çeşit işkenceyi çekmeye razı olmuştur. Onun hayatı menkibelerle doludur. Daha önce Hz. Bilal'den söz ettiğimiz için burada tekrar etmeyeceğiz.Sümeyye (radıyallahu anhâ) imanı uğrunda işkence altında ilk şehid olan abidevî insandır. Sümeyye Bintu Hubbat diye bilinir, aslen Yemenlidir. Ebu Huzeyfe İbnu'l-Muğire el-Mahzumî'nin cariyesi idi. Yasir, Ebu Huzeyfe'nin halifi idi. Yasir'i Sümeyye ile evlendirdi. Bu mutlu evlilikten Ammar dünyaya geldi. Ebu Huzeyfe onu azad etti.Hz. Sümeyye (radıyallahu anhâ) İslam'la müşerref olan ilklerdendir. Bazı rivayetlere göre ilk yedinin yedincisidir.[73] Allah yolunda en şiddetli azab çekenlerden biridir. Ancak o, yapılan işkencelere ölünceye kadar tahammül etmiş ve fakat inancından , Resulullah'a alenî olarak bağlılıktan vazgeçmemiştir.Aslında İslam için işkenceye uğramakta Sümeyye Hatun yalnız değildir; kocası Yasir, oğlu Ammar yani Yasir ailesinin hepsi dahildir. Birgün Aleyhissalâtu vesselâm efendimiz onlara, Mekke'nin Ebtah semtinde işkence edilirken rastgelir. "Ey Al-i Yasir, sabredin, Allah size cenneti vaadetmiştir!" buyurur.Sümeyye (radıyallahu anhâ), Ebu Cehl müşrikinin harbe darbesi altında can vermiştir. Kocası Yasir İbnu Âmir de işkence altında can verenlerdendir. Allah bize onları şefaatçi kılsın! Amin![74]

*** HABBAB**

-40 -6027 -153- حَدَّثنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّد، وَعَمْرُو بْنُ عَبْدِاللّهِ. قَاَ: ثَنَا وَكِيعٌ. ثَنَا سُفْيَانَ، عَنْ أَبِي إِسْحقَ، عَنْ أَبِي لَيْلَى الْكِنْدِيسِّ؛ قَالَ: جَاءَ خَبَّابٌ إِلَى عُمَرَ، فقَالَ: ادْنُ. فَما أَحَدٌ أَحَقَّ بِهذَا الْمَجْلِسِ مِنْكَ، إَّ عَمَّارٌ. فَجَعَلَ خَبَّابٌ يُرِيهِ آثاراً بِظَهْرِهِ مِمَّا عَذَّبَهُ الْمُشْرِكُونَ.في الزوائد: إسناده صحيح .

40. (153) (6027)- Ebu Leyla el-Kindî anlatıyor: "Habbab, Hz. Ömer (radıyallahu anhümâ)'e uğramıştı. Hz. Ömer:"Yaklaş. Buraya, Ammar'dan başka kimse senden daha layık değildir" dedi. Sonra, Habbab, müşriklerin yaptıkları işkencelerden sırtında kalan izleri Hz. Ömer'e göstermeye başladı."[75]

AÇIKLAMA:

Habbab İbnu Eret de ilk Müslüman olanlardandır. O da Mekke'ye sonradan gelenlerdendir. Bu sebeple hamisizdir ve pek ağır işkencelere maruz kalmıştır. Yakılmış ateşin üzerine çıplak olarak yatırılmış, vücudundan akan yağlar ateşi söndürmüştür. Bu yanıklardan hasıl olan yara izleri ömrünün sonuna kadar vücudundan silinmediği gibi, o yaralardan baki kalan bir kısım rahatsızlıklar da tamamen geçmemiş, hayatı boyunca tedaviye başvurmuştur.Bu yüce sahabi hakkında da daha önce açıklama geçtiği için kısa kesiyoruz.[76]

*** BEDİR EHLİ**

41- 161- 6028- حَدَّثنَا مُحَمَّد بْنُ الصَّبَّاحِ. ثَنَا جَرِيرٌ. ح وَحَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مَحَمَّدٍ ثَنَا وَكِيعٌ ح وثَنَا أبُو كُرَيْبِ. ثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ. جَمِيعاً عَنِ ا'عْمَشِ، عَنْ أبِي صَالِحٍ، عَنْ أبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّهِ # » لاَ تَسُبُّوا أصْحَابِي. فوَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ! لَوْ أنَّ أحَدَكُمْ أنْفَقَ مِثْلَ أُحُدٍ ذَهَباً مَا أدْرَكَ مُدَّ أَحَدِهِمْ وَ نَصِيفَهُ«.في الزوائد: إسناده صحيح.

41. (161) (6028)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ashabıma sebbetmeyin. Nefsimi elinde tutan Zat-ı Zülcelal'e yemin ederim ki, şayet sizden biri, Uhud dağı kadar çok altın infak etse, ashabımdan birinin bir müdd hatta onun yarısı kadarki infakına, sevapta yetişemez."[77]

AÇIKLAMA:

1- Hadis, Ashab'ın diğer Müslümanlara üstünlüğünü ifade etmede mühim bir nassdır. Ancak, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın muhatabı kimlerdir hususu bazı açıklamaları gerekli kılmıştır. Çünkü, Aleyhissalâtu vesselâm efendimizi mü'min olarak görüp mü'min olarak ölen herkese şerefbahş olan sahabi ünvanı verilmektedir. Şarih Sindî, muhataplar hakkındaki yorumları şöyle özetler:

1) Kendisinden sonra gelecek olan mü'minlerdir.

2) Asr-ı saaadette yaşadığı halde sahabe olma şerefini kazanamamış Müslümanlardır. Böylelerine muhadram da denir. Hadis, gelecekteki Müslümanların da bu gruba dahil olacağına delalet eder.

3) Bir kısım alimler, muhatabın bazı sahabiler olduğunu söylemiştir. Nitekim, rivayette geldiğine göre, Hz. Halid İbnu Velid ile Hz. Abdurrahman İbnu Avf (radıyallahu anhümâ) bozuşurlar. Bu sebeple Halid, Abdurrahman'a sebbeder. Durum Aleyhissalâtu vesselâm'a intikal edince, sadedinde olduğumuz hadis-i şerif sudur eder. Abdurrahman'ın ilk İslam'a girenlerden, Halid'in de muahharan İslam'la şereflenenlerden olduğu gözönüne alınınca, Aleyhissalâtu vesselâm'ın

"Benim ashabım" tabiriyle ilkleri kastettiği anlaşılır.

4) Sübkî, Resulullah'ın "Benim ashabım" sözüyle Mekke Fethi'nden önce İslam'a girenleri kastettiğini söyler. Nitekim bu görüşü destekleyen bir ayette "Sizden Mekke'nin fethinden önce bağışta bulunan ve cihad edenler, diğerleriyle bir olmaz. Onların derecesi daha sonra bağışta bulunan ve cihad edenlerden daha büyüktür..." (Hadid 10) buyrulmuştur.Alimlerimizin hadislerden çıkardığı her bir mananın muteber olduğu bir durum vardır. Zaten Aleyhissalâtu vesselâm, cevamiu'lkelimle mümtaz kılınmıştır. Öyleyse burada da hem yaşadığı devrin şartlarına uyan, hem de muahhar devirlere uyan manaların hepsinin murad olduğuna hükmedeceğiz. Bu durumda bize göre, hadis ulemasının sahabi tarifine uyan bir zatın bir veya yarım müdd miktarındaki bir infakı, sahabi olmayan bir kimsenin Uhud dağı azametinde altın infakından daha makbuldür, Allah indinde daha sevaplıdır. Bu anlayış, Ehl-i Sünnet ulemasının, "en ami bir sahabenin, ilim, velayet vesair hususlarda en yüce mertebede olan bir başkasından daha üstün olduğuna dair prensibine de muvafıktır. Sahabi bu dinin müessisi olması sebebiyle "sebep olan, yapan gibidir" sırrınca, arkadan kıyamete kadar gelecek ümmetin sevabına da aynen iştirak etmektedir. Bu sebeple Allah yolunda, Uhud dağı miktarınca altın bağışlayan kimse ami bir sahabiye yetişemez. Çünkü bu kimsenin sevabı, sahabinin defterine de işlemektedir. Ayrıca, meselenin bir başka yönü, sahabenin doğrudan doğruya, Resulullah'tan tefeyyüz etmenin imtiyazına sahip olmasıdır."Daha önce bu hususlar açıklandı.

2- Şunu da belirtelim ki, Ashab arasında cereyan eden bazı elim hadiseler, bize Ashab'tan birine   sebbetme ruhsatı tanımaz. Ehl-i Sünnet alimleri Ashab'a sebbetmenin büyük günah olduğu hususunda tereddüt etmemiştir. Çünkü onlar müçtehiddir. Dinin selameti, Allah'ın rızası için yaptıkları içtihadda farklı neticelere vardılar. Siyaset araya girince lihikmetin aralarında elim hadiseler husule geldi. Bu hal mü'minlerin onlardan bir kısmına sebbini caiz kılmaz. Cumhur, sahabeden birine sebbedenin ta'zir cezasına çarptırılacağına hükmetmiştir. Malikîlerden bazıları ise "ölüm cezasına çarptırılacağını" söylemiştir. Şu halde Ashab'ın tamamı ulemayı kirama göre, bu ümmet-i merhumenin müşterek mefahirlerinden biridir. Onlara olan sevgi ve hürmet de İslam'ın şeairindendir. Cenab-ı Hak samimi Müslümanları herhangi bir sahabiye sebbetme dalaletinden muhafaza buyursun. Amin!

3- Hadiste geçen müd, muhtelif seferler açıklandı. Kısaca tekrar etmek gerekirse, iki avuçluk bir miktar olup, 260 dirhem kadardır. Bir dirhem yaklaşık 3.2 gramdır.[78]

*** ENSAR**

42 -6029 -164- حَدَّثنَا عَبْدُالرَّحْمنِ بْنُ إبْرَاهِيمَ. ثَنَا ابْنُ أبِي فَدَيْكٍ، عَنْ عَبْدِ الْمُهَيْمِنِ بْنِ عَبَّاس ابْنِ سَهْلِ بْنِ سعْدٍ، عَنْ أبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ؛ أنَّ رَسُولَ اللّهِ # قَالَ: »ا'نْصَارُ شِعَارٌ وَالنَّاسُ دِثَارٌ. وَلَوْ أنَّ النَّاسَ اسْتَقْبَلُوا وَادِياً أوْ شِعْباً، وَاسْتَقْبَلَتِ ا'نْصَارُ وَادِياً، لَسَلَكْتُ وَادِيَ ا'نْصارِ. وَلَوْ الْهِجْرَةُ لَكُنْتُ امْرَؤاً مِنَ ا'نْصَارِ«.في الزوائد: إسناده ضعيف واŒفة من عبد المهيمن، وباقي رجاله ثقات .

42. (164) (6029)- Sehl İbnu Sa'd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ensar iç gömlek, insanlar da dış gömlek (mesabesinde)dirler. Eğer insanlar bir vadiye veya bir koyağa (dağlardaki düzlük) yönelirken Ensar da bir başka vadiye yönelecek olsa ben, Ensar'ın gittiği vadiyi takip ederdim. Eğer hicret olmasaydı ben Ensar'dan bir kimse olurdum."[79]

43 -6030 -165- حَدَّثنَا أبُو بَكْرِ بْنُ أبِي شَيْبَةَ. ثَنَا خَالِدُ بْنُ مَخْلَدٍ. حَدَّثنِي كَثِيرُ بْنُ عَبْدِ اللّهِ بْنِ عَمْرِو ابْنِ عَوْفٍ، عَنْ أبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: »رَحِمَ اللّهُ ا'نْصَارَ، وَأبْنَاءَ ا'نْصَارِ، وَأبْنَاءَ أبْنَاءِ ا'نْصَارِ«.في الزوائد: إسناده ضعيف .

43. (165) (6030)- Amr İbnu Avf (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Allah, Ensar'ı, Ensar'ın oğullarını, Ensar'ın oğullarının oğullarını rahmetine bandırsın" buyurdular."[80]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadisler, Ashab'ın bir bölümünü teşkil eden Ensar'ın, bir bütün olarak, faziletçe üstünlüğünü belirtmektedir. Şöyle ki, şiar bedene değen en içteki giysidir. Buna dilimizde iç gömlek denir. Ensar, Aleyhissalâtu vesselâm'a maddî

ve manevî yakınlığı sebebiyle diğer sahabelerden daha üstün bir durum elde etmiş. Resulullah'a yakınlık kazanmıştır. Onların Akabe biatlarıyla Resulullah'a tanıdıkları himaye ve hicretten sonra da başta Aleyhissalâtu vesselâm olmak üzere bütün hicret edenlere sundukları yardım ve fedakârlıklar, onlara İslam'da ayrı bir makam kazandırmıştır. Bu hadiste Aleyhissalâtu vesselâm, ıtlakı üzere, bütün Ensar'ın efdaliyetini beyan etmektedir.

2- Bu hadisin esbab-ı vürudu daha önce de geçti: Huneyn Savaşı'ndan elde edilen ganimetin taksimi sırasında Aleyhissalâtu vesselâm, İslam'a yeni girmiş olan Mekkelilerin ileri gelenlerine müellefe-i kulûb olarak bol bol vermişti. Bu durum Ensar arasında "Resulullah hemşehrilerine kavuştu, artık bizi terkedecek..." şeklinde dedikoduların çıkmasına sebep olmuştu. Bunları işiten Aleyhissalâtu vesselâm Ensar'ı toplayarak bir hitabede bulunur. Bu konuşmada birkısım Mekkelilere çokça verişinin maksadını belirtir, sonra da yukarıda görüldüğü üzere, Ensar'ın kendi nazarındaki yüce makamını belirtir. Ensar bu açıklama üzerine duygulanıp gözyaşları dökerler.[81]

*** HARİCÎLER**

44- 6031- 171- حَدَّثنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، وَسُوَيْدُ بْنُ سَعِيدٍ. قَاَ: ثنَا أَبُو ا‘حْوَص عَنْ سِمَاكٍ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاس؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ #: »لَيَقْرَأَنَّ الْقُرآنَ نَاسٌ مِنْ أُمَّتِي. يَمْرُقُونَ مِنَ ا‘سْم كَمَا يَمْرُقُ السَّهْمُ مِنَ الرَّمِيَّةِ«.في الزوائد: هذا إسناد ضعيف .

44. (171) (6031)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:"Ümmetimden bir grup insan Kur'an'ı mutlak surette okuyacak. Ancak bunlar, okun avı süratle delip geçtiği gibi dinden çıkacaklar."[82]

AÇIKLAMA:

Bu manada başka rivayetler Sahiheyn ve diğer bir kısım kaynaklarda da gelmiştir. Allahu a'lem, Resulullah bu hadislerinde, "Biz Kur'an'ı tanırız, sünneti tanımayız" gibi sözlerle sünneti, icmayı, ulemayı reddeden güruha işaret buyurmaktadır. İslam tarihinde zaman zaman bu çeşit iddia sahipleri zuhur etmiş, saman alevi gibi parlayıp sönmüşlerdir. Cehalete dayanan mutantan, kof sözlerinin teşkil ettiği büyü, ilmin elmas kılınçlarıyla bozulunca efkar-i âmme nazarında itibarlarını çabucak yitirmişlerdir. Aleyhissalâtu vesselâm bu çeşit sapıklıkların kıyamete kadar tekerrür edeceğini bildirmekte, sapık ahkâmlarını -hep Kur'an'a dayandırarak- kestiklerini belirtmektedir.Dolayısıyla hadiste, sadece Kur'an'ı esas alarak ortaya çıkacak iddia sahiplerine karşı mü'minler uyarılmakta, onlara karşı müteyakkız olmak istenmektedir. Bir kere daha tekrar edelim: Kur'an-ı Kerim'in pekçok ayeti, anlaşılması için "sünnet" kelimesiyle ifade edilen Resulullah'ın, Ashab'ın, tabiun ve etbauttabiîn ulemasının sözlerine ve tatbikatına müracaatı gerekli kılar. Bu aslî kaynaklar, şu veya bu mülahaza ile aradan çıkarıldı mı, geriye isteyenin istediğini söylemesi kalır. Kur'an böylece, her devre hakim olan modaya, hevaya göre tefsir edilmeye kalkılır. Nitekim günümüzde, Batı menşeli hevayı İslam'a adapte etmek isteyenler "Biz sadece Kur'anı tanırız, sünneti tanımayız" demeye gelen iddialar ortaya atmaya başlamışlardır.İslam uleması, Kur'an'ın anlaşılmasında "sünnet"e müracaatı esas alan kitleye Ehl-i Sünnet demiş, sünneti reddedip "heva"yı esas alan zümrelere

de ehl-i heva, ehl-i bid'a demiştir. Sünnete müracaat etmenin, Kur'an emri olduğunu daha önce açıkladık.[83]

-45 -6032 -172- حَدَّثنَا مُحَمَّد بْنُ الصَّبَّاحِ. أنْبَأنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ، عَنْ أبِي الزِّبيرِ، عَنْ جَابِرِ ابْنِ عَبْدِاللّهِ؛ قال: كَانَ رَسُولُ اللّهِ # بِالْجِعِرَّانَةِ وَهُوَ يَقْسِمُ التِّبْرَ وَالْغَنَائِمَ. وَهُوَ فِي حِجْرِ بِلِالٍ. فَقَالَ رَجُلٌ: اعْدِلْ يَامُحَمَّدُ! فَإنَّكَ لَمْ تَعْدِلْ. فقَالَ »وَيْلَكَ! وَمَنْ يَعْدِلُ بَعْدِي إذَا لَمْ أعْدِلْ؟« فقَالَ عُمَرُ: دَعْنِي يَا رَسُولَ اللّهِ! حَتّى أضْرِبَ عُنُقَ هذَا الْمُنَافِقِ. فَقَالَ رَسُولُ اللّهِ #: »إنَّ هَذَا فِي أصْحَابٍ، أوْ أُصَيْحَابٍ لَهُ، يَقْرَؤُنَ الْقُرآنَ َ يَجَاوِزُ تَرَاقِيَهُمْ. يَمْرُقُونَ مِنَ الدِّينِ كَمَاً يَمْرُقُ السَّهْمُ مِنَ الرَّمِيَّةِ«.في الزوائد: إسناده صحيح .

45. (172) (6032)- Hz. Cabir İbnu Abdillah (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Ciirrane'de, işlenmemiş altın ve ganimetleri taksim ediyordu. Taksim edilen mal Hz. Bilal'in eteğinde idi. Bir adam:"Ey Muhammed adil ol! Çünkü adalet etmiyorsun!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Yazık sana! Eğer ben de adil olmazsam, benden sonra kim daha adil olur?" diye mukabele etti. Hz. Ömer, (Resulullah'ın üzüldüğünü farkederek):"Ey Allah'ın Resulü! Bana müsaade buyurun şu münafığın kellesini uçurayım!" talebinde bulundu. Aleyhissalâtu vesselâm:"İşte bu adamın mutlaka arkadaşları -veya arkadaşçıkları- var. Bunlar Kur'an'ı okurlar, ama okudukları gırtlaklarından aşağı geçmez. Bunlar, okun avı delip geçmesi gibi dinden çıkıp giderler!" buyurdular." [84]

AÇIKLAMA:

Bu hadise, Mekke Fethinden hemen sonra vukua gelen Huneyn Savaşı'nı müteakip meydana gelmiştir. Bazı rivayetler Medine'de de benzer bir hadisenin vukuundan bahseder. İbnu Hacer, benzer iki ayrı hadisenin olabileceğine dikkat çeker.Huneyn'de bol miktarda ganimet elde edilmişti. Çünkü Havazinli liderler, zaferi garantilemek, askerlerini ciddi şekilde savaştırabilmek için malmülk, efrad-ı aile her ne varsa cephenin gerisine sevketmişlerdi. Savaşı kaybedince hepsi ganimet oluverdi. Vakidî'nin kaydına göre her bir Müslüman askere 40

koyun ve 4 deve düşmüştü. Resulullah humus denen beştebirlik devlet payından müellefe-i kulûb denen kalpleri kazanılacak yeni Müslümanlara yani Mekke'nin ileri gelenlerine bol bol vermişti. İtirazcıyı o saygısız davranışa bu farklılık itmiş olmalıdır. İbnu İshak bu kimsenin Zülhüveyrisa adında bir Temimli olduğunu, sonra Haricîlerin başına geçtiğini, onlarla Nehrevan'da yapılan meşhur savaşta katledildiğini belirtir.Hadislerin teferruatı, muhtelif vesilelerle kitabımızda geçmiştir.[85]

46- 6033- 173- حَدَّثنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثنَا إِسْحقُ ا'زْرَقُ، عَنِ ا'عْمَشِ، عَنِ ابْنِ أَبِي أَوْفى؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: »الْخَوَارِجُ كِبُ النَّارِ«.في الزوائد: إن رجال ا"سناد ثقات. إ أن فيه انقطاعا .

46. (173) (6033)- İbnu Ebi Evfa anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Haricîler cehennemin köpekleridir."[86]

AÇIKLAMA:

Resulullah devrinde Haricî denen bir zümre yok ise de, bunu Aleyhissalâtu vesselâm'ın istikbale matuf gaybî ihbar nevine giren mucizelerden biri sayabiliriz. Nitekim, devrinde Kaderiyye diye bir zümre olmadığı halde onları da haber vermiş, "bu ümmetin Mecusileridir" diye tavsif buyurmuştur.Haricîler, büyük günah küfürdür inancıyla ortaya çıkan, Hz. Ali'ye karşı savaşan asi bir grubun adıdır. İlk defa Harura denen bir köyden çıktıkları için bunlara Harurî de denmiştir. Bunlarla ilgili geniş açıklama geçti.
Ancak haricî kelimesini lügat manasında anlayarak Resulullah'ın, bu tabirle kıyamete kadar İslam âleminde çıkacak, İslam'a zıt bütün cereyanları kastetmesi de mümkündür. Bu mana, gaybten haber veren ve cevamiu'lkelimle mümtaz olan lisan-ı nübüvvete pek muvafıktır.[87]

47- 6034- 174- حَدَّثنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ. ثنَا يُحْيى بْنُ حَمْزَةَ. ثنَا ا'وْزَاعِيُّ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ؛ أَنَّ رَسُولَ اللّهِ # قَالَ: »يَنْشَأُ نَشْءٌ يَقْرَأُونَ الْقُرآنَ َ يُجَاوِزُ تَرَاقِيَهُمْ. كُلَّمَا خَرَجَ قَرْنٌ قُطِعَ« قَالَ ابْنُ عُمَرَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللّهِ #

يَقُولَ: »كَلَّمَا خَرَجَ قَرْنٌ قَطِعَ« أَكْثَرَ مِنْ عِشْرِينَ مَرَّةً. »حَتَّى يَخْرُجَ فِي عِرَاضِهِمُ الدَّجَّالُ«.في الزوائد: إسناده صحيح. وقد احتج البخاريّ بجميع رواته .

47. (174) (6034)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:"İleride genç bir grup ortaya çıkacak. Bunlar Kur'an-ı okuyacaklar, ancak okudukları gırtlaklarından aşağıya geçmeyecek. Onlardan bir grup çıktıkça kökleri kazınacaktır."İbnu Ömer der ki: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Onlardan bir grup çıktıkça kökleri kazınacaktır" ibaresini yirmi kereden fazla işittim.(İbnu Ömer, Resulullah'tan işittiği sözleri şöyle tamamladı): "Nihayet bu cemaatin sürdürdüğü hile ve aldatma esnasında Deccal çıkacaktır."[88]

AÇIKLAMA:

Hadis, Haricî fesadın, kıyamete kadar devam edeceğini, kökü kazınsa bile zamanla tekrar zuhur edeceğini haber vermektedir. Yani, yeryüzünde hakbatıl kavgası değişik zevahir altında kıyamete kadar devam edecektir. İnsanlar, inananlar mütemadi bir imtihan içinde kalacaklardır. Her devirde, harici kelimesiyle ifade edilen Ehl-i Sünnet'e zıt görüşler, cereyanlar eksik olmayacaktır. Ne var ki, hiçbiri çoğunluğa ulaşamayacak ve hakimiyet kuramayacak, hevaya tabi, düşüncesi kıt bir kısım gençler arasında bir müddet revaç bulsa da az sonra sönüp gidecektir. Yirmi kere kökünün kazınmaları bunu ifade eder.Hadis "Haricî" cereyanların daha çok gençler arasında müşteri bulacağına dikkat eder. Haricî kelimesini lügat manasında anlamamız da mümkündür. Bu durumda İslam'a ters düşen bütün moda cereyanlar kastedilmiş olur: Reformistler, Batıcılar, çağdaşçılar, ilericiler, inkılabcılar, feministler, sosyalistler, komünistler... vs. hep haricîdirler. Hadis bunların hiçbirinin kök tutamayıp, hepsinin zaman içinde köklerinin kazınacağını belirtmiş olmaktadır. Öyle ise mü'minler bu irşad-ı Nebevîden ders alarak diyar-ı İslam'da zaman zaman hakimiyet kuran anti İslam karşısında ye'se düşmemeli, bunların geçici olduğunun şuurunda olarak, ümitle mücadeleye devam etmelidir.[89]

* CEHMİYE

48- 6035- 181- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أبي شَيْبَةَ. ثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ. أَنْبَأَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ، عَنْ يَعْلَى بْنِ عَطَاءٍ، عَنْ وَكِيعِ بْنِ حُدُسٍ، عَنْ عَمِّهِ أَبِي رَزِينٍ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ #: »ضَحِكَ رَبُّنَا مِنْ قُنُوطِ عِبَادِهِ وَقُرْبِ غِيَرِهِ« قَالَ، قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! أَوَيضْحَكُ الرَّبُّ؟ قَالَ »نَعَمْ« قُلْتُ: لَنْ نَعْدِمَ مِنْ رَبٍّ يَضْحَكُ خَيْراً.في الزوائد: وكيع ذكره ابن حبان في الثقات. وباقي رجاله احتج بهم مسلم .

48. (181) (6035)- Ebu Rezin anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Rabbimiz, sıkıntılı durumun değişeceği zaman yakın olmasına rağmen kullarının ümitsizliğe düşmesine güldü."Ebu Rezin devamla der ki: "Ey Allah'ın Resulü dedim hiç Rab Teala güler mi?""Evet!" buyurduar. Ben de:"Öyleyse gülme vasfı bulunan bir Rabb'ten bize hayır eksik olmayacaktır!" dedim."[90]

AÇIKLAMA:

Hadis, Allah'ın güldüğünü ifade etmektedir. Bu ise, Allah'ı insanlara benzetmeye müncer olur. Halbuki Allah "Bir benzeri yoktur. O, hiç bir şeye benzemez." Alimler bu çeşit hadislerde ne kastedilmiş olabileceğini tahlil ederler. İnsanlarda gülme memnuniyet ve hayırhahlık ifade ettiğine göre, Allah hakkında da bu fiilden hasıl olan neticenin kastedilmiş olması benimsenmiştir. Yani hadislerde, bir fiil Allah'a nisbet edilmişse, o hadis, o fiilden hasıl olan neticeyi Allah hakkında kastetmiş olmalıdır.
Hadiste geçen ümitsizlik, "Allah'ın rahmeti"nden ümitsizlik olmamalıdır. Çünkü bu çeşit yeis büyük günah addedilmiştir. Büyük günah karşısında Allah'ın rahmeti, rızası düşünülemez. Öyleyse buradaki ümitsizlik hali kulun amelini yetersiz görme halidir. Bu çeşit ye'is kulu ucubtan kurtarır, tevbe, istiğfar ve rahmet-i İlahiyeye ilticaya sevkeder. İşte bu türlü ye'sden Rabb Teala memnun olur, rızasını, rahmetini tecelli ettirir. İşte Resulullah, sadedinde olduğumuz hadiste bu İlahî tecelliyi gülme kelimesiyle ifade etmiştir.[91]

49- 6036- 184- حَدَّثنَا مُحَمَّد بْنُ عَبْدِالْمَلِكِ بْنِ أبِي الشَّوَارِبِ. ثنَا أبُو عَاصِمٍ العَبَّادَانِيُّ. ثنَا الْفَضْلُ الرَّاقِشِيُّ، عَنْ مُحَمَّد بْنِ الْمُنْكَدِرِ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِاللَّهِ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: »بَيْنَا أهْلُ الْجَنَّةِ فِى نَعِيمِهِمْ إذْ سَطَعَ لَهُمْ نُورٌ. فَرَفَعُوا رُؤُسَهُمْ، فَإذَا الرَّبُّ قَدْ أشْرَفَ عَلَيْهِمْ مِنْ فَوْقِهِمْ. فَقَالَ: السَّمُ عَلَيْكُمْ، يَا أهْلَ الْجَنَّةِ! قَالَ وَذلِكَ قَوْلُ اللّهِ: سَمٌ قَوٌْ مِنْ رَبٍّ رَحِيمٍ.)-36 ! سورة يس! اŒية -58(قال فَيَنْظُرُ إلَيْهِمْ وَينْظُرُونَ إلَيْهِ. فَ يَلْتَفِتُونً الى شَيْءٍ مِنَ النَّعِيمِ مَادَامُوا يَنْظُرُونَ إلَيْهِ حَتَّى يَحْتَجِبَ عَنْهُمْ وَيَبْقَى نُورُهُ وَبَرَكَتُهُ عَلَيْهِمْ فِىَ دِيَارِهِمْ«.قال السيوطيّ في مصباح الزجاجة: والذي رأيته أنا في كتاب العقيليّ مانصه: عبداللّه بن عبيداللّه، أبو عاصم العبادانيّ، منكر الحديث. وكان »الفضل« يرى القدر. كاد أن يغلب على حديثه الوهم .

49. (184) (6036)- Hz. Cabir İbnu Abdillah (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Cennet ehli nimetler arasında yaşarken onlar için bir nur parlar. Onlar derhal başlarını kaldırırlar. Rab Teala'yı başlarının üstünde kendilerine yaklaşmış ve: "Ey cennet ehli, sizlere selam olsun!" dediğini görürler."Resulullah devamla dedi ki: "İşte bu hal, Kur'an'da zikri geçen: "Rahmet sahibi Rablerinden onlara selam vardır" (Yasin 58) ayetinin haber verdiği durumdur.

Resulullah devamla buyurdular:"Rab Teala onlara, onlar da Rab Teala'ya bakarlar. O'na baktıkları müddetçe etraflarındaki cennet nimetlerinden hiçbirine iltifat etmezler. Bu hal onların nazarında Rabb Teala hicaba bürününceye kadar devam eder. Rab Teala hicaba bürünür, fakat Allah'ın nuru ve bereketi cennet ehlinin üzerinde ve makamlarında baki kalır."[92]

AÇIKLAMA:

1- Ehl-i Sünnet uleması, cennet ehlinin rü'yetullaha mazhar olacağına gökte dolunayı görürcesine Rab Teala'yı gözleriyle göreceğine inanır ve bu hususta ittifak ederler. Allah'ın görülmesinin, cennet ehlinin mazhar olacağı en büyük nimet olacağı belirtilmiştir. Nitekim sadedinde olduğumuz hadis, Allah kendini gösterdiği müddetçe cennet ehlinin diğer nimetlere iltifat etmeyeceğini belirtir. Bu iltifat etmeme hali, rü'yetin onların hepsinden üstün bir nimet olduğunu ifade eder.

2- Hadis, bir kısım kelamî münakaşalara müsait tabirler taşır: "Allah'ın başların üstünde görünmesi" ifadesi gibi. Burada Allah'a cihet ve mekan izafesi mevcuttur. Halbuki O, cihet ve mekandan münezzehtir. Şu halde bunu, mahiyetçe farklı olan ahiret âlemindeki bir hali, bizim me'lufumuz olan tabiratla ifade olarak anlayacağız. Rabbimizi ahirette göreceğiz. Bu kesin hâdise, dünyevî tabirlerle ifade edilmiş olmaktadır.Keza Allah'ın, kullarına cennette bakması hadisesi de müteşabihtir. Zira Allah her an insanları görmektedir. Bu da, rahmetini daha kesif olarak tecelli ettirmesi şeklinde te'vil edilir.
3- Hadisten, ahirette Allah'ı, kadın ve erkek bütün cennet ehlinin göreceği hükmü de çıkarılmıştır.[93]

-50 -6037 -190- حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ الْمُنْذِرِ الْحِزَامِيُّ، وَيَحْيى بْنُ حَبِيبِ بْنِ عَرَبِيٍّ. قَاَ: ثَنَا مُوسى ابْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ كَثِيرٍ ا'نْصَارِيُّ الْحِزَامِيُّ. قَالَ: سَمِعْتُ طَلْحَةَ بْنَ خِرَاشٍ، قَالَ: سَمِعْتُ جَابِرَ ابْنَ عَبْدِ اللّهِ يَقُولُ: لَمَّا قُتِلَ عِبْدُاللّهِ بْنُ عَمْرِو بْنِ حَرَامٍ، يَوْمَ أُحُدٍ، لَقِيَنِى رَسُولُ اللّهِ #، فَقَالَ: »يَا جَابِرُ! أَ أُخْبِرُكَ مَا قَالَ اللّهُ 'بِيكَ؟« وَقَالَ يحْيى فِي حَدِيثِهِ فَقَالَ: »يَا جَابِرُ! مَالِي أَرَاكَ مُنْكَسِراً؟« قَالَ، قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللّهِ! اسْتُشْهِدَ أَبِي وَتَرَكَ عِياً وَدَيْناً. قَالَ: »أَفَ أَبَشِّرُكَ بِمَا لَقِيَ اللّهُ بِهِ أَبَاكَ؟« قَالَ: بَلَى: يَا رَسُولَ اللّهِ! قَالَ: »مَا كَلَّمَ اللّهُ أَحَداً قَطُّ إِّ مِنْ وَرَاءِ حَجابٍ«. وَكَلَّمَ أَبَاكَ كِفَاحاً. فَقَالَ: يَا عَبْدِي! تَمَنَّ عَلَيَّ أُعْطِكَ. قَالَ: يَا رَبِّ! تَحْيِينِي فَأُقْتَلُ فِيكَ ثَانِيَةً. فَقَالَ الرَّبُّ سُبْحَانَهُ: إِنَّهُ سَبَقَ مِنِّي أَنَّهُمْ إِلَيْهَا َ يَرْجِعُونَ. قَالَ: يَا رَبِّ! فَأَبْلِغْ مَنْ وَرَائِي. قَالَ فَأَنْزَلَ اللّهُ تَعَالى: وَ تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِى سَبِيلِ اللّهِ أَمْوَاتاً بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ.)سورة آل عمران! -169(قال السنديّ: ليس هذا الحديث من أفراد ابن ماجة، متناً و سنداً. أخرجه الترمذي في التفسير. ثم قال: هذا حديث حسن غريب. نعرفه إ من حديث موسى بن إبراهيم. رواه عنه كبار أهل الحديث .

50. (190) (6037)- Cabir İbnu Abdillah (radıyallahu anh) anlatıyor: "Abdullah İbnu Amr İbni Haram Uhud günü, öldürüldüğü zaman Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana rastladı ve: "Ey Cabir! Allah baban için ne söyledi, sana haber vermiyeyim mi?" buyurdular." Yahyanın rivayetinde ise Resulullah: "Ey Cabir,

seni niye böyle kalben kırık (ve üzüntülü) görüyorum?" buyurmuş, Cabir de: "Ey Allah'ın Rsulü! Babam şehit düştü, geriye bir yığın horanta ve borç bıraktı" demiştir. Aleyhissalâtu vesselâm da:"Sana, Allah'ın babanı karşıladığı şeklin müjdesini vereyim mi?" diye sordu. Cabir: "Evet! Ey Allah'ın Resulü!" dedi. Bunun üzerin Aleyhissalâtu vesselâm açıkladı: "Allah her kimle konuştu ise mutlaka hicab gerisinden konuştuğu halde babana vicahen konuştu ve: "Ey kulum! Benden ne dilersen dile, dilediğini sana vereyim!" dedi. O da:"Ey Rabbim! Beni bir kere daha ihya et, senin yolunda ikinci kere öleyim!" dedi. Rab Teala hazretleri de: "Benden daha önce şu hüküm sadır oldu: "Ölenler artık dünyaya bir daha dönmeyecekler" buyurdular. Baban da: "Ey Rabbim, öyleyse (benim durumumu) arkamda kalanlara ulaştır!" dedi. Bu talep üzerine şu ayet nazil oldu: "Allah yolunda şehid edilenleri ölü sanma. Onlar Rablerinin katında hayat sahibidirler ve O'nun nimetleriyle rızıklanırlar" (Al-i İmran 169).[94]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste iki ayrı ravinin rivayeti birleştirilmiştir. Baş kısımları ayrı olan bu rivayetlerin son tarafı müşterektir. Müellif İbnu Mace de baştaki farklılığı belirttikten sonra müşterek olan son kısmı aynen kaydetmiştir.

2- Hadis, Uhud'da babası şehid düşen Hz. Cabir ile Resulullah'ın ilgilenmesini aksettirmekte, onu nasıl teselli ettiğini göstermektedir.

3- Hadiste, Cenab-ı Allah'ın Cabir'in babası ile istisnai olarak vicahen konuştuğu ifade edilmektedir. Bu ifade, Şûra suresinin 51. ayetinde geçen Kur'anî beyana muhaliftir. Orada: "Allah, bir beşerle kalbine ilham etmek yahut perde arkasından sesini işittirmek suretiyle konuşur veya Rabbinin izniyle vahyetmesi için ona melek gönderir..." buyrulmuştur.Aradaki hilafı, alimler: "Ayet dünya hayatı ile ilgilidir, dünya hayatında Allah, insanlara mutlaka ya ilhamla, ya perde gerisinden hitapla, ya da melek vasıtasıyla konuşur. Halbuki hadis, ölümden sonraki hayatla (berzahla) ilgilidir. Hadise göre, berzah ve ahirette İlahî tecelli perdesiz, vasıtasız olabilir, ruhlar ve cesetler bu tecelliye mahal olabilir" demiştir.

4- Hadis, ölen kimsenin, şehid dahi olsa, bir daha dünyaya dönüş yapmayacağını kesin bir üslubla ifade eder. Öyleyse, zaman zaman gazetelerin tenasuh, hortlama gibi meseleleri gündeme getirmeleri ilmî dayanaktan, gerçekçilikten uzaktır. Gerçek ilmin kaynağı biz Müslümanlara göre vahiydir. Öyleyse ruhun

dünyaya geri gelmesi gibi iddialar İslam'a göre safsatadan ibarettir.

5- Hadis, şehidlik mertebesinin yüceliğini te'yid eden delillerden biridir. Şehid olan, bundan öylesine memnundur ki, nazarında en büyük nimet, ikinci sefer şehadet şerbetini içmektir. Allah Teala hazretlerinin "Dile benden ne dilersen!" talebine: "İkinci bir şehidlik!" cevabı bunu ifade eder.[95]

51- 6038- 199- حَدَّثنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ. ثنَا صَدَقَةُ بْنُ خَالِدٍ. ثنَا ابْنُ جَابِرٍ؛ قَالَ: سَمِعْتُ بُسْرَ بْنَ عُبَيْدِ اللّٰهِ يَقُولُ: سَمِعْتُ أبَا إدْرِيسَ الْخَوْنِيّ يَقُولُ: حَدَّثَنِي النَّوَّاسُ بْنُ سَمْعَانَ الْكِبِيُّ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰهِ # يَقُولُ: »مَا مِنْ قَلْبٍ إَّ بَيْنَ إصْبَعَيْنِ مِنْ أصَابِعَ الرَّحْمنِ. إنَّ شَاءَ أقَامَهُ وَإنْ شَاءَ أزَاغَهُ«. وَكَانَ رَسُولُ اللّٰهِ # يَقُولُ: »يَا مُثَبِّتَ الْقُلُوبِ ثَبِّتْ قُلُوبَنَا عَلَى دِينِكَ« قَالَ: »وَالْمِيزَانِ بِيَدِ الرَّحْمنِ يَرْفَعُ أقْوَاماً وَيَخْفِضُ آخَرِينَ إلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ«.في الزوائد: إسناده صحيح .

51. (199) (6038)- Nevvas İbnu Sem'an el-Kilâbî anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı işittim. Dedi ki:"Rahman'ın iki parmağı arasında olmayan bir kalp yoktur. Allah dilerse onu doğru yola sevkeder, dilerse şaşırtır!"Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle dua ederdi:"Ey kalpleri tesbit eden Rabbimiz! Kalplerimizi dinin üzerine tesbit et."Resulullah yine derdi ki: "Mizan (terazi) Rahmanın elindedir. Kıyamete kadar bazı kavimleri yükseltir, bazı kavimleri de alçaltır."[96]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste geçen parmak, el, terazi gibi kelimelerin Allah'a nisbeti müteşabihtir, mecazdır, hakikat değildir. Selef uleması bunların Allah'a mahsus sıfatlar olduğunu, inanmak vacib olduğunu, ancak keyfiyetlerini araştırmamak gerektiğini söylemiştir. Zira bunların keyfiyetini araştırmaktan teşbih doğacaktır. Bu sebeple İmam Malik bu gibi sıfatlardan soranlara: "Keyfiyetlerini düşünmeden onları olduğu gibi ikrar ve kabul ediniz" demiştir.

2- Hadis, her şeyi Cenab-ı Hakk'ın tasarruf ettiğini, hiçbir şeyin O'nun tasarrufu

haricinde kalmadığını, bu sebeple hayır üzerinde sebat ve devamı hep O'ndan istemek gerektiğini ifade ediyor.[97]

-52 -6039 -200- حَدَّثنَا أَبُو كُرَيْبٍ، مُحَمَّد بْنُ الْعَءِ. ثنَا عَبْدُاللّهِ بْنُ إسْمَاعِيلَ، عَنْ مَجَالِدٍ، عَنْ أَبِي الْوَدَّاكِ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: »إنَّ اللهَ لَيَضْحَكُ إلَى ثَثَةٍ لِلصَّفِّ فِي الصَّةِ، وَلِلرَّجُلِ يُصَلِّي في جَوْفِ اللَّيْلِ، وَلِلرَّجُلِ يُقَاتِلُ)أُرَاهُ قَالَ(خَلْفَ الْكَتِيبَةِ«. في الزوائد: في إسناده مقال .

52. (200) (6039)- Ebu Saidi'l-Hudrî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:"Allah üç şeye güler (rahmetiyle yönelir): Namaz için teşkil edilen saf, geceleyin namaz kılan adam ve orduda cihad eden adam."[98]

-53 -6040 -202- حَدَّثنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ. ثنَا الْوَزِيرُ بْنُ صَبِيحٍ. ثنَا يُونُسُ بْنُ حَلْبَسٍ، عَنْ أُمِّ الدَّرْدَاءِ، عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ، عَنِ النَّبِيِّ #، فِي قَوْلِهِ تَعَالى: كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ)-55، سورة الرحمن!اŒية: -29(قَالَ: »مِنْ شَأْنِهِ أَنْ يَغْفِرَ ذَنْباً، وَيُفَرِّجَ كَرْباً، وَيَرْفَعَ قَوْماً، وَيَخْفِضَ آخَرِينَ«. في الزوائد: إسناده حسن .

53. (202) (6040)- Ebu'd-Derda (radıyallahu anh) Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Allah her an iş başındadır" (Rahman 29) ayeti ile ilgili olarak: "Bir günahın affı, bir sıkıntıyı gidermesi, bir kavmi yükseltip, bir başkalarını alçaltması O'nun işlerindendir" buyurduğunu nakletmiştir."[99]

AÇIKLAMA:

Rivayetler, bu ayetin, Yahudiler tarafından iddia edilen "Allah cumartesi günü hiçbir emirde bulunmaz" telakkisini reddetmek üzere nazil olduğunu belirtir. İslam inancına göre, kâinatın varlığı, Allah'ın hallakiyet sıfatının her an

tecellisiyle mümkündür. İlahî sıfatların tamamı her an tecelli halindedir. Bu tecelli, şuunat-ı İlahiyeye girdiği gibi, Resulullah'ın zikrettikleri de İlahî şuunata girmektedir. Ayete'l-Kürsi'de Allah'ın uyumaya ve uyuklamaya maruz olmadığı belirtilmiştir.[100]

*** SÜNNET (ÇIGIR) AÇMAK:**

-54 -6041 -204- حَدَّثنَا عَبْدُالْوَارِثِ بْنُ عَبْدِ الْصَّمْدِ بْنِ عَبْدِالْوَارِثِ. حَدَّثنِي أَبِي، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِيرِينَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ # فَحَثَّ عَلَيْهِ. فَقَالَ رَجُلٌ: عِنْدِي كَذَا وَكَذَا؛ قَالَ، فَمَا بَقِيَ فِي الْمَجْلِسِ رَجُلٌ إِ َّ تَصَدَّقَ عَلَيْهِ بِمَا قَلَّ أَوْ كَثُرَ. فَقَالَ رَسُولُ اللّهِ #: »مَنِ اسْتَنَّ خَيْراً فَاسْتُنَّ بِهِ، كَانَ لَهُ أَجْرُهُ كَامِ، وَمِنْ أَجُورِ مَنِ اسْتَنَّ بِهِ وَ يَنْقُصُ مِنْ أُجُورِهِمْ شَيْئاً. وَمَنِ اسْتَنَّ سُنَّةً سَيِّئَةً، فَاسْتُنَّ بِهِ، فَعَلَيْهِ وِزْرُهُ كَامِ، وَمِنْ أَوْزَارِ الَّذِي اسْتَنَّ بِهِ، وَ يَنْقُصُ مِنْ أَوْزَارِهِمْ شَيْئاً«.في الزوائد: إسناده صحيح .

54. (204) (6041)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir adam Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanına gelmişti. Aleyhissalâtu vesselâm, Ashab'ı ona yardım etmeye teşvik etti. Ashap'tan biri:"Benim yanımda şu kadar mal var!" dedi. Cemaatte bulunup da adama yardım etmeyen kalmadı, herkes az veya çok bir yardımda bulundu. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm şu hitabede bulundu:"Kim bir hayrı başlatır ve başkaları da onu devam ettirirse, o kimse yaptığı hayrın sevabını eksiksiz alır ve o hayrı takip edenlerin hayrının bir mislini -onların hayırlarından hiçbir eksilme olmaksızın- aynen alır. Kim de kötü bir çığır açar ve bu çığırdan başkaları da giderse, bu adama, o kötü işin günahı eksiksiz gelir; ayrıca o kötü yoldan gidenlerin günahının bir misli de -onların günahından hiçbir şey eksiltmeden- ona gelir."[101]

-55 -6042 -205- حَدَّثنَا عِيسى بْنُ حَمَّادٍ الْمِصْرِيُّ. أَنْبَأَنَا اللَّيْثُ بْنُ سَعْدٍ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي حَبِيبٍ، عَنْ سَعْدِ بْنِ سِنَانٍ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، عَنْ رَسُولِ اللّهِ #؛ أَنَّهُ قَالَ: »أَيُّمَا دَاعٍ دَعَا إِلَى ضَلَةٍ فَاتُّبِعَ، فَإِنَّ لَهُ مِثْلَ أَوْزَارِ مَنِ اتَّبَعُهُ وَ يَنْقُصُ مِنْ أَوْزَارِهِمْ شَيْئاً. وَأَيُّمَا دَاعٍ دَعَا إِلَى هُدىً فَاتُّبِعَ، فَإِنَّ لَهُ مِثْلَ أُجُورِ مَنِ اتَّبَعَهُ، وَ ي
َنْقُصُ مِنْ أُجُورِهِمْ شَيْئاً«.في الزوائد: إسناده ضعيف .

55. (205)- (6042)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:"Kim bir dalalete çağırır ve buna uyulursa, bu kimseye kendine uyanların günahının bir misli aynen gelir, onların günahından da bir şey eksilmez. Kim de bir hayra çağırır ve kendisine uyulursa, buna da kendine uyanların sevaplarının bir misli verilir, bu ona uyanların sevabından bir şey eksiltmez.[102]

56- 6043- 207- حَدَّثنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيى. ثَنَا أَبُو نُعَيْم، ثَنَا إِسْرَائِيلُ، عَنِ الْحَكَمِ، عَنْ أَبِي جُحَيْفَةَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: »مَنْ سَنَّ سُنَّةً حَسَنَةً فَعُمِلَ بِهَا بَعْدَهُ، كَانَ لَهُ أَجْرُهُ وَمِثْلُ أُجُورِهِمْ مِنْ غَيْرِ أَنْ يَنْقُصَ مِنْ أُجُورِهِمْ شَيْئاً. وَمَنْ سَنَّ سُنَّةً سَيِّئَةً، فَعُمِلَ بِهَا بَعْدَهُ، كَانَ عَلَيْهِ وِزْرُهُ وَمِثْلُ أَوْزَارِهِمْ مِنْ غَيْرِ أَنْ يَنْقُصَ مِنْ أَوْزَارِهِمْ شَيْئاً«.في الزوائد: هذا ا"سناد ضعيف .

56. (207) (6043)- Ebu Cuhayfe anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:"Kim bir hayrı başlatır ve kendinden sonra da onunla amel edilirse, bu kimse hem kendi amelinin ve hem de öbürlerinin amelinin sevabını -onların sevabını eksiltmeksizin- aynen alır. Kim de kötü bir iş işler ve kendinden sonra bunu başkaları da işlerse, bu kimseye hem kendi işinin günahı hem de onu takliden işleyenlerin günahı, -onlarınkinden bir eksiltme hasıl etmeden- aynen gelir."[103]

57- 6044- 208- حَدَّثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ، عَنْ لَيْثٍ، عَنْ بَشِىرِ بْنِ نَهِيكٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: »مَا مِنْ دَاعٍ يَدْعُو إِلَى شَيْءٍ إِّ وُقِفَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ َزِماً لِدَعْوَتِهِ، مَا دَعَا إِلَيْهِ. وَإِنْ دَعَا رجُلٌ رَجًُ«.في الزوائد: إسناده ضعيف .

57. (208) (6044)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:"Dünyada bir şeye çağıran kimse, kıyamet günü, bu çağrısına devam ettirilir, hatta bir kişi bir kişiyi çağırmış bile olsa."[104]

AÇIKLAMA:

Son dört hadis, dinimizin hayra teşvik ve kötülükten zecr hususunda getirdiği "Sebep olan yapan gibidir" prensibini te'yid eden Nebevî açıklamalardır. Bu manayı te'yid eden rivayetler çoktur. Bunlardan bir tanesi Hz. Adem'in oğlu Kabil ile ilgilidir. Resulullah yeryüzünde haksız bir kan döküldüğü zaman bundan hasıl olan günahın bir mislinin Kabil'e gittiğini belirtmiş, sebep olarak da yeryüzünde haksız kan dökme çığırını onun açtığını söylemiştir.[105]

*** KUR'AN ÖGRENİP ÖGRETEN**

58- 6045- 213- حَدَّثنَا أزْهَرُ بْنُ مَرْوَانَ. ثنَا الْحَارِثُ بْنُ نَبْهَانَ. ثنَا عَاصِمُ بْنُ بَهْدَلَةَ، عَنْ مُصْعَبِ ابْنِ سَعْدٍ، عنْ أبِيهِ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: »خِيَارُكُمْ مَنْ تَعَلَّمَ الْقُرآنَ وَعَلَّمَهُ« قَالَ: وَأخَذَ بِيَدِي فَأقْعَدَنِي مَقْعَدِي هذَا، أُقْرِئُ.في الزوائد: إسناده ضعيف.

58. (213) (6045)- Mus'ab İbnu Sa'd'ın babası anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "En hayırlılarınız Kur'an'ı öğrenen ve öğretenlerdir."[106]

59- 6046- 215- حَدَّثنَا بَكْرُ بْنُ خَلَفٍ، أبُو بِشْرٍ. ثنَا عَبْدُالرَّحْمنِ بْنُ مَهْدِيٍّ. ثنَا عَبْدُالرَّحْمنِ ابْنُ بُدَيْلٍ، عَنْ أبِيهِ، عَنْ أنَسِ بْنِ مَالِكٍ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: »إنَّ للّهِ أهْلِينَ مِنَ النَّاسِ« قَالُوا: يَا رَسُولَ اللّهِ! مَنْ هُمْ؟ قَالَ »هُمْ أهْلُ الْقُرآنِ، أهْلُ اللّهِ وَخَاصَّتُهُ«.في الزوائد: إسناده صحيح .

59. (215) (6046)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Şüphesiz insanlardan Allah'a yakın olanlar vardır!" buyurmuştu. Ashab: "Ey Allah'ın Resulü! bunlar kimlerdir?" diye sordu."Onlar Kur'an ehli, Allah ehli ve Allah'ın has kullarıdır!" cevabını verdi."[107]

60- 6047- 219- حَدَّثنَا الْعَبَّاسُ بْنُ عَبْدِاللّهِ الْوَاسِطِيُّ. ثنَا عَبْدُاللّهِ بْنُ غَالِبٍ الْعَبَّادَانِيُّ، عَنْ عَبْدِاللّهِ بْنِ زِيَادٍ الْبَحْرَانِيِّ، عَنْ عَلِيّ بْنِ زَيْدٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيِّبِ، عَنْ أبِي ذَرٍّ؛ قَالَ: قَالَ لِي رَسُولُ اللّهِ #: »يَا أبَا ذَرٍّ! 'نْ تَغْدُو فَتَعَلَّمَ آيَةً مِنْ كِتَابِ اللّهِ، خَيْرٌ لَكَ مِنْ أنْ تُصَلِّيَ مِائَةَ رَكْعَةٍ. وَ'نْ تَغْدُوَ فَتَعَلَّمَ بَاباً مِنَ الْعِلْمِ، عُمِلَ بِهِ أوْ لَمْ يُعْمَلْ، خَيْرٌ مِنْ أنْ تُصَلِّيَ ألْفَ رَكْعَةٍ«.قال المنذريّ: إسناَده حسن. لكن في الزوائد أنه ضعّف عبداللّهِ بن زياد، وعلى بن زيد بن جدعان ، قال: وله شاهدان أخرجهما الترمذي .

60. (219) (6047)- Ebu Zerr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), bana dediler ki: "Ey Ebu Zerr! Senin evden çıkıp Allah'ın kitabından bir ayet öğrenmen, senin için yüz rek'at namaz kılmandan daha hayırlıdır. Keza gidip ilimden bir bab (mevzu) öğrenmen -ki bu babla amel edilsin veya edilmesin- senin için bin rek'at namaz kılmandan daha hayırlıdır." [108]

*** ALİM VE TALİB**

-61 -6048 -220- حَدَّثَنَا بَكْرُ بْنُ خَلَفٍ، أَبُو بِشْرٍ. ثَنَا عَبْدُا ْعْلَى، عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيِّبِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اَللَّهِ #: »مَنْ يُرِدِ اللَّهُ بِهِ خَيْراً يُفَقِّهْهُ فِي الدِّينِ«.في الزوائد: قلت رواه الترمذي من حديث ابن عباس، وقال: حسن صحيح. وفي الباب عن أبى هريرة ومعاوية. وقال السنديّ: وإسناد أبى هريرة ظاهرة الصحة، ولكن اختلف فيه على الزهريّ. فرواه النسائي من حديث شعيب عن الزهريّ، عن أبي سلمة، عن أبي هريرة؛ وقال: الصواب رواية الزهريّ عن حميد بن عبدالرحمن عن معاوية، كما في الصحيحين .

61. (220) (6048)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah kimin hakkında hayır murad ederse, onu dinde alim kılar."[109]

-62 -6049 -221- حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ. ثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ، مَرْوَانُ بْنُ جَنَاحٍ، عَنْ يُونُسَ بْنِ مَيْسَرَةَ بْنِ حَلْبَسٍ؛ أَنَّهُ حَدَّثَهُ، قَالَ: سَمِعْتُ مُعَاوِيَةَ بْنَ أَبِي سُفْيَانَ يُحَدِّثُ عَنْ رَسُولِ اَللَّهِ # أَنَّهُ قَالَ: »اَلْخَيْرُ عَادَةٌ، وَالشَّرُّ لَجَاجَةٌ. وَمَنْ يُرِدِ اللَّهُ بِهِ خَيْراً يُفَقِّهْهُ فِي الدِّينِ«.في الزوائد: رواه ابن حبان في صحيحه من طريق هاشم بن عمار، بإسناده ومتنه .

62. (221) (6049)- Hz. Muaviye (radıyallahu anh), Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle söylediğini anlatıyor: "Hayır bir alışkanlıktır, şer de düşmanlıktır; Allah kim hakkında hayır murad ederse onu dinde fakih (alim) kılar."[110]

-63 -6050 -224- حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ. ثَنَا حَفْصُ بْنُ سُلَيْمَانَ. ثَنَا كَثِيرُ بْنُ شِنْظِيرٍ، عَنْ مُحَمَّدِ ابْنِ سِيرِينَ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ #:

»طَلَبُ الْعِلْمِ فَرِيضَةٌ عَلَى مُسْلِمٍ. وَوَاضِعُ الْعِلْمِ عِنْدَ غَيْرِ أَهْلِهِ كَمُقَلِّدِ الْخَنَازِيرِ الْجَوْهَرَ وَالُّؤْلُؤَ وَالذَّهَبَ«.في ًالزوائد: إسنادهَ ضعيف، لضعف حفص بن سليمان. وقال السيوطيّ: سئل الشيخ محي الدين النوويّ رحمه الله تعالى عن هذا الحديث، فقال: إنه ضعيف، أي سندا. وإن كان صحيحاً، أي معنى. وقال تلميذه جمال الدين المزّيّ: هذا الحديث روى من طرق تبلغ رتبه الحسن. وهو كما قال. فإني رأيت له خمسين طريقا وقد جمعتها في جزء. اهل كم ا"مام السيوطيّ.

63. (224) (6050)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurdular: "İlim talebi her Müslümana farzdır. İlmi, ona layık olmayan kimseye öğretmek, domuzun boynuna mücevherat, inci, altın takmak gibidir."[111]

-64 -6051 -226- حَدَّثنَا مُحَمَّد بْنُ يَحْيى. ثنَا عَبْدُالرَّزَّاقِ. أنْبَأنَا مَعْمَرٌ، عَنْ عَاصِمِ بْنِ أَبِي النَّجُودِ، عَنْ زِرِّ بْنِ حُبَيْشٍ؛ قَالَ: أتَيْتُ صَفْوَانَ بْنَ عَسَّالٍ الْمُرَادِيَّ، فَقَالَ: مَا جَاءَ بِكَ؟ قُلْتُ: أنْبِطُ الْعِلْمَ. قَالَ: فَإِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللّهِ # يَقُولُ: »مَا مِنْ خَارِجٍ خَرَجَ مِنْ بَيْتِهِ فِي طَلَبِ الْعِلْمِ إَّ وَضَعَتْ لَهُ الْمَئِكَةُ أجْنِحَتَهَا، رِضاً بِمَا يَصْنَعُ«.في الزوائد: رجال إسنادهَ ثقات. إ أن عاصم بن أبي النجود اختلط بأخرَةٍ .

64. (226) (6051)- Zir İbnu Hubeyş anlatıyor: "Safvan İbnu Assal el-Murâdiye'ye geldim. Bana: "Ne maksatla yanıma geldin?" dedi."İlmi ortaya çıkarayım diye!" dedim. Bunun üzerine bana şunu söyledi:"Ben Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan işittim. Buyurmuşlardı ki:"İlim talep etmek üzere yola çıkan hiç kimse yoktur ki, melekler, onun bu yaptığından memnun olarak, ona kanatlarını germemiş olsunlar!"[112]

-65 -6052 -228- حَدَّثنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ. ثنَا صَدَقَةُ بْنُ خَالِدٍ. ثنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي عَاتِكَةَ، عَنْ عَلِيِّ ابْنِ يَزِيدَ، عَنِ الْقَاسِمِ، عَنْ أَبِي أُمَامَةَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ

اللهِ #: »عَلَيْكَمْ بِهذَا الْعِلْمِ قَبْلَ أَنْ يُقّبَضَ. وَقَبْضُهُ أَنْ يُرْفَعَ« وَجَمَعَ بَيْنَ إِصْبَعَيْهِ الْوُسْطَى وَالّتِي تَلِي ا‘بْهَامَ هَكَذَا. ثُمَّ قَالَ: »الْعَالِمُ وَالْمُتَعَلِّمُ شَرِيكَانِ فِي ا‘جْرِ. وَ خَيْرَ فِي سَائِرِ النَّاسِ«.في الزوائد: في إسناده عليّ بن يزيد، والجمهور على تضعيفه.

65. (228) (6052)- Ebu Ümame (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Yok edilmezden önce şu (dini) ilmi öğrenmeniz gerekir. Onun yok edilmesi kaldırılmasıdır."Aleyhissalâtu vesselâm, sonra orta parmağı ile şehadet parmağını şöyle birleştirerek: "Alim ve talebe sevapta ortaktırlar, diğer insanlarda (öğretici ve öğrenici olmayanlarda) hayır yoktur!" buyurdular.[113]

-66 -6053 -229- حَدَّثَنَا بِشْرُ بْنُ هِلَ الصَّوَّافُ. ثَنَا دَاوُدُ بْنُ الزِّبْرِقَانِ، عَنْ بَكْرِ بْنِ خُنَيْسٍ، عَنْ عَبْدِالرَّحْمنِ بْنِ زِيَادٍ، عَنْ عَبْدِاللّهِ بْنِ يَزِيدَ، عَنْ عَبْدِاللّهِ بْنِ عَمْرٍو. قَالَ: خَرَجَ رَسُولُ اللّهِ # ذَاتَ يَوْمٍ مِنْ بَعْضِ حُجَرِهِ. فَدَخَلَ الْمَسْجِدَ. فَإِذَا هُوَ بِحَلْقَتَيْنِ. إِحْدَاهُمَا يَقْرَأُونَ الْقُرْآنَ وَيَدْعُونَ اللّهَ. وَا‘خْرَى يَتَعَلَّمُونَ وَيُعَلِّمُونَ. فَقَالَ النَّبِيِّ #: »كُلٌّ عَلى خَيْرٍ. هؤُءِ يَقْرَأُونَ الْقُرآنَ وَيَدْعُونَ اللّه، فَإِنْ شَاءَ أَعْطَاهُمْ وَإِنْ شَاءَ مَنَعَهُمْ. وَهؤُءِ يَتَعَلَّمُونَ وَيُعَلِّمونَ. وَإِنَّمَا بُعِثْتُ مُعَلِّماً« فَجَلَسَ مَعَهُمْ.في الزوائد: إسناده ضعيف. داود وبكر وعبدالرحمن، كلهم ضعفاء .

66. (229) (6053)- Abdullah İbnu Amr (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), bir gün, hücrelerinden birinden çıkıp mescide girmişti. Mescidde ise iki halka vardı. Birinde halk, Kur'an okuyor, Allah'a dua ediyordu. Diğerindekiler ilim öğrenip ilim öğretmekle meşguldü. Aleyhissalâtu vesselâm: "Her ikisi de hayır üzeredir: Şunlar Kur'an okuyorlar, Allah'a dua ediyorlar, Allah (taleplerini) dilerse onlara verir, dilemezse vermez. Bunlar ise öğrenip öğretiyorlar. Ben de bir muallim olarak gönderildim!" buyurdular ve ilim halkasına oturdular."[114]

*** İLMİ TEBLİG**

-67 -6054 -236- حَدَّثَنَا مُحَمَّد بْنُ إبْرَاهِيمَ الدِّمَشْقِيُّ. ثَنَا مُبَشِّرُ بْنُ إسْمَاعِيلَ الْحَلَبِيُّ، عَنْ مُعانِ بْنِ رِفَاعَةَ، عَنْ عَبْدِ الْوَهَابِ بْنِ بُخْتٍ الْمَكِّيِّ، عَنْ أنَسِ بْنِ مَالِكٍ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: »نَضَّرَ اللّهُ عَبْداً سَمِعَ مَقَالَتِى فَوَعَاهَا، ثُمَّ بَلَّغَهَا عَنِّي. فَرُبَّ حَامِلِ فِقْهٍ غَيْرَ فَقِيهٍ. وَرُبَّ حَامِلِ فِقْهٍ إلى مَنْ هُوَ أفْقَهُ مِنْهُ«.قال السندى: قد تكلم في الزوائد على بعض ا‘حاديث)من رقم -230 الى رقم -236(إ أن متونها ثابتة عند ا‘ئمة .

67. (236) (6054)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:"Allah benim sözümü işitip belleyen, sonra da onu benden (başkasına) ulaştıran kimsenin yüzünü kıyamet günü ağartsın. Zira nice ilim taşıyıcılar vardır ki, alim değildir. Nice ilim taşıyıcıları ilmi, kendinden daha alim olana taşırlar."[115]

AÇIKLAMA:

Yukarıda kaydedilen son hadisler ilme, ilim talebine ve hadis rivayetine teşvik sadedinde varid olmuştur. Bu bahisler daha önce mükerrer olarak işlenmiştir, burada tekrar açıklama yapmaya gerek görmüyoruz.[116]

-68 -6055 -237- حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ الْحَسَنِ الْمَرْوَزِيُّ. أنْبَأنَا مُحَمَّد بْنُ أبِي عَدِيٍّ. ثَنَا مُحَمَّد بْنُ أبِي حُمَيْدٍ. ثَنَا حَفْصُ بْنُ عُبَيْدِاللّهِ بْنِ أنَسٍ، عَنْ أنَسِ بْنِ مَالِكٍ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: »إنَّ مِنَ النَّاسِ مَفَاتِيحَ لِلْخَيْرِ، مَغَالِيقَ لِلشَّرِّ. وَإنَّ مِنَ النَّاسِ مَفَاتِيحَ لِلشَّرِّ، مَغَالِيقَ لِلْخَيْرِ. فَطُوبى لِمَنْ جَعَلَ اللّهُ مَفَاتِيحَ الْخَيْرِ عَلى يَدَيْهِ. وَوَيْلٌ لِمَنْ جَعَلَ اللّهُ مَفَاتِيحَ الشَّرِّ عَلى يَدَيْهِ«.في الزوائد: إسناده ضعيف من أجل محمد بن أبي حميد، فإنه متروك .

68. (237) (6055)- Yine Hz. Enes anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İnsanlardan öyleleri vardır ki, onlar hayrın anahtarları, şerrin de

sürgüleridir. Allah'ın, ellerine hayırın anahtarlarını koyduğu kimselere ne mutlu! Şerrin anahtarlarını Allah'ın ellerine koyduğu kimselere ne yazık!" [117]

69- 6056- 238- حَدَّثنَا هرُونُ بْنُ سَعِيدٍ ا'يْلِيُّ، أبُو جَعْفَرٍ. ثنَا عَبْدُاللّهِ بْنُ وَهْبٍ. أخْبَرَنِي عَبْدُالرَّحْمنِ بْنُ زَيْدِ بْنِ أسْلَمَ، عَنْ أبِي حَازِمٍ، عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ؛ أنَّ رَسُولَ اللّهِ # قَالَ: »إنَّ هذَا الْخَيْرَ خَزَائِنُ. وَلِتِلْكَ الْخَزَائِنِ مَفَاتِيحُ. فَطُوبى لِعَبْدٍ جَعَلَهُ اللّهُ مِفْتَاحاً لِلْخَيْرِ، مِغْقاً لِلشَّرِّ. وَوَيْلٌ لِعَبدٍ جَعَلَهُ اللّهُ مِفْتَاحاً لِلشَّرِّ، مِغْقاً لِلْخَيْرِ«.في الزوائد: إسناده ضعيف لضعف عبدالرحمن .

69. (238) (6056)- Sehl İbnu Sa'd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:"(Size getirdiğim) bu hayır, bir kısım hazineler mesabesindedir. Bu hazinelerin anahtarları vardır. Allah'ın, hayır için bir anahtar, şerre karşı da sürgü kıldığı kimseye ne mutlu. Allah'ın şerre anahtar, hayra sürgü kıldığı kimseye de ne yazık!"[118]

*** HALKA HAYRI ÖGRETMEK**

70 -6057 -240- حَدَّثنَا أحْمَدُ بْنُ عِيسى الْمِصْرِيُّ. ثَنَا عَبْدُ اللّهِ بْنُ وَهْبٍ، عَنْ يَحْيى بْنِ أيُّوبَ، عَنْ سَهْلِ بْنِ مُعَاذِ بْنِ أنَسٍ، عَنْ أبِيهِ؛ أنَّ النَّبِيَّ # قَالَ: »مَنْ عَلَّمَ عِلْماً، فَلَهُ أجْرُ مَنْ عَمِلَ بِهِ. َ يَنْقُصُ مِنْ أجْرِ الْعَامِلِ«.المتن ثابت معنى. وإن تكلم في الزوائد على إسناده فقال: فيه سهل بن معاذ، ضعّفه ابن معين، ووثّقه العجليّ، وذكره ابن حبان في الثقات والضعفاء. ويحيى بن أيوب، قيل: إنه لم يدرك سهل بن معاذ. ففيه انقطاع .

70. (240) (6057)- Muaz İbnu Enes'in babası anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim bir ilim öğretirse ona bu ilimle amel edenlerin sevabı vardır. Bu, amel edenin ücretini eksiltmez."[119]

71 -6058 -241- حَدَّثنَا إسْمَاعِيلُ بْنُ أبِي كَرِيمَةَ الْحَرَّانِيُّ. حَدَّثنَا مُحَمَّد بْنُ سَلَمَةَ، عَنْ أبِي عَبْدِالرَّحِيم. حَدَّثنِي زَيْدُ بْنُ أبِي أُنَيْسَةَ، عَنْ زَيْدِ بْنِ أسْلَمَ، عَنْ عَبْدِاللّهِ بْنِ أبِي قَتَادَةَ، عَنْ أبِيهِ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: »خَيْرُ مَا يُخَلِّفُ الرَّجُلُ مِنْ بَعْدِهِ ثَثٌ: وَلَدٌ صَالِحٌ يَدْعُو لَهُ، وَصَدَقَةٌ تَجْرِي يَبْلُغُهُ أجْرُهَا، وَعِلْمٌ يُعْمَلُ بِهِ مِنْ بَعْدِهِ«.قَالَ أبُو الْحَسَنِ: وَحَدَّثنَا أبُو حَاتِمٍ، مُحَمَّد بْنُ يَزِيدَ بْنِ سِنَانٍ الرَّهَاوِيُّ. ثَنَا يَزِيدُ بْنُ سِنَانٍ، يَعْنِي أبَاهُ. حَدَّثنِي زَيْدُ بْنُ أبِي أُنَيْسَةَ، عَنْ فُلَيْحِ بْنِ سُلَيْمَانَ، عَنْ زَيْدِ بْنِ أسْلَمَ، عَنْ عَبْدِاللّهِ ابْنِ أبِي قَتَادَةَ، عَنْ أبِيهِ؛ سَمِعْتُ رَسُولَ اللّهِ #. فَذَكَرَ نَحْوَهُ.في الزوائد: ما يقتضى أنه صحيح. رواه ابن حبان في صحيحه .

71. (241) (6058)- Ebu Katâde babasından naklediyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kişinin (öldükten sonra) geride bıraktıklarının en hayırlısı şu üç şeydir: "Kendisine dua eden salih bir evlad, ecri kendisine ulaşan bir sadaka-i cariye, kendinden sonra amel edilen bir ilim."[120]

-72 -6059 -242- حَدَّثنَا مُحَمَّد بْنُ يَحْيي. ثنَا مُحَمَّد بْنُ وَهْبِ بْنِ عَطِيَّةَ. ثنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ. ثنَا مَرْزُوقُ بْنُ أَبِي الْهُذَيْلِ. حَدَّثنِي الزُّهْرِيُّ. حَدَّثنِي أَبُو عَبْدِاللّهِ ا٭غَرُّ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: »إِنَّ مِمَّا يَلْحَقُ الْمُؤْمِنَ مِنْ عَمَلِهِ وَحَسَنَاتِهِ بَعْدَ مَوْتِهِ، عِلْماً عَلَّمَهُ وَنَشَرَهُ، وَوَلَداً صَالِحاً تَرَكَهُ. وَمُصْحَفاً وَرَّثَهُ، أَوْ مَسْجِداً بَنَاهُ أَوْ بَيْتاً بْنِ السَّبِيلِ بَنَاهُ، أَوْ نَهراً أَجْرَهُ أَوْ صَدَقَةً أَخْرَجَها مِنْ مَالِهِ فِي صِحَّتِهِ وَحَيَاتِهِ. يَلْحَقُهُ مِنْ بَعْدِ مَوْتِهِ«.نقل عن ابن المنذر أنه قال: إسناده حسن. وفي الزوائد: إسناده غريب. ومرزوق مختلف فيه. وقد رواه ابن خزيمة في صحيحه عن محمد بن يحيى الذهلىّ به .

72. (242) (6059)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Mü'min kişiye, hayatta iken yaptığı amel ve iyiliklerden öldükten sonra ulaşanlar, öğretip neşrettiği bir ilim, geride bıraktığı salih bir evlad, miras bıraktığı bir mushaf (kitap), inşa ettiği bir mescid, yolcular için yaptırdığı bir bina, akıttığı bir su, hayatta ve sağlıklı iken verdiği bir sadakadır. Ölümünden sonra kişiye işte bunlar ulaşır."[121]

-73 -6060 -243- حَدَّثنَا يَعْقُوبُ بْنُ حُمَيْدِ بْنِ كَاسِبٍ الْمَدَنِيّ. حَدَّثنِي إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ صَفْوَانَ بْنِ سُلَيْمٍ، عَنْ عُبَيْدِاللّهِ بْنِ طَلْحَةَ، عَنِ الْحَسَنِ الْبَصِرِيِّ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ أَنَّ النَّبِيَّ # قَالَ: »أَفْضَلُ الصَّدَقَةِ أَنْ يَتَعَلَّمَ الْمَرْءُ الْمُسْلِمُ عِلْماً، ثُمَّ يُعَلِّمَهُ أَخَاهُ الْمُسْلِمَ«.في الزوائد: إسناده ضعيف. فإسحق بن إبراهيم ضعيف وكذلك يعقوب. والحسن لم يسمع من أبي هريرة، قاله غير واحد .

73. (243) (6060)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sadakanın en üstünü, kişinin bir ilim öğrenip sonra da onu Müslüman kardeşine öğretmesidir."[122]

*** TEVAZU**

74- 6061- 245- حَدَّثنَا مُحَمَّد بْنُ يَحْيى. ثنَا أبُو الْمُغِيرَةِ. ثنَا مُعَانُ بْنُ رِفَاعَةَ. حَدَّثنِي عَلِيُّ بْنُ يَزِيدَ؛ قَالَ: سَمِعْتُ الْقَاسِمَ بْنَ عَبْدِالرَّحْمنِ يُحَدِّثُ عَنْ أَبِي أُمَامَةَ؛ قَالَ: مَرَّ النَّبِيُّ #، فِى يَوْمِ شَدِيدِ الْحَرِّ نَحْوَ بَقِيعِ الْغَرْقَدِ. وَكَانَ النَّاسُ يَمْشُونَ خَلْفَهُ. فَلَمَّا سَمِعَ صَوْتَ اَلنِّعَالِ وَقَرَ ذلكَ فِى نَفْسِهِ. فَجَلَسَ حَتّى قَدَّمَهُمْ أمَامَهُ، لِئَّ يَقَعَ فِى نَفْسِهِ شَيْءٌ مِنَ الْكِبْرِ.في الزوائد: إسناده ضعيف لضعف رواته .

74. (245) (6061)- Ebu Ümame (radıyallahu anh) anlatıyor: "Çok sıcak bir günde Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Bakiu'l-Garkad cihetine geçti. Arkasında yürüyen kimseler vardı. Bir ara ayak seslerini işitince bu ona ağır geldi ve içine bir kibir düşer endişesiyle yere oturdu, halkın kendisini geçmesini bekledi." [123]

75- 6062- 246- حَدَّثنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمِّد. ثنَا وَكِيعٌ، عَنْ سُفْيَانَ، عَنِ ا٬سْوَدِ بْنِ قَيْسِ، عَنْ نُبَيْحِ الْعَنَزِيِّ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِاللهِ؛ قَالَ: كَانَ النَّبِيَّ # إذَا مَشَى، مَشَى أصْحَابُهُ أمَامَهُ، وَتَرَكُوا ظَهْرَهُ لِلْمَئِكَةِ.في الزوائد: رجال إسناده ثِقات .

75. (246) (6062)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) yolda yürüyünce Ashab, onun önünde yürürler. Aleyhissalâtu vesselâm'ın sırtını meleklere bırakırlardı."[124]

*** İLİM TALEBİNE TEŞVİK**

76- 248- 6063- حَدَّثنَا عَبْدُاللّهِ بْنُ عَامِرِ بْنِ زُرَارَةَ. ثَنَا الْمُعَلَّى بْنُ هِلٍ، عَنْ إِسْمَاعِيلَ؛ قَالَ: دَخَلْنَا عَلَى الْحَسَنِ نَعُودُهُ حَتّى مَ ْنَا الْبَيْتَ، فَقَبَضَ رِجْلَيْهِ. ثُمَّ قَالَ: دَخَلْنَا عَلَى أَبِي هُرَيْرَةَ نَعُودُهُ حَتّى مَ ْنَا الْبَيْتَ، فَقَبَضَ رِجْلَيْهِ. ثمَّ قَالَ: دَخَلْنَا عَلَى رَسُولِ اللّهِ # حَتّى مَ ْنَا الْبَيْتَ. وَهُوَ مُضْطَجعٌ لِجَنْبِهِ، فَلَمَّا رَآنَا قَبْضَ رِجْلَيْهِ. ثُمَّ قَالَ: »إِنَّهُ سَيَأتِيكُمْ أَقْوَامٌ مِنْ بَعْدِي يَطْلُبُونَ الْعِلْمَ. فَرَحِّبُوا بِهِمْ، وَحَيُّوهُمْ وَعَلِّمُوهُمْ«.قَالَ: فَأَدْرَكْنَا، وَاللّهِ، أَقْوَاماً، مَا رَحَّبُوا بِنَا وَ حَيَّوْنَا وَ عَلَّمُونَا. إ بَعْدَ أَنْ كُنَّا نَذْهَبُ إِلَيْهِمْ فَيَجْفُونَا.في الزوائد: إسناده ضعيف. فإن المعلى بن هل كذّبه أحمد وابن معين وغيرهما. ونسبه إلى وضع الحديث غيرُ واحد. وإسماعيل، هو ابن مسلم. اتفقوا على ضعفه. وله شاهد من حديث أبي سعيد، قال الترمذي فيه: نعرفه إ من حديث أبي هارون عن أبي سعيد. قلت: أبو هارون العبديّ ضعيف باتفاقهم ا ه .

76. (248) (6063)- İsmail İbnu Müslim anlatıyor: "Hasan Basri merhuma hastalığı sırasında geçmiş olsun ziyaretine uğramıştık; gelenler odayı doldurdu, öyle ki ayaklarını topladı ve şunları anlattı: "Biz, Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'ye hastalanınca geçmiş olsun ziyaretinde bulunduk, ziyaretçiler odayı doldurmuştuk, öyle ki, ayaklarını kendine çekti ve: "Bir keresinde Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanına girmiş, odasını doldurmuştuk, o da yanı üzerine yatıyordu. Bizi görünce ayaklarını kendine çekerek topladı ve şöyle buyurdu:"Haberiniz olsun, benden sonra, ilim talep etmek üzere, (size her taraftan) insanlar gelecektir. Onlara merhaba deyin, selam verin ve ilim öğretin!"Hasan Basrî hazretleri sözlerine devamla dedi ki: "Allah'a yemin olsun! Biz öyle insanlarla karşılaştık ki, (kendilerine ilim talep etmek üzere uğradığımız zaman) bize, ne merhaba dediler, ne selam verdiler, ne de ilim öğrettiler. Ancak kendilerine ilim için gittiğimiz zaman bir şeyler öğrenir idiysek de bize kaba davranırlardı."[125]

AÇIKLAMA:

Şarihler, Hasan Basrî hazretlerinin şikâyetlendiği bu kimselerin sahabi olmayıp,

tabiinden parayla ilim öğreten kimseler olacağını belirtmekte ittifak eder.[126]

*** İLİMLE AMEL**

-77 -6064 -253- حَدَّثنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ. ثنَا حَمَّادُ بْنُ عَبْدِالرَّحْمنِ. ثنَا أَبُو كَرِبٍ ا۠زْدِيُّ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ، عَنِ النَّبِيِّ # قَالَ: »مَنْ طَلَبَ الْعِلْمَ لِيُمَارِيَ بِهِ السُّفَهَاءَ، أَوْ لِيُبَاهِيَ بِهِ الْعُلَمَاءَ، أَوْ لِيَصْرِفَ وُجُوهَ النَّاسِ إِلَيْهِ، فَهُوَ فِي النَّارِ«في الزوائد: إسناده ضعيف لضعف حماد وأبي كَرِب .

77. (253) (6064)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:"Cühela takımıyla münakaşa veya ulemaya karşı böbürlenme veya halkın dikkatini kendine çekme gayesiyle ilim talep eden ateştedir."[127]

-78 -6065 -254- حَدَّثنَا مُحَمَّد بْنُ يَحْيى. ثنَا ابْنُ أَبِي مَرْيَمَ. أَنْبَأَنَا يَحْيى بْنُ أَيُّوبَ، عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ، عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللّهِ؛ أَنَّ النَّبِيَّ # قَالَ: » َ تَعَلَّمُوا الْعِلْمَ لِتُبَاهُوا بِهِ الْعُلَمَاءَ، وَ لِتُمَارُوا بِهِ السُّفَهَاءَ، وَ تَخَيَّرُوا بِهِ الْمَجَالِسَ. فَمَنْ فَعَلَ ذلِكَ، فَالنَّارُ النَّارُ«.في الزوائد: رجال إسناده ثقات. ورواه ابن حبان في صحيحه. والحاكم، مرفوعاً وموقوفاً .

78. (254) (6065)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:"İlmi, alimlere karşı böbürlenmek, cühela ile münakaşa etmek veya mevkimakam elde etmek için öğrenmeyin. Kim bunu yaparsa ona ateş gerekir, ateş!"[128]

-79 -6066 -255- حَدَّثنَا بْنُ الْصَّبَّاحِ. أَنْبَأَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ، عَنْ يَحْيى بْنِ عَبْدِالرَّحْمنِ الْكِنْدِيّ، عَنْ عُبَيْدِ اللّهِ بْنِ أَبِي بُرْدَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، عَنِ النَّبِيِّ # قَالَ: »إِنَّ أُنَاساً مِنْ أُمَّتِي سَيَتَفَقَّهُونَ فِي الدِّينِ، وَيَقْرَأُونَ الْقُرآن، وَيَقُولُونَ: نَأْتِي ا۠مَرَاءَ فَنُصِيبُ مِنْ دُنْيَاهُمْ وَنَعْتَزِلُهُمْ بِدِينِنَا. وَ يَكُونُ ذلِكَ. كَمَا َ يُجْتَنَى مِنَ الْقَتَادِ إِ َّ الشَّوْكُ. كذلِكَ َ يُجْتَنَى مِنْ قِرْبِهِمْ إِ َّ«.قَالَ مُحَمَّد بْنُ الصَّبَّاحِ: كَأَنَّهُ

يَعْنِي الْخَطَايَا.في الزوائد: إسناده ضعيف. وعبيدالله بن أَبِي بردة يُعرف .

79. (255) (6066)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:"Ümmetimden bir kısım insanlar, dinî ilimleri öğrenecekler. Kur'an-ı Kerim'i okuyacaklar ve şöyle diyecekler: "Umeraya gidip, onların dünyalıklarından alırız, dinimizi de onların şerrinden uzak tutarız." Halbuki bu mümkün değildir, tıpkı katad (denen dikenli ağaçtan) dikenden başka bir şey elde edilemediği gibi. Aynen öyle de, umeranın yakınlığından sadece... elde edilir."Muhammed İbnu's-Sabbah: "Aleyhissalâtu vesselâm sanki hataları kastetmiştir" der."[129]

-80 -6067 -257- عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ، وَالْحُسَيْنُ بْنُ عَبْدِالرَّحْمنِ، قَاَ: ثَنَا عَبْدُاللّهِ بْنُ نُمَيْرٍ، عَنْ مُعَاوِيَةَ النَّصْرِيِّ، عَنْ نَهْشَلٍ، عَنِ الضَّحَّاكِ، عَنِ ا'سْودِ بْنِ يَزِيدَ، عَنْ عَبْدِاللّهِ بْنِ مَسْعُودٍ قَالَ: لَوْ أَنَّ أَهْلَ الْعِلْمِ صَانُوا الْعِلْمَ وَوَضَعُوهُ عِنْدَ أَهْلِهِ لَسَادُوا بِهِ أَهْلَ زَمَانِهِمْ. وَلكِنَّهُمْ بَذَلُوهُ 'هْلِ الدُّنْيَا لِيَنَالُوا بِهِ مِنْ دُنْيَاهُمْ. فَهَانُوا عَلَيْهِ. سَمِعْتُ نَبِيَّكُمْ # يَقُولُ: »مَنْ جَعَلَ الْهُمُومَ هَمًّا وَاحِداً، هَمَّ آخِرَتِهِ، كَفَاهُ اللّهُ هَمَّ دُنْيَاهُ. وَمَنْ تَشَعَّبَتْ بِهِ الْهُمُومُ فِي أَحْوَالِ الدُّنْيَا، لَمْ يُبَالِ اللّهُ فِي أَيِّ أَوْدِيَتِهَا هَلَكَ«.قَالَ أَبُو الْحَسَنِ: حَدَّثَنَا حَازِمُ بْنُ يَحْيى. ثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، وَمُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِاللّهِ ابْنِ نُمَيْرٍ. قَاَ: ثَنَا ابْنُ نُمَيْرٍ. عَنْ مُعَاوِيَةَ النَّصْرِيِّ، وَكَانَ ثِقَةً. ثُمَّ ذَكَرَ الْحَدِيثَ نَحْوَهُ بِإِسْنَادِهِ.في الزوائد: إسناده ضعيف فيه نهشل بن سعيد. قيل إنه يروى المناكير. وقيل بل الموضوعات .

80. (257) (6067)- Abdullah İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) demiştir ki: "Eğer ilim ehli, ilmi koruyup, onu layık olanlara vermiş olsalardı, ilim sayesinde devirlerinin insanlarına efendi olacaklardı. Ne var ki onlar ilmi, dünyalıklarından menfaat sağlamak için ehl-i dünya için harcadılar. Dünya ehli de alimleri aşağıladı. Halbuki ben, Peygamberimiz (aleyhissalâtu vesselâm)'in şöyle söylediğini işittim: "Kimin tasası sadece ahiret olursa, dünya tasalarına Allah kifayet eder. Kim de dünya tasalarına kendini kaptırırsa, dünyanın hangi vadisinde helak olduğuna Allah aldırmayacaktır."[130]

-81 -6068 -259- حَدَّثنَا أَحْمَدُ بْنُ عَاصِمٍ الْعَبَّادَانِيُّ. ثنَا بَشِيرُ بْنُ مَيْمُونٍ؛ قَالَ: سَمِعْتُ أَشْعثَ ابْنَ سَوَّارٍ، عَنِ ابْنِ سِيرِينَ، عَنْ حُذَيْفَةَ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللّهِ # يَقُولُ: » تَعَلَّمُوا
الْعِلْمَ لِتُبَاهُوا بِهِ الْعُلَمَاءَ، أَوْلِتُمَارُوا بِهِ السُّفَهاءَ، أَوْ لِتَصْرِفُوا وُجُوهَ النَّاسِ إِلَيْكُمْ. فَمَنْ فَعَلَ ذلِكَ، فَهُوَ فِي النَّارِ«.في الزوائد: إسناده ضعيف .

81. (259) (6068)- Huzeyfe (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle söylediğini işittim: "İlmi, ulemaya karşı böbürlenmek için veya cühela ile münakaşa için veya insanların dikkatini kendinize çekmek için öğrenmeyin. Kim böyle yaparsa yeri ateştir."[131]

-82 -6069 -260- حَدَّثنَا مُحَمَّد بْنُ إِسْمَاعِيلَ. أَنْبَأَنَا وَهْبُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ ا'سَديُّ. ثنَا عَبْدُاللّهِ بْنُ سَعِيدٍ الْمَقْبُرِيُّ، عَنْ جَدِّهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: »مَنْ تَعَلَّمَ الْعِلْمَ لِيُبَاهِيَ بِهِ الْعُلَمَاءَ، وَيَجَارِيَ بِهِ السُّفَهَاءَ، وَيَصْرِفَ بِهِ وُجُوهَ النَّاسِ إِلَيْهِ؛ أَدْخَلَهُ اللّهُ جَهَنَّمَ«.في الزوائد: إسناده ضعيف .

82. (260) (6069)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim alimlere karşı böbürlenmek, cahillerle münakaşa etmek ve halkın dikkatini üzerine çekmek maksadıyla ilim öğrenirse Allah onu cehenneme sokar."[132]

*** İLMİ GİZLEME**

83 -6070 -263- حَدَّثنَا الْحُسَيْنُ بْنُ أبِي السَّرِيِّ الْعَسْقَنِيُّ. ثنَا خَلَفُ بْنُ تَمِيم، عَنْ عَبْدِاللّهِ بْنِ السَّرِيِّ، عَنْ مُحَمِّد بْنِ الْمُنْكَدِرِ، عَنْ جَابِرٍ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: »إذَا لَعَنَ آخِرُ هذِهِ ا ُمَّةِ أوَّلَهَا، فَمَنْ كَتَمَ حَدِيثاً فَقَدْ كَتَمَ مَا أنْزَلَ اللّهُ«.في الزوائد: في إسناده حسين بن أبىيالسريّ، كذاب. وعبداللّه بن السريّ، ضعيف. وفي ا ٔطراف: أن عبداللّه بن السريّ لم يدرك محمد بن المنكدر. وذكر أن بينهما وسائط ففيه انقطاع أيضاً.

83. (263) (6070)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bu ümmetin sonradan gelenleri önce gelenlerine lanet ettiği vakit, kim bir hadisi söylemez, ketmederse, Allah'ın indirdiğini ketmetmiş (gizlemiş) olur."[133]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, senet itibariyle zayıf sayılsa da, alimler, hadisin ifade ettiği manayı te'yid eden başka rivayetlere dayanarak hadiste beyan olunan manayı makbul addedip açıklama sunmuşlardır. Sindî'nin Haşiye' sinde kaydedildiği üzere, hadis iki şekilde te'vil edilmiştir:

1- Cehaletin artıp, Ashab'ın yüce makamını bilmeyen nesillerin yetişip, cahilliğin sevkiyle, Ashab'a dil uzatmaların meydana geldiği zamanlarda Ashab'ın fazileti ve onlara dil uzatmanın haramlığı konusunda hadis bilenler bildiklerini gizlememeli, daha bir gayretle neşretmelidir. Kim bu çeşitten bir bildiğini gizlerse Allah'ın indirdiğini gizlemiş olur. Hadisler de, ulemanın ittifakla belirttiği üzere, vahye dayanmaktadır. Öyleyse onun gizlenmesi de "Allah'ın indirdiğini gizlemek" sayılmalıdır.

2- Din ilimlerinin, çeşitli sebeplerle ortadan kalktığı, alimlerin sayıca azaldığı, ilim yerine cehaletin hüküm sürdüğü ve bu sebeple selef ve eslafa dil uzatıldığı zamanlarda ilme daha çok ihtiyaç hasıl olacaktır. Böyle durumlarda bilenlerin, bildiklerini neşretmeleri gerekmektedir. Aksi takdirde Allah'ın indirdiğini gizleme gibi ciddi bir hataya ve sorumluluğa düşmüş olacaklardır.Bu yorumlar, bilhassa zamanımızı tasvir ediyor gibidir. Aslında, ilim şöyle dursun, daha

mebadiden ve kavaid-i külliyeden (umumi prensiplerden) bîhaber bir birkısım ünvan sahiplerinin veya ne idüğü belirsiz yazar takımlarının sahabe, tabiin, etbauttabiin, bütün selef ve müteahhir eslaf ulemasını toptan reddedip, hadisi, icmayı, fukahanın kıyas ve fetvalarını reddedip, keyiflerine göre ahkâm kestiklerini, Kur'an'ı, -hiçbir ilmî disipline başvurmadan- rastgele yorumlamaya kalktıklarını görüyoruz. Bu cehalet fırtınası esnasında bilenlerin, alimlerin kendilerine düşeni yapması gerekmektedir. Hadis, böylesi hengâmlarda susmanın ciddi mesuliyetler getireceğini belirtmektedir.[134]

-84 -6071 -264- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ ا ٔزْهَرِ. ثَنَا الْهَيْثَمُ بْنُ جَمِيلٍ. حَدَّثِنِي عَمْرُو بْنُ سَلِيمٍ. ثَنَا يُوسُفُ ابْنُ إِبْرَاهِيمَ؛ قَالَ سَمِعْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ يَقُولُ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰهِ # يَقُولُ: »مَنْ سُئِلَ عَنْ عِلْم فَكَتَمَهُ، أُلْجِمَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِلِجَامٍ مِنْ نَارٍ«.في الزوائد: إسناده حديث أنس، فيهً يوسف بن إبراهيم. قال البخَاريّ: هوٍ صاحب عجائب. وقال ابن حبان: روى عن أنس من حديثه ما يخلّ بالرواية. ا ه. واتفقوا على ضعفه .

84. (264) (6071)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim bir ilimden sorulur, o da bunu gizlerse, kıyamet günü ateşten bir gem ile gemlenir."[135]

-85 -6072 -265- حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ حِبَّانَ بْنِ وَاقِدٍ الثَّقَفِيُّ، أَبُو إِسْحَاقَ الْوَاسِطِيُّ. ثَنَا عَبْدُاللّٰهِ ابْنُ عَاصِمٍ. ثَنَا مُحَمَّد بْنُ دَابٍ، عَنْ صَفْوَانَ بْنِ سُلَيْمٍ، عَنْ عَبْدِالرَّحْمنِ بْنِ أَبِي سَعِيدٍ اَلْخُدْرِيِّ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ #: »مَنْ كَتَمَ عِلْماً مِمَّا يَنْفَعُ اللّٰهُ بِهِ فِي أَمْرِ النَّاسِ، أَمْرِ الدِّينِ؛ أَلْجَمَهُ اللّٰهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِلِجَامٍ مِنَ النَّارِ«.في إسناده محمد بن داب. كذبه أبو زرعة وغيره، ونُسِب إلى الوضع .

85. (265) (6072)- Ebu Saidi'l-Hudrî anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdularki: "Kim insanların dinî işlerinde Allah'ın faydalı kıldığı bir

ilmi gizlerse, Allah, kıyamet günü onu ateşten bir gem ile gemler." [136]

TAHARET BÖLÜMÜ

*** ABDEST VE GUSÜLDE KULLANILACAK SU MİKTARI**

86- 6073- 270- حَدَّثنَا مُحَمَّد بْنُ الْمُؤَمَّلِ بْنِ الصَّبَّاحِ، وَعَبَّادُ بْنُ الْوَلِيدِ؛ قَاَ: ثنَا بَكْرُ بْنُ يَحْيى ابنِ زَبَّانَ. ثنَا حِبَّانُ بْنُ عَلِيٍّ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ أبي زِيَادٍ، عَنْ عَبْدِاللّهِ بْنِ مُحَمِّد بْنِ عَقِيلِ بْنِ أبِي طَالِب، عَنْ أبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: »يُجْزِئُ مِنَ الْوُضُوءِ مُدٌّ، وَمِنَ الْغُسْلِ صَاعٌ« فَقَالَ رَجُلٌ: يُجْزِئُنَا. فَقَالَ: قَدْ كَانَ يُجْزِئُ مَنْ هُوَ خَيْرٌ مِنْكَ، وَأكْثَرُ شَعَراً. يَعْنِى النَّبِىَّ #.في الزوائد: إسناده ضعيف لضعف حبان ويزيد .

86. (270) (6073)- Abdullah İbnu Muhammed, babası tarikiyle dedesi Akil'den naklediyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Abdeste bir müdd, gusle de bir sa' su yeterlidir" buyurmuştu" dedi. Bunun üzerine orada bulunan bir zat Akil'e: "Bu kadar su bize yetmez" diye itiraz etti. Akil de: "Bu kadar su senden daha hayırlı, saçı da senden daha çok olan Zat'a yetti" diye cevap verdi. Burada kastettiği kimse Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) idi."[137]

AÇIKLAMA:

Daha önce de belirtildiği üzere Hanefîlere göre bir sa' 4 müddür. Şu halde abdest alınan miktarın dört misli su ile boy abdesti alınabilmektedir. Fazlası israf sayılmalıdır.[138]

*** ABDESTSİZ NAMAZ MAKBUL DEGİL**

87- 6074- 273- حَدَّثنَا سَهْلُ بْنُ أبِي سَهْلٍ. ثنَا أبُو زُهَيْرٍ، عَنْ مُحَمَّد بْنِ إِسْحَاقَ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي حَبِيبٍ، عَنْ سِنَانِ بْنِ سَعْدٍ، عَنْ أنَسِ بْنِ مَالِكٍ؛ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ # يَقُولُ: » يَقْبَلُ اللهُ صَةً بِغَيْرِ طُهُورٍ، وَ صَدَقَةً مِنْ غُلُولٍ«.في الزوائد: حديث أنس إسناده ضعيف لضعف التابعيّ. وقد تفرد يزيد بالرواية عنه فهو مجهول .

87. (273) (6074)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı şöyle derken işittim: "Allah, temizlik olmadan namazı, çalınan maldan da sadakayı kabul etmez."[139]

*** ABDESTİ MUHAFAZA**

-88 -6075 -277- حَدَّثنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمِّد. ثَنَا وَكِيعٌ، عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ مَنْصُورِ، عَنْ سَالِمِ بْنِ أَبِي الْجَعْدِ، عَنْ ثَوْبَانَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: »اسْتَقِيمُوا وَلَنْ تُحْصُوا. وَاعْلَمُوا أَنَّ خَيْرَ أعْمَالِكُمُ الصَّةَ. وَ يُحَافِظُ عَلَى الْوُضُوءِ إِ مُؤْمِنٌ«.في الزوائد: رجال إسناده ثقات أثبات. إ أن فيه انقطاعاً بين سالم وثوبان. ولكن أخرجه الدارميّ وابن حبان في صحيحه، من طريق ثوبان متص .

88. (277) (6075)- Hz. Sevban (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Her hususta dosdoğru istikamet üzere olun; meyletmeyin. Ama buna güç yetiremezsiniz. Öyleyse bilin ki, en hayırlı ameliniz namazdır. Kamil mü'minden başkası abdesti (hakkı ile) muhafaza edemez."[140]

-89 -6076 -279- حَدَّثنَا مُحَمَّد بْنُ يَحْيى. ثنَا ابْنُ أَبِي مَرْيَمَ. ثَنَا يَحْيى بْنُ أَيُّوبَ. حَدَّثنِي إِسْحَاقَ ابْنُ أَسِيدٍ، عَنْ أَبِي حَفْصِ الدِّمَشْقِيّ، عَنْ أَبِي أُمَامَةَ، يَرْفَعُ الْحَدِيثَ؛ قَالَ: »اسْتَقِيمُوا. وَنِعِمَّا إِنِ اسْتَقَمْتُمْ. وَخَيْرُ أعْمَالِكُمُ الصَّةُ. وَ يُحَافِظُ عَلى الْوُضُوءِ اِ مُؤْمِنٌ«. في الزوائد: إسناده ضعيف لضعف التابع.

89. (279) (6076)- Ebu Ümame (radıyallahu anh), Resulullah'tan naklen anlatmıştır: "İstikamet üzere olun! İstikamet üzere olsanız, bu ne iyidir! Amellerinizin en hayırlısı namazdır. Abdesti ancak kâmil mü'minler (hakkıyla) muhafaza ederler."[141]

AÇIKLAMA:

Abdestin muhafaza edilmesini alimler iki şekilde anlamışlardır: 1- Namaz vakitlerinde abdestli olmak, namaza hazırlıklı bulunmak. 2- Namaz vaktinde ve dışında devamlı abdestli olmak.Her iki manayı destekleyen rivayetler mevcuttur.

Abdesti muhafazadan, "isbağ" yani birçok hadiste beyan edilen hakkını vere vere alınan abdesti de anlamamız mümkündür.[142]

*** TEMİZLİGİN SEVABI**

-90 -6077 -284- حَدَّثنَا مُحَمَّد بْنُ يَحْيى النَّيْسَابُورِيُّ. ثنَا أبُو الْوَلِيدِ، هِشَامُ بْنُ عَبْدَالْمَلِكِ. ثنَا حَمَّادٌ، عَنْ عَاصِم، عَنْ زِرِّ بْنِ حُبَيْشٍ؛ أنَّ عَبْدَاللهِ بْنَ مَسْعُودٍ قَالَ: قِيلَ: يَا رَسُولَ اللهِ! كَيْفَ تَعْرِفُ مَنْ لَمْ تَرَ مِنْ أمَّتِكَ؟ قَالَ: »غُرٌّ مُحَجَّلُونَ. بُلْقٌ مِنْ آثَارِ الْوُضُوءِ«.قَالَ أبُو الْحَسَنِ الْقَطَّانُ: حَدَّثنَا أبُو حَاتِم. ثنَا أبُو الْوَلِيدِ. فَذَكَرَ مِثْلَهُ.في الزوائد: أصل هذا الحديث في الصحيحين من حديث أبي هريرة وحذيفة. وهذا حديث حسن. وحماد هو ابن سلمة. وعاصم هو ابن أبي النجود، كوفيّ صدوق، في حفظه شئ .

90. (284) (6077)- Abdullah İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ey Allah'ın Resulü denildi. Ümmetinden, görmediğin kimseleri (kıyamet günü) nasıl tanıyacaksın?" Şu cevabı verdi: "Ümmetim, abdest sebebiyle alınlarında nur, kollarında nur, ayaklarında nur taşıyacaklar (bu nurla onları tanıyacağım)." [143]

-91 -6078 -285- حَدَّثنَا عَبْدُ الرَّحْمنِ بْنُ إبْرَاهِيمَ. ثنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ. ثنَا ا'وْزَاعِيُّ. ثنَا يَحْيى ابْنَ أبِي كَثِيرٍ. حَدَّثنِي مُحَمَّد بْنُ إبْرَاهِيمَ. حَدَّثنِي شَقِيقُ بْنُ سَلَمَةَ. حَدَّثنِي حُمْرَانُ مَوْلى عُثْمَانَ ابْنِ عَفَّانَ؛ قَالَ: رَأيْتُ عُثْمَانَ بْنَ عَفَّان قَاعِداً فِى الْمَقَاعِدِ. فَدَعَا بِوَضُوءٍ فَتَوَضَّأ. ثُمَّ قَالَ: رَأيْتُ رَسُولَ اللهِ # فِي مَقْعَدِي هَذَا تَوَضَّأ مِثْلَ وُضُوئِي هَذا. ثُمَّ قَالَ: »مَنْ تَوَضَّأ مِثْلَ وُضُوئِي هَذا غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ« وَقَالَ رَسُولُ اللهِ #: »وَ تَغْتَرُّوا«.حَدَّثنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ. ثنَا عَبْدُالْحَمِيدِ بْنُ حَبِيب. ثنَا ا'وْزَاعِيُّ. حَدَّثنِي يَحْيي. حَدَّثنِي مُحَمَّد بْنُ إبْرَاهِيمَ. حَدَّثنِي عِيسى بْنُ طَلْحَةَ. حَدَّثنِي حُمْرَانُ، عَنْ عُثْمَانَ، عَنِ النَّبِيِّ # نَحْوَهُ.في الزوائد: الحديث في مسلم خ قوله »و تغتروا«

91. (285) (6078)- Humran Mevla Osman İbni Affan (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Osman İbnu Affan'ı oturma yerlerine otururken gördüm. Abdest suyu istedi ve abdest aldı. Sonra da: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı oturduğum

şu yerde oturmuş, benim şu abdestim gibi abdest aldığını gördüm. Abdestten sonra şöyle demişti: "Kim şu abdestim gibi abdest alırsa, geçmiş (küçük) günahları affedilir."Resulullah sonra şunu ilave etti: "Sakın gurura düşmeyiniz." [144]

*** MİSVAK**

-92 -6079 -289- حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ. ثنَا مُحَمَّد بْنُ شُعَيْبٍ. ثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أبِي الْعَاتِكَةِ، عَنْ عَلِيِّ ابْنِ يَزِيدَ، عَنِ الْقَاسِمِ، عَنْ أبِي أُمَامَةَ؛ أَنَّ رَسُولَ اللّهِ # قَالَ: »تَسَوَّكُوا. فَإنَّ السِّوَاكَ مِطْهَرَةٌ لِلْفَمِ، مَرْضَاةٌ لِلرَّبِّ. مَا جَاءَنِي جِبْرِيلُ إِلاَّ أوْصَانِي بِالسِّوَاكِ. حَتّى لَقَدْ خَشِيتُ أنْ يُفْرَضَ عَلَيَّ وَعَلَى أُمَّتِي. وَلَوْلا أنّي أخَافُ أنْ أشُقَّ عَلَى أُمَّتِي
لَفَرَضْتُهُ لَهُمْ. وَإنِّي ‘سْتَاكُ حَتّى لَقَدْ خَشِيتُ أنْ أُحْفِيَ مَقَادِمَ فَمِي«.في الزوائد: إسناده ضعيف .

92. (289) (6079)- Ebu Ümame (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Dişlerinizi misvaklayın. Çünkü misvak ağız için temizlik sebebidir, Allah'ın rızasına vesiledir. Cibril her gelişinde bana misvakı tavsiye etti; öyle ki bana ve ümmetime farz kılacağından korktum. Ümmetime zorluk veririm diye endişe etmeseydim bunu onlara farz kılardım. Ben öyle (ciddi) misvak kullanırım ki, öndeki dişlerimin (veya diş etlerimin) diplerinden kazınacağı endişesine kapılırım."[145]

-93 -6080 -291- حَدَّثنَا مُحَمَّد بْنُ عَبْدِالْعَزِيزِ. ثَنَا مُسْلِمُ بْنُ إبْرَاهِيمَ. ثَنَا بَحْرُ بْنُ كَنِيزٍ، عَنْ عُثْمَانَ ابْنِ سَاجٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ أبِي طَالِبٍ؛ قَالَ: إنَّ أفْوَاهَكُمْ طُرُقٌ لِلْقُرآنِ. فَطَيِّبُوهَا بِالسِّوَاكِ.في الزوائد: إسناده ضعيف .

93. (291) (6080)- Hz. Ali (radıyallahu anh) buyurmuştur ki: "Muhakkak ki ağızlarınız Kur'an'ın yollarıdır, onları misvakla temizleyin."[146]

*** HELA DUASI**

94- 6081- 299- حَدَّثنَا مُحَمَّد بْنُ يَحْيى. ثَنَا ابْنُ أَبِي مَرْيَمَ. ثَنَا يَحْيى بْنُ أَيُّوبَ، عَنْ عُبَيْدِاللّهِ ابْنِ زَحْرٍ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ يَزِيدَ، عَنِ الْقَاسِمِ، عَنْ أَبِي أَمَامَةَ؛ أَنَّ رَسُولَ اللّهِ # قَالَ: » يَعْجِزْ أَحَدُكُمْ، إِذَا دَخَلَ مِرْفَقَهُ أَنْ يَقُولَ: اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الرِّجْسِ النَّجَسِ، الْخَبِيثِ الْمُخْبِثِ، الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ«.قَالَ أَبُو الْحَسَنِ: وَحَدَّثنَا أَبُو حَاتِمٍ. ثَنَا ابْنُ أَبِي
مَرْيَمَ. فَذَكَرَ نَحْوَهُ. وَلَمْ يَقُلْ فِي حَدِيثِهِ: مِنَ الرِّجْسِ النَّجَسِ. إِنَّمَا قَالَ: مِنَ الْخَبِيثِ الْمُخْبِثِ، الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ.في الزوائد: إسناده ضعيف. قال ابن حبان: إذا اجتمع في إسناد خبرٍ عبيدُ اللّهِ بن زحْر وعليّ بن يزيد والقاسم، فذاك مما عملته أيديهم ا ه .

94. (299) (6081)- Ebu Ümame (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sizden biri, helaya girince sakın şu duayı okumaktan aciz olmasın: "Allahümme innî eûzu bike mine'rricsi'nnecesi elhabîsi'lmuhbisi, eşşeytani'rracîmi (Allahım, ben pis, necis, habis ve muhbis olan şeytan-ı racimden sana sığınırım."[147]

95- 6082- 301- حَدَّثنَا هرُونُ بْنُ إِسْحَاقَ. ثَنَا عَبْدُالرَّحْمنِ الْمُحَارِبِيُّ، عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ مُسْلِمٍ، عَنِ الْحَسَنِ وَقَتَادَةَ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ؛ قَالَ: كَانَ النَّبِيّ#، إِذَا خَرَجَ مِنَ الْخَلاَءِ قَالَ: »اَلْحَمْدُ للّهِ الَّذي أَذْهَبَ عَنِّي الأَذَى وَعَافَانِي«.)عن إسماعيل بن مسلم(في الزوائد: هو متفق على تضعيفه. والحديث بهذا اللفظ غير ثابت ا ه .

95. (301) (6082)- Enes İbnu Malik anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) heladan çıkınca "Benden ezayı giderip afiyet veren Allah'a hamdolsun!" derdi."[148]

*** OTURARAK BEVL**

96- 6083- 308- حَدَّثنَا مُحَمَّد بْنُ يَحْيى. ثَنَا عَبْدُالرَّزَّاق. ثنَا ابْنُ جُرَيْج، عَنْ عَبْدِالكَرِيمِ ابْنُ أبِي أُمَيَّةَ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ، عَنْ عُمَرَ؛ قَالَ: رَآنِي رَسُولُ اللّهِ # وَأنَا أبُولُ قَائِماً. فقَالَ: »يَا عُمَرُ! َ تَبُلْ قَائِماً« فَمَا بُلْتُ قَائِماً، بَعْدُ.)قوله عن عبدالكريم(في الزوائد: متفق على تضعيفه.

96. (308) (6083)- Hz. Ömer (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ben ayakta akıtırken Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) beni gördü ve: "Ey Ömer! Ayakta akıtma!" buyurdu. Ondan sonra bir daha ayakta akıtmadım."[149]

97- 6084- 309- حَدَّثنَا يَحْيى بْنُ الْفَضْلِ. ثَنَا أبُو عَامِرٍ. ثنَا عَدِيُّ بْنُ الْفَضْلِ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحَكَمِ، عَنْ أبِي نَضْرَةَ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللّهِ؛ قَالَ: نَهى رَسُولُ اللّهِ # أنْ يَبُولَ قَائِماً.سَمِعْتُ مُحَمَّد بْنُ يَزِيدَ، أبَا عَبْدِاللّهِ، يَقُولُ: سَمِعْتُ أحْمَدَ بْنَ عَبْدِ الرَّحْمنِ الْمَخْزُومِيَّ يَقُولُ: قَالَ سُفْيَانُ الثَّوْرِيُّ)في حدِيثِ عَائِشَةَ: أنَا رَأيْتُهُ يَبُولُ قَاعِداً(قَالَ: الرَّجُلُ أعْلَمُ بهذَا مِنْهَا.قَالَ أحْمَدُ بْنُ عَبْدِالرَّحْمنِ: وَكانَ مِنْ شَأنِ الْعَرِبِ الْبَوْلُ قَائِماً. أ تَرَاهُ، فِى حَدِيثِ عَبْدِالرَّحْمنِ بْنِ حَسَنَةَ يَقُولُ: قَعَدَ يَبُولُ كَمَا تَبُولُ الْمَرْأةُ؟)ثَنَا عدى بن الفضل(في الزوائد اتفقوا على ضعفه .

97. (309) (6084)- Hz. Cabir İbnu Abdillah anlatıyor "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ayakta akıtmayı yasakladı. Muhammed İbnu Yezid Ebu Abdillah'ı dinledim, diyordu ki: "Ahmed İbnu Abdirrahman el-Mahzûmî'yi işittim, diyordu ki: "Süfyanu's-Sevrî, Hz. Aişe'den rivayet edilen "Ben Aleyhissalâtu vesselâm'ı ayakta akıtırken gördüm" hadisi hakkında: "Bu işi erkek, Hz. Aişe'den daha iyi bilir" dedi.[150]

AÇIKLAMA:

Ayakta akıtma caiz mi değil mi münakaşa edilmiştir. Çünkü cevazına işaret eden

rivayetler de vardır. Netice olarak şu söylenebilir: Hanefî ve Şafiî fakihler, şer'î bir mazeret olmadıkça ayakta su dökmenin tenzihen mekruh olduğunu söylerler. Ancak Hz. Ömer, İbnu Ömer, Zeyd İbnu Sabit, Said İbnu'l-Müseyyeb, İbnu Sirin, İbrahim Nehaî, Şa'bî, Ahmed İbnu Hanbel ayakta akıtmanın mekruh olmadığına, caiz olduğuna hükmederler. İmam Malik de sıçrama endişesi yoksa mekruh değildir demiştir. [151]

*** HELA ADABI**

98- 6085- 317- حَدَّثنَا مُحَمَّد بْنُ رُمْح الْمِصْرِيُّ. ثنَا اللَّيْثُ بْنُ سَعْدٍ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ أبِي حَبِيب؛ أنَّهُ سَمِعَ عَبْدَ اللّهِ بْنَ الْحَارِثِ بْنِ جَزْءٍ الزُّبَيْدِيِّ، يَقُولُ: أنَا أوَّلُ مَنْ سَمِعَ النَّبِيَّ # يَقُولُ: » يَبُولَنَّ أحَدُكُمْ مُسْتَقْبِلَ الْقِبْلَةِ« وَأنَا أوَّلُ مَنْ حَدَّث النَّاسَ بذلِكَ.في الزوائد: إسناده صحيح. وحكم بصحته جماعة .

98. (317) (6085)- Abdullah İbnu'l-Haris İbni Cez' ez-Zübeydî anlatıyor: "Ben Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Sizden kimse kıbleye dönük halde akıtmasın" sözünü ilk işiten kimseyim. Bunu insanlara ilk söyleyen de benim" dediğini işittim."[152]

99- 6086- 319- حَدَّثنَا أبُو بَكْرِ بْنُ أبِي شَيْبَةَ. ثنَا خَالِدُ بْنُ مَخْلَدٍ، عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ بَلٍ. حَدَّثنِي عَمْرُو بْنُ يَحْيى الْمَازِنِيُّ، عَنْ أبِي زَيْدٍ مَوْلَى الثَّعْلَبِيِّنَ، عَنْ مَعْقِلِ بْنِ أبِي مَعْقِلٍ ا'سَدِيِّ، وَقَدْ صَحِبَ النَّبيَّ #، قَالَ: نَهى رَسُولُ اللّهِ # أنْ نَسْتَقْبِلَ الْقِبْلَتَيْنِ بِغَائِطٍ أوْ بِبَوْلٍ.قيل: أبو زيد مجهول الحال. فالحديث ضعيف به .

99. (319) (6086)- Ma'kıl İbnu Ebi Ma'kıl el-Esedî (radıyallahu anh) -ki Resulullah'a arkadaşlık yapmıştı- anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) büyük veya küçük abdest sırasında iki kıbleye yönelmemizi yasakladı."[153]

100- 6087- 320- حَدَّثنَا الْعَبَّاسُ بْنُ الْوَلِيدِ الدِّمَشْقِيُّ. ثنَا مَرْوَانُ بْنُ مُحَمَّد. ثنَا ابْنُ لَهِيعَةَ، عَنْ أبِي الزُّبَيْرِ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِاللّهِ. حَدَّثنِي أبُو سَعِيدٍ الْخُدْرِيُّ؛ أنَّهُ شَهِدَ عَلى رَسُولِ اللّهِ # أنَّهُ نَهى أنْ نَسْتَقْبِلَ الْقِبْلَةَ بِغَائِطٍ أوْ بِبَوْلٍ.في الزوائد: هذا الحديث والحديث اŒتي، في إسنادهما ابن لهيعة.

100. (320) (6087)- Ebu Saidi'l-Hudrî (radıyallahu anh) anlattığına göre, kendisi, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, büyük veya küçük abdest bozarken

kıbleye yönelmeyi yasakladığına şahid olmuştur."[154]

-101 -6088 -321- قَالَ أَبُو الْحَسَنِ بْنُ سَلَمَةَ: وَحَدَّثَنَا أَبُو سَعْدٍ، عُمَيْرُ بْنُ مِرْدَاسٍ الدَّوْنَقِيُّ. ثنَا عَبْدُ الرَّحْمنِ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، أَبُو يَحْيى الْبَصْرِيُّ. ثنَا ابْنُ لَهِيعَةَ، عَنْ أَبِي الزُّبيْرِ، عَنْ جَابِرٍ؛ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا سَعِيدٍ الْخُدْرِيَّ يَقُولُ: إِنَّ رَسُولَ اللّهِ # نَهَانِي أَنْ أَشْرَبَ قَائِماً، وَأَنْ أَبُولَ مُسْتَقْبِلَ الْقِبْلَةِ.في الزوائد: في إسناده ابن لهيعة .

101. (321) (6088)- Hz. Cabir (radıyallahu anh), Ebu Saidi'l-Hudrî'nin: "Resulullah, beni ayakta, su içmekten ve kıbleye dönük olarak akıtmaktan yasakladı" dediğini işitmiştir.[155]

-102 -6089 -324- حَدَّثنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، وَعَلِيّ بْنُ مُحَمَّدٍ. قَاَ. ثنَا وَكِيعٌ، عَنْ حَمَّادِ بْنِ سَلَمَةَ، عَنْ خَالِدٍ الْحَذَّاءِ، عَنْ خَالِدِ بْنِ أَبِي الصَّلْتِ، عَنْ عِرَاكِ بْنِ مَالِكٍ، عَنْ عَائِشَةَ؛ قَالَتْ: ذُكِرَ عِنْدَ رَسُولِ اللّهِ # قَوْمٌ يَكْرَهُونَ أَنْ يَسْتَقْبِلُوا بِفُرُوجِهِمُ الْقِبْلَةَ. فَقَالَ: »أُرَاهُمْ قَدْ فَعَلُوهَا. اسْتَقْبِلُوا بِمَقْعَدَتِي الْقِبْلَةَ«.قَالَ أَبُو الْحَسَنِ الْقَطَّانِ: حَدَّثنَا يَحْيى بْنُ عُبَيْدٍ. ثنَا عَبْدُالْعَزِيزِ بْنُ الْمُغِيرَةِ، عَنْ خَالِدٍ الْحَذَّاءِ، عَنْ خَالِدِ بْنِ أَبِي الصَّلْتِ، مِثْلَهُ.قال النوويّ في المجموع: إسناده حسن، رجاله ثقات معروفون .

102. (324) (6089)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanında, fercleriyle kıbleye yönelmekten hoşlanmayan bazı kimseler zikredilmişti, şöyle buyurdular:"Bunların öyle yaptıklarını sanıyorum. Benim abdest bozmak üzere oturduğum yeri kıbleye çevirin." [156]

-103 -6090 -325- حَدَّثنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ. ثنَا وَهْبُ بْنُ جَرِيرٍ. ثنَا أَبِي؛ قَالَ: سَمِعْتُ مُحَمَّد بْنَ إِسْحَاقَ، عَنْ أَبَانِ بْنِ صَالِحٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، عَنْ جَابِرٍ؛

قَالَ: نَهى رَسُولَ اللهِ # أنْ نَسْتَقْبِلَ الْقِبْلَةَ بِبَوْلٍ. فَرَأيْتُهُ، قَبْلَ أنْ يُقْبَضَ بِعَامٍ، يَسْتَقْبِلُهَا.حَديث جابر هذا، قد حسّنه الترمذي .

103. (325) (6090)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), akıtırken kıbleye yönelmemizi yasaklamıştı. Ancak, vefatından bir yıl kadar önce ben onun kıbleye karşı akıttığını gördüm."[157]

AÇIKLAMA:

Şarihler gerek büyük, gerek küçük abdest bozarken kıbleye yönelme yasağının açık araziye mahsus olduğunu, ev içinde böyle bir yasağın olmadığını söylerler. Nitekim, mü'minleri bu hususta ikna için 102 numaralı hadiste görüldüğü üzere Aleyhissalâtu vesselâm, evdeki hela taşının kıble istikametine çevrilmesini söylemiştir."[158]

*** İSTİBRA**

104- 6091- 326- حَدَّثنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّد. ثَنَا وَكِيعٌ ح وَحَدَّثنَا مُحَمَّد بْنُ يَحْيى. ثنَا أبُو نُعَيْمٍ، قَالَ: ثنَا زَمْعَةُ بْنُ صَالِحٍ، عَنْ عِيسى بْنِ يَزْدَادَ الْيَمَانِيِّ، عَنْ أبِيهِ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: »إذَا بَالَ أحَدُكُمْ فَلْيَنْتُرْ ذَكَرَهُ ثَث مَرَّاتٍ«. قَالَ أبُو الْحَسَنِ بْنُ سَلَمَةَ: حَدَّثنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِالْعَزِيزِ. ثَنَا أبُو نُعَيْم. ثنَا زَمْعَةُ. فَذَكَرَ نَحْوَهُ.في الزوائد: يزداد ويقال له ازداد، يصح له صحبة وزمعة ضعيف .

104. (326) (6091)- İsa İbnu Yezdad el-Yemânî babasından naklen diyor ki: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Biriniz akıtınca, erkeklik uzvunu üç sefer çeksin." [159]

AÇIKLAMA:

Bu tavsiye istibra için yapılmıştır. Yani küçük abdest bozduktan sonra idrar borusundaki akıntının kesilmesi gereklidir. Bu, şahsa, şahsın yaşına göre değişen usullerle tahakkuk eder. Biraz beklemek, öksürmek, bir müddet yürümek, hadiste gelen tavsiyeye uymak, bu usullerden birkaçıdır. İstibra yapılmadan abdest alınır, sonra da bir sızıntı -az da olsa- meydana gelse abdest bozulur. İstibra ameliyesi daha ziyade erkeklere mahsustur."[160]

*** YOLA ABDEST BOZULMAZ**

-105 -6092 -328- حَدَّثنَا حَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيى. ثنَا عَبْدُاللّهِ بْنُ وَهْبٍ. أخْبَرَنِي نَافِعُ بْنُ يَزِيدَ، عَنْ حَيْوَةَ بْنِ شُرَيْحٍ؛ أَنَّ أَبَا سَعِيدٍ الْحِمْيَرِيّ حَدَّثهُ، قَالَ: كَانَ مُعَاذُ بْنُ جَبَلٍ يَتَحَدَّثُ بِمَا لَمْ يَسْمَعْ أَصْحَابُ رَسُولِ اللّهِ # وَيَسْكُتُ عَمَّا سَمِعُوا. فَبَلَغَ عَبْدَ اللّهِ بْنَ عَمْرٍو مَا يَتَحَدَّثُ بِهِ. فَقَالَ: واللّهِ! مَا سَمِعْتُ رَسُولَ اللّهِ # يَقُولُ هذَا. وَأَوْشَك مُعَاذٌ أَنْ يَفْتِنَكُمْ في الْخَءِ. فَبَلَغَ ذلِكَ مُعَاذاً. فَلَقِيَهُ. فَقَالَ مُعَاذٌ: يَا عَبْدَ اللّهِ بْنَ عَمْرٍ! إنَّ التَّكْذِيبَ بِحَديثٍ عَنْ رَسُولِ اللّهِ # نِفَاقٌ، وإنَّما إثْمُهُ عَلَى مَنْ قَالَهُ. لَقَدْ سَمِعْتُ رَسُولَ اللّهِ # يَقُولُ: »اتَّقُوا الْمَعِنَ الثَّثَ: الْبَرَازَ فِي الْمَوَارِدِ، والظِّلِّ، وَقَارِعَةِ الطَّرِيقِ«.في الزوائد: إسناده ضعيف. ومتن الحديث قد أخرجه أبو داود من طريق آخر .

105. (328) (6092)- Ebu Said el-Hımyerî rahimehullah anlatıyor: "Muaz İbnu Cebel (radıyallahu anh), Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)' ın ashabınca işitilmemiş şeyler rivayet ediyor, onların işittiği (birçok) şeylerde de sükut edyordu. Abdullah İbnu Amr (radıyallahu anhümâ)'a onun rivayet ettiği bir hadis ulaşmıştı ki:"Allah'a yemin olsun! Ben, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bunu söylediğini işitmedim. Muaz'ın, kaza-i hacet hususunda sizi yakında fitneye atmasından korkarım!" dedi. Onun bu sözü Muaz'a ulaştı (ve bir gün) Abdullah'la karşılaştı. Muaz:
"Ey Abdullah İbnu Ömer! Şurası muhakkak ki, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan gelen bir hadisi tekzib etmek nifaktır. Bunun günahı da bunu söyleyenedir. Ben, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle söylediğini kesinlikle dinlemiştim: "Lanete sebep olan şu üç şeyden kaçının: Suyun geldiği yollara, (halkın istifade ettiği) gölgelere, yolların üstüne abdest bozmak."[161]

-106 -6093 -329- حَدَّثنَا مُحمَّد بْنُ يَحْيى. ثنَا عَمْرُو بْنُ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ زُهَيْرٍ؛ قَالَ: قَالَ سَالِمٌ: سَمِعْتُ الْحَسَنَ يَقُولُ: ثنَا جَابِرُ بْنُ عِبْدِاللّهِ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: »إيَّاكُمْ وَالتَّعْرِيسَ عَلى جَوَادِّ الطَّرِيقِ، وَالصَّةَ عَلَيْهَا. فإنَّهَا مَأوَى الْحَيَّاتِ وَالسِّبَاعِ. وَقَضَاءَ الْحَاجَةِ عَلَيْهَا، فإنَّهَا مِنَ الْمَعِنِ«.في الزوائد:

إسناده ضعيف .

106. (329) (6093)- Hz. Cabir İbnu Abdillah (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyururlar ki: "Geceleyin yolların üzerine yatmaktan, oralarda namaz kılmaktan sakının. Çünkü yolların üstü yılanların ve vahşi hayvanların sığınağıdır. Yoların üzerine abdest bozmaktan da sakının. Çünkü, bu lanet vesilesidir."[162]

107- 6094- 330- حَدَّثنَا مُحَمَّد بْنُ يَحْيى. ثَنَا عَمْرُو بْنُ خَالِدٍ. ثَنَا ابْنُ لَهِيعَةَ، عَنْ قُرَّةَ، عَنِ ابْنِ شِهَاب عَنْ سَالِمٍ، عَنْ أبِيهِ؛ أَنَّ النَّبِيَّ # نَهى أنْ يُصَلَّي عَلى قَارِعَةِ الطَّرِيقِ، أوْ يُضْرَبَ الْخَءُ عَلَيْهَا، أوْ يُبَالَ فِيهَا.في الزوائد: إسناده ضعيف. ولكن المتن له شواهد صحيحة .

107. (330) (6094)- Salim (radıyallahu anh) babasından naklen anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) yol ortasında namaz kılmayı, oralarda büyük veya küçük abdest bozmayı yasakladı."[163]

*** HELADA GÖZÜKMEMEK**

108- 6095- 332- حَدَّثنَا مُحَمُّد بْنُ عَبْدِاللّٰهِ بْنِ نُمَيْرٍ. ثَنَا عَمْرُو بْنُ عُبَيْدٍ، عَنْ مُحَمِّد بْنِ الْمُثَنَّى، عَنْ عَطَاءٍ الْخُرَاسَانِيِّ، عَنْ أنَسٍ؛
قَالَ: كُنْتُ مَعَ النَّبِيِّ # فِي سَفَرٍ. فَتَنَحَّى لِحَاجَتِهِ، ثُمَّ جَاءَ فَدَعَا بِوَضُوءٍ فَتَوَضَّأَ.في الزوائد: إسناده ضعيف .

108. (332) (6095)- Hz.Enes İbnu Malik (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir seferde Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile beraberdim. Abdest bozmak üzere uzaklaştı. Sonra geldi. Su istedi ve abdest aldı."[164]

109- 6096- 339- حَدَّثنَا عَلِيّ بْنُ مُحَمِّد. ثَنَا وَكِيعٌ، عَنِ ا'عْمَشِ، عَنِ الْمِنْهَالِ بْنِ عَمْرٍو، عَنْ يَعْلى ابْنِ مُرَّةَ، عَنْ أبِيهِ؛ قَالَ: كُنْتُ مَعَ النَّبِيِّ # فِى سَفَرٍ. فَأرَادَ أنْ يَقْضِيَ حَاجَتَهُ. فَقَالَ لِي: »ائْتِ تِلْكَ ا'شَاءَتَيْنِ«)قَالَ وكِيعٌ: يَعْنِي النَّخْلَ الصِّغَارَ(. »فَقُلْ لَهُمَا: إنَّ رَسُولَ اللّٰهِ # يَأمُرُكُمَا أنْ تَجْتَمِعَا«. فَاجْتَمَعَتَا. فَاسْتَتَرَ بِهِمَا. فَقَضَى حَاجَتَهُ، ثُمَّ قَالَ لِي: »ائْتِهِمَا، فَقُلْ لَهُمَا: لِتَرْجِعْ كُلُّ وَاحِدَةٍ مِنْكُمَا إلَى مَكَانِهَا« فَقُلْتُ لَهُمَا. فَرَجَعَتَا.في الزوائد: له شاهد من حديث أنس ومن حديث ابن عمر. رواهما الترمذي في الجامع .

109. (339) (6096)- Ya'la İbnu Mürre, babasından naklen anlatıyor: "Ben bir seferde Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la beraberdim. Bir ara kazayı hacette bulunmak istedi. Bana dedi ki: "Şu iki bodur hurmayı bana getir ve onlara: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) sizin (sütre olmak üzere biraraya gelmenizi emrediyor!" de!" buyurdular. (Ben de dediğini yaptım), onlar hemen toplandılar. Aleyhissalâtu vesselâm onları sütre olarak kullanıp, kazayı hacetini yaptı. Sonra bana:"Ağaçların yanlarına var ve onlara: "Herbiriniz eski yerine gitsin!" de!" buyurdular. Ben emri onlara ulaştırdım. Onlar da yerlerine döndüler."[165]

110- 6097- 341- حَدَّثنَا مُحَمُّد بْنُ عَقِيلِ بْنِ خُوَيْلِدٍ. حَدَّثنِي حَفْصُ بْنُ

عَبْدِاللهِ. حَدَّثنِي إِبْرَاهِيمُ ابْنُ طَهْمَانَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ ذَكْوَانَ، عَنْ يَعْلَى بْنِ حَكِيم، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ؛
قَالَ: عَدَلَ رَسُولُ اللّهِ # إلى الشِّعْبِ فَبَالَ. حَتّى أنِّي آوِى لَهُ مِنْ فَكِّ وَرِكَيْهِ حِينَ بَالَ.في الزوائد: إسناده ضعيف. قال البخاريّ: محمد بن ذكوان منكر الحديث. وذكره ابن حبان في الثقات ثم أعاده في الضعفاء. وقال: سقط احتجاج به. وضعفه النسائي والدارقطنيّ .

110. (341) (6097)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir defasında dağ yoluna saparak küçük abdest bozdu. Abdest bozarken, (yere yaklaşarak nazarlara ve sıçrantılara karşı ihtiyat maksadıyla bacaklarını öyle açtı ki) uyluk kemikleri yerlerinden ayrılacak diye içimden ona acıma geçti."[166]

*** DURGUN SUYA AKITMAMALI**

-111 -6098 -345- حَدَّثنَا مُحَمَّد بْنُ يَحْيى. ثَنَا مُحَمَّد بْنُ الْمُبَارَكِ. ثَنَا يَحْيى بْنُ حَمْزَةَ. ثنَا ابْنُ أبِي فَرْوَةَ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: » يَبُولَنَّ أحَدُكُمْ فى الْمَاءِ النَّاقِعِ«.في الزوائد: إسناده ضعيف. ابن أبي فروة اسمه إسحاق. متفق على تركه. وأصله في الصحيحين بلفظ »الماء الدائم« .

111. (345) (6098)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sizden kimse (akar olmayan) durgun suya küçük abdestini bozmasın."[167]

AÇIKLAMA:

Nevevî'de gelen açıklamaya göre, su içerisine büyük veya küçük abdest bozmak, suyun durumuna göre haram veya mekruh hükmünü almaktadır: Su akıyor ve çok ise mekruhtur, azsa muhtar görüşe göre haramdır. Su durgun ve çok ise yine haram değildir. Durgun ve az ise muhtar görüşe göre haramdır.Suda büyük abdest bozmak da küçük abdest bozmak gibidir, suyu kirletme yönüyle aynı hükme tabidirler. Su dışında bir kaba abdest bozup suyun içine atmak da, suyun içine abdest bozma gibidir. Su kirlenmiş olur, bu kirlilikten haberi olmayanlar bunu kullanabileceğinden bu yasaklanmıştır. Usulcülere göre "yasaklama" haram ifade eder.İslam'ın bu yasağına uyulduğu takdirde nehirler ve denizler kirlenmekten korunmuş olur. Az yukarıda (6089 numaralı hadiste) geçtiği üzere, suyun geçtiği yollar üzerine abdest bozmak dahi yasaklanmıştır. Bütün bu yasakları suların kirlenmeye karşı korunma tedbirleri olarak değerlendirmemiz gerekir."Resulullah'ın hadislerinden hareketle, günümüzde ortaya çıkan kimyevî kirleticilere de yasağın teşmili gerekir. Bu yasaklara riayetsizlik bugün birçok kıyı ve körfezlerimizi, hatta kocaman Marmara denizimizi kirletmiştir."[168]

*** SİDİK SIÇRANTISI**

112- 6099 -348- حَدَّثنَا أبُو بَكْرِ بْنُ أبِي شَيْبَةَ. ثَنَا عَفَّانُ. ثنَا أبُو عَوَانَةَ، عَنِ ا'عْمَشِ، عَنْ أبِي صَالِحٍ، عَنْ أبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: »أكْثَرُ عَذَابِ الْقَبْرِ مِنَ الْبَوْلِ«.في الزوائد: إسناده صحيح، وله شواهد .

112. (348) (6099)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kabir azabının çoğu sidik sebebiyledir." [169]

*** BEVLEDENE (AKITANA) SELAM VERİLMEZ**

113- 6100- 351- حَدَّثنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ. ثَنَا مَسْلَمَةُ بْنُ عَلِيٍّ. ثنَا ا'وْزَاعِيُّ، عَنْ يَحْيى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: مَرَّ رَجُلٌ عَلى النَّبِيِّ # وَهُوَ يَبُولُ. فَسَلَّمَ عَلَيْهِ، فَلَمْ يَرُدَّ عَلَيْهِ. فَلَمَّا فَرَغَ، ضَرَبَ بِكَفَّيْهِ ا'رْضَ فَتَيَمَّمَ، ثُمَّ رَدَّ عَلَيْهِ السَّمَ.في الزوائد: إسناده ضعيف لضعف مسلمة بن عليّ.وقال البخاري: وأبو زرعة منكر الحديث.وقال الحاكم: يروي عن ا'وزاعيّ وغيره، المنكرات والموضوعات.وقال السندىّ: لكن الحديث جاء من رواية أبى الجهيم وابن عمر. رواه أبو داود في باب التيمم.

113. (351) (6100)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir adam, Resulullah bevlederken, yanından geçti ve selam verdi. Aleyhissalâtu vesselâm, selamına karşılık vermedi. İşi bitince, ellerini yere vurup teyemmüm etti, sonra selama mukabelede bulundu."[170]

114- 6101- 352- حَدَّثنَا سُوَيْدُ بْنُ سَعِيدٍ. ثَنَا عِيسى بْنُ يُونُسَ، عَنْ هَاشِمِ بْنِ الْبَرِيدِ، عَنْ عَبْدِاللّهِ ابْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَقِيلٍ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِاللّهِ؛ أَنَّ رَجُ مَرَّ عَلَى النَّبِيِّ # وَهُوَ يَبُولُ. فَسَلَّمَ عَلَيْهِ. فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللّهِ #: »إِذَا رَأَيْتَنِي عَلى مِثْلِ هذِهِ الْحَالَةِ فَ تُسَلِّمْ عَلَيَّ. فَإِنَّكَ إِنْ فَعَلْتَ ذلِكَ، لَمْ أَرُدَّ عَلَيْكَ«.في الزوائد: إسناده. فإن سويدا لم ينفرد به .

114. (352) (6101)- Hz. Cabir İbnu Abdillah (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) küçük abdest bozmakta iken bir adam yanına geldi ve selam verdi. Resulullah ona: "Beni bu halde görünce selam verme! Zira sen bu durumda selam da versen ben senin selamına mukabele etmem!" buyurdular."[171]

*** SU İE İSTİNCA**

-115 -6102 -355- حَدَّثنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ. ثَنَا عُتْبَةُ بْنُ أَبِي حَكِيمٍ. حَدَّثنِي طَلْحَةُ بْنُ نَافِعٍ، أَبُو سُفْيَانَ. قَالَ: حَدَّثنِي أَبُو أَيُّوبَ ا'نْصَارِيُّ، وَجَابِرُ بْنُ عَبْدِاللّهِ، وَأَنَسُ بْنُ مَالِكَ، أَنَّ هذِهِ اŒيَةَ نَزَلَتْ: فِيهِ رِجَالٌ يُحِبُّونَ أنْ يَتَطَهَّرُوا وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُطَهِّرِينَ)-9 ! سورة التوبة! اŒية; -108(قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: »يَا مَعْشَرَ ا'نْصَارِ! إنَّ اللّهَ قَدْ أَثْنى عَلَيْكُمْ فِى الطُّهُورِ. فَمَا طُهُورُكُمْ؟ قَالُوا: نَتَوضَّأُ لِلصَّةِ وَنَغْتَسِلُ مِنَ الْجَنَابَةِ وَنَسْتَنْجِى بِالْمَاءِ. قَالَ: »فَهُوَ ذاكَ. فَعَلَيْكُمُوهُ«.في الزوائد: عتبة بن أبى حكيم، ضعيف. وطلحة لم يدرك أبا أيوب.

115. (355) (6102)- Ebu Süfyan (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bana Ebu Eyyub el-Ensarî, Cabir İbnu Abdillah, Enes İbnu Malik haber verdiler ki, Tevbe suresinin 108. ayeti -ki meal-i şerifi şöyledir: "Orada maddî ve manevî pisliklerden temizlenmeyi seven kimseler vardır. Allah da çokca temizlenenleri sever"- nazil olduğu vakit Resulullah: "Ey Ensar cemaati! Allah sizi temizlik hususunda övmektedir, (bu övgüye sebep olan) temizliğiniz nedir?" diye sordular. Onlar da:"Biz namaz için abdest alırız, cünüblüğe karşı yıkanırız, su ile de istinca yaparız!" dediler. Aleyhissalâtu vesselâm: "Övgü işte bunun için! Buna devam edin!" buyurdular."[172]

-116 -6103 -356- حَدَّثنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمِّدٍ. ثَنَا وَكِيعٌ، عَنْ شَرِيكٍ، عَنْ جَابِرٍ، عَنْ زَيْدٍ الْعَمِّيِّ، عَنْ أَبِي الصِّدِّيقِ النَّاجِي، عَنْ عَائِشَةَ؛ أَنَّ النَّبِيَّ # كَانَ يَغْسِلُ مَقْعَدَتَهُ ثَثاً. قَالَ ابْنُ عُمَرَ: فَعَلْنَاهُ فَوَجَدْنَاهُ دَوَاءً وَطُهُوراً.قَالَ أَبُو الْحَسَنِ بْنُ سَلَمَةَ. ثَنَا أَبُو حَاتِمٍ، وَإِبْرَاهِيمُ بْنُ سُلَيْمَانَ الْوَاسِطِيُّ. قَاَ: ثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ. ثَنَا شَرِيكٌ، نَحْوَهُ.في الزوائد: إسناده ضعيف لضعف زيد العميّ. وجابر الجعفيّ، وإن وثقه شعبة وسفيان الثوريّ، فقد كذبه أيوب السختيانيّ .

116. (356) (6103)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) demiştir ki: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) makadını üç sefer yıkardı." İbnu Ömer de şöyle

demiştir: "Bunu biz de yaptık ve makadı su ile yıkamayı bir şifa ve temizlik vasıtası bulduk."[173]

AÇIKLAMA:

Bu hadisler, büyük abdest bozduktan sonra makadın su ile yıkanmasını irşad buyurmaktadır. Önceki rivayette, bu hususa teşvik eden ayetin nüzul sebebi belirtilmektedir. Bazı rivayetlerde ayetin, takva üzere bina edilen ilk mescidin kurulduğu yer olan Kuba halkı hakkında nazil olduğu tasrih edilir.Büyük abdestten sonra makadın yıkanması farz değildir, ancak fevkalâde ehemmiyetle teşvik edilen bir sünnettir. Yıkanmaması namaza mani değildir. [174]

*** KAPLARIN ÖRTÜLMESİ**

117- 6104- 361- حَدَّثنَا عِصْمَةُ بْنُ الْفَضْلِ، وَيَحْيى بْنُ حَكِيم. قَاَ: ثنَا حَرَمِيُّ بْنُ عُمَارَةَ بْنِ أبِي حَفْصَةَ. ثنَا حَرِيشُ بْنُ الْخِرِّيتِ. أنَا ابْنُ أبِي مُلَيْكَةَ، عَنْ عَائِشَةَ؛ قَالَتْ: كُنْتُ أصْنَعُ لِرَسُولِ اللّهِ # ثَثَةَ آنِيَةٍ مِنَ اللَّيْلِ مُخَمَّرَةً: إنَاءً لِطَهُورِهِ، وَإنَاءً لِسِوَاكِهِ، وَإنَاءٍ لِشَرَابِهِ.في الزوائد: ضعيف. تفاقهم على ضعف حريش بن الخريت .

117. (361) (6104)- Hz. Aişe anlatıyor: "Ben Resulullah için geceleyin, üzeri örtülü üç kap hazırladım; birisi abdest için, birisi misvak için, biri de içmesi için."[175]

118- 6105- 362- حَدَّثنَا أبُو بَدْرٍ، عَبَّادُ بْنُ الْوَلِىدِ. ثنَا مُطَهَّرُ بْنُ الْهَيْثَمِ. ثنَا عَلْقَمَةَ بْنُ أبِي جَمْرَةَ الضُّبَعِيُّ، عَنْ أبِيهِ أبِي جَمْرَةَ، عَن ابْنِ عَبَّاسٍ؛ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللّهِ # َ يَكِلُ طُهُورَهُ إلى أحَدٍ؛ وَ صَدَقَتَهُ الّتِي يَتَصَدَّقَ بِهَا، يَكُونُ هُوَ الَّذى يَتَوَّهَا بِنَفْسِهِ.في الزوائد: إسناده ضعيف. لضعف مطهر بن الهيثم .

118. (362) (6105)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), ne abdest suyunu (hazırlama ve dökme işini) ne de sadaka dağıtma işini başkasına bırakmaz, bizzat yapardı."[176]

119- 6106- 368- حَدَّثنَا عَمْرُو بْنُ رَافِعٍ، وَإسْمَاعِيلُ بْنُ تَوْبَةَ. قَاَ: ثنَا يَحْيى بْنُ زَكَرِيَّا بْنِ أبِي زَائِدَةَ، عَنْ حَارِثَةَ، عَنْ عَمْرَةَ، عَنْ عَائِشَةَ؛ قَالَتْ: كُنْتُ أتَوَضَّأُ أنَا وَرَسُولُ اللّهِ # مِنْ إنَاءٍ وَاحِدٍ، قَدْ أصَابَتْ مِنْهُ الْهِرَّةُ قَبْلَ ذلِكَ.في الزوائد: في إسناده حارثة بن أبي الرجال، ضعيف .

119. (368) (6106)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Ben ve Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ikimiz de tek bir kaptaki suda)n abdest alırdık. Bundan

önce suya kedinin değdiği de olurdu." [177]

*** KEDİ ARTIGI İLE ABDEST**

120- 6107- 369- حَدَّثنَا مُحَمَّد بْنُ بَشَّارٍ. ثَنَا عُبَيْدُ اللّهِ بْنُ عَبْدِ الْمَجِيدِ، يَعْنِى أبَا بَكْرٍ الْحَنَفِيَّ. ثَنَا عَبْدُالْرَّحْمنِ بْنُ أبِي الزِّنَادِ، عَنْ أبِيهِ، عَنْ أبِي سَلَمَةَ، عَنْ أبى هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: »الْهِرَّةُ َ تَقْطَعُ الصَّةَ، ّنَهَا مِنْ مَتَاعِ الْبَيْتِ«.في الزوائد: رواه ابن خزيمة في صحيحه، والحاكم في المستدرك من حديث بندار، وهو محمد بن بشار .

120. (368) (6107)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "(Namaz kılanın önünden geçmekle) kedi namazı bozmaz. Çünkü o, evin (demirbaş) eşyasındandır."[178]

AÇIKLAMA:

Bazı hadislerde namaz kılanın önünden kadın, siyah köpek ve merkebin geçmesi halinde namazın bozulacağı ifade edilmiş ise de, İmam Ebu Hanife, Malik ve Şafii hazeratı, başka rivayetleri esas alarak hiçbir şeyin namazı bozmayacağını belirtmişlerdir. Sadedinde olduğumuz hadis, kediyi merkeb ve siyah köpekten ayırmış olmaktadır.[179]

*** KADININ ARTIGI İLE GUSÜL**

121- 6108- 375- حَدَّثنَا مُحَمَّد بْنُ يَحْيى. ثَنَا عُبَيْدُ اللّهِ، عَنْ إِسْرَائِيلَ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنِ الْحَارِثِ، عَنْ عَلِيٍّ؛ قَالَ: كَانَ النَّبِىُّ # وَأَهْلُهُ يَغْتَسِلُونَ مِنْ إِنَاءٍ وَاحِدٍ. وَ يَغْتَسِلُ أَحَدُهُمَا بِفَضْلِ صَاحِبِه. في الزوائد: إسناده ضعيف .

121. (375) (6108)- Hz. Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ve ehli, tek bir kapta yıkanıyorlardı. Onlardan biri, arkadaşının (guslettiği suyun) artığı ile yıkanmazdı."[180]

*** KADIN VE ERKEK AYNI KAPTAN GUSLEDER**

122- 6109- 379- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا مُحَمَّد بْنُ الْحَسَنِ ا؛سَدِيُّ. ثَنَا شَرِيكٌ، عَنْ عَبْدِاللّهِ بْنِ مَحَمِّد بْنِ عَقِيلٍ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِاللّهِ؛ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللّهِ # وَأَزْوَاجُهُ يَغْتَسِلُونَ مِنْ أَنَاءٍ وَاحِدٍ.في الزوائد: هذا إسناد حسن .

122. (379) (6109)- Hz. Cabir İbnu Abdillah (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) ve zevceleri tek bir kaptan (su alarak) yıkanırlardı."[181]

*** NEBİZ İLE ABDEST**

-123 -6110 -384- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، وَعَلِيُّ بْنُ مَحَمَّدٍ. قَاَ: ثَنَا وَكِيعٌ، عَنْ أَبِيهِ. ح وَحَدَّثَنَا مُحَمَّد بْنُ يَحْيى. ثَنَا عَبْدُالرَّزَّاق، عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ أَبي فَزَارَةَ الْعَبْسِيِّ، عَنْ أَبِي زَيْدٍ، مَوْلَي عَمْرِ بْنِ حُرَيْثٍ، عَنْ عَبْدِاللهِ بْنِ مَسْعُودٍ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ # قَالَ لَهُ، لَيْلَةَ الْجِنِّ: »عِنْدَكَ طَهُورٌ؟« قَالَ: َ. إِ َّ شَىْءٌ مِنْ نَبِيذٍ فِى إِدَاوَةٍ. قَالَ »تَمْرَةٌ طَيِّبَةٌ وَمَاءٌ طَهُورٌ« فَتَوَضَّأَ. هذَا حَدِىثُ وَكِيعٍ.مدار الحديث على »أبى زيد« وهو مجهول عند أهل الحديث، كما ذكره الترمذيّ وغيره .

123. (384) (6110)- Abdullah İbnu Mes'ud anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), bana, cin gecesi: "Yanında abdest alacak su var mı?" diye sormuştu. Ben: "Hayır, yok! Ancak bir kabın içinde bir miktar nebiz var" dedim. Aleyhissalâtu vesselâm: "Hurma temizdir, su da temizleyicidir!" buyurdu ve hemen onunla abdest aldı."[182]

AÇIKLAMA:

1- Cinler gecesinden murad, Resulullah daha hicret etmemiş iken, Mekke'nin Cehun adlı dağında, cinlerden bir grubla karşılaştığı gecedir. Bu mülâkata İbnu Mes'ud da katılmış, Resulullah'ın çizdiği bir daire içerisinde uzakta Aleyhissalâtu vesselâm'ı beklemiştir. Sabaha doğru gelen Resulullah, sadedinde olduğumuz hadiste ifade edildiği üzere abdest suyu sormuş, su kabından nebiz yani hurma şırası çıkmıştır.

2- Hadis, şıra ile abdest almanın caiz olduğunu ifade etmekte. Halbuki, teyemmümle ilgili ayette "... Su bulamazsanız temiz toprakla teyemmüm edin..." (Maide 6) buyrularak mutlak su bulunmadığı takdirde teyemmüm yapılması emredilmektedir. Ayet Medine'de nazil olduğu için, hadisteki ruhsat neshedilmiştir. Dört mezhebin imamları, temiz olduğu kabul edilen gül suyu, hurma suyu gibi herçeşit şıra vs. ile abdest alınmayacağını beyanda ittifak etmiştir.[183]

124- 6111- 385- حَدَّثنَا الْعَبَّاسُ بْنُ الْوَلِيدِ الدِّمَشْقِيُّ. ثنَا مَرْوَنُ بْنُ مُحَمَّدٍ. ثَنَا ابْنُ لَهِيعَةَ. ثنَا قَيْسُ بْنُ الْحَجَّاجِ، عَنْ خَنَشٍ الصَّنْعَانِيِّ، عَنْ عَبْدِ اللّهِ بْنِ عَبَّاسٍ؛ أَنَّ رَسُولَ اللّهِ # قَالَ بْنِ مَسْعُودٍ، لَيْلَةَ الْجِنِّ: »مَعَكَ مَاءٌ؟« قَالَ: َ. اَّ إِ نَبِيذاً فِي سَطِيحَةٍ. فَقَالَ رَسُولُ اللّهِ #: »تَمْرَةٌ طَيِّبَةٌ وَمَاءٌ طَهُورٌ. صُبَّ عَلَيَّ« قَالَ: فَصَبَبْتُ عَلَيْهِ، فتَوَضَّأَ بِهِ.حديث ابن عباس قد ترد به المصنف. في سنده ابن لهيعة وهو ضعيف .

124. (385) (6111)- Abdullah İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), cin gecesinde İbnu Mes'ud'a: "Yanında su var mı?" diye sordu. O: "Hayır su yok. Ancak bir tulumda nebiz var!" deyince Aleyhissalâtu vesselâm: "Hurma temizdir, su da temizleyicidir (binaenaleyh nebiz temizdir) bana dök (abdest alayım)" buyurdular."[184]

*** DENİZ SUYU İLE ABDEST**

-125 -6112 -387- حَدَّثنَا سَهْلُ بْنُ أَبِي سَهْلٍ. ثنَا يَحْيى بْنُ بُكَيْرٍ. حَدَّثنِي اللَّيْثُ بْنُ سَعْدٍ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ رَبِيعَةَ، عَنْ بَكْرِ بْنِ سَوَادَةَ، عَنْ مُسْلِمِ بْنِ مَخْشِيٍّ، عَنِ ابْنِ الْفِرَاسِيّ؛ قَالَ: كُنْتُ أَصِيدُ وَكَانَتْ لِي قِرْبَةٌ أَجْعَلُ فِيهَا مَائِي. وَإِنِّي تَوَضَّأْتُ بِمَاءِ الْبَحْرِ. فَذَكَرْتُ ذلِكَ لِرَسُولِ اللّهِ # فقَالَ: »هُوَ الطَّهُورُ مَاؤُهُ. الْحِلُّ مَيْتَتُهُ«.في الزوائد: رجال هذا ا"سناد ثقات. إ أن مسلما لم يسمع من الفراسيّ. وإنما سمع من ابن الفراسيّ. و صحبة له. وإنما روى هذا الحديث عن أبيه. فالظاهر أنه سقط من هذا الطريق. ا ه السنديّ .

125. (387) (6112)- İbnu'l-Firâsî anlatıyor: "Ben ava çıkmıştım. Yanımda içine su koyduğum bir kırbam vardı. Deniz suyu ile abdest aldım. Durumu Aleyhissalâtu vesselâm' a sordum. Bana: "Denizin suyu temizdir, meytesi (ölüsü) de helaldir!" cevabını verdi."[185]

-126 -6113 -392- حَدَّثنَا كُرْدُوسُ بْنُ أَبِي عَبْدِاللّهِ الْوَاسِطِيُّ. ثنَا عَبْدُالْكَرِيمِ بْنُ رَوْحٍ. ثنَا أَبِي، رَوْحُ بْنُ عَنْبَسَةَ بْنِ سَعِيدِ بْنِ أَبِي عَيَّاشٍ، مَوْلى عُثْمَانَ بْنِ عَفَّانَ، عَنْ أَبِيهِ عَنْبَسَةَ بْنِ سَعِيدٍ، عَنْ جَدَّتِهِ، أُمِّ أَبِيهِ، أُمِّ عَيَّاشٍ، وَكَانَتْ أَمَةً لِرُقَيَّةَ بِنْتِ رَسُولِ اللّهِ #؛ قَالَتْ: كُنْتُ أُوَضِّئُ رَسُولَ اللّهِ #. أَنَا قَائِمَةٌ وَهُوَ قَاعِدٌ.في الزوائد: إسناده مجهول. و»عبدالكريم« مختلف فيه .

126. (392) (6113)- Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kızı Rukiye (radıyallahu anhâ)'nin cariyesi Ümmü Ayyaş (radıyallahu anhâ) demiştir ki: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) oturuyor olduğu halde ben kendim ayakta olduğum halde (gerekli hizmetleri yaparak) ona abdest aldırırdım."[186]

*** UYKUDAN UYANINCA EL YIKANIR**

127- 6114- 394- حَدَّثنَا حَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيى. ثنَا عَبْدُاللّهِ بْنُ وَهْبٍ. أَخْبَرَنِي ابْنُ لَهِيعَةَ، وَجَابِرُ ابْنُ إِسْمَاعِيلَ، عَنْ عَقِيلٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ سَالِمٍ، عَنْ أَبِيهِ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: »إِذَا اسْتَيْقَظَ أَحَدُكُمْ مِنْ نَوْمِهِ فَ يُدْخِلْ يَدَهُ فى ا‘‘نَاءِ حَتّى يَغْسِلَهَا«.في الزوائد: إسناده صحيح على شرط مسلم.

127. (394) (6114)- Abdullah İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Biriniz uyanınca elini yıkamadıkça su kabına sokmasın."[187]

*** ABDESTTE BESMELE**

-128 -6115 -397- حَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ، مُحَمَّد بْنُ اَعَءِ. ثَنَا زَيْدُ بْنُ الْحُبَابِ. ح وَحَدَّثَنَا مُحَمَّد بْنُ بَشَّارٍ. ثَنَا أَبُو عَامِرٍ الْعَقَدِيُّ. ح وَحَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مَنِيعٍ. ثَنَا أَبُو أَحْمَدَ الزُّبَيْرِيُّ. قَالُوا: ثَنَا كَثِيرُ ابْنُ زَيْدٍ، عَنْ رُبَيْحِ بْنِ عَبْدِالرَّحْمنِ بْنِ أَبِي سَعِيدٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ؛ أَنَّ النَّبِيَّ #: قَالَ » وُضُوءَ لِمَنْ لَمْ يَذْكُرِ اسْمَ اللّهِ عَلَيْهِ«.في الزوائد: هذا حديث حسن .

128. (397) (6115)- Ebu Saîd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Üzerine besmele çekmeyenin abdesti yoktur."[188]

AÇIKLAMA:

Bu hadisin zahiri, abdest için besmele çekmenin farz olduğunu ifade etmektedir. Ancak, fukaha bu mevzuda gelen başka hadisleri de gözönüne alarak, bunun zahiriyle amel etmemiş, besmelenin abdestte sünnet olduğuna hükmetmiştir." [189]

-129 -6116 -400- حَدَّثَنَا عَبْدُالرَّحْمنِ بْنُ اِبْرَاهِيمَ. ثَنَا ابْنُ أَبِي فَدَيْكٍ، عَنْ عَبْدِ الْمُهَيْمِنِ بْنِ عَبَّاسِ ابْنِ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ السَّاعِدِيِّ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، عَنِ النَّبِيِّ # قَالَ: » صَةَ لِمَنْ َ وُضُوءَ لَهُ. وَ وُضُوءَ لِمَنْ لَمْ يَذْكُرِ اسْمَ اللّهِ عَلَيْهِ. وَ صَةَ لِمَنْ َ يُصَلِّي عَلى النَّبِيِّ. وَ صَةَ لِمَنْ َ يُحِبُّ ا'نْصَارَ«.قَالَ أَبُو الْحَسَنِ بْنُ سَلَمَةَ: حَدَّثَنَا أَبُو حَاتِمٍ. ثَنَا عِيسى)عُبَيْسُ(بْنُ مَرْحُومٍ الْعَطَّارُ. ثَنَا عَبْدُالْمُهَيْمِنِ بْنُ عَبَّاسٍ فَذَكَرَ نَحْوَهُ.في الزوائد: ضعيف، تفاقهم ًعلى ضعف عبدالمهيمن.وقال السندىّ: لكن لم ينفرد به عبدالمهيمن، فقد تابعه عليه ابن أخى عبدالمهيمن. رواه الطبرانيّ في المعجم الكبير .

129. (400) (6116)- Sehl İbnu Sa'd es Saîdî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Abdesti olmayanın namazı

yoktur. Abdest alırken Allah'ın ismini zikretmeyenin de abdesti yoktur. Resulullah'a salat (u selam) okumayanın da namazı yoktur. Keza Ensar'ı sevmeyenin de namazı yoktur."[190]

AÇIKLAMA:

1- Hadis, abdestsiz olarak farz, vacib, nafile hiçbir namazın kılınamayacağını, kılındığı takdirde kabul edilmeyeceğini ifade etmektedir. Ulema bu meselede ihtilaf etmez: Abdest alabilecek durumda olan bir kimsenin abdestsiz namaz kılmaması gerekir. Ancak, abdest almaya güç yetirememek, su bulamamak veya su olsa bile can tehlikesi ile suya gidememek, sağlığa suyun zarar vermesi gibi hallerde teyemmüm abdestin yerine geçebilir.Teyemmümün ne şekilde olacağı hangi şartlarda caiz olacağı ilgili bahiste açıklandı.

2- Hadiste temas edilen diğer bir husus abdest sırasında Allah'ın zikridir. Allah'ın zikri besmele çekmekle tahakkuk edebileceği gibi, hamd ile de, kelime-i tevhid, kelime-i şehadetin söylenmesiyle de tahakkuk eder. Ancak, me'sur olarak, hadislerde bismillahi velhamdülillahi cümlesi, بِسْمِ اللّٰهِ الْعَظِيمِ وَالْحَمْدُللّٰهِ عَلى دينِ اِسْلَم cümlesi tavsiye edilmiştir.Esasen, Resulullah başka hadislerinde her bir hayırlı ve meşru işin besmele veya hamdele ile başlamasını, aksi takdirde hayrının güdük kalacağını irşad buyurmuştur. Abdest gibi hayrı pek ziyade olan bir amelin besmele ile başlamasının ve abdest boyunca zikrullahın devam etmesinin ehemmiyetine elbette dikkat çekilecektir. Resulullah Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'ye şöyle buyurmuşlardır: "Ey Ebu Hureyre, abdest almak istediğin vakit بِاسْمِ اللّٰهِ وَالْحَمْدُللّٰهِ "Allah'ın adıyla başlar, (bu hayrı müyesser kılan) Allah'a hamdederim" de. Zira böyle dersen, aldığın bu abdest bozuluncaya kadar, amelini yazmakla muvazzaf melekler, senin için sevap yazarlar."Abdest alırken besmele çekmemenin hayırda meydana getireceği "güdüklük"ü bir başka hadis şöyle açıklar: "Kim abdest alırken zikrullah da bulunursa bu, onun bütün bedenine bir temizlik sağlar. Kim de Allah'ın adını zikretmeden abdest alırsa, bu da onun sadece abdest uzuvlarına bir temizlik sağlar."

3- Hadis, zikrullah olmayan abdestin abdest sayılmayacağını da ifade etmektedir. Hadisin zahiri, her ne kadar böyle bir abdestin batıl olduğunu ifade etmekte ise de, alimler, başka rivayetlerde gelen tasrihata dayanarak bunu

kemale hamletmişlerdir. Yani, "zikrullah olmayan abdest, kâmil, mükemmel bir abdest değildir" demişlerdir.Zahiriye mezhebi, zikrullahsız abdestin butlanına hükmetmiştir. Ahmed İbnu Hanbel ve diğer birkısım alimler, "zikrullahı bile bile terkedenin abdesti batıldır, unutarak terkedeninki batıl değildir" demiştir. Hanefîler, Şafiîler ve Malikîler ise, zikrullahın sünnet olduğunu söylemişlerdir. Bir görüşünde Ahmed İbnu Hanbel de böyle hükmetmiştir.Gusül, teyemmüm, abdest aynı hükme tabidir.[191]

*** TEK AVUÇ SU İLE MAZMAZA İSTİNŞAK**

130- 6117- 404- حَدَّثنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ ثَنَا شَرِيكٌ، عَنْ خَالِدِ بْنِ عَلْقَمَةَ، عَنْ عَبْدِ خَيْرٍ، عَنْ عَلِيٍّ؛ أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ # تَوَضَّأَ فَمَضْمَضَ ثَلاَثاً، وَاسْتَنْشَقَ ثَلاَثاً، مِنْ كَفٍّ وَاحِدٍ.في الزوائد: رواه بان خزيمة وابن حبان في صحيحهما، من طريق خالد بن علقمة .

130. (404) (6117)- Hz. Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) abdest aldı. Bu esnada bir avuç su ile üç kere mazmaza, üç kere istinşakta bulundu."[192]

AÇIKLAMA:

1- Mazmaza; suyu ağızda dolaştırarak ağzı yıkamaktır, istinşak ise burna su çekerek burnu yıkamaktır. Dilimize bu iki kelime de dinî tabir olarak girmiştir. İstinşak bazı hadislerde istinsar kelimesiyle de ifade edilmiştir. Mazmazanın kâmil manada gerçekleşmesi, suyun ağızda çalkalanmasına bağlı ise de, cumhur bunu şart koşmamıştır. Ağza alınan suyun dışarı atılması esastır.Sadedinde olduğumuz hadis, tek avuç su ile hem mazmaza hem de istinşakın üçer sefer yapıldığını ifade eder. Ancak her seferinde ayrı ayrı suyu avuçladığını ifade eden rivayetler de var. Keza ağıza bir kere, burna bir kere su verdiğini ifade eden rivayetler de mevcuttur. Aynî bu meselede geniş bir tahlille bir çok rivayetleri kaydeder. Mazmaza ve istinşakı başka tarzlarda tarif eden rivayetler de var. Şu halde abdestin bir teferruatı olan bu temizliği Aleyhissalâtu vesselâm şartlara ve zamana göre farklı şekillerde yapmış olmalıdır.Bu meselede Nevevî'nin şu özetlemesini kaydederek teferruata girmeyeceğiz: "Ağız ve buruna ne şekilde su alınırsa alınsın dinin gerekli kıldığı) mazmaza ve istinşak hasıl olur." Zikredilen ihtilaf en güzeli hakkındadır.

2- Mazmaza ve istinşakın hükmü gusül ve abdestte mezhepten mezhebe farklıdır.

* Hanefîlere göre bunlar abdestte sünnet, gusülde farzdır. Zeyd İbnu Ali ve Süfyan-ı Sevrî de böyle hükmetmiştir.

* Şafiîlere ve Malikîlere göre hem abdestte ve hem gusülde sünnettir. Çünkü bunlara göre, ağız ve burun vücudun içi sayılır, "iç"in yıkanması gerekli değildir. Zührî, Hasan Basrî, Katâde, Rabia, Evzai, Leys İbnu Sa'd, İbnu Cerir et Taberi daha nice selef uleması bu görüştedirler.

* Birçok meselede olduğu gibi bunda da Ahmed İbnu Hanbel'den birkaç görüş rivayet edilmiştir. Meşhur görüşüne göre mazmaza ve istinşak hem abdest ve hem de gusülde vacibtir. Abdurrahman İbnu Ebi Leyla, İshak İbnu Rahuye, Kasım İbnu Muhammed ve el-Müeyyed Billah gibi bir kısım alimler de bu görüştedir.

* Ahmed İbnu Hanbel'in diğer bir görüşüne göre, istinşak abdest ve gusülde vacibtir, mazmaza ise sünnettir. Davud-u Zâhirî, Ebu Sevr ve Ebu Ubeyd gibi başka bazıları da bu görüştedir.Hepsi de görüşlerinde rivayete dayanır.[193]

*** UZUVLARI BİRER KERE YIKAYARAK ABDEST**

131- 6118- 412- حدَّثنَا أبُو كُرَيْب. ثَنَا رِشْدِينُ بْنُ سَعْدٍ. ثَنَا الضَّحَّاكُ بْنُ شُرَحْبِيلَ، عَنْ زَيْدِ ابْنِ أسْلَمَ، عَنْ أبِيهِ، عَنْ عُمَرَ؛ قَالَ: رَأيْتُ رَسُولَ اللّهِ # فِي غَزْوَةِ تَبُوكَ تَوَضَّأ وَاحِدَةً وَاحِدَةً.في الزوائد: إسناده واه، لضعف رشدين بن سعد .

131. (412) (6118)- Hz.Ömer (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ben Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı Tebük Seferi sırasında abdest uzuvlarını birer kere yıkayarak abdest alırken gördüm." [194]

AÇIKLAMA:

Daha önce de geçtiği üzere, abdest uzuvlarını üçer sefer yıkamak sünnettir, ikişer ve hatta birer defa yıkayarak da abdest alınabilir. Hepsi Resulullah'ın tatbikatında görülmüştür. Sadedinde olduğumuz hadis, birer kere yıkayarak aldığını göstermektedir. Bunun sefer sırasında olması, bu tarz abdeste suyun az bulunma veya zaman bakımından sıkışma gibi durumlarda başvurulmasının "sünnet" olacağına işaret sayılabilir. [195]

*** UZUVLARI ÜÇER KERE YIKAYARAK ABDEST**

132- 6119- 416- حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ وَكِيعٍ. ثَنَا عِيسى بْنُ يُونُسَ، عَنْ فَائِدٍ، أَبِي الْوَرْقَاءِ بْنِ عَبْدِالرَّحْمن، عَنْ عَبْدِاللّهِ بْنِ أَبِي أَوْفَى؛ قَالَ: رَأَيْتُ رَسُولَ اللّهِ # تَوَضَّأَ ثَثَاً ثَثَاً، وَمَسَحَ رَأْسَهُ مَرَّةً.في الزوائد: هذا ا"سناد ضعيف. فائد بن عبدالرحمن قال فيه البخاريّ: منكر الحديث. وقال الحاكم: روى عن ابن أبي أوفى أحاديث موضوعة. نعم، المتن رواه النسائي في الصغرى من حديث عليّ بن أبي طالب .

132. (416) (6119)- Abdullah İbnu Ebi Evfa (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Ben Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı abdest alırken gördüm (yıkanacak uzuvlarını) üçer kere yıkamış, başına da bir kere meshetmişti."[196]

AÇIKLAMA:

Bu hükmü ifade eden başka rivayetler de gelmiştir. Abdest almada başın bir kere meshi esas olmakla birlikte, Aleyhissalâtu vesselâm'ın iki ve hatta üç kere meshettiğine dair rivayetler de gelmiştir; Aynî, bunları mahrec ve kaynaklarını da göstererek kaydeder.[197]

133- 6120- 417- حَدَّثَنَا مُحَمَّد بْنُ يَحْيى. ثَنَا مُحَمَّد بْنُ يُوسُفَ، عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ لَيْثٍ، عَنْ شَهْرِ ابْنِ حَوْشَبٍ، عَنْ أَبِي مَالِكٍ ا'شْعَرِيِّ؛ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللّهِ # يَتَوَضَّأُ ثَثَاً ثَثَا.في الزوائد: هذا ا"سناد ضعيف. وليث هو ابن أبي صيف.وقال السندي: وشهر، قد تكلموا فيه.

133. (417) (6120)- Ebu Malik el-Eş'arî anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (uzuvlarını) üçer sefer yıkayarak abdest alırdı."[198]

*** UZUVLARI BİR, İKİ, ÜÇ KERE YIKAYARAK ABDEST**

134- 6121- 419- حَدَّثنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ خَّدٍ الْبَاهِلِيُّ. حَدَّثنِي مَرْحُومُ بْنُ عَبْدِالْعَزِيزِ الْعَطَّارُ. حَدَّثَنِي عَبْدُالرَّحِيم بْنُ زَيْدٍ الْعَمِّيُّ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ قُرَّةَ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ؛ قَالَ: تَوَضَّأَ رَسُولُ اللّهِ # وَاحِدَةً وَاحِدَةً. فَقَالَ »هذا وُضُوءُ مَنْ َ يَقْبَلُ اللّهُ مِنْهُ صَةً إَّ بِهِ« ثُمَّ تَوَضَّأَ ثِنْتَيْنِ ثِنْتَيْنِ. فَقَالَ »هَذَا وُضُوءُ الْقَدْرِ مِنَ الْوُضُوءِ«. وَتَوَضَّأَ ثَثاً ثَثاً. وَقَالَ: »هذا أَسْبَغُ الوُضُوءِ. وَهُوَ وُضُوئِي وَوُضُوءُ خَلِيلِ اللّهِ إِبْرَاهِيمَ. وَمَنْ تَوَضَّأَ هكذَا ثُمَّ قَالَ عِنْدَ فَرَاغِهِ: أَشْهَدُ أَنْ َ إِلهَ إَّ اللّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدا عَبْدُهُ ورَسُولُهُ، فُتِحَ لَهُ ثَمَانِيَةُ أَبْوَابِ الْجَنَّةِ يَدْخُلُ مِنْ أَيِّهَا شَاءَ«.في الزوائد: في ا٘سناد، زيد العمّى وهو ضعيف. وعبدالرحيم متروك، بل كذاب. ومعاوية بن قرة لم يلق ابن عمر. قاله ابن حاتم في العلل. وصرّح به الحاكم في المستدرك .

134. (419) (6121)- Abdullah İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (bir defasında abdest uzuvlarını) birer kere yıkayarak abdest aldı ve: "Bu abdest, Allah'ın bunsuz hiçbir namazını kabul etmeyeceği kimsenin abdestidir!" buyurdu. Sonra abdest uzuvlarını ikişer sefer yıkayarak aldı ve: "Bu, abdestlerin kıymetlisidir!" buyurdu. Sonra üçer sefer yıkayarak abdest aldı ve:"Bu, abdestin en mükemmel olanıdır. Ayrıca bu, hem benim, hem de Halilullah olan Hz. İbrahim aleyhisselam'ın abdestidir. Kim bu şekilde abdest alır, tamamlayınca da eşhedü en la ilahe illallah ve eşhedü enne Muhammeden abduhu ve resulühü "Şehadet ederim ki Allah'tan başka ilah yoktur ve şehadet ederim ki Muhammed Allah'ın kulu ve elçisidir" derse kendisine cennetin sekiz kapısı birden açılır, hangi kapısından dilerse ondan içeri girer!" buyurdular." [199]

AÇIKLAMA:

1- Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu hadislerinde abdestin meşru çeşitlerini öğretmektedir. Buna göre bütün uzuvların birer kere yıkanması suretiyle alınan abdest, namazın kabul edilmesi için şart olan temizliğin asgarî

şartını yerine getirmektedir. Bu kadarcık bir temizlik yapılmadan kılınan namaz makbul değildir. Sözgelimi, abdest uzuvlarından birinin yıkanmaması veya "yıkama" manasını ifade etmeyecek şekilde ıslak bezle silinmesi abdest sayılmayacaktır.

2- Hadiste abdest işinin mutlak su ile yapılacağı manası da mevcuttur. Öyleyse bunun dışına çıkan mayilerle abdest caiz olmamalıdır. Sözgelimi gül suyu her ne kadar temiz ise de, onunla abdest caiz değildir.

3- Hadis, abdestin en mükemmel şeklini de belirtmektedir: Abdest uzuvlarını üçer sefer yıkamak. Şu halde daha fazla yıkanması hiss-i zahirimize göre temizliği daha da artıracak gibi gelirse de, hakikat-ı diniye noktasından öyle değildir. Üçten fazlası israf addedilmiştir ve bunun mekruh olduğu başka rivayetlerde belirtilmiştir. Hadis, uzuvların üçer sefer yıkanmasına dair sünnetin Hz. İbrahim aleyhisselam'a dayandığını belirtir. Bazı rivayetlerde "Bu, benden önceki peygamberlerin abdestidir" diye ifade edilmiştir.

4- Hadis, abdestle ilgili mühim bir adaba da yer vermiştir. Abdest kelime-i şehadetle son bulmalıdır. Bu, abdestte kemalin zirvesini teşkil etmektedir.

5- Sadedinde olduğumuz hadis, abdest yoluyla temizlik işinin, insanlara daha önceki devirlerde de teşrî edildiğini gösterir. Esasen pekçok ayet, eski peygamberlerin, beşeriyete namaz, oruç, zekat gibi dinimizde yer alan ibadetleri emrettiğini belirtmektedir. Esasen "Şurası muhakkak ki, Allah katında muteber din İslam'dır" (Al-i İmran 19) ayetinde bidayetten beri insanlığa tek dinin teşrî edildiği, buna da İslam dendiği haber verilmektedir. Bunu, bazı teferruatta farklı olsa da esas prensiplerde müştereklik diye anlayabiliriz.Son olarak şunu da belirtelim: Hadiste temas edilen hususlar, başka rivayetlerdede aynen gelmiştir. [200]

-135 -6122 -420ـ حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ مُسَافِرٍ. ثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ قَعْنَبٍ، أَبُو بِشْرٍ. ثَنَا عَبْدُ اللّهِ بْنُ عَرَادَةَ الشَّيْبَانِيُّ، عَنْ زَيْدِ بْنِ الْحَوَارِيِّ، عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ قُرَّةَ، عَنْ عُبَيْدِ بْنِ عُمَيْرٍ، عَنْ أُبَيِّ بْنِ كَعْبٍ؛ أَنَّ رَسُولَ اللّهِ # دَعَا بِمَاءٍ فَتَوَضَّأَ مَرَّةً. فَقَالَ: »هذَا وظِيفَةُ الْوُضُوءِ« أَوْ قَالَ: »وُضُوءُ مَنْ لَمْ يَتَوَضَّأْهُ لَمْ يَقْبَلِ اللّهُ لَهُ صَةً« ثُمَّ تَوَضَّأَ مَرَّتَيْنِ مَرَّتَيْنِ ثُمَّ قَالَ: »هذَا وُضُوءُ مَنْ تَوَضَّأَهُ أَعْطَاهُ اللّهُ كِفْلَيْنِ مِنَ ا٬جْرِ« ثُمَّ تَوَضَّأَ ثَثاً ثَثاً. فَقَالَ: »هذَا وُضُوئِي وَوُضُوءُ الْمُرْسَلِينَ مِنْ قَبْلِي«في الزوائد: في إسناده زيد، العمّي ّ

هو، ضعيف. وكذا الرواي عنه. ورواه ا“مام أحمد في مسنده عن أبي إسرائيل عن زيد العمّيّ عن نافع عن ابن عمر .

135. (420) (6122)- Übey İbnu Ka'b (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) su getirtip (uzuvlarını) birer birer yıkayarak abdest aldı."İşte bu abdest vazifesidir!" buyurdu. Yahut da: "İşte bu, yapmadığı takdirde, Allah'ın namazını kabul etmeyeceği, kişinin (yapması gereken asgarî) abdestidir!" buyurdu. Sonra ikişer ikişer yıkayarak abdest aldı. Sonra:"Bu da, Allah'ın ücretini iki hisse verdiği kimsenin abdestidir!" buyurdu. Üç sefer yıkayarak abdest aldı ve: "İşte bu benim ve benden önceki peygamberlerin abdestidir!" buyurdu."[201]

*** ABDESTTE İKTİSAD**

136- 6123- 424- حَدَّثنَا مُحَمَّد بْنُ الْمُصَفَّى الْحِمْصِيُّ. ثنَا بَقِيَّةُ، عَنْ مُحَمِّد بْنِ الْفَضْلِ، عَنْ أبيهِ، عَنْ سَالِمِ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ؛ قَالَ: رَأى رَسُولُ اللهِ # رَجُ يَتَوَضَّأُ فَقَالَ: »َ تُسْرِفْ . َ تُسْرِفْ«.في الزوائد: إسناده ضعيف. بقية مدلّس .

136. (424) (6123)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) abdest alan bir adam görmüştü: "İsraf etme! İsraf etme!" buyurdular."[202]

137- 6124- 425- حَدَّثنَا مُحَمَّد بْنُ يَحْيى. ثنَا قُتَيْبَةُ. ثنَا ابْنُ لَهِيعَةَ، عَنْ حُيَيِّ بْنِ عَبْدِاللّهِ الْمَعَافِرِىِّ، عَنْ أبِي عَبْدِالرَّحْمنِ الْحُبُلِيِّ، عَنْ عَبْدِاللّهِ بْنِ عَمْرِو؛ أنَّ رَسُولَ اللهِ # مَرَّ بِسَعْدٍ، وَهُوَ يَتَوضَّأ. فقَالَ: »مَا هذَا السَّرَفُ؟« فقَالَ: أفِي الْوُضُوءِ إسْرَافٌ؟ قَالَ: »نَعَمْ. وَإنْ كُنْتَ عَلى نَهَرٍ جَارٍ«.في الزوائد: إسناده ضعيف، لضعف حي بن عبداللّهِ وابن لهيعة .

137. (425) (6124)- Abdullah İbnu Amr (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), abdest almakta olan Sa'd'a uğramıştı:"Bu israf da ne?" buyurdular. Sa'd: "Abdestte dahi israf olur mu?" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm:"Evet! cevabını verdi, akan bir nehir üzerinde olsan bile!"[203]

AÇIKLAMA:

Nevevi'nin de ifade ettiği üzere, İslam uleması bu ve benzeri hadislerden hareketle, abdest sırasında fazla su kullanmayı, deniz kenarında bile olsa "mekruh" addetmekte icma etmiştir. Kerahati, tahrime hamleden olmuş ve hatta "haram" diyen de bulunmuş ise de, esahh olanı tenzihe hamletmektir.Bu yasakta şeriat-ı garranın başka maksadları bulunduğu için, suyun nehirde bedava akması gibi fevkalâde bolluğu kerahati ortadan kaldırmıyor. Buradaki makasıd-ı şer'iyyeden biri, kişiye, günde beş kere "israfın kötülüğü"nü hatırlatmak, bir

değeri de "tabiata saygı"yı zihinlerde tesbit etmek olmalıdır.Hanefî alimler, kişinin kendi sahip bulunduğu suda veya kullanılması mübah olan suda israfın tahrimen mekruh, mescidlere vakfedilen sularda israfın ise, haram olduğuna hükmetmişlerdir.[204]

*** ABDESTTE İSBAG: MÜKEMMEL ABDEST**

138- 6125- 427ـ حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا يَحْيى بْنُ أَبِي بُكَيْرٍ. ثَنَا زُهَيْرُ بْنُ مُحَمَّدٍ، عَنْ عَبْدِاللّهِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَقِيلٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ، عَنْ أَبِي سَعيدٍ الْخُدْرِيِّ؛ أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللّهِ # قَالَ: »أَ أَدُلُّكُمْ عَلى مَا يُكَفِّرُ اللّهُ بِهِ الْخَطَايَا وَيَزِيدُ بِهِ في الْحَسَنَاتِ؟« قَالُوا: بَلى. يَا رَسُولَ اللّهِ! قَالَ: »إِسْبَاغُ الْوُضُوءِ عَلَى الْمَكَارِهِ، وَكَثْرَةُ الْخُطَا إِلى الْمَسَاجِدِ، وَانْتِظَارُ الصَّةِ بَعْدَ الصَّةِ«.في الزوائد: حديث أبي سعيد رواه ابن حبان في صحيحه. وله شاهد في صحيح مسلم وغيره .

138. (427) (6125)- Ebu Saidi'l-Hudrî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle söylediğini işittim: "Yaptığınız taktirde Allah'ın günahlarınızı affedip, sevabınızı artırdığı ameli size söyleyeyim mi?""Evet ey Allah'ın Resulü, söyleyin!" dediler."Sıkıntıya rağmen abdesti mükemmel yapmak, mescidlere çok yürümek, bir namazdan sonra müteakip namazı beklemek."[205]

AÇIKLAMA:

Resulullah burada, kulluk edebinin mühimlerine irşad buyurmaktadır: Abdestin her halukârda mükemmel olması: Sıkıntı, çok soğuk, çok sıcak, hastalık, suyun parayla ve pahalı olması... gibi durumlardan ileri gelebilir. Mescidlere çok yürümek: Mescid uzak dahi olsa namazları orada kılmak veya her vakti mescidde kılmak demektir. Namazı kılınca, zihnen ikinci namaza hazırlıklı olmak, abdestli bulunmak, vaktin girip girmediğini takip etmek, namazı ilk vaktinde cemaatle kılma gayretinde olmakla da Aleyhissalâtu vesselâm'ın belirttiği üçüncü şart gerçekleşir.[206]

*** SAKALI HİLALLEME**

-139 -6126 -431- حَدَّثنَا مُحَمَّد بْنُ عَبْدِاللّٰهِ بْنِ حَفْصِ بْنِ هِشَام بْنِ زَيْدِ بْنِ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ثَنَا يَحْيى بْنُ كَثِيرٍ، أَبُو النَّضْرِ، صَاحِبُ الْبَصْرِيِّ، عَنْ يَزِيدَ الرَّقَاشِيِّ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ؛ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللّٰهِ # إِذَا تَوَضَّأَ خَلَّلَ لِحْيَتَهُ وَفَرَّجَ أَصَابِعَهُ مَرَّتَيْنِ.في الزوائد: في إسناد حديث أنس هذا، يحيى بن كثير، وهو ضعيف، وشيخه يزيد .

139. (431) (6126)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) abdest aldığı zaman mübarek parmaklarını açarak sakalını hilaller ve bunu iki sefer yapardı."[207]

-140 -6127 -432- حَدَّثنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ. ثَنَا عَبْدُالْحَمِيدِ بْنُ حبيب. ثَنَا ا٭وْزَاعِيُّ. ثَنَا عَبْدُالْوَاحِدِ ابْنُ قَيْسٍ. حَدَّثَنِي نَافِعٌ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ؛ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللّٰهِ # إِذَا تَوَضَّأَ عَرَكَ عَارِضَيْهِ بَعْضَ الْعَرْكِ، ثُمَّ شَبَكَ لِحْيَتَهُ بِأَصَابِعِهِ مِنْ تَحْتِهَا.في الزوائد: في إسناده عبدالواحد، وهو مختلف فيه .

140. (432) (6127)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), abdest alınca, yanaklarını biraz ovduktan sonra sakalını alt kısmından (yukarı doğru) parmaklarıyla karıştırdı."[208]

-141 -6128 -433- حَدَّثنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَبْدِاللّٰهِ الرَّقِّيُّ. حَدَّثنَا مُحَمَّد بْنُ رَبِيعَةَ الْكِبِيُّ. ثَنَا وَاصِلُ ابْنُ السَّائِبِ الرَّقَاشِيُّ، عَنْ أَبِي سَوْرَةَ، عَنْ أَبِي أَيُّوبَ ا٭نْصَارِيِّ؛ قَالَ: رَأَيْتُ رَسُولَ اللّٰهِ # تَوَضَّأَ فَخَلَّلَ لِحْيَتَهُ.في الزوائد: هذا إسناده ضعيف، تفاقهم على ضعف أبي سورة وواصل الرقاشيّ .

141. (433) 6128)- Ebu Eyyub el-Ensarî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah

(aleyhissalâtu vesselâm)'ın abdest alınca sakalını hilallediğini gördüm."[209]

* BAŞI MESH

-142 -6129 -437- حَدَّثنَا مُحَمَّد بْنُ الْحَارِثِ الْمِصْرِيُّ. ثَنَا يَحْيى بْنُ رَاشِدٍ الْبَصْرِيُّ، عَنْ يَزِيدَ، مَوْلى سَلَمَةَ، عَنْ سَلَمَةَ بْنِ ا٬كْوَعِ؛ قَالَ: رَأَيْتُ رَسُولَ اللّهِ # تَوَضَّأَ فَمَسَحَ رَأْسَهُ مَرَّةً.في الزوائد: إسناد حديث سلمة ضعيف. محمد بن الحارث، ذكره ابن حبان في الثقات وقال: يخطئ. ويحيى بن راشد ضعيف .

142. (437) (6129)- Seleme İbnu'l-Ekva (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı abdest alırken gördüm, başını bir kere meshetmişti." [210]

*** KULAKLAR BAŞTANDIR**

143- 6130- 443- حَدَّثنَا سُوَيْدُ بْنُ سَعِيدٍ. ثنَا يَحْيى بْنُ زَكَرِيَّا بْنِ أبِي زَائِدَةَ، عَنْ شُعْبَةَ، عَنْ حَبِىبِ بْنِ زَيْدٍ، عَنْ عَبَّادِ بْنِ تَمِيمٍ، عَنْ عَبْدِاللّهِ بْنِ زَيْدٍ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّهِ # »ا‘ُذنَانِ مِنَ الرَّأسِ«.في الزوائد: هذا إسناد حسن. إن كان سويد بن سعيد حفظه .

143. (443) (6130)- Abdullah İbnu Zeyd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Kulaklar baştan (sayılır, yüzden sayılmaz)" buyurdular."[211]

AÇIKLAMA:

İbnu Mace bu hadisi Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'den de kaydetmiştir. Hanefîler, bunu esas alarak kulağın meshi için ayrı bir suya gerek görmemişlerdir. Şafiîler, kulağı baştan saymaz, müstakil bir uzuv addeder ve başınkinden ayrı bir su ile mesheder. İmam Malik ve Ahmed İbnu Hanbel kulakları baştan bir parça saysa da ayrı bir su ile meshetmeye hükmederler.[212]

*** PARMAKLARI HİLALLEME**

-144 -6131 -447ـ حَدَّثنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعِيدٍ الْجَوْهَرِيُّ. ثنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِالْحَمِيدِ بْنِ جَعْفَرٍ، عَنِ ابْنِ أَبِي الزِّنَادِ، عَنْ مُوسى بْنِ عُقْبَةَ، عَنْ صَالِحٍ، مَوْلى التَّوْأَمَةِ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: »إِذَا قُمْتَ إِلى الصَّلاَةِ فَأَسْبَغِ الْوُضُوءَ وَاجْعَلِ الْمَاءَ بَيْنَ أَصَابِعِ يَدَيْكَ وَرِجْلَيْكَ«.في الزوائد: رواه الترمذي أيضا. وصالح مولى التوأمة، وإن اختلط بأخرةٍ، لكن روى عنه موسى بن عقبة قبل اختلط. فالحديث حسن كما قال الترمذي .

144. (447) (6131)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Namaza kalktığın vakit abdesti mükemmel yap. (Bu cümleden olarak) suyu ayak ve el parmaklarının arasına iyice ulaştır." [213]

-145 -6132 -449ـ حَدَّثنَا عَبْدُالْمَلِكِ بْنُ مُحَمَّدٍ الرَّقَاشِيُّ. ثَنَا مَعْمَرُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عُبَيْدِاللّهِ بْنِ أَبِي رَافِعٍ. ثنَا أَبِي، عَنْ عُبَيْدِاللّهِ بْنِ أَبِي رَافِعٍ، عَنْ أَبِيهِ؛ أَنَّ رَسُولَ اللّهِ # كَانَ إِذَا تَوَضَّأَ حَرَّكَ خَاتَمَهُ.في الزوائد: إسناده ضعيف، لضعف معمر وأبيه محمد بن عبداللّهِ .

145. (449) (6132) Ubeydullah İbnu Ebi Rafi (radıyallahu anh) babasından naklen anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) abdest alınca altına su ulaşsın diye yüzüğünü oynatırdı."[214]

* ÖKÇELERİ YIKAMAK

-146 -6133 -454ـ حَدَّثنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا ا'حْوَصُ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي كُرَيْبٍ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِاللّهِ؛ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللّهِ # يَقُولُ: »وَيْلٌ لِلْعَرَاقِيبِ مِنَ النَّارِ«.في الزوائد: قلت أصله في الصحيحين من حديث عبداللّه بن عمرو، ومن حديث أبي هريرة. وفي مسلم

من حديث عائشة، وحديث جابر، رجال إسناده ثقات. إ أن أبا إسحاق كان يدلس، واختلط بأَخَرَةٍ .

146. (454) (6133)- Hz. Cabir İbnu Abdillah (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "(Abdest sırasında yıkanmayan) ökçe üzerindeki kalın sinirlerin vay ateşten çekeceklerine!"[215]

147- 6134- 455- حَدَّثنَا الْعَبَّاسُ بْنُ عُثْمَانَ، وَعُثْمَانَ بْنُ إسْمَاعِيلَ الدِّمَشْقِيَّانِ. قَاَ: ثنَا الْوَلِيدُ ابْنُ مُسْلِمٍ. ثنَا شَيْبَةُ بْنُ ا'حْنَفِ، عَنْ أبِي سَّم ا'سْوَدِ، عَنْ أبِي صَالِحٍ ا'شْعَرِيِّ. حَدَّثَنِي ً أبُو عَبْدِاللّهِ ا'شْعَرِيُّ، عَنْ خَالِدِ بْنِ ً الْوَلِىدِ، وَيَزِيدَ بْنِ أبِي ً سُفْيَانَ، وَشُرَحْبِىلَ ابْنِ حَسَنَةَ، وَعَمْرِو بْنِ الْعَاصِ؛ كُلُّ هؤَءِ سَمِعُوا مِنْ رَسُولِ اللّهِ # قَالَ: »أتِمُّوا الْوُضُوءَ. وَيْلٌ لِ'عْقَابِ مِنَ النَّارِ«.في الزوائد: إسناده حسن. ما علمت في رجاله ضعفا .

147. (455) (6134)- Halid İbnu'l-Velid, Yezid İbnu Ebi Süfyan, Şurahbil İbnu Hasene, Amr İbnu'l-As radıyallahu anhüm ecmain'den herbiri, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle buyurduğunu rivayet etmişlerdir: "Abdesti mükemmel alın! (Abdest sırasında iyi yıkanmayan) ökçelerin vay ateşten çekeceklerine!" [216]

*** AYAKLARIN YIKANMASI**

148- 6135- 457- حَدَّثنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ. ثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ. ثنَا حَرِيزُ بْنُ عُثْمَانَ، عَنْ عَبْدِالرَّحْمنِ ابْنِ مَيْسَرَةَ، عَنِ الْمِقْدَام بْنِ مَعْدِيكَرِبَ؛ أَنَّ رَسُولَ اللّهِ # تَوَضَّأَ فَغَسَلَ رِجْلَيْهِ ثَثاً ثَثاً.في الزوائد: إسناده حسن .

148. (457) (6135)- Mikdam İbnu Ma'dikerb (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), abdest aldı ve ayaklarını üçer sefer yıkadı." [217]

AÇIKLAMA:

Daha önce de geçtiği üzere, bu hadisler de abdest sırasında ayakların mükemmel şekilde yıkanmasını amirdir. Çıplak ayağa meshetmenin Sünnî kaynaklarda delili yoktur. Ayakların yıkanmasını amir olan hadisler mütevatirdir. Kemal İbnu'l-Hümam, Fethu'l-Kadir'de bu hususta 34 sahabeden rivayet bulunduğunu tahkike dayanarak belirtir.Müteakip hadiste görülen İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'ın Kur'an'dan istinbatı, bizzat kendi açıklamasından da anlaşılacağı üzere, Ashab'ın bi'l-ittifak takip ettiği amele muhaliftir. İbnu Hacer, Abdurrahman İbnu Ebi Leyla'nın: "Ashab-ı Kiram hazeratı abdestte ayakları yıkamada icma etmiştir" şeklinde Said İbnu Mansur'dan bir rivayette bulunduğunu kaydeder. Sahabelerin ayağı yıkamada icmaı, -şayet var idiyse- mesh hükmünün neshine delil olur. Kur'an-ı Kerim'in ayetlerini Ashab'ın icmaına uygun şekilde açıklamak gerekeceği, izah gerektirmeyen bir husustur.İbnu Abbas'ın, meshe cevaz veren ifadesi, önce de belirtildiği üzere çeşitli yorumlarra tabi tutulmuştur. İbnu Hacer, İbnu Abbas'ın bu fetvasından rücu ettiğini de belirtir. Her halukârda tevatüren sabit olan "yıkama" emri karşısında şaz, münferid rivayetlerin hükmüne göre amel etmek büyük hatadır.[218]

149- 6136- 458- حَدَّثنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا ابْنُ عُلَيَّةَ، عَنْ رَوْحِ بْنِ الْقَاسِمِ، عَنْ عَبْدِاللّهِ ابْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَقِيلٍ، عَنِ الرُّبَيِّعِ؛ قَالَتْ: أَتَانِي ابْنُ عَبَّاسٍ فَسَأَلَنِي عَنْ هذَا الْحَدِيثِ. تَعْنِي حَدِيثَهَا الّذِي ذَكَرَتْ أَنَّ رَسُولَ اللّهِ # تَوَضَّأَ وَغَسَلَ رِجْلَيْهِ. فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: إِنَّ

النَّاسَ أبَوْا إِلاَّ الْغَسْلَ. وَ أجِدُ فِى كِتَابِ اللهِ إلاَّ الْمَسْحَ.في الزوائد: إسناده حسن .

149. (458) (6136)- Rübeyyi' (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) bana gelerek, şu malum hadisten sordu. -Burada Rübeyyi' "Resulullah abdest aldı ve ayaklarını yıkadı" şeklinde yaptığı rivayeti kasteder- ve bana dedi ki: Halk (yani bütün Ashab-ı Kiram hazeratı) ayakları yıkamaktan başka bir şeyi caiz görmezler. Halbuki ben, Kitabullah'ta sadece mesh görüyorum."[219]

AÇIKLAMA için önceki hadisin açıklamasına bakılmalıdır[220]

*** ABDESTTEN SONRA ETEGE SU SERPME**

150- 6137- 462- حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْفِرْيَابِيُّ. ثَنَا حَسَّانُ بْنُ عَبْدِاللَّهِ. ثَنَا ابْنُ لَهِيعَةَ، عَنْ عَقِيلٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عُرْوَةَ؛ قَالَ: حَدَّثَنَا أُسَامَةُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ زَيْدِ بْنِ حَارِثَةَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ # »عَلَّمَنِي جِبْرَائِيلُ الْوُضُوءِ. وَأَمَرَنِي أَنْ أَنْضَحَ تَحْتَ ثَوْبِي، لِمَا يَخْرُجُ مِنَ الْبَوْلِ بَعْدَ الْوُضُوءِ«.قَالَ أَبُو الْحَسَنِ بْنُ سَلَمَةَ: ثَنَا أَبُو حَاتِمٍ. ح وَثَنَا عَبْدُاللَّهِ بْنُ يُوسُفَ التِّنِّيسِيُّ. ثَنَا ابْنُ لَهِيعَةَ. فَذَكَرَ نَحْوَهُ.في الزوائد: إسناده ضعيف لضعف ابن لهيعة .

150. (462) (6137)- Zeyd İbnu Harise anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Cebrail aleyhisselam bana abdesti öğretti. Bu meyanda bana, abdestten sonra, çıkacak bevl (sızıntısından hasıl olacak vesveseyi önleme) için elbisemin altına su serpmemi emretti."[221]

151- 6138- 464- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيى. ثَنَا عَاصِمُ بْنُ عَلِيٍّ. ثَنَا قَيْسٌ، عَنِ ابْنِ أَبِي لَيْلَى، عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ، عَنْ جَابِرٍ؛ قَالَ: تَوَضَّأَ رَسُول اللَّهِ # فَنَضَحَ فَرْجَهُ.في الزوائد: في إسناده قيس بن عاصم وهو ضعيف.

151. (464) (6138)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) abdest aldı ve fercine (ön tarafına) su serpti."[222]

AÇIKLAMA:

Abdest bozduktan sonra istibra denen, idrar yolundan gelen sızıntının temizlenmesi gerekir. Şu halde bir müddet bekleyerek istibra yapılıp abdest alınınca ön kısımda tabii olarak hissedilecek serinlik, abdestin bozulmuş olma vesvesesine meydan verebilir. Bunu önlemek maksadıyla kolaylık dini olan İslam, donun ön kısmına su serpmeyi teşrî etmiştir. Tirmizi'nin bir rivayetinde Aleyhissalâtu vesselâm, bunun Cebrail tarafından emredildiğini belirtir. Ancak bu emir alimlerce: "Fercini yıka", "istibra et", "taşla istinca ile yetinme, su ile de taharetlen" gibi başka manalara da hamledilmiştir. Doğrusu, belirtilendir.[223]

*** ABDEST HAVLUSU**

152- 6139- 468ـ حَدَّثنَا الْعَبَّاسُ بْنُ الْوَلِيدِ، وَأَحْمَدُ بْنُ ا ْزْهَرِ؛ قَاَ: ثنَا مَرْوَانُ بْنُ مُحَمِّد. ثنَا يَزِيدُ بْنُ السِّمْطِ. ثنَا الْوَضِينُ بْنُ عَطَاءٍ، عَنْ مَحْفُوظِ بْنِ عَلْقَمَةَ، عَنْ سَلْمَانَ الْفَارِسِيِّ؛ أَنَّ رَسُولَ اللّهِ # تَوَضَّأَ، فَقَلَبُ جُبَّةَ صُوفٍ كَانَتْ عَلَيْهِ، فَمَسَحَ بِهَا وَجْهَهُ.في الزوائد: إسناده صحيح. ورواته ثقات. وفي سماع محفوظ من سليمان، نَظَرٌ .

152. (468) (6139)- Selmanu'l-Farisî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) abdest aldılar. Sonra üzerindeki yün cübbesini ters çevirip (iç tarafıyla) yüzlerini sildiler."[224]

*** ABDESTTEN SONRAKİ DUA**

152- 6140- 469ـ حَدَّثنَا مُوسى بْنُ عَبْدِالرَّحْمن. ثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ عَلِيٍّ، وَزَيْدُ بْنُ الْحُبَابِ. ح وَحَدَّثَنَا مُحَمَّد بْنُ يَحْيى. ثَنَا أبُو نُعَيْم. قَالُوا: ثنَا عَمْرُو بْنُ عَبْدِاللّهِ بْنِ وَهْبٍ، أبُو سُلَيْمَانَ النَّخَعِيُّ. قَالَ: حَدَّثَنِي زَيْدٌ الْعَمِّيُّ، عَنْ أنَسِ بْنِ مَالِكٍ، عَنِ النَّبِيّ # قَالَ: »مَنْ تَوَضَّأَ فَأَحْسَنَ الْوُضُوءَ ثُمَّ قَالَ، ثلاَثَ مَرَّاتٍ: أَشْهَدُ أَنْ َ إِلَهَ إِ َّ اللّهُ وَحْدَهُ َ شَرِيكَ لَهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ فُتِحَ لَهُ ثَمَانِيَةُ أَبْوَابِ الْجَنَّةِ. مِنْ أَيِّهَا شَاءَ دَخَلَ«.قَالَ أبُو الْحَسَنِ بْنُ سَلَمَةَ الْقَطَّانُ: ثَنَا إبْرَاهِيمُ بْنُ نَصْرٍ. ثَنَا أَبُو نُعَيْم بِنَحْوِهِ.في الزوائد: في إسناده زيد العمّيّ وهو ضعيف.قال السنديّ: قلت لكنّ أصل الحديث صحيح من حديث عمر بن الخطاب. رواه مسلم وأبو داود والترمذي. كما رواه المصنف من رواية عمر أيضا. و عبرة بتضعيف الترمذي الحديث في رواية عمر، كما نبّه عليه، والعجب من صاحب الزوائد أنه اقتصر على كم الترمذي مع ثبوت الحديث في صحيح مسلم .

153. (469) (6140)- Hz. Enes anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim abdest alınca onu mükemmel kılar, sonra da üç kere: "Eşhedü enla ilahe illallalhu vahdehu la şerike leh ve eşhedü enne Muhammeden abduhu ve resulühü" derse, kendisine cennetin sekiz kapısı açılır, dilediğinden içeri girer."[225]

*** TUNÇ KAPLA ABDEST**

154- 6141- 472- حَدَّثنَا يَعْقُوبُ بْنُ حُمَيْدِ بْنِ كَاسِبٍ. ثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ مُحَمَّدٍ الدَّرَاوَرْدِيُّ، عَنْ عُبَيْدِاللّهِ بْنِ عُمَرَ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ مُحَمَّد بْنِ عَبْدِاللّهِ بْنِ جَحْشٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ زَيْنَبَ بِنْتِ جَحْشٍ؛ أَنَّهُ كَانَ لَهَا مِخْضَبٌ مِنْ صُفْرٍ. قَالَتْ: كُنْتُ أُرَجِّلُ رَأْسَ رَسُولِ اللّهِ # فِیهِ.في الزوائد: إسناده صحيح ورجاله ثقات .

154. (472) (6141)- Zeyneb Bintu Cahş radıyallahu anhâ'nın anlattığına göre, "Kendisinin sarıdan (tunçtan) bir teknesi vardı ve Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın saçlarını bu leğende tarardı."[226]

*** UYUYANIN ABDESTİ**

155- 6142- 475- حَدَّثنَا عَبْدُاللّٰهِ بْنُ عَامِرِ بْنِ زُرَارَةَ. ثَنَا يَحْيى بْنُ زَكَرِيَّا بْنِ أَبِي زَائِدَةَ، عَنْ حَجَّاجٍ، عَنْ فُضَيْلِ بْنِ عَمْرٍو، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ عَلْقَمَةَ، عَنْ عَبْدِاللّٰهِ؛ أَنَّ رَسُولَ اَللّٰهِ # نَامَ حَتّٰى نَفَخَ. ثُمَّ قَامَ فَصَلّٰى.في الزوائد: هذا إسنادٌ رجالُه ثقات. إ أن فيه حجاجا، وهو ابن أرطاة، كان يدلّس .

155. (475) (6142)- Abdullah İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (bir gün) horlayıncaya kadar uyudu. Sonra kalkıp namaz kıldı."[227]

156- 6143- 476- حَدَّثنَا عَبْدُاللّٰهِ بْنُ عَامِرِ بْنِ زُرَارَةَ، عَنِ ابْنِ أَبِي زَائِدَةَ، عَنْ حُرَيْثِ بْنِ أَبِي مَطَرٍ، عَنْ يَحْيى بْنِ عَبَّادٍ، أَبِي هُبَيْرَةَ ا'نْصَارِىِّ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ؛ قَالَ: كَانَ نَوْمُهُ ذٰلِكَ وَهُوَ جَالِسٌ. يَعْنِي النَّبِيَّ #.في الزوائد: هذا إسناده ضعيف لضعف حريث. ورواه أبو داود والترمذي من وجه آخر، عن ابن عباس، بغير هذا السياق.قال السندىّ: قلت قد ضعّفه أبو داود من حيث ا''سناد ومن حيث المعنى .

156. (476) (6143)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın o uykusu, kendisi yani Hz. Peygamber oturur iken olmuştur."[228]

AÇIKLAMA:

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın uykudan kalkıp abdest almadan namaz kıldığına dair rivayetler, şarihlerce şöyle izah edilir. Aslında uyku abdestin bozulmasına vesiledir Çünkü farkında olmadan, uyuyan yellenmiş olabilir. Buna rağmen Resulullah'ın abdest almadan namaz kılması, onun kalbinin uyumamış olmasındandır. Zira başka hadislerde "gözünün uyuduğu, kalbinin uyumadığı" belirtilmiştir. [229]

*** ZEKERE DEGİNCE ABDEST Mİ?**

57- 6144- 480- حَدَّثنَا إبْرَاهِيمُ بْنُ الْمُنْذِرِ الْجِزَامِيُّ. ثنَا مَعْنُ بْنُ عِيسى ح وَحَدَّثنَا عَبْدُالرَّحْمنِ ابْنُ إبْرَاهِيمَ الدَّمَشْقِيُّ. ثنَا عَبْدُاللّهِ بْنُ نَافِعٍ، جَمِيعاً، عَنِ ابْنِ أبِي ذِئْبٍ، عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَبْدِالرَّحْمنِ، عَنْ مُحَمِّدِ بْنِ عَبْدِالرَّحْمنِ بْنِ ثوْبَانَ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِاللّهِ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: »إذَا مَسَّ أحَدُكُمْ ذَكَرَهُ، فَعَلَيْهِ الْوُضُوءُ«.في الزوائد: في إسناده مقال. عقبة بن عبدالرحمن ذكره ابن حباه في الثقات. وقال ابن المدينىّ شيخ مجهول، وباقى رجاله ثقات .

157. (490) (6144)- Hz. Cabir İbnu Abdillah (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Biriniz zekerine (erkeklik uzvuna) dokunacak olursa ona abdest almak gerekir."[230]

158- 6145- 481- حَدَّثنَا أبُو بَكْرِ بْنُ أبِي شَيْبَةَ. ثنَا الْمُعَلَّى بْنُ مَنْصُورٍ. ح وَحَدَّثنَا عَبْدُاللّهِ بْنُ أحَمَدَ ابْنِ بَشِيرِ بْنِ ذَكْوَانَ الدِّمَشْقِيُّ. ثنَا مَرْوَانُ بْنُ مُحَمِّدٍ. قَا: ثنَا الْهَيْثمُ بْنُ حَمِيدٍ. ثنَا الْعَءُ ابْنُ الْحَارِثِ، عَنْ مَكْحُولٍ، عَنْ عَنْبَسَةَ بْنِ أبِي سُفْيَانَ، عَنْ أُمِّ حَبِيبَةَ؛ قَالَتْ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللّهِ # يَقُولُ: »مَنْ مَسَّ فَرْجَهُ فَلْيَتَوَضَّأْ«.في الزوائد: في ا״سناد مقال. ففيه مكحول الدمشقىّ، وهو مدلّس، وقد رواه بالعنعنة فوجب ترك حديثه. سيما وقد قال البخاريّ وأبو زُرعة: إنه لم يسمع من عنبسة بن أبى سفيان. فا״سناد منقطع .

158. (481) (6145)- Ümmü Habibe ve Ebu Eyyub (radıyallahu anhümâ)'dan rivayet edildiğine göre "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Fercine (cinsiyet uzvuna) dokunan abdest alsın" dediğini işitmişlerdir."[231]

159- 6146- 484- حَدَّثنَا عَمْرُو بْنُ عُثْمَانَ بْنِ سَعِيدِ بْنِ كَثِيرِ بْنِ دِينَارٍ الْحِمْصِيُّ. ثنَا مَرْوَانُ ابْنُ مُعَاوِيَةَ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ الزُّبَيْرِ، عَنِ الْقَاسِمِ، عَنْ أبِي أُمَامَةَ؛ قَالَ: سُئِلَ رَسُولُ اللّهِ # عَنْ مَسِّ الذَّكَرِ،

فَقَالَ »إِنَّمَا هُوَ حِذْيَةَ مِنْكَ«.في الزوائد: في إسناده جعفر بن الزبير. وقد اتفقوا على ترك حديثه واتهموه .

159. (484) (6146)- Ebu Ümame (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a kişinin zekerine değmesinden sorulmuştu: "O senin vücudundan küçük bir et parçasından başka birşey değil" buyurdular."[232]

AÇIKLAMA:

Bu mevzuda gelen bütün rivayetleri değerlendiren İslam fakihlerinin birkısmı bu temasın abdesti bozmayacağına hükmederken, diğer bir kısmı da bozacağına hükmetmiştir. Bozmaz diyenler arasında Ebu Hanife, Kûfe ehli ve İbnu'l-Mübarek de vardır.[233]

*** ATEŞTE PİŞENDEN ABDEST Mİ?**

-160 -6147 -487ـ حَدَّثنَا هِشَامُ بْنَ خَالِدٍ ا؛زْرَقُ. ثنَا خَالِدُ بْنُ يَزِيدَ بْنِ أبِي مَالِكٍ، عَنْ أبِيهِ عَنْ أنَس بْنِ مَالِكٍ؛ قَالَ: كَانَ يَضَعُ يَدَيْهِ عَلَى أذُنَيْهِ وَيَقُولُ: صُمَّتَا إنْ لَمْ أكُنْ سَمِعْتُ رَسُولَ اللّهِ # يَقُولُ: »تَوَضَّؤُا مِمَّا مَسَّتِ النَّارُ«.في الزوائد: في إسناده خالد بن يزيد. وثقه جماعة وضعفه آخرون. والمتن معلوم بالصحة .

160. (487) (6147)- Yezid İbnu Ebi Malik'ten rivayet edildiğine göre, "Enes İbnu Malik (radıyallahu anh) ellerini kulaklarının üstüne koyarak: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Ateşte pişen şeyi yiyince abdest alın" dediğini işitmemişsem kulaklarım sağır olsun!" derdi."[234]

-161 -6148 -489ـ حَدَّثنَا مُحَمَّد بْنُ الصَّبَّاحِ. أخْبَرَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ، عَنْ مُحَمِّد بْنِ الْمُنْكَدِرِ. وَعَمْرِو بْنِ دِينَارٍ، وَعَبْدِاللهِ بْنِ مُحَمِّد بْنِ عَقِيلٍ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِاللّهِ؛ قَالَ: أكَلَ النَّبِيُّ # وَأبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ خُبْزاً وَلَحماً، وَلَمْ يَتَوضَّؤُا.في الزوائد: رجال هذا ا؟سناد ثقات.

161. (489) (6148)- Hz.Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Hz. Ebu Bekr ve Hz. Ömer ekmek ve et yediler ve abdest tazelemediler."[235]

-162 -6149 -492ـ حَدَّثنَا أبُو بَكْرِ بْنُ أبِي شَيْبَةَ. ثنَا عَلِيُّ بْنُ مُسْهِرٍ، عَنْ يَحْيى بْنِ سَعِيدٍ، عَنْ بُشَيْرِ بْنِ يَسَارٍ. ثنَا سُوَيْدُ بْنُ النُّعْمَانِ ا؛نْصَارِيُّ؛ أنَّهُمْ خَرَجُوا مَعَ رَسُولِ اللهِ # إلى خَيْبَرَ. حَتّى إذَا كَانُوا بِالصَّهْبَاءِ صَلّى الْعَصْرَ. ثُمَّ دَعَا بِأطْعِمَةٍ، فَلَمْ يُؤْتَ إ؟ بِسَوِيقٍ. فأكَلُوا وَشَرِبُوا. ثُمَّ دَعَا بِمَاءٍ. فَمَضْمَضَ فَاهُ. ثُمَّ قَامَ فَصَلّى بِنَا الْمَغْرِبَ.في الزوائد: رجال إسناده ثقات .

162. (492) (6149)- Süveyd İbnu Nu'man el-Ensari'nin anlattığına göre, "Ashab'tan bir grup Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte Hayber'e hareket ederler. Yolda Sahba nam mevkiye gelince ikindi kılınır. Aleyhissalâtu vesselâm yiyecek talep eder. Sadece kavud çıkarılır. Onlar yenilir, içilir. Sonra su talep eden Resulullah ağzını çalkayıp cemaate akşam namazı kıldırır."[236]
AÇIKLAMA:Ateşte pişen şeyi yiyince abdest alınacağına ve alınmayacağına dair başka rivayetler de var. Fukaha bu hususta ihtilaf etmiş olsa da, cumhur ateşte pişeni yemekle abdest gerekmeyeceğine hükmetmiş, diğer hadislerin mensuh olduğunu belirtmiştir.[237]

*** DEVE ETİ YEYİNCE ABDEST Mİ?**

-163 -6150 -496ـ حَدَّثَنَا أَبُو إِسْحَاقَ الْهَرَوِيُّ، إِبْرَاهِيمُ بْنُ عَبْدِاللَّهِ بْنِ حَاتِمٍ. ثَنَا عَبَّادُ بْنُ الْعَوَّامِ، عَنْ حَجَّاجٍ، عَنْ عَبْدِاللَّهِ بْنِ عَبْدِاللَّهِ، مَوْلَى بَنِي هَاشِمٍ)وَكَانَ ثِقَةً. وَكَانَ الْحَكَمُ يَأْخُذُ عَنْهُ(ثَنَا عَبْدُ الرَّحْمنِ بْنُ أَبِي لَيْلَى، عَنْ أُسَيْدِ بْنِ حُضَيْرٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ #: »َ تَوَضَّؤُا مِنْ أَلْبَانِ الْغَنَمِ وَتَوَضَّؤُا مِنْ أَلْبَانِ ا"بِلِ« .

في الزوائد: إسناده ضعيف لضعف حجاج بن أرطاة وتدليسه. وقد خالفه غيره. والمحفوظ »عن عبدالرحمن بن أبي ليلى، عن البراء« .

163. (496) (6150) Üseyd İbnu Hudayr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:"Koyun sütünü içince abdest almayın, deve sütünü içince abdest alın."[238]

-164 -6151 -497ـ حَدَّثَنَا مُحَمَّد بْنُ يَحْيى. ثَنَا يَزِيدُ بْنُ عَبْدِ رَبِّهِ. ثنَا بَقِيَّةُ، عَنْ خَالِدِ بْنِ يَزِيدَ ابْنِ عُمَرَ بْنِ هُبَيْرَةَ الْفَزَارِيِّ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ السَّائِبِ؛ قَالَ: سَمِعْتُ مُحَارِبَ بْنَ دِثَارٍ يَقُولُ: سَمِعْتُ عَبْدَاللَّهِ بْنَ عَمْرٍو يَقُولُ: سَمِعْتَ رَسُولَ اللَّهِ # يَقُولُ: »تَوَضَّؤْا مِنْ لَحُومِ ا'بِلِ، وَ تَتَوَضَّؤُا مِنْ لُحُومِ الْغَنَمِ. وَتَوَضَّؤُا مِنْ أَلْبَانِ ا"بِلِ، وَ تَتَوَضَّؤُا مِنْ أَلْبَانِ الْغَنَمِ. وَصَلُّوا فِى مُرَاحِ الْغَنَمِ، وَ تُصَلُّوا فِى مَعَاطِنِ ا"بِلِ«.في الزوائد: في إسناده بقية بن الوليد وهو مدلس. وقد رواه بالعنعنة. رجاله ثقات. خالد بن عمر مجهول الحال .

164. (497) (6151)- Abdullah İbnu Amr anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Devenin etini yeyince abdest alın, koyunun etini yeyince abdest almayın. Deve sütü içince de abdest alın, koyun sütü içince abdest almayın; koyun ağılında namaz kılın, deve ağıllarında namaz kılmayın!" buyurdular." [239]

AÇIKLAMA:

Alimler, bu hadislerdeki "abdest (vudu)" kelimesini yıkamak manasında anlamış, daha yağlı olan deve eti yiyip sütü içilince, yağdan arınmak için ağzın yıkanmasının tavsiye edildiğini belirtmişlerdir. Müteakip hadis bu hususu te'yid eder.[240]

*** SÜT İÇİNCE MAZMAZA**

166- 6152- 500- حَدَّثنَا أبُو مُصْعَب.ثَنَا عَبْدُ الْمُهَيْمِنِ بْنُ عَبَّاسِ بْنِ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ السِّاعدِيُّ، عَنْ أبِيهِ، عَنْ جَدِّه؛ أنّ رَسُوَل اللّهِ # قَالَ)مَضْمِضُوا مِنَ اللَّبنِ، فَإنّ لَهُ دَسَماً(. في الزوائد: إسناده ضعيف لضعف عبد المهيمن. قال فيه البخاري: منكر الحديث. باتفاق .

165. (500) (6152)- Sehl İbnu Sa'd es-Saidi (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Süt içince ağzınızı su ile çalkalayın, çünkü o yağlıdır" buyurdular."[241]

*** ÖPME ABDESTİ BOZAR MI?**

166- 6153- 502- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، وَعَلِيُّ بْنُ مُحَمَّد. قَاَ: ثَنا وَكِيعٌ. ثَنَا ا'عْمَشُ، عَنْ حَبِيبِ بْنِ أَبِي ثَابِتٍ، عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ، عَنْ عَائِشَةَ؛ أَنَّ رَسُولَ اللّهِ # قَبَّلَ بَعْضَ نِسَائِهِ ثُمَّ خَرَجَ إِلِى الصَّةِ وَلَمْ يَتَوضَّأْ. قُلْتُ: مَا هِيَ إَّ أَنْتِ. فَضَحِكَتْ.هذا الحديث قد رواه أبو داود والنسائي بإسناد فيه إرسال. وارسال يضر، عند الجمهور، في احتجاج. وقد جاء بذلك ا"سناد موصو، ذكره الدارقطنيّ. وقد رواه البزار بإسناد حسن. ورواه المصنف بإسنادين. فالحديث حجة باتفاق .

166. (502) (6153)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) hanımlarından birini öptü, sonra çıkıp namaza gitti, abdest almadı." (Ravi Urve der ki): "O mutlaka sendin!" dedim. Aişe güldü." [242]

167- 6154- 503- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا مُحَمَّد بْنُ فُضَيْلٍ، عَنْ حَجَّاج، عَنْ عَمْرِو ابْنِ شُعَيْبِ، عَنْ زَيْنَبَ السَّهْمِيَّةِ، عَنْ عَائِشَةَ؛ أَنَّ رَسُولَ اللّهِ # كَانَ يَتَوَضَّأُ ثُمَّ يُقَبِّلُ وَيُصَلِّي وَ يَتَوَضَّأ. وَرُبَّمَا فَعَلَهُ بِي.في الزوائد: في إسناده حجاج بن أرطاة. وهو مدلّس. وقد رواه بالعنعنة. وزينب، قال فيها الدارقطنيّ تقوم بها حجة.

167. (502) (6154)- Yine Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) abdest alır, sonra (zevcesini) öper ve abdest almadan namaz kılardı. Bunu bana yaptığı da olurdu."[243]

AÇIKLAMA:

"Öpme"nin, kadına değmenin abdesti bozup bozmayacağı ihtilaflı bir mevzudur. Ashab ve tabiinden birkısmı, Ebu Hanife, Süfyan-ı Sevrî ve Kûfe ehli öpmenin adesti bozmayacağına hükmetmişlerdir.İmam Malik, Şafii, Evzai, Ahmed ve

İshak ise öpme ve değmenin abdesti bozacağına hükmetmişlerdir. Ancak Hanefiler de mübaşeret-i fahişenin abdesti bozacağına hükmetmişlerdir: Kadın ve erkek çıplak veya ince bir haille karınlarını veya müntesir bulunan uzuvlarını değdirdikleri takdirde yaşlık hasıl olmasa da abdest bozulur. Sadece İmam Muhammed, "Bu durumda da yaşlık hasıl olmadıkça abdest bozulmaz" demiştir. [244]

*** ABDEST ÜSTÜNE ABDEST**

-168 -6155 -512- حَدَّثنَا مُحَمَّد بْنُ يَحْيى. ثنَا عَبْدُاللّهِ بْنُ يَزِيدُ الْمُقْرِئُ. ثنَا عَبْدُالرَّحْمنِ بْنُ زِيَادٍ، عَنْ أَبِي غُطَيْفٍ الْهُذَلِيّ؛ قَالَ: سَمِعْتُ عَبْدَاللّهِ بْنَ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ، فِي مَجْلِسِهِ فِي الْمَسْجِدِ. فَلَمَّا حَضَرَتِ الصَّةُ قَامَ فَتَوَضَّأَ وَصَلَّى، ثُمَّ عَادَ إِلى مَجْلِسِهِ. فَلَمَّا حَضَرَتِ الْعَصْرُ قَامَ فَتَوضَّأَ وَصَلّى، ثُمَّ عَادَ إِلى مَجْلِسِهِ. فَلَمَّا حَضَرَتِ الْمَغْرِبُ قَامَ فَتَوَضَّأَ وَصَلَّي، ثُمَّ عَادَ إِلى مَجْلِسِهِ. فَقُلْتُ: أَصْلَحَكَ اللّهُ. أَفَرِيضَةٌ أَمْ سُنَّةٌ، الْوُضُوءُ عِنْدَ كُلِّ صَةٍ؟ قَالَ: أَوَ فَطِنْتَ إِلَيَّ، وَإِلَى هذَا مِنِّي؟ فَقُلْتُ: نَعَمْ. فَقَالَ: َ. لَوْ تَوَضَّأْتُ لِصَةِ الصُّبْحِ لَصَلَّيْتُ بِهِ الصَّلَوَاتِ كُلَّهَا. مَالَمْ أُحْدِثْ. وَلَكِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللّهِ # يَقُولُ: »مَنْ تَوَضَّأَ عَلَى كُلِّ طُهْرٍ فَلَهُ عَشْرُ حَسَنَاتٍ« وَإِنَّمَا رَغِبْتُ فى الْحَسَنَاتِ.في الزوائد: مدار الحديث على عبدالرحمن بن زياد ا“فريقيّ، وهو ضعيف. ومع ضعفه كان يدلّس. ورواه أبو داود والترمذي بغير ذكر القصة.

168. (512) (6155)- Ebu Gutayf el-Huzelî anlatıyor: "Abdullah İbnu Ömer'i, mesciddeki ders halkasında dinlemiştim. Namaz vakti girince, kalkıp abdest aldı ve namaz kıldı, sonra tekrar tedris halkasına döndü. İkindi vakti olunca, yine kalkıp abdest aldı, namaz kıldı, tekrar yerine geldi. Akşam vakti girince, kalkıp abdest aldı ve namaz kıldı, sonra yerine geldi. Ben: "Allah seni ıslah buyursun, her namaz girince abdest almak farz mı sünnet mi?" dedim."Sen hep beni ve yaptığımı mı gözetledin?" dedi. "Evet!" dedim. Bunun üzerine: "Hayır" dedi ve açıkladı: "Eğer sabah namazı için abdest alsam onunla bütün namazları kılabilirim, (bu caizdir), yeter ki abdestimi bozmamış olayım. Ancak Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Kim abdest üzerine abdest alırsa ona on hasenat vardır" dediğini işittim de bu hasenelere talip oldum."[245]

*** ABDEST HADESTEN SONRA VACİPTİR**

-169 -6156 -514- حَدَّثنَا أَبُو كُرَيْبٍ. ثنَا الْمُحَارِبِيُّ، عَنْ مَعْمَرِ بْنِ رَاشِدٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ. أَنْبَأَنَا سَعِيدُ بْنُ الْمُسَيِّبِ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ؛ قَالَ: سُئِلَ النَّبِيُّ # عَنِ التَّشَبُّهِ فِي الصَّةِ. فَقَالَ: » يَنْصَرِفُ حَتّى يَسْمَعَ صَوْتاً أَوْ يَجِدَ رِيحاً«.في الزوائد: رجاله ثقات. إ أنه معلل بأن الحفّاظ من أصحاب الزهريّ رووا عنه، عن سعيد بن عبدالله ابن زيد. وكان ا"مام أحمد ينكر حديث المحاربىّ عن معمر، 'نه لم يسمع من معمر . سيما كان يدلّس .

169. (514) (6156)- Ebu Saidi'l-Hudri (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a namazda abdestin bozulduğuna dair düşülecek şüpheden sorulmuştu, şöyle cevap verdi: "Kulağına bir ses, burnuna bir koku gelinceye kadar namazdan ayrılmasın."[246]

-170 -6157 -516- حَدَّثنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَيَّاشٍ، عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ بْنِ عُبَيْدِاللّهِ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرِو بْنِ عَطَاءٍ؛ قَالَ: رَأَيْتُ السَّائِبَ بْنَ يَزِيدَ يَشُمُّ ثَوْبَهُ. فَقُلْتُ: مِمَّ ذلِكَ؟ قَالَ: إِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللّهِ # يَقُولُ »َ وُضُوءَ إ مِنْ رِيحٍ أَوْ سَمَاعٍ«.في الزوائد: في إسناده عبدالعزيز وهو ضعيف.

170. (516) (6157)- Muhammed İbni Amr İbnu Ata rahimehullah anlatıyor: "Ben, Saib İbnu Yezid'i elbisesini koklarken gördüm ve: "Bunu niçin yapıyorsun?" diye sordum. Bana: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın "Abdest, koku veya işitmek sebebiyle vacib olur!" dediğini işittim, bunun için kokluyorum" dedi.[247]

AÇIKLAMA:

Bu hadislerde müvesvis kimselere hitap edildiği bellidir. Çünkü ses işitmemiş, koku burnuna kadar gelmemiş bile olsa, kişi yel kaçırdığının idrakinde olunca

abdesti bozulur, hadiste geçtiği üzere bir araştırmaya girişmesine hacet kalmaz. Ama vesveseli kimselere, şeriatımız böyle bir kolaylık yolu göstermiştir.[248]

*** KİRLENMEYEN SUYUN MİKTARI**

171- 6158- 518- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ. ثَنَا وَكِيعٌ. ثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ، عَنْ عَاصِمِ بْنِ الْمُنْذِرِ، عَنْ عُبَيْدِاللَّهِ بْنِ عَبْدِاللَّهِ بْنِ عَبْدِاللَّهِ بْنِ عُمَرَ، عَنْ أَبِيهِ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ #: »إِذَا كَانَ الْمَاءُ قُلَّتَيْنِ أَوْ ثَلاَثاً، لَمْ يُنَجِّسْهُ شَيءٌ«.قَالَ أَبُو الْحَسَنِ بْنُ سَلَمَةَ. حَدَّثَنَا أَبُو حَاتِمٍ. ثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ، وَأَبُو سَلَمَةَ، وَابْنُ عَائِشَةَ الْقُرَشِيُّ؛ قَالُوا: حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ. فَذَكَرَ نَحْوَهُ.في الزوائد: رجال إسناده ثقات. وقد رواه أبو داود والترمذي، ما خ قوله »أو ثث« .

171. (518) (6158)- Abdullah İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Su iki veya üç kulle oldu mu onu hiçbir şey kirletmez."[249]

AÇIKLAMA:

Kulleteyn bahsi daha önce geçti.[250]

172- 6159- 519- حَدَّثَنَا أَبُو مُصْعَبٍ الْمَدَنِيُّ. ثَنَا عَبْدُالرَّحْمنِ بْنُ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَطَاءِ ابْنِ
يَسَارٍ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ؛ أَنَّ النَّبِيِّ # سُئِلَ عَنِ الْحِيَاضِ الَّتِي بَيْنَ مَكَّةَ وَالْمَدِينَةِ تَرِدُهَا السِّبَاعُ وَالْكِبُ وَالْحُمُرُ. وَعَنِ الطَّهَارَةِ مِنْهَا؟ فَقَالَ: »لَهَا مَا حَمَلَتْ فِى بُطُونِهَا. وَلَنَا مَا غَبَرَ. طَهُورٌ«.في الزوائد: في إسناده عبدالرحمن قال فيه الحاكم: روى عن أبيه أحاديث موضوعة. قال ابن الجوزيّ: أجمعوا على ضعفه .

172. (519) (6159)- Ebu Saidi'l-Hudrî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a Mekke ile Medine arasında bulunan vahşi hayvanların, köpeklerin, eşeklerin uğradıkları havuzlar ve bunların suyu ile temizlik yapılıp yapılamayacağı hususunda sorulmuştu: "Karınlarında

götürdükleri onlarındır, kalan da bizimdir, temizlikte kullanabilirsiniz" dedi." [251]

AÇIKLAMA:

Şarihler: "Resulullah'ın bu sözü, mezkur havuzların, iki kulle veya "büyük havuz" sınıfına girecek kadar çok suya sahip olduğuna hamledilir, aksi takdirde bu hadisten "vahşi hayvanların artığı temizdir" hükmü çıkarılamaz" demiştir. [252]

*** HAYIZ**

-173 -6160 -520- حَدَّثنَا أحْمَدُ بْنُ سِنَانٍ. ثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ. ثنَا شَرِيكٌ، عَنْ طَرِيفِ بْنِ شِهَابٍ؛ قَالَ: سَمِعْتُ أبَا نَضْرَةَ، يُحَدِّثُ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِاللّهِ؛ قَالَ: انْتَهَيْنَا إلَى غَدِيرٍ. فَإذَا فِيهِ جِيفَةُ حِمَارٍ. قَالَ فَكَفَفْنَا عَنْهُ. حَتَّى انْتَهي إلَيْنَا رَسُولُ اللّهِ #، فقَالَ: »إنَّ الْمَاءَ يُنَجِّسُهُ شَيْءٌ« فَاسْتَقَيْنَا وَأرْوَيْنَا وَحَمَلْنَا.في الزوائد: إسناد حديث جابر ضعيف، لضعف طريف بن شهاب. قال ابن عبدالبرّ: أجمعوا على أنه ضعيف .

173. (520) (6160)- Hz. Cabir İbnu Abdillah (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Biz büyük bir su birikintisine rastladık, içerisinde eşek ölüsü vardı. Bu leş sebebiyle o sudan kullanmaktan kaçındık. Nihayet Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bize uğradı. (Halimize muttali olunca): "Şurası muhakkak ki, suyu hiç bir şey kirletmez" buyurdular. Biz de oradan su aldık (hayvanlara) içirdik ve (kaplarımıza) su aldık." [253]

-174 -6161 -521- حَدَّثنَا مَحْمُودُ بْنُ خَالِدٍ، وَالْعَبَّاسُ بْنُ الْوَلِيدِ الدِّمَشْقِيَّانِ. قَا: ثَنَا مَرْوَانُ بْنُ مُحَمِّدٍ. ثَنَا رِشْدِينُ. أنْبَأنَا مُعَاوِيَةُ بْنُ صَالِحٍ، عَنْ رَاشِدِ بْنِ سَعْدٍ، عَنْ أبِي أمَامَةَ الْبَاهِلِيِّ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّهِ # »إنَّ الْمَاءَ يُنَجِّسُهُ شَيْءٌ، إَّ مَا غَلَبَ عَلى رِيحِهِ وَطَعْمِهِ وَلَوْنِهِ«.في الزوائد: إسناده ضعيف لضعف رشدين.قال السنديّ: الحديث بدون استثناء، رواه النسائي وأبو داود والترمذي من حديث أبي سعيد الخدري .

174. (521) (6161)- Ebu Ümame el-Bâhilî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Şurası muhakkak ki suyu hiç bir şey kirletmez, yeter ki (pis madde) kokusuna, tadına ve rengine galebe çalmasın."[254]

AÇIKLAMA:

Bu bahis daha önce geçti, tekrar etmeyeceğiz.[255]

*** YEMEYE BAŞLAMAYAN ÇOCUGUN SİDİGİ**

175- 6162- 527- حَدَّثنَا مُحَمَّد بْنُ بَشَّارٍ. ثَنَا أَبُو بَكْرٍ الْحَنَفِيُّ. ثنَا أُسَامَةُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ، عَنْ أُمِّ كُرْزٍ؛ أَنَّ رَسُولَ اللّهِ # قَالَ: »بَوْلُ الْغُلاَمِ يُنْضَحُ، وَبَوْلُ الْجَارِيَةِ يُغْسَلُ«.في الزوائد: في إسناده انقطاع. فإن عمرو بنَ شعيب لم يسمع من أم كرز .

175. (527) (6162)- Ümmü Kürz (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "(Henüz yemek yemeyen) erkek çocuğun sidiğini temizlemek için su serpilir, kız çocuğunun sidiği ise yıkanarak temizlenir."[256]

AÇIKLAMA:

Bu mesele daha önce geçtiği üzere, Hanefîler başka delilleri esas alarak bu hadisle amel etmemiştir. [257]

*** SİDİK DEGEN TOPRAGIN TEMİZLENMESİ**

176- 6163- 530- حَدَّثنَا مُحَمَّد بْنُ يَحْيى. ثَنَا مُحَمَّد بْنُ عَبْدِاللّٰهِ، عَنْ عُبَيْدِ اللّٰهِ الْهُذَلِيِّ؛ قَالَ مُحَمَّد ابْنُ يَحْيى، وَهُوَ عِنْدَنَا ابْنُ أبِي حُمَيْدٍ. ثَنَا أبُو الْمَلِيح الْهُذَلِيُّ، عَنْ وَاثِلَةَ بْنِ ا'سْقَعِ؛ قَالَ: جَاءَ أعْرَابِيٌّ إلى النَّبِيِّ #، فَقَالَ: اللَّهُمَّ! ارْحَمْنِي وَمُحَمَّدا. وَ تَشْرِكْ فِي رَحْمَتِكَ إيَّانَا أحَداً. فَقَالَ: »لَقَدْ حَظَرْتَ وَاسِعاً، وَيْحَكَ! أوْ وَيْلَكَ!« قَالَ، فَشَجَ يَبُولُ. فَقَالَ أصْحَابُ الْنَّبِيّ #: مَهْ. فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ #: »دَعُوهُ« ثُمَّ دَعَا بِسَجْلٍ مِنْ مَاءٍ فَصَبَّ عَلَيْهِ.في الزوائد: إسناد حديث واثلة بن ا'سقع ضعيف تفاقهم على ضعف عبدالله الهذلىّ. قال الحاكم: يروي عن أبي المليح عجائب. وقال البخاري: منكر الحديث .

176. (530) (6163)- Vâsile İbnu'l-Eska anlatıyor: "Bir bedevi, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelerek: "Allahım, bana ve Muhammed'e rahmet kıl! Bu rahmetinde bize başkasını ortak yapma!" diye dua etti. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm: "Bak şu yaptığına! -veya: Yazık sana!- Sen geniş olan şeyi gerçekten daralttın!" buyurdu. Derken bedevi bacaklarını ayırıp akıtmaya başladı. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)' ın ashabı: "Hey! (ne yapıyorsun!) deyip (telaşlandılar). Aleyhissalâtu vesselâm: "Bırakın adamı (işini tamamlasın!)" diye müdahale etti. Sonra da bir kova su getirtip üzerine döktü." [258]

* TOPRAK TOPRAGI TEMİZLER

177- 6164- 532- حَدَّثنَا أَبُو كُرَيْبٍ. ثنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ الْيَشْكُرِيُّ، عَنِ ابْنِ أبي حَبِيبَةَ، عَنْ دَاوُدَ بْنِ الْحُصَيْنِ، عَنْ أَبِي سُفْيَانَ، عَنْ أبي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: قِيلَ: يَا رَسُولَ اللّهِ! إِنَّا نُرِيدُ الْمَسْجِدَ فَنَطَأُ الطَّرِيقَ النَّجِسَةَ. فَقَالَ رَسُولُ اللّهِ #: »ا'رْضُ يُطَهِّرُ بَعْضُهَا بَعْضاً«.في الزوائد: إسناده ضعيف. فإن اليشكرىّ مجهول. قال الذهبيّ: وشيخه مما اتفقوا على ضعفه.

177. (532) (6164)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ey Allah'ın Resulü biz mescide gelirken pis yerlere basıyoruz (bu durumda ne yapmamız gerekir?) diye sorulmuştu. Aleyhissalâtu vesselâm şu cevabı verdi: "Yeryüzünün bir kısmı (yürüyünce) diğer bir kısmını temizler."[259]

178- 6165- 541- حَدَّثنَا هِشَامُ بْنُ خَالِدٍ ا'زْرَقُ. ثنَا الْحَسَنُ بْنُ يَحْيى الْخُشَنِيُّ. ثنَا زَيْدُ بْنُ وَاقِدٍ، عَنْ بُسْرِ بْنِ عُبَيْدِاللّهِ، عَنْ أَبِي إِدْرِيسَ الْخَوْنِيِّ، عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ؛ قَالَ: خَرَجَ عَلَيْنَا رَسُولُ اللّهِ # وَرَأسُهُ يَقْطُرُ مَاءً. فَصَلّى بِنَا فِي ثوْبٍ وَاحِدٍ، مُتَوَشِّحاً بِهِ. قَدْ خَالَفَ بَيْنَ طَرَفَيْهِ. فَلَمَّا انْصَرفَ قَالَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ: يَا رَسُولَ اللّهِ! تُصَلِّى بِنَا فِى ثوْبٍ وَاحِدٍ؟ قَالَ »نَعَمْ. أُصَلِّي فِيهِ، وَفِيهِ« أيْ قَدْ جَامَعْتُ فِىهِ.في الزوائد: إسناده ضعيف، لضعف الحسن بن يحيى. اتفق الجمهور على ضعفه .

178. (541) (6165)- Cabir İbnu Semüre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir adam hanımına temas ederken giydiği elbisesinin içerisinde (elbiseyi yıkamadan) namaz kılıp kılamayacağını sordu. Aleyhissalâtu vesselâm: "Kılabilir. Ancak herhangi bir bulaşık görürse onu yıkaması gerekir" dedi."AÇIKLAMA:Alimler, kuru olmak kaydıyla pis yere basıldığı veya kadınların uzun olan etekleri böyle bir yere değdiği takdirde, bilahare temiz bir yere basılacak veya -etek değecek olursa- bu ikinci temas sebebiyle ayakkabı ve eteğin temiz sayılacağını belirtirler. Yaş bir pisliğe basıldığı veya yaş bir pislik bulaştığı takdirde onun temizlenmesi yıkamakla mümkündür, bu meselede ittifak vardır.[260]

*** MESTLER ÜZERİNE MESH**

179- 6166- 546- حَدَّثَنَا عِمْرَانُ بْنُ مُوسى اللَّيْثِيُّ. ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَوَاءٍ. ثنَا سَعِيدُ بْنُ أَبِي عَرُوبَةَ، عَنْ أَيُّوبَ؛ عَنْ نَافِعٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ؛ أَنَّهُ رَأى سَعْدَ بْنَ مَالِكٍ وَهُوَ يَمْسَحُ عَلَى الْخُفَّيْنِ. فَقَالَ: إِنَّكُمْ لَتَفْعَلُونَ ذلِكَ؟ فَاجْتَمَعَا عِنْدَ عُمَرَ. فَقَالَ سَعْدُ لِعُمَرَ: أَفْتِ ابْنَ أخِي
فِي الْمَسْحِ عَلَى الْخُفَّيْنِ. فَقَالَ عُمَرُ: كُنَّا وَنَحْنُ مَعَ رَسُولِ اللّهِ # نَمْسَحُ عَلى خِفَافِنَا. َ نَرَى بِذلِكَ بَأساً. فَقَالَ ابْنُ عُمَرَ: وَإِنْ جَاءَ مِنَ الْغَائِطِ؟ قَالَ: نَعَمْ.في الزوائد: إسناده صحيح ورجاله ثقات. وهو في صحيح البخاريّ بغير هذا السياق. إ أن سعيد بن أبى عروبة كان يدلس. ورواه بالعنعنة، وأيضاً قد اختلط بأخرةٍ .

179. (546) (6166)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ), Sa'd İbnu Malik'i mestleri üzerine meshederken görür ve: "Siz demek mest üzerine meshediyorsunuz ha!" diyerek yadırgar ve birlikte Hz. Ömer'in yanına giderler. Sa'd, Hz. Ömer'e: "Şu kardeşim oğluna mestlere meshetme hususunda fetva ver!" der. Hz. Ömer: "Biz Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile beraberken, mestlerimize meshediyorduk, biz bunda bir beis görmeyiz!" der. İbnu Ömer: "Hatta, heladan gelmiş olsa da mı?" diye sorar. Hz. Ömer "evet!" der."[261]

180- 6167- 547- حَدَّثَنَا أَبُو مُصْعَبٍ الْمَدَنِيُّ. ثَنَا عَبْدُالْمُهَيْمِنِ بْنُ الْعَبَّاسِ بْنِ سَهْلٍ السَّاعِدِيُّ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ؛ أَنَّ رَسُولَ اللّهِ # مَسَحَ عَلَى الْخُفَّيْنِ، وَأَمَرَنَا بِالْمَسْحِ عَلَى الْخُفَّيْنِ.في الزوائد: ضعيف. اتفق الجمهور على ضعف عبدالمهيمن .

180. (547) (6167)- Sehl es-Sâidî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) mestleri üzerine meshetti, bize de mest üzerine meshetmemizi emir buyurdu."[262]

-181 -6168 -548- حَدَّثنَا مُحَمَّد بْنُ عَبْدِاللّهِ بْنِ نُمَيْرٍ. ثنَا عُمَرُ بْنُ عُبَيْدٍ الْطَّنَافِسِيُّ. ثنَا عُمَرُ بْنُ الْمُثَنَّى، عَنْ عَطَاءٍ الْخُرَاسَانِيِّ، عَنْ أنَسِ بْنِ مَالِكٍ؛ قَالَ: كُنْتُ مَعَ رَسُول اللّهِ # فِي سَفَرٍ. فَقَالَ: »هَلْ مِنْ مَاءٍ؟« فَتَوَضَّأ وَمَسَحَ عَلَى خُفَّيْهِ، ثمَّ لَحِقَ بِالْجَيْشِ، فَأمَهُّمْ.في الزوائد: هذا إسناد ضعيف منقطع. قال أبو زرعة: عطاء الخراسانيّ لم يسمع من أنس. وقال العقيليّ: عمر بن المثنى حديثه غير محفوظ.

181. (548) (6168)- Enes İbnu Malik (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ben bir sefer sırasında Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile beraberdim. Bir ara "su var mı?" diyerek abdest suyu getirtti. Abdest alıp mestleri üzerine meshetti. Sonra orduya yetişerek askerlere namaz kıldırdı."[263]

*** MESTİN ÜST VE ALTINA MESH**

-182 -6169 -551- حَدَّثَنَا مُحَمَّد بْنُ الْمُصَفَّى الْحِمْصِيُّ؛ قَالَ: ثَنَا بَقِيَّةُ، عَنْ جَرِيرِ بْنِ يَزِيدَ؛ قَالَ: حَدَّثنِي مُنْذِرٌ. ثَنَى مُحَمَّد بْنُ الْمُنْكَدِرِ، عَنْ جَابِرِ؛ قَالَ: مَرَّ رَسُولُ اللّهِ # بِرَجُلٍ يَتَوَضَّأُ وَيَغْسِلُ خُفَّيْهِ. فَقَالَ بِيَدِهِ، كَأَنَّهُ دَفَعَهُ »إِنَّمَا أُمِرْتَ بِالْمَسْحِ« وَقَالَ رَسُولُ اللّهِ # بِيَدِهِ هكَذَا: مِنْ أَطْرَافِ ا٬صَابِعِ إِلَى أَصْلِ السَّاقِ. وَخَطَّطَ بِا٬صَابِعِ.قال السندىّ: الحديث لم يذكره صاحب الزوائد. وهو، فيما أراه، من الزوائد. وفي سنده بقية، وهو متكلم فيه .

182. (551) (6169)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (bir gün yolda giderken) abdest almakta olan ve bu sırada mestlerini de yıkayan bir adama rastladı. Onu mestlerini yıkamaktan men edercesine eliyle işaret ederek: "Sen sadece şöyle meshetmekle emrolundun" buyurdu ve mübarek elinin parmaklarıyla ayak parmaklarının ucundan bacağın dibine (mafsal kısma) kadar çizgiler çekerek gösterdi."[264]

*** TEYEMMÜM**

183- 6170- 570- حَدَّثنَا عُثْمَانُ بْنُ أبِي شَيْبَةَ. ثَنَا حُمَيْدُ بْنُ عَبْدِالرَّحْمنِ، عَنِ ابْنِ أبِي لَيْلى، عَنِ الْحَكَم، وَسَلَمَةَ بْنِ كُهَيْلٍ؛ أنَّهُمَا سَأ عَبْدِاللّهِ بْنَ أبِي أوْفى عَنِ التَّيَمُّمِ. فَقَالَ: أمَرَ النَّبِيَّ # عَمَّاراً أنْ يَفْعَلَ هكَذَا. وضَرَبَ بِيَدَيْهِ إلَى ا٭رْضِ ثُمَّ نَفَضَهُمَا. وَمَسَحَ عَلَى وَجْهِهِ. قَالَ الْحَكَمُ: وَيَدَيْهِ. وَقَالَ سَلَمَةُ: وَمِرْفَقَيْهِ.في الزوائد: إسناده ضعيف. فيه ابن أبى ليلى، واسمه محمد بن عبدالرحمن. فضعفه من قِبلَ حفظه.

183. (570) (6170)- el-Hakem ve Seleme İbnu Küheyl'in anlattıklarına göre, "Abdullah İbnu Ebi Evfa (radıyallahu anh)'ya teyemmümden sormuşlar, o da kendilerine şu cevabı vermiştir: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Ammar'a şöyle yapmasını emretti: Ellerini yere vurdu, sonra ellerine yapışan toz toprağı çırptı ve yüzünü meshetti.el-Hakem, rivayetinde "Kollarını da (meshetti)" dedi.Seleme İbnu Küheyl, rivayetinde "Dirseklerini de" demiştir."NOT: Bu mesele teyemmümle ilgili bahiste açıklanmıştır.[265]

184- 6171- 572- حَدَّثنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ. ثَنَا عَبْدُالْحَمِيدِ بْنُ حَبِيبِ بْنِ أبِي الْعِشْرِينَ. ثَنَا ا٭وْزَاعِيُّ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ أبِي رَبَاحٍ؛ قَالَ: سَمِعْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ يُخْبِرُ أنَّ رَجُ أصَابَهُ جُرْحٌ فِي رَأسِهِ، عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللّهِ #. ثُمَّ أصَابَهُ احْتَمٌ. فَأمِرَ بِاغْتِسَالٍ، فَاغْتَسَلَ، فَكُزَّ، فَمَاتَ. فَبَلَغَ ذلِكَ النَّبِيَّ # فَقَالَ: »قَتَلُوهُ. قَتَلَهُمُ اللّهُ. أوَلَمْ يَكُنْ شِفَاءَ الْعِيِّ السُّؤَالُ«. قَالَ عَطَاءٌ: وَبَلَغَنَا أنَّ رَسُولَ اللّهِ # قَالَ: »لَوْ غَسَلَ جَسَدَهُ وَتَرَكَ رَأسَهُ، حَيْثُ أصَابَهُ الْجِرَاحُ«.في الزوائد: إسناده منقطع .

184. (572) (6171)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'ın anlattığına göre bir adam başından yaralanmıştı, bilahare ihtilam sebebiyle cünüb oldu. Kendisine gusletmesi emredildi, oda yıkandı, hastalanıp öldü. Bu haber Aleyhissalâtu vesselâm'a ulaşınca:"Onu öldürdüler, sebep olanların Allah belalarını versin! Cehaletin ilacı sormak değil mi (niye sormadan fetva verdiler?)"

buyurmuştur."Atâ der ki: "Bize ulaştığına göre, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Keşke bedenini yıkayıp başının yaralı yerini bıraksaymış" buyurmuştur."NOT: Bu hadis başka bir veçhiyle daha önce geçmiştir.[266]

*** CÜNÜBKEN ABDESTSİZ UYUNUR MU**

185- 6172- 586- حَدَّثنَا أبُو مَرْوَانَ الْعُثْمَانِيُّ، مُحَمَّد بْنُ عُثْمَانَ. ثنَا عَبْدُالْعَزِيزِ بْنُ مُحَمَّدٍ، عَنْ يَزِيدَ ابْنِ عَبْدِاللّهِ ابْنِ الْهَادِ، عَنْ عَبْدِاللّهِ بْن خَبَّابٍ، عَنْ أبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ؛ أنَّهُ كَانَ تُصِيبُهُ الْجَنَابَةُ بِاللَّيْلِ، فَيُرِيدُ أنْ يَنَامَ. فَأمَرَهُ رَسُولُ اللّهِ # أنْ يَتَوَضَّأ ثُمَّ يَنَامَ. في الزوائد: إسناده صحيح .

185. (586) (6172)- Ebu Saidi'l-Hudri (radıyallahu anh) anlattığına göre, "Kendisi geceleyin cünüb olur, o halde uyumak ister. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ise , ona abdest alıp öyle uyumasını emreder."[267]

AÇIKLAMA:

Cumhur bu emri nedbe hamletmiştir. Yani cünüb kişinin uyumadan önce abdest alması mendubtur, vacib değil.[268]

*** HER KILIN DİBİNDE CENABETLİK**

186- 6173- 598- حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ. ثَنَا يَحْيى بْنُ حَمْزَةَ. حَدَّثَنِى عُتْبَةُ بْنُ أَبِي حَكِيمٍ. حَدَّثَنِي طَلْحَةُ بْنُ نَافِعٍ. حَدَّثَنِي أَبُو أَيُّوبَ ا'نْصَارِيُّ؛ أَنَّ النَّبِيَّ # قَالَ: »الْصَّلَوَاتُ الْخَمْسُ. وَالْجُمُعَةُ إِلَى الْجُمُعَةِ. وَأَدَاءُ ا'مَانَةِ، كَفَّارَةٌ لِمَا بَيْنَهَا« قُلْتُ: وَمَا أَدَاءُ ا'مَانَةِ؟ قَالَ »غُسْلُ الْجَنَابَةِ. فَإِنَّ تَحْتَ كُلِّ شَعَرَةٍ جَنَابَةً«في الزوائد: إسناده ضعيف 'ن طلحة بن نافع لم يسمع من أبي أيوب .

186. (598) (6173)- Hz. Ebu Eyyub (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Beş vakit namaz, cuma namazına kadar cuma namazı, emanetin edası, arada cereyan eden (küçük) günahlara kefarettir."Ben "Emanetin edası nedir?" dedim."Cenabetten gusüldür. Zira her kılın dibinde (yıkanması gereken) cenabetlik vardır" buyurdular."[269]

*** KADIN İHTİLAM OLUR MU?**

187- 6174- 602-حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، وَعَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ. قَا: ثَنَا وَكِيعٌ، عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ زَيْدٍ عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيِّبِ، عَنْ خَوْلَةَ بِنْتِ حَكِيمٍ؛ أَنَّهَا سَأَلَتْ رَسُولَ اللهِ# عَنِ الْمَرْأَةِ تَرَى فِى مَنَامِهَا مَا يَرَى الرَّجُلُ؟ فَقَالَ »لَيْسَ عَلَيْهَا غُسْلٌ حَتّى تُنْزِلَ. كَمَا أَنَّهُ لَيْسَ عَلَى الرَّجُلِ غُسْلٌ حَتّى يُنْزِلَ«.في الزوائد: إسناد هذا الحديث ضعيف لضعف على بن زيد. وأصل الحديث رواه النسائي .

187. (602) (6174)- Havle Bintu Hakim (radıyallahu anhâ)'in anlattığına göre "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a "rüyasında erkeğin gördüğü şeyi gören kadının hükmünü" sormuş, Aleyhissalâtu vesselâm kendisine: "İnzal vaki olmadıkça gusül gerekmez, tıpkı inzal olmadıkça erkeğe de gusül gerekmediği gibi" şeklinde cevap vermiştir."[270]

188- 6175- 611- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ، عَنْ حَجَّاجٍ، عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّهِ # »إِذَا الْتَقَى الْخِتَانَانِ، وَتَوَارَتِ الْحَشَفَةُ، فَقَدْ وَجَبَ الْغُسْلُ«.في الزوائد: إسناد هذا الحديث ضعيف لضعف حجاج بن أرطاة والحديث أخرجه مسلم وغيره من وجوهٌ آخر .

188. (611) (6175)- Amr İbnu Şuayb an ebihi an ceddihi (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdularki: "İki hitan (sünnet mahalli) birbirine kavuştu, (erkek uzvunun) baş kısmı kayboldu mu gusül vacip olur (inzal şart değildir.)"[271]

*** GUSÜL SIRASINDA PERDE**

189- 6176- 615- حَدَّثنَا مُحَمَّد بْنُ عُبَيْدِ بْنِ ثَعْلَبَةَ الْحِمَّانِيُّ. ثَنَا عَبْدُالْحَمِيدِ أَبُو يَحْيى الْحِمَّانِيُّ. ثَنَا عَبْدُالْحَمِيدِ أَبُو يَحْيى الْحِمَّانِيُّ. ثَنَا الْحَسَنُ بْنُ عِمَارَةَ، عَنِ الْمِنْهَالِ بْنِ عَمْرٍو عَنْ أَبِي عُبَيْدَةَ، عَنْ عَبْدِ اللّهِ بْنِ مَسْعُودٍ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: » يَغْتَسِلَنَّ أَحَدُكُمْ بِأَرْضِ فَةٍ، وَ فَوْقَ سَطْحٍ يُوَارِيهِ، فَإِنْ لَمْ يَكُنْ يَرَى، فَإِنَّهُ يُرَى«.في الزوائد: إسناده ضعيف تفاقهم على ضعف الحسن بن عمرة. وقيل: أجمعوا على ترك حديثه. وأبو عبيدة، قيل: لم يسمع من أبيه عبداللّه بن مسعود .

189. (615) (6176)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sizden kimse açık arazide veya kendisini örtmeyen bir dam üstünde gusül yapmasın. O, kimseyi görmese de, kendisi (ruhaniler tarafından) görülmektedir."[272]

*** ABDESTTE SIKIŞAN NAMAZ KILMASIN**

190- 6177- 617- حَدَّثنا بِشْرُ بْنُ آدَمَ. ثنَا زَيْدُ بْنُ الْحُبَابِ. ثَنَا مُعَاوِيَةُ بْنُ صَالِحٍ، عَنِ السَّفْرِ ابْنِ نُسَيْرٍ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ شُرَيْحٍ، عَنْ أَبِي أُمَامَةَ؛ أَنَّ رَسُولَ اللّهِ # نَهى أَنْ يُصَلِّيَ الرَّجُلُ وَهُوَ حَاقِنٌ.في الزوائد: إسناده ضعيف لضعف السفر. وكذا بشر بن آدم .

190. (617) (6177)- Ebu Ümame (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) abdest bozma hususunda darlanan kimseye (abdestini bozmadan) namaz kılmayı yasakladı."[273]

191- 6178- 618- حَدَّثنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثنَا أَبُو أُسَامَةَ عَنْ إِدْرِيسَ ا'وْدِيِّ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: » يَقُومُ أَحَدُكُمْ إِلَى الصَّةِ وَبِهِ أذىً«.في الزوائد: رجال إسناده ثقات .

191. (618) (6178)- Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sizden kimse (abdest bozma) sıkıntısı varken namaza durmasın."[274]

NOT: Bu bahisle ilgili açıklama geçti.[275]

*** KADIN HAYIZLI İSE**

192- 6179- 637- حَدَّثنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثنَا مُحَمَّد بْنُ بِشْرٍ. ثنَا مُحَمَّد بْنُ عَمْرٍو. ثنَا أَبُو سَلَمَةَ، عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ؛ قَالَتْ: كُنْتُ مَعَ رَسُولِ اللّٰهِ # فِي لِحَافِهِ. فَوَجَدْتُ مَا تَجِدُ النِّسَاءُ مِنَ الْحَيْضَةِ. فَانْسَلَلْتُ مِنَ اللِّحَافِ. فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ #: »أَنَفِسْتِ؟« قُلْتُ: وَجَدْتُ مَا تَجِدُ النِّسَاءُ مِنَ الْحَيْضَةِ. قَالَ ذٰلِكَ مَا كَتَبَ اللّٰهُ عَلَى بَنَاتِ آدَمَ. قَالَتْ: فَانْسَلَلْتُ، فَأَصْلَحْتُ مِنْ شَأْنِي، ثُمَّ رَجَعْتُ. فَقَالَ لِي رَسُولُ اللّٰهِ # »تَعَالى فَادْخُلِي مَعِي فِي اللِّحَافِ« قَالَتْ: فَدَخَلْتُ مَعَهُ.في الزوائد: إسناده صحيح ورجاله ثقات .

192. (637) (6179)- Ümmü Seleme (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Ben, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la birlikte yorganın altında idim. Kadınların maruz kaldığı hayız (kanını) o sırada gördüm. Derhal örtünün altından sıvışıverdim. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Hayız mı oldun?" dedi. "Ben, kadınların gördüğü hayız kanını gördüm" dedim. Aleyhissalâtu vesselâm: "Bu, Allah Teala hazretlerinin, Hz. Adem'in kızlarına yazdığı bir kaderdir" buyurdular."Ümmü Seleme sözlerine şöyle devam eder: "Ben yataktan sıvışıp, (yapılması gerekenleri yaparak) kendime çekidüzen vererek geri döndüm. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana: "Gel benimle birlikte yatağa gir!" dedi. Ben de yanına girdim."[276]

AÇIKLAMA:

Bu mevzu üzerine gelen başka rivayetlerde İslam'ın bidayetinde, hayızlı kadınların, hayız müddetince kocalarından uzak durdukları, ancak burada kaydedilen hadiseden sonra bu yasağın kaldırıldığı anlaşılmaktadır. Hatta bazı rivayetlerde bu durum, İslam dini ile Yahudiliğin arasındaki farklardan biri olarak zikredilir: Yani Yahudilerde hayızlı kadın âdet gördüğü müddetçe ne yatakta ne de yemekte kocasıyla beraber olmamaktadır. İslam'da ise bu ayrılık kaldırılmıştır.İslam hayızlı kadınla sadece cinsî münasebeti haram kılmıştır. Göbek ve diz kapağı arası dışında kalan bedeni ile mübaşeret de yasaklanmamıştır. Müteakip hadis bu hususu daha da açacaktır.[277]

-193 -6180 -638- حَدَّثنَا الْخَلِيلُ بْنُ عَمْرٍو. ثَنَا بْنُ سَلَمَةَ، عَنْ مُحَمَّد بْنِ إِسْحَاقَ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي حَبِيبٍ، عَنْ سُوَيْدِ بْنِ قَيْسٍ، عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ خُدَيْجٍ، عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ أَبِي سُفْيَانَ، عَنْ أُمِّ حَبِيبَةَ، زَوْجِ النَّبِيِّ #؛ قَالَ سَأَلْتُهَا: كَيْفَ كُنْتِ تَصْنَعِينَ مَعَ رَسُولِ اللّهِ # فِي الْحَيْضَةِ؟ قَالَتْ: كَانَتْ إِحْدَانَا، فِي فَوْرِهَا أَوَّلَ مَا تَحِيضُ، تَشُدُّ عَلَيْهَا إِزَاراً إِلَى أَنْصَافِ فَخِذَيْهَا. ثُمَّ تَضْطَجِعُ مَعَ رَسُولِ اللّهِ #.قال السنديّ: الحديث صحيح معنى، وإن بحث في الزوائد هذا ا''سناد بأن فيه محمد بن إسحاق وهو يدلّس. وقد رواه بالعنعنة .

193. (638) (6180)- Muaviye İbnu Ebi Süfyan (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Ben, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevce-i muhteremeleri olan Ümmü Habibe (radıyallahu anhâ)'ye: "Hayız olduğunuz zaman Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la münasebetiniz nasıl olurdu?" diye sordum. Şu cevabı verdi: "Birimiz hayız görmeye başlar başlamaz derhal uyluklarının yarısına kadar uzanan izarını bağlar, sonra Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la beraber yatardı."[278]

*** HAYIZLI NASIL YIKANIR?**

194- 6181- 641- حَدَّثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، وَعَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ. قَاَ: ثَنَا وَكِيعٌ، عَنْ هِشَامِ ابْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ؛ أَنَّ النَّبِيَّ # قَالَ لَهَا، وَكَانَتْ حَائِضاً »انْقُضِي شَعْرَكِ وَاغْتَسِلِي«.قَالَ عَلِيٌّ فِى حَدِيثِهِ »انْقُضِي رَأْسَكِ«.في الزوائد: هذا إسناده رجاله ثقات. قال السنديّ: قالت ليس الحديث من الزوائد، بل هو في الصحيحين وغيرهما .

194. (641) (6181)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), ben âdetli iken, bana: "Saçı(n örgülerini) çöz ve yıkan" dedi."Hz. Ali, kendi rivayetinde: "Başını çöz" demiştir.[279]

*** HAYIZLI MESCİDE GİREMEZ**

-195 -6182 -645- حَدَّثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، وَمُحَمَّد بْنُ يَحْيى قَاَ: ثنَا أَبُو نُعَيْم. ثنَا ابْنُ أبي غَنِيَّةَ، عَنْ أَبِي الْخَطَّابِ الْهَجَرِيِّ، عَنْ مَحْدُوجِ الذُّهْلِيِّ، عَنْ جَسْرَةَ؛ قَالَتْ أَخْبَرَتْنِي أُمُّ سَلَمَةَ، قَالَتْ: دَخَلَ رَسُولُ اللّهِ # صَرْحَةَ هذَا الْمَسْجِدِ. فَنَادَى بِأَعْلَى صَوْتِهِ: »إِنَّ الْمَسْجِدَ َ يَحِلُّ لِجُنُبٍ وَ لِحَائِضٍ«.في الزوائد: إسناده ضعيف. محدوج لم يوثق. وأبو الخطاب مجهول .

195. (646) (6182)- Ümmü Seleme (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu mescidin avlusuna giderek, yüksek sesle: "Şurası muhakkak ki, mescid, ne cünüb ne de hayızlıya helal değildir" buyurdular." [280]

*** HAYIZLI KADIN TEMİZLİKTEN SONRA SARILIK, BULANIKLIK GÖRÜRSE**

196- 6183- 646- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى. ثنَا عُبَيْدُ اللّهِ بْنُ مُوسى، عَنْ شَيْبَانَ النَّحْوِيِّ، عَنْ يَحْيَى ابْنِ أَبِي كَثِيرٍ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أُمِّ بَكْرٍ؛ أَنَّهَا أُخْبِرَتْ أَنَّ عَائِشَةَ قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللّهِ # فِي الْمَرْأَةِ تَرَى مَا يَرِيبُهَا بَعْدَ الْطُّهْرِ قَالَ: »إِنَّمَا هِيَ عِرْقٌ أَوْ عُرُوقٌ«.قَالَ مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى: يُرِيدُ بَعْدَ الطُّهْرِ بَعْدَ الْغُسْلِ.في الزوائد: إسناده صحيح، ورجاله ثقات .

196. (646) (6183)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), temizlikten sonra hayız şüphesi veren akıntı gören kadın hakkında: "O bir damar veya damarlar(dan gelen istihaze kanı)dır, (hayız kanı değildir)" buyurdular."Muhammed İbnu Yahya dedi ki: "Temizlikten sonra" tabiriyle "(hayız devri bitip) yıkandıktan sonra" demek istemiştir."[281]

AÇIKLAMA:

Daha önce de geçtiği üzere, cünüb ve hayızlı kadının mescidden geçme meselesi ihtilaflıdır: Hanefîler: "Ancak zaruret icabı geçebilir, zaruret olmadan geçemez" derken, Şafiîler: "Cünübün, ihtiyaç olmasa da, abdest almamış olsa da mescidden geçebileceği" kanaatindedir. "Yeter ki hayızlı kadın kanla kirletmesin."

Bu kanaati te'yid eden rivayetler var. Hanbelîler ve bir kısım alimler de bu görüştedir. Malikîler çoğunluk itibariyle: "Cünüb zaruret halinde teyemmüm yaparak mescidden geçebilir" demiştir.[282]

*** NİFAS KAÇ GÜN?**

197- 6184- 649- حَدَّثَنَا عَبْدُاللّهِ بْنُ سَعِيدٍ. ثَنَا الْمُحَارِبِىُّ، عَنْ سَّم بْنِ سَلِيم)أَوْ سَلْم. شَكَّ أَبُو الْحَسَنِ. وَأَظُنُّهُ هُوَ أَبُو ا'حْوَص(، عَنْ حُمَيْدٍ، عَنْ أَنَسٍ؛ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللّهِ # وَقَّتَ لِلنُّفَسَاءِ أَرْبَعِينَ يَوْماً. إِ َّ أَنْ تَرَى الطُّهْرَ قَبْلَ ذلِكَ.في الزوائد: إسناد حديث أنس صحيح، ورجاله ثقات .

197. (649) (6184)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) nifaslı kadınlar için kırk gün (temizlenme) müddeti belirledi. Ancak daha önce temizlendiğini görenleri hariç tuttu."[283]

*** HAYIZLI OLAN KIZ KAPANMALIDIR**

198- 6185- 654- حَدَّثنَا أبُو بَكْرِ بْنُ أبِي شَيْبَةَ، وَعَلِيُّ بْنُ مُحَمِّد؛ قَاَ: ثنَا وَكِيعٌ، عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ عَبْدِالْكَرِيم، عَنْ عَمْرِو بْنِ سَعِيدٍ، عَنْ عَائِشَةَ؛ أنَّ النَّبِيَّ # دَخَلَ عَلَيْهَا، فَاخْتَبَأتْ مَوْةٌ لَهَا. فَقَالَ النَّبِيُّ #: »حَاضَتْ؟« فَقَالَتْ: نَعَمْ. فَشَقَّ لَهَا مِنْ عِمَامَتِهِ، فَقَالَ »اخْتَمِرِي بِهَذَا«في الزوائد: في إسناده عبدالكريم، وهو ابن المخارق، ضعّفه ا"مام أحمد وغيره. بل قال ابن عبد البر: مجمع على ضعفه .

198. (654) (6185)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) yanıma girmişti, yanımdaki cariyem hemen gizlendi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Cariye âdet gördü mü?" diye sordular. "Evet!" deyince, Resulullah, sarığından bir parça bez kopararak cariyeye: "Başını bununla ört!" buyurdular." [284]

AÇIKLAMA

Büluğa eren (hayız görmeye başlayan) kızlar, kadın hükmüne tabi olduğu için, Hz. Aişe'nin yanında başı açık olarak oturmakta olan cariye, Resulullah'ın girmesi ile, başının açıklığı sebebiyle gizlenmeye çalışmıştır. Durumu kavrayan ve sorarak tahkik eden Resulullah, kıza, örtünmesi için sarığından bir parça koparıp veriyor. Hadis, büluğ çağına yaklaşan kızlarla ilgilenmeye, hususen birkısım ihtiyaçlarını düşünmeye, velilerini irşad etmektedir.[285]

*** HAYIZLI KINA YAKAR**

-199 -6186 -656- حَدَّثنَا مُحَمَّد بْنُ يَحْيى. ثنَا حَجَّاجٌ. ثنَا يَزِيدُ بْنُ إبْرَاهِيمَ. ثنَا أيُّوبُ، عَنْ مُعَاذَةَ؛ أنَّ امْرَأةً سَألَتْ عَائِشَةَ قَالَتْ: تَخْتَضِبُ الْحَائِضُ؟ فَقَالَتْ: قَدْ كُنَّا عِنْدَ النَّبِيِّ # وَنَحْنُ نَخْتَضِبُ. فَلَمْ يَكُنْ يَنْهَانَا عَنْهُ.في الزوائد: هذا ا"سناد صحيح. وحجاج هو ابن منهال. وأيوب هو السختيانيّ .

199. (656) (6186)- Muâze (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Bir kadın Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'ye: "Hayızlı kadın kınalanır mı?" diye sormuştu. "Biz, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sağlığında kınalanırdık" diye cevap verdi."[286]

AÇIKLAMA:

Kadını erkekten ayıran vasıtalardan biri olarak, kadınların kına yakmaları teşvik edilmiştir. Saça, ellerine veya ayaklara olması farketmez. Hayız hali kına yakmaya mani değildir. Bu ruhsatı, şimdilerde, oje denen ve tırnak üzerinde suyun değmesine mani tabaka teşkil eden başka süs maddelerinin sürülmesine teşmil etmek caiz olmaz. Sürülmüş olsa bile, abdest sırasında temizlenmesi gerekir.[287]

*** SARGI ÜZERİNE MESH**

200- 657- 6187- حَدَّثنَا مُحَمَّد بْنُ أَبَانٍ الْبَلْخِيُّ. ثنَا عَبْدُالرَّزَّاق. أَنْبَأَنَا إِسْرَائِيلُ، عَنْ عَمْرِو بْنِ خَالِدٍ، عْ زَيْدِ بْنِ عَلِيٍّ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ؛ قَالَ: انْكَسَرَتْ إِحْدَى
زَنْدَيَّ. فَسَأَلْتُ النَّبِيَّ #، فَأَمَرَنِي أَنْ أَمْسَحَ عَلَى الْجَبَائِرِ.قالَ أَبُو الْحَسَنِ بْنُ سَلَمَةَ. أَنْبَأَنَا الدَّبَرِيُّ، عَنْ عَبْدِالرَّزَّاقِ، نَحْوَهُ.في الزوائد: في إسناده عمر بن خالد. كذبه ا"مام أحمد وابن معين. وقال البخاري: منكر الحديث. وقال وكيع وأبو زرعة: يضع الحديث. وقال الحاكم: يروي عن زيد بن عليّ الموضوعات .

200. (657) (6187)- Hz. Ali İbnu Ebi Talib (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bilek kemiklerimden biri kırılmıştı. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a (abdest sırasında ne yapmam gerektiğini) sordum. Aleyhissalâtu vesselâm bana, sargı üzerinden meshetmemi söyledi."[288]

AÇIKLAMA:

Kırık, çıkık, yara gibi herhangi bir sebeple vücut üzerine tedavi maksadıyla sargı yapılmışsa abdest veya gusül sırasında sargı üzerinden mesh yapılması yeterlidir. Hanefîler ve Malikîler: "Bedenin çoğu yaralı olması halinde yıkama yerine teyemmüm yapılır, sağlam yerlerin yıkanmasına, sargıların meshedilmesine gerek kalmaz" der. Şafiîler: "Sağlam yer yıkanır, sargı üzerine meshedilir, ıslanmayan yer için teyemmüm yapılır" demiştir. Ahmed İbnu Hanbel'e göre sağlam yer yıkanır, yaralı yer için teyemmüm yapılır.[289]

*** TÜKRÜK TEMİZDİR**

201- 6188- 658- حَدَّثنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمِّد. ثنَا وَكِيعٌ، عَنْ حَمَّادِ بْنِ سَلَمَةَ، عَنْ مُحَمِّد بْنِ زِيَادٍ، عَنْ أبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: رَأيْتُ النَّبِيَّ # حَامِلَ الْحُسَيْنِ بْنِ عَلِيٍّ، عَلَى عَاتِقِهِ، وَلُعَابُهُ يَسِيلُ عَلَيْهِ.في الزوائد: إسناده صحيح. ورجاله رجال الصحيح .

201. (658) (6188)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı Hz. Hüseyin'i omuzunda taşırken gördüm, çocuğun tükrüğü Aleyhissalâtu vesselâm'ın üzerine akıyordu."[290]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, insan tükrüğünün (veya salgısının) temiz olduğunu ifade eder. Fukaha, insanın ağzından akan tükrük, salya veya sümüğün, namaza mani olmadığında, pis sayılmaması gerektiğinde ittifak eder. Mideden gelen su temiz sayılmaz.
Mide suyu rengi ve kokusuyla bilinir. Uyku sırasında midesinden su gelme rahatsızlığına mübtela olan kimse hakkında mide suyu affolunmuştur.Hanefiler, artığı yenen hayvanların ter, tükrük, göz yaşı... gibi akıntılarının namaza mani bir pislik olmadığı kanaatindedir. Şafiîler, bu sayılanların, eti yenen yenmeyen bütün hayvanların dirisinden akmışsa, namaza mani olmadığına hükmetmiştir.[291]

*** KABA AGIZDAN SU DÖKMEK**

202- 6189- 659- حَدَّثنَا سُوَيْدُ بْنُ سَعِيدٍ. ثنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ، عَنْ مِسْعَرٍ. ح وَحَدَّثَنَا مُحَمَّد ابْنُ عُثْمَانَ بْنِ كَرَامَةَ. ثنَا أَبُو أُسَامَةَ، عَنْ مِسْعَرٍ، عَنْ عَبْدِالْجَبَّارِ بْنِ وَائِلٍ، عَنْ أبيهِ؛ قَالَ: رَأيْتُ النَّبِىّ # أُتِيَ بِدَلْوٍ، فَمَضْمَضَ مِنْهُ، فَمَجَّ فِيهِ مِسْكاً أوْ أطْيَبَ مِنَ الْمِسْكِ. وَاسْتَنْثَرَ خَارِجاً مِنَ الدَّلْوِ.في الزوائد: إسناده منقطع. ٬ن عبدالجبار بن وائل لم يسمع من أبيه شيئاً. قاله ابن معين وغيره .

202. (659) (6189)- Abdülcebbar İbnu Vail babası Vail (radıyallahu anh)'den anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a (abdest için içi su dolu) bir kova getirildiğini gördüm. Aleyhissalâtu vesselâm, o sudan ağzına alıp mazmaza yaptı, misk kokulu veya miskten daha hoş kokulu olarak suyu fem-i mübareklerinden kovaya bıraktı. Sonra burnuna da su çekip bu suyu kovanın dışına attı."[292]

*** AVRETE BAKMAMAK**

203- 6190- 662- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثنَا وَكِيعٌ، عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ مُوسى ابْنِ عَبْدِاللّهِ بْنِ يَزِيدَ، عَنْ مَوْلى لِعَائِشَةَ، عَنْ عَائِشَةَ؛ قَالَتْ: مَا نَظَرْتُ، أَوْ مَا رَأَيْتُ فَرْجَ رَسُولِ اللّهِ # قَطُّ.قَالَ أَبُو بَكْرٍ، كَانَ أَبُو نُعَيْمٍ يَقُولُ: عَنْ مَوْلاةٍ لِعَائِشَةَ.في الزوائد: هذا إسناده ضعيف.

203. (662) (6190)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın fercine hiç bakmadım -veya "görmedim-."Ebu Bekr der ki: "Bu hadisi (Hz. Aişe'den) onun azadlı bir cariyesi rivayet etmiştir."[293]

AÇIKLAMA:

Mevzu üzerine varid olan başka hadisleri de gözönüne alan alimler, karı kocanın birbirlerinin avretine bakmasının haram olmadığına hükmetmişlerdir. Keza erkek, cariyesine de bakabilir. Erkek mahremi (yani nikahı kendisine ebediyyen haram) olan kadının yüzüne, başına, göğsüne, diz kapaklarından aşağısına bakabilir haram değildir. Yabancı olan erkek kadının el ve yüzüne, şehvet duymayacağından emin olursa bakabilir, aksi taktirde haramdır. Kadın, yabancı erkeğin göbekdizkapağı arası dışında kalan yerlerine şehvetsiz bakabilir. Erkek de erkeğin göbekdizkapağı dışında kalan yerlerine bakabilir, araya bakamaz, haramdır.Bütün mezhepler, tedavi gibi zaruret halinde erkek ve kadının birbirlerine, ihtiyaç miktarınca her tarafına bakabileceğini söylemiştir.[294]

*** VÜCUDDA SU DEGMEDİK KURU YER**

204- 6191- 663- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، وَإِسْحَاقُ بْنُ مَنْصُورٍ. قَاَ: ثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ أَنْبَأَنَا مُسْلِمُ بْنُ سَعِيدٍ، عَنْ أَبِي عَلِيٍّ الرَّحَبِيِّ، عَنْ عِكْرَمَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ؛ أَنَّ النَّبِيَّ # اغْتَسَلَ مِنْ جَنَابَةٍ. فَرَأى لُمْعَةً لَمْ يُصِبْهَا الْمَاءُ. فَقَالَ بِجُمَّتِهِ فَبَلَّهَا عَلَيْهَا.قَالَ إِسْحَاقُ، فِي حَدِيثِهِ: فَعَصَرَ شَعْرَهُ عَلَيْهَا.في الزوائد: أبو على الرحبيّ، أجمعوا على ضعفه .

204. (663) (6191)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) cünüblükten yıkanmıştı. Gusülden sonra bir parça yerin kuru kaldığını farketti. Bunun üzerine perçeminden (akıttığı su ile) orayı ıslattı."İshak, rivayetinde: "O kuru yerin üzerine saçını sıktı" demiştir. [295]

205- 6192- 664- حَدَّثَنَا سُوَيْدُ بْنُ سَعِيدٍ. ثَنَا أَبُو ا'حْوَص، عَنْ مُحَمِّد بْنِ عُبَيْدِاللَّهِ، عَنْ الْحَسَنِ ابْنِ سَعْدٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَلِيٍّ؛ قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ #، فَقَالَ: إِنِّى اغْتَسَلْتُ مِنَ الْجَنَابَةِ، وَصَلَّيْتُ الْفَجْرَ، ثُمَّ أَصْبَحْتُ فَرَأَيْتُ قَدْرَ مَوْضِعَ الظُّفْرِ لَمْ يُصِبْهُ الْمَاءُ. فَقَالَ رَسُولُ اللّهِ # »لَوْ كُنْتَ مَسَحْتَ عَلَيْهِ بِيَدِكَ أَجْزَأَكَ«.في الزوائد: إسناده ضعيف لضعف محمد بن عبيداللّه .

205. (664) (6192)- Hz. Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir adam, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelerek: "Ben cenabetten yıkanmış, sonra da sabah namazını kılmıştım, sonradan, bedenimde tırnak kadar bir yere suyun değmemiş olduğunu farkettim (ne yapayım?)" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Eğer, orayı (ıslak) elinle meshetseydin bu sana yeterliydi" buyurdular.[296]

AÇIKLAMA:

Abdest veya gusül sırasında bir yerin kuru kaldığı sonradan farkedilince, ne yapılmalıdır? Orası ıslatılmakla kifayet eder mi, yeniden abdest -veya gusül- tekrarlanmalı mıdır meselesi fakihleri farklı görüşlere sevketmiştir. Başta Hanefîler ve kavl-i cedidinde Şafiî hazretleri olmak üzere çoğunluk, eksik kalan

yerin yıkanması suretiyle eksikliğin tamamlanması yeterlidir, yeni baştan tekrara gerek yoktur demiştir. Bazıları, bunun sahih olması için, yıkanan kısımların kurumadan önce eksikliğinin tamamlanması gerekir demiştir. Ancak bu meselede de çoğunluk böyle bir şart koşmaz, aradaki fasıla bedenin kurumasına sebep olacak kadar uzun da olsa kuru kalan yerin yıkanmasının kifayet edeceğini söyler ve delilini gösterir. Bu mesele, uzuvların peşpeşe yıkanmasının (muvalat) vacib olup olmadığı meselesinin münakaşasını da getirmiştir. Ancak peşpeşelik gerekmeyeceği de çoğunluğun benimsediği görüştür. [297]

NAMAZ BÖLÜMÜ

*** ÖGLE NAMAZI VAKTİ**

-206 -6193 -675- حَدَّثنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّد. ثنَا وَكِيعٌ ثنَا ا'عْمَشُ، عَنْ أبِي إسْحَاقَ، عَنْ حَارِثَةَ بْنِ مُضَرِّبِ الْعَبْدِيِّ، عَنْ خَبَّابِ؛ قَالَ: شَكَوْنَا إلَى رَسُولِ اللّهِ # حَرَّ الرَّمْضَاءِ، فَلَمْ يُشْكِنَا. قَالَ الْقَطَّانُ: حَدَّثنَا أبُو حَاتِم. ثنَا ا'نْصَارِيُّ. ثنَا عَوْفٌ نَحْوَهُ.حديث خبّاب أخرجه في صحيح مسلمٍ وسنن النسائي .

206. (675) (6193)- Habbab (İbnu Eret) ve Abdullah İbnu Mes'ud (radıyallahu anhümâ) anlatmışlardır: "Biz Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a kızgın kumların hararetinden şikayet ettik. Fakat şikayetimizi dinlemedi."[298]

*** ÖGLEYİ SERİNLİGE BIRAKMA**

207 -6194 -680- حَدَّثنَا تَمِيمُ بْنُ الْمُنْتَصِرِ ألْوَاسِطِيُّ. ثنَا إِسْحَاقُ بْنُ يُوسُفَ، عَنْ شَرِيكٍ، عَنْ بَيَانٍ، عَنْ قَيْسِ بْنِ أَبِي حَازِمٍ، عَنِ الْمُغِيرَةِ بْنِ شُعْبَةَ؛ قَالَ: كُنَّا نُصَلِّي مَعَ رَسُولِ اللّهِ # صَةَ الظُهْرِ بِالْهَاجِرَةِ. فَقَالَ لَنَا: »أبْرِدُوا بِالصَّةِ، فَإنَّ شِدَّةَ الْحَرِّ مِنْ فَيْحِ جَهَنَّمَ«.في الزوائد: إسناده صحيح. رجاله ثقات. رواه ابن حبّان في صحيحه .

207. (680) (6194)- Muğire İbnu Şu'be (radıyallahu anh) anlatıyor: "Biz Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte öğleyi gün ortası sıcaklığında kılardık. (Bir ara) bize: "Öğle namazını serinliğe bırakın. Zira hararetin şiddeti cehennemin kabarmasındandır" buyurdular."[299]

208 -6195 -681- حَدَّثنَا عَبْدُالرَّحْمنِ بْنُ عُمَرَ. ثنَا عَبْدُالْوَهَّابِ الثَّقَفِيُّ، عَنْ عُبَيْدِاللّهِ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ
عُمَرَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: »أبْرِدُوا بِالظُّهْرِ«.في الزوائد: إسناده صحيح. رواه ابن حبان في صحيحه .

208. (681) (6195)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Öğle namazını serinliğe bırakın."[300]

AÇIKLAMA:

Önceki hadisin anlaşılması bazı farklılıklar arzetmiş ise de, çoğunluk, daha sonrakilerle irtibatlı olarak şöyle anlamışlardır: "Resulullah, öğle namazını, vakti başında, yani zevalden hemen sonra kıldırıyordu. Bu vakitte hava çok sıcak olduğu için kumlar ayakları -ve secde sırasında alnı- yakıyordu. Bunun üzerine Ashab, öğle namazını te'hirli olarak kılmak için Resulullah'a başvurmuş, bu ilk vaktin sebep olduğu sıkıntıyı mevzubahis etmiştir. Ama Aleyhissalâtu vesselâm te'hire izin vermemiş, ilk vakitte kılmaya devam etmişlerdir. Ancak, müteakip hadislerde de görüldüğü üzere sonradan Aleyhissalâtu vesselâm, öğle namazını

geciktirerek kılmayı emretmiştir.[301]

*** AKŞAM NAMAZI VAKTİ**

-209 -6196 -689- حَدَّثنَا مُحَمَّد بْنُ يَحْيى ثَنَا إبْرَاهِيمُ بْنُ مُوسى. أنْبَأنَا عَبَّادُ بْنُ الْعَوَّام، عَنْ عُمَرَ ابْنِ إبْرَاهِيمَ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنِ الْحَسَنِ، عَنِ ا؛حْنَفِ بْنِ قَيْسٍ، عَنِ الْعَبَّاس بْنِ عَبْدِالْمُطَّلِبِ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّهِ # » تَزَالُ أُمَّتِي عَلَى الْفِطْرَةِ مَالَمْ يُؤَخِّرُوا الْمَغْرِبَ حَتَّى تَشْتَبِكَ النُّجُومُ«.قَالَ أبُو عَبْدِاللّهِ بْنُ مَاجَةَ: سَمِعْتُ مُحَمَّد بْنَ يَحْيى يَقُولُ: اضْطَرَبَ النَّاسُ فِي هذَا الْحَدِيثِ بِبَغْدَادَ. فَذَهَبْتُ أنَا وَأبُو بَكْرٍ ا؛عْيَنُ إلَى الْعَوَّام بْنِ عَبَّادِ بْنِ الْعَوَّام. فَأخْرَجَ إلَيْنَا أصْلَ أبِيهِ، فإذَا الْحَدِيثُ فِيهِ.في الزوائد: إسناده حسن. ورواه أبو داود من حديث أبى أيوب.

209. (689) (6196)- Abbas İbnu Abdi'l-Muttalib (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ümmetim, akşam namazını yıldızlar cıvıldaşıncaya kadar te'hir etmedikçe fıtrat üzerine devam eder."Ebu Abdillah İbnu Mace der ki: "Muhammed İbnu Yahya'nın şöyle dediğini işittim: "Bu hadis hakkında alimler Bağdat'ta anlaşmazlığa düştüler. Ben ve Ebu Bekr el-A'yan, Avvam İbnu Abbad İbni'l-Avvam'a kadar gidip sorduk. Bize, babasına ait asıl nüshayı çıkardı, araştırdı, hadisi orada buldu."[302]

AÇIKLAMA:

Daha önce de geçtiği üzere yıldızların cıvıldaşması diye tercüme ettiğimiz iştibak-ı nücumdan murad, gökte yıldızların çoklukla görülmesidir. Malum olduğu üzere, akşamın ilk vakitlerinde parlak yıldılar görülmeye başlar, karanlık arttıkça yıldızlar çoğalır. Fıtratla da hak din, istikamet, sünnet kastedilir. Hadis, akşam namazını ilk vaktinde kılmanın ehemmiyetini vurgulamaktadır.[303]

*** YATSIDAN ÖNCE YATILMAZ, SONRA KONUŞULMAZ**

210- 6197- 703- حَدَّثَنَا عَبْدُاللَّهِ بْنُ سَعِيدٍ، وَإِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ حَبِيبٍ، وَعَلِيُّ بْنُ الْمُنْذِرِ؛ قَالُوا: ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ فَضَيْلٍ. ثَنَا عَطَاءُ بْنُ السَّائِبِ، عَنْ شَقِيقٍ، عَنْ عَبْدِاللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ؛ قَالَ: جَدَبَ لَنَا رَسُولُ اللَّهِ # السَّمْرَ بَعْدَ الْعِشَاءِ. يَعْنِي زَجَرَنَا.في الزوائد: هذا إسناد رجاله ثقات. و أعلم له علة إ اختط عطاء بن السائب. ومحمد بن فضيل إنما روى عنه بعد اختط .

210. (703) (6197)- Abdullah İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), bize, yatsı namazından sonra gece sohbetini kınamıştır, yani bize bunu yasaklamıştır."[304]

AÇIKLAMA:

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, günlük hayatın tanzimiyle ilgili olarak vazettiği mühim esaslardan biri de "gece"nin kullanılışıdır. Dinî değerlerimize göre, akşam namazının girmesiyle gece başlar. Resulullah, umumi bir prensip olarak yatsı namazından önce yatmaz, yatsıdan sonra da sohbete yer vermezdi. Ümmetine de bu istikamette direktifte bulunmuştur. Bu mesele üzerine, Hz. Aişe, Ebu Berze gibi başka sahabelerden de rivayetler gelmiştir. Hemen belirtelim ki Aleyhissalâtu vesselâm, zaman zaman gece sohbetlerine yer vermiş, yakınlarıyla ümmetin meselelerini gecenin geç vakitlerine kadar istişare etmiştir. Bu nev'e giren rivayetleri gözönüne alan alimlerimiz, yatsıdan sonra yatmanın bir vecibe olmadığını belirtirler, ilmî, istişarî ve diğer meşru gayelerle müsamere de denen "yatsı sonrası uyanıklık"ın caiz olduğunu belirtirler. Her halukârda, günümüz şartlarında, yatsı namazından hemen sonra yatmayı prensip edinmek, hüşyar mü'minlere çok şey kazandıracaktır: Radyo, televizyon ve benzerlerinin malayani ve zararlı neşriyatını takipten kurtulur, geceleyin teheccüd namazına kalkar. Böylece, bu hususta esas olan bir sünneti ihya etmenin büyük ecrini kazanır, vs.[305]

*** YATSIYA ATEME DEMEYİN**

211- 6198- 705- حَدَّثنَا يَعْقُوبُ بْنُ حُمَيْدِ بْنِ كَاسِبٍ. ثَنَا الْمُغِيرَةُ بْنُ عَبْدِالرَّحْمنِ، عَنْ مُحَمِّد بْنِ عَجْنَ، عَنِ الْمَقْبُرِىِّ، عَنْ أبِي هُرَيْرَةَ. ح وَحَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ حُمَيْدٍ. ثَنَا ابْنُ أَبِي حَازِمٍ، عَنْ عَبْدِالرَّحْمنِ بْنِ حَرْمَلَةَ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيِّبِ، عَنْ أبِي هُرَيْرَةَ؛ أنَّ النَّبِيَّ # قَالَ: »َ تَغْلِبَنَّكُمُ ا٬عْرَابُ عَلَى اسْم صَتِكُمْ« زَادَ ابْنُ حَرْمَلَةَ »فَإِنَّمَا هِيَ الْعِشَاءُ. وَإِنَّمَا يَقُولُونَ الْعَتَمَةُ ‘‘عْتَامِهِمْ بِا‘‘بِلِ«.في الزوائد: إسناد أبى هريرة صحيح .

211. (705) (6198)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bedeviler, (yatsı) namazı meselesinde size galebe çalmasınlar!" -İbnu Harmele şu ilavede bulundu:- "Bu namazın adı işa (= yatsı)dır. Bedeviler ona, develeri sebebiyle geciktirip te'hir ettikleri için "ateme" derler."[306]

AÇIKLAMA:

Ateme, lügat olarak te'hir etmek, geciktirmek manasına gelir. Bedeviler, develerle meşgul olup, namazı bu meşguliyetlerinin bitimine kadar te'hir etmeleri sebebiyle şer'an işa diye isimlendirilmiş olan yatsı namazına ateme demişlerdir. Aleyhissalâtu vesselâm, namaz isminin değişmesine rıza göstermemiştir. [307]

EZAN BÖLÜMÜ

*** EZAN NASIL BAŞLADI?**

-212 -6198 -707- حَدَّثَنَا مُحَمَّد بْنُ خَالِدِ بْنِ عَبْدِاللّهِ الْوَاسِطِيُّ. ثَنَا أَبِي، عَنْ عَبْدِالرَّحْمنِ بْنِ إِسْحَاقَ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ سَالِمٍ، عَنْ أَبِيهِ؛ أَنَّ النَّبِيَّ # اسْتَشَارَ النَّاسَ لِمَا يُهِمُّهُمْ إِلى الصَّةِ. فَذَكَرُوا الْبُوقَ. فَكَرِهَهُ مِنْ أَجْلِ الْيَهُودِ. ثُمَّ ذَكَرُوا النَّاقُوسَ. فَكَرِهَهُ مِنْ أَجْلِ النَّصَارَى. فَأُرِيَ النِّدَاءَ تِلْكَ اللَّيْلَةَ رَجُلٌ مِنَ ا٬نْصَارِ يُقَالُ لَهُ عَبْدُ اللّهِ بْنُ زَيْدٍ، وَعُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ. فَطَرَقَ ا٬نْصَارِيُّ رَسُولَ اللّهِ # لَيًْ. فَأَمَرَ رَسُولُ اللّهِ # بًَ بِهِ، فَأَذَّنَ.قَالَ الزُّهْرِىُّ: وَزَادَ بَلٌ، فِي نِدَاءِ صَةِ الْغَدَاةِ، الصَّةُ خَيْرٌ مِنَ النَّوْمِ. فَأَقَرَّهَا رَسُولُ اللّهِ #.قَالَ عُمَرُ: يَا رَسُولَ اللّهِ! قَدْ رَأَيْتُ مِثْلَ الّذي رَأى، وَلكِنَّهُ سَبَقَنِي.في الزوائد: في إسناده محمد بن خالد. ضعفه أحمد وابن معين وأبو زرعة وغيرهم .

212. (707) (6199)- Salim, babası Abdullah İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'den anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), namazları (duyurup toplanmayı sağlama) vasıtası üzerine halkla istişare etti. Boru öttürmeyi teklif ettiler. Yahudiler(in usulü olması) sebebiyle bunu hoş karşılamadı. Bunun üzerine halk çan çalınabileceğini hatırlattı. Aleyhissalâtu vesselâm, Hıristiyanlar(a benzeme) endişesiyle bunu da hoş karşılamadı. Aynı gece, Ensar'dan Abdullah İbnu Zeyd denen bir zata ve Ömer İbnu'l-Hattab'a rüyalarında ezan öğretildi. Ensarî, geceleyin Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kapısını çaldı. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) onu (öğrenip okumasını) Bilal'e emretti. Bilal da ezan olarak okudu."

Zührî diyor ki: "Bilal (radıyallahu anh) hazretleri sabah ezanına şu ibareyi ilave etti: "Essalatu hayrun mine'nnevm (namaz uykudan hayırlıdır)." Resulullah bu ilaveyi te'yid etti."Hz. Ömer (radıyallahu anh): "Ey Allah'ın Resulü, Abdullah İbnu Zeyd'in gördüğünü rüyamda ben de görmüştüm (ancak o, size duyurmakta benden önce davrandı)" dedi.[308]

*** EZANDA TERCİ'**

-213 -6200 -708- حَدَّثنَا مُحَمَّد بْنُ بَشَّارٍ، وَمُحَمَّد بْنُ يَحْيى. قَاَ ثَنَا أَبُو عَاصِم. أَنْبَأَنَا ابْنُ جُرَيْج. أَخْبَرَنِي عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ أَبِي مَحْذُورَةَ، عَنْ عَبْدِاللّهِ بْنِ مُحَيْرِيزٍ، وَكَانَ يَتِيماً فِي حِجْرِ أَبِي مَحْذُورَةَ بْنِ مِعْيَرٍ، حِينَ جَهَّزَهُ إِلى الشَّامِ. فَقُلْتُ ٬بِي مَحْذُورَةَ: أَيْ عَمِّ! إِنِّي خَارِجٌ إِلى الشَّامِ، وَإِنِّي أُسْأَلُ عَنْ تَأْذِينِكَ. فَأَخْبَرَنِي أَنَّ أَبَا مُحْذُورَةَ قَالَ: خَرَجْتُ فِي نَفرٍ. فَكُنَّاَ بِبَعْض الطَّرِيقِ. فَأَذَّنَ مُؤَذِّنُ رَسُولِ اللّهِ # بالصَّةِ، عِنْدَ رَسُولِ اللّهِ # فَسَمِعْنَا صَوْتَ الْمُؤَذِّنِ وَنَحْنُ عَنْهُ مُتَنَكِّبُونَ. فَصرَخْنَا نَحْكِيهِ، نَهْزَأُ بِهِ. فَسَمِعَ رَسُولُ اللّهِ #. فَأَرْسَلَ إِلَيْنَا قَوْماً فَأَقْعَدُونَا بَيْنَ يَدَيْهِ. فَقَالَ: »أَيُّكُمُ الَّذِي سَمِعْتُ صَوْتَهُ قَدِ ارْتَفَعَ؟« فَأَشَارَ إِلَيَّ الْقَوْمُ كُلُّهُمْ، وَصَدَقُوا. فَأَرْسَلَ كُلَّهُمْ وَحَبَسَنِي. وَقَالَ لِي: »قُمْ فَأَذِّنْ«. فَقُمْتُ، وَ شَيْءَ أَكْرَهُ إِلَيَّ مِنْ رَسُولِ اللّهِ # وَ مِمَّا يَأْمُرُونِي بِهِ فَقُمْتُ بَيْنَ يَدَيْ رَسُولِ اللّهِ #، فَأَلْقَى عَلَيَّ رَسُولُ اللّهِ التَّأْذِينَ هُوَ بِنَفْسِهِ. فَقَالَ »قُلْ: اللّهُ أَكْبَرُ، اللّهُ أَكْبَرُ، اللّهُ أَكْبَرُ، اللّهُ أَكْبَرُ. أَشْهَدُ أَنْ َ إِلهَ إِّ اللّهُ، أَشْهَدُ أَنْ َ إِلهَ إِّ اللّهُ. أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدا رَسُولُ اللّهِ، أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدا رَسُولُ اللّهِ« ثُمَّ قَالَ لِي: »اِرْفَعْ مِنْ صَوْتِكَ. أَشْهَدُ أَنْ َ إِلَهَ إِّ اللّهُ، أَشْهَدُ أَنْ َ إِلهَ إِّ اللّهُ، أَشْهَدُ أَنَّ مُحمَّدا رَسُولُ اللّهِ أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدا رَسُولُ اللّهِ. حَيَّ عَلَى الصَّةِ، حَيَّ عَلَى الصَّةِ. حَيَّ عَلَى الْفَحِ، حَيَّ عَلَى الْفَحِ اللّهُ أَكْبَر، اللّهُ أَكْبَرُ. َ إِلهَ إِّ اللّهُ« ثُمَّ دَعَانِي حِينَ قَضَيْتُ التَّأْذِينَ فَأَعْطَانِي صُرَّةً فِيهَا شَيْءٌ مِنْ فِضَّةٍ. ثُمَّ وَضَعَ يَدَهُ عَلَى نَاصِيةِ أَبِي مُحْذُورَةَ. ثُمَّ أَمَرَّهَا عَلَى وَجْهِهِ، ثُمَّ عَلَى ثَدْيَيْهِ، ثُمَّ عَلَى كَبِدِهِ، ثُمَّ بَلَغَتْ يَدُ رَسُولِ اللّهِ # سُرَّةَ أَبِي مُحْذُورَةَ. ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: »بَارَكَ اللّهُ لَكَ وَبَارَكَ عَلَيْكَ« فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللّهِ! أَمَرْتَنِى بِالتَّأْذِينِ بِمَكَّةَ! قَالَ »نَعَمْ. قَدْ أَمَرْتُكَ« فَذهَبَ كُلُّ شَيْءٍ كَانَ لِرَسُولِ اللّهِ # مِنْ كَرَاهِيَةٍ، وَعَادَ ذلِكَ كُلُّهُ مُحَبَّةً لِرَسُولِ اللّهِ # فَقَدِمْتُ عَلَى عَتَّابِ بْنِ أَسِيدٍ، عَامِلِ رَسُولِ اللّهِ # بمَكَّةَ، فَأَذَّنْتُ مَعَهُ بِالصَّةِ عَنْ أَمْرِ رَسُولِ اللّهِ #.قَالَ: وَأَخْبَرَنِى ذلِكَ مَنْ أَدْرَكَ أَبَا مَحْذُورَةَ، عَلَى مَا أَخْبَرَنِي عَبْدُ اللّهِ بْنُ مُحَيْرِيزٍ.في الزوائد: هذا الحديث ثابت في غير صحيح البخاريّ. لكن في رواية المصنف زيادة، وإسنادها صحيح، ورجالها

ثقات .

213. (708) (6200)- Ebu Mahzûre İbnu Mi'yer (radıyallahu anh)'in terbiyesinde yetim olarak yetişen Abdullah İbnu Muhayrız'dan rivayet edildiğine göre, "Ebu Mahzûre, kendisini Suriye'ye göndermek üzere hazırlarken, Abdullah, Ebu Mahzûre'ye şöyle dediğini anlatıyor: "Ey amcacığım! Ben Suriye'ye gidiyorum ve senin ezan okuyuşunun (hikâyesini) soruyorum."Ravi, bunun üzerine Ebu Mahzûre'nin şunu anlattığını belirtir: "Ben bir grupla birlikte yola çıkmıştım. Epey bir yol almıştık. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın müezzini Aleyhissalâtu vesselâm'ın yanında namaz için ezan okudu. Biz de müezzinin sesini Aleyhissalâtu vesselâm'a arkamız dönük olarak işittik.
Biz onun sesini alaylı alaylı tekrar edip yansıladık. (Bu yaptığımızı) Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) işitti. Bize bazı kimseler yollayarak yanına çağırttı, önüne oturttu ve: "Kulağıma kadar gelen ses hanginizin?" dedi. Arkadaşlarım beni işaretlediler. Doğru da söylediler. Resulullah, onları geri çevirdi, beni alıkoydu. Sonra bana: "Kalk ezan oku!" dedi. Doğruldum. (Ezanı bilmediğimden) öyle mahçup olmuştum ki, o anda nazarımda Resulullah'tan ve yapmamı emrettiği şeyden daha menfur bir şey yoktu. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın önünde doğrulmuş, öyle kalmıştım.Bunun üzerine Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), ezanı kendisi bana okudu. Arkadan: "Haydi söyle!" dedi. Allahuekber, Allahuekber, Allahuekber, Allahuekber, eşhedü en la ilahe illallah, eşhedu en la ilahe illallah, eşhedü enne Muhammede'r-Resulullah, eşhedü enne Muhammede'r-Resulullah!"Sonra bana şunu söyledi: "Sesini yükselt. Eşhedü en la ilahe illallah, eşhedu en lailahe illallah, eşhedü enne Muhammed'r-Resulullah, eşhedu enne Muhammede'r-Resulullah, hayye ala'ssalati, hayye ala'ssalah, hayye ale'lfelahi hayye ale'lfelah. Allahuekber Allahuekber, lailahe illallah!"Sonra, ezanı bitirince beni çağırdı ve bana içerisinde gümüş para bulunan bir çıkın verdi. Sonra elini Ebu Mahzûre'nın alnına koydu, arkadan yüzüne kaydırdı, sonra göğsü üzerine götürdü, sonra ciğerinin üzerine kaydırdı. Sonra Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın mübarek eli, Ebu Mahzûre'nın göbeği üzerine ulaştı. Sonra Aleyhissalâtu vesselâm: "Allah seni mübarek kılsın, Allah sana bereket yağdırsın"dedi. Ben de:"Ey Allah'ın Resulü! Bana Mekke'de ezan okumam emir buyursanız?" dedim."Haydi emrettim!" buyurdular.Derken içimde Resulullah'a karşı duyduğm bütün kötü hisler kayboldu. Yerine Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) sevgisi doldu. Hemen Resulullah'ın Mekke'deki valisi Attab İbnu Esid'in yanına geldim.

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın emri sebebiyle Attab'ın yanında namaz için ezanı ben okudum."Ravi der ki: "Ebu Mahzûre'ye yetişenler bu hadiseyi, Abdullah İbnu Muhayriz'in bana anlattığı şekil üzere bana tahdis ettiler."NOT: Ezanla ilgili kıssa daha önce genişçe açıklandı. [309]

*** EZANDA SÜNNET**

214- 6201- 710- حَدَّثنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ. ثَنَا عَبْدُالرَّحْمنِ بْنُ سَعْدِ بْنِ عَمَّارِ بْنِ سَعْدٍ، مُؤَذِّنِ رَسُولِ اللّهِ #. حَدَّثَنِى أَبِي، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ؛ أَنَّ رَسُولَ اللّهِ # أَمَرَ بَ أَنْ يَجْعَلَ إِصْبَعَيْهِ فِي أُذُنَيْهِ. وَقَالَ: »إِنَّهُ أَرْفَعُ لِصَوْتِكَ«.في الزوائد: رواه الترمذي بإسناد صححه. وإسناد المصنف ضعيف لضعف أود سعد .

214. (710) (6201)- Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın müezzini Sa'd el-Karazi (radıyallahu anh)'den rivayet edildiğine göre, "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Bilal (radıyallahu anh)'e (ezan okurken) iki parmağını kulağına sokmasını emrederek: "Şüphesiz bu, sesin daha çok yükselmesini sağlar" buyurmuştur."[310]

215- 6202- 711- حَدَّثنا أَيُّوبُ بْنُ مُحَمَّد الْهَاشِمِيُّ. ثَنَا عَبْدُالْوَاحِدِ بْنُ زِيَادٍ، عَنْ حَجَّاج بْنِ أَرْطَاةَ، عَنْ عَوْنِ بْنِ أَبِي جُحَيْفَةَ، عَنْ أَبِيهِ؛ قَالَ: أَتَيْتُ رَسُولَ اللّهِ # بِا'بْطَحِ، وَهُوَ فِي قُبَّةٍ حَمْرَاءَ. فَخَرَجَ بَلٌ. فَأَذَنَّ فَاسْتَدَارَ فِى أَذَانِهِ. وَجَعَلَ إِصْبَعَيْهِ فِي أُذُنَيْهِ.هذا ا''سناد فيه حجاج بن أرطاة وهو ضعيف .

215. (711) (6202)- Ebu Cuhayfe (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ebtah nam mevkide Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanına geldi. Kırmızı bir çadırda kalıyordu. Derken Bilal çıkıp ezan okudu. Ezanında herbir cihete dönüyor ve iki parmağını kulaklarına sokuyordu."[311]

216- 6203- 712- حَدَّثَنَا مُحَمَّد بْنُ الْمُصَفَّى الْحُمْصِيُّ. ثَنَا بَقِيَّةُ، عَنْ مَرْوَانَ بْنِ سَالِمٍ، عَنْ عَبْدِالْعَزِيزِ ابْنِ أَبِي رَوَّادٍ عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: »خَصْلَتَانِ مُعَلَّقَتَانِ فِي أَعْنَاقِ الْمُؤَذِّنِينَ لِلْمُسْلِمِينَ: صَتُهُمْ وَصِيَامُهُمْ«.في الزوائد: إسناده ضعيف، لتدليس بقية بن الوليد.

216. (712) (6203)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Müezzinlerin boyunlarına, Müslümanların iki hasleti takılmıştır: Namazları ve oruçları. (Bunların vakitlerini Müslümanlara müezzinler ilan eder.)"[312]

-217 -6204 -716- حَدَّثنَا عُمْرُ بْنُ رَافِعٍ. ثنَا عَبْدُاللّهِ بْنُ الْمُبَارَكِ، عَنْ مَعْمَرِ، عَنِ الزُّهْرِىِّ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيِّبِ، عَنْ بَلٍ؛ أنَّهُ أتَي النَّبِيَّ # يُؤْذِنُهُ بِصَةِ الْفَجْرِ. فَقِيلَ: هُوَ نَائِمٌ. فَقَالَ: اَلصَّةُ خَيْرٌ مِنَ النَّوْمِ، الصَّةُ خَيْرٌ مِنَ النَّوْمِ. فَأُقِرَّتْ فِي تَأذِينَ الْفَجْرِ. فَثَبَتَ ا ٌمْرُ عَلي ذلِكَ.في الزوائد: إسناده ثقات. إ أن فيه انقطاعا. سعيد بن المسيب لم يسمع من بل .

217. (716) (6204)- Hz. Bilal (radıyallahu anh)'in anlattığına göre: "(Bir gün) sabah namazını haber vermek üzere Aleyhissalâtu vesselâm'ın yanına gelmiş, ancak kendisine "uyuyor" denilmiş. Bunun üzerine:"Essalatu hayrun mine'nnevm, essalatu hayrun mine'nnevm (namaz uykudan daha hayırlıdır)" demiştir. Bundan böyle bu ibarenin sabah ezanına dahil edilmesi kabul görmüş ve ezan bu minval üzere kesinlik kazanmıştır."[313]

*** EZAN OKUNURKEN EZAN TEKRAR EDİLİR**

-218 -6205 -718- حَدَّثَنَا إِسْحَاقَ الشَّافِعِيُّ، إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُحَمَّد بْنِ الْعَبَّاسِ. ثنَا عَبْدُاللَّهِ بْنُ رَجَاءِ الْمُكِّيُّ، عَنْ عَبَّادِ بْنِ إِسْحَاقَ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيِّبِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: رَسُولُ اللّهِ #: »إِذَا أَذَّنَ المؤَذِّنُ فَقُولُوا مِثْلَ قَوْلِهِ«.في الزوائد: إسناد أبي هريرة معلوم ومحفوظ عن الزهريّ عن عطاء عن أبي سعيد. كما أخرج ا'ئمة الستة في كتبهم. ورواه أحمد في مسنده من حديث علي وَأبي رافع، والبزاز في مسنده من حديث أنس .

218. (718) (6205)- Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Müezzin ezan okuduğu vakit onun söylediklerini aynen tekrar edin..." [314]

-219 -6206 -719- حَدَّثَنَا شُجَاعُ بْنُ مَخْلَدٍ، أَبُو الْفَضْلِ؛ قَالَ ثنَا هُشَيْمٌ. أَنْبَأَنَا أَبُو بِشْرٍ، عَنْ أَبِي الْمَلِيحِ بْنِ أُسَامَةَ، عَنْ عَبْدِاللَّهِ بْنِ عُتْبَةَ بْنِ أَبِي سُفْيَانَ. حَدَّثَتْنِي عَمَّتِى أُمُّ حَبِيبَةَ؛ أَنَّهَا سَمِعَتْ رَسُولَ اللّهِ # يَقُولُ، إِذَا كَانَ عِنْدَهَا فِي يَوْمِهَا وَلَيْلَتِهَا، فَسَمِعَ الْمُؤَذِّنَ يُؤَذِّنُ، قَالَ كَمَا يَقُولُ الْمُؤَذِّنُ.في الزوائد: إسناده صحيح. وعبداللّهِ بن عتبة روى له النسائى، وأخرج له ابن خزيمة في صحيحه. فهو عنده ثقة. وباقى رجاله ثقات .

219. (719) (6206)- Ümmühatu'l-Mü'minîn'den olan Ümmü Habibe (radıyallahu anhâ)'nin anlattığına göre, "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), yanında iken, ister gece, ister gündüz olsun, her ne zaman müezzinin ezanını işitirse, müezzinin söylediğini aynen tekrar etmiştir."NOT: Bu husus, daha önce açıklandı. [315]

*** EZANIN FAZİLETİ**

220- 6207- 728- حَدَّثنَا مُحَمَّد بْنُ يَحْيى، وَالْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ الْخَّلُ. قَاَ: ثنَا عَبْدُاللّهِ بْنُ صَالِحٍ. ثنَا يُحْيِى بْنُ أيُّوبَ، عَنِ بْنِ جَرَيْج، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ؛ أنَّ رَسُولَ اللّهِ # قَالَ: »مَنْ أذَّنَ ثنْتَىْ عَشْرَةَ سَنَةً، وَجَبَتْ لَهُ الْجَنَّةُ، وَكُتِبَ لَهُ، بِتَأْذِينِهِ، فِي كُلِّ يَوْم، سِتُّونَ حَسَنَةً وَلِكُلِّ إقَامَةٍ ثَثُونَ حَسَنَةً«.في الزوائد: إسناده ضعيف، لضعف عبداللهِ بن صالح .

220. (728) (6207)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim on iki yıl müezzinlik yaparsa ona cennet vacip olur. Ona, her gün için, ezanı sebebiyle altmış hasene yazılır, her bir ikameti için de otuz hasene yazılır."[316]

*** İKAMETTE BİRER BİRER OKUMA**

221- 6208- 731- حَدَّثنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ. ثَنَا عَبْدُالرَّحْمنِ بْنُ سَعْدٍ. ثنَا عَمَّارُ بْنُ سَعْدٍ، مُؤَذِّنُ رَسُولِ اللّهِ # حَدَّثَنِى أَبِي، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ؛ أَنَّ أَذَانَ بِلَالٍ كَانَ مَثْنَى مَثْنَى. وَإِقَامَتُهُ مُفْرَدَةٌ.في الزوائد: إسناده ضعيف، لضعف أود سعد. ومعناه في صحيح البخاريّ .

221. (731) (6208)- Aleyhissalâtu vesselâm'ın müezzinlerinden Sa'd el-Karazî (radıyallahu anh)'nin rivayetine göre, "Bilal-i Habeşî (radıyallahu anh)'nin ezanı ikişer ikişer idi. ikameti ise birer birerdi." [317]

222- 6209- 732- حَدَّثنَا أَبُو بَدْرٍ، عَبَّادُ بْنُ الْوَلِيدِ. حَدَّثَنِى مَعْمَرُ بْنُ مُحَمَّد بْنِ عُبَيْدِاللّهِ بْنِ أَبِي رَافِعٍ، مَوْلَى النَّبِيِّ #. حَدَّثَنِي أَبِي، مُحَمَّدُ بْنُ عُبَيْدِ اللّهِ، عَنْ أَبِيهِ عُبَيْدِاللّهِ، عَنْ أَبِي رَافِعٍ؛ قَالَ: رَأَيْتُ بِلَالاً يُؤَذِّنُ بَيْنَ يَدَيْ رَسُولِ اللّهِ # مَثْنَى مَثْنَى، وَيُقِيمُ وَاحِدَةً.في الزوائد: إسناده ضعيف تفاقهم على ضعف معمر بن محمد بن عبيد اللّه وأبيه .

222. (732) (6209)- Ebu Rafi Mevla Resulillah anlatıyor: "Ben Bilal (radıyallahu anh)'in, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanında ikişer ikişer ezan okuduğunu, birer birer de ikamet getirdiğini gördüm!"[318]

AÇIKLAMA:

Daha önce geçtiği üzere, ezan ve ikamette geçen cümlelerin kaçar kere tekrar edileceği rivayetlere göre farklıdır. Bu rivayetler Hz. Bilal'in ezan tarzını anlatmaktadır.[319]

*** EZAN OKUNUNCA MESCİDDEN ÇIKILMAZ**

223- 6210- 734- حَدَّثنَا حَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيى. ثَنَا عَبْدُاللّهِ بْنُ وَهْبٍ. أَنْبَأَنَا عَبْدُ الْجَبَّارِ بْنُ عُمرَ، عَنِ ابْنِ أَبِي فَرْوَةَ، عَنْ مُحَمِّد بْنِ يُوسُفَ، مَوْلَى عُثْمَانَ بْنِ عَفَّانَ، عَنْ أبِيهِ، عَنْ عُثْمَانَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: »مَنْ أَدْرَكَهُ اْذَانُ فِى الْمَسْجِدِ، ثُمَّ خَرَجَ، لَمْ يَخْرُجْ لِحَاجَةٍ، وَهُوَ َ يُرِيدُ الرَّجْعَةَ، فَهُوَ مُنَافِقٌ«.في الزوائد: إسناده ضعيف. فيه ابن أبى فروة. واسمه إسحاق بن عبدالله ضعفوه. وكذلك عبدالجبار ابن عمر .

223. (734) (6210)- Hz. Osman (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim mescidde iken ezan okunmaya başladığı halde, bir ihtiyaç olmadan ve tekrar mescide dönme gayesinde bulunmadan mescidi terkederse o kimse münafıktır."[320]

MESCİDLER VE CEMAATLER BÖLÜMÜ

*** ALLAH İÇİN MESCİD BİNA ETMEK**

224- 6211- 735- حَدَّثنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا يُونُسُ بْنُ مَحَمَّدٍ. ثنَا لَيْثُ بْنُ سَعْدٍ. ح وَحَدَّثنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا دَاوُدُ بْنُ عَبْدِاللّهِ الْجَعْفَرِيُّ، عَنْ عَبْدِالْعَزِيزِ بْنِ مُحَمَّدٍ جَمِيعاً عَنْ يَزِيدَ بْنِ عَبْدِاللّهِ بْنِ أُسَامَةَ بْنِ الْهَادِ، عَنِ الْوَلِيدِ بْنِ أَبِي الْوَلِيدِ، عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عَبْدِاللّهِ ابْنِ سُرَاقَةَ الْعَدَوِيِّ، عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ؛ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللّهِ # يَقُولُ: »مَنْ بَنَى مَسْجِداً يُذْكَرُ فِيهِ اسْمُ اللّهِ، بَنَى اللّهُ لَهُ بَيْتاً فِي الْجَنَّةِ«.في الزوائد: حديث عمر مرسل. فإن عثمان بن عبداللّه بن سراقة روى عن عمر بن الخطاب، وهو جده ‘مه، ولم يسمع منه، قاله المزّي في التهذيب. ورواه ابن حبان في صحيحه بهذا ا“سناد .

224. (735) (6211)- Ömer İbnu'l-Hattab (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle söylediğini işittim: "Kim, içerisinde Allah'ın isminin zikredildiği bir mescid bina ederse Allah da onun için cennette bir ev bina eder."[321]

225- 6212- 737- حَدَّثنَا الْعَبَّاسُ بْنُ عُثْمَانَ الدِّمَشْقِيُّ. ثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ، عَنِ ابْنِ لَهِيعَةَ. حَدَّثَنِي أَبُو ا‘سْوَدِ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: »مَنْ بَنَى لِلّهِ مَسْجِداً مِنْ مَالِهِ، بَنَى اللّهُ لَهُ بَيْتاً فِي الْجَنَّةِ«.في الزوائد: إسناد حديث عليّ ضعيف. والوليد بن مسلم مدلس، وقد رواه بالعنعنة. وشيخه ابن لهيعة ضعيف .

225. (737) (6212)- Hz. Ali İbnu Ebi Talib (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim, kendi malından Allah rızası için bir mescid bina ederse Allah da ona cennette bir ev bina eder."[322]

226- 6213- 738- حَدَّثنَا يُونُسُ بْنُ عَبْدِا‘عْلَى. ثَنَا عَبْدُاللّهِ بْنُ وَهْبٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ نَشِيطٍ، عَنْ عَبْدِاللّهِ بْنِ عَبْدِالرَّحْمنِ بْنِ أَبِي حُسَيْنٍ النَّوْفَلِيِّ، عَنْ

عَطَاءَ بْنِ أَبِي رَبَاحٍ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِاللّهِ؛ أَنَّ رَسُولَ اللّهِ # قَالَ: »مَنْ بَنَى مَسْجِداً لِلّهِ كَمَفْحَصِ قَطَاةٍ، أَوْ أَصْغَرَ، بَنَى اللّهُ لَهُ بَيْتاً فِي الْجَنَّةِ«.في الزوائد: إسناده صحيح، ورجاله ثقات .

226. (738) (6213)- Hz. Cabir İbnu Abdillah (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim Allah için bağırtlak kuşu yuvası kadar veya daha küçük bir mescid bina etse, Allah onun için cennette bir ev bina eder."[323]

AÇIKLAMA:

Mescid yapmaya teşvik sadedinde gelen bu nevi hadisler daha önce açıklanmıştır.[324]

*** MESCİD MÜTEVAZİ OLMALI**

227- 6214- 740- حَدَّثنَا جُبَارَةُ بْنُ الْمُغَلِّسِ ثَنَا عَبْدُالْكَرِيم بْنُ عَبْدِالْكَرِيم بْنُ عَبْدِالرَّحْمنِ الْبَجْلِيُّ، عَنْ لَيْثٍ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: »أرَاكُمْ سَتُشَرِّفُونَ مَسَاجِدَكُمْ بَعْدِي كَمَا شَرَّفَتِ الْيَهُودُ كَنَائِسَهَا، وَكَمَا شَرَّفَتِ النَّصَارِى بِيَعَهَا«.في الزوائد: إسناده ضعيف. فيه جبارة بن المغلّس وهو كذاب وقد أخرجه أبو داود بسنده عن ابن عباس مرفوعاً بغير هذا السياق .

227. (740) (6214)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Görüyorum ki, Yahudilerin havralarını, Hıristiyanların da kiliselerini yükselttikleri gibi sizler de mescidlerinizi yükselteceksiniz."[325]

228- 6215- 741- حَدَّثنَا جُبَارَةُ بْنُ الْمُغَلِّسِ. ثَنَا عَبْدُالْكَرِيم بْنُ عَبْدِالرَّحْمنِ، عَنْ أبِي إسْحَاقَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ مَيْمُونٍ، عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: »مَا سَاءَ عَمَلُ قَوْمٍ قَطُّ إلاَّ زَخْرَفوا مَسَاجِدَهُمْ«.في الزوائد: في إسناده أبو إسحاق، كان يدلّس. وجبارة كذاب .

228. (741) (6215)- Ömer İbnu'l-Hattab (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ameli bozulan her kavim mescidlerini süslemeye yönelmiştir."[326]

AÇIKLAMA:

Resûlullah'ın inşa ettirdiği mescidler sade ve mütevazidir. Mescidler sonradan büyümüş ve tezyine boğulmuştur. Alimler, hadislerden hareketle sadeliğin esas olduğunda ısrar etmiştir. Ancak zamanla bazı şartlar altında tezyin edilebileceğine fetva verildiğini daha önce açıkladık.[327]

*** MESCİD NEREYE YAPILMALI**

-229 -6216 -744- حَدَّثَنَا مُحَمَّد بْنُ يَحْيى. ثَنَا عَمْرُو بْنُ عُثْمَانَ. ثَنَا مُوسى بْنُ أعْيُن. ثَنَا مُحَمَّد ابْنُ إسْحَاقَ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ. وَسُئِلَ عَنِ الْحِيطَانِ تُلْقى فِيهَا الْعَذِرَاتُ. فَقَالَ: »إذَا سُقِيَتْ مِرَاراً فَصَلُّوا فِيهَا«. يَرْفَعُهُ إلى النَّبِيِّ
#.في الزوائد: إسناده ضعيف. فيه محمد بن إسحاق. كان يدلّس. وقد رواه بالعنعنة

229. (744) (6216)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'den anlatıldığına göre, "Kendisine, insan tersinin atıldığı bahçelerde namaz kılmanın hükmünden sorulduğu zaman, Resûlullah'a ref' ederek, şu cevabı vermiştir: "Eğer bahçe bir çok defalar sulanmış (pislik eseri kalmamış) ise orada namaz kılabilirsiniz."[328]

*** MESCİDDE MEKRUH İŞLER**

230- 6217- 748- حَدَّثنَا يَحْيى بْنُ عُثْمَانَ بْنِ سَعِيدِ بْنِ كَثِيرِ بْنِ دِينَارٍ الْحِمْصِيُّ. ثنَا مُحَمَّد بْنُ حِمْيَرَ. ثنَا زَيْدُ بْنُ جَبِيرَةَ ا٘نْصَارِيُّ، عَنْ دَاوُدَ بْنِ الْحُصَيْنِ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ، عَنْ رَسُولِ اللّهِ # قَالَ: »خِصَالٌ َ تَنْبَغِي فِي الْمَسْجِدِ: َ يُتَّخَذُ طَرِيقاً. وَ يُشْهَرُ فِيهِ سَحٌ. وَ يُنْبَضُ فِيهِ بِقَوْسٍ وَ يُنْشَرُ فِيهِ نَبْلٌ. وَ يُمَرُّ فِيهِ بِلَحْمٍ نِيئٍ. وَ يُضْرَبُ فِيهِ حَدٌّ. وَ يُقْتَصُّ فِيهِ مِنْ أَحَدٍ. وَ يُتَّخَذُ سُوقاً«.في الزوائد: إسناده ضعيف تفاقهم على ضعف زيد بن جبيرة. قال ابن عبدالبر: أجمعوا على أنه ضعيف .

230. (748) (6217)- Yine İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bazı şeyler vardır, mescidde yapılması uygun değildir: "Mescid (yanlardan iki kapılı ise gelgeç için) yol olarak kullanılamaz, orada silah kılıfsız taşınmaz, yaya kiriş takılmaz, ok saçılmaz, çiğ et geçirilmez, had tatbik edilmez, kimseye kısas vurulmaz, alışveriş mahalli de yapılmaz."[329]

231- 6218- 750- حَدَّثنَا أَحْمَدُ بْنُ يُوسُفَ السُّلَمِيُّ. ثنَا مُسْلِمُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ. ثنَا الْحَارِثُ بْنُ نَبْهَانَ حَدَّثنَا عُتْبَةُ بْنُ يَقْظَانَ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ، عَنْ مَكْحُولٍ، عَنْ وَاثِلَةَ بْنِ ا٘سْقَعِ؛ أَنَّ النَّبِيَّ # قَالَ: »جَنِّبُوا مَسَاجِدَكُمْ صِبْيَانَكُمْ وَمَجَانِينَكُمْ وَشِرَارَكُمْ وَبَيْعَكُمْ وَخُصُومَاتِكُمْ وَرَفْعَ أَصْوَاتِكُمْ وَإِقَامَةَ حُدُودِكُمْ وَسَلَّ سُيُوفِكُمْ. وَاتَّخِذُوا عَلَى أَبْوَابِهَا الْمَطَاهِرَ. وَجَمِّرُوهَا فِي الْجُمَعِ«.في الزوائد: إسناده ضعيف. فإن الحارث بن نبهان متفق على ضعفه .

231. (750) (6218)- Vasîle İbnu'l-Eska (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Mescidlerinizi çocuklarınızdan, delilerinizden, alışverişlerinizden, davalarınızın ikamesinden, sesinizi yükseltmekten, hadlerinizin icrasından, kılıçlarınızı kınlarından sıyırmaktan uzak tutun. Mescidlerin kapılarının yakınlarında abdest yerleri yapın. Mescidlerinizi,

cuma günü buhurlayarak güzel kokulu kılın."[330]

AÇIKLAMA:

Çocuğun mescide sokulması meselesinde ihtilaf edilmiştir. Bu mevzu üzerine başka rivayetler de mevcuttur. Hanefîlere göre, çocuk mümeyyiz olmasa bile talim maksadı ile mescide gelmesinde bir mahzur yoktur. Şafiîlere göre deli ve çocuk mescidi kirletmeyecek ise girebilir, aksi takdirde haramdır. Malikîlere göre, deli ve çocuk mescidi kirletecek veya orada yaramazlık yapacak ise haramdır, aksi taktirde caizdir. Hanbelîler, talim gayesi yoksa, çocukların ve delilerin mescide girmesinin mekruh olduğuna hükmetmiştir.
Mezhepler, mescidde yüksek ses çıkarmayı hoş karşılamamıştır. Namaz kılanları rahatsız edecek derecede yüksek ses, zikir, ibadet ve talim-i ilim gibi meşru ameller sırasında bile çıkmış olsa, yine de caiz bulunmamıştır. Aksi takdirde mübah sebeplerle ses çıkarılmasını, alimler çoğunlukla caiz addetmişlerdir.[331]

*** MAHALLELERDE MESCİD**

-232 -6219 -756- حَدَّثنَا يَحْيي بْنُ حَكِيم. ثَنَا ابْنُ أبِي عَدِيٍّ، عَنِ ابْنِ عَوْنٍ، عَنْ أنَسِ بْنِ سِيرِينَ، عَنْ عَبْدِالْحَمِيدِ بْنِ الْمُنْذِرِ بْنِ الْجَارُودِ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ؛ قَالَ: صَنَعَ بَعْضُ عُمُومَتِي لِلنَّبِيِّ # طَعَاماً. فَقَالَ لِلنَّبِيِّ #: إنِّى أُحِبُّ أنْ تَأكُلَ فِي بَيْتِى وَتُصَلِّيَ فِيهِ. قَالَ: فَأَتَاهُ. وَفِي الْبَيْتِ فَحْلٌ مِنْ هذِهِ الْفُحُولِ. فَأمَرَ بِنَاحِيَةٍ مِنْهُ، فَكَنِسَ وَرُشَّ فَصَلَّى وَصَلَّيْنَا مَعَهُ .

قَالَ أبُو عَبْدِاللّهِ بْنُ مَاجَةَ: الْفَحْلُ هُوَ الْحَصِيرُ الَّذي قَدِ اسْوَدَّ.في الزوائد: إسناده حسن، وله أصل في الصحيح .

232. (756) (6219)- Hz. Enes İbnu Malik (radıyallahu anh) anlatıyor: "Amcalarımdan biri, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) için yemek hazırladı. Gelip Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a: "Evimde yemek yemenizi ve orada bir namaz kılmanızı arzu ediyorum" dedi. (Aleyhissalâtu vesselâm davete icabet ederek) evine geldi. Evinde şu hasırlardan biri vardı. Hasırın bir köşesinin namaz için hazırlanmasını emir buyurdu. Bunun üzerine üzeri süprüldü ve (yumuşaması için) üzerine su serpildi. Sonra Aleyhissalâtu vesselâm namaz kıldı. Biz de ona uyarak namaz kıldık.

"Ebu Abdillah İbnu Mace der ki: "Hadiste geçen fahl kelimesi siyahlaşmış hasır manasına gelir."[332]

*** MESCİDLERİN TEMİZLİĞİ**

233- 6220- 757- حَدَّثنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ. ثنَا عَبْدُ الرَّحْمنِ بْنُ سُلَيْمَانَ بْنِ أبِي الْجَوْنِ. ثنَا مُحَمَّد ابْنُ صَالِحٍ الْمَدَنِيُّ. حَدَّثنَا مُسْلِمُ بْنُ أبِي مَرْيَمَ، عَنْ أبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ#: »مَنْ أخْرَجَ أذىً مِنَ الْمَسْجِدِ بَنَى اللهُ لَهُ بَيْتاً فِي الْجَنَّةِ«.في الزوائد: إسناده فيه انقطاع ولين. فإن فيه سلمان بن يسار، وهو ابن أبي مريم، لم يسمع من أبي سعيد ومحمد بن صالح فيه لين .

233. (757) (6220)- Ebu Saidi'l-Hudrî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim mescidden (insanlara rahatsızlık veren) bir şeyi çıkarırsa Allah Teâla hazretleri ona cennette bir ev yapar."[333]

234- 6221- 760- حَدَّثنَا أحْمَدُ بْنُ سِنَانٍ. ثنَا أبُو مُعَاوِيَةَ؛ عَنْ خَالِدِ بْنِ إيَاسٍ، عَنْ يَحْيى بْنِ عَبْدِالرَّحْمنِ ابْنِ حَاطِبٍ، عَنْ أبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ؛ قَالَ: أوَّلُ مَنْ أسْرَجَ فِي الْمَسَاجِدِ تَمِيمٌ الدَّارِيُّ.في الزوائد: هو موقوف. وفي إسناده خالد بن إياس، اتفقوا على ضعفه.

234. (760) (6221)- Yine Ebu Saidi'l-Hudrî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Mescidlere ilk defa kandil koyan Temimu'd-Dârî'dir."[334]

AÇIKLAMA:

Dinimiz sadece mescid inşasını fevkalâde faziletli bir amel ilan etmekle kalmamış, mescide yönelik her çeşit müsbet hizmetleri takdir ve onları teşvik etmiştir. Burada iki nümune var: Aydınlatılması, temizlenmesi. Bunlara tefriş, ısıtma, tamir, bakım, yollarının imar ve bakımı, su ihtiyacının karşılanması, imam ve müezzinin temini gibi akla gelecek her çeşit hizmetleri dahil edebiliriz.[335]

*** MESCİDE TÜKÜRMEK MEKRUHTUR**

-235 -6222 -764- حَدَّثنَا عَلِيُّ بْنُ مَحَمِّد. ثَنَا وَكِيعُ، عَنْ هِشَام بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ؛ أنَّ النَّبِيَّ # حَكَّ بُزَاقاً فِي قِبْلَةِ الْمَسَجِدِ.فَي الزوائد: إسناده صحيح، ورجاله ثقات. والحديث في الصحيحين من حديث أبي هريرة وأبى سعيد وعبدالله بن عمر .

235.(764) (6222)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), mescidin kıble duvarındaki bir tükrüğü kazıyıp temizledi."[336]

* KOYUN VE DEVE AĞILINDA NAMAZ

236- 6223- 768- حَدَّثنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ. ح وَحَدَّثَنَا أَبُو بِشْرٍ، بَكْرُ بْنُ خَلَفٍ. ثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ. قَا: ثَنَا هِشَامُ بْنُ حَسَّانَ، عَنْ مُحَمَّد بْنِ سِيرِينَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: »إِنْ لَمْ تَجِدُوا إَّ مَرَابِضَ الْغَنَمِ وَأَعْطَانَ ا"بِلِ، فَصَلُّوا فِي مَرَابِضِ الْغَنَمِ، وَ تُصَلُّوا فِى أَعْطَانِ ا"بِلِ«.في الزوائد: إسناده صحيح .

236. (768) (6223)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Eğer siz, namaz kılmak için koyun ağılı ve deve damından başka bir yer bulamadı iseniz, koyun ağılında namazınızı kılın, fakat deve damında kılmayın."[337]

237- 6224- 769- حَدَّثنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ، عَنْ يُونُسَ، عَنِ الْحَسَنِ، عَنْ عَبْدِاللّهِ ابْنِ مُغَفَّلٍ الْمُزَنِيِّ؛ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ #: »صَلُّوا فِي مَرَابِضِ الْغَنَمِ. وَ تُصَلُّوا فِي أَعْطَانِ ا"بِلِ. فَإِنَّهَا خُلِقَتْ مِنَ الشَّيَاطِينَ«.في الزوائد: إسناد المصنف فيه مقال. وأصل الحديث رواه النسائي مقتصراً على النهي عن أعطان ا"بل .

237. (769) (6224)- Abdullah İbnu Muğaffel el-Müzenî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Koyun ağıllarında namaz kılın, deve damlarında kılmayın. Çünkü develer, şeytanlardan yaratılmıştır."[338]

238- 6225- 770- حَدَّثنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا زَيْدُ بْنُ الْحُبَابِ. حَدَّثنَا عَبْدُ الْمَلِكِ بْنُ رَبِيعِ ابْنِ سَبْرَةَ بْنِ مَعْبَد الْجُهَنِيُّ. أَخْبَرَنِي أَبِي، عَنْ أَبِيهِ؛ أَنَّ رَسُولَ اللّهِ # قَالَ: » َ يُصَلّى فِي أَعْطَانِ ا"بِلِ، وَيُصَلّى فِي مُرَاحِ الْغَنَمِ«.الحديث ذكره صاحب الزوائد ولم يتكلم على إسناده .

238. (770) (6225)- Sebre İbnu Ma'bed el-Cühenî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Deve damlarında namaz kılınmaz, fakat koyun ağıllarında namaz kılınır."[339]

*** MESCİDE GİRERKEN DUA**

-239 -6226 -771- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، وَأَبُو مُعَاوِيَةَ، عَنْ لَيْثٍ، عَنْ عَبْدِاللّهِ بْنِ الْحَسَنِ، عَنْ أُمِّهِ، عَنْ فَاطِمَةَ بِنْتِ رَسُولِ اللّهِ #؛ قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللّهِ # إِذَا دَخَلَ الْمَسْجِدَ يَقُولُ: »بِسْمِ اللّهِ. وَالسَّمُ عَلى رَسُولِ اللّهِ. اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي ذُنُوبِي وَافْتَحْ لِي أَبْوَابَ رَحْمَتِكَ«. وَإِذَا خَرَجَ قَالَ: »بِسْمِ اللّهِ. وَالسَّمُ عَلَى رَسُولِ اللّهِ اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي ذُنُوبِي وَافْتَحْ لِي أَبْوَابَ فَضْلِكَ«.قال الترمذي بعد تخريج هذا الحديث، أي حديث فاطمة: حديث حسن، وليس إسناده بمتصل. وفاطمة بنت الحسين لم تدرك فاطمة الكبرى. إذ عاشت فاطمة بعد النبيّ # أشهراً .

239. (771) (6226)- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın pek muhterem kerimeleri Hz. Fatıma (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) mescide girince: "Bismillahi vesselamu ala Resûlillâhi. Allahümmağfirlî zünûbî veftah lî rahmetike (Allah'ın adıyla girip, Allah'ın Resulü'ne selam ediyorum. Ey Allahım, benim günahımı affet, bana rahmet kapılarını aç)" derdi. Mescidden çıkarken de: "Bismillahi. Vesselamu ala Resûlillahi. Allahümmağfir lî zünûbî veftah lî ebvabe fadlike (Allah'ın adıyla çıkıyorum, Resûlullah'a selam ediyorum. Allahım, günahımı affet, bana fazl u kereminin kapılarını aç!)" diye dua okurdu."[340]

-240 -6227 -773- حَدَّثَنَا مُحَمَّد بْنُ بَشَّارٍ. ثَنَا أَبُو بَكْرٍ الْحَنَفِيُّ. ثَنَا الضَّحَّاكُ بْنُ عُثْمَانَ. ثَنَا سَعِيدُ الْمَقْبُرِيُّ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ أَنَّ رَسُولَ اللّهِ # قَالَ: »إِذَا دَخَلَ أَحَدُكُمُ الْمَسْجِدَ فَلْيُسَلِّمْ عَلى النَّبِيِّ # وَلْيَقُلِ: اللَّهُمَّ افْتَحْ لِي أَبْوَابَ رَحْمَتِكَ. وَإِذَا خَرَجَ فَلْيُسَلِّمْ عَلى النَّبِيّ وَلْيَقُلِ: اللَّهُمَّ اعْصِمْنِى مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ«.في الزوائد: إسناده صحيح، ورجاله ثقات .

240. (773) (6227)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Biriniz mescide girince Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a selam etsin ve şu duayı okusun: Allahümmaftah li

ebvabe rahmetike (Allahım, bana rahmetinin kapılarını aç)" çıkarken de Resûlullah'a selam versin ve şu duayı okusun: "Allahümme a'sımınî mine'şşeytani'rracim (Allahım, beni taşlanmış şeytandan koru)."[341]

*** NAMAZA YÜRÜYEREK GİTMEK**

-241 -6228 -776- حَدَّثنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ شَيْبَةَ. ثَنَا يَحْيى بْنُ أَبِي بَكِيرٍ. ثنَا زُهَيْرُ بْنُ مَحَمِّدٍ، عنْ عَبْدِاللّهِ بْنِ مُحَمِّد بْنِ عَقِيلٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ؛ أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللّهِ # يَقُولُ: »أَ أَدُلُّكُمْ عَلَي مَا يُكَفِّرُ اللّهُ بِهِ الْخَطَايَا وَيَزِيدُ بِهِ فِي الْحَسَنَاتِ؟« قَالُوا: بَلي يَارَسُولَ اللّهِ! قَالَ »إِسْبَاغُ الْوُضُوءِ عِنْدَ الْمَكَارِهِ، وَكَثْرَةُ الْخُطَى إلى الْمَسَاجِدِ، وَانْتِظَارُ الصَّةِ بَعْدَ الصَّةِ«.في الزوائد: حديث أبى سعيد رواه ابن خزيمة وابن حبان في صحيحه. وله شاهد في صحيح مسلم وغيره .

241. (776) (6228)- Ebu Saidi'l-Hudrî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) (bir defasında yanındakilere): "Allah'ın kendisiyle hataları örtüp, sevapları artırdığı şeyi size göstermiyeyim mi?" demişti. Ashab: "Evet söyleyin ey Allah'ın Resulü! dediler. Bunun üzerine:
"O şey, zahmetli durumlarda bile abdesti tam almak, mescidlere çok adım atmak, namazdan sonra müteakip namazı beklemek!" buyurdular."[342]

-242 -6229 -778- حَدَّثناَ مُحَمَّد بْنُ سَعِيدِ بْن يَزِيدَ بْنِ إبْرَاهِيمَ التُّسْتَرِيُّ. ثَنَا الْفَضْلُ بْنُ الْمُوَفَّقِ أبُو الْجَهْم. ثَنَا فُضَيْلُ بْنُ مَرْزُوقٍ، عَنْ عَطِيَّةَ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: »مَنْ خَرَجَ مِنْ بَيْتِهِ إلى الصَّةِ فَقَالَ: اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِحَقِّ السَّائِلِينَ عَلَيْكَ، وَأَسْأَلُكَ بِحَقِّ مَمْشَايَ هذَا. فإنِّي لَمْ أَخْرُجْ أَشَراً وَ بَطَراً وَ رِيَاءً وَ سُمْعَةً. وَخَرَجْتُ اتِّقَاءَ سُخْطِكَ وَابْتِغَاءَ مَرْضَاتِكَ. فَأَسْأَلُكَ أَنْ تُعِيذَنِي مِنَ النَّارِ وَأَنْ تَغْفِرَلِي ذُنُوبِي. إِنَّهُ َ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إَّ أَنْتَ. أَقْبَلَ اللّهُ عَلَيْهِ بِوَجْهِهِ، وَاسْتَغْفَرَ لَهُ سَبْعُونَ أَلْفِ مَلَكٍ«.في الزوائد: هذا إسناده مسلسل بالضعفاء. عطية وهو العوفي، وفضيل بن مرزوق، والفضل بن الموفق كلهم ضعفاء. لكن رواه ابن خزيمة في صحيحه من طريق فضيل بن مرزوق، فهو صحيح عنده .

242. (778) (6229)- Ebu Saidi'l-Hudrî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim evinden namaz kılmak üzere çıkar ve: "Ey Allahım! Senden isteyenlerin senin katındaki hakkı için ve şu yürüyüşümün hakkı için senden istiyorum. Ben kibirlenmek, böbürlenmek veya görsünler, desinler gibi adi maksadlarla evden çıkmış değilim. Senin gazabından sakınmak, rızanı kazanmak için evden çıktım. Öyleyse beni ateşten korumanı istiyorum, günahlarımı bağışlamanı talep ediyorum. Çünkü senden başka günahları affeden yoktur" diye dua eder, (yalvar yakar olursa) Allah Teala hazretleri, ona (rahmet) yüzüyle teveccüh eder ve yetmiş bin melek de kendisi için istiğfar eder."[343]

243- 6230- 781- حَدَّثنَا مَجْزَأَةُ بْنُ سُفْيَانَ بْنِ أسِيدٍ، مَوْلى ثَابِتٍ الْبُنَانِيِّ. حَدَّثنَا سُلَيْمَانُ بْنُ دَاوُدَ الصَّائِغُ، عَنْ ثَابِتٍ الْبُنَانِيِّ، عَنْ أنَسِ بْنِ مَالِكٍ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: »بَشِّرِ الْمَشَّائِينَ فِي الظُّلَمِ إلى الْمَسَاجِدِ بِالنُّورِ التَّامِّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ«.في الزوائد: إسناد حديث أنس ضعيف.

243. (781) (6230)- Hz. Enes İbnu Malik anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Karanlık gecelerde mescidlere müdavim olanların, kıyamet gününde tam bir nura kavuşacaklarını müjdele!"[344]

*** MESCİDE UZAK EV DAHA SEVAPLI**

244- 6231- 785- حَدَّثنَا عَلِيُّ بْنُ مَحَمِّد. ثنَا وَكِيعٌ. ثَنَا إِسْرَائِيلُ، عَنْ سِمَاكٍ، عَنْ عِكْرَمَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاس؛ قَالَ: كَانَتِ الأنْصَارُ بَعِيدَةً مَنَازِلُهُمْ مِنَ الْمَسْجِدِ. فَأرَادُوا أنْ يَقْتَرِبُوا فَنَزَلَتْ ـ وَنَكْتُبُ مَا قَدَّمُوا وَآثَارَهُمْ ـ قَالَ، فَثَبَتُوا.في الزوائد: هذا موقوف. فيه سماك، وهو ابن حرب، وإن وثّقه ابن معين وأبو حاتم فقد قال أحمد: مضطرب الحديث. وقال يعقوب بن شيبة: روايته عن عكرمة، خاصة، مضطربة. وروايته عن غيره صالحة .

244. (785) (6231)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Ensar(dan bir kısmının) evleri mescidden uzakta idi. Bunlar mescidin yakınına gelmek istediler. Bunun üzerine şu ayet nazil oldu. (Meâlen): "Onların önden gönderdiklerini ve geride bıraktıklarını (eserlerini, ihmal etmeksizin) yazmaktayız" (Yasin 12). İbnu Abbas der ki: "Bunun üzerine onlar yerlerinde kaldılar."[345]

AÇIKLAMA:

Geride bıraktıkları diye tercüme ettiğimiz âsar kelimesini seleften pek çoğu "ayak izi" olarak te'vil etmiştir. Gerçekte onun müfredi olan eser kelimesi ayak izi manasına da gelmektedir. Böylece evi mescide uzak olanlar daha çok adım atmış olmakla daha kazançlı olmaktadırlar. Ama bu uzaklık ezan sesinin gelemeyeceği kadar olmamalıdır.[346]

*** CEMAATTEN GERİ KALMAMALI**

245- 6232- 795- حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ الْهُذَلِيُّ الدِّمَشْقِيُّ. ثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ، عَنِ ابْنِ أَبِي ذِئْبٍ، عَنِ الزِّبْرِقَانِ بْنِ عَمْرِو الضَّمْرِيِّ، عَنْ أُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ: »لَيَنْتَهِيَنَّ رِجَالٌ عَنْ تَرْكِ الْجَمَاعَةِ، أَوْ 'حَرِّقَنَّ بُيُوتَهُمْ«.في الزوائد: في إسناده الوليد بن مسلم الدمشقىّ مدلّس. وعثمان يعرف حاله. والمعنى ثابت في الصحيحين وغيرهما.

245. (795) (6232)- Usame İbnu Zeyd (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bir kısım (tenbel) adamlar, ya cemaati terketmekten vazgeçerler yahut da ben onların evlerini (başlarına) yıkacağım."[347]

*** YATSI VE SABAH NAMAZLARININ CEMAATİ**

246- 6233- 798- حَدَّثنَا عُثْمَانَ بْنُ أبي شَيْبَةَ. ثنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَيَّاشٍ، عَنْ عُمَارَةَ بْنِ غرِيَّةَ، عَنْ أنَسِ بْنِ مَالِكٍ، عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّاب، عَنِ النَّبِيِّ #؛ أنَّهُ كَانَ يَقُولُ: »مَنْ صَلَّى فِي مَسْجِدٍ، جَمَاعَةً، أرْبَعِينَ لَيْلَةً، َ تَفُوتُهُ الرَّكْعَةُ ا‘ولى مِنْ صَةِ الْعِشَاءِ، كَتَبَ اللّهُ لَهُ بِهَا عِتْقاً مِنَ النَّارِ«.في الزوائد: فيه إرسال وضعف. قال الترمذي والدارقطنيْ: لم يدرك عمارة أنسا ولم يلقه. وإسماعيل كان يدلّس .

246. (798) (6233)- Ömer İbnu'l-Hattab (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim bir mescidde cemaatle yatsının ilk rek'atini kaçırmadan kırk gece namaz kılarsa Allah Teala hazretleri, bu namazlar vesilesiyle onun için ateşten bir azadlık yazar."[348]

* MESCİDE DEVAM VE NAMAZLARI BEKLEME

-247 -6234 -800- حَدَّثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا شَابَابَةُ. ثَنَا ابْنُ أَبِي ذِئْبٍ، عَنِ الْمَقْبُرِيِّ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ يَسَارٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ #؛ قَالَ: »مَا تَوَطَّنَ رَجُلٌ مُسْلِمٌ الْمَسَاجِدَ لِلصَّةِ وَالذِّكْرِ، إِ تَبَشْبَشَ اللهُ لَهُ كَمَا يَتَبَشْبَشُ أَهْلُ الْغَائِبِ بِغَائِبِهِمْ، إِذَا قَدِمَ عَلَيْهِمْ«.في الزوائد: إسناده صحيح، رجاله ثقات .

247. (800) (6234)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Müslüman bir kimse, namaz ve zikir için mescidi vatan edindiği (çokça gitmeyi alışkanlık haline getirdiği) zaman Allah'ın onun bu halinden duyduğu sevinç, tıpkı gurbette adamı olan kimselerin onun yanlarına dönmesiyle (kavuşmaktan)duydukları sevinç gibidir."[349]

-248 -6235 -801- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ سَعِيدٍ الدَّارِمِيُّ. ثَنَا النَّضْرُ بْنُ شُمَيْلٍ. ثَنَا حَمَّادٌ، عَنْ ثَابِتٍ، عَنْ أَبِي أَيُّوبَ، عَنْ عَبْدِاللّهِ بْنِ عَمْرٍو؛ قَالَ: صَلَّيْنَا مَعَ رَسُولِ اللّهِ # الْمَغْرِبَ. فَرَجَعَ مَنْ رَجَعَ. وَعَقَّبَ مَنْ عَقَّبَ. فَجَاءَ رَسُولُ اللّهِ # مُسْرِعاً، قَدْ حَفَزَهُ النَّفَسُ، وَقَدْ حَسَرَ عَنْ رُكْبَتَيْهِ، فَقَالَ: »أَبْشِرُوا. هذَا رَبُّكُمْ قَدْ فَتَحَ بَاباً مِنْ أَبْوَابِ السَّماءِ، يُبَاهِي بِكُمُ الْمَئِكَةَ. يَقُولُ: انْظُرُوا إِلى عِبَادِى قَدْ قَضَوْا فَرِيضَةً؛ وَهُمْ يَنْتَظِرُونَ أُخْرَى«. في الزوائد: هذا إسناد صحيح. ورجاله ثقات .

248. (801) (6235)- Abdullah İbnu Amr (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte akşam namazını kılmıştık. Namazdan sonra dileyenler evlerine döndü, dileyenler de yerinde kaldı. (Çok geçmeden) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) koşarcasına ve hızlı nefes alarak, diz kapakları da açılmış bir halde geldi. Bize dediler ki: "Müjdeler olsun! İşte Rabbiniz! Sema kapılarından bir kapı açmış, meleklere karşı sizlerle iftihar ediyor ve diyor ki: "Kullarıma bakın! Farzlarını eda ettiler. Şimdi de diğer namazı beklemekteler!" [350]

NAMAZI EDA VE NAMAZIN SÜNNETLERİ BÖLÜMÜ

*** NAMAZDA İSTİAZE VE KIRAAT**

249- 6236- 808- حَدَّثنَا عَلِيُّ بْنُ الْمُنْذِرِ. ثنَا ابْنُ فُضَيْلٍ. ثَنَا عَطَاءُ بْنُ السَّائِبِ، عَنْ أَبِي عَبْدِالرَّحْمنِ السُّلَمِيِّ، عَنِ بْنِ مَسْعُودٍ، عَنِ النَّبِيِّ # قَالَ: »اللَّهُمَّ إِنِّى أعُوذُ بِكَ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيم، وَهَمْزِهِ وَنَفْخِهِ وَنَفْثِهِ«.قَالَ: هَمْزُهُ الْمُوتَةُ. وَنَفْثُهُ الشِّعْرُ. وَنَفْخُهُ الْكِبْرُ.في الزوائد: في إسناده مقال. فإن عطاء بن السائب اختلط آخر عمره، وسمع منه محمد بن فضيل بعد اختط. وفي سماع أبي عبدالرحمن السلمىّ من ابن مسعود كم. قال شعبة: لم يسمع. وقال أحمد: أرى قول شعبة وهما. وقال أبو عمرو الداني: أخذ أبو عبدالرحمن القراءة عرضا عن عثمان وعليّ وابن مسعود.ا ه.والحديث قد رواه أبو داود والترمذي والنسائي من حديث أبى سعيد الخدريّ. ورواه ابن حبان في صحيحه من حديث جبير بن مطعم .

249. (808) (6236)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Allahümme innî euzü bike mine'şşeytani'rracim ve hemzihi ve nefhihi ve nefsihi "Allahım, şeytan-ı racimden, onun dürtmelerinden, telkinlerinden, atacağı kibirden sadece sana sığınırım" diye dua ederdi."[351]

AÇIKLAMA:

Cumhur-u ulema, namazda istiazeyi müstehab addetmiştir. Yeri de birinci rek'atte Fatiha'nın evvelinde okunan Sübhanekeden hemen sonradır. İstiazeden sonra Besmele ve Fatiha okunur.[352]

*** KIRAATA NE İLE BAŞLANIR?**

250- 6237- 814- حَدَّثَنَا نَصْرُ بْنُ عَلِيٍّ الْجَهْضَمِيُّ، وَبَكْرُ بْنُ خَلَفٍ، وَعُقْبَةُ بْنُ مُكْرَمٍ. قَالُوا: ثنَا صَفْوَانُ بْنُ عِيسى. ثنَا بِشْرُ بْنُ رَافِعٍ، عَنْ أَبِي عَبْدِاللّهِ، ابْنِ عَمِّ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ أَنَّ النَّبِيَّ # كَانَ يَفْتَتِحُ الْقِرَاءَةَ بِالْحَمْدُللّهِ رَبِّ العَالَمِينَ.في الزوائد: إسناده ضعيف. أبو عبداللّه الدوسيّ ابن عمر أبي هريرة مجهول الحال. وبشر بن رافع، اختلف قول ابن معين فيه. فمرة وثّقه، ومرة ضعّفه. وضعّفه أحمد. وقال ابن حبان: يروى أشياء موضوعة. والحديث من رواية غير أبي هريرة، ثابت في الصحيحين وغيرهما .

250. (814) (6237)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) namazın kıraatini "Elhamdülillahi Rabbi'l-alemin..." ile başlatırdı."[353]

*** CUMA GÜNÜ SABAH NAMAZINDA KIRAAT**

-251 -6238 -822- حَدَّثنَا أزْهَرُ بْنُ مَرْوَانَ ثنَا الْحَارِثُ بْنُ نَبْهَانَ. ثنَا عَاصِمُ بْنُ بُهْدَلَةَ، عَنْ مُصْعَبِ ابْنِ سَعْدٍ، عَنْ أبِيهِ؛ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللّٰهِ # يَقْرَأُ فِي صَةِ الْفَجْرِ، يَوْمَ الْجُمُعَةِ: الم تَنْزِيلُ، وَهَلْ أتى عَلى ا'"نْسَانِ.في الزوائد: إسناد حديث سعد ضعيف، تفاقهم على ضعف الحارث بن نبهان والحديث، من رواية ابن عباس، أخرجه مسلم وغيره.-824- حَدَّثنَا إسْحَاقُ بْنُ مَنْصُورٍ. أنْبَأنَا إسْحَاقُ بْنُ سُلَيْمَانَ. أنْبَأنَا عَمْرُو بْنُ أبِي قَيْسٍ، عَنْ أبِي فَرْوَةَ، عَنْ أبِي ا'حْوَصِ، عَنْ عَبْدِاللّٰهِ بْنِ مَسْعُودٍ، أنَّ رَسُولَ اللّٰهِ # كَانَ يَقْرَأُ فِي صَةِ الصُّبْحِ، يَوْمَ الْجُمُعَةِ: الم تَنْزِيلُ، وَهَلْ أتى عَلى ا'نْسَانِ.قالَ إسْحَاقُ: هكَذَا ثنَا عَمْرٌو، عَنْ عَبْدِاللّٰهِ. َ أشُكُّ فِيهِ.في الزوائد: إسناده صحيح ورجاله ثقات .

251. (822-824) (6238)- Mus'ab İbnu Sa'd'ın babası Sa'd İbnu Ebi Vakkas ve İbnu Mes'ud (radıyallahu anhüm)'un anlattıklarına göre: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) cuma günü sabah namazında "eliflammim tenzil ve Hel etâ a'le'l-İnsan" surelerini okurdu."[354]

*** ÖĞLE VE İKİNDİDE KIRAAT**

252- 6239- 828- حَدَّثنَا يَحْيى بْنُ حَكِيم. ثنَا أبُو دَاوُدَ الطَّيَالِسِيُّ ثنَا الْمَسْعُودِيُّ. ثنَا زَيْدٌ الْعَمِّيُّ، عَنْ أبِي نَضْرَةَ، عَنْ أبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ؛ قَالَ: اجْتَمَعَ ثلاثُونَ بَدْرِيًّا مِنْ أصْحَابِ رَسُولِ اللّهِ # فَقَالُوا: تَعَالُوا حَتّى نَقِيسَ قِرَاءَةَ رَسُولِ اللّهِ # فِيمَا لَمْ يَجْهَرْ فِيهِ مِنَ الصَّلاةِ فَمَا اخْتَلَفَ مِنْهُمْ رَجُلانِ. فَقَاسُوا قِرَاءَتَهُ فِي الرَّكْعَةِ الأولى مِنَ الظُّهْرِ بِقَدْرِ ثلاثِينَ آيَةً. وَفِي الرَّكْعَةِ الأخْرَى قَدْرَ النِّصْفِ مِنْ ذلِكَ. وَقَاسُوا ذلِكَ فِي الْعَصْرِ عَلَى قَدْرِ النِّصْفِ مِنَ الرَّكْعَتَيْنِ الأخْرَيَيْنِ مِنَ الظُّهْرِ.في الزوائد: إسناده ضعيف. زيد العمّي ضعيف. والمسعوديّ اختلط بآخر عمره. وأبو داود سمع منه بعد اختلط .

252. (828) (6239)- Ebu Saidi'l-Hudri (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ashabından Bedir Savaşı'na katılanlardan otuz tanesi toplanarak aralarında: "Gelin, Resûlullah'ın namazda sessiz okuduğu kıraatin kaç ayet olduğunu kıyaslayarak tesbit edelim" dediler. Bu hususta iki kişi bile ihtilaf etmedi. Aleyhissalâtu vesselâm'ın öğle namazında okuduğu ayetin miktarını kıyas suretiyle hesaplayıp otuz ayet kadar olduğunu tesbit ettiler. İkinci rekatte okuduğu bunun yarısı kadardı. Aynı ölçümü ikindi namazı için de yaptılar. İkindinin kıraati öğlenin son iki rekatındaki kıraatin yarısı kadardı." [355]

AÇIKLAMA:

Resûlullah'ın namazlarda takip ettiği uzunluk-kısalıkla ilgili farklı rivayetler gelmiştir. Bu farklılıklar, Aleyhissalâtu vesselâmın içinde bulunduğu şartlara göre, bazan uzun, bazan kısa kıraate yer verdiğini gösterir. Sadedinde olduğumuz rivayet O'nun kıraati uzun yaptığını göstermektedir. Halbuki, bilhassa cemaate kıldırdığı zamanlarda kısa okuduğuna ve imamın kısa okumasını tavsiye ettiğine dair rivayetler de var. Bu sebeple alimler prensip olarak, imamın kısa okumasının müstehab olduğuna hükmetmiştir.[356]

*** AKŞAM NAMAZINDA KIRAAT**

-253 -6240 -833- حَدَّثنَا أَحْمَدُ بْنُ بُدَيْلٍ. ثَنَا حَفْصُ بْنُ غِيَاثٍ. ثنَا عُبَيْدُ اللّهِ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ؛ قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ # يَقْرَأُ فِي الْمَغْرِبِ: قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ، وَقُلْ هُوَ اللّهِ أَحَدٌ .

قَالَ السنديّ: هذا الحديث، فيما أراه، من الزوائد وما تعرّض له. ويدل على ما ذكرتُ قولُ الحافظ في شرح البخاريّ: ولم أر حديثاً مرفوعاً فيه التنصيص على القراءة فيها، بشئ من قصار المفصل، إ حديثاً في ابن ماجة عن ابن عمر نصّ فيه على)الكافرون وا"خص(وظاهر إسناده الصحة. إ أنه معلول. قال الدارقطنّى: أخطأ بعض رواته .

253. (833) (6240)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) akşam namazında "Kul ya eyyühe'l-kâfirun" ve "Kul hüvallahü ahad" surelerini okurdu."[357]

* İMAMIN ARKASINDA KIRAAT

254- 6241- 839- حَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ. ثَنَا مُحَمَّد بْنُ الْفُضَيْلِ. ح وَحَدَّثَنَا سُوَيْدُ بْنُ سَعِيدٍ. ثَنَا عَلِيُّ ابْنُ مُسْهِرٍ، جَمِيعاً عَنْ أَبِي سُفْيَانَ السَّعْدِيِّ، عَنْ أَبِي نَضْرَةَ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ #: » صَةَ لِمَنْ لَمْ يَقْرأْ فِي كُلِّ رَكْعَةٍ ب)الْحَمْدُلِلَّهِ(وَسُورَةٍ، فِي فَرِيضَةٍ أَوْ غَيْرِهَا«.في الزوائد: ضعيف. وفي إسناده أبو سفيان السعديّ. قال ابن عبدالبر: أجمعوا على ضعفه. لكن تابع أبا سفيان قتادةُ كما رواه ابن حبان في صحيحه .

254. (839) (6241)- Ebu Said (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İster farz ister nafilelerde olsun her rekatte "Elhamdülillahi Rabbi'l-alemin" suresi ile bir başka sure okumayanın namazı namaz değildir."[358]

255- 6242- 841- حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ عَمْرِو بْنِ السُّكَيْنِ. ثَنَا يُوسُفُ بْنُ يَعْقُوبَ السَّلْعِيُّ. ثَنَا حُسَيْنٌ الْمُعَلِّمُ، عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ؛ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ # قَالَ: »كُلُّ صَةٍ َ يُقْرَأُ فِيهَا بِفَاتِحَةِ الْكِتَّابِ، فَهِيَ خِدَاجٌ، فَهِىَ خِدَاجٌ«.في الزوائد: إسناده حسن .

255. (841) (6242)- Amr İbnu Şuayb an ebihi an ceddihi (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İçinde Fatiha suresi okunmayan her namaz noksandır, noksandır."[359]

AÇIKLAMA:

Namazda kıraat farz ise de teferruatta bazı ihtilaflar mevcuttur. Cemaat halinde olsun, münferid halde olsun, farz namaz olsun, nafile namaz olsun hepsinde Fatiha'nın gerekli olduğunu bu hadisten anlamaktayız. Önceki hadis, Fatiha'dan başka bir surenin okunmasını da gerekli göstermektedir. Ancak alimler başka rivayetleri de değerlendirerek, farklı hükümlere gitmişlerdir: Zamm-ı sureyi

cumhur sünnet telakki eder, Hanefiler ve diğer bazı alimler, zamm-ı sureyi de vacib addetmişlerdir; bu, üç ayet veya üç ayet uzunluğunda bir ayet de olabilir. [360]

-256 -6243 -842ـ حَدَّثنَا عَلِيُّ بْنُ مَحَمِّد. ثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ سُلَيْمَانَ. ثنَا مُعَاوِيَةُ بْنُ يَحْيىِ، عَنْ يُونُسَ ابْنِ مَيْسَرَةَ، عَنْ أَبِي إِدْرِيسَ الْخَوْنِيِّ، عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ؛ قَالَ: سَأَلَهُ رَجُلٌ فَقَالَ: أَقْرَأُ وَا''مَامُ يَقْرَأُ؟ قَالَ: سَأَلَ رَجُلٌ النَّبِيَّ #: أَفِي كُلِّ صَةٍ قِرَاءَةٌ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللّهِ #: »نَعَمْ« فَقَالَ رَجُلٌ مِنَ الْقَوْمِ: وَجَبَ هذَا. في الزوائد: قال المزّيّ: هو موقوف. ثم قال: هذا إسناد صحيح، رجاله ثقات .

256. (842) (6243)- Ebu'd-Derda (radıyallahu anh)'nın anlattığına göre: "Bir adam kendisine: "Namazda imam okurken ona uyan kimse de Kur'an'dan okur mu?" diye sormuş, o da şu cevabı vermiştir: "Bir adam, Aleyhissalâtu vesselâma her namazda kıraat var mı? diye sormuştu da Aleyhissalâtu vesselâmdan: "Evet!" cevabını almıştı. Bunun üzerine cemaatten biri de: "Bu vacip oldu" demişti."[361]

-257 -6244 -850ـ حَدَّثنَا عَلِيُّ بْنُ مَحَمِّد. ثَنَا عُبَيْدُ اللّهِ بْنُ مُوسى، عَنِ الْحَسَنِ بْنِ صَالِحِ، عَنْ جَابِرِ، عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ، عَنْ جَابِرِ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: »مَنْ كَانَ لَهُ إِمَامٌ، فَقِرَاءَةُ ا''مَام لَهُ قِرَاءَةٌ«.في الزوائد: في إسناده جابر الجعفيّ، كذاب والحديث مخالَف لما رواه الستة من حديث عبادة .

257. (850) (6244)- Hz.Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Kim imama uymuş ise, imamın kıraati onun da kıraatidir" buyurdular."[362]

AÇIKLAMA:

İmama uyan kimsenin kıraatte bulunup bulunmayacağı hususunda farklı rivayetler gelmiştir. Son iki rivayette de görüldüğü üzere, Hz. Cabir'den iki zıt görüş rivayet edilmektedir. Şarihler, ikinci hadisin daha sahih olduğunu

belirtirler.
Netice olarak, Ebu Hanife, Sevrî, İbnu Uyeyne ve Malikîlerden İbnu Veheb ile diğer bir grup alim: "Cehrî ve hafî hiçbir namazda imama uyan kimse ne Fatiha ne de zamm-ı sure hiçbir şey okumaz" diye hükmetmiştir. İmam Malik, Şafii, Ahmed İbnu Hanbel ve İshak İbnu Rahuye, Evzâî, Makhul ve Ebu Sevr gibi diğer bir kısım ulema ise: "İmama uyan kişi, gizli, açık bütün namazların her rekatinde Fatiha okumalıdır, vaciptir" diye hükmetmiştir. Bu mevzuda: "İmama uyan kişi, hafi namazlarda kıraat eder, cehrîde etmez" veya "gizli namazlarda veya cehrî de olsa imamı işitmediği hallerde kıraat eder, işittiği açık namazlarda etmez" gibi başka görüşler de ileri sürülmüştür.
Hanefîler imama uyan kimsenin, kıraat hafî olsun, cehrî olsun Kur'ân okumasını tahrimen mekruh addetmiştir.[363]

*** AMİN'İ CEHREN SÖYLEMEK**

-258 -6245 -853- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ. ثَنَا صَفْوَانُ بْنُ عِيسى. ثَنَا بِشْرُ بْنُ رَافِعٍ، عَنْ أَبِي عَبْدِاللَّهِ، ابْنِ عَمِّ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: تَرَكَ النَّاسُ التَّأْمِينَ. وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ # إِذَا قَالَ: غَيْرِ المَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَ الضَّالِّينَ قال: آمِينَ حَتّى يَسْمَعَهَا أَهْلُ الصَّفِّ ا'وَّلِ. فَيَرْتَجُّ بِهَا الْمَسْجِدُ.في الزوائد: في إسناده أبو عبدالله، يُعرف وبشر، ضعّفه أحمد وقال ابن حبان: يروي الموضوعات. والحديث رواه ابن حبان في صحيحه بسند آخر .

258. (853) (6245)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "İnsanlar amin demeyi terkettiler. Halbuki Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), namazda "gayri'l-mağdubi aleyhim ve la'ddallin" deyince amin derdi, bunu ön saftakiler işitirdi, sonra mescid amin sesiyle dalgalanırdı."[364]

-259 -6246 -854 -حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَتَ. ثَنَا حَمِيدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ. ثَنَا اِبْنُ أَبِي لَيْلَي، عَنْ سَلَمَةَ بْنِ كُهَيْلٍ، عَنْ حُجَيَّةَ بْنِ عَدِيٍّ، عَنْ عَلِيٍّ. قَالَ: سَمِعْتُ .رَسُولَ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا قَالَ:)وَ الضَّالِّينَ(قَالَ:)آمِينَ(في الزوائد: في سنده ابن أبي ليلى، هو محمد بن أبي عبد الرحمن بن أبي ليلى، ضعفه المهور. وقال أبو حاتم: محله الصدقز وباقي رجاله ثقات.

259. (854) (6246)- Hz. Ali radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâmın "Ve la'd-dâllîn" deyince amin dediğini işittim."[365]

-260 -6247 -856 -حَدَّثَنَا إِسْحَاقَ بْنُ مَنْصُورٍ. أَخْبَرَنَا عَبْدُ الصَّمَدِ بْنُ عَبْدُ الْوَارِثِ. ثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ ثَنَا سُهَيْلُ بْنُ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: مَا حَسَدَتْكُمُ الْيَهُودُ عَلَى شَيْءٍ مَا حَسَدَتْكُمْ عَلَى السَّمِ وَالتَّأْمِينِ.في الزوائد: هذا إسناد صحيح. ورجاله ثقات. احتج مسلم بجميع رواته.

260. (856) (6247)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ'nın anlattığına göre: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm: "Yahudiler, sizi, selamınız ve amin deyişiniz sebebi kıskandıkları kadar bir başka şey için kıskanmamışlardır" buyurmuşlardır."[366]

-261 -6248 -857 -)8426-حَدَّثَنَا الْعَبَّاسُ بْنُ الْوَلِيدِ الْخَّلُ الدِّمَشْقِيُّ. ثنَا مَرْوَانُ بْنُ مُحَمَّدٍ، وَأَبُو مُسْهِرٍ؛قَا:ثنَا خَالِدُ بْنُ يَزِيدُ بْنُ صُبَيْحٍ الْمُرِّيُّ. ثنَا طَلْحَةُ بْنُ عَمْرٍو، عَنْ عَطَاءٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:)مَا حَسَدَتْكُمُ الْيَهُودُ عَلَى شَيْءٍ، مَا حَسَدَتْكُمْ عَلَى آمِينَ. فَأَكْثِرُوا مِنَ قَوْلِ أَمِينَ(.في الزرائد: إسناضه ضعيف. تفاقهم علي ضعف طلحة بن عمر.

261. (857) (6248)- İbnu Abbâs radıyallahu anhümâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Yahudiler sizi, amin deyişiniz kadar başka şey için kıskanmazlar. Öyleyse amin sözünü çok söyleyin."[367]

AÇIKLAMA:

Kaydedilen son dört hadis, namazda amin demenin ehemmiyetine dikkat çekmektedir. Önceki rivayetler, "amin"i Resûlullah ve ashabının cehri yaptıklarını ifade etmektedir.[368]

*** RÜKUYA GİDERKEN RÜKUDAN KALKARKEN ELLERİ KALDIRMA**

-262 -6249 -860 حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، وَهِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ؛ قَاَ. ثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَيَّاشٍ، عَنْ صَالِحِ بْنِ كَيْسَانَ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ ا َعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: رَأَيْتُ رَسُولَ للهِّ صَلَّي اللهُّ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَرْفَعُ يَدَيْهِ فِي الصَّةِ هَذْوَ مَنْكِبَيْهِ حِينَ يَفْتَتِحُ الصَّةِ، وَحِينَ يَرْكَعُ، وَحِينَ يَسْجُدُ.في الزوائد: إسناده ضعيف. وفيه رواية إسماعيل بن عياش عن الحجازيين، وهي ضعيفة.

262. (860) (6249)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın, namazda, iftitah tekbiri sırasında ellerini omuzlar hizasına kadar kaldırdığını gördüm. Rüku sırasında da, (rükûdan) secdeye gitme sırasında da aynı şekilde kaldırıyordu." [369]

-263 -6250 -861 حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ. ثَنَا رِفْدَةُ بْنُ قُضَاعَةَ الْغَسَّانِيُّ. ثَنَا ا َوْزَاعِيُّ، عَنْ عَبْدِ اللهِّ اِبْنِ عُبَيْدَ بْنِ عُمَيْرٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جِدِّهِ، عُمَيْرِ بْنِ حَبِيبٍ؛ قَالَ: كَانَ رَسُولُ للهِّ صَلَّي اللهُّ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَرْفَعُ يَدَيْهِ مَعَ كُلِّ تَكْبِيرَةٍ، فِي الصَّةِ الْمَكْتُوبَةِ. فِي الزوائد: هذا إسناد فِيهِ رفدة بن قضاعة، وهو ضعيف. وعبد اللهّ لم يسمع من أبيه، حكان العئي عن ابْنِ جريج.

263. (861) (6250)- Umayr İbnu Habîb radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm farz namazda, her tekbir ile beraber ellerini kaldırırdı." [370]

-264 -6251 -865 حَدَّثَنَا أَيُّوبُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْهَاشِمِيُّ. ثَنَا عُمَرُ بْنُ رِبَاحٍ، عَنْ عَبْدِ اللهّ بْنِ طَاوُسٍ، عَنِ أَبِيهِ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ؛ أَنَّ رَسُولَ للهِّ صَلَّي اللهُّ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَرْفَعُ يَدَيْهِ عِنْدَ كُلِّ تَكْبِيرَةٍ.فِي الزرائد: إسناده ضعيف. تفاقهم علي ضعف عمر بن رباح.

264. (865) (6251)- İbnu Abbâs radıyallahu anhüma anlatıyor. "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, her tekbir sırasında ellerini kaldırırdı."[371]

-265 -6252 -866 -حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ. ثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ. ثَنَا حُمَيْدٌ، عَنْ أَنَسٍ؛ أَنَّ رَسُولَ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَرْفَعُ يَدَيْهِ إِذَا دَخَلَ فِي الصَّةِ، وَإِذًا رَكَعَ.فِي الزَّوَائِدِ: إسناده صحيح راله رال الصحيحين. إ أن الدارقطني أعله بالوقف، وقال: لم يروه عن حميد مرفوعا، غير عبد الوهاب. والصواب من فعل أنس. وقد رواه ابْنِ خزيمة وابن حبان فِي صحيحيما.

265. (866) (6252)- Hz. Enes radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, namaza girdiği vakit ve rükuya giderken ellerini kaldırırdı."[372]

AÇIKLAMA:

Şarihler, bu hadislerin, az farklı ifadelerle aynı şeyleri ifade ettiğini belirtirler. Böylece namazın bir halinden diğer bir haline geçerken getirilen tekbirler sırasında ellerin kaldırıldığı belirtilmiş olmaktadır: Namaza başlarken, rükua giderken, secdeye gitmek için rükudan kalkarken el kaldırmak gerekir. Rükudan kalkarken tekbir getirilmez ise de, başka rivayetlerdeki sarahat böyle bir yorumu ilave etmeyi gerektirmiştir. Ebu Hanife hazretleri İbnu Mes'ud'dan gelen bir rivayeti esas alarak sadece iftitah tekbirinde elleri kaldırmayı esas almıştır. [373]

-266 -6253 -868 -حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بنُ يَحْيَ. ثَنَا أَبُو حُذَيْفَةَ. ثنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ طَهْمَانَ، عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ؛ أَنَّ جَابرَ بْنَ عَبْدِ اللهِ كَانَ إِذَا افْتَتَحَ الصَّةَ رَفَعَ يَدَيْهِ. وَإِذَا رَكَعَ، وَإِذَا رَفَعَ رَأسَهُ مِنَ الرُّكُوعِ فَعَلَ مِثْلَ ذَلِكَ. وَيَقُولُ: رَأَيْتُ رَسُولَ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَعَلَ مِثْلَ ذَلِكَ. وَرَفَعَ إِبْرَاهِيمُ بْنُ طَهْمَانَ يَدَيْهِ إِلَى أُذُنَيْهِ.فِي الزوائد: رجاله ثقات.

266. (868) (6253)- Hz. Câbir İbnu Abdullah radıyallahu anhüma, namaza başlarken ellerini kaldırırdı. Rükuya gidince, rükudan başını kaldırınca aynı şekilde ellerini kaldırırdı ve derdi ki: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ı bu şekilde yapıyor gördüm." İbrahim İbnu Tahmîn ellerini kulaklarına kadar kaldırırdı."[374]

*** NAMAZDAKİ RÜKÛ**

267- 6254- 867- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ شَيْبَةَ. ثَنَا مُرَمُ بْنُ عمْرٍ، عَنْ عَبْدُ اللّهِ بْنِ بَدْرٍ. أَخْبَرَنِي عَبْدُ الرَّحْمَانِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ شَيْبَانَ، عَنْ أَبِيهِ، عَلِيِّ بْنِ شَيْبَانَ، وَكَانَ مِنَ الْوَفْدِ؛ قَالَ: خَرَجْنَا حَتَّى قَدِمْنَا عَلَى رَسُولِ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَبَايَعْنَاهُ وَصَلَّيْنَا خَلْفَهُ. فَلَمَحَ بِمُؤْخِرِ عَيْنِهِ رَجُ يُقِيمُ صَتَهُ، يَعْنِي صُلْبَهُ، فِي الرُّكُوعِ وَالسُّجُودِ. فَلَمَّا قَضَى النَّبِيُّ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الصَّةَ، قَالَ: يَا مَعْشَرَ الْمُسْلِمِينَ! َ صَةَ لِمَنْ َ يَقِيمُ صُلْبَهُ فِي الرُّكُوعِ وَالسُّجُودِ.فِي الزرائد: إسناده صحيح. ورجاله ثقات. ورواه ابْنِ خزيمة وابْنِ خبان فِي صحيحيهما.

267. (867) (6254)- Ali İbnu Şeybân radıyallahu anh anlatıyor: "Kavmimizin, heyetiyle Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a geldik. Ona biat ettik ve arkasında namaz kıldık. Aleyhissalâtu vesselâm namazını tam yapmayan yani rüku ve secdede belini düzgün tutmayan bir adama gözünün ucuyla baktı. Resûlullah namazı kılınca: "Ey Müslümanlar, rükû ve secdede belini düzgün tutmayan kimsenin namazı namaz değildir" dedi."[375]

268- 6255- 872- حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ يُوسُوفَ الْفِرْيَابِيُّ. ثَنَا عَبْدُ اللّهِ بْنِ عُثْمَانَ بْنِ عَطَاءٍ. ثَنَا طَلْحَةُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ رَاشِدٍ؛قَالَ: سَمِعْتُ وَابِصَةَ بْنَ بْنَ مَعْبَدٍ؛ يَقُولُ: رَأَيْتُ رَسُولَ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّي. فَكَانَ إِذَا رَكَعَ سَوَّى ظَهْرَهُ، حَتَّى لَوْ صُبَّ عَلَيْهِ الْمَاءِ َ سْتَقَرَّ.فِي الزوائد: فِي إسناده طلحة بن زيد، قَالَ البخاري وغيره: منكر الحديث. وقَالَ أحمد بن المدينى يظنع الحذيث.

268. (872) (6255)- Vâbısa İbnu Ma'bed radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ı namaz kılarken gördüm, rüku yapınca sırtını (başını) dümdüz yapıyordu. Öyle ki üzerine su dökülecek olsa öyle sabit kalacaktı."[376]

*** ELLERİ DİZLER ÜZERİNE KOYMA**

269- 6256- 874- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا عَبْدَةُ بْنُ سُلَيْمَانَ، عَنْ حَارِثَةَ بْنِ أَبِي الرُّجَالِ، عَنْ عَمْرَةَ، عَنْ عَائِشَةَ؛ قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَرْكَعُ فَيَضَعُ يَدَيْهِ عَلَى رُكْبَتَيْهِ، وَيُجَافِي بِعَضُدَيْهِ.فِي الزرائد: فِي إسناده حارثة بن أبي الرجال، وقد اتفقوا على ضعفه.

269. (874) (6256)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm rüku sırasında ellerini diz kapakları üzerine koyar, pazularını da (karnından yanlara doğru) uzaklaştırırdı."[377]

*** RÜKUDAN DOĞRULURKEN NE OKUMALI?**

270- 6257- 879- حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ مُوسَى السُّدِّيُّ. ثَنَا شَرِيكٌ، عَنْ أَبِي عُمَرَ؛ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا جُحَيْفَةَ يَقُولُ: ذُكِرَتِ الْجُدُودُ عِنْدَ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّي اللّٰه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي الصَّةِ. فَقَالَ رَجُلٌ: جَدُّ فُنٍ فِي الْخَيْلِ. وَقَالَ آخَرُ: جَدُّ فُنٍ فِي ا‘‘بِلِ وَقَالَ آخَرُ: جَدُّ فُنٍ فِي الْغَنَمِ. وَقَالَ آخَرُ: جَدُّ فُنٍ فِي الرَّقِيقِ. فَلَمَّا قَضَى رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّي اللّٰه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَتَهُ، وَرَفَعَ رَأسَهُ مِنْ آخِرِ الرَّكْعَةِ، قَالَ: »اَللَّهُمَّ رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ، مِلْءَ السَّمَوَاتِ وَمِلْءَ ا‘رْضِ وَمِلْءَ مَاشِئْتَ مِنْ شَيْءٍ بَعْدُ. اَللَّهُمَّ َ مَانِعَ لِمَا أَعْطَيْتَ. وَ َ مُعْطِيَ لِمَا مَنَعْتَ. وَ َ يَنْفَعُ ذَا الْجَدِّ مِنْكَ الْجَدُّ« وَطَوَّلَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّي اللّٰه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَوْتَهُ ب)الجَدِّ(لِيَعْلَمُوا أَنَّهُ لَيْسَ كَمَا يَقُولُونُ.فِي الزرائد: فِي إسناره أبو وهو مجهول يعرف حاله.

270. (879) (6257)- Ebu Cuheyfe anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm namazdayken, yanında nasiblerden bahis açıldı. Bir adam: "Falanın nasibi atlardadır" dedi. Bir diğeri: "Falanın nasibi de develerdedir" dedi. Bir başkası ise "Falanın nasibi koyunlardadır" dedi. Bir diğeri "Falanın nasibi kölededir" de Aleyhissalâtu vesselâm namazını kılıp son rek'at(ın rüku'un)dan başını kaldırınca "Ey Rabbimiz! Semâvât ve arz dolusu, daha başka dileyeceğin şeyler dolu hamdimiz sanadır. Ey Rabbimiz! Senin verdiğine mani olacak yoktur. Men ettiğin şeyi de verecek yoktur. Nasib sahibinin de bir faydası yoktur. Nasibi veren de sensin" dedi ve Aleyhissalâtu vesselâm onlara, dediklerinin doğru olmadığını duyurmak için sesini nasib kelimesinde uzattı."[378]

*** İKİ SECDE ARASINDA OTURMA**

271- 6258- 896- حَدَّثَنَا الْحَسَنَ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ الصَّبَّاحِ. ثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ. أَنْبَأَنَا الْعَءُ أَبُو مُحَمَّدٍ. قَالَ: سَمِعْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ يَقُولُ: قَالَ لِي النَّبِيِّ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:)إِذَا رَفَعْتَ رَأسَكَ مِنَ السُّجُودِ فَ تُقْعِ كَمَا يُقْعِى الْكَلْبُ. ضَعْ أَلْيَتَيْكَ بَيْنَ قَدَمَيْكَ. وَأَلْزِقْ ظَاهِرَ قَدَمَيْكَ بِا ْ َرْضِ.جفِي الزرائد: فِي إسناده العء، قَالَ ابن حبان الحاكم فِيهِ: إنه يروي عن أنس أحاديث موضوعة. وقَالَ فِيهِ المخاري وفيره: منكر الحديث و قَالَ ابْنِ المدني: كَانَ يضع الحديث.

271. (896) (6258)- Hz. Enes radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bana: "Başını secdeden kaldırınca, köpeğin ayaklarını dikip mak'adının üzerine oturduğu şekilde oturma. Kabalarını ayaklarının arasına al ve ayaklarının üst kısmını yere yapıştır" buyurdular."[379]

*** İKİ SECDE ARASINDA NE DEMELİ?**

272- 5259- 898- حَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ مُحَمَّدُ بْنُ الْعَءِ ثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ صَبِيحٍ، عَنْ كَامِلٍ أَبِي الْعَءِ؛ قَالَ: سَمِعْتُ حَبِيبَ بْنَ أَبِي ثَابِتَ يُحَدِّثُ عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ؛ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ بَيْنَ السَّجْدَتَيْنِ فِي صَةِ اللَّيْلِ:)رَبِّ اغْفِرْلِي وَارْحَمْنِي وَاجْبُرْنِي وَارْزُقْنِي وَارْفَعْنِي(فِي الزوائد: رجاله ثقات. إ أن حبيب بن أبي ثابت كَانَ يدلس، وقد عنعنه. وأصله فِي أبي داود والترمذي.

272. (898) (6259)- İbnu Abbâs radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm gece namazında, iki secde arasında: "Rabbi'ğ-fir lî ver'hamnî vecburnî ve'rzuknî verfa'nî (Rabbim! Beni mağfiret et, bana rahmet buyur kırıklarımı iyileştir, bana rızık ver, derecemi yükselt)" diye dua ederdi." [380]

*** PEYGAMBER'E SALÂVÂT**

273- 6260- 906- حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ بَيَانٍ. ثَنَا زِيَادُ بْنُ عَبْدِ اللّٰهِ. ثنَا الْمَسْعُودِيُّ، عَنْ عَوْنِ بْنِ عَبْدِ اللّٰهِ، عَنْ أَبِي فَاخِتَةَ، عَنِ ا٘سْوَدِ بْنِ يَزِيدَ، عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ مَسْعُودٍ؛ قَالَ: إِذَا صَلَّيْتُمْ عَلَي رَسُولِ اللّٰهِ فَأَحْسِنُوا الصَّةَ عَلَيْهِ. فَإِنَّكُمْ َ تَدْرُونَ لَعَلَّ ذَلِكَ يُعْرَضُ عَلَيْهِ. قَالَ فَقَالُوا: فَعَلِّمْنَا قَالَ: قُولُوا: اَللّٰهُمَّ اجْعَلْ صَتَكَ وَرَحْمَتَكَ وَبَرَكَاتِكَ عَلَي سَيِّدِ الْمُرْسَلِينَ وَإِمَامِ الْمُتَّقِينَ وَخَاتَمِ النَّبِيِّينَ، مُحَمَّدٍ عَبْدِكَ وَرَسُولِكَ، إِمَامِ الْخَيْرِ، وَقَائِدِ الْخَيْرِ، وَرَسُولِ الرَّحْمَةِ، اَللّٰهُمَّ ابْعَثْهُ مَقَامًا مَحْمُودًا يَغْبِطُهُ بِهِ ا٘وَّلُونَ وَاŒخِرُونَ. اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلَي مُحَمَّدٍ وَعَلَي آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا صَلَّيْتَ عَلَي إِبْرَاهِيمَ وَ عَلَي آلِي مُحَمَّدٍ كَمَا صَلَّيْتَ عَلَي إِبْرَاهِيمَ وَعَلَي آلِي إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ. اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلَي مُحَمَّدٍ وَعَلَي آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا صَلَّيْتَ عَلَي إِبْرَاهِيمَ وَ عَلَي آلِي مُحَمَّدٍ كَمَا صَلَّيْتَ عَلَي إِبْرَاهِيمَ وَعَلَي آلِي إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ.فِي الزوائد: رجاله ثقات. إ أن المسعودي اختلط بآخر عمره، ولم يتميز حديثه ا٘ول من اŒخر، فاستحق الترك، كما قاله ابْنِ حبان.

273. (906) (6260)- Abdullah İbnu Mes'ud radıyallahu anh şöyle dedi: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a salâvât okuyunca salâvâtı güzel yapın. Zira siz bilemezsiniz, belki bu salâvâtınız ona arzedilir."

Kendisine: "Öyleyse (güzel olan salâvâtı) bize öğretin!" dediler. O da: "Şöyle söyleyin: Allahümme'c'al salâteke ve rahmeteke ve berekâtike alâ seyyidi'l-mürselîn ve imâmi'l-Muttakîn ve hatemi'n-nebiyyîn Muhammedin abdike ve Resûlike imâmi'l-hayri ve kâidi'l-hayrı ve Resûli'r-rahmeti.

Allahümme'b'ashu makâmen mahmûden yağbituhu bihi'l-evvelûn ve'l-âhirûn.

Allahümme salli alâ Muhammedin ve alâ âli Muhammedin kemâ sallayte alâ İbrahime ve alâ al-i İbrahime inneke hamidun mecid.

Allahümme bârik alâ Muhammedin ve ala âli Muhammedin kemâ barekte alâ İbrahime ve alâ âl-i İbrahime inneke hamidun mecid.

(Allahım, salâtını, rahmetini, bereketlerini peygamberlerin efendisi, müttakilerin imamı ve peygamberlerin sonuncusu olan Muhammed'e kıl. O senin kulun ve elçindir, hayrın imamı, hayrın komutanı, ve rahmet peygamberidir.

Allahım! Onu makam-ı Mahmud üzere dirilt, ondan önce gelenler de sonra gelenler de bu makamı sebebiyle ona gıbta ederler.
Allahım! Muhammed'e, Muhammed'in âline salât et, tıpkı İbrahim'e ve İbrahim'in âline salât ettiğin gibi. Sen hamîd ve mecîdsin.
Allahım, Muhammed'i ve Muhammed'in âlini mübarek kıl, tıpkı İbrahim'i ve İbrahim'in âlini mübarek kıldığın gibi, sen hamîd ve mecîdsin)."[381]

-274 -6261 -907 -حَدَّثَنَا بَكْرُ بْنُ خَلَفٍ، أَبُو بَشْرٍ. ثَنَا خَالِدُ بْنُ الْحَارِثِ، عَنْ شُعْبَةَ، عَنْ عَاصِمِ ابْنِ عُبَيْدِ اللّٰهِ. قَالَ: سَمِعْتُ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ عَامِرِ بْنِ رَبِيعَةَ،عَنْ أَبِيهِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:)مَا مِنْ مُسْلِمٍ يُصَلِّي عَلَيَّ إِ صَلَّتْ عَلَيْهِ الْمَئِكَةُ مَا صَلَّي عَلَيَّ. فَلْيُقِلَّ الْعَبْدُ مِنْ ذَلِكَ أَوْلِيُكْثِرْ(.فِي الزوائد: إسناده ضعيف. ٴن عاصم بن عبد اللّٰه، قَالَ فِيهِ البخاري وغيره: منتك الحديث.

274. (907) (6261)- Amr İbnu Rabi'a radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Bana salâvât okuyan bir mü'min yoktur ki ona melekler rahmet duası etmemiş olsun. Bu, bana salâvât okuduğu müddetçe devam eder. Öyleyse kul bunu, ister az ister çok yapsın!"[382]

-275 -6262 -908 -حَدَّثَنَا جَبَّارَةُ بْنُ الْمُغَلِّسِ. ثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ، عَنْ جَابِرِ ابْنِ زِيدٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ؛ قَالَ: رَسُولُ للّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:)وَمَنْ نَسِيَ الصَّةَ عَلَيَّ خَطِيءَ طَرِيقَ الْجَنَّةِ(.فِي الزوائد: هذا إسناد ضعف، لضعيف جبارة.

275. (908) (6262)- İbnu Abbâs radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:
"Kim bana salâvât okumayı unutursa, cennetin yolunu terketmiş olur:"[383]

AÇIKLAMA:

Salât (veya salâvât) rahmet, mağfiret gibi değişik manalara gelir. Bunun geniş açıklaması daha önce yapıldığı için burada tekrar etmeyeceğiz. [384]

*** TEŞEHHÜDDE NE OKUMALI?**

276- 6263- 910- حَدَّثَنَا يُوسُفُ بْنُ مُوسَى الْقَطَّانُ. ثَنَا جَرِيرٌ، عَنِ ا‘َعْمَشِ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ ﷲِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِرَجُلٍ:)مَا تَقُولُ فِي الصَّةِ؟(قَالَ: أَتَشَهَّدُ ثُمَّ أَسْأَلُ اللهَ الْجَنَّةَ، وَاَعُوذُ بِهِ مِنَ النَّارِ. أَمَّا وَاللهِ مَا أُحْسِنُ دَنْدَنَتَكَ وَ دَنْدَنَةَ مُعَاذٍ. فَقَالَ:)حَوْلَهَا نُدَنْدِنُ(فِي الزوائد: إسناده صحيح، ورجاله ثقات.

276. (910) (6263)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bir adama: "Namazda (oturunca) ne diyorsun?" diye sordu. Adam: "Ben teşehhüdü okurum, sonra Allah'tan cenneti isterim, ateşe karşı O'na sığınırım. Ama vallahi, ben ne senin mırıldanmalarını ne de Muâz'ın mırıldanmalarını (sessizce yapılan dualar) bilmiyorum" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Biz de aynı şeyler etrafında mırıldanıyoruz" buyurdu."[385]

*** TEŞEHHÜDDE İŞARET**

277- 6264- 912- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ. ثنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ إِدْرِيسَ، عَنْ عَاصِمِ بْنِ كُلَيْبٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ وَائِلِ بْنِ حُجْرٍ؛ قَالَ: رَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدْ حَلَّقَ ا"لْبِهَامَ وَالْوُسْطَي، وَرَفَعَ الَّتِي تَلِيهِمَا، يَدْعُو بِهَا فِي التَّشَهُّدِ.فِي الزوائد: إسناده صحيح، ورجاله ثقات.

277. (912) (6264)- Vâil İbnu Hucr radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ı gördüm. Teşehhüdde (sağ elinin) baş ve orta parmaklarını halka etmiş, bunları takiben gelen şehadet parmağını kaldırıp onunla dua ederken gördüm."[386]

*** NAMAZDA SELÂM**

278- 6265- 916- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ، ثَنَا يَحْيَى بْنُ آدَمَ ثَنَا اَبُو بَكْرِ بْنِ عَيَّاشٍ عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ صِلَةَ بْنِ زُفَرَ، عَنْ عَمَّارِ بْنِ يَاسِرٍ؛ قَالَ: كَانَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُسَلِّمُ عَنْ يَمِينِهِ وَعَنْ يَسَارِهِ. حَتَّى يُرَى بَيَاضُ خَدِّهِ:)اَلسَّمُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُ اللّهِ. اَلسَّمُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُ اللّهِ(.فِي الزوائد: إسناده حسن.

278. (916) (6265)- Ammâr İbnu Yâsir radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm (namazın sonunda) sağına ve soluna selam veriyor, bu sırada yanağının beyazı görülecek kadar başını çeviriyordu. Selamda: "Esselamu aleyküm ve rahmetullahi, essalamu aleyküm ve rahmetullahi" diyordu."[387]

279- 6266- 917- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللّهِ بْنِ عَامِرِ بْنِ زُرَارَةَ. ثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنِ عَيَّاشٍ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ يَزِيدِ بْنِ أَبِي مَرْيَمَ، عَنْ أَبِي مُوسَى؛ قَالَ: صَلَّى بِنَا عَلِيٌّ، يَوْمَ الْجَمَلِ، صَةً ذَكَّرْنَا صَةَ رَسُولِ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. فَإِمَّا أَنْ نَكُونَ نَسِينَاهَا. وَإِمَّا أَنْ نَكُونَ تَرَكْنَاهَا. فَسَلَّمَ عَلَي يَمِينِهِ وَعَلَي شِمَالِهِ.فِي الزوائد: إسناده صحيح ورجاله ثقات. إ أن أبا إسحاق كَانَ يدلّس، واختلط بآخر عمره.

279. (917) (6266)- Ebu Musa radıyallahu anh anlatıyor: "Bize Hz. Ali Cemel günü, öyle bir namaz kıldırdı ki, bu bize Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın namazını hatırlattı. Biz o namazı ya unutmuştuk yahut da tamamen terketmiştik. Zira Ali, sağına da soluna da selam verdi."[388]

*** NAMAZDA TEK TARAFA SELÂM**

280- 6267- 918- حَدَّثَنَا أَبُو مُصْعَبٍ الْمَدِينِيُّ، أَحْمَدُ بْنُ أَبِي بَكْرٍ. ثَنَا عَبْدُ الْمُهَيْمِنِ بْنُ عَبَّاسِ بْنِ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ السَّاعِدِيُّ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ؛ أَنَّ رَسُولَ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَلَّمَ تَسْلِيمَةً وَاحِدَةً تِلْقَاءَ وَجْهِهِ.فِي الزوائد: إسناده عبد المهيمن، قَالَ فِيهِ البحاري: منكر الحديث.

280. (918) (6267)- Sehl İbnu Sa'd es-Sâidî radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm (namazın sonunda) bir kere önüne selam verdi."[389]

281- 6268- 920- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَارِثِ الْمِصْرِيُّ. ثَنَا يَحْيَى بْنُ رَاشِدٍ، عَنْ يَزِيدَ، مَوْلَى سَلَمَةَ، عَنْ سَلَمَةَ بْنِ اَكْوَعِ؛ قَالَ: رَأَيْتُ رَسُولَ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَّي فَسَلَّمَ مَرَّةً وَاحِدَةً.فِي الزوائد: إسناده ضعيف، لضعف يحيى بن راشد.

281. (920) (6268)- Seleme İbnu'l-Ekva' radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ı namaz kılarken gördüm. (Namazdan çıkarken) bir kere selam vermişti." [390]

AÇIKLAMA:

Namazın sonunda, namazdan çıkarken selam verilir. Bir kısım rivayetler, biri sağa, biri de sola olmak üzere iki sefer selam vermeyi beyan ederken, bir kısmı da bir kere selam vermeyi beyan eder. İbnu Ömer, Enes, Hz. Aişe, Seleme İbnu'l-Ekva', Hasan Basri, İbnu Sîrin, Evzâî, Ömer İbnu Abdilazîz gibi bir kısım zâtlar tek selamın meşruluğuna hükmederler. Diğer pek çok alim de iki sefer selam vermeyi ifade eden rivayetlerin daha sıhhatli olduğuna hükmederek bunu esas almıştır. İhtilaf, her iki şeklin de cevazını ifade eder.[391]

*** SELAMDAN SONRA NE OKUMALI?**

282- 6269- 925- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنِ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا شَبَابَةُ. ثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ مُوسَى بْنِ أَبِي عَائِشَةَ، عَنْ مَوْلَى ُمِّ سَلَمَةَ، عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ؛ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَقُولُ إِذَا صَلَّى الصُّبْحَ حِينَ يُسَلِّمُ:)اَللَّهُمَّ إِنِّى أَسْأَلُكَ عِلْمًا نَافِعًا، وَرِزْقًا طَيِّبًا، وَعَمً مُتَقَبَّ(. فِي الزوائد: رجال إسناده ثقات. خ مولى أم سلمة فإنه لم يسمع. ولم أرأحد ممن صنف فِي المبهمات ذكره، و أدرى ما حاله.

282. (925) (6269)- Ümmü Seleme radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, sabah namazını kılınca, selam verirken öyle derdi: "Allahümme es'elüke ilmen nâfi'an ve rızken tayyiben ve amelen mütekabbelen. (Ey Rabbim! Senden faydalı ilim, temiz rızık ve makbul amel talep ediyorum." [392]

*** NAMAZDAN ÇIKIŞ**

283- 6270- 931- حَدَّثَنَا بِشْرُ بْنُ هِلَالٍ الصَّوَّافُ. ثنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ، عَنْ حُسَيْنٍ الْمُعَلِّمِ، عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ؛ قَالَ: رَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَنْفَتِلُ عَنْ يَمِينِهِ وَعَنْ يَسَارِهِ فِي الصَّلَاةِ.في الزوائد: رجال ثقات. احتج مسلم برواية ابْنِ شعيب عن أبين عن جده، فا"سناد عنده صحيح.

283. (931) (6270)- Amr İbnu Şu'ayb an ebihi an ceddihi radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın (namazdan çıkınca bazan) sağından, (bazan) solundan dönüp gittiğini gördüm." [393]

*** NAMAZ KILANIN ÖNÜNDEN GEÇİLMEZ**

284- 6271- 946- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنِ أَبِي شَيْبَةَ. ثنَا وَكِيعٌ، عَنْ عُبَيْدُ اللّٰهِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ مَوْهِبٍ، عَنْ عَمِّهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: »لَوْ يَعْلَمُ أَحَدُكُمْ مَالَهُ فِي أَنْ يَمُرَّ بَيْنَ يَدَيْ أَخِيهِ، مُعْتَرِضًا فِي الصَّةِ، كَانَ ‘نْ يُقِيمَ مِائَةَ عَامٍ خَيْرٌ لَهُ مِنَ الْخَطْوَةِ الَّتِي خَطَاهَا«.فِي الزوائد: فِي إسناده مقال. ‘ن عم عبيدً اللّٰه بن عبد الرحمن، اسمه عبيد اللّٰه، قَالَ أحمد بن حنبل: أحاديثه مناكير. ولكن ابْنِ حبان خصّ ضعف أحاديثه بما إِذَا روي عنه ابنه.

284. (946) (6271)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah, aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Biriniz, namaz kılan kardeşinin önünden geçmesinde nasıl bir günah bulunduğunu bilseydi, o adımı atmaktansa yüz yıl yerinde kalmak (nazarında) daha hayırlı olurdu."[394]

*** ÖNDEN GEÇEN NAMAZI BOZAR MI?**

285- 6272- 948- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثنَا وَكِيعٌ، عَنْ أُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ قَيْسٍ، هُوَ قَاصُّ عُمَرَ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ؛ قَالَتْ: كَانَ النَّبِيُّ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّي فِي حُجْرَةِ أُمِّ سَلَمَةَ، فَمَرَّ بَيْنَ يَدَيْهِ عَبْدُ اللّهِ، أَوْ عُمَرُ بْنُ أَبِي سَلَمَةَ، فَقَالَ بِيَدِهِ. فَرَجَعَ. فَمَرَّتْ زَيْنَبُ بِنْتُ أُمِهِ سَلَمَةَ. فقَالَ بِيَدِهِ هَكَذَا. فَمَضَتْ. فَلَمَّا صَلَّى رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: »هُنَّ أَغْلَبُ«.فِي الزوائد: فِي إسناده وضعف. ووقع فِي بعض النسخ عن أمه بدل عن أبيه. وكهما يعرف.

285. (948) (6272)- Ümmü Seleme radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Ümmü Seleme'nin hücresinde namaz kılıyordu, önünden, Ebu Seleme'nin oğlu Ömer veya Abdullah geçmek istedi. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm eliyle işaret etti. Çocuk geri döndü. Derken Zeyneb Bintu Ümmü Seleme geçmek istedi. Resûlullah eliyle ona da işaret etti. Ama kızcağız geçti. Aleyhissalâtu vesselâm namazı kılınca: "Kadınlar (muhalefette ve istediklerini yapmada erkeklerden) baskındırlar" buyurdular."[395]

286- 6273- 950- حَدَّثَنَا زَيْدُ بْنُ أَخْزَمَ، أَبُو طَالِبٍ. ثنَا مُعَاذُ بْنُ هِشَامٍ. ثنَا أَبِي عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ زُرَارَةَ بْنِ أَوْفَى، عَنْ سَعْدِ بْنِ هِشَامٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ
وَسَلَّمَ؛ قَالَ: »يَقْطَعُ الصَّةَ الْمَرْأَةُ وَالْكَلْبُ وَالْحِمَارُ«.فِي الزوائد: إسناده صحيح. فقد احتج البخاري بجميع رواته.

286. (950) (6273)- Hz. Ebu Hureyre ve Abdullah İbnu Muğaffel radıyallahu anhümâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm "(Namaz kılanın önünden geçen) kadın, köpek ve eşek, namazı keser" buyurdular."[396]

AÇIKLAMA:

Alimler, buradaki "kesme"yi bozma olarak değil, kesme olarak anlamış ve namaz kılanın önünden bu üç şeyden birinin geçmesi halinde namaz kılandaki huzurunun kırılacağını söylemişlerdir.[397]

287- 6274- 953- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَبْدَةَ. أَنْبَأَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ. ثَنَا يَحْيَى أَبُو الْمُعَلَّى، عَنِ الْحَسَنِ الْعُرَنِّي؛ قَالَ: ذُكِرَ عِنْدَ ابْنِ عَبَّاسٍ، مَا يَقْطَعُ الصَّلاةَ. فَذَكَرُوا الْكَلْبَ وَالْحِمَارَ وَالْمَرْأَةَ. فَقَالَ: مَا تَقُولُونَ فِي الْجَدْيِ؟ إِنَّ رَسُولَ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يُصَلِّي يَوْمًا. فَذَهَبَ جَدْيٌ يَمُرُّ بَيْنَ يَدَيْهِ. فَبَادَرَهُ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْقِبْلَةَ.فِي الزوائد: إسناده صحيح، إ أنه منقطع.

287. (953) (6274)- Hasen el-Uranî anlatıyor: "Hz. İbnu Abbâs radıyallahu anhümâ'nın yanında namazı kesen şeyler mevzubahis edilmiş, bu meyanda köpek, eşek ve kadın da sayılmıştı. Şunu söyledi: "Oğlak hakkında ne dersiniz? Aleyhissalâtu vesselâm, bir gün namaz kılıyordu, önünden bir oğlak geçecekti, Resûlullah ondan evvel davranarak ileri geçip kıble duvarı ile arasını kapattı ve geçmesine mâni oldu."[398]

*** İMAMDAN ÖNCE RÜKU, SÜCUD**

288- 6275- 962- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ نُمَيْرٍ. ثَنَا أَبِي بَدْرٍ، شُجَاعُ بْنُ الْوَلِيدِ، عَنْ زِيَادِ ابْنِ خَيْثَمَةَ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ دَارِمٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي بُرْدَةَ، عَنْ أَبِي بُرْدَةَ، عَنْ أَبِي مُوسَى قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ »إِنِّي قَدْ بَدَّنْتُ. فَإِذَا رَكَعْتُ فَارْكَعُوا. وَإِذَا رَفَعْتُ فَارْفَعُوا. وَإِذَا سَجَدْتُ فَسْجُدُوا. وَ أُلْفِيَنَّ رَجُ يَسْتِقُنِي إِلَى الرُّكُوعِ، وَ إِلَى السُّجُودِ«.فِي الزوائد: فِي إسناده معال. ٬ن دارما قَالَ فِيهِ الذهبي: مجهول. وذكره ابْنِ حبان فِي الثقات.

288. (962) (6275)- Ebu Musa anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Ben artık ihtiyarladım. Ben rükuya gittim mi siz de rükuya gidin. Rükudan kalktım mı siz de kalkın. Secde yaptım mı siz de secde yapın. Benden önce rükû ve secdeye giden kimseyi görmeyeyim"[399]

*** NAMAZIN MEKRUHLARI**

289- 6276- 964- حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الدِّمَشْقِيُّ. ثَنَا ابْنُ فُدَيْكٍ. ثَنَا هَارُونُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ ابْنِ الْهُدَيْرِ التَّيْمِيُّ، عَنِ ا٬عْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ أَنَّ رَسُولَ للَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: »إِنَّ مِنَ الْجَفَاءِ أَنْ يُكْثِرَ الرَّجُلُ مَسْحَ جَبْهَتِهِ، قَبْلَ الْفَرَاغِ مِنْ صَتِهِ«.فِي الزوائد: اتفقوا عَلَى ضعف هارون.

289. (964) (6276)- Hz. Ebu Hüreyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kişinin namazda iken (yapışan öteberiyi gidermek için) alnını silme işini çok yapması namazın edebine aykırıdır."[400]

290- 6277- 965- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ حَكِيمٍ، ثَنَا أَبُو قُتَيْبَةَ، ثَنَا يُونُسُ بْنُ أَبِي إِسْحَاقَ، وَإِسْرَائِيلَ ابْنُ يُونُسَ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنِ الْحَارِثِ، عَنْ عَلِيٍّ؛ أَنَّ رَسُولَ للَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: ََ تُفَقِّعْ أَصَابِعَكَ وَأَنْتَ فِي الصَّةِ.فِي الزوائد: فِي السند الحارث ا٬عور، وهو ضعيف.

290. (965) (6277)- Hz. Ali radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Namazda iken sakın parmaklarını çıtlatma!"[401]

291- 6278- 968- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الصَّبَّاحِ. أَنْبَأَنَا حَفْصُ بْنُ غِيَاثٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سَعِيدٍ الْمَقْبُرِيِّ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ أَنَّ رَسُولَ للَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِذَا تَثَاءَبَ أَحَدُكُمْ فَلْيَضَعْ يَدَهُ عَلَى فِيهِ. وَ يَعِوي. فَإِنَّ الشَّيْطَانَ يَضْحَكُ مِنْهُ.فِي الزوائد: فِي إسناده عبد اللّٰه بن سعيد، اتفقوا عَلَى ضعفه.

291. (968) (6278)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Biriniz esneyince elini ağzına koysun ve (haaah! diyerek) ses çıkarmasın. Çünkü bu hale şeytan güler:"[402]

-292 -6279 -969 -حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، ثَنَا الْفَضْلُ بْنُ دُكَيْنٍ، عَنْ شَرِيكٍ، عَنْ أَبِي الْيَقْظَانِ، عَنْ عَدِيِّ بْنِ ثَابِتٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: الْبُزَاقُ وَالْمُخَاطُ وَالْحَيْضُ وَالنُّعَاسُ فِي الصَّلَاةِ، مِنَ الشَّيْطَانِ.فِي الزوائد: فِي إسناده أَبُو اليقظان، واسمه عثمان بن عمير، أجمعوا عَلَى ضعفه.

292. (969) (6279)- Adiyy İbnu Sâbit, babası kanalıyla dedesinden, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın şu sözünü rivayet etmiştir: "Namazda tükürmek, sümkürmek, hayız haline girmek ve uyuklamak şeytandandır."[403]

*** CEMAAT İMAMI SEVMİYORSA?**

293- 6280- 971- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَمَرَ بْنِ هَيَّاجٍ. ثَنَا يَحْيَى بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ ا٫َرْحَبِيُّ. ثَنَا عُبَيْدَةُ ابْنُ ا٫َسْوَدِ، عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ الْوَلِيدِ، عَنِ الْمِنْهَالِ بْنِ عَمْرٍو، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: ثَثَةٌ َ تَرْتَفِعُ صَتُهُمْ فَوْقَ رَؤُسِهِمْ شِبْرًا: رَجُلٌ أَمَّ قَوْمًا وَهُمْ لَهُ كَارِهُونَ. وَامْرَأَةٌ بَاتَتْ وَزَوْجُهَا عَلَيْهَا سَاخِطٌ وَأَخَوَانٌ مُتَصَارِمَانِ.فِي الزوائد: إسناده صحيح ورجاله ثقات.

293. (971) (6280)- İbnu Abbas radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Üç kişi vardır ki bunların kıldıkları namaz, başlarından bir karış öte yükselmez: Kendisini sevmeyen kimselere namaz kıldıran kimse, kendisine kocası küs olarak geceyi geçiren kadın, birbirine küs iki kardeş."[404]

*** İKİ KİŞİ CEMAAT SAYILIR**

294- 6281- 972- حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ. ثَنَا الرَّبِيعُ بْنُ بَدْرٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ عَمْرِو بْنِ جَرَادٍ، عَنْ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ؛ قَالَ: رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِثْنَانِ، فَمَا فَوْقَهُمَا، جَمَاعَةٌ.فِي الزوائد: الربيع وَوَلَدُهُ بدر ضعيفان.

294. (972) (6281)- Ebu Musa el-Eş'ari radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "İki ve daha fazlası bir cemaattir." [405]

295- 6282- 974- حَدَّثَنَا بَكْرُ بْنُ خَلَفٍ، أَبُو بِشْرٍ، ثَنَا أَبُو بَكْرٍ الْحَنَفِيُّ. ثَنَا الضَّحَّاكُ بْنُ عُثْمَانَ. ثَنَا شُرَحْبِيلَ؛ قَالَ: سَمِعْتُ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللّهِ يَقُولُ: كَانَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ
وَسَلَّمَ يُصَلِّي الْمَغْرِبَ، فَجِئْتُ فَقُمْتُ عَنْ يَسَارِهِ، فَأَقَامَنِي عَنْ يَمِينِهِ.فِي الزوائد: فِي إسناده شرجبيل، ضعيف. ضعّفه غير واحد بل اتهمه بعضهم بالكذب. لكن ذكره ابْنِ حبان فِي الثقات. وأخرج هو و ابْنِ خزيمة فِي صحيحهما هذا الحديث من طريق شرحبيل.

295. (974) (6282)- Hz. Câbir İbnu Abdillah anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm akşam namazını kılıyordu, gelip hemen sol tarafına durdum, beni tutup sağına durdurdu." [406]

*** İMAMIN ARKASINDA DURMAK MÜSTEHABTIR**

296- 6283- 977- حَدَّثَنَا نَصْرُ بْنُ عَلِيٍّ الْجَهْضَمِيُّ. ثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ. ثَنَا حُمَيْدٌ، عَنْ أَنَسٍ؛ قَالَ: كَانَ رَسُولُ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُحِبُّ أَنْ يَلِيَهُ الْمُهَاجِرُونَ وَالْأَنْصَارُ، لِيَأْخُذُوا عَنْهُ.فِي الزوائد: رجال أسناده ثقات.

296. (977) (6283)- Hz. Enes radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, muhacirlerin ve ensarların, (namaz adabını) kendisinden almaları için, hemen peşine durmalarından hoşlanırdı."[407]

*** İMAMA VACİB OLAN**

297- 6284- 981- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، ثنَا سَعِيدُ بْنُ سُلَيْمَانَ. ثنَا عَبْدُ الْحَمِيدِ بْنِ سُلَيْمَانَ، أَخُو فُلَيْحٍ. ثنَا أَبُو حَازِمٍ؛ قَالَ: كَانَ سَهْلُ بْنُ سَعْدٍ السَّاعِدِيُّ يُقَدِّمُ فِتْيَانَ قَوْمِهِ، يُصَلُّونَ بِهِمْ. فَقِيلَ لَهُ: تَفْعَلُ، وَلَكَ مِنَ الْقِدَمِ مَالَكَ؟ قَالَ: إِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: ا‘‘مَامُ ضَامِنٌ. فَإِنْ أَحْسَنَ، فَلَهُ وَلَهُمْ. وَإِنْ أَسَاءَ، يَعْنِي، فَعَلَيْهِ وَ عَلَيْهِمْ.فِي الزوائد: فِي إسناده عبد الحميد، اتفقوا علي ضعفه.

297. (981) (6284)- Ebu Hâzım anlatıyor: "Yüce sahabi Sehl İbnu Sa'd es-Sâidî kavminin gençlerini namaz kıldırmak için öne geçirirdi. Kendisine: "Senin İslamiyet'te hatırı sayılır bir önceliğin (kıdem) olduğu halde niye böyle yapıyorsun?" diye soruldu. Şu cevabı verdi: "Ben Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın şöyle söylediğini işittim: "İmam zamin (kefil)dir. Eğer namazı iyi kıldırırsa sevap hem onadır, hem cemaatedir. Şayet fena kıldırırsa vebali kendinedir, cemaate değildir."[408]

*** İMAM NAMAZI KISALTIR**

298- 6285- 990- حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ أَبِي كَرِيمَةَ الْحَرَّانِيُّ. ثنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَلَمَةَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللّهِ ابْنِ عُثَةَ، عَنْ هِشَامِ بْنِ حَسَّانَ، عَنِ الْحَسَنِ، عَنْ عُثْمَانَ بْنِ أَبِي الْعَاصِ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنِّي ٔسْمَعُ بُكَاءَ الصَّبِيِّ فَأَتَجَوَّزُ فِي الصَّةِ.فِي الزوائد: عثمان بن أَبِي العاص، فِي إسناده مقال. قَالَ المزّيّ فِي التهذيب: فيل لم يسمع الحسن من عثمان اه. مُحَمَّد بن عبد اللّه بن عثة، وإن مقه ابْنِ معين وابْنِ سعد، فقد ضعفه الدار قطني. وا٬زدي كذبه. و ابْنِ حبان قَالَ: يروي الموضوعات عن الثقات. يحتمل ذكره إ علي وجه القدح فيه، وباقي رجاله ثقات.

298. (990) (6285)- Osman İbnu Ebi'l-Âs radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Ben namazda çocuk ağlaması işitir, bunun üzerine kıraatimi kısa tutarım."[409]

*** SAFLARI DÜZELTME**

299- 6286- 995- حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ. ثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَيَّاشٍ. ثَنَا هِشَامُ بْنُ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ؛ قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ اللَّهَ وَمَئِكَتَهُ يَصِلُّونَ عَلَى الَّذِينَ يُصَلُّونَ الصُّفُوفَ. وَمَنْ سَدَّ فُرْجَةً رَفَعَهُ اللَّهُ بِهَا دَرَجَةً. فِي الزوائد: الحديث من رواية إسماعيل بن عياش، عن الحجازيين، وهي ضعيفة.

299. (995) (6286)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

"Şurası muhakkak ki, (namazda) safları dolduranlara Allah rahmet kılar, melekler de günahlarının örtülmesi için dua ederler. Kim de safdaki bir gediği doldurursa, bu ameli sebebiyle Allah onun cennetteki makamını bir derece yükseltir."[410]

*** ÖN SAFIN FAZİLETİ**

300- 6287- 997- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ. ثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ، وَمُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ: قَالَ: ثَنَا شُعْبَةُ. قَالَ: سَمِعْتُ طَلْحَةَ بْنَ مُصَرِّفٍ يَقُولُ: سَمِعْتُ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْسَجَةَ يَقُولُ: سَمِعْتُ الْبَرَاءَ بْنَ عَازِبٍ يَقُولُ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: إِنَّ اللَّهَ وَمَئِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى الصَّفِ الْأَوَّلِ.فِي الزوائد: إسناد حديث البراء صحيح، رجاله ثقات.

300. (997) (6287)- Berâ İbnu Âzib ve Abdurrahman İbnu Avf radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın şöyle söylediğini işittim: "Allah ve melekleri ilk safta namaz kılanlara salât ederler."[411]

*** KADINLARIN SAFLARI**

301- 6288- 1001- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ. ثنَا وَكِيعٌ، عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ عَبْدُ اللَّهِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَقِيلٍ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للَّهِ صَلَّي اللَّه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: خَيْرُ صُفُوفِ الرِّجَالِ مُقَدَّمُهَا. وَشَرُّهَا مُؤَخَّرُهَا. وَخَيْرُ صُفُوفِ النِّسَاءِ مُؤَخَّرُهَا. وَشَرُّهَا مُقَدَّمُهَا.قَالَ السندي: هذا الحديث من الزوائد. كما يفهم من الزوائد. لكنه لم يبين حال إسناده.

301. (1001) (6288)- Hz. Câbir İbnu Abdillah radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Erkeklerin saflarının en hayırlısı en öndeki saftır, en hayırsızı da en arkadakidir. Kadınların saflarını en hayırlısı en geride olanıdır, en kötüsü de en önde olanıdır."[412]

*** SÜTUNLAR ARASINDA SAF**

302- 6289- 1002- حَدَّثَنَا زَيْدُ بْنُ اَخْزَمَ، أَبُو طَالِبِ. ثَنَا أَبُو دَاوُدَ، وَأَبُو قُتَيْبَةَ. قَاَ: ثَنَا هَارُونَ ابْنُ مُسْلِمٍ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ قُرَّةَ، عَنْ أَبِيهِ؛ قَالَ: كُنَّا نُنْهَى أَنْ نَصُفَّ بَيْنَ الصَّوَارِى، عَلَى عَهْدِ رَسُولِ لله صَلَّي الله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَنُطْرَدُ عَنْهَا طَرْدًا.فِي الزوائد: فِي إسناده هارون، وهو مجهول كما قَالَ أَبُو حاتم. والحديث رواه أصحاب السنن ا'ربعة، ما خ ابْنِ ماجة من حديث أنس.

302. (1002) (6289)- Kurre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm zamanında, sütunlar arasında saf teşkil etmekten men edilir, sütunlar olduğu yerden kovulurduk."[413]

AÇIKLAMA:

Sütunlar arasında namaz kılmanın mekruh addediliş sebebi farklı yorumlara tabi tutulmuştur: "Saf, sütunlar sebebiyle kesilecektir", "Sütunlar arası, ayakkabıların yeridir", "Burası mü'min cinlerin yeridir..." Hepsi de burada namaz kılmanın mekruh olduğunda birleşir.[414]

*** SAFIN GERİSİNDE TEK DURULMAZ**

303- 6290- 1003- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنِ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا مُزِمُ بْنُ عَمْرٍو، عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ بَدْرٍ. حَدَّثَنِي عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ شَيْبَانَ، عَنْ أَبِيهِ، عَلِيِّ بْنِ شَيْبَانَ، وَكَانَ مِنَ الْوَفْدِ. قَالَ: خَرَجْنَا حَتَّى قَدِمْنَا عَلَي النَّبِيّ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَبَايَعْنَاهُ. وَصَلَّيْنَا خَلْفَهُ. ثُمَّ صَلَّيْنَا وَرَاءَهُ صَةً أُخْرَى. فَقَضَى الصَّةَ. فَرَأى رَجُ فَرْدًا يُصَلِّى خَلْفَ الصَّفِّ. قَالَ، فَوَقَف عَلَيْهِ النَّبِيّ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حِينَ انْصَرَفَ قَالَ: اسْتَقْبِلْ صَتَكَ. َ صَةَ لِلَّذِي خَلْفَ الصَّفِّ.فِي الزوائد: إسهاده صحيح. رجاله ثقات.

303. (1003) (6290)- Ali İbnu Şeyban anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a gitmek üzere kavmimizin yola çıkardığı heyet olarak yola çıkıp Resûlullah'ın yanına geldik. Ona biat ettik, arkasında namaz kıldık. Sonra arkasında bir başka namaz daha kıldık. Namaz bitmişti. Safın gerisinde tek başına namaz kılan birini gördü. Aleyhissalâtu vesselâm, adam gideceği zaman yanında durarak: "Namazına (yeniden) yönel! Çünkü safın gerisinde tek başına kılanın namazı yoktur!" buyurdu."[415]

AÇIKLAMA:

Hadis, cemaatle namaz kılarken, imama safın dışında uyan kimsenin namazının sahih olmayacağını ifade eder. Bu husus ihtilaflıdır. Cumhûr, başka hadislere de dayanarak safın dışında imama uyan kimsenin namazını sahih fakat mekruh addeder. İmam Azam: "Safta yer bulamayan bekler, rükudan önce biri gelirse onunla saf yapar, gelmezse, saftan birini geri çeker onunla saf yapıp, tek başına mekruh namaz kılmaktan kendini korur" demiştir.[416]

*** SAFIN SAĞ TARAFI**

304- 6291- 1007- حَدَّثَنَا مُحَمَّد بن أَبِي الْحُسَيْنِ، أَبُو جَعْفَرٍ، ثَنَا عُمَرُو بْنُ عُثْمَانَ الكِبِيُّ. ثَنَا عُبَيْدُ اللّهِ بْنُ عمرْوٍ الرَّقِّيُّ، عَنْ لَيْثِ بْنِ أَبِي سُلَيْمٍ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ اِبْنِ عُمَرَ؛ قَالَ: قِيلَ لِلنَّبِيِّ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ مَيْسَرَةَ الْمَسْجِدِ تَعَطَّلَتْ. فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّي اللّهُ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ عَمَّرَ مَيْسَرَةَ الْمَسْجِدِ، كُتِبَ لَهُ كِفْلِ مِنَ ا َجْرِ.فِي الزوائد: فِي إسناده ليث بن أَبِي سليم، ضعيف.

304. (1007 (6291)- İbnu Ömer radıyallahu anhümâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a: "Caminin sol kısmı (cemaatsiz) boş kaldı" denmişti. Aleyhissalâtu vesselâm: "Mescidin sol kısmını ihya edene iki kat sevap vardır!" buyurdular."[417]

*** KIBLE**

305- 6292- 1010- حَدَّثَنَا عَلْقَمَةُ بْنُ عَمْرٍو الدَّارِمِيُّ. ثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ عَيَّاشٍ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنِ الْبَرَاءِ؛ قَالَ: صَلَّيْنَا مَعَ رَسُولِ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَحْوَ بَيْتِ الْمَقْدِسِ ثَمَانِيَةَ عَشَرَ شَهْرًا. وَصُرِفَتِ الْقِبْلَةُ إِلَى الْكَعْبَةِ بَعَدَ دُخُولِهِ إِلَى الْمَدِينَةِ بِشَهْرَيْنِ. وَكَانَ رَسُولُ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إذا صَلَّي إِلَى بَيْتِ الْمَقْدِسِ أَكْثَرَ تَقَلُّبَ وَجْهِهِ فِي السَّمَاءِ. وَعَلِمَ اللهُ مِنْ قَلْبِ نَبِيِّهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ يَهْوَي الْكَعْبَةَ. فَصَعِدَ جِبْرِيلُ. فَجَعَلَ رَسُولُ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُتْبِعُهُ بَصَرَهُ وَهُوَ يَصْعَدُ بَيْنَ السَّمَاءِ وَا٘رْضِ. يَنْظُرُ مَا يَأْتِيهِ بِهِ. فَأَنْزَلَ اللهُ »قَدْ نَرَي تَقَلُّبَ وَجْهِكَ فِي السَّمَاءِ« اŒيَة- فَأَتَانَا آتٍ، فَقَالَ: إِنَ الْقِبْلَةَ قَدْ صُرِفَتْ إِلَى الْكَعْبَةِ. وَقَدْ صَلَّيْنا رَكْعَتَيْنِ إِلَى بَيْتِ الْمَقْدِسِ وَنَحْنُ رُكُوعٌ فَتَحَوَّلْنَا. فَبَنَيْنَا عَلَى مَا مَضَي مِنْ صَتِنَا. فَقَالَ رَسُولُ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ »يَا جِبْرِيلُ! كَيْفَ حَالُنَا فِي صَتِنَا إِلَى بَيْتِ الْمَقْدِسِ؟« فَأَنْزَلَ اللهُ عَزَ وَجَلَ »وَمَا كان اللهُ لِيُضِيعَ إِيمَانَكُمْ«.)عن أَبِي إسحاق الخ(قَالَ السندي؟ قَالَ الحافظ فِي فتح الباري: قد جاء سماع أَبِي إسحاق عن البراء فِي غير هذا الحديث، ف ضعف فِيهِ من تدليس أَبِي إسحاق. ذكره فِي كتاب ا٘يمان. و فِي الزوائد: حديث البراء صحيح، ورجاله ثقات.

305. (1010) (6292)- el-Berâ radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'la birlikte Beytu'l-Makdis'e doğru onsekiz ay namaz kıldık. Medine'ye girişinden iki ay sonra kıble istikameti Ka'be'ye çevrildi. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, Beytu'l Makdis'e müteveccihen namaz kılarken yüzünü çokça semaya çeviriyordu: Allah Teâla hazretleri, Peygamberinin kalbinden geçeni yani, Kabe'ye yönelme arzusunu bildi. Bir gün Cebrail aleyhisselam (göğe doğru) yükseldi. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, o yerle gök arasında yükselirken onu gözüyle takip etmeye başladı, onun nasıl bir vahiy getireceğini gözetliyordu. Derken aziz ve celil olan Allah "Biz senin yüzünün göğe doğru çevrilip durduğunu görüyoruz..." (Bakara 144) ayetini indirdi. Biz, Beytu'l-Makdis'e doğru farzın iki rek'atini kılmış tam rükuda iken, bir adam gelip: "Kıble, Ka'be'ye doğru çevrilmiştir!" haberini getirdi. Derhal yönlerimizi

çevirdik. Namazımızı yenilemeyip kıldığımız kısmın devamını tamamladık. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm: "Ey Cibril! Beytu'l-Makdis'e doğru kıldığımız namazlarımızın hali ne olacak?" diye sordu. Bunun üzerine de, Allah Teâla hazretleri:

"Allah sizin (daha önce Beytu'l-Makdis'e doğru kıldığınız) namazları zayi etmeyecektir" (Bakara 143) ayetini inzal buyurdu."[418]

*** TAHİYYETÜ'L-MESCİD**

306- 6293- 1012- حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمَ بْنُ الْمُنْذِرِ الْحِزَامِيُّ، وَيَعْقُوبُ بْنُ حُمَيْدِ بْنِ كَاسِبٍ؛ قَاَ: ثنَا ابْنُ أَبِي فُدَيْكٍ، عَنْ كَثِيرِ بْنِ زَيْدٍ، عَنِ الْمُطَّلِبِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ أَنَّ رَسُولَ لله صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:)إِذَا دَخَلَ أَحَدُكُمُ الْمُسْجِدَ، فَ يَجْلِسْ حَتَّى يَرْكَعَ رَكْعَتَيْنِ(.فِي الزوائد: رِجاله ثقات، إ أنه منقطع. قَالَ أَبُو حاتم: المطلب بن عبد اللّه عن أَبِي هُرَيْرَةَ، مرسل.

306. (1012) (6293)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Biriniz mescide girince iki rek'at namaz kılmadan oturmasın."[419]

AÇIKLAMA:

Fakihlerin tahiyyetü'l-mescid dedikleri bu namazı kılmak sünnettir. Mescide giren kimse sünnet veya farz herhangi bir namaz kılsa, tahiyyetü'l-mescid sevabını alır, ayrıca bunu da kılmak gerekmez. Bu namaz en az iki rek'attir, dileyen fazla da kılabilir.[420]

*** NAMAZ KILARKEN TÜKÜRÜLMEZ**

307- 6294- 1023- حَدَّثَنَا هَنَّادُ بْنُ السَّرِيِّ، وَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَامِرِ بْنِ زُرَارَةَ؛ قَاَ: ثنَا أَبُو بَكْرِ بْنِ عَيَّاشٍ، عَنْ عَاصِمٍ، عَنْ أَبِي وَائِلٍ، عَنْ حُذَيْفَةَ؛ أَنَّهُ رَأى شَبَثَ بْنَ رِبْعِيٍّ بَزَقَ بَيْنَ يَدَيْهِ، فَقَالَ: يَا شَبَثُ! تَبْزُقْ بَيْنَ يَدَيْكَ: فَإِنَّ رَسُولَ لله صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ
يَنْهَى عَنْ ذَلِكَ، وَقَالَ »إِنَّ الرَّجُلَ إِذَا قَامَ يُصَلِّي أَقْبَلَ اللَّهُ عَلَيْهِ بِوَجْهِهِ، حَتَّى يَنْقَلِبَ أَوْ يُحْدِثَ حَدَثَ سُوءٍ«.فِي الزوائد: رجال إسناده ثقات.

307. (1023) (6294)- Hz. Huzeyfe radıyallahu anh'ın anlattığına göre, "Şebese! İbnu'r-Rıb'iyy'in önüne tükürdüğünü görmüş ve: "Ey şebese! Önüne tükürme, zira Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bundan yasaklamış ve: "Kişi namaza durduğu vakit Allah Teâla hazretleri ona veçhinden yönelir" buyurmuştur dedi." [421]

AÇIKLAMA:

Hadis, namaza duran kimseye Cenab-ı Hakk'ın rahmetini tecelli ettirdiğini belirtmektedir. Bu tecellinin kişinin kıble cihetinden vâki olacağı iş'ar buyrulmaktadır. Bu sebeple namaza duran kişinin kıble cihetinin ayrı bir kudsiyeti vardır. Önünden geçilmez, ateşe, insana karşı durulmaz, bir sütre konmalıdır, kıble cihetine tükürülmemelidir vs. Pek çok hadis, namaz kılan kimsenin kıble cihetinin ehemmiyetini belirtir. Namazda esas olan huzurî tefekkür büyük ölçüde kıble cihetiyle alâkalıdır.[422]

*** SECCADE ÜZERİNDE NAMAZ**

308- 6295- 1030- حَدَّثَنَا خَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَى. ثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ وَهْبٍ. حَدَّثَنِى زَمْعَةُ بْنُ صَالِحٍ، عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ؛ قَالَ: صَلَّي ابْنُ عَبَّاسٍ، وَهُوَ بِالْبَصْرَةِ عَلَي بِسَاطِهِ. ثُمَّ حَدَّثَ أَصْحَابَهُ أَنَّ رَسُولَ للّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يُصَلِّي عَلَى بِسَاطِهِ.فِي الزوائد: فِي إسناده زمعة، وهو ضيف وإن روى له مسلم. فإنما روي له مقرونا بغيره. فقد ضعّفه أحمد وابن معين وغيره.

308. (1030) (6295)- Amr İbnu Dinar rahimehullah anlatıyor: "İbnu Abbâs radıyallahu anhümâ Basra'da halısı üzerinde namaz kıldı, sonra arkadaşların Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın, halısı üzerinde namaz kıldığını söyledi." [423]

*** SICAKTA-SOĞUKTA ELBİSEYE SECDE**

309- 6296- 1031- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بن أَبِي شَيْبَةَ. ثنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ مُحَمَّدٍ الدَّرَاوَرْدِيُّ، عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ أَبِي حَبِيبَةَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ؛ قَالَ: جَاءَنَا النَّبِيُّ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَصَلَّي بِنَا فِي مَسْجِدِ بَنِي عَبْدِا ۤشْهَلِ، فَرَأَيْتُهُ وَاضِعًا يَدَيْهِ عَلَي ثَوْبِهِ، إِذَا سَجَدَ.فِي الزوائد: فِي إسناده عن عبد اللَّه بن عبد الرحمن عن أبيه عن جده ثابت بن الصامت، كما فِي الرواية اŒتية، فهذا إسناد متصل.

309. (1031) (6296)- Abdullah İbnu Abdirrahmân radıyallahu anh anlatıyor: Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bize geldi ve Benî Abdileşhel mescidinde bize namaz kıldırdı. Secde edince ellerini elbisesinin üzerine koyduğunu gördüm." [424]

310- 6297- 1032- حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ مُسَافِرٍ. ثَنَا إِسْمَاعِيلَ بْنُ أَبِي أُوَيْسٍ. أَخْبَرَنِي إِبْرَاهِيمُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ ا ۤشْهَلِّي، عَنْ عَبْدِ اللّهِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَانِ بْنِ ثَابِتِ بْنُ الصَّامِتِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ؛ أَنَّ رَسُولَ للّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَّى فِي بَنِي عَبْدِ ا ۤشْهَلِ وَعَلَيْهِ كِسَاءٌ مُتَلَفِّفٌ بِهِ. يَضَعُ يَدَيْهِ عَلَيْهِ. يَقِيهِ بَرْدَ الْحَصَى.فِي الزوائد: فِي إسناده إِبْرَاهِيمَ بن إسماعيل ا ۤشهلي، قَالَ فِيهِ البخاري: منكر الحديث. وضعّفه غيره. ووثّقه أحمد والعجلي. وعبد اللّه بن عبد الرحمن، لم أر من تكلم فِيهِ و من وثّقه. وباقي رجاله ثقات. قَالَ سنديّ. قلت وبالجملة، فحديث السجود عَلَى التراب ثابت. والتكلم إنما هو فِي خصوص هذا الحديث. فالوجه قول من جوز ذَلِك.

310. (1032) (6297)- Sâbit İbnu Sâmit radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, bir elbiseye bürünmüş olarak Benî Abdileşhel kabilesinde namaz kıldı. (Secdede) çakılların soğukluğundan korunmak maksadıyla ellerini ellerinin üzerine koymuştu."[425]

AÇIKLAMA:

Secde sırasında alın ve ellerin yere konması esas ise de, soğuk veya sıcak sebebiyle imkânsızlık durumunda, giyilen elbisenin bir kenarı üzerine alın veya ellerin konabileceğine hükmedilmiştir. Ebu Hanîfe ve cumhûrun görüşü budur. [426]

*** NAMAZDA UYARI TESBİHİ-EL ÇIRPMASI**

311- 6298- 1036- حَدَّثَنَا سُوَيْدُ بْنُ سَعِيدٍ. ثنَا يَحْيَى بْنُ سُلَيْمٍ، عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ أُمَيَّةَ. وَعُبَيْدُ اللَّهِ، عَنْ نَافِعٍ؛ أَنَّهُ كَانَ يَقُولُ: قَالَ ابْنُ عُمَرَ: رَخَّصَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِلنِّسَاءِ فِي التَّصْفِيقِ، وَلِلرِّجَالِ فِي التَّسْبِيحِ.فِي الزوائد: إسناده حسن.

311. (1036) (6298)- İbnu Ömer radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm namazda, (ihtiyaç halinde), kadınların ellerini çırpmasına, erkeklerin de "sübhanallah!" demesine ruhsat tanıdı."[427]

AÇIKLAMA:

Namazda imam, bir hata yapacak olsa, cemaatten erkekler sübhanallah! diye ikaz ederler. Bu ibare zikir olduğu için namazı bozmaz. Böyle bir durumda, bu hadis kadınların ellerini çırparak uyanda bulunmasına ruhsat tanır. Şafiiler ve Hanbeliler bu hadisi esas almıştır. Ancak Hanefiler ve Malikiler başka delillere dayanarak kadın ve erkek her ikisinin de sübhanallah diyerek uyarı yapması gerektiğine hükmetmişlerdir. Ebu Hanife el çırpmanın namazı bozacağına hükmeder.[428]

*** AYAKKABIYLA NAMAZ**

312- 6299- 1037- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بن أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا غُنْدَرٌ، عَنْ شُعْبَةَ، عَنِ النُّعْمَانِ بْنِ سَالِمٍ، عَنِ ابْنِ أَبِي أَوْسٍ؛ قَالَ: كَانَ جَدِّي، أَوْسٌ، أَحْيَاناً يُصَلِّي. فَيُشِيرُ إِلَيَّ وَهُوَ فِي الصَّةِ. فَأُعْطِيهِ نَعْلَيْهِ. وَيَقُولُ: رَأَيْتُ رَسُولَ للَّهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّي فِي نَعْلَيْهِ. فِي الزوائد: إسناده صحيح.

312. (1037) (6299)- İbnu Ebî Evs radıyallahu anh anlatıyor: "Dedem Evs es-Sakafî, namaz kılarken bazan bana işarette bulunurdu. Ben de ayakkabılarını kendisine verirdim. Şöyle demişti: "Ben Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ı ayakkabıları ile namaz kılarken gördüm."[429]

313- 6300- 1039- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ. ثَنَا يَحْيى بْنُ ادَمَ. ثَنَا زُهَيْرٌ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ عَلْقَمَةَ عن عَبْدِ اللّه؛ قَالَ: لَقَدْ رَأَيْنَا رَسُولَ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّي فِي النَّعْلَيْنِ وَالْخُفَّيْنِ.فِي الزوائد: فِي إسناده أَبُو إسحاق، وقد اختلط بآخر عمره. وزهير، وهو ابْنِ معاوية بن جريج روى عنه فِي اختلطه. قَالَه أَبُو زرعة.

313. (1039) (6300)- Abdullah İbnu Mes'ud radıyallahu anh anlatıyor: "Biz Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ı ayakkabıları ve mestleri ile namaz kılarken gördük." [430]

*** HUŞÛ**

314- 6301- 1043- حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا طَلْحَةُ بْنُ يَحْيى، عَنْ يُونُسَ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ سَالِمٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: َ تَرْفَعُوا أبْصَارَكُمْ إلَى السَّمَاءِ أنْ تَلْتَمِع. يَعْنِي فِي الصَّةِ.فِي الزوائد: إسناده صحيح ورجاله ثقات. وقد رواه النسائي فِي الصغرى من حديث أنس.

314. (1043) (6301)- İbnu Ömer radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Gözlerinizin hızla kör olmaması için, namazdayken onları semâya kaldırmayın."[431]

AÇIKLAMA:

Daha önceleri de geçtiği üzere namazda aranan huşû, öncelikle gözle ilgilidir. Gözün namaz esnasında sağa sola, semaya kayması huşûyu bozar. Bundan şiddetle yasak edilmiştir. Yasaktaki şiddete binaen bunun haram olduğu hükmünü çıkaran da olmuştur. Ama dört mezhebe göre bu mekruhtur, namazın edebine aykırıdır.[432]

*** TEK GİYSİ İÇİNDE NAMAZ**

315- 6302- 1050- حَدَّثَنَا أَبُو إِسْحَاقَ الشَّافِعِيُّ، إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ الْعَبَّاسِ. ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ حَنْظَلَةَ ابْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَبادٍ الْمَخْزُومِيُّ، عَنْ مَعْرُوفِ بْنِ مُشْكَانَ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ كَيْسَانَ، عَنْ أَبِيهِ؛ قَالَ: رَأَيْتُ رَسُولَ للهِّ صَلَّي اللهُّ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّي بِالبِئْرِ الْعُلْيَا، فِي ثَوْبٍ.فِي إسناده مقال. ‘ن عبد الرحمن بن كيسان و مُحَمَّد بن حنظلة ذكرهما ابْنِ حبان فِي الثقات. ومعروف بن مشكان لم أر من تكلم فِيهِ. و أَبُو إسحاق الشافعي ثقة، فتلخص من هذا أن إسناده ضعيف.

315. (1050) (6302)- Kaysân radıyallahu anh demiştir ki: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ı Bi'r-i ülya nam mevkide tek parça giysi içerisinde namaz kılarken gördüm."[433]

316- 6303- 1051- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنِ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بِشْرٍ. ثَنَا عَمْرُو بْنُ كَثِيرٍ. ثَنَا اِبْنُ كَيْسَانَ، عَنْ أَبِيهِ؛ قَالَ: رَأَيْتُ النَّبِيّ صَلَّي اللهُّ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّي الظُّهْرَ وَالْعَصْرَ فِي ثَوْبٍ وَاحِدٍ، مُتَلَبِّبًا بِهِ . فِي الزوائد: إسناده حسن. وقال. ليس لكيسان عنه ابن ماجة سوي هذا الحديث والذي قبله. وهما حديث واحد. وليس له شيء فِي بقية الخمسة ا‘صول.

316. (1051) (6303)- Kaysan radıyallahu anh: "Ben Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ı öğle ve ikindi namazlarını, (mübarek göğsü üzerinde) topladığı tek parçalık bir giysi içeririnde kılarken gördüm" demiştir. [434]

*** TİLAVET SECDESİNİN SAYISI**

317- 6304 -1056 -حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيى. ثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمنِ الدِّمَشْقِيُّ. ثَنَا عُثْمَانُ بْنُ فَائِدٍ ثَنَا عَاصِمُ بْنُ رَجاَءِبْنِ حَيْوَةَ،عَنِ الْمَهْدِيِّ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمنِ بْنِ عُيَيْنَةَ بْنِ خَاطِرٍ. قَالَ: حَدَّثَتْنِي عَمَّتِي أُمُّ الدَّرْدَاءِ، عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ؛ قَالَ: سَجَدْتُ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِحْدَى عَشْرَةَ سَجْدَةً، لَيْسَ فِيهاَ مِنَ الْمُفَصَّلِ شَيْءٌ: ا'عْرَافُ، وَالرَّعْدُ، وَالنَّحْلُ، وَبَنِي إِسْرَائِيلَ، وَمَرْيَمُ، وَالْحَجُّ، وَسَجْدَةُ الْفُرْقَانِ، وَسُلَيْمَانُ سُورَةِ النَّمْلِ، وَالسَّجْدَةُ، وَفِي ص، وَسَجْدَةُ الْحَوَامِيمِ.فِي الزوائد: فِي إسناده عثمان بن فائد، وهو ضعيف.

317. (1056) (6304)- Ebu Derda anlatıyor: "Ben Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'la birlikte onbir (tilâvet) secde(si) yaptım. Onların arasında Kur'ân-ı Kerîm'in el-Mufassal denen (kısa surelerden) hiçbirisi yoktu. Secde ayeti olan sureler şunlardı: A'raf, Ra'd, Nahl, Beni Îsrail(=İsra), Meryem, Hacc, Furkân, Neml, Secde, Sâd, Havâmîm(=Fussilet)."[435]

318- 6305 -1058 -حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ، عَنْ أَيُّوبَ بْنِ مُوسى، عَنْ عَطَاءِ بْنِ مِيناَءَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: سَجَدْناَ مَعَ رَسُولِ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي. »إِذَا السَّمَاءُ انْشَقَّتْ« و »اقْرَأْ بَسْمِ رَبِّكَ«.فِي إسناده ابْنِ ميناء، وهو مجهول. كما قاله ابْنِ القطانَ.

318. (1058) (6305)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Biz Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'la birlikte İza's-Semâu'n-Şakkat ve İkrâ bismi Rabbike surelerinin secde ayetlerinde secde ettik." [436]

AÇIKLAMA:

Secde ayetleriyle ilgili açıklama daha önce geçtiği için burada tekrar etmeyeceğiz.[437]

*** NAMAZI TAMAMLAMA**

319- 6306- 1072- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ خَّدِ، ثَنَا وَكِيعٌ. ثَنَا أُسَامَةُ بْنُ زَيْدٍ، قَالَ: سَأَلْتُ طَاوُسًا عَنِ السُبْحَةِ فِي السَّفَرِ، وَالْحَسَنُ بْنُ مُسْلِمِ بْنِ يَنَّاقٍ جَالِسٌ عِنْدَهُ. فَقَالَ: حَدَّثَنِي طَاوُسٌ أَنَّهُ سَمِعَ ابْنَ عَبَّاسٍ يَقُولُ: فَرَضَ رَسُولُ ﷲِ صَلَّي ﷲُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَةَ الْحَضَرِ وَصَةَ السَّفَرِ. فَكُنَّا نُصَلِّي فِي الْحَضَرِ قَبْلَهَا وَبَعْدَهَا. وَكُنَّا نُصَلِّي فِي السَّفَرِ قَبْلَهَا وَبَعْدَهَا.فِي الزوائد: إسناده حسن.

319. (1072) (6306)- İbnu Abbâs radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm hazar namazını ve sefer namazını farz kılmıştır. Biz hazarda farzdan önce ve sonra sünnet kılardık. Seferde de farzdan önce ve sonra sünnet kılardık."[438]

*** NAMAZI TERKEDEN**

320- 6307- 1080- حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ الدِّمَشْقِيُّ. ثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ. ثَنَا ا‘وْزَاعِيُّ، عَنْ عَمْرِو بْنِ سَعْدٍ، عَنْ يَزِيدَ الرَّقَاشِيِّ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ. »لَيْسَ بَيْنَ الْعَبْدِ وَالشِّرْكِ إِ ّ تَرْكُ الصَّةِ. فَإِذَا تَرَكَهَا فَقَدْ أَشْرَكَ«.فِي الزوائد: هَذَا ضعيف لضعف يزيد بن أبان الرقاشي.

320. (1080) (6307)- Hz. Enes İbnu Mâlik radıyallahu anh'ın anlattığına göre: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm şöyle buyurmuşlardır: "Kulla şirk arasında sadece namazın terki vardır. Onu terk etti mi şirke düşmüş demektir."[439]

*** CUMANIN FARZİYYETİ**

-321 -6308 -1081 -حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْد اللّٰهِ بْنِ نُمَيْرٍ. ثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ بُكَيْرٍ، أَبُو جَنَّابٍ (خَبَّابٍ)، حَدَّثَنِي عَبْدُ اللّٰهِ بْنُ مُحَمَّدٍ الْعَدوِيُّ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ زَيْدٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ،
عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللّٰهِ؛ قَالَ: خَطَبَنَا رَسُولُ للّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: (يَا أَيُّهَا النَّاَسُ! تُوبُو إِلَى اللّٰهِ قَبْلَ أَنْ تَمُوتُوا. وَبَادِرُوا بِالْأَعْمَالِ الصَّالِحَةِ قَبْلَ أَنْ تُشْغَلُوا. وَصِلُوا الَّذِي بَيْنَكُمْ وَبَيْنَ رَبِّكُمْ بِكَثْرَةِ ذِكْرِكُمْ لَهُ، وَكَثْرَةِ الصَّدَقَةِ فِي السِّرِّ وَالْعَنِيَةِ، تُرْزَقُوا وتُنْصَرُوا وَتُجْبَرُوا. وَاعْلَمُوا أَنَّ اللّٰهَ قَدِ افْتَرَضَ عَلَيْكُمُ الْجُمُعَةَ فِي مَقَامِي هذَا، فِي يَوْمِي هذَا، فِي شَهْرِي هذَا، مِنْ عامِي هذَا، إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ. فَمَنْ تَرَكَهَا فِي حَيَاتِي أَوْ بَعْدِي، وَلَهُ إِمَامٌ عدِلٌ أَوْ جَائِرٌ، اسْتِخْفَافاً بِهاَ، أَوْ جُحُودًا لَهاَ، فَ جَمَعَ اللّٰهُ لَهُ شَمْلَهُ، وَ بَارَكَ لهُ فِي أَمْرِه. أَ، وَ صَةَ لَهُ، وَ زَكَاةَ لَهُ، وَ حَجَّ لَهُ، وَ صَوْمَ لَهُ، وَ بِرَّ لَهُ حَتَّى يَتُوبَ. فَمَنْ تَابَ، تَابَ اللّٰهُ عَلَيْهِ. أَ، َ تَؤُمَّنَّ امْرأَةٌ رَجُ. وَ يَؤُمَّ أَعْرَابِيٌّ مُهَاجِرًا. وَ يَؤُمَّ فَاَجِرٌ مُؤْمِناً، إِ أَنْ يَقْهَرَهُ بِسُلْطَانٍ، يَخَافُ سَيْفَهُ وَسَوْطَهُ.فِي الزوائد: إسناده ضعيف، لضعف عَلَى بن زيد بن جدعان وعبد اللّٰه بن مُحَمَّد العدويّ.

321. (1081) (6308)- Hz. Cabir İbnu Abdillah radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm (bir gün) bize hitap etti ve dedi ki: "Ey insanlar! Ölmezden önce Allah'a tevbe edin. (Musibet hastalık, yaşlılık gibi) ağır meşguliyetlere düşmezden önce salih ameller işlemede acele edin. Çok zikir ederek, gizli ve açık çok sadaka vererek Allah'a karşı üzerinizdeki borcu ödeyin ki bol rızka, ilahi nusrete ve ıslah-ı hale mazhar olasınız. Bilesiniz Allah, benim içinde bulunduğum şu makamda, şu günde, şu ayda, bu yıldan Kıyamet'e kadar devam etmek üzere Cum'a namazını farz kıldı. Kim bunu, benim sağlığımda veya ölümümden sonra adil veya zalim bir imam oldukça, istihfaf ederek veya inkar ederek terk edecek olursa Allah onun iki yakasını bir araya getirmesin, işine bereket vermesin. Haberiniz olsun! O kimsenin tevbe etmedikçe ne namazı, ne zekatı, ne haccı, ne orucu, ne de makbul bir iyiliği vardır. Kim de tevbe ederse Allah onun tevbesini kabul eder. Haberiniz olsun! Bir kadın bir erkeğe imamlık yapamaz. Bir bedevi de muhacire imamlık yapamaz. Facir de mü'mine

imamlık yapamaz. Ancak fâsık zor kullanır, mü'min de onun kılıncından ve kamçısından korkarsa bu durumda imama uyar."[440]

AÇIKLAMA:

Kadının imamlık yapamayacağı belli bir husustur. Bedevinin muhacire yapamaması, bedevilerin dini bilgilerdeki eksikliğinin çokluğundandır. Muhacirler ise Medine'de Resûlullah'ın terbiyesinden geçen ilim ve irfanda yüce makama ermiş kimselerdir. Fasığın, fasık olmayana imameti de buradan gelir. İmamın ilim ve faziletçe önde olanlardan seçilmesi esastır. Herşeye rağmen fukahâ bu yasağı kerahate hamletmiş, fasığın, cahilin arkasında kılınacak namazın sahih olduğuna hükmetmiştir.[441]

*** CUMA'NIN FAZİLETİ**

322- 6309- 1084- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بن أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا يَحْيَى بْنُ أَبِي بَكْرٍ. ثَنَا زَهَيْرُ بْنُ مُحَمَّدٍ، عَنْ عَبْدُ اللّهِ بْن مُحَمَّدٍ، عَنْ عَبْدُ اللّهِ بْن مُحَمَّدِ بْن عَقِيلٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ يَزِيدَ ا٘نْصارِيِّ، عَنْ أَبِي لُبابَةَ بْن عَبْدِ الْمُنْذِرِ؛ قَالَ النَّبِيّ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:)إِنَّ يَوْمَ الْجُمُعَةِ سَيِّدُ ا٘يام، وَأَعْظَمُهاَ عِنْدَ اللّهِ. وَهُوَ أَعْظَمُ عِنْدَ اللّهِ مِنْ يَوْمِ ا٘ضْحَي وَيَوْمِ الْفِطْرِ. فِيهِ خَمْسُ خَلٍ. خَلَقَ اللّهُ فِيهِ آدَمَ وَأَهْبطَ اللّهُ فِيهِ آدَمَ إِلَيَ ا٘رْضِ. وَفِيهِ تَوَفَّى اللّهُ آدَمَ. وَفِيهِ ساَعَةٌ َ يَسْأَلُ اللّهَ فِيهاَ الْعَبْدُ شَيْئاً إِّ أَعْطَاهُ. ماَلَمْ يَسْئَلْ حَرَاماً. وَفِيهِ تَقُومُ السَّاعَةُ. مَا مِنْ مَلَكٍ مُقَرَّبٍ وَ سَماَءٍ وَ أَرْضٍ وَ رِياَحٍ وَ جِباَلٍ وَ بَحْرٍ إِّ وَهُنَّ يُشْفِقْنَ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ(.فِي الزوائد: إسناده حسن.

322. (1084) (6309)- Ebu Lübâbe İbnu Abdilmünzir radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Cum'a günü, (haftanın diğer) günlerinin efendisidir. Allah katında da en mühim olanıdır. O, Allah katında, Kurban ve Ramazan bayramı günlerinden daha mühimdir. Bu günün beş hasleti vardır: Allah, Âdem'i bugünde yarattı. Allah Âdem aleyhisselâm'ı o günde yeryüzüne indirdi. Allah Âdem'in ruhunu o gün kabzetti. O günde bir saat vardır ki, kul o saatte Allah'tan haram bir şey talep etmedikçe her ne isterse mutlaka kendisine talebi verilir. Kıyamet de o gün kopacaktır. Bütün mukarreb (Allah'a yakın) melekler, sema, arz, rüzgâr, dağ, deniz hepsi o günden korkarlar."[442]

Not: Cum'a ile ilgili geniş açıklama daha önce geçti. [443]

*** CUMA GUSLÜ**

323- 6310- 1091- حَدَّثَنَا نَصْرُ بْنُ عَلِي الْجَهْضَمِيُّ. ثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ أَنْبَئانَا إِسْمَاعِيلُ بنُ مُسْلِمٍ الْمَكِّيُّ، عَنْ يَزِيدَ الرَّقَاشِيِّ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: (مَنْ تَوَضَّأَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ، فَبِهاَ وَنِعْمَتْ. يُجْزِئُ عَنْهُ الْفَرِيضَةَ وَمَنِ اغْتَسَلَ فَالْغُسْلُ أَفْضَلُ). فِي الزوائد: إسناده ضعيف يزيد بن أبان الرقاشئ. وقد جاء فِي غير ابْنِ ماة. من حديث عائشة. وسمرة بن جندب من غير زيادة (ويزئ عنه الفريضة).

323. (1091) (6310)- Hz. Enes radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Cum'a günü abdest alan kimse bununla fazilet kazanır. Bu, güzel bir ameldir. Farzı da yerine getirmiş olur. Kim de guslederse, gusül daha faziletlidir."[444]

*** CUMAYA ERKEN GİTMEK**

324- 6311- 1092- حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمارٍ، وَسَهْلُ بْنُ أَبِي سَهْلٍ. قَاَ. ثَنا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ، عَنْ أَبِي الجمعةأن رَسُولَ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:)إِذَا كَانَ يَوْمُ الْجُمُعَةِ، كَانَ عَلَى كُلِّ بَابٍ مِنْ أَبْوَابِ الْمَسْجِدِ مَئكَةٌ يَكْتُبُونَ النَّاسَ عَلَى قَدْرِ مَنَازِلِهِمْ. ا‘وَّلَ . فَإِذَا خَرَجَ ا‘‘مَامُ طَوَوُا الصُّحُفَ، وَاسْتَمَعُوا الْخُطْبَةَ. فَالْمُهَجِّرُ إِلَى الصَّةِ كَالْمُهْدِي بَدَنَةً. ثُمَّ الَّذِي يَلِيهِ كَمُهْدِي بَقَرَةٍ. ثُمَّ الَّذِي يَلِيهِ كَمُهْدِي كَبْشٍ.)حَتَّى ذَكَرَ الدَّجَاجَةَ وَالْبَيْضَةَ. زَادَ سَهْلٌ فِي حَدِيثِهِ(فَمَنْ جَاءَ بَعْدَ ذَلِكَ فَإِنَّمَا يَجِئُ بِحَقٍّ إِلَى الصَّةِ(.فِي الزوائد: إسناده صحيح.

324. (1092) (6311)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Cuma günü gelince, mescidin her bir kapısı üzerinde melekler yer alır. İnsanları mertebelerine göre yazarlar. Bu mertebeler önce geliş sırasına göredir. İmam minbere çıktımı defteri kapatırlar, hutbeyi dinlerler. Namaza erken gelen, bir deve tasadduk etmiş gibidir. Ondan sonra gelenler bir sığır tasadduk etmiş gibidir. Onu takiben gelenler bir koyun tasadduk etmiş gibidir."

(Resûlullah saymaya devam ederek tavuğu ve yumurtayı da saydı. Selh hadisinde bu ziyadede bulundu:) "Bundan da sonra gelen kimse, artık yalnız namaz sevabını almak için gelmiş olur."[445]

325- 6312- 1093- حَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ. ثَنَا وَكِيعٌ. عَنْ سَعِيدِ بْنِ بَشِرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنِ الْحَسَنِ، عَنْ سَمُرَةَ بْنِ جُنْدُبٍ؛ أَنَّ رَسُولَ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ضَرَبَ مَثَلَ الْجُمُعَةِ ثُمَّ التَّكْبِيرِ كَنَاحِرِ الْبَدَنَةِ كَنَاحِرِ الْبَقَرَةِ كَنَاحِرِ الشَّاةِ حَتَّى ذَكَرَ الدَّجَاجَةَ.فِي الزوائد: غسناده صحيح.

325. (1093) (6312)- Semüre İbnu Cündeb radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, Cum'â namazına erken gelmenin ehemmiyetini deve kurban edene, sığır kurban edene, davar kurban edene ve hatta tavuk tasadduk

edene benzetti."[446]

326- 6313- 1094- حَدَّثَنَا كَثِيرُ بْنُ عُبَيْدٍ الْحِمْصِيُّ ثَنَا عَبْدُ الْمَجِيدِ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ عَنْ مَعْمَرٍن عَنِ ا'عْمَشِ عَنْ إِبْرَاهِيمَن عَنْ عَلْقَمَةَ؛ قَالَ خَرَجْتُ مَعَ عَبْدِ اللَّهِ إِلَى الْجُمُعَةِ، فَوَجَدَ ثَث، وَقَدْ سَبَقُوهُ. فَقَالَ: رَابِعُ أَرْبَعَةَ بِبَعِيدٍ إِنِي سَمِعْتُ رَسُولَ لله صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: إِنَ النَاسِ يَجْلِسُونَ مِنَ اللهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلَى قَدْرِ رَوَاحِهِمْ إِلَى الْجُمُعَةِ. ا'وَّلَ وَالثَّانِي وَالثَّالِثِچ. ثُمَّ قَالَ رَابِعُ أَربَعَةٍ. بِبَعِيدٍ.فِي الزوائد: فِي إسناده مقال. عبد الحميد هذا هو ابْنِ عبد العزيز، وإن أخرج له مسلم فِي صحيح فإنما أخرج له مقرونا بغيره. فقد كَانَ شديد ا''رجاء داعية إليهز لكن وثقه الجمهور وأحمد وغبن معين وداود والنسائي. ولينه أَبُو حاتم. وضعفه ابْنِ أَبِي حاتم. وباقي رجال ا''سناد ثقات. فا''سناد حسن.

326. (1094) (6313)- Alkame rahimehullah anlatıyor: "Abdullah İbnu Mes'ud radıyallahu anh ile birlikte cuma namazına gittik. Mescidde kendinden önce üç kişinin geldiğini gördü: "Ben dört kişinin dördüncüsüyüm, dördüncü de (rahmet-i ilahiyeden) uzak değildir" dedi ve açıkladı: "Ben Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın şöyle buyurduğunu işittim: "Kıyamet günü insanlar, cuma namazlarına geliş sıralarına göre Allah'a yakınlık kazanacaklardır. Birinci, ikinci, üçüncü... şeklinde."

Abdullah sonra: "Ben dördün dördüncüsüyüm, dördüncü olan da (Allah'ın rahmetinden) uzak değildir" dedi."[447]

*** CUMA KIYAFETİ**

327- 6314- 1095- حَدَّثَنَا حَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَى. ثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ وَهْبٍ. اخْبَرَنِي عَمْرُو بْنُ الْحَارِثِ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي حَبِيبٍ، عَنْ مُوسَي بْنِ سَعِيدٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَي بْنِ حَبَّانَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ ابْنِ سَم؛ أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ للَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ عَلَى الْمِنْبَرِ فِي يَوْمِ الْجُمُعَةِ: »ماَ عَلَى أَحَدِكُمْ لَو اشْتَرى ثَوْبَيْنِ لِيَوْمِ الْجُمُعَةِ، سِوَى ثَوْبِ مَهْنَتِهِ«.حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا شَيْخٌ لَنَا، عَنْ عَبْدِ الْحَمِيدِ بْنِ جَعْفَرٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى ابْنِ حَبَّانَ، عَنْ يُوسُفَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سَم، عَنْ أَبِيهِ؛ قَالَ: خَطَبَنَا النَّبِيّ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَذَكَرَ ذَلِكَ.فِي الزوائد: إسناده صحيح ورجاله ثقات. ورواه أبُو داود بإسناد آخر.

327. (1095) (6314)- Abdullah İbnu Selâm radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bir cuma günü minberde şöyle buyurdular:
"Sizden biri, cuma için, iş elbisesi dışında iki parçalı bir elbise satın alsa ona bir vebal yoktur."[448]

328- 6315- 1097- حَدَّثَنَا سَهْلُ بْنُ أَبِي سَهْلٍ، وَحَوْثَرَةُ بْنُ مُحَمَّدٍ. قَا: ثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ الْقَطَّانُ، عَنِ ابْنِ عِجْنَ، عَنْ سَعِيدٍ الْمَقْبُرِيِّ، عَن أَبِيهِ، عَنْ عَبْدُ اللَّهِ بْنِ وَدِيعَةَ، عَنْ أَبِي ذَرٍّ، عَنِ النَّبِيّ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: »مَنِ اغْتَسَلَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ فَأَحْسَنَ غُسْلَهُ، وَتَطَهَّرَ فَأَحْسَنَ طُهُورَهُ، وَلَبِسَ مِنْ أَحْسَنَ ثِيَابِهِ، وَمَسَّ ماَ كَتَبَ اللَّهُ لَهُ مِنْ طِيبِ أَهْلِهِ، ثُمَّ أَتَى الْجُمُعَةَ وَلَمْ يَلْغَ وَلَمْ يُفَرِّقْ بَيْنَ اثْنَيْنِ، غُفِرَ لَهُ ماَ بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْجُمُعَةِ اُخْرَى(.فِي الزوائد: إسناده صحيح ورجاله ثقات.

328. (1097) (6315)- Ebu Zerr radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Cuma günü, kim güzelce yıkanır, mükemmelce temizliğini yapar, iyi elbiselerini giyer, ailesinin kokusundan Allah'ın takdir ettiğini sürünür, sonra da cuma namazına gider; camide boş söz etmez, oturan iki kişinin arasına girmezse, o cuma ile önceki cuma arasındaki

(küçük günahları) affedilir."[449]

329- 6316- 1098- حَدَّثَنَا عَمَّارُ بْنُ خَالِدٍ الْوَاسِطِيُّ. ثَنَا عَلِيُّ بْنُ غُرَابٍ، عَنْ صَالِحِ بْنُ أَبِي ا'خْضَرِ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عُبَيْدِ بْنِ السَّبَّاقِ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ هذاَ يَوْمُ عِيدٍ. جَعَلَهُ اللهُ لِلْمُسْلِمِينَ. فَمَنْ جاَءَ إِلَى الْجُمُعَةِ فَلْيَغْتَسِلْ. وَإِنْ كَانَ طِيبٌ فَلْيَمَسَّ مِنْهُ وَعَلَيْكُمْ بِالسَّوَّاكِ».فِي الزوائد: فِي إسناده صالح بن أَبِي ا'خضر. لينه الجمهور وباقي رجاله ثقات.

329. (1098) (6316)- İbnu Abbâs radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Bu (cuma gününü) Allah mü'minler için (haftalık) bayram kılmıştır. Öyleyse kim cumaya gelirse yıkansın. Eğer kokusu varsa ondan sürünsün. Misvak kullanmanız da gerekir."[450]

*** CUMA VAKTİ**

330- 6317- 1101- حَدَّثَنَا هِشَامَ بْنُ عَمَّارٍ. ثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنِ سَعْدِ بْنِ عَمَّارِ بْنِ سَعْدٍ مُؤَذِّنِ النَّبِيِّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. حَدَّثَنِي أَبِي، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ؛ أَنَّهُ كَانَ يَؤَذِّنُ يَوْمَ الْجُمُعَةِ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا كَانَ الْفَيْءُ مِثْلَ الشِّرَاكِ.فِي الزوائد: فِي إسناده عبد الرحمن بن سعد. أجمعوا عَلَى ضعفه. وأما أَبُوه فَقَالَ ابْنِ القطان: يعرف حاله و حال أَبِيه.

330. (1101) (6317)- Cum'a günleri Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a ezan okuyan Sa'd el-Karaz, ezanı, gölge ayakkabı bağı kadar olunca okuduğunu belirtmiştir."[451]

331- 6318- 1102- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَبْدَةَ ثَنَا الْمُعْتَمِرُ بْنُ سُلَيْمَانَ. ثَنَا حُمَيْدٌ، عَنْ أَنَسٍ؛ قَالَ: كُناَّ نُجَمِّعُ ثُمَّ نَرْجِعُ فَنَقِلُ.فِي الزوائد: إسناده صحيح ورجاله ثقات.

331. (1102) (6318)- Hz. Enes anlatıyor: "Biz cum'a namazını kılar, sonra (evlerimize) döner ve kaylûle (öğle uykusu) yapardık." [452]

*** CUMA HUTBESİ**

332- 6319- 1107- حَدَّثَنَا هِشَام بْنُ عَمارٍ. ثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ سَعْدِ بْنِ عَمارِ بْنِ سَعْدٍ. حَدَّثَنِي، عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ؛ أَنَّ رَسُولَ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا خَطَبَ فِي الْحَرْبِ، خَطَبَ عَلَى قَوْسٍ. وَإِذَا خَطَبَ فِي الْجُمُعَةِ ، خَطَبَ عَلَى عَصاً.فِي الزوائد: أسناده ضعيف لضعف اود سعد وأبيه عَبْدُ الرّحمن.

332. (1107) (6319)- Sa'd el-Karaz anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm harbte hutbe okurken kılınca dayanarak hutbe okurdu. Cum'a günü hutbe okurken asasına dayanarak hutbe okurdu."[453]

333- 6320- 1108- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا ابْنُ أَبِي غَنِيَّةَ، عَنِ ا۠عْمَشِ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ عَلْقَمَةَ، عَنْ عَبْدُ اللهِ؛ أَنَّهُ سُئِلَ: أَكَانَ النَّبِيّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَخْطَبُ قائِماً أَوْ قاعِدًا؟ قَالَ: أَوَما تَقْرَأُ. «وَتَرَكُوكَ قَائِماً».قَالَ أَبُو عَبْدُ اللهِ: غَرِيبٌ. َ يُحَدِّثُ بِهِ إ َّ ابْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَحْدَهُ.فِي الزوائد: إسناده صحيح ورجاله ثقات.

333. (1108) (6320)- Abdullah İbnu Mes'ud radıyallahu anh'a: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm ayakta mı, oturarak mı hutbe okurdu diye sorana, "(Bunu sormaya ne hacet. Kur'ân'daki:) "Onlar seni ayakta (yalnız) bıraktılar!" (Cum'a 11) ayetini okumuyor musun?" diye cevap verdi."[454]

334- 6321- 1109- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى. ثَنَا عُمْرُو بْنُ خَالِدٍ. ثَنَا ابْنُ لَهِيعَةَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ زَيْدِ ابْنِ مُهاجِرٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْمُنْكَدِرِ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ؛ أَنَّ النَّبِيِّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا صَعِدَ الْمِنْبَرَ سَلَّمَ.فِي الزوائد: فِي أسناده ابْنِ لهيعة وهو ضعيف.

334. (1109) (6321)- Hz. Câbir İbnu Abdillah radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, minbere çıkınca selam verirdi."[455]

*** HUTBEYİ DİNLEME EDEBİ**

335- 6322 -1111- حَدَّثَنَا مُحْرِزُ بْنُ سَلَمَةَ الْمَدَنِيُّ. ثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ مُحَمَّدٍ الدَّرَاوَرْدِيُّ، عَنْ شَرِيكِ بْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ أَبِي نَمِرٍ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ، عَنْ أُبَيِّ بْنِ كَعْبٍ؛ أَنَّ رَسُولَ للّٰهِ
صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَرَأَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ تَبَارَكَ، وَهُوَ قَائِمٌ. فَذَكَّرَنَا بِأَيَّامِ اللّٰهِ. وَ أَبُو الدَّرْدَاءِ أَوْ أَبُو ذَرٍّ يَغْمِزُنِي فَقَالَ: مُتَي أُنْزِلَتْ هذِهِ السُّورَةُ. إِنِّي لَمْ أَسْمَعْهَا إِ اŒنَ. فَأَشَارَ إِلَيْهِ، أَنِ اسْكُتْ. فَلَماَّ انْصَرَفُوا قَالَ: سَأَلْتُكَ مَتَى أُنْزِلَتْ هذِهِ السُّورَةُ فَلَمْ تُخَبِرْنِي؟ فَقَالَ أُبَيٌّ: لَيْسَ لَكَ مِنْ صَتِك الْيَوْمَ إِ اَّ مَا لَغَوْتَ. فَذَهَبَ إِلَى رَسُولِ للّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَذَكَرَ ذَلِكَ لَهُ. وَأَخْبَرَهُ بِالَّذِي قَالَ أُبَي. فَقَالَ رَسُولُ للّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:)صَدَقَ أُبَيٌّ(.فِي الزوائد: إسناده صحيح ورجاله ثقات.

335. (1111) (6322)- Übey İbnu Ka'b radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Cum'a günü, ayakta Tebâreke'yi okudu. Bize Allah'ın günlerini (Kıyamet'i) hatırlattı. Bu sırada Ebu d-Derda - veya Ebu Zerr - bana dürttü ve: "Bu sure ne zaman indirildi? Ben, onu şu ana kadar işitmedim" dedi. Ubey ona: "Sus!" diye işaret etti. Namazdan çıkınca: "Ben sana bu surenin ne zaman indirildiğini sordum, sen bana söylemedin!" dedi. Ubey de: "Bugünkü namazından, bu lakırdıdan başka bir nasibin yok!" diye cevap verdi. Soru sahibi (koşarak) Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a gitti ve hadiseyi anlatarak Ubey'in kendisine söylediğini haber verdi. Resûlullah da ona: "Übey doğru söylemiş" cevabında bulundu."[456]

*** CUMA NAMAZINDA KIRAAT**

336- 6323- 1120- حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ. ثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ سِنَانٍ، عَنْ أَبِي الزَّاهِرِيَّةِ، عَنْ أَبِي عِنَبَةَ الْخَوْلَنِيِّ؛ أَنَّ النَّبِيّ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَقْرَأُ فِي الْجُمُعَةِ بِسَبِحِ اسْمَ رَبِّكَ ا'عْلَى، وَهَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ الْغَاشِيَةِ.فِي الزوائد: سعيد بن سنان ضعيف. وأصل الحديث فِي الصحيحين وغيرهما بسند آخر.

336. (1120) (6323)- Ebu İnebe el-Havlânî anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm cuma namazında Sebbihisme Rabbike'l-A'la ve Hel etâke hadisu'l-Gâşiye surelerini okurdu."[457]

*** CUMANIN BİR REKATINA YETİŞEN**

337- 6324- 1121- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الصَّباَّحِ. أنْبَأناَ عُمَرُ بْنُ حَبِيبٍ، عَنِ ابْنِ أَبِي ذِئْبٍ، عَنِ
الزُّهْرِيِّ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، وَصَعِيدِ بْنِ الْمُسَيِّبِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: مَنْ أدْرَكَ مِنَ الْجُمُعَةِرَكْعَةً فَلْيصِلَ إِلَيْهاَ أُخْرَى.فِي
الزوائد: فِي إسناد عمر بن حبيب، متفق عَلَى ضعفه.

337. (1121) (6324)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kim cuma'dan bir rekate yetişirse, onu ikiye tamamlasın."[458]

*** CUMAYA GELME MESAFESİ**

338- 325- 1124- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى. ثَنَا سَعِيدُ بْنُ أَبِي مَرْيَمَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ، عَنْ نَفِعٍ، عَنِ ابْنِ عمَرَ، قَالَ: إِنَّ أَهْلَ قُبَاءٍ كَانُوا يُجَمِّعُونَ مَعَ رَسُولِ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمُ الْجُمُعَةِ.فِي الزوائد: فِي إسناده عبد اللّه بن عمر وهو ضعيف.

338. (1124) (6325)- İbnu Ömer radıyallahu anhümâ anlatıyor: "Kuba ehli, cuma günü, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın mescidine gelerek cuma namazı kılarlardı."[459]

*** CUMAYI ÖZÜRSÜZ TERKEDEN**

-339 -6326 -1126 -حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى. ثَنَا أَبُو عَامِرٍ. ثنَا زُهَيْرُ، عَنْ أَسِيدِ بْنِ أَبِي أَسِيدٍ ح وَ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عِيسي الْمِصْرِيُّ. ثنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ وَهْبٍ، عَنِ ابْنِ أَبِي ذِئْبٍ، عَنْ أَسِيدٍ، عَنْ عَبْدِ اللّهِ بْنِ أَبِي قَتَادَةَ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدُ اللّهِ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: .مَنْ تَرَكَ الْجُمُعَةِ ثَلاَثاً مِنْ غَيْرِ ضَرُورَةٍ طَبَعَ اللّهُ عَلَى قَلْبِهِ.فِي الزوائد: الحديث إسناده صحيح ورجاله ثقات.

339. (1126) (6326)- Hz. Cabir radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kim cumayı zaruret (şer'î bir mazeret) olmadan üç kere terkederse, Allah kalbini mühürler."[460]

-340 -6327 -1127 -حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ. ثَنَا مَعْدِيُّ بْنُ سُلَيْمَانَ. ثَنَا ابْنُ عَجْنَ،عَنْ أبيهِ
عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ:قَالَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَ هَلْ عَسي أَحَدُكُمْ أَنَّ يَتَّخِذَ الصُّبَّةَ مِنَ الْغَنَم عَلَى رَاسِ مِيلٍ أَوْ مِيلَيْن فَيَتَعَذَّرَ عَلَيْهِ الْكَ'، فَيَرْتَفِعَ. ثُمَّ تَجِئُ الْجُمُعَةِ فَ يَجِئُ وَ يَشْهَدُهَا. وَتَجِئُ الْجُمُعَةِ فَ يَشْهَدُهَا.فِي الزوائد: إسناده ضعيف.

340. (1127) (6327)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Farz edelim ki sizden birinin, şehirden bir-iki mil uzakta davar sürüsü olsun da, orada ot bulmak zorlaşsın ve daha uzaklara gitsin, sonra cuma gelsin, fakat o cuma namazına gelmesin, bir cuma daha gelsin, o yine cuma namazına katılmasın, üçüncü cuma gelsin, o yine de cuma namazına gelmesin. İşte Allah böyle birinin kalbini mühürler."[461]

AÇIKLAMA:

Bu hadisler, üst üste cumayı mazeretsiz terkeden kimsenin durumunu

belirtmektedir. Sonuncu hadis, şehirden iki milden daha uzak bir yerde bile olsa, koyun sürüsünün başında bile bulunsa üst üste cumayı terketmeye ruhsat olmadığını tasrih etmektedir. Hayvancılık, ziraat gibi meşguliyetler cum'ayı terke şer'î bir özür değildir.
Kalbin mühürlenmesi, hayrın ulaşmasını zorlaştıran, engelleyen katılıktır. Demek ki insan fıtratı üst üste üç cum'a gelmemeye mütehammil değildir. Gelmedi mi manevi bağlardan ve dini hassasiyet ve sırrî duygulardan pek çok şey kaybedecektir.
Bazı alimler kalbin mühürlenme tehdidini "üst üste üç cumanın terkine bağlarken, bazıları üst üste olmasa da üç cum'anın terkiyle mühürlenmenin olacağını söylemiştir.[462]

*** CUMADAN ÖNCE NAMAZ**

341- 6328- 1129- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى. ثَنَا يَزِيدُ بْنُ عَبْدِ رَبِّهِ. ثَنَا بَقِيَّةُ، عَنْ مُبَشِّرِ بْنِ عُبَيْدٍ عَنْ حَجَّاجِ بْنِ أَرْطَاةَ، عَنْ عَطِيَّةَ الْعُوفِيِّ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ؛ قَالَ: كَانَ النَّبِيّ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَرْكَعُ قَبْلَ الْجُمُعَةِ أَرْبَعاً. َ يَفْصِلُ فِي شَئْ مِنْهُنَّ.فِي الزوائد: إسناده مسلسل بالضعفاء. عطية متفق عَلَى ضعفه. وحجاج مدلّس: ومبشر بن عبيد كذاب. وبقية، هو ابْنِ الوليد، مدلّس.

341. (1129) (6328)- İbnu Abbâs radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm cuma namazından önce dört rek'ât (nafile) kılardı. Bu dört rek'atın arasında selam vermezdi."[463]

*** CUMADA ÇÖMELME**

342- 6329- 1134- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُصَفَّي الْحَمْصِيُّ. ثَنَا بَقِيُّة، عَنْ عَبْدُ اللّهِ بْنُ وَاقِدٍ، عَنْ مُحَمَّدِ ابْنِ عَجْنَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْب، عَنْ أبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ؛ قَالَ: نَهَي رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ اِحْتِباَءِ يَوْمَ الْجُمُعَةِ، يَعْنِي وَا"مَامُ يَخْطُبُ.فِي الزوائد: فِي إسناده يقية وهو مدلّس. وشيخه. وإن كَانَ الترمذي قد وثّقه، وإ فهو مجهول.

342. (1134) (6329)- Amr İbnu Şu'ayb an ebihi an ceddihi radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm cuma günü ihtiba şeklinde (kabalarının üzerine oturup bacaklarını dikerek) oturmayı yasakladı." Râvi der ki: "Yani imam hutbe okurken."[464]

*** CUMADA HATİBE YÖNELME**

343- 63- 1136- حَدَّثَنَا بْنُ يَحْيَى ثَنَا الْهَيْثَمُ بْنُ جَمِيلٍ.ثَنَا ابْنُ الْمُبَارَكِ، عَنْ أبَانَ بْنِ تَغْلِبَ، عَنْ عَدِيِّ بْنِ ثَابِتٍ، عَنْ أبِيهِ؛ قَالَ: كَانَ النَّبِيّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، إِذَا قَامَ عَلَى الْمِنَبَرِ، اسْتَقْبَلَهُ أصْحَابُهُ بِوُجُوهِهِمْ.فِي الزوائد: رجال إسناده ثقات، إ أنه مرسل.

343. (1136) (6330)- Amr İbnu Sâbit, babası Sabit'ten naklen anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm hutbe vermek üzere minbere çıktığı vakit, ashab ona yüzleriyle yönelirlerdi."[465]

*** CUMADA SAAT-İ İCABE**

344- 6331- 1139- حَدَّثَنَا مُحَمَّد عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الدَّمَشْقِيُّ. ثَنَا ابْنُ أَبِي فُدَيْكٍ، عَنِ الضَّحَّاكِ ابْنِ عُثْمَانِ أَبِي النَّضْرِ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ عَبْدِ اللّهِ بْنِ سَم؛ قَالَ: قُلْتُ، وَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جالِسٌ: إِنا لَنَجِدُ فِي كِتَابِ اللّهِ: فِي يَوْمِ الْجُمُعَةِ ساَعَةٌ يُوَفِقُهاَ عَبْدٌ مُؤْمِنٌ يُصَلِّي يَسْأَلُ اللّه فَيهاَ شَيْئًا إِ قَضىَ لَهُ حَاجَتَهُ. قَالَ عَبْدُ اللّهِ: فَأَشَارَ
إِلَى رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَوْ بَعْضُ سَاعَةٍ. قُلْتُ: صَدَقْتَ، أَوْ بَعْضُ ساَعَةٍ. فَقُلْتُ: أَيُّ سَاعَةٍ هِيَ؟ قَالَ: هِيَ آخِرُ ساَعَاتِ النَّهاَرِ. قُلْتُ: إِنَّهاَ لَيْسَتْ سَاعَةَ صَةٍ قَالَ: بَلَى إِنَّ الْعَبْدَ الْمَؤْمِنَ إِذَا صَلَّى ثُمَّ جَلَسَ، يَحبِسُهُ إِ الصَّةَ، فَهُوَ فِي الصَّةِ.فِي الزوائد: إسناده صحيح ورجاله ثقات.

344. (1139) (6331)- Abdullah İbnu Selâm radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm oturuyordu. Ben: "Allah'ın kitabında (Tevrat'ta) şu ifadeyi buluyoruz: "Cuma gününde öyle bir saat vardır ki, mü'min kul o saati denk getirerek namaz kılıp Allah'a dua ettiği taktirde isteği mutlaka yerine getirilir" dedim.
Abdullah devamla dedi ki: "Benim bu sözüm üzerine Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm: "Yahut bir saatin bir kısmı" diye bana işaret buyurdu. Ben de: "Doğru söylediniz veya bir saatin bir kısmı" diyerek sözümü düzelttim. Sonra sordum: "Bu vakit (cumanın) hangi vaktidir?" Bana: "O, gündüzün saatlerinin sonudur" diye cevap verdi. Ben dedim ki: "Bu saat namaz vakti değildir." şu cevabı verdi: "Evet, mü'min kul namaz kılar, sonra müteakip namazı beklemek maksadıyla oturursa o, sevap yönüyle aynen namaz kılıyor gibidir."[466]

AÇIKLAMA:

Cuma günündeki saat-i icabe üzerine başka rivayetler de gelmiştir. Mevzu ile ilgili açıklama genişçe yapıldı, tekrar etmeyeceğiz.[467]

* **FARZLARLA KILINAN SÜNNETLER**

345- 6332- 1142- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سُلَيْمَانَ بْنِ ا٬صْبهَانَيِّ، عَنْ سُهَيْلٍ، عَنْ أبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ: قَالَ: قَالَ رَسُولُ ﷲِ صَلَّي ﷲُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ صَلَّي فِي يَوْمٍ ثِنْتَيْ عَشْرَةَ رَكْعَةً بُنِيَ لَهُ بَيْتٌ فِي الْجَنَّةِ. رَكْعَتَيْنِ قَبْلَ الْفَجْرِ، وَرَكْعَتَيْنِ قَبْلَ الظُّهْرِ، وَرَكْعَتَيْنِ بَعْدَ الظُّهْرِ، وَرَكْعَتَيْنِ »أَظُنَّهُ قَالَ« قَبْلَ الْعَصْرِ، وَرَكْعَتَيْنِ بَعْدَ الْمَغْرِبِ »أَظُنُّهُ قَالَ« وَرَكْعَتَيْنِ بَعْدَ الْعِشَاءِ اŒخِرَةِ.فِي الزوائد: فِي إسناده ابْنِ ا٬صبهاهي وهو ضعيف.

345. (1142) (6332)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kim, bir günde (farzlar dışında) oniki rekatlık namaz kılarsa, cennette onun için bir köşk kurulur. Bunun iki rek'ati sabahın farzından önce, iki rek'ati öğleden önce, iki rek'ati öğle namazında sonra, iki rek'at -zannediyorum dedi ki- ikindi farzından önce, iki rek'at akşam farzından sonra ve iki rek'at -zannediyorum dedi ki- yatsı farzından sonra."[468]

Not: Farzlarla kılanan nafilelerin miktarıyla ilgili ihtilaflar daha önce geçti. [469]

*** SABAHIN SÜNNETİ**

346- 6333- 1146- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا أَبُو ا،حْوَص، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ ا،سْوَدِ، عَنْ عَائِشَةَ؛ قَالَتْ؟ كَانَ النَّبِيّ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا تَوضَّأَ صَلَّي رَكْعَتَيْنِ ثُمَّ خَرَجَ إِلَى الصَّةِ.فِي الزوائد: إسناده صحيح، ورجاله رجال الصحيحين.

346. (1146) (6333)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm abdest alınca, iki rek'at namaz kılar sonra (mescide) giderdi."[470]

347- 6334- 1150- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ. ثَنَا الْجُرَيْرِيُّ، عَنْ عَبْدِ اللّهِ ابْنِ شَقِيقٍ عَنْ عَائَشَةَ؛ قَالَتْ؟ كَانَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَصَلَّي رَكْعَتَيْنِ قَبْلَ الْفَجْرِ. وَ كَانَ يَقُولُ: نِعْمَ السُّورَتَانِ هُمَا، يُقْرَأُ بِهِمَا فِي رَكْعَتَين الْفَجْرِ. قُلْ هُوَ اللّهُ أَحَدٌ، وَقُلْ، يَاأَيُّهَا الْكَافِرُونَ.فِي الزوائد: فِي إسناده الجريري. احتج به الشيخان فِي صحيحيهما. إ أنه اختلط فِي آخر عمره. وباقي رجاله ثقات.

347. (1150) (6334)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm fecirden önce iki rekât namaz kılardı ve: "Şu iki sure ne kadar iyidir, sabahın o iki rekatinde bunlar okunur: Kulhü vallahu ahad" ve "Kul ya eyyûhe'l-kâfirûn."[471]

*** SABAHIN SÜNNETİ KAÇARSA NE ZAMAN KAZA EDİLİR?**

348- 6335 -1155- حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، وَيَعْقُوبُ بْنُ حُمَيْدِ بْنِ كَاسِبٍ؛ قَاَ: ثَنَا مَرْوَانُ ابْنُ مُعَاوِيَة، عَنْ يَزِيدَ بْنِ كَيْسَانَ، عَنْ أَبِي حَازِم، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّي
اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَامَ عَنْ رَكْعَتِي الْفَجْرِ. فَقَضَاهُمَا بَعْدَ مَا طَلَعَتِ الشَّمْسُ. فِي الزوائد: إسناده ثقات. إ مروان بن معاوية الفزاري كَانَ يدلس. وقد عنعنه. نعم، احتج به الشيخان فِي صحيحيهما.

348. (1155) (6335)- Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm uyuyakalarak sabahın iki rekat (sünnet)ini kaçırmış, güneş doğduktan sonra bunları kaza etmiştir."[472]

*** ÖĞLE FARZINDAN ÖNCE İKİ REK'AT**

349- 6336- 1156- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا جَرِيرٌ، عَنْ قَابُوسَ، عَنْ أَبِيهِ؛ قَالَ: أَرْسَلَ أَبِي عَائِشَةَ: أَيُّ صَةِ رَسُولِ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ أَحَبَّ إِلَيْهِ أَنْ يُوَاظِبَ عَلَيْهَا؟ قَالَتْ: كَانَ يُصَلِّي أَرْبَعاً قَبْلَ الظُّهْرِ. يُطِيلُ فِيهِنَّ الْقِيَامَ، وَيُحْسِنُ فِيهِنَّ الرُّكُوعَ وَالسَّجُودَ.فِي الزوائد: فِي إسناده مقال. ‘ن قابوس مختلف فِيهِ. وضعفه ابْنِ حبان والنسائي. ووثقه ابْنِ معين وأحمد. وباقي الرجال ثقات.

349. (1156) (6336)- Kâbus İbnu Ebi'l-Muhârık babası Ebu'l-Muhârık radıyallahu anh'tan naklen anlatıyor: "Babam beni Hz. Aişe'ye göndererek, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın (farz dışında) hangi namaza ısrarla devam etmeyi sevdiğini sordu. Hz. Aişe: "Aleyhissalâtu vesselâm, öğleden önce dört rek'at kılar ve bunlarda kıyamı uzatır, rükû ve secdeyi de güzel yapardı" dedi."[473]

*** ÖĞLE FARZINDAN SONRA İKİ REKATI KAÇIRAN**

350- 6337 -1159- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا عَبْدُ اللّٰهِ بْنُ إِدْرِيسَ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي زِيَادٍ، عَنْ عَبْدُ اللّٰهِ بْنِ الْحَارِثِ؛ قَالَ: أَرْسَلَ مُعَاوِيَةُ إِلَى أُمِّ سَلَمَةَ. فَانْطَلَقْتُ مَعَ الرَّسُولِ فَسَأَلَ أُمَّ سَلَمَةَ. فَقَالَتْ: إِنَّ رَسُولَ لِلّٰهِ صَلَّي اللّٰه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَيْنَماَ هُوَ يَتَوَضَّأُ فِي بَيْتِي للظُّهْرِ، وَ كَانَ قَدْ بَعَثَ سَاعِيًا. وَكَثُرَ عِنْدَهُ الْمُهاَجِرُونَ. وَقَدْ أَهَمَّهُ شَأْنُهُم. إِذْ ضُرِبَ الْباَبُ. فَخَرجَ إِلَيْهِ فَصَلَّى الظُّهْرَ. ُثمَّ جَلَسَ يَقْسِمُ ماَ جاَءَ بِهِ. قَالَت: فَلَمْ يَزَلْ كذالكَ حَتَّى الْعصْرِ. ثُمَّ دَخَلَ مَنَزِلِي فَصلَّى رَكْعَتَيْنِ ثَمَّ قَالَ: شَغَلَنِي أَمْرً السَّاعِي أَنْ أُصَلِيهُماَ بَعْدَ الظُّهْرِ. فَصَلَّيْتُهُمَا بَعْدَ الْعَصْرِ . فِي الزوائد: فِي إسناده يزيد بن أَبِي زياد، مختلف فِيهِ. فيكون ا"سناد حسنا. إ أنه كَانَ يدلِّس وقد عنعنه. ورواه البخاري ومسلم و أَبُو داود بغير هذا اللفظ.

350. (1159) (6337)- Abdullah İbnu'l-Hâris anlatıyor: "Hz. Muaviye (bir gün Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın muhterem zevceleri Ümmü Seleme radıyallahu anhâ'ya bir elçi gönderdi. Elçinin yanında ben de vardım. Elçi Ümmü Seleme'ye sordu. O da şöyle cevap verdi: "(Zekat toplamak üzere) bir memur göndermiş olan Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bir gün benim odamda öğle namaz için abdest aldığı sırada yanında çokça muhacir vardı. Resûlullah muhacirlerin meseleleriyle yakinen ilgileniyor idi. Derken kapı vuruldu. Kapıya çıktı (tahsildar gelmişti). Önce öğle namazı(nın farzını) kıldı; sonra, tahsildarın getirdiğini taksim etmek üzere oturdu. Bu taksim işi ikindi vakti girinceye kadar devam etti. Sonra odama girdi, iki rekat namaz kıldı ve arkadan şu açıklamayı yaptı: "Tahsildarla olan meşguliyetim, bu iki rek'ati öğlenin peşinden kılmama mani oldu. Bu sebeple onları ikindiden sonra kıldım."[474]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, sıkışık durumlarda namazların sünnet olan kısımlarının tehir edilse bile farz kısmının tehir edilemeyeceğini, vaktinde kılınmasına ciddi şekilde gayret gösterilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Resûlullah'ın, öğlenin son iki rek'atını ikindi namazının vakti girdikten sonra kılması da cidden manidardır:

Sünnetleri "farz değil" diyerek terketmemek gerektiğini gösterir. Zaten ayet-i kerimede "sırf ibadet için yaratıldığı" belirtilen insanoğlu için ibadetin azami sınırı yoktur. Farzlar asgari sınırdır. Bu asgari miktara sünnetler "asgari ziyade"yi ifade ederler. Daha fazlası kişinin iradesine bırakılmıştır: Teheccüt, kuşluk, evvâbîn vs. namazlar bunlardandır.[475]

*** AKŞAMIN SÜNNETİ**

351- 6338- 1165- حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَابِ بْنُ الضَّحَّاكِ. ثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَيَّاشٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْحَاقَ، عَنْ عَاصِمِ بْنِ عُمَرَ بْنِ قَتَادَةَ، عَنْ مَحْمُودِ بْنِ لَبِيدٍ، عَنْ رَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ: قَالَ: أَتَانَا رَسُولُ لِلّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي بَنِي عَبْدِ ا٬شْهَلِ. فَصَلَّى بِنَا الْمَغْرِبَ فِي مَسْجِدِنَا. ثُمَّ قَالَ: ارْكَعُوا هَاتَيْنِ الرَّكْعَتَيْنِ فِي بُيُوتِكُمْ.فِي الزوائد: إسناده ضعيف. ٬نِ رواية إسماعيل بن عياش عن الشاميين ضعيفة. وعبد الوهاب كذب قَالَ السندي: بل الصحيح أن روايته عن غير الشاميين ضعيفة.

351. (1165) (6338)- Râfi İbnu Hadic radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Beni Abdi'l-Eşhel kabilesinde yanımıza geldi. Mescidimizde bize akşam namazı kıldırdı. Sonra da: "Şu iki rek'at (sünneti de) evlerinizde kılın" buyurdu."[476]

AÇIKLAMA:

Sünnetlerin evlerde kılınması Resûlullah'ın umumi emridir. Hem riyadan uzak olur, hem de ev bereketlenir. Aile halkı, İslâmî hayatın en mühim tezahürü olan "namaz" ı fiilen görmelidir.[477]

*** VİTR**

352- 6339- 1176- حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الدِّمَشْقِيُّ. ثنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ ثنَا ا'وْزَاعِيُّ. ثنَا الْمُطَّلِبُ بْنُ عَبْدِ اللّٰهِ قَالَ: سَأَلَ ابْنَ عُمَرَ رَجُلٌ فَقَالَ: كَيْفَ أُوتِرُ؟ قَالَ: أَوْتِرْبِوَاحِدَةٍ. قَالَ: إِنِّي أَخْشَى أَنْ يَقُولَ النَّاسُ: الْبُتَيْرَاءُ. فَقَالَ: سُنَّةُ اللّٰهِ وَرَسُولِهِ. يُرِيدُ: هَذِهِ سُنَّةُ اللّٰهِ وَ رَسُولِ للّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.فِي الزوائد: رجال إسناده ثقات إ أنه منقطع. قَالَ البخاري: أعرف للمطلب سماعا من أحمد من الصحابة.

352. (1176) (6339)- el-Mutallibu'bnu Abdillah anlatıyor: "Bir adam İbnu Ömer radıyallahu anhüma'ya: "Vitri nasıl kılayım?" diye sordu. O da:
"Bir rek'atle vitir kıl!" dedi. Öbürü: "İyi ama halkın "Büteyra(=güdük)!" demesinden korkarım" dedi. İbnu Ömer "(tek rekâtlı bu namaz, Allah ve Resûlü'nün sünnetidir!" dedi. Bu ifadesiyle: "(Tek rekatlı bu namaz), Allah ve Resûlü'nün sünnetidir" demek istemiştir."[478]

353- 6340- 1177- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثنَا شَبَابَةُ عنِ ابْنِ أَبِي ذِئْبٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عُروَةَ، عَنْ عَائِشَةَ؛ قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ للّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُسَلِّمُ فِي كُلِه ثنْتَيْنِ، وَيُوتِرُ بِوَاحِدَةٍ.فِي الزوائد: غسناده صحيح ورجاله ثقات.

353. (1177) (6340)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm nafile namazların her iki rek'atinde selam verir, bir rek'atla da vitir namazı kılardı." [479]

*** DUADA ELLERİ KALDIRMA, YÜZE SÜRME**

354- 6341- 1181- حَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ، وَ مُحَمَّدُ بْنُ الصَّبَّاحِ. قَاَ: ثَنَا عَائِذُ بْنُ حَبِيبٍ، عَنْ صَالِحِ ابْنِ حَسَّانَ ا٘نْصَارِيِّ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ كَعْبٍ الْقُرَاظِيِّ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ: قَالَ: قَالَ رَسُولُ ﷲِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِذَا دَعَوْتَ اللّٰهَ فَادْعُ بِبَاطِنِ كَفَّيْكَ. وَ تَدْعُ بِظُهُورِهِماَ. فإِذَا فَرَغْتَ فَامْسَحْ بِهِمَا وَجْهَكَ.فِي الزوائد: إسناده ضعيف تفاقهم عَلَى ضعف صالح بن حسان.

354. (1181) (6341)- İbnu Abbâs radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Allah'a dua edince avuçlarının içini açarak dua et, ellerinin sırtlarıyla dua etme. Duayı bitirince avuçlarını yüzüne sür."[480]

AÇIKLAMA:

Hadis dua sırasında ellerin şeklini teşri etmektedir: İçi semaya çevrilmeli, tersi değil. Alimler, başka rivayetleri de göz önüne alarak hayır talep ederken ellerin içini semaya çevirmek gerektiğini, bir şerrin defedilmesini talep ederken avuç içlerinin yere çevrilmesi gerektiğini, Resûlullah'ın da böyle yaptığını belirtirler. Ellerin yüze sürülüş hikmeti şöyle açıklanmıştır: "Dua sırasında ilahi rahmet açılan ellere inmiştir. Bunun, insanın en şerefli uzvu olan yüzüne ulaştırılması icabeder."[481]

*** KUNUT**

355- 6342- 1183- حَدَّثَنَا نَصْرُ بْنُ عَلِيٍّ الْجَهْضَمِيُّ. ثَنَا سَهْلُ بْنُ يُوسُفَ. ثَنَا حُمَيْدٍ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ. قَالَ: سُئِلَ عَنِ الْقُنُوتِ فِي صَةِ الصُّبْحِ، فَقَالَ: كُنَّا نَقْنُتُ قَبْلَ الرُّكُوعِ وَبَعْدَهُ.فِي الزوائد: إسناده صحيح ورجاله ثقات.

355. (1183) (6342)- Enes İbnu Mâlik radıyallahu anh'a sabah namazındaki kunut hakkında sorulmuş, o da şu cevabı vermiştir: "Biz rükudan önce de sonra da kunut okurduk."[482]

AÇIKLAMA:

Bir kısım hadisler sabah namazında da kunut okunacağını ifade eder. Mâlik ve Şafiî hazretleri buna hükmetmiştir. Bazı alimler, büyük bir bela, olmadıkça sabah namazında kunut okumak caiz değildir demiştir. Hanefiler vitrin son rek'atinde kunut okurlar. Mezheplere göre kunut duası da farklıdır.[483]

*** SEFERDE VİTR**

356- 6343- 1193- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنِ سِنَانٍ، وَإِسْحَاقُ بْنُ مَنْصُورٍ؛ قَاَ: ثنَاَ يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ. أَنْبَأَنَا شُعْبَةَ، عَنْ جَابِرٍ، عَنْ سَالِمٍ، عَنْ أَبِيهِ؛ قَالَ: كَانَ رَسُولُ للهِ صَلَّي اللَّهِ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّي فِي السَّفَرِ رَكْعَتَيْنِ. يَزِيدُ عَلَيْهِمَا. وَكَانَ يَتَهَجَّد مِنَ اللَّيْلِ. قُلْتُ: وَكَانَ يُوتِرُ؟ قَالَ: نَعَمْ.فِي الزوائد: فِي إسناده جابر الجعفيّ، وهو كذاب.

356. (1193) (6343)- Salim babası Abdullah İbnu Ömer radıyallahu anhüma'dan anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm sefer sırasında iki rek'at kılardı, buna ilavede bulunmazdı. Geceleyin de teheccüd namazı kılardı." Ben babama: "Aleyhissalâtu vesselâm sefer sırasında vitir de kılar mıydı?" diye sordum, "evet!" cevabını verdi."[484]

*** VİTRDEN SONRA İKİ REK'AT**

357- 6344- 1195- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ. ثَنَا حَمَّادُ بْنُ مُسْعَدَةَ. ثَنَا مَيْمُونُ بْنُ مُوسَى الْمَرَئِيُّ، عَنِ الْحَسَنِ، عَنْ أُمِّهِ، عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ؛ أَنَّ النَّبِيّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يُصَلِّي بَعْدَ الْوِتْرِ رَكْعَتَيْنِ خَفِيفَتَيْنِ، وَهُوَ جَالِسٌ.

357. (1195) (6344)- Ümmü Seleme radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm vitir namazından sonra oturduğu yerden iki hafif rekat daha kılardı."[485]

*** VİTİRDEN SONRA OTURARAK İKİ REK'AT KILMAK**

358- 6345- 1195- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ. ثَنَا حَمَّادُ بْنُ مَسْعَدَةَ. ثَنَا مُيْمُونُ بْنُ مُوسَى الْمَرَئِيُّ، عَنِ الْحَسَنِ، عَنْ أُمِّهِ، عَنْ أُمِّ سلَمَةَ؛ أَنَّ النَّبِيّ صَلَّي اللّٰه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يُصَلِّي بَعْدَ الْوِتْرِ رَكْعَتَيْنَ خَفِيفَتَيْنِ، وَهُوَ جَالِسٌ.فِي الزوائد: فِي إسناده مقال.‘ن ميمون بن موسى، قَالَ فِيهِ أحمد: ما أرى به بأسا. وقَالَ أَبُو حاتم. صدوق وقَالَ أَبُو داود: بأس به وليّنه غير واحد. وذكره ابْنِ حبان فِي الثقات والضعفاء، وقَالَ منكر الحديث يجوز احتجاج به إِذَا انفرد.

358. (1195) (6345)- Ümmü Seleme radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, vitirden sonra kısa iki rekatlık bir namaz kılardı. Bunu oturarak kılardı."[486]

359- 6346- 1196- حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الدِّمَشْقِيُّ. ثَنَا عُمَرُ بْنُ عَبْدِ الْوَاحِدِ. ثَنَا ا‘وْزَاعِيُّ، عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ؛ قَالَ حَدَّثَتْنِي عَائِشَةُ قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ لله صَلَّي اللّٰه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُوتِرُ بِوَاحِدَةٍ. ثُمَّ يَرْكَعُ رَكْعَتَيْنِ يَقْرَأُ فِيهِمَا وَهُوَ جَالِسٌ فَإِذَا أَرَادَ أَنْ يَرْكَعَ، قَامَ فَرَكَعَ.فِي الزوائد: هذا إسناده صحيح ورجاله ثقات.

359. (1196) (6346)- Hz. Aişe radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm tek bir rek'atle vitir kılar, sonra oturduğu yerden iki rek'at daha kılar, bunlarda kıraatte bulunurdu. Rüku'ya gitmek isteyince, kalkar rüku yapardı."[487]

AÇIKLAMA:

Şarihler, vitirden sonra kılınan bu iki rek'ati, Resûlullah'ın devamlı kılmadığını, vitirden sonra da namaz kılmanın caiz olduğunu göstermek için arada bir kıldığını belirtirler.[488]

*** BİNEK ÜZERİNDE VİTR**

360- 6347- 1201- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَزِيدَ ا ٰسْفَاطِيُّ ثَنَا أَبُو دَاوُدَ. ثَنَا عَبَّادُ بْنُ مَنْصُورٍ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ؛ أَنَّ النَّبِيّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يُوتِرُ عَلَى رَاحِلَتِهِ.فِي الزوائد: فِي إسناده عباد بن منصور وهو ضعيف.

360. (1201) (6347)- İbnu Abbâs radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm vitir namazın: bineği üzerinde de kılardı."[489]

AÇIKLAMA:

Hayvan üzerinde nafile namaz kılmak bilicma caiz ise de, farı namaz kılmak bazı şartlarla caizdir: Hanefilere göre düşman veya yırtıcı hayvan korkusu, fazla çamur bulunması, yol arkadaşından geri kalmak, hastalanmak gibi mazeretler sebebiyle hayvandan inme imkânsızlığı olması halinde, yolcu binek hayvanının üstünde farz namazını kılabilir. Rüku için biraz eğilir, secde için daha fazla eğilir. Kıble hayvanın gittiği istikamet kabul edilir. Hayvan veya üzerine oturulan palan vesairenin necaseti zarar vermez.

Şafiîler de zaruret olmadıkça hayvan sırtında farı namaz kılınmasını caiz görmezler. Hayvan yürürken caiz görmezler. Hayvan durmuş ise, namaz müddetince kıbleye yönelmek, ayakta olmak, rüku ve secdelerin yapılması mümkün olmak gibi şartlarla sahih olabilir, aksi halde sahih olmaz derler.[490]

*** GECENİN BAŞINDA VİTR**

-361 -6348 -1202 -حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ، سُلَيْمَانُ بْنُ تَوْبَةَ، ثنَا يَحْيَى بْنُ أَبِي بَكْرٍ. ثنَا زَائِدَةٌ، عَنْ عَبْدُ اللَّهِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَقِيلٍ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ٬بِي بَكْرٍ: أَيَّ حِينٍ تُوتِرُ؟ قَالَ: أَوَّلَ اللَّيْلِ، بَعْدَ الْعَتَمَةِ. قَالَ فَأَنْتَ يا عُمَرُ؟ فَقَالَ: آخِرَ اللَّيْلِ. فَقَالَ النَّبِيّ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَمَّا أَنْتَ يَا أَبَا بَكْرٍ، فَأَخَذْتَ بِالْوُثْقَى. وَأَمَّا أَنْتَ يَا عُمَرُ، فَأَخَذْتَ بِالْقُوَّةِ.حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ، سُلَيْمَانُ بْنُ تَوْبَةَ. أَنْبَأَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبَّادٍ. ثنَا يَحْيَى بْنُ سَلِيمٍ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ؛ أَنَّ النَّبِيِّ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ ٬بِي بَكْرٍ. فَذَكَرَ نَحْوَهُ.فِي الزوائد: إسناده حسن. و قَالَ فِي الرواية الثانية: إسناده صحيح ورجاله ثقات. و قَالَ: والحديث رواه أَبُو داود من حديث أَبِي قتادة.

361. (1202) (6348)- Hz. Câbir İbnu Abdillah radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, Hz. Ebu Bekr radıyallahu anh â: "Vitri ne zaman kılarsın?" diye sordu. O: "Gecenin başında, yatsıdan sonra!" diye cevap verdi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Ey Ömer, sen ne zaman?" diye sordu. Hz. Ömer: "Gecenin sonunda!" diye cevap verdi. Aleyhissalâtu vesselâm da: "Ey Ebu Bekr! Sen sağlam (ihtiyatlı) olanı tutmuşsun! Ey Ömer, sen de kuvveti tutmuşsun." [491]

AÇIKLAMA:

Vitir namazını yatsıdan hemen sonra kılmak gece kalkamayacaklar için ihtiyatlı bir davranıştır. Gece kalkma hususunda kuvvetli irade sahibi olanlar da geceye bırakabilirler. Hz. Ömer bunun efdal olduğunu söylemiştir.[492]

* **UNUTARAK CÜNÜB NAMAZ KILAN**

-362 -6349 -1220 -حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ حُمَيْدِ بْنِ كَاسِبٍ. ثَنَا عَبْدُ اللّٰهِ بْنُ مُوسَى التَّيْمِيُّ، عَنْ أُسَامَةَ ابْنِ زَيْدٍ، عَنْ عَبْدُ اللّٰهِ بْنِ يَزِيدَ، مَوْلَى ا٬سْوَدِ بْنِ سُفْيَانَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ ثَوْبَانَ. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: خَرَجَ النَّبِيُّ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى
الصَّةِ وَكَبَّرِ، ثُمَّ أَشَارَ إِلَيْهِمْ، فَمَكَثُوا. ثُمَّ انْطَلَقَ فَاغْتَسَلَ. وَكَانَ رَأسُهُ يَقْطُرُ مَاءً. فَصَلَّى بِهِمْ، فَلَمَّا انْصَرَفَ قَالَ: إنِّي خَرَجْتُ إِلَيْكُمْ جُنُبًا. وَإِنِّي نَسِيتُ حَتَّى قُمْتُ فِي الصَّةِ.فِي الزوائد: هذا إسناده ضعيف لضعف أسامة بن زيد. ورواه الدار قطني فِي سننه من طريق أسامة بن زيد.

362. (1220) (6349)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm namaz için evinden çıkıp (namaz mahalline gelerek) tekbir getirdi, sonra ashaba (bekleyin diye) işaret buyurdu. Hemen gidip gusletti geldi. Saçlarından su damlıyordu. Onlara namaz kıldırdı. Namazdan çıkınca:
"Yanınıza cünüb olarak gelmişim. Namaza duruncaya kadar da durumumu hatırlayamadım. (Tam kılacağım anda hatırladım)" buyurdular."[493]

-363 -6350 -1221 -حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى ثَنَا الْهَيْثَمُ بْنُ خَارِجَةَ. ثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَيَّاشٍ، عَنْ ابْنِ جُرَيْجٍ، عَنِ ابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ، عَنْ عائِشَةَ. قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ للّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ أَصَابَهُ فِيْءٌ أَوْ رُعَافٌ أَوْ قَلْسٌ أَوْ مَذْيٌ، فَلْيَنْصَرِفْ، فَلْيَتَوَضَّأْ. ثُمَّ لْيَبْنِ عَلَى صَتِهِ، وَهُوَ فِي ذَلِكَ يَتَكَلَّمُ.فِي الزوائد: فِي إسناده إسماعيل بن عياش. وقد روى عن الحجازيين، وروايته عنهم ضعيفة.

363. (1221) (6350)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:
"Kime namazda iken kusma veya burun kanaması veya bulantılı kusma veya mezi akması hallerinden biri isabet ederse, hemen gidip abdest alsın. Sonra

gelip namazının üzerine (kılamadığı kısmı) bina etsin. İşte bu sırada (dünyevî kelamla) konuşmasın."[494]

AÇIKLAMA:

Hadis sayılan hallerde abdestin bozulduğunu belirtmiş olmaktadır. Ayrıca böyle bir durumda kişinin, namaz edebine uymayan kelam telaffuz etmeden abdestini alıp geldiği taktirde, önceki kıldıklarını tamamlayabileceğini belirtmektedir. [495]

*** NAMAZDA ABDESTİ BOZULAN**

364- 6351- 1222- حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ شَبَّةَ بْنِ عَبِيدَةَ بْنِ زَيْدٍ. ثنَا عُمَرُ بْنُ عَلِيٍّ الْمُقَدَّمِيُّ، عَنْ هِشَامِ ابْنِ عُرْوَةَ، عَنِ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. قَالَ: »إِذَا صَلَّى أَحَدُكُمْ فَأَكْدَثَ، فَلْيُمْسِكَ عَلَى أَنْفِهِ، ثُمَّ لِيَنْصَرِفْ«.حَدَّثَنَا حَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَى. ثنَا عَبْدُ اللّٰهِ بْنِ وَهْبٍ. ثنَا عُمَرُ بْنُ قَيْسٍ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَحْوَهُ.فِي الزَوائد: فِي إسناده صحيح رِجَالُهُ ثقات. والطريقة الثانية ضعيفة تفاقهم على ضعف عمر بن قيس.

364. (1222) (6351)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

"Biriniz namaz kılarken hadesi vaki olsa, burnunu tutup namazdan çıksın."[496]

*** HASTA NAMAZI**

365 -6352 -1224 -حَدَّثَنَا عَبْدُ الْحَمِيدِ بْنِ بَيَانٍ الْوَاسِطِيُّ. ثَنَا إِسْحَاقُ الْأَزْرَقُ، عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ جَابِرٍ، عَنْ أَبِي حَرِيزٍ، عَنْ وَائِلِ بْنِ حُجْرٍ؛ قَالَ: رَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَّى جَالِسًا عَلَى يَمِينِهِ، وَهُوَ وَجِعٌ.فِي الزوائد: فِي إسناده جَابِرٍ الجعفي، وهو متهم.

365. (1224) (6352)- Vâil İbnu Hucr radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ı hasta iken oturduğu yerde sağ tarafı üzerine (yaslanmış vaziyette) namaz kılarken gördüm."[497]

*** OTURARAK NAFİLE NAMAZI**

366- 6353- 1227- حَدَّثَنَا أَبُو مَرْوَانَ الْعُثْمَانِيُّ. ثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ أَبِي حَازِمٍ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ: قَالَتْ: مَا رَأَيْتُ رَسُولَ للهِ صَلَّيَ اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّي فِي شَيْءٍ مِنْ صَةِ اللَّيْلِ إَّ قَائِماً. حَتَّى دَخَلَ فِي السِّنِّ. فَجَعَلَ يُصَلِّي جَالِساً حَتَّى إِذَا بَقِي عَلَيْهِ مِنْ قِرَاَءَتِهِ أربَعُونَ آيَةً، أَوْ ثَثُونَ أيَةً، قَامَ فَقَرأَهَا وَسَجَدَ.فِي الزوائد: إسناده صحيح، ورجاله ثقات.

366. (1227) (6353)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın gece namazını hep ayakta kıldığını gördüm, başka şekilde kıldığını hiç görmedim. Bu hal yaşlanıncaya kadar devam etti. Yaşlanınca oturarak kılmaya başladı. Okumakta olduğu kıraatından otuz-kırk ayet kalınca, kalkar onları ayakta okuyup secdeye giderdi."[498]

AÇIKLAMA:

Resûlullah gece namazlarında kıraatı çok uzun tutardı. Bu sebeple, yaşlılıkta uzun müddet ayakta kalması zahmet verir olunca, namazın kıraatini oturarak yaptığı; buna rağmen, yine de 30-40 ayeti ayakta okuyup sonra rükû-secde yaptığı belirtilmektedir.[499]

*** OTURARAK KILINAN NAMAZIN SEVABI YARIM**

367- 6354- 1230- حَدَّثَنَا نَصْرُ بْنُ عَلِيٍّ الْجَهْضَمِيُّ. ثنَا بِشْرُ بْنُ عُمَرَ. ثنَا عَبْدُ اللّهِ بْنِ جَعْفَرٍ. حَدَّثَنِي إِسْمَاعِيلُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ سَعْدٍ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ؛ أَنَّ رَسُولَ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَرَجَ فَرَأى أُنَاساً يُصَلُّونَ قُعُوداً. فَقَالَ: صَةُ الْقَاعِدِ عَلَى النِّصْفِ مِنْ صَةِ الْقَائِمِ.فِي الزوائد: إسناده صحيح.

367. (1230) (6354)- Hz. Enes İbnu Mâlik radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bir gün evinden çıkınca, mescidde oturarak (nafile) namaz kılanları gördü, şöyle buyurdu: "Oturanın kıldığı namaz, sevaben ayakta kılanın namazının yarısına denktir."[500]

*** RESÛLULLAH'IN HASTALIKTA KILDIĞI NAMAZ**

-368 -6355 -1234 -حَدَّثَنَا نَصْرُ بْنُ عَلِيٍّ الْجَهْضَمِيُّ. أَنْبَأَنَا عَبْدُ اللّٰهِ بْنُ دَاوُدَ، مِنْ كِتَابِهِ فِي بَيْتِهِ، قَالَ سَلَمَةُ بْنُ بُهَيْطٍ. عَنْ نُعَيْم بْنِ أَبِي هِنْدٍ، عَنْ نُبَيْطِ بْنِ شَرِيطٍ، عَنْ سَالِمِ بْنِ عُبَيْدٍ؛ قَالَ: أُغْمِيَ عَلي رَسُولِ للّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي مَرَضِهِ. ثُمَّ أَفَاقَ. فَقَالَ: أحضرَتِ الصَّةُ؟ قَالُوا: نَعَمْ. قَالَ: مُرُوا بَ فَلْيُؤَذِّنِ. وَمُرُوا أَبَا بَكْرٍ فَلْيُصَلِّ بِالنَّاسِ. ثُمَّ أُغْمِيَ عَلَيْهِ فَأَفَاقَ فَقَالَ: أَحَضَرَتِ الصَّةُ؟ قَالُوا: نَعَمْ. قَالَ . مَرُوا بَ فَلَيُؤذن. ومروا أبا بَكْرٍ فَلْيُصَلِّ بِالنَّاس فقالَتْ عَائِشَةُ: إِنَّ أَبِي رَجُلٌ أَسِيفٌ. فَإِذَا قَامَ ذَلِكَ الْمُقَامَ يَبْكِي، َ يَسْتَطِيعُ. فَمَوْ أَمَرْتَ غَيْرَهُ. ثُمَّ أغْيْرَهُ. ثُمَّ أغْمِيَ عَلَيْهِ. فَأَفَاقَ، فَقَالَ: مُرُوا بَ فَلْيُؤَذِّنْ. وَمُرُوا أَبَا بَكْرٍ فَلْيُصَلِّ بِالنَّاسِ. فَإِنَّكُنَّ صَوَاحِبُ يُوسُفَ. أَوْ صَوَاحِبَاتُ يُوسُفَ. قَالَ، فَأُمِرَ بَلٌ فَأَذَّنَ. وَأُمِرَ أَبُو بَكْرٍ فَصَلَّى بِالنَّاسِ. ثُمَّ إِنَّ رَسُولَ للّٰهِ صَلَّي اللّٰهِ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَجَدَ خِفَّةً، فَقَالَ: انْظُرُوالِي مَنْ أَتَّكِىءُ عَلَيْهِ. فَجَاءَتْ بَرِيرَةٌ ورَجُلٌ آخَرُ، فَاتَّكَأَ عَلَيْهِمَا. فَلَمَّا رَآهُ أَبُو بَكْرٍ، ذَهَبَ لِيَنْكُصَ. فَأَوْمَأَ إِلَيْهِ، أَنِ اثْبُتْ مَكَانَكَ. ثُمَّ جَاءَ رَسُولُ للّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَتَّي جَلَسَ إِلَى جَنْبِ أَبِي بَكْرٍ. حَتَّى قَضَيَ أَبُو بَكْرٍ صَتَهُ. ثُمَّ إِنَّ رَسُولَ للّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قُبِضَ.قَالَ أَبُو عَبْدِ اللّٰهِ: هذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ. لَمْ يُحَدِّثْ بِهِ غَيْرُ نَصْرِ بْنِ عَلِيٍّ.فِي الزوائد: هذا إسناده صحيح، ورجاله ثقات.

368. (1234) (6355)- Sâlim İbnu Ubeyd anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm hastalığı sırasında bir ara bayılmıştı. Sonra ayıldı ve: "Namaz vakti girdi mi?" diye sordu. "Evet!" dediler. "Bilal'e söyleyin ezan okusun! Ebu Bekr'e söyleyin o da halka imamlık etsin!" buyurdular. Üzerine yine baygınlık geldi, az sonra ayıldı. Yine: "Namaz vakti girdi mi?" diye sordu. "Evet!" dediler. "Öyleyse Bilal'e söyleyin ezan okusun ve Ebu Bekr'e söyleyin o da halka imamlık etsin!" buyurdular. Sonra tekrar bayıldı. Az sonra ayıldı. Ayılır ayılmaz: "Namaz vakti girdi mi?" dediler. "Evet!" denildi. "Öyleyse Bilal'e söyleyin ezan okusun ve Ebu Bekr'e söyleyin o da halka imamlık etsin!" buyurdular. Hz. Aişe radıyallahu anhâ: "Babam Ebu Bekr yufka yürekli bir kimsedir. (Size mahsus) bu makama geçerse dayanamaz ağlar, (sizin yerinize) imamlığa tahammül edemez! Bu işi bir

başkasına söyleseniz!" dedi. Derken Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bir kere daha bayıldı. Az sonra ayıldı. Yine: "Bilal'e söyleyin ezan okusun, Ebu Bekr'e söyleyin o da halkın namazını kıldırsın" buyurdular. Sonra: "Siz kadınlar Hz. Yusuf'un (kıssasında zikri geçen fettan) kadınlar gibisiniz" buyurdular." Râvi der ki: "Bilal'e emredildi, ezan okudu. Hz. Ebu Bekr'e emredildi o da namaz kıldırdı. Sonra Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bir hafiflik hissedip: "Kendisine dayanacağım birini çağırın!" buyurdular. Berîre ve bir de erkek geldi. Onlara dayanarak mescide gitti. Hz. Ebu Bekr onu görünce geri çekilmek istedi. Ancak Aleyhissalâtu vesselâm ona: "Yerinden ayrılma!" diye işaret buyurdu. sonra Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm gelip Hz. Ebu Bekr'in yanına oturdu. Ebu Bekr böylece namazı kıldırdı. Bilahare Aleyhissalâtu vesselâm ruhunu teslim etti." [501]

-369 -6356 -1235 -حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ. ثَنَا وَكِيعٌ عَنْ إِسْرَائِيلَ عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ عَنِ ا٘رْقَم ابْنِ شُرَحْبِيلَ عَنْ بْنِ عَبَّاسٍ؛ قَالَ: لَمَّا مَرِضَ رَسُولُ للّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَرَضَهُ الَّذِي مَاتَ فِيهِ، كَانَ فِي بَيْتِ عَائِشَةَ. فَقَالَ : ادْعُوالِي عَلِيًّا قَالَتْ عَائِشَةُ؟ يَا رَسُولَ للّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ!نَدْعُو لَكَ أَبَا بَكْرٍ؟ قَالَ: ادْعُوهُ قَالَتْ حَفْصَةُ: يَا رَسُولَ للّٰهِ! نَدْعُو لَكَ عُمَرَ؟ قَالَ ادْعُوهَ قَالَتْ أُمُّ الْفَضْلِ: يَا رَسُولَ اللّٰهِ نَدْعُو لَكَ الْعَبَّاسَ؟ قَالَ: نَعَمْ. فَلَمَّا اجْتَمَعُوا رَفَعَ رَسُولُ للّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَأسَهُ. فَنَظَرَ فَسَكَتَ. فَقَالَ عُمَرَ: قُومُوا عَنْ رَسُولِ للّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثُمَّ جَاءَبَلٌ يُؤْذِنُهُ بِالصَّةِ. فَقَالَ: مُرُوا أَبَا بَكْرٍ فَلْيُصَلِّ بِالنَّاسِ فَقَالَتْ عَائِشَةُ: يَا رَسُولَ اللّٰهِ إِنَّ أَبَا بَكْرٍ رَجُلٌ رَقِيقٌ حَصِرٌ. وَمَتَي يَرَاكَ، يَبْكِي، وَالنَّاسُ يَبْكُونَ. فَلَو أَمَرْتَ عُمَرَ يُصَلِّي بِالنَّاسِ. فَخَرَجَ أَبُو بَكْرٍ فَصَلَّى بِالنَّاسِ. فَوَجَدَ رَسُولُ للّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ نَفْسِهِ خِفَّةً. فَخَرَجَ يُهَادَى بَيْنَ رَجُلَيْنِ. وَرِجْهُ تَخُطَّانِ فِي ا٘رْضِ. فَلَمَّا رَآهُ النَّاسُ سَبَّحُوا بِأَبِي بَكْرٍ. فَذَهَبَ لِيَسْتَأخِرَ. فَأَوْمَأَ اِلَيْهِ النَّبِيّ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَي مَكَانَكَ. فَجَاءَ رَسُولُ للّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَجَلَسَ عَنْ يَمِينِهِ. وَقَامَ أَبُو بَكْرٍ. وَ كَانَ أَبُو بَكْرٍ يَأتَمُّ بِالنَّبِيِّ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَالنَّاسُ يَأتَمُّونَ بِأَبِي بَكْرٍ. قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: وَأَخَذَ رَسُولُ للّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنَ الْقِرَاءَةِ مِنْ حَيْثُ كَانَ بَلَغَ أَبُو بَكْرٍ.قَالَ وَكِيعٌ: وَكَذَا السُّنَّةُ.قَالَ: فَمَاتَ رَسُولُ للّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي

مَرَضِهِ ذَلِكَ.فِي الزوائد: إسناده صحيح ورجاله ثقات. إ أبا إسحاق اختلط بأخر عمره و كَانَ مدلّسا. وقد رواه بالعنعنة. وقد قَالَ البخاري: نذكر ‘بي إسحاق سماعا من أرقم بن شرحبيل.

369. (1235) (6356)- İbnu Abbâs radıyallahu anhümâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, kendisini ölüme götüren hastalığa yakalandığı vakit Hz. Aişe'nin evinde idi. "Bana Ali'yi çağırın!" buyurdular. Hz. Aişe radıyallahu anhâ: "Ey Allah'ın Resûlü! Sana Ebu Bekr'i çağırsak olmaz mı?" dedi. "Onu çağırın!" buyurdular. Hafsa radıyallahu anhâ: "Sana Ömer'i çağırsak olmaz mı?" dedi. "Onu çağırın!" buyurdular. Ümmü'l-Fadl: "Ey Allah'ın Resûlü! Sana Abbâs'ı çağırsak olmaz mı?" dedi. "Evet!" buyurdular. (Adı geçenler) toplanınca Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm mübarek başlarını kaldırarak (etrafa bir) bakıp sükut ettiler. Hz. Ömer:
"Kalkın! Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ı yalnız bırakın!" dedi. Az sonra Bilâl geldi. Resûlullah'a namazı haber verdi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Ebu Bekr'e söyleyin halka namaz kıldırsın!" buyurdular. Hz. Aişe "Ey Allah'ın Resûlü! Muhakkak ki Ebu Bekr, yumuşak kalpli, tutuk bir kimsedir. (Makamınızda) sizi göremezse ağlar, insanlar da (ona katılıp) ağlarlar. Emretseniz de halka namazı Ömer kıldırsa!" dedi. (Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm namazı Ebu Bekr'in kıldırması için ısrar edince) Hz. Ebu Bekr, halka namaz kıldırmak üzere öne geçti. Bu sırada Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm kendinde bir hafiflik hissetti. İki kişinin arasında dayanarak mescide geçti, ayakları yerde sürünüyordu. Halk Aleyhissalâtu vesselâm'ı mescidde görünce Ebu Bekr'i "sübhanallah!" diyerek ikaz ettiler. O geri çekilmek istedi. Ama Aleyhissalâtu vesselâm: "Yerinde kal" diye işaret etti. Resûlullah gelip Ebu Bekr'in sağına oturdu. Ebu Bekr kalktı. Hz. Ebu Bekr Resûlullah'ı imam kıldı, halk da Ebu Bekr'i imam kıldı. İbnu Abbâs radıyallahu anhümâ der ki: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, kıraatı, Hz. Ebu Bekr'in kıldığı yerden aldı."
Vekî der ki: "Sünnet böyledir (ikinci imam, kıraatı birincinin kaldığı yerden devam ettirir)."[502]

AÇIKLAMA:

Resûlullah'ın son günleriyle ilgili açıklama daha önce geçmişti. Rivayetler, bu

hastalık sırasında Hz. Ebu Bekr'in üç gün (12 vakit) imamlık yaptığını ifade eder. Resûlullah iki sefer mescide çıkmış olmalı. Birinde yatsı, diğerinde öğle namazı için. Rivayetler dikkat edilmezse karıştırılabilir ve tenakuz var zannedilir. Nitekim, Resûlullah'ın mescide giderken omuzlarına dayandığı belirtilen isimler de ihtilaflı görülür. Nevevî şöyle bir telifte bulunur: "Resûlullah'ın dayandığı belirtilen Hz. Aişe ve Berîre gibi kadınlar, oda içerisinde yardımcı olmuşlardır. Oda kapısından sonra erkekler (Hz. Abbâs, Hz. Ali, Fadl İbnu Abbâs, Üsame İbnu Zeyd) nöbetleşe Resûlullah'ı mesciddeki yerine kadar götürmüşlerdir."

Namaz sırasında Hz. Ebu Bekr, Resûlullah'a uymuş, Resûlullah, hastalığı sebebiyle alçak sesle ve oturarak kıldırdığı için, Hz. Ebu Bekr mübelliğlik yaparak namazın harekâtını halka duyurmuştur. Dolayısıyla halk hakikatte Hz. Ebu Bekr'e değil, Resûlullah'a uymuştur. Esasen imam varken cemaatın bir başkasına uyarak namaz kılması caiz olmaz. Mamafih şarihler, bir seferinde Resûlullah'ın Hz. Ebu Bekr'e uyduğunu, bir seferinde de Hz. Ebu Bekr'in belirtildiği şekilde Resûlullah'a uyduğunu kabul ederler. Bu yorum, diğer bazı ihtilafların çözümünde de faydalıdır.[503]

*** SABAH NAMAZINDA KUNUT**

370- 6357- 1242- حَدَّثَنَا حَاتِمُ بْنُ نَضْرٍ الضَّبِّيُّ. ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَعْلَىَ، زُنْبُورٌ. ثَنَا عَنْبَسَةُ بْنُ عَبْدُ الرَّحْمَنِ عَنْ عَبْدِ اللّهِ بْنِ نَافِعٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَمِّ سَلَمَةَ؛ قَالَتْ: نُهِىَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الْقُنُوتِ فِي الْفَجْرِ.فِي الزوائد: إسناده ضعيف. قَالَ الدار قطنىّ: مُحَمَّد بن يعلى وعنبسة بن عَبْدُ الرَّحْمَنِ و عبد اللّه بن نافع، كلمن ضعفاء. و يصح لنافع سماع من أم سلمة.

370. (1242) (6357)- Ümmü Seleme radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm sabah namazında kunut yapmaktan nehyolundu."[504]

AÇIKLAMA:

Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, -bazı rivayetlerin sarahatine göre, Uhud savaşında dişlerinden isabet alınca, sabah namazlarında, son rek'atte semiallahu limen hamideh, Rabbena ve Lekelhamd dedikten sonra "Allahım, falana, falana ve falana lanet et" diye muayyen şahıslara lanet etmeye başlamıştı. Bunun üzerine "Kullarımın tedbir ve idaresinden senin elinde bir şeş yoktur ve sen onların inkârlarından mes'ul değilsin. Allah dilerse onlara tevbe nasip eder, dilerse, zalim oldukları için, azab verir" (Al-i İmran 128) mealinde ki ayette Resûlullah bu bedduadan men edilir.[505]

*** NAMAZDA YILAN, AKREB ÖLDÜRÜLEBİLİR**

371 -6358 -1246 -حَدَّثَنَا أ حْمَدُ بْنُ عُثْمَانَ بْن حَكِيم ا؛وْدِيُّ، وَالْعَبَّاسُ بْنُ جَعْفَرٍ؛ قَاَ: ثَنَا عَلِيُّ ابْنُ ثَابِتٍ الدَّهَّانُ. ثَنَا الْحَكَمُ بْنُ عَبْدِ ًالْمَلِكِ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ سَعِيدٍ بْنِ الْمُسَيَّبِ، عَنْ عَائِشَةَ؛ قَالَتْ: لَدَغَتِ النَّبِيَّ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَقْرَبٌ وَهُوَ فِي الصَّةِ. فَقَالَ: لَعَنَ اللّهُ الْعَقْرَبَ. مَا تَدَعُ الْمُصَلِّي وَغَيْرَ الْمُصَلِّي. اقْتُلُوهَا فِي الْحِلِّ وَالْحَرَمِ.فِي الزوائد: فِي إسناده الحكم بن عبد الملك، وهو ضعيف. لكن ينفرد له الحكم. فقد رواه ابْنِ خزيمة فِي صحيحه عن مُحَمَّد بشار، عن مُحَمَّد بن جعفر، عن شعبة، عن قتادة به.و قَالَ: وقد رواه الترمذي من حديث أَبِي هُرَيْرَةَ و قَالَ: حديث حسن. وفي الباب عن ابْنِ عباس و أَبِي رافع.

371. (1246) (6358)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm namazda iken, onu bir akreb sokmuştu. "Allah akrebe lanet etsin! dedi. Namaza duranı da başkasını da bırakmıyor. Onu Harem bölgesinde de, dışında da öldürün!" buyurdular."[506]

372 -6359 -1247 -حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيىَ. ثَنَا الْهَيْثَمُ بْنُ جَمِيلٍ. ثَنَا مَنْدَلٌ، عَنِ ابْنِ أَبِي رَافِعٍ، عَنْ أبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ؛ أَنَّ النَّبِيّ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَتَلَ عَقْرَبَاً وَهُوَ فِي الصَّةِ.فِي الزوائد: فِي إسناده مندل، وهو ضعيف.

372. (1247) (6359)- Rafi radıyallahu anh anlatıyor. "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm namazda iken bir akreb öldürdü."[507]

*** MEKRUH VAKİT**

373- 6360- 1252- حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ دَاوُدَ الْمُنْكَدِرِيُّ. ثَنَا ابْنِ أَبِي فُدَيْكٍ، عَنِ الضَّحَّاكِ بْنِ عُثْمَانَ. عَنِ الْمُقْبَرِيِّ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ: قَالَ: سَأَلَ صَفْوَانُ بْنُ الْمُعَطَّلِ رَسُولَ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ! إِنِّى سَائِلُكَ عَنْ أَمْرٍ أَنْتَ بِهِ عَالِمٌ وَأَنَابِهِ جَاهِلٌ. قَالَ: وَمَاهُوَ؟ قَالَ: هَلْ مِنْ سَاعَاتِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ سَاعَةٌ تُكْرَهُ فِيهَا الصَّةُ؟ قَالَ نَعَمْ إِذَا صَلَّيْتَ الصُّبْحَ، فَدَع الصَّةَ حَتَّي تَطْلُعَ الشَّمْسِ فإِنَّهَا تَطْلُعُ بِقَرْنِي الشَّيْطَانِ. ثُمَّ صَلِّ فَالصَّةُ مَحْضُورَةٌ مُتَقَبَّلَةٌ حَتَّى تَسْتَوِيَ الشَّمْسُ عَلَى رَأسِكَ كَالرُّمْحِ. فَإِذَا كَانَتْ عَلَى رَأسِكَ كَالرُّمْحِ فَدَعِ الصَّةَ. فَإِنَّ تِلْكَ السَّاعَةَ تُسْجَرُ فِيهَا جَهَنَّمُ وَتُفْتَحُ فِيهَا أَبْوَابُهَا. حَتَّى تَزِيغَ الشَّمْسُ عَنْ حَاجِبِكَ اْيْمَنِ. فَإِذَا زَالَتْ فَالصَّةُ مَحْضُورَةٌ مُتَقَبَّلَةٌ حَتَّى تُصَلِيَ الْعَصْرَ. ثُمَّ دَعِ الصَّةَ حَتَّى تَغِيبَ الشَّمْسُ.فِي الزوائد: فِي إسناده حسن.

373. (1252) (6360)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor. "Saffân İbnu'l-Muattâl, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a bir husus sorarak: "Ey Allah'ın Resûlü! Ben size sizin bildiğiniz, benim bilmediğim bir şey soracağım" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Nedir o?" deyince:

"Gece ve gündüzlerin saatleri içerisinde namaz kılmanın mekruh olduğu bir saat var mı?" dedi. Resûlullah şu cevabı verdi:

"Evet! Sabah namazını kıldın mı, artık güneş doğuncaya kadar namazı terket. Çünkü güneş şeytanın iki boynuzu arasından doğar. Doğduktan sonra güneş başın üzerinde ok gibi dik oluncaya kadar (geçen zaman içinde) namaz kıl. Çünkü bu esnada kılınan namazlara melekler hazır bulunurlar ve namazlar makbuldür. Güneş ne zaman ki başın üstünde ok gibi dik durur, namaz terket. Çünkü tam o sırada cehennem tutuşturulur ve kapıları açılır. Bu hal güneş senin sağ kaşından kayıncaya kadar devam eder. Güneş kaydı mı, artık, ikindi namazı kılıncaya kadar ki zaman içinde kılınan namazlar melekler hazır olur ve o namazlar makbuldür. İkindi namazını kıldın mı artık güneş batıncaya kadar namaz kılmayı terket."[508]

374- 6361- 1253- حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ مَنْصُورٍ. أَنبَأَنَاا عَبْدُ الرَّزَّاقِ. أَنَبَأَنَا مَعْمَرٌ عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسَلَمَ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللهِ الصُّنَابِحِيِّ؛ أَنَّ

رَسُولَ لله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إنَّ الشَّمْسَ تطْلَعُ بَيْنَ قَرْنِى الشَّيْطَانِ »أوْ قَالَ يَطْلُعُ مَعَهَا قَرْنَا الشَّيْطَان« فَإِذَا ارْتَفَعَتْ فَارَقَهَا. فَإِذَا كَانَتْ فِي وسَطِ السَّمَاءِ قَارَنَهَا. فَإِذَا دَلَكَتْ »أوْ قَالَ زَالَتْ« فَارَقَهَا. فَإِذَا دَنَتْ لِلْغُرُوبِ قَارَنَهَا. فَإِذَا غَرَبَتْ فَارَقَهَا. فَ تُصَلُّوا هذِهِ السَّاعَاتِ الثَّثَ.فِي الزوائد: فِي إسناده مرسل ورجاله ثقات.

374. (1253) (6361)- Ebu Abdillah es-Sunâbihî radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Güneş şeytanın iki boynuzu arasında doğar -veya güneşle birlikte şeytanın iki boynuzu doğar dedi.- Güneş yükselince şeytan ondan ayrılır. Güneş semanın ortasına gelince şeytan güneşe yaklaşır. Güneş batıya yönelince -veya ayrılınca dedi- şeytan güneşten ayrılır. Güneş batmaya yaklaşınca, şeytan güneşe yaklaşır. Güneş batınca şeytan ondan ayrılır. Öyleyse bu üç saatte namaz kılmayın."[509]

*** KORKU NAMAZI**

375- 6362- 1260- حَدَّثَنَا أ حْمَد بْنُ عَبْدَةَ. ثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ بْنِ سَعِيدٍ. ثَنَا أَيُّوبُ، عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللّهِ؛ أَنَّ النَّبِيّ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَّي بِأَصْحَابِهِ صَةَ
الْخَوْفِ. فَرَكَعَ بِهِمْ جَمِيعاً، ثُمَّ سَجَدَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَالصَّفُّ الَّذِينَ يَلُونَهُ، وَاŒخَرُونَ قِيَامٌ. حَتَّى إِذَا نَهَضَ سَجَدَ أُولئِك بِأَنْفُسِهِمْ سَجَدَتَيْنِ. ثُمَّ تَأَخَّرَ الصَفُّ الْمُقَدَّمُ. حَتَّى قَامُوا مُقَامَ أُولئِكَ. وَتَخَلَّلَ أُولئِكَ حَتَّى قَامُوا مُقَامَ الصَّفِّ الْمُقَدَّمِ. فَرَكَعَ بِهِمْ النَّبِيّ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جَمِيعًا. ثُمَّ سَجَدَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالصَّفُّ الَّذِي يَلُونَهُ. فَلَمَّا رَفَعُوا رُؤُسَهُمْ سَجْدَتَيْنِ. وَكَانَ الْعَدُوُّ مِمَّا يَلِي الْقِبْلَةَ. فِي الزوائد: فِي إسناده حديث جابر هذا صحيح.

375. (1260) (6362)- Hz. Cabir İbnu Abdillah radıyallahu anhümâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm ashabına havf (korku) namazı kıldırdı. Resûlullah, bütün cemaatle birlikte rükû yaptı, sonra da Resûlullah ve hemen arkasındaki saf secde ettiler, diğerleri ise ayakta (kıyam halinde) beklediler. Resûlullah (ikinci rek'ate) kalkınca beklemekte olanlar kendi kendilerine iki secdede bulundular. Sonra öndeki saf gerileyerek ikinci safın yerinde durdu ve ikinci saftakiler ilerleyerek ön safın yerinde durdu. Sonra Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm hepsiyle birlikte rüku yaptı. Sonra Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm hemen arkasındaki safla birlikte secde etti. Bunlar başlarını secdeden kaldırınca, diğerleri de secde ettiler. Böylece cemaatin tamamı Aleyhissalâtu vesselâm ile birlikte rüku etmiş oldu. Her grup bir rek'âtin secdelerini kendi kendilerine yapmış oldular. Bu esnada, düşman kıble cihetindeydi."[510]

AÇIKLAMA:

Korku namazı bahsi daha önce geçti. Orada gerekli açıklamalar yapıldı. [511]

*** YAĞMUR NAMAZI**

-376 -6363 -1268 حَدَّثَنَا أَ حْمَدُ بْنُ ا ْلأَزْهَرِ، وَالْحَسَنُ بْنُ أَبِي الرَّبِيعِ؛ قَاَ: ثَنَا وَهْبُ بْنُ جَرِيرٍ. ثَنَا أَبِي؛ قَالَ: سَمِعْتُ النُّعْمَانَ يُحَدِّثُ عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ حُمَيْدِ بْنِ عَبْدُ الرَّحْمَنِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ خَرَجَ رَسُولُ لِلَّهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمًا يَسْتَسْقِي. فَصَلَّى بِنَا رَكْعَتَيْنِ بَ أذَانٍ وَ إِقَامَةٍ. ثُمَّ خَطَبَنَا وَدَعَا اللهَّ وَحَوَّلَ وَجْهَهُ نَحْوَ الْقِبْلَةِ رَافِعاً يَدَيْهِ. ثُمَّ قَلَبَ رِدَاءَهُ فَجَعَلَ ا ْلأَيْمَنَ عَلَى ا ْلأَيْسَرِ وا ْلأَيْسَرَ عَلَى ا ْلأَيْمَنِ . فِي الزوائد: فِي إسناده صحيح ورجاله ثقات.

376. (1268) (6363)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bir gün yağmur duasına çıkmıştı. Ezan ve ikamet olmaksızın bize iki rek'at namaz kıldırdı. Sonra bize hutbe okudu. Yüzünü, elleri kaldırılmış olarak kıbleye çevirdi. Ayrıca ridasını ters çevirdi; sağ yanını solu, sol yanını da sağı üzerine aldı."[512]

*** YAĞMUR DUASI**

377- 6364- 1270- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي الْقَاسِمِ، أَبُو ا ْحْوَصِ. ثَنَا الْحَسَنُ بْنُ الرَّبِيعِ ثَنَا عَبْدُ اللَّهِ ابْنِ إِدْرِيسَ. ثَنَا حُصَيْنٌ، عَنْ حَبِيبِّ بْنِ أَبِي ثَابِتٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ؛ قَالَ: جَاءَ أَعْرَبِيٌّ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: يَا رَسُولَ للَّهِ! لَقَدْ جِئْتُكَ مِنْ عِنْدِ قَوْمٍ مَا يَتَزَوَّدُ لَهُمْ رَاعٍ، وَ يَخْطِرُ لَهُمْ فَحْلٌ. فَصَعِدَ الْمِنَبَرَ، فَحَمِدَ اللَّهِ ثُمَّ قَالَ: اَللَّهُمَّ! اسْقِنَا غَيْثاً مُغِيثاً مَرِئاً طَبَقاً مَرِيئاً غَدَقاً عَاجًِ غَيْرَ رَائِثٍ. ثُمَّ نَزَلَ. فَمَا يَأْتِيهِ أَحَدُ مِنْ وَجْهٍ مِنَ الْوُجُوهِ إٍّ قَالُوا: قَدْ أُحْيِيْنَا.فِي الزوائد: فِي إسناده صحيح ورجاله ثقات.

377. (1270) (6364)- İbnu Abbâs radıyallahu anhümâ anlatıyor: "Bir bedevi gelerek Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a: "Ey Allah'ın Resûlü! Ben öyle bir kabileden geliyorum ki, (kuraklık sebebiyle) çobanlar hayvan otlatamıyor ve erkek develerinden hiçbiri rahat rahat yürüyemiyor" dedi. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm minbere geçip Allah'a hamd ü senâdan sonra: "Allahümme's-kına gaysen muğîsan merîen tabakan merî'en gadakan âcilen ğayra râisin (=Allahım! Bize can kurtaran âkibeti, hayırlı, umumi, bol, sırılsıklam eden âcil ve gecikmesiz yağmur ver" diye dua etti, sonra minberden indi. Etraftan gelen herkes: (Peygamberin duası bereketine gelen yeterli miktarda yağmurla) hepimiz ihya edildik") dedi."[513]

AÇIKLAMA:

Yağmur namazı daha önce açıklandı. [514]

*** BAYRAM NAMAZLARI**

378- 6365- 1276- حَدَّثَنَا حَوْثَرَةُ بْنُ مُحَمَّدٍ. ثَنَا أَبُو أُسَامَةَ. ثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ، عَنْ
نَافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ؛ قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، ثم أَبُو بَكْرٍ، ثُمَّ عُمَرُ، يُصَلُّونَ الْعِيدَ قَبْلَ الْخُطْبَةِ.فِي الزوائد: حديث عَبْدُ الرَّحْمَنِ بن سعد بن عمار إسناده ضعيف. لضعف عَبْدُ الرَّحْمَنِ بن سعد. وأبوه يعرف حاله.

378. (1276) (6365)- İbnu (Ömer radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm ve ondan sonra gelen iki halife radıyallahu anhüma hazretleri Hz. Ebu Bekr, Hz. Ömer İbnu'l-Hattâb, bayram namazını hutbeden önce kılarlardı."[515]

AÇIKLAMA:

Bayram namazı ve hutbenin yeri ile ilgili açıklama daha önce geçti.[516]

*** BAYRAM HUTBESİ**

379- 6366- 1286- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا وَكِيعٌ، عَنْ سَلَمَةَ بْنَ نُبَيْطٍ، عَنِ أبِيهِ؛ أَنَّهُ حَجَّ فَقَالَ: رَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَخْطُبُ عَلَى بَعِيرِهِ.فِي الزوائد: إسناده ضعيف، لضعف عَبْدُ الرَّحْمَنِ بن سعد. وأبوه يعرف حاله.

379. (1286) (6366)- Nubayt radıyallahu anh'ın anlattığına göre, "haccetmiş, haccı sırasında Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ı devesi üzerinde, hutbe verirken görmüştür."[517]

380- 6367- 1289- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ حَكِيمٍ. ثَنَا أَبُو بَحْرٍ. ثنَا عُبَيْدُ اللّٰهِ بْنِ عَمْروالرَّقِّيُّ ثَنَا إسْمَاعِيلُ ابْنُ مُسْلِمٍ الْخَوْاَنِيُّ. ثَنَا أَبُو الزُّبَيْرِ، عَنْ جَابِرٍ؛ قَالَ: خَرَجَ رَسُولُ للّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ فِطْرٍ أَوْ أَضْحَى. فَخَطَبَ قَائِماً ثُمَّ قَعَدَ قَعَدَةً ثُمَّ قَامَ.فِي الزوائد: رواه النسائي فِي الضغري من حديث جابر، إ قوله . يوم فطر أو أضحى . وإسناد ابْنِ ماجة فِيهِ سعيد بن مسلم، وقد أجمعوا عَلَى ضعفه. وأبو بحر ضعيف.

380. (1289) (6367)- Hz. Câbir radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Ramazan ve Kurban bayramı (musallaya) çıktı. Orada ayakta hutbe okudu, sonra bir miktar oturdu, tekrar kalktı (ikinci hutbeyi okudu)."[518]

*** BAYRAM NAMAZINDAN ÖNCE VE SONRA NAMAZ**

381- 6368- 1292- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ. ثَنَا وَكِيعٌ. ثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدُ الرَّحْمَنِ الطَّائِفِيُّ، عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ؛ أَنَّ النَّبِيّ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمْ
يُصَلِّ قَبْلَهَا وَ بَعْدَهَا فِي عِيدٍ.فِي الزوائد: إسناده صحيح. ورجاله ثقات.

381. (1292) (6368)- Amr İbnu Şu'âyb an ebihi an ceddihi radıyallahu anhüma anlatıyor. "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm hiçbir bayramda bayram namazından önce ve sonra (nafile) namaz kılmamıştır (bayram namazıyla kılınan sünnet namaz yoktur.)"[519]

382- 6369- 1293- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى. ثَنَا الْهَيْثَمُ بْنُ جَمِيلٍ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو الرَّقِّيُّ. ثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ؛ قَال: كَانَ رَسُولُ للَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّي قَبْلَ الْعِيدِ شَيْئاً. فَإِذَا رَجَعَ إِلَى مَنْزِلِهِ صَلَّى رَكْعَتَيْنِ.فِي الزوائد: إسناده صحيح ورجاله ثقات.

382. (1293) (6369)- Ebu Saîdi'l-Hudrî radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bayram namazından önce hiçbir namaz kılmazdı. Evine dönünce iki rek'at namaz kılardı."[520]

AÇIKLAMA:

Bayram namazına bağlı sünnet namazların olmadığı hususunda ulemâ müttefiktir. Ancak bayram namazından önce veya sonra nafile namaz kılmanın hükmünde âlimler ihtilaf eder:

* Hanefiler: "Musallada bayramdan önce veya sonra nafile kılmak mekruhtur fakat bayram namazından sonra eve dönünce evde kılınabilir" der ve delil olarak 1293 numaralı hadisi gösterir.

* Şâfiîler: "Bayramdan önce olsun sonra olsun namaz kılmak imama mekruhtur, cemaate değil" demiştir.

* Mâlikîler. "Musallada mekruhtur, caminin içinde cemaate mekruh değil imama mekruhtur" demiştir.[521]

*** BAYRAM NAMAZINA YAYA GİTMEK**

383- 6370- 1294- حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ. ثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ سَعْدِ بْنِ عَمَّارِ بْنِ سَعْدٍ. حَدَّثَنِي أَبِي، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ؛ أَنَّ النَّبِيّ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَخْرُجُ إِلَى الْعِيدِ
مَاشِياً، وَيَرْجِعُ مَاشِياً.فِي الزوائد: عَبْدُ الرَّحْمَنِ ضعيف، وأبوه يعرف حاله.

383. (1294) (6370)- Sa'd el-Karaz ve İbnu Ömer radıyallahu anhüm anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bayram namazına yürüyerek gider, yürüyerek dönerdi."[522]

AÇIKLAMA:

Bayram namazına Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın yaya gidip yaya döndüğüne dair başka rivayetler de var. Gerek ashab ve gerek tabiinden İslâm büyükleri mazeret olmadığı taktirde bayram namazına yayan gidip gelmeyi müstahsen addetmişler ve sünnet olduğunu söylemişlerdir. Mezhep imamları da bunun müstehab olduğunu söylemişlerdir.[523]

*** BAYRAMA GİDERKEN BİR YOLU, DÖNERKEN BAŞKA BİR YOLU TAKİP ETMEK**

384 -6371 -1298- حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ. ثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ سَعْدِ بْنِ عَمَّارِ بْنِ سَعْدٍ. أَخْبَرَنِي أَبِي، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ؛ أَنَّ النَّبِيّ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا خَرَجَ إِلَى الْعِيدَيْنِ سَلَكَ عَلَى دَارِ سَعِيدِ بْنِ أَبِي الْعَاصِ. ثُمَّ عَلَى أَصْحَابِ الْفَسَاطِيطِ. ثُمَّ انْصَرَفَ فِي الطَّرِيقِ ا ُخْرَى. طَرِيقِ بَنِي زُرَيْقٍ. ثُمَّ يَخْرُجُ عَلَى دَارِ عَمَّارِ بْنِ يَاسِرٍ وَدَارِ أَبِي هُرَيْرَةَ إِلَى الْبَطِ.هذا ا ٍسناد ضعيف لضعف عَبْدُ الرَّحْمَنِ وأبيه، كما نيه عليه فِي الزوائد.

384. (1298) (6371)- Sa'd el-Karaz radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bayram namazlarına giderken Sa'îd İbnu Ebi'l-As'ın mahallesinden geçer, sonra çadırların bulunduğu yerden geçer, namaz dönüşünü başka bir yoldan yapar, Beni Zürayh'ten Ammâr İbnu Yâsir'in evine, oradan Ebu Hureyre'nin mahallesine, oradan Balât'a geçerek (evine gelirdi)."[524]

385 -6372 -1300- حَدَّثَنَا أ حْمَدُ بْنُ ا َزْهَرِ. ثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ الْخَطَّابِ. ثَنَا مِنْدَلٌ، عَنْ مُحَمَّدِ ابْنِ عُبَيْدِ اللّهِ بْنِ أَبِي رَافِعٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ؛ أَنَّ النَّبِيّ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَأْتِي الْعِيدَ مَاشِياً، وَيَرْجِعُ فِي غَيْرِ الطَّرِيقِ الَّذِي ابْتَدَأ فِيهِ .
فِي الزوائد: هَذَا إسناد ضعيف. فِيهِ مندل و مُحَمَّد بن عبيد اللّه. وقد مر هَذَا ا ٍسناد فِي الحديث رقم -6921.

385. (1300) (6372)- Ebu Râfi' radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bayram namazına yaya olarak gider, dönüşü de, gittiğinden başka bir yolla yapardı."[525]

AÇIKLAMA:

Bayram namazıyla ilgili edeblerden biri de gidiş ve dönüş yollarını farklı

kılmaktır. Alimler bu babta gelen hadisleri esas alarak, bayram namazına giderken bir yol, ondan dönerken de başka bir yol takip etmeyi müstehab addetmişlerdir. Farklı güzergâhtaki cinlerin ve insanların kişi lehine şehadet edeceği belirtilir. Bunda şeair-i İslâmiyenin teşhiri de mevcuttur.[526]

*** BAYRAMDA TAKLİS (ÇALGI)**

386- 6373- 1302- حَدَّثَنَا سُوَيْدُ بْنُ سَعِيدٍ. ثَنَا شَرِيكٌ، عَنْ مُغِيرَةَ، عَنْ عَامِرٍ؛ قَالَ: شَهِدَ عِيَاضٌ ا'شْعَرِيُّ عِيدًا بِا'نْبَارِ، فَقَالَ: مَالِي َ أَرَاكُمْ تُقَلِّسُونَ كَمَا كَانَ يُقَلَّسُ عِنْدَ رَسُولِ للهِّ صَلَّي اللهُّ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.فِي الزوائد: هَذَا إسناد رجاله ثقات. وعياض ا'شعري ليس له عند ابْنِ ماجة سوى هَذَا الحديث بل لم يخرج له أحد من أصحاب الكتب الخمسة ا'صول.

386. (1302) (6373)- Âmir rahimehullah anlatıyor: "İyâz el-Eş'ârî, Enbâr'da bir bayram namazında hazır bulunmuştu. Şöyle dedi: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın yanında taklîs yapıldığı gibi sizi niye taklîs yapar görmüyorum?" [527]

387- 6374- 1303- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى. ثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ، عَنْ إِسْرَائِيلَ عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ عَنْ عَامِرٍ عَنْ قَيْسِ بْنِ سَعْدٍ؛ قَالَ: مَا كَانَ شَيْءٌ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ للهِّ صَلَّي اللهُّ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إ َّ وَقَدْ رَأَيْتُهُ. إ َّ شَيْءٌ وَاحِدٌ. فإِنَّ رَسُولَ للهِّ صَلَّي اللهُّ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يُقَلَّسُ لَهُ يَوْمَ الْفِطْرِ. قَالَ أَبُو الْحَسَنُ بْنُ سَلَمَةَ الْقَطَّانُ: ثَنَا ابْنُ دِيزِيلَ. ثَنَا آدَمُ. ثَنَا شَيْبَانُ عَنْ جَابِرٍ عَنْ عَامِرٍ. ح حَدَّثَنَا إِسْرَائِيلُ عَنْ جَابِرٍ. ح وَ حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ نَصْرٍ . ثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ . ثَنَا شَرِيكٌ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ عَامِرٍ نَحْوَهُ.فِي الزوائد: إسناد حديث قيس صحيح، ورجاله ثقات.

387. (1303) (6374)- Kays İbnu Sa'd radıyallahu anhüma anlatıyor. "(Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın vefatından sonra) O'nun sağlığında mevcut olan her şeyi gördüm, ancak biri hariç. Görmediğim bu şey de, Ramazan bayramında onun için yapılan taklisdir." [528]

AÇIKLAMA:

Taklîs, def refakatinde güfte söylemektir. Daha önce de geçtiği üzere, Resûlullah

aleyhissalâtu vesselâm bazı fırsatlarda nezih bir tarzda neşe izhârını tecviz etmiştir. Bilhassa düğünlerde def refâkatinde bazı şiir ve güftelerin söylenmesi sünnet kılınmıştır. Habeşilerin bayramlarda kılınç kalkan oynamalarına izin verildiği, çocukların ve hatta -kadın dahil- büyüklerin bunları seyretmesine müsaade edildiği rivayetlerde gelmiştir, daha önce açıklandı. Mezhep imamları teğanni denen şarkı, türkü ve çalgıyı bir kısım kayıtlarla tecviz etmiştir. Şehevî duygulan tahrik eden, fuhşiyata teşvik eden, muhteva olarak meşru olmayan manalar taşıyan güfte ve çalgılar haram veya tahrimen mekruh addedilmiştir. [529]

* BAYRAMDA HARBE SÜTRE OLABİLİR

388- 6375- 1306- حَدَّثَنَا هَارُونُ بْنُ سَعِيدٍ ا‘يْلِيُّ. ثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ وَهْبٍ. أَخْبَرَنِى سُلَيْمَانُ بْنُ بَلٍ، عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ؛ أَنَّ رَسُولَ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَّى الْعِيدَ بِالْمُصَلَّى مُسْتَتِراً بِحَرْبَةٍ.فِي الزوائد: عزاه المزي فِي ا‘طراف للنسائي، وليس فِي روايتنا. وإسناد ابْنِ ماجة صحيح ورجاله ثقات.

388. (1306) (6375)- Hz. Enes anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, Musalla'da bir harbeyi sütre yaparak bayram namazını kıldı."[530]

*** KADINLAR BAYRAM NAMAZINA GİDER**

389- 6376- 1309- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللّٰهِ بْنُ سَعِيدٍ. ثَنَا حَفْصُ بْنُ غِيَاثٍ. ثَنَا حَجَّاجُ بْنُ أَرْطَاةَ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنُ عَابِسٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ؛ أَنَّ النَّبِيّ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَخْرِجُ
بَنَاتِهِ وَنِسَاءَهُ فِي الْعِيدَيْنِ.فِي الزوائد: حديث ابْنِ عباس ضعيف، لتدليس حجاج بن أرطاة.

389. (1309) (6376)- İbnu Abbâs radıyallahu anhümâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, her iki bayramda da kızlarını ve hanımlarını (musallaya) çıkarırdı."[531]

*** BİR GÜNDE İKİ BAYRAM**

390- 6377- 1311- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُصَفَّى الْحِمْصِيُّ. ثنَا بَقِيَّةُ. ثنَا شُعْبَةُ. حَدَّثَنِي مُغِيرَةُ الضَّبِّيُّ، عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ بْنِ رُفَيْعٍ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، عَنْ رَسُولِ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ؛ أنه قَالَ: اجْتَمَعَ عِيدَانِ فِي يَوْمِكُمْ هَذَا. فَمَنْ شَاءَ أَجْزَأَهُ مِنَ الْجُمُعَةِ. وَإِنَّا مُجَمِّعُونَ إِنَّ شَاءَ اللهُ.حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى. ثَنَا يَزِيدُ بْنُ عَبْدِ رَبِّهِ. ثَنَا بَقِيَّةُ. ثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ مُغِيرَةَ الضَّبِّيِّ، عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ بْنِ رُفَيْعٍ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، نَحْوَهُ. فِي الزوائد: إسناده صحيح و رِجَالُهُ ثقات. ورواه أَبُو داود فِي سننه عن مُحَمَّد بن المصفى بِهَذَا ا"سناد.

390. (1311) (6377)- İbnu Abbas radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Sizin şu gününüzde iki bayram bir araya gelmiştir: Dileyene, bayram namazı cuma namazının da yerini tutar. (Ancak) biz, cum'a namazını da kılacağız."

Benzer bir rivayet Ebu Hureyre radıyallahu anh'tan da yapılmıştır. [532]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, bayram gününün cuma'ya rastlaması haliyle ilgilidir. Cum'a günü mü'minin bayramı olması haysiyetiyle iki bayram bir araya gelmiş olmaktadır. Bu durumda bayram namazı kılınınca, ayrıca cum'a namazı farz olmaktan çıkmakta, dileyenin cum'a kılacağı, dileyenin öğle namazı kılacağı, ancak cum'a kılmanın efdaliyeti belirtilmektedir. [533]

391- 6378- 1312- حَدَّثَنَا جُبَارَةُ بْنُ الْمُغَلِّسِ. ثَنَا مِنْدَلُ بْنُ عَلِيٍّ، عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ بْنِ عُمَرَ، عَنْ نَافِعٍ، عِنِ ابْنِ عُمَرَ؛ قَالَ: اجْتَمَعَ عِيدَانِ عَلِى عَهْدِ رَسُولِ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَصَلَّي بِالنَّاسِ، ثُمَّ قَالَ: مَنْ شَاءَ أَنْ يَأْتِي الْجُمَعَةَ فَلْيَأتِهَا. وَمَنْ شَاءَ أَنْ يَتَخَلَّفَ فَلْيَتَخَلَّفْ.فِي الزوائد: ضعيف لضعف جبارة ومندل.

391. (1312) (6378)- İbnu Ömer radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm zamanında iki bayram (cuma ve bir bayram) aynı günde birleşti. Aleyhissalâtu vesselâm bayramı kıldırdı, sonra da: "Dileyen cumaya da gelsin, dileyen de gelmesin" buyurdular."[534]

*** BAYRAMDA SİLÂH TAŞIMAK**

392- 6379- 1314- حَدَّثَنَا عَبْدُ الْقُدُوسِ بْنُ مُحَمَّدٍ. ثَنَا نَائِلِ بْنُ نَجِيح. ثنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ زِيَادٍ، عَنِ ابْنِ جُرَيج، عَنْ عَطَاءٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ؛ أَنَّ النَّبِيّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى أَنْ يَلْبَسَ السَّحُ فِي لبَدِ ا"سْم فِي الْعِيدَيْنِ إِ أَنْ يَكُونُوا بِحَضْرَةِ الْعَدُوِّ.فِي الزوائد: فِي إسناده نائل بن نجيح وأسماعيل بن زياد، وهما ضعيفان.

392. (1314) (6379)- İbnu Abbas radıyallahu anhümâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, düşman karşısında olmadıkça İslâm memleketlerinde, her iki bayramda silah kuşanılmasını yasakladı."[535]

AÇIKLAMA:

Alimler, başka hadisleri de göz önüne alarak, "başkalarını rahatsız edecek Şekilde veya herhangi bir maslahat olmaksızın sırf çalım satmak için silah taşımak mekruhtur" diye kayıtlamışlardır. Emniyet için, tâlim için veya bir başka meşru, ma'kul maslahat için, bayramlarda dahi silah taşınabileceği belirtilmiştir. [536]

*** BAYRAM GUSLÜ**

393- 6380- 1315- حَدَّثَنَا جُبَارَةُ بْنُ الْمُغَلِّسِ. ثَنَا حَجَّاجُ بْنُ تَمِيمٍ، عَنْ مَيْمُونِ بْنِ مِهْرَانَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ؛ قَالَ: كَانَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَغْتَسِلُ يَوْمَ الْفِطْرِ ويَوْمَ ا ْضْحَى.
فِي الزوائد: هَذَا إسناد فِيهِ جبارة، وهو ضعيف. وحجاج بن تميم ضعيف أيضا.قَالَ العقيلي: روى عن ميمون بن مهران أحاديث، يتابع عليها، عن جده الفاكه.

393. (1315) (6380)- İbnu Abbâs radıyallahu anhümâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Ramazan bayramında da Kurban bayramında da guslederdi.[537]

394- 6381- 1316- حَدَّثَنَا نَصْرُ بْنُ عَلِيٍّ الْجَهْضَمِيُّ. ثَنَا يُوسُفُ بْنُ خَالِدٍ. ثَنَا أَبُو جَعْفَرٍ الْخَطْمِيُّ. عَنْ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنِ عُقْبَةَ بْنِ الْفَاكِهِ بْنِ سَعْدٍ، عَنْ جَدِّهِ الْفَاكِهِ بْنِ سَعْدٍ، وَكَانَتْ لَهُ صُحْبَةٍ؛ أَنَّ رَسُولَ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَوْمَ الْفِطْرِ وَيَوْمَ الْنَّحْرِ وَيَوْمَ عَرَفَةَ. وَكَانَ الْفَاكِهُ يَأمُرُ أَهْلَهُ بِالْغُسْلِ فِي هَذِهِ ا ْيَّام.فِي الزوائد: هَذَا إسناده فِيهِ يوسف بن خالد. قَالَ فِيهِ ابْنِ معين. كذّاب، خبيث، زنديق. قَالَ السندي: قلت وكذّبه غير واحد. و قَالَ ابْنِ حابن: كَانَ يضع الحديث.

394. (1316) (6381)- Sohbet şerefine eren Fâkih İbnu Sa'd radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Ramazan bayramında, Kurban bayramında, Arefe gününde yıkanırdı. Fâkih de o günlerde yıkanmalarını aile halkına emrederdi."[538]

*** NAFİLELER KAÇ REKAT?**

395- 6382- 1324- حَدَّثَنَا هَارُونُ بْنُ إِسْحَاقَ الْهَمْدَانِيُّ. ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ فَضَيْلٍ، عَنْ أَبِي سُفْيَانَ السَّعْدِيِّ عَنْ أَبِي نِضْرَةَ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ؛ أَنَّهُ قَالَ: فِي كُلِّ رَكْعَتَيْنِ تَسْلِيمَةٌ.فِي الزوائد: فِي إسناده أَبُو سفيان السعدي. قَالَ ابْنِ عبد البر: أجمعوا عَلَى أنه ضعيف الحديث.

395. (1324) (6382)- Ebu Saîd radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Her iki rek'atte bir selam vermek vardır." [539]

AÇIKLAMA:

Nafile namazları kılarken kaç rek'atte bir selam vermek gerektiği alimlerce ihtilaflıdır. Zira bu mevzuya temas eden rivayetler arasında bazı farklar var:

* Ebu Hânîfe'ye göre: "Her dört rek'atte bir selam vermek efdaldir."

* Ebu Yusuf ve İmam Muhammed'e göre "Gece nafilelerinde her iki rek'atte bir, gündüz nafilelerinde ise her dört rek'atte bir selam vermek efdaldir."

* İmâm Şâfiî ve Ahmed İbnu Hanbel: "Bütün nafilelerde her iki rek'atte bir oturup selam vermek efdaldir." demişlerdir.

* İmam Mâlik, bu meselede Şâfiî ve Ahmed gibi hükmeder, ayrıca dört rek'atte selam vermenin mekruh olduğunu söyler.[540]

*** KIYAMU'L-LEYL (GECE NAMAZI)**

396- 6383- 1332- حَدَّثَنَا زُهَيْرُ بْنُ مُحَمَّدٍ، وَالْحَسنِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ الصَّبَّاحِ، وَالْعَبَّاسَ بْنُ جَعْفَرٍ، وَ مُحَمَّدُ بْنُ عَمْرٍو الْحَدَثَانِيُّ؛ قَالُوا: ثنَا سُنَيْدُ بْنُ دَاوُدَ. ثنَا يُوْسُفُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ الْمُنْكَدِرِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللّهِ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: قَالَتْ أُمُّ سُلَيْمَانَ بْنَ دَاوُدَ لِسُلَيْمَانَ: يَا بُنَيَّ! َ تُكْثِرِ النَّوْمَ بِالَّيْلِ. فَإنَّ كَثْرَةَ النَّوْمِ بِاللَّيْلِ تَتْرُكُ الرَّجُلَ فَقِيراً يَوْمَ الْقِيَامَةَ.فِي الزوائد: هَذَا إسناد فيه سنيد بنَ داود وشيخه يوسف بن مُحَمَّد، وهما ضعيفان.و قَالَ السيوطي: هَذَا الحديث أورده ابْنِ الجوزي فِي الموضوعات، وأهله بيوسف بن مُحَمَّد بن المكدر، فإنه متروك.قَالَ السندي: قلت قَالَ فِيهِ أَبُو زرعة: صالح الحديث. و قَالَ ابْنِ عدي: أرجو أنه بأس به.

396. (1332) (6383)- Hz. Câbir İbnu Abdillah radıyallahu anhüma anlatıyor: Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Hz. Davud'un oğlu Hz. Süleyman'ın annesi, oğlu Süleyman'a: "Ey oğlum! Geceleyin fazla uyuma! Zira geceleyin fazla uyku, kişiyi Kıyamet günü fakir bırakır" demiştir."[541]

*** KUR'ÂN'I GÜZEL SESLE OKUMAK**

397- 6384 -1337- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ بَشِيرِ بْنِ ذَكْوَانَ الدِّمَشْقِيُّ. ثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ. ثَنَا أَبُو رَافِعٍ، عَنِ ابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ، عَنْ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنِ السَّائِبِ؛ قَالَ: قَدِمَ عَلَيْنَا سَعْدُ بْنُ أَبِي وَقَّاصٍ، وَقَدْ كُفَّ بَصَرُهُ، فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ. فَقَالَ: مَنْ أَنْتَ؟ فَأَخْبَرْتُهُ. فَقَالَ: مَرْحَباً بِابْنِ أَخِي. بَلَغَنِي أَنَّكَ حَسَنُ الصَّوْتِ بِالْقُرآنِ. سَمِعْتُ رَسُولَ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: إِنَّ هَذَا الْقُرآنَ نَزَلَ بِحُزْنٍ. فَإِذَا قَرَأْتُمُوهُ فَابْكُوا. فَإِنْ لَمْ تَبْكُوا فَتَبَاكُوْا. وَتَغَنَّوْا بِهِ. فمَنَ لَمْ يَتَغَنَّ بِهِ، فَلَيْسَ مِنَّا.فِي الزوائد: فِي إسناده أَبُو رافع. اسمه إسماعيل بن رافع ضعيف متروك.

397. (1337) (6384)- Abdurrahman İbnu's-Sâib anlatıyor: "Sa'd İbnu Ebi Vakkas yanımıza geldi. Gözü kapanmış idi. Kendisine selam verdim.
"Sen kimsin?" dedi. Kendimi tanıttım. Bunun üzerine dedi ki: "Kardeşim oğluna merhaba! Duydum ki senin Kur'ân okumaya güzel sesin varmış. Ben Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ı dinledim. Demişti ki: "Şu Kur'ân hüzünlü olarak nazil oldu, öyleyse onu okuyunca ağlayın. Eğer ağlayamazsanız ağlamaya çalışın ve onu güzel okuyun. Onu güzel okumaya gayret etmeyen bizden değildir."[542]

AÇIKLAMA:

Kur'ân'ın teğanni ile okunması, ağır ağır ve tecvid kaidelerine uygun olarak, sesini güzelleştirerek okunmasıdır. Kur'ân-ı Kerim okunuş yönüyle de diğer kitaplardan ayrılmalıdır. Teğanninin lügat manasını esas alarak, Kur'ân'ı musiki nağmeleriyle okumak, bazı alimlerce hadisin zahirine binaen caiz addedilmiş ise de, çoğunluk caiz görmemiştir. Bilhassa, harflerin mahrecini değiştirecek, tecvidin sınırlarını aşacak teğanninin haramlığında ittifak vardır.
Kur'ân'ın hüzünlü olarak nazil olması, Kur'ân'ın kalplere tesir eden gözleri yaşartan ulvî manalarla dolu olarak inmiş olmasıdır. Onu huşu içinde tefekkürle okuyana tesir eder, gözleri yaşartır. Kur'ân-ı Kerim'i böylesi bir halet-i ruhiye ile dinlemek ve okumak esastır.[543]

398- 6385- 1338- حَدَّثَنَا الْعَبَّاسُ بْنُ عُثْمَانَ الدِّمَشْقِيُّ. ثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ. ثَنَا حَنْظَلَةُ بْنُ أَبِي سُفْيَانَ؛ أَنَّهُ سَمِعَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنَ سَابِطٍ الْجُمَحِيَّ يُحَدِّثُ عَنْ عَائِشَةَ، زَوْجِ النَّبِيِّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَتْ: أَبْطَأْتُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَيْلَةً بَعْدَ الْعِشَاءِ. ثُمَّ جِئْتُ فَقَالَ: أَيْنَ كُنْتِ؟ قُلْتُ: كُنْتُ أَسْتَمِعُ قِرَائَةَ رَجُلٍ مِنْ أَصْحَابِكَ لَمْ أَسْمَعْ مِثْلَ قِرَاءَتِهِ وَصَوْتِهِ مِنْ أَحَدٍ. قَالَتْ: فَقَامَ وَقُمْتُ مَعَهُ حَتَّى اسْتَمَعَ لَهُ. ثُمَّ الْتَفَتَ إِلَيَّ فَقَالَ: هَذَا سَالِمٌ، مُوْلَ أَبِي حُذَيْفَةَ. الْحَمْدُاللّهِ الَّذِي جَعَلَ فِي أُمَّتِي مِثْلَ هَذَا .
فِي الزوائد: إسناده صحيح ورجاله ثقات.

398. (1338) (6385)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın sağlığında bir gece, yanına gitmekte ağır kaldım ve sonra geldim. "Nerdeydin?" buyurdu. "Ashabından birinin kıraatını dinliyordum. Onunki kadar güzel bir kıraati ve sesi hiç kimsede görmedim" dedim. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm kalktı, onunla ben de kalktım. Gidip onun kıraatini dinledi. Sonra bana dönüp: "Bu, Sâlim Mevlâ Ebu Huzeyfe'dir. Ümmetim içerisinde böylelerini var eden Allah'a hamdolsun!" buyurdular."[544]

AÇIKLAMA:

Salim Mevla Ebu Huzeyfe İran asıllıdır. İstahrlıdır. Ashabın büyüklerinden ve fazıllarındandır. Esas itibariyle, Ebu Huzeyfe'nin karısı olan Sübeyte isminde bir kadının azadlısıdır. Sübeyte azad edince Salim, onun kocası Ebu Huzeyfe'yi kendisine veli ittihaz etti. Ebu Huzeyfe de Salim'i evlat edindi. Bu sebeple Salim muhacir sayılmıştır. Diğer taraftan eski sahibesi Sübeyte, Ensariye olması sebebiyle de Sâlim ensari sayılmıştır. Ebu Huzeyfe'ye nisbeti sebebiyle aynı zamanda Kureyşî sayılmış, asıl itibariyle İranlı olduğu için de Acem (=yabancı) sayılmıştır. Ebu Huzeyfe onu, evlat edindikten sonra oğlu bilmiş, kardeşinin kızı Fatıma bintu'l-Velid İbnu Utbe ile evlendirmiştir. Sâlim radıyallahu anh Bedir, Uhud, Hendek ve diğer gazvelerin hepsinde Resûlullah'la birlikte bulunmuştur. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm: "Kur'ân'ı dört kişiden alın..." tavsiyesinde Sâlim'i de zikrettiği için Kurrâdan sayılmıştır.
Sâlim Medine'ye Hz. Peygamber'den önce hicret etmişti. Medine'de muhacirlerin imamı idi. Hz. Ömer dahil bütün muhacirler arkasında namaz kılarlardı. Çünkü

o, Kur'ân'ı hepsinden çok ezberlemişti.

Hz. Ömer radıyallahu anh Sâlim'i çok sever, hep takdirlerini ifade ederdi. Öyle ki vefatı sırasında yerine geçecek halifenin tesbitini şurâya havale ederken: "Eğer Salim sağ olsaydı, Şurâya hacet duymaz (onu halife nasbeder)dim" demiştir.

Sâlim Yemame savaşında şehid düşmüştür. Hafızların ölümüne çok üzülen Hz. Ömer, Sâlim'in de şehid düşmesiyle, "Kur'ân daha önceki mukaddes kitapların akıbetine uğrayacak, aslı kaybolacak" diye telaşlanarak Halife Hz. Ebu Bekr'e müracaat ederek Kur'ân'ın bir kitap halinde tedvinini talep etmiş ve böylece Kur'ân'ın kitap haline getirilmesi gibi İslâm tarihinin en hayırlı işlerinden birine Sâlim radıyallahu anh'ın şehadeti vesile olmuştur.

İbnu'l-Esîr'in Üsdü'l-Gâbe'de kaydettiği bir menkîbe şöyledir: "Yemame harbi sırasında sancağı muhafaza vazifesi Sâlim'e teklif edilir. Ancak bazıları da: "Hayır, sana bir zarar gelebilir, başka birine verelim" derler. O: "Ben bundan korkarsam, kötü bir Kur'ân hamili olurum" der ve sancağı alır. Savaş sırasında sağ elini kaybeder. Sancağı sol eline alır. Sol eli de kesilir, o sancağı kucaklar ve Al-i İmran: 144-146) ayetlerini okur. Yere yıkılıp savaşamaz hale gelince arkadaşlarına: "Ebu Huzeyfe ne yaptı?" diye sorar. "Öldürüldü!" denince bir başka şahsı ismen zikredip "ne yaptı?" diye sorar, onun da öldürüldüğü söylenince "Beni ikisi arasına yatırın" der radıyallahu anhüm.[545]

399- 6386- 1339- حَدَّثَنَا بِشْرُ بْنُ مُعَاذٍ الضَّرِيرُ. ثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ جَعْفَرٍ الْمَدِيُّ. ثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ بْنِ مُجَمِّعٍ، عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ، عَنْ جَابِرٍ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ مِنْ أَحْسَنِ النَّاسِ صَوْتاً بِالْقُرآنِ، الَّذِي إِذَا سَمِعْتُمُوهُ يَقْرَأُ، حَسِبْتُمُوهُ يَخْشَى اللَّهَ.فِي الزوائد: إسناده ضعيف لضعف إِبْرَاهِيمَ بن إسماعيل بن مجمع، والراوى عنه.

399. (1339) (6386)- Hz. Câbir anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kur'ân'ı okumada sesçe insanların en güzeli o kimsedir ki, okurken kendisini dinlediğiniz vakit, Allah'tan korktuğu kanaatine varırsınız." [546]

400- 6387- 1340- حَدَّثَنَا رَاشِدُ بْنُ سَعِيدٍ الرَّمْلِيُّ. ثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ. ثَنَا

اْوْزَاعِيُّ. ثَنَا إِسْمَاعِيلَ ابْنُ عُبَيْدِ اللهِ، عَنْ مَيْسَرَةَ، مَوْلَى فَضَالَةَ، عَنْ فَضَالَةَ بْنِ عُبَيْدٍ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: للهِ أَشَدُّ أذَنَا إِلَى الرَّجُلِ الْحَسَنِ الصَّوْتِ بِالْقُرآنِ يَجْهَرُ بِهِ، مِنْ صَاحِبِ الْقَيْنَةِ إِلَى قَيْنَتِهِ.فِي الزوائد: إسناده حسن.

400. (1340) (6387)- Fedâle İbnu Ubeyd radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Allah Teâla hazretleri, güzel sesle Kur'ân'ı açıktan okuyan kimseyi dinleme hususunda, güzel sesli cariyesini dinleyen erkekten daha çok alâka sahibidir." [547]

-401 -6388 -1341 -حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى. ثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ. ثنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَمْرٍو، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عنْ أَبِي هُرَيْرَةَ: قَالَ: دَخَلَ رَسُولُ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْمَسْجِدَ فَسَمِعَ قَرَاءَة رَجُلٍ فَقَالَ: مَنْ هَذَا؟ فقيل: عَبْدُ اللهِ بْنُ قَيْسٍ. فَقَالَ: لَقَدْ أُوتِيَ هَذَا مِنْ مَزَامِيرِ آلِ دَاوُدَ.فِي الزوائد: قلت أصله فِي الصحيحين من حديث أَبِي موسى. وفي مسلم من حديث بريدة. وفي النسائي من حديث عائشة. وإسناد حديث أَبِي هُرَيْرَةَ، رجاله ثقات.

401. (1341) (6388)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bir gün mescide girince bir kimsenin kıraatini işitmişti: "Bu kim?" diye sordu. "Abdullah İbnu Kays!" denilince: "Buna Âl-i Davud'un mizmarlarından (nağmelerinden) bir mızmar verilmiştir" buyurdular."[548]

*** GECE NAMAZINDA KIRAAT**

402- 6389- 1349- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ أَبِي شَيْبَةَ، وَعَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ. قَاَ: وَكِيعٌ. ثَنَا مِسْعَرٌ عَنْ أَبِي الْعَءِ عَنْ يَحْيَى بْنِ جَعْدَةَ، عَنْ أُمِّ هَانِئ بِنْتِ أَبِي طَالِبٍ؛ قَالَتْ: كُنْتُ أَسْمَعُ قِرَاءَةَ النَّبِيِّ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِللَّيْلِ وَأَنَا عَلَى عَرِيشِي.فِي الزوائد: إسناد صحيح. ورجاله ثقات. ورواه الترمذي قي الشمائل، والنسائي فِي الكبرى.

402. (1349) (6389)- Ümmü Hâni Bintu Ebi Talib radıyallahu anhâ anlatıyor: "Ben evimin damında iken, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın geceleyin (namazda) okuduğu Kur'ân'ı işitirdim."[549]

403- 6390- 1350- بَكْرِ بْنُ خَلَفٍ، أَبُو بِشْرٍ. ثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ، عَنْ قُدَامَةَ بْنِ عَبْدِ اللّهِ، عَنْ جَسْرَةَ بِنْتِ دَجَاجَةَ؛ قَالَتْ: سَمِعْتُ أَبَا ذَرٍّ يَقُولُ: قَامَ النَّبِيّ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِأيَةٍ حَتَّي أَصْبَحَ يُرَدِّدُهَا. وَاŒيَةُ: إِنْ تُعَذِّبْهُمْ فَأَنَّهُمْ عِبَادُكَ، وَإِنْ تَغْفِرْ لَهُمْ فَإِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ.فِي الزوائد: إسناده صحيح ورجاله ثقات. ثم قَالَ: رواه النسائي فِي الكبرى، وأحمد فِي المسند، وابْنِ خزيمة فِي صحيحه، والحاكم و قَالَ: صحيح.قَالَ السندي: قلت وما تقدم نعلن عن ابْنِ خزيمة يقتضي أن يكون صحيحا عنده فليتأمل.

403. (1350) (6390)- Ebu Zerr radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm sabah oluncaya kadar namazda bir ayeti tekrarlayıp durdu. O ayet şudur: "Eğer sen onlara azab edersen onlar senin kullarındır. Eğer onları affedersen muhakkak ki sen azizsin, hakimsin" (Maide 118).[550]

AÇIKLAMA:

Son iki hadis gece namazlarında kıraatın sesli olabileceğine delil kılınmıştır. Ümmü Hâni, bu sesi evinin damından işitebilmiştir. Ayrıca sonuncu hadis, namazda bir ayetin tekrar tekrar okunabileceğine delil olmaktadır.[551]

*** GECE KAÇ REKAT TEHECCÜT?**

404- 6391- 1358- حَدَّثنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثنَا شَبَابَةُ، عَنِ ابْنِ أَبِي ذِئْبٍ، عَنْ الزُّهْرِيَ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ عَائِشَةَ. ح و حَدَّثنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الدِّمَشْقِيُّ. ثنَا الْوَلِيدُ. ثنَا ا ْوْزَاعِيُّ عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عُرْوَةَ عَنْ عَائِشَةَ. وهكذا حَدِيثُ أَبِي بَكْرٍ. قَالَتْ: كَانَ النَّبِيّ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّي، مَا بَيْنَ أنْ يَفْرُغَ مِنْ صَ ةِ الْعَشَاءِ إِلَى الْفَجْرِ، إِحَدَى عَشْرَةَ رَكْعَةً. يُسَلِّمُ فِي كُلِّ اثْنَتَيْنِ. وَيُوترُبواحِدَةٍ. وَيَسْجُدُ فِيهِنَّ سَجْدَةً، بِقَدْرِ مَا يَقْرأُ أَحَدُكُمْ خمْسِينَ آيَةً، قَبْلَ أَنْ يَرْفَعَ رَأسَهُ، فَإِذَا سَكَتَ الْمُؤَذِّنُ مِنَ ا ْذَانِ ا ْوَّلِ مِنْ صَ ةِ الصُّبْحِ، قَامَ فَرَكَعَ رَكْعَتَيْنِ خَفِيفَتَيْنِ.فِي الزوائد: إسناده صحيح ورجاله ثثات. روى مسلم بعضه.

404. (1358) (6391)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm yatsı namazından boşaldığı vakitten fecr vaktine kadar onbir rek'at namaz kılardı, her iki rek'atte bir selam verirdi, bir rek'atle de vitirde bulunurdu (yani tek kılardı). Bütün rek'atler sırasında, secdeleri öyle uzun tutardı ki, siz bu secde esnasında, daha başını kaldırmadan elli ayet okuyabilirdiniz. Müezzin sabah namazının birinci ezanını tamamlayınca kalkar, hafif iki rek'at namaz kılardı."[552]

*** GECENİN EN EFDAL VAKTİ**

-405 -6392 -1364 حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. وَمُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، وَمُحَمَّدُ بْنُ الْوَلِيدِ. قَالُوا: ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ. ثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ يَعْلَي بْنِ عَطَاءٍ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ طَلْقٍ، عَنْ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنِ الْبَيْلَمَانِيِّ، عَنْ عَمْرِو بْنِ عَبَسَةَ؛ قَالَ: أَتَيتُ رَسُولَ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ للهِ! مَنْ أَسْلَمَ مَعَكَ؟ قَالَ: حُرٌّ وَعَبْدٌ قُلْتُ: هَلْ مِنْ سَاعَةٍ أَقْرَبُ إِلَى اللهِ مِنْ أُخْرَى؟ قَالَ نَعَمْ. جَوْفُ اللَّيْلِ ا'وْسَطُ.فِي الزوائد: عَبْدُ الرَّحْمَنِ بن البيلماني قيل: يعرف أنه سمع من أحد من الصحابة إ من سرف، ويزيد بن طلق. قَالَ ابْنِ حبان: يروى المراسيل.

405. (1364) (6392)- Amr ibnu abese radıyallahu anh anlatıyor: Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a gelip: "Ey Allah'ın Resûlü! Kim seninle birlikte (ilk defa) Müslüman oldu?" diye sordum. "Bir hür, bir köle!" buyurdular. Ben: "Allah'a daha yakın (olunan) bir saatta mı?" dedim, "Evet, gecenin son yarısı (Allah'a daha yakın olunan saattir" buyurdular."[553]

-406 -6393 -1365 حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا عُبَيْدُ اللهِ، عَنْ إِسْرَائِيلَ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنِ ا'سْوَدِ، عَنْ عَائِشَةَ؛ قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَنَامُ أَوَّلَ اللَّيْلِ، وَ يُحْيَى آخِرَةُ.فِي الزوائد: إسناده صحيح ورجاله ثقات. وأبو إسحاق، وإن اختلط بأخرة، فإن إسرئيل روى عنه قبل ا'ختط. ومن طري روى له الشيخان.

406. (1365) (6393)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm gecenin evvelinde uyur, son kısmını (ibadetle) ihya ederdi."[554]

-407 -6394 -1367 حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُصْعَبٍ،

عَنِ ا'وْزَاعِيِّ، عَنْ يَحْيَى، عَنْ ابْنِ أَبِي كَثِيرٍ، عَنْ هَِلِ بْنِ أَبِي مَيْمُونَةَ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ، عَنْ رِفَاعَةَ الْجُهَنِيِّ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ ِّٰ صَلَّي ِّٰ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ ِّٰ يُمْهِلُ. حَتَّى إِذَا ذَهَبَ مِنَ اللَّيْلِ نِصْفُهُ أَوْ ثُلُثَاهُ. قَالَ: َ يَسْأَلَنَّ عِبَادِي غَيْرِي. مَنْ يَدْعُنِي أَسْتَجِبْ لَهُ. مَنْ يَسْأَلْنِي أُعْطِهِ. مَنْ يَسْتَغْفِرْنِي أَغْفِرْلَهُ. حَتَّى يَطْلُعَ الْفَجْرُ.فِي الزوائد: فِي إسناده محمد بن مصعب، ضعيف. قَالَ صالح بن مُحَمَّد: عامة أحاديثه عن ا'وزاعي مقلوبة.

407. (1367) (6394)- Rıfâ'atü'l-Cühenî radıyallahu anh anlatıyor: Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Allah Teâla hazretleri gecenin yarısı veya üçte ikisi geçinceye kadar (günahların kaydını) geciktirir. Sonra: "Sakın kullarım benden başkasından bir talepte bulunmasınlar! Kim ben Azimüşşân'dan talep ederse, isteğine icabet eder, duasını kabul ederim. Kim benden talepte bulunursa, ona istediğini veririm. Kim benden af dilerse onu affederim, bu hal fecir doğuncaya kadar devam eder" buyurur."[555]

*** AKŞAM YATSI ARASI NAMAZ**

408- 6395- 1373- حَدَّثنَا أَحْمَدُ بْنُ مَنِيعٍ. ثنَا يَعْقُوبُ بْنُ الْوَلِيدِ الْمَدِينِيُّ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ؛ قَالَتْ: قَالَ رَسُولَ للهِ: مَنْ صَلَّى، بَيْنَ الْمَغْرَبِ وَالْعِشَاءِ عِشْرَينَ رَكْعَةً، بَنَى اللهُ لَهُ بَيْتاً فِي الْجَنَّةِ. فِي الزوائد: فِي إسناده يعقوب بن الوليد، اتفقوا عَلَى ضعفه. قَالَ فِيهِ ا"مام أحمد: من الكذّابين، و كَانَ يضع الحديث.

408. (1373) (6395)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kim akşamla yatsı arasında yirmi rek'at namaz kılarsa Allah ona cennette bir köşk yapar."[556]

*** EVDE NAFİLE**

96- 1375- 409- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، ثَنَا أَبُو ا' حْوَصِ، عَنْ طَارِقٍ، عَنْ عَاصِمِ ابْنِ عَمْرٍو؛ قَالَ: خَرَجَ نَفَرٌ مِنْ أَهْلِ الْعِرَاقِ إِلَى عُمَرَ. فَلَمَّا: قَدِمُوا عَلَيْهِ، قَالَ لَهُمْ مِمَّنْ أَنْتُمْ قَالُو: مَنْ أَهْلِ الْعِرَاقِ. قَالَ: فَبِإِذْنٍ جِءْتُمْ قَالوا: نَعَمْ. قَالَ: فَسَأَلُوه عَنْ صَةُ الرَّجُلِ فِي بَيْتِهِ. فَقَالَ عُمَرُ: سَأَلْتُ رَسُولَ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: أَمَّا صَةُ الرَّجُلُ فِي بَيْتِهِ. فَنُورٌ. فَنَوِّرُوا بُيُوتَكُمْ.حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي الْحُسَينِ. ثَنَا عَبْدُ اللّهِ بْنُ جَعْفَرٍ. قَالَ: ثَنَا عَبْدُ اللّهِ بْنُ عَمْرٍو عَنْ زَيْدِ بْنِ أَبِي أُنَيْسَةَ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ عَاصِمِ بْنِ عَمْرٍو، عَنْ عُمَيْرٍ، مَوْلَى عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ، عَنْ عُمَرَ بْنِ الخَطَّابِ، عَنَ النَّبِيِّ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، نَحْوَهُ.الحديث قد ذكره المصنف بطريقين. وفي الزوائد: مدار الطريقين عَلَى قاصم بن عمرو، وهو ضعيف، ذكره العقيلي فِي الضعفاء. وَقَالَ البخاري: لم يثبت حديثه.

409. (1375) (6396)- Asım İbnu Amr anlatıyor: "Irak ahalisinden bir grup, Hz. Ömer'e gitmek üzere yola çıktı. Yanına geldikleri vakit Hz. Ömer onlara:
"Siz kimlerdensiniz!? diye sordu. Onlar: "Biz Irak ahalisindeniz!" dediler. "İzinli olarak mı geldiniz?" dedi. Onlar: "Evet!" dediler. Onlar Hz. Ömer radıyallahu anh'tan kişinin evde kıldığı namazın hükmünü sordular. Hz. Ömer: "Ben Resûlullah'a bu hususta sormuştum da: "Kişinin evinde kıldığı namazı nurdur, öyleyse evlerinizi nurlandırın" buyurdu" dedi."[557]

410- 6397- 1376- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، وَمُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى. قَا: ثَنَا عَبْدُالرَّحْمَانِ بْنُ مَهْدِيٍّ. ثَنَا سُفْيَانُ عَنِ 'عْمَشِ عَنْ أَبِي سُفْيَانَ عَنْ جَابِرِ بْنِ بو عَبْدِاللّهِ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَا : إِذَا قضى أَحَدُكُمْ صَتَهُ، فَلْيَجْعَلْ لِبَيْتِهِ مِنْهَا نَصِيباً فإِنَّ اللّهَ جَاعِلٌ فِى بَيْتِهِ من صَتِهِ خَيْراً.

410. (1376) (6397)- Ebu Saîdi'l-Hudrî anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu

vesselâm buyurdular ki:
"Sizden biri namazını kılınca, ondan evi için de bir nasib ayırsın. Zira Allah Teâla hazretleri, onun evine, namazından bir hayır bırakır."[558]

411- 6398- 1378- حَدَّثنَا أبُو بَشْرٍ، بَكْرُ بْنُ خَلَفٍ. ثنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مُهْدِيٍّ، عَنْ مَعَاوِيَةَ ابْنِ صَالِحٍ، عنِ الْعَءِ بْنِ الْحَارِثِ عَنْ حَرَامِ بْنِ مُعَاوِيَةَ، عَنْ عَمِّهِ عَبْدِ اللّهِ بْنِ سَعْدٍ؛ قَالَ: سَألْتُ رَسُولَ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أيُّمَا أفْضَلُ؟ الصَّةُ فِي بَيْتِي أوِ الصَّةُ فِي الْمَسْجِدِ؟ قَالَ أ تَرَي إلَي بَيْتِي؟ مَا أقْرَبَهُ مِنَ الْمَسْجِدِ! فَ'نْ أصَلِّيَ فِي بَيْتِي أحَبُّ إلَيَّ مِنْ أنْ أصَلِّيَ فِي الْمَسْجِدِ. إَّ تَكُونَ صَةً مَكْتُوبَةً.فِي الزوائد: إسناده صحيح وَرِجَالُهُ ثقات.

411. (1378) (6398)- Abdullah İbnu Sad radıyallahu anh anlatıyor: "Ben Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a: "Evdeki namaz mı, mesciddeki namaz mı daha efdal?" diye sordum. Şu cevabı verdi:
"Evime bakmıyor musun, mescide ne kadar yakın! Farzlar hariç, evimde kılmam, benim nazarımda mescidde kılmamdan daha makbuldür." [559]

AÇIKLAMA:

Daha önce de geçtiği üzere, kişi farzlarını mescidde kılmalıdır, nafileleri de evinde. Nafileyi evde kılmak, mescidde kılmaktan efdaldir, faziletçe, sevapça üstündür. Çünkü riyadan uzaktır, ev halkı da namazı görerek ibret almakta, bilhassa; küçüklere güzel örnek olunmaktadır.[560]

*** HACET NAMAZI**

412- 6399- 1384- حَدَّثنَا سُوَيْدُ بْنُ سَعِيدٍ. ثنَا أَبُو عَاصِمٍ العَبَّادَانِيُّ، عَنْ فَائِدِ بْنِ عَبْدُ الرَّحْمَنِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي أَوْفَى ا٭سْلَمِيِّ؛ قَالَ: خَرَجَ عَلَيْنَا رَسُولُ لله صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: مَنْ كَانَتْ لَهُ حَاجَةٌ إِلَى اللَّهِ، أَوْ إِلَى أَحَدٍ مِنْ خَلْقِهِ، فَلْيَتَوَضَّأْ وَلْيُصَلِّ رَكْعَتَيْنِ. ثمَّ لْيَقُلْ: َإلِه إَّ اللَّهُ الْحَلِيمُ الْكَرِيمُ. سُبْحَانَ اللَّهِ رَبِّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ. الْحَمْدُ للهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ اللَّهُمَّ! إِنِّي أَسْأَلُكَ مُوجِبَاتِ رَحْمَتِكَ، وَعَزَائِمَ مَغْفِرَتِكَ، وَالغَنِيمَةَ مِنْ كُلِّ بِرٍّ، وَالسَّمَةَ مِنْ كُلِّ إِثْمٍ أَسْأَلُكَ أَ تَدْعَلِي ذَنْباً إَّ غَفَرْتَهُ. وَ هَماً إَّ فَرَّجْتَهُ. وَ حَاجَةً هِيَ لَكَ رِضاً إَّ قَضَيْتَهَا لِي. ثمَّ يَسْأَلُ اللَّهَ مِنْ أَمْرِ الدُّنْيَا وَاŒخِرَةِ مَاشَاءَ. فإِنَّهُ يُقَدَّرُ.هَذَا الحديث قد أخرجه الترمذي وَقَالَ: هَذَا حديث غريب، وفي إسناده مقال. ٴن فائد بن عَبْدُ الرَّحْمَنِ يضعف فِي الحديث. وفائد هو أَبُو الورقا.

412. (1384) (6399)- Abdullah İbnu Ebi Evfa el-Eslemî radıyallahu anh anlatıyor: "(Bir gün) Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm yanımıza geldi ve: "Kimin Allah'a veya mahlukatından birine bir haceti varsa abdest alsın, iki rek'at namaz kılsın, sonra şu duayı okusun: Lailahe illallahu'l-Halîmu'l-Kerîm. Sübhanallahi Rabbi'l-Arşı'l-azim. Elhamdülillahi Rabbi'l-Alemin. Allahümme innî eselüke mûcibâtı rahmetike ve azâime mağfiretike ve'l-ganîmete min külli birrin Vesselâmete min külli ismin, Es'elüke ellâ teda'a li zenben illâ ğafartehü. Ve la hemmen illâ ferrectehu velâ hâceten hiye leke rıdan illa kaday tehâ lî (Halîm ve kerim olan Allah'tan başka ilah yoktur. Büyük Arşın Rabbi noksan sıfatlardan mukaddestir. Hamd alemlerin Rabbine aittir. Allah'ım, şüphesiz ben, senin rahmetine vesile olan sebepleri, mağfiretini gerektiren hasletleri, her hayrın ganimetlerini ve her günahtan selamette olmayı senden dilerim. Allahım! Her günahımı bağışlamanı, her kederimi gidermeni, rızana uyan her dileğimi görmeni senden talep ediyorum)."

Sonra Allah'tan dünya ve ahiretle ilgili ne dilerse ister, çünkü şüphesiz (o dilek) takdir edilir."[561]

*** ŞABANIN ONDÖRDÜ**

413- 6400- 1388- حَدَّثَنَا لْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ الْخَلُ. ثَنَا عَبْدُالرَّزَّاقِ. أَنْبَأَنَا ابْنُ أَبِي سَبْرَةَ. عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ عَبْدُ اللّهِ بْنِ جَعْفَرٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَلِيٍّ بْنِ أَبـى، طَالِبِ قَالَ: قَالَ رَسُولَ لله صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ :) إِذَا كَانَتْ لَيْلَةُ الـنِّصْفِ مِنْ شَعْبَنَ ، فَوقُ مُوا لَيْلَهَا وَسُو مُوا نَهَارَهَا. فَإِنَّ اللّهِ يَنْزِلُ فِيهَا لِغُرُبِ الشَّمْسِ إِلى سَمَاءِ الدُّنْيَا. فَيَقُولُ: أَ مِنْ مُسْتَغْرِلِي فَأَغْفِرِ لَهُ! أَ مُسْتَرْزِقٌ فَأَرْزُقَهُ! أَ مُبْتَلىً فَأُعَافِيَهُ أَ كَذَا أَ كَذَا، حَتَّى يَطْلُعَ الْفَجْرُ(.فِي الزوائد: إسناده ضعيف، لضعف ابْنِ أَبِي يسرة، ولسمه أَبُو بَكْرٍ بن عبد الله بن مُحَمَّد أَبِي يسرة. قَالَ فين أحمد بن حنبل و ابْنِ معين: يضع الحديث.

413. (1388) (6400)- Hz. Ali radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Şaban ayının onbeşinci gecesi olduğu zaman gecesinde namaz kılın, gündüzünde de oruç tutun. Çünkü Allah Teâla hazretleri, o gün, güneşin batmasıyla, dünya semasına iner ve şöyle der: "Bana istiğfar eden yok mu mağfiret etsem! Benden rızık isteyen yok mu rızık versem, belaya maruz kalan yok mu afiyet versem... şöyle olan yok mu, böyle olan yok mu?.." Bu hal fecrin sökmesine kadar devam eder."[562]

414- 6401- 1390- حَدَّثَنَا رَاشِدُ سَعِيدِ بْنِ رَاشِدِ الرَّمْلِيُّ. ثَنَا الْوَلِيدُ، عَنِ ابْنِ لَهِيعَةَ، عَنِ الضَّحَّاكِ بْنِ أَيْمَنَ، عَنِ الضَّحَّاكِ بْنِ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنِ عَرْزَبِ، عَنْ أَبِي مُوسَى ا'شْعَرِيِّ، عَنْ رَسُولِ لله صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ؛ قَالَ: إِنَّ اللّهِ لَيَطَّلِعُ فِي لَيْلَةِ النِّصْفِ مِنْ شَعْبَانَ. فَيَغْفِرُ لِجَمِيعِ خَلْقِهِ. إَّ لِمُشْرِكٍ أَوْ مُشَاحِنٍ.حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْحَاقَ. ثَنَا أَبُو ا'سْوَدِ، النَّضْرُ بْنُ عَبْدِ الْجَبَّارِ. ثَنَا ابْنِ لَهِيعَةَ، عَنِ الزُّبَيْرِ ابْنِ سُلَيْمِ، عَنِ الضَّحَّاكِ بْنِ عَبْدُ الرَّحْمَنِ عَن أَبِيهِ؛ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا مُوسَى عَنِ النَّبِيِّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، نَحْوَهُ .
فِي الزوائد: إسناده ضعيف اضعف عَبْدُ اللّهِ بن لهيعة وتدليس الوليد بن مسلم.قَالَ السندي: ابْنِ عرزب لم يلق أَبا مُوسَى. قَالَه المنذري، كذا يخطه.

414. (1390) (6401)- Ebu Musa el-Eş'ari radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Allah Teâla hazretleri, Şaban ayının onbeşinci gecesi (kullarına rahmetle) nazar eder ve müşrikle, müşahin (kindar bencil) hariç herkese mağfiret buyurur."[563]

*** ŞÜKÜR SECDESİ**

415- 6402- 1391- حَدَّثَنَا أَبُو بِشْرٍ، بَكْرُ بْنُ خَلَفٍ ثَنَا سَلَمَةُ بْنُ رَجَاءٍ. حَدَّثَتْنِى شَعْثَاءُ، عَنْ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ زبِى أَوْفَى؛ أَنَّ رَسُولَ لله صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَّى، يَوْمَ بُشِّرَ بِرَأسِ أَبِي جَهْلٍ، رَكْعَتَيْنَ.فِي الزوائد: فِي إسناده شعثاء، ولمِ أر من تكلم فينا بجرح ول بتوثيق. وسلمة بن رجاء، لينه ابْنِ معين و قَالَ ابْنِ عدي: حديث بأحادين يتابع عليها. وَقَالَ السائي: ضعيف. وَقَالَ الدار قطني: ينفرد عن الثقات وأحاديث. و قَالَ أَبُو زرعة: صديق. و قَالَ أَبُو حاتم: ما بأحاديث بأس. وذكره ابْنِ حبان فِي الثقات.

415. (1391) (6402)- Abdullah İbnu Ebî Evfa radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Ebu Cehl'in başının kesildiği müjdelendiği gün, iki rek'at şükür namazı kıldı."[564]

416- 6403- 1392- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ عُثْمَانَ بْنِ صَالِحِ الْمِصْرِيُّ. ثَنَا أَبِي ثَنَا ابْنُ لَهِيعَةَ، عَنْ يَزِيد ابْنِ أَبِي حَبِيبٍ، عَنْ عَمْرِو بْنِ الْوَلِيدِ بْن عَبْدَةَ السَّهْمِيِّ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ؛ أَنَّ النَّبِيّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بُشِّرَ بِحَاجَةٍ، فَخَرَّ سَاجِدًا.فِي الزوائد: فِي إسناده ابْنِ لهيعة، وهو ضعيف.

416. (1392) (6403)- Enes İbnu Mâlik radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, ciddi bir ihtiyacının görüldüğü hususunda müjdelenmişti, bunun üzerine hemen secdeye kapandı."[565]

417- 6404- 1393- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى. ثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنِ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ، عَنْ أَبِيهِ؛ قَالَ: لَمَّا تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ خَرَّ سَاجِدًا .
فِي الزوائد: هَذَا احديث موقوف ولكنه صحيح اسناد ورجاله ثقات. وقد روى عن أَبِي بكر و عَلَى نحو هَذَا.

417. (1393) (6404)- Ka'b İbnu Mâlik radıyallahu anh, Allah tevbesini kabul edince derhal secdeye kapanmıştır.[566]

*** NAMAZ GÜNAHA KEFARETTİR**

418- 6405- 1397- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي زِيَادٍ، ثنَا يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ سَعِيدٍ. حَدَّثَنِي ابْنِ أخِي ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عَمِّهِ. حَدَثَنَي صَالِحُ بْنُ عَبْدُ اللَّهِ بْنِ أَبِي فَرْوَةَ؛ أَنَّ عَامِرَ بْنَ سَعْدٍ أَخْبَرَهُ؛ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَانَ بْنَ عُثْمَانَ يَقُولُ: قَالَ عُثْمَانَ: سَمِعْتُ رَسُولَ للَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: أَرَأيْتَ لَوْ كَانَ بِفِنَاءِ أَحَدِكُمْ نَهْرٌ يَجْرِي يَغْتَسِلُ فِيهِ كُلِّ يَوْم خَمْسَ مَرَّاتٍ، مَا كَانَ يَبْقَى مِنْ دَرَنِهِ؟ قَالَ: شَيْءَ. قَالَ: فإِنَّ الصَّةَ تُذْهِبُ الذُّنُوبِ كَمَا يُذْهِبُ الْمَاءُ الدَّرَنَ.فِي الزوائد: حديث عُثْمَانَ بن عفان رِجَالُهُ ثقات. ورواه الترمذى والنسائء من حديث أَبِي هُرَيْرة.

418. (1397) (6405)- Osman İbnu Affân radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın şöyle söylediğini işittim:
"Birinizin evinin avlusunda bir nehir aksa da bunun içinde günde beş sefer yıkansa acaba bedeninde hiç kir kalır mı?" Aleyhissalâtu vesselâm'ın muhatabı: "Hiçbir şey kalmaz!" dedi. Resûlullah da: "İşte namaz da böyledir, suyun kiri, pası giderdiği gibi o da günahları giderir."[567]

*** BEŞ VAKİT NAMAZIN FARZ OLUŞU**

419- 6406- 1400- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ خَّدٍ الْبَاهِلِيُّ. ثَنَا الْوليدُ. ثنَا شَرِيكٌ، عَنْ عَبْدُ اللَّهِ بْنِ عُصْمٍ أَبِي عُلْوَانَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ؛ قَالَ: أُمِرَ نَبِيُّكُمْ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِخَمْسِينَ صَةً. فَنَازَلَ رَبَّكُمْ أَنْ يَجْعَلَهَا خَمْسَ صَلَوَاتٍ.فِي الزوائد: روى ابْنِ ماجة هبىب الحديث عن ابْنِ عَبَّاسٍ. والصواب عن ابْنِ عمر كما هو فِي أَبِي دَاوُد. ثم قَالَ: وأسناد حديث سونس عَبَّاسٍ واه، لقصور عَبْدُ اللَّه بن عصم و أَبِي الوليد الطيالسي عن درجة أهل الخفظ وا''تقان.

419. (1400) (6406)- İbnu Abbâs radıyallahu anhüma anlatıyor: "Peygamberiniz (Miraç gecesinde) elli vakit namazla emrolundu. Sonra bunu beşe indirinceye kadar Rabbinize müracaatta bulundu."[568]

420- 6407- 1403- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ عُثْمَانَ بْنِ سَعِيدِ بْنِ كَثِيرِ بْنِ دِينَارٍ الْحِمْفِي. ثنَا بَقِيَّةُ بْنُ الْوَلِيدِ. ثَنَا ضُبَارَةُ بْنُ عَبْدُ اللَّهِ بْنِ أَبِي السَّلِيلِ. أَخْبَرَنِي دُوَيْدُ بْنُ نَافِعِ، عَنِ الزُّهْرِيِّ؛ قَالَ: قَالَ سَعِيدِ بْنُ الْمُسَيِّبِ: إِنَّ أَبَا قَتَادَةَ بْنَ رِبْعِيٍّ أَخْبَرَهُ؛ أَنَّ رَسُولَ لِلَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ: افْتَرَضْتُ عَلَى أُمَّتِكَ خَمْسَ صَلَوَاتٍ. وَعَهِدْتُ عِنْدِي عَهْداً أَنَّهُ مَنْ حَافَظَ عَلَيْهِنَّ لِوَقْتِهِنَّ أَدْخَلْتُهُ الْجَنَّةَ. وَمَنْ لَمْ يُحَافِظْ عَلَيْهِنَّ، فَ عَهِنَّ لَهُ عِنْدِي.فِي الزوائد: فِي إسناده نظر من أجل ضبارة ودويد.

420. (1403) (6407)- Ebu Katâde İbnu Rib'î anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Allah-u Zülcelal hazretleri buyurdu ki: "Senin ümmetine beş vakit namazı farz kıldım ve kim bunu vaktinde kılmaya devam ederse onu cennete koyacağım diye katımda ahidde bulundum. Kim de bunu vaktinde kılmaya devam etmezse katımda onun için hiçbir ahid yoktur."[569]

*** MESCİD-İ HARAM VE MESCİD-İ NEBİ'DE NAMAZIN FAZİLETİ**

-421 -6408 -1406 حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ أَسَدٍ. ثَنَا زَكَرِيَّا بْنُ عَدِيٍّ، أَنْبَأَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ عَمْرٍو، عَنْ عَبْدِ الْكَرِيمِ، عَنْ عَطَاءٍ، عَنْ جَابِرٍ؛ أَنَّ رَسُولَ للَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ صَةٌ فِي مَسْجِدِى أَفْضَلُ مِنْ أَلْفِ صَةٍ فِيمَا سوَاهُ. إَّ الْمَسْجِدِ الْحَرَامَ، وَصَةٌ فِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ أَفْضَلُ مِنْ مَائَةِ أَلْفِ صَةٍ فِيمَا سِوَاهُ.فِي الزوائد: إسناد حديث جابر صحيح ورجاله ثقات. ‘ن إِسْمَاعِيلَ بن أسد وثقه الرزار والدارعطني. وَالَّذِهبي فِي الكاشف. و قَالَ أَبُو حاتم: صدوق. وبافي رِجَال ا“سناد محتج بهم فِي الصيين.

421. (1406) (6408)- Hz. Câbir anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Benim mescidimde kılınacak bir namaz, onun dışındaki mescidlerde kılınan bin namazdan efdaldir. Ancak Mescid-i Haram hariç. Zira Mescid-i Haram'da kılınan bir namaz, diğer mescidlerde kılınan yüzbin namazdan efdaldir."[570]

*** MESCİD-İ AKSA'DA NAMAZ**

422- 6409- 1407- حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَبْدِ اللّٰهِ الرَّقِيُّ ثَنَا عِيسَى بْنُ يُونُسَ ثَنَا ثَوْرَ بْنُ يَزِيدَ عَنْ زِيَادِ بْنِ أَبِي سَوْدَةَ عَنْ اخِيهِ عُثْمَانَ بْنِ أَبِي سَوْدَةَ عَنْ مَيْمُونَةَ مَوْةِ النَّبِيِّ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ؛ قَالَتْ قُلْتُ يَا رَسُولَ للّٰهِ! أَفْتِنَا فِي بَيْتِ الْمَقْدِسِ. قَالَ. أَرْضُ الْمَحْشَرِ وَالْمَنْشَرِ. ائْتُوهُ فَصَلُّوا فيهِ فإِنَّ صَةً فِيهِ تَأْلْفِ صَةٍ فِي غَيْرِهِ. قُلْتُ: أَرَأَيْتَ إِنْ لَمْ أَسْتَطِعْ أَنْ أَتَحَمَّلَ إِلَيْهِ؟ قَالَ فَتُهْدِى لَهُ زَيْتاً يُسْرَجُ فِيهِ. فَمَنْ فَعَلَ ذَلِكَ فَهُوَ كَمَنْ أَتَاه.فِي الزوائد: روى أَبُو دَاوُد بعضه. وأسناد طريق سونس ماجِة صحيح ورِجَالُهُ ثقات. وِهو أصح من طريق أَبِي دَاوُد. فإِن بين زياد بن أَبِي سودة ومنمونة. عُثْمَانَ أَبِي سودة. كما صرح له ابْنِ ماجة فِي طريقه. كما ذكره. صح الدين فِي المراسيل. وِقد ترك فِي أَبُو دَاوُد.

422. (1407) (6409)- Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın azadlısı Meymune radıyallahu anhâ anlatıyor: "Ey Allah'ın Resûlü! Biz Beytü'l-Makdis hakkında fetva ver!" demiştim. Şöyle buyurdular: "Orası mahşer (yani Kıyamet günü insanların toplanacağı) ve menşer (herkesin defterlerinin neşredileceği) yeridir. Oraya gidin ve içinde namaz kılın. Çünkü orada kılınacak tek namaz kendi dışındaki yerlerde kılacağınız bin namaz gibidir.
"Ben tekrar sordum: "Ben oraya gitmeye muktedir olamazsam ne yapmalıyım?" Şu cevabı verdi: "Ona kandil yağı bağışlarsın, aydınlatılmasında kullanılır. Böyle yapan da oraya varan gibidir.[571]

423- 6410- 1408- حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللّٰهِ بْنُ الْجَهْمِ ا ْنْمَاطِيُّ. ثَنَا أَيُّوبُ بْنُ سُوَيْدٍ، عَنْ أَبِي زُرْعَةَ السَّيْبَانِيِّ، يَحْيَى بْنِ أَبِي عَمْرٍو. ثَنَا عَبْدُ اللّٰهِ بْنُ الدَّيْلَمِيِّ، عَنْ عَبْدُ اللّٰهِ بْن عَمْرٍو، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: لَمَّا فَرَغَ سُلَيْمَانُ بْنُ دَاوُدَ مِنْ بِنَاءِ بَيْتِ الْمَقْدِسِ، سَأَلَ اللّٰهُ ثَثاً: حُكْماً يُصَادِفُ حُكْمَهُ، وَمُلْكاً َ يَنْبَغِي ‘حَدٍ مِنْ بَعْدِهِ، وَأَّ يَأتِيَ هَذَا الْمَسْجِدَ أَحَدٌ َ يُرِيدُ إَّ الصَّةَ فِيهِ، إَّ خَرَجَ مِنْ ذُنُوبِهِ كَيَوْمَ ولَدَتْهُ أُمُّهُ. فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَمَّا اثْنَتَانِ

فَقَدْ أعْطِيَهُمَا. وَأَرْجُو أَنْ يَكُونَ قَدْ أعْطِيَ الثَّالِثَة .
وأن يأتي هَذَا الْمَسْجِدِ. فِي الزوائد: أقتدر أَبُو دَاوُد عَلَى طرفه ا'ول من هَذَا الوجه دون هَذه الزيادة. وردواه النسائي فِي الصغرو من هَذَا الوجه عن عمرو بن مِنصور، عن أَبِي مهر، عن سعيد بن عبد العزيز، عن ربيعة بن يزيد، عن أَبِي إدريس الخؤني، عن ابْنِ الديلمي به.يأسناده طريق ابْنِ ماجة ضعيف. 'ن عبيد الله بن الجهنم يعرف حاله، وأيوب بن بن سويد متفق عَلَى ضعقه.

423. (1408) (6410)- Abdullah İbnu Amr radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Hz. Davud'un oğlu Süleyman, Beytu'l Makdis'in inşaatını tamamlayınca Allah'tan üç şey talep etti: "Allah'ın hükmüne muvafık düşecek şekilde hüküm vermek, kendinden sonra kimseye nasip olmayacak bir saltanat, bu mescide sırf namaz kılmak niyetiyle gelenleri günahlarından temizlenerek annelerinden doğdukları gündeki gibi olmaları:
Resûlullah ilave etti: "İlk ikisi verilmiştir, üçüncünün de verildiğini ümit ediyorum."[572]

*** CAMİDE NAMAZ**

424- 6411 -1413- حَدَّثَنَا وۂهِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ. ثَنَا أَبُو الْخَطَّابِ الدِّمَشْقِيُّ. ثَنَا رُزَيْقٌ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ا‘لْهَانِيُّ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَلِكٍ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: صَةُ الْرَجُلِ فِي بَيْتِهِ بِصَةٍ، وَصَتُهُ فِي مَسْجِدِ الْقَبَائِلِ بِخَمْسٍ وَعشْرِينَ صَةً، وَصَتُهُ فِي الْمَسْجِدِ الَّذِي يُجَمَّعُ فِيهِ بِخَمْسِمِائَةِ صَةٍ: وَصَتُهُ فِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ بِمَائَةِ الْفِ صَةٍ.فِي الزوائد: أسناده صعيف. ‘ن أبا الخطار الدمشقي يعرف حاله. وزيق فِيهِ مقال. حكي عن أَبِي زرعة أنه قَالَ: بأس به. وذكره ابْنِ حبان فِي الثقات وفي الضعفاء، و قَالَ: ينفرد با‘شياء. يشبه حديث ا‘ثبات. يجوز احتجاج به إ عند الوفاق.

424. (1413) (6411)- Enes İbnu Mâlik radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kişinin evinde kıldığı namazı bir namazdır, ama mahallesinin mescidinde kıldığı namazı yirmibeş namazdır. İçerisinde cum'a kılınan mescidde kıldığı namazı beşyüz namazdır. Mescid-i Aksa'da kıldığı namazı ellibin namazdır. Benim mescidimde kıldığı namazı da ellibin namazdır. Mescid-i Haram'da kıldığı namazı yüzbin namazdır."[573]

*** MİNBERİN İNŞAASI, KÜTÜĞÜN AĞLAMASI**

425- 6412- 1415- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ خَّدٍ الْبَاهِلِيُّ. ثَنَا بِهْزُ بْنُ أَسَدٍ. ثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ، عَنْ عَمَّارِ بْنِ أَبِي عَمَّارٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ؛ وَعَنْ ثَابِتٍ، عَنْ أَنَسٍ؛ أَنَّ النَّبِيّ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَخْطُبُ إِلَى جِذْعٍ. فَلَمَّا تَّخَذَ الْمِنْبَرَ ذَهَبَ إِلَى الْمِنْبَرِ. فَحَنَّ الْجِذْعُ فَأَتَاهُ فَاحْتَضَنَهُ فَسَكَنَ. فَقَالَ: لَوْ لَمْ أَحْتَضِنْهُ لَحَنَّ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ.

425. (1415) (6412)- Hz. Enes radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bir hurma kütüğüne (dayanarak) hutbe verirdi. Minber yapılınca (hutbelerde kütüğü bırakıp) minbere çıktı. Bunun üzerine kütük (bu ayrılık sebebiyle ağlayıp) inledi. Aleyhissalâtu vesselâm yanına gelip kucakla(yıp teselli et)ti, kütük sustu. Aleyhissalâtu vesselâm şu açıklamayı yaptı: "Eğer onu kucaklamasaydım Kıyamet gününe kadar inleyecekti."[574]

426- 6413- 1417- حَدَّثَنَا أَبُو بِشْرٍ، بَكْرِ بْنُ خَلَفٍ. ثَنَا ابْنِ أَبِي عَدِيٍّ عَنْ سُلَيْمَانَ التَّيْمِيِّ، عَنْ أَبِي نَضْرَةَ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدُ اللّهِ: قَالَ: كَانَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُومُ إِلَى أَصْلِ شَجَرَةٍ أَوْ قَالَ إِلَى جِذْعٍ. ثُمَّ اتَّخَذَ مِنْبَراً قَالَ فَحَنَّ الْجِذْعُ قَالَ جَابِرٌ حَتَّى سَمِعَهُ أَهْلُ الْمَسْجِدِ. حَتَّى أَتَاهُ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَمَسَحَهُ فَسَكَنَ. فَقَالَ بَعْضُهُمْ: لَوْ لَمْ يَأْتِهِ لَحَنَّ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ.فِي الزوائد: إسناده صحيح و ابْنِ أَبِي عدي ثقة. و قَالَ: وقد أخرجه النسائي جابر يسند آخر.

426. (1417 (6413)- Hz. Câbir İbnu Abdillah radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm (hutbe sırasında) bir ağaç kökünün -veya bir hurma kütüğünün dedi- yanında ayağa kalkardı. Sonradan bir minber edindi. Ravi der ki (terk edildiği vakit) hurma kütüğü ağladı."

Hz. Câbir der ki: "Kütüğün iniltisini bütün mescid halkı işitti. O kadar ki Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm yanına gelip okşadı. Bunun üzerine kütük sustu Bazıları da: "Eğer Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm yanına gel(ip teselli

et)meseydi Kıyamet'e kadar ağlayacaktı" dedi."[575]

427- 6414- 1420- حَدَّثَنَا أَبُو هِشَامٍ الرِّفَاعِيُّ، مُحَمَّدُ بْنُ يَزِيدَ. ثَنَا يَحْيَى بْنُ يَمَانٍ. ثَنَا ا'عْمَشُ عَنْ أَبِي صَالِحٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ كَانَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّي حَتَّى تَوَرَّمَتْ قَدَمَاهُ. فَقِيلَ لَهُ: إنَّ اللّهَ قَدَ غَفَرَ لَكَ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ. قَالَ: أفَ أَكُونَ عَبْداً شَكُوراً؟.فِي الزوائد: إسناد حديث أَبِي هُرَيْرَةَ قويز احتجِ مسلم بجميع رواتهز ورواه اصحار الكتر الستة، سوي أَبِي دَاوُد، حديث المغيرة. والتومذي من حديث جابر.

427. (1420) (6414)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm çok namaz kılardı. Öyle ki ayakları kabarmıştı. Kendisine "Allah senin geçmiş ve gelecek günahlarını affetmiştir (kendini niye bu kadar yıpratıyorsun?)" denildi. O bunlara şu cevabı verdi: "Çok şükreden bir kul olmayayım mı?"[576]

*** ÇOK SECDE**

428- 6415- 1424- حَدَّثَنَا الْعَبَّاسُ بْنُ عُثْمَانَ الدِّمَشْقِيُّ.ثَنَا الزلْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ، عَنْ خَالِدِ بْنِ يَزِيدَ الْمُرِّيِّ عَنْ يُونُسَ بْنُ مَيْسَرَةَ بْنِ حَلْبَسٍ عَنِ الْصُّنَابِحِيِّ عَنْ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ؛ أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ للَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: مَا مِنْ عَبْدٍ يَسْجُدُ اللَّهِ إَّ كَتَبَ اللَّهُ لَهُ بِهَا حَسَنَةً، وَمَحَا عَنْهُ بِهَاسَيِّئَةً، وَرَفَعَ لَهُ بِهَا دَرَجَةً. فَاسْتَكْثِرُوا مِنَ السُّجُودِ.فِي الزوائد: إسناد حديث عبادة ضعيف، لتدليس الوليد بن مسلم.

428. (1424) (6415)- Ubâde İbnu's-Sâmit radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Allah için secde eden herkese Allah bir sevap yazar ve bu secde sebebiyle bir günahını affeder, makamını da bir derece artırır; öyleyse secdeyi çok yapın." [577]

AÇIKLAMA:

Kur'ân-ı Kerim'de cinler ve insanların ibadet için yaratıldığı belirtilmiştir. Binaenaleyh insanın yaratılış gayesi, asli vazifesi ibadettir. İbadetin çeşitleri var ise de, en halisi, en belirgini namazdır. Bunun azami bir miktarı yoktur, asgari hududu vardır. Ne kadar çok olursa makbul ve memduhdur. Buna en güzel örneği Aleyhissalâtu vesselâm vermiş, ayaklan şişinceye kadar namaz kılmıştır.
Secde ile ilgili teşvik de namaza teşviktir. Çünkü çok secde, çok namazla gerçekleşir. Daha önce kaydettiğimiz hadislerde, kulun Allah'a en yakın olduğu halin secde hali olduğu belirtilmiştir.[578]

*** AYAKKABI NEREYE KONMALI?**

429- 6416- 1432- حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ حَبِيبٍ، وَمُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ. قَاَ: ثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ الْمُحَارِبِيُّ، عَنْ عَبْدُ اللّهِ بْنِ سَعِيدِ بْنِ أَبِي سَعِيدٍ، عَنْ أبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَلْزِمْ نَعْلَيْكَ قَدَ مَيْلَكَ. فَإِنْ خَلَعْتَهُمَا فَاجْعَلْهُمَا بَيْنَ رِجْلَيْكَ. وَ تَجْعَلْهُمَا عَنْ يَمِينِكَ، وَ عَنْ يَمِينِ صَاحِبِكَ، وَ وَرَاءَكَ، فَتُؤْذِى مَنْ خَلْفَكَ.فِي الزوائد: روؤ أَبُو دَاوُد رعض هَذَا الحديث. وفي غسناده عَبْدُ اللّه بن سَعِيدِ، متفق عَلَى تضيفه.

429. (1432) (6416)- Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Ayakkabılarını ayağından ayırma. Eğer çıkaracak olursan ayakkabılarını ayaklarının arasına koy. Onları sağına koyma, arkadaşının sağına da koyma; arkana da koyma, aksi taktirde arkandakine ezada bulunursun."[579]

AÇIKLAMA:

Namazgâhta ayakkabının çıkarılmaması onların temiz olma şartına bağlıdır. Pis olursa namaz sahih olmayacağından çıkarılması gerekir. Hadiste ayakkabılarla kimsenin rahatsız edilmemesi üzerinde ısrar edilmiştir. Başka rivayetlerde de sol tarafta kimse bulunmadığı taktirde, ayakkabıların sol tarafa konabileceği ifade edilmiştir. Şarihler ayakkabıların ayakların arasına veya önüne konma ruhsatını temiz olmalarına veya temiz bir şeyle örtülme şartına bağlarlar. Pis olur, örtü de bulunmazsa namaz kılanın beden veya elbisesinin değmesiyle namazın bozulacağını belirtirler. Cemiyetimizin bugünkü örfü ayakkabıları hususi olarak tanzim edilen ayakkabılıklara bırakmaktır. Ancak her hâlükârda, bunun bir örf olduğunun, ayakkabısını, dileyenin başkalarını rahatsız etmemek, mescidi kirletmemek şartıyla beraberinde götürmenin şer'an caiz olduğunun bilinmesi gereklidir. Günümüzde naylon torbalar bu maksada kullanmaya ziyadesiyle elverişlidir. Kalabalık camilere çalınma veya dışarı çıkışta koyduğu yerde bulamama gibi endişeleri olan kimseler dinin bu ruhsatından en azından cum'a ve bayram namazlarında istifade edebilirler yeter ki söylenen mahzurlara yer

verilmesin. [580]

CENAZE BÖLÜMÜ

*** HASTA ZİYARETİ**

430- 6417- 1434- حَدَّثَنَا أَبُو بِشْرٍ بَكْرُ بْنُ خَلَفٍ وَمُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ. قَاَ: ثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ ثَنَا عَبْدُ الْحَمِيدُ بْنُ جَعْفَرٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ حَكِيمِ بْنِ أَفْلَحَ، عَنْ أَبِي مَسْعُودٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: لِلْمُسْلِمِ عَلَى الْمُسْلِمِ أَرْبَعُ خِلٍ: يُشَمِّتُهُ إِذَا عَطَسَ، وَيُجِيبُهُ إِذَا دَعَاهُ، ويَشْهَدُهُ إِذَا مَاتَ، وَيَعُودُهُ إِذَا مَرِضَ.فِي الزوائد: إسناد حديث أَبِي مسعود صحيح وأسل الحديث فِي الصحيحين وغيرهما، من رواية غيره.

430. (1434) (6417)- Ebu Mes'ud radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Müslüman için Müslüman üzerinde dört haslet vardır: "Hapşırınca (elhamdulillah! derse) teşmit etmek (yerhamukallah! demek), davet edince icabet etmek, öldüğü zaman (cenazesinde) hazır bulunmak, hastalandığı zaman geçmiş olsun ziyareti yapmak."[581]

431- 6418- 1435- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بِشْرٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرٍو عَنْ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ لله صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: خَمْسٌ مِنْ حَقِّ الْمُسْلِمِ عَلَى الْمُسْلِمِ: رَدُّ التَحِيَّةِ، وَإِجَابَةُ الدَّعْوَةِ، وَشُهُودُ الْجِنَازَةِ، وَعِيَادَةُ الْمَرِيضِ، وَتَشْمِيتُ الْعَاطِسِ إِذَا حَمِدَ اللَّهَ.فِي الزوائد: إسناده صحيح وَرِجَالُهُ ثقَات. والحديث بِهَذَا الوجه فِي الصحيحين، لكن بغير هَذَا السياق.

431. (1435) (6418)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Bir müslümanın diğer bir müslüman üzerinde beş hakkı vardır: "Selamını almak, davete icabet, cenazeye katılmak, hasta ziyareti, "elhamdülillah!" dediği taktirde hapşırana yerhamukallah (diyerek teşmitte bulunmak)." [582]

432- 6419- 1437- حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ. ثَنَا مَسْلَمَةُ بْنُ عَلِيٍّ. قيهب ابْنُ

جَرَيْجٍ، عَنْ حُمَيْدٍ الطَوِيلِ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ؛ قَالَ: كَانَ النَّبِيّ صَلّي اللهَ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَعُودُ مَرِيضاً إِ َّ بَعْدَ ثَثٍ. فِي الزوائد: فِي إسناده مسلمة بن علي، قَالَ فِيهِ البخاري وأَبُو حاتم وأبو زرعة: منكر الحديث. ومن أحاديثه غير محفوظة. واتفقوا عَلَى تضعيفه.قَالَ السندي: قلت لكن ا'حاديث ذكرها السخاوي فِي المقاصد الحسنة، وقَالَ: يتقوى بثضها بيعض. وكذلك أخذ به بعض التابعين.

432. (1437) (6419)- Enes İbnu Mâlik radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, bir kimse hastalanacak olsa ona üç günden sonra geçmiş olsun ziyaretinde bulunurdu."[583]

-433 -6420 -1439 حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ الْخَّلُ. ثنَا صَفْوَانُ بْنُ هُبَيْرَةَ. ثَنَا أَبُو مَكِينٍ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ؛ أَنَّ النَّبِيّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَادَ الرَجُ فَقَالَ: مَا تَشْتَهي؟ قَالَ: أَشْتَهى خُبْزَبُرٍّ. قَالَ النَّبِيُّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ كَانَ عِنْدَهُ خُبْزُبُرٍّ فَلْيَبْعَثْ إِلَي أَخِيهِ. ثُمَّ قَالَ النَّبِيّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إذا شْتَهَى مَرِيضُ أَحَدِكُمْ شَيْئاً، فَلْيُطْعِمْهُ.فِي الزوائد: فِي إسناده صفوان بن خبيرة، ةذكره ابن حبان فِي الثقات. وقال النفيلي: يتابع على حديثه. قلت: وقال فِي تقريب النهذيب: لين الحديث.

433. (1439) (6420)- İbnu Abbâs radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bir hastayı ziyaret etti ve "Canın ne çekiyor?" diye sordu. Hasta "Buğday ekmeği!" dedi. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm: "Kimin yanında buğday ekmeği varsa kardeşine göndersin!" dedi. Sonra Resûlullah ilave etti: "Birinizin hastası bir şeye iştah duyarsa ondan yedirsin."[584]

-434 -6421 -1440 حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ وَكِيعٍ. ثَنَا أَبُو يَحْيَى الْحِمَّانِيُّ، عَنْ ا'عْمَشِ، عَنْ يَزِيدَ الرَّقَاشِيِّ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ؛ قَالَ: دَخَلَ النَّبِيُّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى مَرِيضٍ يَعُودُهُ. فَقَالَ: أَتَشْتَهِي شَيْئاً؟ أَتَشْتَهِي كَعْكاً؟ قَالَ: نَعَمْ.

فَطَالَبْوا لَهُ.فِي الزوائد: إسناده ضعيف، لضعف يزيد بن أبان الرقاشي.

434. (1440) (6421)- Hz. Enes İbnu Mâlik radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm ziyaretine gittiği bir hastanın yanına girdi ve "Bir şey canın çekiyor mu? Kek canın çekiyor mu?" diye sordu. Hasta "Evet!" deyince ona kek aradılar."[585]

435- 6422- 1441- حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ مُسَافِرٍ. حَدَّثنِي كَثِورُ بْنُ هِشَامٍ. ثَنَا جَعْفَرُ بْنُ بُرْقَانَ، عَنْ مَيْمُونِ بْنِ مِهْرَانَ. عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ؛ قَالَ: قَالَ لِي النَّبِيّ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِذَا دَخَلْتَ عَلَى مَرِيضٍ فَمُرْهُ أَنْ يَدْعُوَ لَكَ. فَإِنَّ دُعَاءَهُ كَدُعَاءَ الْمَئِكَةِ. فِي الزوائد: إسناده صحيح وَرِجَالُهُ ثقات. إ أنه منقطع. قَالَ العمي فِي المراسيل والمزي: فِي رواية ميمون بن مهران عن عمر ثلمة. أه.وفي ا'ذكار للنووي: ميمون لم يدرك عمر.

435. (1441) (6422)- Ömer İbnu'l-Hattâb radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bana: "Bir hastanın yanına girince, ondan sana dua edivermesini talep et. Çünkü onun duası melekleri duası gibidir" buyurdular." [586]

*** ÖLECEK KİMSEYE LAİLAHE İLLALLAH TELKİNİ**

436- 6423- 1446- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ. ثنَا أَبُو عَامِرٍ. ثَنَا كَثِيرُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَبْدُ اللَّهِ ابْنِ جَعْفَرٍ، عَنْ أَبِيهِ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَقِّنُوا مَوْتَاكُمْ: لَا إِلَهُ إِلَّا اللَّهُ الْحَلِيمُ الْكَرِيمُ، سُبْحَانَ اللَّهِ رِبِّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ، الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ قَالُوا: يَا رَسُولَ لِلَّهِ! كَيْفَ لِلْأَحْيَاءِ؟ قَالَ أَجْوَدُ، وَأَجْوَدُ.فِي الزوائد: فِي إسناده إسحاق. لم أرمن وثقه و من جرحه. وكثير بن يزيد، قَالَ فِيهِ أحمد؟ ما أرى به بأسا. و قَالَ ابْنِ معين: ليس بشئ. و قَالَ مرة: ليس بن بأس و قَالَ مرة: صالح، ليس بالقوى. و قَالَ النسائي: ضعيف. وقيل: ثقة. وباقي رِجَالُهُ ثقات.

436. (1446) (6423)- Abdullah İbnu Câfer babasından radıyallahu anh naklen anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Ölülerinize (ölmek üzere olanlara) Lailahe illallahu'l-Halîmu'l-Kerîm, Sübhânallahi Rabbi'l-Arşı'l-Azim, Elhamdulillahi Rabbi'l-Âlemin" demeyi telkin edin!" yanındakiler: "Ey Allah'ın Resûlü! Bunun sağlara telkini nasıldır?" dediler. "Daha güzeldir, daha güzeldir!" buyurdular." [587]

*** ÖLECEK KİMSENİN YANINDA NE KONUŞMALI?**

437- 6424- 1450- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ ا'زْهَرِ. ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عِيسَى. ثَنَا يُوسُفُ بْنُ الْمَاجَشُونِ. ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُنْكَدِرِ؛ قَالَ: دَخَلْتُ عَلَى جَابِرِ بْنِ عَبْدُ اللّهِ وَهُوَ يَمُوتُ. فَقُلْتُ: اقْرَأْ عَلَى رَسُولِ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ السَّمَ.فِي الزوائد: هَذا إسناد صحيح وَرِجَالُهُ ثقات إ أنه موقوف.

437. (1450) (6424)- Muhammed İbnu'l-Münkedir anlatıyor: "Hz. Cabir radıyallahu anh'ın yanına girdim. Ölmek üzereydi. "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a bizden selam götür!" dedim."[588]

*** MÜ'MİN CAN ÇEKİŞME HALİNDEN SEVAP KAZANIR**

438- 6425- 1451- حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ. ثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ. ثَنَا ا'وْزَاعِيُّ، عَنْ عَطَاءٍ، عَنْ عَائِشَةَ؛ أَنَّ رَسُولَ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَخَلَ عَلَيْهَا وَعِنْدَهَا حَمِيمٌ لَهَا يَخْنُقُهُ الْمَوْتُ. فَلَمَّا رَأ النَّبِيّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا بِهَا قَالَ لَهَا: َ تَبْتَئِسِي عَلَى حَمِيمِكِ. فَإنَّ ذلِكَ مِنْ حَسَنَاتِهِ.فِي الزوائد: هَذَا إسناد صحيح و رِجَالُهُ ثقات. والوليد بن مسلم، وإن كَانَ يدلس، فقد صرح بالتحديث، فزال ما يخشى.

438. (1451) (6425)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ'nın anlattığına göre: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bir yanına girdiği sırada, bir yakınının nefesini ölüm kesmek üzere idi. Aleyhissalâtu vesselâm Hz. Aişe'nin üzüntüsünü görünce kendisine: "Şu yakının için üzülme. Zira onun şu ızdırabı hasenatındandır!" buyurdular."[589]

439- 6426- 1453- حَدَّثَنَا رَوْحُ بْنُ الْفَرَجِ. ثَنَا. نَصْرٌ بْنُ حَمَّادٍ. ثَنَا مُوسَى بْنُ كَرْدَمٍ، عَنْ مُحَمَّدٍ ابْنِ قَيْسٍ، عَنْ أَبِي بُرْدَةَ، عَنْ أَبِي مُوسَى ؛ قَالَ: سَأَلْتُ رَسُولَ للهِ مَتى تَنْقَطِعُ مَعْرُفَةَ الْعَبْدِ مِنَ النَّاس ؟ قَالَ: إِذَا عَايَنَ.فِي الزوائد: فِي إسناده نصر بن حماد، كذبه يَحْيَى بن معين وغيره. ونسبه أَبُو الفتح ا'زدى لوضع الحديث.

439. (1453) (6426)- Ebu Musa radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a (ölmek üzere olan bir kimsenin) insanları tanıma hali ne zaman sona erer?" diye sordum. "(Gaybî hakikatları) gördüğü zaman!" buyurdular."[590]

*** ÖLÜNÜN GÖZÜ KAPATILIR**

440- 6427- 1455- حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُد سُلَيْمَانُ بْنُ تَوْبَةَ. ثنَا عَاصِمُ بْنُ عَلِيٍّ. ثَنَا قَزَعَةُ بْنُ سَوَيْدٍ، عَنْ حُمَيْدِ ا٬عْرِجِ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ مُحَمَّودِ بْنِ الَبِيدٍ، عَنْ شَدَّاد بْنِ أوْس؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِذَا حَضَرْتُمْ مَوْتَاكُمْ، فَأَغْمِضُواً الْبَصَرِ. فَإِنَّ الْبَصَرَ يَتْبَعُ الرُّوحَ. وَقُولُوا خَيْراًز فَإِنَّ الْمَئِكَةَ تَؤِمِّنُ عَلَى مَا قَالَ أهْلُ الْبَيْتِ. فِي الزوائد: إسناده حسن، ٬ن قزعة بِن سويد مختلف فِيهِ. وباقي رِجَالُهُ ثقات.

440. (1455) (6427)- Şeddâd İbnu Evs radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Ölülerinizin yanında hazır bulunduğunuz taktirde (ölünce) gözlerini kapayıverin. Çünkü göz, ruhu takip eder (ve açık kalır). Ayrıca hakkında hayır söyleyin. Çünkü melekler ev halkının söylediklerine "âmin!" derler."[591]

*** ÖLÜNÜN GASLİ**

-441 -6428 -1461 -حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُصَفَّي الْحِمْصِيُّ. ثَنَا بَقِيَّةُ الْوَلِيدِ، عَنْ مُبَشِّرِ بْنِ عُبَيْدٍ، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لِيُغَسِّلْ مَوْتَكُمُ الْمَأْمُونُونَ.فِي الزوائد: فِي إسناده بقية، وهو مدلس، وقد رواه بالعنعنة. ومبشر بن عبيد، قَالَ فِيهِ أحمد: أحاديثة كذب موضوعة. وَقَالَ البخاري: منكر الحديث.و قَالَ الدارقطني: متروك الحديث، يضع ا٬حاديث ويكذب.

441. (1461) (6428)- Abdullah İbnu Ömer radıyallahu anhümâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Ölülerinizi güvendiğiniz kimseler yıkasın."[592]

-442 -6429 -1462 -حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ. ثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ الْمُحَارِبِيُّ. ثَنَا عَبَّادُ بْنُ كَثِيرٍ، عَنْ عَمْرِو ابْنِ خَالِدٍ، عَنْ حَبِيبِ بْنِ أَبِي ثَابِةٍ، عَنْ عَاصِمِ بْنِ ضَمْرَةَ، عَنْ عَلِيٍّ؛ قَالَ:
قَالَ رَسُولُ للَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ غَسَّلَ مَيْتاً وَكَفَّنَهُ وَحَنَّطَهُ وَحَمَلَهُ وَصَلَّى عَلَيْهِ، وَلَمْ يُفْشِ عَلَيْهِ مَا رَأى، خَرَجَ مِنْ خَطِيئَتِهِ مِثْلَ يَوْمَ وَلَدَتْهُ أُمُّهُ.فِي الزوائد: هَذَا إسناد ضعيف. فِيهِ عمر بن خالد، كذبه أحمد وابْنِ معين.

442. (1462) (6429)- Hz. Ali radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular k: "Kim bir ölüyü yıkar, kefenler, kefenini güzel kokulu maddelerle kokulandırır, taşır ve namazını kılar, cenazeyle ilgili olarak gördüğü (kötü alametleri ölü) aleyhine yaymazsa, (bu yaptığına mükâfat olarak) günahlarından temizlenir ve annesinden doğduğu gün gibi (tertemiz) olur."[593]

AÇIKLAMA:

Son iki hadis, mana itibariyle birbirini tamamlar. Birinci hadis ölülerin güvenilir kimselere yıkatılmasını emrederken, ikinci hadis, "güvenilir" liği kısmen açıklar: Ölüde görülen ve aleyhine yorum vesilesi yapılacak bazı kusurları açıklama... Şu halde bu hallerin ifşa edilmemesi esastır. Bunu ifşa etmeyeceği hususunda güvenilen kimselere yıkama işi yaptırılmalıdır.[594]

*** KARI KOCAYI, KOCA KARIYI GASLEDEBİLİR**

443- 6430 -1465- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى. ثَنَا أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ. ثنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَلَمَةَ، عَنْ مُحَمَّدِ ابْنِ إِسْحَاقَ، عَنْ يَعْقُوبَ بْنِ عُتْبَةَ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عُبَيْدِ اللّهِ بْنِ عَبْدِ اللّهِ، عَنْ عَائِشَةَ؛ قَالَتْ: رَجَعَ رَسُولَ للّهِ مِنَ الْبَقِيعِ. فَوَجَدَنِي وَأنَا أجِدُ صُدَاعاً فِي رَأسِي. وَأنَا أقُولُ: وَارَأسَاهُ. فَقَالَ: بَلْ أنَا، يَا عَائِشَةُ! وَارَأْسَاهُ ثُمَّ قَالَ: مَا ضَرِّكِ لَوْ مِتِّ قَبْلِي فَقُمْتُ عَلَيْكِ فَغَسِّلْتُكِ وَكَفَّنْتُكِ وَصَلَّيْتُ عَيْكِ وَدَفَنْتُكِ.فِي الزوائد: إسناد رِجَالُهُ ثقات. رواه البخاري من وجه آخر مختصرًا.

443. (1465) (6430)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Bakî'den dönmüştü. Beni, başımdaki bir ağrıdan hastalanmış ve "vay başım"çekerken buldu.

"Ey Aişe, asıl hasta benim, vay başım!" dedi ve sonra ilave etti: "Benden önce ölsen de senin başında durup seni (kendi elimle) yıkasam, kefenlesem, namazını kıldırsam ve defnetsem, senin için daha iyidir."[595]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, kocanın, ölen hanımının cenazesini yıkayabileceğini ifade ederse de, Hanefi ulemâsı başka karinelerden hareketle, kadının ölmesiyle erkeğinden nikah bağının kalkacağına ve dolayısıyla hanımına bakamayacağına, dokunamayacağına hükmetmiş ve dolayısıyla erkeğin, ölen karısını yıkayamayacağını söylemiştir. Ancak kadın, ölen kocasını yıkayabilir. Çünkü iddet beklemek zorundadır. İmam Şafiî, Mâlik ve meşhur kavlinde Ahmed, ölüm halinde eşlerin birbirini yıkayabileceğine hükmetmişlerdir.[596]

*** RASULULLAH'IN GASLİ**

444- 6431- 1466- حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ يَحْيَى بْنِ ا'زْهَرِ الْوَاسِطِيُّ. ثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةُ. ثَنَا أَبُو بُرْدَةَ، عَنْ عَلْقَمَةَ بْنِ مَرْثَدٍ، عَنِ ابْنِ بُرَيْدَةَ، عَنْ أَبِيهِ؛ قَالَ: لَمَّا أَخَذُوا فِي غُسْلِ النَّبِيِّ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَادَاهُمْ مُنَادٍ مِنَ الدَّاخِلِ: َ تَنْزِعُوا عَنْ رَسُولِ للَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَمِيصَهُ.فِي الزوائد: إسناده ضعيف، لضعف أبي بردة، واسمه عمر بن يزيد التيمي. وقول الحاكم: إن الحديث صحيح، وأبو بردة هو يزيد بن عَبْدُ اللَّهِ وهم. لما ذكره المزي فِي ا'طارف والتهذيب.

444. (1466) (6431)- Büreyde radıyallahu anh anlatmıştır: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm vefat edince, yıkamak istedikleri vakit dahilden bir münadi şöyle nida etti: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın gömleğini üzerinden çıkarmayın."[597]

445- 6432- 1467- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنِ خِذَام. ثَنَا صَفْوَاُن بْنُ عِيسَى. ثَنَا مَعْمَرٌ عَنِ الزُّهْرِىِّ عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيِّبِ عَنْ ً عَلِيِّ بْنِ اَبِي طَالِبِ؛ قَالَ: لَمَّا غَسَّلَ النَّبِيّ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ذَهَبَ يَلْتَمِسُ مِنْهُ مَا يَلْتَمِسُ مِنَ الْمَيِّتِ، فَلَمْ يَجِدْهُ. فَقَالَ: بَأَبِي الطَّيِّبُ. طِبْتَ حَيًّا وَطِبْتَ مَيِّتاً .
فِي الزوائد: هَذَا إسناده صحيح وَرِجَالُهُ ثقات. 'ن يَحْيَى بن خذام ذكره ابْنِ حبان فِي الثقات. وصفوان ابْنِ عيسى احتج به مسلم. والباقي مشهورون.

445. (1467) (6432)- Hz. Ali Radıyallahu anh'tan anlatıldığına göre: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ı yıkadığı zaman, ölüde aranan (idrar, gâita gibi) şeyleri aradı, fakat bulamadı. Bunun üzerine: "Babam sana feda olsun. Sen çok temizsin hayatta iken temizdin, ölünce de temizsin!" dedi."[598]

446- 6433- 1468- حَدَّثَنَا عَبَّادُ بْنُ يَعْقُوبَ. ثَنَا الْحُسَيْنُ بْن زَيْدِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ بْنِ عَلِيٍّ، عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جَعْفَرٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَلِيٍّ؛

قَالَ: قَالَ رَسُولَ للهِ صَلَي اللهَ عَلَيْهِ وَسَلَمَ: إِذَا أَنَا مُتُّ فَاغْسِلُونِي بِسَبْعِ قِرَبٍ، مِنْ بِئْرِي، غَرْسٍ.فِي الزوائد: هَذَا إسناده ضعيف. ‘ن عباد بن يعقوب قَالَ فِيهِ ابْنِ حبان: كَانَ رافضيا داعيا. ومع ذَلِكَ كَانَ يروى المناكير عن المشاهير. فاستحق الترك. و قَالَ ابْنِ طاهر: هو من غة الروافض، مستحق ترك روايته عنه. وترك الرواية عنه جماعة من الحفاظ. و قَالَ الّذِهبي: روى عنه البخاري مقرونا بغيره. وشيخه مختلف فِيهِ.

446. (1468) (6433)- Hz. Ali radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Ben ölünce, beni Gars adlı kuyumdan yedi kırba su ile yıkayın."[599]

AÇIKLAMA:

Bu hadisler, "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın, vasiyeti üzerine, Hz. Ali tarafından yıkandığını, yıkanırken üzerinden gömleğinin çıkarılmadığını, Gars kuyusunun suyu ile yıkandığını ifade etmektedir. Başka rivayetlerde, yıkama meselesi, de ashabın ihtilafı üzerine, gömleğinin çıkarılmadan yıkanacağı gaibten bir sesle duyurulduğu belirtilmiştir. Yıkama işinde Hz. Ali'ye Hz. Abbâs, Abbâs'ın oğlu Fadl, Üsame İbnu Zeyd, Kâsım ve Resûlullah'ın azadlılarından Sâlih radıyallahu anhüm ecmain yardımcı olmuşlardır. Üsame su dökmüş, Ali yıkamış, diğerleri sağa sola çevirme işlerinde yardımcı olmuşlardır. Bir rivayette, Aleyhissalâtu vesselâm'ın Hz. Ali'ye: "Senden başkası beni yıkamasın. Çünkü kim benim avretimi görürse gözü kör olur" demiştir. Hz. Ali'nin, Resûlullah'ın avretine bakmamakta çok sakındığını bildiği için ona vasiyet ettiği belirtilmiştir. [600]

447- 6434- 1470- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ خَلَفٍ الْعَسْقَنِيُّ. ثَنَا عَمْرُو بْنُ أَبِي سَلَمَةَ، قَالَ: هَذَا مَا سَمِعْتُ مِنْ أَبِي مُعَيْدٍ، حَفْصِ بْنِ غَيْنَ، عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ مُوسَى، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ عَبْدُ اللّهِ بْنِ
عُمَرَ؛ قَالَ: كُفِّنَ رَسُولُ لّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي ثَثٍ رِيَاطٍ بِيضٍ سُحُولِيَّةٍ.فِي الزوائد: قلت أصله فِي الصحيحين من حديث عائشة وابن

عَبَّاسٍ. وإسناد حديث ابن عمر حسن، لقصور سليمان بن مُوسَى وحفص بن غين عن درجة أهل الحفظ والضبط وا‘‘تقان.

447. (1470) (6434)- Abdullah İbnu Ömer radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Suhuliyye denen üç parça beyaz ince bez içinde kefenlenmiştir."[601]

-448 -6435 -1471 -حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ. ثَنَا عَبْدُ اللّهِ بْنُ إِدْرِيسَ عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي زِيَادٍ، عَنِ الْحَكَمِ عِنْ مِقْسَم، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ؛ قَالَ: كُفِّنَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي ثَثَةِ أَثْوَابٍ: قَمِيصُهُ الَّذِي قُبِضَ فِيهِ، وَحُلَّةٌ نَجْرَانِيَّةٌ.قَالَ النووي: هَذَا الحديث ضعيف، يصح احتجاج به. ‘ن يزيد بن أَبِي زياد مجمع عَلَى ضعفه. سيّما وقد خالف روايته رواية الثقات.

448. (1471) (6435)- İbnu Abbâs radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm üç parça giysi içerisine kefenlenmiştir: İçerisinde vefat ettiği gömleği ve Necrânî (iki parçalı) hulle."[602]

*** KEFENLENEN ÖLÜYE BAKMAK**

449- 6436- 1475- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ بْنِ سَمُرَةَ. ثنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ. ثنَا أَبُو شَيْبَةَ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ؛ قَالَ: لَمَّا قُبِضَ إِبْرَاهِيمُ ابْنُ النَّبِيِّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَهُمُ النَّبِيِّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: تُدْرِجُوهُ فِي أَكْفَانِهِ حَتَّى أَنْظُرَ إِلَيْهِ فَأَتَاهُ فَانْكَبَّ عَلَيْهِ، وَبَكَى. فِي الزوائد: إسناده ضعيف، ٬ن أرا شيبة، قَالَ ابْنِ حبان: روى عن أنس ماليس من حديثه. يحل الروايت عنه. و تفمي الرخاري: صاحب عجائب. وقَالَ أَبُو حاتم: ضعيف الحديث، منكر الحديث روى عنه عجائب.

449. (1475) (6436)- Hz. Enes İbnu Mâlik radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın oğlu İbrahim vefat ettiği zaman ashabına: "Ben oğluma bakmadıkça, onu kefenlerinin içine dahil etmeyin" buyurdu. (Yıkama işi bitince kefenlemezden önce) çocuğa yaklaştı, üzerine eğilip baktı ve ağladı." [603]

AÇIKLAMA:

Hadis, kefenlenmezden önce ölüye bakmanın caiz olduğuna, sessizce ağlanabileceğine delildir. Bakma, avretine olmamalıdır, bakılması caiz olan yerlerine olmalıdır. [604]

450- 6437- 1478- حَدَّثَنَا حَمَّيدُ بْنُ مَسْعَدَةِ. ثنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ عُبَيْدِ بْنِ نِسْطَاسٍ، عَنْ أَبِي عُبَيْدَةَ؛ قَالَ: قَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْعَودٍ: مَنِ اتَّبَعَ جَنَازَةً فَلْيَحْمِلْ بِجَوَانِبِ السِّرِيرِ كُلِّهَا. فإِنَّهُ مِنَ السُّنَّةِ. ثُمَّ إِنْ شَاءَ فَلْيَتَطَوَّعْ. وَإِنْ شَاءَ فَلْيَدَعْ. فِي الزوائد: رِجَالَ ا"سناد ثثات. لكن الحديث موقوف. حكمه الزفع. وأيضا، هو منعطف. فإن أبا عبيدة لم يسمع من أبيه. قاله أَبُو حاتم وأبو زرعة وعيرهما.

450. (1478) (6437)- Abdullah İbnu Mes'ud radıyallahu anh anlatıyor: "Bir

cenazeyi takip eden kimse, naaşın bütün taraflarını (sırayla) omuzlasın. Zira bu sünnettir. Sonra dilerse tekrar nafile taşıması yapsın, dilerse taşıma işini terketsin."[605]

AÇIKLAMA:

Hadis, cenazeyi sağ-sol, ön-arka her bir tarafından birer parça taşımanın sünnet olduğunu ifade eder. Bu miktar taşıyan, sünneti ifa etmiş olur. Dileyen ikinci sefer taşıma işine iştirak edebilir. Bu taktirde sevabı ziyadeleşir.[606]

451- 6438- 1479- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عُبَيْدِ بْنِ عَقِيلٍ ثَنَا بِشْرُ بْنُ ثَابِتٍ. ثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ لَيْثٍ، عَنْ أَبِي بُرْدَةَ، عَنْ أَبِي مُوسَى، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ رَأى جَنَازَةً يُسْرِعُونَ بِهَا. قَالَ: لِتَكُنْ عَلَيكُمُ السَّكِينَةُ.فِي الزوائد: ليث هو ابْنِ سليم، ضعيف. وتركه يَحْيَى بن القطان وابن معين وابن مندي. ومع ضعيفه فألحديث يخالف ما فِي الصحيحيه من حديث أسرعوا بالجنازة.

451. (1479) (6438)- Ebu Mûsa radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bir cenazenin süratle götürüldüğünü görmüştü, (müdahale ederek:) "Sükunetle gidin!" buyurdular..."[607]

AÇIKLAMA:

Başka hadislerde cenazenin bir an önce defni hususunda acele edilmesi tavsiye buyrulmuştur. Burada ise acelecilik yasaklanmaktadır. Sadedinde olduğumuz yasağı çok aşın olan aceleciliğe, bilhassa taşıma sırasındaki aşın sürate hamledebiliriz. Çabukluk, ölüm-defin arasındaki hizmetlerin bekletilmeden, geciktirilmeden yapılması manasında anlaşılmalıdır.[608]

*** CENAZE TAŞIYANIN KIYAFETİ**

452- 6439- 1485- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَبْدَةَ. أَخْبَرَنِى عَمْرُو بْنُ النَعْمَانِ. حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ الْحَزَوَّرِ، عَنْ نَفِيعِ، عَنْ عِمْرَانَ بْنِ الْحُصَيْنِ وَأَبِي بَرْزَةَ؛ قَا: خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي جَنَازَةٍ. فَرَأى قَوْماً قَدْ طَرَحُرا أَرْدِيَتَهُمْ يَمْشُونَ فِي قُمُص. فَقَالَ رَسُولُ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَبِفِعْلِ الجَاهِلِيَّةِ تَأَخُذُونَ؟ أَوْ بِصُنْعِ الْجَاهِلِيَّةِ تَشَبَّهُونَ؟ لَقَدْ هَمَمْتُ أَنْ أَدْعُو عَلَيْكُمْ دَعْوَةً تَرْجِعُونَ فِي غَيْرِ صُوَرِكُمْ قَالَ، فَأَخَذُوا أَرْدَيِتَهُمْ وَلَمْ يَعُودِوا لذلِكَ.فِي الزوائد: هَذَا إسناده ضعيف. فِيهِ نفيع بن الحارث أَبُو دَاوُد ا'عمى، تركغير واحد. ونسبه يَحْيَى بن معين وغيره للوضع. وعلي بن الحزور، كذَلِكَ متروك الحديث. وقَالَ الوخاري: منكر الحديث عنده عجائب. و قَالَ معة: فِيهِ نظر.

452. (1485) (6439)- İmrân İbnu'l-Husayn ve Ebu Berze radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'la birlikte bir cenazeye gittik. (Bu esnada) Aleyhissalâtu vesselâm, ridalarını atıp sadece gömlekleri içerisinde yürümekte olan bir cemaat gördü ve: "Cahiliye amelini mi işliyorsunuz? Yoksa cahiliye fiilini yaparak onlara mı benzemeye çalışıyorsunuz? Şu suretinizden bir başka suretle (kabristandan) dönmeniz için hakkınızda beddua etmeyi cidden arzuladım" buyurdu. Bunun üzerine ridalarını giydiler ve bir daha bu adetlerine dönmediler."[609]

AÇIKLAMA:

Cenazeye katılanların, matem alâmeti olsun diye ridalarını açtıkları anlaşılmaktadır. Resûlullah böylesi bir matemi yasaklamış bulunmaktadır.[610]

453- 6440- 1487- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ ا' عْلَى الصَّنْعَانِيُّ. أَنْبَأَنَا مُعْتَمِرُ بْنُ سُلَيْمَانُ. قَالَ: قَرَأْتُ عَلى الْفُضَيْلِ بْنِ مُيْسَرَةَ، عَنْ أَبِي حَرِيز؛ أَنَّ أَبَا بُرْدَةَ حَدَّثَهُ قَالَ: أوْصَى أَبُو مُوسَى ا'شْعَرِيُّ، حُينَ حَضَرَهَ الْمَوْتُ، فَقَالَ: َ تُتْبِعونِي

بِمِجْمَرٍ. قَالُوا لَهُ: أَوَ سَمِعْتُ فِيهِ شَيْئًا؟ قَالَ: نَعَمْ. مِنْ رَسُولِ للهِ صَلَّي اللهَ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ .

فِي الزوائد: إسناده حسن. ُن عَبْدُ الله بن حسين أبا حريز مختلف فِيه. قَالَ أَبُو زرعة: ثقة. وذكره ابْنِ حبان فِي الثقات. و قَالَ أَبُو حاتم: حسنِ الحديث، ليس بمنكر الحديث، يكتبَ حديثه. و قَالَ أحمد: منكر ابحيث. و قَالَ النسائي: ضعيف. و قَالَ سونس عدي: عامة ما يروي يتابع عَلَيْهِ. واختلف قول سونس معين فِيهِ. فمرة قَالَ: ثتة. ومرة قَالَ: ضعيف.وله شاهد من حديث أَبِي هُرَيْرَةَ. رواه مالك فِي الموطأ، و أَبُو دَاوُد فِي سننه.

453. (1487) (6440)- Ebu Bürde radıyallahu anh anlatıyor: "Ebu Musa el-Eş'âri radıyallahu anh, eceli geldiği zaman (yakınlarına): "Benim cenazemi ateşle takip etmeyin!" diye vasiyet etti. Bunun üzerine Ebu Bürde'ye: "Sen bu hususta bir şey işittin mi?" diye sordular. O da: "Evet, hem de Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'dan" dedi."[611]

AÇIKLAMA:

Hadis, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın, cenazeyi taşımada uyulan bir kısım cahiliye adetlerini yasakladığını göstermektedir. Burada ateş taşıma adetinin varlığı ve yasaklandığı görülmektedir.[612]

*** CENAZE CEMAATİ ÇOKSA**

454- 6441- 1488- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنِ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا عُبَيْدُ اللّهِ. أَنْبَأَنَا شَيْبَانُ، عَنِ ا٘عْمَش، عَنْ أَبِي صَالِحٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيّ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: مَنْ صَلَّى عَلَيْهِ مَائَةٌ مِنَ الْمُسْلِمِينَ غَفِرَ لَهُ.فِي الزوائد: قد جاء عن عائشة فِي الترمذي والنسائي مثله. وإسناده صحيح ورِجَالُ الصحيحين.

454. (1488) (6441)- Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kimin cenazesine yüz müslüman namaz kılarsa, ona mağfiret olunur."[613]

*** ÖLÜYÜ HAYIRLA YÂDETMELİ**

455- 6442- 1492- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُسْهِرٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرٍو عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: مُرَّ عَلي النَّبِيِّ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِجَنَازَةٍ، فَأُثْنِيَ عَلَيْهَا خَيْراً، فِي مَنَاقِبِ الْخَيْرِ. فَقَالَ: وَجَبَتْ. ثُمَّ مَرُّوا عَلَيْهِ بِأُخْرَى. فَأُثْنِي عَلَيْهَا شَرًّا، في مَنَاقِبِ الشَّرِ. فَقَالَ: وَجَبَتْ. إِنَّكُمْ شُهَدَاءُ اللَّهِ فِي ا٠رْضِ .

فِي الزوائد: رواه النسائي إ قوله فِي مناقب الخير ومناقب الشر وأصله فِي الصحيحين من حديث أنس. ويوافقه حديث عمر، رواه الترمذي والنسائي. وإسناد اِبْنِ ماجة صحيح، ورجاله رجال الصحيحين.

455. (1492) (6442)- Ebu Hüreyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın yanından bir cenaze geçmişti, hakkında hayırla senâda bulunuldu. Aleyhissalâtu vesselâm: "Vacib oldu!" buyurdu. Sonra bir diğer cenazeyi geçirdiler. Halk bunu kötü hasletlerle yâdetti. Aleyhissalâtu vesselâm yine: "Vacib oldu!" buyurdu ve şu açıklamayı yaptı: "Sizler Allah'ın yeryüzündeki şahitlerisiniz!"[614]

AÇIKLAMA:

Hadis değişik vecihlerle diğer kitaplarda da gelmiştir. Bazı vecihlerinde, ashabın ölüler hakkında ifade ettikleri medih ve zemleri de belirtilmiştir. Zemmedilen hakkında: "Allah'a ve Resûlüne buğzeder, Allah'a isyan eder ve bu yolda çalışırdı" dendiği de görülmektedir.
"Vacib oldu" sözü birinci hakkında cennetin vacib olduğunu, ikinci hakkında ise cehennemin vacib olduğunu ifade eder. Vacib olmak, sabit olmak, kesinlik kazanmak, gerekli hale gelmek manasındadır.
Ölü hakkında kötü söz söylenmesi başka hadislerde yasaklandığı halde burada müsaade edilmiş olması, buradaki cenazenin münafıklara ait olmasındandır. Nitekim Allah ve Resûlüne buğzettiği belirtilmiştir. İslâm alimleri, kişi müslümansa, ölümünden sonra, fâsık dahi olsa şerle yâdedilmesine fetva vermemiştir. "Belki tevbe ile ölmüştür" denmiştir. Bu cümleden olarak, Yezid ve Haccac gibi herkesin iğbarını kazanan zalimlerin bile lanetlenmesini uygun

bulamamışlardır.[615]

*** CENAZE İÇİN KIRAAT**

456- 6443- 1496- حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ أَبِي عَاصِمٍ، النَّبِيلُ وَإِبْرَاهِيمُ بْنُ الْمُسْتَمِرِّ؛ قَالَ: ثنَا أَبُو عَاصِمٍ، ثنَا حَمَّادُ بْنُ جَعْفَرٍ الْعَبْدِيُّ. حَدَّثَنِي شَهْرُ بْنُ حَوْشَبٍ. حَدَّثَتْنِي أُمُّ شَرِيكٍ الْأَنْصَارِيَّةُ؛ قَالَتْ: أَمَرَنَا رَسُولُ للهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ نَقْرَأَ عَلَى الجَنَازَةِ بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ .

فِي الزوائد: فِي إسناده شهر بن حوشب، وثقه أحمد وابن معين وغيرهما. وتركه ابْنِ عوف. وضعفه. البيهقي. ولينه النسائي وحماد وغيرهم.

456. (1496) (6443)- Ümmü Şerîk el-Ensariyye radıyallahu anhâ: "Resûlullah bize, cenazeye (namaz kıldığımızda) Fatiha-ı Şerifeyi okumamızı emretti" demiştir."[616]

AÇIKLAMA:

Cenaze namazında Fatiha'nın okunması meselesi ûlemâ arasında ihtilaflıdır: Hanefîlere ve bir kısım alimlere göre cenaze namazında Fatiha okunmaz, bu namaz dört tekbirdir: birinci tekbirden sonra Allah'a senâ, ikinci tekbirden sonra Resûlullah'a salât, üçüncüden sonra dua okunur, dördüncüden sonra selam verilir. Malikîlere göre, cenaze namazında Fatiha okumak mekruhtur. Şâfiîlere göre Fatihayı okumak farzdır, ilk tekbirden sonra okunması efdaldir. Hanbelîlere göre ilk tekbirden sonra okumak farzdır. Bütün bu farklı görüşler delile dayanırlar.[617]

*** CENAZE NAMAZINDA DUA**

457- 6444- 1501- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سَعِيدٍ ثَنَا حَفْصُ بْنُ غِيَاثٍ، عَنْ حَجَّاجٍ، عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ، عَنْ جَابِرٍ؛ قَالَ: مَا أَبَاحَ لَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَ أَبُو بَكْرٍ، وَ عُمَرُ فِي شَيْءٍ مَا أَبَا حُوا فِي الصَّةِ عَلى الْمَيِّتِ. يَعْنِي لَمْ يُوقِّتْ.فِي الزوائد: حجاج بن أرطاة عد كَانَ كثير التدليس مشهورًا بذَلِكَ. وقد رواه بالعنعنة.

457. (1501) (6444)- Hz. Câbir radıyallahu anh demiştir ki: "Ne Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm, ne Ebu Bekir, ne de Ömer radıyallahu anhüma, cenaze namazı hakkında cevaz verdikleri kadar hiçbir şey hakkında cevaz vermediler. Yani (cenaze namazını) bir vakte bağlamadılar."[618]

AÇIKLAMA:

Namazların belli vakitleri vardır, o çerçeve dahilinde kılınır. Sadedinde olduğumuz hadis, cenaze namazının gece-gündüz ve hatta mekruh vakitlerde bile kılınacağını ifade eder. Bu mana diğer hadislere muhalefet edeceği için hadisin: "Cenaze namazında belli bir dua okuma tahdidi konulmamıştır" şeklinde anlaşılabileceği de söylenmiştir. Ne var ki hadisten çıkarılacak muhtemel manalardan birini cezmen söylemeye yeterli bir karine yoktur. Hadisin zaafına da dikkat çekilmiştir. [619]

*** CENAZE NAMAZI DÖRT TEKBİRLİDİR**

458- 6445- 1502- حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ حُمَيْدِ بْنِ كَاسِبٍ. ثَنَا الْمُغِيرَةُ بْنُ عَبْدُ الرَّحْمَنِ. ثَنَا خَالِدُ بْنُ ا"ياسِ. عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ عَمْرِو بْنِ سَعِيدِ بْنِ الْعَاصِ، عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ الْحَكَمِ ابْنِ لحَارِثِ، عِنْ عُثْمانَ بْنِ عَفَّانَ؛ أَنَّ النَّبِيّ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَّى عَلَى عُثْمَانَ بْنِ مُظْعُونٍ وَكَبَّرَ عَلَيْهِ أَرْبَعاً.فِي الزوائد: هَذَا الحديث فِي إسناده خالد بن إلياس، وقد اتفقوا عَلَى تضعيفه.

458. (1502) (6445)- Hz. Osman İbnu Affân radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Osman İbnu Maz'ûn üzerine cenaze namazı kıldırdı. Namazda dört kere tekbir getirdi."[620]

459- 6446- 1503- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ. ثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ الْمُحَارِبِيُّ. ثَنَا الْهَجَرِيُّ؛ قَالَ: صَلَّيْتُ مَعَ عَبْدُ اللّٰهِ بْنِ أَبِي أَوْفَى ا'سْلَمِيِّ، صَاحِبِ رَسُولِ للّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلى جَنَازَةِ ابْنَةٍ لَهُ. فَكَبَّرَ عَلَيْهَا أَرْبَعاً. فَمَكَثَ بَعْدَ الرَّابِعَةِ شَيْئاً. قَالَ فَسَمِعْتُ الْقَوْمَ يُسَبِّحُونَ بِهِ مِنْ نَاوِحِي الصُّفُوفِ. فَسَلَّمَ ثُمَّ قَالَ: أَكُنْتُمْ تُرَوْنَ أَنِّي مُكَبِّرٌ خَمْساً؟ قَالُوا: تَخَوَّفْنَا ذَلِكَ. قَالَ: لَمْ أ أَكُنْ 'فْعَلَ. ولكِنْ رَسُولُ للّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يُكَبِّرُ أَرْبَعاً. ثُمَّ يَمْكُثُ سَاعَةً فَيَقُولُ مَا شَاءَ اللّٰهُ أَنْ يَقُولُ، ثُمَّ يُسَلِّمُ.فِي الزوائد: فِي إسناده الهجري، وإسمه إِبْرَاهِيمَ بن مسلم الكوفي. ضعفه سفيان بن عيينة و يَحْيَى بن معين والنسائي وعيرهم.

459. (1503) (6446)- El-Hecerî rahimehullah anlatıyor: "Resûlullah'ın sahabisi olan Abdullah İbnu Ebi Evfa ile birlikte, onun bir kızının cenaze namazını kıldım. Abdullah dört kere tekbir getirdi. Dördüncüden sonra (selam vermeyip) biraz durdu. Ben safların muhtelif yerlerinden cemaatin onu uyarmak üzere "sübhanallah" dediklerini işittim. Sonra selam verdi ve dedi ki: "Siz benim beş kere tekbir getireceğimi mi zannediyordunuz?" Cemaat: "Evet bundan korktuk"

dediler. Bunun üzerine: "Hayır bunu yapmayacağım. Ancak Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm dört kere tekbir getirir, sonra bir müddet durup Allah'ın söylemesini dilediği bir şeyler söyler, sonra da selam verirdi" dedi." [621]

460- 6447- 1506- حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ الْمُنْذِرِ الْخَرَامِيُّ. ثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ عَلِيٍّ الرَّافِعِيُّ، عَنْ كَثِيرِ ابْنِ عَبْدِ اللّهِ، عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ؛ أَنَّ رَسُولَ للّهِ صَلَّى اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَبَّرَ خَمْساً.فِي الزوائد: قَالَ الشافعي فِي كثير بن عَبْدُ اللّهِ: إنه ركن من أركان الكذب. و قَالَ ابْنِ حبان: روى عن أبيه كَذَلِكَ. إ أن الترمذي صحيح له حديث الصلح جائز بين المسلمين وحديث التكبيرات فِي العيد. والراوي عنه إِبْرَاهِيمَ بن عَلَى، ضعيفه البخاري وابن حبان ورماه بعضهم بالكذب.

460. (1506) (6447)- Kesir İbnu Abdillah'ın dedesi, "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın (cenaze namazında) 5 kere tekbir getirdiğini söylemiştir."[622]

Not: Hadisin zaafının şiddetli olduğu belirtilmiştir.[623]

*** ÇOCUK CENAZESİNE NAMAZ**

461- 6448- 1509- حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ. ثَنَا الْبَخْتَرِي بْنُ عُبَيْدٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: صَلُّوا عَلى أَطْفَالِكُمْ فإِنَّهُمْ مِنْ أَفْرَاطِكُمْ.فِي الزوائد: فِي إسناده البختري بن عبيد. قَالَ فِيهِ أَبُو نعيم ا'زدي. وَقَالَ يعقوب بن شيبة: مجهول.

461 (1509) (6448)- Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:
"(Ölen) çocuklarınız için cenaze namazı kılın. Çünkü onlar (cennete girmede sizin öncülerinizdendir."[624]

*** RESÛLULLAH'IN OĞLUNA CENAZE NAMAZI**

462- 6449- 1511- حَدَّثَنَا عَبْدُ الْقُدُّوسِ بْنُ مُحَمَّدٍ. ثَنَا دَاوُدُ بْنُ شَبِيبٍ الْبَاهِلِيُّ. ثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ عُثْمَانَ ثَنَا الْحَكَمُ بْنُ عُتَيْبَةَ، عَنْ مَقْسم، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ؛ قَالَ: لَمَّا مَاتَ إِبْرَاهِيمُ ابْنُ رَسُولِ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَّى رَسُولُ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَقَالَ إِنَّ لَهُ مُرْضِعاً فِي الْجَنَّةِ وَلَوْ عَاشَ لَكَانَ صِدِّيقاً نَبِيًّا وَلَوْ عَاشَ لَعَتَقَتْ اخِوَالَهُ الْقِبْطُ، وَمَا اسْتُرِقَّ قِبْطِيٌّ .
فِي الزوائد: فِي إسناده إِبْرَاهِيمَ بن عُثْمَانَ أَبُو شيبة قاضي واسط، قَالَ فِيهِ البخاري: سكتوا عنه. وَقَالَ ابْنِ المبارك: ارم به و قَالَ ابْنِ معين: ليس بثقة. وقَالَ النسائي. متروك الحديث.

462. (1511) (6449)- İbnu Abbâs radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın oğlu İbrahim ölünce, Resûlullah cenaze namazı kıldı ve:
"Onun cennette bir süt annesi olacaktır. Eğer yaşasaydı sıddîk bir nebi olacaktı. Eğer yaşamış olsaydı kıbtî dayıları azad olacaktı ve hiçbir kıbtî köleleştirilmeyecekti" buyurdu."[625]

AÇIKLAMA:

Resûlullah'ın oğlu İbrahim'in annesi, Mısırlı cariye Mâriye radıyallahu anhâdır. Mısır'ın yerli halkına Kabd denir. Kıbtî buna nisbettir. İbrahim'in annesi Mısırlı olduğu için Mısırlılar (kıbtîler) dayısı addedilmiştir.
Resûlullah, İbrahim'in cennette sütannesinin olacağını söylemiştir. Bu, İbrahim'in Allah nezdindeki şerefini ifade ettiği gibi, çocukların hayatında, iki yıllık süt devresini süt emerek geçirmelerinin ehemmiyetini, gerekliliğini de ifade eder. Müteakip rivayet bu hususu iyice te'yid eder.
Resûlullah, kendisinden sonra. peygamber gelmeyeceğini bildiği halde "İbrahim yaşasaydı peygamber olurdu" demiş olması, onun her hâlükarda öleceğini bilmesiyle te'vil edilmiştir. Bu ibareden "Peygamberlerin çocukları da peygamber olur" diye bir kaide de çıkarılamaz. Aksi taktirde bütün ademoğullarının peygamber olması gerekirdi. Dahası Hz. Nuh'un bir oğlu

mü'min bile olamamıştır.[626]

-463 -6450 -1512 حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عِمْرانَ. ثَنَا أَبُو دَاوُدَ. ثنَا هِشَامُ بْنُ أَبِي الْوَلِيدِ، عَنْ أُمِّهِ عَنْ فَاطِمَةَ بِنْتِ الْحُسَيْنِ عَنْ أَبِيهَا الْحُسَيْنِ بْنِ عَلِيٍّ؛ قَالَ: لَمَّا تَوُفِّيَ الْقَاسِمُ ابْنُ رَسُولِ للَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَتْ خَدِيجَةُ: يا رَسُولَ للَّهِ! درَّتْ لُبَيْنَةُ الْقَاسِمِ. فَلَوْ كَانَ اللَّهُ أَبْقَاهُ حَتَّى يَسْتَكْمِلَ رِضَاعَهُ. فَقَالَ رَسُولُ للَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ إِتْمَامَ رَضَاعِهِ فِي الْجَنَّةِ قَالَتْ: لَوْ أَعْلَمُ ذلِكَ يَا رَسُولَ للَّهِ! لَهُوَّنَ عَلِيَّ أَمْرَهُ. فَقَالَ رَسُولُ للَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنْ شِئْتِ دَعَوْتُ اللَّهَ تَعالي فَأَسْمَعَكِ صَوْتَهُ قَالَتْ: يَا رَسُولَ للَّهِ! بَلْ أُصَدِّقُ اللَّهَ وَرَسُولَهُ .

فِي الزوائد: إسنادهشام بنِ أَبِي الوليد لم أر من وثقه و من جرحه.قَالَ السندي: فلت لم نقل أنه قَالَ فِي النقريب: إنه متروك. و عَبْدُ اللَّهِ بن عمران ا'صبهاني ثم الرازي، قَالَ فِيهِ أَبُو حاتم: صالح. وذكره ابْنِ حبان فِي الثقات. وباقي رِجَالُهُ ا''سناد ثقات.

463. (1512) (6450)- Hüseyin İbnu Ali İbnu Ebi Tâlib radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın oğlu Kâsım vefat edince Hz. Hatice radıyallahu anhâ: "Ey Allah'ın Resûlü! Kasım'ın sütü taştı. Keşke Allah ona, süt çağını tamamlayacak kadar ömrünü uzatsaydı" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm, bunun üzerine:"O süt devresini cennette tamamlayacak!" buyurdular. Hz. Hatice:"Ey Allah'ın Resûlü! Şayet bunu bilseydim, çocuğun ölümü, nazarımda hafiflerdi" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Dilersen Allah'a dua edeyim de sana onun sesini işittireyim" dedi. Ancak Hz. Hatice: "Hayır! Ey Allah'ın Resûlü! Allah ve Resûlünü tasdik ediyorum" dedi."[627]

*** ŞEHİTLERE CENAZE NAMAZI**

464- 6451- 1513- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ نُمَيْرٍ. ثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ عَيَّاشٍ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي زِيَادٍ، عَنْ مِقْسَمٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ؛ قَالَ: أُتِيَ بِهِمْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ أُحُدٍ. فَجَعَلَ يُصَلِّي عَلَى عَشَرَةٍ عَشَرَةٍ. وَحَمْزَةُهُو كَمَا هُوَ يُرْفَعُونَ وَهُوَ كَمَا هُوَ مَوْضُوعٌ.قَالَ السندي: يظهر من الزوائد أن إسناده حسن.

464. (1513) (6451)- İbnu Abbâs radıyallahu anhüma anlatıyor: "Uhud günü, şehidlerin cenazeleri Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın yanına getirildiler. Aleyhissalâtu vesselâm onar onar gruplar halinde namazlarını kıldırdı. Her grup değiştikçe, Hamza yerinde sabit kalıyor (böylece her grupla birlikte ona namaz kılınıyordu)."[628]

AÇIKLAMA:

1- Hz. Hamza, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın amcalarından biri idi, aynı zamanda süt kardeşiydi. Resûlullah'a ilgi ve yardımı fazla idi. Aleyhissalâtu vesselâm bu sebeple onu çok severdi. Uhud savaşı sırasında Ebu Süfyan'ın hanımı Hind'in teşvikiyle, henüz müşrik olan Vahşî -radıyallahu anhüm ecmain- tarafından öldürülmüştür. Resûlullah, onun feci şekilde öldürüldüğünü görünce, katillerine öfkelenir ve: "Onlara galebe çalınca onlardan yetmiş tanesine de ben müsle yapacağım" der. Ancak, gelen vahiy ikaz eder.

"Ceza verecekseniz uğradığınız muamelenin misliyle ceza verin. Eğer sabrederseniz, elbette bu, sabır sahipleri için daha hayırlıdır. Sabret. Senin sabrın da ancak Allah'ın yardımıyladır..." (Nahl 126-127). Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın ona hususi ilgi göstermesinde belirtilen yakınlıklardan başka Hamza radıyallahu anh'ın cesedine yapılan müslenin de katkısı olduğu rivayetlerden anlaşılmaktadır. Zira müşrikler, Bedir'deki yenilgilerinin hıncıyla bir tanesi hariç, bütün şehitlere müsle yapmışlardı; gözlerini oymuşlar, burun ve kulaklarını kesmişlerdi. Henüz müşrik olan Hind radıyallahu anhâ, Hz. Hamza'nın karnını yarmış, ciğerini çıkarıp, parça parça ağzında çiğneyip atmıştır. Hz. Hamza'nın ölümü Resûlullah'ı ağlatmıştır. Bir rivayette ölümünü işitince hıçkırarak (sesli

olarak) ağladığı, görünce de bayıldığı ifade edilir. Öldüğü zaman 57 yaşındaydı, ellidört ve hatta 59 da denmiştir.
Rivayetler, Hz. Hamza'nın fevkalade cesur ve sadık olduğunu belirtir. Ölmezden önce otuzbir müşrik öldürmüştür. Bir kısım rivayetler Resûlullah'ın onu, Cüheyne yurdunda Sîfu'l-Bahr'a sevk edilen ordunun başına komutan yaptığını ve ilk sancağı bu sırada bağladığını, böylece Hamza radıyallahu anh'ın İslâm'ın ilk bayraktarı olduğunu belirtir.
Hamza radıyallahu anh muhacirlerdendir ve onu Zeyd İbnu Hârise ile kardeşlemiştir. Hz. Enes, Resûlullah'ın her şehit için cenaze namazında dört tekbir okuduğu halde, Hamza'nın namazında yetmiş tekbir okuduğunu belirtir.
Sadedinde olduğumuz rivayette de görüldüğü üzere Uhud şehidlerine kılınan her namazda Hz. Hamza'nın cenazesi hazır olmuştur. İbnu Abbâs'tan gelen bir rivayet, Hz. Hamza'ya Resûlullah'ın kıldığı cenaze namazının sayısının yetmiş ikiye ulaştığı belirtilmiştir.

Hz. Hamza'dan Resûlullah'a senetli olarak şu hadis rivayet edilmiştir: "Şu duaya devam edin: Allahım, senden ism-i azamını ve yüce rızanı şefaatçi kılarak (cennetini) talep ediyorum."
Uhud şehidlerinden bazılarının kabirleri, savaştan kırk yıl kadar sonra bir vesile ile açılınca hepsinin çürümeden taptaze kaldığı görülür. Hatta bu hafriyat sırasında Hz. Hamza radıyallahu anh'ın ayağına kazma değer, oradan kan çıkar. [629]

*** CENAZE NAMAZI KILINMAYAN VAKİTLER**

465- 6452- 1522- حَدَّثَنَا الْعَبَّاسُ بْنُ عُثْمَانَ الدِّمَشْقِيِّ. ثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ، عَنْ ابْنِ لَهِيعَةَ، عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدُ اللَّهِ؛ أَنَّ النَّبِيّ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: صَلُّوا عَلَى مَوْتَاكُمْ بِاللَّيْلِ وَالنَهَارِ.فِي الزوائد: قلت: ابْنِ لهيعة ضعيف. والوليد مدلس.

465. (1522) (6452)- Hz. Câbir İbnu Abdillah radıyallahu anhüma anlatıyor "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm: "Ölüleriniz üzerine gece ve gündüz (cenaze) namazı kılınız (kılabilirsiniz)" buyurmuştur."[630]

AÇIKLAMA:

Bir kısım âlimlerce, geceleyin cenaze defni, bazı farklı hadisler sebebiyle, caiz görülmemiş ise de asıl olan cevazdır. Bu hadis cevazı ifade etmektedir.[631]

466- 6453- 1525- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُوسُفَ السُّلَمِيُّ. ثَنَا مُسْلِمُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ. ثَنَا الحَارِثُ بْنُ نَبْهَانَ. ثَنَا عُتْبَةُ بْنُ يَقْظَانَ، عن سَعِيدٍ، عَنْ مَكْحُولٍ، عَنْ وَاثِلَةَ بْنِ ا٬سْقَعِ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: صَلُّوا عَلَى كُلِّ مَيْتٍ. وَجَاهِدُوا مَعَ كُلِّ أمِيرٍ.فِي الزوائد: فِي إسناده عتبة بن يقظان، وهو ضعيف. والحارث بن نبهان، وجمع عَلَى ضعيفه. سَعِيدِ هو المطلوب، كذاب.

466. (1525) (6453)- Vâsile İbnu'l-Eska' radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Her ölü üzerine namaz kılın, her emîrin komutası altında cihad edin."[632]

*** KABİR ÜZERİNDE NAMAZ**

-467 -6454 -1529 حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ حُمَيْدِ بْنِ كَاسِبٍ. ثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنِ مُحَمَّدٍ الدَّارَاوَرْدِيُّ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ زَيْدِ بْنِ الْمُهَاجِرِ بْنِ قُنْفُذٍ، عَنْ عَبْدُ اللَّهِ بْنِ عَامِرِ بْنِ رَبِيعَةَ، عَنْ أَبِيهِ؛ أَنَّ امْرَأَةً سَوْدَاءَ مَاتَتْ لَمْ يُؤْذَنْ بِهَا النَّبِيُّ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. فَأُخْبِرَ بذلِكَ. فَقَالَ: هَّ آذَنْتُمُونِي بِهَا ثُمَّ قَالَ ‘صْحَابِهِ: صُفُّوا عَلَيْهَا فَصَلَّى عَلَيْهَا . فِي الزوائد: أصل الحديث قد رواه غيره. وَهَذَا ا‘‘سناد حسن، ‘ن يعقوب بن حميد مختلف فِيهِ.

467. (1529) (6454)- Amir İbnu Rebîa radıyallahu anh anlatıyor: "Siyahî bir kadın ölmüştü. Resûlullah'a duyurulmadan defnedildi. Sonra haberdar olunca "Bunu bana niye haber vermediniz?" dedi ve ashabına: "Kadının kabri üzerinde saf tutunuz!" emrederek kadına cenaze namazı kıldırdı."[633]

-468 -6455 -1532 حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ حُمَيْدٍ. ثَنَا مُهْرَانُ بْنُ أَبِي عُمَرَ، عَنْ أَبِي سِنَانٍ، عَنْ عَلْقَمَةَ ابْنِ مَرْثَدٍ، عَنِ ابْنِ بُرَيْدَةَ، عَنْ أَبِيهِ؛ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَّى عَلَى مَيِّتٍ بَعْدَ مَادُفِنَ.فِي الزوائد: إسناده حسن. أَبُو سنان، فمن دونه، مختلف فيهم.

468. (1532) (6455)- Büreyde radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bir ölü üzerine, gömüldükten sonra namaz kıldı."[634]

-469 -6456 -1533 حَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ. حَدَّثَنَا كُرَيْبٍ. حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ شُرَحْبِيلَ، عَنِ ابْنِ لَهِيعَةَ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ ابْنِ الْمُغِيرَةِ، عَنْ أَبِي الْهَيْثَمِ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ؛ قَالَ: كَانَتْ سَوْدَاءُ تَقُمُّ الْمَسْجِدِ. فَتُوُفِّيَتْ لَيْلاً. فَلَمَّا أَصْبَحَ رَسُولُ للَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أُخْبِرَ بِمَوْتِهَا. فَقَالَ: أَ آذَنْتُمونِي بِهَا؟ فَخَرَجَ بِأَصْحَابِهِ، فَوقَفَ عَلَى قَبْرِهَا، فَكَبَّرَ عَلَيْهَا وَالنَّاسُ مِنْ خِلْفِهِ، وَدَعَالَهَا، ثُمَّ النْصَرَفَ.فِي الزوائد: فِي إسناده ابْنِ لهيعة، وهو ضعيف.

469. (1533) (6456)- Ebu Said radıyallahu anh anlatıyor: "Mescidi temizleyen bir siyahî kadın vardı. Bir gece öldü. (Hemen defnedildi). Sabah olunca vefatı Resûlullah'a haber verildi. "Bana niye zamanında duyurmadınız?" deyip kalktı. Ashabıyla (kabristana gitti), kadının kabri üzerinde durup, halk arkasında, tekbir getirip namaz kıldı. Sonra oradan ayrıldı."[635]

AÇIKLAMA:

Mevzu üzerine gelen başka rivayetler, bu siyahî kadının Mescid-i Nebevinin temizliğine bakan kayyum olduğunu tasrih eder.
Hadis, kabir üzerinde namaz kılınır mı, kılınmaz mı münakaşasına sebep olmuştur:

* Hanefilere göre: Namazı kılınmadan defnedilen ölünün, henüz çürümediğine kanaat getirilirse kabir üzerinde namaz kılınabilir, aksi takdirde kılınamaz.

* Şâfiîlere göre: Definden önce namazı kılınmamış olanın kabri üzerinde namaz kılınır, Ahmed İbnu Hanbel de böyle hükmeder.

* Malikîlere göre: Namazı kılınmadan defnedilen cenazenin bozulmadığı kanaati varsa, cenaze kabirden çıkarılır, namazı öyle kılınır. Çürüdüğünden korkulursa cesed tamamen çürümedikçe kabir üzerinde namaz kılınır, bu vacibdir. Daha önce namazı kılınan kimsenin kabri üzerinde namaz kılmak mekruhtur.

* Bazı alimler: "İlelebet kabir üzerinde namaz kılınabilir, namaz bir duadır ölüye her zaman dua edilebilir" demiştir.* Bazıları da: "Kabir üzerinde hiçbir surette namaz kılınamaz" demiştir. Nehaî bunlardandır.[636]

*** NECAŞİ ÜZERİNE NAMAZ**

470- 6457- 1536- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا مُعَاوِيَةُ بْنُ هِشَام. ثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ حِمْرَانَ ابْنِ أعْيَنَ، عَنْ أَبِي الطُّفَيْلِ، عَنْ مُجَمِّعِ بْنِ جَارِيَةَ ا‘نْصَارِيِّ؛ أَنَّ رَسُولَ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِنَّ أَخَاكُمُ النَّجَاشِيَّ قَدْ مَاتَ. فَقُومُوا فَصَلُّوا عَلَيْهِ. فَصَفَّنَا خَلْفَهُ صَفَّيْنِ.فِي الزوائد: إسناده صحيح، ورِجَالُهُ ثقات.

470. (1536) (6457)- Mücemmi' İbnu Câriye el-Ensâri radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm (bir gün) buyurdular ki: "Kardeşiniz Necaşi ölmüştür, kalkın üzerine cenaze namazı kılın!" Biz de kalktık, Aleyhissalâtu vesselâmın arkasında iki saf yaptık (namazını kıldık)."[637]

471- 6458- 1538- حَدَّثَنَا سَهْلُ بْنُ أَبِي سَهْلٍ. ثَنَا مَكِّيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ أَبُو السَّكَنِ، عَنْ مَالِكٍ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ؛ أَنَّ النَّبِيّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَّى عَلَى النَّجَاشِيِّ، فَكَبَّرَ أَرْبَعاً.فِي الزوائد: إسناده صحيح، ورِجَالُهُ ثقات.

471. (1538) (6458)- İbnu Ömer radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Necâşî üzerine (gıyabında cenaze) namazı kıldı ve dört kere tekbir aldı." [638]

*** CENAZEYE KATILANIN SEVABI**

472- 6459 -1541- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللّهِ بْنُ سَعِيدٍ. ثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ الْمُحَارِبِيُّ، عَنْ حَجَّاجِ بْنُ أَرْطَاةَ، عَنْ عَدِيُّ بْنُ ثَابِتٍ، عَنْ زِرِّ حُبَيْشٍ، عَنْ أُبَيِّ بْنِ كَعْبٍ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ صَلَّى عَلَى جَنَازَةٍ فَلَهُ قِيرَاطٌ. وَمَنْ شَهِدَهَا حَتَّى تُدْفَنَ فَلَهُ قِيرَاطَانِ. وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ! الْقِيرَاطُ أَعْظَمُ مِنْ أُحُدٍ هذَا.فِي الزوائد: فِي إسناده حجاج بن أرطاة، وهو مدلس. فا"سناد ضعيف.

472. (1541) (6459)- Ubey İbnu Ka'b radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kim bir cenaze üzerine namaz kılarsa ona bir kîratlık sevab vardır, kim de defnedilinceye kadar cenazeye iştirak ederse ona iki kîratlık sevab vardır. Muhammed'in nefsi elinde olan Zât-ı Zül-celâl'e yemin olsun. Kîrat, şu gördüğünüz Uhud dağından daha büyüktür."[639]

AÇIKLAMA:

Cenaze teşyii ve cenaze namazına iştirak, dinimizin teşvik ettiği hususlardandır. Hele bu, komşunun cenazesi ise, hadislerde komşunun komşuya haklarından biri olarak ifade edilmiştir. Cenaze namazının farz-ı kifâye olduğu düşünülecek olursa, bazı durumlarda bu, sadece faziletli bir amel değil, müslüman olmanın gereği bir farizadır.

Bu mühim vazifeye dinimiz teşvik sadedinde büyük sevap vaadetmektedir: Cenazeye iştirak Uhud dağından daha büyük bir kîratlık sevap. Sadedinde olduğumuz hadis, defin işi bitinceye kadar iştirakini devam ettirene iki kîratlık sevap vaadetmektedir. Böylece, alimlerin açıkladığı üzere, namaz ve defin işini tamamlayıncaya kadar iştirak edene üç kîratlık sevap vaadedilmiş olmaktadır.

Şunu da belirtelim ki, kîrat maddi bir birim olarak dirhemin onikide birine tekabül eden bir ağırlık ölçüsüdür. Hz. Peygamber, kîratın bu maddî ehemmiyetsizliğine takılıp kalınmaması için, buna tekabül eden mânevî büyüklüğü zikretmiş, Uhud dağı azametinde olduğunu belirtmeye ehemmiyet vermiştir.[640]

*** CENAZE GEÇERKEN AYAĞA KALKMAK**

-473 -6460 -1543 -حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، وَهَنَّادُ بْنُ السَّرِيِّ، قَا: ثَنَا عَبْدَةُ بْنُ سُلَيْمَانَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرٍو، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: مُرَّ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّي
اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِجَنَازَةٍ. فَقَامَ، وَقَالَ: قُومُوا. فإِنَّ لِلْمَوْتِ فَزَعاً.فِي الزوائد: إسناده صحيح، وَرِجَالُهُ ثقات.

473. (1543) (6460)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın yanından bir cenaze geçirilmişti, derhal ayağa kalktı ve: "Ayağa kalkın, zira ölümde korku ve dehşet vardır" buyurdu."[641]

AÇIKLAMA:

Dinimiz, müslim veya kâfir kime ait olursa olsun, cenaze görülünce ayağa kalkmayı teşrî etmiştir. Bu hadis, izhar edilen tâzimin cenazenin hürmeti sebebiyle değil, ölüm hadisesinin dehşetine tazim için olduğunu belirtmektedir. Yani ebediyete olan yolculuk hadisesi, kimin başına gelmiş olursa olsun, müslüman kişi bundan ibret almalı, düşünüp tefekkürde bulunmalıdır. Ayağa kalkmak, bu hâletin ifadesidir. Geçen cenazeden umursamayıp oturan, eski haline devam eden bu ibreti yaşayamaz.[642]

-474 -6461 -1545 -حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، وَعُقْبَةُ بْنُ مُكْرَمٍ. قَا: ثَنَا صَفْوَانُ بْنُ عِيسَى. ثَنَا بِشْرُ بْنُ رَافِعٍ، عَنْ عَبْدُ اللَّهِ بْنِ سُلَيْمَانَ بْنِ جُنَادَةَ بْنِ أَبِي أُمَيَّةَ، عَنْ ابيهِ، عَنْ جَدِّهِ، عَنْ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ؛ قَالَ: كَانَ رَسُولُ للَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا اتَّبَعَ جَنَازَةً، لَمْ يَقْعُدْ حَتَّى تُوضَعَ فِي اللَّحْدِ. فَعَرَضَ لَهُ حَبْرٌ فَقَالَ: هكذَا نَصْنَعُ يَا مُحَمَّدُ! فَجَلَسَ رَسُولُ للَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَقَالَ: خَالِفُوهُمْ.قَالَ السندي: قبل إسناده ضعيف.

474. (1545) (6461)- Ubade İbnu's-Sâmit radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah

aleyhissalâtu vesselâm, bir cenazeyi teşyi edince, cenaze lahde (mezardaki hususi oyuğa) konuncaya kadar oturmazdı. (Bir defasında), bir yahudi âlimi gelerek: "Ey Muhammed! (Bu sünnetin çok güzel.) Biz de böyle yapıyoruz!" dedi. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm hemen oturarak, cemaate emretti:

"(Oturun ve) yahudilere muhalefet edin!"[643]

AÇIKLAMA:

Dinimizde asıl olan, cenaze lahde konuncaya kadar oturmamaktır. Hadisle ilgili açıklama daha önce geçti. [644]

*** CENAZENİN KABRE SOKULMASI**

475- 6462 -1551- حَدَّثَنَا عَبْدُ لْمَلِكِ بْنُ مُحَمَّدٍ الرَّقَاشِيُّ. ثَنَا عَبْدُ لْعَزِيزِ بْنُ الْخَطَّابِ.ثَنَا مِنْدَلُ ابْنِ عَلِيٍّ. أَخْبَرَنِي مُحَمَّدُ بْنُ عُبَيْدِ اللّٰهِ بْنِ أَبِي رَافِعٍ، عَنْ دَاوُدَ بْنُ الْحُصَيْنِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي رَافِعٍ؛ قَالَ: سَلَّ رَسُولُ للّٰهِ صَلَّي اللّٰه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَعْداً وَرَشَّ عَلَى قَبْرِهِ مَاءً.فِي الزوائد: فِي إسناده مندل بن عَلي ضعيف. و مُحَمَّد بن عبيد اللّٰه متفق عَلَى ضعفه.

475. (1551) (6462)- Ebu Râfi' radıyallahu anh anlatıyor: "(Vefat etmiş bulunan Sa'd radıyallahu anh'ın cesedi kabre indirileceği zaman) Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, Sa'd'ın cesedini tabutun üzerinden usulca çekti, (kabre yerleştirip defnettikten sonra) kabrin üzerine su çiledi."[645]

476- 6463 -1552- حَدَّثَنَا هَارُونُ بْنُ إِسْحَاقَ. ثَنَا الْمُحَارِبُ، عَنْ عَمْرِو بْنِ قَيْسٍ عَنْ عَطِيَّةَ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ؛ أَنَّ رَسُولَ للّٰهِ صَلَّي اللّٰه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أُخِذَ مِنْ قِبَلِ الْقِبْلَةِ، وَاسْتُقْبِلَ اسَتِقْبَاً، وَاسْتُلَّ اسْتِ.فِي الزوائد: فِي إسناده عطية العرفي، وضعفه ا“مام أحمد.

476. (1552) (6463)- Ebu Saîdi'l-Hudrî radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm (kabre indirilip defnedileceği zaman) kıble istikametinden tutularak karşılandı ve tabutun üzerinden yavaşça çekilip çıkarıldı."[646]

AÇIKLAMA:

Daha önce de izah edildiği üzere, tabut üzerinde getirilen cenaze, kabrin ayak tarafına, kabrin hizasına konur, sonra tabutun üzerinden alınarak, önce baş kısmı sonra da ayak tarafı kabre dahil edilir. Duruma göre, önce ayak tarafından kabre alındığı da olur. Sonra kabrin kıble cihetindeki lahid denen hususi oyuğa konur. Cenaze ile kabrin arası, tahtalarla veya hususi örgü ile hücre teşkil edecek şekilde ayrıldıktan sonra toprak doldurulur.

Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın defnedilme şekli ile ilgili farklı yorumları burada kaydetmeyi gerekli görmüyoruz.[647]

-477 -6464 -1553 -حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ. ثَنَا حَمَّارُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْكَلْبِيُّ. ثَنَا إِدْرِيسُ ا'وْدِيُّ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيِّبَ؛ قَالَ: حَضَرْتُ ابْنَ عُمَرَ فِي جَنَازَةٍ. فَلَمَّا وَضَعَهَا فِي اللَّحْدِ؛
قَالَ: بِسْمِ اللّهِ وَفِي سَبِيلِ اللّهِ وَ عَلى مَلَّةِ رَسُولِ للّهِ فَلَمَّا أُخِذَ فِي تَسْوِيَةِ اللَّبِنِ عَلَى اللَّحْدِ اللَّهُمَّ! أَجْرِهَا مِنَ الشَّيْطَانِ وَمِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ. اللَّهُمَّ! جَافِ ا'رْضَ عَنْ جَنْبَيْهَا، وَصَعِّدْ رُوحَهَا، وَلَقِّهَا مِنْكَ رِضْوَاناً. قُلْتُ: يَا ابْنَ عُمَرَ! أَشَيْءٌ سَمِعْتُهُ مِنْ رَسُولِ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أم قلته برِأيك؟ قَالَ: إني إِذا لقادر عَلَى القول. بل شيء سَمِعْتُه من رَسُولِ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.فِي الزوائد: فِي إسناده حماد بن عَبْدُ الرَّحْمَنِ، وهو متفق عَلَى تضعيفه.

477. (1553) (6464)- Said İbnu'l-Müseyyeb rahimehullah anlatıyor: "Ben, İbnu Ömer radıyallahu anhümâ ile birlikte bir cenazede beraber bulundum. Cenazeyi lahde koyunca: "Bismillahi ve fî sebîlillahi, ve ala Milleti Resûlillahi" dedi. Sonra lahidin önüne kerpiç dizilmeye başlanınca: "Allahümme ecirhâ mineş şeytâni ve min azabi'l-kabri, Allahümme câfi'l-arda an cenbeyha ve sa'id ruhaha ve lakkıhâ minke rıdvânen, (Ey Allahım bu cenazeyi şeytanın şerrinden ve kabir azabından koru. Ey Allahım! Yeri onun yanlarından uzak tut! Ruhunu yükselt, onu katından rızaya erdir!" dedi. Ben: "Ey İbnu Ömer! Bu duayı Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'dan mı işittin, kendi fikrinle mi söylüyorsun?" dedim. "Bunu ben kendimden söylesem, ben söz söylemeye muktedirim demektir. Hayır! Ben onu Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'dan işittim" cevabını verdi." [648]

*** LAHİD MÜSTEHABDIR**

478- 6465- 1555- حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ مُوسَى السُّدِّيُّ. ثَنَا شَرِيكٌ، عَنْ أَبِي الْيَقْظَانِ، عَنْ زَاذَانَ، عَنْ جَرِيرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْبَجَلِيِّ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: اللَّحْدُ لَنَا، وَالشَّقُّ لِغَيْرِنَا.فِي الزوائد: إسناده ضعيف تفاقهم عَلَى تضعيف أَبِي اليقظان، واسمه عُثْمَانَ بن عمير. والحديث من رواية ابْنِ عَبَّاسٍ فِي السنن ا'ربعة. ومن رواية سَعِيدِ بن أَبِي وقاص فِي مسلم وغيره.

478. (1555) (6465)- Cerir İbnu Abdillah el-Beceli radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Lahd (usulüyle defin) bize aittir. Şakk (usulüyle defin) başkalarına aittir." [649]

*** ŞAKK**

479- 6466- 1557- حَدَّثَنَا مَحْمُودُ بْنُ غَيْنَ. ثَنَا هَاشِمُ بْنُ الْقَاسِمِ. ثَنَا مُبَارَكُ بْنُ فُضَالَةَ. حَدَّثَنِي حُمَيْدٌ الطَّوِيلُ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ؛ قَالَ: لَمَّا تُوُفِّي النَّبِيّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ بِالْمَدِينَةِ رَجُلٌ يَلْحَدُ وَآخَرُ يَضْرَحُ. فَقَالُوا: نَسْتَخِيرُ رَبَّنَا وَنَبْعَثُ إِلَيْهِمَا. فَأَيُّهُمَا سُبِقَ تَرَكْنَاهُ. فَأَرْسِلَ إِلَيْهِمَا. فَسَبَقَ صَاحِبُ اللَّحْدِ. فَلَحَدُوا لِلنَّبِيِّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.فِي الزوائد: فِي إسناده مرابك بن فضة،، وثقه الجمهور. وصرح بالتحديث، فزال تهمة تدليسه. وباقي رجال ا"مناد ثقات. فا" سناد صحيح.

479. (1557) (6466)- Hz. Enes İbnu Mâlik radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm öldüğü zaman Medine'de bir adam vardı. Lahid kazardı, bir başkası da Şakk kazardı. Ashab: "Rabbimizden hayırlısına dileyerek ikisine de haber gönderelim, hangisi sonra gelirse onu terk eder (önce gelenin usulünce Resûlullah'ı defneder)iz" dediler, ikisine de haber saldılar. Lahid kazan önce geldi. Bunun üzerine ashab, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm için lahid kazdılar (ve onun usulünce defnettiler).[650]

480- 6467- 1558- حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ شَبَّةَ بْنِ عُبَيْدَةَ بْنِ زَيْدٍ. ثَنَا عُبَيْدُ بْنُ طُفَيْلٍ الْمُقْرِئُ. ثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ ابْنُ أَبِي مُلَيْكَةَ الْقُرَشِيُّ. ثَنَا ابْنُ أَبِي مُلَيْكَةَ، عَنْ عَائِشَةَ؛ قَالَتْ: لَمَّا مَاتَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اخْتَلَفُوا فِي اللَّحْدِ وَالشَّقِّ. حَتَّى تَكَلَّمُوا فِي ذلِكَ. وَارْتَفَعَتْ أَصْوَاتُهُمْ. فَقَالَ عُمَرُ: تَصْخَبُوا عِنْدَ رَسُولِ للّهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَيًّا وَ مَيِّتاً. أَوْ كَلِمَةً نَحْوَهَا. فَأَرْسِلُوا إِلَي الشَّقَّاقِ وَالَّحِدِ جَمِيعاً. فَجَاء الَّحِدُ، فَلَحَدَ لِرَسُولِ للّهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. ثُمَّ دُفِنَ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.فِي الزوائد: هَذَا إسناده صحيح وَرِجَالُهُ ثقات.

480. (1558) (6467)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm vefat ettiği zaman, (ashab, Aleyhissalâtu vesselâm'ın lahd veya şakk usulünden hangisiyle defnedileceği hususunda) ihtilaf ettiler. Hatta bu hususta (aralarında) konuştular, sesleri yükseldi. Bunun üzerine Hz. Ömer

radıyallahu anh: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın yanında ne sağ iken ne de ölmüş iken bağırmayın! -veya buna benzer bir söz- söyledi. Sözlerine devamla: "Şakk usûlüyle kazan kimseye de, lahid usulüyle kazan kimseye de adam gönderin" dedi Bunun üzerine lahid yapan erken geldi. Aleyhissalâtu vesselâm için bir lahid kazdı Sonra Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm oraya defnedildi." [651]

AÇIKLAMA:

Lahid usulü şöyledir: Kabir kazıldıktan sonra kıble cihetinde, ölünün sığacağı kadar hususi bir oyuk açılarak cesed buraya, ölünün yüzü kıbleye gelecek şekilde başı, batı istikametinde olarak sağ yanı üzerine yerleştirilir ve arkası kerpiçle örülür veya tahta ile kapatılır, geri taraf toprakla doldurulur. Cesedin konduğu hücreyi toprak dolmaması için araya ot vs. konur.

Şakk usulünde ise, genişçe kazılan mezarın kıble tarafına 30-40 cm yüksekliğin de ince bir duvar örülür. Cesedin konabileceği bir aralık bırakılarak ikinci bir duvar daha örülür. Cesed bu iki duvar arasına yine yüzü kıbleye gelecek şekilde yerleştirilir. İki duvardan teşekkül eden hücrenin üzeri, cenaze konduktan sonra tahta kerpiç gibi şeylerle örtülür, hücreye toprak dolmaması için araya ot vs. konduktan sonra mezarın geri kalan kısmı toprakla doldurulur. Şakk usulünde de ceset hücreye başı batı istikametinde, yüzü kıbleye dönük olarak sağ yanı üzerine konur.

Lahid ve şakk her iki usulde de, cesedin aynı tarzda konması esastır. İki usul de caizdir, ancak lahidin efdal olduğu anlaşılmaktadır. Zira Aleyhissalâtu vesselâm bu usulle defnedilmiştir. Ancak, çok kumlu ve gevşek yerlerde lahid elde etmek zorluk arz edebilir, bu durumda şakk usulüyle defin yapılır.[652]

*** KABRİN KAZILMASI**

481- 6468- 1559- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ شَيْبَةَ. ثَنَا زَيْدُ بْنُ الْحُبَابِ. ثَنَا مُوسَى بْنُ عُبَيْدَةَ. حَدَّثَنِي سَعِيدُ بْنُ أَبِي سَعِيدٍ، عَنِ ا'دْرَعِ السُّلَمِيِّ؛ قَالَ: جِئْتُ لَيْلَةً أَحْرُسُ النَّبِيّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. فإِذَا رَّجُلٌ قِرَاءتُهُ عَالِيَةٌ. فَخَرَجَ النَّبِيُّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ للّهِ! هَذَا مُرَاءٍ. قَالَ فَمَاتَ بِالْمَدِينَةِ. فَفَرَغُوا مِنْ جِهَازِهِ. فَحَمَلُوا نَعْشَهُ. فَقَالَ النَّبِيّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ارْفُقُوا بِهِ، رَفَقَ اللهُ بِهِ. إِنَّهُ كَانَ يُحِبَّ اللهَ وَرَسُولَهُ. قَالَ وَحَفَرَ حُفْرَتَهُ فَقَالَ: أَوْسِعُوا لَهُ. أَوْسَعَ اللهُ عَلَيْهِ فَقَالَ بَعْضُ أَصْحَابِهِ: يَا رَسُولَ للّهِ! لَقَدْ حَزِنْتِ عَلَيْهِ. فَقَالَ أَجَلْ. إِنَّهُ كَانَ يُحِبُّ اللهَ وَ رَسُولَهُ .

فِي الزوائد: ليس 'درع السلمي فِي الكتب الستة سوى هَذَا الحديث. وفي إسناده مُوسَى بن عبيدة قيل: منكر الحديث أو ضعيف. وقيل: ثقة، وليس بحجة.

481. (1559) (6468)- el-Edra'u's-Sülemi radıyallahu anh anlatıyor: "Bir gece Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ı korumak üzere nöbet tuttum. Derken yüksek sesle Kur'ân okuyan bir adam peydah oldu. Az sonra Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm dışarı çıktı. "Ey Allah'ın Resûlü dedim, bu adam riyâkârdır."

Ravî Edra' devamla der ki: "Bu adam bir müddet sonra Medine de öldü. (Defin için hazırlık yapıldı ve) tekfin işlemi bitirildi. Ashab tabutunu taşıdı. Aleyhissalâtu vesselâm: "Ona rıfkla muamele edin, Allah ona rıfkla muamele etti. Zira o, Allah ve Resûlünü severdi" buyurdular. Resûlullah onun kabrini kazdırdı ve "Kabrini geniş tutun, Allah ona geniş davrandı" buyurdular.

Ashabından biri: "Ey Allah'ın Resûlü! Siz buna üzüldünüz" demişti, Aleyhissalâtu vesselâm: "Doğru üzüldüm! Çünkü o, Allah ve Resûlünü seviyordu" buyurdular."[653]

*** KABİR TAŞI**

-482 -6469 -1561 -حَدَّثَنَا الْعَبَّاسُ بْنُ جَعْفَرٍ. ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَيُّوبَ أَبُو هُرَيْرَةَ الْوَاسِطِيُّ. ثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ ابْنُ مُحَمَّدٍ، عَنْ كَثِيرِ بْنِ زَيْدٍ عَنْ زَيْنَبَ بِنْتِ نُبَيْطٍ عَنْ أنَسِ بْنِ مَالِكٍ؛ أَنَّ رَسُولَ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَقْلَمَ قَبْرِ عُثْمَانَ بْنِ مَظْعُونٍ بِصَخْرَةٍ.فِي الزوائد: هَذَا إسناد حسن. وله شاهد من حديث المطلب بن أَبِي وداعة، رواه أَبُو دَاوُد.

482. (1561) (6469)- Hz. Enes İbnu Mâlik radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, Osman İbnu Maz'ûn'un kabrini bir taşla işaretledi."[654]

*** KABİR ÜZERİNE BİNA YASAĞI**

483- 6470- 1563- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سَعِيدٍ. ثنَا حَفْصُ بْنُ غِيَاثٍ، عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ، عَنْ سُلَيْمَانَ ابْنِ مُوسَى عَنْ جَابِرٍ؛ قَالَ: نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يُكْتَبَ عَلَى الْقَبْرِ شَيْءٌ.قَالَ السندي: قَالَ الحاكم بعد تخريج هَذَا الحديث فِي المستدرك: ا"سناد صحيح. وليس العمل عَلَيْهِ. فإن أئمة المسلمين من الشرق إِلَى الغرب يكتبون عَلَى قبورهم. وهو شئ أخذه الخلف عن السلف. وتعقبه الذهبي فِي مختصره: بأنه محدث، ولم يبلغهم النهي.

483. (1563) (6470)- Hz. Câbir radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, kabrin üzerine herhangi bir şey yazılmasını yasakladı." [655]

484- 6471- 1564- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى. ثنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الرَّقَاشِيُّ. ثنَا وَهْبٌ. ثنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ ابْنِ يَزِيدَ بْنِ جَابِرٍ عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ مُخَيْمِرَةَ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ؛ أَنَّ النَّبِيّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى أَنْ يُبْنَى عَلَى الْقَبْرِ.فِي الزوائد: رِجَالُهُ إسناده صحيح، وَرِجَالُهُ ثقات.

484. (1564) (6471)- Ebu Sa'id radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, kabir üzerine bina yapılmasını yasakladı."[656]

AÇIKLAMA:

Kabirle ilgili bahiste de açıkladığımız üzere kabirlerin yerden yükseltilmesi, üzerinde bina yapılması bir kısım hadislerde yasaklanmıştır. Buna rağmen kabirlerin belirlenmesi için taş koymak gibi bazı tedbirlere yer verilmesi de hadislerde gelmiştir. Alimler umumiyetle, kabir üzerine ölünün adını, ölüm tarihini yazmanın da caiz olmadığını söylemiştir. Hanefi alimleri, kabrin tanınması için, üzerine medfunun isminin ve hatta uygun bazı şeylerin yazılmasını tecviz etmişlerdir. Tecviz edenler, az yukarıda, Osman İbnu Maz'un'la ilgili rivayete dayanırlar, nehiyle ilgili rivayeti "ihtiyaç olma hali"yle

tevil ederler.[657]

*** KABİR ÜZERİNDE YÜRÜNMEZ**

485-6472 -1567- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ بْنِ سَمُرَةَ. ثَنَا الْمُحَارِبِي، عَنِ اللَّيْثِ بْنِ سَعْيدٍ عَنْ يَزِيدَ ابْنِ أَبِي حَبِيبٍ عَنْ أَبِي الْخَيْرِ مَرْثَدِ بْنِ عَبْدُ اللّهِ الْيَزَنِيِّ عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ‘نْ أَمْشِيَ عَلَى جَمْرَةٍ أَوْ سَيْفٍ، أَوْ أَخْصِفَ نَعْلِي برِجْلِي أَحَبُّ إِلّى مِنْ أَنْ أَمْشِيَ عَلَى قَبْرِ مُسْلِمِ. وَمَا أُبَالِي أَوَسَطَ الْقُبورِ قَضَيْتُ حَاجَتِي أَوْ وَسَطَ السُّوقِ.فِي الزوائد: إسنادهً صحيح. ‘ن مُحَمَّد بن إِسْمَاعِيلَ شيخ ابْنِ ماجة، وثقه أَبُو حاتم والنسائي وابْنِ حبان. وباقي رجال ا‘‘سناد عَلَى شرط الشيخين.

485. (1567) (6472)- Ukbe İbnu Âmir radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Bir ateş koru veya bir kılıç üzerinde yürümek veya ayakkabımı ayağımla dikmek, bana bir müslümanın kabri üzerinde yürümekten daha sevimlidir. Ha kabirler arasında abdestimi bozmuşum, ha çarşı ortasında. (Nazarımda ikisi de birdir)."[658]

*** KABİR ZİYARETİ**

486- 6473- 1570- حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعِيدٍ الْجَوْهَرِيُّ. ثَنَا رَوْحٌ. ثنَا بِسْطَامِ بْنُ مُسْلِمٍ. قَالَ. سَمِعْتُ أَبَا التَّيَّاحِ. قَالَ: سَمِعْتُ ابْنَ أَبِي مُلَيْكَةَ، عَنْ عَائِشَةَ؛ أَنَّ رَسُولَ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَخَّصَ فِي زِيَارَةِ الْقُبُورِ.فِي الزوائد: رِجَالُ إسناده ثقات. ‘ن بسطام بن مسلم، وثقه ابْنِ معيه وأبو زرعة وأبو دَاوُد غيرهم. وباقي رِجَالُهُ عَلَى شرط مسلم.

486. (1570) (6473)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, kabir ziyaretine ruhsat tanıdı."[659]

487- 6474- 1571- حَدَّثَنَا يُونُسُ بْنُ عَبْدِ ا َعْلَي. ثَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَنْبَأَنَا بْنُ جُرَيْحِ عَنْ أَيُّوبَ ابْنِ هَانِئٍ عَنْ مَسْرُوقُ بْنِ ا َجْدَعِ عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ؛ أَنَّ رَسُولَ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: »كُنْتُ نَهَيْتُكُمْ عَنْ زِيَارَةِ الْقُبُورِ، فَزُورُوهَا. فَإِنَّهَا تُزَهِّدُ فِي الدُّنْيَا، وَتُذَكِّرُ اŒخِرَةَ«.فِي الزوائد: فِي إسناده حسن. وأيوب بن هانئ، قَالَ اِبْنِ معين: ضعيف. و قَالَ اِبْنِ حاتم: صالح. وذكره اِبْنِ حبان فِي الثقات.

487. (1571) (6474)- İbnu Mes'ud radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Ben size kabir ziyaretini yasaklamıştım, şimdi onları ziyaret edin. Çünkü bu, dünya bağını kırar, ahireti hatırlatır."[660]

488- 6475- 1573- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ بْنِ الْبَخْتَرِيِّ الْوَاسِطِيُّ. ثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ عَنْ إِبْرَاهِيمَ ابْنِ سَعِيدٍ عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ سَالِمٍ عَنْ أَبِيهِ؛ قَالَ: جَاءَ أَعْرَابِيٌّ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: يَا رَسُولَ للهِ! إِنَّ أَبِي كَانَ يَصِلُ الرَّحِمَ، وَ كَانَ وَ كَانَ. فأَيْنَ هُوَ؟ قَالَ: فِي النَّارِ قَالَ فَكَأَنَّهُ وَجَدَ مِنْ ذلِكَ. فَقَالَ: يا رَسُولَ للهِ! فَأَيْنَ أَبُوكَ؟ فَقَالَ رَسُولُ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: حَيْثُمَا مَرَرْتَ بِقَبْرِ مُشْرِكٍ، فَبَشِّرْهُ بِالنَّارِ. قَالَ فَأَسْلَمَ

ا'عْرَابِيُّ بَعْدُ. وَ قَالَ : لَقَدْ كَلَّفَنِي رَسُولَ للهِ صَلَّي اللهَ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَعَباَ. مَا مَرَرْتُ بِقَبْرِ كَافِرٍ إًّ بَشَّرْتُهُ بِالنَّارِ.فِي الزوائد: إسناد هَذَا الحديث صحيح.

488. (1573) (6475)- Abdullah İbnu Ömer radıyallahu anhüma anlatıyor: "Bir bedevi Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a gelerek: "Ey Allah'ın Resulü, babam sıla-i rahim yapardı... daha neler neler yapardı. O şimdi nerede?" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Cehennemde" diye cevap verdi. Bedevi bu cevaba öfkelenmiş gibiydi, sormaya devam ederek: "Pekâlâ babanız nerede?" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Sen nerede bir müşrik kabrine uğrarsan onu cehennemle müjdele!" buyurdular. Bilâhare bu bedevî müslüman oldu ve dedi ki: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bana cidden yorucu bir vazife yükledi, uğradığım her kâfir kabrine mutlaka ateşi müjdeledim."[661]

NOT: Resûlullah'ın ebeveyninin durumları daha önce açıklandı. [662]

*** KABİR ZİYARETİ VE KADIN**

489- 6476- 1574- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، وَأَبُو بَشْرٍ. قَاَ: ثَنَا قَبِيصَةُ. ح و حَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ. ثَنا عُبَيْدُ بْنُ سَعِيدٍ. ح وَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ خَلَفٍ الْعَسْقَنِيُّ. ثَنَا الْفِرْيَابِيُّ وَقَبِيصَةُ كُلُّهُمْ عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ عُثْمَانَ بْنِ خُشَيْمٍ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ بَهْمَانَ، عَنْ عَبْدُ الرَّحْمَنِ ابْنِ حَسَّانَ بْنِ ثَابِتٍ عَنْ أَبِيهِ؛ قَالَ: لَعَنَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ زُوَّارَاتِ الْقُبُورِ.فِي الزوائد: إسناد حديث حسان بن ثابت صحيح، ورِجَالُهُ ثقات.

489. (1574) (6476)- Hassân İbnu Sâbit radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm kabirleri ziyaret eden kadınlara lânet etti."[663]

AÇIKLAMA:

Ulemâ umumiyetle kadınların kabir ziyaretini hoş karşılamamış, mekruh addetmiştir. Ancak Hanefi ûlemâ çoğunluk itibariyle kadınların kabir ziyaretine caiz demişlerdir. Mâlikilerden bir kavl ve Ahmed İbnu Hanbel'in bir rivayeti de bu merkezdedir. Bunlar yasaklayıcı rivayetlerin, ruhsatın verilmesinden önceki devre ait olduğunu ileri sürerler. Ayrıca yasağın, tesettüre, ziyaret âdâbına uymayan kadınlarla ilgili olduğunu söylerler. [664]

*** KADINLAR CENAZEYİ TEŞYİ ETMEZ**

490- 6477- 1578- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُسَفَّى ثَنَا أَحْمَدُ بْنُ خَالِدٍ. ثَنَا إِسْرَائِيلُ عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ سَلْمَانَ، عَنْ دِينَارٍ أَبِي عُمَرَ، عَنِ ابْنِ الْحَنَفِيَّةِ عَنْ عَلِيٍّ؛ قَالَ: خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَإِذَا نِسْوَةٌ جُلُوسٌ. فَقَالَ: مَا يُجْلِسُكُنَّ؟ قُلْنَ: نَنْتَظِرُ الْجِنَازَةَ. قَالَ: هَلْ تُغْسِلْنَ؟ قُلْنَ: َ. قَالَ هَلْ تَحْمِلْنَ؟ قُلْنَ: . قَالَ: هَلْ تُدْلِينَ فِيمَنْ يُدْلِي؟ قُلْنَ: َ. قَالَ: فَارْجِعْنَ مَأْزُورَاتٍ، غَيْرِ مَأْجُرَاتٍ.فِي الزوائد: فِي إسناده دينار بنِ عمر أَبُو عمر وهو، وإن وثقه وكيع وذكره ابْنِ حبان فِي الثقات، فقد قَالَ أَبُو حاتم: ليس بالمشهور. و قَالَ ا'زدي: متروك، و قَالَ الحليلي فِي ا''رشاد: كذاب. وإِسْمَاعِيلَ به سليمان، قَالَ فِي أبو حاتم: صالح. لكن ذكره ابْنِ حبان فِي الثقات و قَالَ: يخطئ وباقي رِجَالُهُ ثقات.

490. (1578) (6477)- Hz. Ali radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, (dışarı) çıkmıştı. Oturan bir grup kadın gördü. Onlara: "Ne sebeple oturuyorsunuz?" diye sordu. "Bir cenaze bekliyoruz" dediler. Aleyhissalâtu vesselâm: "Siz mi yıkayacaksınız?" buyurdular. Onlar: "Hayır!" dediler. "Siz mi taşıyacaksınız?" buyurdular. Kadınlar yine: "Hayır!" dediler. "Kabre indirenlerle siz mi cenazeyi indireceksiniz?" dedi. Kadınlar yine: "Hayır!" dediler. Aleyhissalâtu vesselâm: "Öyleyse günah işlemiş olarak ve sevapsız olarak geri dönün!" emrettiler."[665]

*** YAS YASAĞI**

491- 6478- 1579- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثنَا وَكِيعُ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ عَبْدُ اللّٰهِ مَوْلَيَ الصَّهْبَاءِ، عَنْ شَهْرِ بْنِ حَوْشَبٍ، عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: وَ يَعْصِينَكَ فِي مَعْرُوفٍ. قَالَ: النَّوْحُ.فِي الزوائد: فِي إسناده يزيد بن عَبْدُ اللّٰه وهو مختلف فِيهِ.

491. (1579) (6478)- Ümmü Seleme radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, (Mümtehine suresinin 12. Ayetinde geçen "... Ma'rûf (güzel) olan hiçbir hususta sana asi olmamaları [üzerine sana biatta bulunacakları zaman sen de onlarla biatta bulun...]" ibaresini "nevh" (yani ölü üzerine bağıra çağıra ağlamak) olarak açıkladı." [666]

492- 6479- 1580- حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ ثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَيَّاشٍ. ثنَا عَبْدُ اللّٰهِ بْنُ دِينَارٍ. ثنَا جَرِيرٌ، مُوْلَي مُعَاوِيَةَ؛ قَالَ: خَطَبَ مُعَاوِيَةُ بِحِمْصَ، فَذَكَرَ فِي خُطْبَتِهِ أَنَّ رَسُولَ للّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهى عَنِ النَّوْحِ.فِي الزوائد: فِي إسناده جرير، ويقال أَبُو جرير: لم أرجرحه و من وثقه. و عَبْدُ اللّٰه بن دينار، وهو الحمصي. و قَالَ فِيهِ أَبُو حاتم: ليس بالقوي. و قَالَ ابْنِ معين؟ ضعيف. و قَالَ أَبُو عَلَى الحافظ: وهو عندي ثقة وذكره ابْنِ حبان فِي الثقات.

492. (1580) (6479)- Cerîr Mevla Muâviye anlatıyor: "Hz. Muâviye radıyallahu anh Humus'ta halka hutbe verdi ve hutbesinde Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın yas tutmayı (=nevh) yasakladığını da hatırlattı."[667]

493- 6480- 1581- حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ. ثَنَا إِسْمَاعِيلَ بْنُ عَيَّاشٍ. ثنَا عَبْدُ اللّٰهِ بْنِ دِينَارٍ. ثنَا جَرِيرٌ، مَوْلَي مُعَاوِيَةَ؛ قَالَ: خَطَبَ مُعَاوِيَةُ بِحِمْصَ: فَذَكَرَ فِي خُطْبَتِهِ أَنَّ رَسُولَ للّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهى عَنِ النَّوحِ.فِي الزوائد: فِي إسناده جرير، ويقال أَبُو جرير: لم أرجرحه و من ثثه. و عَبْدُ

اللہ بن دينار، وهو الحمصي. و قَالَ فِيهِ أَبُو حاتم: ليس بالعوي: و قَالَ ابْنِ معين: صعيف. و قَالَ أَبُو عَلَى الحافظ: وهو عندي ثقة. وذكره ابْنِ حبان فِي الثقات.

493. (1581) (6480)- Ebu Mâlik el-Eş'arî radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Yas tutmak cahiliye işlerinden biridir. Yas tutan kadın, tevbe etmeden ölürse, Allah Teâla hazretleri, ona katrandan bir elbise, cehennem alevinden de bir gömlek biçer."[668]

-494 -6481 -1582 -حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى. ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يُوسُفَ. ثَنَا عُمَرُ بْنُ رَاشِدٍ الْيَمَامِيُّ، عَنْ يَحْيَى بْنُ أَبِي كَثِيرٍ عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: النِّيَاحَةُ عَلَى الْمَيِّتِ مِنْ أَمْرِ الْجَاهِلِيَّةِ. فَإِنَّ النَّائِحَةَ إِنْ لَمْ تَتُبْ قَبْلَ أَنْ تَمُوتَ. فَإِنَّهَا تُبْعَثُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلَيْهَا سَرَابِيلُ مِنْ قَطِرَانٍ. ثُمَّ يُعْلَى عَلَيْهَا بِدِرْعٍ مِنْ لَهَبِ النَّارِ . فِي الزوائد: فِي إسناده عمر بن راشد، قَالَ فِيهِ ا‘‘مام أحمد: حديثه ضعيف ليس بمستقيم. و قَالَ ابْنِ معين: ضعيف. و قَالَ البخاري: حديث عن يَحْيَى بن أَبِي كثير مضطرب، ليس بالقائم. و قَالَ ابْنِ حبان: يضع الحديث، يحل ذكره إ عَلَى سبيل القدح فِيهِ. و قَالَ الدار قطني فِي العلل: متروك.

494. (1582) (6481)- İbnu Abbâs radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Yas tutma cahiliye işlerinden biridir. Zira yas tutan kadın, ölmezden önce tevbe etmezse, Kıyamet günü, üzerinde katrandan bir gömlek ve onun üstünde de cehennem aleminden bir gömlek giydirilmiş olarak diriltilir."[669]

-495 -6482 -1583 -حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُوسُفَ. ثَنَا عُبَيْدِ اللّهِ. أَنْبَأَنَا إِسْرَائِيلُ عَنْ أَبِي يَحْيَى عَنْ مجَاهِدٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ؛ قَالَ نَهىَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ تُتْبَعَ جِنَازَةٌ مُعَاهَا رَانَّةٌ. فِي الزوائد: فِي إسناده أَبُو يَحْيَى القتّات

الكوفي زاذان، وقيل: دينار. قَالَ ا“مام أحمد: روى عنه إسرائيل أحاديث كثيرة، مناكير جدا. و قَالَ ابْنِ معين: فِي حديثه ضعف. و قَالَ يعقوب بن سفيان والبزار: بأس به.

495. (1583) (6482)- İbnu Ömer radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, beraberinde yüksek sesle ağlayan bir kadın bulunan cenazeyi takip etmeyi yasakladı."[670]

*** DÖVÜNEREK ÜST-BAŞ YIRTARAK MATEM YASAĞI**

496- 6483- 1585- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَابِرٍ الْمُحَارِبِيُّ، وَ مُحَمَّدُ بْنُ كَرَامَةَ. قَاَ: ثَنَا أَبُو أُسَامَةَ، عَنْ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنِ يَزِيدً بْنِ جَابِرٍ عَنْ مَكْحُولٍ وَالْقَاسِمِ عَنْ أَبِي أُمَامَةَ؛ أَنَّ رَسُولَ للّهِ صَلَّي اَللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَعَنَ لْخَامِشَةَ وَجَيْبَهَا، وَالشَّاقَّةَ جَيْبَهَا، وَالدَّاعِيَةَ بِالْوَيْلِ وَالثُّبُورِ.فِي الزوائد: إسناده صحيح. ‘ن مُحَمَّد بن جَابِرٍ، شيخ ابْنِ ماجة، وثقه مُحَمَّد بن عَبْدُ اللّه الحضرمي، ومسلمة والَذهبيّ فِي الكاشف. وباقي رجال ا‘‘سناد ثقات عَلَى شرط مسلم.

496. (1585) (6483)- Ebu Ümame radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm yüzünü cırmalayıp yolan kadına, cebini, yakasını yırtan kadına, mahvoldum, helak oldum diyerek dövünen kadına lanet etti." [671]

*** ÖLÜ ÜZERİNE AĞLAMAK**

497- 6484- 1589- حَدَّثَنَا سُوَيْدُ بْنُ سَعِيدٍ. ثَنَا يَحْيَى بْنُ سُلَيْمٍ، عَنِ ابْنِ خَيْثَمٍ، عَنْ شَهْرِ بْنِ حَوْشَبٍ عَنْ أَسْمَاءَ بِنْتِ يَزِيدَ؛ قَالَتْ: لَمَّا تُوُفِّيَ ابْنُ رَسُولِ للّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، إِبْرَاهِيمُ بَكَى رَسُولُ للّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: فَقَالَ لَهُ الْمُعَزِّى: إِمَّا أَبُو بَكْرٍ وَإِمَّا عُمَرُ. أَنْتَ أَحَقُّ مَنْ عَظَّمَ اللّٰهَ حَقَّهُ، قَالَ رَسُولُ للّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: تَدْمَعُ الْعَيْنُ وَيَحْزَنُ الْقَلْبُ وَ نَقُولُ مَايُسْخِطُ الرَّبَّ. لَوْ أَنَّهُ وَعْدٌ صَادِقٌ وَمَوْعُودُ جَامِعٌ، وَأَنَّ اŒخِرَ تَابِعٌ لِ‘وَّلِ لَوَجَدْنَا عَلَيْكَ يا إِبْرَاهِيمُ أَفْضَلَ مِمَّا وَجَدْنَا. وَأَنَّا بِكَ لَمَحْزُونونَ.فِي الزوائد: إسناده حسن. رواه البخاري ومسلم وأبُو دَاوُد، من حديث أنس.

497. (1589) (6484)- Esma Bintu Yezid radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın oğlu İbrahim öldüğü zaman Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm ağladı. Ona taziyede bulunan kimse -ki bu, ya Ebu Bekr ya da Ömer radıyallahu anhüma idi- "(Ey Allah'ın Resûlü!) Allah'ın hakkını tazim etmeye en çok hak sahibi olan kimse sen (değil mi)sin!" dedi. Bunun üzerine Resûlullah: "Göz ağlar, kalp üzülür. Biz Rabbimizin razı olmayacağı söz söylemeyiz" (dedi. Sözünü, İbrahim'e hitaben şöyle tamamladı:) "Eğer ölüm doğru bir vaad ve herkese şamil umumî bir haber olmasaydı ve arkada kalan, önden gidene hiç kavuşmayacak olsaydı ey İbrahim, biz şu anda duyduğumuzdan çok daha büyük bir üzüntü çekecektik. Biz gerçekten senin için çok hüzünlüyüz."[672]

498- 6485- 1590- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى. ثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْفَرْوِيُّ. ثَنَا عَبْدُ اللّٰهِ بْنُ عُمَرَ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدُ اللّٰهِ بْنِ جَحْشٍ، عَنْ أَبِيهِ عَنْ حَمْنَةَ بِنْتِ جَحْشٍ؛ أَنَّهُ قِيلَ لَهَا: قُتِلَ أَخِوكِ. فَقَالَتْ: رَحِمَهُ للّٰهِ، وَإِنَّا اللّٰهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ. قَالَ: قُتِلَ زَوْجُكِ. قَالَتْ. وَاحُزْنَاهُ. فَقَالَ رَسُولُ للّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ لِلزَّوْجِ مِنَ الْمَرْأَةِ لَشُعْبَةً، مَا هِيَ لِشَيْءٍ.فِي الزوائد: فِي إسناده عَبْدُ اللّٰهِ بن عمر العمري وهو ضعيف.

498. (1590) (6485)- Hamna Bintu Cahş radıyallahu anhâ'dan anlatıldığına göre:

"Kendisine: "Kardeşin öldürüldü" denmişti, "Allah ona rahmet etsin, innâ lillah ve innâ ileyhi râci'ûn (Allah'tan geldik, Allah'a dönücüleriz)" dedi. Arkadan "Kocan öldürüldü" dendi, bu sefer "Vah kaderim!" dedi. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm: "Kadının kocasına karşı öyle bir sevgisi vardır ki, bu, bir başka şeyi için olmaz" buyurdular."[673]

499- 6486- 1591- حَدَّثَنَا هَارُونُ بْنُ سَعِيدٍ الْمِصْرِيُّ. ثَنَا عَبْدُ اللّٰهِ بْنُ وَهْبٍ. أَنْبَأَنَا أُسَامَةُ بْنُ زَيْدٍ عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ؛ أَنَّ رَسُولَ للّٰهِ صَلَّي اللّٰه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَرَّ بِنِسَاءِ عَبْدِ الْأَشْهَلِ يَبْكِينَ هَلْكَاهُنَّ يَوْمَ أُحُدٍ. فَقَالَ رَسُولُ للّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لكِنَّ حَمْزَةَ بُوَاكِيَ لَهُ فَجَاءِ نِسَاءُ الْأَنْصَارِ يَبْكِينَ حَمْزَةَ. فَاسْتَيْقَظَ رَسُولُ للّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: ويْحَهُنَّ! مَا انْقَلَبْنَ بَعْدُ؟ مُرُوهُنَّ فَلْيَنْقَلِبْنَ، وَ يَبْكِينَ عَلَى هَالِكٍ. بَعْدَ الْيَوْمِ.قَالَ السندي: وضع حاحب الزوائد يقتضي أن الحديث من الزوائد، لكن ما تعرض لإسناده.

499. (1591) (6486)- İbnu Ömer radıyallahu anhümâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, Uhud'da şehit olanlar için ağlaşan Abdüleşhel kadınlarının yanından geçmişti. "Hamza'nın ağlayanları yok!" diye üzüntüsünü ifade etti. Bunun üzerine, Ensâr kadınları toplanarak gelip Hamza için ağladılar. Bir müddet sonra Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm uyandı ve: "Yazık şu kadınlara! Hâlâ evlerine dönmemişler! Söyleyin onlara, evlerine dönsünler! Bugünden sonra da ölen üzerine ağlamasınlar!" buyurdu."[674]

500- 6487- 1592- حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ. ثَنَا سُفْيَانُ عَنْ إِبْرَاهِيمَ الْهَجَرِيِّ، عَنِ ابْنِ أَبِي أَوْفَىَ؛ قالَ: نَهَىَ رَسُولُ للّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الْمَرَاثِي.فِي الزوائد: فِي إسناده الهجري وهو ضعيف جدا، ضعفه غير واحد.

500. (1592) (6487)- İbnu Ebî Evfa radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm mersiyeler (ölünün iyi hallerini söyleyerek ağlamak) okumaktan men etti."[675]

*** ÖLÜ YAS SEBEBİYLE AZAB GÖRÜR MÜ?**

501- 6488- 1594- حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ كَاسِبٍ. ثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنِ مُحَمَّدٍ الدَّرَاوَرْدِيُّ. ثنَا أسِيدُ بْنُ أَبِي أسِيدٍ، عَنْ مُوسَى بْنِ أَبِي مُوسَى ا'شْعَرِيِّ عَنْ أبِيهِ؛ أَنَّ النَّبِيّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

قَالَ: الْمَيِّتُ يُعَذَّبُ بِبُكَاءِ الْحَيِّ، إِذَا قَالُوا: وَاعَضُدَاهُ. وَاكَاسِيَاهْ. وَانَاصِرَاهْ. وَاجَبَهْ. وَنَحْو هذَا. يُتَعْتَعُ وَيُقَالَ: أنْت كَذَلِكَ؟ أنْتَ كَذَلِكَ؟ قَالَ أسِيدُ: فَقُلْتُ سُبْحَانَ اللّهِ. إنَّ اللّهَ يَقُولُ: وَ تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخَرَى. قَالَ: وَيْحَكَ! أُحَدِّثُكَ أَنَّ أبَا مُوسَى حَدَّثَنِي عَنْ رَسُولِ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. فَتَرى أَنَّ أبَا مُوسَى كَذَبَ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ؟ أوْ تَرى أنِّى كَذَبْتَ عَلَى أَبِي مُوسَى؟

فِي الزوائد: إسناده حسن. 'ن يعقوب بن حميد مختلف فِيهِ.

501. (1594) (6488)- Ebu Musa el-Eş'arî radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah buyurdular ki: "Ölüye, dirinin ağlaması sebebiyle azab edilir. Diriler: "Ey koruyucu! Ey giydirici! Ey yardımcı! Ey sığınak!" gibi (hitaplarla ölüye seslendikçe) ölü kıskıvrak tutulup çekilir ve: "Sen böyle misin? Sen böyle misin?" denilir."

Râvi Esîd der ki: "(Ben, bunu işitince) "Sübhanallah! Allah Teâla hazretler "Birinin günahı bir başkasına yüklenmez" buyurmadı mı!" dedim. Musa İbnu Ebi Musa: "Yazık sana! Ben sana, Ebu Musa radıyallahu anh'ın Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'dan anlattığını aktarıyorum. Yoksa sen Ebu Mûsa'nın Resûlullah'â iftira ettiğini mi sanıyorsun? Veya benim Ebu Musa hakkında yalan söylediğimi mi zannediyorsun?" dedi."[676]

AÇIKLAMA:

1- Dinimiz, ölenin ardından cahiliye usulünce yas tutmayı yasaklamıştır. Bu sebeple ölenin acısıyla bağırıp çağırmak, üst-baş yırtmak, saçını, sakalını yolmak yüzünü, elini yırtmak yasaklanmıştır. Bu çeşit davranışlar, Allah'ın takdirine itiraz ve en azından ilahi yazgıya saygısızlık ifade eder. Halbuki her çeşit felaket ve felâket karşısında "Allah'tan geldik Allah'a gideceğiz" inancı ile tevekkül ve teslim izhar etmek teşrî edilmiştir. Bir yakınını kaybetmek gibi acı bir hadise

karşısında üzülmek elbette tabiidir, İslâm bunu yasaklamıyor Hattâ, geçtiği üzere, böyle durumlarda sessizce ağlamak da câizdir. Fakat bu, bağırıp çağırmayı meşru kılmaz.

2- Dirilerin sesli ağlaması sebebiyle ölünün tâzib edilmesine gelince, ayette ifade edilen "birinin günahının bir başkasına yüklenmeyeceği" esastır. Bu sebeple, alimlerimiz büyük çoğunlukları itibariyle, dirilerin yaptıkları sebebiyle ölülerin tazib edileceğine dair hadisleri "Ölen kişinin sağken, diriler, kendisi için, yas tutsunlar diye vasiyet etmiş olması ve bu vasiyetin de yerine getirilmesi" haliyle izah ederler. Ölünün böyle bir vasiyeti yoksa, dirilerin matemi, yası sebebiyle ölüye azab yapılmayacağı belirtilmiştir. Bazı alimler, "Sesli şekilde matemin haram olduğunu bilen bir kimse, öldüğü taktirde yakınlarının matem tutacaklarını bilmesine rağmen, yakınlarını ikaz etmemiş ise, onların tutacağı matem sebebiyle kendisine azab gelir" demiştir.[677]

*** MUSİBETE SABIR**

-502 -6489 -1597 -حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ. ثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَيَّاشٍ. ثنَا ثَابِتُ بْنُ عَجْنَ، عَنِ الْقَاسِمِ، عَنْ أَبِي أُمَامَةَ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: يَقُولُ اللَّهُ سُبْحَانَهُ: ابْنَ آدَمَ! إِنْ صَبَرْتَ وَاحْتَسَبْتَ عِنْدَ الصَّدْمَةِ اۡولَى، لَمْ أَرْضَ لَكَ ثَوَاباً دُونَ الْجَنَّةِ.فِي الزوائد: إسناد حديث أَبِي أمامة صحيح، ورِجَالُهُ ثقات.

502. (1597) (6489)- Ebu Ümâme radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Allah Teâla hazretleri şöyle der: "Ey Âdemoğlu! İlk sadme sırasında sabreder, buna benim mükâfat vereceğimi ümit edersen, ben cennet dışında bir sevaba razı olmayacağım."[678]

-503 -6490 -1599 -حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ عَمْرِو بْنِ السُّكَيْنِ. ثَنَا أَبُو هَمَّام. ثنَا مُوسَى بْنُ عُبَيْدَةَ. ثَنَا مُصْعَبُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ عَائِشَةَ؛ قَالَتْ: فَتَحَ رَسُولُ للَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَاباً بَيْنَهُ وَبَيْنَ النَّاسِ. أَوْ كَشَفَ سِتْراً. فإِذَا النَّاسُ يُصَلُّونَ وَرَاءَ أَبِي بَكْرٍ. فَحَمِدَ اللَّهَ عَلَى مَارَأى مِنْ حُسْنِ حَالِهِمْ، وَرَجَاءَ أَنْ يَخْلُفَهُ اللَّهُ فِيهِمْ بِالَّذِي رَآهُمْ. فَقَالَ: يَاأَيُّهَا النَّاسُ! أَيُّمَا أَحَدٍ مِنَ النَّاسِ، أَوْ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أُصِيبَ بِمُصِيبَةٍ فَلْيَتَعَزَّ بِمُصِيبَتِهِ بِى، عَنِ الْمُصِيبَةِ الَّتِى تُصِيبُهُ بِغَيْرِي. فإِنَّ أَحَداً مِنْ أُمَّتِي لَنْ يُصَابَ بِمُصِيبَةٍ بَعْدِى، أَشَدَّ عَلَيْهِ مِنْ مُصِيبَتِي.فِي الزوائد: فِي إسناده مُوسَى بن عبيدة الربدي، وهو ضعيف.

503. (1599) (6490)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah kendisi ile halk arasında bulunan bir kapıyı açtı -veya perdeyi kaldırdı - halkın Hz. Ebu Bekir'in arkasında namaz kıldığını gördü. Onların bu iyi hali sebebiyle ve onlarda bu gördüğünü, kendinden sonra Allah'ın devam ettireceği ümidiyle Allah'a hamd etti ve dedi ki: "Ey insanlar! İnsanlardan veya mü'minlerden her kim bir musibete dûçar olursa, başına gelen musibetin şiddetini benim sebebimle maruz kaldığı musibetle hafifletsin. Çünkü, bende sonra, ümmetimden hiç

kimse, benim musibetimden daha şiddetli bir musibetle karşılaşmayacaktır." [679]

AÇIKLAMA:

Burada Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, bir mü'min için en büyük musibetin kendisinin vefatı olduğunu belirtiyor. Bu böyledir. Çünkü her mü'min Aleyhissalâtu vesselâm'ı malından, canından, annesinden, babasından, kesada uğramasında korktuğu ticaretinden daha çok sevmekle mükelleftir. Musibet kişinin malına, canına veya diğer sevdiklerine bir zararın gelmesi veya onlardan birinin helak olması, ise, bunların hepsinden çok, sevdiği Resûlünün ölmüş olması onun en büyük musibeti olmaktadır. Böyle düşünebilen mü'min nazarında diğer musibetler küçülür. Ona tekrar kavuşmaya inandığımıza göre, o musibet bir ölçüde mânasını değiştirir. Böyle düşününce diğer musibetler haydi haydi üzülmeye değmeyen şeyler olabilir.[680]

504- 6491- 1500- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنِ أَبِي شَيْبَةَ، ثَنَا وَكِيعُ بْنُ الْجَرَّاحِ عَنْ هِشَامِ بْنِ زِيَادٍ عَنْ أُمِّهِ، عَنْ فَاطِمَةَ بِنْتِ الْحُسَيْنِ عَنْ أَبِيهَا؛ قَالَ: قَالَ النَّبِيِّ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ أُصِيبَ بِمُصِيبَةٍ، فَذَكَرَ مُصِيبَتَهُ، فَأَحْدَثَ اسْتِرْجَاعاً وَإِنْ تَقَادَمَ عَهْدُهاً، كَتَبَ اللّٰهُ لَهُ مِنَ ا'جْرِ مِثْلَهُ يَوْمَ أُصِيبَ.فِي الزوائد: فِي إسناده ضعيف، لضعف، هشام به زياد. وقد اختلف الشيخ هل هو روى عن أبيه أو عن أمه، و يعرف لهما حال. قيل: ضعفه ا''مام أحمد. و قَالَ ابْنِ حبان: روى الموضوعات عن الثقات.

504. (1500) (6491)- Hz. Hüseyin radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Bir musibete uğrayan kimse, bilahare o musibeti hatırlayarak innâ lillahî ve innâ ileyhi râciun diye istircâda bulunsa, musibetin vakti çoktan geçmiş bile olsa, Allah bu istircâsı sebebiyle, ona, musibetin geldiği ilk günün sevabını aynen verir." [681]

*** MUSİBETZEDEYİ TÂZİYE**

505- 6492- 1601- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا خَالِدُ بْنُ مَخْلَدٍ. حَدَثَنِي قَيْسٌ أَبُو عُمَارَةَ، مَوْلَى الْأَنْصَارِ؛ قَالَ: سَمِعْتُ عَبْدُ اللّٰهِ بْنَ أَبِي بَكْرِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرِو بْنِ حَزْمٍ يُحَدِّثُ عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ؛ أَنَّهُ قَالَ: مَا مِنْ مُؤْمِنٍ يُعَزِّى أَخَاهُ بِمُصِيبَةٍ إِلَّا كَسَاهُ اللّٰهُ سُبْحَانَهُ مِنْ حُلَلِ الْكَرَامِةِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ.فِي الزوائد: فِي إسناده قيس أَبُو عمارة، ذكره ابْنِ حبان فِي الثقات. و قَالَ الّذهبى فِي الكاشف: ثقة. و قَالَ البخاري: فِيهِ نظر. وباقي رِجَالُهُ عَلَى شرط مسلم.

505. (1601) (6492)- Amr İbnu Hazm radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Bir musibeti sebebiyle din kardeşine taziyede bulunan hiçbir mü'min yoktur ki, Allah Teâla hazretleri Kıyamet günü ona bir takım keramet elbisesi giydirmesin."[682]

AÇIKLAMA:

Taziye dilimize de giren bir kelimedir. Musibete düşene tesellide bulunmak, sabır tavsiye etmek mânasına gelir. Bilhassa yakını vefat eden için yapılan teselli ziyaretine tâziye denir. Alimler, büyük çoğunluğuyla bunun definden önce ve definden sonra üç gün içinde olması gerektiğini, daha sonra yapılacak tâziyenin mekruh olduğunu, zira üç gün içinde acının hafifleyeceğini, daha sonraki ziyaretlerin acıyı yenileyeceğini söylerler. Hanefilere ve Mâlikilere göre tâziyet için musibet sahibi erkeklerin mescidden başka bir yerde üç gün oturması caizdir. Şafiîler ve Hanbeliler oturmayı mekruh addederler. Bunlara göre ölü sahipleri işlerine devam ederler. Görenler ölü sahiplerine rastladıkça taziyede bulunurlar.[683]

* ÇOCUĞUNU KAYBEDENİN SEVABI

506- 6493- 1604- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ نُمَيْرٍ. قَالَ: ثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ سُلَيْمَانَ. ثَنَا حَرِيزٍ ابْنُ عُثْمَانَ، عَنْ شُرَحْبِيلَ بْنِ شُفْعَةَ؛ قَالَ: لَقِيَنِي عُتْبَةُ بْنُ عَبْدٍ السُّلَمِيُّ فَقَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ لله صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: مَا مِنْ مُسْلِمٍ يَمُوتُ لَهُ ثَثَةٌ مِنَ الْوَلَدِ، لَمْ يَبْلُغُوا الْحَنْثَ، إّ تَلَقَّوْهُ مِنْ أَبْوَابِ الْجَنَّةِ الثَّمَانِيَةِ، مِنٌ أَيِّهَا شَاءَ دَخَلَ . فِي الزوائد: فِي إسناده شرحبيل بن شفعة. ذكره ابْنِ حبان فِي الثقات. و قَالَ بوش دَاوُد: شرحبيل وجرير، كلهم ثقات ا هـ. وباقي رِجَالُهُ، رِجَال ا"سناد، شرط البخاري.

506. (1604) (6493)- Utbe İbnu Abdi's-Sülemi radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Buluğa ermemiş üç çocuğu ölen hiç bir müslüman yoktur ki, o çocuklar onu, cennetin sekiz kapısında karşılamasınlar. O, bu kapılardan hangisinden dilerse cennete girer."[684]

*** DÜŞÜK SAHİBİNİN SEVABI**

507- 6494- 1607- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. قَالَ: ثَنَا خَالِدُ بْنُ مَخْلَدٍ. ثَنَا يَزِيدُ بْنُ عَبْدِ الْمَلكِ النَّوْفَلِيُّ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ رُومَانَ. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَسِقْطٌ أُقَدِّمُهُ بَيْنَ يَدَيَّ، أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ فَارِسٍ أَخَلِّفُهُ خَلْفِي.فِي الزوائد: قلت: قَالَ المزّيّ فِي التهذيب و ٔطراف: يزيد لم يدرك أبا هُرَيْرَةَ. ويزيد بن عبد الملك، وإن ثقه ابْنِ سعد، فقد ضعّفه أحمد وابْنِ معين وخلف.

507. (1607) (6494)- Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Önümden göndereceğim bir düşük çocuk, arkamdan bırakacağım bir atlıdan, bana şüphesiz daha sevimlidir."[685]

508- 6495- 1608- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى، وَ مُحَمَّدُ بْنُ إِسْحَاقَ، أَبُو بَكْرٍ الْبَكَّائِيُّ. قَاَ: ثَنَا أَبُو غَسَّانَ. قَالَ: ثَنَا مِنْدَلٌ، عَنِ الْحَسَنِ بْنِ الْحَكَمِ النَّخَعِيِّ، عَنْ أَسْمَاءَ بِنْتِ عَابِسِ بْنِ رَبِيعَةَ، عَنْ أَبِيهَا، عَنْ عَلِيٍّ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ السِّقْطَ لَيُرَاغِمُ رَبَّهُ إِذَا أَدْخَلَ أَبَوَيْهِ النَّارَ. فَيُقَالُ: أَيُّهَا السِّقْطُ الْمُرَاغِمُ رَبَّهُ! أَدْخِلْ أَبَوَيْكَ الْجَنَّةَ. فَيَجُرُّهُمَا بِسَرَرِهِ حَتَّى يُدْخِلَهُمَا الْجَنَّةَ.قَالَ أَبُو عَلِيٍّ: يُرَاغِمُ رَبُّهُ يُغَاضِبُ.فِي الزوائد: إسناده ضعيف، تفاقهم عَلَى ضعيف مندل بن علي.

508. (1608) (6495)- Hz. Ali radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Allah, düşük çocuğun baba ve annesini cehenneme sokacağı zaman, düşük çocuk Rabbi ile mücadele eder. Sonunda ona: "Ey Rabbine karşı gelen düşük, haydi ebeveynini cennete sok!" denilir. Bunun üzerine düşük çocuk, onları göbek bağı ile çekerek cennete sokar." [686]

509- 6496- 1609- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ هَاشِمِ بْنِ مَرْزُوق. ثَنَا عَبِيدَةُ بْنُ حُمَيْدٍ. ثَنَا يَحْيَى بْنُ عُبَيْدِ اللهِ، عَنْ عُبَيْدِ اللهِ بْنِ مُسْلِمٍ الْحَضْرَمِيِّ، عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ،

عَنِ النَّبِيِّ صَلّي اللهَ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: وَالّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ! إِنَّ السِّقْطَ لَيَجُرُّ أَمَّهُ بِسَرِرِهِ إِلَى الْجَنَّةِ، إِذَا احْتَسَبَتْهُ.فِي الزوائد: فِي إسناده يَحْيَى بن عُبَيْدُ اللهّ بن موهب، وقد الفقوا عَلَى ضعفه.

509. (1609) (6496)- Hz. Muaz İbnu Cebel radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Nefsim elinde olan Zât-ı Zülcelâl'e yemin olsun ki, düşük çocuk, ahirette annesini göbek bağından tutup cennete çekecektir, yeter ki annesi düşük sebebiyle sevap kazanacağına inanıp sabretsin." [687]

AÇIKLAMA:

Kur'ân-ı Kerim'de, Kıyamet günü, Allah Teâla hazretlerinin izin verdiği kimselerin şefaat edecekleri belirtilmiştir. Bu şefaatçiler arasında, buluğa ermezden önce ölen çocuklar ve hatta düşük dediğimiz, asgari altı aylıktan önce ölü doğan ceninler de vardır. Bunların hepsi ebeveyn ve bilhassa anne için acı ve meşakkat sebebi oldukları için Allah indinde mânevî mükâfatı vardır. Resûlullah bu mükâfatı mükerrer hadisleriyle hatırlatıp müslümanları teselli ve taziye etmiştir. Meselenin vukuunun, ihtisâba, yani ahiretteki sevabına inanarak sabretmeye bağlanmış olması da manidardır. Çocuğun münakaşa ve mücadelesi, Rabbine karşı nazlanması, ebeveyn lehinde ısrar etmesi demektir.[688]

*** CENAZE EVİNDE TOPLANMA**

510- 6497 -1612- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى. قَالَ: ثَنَا سَعِيدُ بْنُ مَنْصُورٍ. ثَنَا هُشَيْمٌ. ح وَ حَدَّثَنَا شُجَاعُ بْنُ مَخْلَدٍ، أَبُو الْفَضْلِ. قَالَ: ثَنَا هُشَيْمٌ، عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ أَبِي خَالِدٍ، عَنْ قَيْسِ بْنِ أَبِي حَازِمٍ، عَنْ جَرِيرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْبَجَلِيِّ؛ قَالَ: كُنَّا نَرَى ا"جْتِمَاعَ إِلَى أَهْلِ الْمَيِّتِ، وَصَنْعَةَ الطَّعَامِ، مِنَ النِّيَاحَةِ.فِي الزوائد: إسنبده صحيح. رِجَال الطريق ا'ول عَلَى شرط البخَاري. والثانى عَلَى شرط مسلم.

510. (1612) (6497)- Cerir İbnu Abdillah el-Beceli radıyallahu anh anlatıyor: "Biz (Resûlullah zamanında), cenaze sahibinin evinde toplanmayı ve (ev halkının da bu toplananlar için) yemek yapmalarını, yasaklanan matemden bir parça bilirdik." [689]

*** GURBETTE ÖLEN ŞEHİDDİR**

511- 6498- 1615- حَدَّثَنَا جَمِيلُ بْنُ الْحَسَنِ. قَالَ: ثنَا أَبُو الْمُنْذِرِ الْهُذَيْلُ بْنُ الْحَكَمِ. ثنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ ابْنُ أَبِي رَوَّادٍ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَوْتُ غُرْبَةٍ شَهَادَةٌ.قَالَ السندي. قَالَ السيوطي: أورد ابْنِ الجوزي هَذَا الحديث فِي الموضوعات من وجه آخر عن عبد العزيز، ولم يصب فِي ذَلِكَ. وقد سقت له طرقا كثيرة فِي الŒئي المضنوعة. قَالَ الحافظ ابْنِ حجر فِي الترجيح: إسناد ابْنِ ماجة ضعيف ‘ن الهذيل منكر الحديث. وذكر الدارقطني فِي العلل الخف فِيهِ عَلَى الهذيل، وصحح قول من قَالَ: عن الهذيل عن عبد العنيز عن نافع عن ابْنِ عمر.

511. (1615) (6498)- İbnu Abbâs radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Gurbette ölmek şehitliktir."[690]

*** HASTALANARAK ÖLEN**

-512 -6499 -1615 -حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُو سُفَ. قَالَ: ثَنَا عَبْدُالرَّزَّاق. قَالَ: أَنْبَأَنَا ابْنُ جُرَيْج ح وَحَدَّثنَا أَبُو عُبَيْدَةَ بْنُ أَبِي السَّفَرِ. قَالَ: ثَنَا حَجَاجُ بْنُ مُحَمَّدٍ؛ قَالَ: قَالَ ابْنُ جُرَيْج أَخْبَرني إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ أَبِي عَطَاءٍ، عَنْ مُوسَى بْنِ وَرْدَانَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ : رَسُولِ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : مَنْ مَاتَ مَرِيضًا مَاتَ شَهِيداً وَوُقِيَ فِتْنَةَ الْقَبْرِ وَغُدِيَ ورِيح عَلَيْهِ بِرِزْقِهِ مِنَ الْجَنَّةَ. قَالَ السندي: قَالَ السيوطي: هذا الحديث أورده ابن الجوزيّ فِي الموضوعات وأعلّه ب إِبْرَاهِيمَ بن محمد ابن أبي يحيى ا‘سلميّ فإنه متروك. قَالَ و قَالَ أحمد بن حنبل: إنما هو من مات مرابطا. قال الدارقطنِيُّ بإسناده عن إِبْرَاهِيمَ بن يحيى يقول: حدثت ابن جريج هذا الحديث من مات مرابطا فروى عنى من مات مر يضاً وما هكذا حدثته.

512. (1615) (6499)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kim hasta halde ölürse şehit olarak ölmüştür ve kabir azabından korunmuştur, sabah-akşam cennetten rızıklandırılır."[691]

*** ÖLÜNÜN KEMİĞİ KIRILMAZ**

513 -6500 -1617- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُعَمَّرٍ. ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَكْرٍ. ثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ زِيَادٍ. أَخْبَرَنِي أَبُو عُبَيْدَةَ ابْنِ عَبْدُ اللَّهِ بْنِ زَمْعَةَ، عَنْ أُمِّهِ عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: كَسْرُ عَظْمِ الْمَيِّتِ كَكَسْرِ عَظْمِ الْحَيِّ فِي ا''ثْمِ.فِي الزوائد: فِي إسناده عَبْدُ اللّه بن زياد، مجهول. ولعله عبد اَللّه بن زياد بن سمعان، المدنيّ أحد المتزوكين.

513. (1617) (6500)- Ümmü Seleme radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Ölünün kemiğini kırmak günah itibariyle tıpkı dirinin kemiğini kırmak gibidir." [692]

*** RESÛLULLAH'IN HASTALIĞI**

514- 6501- 1625- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ. ثَنَا هَمَّامٌ، عَنْ قَتَادَةَ عَنْ صَالِحٍ أَبِي الْخَلِيلِ، عَنْ سَفِينَةَ، عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ؛ أَنَّ رَسُولَ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَقُولُ فِي مَرَضِهِ الَّذِي تُوُفِّيَ فِيهِ: الصَّلَاةَ، وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ. فَمَا زَالَ يَقُولُهَا حَتَّى مَا يَفِيضَ بِهَا لِسَانُهُ.فِي الزوائد: إسناده صحيح عَلَى شرط الصحيحين.

514. (1625) (6501)- Ümmü Seleme radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ı ölüme götüren hastalığı sırasında "Namaza ve sağ ellerinizin mâlik olduğu şeylere dikkat edin" diyordu. Mübarek lisanları bunu söyleyemeyecek hale gelinceye kadar tekrara devam ettiler." [693]

*** RESÛLULLAH'IN VEFATI VE DEFNİ**

515- 6502- 1628- حَدَّثَنَا نَصْرُ بْنُ عَلِيٍّ الْجَهْضَمِيُّ. أَنْبَأَنَا وَهْبُ بْنف جَرِير. ثنَا أَبِي عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْحَاقَ. حَدَّثَنِي حُسَيْنُ بْنُ عَبْدُ اللّهِ، عَنْ عِكْرَمَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ؛ قَالَ: لَمَّا أَرَادُوا أَنْ يَحْفِرُوا لِرَسُولِ للّهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعَثُوا إِلَى أَبِي عُبَيْدَةَ بْنِ الْجَرَّاحِ، وَكَانَ يَضْرَحُ كَضَرِيحِ أَهْلِ مَكَّةَ. وَبعَثُوا إِلَى أَبِي طَلْحَةَ. وَ كَانَ هُوَ الَّذِي يَحْفِرُ ٬هْلِ الْمَدِينَةِ.
وَكَانَ يَلْحَدُ. فَبَعَثُوا إِلَيْهِمَا رَسُولَيْنَ. فَقَالُوا: اللَّهُمَّ! خِرْ لِرَسُولِكَ. فَوَجَدُوا أَبَا طَلْحَةَ. فَجِئَ بِهِ. وَلَمْ يُوجَدْ أَبُو عَبَيْدَةَ. فَلَحَدَ لِرَسُولِ للّهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ، فَلَمَّا فَرَغُوا مِنْ جِهَازِهِ يَوْمَ الثُّثَاءِ، وُضِعَ عَلَي سَرِيرِهِ فِي بَيْتِهِ. ثُمَّ دَخَلَ النَّاسُ عَلَى رَسُولِ للّهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَرْسَاً. يُصَلُّونَهُ عَلَيْهِ. حَتَّى إِذَا فَرَغُوا أَدْخَلُوا النِّسَاءَ. حَتَّى إِذَا فَرَغُوا أَدْخَلُوا الصِّبْيَانَ. وَلَمْ يُؤَمَّ النَّاسَ عَلَى رَسُولِ للّهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَحَدٌ. لَقَدِ اخْتَلَفَ الْمُسْلِمُونَ فِي الْمَكَانِ الَّذِي يُحْفَرُ لَهُ. فَقَالَ قَائِلُونَ: يُدْفَنُ فِي مَسْجِدِهِ. وَ قَالَ قَائِلُونَ: يُدْفَنُ مَعَ أَصْحَابِهِ. فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ: إِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ للّهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: مَا قُبِضَ نَبِيٌّ اَّ دُفِنَ حَيْثُ يُقْبَضُ. قَالَ: فَرَفَعُوا فِرَاشَ رَسُولِ للّهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الَّذِي تُوُفِّي عَلَيْهِ. فَحَفَرُوا لَهُ، ثُمَّ دُفِنَ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَسْطَ اللَّيْلِ مِنْ لَيْلَةِ ا٬رْبعَاءِ. وَنَزَلَ فِي حُفْرَتِهِ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ، وَالْفَضْلُ ابْنُ الْعَبَّاسِ، وَقُثَمُ أَخُوهُ، وَشُقْرَانُ مَوْلَىَ رَسُولِ للّهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَقَالَ أَوْسُ بْنُ خَوْلِيٍّ، وَهُوَ أَبُو لَيْلَى، لِعَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ: أَنْشُدُكَ اللّهَ وَحَظَّنَا مِنْ رَسُولِ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَهُ عَلِيٌّ: إِنْزِلْ. وَكَانَ شُقْرَانُ، مَوْهُ، أَخَذَ قَطِيفَةً كَانَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَلْبَسُهَا. فَدَفَنَهَا فِي الْقَبْرِ وَ قَالَ: وَ اللّهِ! َ يَلْبَسُهَا أَحدٍ بَعْدَكَ أَبَداً. فَدُفِنَتْ مَعَ رَسُولِ للّهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَفِي الزوائد: إسناد فِيهِ الحسين بن عَبْدُ اللّهِ بن عبيد اللّهِ بن عَبَّاسٍ الهاشمي، تركه أحمد بن حنبل وعلي بن لمديني والنسائي. و قَالَ البخاري: يقال إنه كَانَ يتهم بالزندقة. وقواه ابْنِ عدي. وباقي رِجَال ا٬سناد ثقات.

515. (1628) (6502)- İbnu Abbâs radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm için mezar kazmaya azmettikleri vakit Ebu Ubeyde İbnu'l-Cerrâh'a adam gönderdiler. O, Mekke halkının mezarı gibi şak şeklinde mezar kazıyordu. Ebu Talha'ya da adam gönderdiler. O da Medine ahalisinin mezarı gibi, lahid tarzında mezar kazıyordu. İşte bu iki zata iki ayrı elçi yola çıkarıldı. Ashab dedi ki: "Allahım, Resûlün için sen tercih et." Ebu Talha'yı yerinde buldular ve (kazı yerine) getirdiler. Ebu Ubeyde (yerinde) bulunamadı. Böylece Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm için lahid tarzında mezar hazırlandı."

İbnu Abbas radıyallahu anhümâ demiştir ki: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın teçhizi salı günü tamamlanınca, evindeki karyolası üzerine konuldu. Sonra erkekler, gruplar halinde yanına girerek cenaze namazı kıldılar. Erkeklerin namazı bitince kadınlar gruplar halinde girip namaz kıldılar. Onlar da namazlarını tamamlayınca çocukları gruplar halinde odaya koydular. "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın namazına kimse imamlık yapmadı (herkes müstakil kıldı).

Müslümanlar, kabrin kazılacağı yer hususunda ihtilaf etti. Bir kısmı: "Mescidine gömülsün" dedi. "Ashabıyla birlikte (Baki'e) defnedilsin" dedi. Hz. Ebu Bekir radıyallahu anh: "Ben Resûlullah'ın: "Her peygamber öldüğü yere defnedilmiştir" dediğini işittim" dedi.

İbnu Abbâs dedi ki: "Bunun üzerine Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın, üzerinde ruh-u şerifelerini teslim ettikleri yatağını kaldırdılar ve (o yerde) mezar kazdılar. Sonra Aleyhissalâtu vesselâm çarşamba gününün gece yarısında defnedildi. Resûlullah'ın kabrine Hz. Ali, Fazl İbnu Abbas, kardeşi Kusam, Şükran Mevlâ Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm inmişlerdi. Evs İbnu Havli -ki bu, Ebu Leylâ'dır- Ali İbnu Ebî Talîb'e dedi ki: "Allah aşkına, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'dan bizim de hissemizi verin." Bunun üzerine Hz. Ali, ona: "(Kabre) sen de in!" dedi. Şükran, Aleyhissalâtu vesselâm'ın azadlısı idi. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın giymekte olduğu bir kadife parçasını aldı, kabre yaydı ve: "Allah'a yemin olsun senden sonra kimse bunu giymeyecek!" dedi. Böylece o da Aleyhissalâtu vesselâm'la birlikte gömüldü." [694]

516- 6503- 1629- حَدَّثَنَا نَصْرُ بْنُ عَلِيٍّ. ثَنَا عَبْدُ اللّٰهِ بْنُ الزُّبَيْرَ، أَبُو الزُّبَيْر. ثَنَا ثَابِتٌ الْبُنَانِيُّ، عَنْ أَنَسِ بْنُ مَالِكٍ؛ قَالَ: لَمَّا وَجَدَ رَسُولُ للّٰهِ صَلَّي

اللهَ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ كَرْبِ الْمَوْتِ مَا وَجَدَ، قَالَتْ فَاطِمَةُ: وَاكَرْبَ أَبَتَاهْ. فَقَالَ رَسُولُ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: َ كَرْبَ عَلَى أَبِيكَ بَعْدَ الْيَوْم. إِنَّهُ قَدْ حَضَرَ مِنْ أَبِيكِ مَا لَيْسَ بِتَارِكٍ مِنْهُ أَحَداً. الْمُوَافَاةُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ.فِي الزوائد: فِي إسناده عَبْدُ اللهِ بن الزبير الباهلي، أَبُو الزبير. ويقال: أَبِي معيد المصري، ذكره ابْنِ حبان فِي الثقات. و قَالَ أَبُو حاتم: مجهول. وقَالَ الدارقطني: صالح. وباقي رِجَالُهُ عَلَى شرط الشيخين.

516. (1629) (6503)- Hz. Enes İbnu Mâlik radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm ölüm acısını duyunca, kızı Fatıma radıyallahu anhâ "Vay babacığımın ızdırabına!" dedi. Resûlullah da: "Bugünden sonra babana ızdırab yok artık! Kıyamete kadar hiç kimsenin yakasını bırakmayacak olan (ölüm), artık babana gelmiştir" buyurdular." [695]

-517 -6504 -1632 -حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ. أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مُهْدِيٍّ. ثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ عَبْدُ اللهِ ابْنِ دِينَارٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ؛ قَالَ: كُنَّا نَتَّقِي الْكَمَ وَانْبِسَاطَ إِلَى نِسَائِنَا عَلَى عَهْدِ رَسُولِ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَخَافَةَ أَنْ يُنْزَلَ فِينَا الْقُرآنُ فَلَمَّا مَاتَ رَسُولُ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَكَلَّمْنَا.فِي الزوائد: إسناده صحيح عَلَى شرط مسلم. إ أنه منقطع بين الحسن وأبي بن كعب، يدخل بينهما يَحْيَى ابْنِ ضمرة.

517. (1632) (6504)- İbnu Ömer radıyallahu anhüma anlatıyor: "Biz "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm zamanında kadınlarımıza kötü söz sarfetmek ve istediğimiz muameleyi yapmaktan, hakkımızda bir vahiy geliverir endişesiyle kaçınırdık. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm vefat edince, (istediğimiz gibi konuşmaya başladık." [696]

-518 -6505 -1633 -حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ مَنْصُورٍ. أَنْبَأَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ بْنُ عَطَاءِ الْعِجْلِيُّ، عَنْ ابْنِ عَوْنٍ، عَنِ الْحَسَنِ، عَنْ أُبَيِّ بْنِ كَعْبٍ؛ قَالَ: كُنَّا مَعَ رَسُولُ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَإِنَّمَا وَجْهُنَا وَاحِدٌ. فَلَمَّا قُبِضَ نَظَرْنَا هكذَا وَ

هكذَا.

518. (1633) (6505)- Ubey İbnu Ka'b radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm ile beraberken biz Ashabın hedef ve gayesi tek idi. O vefat edince, kimimiz şöyle, kimimiz böyle baktı (hedefler ayrıldı)." [697]

519- 6506- 1634- حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ الْمُنْذِرِ الْحِزَامِيُّ. ثَنَا خَالِدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ بْنِ الْمُطَّلِبِ ابْنِ السَّائِبِ بْنِ أَبِي وَدَاعَةَ السَّهْمِيُّ. حَدَّثَنِي مُوسَى بْنُ عَبْدُ اللّٰهِ بْنِ أَبِي أُمَيَّةَ الْمَخْزُومِيُّ. حَدَّثَنِي مُصْعَبُ بْنُ عَبْدِاللّٰهِ، عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ بِنْتِ أَبِي أُمَيَّةَ، زَوْجِ النَّبِيِّ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ؛ أَنَّهَا قَالَتْ: كَانَ النَّاسُ فِي عَهْدِ رَسُولِ للّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، إِذَا قَامَ الْمُصَلِّي يُصَلِّي لَمْ يَعْدُ بَصَرُ أَحَدِهِمْ مَوْضِعَ قَدَمَيْهِ. فَلَمَّا تُوُفِّيَ رَسُولُ للّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَكَانَ النَّاسُ إِذَا قَامَ أَحَدُهُمْ يُصَلِّي لَمْ يَعْدُ بَصَرُ أَحَدِهِمْ يُصَلِّي لَمْ يُعْدُ بَصَرُ أَحَدِهِمْ مُوضِعَ جبينه. فَتُوُفِّيَ أَبِي أَبُو بَكْرٍ، وَكَانَ عُمَرُ. فكَانَ النَّاسُ إِذَا قَامَ أَحَدُهُمْ يُصَلِّي لَمْ يَعْدُ بَصَرُ أَحَدِهِمْ مَوْضِعَ الْقِبْلَةَ. وَكَانَ عُثْمَانَ بْنُ عُفَّانَ، فَكَانَتِ الْفِتْنَةُ. فَتَلَفَّتَ النَّاسُ يَمِيناً وَشِمَاً.فِي الزوائد: فِي إسناده مصعب بنِ عَبْدُ اللّٰه، ذكره ابْنِ حبان فِي الثقات. قَالَ العجلي: ثقة. و مُوسَى بن عَبْدُ اللّٰه، لم أرمن جرحه و وثقه. و مُحَمَّد بن إِبْرَاهِيمَ، ذكره ابْنِ حبان فِي الثقات.

519. (1634) (6506)- Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın zevce-i pâklerinden Ümme Seleme Bintu Ebi Ümeyye radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm zamanında insanlar namaza durdukları vakit hiç kimsenin nazarı ayaklarını bastığı yerden ileri geçmezdi. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm vefat edince insanlar namaza durunca hiçbirisinin nazarı alnını koyduğu yerden ileri geçmezdi. Sonra Hz. Ebu Bekr vefat etti, Hz. Ömer devri geldi. Bu devirde insanların nazarı kıbleden dışarı çıkmadı. Hz. Osman halife olunca fitne başladı, insanlar da sağa sola bakmaya başladı." [698]

AÇIKLAMA:

Daha önce de açıkladığımız üzere, namazda huşû mühim bir husustur. Huşû gözle ilgili bir haldir. Bu hadîse göre, gözün ayaklardan öteye nazar etmemesi efdal ise de, fukaha, kıyamda iken secde edilecek yere bakılması gereğine hükmetmiştir. [699]

520- 6507- 1635- حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ الْخَلَّالُ. ثَنَا عَمْرُو بْنُ عَاصِمٍ. ثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ الْمُغِيرَةِ، عَنْ ثَابِتٍ، عَنْ أَنَسٍ؛ قَالَ: أَبُو بَكْرٍ بَعْدَ وَفَاةِ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِعُمَرَ: انْطَلِقْ بِنَا إِلَى أُمِّ أَيْمَنَ نَزُورُهَا كَمَا كَانَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَزُورُهَا. قَالَ فَلَمَّا انْتَهَيْنَا إِلَيْهَا بَكَتْ. فقَاَ لَهَا: مَا يُبْكِيكِ؟ فَمَا عِنْدَ اللّٰهِ خَيْرٌ لِرَسُولِهِ. قَالَتْ: إِنِّي ٴعْلَمُ أَنَّ مَا عِنْدَ اللّٰهِ خَيْرٌ لِرَسُولِهِ. وَلكِنْ أَبْكِي ٴنَّ الْوَحْي قَدِ انْقَطِعَ مِنَ السَّمَاءِ. قَالَ: فَهَيَّجَتْهُمَا يَبْكِيَانِ مَعَهَا.فِي الزوائد: إسناده صحيح عَلَى شرط الشيخين. فقد احتجا بجميع رواته.

520. (1635) (6507)- Hz. Enes radıyallahu anh anlatıyor: "Hz. Ebu Bekr radıyallahu anh, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın vefatından sonra Hz. Ömer'e: "Bizimle gel, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın yaptığı gibi Ümmü Eymen radıyallahu anhâyı bir ziyaret edelim" dedi. Hz. Enes devamla der ki: "Ziyaretin gittiler, yanına varınca kadıncağız ağladı. Kendisine: "Niye ağlıyorsun? Allah'ın kendi nezdinde hazırladığı, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm için daha hayırlıdır" dediler. Kadın onlara:
"Ben de biliyorum ki, Allah'ın yanındaki, Resûlullah için elbette daha hayırlıdır. Ancak ben semâdan vahyin kesilmesine ağlıyorum" cevabını verdi." (Ümmü Eymen) bu sözüyle onları da ağlattı ve Ümmü Eymen'le beraberce ağladılar." [700]

521- 6508- 1637- حَدَّثَنَا عُمْرُو بْنُ سَوَادٍ الْمِصْرِيُّ. ثَنَا عَبْدُ اللّٰهِ بْنُ وَهْبٍ، عَنْ عَمْرِو بْنِ الْحَارِثِ عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي هِلٍ عَنْ زِيْدِ بْنِ أَيْمَنَ عَنْ عُبَادَةَ بْنِ نُسَيٍّ عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ: قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَكْثِرُوا اَلصَّةَ عَلَيَّ يَوْمَ الْجُمُعَةِ. فَإِنَّهُ مَشْهُودٌ تَشْهَدُهُ الْمَئِكَةُ. وَإِنَّ أَحَداً لَنْ

يُصَلِي عَلَيَّ إِ عُرِضَتْ عَلَيَّ صَتُهُ حَتّى يَفْرُغَ مِنْهَا قَالَ قَلْتُ: وَبَعْدَ الَمَوْتِ؟ قَالَ: وَبَعْدَ الْمَوْتِ إِنَّ اللّهَ حَرَّمَ عَلَى ا'رْضِ أَنْ تَأْكُلَ أَجْسَادَ ا'نْبِيَاءِ. فَنَبِيُّ اللّهِ حَيٌّ يُرْزَقُ.فِي الزوائد: هَذَا الحديث صحيح إ أنه منقطع فِي موضعين. 'ن عبادة، روايته عن أَبِي الدرداء مرسلة، قله العء. وزيد بن أيمن عن عبادة مرسلة، قَالَه البخاري.

521. (1637) (6508)- Ebu'd-Derda anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Cum'a günü bana salavâtı çok okuyun. Çünkü o gün okunan salavâtlar meşhuddur, melekler ona şahidlik ederler. Bana salavât okuyan hiç kimse yoktur ki, o daha okumasını bitirmeden salavâtı bana ulaştırılmamış olsun:" Bunun üzerine dedim ki: "Siz öldükten sonra da mı?" "Evet buyurdular öldükten sonra da. Zira Cenab-ı Hak hazretleri toprağa, peygamberlerin cesedini çürütmeyi haram etmiştir. Allah'ın peygamberi her zaman diridir, rızka mazhardır." [701]

ORUÇ BÖLÜMÜ

*** ORUCUN FAZİLETİ**

522- 6509- 1643- حَدَّثَنَا أبُو كُرَيْبٍ. ثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ عَيَّاشٍ، عَنِ ا٭عْمَشِ، عَنْ أَبِي سُفْيَانَ، عَنْ جَابِرٍ؛ قَالَ قَالَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ اللّهِ عِنْدَ كُلِّ فِطْرٍ عُتَقَاءَ. وَ ذلِكَ فِي كُلِّ لَيْلَةٍ.فِي الزوائد: إسناده ثقات. ٭ه أبا سفيان رِوايته عن جَابِرٍ صحيحة. قَالَ شعية: وقول البزار إن ا٭عمش لم يسمع من أَبِي سفيان، غريب. فإن روايته فِي الكتب الستة. وهو معروف بالرواية عنه.

522. (1643) (6509)- Hz. Cc3bir radıyallahu anh anlatıyor: "Her iftar vaktinde Allah tarafından (cehennemden) âzâd edilen kimseler bulunur. Bu, (Ramazanın) her gecesinde olur." [702]

*** RAMAZAN AYININ FAZİLETİ**

523- 6510- 1644- حَدَّثَنَا أَبُو بَدْرٍ. عَبَّادُ بْنُ الْوَلِيدِ. ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بِلٍ. ثَنَا عِمْرَانُ الْقَطَّانُ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ؛ قَالَ: دَخَلَ رَمَضَانُ. فَقَالَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ هذَا الشَّهْرَ قَدْ حَضَرَكُمْ وَفِيهِ لَيْلَةٌ خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ. مَنْ حُرِمَهَا فَقَدْ حُرِمَ الْخَيْرَ كُلَّهُ. وَ يُحْرَمُ خَيْرَهَا إِ َّ مَحْرُومٌ.فِي الزوائد: فِي إسناده عمران بن دَاوُد أَبِي العوام القطان، مختلف فِيهِ. ومشان ا“مام أحمد، ووثقه عفان والعجلي. وذكره ابْنِ حبان فِي الثقات. و قَالَ ابْنِ عدي: مغرب عن عمران. وروى عن غير عمران أحاديث غرائب. وأرجو أنه بأس به. رِجَال ا“سناد ثقات.

523. (1644) (6510)- Hz. Enes İbnu Mâlik radıyallahu anhüma anlatıyor: "Ramazan ayı girmişti. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Bu mübarek aya girmiş bulunuyorsunuz. Bu ayda bir gece vardır ki bin aydan hayırlıdır. Bu gecenin hayır ve bereketinden mahrum kalan bir kimse, bütün hayırlardan mahrum kalmış gibidir. Onun hayrı ise sadece (uhrevî saadetten) mahrum kimseye haramdır." [703]

*** YEVM-İ ŞEKK ORUCU**

524- 6511- 1646- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا حَفْصُ بْنُ غِيَاثٍ، عَنِ عَبْدُ اللّٰهِ بْنِ سَعِيدٍ، عَنْ جَدِّهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: نَهَى رَسُولُ للّٰهِ صَلَّي اللّٰه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ تَعْجِيلِ صَوْمِ يَوْمٍ قَبْلَ الرُّؤْيَةِ.فِي الزوائد: إسناده ضعيف تفاقهم عَلَى ضعيف عَبْدُ اللّٰه بن سَعِيدِ المقبريّ.

524. (1646) (6511)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, Ramazan orucunu hilâli görmezden bir gün önce başlatmayı yasakladı." [704]

525- 6512- 1647- حَدَّثَنَا الْعَبَّاسُ بْنُ الْوَلِيدِ الدِّمَشْقِيُّ. ثَنَا مَرْوَانُ بْنُ مُحَمَّدٍ. ثَنَا الْهَيْثَمُ بْنُ حُمَيْدٍ. ثَنَا الْعَءُ بْنُ الحَارِثِ، عَنِ الْقَاسِمِ، أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ؛ أَنَّهِ سَمِعَ مُعَاوِيَةَ بْنَ أَبِي سُفْيَانَ عَلَى الْمِنْبَرِ يَقُولُ: كَانَ رَسُولُ للّٰهِ صَلَّي اللّٰه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ عَلَى الْمِنْبَرِ، قَبْلَ شَهْرِ رَمَضَانَ: الصِّيَامُ يَوْمَ كذَا وَ كذَا. وَنَحْنُ مُتَقَدِّمُونَ. فَمَنْ شَاءَ فَلْيَتَقَدَّمْ، وَمَنْ شَاءَ فَلْيَتَأَخَّرْ.فِي الزوائد: إسناده صحيح ورجَالُه موثقون. لِكن قيل إن القاسم بن أَبِي عَبْدُ الرَّحْمَنِ لم يسمع من أحد من الصحابة سوى أَبِي امامة، قاله المزي فِي التهذيب، والذهبي فِي الكاشف.

525. (1647) (6512)- Hz. Muaviye İbnu Ebi Süfyân radıyallahu anhüma minber üstünde şunu anlatmıştır: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Ramazan ayından önce minberde buyurdular ki: "Ramazan falan gün başlayacak. Biz daha önceden oruç tutarız. Dileyen önceden başlasın, dileyen de (o güne kadar tutmayı) tehir etsin." [705]

AÇIKLAMA:

Resûlullah, önceki hadiste Ramazandan bir gün önce oruç tutmayı yasaklamaktadır. İki gün önceden tutmayı yasaklayan rivayet de var. Son rivayet

önceden başlamaya ruhsat vermekte hatta teşvik etmektedir. Şu halde üç veya daha fazla gün önceden tutmaya başlamak bu cevaza girmektedir. Şunu da belirtelim: Bazı hadislerde Aleyhissalâtu vesselâm her ayın başında ve sonunda oruç tutmayı tavsiye buyurmuştur. Bu sünnete uyan bir kimse -Ramazan'ı karşılamak düşüncesiyle hareket etmeyeceğinden- Ramazan ayından bir gün önce oruç tutabilir.[706]

*** RAMAZAN AYI KAÇ GÜN?**

526- 6513- 1656- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا أَبُو مَعَاوِيَةَ، عَنِ ا'عْمَشِ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:)) كَمْ مَضَى مِنَ الشَّهْرِ؟:((قَالَ قُلْنَا: اثْنَانِ وَعِشْرُونَ، وَبَقِيَتْ ثَمَانٍ. فَقَالَ رَسُولُ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: الشَّهْرُ هكَذَا، وَالشَّهْرُ هكَذَا، وَالشَّهْرُ هكَذَا ثَثَ مَرَّاتٍ، وَأَمْسَكَ وَاحِدَةً.فِي الزوائد: إسناده صحيح عَلَى شرط مسلم.

526. (1656) (6513)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm (bir gün): "Ramazan ayında kaç gün geçti?" buyurdular. Biz: "Yirmiiki, geriye de sekiz gün kaldı!" dedik. Resûlullah bu cevabımız üzerine: "Ramazan ayı şu kadardır, Ramazan ayı şu kadardır, Ramazan ayı şu kadardır!" diyerek (ellerinin parmaklarıyla) üç kere gösterdi ve sonuncu sefer bir parmağını büktü (yani yirmidokuz işareti yaptı)."[707]

527- 6514- 1658- حَدَّثَنَا مُجَاهِدُ بْنُ مُوسَى. ثَنَا الْقَاسِمُ بْنُ مَالِكٍ الْمُزَنِيُّ. ثَنَا الْجُرَيْرِيُّ، عَنْ أَبِي نَضْرَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: مَا صُمْنَا عَلَى عَهْدِ رَسُولِ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تِسْعاً وَعِشْرِينَ، أَكْثَرُ مِمَّا صُمْنَا ثَثِينَ.فِي الزوائد: إسناده صحيح عَلَى شرط مسلم. إ أَن الجريري، واسمه سَعِيدِ بن إياس أَبُو مسعود، اختلط بأخر عمره. والحديث رواه أَبُو دَاوُد والترمذي من حديث ابْنِ مسعود.

527. (1658) (6514)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın sağlığında ramazan ayını yirmidokuz gün olarak tutmamız otuz tutmamızdan daha fazladır."[708]

*** YOLCULUKTA ORUÇ TUTULUR MU?**

528- 6515- 1665- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُصَفَّى الْحِمْصِيُّ. ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ حَرْبٍ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَيْسَ مِنَ الْبِرِّ الصِّيَامُ فِي السَّفَرِ .
فِي الزوائد: إسناد حديث ابْنِ عمر صحيح. ‘ن مُحَمَّد بن المصفي، ذكره ابْنِ حبان فِي الثقات. ووثقه مسلمة والذهبي فِي الكاشف. وقَالَ أَبُو حاتم: صدوق وقَالَ النسائي: صالح. وباقي رِجَال ا“سناد عَلَى شرط الشيخين.

528. (1665) (6515)- İbnu Ömer radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Yolculuk (sefer) sırasında oruç tutmak birr (denen makbul ve mahbûb amelden) değildir."[709]

529- 6516- 1666- حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ الْمُنْذِرِ الْحِزَامِيُّ. ثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُوسَى التَّيْمِيُّ، عَنْ أُسَامَةَ ابْنِ زَيْدٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدُ الرَّحْمَنِ عَنْ أَبِيهِ عَبْدُ الرَّحْمَنَ بْنِ عَوْفٍ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: صَائِمُ رَمَضَانَ فِي السَّفَرِ كَالْمُفْطِرِ فِي الْحَضَرِ.قَالَ أَبُو إِسْحَاقَ. هذَا الْحَدِيثُ لَيْسَ بِشَيْءٍ.فِي الزوائد: فِي إسناده انقطاع. أسامة بن زيد، متفق عَلَى تضعيفه. وأَبُو سملة بن عَبْدُ الرَّحْمَنِ، لم يسمع من أبيه شيئا. قَالَه ابْنِ معين والبخاري. ورواه النسائي مرفوعا عن أنس بن مالك) هو عبد غير أنس بن مالك خادم النَّبِيّ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ(.

529. (1666) (6516)- Abdurrahman İbnu Avf radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Seferde Ramazan orucu tutan hazerde oruç tutmayan gibidir."[710]

AÇIKLAMA:

Bazı alimler bu hadisten, sefer (yolculuk) sırasında Ramazan orucu tutmamanın

daha iyi olacağı neticesini çıkarmışlardır. Ancak bazı âlimler de bunu "oruç tutmaya takati yetmeyenler için olabilir" diye kayıtlayarak, tutabilen kimsenin Ramazan orucunu seferde de tutmasının muvafık olacağını söylemiştir.[711]

*** RAMAZANDA BİR GÜN YEMENİN KEFARETİ**

530- 6517- 1671- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ، عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ حُمَيْدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: أَتَى النَّبِيَّ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَجُلٌ فَقَالَ: هَلَكْتُ. قَالَ: وَمَا أَهْلَكَ؟ قَالَ: وَقَعْتُ عَلَى امْرَأَتِي فِي رَمَضَانَ. فَقَالَ النَّبِيّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَعْتِقْ رَقَبَةً قَالَ: َ أَجِدُ. قَالَ: صُمْ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَينِ قَالَ: َ أُطِيقُ قَالَ:
,اَطْعِمْ سِتِّينَ مِسْكِينَا قَال: اجْلِسْ فَجَلَسَ. فَبَيْنَمَا هُوَ كذلِكَ إِذْ أُتِيَ بِمِكْتَلٍ يُدْعَى الْعَرَقَ. فَقَالَ اذْهَبْ فَتَصَدَّقْ بِهِ قَالَ: يَا رَسُولَ للهِّ! وَالَّذِي بَعَثَكَ بِالْحَقِّ، مَا بَيْنَ َ بَتَيْهَا أَهْلُ بَيْتٍ أَحْوَجُ إِلَيْهِ مِنَّا. قَالَ: فَانْطَلِقْ فَأَطْعِمْهُ عِيَالَكَ.حَدَّثَنَا حَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَى. ثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنِ وَهْبٍ. ثَنَا ثَنَا عَبْدُ الْجَبَّارِ بْنُ عُمَرَ. حَدَثَنِي يَحْيَى ابْنُ سَعِيدٍ، عَنِ ابْنِ الْمُسَيِّبِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنْ رَسُولِ للهِّ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بذلِكَ فَقَالَ: وَصُمْ يَوْماً مَكَانَهُ.)وصم يوما مكانه(فِي الزوائد: هَذَا الزيادة قد انفرد بها ابْنِ ماجة. وفِي إسنادها عبد الجبار بن عمر، وهو ضعيف، ضعفه ابْنِ معين وأَبو دَاوُد والترمذي. وقَالَ البخاري: عنده مناكير. وَقَالَ النسائي: ليس بثقة. وَقَالَ الدارقطني: متروك. و قَالَ ابْنِ يونس: منكر الحديث. و قَالَ ابْنِ سعيد: و كَانَ ثقة. وقد جاء من حديث أَبِي هُرَيْرَةَ موفوعا))من أفطر يوما من رَمَضَانَ من غير رخصة لم يجزه صيام الدهر((و هَذَا الحديث تخالفه الزيادة.

530. (1671) (6517)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Bir adam Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a gelerek: "Helak oldum!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Seni helak eden şey nedir?" diye sordu. Adam: "Ramazan içinde hanımıma temasta bulundum!" dedi. Resûlullah: "Öyleyse bir köle âzâd et!" buyurdu. Adam: "Kölem yok ki!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Üst üste iki ay oruç tut!" emretti. Adam: "Tahammül edemem" dedi. Resûlullah: "Öyleyse altmış fakir doyur!" buyurdu. Adam: "(Bu kadar yiyeceği) bulamam!" dedi. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm adama: "Otur!" dedi. Adam oturdu. Adam bu şekilde beklerken arak denen bir sepet hurma getirildi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Haydi bunu götür ve tasadduk et!" buyurdular. Adam: "Ey Allah'ın

Resûlü! Seni Hak ile gönderen Zât-ı Zülcelâl'e yemin olsun şu iki kayalık (Uhud ve Air dağları) arasında (yani Medine'de) yaşayan aileler içerisinde buna bizden daha muhtacı yoktur!" dedi. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm:
"Öyleyse haydi götür, horantana yedir!" buyurdular."
Hadisin yine Ebu Hureyre'den yapılan bir başka rivayetinde şu ziyade mevcuttur: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm adama: "Ramazandan bozduğun gün yerine bir gün oruç tut!" buyurur."[712]

AÇIKLAMA:

Hadis, özürsüz olarak Ramazan orucunu bozan kimseye terettüp eden ahkâmı beyan etmektedir: İmkânı olan, sırayla şunlardan birini ceza olarak yapacaktır: Köle âzâdı veya altmış fakirin doyurulması veya altmış gün oruç; ayrıca bozulan orucun kazası. Bunlardan hiçbirine gücü yetmeyen bir gün kaza edecektir. Rivayette adama terettüp eden tasadduku Resûlullah'ın bağışladığını görmekteyiz.

Bu bahis daha önce genişçe açıklandı.[713]

*** ORUÇLU KUSARSA**

531- 6518- 1675- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا يَعْلَى وَمُحَمَّدُ ابْنَا عُبَيْدٍ الطَّنَافِسِيِّ. قَاَ: ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْحَاقَ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي حَبِيبٍ، عَنْ أَبِي مَرْزُوقٍ؛ قَالَ: سَمِعْتُ فضَالَةَ بْنَ عُبَيْدٍ أ'نْصَارِيَّ يُحَدِّثُ أَنَّ النَّبِيَّ خَرَجَ عَلَيْهِمْ فِي يَوْمٍ كَانَ يُصُومُهُ. فَدَعَا بِإِنَاءٍ. فَشَرِبَ. فَقُلْنَا: يَا رَسُولَ للهِ! إِنَّ هذَا يَوْمٌ كُنْتَ يَصُومُهُ قَالَ أَجَلْ. وَلكِنِّي قِئْتُ. فِي الزواعد: فِي إسناده محمد بن إسحق، وهو مدلس، وقد روى بالعنعنة. وأبو مرزوق، يعرف اسمه، ولم يسمع من فضالة ففي الحديث ضعف وانقطاع.

531. (1675) (6518)- Fezâle İbnu Ubeyd el-Ensarî radıyallahu anh'ın anlattığına göre: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, oruçlu olduğu bir günde yanlarına gelmiş, içmek üzere su istemiş ve içmiştir. "Ey Allah'ın Resûlü! Bugün siz oruçlu idiniz!" denince: "Evet öyleydim, lakin (az önce) kustum (orucum bozuldu)" buyurmuştur."[714]

*** ORUÇLU MİSVAK VE SÜRME KULLANIR MI?**

532- 6519- 1677- حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي شَيْبَةَ ثَنَا أَبُو إِسْمَاعِيلَ الْمُؤَدِّبُ، عَنْ مُجَالِدٍ عَنْ الشَّعْبِيِّ، عَنْ مَسْرُوقٍ، عَنْ عَائِشَةَ؛ قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مِنْ خَيْرِ خِصَالِ الصَّائِمِ السِّوَاكُ.فِي الزوائد: إسناده مجالد، وهو ضعيف. لكن له شاهد من حديث عامر بن ربيعة رواه البخاري وأبو داود والترمذي.

532. (1677) (6519)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Oruçlunun hayırlı hasletlerinden biri misvak kullanmasıdır." [715]

533- 6520- 1678- حَدَّثَنَا أَبُو التَّقِيِّ، هِشَامُ بْنُ عَبْدِالْمَلِكِ الْحِمْصِيُّ. ثَنَا بَقِيَّةُ. ثَنَا الزُّبَيْدِيُّ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَاءِشَةَ؛ قَالَتْ: اكْتَحَلَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ صَائِمٌ.فِي الزوائد: إسناده ضعيف لفعف الزبيديّ، واسم سعيد بن عبدالجبار. بينه أَبُو بَكْرِ بْنِ أبي داود.

533. (1678) (6520)- Yine Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm oruçlu iken gözüne sürme çekti."[716]

AÇIKLAMA:

Ebu Hânife, Şâfiî gibi bir kısım alimlerimiz göze çekilen sürmenin -tadı boğazda hissedilse bile- orucu bozmayacağına hükmetmiştir. İmam Mâlik'e göre boğaza ulaşacağından korkulursa sürme haramdır, değilse mekruhtur, boğaza ulaşırsa oruç kaza edilir.[717]

*** ORUÇLU HACAMAT OLUR MU?**

534- 6521- 1679- حَدَّثَنَا أَيُّوبُ بْنُ مُحَمَّدٍ الرَّقِّيُّ، وَدَاوُدُ بْنُ رَشِيدٍ. قَاَ: ثنَا مُعَمَّرُ بْنُ سُلَيْمَانَ. ثنَا عَبْدُاللّهِ بْنُ بِشْرٍ، عَنِ ا ْعْمَشِ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَفْطَرَ الْحَاجِمُ وَالْمَحْجُومُ.فِي الزوائد: إسناد حديث أبي هريرة منقطع. قال أبي حاتم: عبداللّه بن بشر لم يثبت سماعه من ا ْ عمش. وإنما يقول: كتب إليّ أبو بكر بن عياش عن ا ْعمش.

534. (1679) (6521)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Hacamat yapan da yaptıran da orucunu bozmuş olur."[718]

AÇIKLAMA:

Daha önce de geçtiği üzere, cumhûra göre hacamat edenin de hacamat olanın da orucu bozulmaz, sadedinde olduğumuz hadis mensuhtur.[719]

*** ORUÇLUYKEN ÖPME**

535- 6522- 1686- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنِ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا الْفَضْلُ بْنُ دُكَيْنٍ، عَنْ إِسْرَاءِيلَ، عَنْ زَيْدِ ابْنِ جُبَيْرٍ، عَنْ أَبِي يَزِيدَ الضَّبِّيِّ، عَنْ مَيْمُونَهَ مَوَّةِ النَّبِيِّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَتْ: سُئِلَ النَّبِيُّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ رَجُلٍ قَبَّلَ امْرَأَتَهُ وَهُمَا صَائِمَانِ. قَالَ: قَدْ أَفْطَرَ .

فِي الزوائد: إسناده ضعيف، تفاقهم على ضعف زيد بن جبير وضعف شيخه أبي يزيد الضنى. ونقل عن التقريب: أبي زيد الضَّنِّيّ مجهول. وقال الزبيريّ: حديث منكر، وأبي يزيد مجهول.

535. (1686) (6522)- Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın azadlılarından Meymune radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a oruçlu iken, oruçlu hanımını öpen adam hakkında sorulmuştu: "İkisinin orucu da bozulur!" buyurdular."[720]

AÇIKLAMA:

Bu hadisin zahirine göre hükmeden alim olmuşsa da cumhûr, başka hadisleri esas alarak öpme ile orucun bozulmayacağına hükmetmiştir. Onlar bunu: "Bu durumda bozulma tehlikesi vardır" diyerek tevil ederler.[721]

*** ORUÇLUYKEN MÜBAŞERET**

536- 6523- 1688- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ خَالِدِ بْنِ عَبْدِاللهِ الْوَاسِطِيُّ. ثَنَا أَبِي، عَنْ عَطَاءِ بْنِ السَّائِبِ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ؛ قَالَ: رُخِّصَ لِلْكَبِيرِ الصَّائِمِ فِي الْمُبَاشَرَةِ، وَكُرِهَ لِلشَّابِّ.فِي الزوائد: إسناده ضعيف، لضعف محمد بن خالد، شيخ ابن ماجة.

536. (1688) (6523)- İbnu Abbas radıyallahu anh anlatıyor: "Yaşlı oruçlulara mübaşeret (öpme vs.) hususunda ruhsat tanındı ise de gençlere mekruh kılındı." [722]

*** ORUÇLUYKEN GIYBET**

537- 6524- 1690- حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ رَافِعٍ. ثَنَا عَبْدُاللَّهِ بْنُ الْمَبَارَكِ، عَنْ أُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ عَنْ سَعِيدٍ الْمَقْبُرِيِّ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: رُبَّ صَائِمٍ لَيْسَ لَهُ مِنْ صِيَامِهِ إِلَّا الْجُوعُ. وَرُبَّ قَائِمٍ لَيْسَ لَهُ مِنْ قَيَامِهِ إِلَّا السَّهَرُ. فِي الزوائد: إسناده ضعيف.

537. (1690) (6524)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Nice oruçlular vardır ki, tuttuğu oruçtan yanına sadece çektiği açlık kâr kalır. Nice gece namazı kılanlar vardır ki onların da kârı gece uykusuz kalmaktan ibarettir." [723]

*** SAHUR**

538- 6525- 1693- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ. ثنا أَبُو عَامِرٍ. ثنا زَمْعَةُ بْنُ صَالِحٍ، عَنْ سَلَمَةَ عَنْ عِكْرِمَةَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ؛ قَالَ: اسْتَعِينُوا بِطَعَامِ السَّحَرِ عَلى صِيَامِ النَّهَارِ. وَبِالْقَيْلُو لَةِ عَلَى قِيَامِ اللَّيْلِ.فِي الزَوائد: إسناده زمعة بن صالح ضعيف.

538. (1693) (6525)- İbnu Abbâs radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Gündüz orucuna sahur yemeği ile yardımcı olun, kaylûle (öğle uykusu) ile de gece namazına yardımcı olun!"[724]

*** İFTARDA ACELE**

539- 6526- 1698- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بِشْرٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرٍو عَنْ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَزَالُ النَّاسُ بِخَيْرٍ مَا عَجَّلُوا الْفِطْرَ. فَإِنَّ الْيَهُودَ يُؤَخِّرُونَ.فِي الزوائد: إسناده صحيح، على شرط الشيخين. والحديث من رواية سهل بن سعد، رواه الشيخان وغيرهما.

539. (1698) (6526)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "İnsanlar iftarı tacil edip (geciktirmedikleri) müddetçe hayır üzere devam ederler. Öyleyse iftarı tacil edin (ilk vaktinde orucunuzu açın). Çünkü yahudiler, iftarlarını tehir ederler."[725]

AÇIKLAMA:

Dinimiz, sahur yemeğine teşvik ettiği gibi, iftarı geciktirmemeyi emretmiştir. Oruçtan maksad vücudu ölçüsüzce acıktırıp bedene zahmet vermek değildir. Her hususta olduğu üzere burada da fazilet, sünnetin teşri ettiği şekle uymaktadır. Sünnete muhalefet hayırdan uzaklaşmanın alâmetidir. Sünnet hususundaki titizliğin kaybolması iftarın geciktirilmesinde ortaya çıksa bile ehemmiyet taşımaktadır. Ya âdâba, kılık kıyafete, günlük hayatımızın akışına tesir eden hususlardaki sünnete muhalefet? Elbette bu, daha büyük felaketlerin alâmeti olmaktadır.[726]

*** ORUÇLU CÜNÜB SABAHLARSA**

540- 6527- 1702- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. و مُحَمَّدُ بْنُ الصَّبَّاحِ. قَاَ: ثَنَا سُفْيَانُ بْنُ
عُيَيْنَةَ عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ، عَنْ يَحْيَى بْنِ جَعْدَةَ عَنْ عَبْدِاللّٰهِ بْنِ عَمْرٍو الْقَارِيِّ؛ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ يَقُولُ: َ وَرَبِّ الْكَعْبَةَ! مَا أَنَا قُلْتُ: مَنْ أَصْبَحَ، وَهُوَ جُنُبٌ، فَلْيُفْطِرْ. مُحَمَّدٌ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَهُ.فِي الزواءد: إسناده صحيح. رواه ا"مام أحمد من هذا الوجه، وذكره البخاري تعليقا. وفي الصحيحين: إنَّ أبا هريرة سمعه من الفضل. وزاد مسلم. ولم أسمعه من النبي صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.

540. (1702) (6527)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh demiştir ki: "Hayır! Kâbenin Rabbine yemin olsun! "Cünüb olarak sabahlayan kimse orucunu bozsun!" sözünü ben söylemedim. Bunu söyleyen, Muhammed aleyhissalâtu vesselâm'dır."[727]

AÇIKLAMA:

Ashab ve tâbiinden bazıları, cünüb olarak sabahlayan kimsenin orucunun bozulacağına hükmetmiştir. Ancak, bundan daha sahih hadislere dayanan cumhûr, cünüb halde sabahlayanın orucunun bozulmayacağına hükmetmiştir. [728]

*** HZ. NUH'UN ORUCU**

541- 6528- 1714- حَدَّثَنَا سَهْلُ بْنُ أَبِي سَهْلٍ ثَنَا سَعِيدُ بْنُ أَبِي مَرْيَمَ، عَنِ ابْنِ لَهِيعَةَ عَنْ جَعْفَرِ ابْنِ رَبِيعَةَ عَنْ أَبِي فِرَاسٍ؛ أَنَّهُ سَمِعَ عَبْدِاللَّهِ بْنَ عَمْرٍو يَقُولُ سَمِعْتُ رَسُولَ للَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: صَامَ نُوحٌ الدَّهْرَ، إِلَّا يَوْمَ الْفِطْرِ وَيَوْمَ ا، ضْحَى.فِي الزوائد: إسناده ابن لهيعة، وهو ضعيف.

541. (1714) (6528)- Abdullah İbnu Amr radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın: "Nuh aleyhisselâm Ramazan ve Kurban bayramları hariç, yıl orucu tutmuştur" dediğini işittim."[729]

*** ŞEVVALDEN ALTI GÜN**

542- 6529- 1715- حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ. ثَنَا بَقِيَّةُ. ثَنَا صَدَقَةُ بْنُ خَالِدٍ. ثَنَا يَحْيَى بْنُ الْحَارِثِ الذِّمَارِيُّ؛ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا أَسْمَاءَ الرَّحَبِيَّ، عَنْ ثَوْبَانَ مَوْلَيَ رَسُولِ للهِ صَلَّي اللهُ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ رَسُولِ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ؛ أَنَّهُ قَالَ: مَنْ صَامَ سِتَّةَ أَيَّام بَعْدَ الْفِطْرِ، كَانَ تَمَامَ السَّنَةِ مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ أَمْثَألِهَا.فِي الزوائد: الحديث قد رواه ابن حبان فِي صحيحه قال السنديّ: يريد فهو صحيح، وقال: وله شاهد

542. (1715) (6529)- Sevbân Mevla Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın: "Ramazan bayramından sonra altı gün oruç tutan, yıl orucu tutmuş gibi olur. Zira (ayet-i kerime'de) "Kim bir hayır amelde bulunursa ona yaptığının on misli ecir verilir" (buyrulmuştur)" dediğini işitmiştir."[730]

*** TEŞRİK GÜNLERİ ORUÇ TUTULMAZ**

543- 6530- 1719- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا عَبْدُالرَّحْمَنِ بْنُ سُلَيْمَانَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرٍو عَنْ أَبِي سلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَيَّامُ مِنىً أَيَّامُ أَكْلٍ وَشُرْبٍ.فِي الزوائد: إسناده صحيح على شرط الشيخين.

543. (1719) (6530)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "(Hacc sırasında) Mina'da geçirilen günler yeme içme günleridir."[731]

544- 6531- 1720- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. وَعَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ. قَاَ: ثَنَا وَكِيعٌ عَنْ سُفْيَانَ عَنْ حَبِيبِ بْنِ أَبِي ثَابِتٍ، عَنْ نَافِعِ بْنِ جُبَيْرِ بْنِ مُطْعِمٍ عَنْ بَشْرِ بْنِ سُحَيْمٍ؛ أَنَّ رَسُولَ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَطَبَ أَيَّامَ التَّشْرِيقِ فَقَالَ: يَدْخُلُ الْجَنَّةَ إَلاَّ نَفْسٌ مُسْلِمَةٌ وَإِنَّ هذِهِ ا٬يَّامَ أَيَّامُ أَكْلٍ وَشُرْبٍ.فِي الزوائد: رواه ابن خزيمة فِي صحيحه.قال السندي: يريد، فالحديث صحيح.

544. (1720) (6531)- Bişr İbnu Suhaym radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm teşrik günlerinde hutbe okudu ve dedi ki: "Cennete sadece müslüman kimse girecektir ve şurası da muhakkak ki bu günler yeme içme günleridir." [732]

*** CUMARTESİ ORUCU**

545- 6532- 1726- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا عِيسَى بْنُ يُونُسَ، عَنْ ثَوْرِ بْنِ يَزِيـدَ عَنْ خَالِدِ بْنِ مَعْدَانَ عَبْدِاللَّهِ بْنِ بُشْرٍ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَصُومُوا يَوْمَ السَّبْتِ إَّ فِيمَا افْتُرِضَ عَلَيْكُمْ. فَإِنْ لَمْ يَجِدْ أَحَدُكُمْ إَّ عُودَ عِنَبٍ أَوْلِحَاءَ شَجَرَةٍ فَلْيَمُصَّهُ.حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُسْعَدَةَ. ثَنَا سُفْيَانُ بْنُ حَبِيبِ عَنْ ثَوْرِ بْنِ يَزِيدَ عَنْ خَالِدِ بْنِ مَعْدَانَ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ بُسْرٍ عَنْ أُخْتِهِ؛ قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ للَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. فَذَكَرَ نَحْوَهُ. فِي الزَّوائد: رواه ابْنِ حبان فِي صحيحه.قَالَ السندي: يريد، فالحديث صحيح. والمتن موجود فِي أَبِي دَاوُد وقيره بإسناد آخر.

545. (1726) (6532)- Abdullah İbnu Büsr radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Cumartesi günleri, farz oruçlar dışında oruç tutmayın. Sizden biri, o gün, üzüm çöpünden veya bir ağaç kabuğundan başka (yiyecek) bir şey bulamasa bile, onları emip oruç tutmasın."[733]

AÇIKLAMA:

Hadis, ramazan, nezir, kefaret, kaza gibi farz oruçlar dışında cumartesi günü oruç tutmamayı emreder. Mezhep imamları, sadece cumartesi gününde oruç tutmayı mekruh saymışlardır.[734]

*** AREFE GÜNÜ ORUCU**

546- 6533- 1731- حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ. ثَنَا يَحْيَى بْنُ حَمْزَةَ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ عِيَاضِ بْنِ عَبْدِاللَّهِ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ عَنْ قَتَادَةَ بْنِ النُّعْمَانِ؛ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ للَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: مَنْ صَامَ يَوْمَ عَرَفَةَ، غُفِرَ لَهُ سَنَةٌ أَمَامَهُ وَسَنَةٌ بَعْدَهُ.فِي الزوائد: إسناده ضعيف تفاقهم عَلَى ضعف إسحاق بن عَبْدُ اللَّهِ بن أَبِي فروة. نعم قد جَاءَ له شاهد صحيح.

546. (1731) (6533)- Katâde İbnu'n-Numân radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın: "Arafe günü oruç tutan kimsenin önündeki bir yıl ile geçmişteki bir yıllık (küçük) günahları mağfiret olunur" dediğini işittim."[735]

*** AŞURA ORUCU**

547- 6534- 1735- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ فَضَيْلٍ، عَنْ حُصَيْنٍ عَنِ الشَّعْبِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ صَيْفِيٍّ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ ﷲِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ عَاشُورَاءَ: مِنْكُمْ أَحَدٌ طَعِمَ الْيَوْمَ؟ قُلْنَا: مِنَّا طَعِمَ وَمِنَّا مَنْ لَمْ يَطْعَمْ. قَالَ: فَأَتِمُّوا بَقِيَّةَ يَوْمِكُمْ. مَنْ كَانَ طَعِمَ وَمَنْ لَمْ يَطْعَمْ. فَأَرْسِلُوا إِلى أَهْلِ الْعَرُوضِ فَلْيُتِمُّوا بَقِيَّةَ يَوْمِهِمْ قَالَ: يَعْنِي أَهْلَ الْعَرُوضِ حَوْلَ الْمَدِينَةِ.فِي الزوائد: إسناده صحيح، غريب عَلَى شرط الشيخين. ولم يرو عن مُحَمَّد بن صيفيّ غير الشعبي. وله شاهد فِي السحيحين من حديث سلمة بن ا٬كوق والربيع بن معوّذ. والحديث قد عزاه المزي إِلَى النسائي، وليس فِي رواية ابْنِ السنّي.

547. (1735) (6534)- Muhammed İbnu Sayfî radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Aşure günü bize sordu: "Bugün sizden bir şey yiyen var mı?" Biz de: "Yiyen de var yemeyen de" dedik. Bunun üzerine: "Bu günün geri kalanını bir şey yiyen de, yemeyen de (oruçla) tamamlasın. Arûz halkına da haber salın, onlar da günün geri kalan kısmını (oruçla) tamamlasınlar" buyurdu." Râvi der ki: "Arûz ile, Medine civarındaki Arûz nam mevkiin ahalisini kastetti."[736]

AÇIKLAMA:

Daha önce de belirttiğimiz gibi, Ramazan orucu farz olmazdan önce Aşure orucu farz idi. Ancak Ramazan'ın farziyetinden sonra, Aşure orucu, isteyenin tutup isteyenin tutmayacağı müstehab bir oruç olarak teşri edilmiş, farziyeti kaldırılmıştır. Bu hadis, farziyetiyle ilgilidir.[737]

*** PAZARTESİ-PERŞEMBE ORUCU**

548- 6535- 1740- حَدَّثَنَا الْعَبَّاسُ بْنُ عَبْدُ الْعَظِيمِ الْعَنْبَرِيُّ. ثَنَا الضَّحَّاكُ بْنُ مُخْلَدٍ، عَنْ مُحَمَّدِ ابْنِ رِفَاعَةَ عَنْ سُهَيْلِ بْنِ أَبِي صَالِحٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ النَّبِيّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَصُومُ اثْنَيْنِ وَالْخَمِيسَ. فَقِيلَ: يَا رَسُولَ للهِ! إِنَّكَ تَصُومُ اثْنَيْنِ
وَالْخَمِيسَ؟ فقَالَ أَنَّ يَوْمَ ا''ثْنَيْنِ وَالْخَمِيسَ يَغْفِرُ اللهُ فِيهِمَا لِكُلِّ مُسْلِمٍ. إِلَّا مُتَهَاجِرِينَ. يَقُولُ: دَعْهُمَا حَتَّى يَصْطَلِحَا.فِي الزوائد: إسناده صحيح، غريب. و مُحَمَّد بن رفاعة ذكره ابْنِ حبان فِي الثقات، تفرد بالرواية عنه الضحاك ابنِ مخلد. وباقي إسناده عَلَى شرط الشيخين. وله شاهد من حديث أسامة بن زيد، رواه أَبُو دَاوُد والنسائي. وروي الترمذي بعض فِي الجامع، و قَالَ: حسن غريب.

548. (1740) (6535)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Pazartesi ve Perşembe günleri oruç tutardı. Kendisine, "Ey Allah'ın Resûlü! Siz Pazartesi ve Perşembeleri oruç tutuyorsunuz (bunun hikmeti nedir?)" diye sorulmuştu. Şu açıklamada bulundu:
"Allah Teâla hazretleri pazartesi ve perşembe günleri birbirlerine küsenler hariç bütün müslümanlara mağfiret buyurur ve (amelleri arzeden meleğe); "Küs olan bu iki kişi barışıncaya kadar onları bırak!" emreder."[738]

AÇIKLAMA:

Hadisin Tirmizi'deki veçhinde "Ameller pazartesi ve perşembe günleri Rab Teâla'ya arzedilir. Ben amelimin, oruçlu olduğum halde arzedilmesini severim" buyrulmuştur.
Hadis, pazartesi ve perşembe günleri oruç tutmaya teşvik etmektedir. Ayrıca bu günlerde müslümanların küslüklerini giderip barışmaları istenmektedir. O günlerdeki ilahî mağfiret "küs olmama" şartına bağlanmıştır. Hadiste dikkat edilirse küslüğe sebep olan durumda haklı-haksız ayırımı yapılmıyor. Kendini haklı gören kimse de küslüğün giderilmesinde adım atmakla mükelleftir.[739]

*** HARAM AYLARINDA ORUÇ**

549- 6536- 1743- حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ الْمُنْذِرِ الْحِزَامِيُّ. ثَنَا دَاوُدُ بْنُ عَطَاءٍ. حَدَّثَنِي زَيْدُ بْنُ عَبْدِ الْحَمِيدِ ابْنِ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنِ زَيْدِ بْنِ الْخَطَّابِ، عَنْ سُلَيْمَانَ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ؛ أَنَّ النَّبِيّ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهىَ عَنْ صَيَامِ رَجِبٍ.فِي الزوائد: إسناده دَاوُد بن عطاء، وهو ضعيف متفق عَلَى ضعفه.

549. (1743) (6536)- İbnu Abbâs radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah, aleyhissalâtu vesselâm Receb ayı orucunu yasaklamıştır." [740]

AÇIKLAMA:

Hadis zayıftır, sahih olma durumunda, "yılın onbir ayında sadece Receb'te tamamıyla oruç tutmak yasaklanmış olabilir" diye tevil edilmiştir. Çünkü Receb haram aylardan biridir ve bu aylarda oruç tutmak müstehabdır.[741]

550- 6537- 1744- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الصَّبَّاح. ثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ الدَّرَاوَرْديُّ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ عَبْدِاللّهِ ابْنِ أُسَامَةَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ؛ أَنَّ أُسَامَةَ بْن زَيْدٍ كَانَ يَصُومُ أَشْهُرَ الْحُرُم. فَقَالَ لَهُ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: صُمْ شَوَّاً فَتَرَكَ أَشْهُرَ الْحُرُم. ثُمَّ لَمْ يَزَلْ يَصُومُ شَوَّاً حَتَّى مَاتَ.فِي الزوائد: إسناده صحيح. إ أنه منقطَع بين مُحَمَّد بن إِبْرَاهِيمَ بن الحارث التيمي، وبين أسامة بن زيد.

550. (1744) (6537)- Muhammed İbnu İbrahim anlatıyor: "Üsame İbnu Zeyd radıyallahu anhümâ Haram aylarda oruç tutardı. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm kendisine: "Şevvâl'de oruç tut!" buyurdular. O da, bundan sonra haram aylarda orucu terketti ve vefat edinceye kadar Şevvâl ayında oruç tuttu."[742]

*** ORUÇ BEDENİN ZEKÂTIDIR**

551- 6538- 1745- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرٍ. ثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْمُبَارَكِ. ح وَ حَدَّثَنَا مُحْرِزُ بْنُ سَلَمَةَ الْعَدَنِيُّ. ثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ مُحَمَّدٍ، جَمِيعاً عَنْ مُوسَى بْنِ عُبَيْدَةَ عَنْ جُمْهَانَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لِكُلِّ شَيْءٍ زَكَاةٌ. وَزَكَاةُ الْجَسَدِ الصَّوْمُ. زَادَ مُحْرِزُ فِي حَدِثِيهِ: وَقَالَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: الصِّيَامُ نِصْفُ الصَّبْرِ.فِي الزوائد: إسناده الحديث من الطريقين معا ضعيف. فِيهِ مُوسَى بن عبيدة الزيريّ. ومدار الطريقين عَلَيْهِ وهو متفق عَلَى تضعيفه.

551. (1745) (6538)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Her şeyin bir zekatı (temizlenme vasıtası) vardır, cesedin zekatı oruçtur."
Muhrız rivayetinde şu ziyadede bulundu: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm şunu ilave etti: "Oruç, sabrın yarısıdır." [743]

552- 6539- 1747- حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ. ثَنَا سَعِيدُ بْنُ يَحْيَى اللَّخْمِيُّ. ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَمْرٍو، عَنْ مُصْعَبِ بْنِ ثَابِتٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الزُّبَيْرِ؛ قَالَ: أَفْطَرَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عِنْدَ سَعْدِ بْنِ مُعَاذٍ فَقَالَ: أفطَرَ عِنْدَكُمُ الصَّائِمُونَ، وَأَكَلَ طَعَامَكُمُ أ'بْرَارُ، وَصَلَّتْ عَلَيْكُمُ الْمَئِكَةُ.فِي الزوائد: فِي إسناده مصعب بن ثابت، عن عَبْدُ اللّه بن الزبير، ضعيف.

552. (1747) (6539)- Abdullah İbnu'z-Zübeyr radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Sa'd İbnu Muâz'ın yanında iftar açmıştı. Şöyle buyurdular: "Yanınızda oruçlular iftar etti. Yemeklerinizden ebrâr olanlar yedi, size de melaikeler rahmet duasında bulundular."[744]

*** ORUÇLUNUN YANINDA YENİRSE?**

553- 6540- 1749- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُصَفَّى. ثنَا بَقِيَّةُ. ثنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ بُرَيْدَةَ، عَنْ أَبِيهِ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِبَلٍ: الْغَدَاءِ يَا بَلُ! فَقَالَ: إِنِّي صَائِمٌ. قَالَ رَسُولُ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: نَأْكُلُ أَرْزَاقَنَا. وَفَضْلُ رِزْقِ بَلٍ فِي الْجَنَّةِ. أَشَعَرْتَ، يَا بَلُ! أَنَّ الصَّائِمُ تُسَبِّحُ عِظَامُهُ وَتَسْتَغْفِرُ لَهُ الْمَئِكَةُ مَا أُكِلَ عِنْدَهُ؟فِي الزوائد: فِي إسناده مُحَمَّد بن عَبْدُ الرَّحْمَنِ. متفق عَلَى تضعيفه. وكذبه ابْنِ حاتم و ا ٔزديّ.

553. (1749) (6540)- Büreyde radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Bilal radıyallahu anh'a: "Yemek ye, ey Bilâl!" demişti. "Ben oruçluyum!" diye karşılık verdi. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm: "Biz rızıklarımızı yiyoruz. Bilal'in rızkının fazlı cennettedir. Ey Bilâl yanında yemek yenen oruçlunun kemiklerinin tesbih ettiğini ve meleklerin de onun için istiğfarda bulunduğunu hissettin mi?" buyurdular."[745]

*** ORUÇLUNUN DUASI MAKBUL**

554- 6541- 1753- حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ. ثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ. ثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ عُبَيْدِ اللهِ الْمَدَنِيُّ؛ قَالَ: سَمِعْتُ عَبْدَاللهِ بْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ يَقُولُ: سَمِعْتُ عَبْدَاللهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاص
يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ لِلصَّائِمِ عَنْدَ فِطْرِهِ لَدَعْوَةً مَا تُرَدُّ. قَالَ ابْنُ أَبِي مُلَيْكَةَ: سَمِعْتُ عَبْدَاللهِ بْنِ عَمْرِو يَقُولُ، إِذَا أَفْطَرَ: اللَّهُمَّ! إِنِّي أَسْأَلُكَ بِرَحْمَتِكَ، الَّتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ أَنْ تَغْفِرَلِي.فِي الزوائد: إسناده صحيح ٬ن إسحاق بن عبيد الله بن الحارث، قَالَ النسائئ: ليس به بأس. و قَالَ أَبُو زرعة: ثقة. وذكره ابن حبان فِي الثقات. وباقي رِجَال ا٬٬سناد عَلَى شرط البخاري.

554. (1753) (6541)- Abdullah İbnu Amr İbni'l-As radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Şurası muhakkak ki, oruçlunun iftarını açtığı zaman reddedilmeyen makbûl bir duası vardır."[746]

*** BAYRAM NAMAZINA BİRŞEYLER YİYEREK GİDİLİR**

555- 6542- 1755- حَدَّثَنَا جُبَارَةُ بْنُ الْمُغَلِّسِ. ثَنَا مِنْدَلِ بْنِ عَلِيٍّ. ثَنَا عُمَرُ بْنُ صَهْبَانَ، عَنْ نَافِعٍ عِنْ ابْنِ عُمَرَ؛ قَالَ: كَانَ النَّبِيّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَغْدُو يَوْمَ الْفِطْرِ حَتَّى يُغَدِّيَ أَصْحَابَهُ مِنْ صَدَقَةِ الْفِطْرِ.فِي الزوائد: إسناده ضعيف. قد تسلسل بالضعفاء. ‘ن عمر بن صهبان ومن دونه ضعفاء.

555. (1755) (6542)- İbnu Ömer râdıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm ashabına fıtır sadakasından yedirmedikçe Ramazan bayramı günü bayram namazına çıkmazdı."[747]

*** RAMAZANDA MÜSLÜMAN OLAN**

556- 6543- 1760- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى. ثَنَا أَحْمَدُ بْنُ خَالِدٍ الْوَهْبِيُّ. ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْحَاقَ عَنْ عِيسَى بْنَ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ مَالِكٍ عَنْ عَطِيَّةَ بْنِ سُفْيَانَ بْنِ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ رَبِيعَةَ؛ قَالَ: ثَنَا وَفْدُنَا الَّذِينَ قَدِمُوا عَلَى رَسُولِ لله صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِإِسْمِ ثَقِيفٍ قَالَ: وَقَدِمُوا عَلَيْهِ فِي رَمَضَانَ، فَضَرَبَ عَلَيْهِم قُبَّةً فِي الْمَسْجِدِ. فَلَمَّا أَسْلَمُوا صَامُوا مَا بَقِيَ عَلَيْهِمْ مِنَ الشَّهْرِ.فِي الزوائد: فِي إسناده مُحَمَّد بن إسحاق، وهو مدلس. وقد رواه بالعنعنة عن عيسى بن عَبْدُ اللّٰه قَالَ ابْنِ المديني: وتفرّد بالرواية عنه، و قَالَ: عيسى بن عَبْدُ اللّٰه مجهول .

556. (1760) (6543)- Atiyye İbnu Süfyân radıyallahu anh anlatıyor: "Sâkif kabilesinin müslüman olmasını müzakere etmek üzere Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a gönderilen heyetimizin bize anlattığına göre, heyet Ramazan ayında O'na varmıştır. Aleyhissalâtu vesselâm, onları, mescidin içinde kurduğu çadırda ağırlamıştır. Heyet müslüman olunca ayın geri kalan günlerinin orucunu tutmuşlardır."[748]

AÇIKLAMA:

Müslüman oluşları, bu esnada Resûlullah'la yaptıkları pazarlık ve bir kısım kabul edilen şartlarıyla ilgili teferruatı daha önce kaydettiğimiz bu heyetin yukarıda zikredilen macerası, Ramazan ayında müslüman olan bir kimsenin, ayın geri kalan günlerinde oruç tutması gerektiğini ifade etmektedir.[749]

*** KADIN KOCANIN İZNİYLE ORUÇ TUTAR**

557- 6544- 1762- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى. ثَنَا يَحْيَى بْنُ حَمَّادٍ. ثَنَا أَبُو عَوَانَةَ، عَنْ سُلَيْمَانَ عَنْ أَبِي صَالِحٍ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ؛ قَالَ: نَهَى رَسُولُ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ النِّسَاءَ أَنْ يَصُمْنَ إِلَّا بِإِذْنِ أَزْوَاجِهِنَّ.فِي الزوائد: إسناده صحيح عَلَى شرط البخاري.

557. (1762) (6544)- Ebu Sa'îd radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm kadınların kocalarından izin almaksızın (nafile) oruç tutmaların yasakladı."[750]

AÇIKLAMA:

Bazı alimler, kadının kocasından izin almadan oruç tutmasını "mekruh" addetmiş ise de, cumhûr "haram" demiştir. Bu yasağın sebebi, kocanın hanımı üzerindeki bazı haklarını gölgeleyeceği içindir. Nafile bir ibadet vesilesiyle vâcib bir hakkın ifa edilmemesi meşru değildir. Ancak farz olan oruç için izne ihtiyacı yoktur. Kaza oruç için de izin gerekir, çünkü onun başka zaman da kaza edilme ümidi vardır. Fakat günlü nezir oruçları için de izin gerekmez. Çünkü belli, muayyen bir vakitte ifaları vacib olmuştur.

Alimler kocanın hazır bulunmadığı, hazır bulunsa bile zımnen izin verdiği veya vereceğinin bilindiği hallerde de kadının sarih bir izin olmaksızın oruç tutmasının caiz olduğuna hükmetmişlerdir. [751]

*** MİSAFİR, NAFİLE ORUCUNU EV SAHİBİNİN İZNİYLE TUTAR**

558- 6545- 1763- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى ا ْزْدِيُّ. ثَنَا مُوسَى بْنُ دَاوُدَ وَخَالِدُ بْنُ أَبِي يَزِيدَ؛ قَاَ: ثَنَا أَبُو بَكْرٍ الْمَدَنِيُّ عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: »إِذَا نَزَلَ الرَّجُلُ بِقَوْمٍ، فَ يَصُومُ اًّ بِإِذْنِهِمْ«.هَذَا الحديث قد رواه الترمذي. قَالَ: حَدَّثَنَا أيوب بنٌ معاذ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو بن واقد عن هشام بن عروة عن أبيه عن عَائِشَةَ الحديث. و قَالَ: هَذَا حديث منكر. نعرف أحدا من الثقات روى هَذَا الحديث عن هشام. وقد روى مُوسَى بن دَاوُد عن أَبِي بكر المديني عن هشام. و أَبُو بَكْرٍ هَذَا ضعيف عندً أهل الحديث.

558. (1763) (6545)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın: "Bir kimse başkasının yanında misafir olunca, ev sahibinden izin almadan oruç tutmasın" dediğini rivayet etmiştir."[752]

AÇIKLAMA:

Alimler bu yasağın nafile oruçla ilgili olduğuna, kerahetin de tenzihî olduğuna hükmetmiştir. Böyle bir oruç, ev sahibine sahur ve iftar hazırlama külfeti getirecektir.[753]

*** ŞÜKÜRLE YİYEN ORUÇLU GİBİDİR**

559- 6546- 1765- حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَبْدِاللَّهِ الرَّقِّيُّ. ثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ جَعْفَرٍ. ثَنَا عَبْدُالْعَزِيزِ بْنُ مُحَمَّدٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِاللَّهِ بْنِ أَبِي حُرَّةَ عَنْ عَمِّهِ حَكِيمِ بْنِ أَبِي حُرَّةَ عَنْ سِنَانِ بْنِ سَنَّةَ ا؛سْلَمِيِّ، صَاحِبِ النَّبِيِّ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: قَالَ: قَالَ رَسُولُ للَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: الطَّاعِمُ الشَّاكِرُ، لَهُ مِثْلُ أَجْرِ الصَّائِمِ الصَّابِرِ.فِي الزوائد: إسناده صحيح. ورِجَالُهُ موثقون. وليس لسنان بن سنَةَ، عند ابْنِ ماجة، سوى هَذَا الحديث. وليس له شئ فِي الكتب الخمسة ا؛صولية.

559. (1765) (6546)- Sinan İbnu Senne el-Eslemî radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Şükreden oruçsuz kimseye, sabreden oruçlunun sevabının misli verilir."[754]

AÇIKLAMA:

Oruç tutmayan kimse, yemek suretiyle kazandığı gücü Allah yolunda harcadığı taktirde, oruçlu gibi sevab kazanacaktır. Zira her ikisi de kulluk ifa etmiş olmaktadır. Oruçsuz, ömrünü aylak veya gayr-ı meşru şeylerde geçirirse oruçlu gibi sevap kazanacağı söylenemez. Hem oruçlu hem de hayırlı işler peşinde olan kimse elbette ayrıca oruç sevabıyla üstünlük elde eder.[755]

*** MU'TEKİF MESCİDE YERLEŞİR**

560- 6547- 1774- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى. ثَنَا نُعَيْمُ بْنُ حَمَّادٍ. ثَنَا ابْنُ الْمُبَارِكِ عَنْ عِيسَى بْنِ عُمَرَ بْنِ مُوسَى عَنْ ابْنِ عُمَرَ عْنِ النَّبِيِّ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ؛ أَنَّهُ كَانَ إِذَا اعْتَكَفَ، طُرِحَ لَهُ فِرَاشُهُ. أَوْ يُوضَعُ لَهُ سَرِيرُهُ وَرَاءَ أَسْطُوَانَةِ التَّوْبَةِ.فِي الزوائد: إسناده صحيح وَرِجَالُهُ موثقون.

560. (1774) (6547)- İbnu Ömer radıyallahu anhüma'nın anlattığına göre: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm itikafa girince, yatağı veya karyolası onun için, tevbe sütununun gerisine konulurdu."[756]

AÇIKLAMA:

Tevbe sütunu, ashabtan birinin hatasını Allah affedinceye kadar kendini bağladığı sütundur.[757]

*** MU'TEKİF HASTA ZİYARET EDER, CENAZEYE KATILIR MI?**

561- 6548- 1777- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مَنْصُورٍ أَبُو بَكْرٍ. ثَنَا يُونُسُ بْنُ مُحَمَّدٍ. ثَنَا الْهَيَّاجُ الْخُرَاسَنِيُّ. ثَنَا عَنْبَسَةُ بْنُ عَبْدِالرَّحْمَنِ عَنْ عَبْدِالْخَالِقِ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: الْمُعْتَكِفُ يَتْبَعُ الْجَنَازَةَ وَيَعُودُ الْمَرِيضَ.فِي الزوائد: إسناده ضعيف. ‘ن عبد الخالق وعنبسة والهياج ضعفاء. مع أنه معارض بما هو أقوى منه، وهو أنه كَانَ يدخل البيت إ الحاجة.

561. (1777) (6548)- Hz. Enes İbnu Mâlik radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Mutekif (itikafta olan), cenazeye katılır, hastayı ziyaret eder."[758]

AÇIKLAMA:

Bu hadis senetçe zayıf olduğu için, mutekifin cenazeye katılmasını, hasta ziyaretinde bulunmasını yasaklayan sahih hadisler sebebiyle, hükmüyle amel edilmemiştir. Mutekif, zaruri ihtiyacını gidermek üzere çıktığı zaman rastladığı hastaya "geçmiş olsun" diyebilir, sırf bu maksatla yerinden ayrılamaz. Alimler böyle hükmetmiştir.[759]

*** İTİKAFIN SEVABI**

562- 6549- 1781- حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللّهِ بْنُ عَبْدِ الْكَرِيمِ. ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أُمَيَّةَ. ثَنَا عِيسَى بْنُ مُوسَى الْبَخَارِيُّ، عَنْ عُبَيْدَةَ الْعَمِّيِّ عَنْ فَرْقَدٍ السَّبَخِيِّ عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ؛ أَنَّ رَسُولَ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ فِي الْمُعْتَكِفِ: هُوَ يَعْكِفُ الذُّنُوبَ، وَيُجْرَى لَهُ مِنَ الْحَسَنَاتِ كَعَامِلِ الْحَسَنَاتِ كُلِّهَا.فِي الزوائد: إسناده ضعيف، لضعف فرقد بن يعقوب السبخي البصري الحائك.قَالَ السندي: قلت: فِي آخر كتاب الحج من جامع الترمذي: قد تكلم يَحْيَى بن سَعِيدِ فِي فرقد السبخي وروى عنه الناس.

562. (1781) (6549)- İbnu Abbâs radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm mutekif hakkında: "O, günahları hapseder ve bütün hayırları işlemiş gibi ona hayırlar kazandırır" buyurdular."[760]

*** BAYRAM GECELERİNİ İHYA**

563- 6550- 1782- حَدَّثَنَا أَبُو أحْمَدَ المَرَّارُ بْنُ حَمُّويَةَ. ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُصَفِّي. ثَنَا بَقِيَّةُ بْنُ الْوَلِيدِ عَنْ ثَوْرِ بْنِ يَزِيدَ عَنْ خَالِدِ بْنِ مَعْدَانَ عَنْ أَبِي أُمَامَةَ عَنِ النَّبِيّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: قَالَ مَنْ قَامَ لَيْلَتِي الْعِيدَ يْنِ مُحْتَسِباً للهِ، لَمْ يُمُتْ قَلْبُهُ يَوْمَ تَمُوتُ الْقُلُوبُ. فِي الزوائد: إسناده ضعيف، لتد ليس بقية.

563. (1782) (6550)- Ebu Ümâme radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kim her iki bayramın da gecesini, Allah'tan sevap umarak ibadetle geçirirse kalplerin öldüğü günde kalbi ölmez." [761]

AÇIKLAMA:

1- Burada uyanık kalarak, ibadetle ihya edilmesi tavsiye edilen iki geceden biri Ramazan ayının son gününü bayramın birinci gününe bağlayan gecedir, diğeri de Arefe gününü kurban bayramının birinci gününe bağlayan gecedir. Bu gecelerin tamamını değil mühim bir kısmını ihya eden, hadiste vaad edilen ecre müstahak olur. Hatta İbnu Abbâs'tan gelen bir rivayete göre, yatsı ile sabah namazını mescidde cemaatle kılan kimse o geceyi ihya etmiş sayılır, dolayısıyla bunu yerine getiren de hadisin belirttiği "gece ihyasının sırrı"na erebilir.

2- Kalplerin öldüğü günle Kıyamet gününün kastedilmesi muhtemeldir. Baz alimler "dünya hayatı" demişlerdir. Nitekim dünya sevgisi galebe çalan zengin ve diğer sağlıklı kimselerin ölü sayıldığını ifade eden nasslar mevcuttur (En'âm 122). [762]

ZEKAT BÖLÜMÜ

*** ALTIN VE GÜMÜŞÜN ZEKATI**

564- 6551- 1791- حَدَّثَنَا بَكْرُ بْنُ خَلَفٍ وَمَحَمُّد بْنُ يَحْيَى. قَا ثَنَا عُبَيْدُ اللّٰهِ بْنُ مُوسَي. أَنْبَأَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ عَنْ عَبْدِاللّٰهِ بْنِ وَاقِدٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ وَ عَائِشَةَ؛ أَنَّ النَّبِيّ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَأْخُذُ مِنْ كُلِّ عِشْرِينَ دِينَاراً، فَصَاعِداً، نِصْفَ دِينَارٍ وَمِنَ ا؛رْبَعِينَ دِينَاراً، دِينَاراً.فِي الزوائد: إسناد الحديث ضعيف، لضعف إِبْرَاهِيم بن إِسْمَاعِيل.

564. (1791) (6551)- İbnu Ömer ve Hz. Aişe radıyallahu anhümâ'nın anlattığına göre: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, her yirmi dinar ve daha fazlası için yarım dinar (zekât) alırdı, kırk dinar için de bir dinar (zekat) alırdı."[763]

*** BİR YILLIK MALA ZEKÂT**

565- 6552- 1792- حَدَّثَنَا نَصْرُ بْنُ عَلِيٍّ الْجَهْضَمِيُّ. ثنَا شُجَاعُ بْنُ الْوَلِيدِ. ثنَا حَارِثَةُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ عَمْرَةَ عَنْ عَائِشَةَ؛ قَالَتْ: سَمِعْتُ رَسُولَ الله صَلَّي الله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: َ زَكَاةَ فِي مَالٍ، حَتَّى يَحُولَ عَلَيْهِ الْحَوْلُ.فِي الزوائد: إسناده ضعيف لضعف حارثة بن مُحَمَّد، وهو ابن أبي الرجال. والحديث رواه الترمذي من حديث ابْنِ عمر مرفوعا وموقوفاه.قَالَ السندي: قلت: لفظه من استفاد ما ف زكاة عَلَيْهِ حَتَّى يحول عَلَيْهِ الحول. رواه عن ابْنِ عمر مرفوعا بإسناد فِيهِ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بن زيد بن أسلم. و قَالَ: وهو ضعيف فِي الحديث كثير الغلط. ضعفه غير واحد. ورواه عنه موقوفا. و قَالَ: هَذَا أصح. ورواه غير واحد موقوفا.

565. (1792) (6552)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın: "Üzerinden bir yıl geçmedikçe, bir malda zekat yoktur" dediğini işittim." [764]

*** ZEKAT DÜŞEN MİKTAR**

566- 6553- 1794- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ. ثنَا وَكِيعٌ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِاللّهِ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: »لَيْسَ فِيمَا دُونَ خَمْسِ ذَوْدٍ صَدقَةٌ. وَلَيْسَ فِيمَا دُونَ خَمْسَةِ أَوْ سَاقٍ صَدَقَةٌ«.فِي الزوائد: إسناده حسن.

566. (1794) (6553)- Hz. Câbir İbnu Abdillah radıyallahu anhümâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Beş deveden aşağı mal için zekat yoktur. Beş okiyyeden az (gümüş için de) zekât yoktur. Beş vask miktarından az olan (hurma, üzüm ve hubûbat) için de zekat yoktur."[765]

AÇIKLAMA:

1- Zekatla ilgili teferruat, vask, okiyye, müdd, rıtl gibi değişik ölçeklerin bugünkü birimlere göre miktarları daha önce açıklandı, burada tekrar etmeyeceğiz.

2- Beş vask toprak mahsullerinde zekat için nisab kabul edilmiştir. Beş vasktan daha az mahsul için zekat verilmez. Bir vask, altmış sa'dır. [766]

*** ZEKÂT VERİRKEN NE DENİR?**

567- 6554- 1797- حَدَّثَنَا سُوَيْدُ بْنُ سَعِيدٍ. ثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ عَنِ الْبَخْتَرِيِّ بْنِ عُبَيْدٍ عَنْ أبيهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: »إِذَا أعْطَيْتُمُ الزَّكَاةَ فَ تَنْسَوْا ثَوَابَهَا، أنْ تَقُولُوا: اللَّهُمَّ اجْعَلْهَا مَغْنَمَا وَ تَجْعَلْهَا مَغْرَمَا.فِي الزوائد: فِي إسناده الوليد بن مسلم الدمشقي، و كَانَ مدلسا. والبختريّ متفق عَلَى ضعفه. و قَالَ فِيهِ: له شاهد من حديث: إِذَا أتاه الرَّجُلُ بصدقة ماله صلى عَلَيْهِ.

567. (1797) (6554)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Zekat verdiğiniz zaman: "Allahım! Bu zekatı büyük bir sevaba vesile kıl, (hak sahibine ödenip sevap beklenmeyen) bir borç kılma" demek suretiyle zekatın sevabını istemeyi unutmayın." [767]

AÇIKLAMA:

Zekat bir ibadettir. Hadis, bu ibadetin de ibadet niyetine makrûn olması gereğini hatırlatmaktadır. Bütün mal ve mülkün gerçek sahibi, onların yaratıcısı Rabbülâlemîn olan Allah Teâla hazretleridir. Kişinin tasarrufuna emanet ettiği malından belli bir miktarı fukaraya ödemesi gereken bir borç kılmıştır. Bu borcu ödeyen kimseye mutlaka sevap şartı yoktur. Hadis, kişinin, niyetine bağlı olarak bu sevabı alabileceğini belirtmektedir. Böyle bir dua, mal sahibine kulluk edebi kazandırmada, malın hakiki sahibi olmadığı şuurunu vermektedir.[768]

*** DEVELERİN ZEKÂTI**

-568 -6555 -1799 -حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَقِيلِ بْنِ خُوَيْلِدٍ النَّيْسَابُورِيُّ. ثَنَا حَفْصُ بْنُ عَبْدِاللّٰهِ السُّلَمِيُّ. ثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ طَهْمَانَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ يَحْيَى بْنِ عُمَارَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَيْسَ فِيمَا دُونَ خَمْسٍ مِنَ ا‘‘بِلِ صَدَقَةٌ. وَ فِي ا’رْبَعِ شَيْءٌ: فَإِذَا بَلَغَتْ خَمْساً فَفِيهَا شَاةٌ إِلَى أَنْ تَبْلُغَ تِسْعاً. فَإِذَا بَلَغَتْ عَشْراً فَفِيهَا شَاتَانِ، إِلَى أَنْ تَبْلُغَ أَرْبَعَ عَشْرَةَ. فَإِذَا بَلَغَتْ خَمْسَ وَعَشَرَةَ، فَفِيهَا ثَلَاثُ شِيَاهٍ، إِلَى أَنْ تَبْلُغَ تِسْعَ عَشْرَةَ. فَإِذَا بَلَغَتْ عِشْرِينَ، فَفِيهَا أَرْبَعُ شِيَاهٍ، إِلَى أَنْ تَبْلُغَ أَرْبَعًا وَعِشْرِينَ. فَإِذَا بَلَغَتْ خَمْسًا وَعِشْرِينَ، فَفِيهَا بِنْتُ مَخَاضٍ، إِلَى خَمْسٍ وَثَلَاثِينَ. فَإِذَا لَمْ تَكُنْ بِنْتُ مَخَاضٍ فَابْنُ لَبُونٍ، ذَكَرٌ. فَإِنْ زَادَتْ بَعِيرًا فَفِيهَا بِنْتُ لَبُونٍ إِلَى أَنْ تَبْلُغَ خَمْسًا وَأَرْبَعِينَ. فَإِنْ زَادَتْ بَعِيرًا، فَفِيهَا حِقَّةٌ، إِلَى أَنْ تَبْلُغَ سِتِّينَ. فَإِنْ زَادَتْ بَعِيرًا، فَفِيهَا جَذَعَةٌ. إِلَى أَنْ تَبْلُغَ خَمْسًا وَسَبْعِينَ. فَإِنْ زَادَتْ بَعِيرًا، فَفِيهَا بِنْتَالَبُونَ، إِلَى أَنْ تَبْلُغَ تِسْعِينَ. فَإِنْ زَادَتْ بَعِيرًا، فَفِيهَا حِقَّتَانِ، إِلَى أَنْ تَبْلُغَ عِشْرِينَ وَمِائَةً. ثُمَّ فِي كُلِّ خَمْسِينَ حِقَّةٌ. وَفِي كُلِّ أَرْبَعِينَ بِنْتُ لَبُونٍ.فِي الزوائد: فِيهِ مُحَمَّد بن عقيل. قَالَ فِيهِ أحمد والحاكم: حدّث عن حفص بن عَبْدُ اللّٰه بحديثين لم يتابع عليهما. وقَالَ ابْنِ حبان: من الثقات وربما أخطأ. حدث بالعراق بمقدار عشرة أحاديث مقلوبة. وقال النسائي: ثقة. وقَالَ أَبُو عَبْدُ اللّٰه الحاكم: من أعيان العلماء. وباقي رجال ا‘‘سناد ثقات عَلَى شرط البخاري. والجملة ا’ولى من حديث أَبِي سَعِيدِ رواها الشيخان وغيرهما.

568. (1799) (6555)- Ebu Sa'îdi'l-Hudrî radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Beşten az olan deve için zekât yoktur. Dört deve için de zekat yoktur. Deve sayısı beşe ulaştımı, dokuz oluncaya kadar bir koyun gerekir. On deve olunca iki koyun gerekir, ondört deveye kadar yine iki koyun gerekir, onbeşe ulaştı mı üç koyun gerekir. Ondokuz olsa da üç koyun gerekir. Yirmi olunca dört koyun gerekir. Bu, yirmidörde kadar böyledir. Deve sayısı yirmibeşe ulaşınca, otuzbeş oluncaya kadar bu miktarın zekatı bir bint-i mehazdır (bir yaşını doldurmuş, ikinci yaşına basmış dişi deve); eğer bintu mehâz yoksa bir ibnu lebûn (iki yaşını doldurup üçüncü yaşına basan erkek

deve)dir. Eğer bir deve fazlalaşırsa (otuzaltı olursa) zekatı bir bintu lebûndur. Sayı kırkbeşi buluncaya kadar zekat yine de bir bintu lebûndur. Bu miktarı bir deve aşsa bir hıkka (üç yaşını doldurup dörde basan dişi deve); bu, deve sayısı altmış oluncaya kadar böyledir. Altmış deveyi aşınca yetmişbeş oluncaya kadar bir ceze'a (dört yaşını doldurup beşinciye giren dişi deve) gerekir. Bu miktarı bir deve aşınca doksan deveye kadar iki bintu lebûn gerekir. Bu miktarı bir deve aşınca (91 olunca) iki hıkka gerekir, bu 120'ye kadar böyledir. Bundan sonra her elli deve için bir hıkka, her kırk için bir bintu lebûn (zekât) gerekir."[769]

*** DAVARIN ZEKATI**

569- 6556 -1806- حَدَّثَنَا أَبُو بَدْرٍ ، عَبَّادُ بْنُ الْوَلِيدِ. ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْفَضْلِ. ثَنَا ابْنُ الْمُبَارَكِ عَنْ أُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ عُمَرَ ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ لله صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: تُؤْخَذُ صَدَقَاتُ الْمُسْلِمِينَ عَلَى مِيَاهِهِمْ.فِي الزوائد: اتفقوا عَلَى ضعف أسامة بن زيد. قيل هو أسامة بن زيد بن أسلم.

569. (1806) (6556)- İbnu Ömer radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Müslümanların zekatları (sürülerini suladıkları) su başlarında alınır. (Zekat memurları oralara gider, halk, zekatını vermek için, zekat memurlarının ayağına gelmez)."[770]

*** SADAKA TOPLAYANLAR**

570- 6557- 1810- حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ سَوَّادٍ الْمِصْرِيُّ. ثَنَا ابْنُ وَهْبٍ. أَخْبَرَنِي عَمْرُو بْنُ الْحَارِثِ؛ أَنَّ مُوسَى بْنَ جُبَيْرٍ حَدَّثَهُ أَنَّ عَبْدَاللَّهِ ابْنَ أَنَيْسٍ حَدَّثَهُ أَنَّهُ تَذَاكَرَ هُوَ وَعُمَرُ بْنُ الْخَطَّابُ، يَوْماً الصَّدَقَةَ. فَقَالَ عُمَرُ: أَلَمْ تَسْمَعْ رَسُولَ للَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حِينَ يَذْكُرُ غُلُولَ الْصَّدَقَةِ أَنَّهُ مَنْ غَلَّ مِنْهَا بَعِيراً أَوْ شَاةً أُتِيَ بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَحْمِلُهُ؟ قَالَ: فَقَالَ عَبْدُاللَّهِ ابْنُ أُنَيْسٍ: بَلَىفِي الزوائد: فِي إسناده مقال. ‘ن مُوسَى بن جبير ذكره ابْنِ حبان فِي الثقات. وقال: إنه يخطي. وقَالَ الذهبيّ فِي الكاشف: ثقة. ولم أر لغيرهما فِيهِ كما. و عَبْدُ اللَّهِ بن عَبْدُ الرَّحْمَنِ ذكره ابْنِ حبان فِي الثقات. وباقي رِجَالُهُ ثقات.

570. (1810) (6557)- Abdullah İbnu Üneys radıyallahu anh'ın anlattığına göre: "Kendisi Hz. Ömer radıyallahu anh'la birlikte bir gün zekat hakkında müzakerede bulunmuşlardır.

Hz. Ömer: "Sen, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın sadakada yapılan hırsızlık hakkında: "Kim sadaka malından bir deve veya koyun çalacak olsa, Kıyamet günü o çaldığı şeyi sırtına yüklenmiş olarak gelir!" buyurduğunu işitmedin mi?" demiş, Abdullah İbnu Üneys de: "Evet işittim" diye cevap vermiştir."[771]

*** ZEKÂT GEREKTİREN MALLAR**

571- 6558- 1815- حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ. ثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَيَّاشٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عُبَيْدِاللّهِ، عَنْ عَمْرِو ابْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ؛ قَالَ: إِنَّمَا سَنَّ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الزَّكَاةَ فِي هذِهِ الْخَمْسَةِ: فِي الْحِنْطَةِ، وَالشَّعِيرِ، وَالتَّمْرِ، وَالزَّبِيبِ، وَالذُّرَةِ.فِي الزوائد: إسناده ضعيف. ‘ن مُحَمَّد بن عَبْدُ اللّهِ هو الخزرجي. قَالَ ا‘‘مام أحمد: ترك الناس حديثه وقال الحالم: متروك الحديث ب خف بين أئمة النقل فِيهِ. وقَالَ الساجى: أجمع أهل النقل عَلَى ترك حديثه، وعنده مناكبر.

571. (1815) (6558)- Amr İbnu Şu'ayb an ebihi an ceddihi radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, (yerden çıkan mahsullerden) şu beş şeyden zekat verilmesini teşri buyurdu: "Buğday, arpa, hurma, üzüm ve darı."[772]

AÇIKLAMA:

Mevzu üzerine gelen başka rivayetler de mevcuttur. Bu sebeple alimlerin bu meseledeki hükümleri ihtilaflıdır:

* Hasan Basri, Sevrî, Şa'bi ve Hasan İbnu Sâlih'e göre sadece buğday, arpa, üzüm ve hurmadan zekat verilir. Beyhâkî, bu görüşü te'yiden "Sebzelerde zekât yoktur" rivayetini de kaydetmiştir.

* Ebu Hanîfe ve Züfer rahimehümâllah'a göre, cemiyetin örfüne göre "gelir ve verim elde etmek maksadıyla ekimi yapılan her şeyden zekat verilmelidir." Dolayısıyla her çeşit hububat, karpuz, kavun, salatalık, patlıcan, yonca, şeker kamışı vs. bütün mahsulat zekata tabidir. Ancak kendiliğinden biten çayır, kamış, ağaç ve benzeri maddelerle odun, ot, saman, hurma dalı gibi tâli şeylerden zekat verilmez. "Her maldan zekat alınır" hükmüne giden alimler "mallarından zekat al!" (Tevbe 103) ayetinin âmm oluşunu delil kılmışlardır. Ayrıca, zekât alma hükmünü bütün mallara teşmil eden hadisler de mevcuttur.

* İmam Muhammed ve Ebu Yusuf, bir yıl kalabilen dayanaklı mahlukatın zekâta tabi olacağını, fazla uğraştırmadan bir yıl kalamayan meyve ve bitkilerin zekâta

tabi olmayacağını söylemişlerdir.

* İmâm Mâlik ve İmam Şâfiî hazretlerine göre, insanlarca ekilen ve uzun müddet saklanabilen buğday, arpa, darı, pirinç, mercimek ve nohut gibi hububat için zekat mevzubahistir. Zahire nev'ine girmeyen sebze, meyve, keten ve pamuk tohumu, susam ve zeytin gibi maddeler zekata tabi değildir. Meyvelerden yalnız üzüm ve hurmadan zekat verilir. Bunlara göre, zekata tabi toprak mahsulleri nisab miktarına ulaşırsa zekat verilir, aksi taktirde verilmez.

* Ahmed İbnu Hanbel merhuma göre, insanların ekip kaldırdıkları toprak mahsullerinden (hububat ve meyveden) kurutulmaya ve uzun müddet saklanmaya elverişli olup ölçeklerle ölçülen maddeler zekâta tâbidir.

Bu bahisle ilgili teferruat için Istılahât-ı Fıkhiyye Kamusu görülmelidir (4 cilt s. 79 ve devamı).[773]

*** ZEKAT İYİ MALDAN VERİLMELİ**

-572 -6519 -1822 -حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ الْقَطَّانِ. ثَنَا عُمْرُو بْنُ مُحَمَّدٍ الْعَنْقَزِيُّ. ثَنَا أَسْبَاطُ بْنُ نَصْرٍ، عَنِ السُّدِّيِّ عَنْ عَدِيِّ بْنِ ثَابِتٍ عَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ فِي قَوْلِهِ سُبْحَانَهُ: وَمِمَّا أَخْرَ جْنَا لَكُمْ مِنَ ا۬رْضِ وَ تَيَمَّمُوا الْخَبِيثَ مَنْهُ تُنْفِقُونَ. قَالَ: نَزَلَتْ فِي ا۬نْصَارِ. كَانَتِ ا۬نْصَارُ تُخْرِجُ، إِذَا كَانَ جِدَادُ النَّخْلِ مِنْ حِيطَانِهَا أَقْنَاءَ الْبُسْرِ. فَيُعَلِّقُونَهُ عَلَى حَبْلٍ بَيْنَ أَسْطُوانَتَيْنِ فِي مَسْجِدِ رَسُولِ ﷲِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَيَأْكُلُ مِنْهُ فُقَرَاءُ الْمُهَاجِرِينَ. فَيَعْمِدُ أَحَدُهُمْ فَيُدْخِلُ قِنْواً فِيهِ الْحَشَفَ. يَظُنُّ أَنَّهُ جَائِزٌ فِي كَثْرَةِ مَا يُوضَعُ مِنَ ا۬قْنَاءِ. فَنَزَلَ فِيمَنْ فَعَلَ ذٰلِكَ: وَ تَيَمَّمُوا الْخَبِيثَ مِنْهُ تُنْفِقُونَ. يَقُولُ: َ تَعْمِدُوا لِلْحَشَفِ مِنْهُ تُنْفِقُونَ. وَلَسْتُمْ بِآخِذِيهِ إِ أَنْ تُغْمِضُوا فِيهِ يَقُولُ: لَوْ أُهْدِيَ لَكُمْ مَا قَبِلْتُمُوهُ إَّ عَلَى اسْتِحْيَاءٍ مِنْ صَاحِبِهِ، غَيْظاً أَنَّهُ بَعَثَ إِلَيْكُمْ مَالَمْ يَكُنْ لَكُمْ فيهِ حَاجَةٌ. وَاعْلَمُوا أَنَّ اللّٰهَ غَنِيٌّ عَنْ صَدَقَاتِكُمْ.فِي الزوائد: إسناده صحيح. ٔن أحمد بن مُحَمَّد بن يَحْيَى قَالَ فِيهِ ابْنِ أَبِي حاتم والذهبي: صدوق. و قَالَ ابْنِ حبان: من الثقات. و كَانَ منعتا. وباقي رجال ا۱سناد عَلَى شرط مسلم.

572. (1822) (6559)- Berâ İbnu Âzib radıyallahu anh'tan rivayet edildiğine göre, bu yüce sahabi "[Ey iman edenler! Kazandığınız şeylerin] ve yerden sizin için çıkardığımız şeylerin temizlerinden infak ediniz ve malın kötüsünden infak etmeye kalkmayın!" (Bakara 267) meâlindeki ayet-i kerime hakkında şöyle demiştir: "Bu ayet-i kerime Ensar radıyallahu anhüma hakkında nazil oldu. Onlar, hurma toplama mevsimi gelince, kendi bahçelerinden taze hurma salkımlarını devşirip, Resûlullah'ın mescidinde sütunlar arasına gerilmiş iplere asarlardı. Bunlardan fakir muhacirler yerlerdi. Ensarilerden biri, bu kadar çok salkımın arasında bir tane adi hurmalı salkımın bulunmasını caiz sanarak adi hurmalar da bulunan bir salkım sokuşturmuştu. İşte bunu yapan hakkında وَ تَيَمَّموا الْخَبِيثَ مِنْهُ تُنْفِقُونَ buyrularak "Zekatınızı, bozuk ve kötü hurmadan vermeye kalkmayın" ihtarında bulunulmuştur. وَلَسْتُمْ بِآخِذِيهِ إِ اَنْ تُغْمِضُوا فِيهِ

İbaresiyle de "Öyle kötü hurmalar ki, eğer size hediye edilmiş olsaydı işinize yaramayan bir şeyi size gönderdiği için hissedeceğiniz öfkeden dolayı, sahibinden utanç duyarak kabul edecektiniz" denmek istenmiştir. وَاعْلَمُوا اَنَّ اللّٰهَ غَنِيّ عَنْ صَدَقَاتِكُمْ . ..
ibaresiyle Hak Teâla hazretleri, bizim sadakalarımıza muhtaç olmadığını belirterek, sadakayı kendi menfaatimiz için verdiğimizi, öyleyse iyi şeylerden vermemiz gerektiğini ihtar etmiştir."[774]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, Allah rızası için verilen sadakaların, hoşumuza gitmeyen, işe yaramayan, başkasından bize geldiği taktirde haysiyeten rencide olacağımız nev'den olmamasına dikkat etmemiz gereğine Kur'ânî bir delil sunmaktadır. Ehemmiyetine binaen bu mevzuda başka nasslar da gelmiştir. [775]

*** BALIN ZEKATI**

573 -6560 -1823- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، وَعَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ. قَاَ: ثَنَا وَكِيعٌ، عَنْ سَعِيدِ ابْنِ عَبْدُ الْعَزِيزِ، عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ مُوسَي عَنْ أَبِي سَيَّارَةَ الْمُتَّقِيِّ. قَالَ،-قُلْتُ: يَاَ رَسُولَ للَّهِ! إِنْ لي نَحٌ. قَالَ: أَدِّ اَلْعُشْرَ قُلْتُ: يَا رَسُولَ للَّهِ! احْمِهَا لِي. فَحَمَاحَاها لِي.فِي الزوائد: فِي إسناده قَالَ ابْنِ أَبِي حاتم عن أبيه: لم يلق سليمان بن مُوسَى أبا سيارة. والحديث مرسل. وحكى الترمذي فِي العلل عن البخاري، عقب هَذَا الحديث، أنه مرسل. ثم قَالَ: لم يدرك سليمان أحدا من الصحابة هـ.وأبو سيارة ليس له عند ابْنِ ماجة سوى هَذَا الحديث الواحد، وليس له شئ »فِي ا'صول« الخمسة.

573. (1823) (6560)- Ebu Seyyâre el-Müte'î anlatıyor: "Ey Allah'ın Resûlü, benim bal arılarım var (zekat düşer mi?)" dedim.

"Evet! Öşrünü ver!" buyurdu.

"Ey Allah'ın Resûlü! Arıları benim için muhafaza buyur!" dedim, o da onları benim için muhafaza buyurdu."[776]

*** ÖŞÜR VE HARAÇ**

574- 6561 -1831 -حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ جُبَيْدٍ الدَّامَغَانِيُّ. ثَنَا عَتَّابُ بْنُ زِيَادٍ الْمَرْوَزِيُّ. ثَنَا أَبُو حَمْزَةَ؛ قَالَ: سَمِعْتُ مُغِيرَةَ ا٘زْدِيِّ يُحَدِّثُ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ زَيْدٍ، عَنْ حَيَّانَ ا٘عْرَجِ، عَنِ الْعَء بْنِ الْحَضْرَمِيِّ؛ قَالَ: بَعَثَنِي رَسُولُ للّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْبَحْرَيْنِ أَوْ إِلَى هَجَرَ. فَكُنْتُ آتِي الْحَائِطَ يَكُونُ بَيْنَ ا٘خْوَةِ. يُسْلِمُ أَحَدُهُمْ. فَآخُذُ مِنَ الْمُسْلِمِ الْعُشْرَ، وَمِنَ الْمُشْرِكِ الْخَرَاجَ.فِي الزوائد: إسناده ضعيف. ٘ن مغيرة ا٘زَدي و مُحَمَّد بن زيد مجهون. وحيان ا٘عرج، وإن وثقه ابْنِ معين، وعده ابْنِ حبان فِي الثثات، فإن روايته عن العء مرسلة. تبميه المزيّ فِي التهذيب.

574. (1831) (6561)- Alâ İbnu'l-Hadramî radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm beni Bahreyn'e -veya Hecer'e- gönderdi. Ben orada kardeşler arasında müşterek olan bir bağdan vergi almak üzere giderdim. Kardeşin biri müslüman ise, müslümanın payına düşenden öşür, müşrikten de haraç alırdım." [777]

*** VASK, ALTMIŞ SA'DIR**

575- 6562- 1833- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ الْمُنْذِرِ. ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ فَضَيْلٍ. ثنَا مُحَمَّدْ بْنُ عُبَيْدِ اللّهِ، عَنْ عَطَاءِ ابْنِ أَبِي رَبَاحِ وَ أَبِي الزُبَيْرِ، عَنِ جَابِرِ بْنِ عَبْدِاللّهِ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: »الْوَسْقُ سِتُّونَ صَاعاً«.فِي الزوائد: إسناد حديث جَابِرِ ضعيف. تفاقهم عَلَى ترك حديث مُحَمَّدِ بن عليد اللّه العرزمي. قَالَ: ورواه أصحاب السنن، خ الترمذ، من حديث أَبِي سَعِيدِ.

575. (1833) (6562)- Hz. Câbir İbnu Abdillah radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Bir vask altmış sa'dır."[778]

*** YAKINLARA ZEKAT**

576- 6563- 1835- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا يَحْيَى بْنِ آدَمَ. ثَنَا حَفْصُ بْنُ غِيَاثٍ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ زَيْنَبَ بِنْتِ أُمِّ سَلَمَةَ، عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ؛ قَالَتْ: أَمَرَنَا رَسُولُ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالصَّدَقَةِ. فَقَالَتْ زَيْنَبُ امْرَأَةُ عَبْدِاللهِ: أَيُجْزِينِي مِنَ الصَّدَقَةِ أَنْ أَتَصَدَّقَ عَلى زَوْجِي وَهُوَ فَقِيرٌ، وَبَنِي أَخٍ لِي، أَيْتَام. وَأَنَا أُنْفِقُ عَلَيْهِمْ هكذَا و هَكَذَا، وَعَلَى كُلِّ حَالٍ؟ قَالَ، قَالَ: نَعَمْ.قَالَ: وَكَانَتْ صَنَاعَ الْيَدَيْنِ.فِي الزوائد: هَذَا إسناد صحيح. وله شاهد صحيح رواه أصحاب الكتب الستة، خ أبا دَاوُد، من حديث زينب امرأة عَبْدُ اللهِ بن مسعود.

576. (1835) (6563)- Ümmü Seleme radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bize sadaka vermemizi emretmişti. Abdullah İbnu Mes'ud'un hanımı Zeyneb radıyallahu anhüma: "Kardeşimin yetim çocukları ile fakir olan kocama versem bu, beni sadaka mükellefiyetinden kurtarır mı? Ben onlara şöyle şöyle infak ediyorum!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Evet!" buyurdular. Râvi der ki: "Zeyneb sanatkar bir kadındı, el işi yapardı."[779]

AÇIKLAMA:

Burada zikri geçen sadakanın nafile sadaka olması muhtemeldir. Hasan Basri, Sevrî, Ebu Hanîfe, İmam Mâlik -bir rivayette Ahmed ve Hanbelî alimlerden Ebu Bekr bu kanaattedirler. Bunlara göre, kadın farz olan zekatını kocasına veremez.
Ebu Yusuf ve İmam Muhammed bu meselede Ebu Hânife'ye muhalefet ederler. Onlara göre kadın zekatını kocasına verebilir. Kişinin zekatını usul ve fürûuna veremeyeceği, kocanın da karısına zekat veremeyeceği hususunda Hanefîler ittifak ederler, ihtilaf sadece kadının kocasına zekat verip veremeyeceği hususundadır.
İmam Şâfi'î, -bir rivayette Ahmed, Ebu Sevr, Ebu Ubeyd, Mâlikîlerden Eşheb, Hanefilerden İmam Muhammed, Ebu Yusuf ve Zahiriye alimlerine göre, hadisteki sadakadan maksat farz olan zekattır. Bunlara göre, kadın kocasına zekat verebilir.[780]

NİKAH (EVLENME) BÖLÜMÜ

*** EVLENMENİN FAZİLETİ**

577- 6564 -1846- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ ا۟زْهَرِ. ثَنَا آدَمُ. ثنَا عِيسَى بْنُ مَيْمُونٍ عَنِ الْقَاسِمِ عَنْ عَائِشَةَ؛ قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ للّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: النَّكَاحُ مِنً سُنَّتِي. فَمَنْ لَمْ يَعْمَلْ بِسُنَّتِي فَلَيْسَ مِنَّى. وَتَزَوَّجُوا فإِنِّى مُكَاثِرٌ بِكُمِ ا۟مَمَ. وَمَنْ كَانَ ذَا طَوْلٍ فَلْيَنْكِحْ وَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَعَلَيْهِ بِالصِّيَامِ. فإِنَّ الصَّوْمَ لَهُ وِجَاءٌ.فِي الزوائد: إسناده ضعيف تفاقهم عَلَى ضعف عيسى بن ميمون المدينى، لكن له شاهد صحيح.

577. (1846) (6564)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Nikâh benim sünnetimdendir. Kim benim sünnetimle amel etmezse benden değildir. Evleniniz! Zira ben, diğer ümmetlere karşı siz(in çokluğunuz) ile iftihar edeceğim. Kimin maddî imkanı varsa hemen evlensin. Kim maddî imkân bulamazsa (nafile) oruç tutsun. Çünkü oruç, onun için şehveti kırıcıdır."[781]

578- 6565 -1847- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى. ثَنَا سَعِيدُ بْنُ سَلَيْمَانِ. ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مَسْلِمِ. ثَنَا إِبْرَاهِيمُ ابْنُ مَيْسَرَةَ، عَنْ طَاوُسٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ: قَالَ: قَالَ رَسُولُ للّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَمْ نَرَ »يُرَ« لِلْمُتَحَابَّيْنِ مِثْلُ النِّكَاحِ.فِي الزوائد: إسناده صحيح وَرِجَالُهُ ثقَات.

578. (1847) (6565)- İbnu Abbas radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Sevişenler için nikâh kadar sevgiyi artırıcı bir şey görmedik veya görülmedi."[782]

*** KOCANIN KADIN ÜSTÜNDEKİ HAKKI**

-579 -6566 -1852 حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا عَفَّانُ. ثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ زَيْدِ بْنِ جَدْعَانَ عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيِّبِ عَنْ عَائِشَةَ؛ أَنَّ رَسُولَ لِلّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: لَوْ أَمَرْتُ أَحداً أَنْ يَسْجُدَ ،َحَدٍ، ،َمَرْتُ الْمَرأةَ أَنْ تَسْجُدَ لِزَوْجِهَا. وَلَوْ أَنَّ رَجُ أَمَرَ إِمْرَأةً أَنْ تَنْقُلَ مِنْ جَبَلٍ أَحْمَرَ إِلى جَبَلٍ أَسْوَدَ، وَمِنْ جَبَلٍ أَسْوَادَ إِلَى جَبَلٍ أَحْمَرَ، لَكَانَ نَوْلُهَا أَنْ تَفْعَلَ.فِي الزوائد: فِي إسناده على بن زيد، وهو ضعيف. لكن للحديث طرق أخره. وله شاهدان من حديث طلق بن عليّ. رواه الترمذي والنسائي. ومن حديث أم سلمة، ورواه الترمذي و ابْنِ ماجة .

579. (1852) (6566)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Eğer bir kimsenin bir başkasına secde etmesini emretseydim, kadına, kocasına secde etmesini emrederdim ve eğer bir erkek karısına kırmızı bir dağdan siyah bir dağa ve siyah bir dağdan kırmızı bir dağa taş taşımayı emretseydi, uygun olan, kadının bu emri yerine getirmesidir." [783]

-580 -6567 -1853 حَدَّثَنَا أَزْهَرُ بْنُ مَرْوَانَ. ثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنِ الْقَاسِمِ الشَّيْبَانِيِّ عَنْ عَبْدِ اللّهِ بْنِ أَبِي أَوْفَى؛ قَالَ: لَمَّا قَدِمَ مُعَاذُ مِنَ الشَّامَ سَجَدَ لِلنَّبِيِّ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. قَالَ: »مَا هَذَا يَا مُعَاذ؟« قَالَ: أَتَيْتُ الشَّامَ فَوَافَقْتُهُمْ يَسْجُدُونَ ،سَاقِفَتِهِمْ وَبَطَارِقَتِهِمْ. فَوَدِدْتُ فِي نَفْسِي أَنْ نَفْعَلَ ذلِكَ بَكَ. فَقَالَ رَسُولُ لِلّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: فَ تَفْعَلُوا. فَإِنِّي لَوْ كُنْتُ آمِراً أَحَداً أَنْ يَسْجُدَ لِغَيْرِ اللّهِ، ،َمَرْتُ الْمَرْأةَ أَنْ تَسْجُدَ لِزَوْجِهَا. وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ! َ تُؤَدِّي الْمَرْأةُ حَقَّ رَبِّهَا حَتَّى تُؤَدِّيَ حَقَّ زَوْجِهَا وَلَوْ سَأَلَهَا نَفْسَهَا، وَهِيَ عَلَى قَتَبٍ، لَمْ تَمْنَعْهُ.فِي الزوائد: رواه ابْنِ حبان فِي صحيحه. قَالَ السندي: كأنه يريد أنه صحيح ا،،سناد .

580. (1853) (6567)- Abdullah İbnu Ebî Evfa radıyallahu anh anlatıyor: "Hz. Muâz Şam'dan dönünce Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a secde etmişti. Aleyhissalâtu vesselâm hayretle: "Ey Muaz! Bu da ne?" dedi. O açıkladı:

"Şam'a gitmiştim, onların reislerine ve patriklerine secde ettiklerine rastladım. İçimden, aynı şeyi size yapmak arzusu geçti." Aleyhissalâtu vesselâm, bunun üzerine: "Bunu yapmayın! Zira, şayet ben, bir kimseye, Allah'tan başkasına secde etmeyi emretseydim, kadına kocasına secde etmesini emrederdim. Muhammed'in nefsi elinde olan Zât-ı Zülcelâl'e yemin ederim ki, bir kadın, kocasının hakkını eda etmedikçe Rabbinin hakkını da eda edemez. Kadın (deve sırtındaki) semere binmiş iken kocası nefsini talep edecek olsa, kadın bu isteğe mani olamaz."[784]

*** EN EFDAL KADIN**

-581 -6568 -1856- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ بْنِ سَمُرَةَ. ثَنَا وَكِيعٌ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ مُرَّةَ، عَنْ أبيهِ عَنْ سَالِمِ بْنِ إِبِي الْجَعْدِ عَنْ ثَوْبَانَ؛ قَالَ: لَمَّا نَزَلَ فِي الْفِضَّةِ وَالذَّهَبِ مَا نَزَلَ، قَالُوا: فَأَيَّ الْمَالِ نَتَّخِذُ؟ قَالَ عُمَرُ: فَأنَا أعَلَمُ لَكُمْ ذلِكَ. فأَوْضَعَ عَلى بَعِيرِهِ. فَإِدْرَكَ النَّبِيَّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَأنَا فِي أَثَرِهِ. فقَالَ: يا رَسُولَ للَّهِ! أَيَّ الْمَالِ نَتَّخِذُ؟ فقَالَ: لِيَتَّخِذْ أَحَدُكُمْ قَلْباً شَاكِراً، وَلِسَاناً ذَاكِراً، وَزَوْجَةً مُؤْمِنَةً، تُعِينُ أَحَدَكُمْ عَلَى أَمْرِ اŒخِرَةِ.فِي الزوائد: عَبْدُ اللّه بن عمرو بن مرة ضعفه النسائي، ووثقه الحاكم وابن حبان. و قَالَ ابْنِ معين: بأس به، فَقَالَ: روى الترمذي، فِي التفسير، المرفوع منه، دون قول عمر. و قَالَ: حسن .

581. (1856) (6568)- Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın azadlısı Sevbân radıyallahu anh anlatıyor: "Gümüş ve altın (biriktirme) ile ilgili ayet (Tevbe 34) nâzil olduğu zaman halk: "Öyleyse hangi malı biriktirmeliyiz?" diye birbirlerine sordular. Hz. Ömer: "Bunu, ben sorup size haber vereyim!" dedi ve hemen devesine atlayıp gitti. Ben de peşinden gittim. Hz. Ömer: "Ey Allah'ın Resûlü hangi maldan edinelim?" diye sordu. Aleyhissalâtu vesselâm da: "Her biriniz, şükreden bir kalp, zikreden bir dil, ahiret işinize yardımcı olacak mü'mine bir kadın edinsin" buyurdular."[785]

-582 -6569 -1857- حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ. ثَنَا صَدَقَةُ بْنُ خَالِدٍ. ثَنَا عُثْمَانَ بْنُ أَبِي الْعَاتِكَةِ. عَنْ عَلِيِّ ابْنِ يَزِيدَ، عَنِ الْقَاسِمِ عَنْ أَبِي أُمَامَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ؛ أَنَّهُ كَانَ يَقُولُ: مَا اسْتَفَادَ الْمُؤْمِنُ بَعْدَ تَقْوَى اللهِ خَيْراً لَهُ مِنْ زَوْجَةٍ صَالِحَةٍ. إنْ أمَرَهَا أَطَاعَتْهُ. وَإنْ نَظَرَ إلَيْهَا سَرَّتْهُ. وَإنْ أقْسَمَ عَلَيْهَا أبَرَّتْهُ. وَإنْ غَابَ عَنْهَا نَصَحَتْهُ فِي نَفْسِهَا وَمَالِهِ.فِي الزوائد: فِي إسناده عَلى بن يزيد، قَالَ البحاري: منكر الحديث. و عُثْمَانَ بن أَبِي العاتكة، مختلف فِيهِ. والحديث رواه النسائي من حديث أَبِي هُرَيْرَةَ، وسكت عَلَيْهِ. وله شاهد من حديث عَبْدُ اللّه بن عمر .

582. (1857) (6569)- Ebu Ümâme radıyallahu anh'ın rivayetine göre: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm şöyle buyurmuşlardır: "Mü'min, Allah'a takvada sonra en ziyade sâliha bir zevceden hayır görür. Böylesi bir kadına emretse itaat eder. Ona baksa sürur duyar, bir şeyi yapıp yapmaması hususunda yemin etse, kadın bunu yerine getirerek onu yeminden kurtarır, kadınından ayrılıp uzak bir yere gitse, kadın hem kendi namusu ve hem de adamın malı hususunda hayırhah ve dürüst olur.[786]

*** DİNDARLA EVLENMELİ**

583- 6570- 1859- حَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ. ثنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ الْمُحَارِبِيُّ وَجَعْفَرُ بْنُ عَوْنٍ، عن ا‘‘فْرِيقِيِّ عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ يَزِيدَ عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ عَمْرٍو؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ ٱللّٰهِ صَلَّي ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: َ تَزَوَّجُو النِّسَاءَ لِحُسْنِهِنَّ. أَنْ يُرْدِيَهُنَّ. وَ تَزَوَّجُوهُنَّ ‘مْوَالِهِنَّ. فَعَسَى أَمْوَالِهُنَّ أَنْ تُطْغِيَهُنَّ. وَلكِنْ تَزَوَّجُوهُنَّ عَلي الدِّينَ. وَ‘مَةٌ خَرْمَاءُ سَوْدَاءُ ذَاتُ دِينٍ أَفْضَلُ.فِي الزوائد: فِي إسناده ا‘‘فريقي، وهو عَبْدُ اللّٰه بن زياد بن أنعم، ضعيف. والحديث رواه ابْنِ حبان فِي صحيحه بإسناد آخر .

583. (1859) (6570)- Abdullah İbnu Amr radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Güzellikleri sebebiyle kadınlarla evlenmeyin. Çünkü güzelliklerinin onları (kibir ve gurur sebebiyle) alçaltacağından korkutur. Onlarla mal ve mülkleri sebebiyle de evlenmeyin, zira mal ve mülkün onları azdıracağından korkulur. Fakat onlarla diyaneti esas alarak evlenin. Yemin olsun, burnu kesik, kulağı delik siyahî dindar bir köle (dindar olmayan hür kadınlardan) efdaldir."[787]

AÇIKLAMA:

Dinimiz, evleneceklere dindar kadın arama hususunda ısrarlıdır. Bu husus ayet-i kerimede dahi yer verilmiştir (Bakara 221). Yine âyet (Nisa 34) ve hadiste kadında övülen bir diğer vasıf kadının itaatkâr olmasıdır. Hatta âyet-i kerimede itaatkâr olan kadın hakkında haddi aşmamak emredilmiştir (Nisa 34).[788]

*** BEKÂRLAR EVLENDİRİLSİN**

-584 -65 -1861 -حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ الْمُنْذِرِ الْحِزَامِيُّ. ثنَا مُحَمَّدُ بْنُ طَلْحَةَ التَّيْمِيُ.
حَدَّثنِي عَبْدُ الرَّحْمَنِ ابْنُ سَالِمِ بْنِ عُتْبَةَ بْنِ عُوَيْمِ بْنِ سَاعِدَةَ ا'نْصَارِيُّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ ّللهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: عَلَيْكُمْ بِا'بْكَارِ. فَإِنَّهُنَّ أَعْذَابُ أَفْوَاهاً، وَأَنْتَقُ أَرْحَاماً، وَأَرْضَي بِالْيَسِيرِ.فِي الزوائد: فِي إسناده مُحَمَّد بن طلحة. قَالَ فِيهِ أَبُو حاتم: يحتج به. و قَالَ ابْنِ حبان: هو من الثقات ربما أخطأه. عَبْدُ الرَّحْمَنِ بن سالم بن عتبة، قَالَ البخاري: لم يصح حديثه .

584. (1861) (6571)- Üveym İbnu Sâide radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:
"Bakire kızlarla evlenin. Çünkü onların ağızları daha tatlı, rahimleri daha doğurgandır, aza da razı olurlar."[789]

AÇIKLAMA:

Ağızlarının tatlılığı, "hayâ perdeleri yırtılmadığı için, edepli konuşurlar, kocalarına karşı kırıcı, çirkin söz söylemezler" diye anlaşılmıştır. Hadis, kadınların doğurganlık vasfını övmektedir.
Kadının razı olacağı "az"dan muradın "maddi ihtiyaçlarda; yemede, içmede, giyim kuşamdaki azlık olabileceği gibi, "cinsi münasebetteki azlık"ın da olabileceği söylenmiştir. "Dul kadın önceki kocasının yanında her şeyin bolunu görmüş olabilir. Aynı şeyi yeni kocasında da arayarak, bulamayınca tatsızlığa sebep olur" denmiştir.[790]

*** HÜR VE VELUD OLANLA EVLENİLSİN**

585- 6572- 1862- حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ. ثَنَا سَّمُ بْنُ سَوَّارٍ. ثَنَا كَثِيرُ بْنُ سَلِيمٍ عَنِ الضَّحَّاكِ ابْنِ مُزَاحِمٍ؛ قَالَ: سَمِعْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ يَقُولُ: سَمِعْتُ رَسُولَ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: مَنْ أَرَادَ أَنْ يَلْقَى اللّهَ طَاهِراً مُطَهَّراً، فَلْيَتَزَوَّجِ الْحَرائِرَ.فِي الزوائد: إسناده ضعيف، لضعف كثير بن سليم. وسم هو ابْنِ سليمان بن سوّار. قَالَ ابْنِ عدي: عنده مناكير. و قَالَ العقيليّ: فِي حديثه مناكير .

585. (1862) (6572)- Hz. Enes İbnu Mâlik radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın şöyle söylediğini işittim: "Kim Allah'a pak ve temizletilmiş olarak kavuşmak isterse hür kadınlarla evlensin." [791]

586- 6573- 1863- حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ حُمَيْدِ بْنِ كَاسِبٍ. ثَنَا عَبْدُ اللّهِ بْنُ الْحَارِثِ الْمَخْزُومِيُّ، عَنْ طَلْحَةَ، عَنْ عَطَاءٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: انْكِحُوا. فَإِنِّى مُكَاثِرٌ بِكُمْ.فِي الزوائد: فِي إسناده بن عمرو المكى الحضرومي. متفق عَلَى تضعيفه .

586. (1863) (6573)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Evleniniz! Zira ben (Kıyamet günü diğer ümmetlere karşı) çokluğunuzla iftihar edeceğim."[792]

*** EVLENECEĞİN KADINA BAKMAK**

-587 -6574 -1864 -حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا حَفْصُ بْنُ غِيَاثٍ، عَنْ حَجَّاجٍ عَنْ مُحَمَّدِ ابْنِ سُلَيْمَانَ عَنْ عَمِّهِ سَهْلِ بْنِ أَبِي حَثْمَةَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سَلَمَةَ؛ قَالَ: خَطَبْتُ امْرَأَةً. فَجَعَلْتُ أَتَخَبَّأُ لَهَا حَتَّى نَظَرْتُ إِلَيْهَا فِي نَخْلٍ لَهَا. فَقِيلَ لَهُ: أَتَفْعَلُ هذَا وَأَنْتَ صَاحِبُ رَسُولِ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: فَقَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: إِذَا الْقَى اللهُ فِي قَلْبِ امْرِئٍ خِطْبَةَ امْرَأَةٍ، فَ بَأسَ أَنْ يَنْظُرَ إِلَيْهَا.فِي الزوائد: فِي إسناده حجاج وهو ابْنِ أرطاة الكوفيّ، ضعيف ومدلس. ورواه بالعنعنة. ولكن لم ينفرد به حجاج، فقد رواه ابْنِ حبان فِي صحيحه بإسناد آخر .

587. (1864) (6574)- Muhammed İbnu Mesleme radıyallahu anh anlatıyor: "Ben bir kadınla evlenmek istedim ve kadını gizlice görmeye çalıştım. Sonunda onu kendi hurma bahçesinde gördüm."
Bu açıklaması üzerine, kendisine: "Sen Resûlullah'ın ashabından olduğun halde bunu yaptın mı?" diye ayıpladılar. O da şöyle cevapladı: "Ben Aleyhissalâtu vesselâm'ın "Allah bir kimsenin kalbine bir kadınla evlenme arzusu attığı zaman, ona bakmasında bir beis yoktur!" dediğini işittim."[793]

-588 -6575 -1865 -حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَلِيُّ الْخَّلُ، وَزُهَيْرُ بْنُ مُحَمَّدٍ، وَ مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْمَلِكِ. قَالُوا: ثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ؛ أَنَّ الْمُغِيرَةَ بْنَ شُعْبَةَ أَرَادَ أَنْ يَتَزَوَّجَ امْرَأَةً. فَقَالَ لَهُ النَّبِيّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: اذْهَبْ فَانْظُرْ
إِلَيْهَا. فَإِنَّهُ أَحْرَى أَنْ يُؤْدَمَ بَيْنَكُمَا. فَفَعَلَ فَتَزَوَّجَهَا. فَذَكَرَ مِنْ مُوَافَقَتِهَا.فِي الزوائد: إسناده صحيح وَرِجَالُهُ ثقات. وقد رواه الترمذي من حديث المغيرة، والنسائي من حديث أَبِي هُرَيْرَةَ والمغيرة .

588. (1865) (6575)- Hz. Enes radıyallahu anh anlatıyor: "Mugire İbnu Şu'be bir kadınla evlenmek istemişti. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm kendisine: "Git

önce onu bir gör! Zira böyle yapman, aranızdaki ülfet ve sevginin devamı için daha uygundur" buyurdular. O da öyle yaptı ve evlendiler. Bilahare Mugire radıyallahu anh, aralarındaki uyumdan bahsettiler."[794]

-589 -6576 -1866 -حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ أَبِي الرَّبِيعِ. أَنْبَأنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، عَنْ مَعْمَر، عَنْ ثَابِتٍ الْبُنَانِيِّ عَنْ بَكْرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ الْمُزَنِيِّ عَنِ الْمُغِيرَةِ بْنِ شُعْبَةَ؛ قَالَ: أَتَيْتُ النَّبِيّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَذَكَرْتُ لَهُ امْرَأةً أَخْطُبُهَا فَقَالَ: اذْهَبْ فَانْظُرْ إِلَيْهَا. فإِنَّهُ أَجْدَرُ أَنْ يُؤْدَمَ بَيْنَكُمَا فَأَتَيْتُ امْرَأةً مِنَ ا٬نْصَارِ. فَخَطَبْتُهَا إِلَى أَبَوَيْهَا. وَأَخْبضرْتُهُمَا بِقَوْلِ النَّبِيّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: فَكَأَنَّهُمَا كَرِهَا ذَلِكَ. قَالَ فَسَمِعَتْ ذَلِكَ الْمَرأَةُ، وَهِيَ فِي خِدْرِهَا، فَقَالَتْ: إِنْ كَانَ رَسُولُ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَمَرَكَ أَنْ تَنْظُرَ، فَانْظُرْ. وَإِّ فأَنْشُدُكَ. كَأَنَّهَا أَعْظَمَتْ ذَلِكَ. قَالَ فَنَظَرْتُ إِلَيْهَا فَتَزَوَّجْتُهَا. فَذكَرَ مِنْ مُوَافَقَتِهَا.فِي الزوائد: إسناده صحيح. وقد روى الترمذي وغيره بعضه .

589. (1866) (6576)- Mugire İbnu Şu'be anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a gelip evlenmek istediğim bir kadından bahsettim. Bana: "Git onu bir gör! Bu, onunla muhabbet ve ünsiyetinizin devamı için daha uygundur" dedi. Ben de Ensardan bir kadının yanına geldim, onu ebeveyninden istedim ve Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın sözünü onlara haber verdim. Onlar sanki bundan hoşlanmadılar. Hıdr denen hususi hücresinde bulunan kız bunu işitmişti: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, sana bakmanı emretmişse, bak! Aksi taktirde Allah aşkına bana bakma!" dedi. Sanki kız da bu bakma işini büyütmüştü.
Muğire sözüne devamla dedi ki: "Ben kıza baktım ve onunla evlendim." Muğire kızla aralarındaki uyuşmayı da zikretti."[795]

*** DUL VE BAKİRE İLE İSTİŞARE**

590- 6577- 1872- حَدَّثَنَا عِيسَى بْنُ حَمَّادٍ الْمِصْرِيُّ. أنْبَأنَا اللَّيْثُ بْنُ سَعِيدٍ، عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ
عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي حُسَيْنٍ عَنْ عَدِيِّ بْنِ عَدِيِّ بْنِ الْكِنْدِيِّ، عَنْ أبِيهِ؛ قَالَ:قَالَ رَسُولُ للّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الثَّيِّبُ تُعْرِبُ عَنْ نَفْسِهَا، وَالْبِكْرُ رِضَاهَا صَمْتُهَا. فِي الزوائد: رِجَال إسناده ثقات إ أنه منقطع. فإن عِديا لم يسمع من أبيه عديّ بن عميرة. يدخل بينهما العرس بن عميرة. قال أبُو حاتم وغيره. لكن الحديث له شواهد صحيحة .

590. (1872) (6577)- Adiyy İbnu Âmire el-Kindî radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Dul kadın, kendi arzusunu açıkça ifade eder, bâkire kızın rızası sûkûtundan anlaşılır."[796]

*** KIZIN GÖNLÜ OLMADAN EVLENDİRİLMEZ**

591- 6578- 1874- حَدَّثَنَا هَنَّادُ بْنُ السَّرِيِّ. ثَنَا وَكِيعٌ عَنْ كَهْمَسِ بْنِ الْحَسَنِ، عَنِ ابْنِ بُرَيْدَةَ، عَنْ أَبِيهِ؛ قَالَ: جَاءَتْ فَتَاةٌ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. فَقَالَت إِنَّ أَبِي زَوَّجَنِى ابْنِ أَخِيهِ لِيَرْفَعَ بِي خَسِيسَتَهُ قَالَ، فَجَعَلَ ا'مْرَ إِلَيْهَا. فَقَالَتْ: قَدْ أَجَزْتُ مَا صَنَعَ أَبِي وَلكِنْ أَرَدْتُ أَنْ تَعْلَمَ النِّسَاءُ أَنْ لَيْسَ إِلَى اŒبَاءِ مِنَ ا'مْرِ شَيْءٌ.فِي الزوائد: إسناده صحيح. وقد رواه غير المصنف من حديث عَائِشَةَ وغيرها .

591. (1874) (6578)- İbnu Bureyde, babası Bureyde'den naklediyor. "Genç bir kız, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a gelerek: "Babam, hakirliğini benimle gidermek için kardeşinin oğluyla evlendirdi" diye şikayette bulundu.
Bureyde devamla der ki: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm (bu nikahın kabul veya reddinde) yetkiyi kıza bıraktı. Kız da: "Ben babamın yaptığı işi kabul ettim, fakat babaların böyle yapmaya haklarının olmadığının kadınlarca bilinmesini istedim" dedi."[797]

AÇIKLAMA:

1- Alimler bu ve benzeri hadisler sebebiyle buluğ çağındaki bir kızın iznini almadan babası evlendirecek olsa, bu nikâhın hükmü hususunda ihtilaf etmiştir.

* Alimlerin çoğuna göre böyle bir nikâh hükümsüzdür.

* Medine ehlinin bir kısmına göre caizdir. İmam Mâlik, Şâfiî, İbnu Ebî Leyla, el-Leys, Ahmed ve İshâk da bu görüştedir.
Buluğa eren dul ise, müsaadesi alınmalıdır, aksi taktirde nikâh batıldır. Bu hususta alimler ihtilaf etmez. Hadisteki duldan maksad sahîh veya fâsid bir nikâhla veya vat-yı şüphe ile bâkireliği giderilen kadındır. Keza bâkireden maksad da herhangi bir temasla bakirelik zarı giderilmemiş, veya atlama, aşın kan akma gibi hastalıkla bâkireliği zail olmuş bulunan kadın demektir.

2- Gayr-ı meşru cinsi temasla bekâreti izale olan kadın bakire mi sayılmalı, dul mu sayılmalı? Bu husus ihtilaflıdır:

* Ebu Hanîfe ve İmam Mâlik'e göre bu kadın bakire hükmündedir.

***** İmam Şâfi'î, Ahmed İbnu Hanbel, Ebu Yusuf ve Muhammed el-Şeybâni'ye göre bu kadın dul hükmündedir.

3- Bakire kadın, izin istendiğinde susar, bir şey söylemeden kaçar, veya ağlarsa veya oturduğu yerden kalkarsa veya hoşlanmadığını ifade eden bir belirti izhar ederse Mâlikilere göre bu sükutta izin yoktur, nikah kıyılmaz. Şafiîlere göre, bu davranışlar nikaha mani değildir, ancak bâkire ağlar, bağırır ve buna karşı olduğunu davranışları ile ortaya korsa bu durumda izninin olmadığı anlaşılır. [798]

*** KÜÇÜK KIZLARI BABALARI EVLENDİREBİLİR**

592- 6579- 1877- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ سِنَانٍ. ثنَا أَبُو أَحْمَدَ. ثنَا إِسْرَائِيلُ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ أَبِي عُبَيْدَةَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ؛ قَالَ: تَزَوَّجَ النَّبِيّ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَائِشَةَ وَهِيَ بِنْتُ سَبْعٍ. وَبَنَى بِهَا وَهِيَ بِنْتُ تِسْعٍ. وَتُوفِّي عَنْهَا وَهِي بِنْتُ ثَمَانِى عَشْرَةَ سَنَةً.فِي الزوائد: إسناده صحيح عَلَى شرط الشيخين. إ أنه منقطع. ‘ن أبا عبيدة لم يسمع من أبيه. قَالَه شعبة وأبو حاتم و ابْنِ حبان فِي الثقات. والترمذي فِي الجامع. والمزي فِي ا‘طراف. وغيرهم. والحديث قد رواه النسائي فِي الصغرى من حديث عَائِشَةَ .

592. (1877) (6579)- Abdullah İbnu Mes'ud radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, Hz. Aişe radıyallahu anhâ ile yedi yaşında iken onunla nikahlandı, dokuz yaşında iken zifaf yaptı. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, Hz. Aişe onsekiz yaşlarında iken vefat etti."[799]

*** KÜÇÜK KIZI BABA DIŞINDA EVLENDİREN**

593- 6580- 1878- حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الدِّمَسْقِيُّ. ثَنَا عَبْدُاللّٰهِ بْنُ نَافِعٍ الصَّائِغُ. حَدَّثَنِي عَبْدُاللّٰهِ بْنُ نَافِعٍ. عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ عُمَرَ؛ أَنَّهُ حِينَ هَلَكَ عُثْمَانُ بْنُ مَظْعُونٍ تَرَكَ ابْنَةً لَهُ. قَالَ ابْنِ عُمَرَ: فَزَوَّجَنِيهَا خَالِي قُدَامَةُ، وَهُوَ عَمُّهَا، وَلَمْ يُشَاوِرْهَا. وذلِكَ بَعْدَ مَا هَلَكَ أَبُوهَا. فَكَرِهَتْ نِكَاحَهُ، وَأَحَبَّتِ الْجَارِيَةُ أَنْ يُزَوِّجَهَا الْمُغِيرَةُ بْنُ شُعْبَةَ، فَزَوَّجَهَا إِيَّاهُ.فِي الزوائد: إسناده موقوف. وفيه عَبْدُ اللّٰه بن نافع، مولى ابْنِ عمر، متفق عَلَى تضعيفه .

593. (1878) (6580)- Abdullah İbnu Ömer radıyallahu anhüma'nın anlattığına göre, "Osman İbnu Maz'un radıyallahu anh vefat ettiği zaman, geride yetim bir kızını bıraktı. İbnu Ömer der ki: "Dayım Kudâme -ki kızın da amcasıydı- o kızı bana nikâhladı. Bu nikah işi, kızın babasının ölümünden sonra olmuştu. Kız, amcasının yaptığı bu nikahtan hoşlanmadı ve Muğire İbnu Şu'be ile evlendirilmesini arzu etti. (Kız buluğ çağına vardıktan) sonra amcası, onu Muğire ile evlendirdi."[800]

*** VELİSİZ NİKAH CAİZ DEĞİL Mİ?**

-594 -1880 -6581 -حَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ. ثَنَا عَبْدُ اللّهِ بْنُ الْمُبَارَكِ، عَنْ حَجَّاجٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عنْ عُرْوَةَ، عَنْ عَائِشَةَ عَنْ النَّبِيّ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ؛ وَعَنْ عِكْرِمَةَ عَنِ بْنِ عَبَّاسٍ. قَاَ: قَالَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: َ نِكَاحَ إِّ بِوَلِيٍّ.وفي حَدِيثِ عَائِشَةَ: وَالسُّلْطَانُ وَلِيُّ مَنه َ وَلِيَّ لَهُ.فِي الزوائد: فِي إسناده الحجاج، وهو ابْنِ أرطاة، مدلس. وقد رواه بالعنعنة. وأيضا لم يسمع من عكرمة. وإنما يحدث عن داود بن الحصين عن عكرمة. قَالَه ا ٌمام أحمد. ولم يسمع حجاج من الزهري، قَالَه عباد بن الزهري. فقد تابعه عَلَيْهِ سليمان بن مُوسَى، وهو ثقة عن الزهري عن عروة عن عَائِشَةَ بلفظ »أيما امرأة يكحت بغيرِ إذن وليها فنكاحها باطل« الحديث. كما رواه أصحاب السنن اه.قَالَ السندي. قلت: و ُهل الحديث، فِي هَذَا ا ٌسناد أيضا تكلّم .

594. (1880) (6581)- Hz. Aişe ve İbnu Abbâs radıyallahu anhüm'ün anlattıklarına göre, "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm: "Veliden izinsiz nikah sahih olmaz" buyurmuştur."[801]

-595 -1882 -6582 -حَدَّثَنَا جَمِيلُ بْنُ الْحَسَنِ الْعَتَكِيُّ. ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مَرْوَانَ الْعُقَيْلِيُّ. ثَنَا هِشَامُ بْنُ حَسَّانَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِيرِينَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: َ تُزَوِّجُ الْمَرْأَةُ الْمَرْأَةَ. وَ تُزَوِّجُ الْمَرْأَةُ نَفْسَهَا. فَإِنَّ الزَّانِيَةَ هِيَ الَّتِي تُزَوِّجُ نَفْسَهَا .

فِي الزوائد: فِي إسناده جميل بن الحسين العتكي. قَالَ فِيهِ عبدان: إنه فاسق يكذب، يعنى فِي كمه. و قَالَ ابْنِ عديّ: لم أسمع أحدا تكلم فِيهِ غير عبدانِ، إنه بأس به، و أعلم له حديث منكرا. وذكره ابْنِ حبان فِي الثقات.و قَالَ: يغرب. وأخرج له فِي صحيحه هو ابْنِ خزيمة والحاكم. و قَالَ مسلمة ا ُندلسيّ: ثقة. وباقي رِجَال ا ٌسناد ثقات.فَ تَعْضِلُوهُنَّ اَنْ يَنْكِحْنَ أَزْوَاجَهُنَّ .

595. (1882) (6582)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah

aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kadın kadını evlendiremez. Kadın kendi başına da evlenemez. Zâni kadın kendi kendine evlenen kadındır."[802]

AÇIKLAMA:

Nikâh mevzuunda bir kısım selef son hadisle amel ederek, kadının kendi kendini evlendiremeyeceğine hükmetmiştir. Hz. Ömer, Hz. Ali, İbnu Abbâs radıyallahu anhüm bunlardandır. Tâbiînden Said İbnu'l-Müseyyeb, Hasan Basri, Şureyh, İbrahim Neha'î, Ömer İbnu Abdilaziz vs. birçokları da aynı görüştedir. Süfyan Sevrî, Evza'î, Mâlik, İbnu Mübarek, Şâfi'î, Ahmed, İshak gibi meşhurlar da aynı görüştedir.
Ulemânın cumhuru, velinin izni olmadan nikâhın caiz olmayacağına hükmetmişse de, Ebu Hanîfe merhum velinin iznini veya bir vekil tayin etmesini nikahın sıhhati için şart görmez. Kadının kendi arzusuyla iki şâhid huzurunda nikâhı yapabileceğini söyler. O, nikahı alış-veriş akdine kıyaslar. "Kadın, velisinin izni olmadan malını satabildiği gibi, nikâhını da yapabilir" der. O, yukarıdaki hadislerde gelen kaydı, buluğa ermemiş kıza hamleder. Ayrıca "... kadınlarınız, (aralarında sulh yaparak) eski kocalarına nikâh yapmak (geri dönmek) isterlerse onlara mâni olmayın..." mealindeki ayette "nikah yapma" fiilinin kadınlara nisbet edilmiş olması da, bu kanaatte olanlara delil kılınmıştır (Bakara 232).[803]

*** ŞİĞAR NİKAHI YASAKTIR**

596- 6583- 1885- حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ مَهْدِيٍّ. أنْبَأَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ. ثَنَا مَعْمَرٌ عَنْ ثَابِتٍ، عَنْ أَنَسِ ابْنِ مَالِكٍ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: َ شِغَارَ فِي ا؛سْمِ. فِي الزوائد: إسناده صحيح ورِجَالُهُ ثقات وله شواهد صحيحة .

596. (1885) (6583)- Hz. Enes radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "İslâm'da şiğar yoktur." [804]

AÇIKLAMA:

Şiğar: "Kızını veya kız kardeşini seninle evdendirmem üzere, sen kızını veya kız kardeşini benimle evlendir, aralarında mehir olmasın" diyerek yapılan nikâhtır. Burada erkekler mehir vermekten kaçmış oluyorlar. Halbuki mehir, kadının hakkıdır. Bu tarz nikâhta kadının mağduriyeti mevzubahistir, bu sebeple İslâm bunu yasaklamıştır.[805]

*** MEHİR**

597- 6584- 1890- حَدَّثَنَا أَبُو هِشَامَ الرِّفَاعِيُّ مُحَمَّدُ بْنُ يَزِيدَ. ثَنَا يَحْيَى بْنُ يمَانٍ. ثَنَا ا٬غَرُّ الرَّقَاشِيُّ، عَنْ عَطِيَّةَ الْعَوْفِيِّ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ؛ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَزَوَّجَ عَائِشَةَ عَلَى مَتَاعِ بَيْتٍ، قِيمَتُهُ خَمْسُونَ دِرْهَماً.فِي الزوائد: فِي إسناده عطية العوفي ضعيف .

597. (1890) (6584)- Ebu Saidi'l-Hudrî radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, Hz. Aişe radıyallahu anhâ'yı, elli dirhem değerinde ev eşyası mukabilinde nikâhladı."[806]

*** NİKÂH DUASI**

598- 6585- 1894- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، وَمُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى، وَ مُحَمَّدُ بْنُ خَلَفٍ الْعَسْقَنِيُّ قَالُوا: ثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ مُوسَى، عَنِ ا'وْزَاعِيُّ عَنْ قُرَّةَ عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: كُلُّ أمْرٍ ذِى بَالٍ، َ يُبْدَأُ فِيهِ بِالْحَمْدِ، أَقْطَعُ.فِي السندي: الحديث قد حسّنه ابْنِ الصح والنووي. وأخرجه ابْنِ حبان فِي صحيحه. والحاكم فِي المستدرك .

598. (1894) (6585)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor. "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Allah'a hamd etmekle başlamayan her hayırlı işin bereketi güdüktür."[807]

*** NİKÂHI İLAN**

599- 6586- 1895- حَدَّثَنَا نَصْرُ بْنُ عَلِيٍّ الْجَهْضَمِيُّ وَالْخَلِيْلُ بْنُ عَمْرٍو. قَاَ: ثَنَا عِيسَى بْنُ يُونُسَ، عَنْ خَالِدِ بْنِ إلْيَاسَ عَنْ رَبِيعَةَ بْنِ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنِ الْقَاسِمِ، عَنْ عَائِشَةَ عَنِ
النَّبِيِّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: أعْلِنُوا هذَا النِّكَاحَ، واضْرِبُوا عَلَيْهِ بِالْغِرْبَالِ.فِي الزوائد: فِي إسناده خالد بن إلياس أَبُو الهيثم العدوي. اتفقوا عَلَى ضعفه. بل نسبه ابْنِ حبان والحاكم وأبو سَعِيدِ النقاش إِلَى الوضع .

599. (1895) (6586)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Şu nikâhı ilan edin ve bunun için davul da döğün."[808]

AÇIKLAMA:

Nikâhın düğünle ilân edilmesi birçok hadiste gelen bir husustur. Düğün, ayrıca ziyafet ve davul çalınması ve hatta meşru sının aşmayan güfteler okuma refakatinde yapılmalıdır. Bütün bu teşvikler, düğünün aleniyet kazanmasını sağlamaya yönelik tedbirlerdir. Bazı hadislerde, çiftlerin helal birleşmeleri ile haram birleşmeleri arasındaki farkın bu ilân olduğu belirtilir.[809]

* NİKÂHDA DEF VE GÜFTE

600- 6587- 1899- حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ. ثَنَا عِيسَى بْنُ يُونُسَ. ثَنَا عَوْفٌ عَنْ ثُمَامَةَ بْنِ عَبْدِ اللّهِ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ؛ أَنَّ النَّبِيّ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَرَّ بِبَعْضِ الْمَدِينَةَ. فَإِذَا هُوَ بِجَوَارٍ يَضْرِبْنَ بِدُفِّهِنَّ وَيَتَغَنَّيْنَ وَيَقُلْنَ.نَحْنُ جَوَارٍ مِنْ بَنِي النَّجَّارِيَا حَبَّذَا مُحَمَّدٌ مِنْ جَارِفَقَالَ النَّبِيّ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: اللّهُ يَعْلَمُ إِنِّى ُحِبُّكُنَّ.فِي الزوائد: إسناده صحيح وَرِجَالُه ثقات .

600. (1899) (6587)- Hz. Enes İbnu Mâlik radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bir seferinde Medine-i Münevvere'nin bir yerinden geçmişti. Bir kısım câriyelerin deflerini çaldıklarını ve şöyle söylediklerini işitti:
"Biz Beni Neccâr'ın kızlarıyız
komşu olarak Muhammed ne iyi!"
Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm: "Allah da bilir, ben sizleri cidden seviyorum" buyurdular." [810]

601- 6588- 1900- حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ مَنْصُورٍ. أَنْبَأَنَا جَعْفَرُ بْنُ عَوْنٍ. أَنْبَأَنَا ا‘جْلَحُ، عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ؛ قَالَ: أَنْكَحَتْ عَائِشَةُ ذَاتَ قَرَابَةٍ لَهَا مِنَ ا‘نْصَارِ. فَجَاءَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: أَهْدَيْتُمُ الْفَتَاةَ؟ قَالُوا: نَعَمْ. قَالَ أَرْسَلْتُمْ مَعَهَا مَنْ يُغَنِّى؟ قَالَتْ : َ. فَقَالَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ ا‘نْصَارَ قَوْمٌ فِيهِمْ غَزَلٌ. فَلَوْ بَعَثْتُمْ مَعَهَا مَنْ يَقُولُ: أَتَيْنَاكُمْ أَتَيْنَاكُمْ، فَحَيَّانَا وَحَيَّاكُمْ.فِي الزوائد: إسناده مختلف فِيهِ من أجل ا‘جلح وأبي الزبير يَقُولُون إنه لم يسمع من ابْنِ عَبَّاسٍ. وأثبت أَبُو حاتم أنه رأى ابْنِ عَبَّاسٍ .

601. (1900) (6588)- İbnu Abbâs radıyallahu anhüma anlatıyor: "Hz. Aişe ensardan, bir yakını kızcağızı evlendirmişti. Resûlullah gelince: "Genç kızı (kocasına) gönderdiniz mi?" diye sordu. Evdekiler "evet!" deyince "Kızla birlikte bir de çalgıcı gönderdiniz mi?" dedi. Onlardan "Hayır göndermedik"

cevabını alınca, Aleyhissalâtu vesselâm: "Ensar, aralarında gazel okuma adeti mevcut olan bir cemaattir. Keşke onlara: "Size geldik size geldik, size selam bize selam" deyiverecek birini gönderseydiniz" buyurdular."[811]

602- 6589- 1901- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى. ثَنَا الْفِرْيَانِيُّ عَنْ ثَعْلَبَةَ بْنِ أَبِي مَالِكٍ التَّمِيمِيِّ، عَنْ لَيْثٍ عَنْ مُجَاهِدٍ؛ قَالَ: كُنْتُ مَعَ ابْنِ عُمَرَ فَسَمِعَ صَوْتَ طَبْلٍ فَأَدْخَلَ أَصْبَعَيْهِ فِي أُذُنَيْهِ. ثُمَّ تَنَحَّى. حَتَّى فَعَلَ ذلِكَ ثَثَ مَرَّاتٍ. ثُمَّ قَالَ: هكذَا فَعَلَ رَسُولُ ﷲِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.فِي الزوائد: ليث بن أَبِي سليم ضعفه الجمهور. ووقع عند ماجة »بن مالك« وهو وهم من الفريابيّ. والصواب »ثعلبة بن سهل، أَبُو مالك«. كما قاله المزي فِي التهذيب وا'طراف. والحديث رواه أَبُو دَاوُد فِي سننه بسنده عن نافع عن ابْنِ عمر. إ أنه لم يقل: صوت طبل. و قَالَ بدله مزمار. والباقي نحو .

602. (1901) (6589)- Mücahid merhum anlatıyor: "Ben İbnu Ömer radıyallahu anhüma ile beraberdim. Derken bir davul sesi işitti. Derhal iki parmağını iki kulağına soktu ve oradan (hızla) uzaklaştı. Bunu üç kere yaptı. Sonra: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm da böyle yapmıştı" dedi." [812]

*** MUHANNİS**

603- 6590- 1903- حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ حُمَيْدِ بْنِ كَاسِبٍ. ثَنَا عَبْدُالعَزِيزِ بْنُ أَبِي حَازِمٍ، عَنْ سُهَيْلٍ عَنْ ابيهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ أَنَّ رَسُولَ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَعَنَ الْمَرْأَةَ تَتَشَبَّهُ بِالرِّجَالِ، وَالرَّجُلَ يَتَشَبَّهُ بِالنِّسَاءِ.فِي الزوائد: إسناده حسن. ‘ن يعقوب بن حميد مختلف فِيهِ. وباقي رِجَالُهُ موثقون. والحديث رواه أَبُو دَاوُد بالَفظ قريب من هَذَا اللفظ .

603. (1903) (6590)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, erkeklere benzemeye çalışan kadına ve kadınlara benzemeye çalışan erkeğe lanet etti."[813]

*** DÜĞÜN YEMEĞİ**

604- 6591- 1911- حَدَّثَنَا سُوَيْدُ بْنُ سَعِيدٍ. ثَنَا الْفَضْلُ بْنُ عَبْدُ اللّٰهِ عَنْ جَابِرٍ، عَنِ الشَّعْبِيِّ، عَنْ مَسْرُوقٍ عَنْ عَائِشَةَ وَأُمِّ سَلَمَةَ؛ قَالَتَا: أَمَرَنَا رَسُولُ للّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ نُجَهِّزَ فَاطِمَةَ حَتَّي نُدْخِلَهَا عَلى عَلي. فَعَمَدْنَا إِلَي الْبَيْتِ. فَفَرَشْنَاهُ تُرْبًا لَيِّناً مِنْ أَعْرَاضِ الْبَطْحَاءِ. ثُمَّ حَشَوْنَا مِرْفَقَتَيْنِ لِيفاً. فَنَفَشْنَاهُ بِأَيْدِينَا. ثُمَّ أَطْعَمْنَا تَمْراً وَزَبِيباً وَسَقَيْنَا مَاءً عَذْباً وَعَمَدْنَا إِلَى عُودٍ، فَعَرَضْنَاهُ فِي جَانِبِ الْبَيْتِ لِيُلْقَى عَلَيْهِ الثَّوْبُ وَيُعَلَّقَ عَلَيْهِ السَّقَاءُ. فَمَا رَأَيْنَا عُرْساً أَحْسَنَ مِنْ عُرْسِ فَاطِمَةَ.فِي الزوائد: فِي إسناده الفضل بن عَبْدُ اللّٰه، وهو ضعيف، وجَابِرٍ الجَعْفِيُ متهم .

604. (1911) (6591)- Ümmü Seleme ve Hz. Aişe radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bize Fatıma'yı zifafa hazırlayıp, Ali radıyallahu anh'a teslim etmemizi emretti. Hemen gidip ilk iş, Batha taraflarından getirilen yumuşak topraktan Ali'nin evinin tabanına yaydık. Sonra iki yastığın içerisine, ellerimizle dikmiş olduğumuz hurma lifi doldurduk. Hurma ve kuru üzümle ziyafet hazırladık, üzerine tatlı su içtik. Sonra üzerine elbise takılıp, su kabı asılacak bir ağaç parçasını getirip odanın bir kenarına koyduk. Biz, Hz. Fatıma radıyallahu anhâ'nın düğününden daha güzel bir düğün görmedik."[814]

AÇIKLAMA:

İslâm'ın iki yüce büyüğünün evlenmeleri vesilesiyle icra edilen düğünün sadeliği ne kadar ibretamizdir! Bu meseleye temas eden başka rivayetler, bir kısım teferruat daha ilave ederse de hepsinde bu ibretli sadelik sabit kalır. Bazı rivayetler düğünde kuru hurmadan başka zeytin ve hatta hays denen kurutulmuş hurma da ikram edildiğini belirtir.
Bu evlilik hicretin birinci yılında, Recep ayında vuku bulmuştur. Ramazan, hatta Zilhicce ayında olduğunu söyleyen rivayetler de vardır. Taberî ise Hicretin ikinci yılı Sefer ayında nikahlarının kıyıldığını, Zilhicce ayında da zifaf yapıldığını kaydeder. Şu halde rivâyetlerden her birinin evlenme ile ilgili farklı merasimleri

aksettirme ihtimali mevcuttur.[815]

*** DAVETE İCABET**

605- 6592- 1915- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبَادَةَ الْوَاسِطِيُّ. ثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ. ثَنَا عَبْدُ الْمَلِكِ بْنُ حُسَيْنٍ أَبُو مَالِكٍ النَّخَعِيُّ، عَنْ مَنْصُورٍ عَنْ أَبِي حَازِمٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: اَلْوَلِيمَةُ أَوَّلَ يَوْمٍ حَقٌّ. وَالثَّانِي مَعْرُوفٌ. وَالثَّالِثُ رِيَاءٌ وَسُمْعَةٌ.فِي الزوائد: فِي إسناده أَبُو مالك النخعيّ. وهو ممن اتفقوا عَلَى ضعفه. وقد رواه الترمذي فِي جامعه من حديث عَبْدُ اللّهِ بن مسعود .

605. (1915) (6592)- Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Düğün yemeği ilk gün haktır, ikinci gün meşrudur, üçüncü gün riya ve gösteriştir."[816]

AÇIKLAMA:

İslâm dini, düğün merasimine ziyadesiyle ehemmiyet vermiştir. Bu, evlenme hadisesinin ilânını sağladığı, alâniyet kazandırdığı için gereklidir. Ancak düğünün hikmeti sadece bu değildir. İçtimaî kaynaşma vesilesidir de. Ayrıca, İslâm'ın, insanlara, ferdi eğlenceyi çok dar kayıtlarla tecviz etmiş olması sebebiyle, düğünler aynı zamanda eğlence ihtiyacının meşru bir karşılanma vesilesi de olmaktadır. Bu sebeple Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, davete icabeti vecibe kılmıştır.

Alimlerden bazısı "İlk günkü davete icabet vacibtir, ikinci günküne icabet müstehab, üçüncü günkü yemeğe icabet mekruh" demiştir.

Düğün ve davetlerle ilgili açıklamalar daha önce geçti. [817]

*** CİMA ESNASINDA TESETTÜR**

606- 6593- 1921- حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ وَهْبٍ الْوَاسِطِيُّ ثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ الْقَاسِمِ الْهَمْدَانِيُّ. ثَنَا
ا'حْوَصُ ابْنُ حَكِيمٍ، عَنء أَبِيهِ وَرَاشِدُ بْنُ سَعْدٍ وَعَبْدُ ا' عْلَى بْنُ عَدِيٍّ عَنْ عُتْبَةَ بْنُ عَبْدٍ السُّلَمِيِّ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِذَا أَتَى أَحَدُكُمْ أَهْلَهُ فَلْيَسْتَتِرْ وَ يَتَجَرَّدَ الْعَيْرَيْنِ.فِي الزوائد: إسناده ضعيف لجهالة تابعيه .

606. (1921) (6593)- Utbe İbnu Abdi's-Sülemî radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Biriniz hanımına temas edeceği vakit örtünsün, eşekler gibi çırılçıplak soyunmasın."[818]

AÇIKLAMA:

Bu hususta başka hadisler de gelmiştir. Kadın ve erkek, birleşme sırasında, odada yalnız oldukları taktirde örtüsüz olmaları haram sayılmamıştır. Başkasının görme durumunda örtüsüz olmaları haramdır. Birbirlerinin suret mahallerine bakmaları da haram sayılmamıştır.[819]

*** DÜBÜRDEN TEMAS HARAMDIR**

607- 6594- 1923- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ أَبِي الشَّوَارِبِ. ثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ الْمُخْتَارِ عَنْ سُهَيْلِ بْنِ أَبِي صَالِحٍ عَنِ الْحَارِثِ بْنِ مُخَلَّدٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ؛ قَالَ: َ يَنْظُرُ اللَّهُ إِلَى رَجُلٍ جَامَعَ امْرَأَتَهُ فِي دُبرِهَا.فِي الزوائد: إسناده صحيح. ‘ن الحارث بن مخلد ذكره ابْنِ حبان فِي الثقات. وباقي رِجَالُ ا‘‘سناد ثقات. قَالَ السندي: والحديث قد رواه أَبُو دَاوُد والترمذي بلفظ قريب من هَذَا .

607. (1923) (6594)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Allah, hanımına dübüründen temas eden kimseye rahmet nazarıyla bakmayacaktır."[820]

608- 6595- 1924- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَبْدَةَ. أَنْبَأنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ بْنُ زِيَادٍ عَنْ حَجَّاجِ بْنِ أَرْطَاةَ، عَن عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ عَبْدِاللَّهِ بْنِ هَرَمِيٍّ عَنْ خُزَيْمَةَ بْنِ ثَابِتٍ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ اللَّهَ َ يَسْتَحْيِي مِنَ الْحَقِّ ثَثَ مَرَّاتٍ َ تَأتُوا النَّسَاءِ فِي أَدْبَارِهِنَّ.فِي الزوائد: فِي إسناده حجاج بن أرطاة. وهو مدلس. والحديث منكر يصح من وجه، كما ذكرن غير واحد. ورواه والترمذي من حديث على بن طلق .

608. (1924) (6595)- Huzeyme İbnu Sâbit radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:
"Allah, hakkı beyanda haya talep etmez." Bunu üç kere tekrarladı, sonra şöyle devam etti: "Kadınlara dübürlerinden temas etmeyin!"[821]

AÇIKLAMA:

1- İstihya: Utanma mânasına geldiği gibi istif'al babından olması sebebiyle "utanma talebi" manası da mevcuttur. Dinin gerçeklerini öğrenme sırasında

"utanma tavrı" gerekmez demektir. Aksi halde bilinmesi gereken bir kısım meseleler sorulamaz veya sorulsa da açıklanamaz. İslâm dini إِنّ اللّهَ يَسْتَحْيِ مِنَ الْحَقّ düsturunu vazederek, utanmayı celbeden meselelerin ta'lim ve taallümünü garanti altına almıştır.
Bu bahis genişçe açıklandı.

2- Kadınlara ekime elverişli olan cihetlerinden temas edileceği Kur'ân tarafından (Bakara 223) ele alınmış bir mevzudur. Mak'ad veya dübür de denilen arka cihetinden temas kesinlikle haram kılınmıştır. Lûtiliğin bir eşidir.[822]

*** AZL**

609- 6596- 1928- حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ الْخَلُ. ثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ عِيسَى. ثَنَا ابْنُ لَهِيعَةَ. حَدَّثنِي جَعْفَرُ بْنُ رَبِيعَةَ عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ مُحَرِّزِ بْنِ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنْ أبِيهِ عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ؛ قَالَ: نَهَى رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أنْ يُعْزَلَ عَنِ الْحُرَّةِ إِلَّا بِإِذْنِهَا.فِي الزوائد: فِي إسناده ابْنِ لهيعة وهو ضعيف .

609. (1928) (6596)- Hz. Ömer radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm hür kadının izni olmadan ona azil yapmayı yasakladı." [823]

AÇIKLAMA:

Azil, temasta meniyi rahme değil, dışarı atmaktır. Bu bahis daha önce açıklandı. [824]

*** KIZ, HALA VEYA TEYZESİ ÜZERİNE NİKÂHLANMAZ**

610- 6597 -1930- حَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ. ثَنَا عَبْدَةُ بْنُ سُلَيْمَانَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْحَاقَ عَنْ
يَعْقُوبَ ابْنِ عُتْبَةَ عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ يَسَارٍ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ؛ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَنْهى عَنْ نِكَاحَيْنِ. أَنْ يَجْمَعَ الرَّجُلُ بَيْنَ الْمَرْأةِ وَعَمَّتِهَا وَبَيْنَ الْمَرْأةِ
وَخَالَتِهَا.فِي الزوائد: فِي إسناده مُحَمَّد بن إسحاق، مدلس وقد عنعنه .

610. (1930) (6597)- Ebu Sa'îdi'l-Hudrî radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ı işittim, şu iki nikahı yasaklamıştı: "Kişinin, kadınla kadının halasını, veya kadınla kadının teyzesini bir nikâhta birleştirmesi."[825]

611- 6598 -1931- حَدَّثَنَا جُبَارَةُ بْنُ الْمُغَلِّسِ. ثَنَا أَبُو بَكْرٍ النَّهْشَلِيُّ. حَدَّثَنِى أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي مُوسَى عَنْ أبيهِ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: تُنْكَحُ الْمَرْأةُ عَلى عَمَّتِهَا وَ خَالَتِهَا.فِي الزوائد: فِي إسناده جبارة بن المغلس .

611. (1931) (6598)- Ebu Musa radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kadın, halası veya teyzesi üzerine nikâhlanamaz."

AÇIKLAMA:

Bir erkek, bizzat Kur'ân-ı Kerim'in tanıdığı ruhsatla (Nisa 3) iki, üç hatta dört kadını aynı anda nikâhı altına alabilir. Fakat bu kadınlar arasındaki akrabalık hala-yeğen veya teyze-yeğen şeklinde olmamalıdır. Alimler daha da açarak, kadının erkek kardeşinin veya kız kardeşinin kızını da erkeğin nikâhlayamayacağını belirtmiştir. Bu tahrim, sünnette gelen bir tahrimdir. Kur'ân'da iki kız kardeşin aynı erkek tarafından birlikte nikâhlanması yasaklanmıştır (Nisa 23). Bu yasak aynı andaki nikâhlama ile ilgilidir. Birinin

ölümüyle diğeri nikâhlanabilir.[826]

*** HÜLLECİYE LÂNET**

612- 6599- 1934- حَدَّثَنَا جُبَارَةُ بْنُ الْمُغَلِّسِ. ثَنَا أَبُو بَكْرٍ النَّهْشَلِيُّ. حَدَّثَنِي أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي مُوسَى عَنْ أَبِيهِ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: تُنْكَحُ الْمَرْأَةُ عَلَى عَمَّتِهَا وَ خَالَتِهَا.فِي الزوائد: فِي إسناده جبارة بن المغلس .

612. (1934) (6599)- Hz. İbnu Abbâs radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm hulle yapana da yaptırana da lanet etti.”[827]

613- 6600- 1936- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ عُثْمَانَ بْنِ صَالِحٍ الْمِصْرِيُّ. ثَنَا أَبِي. قَالَ: سَمِعْتُ اللَّيْثَ بْنَ سَعْدٍ يَقُولُ: قَالَ لِي أَبُو مُسْعَبٍ مِشْرَحُ بْنُ هَاعَانَ قَالَ عُقْبَةُ بْنُ عَامِرٍ: قَالَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَ أُخْبِرُكُمْ بِالتَّيْسِ الْمُسْتَعَارِ؟ قَالُوا: بَلي يَا رَسُولَ للّهِ. قَالَ هُوَ الْمُحَلِّلُ. لَعَنَ اللّهُ الْمُحَلِّلَ وَالْمُحَلَّلَ لَهُ.فِي الزوائد: فِي إسناده مشرح بن هاعان. ذكره ابْنِ حبان فِي الثقات. و قَالَ: يخطئ ويخالف. وذكره فِي الضعفاء و قَالَ: يروي عن عقبة بن عامر مناكير يتابع عليها. والصواب ترك ما انفرد به. و قَالَ ابْنِ يونس: كَانَ فِي جيش الحجاج الَّذِين رموا الكعبة بالمنجنيق. و قَالَ أحمد: معروف. و قَالَ ابْنِ معين والذهبي: ثقة. و يَحْيَى بن عُثْمَانَ بن صالح، قَالَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بن أَبِي حاتم: تكلموا فِيهِ و قَالَ أبو يونس: كَانَ خافظا للحديث وحدّث بما لم يكن يوجد عند غيره .

613. (1936) (6600)- Ukbe İbnu Âmir radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm (bir gün): "Sizlere kiralık döl hayvanını haber vermiyeyim mi?" buyurdular. (Yanında bulunanlar:) "Evet ey Allah'ın Resulü! Haber verin!" dediler. "O hülle yapandır. Allah hülle yapana da hülle yaptırana da lânet etsin!" buyurdular."[828]

AÇIKLAMA:

Hülle yapan diye tercüme ettiğimiz muhallil, başkasının üç talâkla boşamış olduğu karının tekrar eski kocasına helal olmasını ve onunla yeniden evlenmesini sağlamak maksadıyla, bu boşanmış kadınla cinsî temasta bulunduktan sonra boşamak üzere nikâhlayan adama denir. Bu fiili Resûlullah yasaklamıştır. Çünkü nikâh ebedî bir müddette yapılır. Üç günlük, beş günlük, bir yıllık, bir temaslık gibi bir müddetle nikâh İslâm'da haramdır. Bu çeşit nikâh zinayı andırır ve nikâh müessesesini yıpratır.

Hülle yaptıran diye tercüme ettiğimiz muhallel-leh, karısını üç talâkla boşadıktan sonra tekrar ona dönmek isteyen erkektir. Resûlullah böylesi haysiyetsizlere de lanet etmektedir.

Bu bahis de daha önce işlendiği için bu kadarcık hülasa bilgi ile yetiniyoruz. [829]

*** SÜT KARDEŞLİĞİ**

614- 6601- 1946- حَدَّثَنَا حَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَى. ثنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ وَهْبٍ.
أَخْبَرَنِي ابْنُ لَهِيعَةَ عَنْ أَبِي الأَسْوَدِ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الزُّبَيْرِ؛ أَنَّ
رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:
رَضَاعَ إِلاَّ مَا فَتَقَ الأَمْعَاءَ.فِي الزوائد: فِي إسناده ابْنِ لهيعة، وهو ضعيف.
والحديث رواه الترمذي من حديث أم سلمة و قَالَ: حسن صحيح .

614. (1946) (6601)- Abdullah İbnu'z-Zübeyr radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Barsakları birbirinden ayıran miktarda süt emilmedikçe evlenme yasağı hâsıl olan emme vukû bulmaz."[830]

*** CARİYESİNİ ÂZÂD EDİP NİKÂHLAYAN**

615- 6602- 1958- حَدَّثَنَا حُبَيْش بْنُ مُبَشِّرٍ. ثَنَا يُونُسُ بْنُ مُحَمَّدٍ. ثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ أَيُّوبَ عَنْ عِكْرَمَةَ عَنْ عَائِشَةَ؛ أَنَّ رَسُولَ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَعْتَقَ صَفِيَّةَ وَجَعَلَ عِتْقَهَا صَدَاقَهَا وَتَزَوَّجَهَا.الحديث فِي الزوائد: إسناده صحيح. إِذَا كَانَ عكرمة مولى ابْنِ عَبَّاسٍ سمع من عَائِشَةَ. فقد تناقض فِيهِ قول ابْنِ حاتم. فَقَالَ فِي المراسيل: لم يسمع من عَائِشَةَ. و قَالَ فِي الجرح والتعديل: سمع منها. ورجح سماعه منها أن روايته عنها فِي صحيح البخاري. و قَالَ ابْنِ المدني: أعلمه سمع من أحد من أزواج النَّبِيّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: والحديث من رواية أنس فِي الصحيحين وغيرهما .

615. (1958) (6602)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, Hz. Safiyye radıyallahu anhâ'yı âzâd etti ve azadlığını onun mehri kıldı ve onunla (hürre olarak) evlendi."[831]

616- 6603- 1959- حَدَّثَنَا أَزْهَرُ بْنُ مَرْوَانَ. ثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ بْنُ سَعِيدٍ. ثَنَا الْقَاسِمُ بْنُ عَبْدِ الْوَاحِدِ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَقِيلٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِذَا تَزَوَّجَ الْعَبْدُ بِغَيْرِ إِذْنِ سَيِّدِهِ كَانَ عَاهِراً.فِي الزوائد: هذا إسناده حسن. والحديث رواه أَبُو دَاوُد والترمذي من حديث جَابِرِ .

616. (1959) (6603)- İbnu Ömer radıyallahu anhüma anlatıyor: "Köle, efendisinin izni olmadan evlenirse, zâni sayılır."[832]

AÇIKLAMA:

Hadis, kölenin evlenmesinin sahih sayılmasını efendisinin iznine bağlamaktadır. Öyleyse efendisinin izni olmadan kölenin akdedeceği nikâh batıldır. [833]

*** MUT'A NİKÂHI HARAMDIR**

617- 6604- 1963- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ خَلَفٍ الْعَسْقَنِيُّ. ثَنَا الْفِرْيَابِيُّ عَنْ أَبَانَ أَبِي حَازِمٍ عَنْ أَبِي بَكْرِ بْنِ حَفْص عِنِ ابْنِ عُمَرَ؛ قَالَ: لَمَّا وَلِيَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ خَطَبَ النَّاسَ فَقَالَ: إِنَّ رَسُولَ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَذِنَ لَنَا فِي الْمُتْعَةِ ثَثًا، ثُمَّ حَرَّمَهَا. وَاللهِ! أَعْلَمُ أَحَداً يَتَمَتَّعُ وَهُوَ مُحْصَنٌ إَ رَجَمْتَهُ بِالْحِجَارَةِ. إَ أَنْ يَأتِيَنِي بِأَرْبَعَةٍ يَشْهَدُونَ أَنَّ رَسُولَ للهِ أَحَلَّهَا بَعْدَ إِذْ حَرَّمَهَا.فِي الزوائد: فِي إسناده أَبُو بَكْرِ بن حفص. اسمه إِسْمَاعِيلَ ا"بأبيّ. ذكره ابْنِ حبان فِي الثقات. و قَالَ بانٍ أَبِي حاتم عن أبيه: كتب عنه وعن أبيه. و كَانَ أَبُو يكذب. قلت: بأس به. قَالَ ابْنِ أَبِي حاتم: وثقه أحمد و ابْنِ معين والعجلي و ابْنِ نمير وغيرهم. وأخرج له ابْنِ خزيمة فِي صحيحه، والحاكم فِي المستدرك .

617. (1963) (6604)- İbnu Ömer radıyallahu anhüma anlatıyor: "Ömer İbnu'l-Hattâb halife olunca halka hitap etti ve dedi ki: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm mut'â nikâhını bize üç kere helal kılmıştı, sonra onu haram kıldı. Vallahi, mut'a nikâhı yapan evli bir kimseyi duyarsam onu taşla recmederim. Böyle birisi, recm olmaktan kendini kurtarabilmek için, bana, Resûlullah'ın, onu haram kıldıktan sonra tekrar helal kıldığına dair dört şahid getirmelidir."[834]

AÇIKLAMA:

Mut'a bahsi genişçe izah edildi; ehl-i sünnet ulemâsı bunun haramlığında icma etmiştir.[835]

*** DENKLİK**

618- 6605- 1968- حَدَّثَنَا عَبْدُاللّهِ بْنُ سَعِيدٍ. ثَنَا الْحَارِثُ بْنُ عِمْرَانَ الْجَعْفَرِيُّ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ؛ قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: تَخَيَّرُوا لِنُطَفِكُمْ وَانْكِحُوا ا َكْفَاءَ وَأَنْكِحُوا إِلَيْهِمْ.فِي الزوائد: فِي إسناده الحدرث بن عمران المدينيّ. قَالَ فِيهِ ابو حاتم: ليس بالعوي. والحديث الَّذِي رواه أصل له، يعني هَذَا الحديث، عن الثقات. و قَالَ الدار قطني: متروك .

618. (1968) (6605)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Nutfeleriniz için (kadının) hayırlısını tercih edin. Kendinize denk olanlarla evlenin, denklerinizin kızını isteyin." [836]

AÇIKLAMA:

Pek çok rivayette, çocuğun anne tarafına çekeceği belirtilerek, evlenilecek kadının aslına bakılması, hayırlı olanın tercih edilmesi belirtilmiştir. Kur'ân-ı Kerim'de olsun, hadislerde olsun hayırlı kadının dindar kadın olacağı belirtilmiştir. Sırf maddi mülahazalarla tercih dinen yanlıştır.
Kadında aranması gereken diğer bir husus kadının erkeğe denk olmasıdır. Denklik mutlaktır, diyanette, içtimai şartlarda, zenginlikte ve hatta yaşta bile aranabilir. Cumhûr-u ulemâ denkliği dört şeyde aramıştır: Din, hürriyet, neseb ve san'at (meslek).
Denklik daha çok erkeklerle ilgili bir meseledir, kadınlarda denklik aranmaz. Çünkü hadisler "erkeğin kadına denk olması"ndan bahseder. Alimler bu sebeple müslüman bir kadının, gayr-ı müslim erkekle evlenemeyeceğini hükme bağlarken, müslüman bir erkeğin ehl-i kitaptan bir kadınla evlenebileceğini belirtirler. Keza dindar bir kadının fâsık bir erkekle, hür bir kadının köle bir erkekle, asaletli bir aile kızının soyu sopu tanınmayan bir erkekle, sarraflık gibi üstün bir mesleği olan bir aileye mensup kızın, adi sayılan bir meslek sahibi erkekle evlendirilmemesi gerektiği belirtilmiştir. Buna rağmen, kız ve ailesi rıza gösterdikçe, bu sayılan şartlan haiz olmayan müslüman bir erkekle evlenmesi şer'an haram değildir, caizdir.

Mâlikiler, denkliği sadece diyanette ararlar.[837]

*** KADIN GÜNÜNÜ KUMASINA VEREBİLİR**

619- 6606 -1973- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، وَ مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى. قَاَ: ثَنَا عَفَّانُ. ثَنَا حَمَّادُ ابْنُ سَلَمَةَ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ سُمَيَّةَ عَنْ عَائِشَةَ؛ أَنَّ رَسُولَ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَجَدَ عَلَى صَفِيَّةَ بِنْتِ حُيَيٍّ فِي شَيْءٍ. فَقَالَتْ صَفِيَّةُ: يَا عَائِشَةُ! هَلْ لَكِ أَنْ تُرْضِي رَسُولَ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِّى، وَلَكِ يَوْم؟ قَالَتْ: نَعَمْ. فَأَخَذَتْ خِمَاراً لَهَا مَصْبُوغاً بِزَعْفَرَانٍ. فَرَشَّتْهُ بِالْمَاءِ لِيَفُوحَ رِيحُهُ. ثُمَّ قَعَدَتْ إِلَى جَنْبِ رَسُولِ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. فَقَالَ النَّبِيّ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يَا عَائِشَةُ! إِلَيْكِ عَنِّي. إِنَّهُ لَيْسَ يَوْمِكِ فَقَالَتْ: ذَلِكَ فَضْلُ اللّهِ يُؤتِيهِ مَنْ يَشَاءُ. فَأَخْبَرَتْهُ بِا٬مْرِ فَرَضِيَ عَنْهَا.فِي الزوائد: فِي إسناده سمية البصرية. وهي تعرف. كَذَا قاله صاحب الميزان .

619. (1973) (6606)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, zevce-i pakleri Safiyye Bintu Huyey radıyallahu anhâya bir sebeple kızmışlardı. Safiyye bana: "Ey Aişe! "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ı benden razı edecek bir çaren var mı? Böyle bir çare bulursan ben Resûlullah'ın bana uğrama sırası olan bugünü sana vereceğim!" dedi. Ben de: "Evet var!" dedim. Zaferanla boyalı olan başörtümü aldım, (nefis) kokusunu neşretmesi için üzerine su çiledim. Sonra (bunu üzerime alarak)gidip Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın yanına oturdum. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Ey Aişe! Benden uzak dur, bugün senin günün değil!" buyurdular. Ben de: "Bu Allah'ın lütfudur, dilediğine verir" dedim ve (Safiyye ile aramızda) olup biteni anlattım. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm, Safiyye'den razı oldu."[838]

*** EVLENMEYE ARACI OLMA**

620- 6607- 1975- حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ. ثَنَا مُعَاوِيَةُ بْنُ يَحْيَى. ثنَا مُعَاوِيَةُ بْنُ يَزِيدَ عَنْ يَزِيدَ ابْنِ أَبِي حَبِيبٍ عَنْ أَبو الْخَيْرِ عَنْ أَبِي رُهْم؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مِنْ أَفْضَلِ الشَّفَاعَةِ أَنْ يُشَفَّعَ بَيْنَ ا"ثْنَيْنِ فِي النَّكَاحِ.فِي الزوائد: هَذَا إسناد مرسل. أَبُو رهم هَذَا، اسمه أحزابِ بن أسيد »بفتح الهمزة، وقيل بضمها«. قَالَ البخاري: هو تابعي. و قَالَ أَبُو حاتم: ليست له صحبة. وذكره ابْنِ حبان فِي الثقات .

620. (1975) (6607)- Ebu Rühm radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "En hayırlı şefaatlerden biri, evlenecek iki kişinin arasında yardımcı olmaktır."[839]

621- 6608- 1976- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثنَا شَرِيكٌ عَنِ الْعَبَّاسِ بْنِ ذُرَيْحٍ عَنِ الْبَهِي عَنْ عَائِشَةَ؛ قَالَتْ: عَثَرَ أُسَامَةُ بِعَتَبَةِ الْبَابِ. فَشُجَّ فِي وَجْهِهِ. فَقَالَ رَسُولُ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَمِيطِي عَنْهُ ا'ذَى فَتَقَذَّرْتُهُ. فَجَعَلَ يَمَصُّ عَنْهُ الدَّمَ وَيَمُجُّهُ عَنْ وَجْهِهِ. ثُمَّ قَالَ: لَوْ كَانَ أَسَامَةُ جَارِيَةً لَحَلَّيْتُهُ وَكَسَوْتُهُ حَتَّى أُنَفِّقَهُ.فِي الزوائد: إسناده صحيح إن كَانَ البهي سمع من عَائِشَةَ. وفي سماعه كم. وقد سئل عنه أحمد فَقَالَ: ما أرى فِي هَذَا شيئا، إنما يروى عن البهى. قَالَ العء فِي المراسيل: أخرج مسلم لعبد الله البهى عن عَائِشَةَ حديثا .

621. (1976) (6608)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor. "(Bir gün) Üsâme radıyallahu anh kapının eşiğine takılıp düştü ve yüzü kanadı. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm: "Ondan şu ezayı temizleyiver!" buyurdular. Ben ise tiksindim (ve bunu yapmaktan imtina ettim). Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm, onun kanını emip yüzünden atmaya başladı. Sonra da: "Eğer Usâme bir kız olsaydı onu süsleyip, (güzel)giydirecek ve (evlenmeye) cazip kılacaktım" buyurdular."[840]

*** KADINLARA İYİ MUAMELE**

622- 6609 -1977- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ خَلَفٍ، وَ مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى. قَاَ: ثَنَا أَبُو عَاصِمٍ عَنْ جَعْفَرِ ابْنِ يَحْيَى بْنِ ثَوْبَانَ عَنْ عَمِّهِ عُمَارَةَ بْنِ ثَوْبَانَ عَنْ عَطَاءٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: خَيْرُكُمْ خَيْرُكُمْ ٴهْلَهِ. وَأَنَا خَيْرُكُمْ ٴهْلِي.فِي الزوائد: الحديث من رواية عَائِشَةَ رضي اللّه تعلى عنها، رواه الترمذي و ابْنِ حبان فِي صحيحه. وأما رواية ابْنِ عَبَّاسٍ فإسناده ضعيف. ٴن عمارة بن ثوبان ذكره ابْنِ حبان فِي الثقات. و قَالَ عبد الحق: ليس والقويّ. و قَالَ ابْنِ القطان: مجهول الحال .

622. (1977) (6609)- İbnu Abbas radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Sizin en hayırlınız, ehline karşı en iyi davrananınızdır. Ben aileme en iyi olanınızım."[841]

623- 6610 -1978- حَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ. ثَنَا أَبُو خَالِدٍ عَنِ اٴعْمَشِ عَنْ شَقِيقٍ، عَنْ مُسْرُوقٍ عَنْ عَبْدِ اللّهِ بْنِ عَمْرٍو؛ قَالَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : خِيَارُكُمْ خِيَارُكُمْ لِنِسَائِهِمْ.فِي الزوائد: إسناده عَلَي شرط الشيخين. والحديث رواه الترمذي من حديث أَبِي هُرَيْرَةَ، وَقَالَ : حديث حسن .

623. (1978) (6610)- Abdullah İbnu Amr (İbni'l-As) radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

"Sizin en hayırlınız, kadınlarına karşı en iyi davrananlardır."[842]

AÇIKLAMA:

Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm kadınlara iyi davranmayı emretmiş, en hayırlı kimsenin, hanımına en iyi davranan kimse olduğunu belirtmiştir. Şüphesiz "iyi davranma" izafi bir durumdur. Bu "iyilik"in içine öncelikle kadınların haklarına hakkıyla riayet gelir: Nafaka hakkı, tahkir edilmeme, başına vurulmama hakkı gibi hadislerde belirtilen haklara riayet. Ayrıca onların bir kısım huysuzlukları,

kıskançlıkları karşısında sabretmek, terbiyelerinde iyi davranmak, geçimi iyi yapmak... hep kadınına karşı iyi olmanın içine girer.
Ancak kişinin "en iyi" olması için kadınına karşı iyiliğin yetmeyeceği de açıktır. Ayet ve hadislerde, bunun için başka şartlar da sayılmıştır: Takva, zühd, verâ, a'mâl-i sâlih... gibi. Şu halde o şartları yerine getiren, hanımına karşı da iyi olunca iyilikte kemale yaklaşmış olur. Resûlullah'ın zevcelerine karşı davranışları ile kadın hususundaki tavsiyeleri tahlil edilince bu "iyilik"ten kastedilen teferruat ortaya çıkarılabilir.[843]

624- 6611- 1979- حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ. ثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ عَنْ أبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ؛ قَالَتْ: سَابَقَنِي النَّبِيّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: فَسَبَقْتُهُ.فِي الزوائد: إسناده صحيح عَلَى شرط البخاري. وعزاه المزيّ فِي ا٠طراف للنسائي. وليس هو فِي رواية ابْنِ السنيّ .

624. (1979) (6611)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm benimle koşu yarışı yaptı. Yarışı ben kazandım."[844]

AÇIKLAMA:

Önceki hadiste geçen "hanımına karşı iyi davranma"lardan biri de onların gönlünü çeşitli vesilelerle hoş etmek olmalıdır. İşte bunlardan biri, münasip bir zamanda yapılacak herhangi bir yarıştır. Başka bir rivayette Hz. Aişe, Aleyhissalâtu vesselâm'ın kendisiyle iki ayrı sefer yarıştığını, birini kaybeden Resûlullah'ın, birini kazandığını belirtir.[845]

625- 6612- 1980- حَدَّثَنَا أَبُو بَدْرٍ، عَبَّادُ بْنُ الْوَلِيدِ. ثَنَا حَبَّانُ بْنُ هِلٍ: ثَنَا مُبَارَكُ بْنُ فَضَالَةَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ زَيْدٍ عَنْ أُمِّ مُحَمَّدٍ عَنْ عَائِشَةَ؛ قَالَتْ: لَمَّا قَدِمَ رَسُولَ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْمَدِينَةَ وَهُوَ عَرُوسٌ بِصَفِيَّةَ بِنْتِ حُيَيٍّ، جِئْنَ نِسَاءُ ا٠نْصَارِ فَإخْبَرْنَ عَنْهَا. قَالَتْ: فَتَنَكَّرْتُ وَتَنَقَّبْتُ فَذَهَبْتُ. فَنَظَرَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَي عَيْنِي فَعَرَفَنِي. قَالَتْ: فَالْتَفَتَ فَأَسْرَعْتُ الْمَشْيَ. فَأَدْرَكَنِي فَاحْتَضَنني. فَقَالَ: كَيْفَ رَأيْتِ؟ قَالَتْ، قُلْتُ: أَرْسِلْ. يَهُودِيَّةٌ وَسْطَ

يَهُودِيَّاتٍ.فِي الزوائد: إسناده ضعيف لضعف علي بن زيد بن جدعان .

625. (1980) (6612)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Safiyye Bintu Huyey radıyallahu anhâ ile evlenmiş olarak Medine-i Münevvere'ye geldiği zaman, Ensâr kadınları (yanıma) gelip ondan (ve güzelliğinden bana) haber verdiler. Hz. Aişe devamla der ki:- "Kendimi tanınmayacak bir hale getirip, üzerime örtü alıp (onu görmek üzere) ben de gittim. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm (açık olan) gözüme bakıp beni tanıdı. Bunun üzerine ben hemen geri döndüm ve hızlıca yürüdüm. Aleyhissalâtu vesselâm da peşimden gelerek bana yetişti ve beni kucakladı. Sonra: " (Safiyye'yi) nasıl buldun?" diye sordu. Ben de: "Bırak (beni)! Yahudi kadınlardan bir yahudi kadındır!" dedim."[846]

-626 -6613 -1981 حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بِشْرٍ ، عَنْ زَكَرِيَّا عَنْ خَالِدِ ابْنِ سَلَمَةَ عَنِ الْبَهِي عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ؛ قَالَ: قَالَتْ عَائِشَةُ: مَا عَلِمْتُ حَتَّى دَخَلَتْ عَلَيَّ زَيْنَبُ بِغَيْرِ إِذْنٍ وَهِيَ غَضْبَى. ثُمَّ قَالَتْ: يَا رَسُولَ لِلَّهِ! أَحَسْبُكَ إِذَا قَلَبَتْ لَكَ بُنَيَّةُ أَبِي بَكْرٍ ذُرَيْعَتَيْهَا. ثُمَّ أَقْبَلَتْ عَلَيَّ. فَأَعْرَضْتُ عَنْهَا. حَتَّى قَالَ النَّبِيّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دُونَكِ، فَانْتَصِرِي فَأَقْبَلْتُ عَلَيْهَا، حَتَّى رَأَيْتُهَا وَقَدْ يَبِسَ رِيقُهَا فِي فِيهَا، مَا تَرُدُّ عَلَيَّ شَيْئاً. فَرَأَيْبُ النَّبِيّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَتَهَلَّلُ وَجْهُهُ.فِي الزوائد: إسناده صحيح ورِجَالُهُ ثقات. وذكريا بن أبي زائدة كَانَ بدلس .

626. (1981) (6613)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Zeyneb (Bintu Cahş) odama izinsiz olarak öfkeyle girinceye kadar (kumalarımın bana kızdıklarını) bilmiyordum. (Zeyneb odama girdikten) sonra: "Ey Allah'ın Resûlü! Ebu Bekr in kızının, kollarını sana sarması sana yeterli mi?" diye çıkıştı, sonra da bana yöneldi. Ben de ondan yüzümü çevirdim, (söylediklerine cevap vermedim). Öyle ki Aleyhissalâtu vesselâm (dayanamayıp): "Onu durdur ve kendini müdafaa et!" dedi. Bunun üzerine Zeyneb'e yöneldim, (gereken cevabı verdim. Öyle oldu ki) bana cevap veremez hale geldi ve sonunda ağzının tükrüğünün kuruduğunu farkettim. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın (bu durumdan memnun olarak)

yüzünün güldüğünü gördüm."[847]

AÇIKLAMA:

Bu hâdise, Resûlullah'ın hanımlarının, kendilerine her hususta eşit davranılma talebi üzerine çıkmıştır. Aleyhissalâtu vesselâm, kendisine gelen bir hediye Aişe'nin gününe müsadif olursa alır, diğer günler almazdı. Bunun üzerine hediyeler hep Hz. Aişe'nin gününde gelmeye başladı. Diğer hanımlar, kendi günlerinde de hediyelerin kabulü için muhtelif teşebbüslerde bulundular. Önce Ümmü Seleme radıyallahu anhâ'yı, sonra da Hz. Fatıma'yı bu maksadla birkaç kere Resûlullah'a ricacı gönderdiler. Aleyhissalâtu vesselâm: "Kendisine vahyin sadece Hz. Aişe'nin yanında iken geldiğini belirterek bu husustaki tavrını değiştirmeyeceğini" belirtti. Bunun üzerine, bir kere de Zeyneb radıyallahu anhâ'yı gönderdiler. Bir başka rivayette, Hz. Zeyneb, içeri girince Resûlullah'a: "Hanımların, Ebu Bekr in kızı hususunda senden adalet talep ediyorlar" diye söze başlar ve sonra Hz. Aişe'ye yönelerek yüksek sesle ve öfkeyle hakaretler savurur. Sadedinde olduğumuz rivayet, bu hakaretlere, Hz. Aişe'nin Resûlullah'tan gelen talep üzerine cevap verdiğini belirtir. Bir başka rivayete göre Resûlullah, Hz. Zeyneb'in cevap veremez hale getirilişinden memnun kalır ve Hz. Aişe'ye takdirlerini: "Bu, Ebu Bekr'in kızıdır" diyerek ifade buyurur.[848]

-627 -1982 -6614 -حَدَّثَنَا خَفْصُ بْنُ عَمْرٍو. ثنَا عُمَرُ بْنُ حَبِيبٍ الْقَاضِي. قَالَ: ثنَا هِشَامُ بْنُ عُرْوَةَ عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ؛ قَالَتْ: كُنْتُ أَلْعَبُ بِالْبَنَاتِ وَأَنَا عِنْدَ رَسُولِ للهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَكَانَ يُسَرِّبُ إِلَيَّ صَواحِبَاتِي يُعِبْنَنِي.فِي الزوائد: إسناده ضعيف، ‘ن فيه عمر بن حبيب العديّ قاضى المرعة، ثم قاضي الشرقية للمأمون، متفق عَلَى تضعيفه. وكذبه ابْنِ معين.فِي السندي. قلت أصل الَحديث ثابت بريب .

627. (1982) (6614)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Ben Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın yanında iken bebeklerimle oynardım. Aleyhissalâtu vesselâm da benim kız arkadaşlarımı bana gönderirdi. Arkadaşlarımla beraber oynardık."[849]

*** GERDEĞİN MÜSTEHAB VAKTİ**

628- 6615- 1991- حَدَّثَنَا أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا أَسْوَدُ بْنُ عَامِرٍ. ثَنَا زُهَيْرٌ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْحَاقَ عَنْ عَبْدِاللَّهِ بْنِ أَبِي بَكْرٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ الْحَارِثِ بْنِ هِشَامٍ عَنْ أَبِيهِ؛ أَنَّ النَّبِيّ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَزَوَّجَ أُمَّ سَلَمَةَ فِي شَوَّالٍ. وَجَمَعَهَا إِلَيْهِ فِي شَوَّالٍ.فِي الزوائد: فِي إسناده مُحَمَّد بن إسحاق. وهو مدلس. وقد عنعنه. وليس للحارث بن هشام بن المغيرة سوى هَذَا الحديث عند المصنف. وليس له شئ فِي ا'صول الخمسة.قَالَ المزيّ: ورواه مُحَمَّد بن يزيد المستملى عن أسؤد بن عامر بإسناده. إ أنه قَالَ: عَبْدُ الرَّحْمَنِ. بدل عبد الملك. وهو أولى بالصواب .

628. (1991) (6615)- Hâris İbnu Hişâm radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, Ümmü Seleme radıyallahu anhâ ile Şevval ayında nikahlandı ve şevval ayında onunla gerdeğe girdi."[850]

AÇIKLAMA:

Alimler, bu sünnetiyle Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın cahiliye devrinde mevcut olan Şevval'de evlenmeyi uğursuz sayma inancını yıktığını, o ayda evlenmenin müstehablığını teşri ettiğini belirtirler.[851]

*** UĞUR VE UĞURSUZLUK NEDE VAR?**

629- 6616- 1993- حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ. ثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَيَّاشٍ. حَدَّثَنِي سَلَيْمَانُ بْنُ سَلَيْمٍ الْكَلْبِيُّ، عَنْ يَحْيَى بْنِ جَابِرٍ عَنْ حَكِيمِ بْنِ مُعَاوِيَةَ عَنْ عَمِّهِ مِخْمَرِ بْنِ مُعَاوِيَةَ؛ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: َ شُؤْمَ. وَقَدْ يَكُونُ الْيُمْنُ فِي ثَلَثَةٍ: فِي الْمَرْأَةِ وَالْفَرَسِ والدَّارِ.فِي الزوائد: إسناده صحيح ورِجَالُه ثقات .

629. (1993) (6616)- Mıhmâr İbnu Mu'âviye radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın şöyle söylediğini işittim: "Uğursuzluk yoktur. Ancak üç şeyde uğur olabilir: Kadında, atta, evde."[852]

630- 6617- 1995- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ خَلَفٍ، أَبُو سَلَمَةَ. ثَنَا بِشْرُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، عَنْ عَبْدِالرَّحْمَنِ ابْنِ إِسْحَاقَ عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ سَالِمٍ عَنْ أَبِيهِ؛ أَنَّ رَسُولَ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: الشُّؤْمُ فِي ثَلَثٍ: فِي الْفَرَسِ وَالْمَرْأَةِ وَالدَّارِ. قَالَ الزُّهْرِيُّ: فَحَدَّثَنِي أَبُو عُبَيْدَةَ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ زَمْعَةَ؛ أَنَّ جَدَّتَهُ، زَيْنَبَ حَدَّثَتْهُ عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ أَنَّهَا كَانَتْ تَعُدُّ هؤُءِ الثَّلَثَةَ. وَتَزِيدُ مَعَهُنَّ السَّيْفُ.فِي الزوائد: إسناده صحيح عَلَى شرط مسلم. فقد احتج مسلم بجميع رواته، وأصل الحديث فِي الصحيحين. وانفرد ابْنِ ماجة بذكر السيف. فلذَلِكَ أوردته. أي فِي الزوائد .

630. (1995) (6617)- Salim'in babası (Abdullah İbnu Ömer) radıyallahu anhüma anlatıyor. "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Uğursuzluk üç şeydedir: At, kadın ve evdedir."
Zührî der ki: "Bana Ebu Ubeyde İbnu Abdillah İbni Zeme'a, büyük annesi Leyneb'in Ümmü Seleme'den, onun bu üç şeyi sayıp bir de kılıncı ilave ettiğini rivayet etti."[853]

AÇIKLAMA:

Uğursuzluk bahsi daha önce geçti. [854]

* KISKANÇLIK

631- 6618- 1996- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ. ثَنَا وَكِيعٌ عَنْ شَيْبَانَ أَبِي مُعَاوِيَةَ عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ عَنْ أَبِي سَهْمٍ (أَبِي شَهْمٍ)، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مِنَ الْغَيْرَةِ مَا يُحِبُّ اللَّهُ. وَمِنْهَا مَا يَكْرَهُ اللَّهُ. فَأَمَّا مَا يُحِبُّ اللَّهُ فَالْغَيْرَةُ فِي الرِّيبَةِ. وَأَمَّا مَا يَكْرَهُ فَالْغَيْرَةُ فِي غَيْرِ رِيبَةٍ.فِي الزوائد: إسناده ضعيف. ابو سهم هَذَا مجهول. و قَالَ المزيّ فِي ا'طراف: أبُو سهم وهم. والصواب أبُو سلمة. ورواه ابْنِ حبان فِي صحيحه من حديث عبيد ا'نصاريّ. ورواه احمد فِي مسنده من حديث عقبة بن عامر الجهنىّ .

631. (1996) (6618)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kıskançlığın bazısını Allah sever, bazısını da sevmez. Allah'ın sevdiği kıskançlık, kötülük olduğunda kuvvetli zan beslendiği zaman duyulan kıskançlıktır. Allah'ın hoşlanmadığı kıskançlık da zayıf bir ihtimal karşısında duyulan kıskançlıktır."[855]

AÇIKLAMA:

Bu hadisten alimler, kıskançlığın din adına olması gereği hükmünü çıkarmışlardır. Hadis buna bir ölçü vermektedir. Kıskançlık zann-ı galibe hükmettirecek bir emareden neşet etmeli, aksi taktirde dinî açıdan mahzurlu bir hâdisenin vukuuna dair emare yokken, kuru zanna dayanarak kıskançlık duymak ve bunun gereği amellere girişmek iyi değildir, dinen merdud bir davranıştır. [856]

632- 6619- 1997- حَدَّثَنَا هَارُونُ بْنُ إِسْحَاقَ. ثَنَا عَبْدَةُ بْنُ سُلَيْمَانَ عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ؛ قَالَتْ: مَا غِرْتُ عَلَى امْرَأَةٍ قط مَا غِرْتُ

عَلَى خَدِيجَةَ. مِمَّا رَأَيْتُ مِنْ ذِكْرِ رَسُولِ للهِ صَلَّي اللهَ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَهَا. وَلَقَدْ أَمَرَهُ رَبُّهُ أَنْ يُبَشِّرَهَا بِبَيْتٍ فِي الْجَنَّةِ مِنْ قَصَبَبٍ ذَهَبٍ. قَالَهُ ابْنُ مَاجَةَ.فِي الزوائد: إسناد صحيح ورِجَالُهُ ثقات .

632. (1997) (6619)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Hz. Hatice radıyallahu anhâ'ya duyduğum kadar hiçbir kadına karşı kıskançlık duymadım. Bu da, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın onu çok zikretmesinden ileri gelmişti. Nitekim Resûlullah'ın Rabbi, ona, Hz. Hatice'yi cennette kamıştan İbnu Mâce der ki: yani altından- mamul bir evle müjdelemesini emretmişti."[857]

*** ERKEK, ÇOCUĞUNDAN ŞEKKE DÜŞERSE**

633- 6620- 2003- حَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ. ثَنَا عَبَاءَةُ بْنُ كُلَيْبٍ اللَّيْثِيُّ أَبُو غَسَّانَ عَنْ جُوَيْرِيَةَ بْنِ أَسْمَاءَ عَنْ نَافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ؛ أَنَّ رَجُلاً مِنْ أَهْلِ الْبَادِيَةِ أَتَى النَّبِيِّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. فَقَالَ: يَا رَسُولَ لِلَّهِ إِنَّ امْرَأَتِي وَلَدَتْ عَلى فِرَاشِي غُماً أَسْوَدَ. وَإِنَّا أَهْلُ بَيْتٍ لَمْ يَكُنْ فِينَا أَسْوَدُ قَطُّ. قَالَ هَلْ لَكَ مِنْ إِبِلٍ؟ قَالَ: نَعَمْ. قَالَ فَأَنَّى كَانَ ذلِكَ؟ قَالَ: عَسَى أَنْ يَكُونَ نَزَعَهُ عِرْقٌ. قَالَ فَلَعَلَّ ابْنَكَ هذَا نَزَعَهُ عِرْقٌ.فِي الزوائد: فِي إسناده عباءة بن كليب. كَذَا وقع عند المصنف. وصوابه عبادة بن كليب. كَذَا قَالَ المزي فِي التهذيب. و قَالَ فِيهِ أَبُو حاتم: صدوق فِي حديثه وقَالَ ابْنِ أَبِي حاتم: أخرجه البخارى فِي الضعفاء .

633. (2003) (6620)- İbnu Ömer radıyallahu anhüma anlatıyor: "Çölde yaşayan bedevilerden biri Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a geldi ve: "Ey Allah'ın Resulü! Karım, benim yatağımda siyah bir çocuk doğurdu. Biz, asla aramızda siyah bulunmayan bir aileyiz" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Senin develerin var mı?" diye sordu. Adam "Evet, var!" deyince: "Renkleri nedir?" diye sordu. Adam "Kızıl!" diye cevap verdi. Aleyhissalâtu vesselâm "Aralarında siyah da var mı?" dedi. Adam "Hayır!" deyince: "Peki boz deve var mı?" diye sordu. Adam "Evet var!" deyince: "Pekiyi bu nereden oldu?" diye sordu. Adam "Belki bir damara çekmiştir!" deyince:

"Senin o oğlun da bir damara çekmiş olabilir!" buyurdular."[858]

*** ÇOCUK YATAK SAHİBİNE AİT**

634- 6621- 2005- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي يَزِيدَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عُمَرَ؛ أَنَّ رَسُولَ للَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَضَي بِالْوَلَدِ لِلْفِرَاشِ .
فِي الزوائد: إسناده صحيح. أَبُو يزيد المكي، وأبو عبيد اللَّه ذكره ابْنِ حبان فِي الثقات. وباقي رِجَالُهُ عَلَى شرط الشيخين .

634. (2005) (6621)- Hz. Ömer radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, çocuğun yatak sahibine ait olduğuna hükmetmiştir." [859]

635- 6622- 2007- حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ. ثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَيَّاشٍ. ثنَا شُرَحْبِيلُ بْنُ مُسْلِمٍ؛ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا أُمَامَةَ الْبَاهِلِيَّ يَقُولُ: سَمِعْتُ رَسُولَ للَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: الْوَلَدُ لِلْفِرَاشِ، وَلِلْعَاهِرِ الْحَجَرُ.فِي الزوائد: إسناده صحيح و رِجَالُهُ ثقات .

635. (2007) (6622)- Ebu Ümame el-Bâhili anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm: "Çocuk yatağa aittir, zanîye mahrumiyet (veya taşla öldürülmek) vardır" buyurdular.[860]

AÇIKLAMA:

Bu bahis daha önce geçti. [861]

*** KOCASINI ÜZEN KADIN**

636- 6623- 2013- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ. ثَنَا مُؤَمَّلٌ. ثَنَا سُفْيَانُ عَنِ ا٬عْمَشِ عَنْ سَالِمِ بْنِ أَبِي الْجَعْدِ عَنْ أَبِي أُمَامَةَ؛ قَالَ: أَتَتِ النَّبِيّ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ امْرَأَةٌ مَعَهَا صَبِيَّانِ لَهَا. قَدْ حَمَلَتْ أَحَدَهُمَا وَهِى تَقُودُ اŒخَرَ. فَقَالَ رَسُولُ للّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: حَامِتٌ، وَالِدَاتٌ، رَحِيمَاتٌ. لَوْ مَا يَأتِينَ إِلَى ازْوَاجِهِنَّ. دَخَلَ مُصَلِّيَاتُهُنَّ الْجَنَّةَ.فِي الزوائد: رِجَال إسناده ثقات إ أنه مقطع. حكى الترمذي فِي العلل عن البخاري أنه قَالَ: سالم بن أَبِي الجعد لم يسمع من أَبِي أمامة. و قَالَ ابْنِ حبان: أدرك أبا أمامة .

636. (2013) (6623)- Ebu Ûmame radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a bir kadın geldi, yanında iki de çocuğu vardı. Kadın bunlardan birini sırtına almış, diğerini de yediyordu. Aleyhissalâtu vesselâm onu görünce (takdirlerini) şöyle ifade buyurdular: "(Kadınlar çocuklarını karınlarında) taşırlar, doğururlar ve onlara merhamet beslerler. Bunlar bir de kocalarına eziyet vermeseler, namazlarını kılanlar cennete girerler!" [862]

637- 6624- 2015- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ مُعَلَّى بْنِ مُنْصُورٍ. ثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْفَرْوِيُّ. ثَنَا عَبْدُ اللّٰهِ ابْنُ عُمَرَ عَنْ نَافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ عَنِ النَّبِيّ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: يُحَرِّمُ الْحَرَامُ الْحَلَ.فِي الزوائد: عَبْدُ اللّٰه سن عمر وهو ضعيف .* ف

637. (2015) (6624)- İbnu Ömer radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Haram, helali haram kılmaz."[863]

AÇIKLAMA:

Bu hadisten: "Bir erkek, bir kadınla zina işleyip haram işlese, bu sebeple kadın ona haram olmaz, kadınla nikâh yapıp evlenebilir" hükmü çıkarılmıştır. Ayrıca hadisten İmam Mâlik, Şâfi'î, Ebu Sevr gibi bazı alimlerin: "Zina gibi haram

temas sebebiyle meşru temastaki gibi sıhriyet tahrimi hasıl olmaz. Dolayısıyla erkek zina ettiği kadının kızıyla evlenebilir" hükmüne uygun hüküm çıkaran da olmuştur. Fakat Ebu Hanife, Ahmed İbnu Hanbel, Evzâî ve Süfyan-ı Sevrî gibi bir kısım alimler zina yapılan kadınla sıhriyet tahriminin hasıl olacağına hükmetmişlerdir. [864]

TALAK BÖLÜMÜ

*** TALAKTA ŞAKA YOK**

638- 6625- 2017- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ. ثَنَا مُؤَمَّلٌ. ثَنَا سُفْيَانُ عَنِ أَبِي إِسْحَاقَ عَنْ أَبِي بُرْدَةَ عَنْ أَبِي مُوسَى؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ لله صَلَّي الله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا بَالُ أَقْوَامٍ يَلْعَبُونَ بِحُدُودِ الله. يَقُولُ أَحَدُهُمْ: قَدْ رَاجَعْتُكِ. قَدْ رَاجَعْتُكِ. قَدْ طَلَّقْتُكِ.فِي الزوائد: إسناده حسن. مؤمل بن إِسْمَاعِيلَ اختلف فِيهِ. فقيل: ثقة. وقيل: كثير الخطأ. وقيل: منكر الحديث .

638. (2017) (6625)- Ebu Musa radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Bir kısım insanlara ne oluyor da Allah'ın hududuyla oynarlar. Onlardan biri çıkıp: "(Ey kadın) seni boşadım, sana dönüş yaptım, seni boşadım" der."[865]

*** HAMİLENİN İDDETİ DOĞUMLA BİTER**

639- 6626- 2026- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عُمَرَ بْنِ هَيَّاجٍ. ثَنَا قَبِيصَةُ بْنُ عُقْبَةَ. ثَنَا سُفْيَانُ عَنْ عَمْرِو بْنِ مَيْمُونٍ عَنْ أَبِيهِ عَنِ الزُّبَيْرِ بْنِ الْعَوَّامِ؛ أَنَّهُ كَانَتْ عِنْدَهُ أُمُّ كُلْثُومٍ بِنْتُ عُقْبَةَ. فَقَالَتْ لَهُ وَهِيَ حَامِلٌ: طَيِّبْ نَفْسِي بِتَطْلِيقَةٍ. ثُمَّ خَرَجَ إِلَى الصَّلاَةِ فَرَجَعَ وَقَدْ وَضَعَتْ. فَقَالَ: مَالَهَا؟ خَدَعَتْنِي خَدَعَهَا اللَّهُ! ثُمَّ أَتَى النَّبِيّ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ سَبَقَ الْكِتَابُ أَجَلَهُ. اخْطُبْهَا إِلَى نَفْسِهَا.فِي الزوائد: رِجَال إسناده ثقات. إ أنه منقطع. وميمون هو ابْنِ مهوان. وأبو أيوب روايته عن الزبير مرسلة. قَالَه المزيّ فِي التهذيب .

639. (2026) (6626)- Zübeyr İbnu'l-Avvâm radıyallahu anh'ın anlattığına göre: "Ümmü Külsüm Bintu Ukbe nikahı altında idi. Hanım, hamile olduğu halde kendisine: "Bir talakla nefsimi boş kıl!" diye talepte bulundu. Bunun üzerine o da hanımını bir talakla boşadı. Sonra namaza gitti. Döndüğünde hanımını doğum yapmış buldu. Zübeyr:
"Bu kadına ne oluyor? O, beni aldattı, Allah da onu aldatsın!" dedi. Sonra Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a gidip durumu anlattı. Aleyhissalâtu vesselâm: "İddet süresi, beklenmedik bir anda sona ermiştir. Sen ona yeniden talip ol!" demiştir."[866]

AÇIKLAMA:

Hadis, hamile kadın boşandığı taktirde iddetinin doğumla sona ereceğini ifade etmektedir. Halbuki sünnete uygun boşama üç kere olur ve her defasında bir temizlik müddeti bekler. Hamilenin boşanması halinde bu beklemelere hacet kalmadığı ifade edilmiş olmaktadır.
Resûlullah'ın: "Sen ona yeniden talip ol!" emrinden şu hüküm çıkarılmıştır: "Bir talakla boşanan kadının iddeti esnasında kocası geri dönüş yapmaz veya yapamazsa, iddet bittikten sonra, artık kadına geri dönüş yapamaz, ancak yabancı bir erkek gibi yeniden talip olur. Kadının kabul etmesi halinde usulünce yeniden nikahı yapılır. Kadın dilerse kabul etmeyebilir."[867]

*** BOŞAMA HEDİYESİ**

640- 6627- 2037- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ الْمِقْدَامِ أَبُو الْأَشْعَثِ الْعِجْلِيُّ. ثنَا عُبَيْدُ بْنُ الْقَاسِمِ. ثنَا هِشَامُ ابْنُ عُرْوَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ؛ أَنَّ عَمْرَةَ بِنْتَ الْجَوْنِ تَعَوَّذَتْ مِنْ رَسُولِ لله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حِينَ أُدْخِلَتْ عَلَيْهِ. فَقَالَ: لَقَدْ عُذْتِ بِمُعَاذٍ فَطَلَّقَهَا. وَأَمَرَ أُسَامَةَ أَوْ أَنَساً، فَمَتَّعَهَا بِثَلَاثَةِ أَثْوابٍ رَازِقِيَّةٍ.فِي الزوائد: فِي إسناده عبيد بن القاسم. قَالَ ابْنِ معين فِيهِ: كَانَ كَذَّابًا خبيثًا. و قَالَ صالح بن مُحَمَّد: كَذَّاب، كَانَ يضع الحديث. و قَالَ ابْنِ حبان: ممن يروى الميضوعات عن الثقات: حدّث عن هشام بن عروة نسخة موضوعة. وضعفه البخاريّ وابو زرعة وأبو حاتم والنسائي وغيرهم .

640. (2037) (6627)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Amra Bintu'l-Cevn, zifaf için yanına geldiği vakit Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'dan istiazede bulunmuştu. Aleyhissalâtu vesselâm da: "(Ey kadın!) Sen gerçekten sığınılacak birisine (Allah'a) sığındın!" buyurup kadını hemen boşadı. Üsame veya Enes'e emredip ona razıkiyye (denilen beyaz keten kumaştan mamul) üç kat elbise verdi."[868]

AÇIKLAMA:

Bu kadınla ilgili başka rivayetler de var. İsminin Esmâ veya Ümâme olduğu da zikredilmiştir. Bir rivayete göre, Kinde emîri, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm ile akraba olmak arzusuyla kızını vermek istemiş, Efendimiz de kabul buyurmuşlardır. Ancak zifafa hazırlarken Hz. Aişe radıyallahu anhâ, kıskançlığın şevkiyle, Resûlullah yanına gelince: "Senden Allah'a sığınırım" demesini telkin eder ve böyle dediği taktirde Resûlullah'ın kendisini daha çok seveceğini söyler. Kadın saflığı sebebiyle öyle yapar.
Hadis, gerdeğe girilmemiş olsa bile, boşanan kadına mehir verileceğini ifade eder. Hanefilere göre, bu mehr-i mislin yarısı kadar olmalı, onu geçmemelidir. Şafiîlere göre, mehir miktarı tesbit edilmemiş olma halinde temas vuku bulmadan ayrılma olursa mehir ödenir. Temas halinde de ödenir. Nikahda mehir belirlendiği halde temas olmadan ayrılma durumunda mehir ödenmez.

Malikilere göre temastan önce ayrılmalarda mehir mendubtur, vacib değildir. Hanbelîlere göre de bu durumda mehir ödenir, miktarı bir namaz örtüsü bile olabilir, erkeğin durumuna göre tayin edilir.[869]

641- 6628- 2038- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى.ثَنَا عَمْرُو بْنُ أَبِي سَلَمَةَ أَبُو حَفْصٍ التِّنِّيسِيُّ، عَنْ زُهَيْرٍ عَنْ ابْنِ جُرَيْجٍ عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ ً عَنِ النَّبِيِّ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ؛ قَالَ إِذَا ادَّعَتِ الْمَرْأَةُ طَقَ زَوْجِهَا، فَجَاءَتْ عَلَى ذَلِكَ بِشَاهِدٍ عَدْلٍ اسْتُحْلِفَ زَوْجُهَا. فَإِنْ حَلَفَ بَطَلَتْ شَهَادَةُ الشَّاهِدِ. وَأَنْ نَكَلَ فَنُكُولُهُ بِمَنْزِلَةِ شَاهِدٍ آخَرَ. وَجَازَ طَقَهُ.فِي الزوائد: هَذَا إسناده صحيح، ورِجَالُه ثقات .

641. (2038) (6628)- Amr İbnu Şuayb an ebihi an ceddihi radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kadın, kocasının kendisini boşadığını iddia eder ve bu iddiasına adil bir şahit de getirirse kocasından bu hususta yemin talep edilir. Boşamadım diye yemin ederse şahidin şehadeti bâtıl olur. Yeminden imtina ederse bu imtinası ikinci şahid yerine geçer." [870]

AÇIKLAMA:

Nikah, boşama, vekalet, vasiyet, ric'at ve neseb gibi meselelerde ve muamelatta Hanefiler iki erkek veya bir erkek iki kadın şahidi şart koşar. Şafiiler ve Malikiler, kadınların erkekle yapacakları şahitliğin mali meselelerle ilgili olmasını şart koşar, diğer meselelerde muteber addetmezler. Dolayısıyla boşama, nikah gibi hukuki mevzularda kadının şehadeti muteber olmaz. Ahmed İbnu Hanbelden biri Şafiilere, biri de Hanefîlere benzeyen iki ayrı görüş rivayet edilmiştir.[871]

*** MA'TUH, ÇOCUK VE UYUYANIN TALAKI**

642- 6629- 2042- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ. ثَنَا رَوْحُ بْنُ عُبَادَةَ ثَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ. أَنْبَأَنَا الْقَاسِمُ ابْنُ يَزِيدَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ؛ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: يُرْفَعُ الْقَلَمُ عَنِ الصَّغِيرِ وَعَنِ الْمَجْنُونَ وَعَنِ النَّائِمِ.فِي الزوائد: فِي إسناده القاسم بن يزيد. هَذَا مجهول. وأيضا لم يدرك علي بن أبي طالب .

642. (2042) (6629)- Ali İbnu Ebi Talib radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:"Kalem çocuktan, mecnundan ve uyuyandan kaldırılmıştır."[872]

*** MÜKREH VE UNUTANIN TALÂKI**

-643 -6630 -2043 حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ يُوسَفَ الْفِرْيَابِيُّ ثَنَا أَيُّوبُ بْنُ سُوَيْدٍ. ثَنَا أَبُو بَكْرٍ الْهُذَلِيُّ عَنْ شَهْرِ بْنِ حَوْشَبٍ عَنْ أَبِي ذَرٍّ الْغِفَارِيِّ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ اللَّهَ تَجَاوَزَ عَنْ أُمَّتِي الْخَطَأَ وَالنِّسْيَانَ وَمَا اسْتُكْرِهُوا عَلَيْهِ.فِي الزوائد: إسناده ضعيف، تفاقهم علي ضعف أَبُو بَكْرٍ الهذليّ. صحيحه ابْنِ حبان .

643. (2043) (6630)- Ebu Zerr el-Gıfâri radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Allah Teâla hazretleri ümmetimin hata, unutma ve mecbur edilme (ikrâh) hallerini affetmiştir."[873]

-644 -6631 -2045 حَدَّثَنَا مَحَمّد بنُ الْمُصَفّى الِحمْصِىّ. ثَنا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ. ثَنَا ا'وزَاعىّ عَنْ عَطَاءٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاس، عَنِ النِّبيّ # قَالَ)إنّ اللّهَ وَضَعَ عَنْ أُمِّتى الْخَطأَ وَالنّسْيَانَ وَمَا اسْتُكْرِهُوا عَلَيْهِ(. .

فِي الزوائد: إسناده صحيح إن سلم من انقطاع. والظاهر أنه منقطع بدليل زيادة عبيد بن نمير في الطريق الثاني!!!.. وليس ببعيد أن يكون السقط من جهد الوليد بن مسلم فإنه كان يدلس. .

644. (2045) (6631)- İbnu Abbas radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Allah Teâla hazretleri ümmetimden hata, unutma ve zorlanma(nın günahını) affetmiştir."[874]

AÇIKLAMA:

Kişinin unutarak veya hataen yaptığından sorumlu tutulmayacağı belirtilmiştir. Alimler bu unutma ve hatada kulun ihmal ve kusurunun olmamasını şart koşmuştur. Yani sözgelimi elbisesinde namaza mani bir bulaşık gören kimse derhal yıkamalıdır, yıkamaz, bilahare de unutursa bundan affedilmez. Ama o bulaşığı görmediği takdirde, bu hatalı namazı makbuldür.

Hanefiler zorlama altında yapılan boşanmayı muteber addederler. Diğer üç mezhebe göre zorlama ile yapılan boşama muteber değildir.[875]

*** NİKÂHDAN ÖNCE TALÂK**

645- 6632- 2048- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ سَعِيدٍ الدَّارِمِيُّ. ثَنَا عَلَيُّ بْنُ الْحَسَيْنِ بْنِ وَاقِدٍ. ثَنَا هِشَامُ بْنُ سَعْدٍ عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ عُرْوَةَ عَنِ الْمِسْوَرِ بْنِ مَخْرَمَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: َطَقَ قَبْلَ نِكَاحٍ. وَ عِتْقَ قَبْلَ مِلْكٍ.فِي الزوائد: إسناده حسن. ٴن علي بن الحسين بن واقد مختلف فِيهِ. وكَذَلِكَ هشام بن سَعِيدِ. وهو ضعيف، أخرج له مسلم فِي الشواهد .

645. (2048) (6632)- Misver İbnu Mahreme radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Nikahtan önce talak yoktur. Temellükten önce de azadlık yoktur."[876]

646- 6633- 2049- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى. ثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ. أَنْبَأَنَا مَعْمَرٌ عِنْ جُوَيْبِرٍ عَنِ الضَّحَّاكِ عَنِ النَّزَّالِ بْنِ سَبْرَةَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: َ طَقَ قَبْلَ النِّكَاحِ.فِي الزوائد: إسناده ضعيف تفاقهم علَي ضعيف جويبر بن سَعِيدِ .

646. (2049) (6633)- Hz. Ali radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Nikahtan önce boşama olmaz." [877]

AÇIKLAMA:

Hadis, bir adamın, henüz evlenmediği bir kadın hakkında: "Falanca kadınla evlenirsem boş olsun" demesi halinde o kadınla evlense kadının boş olmayacağını ifade eder. Keza, mâlik olmadığı cariyeyi de azad edemez.
Alimler, bu çeşit önceden yapılan bir boşama veya azad etme yemini hususunda farklı görüşler ileri sürmüştür.

* Hanefîlerce bu yemin muteberdir, nikahtan önce boşadığı kadınla evlense o kadın boş olur. Köle de azad olur.

* İmam Mâlik'ten gelen meşhur rivayet de bu şekildedir.

* İmam Şâfiî, Ahmed İbnu Hanbel, Zahiriler başta olmak üzere fukahanın cumhuruna göre bu çeşit akidler hükümsüzdür.[878]

*** KADININ BOŞANMA TALEBİ MEKRUHTUR**

647- 6634- 2054- حَدَّثَنَا بَكْرُ بْنُ خَلَفٍ أَبُو بِشْرٍ. ثَنَا أَبُو عَاصِمٍ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ يَحْيَى بْنِ ثَوْبَانَ عَنْ عَمِّهِ عُمَارَةَ بْنِ ثَوْبَانَ عَنْ عَطَاءٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ؛ أَنَّ النَّبِيّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: تَسْأَلُ الْمَرْأَةُ زَوْجَهَا الطَّقَ فِي غَيْرِ كُنْهِهِ فَتَجِدَ رِيحَ الْجَنَّةِ. وَإِنَّ رِيحَهَا لَيُوجَدُ مِنْ مَسِيرَةِ أَرْبَعِينَ عَاماً.فِي الزوائد: إسناده صحيح .

647. (2054) (6634)- İbnu Abbâs radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Mazur bir sebep yokken kocasından boşanma talep eden kadın cennetin kokusunu bile bulamaz. Halbuki cennetin kokusu kırk yıllık yürüme mesafesinden duyulur,"[879]

648- 6635- 2057- حَدَّثَنَا أَبُوكُرَيْبٍ. ثَنَا أَبُو خَالِدٍ ا'حْمَرُ عَنْ حَجَّاجٍ عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ؛ قَالَ: كَانَتْ حَبِيبَةُ بِنْتُ سَهْلٍ تَحْتَ ثَابِتِ بْنِ قَيْسِ بْنِ شَمَّاسٍ. وَكَانَ رَجُ دَمِيماً. فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ! لَوْ مَخَافَةُ اَللّهِ إِذَا دَخَلَ عَلَيَّ لَبَصَقْتُ فِي وَجْهِهِ. فَقَالَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَتَرُدِّينَ عَلَيْهِ حَدِيقَتَهُ؟ قَالَتْ: نَعَمْ. قَالَ: فَرَدَّتْ عَلَيْهِ حَدِيقَتَهُ قَالَ فَفَرَّقَ بَيْنَهُمَا رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.فِي الزوائد: إسناده حجاج بن أرطاة، مدلس. وقد عنعنه .

648. (2057) (6635)- Amr İbnu Şu'ayb an ebihi an ceddihi radıyallahu anhüma anlatıyor: "Habibe Bintu Sehl, Sabit İbnu Kays, İbni Şemmas radıyallahu anhüma'nın nikahı altında idi. Sabit ise kısa boylu çirkin bir adamdı. Habibe, Aleyhissalâtu vesselâm'a gelerek: "Ey Allah'ın Resûlü! Vallahi, Allah'tan korkmasam, kocam yanıma girince suratına tüküreceğim (o kadar nefret ediyorum)" der Aleyhissalâtu vesselâm: "(Mehir olarak aldığın) bahçeyi geri verir misin?" de di. Kadın "evet!" dedi.
Ravi der ki: "Kadın bahçeyi Sabit'e iade etti. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm da onları ayırdı."[880]

AÇIKLAMA:

İslâm, boşanmayı meşru addeder fakat tecviz etmez. Bir hadiste talak "Allah'ı, en çok nefret ettiği helal" olarak tavsif edilmiştir. Bu sebeple kadının, ciddi bir sebep olmadan boşanma talebinde bulunması tecviz edilmemiştir.
İkinci hadis, nefret etmek gibi ciddi bir sebeple kadın boşanma talep ettiği taktirde talebinin nazar-ı dikkate alınacağını gösteriyor. Kadının talebi ile olan boşanmaya muhâla'â denir. Bu durumda kadına, aldığı mehiri iade gerekir. Mâlik, Şâfi ve cumhûra göre erkek, mehirden fazlasını da isteyebilir, bu haram değildir.[881]

AÇIKLAMA:

Muhâla'a ile ilgili teferruat geçti.[882]

*** ÎLÂ**

649- 6636- 2059- حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ. ثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ أَبِي رِّجَالِ عَنْ أبيهِ عَنْ عَمْرَةَ عَنْ عَائِشَةَ؛ قَالَتْ: أَقْسَمَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ َ يَدْخُلَ عَلى نِسَائِهِ شَهْراً. فَمَكَثَ تِسْعَةً وعِشْرِينَ يَوْماً. حَتَّى إِذَا كَانَ مِسَاءَ ثَثِينَ دَخَلَ عَلَيَّ. فَقُلْتُ: إِنَّكَ أَقْسَمْةَ أَنْ َ تَدْخُلَ عَلَيْنَا شَهْراً. فَقَالَ: الشَّهْرُ كذَا يُرْسِلُ أَصَابِعَهُ فِيهِ ثَثَ مَرَّاتٍ وَالشَّهْرُ كذَا وَأَرْسَلَ أَصَابِعَهُ كُلَّهَا وَأَمْسَكَ إِصْبَعاً وَاحِداً فِي الثَّالِثَةِ. فِي الزوائد: إسناده حسن. ٘ن عَبْدُ الرَّحْمَنِ بن أَبِي الرِجَال مختلف فِيهِ .

649. (2059) (6636)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, hanımlarının hücrelerine bir ay girmemeye yemin etti. Böylece yirmidokuz gün onlardan ayrı kaldı. Otuzuncu akşam olunca yanıma girdi. Kendisine: "Sen yanımıza tam bir ay girmemeye yemin etmiştin" dedim. Parmaklarıyla işaret ederek: "Ay şöyledir" dedi (ve otuzu gösterdi). "Ay şöyledir!" diyerek (iki elinin) parmaklarını saldı. Üçüncüde bir parmağını tutup (yirmidokuzu gösterdi)."[883]

650- 6637- 2060- حَدَّثَنَا سُوَيْدُ بْنُ سَعِيدٍ. ثَنَا يَحْيَى بْنُ زَكَرِيَّا بْنُ أَبِي زَائِدَةَ عَنْ حَارِثَةَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عَمْرَةَ عَنْ عَائِشَةَ؛ أَنَّ رَسُولَ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّمَا آلَى، ٘نَّ زَيْنَبَ رَدَّتْ عَلَيْهِ هَدِيَّتَهُ. فَقَالَتْ عَائِشَةَ: لَقَدْ أَقْمَأَتْكَ. فَغَضِبَ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. فَآلَى مِنْهُنَّ.فِي الزوائد: فِي إسناده حارثة بن مُحَمَّد بن أَبِي الرِجَال. وقد ضعفه أحد و ابْنِ معين والنسائي و ابْنِ عدي وغيرهم .

650. (2060) (6637)- Hz. Aişe anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm îlâ da bulundu. Sebebi de hediyesinin Zeyneb Bintu Cahş tarafından reddedilmiş olması idi. Bunun üzerine Aişe radıyallahu anhâ Aleyhissalâtu vesselâm'a: "Zeyneb senin hediyeni muhakkak küçümsemiş olmalı" dedi. Bunun üzerine öfkelenen Resûl-ü Ekrem aleyhissalâtu vesselâm bütün kadınlarından îlâ etti

(ayrı kalmaya yemin etti.)."[884]

AÇIKLAMA:

Îlâ, daha önce de açıklandığı üzere, lügat olarak yemin demektir. Istılahta, dört ay veya daha da fazla bir süreye kadar, erkeğin, hanımlarına cinsî temasta bulunmayacağına dair yemin etmesidir. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, hanımları arasında çıkan bir huzursuzluk sebebiyle bir aylık ilâda bulunmuştur. Huzursuzluk sebebi rivayetlerde muhteliftir. Burada, Zeyneb Bintu Cahş'ın hediye reddetme vakası gösterilmektedir. Nafakalarının artırılma talebi, Hz. Hafsa'nın bir sırrı ifşa hadisesi, bal şerbeti içme meselesi vs. de vardır. Hepsinin üst üste inzimamı da mümkündür.

Resûlullah'ın yemini hanımlarının yanına bir ay boyu girmeme mahiyetinde olduğu için, bu îlânın fıkıhta asgari dört ay olan ıstılahî îlâ sayılmayacağı belirtilmiştir. [885]

*** Lİ'ÂN**

651- 6638- 2070- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ سَلَمَةَ الْنَّيْسَا بُورِيُّ. ثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ سَعِيدٍ. ثَنَا أَبِي عَنِ ابْنِ إِسْحَاقَ. قَالَ: ذَكَرَ طَلْحَةَ بْنُ نَافِعٍ عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ؛ قَالَ: تَزَوَّجَ رَجُلُ مِنَ ا'نْصَارِ امْرَأَةً مِنْ بَلْعِجْنَ. فَدَخَلَ بِهَا فَبَاتَ عِنْدَهَا. فَلَمَّا أَصْبَحَ قَالَ: مَا وَجَدْتَهَا عَذْرَاءَ. فَرُفِعَ شَأْنُهَا إِلَى النَّبِيِّ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. فَدَعَا الْجَارِيَةَ فَسَأَلَهَا فَقَالَتْ. بَلَى. قَدْ كُنْتُ عَذْرَاءَ. فَأَمَرَ بِهِمَا فَتَعَنَا. وَأَعْطَاهَا الْمَهْرَ.فِي الزوائد: فِي إسناده ضعيف لتدليس مُحَمَّد بن إسحاق. وقد قَالَ البزار: هَذَا الحديث يعرف إ بهَذَا ا"سناد .

651. (2070) (6638)- İbnu Abbâs radıyallahu anhümâ anlatıyor: "Ensârdan bir erkek, Beliclan'dan bir kadınla evlendi ve zifaf yapıp, kadının yanında geceyi geçirdi. Sabah olunca: "Ben bu kadını bâkire bulmadım!" dedi. Durum Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a intikal ettirildi. Resûlullah, kızı çağırtıp meseleyi sordu Kadın: "Hayır! Ben bâkire idim!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm'ın emri üzerine mülâ'ane yaptılar. (Koca) kadına mehri verdi."[886]

AÇIKLAMA:

Hadis, erkek, hanımının kendisiyle evlenmezden önce zina yaptığını iddia etse de mülâ'aneye başvurulacağını ifade ettiği gibi, mülâ'ane ile ayrılma halinde kadının mehrini tam olarak alacağını da ifade eder.
Mülâ'ane, karısının zina ettiğini iddia etmesi halinde kadınla erkeğin dörder kere iddialarını tekrar edip sonuncuda yalancı olana Allah'ın lanetini talep etmeler hadisesidir. Liân da denen bu hadiseye Kur'ân-ı Kerîm'de yer verilmiştir. Mülâ'ane sonunda boşanma hasıl olur, kadın mehrini alır.[887]

652- 6639- 2071- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى. ثَنَا حَيْوَةُ بْنُ شُرَيْحٍ الْخَضْرَمِيُّ عَنْ ضَمْرَةَ بْنِ رَبِيعَةَ عَنِ ابْنِ عَطَاءٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ؛ أَنَّ النَّبِيِّ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: أَرْبَعَ مِنَ النِّسَاءِ. َ مُعَنَةَ بَيْنَهُنَّ: النَّصْرَانِيَّةُ تَحْتَ الْمُسْلِمِ.

وَالْيَهُودِيَّةَ تَحْتَ الْمُسْلِمِ. وَالْحُرَّةُ تَحْتَ الْمَمْلُوكِ وَالْمَمْلُوكَةِ تَحْتَ الْحُرِّ.فِي إسناده عُثْمَانَ بن عطاء متفق علي تضعيفه .

652. (2071) (6639)- Amr İbnu Şu'ayb an ebihi an ceddihi radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Dört sınıf kadın vardır ki, onlarla kocaları arasında mülâ'ane yapılmaz: Müslümanın nikahı altındaki hıristiyan kadın, müslümanın nikâhı altındaki yahudi kadın, kölenin nikâhı altındaki hür kadın, hür kişinin nikâhı altındaki köle kadın."[888]

AÇIKLAMA:

Hanefiler der ki: "Koca şahitliğe ehil değilse onun liâni geçerli değildir. Şahid olamayacaklardan bazıları köle, kazif haddi ile cezalandırılan kimse, kâfir. Bu durumdaki kocalar lianda bulunamazlar. Keza cariye, zımmiyye (yani hıristiyan veya yahudi kadın), birisine zina nisbet ettiği için hadd-i kazıla cezalandırılan kadın, buluğa ermemiş kadın, deli olan kadın ve daha önce zina işleyen bir kadın zina ithamına maruz kalsalar, bu ithamı yapan kimse yabancı ise hadd-i kazf cezasına çarptırılmaz. Kadın, bu sınıflardan birine mensupsa kocasının liânı muteber değildir ve bu isnaddan dolayı kocasına hadd uygulanmaz. Öyleyse bu durumdaki bir koca karısına zina isnad edecek olsa hakim ona hadd uygulamaz, sadece ta'zir cezası verir. Ta'zir, adamın durumuna göre hakimin takdirine kalmış bir cezadır, sopa cezası verecek olsa bu kırktan aşağı olacaktır. Ceza, kadına leke sürdüğü içindir. Müla'ane yapılmaması, hanımının durumu sebebiyledir.
Hem karı hem koca ikisi de şahitliğe ehil değilse, mesela ikisi de kazf haddi ile cezalandırılmış ise, koca kazif haddi ile cezalandırılır. Çünkü onun durumu lian hükmünü tatbike manidir."
Şâfi'î, Mâlikî ve Hanbelilere göre yemini sahih sayılan herkesin liânı sahihtir. Bu itibarla eşlerin ikisi de hür, köle-cariye, adaletli, fâsık, zımmî olsalar, yahut biri köle veya cariye olsa veya koca müslüman olup kadın zımmî olsa yine de bunlar arasında liân uygulanır. Bu üç imama göre liân ayeti âmmdır, hepsine şamildir. Hanefilerdeki kayıt sadedinde olduğumuz hadisten kaynaklanır.[889]

*** ÂZÂD EDİLEN CARİYEDE MUHAYYERLİK**

653- 6640- 2077- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ. ثَنَا وَكِيعٌ عَنْ سُفْيَانَ عَنْ مَنْصُورٍ عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنِ
الْأَسْوَدِ عَنْ عَائِشَةَ؛ قَالَتْ: أُمِرَتْ بَرِيرَةُ أَنْ تَعْتَدَّ بِثَلَاثِ حِيَضٍ.فِي الزوائد: إسناده صحيح، ورِجَالُهُ موثقون .

653. (2077) (6640)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Berîre üç hayız müddetince iddet beklemekle emrolundu."[890]

AÇIKLAMA:

Berire hâdisesi geçti. [891]

*** CARİYENİN İDDETİ**

654- 6641- 2079- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ طَرِيقٍ وَإِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعِيدٍ الْجَوْهَرِيُّ. قَاَ: ثنَا عُمَرُ بْنُ شَبِيبٍ الْمُسْلِيُّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عِيسَى عَنْ عَطِيَّةَ عَنِ ابْنِ عُمَرَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: طَقُ ا'مَةِ اثْنَتَانِ وَعِدَّتُهَا حَيْضَتَانِ.فِي الزوائد: إسناد حريث ابْنِ عمر فِيهِ عطية العوفيّ. متفق علي تضعيفه. وكذَلِكَ عمر بن شبيب الكوفيّ. والحديث قد رواه مالك فِي الموطأ موقوفا عَلَى ابْنِ عمر. ورواه أصحاب السنن، سوى النسائي، من طرِيق عَائِشَةَ .

654. (2079) (6641)- İbnu Ömer radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Köle kadının talâkı ikidir, iddeti de iki hayız müddetidir."[892]

*** KÖLENİN BOŞAMASI**

655- 6642- 2081- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى بْنُ عَبْدُ اللَّهِ بْنِ بُكَيْرٍ. ثَنَا ابْنُ لَهِيعَةَ عَنْ مُوسَى بْنِ أَيُّوبَ الْغَافِقِيِّ عَنْ عِكْرِمَةَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ؛ قَالَ: أَتَى النَّبِيّ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَجُلٌ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! إِنَّ سَيِّدِى زَوَّجَنِى أَمَتَهُ وَهُوَ يُرِيدُ أَنْ يُفَرِّقَ بَيْنِى وَبَيْنَهَا قَالَ: فَصَعِدَ رَسُولُ اللَّهِ الْمِنْبَرَ فَقَالَ: يَا أَيُّهَا النَّاسُ! مَا بَالُ أَحَدِكُمْ يُزَوِّجَ عَبْدَهُ أَمَتَهُ ثُمَّ يُرِيدُ أَنْ يُفَرِّقَ بَيْنَهُمَا؟ إِنَّمَا الطَّلَاقُ لِمَنْ أَخَذَ بِالسَّاقِ.فِي الزوائد: فِي إسناده ابْنِ لهيعة وهو ضعيف .

655. (2081) (6642)- İbnu Abbâs radıyallahu anhüma anlatıyor: "Bir adam Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın yanına gelerek: "Ey Allah'ın Resûlü! Efendim beni köle kadını ile evlendirmişti. şimdi de hanımla aramı ayırmak (boşandırmak) istiyor" dedi. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm minbere çıkarak şu hitabede bulundu:

"Ey insanlar! Sizden birine ne oluyor ki, kölesini cariyesi ile evlendirip, sonra da aralarını ayırmak ister. Boşama yetkisi, şüphesiz kadının bacağını tutan (kocay)a aittir, (kölenin efendisine ait değildir)."

KEFARETLER BÖLÜMÜ

*** HZ. PEYGAMBER NASIL YEMİN EDERDİ?**

656- 6643- 2091- حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ. ثَنَا عَبْدُ الْمَلِكِ. بْنُ مُحَمَّدٍ الصَّنْعَانِيُّ. ثَنَا ا'وْزَاعِيُّ عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ، عَنْ هِلِ بْنِ أَبِي مَيْمُونَةَ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ عَنْ رِفَاعَةَ بْنَ عَرَابَةَ الْجُهَنِيِّ؛ قَالَ: كَانَتْ يَمِينُ رَسُولِ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الَّتِى يَحْلِفُ بِهَا أَشْهَدُ عِنْدَ اللّهِ: وَالَّذِي نَفْسِى بِيَدِهِ. فِي الزوائد: إسناده ضعيف با''سنادين. ففي ا''سناد ا'ول مُحَمَّد بن مصعب وهو ضعيف. وفي الثاني عبد الملك بن مُحَمَّد الصنعانيّ. لكن الحديث رواه النسائي فِي عمل اليوم والليلة بإسنادين. أحدهما علي شرط الشيخين. والثاني علي شي البخاري.قَالَ: ورفاعة هَذَا ليس له عند المصنف سوى هَذَا الحديث. وليس له فِي ا'صول الخمسة لئ أص .

656. (2091) (6643)- Rifâ'a İbnu Arâbe el-Cühenî radıyallahu anh anlatıyor: "Allah huzurunda şehâdet ederim ki, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın, and içtiği zaman kullandığı yemini şöyle idi: "Nefsimi kudret elinde tutan Zât-ı Zül-celâl'e yemin ederim."[893]

*** İSLÂMDAN BAŞKA BİR DİNLE YEMİN ETMEK CAİZ DEĞİL**

657- 6644- 2099- حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ. ثَنَا بَقِيَّةُ عَنْ عَبْدُ اللّٰهِ بْنِ مُحَرَّرٍ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أنَس؛ قَالَ: سَمِعَ النَّبِيّ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَجُ يَقُولُ: أنَا، إذاً، لَيَهُودِيٌّ: فَقَالَ رَسُولُ للّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَجَبَبَتْ.فِي الزوائد: فِي إسناده بقية بن الوليد مدلس. وقد رواه بالعنعنة .

657. (2099) (6644)- Hz. Enes radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bir kimsenin: "Ben, öyleyse yahudi olayım!" diye yemin ettiğini işitmişti. Şöyle buyurdular: "Yahudilik ona vacib oldu!" [894]

AÇIKLAMA:

Bu hadisleriyle, Aleyhissalâtu vesselâm "Yahudi olayım", "kâfir olayım" gibi İslâm'ın tecviz etmediği şekilde yemin etmeyi yasaklamış olmaktadır. İzahı geçti. [895]

*** ALLAH ADINA YEMİN EDİLİNCE RAZI OL**

-658 -6645 -2101 حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ بْنِ سَمُرَةَ. ثَنَا أَسْبَاطُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَجْنَ عَنْ نَافِعٍ عَنْ ابْنِ عُمَرَ؛ قَالَ: سَمِعَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَجُ يَحْلِفُ بِأَبِيهِ فَقَالَ: َ تَحْلِفُوا بِآبَائِكُمْ. مَنْ حَلَفَ بِاللَّهِ فَلْيَصْدُقْ وَمَنْ حُلِفَ لَهُ بِاللَّهِ فَلْيَرْضَ. وَمَنْ لَمْ يَرْضَ بِاللَّهِ فَلَيْسَ مِنَ اللَّهِ.فِي الزوائد: رِجَالُهُ إسناده ثقات .

658. (2101) (6645)- İbni Ömer radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, bir adamın kendi babası üzerine yemin ettiğini işitmişti, derhal müdahale ederek:

"Babalarınız üzerine yemin etmeyin. Kim Allah üzerine yemin ederse doğru söylesin. Allah üzerine kendisi için yemin edilen de râzı olsun (söylenene inansın, tasdik etsin). Allah üzerine edilen yemine razı olmayan (söyleneni tasdik etmeyen) kimse, Allah'a yakın (bir kul) değildir" buyurdular."[896]

AÇIKLAMA:

Yeminle ilgili açıklama geçti.[897]

* YEMİN GÜNAHA GİRMEK VEYA PİŞMAN OLMAKTIR

659- 6646- 2103- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ. ثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ، عَنْ بَشَّارِ بْنِ كِدَامٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنُ زَيْدٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّمَا الْحَلِفُ حِنْثٌ أَوْ نَدَمٌ.فِي الزوائد: رواه.. فِي صحيحه. »فالحديث صحيح. فِي الحاشية: رواه ابْنِ ماجة«. و ابن ماجة يسمى كتابه صحيحا.والظاهر أنه أراد ابْنِ حبان أو ابْنِ خزيمة فخانه قلمه. وجلّ من يسهر .

659. (2103) (6646)- Abdullah İbnu Ömer radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Yemin (sonuç ve netice itibariyle) ya günaha girmektir yahut da pişman olmaktır." [898]

AÇIKLAMA:

Yemin dinimizde caiz ise de, yemin etmeyi alışkanlık haline getirmek, sıkça yemin etmek hoş karşılanmamıştır. Sadedinde olduğumuz hadis de yeminden zecretme gayesini güder. Bir şeyi yapmak veya söylemek üzere yemin eden kimse, o şeyi yapmaz, hânis olmanın gerektirdiği kefâreti de ödemezse günahkâr olur. Yeminini tutar veya kefâretini öderse bu sefer de "keşke yemin etmeseydim de kendimi bunu yapmaya veya kefaret ödemeye mecbur etmeseydim" diye pişmanlık izhar eder. Öyleyse, yemin eden, çoğunluk itibariyle günahkar olur veya pişman olur. Resûlullah bu sebeple yemin etmemeyi tavsiye buyurmaktadır. [899]

*** KEFARETİM ÖDEYİP YEMİNİ BOZ**

660- 6647- 2110- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ. ثَنَا عَبْدُ اللّهِ بْنُ نُمَيْرٍ عَنْ حَارِثَةَ بْنِ أَبِي الرِّجَالِ عَنْ عَمْرَةَ عَنْ عَائِشَةَ؛ قَالَتْ : قَالَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ حَلَفَ فِي قَطِيعَةِ رَحِمٍ، أَوْ فيمَا َ يَصْلُحُ فَبِرُّهُ أَنْ َ يَتِمَّ عَلي ذَلِك.فِي الزوائد: فِيً إسناده حارثة بن أَبِي الرجال علي تضعيفه .

660. (2110) (6647)- Hz. Aişe radıyallahu anha anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kim sıla-i rahmi koparma veya uygun olmayan (benzeri bir şey) hususunda yemin ederse, bu yeminden (meşru olan kurtuluşu) onun gereğini yerine getirmemektir."[900]

AÇIKLAMA:

Dinimizin yasakladığı bir şeyi yapma hususunda yemin eden kimse, ben yemin ettim diye o kötü işi yapmamalıdır. Aksine onu yapmayıp kefarette bulunması gerekmektedir.

Bu husus genişçe açıklandı.[901]

*** YEMİN KEFARETİNDE KAÇ KİŞİ DOYURULUR?**

661- 6648- 2112- حَدَّثَنَا الْعَبَّاسُ بْنُ يَزِيدَ. ثَنَا زِيَادُ بْنُ عَبْدُ اللهِ الْبَكَّائِيُّ. ثَنَا عُمَرُ بْنُ عَبْدُ اللهِ بْنِ يَعْلِي الثَّقَفِيُّ عَنِ الْمَنْهَالِ بْنِ عَمْرٍو عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ؛ قَالَ: كَفَّرَ رَسُولُ اللهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِصَاعٍ مِنْ تَمْرٍ. وَأَمَرَ النَّاسَ بِذَلِكَ. فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَنِصْفُ صَاعٍ مِنْ بُرٍّ.فِي الزوائد: فِي إسناده عمر بن عَبْدُ الله بن يعلى، ضعيف .

661. (2112) (6648)- İbnu Abbâs radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm (yerine getirmediği yemini için) kefaret olarak bir sa' miktarı kuru hurma tasadduk etti. İnsanlara da böyle yapmalarını söyledi. Bunu bulamayana "yarım sa' buğday" takdir etti."[902]

*** YEMİN EDENİ KURTARIN**

-662 -6649 -2116 -حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ فُضَيْلٍ عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي زِيَادٍ عَنْ مُجَاهِدٍ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ صَفْوَانَ أَوْ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْقُرَشِيِّ؛ قَالَ: لَمَّا كَانَ يَوْمُ فَتْحِ مَكَّةَ جَاءَ بِأَبِيهِ. فَقَالَ: يَا رَسُولَ للهِ! اجْعَلْ ؑبِي نَصِيباً مِنَ الْهِجْرَةَ. فَقَالَ: إِنَّهُ َ هِجْرَةَ. فَانْطَلَقَ فَدَخَلَ عَلَى الْعَبَّاسِ فَقَالَ: قَدْ عَرَفْتَنِي؟ فَقَالَ: أَجَلْ فَخَرَجَ الْعَبَّاسُ فِي قَمِيصٍ لَيْسَ عَلَيْهِ رِدَاءٌ فَقَالَ: يَا رَسُولَ للهِ! قَدْ عَرَفْتُ فَناً وَالَّذِي بَيْنَنَا وَبَيْنَهُ. وَجَاءَ بِأَبِيهِ لِتُبَايِعَهُ عَلَى الْهِجْرَةِ. فَقَالَ النَّبِيّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّهُ َ هِجْرَةَ فَقَالَ الْعَبَّاسُ: أَقْسَمْتُ عَلَيْكَ، فَمَدَّ النَّبِيّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَدَهُ، فَمَسَّ يَدَهُ. فَقَالَ أَبْرَرْتُ عَمِّي وَ َ هِجْرَةَ.حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى. ثَنَا الْحَسَنُ بْنُ الرَّبِيعِ، عَنْ عَبْدِاللهِ بْنِ إِدْرِيسَ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي زِيَادٍ بِإِسْنَادِهِ نَحْوَهُ.قَالَ يَزِيدُ بْنُ أَبِي زِيَادٍ: يَعْنِي َ هِجْرَةَ مِنْ دَارٍ قَدْ أَسْلَمَ أَهْلُهَا. فِي الزوائد: فِي إسناده يزيد بن أَبِي زياد، أخرج له مسلم فِي المتابعات، وضعفه الجمهور .

662. (2116) (6649)- Safvan İbnu Abdirrahmân el-Kureşî anlatıyor: "Fetih günü babamı Aleyhissalâtu vesselâm'ın yanına getirdim ve: "Ey Allah'ın Resûlü! Babama hicretten bir pay ayır!" dedim. Resûlullah: "Artık hicret kalmadı" buyurdular. Ben de gidip (Resûlullah'ın hatırını hiç kırmadığı sevgili amcası) Abbâs radıyallahu anh'ın yanına gittim, "Beni tanıdın mı?" dedim. "Evet!" deyince, arzumu ona açtım, babama hicretten bir nasip ayırması için Resûlûllah nezdinde şefaatte bulunmasını rica ettim. Kabul etti ve Abbâs, üzerinde cübbesi olmaksızın gömlekli olarak evinden çıktı (huzur-u nebeviye gelip:) "Ey Allah'ın Resulü! Falancayı ve onunla aramızdaki (dostluğu) biliyorsun. O, size hicret üzere biat etmesi (ve böylece muhacir olma sevabından bir pay alması) için, babasını getirdi" dedi. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm: "Artık hicret yok!" buyurdular. Abbâs hazretleri:
"(Bu adamın babası ile hicret şartıyla biat etmesi için) senin üzerine yemin ettim" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm elini uzatıp adamın elini meshetti ve: "Amcamı yemininden kurtardım, hicret yoktur!" buyurdular."[903]

AÇIKLAMA:

Bu hadiste iki mühim husus var:

1- Hicret üzerine biat etmenin ehemmiyeti ve Mekke'nin fethinden sonra hicretin sona ermesi meselesi. Bu husus hicretle ilgili bölümde geniş olarak tahlil edildiği için burada tekrar etmeyeceğiz.

2- Diğer mühim husus, başkasının bir işi yapması veya yapmaması hususunda yapılan yeminin hükmü: Hemen belirtelim ki, bir kimse bir başkasına: "Vallahi sen şunu yapacaksın veya yapmayacaksın, ben bu hususta yemin ettim" diyecek olsa muhataba herhangi bir sorumluluk gerekmez. Böyle bir yemini yapan kimsenin durumuna gelince, o kimse bunu bir yemin kastıyla değil de muhataba yemin verdirmek kastıyla yapmış ise, bu söz, yemin sayılmaz, dolayısıyla ikisine de bir şey gerekmez. Yemin kastıyla veya hiçbir şeye niyet etmeksizin bu yemini telaffuz etmiş ise o zaman yemin sayılır, muhatabı kendisine uymazsa hâris olur, kefâret ödemesi gerekir.
Eğer adam muhatabına: "Kasem ettim sen şunu yapacaksın" veya "Allah'a yemin ederim" veya "Allah adıyla şehadet ederim sen şunu yapacaksın" gibi bir şey söylese, bu yemindir. Bu çeşit yeminlerde عَلَيْكَ(=senin üzerine) demesi şart değildir. Muhatab onu yapmazsa, yemin eden hânis olur, muhataba bir şey gerekmez.[904]

*** "ALLAH'IN DİLEDİĞİ SONRA SENİN DİLEDİĞİN" DEMEK**

663- 6650- 2117- حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ. ثَنَا عِيسَى بْنُ يُونُسَ. ثنَا ا‘جْلَحُ الْكِنْدِيُّ عَنْ يَزِيدَ ابْنِ ا‘صَمِّ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولَ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِذَا حَلَفَ أَحَدُكُمْ فَ يَقُلْ: مَاشَاءَ اللهُ وَشِئْتَ. وَلكِنْ لِيَقُلْ: مَاشَاءَ اللهُ ثُمَّ شِئْتَ.فِي الزوائد: فِي إسناده ا‘جلح بن عَبْدُ اللهِ، مختلف فِيهِ. ضعفه ا“مام أحمد و أَبُو حاتم والنسائي وأبو دَاوُد وابن سعد. ووثقه ابْنِ معين ويعقوب بن سفيان والعجلي وباقي رِجَالُهُ ا“سناد ثقات .

663. (2117) (6650)- İbnu Abbâs radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Biriniz yemin edince sakın: "Allah'ın dilediği ve senin dilediğin" demesin. Lâkin şöyle desin: "Allah'ın dilediği sonra senin dilediğin." [905]

664- 6651- 2118- حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ. ثنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ عُمَيْرٍ عَنْ رَبْعِيِّ بْنِ حِرَاشٍ عَنْ حُذَيْفَةَ بْنِ الْيَمَانِ؛ أَنَّ رَجُ مِنَ الْمُسْلِمِينَ رَأى فِي النَّوْمِ أَنَّهُ لَقِى رَجُ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ فَقَالَ: نِعْمَ الْقَوْمُ أَنْتُمْ لَوْ أَنَّكُمْ تُشْرِكُونَ. تَقُولُونَ: مَاشَاءَ اللهُ وَشَاءَ مُحَمَّدٌ. وَذَكَرَ ذَلِكَ لِلنَّبِيّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: أَمَا وَاللهِ! إِنْ كُنْتُ ‘عْرِفَهَا لَكُمْ. قُولُوا: مَاشَاءَ اللهُ ثُمَّ شَاءَ مُحَمَّدٌ.حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ أَبِي الشَّوَارِبِ. ثَنَا أَبُو عَوَانَةَ عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ، عَنْ رَبْعِيِّ ابْنِ حِرَاشٍ عَنْ الطُّفَيْلِ بْنِ سَخْبَرَةَ أَخِي عَائِشَةَ ‘مِّهَا عَنِ النَّبِيّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِنَحْوِهِ.فِي الزوائد: رِجَالُهُ ا“سناد ثقات عَلَى شرط البخاري .

664. (2118) (6651)- Huzeyfe İbnu'l-Yemân radıyallahu anh anlatıyor: "Müslümanlardan bir adam rüyasında ehl-i kitaptan birine rastlamış, o da kendisine: "Siz (müslümanlar) bir de Allah'a ortak koşmasanız ne iyi insanlarsınız. Ama şöyle diyerek (şirke düşüyorsunuz): "Allah'ın dilediği ve Muhammed'in dilediği."

Rüya sahibi bu gördüğünü gelip Resûlullah'â anlattı. Aleyhissalâtu vesselâm da: "Vallahi ben sizin böyle söylediğinizi bilmiyordum. (Öyleyse bundan böyle) şöyle söyleyin: "Allah'ın dilediği, sonra Muhammed'in dilediği" buyurdular." [906]

*** NEZRİNE UY**

665- 6652- 2130- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى وَ عَبْدُ اللَّهِ بْنِ إِسْحَاقَ الْجَوْهَرِيُّ. قَاَ: ثَنَا عَبْدُاللَّهِ بْنُ رَجَاءٍ. أَنْبَأَنَا الْمَسْعُودِيُّ عَنْ حَبِيبِ بْنِ أَبِي ثَابِتٍ عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ؛ أَنَّ رَجُ جَاءَ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: يَا رَسُولَ لِلَّهِ! إِنِّي نَذَرْتُ أَنْ أَنْحَرَ بِبُوانَةَ. فَقَالَ: فِي نَفْسِكَ شَيْءٌ مِنْ أَمْرِ الْجَاهِلِيَّةِ؟ قَالَ: َ. قَالَ: أَوْفِ بِنَذْرِكَ.فِي الزوائد:: قلت الحديث رواه أَبُو دَاوُد فِي سننه من حديث عَبْدُ اللَّهِ بن عمر. وإسناد حديث ابْنِ عَبَّاسٍ رِجَالُهُ ثقات. لكن فِيهِ المسعودي واسمه عَبْدُ اللهِ بن مسعود. اختلط بأخرة قَالَ ابْنِ حبان: اختلط حديثه فلم يتميز واستحق الترك .

665. (2130) (6652)- İbnu Abbâs radıyallahu anhüma anlatıyor: "Bir adam Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'â gelerek: "Ey Allah'ın Resûlü! Ben Büvâne nam mevkide bir deve kurban etmeye nezrettim" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "İçinde cahiliyeden kalma bir şey var mı?" dedi. Adam: "Hayır!" deyince Resûl-i Ekrem efendimiz: "Nezrini yerine getir!" buyurdu."[907]

666- 6653- 2131- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبو شَيْبَةَ. ثَنَا مَرْوَانُ بْنُ مُعَاوِيَةَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الطَّائِفِيِّ عَنْ مَيْمُونَةَ بِنْتِ كَرْدَمِ الْيَسَارِيَّةِ؛ أَنَّ أَبَاهَا لَقَي النَّبِيِّ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهِيَ رَدِيفَةٌ لَهُ. فَقَالَ: إِنِّى نَذَرْتُ أَنْ أَنْحَرَ ببوانَةَ. فَقَالَ رَسُولُ لِلَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: هَلْ بِهَا وَثَنٌ؟ قَالَ: َ. قَالَ أَوْفِ بِنَذْرِكَ.حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا ابْنُ دُكَيْنٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ يَزِيدَ ابْنِ مِقْسَمٍ عَنْ مَيْمُونَةَ بِنْتِ كَرْدَم عَنِ النَّبِيِّ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِنَحْوِهِ.فِي الزوائد: إسناده صحيح. تنى الطريق ا'ولى إِلَى ميمونة بنت كردم. واختلف فِي صحبتها. أثبتها ابْنِ حبان والذهبي فِي الكاشف وفي الطبقات. وبؤيد ذَلِكَ سياق الرواية ا'ولى. ورواها ا"مام أحمد فِي مسنده بلفظ عن ميمونة بنت كردم عن أبيها كردم أنه سأل رسول لِلَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. فجعل الحديث من مسند أبيها.وإسناد الطريق الثاني منقطع. 'ن يزيد

بن مقسم لم يسمع من ميمونة. وأصل الحديث فِي الصحيحين وغيرهما من حديث عمر بن الخطاب رضى اللّه تعالى عنه .

666. (2131) (6653)- Meymune Bintu Kerdem el-Yesâriyye radıyallahu anhâ'nın anlattığına göre: "Babasının terkisinde iken, babası Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'la karşılaşır ve der ki: "Ben, Büvâne nam mevkide deve kurban etmek üzere nezrettim." Aleyhissalâtu vesselâm: "Orada put var mı?" diye sorar. Babası: "Hayır!" der. Aleyhissalâtu vesselâm: "Öyleyse nezrini yerine getir!" emreder."[908]

AÇIKLAMA:

Şâfiî hazretleri, bu hadise dayanarak bir kimse belli bir yerde kurban kesmeye veya yemek vermeye nezrederse, bunu başka memleketteki fakirlere veremez diye hükmetmiştir. Diğer alimler, nezrin bir başka yerde ifasını tecvîz ederler.
Hadis, cahiliye devrinden kalma putperestliğe ait maddî hatıra kalmadığı taktirde, niyet-i halise ile, o devirde kurban kesilen yerlerde yine kurban kesilebileceğini ifade eder. [909]

*** NEZİR BORCU İLE ÖLEN**

667- 6654 -2133- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى. ثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ، ثَنَا ابْنُ لَهِيعَةَ عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللّهِ؛ أَنَّ امْرَأَةً أَتَتْ رَسُولَ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَتْ: إنَّ أُمِّى تُوُفِّيَتْ. وَعَلَيْهَا نَذْرُ صِيَام. فَتُوُفِّيَتْ قَبْلَ أنْ تَقْضِيَهُ. فَقَالَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لِيَصُمْ عَنْهَا الْوَلِيُّ.فِي الزوائد: فِي إسناده ابْنِ لهيعة وهو ضعيف .

667. (2133) (6654)- Hz. Câbir İbnu Abdillah radıyallahu anhüma anlatıyor: "Bir kadın, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'â gelerek: "Annem öldü, üzerinde oruç nezri vardı, onu yerine getirmeden vefat etti" dedi. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm: "Velisi ona bedel oruç tutsun!" buyurdular."[910]

AÇIKLAMA:

Ölü yerine oruç tutulabilir mi meselesi ihtilaflıdır. Ebu Hanîfe, Mâlik ve kavl-i cedidinde Şâfiî: "Ölü yerine hiçbir oruç tutulamaz" diye hükmetmişlerdir. Ahmed İbnu Hanbele göre adak orucu tutulabilir. Zahiriler velinin, ölünün orucunu tutmaya mecbur olduğunu söyler. Cumhûr tutmayabilir der. [911]

TİCARETLER BÖLÜMÜ

*** KAZANCA TEŞVİK**

668- 6655- 2138- حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ. ثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَيَّاشٍ عَنْ بَجِيرِ بْنِ سَعْدٍ عَنْ خَالِدِ بْنِ مَعْدَانَ عَنِ الْمِقْدَامِ بْنِ مَعْدِيكَرِبَ الزُّبَيْدِيِّ، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: مَا كَسَبَ الرَّجُلُ كَسْبًا أَطْيَبَ مِنْ عَمَلِ يَدِهِ. وَمَا أَنْفَقَ الرَّجُلُ عَلَى نَفْسِهِ وَأَهْلِهِ وَوَلَدِهِ وَخَادِمِهِ، فَهُوَ صَدَقَةٌ.فِي الزوائد: فِي إسناده إِسْمَاعِيل بن عياش. ورواه أَبُو دَاوُد والترمذي والنسائي .

668. (2138) (6655)- Mikdâm İbnu Ma'dikerb ez-Zübeydî radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kişi elinin emeğiyle kazandığından daha temiz bir kazanç elde etmemiştir. Kişinin nefsine, ailesine, çocuğuna ve hizmetçisine harcadığı sadakadır."[912]

669- 6656- 2139- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ سِنَانٍ. ثَنَا كَثِيرُ بْنُ هِشَامٍ. ثَنَا كُلْثُومُ بْنُ جَوْشَنٍ الْقُشَيْرِيُّ عَنْ أَيُّوبَ عَنْ نَافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: التَّاجِرُ الأَمِينُ الصَّدُوقُ الْمُسْلِمُ مَعَ الشُّهَدَاءِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ.فِي الزوائد: فِي إسناده كلثوم بن جوشن القشيري، ضعيف. وأصل الحديث قد رواه الترمذي من حديث أَبِي سَعِيدِ الخدريّ .

669. (2139) (6656)- İbnu Ömer radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Emin, dürüst, müslüman tâcir, Kıyamet günü şehidlerle beraberdir."[913]

670- 6657- 2141- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا خَالِدُ بْنُ مَخْلَدٍ. ثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سُلَيْمَانَ عَنْ مُعَاذِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ خُبَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَمِّهِ؛ قَالَ: كُنَّا فِي مَجْلِسٍ. فَجَاءَ النَّبِيّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَعَلَى رَأْسِهِ أَثَرُ مَاءٍ. فَقَالَ لَهُ بَعْضُنَا: نَرَاكَ الْيَوْمَ طَيِّبَ

النَّفْسِ. فَقَالَ: أَجَلْ. وَالْحَمْدُ لِلَّهِ. ثُمَّ أَفَاضَ الْقَوْمُ فِي ذِكْرِ الْغِنَى. فَقَالَ: َ بَأْسَ بِالْغِنَى لِمَنِ التَّقَى. وَالصَّحَّةُ لِمَنِ اتَّقَى خَيْرٌ مِنَ الْغِنَى. وَطِيبُ النَّفْسِ مِنَ النَّعِيمِ.فِي الزوائد: إسناده صحيح، ورِجَالُه ثقات .

670. (2141) (6657)- Muâz İbnu Abdûllah İbni Hudeyb'in amcası radıyallahu anh anlatıyor: "Biz bir cemaatte idik. Başında ıslaklık olduğu halde Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm çıkageldi. Birimiz ona: "Bugün sizi iyi ve ferah görüyoruz" dedi. "Evet! Elhamdülillah öyledir!" buyurdular. Sonra halk zenginlik hususunda sohbete daldılar. Aleyhissalâtu vesselâm: "Muttakî için zenginliğin bir zararı yok!" buyurdular. Devamla: "Ancak dediler, sıhhat, muttaki için zenginlikten daha hayırlıdır. Gönül hoşluğu da bir nimettir."[914]

*** MAİŞET TALEBİNDE İTİDAL**

-671 -6658 -2142 -حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ. ثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَيَّاشٍ. عَنْ عُمَارَةَ بْنِ غَزِيَّةَ عَنْ رَبِيعَةَ ابْنِ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ سَعِيدٍ ا٬نْصَارِيِّ عَنْ أَبِي حُمَيْدٍ السَّاعِدِيِّ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَجْمِلُوا فِي طَلَبِ الدَّنْيَا فإِنَّ كً مُيَسَّرُ لِمَا خُلِقَ لَهُ. فِي الزوائد: فِي إسناده إِسْمَاعِيل بن عياش، يدلس. ورواه بالعنعنة. وروايته عن غير أهله ضعيفة .

671. (2142) (6658)- Ebu Humeyd es-Sâidî radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Dünya talebinde mûtedil olun. Çünkü herkes, kendisi için yaratılmış olana müyesserdir (kazanmaya hazırlanmıştır)." [915]

-672 -6659 -2143 -حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ بِهْرَام. ثَنَا الْحَسَنُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عُثْمَانَ، زَوْجُ بِنْتِ الشَّعْبِيِّ. ثَنَا سُفْيَانُ عَنِ ا٬عْمَشِ عَنْ يَزِيدَ الرَّقَاشِيِّ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَعْظَمُ النَّاسِ هَمًّا، الْمُؤْمِنُ الَّذِي يَهُمُّ بِأَمْرِ دُنْيَاهُ وَأمْرِ آخِرَتِهِ.قَالَ أَبُو عَبْدُ اللهِ: هذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ. تَفَرَّدَ بِهِ إِسْمَاعِيلُ.فِي الزوائد: فِي إسناده يزيد الرقاشي، والحسن بن مُحَمَّد بن عُثْمَانَ و إِسْمَاعِيل بن بهرام .

672. (2143) (6659)- Enes İbnu Mâlik radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Himmet yönüyle insanların en yücesi hem dünya hem de ahiret işine himmet gösteren mü'mindir."[916]

-673 -6660 -2144 -حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُصَفَّى الْحِمْصِيُّ. ثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَيُّهَا النَّاسُ! اتَّقُوا للهَ وَأَجْمِلُوا فِي الطَّلَبِ. فإِنَّ نَفْساً لَنْ تَمُوتَ حَتَّى تَسْتَوْفِي رِزْقَهَا، وَإِنْ أَبْطَأَ عَنْهَا. فَاتَّقُوا للهَ وَأَجْمِلُوا فِي الطَّالِبِ. خُذُ وا مَا حَلَّ، وَدَعُوا مَا حَرُمَ.فِي الزوائد: إسناده ضعيف. ٬ن فِيهِ

الوليد بن مسلم وابن جريح. وكل منهما كَانَ يِدلس. وَكَذَٰلِكَ أَبُو الزبير. وقد عنعنوه. لكن لم ينفرد به المصنف من حديث أَبِي الزبير عن جَابِرٍ فقد رواه ابْنِ حبان فِي صحيحه بأسنادين عن جَابِرٍ .

673. (2144) (6660)- Hz. Câbir radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Ey insanlar Allah'a karşı muttakî olun ve (dünyevî) talepte mutedil olun. Zira, hiçbir kimse yoktur ki, (Allah'ın kendisine taktir ettiği) rızkını eksiksiz elde etmeden ölmüş olsun: Rızkı gecikse bile ona mutlaka kavuşacaktır. Öyleyse Allah'tan korkun ve talepte mutedil olun, (gayr-ı meşru yollara sapmayın), helâl olanı alın, haram olanı terkedin."[917]

*** KAZANÇ YOLUNU DEĞİŞTİRME**

674- 6661- 2147- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ. ثَنَا مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ. ثَنَا فَرْوَةُ أَبُو يُونُسَ عَنْ هِلِ ابْنِ جُبَيْرٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ أَصَابَ مِنْ شَيْءٍ فَلْيَلْزَمْهُ.فِي الزوائد: فِي إسناده فروة أبو يونس وهو مختلف فِيهِ. قَالَه الذهبيّ فِي الكاشف. و قَالَ ا٬زدي: ضعيف. وذكره ابْنِ حبان فِي الثقات. وهل بنِ جبير البصري ذكره ابْنِ حبان فِي الثقات. و قَالَ: وروى عن أنس إن كَانَ سمع منه .

674. (2147) (6661)- Enes İbnu Mâlik radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "(Meşru) bir işten (helal rızık) kazanan kimse o işe devam etsin."[918]

675- 6662- 2148- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى. ثَنَا أَبُو عَاصِمٍ. أَخْبَرَنِى أَبِي عَنِ الزُّبَيْرِ بْنِ عُبَيْدٍ عَنْ نَافِعٍ؛ قَالَ: كُنْتُ أُجَهِّزُ إِلَى الشَّامِ وَإِلَي مِصْرَ. فَجَهَزْتُ إِلَى الْعِرَاقِ. فَأَتَيْتُ عَائِشَةَ أُمَّ الْمُؤْمِنِينَ فَقُلْتَ لَهَا: يَا أُمَّ الْمُؤْمِنِينَ! كُنْتُ أجَهِّزُ إِلَى الشَّامِ. فجَهَّزْتُ إِلَى الْعِرَاقِ. فَقَالَتْ: َ تَفْعَلْ. مَالَكَ وَلِمَتْجَرِكَ؟ فَإِنِّى سَمِعْتُ رَسُولَ للَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: إِذَا سَبَّبَ اللَّهُ ٬حَدِكُمْ رِزْقاً مِنْ وَجْهِ، فَ يَدَعْهُ حَتَّى يَتَغَيَّرَ لَهُ، أَوْ يَتَنَكَّرَ لَهُ.فِي الزوائد: فِي إسناده مقال. ٬ن والدابي عاصم اسمه مخلد بن الضحاك، مختلف فِيهِ. قَالَ العقيلي والنسائي: يتابع عَلَى حديثه. وذره ابْنِ حبان فِي الثقات. والزبير بن عبيد، قَالَ الذهبي: مجهول. وذكره ابْنِ حبان فِي الثقات .

675. (2148) (6662)- Nâfi anlatıyor: "Ben Şam ve Mısır'a ticaret malı gönderiyordum. Irak'a da gönderdim ve mü'minlerin annesi Hz. Aişe'nin yanına varıp kendisine: "Ey mü'minlerin annesi! Ben Şam'a ticarete gidiyordum, şimdi Irak'a gidiyorum" dedim. Bunun üzerine: "Böyle yapma! Sana ve eski ticaret yerine ne oldu? Zira ben, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın: "Allah Teâla hazretleri, sizden birine bir ciheti rızkına sebep kılarsa, bu değişinceye veya

güçleşinceye kadar onu terketmesin" buyurduğunu işittim" dedi."[919]

*** SAN'ATLAR**

676- 6663- 2152- حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ رَافِعٍ. ثَنَا عُمَرُ بْنُ هَارُونَ عَنْ هَمَّامٍ عَنْ فَرْقَدٍ السَّبَخِيِّ عَنْ يَزِيدَ بْنِ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ الشِّخِّيرِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَكْذَبُ النَّاسِ الصَّبَّاغُونَ وَالصَّوَّاغُونَ.فِي الزوائد: إسناده ضعيف. ‘ن فِيهِ فرقد السبخي، ضعيف. وعمر بن هارون، كذبه ابْنِ معين وغيره .

676. (2152) (6663)- Ebu Hureyre radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "İnsanların en çok yalan söyleyenleri boyacılar ve kuyumculardır."[920]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, İbnu Mâce'de yer alan zayıf hadislerdendir. İçtimâî hayat için burada zikri geçen iki mesleğe de ihtiyaç vardır. Bu mesleklerden vazgeçilemez. Resûlullah'ın bu meslekleri kötüleyeceği düşünülmemelidir. Bazı şarihler: "Bu iki meslekte, işler zamanında yapılamadığı için, sanatkârlar müşterilerine yalancı durumuna düşerler, hadis bu durumu kastetmiş olabilir" mânasında yorumda bulunmuştur.[921]

*** MUHTEKİR KAYBEDER**

677- 6664- 2153- حَدَّثَنَا نَصْرُ بْنُ عَلِيٍّ الْجَهْضَمِيُّ. ثَنَا أَبُو أَحْمَدَ. ثنَا إِسْرَائِيلُ عَنْ عَلِيِّ بْنِ سَالِمِ ابْنِ ثَوْبَانَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ زَيْدِ بْنِ جَدْعَانَ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ عَنْ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ؛ قَالَ رَسُولُ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: الْجَالِبُ مَرْزُوقٌ وَالْمُحْتَكِرُ مَلْعُونٌ.فِي الزوائد: فِي إسناده عَلَى بن زيد بن جدعان، وهو ضعيف .

677. (2153) (6664)- Hz. Ömer radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Malını satışa arzeden rızka erer, muhtekir (pahalanması için satmayıp bekleten)de lânete uğrar."[922]

678- 6665- 2155- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ حَكِيم. ثَنَا أَبُو بَكْرٍ الْحَنَفِيُّ. ثنَا الْهَيْثَمُ بْنُ رَافِعٍ. حَدَّثَنِي أَبُو يَحْيَى الْمَكِّيُّ، عَنْ فَرُّوخَ مَوْلَيَ عُثْمَانَ بْنِ عفَّانَ عَنْ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ؛ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: مَنِ احْتَكَرَ عَلى الْمُسْلِمِينَ طَعَاماً ضَرَبَهُ اللهُ بِالْجُذَامِ وَا''فْسِ.فِي الزوائد: إسناده صحيح، و رِجَالُهُ موثقون. أَبُو يَحْيَى المكي والهيثم بن معين، قد ذكرهما ابْنِ حبان فِي الثقات. والهيثم بن رافع، وثقه ابْنِ معين وأبو دَاوُد. وَأَبُو بَكْرٍ الحنفي، واسمه عبد الكبير بن عبد المجيد، احتج به الشيخان. وشيخ ابْنِ ماجة، يَحْيَى بن حكيم، وثقه أَبُو دَاوُد والنسائي وغيرهما .

678. (2155) (6665)- Hz. Ömer radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ı işittim, buyurdular ki: "Müslümanlara bir gıda maddesinde ihtikarda bulunanı Allah Teâla hazretleri cüzzam ve iflasa mahkum eder."[923]

*** PARAYLA KUR'ÂN ÖĞRETİMİ**

679- 6666- 2158- حَدَّثَنَا سَهْلُ بْنُ أَبِي سَهْلٍ. ثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ عَنْ ثَوْرِ بْنِ يَزِيْدَ ثَنَا خَالِدُ ابْنُ مَعْدَانَ. ثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنُ بْنُ مُسْلِمٍ عَنْ عَطِيَّةَ الْكَعِيِّ عَنْ أُبَيِّ بْنِ كَعْبٍ؛ قَالَ: عَلَّمْتُ رَجُ الْقُرْآنَ. فأَهْدَى إِلَيَّ قَوْساً. فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لِرَسُولِ اللّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.
فَقَالَ: إِنْ أَخَذْتَهَا أَخَذْتَ قَوْساً مِنْ نَارٍ فَرَدَدْتُهَا.فِي الزوائد: إسناده مضطرب قَالَه الذهبي فِي الميزان فِي ترجمةً عَبْدُ الرَّحْمَنِ بن سلم. وقَالَ العء فِي المراسيل: عطية بن قيس الكعي عن أَبِي بن كعب، مرسل .

679. (2158) (6666)- Ubey İbnu Ka'b radıyallahu anh anlatıyor: "Bir adama Kur'ân öğretmiştim. Bana bir yay hediye etti. Bunu Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a haber verdim: "Eğer onu alırsan, ateşten bir yay almış olursun" buyurdular. Ben de geri iade ettim."[924]

AÇIKLAMA:

Yazı öğretme mukabilinde verilen yayın reddi ile ilgili daha meşhur bir rivayette, hâdisenin kahramanı Übey değil, Ubâdetu'bnu's-Sâmit'dir (1. cilt 450-451. sayfalar). Rivayet esnasında, tashih yapılmış olabileceği gibi, iki ayrı hâdisenin cereyanı da mümkündür.
Kur'ân öğretimi mukabilinde ücret alınıp alınamayacağı bahsini de yine birinci cildin 442-444. sayfalarında tahlil ettik.[925]

*** HACCAMIN KAZANCI HELAL Mİ?**

680- 6667- 2163- حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عَلِيٍّ أَبُو خَفْص الصَّيْرَفِيُّ. ثَنَا أَبُو دَاوُد.)ح(وَحَدَّثنَا مُحَمَّدُ ابْنُ عُبَادَةَ الْوَاسِطِيُّ. ثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ. قَاَ: ثَنَا وَرْقَاءُ، عَنْ عَبْدِ ا؟عْلَى، عَنْ أَبِي حُمَيْدٍ عَنْ عَلِيٍّ، قَالَ: احْتَجَمَ رَسُولُ ﷲِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأمَرَنِي فَأَعْطَيْتُ الْحَجَّامَا أجْرَهُ.فِي الزوائد: فِي إسناده حديث علي، عبد ا؟على بن عامر. قد تركه ابْنِ مهدي والقطان، وضعفه أحمد و ابْنِ معين وغيرهما .

680. (2163) (6667)- Hz. Ali radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm hacamat oldu ve bana emretti, ben de hacamat yapan zatın ücretini ödedim."[926]

681- 6668- 2165- حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّار. ثَنَا يَحْيَى بْنُ حَمْزَةَ. حَدَّثَنِي ا؟وْزَاعِيُّ عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ أَبِي بَكْرِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمنِ بْنِ الْحَارِثِ بْنِ هِشَام عَنْ أَبِي مَسْعُودٍ عُقْبَةَ بْنِ عَمْرٍو؛ قَالَ: نَهىَ رَسُولُ ﷲِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ كَسْبِ الْحَجَّامِ.فِي الزوائد: إسناد حديث أَبِي مسعود صحيح. و رِجَالُهُ ثقات عَلَى شرط البخاري .

681. (2165) (6668)- Ukbe İbnu Amr radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm hacamat edenin (bu işten) kazancını yasakladı."[927]

AÇIKLAMA:

Hacamat yapanın ücret alması meselesi ihtilaflıdır, bir kısım hadislere göre helal, bir kısmına göre değil. Rivayetlerdeki farklılığa göre, alimler de ihtilaf etmiştir. Ancak cumhûra yani ûlemanın çoğunluğuna göre bu, ne hür ne köle kimseye haram değildir. Bazı hadislerdeki yasak hükmü, tenzihen kerahete hamledilmiştir. Maksad adî kazançlara değil, daha şerefli, âli kazançlara teşviktir.[928]

*** ALIŞ-VERİŞTE MUHAYYERLİK**

682- 6669- 2185- حَدَّثَنَا الْعَبَّاسُ بْنُ الْوَلِيدِ الدِّمَشْقِيُّ. ثَنَا مَرْوَانُ بْنُ مُحَمَّدٍ. ثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ مُحَمَّدٍ، عَنْ دَاوُدَ بْنِ صَالِحِ الْمَدَنِيِّ، عَنْ أبيهِ؛ قَالَ: سَمِعْتُ أبَا سَعِيدٍ الْخُدْرِيَّ يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّمَا الْبَيْعُ عَنْ تَرَاضٍ.فِي الزوائد: أسناده صحيح، و رِجَالُهُ موثقون. رواه ابْنِ حبان فِي صحيح .

682. (2185) (6669)- Ebu Sa'îdi'l-Hudrî radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Satış her iki tarafın rızasıyla olur."[929]

*** MEVCUT OLMAYAN ŞEY SATILAMAZ**

683- 6670- 2189- حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْفُضَيْلِ، عَنْ لَيْثٍ عَنْ عَطَاءٍ عَنْ عَتَّابِ بْنِ أسِيدٍ؛ قَالَ: لَمَّا بَعَثَهُ رَسُولُ للَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى مَكَّةَ، نَهَاهُ عَنْ شِفِّ مَالَمْ يُضْمَنْ.فِي الزوائد: فِي إسناده ليث بن أَبِي سليم، ضعيف ومدلس. وعطاء هو ابن أَبِي رباح لم يدرك عتابا .

683. (2189) (6670)- Attâb İbnu Esîd radıyallahu anh'ın anlattığına göre: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm onu Mekke'ye gönderdiği zaman kendisini, satın alıp da henüz teslim alınmamış bir malın kârından men etmiştir."[930]

AÇIKLAMA:

Bu hadiste, kişinin, satın aldığı bir malı, henüz kabzetmezden yani tasarrufu altına almazdan, tam olarak teslim almazdan önce, satıp kâr etmeyi yasaklamış olmaktadır. Malın satılabilmesi için kabzedilmiş olması gerekmektedir. Bu, caiz olan selemden ayrı bir satış çeşididir. Selemin ne olduğu geniş olarak açıklandı.[931]

*** AKİBETİ MEÇHUL SATIŞ YASAK**

-684 -6671 -2195 -حَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ وَالْعَبَّاسُ بْنُ عَبْدِ الْعَظِيمِ الْعَنْبَرِيُّ. قَا: ثنَا ا،سْوَدُ بْنُ عَامِرٍ. ثنَا أَيُّوبُ بْنُ عُتْبَةَ، عَنْ يَحْيَى بْنِ كَثِيرٍ، عَنْ عَطَاءٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ؛ قَالَ: نَهىَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ بَيْعِ الْغَرَرِ.فِي الزوائد: فِي إسناده أيوب بن عتبة، ضعيف .

684. (2195) (6671)- İbnu Abbâs radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Bey'-i garar'dan (yani tahakkuk edip etmeyeceği bilinmeyen akıbeti meçhul satılan) men etti."[932]

AÇIKLAMA:

Garar Arapça'da aldatma mânasına gelir. Burada zahiren müşteriye parlak da gelse sonucu belli olmayan satıştır. Şafiî hazretleri bu çeşit satışa denizdeki balığı, havadaki kuşu, efendisinden kaçıp nereye gittiği bilinmeyen köleyi satmayı örnek verir.[933]

*** PİYASAYA NARH KONAMAZ**

685- 6672- 2201- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ زِيَادٍ. ثَنَا عَبْدُ ا۱عْلَى. ثَنَا سَعِيدٌ عَنْ فَتَادَةَ، عَنْ أَبِي نَضْرَةَ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ ؛ قَالَ: غَ السِّعْرُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ للّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. فَقَالُوا: لَوْ قَوَّمْتَ يَا رَسُولَ للّٰهِ صَلَّى! قَالَ: إِنِّى ۱رْجُو أَنْ أُفَارِقَكُمْ وَ يَطْلُبَنِى أَحَدٌ مِنْكُمْ بِمَظْلِمَةٍ ظَلَمْتُهُ.فِي الزوائد: فِي إسناده سَعِيدِ بن أَبِي عروبة، اختلط بأخرة لكن عبد ا۱على الشاميّ روى عنه قبل الختط. ومُحَمَّد بن زياد قَالَ الذهبي: روى له البخاري مقرونا بغيره. و قَالَ ابْنِ حبان: فِي الثقات وربما أخطأ. وباقي رِجَالُ ا۱سناد ثقات .

685. (2201) (6672)- Ebu Saîd radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm zamanında fiyatlar artmıştı. Halk müracaat ederek: "Ey Allah'ın Resûlü fiyatları siz düzenleseniz!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm şu cevabı verdi: "Ben, sizden kimsenin kendisine yaptığım bir zulmü talep etmez olduğu halde aranızdan ayrılmayı diliyorum."[934]

AÇIKLAMA:

Böylece Resûlullah, piyasada fiyatlara müdahaleyi "zulüm yapmak" olarak tavsif etmiş bulunmaktadır. Piyasa, fiyatını kendi kendine ayarlamalıdır. Fiyat tesbiti meselesi daha önce geçti.[935]

*** ALIŞ-VERİŞTE MÜSAMAHA**

686- 6673- 2202- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أبَانِ الْبَلْخِيُّ أَبُو بَكْرٍ. ثَنَا أسْمَاعِيلُ بْنُ عُلَيَّةَ، عَنْ يُونُسَ بْنَ عُبَيْدٍ عَنْ عَطَاءِ بْن فَرُّوخَ؛ قَالَ: قَالَ عُثْمَانُ بْنِ عَفَّانَ: قَالَ رَسُولُ للهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَدْخَلَ اللّهُ الْجَنَّةَ رَجُ كَانَ سَهً، بَائِعاً وَمُشْتَرِياً.فِي الزوائد: رِجَالُهُ إسناده ثقات، إ أنه منقطع. ‘ن عطاء بن فروخ لم يلق عُثْمَانَ بن عفان. قَاله عَلَى بن المديني فِي العلل .

686. (2202) (6673)- Osman İbnu Affân radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Gerek satıcı ve gerekse alıcı iken kolaylık gösteren kimseyi Allah cennete koydu."[936]

AÇIKLAMA:

Hadis, hayatında birkaç kere değil, daima kolaylık ve anlayışı prensip edinen kimseyi kastetmektedir. Alıcı olarak kolaylık, parasını peşin vermek, borcunu vadesinde tam olarak ödemektir. Satıcı olarak kolaylık, malın ayıbını gizlememek, doğruyu söylemek, borçlusuna mühlet tanımak, talebini nezaketle yapmaktır.[937]

*** PAZARLIK**

687- 6674- 2204- حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ حُمَيْدِ بْنُ كَاسِبٍ. ثَنَا يَعْلى بْنُ شَبِيبٍ، عَنْ عَبْدِاللّهِ بْنِ عُثْمَانَ ابْنِ خُثَيْمٍ، عَنْ قَيْلَةَ أُمِّ بَنِي أَنْمَارٍ؛ قَالَتْ: أَتَيْتُ رَسُولَ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي بَعْضِ عُمْرِهِ عِنْدَ الْمَرْوَةِ. فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ للّهِ! إنِّي امْرَأَةٌ أَبِيعُ وَأَشْتَرِي. فَإِذَا أَرَدْتُ أَنْ أَبْتَاعَ الشَّيْءَ سُمْتُ بِهِ أَقَلَّ مِمَّا أُرِيدُ. ثَمَّ زِدْتُ ثُمّ زِدْتُ حَتَّى أَبْلُغَ الَّذِي أُرِيدُ. وَإِذَا أَرَدْتُ أَنْ أَبِيعَ الشَّيْءَ سُمْتُ بِهِ أَكْثَرُ مِنَ الَّذِي أُرِيدُ. ثُمَّ وَضَعْتُ حَتَّى أَبْلُغَ الَّذِي أُرِيدُ. فَقَالَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَفْعَلِيَ يَا قَيْلَةُ! إِذَا أَرَدْتِ أَنْ تَبْاعِي شَيْئاً فَاسْتَامِي بِهِ الَّذِي تُرِيدِينَ. أُعْطِيتِ أَوْ مُنِعْتِ. فَقَالَ إِذَا أَرَدْتِ أَنْ تَبِيعِي شَيْئاً فَاستَامِي بِهِ الَّذِي تُرِيدِينَ. أَعْطَيْتِ أَوْمَنَعْتِ.فِي الزوائد: فِي إسناده انقطاع. قَالَ المزي فِي ا٬طراف: ابْنِ خثيم عن قيلة، فِيهِ نظر. وقَال الذهبي فِي الكاشف: قيلة أم رومان. روى عنها عَبْدُ اللّهِ بن عُثْمَانَ بن خثيم مرس .

687. (2204) (6674)- Kayle Ümmü Benî Emmâr radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın yaptığı umrelerden birinde kendisine Merve'de yaklaştım ve: "Ey Allah'ın Resûlü! Ben alıp satan bir kadınım. Bir şeyi satın almak istediğim zaman arzuladığımdan daha yüksek bir fiyat teklif ediyorum. Sonra yavaş yavaş artırarak arzuladığım fiyata geliyorum. Bir şeyi satacağım zaman da, önce, almayı arzuladığım fiyattan daha yüksek bir fiyat teklif ediyor, sonra yavaş yavaş inerek arzuladığım fiyata geliyorum, (böyle yapmama ne dersin?)" dedim. Şu cevabı verdi: "Ey Kayle, böyle yapma. Bir şey satın almak istedin mi, düşündüğün fiyatı söyle, sana verilsin veya verilmesin."
Aleyhissalâtu vesselâm sonra şunu söylediler: "Bir malı satmak istediğin zaman da versen de vermesen de (yüksek fiyat değil) satmak istediğin fiyatı söyle." [938]

AÇIKLAMA:

1- Hadis, kadınların ticaret yapabileceğine delildir. Alimler kadının mütesettire ve fitneye sebep olmayacak yaşta olması şartını zikrederler.

2- Ticaret sırasında aldatıcı fiyat teklifi yapılmamalıdır. Bu durum alış-verişte güven ve itimadı sarsar, gerçek fiyat söylenmelidir.[939]

688 -6675 -2206- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ، وَسَهْلُ بْنُ أَبِي سَهْلٍ. قَاَ: ثنَا عُبَيْدِ اللَّهِ بْنُ مُوسَى أَنْبَأَنَا الرَّبِيعُ بْنُ حَبيبٍ، عَنْ نَوْفَلِ بْنِ عَبْدِ الْمَلِكِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَلِيٍّ؛ قَالَ: نَهَى رَسُولُ للهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ السَّوْمِ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ. وَعَنْ ذَبْحِ ذَواتِ الدَّرِّ.فِي الزوائد: فِي إسناده نوفل بنَ عبد الملكَ والربيع بن حبيب .

688. (2206) (6675)- Hz. Ali radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm güneş doğmazdan önce alış-veriş pazarlığı yapmaktan ve süt vermekte olan hayvanları kesmekten men etti."[940]

AÇIKLAMA:

Fecirden güneş doğuncaya kadar ki zaman ibadet, zikir ve dua zamanıdır, dünyevi işler için heder edilmemelidir. Resûlullah bu sebeple o zamanda alım-satımla meşguliyeti yasaklamıştır. Sütü sağılan hayvanın kesilme yasağı da açıktır: Süt gibi beslenme değeri fazla olan bir gelir, kesilmiş olacaktır. Ancak bu bir haram ifade etmez. Hiçbir alim de buna hükmetmemiştir. Ciddî bir ihtiyaç halinde kesilebilir.[941]

*** AŞILANMIŞ HURMA MALI OLAN KÖLE SATILMIŞSA**

689- 6676- 2213- حَدَّثَنَا عَبْدُ رَبِّهِ بْنُ خَالِدٍ النُّمَيْرِيُّ أَبُو الْمُغَلِّسِ. ثنَا الْفضَيْلُ بْنُ سُلَيْمَانَ، عَنْ مُوسَى بن عُقْبَةَ. حَدَّثَنِي إِسْحَاقُ بْنُ يَحْيَى بْنِ الْوَلِيدِ عَنْ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ؛ قَالَ: قَضَى رَسُولُ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِثَمَرِ النَّخْلِ لِمَنْ أبَّرَهَا. إ أنْ يَشْتَرِطَ الْمُبْتَاعُ. وَأنَّ مَالَ الْمَمْلُوكِ لِمَنْ بَاعَهُ، إَّ أنَ يَشْتَرِطَ الْمُبْتَاعُ.فِي الزوائد: فِي إسناده إسحاق بن يَحْيَى بن الوليد وأيضا لم يدرك عبادة بن الصامت. قَالَه البخاري وغيره .

689. (2213) (6676)- Ubâde İbnu's-Samit radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, müşteri (kendisine ait olmasını) şart. koşmamış ise, (satılan) hurma ağaçlarının (başında bulunan) meyvesinin, ağaçları aşılayanın hakkı olduğuna ve keza, müşteri, (kölenin malının kendisine ait olmasını) şart kılmadığı taktirde, kölenin malının satıcıya ait olduğuna hükmetti."[942]

*** TERAZİYI AĞIR TUTUN**

690- 6677- 2222- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى. ثنا عَبْدُ الصَّمَدِ. ثَنَا شُعْبَةُ عَنْ مُحَارِبِ بْنِ دِنَارٍ. عَنْ جَابِرِ ابْنِ عَبْدِ اللَّهِ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِذَا وَزَنْتُمْ فَأَرْجِحُوا.فِي الزوائد: إسناده صحيح، عَلَى شرط البخاري .

690. (2222) (6677)- Hz. Câbir İbnu Abdillah radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Tarttığınız zaman tartınızı ağır yapın."[943]

691- 6678- 2223- حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنُ بْنُ بِشْرِ بْنِ الْحَكَمِ، وَمُحَمَّدُ بْنُ عَقِيلِ بْنِ خُوَيْلِيدٍ. قَاَ ثَنَا عَلَيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ بْنِ وَاقِدٍ. حَدَّثَنِي أَبِي. حَدَّثَنِي يَزِيدُ النَّحْوِيُّ؛ أَنَّ عِكْرِمَةَ حَدَّثَهُ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ؛ قَالَ: لَمَّا قَدِمَ النَّبِيُّ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْمَدِينَةَ كَانُوا مِنْ أَخْبَثِ النَّاسِ كَيَّْ. فَأَنْزَلَ اللهُ سُبْحَانَهُ)وَيْلٌ لِلْمُطَفِّفِينَ(فَأَحْسَنُوا الْكَيْلَ بَعْدَ ذَلِكَ.فِي الزوائد: إسناده حسن. ٌن مُحَمَّد بن عقيل وعلي بن الحسين مختلف فيهما. وباقي رِجَال ا"سناد ثقات .

691. (2223) (6678)- İbnu Abbâs radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, Medine ye geldiği vakit, halk ölçü-tartı işinde insanların en kötüsü idi. Bunun üzerine Allah Teâla hazretleri Ölçü ve tartıda hile yapanların vay haline" diye başlayan sureyi indirdi. Bundan sonra ölçü ve tartıyı güzel yaptılar."[944]

*** ALDATMA HARAMDIR**

692- 6679- 2225- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثنَا أَبُو نُعَيْم. ثنَا يُونُسُ بْنُ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ أبي إِسْحَاقَ. عَنْ أَبِي دَاوُدَ عَنْ أبِي الْحَمْرَاءِ؛ قَالَ: رَأَيْتُ رَسُولَ للهِ صَلَّي الله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَرَّبِجَنْبَاتِ رَجُلٍ عَنْدَهُ طَعَامٌ فِي وِعَاءٍ. فَأَدْخَلَ يَدَهُ فِيهِ. فَقَالَ: لَعَلَّكَ غَشَشْتَ. مَنْ غَشَّنَا فَلَيْسَ مِنَّا.فِي الزوائد: فِي سنده أَبُو دَاوُد. وهو نُفيع بن الحاري ا٬عمى، أحد الضعفاء المتروكين. و قَالَ ابْنِ عمر: أَبُو الحمراء اتفقوا عَلَى ضعفه، وكذّبه بعضهم. وأجمعوا عَلَى ترك الرواية عنه. ونسبه ابْنِ معين إِلَى الوضع. نعم، للمتن شاهد تقدم .

692. (2225) (6679)- Ebu'l-Hamid radıyallahu anh anlatıyor. "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ı, yanında bir kap içinde bir miktar zahire satan bir adamın yakınlarından geçtiğini gördüm. Mübarek elini kabın içine sokup (kontrol ettikten sonra) adama: "Sen hile yapmışa benziyorsun. Bize hile yapan bizden değildir" buyurdu."[945]

*** KABZEDİLMEYEN YİYECEK SATILAMAZ**

693- 6680- 2228- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ. ثَنَا وَكِيعٌ عَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى، عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ عَنْ جَابِرٍ؛ قَالَ نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ بَيْعِ الطَّعَامِ حَتَّى يَجْرِيَ فِيهِ الصَّاعَانِ. صَاعُ الْبَائِعِ وَصَاعُ الْمُشْتَرِي.فِي الزوائد: فِي إسَناده مُحَمَّد بن عَبْدُ الرَّحْمَنِ بن أَبِي ليلى، أَبُو عَبْدُ الرَّحْمَنِ ا'نصاري، وهو ضعيف .

693. (2228) (6680)- Hz. Câbir radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, biri satıcının biri de alıcının ölçekleri olmak üzere iki ölçekten geçmedikçe bir zahireyi satmayı yasakladı."[946]

AÇIKLAMA:

Hadis, götürü pazarlık usulü üzere değil de, ölçek usulü ile alım-satımları tanzim etmektedir. Yani, bir ölçekle belli bir miktar satın alındığı taktirde, bu teslim işi ölçülerek yapılmalıdır. Bu suretle teslim alınmadıkça, o mal tekrar satılamaz. Bu suretle ölçülerek satın alınan mal, satılmak istense, tekrar ölçerek satılmalıdır, eski ölçümüne itibar edilmemelidir. Ama, satın alan götürü ile satarsa ölçmeye gerek yoktur. Buna rağmen: "Ölçü ile satın alınan, götürü satılamaz" diyen alim de olmuştur. Bu görüş zayıftır.[947]

*** YİYECEKLERİN TARTILMASI BEREKET GETİRİR**

694- 6681- 2231- حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ.ثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَيَّاشٍ. ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدُ الرَّحْمَنِ الْيَحْصَبِيُّ عَنْ عَبْدِ اللّهِ بْنِ بُسْرٍ الْمَازِنيِّ؛ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: كِيلُوا طَعَامَكُمْ يُبَارَكُ لَكُمْ فِيهِ .

694. (2231) (6681)- Abdullah İbnu Büsr el-Mâzinî ve Ebu Eyyub radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın: "Zahirenizi ölçünüz ki, sizin için bereketlensin" buyurdular."[948]

*** ÇARŞILAR**

695 -6682 -2233 -حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ الْمُنْذِرِ الْحِزَامِيُّ. ثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ سَعِيدٍ. حَدَّثَنِي صَفْوَانُ بْنُ سُلَيْمٍ. حَدَّثَنِي مُحَمَّدٌ وَعَلِيٌّ. أَنْبَأَنَا الْحَسَنُ بْنُ أَبِي الْحَسَنِ الْبَرَّادُ؛ أَنَّ الزُّبَيْرَ بْنَ الْمُنْذِرِ ابْنِ أَبِي أُسَيْدٍ السَّاعِدِيِّ، حَدَّثَهُمَا أَنَّ أَبَاهُ الْمُنْذِرَ حَدَّثَهُ عَنْ أَبِي أَسَيْدٍ؛ أَنَّ اَبَا أُسَيْدٍ حَدَّثَهُ؛ أَنَّ رَسُولَ لِلَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ذَهَبَ إِلَى سُوقِ النَّبِيطِ. فَنَظَرَ إِلَيْهِ، فَقَالَ: لَيْسَ هَذَا لَكُمْ بِسُوقٍ ثُمَّ ذَهَبَ إِلَى سُوقٍ. فَنَظَرَ إِلَيْهِ فَقَالَ: لَيْسَ هَذَا لَكُمْ بِسُوقٍ ثُمَّ رَجَعَ إِلَى هذَا السُّوقِ فَطَافَ فيهِ ثُمَّ قَالَ: هذَا سُوقُكُمْ. فَ يُنْتَقَصَنَّ وَ يُضْرَبَنَّ عَلَيْهِ خَرَاجٌ.فِي الزوائد: رواة إسناده ضعاف. وهم إسحاق بن إبراهيم، و مُحَمَّد بن علي وشيخهما الزبير بن المنذر بن أبِي أبيد الساعدي .

695. (2233) (6682)- Ebu Üseyd es-Sâ'idi radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Nebit çarşısına gidip ona baktılar ve: "Burası sizi münâsip bir çarşı değildir" buyurdular. Sonra bir başka çarşıya gidip baktılar Yine: "Burası da size uygun bir çarşı değil" buyurdular. Sonra şu çarşıya döndü, içini dolaşıp (tedkik buyurdular) ve: "İşte sizin çarşınız burasıdır! Sakın burası daraltılmasın ve burada (satış ve alış) yapanlardan vergi alınmasın" buyurdular." [949]

696 -6683 -2234 -حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ الْمُسْتَمِرِّ الْعُرُوقِيُّ. ثَنَا أَبِي. ثَنَا عُبَيْسُ بْنُ مَيْمُونٍ. ثَنَا عَوْنٌ الْعُقَيْلِيُّ، عَنْ أَبِي عُثْمَانَ النَّهْدِيِّ عَنْ سَلْمَانَ؛ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ لِلَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ، يَقُولُ مَنْ غدَا إِلى صَةِ الصُّبْحِ، غَدَابِرَايَةِ ا"يمَانِ. وَمَنْ غَدَا إِلى السُّوقِ غَدَابِرَايَةِ إِبْلِيسَ.فِي الزوائد: فِي إسناده عيسى بن ميمون، متفق عَلَى تضعيفه .

696. (2234) (6683)- Selmân radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm: "Kim sabah namazına giderse, imân bayrağıyla gitmiş olur. Kim de çarşıya giderse o da iblis bayrağıyla gitmiş olur" buyurdular.[950]

*** ERKENDE BEREKET**

697- 6684 -2237- حَدَّثَنَا أَبُو مَرْوَانُ مُحَمَّدُ بْنُ عُثْمَانَ الْعُثْمَانِيُّ. ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مَيْمُونٍ الْمَدَنِيُّ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي الزِّنَادِ، عَنِ أَبِيهِ عَنِ الأَعْرَجِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: اللَّهُمَّ بَارِكْ لأُمَّتِي فِي بُكُورِهَا يَوْمَ الْخَمِيسِ.فِي الزوائد: عَبْدُ الرَّحْمَنِ، فمن دونه ضعيف .

697. (2237) (6684)- Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm: "Allahım, ümmetim için perşembe gününü ilk vaktin(de yapılan iş)i mübarek kıl" diye dua ettiler.[951]

698- 6685- 2238- حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ حُمَيْدِ بْنِ كَاسِبٍ. ثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي بَكْرٍ الْجَدْعَانِيِّ عَنْ نَافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ؛ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: »اللَّهُمَّ بَارِكْ لأُمَّتِي فِي بُكُورِهَا«.فِي الزوائد: إسناده ضعيف لضعف عَبْدُ الرَّحْمَنِ .

698. (2238) (6685)- İbnu Ömer radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm şöyle dua buyurdular: "Allahım, ümmetime, günün ilk vakitlerin(de yaptıkları iş)i bereketlendir." [952]

AÇIKLAMA:

Resûlullah, bir devlet reisi olması haysiyetiyle içtimâî hayatı ilgilendiren her şeyle alâkadar olmuş, şekil ve yön vermiştir. Bu cümleden olarak, yukarıdaki hadislerde çarşı-pazarla da meşgul olduğunu görmekteyiz. Belâzurî ve Şemhudi'de gelen bir kısım rivayetler, Medine'de pazar yeri olmadığını, böyle bir yer te'sis etmeyi düşününce, önce Benî Kaynuka çarşısına gelip tetkik ettiğini, sonra Medine'deki hal-i hazır çarşının yerine gelerek, oraya ayağı ile vurup: "Burası sizin pazar yeriniz. Burası daraltılamaz, buradaki alış-verişinizden dolayı sizden vergi alınmayacaktır da" dediğini gösterir. O zamana kadar ihtiyaçlar hep Benî Kaynuka çarşısından giderilmekteydi. Medine çarşısı

kurulduktan sonra Resûlullah sık sık buraya uğrayıp teftişte bulunmuştur. Bir defasında buğday yığınına elini daldırmış, içerisini rutubetli bulunca "bizi aldatan bizden değildir" diyerek satıcıyı paylamıştır. Bir başka teftişte, hurma satıcılarından birinin çadır kurduğunu görmüş ve derhal kaldırtmıştır.
Çarşıya Râşid halifeler de gerekli ilgiyi göstermişler, teftişlerini eksik etmemişlerdir. Mesela Hz. Ömer, gayr-ı nizamî olarak yapılan bir binayı yıktırmış, gelişi-güzel bırakılmış bir demirci körüğünü, parçalayıncaya kadar tekmelemiştir. Hatta Şifa Bintu Abdillah isminde okuma-yazma bilen bir kadını, çarşıya muhtesibe tayin etmiştir.

Müteakip hadisler, çarşı-pazarın erken açılmasına teşvik buyurmaktadır.[953]

*** SÜTÜ MEMEDE BIRAKILAN HAYVANIN SATIŞI**

699- 6686- 2240- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ أَبِي الشَّوَارِبِ. ثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ بْنُ زِيَادٍ. ثَنَا صَدَقَةُ بْنُ سَعِيدٍ الْحَنَفِيُّ. ثَنَا جُمَيْعُ بْنُ عُمَيْرٍ التَّيْمِيُّ. ثَنَا عَبْدُ اللّٰهِ بْنُ عُمَرَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ لِلّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يَا أَيُّهَا النَّاسُ! مَنْ بَاعَ مُحَفَّلَةً فَهُوَ بِالْخِيَارِ ثَلَثَةَ أَيَام. فإِنْ رَدَّهَا رَدَّ مَعَهَا مِثْلَيْ لَبَنِهَا »أو قَالَ«. مِثْلَ لَبَنِهَا قَمْحاً.قد أخرجه أَبُو دَاوُد. و قَالَ فِي الفتح: وفي إسناده ضعيف. قَالَ وقد قَالَ ابْنِ قدامة: إنه متروك الظاهر باتفاق .

699. (2240) (6686)- İbnu Ömer radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Ey insanlar! Muhaffele, yani müşteriyi aldatmak için sütü sağılmayıp memesinde kalan bir hayvanı satın alan kimse üç gün muhayyerdir. (Hayvanı bu esnada geri verebilir.) Eğer geri verecek olursa, hayvanla birlikte, sağdığı sütün iki mislini -veya sağılan sütünün (kıymetinin) bir mislini buğday olarak demişti- geri versin."[954]

700- 6687- 2241- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ ثَنَا وَكِيعٌ.ثَنَا الْمَسْعُودِيُّ عَنْ جَابِرٍ عَنْ أَبِي الضُّحَى عَنْ مَسْرُوقٍ عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ مَسْعُودٍ؛ أَنَّهُ قَالَ: أَشْهَدُ عَلى الصَّادِقِ الْمَصْدوقِ أَبِي الْقَاسِمِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ حَدَّثَنَا، قَالَ: بَيْعُ الْمُحَفَّتِ خِبَةٌ. وَ تَحِلُّ الْخَبَةُ لِمُسْلِمٍ.فِي الزوائد: فِي إسناده جَابِرٍ الجعفيُ، وهو متهم .

700. (2241) (6687)- Abdullah İbnu Mes'ud radıyallahu anh anlatıyor: "Doğru söyleyen ve doğruluğu (mucizelerle) tasdik edilen Ebu'l-Kâsım aleyhissalâtu vesselâm üzerine şehadet ederim ki, O bize şöyle buyurdular: "Muhalleb (sütü memede hapsedilmiş) hayvanları satmak aldatmacadır ve aldatma işi hiçbir mü'mine helal olmaz."[955]

*** KÖLENİN MUHAYYERLİĞİ**

701- 6688- 2244- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدُ اللّٰهِ بْنِ نُمَيْرٍ. ثَنَا عَبْدَةَ بْنُ سُلَيْمَانُ عَنْ سَعِيدٍ عَنْ قَتَادَةَ عَنِ الْحَسَنِ إنْ شَاءَ اللّٰهُ عَنْ سَمُرَةً بْنِ جُنْدُبٍ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: عُهْدَةُ الرَّقِيقِ ثَلَثَةُ أيَّام.فِي الزوائد: فِي إسناده حديث سمرة، رجال إسناده ثقات. إ أن سَعِيدِ بن أبِيٍّ عروبة اختلط بأخرة. وعبدة بن سليمان روى عنه قبل. وسماع الحسن من سمرة فِيهِ مقال .

701. (2244) (6688)- Semüre İbnu Cündüb radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "(Satılan) kölenin uhdesi (yani alıcısının muhayyerliği veya satıcısının zimmetinde olduğu müddet) üç gündür."[956]

*** MALIN KUSURU SÖYLENİR**

702- 6689- 2247- حَدَّثَنَا عَبْدُ الوَهَابِ بْنُ الضَّحَّاكِ. ثَنَا بَقِيَّةُ بْنُ الْوَلِيدِ عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ يَحْيَى عَنْ مَكْحُولٍ وَسُلَيْمَانَ بْنِ مُوسَى عَنْ وَاثِلَةَ بْنِ ا'سْقَعِ؛ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: مَنْ بَاعَ عَيْباً لَمْ يُبَيِّنْهُ لَمْ يَزَلْ فِي مَقْتِ اللّهِ وَلَمْ تَزَلَ الْمَئِكَةُ تَلْعَنُهُ.فِي الزوائد: فِي إسناده بقية بن الوليد وهو مدلس وشيخه ضعيف .

702. (2247) (6689)- Vâsile İbnu'l-Eska' radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kim bir şeyi ayıbını açıklamadan satarsa daima Allah'ın gadabına ve meleklerin lânetine maruz kalır."[957]

*** ESİR AİLE EFRADI BİRBİRİNDEN AYRILMAZ**

703 -6690 -2248- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ وَ مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ. قَاَ: ثَنَا وَكِيعٌ. ثَنَا سُفْيَانُ عَنْ جَابِرٍ عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ عَبْدُ الرَّحْمَنِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ مَسْعُودٍ؛ قَالَ: كَانَ النَّبِيّ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا أُتِيَ بِالسَّبْى أَعْطَي أَهْلَ الْبَيْتِ جَمِيعاً. كَرَاهِيَةَ أَنْ يُفَرِّقَ بَيْنَهُمْ. فِي الزوائد: فِي إسناده جَابِرٍ الجعفي .

703. (2248) (6690)- Abdullah İbnu Mes'ud radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a esirler getirildiği zaman, aile efradını birbirinden ayırmak istemediği için hepsini bir kişiye verirdi."[958]

AÇIKLAMA:

Hidane ile ilgili bahiste geçtiği üzere, Resûlullah anne şefkat ve çocukların terbiyesi gibi mülahazalarla, çocuğu anneden hatta kardeşi kardeşten, satış vs. sebeplerle ayırmayı yasaklamıştır.[959]

*** SAYICA FAZLA HAYVANIN PEŞİN MÜBADELESİ**

704- 6691- 2272- حَدَّثَنَا نَصْرُ بْنُ عَلِيٍّ الْجَهْضَمِيُّ. ثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ عُرْوَةَ. ح وَحَدَّثَنَا أَبُو عُمَرَ خَفْصُ ابْنُ عُمَرَ. ثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَهْدِيٍّ. قَا: ثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ عَنْ ثَابِتٍ، عَنْ أَنَسٍ؛ أَنَّ النَّبِيّ صَلَّي اَللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اشْتَرى صَفِيَّةَ بِسَبْعَةِ أَرْؤُسٍ. قَالَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ: مِنْ دِحْيَةَ الْكَلْبِيِّ.فِي الزوائد: إسناده صحيح و رِجَالُهُ موثقون .

704. (2272) (6691)- Hz. Enes radıyallahu anh'ın anlattığına göre: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, mü'minlerin annesi Safiyye radıyallahu anhâ'yı yedi baş (cariye-köle) ile satın aldı."[960]

*** FAİZ**

705- 6692- 2273- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا الْحَسَنُ بْنُ مُوسَى عَنْ حَمَّادِ بْنِ سَلَمَةَ عَنْ
عَلِيِّ بْنِ زَيْدٍ عَنْ أَبِي الصَّلْتِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ رَسُولُ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَتَيْتُ لَيْلَةَ أُسْرِيَ بِي عَلى قَوْمٍ بُطُونُهُمْ كَالْبُيُوتِ فِيهَا الْحَيَّاتُ تُرَى مِنْ خَارِجِ بُطُونِهِمْ. فَقُلْتُ: مَنْ هؤُءِ يَا جِبْرائِيلُ؟ قَالَ: هؤُءِ أَكَلَةُ الرِّبَا.فِي الزوائد: فِي إسناده علي بن زيد بن جدعان ضعيف .

705. (2273) (6692)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Miraç gecesi, bir kavme uğradım ki, karınları evler gibi iri idi. Bu karınların içi yılanlarla dolu idi ve yılanlar dışardan gözüküyorlardı. Ben: "Ey Cibril bunlar kimlerdir?"diye sordum. "Bunlar fâiz yiyenler!" dedi.."[961]

706- 6693- 2274- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ سَعِيدٍ. ثنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ إِدْرِيسَ عَنْ أَبِي مَعْشَرٍ عَنْ سَعِيدٍ الْمَقْبُرِي عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: الرِّبَا سَبْعُونَ حُوباً. أَيْسَرُهَا أَنْ يَنْكِحَ الرَّجُلُ أُمَّهُ.فِي الزوائد: فِي إسناده جيح بن عَبْدُ الرَّحْمَنِ، أَبُو معشر. متفق عَلَى تضعيفه .

706. (2274) (6693)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Faiz yetmiş çeşit günaha sebeptir. En hafif kişinin anasıyla zina yapması gibidir."[962]

707- 6694- 2275- حَدَّثَنَا عُمْرٌ بْنُ عَلِيٍّ الصَّيْرَفِيُّ، أَبُو حَفْصٍ. ثنَا ابْنُ أَبِي عَدِيٍّ عَنْ شُعْبَةَ عَنْ زُبَيْدٍ عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنْ مَسْرُوقٍ عَنْ عَبْدِ اللهِ عَنِ النَّبِيّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: الرِّبَا ثَلَثَةٌ وَسَبْعُونَ بَاباً.فِي الزوائد: إسناده صحيح. و ابْنِ أَبِي عدي اسمه مُحَمَّد بن إِبْرَاهِيمَ. وهو ثقة. وقد انفرد برواية هذا الحديث عن شعبة .

707. (2275) (6694)- Abdullah (İbnu Mes'ud) radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Faiz yetmişüç kapı (çeşit)dir."[963]

708- 6695- 2276- حَدَّثَنَا نَصْرُ بْنُ عَلِيٍّ الْجَهْضَمِيُّ. ثَنَا خَالِدُ بْنُ الْحَارِثِ. ثَنَا سَعِيدٌ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ؛ قَالَ: إِنَّ آخِرَ مَا نَزَلَتْ آيَةُ
وَإِنَّ رَسُولَ للّهِ قُبِضَ وَلَمْ يُفَسِّرْهَا لَنَا. فَدَعُوا الرِّبَا وَالرِّيبَةَ.إسناده صحيح. و رِجَالُهُ موثقون. إ أن سَعِيدا. وهو ابْنِ عروبة اختلط بأخرة كَذَا فِي الزوائد .

708. (2276) (6695)- Hz. Ömer radıyallahu anh anlatıyor: "En son inen ayet, faizle ilgili olan ayettir. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm onu bize açıklamadan vefat etti. Öyleyse faizi de faiz şüphesi olan muameleyi de bırakın."[964]

709- 6696- 2279- حَدَّثَنَا الْعَبَّاسُ بْنُ جَعْفَرٍ. ثَنَا عَمْرُو بْنُ عَوْنٍ. ثَنَا يَحْيَى بْنُ أَبِي زَائِدٍ عَنْ إِسْرَائِيلَ عَنْ دُكَيْنِ بْنِ الرَّبِيعِ بْنِ عُمَيْلَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: مَا أَحَدٌ أَكْثَرَ مِنَ الرِّبَا إَّ كَانَ عَاقِبَةُ أَمْرِهِ إِلَى قِلَّةٍ.فِي الزوائد: إسناده صحيح و رِجَالُهُ موثقون. ‘ن العَبَّاس بن جَعْفَر وثقه ابْنِ أَبِي حاتم و ابْنِ المديني وذكره ابْنِ حبان فِي الثقات. وباقي رِجَال ا‘‘سناد عَلَى شرط مسلم. وفي الفتح: إسناده حسن .

709. (2279) (6696)- İbnu Mes'ud radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Faizle malını artırmaya çalışan hiç kimse yoktur ki, işinin akıbeti malının azalmasına müncer olmasın!"[965]

*** VERESİYEDE BELLİ MİKTAR BELLİ MÜDDET ŞART**

710- 6697- 2281- حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ حُمَيْدِ بْنِ كَاسِبٍ. ثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ حَمْزَةَ ابْنِ يُوسُفَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سَمٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سَمٍ؛ قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: إِنَّ بَنِي فُنٍ أَسْلَمُوا »لِقَوْمٍ مِنَ الْيَهُودِ« وَإِنَّهُمْ قَدْ جَاعُوا. فَأَخَافُ أَنْ يَرْتَدُّوا. فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ عِنْدَهُ؟ فَقَالَ رَجُلٌ مِنَ الْيَهُودِ: عِنْدِي كَذَا وَكَذَا »لِشَيْءٍ قَدْ سَمَّاهُ« أُرَاهُ قَالَ ثَثْمِائَةِ دِينَارٍ بِسِعْرِ كَذَا وَكَذَا إِلَى أَجَلِ كَذَا وَكَذَا، مِنْ حَائِطِ بَنِي فُنٍ.فِي الزوائد: فِي إسناده الوليد بن مسلم. وهو مدلس .

710. (2281) (6697)- Abdullah İbnu Selam radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a bir adam gelip: "Yahudilerden bir aileyi kastederek "Falanın oğulları müslüman oldular. Ancak pek acıktılar, tekrar İslâm'dan dönmelerinden korkuyorum" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Kimin yanında bir şeyler var?" diye sordu. Yahudilerden biri: "Benim yanımda şu şu kadar nakit var, -zannedersem üçyüz dinar demişti- Falan ailenin bahçesinden (alınacak meyve için) şu fiyatla selem akdini yaparım)" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm da: "Şu kadar vade ile şu fiyata" olur, "falan ailenin bahçesinden (elde edilecek meyve" kaydı) olmaz" buyurdu."[966]

AÇIKLAMA:

Bu hadiste selem akdi mevzubahistir. Bu akitte peşin verilen para mukabilinde satın alınacak malın miktarı, evsafı ve vadesi belirlenir. Hadis, meyvenin "falan bahçeden olma" şartını reddetmektedir. Çünkü, o bahçeden mahsul kalkmayabilir. Başka bahçenin malı da olsa caizdir. Yeter ki belirlenen vasfı taşısın.[967]

*** ORTAKLIK VE MUDÂRABE**

711- 6698- 2289- حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ الْخَلَّالُ.ثَنَا بِشْرُ بْنُ ثَابِتٍ الْبَزَّارُ. ثَنَا نَصْرُ بْنُ الْقَاسِمِ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ »عَبْدِ الرَّحْيمِ« بْنِ دَاوُدَ عَن صَالِحِ بْنِ صُهَيْبٍ عَنْ أبِيهِ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ثَثٌ فِيهِنَّ الْبَرَكَةُ. الْبَيْعُ إِلَى أجَلٍ، وَالْمُقَارَضَةُ. وَأخْلَطُ الْبُرِّ بِالشَّعِيرِ، لِلْبَيْتِ، لِلْبَيْعِ.فِي الزوائد: فِي إسناده صالح بن صهيب، مجهول. وعبد الرحيم بن دَاوُد قَالَ العقيلي: حديثه غير محفوظ. اهـ قَالَ السنديّ: ونصر بن قاسم قَالَ البخاري: حديثه مجهول .

711. (2289) (6698)- Salih İbnu Süheyb, babası Süheyb (İbnu Sinan)'dan naklediyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Üç şey vardır ki onlarda bereket vardır: "Belli bir vade ile olan satış, Mukâraza (denilen ortaklık çeşidi), satmak için değil, ev için buğday-arpa karışımı."[968]

*** EVLADIN MALINDA BABANIN HAKKI**

712- 6699- 2291- حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ. ثَنَا عِيسَى بْنُ يُونُسَ. ثَنَا يُوسُفُ بْنُ إِسْحَاقَ عَنْ مُحَمَّدِ ابْنِ الْمُنْكَدِرِ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ؛ أَنَّ رَجُلًا قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! إِنَّ لِي مَالًا وَوَلَداً. وَإِنَّ أَبِي يُرِيدُ أَنْ يَجْتَاحَ مَالِى. فَقَالَ: أَنْتَ وَمَالُكَ لِأَبِيكَ.فِي الزوائد: إسناده صحيح. و رِجَالُه ثقات علي شرط البخاري .

712. (2291) (6699)- Hz. Câbir İbnu Abdillah radıyallahu anhüma anlatıyor: "Bir adam: "Ey Allah'ın Resulü! Benim mal ve çocuğum var. Babam da malımı kökünden kurutmak, tüketmek ister" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Sen de malın da babana aitsiniz" buyurdular."[969]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, babaya, çocuğun malında tasarruf yetkisi sağlamaktadır. Bilhassa fakir ve muhtaç durumda olan baba ve ananın, nafakası zengin olan oğlan üzerinde olduğu hususunda ulemâ icma etmiştir. Şâfi'î ye göre, baba fakir ve çalışamaz durumda olursa, nafakasını vermek evlada vacib olur. Babanın kendi malı varsa veya vücutça çalışabilir halde ise evlada nafakası vacib olmaz. Diğer fakihler böyle bir kayıt zikretmeden "Ebeveynin nafakası evladın üzerinde vaciptir" demiştir.[970]

*** RASTLANAN SÜRÜ VE BAHÇEDEN İSTİFADE**

713- 6700- 2300- حَدَّثَنَا بْنُ يَحْيَى. ثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ. أَنْبَأَنَا الْجُرَيْرِيُّ عَنْ أَبِي نَضْرَةَ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِذَا أَتَيْتَ علي رَاعٍ فَنَادِهِ ثَثَ مِرَارٍ. فَإِنْ أَجَابَكَ، وَاَّ فَاشْرَبْ فِي غَيْرِ أَنْ تُفْسِدَ. وَإِذَا أَتَيْتَ عَلَىً حَائِطِ بُسْتَانٍ، فَنَادِ صَاحَبَ الْبُسْتَانِ ثَثَ مَرَّاتٍ. فإِنْ أَجَابَكَ، وَاَّ فَكُلْ فِي أَنْ َ تُفْسِدَ.فِي القتح: هَذَا الحديث أخرجه الطحاوي وصحيحه ابْنِ حبان والحاكم.فِي الزوائد: فِي إسناده الجريري واسمه سعد بن إياس. وقد اختلط بأخرة. ويزيد بن هارون روى عنه بعد اختط: لكن أخرج مسلم له فِي صحيحه من طريق يزيد بن هارون عن الجريري .

713. (2300) (6700)- Ebu Sa'îd radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Bir çobanın (sürüsünün) yanına geldiğin vakit, ona üç kere nida et! (Çoban) cevap verirse ne âla, vermezse, fesada sebep olmadan (sütü sağıp götürmeden) sütünden iç. Bir bahçenin duvarına geldin mi, bahçe sahibini üç kere çağır. Cevap verirse ne âla, (kendinden isteyerek ihtiyacını gör), aksi taktirde fesada sebep olmadan yiyebilirsin."[971]

AÇIKLAMA:

Çobanı görülemeyen sürüden süt sağmak, sahibi görülemeyen bahçeden meyve yemek mutlak olarak herkese mi, yoksa açlık sebebiyle hayatî tehlikeye maruz kalan kimseye mi caiz olduğunda ihtilaf edilmiştir. Bir kısım ulemâ "herkese" derken, bir kısmı "zaruret halinde olana" demiştir ve çoğunluk bu sonuncu görüştedir.

Böyle bir kişi, parası varsa aldığının bedelini ödemelidir. Ebu Hanîfe, Mâlik ve Şâfi'î, cumhur gibi hükmetmiştir. Ahmed İbnu Hanbel: "Bağ-bahçenin etrafı duvarla çevrili değilse, bundaki yaş meyveyi zaruret olmadan da yiyebilir." Bazıları da ruhsatı "yolculara mahsus" diye kayıtlamıştır. Bazıları "Bu davranış, halkının adeti böyle olan yerlere mahsustur" demiş, bazıları da "Sahibinin razı olacağı bilinirse caizdir" demiştir. Tahavi'ye göre, "bu tatbikat misafir etmenin vacip olduğu devre hastır, vaciblik hükmü neshedilince bu ruhsat da

neshedilmiştir" demiştir.[972]

714- 6701- 2303- حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ بِشْرِ بْنِ مَنْصُورٍ. ثَنَا عُمَرُ بْنُ عَلِيٍّ عَنْ حَجَّاجٍ عَنْ سَلِيطِ ابْنِ عَبْدِ اللَّهِ الطُّهَوِيِّ، عَنْ ذُهَيْلِ بْنِ عَوْفِ بْنِ شَمَّاخٍ الطُّهَوِيِّ. ثَنَا أَبُو هُرَيْرَةَ قَالَ: بَيْنَمَا نَحْنُ مَعَ رَسُولِ لِلَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي سَفَرٍ، إِذْ رَأَيْنَا إِبِلً مَصْرُورَةً بِعِضَاهِ الشَّجَرِ. فَثُبْنَا إِلَيْهَا. فَنَادَانَا رَسُولُ لِلَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. فَرَجَعْنَا إِلَيْهِ. فَقَالَ إِنَّ هذِهِ ا‘‘بِلَ ‘هْلِ بَيْتٍ مِنَ الْمُسْلِمِينَ. هُوَ قُوتُهُمْ وَيُمْنُهُمْ بَعْدَ اللَّهِ. أَيَسُرُّكُمْ لَوْ رَجَعْتُمْ إِلَى مَزَاوِدِكُمْ فَوَجَدْتُمْ مَا فِيهَا قَدْ ذُهِبَ بِهِ؟ أَتُرَوْنَ ذلِكَ عَدْ؟ قَالُوا: . قَالَ: فَإِنَّ هذَا كَذ لِكَ قُلْنَا: أَفَرَأَيْتَ إِنِ احْتَجْنَا إِلَى الطَّعَامِ وَالشَّرَابِ؟ فَقَالَ كُلْ وَ تَحْمِلْ. وَاشْرَبْ وَ تَحْمِلْ.فِي الزوائد: فِي إسناده سلَيط بن عَبْدُ اللّه. قَالَ فِيهِ البخاري: إسناد ليس بالقائم.قَالَ السندي: قلت والحجاج هو ابْنِ أرطاة كَانَ يدلس وقد رواه بالعنعنة .

714. (2303) (6701)- Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Bir sefer sırasında biz Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'la birlikte idik. Derken, memeleri ida denilen bir bitki ile bağlanmış bir deve sürüsüne rastladık. (Sütten istifade için) sürüye yaklaştık. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bizi çağırdı, hemen yanına gittik. "Bu develer müslüman bir aileye ait, bu onların zaruri gıdalarıdır ve Allah'tan sonra (muhtaç oldukları) bereketleri (hayırlı malları)dır. İçinde azıklarınız bulunan dağarcıklarınızın yanına vardığınızda, onların içindeki erzakınızın çalınmış olması sizi sevindirir mi? Bunu adalete uygun bulurmusunuz?" buyurdular. Ashab: "Hayır!" deyince: "İşte bu (sizin yapmak istediğiniz) de öyle bir iştir" buyurdu. Biz: "Yeyip içmeye muhtaç olursak ne dersiniz?" diye sorduk. Şu cevabı verdi: "Yiyin fakat taşımayın, için fakat taşımayın." [973]

AÇIKLAMA:

Hadis, Resûlullah'ın sağmal hayvanların memelerini, erzaklarımızı koyduğumuz dağarcık, depo, ambar gibi muhafaza edici şeylere benzetmiştir. Buralardan; izinsiz almak haramsa, memelerden de süt almak öyledir. Sahibinin izni

alınmadan dokunulmamalıdır. Ancak zaruret hâsıl olursa o anki ihtiyacı giderecek kadarına izin verilmiştir. Bu sebeple "yiyin, fakat beraberinizde götürmeyin, için, fakat beraberinizde götürmeyin" emretmiştir. Bu halde de borçlanmanın esas olduğu daha önce belirtildi.[974]

*** DAVAR BESLEME**

715 -6702 -2304 -حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا وَكِيعٌ عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أُمِّ هَانِئٍ؛ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَهَا: اتَّخِذِي غَنَماً فَإِنَّ فِيهَا بَرَكَةً.فِي الزوائد: إسناده صحيح، و رِجَالُهُ ثقات .

715. (2304) (6702)- Ümmü Hâni radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bana "Koyun ve keçi edin. Zira onda bereket vardır" buyurdular."[975]

716 -6703 -2305 -حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ نُمَيْرٍ. ثَنَا عَبْدُ اللّٰهِ بْنُ إِدْرِيسَ عَنْ حُصَيْنٍ عَنْ عَامِرٍ عَنْ عُرْوَةَ الْبَارِقِيِّ، يَرْفَعُهُ قَالَ: ا''بِلُ عِزٌّ ٔهْلِهَا. وَالْغَنَمُ بَرَكَةٌ. وَالْخَيْرُ مَعْقُودٌ فِي نَوَاصِي الْخَيْلِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ.فِي الزوائد: إسناده صحيح علي شرط الشيخين. بل بعضه فِي الصحيحين بهذا الوجه.وإنما انفرد ابْنِ ماجة بذكر ا''بل والغنم فلذلك ذكرته .

716. (2305) (6703)- Urve el-Bârikî radıyallahu anhüma, "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın şu sözünü nakletmiştir: "Deve, sahipleri için bir izzet vesilesidir. koyun ve keçi de berekettir. Hayır, Kıyamete kadar atın alnına bağlanmıştır."[976]

717 -6704 -2306 -حَدَّثَنَا عِصْمَةُ بْنُ الْفَضْلِ النَّيْسَابُورِيّ، وَ مُحَمَّدُ بْنُ فِرَاسٍ أَبُو هُرَيْرَةَ الصَّيْرَفِيُّ. قَاَ: ثَنَا حَرَمِيُّ بْنُ عَمَارَةَ. ثَنَا زَرْبِيٌّ، إِمَامُ مَسْجِدِ هِشَامِ بْنِ حَسَّانٍ. ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سِيرِينَ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ
وَسَلَّمَ: الشَّاةُ مِنْ دَوَابِّ الْجَنَّةِ.فِي الزوائد: زربي بن عَبْدُ اللّٰه أَبُو يَحْيَى ا'زدي وهو متفق عَلَى ضعفه .

717. (2306) (6704)- İbnu Ömer radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Koyun ve keçi cennet hayvanlarındandır." [977]

718- 6705- 2307- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ. ثَنَا عُثْمَانَ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ. ثَنَا عَلِيُّ بْنُ عُرْوَةَ عَنِ الْمُقْبِرِيِّ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَّ اللهُ عَنْهُ قَالَ: أَمَرَ رَسُولُ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ا'غْنِيَاءَ بِاتَّخَاذِ الْغَنَمِ. وَأَمَرَ الْفُقَرَاءَ بِالتِّخَاذِ الدَّجَاجِ. وَ قَالَ عِنْدَ اتِّخَاذِ ا'غْنِيَاءِ الدَّجَاجَ، يَأْذَنُ اللهُ بِهَكِ الْقُرِيَ.فِي الزوائد: فِي إسناده علىّ بن عورة تركوه. و قَالَ ابْنِ حبان. يضع الحديث و عُثْمَانَ بن عَبْدُ الرَّحْمَنِ، مجهول والمتن ذكره ابْنِ الجوزي فِي الموضوعات .

718. (2307) (6705)- Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm zenginlere koyun-keçi edinmelerini emretti ve buyurdu ki: "Zenginlerin tavuk edinmeleri halinde, Allah, köylerin helak olmasına izin verir."[978]

AÇIKLAMA:

Bu hadisler hayvancılığa teşvik etmektedir. Sonuncu hadis, köylülerin ve fakirlerin tavukçuluk yapmalarını teşvik etmektedir. "Zenginler de tavukçuluk yaparsa köylüye satacak bir şey kalmaz, helaklerine yol açar" şeklinde bir tevil tamamen tatminkâr gözükmüyor. Hadis, İbnu Mâce'nin mevzu, (uydurma) da denen zayıfı şiddetli olan hadislerindendir. [979]

AHKÂM BÖLÜMÜ

*** KAZA**

719- 6706- 2310- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ. ثَنَا يَعْلَى وَ أَبُو مُعَاوِيَةَ عَنِ ا‘عْمَشِ عَنْ عَمْرِو بْنِ مُرَّةَ عَنْ أَبِي الْبَخْتَرِيِّ عَنْ عَلِيٍّ؛ قَالَ: بَعَثَنِي رَسُولُ للّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَي الْيَمَنِ. فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ للّٰهِ! تَبْعَثُنِى وَأَنَا شَابٌّ أَقْضِي بَيْنَهُمْ، وَ أَدْرِي مَا الْقَضَاءُ؟ قَالَ: فَضَرَبَ بِيَدِهِ فِي صَدْرِي. ثُمَّ قَالَ: اللَّهُمْ اهْدِ قَلْبَهُ وَثَبِّتْ لِسَانَهُ. قَالَ: فَمَا شَكَكْتُ بَعْدُ فِي قَضَاءٍ بَيْنَ اثْنَيْنِ.فِي الزوائد: هَذَا إسناد رِجَاله ثقات إ أنه منقطع. قَالَ أَبُو حاتم: لم يسمع أَبُو البختريّ واسمه سَعِيدِ بن فيروز من عليّ ولم يدركه.قَالَ السندي: قلت: حديث علي رواه أَبُو دَاوُد بأسناد آخر. فكأنه عده من الزوائد نظرا إِلَى خصوص ا“سناد .

719. (2310) (6706)- Hz. Ali radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm beni Yemen'e gönderdi. "Ey Allah'ın Resûlü dedim. Sen beni gönderiyorsun. Halbuki ben gencim ve aralarında dâvâlarını hükme bağlayacağım. Ben ise daha hükmetmeyi bilmiyorum!"

Ali devamla der ki: "Bunun üzerine Resûlullah eliyle göğsüme vurdu ve: "Allahım, kalbine hidayet, diline hakta sebat ver!" diye dua etti."

Ali der ki: "O günden sonra, iki kişi arasında verdiğim hiçbir hükümde tereddüd etmedim."[980]

*** RÜŞVET**

720- 6707- 2311- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ خَلَّدٍ الْبَاهِلِيُّ. ثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ الْقَطَّانِ. ثَنَا مُجَالِدٌ عَنْ عَامِرٍ، عَنْ مَسْرُوقٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا مِنْ حَاكِمٍ يَحْكُمُ بَيْنَ النَّاسِ إِلَّا جَاءَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، وَمَلَكٌ آخِذٌ بِقَفَاهُ. ثُمَّ يَرْفَعُ رَأْسَهُ إِلَى السَّمَاءِ. فإِنْ قَالَ أَلْقِهِ. أَلْقَاهُ فِي مَهْوَاةٍ أَرْبَعِينَ خَرِيفاً.فِي الزوائد: فِي إسناده مجالد وهو ضعيف .

720. (2311) (6707)- Abdullah (ibnu Mes'ud) radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Halk arasında hüküm veren hiç kimse yoktur ki, Kıyamet günü bir melek ensesinden tutmuş olarak onu getirmesin. Sonra melek başını semaya kaldırır. Eğer (meleğe): "Onu at!" diyen olursa melek onu cehennemin öyle derin bir çukuruna atar ki, kırk yılda o çukurun dibine varabilir."[981]

*** HAKİMİN HÜKMÜYLE HARAM HELAL OLMAZ**

721- 6708- 2318- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بِشْرٍ. ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَمْرٍو عَنْ أَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدُ الرَّحْمَنِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ. وَلَعَلَّ بَعْضَكُمْ أَنْ يَكُونَ أَلْحَنَ بِحُجَّتِهِ مِنْ بَعْضٍ. فَمَنْ قَطَعْتُ لَهُ مِنْ حَقِّ أَخِيهِ قِطْعَةً. فَإِنَّمَا أَقْطَعُ لَهُ قِطْعَةً مِنَ النَّارِ.فِي الزوائد: إسناده صحيح. و رِجَالُهُ رجال الصحيح .

721. (2318) (6708)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Muhakkak ki ben bir insanım. Sizden bazısı, delilini beyanda diğerlerine nazaran daha belâgatlıdır. Bu sebeple, ben, kimin lehinde diğer kardeşimin hakkından bir parça kesersem, şüphesiz ona ateşten bir parça kesmiş olurum."[982]

AÇIKLAMA:

Burada adaletin ehemmiyeti ve mekanizması tesbit edilmektedir. Şöyle ki: Hüküm delile, ikna edici açıklamaya göre verilecektir. Mahkemede davayı ikna kabiliyeti ileri olan kazanır. Bu işte ise, bazıları çok daha ileridir. Getirilen delile göre hükmedecek olan hakim, farkında olmadan haksız hüküm verebilir. Bu durumda, belagatıyla kardeşinin hakkından bir parça alan, ateşten bir parça almış olur. Mahkemede adaletten ayrılmamalıdır. Kur'ân-ı Kerim'de kendi veya anne babamız ve yakınlarımız aleyhine bile olsa şahitlikte haktan ayrılmamamız emredilmiştir (Nisa 135). Alimler, bu hadisi açıklarken, "hakimin hükmü gizli bir şeyi helal etmez ve haramı helal etmez" demişlerdir. Sadece Ebu Hanîfe, kâdı huzurunda iki yalancı şahitle kocasının kendisini boşadığını iddia eden kadının, durumunu bilen bu şahitlerle helal olacağını söylemiştir.

Hadiste Resûlullah'ın beşer olma vasfına da dikkat çekilmiştir. Gaybı, Allah bildirirse bilir. Onun dışında O da hükümlerini zahir delillere göre verir.

Hadiste geçen elhan'ı belagatlı diye tercüme ettik. İfadesini daha zekice yapan, daha ikna edici beyanda bulunan, böylece kendini haklı çıkarmaya muktedir olan manasında kullanılmıştır.

Hadiste, zahire göre hükmeden hâkim, yanlış bir hükümde bile bulunsa

kendisine sorumluluk gelmeyeceği de ifade edilmiş olmaktadır.[983]

*** MAHKEMEDE YEMİN**

722- 6709- 2326- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى، وَزَيْدُ بْنُ أَخْزَمَ. قَاَ: ثَنَا الضَّحَّاكُ بْنُ مَخْلَدٍ. ثَنَا الْحَسَنُ ابْنُ يَزِيدَ بْنِ فَرَّوخَ. قَالَ مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى، وَهُوَ أَبُو يُونُسَ الْقَوِيُّ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا سَلَمَةَ يَقُولُ: سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: َ يَحْلِفُ عِنْدَ هذَا الْمِنْبَرِ عَبْدٌ، وَ أَمَةٌ، عَلَى يَمِينٍ آثِمَةٍ، وَلَوْ عَلَى سِوَاكٍ رَطْبٍ، إَّ وَجَبَتْ لَهُ النَّارُ.فِي الزوائد: إسناده صحيح، و رِجَالُهُ ثقات .

722. (2326) (6709)- Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Yaş bir misvak çubuğu için bile olsa, şu minberimin yanında bile bile yalan yere yemin eden hiçbir köle ve cariye yoktur ki ona cehennem vacib olmasın."[984]

AÇIKLAMA:

Yeminin ağırlığını ihsasta, yemin edilecek yer ve zamanın seçimine dikkat edilmiştir. Ashabtan bazılarının Resûlullah'ın minberinde, Haceru'l-Esved'le Makam-ı İbrahim'in arasında ikindi namazından sonra, cum'a günü yemin ettirmişlerdir, Cumhûr bunun caiz olduğunu belirtmiştir.[985]

*** ÇALINMIŞ MALINI BULANIN ALMA HAKKI**

723- 6710- 2331- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ. ثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ. ثَنَا حَجَّاجٌ عَنْ سَعِيدِ بْنِ عُبَيْدِ بْنِ زَيْدِ ابْنِ عُقْبَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ سُمَرَةَ بْنِ جُنْدُبٍ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِذَا ضَاعَ لِلرَّجُلِ مَتَاعٌ، أَوْ سُرِقَ لَهُ مَتَاعٌ، فَوَجَدَهُ فِي يَدِ رَجُلٍ يَبِيعُهُ، فَهُوَ احَقُّ بِهِ. وَيَرْجِعُ الْمُشْتَرِي عَلى الْبَائِعِ بِالثَّمَنِ.فِي الزوائد: روى بحضه أَبُو دَاوُد. وفي إسناده المصنف حجاج بن أبطاة وهو مدلس .

723. (2331) (6710)- Semure İbnu Cündeb radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Bir kimsenin bir eşyası kaybolsa veya çalınsa, sonra bunu bir adamın satmakta olduğunu görse, o mala sahibi ehaktır. Onu satın almış olan kimse satandan bedelini geri alır."[986]

AÇIKLAMA:

Hadis, malını yitiren veya çaldıran kimse, bu malı kimin elinde bulursa, herhangi bir ödeme yapmadan onu alma hakkına sahiptir. Malı elinde bulunduran kimse de, kimden satın almışsa, ödediği parayı geri alma hakkına sahiptir.[987]

*** BİRŞEYİ KIRAN HAKKINDA HÜKÜM**

724- 6711- 2333- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا شَرِيكُ بْنُ عَبْدِ اللّهِ عَنْ قَيْسِ بْنِ وَهْبٍ عَنْ رَجُلٍ مِنْ بَنِي سُوأَةَ قَالَ: قُلْتُ لِعَائِشَةَ: أَخْبِرِينِي عَنْ خُلُقِ رَسُولِ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. قَالَتْ: أَوَمَا تَقْرأُ الْقُرآنَ-وَإِنَّكَ لَعَلى خُلُقٍ عَظِيمٍ-؟قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ للّهِ صَلّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَعَ أَصْحَابِهِ. فَصَنَعْتَ لَهُ طَعَامًا. وَصَنَعَتْ لَهُ حَفْصَةُ طَعَامًا. قَالَتْ: فَسَبَقَتْنِي حَفْصَةُ. فَقُلْتُ لِلْجَارِيَةِ: انْطَلِقِي فَأَكْفِيءِ قَصْعَتَهَا. فَلِحَقَتْهَا وَقَدْ هَمَّتْ أَنْ تَضَعَ بَيْنَ يَدَيْ رَسُولِ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأكْفَأَتْهَا فَانْكَسَرَتِ الْقَصْعَةُ. وَالنْتَشَرَ الطَّعَامُ. قَالَتْ فَجَمَعَهَا رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَمَا فَيهَا مِنَ الطَّعَامِ عَلى النِطَعِ. فَأَكَلُوا. ثُمَّ بَعَثَ بَقَصْعَتِي. فَدَفَعَهَا إِلَى حَفْصَةَ. فَقَالَ: خُذُوا ظَرْفاً مَكَانَ ظَرْفِكُمْ وَكُلُوا مَا فِيهَا قَالَتْ فَمَا رَأَيْتُ ذَلِكَ فِي وَجْهِ رَسُولِ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.فِي الزوائد: إسناده ضعيف للجهالة بالتابعيُ .

724. (2333) (6711)- Benî Sûe kabilesinden bir adam anlatmıştır: "Ben Hz. Aişe radıyallahu anhâ'ya: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın ahlâkını bana haber ver!" demiştim. Şu cevapta bulundu: "Sen Kur'ân'ın "Ve hiç şüphesiz sen pek yüce bir ahlâk üzerindesin" (Kalem 4) ayetini okumadın mı?" (Aişe radıyallahu anhâ sözüne devamla) dedi ki: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın (bir gün) ashabıyla birlikte (hücremde) idiler. Kendisine yemek yapmıştım. Hafsa da yemek yapmıştı. Ama yemeği hazırlamada Hafsa benden önce davrandı. Ben cariyeme: "Git Hafsa'nın yemeğini dök!" dedim. O(nun cariyesi) yemeği Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın önüne tam koyacağı sırada cariyem yetişip ona vurdu ve tabak kırıldı, yemek ortalığa dağıldı. Resûlullah çabuk davranıp (kırıkları) bir araya getirdi, deri sofra üzerine dökülen yemekleri topladı ve (ashabıyla) yediler. Sonra Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm benim kabımı (kırılana bedel, içindeki yemekle birlikte) Hafsa'ya gönderdi ve: "Kırılan kabınız yerine bu kabı alınız, içerisindeki yemeği de yiyiniz" buyurdu." Aişe devamla der ki: "Ben içlendiğim (bu densizliğe hak ettiğim gücenmenin izini) Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın mübarek yüzlerinde hiç görmedim."[988]

*** HATILINI KOMŞU DUVARA SAPLA**

725- 6712- 2336- حَدَّثَنَا أَبُو بِشْرٍ، بَكْرِ بْنُ خَلَفٍ. ثَنَا أَبُو عَاصِمٍ، عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ، عَنْ عَمْرِو ابْنِ دِينَارٍ أَنَّ هِشَامَ بْنَ يَحْيَى أَخْبَرَهُ أَنَّ عِكْرِمَةَ بْنَ سَلَمَةَ أَخْبَرَهُ أَنَّ أَخَوَيْنِ مِنْ بَلْمُغِيرَةَ أَعْتَقَ أَحَدُهُمَا أَنْ َيَغْرِزَ خَشَباً فِي جِدَارِهِ. فَأَقْبَلَ مُجَمِّعُ بْنُ يَزِيدَ وَرِجَالٌ كَثِيرٌ مِنَ ا'نْصَارِ. فَقَالُوا: نَشْهَدُ أَنْ رَسُولَ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: َيَمْنَعْ أَحَدَكُمْ جَارَهُ أَنْ يَغْرِزَ خَشَبَةً فِي جِدَارِهِ فَقَالَ: يَا أَخِي! إِنَّكَ مَقْفِيءٌ لَكَ عَلي وَقَدْ حَلَفْتُ فَاجْعَلْ أَسْطُوَاناً دُونَ حَائِطِي أَوْ جِدَارِي. فَاجْعَلْ عَلَيْهِ خَشَبَكَ.فِي الزوائد: فِي إسناده هشام بن يَحْيَى بن العاص المخزوميّ، ذكره ابْنِ حبان فِي الثقات. و قَالَ الذهبي. مختلف فِيهِ. وعكرمة بن سلمة، لم أر من تكلم فِيهِ بتجريح و توثيق. و قَالَ: وليس المجمع هَذَا عنغ المصنف و بقية الكتب سوى هَذَا الحديث .

725. (2336) (6712)- İkrime İbnu Seleme'den rivayet edildiğine göre: "Belmuğire'den iki kardeşten biri duvarının üzerine hatıl koydurmamaya köle azad etmek üzere yemin etti. Sonra Mücemmi' İbnu Yezid ile ensardan birçok kimse yanına gelip:

"Şehadet ederiz ki, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm: "Hiçbiriniz komşusunun hatılını duvarına saplamasına mani olmasın" buyurdu" dediler. Adamcağız bunun üzerine: "Ey kardeşim! Senin lehinde benim aleyhimde hüküm verilmiş oldu. Ben (koydurmayacağım diye köle azadı üzerine) yemin etmiştim. Bari, sen benim duvarımın yanına bir direk koy ve hatılını bu direk üzerine at (böylece benim de yeminim bozulmasın)" dedi."[989]

726- 6713- 2337- حَدَّثَنَا حَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَى. ثَنَا عَبْدُ اللّهِ بْنُ وَهْبٍ. أَخْبَرَنِي ابْنُ لَهِيعَةَ عَنْ أَبِي ا'سْوَدِ عَنْ عِكْرِمَةَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ؛ أَنَّ النَّبِيِّ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: » َيَمْنَعْ أَحَدُكُمْ جَارَهُ أَنْ يَغْرِزَ َخَشَبَةَ عَلَى جِدَارِهِ«.فِي الزوائد: فِي إسناده ابْنِ لهيعة وهو ضعيف .

726. (2337) (6713)- İbnu Abbâs radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah

aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Sizden kimse, duvarına, komşusunun hatıl saplamasına mâni olmasın."[990]

AÇIKLAMA:

Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın şehircilik siyasetinde komşu evlerin yan yana bitişmesi prensibi mevcuttur. Daha önce açıklandığı üzere, bu siyaset icabı, bir komşu ev yaparken, hatılını komşusunun duvarına saplamak isterse buna mani olunmamalıdır.[991]

*** YOLUN GENİŞLİĞİNDE İHTİLAF OLURSA**

-727 -6714 -2339 -حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى وَ مُحَمَّدُ بْنُ عُمَرَ بْنُ هَيَّاجٍ. قَاَ: ثَنَا قَبِيصَةُ. ثنَا سُفْيَانُ عَنْ سِمَاكٍ عَنْ عِكْرِمَةَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِذَا اخْتَلَفْتُمْ فِي الطَّرِيقِ فَاجْعَلُوهُ سَبْعَةَ أَذْرُعٍ .

727. (2339) (6714)- İbnu Abbâs radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Yolun (genişliği hususunda) ihtilafa düşerseniz yedi zira' yapın."[992]

AÇIKLAMA:

Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm şehircilik meselelerine de yer vermiştir. Bu cümleden olarak yollarla da ilgili beyanlarda bulunmuştur. Şarihler, tarla ve bağ arasında az geçilen yolların, komşular arasında anlaşmaya tâbi olarak daha geniş veya daha dar olabileceğini, hadiste gelen "yedi zirâ" rakamının, ihtilaf halinde vaz' edileceğini, keza çok geniş olan bir yolu hiç kimsenin istilaya hakkı olmadığını belirtirler.

İbnu Hacer'in de belirttiği üzere, yedi zirâlık genişlikten maksat, yüklü olarak (taşıtların) rahatça gidip gelmesini-sağlayacak, lüzumu halinde zarurî eşyaların kapı önüne bırakılmasına imkân verecek genişliktir. Bu miktar ammenin menfaatına tahsis edilen miktar olması hasebiyle yol daha geniş olmadığı taktirde, daralmaya meydan vermemek için oturmak, satış vs. için işgal etmek yasaklanmıştır.

Şunu da kaydedelim ki, her devrin nakil vasıtalarına göre mezkur rakamın değiştirileceği şârihlerin ifadesinden anlaşılmaktadır. Nitekim Hz. Ömer zamanında Basra ve Kûfe şehirleri kurulurken ana caddeler 20, tâli sokaklar 9 zirâ olarak planlanmıştır. Böylece, hadiste gelen rakamların bağlayıcı olmadığı, bizzat ashabın tatbikatından anlaşılmıştır.[993]

*** ZARARA ZARARLA MUKABELE YOK**

728- 6715- 2340- حَدَّثَنَا عَبْدُ رَبِّهِ بْنُ خَالِدٍ النُّمَيْرِيُّ أَبُو الْمُفَلِّسِ. ثنَا فُضَيْلُ بْنُ سُلَيْمَانَ. ثنَا مُوسَى بْنُ عُقْبَةَ. ثنَا إِسْحَاقُ بْنُ يَحْيَى بْنِ الْوَلِيدِ عَنْ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ؛ أَنَّ رَسُولَ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَضَى أَنْ َ ضَرَرَ وَ ضِرَارَ.فِي الزوائد: فِي حديث عبادة هَذَا إسناد رِجَالُهُ ثقات إ أنه منقطع، ‘ن اسحاق بن الوليد قَالَ الترمذي و ابْنِ عدي: لم يدرك عبادة بن الصامت. و قَالَ البخاري: لم يلق عبادة .

728. (2340) (6715)- Ubade İbnu's-Sâmit ve İbnu Abbâs radıyallahu anhüm anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm şöyle hükmetmiştir: "Zarara sokmak ve zarara karşı zarar vermek yoktur."[994]

AÇIKLAMA:

Dinimiz, kimsenin kimseye zarar vermemesini emreder. Bu yasağa rağmen zarar veren olursa, zarar gören intikam almak üzere mukabil bir zarar vermemelidir. Hadisteki وَ ضِرَارَ bunu ifade eder. Münâvî, zarar görenin zarar vermesi değil, affetmesi gereğini belirtir. Alimler ضِرَارَ kelimesinde müşâreke yani, iki kişinin birbirine zarar verme mânasının varlığına dikkat çekerler. Bu yasaklanmış olunca, zarara uğrayan, intikam almanın caiz olduğuna hükmederek öbürüne tecavüz edip zarar vermemelidir. Ona düşen aftır, affetmezse zararını meşru yollarla tazmin ettirir. Tazmin suretiyle hakkını telif, öbür tarafa zarar sayılmaz. Böyle olunca وَ ضِرَارَ 'ın hükmü gerçekleşmiş olur.[995]

*** ZİLYED**

-729 -6716 -2343 -حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الصَّبَّاحِ، وَعَمَّارُ بْنُ خَالِدٍ الْوَاسِطِيُّ. قَالَا: ثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ عَيَّاشٍ عَنْ دَهْثَمِ بْنِ قُرَّانٍ عَنْ نِمْرَانَ بْنِ جَارِيَةَ عَنْ أَبِيهِ؛ أَنَّ قَوْماً اخْتَصَمُوا إِلَى النَّبِيِّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي خُصٍّ كَانَ بَيْنَهُمْ. فَبَعَثَ حُذَيْفَةَ يَقْضِي بَيْنَهُمْ فَقَضَى لِلَّذِينَ يَلِيهِمُ الْقِمْطُ. فَلَمَّا رَجَعَ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَخْبَرَهُ فَقَالَ: أَصَبْتَ وَأَحْسَنْتَ.فِي الزوائد: نمران بن جارية ذكره ابْنِ حبان فِي الثقات. و قَالَ ابْنِ القطان: حاله مجهول. قَالَ السندي: قلت دهثم بن قران تركوه وشذ ابْنِ حبان فِي ذكره فِي الثقات .

729. (2343) (6716)- Câriye (İbnu Zafer el-Hanefî) radıyallahu anh anlatıyor: "Bir grup insan, aralarında yer alan ve sazlıktan mâmul bir çardağın mülkiyeti hakkındaki ihtilaflarını çözdürmek üzere Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a başvurdular. Aleyhissalâtu vesselâm, onlara, meselelerini çözmesi için Huzeyfe radıyallahu anh'ı gönderdi. Huzeyfe gidince, kulübe kamışlarını bağlayan ipin tesbit edildiği yere daha yakın olanlar lehinde hükmetti. Huzeyfe, Aleyhissalâtu vesselâm'ın yanına dönünce nasıl hükmettiğini haber verdi. Aleyhissalâtu vesselâm: "İsabet ettin ve güzel hükmettin!" buyurarak taktirlerini ifade etti." [996]

AÇIKLAMA:

Böylesi ihtilaflı meselelerde, "zilyed"lik esası vardır. Yani, ihtilafa mevzu olan mal kimin elinde veya daha yakınında ise, yemin mukabilinde mal onun sayılır. Öbür tarafa aksini delillerle isbat düşer. Hadiste görülmüyor ise de, Hz. Huzeyfe, kulübeyi, yakın olanlara hükmederken, onlara, kulübenin kendilerine ait olduğuna dair yemin ettirmiş olmalıdır.[997]

*** KÂİF**

730- 6717- 2350- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى. ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يُوسُفَ. ثَنَا إِسْرَائِيلُ. ثَنَا سِمَاكُ بْنُ حَرْبٍ عَنْ عِكْرِمَةَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ؛ أَنَّ قُرَيْشاً أَتُوا امْرَأَةً كَاهِنَةً. فَقَالُوَا لَهَا: أَخْبِرِينَا أَشْبَهَنَا أَثَراً بِصَاحِبِ الْمَقَامِ. فَقَالَتْ: إِنْ أَنْتُمْ جَرَرْتُمْ كِسَاءٍ. ثُمَّ مَشى النَّاسُ عَلَيْهَا. فَأَبْصَرَتْ أَثَرَ رَسُولِ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. فَقَالَت: هذا أَقْرَبُكُمْ إِلَيْهِ شَبَهاً. ثُمَّ مَكَثُوا بَعْدَ ذَلِكَ عِشْرِينَ سَنَةً، أَوْ مَا شَاءَ اللهُ ثُمَّ بَعَثَ اللهُ مُحَمَّدا صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.فِي الزوائد: إسناده صحيح، و رِجَالُهُ ثقات .

730. (2350) (6717)- İbnu Abbâs radıyallahu anhüma anlatıyor: "Kureyşliler kâhine bir kadına gelip: "(Hz. İbrahim aleyhisselâm'ın ayak izinin bulunduğu bilinen Makam-ı İbrahim'deki taşı kastederek) şu makam sahibine, iz yönüyle en çok benzeyeni bize bildir!" dediler. Kâhine:
"Suyun sürüklediği kum kadar ince olan şu toprak üzerine bir bez yayıp sonra da üzerinden yürürseniz, ben istediğinizi haber veririm!" dedi. Söylendiği gibi bir bez yaydılar, sonra halk üzerinde yürüdü. Kâhine kadın Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın ayak izini görünce: "Ona benzemede bu, en ileri olanınız!" dedi. Bu hadiseden sonra yirmi yıl -veya Allah'ın dilediği- kadar bir zaman geçince Allah Teâla hazretleri, Muhammed Mustafa'yı peygamber olarak gönderdi."[998]

*** ÇOCUĞA EBEVEYN HAKKINDA MUHAYYERLİK**

-731 -6718 -2352 -حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عُلَيَّةَ عَنْ عُثْمَانَ الْبَتِّي عَنْ عَبْدِ الْحَمِيدِ بْنِ سَلَمَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ؛ أَنَّ أَبَوَيْهِ اخْتَصَمَا إِلَى النَّبِيِّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. أَحَدُهُمَا كَافِرٌ وَاŒخَرُ مُسْلِمٌ. فَخَيَّرَهُ فَتَوجَّهَ إِلَى الْكَافِرِ. فَقَالَ: اللَّهُمَّ اهْدِهِ. فَتَوجَّهَ إِلَى الْمُسْلِمِ. فَقَضَى لَهُ بِهِ.فِي الزوائد: إسناده ضعيف. قال الدراقطني: عبد الحميد بن سلمة وأبوه وجده يعرفون .

731. (2352) (6718)- Abdülhamîd İbnu Seleme'nin dedesi radıyallahu anh anlatıyor: "(Boşanan) annesi ile babası, kendisini yanında tutmak hususunda ihtilafa düşerek, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a başvurdular. Bunlardan biri kâfir, diğeri müslüman idiler. Aleyhissalâtu vesselâm çocuğu (anne veya babadan birini seçmede) muhayyer bıraktı. Çocuk kâfir olanı tercih etmişti ki, Aleyhissalâtu vesselâm: "Allahım, onu doğruya yönelt!" diye dua buyurdu. Bunun üzerine çocuk müslüman olana yöneldi. Böylece çocuğu müslüman olana verdi."[999]

AÇIKLAMA:

Bu husus Hidane bahsinde açıklandı.[1000]

*** MALINA ZARAR VERENE TASARRUF YASAĞI**

732- 6719- 2355- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا عَبْدُ ا‘عْلَي عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْحَاقَ عَنْ مُحَمَّدِ ابْنِ يَحْيَى بْنِ حَبَّانٍ قَالَ: هُوَ جَدِّي مُنْقِذُ بْنُ عَمْرٍو. وَ كَانَ رَجُ قَدْ أَصَابَتْهُ آمَّةٌ فِي رَأسِهِ فَكَسَرَتْ لِسَانَهُ. وَكَانَ َ يَدَعُ عَلى ذلِكَ التِّجَارَةَ. وَكَانَ َ يَزَالُ يُغْبَنُ. فَأتَى النَّبِيِّ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَذكَرَ ذلِكَ لَهُ. فَقَالَ لَهُ إِذَا أَنْتَ بَايَعْتَ فَقُلْ: َ خَبَةَ. ثُمَّ أَنْتَ فِي كُلِّ سِلْعَةٍ ابْتَعْتَهَا بِالْخِيَارِ ثَثَ لِيَالٍ. فَإِنْ رَضِيْتَ فَأَمْسِكْ وَإِنْ سَخِطْتَ فَارْدُدْهَا عَلى صَاحِبِهَا.فِي الزوائد: فِي إسناده محمّد بن اسحاق وهو مدلس وقد عنعنه .

732. (2355) (6719)- Muhammed İbnu Yahya İbnu Habbân radıyallahu anh anlatıyor: "O benim dedem Munkız İbnu Amr'dır. (Bir savaşta başından derin bir yara almıştı. Bu yara onun dilini kırmıştı (normal konuşamıyordu). Buna rağmen o, ticareti bırakmamıştı. Alış-verişte hep aldatılırdı. Bunun üzerine Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a gelerek durumunu anlattı. Aleyhissalâtu vesselâm: "Sen alış-veriş edince: "(Dinimizde) aldatma yok!" de! Ayrıca sen, satın aldığın her malı geri verme hususunda üç geceye kadar muhayyersin. (Bu üç günlük muhayyerlik müddetinden) sonra rızan varsa malı tut, yoksa malı sahibine geri ver" buyurdu."[1001]

AÇIKLAMA:

Burada Resûlullah'a müracaat eden zatın kim olduğu rivayette net değildir, bu sebeple âlimler ihtilaf etmiştir. Bizim için hadisin fıkıh yönü mühimdir. Hadisin zahiri, "piyasayı iyi bilmeyen bir kimsenin, satın aldığı malı geri verme hususunda üç günlük muhayyerlik hakkı olduğunu" ifade eder. Ancak bu şekilde sadece Ahmed İbnu Hanbel ve bir kısım Mâlikîler hükmetmiştir. Hanefiler, Şâfiîler ve cumhûr "hadis muayyen bir şahısla ilgilidir" diyerek, hükmünü amelde esas tutmamışlardır. Bunlar "Satın alınan bir malda aldandığını sonradan anlayan kimse, malı geri veremez" derler. Ancak kusurlu malın kusuru gizlenmişse bu hariç, bunu geri verebilir. Alimler ayrıca "Satış sırasında muhayyerlik şartı konabilir" demiştir. Ebu Hanîfe, Şâfi'î, Züfer bu muhayyerlik müddetini üç günle sınırlarlar. Ebu Yusuf ve İmam Muhammed "bir iki ay

olabilir" demiştir.[1002]

*** MÜFLİS**

733- 6720- 2357- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ. ثَنَا أَبُو عَاصِمٍ. ثنَا عَبْدُ اللّٰهِ بْنُ مُسْلِمِ بْنِ هُرْمُزٍ، عَنْ سَلَمَةَ الْمَكِّيِّ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللّٰهِ؛ أَنَّ رَسُولَ للّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَلَعَ مُعَاذَ بْنَ جَبَلٍ مِنْ غُرَمَائِهِ ثُمَّ اِسْتَعْمَلَهُ عَلَى الْيَمَنِ. فَقَالَ مُعَاذٌ: إِنَّ رَسُولَ للّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اِسْتَخْلَصَنِي بِمَالِي ثُمَّ اسْتَعْمَلَنِي.فِي الزوائد: فِي إسناده سلمة المكي. يعرف حاله. و عَبْدُ اللّٰه بن مسلم قَالَ فِيهِ ابْنِ حبان: يرفع الموقوف ويسند الموفوع يجوز ا حتجاج به. و قَالَ اŒجري عن أَبِي دَاوُد عن أحمد: كل بلية منه. و قَالَ ابْنِ معين: صدوق كثير الخطأ .

733. (2357) (6720)- Hz. Cabir İbnu Abdillah radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, Muaz İbnu Cebel radıyallahu anh'ı alacaklılarından kurtardı. Sonra onu Yemen'e âmil (vâli) olarak yolladı. Bunun üzerine Hz. Muaz şöyle dedi: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, (elimde mevcut) malımla beni borçlardan halâs etti, sonra da Yemen'e âmil tâyin etti." [1003]

AÇIKLAMA:

Hz. Muaz radıyallahu anh'ın borcu fazla olmasına rağmen, mevcut malı ile ödenebilen ödenmiş, geri kalanı için hapis vs. gibi herhangi bir muamele yapılmamıştır. Şu halde borçlunun malı haczedilerek borçlularına dağıtılabilir. Mekke fethinden sonra, muallimlik, kadılık, vergi tahsili gibi birçok vazifelerle muvazzaf olarak Yemen'e gönderilen Hz. Muaz, maddi bakımdan da durumunu telafi etmiş olmalıdır.[1004]

*** ŞAHİTLİK İSTENMEDEN ŞEHADET**

734- 6721 -2363- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْجَرَّاحِ. ثَنَا جَرِيرٌ عَنْ عَبْدُ الْمَلِكِ بْنِ عُمَيْرٍ عَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ. قَالَ: خَطَبَنَا عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ بِالْجَابِيَةِ فَقَالَ: إِنَّ رَسُولَ لِلَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا مِثْلَ مُقَامِي فِيكُمْ فَقَالَ احْفَظُونِي فِي أَصْحَابِي. ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ. ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ ثُمَّ يَفْشُو الْكَذِبُ حَتَّى يَشْهَدَ الرَّجُلُ وَمَا يُشْتَشْهَدُ. وَيَحْلِفَ وَمَا يُسْتَحْلِفُ.فِي الزوائد: رِجَال إسناده ثقات. إ أن فِيهِ عبد الملك بن عمير وهو مدلس وقد وراه بالعنعنة .

734. (2363) (6721)- Câbir İbnu Semüre radıyallahu anh anlatıyor: "Hz. Ömer radıyallahu anh bize Câbiye'de hitap etti ve dedi ki: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, tıpkı benim sizin aranızdaki şu kalkmam gibi bizim aramızda hitap için ayağa kalktı ve dedi ki: "Ashabım, bunları takip edenler (tabiin) ve onları da takip edenler (etbauttâbiîn) hakkında bana riayetkâr olun (benim hatırım için onlara da saygılı olun). Onlardan (Etbauttâbiînden) sonra yalan yaygınlaşacak, öyle ki, kişi kendisinden şahitlik istenmediği halde şehadette bulunacak, yemin talep edilmediği halde yemin edecek."[1005]

AÇIKLAMA:

Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, bu hadiste selef de denen İslâm'ın ilk üç neslini tebcil etmektedir. Sahâbe, Tâbiî'n ve Etbauüâbiîn'e saygıya, hürmete davet eden hadisler çoktur. Mütevatir derecesine ulaştığını, bu nesillerin söz ve davranışlarına da sünnet dendiğini, ûlemanın, bu sünneti de bağlayıcı ilan ettiğini daha önce muhtelif vesilelerle açıkladık. Bu hadisin benzeri hadisler daha önce geçti, açıklamaları tekrar etmeyeceğiz.[1006]

*** BORÇLARDA ŞEHADET**

735- 6722- 2365- حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ الْجُبَيْرِيُّ، وَجَمِيلُ بْنُ الْحَسَنِ الْعَتَكِيُّ. قَاَ: ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مَرْوَانَ الْعِجْلِيُّ. ثَنَا عَبْدُ الْمَلِكِ بْنُ أَبِي نَضْرَةَ، عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِ؛ قَالَ: تَ هَذِهِ اŒيَةَ-يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا تَدَايَنْتُمْ بِدَيْنٍ إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى- حَتَّى بَلَغَ-فَإِنْ أَمِنَ بَعْضُكُمْ بَعْضاً- فَقَالَ: هذِهِ نَسَخَتْ مَا قَبْلَهَا.فِي الزوائد: هَذَا إسناد موقوف، وحكمه الرفع .

735. (2365) (6722)- Ebu Sâidi'l-Hudrî radıyallahu anh, Bakara suresinin (meâlen) "Ey iman edenler! Birbirinize belirli bir müddet için borçlandığınız zaman!" diye başlayan (ve müdayene ayeti olarak bilinen ve Kur'ân-ı Kerîm'in en uzun ayeti olan Bakara suresinin 282. ayetini) "... Eğer bazınız bazınıza güvenirse -yani borcu, sened, şahidler veya rehinle tevsik etmeye gerek duymazsa- kendisine güvenilmiş olan borçlu kimse borcunu ödesin..." ayetine gelince: "Bu ayet, bundan önceki ayeti neshetti" dedi."[1007]

AÇIKLAMA:

Bakara suresinin 282. ayeti, borçlanmaların şahidler huzurunda, adil kâtip tarafından yazılmasını, rehinlenmesini emreder. Ayetin emri bugünkü noter müessesesinin tesisine götürür. 283. ayet güven halinde buna gerek olmayacağını ifade etmektedir.
Sadedinde olduğumuz hadis müdâyene ayetinin mensuh olduğunu ifade ederse de, İbnu Abbâs'ın mensuh olmadığına dair kanaati de bilinmektedir. Öyleyse ayetin neshinden çok, "borçların ayette belirtildiği ciddiyette yazılması esas olmakla birlikte, güven hasıl olan durumlarda bunun şart olmadığı" şeklinde hükme gidilmesi daha muvafıktır ve çoğunluk böyle anlamıştır. Bilhassa emniyetin kalktığı günümüz şartlarında ihtiyat esas alınarak borçlar şahitler huzurunda yazılmalı, rehinlenmelidir. [1008]

*** ŞAHİDLİĞİ CAİZ OLMAYANLAR**

736- 6723- 2366- حَدَّثَنَا أَيُّوبُ بْنُ مُحَمَّدٍ الرَّقِّيُّ. ثَنَا مَعْمَرُ بْنُ سُلَيْمَانَ. حَدَّثنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى. ثنَا يَزِيدُ بْنُ هارُونَ؛ قَاَ. ثنَا حَجَّاجُ بْنُ أَرْطَاَةَ عَمْرِو بْنِ شُعْيْبٍ، عَنْ أبِيهِ عَنْ جَدِّهِ؛ قَاَلَ رَسُولُ للهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: َ تَجُوزُ شَهَادَةُ خَائِنٍ وَ خَائِنَةٍ وَ مَحْدُودٍ فِي ا"سْم وَ ذِي غِمْرٍ عَلى أخِيهِ.فِي الزوائد: فِي إسناده حجاج بن أرطاة و كَانَ يدلَس وقد رواه بالعنعنة. ورواه الترمذي عن عَائِشَةَ رضي اللّه عنها .

736. (2366) (6723)- Amr İbnu Şu'ayb an ebihi an ceddihi radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "(İslâm dinine göre) hâin erkek ve hâine kadının, müslüman iken hadd cezasına çarpılan kimsenin şahidliği makbul değildir. Keza kin ile husumet sahibinin kin beslediği kimse aleyhine şahidliği caiz değildir."[1009]

AÇIKLAMA:

Hâin'i alimler, kula ve Allah'a karşı emanete ihanet eden kimse olarak anlamıştır ve bununla "büyük günahları işleyen, küçük günahta ısrar eden kimse"nin kastedildiğini söylemişlerdir. Bu mânada "hâin, "fasık" demektir" demişlerdir.
Ebu Hanife, hadisin son kısmını tevil ederek "düşmanlık şahitliğe mani değildir" diyerek aralarında husumet bulunan kimselerin birbirleri aleyhine şahidlik yapabileceğini söylemiştir.[1010]

*** TEK ŞAHİD VE YEMİNLE HÜKÜM**

737- 6724- 2371- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثنَا يَزِيدُ بْنُ هارُونَ. أَنْبَأنَا جُوَيْرِيَةُ بْنُ أَسْمَاءَ. ثنَا عَبْدُاللَّهِ بْنُ يَزِيدَ مَوْلَى الْمُنْبَعِثِ عَنْ رَجُلٍ مَنْ أَهْلِ مِصْرَ عَنْ سُرَّقٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَجَازَ شَهَادَةَ الرَّجُلِ وَيَمِينَ الطَّالِبِ.فِي الزوائد: التابعيّ مجهول ولم يخرج لسرّق هَذَا، غير هَذَا الحديث الَّذِي أخرجه المصنف .

737. (2371) (6724)- Sürrak radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bir erkeğin şahitliğini ve talibin (davacının) yeminini geçerli saydı." [1011]

AÇIKLAMA:

Bu paralelde başka rivayetler de var. Daha önce de açıklandığı üzere, aslında dâva sahibi iki şahidle iddiasını ispatlamak zorundadır. Bu hadise göre ise, dava sahibinin yemini -bir şahid yerine geçmek üzere- bir erkek şahidle birlikte, normalde gerekli olan iki şahit sağlanmış olmaktadır.
Ancak, Ebu Hanîfe başta, Kûfe ûleması, Şa'bî, el-Hakem, Evzâ'î, Leys, Malikilerden Endülüslü olanlar bu şekilde hiçbir davanın halledilemeyeceğini söylerler. Hz. Ebu Bekr, Hz. Ali, Ömer İbnu Abdilaziz, İmam Mâlik, Şâfi'î ve Ahmed, Medineli fakihler ve başka pek çok ûlemâ "malî konularda bir şahitle davacının yemini yeterlidir" demiştir.[1012]

*** YALAN ŞAHİTLİK**

738- 6725- 2373- حَدَّثَنَا سُوَيْدُ بْنُ سَعِيدٍ. ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْفُرَاتِ عَنْ مُحَارِبِ بْنِ دِثَارٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَنْ تَزُولَ قَدَمَا شَاهِدِ الزَّورِ حَتَّى يُوجِبَ اللهُ لَهُ النَّارَ.فِي الزوائد: فِي إسناده مُحَمَّد بن الفرات، متفق عَلَى ضعفه. وكذّبه ا‘‘مام أحمد .

738. (2373) (6725)- İbnu Ömer radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Yalancı şahidin ayakları, (daha şehadet mahallinden) ayrılmadan Allah Teâla hazretleri ona cehennemi vacib kılar." [1013]

*** EHL-İ KİTABIN BİRBİRİNE ŞAHİTLİĞİ**

739- 6726- 2374- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ طَرِيفٍ. ثَنَا أبي خَالِدٍ ا،حْمَرُ عَنْ مُجَالِدٍ عَنْ عَامِرٍ عَنْ جَابِرِ ابْنِ عَبْدِ اللَّهِ؛ أَنَّ رَسُولَ للَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَجَازَ شَهَادَةَ أَهْلِ الْكِتَابِ بَعْضِهِمْ عَلى بَعْضٍ.فِي الزوائد: فِي إسناده مجالد بن سعيد وهو ضعيف .

739. (2374) (6726)- Hz. Câbir İbnu Abdillah radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Ehl-i Kitab'ın birbirlerine şahitlik etmelerine izin verdi." [1014]

AÇIKLAMA:

Ehl-i kitabın birbirleri aleyhine şehadetleri makbul mu değil mi ihtilaf edilmiştir. İmam Mâlik ve Şâfi'î hazretleri "Ehl-i kitabın ne bir müslüman ne de bir kâfir aleyhine şahitliği makbul değildir" demiştir. Ehl-i Rey'e göre zımmilerin birbirleri aleyhine şahitliği caizdir. Çünkü bütün kâfirler bir millet sayılır, dolayısıyla Hıristiyan, yahudi aleyhine; yahudi Hıristiyan aleyhine şahitlik yapabilir, fakat zımmî, müslüman aleyhine şahitlik yapamaz.
Ahmed İbnu Hanbel de: "Zımmîlerin ne birbirleri aleyhine ne de müslümanlar aleyhine şahidliği kabul edilmez" demiştir. Ancak "Yolculuk halinde, başka şahid olmadığı için vasiyete şahid kılınan ehl-i kitabın şehadeti zarurete mebni kabul edilir" demiştir.[1015]

HİBELER BÖLÜMÜ

*** ÖMRÂ**

740- 6727- 2379- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا يَحْيَى بْنُ زَكَرِيّا بْنُ أَبِي زَائِدَةَ، عَنْ مُحَمَّدِ ابْنِ عَمْرٍ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للّهِ صَلّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: َ عُمْرى. فَمَنْ أَعْمِرَ شَيْئاً، فَهُوَ لَهُ.فِي الزوائد: إسناده صحيح عَلَى شرط الشيخين .

740. (2379) (6727)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Ömrâ(nın mal sahibinin menfaatine bir yönü) yoktur. Kim bir malı ömrâ kılarsa artık o mal, ömrâ kılana aittir."[1016]

AÇIKLAMA:

Ömrâ, bir kimsenin bir malı, hayatta kaldıkça kullanması için bir başkasına vermektir. Bu bir cahiliye adetidir. Meselâ bir kimse evini, hayatta kaldığı müddetçe oturması için bir başka şahsa bağışlardı. İşte bu muameleye ömrâ veya amrâ denmiştir. Ömrâ: "Bu mal sen öldükten sonra da çocuklarına aittir" veya "Sen ölünce benim çocuklarıma aittir" sözleriyle de yapılsa, fakihler, malin artık alıcıya ait olacağını, dilediği gibi bu malda tasarruf edebileceğini belirtirler. İmam Mâlik verici verme sırasında: "Senden sonra da senin mirasçılarına olsun" demedikçe, o kimsenin ölümü halinde, malın intifa hakkının vericiye döneceğine hükmetmiştir.[1017]

*** HİBEDEN DÖNME**

741- 6728- 2384- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا أَبُو أُسَامَةَ عَنْ عَوْفٍ عَنْ خَسٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ مَثَلَ الَّذِي يَعُودُ فِي عَطِيَّتِهِ، كَمَثَلِ الْكَلْبِ أَكَلَ حَتَّى إِذَا شَبِعَ قَاءَ. ثُمَّ عَادَ فِي قِيْئِهِ فَأَكَلَهُ.فِي الزوائد: الحديث فِي الصحيحين عن غير أَبِي هُرَيْرَةَ. وإسناد أَبِي هُرَيْرَةَ رِجَالُه ثقات. إ أنه منقطع. قَالَ احمد بن حنبل: لِم يسمع خس بن عمرو الهجري من أَبِي هُرَيْرَةَ شيئا .

741. (2384) (6728)- Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Bağışını geri alan kimsenin durumu şu köpeğin durumu gibidir: Yalını yer, iyice doyunca kusar. Sonra kusmuğuna tekrar dönüp onu yer."[1018]

*** SEVAP ÜMİDİYLE HİBE**

742 -6729 -2387- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ، وَ مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلُ، قَاَ: ثَنَا وَكِيعٌ. ثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ بْنِ مُجَمِّعِ بْنِ جَارِيَةَ ا'نْصَارِيِ عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: الرَّجُلُ أَحَقُّ بِهِبَتِهِ مَا لَمْ يُثَبْ مِنْهَا.فِي الزوائد: فِي إسناده إِبْرَاهِيمَ بن إِسْمَاعِيلَ بن مجمع وهو ضعيف .

742. (2387) (6729)- Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kişi, karşılığı verilmediği müddetçe hibesini geri alma hakkına sahiptir."[1019]

AÇIKLAMA:

Önceki hadis, mutlak şekilde hibenin geri alınmasını yasakladığı halde, bu hadiste -karşılığını beklemek niyetiyle verilen- hibenin, karşılığı verilmediği taktirde geri alınabileceğini ifade etmektedir. Bazı alimler karşılık bekleyerek hibe yapılmasını caiz görmüş ise de Hanefilere ve kavl-i cedidinde Şâfiî'ye göre, karşılık bekleyerek verilen hibe batıldır. Çünkü meçhul bir satış hükmündedir. Halbuki hibenin gayesi karşılıksız bağıştır, karşılık beklemek bu maksada aykırıdır.[1020]

*** KOCADAN İZİNSİZ KADININ HİBESİ**

743- 6730- 2389- حَدَّثَنَا حَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَى. ثَنَا عَبْدُ اللّٰهِ بْنُ وَهْبٍ. أَخْبَرَنِي اللَّيْثُ بْنُ سَعْدٍ عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْن يَحْيَى »رَجُلٌ مِنْ وَلَدِ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ« عَنْ أبيهِ عَنْ جَدِّهِ؛ أَنَّ جَدَّتَهُ خَيْرَةَ امْرَأةَ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ؛ أَتَتْ رَسُولَ للّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِحُلِيٍّ لَهَا. فَقَالَتْ: أنِّي تَصَدَّقْتُ بِهَذَا. فَقَالَ لَهَا رَسُولُ للّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَجُوزُ لِلْمَرْأةِ فِي مَالِهَا إِ بِإِذْنِ زَوْجِهَا. فَهَلِ اسْتَأْذَنْت كَعْباً؟ قَالَتْ: نَعَمْ. فَبَعثَ رَسُولُ للّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ، زَوْجِهَا فَقَالَ: هَلْ أَذِنْتَ لِخَيْرَةَ أَنْ تَصَدَّقَ بِحُلِّيِهَا؟ فَقَالَ: نَعَمْ. فَقَبِلَهُ رَسُولُ للّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْهَا .

743. (2389) (6730)- Ka'b İbnu Mâlik'in anlattığına göre: "Hanımı, kendine ait bir zinet eşyasını Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a götürüp: "Ben bunu tasadduk ediyorum" demiştir. Aleyhissalâtu vesselâm kendisine: "Kadının kendi malından (da olsa) bağışı kocasının izni olmadan caiz değildir. Acaba sen Ka'b'den izin aldın mı?" demiştir. Hanım "Evet!" deyince, hanımın kocası Ka'b İbnu Mâlik'e (bir adam göndererek): "Sen Hayre'ye zinetini tasadduk etmesine izin verdin mi?" diye sordurmuş, Ka'b: "Evet!" deyince Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm kadının hibesini kabul buyurmuştur."[1021]

AÇIKLAMA:

Dinimizde esas olan kadının kendi malında tasarruf yetkisine sahip olmasıdır. Bu sebeple cumhûr: "Kadın kendi malından kocasının izni olmadan dilediği şekilde tasarruf eder, tasadduk eder" diye hükmetmiştir. Bazı alimler (Tâvus ve Mâlik) "kadın kendi malının üçte birini tasadduk edebilir, fazlasını etmek için kocasından izin almalıdır" demiştir.
Kadının sefih dediğimiz faydayı-zararı bilemeyecek halde aklî noksanlığı bulunması halinde kendi malından da olsa tasarruf edemeyeceği cumhurca da benimsenmiştir.[1022]

SADAKALAR BÖLÜMÜ

*** SADAKA ETTİĞİ ŞEYİ SATIN ALABİLİR Mİ?**

744- 6731- 2393- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ حَكِيمٍ. ثَنَا يَزِيدُ بْنُ هارُونَ. ثَنَا سُلَيْمَانُ التَّيْمِيُّ عَنْ أَبِي عُثْمَانَ النَّهْدِيِّ عَنْ عَبْدِ اللّهِ بْنِ عَامِرٍ، عَنِ الزُّبَيْرِ بْنِ الْعَوَّامِ؛ أَنَّهُ حَمَلَ عَلى فَرسٍ يُقَالُ لَهُ غَمْرٌ أَوْ غَمْرَةٌ. فَرَأى مُهْرًا أَوْ مُهْرَةً مِنْ أَفَئِهَا يُبَاعُ، يُنْسَبُ إِلَى فَرَسِهِ فَنَهى عَنْهَافِي الزوائد: إسناده صحيح .

744. (2393) (6731)- Zübeyr İbnu'l-Avvam radıyallahu anh'ın anlattığına göre, "Kendisi ğamr veya gamra denilen bir atı hibe olarak vermiş, sonra o attan olduğu söylenen erkek veya dişi bir tayın satışa arz edildiğini görmüş, tayı satın almayı bırakmıştır."[1023]

AÇIKLAMA:

Alimler, büyük çoğunluğuyla bu hadise dayanarak, hibe, tasadduk, zekat, kefaret, adak gibi yollardan bir yolla malını elden çıkaran bir kimsenin onu parayla tekrar satın almasını mekruh addetmişlerdir. İmam Mâlik, Kûfîler ve Şâfi'înin de böyle hükmettiği belirtilir. Ancak kerahet tahrimî değil, tenzihidir. [1024]

*** SADAKA ETTİĞİ ŞEY VERASETLE GELİRSE**

745- 6732- 2395- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى. ثَنَا عَبْدُ اللّٰهِ بْنُ جَعْفَرٍ الرَّقِّيُّ. ثَنَا عُبَيْدُ اللّٰهِ، عَنْ عَبْدِ الْكَرِيمِ عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ؛ قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّي اَللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: إِنِّي أَعْطَيْتُ أُمِّى حَدِيقَةًلِي. وَإِنَّهَا مَاتَتْ وَلَمْ تَتْرُكْ وَارِثاً. غَيْرِي. فَقَالَ رَسُولُ للّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: وَجَبَتْ صَدَقَتُكَ، وَرَجَعَتْ إِلَيْكَ حَدِيقَتُكَ.فِي الزوائد: إسناده صحيح، عند من يحتج بحديث عمرو بن شعيب .

745. (2395) (6732)- Amr İbnu Şu'âyb an ebihi an ceddihi radıyallahu anhüma anlatıyor: "Bir adam Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a gelerek: "Ben bahçemi anneme vermiştim. "Şimdi o vefat etti. Benden başka da varis bırakmadı (bahçeye varis olabilir miyim?)" dedi. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm şu cevabı verdi: "Senin sadakan tam oldu. Bahçen tekrar sana rücû etti."[1025]

AÇIKLAMA:

Alimler, çoğunlukla veraset yoluyla geri gelen sadakaya temellük etmenin mekruh olmadığını söylerler.[1026]

*** ARİYET**

746- 6733- 2398- حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ. ثنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَيَّاشٍ. حَدَّثَنَا شُرَحْبِيلُ بْنُ مُسْلِمٍ؛ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا أُمَامَةَ يَقُولُ: سَمِعْتُ رَسُولَ للَّهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: الْعَارِيَةُ مُؤَدَّاةٌ. وَالْمِنْحَةُ مَرْدُودَةٌ.فِي الزوائد: إسناد حديث أَبِي أمامة ضعيف، لتدليس إِسْمَاعِيلَ بن عياش. لكن لم ينفرد به ابْنِ عياش. فقد رواه ابْنِ حبان فِي صحيحه بوجه آخر .

746. (2398) (6733)- Ebû Ümâme ve Enes İbnu Mâlik radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm: "Ariyet, sahibine döner, minha (intifası bağışlanan mal) sahibine iade edilir" buyurdular."[1027]

AÇIKLAMA:

Minha veya meniha lügat olarak bağış demek ise de burada sütünden istifade edilmesi için bağışlanan hayvan veya meyvesinden istifade edilmesi için bağışlanan ağaç manasına gelir. Bu, belli bir müddet için yapılan bağıştır. Burada sadece menfaat bağışı mevcuttur, malın aslı sahibine aittir.[1028]

*** HAVALE**

747- 6734- 2404- حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ تَوْبَةَ. ثَنَا هُشَيْمٌ عَنْ يُونُسَ بْنِ عُبَيْدٍ، عَنْ نَافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَطْلُ الْغَنِيِّ ظُلْمٌ. وَإِذَا أُحِلْتَ عَلى مَلِيءٍ فَاتْبَعْهُ.فِي الزوائد: فِي إسناده انقطاع بين يونس بن عبيد وبين نافع. قَالَ أحمد بن حنبل: لمِ يسمع من نافع شيئا وإنما سمع من ابْنِ نافع عن أبيه. و قَالَ ابْنِ معين و أَبُو حاتم: لم يسمع من نافع شيئا. قلت: وهشيم بن بشر مدلس، وقد عنعنه اهـ. كم صاحب الزوائد .

747. (2404) (6734)- İbnu Ömer radıyallahu anhümâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Borcunu ödemeye muktedir olan kimsenin özürsüz olarak ödemeyi geciktirmesi zulümdür. Sen alacaklı durumda iken (alacağın) varlıklı ve güvenilir bir kimseye havale edilirse, bu havaleyi kabullen."[1029]

*** ÖDEME NİYETİYLE BORÇLANAN**

748- 6735- 2409- حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ الْمُنْذِرِ. ثَنَا ابْنُ أَبِي فُدَيْكٍ. ثَنَا سَعِيدُ بْنُ سُفْيَانَ مَوْلَى ا؛سْلَمِيِّينَ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جَعْفَرٍ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: كَانَ اللَّهُ مَعَ الدَّائِنِ حَتَّي يَقْضِيَ دَيْنَهُ. مَا لَمْ يَكُنْ فِيمَا يَكْرَهُ اللَّهُ. قَالَ: فَكَانَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ جَعْفَرٍ يَقُولُ لِخَازِنِهِ: اذْهَبْ فَخُذْلِي بِدَيْنٍ. فَإِنِّي أَكْرَهُ أَنْ أَبِيتَ لَيْلَةً إَّ و اللَّهُ مَعِي. بَعْدَ الَّذِي سَمِعْتُ مِنْ رَسُولِ للَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.فِي الزوائد: فِي إسناده صحيح .

748. (2409) (6735)- Abdullah İbnu Cafer radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:
"Borç, Allah'ın hoşlanmadığı bir şeye ait olmadığı müddetçe, Allah-u Zülcelal hazretleri, borcunu ödeyinceye kadar borçlu ile birliktedir.
"Ravi der, ki: "Abdullah İbnu Cafer, vekil harcına derdi ki: "Git, benim için borç al. Zira ben, Resûlullah'tan bu hadisi işittikten sonra Allah'ın benimle olmadığı bir gece geçirmekten hoşlanmam."[1030]

AÇIKLAMA:

Hadis, meşru yolda, ödemek niyetiyle borçlanmaya bir teşvik, borçlanmaktan fazla korkmamaya bir irşaddır. Çünkü, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, bu şekilde yapılan borçlanmalarda Cenab-ı Hakk'ın yardımcı olacağını vaadetmektedir. Bugünkü lüks hayat için, zaruri olmayan eşyalar için yapılacak borçların buraya girmeyeceği söylenebilir.[1031]

*** ÖDEMEME NİYETİYLE BORÇLANAN**

74 -6736 -2410 -حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ. ثَنَا يُوسُفُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ صَيْفِيِّ بْنُ صُهَيْبِ الْخَيْرِ. حَدَّثَنِي عَبْدُ الْحَمِيدِ بْنُ زِيَادِ بْنِ صَيْفِيِّ بْنِ صُهَيْبٍ، عَنْ شُعَيْبِ بْنِ عَمْرٍو. حَدَّثَنَا صُهَيْبُ الْخَيْرِ عَنْ رَسُولِ لِلّهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: أَيَّمَا رَجُلٍ يَدِينُ دَيْناً، وَهُوَ مُجْمِعُ أَنْ يُوَفِّيَهُ إِيَّاهُ، لَقِى اللهَ سَارِقاً.حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ الْمُنْذِرِ الْخِزَامِيُّ. ثَنَا يُوسُفُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ صَيْفِي، عَنْ عَلْدِ الْحَمِيدِ بْنِ زِيَادٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ صُهَيْبِ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَحْوَهُ.فِي الزوائد: فِي إسناده يوسف بن مُحَمَّد، ذكره ابْنِ حبان فِي الثقات. وقَالَ أبُو حاتم: بأس به. و قَالَ البخاري: فِيهِ نظر. اهـ.وعبد الحميد بن زياد ذكره ابْنِ حبان فِي الثقات. و قال ابو حاتم: شيخ اهـ.وزياد بن ذكره ابْنِ حبان فِي الثقات .

749. (2410) (6736)- Süheyb el-Hayr radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kim ödememek kastıyla borca girerse Allah'ın huzuruna hırsız olarak çıkar."[1032]

*** BORÇTA CİDDİYET**

750- 6737- 2414- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ ثَعْلَبَةَ بْنِ سَوَاءٍ. ثَنَا عَمِّى مُحَمَّدُ بْنُ سَوَاءٍ عَنْ حُسَيْنٍ الْمُعَلِّمِ عَنْ مَطَرٍ الْوَرَّاقِ عَنْ نَافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ مَاتَ وَعَلَيْهِ دِينَارٌ أَوْ دِرْهَمٌ قُضِيَ مِنْ حَسَنَاتِهِ. لَيْسَ ثَمَّ دِينَارٌ وَ دِرْهَمٌ.فِي الزوائد: فِي إسناده مُحَمَّد بن ثعلبة بن سواء، قَالَ فِيهِ أَبُو حاتم: أدركته ولم أكتب عنه، ولم أر لغيره من ا٘ئمة فِيهِ كما، غيره. وباقي رِجَال ا٘سناد ثقات، عَلَى شرط مسلم .

750. (2414) (6737)- İbnu Ömer radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Üzerinde bir dinar veya bir dirhemlik borçla ölen kimsenin borcu, onun hayır ve hasenatından ödenir. Orada (mahşer yerinde) ne dinar ne de dirhem vardır."[1033]

*** BORÇLUYA MÜHLET**

-751 -6738 -2418 -حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِاللَّهِ بْنِ نُمَيْرٍ. ثَنَا أَبِي. ثَنَا ا٬عْمَشُ عَنْ نَفَيْعٍ أَبِي دَاوُدَ عَنْ بُرَيْدَةَ ا٬سْلَمِيَّ. عَنِ النَّبِيِّ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: مَنْ أَنْظَرَ مُعْسِراً كَانَ
لَهُ بِكُلِّ يَوْمٍ صَدَقَةٌ. وَمَنْ أَنْظَرَهُ بَعْدَ حِلِّهِ كَانَ لَهُ مِثْلُهُ، فِي كُلِّ يَوْمٍ صَدَقَةٌ.فِي الزوائد: فِي إسناده نفيع بن الحارث ا٬عمي الكوفي، وهو متفق عَلَى ضعفه .

751. (2418) (6738)- Büreyde el-Eslemî radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kim bir borçluya mühlet verirse, her gün için bir sadaka sevabı kazanır. Kim onun borcunu vadesi geldikten sonra tehir ederse, tehir ettiği müddetçe, her geçen gün (alacağı mal kadar) sadaka yazılır." [1034]

*** BORCUNU İSTEMEDE ANLAYIŞ**

752- 6739- 2422- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُؤَمَّلِ بْنِ الصَّبَّاحِ الْقَيْسِيُّ. ثنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُجَبَّبٍ الْقُرَشِيُّ. ثنَا سَعِيدُ بْنُ السَّائِبِ الطَّائِفِيُّ، عَنْ عَبْدِاللَّهِ بْنِ يَامِينَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ أَنَّ رَسُولَ للّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لِصَاحِبِ الْحَقِّ: خُذْ: حَقَّكَ فِي عَفَافٍ وَافٍ، أَوْ غَيْرِ وَافٍ.فِي الزوائد: هَذَا إسناده صحيح. رِجَالُهُ ثقات عَلَى شرط مسلم. ورواه ابْنِ حبان فِي صحيح .

752. (2422) (6739)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, bir hak sahibine: "Sen hakkını (borçludan) imkân nispetinde günahlara girmeden al" buyurdular."[1035]

*** HAK SAHİBİ SÖZ SAHİBİDİR**

-753 -6740 -2425 -حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ ا٘عْلَى الصَّنْعَانِيُّ. ثَنَا مُعْتَمِرُ بْنُ سُلَيْمَانَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ حَبَشٍ عَنْ عِكْرِمَةَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ؛ قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ يَطْلُبُ نَبِيَّ اللّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِدَيْنٍ أَوْبِحَقٍّ. فَتَكَلَّمَ بِبَعْضِ الْكَمِ. فَهَمَّ صَحَابَةُ رَسُولِ للّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِهِ. فَقَالَ رَسُولُ للّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: »مَهْ. إِنَّ صَاحِبَ الدَّيْنِ لَهُ سُلْطَانٌ عَلى صَاحِبِهِ، حَتَّى يَقْضِيَهُ«.فِي الزوائد: فِي إسناده حيش واسمه بن قيس، أَبُو علي الرجيّ، ضعفه أحمد و ابْنِ معين وأبو حاتم وأبو زرعة .

753. (2425) (6740)- İbnu Abbâs radıyallahu anhüma anlatıyor: "Bir adam gelerek Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'dan bir alacağını veya bir hakkını talep etti. Bunu yaparken nezâkete uymayan bazı yakışıksız söz sarfetti. Resûlullah'ın ashabı adama dersini vermek istediler. Ama Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm müsaade etmeyip: "Bırakın! Zira alacaklı kimsenin, hakkını alıncaya kadar borçlu üzerinde söz hakkı vardır" buyurdular."[1036]

-754 -6741 -2426 -حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ عَبْدِ اللّٰهِ بْن مُحَمَّدِ بْنِ عُثْمَانَ، أَبُو شَيْبَةَ. ثَنَا ابْنِ أَبِي عُبَيْدَةَ -أَظُنُّهُ قَالَ-.ثَنَا أَبِي عَنِ ا٘عْمَشِ عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ؛ قَالَ: جَاءَ أَعْرَابِيٌّ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَتَقَاضَاهُ دَيْناً كَانَ عَلَيْهِ. فَشْتَدَّ عَلَيْهِ، حَتَّى قَالَ لَهُ: أَحَرِّجُ عَلَيْكَ إ َّ قَضَيْتَنِي. فَانْتَهَرَهُ أَصْحَابُهُ وَقَالُوا: وَيْحَكَ! تَدْرِي مَنْ تُكَلِّمُ؟ قَالَ: إِنِّي أَطْلُبُ حَقِّي. فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ةَ مَعَ صَاحِبِ الْحَقِّ كُنْتُمْ؟ ثُمَّ أَرْسَلَ إِلَى خَوْلَةَ بِنْتِ قَيْسٍ فَقَالَ لَهَا: إِنْ كَانَ عِنْدَكِ تَمْرٌ فَأَقْرِضِينَا حَتَّى يَأْتِيَنَا تَمْرُنَا فَنَقْضِيَك فَقَالَتْ: نَعَمْ. بِأَبِي أَنْتَ يَا رَسُولَ للّٰهِ. قَالَ: فَأَقْرَضَتْهُ. فَقَضَى ا٘عْرَابِيَّ وَأَدْعَمَهُ. فَقَالَ: أَوْفَيْتَ. أَوْفَى اللّٰهُ لَكَ. فَقَالَ: أُولئِكَ خِيَارُ النَّاسُ. إِنَّهُ قُدِّسَتْ أُمَّةٌ َ يَأْخُذُ الضَّعِيفُ فِيهَا حَقَّهُ غَيْرَ مُتَعْتَعٍ.فِي الزوائد: هَذَا إسناد صحيح، رِجَالُهُ ثقات. ٘نَ إِبْرَاهِيمَ بن عَبْدُ اللّٰهِ قَالَ فِيهِ أَبُو حاتم: صدوق .

754. (2426) (6741)- Ebu Sa'îdi'l-Hudrî radıyallahu anh anlatıyor: "Bir bedevi Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a gelerek, Efendimizin uhdesinde bulunan alacağını istedi ve bunu yaparken seri davrandı. Hatta: "Borcunu ödeyinceye kadar seni tâciz edeceğim" dedi. Ashab-ı Kiram hazretleri bedeviyi azarlayıp: "Yazık sana! Kiminle konuştuğunu bilmiyorsun galiba!" dediler. Adam: "Ben hakkımı talep ediyorum" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm, ashabına: "Sizler niçin hak sahibinden yana değilsiniz?" buyurdu ve Havle Bintu Kays radıyallahu anhâ'ya adam göndererek: "Sende kuru hurma varsa benim borcumu ödeyiver. Hurmamız gelince borcumuzu sana öderiz" dedi. Havle: "Hay hay! Babam sana kurban olsun Ey Allah'ın Resûlü!" dedi. Kadın, Resûlullah'a borç verdi, o da bedeviye olan borcunu kapadı ve ayrıca yemek ikram etti. (Bu tavırdan memnun kalan) bedevi: "Borcunu güzelce ödedin. Allah da sana mükafatını tam versin" diye memnuniyetini ifade etti: Aleyhissalâtu vesselâm da: "İşte bunlar (borcunu hakkıyla ödeyenler) insanların hayırlılarıdır. İçindeki zayıfların, incitilmeden haklarını alamadıkları bir cemiyet iflah olmaz" buyurdular."[1037]

*** ÖDÜNÇ VERME**

755- 6742- 2430- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ خُلَفٍ الْعَسْقَنِيُّ. ثَنَا يَعْلَى. ثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ يُسَيْرٍ عَنْ قَيْسِ ابْنِ رُومِيٍّ؛ قَالَ: كَانَ سُلَيْمَانُ بْنُ أُذُنَانٍ يُقْرِضُ عَلْقَمَةَ أَلْفَ دِرْهَمٍ إِلَى عَطَائِهِ. فَلَمَّا خَرَجَ عَطَاؤُهُ تَقَاضَاهَا مِنْهُ وَاشْتَدَّ عَلَيْهِ فَقَضَاهُ. فَأَكَنَّ عَلْقَمَةَ غَضِبَ. فَمَكَثَ أَشْهُراً ثُمَّ أَتَاهُ فَقَالَ: أَقْرِضْنِي أَلْفَ دِرْهَمٍ إِلَى عَطَائِي. قَالَ: نَعَمْ. وَكَرَامَةً. يَا أُمَّ عُتْبَةَ! هَلُمِّي تِلْكَ الْخَرِيطَةَ الْمَخْتُومَةَ الَّتِي عِنْدَكِ. فَجَاءَ تْ بِهَا. فَقَالَ: أَمَا وَ اللَّهِ انَّهَا لَدَرَاهِمُكَ الَّتِي قَضَيْتَنِي مَا حَرَّكْتُ مِنْهَا دِرْهَماً وَاحِداً قَالَ: فَلِلَّهِ أَبُوكَ مَا حَمَلَكَ عَلَى مَا فَعَلْتَ بِى؟ قَالَ: مَا سَمِعْتُ مِنَكَ. قَالَ: مَا سَمِعْتَ مِنِّى؟ قَالَ: سَمِعْتُكَ تَذْكُرُ عِنِ ابْنِ مَسْعُودٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: مَا مِنْ مُسْلِمٍ يُقْرِضُ مُسْلِماً قَرْضاً مَرَّتَيْنِ إِ ّكَانَ كَصَدَقَتِهَا مَرَّةً.قَالَ: كَذَلِكَ اَنْبَأَنِي ابْنُ مُسْعُودٍ.فِي الزوائد: هَذَا إسناده ضعيف. ٬نقيس بن رومي مجهول. وسليمان بن يسير، متفق عَلَى تضعيفه. والحديث قد رواه ابْنِ حبان فِي صحيحه بإسناد إِلَى ابْنِ مسعود .

755. (2430) (6742)- Kays İbnu Rûmî merhum anlatıyor: "Süleyman İbnu Üzünân, Alkame'ye, ödeneği gelme zamanına kadar bin dinar borç vermişti. Ödeneği çıkınca, borcunu ondan istedi ve sert davrandı. O da hemen ödedi, ancak Alkame Süleyman'a kızmıştı. Birkaç ay durup yanına geldi: "Ödeneğim gelinceye kadar bana bin dirhem ver!" dedi. Süleyman yine: "Pekala! Memnuniyetle!" dedi (ve ailesine yönelerek:) "Ey Ümmü Utbe! Şu yanındaki mühürlü keseyi getir!" diye seslendi. Kadın keseyi getirdi. Süleyman, Alkame'ye:

"Vallahi işte ödediğin dirhemler! Ben bunlardan tek dirhemi yerinden kımıldatmadım!" dedi. Bunun üzerine Alkame:

"Allah babandan razı olsun. O halde alacağını tahsil için bana olan o kaba davranışın sebebi neydi?"dedi. Süleymân:

"Senden işittiğim hadisler!" cevabını verdi.

"Benden ne işitmiştin?"

"Sen İbnu Mes'ud radıyallahu anh'dan naklen Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın: "Bir müslümana bir şeyi iki kere borç olarak veren hiçbir müslüman yoktur ki, onun bu davranışı, o şeyi bir kere sadaka etmiş gibi sevap olmasın!"

buyurmuştur.

Bunun üzerine Alkame: "Evet, İbnu Mes'ud bana böyle haber vermişti!" diye te'yîd etti."[1038]

-756 -6743 -2431 حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ الْكَرِيم. ثَنَا هِشَامُ بْنُ خَالِدٍ. ثنَا خَالِدُ بْنُ يَزِيدَ. وَحَدَّثَنَا أَبُو حَاتِم. ثَنَا هِشَامُ بْنُ خَالِدٍ ثَنَا خَالِدُ بْنُ يَزِيدَ بْنِ أَبِي مَالِكٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ لله صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: رَأَيْتُ لَيْلَةَ أُسْرِيَ بِي عَلَى بَابِ الْجَنَّةِ مَكْتُوباً: الصَّدَقَةُ بِعَشْرِ أَمْثَالِهَا. وَالْقَرْضُ بِثَمَانِيَةَ عَشَرَ فَقُلْتُ: يَا جِبْرِيلُ! مَا بَالُ الْقَرْض أَفْضَلُ مِنَ الصَّدَقَةِ؟ قَالَ: ٔنَّ السَّائِلَ يَسْأَلُ وَعِنْدَهُ. وَالْمُسْتَقْرِضُ َ يَسْتَقْرِضُ إ ّ مِنْ حَاجَةٍ.فِي الزوائد: فِي إسناده خالد بن يزيد، ضعفه أحمد و ابْنِ معين و أَبُو دَاوُد والنسائى و أَبُو زرعة والدارقطنيّ وغيرهم .

756. (2431) (6743)- Enes İbnu Mâlik radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Miraç gecesinde cennetin kapısı üzerinde şu ibarenin yazılı olduğunu gördüm: "Sadaka on misliyle mükafatlandırılacaktır. Ödünç para onsekiz misliyle mükafatlandırılacaktır." Ben: "Ey Cibril! Ödünç verilen şey ne sebeple sadakadan daha üstün oluyor?" diye sordum. "Çünkü dedi, dilenci (çoğu kere) yanında para olduğu halde sadaka ister. Borç isteyen ise, ihtiyacı sebebiyle talepte bulunur."[1039]

-757 -6744 -2432 حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّار. ثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَيَّاش. حَدَّثَنِي عُتْبَةُ بْنُ حَمَيْدٍ الضَّبِّيُّ، عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي إِسْحَاقَ الْهُنَائِيِّ؛ قَالَ: سَأَلْتُ أَنَسَ بْنِ مَالِكٍ: الرَّجُلُ مِنَّا يُقْرِضُ أَخَاهُ الْمَالَ فَيُهْدِى لَهُ؟ قَالَ: قَالَ رَسُولُ لله صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِذَا أَقْرَضَ أَحَدُكُمْ قَرْضاً فَأَهْدَى لَهُ، أَوْ حَمَلَهُ عَلى الدَّابَّةِ، فَ يَرْكَبْهَا وَ يَقْبَلْهُ. إ َ أَنْ يَكُونَ جَرَى بَيْنَهُ وَبَيْنَهُ قَبْلَ ذلِكَ . فِي الزوائد: فِي إسناده عتبة بن حميد الضبي، ضعفه أحمد و أَبُو حاتم. وذكره ابْنِ حبان فِي الثقات. و يَحْيَى ابْنِ أَبِي إسحاق يعرف حاله .

757. (2432) (6744)- Yahya İbnu Ebî İshak el-Hünâî anlatıyor: "Hz. Enes radıyallahu anh'a: "Bizden bir adam, (din) kardeşine borç olarak mal verir. Sonra malı alan kimse borç verene bir hediyede bulunur (bu hususta ne dersin?)" diye sordum. Enes bana şu cevabı verdi: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Biriniz bir malı borç verse, sonra alan da veren kimseye bir hediye vermek veya bineğine bindirmek istese, sakın o hediyeyi almasın, bineğine de binmesin. Eğer aralarında borç-alıp vermezden önce böyle (dostane) muameleler olmuşsa o başka."[1040]

AÇIKLAMA:

Alimler çoğunluk itibariyle borç veren kimsenin, borç alan kimseden hediye almak, hayvanını kullanmak, hatta satacağı mala müşteri olmak gibi, menfaat ifade eden herbir şeyi fâiz addederek yasaklamışlardır. Bu yasağı çoğunluk tahrime hamleder. Sadece Hanefiler buna mekruh demiş, borçlunun borcunu öderken aldığından daha iyisini vermesini, hatta hediyede bulunmasını caiz addetmişlerdir. Ancak takvaya uygun olan bunlardan sakınmaktır.[1041]

*** ÖLÜNÜN BORCUNU ÖDEME**

758- 6745- 2433- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا عُفَّانُ. ثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ. أَخْبَرَنِي عَبْدُ الْمُلِكِ أَبُو جَعْفَرٍ، عَنْ أَبِي نَضْرَةَ عَنْ سَعْدِ بْنِ ا'طْوَالِ؛ أَنَّ أَخَاهُ مَاتَ وَتَرَكَ ثَثَمِائَةِ دِرْهَم. وَتَرَكَ عِيَاً. فَأَرَدْتُ أَنْ أُنْفِقَهَا عَلَى عِيَالِهِ. فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ أَخَاكَ مُحْتَبَسٌ بِدَيْنِهِ. فَاقْضِ عَنْهُ. فَقَالَ: يَا رَسُولَ لله صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ! قَدْ أَدَّيْتُ عَنْهُ إِ دِينَارَيْنِ ادَّعَتْهُمَا امْرَأَةٌ وَلَيْسَ لَهَا بَيِّنَةٌ. قَالَ: فَأَعْطِهَا فإِنَّهَا مُحِقَّةٌ.فِي الزوائد: إسناده صحيح. عبد الملك أَبُو جَعْفَرٍ ذكره ابْنِ حبان فِي الثقات. وبافي رجال ا"سناد صحيح. قَالَ: وليس لسعد هَذَا فِي الكتب الستة سوى هَذَا الحديث الواحد .

758. (2433) (6745)- Saîd İbnu'l-Atval radıyallahu anh'ın anlattığına göre: "Kardeşi ölmüş ve üçyüz dirhem mal ve geride bakıma muhtaç horanta bırakmıştır. Der ki: "Ben bu parayı ailesine harcamayı arzu ettim. Aleyhissalâtu vesselâm: "Kardeşin borcundan dolayı hapsedilmiştir. Borcunu sen ödeyiver" buyurdu. Sa'd da: "Ya Resûlullah! Ben onun yerine borcunu ödedim. Yalnız bir kadının iddia edip şahitlendiremediği iki dinarı ödemedim" dedi. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem aleyhissalâtu vesselâm Sa'd'a: "Sen kadına iddia ettiğini ver. Çünkü kadın gerçeği söylemektedir" buyurdu."[1042]

*** ÜÇ BORCU ALLAH ÖDER**

759- 6746- 2435- حَدَّثنَا أَبُو كُرَيْبٍ. ثنَا رِشْدَيْنُ بْنُ سَعِيدٍ وَعَبْدُ الرَّحْمَنِ الْمُحَارِبِيُّ وَأَبُو أُسَامَةَ وَجَعْفَرَ بْنُ عَوْنٍ، عَنِ ابْنِ أَنْعُمٍ؛ قَالَ أَبُو كُرَيْبٍ: وَحَدَّثَنَا وَكِيعٌ عَنْ سُفْيَانَ، عَنِ ابْنِ أَنْعُمٍ عَنْ عِمْرَانَ بْنِ عَبْدٍ الْمَعَافِرِيِّ عَنْ عَبْدِ اللّهِ بْنِ عَمْرٍو؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: »إِنَّ الدِّينَ يُقْضَي مِنْ صَاحِبِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِذَا مَاتَ. إِ مَنْ يَدِينُ فِي ثَثِ خَلٍ: الرَّجُلُ تَضْعُفُ قُوَّتُهُ فِي سَبِيلِ اللّهِ فَيَسْتَدِينُ يَتَقَوَّي بِهِ لِعَدُوِّ اللّهِ وَعَدُوِّهِ. وَرَجُلٌ يَمُوتُ عِنْدَهُ مُسْلِمٌ، َ يَجِدُ مَا يُكَفِّنُهُ وَيُوَارِيهِ إِ بِدَيْنٍ. وَرَجُلٌ خَافَ اللّهَ عَلَى نَفْسِهِ الْعُزْبَةَ، فَيَنْكِحُ خَشْيَةُ عَلَى دِينِهِ. فَإِنَّ اللّهَ يَقْضِي عَنْ هؤَءِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ«.فِي الزوائد: فِي إسناده عَبْدُ الرَّحْمَنِ بن زياد بن أنعم الشيباني، قاضي إفريقية، وهو ضعيف. ضعفه أحمد وابن معين والنسائي وغيرهم .

759. (2435) (6746)- Abdullah İbnu Amr radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Şüphesiz, borç sahibi (ödemeden) ölünce, borcu Kıyamet günü ondan alınır. Fakat şu üç sebeple borçlanan kimse bu hükmün dışındadır:

1) Adamın gücü Allah yolunda (savaşta) zayıflar, o da Allah düşmanına ve kendi düşmanına karşı kuvvetlenmek için borçlanır.

2) Bir adamın yanında bir müslüman ölür, onu kefenleyip gömecek parası olmaz, bu maksatla borçlanır.

3) Bir adam, bekarlık sebebiyle nefsinden Allah'a karşı korku hisseder. Dinine zarar gelir endişesiyle (borçlanarak) evlenir. Allah Teâla hazretleri, Kıyamet günü, bunların borçlarını kendisi öder."[1043]

REHİNLER BÖLÜMÜ

*** HZ. PEYGAMBERİN ZIRHI REHİNE İDİ**

760- 6747- 2438- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا وَكِيعٌ عَنْ عَبْدِ الْحَمِيدِ بْنِ بَهْرَامَ، عَنْ شَهْرِ ابْنِ حَوْشَبٍ؛ عَنْ أَسْمَاءَ بِنْتِ يَزِيدَ؛ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تُوُفِّيَّ وَدِرْعُهُ مَرْهُونَةٌ عِنْدَ يَهُودِيٍّ بِطَعَامٍ.فِي الزوائد: فِي إسناده شهر بن حوشب، وثقه أحمد و ابْنِ معين وغيرهمًا. وضعفه شعبة و أَبُو حاتم والنسائي وعبد الحميد بن بهرام وثقه أحمد و ابن معين و ابن المدينىّ و أَبُو دَاوُد وغيرهم .

760. (2438) (6747)- Esma Bintu Yezid radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, zırhını bir yahudinin yanında, bir miktar zahire mukabili rehine bırakılmış olarak vefat etti."[1044]

761- 6748- 2439- حَدَّثَنَا عَبْدُاللّٰهِ بْنُ مُعَاوِيَةَ الْجُمَحِيُّ. ثَنَا ثَابِتُ بْنُ يَزِيدَ. ثَنَا هِلُ بْنُ خَبَّابٍ عِكْرَمَةَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ؛ أَنَّ رَسُولَ للّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَاتَ وَدِرْعُهُ رَهْنٌ عِنْدَ يَهُودِيٍ بِثَثِينَ صَاعاً مِنْ شَعِيرٍ.فِي الزوائد: إسناده صحيح ورجاله ثقات .

761. (2439) (6748)- İbnu Abbâs radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm vefat ettiği zaman, zırhı, otuz sa' arpa mukabili bir yahudiye rehin bırakılmıştı."[1045]

*** REHİN GERİ ALINIR**

762- 6749- 2441- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ حُمَيْدٍ. ثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ الْمُخْتَارِ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ رَاشِدٍ عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيِّبِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ أَنَّ رَسُولَ لله صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: َ يَغْلَقُ الرَّهْنُ . فِي الزوائد: فِي إسناده مُحَمَّد بن حميد الرازي، وإن وثقه ابْنِ معين فِي الرواية فقد ضعفه فِي أخرى وضعفه أحمد والنسائي والجوز جاني. و قَالَ ابْنِ حبان: يروى عن الثقات، المقلوبات. و قَالَ ابْنِ معين: كَذَاب .

762. (2441) (6749)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Rehin, (borcun ödenmesiyle) geri alınabilir."[1046]

AÇIKLAMA:

Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, bu hadislerinde bir cahiliye geleneğini kaldırmaktadır: Zira o devirde, rehin bırakılan bir mal, vadesi içerisinde borç ödenmediği taktirde, borç verenin mülkü olurdu. İslâm, rehin malın, vadesi içerisinde ödenmeyen borca mukabil temellük edilemeyeceğini teşri etmiştir. [1047]

*** İŞÇİNİN ÜCRETİ**

763- 6750 -2443 -حَدَّثَنَا الْعَبَّاسُ بْنُ الْوَلِيدِ الدِّمَشْقِيُّ. ثَنَا وَهْبُ بْنُ سَعِيدِ بْنِ عَطِيَّةَ السَّلَمِيُّ. ثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَعْطُوا ا'جِيرَ أَجْرَهُ، قَبْلَ أَنْ يَجِفَّ عَرَقُهُ.فِي الزوائد: أصله فِي صحيح البخاري وغيره من حديث أَبِي هُرَيْرَةَ. لكن إسناد المصف ضعيف. وهب بن سَعِيدِ و عَبْدُ الرَّحْمَنِ بن زيد ضعيفان .

763. (2443) (6750)- Abdullah İbnu Ömer radıyallahu anhüma anlatıyor: Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "İşçiye ücretini, teri kurumadan önce veriniz."[1048]

*** KARIN TOKLUĞUNA ÜCRET**

764- 6751- 2444- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُصَفَّى الْحِمْصِيُّ. ثَنَا بَقِيَّةُ بْنُ الْوَلِيدِ. عَنْ مَسْلَمَةَ بْنِ عَلِيٍّ عَنِ سَعِيدِ بْنِ أَبِي أَيُّوبَ عَنِ الْحَارِثِ بْنِ يَزِيدَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ رَبَاحٍ؛ قَالَ: سَمِعْتُ عُتَبَةَ بْنَ النُّذَّرِ يَقُولُ: كُنَّا عِنْدَ رَسُولِ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَرأ طسم. حَتَّى إِذَا بَلَغَ قِصَّةَ مُوسَى قَالَ: إِنَّ مُوسَى صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أجَرَ نَفْسَهُ ثَمَانِيَ سِنِينَ، أَوْ عَشْراً عَلَى عِفَّةِ فَرْجِهِ وَطَعَامِ بَطْنِهِ.فِي الزوائد: إسناده ضعيف ‘ن فِيهِ بقية، وهو مدلّس. وليس لبقية هَذَا عند ابْنِ ماجة سوي هَذَا الحديث. وليس له شئ فِي بقية الكتب الخمسة .

764. (2444) (6751)- Utbe İbnu'n-Nüder anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın yanında idik. Ta-sin-mim suresini okudu. Hz. Musa aleyhisselâm'ın kıssasına gelince: "Hz. Musa, fercinin iffeti (Hz. Şuayb'ın kızıyla evlenme) ve karnının doyurulması mukabilinde sekiz veya on yıl işçi olarak çalışmayı kabullendi" buyurdu."[1049]

AÇIKLAMA:

Bu rivayet, Kasas suresinin 27-28. ayetlerini açıklamaktadır. Mezkur ayetler mealen şöyledir: "Kadınların babası "Bana sekiz yıl çalışmana mukabil bu iki kızımdan birini sana nikahlamak istiyorum. Eğer on yıla tamamlarsan o senden bir ikram olur. Ama sana güçlük vermek istemem. İnşaallah beni iyi kimselerden bulacaksın" dedi..."[1050]

765- 6752- 2445- حَدَّثَنَا أَبُو عُمَرَ حَفْصُ بْنُ عَمْرو. ثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَهْدِيٍّ. ثَنَا سَلِيمُ بْنُ حَيَّانَ. سَمِعْتُ أَبِي يَقُولُ: سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ يَقُولُ: نَشَأْتُ يَتِيماً، وَهَاجَرْتُ مِسْكِيناً، وَكُنْتُ أَجِيراً ِبْنِةِ غَزْوَانَ بطَعَامِ بَطْنِي وَعُقْبَةِ رَجْلِي. أَحْطِبْ لَهُمْ إِذَا نَزَلُوا. وَأَحْدُو لَهُمْ إِذَا رَكِبُوا فَالْحَمْدُ اللهِ الَّذِي جَعَلَ الدِّينَ قِوَاماً، وَجَعَلَ أَبَا هُرَيْرَةَ اِمَاماً.فِي الزوائد: إسناده صحيح موقوف. ‘ن حيان بن بسطام، ذكره ابْنِ حبان فِي الثقات. ووثقه الدارقطنيّ والذهبي

وغيرهم. وباقي رِجَال ا“سناد أثبات .

765. (2445) (6752)- Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Yetim olarak büyüdüm, fakir olarak hicret ettim. Karnımı doyurma ve (yolculuk) sırasında bazan binerek ayağımı dinlendirme nöbeti karşılığında İbnetu Gazvân'â işçi oldum. Konakladıkları vakit onlara odun topluyordum. Bindikleri zaman da develerini yürütmek için ezgi söylerdim. İslâm dinini bir nizam, Ebu Hureyre'yi de imam (idareci) kılan Allah'a hamdolsun."[1051]

*** BİR KOVA SU BİR HURMAYA**

-766 -6753 -2446 -حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ ا ٴعْلي الصَّنْعَانِيّ. ثَنَا الْمُعْتَمِرُ بْنُ سُلَيْمَانَ عَنْ أبِيهِ عَنْ حَنَش عَنْ عِكْرِمَةَ عِن ابْنِ عَبَّاس؛ قَالَ: أَصَابَ نَبِيَّ اللّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَصَاصَةٌ. فَبَلَغَ ذلِكَ عَلِيًّا. فَخَرَجَ يَلْتَمِسُ عَمًَ يُصِيبُ فِيهِ شَيْئاً لِيُقِيتَ بِهِ رَسُولَ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. فَأتَى بُسْتَاناً لِرَجُلٍ مِنَ الْيَهُودِ. فَاسْتَقَى لَهُ سَبْعَةَ عَشَرَ دَلْواً. وَكُلُّ دَلْوٍ بِتَمْرَةٍ. فَخَيَّرَهُ الْيَهُودِيُّ مِنْ تَمْرِهِ، سَبْعَ عَشَرَةَ عَجْوَةً. فَجَاءَ بِهَا إِلَى النَّبِيّ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.فِي الزوائد: فِي إسناده حنش، واسمه حسين بن قيس ضعفه أحمد وغيره .

766. (2446) (6753)- İbnu Abbâs radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a (bir ara) maddi darlık isabet etti. Bu duruma Ali muttali oldu. Hemen çıkıp, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın ihtiyacını görecek bir gelir temini için iş aradı. Derken bir yahudiye ait bir bahçeye uğradı. Adama her kovası yüz kuru hurmaya onyedi kova su çıkarıverdi. Yahudi de hurmasından onun için onyedi tane acve (denilen iyi hurma) seçip verdi. Ali radıyallahu anh bunları Resûlullah'a getirdi."[1052]

-767 -6754 -2447 -حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ. ثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ. ثَنَا سُفْيَانُ عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ أَبُو حَيَّةَ عَنْ عَلِيٍّ؛ قَالَ: كُنْتُ أَدْلُو الدَّلْوَ بِتَمْرَةٍ. وَأَشْتَرِطُ أَنَّهَا جَلِدَةٌ.فِي الزوائد: رِجَالُهُ إسناده ثقات والحديث موقوف. و أَبُو إسحاق اسمه عمرو بن عَبْدُ اللّهِ السبيعيّ، اختلط بأخرة، و كَانَ يدلّس وقد رواه بالعنعنة .

767. (2447) (6754)- Hz. Ali radıyallahu anh anlatıyor. "Ben bir hurma mukabilinde bir kova su çıkarırdım ve hurmanın iyi, kuru olmasını şart koşardım."[1053]

-768 -6755 -2448 -حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ الْمُنْذِرِ. ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ فَضَيْلٍ. ثَنَا عَبْدُ اللّهِ بْنِ سَعِيدٍ، عَنْ جَدِّهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ مِنَ ا ٴنْصَارِ فَقَالَ: يَا

رَسُولَ للهِ! مَالِي أرَى لَوْنَكَ مُنْكَفِئاَ؟ قَالَ: الْخَمْصُ فَانْطَلَقَ ا۠نْصَارِيُّ إِلَى رَحْلِهِ. فَلَمْ يَجِدْ فِي رَحْلِهِ شَيْئًا فَخَرَجَ يَطْلُبُ. فَإِذَ هُوَ بِيَهُودِيٍّ يَسْقِي نَخٍْ. فَقَالَ ا۠نْصَارِيُّ لِلْيَهُودِيِّ: أَسْقِي نَخْلَكَ؟ قَالَ: نَعَمْ. قَالَ: كُلُّ دَلْوِ بِتَمْرَةٍ. وَاشْتَرَطَ ا۠نْصَارِيُّ أَنْ َ يَأْخُذَ خَدِرَةًوَ تَارِزَةًوَ حَشَفَةً. وَ يَأْخُذَ إ جَلِدَةً. فَاسْتَقَى بِنَحْوِ مِنْ صَاعَيْنِ. فَجَاءَ بِهِ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.فِي الزوائد: فِي إسناده عَبْدُ اللَّه بن سَعِيدِ بن كيسان ضعفه أحمد و ابْنِ معين وغيرهما .

768. (2448) (6755)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Ensardan bir zat gelip: "Ey Allah'ın Resûlü! (Bugün) renginizi niye değişmiş görüyorum?" diye sordu. Aleyhissalâtu vesselâm: "Açlıktan" buyurdular. Ensarî hemen evine döndü. Ama evinde (ikram edecek) bir şey bulamadı. Yiyecek aramaya çıktı. Derken hurmalık sulayan bir yahudiye rastladı: Yahudiye: "Hurmalığını ben sulayayım ne dersin?"dedi. O da: "Pekâla!" dedi. Ensari: "Her kovaya bir hurma!" dedi ve hurmanın içi kararmış, sertleşmiş ve adileşmiş olmamasını şart koştu, iyi hurmadan alacağını söyledi. Sonra iki sa' hurma yapacak miktarda su çıkardı ve aldığı hurmayı Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a getirdi."[1054]

*** ÜÇTE BİRE, DÖRTTE BİRE MUZÂRA'A**

769- 6756- 2463- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ ثَابِتٍ الْجَحْدَرِيُّ. ثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ عَنْ خَالِدٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ عَنْ طَاوُسٍ؛ أَنَّ مُعَاذَ بْنَ جَبَلٍ أَكْرَى ا'رْضَ عَلى عَهْدِ رَسُولِ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَ أَبِي بَكْرٍ وَعُمَرَ وَ عُثْمَانَ، عَلى الثُّلُثِ وَالرُّبعِ فَهُوَ يُعْمَلُ بِهِ إِلَى يَوْمِكَ هَذَا.فِي الزَّوائد: إسناده صحيح و رِجَالُهُ موثقون. 'ن أحمد بن ثابت، قَالَ فِيهِ ابْنِ حبان فِي الثقات: مستقيم ا'مر. قلت: وباقي رجال ا''سناد يحتج بهم فِي الصحيح .

769. (2463) (6756)- Tâvus'un anlattığına göre: "Muaz İbnu Cebel radıyallahu anh, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, Hz. Ebu Bekr, Hz. Ömer ve Hz. Osman zamanlarında araziyi, (mahsulünü) üçte bir, dörtte bir karşılığında kiraya vermiştir. Bu kiralama işi, (o zamandan) şu günümüze kadar tatbik edile gelmiştir."[1055]

*** HURMA VE ÜZÜM ORTAKLIĞI**

770- 6757- 2468- حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ تَوْبَةَ. ثَنَا هُشَيْمٌ عَنِ ابْنِ أَبِي لَيْلَى، عَنِ الْحَكَمِ بْنِ عُتَيْبَةَ عَنْ مِقْسَمٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ؛ أَنَّ رَسُولَ لِلَّهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أعْطَى خَيْبَرَ أَهْلَهَا عَلى النِّصْفِ. نَخْلُهَا وَأرْضُهَا.فِي الزوائد: فِي إسناده الحكم بن عتيبة، قَالَ شعبة: لم يسمع من مقسم إ أربعة أحاديث. و ابْنِ أَبِي ليلى هَذَا هو مُحَمَّد بن عَبْدُ الرَّحْمَنِ ضعيف .

770. (2468) (6757)- İbnu Abbâs radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Hayber arazisini, hurmalıklarıyla, tarlalarıyla mahsulün yarısı mukabilinde eski ahalisine (yahudilere müzâraa usulüyle) verdi." [1056]

771- 6758- 2469- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ الْمُنْذِرِ. ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ فُضَيْلٍ عَنْ مُسْلِمٍ ا'عْوَرِ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ؛ قَالَ: لَمَّا افْتَتَحَ رَسُولُ لِلَّهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَيْبَرَ أَعْطَاهَا عَلى النِّصْفِ.فِي الزوائد: فِي إسناده مسلم بن كيسان ضعفه أحمد و ابْنِ معين وغيرهما .

771. (2469) (6758)- Hz. Enes İbnu Mâlik radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Hayber'i fethedince orayı yarıya ortağa verdi."NOT: Bu bahis daha önce yeterince açıklanmıştır, tekrar etmeyeceğiz.[1057]

*** MÜSLAMANLAR ÜÇ ŞEYDE ORTAK**

772- 6759- 2472- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللّٰهِ بْنُ سَعِيدٍ.ثَنَا عَبْدُ اللّٰهِ بْنُ خِرَاشِ بْنِ حَوْشَبٍ الشَّيْبَانِيُّ عَنِ الْعَوَّامِ بْنِ حَوْشَبٍ عَنْ مُجَاهِدٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: الْمُسْلِمُونَ شُرَكَاءُ فِي ثَلَاثٍ: فِي الْمَاءِ وَالْكَلَإِ وَالنَّارِ. وَثَمَنُهُ حَرَامٌ.قَالَ أَبُو سَعِيدٍ: يَعْنِى الْمَاءَ الْجَارِيَ.فِي الزوائد: عَبْدُ اللّٰه بن خراش. قد ضعفه أَبُو زرعة والبخاريّ وغيرهما. و قَالَ و محمد بن عمار الموصلي: كذاب .

772. (2472) (6759)- Hz. İbnu Abbâs radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Müslümanlar üç şeyde ortaktırlar: Suda, otta, ateşte. Bunlardan alınacak bedel de haramdır."Ebu Saîd dedi ki: "(Sudan maksad) akarsudur."[1058]

773- 6760- 2473- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِاللّٰهِ بْنِ يَزِيدَ. ثَنَا سُفْيَانُ عَنْ أَبِي الزِّنَادِ عَنِ الأَعْرَجِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ أَنَّ رَسُولَ للّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: ثَلَاثٌ لَا يُمْنَعْنَ: الْمَاءُ وَالْكَلَأُ وَالنَّارُ.فِي الزوائد: هَذَا إسناد صحيح. و رِجَالُهُ موثقون. لأن مُحَمَّد بن عَبْدُ اللّٰه بن يزيد أبا يَحْيَى المكي، وثقه النسائي و ابْنِ أَبِي حاتم وغيرهما. وباقي رِجَال الإسناد عَلَى شرط الشيخين .

773. (2473) (6760)- Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Üç şey vardır ki (istenince) vermemezlik edilmez: Su, ot ve ateş."[1059]

774- 6761- 2474- حَدَّثَنَا عَمَّارُ بْنُ خَالِدٍ الْوَاسِطِيُّ. ثَنَا عَلِيُّ بْنُ غُرَابٍ، عَنْ زُهَيْرِ بْنِ مَرْزُوقٍ عَنْ عَلِيِّ بْنُ زَيْدِ بْنِ جَدْعَانَ عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيِّبِ عَنْ عَائِشَةَ أَنَّهَا قَالَتْ: يَا رَسُولَ للّٰهِ! مَا الشَّيْءُ الَّذِي لَا يَحِلُّ مَنْعُهُ؟ قَالَ: الْمَاءُ وَالْمِلْحُ وَالنَّارُ قَالَتْ: يَا رَسُولَ اللّٰه! هذَا الْمَاءُ قَدْ عَرَفْنَاهُ. فَمَا بَالُ الْمِلْحِ

وَالنَّارِ؟ قَالَ يَا حُمَيْرَاءُ! مَنْ أعْطى نَاراً، فَكَأَنَّمَا تَصَدَّقَ بِجَمِيعِ مَا أنْضَجَتْ تِلْكَ اَلنَّارُ. وَمَنْ أعْطَي مِلْحاً فَكَأنَّمَا تَصَدَّقَ بجَمِيعِ مَا طَيَّبَ ذلِكَ الْمِلْحُ. وَمَنْ سَقَى مُسْلِماً شَرْبَةً مِنْ مَاءٍ، حَيْثُ يُوجَدُ الْمَاءُ فَكَأَنَّمَا أعْتَقَ رَقَبَةً. وَمَنْ سَقَى مُسْلِماً شَرْبَةً مِنْ مَاءٍ حَيْثُ َ يُوجَدُ الْمَاءُ فَكَأنَّمَا أحْيَاهَا.فِي الزوائد: هَذا إسناد ضعيف، لضعف عليّ بن زيد بن جدعان .

774. (2474) (6761)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Ey Allah'ın Resûlü!" dedim, verilmemesi caiz olmayan şey nedir?"
"Su, tuz ve ateş!" buyurdular. Ben tekrar: "Ey Allah'ın Resûlü dedim. Evet suyu anladık öyledir, ama tuz ve ateş niye öyledir?" dedim. Şu cevabı verdi:
"Ey Humeyrâ! Kim (isteyene) ateş verirse, bu ateşin pişirdiği her şeyi tasadduk etmiş gibi sevap kazanır! Kim de tuz verirse, o da bu tuzun tatlandırdığı her şeyi tasadduk etmiş gibi olur. Kim su bulunan yerde bir Müslümana bir içimlik su içirirse sanki bir köle azad etmiş gibi olur, suyun bulunmadığı yerde içirirse, onu ihya etmiş gibi olur."[1060]

*** OTA MANİ OLMAK İÇİN SUYA MANİ OLUNMAZ**

775- 6762- 2479- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سَعِيدٍ. عَبْدَةُ بْنُ سُلَيْمَانَ عَنْ حَارِثَةَ عَنْ عَمْرَةَ، عَنْ عَائِشَةَ؛ قَالَ رَسُولُ للَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: َ يُمْنَعُ فَضْلُ الْمَاءِ، وَ َ يُمْنَعُ نَقْعُ الْبِئْرِ.فِي الزوائد: فِي إسناده حارثة بن أَبِي الرَّجُلُ، ضعفه أحمد وغيره. ورواه ابْنِ حبان فِي صحيحه بسند فِيهِ ابْنِ إسحاق وهو مدلس .

775. (2479) (6762)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Suyun fazlası esirgenmez. Kuyunun (ihtiyaçtan) artan kısmı da esirgenmez."[1061]

*** AKAR SUYUN KULLANIMINDA SIRA**

776- 6763- 2481- حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ الْمُنْذِرِ الْحِزَامِيُّ. ثنَا زَكَرِيَّا بْنُ مَنْظُورِ بْنِ ثَعْلَبَةَ بْنِ أَبِي مَالِكٍ. حَدَّثَنِى مُحَمَّدُ بْنُ عُقْبَةَ بْنِ أَبِي مَالِكٍ، عَنْ عَمِّهِ ثَعْلَبَةَ بْنِ أَبِي مَالِكٍ؛ قَالَ: قَضىَ رَسُولُ للهِ صَلَّي الله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي سَيْلِ مَهْزُورٍ، ا٬عْلَىَ فَوْقَ ا٬سْفَلِ، يَسْقِي ا٬عْلَيَ إِلَى الْكَعْبَيْنِ، ثُمّ يُرْسِلُ إِلَى مَنْ هُوَ أَسْفَلُ مِنْهُ.فِي الزوائد: انفرد ابْنِ ماجة بِهَذا الحديث عن ثعلبة. وليس له شئ فِي بقية الستة. وفي سنده زكريا بن منظور المدنيّ القاضي، ضعفه أحمد و ابن معين وغيرهما .

776. (2481) (6763)- Sâlebe İbnu Ebî Mâlik radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Mehzur (isimli derenin) suyu (ile arazilerin sulanması sırası) hususunda şu hükmü verdi:
"(Arazisi) yukarıda olan kimse (arazisi) aşağıda olan kimsenin üstündedir (yani önce o sular). Yukarıdaki kimse (arazisini), su, ayak topuklarına varıncaya kadar sular, sonra suyu kendisinden aşağıda olana salıverir."[1062]

777- 6764- 2483- حَدَّثَنَا أَبُو الْمُغَلِّسِ. ثنَا فُضَيْلُ بْنُ سُلَيْمَانَ. ثنَا مُوسىَ بْنُ عُقْبَةَ، عَنْ إِسْحَاقَ ابْنِ يَحْيَى بْنُ الْوَلِيدِ عَنْ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ؛ أَنَّ رَسُولَ للهِ صَلَّي الله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَضىَ، فِي شُرْبِ النَّخْلِ مِنَ السَّيْلِ أَنَّ ا٬عْلَى فَا٬عْلَي يَشْرَبُ قَبْلَ ا٬سْفَلِ، وَيُتْرَكُ الْمَاءُ إِلَي الْكَعْبَيْنِ، ثُمَّ يُرْسَلُ الْمَاءُ إِلَى ا٬سْفَلِ الَّذِي يَلِيهِ، وكَذَلِكَ حَتَّي تَنْقَضِيَ الْحَوَائِطُ أَوْ يَفْنَى الْمَاءُ.فِي الزوائد: فِي إسناده إسحاق بن يَحْيَى قَالَ ابْنِ عديّ: يروى عن عبادة ولم يدركه. و كَذَا قال غيره .

777. (2483) (6764)- Ubâde İbnu's-Sâmit radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, hurmalıkların akar su ile sulanmaları hususunda şöyle hükmetti: "Suyun başından itibaren önce üsttekiler aşağıdakilerden önce sular. Su ökçeye (çıkacak kadar akmaya) bırakılır. Sonra su bitişikteki aşağıya bırakılır.

Bahçeler bitinceye veya su tükeninceye kadar böyle yapılır."[1063]

AÇIKLAMA:

Bu bahsi daha önce geçti. [1064]

*** SUYUN TAKSİMİ**

778 -6765- 2484- حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ الْمُنْذِرِ الْحِزَامِيُّ. أَنْبَأَنَا أَبُو الْجَعْدِ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ. عَنْ كَثِيرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ عَوْفٍ الْمُزَنِيِّ عَنْ أبِيهِ عَنْ جَدِّهِ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يُبَدَّأُ بِالْخَيْلِ يَوْمَ ورِدْهَا.فِي الزوائد: فِي إسناده عمرو بن عوف، ضعيف. وفيه حفيده كثير بن عَبْدُ اللَّه قَالَ الشافعي: ركن من أر كَانَ الكذب. و قَالَ أَبُو دَاوُد: كَذاب. و قَالَ ابن حبان: روى عن أبيه عن جده نسخة موضوعة يحل ذكرها فِي الكتب. و الرواية عنه إ عَلَى جهة التعجب .

778. (2484) (6765)- Kesir İbnu Abdillah İbni Avf el-Müzeni'nin dedesi (Amr İbnu Avf) radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Sulama gününde önce atlardan başlanmalıdır."[1065]

*** KUYUNUN HARÎMİ**

779- 6766- 2486- حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ عَمْرِو بْنِ سُكَيْنٍ. ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْمُثَنَّى. ح وَ حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ الصَّبَّاحِ؛ ثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ بْنُ عَطَاءٍ قَالَ: ثَنَا إِسْمَاعِيلُ الْمَكِّيُّ عَنِ الْحَسَنِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُغَفَّلٍ؛ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: مَنْ حَفَرَ بِئْراً فَلَهُ أَرْبَعُونَ ذِرَاعاً عَطَناً لِمَا شِيَتِهِ.فِي الزوائد: مدار الحديث فِي ا‘‘سنادين عَلَى إِسْمَاعِيلَ بن مسلم المكي تركه يَحْيَى القطان و ابْنِ مهدي وغيرهما .

779. (2486) (6766)- Abdullah İbnu Muğaffel radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kim (sahipsiz bir arazide) bir kuyu kazarsa, kendi hayvanlarına yatak olmak üzere kırk zirâlık mesafe onun olur."[1066]

AÇIKLAMA:

İhtiyaç sebebiyle sahipsiz arazide kuyu kazan kimsenin onu rahat tasarruf edebilmesi için muayyen belli bir sahaya hak sahibi olması gerekir. Sadedinde olduğumuz hadis, bunu kırk zirâ olarak belirler. Bu saha içinde başkası onun izni olmadan tasarrufta bulunamaz. Mesela gelip yeni bir kuyu açamaz, bahçe yapamaz. Kuyuyu kendi arazisi içinde açmışsa böyle bir yatak sahası mevzubahis olamaz, zaten kendisinindir. Kırk zirâlık saha her cihettendir. Ebu Hanîfe'nin fetvası da buna uygundur. Ebu Yusuf ve Muhammed, kuyu suyu deve gücüyle çekilirse bunun harîmi altmış zirâdır. Şâfi'î mezhebine göre, kuyunun sahipsiz arazideki harîmi, kuyudan su çeken kimsenin duracağı yer, suyun döküleceği yer, biriktirileceği havuz, sulamaya gelecek hayvan sürülerinin su civarında bekletileceği yerler gibi, kuyudan istifade edebilmek için ihtiyaç duyulacak yerlerin tamamıdır. Ancak ihtiyaç duyulan bu yerler başkasının mülkü ise harîm olamaz.[1067]

* **AĞACIN HARÎMİ**

780- 6767- 2488- حَدَّثَنَا عَبْدُ رَبِّهِ بْنُ خَالِدٍ النُّمَيْرِيُّ، أَبُو الْمُغَلَّسِ. ثنَا الْفُضَيْلُ بْنُ سُلَيْمَانَ. ثنَا مُوسَى بْنُ عُقْبَةَ. أَخْبَرَنِي إِسْحَاقُ بْنُ يَحْيَى بْنِ الْوَلِيدِ، عَنْ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ؛ أَنَّ رَسُولَ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَضَى فِي النَّخْلَةِ وَالنَّخْلَتَيْنِ وَالثَّثَةِ للرَّجُلِ فِي النَّخْلِ. فَيَخْتَلِفُونَ فِي حُقُوقِ ذَلِكَ. فَقَضَىَ أَنَّ لِكُلِ نَخْلَةٍ مِنْ أولئِكَ مِنْ ا٬سْفَلِ مَبْلَغُ جَرِيدِهَا حَرِيمٌ لَهَا.فِي الزوائد: إسناده منقطع. ضعيف، ٬ن إسحاق بن يَحْيَى يروى عن عبادة، ولم يدركه .

780. (2488) (6767)- Ubade İbnu's-Sâmit radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, bir hurma bahçesinde, bir adama ait bir, iki, üç hurma ağacı hususunda hüküm verdi. Bahçe sahibi ile bu birkaç ağacın sahipleri, bahçedeki hakları hususunda ihtilaf etmişlerdi. Aleyhissalâtu vesselâm, bu münferid ağaçlardan her biri için, dipten itibaren dalının uzandığı yere kadar ağacın harîmi sayılacağına hükmetti."[1068]

781- 6768- 2489- حَدَّثَنَا سَهْلُ بْنُ أَبُو الصُّغْدِيِّ. ثَنَا مَنْصُورُ أيُّ مُقَيْرٍ ثَنَا ثَابِتُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْعَبْدِيُّ عَنْ ابْنِ عُمَرَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: حَرِيمُ النَّخْلَةِ مَدُّ جَرِيدِهَا.فِي الزوائد: إسناده ضعيف .

781. (2489) (6768)- İbnu Ömer radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Hurma ağacının harîmi onun dallarının uzunluğu kadardır."[1069]

*** AKARINI SATAN, PARASINI MİSLİNE YATIRSIN**

782- 6769- 2490- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا وَكِيعٌ. ثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ مُهَاجِرٍ، عَنْ عَبْدُ الْمَلِكِ بْنِ عُمَيْرٍ عَنْ سَعِيدِ بْنِ حُرَيْثٍ؛ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: مَنْ بَاعَ دَاراً أَوْ عَقَاراً فَلَمْ يَجْعَلْ ثَمَنَهُ فِي مِثْلِهِ كَانَ قَمِناً أنْ َ يُبَارَكَ فِيهِ.حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ. ثَنَا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ عَبْدِ الْمَجِيدِ. حَدَّثَنِي إِسْمَاعِيلُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ مُهَاجِرٍ عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ عُمَيْرٍ عَنْ عَمْرِو بْنِ حَرَيْثٍ عَنْ أخِيهِ سَعِيدِ بْنِ حُرَيْثٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِثْلَهُ.فِي الزوائد: ليس لسعيد بن حديث فِي الكتب الخمسة فئ، و للمصنف سوى هَذَا الحديث .

782. (2490) (6769)- Sa'îd İbnu Hureys radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kim bir ev veya akâr satıp elde ettiği parayı aynı cins (bir mülk)e yatırmazsa, bu kimse, aldığı bedelin hakkında mübarek kılınmamasına müstehak olur."[1070]

783- 6770- 2491- حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ وَعَمْرُو بْنُ رَافِعٍ قَاَ: ثَنَا مَرْوَانُ بْنُ مُعَاوِيَةَ. ثَنَا أَبُو مَالِكٍ النَّخَعِيُّ عَنْ يُوسُفَ بْنِ مَيْمُونٍ عَنْ أَبِي عُبَيْدَةَ بْنِ حُذَيْفَةَ عَنْ أبيهِ حُذَيْفَةَ بْنِ الْيَمَانِ؛ قَالَ:قَالَ رَسُولُ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ بَاعَ دَاراً وَلَمْ يَجْعَلْ ثَمَنَهَا فِي مِثْلِهَا، لَمْ يُبَارَكْ لَهُ فِيهَا.فِي الزوائد: فِي إسناده يوسف بن ميمون. ضعفه أحمد وغيره .

783. (2491) (6770)- Huzeyfe İbnu'l-Yemân radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kim bir ev satar da aldığı parayı emsaline yatırmazsa, o para, kendisine mübarek kılınmaz."[1071]

AÇIKLAMA:

Dinimiz gayr-ı menkul emvali satıp menkul emvalde harcamayı teşvik

etmemiştir. Gayr-i menkul satıldığı taktirde yine gayr-ı menkule yatırılmalıdır. Bu mallar daha emniyetli, daha garantilidir. Zira çalınmaz, gasbedilmez, israfla istihlak edilip tez elden tüketilmez.[1072]

ŞUF'A BÖLÜMÜ

*** ARAZİYİ SATIŞTA KOMŞUYA HABER VER**

784 -6771 -2493- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ سِنَانٍ وَالْعَءُ بْنُ سَالِمٍ، قَاَ: ثَنَا يَزِيدُ بْنُ هارُونَ. أَنْبَأَنَا شَرِيكٌ عَنْ سِمَاكٍ، عَنْ ابْنِ عِكْرِمَةَ عَنْ عَبَّاسٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: مَنْ كَانَتْ لَهُ أَرْضٌ فَأَرَاضَ بَيعَهَا، فَلْيَعْرِضْهَا عَلى جَارِهِ.فِي الزوائد: إسناده صحيح، رِجَالُهُ ثقات .

784. (2493) (6771)- İbnu Abbâs radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Bir kimsenin arazisi olur da satmak isterse, önce komşusuna arz etsin."[1073]

*** HUDUD BELİRİRSE ŞUF'A YOK**

785- 6772- 2497- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى وَعَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عُمَرَ قَا: ثَنَا أَبُو عَاصِمٍ. ثَنَا مَالِكُ ابْنُ أَنَسٍ عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيِّبِ وَأَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَضى بِالشُّفْعَةِ فِيمَا لَمْ يُقْسَمْ. فَإِذَا وَقَعَتِ الْحُدُودُ فَ شُفْعَةَ.حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ حَمَّادٍ الطِّهْرَانِيُّ. ثَنَا أَبُو عَاصِمٍ عَنْ مَالِكٍ عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ وَأَبِي سَلَمَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَحْوَهُ. قَالَ أَبُو عَاصِمٍ: سَعِيدِ بْنُ الْمُسَيِّبِ مُرْسَلٌ. وَ أَبُو سَلَمَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ مُتَّصِلٌ.فِي الزوائدً: هَذَا إسناده صحيح عَلَى شرط البخاري: والحديث قد جَاءَ من حديث جَابِرٍ فِي البخاري وغيره .

785. (2497) (6772)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm taksim edilemeyen malda şüf'a hakkı tanıdı. Eğer (taşınamaz mal taksim edilip) hududlar belli olursa artık şufa hakkı yoktur." [1074]

*** ŞUF'A TALEBİ**

786- 6773 -2500- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ. مُحَمَّدُ بْنُ الْحَارِثِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدُ الرَّحْمَنِ الْبَيْلَمَانِيِّ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ عُمَرَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ لِلَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: الشُّفْعَةُ كَحَلِّ الْعِقَالِ.فِي الزوائد: فِي إسناده مُحَمَّد بن عَبْدُ الرَّحْمَنِ البيلماني، قَالَ فِيهِ ابْنِ عدي: كل ما يرويه البيلمانيّ فالبـء فِيهِ منه. و إِذَا روى عن مُحَمَّد بن الحارث فهما ضعيفان. وَقَالَ: حدث عن أبيه نسخة كلها موضوعة. يجوز احتجاج به و أذكره إ عَلَى وجه التعجب .

786. (2500) (6773)- İbnu Ömer radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Şüf'a (hakkı) devenin bağlı bulunduğu ipi çözmek gibidir (ipi çözülen deve kaçırıldığı gibi, kullanılmayan şut"a hakkı da kaçırılır)."[1075]

787- 6774 -2501- حَدَّثَنَا سُوَيْدُ بْنُ سَعِيدٍ، قَالَ: مُحَمَّدُ بْنُ الْحَارِثِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنُ عَبْدُ الرَّحْمَنِ الْبَيْلَمَانِي عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ عُمَرَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ لِلَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: َ شُفْعَةَ لِشَرِيكٍ عَلَى شَرِيكٍ إِذَا سَبَقَهُ بِالشِّرَاءِ. وَ لِصَغِيرٍ، وَ لِغَائِبٍ.فِي الزوائد: فِي إسناده البيلماني وقد تقدم الكم فِيهِ فِي ا‘‘سناد قبله .

787. (2501) (6774)- İbnu Ömer radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Bir ortak diğer bir ortaktan önce (üçüncü bir ortağın hissesini şuf'a yoluyla) satın aldığı zaman, diğer ortağın, hisseyi satın alan ortağa karşı şuf'a hakkı yoktur. Buluğ çağına varmamış ortak ve gâib (yani hazır bulunmayan) ortak için de şüf'a hakkı yoktur."[1076]

AÇIKLAMA:

Şufa hakkı ortaklık ve komşuluktan doğan bir haktır. Satılacak bir malı, aynı fiyata komşu veya ortağın alma hakkı vardır, işte bu hakka şufa hakkı denir. Son

hadiste ifade edilen "çocuk ve gaib için şufa hakkının olmadığı" meselesini mutlak almamak gerekir. Sahih hadislere dayanan fukahâ bazı kayıtlarla hem çocuk ve hem de gâib için şufa hakkı olduğunu belirtmişlerdir.

Bu mevzu daha önce geçtiği için açıklama kaydetmiyoruz.[1077]

LUKATA (BULUNTULAR) BÖLÜMÜ

*** YİTİK, BULANA HELAL DEĞİL**

788- 6775 -2502 -حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى. ثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ عَنْ حُمَيْدٍ الطَّوِيلِ عَنْ الْحَسَنِ عَنْ مُطَرِّفِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الشِّخِّيرِ عَنْ أَبِيهِ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للَّهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ضَالَّةُ الْمُسْلِمِ حَرَقُ النَّارِ.فِي الزوائد: إسناده صحيح وَرِجَالُهُ ثقات.

788. (2502) (6775)- Abdullah İbnu's-Sıhhîr radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Müslümanın yitirdiği (her şey) ateş alevidir."[1078]

NOT: Bu bahsin açıklaması geçti. [1079]

KÖLE AZADI BÖLÜMÜ

*** MÜDEBBER**

-789 -6776 -2514 -حَدَّثَنَا عُثْمَانَ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا عَلِيُّ بْنُ ظِبْيَانَ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ عَنْ نَافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ؛ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: الْمُدَبَّرُ مِنَ الثُّلُثِ.قالَ ابْنُ مَاجَةَ: سَمِعْتُ عُثْمَانَ يَعْنِي ابْنَ أَبِي شَيْبَةَ، يَقُولُ: هذَا خَطَأٌ. يَعْنِي حَدِيثَ »الْمُدَبَّرُ مِنَ الثُّلُثِ«.قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ: لَيْسَ لَهُ أَصْلٌ.فِي الزوائد: فِي إسناده عَلَى بن ظبيان ضعفه ابْنِ معين و أَبُو هاشم وغير واحد. وكذبه ابْنِ معين أيضا. و قَالَ المزّيّ: رواه الشافعي عن عليّ بن ظبيان موقوفا. قَالَ: قَالَ علي بن ظبيان: كنت أحدّث به مرفوعًا، فقال أصحابنا ليس بمرفوع بل موقوف عَلَى ابْنِ عمر فوقفته.قال الشافعي: الحفاظ الذين حدثوه يوقفونه عَلَى اِبْنِ عمر .

789. (2514) (6776)- İbnu Ömer radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Müdebber (efendisi ölünce azad edilecek olan) köle, sülüs (yani sahibinin terekesinin üçte birin)den olmak üzere muteber) dir."[1080]

AÇIKLAMA:

Efendinin "Ben ölünce hürsün" diye azad olmasını ölüm şartına bağladığı köleye müdebber denir. Bunun hukuki durumu diğerinden ayrıdır, artık satılamaz. Bu hadise göre, adamın geri kalan terekesinin üçte biri bu kölenin değerine denkse köle hür olur, değilse hür olamaz. Karşılamadığı taktirde geri kalan kısmı köle tazmin ederek hürriyetine kavuşur. Mâlik, Şafi'î ve cumhûrun hükmü böyledir. [1081]

*** ÜMMÜ VELED**

790- 6777- 2515- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ و مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ قَاَ: ثَنَا وَكِيعٌ. ثَنَا شَرِيكٌ عَنْ حُسَيْنِ بْنِ عَبْدِاللَّهِ بْنِ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ عَنْ عِكْرِمَةَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ لَلَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَيُّمَا رَجُلِ وَلَدَتْ أَمَتُهُ مِنْهُ، فَهِيَ مُعْتَقَةٌ عَنْ دُبُرٍ مِنْهُ.فِي الزوائد: فِي إسناده الحسين بن عبد اللّه بن عبيد اللّه بن عَبَّاسٍ، تركه ابْنِ المدينيّ وغيره. وضعفه أَبُو حاتم وغيره. وقال البخاري: إنه كَانَ يتهم بالزندقة .

790. (2515) (6777)- İbnu Abbâs radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kimin cariyesi, kendisinden bir çocuk doğurmuşsa, o cariye (ümmü veled olur ve) kendisinin vefatından sonra hür olur."[1082]

791- 6778- 2516- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُوسُفَ. ثَنَا أَبُو عَاصِمِ. ثَنَا أَبُو بَكْرٍ يَعْنِي النَّهْشَلِيَّ عَنِ الْحُسَيْنِ ابْنِ عَبْدُ اللَّهِ عَنْ عِكْرِمَةَ عَنِ ابْنٍ عَبَّاسٍ؛ قَالَ: ذُكِرَتْ أُمُّ إِبْرَاهِيمَ عِنْهَ رَسُولِ لَلَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: أَعْتَقَهَا وَلَدُهَا.فِي الزوائد: فِي إسناده الحسين بن عَبْدُ اللَّهِ وقد تقدم فِيهِ الكم آنفا .

791. (2516) (6778)- İbnu Abbâs radıyallahu anhüma anlatıyor. "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın yanında (oğlu) İbrahim'in annesi zikredilmişti. Aleyhissalâtu vesselâm: "Onu, oğlu İbrahim azad etti!" buyurdular."[1083]

792- 6779- 2517- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى وَإِسْحَاقُ بْنُ مَنْصُورٍ، قَاَ: ثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ. أَخْبَرَنِي أَبُو الزُّبَيْرِ؛ أَنَّهُ سَمِعَ جَابِرَ بْنَ عَبْدُ اللَّهِ يَقُولُ: كُنَّا نَبِيعُ سَرَارِيَنَا وَأُمَّهَاتِ أَوْلِدِنَا وَ النَّبِيُّ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِينَاحِيٌّ. نَرَى بِذَلِكَ بَأساً.فِي الزوائد: إسناده صحيح، رِجَالُه ثقات .

792. (2517) (6779)- Hz. Câbir radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm aramızda hayatta iken, cariyelerimizi ve çocuklarımızın annesi olan cariyelerimizi satardık, bunda bir beis görmezdik."[1084]

AÇIKLAMA:

Ümmü'l-veledin satılamaması esastır. Bu hususta icma vardır. Alimler, aksi rivayette bulunan sahabilerin bilahare görüşlerinden rücu ederek icmaya katıldıklarını belirtir. [1085]

*** MÜKÂTEBE**

793- 6780- 2519- حَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ. ثَنَا عَبْدُ اللّٰهِ بْنُ نُمَيْرٍ وَ مُحَمَّدُ بْنُ فُضَيْلٍ عَنْ حَجَّاجٍ عَنْ عَمْرِو ابْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيِّهِ وَسَلَّمَ: أَيُّمَا عَبْدٍ كُوتِبَ عَلى مِائَةِ أُوقِيَّةٍ، فأَدَّاهَا إًّ عَشْرَ أُوقِيَّاتٍ فَهُوَ رَقِيقٌ.فِي الزوائد: فِيهِ حجاج بن أرطاة وهو مدلس .

793. (2519) (6780)- Amr İbnu Şu'ayb an ebihi an ceddihi radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kendisiyle yüzyirmi okiyye üzerinden mükâtebe yapılan bir köle, bütün borcunu ödese de on okiyyelik (az bir şey dahi kalsa) o yine köledir."[1086]

794- 6781- 2520- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ، عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ نَبْهَانَ مَوْلى أُمِّ سَلَمَةَ عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ؛ أَنَّهَا أَخْبَرَتْ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ: إِذَا كَانَ "حْدَاكُنَّ مُكَاتَبٌ، وَ كَانَ عِنْدَهُ مَا يُؤَدِّي فَلْتَحْتَجِبْ مِنْهُ.قَالَ السندي: ذكر البيهقيّ عن الشافعي ما يدل عَلَى أن الحديث يخلو من ضعف، 'ن راويه نبهان .

794. (2520) (6781)- Ümmü Seleme Radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Siz kadınlardan birinin mukâtebe yaptığı bir köleniz varsa, köleniz ödeyeceği meblağa sahip olduğu andan itibaren onun yanında örtünmeniz (kaç-göç etmeniz) gerekir."[1087]

*** MAHREMİ KÖLE OLAMAZ**

795- 6782- 2525- حَدَّثَنَا رَاشِدُ بْنُ سَعِيدٍ الرَّمْلِيُّ وَعُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ الْجَهْمِ الْأَنْمَاطِيُّ قَالَا: ثَنَا ضَمْرَةُ ابْنِ رَبِيعَةَ عَنْ سُفْيَانَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ دِينَارٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ مَلَكَ ذَا رَحِمٍ مَحْرَمٍ فَهُوَ حُرٌّ.فِي الزوائد: فِي إسناده مَن تُكلمً فِيهِ .

795. (2525) (6782)- İbnu Ömer radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kim mahremi olan bir yakınına malik (olma durumunu kazanır) ise o mahremi hürdür." [1088]

*** MALI OLAN KÖLE AZAD EDİLMİŞSE**

796- 6783- 2530- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى. ثَنَا سَعِيدُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْجَرْمِيُّ. ثَنَا الْمُطَّلِبُ بْنُ زِيَادٍ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ جَدِّهِ عُمَيْرٍ وَهُوَ مَوْلَى ابْنِ مَسْعُودٍ؛ أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ قَالَ لَهُ: يَا عُمَيْرُ! إِنِّى أَعْتَقْتُكَ عِتْقاً هَنِيئاً. إِنِّى سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: أَيُّمَا رَجُلٍ أَعْتَقَ غُماً، وَلَمْ يُسَمِّ مَالَهُ فَالْمَالُ لَهُ. فَإخْبِرْنِي مَا مَالُكَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ نُمَيْرٍ. ثَنَا الْمُطَّلِبُ بْنُ زِيَادٍ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ إِبْرَاهِيمَ؛ قَالَ: قَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْعُودٍ لِجَدِّي. فَذَكَرَ نَحْوَهُ.فِي الزوائد: فِي إسناده إسحاقِ بن إِبْرَاهِيمَ المسعودي قَالَ فِيهِ البخاري: يتابع فِي رفع حديثه. و قَالَ ابْنِ عديّ: ليس له إ حديثا. و قَالَ مسلمة: ثقة. وذكره ابْنِ حبان فِي الثقات. وشيخه عمير، ذكره ابْنِ حبان فِي الثقات. والمطلب بن زياد وثقه أحمد و ابْنِ معين والعجلي وغيرهم. وباقيهم ثقات .

796. (2530) (6783)- Abdullah İbnu Mes'ud radıyallahu anh'ın azadlısı Umeyr'ın anlattığına göre: "Abdullah kendisine: "Ey Umeyr! Seni ben, kolay bir azadlama ile azadladım. Zira Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın: "Kim bir köleyi azad eder ve (kölenin elindeki) malını zikretmezse mal kölenin olur!" dediğini işittim. Sen bana elindeki maldan haber ver (ne kadardır)?"[1089]

AÇIKLAMA:

Bu ve benzeri bazı hadislere dayanan bir kısım âlimler, kölenin mülk edinebileceğini söylemişlerdir. Ancak aslolan aksidir.[1090]

*** VELED-İ ZİNANIN AZADLISI**

797 -6784 -2531 -حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا الْفَضْلُ بْنُ دُكَيْنٍ. ثنَا إِسْرَائِيلُ عَنْ زَيْدٍ ابْنِ جُبَيْرٍ عَنْ أَبِي يَزِيدَ الضِّنِّيِّ عَنْ مَيْمُونَةَ بِنْتِ سَعْدٍ مَوْلَاةِ النَّبِيِّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سُئِلَ عَنْ وَلَدِ الزِّنَا. فَقَالَ: نَعْلَانِ أُجَاهِدُ فِيهِمَا، خَيْرٌ مِنْ أَنْ أُعْتِقَ وَلَدَ الزِّنَا.فِي الزوائد: فِي إسناده أَبُو يزيد الضنيّ، قَالَ ابْنِ عبد الغني: منكر الحديث. و قَالَ البخاري: مجهول. وكذا قَالَ الذهبي. و قَالَ الدارقطني: ليس بمعروف .

797. (2531) (6784)- Resûlullah'ın azadlılarından Meymune bintu Sa'd anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a veled-i zinadan sorulmuştu, şu cevabı verdi: "Savaşırken giydiğim bir çift ayakkabı veled-i zinayı azad etmemden daha hayırlıdır."[1091]

AÇIKLAMA:

Bazı alimler hadisi, veled-i zinanın kötü hal sahibi olması sebebiyle onu azad etmek suretiyle yapılacak iyiliğin sevabının pek az olacağı şeklinde anlamıştır. Hattabî gibi bazı alimler bu hükmün "muayyen bir veled-i zina hakkında varid olduğunu" söylemişlerdir. Bu görüşte olanlar "Zinadan zinaya yapan anne-babanın mesul olduğuna, çocuğun onların fiillerinden masum bulunduğuna" dair rivayetleri göz önüne almış olmalıdır. [1092]

HUDUD (AĞIR CEZALAR) BÖLÜMÜ

*** HADDLERİN TATBİKİ**

798- 6785- 2537- حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ. ثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ. ثَنَا سَعِيدُ بْنُ سِنَانٍ عَنْ أَبِي الزَّاهِرِيَّةِ عَنْ أَبِي شَجَرَةَ كَثِيرِ بْنِ مُرَّةَ عَنِ ابْنِ عُمَرَ؛ أَنَّ رَسُولَ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِقَامَةُ حَدٍّ مِنْ حُدُودِ اللهِ خَيْرٌ مِنْ مَطَرِ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً، فِي بَدِ اللهِ عَزَّ وَ جَلَّ. فِي الزوائد: فِي إسناده سَعِيدِ بن سنان ضعفه ابْنِ معين وغيره. و قَالَ الدارقطني: يضع الحديث .

798. (2537 (6785)- İbnu Ömer radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Allah'ın had cezalarından birinin yerine getirilmesi Allah'ın beldelerinde kırk gece yağan yağmurdan daha hayırlıdır." [1093]

799- 6786- 2539- حَدَّثَنَا نَصْرُ بْنُ عَلِي الْجَهْضَمِيُّ. ثَنَا حَفْصُ بْنُ عُمَرَ. ثَنَا الْحَكَمُ بْنُ أَبَانَ عَنْ عِكْرِمَةَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ جَحَدَ آيَةً مِنَ الْقُرآنِ فَقَدْ حَلَّ ضَرْبُ عُنُقِهِ. وَمَنْ قَالَ: َ إِلهَ إَّ اللهُ وَحْدَهُ َ شَرِيكَ لَهُ، وَأَنَّ مُحَمَّداً عَبْدُهُ وَرَسُولهُ فَ سَبِيلَ ‘حَدٍ عَلَيْهِ إَّ أَنْ يُصِيبَ حَدًّا فَيُقَامَ عَلَيْهِ.فِي الزوائد: هَذَا إسناده ضعيف، فِيهِ حفص بن عمر العربيّ القرح ضعفه ابْنِ معين و أَبُو حاتم والنسائي و ابْنِ عديّ والدارقطني. ووثقه ابْنِ أَبِي حاتم .

799. (2539) (6786)- İbnu Abbâs radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kur'an'dan tek bir ayeti inkâr edenin boynunu vurmak helal olur. Kim lâ ilâhe illallâhu vahdehû lâ şerîke leh ve enne Muhammeden abduhu ve Resûluhu (Allah birdir, ortağı yoktur, Muhammed onun kulu ve elçisidir)" derse hiç kimsenin ona dokunma yetkisi yoktur. Ancak, bir hadd suçu işlerse, ona cezası verilir." [1094]

800- 6787- 2540- حَدَّثَنَا عَبْدُاللهِ بْنُ سَالِمِ الْمَفْلُوجُ. ثَنَا عُبَيْدَةُ بْنُ ا‘سْوَدِ عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ الْوَلِيدِ عَنْ أَبِي صَادِقٍ عَنْ رَبِيعَةَ بْنِ نَاجِدٍ عَنْ عُبَادَةَ بْنِ

الصَّامِتِ؛ قَالَ: رَسُولَ للهِ صَلَّي اللهَ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَقِيمُوا حُدُودَ اللهِ فِي الْقَرِيبِ وَالْبَعِيدِ. وَ تَأْخُذْكُمْ فِي اللّهِ لَوْمَةُ ئِمٍ.فِي الزوائد: هَذَا إسناده صحيح عَلَى شرط ابن حبان فقد ذكر جمع رواته، فِي ثقاته .

800. (2540) (6787)- Ubâde İbnu's-Sâmit radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Siz Allah'ın had cezalarını (akrabalık ve diğer hususlarda size) yakın olan hakkında da uzak olan hakkında da tatbik edin. Allah'ın hükmünü uygulamaktan sizi hiçbir ayıplayıcının ayıplaması alıkoymasın."[1095]

AÇIKLAMA:

Hadd cezalan bizzat nasslarla tesbit edilen cezalardır. Bunların tatbiki hem adaleti sağlar, hem de içtimaî hayatı nizam içinde tutar. Ayet-i kerimede "kısasta sizin için hayat var" buyrulmuştur. İslâm'a göre içtimaî hayatın baş dinamiği adalettir. Bu sebeple onun gerçekleşmesinin ifadesi olan haddin uygulanmasının, Resûlullah, kırk gece aralıksız yağan hareketli yağmurdan daha hayırlı olduğunu ifade etmiştir. Hududun uygulanması hususunda akraba-yabancı, zengin-fakir, avam-havas, müslim-gayr-i müslim ayırımı yapılmamalıdır. Kınayanların kınamasına aldırış edilmemelidir. Resûlullah bu son ifadesiyle, İslâmî hududun tatbikatını medeniliğe aykırı bulacak nesillerin geleceğini haber vermiş olmaktadır.[1096]

*** ŞÜPHE VARSA HAD UYGULANMAZ**

801- 6788- 2545- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْجَرَّاحِ. ثَنَا وَكِيعٌ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ الْفَضْلِ عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي سَعِيدٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ادْفَعُوا الْحُدُودَ مَا وَجَدْتُمْ لَهُ مَدْفعاً.فِي الزوائد: فِي إسناده إِبْرَاهِيمَ عن الفضل المخزومي ضعفه أحمد و ابْنِ معين والبخاري وغيرهم .

801. (2545)(6788)- Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Hadd cezasını defedebildiğiniz müddetçe defedin (suçun sübutunu zedeleyen delilleri esas alarak uygulamaktan kaçının)." [1097]

802- 6789- 2546- حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ حُمَيْدِ بْنِ كَاسِبٍ. ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عُثْمَانَ الْجُمَحِيُّ. ثَنَا الْحَكَمُ ابْنُ أَبَانَ عَنْ عِكْرِمَةَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: مَنْ سَتَرَ عَوْرَدَ أَخِيهِ الْمُسْلِمِ سَتَرَ اللَّهُ عَوْرَتَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ. وَمَنْ كَشَفَ عَوْرَةَ أَخِيهِ الْمُسْلِمِ كَشَفَ اللَّهُ عَوْرَتَهُ حَتَّي يَفْضَحَهُ بِهَا فِي بَيْتِهِ.فِي الزوائد: فِي إسناده مُحَمَّد بنِ صفوان الجمحي، قَالَ فِيهِ أَبُو حالم: منكر الحديث،ضعيف الحديث. و قَالَ الدارقطي: ليس بقوي. وذكره ابْنِ حبان فِي الثقات. وباقي رجال ا؛سناد ثقات .

802. (2546) (6789)- İbnu Abbâs radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kim müslüman kardeşinin ayıbını örterse, Kıyamet günü Allah da onun ayıbını örter. Kim de müslüman kardeşinin ayıbını açarsa Allah da onun ayıbını açıp evinin içinde bile rezil eder."[1098]

AÇIKLAMA:

Alimler, örtülmesi, teşhir edilmemesi gereken ayıplan bir daha dönüp yapılmayacak şahsi kusurlar olarak yorumlamışlardır. Değilse herkesi

ilgilendiren kötülükleri, cürümleri işleyen kimselere müdahale etmek, vazgeçmediği taktirde ilgililere şikayet etmek yasaklanmış olan gıybet değildir, bilakis herkese terettüp eden emr-i bil-ma'ruf ve nehy-i anil-münker vazifesidir. Şu halde ayıbın örtülmesine müteallik hadisler kötülüklerle mücadeleye engel yapılmamalıdır.[1099][1100]

*** HADD CEZASINDA ŞEFAAT OLMAZ**

803- 6790- 2548- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا عَبْدُ اللّهِ بْنُ نُمَيْرٍ. ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْحَاقَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ طَلْحَةَ بْنِ رُكَانَةَ عَنْ أُمِّهِ عَائِشَةَ بِنْتِ مَسعُودِ بْنِ ا۠سْودِ عَنْ أَبِيهَا؛ قَالَ: لَمَّا سَرَقَتِ الْمَرْأَةُ تِلْكَ القَطِيفَةَ مِنْ بَيْتِ رَسُولِ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. أعْظَمْنَا ذلِكَ. وَكَانَتِ امْرَأةً مِنْ قُرَيْشٍ. فَجِئْنَا إِلَى النَّبِيِّ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نُكَلِّمُهُ. وَقُلْنَا: نَحْنُ نَفْدِيهَا بِأَرْبَعِينَ أُوقِيَّةً. فَقَالَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: تُطَهَّرَ خَيْرٌ لَهَا فَلَمَّا سَمِعْنَا لِينَ قَوْلِ رَسُولِ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، أَتَيْنَا أُسَامَةَ فَقُلْنَا: كَلِّمْ رَسُولَ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. فَلَمَّا رَأى رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ذَلِكَ قَامَ خَطِيباً فَقَالَ: مَا إِكْثَارُكُمْ عَلَىَّ فِي حَدٍّ مِنْ حُدُودِ اللّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَقَعَ عَلى أَمَةٍ مِنْ إِمَاءِ اللّهِ؟ وَالَّذِى نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ! لَوْ كَانَتْ فَاطِمَةُ ابْنَةُ رَسُولِ للّهِ نَزَلَتْ بِالَّذِي نَزَلَتْ بِهِ، لَقَطَعَ مُحَمَّدٌ يَدَهَا.فِي الزوائد: فِي إسناده مُحَمَّد بن إسحاق وهو مدلس .

803. (2548) (6790)- Mes'ud İbnu'l-Esved radıyallahu anh anlatıyor: "(Fatıma isimli) kadın, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın evinden kadifeyi çalınca biz bunu büyük bir hadise olarak değerlendirdik. Kadın Kureyş'ten (tanınmış) birisiydi. Lehinde konuşmak üzere Resûlullah'a geldik: "Biz onun cezasına mukabil kırk okiyyelik fidye verelim" dedik. Aleyhissalâtu vesselâm: "Cezasını çekerek temizlenmesi onun için daha hayırlıdır" buyurdular. Biz Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın sözündeki yumuşaklığı görünce, Üsâme'ye geldik ve: "Git, kadın lehine Resûlullah'a konuş (da eli kesilmesin)" dedik. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bu hali görünce (sertleşti ve) hutbe irad etmek üzere ayağa kalktı, şöyle söyledi: "Aziz ve celil olan Allah'ın cariyelerinden bir cariyeye terettüp eden Allah'ın haddlerinden birini (tatbik etmemem için) üzerimde niye bu kadar ısrar ediyorsunuz? Muhammed'in nefsini kudret elinde tutan Zât-ı Zülcelâl'e yemin olsun! Eğer o kadının tenezzül ettiği şeye (hırsızlığa) Muhammed'in kızı Fâtıma tenezzül etseydi Muhammed (hiç çekinmeden) onun elini mutlaka keserdi."[1101]

AÇIKLAMA:

Bu hâdisenin açıklaması geçti. [1102]

*** KÖTÜLÜĞÜ ALENÎ YAPAN**

804- 6791- 2559- حَدَّثَنَا الْعَبَّاسُ بْنُ الْوَلِيدِ الدِّمَشْقِيُّ. ثَنَا زَيْدُ بْنُ يَحْيَى بْنِ عُبَيْدٍ. ثَنَا اللَّيْثُ بْنُ سَعْدٍ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي جَعْفَرٍ عَنْ أَبِي الْأَسْوَدِ عَنْ عُرْوَةَ عنِ ابْنِ عَبَّاسٍ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَوْ كُنْتُ رَاجِماً أَحَداً بِغَيْرِ بَيِّنَةٍ لَرَجَمْتُ فُلَانَةَ. فَقَدْ ظَهَرَ مِنْهَا الرِّيبَةُ فِي مَنْطِقِهَا وَهَيْئَتِهَا وَمَنْ يَدْخُلُ عَلَيْهَا.فِي الزوائد: إسناده صحيح ورجاله ثقات .

804. (2559) (6791)- İbnu Abbâs radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "(Zina suçu sebebiyle) herhangi birini şahitsiz olarak recmetseydim, falan kadını recmederdim. Çünkü onun konuşmasından, vaziyetinden ve yanına girip çıkanlardan dolayı ciddi bir şüphe hasıl olmuştur." [1103]

*** CARİYEYE HADD TATBİKİ**

805- 6792- 2566- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ رُمْحٍ قَالَ: أَنْبَأَنَا اللَّيْثُ بْنُ سَعْدٍ عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي حَبِيبٍ عَنْ عَمَّارِ بْنِ أَبِي فَرْوَةَ؛ أَنَّ مُحَمَّدُ بْنُ مُسْلِمٍ حَدَّثَهُ أَنَّ عُرْوَةَ حَدَّثَهُ أَنَّ عَمْرَةَ بِنْتُ عَبْدٌ الرَّحْمَنِ حَدَّثَتْهُ، أَنَّ عَائِشَةَ حَدَّثَتْهَا؛ أَنَّ رَسُولَ للَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِذَا زَنَتِ ا؛مَةُ فَاجْلِدُوهَا. فَإِنْ زَنَتْ فَاجْلِدُوهَا. فَإِنْ زَنَتْ فَاجْلِدُهَا. فَإِنْ زَنَتْ فَاجْلِدُوهَا. ثُمَّ بِيعُوهَا وَلَوْ بِضَفِيرٍ.وَالضَّفِيُر الْحَبْلُ.فِي الزوائد: فِي إسناده عمار بن أَبِي فروة، وهو ضعيف كما ذكره البخاري وغيره. وذكره ابْنِ حبان فِي الثقات .

805. (2566) (6792)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Cariye zina ederse sopalayın, yine zina yaparsa yine sopalayın, yine zina yaparsa yine sopalayın, yine zina yaparsa yine sopalayın, sonra onu, (bu halini belirterek) bir örgü (ip) bedeliyle de olsa satın!" [1104]

*** YAŞLI VE HASTAYA HADD GEREKİR**

806- 6793- 2574- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ نُمَيْرٍ. ثنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْحَاقَ عَنْ يَعْقُوبَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ ا‘شَجِّ، عَنْ أَبِي أُمَامَةَ بْنِ سَهْلِ بْنِ حُنَيْفٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ سَعْدِ بْنِ عُبَادَةَ؛ قَالَ: كَانَ بَيْنَ أَبْيَاتِنَا رَجُلٌ مُخْدَجٌ ضَعِيفٌ فَلَمْ يُرَعْ إِ َّ وَهُوَ عَلى أَمَةٍ مِنْ إِمَاءِ الدَّارِ يَخْبُثُ بِهَا. فَرَفَعَ شَأْنَهُ سَعْدُ بْنُ عُبَادَةَ إِلَى رَسُولِ للهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. فَقَالَ: اجْلِدُوهُ ضَرْبَ مِائَةِ سَوْطٍ قَالُوا. يَا نَبِيَّ اللَّهِ! هُوَ أَضْعَفُ مِنْ ذلِكَ. لَوْ ضَرَبْنَاهُ مِائَةَ سَوْطٍ مَاتَ. قَالَ فَخُذُوا لَهُ عِثْكاً فِيهِ مِائَةُ شِمْرَاخٍ، فَاضْرِبُوهُ ضَرْبَةً وَاحِدَةً.حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ وَكِيعٍ. ثَنَا الْمُحَارِبيُّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْحَاقَ عَنْ يَعْقُوبَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِي أُمَامَةَ بْنِ سَهْلٍ عَنْ سَعْدِ بْنِ عُبَادَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَحْوَهُ . فِي الزوائد: مدار ا‘سناد عَلَى مُحَمَّد بن إسحاق وهو مدلس. وقد رواه بالعنعنة .

806. (2574) (6793)- Said İbnu Sa'd İbnu Ubâde radıyallahu anhüma anlatıyor: "Evlerimiz arasında vücut yapısı noksan ve zayıf bir adam vardı. (Bir gün) mahallenin cariyelerinden biriyle kötü vaziyette aniden yakalandı. Bunun üzerine (babam) Sa'd İbnu Ubâde durumunu Aleyhissalâtu vesselâm'a duyurdu. "Yüz sopa vurun!" emrettiler. Halk: "Ey Allah'ın Resûlü! O buna zayıftır, buna dayanamaz, yüz sopa vurursak ölür!" dediler. Efendimiz: "Öyleyse, onun için yüz saçaklı bir hurma dalı alın ve ona o dal ile bir kere vurun!" buyurdular." [1105]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, hadd cezasına dayanamayacak durumda olan hasta suçlu için takip edilecek usulü göstermektedir. İbnu'l-Hümâm, cezası recmedilmek olan yani bekar olmayan bir hasta zina edecek olsa, cezanın hemen uygulanacağını belirtir. "Çünkü der, zaten öldürülmesi gerekirdi." Bu sebeple hastalık hali cezanın uygulanmasına mani değil. Eğer hasta zani, bekarsa, iyileşinceye kadar hadd uygulanmaz. Çünkü onun cezası sopalanmaktır, öldürülmek değil. Hasta iken sopalanmak ölümüne sebebiyet verebilir: Eğer bu kimse iyileşmeyecek bir hastalığa tutulmuşsa veya bünyesi zayıfsa, hem Hanefiler, hem de Şâfiiler,

sadedinde olduğumuz hadis mucibince, yüz dalcığı bulunan bir hurma dalı ile bir defa vurulacağına hükmeder. Her dalcık vücuduna değmelidir, bu vacibtir. Bu sebeple dal, hurma dalında olduğu gibi yaygın olmalıdır.[1106]

*** MALINI MÜDAFAA EDERKEN ÖLEN ŞEHİTTİR**

-807 -6794 -2581 -حَدَّثَنَا الْخَلِيلُ بْنُ عَمْرٍو. ثَنَا مَرْوَانُ بْنُ مُعَاوِيَةَ. ثنَا يَزِيدُ بْنُ سِنَانٍ الْجَزَرِيُّ عَنْ مَيْمُونِ بْنِ مِهْرَانَ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ أُتِيَ عِنْدَ مَالِهِ، فَقُوتِلَ فَقَاتَلَ فَقُتِلَ، فَهُوَ شَهِيدٌ.فِي الزوائد: فِي إسناده يزيد بن سنان التميمي، أَبُو فرة الرهاويّ ضعفه أحمد وغيره .

807. (2581) (6794)- İbnu Ömer radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kimin malının yanına (gasbetmek veya çalmak için) gidilir, bu maksatla mal sahibiyle mukatele edilir ve mal sahibi öldürülürse, o kimse şehit olur."[1107]

-808 -6795 -2582 -حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ. ثَنَا أَبُو عَامِرٍ. ثَنَا عَبْدُ العَزِيزِ بْنُ الْمُطَّلِبِ عَنْ عَبْدِاللّهِ ابْنِ الْحَسَنِ عَنْ عَبْدِالرَّحْمَنِ ا٠عْرَجِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ أُرِيدَ مَالُهُ ظُلْماً فَقُتَلَ، فَهُوَ شَهِيدٌ.فِي الزوائد: إسناده حسن لقصور درجته عن أخل الحفظ وا٠تقان .

808. (2582) (6795)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kimin malı zulüm yoluyla elinden alınmak istenir ve bu yolda öldürülürse, o kimse şehittir."[1108]

NOT: Malını müdafaa ederken öldürülme mevzuunda açıklama geçti. [1109]

*** HIRSIZA HADD**

-809 -6796 -2586 -حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ. ثَنَا أَبُو هِشَامٍ الْمَخْزُومِيُّ. ثَنَا وُهَيْبٌ. ثَنَا أَبُو وَاقِدٍ عَنْ عَامِرِ بْنِ سَعِدٍ عَنْ أَبِيهِ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: تُقْطَعُ يَدُ السَّارِقِ فِي ثَمَنِ الْمِجَنِّ.فِي الزوائد: فِي إسناده أَبُو واقد، وهو ضعيف. ضعف غير واحد وأصل حديث فِي صحيحين وغيرهما. من حديث عائشة وأبي هريرة وابن عمر رضى اللّٰه عنهم .

809. (2586) (6796)- Âmir İbnu Sa'dın babası (Sa'd İbnu Ebi Vakkas) radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:"(Üç dirhemlik) kalkan değerinde (bir malın çalınmasıyla) hırsızın eli kesilir."[1110]

*** KÖLE ÇALARSA**

810- 6797- 2590- حَدَّثَنَا جُبَارَةُ بْنُ الْمُغَلِّسِ. ثَنَا حَجَّاجُ بْنُ تَمِيمٍ عَنْ مَيْمُونِ بْنِ مِهْرَانَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ؛ أَنَّ عَبْداً مِنْ رَقِيقِ الْخُمُسِ سَرَقَ مِنَ الْخُمُسِ، فَرُفِعَ ذلِكَ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. فلَمْ يَقْطَعْهُ وَقَالَ: مَالُ اللّهِ عَزَّ وَجَلَّ، سَرَقَ بَعْضُهُ بَعْضاً.فِي الزوائد: فِي إسناده جابرة وهو ضعيف .

810. (2590) (6797)- İbnu Abbas radıyallahu anhüma anlatıyor: "Humusa ait kölelerden biri humus malından çalmıştı. Bu hâdise Resûlullah'a haber verildi. Hırsızın elini kesmedi. "(Hepsi de) Allah Teâla hazretlerinin malıdır, bazısı bazısını çalmıştır" buyurdular." [1111]

*** YANKESİCİ**

-811 -6798 -2592 -حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى. ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَاصِمِ بْنِ جَعْفَرٍ الْمِصْرِيُّ. ثَنَا الْمُفَضَّلُ ابْنُ فَضَالَةَ عَنْ يُونُسَ بْنِ يَزِيدَ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنِ عُوْفٍ، عَنْ أَبِيهِ؛ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ للهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: لَيْسَ عَلَى الْمُخْتَلِسُ قَطْعٌ.فِي الزوائد: رِجَالُهُ إسناد موثقون .

811. (2592) (6798)- Abdurrahman İbnu Avf anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Muhtelis (yankesici) kimseye el kesme cezası verilmez."[1112]

*** MEYVE VE SEBZEDE EL KESİLMEZ**

812- 5799- 2594- حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ. ثَنَا سَعْدُ بْنُ سَعِيدٍ الْمَقْبُرِيُّ عَنْ أَخِيهِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: قَطْعَ فِي ثَمَرٍ وَ كَثَرٍ.فِي الزوائد: فِي إسناده عَبْدُ اللّه بن سَعِيدِ المقبريّ وهو ضعيف .

812. (2594) (6799)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Ne meyve sebebiyle ne de keser (denen hurma göbeği) hırsızlığı sebebiyle el kesilmez."[1113]

AÇIKLAMA:

Alimler semer kelimesinin yaş meyve mânasına kullanılmasını göz önüne alarak yaş meyveyi çalana el kesme cezasının verilemeyeceğine hükmetmiştir. Ebu Hanife "ağacın üzerinde olsun, kesilip toplanmış olsun yaş meyve hırsızlığından kimsenin elinin kesilmeyeceğine" hükmetmiş, ayrıca etleri, sütleri ve meşrubatı da yaş meyveye kıyaslamıştır. Ama diğer alimler, bütün bu maddelerin muhafaza edilecekleri yerlere konduktan sonra çalınması halinde el kesileceğine hükmetmişlerdir.[1114]

*** MESCİDDE HADD UYGULANMAZ**

-813 -6800 -2600 -حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ رُمْحٍ. أَنْبَأَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ لَهِيعَةَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَجْلَانَ؛ أَنَّهُ سَمِعَ عَمْرَو بْنَ شُعَيْبٍ يُحَدِّثُ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ؛ أَنَّ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنْ إِقَامَةِ الْحَدِّ فِي الْمَسَاجِدِ.فِي الزوائد: فِي إسناده ابْنِ لهيعة، وهو ضعيف مدلس. و مُحَمَّد بن عجن مدلس أيضا .

813. (2600) (6800)- Amr İbnu Şu'ayb an ebihi an ceddihi radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm mescidlerde hadd uygulanmasını yasakladı."[1115]

*** TA'ZİR**

814- 6801- 2602- حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ. ثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَيَّاشٍ. ثنَا عَبَّادُ بْنُ كَثِيرٍ عَنْ يَحْيَى ابْنِ أَبِي كَثِيرٍ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: َتَعْزِرُوا فَوْقَ عَشَرَةِ أَسْوَاطٍ.فِي الزوائد: فِي إسناده عباد بن كثير الثقفيّ، قَالَ أحمد بن حنبل: روى أحاديث كَذب لم يسمعها. و قَالَ البخاري: تركوه. وكَذا قَالَ غير واحد .

814. (2602) (6801)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "On kamçıdan fazla ta'zir cezası vermeyin."[1116]

AÇIKLAMA:

Ta'zîr cezası haddlerin dışındaki suçlara verilen cezadır. Pek çok çeşitleri vardır. Bunun miktarı, hangi suça hangisinin tatbik edileceği devlet reisine bırakılmıştır. Bu hususlarda geniş açıklamalar geçti.[1117]

*** ERKEK KARISINI YABANCI İLE YAKALARSA**

-815 -6802 -2606 حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ. ثَنَا وَكِيعٌ عَنِ الْفَضْلِ بْنِ دَلْهَم عَنِ الْحَسَنِ عَنْ قَبِيصَةَ بْنِ حُرَيْثٍ عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْمُحَبِّقِ؛ قَالَ: قِيلَ ٬بِي ثَابِتٍ سَعْدِ بْنِ عُبَادَةَ حِينَ نَزَلَتْ آيَةُ الْحُدُودِ وَ كَانَ رُجُ غَيُوراً: أَرَأَيْتَ لَوْ أَنَّكَ وَجَدْتَ مَعَ امْرَأَتِكَ رَجُ أَيَّ شَيْءٍ كُنْتَ تَصْنَعُ؟ قَالَ: كُنْتَ ضَارِبَهُمَا بِالسَّيْفِ. أَنْتَظِرُ حَتَّى أَجِئَ بِأَرْبَعَةٍ؟ إِلَى مَا ذَاكَ قَدْ قَضَى حَاجَتَهُ وَذَهَبَ. أَوْ أَقُولُ: رَأَيْتُ كَذَا وَكَذَا. فَتَضْرِبُونِي الْحَدَّ وَ تَقْبَلُوالِي شَهَادَةً أَبَداً. قَالَ فَذُكِرَ ذلِكَ لِلنَّبِيِّ فَقَالَ: كَفَى بِالسَّيْفِ شَاهِداً. ثُمَّ قَالَ َ. إِنِّى أَخَافُ أَنْ يَتَتَابَعُ فِي ذلِكَ السَّكْرَانُ وَالْغَيْرَانُ.قَالَ أَبُو عَبْدُ اللهِ يَعْنِي ابْنِ مَاجَةَ: سَمِعْتُ أَبَا زُرْعَةَ يَقُولُ: هذَا حَدِيثُ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدٍ الطَّنَافِسِيِّ. وَفَاتَنِي مِنْهُ.فِي الزوائد: فِي إسناده قبيصة بن حريث بن قبيصة. قَالَ البخاري: فِي حديثه نظر. وذكره ابْنِ حبان فِي الثقات. وباقي رِجَال ا٬٬سناد موثقون .

815. (2606) (6802)- Seleme İbnu'l-Muhabbık radıyallahu anh anlatıyor: "Haddlerle ilgili âyet nazil olunca, kıskanç bir adam olan Ebu Sâbit, Sa'd İbnu Ubâde'ye: "Sen hanımınla bir adamı yakalasan ne yapacağını zannedersin?" denildi.

"Kılıncımı her ikisine de vurur (gebertirim)! Dört tane şahit getirmemi mi bekleyeceğim? O vakte kadar herif işini tamamlar ve gider bile veya "şöyle bir vak'â gördüm deyip de bana hadd vurmalarını ve ebediyen şahitlikten de düşmemi mi göze alacağım?" diye cevap verdi. Ravi der ki: "Onun bu sözleri Resûlullah'â haber verildi. Aleyhissalâtu vesselâm (önce): "Kılınç şahid olarak yeterlidir" dedi ise de, sonra: "Hayır! Sarhoşun ve kıskancın bu işte birbirini takip etmelerinden korkarım!" buyurdular."[1118]

AÇIKLAMA:

Hadis, karısını zina halinde yakalayan erkeğin ne yapacağı hususunu aydınlatmaktadır. "Her ikisini de öldürürüm" diyen Sad İbnu Ubâde'nin davranışını önce tasvip eden Resûlullah; bilahare bunun kötüye kullanılacağını belirterek bu kararından rücu etmiştir. Bu durumda kişiye düşen, mahkemeye

başvurmaktır. İddia sahibi iddiasına dört erkek şahid getiremediği taktirde, müla'aneye başvurulur. Zina halinde karısını veya erkeği öldürme yetkisi kimseye verilmemiştir. Bu cezayı mahkeme verir. Böyle bir öldürmede bulunan kişinin durumu ihtilaflıdır. Zina hadisesini ispatlayamazsa cinayet suçuyla yargılanır, isbatlarsa kendisine düşmeyen işi yapmaktan dolayı ta'zir edilir. "Erkek veya kadının geçmişi lekeli ise veya tabip muayenesiyle zinaya hükmedilirse, katil kocaya ölüm cezası verilmez" diyen fakih de olmuştur.[1119]

*** ÖLEN BABASININ HANIMIYLA EVLENEN**

816- 6803- 2608- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ ابْنُ أَخِي الْحُسَيْنِ الْجُعْفِيِّ. ثَنَا يُوسُفُ بْنُ مَنَازِلَ التَّمِيمِيُّ. ثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ إِدْرِيسَ عَنْ خَالِدِ بْنِ أَبِي كَرِيمَةَ، عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ قُرَّةَ عَنْ أَبِيهِ؛ قَالَ: بَعَثَنِي رَسُولُ لِلَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى رَجُلٍ تَزَوَّجَ امْرَأَةَ أَبِيهِ أَنْ أَضْرِبَ عُنُقَهُ وَأُصَفِّيَ مَالَهُ.فِي الزوائد: صحيح .

816. (2608) (6803)- Muâviye İbnu Kurre radıyallahu anh babası (Kurre İbnu İyâs)dan naklediyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm beni, babasının hanımıyla evlenmiş olan bir adama göndererek boynunu vurmamı ve malını müsadere etmemi emretti."[1120]

*** YABANCIYI BABA DİYE İDDİA EDEN**

817- 6804- 2609- حَدَّثَنَا أَبُو بِشْرٍ. بَكْرُ بْنُ خَلَفٍ. ثنَا ابْنِ أَبِي الضَّيْفِ. ثنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ عُثْمَانَ ابْنِ خُثَيْمٍ عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنِ انتَسَبَ إِلَى غَيْرِ أَبِيهِ، أَوْ تَوَلَّى غَيْرَ مَوَالِيهِ، فَعَلَيْهِ لَعْنَةُ اللهِ وَالْمَئِكَةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ.فِي الزوائد: فِي إسناده ابْنِ أَبِي الضيف، لم أر ُحد فِيهِ كما، بجرح و بتوثيق. وباقي رجال ا‘‘سناد عَلَى شرط مسلم .

817. (2609) (6804)- İbnu Abbâs radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kim, kendisini babasından başkasına nisbet ederse (yani onun oğlu olduğunu söylerse) veya Mevlasından başka birini Mevla (efendi) edinirse, Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların lâneti üzerine olsun."[1121]

818- 6805- 2611- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الصَّبَّاحِ. أَنْبَأَنَا سُفْيَانُ عَنْ عَبْدِ الْكَرِيمِ عَنْ مُجَاهِدٍ عَنْ عَبْدُ اللهِ بْنِ عَمْرٍو؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنِ ادَّعَى إِلَى غَيْرِ أَبِيهِ لَمْ يَرَحْ رَائِحَةَ الْجَنَّةِ وَإِنَّ رِيحَهَا لَيُوجَدُ مِنْ مَسِيرَةِ خَمْسِمِائَةِ عَامٍ.فِي الزوائد: إسناده صحيح ُن مُحَمَّد بن الصباح هو أَبُو جَعْفَر الجرجاني التَاجر. قَالَ فِيهِ ابْنِ معين: بأس به. و قَالَ أَبُو حاتم: صالح الحديث وذكره ابْنِ حبان فِي الثقات. وباقي رِجَال ا‘‘سناد يسئل عن حالهم لشهرتهم .

818. (2611) (6805)- Abdullah İbnu Amr radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kim (kendisine) babasından başkasını (baba diye) iddia ederse cennetin kokusunu hiç duymayacaktır. Halbuki onun kokusu beşyüz yıl uzaklıkta bulunup (hissedilir)."[1122]

AÇIKLAMA:

Neseb bahsi daha önce açıklandı.[1123]

*** KABİLEDEN BİRİNİ İNKÂR EDEN**

819- 6806 -2612- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا يَزِيدُ بْنُ هارُونَ. ثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ. ح وَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى. ثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ. ح وَحَدَّثَنَا هَارُونَ بْنُ حَيَّانَ. أَنْبَأَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ ابْنُ الْمُغِيرَةَ؛ قَاَ: ثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ عَنْ عَقِيلِ بْنِ طَلْحَةَ السَّلَمِيِّ عَنْ مُسْلِمِ بْنِ هَيْضَمٍ عَنِ ا٬شْعَثِ بْنِ قَيْسٍ؛ قَالَ: أَتَيْتُ رَسُولَ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي وَفْدِ كَنْدَةَ وَ يَرَوْنِى إ أَفْضَلَهُمْ. فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ للّهِ! أَلَسْتُمْ مِنَّا؟ فَقَالَ: نَحْنُ بَنُو النَّضْرِبْنِ كِنَانَةَ ٬ نَقْفُو أُمَّنَا وَ نَنْتَفِي مِنْ أَبِينَا.قَالَ، فَكَانَ ا٬شْعَثُ بْنُ قَيْسٍ يَقُولُ: ٬ أوتَى بِرَجُلٍ نَفَى رَجُ مِنْ قُرَيْشٍ مِنَ النَّضر ابْنِ كَنَانَةِ، إ جَلَدْتُهُ الحَدَّ.فِي الزوائد: هَذَا إسناد صحيح. رِجَالُه ثقات. ٬ن عقيل بن طلحة، وثقه ابْنِ معين والنسائي. وذكره ابْنِ حبان فِي الثقات. وباقي رجال ا٬٬سناد عَلَى شرط مسلم .

819. (2612) (6806)- Eş'as İbnu Kays anlatıyor: "Kinde heyeti içerisinde Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a geldim. Heyet mensupları beni kendilerinden üstün görürlerdi. Bu sebeple: "Ey Allah'ın Resûlü! Bizden değil misiniz?" dedim.
"Biz, Benî Nadr İbni Kinânedeniz, anamızı iffetsizlikle itham etmeyiz ve babalarımıza olan nisbetimizi reddetmeyiz!" buyurdular.
Ravi devamla der ki: "Eş'as İbnu Kays derdi ki: "Kureyşli birinin, Nadr İbnu Kinâne'den olduğunu reddeden biri bana getirilse, ona mutlaka (iftira etti diye) hadd celdesi tatbik ederim."[1124]

AÇIKLAMA:

1- Dinimiz nesebe son derece ehemmiyet vermiştir. Birçok fıkhî ahkâm neseb bağına dayanır. Bu sebeple nesebin inkârı, neseplerin böylece karıştırılması pek çok haramların işlenmesine, hukukun karışmasına sebeptir. Bu sebeple nesebini inkâr haramdır ve Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm böylelerini en ağır bir lanetle lanetlemiştir.

2- Daha önce bizzat kaydettiğimiz üzere, "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın

21 göbek ecdadı bilinmektedir. Bu şecere sahih hadisle sabittir. Aleyhissalâtu vesselâm'ın sahih hadisle sabit olan ecdatlarından biri de Nadr İbnu Kinâne'dir. Bu sebeple hadisin ravisi Eş'âs İbnu Kays, kesin bir üslupla, Kureyşe mensup bir adamın Nadr İbnu Kinâne'ye mensup olduğunu inkar edecek kimseye hadd-i kazf (seksen değnek) uygulayacağını söylemiştir.[1125]

*** MUHANNİS**

-820 -6807 -2613 -حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ أَبِي الرَّبِّيعِ الْجُرْجَانِيُّ. أَنْبَأَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ. أَخْبَرَنِي يَحْيَى ابْنُ الْعَءِ؛ أَنَّهُ سَمِعَ بِشْرَ بْنَ نُمَيْرٍ؛ أَنَّهُ سَمِعَ مَكْحُوً يَقُولُ : إِنَّه سَمِعَ يَزِيدَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ؛ أَنَّهُ سَمِعَ صَفْوَانَ بْنَ أَمَيَّةَ قَالَ: كُنَّا عِنْدَ رَسُولِ للَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. فَجَاءَ عَمْرُو بْنُ مُرَّةَ فَقَالَ: يَا رَسُولَ للَّهِ! إِنَّ اللَّهَ قَدْ كَتَبَ عَلَيَّ الشِّقْوَةَ. فَمَا أَرَانِي أُرْزَقُ إِ مِنْ دُفِّي بِكَفِّي. فَأْذَنِ لِي فِي الْغِنَاءِ فِي غَيْرِ فَاحِشَةٍ. فَقَالَ رَسُولُ للَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - آذَنُ لَكَ وَ كَرَامَةَ وَ نُعْمَةَ عَيْنٍ. كَذَبْتَ أَىْ عَدُوَّ اللَّهِ! لَقَدْ رَزَقَكَ اللَّهُ طَيِّباً حَ، فَاخْتَرْتَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْكَ مِنْ رِزْقِهِ مَكَانَ مَا أَحَلَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ لَكَ مِنْ حَلِهِ. وَلَوْ كُنْتُ تَقَدَّمْتُ إِلَيْكَ لَفَعَلْتُ بِكَ وَفَعَلْتُ. قُمْ عَنِّى وَتُبْ إِلى اللَّهِ. أَمَا إِنَّكَ إِنْ فَعَلْتَ بَعْدَ التَّقْدِمَةِ إِلَيْكَ ضَرَبْتُكَ ضَرْباً وَجِيعاً وَخَلَقْتُ رَأسَكَ مُثْلَةً وَنَفَيْتُكَ مِنْ أَهْلِكَ وَأَحْلَلْتُ سَلَبَكَ نُهْبَةً لِفِتْيَانِ أَهْلِ الْمَدِينَةِ.فَقَامَ عَمْرٌوَ، وبِهِ مِنَ الشَّرِّ وَالْخَزْيِ مَا يَعْلَمُهُ إِ اللَّهُ. فَلَمَّا وَلَّيُّ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هؤَءِ الْعُصَاةُ. مِنْ مَاتَ مِنْهُمْ بِغَيْرِ تَوْبَةٍ حَشَرَهُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ تَوْمَ الْقِيَامَةِ كَمَا كَانَ فِي الدُّنْيَا مُخَنَّثاً عُرْيَاناً - يَسْتَتِرُ مِنَ النَّاسِ بِهُدْبَةٍ، كُلَّمَا قَامَ صُرِعَ.فِي الزوائد: فِي إسناده بشر بن البصري، قَالَ فِيهِ يَحْيَى القطان: كَانَ ركنا من أركان الكذب. وَقَالَ أحمد: ترك النَّاس حديثه. وكَذَا قَالَ غيره. ويَحْيَى بن العء، قَالَ أحمد: يضع الحديث. وقريب منه ما قَالَ غير .

820. (2613) (6807)- Safvân İbnu Ümeyye radıyallahu anh anlatıyor: "Biz Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın yanında idik. Derken Amr İbnu Mürre radıyallahu anh geldi ve: "Ey Allah'ın Resûlü! Allah bana musibet takdir etmiştir. Çünkü ben elimle def çalmaktan başka bir yolla rızıklanacağımı zannetmiyorum. Öyleyse bana fuhşa ait olmayan şarkı hususunda izin verin!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm cevapta bulundu: "Hayır! Sana izin veremem, bunda bir hayır, bir rıza yoktur Sen yalan söyledin ey Allah'ın düşmanı! Allah seni temiz ve helal şeylerle rızıklandırdı, sen ise (kendi iradenle) aziz ve celil olan Allah'ın rızkından sana helal kıldıkları yerine, Allah'ın rızkından sana haram kıldığı rızkı ihtiyar ettin. Eğer bu yasaklama hükmünü daha önce sana

ulaştırmış olsaydım şimdi sana hak ettiğin cezayı verirdim. Yanımdan kalk ve Allah'a tevbe et. Bilesin bu yasaktan sonra (eski işini) yaparsan seni acı bir şekilde döveceğim ve ibret olsun diye saçını traş edeceğim, seni ailenden alıp sürgüne göndereceğim. Senin üstün başında taşıdığın varlığını Medine gençlerine ganimet olarak helal kılacağım."
Ravi der ki: "Amr, (Resûlullah'ın bu talimatından sonra, öyle fena ve rüsvay bir vaziyette kalktı ki, bunun derecesini ancak Allah bilir.
O çekip gidince Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm: "Bunlar asilerdir. Böyleleri tevbe etmeden ölürse, aziz ve celil olan Allah onları, Kıyamet günü, dünya da oldukları üzere muhannes (kadınlaşmış), çıplak ve insanlara karşı bir ince yaprakla olsun örtülmemiş vaziyette haşredecektir, ayağa kalktıkça yere yıkılacaklardır."[1126]

AÇIKLAMA:

İbnu Mace bu hadisi muhannes (kadınlaşan erkek)lerle ilgili babta kaydetmiştir, zaafı şiddetli olan rivayetlerdendir, ancak muhanneslerin teliniyle ilgili sahih rivayetler vardır. Muhanneslerle ilgili açıklama daha önce yapıldığı için tekrâr etmeyeceğiz. Rivayetteki üslubun, bildiğimiz sahih hadislerinkine olan farklılığı dikkatleri çekmiş olmalı. [1127]

DİYETLER BÖLÜMÜ

*** MÜSLÜMANI ZULMEN ÖLDÜREN**

-821 -6808 -2618 -حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ نُمَيْرٍ. ثنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ أَبِي خَالِدٍ عَنْ عَبْدِالرَّحْمَنِ بْنِ عَائِذٍ عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ الْجُهَنِيِّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ لَقِيَ اللَّهَ يُشْرِكُ بِهِ شَيْئاً لَمْ يَتَنَدَّ بِدمِ حَرَامٍ دَخَلَ الْجنَّةَ.فِي الزوائد: إسناد صحيح. إن كَانَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بن عائذ ا ٔزديً سمع من عقبة بن عامر. فقد قيل: إن روايته عنه مرسلة .

821. (2618) (6808)- Ukbe İbnu Âmir el-Cüheni radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:
"Kim hiçbir şirk koşmadan ve haram bir kana da bulaşmadan Allah'a kavuşursa (önünde sonunda) cennete girecektir."[1128]

-822 -6809 -2618 -حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ. ثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ. ثَنَا مَرْوَانُ بْنُ جَنَاحٍ عَنْ أَبِي الْجَهْمِ الْجُورْجَانِيِّ عَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ؛ أَنَّ رَسُولَ للهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: لَزَوَالُ الدُّنْيَا أَهْوَنُ عَلى اللَّهِ مِنْ قَتْلِ مُؤْمِنٍ بِغَيْرِ حَقٍّ.فِي الزوائد: إسناده صحيح و رِجَالُهُ موثقون. وقد صرح الوليد بالسماع فزالت تهمة تدليسه. والحديث فِي رواية غير البراء أخرجه غير المصنف أيضا .

822. (2618) (6809)- Bera İbnu Âzib radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm: "Şüphesiz dünyanın yok olması, Allah Teâla nezdinde, bir mü'minin haksız yere öldürülmesinden daha ehvendir" buyurdular."[1129]

AÇIKLAMA:

Bu hadis bir mü'mini haksız yere öldürmenin ne kadar şer'î bir cinayet olduğunu insanların kavramaları maksadını gütmektedir. Zira, insanlar nazarında son derece azametli ve ehemmiyetli gözüken yer küresinin Allah nezdindeki ehemmiyeti, bir mü'mine karşı işlenen cinayetin yanında küçük kalmaktadır.

Mü'minin hukuku bundan ehemmiyetli olunca, onun hayat hakkına riayetin fevkalade büyük bir ehemmiyet taşıdığı idrak edilir.[1130]

-823 -6810 -2620 -حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ رَافِعٍ. ثَنَا مَرْوَانُ بْنُ مُعَاوِيَةَ. ثَنَا يَزِيدُ بْنُ زِيَادٍ عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ سَعِيدِ بْنُ الْمُسَيِّبِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ أعَانَ عَلَى قَتْلِ مُوْمِنٍ بِشَطْرِ كَلِمَةٍ لَقِي اللّهَ عَزَّ وَجَلَّ مَكْتُوبٌ بَيْنَ عَيْنَيْهِ: آيِسٌ مِنْ رَحْمَةِ اللّهِ.فِي الزوائد: فِي إسناده يزيد بن أَبِي زياد، بالغوافي تضعيفه، حَتّى قيل كأيه حديث موضوع .

823. (2620) (6810)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:
"Kim bir mü'mini öldürmeye yarım kelime kadar yardım etse, iki gözün arasına "Allah'ın rahmetinden ümidsizdir" yazılı olduğu halde Allah Teâla hazretlerinin huzuruna çıkacaktır."[1131]

*** KISAS NEREDE YOK?**

-824 -6811 -2636 -حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الصَّبَّاحِ وَعَمَّارُ بْنُ خَالِدٍ الْوَاسِطِيُّ. ثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ عَيَّاشٍ عَنْ دَهْثَمِ بْنِ قُرَّانَ. حَدَّثَنِي نَمْرَانُ بْنُ جَارِيَةَ عَنْ أَبِيهِ؛ أَنَّ رَجُ ضَرَبَ رَجُ عَلى سَاعِدِهِ بِالسَّيْفِ فَقَطَعَهَا مِنْ غَيْرِ مَفْصِلٍ. فَاسْتَعْدَى عَلَيْهِ النَّبِيَّ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. فَأَمَرَ لَهُ بِالدِّيَةِ. فَقَالَ: يَا رَسُولَ للَّهِ! إِنِّي أُرِيدُ الْقِصَاصَ. فَقَالَ: خُذِ الدِّيَةَ. بَارَكَ اللَّهُ لَكَ فِيهَا. وَلَمْ يَقْضِ لَهُ بِالْقِصَاصِ.فِي الزوائد: فِي إسناده دهثم بن قران اليماني، ضعفه أَبُو دَاوُد، وقَالَ ليس لجارية عند المصنف سوى هَذَا الحديث، وليس له شئ فِي بقية الكتب .

824. (2636) (6811)- Câriye İbnu Zafar radıyallahu anh anlatıyor: "Bir adam bir başkasının ön kolunu bir kılıç vurarak mafsal olmayan bir yerden koparıp attı. Kolu koparılan adam Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a müracaatla kolunu kesenden hakkını almasını istedi. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm kolu kesilene diyet ödemeyi emretti. Adam: "Ey Allah'ın Resûlü! Ben kısas istiyorum" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Diyetini al, Allah diyeti hakkında mübarek kılacaktır" buyurdular ve kısasa hükmetmediler." [1132]

-825 -6812 -2637 -حَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ. ثَنَا رِشْدِينُ بْنُ سَعْدٍ عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ صَالِحٍ عَنْ مُعَاذِ بْنِ مُحَمَّدٍ ا ْنصَارِيِّ عَنِ ابْنِ صُهْبَانَ عَنِ الْعَبَّاسِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: َ قَوَدَ فِي الْمَأمُومَةِ وَ َ الْجَائِفَةِ وَ َ الْمُنَقِّلَةِ.فِي الزوائد: فِي إسناده رشدين بن سعد المصري، أَبُو الحجاج، المهري ضعفه جماعة. واختلف فِيهِ كم أحمد قمرّة ضعّفه ومرّة قَالَ: أرجو أنه صالح الحديث .

825. (2637) (6812)- Abbâs İbnu Abdilmuttalib anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Ne me'mûne (beyin zarına ulaşan yara)da, ne câife (bedenin iç kısmına ulaşan yara)da, ne de münakkile (kemiği kırıp yerinden kaydıran yara)da kısas vardır. (Yani başkasını bu çeşit yaralarla

yaralayan kimseye kısas uygulanmaz, diyet alınır)."[1133]

AÇIKLAMA:

Belirtilen me'mune, münakkile, câife çeşidine giren yaralar için kısas yapılmaz. Çünkü, aynı miktarda yara açmak mümkün değildir. Bunlara diyet takdir edilir. Me'mune ve câife denen yaralar için tam diyetin (100 deve) üçte biri takdir edilmiştir. Münakkile denen yaraların diyeti 15 devedir.[1134]

*** KÂFİRİN DİYETİ**

826- 6813- 2644- حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ. ثَنَا حاتِمُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَيَّاشٍ عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِي عَنْ جَدِّهِ؛ أَنَّ رَسُولَ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَضَى أَنَّ عَقْلَ أهْلِ الْكِتَابَيْنِ نِصْفُ عَقْلِ الْمُسْلِمِينَ، وَهُمُ الْيَهُودُ وَالنَّصَارَى.فِي الزوائد: إسناده حسن، لقصوره عن درجة الصحيح. ‘ن عَبْدُ الرَّحْمَنِ بن عياش، لم أر من ضعّفه و من وثقه. وعمرو بن شعيب عن جده مختلف فِيهِ .

826. (2644) (6813)- Amr İbnu şuayb an ebihi an ceddihi radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, ehl-i kitap olan yahudi ve hıristiyanların diyetinin müslümanların diyetinin yarısı olduğuna hükmetti." [1135]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, zımmîlerin diyetinin; müslümanların diyetinin yansı olduğunu söylüyor ise de, bu mevzudaki başka nasslar sebebiyle: Hanefilere göre zımmilerin diyeti müslümanlarınki kadardır. Şafiîlere göre zımmilerin diyeti müslümanların diyetinin üçte biri kadardır. Mâlikilere göre yahudi ve hıristiyanların diyeti müslümanların diyetinin yansı kadardır. Hanbelilere göre yahudi veya hıristiyan kasten öldürülmüşse tam diyet, sehven öldürülmüşse yarım diyet ödenir.[1136]

*** KATİL MAKTULE VARİS OLAMAZ**

827- 6814- 2646- حَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ وَ عَبْدُ اللّٰهِ بْنُ سَعِيدٍ الْكِنْدِيُّ قَالَا: ثنَا أَبُو خَالِدٍ الْأَحْمَرُ عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ؛ أَنَّ أَبَا قَتَادَةَ رَجُلٌ مِنْ بَنِي مُدْلِجٍ قَتَلَ ابْنَهُ فَأَخَذَ عُمَرُ مِائَةً مِنَ الْإِبِلِ. ثَلَاثِينَ حِقَّةً وَثَلَاثِينَ جَذَعَةً وَأَرْبَعِينَ خَلِفَةً. فَقَالَ: أَيْنَ أَخُو الْمَقْتُولِ؟ سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: لَيْسَ لِقَاتِلٍ مِيرَاثٌ.فِي الزوائد: إسناده حسن .

827. (2646) (6814)- Amr İbnu Şuayb anlatıyor: "Benî Mudlic'ten bir adam oğlunu öldürmüştü. Hz. Ömer ondan (diyet olarak) yüz deve aldı. Otuz hıkka (beş yaşına basmış dişi deve), otuz ceze'â (dört yaşına basmış dişi deve) ve kırk da halifa (hamile deve). Sonra: "Maktûl'ün kardeşi nerededir? Ben Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'dan: "Kâtile (maktulün malından) vâris olma hakkı yoktur" dediğini işittim" dedi."[1137]

AÇIKLAMA:

Hanefiler ve Şâfiîler ve fakihlerin ekserisi bu hadisi esas alarak: "Katil öldürdüğü kimseye varis olamaz, kasten de, yanlışlıkla da öldürmüş olsa, malına da diyetine de" demişlerdir.
Mâlik ve bir kısım fakihler "yanlışlıkla öldüren, maktulün malına varis olur, diyetine olamaz" demiştir.
Hanefiler, Şâfiîler ve Hanbelîler: "Adam oğlunu öldürdüğü için kısas edilmez" demiştir. Mâlikîler, "Baba oğlunu yatırıp boğazlarsa veya aç susuz hapsedip ölümüne sebep olursa kısas edilir, değilse edilmez" demiştir.[1138]

*** DİŞİN DİYETİ**

828- 6815- 2651- حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الْبَالِسِيُّ ثَنَا عَلِيُّ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ شَقِيقٍ. ثَنَا أَبُو حَمْزَةَ الْمَرْوَزِيُّ. ثَنَا يَزِيدُ النَّحْوِيُّ عَنْ عِكْرِمَةَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ؛ أَنَّهُ قَضَى فِي السِّنِّ خَمْساً مِنَ ا‘‘بِلِ.فِي الزوائد: إسناده صحيح .

828. (2651) (6815)- İbnu Abbâs radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bir diş için diyet olarak beş deveye hükmetti."[1139]

*** PARMAKLARIN DİYETİ**

-829 -6816 -2653 -حَدَّثَنَا جَمِيلُ بْنُ الْحَسَنِ الْعَتَكِيُّ. ثَنَا عَبْدُ ا٠علي. ثنا سَعِيدٌ عَنْ مَطَرٍ عَنْ عَمْرِو ابْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّه أَنَّ رَسُولَ للَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: ا٠صَابِعُ سَوَاءٌ كُلُّهُنَّ. فِيهِنَّ عَشْرٌ عَشْرٌ مِنَ ا٠٠بِلِ.فِي الزوائد: إسناده حسن .

829. (2653) (6816)- Amr İbnu Şu'ayb an ebihi an ceddihi radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Parmakların hepsi diyette eşittirler. Her birine onar deve diyet vardır."[1140]

*** HÜR, KÖLEYE KARŞI ÖLDÜRÜLÜR MÜ?**

830- 6817- 2664- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى. ثَنَا ابْنِ الطَّبَّاعِ. ثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَيَّاشٍ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ أَبِي فَرْوَةَ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ حُنَيْنٍ عَنَّ أبيهِ عَنْ عَلِيٍّ. وَعَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ، عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ؛ قَالَ: قَتَلَ رَجُلٌ عَبْدَهُ عَمْداً مُتَعَمِّداً. فَجَلَدَهُ رَسُولُ لله صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِائَةً. وَنَفاهُ سَنَةً. وَمَحَا سَهْمَهُ مِنَ الْمُسْلِمِينَ.فِي الزوائد: فِي إسناده إسحاق بنِ عَبْدُ اللّٰه بن أَبِي فروة وهو ضعيف. وإِسْمَاعِيلَ بن عياش .

830. (2664) (6817)- Amr İbnu Şu'âyb an ebihi an ceddihi radıyallahu anhüma anlatıyor: "Bir adam kölesini kasten ve taammüden öldürdü. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm adama yüz sopa ile celde tatbik etti ve bir yıl da sürgüne gönderdi ve müslümanların (hisselerinin) içinden onun hissesini sildi."[1141]

AÇIKLAMA:

Ebu Hanife'ye göre hür kimse kendi kölesini öldürürse kısas edilmez, başkasının kölesini öldürürse kısas edilir. Mâlik ve Şâfi'i ye göre hür, ne kendi kölesi ne de başkasının kölesi sebebiyle kısas edilmez. [1142]

*** KISAS KILIÇLA YAPILIR**

-831 -6818 -2667 -حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ الْمُسْتَمِرِّ الْعُرُوقِيُّ. ثَنَا أَبُو عَاصِمٍ عَنْ سُفْيَانَ عَنْ جَابِرٍ عَنِ ابْنِ عَازِبٍ عَنْ النُّعْمَانِ عَنِ بَشِيرٍ؛ أَنَّ رَسُولَ للَّهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: َ قَوَدَ إِ ًّ بِالسَّيْفِ.فِي الزوائد: فِي إسناده جَابِرٍ الجعفيّ، وهو كَذّاب .

831. (2667) (6818)- Nu'man İbnu Beşîr ve Ebu Bekre radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kısas (cezası) ancak kılıçla icra edilir."[1143]

*** HERKES KENDİ CİNAYETİNDEN SORUMLU**

-832 -6819 -2670 -حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثنَا عَبْدُ اللّهِ بْنُ نُمَيْرٍ عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي زِيَادٍ. ثَنَا جَامِعُ بْنُ شَدَّادٍ عَنْ طَارِقٍ الْمُحَارِبِيِّ؛ قَالَ: رَأَيْتُ رَسُولَ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَرْفَعُ يَدَيْهِ حَتَّى رَأَيْتُ بَيَاضَ إِبْطَيْهِ يَقُولُ: أَ تَجْنِي أُمٌّ عَلى وَلَدٍ. أَ- تَجْنِي أُمٌّ عَلى وَلَدٍ.فِي الزوائد: إسناده صحيح ورجَالُه ثقات .

832. (2670) (6819)- Târık el-Muhâribî radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ı koltuk altlarının beyazlığı görülecek kadar kollarını kaldırıp şöyle dediğini işinim: "Bilesiniz hiçbir anne oğlunun günahından sorumlu tutulmaz, bilesiniz hiçbir anne oğlunun günahından sorumlu tutulmaz." [1144]

-833 -6820 -2671 -حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ رَافِعٍ. ثَنَا هُشَيْمٌ عَنْ يُونُسَ عَنْ حُصَيْنِ بْنِ أَبِي الْحُرِّ عَنِ الْخَشْخَاشِ الْعَنْبَرِيِّ: قَالَ: أَتَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَمَعِي ابْنِي. فَقَالَ: - تَجْنِي عَلَيْهِ وَ يَجْنِي عَلَيْكَ.فِي الزوائد: إسناده كلهم ثقات. إ أن هشيما كَانَ يدلس. وليس للخشخاش سوى هَذَا الحديث الموجود عند ابْنِ ماجة. وليس له فِي بقية ا‘صول الخمسة .

833. (2671) (6820)- Haşhâş el-Anberî radıyallahu anh anlatıyor: "Beraberimde oğlum olduğu halde Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a gelmiştim. Bilvesile: "Sen oğlunun günahından sorumlu tutulmazsın, o da senin günahından sorumlu tutulmaz" buyurdular." [1145]

-834 -6821 -2672 -حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللّهِ بْنُ عُبَيْدِ بْنِ عَقِيلٍ. ثَنَا عَمْرُو بْنُ عَاصِمٍ. ثَنَا أَبُو الْعَوَّامِ الْقَطَّانُ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جُحَادَةَ عَنْ زِيَادِ بْنِ عِقَةَ عَنْ أُسَامَةَ بْنِ شَرِيكٍ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: - تَجْنِي نَفْسٌ عَلَى أُخْرَى.فِي الزوائد: إسناده صحيح. مُحَمَّد بن عبد اللّه ذكره ابْنِ حبان فِي

الثقات. و قَالَ النسائى: بأس به. و أبُو العوّام القطّان، اسمه عمران بن دَاوُد، وثقه الجمهور. وباقي رِجَال ا"سناد على شرط الشيخين .

834. (2672) (6821)- Üsame İbnu şerîk anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Hiç kimse başka birinin günahından mesul olmaz." [1146]

AÇIKLAMA:

Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, bu hadislerde aynı manayı değişik üslûplarla tekrar etmektedir. Maksad ferdî sorumluluğu zihinlerde iyice tesbittir. Çünkü cahiliye sisteminde ferdi sorumluluk yoktu, kabilevî müşterek sorumluluk vardı. Bir ferde karşı cinayet yoktu, ferdin mensub olduğu kabîleye karşı cinayet vardı. Cani tek de değildi, cinayeti işleyen kimsenin bütün kabilesi suçlu ve mücrim idi. İntikam failden alınmaz, kabilesinin herhangi bir ferdinden alınabilirdi. Resûlullah tebliğinin ilk gününden itibaren hep ferdî sorumluluk, uhrevî sorumluluk duygusunu yerleştirmeye gayret göstermiştir. Kişi şahsiyetini büyük ölçüde ferdî sorumlulukla bulacaktı.[1147]

*** HEDER OLAN (TAZMİN EDİLMEYEN) ZARARLAR**

835- 6- 2674- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا خَالِدُ بْنُ مُخْلَدٍ. ثَنَا كَثِيرُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ عَوْفٍ، عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ؛ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ للَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: الْعَجْمَاءُ جَرْحُهَا جُبَارٌ وَالْمَعْدِنُ جُبَارٌ.فِي الزوائد: فِي إسناده كثير بن عبد اللّه ضعفه أحمد و ابْن معين. وقالَ أبو داود: كَذّاب. و قَالَ ا''مام الشافعيّ: هو ركن من أركان الَكذب، و قَالَ ابْنِ عبد اللّه مجمع عَلَى ضعفه .

835. (2674) (6822)- Amr İbnu Avf anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm: "Acma (yani dilsiz hayvan)ın verdiği zarar hederdir. Maden ocağında uğranılan zarar da hederdir" buyurdular."[1148]

836- 6823- 2675- حَدَّثَنَا عَبْدُ رَبِّهِ بْنُ خَالِدٍ الْنُّمَيْرِيُّ. ثَنَا فُضَيْلُ بْنُ سُلَيْمَانَ. حَدَّثَنِي مُوسَى بْنُ عُقْبَةَ. حَدَّثَنِي إسْحَاقُ بْنُ يَحْيَى بْنِ الْوَلِيدِ عَنْ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ؛ قَالَ:
لَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّ الْمَعْدِنَ جُبَارٌ، وَالْبِئْرُ جُبَارٌ، وَالْعُجْمَاءُ جَرْحُهَا جُبَارٌ. وَالْعَجْمَاءُ الْبَهِيمَةُ مِنَ ا'نْعَامِ وَغَيْرِهَا. وَالْجُبَارُ هُوَ الْهَدْرُ الَّذِي يُغرَّم.فِي الزوائد: إسناده ثقات. إ أنَ إسحاقَ بن يَحْيَى لم يدرك عبادة. قَالَه الترمذي وغيره .

836. (2675) (6823)- Ubâde İbnu's-Sâmit anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm şöyle hükmetti: "Madende uğranılan zarar hederdir, kuyunun sebep olduğu zarar hederdir, dilsizin (hayvanın) sebep olduğu zarar hederdir."
Acma: Deve, sığır, davar (koyun-keçi) ve başka hayvan mânasınadır. Cübâr tazmini olmayan, ödettirilmeyen zarardır, heder de denir.[1149]

AÇIKLAMA:

Bu bahisle ilgili açıklama geçti. [1150]

*** KASÂME**

837- 6824- 2678- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللّهِ بْنُ سَعِيدٍ. ثَنَا أَبُو خَالِدٍ ا؛حْمَرُ عَنْ حَجَّاجٍ، عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ؛ أَنَّ حُوَيِّصَةَ وَمُحَيِّصَةَ ابْنَىْ مَسْعُودٍ؛ وَ عَبْدَاللّهِ وَ عَبْدَالرَّحْمَنِ ابْنَيْ سَهْلٍ. خَرَجُوا يَمْتَارُونَ بِخَيْبَرَ. فَعُدِيَ عَلى عَبْدِاللّهِ فَقُتِلَ. فَذُكِرَ ذلِكَ لِرَسُولِ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: تُقْسِمُونَ وَتَسْتَحِقُّونَ؟ فَقَالُوا: يَا رَسُولَ للّهِ! كَيْفَ نُقْسِمُ وَلَمْ نَشْهَدْ؟ قَالَ فَتُبْرِئُكُمْ يَهُودُ؟ قَالُوا: يَا رَسُولَ للّهِ! إِذاً تَقْتُلُنَا. قَالَ فَوَدَاهُ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ عِنْدِهِ. فِي الزوائد: فِي إسناده حجاج بن ارطاة وهو مدلس .

837. (2678) (6824)- Amr İbnu Şu'ayb an ebihi an ceddihi radıyallahu anhüma anlatıyor: "Mes'ud'un oğulları Huvayyısa ve Muhayyısa ile Sehl'in oğulları Abdullah ve Abdurrahmân Hayber'den yiyecek temin etmek maksadıyla (Medine'den) çıkıp gittiler. Orada Abdullah'a saldırıp öldürdüler. Durum Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a haber verilmişti. "(Abdullah'ın arkadaşlarına: "Onun Hayber yahudileri tarafından öldürüldüğüne yemin ederseniz diyete) müstehak olursunuz!" buyurdular. Onlar: "Ey Allah'ın Resûlü! Görmediğimiz şey hususunda nasıl yemin edelim!" dediler. Aleyhissalâtu vesselâm: "Öyle ise yahudiler yemin ederek isnat ettiğiniz suçtan berâat ederler" buyurdu. Onlar: "Ey Allah'ın Resûlü! (Yahudiler, yemin etmekle beraat edebilince) bizi öldürürler" dediler. Neticede maktulün diyetini, Aleyhissalâtu vesselâm kendi nezdinden karşıladı."[1151]

AÇIKLAMA:

Bu hadise Kasâme bahsinde açıklandı.[1152]

*** MÜSLE YAPILAN KÖLE HÜRDÜR**

838- 6825- 2679- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ مَنْصُورٍ قَالَ: ثَنَا عَبْدِ السَّم عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي فَرْوَةَ عَنْ سَلَمَةَ بْنِ رَوْحِ بْنِ زِنْبَاعٍ عَنْ جَدِّهِ؛ أَنَّهُ قَدِمَ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَقَدْ خَصَى غُماً لَهُ. فَأَعْتَقَهُ النَّبِيُّ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالْمُثْلَةِ.فِي الزوائد: فِي إسناده ضعف لضعف إسحاق بن أَبِي فروة .

838. (2679) (6825)- Zinba (Ebu Ravh) radıyallahu anh'ın anlattığına göre: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın yanına gelmişti. Aleyhissalâtu vesselâm, onun kölesini hadımlaştırdığını öğrenince, köleyi müsle (işkence) sebebiyle âzâd etti."[1153]

AÇIKLAMA:

Müsle, işkence manasına gelir. Hakaret ve eziyet etmek maksadıyla burun, kulak kesmek, göz oymak gibi davranışlara hep müsle denir. Hür kimsenin köleye yaptığı bu çeşit işkenceler sebebiyle kısas yapılıp yapılamayacağı ihtilaflı mevzulardandır. Umumiyetle "hür, köle ile kısas edilmez" hükmü benimsenmiştir. Bu hükümde Bakara'nın 178. âyet esas alınmıştır. Bu çeşit davranışları önlemek için Resûlullah, işkence mukabili azad etme cezası uygulamıştır. Yukarıdaki hadis bu uygulamaya bir örnektir.[1154]

*** EMAN VERDİKTEN SONRA ÖLDÜREN**

839- 6826- 2688- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ أَبِي الشَّوَارِبِ. ثنَا أَبُو عَوَانَةَ عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ ابْنِ عُمَيْرٍ، عَنْ رِفَاعَةَ بْنِ شَدَّادٍ الْقِتْبَانِيِّ؛ قَالَ: لَوْ كَلِمَةٌ سَمِعْتُهَا مِنْ عَمْرِو بْنِ الْحَمِقِ الْخُزَاعِيِّ لَمَشَيْتُ فِيمَا بَيْنَ رَأسِ الْمُخْتَارِ وَجَسَدِهِ. سَمِعْتُهُ يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ أمِنَ رَجُ عَلَى دَمِهِ، فَقَتَلَهُ؛ فَإِنَّهُ يَحْمِلُ لِوَاءَ غَدْرٍ يَوْمَ الْقِيَامَةِ.فِي الزوائد: إسناده صحيح و رِجَالُهُ ثقات. ٬ن رفاعة بن شداد أخرجه النسائي فِي سننه ووثقه وذكره ابْنِ حبان فِي الثقات. وباقي رِجَال ثثات. يباقي رِجَال ا٬٬سناد عَلَى شرط مسلم .

839. (2688) (6826)- Rıfâ'a İbnu şeddâd el-Fityânî demiştir ki: "şayet Amr İbnu'l-Hamık el-Huzâ'î'den işittiğim bir kelam (hadis) olmasaydı ben Muhtâr'ın başı ile cesedini (ayırıp) arasında yürürdüm. Ondan, Aleyhissalâtu vesselâm'ın: "Kim bir kimsenin kanına emân verir ve sonra da öldürürse o kimse Kıyamet günü zulüm bayrağını taşır" buyurmuş olduğunu işittim."[1155]

AÇIKLAMA:

Burada adı geçen Muhtar, hicri 64 yılında, Kerbelâ hâdisesinin intikamını almak iddiasıyla ortaya çıkıp, Şiîlerle işbirliği yapan ve kurnazca topladığı 12 bin kadar taraftarla 65 yılında Kûfe'yi ele geçiren ve orada Kerbelâ hadisesinde bulunan pek çok kimsenin kanını döken zâlimlerden biridir. 1.5 yıl Kûfe'de hakimiyet kurmuş ise de, Mus'ab İbnu Zübeyr'in gönderdiği askerlere mağlup olmuş ve katledilmiştir.[1156]

*** HAMİLE KADINA KISAS**

840- 6827- 2694- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى. ثَنَا أَبُو صَالِحٍ عَنِ ابْنِ لَهِيعَةَ، عَنِ ابْنِ أَنْعُمٍ عَنْ عُبَادَةَ بْنِ نُسَيٍّ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ غَنْمٍ. ثَنَا مُعَاذُ بْنُ جَبَلٍ وَأَبُو عُبَيْدَةَ بْنُ الْجَرَّاحِ وَعُبَادَةُ بْنُ الصَّامِتِ وَشَدَّادُ بْنُ أَوْسٍ؛ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: الْمَرْأَةُ، إِذَا قَتَلَتْ عَمْداً، تُقْتَلُ حَتَّى تَضَعَ مَا فِي بَطْنِهَا، إِنْ كَانَتْ حَامِلاً، وَ حَتَّى تُكَفِّلَ وَلَدَهَا. وَإِنْ زَنَتْ لَمْ تُرْجَمْ حَتَّى تَضَعَ مَا فِي بَطْنِهَا، وَ حَتَّى يُكَفِّلَ وَلَدَهَا.فِي الزوائد: فِي إسناده ابْنِ أنعم. اسمه عَبْدُ الرَّحْمَنِ بن زيادين أنعم ضعيف. وكَذَلك الراوي عنه مد الله بن لهيعة .

840. (2694) (6827)- Muaz İbnu Cebel, Ebu Ubeyde İbnu'l-Cerrâh, Ubâde İbnu's-Sâmit ve Şeddâd İbnu Evs radıyallahu anhüm ecmainden rivayet edildiğine göre Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm şöyle buyurmuştur: "Kadın, taammüden bir kimseyi öldürdüğü vakit, hamile olduğu taktirde hemen öldürülmez, çocuğunu doğurup bir bakıcıya vermesi beklenir. Keza zina yapacak olsa karnındakini doğurup bir kadına verinceye kadar recmedilmez."[1157]

AÇIKLAMA:

Hadisin hükmüyle amel hususunda ûlemanın ihtilafı yoktur. Çünkü, karnındaki çocuğun bir günahı yoktur. Onun annesiyle birlikte öldürülmesi câiz değildir. [1158]

VASİYETLER BÖLÜMÜ

*** RESÛLULLAH'IN VASİYETİ**

841- 6828- 2697- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ الْمِقْدَامِ. ثَنَا الْمُعْتَمِرُ بْنُ سُلَيْمَانَ. سَمِعْتُ أَبِي يُحَدِّثُ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ؛ قَالَ: كَانَتْ عَامَّةُ وَصِيَّةِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حِينَ حَضَرَتْهُ الْوَفَاةُ، وَهُوَ يُغَرْغِرُ بِنَفْسِهِ: الصَّلاَةَ. وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ.فِي الزوائد: إسناد حسن، لقصور أحمد بن المقدام عن درجة أهل الضبط. وباقي رِجَالُهُ عَلَى شرط الشيخين .

841. (2697) (6828)- Hz. Enes anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a ölüm vakti geldiği vakit, Aleyhissalâtu vesselâm'ın can çekişirken yaptığı vasiyetin hepsi: "Namaz(ı ihmal etmeyin) ve sağ ellerinizin sahip oldukları(nın yani kölelerinizin hukukuna riayet edin)" demek olmuştur."[1159]

AÇIKLAMA:

Sağ elinizin sahip olduğu tabiri ile mal-mülk kastedilir. Öncelikle kölelerin kastedildiği bu tabirin şümûlüne zekata tabi malların da girdiği belirtilmiştir. Binaenaleyh, Resûlullah bu vasiyetiyle hem kölelere iyi muamele edilmesini hem de zekâtın hakkıyla verilmesini nazara vermiş olmaktadır.[1160]

*** VASİYETE TEŞVİK**

842- 6829- 2700 -. حَدَّثَنَا نَصْرُ بْنُ عَلِيٍّ الْجَهْضَمِيُّ. ثَنَا دُرُسْتُ بْنُ زِيَادٍ. ثَنَا يَزِيدُ الرَّقَاشِيُّ عَنْ أَنَسِ ابْنِ مَالِكٍ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: الْمَحْرُومُ مَنْ حُرِمَ وَصِيَّتَهُ.فِي الزوائد: فِي إسناده يزيد بن أبان الرقاشي وهو ضعيف .

842. (2700) (6829)- Hz. Enes anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Mahrum kişi, vasiyet etmekten mahrum kalan kişidir." [1161]

843- 6830- 2701- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُصَفَّى الْحِمْصِيُّ. ثَنَا بَقِيَّةُ بْنُ الْوَلِيدِ، عَنْ يزِيدَ بْنِ عَوْفٍ عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ مَاتَ عَلَى وَصِيَّةٍ مَاتَ عَلى سَبِيلٍ وَسُنَّةٍ. وَمَاتَ عَلَى تُقىً وَشَهَادَةٍ. وَمَاتَ مَغْفُوراً لَهُ.فِي الزوائد: فِي إسناده بقية، وهو مدلس. وشيخه يزيد بن عوف، لم أرمن تكلم فِيهِ .

843. (2701) (6830)- Câbir İbnu Abdillah radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kim vasiyet yapmış olarak ölürse doğru bir yol ve sünnet üzere ölmüş olur; takva ve şehadet üzere ölmüş olur, mağfirete uğramış (günahları bağışlanmış) olarak ölmüş olur."[1162]

AÇIKLAMA:

Bilhassa borcu bulunan kimseler için vasiyet yapmanın ve vasiyetini beraberinde taşımanın vecibe olduğuna dair açıklama geçti.[1163]

*** VASİYETTE ZULÜM**

-844 -6831 -2703 -حَدَّثَنَا سُوَيْدُ بْنُ سَعِيدٍ. ثَنَا عَبْدُ الرَّحِيمِ بْنُ زَيْدٍ الْعَمِّيِّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَنَسِ ابْنِ مَالِكٍ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ لله صَلَّي الله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ فَرَّ مِنْ مِيرَاثِ وَارِثِهِ قَطَعَ الله مِيرَاثَهُ مِنَ الْجَنَّةَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ.فِي الزوائد: فِي إسناده زيد العمّي .

844. (2703) (6831)- Hz. Enes radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kim varisinin mirasçılığı (hakkı)ndan kaçarsa Allah Kıyâmet günü o kimsenin cennetten mirasçılığını keser."[1164]

-845 -6832 -2705 -حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ عُثْمَانَ بْنُ سَعِيدِ بْنِ كَثِيرِ بْنِ دِينَارٍ الْحِمْصِيُّ. ثَنَا بَقِيَّةُ عَنْ أَبِي حَلْبَسٍ عَنْ خَلِيدِ بْنِ أَبِي خَلِيدٍ عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ قُرَّةَ عَنْ أَبِيهِ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ لله صَلَّي الله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ حَضَرَتْهُ الْوَفَاةُ فَأَوْصىَ وَكَانَتْ وَصِيَّتُهُ عَلى كِتَابِ الله، كَانتْ كَفَّارَةً لِمَا تَرَكَ مِنْ زَكَاتِهِ فِي حَيَاتِهِ.فِي الزوائد: فِي إسناده بقية بن الوليد، وهو مدلس، وقد عنعنه. وشيخه أَبُو حلبس أحد المجاهيل .

845. (2705) (6832)- Muaviye İbnu Kurre babasından naklen anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kim, ölüm yaklaşınca vasiyette bulunur ve vasiyeti de Allah'ın kitabına uygun olursa, bu vasiyeti, onun hayatında vermeyi ihmal ettiği zekâtına kefâret olur."[1165]

*** SADAKA ÖLÜM SIRASINDA DEĞİL HAYAT BOYU VERİLMELİ**

846- 6833- 2707- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا يَزِيدُ بْنُ هارُونَ. أَنْبَأَنَا حَرِيزُ بْنُ عُثْمَانَ. حَدَّثَنِي عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنِ مَيْسَرَةَ عَنْ جُبَيْرِ بْنِ نُفَيْرٍ عَنْ بُسْرِ بْنِ جَحَّاشٍ الْقُرَشِيِّ؛ قَالَ: بَزَقَ النَّبِيُّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي كَفِّهِ. ثُمَّ وَضَعَ أُصْبُعَهُ اَلسَّبَّابَةَ وَ قَالَ: يقُولُ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ: أَنَّى تُعْجِزُنِي، ابْنَ آدَمَ! وَقَدْ خَلَقْتُكَ مِنْ مِثْلِ هذِهِ. فَإِذَا بَلَغَتْ نَفْسُكَ هذِهِ »وَأَشَارَ إِلِى حَلْقِهِ« قُلْتَ: أَتَصَدَّقُ. وَأَنَّى أَوَانُ الصَّدَقَةِ؟فِي الزوائد: إسناده صحيح .

846. (2707) (6833)- Büsr İbnu Cahhâş el-Kureşî radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm (bir gün)bir avucuna tükürdü, sonra bu tükrüğü işaret parmağıyla göstererek buyurdular ki: "Allah Teâla hazretleri diyor ki: "Ey Âdemoğlu! Sen nasıl olur da beni âciz yerine koyar ve zekâtını ödemezsin! Halbuki ben seni şu tükrük damlası kadar bir sudan yarattım. Sen, ne vakit ruhun şuraya gelince -eliyle boğazını gösterdi- "Sadaka veriyorum!" dersin. Sadaka vermenin zamanı bu mu!"[1166]

847- 6834- 2709- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ. ثَنَا وَكِيعٌ عَنْ طَلْحَةَ بْنِ عَمْرٍو، عَنْ عَطَاءٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ اللّهَ تَصْدَّقَ عَلَيْكُمْ، عِنْدَ وَفَاتِكُمْ، بِثُلُثِ أمْوَالِكُمْ، زِيَادَةً لَكُمْ فِي أعْمَالِكُمْ.فِي الزوائد: فِي إسناده طلحة بن عمرو الحضرمي، ضعفه غير واحد .

847. (2709) (6834)- Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Şüphesiz, Allah Teâla hazretleri, (ahirete göndereceğiniz hayır) amellerinizi artırmak için, vefatınız zamanında mallarınızın üçte birini size tasadduk etti (vasiyet etme yetkisini verdi)."[1167]

848- 6835- 2710- حَدَّثَنَا صَالِحُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ الْقَطَّانِ. ثَنَا عُبَيْدُ اللّهِ بْنُ مُوسَى. أَنْبَأَنَا مُبَارَكُ بْنُ حَسَّانٍ عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ؛ قَالَ:قَالَ

رَسُولَ للهِ صَلَّي
وَسَلَّمَ: يَا ابْنِ آدَمَ! اثْنَتَانِ لَمْ تَكُنْ لَكَ وَاحِدَةٌ مِنْهُمَا: جَعَلْتُ لَكَ نَصِيباً مِنْ مَالِكَ حِينَ أَخَذْتُ بِكَظَمِكَ، ُطَهِّرَكَ بِهِ وَأُزَكِّيَكَ. وَصَةُ عِبَادِى عَلَيْكَ، بَعْدَ انْقِضَاءِ أَجَلِكَ. فِي الزوائد: فِي إسناده مقال. ‘ن صالح بن مُحَمَّد بن يَحْيَى، لم أر ‘حد فِيهِ كما، بجرح و غيره. ومبارك بن حسان، وثقه ابْنِ معين. و قَالَ النائيّ: ليس بالقوي. و قَالَ أَبُو دَاوُد: منكر الحديث. وذكره ابْنِ حبان فِي الثقات، يخطئ ويخالف. و قَالَ ا‘زدي: متروك. وباقي رِجَالُهُ ا‘‘سناد عَلَى شرط الشيخين .

848. (2710) (6835)- İbnu Ömer radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Ey Ademoğlu! İki şey vardır ki, hiçbirisi senin hakkın değildir ve ben onları rahmetimle sana bağışladım:
1) (Canını almak üzere) gırtlağından tuttuğum anda malından sana (vasiyette bulunman için üçte bir nisbetinde) bir pay ayırdım, tâ ki onunla seni temizleyeyim, günahlarından arındırayım.
2) Ecelin sona erdikten sonra kullarımın sana (kılacakları cenaze) namazı." [1168]

AÇIKLAMA:

Mal-mülk, insanın sahip olduğu her şey aslında Allah'ın mülküdür. Rab Teâlâ belli şartlar çerçevesinde tasarruf etmek üzere bunu insana emanet etmiştir. İnsanoğlu, gafletle bu mala temellük eder, kendinin zanneder, Allah'ın dilediği tarzda tasarruftan kaçınır. Halbuki ölünce beraberinde kefenden başka bir şey götürmez Rab Teâla, mü'mine, bu servetin üçte birini dilediği gibi vasiyet ederek uhrevî kazancını artırma yetkisi vermiştir. Resûlullah bu yetkinin ilahî bir lütuf olduğuna, bu yetkinin ne maksatla kullanılacağına dikkat çekmektedir.[1169]

*** VARİS LEHİNE VASİYET OLMAZ**

849- 6836- 2714- حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ. ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ شُعَيْبِ بْنِ شَابُورٍ. ثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ يَزِيدَ ابْنِ جَابِرٍ عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي سَعِيدٍ؛ أَنَّهُ حَدَّثَهُ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ؛ قَالَ: إِنِّي لَتَحْتَ نَاقَةِ رَسُولِ للّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَسِيلُ عَلَيَّ لُعَابُهَا. فَسَمِعْتُهُ يَقُولُ: إِنَّ اللّٰهَ قَدْ أَعْطَى كُلَّ ذِى حَقٍّ حَقَّهُ. أَوَصِيَّةَ لِوَارِثٍ.فِي الزوائد: إسناده صحيح. و مُحَمَّد بن شعيب وثقه رحيمِ وأبو دَاوُد. وباقي رِجَال ا''سناد عَلَى شرط البخاري .

849. (2714) (6836)- Hz. Enes anlatıyor: "(Veda hutbesi sırasında) ben Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın devesinin (boynunun) altında idim. Devenin salyası üzerime akıyordu. Efendimizin şöyle söylediğini işittim: "Allah Teâla Hazretleri her hak sahibine hakkını vermiştir. Bilesiniz, vârise vasiyet yoktur." [1170]

FERAİZ BÖLÜMÜ

*** FERAİZ (VARİSLERİN PAY HAKLARI) İLMİNE TEŞVİK**

850- 6837- 2719- حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ الْمُنْذِرِ الْحِزَامِيُّ ثَنَا حَفْصُ بْنِ عُمَرَ بْنِ أَبِي الْعِطَافِ. ثنَا أَبُو الزِّنَادِ عَنِ ،عْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للّهِ صَلّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يَا أَبَا هُرَيْرَةَ! تَعَلَّمُوا الْفَرَائِضَ وَعَلِّمُوهَا فَإِنَّهُ نِصْفُ الْعِلْمِ. وَهُوَ يُنْسَى. وَهُوَ أَوَّلُ شَيْءٍ يُنْزَعُ مِنْ أُمَّتِي.فِي الزوائد: قلت أخرجه الحاكم فِي المستدرك. وقَال: إنه صحيح ا،سناد. وفيما قَاله نظر. فإن حفص بن عمر المذكور ضعفه ابن مغين والبخاري والنسئي وابو حاتمز وقال ابن حبان: يجوز ا حتجاج به. بحال و قَالَ ابْنِ عدي: قليل الحديث. وحديثه، كما قَالَ البخاري منكر .

850. (2719) (6837)- Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Ey Ebu Hureyre, feraiz ilmini öğrenin ve öğretin. Çünkü o, ilmin yarısıdır. O unutulan bir ilimdir ve o ümmetimden çıkıp alınacak ilk ilimdir."[1171]

*** CEDDE (BÜYÜKANNE)NİN PAYI**

851- 6838- 2725- حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَبْدِ الْوَهَابِ. ثَنَا سَلْمُ بْنُ قُتَيْبَةَ عَنْ شَرِيكٍ، عَنْ لَيْثٍ عَنْ طَاوُسٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ؛ أَنَّ رَسُولَ للهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَرَّثَ جَدَّةً سُدُساً.فِي الزوائدِ: فِي إِسناده ليث بن سليم، وهو ضعيف مدلس .

851. (2725) (6838)- İbnu Abbâs radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bir ceddeyi südüse (altıda bir'e) vâris kıldı."[1172]

*** KELÂLE**

-852 -6839 -2727 حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ وَ أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، قَا: ثَنَا وَكِيعٌ. ثَنَا سُفْيَانُ ثَنَا عَمْرُو بْنُ مُرَّةَ، عَنْ مُرَّةَ بْنِ شُرَاحِيلَ؛ قَالَ: قَالَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ: ثَثٌ، ٔنْ يَكُونَ رَسُولَ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَيَّنَهُنَّ، أَحَبُّ إِلَيّ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا: الْكَلَةُ وَالرِّبَا وَالْخِفَةُ. فِي الزوائد: رِجَال إسناده ثقات، إ أنه منقطع .

852. (2727) (6839)- Ömer İbnu'l-Hattâb radıyallahu anh demiştir ki: "Üç mesele vardır ki, şayet Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm onları açıklamış olsaydı, bu benim yanımda, dünya ve dünyanın içindeki şeylerden daha hayırlı olacaktı: Kelâle, fâiz ve hilâfet."[1173]

AÇIKLAMA:

Bunlar, ilgili bahislerde açıklandı. [1174]

*** KÂTİLİN MİRASI**

853- 6840- 2736- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدُ وَ مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى. قَاَ: ثنَا عُبَيْدُ اللّهِ بْنُ مُوسَى عَنِ الْحَسَنِ ابْنِ صَالِحٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سَعِيدٍ. وَقَالَ مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى عَنْ عُمَرَ بْنِ سَعِيدٍ عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ: حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ جَدِّي عَبْدِ اللّهِ بْنِ عَمْرُ؛ أَنَّ رَسُولَ للّهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ، يَوْمَ فَتْحِ مَكَّةَ فَقَالَ: الْمَرْأَةُ تَرِثُ مِنْ دِيَةِ زَوْجِهَا وَمَالِهِ. وَهُوَ يَرِثُ مِنْ دِيَتِهَا وَمَالِهَا. مَالَمْ يَقْتُلْ أَحَدُهُمَا صَاحِبَهُ. فَإِذَا قَتَلَ أَحَدُهُمَا صَاحِبَهُ عَمْداً، لَمْ يَرِثْ مِنْ دِيَتِهِ وَمَالِهِ شَيْئاً. وَإِنْ قَتَلَ أَحَدُهُمَا صَاحِبَهُ خَطَأ، ورِثَ مِنْ مَالِهِ، وَلَمْ يَرِثْ مِنْ دِيَتِهِ.فِي الزوائد: فِي إسناده مُحَمَّد بن سَعِيدِ، وهو المصلوب. قَالَ أحمد: حديثه موضوع. وقَال مرة: عمدا كَانَ يضع. و قَالَ أَبُو أحمد الحاكم: كَانَ يضع الحديث، صلب عَلَى الزندقة. و قَالَ الحاكم أَبُو عَبْدُ اللّه: ساقط ب خف .

853. (2736) (6840)- Abdullah İbnu Amr anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, Mekke'nin fethedildiği gün kalkıp şu beyanda bulundu: "Kadın kocasının diyetine ve malına vâris olur. Erkek de karısının diyetine ve malına varis olur, yeter ki bunlar birbirlerini öldürmüş olmasınlar. Bunlardan biri diğerini taammüden öldürürse ne malına, ne de diyetine hiçbir surette vâris olamaz. Bunlardan biri arkadaşını hatâen öldürürse malına vâris olur, diyetine vâris olamaz." [1175]

*** ÇOCUĞUNU İNKÂR EDEN**

854- 6841- 2743- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا زَيْدُ بْنُ الْحُبَابِ عَنْ مُوسَى بْنِ عُبَيْدَةَ. حَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ حَرْبٍ عَنْ سَعِيدِ بْنُ أَبِي سَعِيدٍ الْمَقْبُرِيِّ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: لَمَّا نَزَلَتْ آيَةُ اللِّعَانِ، قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَيُّمَا امْرَأَةٍ أَلْحَقَتْ بِقَوْمٍ مَنْ لَيْسَ مِنْهُمْ، فَلَيْسَتْ مِنَ اللّٰهِ فِي شَيْءٍ. ولَنْ يُدْخِلَهَا جَنَّتَهُ. وَأَيُّمَا رَجُلٍ أَنْكَرَ وَلَدَهُ، وَقَدْ عَرَفَهُ، احْتَجَبَ اللّٰهُ مِنْهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَفَضَحَهُ عَلَى رُؤُسِ ا'شْهَادِ.فِي الزوائد: هَذَا إسناد ضعيف. فِيهِ يَحْيَى بن حرب، وهو مجهول. قَاله الذهبي فِي الكاشف .

854. (2743) (6841)- Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Mulâane âyeti nazil olduğu zaman Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kendilerinden olmayan bir kimseyi (yalan beyanla) bir kavme dahil eden kadının, Allah'tan bekleyeceği hiçbir şeyi yoktur. Allah onu asla cennetine koymayacaktır. Kendinden olduğunu bile bile çocuğunu inkâr eden erkeğe karşı Allah, (rahmetini) perdeleyecek ve onu, şahidler huzurunda rezil-rüsvay edecektir." [1176]

855- 6842- 2744- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى ثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عَبْدِ اللّٰهِ. ثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ بَلٍ، عَنْ يَحْيَى سَعِيدٍ عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ؛ أَنَّ النَّبِيّ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: كُفْرٌ بِامْرِئٍ ادِّعَاءُ نَسَبٍ َ يَعْرِفُهُ، أَوْ جَحْدُهُ وَإِنْ دَقَّ.فِي الزوائد: هَذَا الحديث فِي بعض النسخ دون بعض ولم يذكره المزي فِي ا'طراف. وإسناده صحيح وأظنه من زيادات ابْنِ القطان .

855. (2744) (6842)- Amr İbnu Şu'âyb an ebihi an ceddihi radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Bir kimsenin, bilmediği bir nesebi iddia etmesi veya iç yüzü meçhul olsa bile bir nesebi reddetmesi bir nankörlüktür."[1177]

AÇIKLAMA:

Neseb iddia ve inkâr meselelerine temas edildi. [1178]

*** ÇOCUK İDDİA ETME**

856- 6843- 2746- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ ابْنُ يَحْيَى. ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَكَّارِ بْنِ بَلٍ الدِّمَشْقِيُّ. أَنْبَأَنَا مُحَمَّدُ بْنُ رَاشِدٍ عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ مُوسَى، عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ؛ أَنَّ رَسُولَ لله صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ كُلُّ مُسْتَلْحَقٍ اسْتُلْحِقَ بَعْدَ أَبِيهِ الَّذِي يُدْعَى لَهُ ادَّعَاهُ وَرَثَتُهُ مِنْ بَعْدِهِ، فَقَضَىَ أَنَّ مَنْ كَانَ مِنْ أَمَةٍ يَمْلِكُهَا يَوْمَ أَصَابَهَا، فَقَدْ لَحِقَ بِمَنِ اسْتَلْحَقَهُ. وَلَيْسَ لَهُ فِيمَا قُسِمَ قَبْلَهُ مِنَ الْمِيرَاثِ شَيْءٌ. وَمَا أَدْرَكَ مِنْ مِيرَاثٍ لَمْ يُقْسَمْ فَلَهُ نَصِيبُهُ. وَ يَلْحَقُ إِذَا كَانَ أَبُوهُ الَّذِي يُدْعَى لَهُ أَنْكَرَهُ. وَإِنْ كَانَ مِنْ أَمَةٍ يَمْلِكُهَا. أَوْ مِنْ حُرَّةٍ عَاهَرَ بِهَا، فَإِنَّهُ َيَلْحَقُ وَ يُورَثُ. وَإِنْ كَانَ الَّذِي يُدْعَى لَهُ هُوَ ادَّعَاهُ، فَهُوَ وَلَدُ زِناً. ٬هْلِ أُمَّهِ مِنْ كَانُوا. حُرَّةً أَوْ أَمَةً.قَالَ مُحَمَّدُ بْنُ رَاشِدٍ: يَعْنِي بِذلِكَ مَا قُسِمَ فِي الْجَاخِلِيَّةِ قَبْلَ ا٬٬سْمِ.فِي الزوائد: إسناده حسن. و هَذَا فِي بعض النسخ دون بعض. ولم يذكره المزيّ .

856. (2746) (6843)- Amr İbnu Şu'ayb an ebihi an ceddihi radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm: "Nisbet edildiği babasının ölümünden sonra ilhak edilmesi istenen çocuk, (adamın sağlığında inkâr etmemiş olması şartıyla) babası olduğu söylenen adamın ölümünden sonra mirasçılarının ilhak iddiasında bulundukları kimsedir."
Ravi der ki: "Aleyhissalâtu vesselâm onun hakkında şu hükmü koydu: "Cinsi temasta bulunduğu sırada mülkiyetinde bulunan cariyeden doğan çocuk, bu çocuğun, o adamın çocuğu olduğunu iddia eden mirasçılara katılmış olur. Fakat mirasçıların yaptığı bu ilhak iddiasından önce (ölen adamın) mirasçılar arasında taksim edilmiş olan malından o ilhak edilen kimseye artık pay yoktur. (Şayet varsa) henüz taksim edilmemiş mirastan yetiştiği miktardan kendine hissesi vardır. Nisbet edildiği babası (hayatta iken) onu inkâr etmiş (yani onun kendi çocuğu olmadığını söylemiş) olma halinde, artık (mirasçılar, ilhak iddiasında bulunsalar bile) o kimse mirasçılara katılmaz (ve adamın çocuğu sayılmaz). Eğer çocuk, adamın, cinsi temasta bulunduğu sırada) mâlik olmadığı bir cariyeden veya zina ettiği hür bir kadından olsa, (adamın mirasçıları ilhak iddiasında bulunsa bile) çocuk, adamın evladından sayılmaz ve çocuğa mirasçı olamaz; bu durumda kendisine nisbet edilen adam, çocuğun kendisinden olduğunu te'yid

etse bile hüküm böyledir. Çünkü o, zina mahsulü bir çocuktur. Hür veya cariye olan annesinin mirasçılarına katılır."[1179]

AÇIKLAMA:

Bu hadiste bir cahiliye müessesesi ıslah edilmektedir: Cahiliyede câriye sahipleri, bunları hem zinaya teşvik ederler, kazanç sağlarlar, hem de kendileri temasta bulunurlardı. Doğan çocuğa hem efendi, hem de zâni sahip çıkabilirdi. İslâm, zaniye neseb hakkı tanımamakla bu meseleyi halletmiştir. Hadis, ister hür, ister köle kadından olsun zina mahsulünü anneye ilhak etmiş, babayla nisbetini kesmiştir.
Hadis, sağ iken babası tarafından inkâr edilmemiş bulunan bir çocuğun, babasının ölümünden sonra iddiası halinde, o babaya ilhakını kabul etmektedir. [1180]

*** MİRASLARIN TAKSİM ÇEŞİTLERİ**

857- 6844- 2749- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ رُمْحٍ. أَنْبَأَنَا عَبْدُ اللّٰهِ بْنِ لَهِيعَةَ عَنْ عَقِيلٍ؛ أَنَّهُ سَمِعَ نَافِعاً يَخْبِرُ عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ عُمَرَ؛ أَنَّ رَسُولَ للّٰهِ صَلَّي اللّٰه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: مَا كَانَ مِنْ مِيرَاثٍ قُسِّمَ فِي الْجَاهِلِيَّةِ. فَهُو عَلَى قِسْمَةِ الْجَاهِلِيِّةِ وَمَا كَانَ مِنْ مِيرَاثٍ أَدْرَكَهُ ا‘‘سْمُ، فَهُوَ عَلى قِسْمَةِ ا‘‘سْم.فِي الزوائد: إسناده ضعيف، لضعفَ ابْنِ لهيعة .

857. (2749) (6844)- Abdullah İbnu Ömer radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Cahiliye devrinde taksim edilmiş bir miras malı, o zamanki taksim üzere muteberdir. İslâm dönemine intikal eden bir miras, artık İslâm'a göre taksim edilecektir." [1181]

CİHAD BÖLÜMÜ

*** ALLAH YOLUNDA CİHADIN FAZİLETİ**

858- 6845- 2754- حَدَّثَنَا بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَ أَبُو كُرَيْبٍ، قَاَ: ثَنَا عَبْيدُ اللَّهِ بْنُ مُوسَي، عَنْ شَيْبَانَ عَنْ فِرَاسٍ عَنْ عَطِيَّةَ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: الْمُجَاهِدُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ مَضْمُونٌ عَلَي اللَّهِ. إِمَّا أَنْ يَكْفِتَهُ إِلَي مَغْفِرَتِهِ وَرَحْمَتِهِ، وَإِمَّا أَنْ يَرْجِعَهُ بِأَجْرٍ وَغَنِيمَةٍ. وَمَثَلُ الْمُجَاهِدِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، كَمَثَلِ الصَّائِمِ الْقَائِمِ الَّذِي َ يَفْتُرُ حَتَّي يَرْجِعَ.فِي الزوائد: فِي إسناده عطية بن سَعِيدِ العوفي، ضعفه أحمد وأبو حاتم وغيرهما .

858. (2754) (6845)- Ebu Sa'îdi'l-Hudrî radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Allah yolunda cihad eden kimse Allah'ın şu garantisi altındadır: "Allah onu ya mağfiret ve rahmetine dahil eder (şehit olur), yahud sevap ve ganimetle sağ salim geri çevirir. Allah yolunda cihad eden kimsenin misali, hiç ara vermeden geceleri hep namaz kılan, gündüzleri de hep oruç tutan kimse gibidir. Bu hal evine dönünceye kadar böyledir."[1182]

*** BİR GAZİYİ TEÇHİZ ETMENİN FAZİLETİ**

-859 -6846 -2758 -حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا يُونُسُ بْنُ مُحَمَّدٍ. ثنَا لَيْثُ بْنُ سَعِدٍ عَنْ يَزِيدَ ابْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْهَادِ، عَنِ الْوَلِيدِ بْنِ أَبِي الْوَلِيدِ عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سُرَاقَةَ عَنْ عُمَرَ ابْنِ الْخَطَّابِ؛ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ لِلَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: مَنْ جَهَّزَ غَازِياً سَبِيلِ اللَّهِ حَتَّى يَسْتَقِلَّ كَانَ لَهُ مِثْلُ أَجْرِهِ حَتَّى يَمُوتَ أَوْ يَرْجِعَ .فِي الزوائد: إسناد صحيح، إِن كَانَ عُثْمَانَ بن عَبْدُ اللَّه سمع من عمر بن الخطاب رضي اللَّه عنه. فقد قَالَ فِي التهذيب: إن روايته عنه مرسلة .

859. (2758) (6846)- Hz. Ömer radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kim Allah yolunda cihad eden bir gaziyi tam olarak teçhiz ederse, o gazi ölünceye veya savaştan dönünceye kadar sevabına iştirak eder."[1183]

*** ALLAH YOLUNDA NAFAKANIN FAZİLETİ**

-860 -6847 -2761 -حَدَّثَنَا هارُونَ بْنُ عَبْدِ اللّٰهِ الْحَمَّالُ. ثَنَا ابْنُ أَبِي فُدَيْكٍ عَنِ الْخَيْلِ بْنِ عَبْدِ اللّٰهِ، عَنِ الْحَسَنِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبِ وَأَبِي الدَّرْدَاءِ وَأَبِي هُرَيْرَةَ، وَأَبِي أُمَامَةَ الْبَاهِلِيِّ وَ عَبْدِ اللّٰهِ ابْنِ عُمَرَ وَ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ عُمْرِو وَجَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللّٰهِ وَعِمْرَانَ بْنِ الْحُسَيْنِ؛ كُلُّهُمْ يُحَدِّثُ عَنْ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ؛ أَنَّهُ قَالَ: مَنْ أَرْسَلَ بِنَفَقَةٍ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ وَأَقَامَ فِي بَيْتِهِ فَلَهُ بِكُلِّ دِرْهَم سَبْعُمِائَةِ دِرْهَم. وَمَنْ غَزَابِنَفْسِهِ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ، وَأَنْفَقَ فِي وَجْهِ ذَلِكَ فَلَهُ بِكُلِّ دِرْهَم سَبْعُمِائَةِ أَلْفِ دِرْهَم. ثُمَّ تَ هذِهِ اŒيَةَ)وَاللّٰهُ يُضَاعِفُ لِمَنْ يَشَاءُ(فِي اَلزوائد: فِي إسناده خلَيل بن عَبْدُ اللّٰه. قَالَ الذهبي: يعرف. وكَذَا قَالَ اِبْنِ عبد الهادي .

860. (2761) (6847)- Hz. Ali, Ebu'd-Derda, Ebu Hureyre, Ebu Ümâme, Abdullah İbnu Ömer, Abdullah İbni Amr, Hz. Câbir, İmran İbnu Husayn radıyallahu anhüm ecmain anlatmışlardır: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kim evinde oturduğu halde; Allah yolunda (cihad edenlere) bir nafaka gönderecek olursa, ona her bir dirhem karşılığında yediyüz dirhem (sevabı) vardır. Kim de Allah yolunda bizzat cihad eder ve bu yolda mal harcarsa, ona da her bir dirhem için yediyüzbin dirhem (sevabı) vardır."

Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm sözlerini şu ayetle tamamladı: "Ve Allah dilediğine kat kat sevap verir" (Bakara 261).[1184]

*** ALLAH YOLUNDA RİBAT**

861- 6848- 2766- حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ. ثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ، عَنْ أَبِيهِ عَنْ مُصْعَبِ ابْنِ ثَابِتٍ عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ الزُّبَيْرِ؛ قَالَ: خَطَبَ عُثْمَانُ بْنُ عَفَّانَ النَّاسَ فَقَالَ: يَا أَيُّهَا النَّاسُ! إِنِّي سَمِعْتُ حَدِيثاً مِنْ رَسُولِ للّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. لَمْ يَمْنَعْنِى أَنْ أُحَدِّثَكُمْ بِهِ إِ اَّ الضِّنُّ بِكُمْ وبِصَحَابِتِكُمْ. فَلْيَخْتَرْ مُخْتَارٌ لِنَفْسِهِ أَوْلِيَدَعْ. سَمِعْتُ رَسُولَ للّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ مَنْ رَابَطَ لَيْلَةً فِي سَبِيلِ اللّٰهِ سُبْحَانَهُ، كَانَتْ كَأَلْفِ لَيْلَةٍ، صِيَامِهَا وَقِيَامِهَا.فِي الزوائد: فِي إسناده عَبْدُ الرَّحْمَنِ بن زيد بن أسلم. وضعفه أحمد و اِبْنِ معين وغيرهما .

861. (2766) (6848)- Abdullah İbnu'z-Zübeyr radıyallahu anh anlatıyor: "Osman İbnu Affân radıyallahu anh bir hitabesinde şöyle dediler: "Ey insanlar! Ben Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'dan bir hadis işitmiştim. Size ve arkadaşlığınıza olan düşkünlüğüm (yani bu hadisi duyunca beni terk ederek hep cephelere koşacağınız endişem) bunu şimdiye kadar rivayetime mani oldu. (Şimdi rivayet ediyorum. Artık) dileyen kendisine ribâtı (Allah yoluna bezli) seçsin, dileyen de bıraksın. Efendimiz buyurmuştu ki: "Kim Allah Sübhanehu yolunda bir gece ribât (yani hududda ve tehlikeli yerde düşmana karşı bekleme)de bulunursa, o tek gecesi bin günlük gece namazına ve bin günlük gündüz orucuna bedel olur."[1185]

862- 6849- 2767- حَدَّثَنَا يُونُسُ بْنُ عَبْدِ ا٬عْلى. ثَنَا عَبْدُ اللّٰهِ بْنُ وَهْبٍ. أَخْبَرَنِي اللَّيْثُ عَنْ زُهْرَةَ اِبْنِ مَعْبَدٍ عَنِ أَبِيهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنْ رَسُولِ للّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: مَنْ مَاتَ مُرَابِطاً فِي سَبِيلِ اللّٰهِ أَجْرَى عَلَيْهِ أَجْرَ عَمَلِهِ الصَّالِحِ الَّذِي كَانَ يَعْمَلُ، وَأَجْرَى عَلَيْهِ رِزْقَهُ وَأَمِنَ مِنَ الْفَتَّانِ وَبَعَثَهُ اللّٰهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ آمِناً مِنَ الْفَزَعِ.فِي الزوائد: فِي إسناده صحيح. معبد بن عَبْدُ الله بن هشام، ذكره اِبْنِ حبان فِي الثقات. ويونس بن عبد ا٬على أخرج له مسلم. وباقي رِجَال ا٬٬سناد علي شرط البخاري .

862. (2767) (6849)- Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kim Allah yolunda murâbıt olarak ölürse, kendisine, yapmakta olduğu salih amellerin ücreti (sanki ölmemiş gibi Kıyamet gününe kadar verilir), rızkı da mütemadiyen verilir, kabirdeki hesaba çekicilerden emin olur. Allah Teâla hazretleri onu, Kıyamet günü cehennem korkusundan emîn olarak diriltir." [1186]

-863 -6850 -2768 -حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ بْنِ سَمُرَةَ. حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَعْلي السَّلَمِيُّ. ثَنَا عُمَرَ بْنُ صُبَيْحٍ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَمْرٍو عَنْ مَكْحُولٍ عَنْ أُبَيِّ بْنِ كَعْبٍ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَرِبَاطُ يَوْم فِي سَبِيلِ اللّهِ مِنْ وَرَاءِ عَوْرَةِ الْمُسْلِمينَ مُحَتَسِباً مِنْ غَيْرِ شَهْرِ رَمَضَانَ أَعْظَمُ أَجْراً مِنْ عِبَادَةِ مِائَةِ سَنَةٍ صِيَامِهَا وَقِيَامِهَا. وَرِبَاطُ يَوْم فِي سَبِيلِ اللّهِ مِنْ وَرَاءِ عَوْرَةِ الْمُسْلِمينَ مُحْتَسِباً مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ أَفْضَلُ عِنْدَ اللهِ وَأَعْظَمُ أَجْراً -أُرَاهُ قَالَ- مِنْ عِبَادَةِ أَلْفِ سَنَةٍ صِيَامِهَا وَقِيَامِهَا. فَإِنْ رَدَّهُ اللّهُ إِلَى أَهْلِهِ سَالِماً لَمْ تُكْتَبْ عَلَيْهِ سَيِّئَةٌ أَلْفَ سَنةٍ. وَتُكْتَبُ لَهُ الْحَسَنَاتُ وَيُجْرَي لَهُ أَجْرُ الرِّبَاطِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ.فِي الزوائد: هَذَا إسناد ضعيف. فِيهِ مُحَمَّد بن يعلى وهو ضعيف. و كَذَلِكَ عمر بن ضبيح. ومكحول لم يدرك أبيّ بن كعب. ومع ذَلِكَ فهو مدلس وقد عنعنه.و قَالَ السيوطي: قَالَ الحافظ زكي الدين المنذري فِي الترغيب: آثار الوضع ئحة عَلَى هذا الحديث. و يحتج برواية عمر بن صبيح. قَالَ الحافظ عمادالدين بن كثير فِي جامد المسانيد: أخلق بهَذَا ابحديث أن يكون موضوعا، لما فِيهِ من المجازفة. و'نه من رواية عمر بن صبيح أحد الكذابين المعروفين بوضع الحديث .

863. (2768) (6850)- Übey İbnu Ka'b radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Allah rızası için Ramazan ayı dışında müslümanların avreti gerisinde (yani düşmanların gelmesinden korkulan tehlikeli cephede), sevap umuduyla bir günlük ribât, sevap yönüyle yüz yıllık oruçlu, namazlı ibadetten hayırlıdır. Müslümanların avreti gerisinde, ramazan ayında Allah rızası için bir günlük ribât Allah indinde, orucuyla namazıyla bin

yıllık ibadetten daha hayırlı, sevabca daha büyüktür. Eğer Allah onu sağ-salim ailesine kavuşturursa, bin yıl ona bir tek günah yazılmaz, sadece haseneleri yazılır ve kendisine Kıyamete kadar ribât sevabı akıtılır."[1187]

AÇIKLAMA:

Alimler gerek sevapta ve gerekse günahta fazla mübalağayı, hadisin uydurma olduğuna delil kabul ederler. Burada aynı durum mevzubahistir. Hele sağ-salim dönenden bin yıl hiç günah yazılmaması, olacak şey değil. Bunun da uydurma olabileceği belirtilmiş, zaafına dikkat çekilmiştir. [1188]

*** ALLAH YOLUNDA NÖBET**

864- 6851- 2769- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الصَّبَّاحِ. أَنْبَأَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ صَالِحِ بْنِ مُحَمَّدِ ابْنِ زَائِدَةَ عَنْ عُمَرَ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ الْجُهَنِيِّ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: رَحِمَ اللَّهُ حَارِسَ الْحَرَسِ.فِي الزوائد: إسناده ضعيف. فِيهِ صالح بن مُحَمَّد بن زائدة أَبُو واقد الليث، ضعيف .

864. (2769) (6851)- Ukbe İbnu Âmir el-Cühenî radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Allah askerlerin nöbetini tutan kimseye rahmet eylesin (veya eylemiştir)."[1189]

865- 6852- 2770- حَدَّثَنَا عِيسَيَ بْنُ يُونُسَ الرَّمْلِيُّ. ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ شُعَيْبِ بْنِ شَابُورٍ عَنْ سَعِيدِ بْنِ خَالِدِ بْنِ أَبِي الطَّوِيلِ؛ قَالَ: سَمِعْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ يَقُولُ: سَمِعْتُ رَسُولَ للَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: حَرَسُ لَيْلَةٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَفْضَلُ مِنْ صِيَامِ رَجُلٍ وَقِيَامِهِ فِي أَهْلِهِ أَلْفَ سَنَةٍ: السَّنَةُ ثَثمِائَةٍ وَسِتُّونَ يَوْماً. وَالْيَوْمُ كَأَلْفِ سَنَةٍ.فِي الزوائد: سعيد بن خالد بن أَبِي الطويل، قَالَ البخاري فِيهِ وقَالَ أَبُو عَبْدُ اللَّه الحاكم: روى عن أنس أحاديث موضوعة. وقَالَ أَبُو نعيم: روى عن أنس مناكير. وقَالَ أَبُو حاتم: أحاديثه عن أنس تعرف .

865. (2770) (6852)- Enes İbnu Mâlik radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Allah yolunda bir gece nöbetçilik, bir adamın ailesi içinde bin yılda kılacağı namaz ve tutacağı oruçtan daha hayırlıdır, (bu zikredilen) yıl üçyüzaltmış gündür ve bir gün bin yıl gibidir."[1190]

*** CİHADA ÇIKMAK**

866- 6853- 2773- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنِ بَكَّارِ بْنِ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ الْوَلِيدِ بْنِ بُسْرِ بْنِ أَبِي أَرْطَاةَ. ثنَا الْوَلِيدُ. حَدَّثَنِي شَيْبَانُ عَنْ ا'عْمَشِ عَنْ أَبِي صَالِحٍ عَنِ اِبْنِ عَبَّاسٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِذَا اسْتُنْفِرْتُمْ فَانْفِرُوا.فِي الزوائد: إسناده صحيح رِجَالُهُ ثقات .

866. (2773) (6853)- İbnu Abbas radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Cihada çağırıldığınız zaman cihada koşun."[1191]

867- 6854- 2775- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَعِيدِ بْنِ يَزِيدَ بْنِ إِبْرَاهِيمَ التُّسْتَرِيُّ. ثنَا أَبُو عَاصِم عَنْ شَبِيبِ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ رَاحَ رَوْحَةً فِي سَبِيلِ اللّهِ كَانَ لَهُ بِمِثْلِ مَا أَصَابَهُ مِنَ الْغُبَارِ مِسْكاً يَوْمَ الْقِيَامَةِ.فِي الزوائد: هَذَا إسناده حسن مختلف فِي رِجَال إسناده .

867. (2775) (6854)- Hz. Enes radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Allah yolunda kim tek bir yürüyüş yapsa, kendisine isabet eden toz, Kıyamet günü mislince misk olur."[1192]

*** DENİZ GAZVESİNİN FAZİLETİ**

868- 6855 -2777- حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ ثَنَا بَقِيَّةُ عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ يَحْيَى عَنْ لَيْثِ بْنِ أَبِي سُلَيْمٍ عَنْ يَحْيَى بْنِ عَبَّادٍ عَنْ أُمِّ الدَّرْدَاءِ عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ؛ أَنَّ رَسُولَ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: غَزْوَةٌ فِي الْبَحْرِ مُثْلُ عَشْرِ غَزَوَاتٍ فِي الْبَرِّ. وَالَّذِى يَسْدَرُ فِي الْبَحْرِ كَالْمُتَشَحِّطِ فِي دَمِهِ فِي سَبِيلِ اللّهِ سُبْحَانَهُ.فِي الزوائد: فِي إسناده معايبة بن يَحْيَى وهو ضعيف .

868. (2777) (6855)- Ebu'd-Derda radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Denizde yapılan bir gazve (savaş), sevapça karada yapılan on gazveye bedeldir."[1193]

*** DEYLEM'İN FETHİ VE KAZVİNİN FAZİLETİ**

869- 6856- 2779- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى. ثَنَا أَبُو دَاودُ. ح وَحَدَّثنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْمَلِكِ الْوَاسِطِيُّ. ثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ. ح وَحَدَّثنَا عَلِيُّ بْنُ الْمُنْذِرِ. ثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ مَنْصُورٍ؛ كُلُّهُمْ عَنْ قَيْسٍ عَنْ أَبِي حُصَيْنٍ عَنْ أَبِي صَالِحٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ لِلّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَوْ لَمْ يَبْقَ مِنَ اَلدُّنْيَا إِ يَوْمٌ لَطَوَّلَهُ اللّهُ عَزَّ وَجَلَّ حَتَّى يَمْلِكَ رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ بَيْتِي يَمْلِكُ جَبَلَ الدَّيْلَمِ وَالْقُسْطَنْطِينِيَّةَ .فِي الزوائد: فِي إسناده قيس بن الربيع. ضعفه أحمد واِبْنَ المديني وغيرهما. و قَالَ أَبُو حاتم: ليس بقوىّ، محله الصدق. وقَالَ العجليّ: كَانَ معروفا بالحديث صدوقا. وقَالَ اِبْنِ عديّ: رواياته مستقيمة، والقول فِيهِ أنه بأس به .

869 (2779) (6856)- Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Dünyanın ömründen bir tek gün bile kalmış olsa, Ehl-i Beyt'imden bir adam melik oluncaya ve Deylem dağına ve Konstantiniyye'ye (İstanbul'a) malik oluncaya kadar Allah, o günü uzatacaktır." [1194]

870- 6857- 2780- حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ أَسَدٍ. ثَنَا دَاوُدُ بْنُ الْمُحَبَّرِ. أَنْبَأَنَا الرَّبِيعُ بْنُ صَبحٍ عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبَانٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ لِلّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: سَتُفْتَحُ عَلَيْكُمُ اŒفَاقُ، وَسَتُفْتَحُ عَلَيْكُمْ مَدِينَةٌ يُقَالَ لَهَا قَزْوِينُ. مَنْ رَابَطَ فِيهَا أَرْبَعِينَ يَوْماً أَوْ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً، كَانَ لَهُ فِي الْجَنَّةِ عَمُودٌ مِنْ ذَهَبٍ. عَلَيْهِ زَبَرْجَدَةٌ خَضْرَاءُ. عَلَيْهَا قُبَّةٌ مِنْ يَاقوتَةٍ حَمْرَاءَ. لَهَا سَبْعُونَ أَلْفَ مِصْرَاعٍ مِنْ ذَهَبٍ. عَلَى كُلِّ مِصْرَاعٍ زَوْجَةٌ مِنَ الْحُورِ الْعِينِ. فِي الزوائد: هَذَاً إسناده ضعيف. لضعف يزيد بن أبان الرقاشي والرقاشي والربيع بن صبيح و دَاوُد بن المحبر. فهو مسلسل والضعفاء. ذكره اِبْنِ الجوزي فِي الموضوعات. و قَالَ: هَذَا الحديث موضوع شك فِيهِ. و أتهم بوضع هَذَا الحديث غير يزيد بن أبان. قَالَ: والعجب من اِبْنِ ماجة مع علمه

كيف استحل أن يذكر هَذَا الحديث فِي كتاب السنن و يتكلم عَلَيْهِ ا هـ.ونقل السيوطي عن اِبْنِ الجوزي أنه قَالَ: هَذَا الحديث موضوع ‘ن دَاوُد وضاع وهو المتهم به. والربيعِ ضعيف وزيد متروك.و قَالَ السيوطي: أورده الرافعي فِي تاريخه و قَالَ: مشهور. رواه عن دَاوُد جماعة. وأودعه ا‘‘مام اِبْنِ ماجة فِي سننه. والحفاظ يقرنون كتابه باصحيحين وسنن أَبِي دَاوُد والنسائي. ويحتجون بما فِيهِ. لكن يحكي تضعيف دَاوُد عن أحمد وغيره .

870. (2780) (6857)- Hz. Enes radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Dünyanın etrafını fethetmek sizlere nasib kılınacak ve Kazvin denilen bir şehir size fethedilecektir. Sizden kim bu gazveye kırk gün -veya kırk gece- iştirak ederse, ona cennette üzerinde yeşil zeberced taşı bulunan altından mamul bir sütun verilecektir. Bu sütun üzerinde, kırmızı yakut taşlarından mamul bir kubbe (köşk) vardır. O kubbenin, altundan mamul yetmişbin kapısı vardır, her kapı kanadının başında (huru'l-iyn denilen) siyah gözlü bir zevce vardır."[1195]

AÇIKLAMA:

Bazı hadisçiler bunu mevzu addetmiştir.[1196]

*** ALLAH YOLUNDA CİHAD İÇİN AT BESLEMENİN FAZİLETİ**

871- 6858- 2791- حَدَّثَنَا أَبُو عُمَيْرٍ عِيسَى بْنُ مُحَمَّدٍ الرَّمْلِيُّ. ثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يَزِيدَ بْنِ رَوْحٍ الدَّارِمُيُّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عُقْبَةَ الْقَاضِي عَنْ أبِيهِ عَنْ جَدِّهِ عَنْ تَمِيمٍ الدَّارِيِّ؛ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ لِلّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: مَنِ ارْتَبَطَ فَرَسًافي سَبِيلِ اللّٰهِ ثُمَّ عَالَجَ عَلَفَهُ بِيَدِهِ كَانَ لَهُ بِكُلِّ حَبَّةٍ حَسَنَةٌ.فِي الزوائد: فِي إسناده: مُحَمَّد وأبوه عقبة وجده عقبة وجده. وهم مجهولون والجدّ لم يسمّ .

871. (2791) (6858)- Temîmu'd-Dârî radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ı işittim, buyurdular ki: "Allah yolunda kim bir at (edinip) bağlar, kendi eliyle yemini verirse, yedirdiği her bir dâne için bir sevap vardır." [1197]

*** ALLAH YOLUNDA ÇARPIŞMANIN FAZİLETİ**

-872 -6859 -2793 -حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا عَفَّانُ. ثنا دَيْلَمُ بْنُ غَزْوَانَ. ثَنَا ثَابِتٌ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ؛ قَالَ: حَضَرْتُ حَرْباً. فَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ رَوَاحَةَ: يَا نَفْسِ!أَ أرَاكِ تَكْرَهِينَ الْجَنَّةأَحْلِفُ بِاللَّهِ لَتَنْزِلَنَّه.طَائِعَةً أَوْلَتُكْرَهِنَّه.فِي الزوائد: إسناده حسن. ‘ن ديلم بن غزوان مختلف فِيهِ .

872. (2793) (6859)- Hz. Enes İbnu Mâlik radıyallahu anh anlatıyor: "Ben bir harbe katıldım. Abdullah İbnu Ravâha şöyle demişti: "Ey nefsim! Seni cennet(e sokacak olan mukâtele)den hoşlanmıyor görüyorum. Allah'a yemin ederim ki sen istesen de istemesen de savaşacaksın!""[1198]

-873 -6860 -2794 -حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا يَعْلى بْنُ عُبَيْدٍ. ثَنَا حَجَّاجُ بْنُ دِينَارٍ عَنْ مُحَمَّدِ ابْنِ ذَكْوَانَ عَنْ شَهْرِ بْنِ حَوْشَبٍ عَنْ عَمْرِو بْنِ عَبَسَةَ؛ قَالَ: أَتَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ لله صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ! أيُّ الْجِهَادِ أَفْضَلُ؟ قَالَ: مَنْ أُهْرِيقَ دَمُهُ وَعُقِرَ جَوَادُهُ.فِي الزوائد: إسناده ضعيف، لضعف مُحَمَّد بن ذكوان .

873. (2794) (6860)- Amr İbnu Abese radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a gelip: "Ey Allah'ın Resûlü! Cihadın hangisi en faziletlidir?" dedim. "Kanı dökülen ve iyi cins atı yaralanan mücahid(in cihadı en faziletli cihaddır)" buyurdular."[1199]

-874 -6861 -2795 -حَدَّثَنَا بِشْرُ بْنُ آدَمَ وَأَحْمَدُ بْنُ ثَابِتٍ الْجَحْدَرِيُّ، قَاَ: ثنَا صَفْوَانُ بْنُ عِيسَى. ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَجْنَ عَنِ الْقَعْقَاعِ بْنِ حَكِيمٍ عَنْ أَبِي صَالِحٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ لله صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَا مِنْ مَجْرُوحٍ يُجْرَحُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَنْ يُجْرَحُ فِي سَبِيلِهِ إِ جَاءَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَجُرْحُهُ كَهَيْئَتِهِ يَوْمَ جُرِحَ. اللَّونُ لَوْنُ دَمٍ وَالرِّيحُ رِيحُ مِسْكٍ.فِي الزوائد: إسناده صحيح .

874. (2795) (6861)- Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Allah yolunda yaralanan hiçbir yaratık yoktur ki -ancak kimin O'nun yolunda yaralandığını Allah bilir- Kıyamet günü, yarası, yaralandığı gündeki şekliyle getirilmiş olmasın: Kanı kan renginde, kokusu misk kokusunda olarak."[1200]

*** ALLAH YOLUNDA ŞEHİD OLMANIN FAZİLETİ**

875- 6862- 2798- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا ابْنُ أَبِي عَدِيٍّ عَنِ ابْنِ عَوْنٍ عَنْ هِلِ ابْنِ أَبِي زَيْنَبَ عَنْ شَهْرِ بْنِ حَوْشَبٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ذَكَرَ الشُّهَدَاءُ عِنْدَ النَّبِيُّ صَلَّي اللّه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: َتَجِفُّ ا٠رْضُ مِنْ دَمِ الشَّهِيدِ حَتَّى تَبْتَدِرَهُ زَوْجَتَاهُ. كَأَنَّهُمَا ظِئْرَانَ أَضَلَّتَا فَصِيلَيْهِمَا فِي بَرَاحٍ مِنَ ا٠رْضِ. وَفِي يَدِ كُلِّ وَاحِدَةٍ مِنْهُمَا حُلَّةٌ خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا.فِي الزوائد: هَذا إسناده ضعيف، لضعف هل بن ذئب .

875. (2798) (6862)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın yanında şehitlerden bahsedilmişti. Şöyle buyurdular:
"Yeryüzü şehidlerin kanından kurumadan önce, onu, hurilerden iki karısı, emzikli yavrularını çöl bir arazide kaybedip âniden bulan anne heyecanıyla, her birinin elinde -dünya ve içindekilerden daha değerli- birer takım elbise olduğu halde karşılarlar."[1201]

*** SİLAH**

876- 6863- 2806- حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ سَوَّارٍ. ثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ يَزِيدَ بْنِ خَصِفَةَ عَنِ السَّائِبِ ابْنِ يَزِيدَ إِنْ شَاءَ اللهُ تَعالى؛ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، يَوْمَ أُحُدٍ أَخَذَ دِرْعَيْنِ كَأَنَّهُ ظَاهَرَ بَيْنَهُمَا.فِي الزوائد: إسناده صحيح عَلَى شرط البخاري .

876. (2806) (6863)- Sâ'ib İbnu Yezid radıyallahu anhümâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Uhud günü iki zırh giydi. Aleyhissalâtu vesselâm sanki ikisini de üst üste giymişti."[1202]

877- 6864- 2809- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ بْنِ سَمُرَةَ. أَنْبَأنَا وَكِيعٌ عَنْ سُفْيَانَ عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ عَنْ أَبِي الْخَيْلِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ؛ قَالَ: كَانَ الْمُغِيرَةُ بْنُ شُعْبَةَ إِذَا غَزَا مَعَ النَّبِيَّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَمَلَ مَعَهُ رُمْحاً. فَإِذَا رَجَعَ طَرَحَ رُمْحَهُ حَتَّى يُحْمَلَ لَهُ. فَقَالَ لَهُ عَلِيٌّ: ‹ذْكُرَنَّ ذلِكَ لِرَسُولِ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: ׳ تَفْعَلْ. فَإِنَّكَ إِنْ فَعَلْتَ لَمْ تُرْفَعْ. ضَالَّةً.فِي الزوائد: فِي إسناده أَبُو الخليل، وهو عبد الله بن أبِي الخليل. ذكره اِبْن حبان فِي الثقات، وقَالَ البخاري: يتابع عَلَيْهِ. وأبو إسحاق هومدلس. وقد اختلط بآخر عمره .

877. (2809) (6864)- Hz. Ali radıyallahu anh anlatıyor. "Mugire İbnu Şu'be radıyallahu anh, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'la gazveye çıktığı vakit, beraberinde bir mızrak taşırdı. Dönüşünde mızrağını atardı, ta ki onu, kendisi için bir başkası taşıyıversin. Ali ona: "Senin bu yaptığını Resûlullah'a haber vereceğim!" dedi (ve haber verdi). Aleyhissalâtu vesselâm Muğire'ye: "Öyle yapma! Eğer yaparsan yere attığın mızrak, yitik mal olarak kaldırılmaz, (alan onu temellük eder)" dedi." [1203]

AÇIKLAMA:

Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, mızrağını yere atmamasını tembihliyor. Zira

atılan bir mal, yitirilen bir mal gibi değildir. Yitiği bulan kimse, sahibini aramakla mükelleftir. Böylesi mallara lukata veya dâlle denir. Ama atılan malı alan kimse atana götürmek zorunda değildir, temellük edebilir.[1204]

*** SİLAH YERLİ OLMALI**

-878 -6865 -2810 -حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ بْنِ سَمُرَةَ. أَنْبَأَنَا عُبَيْدُ اللّهِ بْنُ مُوسَى عَنْ أَشْعَثَ بْنِ سَعِيدٍ عَنْ عَبْدِاللّهِ بْنِ بِشْرٍ عَنْ أَبِي رَاشِدٍ عَنْ عَلِيٍّ قَالَ: كَانَتْ رَسُولِ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَوْسٌ عَرَبِيَّةٌ. فَرَأى رَجُ بيَدِهِ قَوْسٌ فَارِسِيَّةٌ. فَقَالَ: مَا هذِهِ؟ أَلْقِهَا. وَعَلَيْكُمْ بِهذِهِ وَأَشْبَاهِهَا ورِمَاحِ أَلْقَنَا. فَإِنَّهُمَا يَزِيدُ اللّهُ لَكُمْ بِهَما فِي الدِّينِ. وَيُمَكِّنُ لَكُمْ فِي البَدِ.فِي الزوائد: فِي إسناده عبد اللّه بن بشر الجبانيّ ضعفه يحي القطان وغيره. وذكره اِبْنِ حبان فِي الثقات لكنه ما أجاد فِي ذَلِكَ .

878. (2810) (6865)- Hz. Ali radıyallahu anh anlatıyor. "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın elinde bir arabî yay vardı. Aleyhissalâtu vesselâm o sırada elinde fârisî bir yay olan bir adam görmüştü: "Bu nedir? At onu!" buyurdular ve devamla: "Sizin şunu ve şunun benzerleri ile (el-kanâ denen) mızrakları edinmeniz gerekir. Çünkü Allah Teâla hazretleri, sizin için dini bunlarla güçlendirecek ve size muhtelif beldeler(in fethini) müyesser kılacaktır" buyurdular."[1205]

AÇIKLAMA:

Şârih Sindî, arabî yayı "okların atılmasında kullanılan yay", fârisî yayı da "küçük taşları ve benzeri şeyleri atmada kullanılan yay" diye açıklar.
Bazı rivayetlerde, bu hadisenin Hayber fethi sırasında cereyan ettiği tasrih edilir. Resûlullah'ın bu emrinde, henüz fethedilmediği için diyar-ı küfür addedilen Fars (İran) memleketlerinde imal edilen yay yerine, yedi imal edilen-arabî yayın kullanılmasına, bir başka ifade ile, silah sanayiinde dışa bağımlı olmamaya, yerli imalat varken yabancı mamûlâta yer vermemeye nebevî bir irşad görmek istiyoruz. Allahu a'lem bissavab. [1206]

*** ALLAH YOLUNDA ATMAK**

879- 6866- 2815- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى. ثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاق. أَنْبَأَنَا سُفْيَانُ عَنِ ا٠عْمَشِ عَنْ زِيَادِ ابْنِ الْحُصَيْنِ عَنْ أَبِي الْعَالِيَةِ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ؛ قَالَ: مَرَّ النَّبِيُّ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِنَفَرٍ يَرْمُونَ. فَقَالَ رَمْياً بَنِى إِسْمَاعِيلَ. فَإِنَّ أَبَاكُمْ كَانَ رَامِياً.فِي الزوائد: إسناده صحيح، ورواه البخاري من حديث سلمة بن ا٠كوع .

879 (2815) (6866)- İbnu Abbâs radıyallahu anhümâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm (bir defasında) ok atmakta olan (Eslem kabilesinden) bir gruba rastlamıştı, (onları takdiren): "Ey İsmailoğulları! Atmaya devam edin. Sizin atalarınız da (çok iyi) atıcılardı" buyurdular."[1207]

*** SAVAŞ SIRASINDA ALIM-SATIM**

880 - 6867 - 2823- حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ الْكَرِيمِ. ثَنَا سُنَيْدُ بْنُ دَاوُدَ عَنْ خَالِدِ بْنِ خَيَّانَ الرَّقِّيِّ. أَنْبَأَنَا عَلِيُّ بْنُ عُرْوَةَ الْبَارِقِيُّ. ثَنَا يُونُسُ بْنُ يَزِيدَ عَنْ أَبِي الزِّنَادِ عَنْ خَارِجَةَ بْنِ زَيْدٍ؛ قَالَ: رَأَيْتُ رَجُ يَسْأَلُ أَبِي عَنِ الرَّجُلِ يَغْزُو فَيَشْتَرِى وَيَبِيعُ وَيَتَّجِرُ فِي غَزْوَتِهِ؟ فَقَالَ لَهُ أَبِي: كُنَّا مَعَ رَسُولِ للَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِتَبُوك نَشْتَرِى وَنَبِيعُ وَهُوَ يَرَانَا وَ يَنْهَانَا.فِي الزوائد: إسناده ضعيف، لضعف علي بن عروة البارقيّ، وسنيد بن دَاوُد .

880. (2823) (6867)- Harice İbnu Zeyd radıyallahu anhüma anlatıyor: "Bir adamın, babam (Zeyd İbnu Sâbit)ten gazveye çıkıp, gazve sırasında alış-veriş ve ticaret yapan kimse hakkında sorduğuna şahit oldum. Babam ona şu cevabı vermişti: "Biz Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm ile Tebük (seferin)de iken alıyor, satıyorduk. Resûlullah bizi gördüğü halde yasaklamamıştı."[1208]

AÇIKLAMA:

Gazve sırasında, savaş hizmetlerine mâni olmayacak şekilde alış-verişte bulunmak haram değildir. Fakat asıl vazife olan cihad hizmetlerini aksatacak olan ticarete cevaz verilmez. Tebük seferinde ordu savaşa girişmemiştir. Savaşa girişilse bile, bir askerî seferin her anı düşmanla mukâtele ile geçmez. Şu halde müsait zamanlarda alış-veriş yapmak "haram" denilemez. [1209]

881 -6868 -2827- حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ. ثَنَا عَبْدُ الْمَلِكِ مُحَمَّدُ الصَّنْعَانِيُّ. ثَنَا أَبُو سَلَمَةَ الْعَامِلِيُّ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ؛ أَنَّ رَسُولَ للَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ َكْثَمَ بْنِ الْجَوْنِ الْخُزَاعِيِّ: يَا أَكْثَمُ! غْزُ مَعَ غَيْرِ قَوْمِكَ يَحْسُنْ خُلُقُكَ، وَتَكْرُمْ عَلَى رُفَقَائِكَ. يَا أَكْثَمُ! خَيْرُ الرُّفَقَاءِ أَرْبَعَةٌ وَخَيْرُ السَّرَايَا أَرْبَعُمِائَةٍ وَخَيْرُ الْجُيُوشِ أَرْبَعَةُ آفٍ. وَلَنْ يُغْلَبَ اثْنَا عَشَرَ أَلْفاً مِنْ قِلَّةٍ.فِي الزوائد: فِي إسناده عبد الملك بن مُحَمَّد الصنعاني وأبو سلمة العالميّ وهما ضعيفان. وقَالَ السيوطي: قَالَ اِبْنِ أَبِي حاتم: سَمِعْتُ أَبِي يَقُولُ:

العاملىّ متروك. والحديث باطل .

881. (2827) (6868)- Hz. Enes radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, Eksem İbnu'l-Cevn el-Huzâ'î'ye: "Ey Eksem! Kendi kavminden olmayanlarla birlikte (kâfirlere karşı) savaş ki huyun güzelleşsin ve arkadaşlarının yanında kıymetin olsun. Ey Eksem! (Yolculuk sırasında) arkadaşların en hayırlısı (sayıca) dört olandır. Askerî birliğin en hayırlısı, (miktarı) dörtyüz olandır. Ordunun en hayırlısı dörtbin olandır. Onikibin kişilik ordu, sayı azlığı sebebiyle mağlub olmaz."[1210]

AÇIKLAMA:

İnsan kendi kavmi içinde, ufak tefek kusurları da bilindiği için fazla itibar görmez. Üstelik o, kavmi içinde bazı kötü alışkanlıklarını da devam ettirebilir. Halbuki, yabancıların arasında itibar görmek için dikkatli davranacak, kendisine çekidüzen verecektir. Böylece huyu da güzelleşir.

Ordunun miktarıyla ilgili açıklama geçti.[1211]

*** MÜBAREZE (TEKE TEK SAVAŞ) VE SELEB**

-882 -6870 -2836 حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ. ثنَا وَكِيعٌ. ثَنَا أَبُو الْعُمَيْسِ وَعِكْرِمَةُ بْنُ عَمَّارٍ عَنْ إِيَاسِ اِبْنِ سَلَمَةَ بْنِ ا'كْوَعِ عَنْ أَبِيهِ؛ قَالَ: بَارَزْتُ رَجُ فَقَتَلْتُهُ. فَنَفَّلَنِي رَسُولُ للهِّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَلَبَهُ.فِي الزوائد: إسناده صحيح ورِجَالُه ثقات .

882. (2836) (6869)- Seleme İbnu'l-Ekvâ' anlatıyor: "Bir adamla teke tek vuruştum ve herifi geberttim. Onun selebini (eşyalarını) Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bana verdi." [1212]

-883 -6870 -2838 حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ. ثنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ. ثَنَا أَبُو مَالِكٍ ا'شْجَعِيُّ عَنْ نُعَيْمِ اِبْنِ أَبِي هِنْدٍ عَنِ ابْنِ سَمُرَةَ بْنِ جُنْدُبٍ عَنْ أَبِيهِ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للهِّ صَلَّي اَللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: »مَنْ قَتَلَ فَلَهُ السَّلَبُ«.فِي الزوائد: فِي إسناده سليمان بن سمرة بن جندب. ذكره اِبْنِ حبان فِي الثقات. و قَالَ اِبْنِ القطان. حاله مجهول. وباقي رِجَالُه موثقون .

883. (2838) (6870)- Semüre İbnu Cündeb radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm: "Kim bir kâfiri öldürürse seleb'i onundur" buyurdular." [1213]

AÇIKLAMA:

Seleb, öldürülen askerin üzerinden çıkan her şeydir: Askeri teçhizat, elbise, para vs. Resûlullah, savaş sırasında bir kafiri öldürdüğünü ispatlayan askere, onun selebinin verileceğini teşrî etmiştir. Askerin üzerinde çıkan hangi şeylerin seleb sayılacağında alimler ihtilaf etmiştir. Bazıları atı seleb saymaz. Keza fazla miktarda mal çıkmışsa o da seleb sayılmayabilir. Ahmed İbnu Hanbel, Evzâî ve Şâfi'î hazretleri selebin öldürene ait olacağına hükmetmiştir. Ama devlet başkanı dilerse selebin beşte birini alabilir derler. Hanefiler ve Mâlikiler ise, devlet başkanı "seleb öldürene aittir" demedi ise seleb öldürene ait değildir, ganimet

gibi muamele görür.

Cumhûr, selebin kâtile ait olduğu kanaatinde birleşir. [1214]

*** GULÛL (GANİMETTEN ÇALMA)**

884- 6871- 2850- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ. ثَنَا أَبُو أُسَامَةَ عَنْ أَبِي سِنَانٍ عِيسَي بْنِ سِنَانٍ عَنْ يَعْلَى ابْنِ شَدَّادٍ عَنْ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ؛ قَالَ: صَلّي بِنَا رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ حُنَيْنٍ إِلَى جَنْبِ بَعِيرٍ مِنَ المَقَاسِمِ. ثُمَّ تَنَاوَلَ شَيْئاً مِنَ الْبَعِيرِ. فَأَخَذَ مِنْهُ قَرَدَةً. يَعْنِي وَبَرَةً. فَجَعَلَ بَيْنَ إِصْبَعَيْهِ ثُمَّ قَالَ: يَا أَيُّهَا النَّاسُ! هذَا مِنْ غَنَائِمِكُمْ. أَدُّوا الْخَيْطَ وَالْمِخْيَطَ فَمَا فَوْقَ ذلِكَ فَمَا دُونَ ذلِكَ. فَإِنَّ الْغُلُولَ عَارٌ عَلى اهْلِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ. وَشَنارٌ وَنَارٌ.فِي الزوائد: فِي إسناده عيسى بن سنان. اختلف فِيهِ كم اِبْنِ معين. قَالَ: لينّ الحديث وليس بالقوى قيل: ضعيف وقيل: بأس به. وذكره اِبْنِ حبان فِي الثقات. وباقي رجال ا‘‘سناد ثقات .

884. (2850) (6871)- Ubâde İbnu's-Sâmit radıyallahu anh anlatıyor. "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Huneyn günü bize, ganimet malından bir devenin yanında namaz kıldırdı. Namazdan sonra deveden bir parça yün alıp onu iki parmağı arasına koydu sonra: "Ey insanlar! buyurdu. Şu yün parçası bile sizin ganimetlerinizdendir. Bir iplik, bir iğne, bundan daha değerli, daha değersiz bile olsa buraya getirin. Zira (getirmemek gulûldür yani hırsızlık); gulûl ise, Kıyamet günü yapan için ardır, ayıptır, ateştir."[1215]

AÇIKLAMA:

Gulûl hakkında mükerreren açıklama geçti.[1216]

*** NEFEL (GANİMETTEN AYRI OLARAK VERİLEN PARA)**

885- 6872- 2853- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ. ثَنَا أَبُو الْحُسَيْنِ. ثنا رَجَاءُ بْنُ أَبِي سَلَمَةَ. ثنَا عَمْرُو بْنُ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ؛ قَالَ: لَا نَفَلَ بَعْدَ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. يَرُدُّ الْمُسْلِمُونَ قَوِيُّهُمْ عَلى ضَعِيفِهِمْ. قَالَ رَجَاءٌ: فَسَمِعْتُ سُلَيْمَانَ بْنَ مُوسَى يَقُولُ لَهُ: حَدَّثَنِى مَكْحُولٌ عَنْ حَبِيبِ بْنِ مَسْلَمَةَ؛ أَنَّ النَّبِيّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَفَّلَ، فِي البَدْأَةِ الرُّبُعَ؛ وَحِينَ قَفَلَ الثُّلُثَ. فَقَالَ عَمْرُو: أُحَدِّثُكَ عَنْ أَبِي عَنْ جَدِّي وَتُحَدِّثُنِي عَنْ مَكْحُولٍ؟فِي الزوائد: إسناده حسن .

885. (2853) (6872)- Amr İbnu Şu'ayb an ebihi an ceddihi radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'dan sonra nefel (yani mücahide ganimetteki hissesinden başka bir şey) yoktur. Müslümanların kuvvetli olanları (kazandıklarından) zayıf olanlara verirler."

(Ravilerden) Recâ demiştir ki: "Süleyman İbnu Musa'nın şöyle söylediğini işittim: "Mekhûl bana Habib İbnu Mesleme'den rivayeten dedi ki: "Resûlullah savaşa giderken (askerlerden bazılarına diğerlerinden fazla olarak) dörtte bir ve savaş dönüşünde üçte bir nisbetinde nefel (denen ziyade bir ikram)da bulundu." Bunun üzerine Amr: "Ben sana babam vasıtasıyla (sahabi olan) dedemden rivayet ediyorum, sen ise Mekhûlden hadis rivayet ediyorsun" demiştir."[1217]

AÇIKLAMA:

1- Nefel, dilimizde mevcut nafile kelimesiyle aynı köktendir. Burada, mücahide ganimetteki payından fazla olarak verilen mala denmiştir. Pay dışı, -bilhassa üstün başarı gösterenlere olmak üzere bir kısım askerlere ziyade bir ikramda bulunulmasının meşruiyetinde İslâm ûleması icma eder. Bunun kaynağı ne olmalıdır düşmandan elde edilen ganimetten devlet başkanının beşte birlik payı alınmazdan önce, ganimetin tümünden mi, devlet başkanının payı olan beşte birin beşte birin den mi? gibi hususlarda ihtilaf edilmiştir. Daha önceki bahislerde açıklandığı için burada tekrar etmeyeceğiz.

2- Sadedinde olduğumuz hadiste, bir ihtilaf dikkatimizi çekmektedir: Nefel

verme yetkisi sadece Resûlullah'a mı mahsustur? Amr İbnu Şu'ayb'ın bu kanaatte olduğu anlaşılmaktadır. Resûlullah'tan sonra da meşruiyetinde icma edildiğini kaydettiğimize göre, hakikatte bu noktada bir ihtilaf mevzubahis değildir.[1218]

*** DEVLET BAŞKANININ SAVAŞA YOLLADIĞI ORDUYA TAVSİYESİ**

886- 6873- 2857- حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ الْخَلُّ. ثنَا أَبُو أُسَامَةَ. حَدَّثَنِي عَطِيَّةُ بْنُ الْحَارِثِ أَبُو رَوْقٍ الْهَمْدَانِيُّ. حَدَّثَنِي أَبُو الْعَرِيفِ عُبَيْدُ اللّهِ بْنُ خَلِيفَةَ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ عَسَّالٍ؛ قَالَ: بَعَثَنَا رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي سَرِيَّةٍ. فَقَالَ سِيرُوا بِاسْمِ اللّهِ وَفِي سَبِيلِ اللّهِ. قَاتِلُوا مَنْ كَفَرَ بِاللّهِ وَ تَمْثُلُوا وَ تَغْدِرُوا وَ تَغُلُّوا وَ تَقْتُلُوا وَلِيداً.فِي الزوائد: إسناده حسن .

886. (2857) (6873)- Safvan İbnu Assâl radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm beni seriyyede savaşa gönderdi. (Yola çıkarken) şu talimatı verdiler: "Allah'ın adıyla, Allah yolunda yürüyün. Allah'ı inkâr edenlerle savaşın. İşkence yapmayın, (ahidde bulunduğunuz taktirde) ahdinizi bozmayın, çocukları öldürmeyin."[1219]

AÇIKLAMA:

Askeri sefere çıkan komutanlara yapılan başkaca tavsiyeler daha önce kaydedildi ve gerekli açıklamalar yapıldı.[1220]

*** ALLAH'A İSYANDA KULA İTAAT YOK**

887- 6874- 2863- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ. ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَمْرٍو عَنْ عَمَرَ بْنِ الْحَكَمِ بْنِ ثَوْبَانَ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ؛ أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعثَ عَلْقَمَةَ بْنَ مُجَزِّزٍ عَلى بَعْثٍ وَأَنَا فيهِمْ. فَلَمَّا النْتَهى إِلى رَأسِ غَزَاتِهِ أَوْ كَانَ بِبَعْضِ الطَّرِيقِ اسْتَأْذَنْتَهُ طَائِفَةٌ مِنَ الْجَيْشِ فَأَذِنَ لَهُمْ وَأَمَّرَ عَلَيْهِمْ عَبْدَاللّٰهِ بْنَ حُذَافَةَ بْنِ قَيْسٍ السَّهْمِيَّ. فَكُنْتُ فِيمَنْ غَزَا مَعَهُ فَلَمَّا كَانَ بِبَعْضِ الطَّرِيقِ أَوْقَدَ الْقَوْمُ نَاراً لِيَصْطَلُوا أَوْ لِيَخْنَعُوا عَلَيْهَا صَنِيعاً. فقَالَ عَبْدُ اللّٰهِ -وَ كَانَتْ فِيهِ دُعَابَةٌ-: أَلَيْسَ لِي عَلَيْكُمُ السَّمْعُ وَالطَّاعَةُ؟ قَالُوا: بَالىَ. قَالَ فَمَا أَنَا بِآمِرِكُمْ بِشَيْءٍ إِ َّ صَنَعْتُمُوهُ؟ قَالُوا: نَعَمْ. قَالَ فَإِنِّى أَعْزِمُ عَلَيْكُمْ إِ َّ تَوَاثَبْتُمْ فِي هذِهِ النَّارِ. فَقَامَ نَاسٌ فَتَحَجَّزُوا. فَلَمَّا ظَنَّ أَنَّهُمْ وَاثِبُونَ قَالَ: أَمْسِكُوا عَلى أَنْفُسِكُمْ. فَإِنَّمَا كُنْتُ أَمْزَحُ مَعَكُمْ. فَلَمَّا قَدِ مْنَا ذَكُروا ذلِكَ للنَّبِيّ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ. فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ أَمَرَكُمْ مِنْهُمْ بِمَعْصِيَةِ اللّٰهِ فَ تُطِيعُوه. فِي الزوائد: إسناده صحيح .

887. (2863) (6874)- Ebu Sâid radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Alkame İbnu Mücezzez radıyallahu anhâ, benim de içinde bulunduğum bir askerî birliğin başında savaşa gönderdi. Kumandan gazvesinin başına geçince veya yolda belli bir yere varınca, askerlerden bir grup, kendisinden (ayrı gitmek) hususunda izin istedi. Onlara izin verdi. Başlarına Abdullah İbnu Huzâfe İbnu Kays es-Sehmî'yi sorumlu tayin etti. Ben onunla savaşanlar içerisinde idim. Yolun bir yerine gelmiştik, (mola sırasında) askerlerden bazıları ısınmak veya üzerinde (yemek) yapmak maksadıyla bir ateş yaktılar. Komutanımız Abdullah -ki şakacı birisiydi- sizin üzerinizde itaat edilmek ve sözü dinlenmek hakkım yok mu?"diye sordu. Askerler: "Elbette var!" dediler. "Öyleyse, dedi ne emredersem yapacaksınız değil mi?" Askerler yine: "Elbette!" dediler. Bunun üzerine komutan: "Şu halde size, şu ateşe atılmayı emrediyorum" dedi. Askerlerin bir kısmı kalkıp emri yerine getirmeye hazırlandılar. Abdullah, onların ateşe atılacaklarına inanınca: "Kendinizi tutun, ben size şaka yapmıştım" dedi.
Medine'ye dönünce, bu hadiseyi Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a anlattılar.

Efendimiz şöyle buyurdular: "Onlardan (yani başınızdakilerden) kim size Allah'a isyanı emrederse ona itaat etmeyin." [1221]

*** BİATA VEFA GEREKİR**

888- 6875- 2873- حَدَّثَنَا عِمْرَانُ بْنُ مُوسَى اللَّيْثِيُّ. ثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ. أَنْبَأنَا عَلِيُّ بْنُ جَدْعَانَ عَنْ أَبِي نَضْرَةَ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَ إِنَّهُ يُنْصَبُ لِكُلِه غَادِرٍ لوَاءٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِقَدْرِ غَدْرَتِهِ.فِي الزوائد: فِي إسناده عَلَى بن زيد بن جدعان ضعيف .

888. (2873) (6875)- Ebu Saidi'l-Hudrî radıyallahu anh anlatıyor. "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Bilesiniz, Kıyamet günü ahdini tutmayan her vefasıza vefasızlığının derecesine uygun bir bayrak dikilecek (böylece vefasızlığı teşhir edilecek)tir." [1222]

MENÂSİK (HAC VE UMRE) BÖLÜMÜ

*** HACCA GİTME**

-889 -6876 -2883 -حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ وَ عَمْرُو بْنُ عَبْدِاللّٰه. قَاَ: ثَنَا وَكِيعٌ. ثَنَا إِسْمَاعِيلُ أَبُو إِسْرَائِيلَ عَنْ فُضَيْلِ بْنِ عَمْرٍو، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنِ الْفَضْلِ (أَوْ أَحَدِهِمَا عَنِ اŒخَرِ(قَالَ: قَالَ رَسُولُ للّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ أَرَادَ الْحَجَّ فَلْيَتَعَجَّلْ. فإِنَّهُ قَدْ يَمْرَضُ الْمَرِيضُ وَتَضِلُّ الضَّالَّةُ وَتَعْرِضُ الْحَاجَةُ.فِي الزوائد: فِي إسناده إِسْمَاعِيلَ أَبُو خليفة أَبُو إسرائيل المئي، قَالَ فِيهِ اِبْنِ عديّ: عامة ما يرويه يخالف الثقات. و قَالَ النسائي: ضعيف و قَالَ الجرجاني: مفترزائغ. نعم قد جَاءَ من أراد الحج فليعجل بسند آخر رواه الحاكم. و قَالَ صحيح. ورواه أَبُو دَاوُد أيضا .

889. (2883) (6876)- İbnu Abbas veya Fadl İbni Abbâs -veya bunlardan biri bir diğerinden- anlatmıştır: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:
"Kim hacc yapmak isterse acele etsin. Çünkü olur ki insan hastalanır (bineği) kaybolur, (gitmeye mani) bir iş zuhûr eder."[1223]

*** HACCIN FARZ KILINMASI**

890- 6877- 2885- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْن نُمَيْرٍ. ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي عُبَيْدَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ ا؛عْمَشِ عَنْ أَبِي سُفْيَانَ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ؛ قَالَ: قَالُوا: يَا رَسُولَ للّهِ! الْحَجُّ فِي كُلِ عَامٍ؟ قَالَ: لَوُ قُلْتُ: نَعَمْ. لَوَ جَبَتْ. وَلَوْ وَجَبَتْ لَمْ تَقُومُوا بِهَا. وَلَوْ لَمْ تَقُومُوا بِهَا عَذِّبْتُمْ.فِي الزوائد: هَذَا إسناده صحيح. ؛ن مُحَمَّد بن أَبِي عبيدة بن معن بن عَبْدُ الرَّحْمَنِ بن عَبْدُ اللَّهِ بن مسعود ثقة. وأَبُوه مثله .

890. (2885) (6877)- Hz. Enes radıyallahu anh anlatıyor: "Halk: "Ey Allah'ın Resûlü, haccetmek her sene farz mıdır?" diye sormuştu. "Eğer "Evet!" desem bu vacip olur. Eğer vacip olsa, bunu yerine getiremezsiniz, bu durumda yer getirmezseniz azab görürsünüz" buyurdular."[1224]

*** HACC VE UMRENİN FAZİLETİ**

-891 -6878 -2887 -حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ عَاصِمِ بْنِ عُبَيْدِ اللّٰهِ عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ عَامِرٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عُمَرَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: تَابِعُوا بَيْنَ الْحَجِّ وَالْعُمْرَةِ. فَإِنَّ الْمُتَابَعَةَ بَيْنَهُمَا تَنْفِي الْفَقْرَ وَالذُّنُوبَ كَمَا يَنْفِي الْكِيرُ خَبَثَ الْحَادِيدِ.حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بِشْرٍ. ثَنَا عُبَيْدُ اللّٰهِ بْنُ عُمَرَ عَنْ عَاصِمِ بْنِ عُبَيْدِ اللّٰهِ عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ عَامِرِ بْنِ رَبِيعَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَحْوَهُ.فِي الزوائد: مدار ا''سنادين عَلَى عاصم بن عبيد اللّٰه، وهو ضعيف. والمتن صحيح من حديث اِبْنِ مسعود رضي اللّٰه تعلي عنه. رواه الترمذي والنسائي .

891. (2887) (6878)- Hz. Ömer radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Hacc ve umreyi peşpeşe yapın. Çünkü bunla peşpeşe yapılması, tıpkı körüğün demirin pasını temizlemesi gibi, fakrı ve nahları temizler."[1225]

*** HACININ DUASINDAKİ FAZİLET**

892- 6879- 2892- حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ الْمُنْذِرِ الْحِزَامِيُّ. ثَنَا صَالِحُ بْنُ عَبْدِاللَّهِ بْنِ صَالِحٍ مَوْلَى بَنِي عَامِرٍ. حَدَّثَنِي يَعْقُوبُ بْنُ يَحْيَى بْنِ عَبَّادِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الزُّبَيْرِ عَنْ أَبِي صَالِحٍ السَّمَّانِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنْ رَسُولِ للَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ؛ أَنَّهُ قَالَ: الْحُجَّاجُ وَالْعُمَّارُ وَفْدُ اللَّهِ. إِنْ دَعَوْهُ أَجَابَهُمْ وَإِنْ اسْتَغْفَرُوهُ غَفَرَ لَهُمْ.فِي الزوائد: فِي إسناده صالح بن عبد الله. قَالَ البخاري فِيهِ: منكر الحديث .

892. (2892) (6879)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Hacılar ve umre yapanlar Allah'ın elçileridir. Onlar Allah'a dua etseler, Allah onlara derhal icabet eder (duaları kabul eder). Eğer kendisinden af ve mağfiret dileseler, derhal onlara mağfiret eder." [1226]

893- 6880- 2893- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ طَرِيفٍ. ثَنَا عِمْرَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ عَطَاءِ بْنِ السَّائِبِ عَنْ مُجَاهِدٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ عنِ النَّبِيِّ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ؛ قَالَ: الْغَازِي فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالْحَاجُّ وَالْمُعْتَمِرُ وَفْدُ اللَّهِ. دَعَاهُمْ فَأَجَابُوهُ. وَسَأَلُوهُ فَأَعْطَاهُمْ.فِي الزوائد: إسناده حسن. وعمران مختلف فِيهِ .

893. (2893) (6880)- İbnu Ömer radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki. "Allah yolunda cihad eden, hacceden ve umre yapan Allah'ın elçisidir. Çünkü Allah bunların yapılmasına kulları davet etti, onlar da icabet ettiler. Buna mukabil onlar da O'ndan (dilediklerini istediler), Allah da onlara istediklerini verdi."[1227]

*** ÖLENE BEDEL HACC**

894- 6881- 2904- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ ا'عْلى الصَّنْعَانِيُّ. ثنَا عَبْدُ الرَّزَّاق. أَنْبَأَنَا سُفْيَانُ الثَّوْرِيُّ عَنْ سُلَيْمَانِ الشَّيْبَانِيِّ عَنْ يَزِيدَ بْنِ ا'صَمِّ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ؛ قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فقَالَ: أَحُجُّ عَنْ أَبِي؟ قَالَ: نَعَمْ. حُجَّ عَنْ أَبِيكَ. فَإِنْ لَمْ تَزِدْهُ خَيْراً لَمْ تَزِدْهُ شَراً.فِي الزوائد: إسناده صحيح وسليمان هو ابْنِ فيروز أَبُو إسحاق ثقة .

894. (2904) (6881)- İbnu Abbas radıyallahu anhüma anlatıyor: "Bir adam Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a gelip: "Babama bedel haccedebilir miyim?" diye sordu. Aleyhissalâtu vesselâm: "Evet! Babana bedel haccet. Bu haccınla onu hayır yönüyle artırmasan bile şer yönüyle artırmış olmazsın" buyurdular." [1228]

895- 6882- 2905- حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ. ثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ. ثنَا عُثْمَانُ بْنُ عَطَاءٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي الْغَوْثِ بْنِ حُصَيْنٍ »رَجُلٌ مِنَ الْفُرْعِ« أَنَّهُ اسْتَفْتَى النَّبِيَّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ حِجَّةٍ كَانَتْ عَلَى أَبِيهِ. مَاتَ وَلَمْ يَحُجَّ. قَالَ النَّبِيُّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: حُجَّ عَنْ أَبِيكَ وَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: وَكَذلِكَ الصِّيَامُ فِي النَّذْرِ، يُقْضَى عَنْهُ.فِي الزوائد: فِي إسناده عُثْمَانَ بن عطاء الخراساني، ضعفه ابْنِ معين. وقيل: منكر الحديث متروك. و قَالَ الحاكم: روى عن أبيه أحاديث موضوعة .

895. (2905) (6882)- Ebu'l-Ğavs İbnu Huseyn'in -ki el-Fur kabilesinden biridir- anlattığına göre: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a babasının üzerine vacib olmuş fakat eda etmeden ölmüş olduğu hacc hakkında sormuştu. Aleyhissalâtu vesselâm: "Babana bedel haccet!" buyurdu ve ilave etti: "Nezir orucu da böyle, ona bedel kaza edilir."[1229]

*** HAYATTA OLAN GÜÇSÜZE BEDEL HACC**

896- 6883- 2908- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ نُمَيْرٍ. ثَنَا أَبُو خَالِدٍ ا‘حْمَرُ. ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كُرَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ؛ قَالَ: أَخْبَرَنِى حُصَيْنُ بْنُ عَوْفٍ؛ قَالَ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ للّٰهِ! إِنَّ أَبِي أَدْرَكَهُ الْحَجُّ وَ يَسْتَطِيعُ أَنْ يَحُجَّ إِ مُعْتَرِضاً. فَصَمَتَ سَاعَةً ثُمَّ قَالَ: حُجَّ عَنْ أَبِيكَ.فِي الزوائد: فِي إسناده مُحَمَّد بن كريب، قَالَ أحمد: منكر الحديث يجئ بعجائب عن حصين بن عوف و قَالَ البخاري: منكر الحديث، فِيهِ نظر. وضعفه غير واحد .

896. (2908) (6883)- Nusayn İbnu Avf radıyallahu anh anlatıyor: "Ey Allah'ın Resûlü! Babama hacc farz oldu. Ancak binek üzerinde bağlanmadıkça hacc yapmaya muktedir değil!" dedim. Aleyhissalâtu vesselâm bir müddet sukut buyurup sonra: "Babana bedel haccet!" buyurdular."[1230]

AÇIKLAMA:

Hacca gidemeyecek derecede sıhhati bozulan birinin yerine bedel olarak bir başkası hacca gidebilir. Bu başta Hanefîler, Şâfiler olmak üzere çoğunlukla benimsenen bir görüştür. Bedel gönderen kimse sonradan şifa bulsa çoğunluğun hükmüne göre, bizzat hacca gitmesi gerekir.[1231]

*** MİKAT YERLERİ**

-897 -6884 -2915 -حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ. ثَنَا وَكِيعٌ. ثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ يَزِيدَ عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ عَنْ جَابِرٍ؛ قَالَ: خَطَبَنَا رَسُولُ للَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُهَلُّ أَهْلِ الْمَدِينَةِ مِنْ ذِي الْحُلَيْفَةِ. وَمُهَلُّ أَهْلِ الشَّامِ مِنَ الْجُحْفَةِ. وَمُهَلُّ أَهْلِ الْيَمَنِ مِنْ يَلَمْلَمَ. وَمُهَلُّ أَهْلِ نَجْدٍ مِنْ قَرْنٍ. وَمُهَلِّ أَهْلِ الْمَشْرِقِ مِنْ ذَاتِ عِرْقٍ ثُمَّ أَقْبَلَ بِوَجْهِهِ لِ'فُقِ، ثُمَّ قَالَ اللَّهُمَّ! أَقْبِلْ بِقُلُوبِهِمْ .

فِي الزوائد: فِي إسناده إِبْرَاهِيمَ الحريري. قَالَ فِيهِ أحمد وغيره: متروك الحديث وقيل: ضعيف.وأصل الحديث رواه مسلم من حديث جَابِرٍ. ولم يقل: ثم أقبل وبجهه. و ذكر مهلّ أهل الشام .

897. (2915) (6884)- Hz. Câbir radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bize hitap ederek buyurdular ki: "Medine halkının ihrama gireceği yer Zülhuleyfe'dir. Şam halkının ihrama gireceği mikat yeri Cuhfe'dir. Yemenlilerin mîkat yeri Yelemlem'dir. Necid ahalisinin mikat mahalli Karn'dır. Doğu (yani Irak) ahalisinin mîkat yeri Zat-ı Irk'dır." Aleyhissalâtu vesselâm sonra, mübarek yüzlerini doğu taraftaki ufka çevirdi ve: "Allahım onların (doğudakilerin) kalplerini İslâm'a çevir" diye dua etti."[1232]

AÇIKLAMA:

Mikatlar hakkında açıklama geçti. [1233]

*** İHRAM**

898- 6885 -2917- حَدَّثَنَا عَبْدُالرَّحْمَنِ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الدِّمَشْقِيُّ ثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ وَعُمَرُ بْنُ عَبْدِ الْوَاحِدِ. قَاَ. ثَنَا ا'وْزَاعِيُّ عَنْ أَيُّوبَ بْنِ مُوسَى عَنْ عَبْدِ اللّهِ بِّنِ عُبَيْدِ بْنِ عُمَيْرٍ عَنْ ثَابِتٍ الْبُنَانِيِّ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ؛ قَالَ: إِنِّى عِنْدَ ثَفِنَاتِ نَاقَةِ رَسُولِ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عِنْدَ الشَّجَرَةِ. فَلَمَّا اسْتَوَتْ بِهِ قَائِمَةً قَالَ: لَبَّيْكَ! بِعُمْرَةٍ وَحَجَّةٍ مَعاً و ذلِكَ فِي حِجَّةِ الْوَدَاعِ.فِي الزوائد: إسناده صحيح ورِجَالُه ثقات .

898. (2917) (6885)- Hz. Enes radıyallahu anh anlatıyor. "Ben (Zülhuleyfe'deki) ağacın yanında, Resûlullah'ın bindiği devesinin sefinelerinin (yani çökük iken yere değen uzuvlarının) yanında idim. Deve ayağa kalkıp doğrulunca, Aleyhissalâtu vesselâm: "Allah'ım! Umre ve hacca beraber niyet ederek davetine icabet ediyorum! Emrine âmâdeyim!" buyurdular. (Yani o zaman ihrama girdiler). Bu (ihrama girme işi) Veda haccında idi."[1234]

AÇIKLAMA:

Zülhuleyfe'de ihrama giriş anlatıldı. [1235]

*** İHRAMLIYA GÖLGELİK**

-899 -6886 -2925 -حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمَ بْنُ الْمُنْذِرِ الْحِزَامِيُّ. ثَنَا عَبْدُاللّٰهِ بْنُ نَافِعٍ وَعَبْدُاللّٰهِ بْنُ وَهْبٍ وَمُحَمَّدُ بْنُ فُلَيْحٍ قَالَ: ثَنَا عَاصِمُ بْنُ عُمَرَ بْنِ حَفْصٍ عَنْ عَاصِمِ بْنِ عُبَيْدِ اللّٰهِ عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ عَامِرِ بْنِ رَبِيعَةَ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللّٰهِ؛ قَالَ:قَالَ: رَسُولُ للّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَا مِنْ مُحْرِمٍ يَضْحَى للّٰهِ يَوْمَهُ يُلَبِّي حَتَّى تَغِيبَ الشَّمْسُ إ غَابَتْ بِذُنُوبِهِ فَعَادَ كَمَا وَلَدَتْهُ أُمُّهُ.فِي الزوائد: إسناده ضعيف. لضعف عاصم بن عبيد اللّٰه وعاصم بن عمر بن حفص .

899. (2925) (6886)- Hz. Câbir İbnu Abdillah radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Allah rızası için gününü, akşama kadar, güneş altında telbiye çekerek geçiren hiçbir muhrim (hacc veya umre için ihrama giren) yoktur ki günahları güneşle beraber batmasın ve annesinin kendisini doğurduğu (günahsız) şekle dönmesin."[1236]

*** HACCDA İHRAMDAN ÇIKMA ŞARTI**

900- 6887- 2936- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ نُمَيْرٍ. ثَنَا أَبِي. ح وَ حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا عَبْدُ اللّٰهِ بْنُ نَمَيْرٍ. ثَنَا عُثْمَانُ بْنُ حَكِيمٍ عَنْ أَبِي بَكْرِ بْنِ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ الزُّبَيْرِ عَنْ جَدَّتِهِ)قَالَ: ' أَدْرِي أَسْمَاءَ بِنْتِ أَبِي بَكْرٍ أَوْ سُعْدَى بِنْتِ عَوْفٍ(؛ أَنَّ رَسُولَ للّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَخَلَ علي ضَبَاعَةَ بِنْتِ أَبِي عَبْدِ الْمُطَّلِبِ. فَقَالَ: مَا يَمْنَعُكَ يَا عَمَّتَاهُ! مِنَ الْحَجِّ؟ فَقَالَتْ: أَنَا امْرَأَةٌ سَقِيمَةٌ. وَأَنَا أَخَافُ الْحَبْسَ. قَالَ فَأَحْرِمِي وَلشْتَرِطِي أَنَّ مَحِلَّكِ حَيْثُ حُبِستْ.فِي الزوائد: ليس لسعدى بنت عوف، هَذه عند المصنف سوى هَذَا الحديث. وليس لها فِي بقية الكتب شئ. و هَذَا من مسندها. وفي إسناده أَبُو بَكْرِ بن عَبْدُ اللّٰه. لم أر من تكلم فِيهِ بجرح و بتوثيق. وباقي رِجَال ا''سنادٍ ثقات .

900. (2936) (6887)- Ebu Bekr İbnu Abdillah İbnü'z-Zübeyr radıyallahu anhüma büyük annesinden -ravi der ki: Bu büyükanne Esmâ Bintu Ebi Bekr midir, yoksa Su'dâ Bintu Avf mıdır bilemiyorum- naklediyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın Dubâ'a Bintu Abdilmuttalib'in yanına girmişti, ona: "Ey halacığım seni hacc yapmaktan alıkoyan mâni nedir?" diye sordu. Halası: "Ben hastalıklı bir kadınım, (hastalığımın hacc menasikini yapmama) engel olmasından korkuyorum" dedi. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm: "İhrama gir, ancak (menasiki) ikmalden alıkonulduğun yerde ihramdan çıkmayı şart koş!" buyurdular.."[1237]

901- 6888- 2937- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ فَضَيْلٍ وَوَكِيعٌ عَنْ هِشَامِ بْنُ عُرْوَةَ عَنْ أبيهِ عَنْ ضُبَاعَةَ؛ قَالَتْ: دَخَلَ عَلَيَّ رَسُولُ للّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأنَا شَاكِيَةٌ. فَقَالَ: أَمَا تُرِيدِينَ الْحَجَّ الْعَامَ قُلْتُ: إِنِّي لَعَلِيلَةٌ يَا رَسُولَ للّٰهِ! قَالَ: حُجِّي وَقُولِي: مَحَلِّي حَيْثُ تَحْبِسُنِي.فِي الزوائد: رِجَالُهُ الصحيح وليس لضباعة سوى ثثة أحاديث. انفرد المصنف بإخراج هَذَا. وأخرج أَبُو دَاوُد حديثا والنسائي أخر .

901. (2937) (6888)- Dubâ'a (Bintu Zübeyr İbnu Abdilmuttalib) radıyallahu anhâ anlatıyor: "Ben hasta iken Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm yanıma girdi ve (bana): "Sen bu yıl hacca gitmek istemiyor musun?" buyurdular. Ben: "Ey Allah'ın Resûlü! Ben cidden hastayım" dedim. Aleyhissalâtu vesselâm: "Sen hacca git ve ihrama girerken: "(Allah'ım!) beni hacc menakisini tamamlamaktan alıkoyduğun yerde ihramdan çıkacağım" diyerekten niyet et!" buyurdular." [1238]

AÇIKLAMA:

Umumiyetle alimler, hadiste zikredildiği şekilde ihrama girerken, bir engel zuhûru halinde ihramdan çıkma şartının koşulabileceğini, bunun caiz olduğunu söylemiştir. Zahiriler, Şâfiîler, Hanbelîler bu görüştedir. Hanefîlerle Mâlikîlerin bir kısmı bu görüşe katılmamıştır. Onlar böyle şart koşmanın caiz olmayacağına, hacc tamam olmadan ihramdan çıkılamayacağına hükmederler.[1239]

*** HAREM-İ ŞERİFE GİRME ÂDÂBI**

902- 6889- 2939- حَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ ثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ صَبِيحٍ. ثَنَا مُبَارَكُ بْنُ حَسَّانَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَنْ عَطَاءِ بْنِ أَبِي رَبَاحٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ؛ قَالَ: كَانَتِ ا'نْبِيَاءُ تَدْخُلُ الْحَرَمَ مُشَاةً حُفَاةً. وَيَطُوفُونَ بِالْبَيْتِ. وَيَقْضُونَ الْمَنَاسِكَ حُفَاةً مُشَاةً.فِي الزوائد: فِي إسناده مبارك بن حسان. وهو وإن وثقه ابن معين، فقد قَالَ النسائي: ليس بالقوي. وقَال أَبُو دَاوُد: منكر الحديث. و قَالَ اِبْنِ حبان فِي الثقات: يخطئ ويخالف. و قَالَ ا'زديّ: متروك. وإِسْمَاعِيل ذكره اِبْنِ حبان فِي الثقات رِجَالُهُ ا''سناد ثقات .

902. (2939) (6889)- Abdullah İbnu Abbâs radıyallahu anhüma anlatıyor: "Peygamberler Harem-i şerife yaya ve yalınayak olarak girerlerdi. Yine yalınayak ve yaya olarak Beytullah'ı tavaf edip, menâsiki (hacc ve umrenin gereklerini) bu şekilde ifa ederlerdi."[1240]

*** HACERÜ'L-ESVED'İ İSTÎLAM**

903- 6890- 2945- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ. ثَنَا خَالِي يَعْلَى عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَوْنٍ عَنْ نَافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ؛ قَالَ: سْاتَقْبَلَ رَسُولُ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْحَجَرَ. ثُمَّ وَضَعَ شَفَتَيْهِ عَلَيْهِ يَبْكِي طَوِيً. ثُمَّ الْتَفَتَ فَإِذَا هُوَ بِعُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ يَبْكِي. فَقَالَ: يَا عُمَرُ! هَهُنَا تَسْكَبُ الْعَبَرَاتُ.فِي الزوائد: فِي إسناده مُحَمَّد بن عون الخراساني، ضعفه اِبْنِ معين أَبُو حاتم وغيرهما .

903. (2945) (6890)- İbnu Ömer radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Haceru'l-Esved'e yöneldi, sonra dudaklarını üzerine koyup uzun müddet ağladıktan sonra ondan ayrıldı. Bir de baktı ki, Ömer İbnu'l-Hattat da yanında, o da ağlıyor. Hemen: "Ey Ömer buyurdular, evet gözyaşları burada dökülür."[1241]

*** TAVAFIN FAZİLETİ**

-904 -6891 -2957 -حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ. ثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَيَّاشٍ. ثنَا حُمَيْدُ بْنُ أَبِي سَوِيَّةَ؛ قَالَ: سَمِعْتُ ابْنِ هِشَامٍ يَمْأَلُ عَطَاءَ بْنَ أَبِي رَبَاحٍ عَنِ الرُّكْنِ الْيَمَانِيِّ وَهُوَ يَطُوفُ بِالْبَيْتِ. فَقَالَ عَطَاءٌ: حَدَّثَنِي أَبُو هُرَيْرَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ وُكِلَ بِهِ سَبْعُونَ مَلَكاً. فَمَنْ قَالَ: اَللَّهُمَّ! إِنِّي أَسْأَلُكَ الْعَفْوَ وَالْعَافِيَةَ فِي الدُّنْيَا وَاŒخِرَةَ رَبَّنَا أتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي اŒخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ، قَالُوا: آمِينَ.فَلَمَّا بَلَغَ الرُّكْنَ ا'سْوَدَ قَالَ: يَا أَبَا مُحَمَّدٍ! مَا بَلَغَكَ فِي هذَا الرُّكْنِ ا'سْوَدِ؟ فَقَالَ عَطَاءٌ: حَدَّثَنِي أَبُو هُرَيْرَةَ أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ لِلّهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: مَنْ فَاوَضَهُ فَإِنَّمَا يُفَاوِضُ يَدَ الرَّحْمنِ.قَالَ لَهُ ابْنِ هِشَامٍ: يَا أَبَا مُحَمَّدٍ! فَالطَّوَافُ؟ قَالَ عَطَاءٌ: حَدَّثَنِي أَبُو هُرَيْرَةَ أَنَّهُ سَمِعَ النَّبِيَّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: مَنْ طَافَ بِالْبَيْتِ سَبْعاً وَ يَتَكَلَّمُ إِ بِسُبْحَانَ اللهِ وَالْحَمْدُلِلّهِ وَ إِلهَ إِ اللهُ وَاللهُ أَكْبَرُ وَ حَوْلَ وَ قُوَّةَ إِ بِاللّهِ مُحِيَتْ عَنْهُ عَشْرُ سَيِّئَاتٍ وَكُتِبَتْ لَهُ عَشْرُ حَسَنَاتٍ وَرُفِعَ لَهُ بِهَا عَشَرَةَ دَرَجَاتٍ. وَمَنْ طَافَ فَتَكَلَّمَ وَهُوَ فِي تِلْكَ الْحَالِ خَاضَ فِي الرَّحْمَةِ بِرَجْلَيْهِ كَخَائِضِ الْمَاءِ بِرَجْلَيْهِ.فِي الزوائد: يدل عَلَى أن الحديث من الزوائد: إ أنه ماتكلم عَلَى إسناده.و قَالَ السنديّ: بعد ذكر ماتقدم: و ذكر الدميري ما يدل عَلَى أنه حديث غير محفوظ .

904. (2957) (6891)- Ata İbnu Ebî Rabâh Ka'be'yi tavaf ederken İbnu Hişâm radıyallahu anhüm'ün kendisine şöyle soru sorduğuna ve kendisine şöyle cevap verdiğine şahit oldum: "İbnu Hişâm: "Rükn-i Yemanî hakkında bilgi verir misin?" diye sordu. Atâ dedi ki: "Ebu Hureyre radıyallahu anh'ın rivayetine göre, aleyhissalâtu vesselâm demiştir ki: "Rükn-i Yemanî 70 bin meleğe emanet edilmiştir. Kim (onun yanında): "Allahım! Senden af, dünya ve ahirette âfiyet diliyorum. Rabbimiz! Bize dünyada iyiyi, ve ahirette de iyiyi ver ve bizi cehennem azabından koru!" diye dua ederse o melekler "âmin!" derler."

Atâ, Haceru'l-esved'in bulunduğu köşeye gelince: "Ey Ebu Muhammed! Bu Haceru'l-esved rüknü hakkında ne işittin?" dedi. Atâ şu cevabı verdi: "Ebu Hureyre radıyallahu anh bana, Resûlullah Aleyhissalâtu vesselâm'ın: "Kim

Haceru'l-esvede yönelirse, şüphesiz Rahmân (olan) Allah'a yönelmiş olur" buyurduğunu anlattı.."
İbnu Hişâm, Atâ'ya: "Ey Ebu Muhammed! Tavafın faziletiyle ilgili ne işittiniz?" diye sordu. Atâ şu cevabı verdi: "Ebu Hureyre radıyallahu anh, bana Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın: "Kim Beytullah'ı yedi sefer tavaf eder, tavaf sırasında konuşmayıp sadece "Sübhanallah, velhamdülillah ve lâilahe illallah, vallahu ekber velâ havle velâ kuvvete illa billah" derse ondan on günah silinir ve on sevap yazılır, onun bununla mertebesi on derece yükselir. Kim de tavaf sırasında konuşursa sadece ayaklarıyla rahmete girer, tıpkı ayaklarıyla suya dalanlar gibi." [1242]

AÇIKLAMA:

Tavaf sırasında konuşmak caizdir, ancak konuşmayıp, hep zikirde meşgul olmak efdaldir. [1243]

*** HACC-I İFRAD**

905- 6892- 2966- حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ. ثنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ الدَّرَاوَرْدِيُّ وَحَاتِمُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ عَنْ جَعْفَرِ ابْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَابِرٍ؛ أَنَّ رَسُولَ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَفْرَدَ الْحَجَّ.إسناد حديثً جَابِرٍ صحيح .

905. (2966) (6892)- Hz. Cabir radıyallahu anh diyor ki: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm hacc-ı ifrâd yapmıştır."[1244]

906- 6893- 2967- حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ. ثنَا الْقَاسِمُ بْنُ عَبْدِ اللهِ عُمَرِيُّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْمِنْكَدِرِ عَنْ جَابِرٍ؛ أَنَّ رَسُولَ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَبَا بَكْرٍ وَعُمَرَ وَ عُثْمَانَ أَفْرَدُوا الْحَجَّ.فِي الزوائد: فِي إسناده القاسم بن عبد الله وهو متروك. وكذبه أحمد بن حنبل ونسبو إِلَى الوضع .

906. (2967) (6893)- Hz. Câbir radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, Ebu Bekr, Ömer, Osman radıyallahu anhüm ecmaîn hacc-ı ifrad yaptılar."[1245]

*** HACC-I KIRAN**

907- 6894- 2971- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ. ثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ. ثنا حَجَّاجٌ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ؛ قَالَ: أَخْبَرَنِي أَبُو طَلْحَةَ أَنَّ رَسُولَ لله صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَرَنَ الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ.فِي الزوائد: فِي إسناده حجاج بن أرطاة ضعيف ومدلس. وقد رواه بالعنعنة .

907. (2971) (6894)- Ebu Talha radıyallahu anh demiştir ki: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm hacc ve umreyi beraber (yani hacc-i kıran) yaptı."[1246]

908- 6895- 2972- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللّهِ بْنِ نُمَيْرٍ. ثَنَا يَحْيَى بْنُ يَعْلي بْنِ حَارِثٍ الْمُحَارِبِيُّ. ثَنَا أَبِي عَنْ غَيْنَ بْنِ جَامِعٍ عَنْ لَيْثٍ عَنْ عَطَاءٍ وَطَاوُسٍ وَمُجَاهِدٍ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللّهِ وَ ابْنِ عُمَرَ وَ ابْنِ عَبَّاسٍ؛ أَنَّ رَسُولَ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمْ يَطُفْ هُوَ وَأَصْحَابُهُ لِعُمْرَتِهِمْ وَحَجَّتِهِمْ حِينَ قَدِمُوا إِلَّا طَوَافاً وَاحِدٍ . فِي الزوائد: فِي إسناده المصنف ليث بن أَبِي سليم، وهو ضعيف ومدلس. والحديث عن غير اِبْنِ عَبَّاسٍ ذكره غير المصنف أيضا .

908. (2972) (6895)- İbnu Abbâs radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, ashabıyla birlikte (Veda Haccında Mekke'ye) geldikleri zaman, ne o ne ashabı, umre ve hacc için (Kabe'nin etrafında yedi defa dolaşmak suretiyle) ancak bir kere tavaf ettiler."[1247]

*** HACCI FESHETMEK**

909- 6896- 2982- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الصَّبَّاحِ. ثنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ عَيَّاشٍ عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ عَنِ الْبَرَاءِ اِبْنِ عَازِبٍ؛ قَالَ: خرَجَ عَلَيْنَا رَسُولُ للّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَصْحَابُهُ. فَأَحْرَمْنَا بِالْحَجِّ. فَلَمَّا قَدِمْنَا مِكَّةَ قَالَ: اجْعَلُوا حِجَّتَكُمْ عُمْرَةَ. فَقَالَ النَّاسُ: يَا رَسُولَ للّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ! قَدْ أَحْرَمْنَا بِالْحَجِّ. فَكَيْفَ نَجْعَلُهَا عُمْرَةً. قَالَ: انْظُرُوا مَا آمُرُكُمْ بِهِ فَافْعَلُوا فَرَدُّوا عَلَيْهِ الْقَوْلِ. فَغَضِبَ. فَانْطَلَقَ. ثُمَّ دَخَلَ عَلَى عَائِشَةَ غَضْبَانَ. فَرَأتِ الْغَضَبَ فِي وَجْهِهِ فَقَالَتْ: مَنْ أَغْضَبَكَ؟ أَغْضَبَهُ اللّٰهُ! قَالَ: وَمَالِي أَغْضَبُ وَأَنَا آمُرُ أَمْراً فَ أُتْبَعُ؟فِي الزوائد: رِجَال إسناده ثقات. إ أن فِيهِ أبا أسحاق. واسمه عمرو بن عَبْدُ اللّٰه. وقد اختلطَ بأخرة. ولم يتبين حال اِبْنِ عياش. هل روى قبل اختط أو بعده فيتوقف حديثه حَتَّى يتبين حاله .

909. (2982) (6896)- Berâ İbnu'l-Âzib radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm ve ashabı, haccda başımızda beraber çıktılar. Biz (sahabilerin çoğu) hacc niyetiyle ihrama girdik. Mekke'ye geldiğimiz vakit, Aleyhissalâtu vesselâm: "Haccınızı umreye çevirin!" buyurdular. Ashab: "Ey Allah'ın Resûlü! Biz hacc niyetiyle ihrama girmiştik! Şimdi onu nasıl umreye çevirelim?" dediler. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Size emrettiğime riayet edin, dediğimi yapın!" buyurdular. Ashab, önceki itirazlarını tekrar etti, bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm kızdı. (Ashab'ı koyup) gitti. Öfkeli haliyle Hz. Aişe'nin yanına girdi. Aişe radıyallahu anhâ, Resûlullah'ın öfkesini yüzünden okumuştu: "Seni kim öfkelendirdi? Allah da onu öfkelendirsin!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Nasıl öfkelenmeyeyim? Ben bir emirde bulunuyorum, emrim tutulmuyor!" buyurdu." [1248]

*** UMRE**

-910 -6897 -2989 حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ. ثَنَا الْحَسَنُ بْنُ يَحْيَى الْخُشَنِيُّ. ثَنَا عُمَرَ بْنُ قَيْسٍ. أَخْبَرَنِي طَلْحَةُ بْنُ يَحْيَى عَنْ عَمِّهِ إِسْحَاقَ بْنِ طَلْحَةَ عَنْ طَلْحَةَ بْنِ عُبَيْدِ اللَّهِ؛ أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ للَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: الْحَجُّ جِهَادٌ وَالْعُمْرَةُ تَطَوُّعٌ.فِي الزوائد: فِي إسناده اِبْنِ قيس المعروف بمندل ضعفه أحمد واِبْنِ معين وغيرهم. والحس أيضا ضعيف .

910. (2989) (6897)- Talha İbnu Ubeydillah radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Hacc cihaddır. Umre tatavvu (sünnet)dir."[1249]

*** RAMAZANDA UMRE**

911- 6898- 2992- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الصَّبَّاحِ. ثَنَا سُفْيَانُ. ح وَحَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ وَعَمْرُو بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَاَ: ثَنَا وَكِيعٌ جَمِيعاً عَنْ دَاوُدَ بْنِ يَزِيدَ الزَّعَافِرِيِّ عَنِ الشَّعْبِي عَنْ هَرِمِ بْنِ خَنْبَشٍ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: عُمْرَةٌ فِي رَمَضَانَ تَعْدِلُ حِجَّةً.فِي الزوائد: حديث وهب بن خنبش إسناده الطريق ا؛ولي من طعيق صحيح وإسناده الطريق الثاني ضعيف لضعف دَاوُد بن يزيد .

911. (2992) (6898)- Herim İbnu Hanbeş radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Ramazan ayında yapılan bir umre (sevap cihetiyle) bir hacca muâdildir."[1250]

*** ZÜLKADE AYINDA UMRE**

912- 6899- 2996- حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا يَحْيَى بْنُ زَكَرِيَّا بْنِ أَبِي زَائِدَةَ عَنِ ابْنِ أَبِي لَيْلَى عَنْ عَطَاءٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ؛ قَالَ: لَمْ يَعْتَمِرْ رَسُولُ للَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَّا فِي ذِي الْقَعْدَةِ.فِي الزوائد: إسناد حديث اِبْنِ عَبَّاسٍ ضعيف، لضعف مُحَمَّد بن عَبْدُ الرَّحْمَنِ بن أَبِي ليلى .

912. (2996) (6899)- İbnu Abbâs radıyallahu anhümâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Zülkâde ayından başka bir ayda umre yapmamıştır." [1251]

*** MİNAYA ÇIKMA**

913 -6900 -3005- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى. ثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ. أَنْبَأَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ عَنْ نَافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ؛ أَنَّهُ كَانَ يُصَلِّي الصَّلَوَاتِ الْخَمْسَ بِمِنًى. ثُمَّ يُخْبِرُهُمْ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَفْعَلُ ذلِكَ.فِي الزوائد: إسناد خديث ابْنِ عمر، فِيهِ عَبْدُ اللّه بن عمر وهو ضعيف .

913. (3005) (6900)- İbnu Ömer radıyallahu anhüma'nın anlattığına göre: "Kendini (hacc sırasında) beş vakti (yani Zilhicce'nin sekizinci günü öğle, ikindi, akşam, yatsı ve Arefe günü sabah namazlarını) Mina'da kılardı. Sonra Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın da böyle yaptığını arkadaşlarına haber verdi."[1252]

AÇIKLAMA:

Hadiste görüldüğü üzere hacıların Zilhiccenin sekizinci günü Mekke'yi terk ederek Mina'ya gitmeleri, orada belirtilen beş vakit namazı kılıp ve Terviye gününü Arefe gününe bağlayan geceyi orada geçirmeleri, oradan da Arafat'a geçmeleri sünnettir. Bunun sünnet olduğunda icma vardır. Tatbikatta, bugün kalabalık sebebiyle herkes bunu uygulamamaktadır. Arafe günü Mekke'den doğrudan Ârafat'a giden de olmaktadır. Mina'da gecelemek sünnet olduğu için, böyle yapanlara herhangi bir ceza gerekmez.[1253]

*** ARAFAT'TA DUA**

-914 -6901 -3013- حَدَّثَنَا أَيُّوبُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْهَاشِمِيُّ. ثَنَا عُبْدُ الْقَاهِرِ بْنُ السِّرِي السَّلَمِيُّ. ثنَا عَبْدُ اللّٰهِ ابْنُ كِنَانَةَ بْنِ عَبَّاسِ بْنِ مِرْدَاسِ السَّلْمِيُّ؛ أَنَّ أَبَانُ أَخْبَرَهُ عَنْ أَبِيهِ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَعَا ُمَّتِهِ عَشِيَّةَ عَرَفَةَ بِالْمَغْفِرَةِ. فَأُجِيبَ: إِنِّى قَدْ غَفَرْتُ لَهُمْ مَا خَ الظَّالِمَ. فَإِنِّى آخُذُ لِلْمَظْلُومِ مِنْهُ. قَالَ: أَيْ رَبِّ! إِنْ شِئْتَ أَعْطَيْتَ الْمَظْلُومَ مِنَ الْجَنَّةِ. وَغَفَرْتَ لِلظَّالِمِ فَلَمْ يُجَبْ عَشِيَّتَهُ فَلَمَّا أَصْبَحَ بِالْمُزْدَلِفَةِ أَعَادَ الدُّعَاءَ. فَأُجِيبَ إِلَي مَا سَأَلَ. قَالَ فَضَحِكَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، أَوْ قَالَ تَبَسَّمَ. فَقَالَ لَهُ أَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ: بِأَبِي أَنْتَ وَأُمِّي! إِنَّ هذِهِ لَسَاعَةٌ مَا كُنْتَ تَضْحَكُ فِيهَا. فَمَا الَّذِي أَضْحَكَكَ؟ أَضْحَكَ اللّٰهُ سِنَّكَ! قَالَ: إِنَّ عَدُوَّ اللّٰهِ إِبْلِيسَ لَمَّا عَلِمَ أَنَّ اللّٰهَ عَزَّ وَجَلَّ قَدِ اسْتَجَابَ دُعَائِى وَغَفَرَ ُمَّتِي أَخَذَ التُّرَابَ فَجَعَلَ

يَحْثُوهُ عَلى رَأسِهِ وَيَدْعُو بِالْوَيْلِ والثُّبُورِ. فَأَضْحَكَنِي مَا رَأَيْتُ مِنْ جَزَعِهِ.فِي الزوائد: فِي إسناده عَبْدُ اللّٰه بن كنانة، قَالَ البخاري: لم يصح حديثه. ولم أر من تكلم فِيهِ بجرح و توثيق .

914. (3013) (6901)- Abbâs İbnu Mirdas es-Sillemî radıyallahu anh'ın anlattığına göre: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, Arafe günü akşamı ümmeti için mağfiret duasında bulunmuştur. Rabb Teâla, duasına: "Ben, zalimler hariç ümmetini mağfiret buyurdum. Zira ben zalimden mazlumun intikamını alacağım" diye icabette bulunmuştur. Resûlullah: "Ey Rabbim! Dilersen mazluma (kendi katından bir lütuf olarak) cenneti verir, zalimi de affedersin!" dedi. O akşam Rabb Teâla bu duasına icabet etmedi. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Müzdelife'de sabah namazını kılınca, önceki (cevapsız kalan) duasını tekrar etti. Duasına, arzusu istikametinde cevap verildi. Ravî devamla der ki: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bunun üzerine (memnuniyetinden) güldü -veya "tebessüm etti" demiştir.- Hz. Ebu Bekr ve Ömer radıyallahu anhüma: "Annem babam sana kurban olsunlar! Şimdiye kadar bu saatlerde hiç gülmemiştiniz. Sizi güldüren şey nedir? Allah seni sevindirsin!" dediler. Aleyhissalâtu vesselâm'ın: "Allah'ın düşmanı İblis, Rab Teâla hazretlerinin, ümmetimin hepsini mağfiret buyurduğunu öğrenince, yerden toprak alıp kendi

yüzüne saçtı ve "Yazıklar olsun bana! Helak oldum, her emeğim boşa gitti!" diye bağırıp çağırmaya başladı. Onun bu korku ve üzüntüsünü görmek beni güldürdü" buyurdular."[1254]

*** ARAFAT'TAN MÜZDELİFE'YE DÖNÛŞ**

915- 6902- 3018- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى. ثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ. أَنْبَأَنَا الثَّوْرِيُّ عَنْ هِشَامَ بْنِ عُرْوَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ؛ قَالَتْ قُرَيْشٌ: نَحْنُ قَوَاطِنُ الْبَيْتِ. َ نُجَاوِزُ الْحَرَمَ. فَقَالَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ »ثُمَّ أَفِيضُوا مِنْ حَيْثُ أَفَاضَ النَّاسُ«.فِي الزوائد: هَذَا إسناد صحيح. رِجَالُهُ ثقات. و قَالَ: الحديث موقوف، ولكن حكمه الرفع ‘نه فِي شأن نزوله .

915. (3018) (6902)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Kureyşliler dediler ki: "Biz Ka'be-i Muazzama sakinleriyiz (yani onun yanında ikamet eden imtiyazlı kimseleriz). Biz (vakfe için) Harem-i Şerifin dışına çıkmayız (Arafat'a gitmeyiz, vakfemizi sadece Müzdelife'de taşradan gelenlerden ayrı olarak yaparız" dediler. Bunun üzerine Allah Teâla hazretleri şöyle buyurdular. (Meâlen): "Sonra siz de, halkın ifaza yaptığı (döndüğü) yerden (yani Arafat'tan Müzdelife'ye) ifaza yapınız (akın akın dönünüz)" (Bakara 199).[1255]

AÇIKLAMA:

Bu bahiste açıklama geçti.[1256]

*** MÜZDELİFE'DE VAKFE**

916- 69- 3024- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ وَعَمْرُو بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَا: ثَنَا وَكِيعٌ. ثَنَا ابْنُ أَبِي رَوَّادٍ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ الْحِمْصِيِّ عَنْ بَلِ بْنِ رَبَاحٍ؛ أَنَّ النَّبِيّ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَهُ غَدَاةَ جَمْعٍ: يَا بَلُ! أَسْكِتِ النَّاسَ أَوْ أَنْصِتِ النَّاسَ ثُمَّ قَالَ إِنَّ اللَّهَ تَطَوَّلَ عَلَيْكُمْ فِي جَمْعِكُمْ هذا فَوَهَبَ مُسِيئَكُمْ لِمُحْسِنِكُمْ. وَأَعْطَى مُحْسِنَكُمْ مَا سَأَلَ. ادْفَعُوا بِاسْمِ اللَّهِ.فِي الزوائد: هَذَا إسناده ضعيف. أَبُو سلمة هَذَا يعرف اسمه. وهو مجهول .

916. (3024) (6903)- Bilâl İbnu Rabâh radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bana, Müzdelife vakfesinin sabahında: "Ey Bilâl! Halkı sustur -veya Halkı dinlet!"- buyurdular. Sonra halka Şu hitabede bulundular: "Allah Teâla hazretleri, şüphesiz, şu Müzdelife'nizde, sizlere iyilik ve ihsanda bulunarak, günahkârlarınızı, hayır sahipleriniz hatırına bağışladı. İyilerinize dilediğini verdi. Öyleyse Allah'ın adıyla (buradan Mina'ya) hareket edin!"[1257]

AÇIKLAMA:

Cem' Müzdelife demektir. Buradaki vakfe ile ilgili geniş açıklama geçti.[1258]

*** AKABE CEMRESİ (İLK TAŞLAMA YERİ)NDE DURULMAZ**

917- 6904- 3033- حَدَّثَنَا سُوَيْدُ بْنُ سَعِيدٍ. ثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُسْهِرٍ عَنِ الْحَجَّاجِ عَنِ الْحَكَمِ بْنِ عُتَيْبَةَ عَنْ مِقْسَمٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ؛ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا رَمَى جَمْرَةَ الْعَقَبَةِ مَضىَ وَلَمْ يَقِفْ.فِي الزوائد: فِي إسناده سويد بن سَعِيدٍ مختلف فِيهِ .

917. (3033) (6904)- İbnu Abbas radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Akabe cemresine taş attığı zaman hemen geçiyor (orada dua ve zikir için) durmuyordu."[1259]

*** TELBİYEYİ KESME ZAMANI**

-918 -6905 -3039 حَدَّثَنَا بَكْرُ بْنُ خَلَفٍ أَبُو بِشْرٍ. ثَنَا حَمْزَةُ بْنُ الْحَارِثِ بْنِ عُمَيْرٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَيُّوبَ عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ؛ أَنَّ النَّبِيّ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَبَّى حَتَّى رَمَى جَمْرَةَ الْعَقَبَةِ.فِي الزوائد: إسناده صحيح. وأيوب هو السختياني .

918. (3039) (6905)- İbnu Abbâs radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Akabe cemresine (ilk taşlama)ya kadar telbiye getirdi (Lebbeyk... dedi)."[1260]

-919 -6906 -3052 حَدَّثَنَا هَارُونُ بْنُ سَعِيدٍ الْمِصْرِيُّ. ثنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ وَهْبٍ. أَخْبَرَنِي أُسَامَةُ بْنُ زَيْدٍ. حَدَّثَنِي عَطَاءُ بْنُ أَبِي رَبَاحٍ؛ أَنَّهُ سَمِعَ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ يَقُولُ: قَعَدَ رَسُولُ للَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِمِنًى يَوْمَ النَّحْرِ لِلنَّاسِ. فَجَاءَهُ رَجُلٌ فقَالَ: يَا رَسُولَ للَّهِ إِنِّي حَلَقْتُ قَبْلَ أَنْ أَذْبَحَ. قَالَ: حَرَجَ ثُمَّ جَاءَهُ آخَرُ فَقَالَ يَا رَسُولَ للَّهِ! إِنِّي نَحَرْتُ قَبْلَ أَنْ أَرْمِيَ قَالَ حَرَجَ فَمَا سُئِلَ يَوْمَئِذٍ عَنْ شَيْءٍ قُدِّمَ قَبْلَ شَيْءٍ إِلاَّ قَالَ حَرَجَ.فِي الزوائد: إسناده صحيح، ورجاله ثقات .

919. (3052) (6906)- Hz. Câbir İbnu Abdillah radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, kurban günü, Mina'da halk(ın suallerine cevap vermek üzere) oturdu. Bir adam yanına gelip: "Ey Allah'ın Resûlü! Kurbanımı kesmezden önce traş oldum!" dedi. "Bir zararı yok!" buyurdular. Sonra bir başkası gelip: "Ey Allah'ın Resûlü! Taşlamaları yapmazdan önce kurbanımı kestim" dedi. "Bir zararı yok!" buyurdular. O gün menasikle ilgili takdim ve tehirden her ne sorulmuşsa mutlaka "Bir zararı yok!" diye cevap verdiler."[1261]

AÇIKLAMA:

Cumhûr, Mina'daki "Akabe cemresine taş atma", "kurban kesme" ve sonra "traş olma" amellerini, bu sırayla yapmayı "sünnet" olarak değerlendirmiştir. Dolayısıyla bunlar arasında takdim-tehir hatalarına bir günah terettüp etmeyeceği ve fidye vs. icab etmeyeceği görüşündedir. Ebu Yusuf, Muhammed, Şâfiî, Atâ, Ahmed ve İshak da bu görüştedirler. Ahmed: "Bu işi bilerek yapana ceza kurbanı gerekir" demiştir. Ebu Hanîfe, Nehaî, İbnu Abbâs, Hasan Basrî, Katade ve Malikîlerden İbnu Mâceşûn'a göre, zikri geçen menasikin mezkur sırayla yapılması vacibtir, dolayısıyla bu sırayı bozana bir kurban cezası gerekir. [1262]

*** KURBAN BAYRAMINDA HUTBE**

-920 -6907 -3056 حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ نُمَيْرٍ. ثَنَا أَبِي عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْحَاقَ عَنْ عَبْدِ السَّمِ عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جُبَيْرِ بْنِ مُطْعِمٍ عَنْ أَبِيهِ؛ قَالَ: قَامَ رَسُولُ للّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالْخَيْفِ مِنْ مِنىً. فَقَالَ: نَضَّرَ اللّٰهُ امْرأ سَمِعَ مَقَالَتِي فَبَلَّغَهَا. فَرُبَّ حَامِلِ فِقْهٍ غَيْرُ فَقِيهٍ. وَرُبَّ حَامِلِ فِقْهٍ إِلَي مَنْ هُوَ أَفْقَهُ مِنْهُ. ثَثٌ َ يُغِلُّ عَلَيْهِنَّ قَلْبُ مُؤْمِنٍ: إِخْصُ الْعَمَلِ للّٰهِ، وَالنَّصِيحَةُ لِوُةِ الْمُسْلِمِينَ، وَلُزُومُ جَمَاعَتِهِمْ. فَإِنَّ دَعْوَتَهُمْ تُحِيطُ مِنْ وَرَائِهِمْ.فِي الزوائد: هَذَا إسناد فِيهِ مُحَمَّد بن إسحاق وهو مدلس. وقد رواه بالعنعنة. والمتن عَلَى حاله صحيح .

920. (3056) (6907)- Cübeyr İbnu Mut'im radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Mina'da Hayf (denilen dere kenarında ayağa kalkarak şunları söyledi: "Benim sözümü işitip aynen tebliğ edenin yüzünü (Kıyamet-günü) Allah ak eylesin. Çünkü fıkıh (dolu hadisleri) yüklenen nice kimseler vardır ki, fakih değildir. Nice hadis taşıyıcıları vardır ki kendilerinden daha fakih olana hadis götürürler. Üç haslet vardır ki, bunlar oldukça mü'min kalbi kin ve husûmet taşımaz: Ameli Allah rızası için ihlaslı yapmak, müslüman idarecilere hayırhah olmak, müslümanların cemaatine devam etmek... Çünkü müslümanların duaları ona katılanların hepsini kuşatır."[1263]

-921 -6908 -30577 حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ تَوْبَةَ. ثَنَا زَافِرُ بْنُ سُلَيْمَانَ عَنْ أَبِي سِنَانٍ عَنْ عَمْرِو بْنِ مُرَّةَ عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ مَسْعُودٍ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ عَلي نَاقَتِهِ الْمُخَضْرَمَةِ بِعَرَفَاتٍ فَقَالَ: أَتَدْرُونَ أَيُّ يَوْمٍ هذَا وَأَيُّ شَهْرٍ هذَا وأَيُّ بَلَدٍ هذَا؟ قَالُوا: هذَا بَلَدٌ حَرَامٌ وَشَهْرٌ حَرَامٌ وَيَوْمٌ حَرَامٌ. قَالَ: أَ وَأَنَّ أَمْوَالَكُمْ وَدِمَاءَكُمْ عَلَيْكُمْ حَرَامٌ كَحُرْمَةِ شَهْرِكُمْ هَذَا فِي بَلَدِكُمْ هَذَا فِي يَوْمِكُمْ هَذَا. أَ وَإِنِّي فَرَطُكُمْ عَلَى الْحَوْضِ. وَأُكَاثِرُ بِكُمُ ا ُمَمَ. فَ تُسَوِّدُوا وَجْهِي. أَ وَإِنِّي مُسْتَنْقِذٌ أَنَاساً وَمُسْتَنْقَذٌ مِنِّي أَنَاسٌ. فَأَقُولُ يَا رَبِّ! أُصَيْحَابِي؟ فَيَقُولُ: إِنَّكَ َ تَدْرِي مَا أ؛حْدَثُوا بَعْدَكَ.فِي الزوائد:

إسناده صحيح .

921. (30577 (6908)- Abdullah İbnu Mes'ud radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah Aleyhissalâtu vesselâm Arafat'ta kulakları kesik gibi küçük olan devesinin üstünde olduğu halde şöyle buyurdular: "Bugünün hangi gün olduğunu, bu ayın hangi ay olduğunu, bu beldenin hangi belde olduğunu biliyor musunuz?"
Halk: "Burası haram beldedir, bu ay haram aydır, bugün kurban günüdür" diye cevap verdiler.
Aleyhissalâtu vesselâm sözlerine şöyle devam ettiler: "Bilesiniz! Şurası muhakkak ki mallarınız, kanlarınız birbirinize karşı haramdır, tıpkı şu ayınızın şu belde ve şu gündeki haramlığı gibi. Bilesiniz! (Kıyamet günü) Havz'ın başına hepinizden önce ben geleceğim. Ben sizin çokluğunuzla diğer ümmetlere karşı iftihar edeceğim. Sakın benim yüzümü kara çıkarmayın. Haberiniz olsun! Ben pek çok kimseyi (şefaatimle) ateşten kurtaracağım. Bazı kimseler de benden kurtarılacak (zebaniler onları götüreceklerdir). Ben: "Ey Rabbim! (Zebanilerin benden kaçırdıkları) benim sahabeciklerimdi (niye cehenneme götürülüyorlar?) diyeceğim. Allah Teâla hazretleri şöyle buyuracak: "Senden sonra onların neler ihdas ettiklerini sen bilmiyorsun!"[1264]

AÇIKLAMA:

Veda hutbesi olarak bilinen ve tek bir metin halinde birleştirilen hutbe ile yukarıdaki metinler arasında oldukça fazla noksan-ziyade farkı mevcuttur. Rivayetlerde parça parça gelen ifadeler Veda haccı sırasında Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın bütün konuşmalarının derlenmesiyle hasıl edilmiştir. Halbuki Veda haccı sırasında Aleyhissalâtu vesselâm muhtelif vesilelerle hitapta bulunmuştur. Ashab, bunlardan hatırında kalanları rivayet etmiştir. Fakihlerimiz bunları değerlendirmede ihtilafa düşmüştür: Hanefilere göre hacc esnasında verilmesi gereken hutbe üçtür: Zilhicce'nin 7, 9, ve 11. günleri; Şâfiilere göre dörttür. Zilhicce'nin 7, 9, 10 ve 11. günleri; Ahmed İbnu Hanbel'e göre üçtür: Zilhicce'nin 9, 10. ve 12. günleri. Bu farklılıklar, rivayetlerdeki ihtilaflardan gelir. Demek ki Resûlullah bu günlerin her birinde hitabede bulunmuş olmalıdır. [1265]

*** ZEMZEM İÇME ADABI**

-922 -6909 -3061 -حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ. ثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ مُوسَى عَنْ عُثْمَانَ بْنِ ا٬سْوَدِ عَنْ مُحَمَّدِ ابْنِ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي بَكْرٍ؛ قَالَ: كُنْتُ عِنْدَ ابْنِ عَبَّاسٍ جَالِساً. فَجَاءَهُ رَجُلٌ. فَقَالَ: مِنْ أَيْنَ جِئْتَ؟ قَالَ: مِنْ زَمْزَمَ. قَالَ: فَشَرِبْتَ مِنْهَا كَمَا يَنْبَغِي؟ قَالَ وَكَيْفَ؟ قَالَ: إِذَا شَرِبْتَ مِنْهَا فَاسْتَقْبِلِ الْقِبْلَةَ وَاذْكُرِ اسْمَ اللَّهِ وَتَنَفَّسْ ثَلَاثاً. وَتَضَلَّعْ مِنْهَا. فَإِذَا فَرَغْتَ فَاحْمَدِ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ. فَإِنَّ رَسُولَ للهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِنَّ آيَةَ مَا بَيْنَنَا وَبَيْنَ الْمُنَافِقِينَ،إِنَّهُمْ لَا يَتَضَلَّعُونَ مِنْ زَمْزَمَ.فِي الزوائد: هَذَا إسناد صحيح، رِجَالُهُ موثقون .

922. (3061) (6909)- Muhammed İbnu Abdirrahman İbni Ebî Bekr radıyallahu anhüm anlatıyor: "Ben İbnu Abbas radıyallahu anhümâ'nın yanında oturuyordum. Ona bir adam gelmişti. "Nereden geliyorsun?" diye sordu. Adam: "Zemzemden!" dedi. İbnu Abbâs: "Ondan gerektiği şekilde içtin mi?" diye sordu. Adam: "Nasıl?" deyince açıkladı: "Zemzem içerken kıbleye döneceksin. Besmele çekeceksin. Üç kere nefes alıp kana kana içeceksin. İçip bitirince aziz ve celil olan Allah'a hamdedeceksin. Zira Aleyhissalâtu vesselâm şöyle buyurdular: "Münafıklarla bizim aramızdaki fark, onların zemzemi kana kana içmemeleridir."[1266]

-923 -6910 -3062 -حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ. ثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ، قَالَ: قَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْمُؤَمَّلِ: إِنَّهُ سَمِعَ أَبَا الزُّبَيْرِ يَقُولُ: سَمِعْتُ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ يَقُولُ: سَمِعْتُ رَسُولَ للهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: مَاءُ زَمْزَمَ لِمَا شُرِبَ لَهُ.قَالَ السيوطي فِي حاشية الكتاب: هَذَا الحديث مشهور عَلَى ا٬لسنة كثيرا. واختلف الحفاظ فِيهِ. فمنهم من صححه ومهنم من حسّنه ومنهم من صعّفه. والمعتمد ا٬ول.فِي الزوائد: هَذَا إسناده ضعيف، لضعف عبد اللّه بن المؤمل. وقد أخرجه الحاكم فِي المستدرك من طريق اِبْنِ عَبَّاسٍ. و قَالَ: هَذَا حديث صحيح ا٬٬سناد.قَالَ السندي: قلت وقد ذكر العلماء أنهم فوجدوه كذَلِكَ.

923. (3062) (6910)- Hz. Câbir radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Zemzem suyu ne maksatla içilirse o maksatla faydalıdır." [1267]

AÇIKLAMA:

Alimlerce sıhhatine zann-ı galib hasıl olan bu hadis, zemzem içerken niyet etme edebini getiriyor: Açlığın veya susuzluğun giderilmesine niyet edilebileceği gibi, hastalığa şifaya veya bir başka şeye de niyet edilebilir. Bazı şarihler bittecrübe, Allah'ın izni ile niyetlerinin yerine geldiğini ifade etmişlerdir.[1268]

*** MUHASSAB NAM MEVKİDE KONAKLAMA**

924- 6911- 3068- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا مُعَاوِيَةُ بْنُ هِشَام عَنْ عَمَّارِ بْنِ زُرَيْقٍ عَنْ ا‘عْمَشِ عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنِ ا‘سْوَدِ عَنْ عَائِشَةَ؛ قَالَتْ: ادَّلَجَ النَّبِيُّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَيْلَةَ النَّفْرِ مِنَ الْبَطْحَاءِ ادِّجاً.فِي الزوائد: إسناده صحيح، رِجَالُهُ ثقات عَلَى شرط مسلم .

924. (3068) (6911)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Mina'dan döndüğü günü ertesi güne bağlayan gecenin sonunda Batha'dan Medine'ye hareket etti.[1269]

AÇIKLAMA:

Hadislerde bazan Muhassab, bazan Bathâ, bazan da Ebtah olarak geçen bu yer, Mina ile Mekke arasında yer alan bir derenin adıdır. Burada Resûlullah konaklamış ve hatta, Resûlullah'tan sonra Hz. Ebu Bekr, Ömer ve Osman radıyallahu anhüm ecmaîn'in de aynı yerde konaklamış olmalarına rağmen ûlemâ, orada konaklamanın hacc menasikinden olmadığını belirtirler. Aleyhissalâtu vesselâm'ın, dinlenmek, Medine'ye hareketi kolaylaştırmak için bu konaklamayı yapmış olacağını söylerler. (Daha geniş açıklama geçti.)[1270]

*** VEDA TAVAFI**

925- 6912- 3071- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ. ثَنَا وَكِيعٌ. ثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ يَزِيدَ عَنْ طَاوُسٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: نَهَى رَسُولُ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يَنْفِرَ الرَّجُلُ حَتَّى يَكُونَ آخِرُ عَهْدِهِ بِالْبَيْتِ. فِي الزوائد: فِي إسناده إِبْرَاهِيمَ، هو اِبْنِ إِسْمَاعِيلَ المكيّ الفربريّ. ضعفه أحمد وغيره .

925. (3071) (6912)- İbnu Ömer radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, hacının son amelinin (veda tavafı denilen) Ka'be'yi tavaf etmek olmadıkça Mekke'den ayrılmasını yasakladı." [1271]

AÇIKLAMA:

Hangi çeşit hacc yapılmış olursa olsun, hacc menasikinin son safhasının veda tavafı olması gerekmektedir. Hanefiler, Şâfi'îler, Hanbeliler bu hususta müttefiken "vacibtir" derler. Mâlikiler ve bir kavlinde Şâfi'î "sünnettir" demiştir. Vacib diyenlere göre, terki halinde ceza olarak kurban kesilir. Şu da bilinmelidir: Veda tavafı adet gören kadınlarla, lohusa kadınlara, bir de Mikat denilen bölge dahilinde oturan hacılara vacib değildir.[1272]

*** İHRAMLININ AV CEZASI**

926- 6913- 3086- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُوسَى الْقَطَّانُ الْوَاسِطِيُّ، ثَنَا يَزِيدُ بْنُ مُوْهَبٍ. ثَنَا مَرْوَانُ بْنُ مُعَاوِيَةَ الْفَزَارِيُّ. ثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ. ثَنَا حُسَيْنٌ الْمُعَلِّمُ، عَنْ أَبِي الْمُهَزِّمِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ أَنَّ رَسُولَ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: فِي بَيْضِ النَّعَامِ يُصِيبُهُ الْمُحْرِمُ. ثَمَنُهُ.فِي الزوائد: فِي إسناده علي بن عبد العزيز، مجهول. وأبو المهزم؛ اسمه يزيد بن سفيان ضعيف .

926. (3086) (6913)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "İhramlı kişi deve kuşu yumurtası kıracak olursa, o yumurtanın bedeline denk fidye ödemelidir."[1273]

927- 6915- 3089- حَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ. ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ فُضَيْلٍ عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي زِيَادٍ عَنِ ابْنِ نُعَمٍ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ؛ أَنَّهُ قَالَ: يَقْتُلُ الْمُحْرِمُ الْحَيَّةَ وَالْعَقْرَبَ وَالسَّبُعَ الْعَادِيَ وَالْكَلْبَ الْعَقُورَ وَالْفَأرَةَ الْفُوَيْسِقَةَ.فَقِيلَ لَهُ: لِمَ قِيلَ لَهَا الْفُوَيْسِقَةُ؟ قَالَ ؛نَّ رَسُولَ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اسْتَيْقَظَ لَهَا وَقَدْ أَخَذَتِ الْفَتِيلَةَ لِتُحْرِقَ بِهَا الْبَيْتَ.فِي الزوائد: فِي إسناده يزيد بن أَبِي زياد، وهو ضعيف، وإن، أخرج له مسلم .

927. (3089) (6914)- Ebu Sa'îd radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "İhramlı yılanı, akrebi, saldırgan yırtıcı hayvanı, kelb-i akûru (saldırgan köpek, kurt, aslan, kaplan vs.), fasıkcık fareyi öldürebilir (bunları öldürdüğü için fidye ödemez)."
Ebu Saîd'e fareye niye "fasıkcık" dendiği sorulmuştu. "Çünkü (bir keresinde) Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, onun yanmakta olan kandilin fitilini evi yakmak üzere sürüklemesinden dolayı uykusundan uyanmıştı" diye cevap verdi."[1274]

AÇIKLAMA:

Bu hususlarda açıklama geçti.[1275]

*** İHRAMLIYA AV HAYVANI YEMEK YASAKTIR**

928- 6915- 3091- حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثنَا عِمْرَانُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي لَيْلَى عَنْ أَبِيهِ عَنْ الْكَرِيمِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْحَارِثِ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ؛ قَالَ: أُتِيَ النَّبِيُّ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِلَحْمِ صَيْدٍ وَهُوَ مُحْرِمٌ فَلَمْ يَأْكُلْهُ.فِي الزوائد: فِي إسناده عبد الكريم، وهو أَبُو المخارق، وهو ضعيف .

928. (3091) (6915)- Hz. Ali radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a ihramlı iken av eti getirilmişti, onu yemedi."[1276]

AÇIKLAMA:

Bir kısım selef ûlemâsı bu nevi hadislere dayanarak, ihramlının, ister ihramlı, ister ihramsız tarafından avlanmış olsun, av etini yiyemeyeceği kanaatindedir. Bunlar görüşlerine Mâide suresinin 96. ayetini de delil yaparlar: "Size ihramlı olduğunuz müddetçe kara avı haram kılınmıştır." Ahmed, şâfi'î ve cumhurun hükmü böyledir. Hanefiler, "İhramlının herhangi bir yardım olmaksızın, ihramsız tarafından avlanan avı, ihramlının yemesinde bir beis yoktur. Hatta ihramsız kişi bu avı ihramlıya yedirmek niyetiyle avlamış olsa bile mübahtır" demiştir. Bunların görüşünü te'yid eden rivayetlerden biri müteakip hadistir.[1277]

929- 6916- 3092- حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ. ثنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ عَنْ مُحَمَّدِ ابْنِ إِبْرَاهِيمَ التَّيْمِيِّ عَنْ عِيسَى بْنِ طَلْحَةَ بْنِ عُبَيْدِ اللَّهِ؛ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَعْطَاهُ حِمَارَ وَحْشٍ وَأَمَرَهُ أَنْ يُفَرِّقَهُ فِي الرِّفَاقِ وَهُمْ مُحْرِمُونَ.فِي الزوائد: رِجَال إسناده ثقات. فِي الأطراف: قَالَ يعقوب بن شيبة: هذا الحديث أعلم رواه هكذا غير اِبْنِ عيينة. وأحسبه أراد أن يختصره فأخطأ فِيهِ. وقد خالفه النَّاس جميعا. فقَالَوا فِي حديثهم: فأمر رَسُولُ للَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أبا بكر أن يقسمه فِي الرقاب وهم محرمون .

929. (3092) (6916)- Talha İbnu Ubeydillah radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, bana bir vahşi eşek verdi ve arkadaşlar arasında taksim etmemi emretti. O sırada arkadaşlarımın hepsi de ihramlıydı." [1278]

*** DİŞİ VE ERKEK HAYVANLARDAN MEKKE'YE KURBAN GÖNDERME**

930 -6917 -3101- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ مُوسَى. أَنْبَأَنَا مُوسَى بْنُ عُبَيْدَةَ عَنْ إِيَاسِ بْنِ سَلَمَةَ، عَنْ أَبِيهِ؛ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ فِي بُدْنِهِ جَمْلٌ. فِي الزوائد: فِي إسناده مُوسَى بن عبيدة الزبيدي، ضعفه أحمد وابن معين وغيرهما.

930. (3101) (6917)- İyas İbnu Seleme'nin babası (Seleme) radıyallahu anh'ın anlattığına göre: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın kurbanlık develeri arasında bir de erkek deve vardı."[1279]

*** MEKKE EVLERİNİ KİRAYA VERME**

931- 6918- 3107- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا عِيسَى بْنُ يُونُسَ عَنْ عُمَرَ بْنِ سَعِيدِ بْنِ أَبِي حُسَيْنٍ عَنْ عُثْمَانَ بْنِ أَبِي سُلَيْمَانَ عَنْ عَلْقَمَةَ بْنِ نَضْلَةَ؛ قَالَ: تُوُفِّيَ رَسُولُ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وأَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ وَمَا تُدْعَى رِبَاعُ مَكَّةَ إِلَّا السَّوَائِبَ. مِنَ احْتَاجَ سَكَنَ. وَمَنِ أسْتَغْنَى أَسْكَنَ.فِي الزوائد: إسناده صحيح عَلَى شرط مسلم. وليس لعلقمة بن نضلة، عند اِبْنِ ماجة، سوى هَذَا الحديث. وليس له شئ فِي بقية الكتب.قَالَ السندي: قلت: الحديث حجة إذ يروي ذَلِكَ. لكن قَالَ الدميري: علقمة بن نفلة يصح له صحبة. وليس له فِي الكتب شئ سواه. ذكره اِبْنِ حبان فِي أتباع التابعين من الثقات. وهَذَا الحديث ضعيف وإن كَانَ الحاكم رواه فِي مستدركه .

931. (3107) (6918)- Alkame İbnu Nadle radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, Hz. Ebu Bekr ve Hz. Ömer radıyallahu anhümâ vefat ettikleri zaman Mekke'nin evlerine "sevâib (yani oturanların mülkü değil, ihtiyaç sahiplerine terkedilmiş)" denmekte idi. Kim, (meskene) muhtaç ise bu evlerde oturur, kim de muhtaç değilse ihtiyacı olanı orada (kirasız) oturtur idi."[1280]

AÇIKLAMA:

Mekke'deki binaların durumu hakkında ûlemâ ihtilaf eder. Bir kısmı bu ve benzeri rivayetlere dayanarak onların satılamayacağı, kiralanamayacağı hükmüne varmışlardır. Bu kanaatte olanlar Hacc suresinin 25. ayetini de kendilerine delil yaparlar. Ayet-i kerime'de Rab Teâla Hazretleri "Mescid-i Haram'ın, orada ikamet edenlere ve etmeyenlere eşit kılındığını" beyan eder.
Mekke binalarının satılabileceği, kiralanabileceği kanaatinde olanlar, ayette geçen hükmün sadece Ka'be ile ilgili olduğunu, Mescid-i Haram tabîriyle Harem-i Şerif değil sadece Ka'be'nin kastedildiğini söylemişlerdir. Mezkur âyetin tefsirinde geniş mâlumat bulunabilir.[1281]

*** MEKKE'NİN FAZİLETİ**

932- 6919- 3109- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ نُمَيْرٍ. يُونسُ بْنُ بُكَيْرٍ. ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْحَاقَ. ثَنَا أَبَانُ بْنُ صَالِحٍ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مُسْلِمِ بْنِ يَنَّاقٍ عَنْ صَفِيَّةَ بِنْتِ شَيْبَةَ؛ قَالَتْ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَخْطُبُ عَامَ الْفَتْحِ فَقَالَ: يَا أَيُّهَا النَّاسُ! إِنَّ اللّٰهَ حَرَّمَ مَكَّةَ يَوْمَ خَلَقَ السَّمواتِ وَا ْرْضِ. فَهِيَ حَرَامٌ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ. َ يُعْضَدُ شَجَرُهَا وَ يُنَفَّرُ صَيْدُهَا وَ يَأْخُذُ لُقَطَتَهَا إِ مُنْشِدٌ.فَقَالَ الْعَبَّاسُ: إِ َّ ا ْ ذْخِرَ فَإِنَّهُ لِلْبُيُوتِ وَالْقُبُورِ. فَقَالَ رَسُولُ للّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِ َّ ا ْذْخِرَ.فِي الزوائد: هَذَا الحديث وإن كَانَ صريحا فِي سماعها من النَّبِيّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لكن فِي إسناده أبان بن صالح وهو ضعيف .

932. (3109) (6919)- Safiyye Bintu Şeybe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ı Fetih yılında dinlemiştim. Şöyle buyurdular:
"Ey insanlar! Allah arz ve semayı yarattığı gün Mekke'yi haram kılmıştır. Orası Kıyamet gününe kadar haramdır. Bitkisi sürülmez, av hayvanı ürkütülmez, buluntusu da sadece (sahibini bulmak üzere) ilan etmek için alınır."
Bu esnada (amcası) Abbas radıyallahu anh: "İzhir otu hariç (olsun!). Çünkü evler ve kabirler için ona ihtiyacımız var!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm da: "İzhir otu hariç!" buyurdular."[1282]

933- 6920- 3110- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُسْهِرٍ وَابْنُ الْفُضَيْلِ عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي زِيَادٍ. أَنْبَأَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ سَابِطٍ عَنْ عَيَّاشِ بْنِ أَبِي رَبِيعَةَ الْمَخْزُومِيِّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ َتَزَالُ هذِهِ ا ُمَّةُ بِخَيْرٍ مَا عَظَّمُوا هَذِهِ الْحُرْمَةَ
حَقَّ تَعْظِيمِهَا. فَإِذَا ضَيَّعُوا ذلِكَ هَلَكُوا.فِي الزوائد: فِي إسناده يزيد بن أَبِي زياد، واختلط بأخرة .

933. (3110) (6920)- Ayyâş İbnu Ebi Rebî'a el-Mahzûmî radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Bu ümmet, şu haram yerlere hakkı olduğu hürmeti gösterdiği müddetçe hayır üzere devam

eder. Bu hürmete riayet etmediler mi helak olurlar."[1283]

AÇIKLAMA:

Haram bölge ile ilgili açıklama geçti. [1284]

*** MEDİNE'NİN FAZİLETİ**

-934 -6921 -3113 -حَدَّثَنَا أَبُو مَرْوَانَ مُحَمَّدُ بْنُ عُثْمَانَ الْعُثْمَانِيُّ. ثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ أَبِي حَازِمٍ عَنِ الْعَءِ بْنِ عَبْدُ الرَّحْمَنِ عَنْ أَبِيهِ؛ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ اللَّهُمَّ! إِنَّ إِبْرَاهِيمَ خَلِيلُكَ وَنَبِيُّكَ. وَإِنَّكَ حَرَّمْتَ مَكَّةَ عَلى لِسَانِ إِبْرَاهِيمَ. اللَّهُمَ! وَأَنَا عَبْدُكَ وَنَبِيُّكَ. وَإِنِّي أُحَرِّمُ مَا بَيْنَ بَتَيْهَا.قَالَ أَبُو مَوْرَانَ: بَتَيْهَا حَرَّتَي الْمَدِينَةِ.أصل الحديث فِي الصحيحين. لكن الحديث بهَذَا الوجه من الزوائد. قَالَ فِي الزوائد: فِي إسناده مُحَمَّد بن عُثْمَانَ وثقه أَبُو حاتم: و قَالَ صالح بن مُحَمَّد ا'سدي: ثقة صدوق إ أنه يروي عن أبيه المناكير. و قَالَ اِبْنِ حبان فِي الثقات: يخطئ وبخالف. و قَالَ أَبُو عَبْدُ اللّه الحاكم: فِي حديث بعض المناكير .

934. (3113) (6921)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Ey Allahım! İbrahim aleyhisselâm senin Halîlindir, peygamberindir. Sen Mekke'yi İbrahim'in diliyle haram kıldın. Ey Allahım! Ben de senin abdin ve peygamberinim. Ben de (Medine'yi) iki kayalığı arasında kalan kısmıyla haram kılıyorum."[1285]

AÇIKLAMA:

Medine'nin haramlığı ile ilgili geniş açıklama yapıldı.[1286]

-935 -6922 -3115 -حَدَّثَنَا هَنَّادُ بْنُ السَّرِيِّ. ثَنَا عَبْدَةُ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْحَاقَ عَنْ عَبْدِ اللّهِ بْنِ مِكْنَفٍ؛ قَالَ:سَمِعْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ يَقُولُ: إِنَّ رَسُولَ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِنَّ أُحُداً جَبَلٌ يُحِبُّنَا وَنُحِبُّهُ. وَهُوَ عَلَى تُرْعَةٍ مِنْ تُرَاعِ الْجَنَّةِ. وَعَيْرٌ عَلى تُرْعَةٍ مِنْ تُرَعِ النَّارِ .

فِي الزوائد: فِي إسناده اِبْنِ إسحاق وهو مدلس. وقد عنعنه. وشيخه عبد اللّه، قَالَ البخاري: فِي حديثه نظر. و قَالَ اِبْنِ حبان: 'عمل له سماعا من أنس. ويدفعه ما فِي اِبْنِ ماجة من التصريح بالسماع .

935. (3115) (6922)- Hz. Enes radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Uhud, şüphesiz bizi seven, bizim de kendisini sevdiğimiz bir dağdır ve cennet bahçelerinden bir bahçenin üstündedir. Ayr dağı da cehennem derelerinden bir derenin üzerindedir."[1287]

*** YAĞMUR YAĞARKEN KA'BE'Yİ TAVAF**

936- 6923- 3118- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي عُمَرَ الْعَدَنِيُّ. ثَنَا دَاوُدُ بْنُ عَجْنَ قَالَ: طُفْنَا مَعَ أَبِي عِقَالٍ فِي مَطَرٍ. فَلَمَّا قَضَيْنَا طَوَافَنَا أَتَيْنَا خَلْفَ الْمَقَامِ. فَقَالَ: طُفْتُ مَعَ أَنْسِ بْنِ مَالِكٍ فِي مَطَرٍ. فَلَمَّا قَضَيْنَا الطَّوَافَ أَتَيْنَا الْمَقَامَ فَصَلَّيْنَا رَكْعَتَيْنِ. فَقَالَ لَنَا أَنَسٌ: ائْتَنِفُوا الْعَمَلَ. فَقَدْ غُفِرَ لَكُمْ. هكذا قَالَ لَنَا رَسُولُ لله صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَطُفْنَا مَعَهُ فِي مَطَرٍ.فِي الزوائد: فِي إسناده دَاوُد بن عجن ضعفه اِبْنِ معين وأبو دَاوُد والحاكم والنقاش. و قَالَ: روى عن أَبِي عقال أحاديث موضوعة. وشيخه أَبُو عقال اسمه هل بن زيد ضعفه أَبُو حاتم والبخاري والنسائي وابن عدي وابن حبان. وقَالَ : يروي عن أنس أشياء موضوعة ما حدث بها أنس قط. يجوز ا حتجاج به بحال .

936. (3118) (6923)- Dâvud İbnu Aclân radıyallahu anh anlatıyor: "Babam İkal ile birlikte yağmurlu bir günde tavafta bulunduk. Tavafımız bitince Makam(-ı İbrahim)in arka kısmına geldik. Babam orada dedi ki: "Enes İbnu Mâlik radıyallahu anh ile birlikte yağmur altında tavaf yaptım. Tavafı bitirdiğimizde, buraya geldik, iki rek'at namaz kıldık. O zaman Enes radıyallahu anh bize: "Tavafa yeniden başlayın. Zira mağfiret olundunuz. Biz Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'la birlikte yağmur altında tavaf ermiştik de bize böyle buyurmuştu" dedi."[1288]

*** YAYA OLARAK HACC YAPMAK**

937- 6924 -3119- حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ خَفْص ا٭يْلِيُّ. ثَنَا يَحْيَى بْنُ يَمَانٍ عَنْ حَمْزَةَ بْنِ حَبِيبٍ الزَّيَّاتِ عَنْ حُمْرَانَ بْنِ أَعْيَنَ، عَنْ أَبِي الطُّفَيْلِ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ؛ قَالَ: حَجَّ النَّبِيُّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَصْحَابُهُ مُشَاةً. مِنَ الْمَدِينَةِ إِلَى مَكَّةَ. وَقَالَ: ارْبِطُوا أَوْسَاطَكُمْ بِأُزُرِكُمْ وَمَشَى خِلْطَ الْهَرْوَلَةِ .

فِي الزوائد: هَذَا إسناد ضعيف، ٭ن حمران بن أعين الكوفي قَالَ فِيهِ ابْنِ معين: ليس بشئ. و قَالَ أَبُو دَاوُد: رافضيّ. و قَالَ النسائي: ليس ثقة. و يَحْيَى بن يمان العجليّ وإن روى له مسلم فقد اختلط بأخرةٍ. ولم يتميز حال من روى عنه هو قبل اختلط أو بعده فاستحق الترك.و قَالَ الدميري: انفرد به المصنف. وهو ضعيف منكر مردود با٭حاديث الصحيحة التي تقدمت أن النَّبِيّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وأصحابه لم يكونوا مشاة من المدينة إِلَى مكة .

937. (3119) (6924)- Ebu Saîd radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm ve ashab-ı kiram hazeratı radıyallahu anhüm ecmaîn, Medine'den Mekke'ye yaya olarak hacc yaptılar. (Bu sırada) Aleyhissalâtu vesselâm: "İzarlarınızı (=vücudun belden aşağısını örten peştemal) bellerinize bağlayın" buyurmuş, sonra da bazan hızlı bazan yavaş yürümüştü."[1289]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, Resûlullah ve ashabının binekleri üzerinde hacc yaptığını ifade eden sahih hadislere muhalefet eden zayıf hadislerdendir. Bunlara usulcüler münker demiştir. Münker hadislerin hükmüyle amel edilmez. Ûlemâ haccı binekli olarak yapmanın efdal olduğuna hükmetmiştir. Hadisin nefsülemirde sahih olma ihtimaline binaen: "Resûlullah'la hacc yapan ashabtan bir kısmının yaya olmuş olmaları muhtemeldir, bu durumu aksettirebilir" diye tevil edilmiştir.[1290]

KURBANLAR BÖLÜMÜ

*** RESÛLULLAH'IN KURBANLARI**

938- 6925- 3122- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى. ثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ. أَنْبَأَنَا سُفْيَانُ الثَّوْرِيُّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ ابْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَقِيلٍ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ عَائِشَةَ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ أَنَّ رَسُولَ لِلَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا أَرَادَ أَنْ يُضَحِّيَ اشْتَرَى كَبْشَيْنِ عَظِيمَيْنِ سَمِينَيْنِ أَقْرَنَيْنِ أَمْلَحَيْنِ مَوْجُوئَيْنِ. فَذَبَحَ أَحَدَهُمَا عَنْ أُمَّتِهِ لِمَنْ شَهِدَ اللَّهِ بِالتَّوْحِيدِ وَشَهِدَ لَهُ بِالْبَغِ. وَذَبَحَ اŒخَرَ عَنْ مُحَمَّدٍ وَعَنْ آلِ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.فِي الزوائد: فِي إسناده عَبْدُ اللَّه بن مُحَمَّد مختلف فِيهِ .

938. (3122) (6925)- Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor. "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm kurban kesmek istediği zaman iki tane büyük şişman çift boynuzlu alaca, hadımlattırılmış koç alırdı. Bunlardan birisini Allah'ın birliğine ve kendisinin peygamberliğine şehadet eden ümmeti adına keser, diğerini de Muhammed ve Âl-i Muhammed Aleyhissalâtu vesselâm adına keserdi."[1291]

*** KURBAN BAYRAMINDA KESİLEN KURBAN VACİB Mİ?**

939- 6926- 3123- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا زَيْدُ بْنُ الْحُبَابِ. ثَنَا عَبْدُ اللّهِ بْنُ عَيَّاشٍ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْأَعْرَجِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ أَنَّ رَسُولَ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: مَنْ كَانَ لَهُ سَعَةٌ وَلَمْ يُضَحِّ فَ يَقْرَبَنَّ مُصَّنَا.فِي الزوائد: فِي إسناده عَبْدُ اللّه بن عياش وهو وإن روى له مسلم فإنما أخرج له فش المتابعات والشواهد. وقد ضعفه أَبُو دَاوُد والنسائي. و قَالَ أَبُو حاتم: صدوق. و قَالَ اِبْنِ يونس: منكر الحديث. وذكره اِبْنِ حبان فِي الثقات .

939. (3123) (6926)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor. "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Maddi imkânı olup da kurban kesmeyen namazgâhımıza sakın yaklaşmasın."[1292]

AÇIKLAMA:

Bu sadette gelen hadisleri alimler farklı yorumlara tabi tutmuşlardır. Daha önce teferruatlı olarak kaydettik. Şöyle özetleyebiliriz: Ebu Hanîfe, şer'an zengin sayılan kimse için kurban kesmeyi vacib addetmiştir. Şâfi'î, Ahmed İbnu Hanbel, İshak, Ebu Sevr, Ebu Yusuf, Muhammed eş-Şeybânî, İmâm Mâlik sünnet addetmiştir. Hanefilerde fetva İmam Azam'a göre verilmiştir.[1293]

*** KURBAN KESMENİN SEVABI**

940- 6927- 312- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ خَلَفٍ الْعَسْقَلَنِيُّ. ثَنَا آدَمُ بْنُ أَبِي إِيَاسٍ. ثَنَا سَّمُ بْنُ مِسْكِينٍ. ثَنَا عَائِذُ اللَّهِ عَنْ أَبِي دَاوُدَ عَنْ زَيْدِ بْنِ أَرْقَمَ؛ قَالَ: قَالَ أَصْحَابُ رَسُولِ لله صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يَا رَسُولَ للهِ! مَا هَذِهِ ‘ضاحِيُّ؟ قَالَ: سِنَّةُ أَبِيكُمْ إِبْرَاهِيمَ قَالُوا: فَمَا لَنَا فِيهَا؟ يَا رَسُولَ للهِ! قَالَ: بِكُلِّ شَعَرَةٍ حَسَنَةٌ قَالُوا: فَالصُّوفُ؟ يَا رَسُولَ للهِ! قَالَ: بِكُلِّ شَعَرَةٍ مِنَ الصُّوفِ حَسَنَةٌ.فِي الزوائد: فِي إسناده أَبُو دَاوُد. واسمه نفيع بن الحارث. وهو متروك. واتهم بوضع الحديث .

940. (312) (6927)- Zeyd İbnu Erkam radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın ashabı: "Ey Allah'ın Resûlü dediler, bayram günü kesilen şu kurban nedir?"

"Bu babanız İbrahim aleyhisselâm'ın sünnetidir" buyurdular. Ashab: "Pekiyi, kurban kesmede bize ne gibi sevap var ey Allah'ın Resûlü!" dediler.

"Kurbanın her bir kılı için bir sevap" buyurdular. Ashab tekrar: "(Kesilen kurban, koyun kuzu gibi) yünlü ise ey Allah'ın Resûlü (sevap nasıl olacak)?" diye sordular. Aleyhissalâtu vesselâm: "Yünün her bir kılı için de bir sevap var!" buyurdular."[1294]

*** MÜSTEHAB OLAN KURBANLAR**

-941 -6928 -3129 حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ إِبْرَاهِيمَ ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ شُعَيْبٍ. أَخْبَرَنِي سَعِيدُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ. ثَنَا يُونُسُ بْنُ مَيْسَرَةَ بْنِ حَلْبَسٍ؛ قَالَ: خَرَجْتُ مَعَ أَبِي سَعِيدٍ الزُّرَقِيِّ صَاحِبِ رَسُولِ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى شِرَاءِ الضَّحَايَا.قال يُونُسُ: فَأَشَارَ أَبُو سَعِيدٍ إِلَى كَبْشٍ أَدْغَمَ لَيْسَ بِالْمُرْتَفِعِ وَ الْمُتَّضِعِ فِي جِسْمِهِ. فَقَالَ
لِي: اشْتَرِلِى هذَا. كَأَنَّهُ شَبَّهَهُ بِكَبْشِ رَسُولِ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.فِي الزوائد: إسناده صحيح.

941. (3129) (6928)- Yunus İbnu Meysere İbni Halbes radıyallahu anh anlatıyor:"Ebu Sa'îd ez-Zürakkî -ki Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın ashabındandır- ile birlikte kurbanlarımızı satın almaya çıktık.
Yunus der ki: "Ebu Sa'îd vücutça ne iri ne de alçak olan siyah nişanlı bir koça işaret ederek bana dedi ki: "Bana şunu satın al!" Ebu Saîd, sanki bu koçu Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın koçuna benzetmişti."[1295]

-942 -6929 -3134 حَدَّثَنَا هَنَّادُ بْنُ السَّرِيِّ. ثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ عَيَّاشٍ عَنْ عَمْرِو بْنِ مَيْمُونٍ عَنْ أَبِي حَاضِرٍ ا٬زْدِيِّ عَنِ ابْنِ عَبَّاس؛ قَالَ: قَلَّتِ ا٬بِلُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَمَرَهُمْ أَنْ يَنْحَرُوا الْبَقَرَ.فِي الزوائد: إسناده صحيح ورِجَالُهُ ثقات. وأبو حاضر اسمه عُثْمَانَ بن حاضر .

942. (3134) (6929)- İbni Abbas radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm zamanında (bir ara) develer miktarca azalmıştı. Ashabına sığırların kurban edilmesini emretti."[1296]

*** KAÇ DAVAR BİR DEVE YERİNE GEÇER?**

943- 6930- 3136- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُعَمَّرٍ. ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَكْرٍ الْبُرْسَانِيُّ. ثَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ؛ قَالَ: قَالَ عَطَاءٌ الْخُرَاسَانِيُّ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ؛ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَتَاهُ رَجُلٌ فَقَالَ: إِنَّ عَلَيَّ بَدَنَةً. وَأَنَا مُوسِرٌ بِهَا. وَ أجِدُهَا فَأشْتَرِيَهَا. فَأمَرَهُ النَّبِيُّ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أنْ يَبْتَاعَ سَبْعَ شِيَاهٍ فَيَذْبَحَهُنَّ.فِي الزوائد: رِجَال ا٠سناد رِجَال الصحيح. إِ أن عطاء الخراسانى لم يسمع من اِبْنِ عَبَّاسٍ. قَالَه ا٠مَام أحمد. ولكن قَالَ شيخنا أَبُو زرعة: رِوَايته عن اِبْنِ عَبَّاسٍ فِي صحيح البخاري. أي فهذا يدل عَلَى السماع. و قَالَ: اِبْنِ جريج مدلس. وقد رواه بالعنعنة. و قَالَ يَحْيَى بن سَعِيدِ القطان: اِبْنِ جريج عن عطاء الخراساني ضعيف. إنما هو كتاب دونه إليه .

943. (3136) (6930)- İbnu Abbâs radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a bir adam geldi ve: "Üzerimde bir deve (kurbanı) borcu var. Ben onu satın alacak güçteyim. Ama deve bulamıyorum ki satın alayım" dedi.

Bunun üzerine Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm ona yedi davar satın alıp kesmesini emretti."[1297]

*** KURBANIN ASGARİ YAŞ HADDİ**

944 -6931 -3139- حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الدِّمَشْقِيُّ. ثَنَا أَنَسُ بْنُ عِيَاضٍ. حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ اِبْنُ أَبِي يَحْيَى مَوْلَى ا'سْلَمِيِّنَ عَنْ أُمِّهِ: قَالَتْ: حَدَّثَتْنِي أُمُّ بِلٍَ بِنْتُ هِلٍَ عَنْ أبِيهَا؛ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: يَجُوزُ الْجَذَْعُ مِنَ الضَّأْنِ أُضْحِيَّةً.قَالَ السندي: الحديث من الزوائد ولم يتعرف فِي الزوائد: ''سناده. وقَالَ الدميري: قَالَ ابن حزم: إنه حديث ساقط لجهالة أم مُحَمَّد بن أبي يَحْيَى. وأم بل أيضا مجهولة، يدري أنها صحابية أم . قَالَ السندي: كَذَا قَالَ. وأصاب فِي ا'ول وأخطأ فِي الثانِي. فقد ذكر أم بل فِي الصحابة، اِبْنِ مندة، وأبو نعيم و اِبْنِ عبد البر. ثم قَالَ الذهبي فِي الميزان: إنها تعرف. ووثقها العجلي اهـ. وأفَاد فِي الزوائد أن أصل الحديث موجود فِي أَبُو دَاوُد والترمذي بأسناد صححه .

944. (3139) (6931)- Ümmü Bilâl Binti Hilâl babasından naklediyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Koyun nev'inden ceza' (yani altı ayını doldurmuş ve bir yılını doldurandan geri kalmayan dolgun kuzu)nun bayram kurbanı olması câizdir."[1298]

*** KURBAN NİYETİYI.E SATIN ALINAN HAYVAN SAKATLANIRSA**

945- 6932- 3146- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى، وَ مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْمَلِكِ أَبُو بَكْرٍ قَاَ: ثنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ الثَّوْرِيِّ عَنْ جَابرِ بْنِ يَزِيدَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ قَرْظَةَ ا‘نْصَارِيِّ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ؛ قَالَ: ابْتَعْنَا كَبْشاً نُضَحِّي بِهِ. فَأَصَابَ الذِّئْبُ مِنْ أَلْيَتِهِ أَوْ أُذُنِهِ. فَسَأَلْنَا النَّبِيَّ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. فَإمَرَنَا أَنْ نُضَحِّي بِهِ.فِي الزوائد: فِي إسناده جَابِرِ الجعفيّ، وهو ضعيف قد اتهم. قَالَ الدميري: قَالَ اِبْنِ حزم: هو أثر روى فين جَابِرٍ الجعفيّ وهو كَذاب .

945. (3146) (6932)- Ebu Saîdi'l-Hudrî radıyallahu anh anlatıyor: "Kurban etmek üzere bir koyun satın almıştık. Kurt kuyruğunu veya kulağını kaptı. Biz durumu Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a sorduk. Bize onu kurban etmemizi söyledi." [1299]

AÇIKLAMA:

Hadis zayıf olduğu için hükmüyle amel edilmemiştir. Hanefiler: "Sağlam olarak satın alınan kurbanlık, kesilmezden önce kurban edilmeye mani bir hale giriftar olursa adamın haline bakılır. Şer'an zenginse bir kurbanlık daha alır ve onu keser. Zengin değilse o ayıplanan hayvanı keser" derler. Şâfiîler bu durumda, kurbanlığı satın alan zengin veya fakir olmasına bakmadan "ayıplı hayvan kurban olmaz, sahibi, ayıplanan hayvanı başka şekilde değerlendirir, kurban için yeni bir hayvan satın alır" der.[1300]

*** AİLE EHLİ YERİNE BİR DAVAR KURBAN ETME**

946- 6933- 3148- حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ مَنْصُورٍ. أَنْبَأَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَهْدِيٍّ وَ مُحَمَّدُ بْنُ يُوسُفَ. ح و حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى. ثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ جَمِيعاً عَنْ سُفْيَانَ الثَّوْرِي عَنْ بَيَانٍ عَنِ الشَّعْبِيِّ عَنْ أَبِي سَرِيحَةَ؛ قَالَ: حَمَلَنِي أَهْلِي عَلَى الْجَفَاءِ بَعْدَمَا عَلِمْتُ مِنَ السُّنَّةِ. كَانَ أَهْلُ الْبَيْتِ يُضَحُّونَ بِالشَّاةِ وَالشَّاتَيْنِ. وَاŒنَ يُبَخِّلُنَا جِيرَانُنَا.فِي الزوائد: غسناده صحيح و رِجَالُهُ موثقون .

946. (3148) (6933)- Ebu Serîha radıyallahu anh anlatıyor: "Ben sünneti bildikten sonra ev halkım beni (çok sayıda kurban kesmeye) zorladılar. Ev halkı bir davarı veya iki davarı bayramda kurban ederlerdi. Şimdi (bir veya iki davarı kurban etmekle yetinirsek) komşularımız bizi cimrilikle itham ederler."[1301]

AÇIKLAMA:

Bu babta gelen bazı hadisleri esas alan bir kısım alimler (İmam Şâfi'î, Mâlik, Ahmed İbnu Hanbel, el-Leys, Evzâ'î ve İshak İbnu Râhûye) bir tek kurbanın, bayram da bir aile için yeterli olduğuna hükmetmiştir. Öte yandan Hanefiler ve Süfyan Sevrî, bir davarın bir ev halkı için kurban olarak yeterli olmadığına, ev halkı içinde şer'an zengin sayılan, şartları haiz her fert için ayrı bir kurban gerektiğine hükmetmiştir.[1302]

*** BAYRAM NAMAZINDAN ÖNCE KURBAN KESİLMEZ**

947- 6934- 3153- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا أَبُو خَالِدٍ ا'حْمَرُ عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ عَنْ عَبَّادِ بْنِ تَمِيمٍ عَنْ عُوَيْمِرِ بْنِ أَشْقَرَ؛ أَنَّهُ ذَبَحَ قَبْلَ الصَّةِ فَذَكَرَهُ لِلنَّبِيِّ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. فَقَالَ: أَعِدْ أُضْحِيَّتَكَ.فِي الزوائد: رِجَالُهُ ثقات إ أنه منقطع. 'ن عباد بن تميم لم يسمع عويمر بن أشقر. قَالَه الحافظ اِبْنِ حجر .

947. (3153) (6934)- Uveymir İbnu Eşkar radıyallahu anh'ın anlattığına göre, "Kurbanını bayram namazından önce kesmiş, sonra da durumu Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a açmıştır. Aleyhissalâtu vesselâm da kendisine: "Kurbanını iade et (yeniden kes, o kurban yerine geçmez)" cevabında bulunmuştur."[1303]

AÇIKLAMA:

Hanefiler, kurbanın, bayram namazının kılınmasından sonra kesileceğine hükmetmiştir. Bir yerde bayram namazı kılınmazsa, bayramın ilk günü öğle namazı vaktinin girmesiyle kurban kesme vakti başlamış olur.
Şâfiî mezhebine göre; bayramın birinci günü, güneş doğduktan sonra, namaz kılıp hutbe okunacak kadar vakit geçti mi, kurban kesme vakti girer. İmam namazı kılmamış bile olsa kesilen kurban câizdir.
İmam Mâlik'e göre, kurban kesme zamanı bayram namazı ve hutbesinden sonradır. İmam kesecekse, önce o keser. Namaz, hutbe veya imamdan önce kesenin kurbanı kurban değildir, yeniden keser. İmam kesmeyecekse, onun kurban kesme zamanı kadar bir müddet beklenir, halk bundan sonra kurbanlarını keser.[1304]

*** KURBAN ETİNDEN YEME**

948- 6935- 3158- حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ. ثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ؛ أَنَّ رَسُولَ للهِ أَمَرَ مِنْ كُلِّ جَزُورٍ بِبَضْعَةٍ. فَجُعِلَتْ فِي قِدْرٍ. فَأَكَلُوا مِنَ اللَّحْمِ وَحَسَوْا مِنَ الْمَرَقِ.فِي الزوائد: رِجَال إسناده ثقات .

948. (3158) (6935)- Hz. Câbir radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm kurban ettiği her deveden bir parça etin alınmasını emretti. (Toplanan) etler bir çömleğe konulup pişirildi. Sonra Resûl-i Ekrem aleyhissalâtu vesselâm ve beraberindekiler etten yediler ve et suyundan içtiler." [1305]

ZEBAİH (BOĞAZLANAN HAYVANLAR) BÖLÜMÜ

*** AKÎKA**

949- 6936- 3166- حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ حُمَيْدِ بْنِ كَاسِبٍ. ثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ وَهْبٍ. حَدَّثَنِي عَمْرُو بْنُ الْحَارِثِ عَنْ أَيُّوبَ بْنِ مُوسَى؛ أَنَّهُ حَدَّثَهُ أَنَّ يَزِيدَ بْنَ عَبْدٍ الْمُزَنِيَّ حَدَّثَهُ؛ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: يُعَقُّ عَنِ الْغُلامِ وَ لاَ يُمَسُّ رَأْسُهُ بِدَمٍ.فِي الزوائد: إسناده حسن. لأن يعقوب بن حميد مختلف فِيهِ. وباقي رِجَال الإسناد علي شرط الشيخين. قَالَ: وليس ليزيد هَذَا، عند ابْنِ ماجة سوى هَذَا الحديث. وليس له شئ فِي بقية الكتب .

949. (3166) (6936)- Yezîd İbnu Abdi'l-Müzenî radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Oğlan çocuk için akika kurbanı kesilir, çocuğun başına kurban kanı değdirilmez."[1306]

AÇIKLAMA:

Akîka ile ilgili teferruat daha önce geçti. Burada şunu bir kere daha ifade edelim ki, kurban kesildiği zaman kanından sürmek adeti, cemiyetimizde halen mevcuttur. Halbuki, bunu sahih olarak hadis reddetmektedir. Ayrıca dört mezhebin dördüne de mensup alimler bilittifak bunun caiz olmadığını, cahiliye adeti olduğunu söylemede ittifak ederler.[1307]

*** FERÂ'A VE ATÎRE**

950- 6937- 3169- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي عُمَرَ الْعَدَنِيُّ. ثنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ عَنْ أبيهِ عَنِ ابْنِ عُمَرَ؛ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: فَرَعَةَ وَ عَتِيرَةَ. قَالَ اِبْنُ مَاجَةَ: هذَا مِنْ فَرَائِدِ الْعَدَنِيِّ.فِي الزوائد: إسناد حديث اِبْنِ عمر صحيح، و رِجَالُهُ ثقات .

950. (3169) (6937)- İbnu Ömer radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "(İslâm'da) ferâ'a ve atîre kurbanı kesmek yoktur."[1308]

AÇIKLAMA:

Fera'a ve atîre kurbanları cahiliyede kesilen kurban çeşitleridir, mahiyeti daha önce açıklanmıştır.[1309]

*** KESİM GÜZEL OLMALI**

951- 6938- 3171- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا عُقْبَةُ بْنُ خَالِدٍ عَنْ مُوسَى بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ التَّيْمِيِّ. أَخْبَرَنِي أَبِي عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ؛ قَالَ: مَرَّ النَّبِيُّ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِرَجُلٍ وَهُوَ يَجُرُّ شَاةً بِأُذُنِهَا. فَقَالَ: دَعْ أُذُنَهَا وَخُذْ بِسَالِفَتِهَا.فِي الزوائد: فِي إسناده مُوسَى بن مُحَمَّد بن إِبْرَاهِيمَ. وهو ضعيف .

951. (3171) (6938)- Ebu Sa'î'di'l-Hudrî radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a koyunu kulağından tutarak yeden bir adam uğradı. Aleyhissalâtu vesselâm hemen müdahale ederek: "Hayvanın kulağını bırak da boynunun kenarından tut!" buyurdular."[1310]

952- 6939- 3172- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدُ الرَّحْمَنِ ابْنِ أَخِي حُسَيْنٍ الْجُعْفِيِّ. ثَنَا مَرْوَانُ بْنُ مُحَمَّدٍ. ثَنَا ابْنُ لَهِيعَةَ. حَدَّثَنِي قُرَّةُ بْنُ حَيْوَئِيلَ عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ سَالِمِ بْنِ عَبْدِ اللّهِ بْنِ عُمَرَ عَنْ أبِيهِ عَبْدِ اللّهِ بْنِ عُمَرَ؛ قَالَ: أمرَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اَللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِحَدِّ الشِّفَارِ وَأَنْ تُوَارَى عَنِ الْبَهَائِمِ. وَ قَالَ: إِذَا ذَبَحَ أَحَدُكُمْ فَلْيُجْهِزْ.حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ مُسَافِرٍ. ثَنَا أَبُو ا٬سْوَدِ. ثَنَا اَبْنُ لَهِيعَةَ عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي حَبِيبٍ عَنْ سَالِمٍ عَنْ أبِيهِ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِثْلَهُ.فِي الزوائد: مدار ا٬سنادين علي اِبْن لهيعة، وهو ضعيف. وشيخه قرة أيضا ضعيف .

952. (3172) (6939)- Abdullah İbnu Ömer radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bıçakların bilenmesini ve hayvanlara gösterilmemesini emretti ve şu tenbihte bulundu: "Biriniz hayvan boğazlayınca boğazlamayı hızlı yapsın."[1311]

*** SAĞMAL HAYVANI KESME YASAĞI**

-953 -6940 -3181- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ. ثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ الْمُحَارِبِيُّ عَنْ يَحْيَى بْنِ عَبْدِ
اللَّهِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي قُحَافَةَ؛ أَنَّ رَسُولَ لِلَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَهُ وَلِعُمَرَ: انْطَلِقَا بِنَا إِلَى الْوَاقِفِيِّ قَالَ فَانْطَلَقْنَا فِي الْقَمَرِ حَتَّى أَتَيْنَا الْحَائِطَ. فَقَالَ : مَرْحَباً وَأَهْ. ثُمَّ أَخَذَ الشَّفْرَةَ. ثُمَّ جَالَ فِي الْغَنَمِ. فَقَالَ رَسُولُ لِلَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِيَّاكَ وَالْحَلُوبَ. أَوْ قَالَ ذَاتَ الدَّرِّ.فِي الزوائد: فِي إسناده يَحْيَى بن عبد اللَّه وهى الحديث .

953. (3181) (6940)- Hz. Ebu Bekr radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bana ve Ömer'e "Bizimle birlikte el-Vâkıfî'ye gelin" buyurdular. Biz de ay ışığında gittik, bahçeye kadar ulaştık. Bize: "Merhaba, hoş geldiniz" dediler. Sonra bıçağı alarak davar sürüsünün içerisinde dolaştı. Aleyhissalâtu vesselâm (bu esnada): "Sağmal olandan sakın!" veya "Süt sahibi olandan" dedi.[1312]

*** HAYVANI HEDEF YAPMA YASAĞI**

-954 -5 -31 -حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سَعِيدٍ، قَاَ: ثَنَا عُقْبَةُ بْنُ خَالِدٍ عَنْ مُوسَى بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ التَّيْمِيِّ، عَنْ أبيهِ عَنْ أَبي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ؛ قَالَ: نَهَى رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يُمَثَّل بِالْبَهَائِمِ.فِي الزوائد: فِي إسناده مُوسَى بن مُحَمَّد بن إِبْرَاهِيمَ. وهو ضعيف .

954. (31 fi5) (6941)- Ebu Sa'idi'l-Hudrî radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah hayvanlara müsle (işkence) yapmayı yasakladı."[1313]

*** VAHŞİ EŞEKLERİN ETİ**

955- 6942- 3193- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنِ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا زَيْدُ بْنُ الْحُبَابِ عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ صَالِحٍ. حَدَّثَنِى الْحَسَنُ بْنُ جَابِرٍ عَنِ الْمِقْدَامِ بْنِ مَعْدِيكَرِبَ الْكِنْدِيِّ؛ أَنَّ رَسُولَ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَرَّمَ أَشْيَاءَ. حَتَّى ذَكَرَ الْحُمُرَ ا''نْسِيَّةَ.فِي الزوائد: إسناده صحيح. الحسن بن جَابِرٍ ذكره اِبْنِ حبان فِي الثقات. ولم أر من تكلم فِيهِ. وباقي رِجَال ا''سناد علي شرط مسلم .

955. (3193) (6942)- Mikdam İbnu Ma'dikerb el-Kindî radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm birçok şeyi haram kıldı, hatta vahşi eşekleri de zikretti." [1314]

AV BÖLÜMÜ

*** MECUSİNİN KÖPEĞİ**

956- 6943- 3209- حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عَبْدِ اللّٰهِ. ثَنَا وَكِيعٌ عَنْ شَرِيكٍ عَنْ حَجَّاجِ بْنِ أَرْطَاةَ عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ أَبِي بَزَّةَ، عَنْ سُلَيْمَانَ الْيَشْكُرِيِّ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللّٰهِ؛ قَالَ: نُهِينَا عَنْ صَيْدِ كَلْبِهِمْ وَطَائِرِهِمْ. يَعْنِى الْمَجُوسَ.قَالَ السندي: فِي إسناده حجاج بن أرطاة. وهو مدلس.وقد رواه بالعنعنة. والحديث رواه الترمذي إ قوله: وطائرهم .

956. (3209) (6943)- Hz. Câbir radıyallahu anh anlatıyor: "Biz onların, yani mecusilerin köpek ve kuşlarının avladıklarını yemekten nehyolunduk.[1315]

*** OK-YAYLA AVLANAN HAYVANIN HÜKMÜ**

957- 6944 -3212- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ الْمُنْذِرِ.ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ فُضَيْلٍ. ثنَا مُجَالِدُ بْنُ سَعِيدٍ عَنْ عَامِرٍ، عَنْ عَدِيِّ بْنِ حَاتِمٍ؛ قَالَ: قُلْتُ يَا رَسُولَ للهِّ! إِنَّا قَوْمٌ نَرْمِي. قَالَ: إِذَا رَمَيْتَ وَخَزَقْتَ فَكُلْ مَا خَزَقْتَ.فِي الزوائد: فِي إسناده مجالد بن سَعِيدِ. وهو ضعيف، وأص الحديث فِي الصحيحين وغيرهما. لكن بغير هَذا السياق .

957. (3212) (6944)- Adiyy İbnu Hâtim radıyallahu anh anlatıyor: "Ey Allah'ın Resûlü dedim, biz ok atan bir kavimiz, (bize ne tavsiye buyurursunuz?)" Şu cevabı verdi: "(Ava) ok atıp (onu) deldiğin zaman deldiğin (av)ı ye."[1316]

AÇIKLAMA:

Hayvanların yenebilmesi için kan akıtılması esastır. Eğer atılan ok, hayvanda yara açmadan yani kan akıtmadan ölümüne sebep olmuşsa -ki bu darbe tesiri şeklinde olabilir- o av yenmez. [1317]

958- 6945- 3217- حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ. ثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَيَّاشٍ. ثنَا أَبُو بَكْرٍ الْهُذَلِيُّ عَنْ شَهْرِ ابْنِ حَوْشَبٍ عَنْ تَمِيمٍ الدَّارِيِّ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للهِّ صَلَّي اللهُّ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يَكُونُ فِي آخِرِ الزَّمَانِ قَوْمٌ يَجُبُّونَ أَسْنِمَةَ ا"بِلِ، وَيَقْطَعُونَ أَذْنَابَ الْغَنَمِ. أَ فَمَا قُطِعَ مِنْ حَيٍّ فَهُوَ مَيِّتٌ.فِي الزوائد: فِي إسناده أَبُو بَكْرٍ الهذلي وهو ضعيف .

958. (3217) (6945)- Temîmu'd-Dârî radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Ahir zamanda develerin hörgüçlerini koyunların kuyruklarını (hayvan canlı iken) kesen bir kavim olacak. Bilesiniz! Canlıdan her ne kesilirse, o (meyte hükmündedir) murdardır (haramdır)."[1318]

AÇIKLAMA:

Hadis, sağ hayvandan kasten kesilecek parçanın hükmünü belirttiği gibi, avcılık esnasında karşılaşılabilecek bazı durumların hükmünü de belirtir. Hayvana fırlatılan kesici bir alet sözgelimi bacağını koparsa, bu kopan bacak haramdır. Çünkü hayvan henüz ölmemişken bedenden ayrılmıştır. Hanefiler, avda, atılan aletle, tam iki eşit parçaya bölünerek ölen hayvanın her iki parçasının da yeneceğine, parçanın biri büyükse baş tarafının yenip, diğer tarafının yenmeyeceğine, küçük bir parça koparılmış ise, o parça hariç geri kısmın yeneceğine hükmetmiştir. Şâfiîler, hayvan, kesilen parçanın tesiriyle ölmüşse kesilen parçanın da yeneceğine hükmetmiştir.[1319]

*** BALIK VE ÇEKİRGE AVI**

959- 6946- 3218- حَدَّثَنَا أَبِي مُصْعَبٍ. ثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ ابْنِ عُمَرَ؛ أَنَّ رَسُولَ لله صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ أُحِلَّتْ لَنَا مَيْتَتَانِ: الْحُوتُ وَالْجَرَادُ. فِي الزوائد: فِي إسناده عَبْدُ الرَّحْمَنِ بن زيد بن أسلم، وهو ضعيف .

959. (3218) (6946)- Abdullah İbnu Ömer radıyallahu anhüma anlatıyor "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Bize iki hayvanın ölüsünün yenmesi helâl kılındı: "Balık ve çekirge." [1320]

960- 6947- 3220- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مَنِيعٍ. ثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ)سَعْدٍ(الْبَقَّالِ، سَمِعَ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ يَقُولُ: كُنَّ أَزْوَاجُ النَّبِيِّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَتَهَادَيْنَ الْجَرَادَ على ا'طْبَاقِ. فِي الزوائد: فِي إسناده أَبُو سَعِيدِ البقال، واسمه سَعِيدِ بن المرزبان العبسيّ الكوفي وهو ضعيف .

960. (3220) (6947)- Hz. Enes radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın zevceleri, çekirgeleri tabaklar üstünde birbirlerine hediye ederlerdi. [1321]

AÇIKLAMA:

Çekirgenin yenmesinin helal olduğu hususunda ûlemâ icma etmiştir. Kim tarafından tutulursa tutulsun, kendi kendine ölsün veya öldürülsün farketmez, helaldir.

Balıkla ve çekirgeyle ilgili geniş açıklama daha önce yapıldı.[1322]

*** ÖLDÜRÜLMESİ YASAK HAYVANLAR**

961- 6948- 3223- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ وَعَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَبْدِ الْوَهَّابِ قَالَا: ثنَا أَبُو عَامِرٍ الْعَقَدِيُّ. ثنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ الْفَضْلِ عَنْ سَعِيدٍ الْمَقْبُرِيِّ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: نَهَى رَسُولُ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ قَتْلِ الصُّرَدِ والضِّفْدَعِ وَالنَّمْلَةِ وَالْهُدْهُدِ.فِي الزوائد: فِي إسناده إِبْرَاهِيمَ بن الفضل المخزومي وهو ضعيف .

961. (3223) (6948)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm göçeğen kuşu (surad), kurbağa, karınca ve hüdhüd kuşunu öldürmeyi yasakladı."[1323]

*** KELERİ ÖLDÜRMENİN HÜKMÜ**

962- 6949- 3231- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا يُونُسُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ جَرِيرِ بْنِ حَازِمٍ عَنْ نَافِعٍ عَنْ سَائِبَةَ مَوْةِ الْفَاكِهِ بْنِ الْمُغِيرَةِ؛ أَنَّهَا دَخَلَتْ عَلَى عَائِشَةَ فَرَأَتْ فِي بَيْتِهَا رُمْحاً مَوْضُوعاً. فَقَالَتْ: يَا أُمَّ الْمُؤْمِنِينَ! مَا تَصْنَعِينَ بِهذَا؟ قَالَتْ: نَقْتُلُ بِهِ هَذِهِ ا'وْزَاغَ. فَإِنَّ نَبِيَّ اللّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَخْبَرَنَا أَنَّ إِبْرَاهِيمَ لَمَّا أُلْقِيَ فِي النَّارِ لَمْ تَكُنْ
فِي ا'رْضِ دَابَّةٌ إِ ّ أَطْفَأَتِ النَّارَ. غَيْرَ الْوَزَغِ. فَإِنَّهَا كَانَتْ تَنْفُخُ عَلَيْهِ. فَإمَرَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِقَتْلِهِ.فِي الزوائد: إسناد حديث عَائِشَةَ صحيح، و رِجَالُهُ ثقات .

962. (3231) (6949)- Fâkih İbnu'l-Muğîre'nin azadlı cariyesi Saibe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Hz. Aişe radıyallahu anhâ'nın yanına girmiştim. Odasında, yere konulmuş bir mızrak gördüm. "Ey mü'minlerin annesi! Bununla ne yapıyorsun?" diye sordum. Şu cevabı verdi:
"Biz bununla şu kelerleri öldürüyoruz. Çünkü Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bize bildirdi ki, Hz. İbrahim aleyhisselâm ateşe atıldığı zaman yerdeki bütün hayvanlar ateşin sönmesine katıldı, sadece keler katılmadı. Dahası o, ateşi (yanması için) üflüyordu. Bu sebeple Aleyhissalâtu vesselâm bunun öldürülmesini emir buyurdu."[1324]

AÇIKLAMA:

Alimler, kelerin insanlara zarar veren bir tabiata sahip olduğunu, Hz. İbrahim'in ateşine üflemekle bu tabiatını ortaya koymuş bulunduğunu, dolayısıyla Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın bu zararlının öldürülmesini emrettiğini belirtirler.[1325]

*** KURT VE TİLKİ**

963- 6950- 3235- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا يَحْيَى بْنُ وَاضِحٍ عَنْ مُمَهَّدِ بْنِ إِسْحَاقَ عَنْ عَبْدِ الْكَرِيمِ بْنِ أَبِي الْمُخَارِقِ عَنْ حِبَّانَ بْنِ جَزْءٍ عَنْ أَخِيهِ خُزَيْمَةَ بْنِ جَزْءٍ؛ قَالَ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ لِلَّهِ! جِئْتُكَ ،سْأَلَكَ عَنْ أَحْنَاشِ ا،رْضِ مَا تَقُولُ فِي الثَّعْلَبِ؟ قَالَ: وَمَنْ يَأْكُلُ الثَّعْلَبَ؟ قُلْتُ: يَا رَسُولَ لِلّهِ! مَا تَقُولُ فِي الذِّئْبِ؟ قَالَ: وَيَأْكُلُ الذِّئْبَ أَحَدٌ فِيهِ خَيْرٌ؟الحديث يخلو عن ضعف، كما ذكره والترمذي. وفي الزوائد أشار إِلَى الضعف .

963. (3235) (6950)- Huzeyme İbnu Cez' radıyallahu anh anlatıyor: "Ey Allah'ın Resûlü dedim, ben, kara hayvanlarının hükmünü sormak üzere size geldim. Tilki hakkında ne buyurursunuz?" Aleyhissalâtu vesselâm: "Tilkiyi kim yiyor?" buyurdu. Ben bu sefer: "Kurt hakkında ne buyurursunuz?" dedim.

"Kendisinde hayır bulunan bir kimse kurdu yer mi?" buyurdular." [1326]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, tilki ve kurdun etinin haram olduğuna delalet eder. Hadisin senedi zayıftır. Kurt azı dişi bulunan yırtıcı hayvanlara girdiği için haramlığında, Hanefi, Şâfi'î ve Hanbelî mezhepleri ittifak eder. Mâlik'e göre mekruhtur. Tilki hususunda Hanefiler haram derken, Şâfiîler, insana saldırmamasını göz önüne alarak sırtlan gibi, bunun da etinin helal olduğuna hükmeder. [1327]

*** KERTENKELE**

-964 -6951 -3239- حَدَّثَنَا أَبُو إِسْحَاق الْهَرَوِيُّ إِبْرَاهِيمُ بْنُ عَبْدِ اللّهِ بْنِ حَاتِمٍ. ثنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَلَيَّةَ عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي عَرُوبَةَ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ سُلَيْمَانَ الْيَشْكُرِيِّ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللّهِ؛ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمْ يُحَرِّمِ الضَّبَّ. وَلكِنْ قَذِرَهُ. وَإِنَّهُ لَطَعَامِ عَامَّةِ الرِّعَاءِ. وَإِنَّ اللّهَ عَزَّ وَجَلَّ لَيَنْفَعُ بِهِ غَيْرَ وَاحِدٍ. وَلَوْ كَانَ عِنْدِي ؛كَلْتُهُ.حَدَّثَنَا أَبُو سَلَمَةَ يَحْيَى بْنُ خَلَفٍ. ثنَا عَبْدُ ا؛عْلى. ثنَا سَعِيدُ بْنُ أَبِي عَرُوبَةَ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ سُلَيْمنَا عَنْ جَابِرٍ عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَحْوَهُ.فِي الزوائد: رِجَالُهُ إسناده ثقات. إ أنه منقطع. حكى والترمذي فِي الجامع، عن البخاري أن قتادة لم يسمع من سليمان به قيس اليشكي .

964. (3239) (6951)- Hz. Câbir radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm kertenkeleyi haram kılmadı. Lakin ondan tiksindi. O, bütün çobanların yiyeceğidir. Allah Teâla hazretleri ondan birçok kimseleri faydalandırır, yanımda olsaydı ben de yerdim."[1328]

AÇIKLAMA:

Kertenkele ile ilgili açıklama geçti.[1329]

*** SU YÜZÜNDE DURAN ÖLÜ BALIĞIN HÜKMÜ**

965- 6952- 3247- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَبْدَةَ. ثَنَا يَحْيَى بْنُ سُلَيْمٍ الطَّائِفِيُّ. ثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ أُمَيَّةَ عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللّٰهِ؛ قَالَ:قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَا أَلْقَى الْبَحْرُ أَوْ جَزَرَ عَنْهُ فَكُلُوهُ. وَمَا مَاتَ فِيهِ فَطَفَا، فَ تَأْكُلُوهُ.قَالَ الدميري: هو حديث ضعيف باتفاق الحفاظ يجوز ا حتجاج به. فإنه من روا ية يَحْيَى بن سليم الطائفيّ .

965. (3247) (6952)- Hz. Cabir radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Denizin sahile attığı ve geri çekilmekle sahilde bıraktığı avı yiyiniz. Denizde ölüp de su yüzüne çıkan avı yemeyiniz." [1330]

AÇIKLAMA:

Tâfî denen ve denizin yüzünde karnı yukarıda yüzen ölü balığın hükmünde ihtilaf edilmiştir. Bir kısım sahabi ile birlikte, Şâfi'î, Mâliki mezhepleri helal olduğu kanaatindedir. Hanefiler haram demiştir. Sırtı yukarıda olan balık tâfî sayılmaz, helaldir.[1331]

*** KARGANIN HÜKMÜ**

-966 -6953 -3248 حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ ا٬زْهَرِ النَّيْسَابُورِيُّ. ثَنَا الْهَيْثَمُ بْنُ جَمِيلٍ. ثَنَا شَرِيكٌ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ عُمَرَ؛ قَالَ: مَنْ يَأْكُلُ الْغُرَابَ؟ وَقَدْ سَمَّاهُ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَاسِقاً. وَاللّٰهِ! مَا هُوَ مِنَ الطَّيِّبَاتِ.فِي الزوائد: هَذَا ا٬سناد صحيح و رِجَالُهُ ثقات .

966. (3248) (6953)- İbnu Ömer radıyallahu anhüma der ki: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın "fâsık" dediği kargayı kim yer? Vallahi o temiz hayvanlardan değildir."[1332]

-967 -6954 -3249 حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ. ثَنَا ا٬نْصَارِيُّ. ثَنَا الْمُسْعُودِيُّ. ثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ الْقَاسِمِ ابْنِ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي بَكْرٍ الصِّدِّيقِ عَنْ ابيهِ عَنْ عَائِشَةَ؛ أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: الْحَيَّةُ فَاسِقَةٌ وَالْعَقْرَبُ فَاسِقَةٌ وَالْفَأرَةُ فَاسِقَةٌ وَالْغُرَابُ فَاسِقٌ. فَقِيلَ لِلْقَاسِمِ: أَيُؤْكَلُ الْغُرَابُ؟ قَالَ: مَنْ يَأْكُلُهُ؟ بَعْدَ قَوْلِ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَاسِقًا.فِي الزوائد: رِجَال إسناده ثقات. إ أن المسعودي اختلط بأخرة ولم نعلم هل روى ا٬نصاري هذا عن المسعودي قبل اختلط أو بعده. فيجب التوقف فِي حديثه. واسم ا٬نصاري مُحَمَّد بن عبد اللّٰه بن المثنى .

967. (3249) (6954)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Yılan fasıktır, akreb fasıktır, fare fasıktır, karga fasıktır."

Kâsım İbnu Muhammed İbni Ebi Bekr radıyallahu anh'a: "Karga yenilir mi?" diye sorulmuştu. şu cevabı verdi: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın ona "fasık" demesinden sonra onu kim yer?" [1333]

YİYECEKLER BÖLÜMÜ

*** YEMEK YEDİRME**

968- 6955- 3252- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى ا۠زْدِيُّ. ثَنَا حَجَّاجُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ اِبْنِ جُرَيْجٍ؛ قَالَ سُلَيْمَانُ اِبْنُ مُوسَى. حَدَّثَنَا عَنْ نَافِعٍ؛ أَنَّ عَبْدُ اللّٰهِ بْنَ عُمَرَ كَانَ يَقُولُ: إِنَّ رَسُولَ للّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: أَفْشُوا السَّمَ، وَأَطْعِمُوا الطَّعَامَ وَكُونُوا إِخْوَاناً كَمَا أَمَرَكُمُ اللّٰهُ عَزَّ وَجَلَّ.فِي الزوائد: إسناده صحيح رِجَالُهُ ثقات. إن كَانَ اِبْنِ جريج سمعه من سليمان بن مُوسَى .

968. (3252) (6955)- İbnu Ömer radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Selamı yaygınlaştırın, yemek yedirin, Allah Teâla hazretlerinin size emrettiği şekilde kardeşler olun!"[1334]

*** BİR KİŞİLİK YEMEK İKİ KİŞİYE YETER**

969- 6956- 3255- حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ الْخَلُّ. ثَنَا الْحَسَنُ بْنُ مُوسَى. ثَنَا سَعِيدُ بْنُ زَيْدٍ. ثَنَا عَمْرُو اِبْنُ دِينَارٍ قَهْرَمَانُ آلِ الزُّبَيْرِ قَالَ: سَمِعْتُ سَالِمَ بْنَ عَبْدِاللّٰهِ بْنِ عُمَرَ عَنْ أبيهِ عَنْ جَدِّهِ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ طَعَامَ الْوَاحِدِ يَكْفِي الِاثْنَيْنِ. وَإِنَّ طَعَامَ الِاثْنَيْنِ يَكْفِي الثَّلَاثَةَ وَالْأَرْبَعَةَ. وَإِنَّ طَعَامَ الْأَرْبَعَةِ. يَكْفِي الْخَمْسَةَ وَالسِّتَّةَ.فِي الزوائد: فِي إسناده عمرو بن دينار قهرمان أل الزبير وهو ضعيف .

969. (3255) (6956)- Ömer İbnu'l-Hattâb radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Muhakkak ki bir kişilik yemek iki kişiye yeter, iki kişilik yemek de üç ve dört kişiye yeter. Dört kişilik yemek de beş-altı kişiye yeter." [1335]

*** YEMEK SIRASINDA ELİ YIKAMA**

970- 6957- 3260- حَدَّثَنَا جُبَارَةُ بْنُ الْمُغَلِّسِ. ثَنَا كَثِيرُ بْنُ سُلَيْمٍ. سَمِعْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ لله صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ أَحَبَّ أَنْ يُكْثِرَ اللهُ خَيْرَ بَيْتِهِ، فَلْيَتَوَضَّأْ إِذَا حَضَرَ غَدَاؤُهُ، وَ إِذَا رُفِعَ.فِي الزوائد: فِي إسناده جبارة وكثير وهما ضعيفان .

970. (3260) (6957)- Enes İbnu Mâlik radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kim, evinin hayır ve bereketini Allah Teâla hazretlerinin artırmasını diliyorsa, yemeğe otururken ve yemekten kalkarken ellerini yıkasın."[1336]

971- 6958- 3261- حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ مُسَافِرٍ. ثَنَا صَاعِدُ بْنُ عُبَيْدٍ الْجَزَرِيُّ. ثَنَا زُهَيْرُ بْنُ مُعَاوِيَةَ. ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جُحَادَةَ. ثَنَا عَمْرُو بْنُ دِينَارٍ الْمَكِّيُّ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنْ رَسُولِ لله صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ؛ أَنَّهُ خَرَجَ مِنَ الْغَائِطِ. فَأُتِيَ بِطَعَامٍ. فَقَالَ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ لله! أَ آتِيكَ بِوَضُوءٍ؟ قَالَ: أُرِيدُ الصَّةَ؟فِي الزوائد: فِي إسناده مقال. ‘ن صاعد بن عبيد، لم أر من تكلم فِيهِ بجرح و توثيق. وجعفر بن مسافر، قَالَ أَبُو حاتم: شيخ)؟(. وقَالَ النسائي: صالح. وذكره اِبْنِ حبان فِي الثقات. وباقي رِجَال ا‘‘سناد علي شرط الصحيحين .

971. (3261) (6958)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm helâdan çıkmışlardı. Bu esnada bir yemek getirildi. Bir adam: "Ey Allah'ın Resûllü! Size abdest suyu getirmeyeyim mi?" dedi. Efendimiz: "Namaz mı kılacağım ki, (şimdilik gerek yok)" buyurdular."[1337]

AÇIKLAMA:

Yemekten önce ve sonra ellerin yıkanmasını emreden hadisler vardır. Bunların vücub değil, istihbab ifade ettiğini ifade eden ûlemâ, Resûlullah'ın bu

durumlarda yıkamaya yer vermediğini gösteren rivayetleri de kaydederler. Yukarıda bunlara örnek var.[1338]

*** DAYANARAK YEMEK**

972- 6959- 3263- حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عُثْمَانَ بْنِ سَعِيدِ بْنِ كَثِيرِ بْنِ دِينَارٍ الْحِمْصِيُّ. ثنَا أَبِي
أَنْبَأَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عِرْقٍ. ثنَا عَبْدُ اللّهِ بْنُ بُسْرٍ ؛ قَالَ: أَهْدَيْتُ لِلنَّبِيِّ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ شَاةً. فَجَثَي رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى رُكْبَتَيْهِ يَأكُلُ. فَقَالَ أَعْرَابِيٌّ. مَا هِذِهِ الْجَلْسَةُ؟ فَقَالَ إِنَّ اللّهَ جَعَلَنِي عَبْداً كَرِيماً وَلَمْ يَجْعَلْنِى جَبَّاراً عَنِيداً.فِي الزوائد: إسناده صحيح رِجَالُهُ ثقات .

972. (3263) (6959)- Abdullah İbnu Büsr radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a bir koyun (parçası) hediye etmiştim. Aleyhissalâtu vesselâm onu yemek üzere, dizlerinin üzerine oturdu. Bir bedevî: "Bu ne biçim oturuştur?"dedi. Resûlullah: "Allah beni mütevazi bir kul olarak yarattı, kibirli kasılan biri yapmadı" diye cevap verdi."[1339]

*** YEMEK SIRASINDA BESMELE**

973- 6960- 3264- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ عَنْ هِشَامٍ الدَّسْتَوَائِيِّ عَنْ بُدَيْلِ بْنِ مَيْسَرَةَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُبَيْدِ بْنِ عُمَيْرٍ عَنْ عَائِشَةَ؛ قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ للَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَأْكُلُ طَعَامًا فِي سِتَّةِ نَفَرٍ مِنْ أَصْحَابِهِ. فَجَاءَ أَعْرَابِيٌّ فَأَكَلَهُ بِلُقْمَتَيْنِ. فَقَالَ رَسُولُ للَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَمَا أَنَّهُ لَوْ كَانَ قَالَ: بِسْمِ اللَّهِ لَكَفَاكُمْ. فَإِذَا أَكَلَ أَحَدُكُمْ طَعَاماً، فَلْيَقُلْ: بِسْمِ اللَّهِ. فَإِنْ نَسِي أَنْ يَقُولُ: بِسْمِ اللَّهِ، فِي أَوَّلِهِ فَلْيَقُلْ: بِسْمِ اللَّهِ فِي أَوْلِهِ وَ آخِرِهِ.فِي الزوائد: رِجَال إسناده ثقاتَ علي شرط مسلم. إ أنه منقطع. قَالَ اِبْنِ حزمِ فِي المُجمِّل: عبد اللّه بن عبيد بن عمير لم يسمع من عَائِشَةَ .

973. (3264) (6960)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm (bir defasında) Ashabından altı kişiyle beraber yemek yiyordu. Bir bedevi gelerek (hazır) yemeği iki lokmada ye(yip bitir)di. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm: "Eğer bu (müsafir) "Bismillah" deseydi, (yemek) hepinize yeterdi. Öyleyse biriniz yemek yediği vakit "Bismillah" desin. Yemeğin başında "Bismillah" demeyi unutacak olursa, (hatırlayınca) "Bismillahi fi evvelihi ve âhirihi (başında da sonunda da bismillah)" desin!" buyurdular." [1340]

*** SAĞ ELLE YEMEK**

974- 6961- 3266- حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ. ثَنَا الْهِقْلُ بْنُ زِيَادٍ. ثَنَا هِشَامُ بْنُ حَسَّانٍ عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: لِيَأْكُلْ أَحَدُكُمْ بِيَمِينِهِ، وَلْيَشْرَبْ بِيَمِينِهِ، وَلْيَأْخُذْ بِيَمِينِهِ، وَلْيُعْطِ بِيَمِينِهِ؛ فَإِنَّ الشَّيْطَانَ يَأْكُلُ بِشِمَالِهِ وَيَشْرَبُ بِشِمَالِهِ وَيُعْطِي بِشِمَالِهِ وَيَأْخُذُ بِشِمَالِهِ.فِي الزوائد: إسناده حديث أَبِي هُرَيْرَةَ صحيح، رِجَالُهُ ثقات .

974. (3266) (6961)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm: "Herbiriniz sağ eliyle yesin, sağ eliyle içsin, sağ eliyle alsın, sağ eliyle versin. Zira şeytan sol eliyle yer, sol eliyle içer, sol eliyle verir, sol eliyle alır" buyurdular."[1341]

*** KENDİ ÖNÜNDEN YEMEK**

975- 6962- 3273- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ خَلَفٍ الْعَسْقَنِيُّ. ثَنَا عَبْدُ اللّهِ ثَنَا عَبْدُ ا٬عْلَى عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ ، عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ عَنِ ابْنِ عُمَرَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِذَا وُضِعَتِ الْمَائِدَةُ فَلْيَأْكُلْ مِمَّا يَلِيهِ، وَ يَتَنَاوَلْ مِنْ بَيْنِ يَدَيْ جَلِيسِهِ.فِي الزوائد: فِي إسناده عبد ا٬علي بن أعين، أخو حمران. قَالَ الذهبي فِي الكاشف: واه. و قَالَ الدارقطنيّ: ليس بثقة. وقَالَ العقيلي: جَاءَ رأحاديث منكرة ليس فيها شئ محفوظ. و قَالَ اِبْنِ حبان: يجوز احتجاج به .

975. (3273) (6962)- İbnu Ömer radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Sofra konulunca, herkes kendi önünden yesin, sofra arkadaşının önünden almasın."[1342]

*** TİRİTİ YEMEYE YANLARDAN BAŞLAMALI**

976- 6963- 3276- حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ. ثَنَا أَبُو حَفْصٍ عُمَرُ بْنُ الدَّرَفْسِ. حَدَّثَنِي عَبْدُ الرَّحْمَنِ اِبْنِ أَبِي قَسِيمَةَ عَنْ وَاثِلَةَ بْنِ ا٬سْقَعِ اللَّيْثِيِّ؛ قَالَ: أَخَذَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِرَأسِ الثَّرِيدِ، فَقَالَ: كُلُوا بِسْمِ اللّهِ مِنْ حَوَالَيْهَا وَاعْفُوا رَأْسَهَا. فَإِنَّ
الْبَرَكَةَ تَأتِيهَا مِنْ فَوْقِهَا.فِي الزوائد: فِي إسناده عَبْدُ الرَّحْمَنِ بن أَبِي قسيمة، لم أرأحد من ا٬حد من ا٬ئمة فِيهِ كما. وعمر بن الدرفس، قيل: صالح الحديث وباقي الرِجَال ثقات .

976. (3276) (6963)- Vâsile İbnu'l-Eska el-Leysî radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, tirit (tabağın)ın ortasına elini koyup: "Bismillah diyerek etrafından (kendinize yakın yerinden) yiyin, orta kısmını bırakın. Zira yemeğe bereket ortasından gelir" buyurdular."[1343]

*** YEMEKTEN HİZMETÇİYE DE İKRAM**

977- 6964- 3290- حَدَّثَنَا عِيسَى بْنُ حَمَّادٍ الْمِصْرِيّ. أنْبَأنَا اللَّيْثُ بْنَ سعْدٍ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ رَبِيعَةَ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ ا؛عْرَج عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِذَا أَحَدُكُمْ قَرَّبَ إِلَيْهِ مَمْلُواكُهُ طَعَاماً قَدْ كَفَاهُ عَنَاءَهُ وَحَرَّهُ، فَلْيَدْعُهُ فَلْيَأكُلْ مَعَهُ. فَإِنْ لَمْ يَفْعَلْ، فَلْيَأخُذْ لُقْمَةً، فَلْيَجْعَلْهَا فِي يَدِهِ.قَالَ الدميري: هو من الزوائد قَالَ السندي: قلت ولم يذكره صاحب الزوائد، فإنه من حديث أَبِي هُرَيْرَةَ وقد أخرجه غير المصنف .

977. (3290) (6964)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Birinize, hizmetçisi, (hazırlamak için) zahmetini ve hararetini çektiği bir yemek getirdiği vakit, onu da çağırsın ve kendisiyle beraber o da yesin. Eğer bunu yapmazsa, hiç olsun bir lokma alıp eline koysun."[1344]

*** YEMEĞİN BAŞINDAN KALKILMAZ**

-978 -6965 -3294 -حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ بَشِيرِ بْنِ ذَكْوَانَ الدِّمَشْقِيُّ. ثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ عَنْ مُنِيرِ بْنِ الزُّبَيْرِ عَنْ مَكْحُولٍ عَنْ عَائِشَةَ؛ أَنَّ رَسُولَ للَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى أَنْ يُقَامَ عَنِ الطَّعَامِ حَتَّى يُرْفَعَ.فِي الزوائد: فِي إسناده الوليد بن مسلم، مدلّس. وكذلك مكحولَ الدمشقي. ومنير بن الزبير قَالَ فِيهِ دحيم: ضعيف. وقَالَ اِبْنِ حبان. يأتي عن الثقات. بلمعضت. تحل الرواية عنه إ على سبيل ا'عتبار .

978. (3294) (6965)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm sofra kaldırılıncaya kadar yemeğin başından kalkılmasını yasakladı.[1345]

-979 -6966 -3295 -حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ خَلَفٍ الْعَسْقَنِيُّ. ثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ. أَنْبَأَنَا عَبْدُ ا'عْلَى، عَنْ يَحْيَى ابْنِ أَبِي كَثِيرٍ عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ عَنِ ابْنِ عُمَرَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولَ للَّهِ إِذَا وُضِعَتِ الْمَائِدَةُ فَ يَقُومُ رَجُلٌ حَتَّى تُرْفَعَ الْمَائِدَةُ. وَ يَرْفَعُ يَدَهُ، وَإِنْ شَبِعَ، حَتَّى يَفْرُغَ الْقَوْمُ. وَلْيُعْذِرْ. فَإِنَّ الرَّجُلَ يُخْجِلُ جَلِيسَهُ فَيَقْبِضُ يَدَهُ. وَعَسَى أَنْ يَكُونَ لَهُ فِي الطَّعَامِ حَاجَةٌ.فِي الزوائد: فِي إسناده عبد ا'على بن إعين، وهو ضعيف .

979. (3295) (6966)- İbnu Ömer radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Sofra kuruldu mu, hiç kimse sofra toplanıncaya kadar yemekten kalkmasın. Doysa bile, herkes bırakmadan, yemekten elini çekmesin, yemeye devam etsin. Zira kişi (erken çekilirse) arkadaşını mahcup eder, o da bırakır. Halbuki arkadaşının daha yemeye ihtiyacı vardır."[1346]

*** YEMEĞE BUYUR ETME**

980- 6967- 3298- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، وَ عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ، قَا: ثَنَا وَكِيعٌ عَنْ سُفْيَانَ عَنْ ابْنِ أَبِي حُسَيْنٍ عَنْ شَهْرِ بْنِ حَوْشَبٍ عَنْ أَسْمَاءَ بِنْتِ يَزِيدَ؛ قَالَتْ: أُتِيَ النَّبِيُّ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِطَعَامٍ. فَعُرِضَ عَلَيْنَا. فَقُلْنَا: نَشْتَهِيهِ. فَقَالَ: َ تَجْمَعْنَ جُوعاً وَكَذِباً.فِي الزوائد: إسناده حسن، ‘ن شهرًا مختلف فِيهِ .

980. (3298) (6967)- Esmâ Bintu Yezîd radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a bir yemek getirilmişti. Bize de teklif edildi. "İştihamız yok" dedik. Aleyhissalâtu vesselâm: "Açlıkla yalanı birleştirmeyiniz" buyurdular. [1347]

AÇIKLAMA:

Bu hadîse dayanan alimlerimiz, yemek gelince başkalarına buyur etmek gerektiğini söylediği gibi, aç olanın da sofraya oturmasının meşru olduğunu belirtmişlerdir. Dahası, samimi bir "buyura" aç kimsenin "ben tokum" diye istiğna göstermesi de caiz görülmemiştir.[1348]

*** MESCİDDE YEMEK**

-981 -6968 -3300 -حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ حُمَيْدِ بْنِ كَاسِبٍ وَحَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَى قَاَ: ثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ وَهْبٍ. أَخْبَرَنِي عَمْرُو بْنُ الْحَارِثِ. حَدَّثَنِي سُلَيْمَانُ بْنُ زِيَادٍ الْحَضْرَمِيُّ؛ أَنَّهُ سَمِعَ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ الْحَارِثِ بْنِ جَزْءٍ الزُّبَيْدِيَّ يَقُولُ: كُنَّا نَأْكُلُ عَلى عَهْدِ رَسُولِ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فِي الْمَسْجِدِ الْخُبْزَ وَاللَّحْمَ.فِي الزوائد: إسناده حسن. رِجَالُهُ ثقات، ويعقوب، مختلف فِيهِ .

981. (3300) (6968)- Abdullah İbnu'l-Hâris İbnu Cez ez-Zübeydî radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm zamanında mescidde ekmek ve et yerdik."[1349]

AÇIKLAMA:

Hanefiler, pis kokulu şeylerin mescidde yenmesini tahrimen mekruh addemişlerdir. Öyle olmayan bir şey yemek ise tenzihen mekruhtur. Şâfiîler mescidi kirletecek bir şey yemeyi caiz bulmazlar. Mescidi kirletmeyen bir şeyin yenmesi onlar göre câizdir. Mâlikîler başka barınak yoksa, mescidde kalınabileceğini, kirletmeyi önleyecek bir tedbirle (sofra örtüsü yaymak gibi) mescidde yemek yenebilir demiştir. Hanbelîler mescidi kirletmemek, kirletici bir şey atmamak şartıyla gerek itikafta bulunanların gerekse başkalarının mescidde yemek yiyebileceğini söylemişlerdir.[1350]

*** KABAK**

-982 -6969 -3303 -حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى. ثَنَا ابْنُ أَبِي عَدِيٍّ عَنْ حُمَيْدٍ عَنْ أَنَسٍ؛ قَالَ: بَعَثَتْ مَعِي أُمُّ سُلَيْمٍ بِمِكْتَلٍ فِيهِ رُطَبٌ إِلى رَسُولِ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. فَلَمْ أجِدْهُ. وَخرَجَ قَرِيباً إِلَى مَوْالىً لَهُ. دَعَاهُ فَصَنَعَ لَهُ طَعاماً. فَأتَيْتَهُ وَهُوَ يَأكُلُ. قَالَ فَدَعَانِي Œكُلَ مَعَهُ. قَالَ: وَصَنَعَ ثَرِيدَةً بِلَحْمٍ وَقَرْعٍ. قَالَ: فَإِذَا هُوَ يُعْجِبُهُ الْقَرْعُ. قَالَ: فَجَعَلْتُ أجْمَعُهُ فَأدْنِيهِ مِنْهُ.. فَلَمَّا طَعِمْنَا مِنْهُ رَجَعَ إِلَى مَنْزِله. وَوَضَعْتُ الْمِكْتَلَ بَيْنَ يَدَيْهِ. فَجَعَلَ يَأكُلُ وَيَقْسِمُ حَتَّى فَرَغَ مِنْ آخِرِهِ .

فِي الزوائد: هذا إسناده صحيح. رِجَالُهُ ثقات. والحديث قد رواه ا٭ئمة الستة من طريق أنس أيضا بلفظ قريب من هَذَا .

982. (3303) (6969)- Hz. Enes radıyallahu anh anlatıyor: "Annem Ümmü Süleym Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a benimle bir sepet taze hurma gönderdi, ama evinde bulamadım. Bana bir azadlısının kendisi için hazırladığı bir yemeğe çağrıldığını, oraya gittiğini söylediler. Yanına ben de gittim. Yemeğini yemekte idi. Aleyhissalâtu vesselâm kendisiyle beraber yemem için beni de çağırdı."

Enes devamla der ki: "(Ev sahibi) etli ve kabaklı bir tirid hazırlamıştı. Meğer Aleyhissalâtu vesselâm kabağı severmiş. Ben (bunu görünce) kabağı toplayıp Aleyhissalâtu vesselâm'ın önüne yakın bırakmaya başladım. Yemeği yediğimiz zaman Aleyhissalâtu vesselâm evine döndü. (Ben de hurma) sepetini önüne sürdüm. Resûlullah hurmayı yemeye ve taksim etmeye başladı, sepetteki hurmayı böylece bitirdi."[1351]

-983 -6970 -3304 -حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا وَكِيعٌ عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ أَبِي خَالِدٍ عَنْ حَكِيمِ بْنِ جَابِرٍ عَنْ أَبِيهِ؛ قَالَ: دَخَلْتُ عَلَى النَّبِيَّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي بَيْتِهِ وَعَنْدَهُ هذِهِ الدُّبَاءُ. فَقُلْتُ: أَيُّ شَيْءٍ هَذَا؟ قَالَ: هَذَا الْقَرْعُ. هُوَ الدُّبَّاءُ. نُكْثِرُ بِهِ طَعَامَنَا.فِي الزوائد: هَذَا إسناد صحيح، رِجَالُهُ ثقات .

983. (3304) (6970)- Câbir (İbnu Târik) radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah

aleyhissalâtu vesselâm'ın evinde huzurlarına çıktım. Yanında şu kabak vardı. "Bu nedir?"diye sordum. "Bu kabaktır, biz bununla yemeğimizi artırıyoruz" buyurdular."[1352]

AÇIKLAMA:

Bazı rivayetlerde "bir terzi" olduğu belirtilen davet sahibi, Fahr-i âlem aleyhissalâtu vesselâm'a kendi imkanlarına uygun bir yemek hazırlamış, Aleyhissalâtu vesselâm fevkalâde bir tevazu örneği vererek bu davete icabet etmiştir. Alimlerimiz, davetin mahiyetine göre, icabeti bazıları vacib, bazıları sünnet, bazıları da mendub olarak değerlendirmiştir.
Rivayette kabak yemeğinin mümtazlığı anlaşılmaktadır. Çünkü Fahr-ı âlem onu tercih etmiştir. Biz zevklerimizi O'na göre yönlendirdiğimiz nisbette İslâm'da mertebe katedeceğiz. Binaenaleyh mü'minler kabağı sevmelidir. Kabağın ucuzluğu düşünülürse, bu zevkin iktisadi ehemmiyeti de anlaşılır. [1353]

*** ET YEMEĞİ**

-984 -69 -3305 -حَدَّثَنَا الْعَبَّاسُ بْنُ الْوَلِيدِ الْخَلُّ الدِّمَشْقِيُّ. ثَنَا يَحْيَى بْنُ صَالِحٍ. حَدَّثَنِي سُلَيْمَانُ ابْنُ عَطَاءٍ الْجَزَرِيُّ. حَدَّثَنِي مَسْلَمَةُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْجُهَنِيُّ، عَنْ عَمِّهِ أَبِي مَشْجَعَةَ عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: سَيِّدُ طَعَامِ أَهْلِ الدُّنْيَا وَأَهْلِ الْجَنَّةِاللَّحْمُ.فِي الزوائد: فِي إسناده أَبُو مشجعة وابْنِ أخيه مسلمة عَبْدُ اللَّهِ .لم أر من جرحهما و من وثقهما. وسليمنا بن عطاء ضعيف. قَالَ السنديّ: قلت قَالَ الترمذي: وقد اتهم بالوضع .

984. (3305) (6971)- Ebu'd Derda radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Dünya ve cennet ehlinin yemeklerinin efendisi ettir."[1354]

-985 -6972 -3306 -حَدَّثَنَا الْعَبَّاسُ بْنُ الْوَلِيدِ الدِّمَشْقِيُّ. ثَنَا يَحْيَى بْنُ صَالِحٍ. ثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ عَطَاءٍ الْجَزَرِيُّ. ثَنَا مَسْلَمَةُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْجُهَنِيُّ عَنْ عَمِّهِ أَبِي مَشْجَعَةَ عَنْ أَبُو الدَّرْدَاءِ؛ قَالَ: مَا دُعِيَ رَسُولُ للَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى لَحْمٍ قَطُّ إِ أَجَابَ وَ أُهْدِيَ لَهُ لَحْمٌ قَطُّ، إِ قَبِلَهُ.فِي الزوائد: إسناده إسناد الحديث المتقدم .

985. (3306) (6972)- Ebu'd Derdâ radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm davet edildiği her yemeğe mutlaka icabet etti. Bir et hediye getirildiği zaman da mutlaka kabul buyurdu."[1355]

*** ETİN EN GÜZEL TARAFI**

-986 -6973 -3308 حَدَّثَنَا بَكْرِ بْنُ خَلَفٍ أَبُو بِشْرٍ. ثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ عَنْ مِسْعَرٍ. حَدَّثَنِي شَيْخٌ مِنْ فَهْمٍ.)قَالَ وَأَظُنَّهُ يُسَمَّى مُحَمَّدَ بْنَ عَبْدِ اللهِ(؛ أَنَّهُ سَمِعَ عَبْدُ اَللّهِ بْنَ جَعْفَرٍ يُحَدِّثُ اِبْنَ الزُّبَيْرِ وَقَدْ نَحَرَ لَهُمْ جَزُوراً أَوْ بَعِيراً؛ أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ وَالْقَوْمُ يُلْقُونَ لِرَسُولِ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اللَّحْمَ يَقُولُ: أَطْيَبُ اللَّحْمِ لَحْمُ الظَّهْرِ.قَالَ السندي: لم يذكر فِي الزوائد حال إسناده، إ أنه ذكر ما يشعر بعوة ا''سناد .

986. (3308) (6973)- Abdullah İbnu Ca'fer radıyallahu anh, İbnu'z-Zübeyr ve bir grup için boğazladığı bir deveyi ikram ettiği sırada İbnu'z Zübeyr'e rivayet ettiğine göre: "Bir defasında ashab Aleyhissalâtu vesselâm'a et yemeği sunarlarken kendisi Efendimizden şöyle söylediğini işitmiştir: "Etin en güzeli (hayvanın) sırt etidir."[1356]

-987 -6974 -3310 حَدَّثَنَا جُبَارَةُ بْنُ الْمُغَلِّسِ. ثَنَا كَثِيرُ بْنُ سُلَيْم عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ؛ قَالَ: مَا رُفِعَ مِنْ بَيْنِ يَدَيْ رَسُولِ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَضْلُ شِوَاءٍ قَطُّ. وَ حُمِلَتْ مَعَهُ طُنْفِسَةٌ.فِي الزوائد: فِي إسناده جبارة وكثير بن سليم، وهما ضعيفان .

987. (3310) (6974)- Hz. Enes İbnu Mâlik radıyallahu anhüma anlatıyor:"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın önünden kebap artığı hiç kaldırılmadı ve beraberinde tüylü yaygı taşınılmadı."[1357]

AÇIKLAMA:

Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm eti severdi. Ancak, sofraya her seferinde az miktarda et gelirdi. Bu sebeple, sofrasında et artmazdı. Keza "tüylü yaygı taşınmazdı" ifadesi de efendimizin konfordan kaçtığını, kaba, rahat yaygılar üzerine değil, tüysüz ince yaygılar üzerine oturduğunu ifade etmektedir.[1358]

-988 -6975 -3311 -حَدَّثَنَا حَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَى. ثنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ. ثنَا ابْنُ لَهِيعَةَ. أَخْبَرَنِي سُلَيْمَانُ ابْنُ زِيَادٍ الْحَضْرَمِيُّ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ الْحَارِثِ بْنِ الْجَزْءِ الزُّبَيْدِيِّ؛ قَالَ: أَكَلْنَا مَعَ رَسُولِ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ طَعَاماً فِي الْمَسْجِدِ. لَحْماً قَدْ شُوِيَ. فَمَسَحْنَا أَيْدِينَا بِالْحَصْبَاءِ. ثُمَّ قُمْنَا نُصَلِّي وَلَمْ نَتَوَضَّأْ.فِي الزوائد: فِي إسناده ابْنِ لهيعة، وهو ضعيف .

988. (3311) (6975)- Abdullah İbnu'l-Hâris İbnu'l-Cez'ez-Zübeydî radıyallahu anh anlatıyor: "(Bir gün) biz, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'la birlikte mescidde kızartılmış bir parça et yedik. Sonra ellerimizi çakıllarla silip abdest almadan namaza durduk."[1359]

AÇIKLAMA:

Hadis, yemekten sonra, et bile yenmiş olsa, elin su ile yıkanmasının bir vecibe olmadığını, dolayısıyla, suyun kolayca bulunmadığı durumlarda, taşa, çakıla bile olsa eldeki bulaşığın silinmesi suretiyle idare edileceğini ifade etmektedir. Sileceğimiz eşya bez veya kağıt olursa pek tabii daha iyi olacaktır. Şunu kaydetmekte gerek var: Sünnette mükerrer olarak geldiği üzere, normal şartlarda aslolan elin yemekten önce ve sonra yıkanmasıdır.[1360]

*** KADİD YANİ GÜNEŞTE KURUTULMUŞ ET**

989- 6976- 3312- حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ أَسَدٍ. ثَنَا جَعْفَرُ بْنُ عَوْنٍ. ثنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ أَبِي خَالِدٍ، عَنْ قَيْسِ بْنِ أَبِي حَازِمٍ، عَنْ أَبِي مَسْعُودٍ؛ قَالَ: أَتَى النَّبِيَّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَجُلٌ، فَكَلَّمَهُ، فَجَعَلَ تُرْعَدُ فَرَائِصُهُ. فَقَالَ لَهُ هَوِّنْ عَلَيْكَ. فَإِنِّى لَسْتُ بِمَلِكٍ. إِنَّمَا أَنَا ابْنُ امْرَأَةٍ تَأْكُلُ الْقَدِيدَ. قَالَ أَبُو عَبْدِ اللهِ: إِسْمَاعِيلُ، وَحْدَهُ وَصَلَهُ.فِي الزوائد: هَذَا إسناد صحيح، و رِجَالُهُ ثقات.قَالَ السيوطي: قَالَ اِبْنِ عساكر: هَذَا الحديث معدود فِي أفراد اِبْنِ ماجة. وقد استغر به حجاج بن الشاعر. واشار عَلَى إِسْمَاعِيلَ أن يحدث به إ مرة فِي السنة لغرابته. ثم أخرج عن الحسن بن عبيد قَالَ: سَمِعْتُ اِبْنِ أبي الحارث يَقُولُ: بعث إِلَى حجاج بن الشاعر، فَقَالَ: تحدث بهذا الحديث إ من سنة إِلَى سنة. فقلت للرسول: اقرأه السَّم وقل: ربما حدث به فِي اليوم مرات.قَالَ اِبْنِ عساكر: وقد تابع إِسْمَاعِيلَ عَلَيْهِ مُحَمَّد بن إِسْمَاعِيل بن عَلَيْهِ قاضي دمشق. وسرقه مُحَمَّد بن الوليد اِبْنِ أبان. و قَالَ اِبْنِ عديّ: هَذَا الحديث سرقه اِبْنِ أبان من إِسْمَاعِيلَ بن أَبِي الحارث القطان. وسرقه منه أيضا عبيد بن الهيثم الحلبيّ. ورواه زهير و سوسه عيينة و يَحْيَى القضان عن أَبِي خالد مرس. والمحفوظ عن إِسْمَاعِيلَ بن أَبِي خالد عن قيس مرس. من غير ذكر أَبِي مسعود .

989. (3312) (6976)- Ebu Mes'ud radıyallahu anh anlatıyor: "(Bir gün) Resûlullah Aleyhissalâtu vesselâm'a bir adam gelmişti. (Bir müddet) Efendimizle konuştu. Bu sırada adamcağız (duyduğu korkudan) omuzları titremeye başladı. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm adama: "Sakin ol! Ben bir kral değilim, ben kadîd (güneşte kurutulmuş et) yiyen bir kadının oğluyum" buyurdular."[1361]

*** TUZ**

990- 6977- 3315- حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ. ثَنَا مَرْوَانُ بْنُ مُعَاوِيَةَ. ثَنَا عِيسَىَ بْنُ أَبِي عِيسَىَ عَنْ رَجُلٍ)أُرَاهُ مُوسَىٍ(، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للَّهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: سَيِّدُ إِدَامِكُمُ الْمِلْحُ .
فِي الزوائد: فِي إسناده عيسى بن أَبِي عيسى الحياط قَالَ فِي تقريب التهذيب: متروك .

990. (3315) (6977)- Hz. Enes İbnu Mâlik radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm: "Katığınızın efendisi tuzdur" buyurdular.[1362]

*** ZEYTİNYAĞI**

991- 6978- 3320- حَدَّثَنَا عُقْبَةُ بْنُ مُكْرَم. ثَنَا صَفْوَانُ بْنُ عِيسَى. ثَنَا عَبْدُ اللّهِ بْنُ سَعِيدٍ عَنْ جَدِّهِ؛ قَالَ: سَمِعْتُ أبَا هُرَيْرًةَ يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: كُلُوا الزَّيْتَ وَادَّهِنُوا بِهِ فَإِنَّهُ مُبَارَكَ.فِي الزوائد: فِي إسناده عبد اللّه بن سَعِيدِ المقبريّ قَالَ فِي تقريب التهذب متروك .

991. (3320) (6978)- Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Zeytinyağını yiyin ve onu (bedeninize) sürünün. Çünkü o, mübarektir."[1363]

*** SÜT**

-992 -6979 -3321 -حَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْب. ثَنَا زَيْدُ بْنُ الْحُبَاب عَنْ جَعْفَرِ بْنِ بُرْدٍ الرَّاسِبِيِّ. حَدَّثَتْنِى مَوْتِي أُمُّ سَالِمِ الرَّاسِبِيَّةُ؛ قَالَتْ: سَمِعْتُ عَائِشَةَ تَقُولُ: كَانَ رَسُولُ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا أُتِي بِلِبَنٍ قَالَ: بَرَكَةٌ أوْ بَرَكَتَانِ.فِي الزوائد: أم سالم الراسبية وجَعْفَرِ بن برد، لم أَر من تكلم فيهما بجرح و توثيق. وباقي رِجَال اسناد ثقات. قَالَ السندي: قلت قَالَ الدميري فِي جَعْفَرِ بن برد: وروى له المصنف هَذَا الحديث الواحد. و كَانَ شيخا ثقة يكتب حديثه. قَالَ الدارقطنيّ: لم يحدّث عن أم سالم غير جَعْفَرِ هَذَا. وهو شيخ بصري مقلّ، يعتبر به وأم سالم من أهل البصرة. و كَانَت من العابدات. أحرمت من البصرة سبع عشرة مرة. روى لها المصنف هذا الحديث الواحد .

992. (3321) (6979)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, kendisine süt sunulduğu vakit: "(Süt) bir berekettir" veya "(Süt) iki berekettir" derdi."[1364]

*** KURU HURMA**

وَسَلَّمَ قَالَ: بَيْتٌ َ تَمْرَ فِيهِ كَالْبَيْتِ َ طَعَامَ فِيهِ.فِي الزوائد: فِي إسناده عبيد اللّه بن علي مختلف فِيهِ. وهشام بن سعد وهو وإن خرّج له مسلم، فإنما رواه له فِي الشواهد. وقد ضعفة اِبْنِ معين والنسائي وغيرهما. وقَالَ أَبُو زرعة ومُحَمَّد بن إسحاق: شيخ محله الصدق. وباقي رِجَال ا٬٬سناد ثقات .

993. (3328) (6980)- Ubeydullah İbnu Ali İbni Ebi Râfi'în nenesi -ve Ebu Râfi'în karısı- Selma radıyallahu anhüm anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "İçerisinde kuru hurma olmayan bir ev, içerisinde yiyecek maddesi olmayan bir ev gibidir."[1365]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, Aleyhissalâtu vesselâm'ın kendi içinde yaşadığı cemiyetin şartlarına göre beyan buyurduğu bir hadistir. O devirde, Arabistan'ın baş yiyeceği, zahiresi hurma idi. Onun olmaması evde büyük eksiklik idi. Bir başka yerde bu, buğday veya mısır olabilir. Nitekim, memleketimizde söylenen bir fıkra buradaki hakikati ifade eder: Karadenizli, maruz kaldıkları gıda darlığını şöyle ifade eder: "Bu yıl öyle kıtlık oldu, mısır öyle az kalktı ki nerdeyse buğday ekmeğine muhtaç olacaktık." Bu fıkra Karadeniz yöresi için mısırın ne kadar ehemmiyetli olduğunu ifade eder.[1366]

*** YAŞ HURMAYI KURU HURMAYLA YEMEK**

-994 -6981 -3330 حَدَّثَنَا أَبُو بِشْرٍ بَكْرُ بْنُ خَلَفٍ. ثنَا يَحْيَى بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ قَيْسٍ الْمَدَنِيُّ.ثَنَا هِشَامُ ابْنُ عُرْوَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ؛ قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ للّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: كُلُوا الْبَلَحَ بِالتَّمْرِ. كُلُوا الْخَلَقَ بِالْجَدِيدِ. فَإِنَّ الشَّيْطَانَ يَغْضَبُ وَيَقُولُ: بَقِيَ ابْنُ آدَمَ حَتَّى أَكَلَ الْخَلَقَ بِالْجَدِيدِ!فِي الزوائد: فِي إسناده أَبُو ذكريا يَحْيَى بن مُحَمَّد، ضعفه اِبْنِ معين وغيره. و قَالَ اِبْنِ عدى: أحاديثه مستقيمة سوى أربعة أحاديث. قَالَ السندي: قلت وقد عد هَذَا الحديث من جملة تلك ا٬حاديث. و قَالَ النسائي: إنه حديث منكر .

994. (3330) (6981)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Yaş hurmayı kuru hurmayla birlikte yiyin. Eski hurmayı yeni hurmayla beraber yiyin. Zira şeytan (böyle yapmanıza) kızar ve: "Ademoğlu, eskiyi yeni ile beraber yiyecek kadar (hayatta) kaldı" der." [1367]

-995 -6982 -3332 حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ. ثَنَا أَبُو دَاوُدَ. ثَنَا أَبُو عَامِرٍ الْخَزَّازُ عَنِ الْحَسَنِ عَنْ سَعْدٍ مَوْلَىَ أَبِي بَكْرٍ)وَكَانَ سَعْدٌ يَخْدُمُ النَّبِيَّ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَكَانَ يُعْجِبُهُ حَدِيثُهُ(؛ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنِ ا٬قْرَانِ. يَعْنِى فِي التَّمْرِ.فِي الزوائد: هَذَا إسناد صحيح. رِجَالُهُ ثقات. وليس لسعد عند المصنف غير هَذَا الحديث. وليس له شئ فِي بقية الكتب الستة .

995. (3332) (6982)- Hz. Ebu Bekr'in azadlısı Sa'd radıyallahu anhüma -ki bu Sa'd "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a hizmet ediyordu ve Aleyhissalâtu vesselâm onun hizmetini beğeniyordu- anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm hurma yerken (açgözlülükle) ikrân yapmayı (ikişer ikişer yemeyi) yasakladı."[1368]

AÇIKLAMA:

İkranla ilgili teferruat açıklandı.[1369]

*** HAS UNDAN YAPILAN EKMEK**

996- 6983- 3335- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الصَّبَّاحِ، وَسُوَيْدُ بْنُ سَعِيدٍ، قَاَ: ثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ أَبِي حَازِمٍ حَدَّثَنِي أَبِي؛ قَالَ: سَأَلْتُ سَهْلَ بْنَ سَعْدٍ: هَلْ رَأَيْتَ النَّقِيَّ؟ قَالَ: مَا رَأَيْتُ النَّقِيَّ حَتَّى قُبِضَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. فَقُلْتُ: فَهَلْ كَانَ لَهُمْ مَنَاخِلُ عَلى عَهْدِ رَسُولِ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ؟ قَالَ: مَا رَأَيْتُ مُنْخُاً حَتَّى قُبِضَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. قُلْتُ: فَكَيْفَ كُنْتُمْ تَأْكُلُونَ الشَّعِيرَ غَيْرَ مَنْخُولٍ؟ قَالَ: نَعَمْ كُنَّا نَنْفُخُهُ. فَيَطِيرُ مِنْهُ مَا طَارَ وَمَا بَقِيَ ثَرَّيْنَاهُ.فِي الزوائد: هَذَا إسناد صحيح. رِجَالُهُ ثقات .

996. (3335) (6983)- Ebu Hâzım anlatıyor: "Ben Sehl İbnu Sa'd radıyallahu anh'a: "Sen has undan yapılmış~ beyaz ekmek gördün mü?" diye sormuştum. Sehl: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm vefat edinceye kadar, beyaz ekmek görmedim" dedi. Ben tekrar: "Resûlullah zamanında ashabın eleği var mıydı?" dedim. "Aleyhissalâtu vesselâm vefat edinceye kadar elek görmedim" dedi. "Öyleyse elenmemiş arpa ekmeğini nasıl yiyordunuz?"dedim. "Biz onu üflerdik, içindeki kepekten uçan uçardı. Kalan (kepek)leri de su ile yumuşatıp yoğururduk" cevabını verdi."[1370]

997- 6984- 3336- حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ حُمَيْدِ بْنِ كَاسِبٍ. ثَنَا ابْنُ وَهْبٍ. أَخْبَرَنِي عَمْرُو بْنُ الْحَارِثِ.
أَخْبَرَنِي بَكْرُ بْنُ سَوَادَةَ؛ أَنَّ حَنَشَ بْنِ عَبْدِ اللّهِ حَدَّثَهُ عَنْ أَمِّ أَيْمَنَ، أَنَّهَا غَرْبَلَتْ دَقِيقاً. فَصَنَعَتْهُ لِلنَّبِيِّ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَغِيفاً. فَقَالَ مَا هذَا؟ قَالَتْ: طَعَامٌ نَصْنَعُهُ بِأَرْضِنَا. فَأَحْبَبْتُ أَنْ أَصْنَعَ مِنْهُ لَكَ رَغِيفاً. فَقَالَ: رُدِّيهِ فِيهِ، ثُمَّ اعْجِنِيهِ.فِي الزوائد: هَذَا إسناد حسن. وليس ُم أيمن عند المصنف إ هَذَا الحديث وحديث ذكره فِي كتاب الجنائز. وليس لها فِي الكتاب الباقية شئ.قلت أنا. بل أخرج لها مسلم فِي: -44- كتاب فضائل الصحابة، -81-باب من فضائل أم أيمن رضى اللّه عنا، حديث رقم -301. وهو الحديث الذي رواه اِبْنِ ماجة فِي كتاب الجنائز برقم -5361 .

997. (3336) (6984)- Ümmi Eymen radıyallahu anhâ'nın anlattığına göre: "Kendisi bir unu eleyip ondan Aleyhissalâtu vesselâm için ekmek yapmıştır. Resûlullah: "Bu nedir?" diye sormuş, o da: "Bu bizim diyarda yaptığımız bir yiyecektir. Ben ondan sizin için bir ekmek yapmak arzu ettim"demiştir. Aleyhissalâtu vesselâm da: "Şu eleyip ayırdığın kepeği, öbürüne (un kısmına) geri kat, sonra yoğur (ve ekmek yap)" buyurmuştur."[1371]

AÇIKLAMA:

Birinci hadis, Aleyhissalâtu vesselâm zamanında unların elenmediğini belirtmektedir. İkinci hadisten bu elenmeyiş hâdisesinin, elek denen âletin yokluğundan ileri gelmeyip nebevî bir kasıttan ileri geldiğini anlamaktayız. Zira kepeğin unla karıştırılarak hamur yapılmasını emir buyurmuştur.[1372]

*** YUFKA EKMEK**

998- 6985- 3338- حَدَّثَنَا أَبُو عُمَيْرٍ، عِيسَى بْنُ مُحَمَّدٍ النَّحَّاسُ الرَّمْلِيُّ. ثَنَا ضَمْرَةُ بْنُ رَبِيعَةَ عَنِ ابْنِ عَطَاءٍ عَنْ أبِيهِ، قَالَ: زَارَ أَبُو هُرَيْرَةَ قَوْمَهُ. يَعْنِي قَرْيَةً)أظُنُّهُ قَالَ يُنَا(فَأتَوْهُ بِرُقَاقٍ مِنْ رُقَاقِ الْأُوَلِ. فَبَكَى وَ قَالَ: مَا رَأى رَسُولُ اللّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هذَا بِعَيْنِهِ قَطُّ.فِي الزوائد: فِي إسناده عطاء بن أبِي مسلم الخراسانيّ، وهو ضعيف .

998. (3338) (6985)- Atâ anlatıyor: "Ebu Hureyre radıyallahu anh (bir ara) kavmini ziyaret etmişti. -Râvi der ki: "Köyü de zannedersem Yuna idi- Köylüler kendisine evvelkilerin yufka ekmeğinden bir yufka getirmişlerdi. Ebu Hureyre ekmeği görünce ağladı ve "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm şu (lüks) ekmeği gözleriyle hiç görmedi" dedi."[1373]

*** FÂLÛZEC (BAL HELVASI)**

999- 6986- 3340- حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ بْنُ الضَّحَّاكِ السُّلَمِيُّ. أَبُو الْحَارِثِ. ثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَيَّاشٍ. ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ طَلْحَةَ عَنْ عُثْمَانَ بْنِ يَحْيَى عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ؛ قَالَ: أَوَّلُ مَا سَمِعْنَا بِالْفَالُوذَ. أَنَّ جِبْرِيلَ عَلَيْهِ السَّمُ أَتَى النَّبِيَّ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: إِنَّ أُمَّتَكَ تُفْتَحُ عَلَيْهِمُ ا٬رْضُ فَيُفَاضُ عَلَيْهِمْ مِنَ الدُّنْيَا. حَتَّى إِنَّهُمْ لَيَأْكُلُونَ الْفَالُوذَ. فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: وَمَا الْفَالُوذُ؟ قَالَ: يَخْلِطُونَ السَّمْنَ وَالْعَسَلَ جَمِيعاً. فَشَهَقَ النَّبِيُّ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِذَلِكَ شَهْقَةً.قَالَ الدميري: قَالَ اِبْنِ الجوزي. إنه موضوع باطل أصل له. وفي الزوائد: فِي إسناده عُثْمَانَ بن يَحْيَى ما علمت فِيهِ جرحا. و مُحَمَّد بن طلحة لم أعرفه. وعبد الوهاب قَالَ فِيهِ أَبُو دَاوُد: يضع الحديث. و قَالَ الحاكم: روى أحاديث موضوعة .

999. (3340) (6986)- İbnu Abbâs radıyallahu anhüma anlatıyor: "Fâlûzeci ilk işitmem şöyle oldu: "Cebrail aleyhisselâm Resûlullah'a gelip: "Ümmetine yeryüzü açılacak. O zaman onlara dünyalık bol bol akacak. Öylesine akacak ki fâluzec bile yiyecekler" dedi. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm: "Fâlûzec nedir?" diye sormuş, Cebrail aleyhisselâm: "Yağ ve balı karıştırıp yapılan helva" diye açıklamıştır. Resûlullah bu haber karşısında hıçkıra hıçkıra ağlamıştır." [1374]

AÇIKLAMA:

Birçok hadisçiler, bu hadisin mevzu olduğunu söylemiştir. Sıhhat ihtimaline binaen "Resûlullah, mü'minlerin tereffüh sayılacak beslenme tarzları sebebiyle üzülmüştür" diye te'vil edilebilir. Çünkü birçok içtimâî ve ferdî bozulmaların kaynağı beslenme rejimiyle ilgilidir. Hastalıklar, israflar, bir kısım suistimal ve ahlâk bozulmaları çoğunlukla tereffühe dayanan sebeplerle başlamaktadır.[1375]

*** ARPA EKMEĞİ**

1000- 6987- 3348- حَدَّثَنَا يَحْيَى بن عُثْمَانَ بْنِ سَعِيدِ بْنِ كَثِيرِ بْنِ دِينَارٍ الْحِمْصِيُّ)وَكَانَ يُعَدُّ مِنَ ا٭بْدَالِ(. ثنَا بَقِيَّةُ. ثَنَا يُوسُفُ بْنُ أَبِي كَثِيرٍ عَنْ نُوحِ بْنِ ذَكْوَانَ عَنِ الْحَسَنِ عَنْ أ٤نَسَ

ابْنِ مَالِكٍ؛ قَالَ: لَبِسَ رَسُولُ ﷲِّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الصُّوفَ وَاحْتَذَى الْمَخْصُوفَ.و قَالَ: أَكَلَ رَسُولُ ﷲِّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَشِعاً وَلَبِسَ خَشِناً.فَقِيلَ لِلْحَسَنِ :مَا الْبَشِعُ؟ قَالَ: غَلِيظُ الشَّعِيرِ. مَا كَانَ يُسِيغُهُ إ بِجُرْعَةِ مَاءٍ.فِي الزوائد: هذا إسناد ضعيف. Œنه نوح بن ذكوان متفق عَلَى تضعيفه. قَالَ أَبُو عبد اللّه الحاكم. يروى عن الحسن كل معضله .

1000. (3348) (6987)- Hz. Enes radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm yün (elbise) giydi, yamalı papuç giydi." Enes şunu da ilave etti: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm beşi' yemeği yedi ve sert elbise giydi."

(Enes'in râvisi) Hasen'e soruldu: "Beşi' dediğin yemek nedir?" O şu cevabı verdi: "Arpanın iri öğütülmüşüdür, ağızdaki lokmayı kişi, ancak bir yudum su ile yutabilirdi."[1376]

*** İKTİSATLI YEMEK**

-1001 -6988 -3351 حَدَّثَنَا دَاوُدَ بْنُ سُلَيْمَانَ الْعَسْكَرِيُّ، وَ مُحَمَّدُ بْنُ الصَّبَّاحِ. قَاَ: ثَنَا سَعِيدُ بْنُ مُحَمَّدٍ الثَّقَفِيُّ عَنْ مُوسَى الْجُهَنِيِّ عَنْ زَيْدِ بْنِ وَهْبٍ عَنْ عَطِيَّةَ بْنِ عَامِرٍ الْجُهَنِيِّ؛ قَالَ: سَمِعْتُ سَلْمَانَ وَأُكْرِهَ عَلى طَعَامٍ يَأْكُلُهُ فَقَالَ: حَسْبِي. أَنِّى سَمِعْتُ رَسُولَ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ »إِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ شِبَعاً فِي الدُّنْيَا، أَطْوَلَهُمْ جُوعاً يَوْمَ الْقِيَامَةِ«فِي الزوائد: فِي إسناده سَعِيدِ بن مُحَمَّد الوراق الثقفي ضعفوه. ووثقه اِبْنِ حبان والحاكم .

1001. (3351) (6988)- Atiyye İbnu Âmir el-Cüheni radıyallahu anh anlatıyor: "Selman radıyallahu anh, yemek yerken, biraz daha yemesi için ısrar edilince şöyle demişti: "(Yediğim miktar) bana yeter. Zira ben Aleyhissalâtu vesselâm'ı işittim. Buyurmuşlardı ki: "Dünyada insanların doyasıya en çok yiyeni, Kıyamet günü açlığı en uzun olacaktır."[1377]

-1002 -6989 -3352 حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ وَسُوَيْدُ بْنُ سَعِيدٍ وَ يَحْيَى بْنُ عُثْمَانَ بْنِ سَعِيدِ بْنِ كَثِيرِ اِبْنِ دِينَارٍ الْحَمْصِيُّ قَالُوا: ثَنَا بَقِيَّةُ بْنُ الْوَلِيدِ. ثَنَا يُوسُفُ بْنُ أَبِي كَثِيرٍ عَنْ نُوحِ
بْنِ ذَكْوَانَ عَنِ الْحَسَنِ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ مِنَ السَّرَفِ أَنْ تَأْكُلَ كُلَّ مَا اشْتَهَيْتَ.فِي الزوائد: هَذَا إسناده ضعيف. ٭ن نوح بن ذكوان متفق عَلَى تضعيفه. و قَالَ الدميري: هَذَا الحديث مما أنكر عَلَيْهِ .

1002. (3352) (6989)- Hz. Enes radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Her iştiha duyduğunu yemen israftandır." [1378]

*** EKMEK ATILMAZ**

-1003 -6990 -3353 حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ يُوسُفَ الْفِرْيَابِيُّ. ثَنَا وَسَاجُ بْنُ عُقْبَةَ بْنِ وَسَّاجٍ. ثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْمُوقَرِيُّ. ثَنَا الزُّهْرِيُّ عَنْ عُرْوَةَ عَنْ عَائِشَةَ؛ قَالَتْ: دَخَلَ النَّبِيُّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْبَيْتَ. فَرَأى كِسْرَةً مُلْقَاةً. فَأَخَذَهَا فَمَسَحَهَا ثُمَّ أَكَلَهَا وَ قَالَ: »يَا عَائِشَةَ! أَكْرِمِي كَرِيماً. فَإِنَّهَا مَا نَفَرَتْ عَنْ قَوْمٍ قَطُّ فَعَادَتْ إِلَيْهِمْ«.فِي الزوائد: فِي إسناده الولِيد بن مُحَمَّد، وهو ضًعيف.قَالَ السندي: قلت أشار الدميري إِلَى أنه منهم بالوضع .

1003. (3353) (6990)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm hücreme girmişlerdi. Atılmış bir ekmek parçası gördüler. Hemen onu alıp silerek yediler ve: "Ey Aişe! Kerim olana ikram et! (Yani kıymetli olan ekmeğe hürmet et!) Zira şu ekmek, bir kavme nefret edip kaçmışsa bir daha dönmemiştir" buyurdular."[1379]

AÇIKLAMA:

Bu hadis tek başına çok zayıftır. Ancak ekmeğe hürmetle ilgili başka rivayetler daha önce geçti.[1380]

*** AÇLIKTAN ALLAH'A SIĞINMAK**

1004- 6991- 3354- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثنَا إِسْحَاقُ بْنُ مَنْصُورٍ. ثنَا هُرَيْمٌ عَنْ لَيْثٍ عَنْ كَعْبٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: اللَّهُمَ! إِنِّي أعُوذُبِكَ مِنَ الْجُوعِ فَإِنَّهُ بِئْسَ الضَّجِيعُ. وَأَعُوذُبِكَ مِنَ الْخَيَانَةِ فَإِنَّهَا بِئْسَتِ الْبِطَانَةُ .

فِي الزوائد: فِي إسناده ليث بن أَبِي سليم، وهو ضعيف .

1004. (3354) (6991)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Allahım, açlıktan sana sığınırım. Çünkü o, en kötü yatak arkadaşıdır. Hıyanetten de cana sığınırım. Çünkü o, çok kötü iç duygusudur."[1381]

*** AKŞAM YEMEĞİM BIRAKMAYIN**

1005- 6992- 3355- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الرَّقِّيُّ. ثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ عَبْدِ السَّمِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بَابَاهُ الْمَخْزُمِيُّ. ثَنَا عَبْدُاللَّهِ بْنُ مَيْمُونٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْمُنْكَدِرِ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: تَدَعُوا الْعَشَاءَ وَلَوْ بِكَفٍّ مِنْ تَمْرٍ. فَإِنَّ تَرْكَهُ يُهْرِمُ.فِي الزوائد: فِي إسناده إِبْرَاهِيمَ بن عبد السَّم وهو ضعيف. وقد رواه الترمذي عن أنس و قال: إنه حديث منكر .

1005. (3355) (6992)- Hz. Câbir radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Akşam yemeğini bırakmayın, bir avuç hurma ile de olsa akşamı yiyin. Çünkü akşamın terki insana (erken) ihtiyarlık getirir."[1382]

*** MİSAFİR EDİNME**

1006- 6993- 3356- حَدَّثَنَا جُبَارَةُ بْنُ الْمُغَلِّسِ. ثَنَا كَثِيرُ بْنُ سُلَيْمٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ؛ قَالَ رَسُولُ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: اَلْخَيْرُ أَسْرَعُ إِلَى الْبَيْتِ الَّذِي يُغْشَى، مِنَ الشَّفْرَةِ إِلَى سِنَامِ الْبَعِيرِ.فِي الزوائد: فِي إسناده جبارة وكثيروهما ضعيفان .

1006. (3356) (6993)- Hz. Enes radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Hayır, misafir ağırlanan eve, bıçağın deve hörgücüne ulaşmasından daha hızlı ulaşır."[1383]

1007- 6994- 3357- حَدَّثَنَا جُبَارَةُ بْنُ الْمُغَلِّسِ. ثَنَا الْمُحَارِبِيُّ. ثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ نَهْشَلٍ عَنِ الضَّحَّاكِ ابْنِ مُزَاحِمٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: اَلْخَيْرُ
أَسْرَعُ إِلَى الْبَيْتِ الَّذِي يُؤْكَلُ فِيهِ مِنَ الشَّفْرَةِ إِلَى سَنَامِ الْبَعِيرِ.فِي الزوائد: فِي إسناده جبارة وهو ضعيف. و عَبْدُ الرَّحْمَنِ بن نهشل غلط. والصواب: ثنا المحاربي عن عَبْدُ الرَّحْمَنِ عن نهشل. وهو اِبْنِ سَعِيدِ. ونهشل ساقط .

1007. (3357) (6994)- İbnu Abbâs radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Hayır, içerisinde yemek yenen eve, bıçağın deve hörgücüne ulaşmasından daha hızlı ulaşır."[1384]

1008- 6995- 3358- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مَيْمُونٍ الرَّقِّيُّ. ثَنَا عُثْمَانُ بْنُ عَبْدِ الرِّحمن عَنْ عَلِيِّ بْنِ عُرْوَةَ عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ عَنْ عَطَاءٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ مِنَ السُنَّةِ أَنْ يَخْرُجَ الرَّجُلُ مَعَ ضَيْفِهِ إِلَى بَابِ الدَّارِ.فِي الزوائد: فِي إسناده علي بن عروة، أحد الضعفاء المتروكين. قَالَ اِبْنِ حبان: يضع الحديث .

1008. (3358) (6995)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Adamın misafirini kapıya kadar uğurlaması sünnettendir."[1385]

*** ETLE YAĞI YEMEKTE BİRLEŞTİRME**

1009- 6996- 3361- حَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ. ثَنَا يَحْيَى بْنُ عَبْدُ الرَّحْمَنِ ا٬رْحَبِيُّ. ثَنَا يُونُسُ بْنُ أَبِي يَعْقُوبَ عَنْ أَبِيـهِ عَنِ ابْنِ عُمَرَ؛ قَالَ: دَخَلَ عَلَيْهِ عُمَرُ وَهُوَ عَلَى مَائِدَتِهِ. فَأَوْسَعَ لَهُ عَنْ صَدْرِ الْمَجْلِسِ. فَقَالَ: بِسْمِ اللّٰهِ. ثُمَّ ضَرَبَ بِيَدِهِ فَلَقِمَ لَقْمَةً. ثُمَّ ثَنَّى بِأُخْرى ثُمَّ قَالَ: إِنِّى ٬جِدُ طَعْمَ دَسَمٍ. مَا هُوَ بِدَسَمِ اللَّحْمِ. فَقَالَ عَبْدُ اللّٰهِ: يَاأَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ! إِنِّي خَرَجْتُ إِلَى السُّوقِ أَطْلُبُ السَّمِينَ شْتَرِيَهُ. فَوَجَدْتُهُ غَالِياً. فَاشْتَرَيْتُ بِدِرْهَمٍ مِنَ الْمَهْزُولِ. وَحَمَلْتُ عَلَيْهِ بِدِرْهَمٍ سَمْنـاً. فَأَرَدْتُ أَنْ يَتَرَدَّدَ عِيَالِي عَظْماً عَظْماً. فَقَالَ عُمَرُ: مَا اجْتَمَعَا عِنْدَ رَسُولِ للّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَطُّ إِ أَكَلَ أَحَدَهُمَا وَتَصَدَّقَ باŒخَرِ.قَالَ عَبْدُ اللّٰهِ: خُذْ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ! فَلَنْ يَجْتَمِعَا عِنْدِي إ فَعَلْتُ ذٰلِكَ. قَالَ: مَا كُنْتُ ٬فْعَلَ.فِي الزوائد: هَذَا إسناد حسن. فِيهِ يَحْيَى بن عَبْدُ الرَّحْمَنِ بن عبيد .

1009. (3361) (6996)- İbnu Ömer radıyallahu anhüma anlatıyor: "Babam Ömer yanıma girmişti. Ben o sırada sofradaydım. Sofranın başında kendisine yer açtı (Babam oturdu ve:) "Bismillah" dedi. Sonra elini yemeğe vurup bir lokma aldı. Sonra bir lokma daha alarak ikiledi. Sonra da: "Ben bu yemekte bir yağ tadı aldım. Bu, etin yağının tadı değildir" dedi. Ben: "Ey mü'minlerin emîri! Ben semiz et almak için çarşıya çıkmıştım. Pek pahalı buldum. Bunun üzerine, bir dirhemlik zayıf et aldım. Ona bir dirhemlik de yağ ilave ettim. Böylece bütün aile fertlerinin kemiklerden faydalanmasını arzu ettim" dedim. (Babam) Ömer dedi ki: "Bu iki şey, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın sofrasında asla bir araya gelmediler Efendimiz birini yediyse diğerini tasadduk etti."
Ben: "Al! ey mü'minlerin emîri. Ben bir kere yapmış bulundum. Bundan böyle bu iki şey benim soframda da asla beraber bulunmayacak!" dedim. Babam yinede: "Hayır! Ben bunu yapamam!" dedi (ve yemedi)."[1386]

*** SOĞAN**

1010- 6997- 3366- حَدَّثَنَا حَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَى. ثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ وَهْبٍ. أَخْبَرَنِي ابْنُ لَهِيعَةَ عَنْ عُثْمَانَ ابْنِ نُعَيْمٍ عَنِ الْمُغِيرَةِ بْنِ نَهِيكٍ عَنْ دُخَيْنٍ الْحَجْرِيِّ؛ أَنَّهُ سَمِعَ عُقْبَةَ بْنَ عَامِرٍ الْجُهَنِيَّ يَقُولُ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ ‹صْحِابِهِ: َ تَأْكُلُوا الْبَصَلَ ثُمَّ قَالَ كَلِمَةً خَفِيَّةً. النسائي.فِي الزوائد: فِي إسناده عبد اللّه بن لهيعة وهو ضعيف. و عُثْمَانَ والمغيرة، لم أرمن تكلم فيهما بجرح و توثيق .

1010. (3366) (6997)- Ukbe İbnu Âmir el-Cûhenî radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm ashabına: "Soğan yemeyin!" dedi. Arkada gizli (yani alçak sesli) bir kelime ile "çiğ" demiştir."[1387]

*** MEYVELER**

-1011 -6998 -3368 -حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عُثْمَانَ بْنِ سَعِيدِ بْنِ كَثِيرِ بْنِ دِينَارٍ الْحِمْصِيُّ. ثَنَا أَبِي ثَنَا مُحَمَّدُ ابْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عِرْقٍ عَنْ أَبِيهِ عَنِ النُّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ ؛ قَالَ:أُهْدِيَ لِلنَّبِيِّ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عِنَبٌ مِنَ الطَّائِفِ. فَدَعَانِي فَقَالَ خُذْ هذَا الْعُنْقُودَ فَأَبْلِغْهُ أُمَّكَ فَأَكَلْتُهُ قَبْلَ أَبْلِغَهُ إِيَّهَا. فَلَمَّا كَانَ بَعْدَ لَيَالٍ قَالَ لِي مَا فَعَلَ الْعُنْقُودُ: هَلْ أَبْلَغْتَهُ أُمَّكَ؟ قُلْتُ: َ. قَالَ فَسَمَّانِي غُدَرَ.فِي الزوائد: إسناده صحيح و رِجَالُهُ ثقات. إ أنه فِي ابرواية عن النَّبِيّ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عكس ما ذكرههنا. ففيه أن أمه بعثته إِلَى النَّبِيّ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بقطف من عنب فأكل منه قبل أن يبلغه النَّبِيّ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. فَلَمَّا جَاءَ به أخذ بأذنه فَقَالَ له »يا غدر« و قَالَ المرء مع من أحب والقصة مختلف فيها. فيحتمل أن يكونا قصتين .

1011. (3368) (6998)- Nu'man İbnu Beşîr radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a Taiften üzüm hediye gelmişti. Beni çağırıp: "Şu salkımı al anana götür!" dedi. Aldım, ama anneme ulaştırmazdan önce yiyip bitirdim. Birkaç gece sonra karşılaşmıştık. Bana: "Salkımı ne yaptın, annene götürdün mü?" dedi. "Hayır!" dedim. Bunun üzerine beni Guder (vefasız) diye tesmiye buyurdu."[1388]

-1012 -6999 -3369 -حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ مُحَمَّدٍ الطَّلْحِيُّ. ثَنَا يُقَيْبُ بْنُ حَاجِبٍ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ الزُّبَيْرِيِّ عَنْ طَلْحَةَ؛ قَالَ: دَخَلْتُ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَبِيَدِهِ سَفَرْجَلَةٌ. فَقَالَ: دُونَكَهَا، يَا طَلْحَةُ! فَإِنَّهَا تُجِمُّ الْفُؤَادَ.فِي الزوائد: فِي إسناده عبد الملك الزبيري مجهول. و قَالَ المزي فِي ا'طراف والذهبي فِي الكاشف، وأبو سَعِيد: يكره. تبميه فِي الكاشف .

1012. (3369) (6999)- Talha radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın yanına girmiştim. Elinde ayva vardı. Bana: "Ey Talha! Şunu al, (ye)!

Çünkü bu, kalbe rahatlık verir" buyurdular." [1389]

İÇECEKLER BÖLÜMÜ

*** ŞARAP HER KÖTÜLÜĞÜN ANAHTARIDIR**

1013- 7000 -3371- حَدَّثَنَا الْحَسَينُ بْنُ الْحَسَنِ الْمَرْوَزِيُّ. ثَنَا ابْنُ أَبِي عَدِيٍّ. وَحَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ ابْنُ سَعِيدٍ الْجَوْهَرِيُّ. ثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ جَمِيعاً عَنْ رَاشِدٍ أَبِي مُحَمَّدٍ الْحِمَّانِيِّ عَنْ شَهْرِ بْنِ حَوْشَبٍ عَنْ أُمِّ الدَّرْدَاءِ عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ؛ قَالَ: أَوْصَانِي خَلِيلِي صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: َ تَشْرَبِ الْخَمْرَ فإِنَّهَا مِفْتَاحُ كُلِّ شَرٍّ.فِي الزوائد: إسناده حسن .

1013. (3371) (7000)- Ebu'd-Derda radıyallahu anh demiştir ki: "Dostum bana: "Şarap içme. Çünkü o her kötülüğün anahtarıdır!" diye tavsiyede bulundu." [1390]

1014- 7001 -3372- حَدَّثَنَا الْعَبَّاسُ بْنُ عُثْمَانَ الدِّمَشْقِيُّ. ثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلَمٍ. ثَنَا مِنُيرُ بْنُ الزُّبَيْرِ؛ أَنَّهُ سَمِعَ عُبَادَةَ بْنَ نُسَيٍّ يَقُولُ: سَمِعْتُ خَبَّابَ بْنَ ا۱رَتِّ عَنْ رَسُولِ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ: إِيَّاكَ وَالْخَمْرَ. فَإِنَّ خَطِيئَتَهَا تَفْرَعُ الْخَطَايَا كَمَا أَنَّ شَجَرَتَهَا تَفْرَعُ الشَّجَرَ.فِي الزوائد: فِي إسناده نمير بن الزبير ارشامي ا۱زدي وهو ضعيف .

1014. (3372) (7001)- Habbab İbnu'l-Eret radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Şaraptan sakın! Çünkü şarabın ağacı (asma) diğer ağaçların üstüne çıktığı gibi şarabın günahı da diğer günahların üstüne çıkar."[1391]

1015- 7002 -3374- حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ. ثَنَا يَحْيَى بْنُ حَمْزَةَ. حَدَّثَنِي زَيْدُ بْنُ وَاقِدٍ؛ أَنَّ خَالِدَ بْنَ عَبْدِ اللّهِ حُسَيْنٍ حَدَّثَهً قَالَ: حَدَّثَنِي أَبُو هُرَيْرَةَ؛ أَنَّ رَسُولَ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: مَنْ شَرِبَ الْخَمْرَ فِي الدُّنْيَا، لَمْ يَشْرَبْهَا فِي اŒخِرَةِ.فِي الزوائد: إسناده صحيح و رِجَالُهُ ثقات .

1015. (3374) (7002)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh rivayet ediyor:

"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Dünyada şarap içen, onu ahirette içemeyecektir."[1392]

-1016 -7003 -3375 حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، و مُحَمَّدُ بْنُ الصَّبَّاحِ، قَاَ: ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سُلَيْمَانَ اِبْنِ ا'صْبَهَانِيَّ عَنْ سُهَيْلٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مُدْ مِنُ الْخَمْرِ كَعَابِدِ وَثَنٍ.فِي الزوائد: مُحَمَّد بِن سليمان. ضعفه النسائي وابن عدي. وقواه اِبْنِ حبان و قَالَ أَبُو حاىم: يكتب حديثه و يحتج بن وباقي رِجَالُهُ ا''سناد ثقات .

1016. (3375) (7003)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "İçki müptelası (=şarap düşkünü), (günah yönüyle) puta tapan gibidir."[1393]

-1017 -7004 -3376 حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ. ثَنَا سُلَيْمَانَ بْنُ عُتْبَةَ. حَدَّثَنِي يُونُسُ بْنُ مَيْسَرَةَ اِبْنِ حَلْبَسٍ عَنْ أَبِي إِدْرِيسَ عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: ـ يَدْخُلُ الْجَنَّةَ مُدْ مِنُ خَمْرٍ.فِي الزوائد: إسناده حسن. وسليمان بن عتبة مختلف فِيهِ. وباقي رِجَال ا''سناد ثقات .

1017. (3376) (7004)- Ebu'd-Derdâ radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "İçki mübtelası cennete giremez."[1394]

-1018 -7005 -3383 حَدَّثَنَا الْعَبَّاسُ بْنُ الْوَلِيدِ الدِّمَشْقِيُّ. ثَنَا عَبْدُ السَّم بْنُ عَبْدِ الْقُدُّوس. ثَنَا ثَوْرُ اِبْنُ يَزِيدَ عَنْ خَالِدِ بْنِ مَعْدَانَ عَنْ أَبِي أُمَامَةَ الْبَاهِلِيِّ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ـ تَذْهَبُ اللَّيَالِي وَا'يَّامُ حَتَّى تَشْرَبَ فِيهَا طَائِفَةٌ مِنْ أُمَّتِي الْخَمْرَ. يُسَمُّونَهَا بِغَيْرِ اسْمِهَا.فِي الزوائد: فِي إسناده عبد السَّم بن عبد القدوس قَالَ فِي تقريب التهذيب: ضعيف .

1018. (3383) (7005)- Ebu Ümâme el-Bâhilî anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu

vesselâm buyurdular ki: "Ümmetimden bir zümre, şaraba bir başka ad takarak onu içmedikçe geceler ve gündüzler tükenmeyecek (Kıyamet gelmeyecek)." [1395]

*** HER SARHOŞ EDİCİ HARAMDIR**

1019- 7006- 3388- حَدَّثَنَا يُونُسُ بْنُ عَبْدِ ا ٔعْلَيَ. ثَنَا ابْنُ وَهْبٍ. أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ عَنْ أَيُّوبَ ابْنِ هَانِئٍ، عَنْ مَسْرُوقٍ عَنِ اِبْنِ مَسْعُودٍ؛ أَنَّ رَسُولَ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: كُلُّ مُسْكِرٍ حَرَامٌ. قَالَ اِبْنُ مَاجَةَ: هذَا حَدِيثُ الْمِصْرِيِّينَ.فِي الزوائد: إسناده صحيح، رِجَالُهُ ثقات .

1019. (3388) (7006)- İbnu Mes'ud radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Her sarhoşluk veren şey haramdır."[1396]

1020- 70- 3392- حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمَ بْنُ الْمُنْذِرِ الْحِزَامِيُّ. ثَنَا أَبُو يَحْيَى. ثَنَا زَكَرِيَّا بْنُ مَنْظُورٍ عَنْ أَبِي حَازِمٍ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: كُلُّ مُسْكِرٍ حَرَامٌ. وَمَا أَسْكَرَ كَثِيرُهُ، فَقَلِيلُهُ حَرَامٌ.فِي الزوائد: فِي إسناده زكريا بن منظور وهو ضعيف .

1020. (3392) (7007)- İbnu Ömer radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Her sarhoş edici haramdır, çoğu sarhoş eden şeyin azı da haramdır."[1397]

*** BAZI KAPLARDA KURULAN ŞIRA**

1021- 7008- 3401- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بِشْرٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عُمَرَ. وَ ثَنَا أَبُو سَلَمَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يُنْبَذَ فِي النَّقِيرِ وَالْمُزَفَّتِ وَالدُّبَّاءِ وَالْحَنْتَمَةِ. وَ قَالَ كُلُّ مُسْكِرٍ حَرَامٌ.فِي الزوائد: إسناده صحيح، رِجَالُهُ ثقات. وأصل هَذَا الحديث فِي الصحيحين سوى قوله كل مسكر حرام .

1021. (3401) (7008)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm nakîr, müzeffet, dübbâ ve hanteme (denilen kaplar)da şıra yapılmasını yasakladı ve: "Sarhoş eden her şey haramdır" buyurdu."[1398]

AÇIKLAMA:

Bu kaplar cahiliye devrinde şarap kurulan kaplardır, mahiyetini daha önce açıkladık. [1399]

1022- 7009- 3406- حَدَّثَنَا يُونُسُ بْنُ عَبْدِ ا‘عْلَى. ثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ وَهْبٍ. أَنْبَأَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ عَنْ أَيُّوبَ ابْنِ هَانِئٍ عَنْ مَسْرُوقِ بْنِ ا‘جْدَعِ عَن بْنِ مَسْعُودٍ؛ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِنِّي كُنْتُ نَهَيْتُكُمْ عَنْ نَبِيذِ ا‘وْعِيَةِ. أَ وَإِنَّ وَعَاءَ َيُحَرِّمُ شَيْئاً. كُلُّ مُسْكِرٍ حَرَامٌ.فِي الزوائد: إسناده حسن .

1022. (3406) (7009)- İbnu Mes'ud radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Ben size bazı kaplarda nebîz (şıra) yapmayı yasaklamıştım. Bilesiniz, tek başına kap bir şeyi haram kılmaz. Sarhoşluk veren her şey haramdır."[1400]

1023- 7010- 3407- حَدَّثَنَا سُوَيْدُ بْنُ سَعِيدٍ. ثَنَا الْمُعْتَمِرُ بْنُ سُلَيْمَانَ عَنْ أَبِيهِ. حَدَّثَتْنِي رُمَيْثَةُ عَنْ عَائِشَةَ؛ أَنَّهَا قَالَتْ: أَتَعْجِزُ إِحْدَاكُنَّ أَنْ تَتَّخِذَ كُلَّ عَامٍ

مِنْ جَلْدِ أُضْحِيَّتِهَا صِقَاءً؟ ثُمَّ قَالَتْ: نَهَى رَسُولَ للهِ صَلَّي اللهَ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يُنْبَذَ فِي الْجَرِّ وَفِي كذَا وَفِي كذَا إِ الْخَلِّ.فِي الزوائد: إسناده حسن، من أجل سويد فإنه مختلف فِيهِ .

1023. (3407) (7010)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ şöyle demiştir: "(Ey Rümeyse!), sizden biri her yıl kurban derisinden bir su kabı yapmaktan aciz mi?"Aişe sözüne şöyle devam eder: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm küpte, şunda ve şunda şıra yapmayı yasakladı. Ancak bu nevi kaplarda sirke yapmayı yasaklamadı."[1401]

*** KAPLARIN AĞZININ ÖRTÜLMESİ**

1024- 7011 -3411- حَدَّثَنَا عَبْدُ الْحَمِيدِ بْنُ بَيَانٍ الْوَاسِطِيُّ. ثَنَا خَالِدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ سُهَيْلٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: أَمَرَنَا رَسُولُ لله صَلَّي الله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِتَغْطِيَةِ الإِنَاءِ وَإِيكَاءِ السِّقَاءِ وَإِكْفَاءِ الإِنَاءِ.فِي الزوائد: فِي إسناده صحيح، و رِجَالُهُ ثقات .

1024. (3411) (7011)- Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bize kapların ağızlarının örtülmesini, tulumların ağızlarının bağlanmasını ve (boş) kabın (ağzı yere gelecek şekilde) ters çevrilmesini emretti." [1402]

1025- 7012 -3412- حَدَّثَنَا عِصْمَةُ بْنُ الْفَضْلِ. ثَنَا حَرَمِيُّ بْنُ عُمَارَةَ بْنِ أَبِي حَفْصَةَ. ثَنَا حَرِيشُ بْنُ حِرِّيتٍ. أَنْبَأَنَا ابْنُ أَبِي مُلَيْكَةَ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: كُنْتُ أَصْنَعُ لِرَسُولِ لله ثَلَاثَةَ آنِيَةٍ مِنَ اللَّيْلِ مُخَمَّرَةً: إِنَاءً لِطَهُورِهِ وَإِنَاءً لِسِوَاكِهِ وإِنَاءً لِشَرَابِهِ.فِي الزوائد: فِي إسناده حريش بن خريت وهو ضعيف .

1025. (3412) (7012)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Ben Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm için, geceleyin ağzı kapalı üç kap hazırlardım: Bir kap abdest suyu için, bir kap misvakı için, bir kap içeceği için."[1403]

*** GÜMÜŞ KAPTAN İÇME**

1026- 7013- 3415- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا غُنْدَرٌ عَنْ شُعْبَةَ عَنْ سَعْدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ نَافِعٍ عَنِ امْرَأَةِ ابْنِ عُمَرَ عَنْ عَائِشَةَ عَنْ رَسُولِ لله صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: مَنْ شَرِبَ فِي إِنَاءِ فِضَّةٍ فَكَأَنَّمَا يُجِرْجِرُ فِي بَطْنِهِ نَارَ جَهَنَّمَ.فِي الزوائد: إسناده صحيح رِجَالُهُ ثقات .

1026. (3415) (7013)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kim gümüş bir kaptan su içerse, sanki karnını cehennem ateşi doldurmuş gibi olur."[1404]

*** KABIN İÇİNE SOLUMA**

1027- 7015- 3427- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا دَاوُدُ بْنُ عَبْدِ اللّهِ عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ الْحَارِثِ بْنِ أَبِي ذُبَابٍ عَنْ عَمِّهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِذَا شَرِبَ أَحَدُكُمْ فَ يَتَنَفَّسْ فِي ا‘‘نَاءِ. فإِذَا أَرَادَ أَنْ يَعُودَ فَلْيُنَحِّ ا‘‘نَاءِ ثُمَّ لْيَعُدْ إِنْ كَانَ يُرِيدُ.فِي الزوائد: إسناده حديث أَبِي هُرَيْرَةَ صحيح. رِجَالُهُ ثقات .

1027. (3427) (7014)- Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Biriniz su içerken kabın içine solumasın. Tekrar yudumlamak isteyince kabı ağzından uzaklaştırıp (nefes alsın) sonra dilerse yeniden içsin." [1405]

*** AVUÇLA SU İÇMEK**

1028- 7015- 3431- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُصَفَّى الْحِمْصِيُّ. ثَنَا بَقِيَّةُ عَنْ مُسْلِمِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ زِيَادِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ عَاصِمِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ زَيْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ؛ قَالَ: نَهَانَا رَسُولُ لَلَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ نَشْرَبَ عَلَى بُطُونِنَا وَهُوَ الْكَرْعُ. وَنَهَانَا أَنْ نَغْتَرِفَ بِالْيَدِ الْوَاحِدَةِ. وَقَالَ: َ يَلَغْ أَحَدُكُمْ كَمَا يَلَغُ الْكَلْبُ. وَ يَشْرَبْ بِالْيَدِ الْوَاحِدَةِ كَمَا يَشْرَبُ الْقَوْمُ الَّذِينَ سَخِطَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ. وَ يَشْرَبْ بِاللَّيْلِ فِي إِنَاءٍ حَتَّى يُحَرِّكَهُ. إ َّ أَنْ يَكُونَ إِنَاًء مُخَمَّراً. وَمَنْ شَرِبَ بِيَدِهِ وَهُوَ يَقْدِرُ عَلَى إِنَاءٍ يُرِيدُ التَّوَاضِعَ؛ كَتَبَ اللَّهُ لَهُ بِعَدَدِ أَصَابِعِهِ حَسَنَاتٍ وَهُوَ إِنَاءُ عِيسَى بْنِ مَرْيَمَ عَلَيْهِمَا السَّمُ، إِذْ طَرَحَ الْقَدَ حَ فَقَالَ: أُفٍّ! هذَا مَعَ الدُّنْيَا.فِي الزوائد: فِي إسناده بقية وهو مدلس، وقد عنعنه.و قَالَ الدميري: هَذَا حديث منكر انفرد به المصنف. وزياد بن عبد اللّه المذكور يكاد يعرف. روى له المصنف هَذَا الحديث الواحد .

1028. (3431) (7015)- İbnu Ömer radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm yüzükoyun yatarak dudaklarımızla su içmemizi yasakladı. Keza, tek bir avuçla, avuçlayarak içmemizi de yasakladı ve buyurdu ki: "Sakın sizden kimse köpeklerin içtiği gibi suyu dudaklarıyla içmesin! Allah'ın gazabına uğrayan kavim gibi tek eliyle de içmesin. Suyu çalkalamadıkça geceleyin de içmesin, ağzı kapalı ise çalkalamaya gerek yok. Kim kapla içmeye muktedir olduğu halde, tevazuyu düşünerek eliyle içerse Allah parmakları adedince kendisine sevap yazar. Bu (avuç), Hz. İsa aleyhisselâm'ın kabı idi. Çünkü o, kadehi atmış ve: "Öf! Bu dünya ile beraberdir!" demişti."[1406]

*** CAM BARDAKTAN İÇMEK**

1029- 7016- 3435- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ سِنَانٍ. ثَنَا زَيْدُ بْنُ الْحُبَابِ. ثَنَا مَنْدَلُ بْنُ عَلِيٍّ عَنْ مُحَمَّدِ ابْنِ إِسْحَاقَ عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ؛ قَالَ: كَانَ لِرَسُولِ لله صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدَ حُ قَوَارِيرَ يَشْرَبُ فِيهِ.فِي الزوائد: فِي إسناده مندل بن علي و مُحَمَّد بن إسحاق وهما ضعيفان .

1029. (3435) (7016)- İbnu Abbâs radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın, cam bir bardağı vardı, (suyu) onunla içerdi." [1407]

TIP BÖLÜMÜ

1030- 7017- 3436- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، وَهِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ. قَاَ: ثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ زِيَادِ عِقَةَ عَنْ أُسَامَةَ بْنِ شَرِيكٍ؛ قَالَ: شَهِدْتُ ا' عْرَابَ يَسْأَلُونَ النَّبِيَّ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَعَلَيْنَا حَرَجٌ فِي كذَا؟ أَعَلَيْنَا حَرَجٌ فِي كذَا؟ فَقَالَ لَهُمْ: عِبَادَ اللَّهِ! وَضَعَ اللَّهُ الْحَرَجَ إِ َّ مَنِ اقْتَرَضَ مِنْ عَرْضِ اَخِيهِ شَيْئاً فَذَاكَ الَّذِي حَرِجَ فَقَالُوا: يَا رَسُولَ لَلّهِ! هَلْ عَلَيْهَا جُنَاحٌ أَنْ َ نَتَدَاوَى؟ قَالَ تَادَوَوْا، عِبَادَ اللَّهِ! فَإِنَّ اللَّهَ سُبْحَانَهُ لَمْ يَضَعْ دَاءً إِ َّ وَضَعَ مَعَهُ شِفَاءً. إِ َّ الْهَرَمَ. قَالُوا: يَا رَسُولَ لَلّهِ! مَا خَيْرُ مَا أعْطِيَ الْعَبْدُ؟ قَالَ خُلُقٌ حَسَنٌ.فِي الزوائد: إسناده صحيح، رِجَالُهُ ثقات. وقد روى بعضه أَبُو دَاوُد والترمذي أيضا .

1030. (3436) (7017)- Üsâme İbnu Şerik radıyallahu anh anlatıyor: "Bedevileri gördüm. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a bize şu işi yapmada bir günah var mı; şöyle davranmada günah var mı?" diye soruyorlardı. Onlara şöyle cevap vermişti:
"Allah'ın kulları! Allah, (sizlerin sorduğu şeyleri işleyen kimseden) günahı kaldırmıştır. Ancak din kardeşinin ırzından (şeref ve haysiyetinden) bir şeyler kırpan kimse bu hükmün dışındadır. İşte haram olan budur."
Bedeviler bu defa: "Ey Allah'ın Resûlü! Hastalandığımız zaman tedavi yollarını aramasak, bu günah mıdır?" diye sordular. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Tedavi arayın ey Allah'ın kulları! Zira, Allah Teâla hazretleri koyduğu her hastalığa şifa da koymuştur, bundan sadece ihtiyarlık hariçtir, (onun tedavisi yok)" buyurdular.
Bedeviler yine sordular: "Ey Allah'ın Resûlü! Kula verilen (hasletler)in en hayırlısı hangisidir?" Aleyhissalâtu vesselâm: "Güzel huy!" buyurdular."[1408]

1031- 7018- 3437- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الصَّبَاحِ. أَنْبَأنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنِ ابْنِ أَبِي خِزَامَةَ عَنْ أَبِي خِزَامَةَ؛ قَالَ: سُئِلَ رَسُولُ لَلّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَرَأَيْتَ أَدْوِيَةً نَتَدَاوَى بِهَا وَرُقًى نَسْتَرْقِي بِهَا وَتُقًى نَتَّقِيهَا هَلْ تَرُدُّ مِنْ قَدَرِ اللَّهِ شَيْئاً؟ قَالَ: هِيَ مِنْ قَدَرِ اللَّهِ .

1031. (3437) (7018)- Ebu Hizâme radıyallahu anh anlatıyor: "(Bir gün, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a: "Tedavi için kullandığınız ilaçlar" şifa isteğiyle okunan dualar ve (düşmanlardan) korunmak için kullandığımız koruyucu şeyler hakkında ne dersiniz, bunlar Allah'ın kaderinden bir şeyi geri çevirip değiştirir mi?" diye sormuşlardı.

"Bu saydıklarınız da Allah'ın kaderindendir" diye cevap verdi."[1409]

1032- 7019- 3438- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ. ثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَهْدِيٍّ. ثَنَا سُفْيَانُ عَنْ عَطَاءِ بْنِ السَّائِبِ عَنْ أَبِي عَبْدُ الَرَّحْمَنِ عَنْ عَبْدِ اللّهِ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَاَلَ: مَا أَنْزَلَ اللّهُ دَاءً إِلَّا أَنْزَلَ لَهُ دَوَاءً.فِي الزوائد: إسناد حديث عبد اللّه بن مسعود ضحيح. رِجَالُهُ ثقات .

1032. (3438) (7019)- Abdullah İbnu Mes'ud radıyallahu anh anlatıyor; "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Allah hiçbir hastalık indirmedi ki şifasını da indirmemiş olsun."[1410]

1033- 7020- 3441- حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ وَكِيعٍ. ثَنَا أَبُو يَحْيَى الْحِمَّانِيُّ عَنِ ا٬عْمَشِ عَنْ يَزِيدَ الرَّقَاشِيِّ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ؛ قَاَلَ: دَخَلَ النَّبِيُّ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى مَرِيضٍ يَعُودُهُ. قَالَ: أَتَشْتَهِى شَيْئاً؟ قَالَ: أَشْتَهِى كَعْكاً. قَالَ: نَعَمْ فَطَلَبُوا لَهُ.فِي الزوائد: إسناده ضعيف، لضعف يزيد الرقاشي .

1033. (3441) (7020)- Hz. Enes radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm "geçmiş olsun" ziyareti için uğradığı bir hastaya: "Bir şey yemek arzu ediyor musun?" diye sordu. Adam: "Kek!" dedi. Resûlullah: "Hay hay!" dedi ve hastaya kek aradılar."[1411]

*** PERHİZ**

1034- 7021- 3443- حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَبْدِ الْوَهَّابِ. ثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ. ثنا بْنُ
الْمُبَارَكِ عَنْ عَبْدِ الْحَمِيدِ بْنِ صَيْفِيٍّ)مِنْ وَلَدِ صُهَيْبٍ(عَنْ أبِيهِ عَنْ جَدِّهِ صُهَيْبٍ؛ قَالَ: قَدِمْتُ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَبَيْنَ يَدَيْهِ خُبْزٌ وَتَمْرٌ. فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: »ادْنُ فَكُلْ« فَأَخَذْتُ آكُلُ مِنَ التَّمْرِ. فَقَالَ النَّبِيُّ: صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَأْكُلُ تَمْراً وَبِكَ رَمَدٌ؟ قَالَ فَقُلْتُ: إِنِّى أَمْضَغُ مِنْ نَاحِيَةٍ أُخْرى فَتَبَسَّمَ رَسُولُ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.فِي الزوائد: إسناده صحيح رِجَالُهُ ثقات .

1034. (3443) (7021)- Süheyb radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın yanına gelmiştim, yanında ekmek ve kuru hurma vardı. Bana: "Yanaş ve ye!" buyurdular. Bunun üzerine (yanaştım)ve hurmadan yemeye başladım. Aleyhissalâtu vesselâm: "Sende göz hastalığı bulunduğu halde hurma mı yiyorsun?" dedi. Ben: "Diğer bir kenardan çiğniyorum!" dedim. Aleyhissalâtu vesselâm tebessüm buyurdular."[1412]

*** HASTA YEMEĞE ZORLANMAZ**

-1035 -7022 -3444 -حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ نُمَيْرٍ. ثَنَا بَكْرُ بْنُ يُونُسَ بْنِ بُكَيْرٍ عَنْ مُوسَي ابْنِ عَلِيِّ بْنِ رَبَاحٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ الْجُهَنِيِّ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: َ تُكْرِهُوا مَرْضَاكُمْ عَلَى الطَّعَامِ وَالشَّرَابِ. فَإِنَّ اللّٰهَ يُطْعِمُهُمْ وَيَسْقِيهِمْ.فِي الزوائد: إسناده حسن. ُن بكر بنَ يُونس بن بكير مختلف فيه. وباقي رِجَال ا"سناد ثقات. والحديث رواه والترمذي إ لفظة »الشراب« فلذك اوردته فِي الزوائد .

1035. (3444) (7022)- Ukbe İbnu Âmir el-Cühenî radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Hastalarınızı yeyip içmeye zorlamayın. Zira Allah onları yedirir, içirir."[1413]

*** ÇÖREK OTU**

1036- 7023- 3448- حَدَّثَنَا أَبُو سَلَمَةَ، يَحْيَى بْنُ خَلَفٍ. ثنَا أَبُو عَاصِمٍ عَنْ عُثْمَانَ بْنُ عَبْدِ الْمَلِكِ، قَالَ: سَمِعْتُ سَالِمَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ يُحَدِّثُ عَنْ أَبِيهِ؛ أَنَّ رَسُولَ لِلَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ
وَسَلَّمَ قَالَ: عَلَيْكُمْ بِهِذِهِ الْحَبَّةِ السَّوْدَاءِ. فَإِنَّ فِيهَا شِفَاءً مِنْ كُلِّ دَاءٍ إِلَّا السَّامَ.فِي الزوائد: حديث اِبْنِ عمر حسن و عُثْمَانَ بن عبد الملك مختلف فِيهِ .

1036. (3448) (7023)- İbnu Ömer radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Size şu çörek otunu tavsiye ederim. Zira onda, ölümden başka her derde şifa vardır."[1414]

*** BAL**

1037- 7024- 3450- حَدَّثَنَا مُحْمُودُ بْنُ خِدَاشٍ. ثَنَا سَعِيدُ بْنُ زَكَرِيَّاءَ الْقُرَشِيُّ. ثَنَا الزُّبَيْرُ ابْنُ سَعِيدٍ الْحَشِمِيُّ عَنْ عَبْدِ الْحَمِيدِ بْنِ سَالِمٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ لَعِقَ الْعَسَلَ ثَثَ غَدَوَاتٍ كُلِّ شَهْرٍ لَمْ يُصِبْهُ عَظِيمٌ مِنَ الْبَءِ. فِي الزوائد: إسناده ليّن. ومع ذَلِكَ فهو منقطع. قَالَ البخاري: نعرف لعبد الحميد سماعا من أبي هُرَيْرَةَ .

1037. (3450) (7024)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Her ay üç sabah bal yalayan kimseye büyük bir bela (hastalık) gelmez."[1415]

1038- 7025- 3451- حَدَّثَنَا أَبِي بِشْرٍ بَكْرُ بْنُ خَلَفٍ. ثَنَا عُمَرُ بْنُ سَهْلٍ. ثَنَا أَبُو حَمْزَةُ الْعَطَّارُ عَنِ الْحَسَنِ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللّهِ؛ قَالَ: أُهْدِيَ لِلنَّبِيِّ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَسَلٌ. فَقَسَمَ بَيْنَنَا لُعْقَةً. فَأَخَذْتُ لُعْقَتِى. ثُمَّ قُلْتُ: يَا رَسُولَ للّهِ! أَزْدَادُ أُخْرَى؟ قَالَ نَعَمْ.فِي الزوائد: هَذَا إسناده مختلف فِيهِ من أجل أَبِي حمزة. اسمه إسحاق بن الربيع. و كَذلك عمر بن سهل .

1038. (3451) (7025)- Hz. Câbir radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a bal hediye edilmişti. Aramızda lokma lokma taksim etti. Ben kendi payımı aldım, sonra ben: "Ey Allah'ın Resûlü, bir lokma daha isterim!" dedim. "Pekiyi!" buyurdu."[1416]

1039- 7026- 3452- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ سَلَمَةَ. ثَنَا زَيْدُ بْنُ الْحُبَابِ. ثَنَا سُفْيَانَ عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ عَنْ أَبِي ا٬حْوَصِ عَنْ عَبْدِ اللّهِ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: عَلَيْكُمْ بِالشِّفَاءَيْنِ: الْعَسَلِ وَالْقُرْآنِ. فِي الزوائد: إسناده صحيح رِجَال ثقات .

1039. (3452) (7026)- Abdullah (İbnu Mes'ud) radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Size şu iki şifayı tavsiye ederim: "Bal ve Kur'ân."[1417]

AÇIKLAMA:

Balla ilgili açıklama geçti.[1418]

*** MANTAR VE MEDİNE'NİN ACVE HURMASI**

1040- 7027- 3453- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ نُمَيْرٍ. ثَنَا أَسْبَاطُ بْنُ مُحَمَّدٍ. ا؛عْمَشُ عَنْ جَعْفَرِ ابْنِ إِيَاسٍ عَنْ شَهْرِ بْنِ حَوْشَبٍ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ وجَابِرٍ قَاَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: اَلْكَمْأَةُ مِنَ الْمَنِّ. وَمَاؤُهَا شِفَاءٌ لِلْعَيْنِ. وَالْعَجْوَةُ مِنَ الْجَنَّةِ. وَهِىَ شِفَاءٌ مِنَ الْجَنَّةِ.حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مَنْمُونٍ وَ مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ الرَّقِّيَّانِ، قَاَ: ثَنَا سَعِيدُ بْنُ مَسْلَمَةَ بْنِ هِشَامٍ عَنِ ا؛عْمَشِ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ إِيَاسٍ عَنْ أَبِي نَضْرَةَ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِثْلَهُ.فِي الزوائد: إسناده حسن. وشهر مختلف فِيهِ لكن قبل: الصواب عن شهر عن أَبِي هُرَيْرَةَ كما فِي رواية غير المصنف .

1040. (3453) (7027)- Ebu Sa'îd ve Câbir radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Mantar kudret helvası (nevi)ndendir. Suyu göze şifadır. Acve hurması cennettendir ve cinnete karşı şifadır."[1419]

1041- 7028- 3456- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ. ثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَهْدِيٍّ. ثَنَا الْمُشْمَعِلُّ بْنُ أَيَاسٍ الْمُزَنِيُّ. حَدَّثَنِى عَمْرُو بْنُ سُلَيْمٍ؛ قَالَ: سَمِعْتُ رَافِعَ بْنَ عَمْرٍو الْمُزَنِيَّ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: الْعَجْوَةُ وَالصَّخْرَةُ مِنَ الْجَنَّةِ. قَالَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ: حَفِظْتُ الصَّخْرَةَ مِنْ فِيهِ.فِي الزوائد: إسناده صحيح رِجَالُهُ ثقات .

1041. (3456) (7028)- Râfi' İbnu Amr el-Müzeni radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Acve (ismindeki Medine hurması) ve Sahra (adındaki Mescid-i Aksa'da yer alan taş) cennettendir."
Râvi Abdurrahman derki: "Ben sahra kelimesini şeyhimin ağzından dinledim."[1420]

1042- 7029- 3457- حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ يُوسُفَ بْنِ سَرْحٍ

الْفِرْيَابِيُّ. ثَنَا عَمْرُو بْنُ بَكْرٍ السَّكْسَكِيُّ. ثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ أبِي عَبْلَةَ قَالَ: سَمِعْتُ أبَا أُبَيِّ بْنَ أُمِّ خَرَامٍ وَ كَانَ قَدْ صَلّي مَعَ رَسُولِ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْقِبْلَتَيْنِ يَقُولُ: سَمِعْتُ رَسُولَ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: عَلَيْكُمْ بِالسَّنَى وَالسَّنُّوتِ. فَإنَّ فِيهِمَا شِفَاءً مِنْ كُلِّ دَاءٍ إلَّا السَّامَ قِيلَ: يَا رَسُولَ للهِ! وَمَا السَّامُ؟ قَالَ: الْمَوْتُ.قَالَ عُمْرٌو: قَالَ بْنُ أبِي عَبْلَةَ: السَّنُّوتُ الشِّبِتُ. وَ قَالَ أخَرُونَ: بَلْ هُوَ الْعَسَلُ الَّذِي يَكُونُ فِي زِقَاقِ السَّمْنِ. وَهُوَ قَوْلُ الشَّاعِرِ:هُمُ السَّمْنُ بِالسَّنُّوتِ َألْسَ فِيهِمُ وَهُمَ يَمْنَعُونَ جَارَهُمْ أنْ يُقَرَّدَا.فِي الزوائد: فِي إسناده عمرو بن بكر السكسكي. قَالَ فِيهِ اِبْنِ حبان: روى عن إِبْرَاهِيمَ بن أَبِي عبلة ا'وابد والطامات. يحل اتجاج به. لكن قَالَ الحكم: إنه إسناد صحيح .

1042. (3457) (7029)- Ebu Übey İbnu Ümmi Haram radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Sinameki ve sennût (yani tereyağı tulumuna konulan bal veya dereotu) yemenizi tavsiye ederim. Çünkü bu iki şeyde sâm'dan başka her hastalığa karşı şifa vardır."
"Ey Allah'ın Resûlü sâm nedir?" diye sorulmuştu. "Ölüm!" buyurdular."
Râvi Amr dedi ki: "İbnu Ebî Able'nin söylediğine göre, sennût dereotudur, bazı başka alimler de "Bilakis, yağ tulumuna konan baldır, şairin şu beytinde sennût bu mânadadır" demiştir.
"Onlar tereyağı tulumundaki bal ile tereyağı gibidirler, aralarında hıyânet yoktur. Onlar komşularına hile yapılmasına da mâni olurlar." [1421]

*** NAMAZ ŞİFADIR**

-1043 -7030 -3458 -حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ مُسَافِرٍ. ثَنَا السَّرِيُّ بْنُ مِسْكِينٍ. ثَنَا ذُوَادُ بْنُ عُلْبَةَ عَنْ لَيْثٍ عَنْ مُجَهِدٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَك هَجَّرَ النَّبِيُّ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَهَجَّرْتُ. فَصَلَّيْتُ ثُمَّ جَلَسْتُ. فَالْتَفَتَ إِلَيَّ النَّبِيُّ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: اشْكَمَتْ دَرْد؟ قُلْتُ: نَعَمْ. يَا رَسُولَ للّٰهِ! قَالَ: قُمْ فَصَلِّ فإِنَّ فِي الصَّةِ شِفَاءً.حَدَّثَنَا أَبُو الْحَسَنِ الْقَطَّانُ. ثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ نَصْرٍ. ثَنَا أَبُو سَلَمَةَ. ثَنَا ذُوَادُ بْنُ عُلْبَةَ. فَذَكَرَ نَحْوَهَ وَ قالَ فِيهِ: اشِكَمَتْ دَرْد. يَعْنِي تَشْتَكِى بَطْنَكَ بِالْفَارِسِيَّةِ. قَالَ أَبُو عَبْدِ اللّهِ: حَدَّثَ بِهِ رَجُلٌ ،هْلِهِ. فَاسْتَعْدَواْ عَلَيْهِ.فِي الزوائد: فِي إسناده ليث، وهو اِبْنِ أَبِي سليم. وقد ضعفه الجمهور. جَاءَ فِي هامش الطبعة الهندية ما يأتيك قَالَ الفيروز آبادي فِي باب تكلم النَّبِيّ بالفارسية: ما صح شئ. ثم قَالَ: قلت رِجَال هَذَا الحديث كلهم بأمونون، إ ذؤاد بن علبة فإنه ضعيف. قَالَ اِبْنِ حبان: منكر الحديث جدا يروي عن الثقات ما أصل له، ومنالضعفاء ما يعرف.كما يكره فِي التهذيب .

1043. (3458) (7030)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "(Bir keresinde) Resûlullah Aleyhissalâtu vesselâm erken namaza kalktı. Ben de erken kalktım ve biraz namaz kıldıktan sonra oturdum. "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bana dönüp baktı ve (Farsça): "Karnın mı ağrıyor?" buyurdu. Ben: "Evet! Ey Allah'ın Resûlü!" dedim.

"Öyleyse kalk! Namaz kıl! Çünkü namazda şifa var!" buyurdular."[1422]

AÇIKLAMA:

Namazda şifa olması hususunda yapılan bazı açıklamalar şöyledir:

1) Namaz bedenen birçok hareketleri ihtiva etmektedir. Bunların sağlığa tesiri herkesçe bilinen bir husustur.

2) Namaz mukaddes bir ibadettir, feyzle doludur. Kişinin onun feyzinden feyizlenmesi, maddî-manevî hastalıklarına şifa bulması rahmet-i ilahiyeden beklenir.

3) Namaz bir meşguliyettir: Zihnin, fikrin, hayalin, dikkatin dünyevî umurdan koparılıp meâliyâta, ruhâniyata, maneviyâta çekilmesidir. Hele huşû, hudû ve huzur ile kılınan namaz, insanı, dünyevi olan ihsaslardan fevkalade uzaklaştıracak, acılarını, ızdıraplarını duymaz hale getirecek, en azından onları asgari seviyede algılar, hisseder durumda tutacaktır. Bu çeşit, ruhî tahavvül ve tegayyürlerin bir kısım hastalıkların gelişme seyrini tâdil edeceği söylenebilir. Nitekim tababette, tedavinin çeşitli usulleri vardır: Hastaya telkin, dua, ümit, sevinç ve heyecan vermek; unutturmak, ferahlatmak, efkâr ve üzüntüsünü gidermek; mahcup etmek vs... Namazda bunların bir kısmı vardır. Daha önce örnekler geçtiği üzere Ashabın namaz esnasında gürültü duymadıkları, yaralarındaki acıyı hissetmedikleri vs. rivayetlerle sabittir. Dolayısıyla namazın, hadiste kaydedilen örnekte olduğu üzere, karın ağrısı gibi, gelip-geçici bir kısım rahatsızlıklârın giderilmesinde ilaca, doktora gidinceye kadar hemen tevessül edilecek bir çare olarak düşünülmesi gerekir. Şüphesiz, bütün rahatsızlıkların giderilmesinde, ilk ve son yegane çare namazdır denmiyor. Zaten pek çok hadiste her derdin dermanı bulunduğu belirtilerek derman aramaya teşvik edilmiştir.[1423]

*** IRKU'N-NESÂ'NIN İLACI**

1044- 7031 -3463- حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ وَرَاشِدُ بْنُ سَعِيدٍ الرَّمْلِيُّ، قَاَ: ثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ. ثَنَا هِشَامُ بْنُ حَسَّانٍ. ثَنَا أَنَسُ بْنُ سِيرِينَ؛ أَنَّهُ سَمِعَ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ يَقُولُ: سَمِعْتُ رَسُولَ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: شِفَاءُ عِرْقِ النَّسَا أَلْيَةُ شَاةٍ أَعْرَابِيَّةٍ تُذَابُ. ثُمَّ تُجَزَّأُ ثَثَةَ أَجْزَاءٍ ثُمَّ يُشْرَبُ عَلى الرِّيقِ فِي كُلِّ يَوْمٍ جُزْءٌ.فِي الزوائد: إسناده صحيح رِجَالُهُ ثقات .

1044. (3463) (7031)- Enes İbnu Mâlik radıyallahu anh anlatıyor. "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Irku'n-nesânın (oturak hizasından topuğa kadar uzanan bir sinirin) ilacı, arabî bir koyunun kuyruğudur. Bu kuyruk eritilip üç kısma ayrılır, sonra her sabah aç karnına bir parça içilir."[1424]

AÇIKLAMA:

Alimler, hadislerde gelen bir kısım tedavi usullerinin "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın yaşadığı coğrafya ve iklim şartlarına mahsus olduğuna, burada da böyle bir durum olabileceğine dikkat çekerler; havadaki kuruluk sebebiyle yakalanılan ırku'n-nesaya hadiste temas edilen tedavi usulünün uygun olacağını belirtirler. Herhangi bir ilacın şifasının her yerde müessir olacağına, hadisteki beyanın âmm olduğuna dair bir delil, bir karîne yoksa hususiliğinin unutulmaması gereği bir prensip olarak vazedilmiştir. Bu durumu, tıpla ilgili bölümde, örnekler vererek ısrarla belirttik. [1425]

*** HUMMA**

1045- 7032- 3469- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثنَا وَكِيعٌ عَنْ مُوسَى بْنِ عُبَيْدَةَ عَنْ عَلْقَمَةَ بْنِ مَرْثَدٍ عَنْ حَفْصِ بْنِ عُبَيْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: ذُكِرَتِ الْحُمَّى عِنْدَ رَسُولِ للَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. فَسَبَّهَا رَجُلٌ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: َ تَسُبَّهَا. فَإِنَّهَا تَنْفِي الذُّنُوبَ كَمَا تَنْفِي النَّارُ خَبَثَ الْحَدِيدِ.فِي الزوائد: فِي إسناده مُوسَى بن عبيدة وهو ضعيف .

1045. (3469) (7032)- Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın yanında hummadan bahsedilmişti. Aleyhissalâtu vesselâm: "Onun hakkında fena söz sarfetmeyin. Çünkü o, günahları temizler, tıpkı ateşin demirdeki pası, cürufu temizlemesi gibi" buyurdular."[1426]

1046- 7033- 3475- حَدَّثَنَا أَبُو سَلَمَةَ يَحْيَى بْنُ خَلَفٍ. ثنَا عَبْدُ ا‘عْلَى عَنْ سَعِيدٍ عَنْ قَتَادَةَ عَنِ الْحَسَنِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ أَنَّ رَسُولَ للَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: الْحُمَّى كِيرٌ مِنْ كِيرِ جَهَنَّمَ. فَنَحُّوهَا عَنْكُمْ بِالْمَاءِ الْبَارِدِ.فِي الزوائد: إسناده صحيح و رِجَالُهُ ثقات .

1046. (3475) (7033)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Humma (ateşli hastalık), cehennemin körüklerinden bir körüktür. Siz onu soğuk su ile kendinizden uzaklaştırın." [1427]

AÇIKLAMA:

Hummanın su ile nasıl tedavi edileceği açıklandı.[1428]

*** HACAMAT**

1047- 7034- 3479- حَدَّثَنَا جُبَارَةُ بْنُ الْمُغَلِّسِ. ثَنَا كَثِيرُ بْنُ سُلَيْمٍ. سَمِعْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ يَقُولُ قَالَ رَسُولُ لِلّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَا مَرَرْتُ لَيْلَةَ أُسْرِيَ بِي بِمَ ٍ، إِّ قَالُوا: يَا مُحَمَّدُ! مُرْ أُمَّتَكَ بِالْحِجَامَةِ.فِي الزوائد: قَالَتْ وإن ضعف جبارة وكثير فِي إسناد حديث أنس، عقد رواه فِي حديث اِبْنِ مسعود، الترمذي فِي الجامع والشمائل، و قَالَ: حسن غريب. ورواه الحاكم فِي المستدرك من حديث اِبْنِ عَبَّاسٍ، و قَالَ: صحيح ا؟سناد. ورواه البزار فِي مسنده من حديث اِبْنِ عمر .

1047. (3479) (7034)- Hz. Enes radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Mirac sırasında yanlarından geçtiğim her zat bana mutlaka "Ey Muhammed! Ümmetine hacamat olmalarını emret demiştir."[1429]

1048- 7035- 3482- حَدَّثَنَا سُوَيْدُ بْنُ سَعِيدٍ. ثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُسْهِرٍ عَنْ سَعْدٍ ا؟سْكَافِ عَنِ ا٭صْبَغِ اِبْنِ نُبَاتَةَ عَنْ عَلِيٍّ قَالَ: نَزَلَ جِبْرِيلُ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِحِجَامَةِ ا٭خْدَ عَيْنِ وَالْكَاهِلِ.فِي الزوائد: فِي إسناده أصبغ بن نباتة التيمي الحنظليّ، وهو ضعيف .

1048. (3482) (7035)- Hz. Ali radıyallahu anh anlatıyor. "(Bir gün) Cebrail; Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a, Ahdaayn (boynun iki tarafındaki damar) hizasından ve kâhilden (iki omuzun arası) hacamat olma emrini getirdi."[1430]

1049- 7031- 3485- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ طَرِيفٍ. ثَنَا وَكِيعٌ عَنِ ا٭عْمَشِ عَنْ أَبِي سُفْيَانَ عَنْ جَابِرٍ؛ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَقَطَ عَنْ فَرَسِهِ عَلَى جِذْعٍ. فَانْفَكَّتْ قَدَمُهُ. قَالَ وَكِيعٌ: يَعْنِى أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ احْتَجَمَ عَلَيْهَا مِنْ وَثْءٍ.فِي الزوائد: إسناده صحيح، إن كَانَ أَبُو سفيان طلحة بن نافع

سممع من جَابِرٍ .

1049. (3485) (7036)- Hz. Câbir radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm (bir keresinde) atından bir hurma kütüğü üzerine düşmüş ve ayağı çıkmıştı."

Râvi Vekî' der ki: "Yani Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, bir incinmeden dolayı ayağının üstünden hacamat ettirmiştir."[1431]

*** HANGİ AYDA HACAMAT OLMALI?**

-1050 -7037 -3486 حَدَّثَنَا سُوَيْدُ بْنُ سَعِيدٍ. ثَنَا عُثْمَانَ بْنُ مَطرٍ عَنْ ذَكَرِيَّا بْنِ مَيْسَرَةَ عَنِ النَّهَاسِ ابْنِ قَهْمٍ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ؛ أَنَّ رَسُولَ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: مَنْ أَرَادَ الْحِجَامَةَ فَلْيَتَحَرَّ سَبْعَةَ عَشَرَ، أَوْ تِسْعَةَ عَشَرَ أَوْ إِحْدَى وَعِشْرِينَ. وَ يَتَبَيَّغْ بِأ حَدِكُمُ الدَّمُ فَيَقْتُلَهُ.فِي الزوائد: إن ا''سناد ضعيف لضعف النهاس بن قهم. وأشار إِلَى أن المتن صحيح .

1050. (3486) (7037)- Hz. Enes radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kim hacamat olmak isterse, ayın 17 veya 19 veya 21'ini arasın. Sakın, kan fazlalaşmak suretiyle birinize galebe çalıp onu öldürmesin."[1432]

-1051 -7038 -3488 حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُصَفَّى الْحِمْصِيُّ. ثَنَا عُثْمَانُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ. ثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ عِصْمَةَ عَنْ سَعِيدِ بْنِ مَيْمُونٍ عَنْ نَافِعٍ؛ قَالَ: قَالَ ابْنُ عُمَرَ: يَا نَافِعُ! تَبَيَّغَ بِيّ الدَّمُ. فَأْتِنِي بِحَجَّامٍ. وَاجْعَلْهُ شَابًّا وَ تَجْعَلْهُ شَيخاً وَ صَبيًّا.قَالَ، وَقَالَ اِبْنُ عُمَرُ: سَمِعْتُ رَسُولَ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: الْحِجَامَةُ عَلَى الرِّيقِ أَمْثَلُ. وَهِيَ تَزِيدُ فِي الْعَقْلِ وَتَزِيدُ فِي الْحِفْظِ وَتَزِيدُ الْحَافِظَ حِفْظاً. فَمَنْ كَانَ مُحْتَجِماً، فَيَومَ الْخَمِيسِ عَلَى اِسْمِ اللَّهِ وَاجْتَنِبُوا الْحِجَامَةَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ وَيَوْمَ السَّبْتِ وَيَوْمَ ا'حَدِ. وَاحْتَجِمُوا يَوْمَ ا''ثْنَيْنِ وَالثَّلَاثَاءِ. وَاجْتَنِبُوا الْحِجَامَةَ يَوْمَ ا'رْبِعَاءِ. فَإِنَّهُ الْيَوْمُ الَّذِي أُصِيبَ فيهِ أَيُّوبُ بِالْبَلَاءِ. وَمَا يَبْدُو جُذَّامٌ وَ بَرَصٌ إَّ فِي يَوْمِ ا'رْبِعَاءِ أَوْ لَيْلَةِ ا'رْبِعَاءِ.فِي الزوائد: قَالَ الذهبي، فِي ترجمة عَبْدُ اللهِ بن عصمة عن سَعِيد بن ميمون: مجهول.و كَذَا قَالَ المزي فِي التهذيب .

1051. (3488) (7038)- İbnu Ömer radıyallahu anhüma (âzadlısına): "Ey Nâfî bana kan galebe çaldı, benim için bir haccâm getir, getireceğin haccâm genç olsun, yağlı veya çocuk olmasın" dedi. Devamla İbnu Ömer dedi ki: "Ben Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın: "Aç karnına hacamat olma idealdir, [onda şifa ve

bereket vardır] aklı artırır. Hafızayı güçlendirir. Hafız olmak isteyenlerin hıfzetme kabiliyetini artırır. Hacamat olmak isteyen Allah'ın adıyla perşembe günü hacamat olsun. Cuma, cumartesi, pazar günlerinde hacamat olmaktan kaçının. Pazartesi ve Salı günü de hacamat olunuz. Çarşamba günü hacamat olmaktan kaçının. Çünkü o, Eyyûb aleyhisselâm'ın belaya düştüğü gündür. Cüzzâm ve alaca hastalığı da sadece çarşamba günü veya çarşamba gecesi zuhûr eder" dediğini işittim."[1433]

*** İSMİD SÜRMESİ**

-1052 -7039 -3495 -حَدَّثَنَا أَبُو سَلَمَةَ، يَحْيَى بْنُ خَلَفٍ. ثَنَا أَبُو عَاصِمٍ. حَدَّثَنِي عُثْمَانُ بْنُ عَبْدِ الْمَلِكِ؛ قَالَ: سَمِعْتُ سَالِمَ بْنَ عَبْدِ اللّهِ يُحَدِّثُ عَنْ أبيهِ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: عَلَيْكُمْ بِا‘‘ثْمِدِ فَإِنَّهُ يَجْلُو الْبَصَرَ وَيُنْبِتُ الشَّعَرَ.فِي الزوائد: فِي إسناده حديث اِبْنِ عمر مقَال. ‘ن عُثْمَانَ بن عبد الملك قَالَ فِيهِ ابو حاتم: منكر الحديث. و قَالَ اِبْنِ معين: ليس به بأس. وذكره اِبْنِ حبان فِي الثقات. وباقي رِجَال ا‘‘سناد ثقات .

1052. (3495) (7039)- İbnu Ömer radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Size ismidi tavsiye ederim. Zira o, gözü(n görme gücünü) parlatır ve kirpikleri (besleyip) bitirir."[1434]

-1053 -7040 -3496 -حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا عَبْدُ الرَّحِيمِ بْنُ سُلَيْمَانَ عَنْ إِسْمَاعِيلَ ابْنِ مُسْلِمٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْمُنْكَدِرِ عَنْ جَابِرٍ؛ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: عَلَيْكُمْ بِا‘‘ثْمِدِ عِنْدَ النَّوْمِ فَإِنَّهُ يَجْلُو الْبَصَرَ وَيُنْبِتُ الشَّعَرَ.فِي الزوائد: إن المته أخرجه عروة من غير طريق جَابِرٍ. ولم يبين إسناده حديث جابر .

1053. (3496) (7040)- Hz. Câbir radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Uyuyacağınız zaman ismidle sürme çekmenizi tavsiye ederim. Çünkü o, gözü(n görme gücünü) parlatır ve kılları (yani kirpikleri besleyip) bitirir."[1435]

AÇIKLAMA:

Sürme ile ilgili açıklama yapıldı. [1436]

*** KUR'AN'LA TEDAVİ**

1054- 7041- 3501- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبَيْدِ بْنِ عُتْبَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمنِ الْكِنْدِيُّ. ثنَا عَلِيُّ بْنُ ثَابِتٍ. ثنَا سُعَادُ بْنُ سُلَيْمَانَ عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ عَنِ الْحَارِثِ عَنْ عَلِيٍّ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: خَيْرُ الدَّوَاءِ الْقُرْآنُ.فِي الزوائد: فِي إسناده الحارث ا٬عور وهو ضعيف .

1054. (3501) (7041)- Hz. Ali radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "İlaçların en hayırlısı Kur'ân'dır."[1437]

AÇIKLAMA:

Daha önce açıklandığı üzere, birçok âyet Kur'ân'da mü'minler için şifa bulunduğunu te'yid etmiştir. [1438]

*** GÖZ DEĞMESİ**

1055- 7042- 3508- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ. ثنَا أَبُو هِشَام الْمَخْزُومِيُّ. ثنَا وُهَيْبٌ عَنْ أَبِي وَاقِدٍ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ بَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ عَائِشَةَ؛ قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ لله صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: اسْتَعِيذُ بِاللَّهِ. فإِنَّ الْعَيْنَ حَقٌّ.فِي الزوائد: فِي إسناده أَبُو واقد، واسمه صالح بن مُحَمَّد بن زائدة الليش، وهو ضعيف .

1055. (3508) (7042)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "(Göz değmesinden) Allah'a sığının. Zira göz değmesi haktır."[1439]

*** RUKYE (DUA İLE TEDAVİ)**

1056- 7043- 3514- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ إِدْرِيسَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عُمَارَةَ عَنْ أَبِي بَكْرِ بْنِ مُحَمَّدٍ؛ أَنَّ خَالِدَةَ بِنْتَ أَنَسٍ أُمَّ بَنِي حَزْمٍ السَّاعِدِيَّةَ جَاءَتْ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَعَرَضَتْ عَلَيْهِ الرُّقَى فَأَمَرَهَا بِهَا.فِي الزوائد: إسناده صحيح، رِجَالُهُ ثقات. ولم يكن لخالدة شئ فِي الكتب الستة سوى هَذَا الحديث عند المصنف .

1056. (3514) (7043)- Halide Bintu Enes Ümmü Benî Hazm es-Sâidiyye radıyallahu anhâ'nın anlattığına göre: "Resûlullah Aleyhissalâtu vesselâm'a gelmiş, (tedavide okuduğu) duayı Aleyhissalâtu vesselâm'a (kontrol ettirmek üzere) arz etmiştir. Aleyhissalâtu vesselâm (dua metninde mahzurlu bir kelam görmediği için) o duayı tedavide okumasına ruhsat vermiştir."[1440]

AÇIKLAMA:

Dua ile (rukye=nefes etme) tedavi cahiliye geleneğinde vardı. Bir kısım dualarda, şeytan ve putların isimleri, manasız sözler de bulunmakta idi. İslâm'dan sonra Resûlullah bunları kontrolden geçirmiş, mahzurlu olmayanlara tedavide okunması için izin vermiştir.[1441]

*** YILAN VE AKREP SOKMASINA KARŞI RUKYE (DUA)**

1057- 7044- 3518- حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ بَهْرَامَ. ثَنَا عُبَيْدُ اللّهِ الأشْجَعِيُّ عَنْ سُفْيَانَ عَنْ سُهَيْلِ بْنِ أَبِي صَالِحٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: لَدَغَتْ عَقْرَبٌ رَجُلاً فَلَمْ يَنَمْ لَيْلَتَهُ. فَقِيلَ لِلنَّبِيِّ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ فُلاناً لَدَغَتْهُ عَقْرَبٌ فَلَمْ يَنَمْ لَيْلَتَهُ. فَقَالَ: أَمَا إِنَّهُ لَوْ قَالَ، حِينَ أَمْسىَ: أَعُوذُ بِكَلِمَاتِ اللّهِ التَّامَاتِ مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ مَا ضَرَّهُ لَدْغُ عَقْرَبٍ حَتَّى يُصْبِحَ.فِي الزوائد: إسناده صحيح رِجَالُهُ ثقات .

1057. (3518) (7044)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Bir adamı akrep sokmuştu. O gece acıdan uyuyamadı. Resûlullah Aleyhissalâtu vesselâm'a: "Falancayı akrep soktu, bu yüzden geceleyin hiç uyuyamadı" diye haber verilmişti. Şöyle buyurdular: "Keşke akşamleyin şu duayı okusaydı: Eûzu bikelimâtillahi't-tâmmâti min şerri mâ halaka" (Yarattığının şerrinden Allah'ın mükemmel kelimelerine sığınırım)" deseydi, akrebin sokması sabaha kadar ona zarar vermezdi."[1442]

1058- 7045- 3519- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ ثَنَا عَفَّانُ. ثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ بْنُ زِيَادٍ. ثَنَا عُثْمَانَ ابْنُ حَكِيم. حَدَّثَنِي أَبُو بَكْرِ بْنُ عَمْرِو بْنِ حَزْمٍ؛ عَنْ عَمْرِو بْنِ حَزْمٍ قَالَ: عَرَضْتُ النَّهْشَةَ مِنَ الْحَيَّةِ عَلَى رَسُولِ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَمَرَنِي بِهَا.فِي الزوائد: قَالَ والترمذي هذا مرسل. و أَبُو بَكْرٍ هو أَبُو مُحَمَّد بن عمرو بن حزم فإنه لم يدرك حده .

1058. (3519) (7045)- Amr İbnu Hazm radıyallahu anh anlatıyor: "Yılan sokmasına karşı okunan duayı Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a arzettim, onu okumama izin verdi."[1443]

*** RESÛLULLAH'IN OKUDUĞU ŞİFA DUASI**

1059- 7047- 3524- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، وَحَفْصُ بْنُ عُمَرَ، قَاَ: ثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ ثَنَا سُفْيَانُ عَنْ عَاصِمِ بْنِ عُبَيْدِ اللَّهِ عَنْ زِيَادِ بْنِ ثُوَيْبٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: جَاءَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَعُودُنِي، فَقَالَ لِي: أَ أَرْقِيكَ بِرُقْيَةٍ جَاءَنِي بِهَا جِبْرَائِيلُ؟ قُلْتُ: بِأَبِي وَأُمِّي. بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ! قَالَ: »بِسْمِ اللَّهِ أَرْقِيكَ. وَ اللَّهُ يَشْفِيكَ. مِنْ كُلِّ دَاءٍ فِيكَ. مِنْ شَرِّ النَّفَّاثَاتِ فِي الْعُقَدِ وَمِنْ شَرِّ حَاسِدٍ إِذَا حَسَدَ« ثَثَ مَرَّاتٍ .

فِي الزوائد: فِي إسناده عاصم بن عبيد اللّه بن عاصم بن عمر العمري، وهو ضعيف .

1059. (3524) (7046)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm (hastalığım sırasında) bana geçmiş olsun ziyaretine gelmişti. Bana: "Seni, Cebrail'in bana getirdiği dua ile tedavi etmeyeyim mi?" buyurdular. Ben: "Annem babam sana kurban olsun ey Allah'ın Resûlü! Evet!" dedim. Okudular: "Bismillahi erkîke vallahu yeşfike min külli dâin fîke min şerri'n-neffâsâti fi'l-ukadi ve min şerri hâsidin izâ hased (Allah'ın adıyla sana okuyorum, sende olan her hastalığa karşı, düğümlere üfleyenlerin şerrine, hased ettikleri zaman hasedçilerin şerrine karşı Allah şifa versin (veya şifayı verecek olan Allah'tır)." Bunu üç sefer okudu."[1444]

*** HUMMAYA KARŞI DUA**

1060- 7047- 3527- حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عُثْمَانَ بْنِ سَعِيدِ بْنِ كَثِيرِ بْنِ دِينَارٍ الْحِمْصِيُّ. ثنَا أَبِي عَنِ ابْنِ ثَوْبَانَ عَنْ عُمَيْرٍ ؛ أَنَّهُ سَمِعَ جُنَادَةَ بْنَ أَبِي أُمَيَّةَ قَالَ: سَمِعْتُ عُبَادَةَ بْنَ الصَّامِتِ يَقُولُ: أَتَى جِبْرَائِلُ عَلَيْهِ السَّمُ، النَّبِيَّ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ يُوعَكُ.فَقَالَ بِسْمِ اللَّهِ أَرْقِيكَ. مِنْ كُلِّ شَيْءٍ يُؤْذِيكَ. مِنْ حَسَدِ حَاسَدٍ وَمِنْ كُلِّ عَيْنِ اللَّهُ يَشْفِيكَ.فِي الزوائد: إسناده حسن. ‘ن اِبْنِ ثوبان اسمه عَبْدُ الرَّحْمَنِ بن ثَّابت. و اِبْنِ ثوبان مختلف فِيهِ. وباتي رِجَال ا‘‘سناد ثقات .

1060. (3527) (7047)- Ubâde İbnu's-Sâmit radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, şiddetli bir hummaya yakalanmış iken Cebrail aleyhisselâm gelmişti. Efendimizi tedavi için şu duayı okudu: "Bismillahi erkîke min kûlli şey'in yüz'ike min hasedi hâsidin ve min külli aynin. Allah u yeşfike. (Sana Allah adıyla okuyor, sana eza veren her şeyden, hasedcinin hasedinden ve herbir (kem) gözden şifa diliyorum. Allah sana şifa versin."[1445]

*** MUSKA TAKMA**

-1061 -7048 -3530 -حَدَّثَنَا أَيُّوبُ بْنُ مُحَمَّدٍ الرَّقِّيُّ. ثَنَا مُعَمَّرُ بْنُ سُلَيْمَانَ. ثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ بِشْرٍ عِنِ ا ٔعْمَسِ عَنْ عَمْرِو بْنِ مُرَّةَ عَنْ يَحْيَى بْنِ الْجَزَّارِ عَنِ ابْنِ أُخْتِ زَيْنَبَ امْرَأَةِ عَبْدِ اللَّهِ؛ عَنْ زَيْنَبَ؛ قَالَتْ: كَانَت عَجُوزٌ تَدْخُلُ عَلَيْنَا تَرْقِي مِنَ الْحُمْرَةِ. وَ كَانَ لَنَا سَرِيرٌطَوِيلُ
الْقَوَائِمِ. وَ كَانَ عَبْدُ اللَّهِ إِذَا دَخَلَ تَنَحْنَحَ وَصَوَّتَ. فَدَخَلَ يَوْماً. فَلَمَّا سَمِعْتُ صَوْتَهُ احْتَجَبَتْ مِنْهُ. فَجَاءَ فَجَلَسَ إِلَى جَانِبِي. فَمَسَّنِي فَوَجَدَ مَسَّ خَيْطٍ. فَقَالَ: مَا هذَا؟ فَقُلْتُ: رقىً لِي فِيهِ مِنَ الْحُمْرَةِ. فَجَذَبَهُ وَقَطَعَهُ، فَرَمَي بِهِ وَ قَالَ. لَقَدْ أَصْبَحَ آلُ عَبْدِ اللَّهِ أَغْنِيَاءَ عَنِ الشِّرْكِ. سَمِعْتُ رَسُولَ للّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: إِنَّ الرُّقَي وَالتَّمَائِمَ وَالتِّوَلَةَ شِرْكٌ.قُلْتُ: وَ إِذَا تَرَكْتُهَا دَمَعَتْ: قَالَ: ذَاكِ الشَّيْطَانُ إِذَا أَطَعْتِهِ تَرَكَكِ وَ إِذَا عَصَيْتِهِ طَعَنَ بِإِصْبَعِهِ فِي عَيْنِكِ. لَكِنْ لَوْ فَعَلْتِ كَمَا فَعَلَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ خَيْرَاًلَكِ وَأَجْدَرَ أَنْ تَشْفِينَ. تَنْضَحِينَ فِي عَيْنِكِ الْمَاءَ وَتَقُولِينَ: أَذْهِبِ الْبَاسْ. رَبَّ النَّاسْ اِشْفِ أَنْتَ الشَّافِي. ٔشِفَاءَ إٌ شِفَاؤُكَ شِفَاءً ٔيُغَادِرُ سَقَماً.فِي الزوائد: روي أَبُو دَاوُد بعضه. ورواه الحاكم فِي المستدرك .

1061. (3530) (7048)- Abdullah İbnu Mes'ud'un zevcesi Zeyneb radıyallahu anhüma anlatıyor: "Yaşlı bir kadın vardı, bize gelir, humre (denilen bir veba çeşidine) karşı rukye yapardı. Bizim ayakları uzun bir karyolamız vardı. (Eşim) Abdullah eve gireceği zaman (geldiğini sezdirmek için) öksürüp ses çıkarırdı. Bir gün Abdullah aynı şekilde içeri girdi. Kadın, sesini işitince ona karşı örtüsüne büründü. Abdullah gelip yanına oturdu ve bana eliyle dokundu ve bir ipin eline değdiğini hissetmişti ki: "Bu nedir?" diye sordu. Ben: "(Takındığım bu muska) içinde humraya karşı dua var!" dedim. Abdullah onu derhal çekip kopardı, fırlatıp attı ve: "Abdullah'ın ailesi şirkten müstağnidir. Ben Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın: "Rukyeler, muskalar ve büyü bir şirktir" dediğini işittim" dedi. Ben: "Ama ben bir gün dışarı çıkmıştım. Beni falanca gördü, bunun üzerine ona gelen taraftaki gözüm yaşardı. O günden beri rukye yapınca gözümün yaşı kesilir, rukyeyi bıraktım mı tekrar yaşarır" dedim. Bunun üzerine Abdullah dedi ki: "Bu şeytandır, ona itaat edince seni bırakıyor, ona isyan ettiğin

vakit parmağıyla gözüne dürtüyor. Ama Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın yaptığı gibi yapsaydın, bu senin için daha hayırlı, şifa bulman için de daha münasip olurdu: Gözüne su serpip şöyle diyeceksin: "Ezhibî'l-be's, Rabbi'n-nâs, işfî, enteş-Şâfi, lâ şifaen illâ şifâuke, şifâen lâ yugâdiru sakamen (Fenalığı gider. Ey insanların Rabbi! Şifa ver! Sen şifa verensin. Senin verdiğinden başka şifa yok! Öyle şifa ver ki, hiçbir hastalık geride kalmamış olsun)."[1446]

AÇIKLAMA:

Muska bu hadise göre caiz değildir. Ancak mesele ûlemâca münakaşa edilmiştir. Hangi şartlarda caiz veya değil, gerekli açıklama ilgili bahiste geçtiği için burada tekrar etmeyeceğiz. Burada birkaç kelimeyi kısaca açıklayalım: Humra ateşli bir hastalıktır, vebanın bir çeşidi olduğu belirtilmiştir. Temdim, Temîme'nin cem'idir, çocuklara takılan nazarlıklar, boncuklar vs. hep temime ile ifade edilir. Tivele bu da, bazı açıklamalara göre sihirdir. Yani sihrin bir çeşidi ve üzerine sihir okunup üflenen ipliktir. Muhabbet veya bir başka maksatla yazılan sihir ve büyü muskalarına hep tivele denir.[1447]

-1062 -7049 -3531 حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ أَبِي الْخَصِيبِ. ثَنَا وَكِيعٌ عَنْ مُبَارَكٍ عَنِ الْحَسَنِ عَنْ عِمْرَانَ بْنِ الْحُصَيْنِ؛ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَأى رَجُلاً فِي يَدِهِ حَلْقَةٌ مِنْ صُفْرٍ. فَقالَ: مَا هذِهِ الْحَلْقَةُ؟ قَالَ: هذِهِ مِنَ الْوَاهِنَةِ. قَالَ: انْزِعْهَا فَإِنَّهَا لاَ تَزِيدُكَ إِلاَّ وَهْناً.في الزوائد: إسناده حسن. لأن مبارك هَذَا هو ابْنِ فضالة .

1062. (3531) (7049)- İmrân İbnu'l-Husayn radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, kolunda tunçtan bir bilezik taşıyan bir adam görmüştü: "Bu halka da ne?" diye sordu. Adam: "Bu vâhine (denen kol ağrısın)dan dolayıdır" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm da: "Çıkar onu! Zira o, ağrını artırmaktan başka bir işe yaramaz!" buyurdu."[1448]

*** UĞUR VE UĞURSUZLUĞA İNANMA**

1063- 7050- 3536- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ نُمَيْرٍ. ثَنَا عَبْدَةُ بْنُ سَلَيْمَان عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرٍو عَنْ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُعْجِبُهُ الْفَأْلُ الْحَسَنُ وَيَكْرَهُ الطِّيرَةَ.فِي الزوائد: إسناده صحيح و رِجَالُهُ ثقات .

1063. (3536) (7050)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm güzel tefâülden hoşlanır, uğursuz saymaktan hoşlanmazdı."[1449]

1064- 7051- 3539- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا أَبُو ا ُحْوَص عَنْ سِمَاكٍ عَنْ عِكْرِمَةَ عَنِ بْنِ عَبَّاسٍ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ لله صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: عَدْوَى، وَ طِيَرَةَ وَ هَامَةَ وَ صَفَرَ.
فِي الزوائد: إسناده حديث اِبْنِ عَبَّاسٍ صحيح رِجَالُهُ ثقات .

1064. (3539) (7051)- İbnu Abbâs radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Ne sirayet (hastalığın bulaşması), ne uğursuzluk, ne hâme (denen öldürülenin başından çıkıp intikam istediğine inanılan mahluk) ne de Sefer (ayının uğursuzluğu) vardır."[1450]

1065- 7052- 3540- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا وَكِيعٌ عَنِ بْنِ أَبِي جَنَابٍ، عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ عُمَرَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ لله صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: عَدْوَى وَ طِيرَةَ وَ هَامَةَ فَقَامَ إِلَيْهِ رَجُلٌ فَقَالَ: يَا رَسُولَ لله! الْبَعِيرُ يَكُونُ بِهِ الْجَرَبُ فَتَجْرَبُ بِهِ ا ِبْلُ. قَالَ ذلِكَ الْقَدَرُ. فَمَنْ أَجْرَبَ ا وَّلَ.فِي الزوائد: حديث اِبْنِ عمر ضعيف. فِيهِ أَبُو جناب اسمه يَحْيَى بن أَبِي حية وهو ضعيف .

1065. (3540) (7052)- İbnu Ömer anlatıyor: "Resûlullah Aleyhissalâtu vesselâm (bir gün): "Ne sirayet, ne uğursuzluk, ne de hâme yoktur" demişti. Bir adam kalkarak: "(Nasıl olmaz ey Allah'ın Resûlü! Kendisinde uyuz olan bir deve sebebiyle bir sürü uyuzlanıyor" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "İşte bu kaderdir. Pekiyi önceki deveyi kim uyuzladı?" buyurdular."[1451]

1066 -7053 -3543- حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ إِبْرَاهِيمَ. ثنَا عَبْدُ اللّهِ بْنُ نَافِعٍ عَنِ بْنِ أَبِي الزِّنَادِ. وَحَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ أَبِي الْخَصِيبِ. ثنَا وَكِيعٌ عَنْ عَبْدِ اللّهِ بْنِ سَعِيدِ بْنِ أَبِي هِنْدٍ، جَمِيعاً عَنْ مُحَمَّدِ ابْنِ عَبْدِ اللّهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ عُثْمَانَ عَنْ أُمِّهِ فَاطِمَةَ بِنْتِ الْحُسَيْنِ عَنْ اِبْنِ عَبَّاسٍ؛ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: تُدِيمُو النَّظَرَ إِلَى الْمَجْذُومِينَ.فِي الزوائد: رِجَال إسناده ثقات .

1066. (3543) (7053)- İbnu Abbâs radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Cüzzamlılara devamlı surette bakmayınız."[1452]

*** SİHİR**

1067- 7054 -3546- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ عُثْمَانَ بْنِ سَعِيدِ بْنِ كَثِيرِ بْنِ دِينَارٍ الْحُمْصِيُّ. ثنَا بَقِيَّةُ.
ثَنَا أَبُو بَكْرٍ الْعَنْسَيُّ عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي حَبِيبٍ وَ مُحَمَّدِ بْنِ يَزِيدَ الْمِصْرِيَّيْنِ قَا: ثَنَا نَافِعٌ عَنِ بْنِ عُمَرِ قَالَكَ قَالَتْ أُمُّ سَلَمَةَ: يَا رَسُولَ للّهِ! ؑ يَزَالُ يُصِيبُكَ، كُلَّ عَامٍ وَجَعٌ مِنَ الشَّاةِ الْمَسْمُومَةِ الّتِي أَكَلْتَ. قَالَ: مَا أَصَابَنِي شَيْءٌ مِنْهَا، إَّ وَهُوَ مَكْتُوبٌ عَلَيَّ وَآدَمُ فِي طِينَتِهِ.فِي الزوائد: فِي إسناده أَبُو بَكْرٍ العنسيّ وهو ضعيف .

1067. (3546) (7054)- Ümmü Seleme radıyallahu anhâ diyor ki: "Ey Allah'ın Resûlü! (Hayber'de) yediğin zehirli koyun etinin ağrısı her yıl sana ara vermeden geliyor" demiştim, şu cevapta bulundular: "Ondan bana isabet eden şey, Adem daha çamurunda iken (daha tam olarak yaratılmamış iken) Allah'ın hakkımda yazdığı) şeydir, (ondan ne eksiktir ne de fazlası)."[1453]

1068- 7055 -3548- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ. ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللّهِ ا؛نْصَارِيُّ. حَدَّثَنِي عُيَيْنَةُ بْنُ عَبْدُ الرَّحْمَنِ. حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ عُثْمَانَ بْنِ أَبِي الْعَاصِ؛ قَالَ: لَمَّا اسْتَعْمَلَنِي رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلى الطَّائِفِ، جَعَلَ يَعْرِضُ لِي شَيْءٌ فِي صَتِي حَتَّى مَا أَدْرِي مَا أُصَلِّي. فَلَمَّا رَأَيْتُ ذلِكَ رَحَلْتُ إِلَى رَسُولِ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. فَقَالَ اِبْنُ أَبِي الْعَاصِ؟ قُلْتُ: نَعَمْ! يَا رَسُولَ للّهِ! قَالَ: مَا جَاءَ بِكَ؟ قُلْتُ: يَا رَسُولَ للّهِ! عَرَضَ لِي شَيْءٌ فِي صَلَوَاتِي حَتَّى مَا أَدْرى مَا أُصَلِّى. قَالَ: ذَاكَ الشَّيْطَانُ. ادْنُهْ. فَدَنَوْتُ مِنْهُ. فَجَلَسْتُ عَلَى صُدُرِ قَدَمَيَّ. قَالَ فضَرَبَ صَدْرِي بِيَدِهِ وَتَفَلَ فِي فَمِي وَ قَالَ: اخْرُجْ. عَدُوَّ اللّهِ! فَفَعَلَ ذلِكَ ثَثَ مَرَّاتٍ. ثُمَّ قَالَ: الْحَقْ بِعَمَلِكَ. قَالَ، فَقَالَ عُثْمَانَ: فَلَعَمْرِي مَا أَحْسِبُهُ خَالَطَنِي بَعْدُ.فِي الزوائد: إسناد صحيح، رِجَالُهُ ثقات. ورواه الحاكم و قَالَ: هَذَا حديث صحيح ا؛سناد .

1068. (3548) (7055)- Osman İbnu Ebi'l-As radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm beni, Taif'e vali tayin edince, namazda bana bir şey ârız olmaya başladı. Öyle ki, kıldığımı bilemez hale geldim. Bu durumu kendimde görünce, hemen Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a gittim. (Beni görünce: "Bu gelen İbnu Ebi'l-As değil mi?" buyurdular. Ben: "Evet! Ey Allah'ın Resûlü!" dedim. "Niye geldin?" buyurdular. "Ey Allah'ın Resûlü! Bana namazda bir hal ârız oldu, ne kıldığımı bilmez, anlamaz hale geldim" dedim. "Anlattığın şey şeytandır, onu bana yaklaştır!" buyurdular. Bunun üzerine Resûlullah'a yaklaştım. (Diz çöküp) ayaklarımın üstüne oturdum. Aleyhissalâtu vesselâm mübarek elleriyle göğsüme vurup ağzımın içine tükürdüler. Sonra: "Çık ey Allah'ın düşmanı!" dediler. Bu muameleyi bana üç kere tekrar ettiler. Sonunda: "Haydi işinin başına git!" buyurdular."
Râvi der ki: "Osman kasem ederek dedi ki: "Ömrüme yemin olsun ki ondan sonra şeytanın bana sokulduğunu hiç sanmam."[1454]

1069- 7056- 3549- حَدَّثَنَا هَارُونُ بْنُ حَيَّانَ. ثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى. أَنْبَأَنَا عَبْدَةَ بْنُ سُلَيْمَانَ. ثَنَا أَبُو جَنَابٍ عَنْ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى عَنْ أبيهِ أَبِي لَيْلَى؛ قَالَ: كُنْتُ جَالِساً عِنْدَ النَّبِيَّ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذْ جَاءَهُ أَعْرَابِيٌّ، فَقَالَ: إِنَّ لِي أَخَاً وَجِعاً. قَالَ: مَا وَجَعُ أَخِيكَ؟ قَالَ: بِهِ لَمَّمٌ. قَالَ اذْهَبْ فَأْتِنِي بِهِ قَالَ فَذَهَبَ فَجَاءَ بِهِ فَأَجْلَسَهُ بَيْنَ يَدَيْهِ. فَسَمِعْتُهُ عَوَّذَهُ بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ وَأَرْبَعِ آيَاتٍ مِنْ أَوَّلِ الْبَقَرَةِ وَأيَتَيْنِ مِنْ وَسَطِهَا. وَإِلَهُكُمْ إِلَهٌ وَاحِدٌ، وَآيَةُ الْكُرْسِيُّ، وَثَثِ أيَاتٍ مِنْ خَاتِمَتِهَا، وَأيَةٍ مِنْ آلِ عِمْرَانَ »أَحْسِبُهُ قَالَ: شَهِدَ اللّهُ أَنَّهُ ׀إِلَهَ إِ هُوَ« وَآيَةٍ مِنَ ا׳عْرَافِ: إِنَّ رَبَّكُمُ اللهُ الَّذِي خَلَقَ. ا׳يَةَ، وَأيَةٍ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ، وَمَنْ يَدْعُ مَعَ اللّهِ إِلهاً آخَرَ ׳ بُرْهَانَ لَهُ بِهِ، وَأيَةٍ مِنَ الْجِنِّ: وَأَنَّهُ تَعالى جَدُّ رَبَّنَا مَا اتَّخَذَ صَاحِبَةً وَ وَلَداً، وَعَشْرِ أيَاتٍ مِنْ أَوَّلِ الصَّافَّاتِ، وَثَثِ أيَاتٍ مِنْ أَخِرِ الْحَشْرِ وَقُلْ هُوَ اللّهُ أَحَدٌ وَالْمُعَوِّذَتَيْنِ فَقَامَ ا׳عْرَابِيٌّ قَدْ بَرَأَلَيْسَ بِهِ بَأْسٌ.فِي الزوائد: هَذَا إسناد فِيهِ أَبُو جناب الكلبي، وهو ضعيف، واسمه يَحْيَى بن أَبِي حييت. ورواه الحاكم فِي المستدرك من طريق أَبِي جناب، و قَالَ: هَذَا الحديث محفوظ، صحيح. 274-: وَإِلَهُكُمْ إِلَهٌ وَاحِدٌ شَهِدَ اللّهُ أَنَّهُ ׳ إِلَـهَ إِ هُوَإِنَّ رَبَّكُمُ اللهُ الَّذِي خَلَقَوَمَنْ يَدَعَ مَعَ اللّهِ إِلَهاً أَخَرَ بُرْهَانَ لَهُ.وَأَنَّهُ تعالَى جَدُّ رَبِّنَا مَا

اتَّخَذَ صَاحِبَةَ وَ وَلَداَ .

1069. (3549) (7056)- Ebu Leylâ el-Ensârî radıyallahu anh anlatıyor: "(Bir gün) ben Resûlullah Aleyhissalâtu vesselâm'ın yanında otururken, Efendimize bir bedevi geldi: "Hasta bir erkek kardeşim var" dedi. Resûlullah: "Kardeşinin hastalığı nedir?" diye sordu. "Kardeşimde biraz delilik var!" dedi. "Git onu bana getir!" buyurdular. Adam gitti kardeşini getirdi. Resûlullah önüne oturttu. Fatihayı Şerife, Bakara suresinin başından ilk dört ayeti, ortalarından وَإِلَهُكُمْ إِلَهٌ وَاحِدٌ ayeti, Ayete'l-Kürsi, sonundan ise üç ayeti; Al-i İmrandan bir ayeti -ki bunun شَهِدَ اللّهُ أَنَّه لاَ إِلَهَ إِلاَّ هُوَ ayetinin olduğunu zannediyorum-, A'raf suresinden bir ayeti: إِنّ رَبَّكُمُ اللّهُ الَّذِي خَلَقَ . ... ayeti, Mü'minin suresinden bir ayeti; وَمَنْ يَدَعْ مَعَ اللّهِ إِلَهاً آخَرَ لاَ بُرْهَانَ لَهُ ayeti; Cin sûresinden bir ayeti, وَأَنَّه تَعالَى جَدُّ رَبِّنا مَا اتَّخذَ صَاحِبَةً وَ وَلَداً ayeti, Saffât suresinin başından on âyeti, Haşîr suresinin sonundan üç ayeti; Kul-hüvallahî Ahad suresi, Muavvizateyn surelerini okuyarak ona afsun yaptığını işittim. Bunun üzerine bedevi ayağa kalktı. Tamamen iyileşmişti." [1455]

ELBİSE BÖLÜMÜ

*** HZ. PEYGAMBER'İN GİYECEKLERİ**

1070- 7057- 3552- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ ثَابِتٍ الْجَحْدَرِيُّ. ثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ عَنِ ا'حْوَصِ بْنِ حَكِيمٍ، عَنْ خَالِدِ بْنِ مَعْدَانَ عَنْ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ؛ أَنَّ رَسُولَ للهِّ صَلَّي اللهُّ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَّى فِي شَمْلَةٍ قَدْ عَقَدَ عَلَيْهَا.فِي الزوائد: ما يصح سماع خالد من عبادة بن الصامت. و قَالَ ابو نعيم: لم يلق خالد عبادة بن الصامت ولم يسمع منه. وا'حوص بن حكيم ضعيف .

1070. (3552) (7057)- Ubâde İbnu's-Sâmit radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bir şemle (câr) içerisinde namaz kıldı. Car, (bedeninden düşmesin diye) onu bağlamıştı."[1456]

1071- 7058- 3554- حَدَّثَنَا عَبْدُ الْقَدُّوسِ بْنِ مُحَمَّدٍ. ثَنَا بِشْرُ بْنُ عُمَرَ. ثَنَا اِبْنُ لَهِيعَةَ. حَدَّثَنَا أَبُو ا'سْوَدِ عَنْ عَاصِمِ بْنِ عُمَرَ بْنِ قَتَادَةَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: مَا رَأيْتُ رَسُولَ للهِّ صَلَّي اللهُّ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَسُبُّ أَحَداً وَ يُطْوَى لَهُ ثَوْبٌ.فِي الزوائد: فِي إسناده عَبْدُ اللهِّ بن لهيعة وهو ضعيف .

1071. (3554) (7058)- Hz. Aişe anlatıyor: "Ben Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın bir kimseye sövdüğünü ve kendisi için bir elbise dürüldüğünü görmedim."[1457]

1072- 7059- 3556- حَدَّثَنَا يَحْيى بْنُ عُثْمَان بْنِ سَعِيدِ بْن كَثِيرِ بْنِ دِينَارٍ الْحِمْصِىّ.ثَنَا بَقِيُّة بْنُ الْوَلِيدِ عَنْ يُوسُفَ بْنِ أبِى كَثِيرٍ، عَنْ نُوحِ بْنِ ذَكْوَانَ، عَنِ الْحَسَنِ، عَنْ أنَس، قَالَ: لَبِسَ رَسُولَ اللهِ # الصَّوفَ. وَاحْتَذَى الْمَخْصُوفَ. وَلَبِسَ ثَوْبَاً خَشِنَاً.فِي الزوائد: في إسناده نوح بن دكوان ضعيف. وبقية بن الوليد مدلس، وقد عنعنه .

1072. (3556) (7059)- Hz. Enes radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah

aleyhissalâtu vesselâm yün elbise, yamalı ayakkabı ve cidden sert mi sert elbise giydi." [1458]

*** YENİ ELBİSE GİYİNCE HAMDETMELİ**

-1073 -7060 -3558 حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ مَهْدِيٍّ. ثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ. أَنْبَأَنَا مَعْمَرٌ بْنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ سَالِمٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ؛ أَنَّ رَسُولَ لِلّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رأى علَي عُمَرَ قَمِيصاً أَبْيَضَ فَقَالَ: ثَوْبُكَ هذا غَسِيلٌ أَمْ جَدِيدٌ؟ قَالَ: َ. بَلْ غَسِيلٌ. قَالَ: الْبَسْ جَدِيداً،وَعِشْ حَمِيداً وَمُتْ شَهِيداً.فِي الزوائد: إسناده صحيح. والحسين بن مهدي ا ُيلي، ذكره اِبْنِ حبان فِي الثقات. وروى عنه اِبْنِ خزيمة فِي صحيحه. وباقي رجال ا ُّسناد لهم فِي الصحيحين .

1073. (3558) (7060)- İbnu Ömer radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Hz. Ömer'in üzerinde bembeyaz bir gömlek görmüştü. "Bu elbisen yıkandı mı, yeni mi?" diye sordu. Hz. Ömer: "Hayır (yeni değil), yıkanmıştır!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm (ona): "Yeniyi giy(esin), hamdedici olarak yaşa(yasın) ve şehit olarak öl(esin)!" buyurdular."[1459]

-1074 -7061 -3561 حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا عَبْدُ اللّهِ بْنُ نُمَيْرٍ وَ أَبُو أُسَامَةَ عَنْ سَعْدِ اِبْنِ سَعِيدٍ عَنْ عُمْرَةَ عَنَ عَائِشَةَ؛ قَالَتْ: نَهَى رَسُولُ لِلّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ لِبْسَتَيْنِ: اشْتِمَالِ الصَّمَّاءِ وَا ُّحْتِبَاءِ فِي ثَوْبٍ وَاحِدٍ وَأَنْتَ مُفْضٍ فَرْجَكَ إِلَى السَّمَاءِ.فِي الزوائد: حديث عَائِشَةَ صحيح. رِجَالُهُ ثقات. وسعد بن سَعِيدِ هو أخو يَحْيَى بن سَعِيدِ ا ُنصاري، احتج به مسلم .

1074. (3561) (7061)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm şu iki kıyafeti yasakladı: İştimâl-i sammâ (elleri de dahil, vücudunu tek bir elbise ile sıkıca sarmak) ve fercini semaya açmış vaziyette kabaların üzerinde oturup bacakları dikerek tek bir elbiseye sarınmak."[1460]

*** YÜNLÜ GİYMEK**

1075- 7062- 3563- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عُثْمَانَ بْنِ كَرَامَةَ. ثَنَا أَبُو أُسَامَةَ. ثنَا أَبُو أُسَامَةَ. ثَنَا ا۠حْوَصُ بْنُ حَكِيمٍ عَنْ خَالِدِ بْنِ مَعْدَانَ عَنْ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ؛ قَالَ: خَرَجَ عَلَيْنَا رَسُولُ للّٰهِ
صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ذَاتَ يَوْمٍ. وَ عَلَيْهِ جُبَّةٌ رُومِيَّةٌ مِنْ صُوفٍ ضَيِّقَةُ الْكُمَّيْنِ فَصَلَّى بِنَا فِيهَا. لَيْسَ عَلَيْهِ شَيْءٌ غَيْرُهَا. فِي الزوائد: قلت قَالَ الحافظ أَبُو نعيم: خالد لم يلق عبادة بن الصامت ولم يسمع منه. و كَذَا قَالَ أَبُو حاتم وا۠حوص ضعيف .

1075. (3563) (7062)- Ubâde İbnu's-Sâmit radıyallahu anh anlatıyor: "Bir gün Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm yanımıza geldi. Üzerinde kolları dar, yün, rumî bir cübbe vardı. Bize onun içerisinde namaz kıldırdı. Aleyhissalâtu vesselâm'ın üzerinde bundan başka bir giyecek yoktu."[1461]

1076- 7063- 3564- حَدَّثَنَا الْعَبَّاسُ بْنُ الْوَلِيدِ الدِّمَشْقِيُّ وَأَحْمَدُ بْنُ ا۠زْهَرِ قَاَ: ثَنَا مَرْوَانُ بْنُ مُحَمَّدٍ. ثَنَا يَزِيدُ بْنُ السِّمْطِ. حَدَّثَنِي الْوَضِينُ بْنُ عَطَاءٍ عَنْ مُحْفُوظِ بْنِ عَلْقَمَةَ عَنْ سَلْمَانَ الْفَارِسِيِّ؛ أَنَّ رَسُولَ للّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَوَضَّأ فَقَلَبَ جُبَّةَ صُوفٍ كَانَتْ عَلَيْهِ. فَمَسَحَ بِهَا وَجْهَهُ.فِي الزوائد: فِي إسناده محفوظ بن علقمة عن سلمان، يقال: إنه مرسل، كما فِي التهذيب. وباقي رِجَال ا۠۠سناد ثقات .

1076. (3564) (7063)- Selmân el-Fârisî radıyallahu anh anlatıyor: "(Bir gün Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm abdest almıştı. Üzerindeki yûn cübbeyi çevirip onun (iç kısmı) ile yüzünü sildi."[1462]

1077- 7064- 3568- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ حَسَّانٍ ا۠زْرَقُ. ثَنَا عَبْدُ الْمَجِيدِ بْنُ أَبِي دَاوُدَ.ثَنَا مَرْوَانُ بْنُ سَالِمٍ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ عَمْرٍو، عَنْ شُرَيْحِ بْنِ عُبَيْدٍ

الْحَضْرَمِيِّ عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولَ للهِ صَلَّي اللهَ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ أَحْسَنَ مَا زُرْتُمُ اللهَ بِهِ فِي قُبُورِكُمْ وَمَسَاجِدِكُمُ الْبَيَاضُ.فِي الزوائد: إسناه ضعيف. شريح بن عبيد لم يسمع من أَبِي الدرداء قاله فِي التهذيب .

1077. (3568) (7064)- Ebu'd-Derdâ radıyallahu anh anlatıyor. "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Mescidlerde olsun, kabirlerde olsun Allah Teâla hazretlerini ziyarette giydiğiniz en güzel elbise beyazdır." [1463]

*** ELBİSESİNİ KİBİRLE SÜRÜMEK**

1078- 7065 -3570- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ عَنِ الْأَعْمَشِ عَنْ عَطِيَّةَ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ جَرَّإِزَارَهُ مِنَ الْخُيَءِ لَمْ يَنْظُرُ اللهِ إِلَيْهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ.قَالَ، فَلَقِيتُ إِبْنَ عُمَرَ بِالْبَطِ. فَذَكَرْتُ لَهُ حَدِيثَ أَبِي سَعِيدٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. فَقَالَ، وأَشَارَ إِلَى أُذُنَيْهِ: سَمِعَتْهُ أُذُنَاىَ وَوَعَاهُ قَلْبِي.فِي الزوائد: حديث أبو عمر فِي الصحيحين. لكن حديث أَبِي سَعِيدِ قد انفرد بن المصنف. وفي إسناد عطية بن سعد العوفيّ أَبُو الحسن. وهو ضعيف .

1078. (3570) (7065)- Ebu Sa'id radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kim izarını kibirle yerde sürürse, Allah Kıyamet günü ona (rahmet nazarıyla) bakmaz."
Ravi (Atiyye) der ki: "Sonra ben, Balât'da İbnu Ömer'e rastladım. Ebu Sa'îd'in Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'dan yaptığı rivayeti hatırladım. Eliyle kulağına işaret ederek dedi ki: "Bunu şu kulaklarım da işitti ve kalbim ezberleyip zaptetti."[1464]

*** İZARIN YERİ**

1079- 7066- 3574- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا يَزِيدَ بْنِ هَارُونَ. أَنْبَأَنَا شَرِيكٌ عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ عُمَيْرٍ عَنْ حُصَيْنِ بْنِ قَبِيصَةَ عَنِ الْمُغِيرَةَ بْنِ شُعْبَةَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يَا سُفْيَانُ ابْنَ سَهْلٍ! َ تُسْبِلْ. فإِنَّ اللهَ َ يُحِبُّ الْمُسْبِلِينَ.فِي الزوائد: إسناده صحيح. رِجَالُهُ ثقات .

1079. (3574) (7066)- Muğire İbnu Şu'be radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Ey Süfyan İbnu Sehl, izarını (topuklarından aşağı) sarkıtma! Çünkü Allah Teâla hazretleri, izanını (topuklardan) aşağı sarkıtanı sevmez!"[1465]

*** GÖMLEĞİN YENİ NE KADAR UZUN OLMALI?**

1080- 7067- 3577- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عُثْمَانَ بْنِ حَكِيمٍ ا؛وْدِيُّ. ثَنَا أَبُو غَسَّانَ. وَحَدَّثنَا أَبُو كُرَيْبٍ. ثَنَا عُبَيْدُ بْنُ مُحَمَّدٍ قَاَ: ثَنَا حَسَنُ بْنُ صَالِحٍ. وَحَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ وَكِيعٍ. ثَنَا أَبِي عَنِ الْحَسَنِ ابْنِ صَالِحٍ، عَنْ مُسْلِمٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ؛ قَالَ: كَانَ رَسُولُ لله صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَلْبَسُ قَمِيصاً قَصِيرَ الْيَدَيْنِ وَالطُّولِ. فِي الزوائد: فِي إسناده مسلم بن كيسان الكوفي، وهو متفق عَلَى تضعيفه. ومدار ا"سناد عَلَيْهِ. والحديث رواه البزار مِن حديث أنس. وله شاهد من حديث أسماء بنت السكن، ةواه والترمذي، و قَالَ: حديث حسن .

1080. (3577) (7067)- İbnu Abbâs radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm kolları ve boyu kısa kamîs (gömlek) giyerdi."[1466]

*** KADININ ZEYLİ (ETEK BOYU) NE KADAR OLMALI?**

-1081 -7068 -3582 حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ. ثنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ عَنْ أَبِي الْمُهَزِّمِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لِفَاطِمَةَ، أَوْ ُمِّ سَلَمَةَ: ذَيْلُكِ ذِرَاعٌ. فِي الزوائد: فِي إسناده أَبُو المهزم، وهو متفق عَلَى تضعيفه. واسمه يزيد بن سفيان وقيل عَبْدُ الرَّحْمَنِ .

1081. (3582) (7068)- Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, Hz. Fatıma veya Ümme Seleme radıyallahu anhümâ'ya: "Senin eteğinin boy uzunluğu(nun erkek eteğine nazaran fazlalığı) bir zirâdır." buyurdular."[1467]

-1082 -7069 -3583 حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثنَا عَفَّانُ. ثنَا عَبْدُ الْوَارِثِ. ثنَا حَبِيبٌ الْمُعَلِّمُ عَنْ أَبِي الْمُهَزِّمِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنْ عَائِشَةَ؛ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: فِي ذُيُولِ النِّسَاءِ شِبْراً. فَقَالَتْ عَاءِشَةُ: إِذاً تَخْرُجَ سُوقُهُنَّ. قَالَ: فَذِرَاعٌ. فِي الزوائد: فِي إسناده أَبُو المهزم، وقد تقدم أيضا .

1082. (3583) (7069)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm kadınların eteklerinin (erkeğinkinden fazla uzunluğu) hakkında: "Bir karış" demişti. Aişe kendisine: "Bu durumda, yürürken bacakları (etekten dışarı) çıkar" dedim. Aleyhissalâtu vesselâm: "Öyleyse bir zira' olsun!" buyurdular."[1468]

AÇIKLAMA:

Etek boyu hususunda açıklama geçti ise de şöyle bir özet verebiliriz: Erkekler için müstehab uzunluk baldırların yansına kadardır, topukların hizasına kadar ise caizdir. Kadınlar için iki hal var: Erkekler için caiz olan miktardan bir karış uzatmak kadınlar için müstehab olan şekildir. İki karış (bir zirâ kadar) uzatmaları

ise caizdir.[1469]

*** SİYAH SARIK**

1083- 7070- 3586- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا عَبْدُ اللَّهِ أَنْبَأَنَا مُوسَى بْنُ عَبْيدَةَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ ابْنِ دِينَارٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ؛ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَخَلَ يَوْمَ فَتْحِ مَكَّةَ وَ عَلَيْهِ عِمَامَةٌ سَوْدَاءُ. فِي الزوائد: مُوسَى بن عبيدة الربذي وهو ضعيف .

1083. (3586) (7070)- İbnu Ömer radıyallahu anhümâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, Fetih günü, Mekke'ye başında siyah bir sarık olduğu halde girdi."[1470]

*** İPEKLİ GİYMEK, ALTIN TAKINMAK KADINLARA HELAL**

1084- 7071- 3597- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرٍ. ثنَا عَبْدُ الرَّحِيمِ بْنُ سُلَيْمَانَ عَنِ الْأَفْرِيقِيِّ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ ابْنِ رَافِعٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمْرٍو؛ قَالَ: خَرَجَ عَلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَفِي إِحْدَى يَدَيْهِ ثَوْبٌ مِنْ حَرِيرٍ. وَفِي الْأُخْرَى ذَهَبٌ. فَقَالَ: إِنَّ هذَيْنِ مُحَرَّمٌ عَلَى ذُكورِ أُمَّتِي حِلٌّ لِإِنَاثِهِمْ.فِي الزوائد: فِي إسناده عَبْدُ الرَّحْمَنِ بن رافع عنه مناكير. و قَالَ ابْنِ حبان: يحتج بخبره إِذَا كَانَ من رواية عَبْدُ الرَّحْمَنِ بن زياد بن انعم. وإنما وقع المناكير فِي حديثه من أجله. و قَالَ أَبُو حاتم: شيخ حديثه منكر .

1084. (3597) (7071)- Abdullah İbnu Amr radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm (bir gün) yanımıza geldiler. Bir elinde ipek bir elbise, diğer elinde de altın vardı: "İşte bu iki şey ümmetimin erkeklerine haramdır, kadınlara helaldir" buyurdular."[1471]

*** KIRMIZI RENKLİ ELBİSE ERKEĞE MEKRUHTUR**

1085- 7072 -3601- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُسْهِرٍ عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي زِيَادٍ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ سُهَيْلٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ؛ قَالَ: نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الْمُفَدَّمِ. قَالَ يَزِيدُ: قُلْتُ لِلْحَسَنِ: مَا الْمُفَدَّمُ؟ قَالَ؟ الْمُشْبَعُ بِالْعُصْفُرِ.فِي الزوائد: إسناده صحيح رِجَالُهُ ثقات .

1085. (3601) (7072)- İbnu Ömer radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm müfeddem elbiseyi yasakladı."
Râvi Yezid demiştir ki: "Ben (hadisi bana rivayet eden) Hasan İbnu Süheyl'e "Müfeddem nedir?" diye sordum. Dedi ki: "Usfur ile kıyasıya boyanmış (kıpkırmızı olmuş) kumaştan elbisedir.[1472]

*** ŞÖHRET ELBİSESİ**

1086- 7073- 3608- حَدَّثَنَا الْعَبَّاسُ بْنُ يَزِيدَ الْبَحْرَانِيُّ. ثَنَا وَكِيعُ بْنُ مُحْرِزٍ النَّاجِي. ثنَا عُثْمَانُ بْنُ جَهْمٍ عَنْ زِرِّبْنِ حُبَيْشٍ عَنْ أَبِي ذَرٍّ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: مَنْ لَبِسَ ثَوْبَ شُهْرَةٍ أعْرَضَ اللهُ عَنْهُ حَتَّى يَضَعَهُ مَتَى وَضَعَهُ.فِي الزوائد: هذا إسناده حسن. العباس بن يزيد مختلف فِيهِ .

1086. (3608) (7073)- Ebu Zerr radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kim (dünyada, dikkatleri üzerine çeken) şöhret elbisesi giyerse, Allah, alçaltacağı gün alçaltıncaya kadar, o kimseden yüz çevirir (rahmet nazarıyla bakmaz)."[1473]

*** MEYTE (MURDAR ÖLEN) HAYVANLARIN DERİSİ**

1087- 7074- 3611- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا عَبْدُ الرَّحِيمِ بْنُ سُلَيْمَانَ عَنْ لَيْثٍ عَنْ شَهْرَ ابْنِ حَوْشَبٍ عَنْ سُلَيْمَانَ؛ قَالَ: كَانَ لِبَعْضِ أُمَّهَاتِ الْمُؤْمِنِينَ شَاةٌ فَمَاتَتْ. فَمَرَّ رَسُولُ
للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَيْهَا فَقَالَ: مَا ضَرَّ أَهْلَ هذِهِ لَوِ انْتَفَعُوا بِإِهَابِهَا؟.فِي الزوائد: فِي إسناده ليث بن سليم وهو ضعيف .

1087. (3611) (7074)- Selman radıyallahu anh anlatıyor: "Ümmühatu'l-mü'mininden birinin bir davarı vardı. Hayvan öldü. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, hayvanın ölüsünün yanından geçti ve: "Sahibi bunun derisinden istifade etseydi, kendine bir zarar (günah) gelmezdi" buyurdu."[1474]

AÇIKLAMA:

Murdar ölen hayvanların derilerinin debbağlamak suretiyle temizleneceği ve kullanılabileceği hususunda açıklama geçti.[1475]

*** AYAKKABILARIN ŞEKLİ**

-1088 -7075 -3614 -حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ. ثَنَا وَكِيعٌ عَنْ سُفْيَانَ عَنْ خَالِدٍ الْحَذَّاءِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ ابْنِ الْحَارِثِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْعَبَّاسِ؛ قَالَ: كَانَ لِنَعْلِ النَّبِيِّ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قِبَالِنِ، مَثْنِيٌّ شِرَاكُهُمَا.فِي الزوائد: إسناده صحيح رِجَالُهُ ثقات .

1088. (3614) (7075)- İbnu Abbâs radıyallahu anhümâ anlatıyor. "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın ayakkabısının, tasması çift olan iki askısı (parmak arasından geçen tasması) vardı."[1476]

*** TEK AYAKKABI İLE YÜRÜME**

1089- 7076- 3617- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرٍ. ثنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ إِدْرِيسَ عَنِ ابْنِ عَجْنَ عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي سَعِيدٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ َ يَمْشِى أَحَدُكُمْ فِي نَعْلٍ وَاحِدٍ وَ خُفٍّ وَاحِدٍ. لِيَخْلَعْهُمَا جَمِيعًا، أَوْ لِيَمْشِ فِيهِمَا جَمِيعًا.فِي الزوائد: إسناده صحيح. رِجَالُهُ ثقات. والحديث رواه غير المصنف أيضا. إ أن المصنف زاد الخف. فلذا أوردته فِي الزوائد .

1089. (3617) (7076)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor. "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Sizden kimse ayakkabı veya mestin sadece bir tekini giymiş olarak yürümesin, iki tekini birden çıkarsın veya ikisini birden giyerek yürüsün."[1477]

*** AYAKKABIYI AYAKTA GİYMEK**

1090- 7077 -3619- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ. ثَنَا وَكِيعٌ عَنْ سُفْيَانَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنُ دِينَارٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ؛ قَالَ: نَهَى النَّبِيّ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يَنْتَعِلَ الرَّجُلُ قَائِمًا. أَشار إِلَى أن الحديث من الزوائح، ولم ينعرض ل‘‘سناد .

1090. (3619) (7077)- Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, kişinin ayakkabılarını ayakta giymesini yasakladı." [1478]

AÇIKLAMA:

Bazı alimler, bu yasağın, bağı bulunduğu için ayakta giyilmesi zor olan ayakkabılarla ilgili olduğunu belirtmiştir.[1479]

*** SAÇ VE SAKALI SİYAHA BOYAMA**

-1091 -7078 -3624 -حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عُلَيَّةَ عَنْ لَيْثٍ عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ عَنْ جَابِرٍ قَالَ: جِئَ بِأَبِي قُحَافَةَ يَوْمَ الْفَتْحِ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. وَكَأَنَّ رَأْسَهُ ثَغَامَةٌ. فَقَالَ رَسُولُ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: اذْهَبوا بِهِ إِلَى بَعْضِ نِسَائِهِ فَلْتُغَيِّرْهُ. وَجَنِّبُوهُ السَّوَادَ. فِي الزوائد: أصل الحديث قد رواه مسلم. لكن فِي هَذه الطريق التي رواه بها المصنف، ليث بن سليم وهو ضعيف عند الجمهور .

1091. (3624) (7078)- Hz. Câbir radıyallahu anh anlatıyor: "Ebu Kuhâfe, Fetih günü Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a getirilmişti. Saçları köpük gibi bembeyazdı. Aleyhissalâtu vesselâm: "Bunu hanımlarından birine götürün(de bunu saç ve sakalının rengini) değiştirsin. Fakat siyah(a boyamak)tan da kaçınınız buyurdular."

-1092 -7079 -3625 -حَدَّثَنَا أَبُو هُرَيْرَةَ الصَّيْرَفِيُّ، مُحَمَّدُ بْنُ فِرَاس. ثَنَا عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ بْنِ زَكَرِيَّا الرَّاسِبِيُّ. ثَنَا دَفَّاعُ بْنُ دَغْفَلٍ السَّدُوسِيُّ عَنْ عَبْدِ الْحَمِيدِ بْنِ صَيْفِيٍّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ صُهَيْبِ الْخَيْرِ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ أَحْسَنَ مَا اخْتَضَبْتُمْ بِهِ،
لهذَا السَّوادُ. أَرْغَبُ لِنِسَائِكُمْ فِيكُمْ، وَأَهْيَبُ لَكُمْ فِي صُدُورِ عَدُوِّكُمْ.هَذَا الحديث معارض الحديث النهى عن السواد. وهو أقوى إسنادا. وأيضا النهى يقدم عند المعارضة وفِي الزوائد: إسناده حسن .

1092. (3625) (7079)- Süheybü'l-Hayr radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "(Ağaran saç ve sakallarınızı boyamada) kullandığınız en iyi boya şüphesiz şu siyahtır. (Çünkü siyah boya) kadınlarınızı size daha çok rağbet ettiricidir, düşmanınızın içinde de hakkınızda daha çok korku doğurucudur."[1480]

AÇIKLAMA:

İkinci hadis, birinciye zıttır. Bu babta başka rivayetler de gelmiştir. Hepsini göz önüne alarak meseleyi değerlendiren ûlemâ, çoğunluk itibariyle erkeklerin saç ve sakalını siyaha boyamalarının mekruh olduğuna hükmetmiştir. Hatta bazısı buradaki kerâhetin tahrimî olduğu kanaatindedir. Bazısı kadınlara caiz olduğu, keza savaş sırasında erkeklere de caiz olduğu görüşündedir. Kadınlara olan ruhsat kapalılık şartlarıyla ilgilidir. Açık saçıklar, boyama sebebiyle ayrıca günahkâr olurlar.[1481]

*** SAÇ-SAKAL BOYAMAYI TERKİN HÜKMÜ**

1093- 7080- 3629- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى. خَالِدُ بْنِ الْحَارِثِ وَ ابْنُ أَبِي عَدِيٍّ عَنْ حُمَيْدٍ؛ قَالَ: سُئِلَ أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ: أَخَضَبَ رَسُولُ لِلّهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ؟ قَالَ: إِنَّهُ لَمْ يَرَ مِنَ الْشَّيْبِ إِلَّا نَحْوَ سَبْعَةَ عَشَرَ أَوْ عِشْرِينَ شَعَرَةً، فِي مُقَدَّمِ لِحْيَتِهِ.فِي الزوائد: هَذَا اسناد صحيح، رِجَالُهُ ثقات .

1093. (3629) (7080)- Hz. Enes radıyallahu anh'a: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm saç ve sakalını boyadı mı?" diye sorulmuştu, şu cevabı verdi: "Aleyhissalâtu vesselâm, sakalının ön kısmında, onyedi veya yirmi tel kadar bir aklık görmüştür (bunlar için boya olur mu!) diye cevap verdi."[1482]

*** EVDE RESİM**

-1094 -7081 -3652 حَدَّثَنَا الْعَبَّاسُ بْنُ عُثْمَانَ الدِّمَشْقِيُّ. ثَنَا الْوَلِيدُ. ثَنَا عُفَيْرُ بْنُ مَعْدَانَ. ثَنَا سُلَيْمُ اِبْنُ عَامِرٍ عَنْ أَبِي أُمَامَةَ؛ أَنَّ امْرَأَةً أَتَتِ النَّبِيِّ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
فَأَخْبَرَتْهُ أَنَّ زَوْجَهَا فِي بَعْضِ الْمَغَازِي. فَاسْتَأْذَنَتْهُ أنْ تُصَوِّرَ فِي بَيْتِهَا نَخْلَةً. فَمَنَعَها أَوْ نَهَاهَا. فِي الَزوائد: فِي إسناده عفير بن معدان وهو ضعيف .

1094. (3652) (7081)- Ebu Ümame radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a bir kadın gelerek, kocasının gazvede olduğunu söyleyerek evine bir hurma ağacı resmini yapmak için için istedi. Aleyhissalâtu vesselâm kadını men etti veya nehyetti."[1483]

AÇIKLAMA:

Hadiste geçen suret yasağının mahiyeti daha önce açıklandı. Burada şunu belirtmede fayda var. Ağaç resminin yapılması veya eve asılması âlimlerce câiz görülmüştür. Bu hadisle amel edilmemiştir.[1484]

*** AYAKLA BASILAN EŞYADAKİ RESİM**

1095- 7082- 3655- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثنَا وَكِيعٌ عَنْ أُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ عَنْ عَبْدُ الرَّحْمَنِ ابْنِ القَاسِمِ عَنْ أبيهِ عَنْ عَائِشَةَ؛ قَالَتْ: سَتَرْتُ سَهْوَةً لِي. تَعْنِى الدَّاخِلَ بِسِتْرٍ فِيهِ تَصَاوِيرُ. فَلَمَّا قَدِمَ النَّبِيُّ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هَتَكَهُ. فَجَعَلْتُ مِنْهُ مَنْبُوذَتَيْنِ. فَرَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُتَّكِئاً عَلَى إحْدَاهُمَا.فِي الزوائد: فِي إسناده أسامة بن زيد، متفق عَلَي تضعيفه. والحديث فِي البخاري. ما عدا قوله-فرأيت النَّبِيّ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ متكأ عَلَى إحداهما- والباقي نحوه .

1095. (3655) (7082)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Ben bir sehvemi -yani odasının içindeki yüklüğümsü bir kısmı kastediyor- üzerinde resimler bulunan bir kumaşla örtmüştüm. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm (eve) gelince onu söktü. Ben de ondan iki yastık yaptım. Ben Aleyhissalâtu vesselâm'ı, bunlardan birine yaslanmış olarak gördüm."[1485]

AÇIKLAMA:

Mevzu daha önce açıklandı ise de burada şu hususu tekrar edelim: Ûlemânın cumhûru, bu meyanda (Ebu Hanîfe, Şâfi'î, Mâlik) üzerine basılan eşya üzerinde resmin bulunmasını caiz görmüştür.[1486]

EDEB BÖLÜMÜ

*** ANNE BABAYA İYİLİK**

1096- 7083 -4657- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا شَرِيكُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ مَنْصُورٍ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ ابْنِ عَلِيٍّ عَنِ ابْنِ سَمَةَ السُّلَمِيِّ؛ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أُوصِي امْرِءاً بِأُمِّهِ. أُوصِي امْرَءاً بِأُمِّهِ. أُوصِي امْرَءاً بِأُمِّهِ »ثَثاً«. أُصِي امْرءاً بِأَبِيهِ. أُوصِي امْرَءاً. بِمَوْهُ الَّذِي يَلِيهِ، وَإِنْ كَانَ عَلَيْهِ مِنْهُ أذىً يُؤْذِيهِ.قد نبه فِي الزوائد: عَلَى أن الحديث مما انفرد به المصنف. لكن لم يتعرض ‘‘سناده. و قَالَ: ليس بن سَمة هَذَا عند المصنف سوى هَذَا الحديث. وليس له شئ فِي بقية الكتب .

1096. (4657) (7083)- İbnu Selâme es-Sülemî radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kişiye annesi(nin hakkına riayeti) tavsiye ederim. Kişiye annesi(nin hakkına riayeti) tavsiye ederim. Kişiye annesi(nin hakkına riayeti) tavsiye ederim" -diye üç kere tekrar etti. Sonra şöyle devam etti:- "Kişiye babası(nın hakkına riayeti) tavsiye ederim, kişiye kendi yerine işini takip eden velisi(nin hakkına riayeti) tavsiye ederim, hatta velisi kendisine eza vermiş bile olsa."[1487]

1097- 7084 -3660- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا عَبْدُ الْصَّمَدِ بْنُ عَبْدِ الْوَارِثِ عَنْ حَمَّادِ بْنِ سَلَمَةَ عَنْ عَاصِمٍ عَنْ أَبِي صَالِحٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: الْقِنْطَارُ اثْنَا عَشَرَ الْفَ أُوقِيَّةٍ. كُلُّ أُوقِيَّةٍ خَيْرٌ مِمَّا بَيْنَ السَّمَاءِ وَا'رْضِ. وَ قَالَ رَسُولُ لِلَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ الرَّجُلَ الَتُرْفَعُ دَرَجَتُهُ فِي الْجَنَّةِ فَيَقُولُ: أَنَّى هذَا؟ فَيُقَالُ: بِإِسْتِغْفَارِ وَلَدِكَ لَكَ. فِي الزوائد: إسناده صحيح. رِجَالُهُ ثقات .

1097. (3660) (7084)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kıntâr onikibin okiyyedir. Her okiyye, yerle gök arasında bulunan şeylerin hepsinden hayırlıdır."
Yine Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kişinin ahirette derecesi yükseltilir. Bunun üzerine: "Bu yükselme (hakkım değildi), nereden gelmedir?"

der. Kendisine: "Bu senin için evladının yaptığı istiğfar sebebiyledir" denilir."[1488]

-1098 -7085 -3661 -حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ. ثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَيَّاشٍ عَنْ بَحِيرِ بْنِ سَعِيدٍ عَنْ خَالِدِ بْنِ مَعْدَانَ عَنِ الْمِقْدَامِ بْنِ مَعْدِيكَرِبَ؛ أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِنَّ اللّٰهَ يُوصِيكُمْ بِأُمَّهَاتِكُمْ »ثَلاَثًا« إِنَّ اللّٰهَ يُوصِيكُمْ بِآبَائِكُمْ. إِنَّ اللّٰهَ يُوصِيكُمْ بِالأَقْرَبِ فَالأَقْرَبِ. فِي الزوائد: في إسناده إِسْمَاعِيلَ، وروايته عن الحجازيين ضعيفة، كما هنا .

1098. (3661) (7085)- Mikdam İbnu Ma'dîkerb radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Allah Teâla hazretleri size annelerinizin haklarına riayeti tavsiye etmektedir. -Bunu üç sefer tekrarladı- Allah size babalarınızın haklarına riayet etmenizi tavsiye etmektedir. Allah size akrabalarınızın haklarına yakınlık derecesine göre riayet etmenizi tavsiye etmektedir."[1489]

-1099 -7086 -3662 -حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ. ثَنَا صَدَقَةُ بْنُ خَالِدٍ. ثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي الْعَاتِكَةِ، عَنْ عَلِيِّ ابْنِ يَزِيدَ عَنِ الْقَاسِمِ عَنْ أَبِي أُمَامَةَ؛ أَنَّ رَجُلاً قَالَ: يَا رَسُولَ اللّٰهِ مَا حَقُّ الْوَالِدَيْنِ عَلَى وَلَدِهِمَا؟ قَالَ: هُمَا جَنَّتُكَ وَنَارُكَ.فِي الزوائد: قَالَ اِبْنِ معين: عَلَى بن يزيد عن القاسم عن أَبِي أمامة، هي ضعيفة كلها. و قَالَ الساجي: اتفق أهل النقل عَلَى ضعف عَلَى بن يزيد .

1099. (3662) (7086)- Ebu Ümâme radıyallahu anh anlatıyor: "Bir adam: "Ey Allah'ın Resûlü, anne ve babanın çocukları üzerinde hakları nedir?" diye sormuştu. Aleyhissalâtu vesselâm: "Onlar senin cennet ve cehennemindirler" buyurdu.[1490]

*** BABANIN ÇOCUKLARINA VE BİLHASSA KIZA İYİ DAVRANMASI**

1100- 7087- 3666- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا عَفَّانُ. ثَنَا وَهْبٌ. ثَنَا عَبْدُ اللّهِ بْنُ
عُثْمَانَ ابْنِ خُثَيْمٍ عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي رَاشِدٍ عَنْ يَعْلَى الْعَامِرِيِّ؛ أَنَّهُ قَالَ: جَاءَ الْحَسَنُ وَالْحُسَيْنُ يَسْعَيَانِ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. فَضَمَّهُمَا إِلَيْهِ وَ قَالَ: إِنَّ الْوَلَدَ مَبْخَلَةٌ مَجْبَنَةٌ.فِي الزوائد: إسناده صحيح. رِجَالُهُ ثقات .

1100. (3666) (7087)- Ya'la İbnu Mürre radıyallahu anh anlatıyor: "Hz. Ali'nin oğulları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin radıyallahu anhüm ecmain koşarak Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a geldiler. Efendimiz onları bağrına bastı ve: "Şurası muhakkak ki, çocuk, cimrilik ve korkaklık sebebidir" buyurdular."[1491]
AÇIKLAMA:
Çocuk sahibi olan baba onu yetiştirmek maksadıyla ölümden korkar, cihada gitmek istemez. Çünkü şehid olursa çocuk bakımsız kalacak endişesine kapılır. Aynı şekilde, malını mülkünü çocuğu için harcamayı düşünerek cimrileşir.[1492]

1101- 7088- 3667- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا زَيْدُ بْنُ الْحَبَابِ عَنْ مُوسَى بْنِ عُلَيٍّ سَمِعْتُ أَبِي يَذْكُرُ عَنْ سُرَاقَةَ بْنِ مَالِكٍ؛ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: أَ أَدُلُّكُمْ عَلَى أَفْضَلِ الصَّدَقَةِ؟ ابْنَتُكَ مَرْدُودَةٍ إِلَيْكَ لَيْسَ لَهَا كَاسِبٌ غَيْرُكَ.فِي الزوائد: رِجَال إسناده ثقات. إ أن علي بن رباح لم يسمع من سراقة .

1101. (3667) (7088)- Sürâka İbnu Mâlik radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Size sadakanın en faziletlisini haber vereyim mi? (Boşanma, kocasının ölümü gibi bir sebeple sana geri gönderilmiş, senden başka çalışanı (Nafakasını temin edecek bir kimsesi) olmayan kızın (için harcadığın)dır."[1493]

-1102 -7089 -3668 -حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بِشْرٍ عَنْ مِسْعَرٍ. أَخْبَرَنِي سَعْدُ ابْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنِ الْحَسَنِ عَنْ صَعْصَعَةَ عَمِّ ا٬حْنَفِ؛ قَالَ: دَخَلَتْ عَلَى عَائِشَةَ امْرَأَةٌ. مَعَهَا ابْنَتَانِ لَهَا. فَأَعْطَتْهَا ثَث تَمَرَاتٍ. فَأَعْطَتْ كُلَّ وَاحِدَةٍ مِنْهُمَا تَمْرَةً. ثُمَّ صَدَعَتِ الْبَاقِيَةَ بَيْنَهُمَا. قَالَتْ فأتي النَّبِيُّ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَحَدَّثْتُهُ. فَقَالَ: مَا عَجَبُكِ؟ لَقَدْ دَخَلَتْ بِهِ الْجَنَّةَ.فِي الزوائد: إسناده صحيح، رِجَالُهُ ثقات. وأصله فِي الصحيحين وغيرهما. بغير هَذَا السياق .

1102. (3668) (7089)- Ahnef İbnu Kays'ın amcası Sa'sa'a İbnu Muâviye radıyallahu anhüma anlatıyor: "Bir kadın beraberinde iki kızıyla birlikte Hz. Aişe'nin yanına girdi. Aişe radıyallahu anhâ kadıncağıza üç tane kuru hurma verdi. Kadın çocuklarına birer hurma verdi, kalan üçüncü hurmayı da çocukları arasında taksim etti."

Hz. Aişe der ki: "Az sonra Resûlullah Aleyhissalâtu vesselâm geldi, hadiseyi kendisine anlattım. Bunun üzerine: "Buna hayret mi ettin? Kadın bu davranışı sebebiyle cennete girdi" buyurdular."[1494]

-1103 -7090 -3670 -حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ الْحَسَنِ. ثَنَا ابْنُ الْمُبَارَكِ عَنْ فِطْرٍ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ؛ قَالَ رَسُولُ للَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَا مِنَّ رَجُلٍ تُدْرِكُ لَهُ ابْنَتَانِ فَيُحْسِنُ إِلَيْهِمَا، مَا صَحِبَتَاهُ أَوْ صَحِبَهُمَا إِ أَدْخَلَتَاهُ الْجَنَّةَ.فِي الزوائد: فِي إسناده أَبُو سَعِيدٍ. واسمه شرحبيل. وهو وإن ذكره اِبْنِ حبان فِي الثقات فقد ضعفه غير واحد. وقَالَ اِبْنِ أَبِي ذئب: كَانَ متهما. ورواه الحاكم فِي المستدرك. و قَالَ: هَذَا حديث صحيح ا٬سناد .

1103. (3670) (7090)- İbnu Âbbâs radıyallahu anhümâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kim, erginlik çağına varan iki kızına, onlar yanında kaldıkları veya kendisi onların yanında kaldığı müddetçe iyilik yapar ihsanda bulunursa, bu kızlar onu mutlaka cennete dahil ederler."[1495]

-1104 -7091 -3671 -حَدَّثَنَا الْعَبَّاسُ بْنُ الْوَلِيدِ الدِّمَشْقِيُّ. ثَنَا عَلِيُّ بْنُ

عَيَّاشٍ. ثنَا سَعِيدُ بْنُ عُمَارَةَ. أَخْبَرَنِي الْحَارِثُ بْنُ النَّعْمَانِ. سَمِعْتُ أَنَسَ بنَ مَالِكٍ يُحَدِّثُ عَنْ رَسُولِ للّهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: أَكْرِمُوا أَوْلَادَكُمْ، وَأَحْسِنُوا أَدَبَهُمْ.فِي الزوائد: فِي إسناده الحارث بن النعمان. وإن ذكره اِبْنِ حبان فِي الثقات، فقد لينه أَبُو حاتم .

1104. (3671) (7091)- Hz. Enes radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Çocuklarınıza gereken ikramı yapın ve terbiyelerini güzel yapın."[1496]

*** KOMŞU HAKKI**

1105- 7092- 3674- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ. ثَنَا وَكِيعٌ. ثَنَا يُونُسُ بْنُ أَبِي إِسْحَاقَ عَنْ مُجَاهِدٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَا زَالَ جِبْرَائِيلُيُوصِينِي بِالْجَارِ
حَتَّى ظَنَنْتُ أَنَّهُ سَيُوَرِّثُهُ.فِي الزوائد: الحديث إسناده صحيح رِجَالُهُ ثقات .

1105. (3674) (7092)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Cebrail aleyhisselâm komşu hakkında öyle ısrarla tavsiyede bulundu ki, komşuyu komşuya varis kılacak zannettim." [1497]

*** YETİM HAKKI**

1106- 7093- 3678- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا يَحْيَى بْنُ صَعِيدٍ الْقَطَّانِ عَنِ ابْنِ عَجْنَ عَنْ سَعِيدٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ ﷲِ صَلَّي ﷲُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: اللَّهُمَّ! إِنِّى أُحَرِّجُ حَقَّ الضَّعِيفَيْنِ: اَلْيَتِيم وَالْمَرْأَةِ.فِي الزوائد: المعنى أحرّج عن هَذَا ا''ثم. بمعنى أن يضيع حقهما. واحذر من ذَلِكَ تحذيرا بليغا. وأزجر عنه زجرا أكيدا. قاله النوويّ. وإسناده صحيح رِجَالُهُ ثقات .

1106. (3678) (7093)- Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki "Allahım! Ben şu iki zayıfın hakkının çiğnenmesinden cidden sakındırırım: Yetim ve kadın."[1498]

1107- 7094- 3679- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ. ثَنَا يَحْيَى بْنُ آدَمَ. ثَنَا اِبْنُ الْمُبَارَكِ عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي أَيُّوبَ عَنْ يَحْيَي بْنِ سُلَيْمَانَ عَنْ زَيْدِ بْنُ أَبِي عَتَّابٍ. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّي ﷲُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: خَيْرُ بَيْتٍ فِي الْمُسْلِمِينَ بَيْتٌ فِيهِ يَتِيمٌ يُحْسَنُ إِلَيْهِ. وَشَرُّبَيْتٍ فِي الْمُسْلِمِينَ بَيْتٌ فِيهِ يَتِيمٌ يُسَاءُ إِلَيْهِ.فِي الزوائد: فِي إِسناده يَحْيَى بن سليمان، أَبُو صالح. قَالَ فِيهِ البخاري: منكر الحديث. و قَالَ أَبُو حاتم: مضطرب الحديث. وذكره اِبْنِ حبان فِي الثقات. وأخرج اِبْنِ خريمة حديثه فِي صحيحه، و قَالَ: فِي النفس من هَذَا الحديث شئ فإنى أعرف يَحْيَى بعدالة و جرح. وإنما خرجت خبره ‘نه يختلف العلماء فِيهِ. قلت: قد ظهر البخاري وأبي حاتم ما خفي عَلَى اِبْنِ خزيمة، فجرحهما مقدم عَلَى من عدّله. أ هـ كم صاحب الزوائد .

1107. (3679) (7094)- Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Müslümanlar içinde en hayırlı ev kendisine iyilik yapılan bir yetimin bulunduğu evdir. Müslümanlar içinde en kötü ev de kendisine kötülük yapılan bir yetimin bulunduğu evdir." [1499]

1108- 7095- 3680- حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ.ثَنَا حَمَّادُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْكَلْبِيُّ. ثنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ ا ٔنْصَارِيُّ عَنْ عَطَاءَ بْنِ أَبِي رَبَاحٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ. قَالَ: قَالَ رَسُولُ للَّهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ عَالَ ثَلَاثَةً مِنَ ا ٔيْتَامِ كَانَ كَمَنْ قَامَ لَيْلَهُ وَصَامَ نَهَارَهُ. وَغَدَا وَرَاحَ شَاهِراً سَيْفَهُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ. وَكُنْتُ أنَا وَهُوَ فِي الْجَنَّةِ أَخَوَيْنِ كَهَاتَيْنِ أُخْتَانِ. وَأَلْصَقَ إِصْبَعَيْهِ السَّبَّابَةَ وَالْوُسْطَى.فِي الزوائد: فِي إسناده إِسْمَاعِيلَ بن إِبْرَاهِيمَ وهو مجهول. والراوي ضعيف .

1108. (3680) (7095)- İbnu Abbas radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kim üç yetimi yetiştirir, nafakasını temin ederse, sanki ömrü boyu geceleri namaz kılmış, gündüzleri oruç tutmuş ve sabahtan akşama yalın kılıç Allah yolunda cihad etmiş gibi sevap alır. Kıza, ben ve o, şu iki kardeş (parmak) gibi cennette kardeş oluruz" buyurdu şehadet parmağı ile orta parmağını birbirine yapıştırdı."[1500]

*** SUYU SADAKA ETMENİN FAZİLETİ**

1109- 7096- 3685- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ نُمَيْرٍ وَعَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ قَالَا: ثَنَا وَكِيعٌ عَنِ الْأَعْمَشِ عَنْ يَزِيدَ الرَّقَاشِيِّ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يَصُفُّ النَّاسُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ صُفُوفاً »وَقَالَ ابْنُ نُمَيْرٍ. أَهْلُ الْجَنَّةِ«. فَيَمُرُّ الرَّجُلُ مِنْ أَهْلِ النَّارِ عَلى الرَّجُلِ فَيَقُولُ: يَا فُنِ! أَمَا تَذْكُرُ يَوْمَ اسْتَسْقَيْتَ فَسَقَيْتُكَ شَرْبَةً؟ قَالَ فَيَشْفَعُ لَهُ. وَيَمُرُّ الرَّجُلُ فَيَقُولُ: أَمَا تَذْكُرُ يَوْمَ نَاوَلْتُكَ طَهُوراً؟ فَيَشْفَعُ لَهُ.قَالَ ابْنُ نُمَيْرٍ وَ يَقُولُ: يَا فُنُ! أَمَا تَذْكُرُ يَوْمَ بَعَثْتَنِي فِي حَاجَةِ كَذَا وَكَذَا، فَذَهَبْتُ لَكَ؟ فَيَشْفَعُ لَهُ.فِي الزوائد: فِي إسناده يزيد بن أبان الرقاشي وهو ضعيف .

1109. (3685) (7096)- Hz. Enes radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kıyamet günü insanlar saf saf olurlar - İbnu Nümeyr dedi ki: "Cennet ehli saf saf olurlar.- Derken cehennem ehlinden bir kişi cennet ehlinden birine uğrar ve: "Ey fülan! Hatırladın mı sen su istemiştin de ben sana bir içimlik su vermiştim" der, (ve bu suretle Şefaat diler). (Resûlullah Aleyhissalâtu vesselâm buyurdu ki:) "Adam, o kimseye şefaat eder. (Cehennemlik olan bir başka) adam, cennetlik olan bir başkasının yanından geçer ve ona: "Sana abdest suyu verdiğimi hatırlıyor musun?" der (şefaat ister. O da hatırlar) ve ona şefaat eder."
(Ravi) İbnu Nümeyr (rivayetinde biraz farkla) şöyle der: "Ve cehennemlik olanlardan biri cennetlik olanlardan birine): "Ey falan! Beni şöyle şöyle bir işe gönderdiğin günü hatırlıyor musun? Ben o gün senin için gitmiştim. (Bu sözüyle şefaatini ister. Cennetlik olan) kimse de ona şefaat eder."[1501]

1110- 7097- 3686- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ نُمَيْرٍ. ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْحَاقَ عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ مَالِكِ بْنِ جُعْشَمٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ سُرَاقَةَ بْنِ جُعْشَمٍ؛ قَالَ: سَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ ضَالَّةِ الْإِبِلِ تَغْشَى حِيَاضِي، قَدْ لُطْتُهَا بلى فَهَلْ لِي مِنْ أَجْرٍ إِنْ سَقَيْتُهَا؟ قَالَ؟ نَعَمْ. فِي كُلِّ ذَاتِ كَبِدٍ حَرَّى أَجْرٌ.فِي الزوائد: فِي إسناده مُحَمَّد بن إسحاق

وهو مدلس .

1110. (3686) (7097)- Sürâka İbnu Cu'şem radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a, kendi develerini sulamak için hazırlayıp sıvadığım havuzlarıma gelen yolunu kaybetmiş yitik deveyi sularsam benim için bir sevap olup olmadığını sordum. Bana: "Evet, hararetli her ciğer sahibin(i sulamak)ta bir sevap vardır" buyurdular."[1502]

*** KÖLELERE İYİLİK**

1111- 7098- 3691- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَعِلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ قَاَ: ثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ سُلَيْمَانُ عَنْ مُغِيرَةِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ فَرْقَدِ السَّبَجِيِّ عَنْ مُرَّةَ الطَّيِّبِ عَنْ أَبِي بَكْرٍ الصِّدِّيقِ: قَالَ: قَالَ رَسُولُ َللّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: َيَدْخُلُ الْجَنَّةَ سَيِّئُ الْمَلَكَةِ قَالُوا: يَا رَسُولَ للّهِ! أَلَيْسَ أَخْبَرَتْنَا أَنَّ هَذِهِ اُمَةَ أَكْثَرُ اُمَم مَمْلُوكَيْنَ وَيَتَامَى؟ قَالَ نَعَمْ. فَأَكْرِمُوهُمْ كَكَرَامَةِ أَوْدِكُمْ. وَأَطْعِمُوهُمْ مِمَّا تَأكُلُونَ. قَالُوا: فَمَا يَنْفَعُنَا فِي الدُّنْيَا؟ قَالَ: فَرَسٌ تَرْتَبِطُهُ تُقَاتِلُ عَلَيْهِ فِي سَبِيلِ اللّهِ. مَمْلُوكُكَ يَكْفِيكَ. فإِذَا صَلَّى فَهُوَ أَخُوكَ .

فِي الزوائد: فِي إسناده فرقد السبخيّ. وهو وإن وثقه اِبْنِ معين فِي رواية فقد ضعفه فِي أخرى وضعفه البخاري وغيره .

1111. (3691) (7098)- Hz. Ebu Bekr radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm (bir defasında): "Mülkiyeti altında bulunan (köle ve cari ye)lere kötü muamele eden kimse cennete girmeyecektir" demişti.

"Ey Allah'ın Resûlü! Siz bize: "Bu ümmet, köle ve yetimi en çok olan ümmettir" diye haber vermediniz mi" dediler. Aleyhissalâtu vesselâm: "Evet! Öyleyse onlara çocuklarınıza verdiğiniz değer gibi değer verin ve yediklerinizden yedirin!" buyurdu."

Ashab bu defa: "Köle ve cariyeler bize dünyada ne gibi faide sağlar?" diye sordu. Aleyhissalâtu vesselâm: "Savaş için beslediğin bir at üstünde Allah yolunda cihad edersin. Senin kölen de senin ihtiyacını giderir. Namaz kıldığı zaman artık o senin kardeşindir" açıklamasını yaptılar."[1503]

*** SELAMI YAYMAK**

1112- 7099- 3693- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَيَّاشٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ زِيَادٍ عَنْ أَبِي أُمَامَةَ؛ قَالَ: أَمَرَنَا نَبِيُّنَا صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ نُفْشِيَ السَّمَ.فِي الزوائد: إسناده صحيح رِجَالُهُ ثقات .

1112. (3693) (7099)- Ebu Ümâme radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bize selâmı yaygınlaştırmamızı (tanıdık, tanımadık herkese vermemizi) emretti."[1504]

*** GAYR-İ MÜSLİMİN SELAMI NASIL ALINIR?**

1113- 7100- 3699- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرٍ. ثَنَا اِبْنُ نُمَيْرٍ عَنْ مُحَمَّدُ بْنُ إِسْحَاقَ عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي حَبِيبٍ عَنْ مَرْثَدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْيَزَنِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْجُهَنِيِّ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ لله صَلَّي الله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنِّى رَاكِبٌ غَداً إِلى الْيَهُودِ. فَ تَبْدَؤُهُمْ بِالسَّمِ. فَإِذَا سَلَّمُوا عَلَيْكُمْ فَقُولُوا: وَعَلَيْكُمْ.فِي الزوائد: فِي إسناده اِبْنِ إسحا، وهو مدلّس. قَالَ: وليس ؛بي عَبْدُ الرَّحْمَنِ هَذَا سوى هَذَا الحديث عند المصنف. وليس له شئ فِي بقية الكتب الستة .

1113. (3699) (7100)- Ebu Abdirrahman el-Cühenî radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Yarın ben yahudilere kadar gideceğim, sakın onlara, önce siz selam vermeye kalkmayın. Onlar size selam verirse sadece "ve aleyküm" deyin."[1505]

*** KAPI ÇALMA (İZİN İSTEME)**

1114- 7101- 3707- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا عَبْدُ الرَّحِيم بْنُ سُلَيْمَانَ عَنْ وَاصِلِ بْنِ السَّائِبِ، عَنْ أَبِي سَوْرَةَ عَنْ أَبِي أَيُّوبَ الْأَنْصَارِيِّ؛ قَالَ: قُلْنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ! هذَا السَّمُ. فَمَا الِاسْتِئْذَانُ؟ قَالَ: يَتَكَلَّمُ الرَّجُلُ تَسْبِيحَةً وَتَكْبِيرَةً وَتَحْمِيدَةً وَيَتَنَحْنَحُ وَيُؤْذِنُ أَهْلَ الْبَيْتِ.فِي الزوائد: فِي إسناده أَبُو سورة. قَالَ فِيهِ البخاري: منكر الحديث ويروى عن أَبِي أيوب مناكير يتابع عليها .

1114. (3707) (7101)- Ebu Eyyûb el-Ensâri anlatıyor: "(Bir gün), Ey Allah'ın Resûlü! Şu selâm malum. İsti'zan (=izin istemek=kapı çalmak) nedir?" diye sorduk. Şu açıklamayı yaptılar: "(Bir başkasının evine girmek isteyen) kimse (varlığını duyurmak için kapıda, sesli olarak) sübhanallah, Allahüekber, elhamdülillah! der, öksürüp boğazını temizler (ve içeri girmek istediğini haber verip) ev halkından böylece izin ister."[1506]

AÇIKLAMA:

Bu tarz izin isteme o devrin şartlarına göredir. Çünkü, Resûlullah devrinde, kapılar pek çok durumda bir örtüden ibarettir, ahşap kapı nadirdir. İsti'zânla ilgili teferruat daha önce açıklandı.[1507]

*** NASILSINIZ? DİYE HALİ SORULAN**

1115- 7102- 3710- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرٍ. ثَنَا عِيسَى بْنُ يُونُسَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُسْلِمٍ عنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ ابْنِ سَابِطٍ عَنْ جَابِرٍ؛ قَالَ: قُلْتُ: كَيْفِ أَصْبَحْتَ؟ يَا رَسُولَ للهِ! قَالَ: بِخَيْرٍ. مَنْ رَجُلٍ لَمْ يُصْبِحْ صَائِماً، وَلَمْ يَعُدْ صَقِيماً.فِي الزوائد: فِي إسناده عَبْدٌ اللّه بن مسلم هو اِبْنِ مؤمن المكىّ ضعفه أحمد و اِبْنِ معين وغيرهما .

1115. (3710) (7102)- Hz. Câbir radıyallahu anh anlatıyor: "Ey Allah'ın Resûlü nasıl sabaha erdiniz?" diye sordum. Bana: "(Nafile) oruç tutmayan ve hiçbir hastayı ziyaret edemeyen bir adam olarak hayır ile sabahladım" diye cevap verdi."[1508]

1116- 7103- 3711- حَدَّثَنَا أَبُو إِسْحَاقَ الْهَرَوِيُّ. إِبْرَاهِيمُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي حَاتِمٍ. ثَنَا عَبْدُ اللهِ ابْنُ عُثْمَانَ بْنِ إِسْحَاقَ بْنِ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ. حَدَّثَنِي جَدِّ أَبُو أُمِّى مَالِكُ بْنُ حَمْزَةَ بْنِ أَبِي أَسَيْدٍ السَّاعِدِيِّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ أَبِي أُسَيْدٍ السَّعِدِيِّ؛ قَالَ رَسُولُ للهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِلْعَبَّاسِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ وَدَخَلَ عَلَيْهِمْ فَقَالَ: السَّمُ عَلَيْكُمْ قَالُوا: وَعَلَيْكَ السَّمُ وَرَحْمَةُ اللهِ وبَرَكَاتُهُ. قَالَ: كَيْفَ أَصْبَحْتُمْ؟ قَالُوا: بِخَيْرٍ. نَحْمَدُ اللهَ. فَكَيْفَ أَصْبَحْتَ؟ بِأَبِينَا وَأُمِّنَا يَا رَسُولَ للهِ! قَالَ: أَصْبَحْتُ بِخَيْرٍ. أَحْمَدُ اللهَ.فِي الزوائد: قَالَ البخاري: مالك بن حمزة عن أبيه عن جده أَنَّ النَّبِيّ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عا العباس...الحديث، يتابع عَلَيْهِ. و قَالَ أَبُو حاتم: عَبْدُ اللّه بن عُثْمَانَ شيخ يروي أحاديث مشتبهة .

1116. (3711) (7103)- Ebu Üseyd es-Sâ'idi radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, Abbâs İbnu Abdilmuttalib'in evine girerken, Abbâs radıyallahu anh'a: "Esselamu aleyküm" buyurmuş, ev halkı da: "Ve aleykesselam ve rahmetullahi ve berekâtuhu" diye selamını almışlar. Sonra Resûlullah, "Nasılsınız?" diye hal-hatır sormuş, onlar da: "Allah'a hamdolsun, iyiyiz. Babamız ve anamız sana feda olsun, sen nasılsın ey Allah'ın Resûlü!" diye karşılık vermişler, Aleyhissalâtu vesselâm da: "Allah'a hamdolsun, ben de

iyiyim!" buyurmuştur."[1509]

*** BÜYÜĞE İKRAM**

1117- 7104- 3712- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْصَّبَاحِ. أَنْبَأَنَا سَعِيدُ بْنُ مَسْلَمَةَ عَنِ ابْنِ عَجْنَ عَنْ نَافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِذَا أَتَاكُمْ كَرِيمُ قَوْمٍ فَأَكْرِمُوهُ.فِي الزوائد: فِي إسناده سَعِيدِ بن مسلمة وهو ضعيف .

1117. (3712) (7104)- İbnu Ömer radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Size bir kavmin büyüğü gelince onu büyükleyin, ikramda bulunun." [1510]

*** HAPŞIRANA TEŞMİT**

1118- 7105- 3715- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُسْهِرٍ عَنْ اِبْنِ أَبِي لَيْلَىَ عَنْ عِيسَى عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَىَ عَنْ عَلِيٍّ؛ قَالَ: رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِذَا عَطَسَ أَحَدُكُمْ فَلْيَقُلِ الْحَمْدُللّهِ. وَلْيَرُدَّ عَلَيْهِ مَنْ حَوْلَهُ: يَرْحَمُكَ اللّهُ. وَلْيَرُدَّ عَلَيْهِمْ: يَهْدِيكُمُ اللّهُ وَيُصْلِحُ بَالَكُمْ.فِي الزوائد: فِي إسناده اِبْنِ أَبِي ليلى، واسمه مُحَمَّد بن عَبْدُ الرَّحْمَنِ وهو ضعيف أ هـ .

1118. (3715) (7105)- Hz. Ali anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Biriniz hapşırınca "Elhamdulillah!" desin. Yanındakiler ona, yerkamukellah! desinler, hapşıran da onlara "Yehdikümullah ve yuslihu bâleküm (Allah size hidayette bulunsun ve halinizi iyi kılsın)" desin."[1511]

*** YANINDA OTURANA SAYGI**

1119- 7106- 3716- حَدَّثَنَا عَلِيُ بْنُ مُحَمَّدٍ. ثَنَا وَكِيعٌ عَنْ أَبِي يَحْيَى الطَّوِيلِ »رَجُلٌ مِنْ أهْلِ الْكُوفَةِ« عَنْ زَيْدٍ الْعَمِّيِّ عَنْ أنَسِ بْنِ مَالِكٍ؛ قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا لَقِيَ الرَّجُلَ فَكَلَّمَهُ لَمْ يَصْرُفْ وَجْهَهُ عَنْهُ حَتَّى يَكُونَ هُوَ الَّذِي يَنْصِرفُ. وَإِذَا صَافَحَهُ لَمْ يَنْزِعْ يَدَهُ - مِنْ يَدِهِ- حَتَّى يَكُونَ هُوَ الَّذِي يَنْزُعُهَا. وَلَمْ يُرَ مُتَقَدِّماً بِرُكْبَتَيْهِ جَلِيساً لَهُ قَطُّ.فِي الزوائد: مدار الحديث عَلَى زيد العمي وهو ضعيف .

1119. (3716) (7106)- Hz. Enes radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bir adama rastladı mı onunla konuşur, muhatabı ayrılmadıkça da yüzünü ondan çevirmezdi. Muhatabıyla musâfaha yapsa, elini muhatabın elinden çekmezdi. İlk çeken muhatabı olurdu. Aleyhissalâtu vesselâm'ın dizlerinin, yanında oturan arkadaşının dizlerinden ileri çıktığı da görülmemiştir."[1512]

*** MAZERETİ KABUL**

1120- 7107 -3718- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ. ثَنَا وَكِيعٌ. ثَنَا سُفْيَانُ عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ عَنِ ابْنِ مِينَاءَ عَنْ جَوْذَانَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنِ اعْتَذَرَ إِلَى أَخِيهِ بِمَعْذِرَةٍ، فَلَمْ يَقْبَلْهَا كَانَ عَلَيْهِ مِثْلُ خَطِيئَةِ صَاحِبِ مَكْسٍ . حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ. ثَنَا وَكِيعٌ عَنْ سُفْيَانَ عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ عَنِ الْعَبَّاسِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ »هُوَ ابْنُ مِينَاءَ« عَنْ جَوْذَانَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِثْلَهُ.فِي الزوائد: رِجَالُهُ ثقات إ أنه مرسل. قَالَ أَبُو حاتم: جوذان هَذَا ليست له صحبة وهو مجهول .

1120. (3718) (7107)- Cevzân el-Kûfî radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kim (din) kardeşine bir özür beyan eder de kardeşi bunu kabul etmezse, onun üzerinde meks sahibinin günahı kadar vebal olur."[1513]

AÇIKLAMA:

Hadis, özür dileyen bir din kardeşinin mâkul bir özrünü kabul etmek gerektiğini, kabul etmeyenin günahkâr olacağını ifade eder. Zira meks sahibi, yanından geçen tüccarlardan haksız yere öşür adı altında bir miktar para alır. Aslında öşrü, usulünce, yetkilinin alması meşrudur, haram değildir. Usulsüz, haksız, liyakatsiz olarak alınırsa haram olacağı açıktır.[1514]

*** ŞAKA**

-1121 -7108 -3719 حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرٍ ثَنَا وَكِيعٌ عَنْ زَمْعَةَ بْنِ صَالِحٍ عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ وَهْبِ اِبْنِ عَبْدِ بْنِ زَمْعَةَ عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ. وَحَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ. ثنَا وَكِيعٌ. ثنَا زَمْعَةُ بْنُ صَالِحٍ عَنِ الزُهْرِيِّ عَنْ عَبْدِ اللّهِ بْنِ وَهْبِ بْنِ زَمْعَةَ عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ؛ قَالَتْ: خَرَجَ أَبُو بَكْرٍ فِي تِجَارَةٍ إِلَى بُصْرَى. قَبْلَ مَوْتِ النَّبِيِّ صَلّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بعَام. وَمَعَهُ نُعَيْمَانُ وَسُوَيْبِطُ بْنُ حَرْمَلَةَ وكَانَا شَهِدَا بَدْراً. وَكَانَ نُعَيْمَانُ عَلى الزَّادِ. وَكَانَ سُوَيْبِطُ رَجُ مَزَّاحاً. فَقَالَ لِنُعَيْمَانَ: أَطْعِمْنِي. قَالَ: حَتَّى يَجِئَ أَبُو بَكْرٍ .قَالَ: فَ ُغِيظَنَّكَ. قَالَ فَمَرُّوا بِقُوْمٍ. فَقَالَ لَهُمْ سُوَيْبِطٌ: تَشْتَرُونَ مِنِّى عَبْداً لِي؟ قَالُوا: نَعَمْ. قَالَ: إِنَّهُ عَبْدٌ لَهُ كَمٌ. وَهُوَ قَائِلٌ لَكُمْ: إِنِّى حُرٌّ. فإِنْ كُنْتُمْ إِذَا قَالَ لَكُمْ هذِهِ الْمَقَالَةَ تَرَكْتُمُوهُ فَ تُفْسِدُوا عَلِيَّ عَبْدِى. قَالَ: َ بَلْ نَشْتَرِيهِ مِنْكَ. فَاشْتَرَوْهُ مِنْهُ بعَشْرِ قَئِصَ. ثُمَّ أَتَوْهُ فَوَضَعُوا فِي عُنُقِهِ عِمَامَةً أَوْ حَبٌ. فَقَالَ نُعَيْمَانُ: إِنَّ هذَا يَسْتَهْزِئُ بِكُمْ. وَإِنِّى حُرٌّلَسْتُ بِعَبْدٍ. فَقَالُوا: قَدْ أَخْبَرَنَا خَبَرَكَ. فَانْطَلَقُوا بِهِ. فَجَاءَ أَبُو بَكْرٍ. فَأَخْبَرُوهُ بذلِكَ. قَالَ فَاتَّبَعَ الْقَوْمَ. وَرَدَّ عَلَيْهِمُ الْقَئِصَ. وَأَخَذَ نُعَيْمَانَ. قَالَ فَلَمَّا قَدِمُوا علي النَّبِيِّ صَلّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَخْبَرُوهُ. قَالَ فَضَحِكَ النَّبِيُّ صَلّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَصْحَابِهِ مِنْهُ حَوْ ٍ.فِي الزوائد: فِي إسناده زمعة بن مصالح وهو إن أخرج له مسلم فإنما روى له مقرونا بغيره وقد ضعفه احمد وابن معين وغيرهما .

1121. (3719) (7108)- Ümmü Seleme radıyallahu anhâ anlatıyor: "Hz. Ebu Bekr radıyallahu anh ticari maksatla, Aleyhissalâtu vesselâm'ın vefatından bir yıl önce Busra'ya kadar gitmişti. Beraberinde Nu'aymân ve Suvaybıt İbnu Hermele de varlardı. Bunlar Bedir gazilerindendi. Nu'aymân erzakları gözetiyordu. Suvaybıt mizahı seven şakacı birisiydi. Nuayman'a (bir ara): "Bana yiyecek bir şeyler ver!" dedi. O ise: "Bekle de Ebu Bekir gelsin!" dedi. Suvaybıt (biraz öfkelenerek) "Vallahi seni kızdırmasını bilirim!" dedi.

Râvi der ki: "(Bir müddet sonra) bunlar bir kavme uğradılar. Suvaybıt onlara: "Benim bir kölem var, satın alırsanız (ucuza vereceğim)" der. Onlar da "Alırız!" derler. Suvaybıt: "Ancak şimdiden söyleyeyim, kölem çenebazdır, o size: "Ben hür kimseyim (köle değilim)" diyecektir. Eğer o böyle dedi diye almaktan

vazgeçecekseniz (alıcı olup da) kölemle arama fesad sokmayın!" dedi. Onlar: "Hayır! biz onu senden satın alacağız!" dediler ve (pazarlık edip) on deve mukabili Nuayman'ı satın aldılar. Sonra yanına gelip, boynuna sarık veya ip bağladılar. Nu'ayman: "Bu adam sizinle alay ediyor, ben hürüm, köle değilim" dedi. Adamlar: "Senin böyle söyleyeceğini bize haber vermişti (yalanlarınla bizi kandıramazsın)" dediler ve Nuayman'ı alıp götürdüler.
Derken Hz. Ebu Bekr geldi. Durumu kendisine haber verdiler. Râvi der ki: Hz. Ebu Bekr o kavmin peşine düştü, develerini geri verdi ve Nuayman'ı kurtardı. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın yanına döndükleri zaman hâdiseyi haber verdiler. Bu hâdiseye Aleyhissalâtu vesselâm ve ashabı bir yıl güldüler."[1515]

*** YARI GÖLGEDE OTURULMAZ**

1122- 7109- 3722- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا زَيْدُ بْنُ الْحُبَابِ عَنْ أَبِي الْمُنِيبِ عَنِ ابْنِ بُرَيْدَةَ عَنْ أَبِيهِ؛ أَنَّ النَّبِيّ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى أَنْ يُقْعَدَ بَيْنَ الظِلِّ وَالشَّمْسِ.فِي الزوائد: إسناد حديث اِبْنِ بريدة حسن .

1122. (3722) (7109)- Büreyde İbnu'l-Husayb radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm gölge ile güneş arasında oturmayı nehyetti." [1516]

AÇIKLAMA:

Yarı gölge-yarı güneşte oturmayı yasaklayan başka rivayetler de mevcuttur. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm birinde gerekçe de kaydeder: "Öyle yer, şeytanın oturduğu yerdir." Resûlullah Aleyhissalâtu vesselâm'ın tebliğinde başvurduğu mühim metodlardan biri, birçok mahzuru bulunan veya mahzurları zamanla anlaşılacak olan pek çok meseleyi şeytana nisbet ederek yasaklamaktır. [1517]

*** YÜZÜKOYUN YATMAMALI**

1123- 7110- 3724- حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ حُمَيْدِ بْنِ كَاسِبٍ. ثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ. ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ نُعَيْمِ ابْنَ عَبْدِ اللَّهِ الْمُجْمِرِ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ طِخْفَةَ الْغِفَارِيِّ عَنْ أَبِي ذَرٍّ؛ قَالَ: مَرَّبِيَ النَّبِيُّ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَنَا مُضْطَجِعٌ عَلى بَطْنِي. فَرَكَضَنِي بِرِجْلِهِ وَ قَالَ: يَا جُنَيْدِبُ! إِنَّمَا هذِهِ ضِجْعَةُ أَهْلِ النَّارِ.فِي الزوائد: فِي إسناده مُحَمَّد بن نعيم. لم أر من جرحه و من وثقه. ويعقوب بن حميد مخلتف فِيهِ. وباقي رِجَال ا‘‘سناد ثقات .

1123. (3724) (7110)- Ebu Zerr radıyallahu anh anlatıyor: "Ben yüzükoyun yatar vaziyette iken Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm yanıma geldi. Ayağıyla bana dürtüp: "Ey Cüneydib, bu yatış, cehennem ehlinin yatışıdır" buyurdu."[1518]

1124- 7111- 3725- حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ حُمَيْدِ بْنِ كَاسِبٍ. ثَنَا سَلَمَةُ بْنُ رجَاءٍ عَنِ الْوَلِيدِ بْنِ جَمِيلٍ الدِّمَشْقِي؛ أَنَّهُ سَمِعَ الْقَاسِمَ بْنَ عَبْدِ الرَّحْمَنِ يُحَدِّثُ عَنْ أَبِي أُمَامَةَ؛ قَالَ: مَرَّ النَّبِيُّ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى رَجُلٍ نَائِمٍ فِي الْمَسْجِدِ مُنْبَطِحٍ عَلَى وَجْهِهِ فَضَرَبَهُ بِرِجْلِهِ وَ قَالَ: قُمْ وَاقْعُدْ. فَإِنَّهَا نَوْمَةٌ جَهَنَّمِيَّةٌ.فِي الزَّوائد: الوليد بن جميل. لينه أَبُو زرعة. و قَالَ أَبُو حاتم: شيخ روى عن القاسم أحاديث منكرة و قَالَ أَبُو دَاوُد: ليس به بأس. وذكره اِبْنِ حبان فِي الثقات. وسلمة بن رجاء ويعقوب بن حميد مختلف فيهما .

1124. (3725) (7111)- Ebu Ümâme radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm mescidde, yüzükoyun yatıp uyuyan bir adamın yanından geçmişti. Ayağıyla dürterek: "Kalk, otur! Zira bu, cehennem(dekilere mahsus bir uykudur (yatıştır)" buyurdu." [1519]

*** İSİMLERİ DEĞİŞTİRME**

-1125 -7112 -3734 -حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرٍ. ثَنَا يَحْيَى بْنُ يَعْلَيَ، أَبُو الْمُحَيَّاةِ عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ عُمَيْرٍ. حَدَّثِنِى ابْنُ أَخِي عَبْدُ اللّهِ بْنُ سَم عَنْ عَبْدِ اللّهِ بْنِ سَم؛ قَالَ: قَدِمْتُ عَلَى رَسُولِ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَلَيْسَ اسْمِى عَبْدَ اللّهِ بْنَ سَمٍ. فَسَمَّانِي رَسُولُ للّهِ صَلّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَبْدَ اللّهِ بْنَ سَم.اِبْنِ أخي عبد اللّه بنَ سم لم يسم. وباقيً رِجَال ا"سناد ثقات .

1125. (3734) (7112)- Abdullah İbnu Selam radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın yanına geldiğimde ismim Abdullah İbnu Selâm değildi. Beni Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Abdullah İbnu Selâm diye isimlendirdi.[1520]

AÇIKLAMA:

İsim ve isim değiştirme ile ilgili geniş açıklama geçti.[1521]

*** ÇOCUĞU OLMAYANA KÜNYE**

1126- 7113- 3838- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثنَا يَحْيَى بْنُ أَبِي بُكَيْرٍ. ثَنَا زُهَيْرُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَقِيلٍ، عَنْ حَمْزَةَ بْنِ صُهَيْبٍ؛ أَنَّ عُمَرَ قَالَ لِصُهَيْبٍ. مَالَكَ تَكْتَنِي بِأَبِي يَحْيَى؟ وَلَيْسَ لَكَ وَلَدٌ. قَالَ: كَنَّانِي رَسُولُ اللّٰهِ بِأَبِي يَحْيَى.فِي الزوائد: إسناده حسن. ‘ن عبد الله بن مُحَمَّد مختلف فِيهِ .

1126. (3838) (7113)- Hamza İbnu Suhayb radıyallahu anhüma anlatıyor: "Hz. Ömer, Suhayb radıyallahu anhümâ'ya: "Senin oğlan çocuğun olmadığı halde niçin "Ebu Yahya" diye künye taşıyorsun?" diye sordu. Suhayb: "Beni, Ebu Yahya diye Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm künyeledi" dedi."[1522]

AÇIKLAMA:

Araplarda bir erkek evlenip erkek çocuğu oldu mu oğlunun ismiyle "falanın babası" mânasında Ebu fülan diye isimlenirdi. Bu isme künye denir. Resûlullah, bir kısım eşhası, çocuğu olmadığı halde "Ebu fülan" diye künyelemiş, bunun caiz olduğunu göstermiştir. [1523]

*** MEDİH**

1127- 7114- 3743- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنِ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا غُنْدَرٌ عَنْ شُعْبَةَ عَنْ سَعْدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ عَنْ مَعْبَدٍ الْجُهَنِيِّ عَنْ مُعَاوِيَةَ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ لله صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: إِيَّاكُمْ وَالتَّمَادُح فإِنَّهُ الَذَّبْحُ.فِي الزوائد: إسناد حديث معاوية بن سفيان حسن. ؛ن معبدا الجهني مختلف فِيهِ. وباقي رِجَال ا‘‘سناد ثقات .

1127. (3743) (7114)- Hz. Mu'âviye radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Sakın birbirinizi methetmeyin. Çünkü bu boğazlamak (yani methedileni bir nevi katletmek)dir."[1524]

*** MÜSTEŞAR EMİN OLMALIDIR**

-1128 -7115 -3746 حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا أَسْوَدُ بْنُ عَامِرٍ عَنْ شَرِيكٍ عَنِ ا٬عْمَشِ عَنْ أَبِي عَمْرٍو الشَّيْبَانِيِّ عَنْ أَبِي مَسْعُودٍ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: الْمُسْتَشَارُ مُؤْتَمَنٌ.فِي الزوائد: إسناد حديث أَبِي مسعود صحيح. رِجَالُهُ ثقات .

1128. (3746) (7115)- Ebu Mes'ud radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kendisiyle istişare edilen kişi güvenilen bir kimse (olmalı)dır."[1525]

-1129 -7716 -3747 حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرٍ. ثَنَا يَحْيَى بْنُ زَكَرِيَّا بْنِ أَبِي زَائِدَةَ وَعَلَيُّ بْنُ هَاشِمٍ عَنِ ابْنِ أَبِي لَيْلَىَ عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ عَنْ جَابِرٍ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِذَا اسْتَشَارَ أَحَدُكُمْ أَخَاهُ فَلْيُشِرْ عَلَيْهِ.فِي الزوائد: فِي إسناده ابْنِ أَبِي ليلى. واسمه مُحَمَّد بن عَبْدُ الرَّحْمَنِ بن أَبِي ليلى وأبوه عَبْدُ الرَّحْمَنِ ا٬نصاري القاضي وهو ضعيف .

1129. (3747) (7116)- Hz. Câbir radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Biriniz (din) kardeşine danıştığı zaman, danışılan kimse ona (hak ve doğru gördüğü) kanaatini söylesin." [1526]

*** VÜCUDA HAMAM OTU SÜRMEK**

1130- 7117- 3751- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ. ثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ. ثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ عَنْ أَبِي هَاشِمٍ الرُّمَّانِيِّ عَنْ حَبِيبِ بْنِ أَبِي ثَابِتٍ عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ؛ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا طَلَّى بَدَأَ بِعَوْرَتِهِ فَطَلَاهَا بِالنَّورَةِ وَسَائِرَ جَسَدِهِ أَهْلُهُ.فِي الزوائد: هَذَا حديث رِجَالُهُ ثقات. وهو منقطع وحبيب بن أَبِي ثابت لم يسمع من أم سلمة قَالَه أَبُو زرعة .

1130. (3751) (7117)- Ümmü Seleme radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm (vücudundaki kılları gidermek için) hamam otu sürmek istediği zaman avret mahallinden başlayarak oraya hamam otunu kendisi sürerdi. Bedeninin diğer yerlerine ailesi sürerdi."[1527]

1131- 7118- 3752- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ. حَدَّثَنِي إِسْحَاقُ بْنُ مَنْصُورٍ عَنْ كَامِلٍ أَبِي الْعَءِ عَنْ حَبِيبِ بْنِ أَبِي ثَابِتٍ عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ؛ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اطَّلَيَ وَوَلِي عَانَتَهُ بِيَدِهِ.فِي الزوائد: هَذَا حديث رِجَالُهُ ثقات. وهو منقطع وحبيب بن أَبِي ثابت لم يسمع من أم سلمة قَالَه أَبُو زرعة .

1131. (3752) (7118)- Ümmü Seleme radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, (tüylerini almak için) hamamotu süründü, kasıklarına kendi eliyle sürdü."[1528]

AÇIKLAMA:

Rivayette geçen nure, hamam otu denen nesnedir. Kireçle zırnıhtan yapılan bu madde vücuttaki kılların alınmasında kullanılır. Sadedinde olduğumuz hadisler, Resûlullah'ın bu maddeyi kullandığını gösterir. Başka hadislerde ustura kullanma da mevzubahistir. Bazı âlimler, erkekler için usturanın daha uygun, kadınlar için de hamamotunun daha muvafık olacağına söylemiştir. Mamafih, sadedinde olduğumuz rivayetler bunun erkekler tarafından kullanılmasının cevazına

delildir.[1529]

*** HİKÂYE (KISSA) ANLATMA**

1132- 7119- 3753- حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ. ثَنَا الْهِقْلُ بْنُ زِيَادٍ. ثَنَا ا؟وْزَاعِيُّ عَنْ عَبْدِ اللّهِ بْنِ عَامِرٍ ا؟سْلَمِيِّ عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ؛ أَنَّ رَسُولَ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ
وَسَلَّمَ قَالَ: َيَقُصُّ عَلى نَّاسِ إِ؟َّ أَمِيرٌ أَوْ مَأْمُورٌ أَوْ مُرَاءٍ.فِي الزوائد: فِي إسناده عَبْدُ اللّه بن عامر ا؟سلمى، وهو ضعيف .

1132. (3753) (7119)- Amr İbnu Şu'ayb an ebihi an ceddihi radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Halka ya emîr, ya emîrin memuru yahut da mürâî kimse kıssa anlatır."[1530]

AÇIKLAMA:

Hadiste geçen kıssa anlatma işi, halka ibretli, hikmetli va'z u nasihat etme, hutbe okumak olarak değerlendirilmiştir. Böyle olunca, halkın camilerde irşad edilmesi işi öncelikle emirin yetkisindedir: Ya bizzat yapar veya yaptırır. Bunun dışındaki irşadçılığın müraîlik olarak tavsifi, adem-i cevazı ifade eder. Me'mur mefhumuna şârihler sadece emîrin memurunu dahil etmezler. Alim ve fâzıl kişilerin Allah tarafından irşadla memur olduklarını söylerler ki bu, reddedilemez. Emr-i bi'l-ma'ruf bilhassa âlimlere terettüp eden bir vazifedir. Mürâî de yetkisi, ilmî ehliyeti olmayan kimselerle açıklanabilir. Bunlar kendilerini gösterip, şöhret elde edip menfaat temin etmek, baş olmak isteyen kimselerdir.[1531]

*** KÖTÜ ŞİİR**

1133- 7120- 3761- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا عَبْيدِ اللّٰهِ عَنْ شَيْبَانَ عَن ا‘عْمَش عَنْ عَمْرِو بْنِ مُرَّةَ عَنْ يُوسُفَ بْنِ مَاهَكَ عَنْ عُبَيْدِ بْنِ عُمَيْرٍ عَنْ عَائِشَةَ؛ قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ للّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ أَعْظَمَ النَّاسِ فِرْيَةً لَرَجُلٌ هَاجَى رَجًُ فَهَجَا الْقَبِيلَةَ بِأَسْرِهَا. وَرَجُلٌ انْتَفَى مِنْ أَبِيهِ وَزَنِّي أُمَّهُ.فِي الزوائد: إسناده صحيح. رِجَالُهُ ثقات. وعبيد اللّٰه هو اِبْنِ مُوسَى القيسيّ أَبُو مُحَمَّد. وشيبان هو اِبْنِ عَبْدُ الرَّحْمَنِ النحوي، أَبُو معاوية المؤدب. وا‘عمش هو سليمان بن مهران. وفي ا‘‘سناد أربعة من التابعين يروى بعضهم عن بعض .

1133. (3761) (7120)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "İftira yönüyle insanların en büyüğü, bir adam hicveden ve tümüyle bir kabileyi hicveden kimsedir. Keza, babasını inkâr edip annesini zina ile itham eden kimsedir."[1532]

AÇIKLAMA:

Şiirle ilgili geniş açıklama geçti.[1533]

*** GÜVERCİNLE OYNAMAK**

-1134 -7121 -3764 -حَدَّثَنَا عَبْدُ اللّٰهِ بْنُ عَامِرِ بْنِ زُرَارَةَ. ثَنَا شَرِيكٌ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرٍوعَنْ أَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ عَائِشَةَ؛ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَظَرَ إِلَى إِنْسَانٍ يَتْبَعُ طَائِراً فَقَالَ: شَيْطَانٌ يَتْبَعُ شَيْطَاناً.فِي الزوائد: حديث عَائِشَةَ هبىب إسناد صحيح. رِجَالُهُ ثقات .

1134. (3764) (7121)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bir kuşun peşinde koşan bir adam görmüştü. "Şeytanı takip eden bir şeytan!" buyurdu."[1534]

-1135 -7122 -3766 -حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ. ثَنَا يَحْيَى بْنُ سُلَيْمٍ الطَّائِفِيُّ. ثَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ عَنِ الْحَسَنِ ابْنِ أَبِي الْحَسَنِ عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عَفَّانَ ؛ أَنَّ رَسُولَ للّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَأَى رَجُ وَرَاءَ حَمَامَةٍ فَقَالَ: شَيْطَانٌ يَتْبَعُ شَيْطَانَةً.فِي الزوائد: رِجَال ا‘‘سناد ثقات، غير أنه منقطع. فإن الحسن لم يسمع من عُثْمَانَ بن عفان قَالَه أَبُو زرعة .

1135. (3766) (7122)- Hz. Osman ve Hz. Enes radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bir güvercinin peşine takılan bir adam görmüştü. "Bir şeytanı kovalayan bir şeytan" buyurdu."[1535]

AÇIKLAMA:

Güvercin, kuşla oynama bahsi geçmişte incelendi. [1536]

*** YAZIYI TOPRAKLA KURUTMA**

1136- 7123- 3774- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ. أَنْبَأَنَا بَقِيَّةُ. أَنْبَأَنَا أَبُو أَحْمَدَ الدِّمَشْقِيُّ عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ عَنْ جَابِرٍ؛ أَنَّ رَسُولَ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: تَرِّبُوا صُحُفَكُمْ أَنْجَحُ لَهَا. إِنَّ التُّرَابَ مُبَارَكٌ.فِي الزوائد: قلت وروى والترمذي عن مُحَمَّد بن غين حَدَّثَنَا شبابة عن حمزة عن أَبِي الوبير به بلفظ: إِذَا كتب أحدكم كتابا قليرّبه، فإنه أهجح للحاجة. قَالَ والترمذي: هَذَا حديث منكر نعرفه عن أَبِي الزبير إ من هَذَا الوجه. قَالَ: وحمرة عندى هو اِبْنِ عمرو النصبيّ، وهو ضعيف فِي الحديث. أهـ كم الزوائد.قَالَ السندي: قلت قَالَ السيوطي: هَذَا أحد ا'حاديث التي انتقدها الحافظ سراج الدين القزويني عَلَى المصابيع وزعم أنه موضوع .

1136. (3774) (7123)- Hz. Câbir radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "(Mürekkeple yazdığınız vakit, kâğıdınızı topraklayın. (Mürekkebin dağılmaması için) bu uygundur. Çünkü toprak mübarektir."[1537]

*** KUR'AN-I KERİM'İ OKUMANIN SEVABI**

1137- 7124- 3780- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرٍ. ثَنَا عُبَيْدُ اللّٰهِ بْنُ مُوسَى. أَنْبَأَنَا شَيْبَانُ عَنْ فِرَاسٍ عَنْ عَطِيَّةَ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يُقَالُ لِصَاحِبِ الْقُرْآنِ إِذَا دَخَلَ الْجَنَّةَ: اقْرَأْ وَاصْعَدْ. فَيَقْرَأُ وَيَصْعَدُ بِكُلِّ آيَةٍ دَرَجَةً. حَتَّى يَقْرَأَ آخِرَ شَيْءٍ مَعَهُ.فِي الزوائد: فِي إسناده عطية العوفيّ وهو ضعيف .

1137. (3780) (7124)- Ebu Saidi'l-Hudrî radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kur'an ehli (yani onu okuyan, onunla amel eden) cennete girdiği vakit, kendisine: "Oku ve yüksel!" denilir. O da okur ve yükselir. Her ayet için bir derece verilir. Böylece o bildiği ayetleri sonuna kadar okur (ve her biri için bir derece alır)."[1538]

AÇIKLAMA:

Bazı hadislerde cennetteki derecelerin miktarının Kur'ân-ı Kerim'in ayetlerinin sayısına denk olduğu ifade edilmiştir. Cennette, mü'mine Kur'ân'dan ezberlediği ayet sayısınca derece verileceği bu hadiste ifade edilmektedir. Bu nokta-i nazardan Kur'ân hâfızları, ihlaslı ve Kur'ân'la amel etmek şartıyla, ahirette en yüce mertebelere erişecek demektir. Bazı alimler, hadisten ahirette Kur'ân'ı her okudukça mertebe katedileceğini anlamıştır. Bu durumda Kur'ân ehlinin mertebeleri, devamlı artacaktır ve buna bir hudud koymak mümkün değildir. Yine tekrar edelim: Hadiste "Kur'ân hâfızı" denmiyor, "Kur'ân ehli" deniyor. Bu durum, ebedî yükselme imkanının, hâfız olmayanlara da açık olduğunu ifade eder. Kur'ân'ın hakkını vermeyen kimseler, hâfız da olsalar onların derecesi sınırlıdır. Şu halde esas olan, Kur'ân ehli olmaktır.[1539]

1138- 7125- 3781- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ. ثَنَا وَكِيعٌ عَنْ بَشِيرِ بْنِ مُهَاجِرٍ عَنِ ابْنِ بُرَيْدَةَ عَنْ أبيهِ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يَجِيءُ الْقُرْآنُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ كَالرَّجُلِ الشَّاحِبِ. فَيَقُولُ: أَنَا الَّذِي أَسْهَرْتُ لَيْلَكَ وَأَظْمَأْتُ نَهَارَكَ.فِي الزوائد: إسناده صحيح، رِجَالُهُ ثقات .

1138. (3781) (7125)- İbnu Büreyde'nin babası (Büreyde) anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kıyamet günü Kur'ân-ı Kerîm rengi uçuk bir adam gibi gelir ve (okuyucusuna): "Seni gece uykusuz ve gündüz susuz bırakan benim" der."[1540]

-1139 -7126 -3789 حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ. ثنَا وَكِيعٌ عَنْ سُفْيَانَ عَنْ أَبِي قَيْسٍ ا'وْدِيِّ عَنْ عَمْرِو ابْنِ مَيْمُونٍ عَنْ أَبِي مَسْعُودٍ ا'نْصَارِيِّ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: اللّهُ أَحَدٌ، الْوَاحِدُ الصَّمَدُ، تَعْدِلُ ثُلُثَ الْقُرْأنِ.فِي الزوائد: هَذَا إسناده صحيح رِجَالُهُ ثقات. وأبو قيس هو عَبْدُ الرَّحْمَنِ بن ثروان .

1139. (3789) (7126)- Ebu Mes'ud radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Allah u ahad, el-Vahidu's-Samed (yani İhlas suresi Kur'ân'ın üçte birine denktir."NOT: İhlas sûresinin Kur'ân'ın üçte birine denkliği açıklandı.[1541]

-1140 -7127 -3792 حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرٍ. ثنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُصْعَب عَنِ ا'وْزَاعِيِّ عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ عَبْيدِ اللّهِ عَنْ أُمِّ الدَّرْدَاءِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِنَّ اللّهَ عَزَّ وَجَلَّ يَقُولُ: أَنَا مَعَ عَبْدِى إِذَا هُوَ ذَكَرَنِي وَتَحَرَّكَتْ بِى شَفَتَاهُ.فِي الزوائد: فِي إسناده مُحَمَّد بن مصعب القرقساني قَالَ فِيهِ صالح بنِ مُحَمَّد: ضعيف لكن رواه اِبْن حبان فِي صحيحه من طريق أبواب بن سويد عن ا'وزاعي أيضا. وايوب بن سويد ضعيف .

1140. (3792) (7127)- Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Aziz ve celil olan Allah buyurmuştur ki: "Kulum, beni andığı ve dudakları benim için kımıldandığı an ben kulumla beraberim."[1542]

*** LA İLAHE İLLALLAH'IN FAZİLETİ**

1141- 7128- 3795- حَدَّثَنَا هَارُونَ بْنُ إِسْحَاقَ الْهَمْدَانِيُّ. ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْوَهَّابِ عَنْ مِسْعَرٍ عَنْ إِسْمَاعِيل بْنِ أَبِي خَالِدٍ عَنِ الشَّعْبِيِّ عَنْ يَحْيَى بْنِ طَلْحَةَ عَنْ أُمِّهِ سُعْدى الْمُرِّيَّةِ؛ قَالَتْ: مَرَّ عُمَرَ بطَلْحَةَ بَعْدَ وَفَاةِ رَسُولِ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. فَقَالَ: مَالَكَ كَئِيباً؟ أَسَاءَتْكَ إِمْرَةُ بْنِ عَمِّكَ؟ قَال: َ. ولكِنْ سَمِعْتُ رَسُولَ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: إِنِّى ٴعْلَمُ كَلِمَةً ٴ يَقُولَهَا أَحَدٌعِنْدَ مَوْتِهِ إِ كَانَتْ نُوراً لِصَحِيفَتِهِ. وَإِنَّ جَسَدَهُ وَرُوحَهُ لَيَجِدَانَ لَهَا رَوْحاً عِنْدَ الْمَوْتِ. فَلَمْ أَسِألْهُ حَتَّي نُوفِّيَ. قَالَ: أَنَا أَعْلَمُهَا. هِيَ أَلَّتِى أَرَادَ عَمَّهُ عَلَيْهَا وَلَوْ عَلِمَ أَنَّ شَيْئاً أَنْجى لَهُ مِنْهَا ٴمَرَهُ.فِي الزوائد: اختلف عَلَى الشعبي. فقيل: عنه هكَذَا. وقيل: عنه أن أَبِي طلحة عن أبيه. وقيل: عنه عن يَحْيَى عن أمه سعدى عن طلحة. وقيل: عنه عن طلحة مرس .

1141. (3795) (7128)- Su'dâ'l-Mürriyye radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın vefatından sonra Hz. Ömer, (bir gün kocam) Talha'ya uğradı. (Onu üzgün bularak:) "Neyin var, niye üzgünsün? Amca oğlun (Ebu Bekr'in) halife oluşu mu seni üzdü?" dedi. Talha: "Hayır! Lakin ben Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın: "Ben bir kelime biliyorum, her kim ölümü anınâ onu söylerse mutlaka amel defteri için bir nur olur ve onun cesedi ve ruhu ölüm anında o kelime sebebiyle bir rıza, bir rahmet bulacaktır" buyurduğunu işittim" dedi. Ben bu kelimenin ne olduğunu o ölünceye kadar sormadım. (İşte bunun için üzgünüm)" dedi. Bunun üzerine Hz. Ömer: "Ben o kelimeyi biliyorum. (Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın amcası (Ebu Tâlib)e vefatı anında teklif etti, kelime-i tevhiddir. Eğer Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, amcası için, kelime tevhidden daha kurtarıcı bir şey bilseydi onu (söylemesini) emrederdi" dedi."[1543]

AÇIKLAMA:

Bu hadis ziyadesiyle mesaj yüklü bir muhteva taşımaktadır:

* Sahabeyi en çok meşgul eden, sevindiren veya üzen şeyler hep uhrevîdir,

zikirdir; ubudiyettir.

* Kelime-i tevhid çok feyizli bir kelimedir. Ölüm anında hayatı onunla kapayabilmek büyük bir saadettir. Bu saadete ermek için ölüm anı gelmezden önce dili dudakların ona alıştırılması, kalbe, zikre iyice nakşedilmesi gerekmektedir. Zira Aleyhissalâtu vesselâm, kişi ne şey üzerine yaşadıysa o şey üzerine öleceğini haber vermektedir. Tevhid üzere yaşayanın şirk üzere ölmesi rahmet-i ilahîyeden baîddir. Keza şarkı, türkü, mâlâyâniyat üzere yaşayanın kelime-i tevhid üzere hayata elveda etmesi de uzak bir ihtimaldir.

* Hz. Ömer, Hz. Talha'nın sormayı ihmal ettiği kelimenin kelime-i tevhid olduğunu istidlali pek makuldur. Çünkü Aleyhissalâtu vesselâm, hayatı boyunca himayesini gördüğü sevgili amcası Ebu Tâlib'in uhrevi kurtuluşunu çok istiyordu. Bu maksatla ona şu teklifi yapmıştı: "Ey amcacığım, Lâ ilahe illallah de! Ben o sayede
Allah indinde senin imanına şehadet edeyim, (ebedi kurtuluşuna vesîle olayım)." Resûlullah bunda ısrar etmişti, fakat o buna yanaşmamıştı. (Bu bahis açıklandı). [1544]

1142- 7129- 3796- حَدَّثَنَا عَبْدُ الْحَمِيدِ بْنُ بَيَانٍ الْوَاسِطِيُّ. ثَنَا خَالِدُ بْنُ عَبْدُ اللّٰهِ عَنْ يُونُسُ عَنْ حُمَيدِ بْنِ هِلٍ عَنْ هِصَّانَ بْنِ الْكَاهِلِ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ سَمُرَةَ عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَا مِنْ نَفْسٍ تَمُوتُ تَشْهَدُ أَنْ َ إِلٰهَ إَّ اللّٰهُ وَأَنِّى رَسُولُ للّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَرْجِعُ ذٰلِكَ إِلَى قَلْبِ مُوقِنٍ إَّ غَفَرَ اللّٰهُ لَهَا.فِي الزوائد: الحديث رواه النسائي فِي عمل اليوم والليلة من طرق .

1142. (3796) (7129)- Muâz İbnu Cebel radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Ölen bir nefis (ölüm anında) Allah'ın bir ve benim Allah elçisi olduğuma şehadet eder, kalbi de bunu tasdik ederse, Allah mutlaka ona mağfiret kılar."[1545]

1143- 7130- 3797- حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ الْمُنْذِرِ الْحِزَامِيُّ. ثَنَا زَكَرِيَا بْنُ مَنْظُورٍ. حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ عْقَبَةَ عَنْ أُمِّ هَانِئٍ؛ قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ للّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: قال ـ إلهَ إِّ اللهُ؛ ـ يَسْبِقَهَا عَمَلَ وَ يَسْبِقَهَا عَمَلَ وَ تَتْرُكَ ذَنْباَ.فِي الزوائد: فِي إسناده زكريا بن منظور وهو ضعيف .

1143. (3797) (7130)- Ümmü Hâni radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah Aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "La ilahe illallah (Allah'tan başka ilah yoktur)" kelimesini fazilette hiçbir amel geçemez ve bu kelime hiçbir günahı bırakmaz, (affettirir)."[1546]

-1144 -7131 -3799 -حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا بَكْرُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ. ثَنَا عِيسَى بْنُ الْمُخْتَارِ عَنْ مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي لَيْلَىَ عَنْ عَطِيَّةَ الْعَوْفِيِّ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ؛ قَالَ: مَنْ قَالَ فِي دُبُرِ صَةِ الْغَدَاةِ ـ إِلَهَ إِّ اللهُ وَحْدَهُ ـ شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ بِيَدِهِ الْخَيْرُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ كَانَ كَعَتَاقِ رَقَبَةٍ مِنْ وَلَدِ إِسْمَاعِيلَ. فِي الزوائد: فِي إسناده عطية العوفي، وهو ضعيف. وكذلِك الراوي عنه .

1144. (3799) (7131)- Ebu Sa'id radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:
"Kim, sabah namazının peşinden La ilâhe illallahu vahdehu la şerîke leh lehü'l-mülkü ve lehû'l-hamdü bi-yedihi'l-hayr ve hüve alâ külli şey'in kadîr (Allah'tan başka ilah yoktur. O birdir, ortağı yoktur, mülk ona aittir, hamdler de ona layıktır, her çeşit hayır O'nun elindedir. O her şeye kadirdir)" derse kendisine, Hz. İsmail evlatlarından bir köleyi âzâd etmiş gibi sevap yazılır."[1547]

-1145 -7132 -3801 -حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُالْمُنْذِرِ الْحِزَامِيُّ. ثَنَا صَدَقَةُ بْنُ بَشِيرٍ، مَوْلَى الْعُمَرِيِّينَ، قَالَ: سَمِعْتُ قُدَامَةَ بْنَ إِبْرَاهِيمَ الْجُمَحَيَّ يُحَدِّثُ؛ أَنَّهُ كَانَ يَخْتَلِفُ إِلَى عَبْدِ اللهِ بْنُ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ وَهُوَ غُمٌ. وَ عَلَيْهِ ثَوْبَانِ مُعَصْفَرَانِ. قَالَ فَحَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ عُمَرَ؛ أَنَّ رَسُولَ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَدَّثَهُمْ: أَنَّ عَبْداً مِنْ عِبَادِ اللهِ قَالَ: يَا رَبِّ! لَكَ الْحَمْدُ كَمَا يَنْبَغِي لِجَلِ وَجْهِكَ وَلِعَظِيمِ سُلْطَانِكَ. فَعَضَّلَتْ بِالْمَلَكَيْنِ. فَلَمْ يَدْرِيَا كَيْفَ يَكْتُبَانِهَا. فَصَعِدَا إِلَى

السَّماء وَ قَا: يَا رَبَّنَا! إنَّ عَبْدَكَ قَدْ قَالَ مَقَالَةَ ـ نَدْرِي كَيْفَ نَكْتُبُهَا. قَالَ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ وَهُوَ أعْلَمُ بِمَا قَالَ عَبْدُهُ: مَاذَا قَالَ عَبْدِي؟ قَا: يَا رَبِّ! إنَّهُ قَالَ: يَا رَبِّ! لَكَ الْحَمْدُ كَمَا يَنْبَغِي لِجَلِ وَجْهِكَ وَعَظِيمِ سُلْطَانِكَ. فَقَالَ اللّهُ عَزَّ وَجَلَّ لَهُمَا: اكْتُبَاهَا كَمَا قَالَ عَبْدِي. حَتَّى يَلْقَانِي فَأجْزِيَهُ بِهَا.فِي الزوائد: فِي إسناده قدامة بن إبْرَاهِيمَ ذكره اِبْنِ حبان فِي الثقات. وصدقة بن بشير لم أر من جرّحه و من وثقه وباقي رِجَال ا٬٬سناد ثقات .

1145. (3801) (7132)- Kudâme İbnu İbrahim el-Cümahî radıyallahu anh'ın anlattığına göre: "Kendisi, Hz. Abdullah İbnu Ömer İbni'l-Hattâb radıyallahu anhümâ'ya gidip geliyordu. Bu uğramaları esnasında yaşça delikanlı ve üzerinde kırmızıya boyanmış iki parça yiyecek vardı. Kudâme devamla der ki: "Abdullah İbni Ömer bize Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın kendilerine şunu anlattığını söyledi: "Allah'ın kullarından bir kul dedi ki: "Ey Rabbim! Senin zâtının celalin ve senin hâkimiyetinin azametine layık şekilde sana hamd olsun." Bu ham kulun amelini yazmakla muvazzaf iki meleği aciz bıraktı. Onlar (bunun sevabını) nasıl yazacaklarını bilemediler. Bunun üzerine melekler göğe çıktılar ve "Ey Rabbimiz! Senin kulun öyle bir kelam söyledi ki, nasıl yazacağımızı bilemiyoruz" dediler. Allah Teâla hazretleri, -kulun söylediği sözü en iyi bilen olduğu halde-: "Benim kulum ne söyledi?" diye sordu. Melekler: "Ey Rabbimiz! O kul: "Ya Rabbi lekel-hamdu kemâ yenbagi li-Celâli vechike ve azîmi sultânike" söyledi" dediler. Bunun üzerine Allah Teâla hazretleri o iki meleğe buyurdu ki: "Kulum bana kavuşup da ben onu söylediği söze (hamde) karşılık mükâfatlandırıncaya kadar siz o sözü kulumun söylediği gibi yazınız" buyurdu." [1548]

-1146 -7133 -3803 حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ خَالِدٍ ا٬زْرَقُ، أَبُو مَرْوَانَ, ثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمِ. ثَنَا زُهَيْرُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ مَنْصُورِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَن عَنْ أُمِّهِ صَفِيَّةَ بِنْتِ شَيْبَةَ، عَنْ عَائِشَةَ؛ كَانَ: كَانَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا رَأى مَا يُحِبُّ قَالَ: الْحَمْدُ للّهِ الَّذِي بِنِعْمَتِهِ تِتِمُّ الصَّالِحَاتُ. وَ إِذَا رَأى مَا يَكْرَهُ قَالَ - الْحَمْدُ للهِ عَلَى كُلِّ حَالٍ.فِي الزوائد: إسناده صحيح، و رِجَالُهُ ثقات .

1146. (3803) (7133)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm sevdiği bir şeyi görünce: "Hamd o Allah'a mahsustur ki sâlih şeyler sadece onun lütuf ve nimetiyle tamamlanır" derdi. Hoşlanmadığı bir şey görünce de: "Her durum üzerine Allah'a hamd olsun" derdi."[1549]

1147- 7134- 3804- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ. ثنَا وَكِيعٌ عَنْ مُوسَى بْنِ عُبَيْدَةَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ ثَابِتٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ أَنَّ النَّبِيّ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَقُولُ: الْحَمْدُ لِلّهِ عَلَى كُلِّ حَالٍ. رَبِّ أَعُوذُ بِكَ مِنْ حَالِ أَهْلِ النَّارِ.فِي الزوائد: فِي إسناده مُوسَى بن عبيدة وهو ضعيف. وشيخه مُحَمَّد بن ثابت مجهول .

1147. (3804) (7134)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm şöyle derlerdi: "Elhamdulillah alâ külli hal. Rabbi eûzu bike, min hâli ehli'n-nâr. (Hep hal için Allah'a hamdolsun. Ey Rabbim cehennem ehlinin halinden sana sığınırım."[1550]

1148- 7135- 3805- حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ الْخَلُّ. ثنَا أَبُو عَاصِمٍ عَنْ شَبِيبِ بْنِ بِشْرٍ عَنْ أَنَسٍ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ لِلّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَا أَنْعَمَ اللّهُ عَلَى عَبْدٍ نِعْمَةً فَقَالَ: الْحَمْدُ لِلّهِ
إَّ كَانَ الَّذِي أَعْطَاهُ أَفْضَلَ مِمَّا أَخَذَ.فِي الزوائد: إسناده حسن. شبيب بن بشر مختلف فِيهِ .

1148. (3805) (7135)- Hz. Enes radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Allah kuluna bir nimet verdiği zaman kul "Elhamdülillah" derse, kulun verdiği (yani hamd demek suretiyle ödediği, kendine sağlayacağı menfaatçe) aldığından efdal (üstün) olur."[1551]

1149- 7136- 3807- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثنَا عَفَّانُ. ثنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ عَنْ أَبِي سِنَانٍ عَنْ عُثْمَانَ بْنِ أَبِي سَوْدَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ أَنَّ رَسُولَ لِلّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَرَّبِهِ وَهُوَ يَغْرِسُ غَرْساً فَقَالَ: يَا أَبَا هُرَيْرَةَ! مَا الَّذِي

تَغْرِسُ؟ قُلْتُ: غِرَاسًالِي. قَالَ: أ أَدُلُّكَ عَلَى غِرَاسٍ خَيْرٍ لَكَ مِنْ هذَا؟ قَالَ: بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ! قَالَ: قُلْ: سُبْحَانَ اللّهِ وَ الْحَمْدُ اللّهِ وَ إِلَهَ إِ اللّهُ وَاللّهُ أَكْبَرُ يُغْرَسْ لَكَ بِكُلٍّ وَاحِدَةٍ شَجَرَةٌ فِي الْجَنَّةِ.فِي الزوائد: إسناد حسن. وأبو سنان أمه عيسى بن سنان الحنفي مختلف فِيهِ .

1149. (3807) (7136)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh'ın anlattığına gön "Kendisi ağaç dikerken yanına Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm uğrar ve: "Ey Ebu Hureyre! Şu diktiğin nedir?" der.
"Kendim için bir fidan dikiyorum!" cevabını verir. Aleyhissalâtu vesselâm "Sana, senin için daha hayırlı bir dikilecek olan göstermiyeyim mi?" buyurur. Ebu Hureyre: "Göster! Ey Allah'ın Resûlü!" der. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm: "Sübhanallahi velhamdülillahi ve lâ ilahe illallahu vallahu ekber (Allah bütün noksan sıfatlardan münezzehtir, bütün hamdler ona mahsustur. Allah'tan başka ilah yoktur, Allah en büyüktür)" de! Bunu söylersen her bir kelimesi için sana cennette bir ağaç dikilir."[1552]

1150- 7137- 3809- حَدَّثَنَا أَبُو بِشْرٍ بَكْرُ بْنُ خَلَفٍ. حَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ عَنْ مُوسَى بْنِ أَبِي عِيسَى الطَّحَّانِ عَنْ عَوْنِ بْنِ عَبْدِاللّهِ عَنْ أَبِيهِ أَوْ عَنْ أَخِيهِ عَنِ النُّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ مِمَّا تَذْكُرُونَ مِنْ جَلِ اللّهِ التَّسْبِيحَ وَالتَّهْلِيلَ وَاتَّحْمِيدَ. يَنْعَطِفْنَ حَوْلَ الْعَرْشِ. لَهُنَّ دَوِيٌّ كَدَوِيِّ النَّحْلِ. تُذَكِّرُ بِصَاحِبِهَا. أَمَا يُحِبُّ أَحَدُكُمْ أَنْ يَكُونَ لَهُ. »أَوْ يَزَالَ لَهُ« مَنْ يُذَكِّرُ بِهِ؟.فِي الزوائد: إسناده صحيح. رِجَالُهُ ثقات. وأخو عون اسمه عبيد اللّه بن عتبة .

1150. (3809) (7137)- Nu'man İbnu Beşîr radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Allah'ın celalinden zikrettiğiniz tesbih (sübhanallah), tehlil (lâ ilahe illallah) ve tahmid (elhamdülillah) cümleleri Arş'ın etrafında dönüp dururlar. Onlar tıpkı arı oğulu uğultusu gibi uğultu çıkararak, sahiplerini andırırlar. Sizden biri, Arş'ın civarında kendisini andırtan birisinin olmasından hoşlanmaz mı?"[1553]

-1151 -7138 -3810 -حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ الْمُنْذِرِ الْحِزَامِيُّ. ثَنَا أَبُو يَحْيَى زَكَرِيَّا بْنُ مُنْظِورٍ. حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ عُقْبَةَ بْنِ أَبِي مَالِكٍ عَنْ أُمِّ هَانِىءٍ؛ قَالَتْ: أَتَيْتُ إِلَى رَسُولِ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ للّهِ! دُلَّنِي عَلَى عَمَلٍ. فَإِنِّي قَدْ كَبِرْتُ وَضَعُفْتُ وَبَدُنْتُ. فَقَالَ: كَبِّرِي اللّهَ مَائَةَ مَرَّةٍ. وَاحْمَدِى اللّهِ مِائَةَ مِرَّةٍ. وَسَبِّحِي اللّهَ مِائَةَ مَرَّةٍ. خَيْرٌ مِنْ مِائَةِ فَرَسٍ مُلْجَمٍ مُسْرَجٍ فِي سَبِيلِ اللّهِ. وَخَيْرٌ مِنْ مِائَةِ بَدَنَةٍ. وَخَيْرٌ مِنْ مِائَةِ رَقَبَةٍ.فِي الزوائدً: فِي إسناده زكريا وهو ضعيف .

1151. (3810) (7138)- Ümmü Hani radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a geldim ve: "Ey Allah'ın Resûlü! Bana (kolay ve sevabı büyük) bir amel gösterin. Zira artık ben yaşlandım, zaafa uğradım ve şişmanladım" dedim. Aleyhissalâtu vesselâm derhal şu cevabı verdiler: "Yüz kere Allahuekber de! Yüz kere elhamdulillah de, yüz kere sübhanallah de. (Bunu yapman senin için) Allah yolunda eğerlenip gemlenmiş yüz attan daha hayırlıdır. (Kurban edilmiş) yüz deveden daha hayırlıdır. Yüz köle azad etmekten daha hayırlıdır."[1554]

-1152 -7139 -3813 -حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ. ثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ عَنْ عُمَرَ بْنِ رَاشِدٍ عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ؛ قَالَ: قَالَ لِي رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: عَلَيْكَ بِـ سُبْحَانَ اللّهِ وَالْحَمْدُ للّهِ وَ إِلهَ إَّ اللّهُ وَاللّهُ أَكْبَرُ - فَإِنَّهَا. يَعْنِي يَحْطُطْنَ الْخَطَايَا كَمَا تَحُطُّ الشَّجَرَةُ وَرَقَهَا.فِي الزوائد: فِي إسناده عمر بن راشد، قَالَ فِيهِ البخاري: حديثه عن اِبْنِ أَبِي كسير مضطرب، ليس بالقائم. قَالَ اِبْنِ حبان: يضع الحديث يحل ذكرن إ عَلَى السبيل القد ح فِيهِ .

1152. (3813) (7139)- Ebu'd-Derdâ radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bana dedi ki: "Sana sübhanallahi velhamdulillahi ve la ilahe illallahu vallahu ekber" demeyi tavsiye ederim. Zira bu kelimeler,

günahları döker, tıpkı ağacın yapraklarını dökmesi gibi."[1555]

*** İSTİĞFAR**

1153- 7140- 3815- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بِشْرٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرٍ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنِّي 'سْتَغْفِرُ اللَّهَ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ فِي الْيَوْمِ مِائَةَ مَرَّةٍ.فِي الزوائد: إسناد حديث أَبِي هُرَيْرَةَ صحيح، رِجَالُهُ ثقات .

1153. (3815) (7140)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Ben günde yüz sefer Allah'a istiğfarda bulunurum."[1556]

1154- 7141- 3816- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ. ثَنَا وَكِيعٌ عَنْ مُغِيرَةَ بْنِ أَبِي الْحُرِّ عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي بُرْدَةَ ابْنِ أَبِي مُوسَى عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنِّى 'سْتَغْفِرُ اللَّهَ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ فِي الْيَوْمِ سَبْعِينَ مَرَّةً.فِي الزوائد: رواه النسائي فِي عمل اليوم والليلة، عن إِبْرَاهِيمَ بنَ يعقوب عن أَبِي نعيم عن مغيرة به .

1154. (3816) (7141)- Ebu Musa radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Ben günde yetmiş kere Allah'a tevbe ve istiğfarda bulunurum."[1557]

1155- 7142- 3817- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ. ثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ عَيَّاشٍ عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ عَنْ أَبِي الْمُغِيرَةِ عَنْ حُذَيْفَةَ؛ قَالَ: كَانَ فِي لِسَانِي ذَرَبٌ عَلَى أَهْلِي. وَكَانَ َيَعْدُوهُمْ إِلَى غَيْرِهِمْ. فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لِلنَّبِيِّ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: أَيْنَ أَنْتَ مِنْ اِسْتِغْفَارِ: تَسْتَغْفِرُ اللَّهَ فِي الْيَوْمِ سَبْعِينَ مَرَّةً .
فِي الزوائد: فِي إسناده أَبُو المغيرة البجلي مضطرب الحديث عن حذيفة. قَالَه الذنبي فِي الكاشف .

1155. (3817) (7142)- Huzeyfe radıyallahu anh anlatıyor: "Benim dilimde, aile efradıma karşı bir ölçüsüzlük vardı. Fakat bu başkalarına olmazdı. Bu halimi Aleyhissalâtu vesselâm'a söyledim. Resûlullah: "İstiğfar bakımından ne haldesin? (Bu kusurunun bağışlanması için günde yetmiş kere istiğfar et!" buyurdular."[1558]

-1156 -7143 -3818 -حَدَّثَنَا عُمْرُو بْنُ عُثْمَانَ بْنِ سَعِيدِ بِنْ كَثِيرِ بْنِ دِينَارٍ الْحِمْصِيُّ. ثَنَا أَبِي. ثَنَا مُحَمَّدُ ابْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عِرْقٍ؛ سَمِعتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ بُسْرٍ يَقُولُ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: طُوبَى لِمَنْ وَجَدَ فِي صَحِيفَتِهِ اسْتِغْفَاراً كَثِيراً.فِي الزوائد: إسناده صحيح، رِجَالُهُ ثقات .

1156. (3818) (7143)- Abdullah İbnu Busr radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Amel defterinde çok istiğfar bulunana ne mutlu!"[1559]

-1157 -7144 -3820 -حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا يَزِيدَ بْنِ هَارُونَ عَنْ حَمَّادِ بْنِ سَلَمَةَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ زَيدٍ عَنْ أبِي عُثْمَانَ عَنْ عَائِشَةَ؛ أَنَّ النَّبِيّ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَقُولُ: اللَّهُمَّ! اِجْعَلْنِي مِنَ الَّذِين إِذَا أَحْسَنُوا اسْتَبْشَرُوا. وَإِذَا أَسَاءُوا اسْتَغْفَرُوا.فِي الزوائد: عَلَى بن زيد، وهو ضعيف .

1157. (3820) (7144)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm şöyle dua ederdi: "Ey Allahım! Beni, güzel amel işledikleri zaman (bunun mükâfatıyla) müjdelenen ve hata işlediği zaman da istiğfar eden kimselerden eyle!"[1560]

*** LA HAVLE VELA KUVVETE İLLA BİLLAH**

-1158 -7145 -3825 -حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ. ثَنَا وَكِيعٌ عَنْ ا٬عْمَشِ عَنْ مُجَاهِدٍ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ اِبْنِ أَبِي لَيْلَىَ عَنْ أَبِي ذَرٍّ؛ قَالَ: قَالَ لِي رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَ أَدُلُّكَ عَلي كَنْزٍ مِنْ كُنُوزِ الْجَنَّةِ؟ قُلْتُ: بَلَىَ يَا رَسُولَ للّهِ! قَالَ: َ حَوْلَ وَ قُوَّةَ إَّ بِاللّهِ.فِي الزوائد: إسناد حديث أَبِي ذر صحيح، رِجَالُهُ ثقات .

1158. (3825) (7145)- Ebu Zerr radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bana: "Sana cennet hazinelerinden bir hazineyi haber vereyim mi?" buyurdular.
"Evet! Ey Allah'ın Resûlü!" dedim.
"La havle velâ kuvvete illa billah (Gerek ibadet için gerek dünyevî işlerim için muhtaç olduğum) bütün güç kuvvet Allah'tandır" de!" buyurdular."[1561]

-1159 -7146 -3826 -حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ حُمَيْدٍ الْمَدَنِيُّ. ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مَعْنٍ. ثَنَا خَالِدُ بْنُ سَعِيدٍ عَنْ أَبِي زَيْنَبَ مَوْلَى حَازِمِ بْنِ حَرْمَلَةَ عَنْ حَازِم بْنِ حَرْمَلَةَ؛ قَالَ: مَرَرْتُ بِالنَّبِيِّ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ لِي: يَا حَازِمُ! أَكْثِرْ مِنْ قَوْلِ: َ حَوْلَ وَ قُوَّةَ إَّ بِاللّهِ. فَإِنَّهَا مِنْ كُنُوزِ الْجَنَّةِ.فِي الزوائد: فِي إسناده مقال. وأَبُو زينب لم يسمّ. ولم أر من جرحه و من وثقه. وخالد بن سَعِيدِ هو اِبْنِ مريم التيميّ، ذكره اِبْنِ حبان فِي الثقات. و مُحَمَّد بن معن الغفاري احتج به البخاري فِي صحيحه. ويعقوب بن حميد مختلف فِيهِ. ثم إن المصنف لم يخرج Œبي حارم بن حرملة هَذَا غير هَذَا الحديث. وليس له شئ فِي بقبة الكتب.

1159. (3826) (7146)- Hâzım İbnu Harmele radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a uğramıştım. Bana: "Ey Hâzım! Lâ havle vela kuvvete illa billah" de! Çünkü bu cümle cennet hazinelerinden biridir" buyurdular." [1562]

DUA BÖLÜMÜ

*** RESÛLULLAH'IN DUASI**

1160- 7147- 3834- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ نُمَيْرٍ. ثنَا أَبِي ا٘عْمَشُ عَنْ يَزِيدَ الرَّقَاشِيِّ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ؛ قَالَ: كَانَ رَسُولُ ﷲِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُكْثِرُ أَنْ يَقُولَ: اللَّهُمَّ! ثَبِّتْ قَلْبِي عَلَى دِينِكَ فَقَالَ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ ﷲِ! تَخَافُ عَلَيْنَا؟ وَقَدْ آمَنَّا بِكَ وَصَدَّقْنَاكَ بِمَا جِئْتَ بِهِ. فَقَالَ إِنَّ الْقُلُوبَ بَيْنَ إِصْبَعَيْنِ من أَصَابِعِ الرَّحْمنِ. عَزَّ وَجَلَّ يُقَلِّبُهَا. وَأَشَارَ ا٘عْمَشُ بِإِسْبَعَيْهِ.فِي الزوائد: مدار الحديث عَلَى يزيد الرقاشي وهو ضعيف .

1160. (3834) (7147)- Hz. Enes İbnu Mâlik radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah şu duayı çok yapardı: "Allahümme sebbit kalbî alâ dînike. (Allahım kalbimi dinin üzere sabit kıl." Bir adam: "Ey Allah'ın Resûlü! Biz sana iman ettiğimiz ve senin getirdiklerini tasdik ettiğimiz halde bizim (âkibetimiz) için korkuyor musun?" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm adama şu cevabı verdi: "Kalpler, muhakkak ki Rahman'ın parmaklarından iki parmağı arasındadır, onu (dilediği şekilde) döndürür."

Ravi der ki: "A'meş iki parmağını gösterdi."[1563]

*** RESÛLULLAH'IN SIĞINMA TALEP ETTİĞİ ŞEYLER**

-1161 -1148 -3840 حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ الْمُنْذِرِ الْحِزَامِيُّ. ثَنَا بَكْرُ بْنُ سُلَيْم. حَدَّثَنِي حُمَيْدٌ الْحَرَّاطُ عَنْ كُرَيْبٍ مَوْلَي ابْنِ عَبَّاس عَنِ ابْنِ عَبَّاس؛ قَالَ: كَانَ رَسُولُ لله صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُعَلِّمُنَا هذا الدَّعاءَ كَمَايُعَلِّمُنَا السَّوَرَةَ مِنَ الْقُرَأنِ: اللَّهُمَّ! إنِّى أُعُوذُبِكَ مِنْ عَذَابِ جَهَنَّمَ. وَأعُوذُبِكَ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ. وَأعُوذُبِكَ مِنْ فِتْنَةِ الْمَسِيحِ الدَّجَّالِ. وَأعُوذُبِكَ مِنْ فِتْنَةِ الْمَحْيَا وَالْمَمَاتِ.فِي الزوائد: إسناد حسن. ُن حميد الخراط، مخلف فِيهِ. وكَذَلِك بكر بن سليم .

1161. (3840) (7148)- İbnu Abbâs radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, Kur'ân'dan bir sure öğretir gibi şu duayı bize öğretmişti: "Allahım! Cehennem azabından, kabir azabından, Mesîh Deccâl'in fitnesinden, hayat ve ölüm fitnesinden sana sığınırım."[1564]

-1162 -7149 -3843 حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ. ثَنَا وَكِيعٌ عَنْ أُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْمُنْكَدِرِ عَنْ جَابِرٍ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: سَلُوا اللهَ عِلْماً نَافِعاً. وَتَعَوَّذُوا بِاللهِ مِنْ عِلْمٍ َ يَنْفَعُ.فِي الزوائد: إسناده صحيح. رِجَالُهُ ثقات. وأسامة بن زيد هَذَاً هو الليثيّ المزني، احتج به مسلم .

1162. (3843) (7149)- Hz. Câbir radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm: "Allah'tan faydalı ilim dileyin, faydasız ilimden Allah'a sığının" buyurdu."[1565]

-1163 -7150 -3846 حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ شَيْبَةَ. ثَنَا عَفَّانُ. ثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ. أَخْبَرَنِي جَبْرُ بْنُ حَبِيبٍ عَنْ أُمِه كُلْثُوم بِنْتِ أَبِي بَكْرٍ عَنْ عَائِشَةَ؛ أَنَّ رَسُولَ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَّمَهَا هذَا الدُّعَاءِ: اللَّهُمَّ! إنِّي أَسْأَلُكَ مِنَ الْخَيْرِ كُلِّهِ وآجِلِهِ مَا عَلِمْتُ مِنْهُ وَمَا لَمْ أعْلَمْ. وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ الشَّرِّ كُلِّهِ عَاجِلِهِ وَآجِلِهِ

مَا عَلِمْتُ مِنْهُ وَمَا لَمْ أعْلَمْ. اَللّهُمَّ! إنِّي أسْألَكَ مِنْ خَيْرِ مَا سَألَكَ عَبْدُكَ وَنَبيُّكَ. وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا عَاذَبِهِ عَبْدُكَ وَنَبيُّكَ. اللَّهُمَّ! إنِّي أسْألُكَ أَسْألُكَ الْجَنَّةَ وَمَا قَرَّبَ إلَيْهَا مِنْ قَوْلٍ أوْ عَمَلٍ. وَأعُوذُبِكَ مِنَ النَّارِ وَمَا قَرَّبَ إلَيْهَا مِنْ قَوْلٍ أوْ عَمَلٍ. وَأسْألُكَ أنْ تَجْعَلَ كُلَّ قَضَاءٍ. قَضَيْتَهُ لِى، خَيْراً.فِي الزوائد: فِي إسناده مقال. وأم كلثوم هَذه لم أر من تكلم فيها. وعدها جماعة فِي الصحابة. وفيه نظر ‘نها ولدت بقد موت أَبِي بكر. وباقي رجال ا‘‘سناد ثقات .

1163. (3846) (7150)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ'nın anlattığına göre: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm kendisine şu duayı öğretmiştir: "Allahım ben senden hayrın her çeşidini isterim; yakın olsun, uzak olsun; bildiğim olsun, bilmediğim olsun; bütün şerlerden de sana sığınırım; yakın olsun, uzak olsun; bildiğim şer olsun, bilmediğim şer olsun. Allahım! Kulun ve peygamberin Muhammed'in senden istediği şeyleri senden ben de istiyorum. Kulun ve peygamberin hangi şerlerden sana sığınmışsa ben de o şerlerden sana sığınıyorum. Allahım! Ben senden, cenneti ve cennete götüren söz ve amel(de beni muvaffak kılman)ı istiyorum. Ateşten ve ateşe götüren söz ve fiillerden de sana sığınıyorum. Ve dahi benim hakkımda hükmettiğin her kaza ve kaderi hayırlı kılmanı senden diliyorum."[1566]

-1164 -7151 -3847 -حَدَّثَنَا يُوسُفُ بْنُ مُوسَى الْقَطَّانُ. ثَنَا جَرِيرٌ عَنِ ا‘عْمَشِ عَنْ أَبِي صَالِحٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لرَّجُلٍ: مَا تَقُولُ فِي الصَّةِ؟ قَالَ: أتَشَهَّدُ ثُمَّ أسْألُ اللّهَ الْجَنَّةَ وَأعُوذُ بِهِ مِنَ النَّارِ. أمَا وَاللّهِ! مَا أُحْسِنُ دَنَدَنَتَكَ وَ دَنْدَنَةَ مُعَاذٍ. قَالَ: حَوْلَهَا نُدَنْدِنَ.فِي الزوائد: إسناد صحيح، رِجَالُهُ ثقات .

1164. (3847) (7151)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bir adama: "Namazda ne diyorsun?" diye sordu. Adam: "Teşehhüdü (Ettahiyyatu, Allahümme salli, Allahümme barik...) okuyorum. Sonra Allah'tan cennet diliyor ve cehennem ateşinden O'na sığınıyorum. Ama vallahi ben, ne senin okuduğunu ne de Muaz'ın okuduğunu bilmiyorum" dedi. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm (adama): "Biz de senin okuduğun şeyler

çerçevesinde okuyoruz" buyurdu."[1567]

-1165 -7152 -3849 -حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرٍ وَعَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ قَا: ثَنَا عُبَيْدُ بْنُ سَعِيدٍ؛ قَالَ: سَمِعْتُ شُعْبَةَ عَنْ يَزِيدَ بْنِ خُمَيْرٍ؛ قَالَ: سَمِعْتُ سُلَيْمَ بْنِ عَامِرٍ يُحَدِّثُ عَنْ أَوْسَطَ بْنُ إِسْمَاعِيلَ الْبَجَلِيُّ؛ أَنَّهُ سَمِعٍ أَبَا بَكْرٍ حِينَ قُبَضَ النَّبِيُّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: قَامَ رَسُولُ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي مِقَامِى هذا عَامَ ا'وَّلِ.»ثُمَّ بَكَى أَبُو بَكْرٍ« ثُمَّ قَالَ: عَلَيْكُمْ بِالصَّدْقِ. فإِنَّهُ مِعَ الْبِرِّ. وَهُمَا فِي الْجَنَّةِ. وَإِيَاكُمْ وَالْكَذِبَ. فإِنَّهُ مَعَ الْفُجورِ. وَهُمَا فِي النَّارِ. وَسَلُوا اللهَ الْمُعَافَاةَ. فإِنَّهُ لَمْ يُؤْتَ أَحَدٌ بَعْدَ الْيَقِينِ خَيْراً مِنَ الْمُعَافَاةِ. وَ تَحَاسَدُوا. وَتَبَاغُضوا. وَ تَقَاطَعُوا. وَ تَدَابَرُوا. وَكُونُوا عِبَادَ اللهِ! إِخْوَاناً .

وفِي الزوائد: قلت: رواه النسائي. فِي اليوم والليلة من طرق: منها عن يَحْيَى بن عُثْمَانَ عن عمر بن عبد الواحد وعن محمود بن خالد عن الوليد كرمهما عن عَبْدُ الرَّحْمَنِ بن يزيد عن جَابِرٍ عن سليم بن عامر .

1165. (3849) (7152)- Evs İbnu İsmail el-Becelî radıyallahu anh'ın anlattığına göre: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm vefat ettiği zaman, Hz. Ebu Bekr'in şöyle söylediğini işitmiştir:

"Resûlullah Aleyhissalâtu vesselâm benim şu makamımda ilk yıl, ayağa kalktı -böyle söyleyince Hz. Ebu Bekr gözlerinin yaşını tutamayıp ağladı- sonra dedi ki: "Size doğru olmanızı sıdkı, tavsiye ederim. Çünkü sıdk birr (denen Allah'ın rızasına götüren en iyi amelle) beraberdir, ikisi de cennettedir. Yalandan sakının. Çünkü o, fücûrla beraberdir ve ikisi de cehennemdedir. Allah'tan afiyet dileyin. Çünkü, kimseye yakînden sonra ayetten daha hayırlı bir şey verilmemiştir. Birbirinizle hasedleşmeyin. Birbirinizle aranızdaki iyi münasebetleri kesişmeyin. Birbirinize sırt çevirmeyin. Ey Allah'ın kulları kardeşler olun!'"[1568]

-1166 -7153 -3851 -حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ. ثَنَا وَكِيعٌ عَنْ هِشَامٍ صَاحِبِ الدَّسْتَوائِيِّ عَنْ قَتَادَةَ عَنِ الْعَءِ بْنِ زِيَادٍ الْعَدَوِيِّ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَا مِنْ دَعْوَةٍ يَدْعُو بِهَا الْعَبْدُ أَفْضَلَ مِنَ -

اللّهُمَّ! إنِّي أسْألُكَ الْمُعَافَاةِ فِي الدُّنْيَا وَاŒخِرَةِ.-فِي الزوائد: إسناد حديث أبِي هُرَيْرَةَ صحيح. رِجَالُهُ ثقات. والعء بن زياد ذكره اِبْنِ حبان فِي الثقات. ولم أر من تكلم فِيهِ. وباقي رِجَال ا‘‘إسناد يسأل عن حالهم لشهرتهم .

1166. (3851) (7153)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kişinin yaptığı dualar içerisinde en hayırlısı şudur: Allahümme innî es'eluke'l-mu'âfâte fid-dünya ve'l-âhireti (Ey Allah'ım! Senden dünya ve ahirette afiyet istiyorum)."[1569]

*** DUAYA KENDİNLE BAŞLA**

1167- 7154- 3852- حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ الْخَلَّالُ. ثنَا زَيْدُ بْنُ الْحُبَابِ. ثنا سُفْيَانُ عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يَرْحَمُنَا اللَّهُ وَأَخَا عَادٍ .
فِي الزوائد: إسناده صحيح رِجَالُهُ ثقات .

1167. (3852) (7154)- İbnu Abbâs radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Allah bize ve Âd'ın kardeşine rahmet eylesin."[1570]

AÇIKLAMA:

Kişi birisi için dua edecekse, bu meyanda kendine de dua etmelidir. Gerek Resûlullah ve gerekse ashabtan gelen bir kısım rivayetler, bu durumda, kişinin önce kendisi için dua edip, sonra da dua etmek istediği kimse için duada bulunmasının bir edeb-i İslâmî olduğunu tesbit etmektedir. Bu bir vecibe değil edeptir. Aleyhissalâtu vesselâm'ın bazan önce dua etmek istediği kimseden başlayarak duada bulunduğu da rivayet edilmiştir.[1571]

*** İSM-İ AZAM**

1168- 7155- 3856- حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الدِّمَشْقِيُّ. ثنَا عَمْرُو بْنُ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ ابْنِ الْعَءِ عَنِ الْقَاسِمِ؛ قَالَ: إِسْمُ اللَّهِ ا'عْظَمُ الَّذِي إِذَا دُعِيَ بِهِ أَجَابَ فِي سُوَرٍ ثَثٍ: الْبَقَرَةِ وَآلِ عِمْرَانَ وَطَهَ.حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الدِّمَشْقِيُّ. ثنَا عُمَرُو بْنُ أَبِي سَلَمَةَ؛ قَالَ: ذَكَرْتُ ذَلِكَ لِعِيسَى بْنُ مُوسَى. فَحَدَّثَنِي أَنَّهُ سَمِعَ غَيْنَ بْنَ أَنَسٍ يُحَدِّثُ عَنِ الْقَاسِمِ عَنْ أَبِي أُمَامَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَحْوَهُ.فِي الزوائد: رِجَال إسناده ثقات. وهو موقوف. وأما إسناد المرفوع، ففيه غين لم أرأحد فِيهِ كما. بجرح و توثيق. وباقي رِجَال ا''سناد ثقات .

1168. (3856) (7155)- el-Kâsım (İbnu Abdirrahman) radıyallahu anh demiştir ki: "Allah'ın, duada şefaat kılındığı taktirde, o duayı kabul ettiği ism-i âzamı şu üç surededir: Bakara, Âl-i İmran ve Tâ-Hâ.
Ebu Ümâme radıyallahu anh'tan yapılan bir rivayette, bunun benzeri Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'dan merfu olarak gelmiştir.[1572]

AÇIKLAMA:

İsm-i Âzam, Allah u Teâla'nın en yüce ismidir. Duada onunla dua edilirse, o duanın kabul edileceği hadislerde gelmiştir. Bazı âlimler, sadedinde olduğumuz hadisten hareketle, bu surelerde geçen (el-Hayyu'l-Kayyûm) lafzının ism-i azam olduğu kanaatine varmıştır. İbnu Hâcer, bir tahlilinde, bu meselede âlimlerin 14 farklı görüş ileri sürdüğüne dikkat çeker. Sözgelimi şu isimlerin ism-i âzam olabileceği ileri sürülmüştür: "Allah", "La ilahe illallah", "er-Rahmanu'r-Rahim", "Allahu'r-Rahmanu'r-Rahîm", "Allahu la ilahe illa huve'l-Hayyu'l-Kayyum", "Lâ ilahe illa hüve'l-Hayyu'l-Kayyum", "Rabb", "Allahu lâ ilahe illâ hüve'l-Ahadü's-Samedü'llezî lem yelid ve lem yüled ve lem yekün lehü küfüven ahad", "el-Hannânu'l-Mennânu Bedî'u's-Semâvatı ve'l-ardı zü'l-Celâli ve'l-ikram el-Hayyu'l-Kayyum"... Bazı alimler, her şahsa göre ism-i azamın farklı olabileceğini söylemiştir.[1573]

-1169 -7156 -3859 -حَدَّثَنَا أَبُو يُوسُفَ الصَّيْدَ نِيُ مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ الرَّقَيُّ. ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَلَمَةَ عَنِ الْفَزارِيِّ عَنِ أَبِي شَيْبَةَ عَنْ عَبْدِ اللّهِ بْنِ عُكَيْمِ الْجُهَنِيِّ عن عَائِشَةَ؛ قَالَتْ: سَمِعْتُ رَسُولَ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: اَللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الطَّاهِرِ الطَّيِّبِ الْمُبَارَكِ ا‘حَبِّ إِلَيْكَ الَّذِي إِذَا دُعِيتَ بِهِ أَجَبْتَ. وَإِذَا سُئِلْتَ بِهِ أَعْطَيْتَ. وَإِذَا اسْتُرْحِمْتَ بِهِ رَحِمْتَ.وَإِذَا اسْتُفْرِجْتَ بِهِ فَرَّجْتَ.قَالَتْ: وقَالَ ذَاتَ يَوْمٍ: يَا عَائِشَةَ هَلْ عَلِمْتِ أَنَّ اللّهَ قَدْ دَلَّنِي عَلَي اسْمِ الَّذِي إِذَا دُعِيَ بِهِ أَجَابَ؟ قَالَتْ، فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ للّهِ بِأَبِي أَنْتَ وَأُمِّي فَعَلِّمْنِيهِ. قَالَ: إِنَّهُ َ يَنْبَغِي لَكِ يَا عَائِشَةُ قَالَتْ: فَتَنَحَّيْتُ وَجَلَسْتُ سَاعَةً ثُمَّ قُمْتُ فَقَبَّلْتُ رَأسَهُ ثُمَّ قُلْتُ يَا رَسُولَ للّهِ عَلِّمْنِيهِ. قَالَ: إِنَّهُ َ يَنْبَغِي لَكِ يَا عَائِشَةُ أَنْ أُعَلِّمَكِ. إِنَّهُ َ يَنْبَغِي لَكِ أَنْ تَسْأَلِينَ بِهِ شَيْئاً مِنَ الدُّنْيَا. قَالَتْ؛ فَقُمْتُ فَتَوَضَّأتُ ثُمَّ صَلَّيْتُ رَكْعَتَيْنِ. ثُمَّ قُلْتُ: اللَّهُمَّ إِنِّي أَدْعُوكَ اللّهَ. وَأَدْعُوكَ الرَّحْمَنِ. وَأَدْعُوكَ الرَّ الرَّحِيمَ. وَأَدْعُوكَ بِأَسْمَائِكَ الْحُسْنَى كُلِّهَا مَا عَلِمْتُ مِنْهَا وَمَا لَمْ أَعْلَمْ. أَنْ تَغْفِرَلِي وَتَرْحَمنِي. قَالَتْ: فَاسْتَضْحَكَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثُمَّ قَالَ: إِنَّهُ لَفِي ا‘سْمَاءِ الَّتِي دَعَوْتِ بِهَا.فِي الزوائد: فِي إسناده مقال. و عَبْدُ اللّهِ بن عكيم، وثقه الحطيب وعده من الصحابة. و يصح له سماق. وأبو شيبة، لم أرمن جرحه و من وثقه. وباقي رِجَال ا‘‘سناد ثقات .

1169. (3859) (7156)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm şöyle yalvardılar: "Allahım! Ben, senin pak, güzel, mübarek ve yüce nezdinde en sevimli olan, onunla dua edildiği taktirde hemen icabet ettiğin, onunla senden istenince hemen verdiğin, onunla rahmetin talep edilince rahmetini esirgemediğin, onunla kurtuluş talep edilince kurtuluş verdiğin isminle senden istiyorum."

Hz. Aişe'nin belirttiğine göre, bir başka gün Aleyhissalâtu vesselâm'ın, kendisine "Eş Aişe! Kendisiyle dua edildiği taktirde icabet ettiği ismi, Allah'ın bana gösterdiğini sen biliyor musun?" diye sormuştu. Hz. Aişe der ki: "Ben: "Ey Allah'ın Resûlü! Annem babam sana feda olsun, onu bana da öğret!" dedim. "Ey Aişe onu sana öğretmem uygun düşmez!" buyurdu. Bu cevap üzerine ben de oradan uzaklaşıp bir müddet tek başıma oturdum. Sonra kalkıp, başını öptüm ve: "Ey Allah'ın Resulü! Onu bana öğret" diye ricada bulundum. O yine: "Onu sana

öğretmem uygun olmaz, ey Aişe! Onunla senin dünyevî bir şey talep etmen uygunsuz olur" buyurdu."
Hz. Aişe devamla der ki: "Ben de kalkıp abdest aldım, sonra iki rek'at namaz kıldım, sonra: "Allahım! Sana Allah isminle dua ediyorum. Sana Rahmân isminde dua ediyorum. Sana Birrurrahîm isminle dua ediyorum. Sana bildiğim ve bilmediğim güzel isimlerinin hepsiyle dua ediyorum. Bana mağfiret et, rahmet eyle" diye dua ettim."
Aişe devamla der ki: "Bu duam üzerine Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm güldü ve: "İsm-i âzam, senin yaptığın şu duanın içinde geçti" buyurdu."[1574]

1170- 7157- 3861- حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ. ثَنَا عَبْدُ الْمَلِكِ بْنُ مُحَمَّدٍ الصَّنْعَانِيُّ. ثَنَا أَبُو الْمُنْذِرِ زُهَيْرُ اِبْنُ مُحَمَّدٍ التَّمِيمِيُّ. ثَنَا مُوسَى بْنُ عُقْبَةَ. حَدَّثَنِي عَبْدُ الرَّحْمَنِ ا׳عْرَجُ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ أَنَّ رَسُولَ لله صَلَّي الله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِنَّ اللهِ تِسْعَةً وَتِسْعِينَ اسْماً. مِائَةً إ وَاحِداً. إِنَّهُ وِتْرٌ يُحِبُّ الْوِتْرَ. مَنْ حَفِظَهَا دَخَلَ الْجَنَّةَ. وَهِيَ: الله الْوَاحِدُ الصَّمَدُ ا׳وَّلُ اŒخِرِ الظَّاهِرُ الْبَاطِنُ الْخَالِقُ الْبَارِئُ الْمُصَوِّرُ الْمَلِكُ الْحَقُّ السَّمُ الْمَؤْمِنُ الْمُهَيْمِنُ الْعَزِيزُ الْجَبَّارُ الْمُتَكَبِّرُ الرَّحْمنُ الرَّحِيمُ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ الْعَلِيمُ الْعَظِيمُ الْبَارُّ الْمُتَعَالِ الْجَلِيلُ الْجَمِيلُ الْحَيُّ الْقَيُّومُ الْقَادِرُ الْقَاهِرُ الْعَلِيُّ الْحَكِيمُ الْقَرِيبُ الْمُجِيبُ الْغَنِيُّ الْوَهَّابُ الْوَدُودُ الشَّكُورُ الْمَاجِدُ الْوَاجِدُ الْوَالِي الرَّاشِدُ الْعَفُوُّ الْغَفُورُ الْحَلِيمُ الْكَرِيمُ التَّوَّابُ الرَّبُّ الْمَجِيدُ الْوَلِيُّ الشَّهِيدُ الْمُبِينُ الْبُرْهَانَ الرَّءوفُ الرَّحِيمُ الْمُبْدِئُ الْمُعِيدُ الْبَاعِثُ الْوَارِثُ الْقَوِيُّ الشَّدِيدُ الضَّارُّ النَّافِعُ الْبَافِي الْوَاقِي الْخَافِضُ الرَّافِعُ الْقَابِضُ الْبَاسِطُ الْمُعِزُّ الْمُذِلُّ الْمُقْسِطُ الرَّزَّاقُ ذُو الْقُوَّةِ الْمَتِينُ الْقَائِمُ الْهَادِي الْكَافِي ا׳بَدُ الْعَالِمُ الصَّادِقُ النُّورُ الْمُنِيرُ التَّامُّ الْقَدِيمُ الْوِتْرُ ا׳حَدُ الصَّمَدُ الَّذِي لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُواً أَحَدٌ. قَالَ زُهَيْرٌ: فَبَلَغَنَا مِنْ غَيْرِ وَاحِدٍ مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ؛ أَنَّ أَوَّلَهَا يُفْتَحُ بِقَوْلِ: ׳ إِلهَ إ الله وَحْدَهُ ׳ شَرِيكَ لَهُ. لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ بِيَدِهِ الْخَيْرُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ. ׳ إِلهَ إ الله لَهُ ا׳سْمَاءُ الْحُسْنَى.فِي الزوائد: لم يخرج أحمد من ا׳ئمة الستة عدد أسماء الله الحسنى من هَذَا الوجه و من غيره غير اِبْنِ ماجة والترمذي. مع نقديم وتأخير. وطريق والترمذي أصح شئ فِي الباب. قَالَ: وإسناد طريق

اِبْنِ ماجة ضغيف. لضعف عبد الملك بن مُحَمَّد .

1170. (3861) (7157)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Allah Teâla hazretlerinin doksandokuz ismi vardır, yüzden bir eksik. O, tektir, teki sever. Kim bu isimleri ezberlerse cennete girer. Onlar şunlardır: Allah, el-Vahid, es-Samed, el-Evvel, el-Âhir, ez-Zâhir, el-Bâtın, el-Hâlık, el-Bâri, el-Musavvir, el-Melik, el-Hakk, es-Selâm, el-Mü'min, el-Müheymin, el-Aziz, el-Cebbâr, el-Mütekebbir, er-Rahmân, er-Rahîm, el-Latif, el-Habîr, es-Semî', el-Basir, el-Alîm, el-Azîm, el-Bârr, el-Müte'âl, el-Celîl, el-Cemîl, el-Hayy, el-Kayyûm, el-Kâdir, el-Kâhir, el-Aliyyu, el-Hakîm, el-Karîb, el-Mucîb, el-Ganiyyu, el-Vehhab, el-Vedûd, eş-Şekûr, el-Mâcid, el-Vacid, el-Vâli, er-Râşid, el-Afuvvu, el-Ğafûr, el-Halîm, el-Kerîm, et-Tevvâb, er-Rabb, el-Mecîd, el-Veliyyu, eş-Şehîd, el-Mübîn, el-Bürhân, er-Ra'ûf, er-Rahîm, el-Mübdiu, el-Mu'îd, el-Bâis, el-Vâris, el-Kaviyyu, eş-Şedîdu, ed-Dârru, en-Nâfi'u, el-Bâki, el-Vâkî, el-Hâfıd, er-Râfi', el-Kâbıd, el-Bâsıt, el-Mu'ızzu, el-Müzillü, el-Muksıt, er-Rezzâk, Zül-Kuvve, el-Metîn, el-Kâim, ed-Dâim, el-Hâfız, el-Vekîl, el-Fâtır, es-Sâmi', el-Mu'tî, el-Muhyî, el-Mümît, el-Mâni', el-Câmi', el-Hâdî, el-Kâfi, el-Ebed, el-Âlim, es-Sâdık, en-Nûr, el-Münîr, et-Tâmm, el-Kadîm, el-Vitru, el-Ahadu, es-Samedu, ellezi lem yelid velem yûled ve lem yekün lehu küfüven ahad."
Zührî der ki: "Bana birçok ilim ehlinden ulaştığına göre, bu Esmâu Hüsna'nın okunmasına "Lâ ilahe illallahu vahdehu lâ şerike leh. Lehü'l Mülkü ve Lehü'l-Hamdu bi-yedihi'l-Hayr ve huve ala külli şeyin kadîr, la ilahe illâ'llahu, lehû'l-Esmâu'l-Hüsnâ" diye başlanmalıdır."[1575]

AÇIKLAMA:

1- Esma-u Hüsna ile ilgili rivayet daha önce Tirmizi'de kaydedilen veçhi ile geçti. Orada her bir isimle ilgili gerekli açıklama yapıldı. Bununla onun arasında bazı farklar var. Sözgelimi, bu rivayette yer aldığı halde Tirmizî rivayetinde yer almayan bazı isimler var. Onlar şunlardır: "el-Bârr, el-Cemîl, el-Kâhir, el-Karîb, er-Râşid, er-Rabb, el-Mübîn, el-Bûrhân, eş-şedîd, el-Vaki', Zü'l-Kuvve, el-Kâim, ed-Dâim, el-Hâfız, el-Fâtır, es-Sâmi', el-Mu'tî, el-Kâfî, el-Ebed, el-Âlim, es-Sâdık, el-Münir, et-Tâmm, el-Kadîm, el-Vitr ve el-Ahad."

2- Şu isimler Tirmizi'de olduğu halde bunda mevcut değildir: "el-Kuddüs, el-Gaffâr, el-Kahhâr, el-Fettah, el-Hakem, el-Adl, el-Kebîr, el-Hâfız, el-Muhît, el-Hasib, er-Rakib, el-Vâsi', el-Hamîd, el-Muhsî, el-Muktedir, el-Mukaddim, el-Muahhir, el-Berr, el-Müntakim, Mâliku'l-Mülk, Zü'l-Celâli ve'l-İkrâm, el-Muğnî, el-Bedi', er-Reşîd ve es-Sabûr."

3- Sadece bu rivayette geçtiği için daha önce açıklanmamış olan bazı isimleri kısaca açıklayalım:
el-Bârr: Kullarına şefkatli olup ikramda bulunan.
el-Cemîl: Güzel olan, her şeye güzellik veren.
el-Kâhir: Kahredici, yenici ve kullarına dilediği talimat ve fermanı vermeye yetkili.
el-Karîb: Kullarına kendi canlarından daha yakın olan.
er-Reşid: Kullarına yolların en doğrusunu gösteren.
er-Rabb: Sahib ve terbiye edici, yaşatıcı.
el-Mübîn: Kullarına gerekli şeyleri açıklayan.
el-Bürhân: Kullarına hak ve doğru yolu gösteren.
eş-Şedîd: Azabı şiddetli olan.
el-Vaki': Koruyucu olan.
Zü'l-Kuvve: Kuvvet sahibi.
el-Kâim: Varlığı başka bir varlığa bağlı olmayan, diğer varlıklara varlık veren.
ed-Dâim: Varlığı devamlı olan. Varlığının önü sonu olmayan.
el-Hâfız: Varlıkları hıfzedip koruyan.
el-Fâtır: Kâinatı yoktan var eden.
es-Sâmi': Her şeyi işiten.
el-Mu'tî: Dilediği kuluna dilediği kadar veren.
el-Kâfî': Kuluna yardımcı olmaya yeterli olan.
el-Ebed: Ebedi olan, varlığının sonu olmayan.
el-Âlim: Her şeyi bilen.
es-Sâdık: Doğru olan.
el-Münir: Varlıkları aydınlatan, onlara nur veren.
et-Tâmm: Eksiği ve noksanlığı olmayan.
el-Kadîm: Ezeli olup, varlığının başlangıcı olmayan.
el-Vitr: Zatında, sıfatlarında ve fiillerinde tek olan, ortağı olmayan.
el-Ahad: Bir olan, eşi benzeri olmayan.[1576]

*** BABANIN DUASI**

-1171 -7158 -3863 -حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى. ثنَا أَبُو سَلَمَةَ. حَدَّثَنَا حُبَابَةُ ابْنَةُ عَجْنَ عَنْ أُمِّهَا أَمِّ حَفْص عَنْ صَفِيَّةَ بِنْتِ جَرِيرٍ عَنْ أُمِّ حَكِيم بِنْتِ وَدَّاع الْخُزَاعِيَّةِ؛ قَالَتْ: سَمِعْتُ رَسُولَ لله صَلَّي الله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: دُعَاءُ الْوَالِدِ يُفْضِي إِلَى الْحِجَابِ.فِي الزوائد: فِي إسناده مقال. ‘ن جميع من ذكره فِي إسناده من النساء، لم أرمن جرحهن و من وثقهن. وأبو سلمة هو التبو ذكيّ واسمه مُوسَى بن إِسْمَاعِيلَ ثقة. وكَذَا الراوي عنه .

1171. (3863) (7158)- Ümmü Hâkim Bintü Veddâ' el-Huzâ'iyye radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah Aleyhissalâtu vesselâm şöyle buyurdular: "Babanın duası perdeyi deler (kabul makamına ulaşır)." [1577]

*** SABAH VE AKŞAM YAPILACAK DUALAR**

1172- 7159- 3870- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بِشْرٍ. ثنَا مُسْعَرٌ. حَدَّثَنَا أَبُو عَقِيلٍ عَنْ سَابِقٍ عَنْ أَبِي سَّم خَادِمِ النَّبِيِّ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ؛ قَالَ: مَاَ مِنْ مُسْلِمٍ أَوْ إِنْسَانٍ أوْ عَبْدٍ يَقُولُ حِينَ يُمْسِي وَحِينَ يُصْبِحُ: رَضِيتُ بِاللّهِ رَبًّا وَبا"سْمَ دِيناً وَبِمُحَمَّدٍ نَبِيًّا إِاَّ كَانَ حَقًّا عَلى اللّهِ أنْ يَرْضِيَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ.فِي الزوائد: إسناده صحيح رِجَالُهُ ثقات .

1172. (3870) (7159)- Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın hâdimi Ebu Selâm anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm şöyle buyurdular: "Akşam ve sabaha erdiği vakit: "Radîtu billahi Rabben ve bi'l-İslâmi dînen ve bi-Muhammedin nebiyyen (Rabb olarak Allah'tan, din olarak İslâm'dan, peygamber olarak Muhammed'den razıyım" diyen bir müslüman veya insan veya köle yoktur ki, o kimseyi Kıyamet günü razı ve memnun etmek Allah üzerine bir hak olmasın."[1578]

*** YATAĞA GİRİNCE YAPILACAK DUA**

1173- 7160- 3877- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ. ثَنَا وَكِيعٌ عَنْ إِسْرَائِيلَ عَنْ إِسْحَاقَ عَنْ أَبِي عُبَيْدَةَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ؛ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا أَوَى إِلَى فِرَاشِهِ وَضَعَ يَدَهُ -يَعْنِي الْيُمْنَى- تَحْتَ خَدِّهِ. ثُمَّ قَالَ: اللَّهُمَّ! قِنِي عَذَابَكَ يَوْمَ تَبْعَثُ -أَوْ تَجْمَعُ- عِبَادَكَ. فِي الزوائد: رِجَال إسناده ثقات. إ أنه منقطع وأبو عبيدة لم يسمع من أبيه شيئا .

1173. (3877) (7160)- Abdullah İbnu Mes'ud radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, yatağına girince, sağ elini yanağının altına koyar sonra şu duayı okurdu:

"Allahümme, kınî azâbeke yevme teb'asu -ev tecme'u- ibâdeke (Allahım! Kullarını yeniden dirilttiğin -veya topladığın- gün beni azabından koru."[1579]

*** EVDEN ÇIKINCA YAPILACAK DUA**

1174- 7161- 3885- حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ حُمَيْدِ بْنِ كَاسِبٍ. ثَنَا حَاتِمُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ
حُسَيْنٍ عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ عَنْ سُهَيْلِ بْنِ أَبِي صَالِحٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا خَرَجَ مِنْ بَيْتِهِ قَالَ: بِسْمِ اللّٰهِ َ حَوْلَ وَ َ قُوَّةَ إَّ بِاللّٰهِ. التُّكْنُ عَلى اللّٰهِ.فِي الزوائد: فِي إسناده عبد اللّٰه بن حسين ضعف أبُو زرعة والبخاري و اِبْنِ خبان .

1174. (3885) (7161)- Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, evinden çıktığı vakit şu duayı okurdu:
"Bismillahi la havle vela kuvvete illa billah, et-tüklânî alallah. (Allahın ismiyle. Dünya ve ukbâ işlerine güç kuvvet Allah'tandır. Dayanağım Allah'dır."[1580]

1175- 7- 3886- حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الدِّمَشْقِيُّ. ثَنَا أَبِي فُدَيْكٍ. حَدَّثَنِي هَارُونَ ابْنُ هَارُونَ عَنِ ا۠عْرَجِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِذَا خَرَجَ الرَّجُلُ مِنْ بَابِ بَيْتِهِ -أَوْ مِنْ بَابِ دَارِهِ- كَانَ مَعَهُ مَلَكَانِ مُوَكَّنِ بِهِ. فَإِذَا قَالَ: بِسْمِ اللّٰهِ قَا: هُدِيْتَ. وَإِذَا قَالَ: َ حَوْلَ وَ َ قُوَّةَ إَّ بِاللّٰهِ قَا: وُقِيتَ. وَإِذَا قَالَ: تَوَكَّلْتُ عَلَي اللّٰهِ قَا: كُفِيتَ. -قَالَ- فَيَلْقَاهُ قَرِينَاهُ فَيَقُونَ: مَاذَا تُرِيدَانِ مِنْ رَجُلٍ قَدْ هُدِيَ وَكُفِيَ وَوُقِي؟ فِي الزوائد: فِي إسناده هارون بن هارون بن عَبْدُ اللّٰه وهو ضعيف .

1175. (3886) (7162)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kişi evinin -veya apartmanın[1581] - kapısından çıkınca, adama müekkel (nezaretçi) iki meleği vardır. Adam: "Bismillah" deyince onlar: "Doğruya irşad edildin" derler. "Lâ havle velâ kuvvete illâ billâh" deyince, melekler: "Korundun" derler. Adam: "Tevekkeltü alâllah" deyince onlar: "İşin (sana bedel) görüldü" derler.
(Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm devamla) dedi ki: "Sonra adamın iki karîni

(yani onu günaha sürüklemek isteyen insî ve cinnî iki şeytanı) onu karşılarlar. Melekler (o şeytanlara): "Hidayete erdirilen, işi (Allah tarafından) görülen ve muhafaza altına alınan bir kimseden ne istiyorsunuz?" derler."[1582]

RÜYA TABİRİ BÖLÜMÜ

*** SALİH RÜYA**

1176- 7163- 3895- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَأَبُو كُرَيْبٍ، قَاَ: ثَنَا عَبْيدُ اللَّهِ بْنُ مُوسَى: أَنْبَأَنَا شَيْبَانُ عَنْ فِرَاسٍ عَنْ فِرَاسٍ عَنْ عَطِيَّةَ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ؛ قَالَ:رُؤْيَا الرَّجُلِ الْمُسْلِمِ الصَّالِحِ جُزْءٌ مِنْ سَبْعِينَ جُزْءاً مِنَ النُّبُوَّةِ.فِي الزوائد: فِي إسناده عطية بنَ سَعِيدِ العوفي البجلي وهو ضغيف .

1176. (3895) (7163)- Ebu Sa'îdi'l-Hudrî radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Müslüman kişinin salih rüyası, peygamberliğin yetmiş cüzünden biridir."[1583]

1177- 7164- 3896- حَدَّثَنَا هَارُونَ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْحَمَّالُ. ثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي يَزِيدَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ سِبَاعِ بْنُ ثَابِتٌ عَنْ أُمِّ كَرْزِ الْكَعْبِيَّةِ قَالَتْ: سَمِعْتُ رَسُولَ لَلَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: ذَهَبَتِ النُّبُوَّةُ وَبَقِيَتِ الْمُبشِرَاتٌ.فِي الزوائد: إسناده صحيح. رِجَالُهُ ثقات .

1177. (3896) (7164)- Ümmü Kürz el-Ka'biyye radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Peygamberlik gitti fakat mübeşşirât (mü'minin göreceği güzel rüyalar) bâkidir."

NOT: Bu hususlar daha önce açıklandı.[1584]

1178- 7165- 3903- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وأبو كُرَيْبٍ، قَاَ: ثَنَا بَكْرُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمنِ. ثَنَا عِيسَى بْنُ الْمُخْتَارِ عَنِ اِبْنِ أَبِي لَيْلَى عَنْ عَطِيَّةَ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ؛ قَالَ:مَنْ رَأَنِي فِي الْمَنَامِ فَقَدْ رَأَنِي. فَإِنَّ الشَّيْطَانَ َيَتَمَثَّلُ بِي .

فِي الزوائد: إسناده ضعيف، لضعف عطية بن سعد العوفي، وابن أَبِي ليلى. واسمه محمد بن عَبْدُ الرَّحْمَنِ اِبْنِ أَبِي ليلى .

1178. (3903) (7165)- Ebu Sa'îd ve İbnu Abbâs radıyallahu anhüm anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kim, beni rüyasında görmüşse mutlaka beni görmüştür. Çünkü şeytan benim suretime giremez." [1585]

1179- 7166- 3904- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى. ثَنَا سُلَيْمَانَ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمنِ الدِّمَشْقِيُّ. ثَنَا سَعْدَانُ بْنُ يَحْيَى بْنِ صَالِحٍ اللَّخْمِيُّ. ثَنَا صَدَقَةُ بْنُ أَبِي عِمْرَانَ عَنْ عَوْنِ بْنِ أَبِي جُحَيْفَةَ عَنْ أبِيهِ عَنْ رَسُولِ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: قَالَ مَنْ رَأنِي فِي الْمَنَامِ فَكَأَنَّمَا رَأنِي فِي الْيَقَظَةِ. إنَّ الشَّيْطَانَ يَسْتَطِيعُ أنْ يَتَمَثَّلَ بِي.فِي الزوائد: إسناده حسن. ٬ن صدقة بن أبِي عمران مخلمف فيه .

1179. (3904) (7166)- Ebu Cuheyfe radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kim beni rüyasında görürse, o uyanıkken beni görmüş gibidir. Çünkü şüphesiz, şeytan benim suretime girmeye muktedir değildir."[1586]

1180- 7167- 3906- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا هُوذَةُ بْنُ خَلِيفَةَ. ثَنَا عَوْفٌ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِيرِينَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ؛ قَالَ الرُّؤْيَا ثَثٌ: فَبُشْرَى مِنَ اللهِ وَحَدِيثُ النَّفْسِ وَتَخْوِيفٌ مِنَ الشَّيْطَانِ. فإِذَا رَأي أَحَدُكُمْ رُؤْيَا تُعْجِبْهُ فَلْيَقُصَّ إنْ شَاءَ. وَإنْ رَأى شَيْئاً يَكْرَهُهُ فَ يَقُصَّهُ عَلى أحَدٍ. وَلْيَقُمْ يُصَلِّي.فِي الزوائد: فِي إسناده هو ذة بن خليفة قَالَ اِبْنِ معين: هوذة بن خليفة ضغيف .

1180. (3906) (7167)- Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Rü'ya üç kısımdır: Biri Allah'tan bir müjdedir. Biri nefsin konuşmasıdır. Biri de şeytanın korkutmasıdır. Biriniz hoşuna giden bir rü'ya görecek olursa, dilerse onu anlatsın. Eğer hoşuna gitmeyen bir şey görürse onu kimseye anlatmasın, kalkıp namaz kılsın."

1181- 7168- 3907- حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ. ثَنَا يَحْيَى بْنُ حَمْزَةَ. ثَنَا يَزِيدُ بْنُ عَبِيدَةَ. حَدَّثَنِي أَبُو عُبَيْدِ اللَّهِ مُسْلِمُ بْنُ مُشْكَمٍ عَنْ عَوْفِ بْنِ مَالِكٍ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ؛

قَالَ: إِنَّ الرُّؤْيَا ثَلَاثٌ: مِنْهَا أَهَاوِيلُ مِنَ الشَّيْطَانِ لِيَحْزُنَ بِهَا ابْنَ آدَمَ. وَمِنْهَا مَا يُهُمُّ بِهِ الرَّجُلُ فِي يَقَظَتِهِ فَيَرَاهُ فِي مَنَامِهِ. وَمِنْهَا جُزْءٌ مِنْ سِتَّةٍ وَأَرْبَعِينَ جُزْءاً مِنَ النُّبُوَّةِ قَالَ قُلْتُ لَهُ: أَنْتَ سَمِعْتَ هَذَا مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ؟ قَالَ: نَعَمْ. أَنَا سَمِعْتُهُ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ! أنا سَمِعْتُهُ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. فِي الزوائد: إسناده صحيح. رِجَالُهُ ثقات .

1181. (3907) (7168)- Avf İbnu Mâlik radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Rüya üç kısımdır: "Bir kısmı, âdemoğlunu üzmek için şeytandan olan korkulardır; bir kısmı, kişinin uyanıkken kafasını meşgul ettiği şeylerdendir; bunları uykusunda görür; bir kısım rüyalar da var ki, onlar peygamberliğin kırkaltı cüzünden birini teşkil eder."

Râvi Müslim İbnu Mişkem der ki: "Ben, Avf İbnu Mâlik radıyallahu anh'a: "Sen, bu hadisi Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'dan bizzat işittin mi?" dedim. Avf, (iki sefer tekrarla): "Evet! Ben bunu Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'dan işittim. Ben bunu Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'dan işittim" dedi."[1587]

*** HOŞLANILMAYAN RÛYA GÖRÜLÜNCE**

1182- 7169- 3910- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ. ثَنَا وَكِيعٌ عَنِ الْعُمَرِيِّ عَنْ سَعِيدٍ الْمُقْبِرِيِّ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ:قَالَ رَسُولُ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِذَا رَأي أَحَدُكُمْ رُؤْيَا يَكْرَهُهَا فَلْيَتَحَوَّلْ وَلْيَتْفِلْ عَنْ يَسَارِهِ ثَلاَثاً. وَلْيَسْأَلِ اللهَ مِنْ خَيْرِهَا وَلْيَتَعَوَّذْ مِنْ شَرِّهَا.فِي الزوائد: فِي إسناده العمريّ، واسمه عبد الله العمري ضعيف .

1182. (3910) (7169)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Biriniz hoşuna gitmeyen bir rüya görünce uzandığı zaman diğer yanına dönsün, üç sefer soluna tükürsün. Allah'tan o rüyanın hayrını talep edip, şerrinden Allah'a sığınsın."[1588]

1183- 7170- 3911- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنُ الزُّبَيْرِ عَنْ عُمَرَ بْنِ سَعِيدِ بْنِ أَبِي حُسَيْنٍ. حَدَّثَنِي عَطَاءُ بْنُ أَبِي رَبَاحٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيَّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: إِنِّي رَأَيْتُ رَأسِي ضُرِبَ. فَرَأَيْتَهُ يَتَدَهْدَهُ. فَقَالَ رَسُولُ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يَعْمِدُ الشَّيْطَانِ إِلَى أَحَدِكُمْ فَيَتَهَوَّلُ لَهُ. ثُمَّ يَغْدُو يُخْبِرِ النَّاسَ.فِي الزوائد: إسناده صحيح. رِجَالُهُ ثقات .

1183. (3911) (7170)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a bir adam gelip: "Rüyamda başımın vurulduğunu, (koparıldığını) sonra da yerde yuvarlandığını gördüm!" dedi. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm şöyle buyurdular: "Şeytan (birinize rüyasında) gelir. O da bundan korkar. Sabah olunca, gidip bunu halka anlatır."[1589]

AÇIKLAMA:

Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, birçok hadislerinde, hoşlanılmayan rüyanın anlatılmamasını tavsiye buyurmuştur. Son hadiste de, adamın hoşlanmadığı

rüyasını anlatmasını dolaylı bir üslûbla tenkit etmiş, bu çeşit rü'yaların şeytandan olduğunu, anlatılmamasının daha muvafık olacağını irşad buyurmuştur. Rüya anlatılan kimse, ehliyetli biri değilse, onun yapacağı rastgele yorumlar kişiyi iyiden iyiye huzursuz edebilir. Bu meselede de irşâd-ı nebevîye uyulmada nice hikmetler ve maslahatlar var.[1590]

*** RÜYA NEYE DAYANILARAK YORUMLANMALI?**

-1184 -7171 -3915 حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ نُمَيْرٍ. ثَنَا أَبِي ثَنَا الْأَعْمَشُ عَنْ يَزِيدَ الرَّقَاشِيِّ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اعْتَبِرُوهَا بِأَسْمَائِهَا. وَكَنُّوهَا بِكُنَاهَا. وَالرُّؤْيَا لِأَوَّلِ عَابِرٍ.فِي الزوائد: فِي إسناده يزيد بن أبان الرقاشي وهو ضعيف .

1184. (3915) (7171)- Hz. Enes radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Rüyada gördüğünüz şeylerin isimlerini, o rüyayı yormada esas alın. Keza gördüklerinizin künyelerini veya kinaye mânalarını da dikkate alın. Rüya, ilk yorumcuya göre (vukûa gelir, öyleyse rastgele kimselere anlatmayın)."[1591]

-1185 -7172 -3923 حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرٍ. ثَنَا بْنُ هِشَامٍ. ثَنَا عَلِيُّ بْنُ صَالِحٍ عَنْ سِمَاكٍ عَنْ قَابُوسٍ؛ قَالَ: قَالَتْ أُمِّ الْفَضْلِ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! رَأَيْتُ كَأَنَّ فِي بَيْتِي عُضْواً مِنْ أَعْضَائِكَ. قَالَ خَيْراً رَأَيْتِ. تَلِدُ فَاطِمَةُ غُلَاماً فَتُرْضِعِيهِ فَوَلَدَتْ حُسَيْناً أَوْ حَسَناً. فأرْضَعَتْهُ بِلَبَنِ قُثَمٍ. قَالَتْ:
فَجِئْتُ بِهِ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَوَضَعْتُهُ فِي حَجْرِهِ فَبَالَ. فَضَرَبْتُ كَتِفَهُ. فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَوْجَعْتِ ابْنِي رَحِمَكِ اللَّهُ!فِي الزوائد: رِجَال إسناده ثقات. إ أنه منقطع. وفي التهذيب والأطراف: روى قابوس عن أبيه عن أم الفضل .

1185. (3923) (7172)- Ümmü'l-Fadl radıyallahu anha'dan rivayet edildiğine göre: "Kendisi (bir gün): "Ey Allah'ın Resûlü! Rüyamda sanki sizin uzuvlarınızdan birinin evimde olduğunu gördüm" demiş, Aleyhissalâtu vesselâm da: "Hayır görmüşsün. Kızım Fâtıma bir oğlan çocuğu dünyaya getirir, sen onu emzirirsin" buyururlar.
Gerçekten de Hz. Fâtıma radıyallahu anhâ (bir müddet sonra) Hz. Hüseyin veya Hasan radıyallahu anhümâ'yı doğurdu.
Ümmü'l-Fadl da (kendi bebeği) Kusam'ın sütüyle onu emzirdi.Ümmü'l-Fadl

(sözüne devamla) dedi ki: "Bir gün ben onu Aleyhissalâtu vesselâm'ın yanına getirip kucağına koydum. Çocuk (Resûlullah'ın kucağına) işedi. Ben de çocuğun omuzuna vurdum. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm müdahale ederek "Oğlumun canını yaktın. Allah sana rahmet (mağfiret) etsin" buyurdular."[1592]

-1186 -7173 -3925 -حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ رُمْحٍ. انْبَأَنَا اللَّيْثُ بْنُ سَعِدٍ عَنِ ابْنِ الْهَادِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ التَّيْمِيُّ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ طَلْحَةَ بْنِ عُبَيْدِ اللّهِ؛ أَنَّ رَجُلَيْنِ مِنْ بَلِيٍّ قَدِمَا عَلَى رَسُولِ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. وَكَانَ إِسْمُهُمَا جَمِيعاً. فَكَانَ أَحَدُهُمَا أَشَدَّ اجْتِهَاداً مِنَ اŒخَرِ. فَغَزَا الْمُنْتَهِدُ مُنْهُمَا فَاسْتُشْهِدَ. ثُمَّ مَكَثَ اŒخَرُ بَعْدَهَ سَنَةً. ثُمَّ تُوفِّيَ.قَالَ طَلْحَةُ: فَرَأَيْتُ فِي الْمَنَامِ: بَيْتاً أَنَا عِنْدَ بَابِ الْجَنَّةِ، إِذَا أَنَا بِهِمَا. فَخَرَجَ خَارِجٌ مِنَ الْجَنَّةِ فَأَذِنَ لِلَّذِي تُوفِّيَ اŒخِرَ مِنْهُمَا. ثُمَّ خَرَجَ فَإِذِنَ لِلَّذِي اسْتُشْهِدَ. ثُمَّ رَجَعَ إِلَى فَقَالَ: ارْجِعْ. فَإِنَّكَ لَمْ يَأنِ لَكَ بَعْدُ.قَالَ طَلْحَةُ يُحَدِّثُ بِهِ النَّاسَ. فَعَجِبُوا لِذلِكَ فَبَلَغَ ذلِكَ رَسُولَ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. وَحَدَّثُوهُ الْحَدِيثَ. فَقَالَ: مِنْ أَيِّ ذلِكَ تَعْجَنُونَ؟ فَقَالُوا: يَا رَسُولَ للّهِ! هذَا كَانَ أَشَدَّ الرَّجُلَيْنِ اجْتِهَاداً. ثُمَّ اسْتُشْهِدَ وَدَخَلَ هذَا ا٠خِرُ الْجَنَّةَ قَبْلَهُ. فَقَالَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَلَيْسَ قَدْ مَكَثَ هذَا بَعْدَهُ سَنَةً؟ قَالَ: بَلي. قَالَ وَأَدْرَكَ رَمضَانَ فصَامَ. وَصَلَّي كذَا وَكَذَا مِنْ سَجْدَةَ فِي السَّنَةِ؟ قَالُوا: قَالَ بَلى. رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: فَمَا بَيْنَهُمَا أَبْعَدُ مِمَّا بَيْنِ السَّمَاءِ وَا٠رْضِ.فِي الزوائد: رِجَال إسناده ثقات، إ أنه منقطع. قَالَ عَلَى بن المديني وابْنِ معين: أَبُو سلمة لم يسمع من طلحة شيئا .

1186. (3925) (7173)- Talha İbnu Ubeydillah radıyallahu anh anlatıyor: "Beli (kabilesinden) iki kişi Aleyhissalâtu vesselâm'ın yanına geldiler. İkisi beraber müslüman olmuştu. Biri gayret yönüyle diğerinden fazlaydı. Bu gayretli olanı, bir gazveye iştirak etti ve şehit oldu. Öbürü, ondan sonra bir yıl daha yaşadı. Sonra o da öldü."
Talha (devamla) der ki: "Ben rüyamda gördüm ki: "Ben cennetin kapısının yanındayım. Bir de baktım ki yanımda o iki zat var. Cennetten biri çıktı ve o iki kişiden sonradan ölene (cennete girmesi için) izin verdi. Aynı vazifeli zat, bir

müddet sonra yine çıktı, şehit olana da (içeri girme) izni verdi. Sonra, adam benim için geri geldi ve:
"Sen dön, senin cennete girme vaktin henüz gelmedi!" dedi. Sabah olunca Talha bu rüyayı halka anlattı. Herkes bu rüyada şehid olan zâtın sonradan cennete girmesine) şaştı. Bu, Resûlullah'a kadar ulaştı, rüyayı ona anlattılar. (Dinledikten sonra) Aleyhissalâtu vesselâm: "Burada şaşacak ne var?" buyurdular. Halk: "Ey Allah'ın Resûlü! Bu zat (din için) çalışmada öbüründen daha gayretli idi ve şehit de oldu. Ama cennete öbürü ondan evvel girdi" dediler. Bunun üzerine Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm: "Berikisi ondan sonra bir yıl hayatta kalmadı mı?" dedi.
"Evet!" dediler. Aleyhissalâtu vesselâm: "Ve o ramazan idrak edip oruç tutmadı mı, bir yıl boyu şu şu kadar namaz kılmadı mı?" Halk yine: "Evet!" deyince, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm: "Şu halde ikisinin arasında bulunan mesâfe gök ile yer arasındaki mesafeden fazladır!" buyurdular." [1593]

FİTNELER BÖLÜMÜ

*** LA İLAHE İLLALLAH DİYENE DOKUNULMAZ**

-1187 -7174 -3929 -حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنِ بَكْرٍ السَّهْمِيُّ. ثنَا حَاتِمُ بْنُ أَبِي صَغِيرَةَ عَنِ النُّعْمَانِ بْنِ سَلِمٍ؛ أَنَّ عَمْرَو بْنَ أَوْسٍ أَخْبَرَهُ أَنَّ أَبَاهُ أَوْساً أَخْبَرَهُ؛ قَالَ: إِنَّا لَقُعُودٌ عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ يَقُصُّ عَلَيْنَا وَيُذَكِّرُنَا إِذْ أَتَاهُ رَجُلٌ فَسَارَّهُ. فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: اذْهَبُوا بِهِ فَاقْتُلُوهُ فَلَمَّا وَلَّي الرَّجُلُ دَعَاهُ رَسُولُ لَلَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. فَقَالَ: هَلْ تَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ؟ قَالَ: نَعَمْ. قَالَ: اذْهَبُوا فَخَلُّوا سَبِيلَهُ. فأَنَّمَا أُمِرْتُ أَنْ أُقَاتِلَ النَّاسَ حَتَّى يَقُولُوا: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ. فإِذَا فَعَلُوا ذلِكَ حَرُمَ عَلَيَّ دِمَاؤُهُمْ وَأَمْوَالُهُمْ.فِي الزوائد: إسناده صحيح، رِجَالُهُ ثقات. لكن الحديث فِي النسائي أيضا موجود. وأشار فِي الزوائد: إِلَى شئ من ذَلِكَ .

1187. (3929) (7174)- Evs (İbnu Ebî Evs Huzeyfe es-Sakafî) radıyallahu anh anlatıyor: "Biz Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın yanında oturuyorduk. O bize bir kısım kıssalar anlatarak vâz u nasihat ediyordu. Derken bir adam gelerek, gizli bir şeyler söyledi. Resûlullah: "Bunu götürüp öldürün!" emretti. Adam geri dönünce, Resûlullah onu çağırdı ve: "Allah'tan başka ilah olmadığına şehadet eder misin?" diye sordu. Adam "Evet!" deyince: "Gidin, bu adamı serbest bırakın! Zira ben, insanlarla onlar lâ ilâhe illallah deyinceye kadar savaşmakla emrolundum. Bunu dediler mi, bana onların kanları ve malları haram olur" buyurdu." [1594]

-1188 -7175 -3930 -حَدَّثَنَا سُوَيْدُ بْنُ سَعِيدٍ ثنَا عَلِيُّ بْنُ مُسْهِرٍ عَنْ عَاصِمٍ عَنِ السُّمَيْطِ بْنِ السُّمِيرِ عَنْ عِمْرَانِ بْنِ الْحُصَيْنِ؛ قَالَ: أَتَى نَافِعُ بْنُ الأَزْرَقِ وَأَصْحَابُهُ. فَقَالُوا: قَالَ اللَّهُ: وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى قَالَ: مَا هَلَكْتُ. قَالَ: بَلَى. قَالَ مَا الَّذِي أَهْلَكَنِي؟ قَالُوا: هَلَكْتَ يَا عِمْرَانُ! لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُنَ الدِّينُ كُلُّهُ لِلَّهِ. قَالَ: قَدْ قَاتَلْنَاهُمْ حَتَّى نَفَيْنَاهُمْ. فَكَانَ الدِّينَ كُلُّهُ اللَّهِ. إِنْ شِئْتُمْ حَدَّثْتُكُمْ حَدِيثًا سَمِعْتَهُ مِنْ رَسُولِ لِلَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. قَالُوا: وَأَنْتَ سَمِعْتُهُ مِنْ رَسُولِ لِلَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ؟ قَالَ: نَعَمْ. شَهِدْتُ رَسُولَ لِلَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَقَدْ بَعَثَ

جَيْشًا مِنَ الْمُسْلِمِينَ إِلَى الْمُشْرِكِينَ. فَلَمَّا لَقُوهُمْ قَاتِلُوهُمْ قِتَا شَدِيدًا. فَمَنَحُوهُمْ أَكْتَافَهُمْ. فَحَمَلَ رَجَلٍ مِنْ لُحْمَتِي عَلَى رَجُلٍ مِنَ الْمُشْرِكِينَ بِالرُّمْحِ. فَلَمَّا غَشِيَهُ قَالَ: أَشْهَدُ أَنْ َ إِلَهَ إِ اللَّهُ. إِنِّى مُسْلِمٌ. فَطَعَنَهُ فَقَتَلَهُ. فَأَتِي رَسُولِ اللَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! هَلَكْتُ. قَالَ: وَمَا الَّذِي صَنَعْتَ؟ مَرَّةً أَوْ مَرَّتَيْنِ. فَأَخْبَرَهُ بِالَّذِي صَنَعَ. فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: فَهَ شَقَقْتَ عَنْ بَطْنِهِ فَعَلِمْتَ مَا فِي قَلْبِهِ؟ قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! لَوْ شَقَقْتُ بَطْنَهُ لَكُنْتَ أَعْلَمُ مَا فِي قَلْبِهِ. قَالَ فَ أَنْتَ قَبِلْتَ مَا تَكَلَّمَ بِهِ وَ أَنْتَ تَعْلَمُ مَا فِي قَلْبِهِ!.قَالَ فَسَكَتَ عَنْهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. فَلَمْ يَلْبَثْ إِ يَسِيرًا حَتَّى مَاتَ. فَدَفَنَّاهُ فَأَصِبَحَ عَلَى ظَهْرِ ا'َرْضِ. فَقَالُوا: لَعَلَّ عَدُوًّا نَبَشَهُ. فَدَفَنَّاهُ ثُمَّ أَمَرْنَا غِلْمَانِنَا يَحْرُسُونَهُ. فَأَصْبَحَ عَلَى ظَهْرِ ا'َرْضِ. فَقُلْنَا لَعَلَّ الْغِلْمَانَ نَعَسُوا. فَدَفَنَّاهُ. ثُمَّ حَرَسْنَاهُ بِأَنْفُسِنَا فَأَصْبَحَ عَلَى ظَهْرِ ا'َرْضِ فَأَلْقَيْنَاهُ فِي بَعْضِ تِلْكَ الشِّعَابِ.فِي الزوائد: هَذَا إسناد حسن. والسميا وثقه العجل وروى له مسلم فِي صحيحه وعاصم هو ا'حول ويرؤ له مسلم وأيضا فِي صحيحه، وذكره اِبْنِ حبان فِي الثقات. وسويد بن سَعِيدِ مختلف فِيهِ.حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلَ بْنُ حَفْصٍ ا'َيْلِيُّ. ثَنَا حَفْصُ بْنُ غِيَاثٌ عَنْ عَاصِمٍ عَنِ السُّمَيْطِ عَنْ عِمْرَانَ بْنَ الْحُصَيْنَ؛

قَالَ: بَعَثَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي سَرِيَّةٍ. فَحَمَلَ رَجُلٌ مِنَ الْمُسْلِمِينَ عَلَى رَجُلٍ مِنَ الْمُشْرِكِينَ. فَذَكَرَ الْحَدِيثَ. وَزَادَ فِيهِ: فَنَبَذَتْهُ ا'َرْضُ: فَأُخْبِرَ النَّبِيُّ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَقَالَ: إِنَّ ا'َرْضَ لَتَقْبَلُ مَنْ هُوَ شَرَّ مِنْهُ. وَلَكِنَّ اللَّهَ أَحَبَّ أَنْ يُرِيَكُمْ تَعْظِيمَ حُرْمَةِ َ إِلَهَ إِ اللَّهُ-فِي الزوائد: هَذَا إسناد حسن. 'ن إِسْمَاعِيلَ بن حفص مختلف فِيهِ. وباقي رجال ا''سناده ثقات .

1188. (3930) (7175)- İmrân İbnu'l-Husayn radıyallahu anh anlatıyor: "Nâfi' İbnu'l-Ezrak ve arkadaşları geldiler ve bana: "Ey İmrân helak oldun (dinden çıktın)!" dediler. İmrân: "Hayır! İmran helak olmadı (dinden çıkmadı)" dedi. Onlar ısrarla: "Evet evet helak oldun!" dediler. İmran: "Beni helak eden şey nedir?" dedi. Onlar: "Allah Teâla hazretleri: "Fitne olmasın, dinin tamamı Allah için olsun diye onlarla savaşın" buyuruyor" dediler. İmrân: "Evet biz onlarla savaştık ve hatta onları sürdük. Dinin tamamı Allah içindi. Dilerseniz, ben size Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'dan işittiğim bir hadisi rivayet edeyim!" dedi.

Onlar: "Onu Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'dan sen mi işittin?" dediler. İmrân: "Evet! Ben gördüm ki, Resûlullah, müşriklere karşı müslümanlardan müteşekkil bir ordu gönderdi. Askerler müşriklerle karşılaşınca, aralarında çok şiddetli bir savaş oldu. Müşrikler mağlup olup sırtlarını müslümanlara verdiler (saf dışı oldular). Sonra benim yakınlarımdan bir adam müşriklerden birine mızrakla saldırdı. Adamın üzerine yürüyünce, müşrik Eşhedü en lâilâhe illallah (Allah'tan başka ilah olmadığına şehadet ederim), ben müslümanım" dedi. Fakat müslüman asker ona mızrağını saplayıp adamı öldürdü. Adam Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın yanına gelip: "Ey Allah'ın Resûlü! Helak oldum! (Yani büyük bir günah işledim)" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm bir iki sefer: "Ne yaptın?" diye sordu. Adam yaptığını olduğu gibi anlattı. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm adama: "Kalbini yarıp içinde ne olup olmadığına bakmalı değil miydin?" dedi. Adam:
"Ey Allah'ın Resûlü! Eğer kalbini yarsaydım içindekini bilebilir miydim?" diye sordu. Aleyhissalâtu vesselâm: "Sen adamın hem sözünü kabul etmiyorsun hem de kalbindekini bilmiyorsun (olur mu böyle şey!)" dedi. İmrân sözlerine devam etti: "Sonra Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, adam hakkında bir şey söylemedi. Adam da az bir zaman yaşadı. Nihayet öldü. Biz onu defnettik. Ertesi günü adamın cesedi yer üstünde görüldü. Halk: "Belki de bir düşman, kabrini deşip (kötülük için çıkarmıştır)" dedi. Tekrar onu defnettik. Gençlerimize mezarı başında nöbet tutmalarını söyledik. Buna rağmen cesedi tekrar mezardan dışarı atıldı. "Bekleyen gençlerimiz uyumuş olabilirler" diye düşündük. Bir kere daha onu defnettik. Bu sefer mezarını kendimiz bekledik. Ertesi gün yine cesedi kabirden dışarı atıldı. Bunun üzerine, adamın cesedini dağlar arasında bir geçide attık."
Hâdise, bir başka rivayette İmrân İbnu'l-Husayn tarafından (biraz farkla) şöyle anlatılmıştır: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bizi bir seriyyeye göndermişti. Sonra (savaşın bitiminde) müslümanlardan biri, müşriklerden birine saldırdı..." hadisi yukarıdaki gibi anlattı. Şu ilavede bulundu: "Toprak onun cesedini dışarı attı. Biz durumu Resûlullah'a haber verdik.. Aleyhissalâtu vesselâm: "Bu toprak, ondan daha şerir insanları da kabul eder. Fakat Allah Teâla hazretleri, size "lâ ilahe illallah" kelâmının hürmetinin büyüklüğünü ders vermek istedi."[1595]

AÇIKLAMA:

Benzer bir hâdise Üsâme İbnu Zeyd radıyallahu anhümâ'nın başından da

geçmiştir. Hâdiseyle ilgili bazı açıklamalar yapıldığı için burada tekrar etmeyeceğiz. [1596]

*** MÜ'MİNİN KANI MALI HARAMDIR**

1189- 7176- 3931- حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ. ثَنَا عِيسَى بْنُ يُونُسَ. ثَنَا الْأَعْمَشُ عَنْ أَبِي صَالِحٍ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي حِجَّةِ الْوَدَاعِ: أ أن أحرم الأيام يومكم هَذَا. أ وإن أحرم الشهور شهركم هَذَا. أ وإن أحرم البلد بلدكم هَذَا. أ وإن دماءكم وأموالكم حرام كحرمة يومكم هَذَا فِي شهركم هَذَا فِي بلدكم هَذَا. أ هم بلغت؟ قَالُوا: نعم. قَالَ: اَللَّهُمَ! اشهد.فِي الزوائد: إسناده صحيح، رِجَالُهُ ثقات .

1189. (3931) (7176)- Ebu Sa'id radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Veda haccı sırasında buyurdular ki: "Bilesiniz! Günlerin en ziyade haram olanları şu günlerinizdir. Bilesiniz! Ayların en haramı da şu ayınızdır. Bilesiniz! Beldelerin en haramı da şu beldenizdir. Bilesiniz! Kanlarınız, mallarınız birbirinize şu ayda, şu beldede şu gününüzün haramlığı gibi haramdır. Acaba tebliğ ettim mi?" Halk: "Evet!" dediler. Resûlullah: "Ey Allahım şahid ol!" buyurdu."[1597]

1190- 7177- 3932- حَدَّثَنَا أَبُو الْقَاسِمِ بْنُ أَبِي ضَمْرَةَ نَصْرُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ سُلَيْمَانَ الْحِمْصِيُّ. ثَنَا أَبِي. ثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي قَيْسٍ النَّصْرِيُّ. ثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَمْرٍو؛ قَالَ: رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ
صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَطُوفُ بِالْكَعْبَةِ وَ يَقُولُ: مَا أَطْيَبَكِ وَأَطْيَبَ رِيحَكِ. مَا أَعْظَمَكِ وَأَعْظَمَ حُرْمَتَكِ. وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ! لَحُرْمَةُ الْمُؤْمِنِ أَعْظَمُ عِنْدَ اللَّهِ حُرْمَةً مِنْكِ. مَالِهِ وَدَمِهِ وَأَنْ نَظُنَّ بِهِ إِلَّا خَيْرًا.فِي الزوائد: فِي إسناده مقال. ونصر بن مُحَمَّد شيخ اِبْنِ ماجة، ضعفه أَبُو حاتم. وذكره اِبْنِ حبان فِي الثقات .

1190. (3932) (7177)- Abdullah İbnu Amr radıyallahu anh anlatıyor: "Ben Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ı Ka'be'yi tavaf ederken gördüm, şöyle diyordu: "Sen ne temizsin, kokun da ne güzel! Sen ne yücesin, senin hürmetin ne büyük! Muhammed'in nefsini elinde tutan Zât-ı Zülcelal'e yemin olsun!

Mü'minin Allah katındaki hürmeti, senin hürmetinden daha büyüktür. Mü'minin malının, kanının hürmeti de böyledir. Biz mü'min hakkında sadece hüsn-i zanda bulunuruz."[1598]

1191- 7178- 3934- حَدَّثنَا أحْمَدُ بْنُ عَمْرِو بْنِ السَّرْحِ الْمِصْرِيُّ. ثنَا عَبْدُ اللّهِ بْنُ وَهْلٍ عَنْ أَبِي هَانِئ عَنْ عَمْرِو بْنِ مَالِكٍ الْجَنْبِيِّ؛ أَنَّ فَضَالَةَ بْنَ عُبَيْدٍ حَدَّثَهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: الْمُؤْمِنُ مَنْ أَمِنَهُ النَّاسُ عَلَى أمْوَالِهِمْ وَأنْفُسِهِمْ. وَالْمُهَاجِرُ مَنْ هَجَرَ الْخَطَايَا وَالذُّنُوبَ.فِي الزوائد: إسناده صحيح، رِجَالُهُ ثقات. وأبو هانىّ اسمه حميد بن هائ الخوني.ة

1191. (3934) (7178)- Füdâle İbnu Ubeyd anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Gerçek mü'min, halkın, kendisinden malı ve canı hususunda emîn olduğu kimsedir. Hakiki muhâcir de hata ve günahlardan hicret (terk) eden kimsedir."[1599]

*** YAĞMA YASAKTIR**

1192- 7179- 3938 -حَدَّثنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثنَا أَبُو ا'حْوَصِ عَنْ سِمَاكٍ عَنْ ثعْلَبَةَ بْنِ الْحَكَمِ؛ قَالَ. أصَبْنَا غَنَماً لِلْعَدُوِّ. فَانْتَهَبْنَاهَا. فَنَصَبْنَا قُدُورَنَا فَمَرَ النَّبِيُّ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالْقُدُورِ فَأمَرَ بِهَا فَأُكْفِئَتْ ثُمَّ قَالَ: إِنَّ النُّهْبَةَ تَحِلُّ.فِي الزوائد: إسناده صحيح. رِجَالُهُ ثقات. ولم يخرج له أحد من بقية الكتب الخمسة شيئا .

1**192. (3938) (7179)-** Sa'lebe İbnu'l-Hakem radıyallahu anh anlatıyor: "(Bir gazvede) düşmanın koyun sürüsüne rastlamıştık. Hemen yağmaladık ve tencereleri kurduk. Resûlullah Aleyhissalâtu vesselâm tencerelerimizin yanından geçti (ve onları gördü). Kaldırmamızı emretti. Derhal hepsini devirdik. Sonra: "Yağma helal değildir" buyurdu."[1600]

*** MÜSLÜMANA SÖVMEK FISKTIR**

1193- 7180- 3940- حَدَّثنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ اَبي شَيْبَةَ. ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ ا٬سْدِيُّ. ثَنَا أَبُو هِلٍ عَنِ اِبْنِ سِيرِينَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: سِبَابُ الْمُسْلِمِ فَسُوقٌ وقِتَالُهُ كُفْرٌ.فِي الزوائد: إسناده حديث أَبِي هُرَيْرَةَ حسن. وأبو هل اسمه مُحَمَّد بن سليم مختلف فِيهِ. وكذَلِكَ مُحَمَّد اِبْنِ الحسن ا٬سديّ وباقي رجال ا٬٬سناد ثقات .

1193. (3940) (7180)- Ebu Hureyre ve İbnu Ebi Vakkâs radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Müslümana sebbetmek (sövmek) fısktır, öldürmek de küfürdür."[1601]

*** BİRBİRİNİZİ BENDEN SONRA ÖLDÜRMEYİN**

-1194 -7181 -3944 -حَدَّثنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللّهِ بْنُ نُمَيْرٍ. ثنَا أَبِي وَمُحَمَّدُ بْنُ بِشْرٍ قَاَ: ثنَا إِسْمَاعِيلُ عَنْ قَيْس عِنِ الصُّنَابِحِ ا'حْمَسِيِّ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَ إِنِّي فَرَطُكُمْ عَلَى الْحَوْضِ وَأَنِّى مُكَاثِرٌبِكُمْ ا'مَمَ. فَ تَقْتَتِلُنَّ بَعْدِي.فِي الزوائد: إسناده صحيح. ورِجَالُهُ ثقات. وقيس هو اِبْنِ أَبِي حازم. وإِسْمَاعِيلَ هو اِبْنِ أَبِي خالد. وليس للصنابحيّ هَذَا عند المصنف سوى هَذَا الحديث. وليس له شئ فِي بقية الكتب الستة. فلت: اختلف فِي صحة اسم هَذَا الصحابيّ. فبعضهم سماه كما هنا »الصنابحيّ« بياء النسبة: وبعضهم سماه »الصنابح« بدون ياء. وهو الَّذِي رجحه البخاري وغيره من العلماء وأصل الحديث فِي مسند أحمد؟ الجزء الرابع، ص -153 وقد رواه »الصنابحيّ« بياء النسبة .

1194. (3944) (7181)- Sunâbih el-Ahmesî radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Bilesiniz! Havz(-ı kevser)e ilk geleniniz ben olacağım ve ben diğer ümmetlere karşı çokluğunuzla övüneceğim. Benden sonra birbirinizi öldürmeyin."[1602]

*** MÜSLÜMANLAR ALLAH'IN ZİMMETİNDE (GARANTİSİNDE)DİR**

1195- 7182- 3945- حَدَّثنَا عَمْرُو بْنُ عُثْمَانَ بْنِ سَعِيدِ بْنِ كَثِيرِ بْنِ دِينَارٍ الْحِمْصِيُّ. ثنَا أَحْمَدُ بْنُ خَالِدٍ الذَّهَبِيُّ. ثنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ أَبِي سَلَمَةَ الْمَاجِشُونُ عَنْ عَبْدُ الْوَاحِدِ بْنِ أَبِي عَوْنٍ عَنْ سَعْدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ حَابِسٍ الْيَمَامِيِّ »الْيَمَانِيِّ« عَنْ أَبِي بَكْرٍ الصِّدِّيقِ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ صَلَّي الصُّبْحَ فَهُوَ فِي ذِمَّةِ اللَّهِ. فَ تُخْفِرُوا اللَّهَ فِي عَهْدِهِ. فَمَنْ قَتَلَهُ طَلَبَهُ اللَّهُ حَتَّى يَكُبَّهُ فِي النَّارِ عَلَى وَجْهِهِ.فِي الزوائد: رجال إسناده ثقات. إ أنه منقطع وسعد بن إِبْرَاهِيمَ لم يدرك حابس بن سعد قَالَه فِي التهذيب .

1195. (3945) (7182)- Ebu Bekrı's-Sıddık radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Sabah namazını kim kılarsa, o Allah'ın zimmetindedir. Allah'ın bu garantisini ihlal etmeyin. Kim onu öldürürse, Allah, yüzüstü cehenneme atıncaya kadar öldürenin peşini bırakmaz."[1603]

1196- 7183- 3946- حَدَّثنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ. ثنَا رَوْحُ بْنُ عُبَادَةَ. ثنَا أَشْعَثُ عَنِ الْحَسَنِ عَنْ سَمُرَةَ ابْنِ جُنْدَبٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: مَنْ صَلَّى الصُّبْحَ فَهُوَ فِي ذِمَّةِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ.فِي الزوائد: إسناده صحيح إِن كَانَ الحسن سمع من سمرة. وأشعث هو عبد الملك .

1196. (3946) (7183)- Semüre İbnu Cündeb radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kim sabah namazını kılarsa, Allah'ın garantisi altındadır."[1604]

1197- 7184- 3947- حَدَّثنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ. ثنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ. ثنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ. ثنَا أَبُو الْمُهَزِّمِ يَزِيدُ بْنُ سُفْيَانَ. سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: الْمُؤْمِنُ أَكْرَمُ عَلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ مِنْ بَعْضِ مَئِكَتِهِ.فِي

الزوائد: إسناده ضغيف لضعيف يزيد بن سفيان أَبِي المهزم .

1197. (3947) (7184)- Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Mü'min, Allah katında, bir kısım meleklerden daha kıymetlidir." [1605]

*** ASABİYET**

1198- 7185- 3949- حَدَّثنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثنَا زِيَادُ بْنُ الرَّبِيعِ الْيُحْمِدِيُّ عَنْ عَبَّادِ بْنِ كَثِيرٍ الشَّامِيِّ، عَنِ امْرَأَةٍ مِنْهُمْ يُقَالُ لَهَا: قَالَتْ: سَمِعْتُ أَبِي يَقُولُ: سَأَلْتُ النَّبِيَّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ للهِ! أَمِنَ الْعَصَبِيَّةِ أَنْ يُحِبَّ الرَّجُلُ قَوْمَهُ؟ قَالَ: وَلكِنْ مِنَ العَصَبِيَّةِ أَنْ يُعِينَ الرَّجُلُ قَوْمَهُ عَلَى الظُّلْمِ.فِي الزوائد: روى أَبُو دَاوُد بعض هَذَا الحديث. وهو: قلت يا رَسُولَ للهِ: ما العصبية؟ قَالَ أن يعين الرَّجُلُ قومه عَلَى الظلم .

1198. (3949) (7185)- Füseyle'nin babası (Vâsile İbnu'l-Eskâ) radıyallahu anlatıyor: "Ey Allah'ın Resulü dedim, kişinin kavmini sevmesi, (merdud olan) asabiye midir?"

"Hayır buyurdular, asabiye, kişinin zulümde kavmine yardımcı olmasıdır."[1606]

AÇIKLAMA:

Daha önce mükerreren açıklandığı üzere, asabiye bugünkü tabirle ırkçılık demektir. İslâm, kişinin ırkî hususiyetini reddetmez. Dolayısıyla her insanın kendi ırktaşlarına hususî bir yakınlık hissetmesi tabiidir. Hadis bu taraftarlığın zulme sürecek seviyeye çıkmamasını emretmektedir. Dinimiz bütün mü'minlerin kardeş olduğunu söylemiştir. Kardeşler arasında münasebet adalet, hakkaniyet çerçeve de yürür. Zulümde yardım, himaye yoktur, kardeş bile olsa. Öyleyse kavmine zulümde yardımcı olmak, dinin reddettiği asabiyettir.

Irkçılıkla ilgili bahisler görülmelidir.[1607]

*** SEVADU'L-A'ZAM (EKSERİYET)**

1199- 7186- 3950- حَدَّثنَا الْعَبَّاسُ بْنُ عُثْمَانَ الدِّمَشْقِيُّ. ثنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ. ثنَا مُعَانُ بْنُ رُفَاعَةَ السَّمِيُّ. حَدَّثنِي أَبُو خَلَفٍ ا٘عْمَى؛ قَالَ: سَمِعْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ يَقُولُ: سَمِعْتُ رَسُولَ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: إنَّ أُمَّتِي َ تَجْتَمِعُ عَلَى ضَلَةٍ. فإِذَا رَأَيْتُمُ اخْتِفاً فَعَلَيْكُمْ بِالسَّوَادِ ا٘عْظَمِ.فِي الزوائد: فِي إسناده أَبُو خلف ا٘عمى واسمه حازم بن عطاء وهو ضعيف. قد جَاءَ الحديث بطرق فِي كلها نظر. قَالَه شيخنا العراقي فِي تخريج أحاديث البيضاوي .

1199. (3950) (7186)- Hz. Enes radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Ümmetim dalâlet (bâtıl) üzerinde toplanmaz. Öyleyse bir ihtilâf görünce, size çoğunluğu iltizam etmenizi tavsiye ederim."[1608]

AÇIKLAMA:

İslâm ûlemâsı ümmetin dalalette içtima etmeyeceğini bildiren hadisi, pek çok meselenin hallinde umumi bir prensip yapmıştır. Mesela ihtilaflı meselelerde ulemânın ekseriyetinin ittifak ettiği görüşün, savâba makrun olduğu kabul edilir, zayıf bir rivayet, ûlemanın fiilen amel etmesi yani telakki-yi bil kabulü ile sıhhat kazanır, hükmî tevatür derecesinde itibar görür. Bu hususlara daha önce açıklama kaydedildi.[1609]

1200- 7187- 3951- حَدَّثنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ نُمَيْرٍ وَعَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ قَاَ: ثنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ عَنِ ا٘عْمَشِ عَنْ رَجَاءٍ ا٘نْصَارِيِّ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ شَدَّادِ بْنِ الْهَادِي عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ؛ قَالَ: صَلَّى رَسُولُ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْماً صَةً فأَطَالَ فِيهَا. فَلَمَّا انْصَرَفَ قُلْنَا -أَوْ قَالُوا-: يَا رَسُولَ للهِ! أَطَلْتَ الْيَوْمَ الصَةَ. قَالَ: إِنِّي صَلَّيْتُ صَةَ رَغْبَةٍ وَرَهْبَةٍ. سَأَلْتُ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ ُمَّتِي ثَثاً. فأَعْطَنِي اثْنَتَيْنِ وَرَدَّ عَلَيَّ وَاحِدَةً. سَأَلْتُهُ أَنْ َ يُسَلِّطَ عَلَيْهِمْ عَدُوًّا مِنْ غَيْرِهِمْ فأَعْطَانِيهَا. وَسَأَلْتُهُ أَنْ َ يُهْلِكَهُمْ غَرَقاً فَأَعْطَانِيهَا. وَسَأَلْتُهُ أَنْ َ يَجْعَلَ بَأْسَهُمْ

بَيْنَهُمْ فَرَدَّهَا عَلَيَّ.فِي الزوائد: إسناده صحيح. رِجَالُهُ ثقات .

1200. (3951) (7187)- Hz. Mu'âz İbnu Cebel radıyallahu anh anlatıyor: "Bir gün, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, bir namaz kılmış ve namazı çok uzatmıştı. Namazdan çıkınca biz: "Ey Allah'ın Resûlü! Bugün namazı çok uzattınız!" dedik. şu açıklamayı yaptılar: "Ben bugün, bir ümit ve korku namazı kıldım. Ben (namazda) aziz ve celil olan Allah'tan ümmetim için üç şey talep ettim. Allah bunlardan ikisini verdi, birini vermedi. Ben Allah'tan ümmetime, kendileri dışında bir düşman musallat etmemesini talep ettim, bu talebimi kabul etti. Allah'tan ümmetimi (eski ümmetler gibi) toptan suda boğarak helak etmemesini talep ettim. Allah bunu da kabul etti. Allah'tan ümmetimin kendi aralarında savaşmamalarını talep ettim, Allah bunu reddetti." [1610]

AÇIKLAMA:

Resûlullah'ın birinci talebi, müslümanların hâricî düşmanlar tarafından hain bir yenilgiye uğratılmaması istikametindedir. Allah bunu kabul etmiştir. Nitekim 1500 yıllık İslâm tarihi içinde hariçle çok savaşlar olmuş ise de müslümanların varlığını bütün dünyada sona erdirecek şekilde bir mağlubiyet olmamıştır. Bir cephede kaybedilmiş, bir başka cephede muzaffer kılınmıştır. Veya bu kısmî mağlubiyetler geçici olmuştur. En karanlık günler Birinci Cihan Harbi'nden sonra yaşanmış, buna rağmen tekrar bir toparlanma içine girilmiş, esarete düşen müslüman cemiyetler kurtulmaya başlamışlardır. Resûlullah bu halin Kıyamete kadar devam edeceğini haber vermektedir.
İkinci talep Nuh kavmi tarzında bütün ümmetin suda boğularak helak olmamasıyla ilgili. Buna kıyasen, Kur'ân'da geçen ve bir milleti toptan yok eden semavî belaların da bütün ümmeti yok edecek şeklinde vaki olmayacağını söyleyebiliriz.
Üçüncü dua ki -kabul edilmediği belirtiliyor- ümmetin kendi arasında savaş yapmama meselesidir. Sahabe devrinde başlayan iç kavgalar tarih boyu eksik olmamıştır. Hadisin sarahatine göre bu hal Kıyamete kadar devam edecektir. Endülüs'ün elden çıkması, Osmanlıların çöküşü hep bu iç kavgalar sebebiyledir. Ümmet-i merhumenin büyük belaları bu iç kavgaların peşinden gelmektedir. İslâm düşmanları İslâm beldelerini istila

planlarını iç kavgalarımıza göre yapmakta, önce dahili kavga zeminleri hazırlamakta, böylece bölüp parçaladıktan sonra istilâ ameleyelerini gerçekleştirmektedir. Allah, bu ümmete, tevhid ve iman kardeşliğinde birleşme, bütünleşme feraseti versin.[1611]

-1201 -7188 -3954 حَدَّثنَا رَاشِدُ بْنُ سَعِيدٍ الرَّمْلِيُّ. ثنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ عَنْ الْوَلِيدِ بْنِ سُلَيْمَانَ بْنِ أَبِي السَّائِبِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ يَزِيدَ عَنِ الْقَاسِمِ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ أَبِي أُمَامَةَ؛ قَالَ:قَالَ رَسُولُ لله صَلَّي اَللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَتَكُونُ فِتَنٌ. يُصْبِحُ الرَّجُلُ فِيهَا مُؤْمِناً وَيُمْسِي كَافِراً. إِلاَّ مَنْ أَحْيَاهُ اللهُ بِالْعِلْمِ.فِي الزوائد: إسناده ضعيف. قَالَ اِبْنِ معين: علي بن يزيد عن القاسم عن أَبِي أمامة هي ضعاف كلها و قَالَ البخاري وغيره فِي علي بن يزيد: منكر الحديث .

1201. (3954) (7188)- Ebu Ümâme radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "(Benden sonra ümmetim içerisinde) fitneler olacak. O fitnelerde, kişi mü'min olarak sabahlar, kâfir olarak akşamlar, Allah'ın ilimle ihya ettikleri hâriç." [1612]

*** FİTNEDE TESEBBÜT (DİKKATLİ, SABIRLI OLMA)**

1202- 7189- 3962- حَدَّثنَا أَبُو بَكْرُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ عَنْ حَمَّادِ بْنِ سَلَمَةَ عَنْ ثَابِتٍ »أَوْ عَلِيِّ بْنِ زَيْدِ بْنِ جَدْ عَانَ شَكَّ أَبُو بَكْرٍ« عَنْ أَبِي بُرْدَةَ؛ قَالَ: دَخَلْتَ عَلَى مُحَمَّدِ ابْنِ مَسْلَمَةَ فَقَالَ: إِنَّ رَسُولَ للّٰهِ صَلَّي اللّٰه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِنَّهَا سَتَكُونُ فِتْنَةٌ وَفُرْقَةٌ وَاخْتِفٌ. فإِذَا كَانَ كذلِكَ فَأْتِ بِسَيْفِكَ أُحُداً فَاضْرِبْهُ حَتَّى يَنْقَطِعَ. ثُمَّ اجْلِسْ فِي بَيْتِكَ حَتَّى تَأْتِيَكَ يَدٌ خَاطِئَةٌ أَوْ مَنِيَّةٌ قَاضِيَةٌ. فَقَدْ وَقَعَتْ. وَفَعَلْتُ مَا قَالَ رَسُولُ للّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.فِي الزوائد: هَذَا إسناده صحيح. إن ثبت سماع حماد بن سلمة من ثابت البنانيّ .

1202. (3962) (7189)- Muhammed İbnu Mesleme radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Şurası muhakkak ki, bir fitne, bir ayrılık ve bir ihtilaf olacak. Bu durum gelince, Uhud'a kılıncınla git! Kırılıncaya kadar onu (taşa) çal. Sonra evinde otur. Hatta sana günahkâr bir el veya ölüm gelinceye kadar (evinden çıkma)."
Nitekim (haber verilen bu fitne) çıktı ve ben Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın söylediğini yaptım."[1613]

*** İKİ MÜSLÜMAN BİRBİRİNE KILIÇ ÇEKERSE**

1203- 7190- 3964- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ سِنَانٍ. ثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ عَنْ سُلَيْمَانَ التَّيْمِيِّ وَسَعِيدِ بْنِ أَبِي عَرُوْبَةَ عَنْ قَتَادَةَ عَنِ الْحَسَنِ عَنْ أَبِي مُوسَى؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِذَا الْتَقَي الْمُسْلِمَانِ بِسَيْفَيْهِمَا فَالْقَاتِلُ وَالْمَقْتُولُ فِي النَّارِ. قَالُوا: يَا رَسُولَ للهِ! هَذَا الْقَاتِلُ فَمَا بَالُ الْمَقْتُولِ؟ قَالَ: إِنَّهُ أَرَادَ قَتْلَ صَاحِبِهِ.فِي الزوائد: إسناده صحيح. رِجَالُهُ ثقات .

1203. (3964) (7190)- Ebu Musa radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm (bir keresinde): "İki müslüman birbirlerine kılıç çekerlerse kâtil de maktûl de cehennemdedir" buyurmuşlardı. Orada bulunanlar: "Ey Allah'ın Resûlü! Katili anladık, cehennemdedir; ya maktulün suçu ne?" dediler.

"Çünkü, o da kardeşini öldürmek istemişti" buyurdular." [1614]

1204- 7191- 3966- حَدَّثنَا سُوَيْدُ بْنُ سَعِيدٍ. ثَنَا مَرْوَانُ بْنُ مُعَاوِيَةَ عَنْ عَبْدِ الْحَكَمِ السَّدُوسِيِّ. ثَنَا شَهْرُ بْنُ حَوْشَبٍ عَنْ أَبِي أُمَامَةَ أَنَّ رَسُولَ للهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: مِنْ شَرِّ النَّاسِ مَنْزِلَةً عِنْدَ اللّهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ؛ عَبْدٌ أَذْهَبَ أَخِرَتَهُ بِدُنْيَا غَيْرِهِ.فِي الزوائد: هَذَا إسناده حسن. سوويد بن سَعِيدِ مختلف فِيهِ. قَالَ السندي: قلت وكَذَا شهر بن حوشب .

1204. (3966) (7191)- Ebu Ümâme radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Mertebe itibariyle insanların Kıyamet günü Allah indinde en kötüsü, ahiretini, başkasının dünyası için helâk eden kuldur."[1615]

AÇIKLAMA:

Başkasının dünyası için, ahiretini helâke atmak, zâlim uğrunda dünyevî maksatlar peşinde koşan insanlar uğrunda zulme düşen, ölen, öldüren kimselerin halini ifade eder. Bu yolda ölmek veya öldürmek, zulme düşmek, ahiretini heba

etmek demektir. Müslüman, hatt-ı hareketini hesaplamak zorundadır. Allah rızası maksadıyla olmayan ölme ve öldürmeler ahiretini heba etmeyi netice verir. Irkçılık uğruna yapılan faaliyetler bunun en güzel örneğidir. Hele bu, mü'min kardeşini öldürmeye, fitne ateşini uyandırmaya vesile olursa.

Hadisten "başkasının elindeki dünyalık"ı elde etmek için âhiretini feda etme mânasını çıkarmak da mümkündür.

İnanan insanlar için böylesi akılsız davranışları Resûl-i Ekrem en kötü amel olarak tavsif buyurmaktadır.[1616]

*** FİTNEDE DİLİ TUTMAK**

1205- 7192- 3968- حَدَّثنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ.ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَارِثِ. ثنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْبَيْلَمَانِيِّ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ عُمَرَ؛ قَالَ: رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِيَّاكُمْ وَالْفِتَنِ. فإِنَّ للِّسَانَ فِيهَا مِثْلُ وَقْعِ السَّيْفِ.فِي الزوائد: فِي إسناده مُحَمَّد بن عَبْدُ الرَّحْمَنِ وهو ضعيف. وأبوه لم يسمع من اِبْنِ عمر .

1205. (3968) (7192)- Abdullah İbnu Ömer radıyallahu anhümâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Fitneden kaçının! Çünkü o esnada dil, (tesir bakımından) kılıç darbesi gibidir." [1617]

1206- 7193- 3970- حَدَّثنَا أَبُو يُوسُفَ الصَّيْدَ نِيُّ مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ الرَّقِيُّ. ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَلَمَةَ عَنِ اِبْنِ إِسْحَاقَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ الرَّجُلَ لَيَتَكَلَّمُ بِالْكَلِمَةِ مِنْ سُخْطِ اللّهِ. يَرَى بِهَا بَأساً. فَيَهْوِى بِهَا فِي نَارِ جَهَنَّمَ سَبْعِينَ خَرِيفاً.فِي الزوائد: فِي إسناده مُحَمَّد بن إسحاق وهو مدلس .

1206. (3970) (7193)- Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Şurası muhakkak ki: Kişi, (bazan) Allah'ın gazabına sebep olan bir kelâm eder, kendisi o sözde bir mahzur görmez. Ama o söz sebebiyle, cehennem ateşinin yetmiş yıllık dibine iner."[1618]

1207- 7194- 3975- حَدَّثنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ. ثَنَا خَالِي، يَعْلي عَنِ ا٬عْمَشِ عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِي الشَّعْثَاءِ؛ قَالَ: قِيلَ بْنِ عُمَرَ: إِنَّا نَدْخُلُ عَلَى أُمَرَائِنَا فَنَقُولُ الْقَوْلَ. فإِذَا خَرَجْنَا قُلْنَا غَيْرَهُ. قَالَ كُنَّا نَعُدُّ ذلِكَ عَلَى عَهْدِ رَسُولَ للّهِ النِّفَاقَ.فِي الزوائد: إسناده صحيح. رِجَالُه ثقات. أَبُو الشعثاء اسمه سليمان بن ا٬سود؟

1207. (3975) (7194)- Ebu'ş-Şa'şâ rahimehullah'ın anlattığına göre, "İbnu Ömer radıyallahu anhüma'ya: "Biz ümerânın yanlarına girer, bir çeşit konuşuruz, yanlarından çıkınca da bir başka çeşit konuşuruz" denilmişti. Onlara "Biz bunu, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm zamanında münafıklık addederdik" dedi." [1619]

*** İSLÂM GARİB BAŞLADI**

-1208 -7195 -3987 حَدَّثنَا حَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَى. ثنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ وَهْبٍ. أَنْبَأنَا عُمْرُو بْنُ الْحَارِثِ وَابْنُ لَهِيعَةَ عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي حَبِيبٍ عَنْ سِنَانِ بْنِ سَعْدٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ عَنْ رَسُولِ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إنَّ الإسْلاَمَ بَدَأ غَرِيباً وَسَيَعُودُ غَرِيباً فَطُوبَي لِلْغُرَبَاءِ.فِي الزوائد: حديث أنس حسن. وسنان بن سعد بن سنان مختلف فيه وفي اسمه.-845-طُوبَى لِلْغُرَبَاءِ الَّذِينَ يُصْلِحُونَ مَا.أفْسَدَ النَّاسُ مِنْ بَعْدِى مِنْ سُنَّتِي .

1208. (3987) (7195)- Hz. Enes radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Şurası muhakkak ki İslâm garib (eşine rastlanmadık bir şekilde) başladı tekrar garibliğe avdet edecek. Gariblere ne mutlu."[1620]

AÇIKLAMA:

Garîb, yabancı demektir, şimdilerde gurbetçi diyoruz. Yani yabancı bir yerde bulunan. Kelime İbnu Mâce'nin müteakip hadisinde bizzat Aleyhissalâtu vesselâm tarafından -bir soru üzerine- açıklanmıştır: "Kabilelerinden (dinleri için) ayrılanlar." Hadisin, bazan, İslâm'ın temel esprisine zıt bir karamsarlıkla izahına rastlanır: "İslâmiyet kimsesizlerle başladı, yine kimsesiz kalan az sayıda mü'minlerle sona erecek." Bu mana "Allah'tan ümit kesilmez" esprisine aykırıdır. Mü'min, hangi şartlarda olursa olsun gelecek hakkında karamsar ve bedbin olmamalıdır. Öyleyse hadisi, "İslâm, tarihte eşine rastlanmayan, fevkalâde sür'atli bir inkişafla başladı, ahir zamanda tekrar böyle bir inkişâfa mazhar olacak" diye anlamak, o mutlu günleri hazırlayan "gariplerden olma" emel ve gayretine girmek daha muvafıktır. Bediüzzaman bunu "İstikbal inkılâbı içinde en yüksek gür sedâ İslâm'ın sedası olacaktır" diye müjdelemiş[1621], "... Ahirette cennet ve cehennemin zaruri vücutları gibi, hayır ve hak din, istikbalde mutlak galebe edecektir...", "...Alem-i İslâm milletleri Arabın metanetinden ders almışlar. İnşaallah yine Araplar, ye'si bırakıp İslâmiyet'in kahraman ordusu olan Türklerle hakiki bir tesanüd ve ittifak ile el ele verip Kur'ân'ın bayrağını dünyanın her tarafında ilan edeceklerdir", "Yaşasın sıdk, ölsün hizb, muhabbet

devam etsin, şûrâ kuvvet bulsun!" gibi kesin ifadelerle ümmetin yolunu ümid şavkıyla aydınlatmıştır. Bu şavkla aydınlanan nurlu gönüller, şeytanın ümitsizlikle kalpleri kararttığı bir devirde Sadece ümmet-i Muhammediyeye değil, bütün insanlığa saadet-i hakikiyyeyi getirecek gurebâlar olarak tebcîle, takdire layıktırlar.
Hadisten anlaşılan ümid manası, şahsi, ferdi ve "yeni" bir yorum da değildir. Tirmizî'nin bir rivayetinde gurebâ ile ilgili olarak Aleyhissalâtu vesselâm'ın şöyle bir açıklaması daha vardır: "Benden sonra insanların ifsad edip bozdukları sünnetimi düzeltecek olan o gariblere ne mutlu" (İman 13). Şu halde Resûlullah, İslâm dışı âdetleri hayattan çıkararak asli hüviyetiyle İslâm'ı hayata yeniden tatbik edecek olan garibleri tebşir etmekte, ümmete öyle bir istikbali müjdelemektedir.
Bu bahse, son olarak, Elmalılı Hamdi Efendi merhumun hadisle ilgili tahlilini kaydetmeyi uygun buluyoruz.
"Bu hadisteki سَيَعُودُ fiilini ekseri kimseler .. . سَيَصِيرُ (olacak) mânasına fi'l-i-nâkıs telakki ederek "İslâm garib olarak başladı (yahud zuhûr etti) yine başladığı gibi garib olacak" diye yalnız inzar suretinde anlamış, bundan ise hep yeis, teamüm etmiştir (yayılmıştır). Halbuki Kamus'ta gösterildiği üzere, âde fi'ili .. . يَبدئ وَيُعِيد de olduğu gibi, dönüp yeniden başlamak mânasına da gelir.
Bu hadiste de böyledir. Yani "İslâm garib olarak başladı (veya zuhur etti) ileride yine başladığı gibi garip olarak tekrar başlayacak yahud yeniden zuhur edecek. Ne mutlu o gariblere" demektir. Hadisin âhirindeki fetûbâ, onun inzar için değil, tebşîr için sevk buyurulduğunu gösterir. Gerçi bunda da dönüp garib olmak inzarı yok değil, lakin sönmeyip yeniden başlaması tebşiri vardır. İşte fetûbâ lil gurebâ müjdesi de bunun içindir. Çünkü onlar, sâbikûn-i evvelûn gibidirler. Binaenaleyh hadiste yeis değil,

müjdeyi nâlıktır..."(5, 3713-3714).[1622]

*** FİTNEDEN KİMLER SALİM OLABİLİR**

1209- 7196- 3989- حَدَّثنَا حَرْمَلَةَ بْنُ يَحْيَى. ثنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ وَهْبٍ. أَخْبَرِنِي اِبْنُ لَهِيعَةَ عَنْ عِيسَى اِبْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ؛ أَنَّهُ خَرَجَ يَوْماً إِلَى مَسْجِدِ رَسُولِ للَّهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَوَجَدَ مُعَاذَ بْنَ جَبَلٍ قَاعِداً عِنْدَ قَبْرِ النَّبِيِّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَبْكِي. فَقَالَ: مَا يُبْكِيكَ؟ قَالَ: يُبْكِينِي شَيْءٌ سَمِعْتُهُ مِنَ رَسُولِ للَّهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَمِعْتُ رَسُولَ للَّهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: إِنَّ يَسِيرَ الرِّيَاءِ شِرْكٌ. وَإِنَّ مَنْ عَادَى اللَّهِ وَلِيًّا، فَقَدْ بَارَزَ اللَّهِ بِالْمُحَارَبةِ. إِنَّ اللَّهِ يُحِبُّ ا٭بْرَارَ ا٭تْقِيَاءَ ا٭خْفِيَاءَ الَّذِينَ إِذَا غَابُوا لَمْ يُفْتَقَدُوا وَإِنْ حَضَرُوا لَمْ يُدْعَوْا وَلَمْ يُعْرَفُوا قُلُوبُهُمْ مَصَابِيحُ الْهُدَى يَخْرُجُونَ مِنْ كُلِّ غَبْرَاءَ مُظْلَمَةٍ.فِي الزوائد: فِي إسناده عَبْدُ اللَّهِ بن لهيعة وهو ضعيف .

1209. (3989) (7196)- Hz. Ömer radıyallahu anh'ın anlattığına göre: "Bir gün Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın mescidine gitmiştir. Orada Hz. Muaz İbnu Cebel radıyallahu anh'ı Aleyhissalâtu vesselâm'ın kabrinin dibinde oturmuş ağlar bulmuş ve: "Niçin ağlıyorsun?" diye sormuştur. Hz. Mu'âz: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'dan işitmiş olduğum bir hadis sebebiyle" demiş ve Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın hadisini okumuştur: "Şurası muhakkak ki riyanın azı dahi şirktir. Kim Allah'ın velisine düşmanlık yaparsa şüphesiz Allah ile savaşmaya çıkmış olur. Allah itaatkâr, takva sahibi ve halktan uzak duran öyle (kendi halinde) kullarını gerçekten sever ki, onlar görünmedikleri zaman aranmazlar (ehemmiyet verilmedikleri için, yoklukları kimsenin dikkatini çekmez), hazır bulundukları zaman (da meclislere, ciddi meşguliyetlere) çağırılmazlar, tanınmazlar. Kalpleri pırıl pırıl hidayet kandilleridir. (Onları hiçbir şey şekke şüpheye atamaz.) Her müşkil meselenin, ağır belanın altından kalkarlar."[1623]

1210- 7197- 3990- حَدَّثنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ. ثنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ مُحَمَّدٍ الدَّرَاوَرْدِيُّ. ثنَا زَيْدٌ بْنُ أَسْلَمَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ للَّهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: النَّاسُ كَإِبِلٍ مِائَةٍ. ـ تَكَادُ تَجِدُ فِيهَا رَاحِلَةً.فِي الزوائد: إسناده

صحيح. رِجَالَهُ ثقات. إن ثبت سماع زيد بن أسلم من عبد اللّه بن عمر .

1210. (3990) (7197)- Abdullah İbnu Ömer radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "İnsanlar, içerisinde bir tane iyisini bulamayacağın yüz deve(lik bir sürü) gibidirler."[1624]

*** ÜMMETLERİN AYRILMASI**

-1211 -7198 -3992 -حَدَّثنَا عَمْرُو بْنُ عُثْمَانَ بْنِ سَعِيدِ بْنِ كثِيرِ بْنِ دِينَارٍ الْحِمْصِيُّ. ثنَا عَبَّادُ بْنُ يُوسُفَ. ثنَا صَفْوَانُ بْنُ عَمْرٍو عَنْ رَاشِدِ بْنِ سَعْدٍ عَنْ عَوْفِ بْنِ مَالِكٍ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: افْتَرَقَتِ الْيَهُودُ عَلَى إِحْدَى وَسَبْعِينَ فِرْقَةً. فَوَاحِدَةٌ فِي الْجَنَّةِ وَسَبْعُونَ فِي النَّارِ. وَافْتَرَقَتِ النَّصَارَى عَلَى ثِنْتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً. فَإِحْدَى وَسَبْعُونَ فِي النَّارِ وَوَاحِدَةٌ فِي الْجَنَّةِ وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ! لَتَفْتَرِقَنَّ أُمَّتِي عَلَى ثَثٍ وَسَبْعِينَ فِرْقَةُ. وَاحِدَةٌ فِي الْجَنَّةِ وَثِنْتَانِ وَسَبْعُونَ فِي النَّارِ قِيلَ: يَا رَسُولَ للّهِ! مَنْ هُمْ؟ قَالَ: الْجَمَاعَةُ .

فِي الزوائد: إسناد حديث عوف بن مالك فِيهِ مقال. وراشد بن سعد قَالَ فِيهِ أَبُو حاتم: صدوق. وعباد اِبْنِ يوسف لم يخرج له أحد سوى اِبْنِ ماجة. وليس له عنده سوى هَذَا الحديث. قَالَ اِبْنِ عديّ: روى أحاديث تفرد بها. وذكره اِبْنِ حبان فِي الثقات. وباقي رجال ا‘‘سناد ثقات .

1211. (3992) (7198)- Avf İbnu Mâlik radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Yahudiler yetmişbir fırkaya bölündüler, onlardan sadece bir fırka cennetliktir, yetmiş fırka cehennemliktir. Hıristiyanlar ise yetmişiki fırkaya bölündüler. Bunlardan da yetmişbir fırka cehennemliktir, sadece biri cennetliktir. Muhammed'in nefsi elinde olan Zât-ı Zülcelâl'e yemin olsun! Benim ümmetim yetmişüç fırkaya bölünecek, bunlardan biri cennetlik, yetmişikisi cehennemliktir."
"Ey Allah'ın Resûlü! Cennetlikler kimlerdir?" diye sorulmuştu. "Onlar, cemaattir" buyurdular."[1625]

-1212 -7199 -3993 -حَدَّثنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ. ثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ. ثنَا أَبُو عَمْرٍو. ثنَا قَتَادَةُ عَنْ أَنَسَ اِبْنِ مَالِكٍ؛ قَالَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ بَنِي إِسْرَبئِيلَ افْتَرَقَتْ عَلَى إِحْدَى وَسَبْعِينَ فِرقَةً. وَإِنَّ أُمَّتِي سَتَفْتَرِقُ عَلَى ثَنْتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً. كُلُّهَا فِي النَّارِ إَّ وَاحِدَةً وَهِيَ الْجَمَاعَةُ.فِي الزوائد: إسناده

صحيح. رِجَالُهُ ثقات .

1212. (3993) (7199)- Hz. Enes radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Muhakkak ki, İsrailoğulları yetmişbir fırkaya ölündü, ümmetim de yetmişiki fırkaya ayrılacak. Biri hariç hepsi ateştedir. Biri hâriç olan cemaattir."[1626]

1213- 7200- 3994- حَدَّثنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرٍو عَنْ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَتَتَّبِعُنَّ سُنَّةَ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ بَاعاً بِبَاعٍ وَذِرَاعاً بِذِرَاعٍ وَشِبْراً بِشِبْرٍ حَتَّى لَوْ دَخَلُوا فِي جُحْرِ ضَبٍّ لَدَ خَلْتُمْ فِيهِ قَالُوا: يَا رَسُولَ للّهِ! الْيَهُودُ وَالنَّصَارَى؟ قَالَ: فَمَنْ، إِذَا ؟فِي الزوائد: إسناده صحيح. رِجَالُهُ ثقات .

1213. (3994) (7200)- Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Sizler, kendinizden önce gelen ümmetlerin sünnetine kulacı kulacına, arşını arşınına ve karışı karışına muhakkak tıpa tıp uyacaksınız. Hatta onlar, daracık bir keler deliğine girseler oraya siz de gireceksiniz."
Oradakiler, "Ey Allah'ın Resûlü! (Onlar) yahudiler, ve hıristiyanlar mı?" diye sordular. Aleyhissalâtu vesselâm: "Bunlar değilse kimler olur?" buyurdular." [1627]

AÇIKLAMA:

Ehl-i Kitap, ehl-i bida ile ilgili bahisler daha önce işlendi. Burada tekrar etmeyeceğiz.[1628]

*** KADIN FİTNESİ**

-1214 -7201 -3999 -حَدَّثنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَعِلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ قَاَ: ثنَا وَكِيعٌ عَنْ خَارِجَةَ اِبْنِ مُصْعَبٍ عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَا مِنْ صَبَاحٍ إِلَّا وَمَلَكَانِ يُنَادِيَانِ: وَيْلٌ لِلرِّجَالِ مِنَ النِّسَاءِ وَوَيْلٌ لِلنِّسَاءِ مِنَ الرِّجَالِ.فِي الزوائد: فِي إسناده خارجة بن مصعب وهو ضعيف .

1214. (3999) (7201)- Ebu Sa'îd radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Her sabah mutlaka iki melek nida eder: "Kadından vay erkeğin haline!" ve "Erkekten vay kadının haline!"[1629]

-1215 -7202 -4001 -حَدَّثنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَعَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ قَاَ: ثنَا عُبَيْدُ اللّهِ بْنُ مُوسَى عَنْ مُوسَى بْنِ عُبَيْدَةَ عَنْ دَاوُدَ بْنِ مُدْرِكٍ عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ عَنْ عَائِشَةَ؛ قَالَتْ: بَيْنَمَا رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جَالِسٌ فِي الْمُسْجِدِ إِذْا دَخَلَتِ امْرَأَةٌ مِنْ مُزَيْنَةَ تَرْفُلُ فِي زِينَةٍ لَهَا فِي الْمَسْجِدِ. فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يَا أَيُّهَا النَّاسُ! أَنْهَوْا نِسَاءَكُمْ عَنْ لُبْسِ الزِّينَةِ وَالتَّبَخْتُرِ فِي الْمَسْجِدِ. فإِنَّ بَنِى إِسْرَائِيلَ لَمْ يُلْعَنُوا، حَتَّى لَبِسَ نِسَاؤُهُمُ الزِّينَةَ وَتَبَخْتَرْنَ فِي الْمَسَاجِدِ.فِي الزوائد: فِي إسناده دَاوُد بن مدرك. قَالَ فِيهِ الذهبي فِي كتاب الطبقات: نكرة يعرف. ومُوسَى اِبْنِ عبيدة ضعيف .

1215. (4001) (7202)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm mescidde otururken Müzeyre kabîlesinden bir kadın girdi, çok süslüydü, zinetleriyle mescidin içinde bile pek çalımlı yürüyordu. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm: "Ey insanlar! Kadınlarınızı mescidde süsler takınmaktan ve çalımlı yürümekten men edin! Zira İsrailoğulları, kadınları zinet takınıp, mescidde çalımlı yürüyünceye kadar lanetlenmediler" buyurdular." [1630]

*** EMR-İ Bİ'L-MÂ'RUF**

1216- 7203- 4008- حَدَّثنَا أَبُو كُرَيْبٍ. ثنَا عَبْدُ اللّهِ بْنُ نُمَيْرٍ وَأبُو مُعَاوِيَةَ عَنِ ا۟عْمَشِ عَنْ عَمْرِو ابْنِ مُرَّةَ عَنْ أَبِي الْبَخْتَرِيِّ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: َ يَحْقِرْ أَحَدُكُمْ نَفْسَهُ قَالُوا: يَا رَسُولَ للّهِ! كَيْفَ يَحْقِرُ أَحَدُنَا نَفْسَهُ؟ قَالَ: يَرَى أَمْرًا للّهِ عَلَيْهِ فِيهِ مَقَالٌ ثُمَّ َ يَقُولُ فِيهِ. فَيَقُولُ اللّهِ عَزَّ وَجَلَّ لَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ: مَا مَنَعَكَ أَنْ تَقُولَ فِي كَذَا وَكَذَا؟ فَيَقُولُ: خَشْيَةُ النَّاسِ. فَيَقُولُ: فإِيَّايَ كُنْتَ أَحَقَّ أَنْ تَخْشَى.فِي الزوائد: إسناده صحيح رِجَالُهُ ثقات. وأبو البختري اسمه سَعِيدِ بن فيروز الطائي .

1216. (4008) (7203)- Ebu Sa'id radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm (bir gün): "Hiçbiriniz kendisini tahkir etmesin" buyurmuştu. Yanındakiler: "Ey Allah'ın Resulü! Bizden biri nefsini nasıl tahkir eder?" diye sordular. "Bir kimse öyle bir şey görür ki, onunla ilgili bir şey söylemesi Allah'ın onun üzerindeki hakkıdır. Fakat o, bu hususta konuşmaz. (Yani, insanlardan çekinip konuşmamakla nefsini tahkir etmiş, alçaltmış olur). Allah Teâla hazretleri de Kıyamet günü, ona: "Şu şu meselede niye üzerine düşen sözü söylemedin?" diye hesaba çeker. Adam: "Konuşmamı halk korkusu engelledi" der. Allah Teâla da: "Sen (insanlardan değil), önce benden korkmalıydın" der."[1631]

1217- 7204- 4010- حَدَّثنَا سَعِيدُ بْنُ سُوَيْدٍ. ثَنَا يَحْيَى بْنُ سُلَيْمٍ عَنْ عَبْدِ اللّهِ بْنِ عُثْمَانَ بْنِ خَثَيْمٍ عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ عَنْ جَابِرٍ؛ قَالَ: لَمَّا رَجَعَتْ إِلَى رَسُولِ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُهَاجِرَةُ الْبَحْرِ قَالَ: أَ تَحَدِّثُونِي بِأعَاجِيبِ مَا رَأيْتُمْ بِأَرْضِ الْحَبَشَةِ؟ قَالَ فِتْيَةٌ مِنْهُمْ: بَلَى.يَا رَسُولَ للّهِ! بَيْنَا نَحْنُ جُلُوسٌ مَرَّتْ بِنَا عَجُوزٌ مِنْ عَجَاءِزِ رَهَابِينِهِمْ تُحْمِلُ عَلَى رَأسِهَا قُلَّةً مِنْ مَاءٍ. فَمَرَّتْ بِفَتًى مِنْهُمْ. فَجَعَلَ إِحْدى يَدَيْهِ بَيْنَ كَتِفَيْهَا ثُمَّ دَفَعَهَا. فَخَرَّتْ عَلَى رُكْبَتَيْهَا فَانْكَسَرَتْ قُلَّتُهَا. فَلَمَّا ارْتَفَعَتِ الْتَفَتَتْ إِلَيْهِ فَقَالَتْ: سَوْفَ تَعْلَمُ يَا غُدَرُ؛ إِذَا وَضَعَ اللّهُ الْكُرْسِيَّ وَجَمَعَ ا۟وَّلِينَ وَا۟خِرِينَ وَتَكَلَّمَتِ ا۟يْدِي وَا۟رْجُلُ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ فَسَوْفَ تَعْلَمُ كَيْفَ أمْرِى وَأَمْرُكَ عِنْدَهُ غَداً. قَالَ

يَقُولَ رَسُولَ للهِ صَلَي اللهَ عَلَيْهِ وَسَلَمَ: صَدَقَتْ صَدَقَتْ. كَيْفَ يُقَدِّسُ اللهَ أَمَّةَ يُؤْخَذُ لِضَعِيفِهِمْ مِنْ شَدِيدِهِمْ؟فِي الزوائد: إسناده حسن. وسَعِيد بن سويد مختلف فِيهِ .

1217. (4010) (7204)- Hz. Câbir radıyallahu anh anlatıyor. "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın yanına Habeşistan muhacirleri dönünce, onlara: "Habeşistan diyarında gördüğünüz farklı şeylerden bana anlatmaz mısınız?" buyurdular. Onlardan bir grub genç: "Elbette! Ey Allah'ın Resulü!" dediler (ve anlatmaya başladılar): "(Bir gün) biz otururken, onların yaşlı rahibelerinden biri, başının üstünde bir su küpü olduğu halde yanımızdan geçti, onlardan bir gence rastladı. Genç elinin birini rahibenin omuzları arasına koyup onu itti. Kadın dizlerinin üzerine düştü ve küpü kırıldı. Kadın yerden kalkınca, gence yöneldi ve: "Ey zâlim! Allah kürsüyü kurup, evvelini ve âhirini toplayıp hesaba çektiği, el ve ayakların lisana gelip yaptıklarını anlattıkları (o Kıyamet gününde) sen bana yaptığın zulmün ne demek olduğunu bileceksin! Yarın Allah'ın huzurunda benim halimle, kendi halinin ne olduğunu göreceksin!" dedi.
Râvi der ki: "Resûlullah (bu anlatılanları dinledikten sonra): "Rahibe doğru söylemiş, rahibe doğru söylemiş. Allah, zayıfların intikamını güçlülerden almayan bir ümmeti nasıl takdis edip (günahlarından arındırır?)" buyurdu." [1632]

-1218 -7205 -4012 -حَدَّثنَا رَاشِدُ بْنُ سَعِيدٍ الرَّمْلِيُّ. ثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ.ثَنَا حمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ عَنْ أَبِي غَالِبٍ عَنْ أَبِي أُمَامَةَ؛ قَالَ: عَرَضَ لِرَسُولِ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَجُلٌ عِنْدَ الْجَمْرَةِ ا'ُولَى. فَقَالَ: يَا رَسُولَ للهِ! أَيُّ الْجِهَادِ أَفْضَلُ؟ فَسَكَتَ عَنْهُ. فَلَمَّا رَأى الْجَمْرَةَ
الثَّانِيَةَ سَأَلَهُ. فَسَكَتَ عَنْهُ. فَلَمَّا رَمَى جَمْرَةَ الْعَقَبَةِ وَضَعَ رِجْلَهُ فِي الْغَرْزِ لِيَرْكَبَ. قَالَ: أَيْنَ السَّائِلُ؟ قَالَ: أَنَا يَا رَسُولَ للهِ! قَالَ: كَلِمَةُ حَقٍّ عِنْدَ ذِى سُلْطَانٍ جَائِرٍ.فِي الزوائد: فِي إسناده أَبُو غالب، وهو مختلف فِيهِ. ضعفه اِبْنِ سعد وأبو حاتم والنسائي. ووثق الدار قطني وقال اِبْنِ عديّ: بأس به. وراشد بن سَعِيدِ قَالَ فِيه أَبُو حاتم: صدوق. وباقي رجال ا''سناد ثقات .

1218. (4012) (7205)- Ebu Ümâme radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (hacc esnasında) birinci cemrenin yanında iken yanına bir adam gelerek: "Ey Allah'ın Resulü! Hangi cihad efdaldir?" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm adama cevap vermedi. Adam ikinci cemrede görünce tekrar aynı şeyi sordu. Resûlullah yine sükut buyurdular. Akabe taşlamasını yapınca, bineğine binmek üzere, ayağını üzengiye koyunca: "Soru sahibi nerdedir?" dedi. Adam da: "İşte benim ey Allah'ın Resûlü!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "(En efdal cihad) Zalim sultana karşı hakkı söylemektir!" buyurdular."[1633]

*** KENDİNİZE DÜŞENE BAKIN**

1219- 7206- 4015- حَدَّثنَا الْعَبَّاسُ بْنُ الْوَلِيدِ الدِّمَشْقِيُّ. ثَنَا زَيْدُ بْنُ يَحْيَى بْنِ عُبَيْدٍ الخُزَاعِيُّ. ثنَا الْهَيْثَمُ بْنُ حُمَيْدٍ. ثنَا أَبُو مُعَيْدٍ حِفْصُ بْنُ غَيْنَ الرُّعَيْنِيُّ عَنْ مَكْحُولٍ عَنْ أنَسِ بْنِ مَالِكٍ؛ قَالَ: قِيلَ: يَا رَسُولَ اللّٰه!مَتَى نَتْرُكُ الْأمْرَ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّهْيَ عَنِ الْمُنْكَرِ؟ قَالَ: إِذَا ظَهَرَ فِيكُمْ مَا ظَهَرَ فِي الْأُمَمِ قَبْلَكُمْ. قُلْنَا: يَا رَسُولَ للّٰهِ! وَمَا ظَهَرَ فِي الْأُمَمِ قَبْلَنَا؟ قَالَ: الْمُلْكُ فِي صِغَارِكُمْ. وَالْفَاحِشَةُ فِي كِبَارِكُمْ وَالْعِلْمُ فِي رُذَالَتِكُمْ. قَالَ زَيْدٌ: تَفْسِيرُ مَعْنَى قَوْلِ النَّبِيِّ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: وَالْعِلْمُ فِي رُذَلَتِكُمْ إِذَا كَانَ الْعَلَمُ فِي الْفُسَّاقِ.فِي الزوائد: إسناده صحيح. رِجَالُهُ ثقات .

1219. (4015) (7206)- Hz. Enes İbnu Mâlik radıyallahu anh anlatıyor: "(Bir gün) Ey Allah'ın Resulü! Emr-i bi'l-ma'ruf ve'n-nehy-i ani'l-münker'i ne zaman terketmeliyiz?" diye sorulmuştu. Aleyhissalâtu vesselâm şu cevabı verdi: "Aranızda, sizden önceki milletlerde zuhur etmiş olan şeyler zuhûra başladığı vakit."
Biz: "Bizden önceki ümmetlerde ne zuhûr etmişti?" diye sorduk.
"Hükümdarlık küçüklerinizin elinde olduğu, fuhuş (her çeşit çirkin ve kirli işler) büyüklerinizce işlendiği, ilim de rezillerinizin eline geçtiği vakit" buyurdular."
Râvi Zeyd İbnu Yahya der ki: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın "ilim rezillerinizin eline geçtiği vakit" sözünün mânasının açıklanması, "İlmin, fasıkların (haramı alenen işleyen, farzları alenen terkeden) eline geçmesi demektir."[1634]

1220- 7207- 4017- حَدَّثنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ. ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ فُضَيْلٍ. ثنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ. ثنَا عَبْدُ اللّٰهِ بْنُ عَبْدُ الرَّحْمَنِ أَبُو طُوَالَةَ. ثَنَا نَهَارٌ الْعَبْدِيُّ؛ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا سَعِيدٍ الْخُدْرِيَّ يَقُولُ: سَمِعْتُ رَسُولَ للّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: إِنَّ اللّٰهَ لَيَسْأَلُ الْعَبْدَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ حَتَّى يَقُولُ: مَا مَنَعَكَ إِذْ رَأَيْتَ الْمُنْكَرَ أَنْ تُنْكِرَهُ؟ فإِذَا لَقَّنَ اللّٰهُ عَبْداً حُجَّتَهُ قَالَ يَا رَبِّ! رَجَوْتُكَ وَفَرِقْتُ مِنَ النَّاسِ.فِي الزوائد: إسناد صحيح. رِجَالُهُ ثقات .

1220. (4017) (7207)- Ebu Sa'îd radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Allah Teâla hazretleri, Kıyamet günü kulu mutlaka hesaba çeker. Hatta şunu da söyler: "Münkeri gördüğün zaman onu tatbik etmene mani olan şey ne idi?" Eğer Allah Teâla hazretleri kula hüccetini söylemeyi telkin ederse kul şöyle der: "Ey Rabbim! Ben senin rahmetini umdum ve insanlardan korktum (ve dinin reddettiği münkerlere müdahaleyi bu sebeple terkettim)."[1635]

-1221 -7208 -4019 -حَدَّثَنَا مَحْمُودُ بْنُ خَالِدٍ الدِّمَشْقِيُّ. ثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَبُو أَيُّوبَ عَنِ ابْنِ أَبِي مَالِكٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَطَاءِ بْنِ أَبِي رَبَاحٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ؛ قَالَ: أَقْبَلَ عَلَيْنَا رَسُولُ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. فَقَالَ: يَا مَعْشَرَ الْمُهَاجِرِينَ! خَمْسٌ إِذَا ابْتُلِيْتُمْ بِهِنَّ وَأَعُوذُ بِاللَّهِ أَنْ تُدْرِكُوهُنَّ:لَمْ تَظْهَرِ الْفَاحِشَةُ فِي قَوْمٍ قَطُّ حَتَّى يُعْلِنُوا بِهَا إِ اَّ فَشَا فِيهِمُ الطَّاعُونُ وَا'وْجَاعُ الَّتِي لَمْ تَكُنْ مَضَتْ فِي أَسْفِهِمُ الَّذِينَ مَضَوْا .
وَلَمْ يَنْقُصُوا الْمِكْيَالَ وَالْمِيزَانَ إِ اَّ أُخِذُوا بِالسِّنِينِ وَشِدَّةِ الْمَئُونَةِ وَجَوْرِ السُّلْطَانِ عَلَيْهِمْ. وَلَمْ يَمْنَعُوا زَكَاةَ أَمْوَالِهِمْ إِ اَّ مُنِعُو الْقَطْرَ مِنَ السَّمَاءِ وَلَوْ َ الْبَهَائِمُ لَمْ يُمْطَرُوا.وَلَمْ يُنْقُضُوا عَهْدَ اللَّهِ وَعَهْدَ رَسُولِهِ إِ اَّ سَلَّطَ اللهُ عَلَيْهِمْ عَدُوًّا مِنْ غَيْرِهِمْ فَأَخَذُوا بَعْضُ مَا فِي أَيْدِيهِمْ.وَمَا لَمْ تَحْكُمْ أَئِمَّتُهُمْ بِكِتَابِ اللَّهِ وَيَتَخَيَّرُوا مِمَّا أَنْزَلَ اللَّهُ إِ اَّ جَعَلَ اللهُ بَأْسَهُمْ بَيْنَهُمْ.فِي الزوائد: هَذَا حديث صالح للعمل به. وقد اختلفوا فِي ابْنِ أَبِي مالك وأبيه .

1221. (4019) (7208)- İbnu Ömer radıyallahu anhüma anlatıyor. "(Bir gün) Resûlullah Aleyhissalâtu vesselâm yanımıza gelip şöyle buyurdular: "Ey muhacirler! Beş şey vardır, onlarla imtihan olacağınız zaman (artık cemiyette hiçbir hayır kalmamıştır. Onların siz hayatta iken zuhurundan Allah'a sığınırım. (Bu beş şey şunlardır:)

1) Zina: Bir millette zina ortaya çıkar ve alenî işlenecek bir hale gelirse, mutlaka o millette tâun hastalığı yaygınlaşır ve onlardan önce gelip geçmiş milletlerde görülmeyen hastalıklar yayılır.

2) Ölçü-tartıda hile: Ölçü ve tartıyı eksik yapan her millet mutlaka kıtlık, geçim sıkıntısı ve sultanın zulmüne uğrar.

3) Zekat vermemek: Hangi millet mallarının zekatını vermezse mutlaka gökten yağmur kesilir. Hayvanlar da olmasaydı tek damla yağmur düşmezdi.

4) Ahdin bozulması: Hangi millet Allah ve Resûlünün ahdini (yani düşmanla yaptığı anlaşmayı) bozarsa, Allah Teâla hazretleri o millete, kendilerinden olmayan bir düşmanı musallat eder ve ellerindeki (servet)lerin bir kısmını onlar alır.

5) Kitabullahla hükmetmeyi terk: Hangi milletin imamları Kitabullahla ameli terk ederek Allah'ın indirdiği hükümlerden işlerine gelenleri seçerlerse, Allah onları kendi aralarında savaştırır." [1636]

1222- 7209- 4021- حَدَّثنَا مُحَمَّدُ بْنُ الصَّبَّاحِ. ثنَا عَمَّارُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ لَيْثٍ عَنِ الْمِنْهَالِ عَنْ زَاذَانَ عَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يَلْعَنُهُمُ اللّهُ وَيَلْعَنُهُمُ الّعِنُونَ قَالَ: دَوَابُّ ا'رْضِ.فِي الزوائد: فِي إسناده الليث، وهو اِبْنِ سليم ضعيف.-855-يَلْعَنُهُمُ اللّهُ وَيَلْعَنُهُمُ الّعِنُونَ .

1222. (4021) (7209)- Berâ İbnu Âzib radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, (bir defasında): "Onlara Allah lanet eder ve lanet edenler de onlara lanet eder" buyurdu ve arkasından lanet edenler ibaresiyle "yerde yürüyen hayvanlar" ın kastedildiğini açıkladı."[1637]

AÇIKLAMA:

Hadiste geçen "Onlara Allah lanet eder ve lanet edenler de onlara lanet eder" ibaresi Bakara suresinin 159. ayetinde geçer. Resûlullah bu hadisleriyle ayette geçen "lanet ediciler"den ne kastedildiğini açıklamış olmaktadır. Ayetin tam meali şöyle: "Biz, Kitap'ta insanlara iyice açıkladıktan sonra indirmiş olduğumuz açık delilleri ve doğru yolu gizleyenlere gelince: Onlar, Allah'ın rahmetinden uzaklaştırdığı kimselerdir. Lânet edebileceklerin hepsi onlara lânet eder (rahmetten uzaklaştırılmalarını diler)."[1638]

1223- 7210- 4022- حَدَّثنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ. ثنَا وَكِيعٌ عَنْ سُفْيَانَ عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ عِيسَى عَنْ عَبْدِ اللهِ ابْنِ أَبِي الْجَعْدِ عَنْ ثوْبَانَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للّٰهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: َ يَزِيدُ فِي الْعُمْرِ إِ َّ الْبِرُّ. وَ يَرُدُّ الْقَدَرَ إِ َّ الدُّعَاءُ. وَإِنَّ الرَّجُلَ لَيُحْرَمُ الرِّزْقَ بِالذَّنْبِ يُصِيبُهُ.فِي الزوائد: إسناده حسن .

1223. (4022) (7210)- Sevbân radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Ömrü sadece yapılan iyilik artırır. Kaderi de sadece dua geri çevirir. Şurası muhakkak ki, kişi, işlediği günah sebebiyle rızkından mahrum edilir." [1639]

*** BELAYA SABIR**

-1224 -7211 -4024 -حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ إِبْرَاهِيمَ. ثَنَا ابْنُ أَبِي فُدَيْكٍ. حَدَّثَنِي هِشَامُ بْنُ سَعْدٍ عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ؛ قَالَ: دَخَلْتُ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّي
اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ يُوعَكُ فَوَضَعْتُ يَدِي عَلَيْهِ. فَوَجَدْتُ حَرَّهُ بَيْنَ يَدَيَّ فَوْقَ اللِّحَافِ. فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ للهِ! مَا أَشَدَّهَا عَلَيْكَ! قَالَ: إِنَّا كَذلِكَ يُضَعَّفُ لَنَا الْبَـَءُ وَيُضَعَّفُ لَنَا ا ٔجْرُ قُلْتُ: يَا رَسُولَ للهِ! أَيُّ النَّاسِ أَشَدُّ بَـَءً؟ قَالَ: ا ٔنْبِيَاءُ قُلْتُ: يَا رَسُولَ للهِ! ثُمَّ مَنْ؟ قَالَ: ثُمَّ الصَّالِحُونَ. إِنْ كَانَ أَحَدُهُمْ لَيُبْتَلَى بِالْفَقْرِ. حَتَّى مَا يَجِدُ أَحَدُهُمْ إِ ّ الْعَبَاءَةَ يُحَوِّيهَا. وَإِنْ كَانَ أَحَدُهُمْ لَيَفْرَحُ بِالْبَـَءِ كَمَا يَفْرَحُ أَحَدُكُمْ بِالرَّخَاءِ.فِي الزوائد: إسناده صحيح. رِجَالُهُ ثقات .

1224. (4024) (7211)- Ebu Sa'idi'l-Hudrî radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah Aleyhissalâtu vesselâm hasta yatmakta iken yanına girdim. Elimi üzerine koydum, hararetini, yorganın üstünden elimin altında hissettim. "Ey Allah'ın Resulü! Hararetiniz çok fazla!" dedim.

"Biz (peygamberler) böyleyiz. Belalar bize katmerli gelir, buna mukabil ücretleri de katmerli verilir" buyurdular.

"Ey Allah'ın Resûlü! Hangi insanlar en çok bela çekerler?" dedim.

"Peygamberler!" buyurdular.

"Ey Allah'ın Resûlü! Sonra kimler?" dedim.

"Sonra sâlihler! buyurdular ve açıkladılar: Onlardan biri fakirliğe öylesine müptelâ olur ki, kendini örten abadan başka bir şey bulamaz. Onlar, sizin bollukla sevindiğiniz gibi fakirlikle sevinirler."[1640]

-1225 -7212 -4027 -حَدَّثَنَا نَصْرُ بْنُ عَلِيٍّ الْجَهْضَمِيُّ وَمُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى؛ قَاَ: ثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ. ثَنَا حُمَيْدٌ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ؛ قَالَ: لَمَّا كَانَ يَوْمُ أُحُدٍ كُسِرَتْ رَبَاعِيَةُ رَسُولِ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَشُجَّ. فَجَعَلَ الدَّمُ يَسِيلُ عَلَى وَجْهِهِ. وَجَعَلَ يَمْسَحُ الدَّمَ عَنْ وَجْهِهِ وَيَقُولُ: كَيْفَ يُفْلِحُ قَوْمٌ خَضَبُوا وَجْهَ نَبِيِّهِمْ بِالدَّمِ وَهُوَ يَدْعُوهُمْ إِلَى اللَّهِ! فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ ـلَيْسَ لَكَ مِنَ ا ٔمْرِ

شَيْءٌ اَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ اَوْ يُعَذِّبَهُمْ فَإِنَّهُمْ ظَالِمُونَ-.فِي الزوائد: إسناده صحيح، رِجَالُهُ ثقات .

1225. (4027) (7212)- Hz. Enes radıyallahu anh anlatıyor: "Uhud (savaşı) gününde Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın bir dişi kırıldı ve başından yaralandı. Kan yüzüne akmaya başladı. Yüzündeki kanı hem siliyor hem de: "Kendilerini Allah'a çağıran peygamberlerinin yüzünü kanâ boyayan bir kavim nasıl iflah olur?" diyordu. Allah Teâla hazretleri (sanki bu sözleri tevekküle uygun bulmayarak) şu ayeti inzal buyurdu:
"Kullarımın tedbir ve idaresinden senen elinde bir şey yoktur ve sen onların inkârlarından mes'ul değilsin. Allah dilerse onlara tevbe nasip eder, dilerse zalim oldukları için onlara azab verir" (Âl-i İmrân 128).[1641]

-1226 -7213 -4028 -حَدَّثنَا مُحَمَّدُ بْنُ طَرِيفٍ. ثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ عَنْ ا٬عْمَشِ عَنْ أَبِي سُفْيَانَ عَنْ أَنَسٍ؛ قَالَ: جَاءَ جِبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّمُ ذَاتَ يَوْمٍ إِلَى رَسُولِ لله صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ جَالِسٌ حَزِينٌ. قَدْ خُضِبَ بِالدِّمَاءِ قَدَّ ضَرَبَهُ بَعْضُ أَهْلِ مَكَّةَ. فَقَالَ: مَالَكَ؟ فَقَالَ: فَعَلَ بِي هَؤُءِ وَفَعَلُوا قَالَ: أَتُحِبَّ أَنْ أُرِيَكَ آيَةً؟ قَالَ نَعَمْ أرِنِي فَنَظَرَ إِلَى شَجَرَةٍ مِنْ وَرَاءِ الْوَادِي. قَالَ: ادْعُ تِلْكَ الشَّجَرَةَ فَدَعَاهَا فَجَاءَتْ تَمْشِي حَتَّى قَامَتْ بَيْنَ يَدَيْهِ. قَالَ: قُلْ لَهَا فَلْتَرْجِعْ. فَقَالَ لَهَا فَرَجَعَتْ حَتَّى عَادَتْ إِلَى مَكَانِهَا. فَقَالَ رَسُولُ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ »حَسْبِي«.فِي الزوائد: هَذَا إسناد صحيح إن كَانَ أَبُو سفيان واسمه طمحة بن نافع سمع من جابر .

1226. (4028) (7213)- Hz. Enes radıyallahu anh anlatıyor: "Bir gün Hz. Cibril aleyhisselâm, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın yanına geldi. O sırada Resûlullah üzgün vaziyette oturuyordu. Sebebiyse Mekkelilerden biri vurup yaralamıştı, mübarek vücutları kana boyanmıştı. Hz. Cebrail: "Neyin var (niye üzgünsün)?" diye sordu. Aleyhissalâtu vesselâm: "Şunlar bana yaptıklarını yaptılar!" dedi. Cibrîl: "Diler misin sana bir mucize göstereyim?" dedi. Resûlullah: "Evet bana (bir mucize) gösterin!" buyurdu. Derken Cebrail aleyhisselâm, bulundukları vadinin gerisindeki bir ağacı gösterdi: "Şu ağacı

çağır!" dedi. O da hemen çağırdı. Ağaç yürüyerek geldi, önünde durdu. Cebrail aleyhisselâm: "Ona söyle de geri gitsin!"dedi. Aleyhissalâtu vesselâm ağaca: "Geri dön!" dedi, o da döndü, eski yerine vardı. (Bunu gören Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, "üzüntümün zâil olması için) bu bana yeter!" buyurdu." [1642]

-1227 -7214 -4030 -حَدَّثنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ. ثنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ. ثنَا سَعِيدُ بْنُ بَشِيرٍ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ مُجَاهِدٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنْ أُبَيِّ بْنِ كَعْبٍ عَنْ رَسُولِ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ؛ أَنَّهُ لَيْلَةَ أُسْرِيَ بِهِ وَجَدَ رِيحاً طَيِّبَةً. فَقَالَ يَا جِبْرِيلُ! مَا هذِهِ الرِّيحُ الطَّيِّبَةُ؟ قَالَ: هذِهِ رِيحُ قَبْرِ الْمَاشِطَةِ وَابْنَيْهَا وَزَوْجِهَا. قَالَ: وَكَانَ بَدْءُ ذلِكَ أَنَّ الْخَضِرَ كَانَ مِنْ أَشْرَافِ بَنِى إِسْرائِيلَ. وَكَانَ مَمَرُّهُ بِرَاهِبٍ فِي صَوْمَعَتِهِ فَيَطْلَعُ عَلَيْهِ الرَّاهِبُ. فَيُعَلِّمُهُ ا‘‘سْمَ. فَلَمَّا بلَغَ الْخَضِرُ زَوَّجَهُ أَبُوهُ امْرَأَةَ. فَعَلَّمَهَ الْخَضِرُ. وَأَخَذَ عَلَيْهَا أَنْ َ تُعْلِمَهُ أَحداً. وَكَانَ يَقْرَبُ النِّسَاءَ. فَطَلَّقَهَا. ثُمَّ زَوَّجَهُ أَبُوهُ أُخْرى. فَعَلَّمَهَا وَأَخَذَ عَلَيْهَا أَنْ َ تُعْلِمَهُ أَحداً. فَكَتَمَتْ إِحْدَاهُمَا وَأَفْشَتْ عَلَيْهِ ا‘خْرَى. فَانْطَلَقَ هَارِباً. حَتَّى أَتى جَزِيرَةً فِي الْبَحْرِ فَأَقْبَلَ رَجُن يَحْتَطِبَانِ فَرَأَيَاهُ فَكَتَمَ أَحَدُهُمَا وَأَفْشَى اŒخَرُ، وَقَالَ : قَدْ رَأَيْتَ الْخَضِرَ. فَقِيلَ: وَمَنْ رَآهُ مَعَكَ: قَالَ: فُنٌ. فَسُئِلَ فَكَتَمَ وَ كَانَ فِي دِينِهِمْ أَنَّ مَنْ كَذَبَ قُتِلَ قَالَ، فَتَزَوَّجَ الْمَرْأَةَ الْكَاتِمَةَ. فَبَيْنَمَا هِي تَمْشِطُ ابْنَةَ فِرْعَوْنَ إِذْسَقَطَ الْمُشْطُ. فَقَالَتْ: تَعِسَ فِرْعَوْنُ! فَأَخْبَرَتْ أَبَاهَا. وَ كَانَ لِلْمَرْأَةِ ابْنَانِ وَزَوْجٌ. فَأَرْسَلَ أَلَيْهِمْ فَرَاوَدَ الْمَرْأَةَ وَزَوْجَهَا أَنْ يَرْجِعَا عَنْ دِينِهِمَا. فَأَبَيَا فَقَالَ: إِنِّى قَاتِلُكُمَا. فَقَا: إِحْسَاناً مِنْكَ إِلَيْنَا إِنْ قَتَلْتَنَا أَنْ تَجْعَلَنَا فِي بَيْتٍ فَفَعَلَ فَلَمَّا أُسْرِيَ بِالنَّبِيِّ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَجَدَ رِيحاً طَيِّبَةً. فَسَأَلَ جِبْرِيلَ فَأَخْبَرَهُ.فِي الزوائد: فِي إسناده سَعِيدِ بن بشير قَالَ فِيهِ البخاري: يتكلمون فِي حفظه. و قَالَ أَبُو حاتم: سَمِعْتُ أَبِي وأبي زرعة قَاَ. محله الصدق عندنا قلت: يحتج به؟ قَاَ: وضعفه غيرهم .

1227. (4030) (7214)- Übey İbnu Ka'b radıyallahu anh'ın anlattığına göre: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Mi'rac gecesinde çok hoş bir koku hissetti. "Ey Cibril bu güzel koku nedir?" diye sordu. O da anlattı:

"Bu mâşıta (berber) kadının, iki oğlunun ve kocasının kabirlerinin kokusudur. Bunların hikâyesi şöyledir: Hızır aleyhisselâm, Benî İsrail'in ileri gelenlerinden biriydi. Onun yol güzergâhında manastırda oturan bir rahib vardı. Hızır oradan geçtikçe rahib önüne çıkar, İslâm'ı öğretirdi. Hızır buluğa erince babası onu bir kadınla evlendirdi. Hızır İslâm'ı hanımına öğretti ve bunu kimseye haber vermemesi hususunda söz aldı. Kendisi kadınlara yaklaşmazdı. Bu sebeple bir müddet sonra kadını boşadı. Aradan zaman geçince babası, Hızır'ı bir başka kadınla evlendirdi. Hızır ona da İslâm'ı öğretti ve kimseye söylememesi için söz aldı. Bu sırrı o iki kadından biri tuttu, diğeri ifşa etti. (Böylece onun İslâm'ı yaydığı ortaya çıktı.) Bunun üzerine Hızır oradan kaçtı. Deniz ortasında bir adaya geldi. Odun kesmek için iki kişi oraya geldi ve onu gördüler. Bunlardan biri Hızır'ı gördüğünü gizledi, diğeri ifşa etti ve: "Ben Hızır'ı gördüm!" dedi. Ona: "Seninle beraber onu başka kim gördü?" denildi. O: "Falan kimse!" dedi. Ona soruldu ise de gördüğünü söylemedi. Onların dininde yalan söyleyen öldürülürdü. Zamanla bu sır tutan adam, öbür sır tutan kadınla evlendi. Bu kadın, Firavun'un kızının başını tararken tarak elinden düştü. Kadıncağız: "Firavun helak olsun!" dedi. Kız bunu babasına haber verdi. Kadının kocasından başka iki de oğlu vardı. Firavun, onları da çağırttı. Bunları dinlerinden çevirmek için Firavun ısrar eni. Onlar direndiler. O zaman Firavun: "Öyleyse sizi öldüreceğim!"dedi. Karı-koca: "Bu, tarafınızdan bize bir ihsan olur!" diye merdane cevap verdiler ve: "Madem öldüreceksin hiç olsun bizi bir kabre koy!" dediler. O da öyle yaptı. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, Mirac'ta iken güzel bir koku duydu, Cibril aleyhisselâm'a bunu sordu. O da bu hâdiseyi anlattı." [1643]

1228- 7215- 4034 -حَدَّثنَا الْحُسَيْنُ بْنُ الْحَسَنِ الْمَرْوَزِيُّ. ثَنَا ابْنُ أَبِي عَدِيٍّ. وَحَدَّثنَا إِبْرَاهِيمُ اِبْنُ سَعِيدٍ الْجَوْهَرِيُّ. ثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ بْنُ عَطاءٍ قَا: ةيهب رَاشِدٌ أَبُو مُحَمَّدٍ الْحِمَّانِيُّ عَنْ شَهْدِ بْنِ حَوْشَبٍ عَنْ أُمِّ الدَّرْدَاءِ عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ؛ قَالَ: أَوْصَانِي خَلِيلِي صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ َ تُشْرِكْ بِاللهِ شَيئاً وَإِنْ قُطِّعْتَ وَحُرِّقْتَ وَ تَتْرُكْ صَةَ مَكْتُوبَةً مُتَعَمِّداً فَمَنْ تَرَكَهَا مُتَعَمِّداً فَقَدْ بَرِئَتْ مِنْهُ الذِّمَّةُ. وَ تَشْرَبِ الْخَمْرَ فإِنَّهَا مِفْتَاحُ كُلِّ شَرٍّ.فِي الزوائد: إسناده حسن. وشهر مختلف فِيهِ .

1228. (4034) (7215)- Ebu'd-Derdâ radıyallahu anh anlatıyor: "Halilim Aleyhissalâtu vesselâm bana şu vasiyette bulundu: "Hiçbir şeyi Allah'a ortak kılma, hatta param parça edilsen, ateşlerde yakılsan da; bile bile hiçbir namazını terketme; kim namazı bile bile terkederse ondan Allah'ın zimmeti (garantisi) kalkar; içki içme, çünkü o, bütün kötülüklerin anahtarıdır."[1644]

*** FİTNE SEBEBİYLE ZAMANIN FENALAŞMASI**

1229- 7216- 4035 -حَدَّثنَا غِيَاثُ بْنُ جَعْفَرٍ الرَّحَبِيُّ. أنْبَأنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ. سَمِعْتُ اِبْنَ جَابِرٍ يَقُولُ: قَالَ: سَمِعْتُ أبَا عَبْدِ رَبِّهِ يَقُولُ: سَمِعْتُ مُعَاوِيَةَ يَقُولُ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّي اللّهُ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: لَمْ يَبْقَ مِنَ الدُّنْيَا إِ ّ بَـَءٌ وَفِتْنَةٌ.فِي الزوائد: إسناده صحيح، رِجَالُهُ ثقات .

1229. (4035) (7216)- Hz. Muaviye radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Dünyanın bela ve fitneden başka hiçbir şeyi kalmadı."[1645]

1230- 7217- 4036 -حَدَّثنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ. ثنَا عَبْدُ الْمَلِكِ بْنُ قُدَامَةَ الْجُمَحِيُّ عَنْ إِسْحَاقَ بْنُ أَبِي الْفَرَاتِ عَنِ الْمَقْبُرِيِّ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: سَيَأتِى عَلَى النَّاسِ سَنَوَاتٌ خَدَّاعَاتٌ. يُصَدَّقُ فِيهَا الْكَاذِبُ وَيُكَذَّبُ فِيهَا الصَّادِقُ. وَيُؤْتَمَنُ فِيهَا الْخَائِنُ وَيُخَوَّنُ فَيهَا ا‘مِيُن. وَيْنْطِقُ فَيهَا الرُّوَيْبِضَةُ »قِيلَ: وَمَا الرُّوَيْبُضَةُ؟ قَالَ: الرَّجُلُ التَّافِهُ« فِي أمْرِ الْعَامَّةِ.فِي الزوائد: فِي إسناده إسحاق عن أَبِي الفرات قَالَ الذهبي فِي الكاشف: مجهول. وفيل: منكر. وذكره اِبْنِ حبان فِي الثقات .

1230. (4036) (7217)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "İnsanlar öyle aldatıcı yıllar görecek ki, o yıllarda yalancılar tasdik, doğru söyleyenler tekzib edilecekler. Keza o yıllarda hâine itimad edilecek, emin kimseye de hainsin denecek. O zaman ruvaybıda adam amme işinde söz sahibi olacak."
"Ruvaybıda kimdir?" diye sorulmuştu. "Amme işlerinde (söz sahibi olan) değersiz adam" diye cevap verdi."[1646]

-1231 -7218 -4038 حَدَّثنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا طَلْحَةُ بْنُ يَحْيَى عَنْ يُونُسَ عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ أَبِي حُمَيْدٍ يَعْنِى مَوْلَى مُسَافِعٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَتُنْتَقَوُنَّ كَمَا يُنْتَقَي التَّمْرُ مِنْ أَغْفَالِهِ فَلَيَذْهَبَنَّ خِيَارُكُمْ وَلَيَبْقَيَنَّ شِرَارُكُمْ فَمُوتُوا إِنْ اسْتَطَعْتُمْ.فِي الزوائد: فِي إسناده مقال. وأبو حميد لم أر من جرحه و وثقه. ويُونُس هو اِبْنِ يزيد ا٠يليّ. وباقي رجال ا٠سناد ثقات .

1231. (4038) (7218)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "İyi hurmalar adilerinden ayıklandığı gibi siz de ayıklanacaksınız. İyileriniz gidecek, kötüleriniz kalacak. (O devirde kötülerin içinde kalmaktansa) elinizden gelirse hemen ölün (ölün de hayırlı olanı tercih edin)."[1647]

-1232 -7219 -4039 حَدَّثنَا يُونُسُ بْنُ عَبْدُ ا٠عْلَى. ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِدْرِيسَ الشَّافِعِيُّ. حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ خَالِدٍ الْجَنَدِيُّ عَنْ أَبَانِ بْنِ صَالِحٍ عَنِ الْحَسَنِ عَنْ أَنَس بْنِ مَالِكٍ؛ أَنَّ رَسُولَ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: َ يَزْدَادُ ا٠مْرُ إَّ شِدَّةً. وَ الدُّنْيَا إَّ إِدْبَاراً. وَ النَّاسُ إَّ شُحًّا. وَ تَقُومُ السَّاعَةُ إَّ عَلَى شِرَارِ النَّاسِ. وَ الْمَهْدِيُّ إَّ عِيسَى بْنُ مَرْيَمَ.فِي الزوائد: قَالَ الحاكم فِي المستدرك، بعد أَن روى هَذَا المتن بهَذَا ا٠سناد: هَذَا حديث يعد فِي أفراد الشافعيّ، وليس كذَلِك. فقد حدّث به غيره. وقد بسط السيوطيّ القول فِيهِ. وخصة ما نقل عن الحافظ عمادالدين بن كثير أنه قَالَ: هَذَا حديث مشهور بمحمد بن خالد الجنديّ الصغاني المؤذن، شيخ الشافعيّ وروى عنه غير وحد أيضا. وليس هو بمجهول بل ورى عن اِبْنِ معين أنه ثقة .

1232. (4039) (7219)- Hz. Enes İbnu Mâlik radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "(İslam'ı yaşama) işi gittikçe zorlaşacak. Dünya da (gerçek müslümanlara) gittikçe sırt çevirecek. İnsanların da cimriliği artacak. Kıyamet ancak şerirlerin tepesine kopacak. Mehdî, Hz.

İsa'dan başkası değildir."[1648]

*** KIYAMET ALAMETLERİ**

1233- 7220- 4046- حَدَّثنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بِشْرٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرٍو عَنْ أَبِي سَلمَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ:قَالَ رَسُولُ للّٰهِ صَلَّي اللّٰه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: َتَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّى يَحْسِرَ الْفُرَاتُ عَنْ جَبلٍ مِنْ ذَهَبٍ. فَيُقْتَلُ النَّاسُ عَلَيْهِ فَيُقْتَلُ مِنْ كُلهِ عَشَرَةٍ تسْعَةٌ.فِي الزوائد: إسناده صحيح رِجَالُهُ ثقات. ورواية أَبِي دَاوُد بلفظ: يوشك الفرات أن يحسر عن كنـز من ذهب. فمن حضر ف يأخذ منه شيئا .

1233. (4046) (7220)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Fırat nehri, altından bir dağı ortaya çıkarmadıkça Kıyamet kopmayacaktır. İnsanlar o altın sebebiyle öldürülecek. Öyle ki on insandan dokuzu öldürülecektir." [1649][1650]

1234- 7221- 4047- حَدَّثنَا أَبُو مَرْوَانَ الْعُثْمَانِيُّ. ثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ أَبِي حَازِمٍ عَنِ الْعَءِ بْنِ عَبْدُ الرَّحْمَنِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ أَنَّ رَسُولَ للّٰهِ صَلَّي اللّٰه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: َ تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّى يَفِيضَ الْمَالُ، وَتَظْهَرَ الْفِتَنُ وَيَكْثِرَ الْهَرْجُ قَالُوا: وَمَا الْهَرْجُ؟ يَا رَسُولَ للّٰهِ! قَالَ: الْقَتْلُ. الْقَتْلُ. الْقَتْلُ. ثنَاً.فِي الزوائد: إسناده صحيح رِجَالُهُ ثقات. وقد روى والترمذي بعضه .

1234. (4047) (7221)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah Aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Mal dolup taşmadıkça, fitneler zuhûr etmedikçe ve herc (haksız, sebepsiz öldürmeler) artmadıkça Kıyamet kopmayacaktır." Orada bulunanlar: "Herc nedir, ey Allah'ın Resulü?" dediler. Aleyhissalâtu vesselâm: "Öldürmedir! Öldürmedir! Öldürmedir!" diye üç kere tekrar etti."[1651]

*** KUR'AN VE (DİNLE İLGİLİ) İLİMLERİN YOK OLMASI**

-1235 -7222 -4048 -حَدَّثنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثنَا وَكِيعٌ. ثنَا ا٬عْمَشُ عَنْ سَالِمِ بْنِ أَبِي الْجَعْدِ عَنْ زِيَادِ بْنِ لَبِيدٍ؛ قَالَ: ذَكَرَ النَّبِيُّ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ شَيْئًا، فَقَالَ: ذَاكَ عِنْدَ أَوَانِ ذَهَابِ الْعِلْمِ قُلْتُ: يَا رَسُولَ للّٰهِ! وَكَيْفَ يَذْهَبُ الْعِلْمُ وَنَحْنُ نَقْرَأُ الْقُرْآنَ وَنُقْرِئُهُ أَبْنَاءَنَا وَيُقْرِئُهُ أَبْنَاءَهُمْ، إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ؟ قَالَ: ثَكِلَتْكَ أُمُّكَ زِيَادُ! إِنْ كُنْتُ ٬رَاكَ مِنْ أَفْقَهِ رَجُلٍ بِالْمَدِينَةِ. أَوَلَيْسَ هذِهِ الْيَهُودُ وَالنَّصَارَى يَقْرَأُونَ التَّوْرَاةَ وَا٬نْجِيلَ يَعْمَلُونَ بِشَيْءٍ مِمَا فِيهِمَا؟.فِي الزوائد: هَذَا إسناده صحيح، رِجَالُهُ ثقات. إ أنه منقطع. قَالَ البخاري فِي التاريخ الصغير: لم يسمع سالم بن أَبِي الجعد من زياد بن لبيد. وتبعه عَلَى ذَلِكَ الذهبي فِي الكاشف. و قَالَ: ليس لزياد عند المصنف سوى هَذَا الحديث وليس له شئ فِي بقية الكتب .

1235. (4048) (7222)- Ziyâd İbnu Lebîd radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bir şey anlatarak: "İşte bu şey, ilmin gitme anlarında olur" buyurdu. Ben: "Ey Allah'ın Resulü! Bizler Kur'ân'ı okur olduğumuz, evlatlarımıza da okuttuğumuz, evlatlarımız da kendi evlatlarına okutur olacakları halde ilim nasıl gider (kaybolur)?" dedim. Aleyhissalâtu vesselâm: "Anasız kalasıca Ziyâd! Ben seni, Medine'nin en fakihlerinden biri bilirdim. Şu, (gözümüzün önündeki) yahudi ve hıristiyanlar kitapları olan Tevrat ve İncil'i okudukları halde onların içinde bulunanlarla amel ediyorlar mı? (Demek ki keramet okumada değil, okunanı hayata geçirmekte, yaşamakta ve tatbik etmektedir)" buyurdular."[1652]

-1236 -7223 -4049 -حَدَّثنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ. ثَنَا أَبُو مَعَاوِيَةَ عَنْ أَبِي مَالِكٍ ا٬شْجَعِيِّ عَنْ رَبْعِيِّ بْنِ حِرَاشٍ عَنْ حُذَيْفَةَ بْنِ الْيَمَانِ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يَدْرُسُ ا٬سْمُ كَمَا يَدْرُسُ وَشْيُ الثَّوْبِ. حَتَّى يُدْرَى مَا صِيَامُ وَ صَةٌ وَ نُسُكٌ وَ صَدَقَةٌ. وَلَيُسْرَى عَلَى كِتَابِ اللّٰهِ عَزَّ وَجَلَّ فِي لَيْلَةٍ. فَ يَبْقَي فِي ا٬رْضِ مِنْهُ آيَةٌ. وَتَبْقَى طَوَائِفُ مِنَ النَّاسِ الشَّيْخُ الْكَبِيرُ وَالْعَجُوزُ.

يَقُولَونَ: أَدْرَكْنَا أَبَاءَنَا عَلَي هذِهِ الكَلِمَةِ: َ إِلَهَ إِّ اللهَ. فَنَحْنُ نَقُولَهَا فَقَالَ لَهُ صِلَةَ: مَا تُغْنِي عَنْهُمْ: َ إِلَهَ إِّ اللهُ وَهُمْ َ يَدْرُونَ مَا صَةٌ وَ صِيَامٌ وَ نُسُكٌ وَ صَدَقَةٌ؟ فَأَعْرَضَ عَنْهُ حُذَيْفَةُ. ثُمَّ رَدَّهَا عَلَيْهِ ثَثاً. كُلَّ ذلِكَ يُعْرِضُ عَنْهُ حُذَيْفَةُ ثُمَّ أَقْبَلَ عَلَيْهِ فِي الثَّالِثَةِ فَقَالَ: يَا صَلَةُ! تُنْجِيهِمْ مِنَ النَّارِ. ثَثاً.فِي الزوائد: إسناده صحيح. رِجَالُهُ ثقات. ورواه الحاكم و قَالَ: إسناده صحيح عَلَى شرط مسلم .

1236. (4049) (7223)- Huzeyfe İbnu'l-Yemân radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:
"Elbisenin nakşı silinip gittiği gibi İslâm da silinip gidecek. Öyle ki oruç nedir, namaz nedir, hacc nedir, sadaka nedir? bilinemeyecek. Bir gecede Allah'ın kitabı götürülecek, ondan yeryüzünde hiçbir şey kalmayacak. Çok yaşlı ihtiyar erkek ve kadınlardan bir kısım insanlar sağ kalıp: "Biz babalarımıza lâ ilâhe illallah kelimesi üzerine yetiştiğimiz için bu kelimeyi söyleriz" diyecekler."
Huzeyfe bu hadisi anlatınca orada bulunan Sıla radıyallahu anh kendisine: "O yaşlılar namaz nedir, oruç nedir, hacc nedir, sadaka nedir bilmezken "Lâ ilâhe illallah" kelimesi onlara bir fayda sağlar mı?" dedi. Huzeyfe (bu söze) cevap vermedi. Ama Sıla bu sorusunu üç kere tekrarladı. Her seferinde Huzeyfe onun sorusuna cevaptan kaçındı. Sonunda üçüncü tekrar üzerine Sıla'ya yönelerek: "Ey Sıla, kelime-i tevhid onları (hiç olsun ebedî) cehennemden kurtarır" dedi ve bunu üç kere tekrar etti." [1653]

*** EMANETİN GİDİŞİ**

1237- 7224- 4054- حَدَّثنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُصَفَّى. ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ حَرْبٍ عَنْ سَعِيدِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ أَبِي الزَّاهِرِيَّةِ عَنْ أَبِي شَجَرَةَ كَثِيرِ بْنِ مُرَّةَ عَنِ ابْنِ عُمَرَ؛ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ إِذَا أَرَادَ أَنْ يُهْلِكَ عَبْدًا نَزَعَ مِنْهُ الْحَيَاءَ. فَإِذَا نَزَعَ مِنْهُ الْحَيَاءَ لَمْ تَلْقَهُ إِ ًّ فإِذَا لَمْ تَلْقَهُ إِ ًّ مَقِيتاً مُمَقَّتاً نُزِعَتْ مِنْهُ ا،مَانَةُ. فإِذَا نُزِعَتْ مِنْهُ ا،مَانَةُ لَمْ تَلْقَهُ إِ ًّ خَائِناً مُخَوَّناً. فَإِذَا لَمْ تَلْقَهُ إِ ًّ خَائِناً مُخَوَّناً مُزِعَتْ مِنْهُ الرَّحْمَةُ. فَإِذَا نُزِعَتْ مِنْهُ الرَّحْمَةُ لَمْ تَلْقَهُ إِ ًّ رَجِيماً مُلَعَّناً فَإِذَا لَمْ تَلْقَهُ إِ ًّ رَجِيماً مُلَعَّناً نُزِعَتْ مِنْهُ رِبْقَةُ ا،سْم.فِي الزوائد: فِي إسناده صعيد بن سنان وهو ضعيف مختلف فِي اسمه .

1237. (4054) (7224)- İbnu Ömer radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Aziz ve celil olan Allah, bir insan helak etmek istedi mi, ondan önce hayayı çeker alır. Hayası bir kere gitti mi sen ona artık herkesin nefretini kazanmış bir kimse olarak rastlarsın. Herkesin nefretini kazanmış olarak rastladığın kimseden emanet çekilip alınır (artık o, güvenilmeyen, kuşkulu kişidir). Kişiden emanet (güven) çekilip alınınca ona artık hep hain ve herkesçe hain bilinen biri olarak rastlarsın. Ona hep hain ve hıyanetle bilinen biri olarak rastladın mı, sıra ondan merhametin çekip çıkarılmasına gelmiştir. Ondan rahmetin çıkarıldığı vakit artık ona (Allah'ın rahmetinden) kovulmuş, lânetlenmiş olarak rastlarsın. Ona sen kovulmuş, lânetlenmiş olarak rastlayınca ondan İslâmiyet bağı çözülüp atılır."[1654]

*** KIYAMETİN BÜYÜK ALÂMETLERİ**

1238- 7225- 4056- حَدَّثَنَا حَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَى. ثَنَا عَبْدُ اللّٰهِ بْنُ وَهْبٍ. أَخْبَرَنِي عَمْرُو بْنُ الْحَارِثِ وَابْنُ لَهِيعَةَ عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي حَبِيبٍ عَنْ سِنَانِ بْنِ سَعِيدٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ عَنْ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: بَادِرُوا بِا٬عْمَالِ سِتًّا: طُلُوعَ الشَّمْسِ مِنْ مُغْرِبِهَا وَالدُّخَانَ وَدَابَّةَ ا٬رْضِ وَالدَّجَّالَ وَخَوَيْصَةَ أَحَدِكُمْ وَأَمْرَ الْعَامَّةِ .

فِي الزوائد: إسناد حسن. وسنان بن سعد مختلف فِيهِ وفي اسمه .

1238. (4056) (7225)- Hz. Enes İbnu Ma'lik radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Şu altı şeyden önce (ahirete bakan) iyi ameller işlemekte acele edin: "Güneşin battığı yerden doğması, Duhân, dâbbetü'l-arz, Deccâl, herbirinize mahsus olan ölüm ve (sizin salih amelinize mani olacak) âmme hizmeti."[1655]

1239- 7226- 4057- حَدَّثَنَا الْحُسَنُ بْنُ عَلِيٍّ الْخَلُّ. ثَنَا عَوْنُ بْنُ عُمَارَةَ. ثَنَا عَبْدُ اللّٰهِ بْنُ الْمُثَنَّى بْنِ ثُمَامَةَ ابْنِ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ أَنَسٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ عَنْ أَبِي قَتَادَةَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: اŒيَاتُ بَعْدَ الْمِائَتَيْنِ.فِي الزوائد: فِي إسناده عون بن عمارة العبدي، وهو ضعيف. و قَالَ السيوطيّ: هَذَا الحديث أورده اِبْنِ الجوزي فِي الموضوعات من طريق مُحَمَّد بن يُونُسُ الكديميّ عن عون به. و قَالَ: هَذَا حديث موضوع وعون واِبْنِ المثنى ضعيفان غير أن المتهم به الكديميّ. قلت: ولقد تبين أنه توبع عَلَيْهِ كما ترى »أي فِي رواية المصنف« وأخرجه الحاكم فِي المستدرك من طريق آخر عن عون به. و قَالَ: صحيح. وتعقبه الذهبي فِي تلخيصه فَقَالَ: عون ضعفوه. و قَالَ اِبْنِ كثير: هَذَا الحديث يصح. وإن صح فمحمول عَلَى ما وقع من الفتنة، بسبب القول بخلق القرأن والمحنة ل٬مام أحمد بن حنبل وأصحابه من أئمة الحديث .

1239. (4057) (7226)- Ebu Katâde radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "(Kıyametin büyük) alâmetleri ikiyüz (senesin)den sonra gelecektir."[1656]

-1240 -7227 -4058 حَدَّثنَا نَصْرُ بْنُ عَلِيٍّ الْجَهْضَمِيُّ.ثَنَا نُوحُ بْنُ قَيْسٍ. ثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُغَفَّلٍ عَنْ يَزِيدَ الرَّقَاشِيِّ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ عَنْ رَسُولِ للَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ؛ قَالَ: أُمَّتِي عَلَى خَمْسِ طَبَقَاتٍ: فَأَرْبَعُونَ سَنَةً أَهْلُ بِرٍّ وَتَقْوَى. ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ إِلَى عِشْرِينَ وَمَائَةِ سَنَةٍ أَهْلُ تَرَاحُم وَتَوَاصُلٍ. ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ إِلى سِتِّينَ وَمِائَةِ سَنَةٍ أَهْلُ تَدَابُرٍ وَتَقَاطُعٍ. ثُمَّ الْهَرْجُ الْهَرْجُ. النَّجَا النَّجَا.فِي الزوائد: فِي إسناده يزيد بن أبان الرقاشي وهو ضعيف. و قَالَ السيوطي: هَذَا أيضا أورده اِبْنِ الجوزي فِي الموضوعات من طريق كامل بن طلحة عن عباد بن عبد اللّه عن أنس و قَالَ: أصل له. والمتهم به عباد. وقد تبين أن له متابعات عن أنس. وله عدة شواهد .

1240. (4058) (7227)- Hz. Enes radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Ümmetim beş tabakadır: İlk kırk yıl, hayır ve takva ehlidir. Bunu takip edenler yüzyirmi yılına kadardır. Bunlar merhamet sahibi, sıla-i rahme değer veren kimseler olacak. Sonra yüzaltmış yılına kadar olanlar birbirlerine sırt çevirirler, aralarındaki (kardeşlik bağlarını) koparırlar. Sonra da birbirlerini öldürme devri gelir. O devirde kurtuluş isteyin, kurtuluş!"

Hz. Enes İbnu Mâlik radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Ümmetim beş tabakadır. Her tabaka kırk yıldır. Benim tabakam ve ashabımın tabakası ilim ve iman ehli insanların tabakasıdır. İkinci tabaka kırk ile seksen yılı arasındaki (insanların) tabakasıdır, bunlar hayır ve takva ehli insanlardır..." (Hz. Enes, sonra hadisi yukarıdaki şekilde tamamladı.)" [1657]

-1241 -7228 -4059 حَدَّثنَا نَصْرُ بْنُ عَلِيٍّ الْجَهْضَمِيُّ ثَنَا أَبُو أَحْمَدَ. ثَنَا بَشِيرُ بْنُ سُلَيْمَانَ عَنْ سَيَّارٍ عَنْ طَارِقٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ عن النَّبِيَّ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ

وَسَلَّمَ قَالَ: بَيْنَ يَدَيِ السَّاعَةِ مَسْخٌ وَخَسْفٌ وَقَذْفٌ.فِي الزوائد: حديث عَبْدُ اللَّهِ رِجَال إسناده ثقات. إ أنه منقطع. وسيار أَبُو الحكم لم يحدّث عن طارق اِبْنِ شهاب. قَالَه ا‘‘مام أحمد. وله شاهد من حديث أَبِي هُرَيْرَةَ، رواه اِبْنِ حبان فِي صحيحه .

1241. (4059) (7228)- Abdullah İbnu Mes'ud radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kıyametin kopmasına yakın (bazı insanlar günahları sebebiyle) "mesh"e (hayvan sûretine çevrilme), "hasf'e yere batma) ve "kazf'e (taşlanma azabı) uğrayacaktır."[1658]

-1242 -7229 -4062 -حَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ. ثنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ وَمُحَمَّدُ بْنُ فُضَيْلٍ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَمْرٍ عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يَكُونُ فِي أُمَّتِي خَسْفٌ وَمَسْخٌ وَقَذْفٌ.فِي الزوائد: رِجَال إسناده ثقات. إ أنه منقطع. وأبو الزبير اسمه مُحَمَّد بن مسلم بن تدرس، لم يسمع من عبد الله بن عمرو، قَالَه اِبْنِ معين و قَال أَبُو حاتم: لم يلقه .

1242. (4062) (7229)- Abdullah İbnu Amr radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Ümmetimde hasf, mesh ve kazf olacaktır." [1659]

*** DÂBBETU'L-ARZ**

1243- 7230- 4067- حَدَّثنَا أَبُو غَسَّانَ مُحَمَّدُ بْنُ عَمْرٍو زُنَيْجٌ. ثنَا أَبُو تُمَيْلَةَ. ثنَا خَالِدُ بْنُ عُبَيْدٍ. ثنَا عَبْدُ اللّٰهِ بْنُ بُرَيْدَةَ عَنْ أَبِيهِ؛ قَالَ: ذَهَبَ بِي رَسُولُ للّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى مَوْضِعٍ بِالْبَادِيَةِ قَرِيبٍ مِنْ مَكَّةَ. فإِذَا أَرْضٌ يَابِسَةٌ حَوْلَهَا رَمْلٌ. فَقَالَ رَسُولُ للّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَخْرُجُ الدَّابَّةُ مِنْ هَذَا الْمُوْضِعِ. فإِذَا فِتْرٌ فِي شِبْرٍ.قَالَ اِبْنُ بُرَيْدَةَ: فَحَجَجْتُ بَعْدَ ذَلِكَ بِسِنَيِنَ. فَأَرَانَا عَصاًلَهُ. فَإِذَا هُوَ بِعَصَايَ هَذِهِ. هكذَا و هكذَا.فِي الزوائد: هَذَا إسناده ضعيف. ‘ن خالد بن عبيد، قَالَ البخاري: فِي حديثه نظر. و قَالَ اِبْنِ حبان والحاكم: يحدث عن أنس بأحاديث موضوعة .

1243. (4067) (7230)- Abdullah İbnu Büreyde radıyallahu anhüma babası (Büreyde)'den naklediyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm beni, Mekke'ye yakın badiyedeki bir yere götürdü. Burası kuru bir yerdi, etrafı da kumdu. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm: "Dâbbetu'l-arz bu yerden çıkacak" buyurdu. İşaret edilen yerin eni ve boyu birer karıştı."

İbnu Büreyde dedi ki: "Bundan yıllar sonra haccettim. Babam (o sahanın en ve boy uzunluğunda) bir asasını bize gösterdi. Baktım ki, o âsa benim bu âsam ile şu ve bu kadardır."[1660]

*** YE'CÜC VE ME'CÜC**

1244- 7231- 4080- حَدَّثنَا أزْهَرُ بْنُ مَرْوَانَ. ثَنَا عَبْدُ ا٬عْلَيَ. ثَنَا سَعِيدٌ عَنْ قَتَادَةَ. قَالَ: حَدَّثنَا أَبُو رَفِع عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إنَّ يَأْجُوجَ وَ مَأْجُوجَ يَحْفِرُونَ كُلَّ يَوْمٍ. حَتَّى إذَا كَادُوا يَرَوْنَ شُعَاعَ الشَّمْسِ قَالَ الَّذِي عَلَيْهِم: ارْجِعُوا فَسَنَحْفِرُهُ غداً. فَيُعِيدُهُ اللّهُ أشَدَّ مَا كَانَ. حَتَّى إذَا بَلَغَتْ مُدَّتُهُمْ وَأرَادَ اللّهُ أنْ يَبْعَثَهُمْ على النَّاسِ حَفَرُوا حَتَّى إذَا كَادُوَا يَرَوْنَ شُعَاعَ الشَّمْسِ قَالَ الَّذِي عَلَيْهِمْ: ارْجِعُوا فَسَتَحْفِرُونَهُ غداً إنْ شَاءَ اللّهُ تَعالى. وَاسْتَثْنُوا. فَيَعُودُونَ إلَيْهِ وَهُوَ كَهَيْئَتِهِ حِينَ تَرَكُوهُ. فَيَحْفِرُونَهُ وَيَخْرُجُونَ عَلى النَّاسِ فَيَنْشِفُونَ الْمَاءَ. وَيَتَحَصَّنُ النَّاسُ مِنْهُمْ فِي حُصُونِهِمْ فَيَرْمُونَ بِسِهَامِهِمْ إلَى السَّمَاءِ. فَتَرْجِعُ عَلَيْهَا الدَّمُ الِّذي إجْفَظَّ. فَيَقُولُونَ: قَهَرْنَا أهْلَ ا٬رْضِ وَعَلَوْنَا أهْلَ السَّمَاءِ فَيَبْعَثُ اللّهُ نَغَفاً فِي أقْفَائِهِمْ فَيَقْتُلُهُمْ بِهَا.قَالَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ والَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ! إنَّ دَوَابَّ ا٬رْضِ لَتَسْمَنُ وَتَشْكَرُ شَكَراً مِنْ لُحُومِهِمْ.فِي الزوائد: إسناد صحيح. رِجَالُهُ ثقَات. ورواه الحاكم و قَالَ: صحيح عَلَى شرط مسلم .

1244. (4080) (7231)- Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

"Ye'cüc ve Me'cüc (seddi) her gün kazarak nihayet güneşin ışığını görmeye yakın, başlarındaki kişi onlara: "Haydi dönün, kazımıza yarın devam ederiz!" der. Allah Teâla hazretleri, sabah oluncaya kadar seddi eski güçlü haline iade eder. Bu hal onların müddetleri doluncaya kadar devam edecek. Vakit dolup da Allah onları insanların üzerine göndermek istediği zaman, aynı şekilde yine kazacaklar, güneşin ışığını görecekleri gedik açılacağı zaman, başlarındaki "haydi dönün inşaallah yarın kazmaya devam ederiz" diyecek. Onlar da "inşaallah!" diyecekler; ertesi günü gelecekler. Bu sefer seddi bıraktıkları gibi bulacaklar. Yine kazacaklar, bu sefer insanların üzerine çıkacaklar ve (uğradıkları) suyu içip tüketecekler. İnsanlar, onlara karşı kalelerine çekilecekler. Bu sefer onlar da oklarını göğe atacaklar. Okları, üzeri kanlı olarak geri dönecek. Bunun üzerine Ye'cüc ve Me'cüc: "Biz yeryüzündeki insanları kahrettik ve

göktekilere de galebe çaldık" diyecekler. Sonra Allah, onların enselerine musallat olacak deve kurtlarını gönderecek, bunlarla onları öldürecek."
Resûlullah Aleyhissalâtu vesselâm devamla dedi ki: "Nefsim elinde olan Zât-ı zülcelâl'e yemin olsun ki, yerdeki hayvanlar onların etlerini yemek suretiyle muhakkak ki iyice semirecek ve memeleri sütle dolacaktır."[1661]

-1245 -7232 -4081 -حَدَّثنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ.ثَنَا يَزِيدُ بْنُ هارُونَ. ثَنَا الْعَوَّامُ بْنُ حَوْشَبٍ. حَدَّثَنِي جَبَلَةُ بْنُ سُحَيْم عَنْ مُؤْثِرِ بْنِ عَفَازَةَ عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ مَسْعُودٍ؛ قَالَ: لَمَّا كَانَ لَيْلَةَ أُسْرِيَ بِرَسُولِ للّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَقِيَ إِبْرَاهِيمَ وَ مُوسَى وَعِيسَى فَتَذَاكَرُوا السَّاعَةَ. فَبَدَأُوا بِإِبْرَاهِيمَ. فَسَأَلُوهُ عِنْهَا. فَلَمْ يَكُنْ عِنْدَهُ مِنْهَا عِلْمُ. ثُمَّ سَأَلُوا مُوسَى. فَلَمْ يَكُنْ عِنْدَهُ مِنْهَا عِلْمٌ. فَرُدَّ الحَدِيثُ إِلَى عِيسَى بْنِ مَرْيَمَ. فَقَالَ: قَدْ عُهِدَ إِلَيَّ فِيمَا دُونَ وَجْبَتُهَا. فَأَمَّا وَجْبَتِهَا فَ يَعْلَمُهَا إِ اللّٰهُ. فَذَكَرَ خُرُوجَ الدَّجَّالِ قَالَ: فَأَنْزِلُ فَأَقْتُلُهُ. فَيرْجِعُ النَّاسُ إِلَى بَدِهِمْ. فَيَسْتَقْبِلُهُمْ يَأجُوجُ وَ مَأجُوجُ وَهُمْ مِنْ كُلِّ حَدَبٍ يَنْسِلُونُ. فَ يَمُرُّونَ بِمَاءٍ إِ شَرِبُوهُ. وَ بِشَيْءٍ إِ أَفْسَدُوهُ فَيَجْأَرُونَ إِلَى اللّٰهِ فَأَدْعُو اللّٰهَ أَنْ يُمِيتَهُمْ فَتَنْتُنَ ا'رْضُ مِنْ رِيحِهِمْ. فَيَجْأرُونَ إِلَي اللّٰهِ فَأَدْعُو اللّٰهَ فَيُرْسِلُ السَّمَاءَ بِالْمَاءِ. فَيَحْمِلُهُمْ فَيُلْقِيهِمْ فِي الْبَحْرِ. ثُمَّ تُنْسَفُ الْجِبَالُ وَتمَدُّ ا'رْضُ مَدَّ ا'دِيمِ. فَعُهِدَ إِلَيَّ: مَتَى كَانَ ذَلِكَ كَانَتِ السَّاعَةُ مِنَ النَّاسِ. كَالْحَامِلِ الَّتِي َيَدْرِى أَهْلُهَا مَتَى تَفْجَؤُهُمْ بِوِدَتِهَا. قَالَ الْعَوَّامُ: وَوُجِدَ تَصْدِيقُ ذَلِكَ فِي كِتَابِ اللّٰهِ تَعَالَي »حَتَّى إِذَا فُتِحَتْ يَأجُوجُ وَ مَأجُوجُ وَهُمْ مِنْ كُلِّ حَدَبٍ يَنْسِلُونَ«.فِي الزوائد: هَذَا إسناد صحيح. رِجَالُهُ ثقات. ومؤثربن عفازة ذكره اِبْنِ حبان فِي الثقات. وباقي رِجَالَ ا''سناد ثقات. ورواه الحاكم و قَالَ: هَذَا صحيح ا''سناد .

1245. (4081) (7232)- Abdullah İbnu Mes'ud radıyallahu anh anlatıyor: "Miraç gecesinde, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Hz. İbrahim, Hz. Musa ve Hz. İsa ile karşılaştı. Kıyameti aralarında müzakere ettiler. Önce Hz. İbrahim aleyhisselâm'dan başlayıp ona Kıyametten sordular. Onun Kıyamet hakkında herhangi bir bilgisi yoktu. Sonra Hz. Musa aleyhisselâm'a sordular. Kıyamet hakkında onun da bir bilgisi yoktu. Söz Hz. İsa aleyhisselâm'a geldi. O: "Kıyametin kopmasına yakın şeyler (alametler) hakkında bana bilgi verildi. Ama

Kıyametin kopma (vaktini) Allah'tan başka hiç kimse bilemez" dedi. Sonra (Kıyametin alâmetlerinden biri olarak) Deccal'in çıkmasını anlattı. Şunları söyledi: "Sonra ben inip onu öldüreceğim ve bundan sonra halk memleketlerine dönecek. Bu defa onların karşısına Ye'cüc ve Me'cüc çıkacak ve her tepeden hızla hücum edeceklerdir. Onlar giderken rastladıkları her suyu içip tüketecekler ve uğrayacakları her şeyi bozup alt-üst edecekler. Bunun üzerine halk feryat ederek Allah'tan yardım dileyecek. Ben de Ye'cüc ve Me'cüc'ü öldürmesi için Allah'a dua edeceğim. (Duam kabul görecek) ve yer onların (leşlerinin) kokusu ile çok pis kokacak. Ben yine Allah'a dua edeceğim! Allah da bir su gönderecek ve o su, onları taşıyıp denize atacaktır. Daha sonra dağlar ufaltılıp dağıtılacak ve yer, derinin yarılıp genişletildiği gibi yayılıp genişletilecek. İşte söylenen bu hal vukua gelince, insanlara yakınlığı itibariyle Kıyametin, ev halkı ne zaman doğumu ile aniden karşılaşacaklarını bilmedikleri hamile kadın gibi olacağı bana bildirildi."
Râvi el-Avvâm demiştir ki: "Bunun tasdiki Kitabullah'da bulunmuştur (Meâlen): "Nihayet, Ye'cüc ile Me'cüc'ün önündeki sed açıldığında, her tepeden saldırmağa başlarlar" (Enbiya 96).[1662]

*** MEHDİ'NİN ÇIKMASI**

-1246 -7233 -4082 -حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا مُعَاوِيَةُ بْنُ هِشَام. ثَنَا عَلِيُّ بْنُ صَالِحِ عَنْ يَزِيدَ ابْنِ أَبِي زِيَادٍ عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنْ عَلْقَمَةَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ؛ قَالَ: بَيْنَمَا نَحْنُ عِنْدَ رَسُولِ لله صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذْ أَقْبَلَ فِتْيَةٌ مِنْ بَنِي هَاشِمِ. فَلَمَّا رَأَهُمْ النَّبِيُّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اغْرَوْرَقَتْ عَيْنَاهُ وَتَغَيَّرَ لَوْنُهُ. قَالَ فَقُلْتُ: مَا نَزَالُ نَرَى فِي وَجْهِكَ شَيْئًا نَكْرَهُهُ. فَقَالَ: إِنَّا أَهْلُ بَيْتٍ اخْتَارَ اللَّهُ لَنَا اŒخِرَةَ عَلَى الدُّنْيَا. وَإِنَّ أَهْلَ بَيْتِي سَيَلْقَوْنَ بَعْدِي بَـءً وَتَشْرِيداً وَتَطْرِيداً حَتَّى يَأْتِيَ قَوْمٌ مِنْ قِبَلِ الْمَشْرِقِ مَعَهُمْ رَايَاتٌ سُودٌ. فَيَسْأَلُونَ الْخَيْرَ فَـ يُعْطَوْنَهُ فَيُقَاتِلُونَ فَيُنْصَرُونَ فَيُعْطَوْنَ مَا سَأَلُوا فَـ يَقْبَلُونَهُ حَتَّى يَدْفَعُوهَا إِلَى رَجُلٍ مِنْ أَهْلِ بَيْتِي فَيَمْلَؤُهَا قِسْطاً كَمَا مَلَؤُهَا جَوْراً. فَمَنْ أَدْرَكَ ذَلِكَ مِنْكُمْ فَلْيَأْتِهِمْ وَلَوْ حَبْواً عَلَى الثَّلْجِ.فِي الزوائد: إسناده ضعيف، لضعف يزيد بن أَبِي زياد الكوفيّ. لكن لم ينفرد يزيد بن أَبِي زياد عن إِبْرَاهِيمَ. فقد رواه الحاكم فِي المستدرك من طريق عمر بن قيس عن الحكم عن إِبْرَاهِيمَ .

1246. (4082) (7233)- İbnu Mes'ud radıyallahu anh anlatıyor: "Biz, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın yanında iken Benî Hâşim'den bir grub genç geldi. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm onları görünce, gözleri yaşla doldu ve rengi değişti. Ben: "(Ey Allah'ın Resulü!) şimdiye kadar, mübarek yüzünüzde hoşumuza gitmeyen bir manzara hiç görmemiştik, (şimdi ne oldu da bizi üzen bir ifade ile karşılaşıyoruz?)" dedim. Şu cevabı verdiler:
"Biz öyle bir Ehl-i Beytiz ki, Allah bizim için dünyaya mukabil ahireti tercih etmiştir. Benim Ehl-i Beytim benden sonra bela, kaçırılma ve sürgüne maruz kalacak. Nihayet, meşrık (doğu) tarafından beraberlerinde siyah

bayraklar olan bir kavim gelecek. Bunlar hayır (saltanat) isteyecekler, fakat istekleri yerine getirilmeyecek. Bunun üzerine onlar savaşacak. Allah onlara yardım edecek. Bundan sonra istedikleri (hükümdarlık) kendilerine verilecek. Ne var ki, onlar bunu kabul etmeyip emirliği Ehl-i Beytim'den bir adama tevdi edecekler. Bu (Emîr) de, insanlar yeryüzünü daha önce zulüm ile doldurdukları gibi, yeryüzünü adaletle dolduracaktır. Artık sizden kim o güne yetişirse kar üstünde emeklemek suretiyle de olsa onlara varsın (katılsın)" buyurdu."[1663]

-1247 -7234 -4084 -حَدَّثنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى وَأحْمَدُ بْنُ يُوسُفَ، قَا: ثنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ سُفْيَانَ الثَّوْرِيِّ عَنْ خَالِدٍ الْحَذَّاءِ عَنْ أَبِي قِبَةَ عَنْ أَبِي أَسْمَاءَ الرَّحَبِيِّ عَنْ ثوْبَانَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يَقْتَتِلُ عِنْدَ كَنْزِكُمْ ثلَثةٌ كُلُّهُمُ ابْنُ خَلِيفَةٍ. ثمَّ َيَصِيرُ إلَى وَاحِدٍ مِنْهُمْ. ثمَّ تَطْلُعُ الرَّايَاتُ السُّودُ مِنْ قِبَلِ الْمَشْرِقِ. فَيَقْتُلُونَكُمْ قَتْ لَمْ يُقْتَلْهُ قَوْمٌ.ثمَّ ذَكَرَ شَيْئاً َ أحْفَظُهُ. فَقَالَ: فَإذَا رَأيْتُمُوهُ فَبَايِعُوهُ وَلَوْ حَبْواً عَلَى الثلْجِ فإنَّهُ خَلِيفَةُ اللهِ الْمَهْدِيُّ. فِي الزوائد: هَذَا إسناد صحيح. رِجَالُهُ ثقات. ورواه الحاكم فِي المستدرك و قَالَ صحيح عَلَى شرط الشيخين .

1247. (4084) (7234)- Sevbân radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Sizin hazinenizin yanında üç kişi kavga edecek Üçü de bir halifenin evladıdır. (Halifelik) bunların hiçbirine nasip olmayacaktır. Sonra meşrık (doğu) cihetinden siyah bayraklar (taşıyan bir ordu) zuhur edecek, hiçbir kavmin öldürmediği şekilde sizi öldürecek."
Ravi der ki: "Sonra (Aleyhissalâtu vesselâm) ezberde tutamadığım bir şey daha söyledi. Son olarak da: "Onları görünce onlara derhal biat edin, kar üzerinde emekleyerek de olsa!" buyurdular. Çünkü o, Allah'ın halifesidir, Mehdidir."

[1664]

-1248 -7235 -4085 -حَدَّثنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبُو شَيْبَةَ. ثَنَا أَبُو دَاوُدَ الْحَفَرِيُّ. ثَنَا يَاسِينُ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَنَفِيَّةِ عَنْ أبيهِ عَنْ عَلِيٍّ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: الْمَهْدِيُّ مِنَّا أَهْلَ الْبَيْتِ يُصْلِحُهُ اللَّهُ فِي لَيْلَةٍ .
فِي الزوائد: قَالَ البخاري فِي التاريخ عقب حديث إِبْرَاهِيمَ بن مُحَمَّد بن الحنفية هَذَا: فِي إسناده نظر وذكره اِبْنِ حبان فِي الثقات. ووثق العجلي. العجلي قَالَ البخاري: فِيهِ نظر. و أعلم له حديثا غير هَذَا. و قَالَ اِبْنِ معين وأبو زرعة: بأس به. وأبو دَاوُد الحفري اسمه عمر بن سعد احتج به مسلم فِي صحيحه وباقيهم ثقات .

1248. (4085) (7235)- Hz. Ali anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Mehdi bizden, ehl-i Beyt'imizdendir. Allah onu bir gecede ıslah eder (yani tevbesini kabul eder, hizmetini yapacak hale getirir. Doğruyu ilham eder ve muvaffak kılar)".[1665]

-1249 -7236 -4087 -حَدَّثنَا هَدِيَّةُ بْنُ عَبْدُ الْوَهَّابِ ثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ الْحَمِيدِ بْنِ جَعْفَرِ عَنْ عَلِيٍّ بْنِ زِيَادٍ الْيَمَامِيِّ عَنْ عِكْرِمَةَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنْ أَبِي طَلْحَةَ عَنْ أَنَس بْنِ مَالِكٍ؛ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ للَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: نَحْنُ وَلَدَ عَبْدُ الْمُطَّلِبِ سَادَةُ أَهْلِ الْجَنَّةِ. أَنَا وَحَمْزَةُ وَعِلِيُّ وَجَعْفَرٌ وَالْحَسَنُ وَالْحُسَيْنُ وَالْمَهْدِيُّ.فِي الزوائد: فِي إسناده مقال. وعليّ بن زياد لم أر من وثقه و من جرّحه وباقي رجال ا‘‘سناد موثقون .

1249. (4087) (7236)- Hz. Enes radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Biz Abdulmuttalib'in oğullarıyız. Cennet ehlinin efendileriyiz: Ben, Hamza, Ali, Cafer, Hasan, Hüseyin ve Mehdi."[1666]

-1250 -7237 -4088 -حَدَّثنَا حَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَى الْمِصْرِيُّ وَإِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعِيدٍ

الْجَوْهَرِيُّ قَا:ثَنَا أَبُو صَالِحٍ عَبْدِ الْغَفَّارِ بْنُ دَاوُدَ الْحَرَّانِيُّ.ثَنَا اِبْنُ لَهِيعَةَ عَنْ أَبِي زُرْعَةَ عَمْرِو بْنِ جَابِرٍ الْحَضْرَمِيِّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْحَارِثِ بْنَ جَزْءٍ ا٬بيدِيِّ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ لِلَّهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يَخْرُجُ نَاسٌ مِنَ الْمَشْرِقِ. فَيوَطِّئُونَ لِلْمَهْدِي يَعْنِي سُلْطَانَهُ. فِي الزوائد: فِي إسناده عمرو بن جَابِرٍ الحضرمي وعبد اللّه بن لهيعة وهما ضعيفان .

1250. (4088) (7237)- Abdullah İbnu'l-Hâris İbni Cez'iz-Zübeydi radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm (bir gün): "Doğudan birtakım insanlar çıkacak ve Mehdi için zemin hazırlayacak" buyurdular. O Mehdi'nin hakimiyetini kastediyor." [1667]

*** MEZAHİM (ŞİDDETLİ SAVAŞLAR)**

1251- 7238- 4089- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا عِيسَى بْنُ يُونُسَ عَنِ ا'وْزَاعِيِّ عَنْ حَسَّانَ اِبْنِ عَطِيَّةَ؛ قَالَ: مَالَ مَكْحُولٌ وَ اِبْنُ أَبِي زَكَرِيَّا إِلَى خَالِدِ بْنِ مَعْدَانَ وَمِلْتُ مَعَهُمَا. فَحَدَّثَنَا عَنْ جُبَيْرِ بْنِ نُفَيْرٍ؛ قَالَ: قَالَ لِي جُبَيْرٌ: انْطَلِقْ بِنَا إِلَى ذِي مِخْمَرٍ وَ كَانَ رَجُ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. فَانْطَلَقْتُ مَعَهُمَا. فَسَأَلَهُ عَنِ الْهُدْنَةِ. فَقَالَ: سَمِعْتُ النَّبِيِّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: سَتُصَالِحُكُمُ الرُّومُ صُلْحاً آمِناً. ثُمَّ تَغْزُونَ أَنْتُمْ وَهُمْ عَدُوًّا فَتَنْتَصِرُونَ وَتَغْنَمُونَ وَتَسْلَمُونَ ثُمَّ تَنْصَرِفُونَ حَتَّى تَنْزِلُوا بِمَرْجٍ ذِي تُلُولٍ. فَيَرْفَعُ رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ الصَّلِيبِ فَيَقُولُ: غَلَبَ الصَّلِيبُ فَيَغْضَبُ رَجُلٌ مِنَ الْمُسْلِمِينَ فَيَقُومُ إِلَيْهِ فَيَدُقُّهُ. فَعِنْدَ ذلِكَ تَغْدِرُ الرُّومُ وَيَجْتَمِعُونَ لِلْمَلْحَمَةِ.فِي الزوائد: اسناده حسن. وروى أَبُو دَاوُد بعضه .

1251. (4089) (7238)- Zî Muhmer radıyallahu anh'a müslümanların Rumlarla yapacağı savaş sorulunca, Resûlullah'tan şu hadisi nakletmiştir: "Rumlar sizlerle emin bir sulh antlaşması yapacaklar. Sonra, siz ve onlar (başka) bir düşmanla savaşacaksınız ve zafer kazanıp ganimet mallarını alıp (savaştan) salimen galip çıkacaksınız. Sonra savaş yerinden ayrılıp tepeleri bulunan bir çayırlıkta mola vereceksiniz. Orada haç ehlinden (hıristiyanlardan) bir adam haçı havaya kaldırarak: "Haç galip oldu" diyecek, müslümanlardan bir adam kızarak kalkıp (adamın elindeki) haçı kırıp ezecektir. İşte o zaman Rumlar sulh antlaşmasını bozarak şiddetli bir savaş için toplanacaklar."
İbnu Mâce, bu hadisin, kendisine bir başka vecihten de ulaştığını, hadisin o veçhinde şu ziyadenin olduğunu belirtir: "(Rumlar) şiddetli bir savaş için toplanacaklar. O zaman onlar seksen sancak altında oldukları halde gelirler ve her sancakta onikibin asker vardır."[1668]

1252- 7239- 4090- حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ. ثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ. ثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي الْعَاتِكَةِ عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ حَبِيبٍ الْمُحَارِبِيِّ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولَ للّهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِذَا وَقَعَتِ الْمَحِمُ بَعَثَ اللهُ بَعْثاً مِنَ

الْمَوَالِي هُمْ أَكْرَمُ الْعَرَبِ فَرَساً وَأَجْوَدُهُ
سِحاً يُؤَيِّدُ اللّٰهُ بِهُمُ الدِّينَ.فِي الزوائد: هَذَا إسناد حسن. و عُثْمَانَ بن أَبِي العاتكة مختلف فِيهِ .

1252. (4090) (7239)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Şiddetli savaşlar vukûa geldiği zaman Allah mevaliden (Arap olmayan müslümanlar) öyle bir ordu gönderecek ki atlarının cinsi yönünden Arapların en kıymetlisi ve silah yönünden onların en iyisi olup Allah, İslâm dinini onlarla te'yid (takviye) edecektir."[1669]

-1253 -7240 -4094 حَدَّثنَا عَلِيُّ بْنُ مَيْمُونٍ الرَّقِّيِّ. ثَنَا أَبُو يَعْقُوبَ الْحُنَيْنِيُّ عَنْ كَثِيرِ بْنِ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ عَوْفٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ لِلّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: َ تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّى تَكُونَ أَدْنَى مَسَالِحِ الْمُسْلِمِينَ بَبَوْءَ. ثُمَّ قَالَ: يَا عَلِيُّ! يَا عَلِيُّ! يَا عَلِي! بِأَبِي وَأُمِّى! قَالَ: إِنَّكُمْ سَتُقَاتِلُونَ بَنِي ا׳صْفَرِ وَيُقَاتِلُهُمُ الَّذِينَ مِنْ بَعْدِ كُمْ حَتَّى تَخْرُجَ إِلَيْهِمْ رُوقَةُ ا׳׳سْمِ أَهْلُ الْحِجَازِ الَّذِينَ َ يَخَافُونَ فِي اللّٰهِ لَوْمَةَ Œئِم. فَيَفْتَتِحُونَ الْقُسْطَنْطِينِيَّةَ بِالْتَّسْبِيحِ وَالتَّكْبِيرِ فَيُصِيبُونَ غَنَائِمَ لَمْ يُصِيبُوا مِثْلَهَا. حَتَّى يَقْتَسِمُوا بِا׳تْرِسَةِ. وَيَأْتِي آتٍ فَيَقُولُ: إِنَّ الْمَسِيحَ قَدْ خَرجَ فِي بَدِكُمْ أَ وَهِيَ كِذْبَةٌ فَا َ خِذُ نَادِمٌ وَالتَّارِكُ نَادِمٌ.فِي الزوائد: فِي إسناده كثير بن عبد اللّٰه كذبه الشافعي وأبو دَاوُد. و قَالَ اِبْنِ حبان: روى عن أبيه عن جده نسخة موضوعة يحل ذكرها فِي كتب و الرواية عنه إ عَلَى جهة التعجب .

1253. (4094) (7240)- Amr İbnu Avf radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Müslümanların silahlarını koydukları yerin en yakını Bevlâ'da olmadıkça kıyamet kopmaz."
Aleyhissalâtu vesselâm sonra: "Ey Ali, ey Ali, ey Ali!" diye nida etti. (Hz. Ali) "Annem babam sana kurban olsun, (buyurun ey Allah'ın Resulü!)" dedi.
Aleyhissalâtu vesselâm: "Muhakkak ki, sizler Benî Esfar'la (Rumlarla) savaşacaksınız. Sizden sonra gelecek müslümanlar da onlarla savaşacaklar. Nihayet Allah yolunda hiçbir kınayanın kınamasından korkmayan seçkin

müslümanlar olan Hicaz halkı onlarla savaşa çıkacaklar. Konstantin'i tesbih ve tekbirlerle fethedecekler. Onlar daha önce benzerini elde etmedikleri ganimetler elde edecekler. Öyle ki (dirhem ve dinarları sayıyla değil, kalkanla ölçerek taksim edecekler. Bu sırada biri gelip şöyle diyecek: "Memleketinizde mesih çıktı." Bilesiniz bu haber yalandır. Artık o haberi tutan (inanan) da pişmandır, terkeden (inanmayan) da pişmandır."[1670]

*** TÜRKLERLE SAVAŞ**

1254- 7241- 4099- حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَرَفَةَ. ثَنَا عَمَّارُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنِ الْأَعْمَشِ عَنْ أَبِي صَالِحٍ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّى تُقَاتِلُوا قَوْماً صِغَارَ الْأَعْيُنِ عِرَاضَ الْوُجُوهِ كَأَنَّ أَعْيُنَهُمْ حَدَقُ الْجَرَادِ. كَأَنَّ وُجُوهَهُمُ الْمَجَانُّ الْمُطْرَقَةُ يَنْتَعِلُونَ الشَّعَرَ وَيَتَّخِذُونَ الدَّرَقَ يَرْبِطُونَ خَيْلَهُمْ بِالنَّخْلِ.فِي الزوائد: إسناده حسن. وعمار بن مُحَمَّد مختلف فِيهِ. والحديث رواه اِبْنِ حبان فِي صحيح من طريق الأعمش .

1254. (4099) (7241)- Ebu Sa'id radıyallahu anh anlatıyor. "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Sizler, gözleri küçük, yüzleri geniş yuvarlak bir kavimle savaşmadıkça Kıyamet kopmayacaktır. Onların gözleri çekirge gözleri gibi olup yüzleri de kat kat deri ile kaplanmış kalkanlar gibidir. Kıl ayakkabılar giyerler, deriden mamul kalkanlar edinirler ve atlarını hurma ağaçlarına bağlarlar."[1671]

AÇIKLAMA:

Bu çeşit hadislerde Türklerin kastedildiği daha önce açıklandı. [1672]

ZÜHD BÖLÜMÜ

*** DÜNYAYA KARŞI ZÜHD, (DÜNYAYA RAĞBET ETMEMEK)**

-1255 -7242 -4101 -حَدَّثنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ. ثَنَا الْحَكَمُ بْنُ هِشَامٍ. ثنَا يَحْيَي بْنُ سَعِيدٍ عَنْ أَبِي فَرْوَةَ عَنْ أَبِي خَدٍّ وَكَانَتْ لَهُ صُحْبَةٌ قَالَ: قَالَ رَسُولُ لله صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِذَا رَأَيْتُمُ الرَّجُلَ قَدْ أُعْطِيَ زُهْداً فِي الدُّنْيَا وَقِلَّةَ مَنْطِقٍ فَاقْتَرِبُوا مِنْهُ فإِنَّهُ يُلْقِي الْحِكْمَةَ.فِي الزوائد: لم يخرج اِبْنِ ماجة بي خد سولي هَذَا الحديث. ولم يخرج له أحد من أصحاب الكتب الخمسة شيئا .

1255. (4101) (7242)- Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın ashabından olan Ebu Hallâd radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Bir kimseye dünyaya karşı zühd ve az konuşma hasletlerinin verildiğini görürseniz ona yaklaşın (ve sözlerini dikkatle dinleyin). Çünkü o hikmetli sözler eder veya ona hikmet ilham edilir-."[1673]

-1256 -7243 -4102 -حَدَّثنَا أَبُو عُبَيْدَةَ بْنُ أَبو السَّفَرِ. ثنَا شِهَابُ بْنُ عَبَّادٍ ثنَا خَالِدُ بْنُ عَمْرُوِ الْقُرَشِيُّ عَنْ سُفْيَانَ الثَّوْرِيِّ عَنْ أَبِي حَازِمٍ عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ السَّاعِدِيِّ؛ قَالَ: أَتَى النَّبِيَّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَجُلٌ فَقَالَ: يَا رَسُولَ للهِ! دُلَّنِى عَلَى عَمَلٍ إِذَا أَنَا عَمِلْتُهُ أَحَبَّنِي اللهُ وَأَحَبَّنِيّ النَّاسُ. فَقَالَ رَسُولُ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ازْهَدْ فِي الدُّنْيَا يَحِبَّكَ اللهُ. وَأَزْهَدْ فِيمَا فِي أَيْدُي النَّاسِ يُحِبُّوكَ.فِي الزوائد: فِي إسناده خالد بن عمرو وهو ضعيف متفق عَلَى ضعفه. واتهم بالوضع. وأوردله العقيليّ هَذَا الحديث و قَالَ: ليس له أصل من حديث الثوري. لكن قَالَ النووي عقب هَذَا الحديث: رواه اِبْنِ ماجة وغيره بأسانيد حسنة .

1256. (4102) (7243)- Sehl İbnu Sa'd es-Sâidî radıyallahu anh anlatıyor: "(Bir gün) Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a bir adam gelerek: "Ey Allah'ın Resulü! Bana öyle bir amel gösterin ki, ben onu yaptığım taktirde Allah beni sevsin, halk da beni sevsin" dedi. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm: "Dünyaya rağbet gösterme, Allah seni sevsin, insanların elinde bulunanlara göz dikme ki onlar da

seni sevsin!" buyurdular."[1674]

1257- 7244- 4104 -حَدَّثنَا الْحَسَنُ بْنُ أَبِي الرَّبِيعِ. ثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ. ثنَا جَعْفَرُ بْنُ سُلَيْمَانَ عَنْ ثَابتٍ عَنْ أنَسٍ؛ قَالَ: اشْتَكَى سَلْمَانُ. فَعَادَهُ سَعْدٌ فَرَأَهُ يَبْكِي. فَقَالَ لَهُ سَعْدٌ: مَا يُبْكِيكَ؟ يَا أخِي! ألَيْسَ قَدْ صَحِبْتَ رَسُولَ للّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ؟ ألَيْسَ ألَيْسَ؟ قَالَ سَلْمَانُ: مَا أبْكِي وَاحِدَةً مِن اثْنَتَيْنِ. مَا أبْكِي ضِنًّالِلدُّنْيَا وَ كَرَاهِيَةً لِŒخِرَةِ. وَلكِنْ رَسُولُ للّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَهِدَ إلَيَّ عَهْداً. فَمَا أُرَانِي إِ َّ قَدْ تَعَدَّيْتُ. قَالَ: وَمَا عَهِدَ إلَيْكَ؟ قَالَ: عَهِدَ إلَيَّ أنَّهُ يَكْفِي أحَدَكُمْ مِثْلُ زَادِ الرَّاكِبِ. وَ أرَنِي إِ َّ قَدْ تَعَدَّيْتُ. وَأمَّا أنْتَ يَا سَعْدُ! فَاتَّقِ اللّٰهَ عِنْدَ حُكْمِكَ إذَا حَكَمْتَ وَعِنْدَ قَسْمِكَ إذَا قَسَمْتَ وعنْدَ هَمِّكَ إِذَا هَمَمْتَ. قَالَ ثَابتٌ: فَبَلَغَنِي أنَّهُ مَا تَرَكَ إِ َّ بِضْعَةً وَعِشْرِينَ دِرْهَماً مِنْ نَفَقَةٍ كَانَتْ عِنْدَهُ. فِي الزوائد: فِي إسناده جَعْفَر بن سليمان الضبعي، وهو وإن أخرج له مسلم ووثقه اِبْنِ معين فقد قَالَ اِبْنِ المدين: هو ثقة عندنا. أكثر عن ثابت أحاديث منكرة. و قَالَ البخاري فِي الضعفاء: يخالف فِي بعض حديثه. و قَالَ اِبْنِ حبان فِي الثقات؟ كَانَ يبغض أبا بكر وعمر. و كَانَ يَحْيَى بن سَعِيدِ يستضعفه .

1257. (4104) (7244)- Hz. Enes radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm hastalanmıştı. Sa'd İbnu Ebi Vakkâs geçmiş olsun ziyaretine gitti. Yanına varınca Selman'ı ağlıyor buldu. Sa'd: "Niye ağlıyorsun? Ey kardeşim, sen Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a arkadaşlık etmedin mi, şöyle değil mi, böyle değil mi (diye ağlamasını abes kılan bir kısım faziletleri hatırlattı). Selman radıyallahu anh şu cevabı verdi: "Ben şu iki şeyden biri için ağlamıyorum: "Ben ne bir dünya düşkünlüğü ne de ahiret gafleti sebebiyle ağlıyor değilim. Beni ağlatan Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın bir ahdidir. O bana bir husus ahdetmişti, şimdi kendimi o ahdi tecavüz etmiş görüyorum."
Sa'd: "Resûlullah size ne ahdetmişti?" diye sordu.
Selmân: "Aleyhissalâtu vesselâm bana: "Birinize dünyalık olarak bir yolcunun azığı kadarı yeterli" diye ahdetmişti. Ben kendimi bu haddi aşmış görüyorum. Sana gelince, ey Sa'd! Hüküm verdiğin zaman hükmünden, (hak) taksim ettiğin

zaman taksiminden, bir şeye yöneldiğin zaman niyetinden Allah'tan kork."
Ravilerden Sâbit der ki: "Selman radıyallahu anh'ın vefat ettiğinde geriye nafaka olarak sadece yirmi küsur dirhemlik bir mal bıraktığı haberi bana geldi."[1675]

*** DÜNYAYA İLGİ**

1258- 7245- 4105- حَدَّثنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَشَّارٍ. ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ. ثَنَا شُعْبَةَ عَنْ عُمَرَ بْنِ سُلَيْمَانَ قَالَ: سَمِعْتُ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنَ أَبَانَ بْنِ عُثْمَانَ بْنِ عَفَّانَ عَنْ أبيهِ؛ قَالَ: خَرَجَ زَيْدُ بْنُ ثَابِتٍ مِنْ عِنْدِ مَرْوَانَ بِنِصْفِ النَّهَارِ. قُلْتُ: مَا بَعَثَ إِلَيْهِ هذِهِ السَّاعَةَ إِلَّا لِشَيْءٍ سَأل عَنْهُ. فَسَأَلْتُهُ فَقَالَ: سَأَلَنَا عَنْ أَشْيَاءَ سَمِعْنَاهَا مِنْ رَسُولِ للّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. سَمِعْتُ رَسُولَ للّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: مَنْ كَانَتِ الدُّنْيَا هَمَّهُ فَرَّقَ اللّٰهُ عَلَيْهِ أَمْرَهُ وَجَعلَ فَقْرَهُ بيهِ عَيْنَيْهِ وَلَمْ يَأتِهِ مِنَ الدُّنْيَا إِلَّا مَا كُتِبَ لَهُ. وَمَنْ كَانَتِ الآخِرَةُ نِيَّتَهُ جَمَعَ اللّٰهُ لَهُ أَمْرَهُ وَجَعَلَ غِنَاهُ فِي قَلْبِهِ وَأَتَتْهُ الدُّنْيَا وَهِيَ رَاغِمَةٌ.فِي الزوائد: إسناده صحيح رِجَالُهُ ثقات .

1258. (4105) (7245)- Hz. Osman İbnu Affân radıyallahu anh anlatıyor: "Zeyd İbnu Sa'bît radıyallahu anh gün ortasında Halife Mervan'ın yanından çıkmıştı. Ben: "Bu saatte, Zeyd'i mutlaka sormak istediği bir şey için çağırmıştır" (diye düşündüm ve kendisine kanaatimi) söyledim. Zeyd: "O bize, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'dan işittiğimiz bazı şeyler sordu. Ben Aleyhissalâtu vesselâm'ın: "Kimin emeli dünya olursa Allah onun işini aleyhine darmadağın eder, fakirliği iki gözünün arasında kılar, dünyadan eline geçen miktar da kaderinde yazılandan fazla olmaz. Kimin de kasdi ahiret olursa, Allah, onun (dağınık) işini lehinde toplar, zenginliğini kalbine koyar, dünya nimetleri ona koşarak (kendiliğinden) gelir" sözünü anlattım."[1676]

1259- 7246- 4106- حَدَّثنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ وَالْحُسَيْنُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ قَاَ: ثَنَا عَبْدُ اللّٰهِ بْنُ نُمَيْرٍ عَنْ مُعَاوِيَةَ النَصْرِيِّ عَنْ نَهْشَلٍ عَنِ الضَّحَّاكِ عَنِ الأَسْوَدِ بْنِ يَزِيدَ؛ قَالَ: قَالَ عَبْدُ اللّٰه:
سَمِعْتُ نَبِيَّكُمْ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: مَنْ جَعَلَ الْهُمُومَ هَمًّا وَاحِداً هَمَّ الْمَعَادِ كَفَاهُ اللّٰهُ هَمَّ دُنْيَاهُ. وَمَنْ تَشَعَّبَتْ بِهِ الْهُمُومُ فِي أَحْوَالِ الدُّنْيَا لَمْ يُبَالِ اللّٰهُ فِي أَيِّ أَوْدِيَتِهِ هَلَكَ.فِي الزوائد: الحديث تقدم وهو برقم 752- .

1259. (4106) (7246)- Abdullah İbnu Mes'ud radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kim gam ve tasalarını bire indirir ve sadece ahiret tasasına gönlünde yer verirse, onun dünyevi gamlarını Allah izale eder. Kim de gam ve tasalarını dünya ahvaline dağıtacak olursa, Allah onun, vadilerden hangisinde helak olacağına aldırış etmez."[1677]

*** DÜNYANIN ALLAH KATINDAKİ DEĞERİ**

1260- 7247- 4110- حَدَّثنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّار، وَ إبْرَاهِيمُ بْنُ الْمُنْذِرِ الْحِزَامِيُّ وَ مُحَمَّدُ الْصَّبَّاحُ قَالُوا: ثنَا أَبُو يَحْيَى زَكَرِيَّا بْنُ مَنْظُورٍ. ثنَا أَبُو حَازِمٍ عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ؛ قَالَ: كُنَّا مَعَ رَسُولِ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِذِي الْحُلَيْفَةِ. فَإذَا هُوَ بِشَاةٍ مَيِّتَةٍ شَائِلَةٍ بِرِجْلِهَا. فَقَالَ: أَتُرَوْنَ هذِهِ هَيِّنَةً عَلَى صَاحِبِهَا؟ فَوَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ! لَلدُّنْيَا أَهْوَنُ عَلَى اللّهِ مِنْ هذِهِ عَلَي صَاحِبِهَا. وَلَوْ كَانَتِ الدُّنْيَا تَزِنُ عِنْدَ اللّهِ جَنَاحَ بَعُوضَةٍ مَا سَقَى كَافِراً مِنْهَا قَطْرَةً أبَداً.فِي الزوائد: فِي إسناده زكريا بن منظور، هو ضعيف. وفيه: إن أصل المتن صحيح .

1260. (4110) (7247)- Sehl İbnu Sa'd radıyallahu anh anlatıyor: "Biz (hacc sırasında) Zülhuleyfe'de Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm ile beraberdik. O, birden şişkinlikten ayağı havaya kalkmış bir davar ölüsüyle karşılaştı. Bunun üzerine: "Şu lâşenin, sahibine ne kadar değersiz olduğunu görüyor musunuz? Nefsimi elinde tutan Zât-ı Zülcelâl'e yemin olsun, şu dünya, Allah yanında, bunun sahibi yanındaki değersizliğinden daha değersizdir. Eğer dünyanın Allah katında sivrisineğin kanadı kadar değeri olsaydı, kâfire ondan ebediyen tek damla su içirmezdi" buyurdular."[1678]

AÇIKLAMA:

Daha önce açıklandığı üzere, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın, bu hadislerinde tel'in ettikleri dünya, insanların nefs-i emmarelerine bakan fuhşiyatın, şerlerin, zulümlerin, isyanların, günahların işlendiği dünyadır. Ahiretin tarlası olan, Allah'a kulluk icra edilen, Allah'ın isimlerinin aynası, tecelligâhı olan dünya değildir.[1679]

1261- 7248- 4117- حَدَّثنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى. ثنَا عَمْرُو بْنُ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ صَدَقَةَ بْنِ عَبْدِ اللّهِ عَنْ إبْرَاهِيمَ بْنِ مُرَّةَ عَنْ أَيُّوبَ بْنِ سُلَيْمَانَ عَنْ أَبُو أُمَامَتَ عَنْ رَسُولِ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إنَّ أَغْبَطَ النَّاسِ عِنْدِي مُؤْمِنٌ خَفِيفُ

الَحَاذِ ذَو حَظ مِنْ صَـةٍ. غَامِضٌ فِي النَّاسِ َ يُؤْبَهُ لَهُ كَانَ رِزْقَهُ كَفَافاَ وَصَبَرَ عَلَيْهِ عَجِلَتْ مَنِيَّتُهُ وَقَلَّ تُرَاثُهُ وَقَلَّتْ بِوَاكِيهِ.فِي الزوائد: إسناده ضغيف لضعف أيوب بن سليمان. قَالَ فِيهِ أَبُو حاتم: مجهول وتبعه عَلَى ذَلِكَ الذهبي فِي لطبقات وغيرها. وصدعة بن عَبْدُ اللّٰه متفق عَلَى تضعيفه. ا مـ كم الزوائد. قلت: حديث أَبُو أمامة رواه والترمذي بزيادة بإسناد آخر قد حسّنه .

1261. (4117) (7248)- Ebu Ümâme radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Benim nazarımda en ziyade gıbta etmeye değer kimse şu evsafı taşıyan kimsedir: (Dünyevi yükü ve) hâli hafif, namazdan nasibi fazla, insanlar içinde (adem-i şöhretle) gizli kalmış ve kendisine (cemiyette) iltifat edilmemiş mü'mindir. Onun rızkı (zaruri ihtiyaçlarına) yetecek kadardı, o buna sabretti, ölümü de çabuk geldi, az miras bıraktı, kendisi için mâtem tutan kadın da az oldu."[1680]

-1262 -7249 -4119 -حَدَّثنَا سُوَيْدُ بْنُ سَعِيدٍ. ثَنَا يَحْيَى بْنُ سُلَيْم عَنِ اِبْنِ خُشَيْم عَنْ شَهْرِ بْنِ حَوْشَبٍ عَنْ أَسْمَاءَ بِنْتَ يَزِيدَ؛ أَنَّهَا سَمِعتْ رَسُولَ للّٰهِ صَلَّيَ اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: أَ أُنَبِّئُكُمْ بِخِيَارِكُمْ؟ قَالُوا: بَلَى يَا رَسُولَ للّٰهِ! قَالَ خِيَارُكُمُ الَّذِينَ إِذَا رُؤُا ذُكِرَ اللّٰه عَزَّ وَجَلَّ.فِي الزوائد: هذا إسناد حسن. وشهر بن حوشب وسويد بن سَعِيدِ مخالف فيهما. وباقي رجال ا''سناد ثقات .

1262. (4119) (7249)- Esmâ Bintu Yezid radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm (bir gün): "Size en hayırlınızı haber vereyim mi?" diye sordu. "Evet! Ey Allah'ın Resûlü!" dediler.
"Sizden o kimseler en hayırlıdır ki, onları görenler aziz ve celil olan Allah'ı hatırlarlar" buyurdular." [1681]

AÇIKLAMA:

Görüldüğü zaman Allah'ın hatırlandığı kullardan maksat, va'z u nasihat etmeyi, sohbetlerinde uhrevî meseleleri ele almayı âdet edinmiş kimselerdir. Bunlar mâlâyâni mevzulara girmezler, dillerinden zikir düşmez, çokça ibadet ederler.

Başkaları onları bu hal üzere görmeye âdeta şartlanmıştır, bu sebeple görür görmez Allah'ı hatırlarlar. Hadis-i şerif böyle kimseleri tebcil etmektedir.[1682]

-1263 -7250 -4121 -حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللّهِ بْنُ يُوسُفَ الْجُبَيْرِيُّ. ثَنَا حَمَّادُ بْنُ عِيسَى. ثَنَا مُوسَى بْنُ عُبَيْدَةَ. أَخْبَرَنِي الْقَاسِمُ بْنُ مِهْرَانَ عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ اللّهَ يُحِبُّ عَبْدَهُ الْمُؤْمِنَ الْفَقِيرَ الْمُتَعَفِّفَ أَبَا الْعِيَالِ.فِي الزوائد: فِي إسناده القاسم بن مهران قَالَ العقيليّ: يثبت سماعه من عمران و مُوسَى بن عبيدة متروك .

1263. (4121) (7250)- İmrân İbna Husayn radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Şurası muhakkak ki, Allah Teâla hazretleri, maddeten fakir, çoluk çocuk sahibi olup dilencilik ve haram kazançtan kaçınan mü'min kulunu sever."[1683]

-1264 -7251 -4124 -حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ مَنْصُورٍ. أَنْبأنا أَبُو غَسَّانَ بَهْلُولٌ. ثَنَا مُوسَى بْنُ عُبَيْدَةَ عَنْ عَبْدِ اللّهِ بْنِ دِينَارٍ. عَنْ عَبْدِ اللّهِ بْنِ عُمَرَ؛ قَالَ اشْتَكَى فُقَرَاءُ الْمُهَاجِرِينَ إِلَى رَسُولِ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا فَضَّلَ اللّهُ بِهِ عَلَيْهِمْ أَغْنِيَاءَهُمْ. فَقَالَ: يَا مَعْشَرَ الْفُقَرَاءِ! أَ أَبَشْرُكُمْ أَنَّ فُقَرَاءَ الْمُؤْمِنِينَ يَدْخلُونَ الْجَنَّةَ قَبْلَ أَغْنِيَائِهِمْ بِنِصْفِ يَوْم خَمْسِمِائَةِ عَام.ثُمَّ تَ مُوسَي هذِهِ اŒيَةَ -وَإِنَّ يَوماً عِنْدَ رَبِّكَ كَأَلْفِ سَنَةٍ مِمَّاً تَعُدُّونَ-.فِي الزَّوائد: عَبْدُ اللّه بن دينار لم يسمع من عبد اللّه بن عمر و مُوسَى بن عبيدة ضغيف.-485وَإِنَّ يَوْماً.عِنْدَ رَبِّكَ كَأَلْفِ سَنَةٍ مِمَّا تَعُدُّونَ .

1264. (4124) (7251)- Abdullah İbnu Ömer radıyallahu anh anlatıyor: "Muhacirlerin fakirleri, Allah'ın, zenginleri kendilerinden (mali ibadetler yönüyle) daha üstün kıldığı hususunda dert yandılar. Aleyhissalâtu vesselâm onlara: "Ey fakirler cemaati! Ben sizi, fakir muhacirlerin, cennete zenginlerinden, (dünya ölçüleriyle beşyüz yıl olan) yarım gün önce gireceklerini müjdelemeyeyim mi?" buyurdular."

Bu hadisi rivayet eden Musa rahimehullah şu ayeti okudu: Ve şüphesiz, senin Rabbin katındaki bir gün sizin saymakta olduğunuz bin yıl gibidir" (Hacc 47). [1684]

*** FAKİRLERLE DÜŞÜP KALKMA**

-1265 -7252 -4126 -حَدَّثنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبُو شَيْبَةَ وَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ سَعِيدٍ، قَا: ثَنَا أَبُو خَالِدٍ ا٬حْمَرُ عَنْ يَزِيدَ بْنِ سِنَانٍ عَنْ أَبِي الْمُبَارَكِ عَنْ عَضَاءٍ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ؛ قَالَ: أَحِبُّوا الْمَسَاكِينَ. فإنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ للَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ فِي دُعَائِهِ: اللَّهُمَّ أَحْيِنِي مِسْكِيناً وَأَمِتْنِي مِسْكِيناً وَاحْشُرْنِي فِي زُمْرَةِ الْمَسَاكِينِ.فِي الزوائد: أَبُو المبارك يعرف اسمه وهو مجهول. ويزيد بن سنان ضعيف. والحديث صحيحه الحاكم وعدّه اِبْنِ الجوزي فِي الموضوعات.و قَالَ السيوطي: قَالَ الحافظ صلح الدين بنِ العء: الحديث ضعيف السند لكن يحكم عليه الوضع. وأبو المبارك وإن قَالَ فِيهِ والترمذي: مجهول فقد عرفه اِبْنِ حبان وذكره فِي الثقات. ويزيد بن سنان قَالَ فِيهِ اِبْنِ معين: ليس بشئ. وقَالَ البخاريّ: مقارب الحديث إ أن ابنه مُحَمَّد بم يزيد روى عنه مناكير. و قَالَ أَبُو حاتم: محله الصدق و يحتد به. وباقي رواية مشهورون قَالَ العء: إنه ينتهي بمجموع طرقه إِلَى درجة الصحة. و قَالَ الحافظ اِبْنِ حجر: قد حسنه والترمذي ٬ن له شاهدا .

1265. (4126) (7252)- Ebu Sa'idi'l-Hudrî radıyallahu anh derdi ki: "Fakirleri sevin. Zira ben Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın, dualarında şöyle söylediğini işittim: "Allahım, beni fakir olarak yaşat, fakir olarak ruhumu kabzet, ahirette de fakirler zümresinde haşret."[1685]

-1266 -7253 -4127 -حَدَّثنَا أحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى بْن سَعِيدٍ الْقَطَّانِ. ثَنَا عَمْرُو بْنُ مُحَمَّدٍ الْعَنْقَزِيُّ. ثَنَا أَسْبَاطُ بْنُ نَصْرٍ عَنِ السُّدِّيِّ عَنْ أَبِي سَعْدٍ ا٬زْدِيِّ وَ كَانَ قَارِئَ ا٬زْدِ عَنْ أَبِي الْكَنُودِ عَنْ خَبَّابٍ، فِي قَوْلِهِ تَعالَي »وَ تَطْرُدُ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَاةِ والْعِشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ مَا عَلَيْكَ مِنْ حِسَابِهِمْ مِنْ شَيْءٍ وَمَا مِنْ حِسَابِكَ عَلَيْهِمْ مِنْ شَيْءٍ فَتَطْرُدَهُمْ فَتَكُونَ مَنَ الظَّالِمِينْ.«

قَالَ: جَاءَ ا٬قْرَعُ بْنُ حَابِسٍ التَّمِيمِيُّ وَعُيَيْنَةُ بْنُ حِصْنٍ الْفَزَارِيُّ. فَوَجَدُوا رَسُولَ للَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَعَ صُهَيْبٍ وَبَلٍ وَعَمَّارٍ وَخَبَّابٍ.

قَاعِداً فِي نَاسٍ مِنَ الضُّعَفَاءِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ. فَلَمَّا رَأَوْهُمْ حَوْلَ النَّبِيِّ صَلَّي اللّٰهَ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَقَّرُوهُمْ. فَأَتَوْهُ فَخَلَوْا بِهِ وَ قَالُوا: إِنَّا يُرِيدُ أَنْ تَجْعَلَ لَنَا مِنْكَ مَجْلِساً تَعْرِفُ لنَا بِهِ الْعَرَبُ فَضْلَنَا. فإِنَّ وُفُودَ الْعَرَبِ تَأْتِيكَ فَنَسْتَحْيِ أَنْ تَرَنَا الْعَرَبُ مَعَ هذِهِ ا'َعْبُدُ. فإِذَا نَحْنُ جِئْنَاكَ فَأَقِمْهُمْ عَنْكَ. فإِذَا نَحْنُ فَرَغْنَا فَاقْعُدْ مَعَهُمْ إِنْ شِئْتَ. قَالَ: نَعَمْ قَالُوا: فَاكْتُبْ لَنَا عَلَيْكَ كِتَاباً. قَالَ فَدَعَا بِصَحِيفَةٍ. وَدَعَا عَلِيًّا لِيَكْتُبَ وَنَحْنُ قُعُودٌ فِي نَاحِيَةٍ فَنَزَلَ جِبْرَائِيلُ عَلَيْهِ السَّمُ فَقَالَ: »وَ تَطْرُدُ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَاةِ وَالعَشِيِّ يُرِيدُنو وَجْهَهُ مَا عَلَيْكَ مِنْ حِسَابِهِمْ مِنْ شَيْءٍ وَمَا مِنْ حِسَابِكَ عَلَيْهِمْ مِنْ شَيْءٍ فَتَطْرُدَهُمْ فَتَكُونَ مِنَ الظَّالِمِينَ. وَكَذلِكَ فَتَنَّا بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لِيَقُولُوا أَهؤُءِ مَنَّ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ مِنْ بَيْنِنَا أَلَيْسَ اللّٰهُ بِأَعْلَمَ بِالشَّاكِرِينَ. وَإِذَا جَاءَكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِآيَاتِنَا فَقُلْ سَمٌ عَلَيْكُمْ كَتَبَ رَبُّكُمْ عَلَى نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ......«قَالَ فَدَنَوْنَا مِنْهُ حَتَّى وَضَعْنَا رُكَبَنَا عَلَى رُكْبَتِهِ، وَ كَانَ رَسُولُ للّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَجْلِسُ مَعَنَا فإِذَا أَرَادَ أَنْ يَقُومَ قَامَ وَتَرَكَنَا. فَأَنْزَلَ اللّٰهُ »وَاصْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ وَ تَعْدُ عَيْنَاكَ عَنْهُمْ« وَ تُجَالِسِ 'شْرَافَ »تُرِيدُ زِينَةَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَ تُطِعْ مَنْ أَغْفَلْنَا قَلْبَهُ عَنْ ذِكْرِنَا.« يَعْنِىعُيَيْنَةَ وَا'قْرَعَ »وَاتَّبَعَ هَوَاهُ وَكَانَ أَمْرَهُ فُرُطاً «قَالَ هَكَاً» قَالَ: أَمْرُ عُيَيْنَةَ وَا'قْرَعِ. ثُمَّ ضَرَبَ لَهُمْ مَثَلَ الرَّجُلَيْنِ وَمَثَلَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا. قَالَ خَبَّابٌ: فَكُنَّا نَقْعُدُ مَعَ النَّبِيِّ فإِذَا بَلَغْنَا السَّاعَةَ الَّتِي يَقُومُ فِيهَا قُمْنَا وَتَرَكْنَاهُ حَتَّى يَقُومَ.فِي الزوائد: إسناده صحيح، و رِجَالُهُ ثقات. وقد روى مسلم والنسائي والمصنف بعضه من حديث سعد اِبْنِ أَبِي وقاس.-685-وَ تَطْرُدُ الَّذِينَ يَدْعُونَ .

1266. (4127) (7253)- Habbâb radıyallahu anh "(Akşam, sabah, Rablerinin rızasını dileyerek O'na dua edenleri yanından kovma. Onların hesabı senden sorulmayacaktır, senin hesabın da onlara sorulmayacaktır, öyleyse onları kovup da zalimlerden olma" (En'am 52) mealindeki ayetle, ilgili olarak şunu anlattı: "Akra' İbnu Habis et-Temîmî ve Uyeyne İbnu Hısn el-Fezâri Resûlullah'ın yanına geldiler. Aleyhissalâtu vesselâm'ı Suheyb, Bilâl, Ammâr ve Habbâb gibi zayıf müslümanlarla oturmuş buldular. (Bu gariban takımını) Resûlullah'ın etrafında görünce onları küçümseyip hakir gördüler. Aleyhissalâtu vesselâm'a

yaklaşıp başbaşa kaldılar (yani biz bir kenara çekildik). Onlar: "Biz, senin bize hususi bir sohbet oturumu ayırmanı isteriz, tâ ki Araplar bizim üstünlüğümüzü tanısınlar. Zira sana (her taraftaki) Araplardan (durmadan) heyetler geliyor. Onların bizi bu (değersiz) köle bozuntularıyla beraber görmelerinden utanıyoruz. Şu halde, her ne zaman biz sana gelirsek, onları yanından kaldır. Biz gidince, dilersen yine onlarla beraber ol!" dediler. Aleyhissalâtu vesselâm da: "Pekala!" diye cevap verdi. Bunun üzerine onlar: "Bu teklifimizi bir yazı ile de tevsik et" dediler."

(Habbab) der ki: "Aleyhissalâtu vesselâm hemen bir kağıt istedi, yazması için Ali radıyallahu anh'ı çağırdı. Biz hâla bir kenarda oturmuş duruyorduk. Derken Cibril aleyhisselâm indi ve şu vahyi getirdi. (Meâlen): "Sabah akşam Rablerinin rızasını isteyerek O'na yalvaranları kovma. Onların hesabından sana bir sorumluluk yoktur. Senin hesabından da onlara bir sorumluluk yoktur ki onları kovarak zulmedenlerden olasın" (En'am 52). Ayet-i kerime daha sonra Akra' İbnu Hâbis ve Uyeyne İbnu Hısn'ı zikrederek devam etti: "Böylece, "Aramızdan Allah bunlara mı iyilikte bulundu?" demeleri için onları birbiriyle imtihan ettik. Allah şükredenleri iyi bilen değil midir?" (En'am 53). Ayet şöyle devam etti: Ey Muhammed) ayetlerimize iman edenler sana gelince: "Size selam olsun!" de. Rabbiniz, sizden kim bilmeyerek fenalık işler de arkasından tevbe eder ve nefsini düzeltirse, ona rahmet etmeyi kendi üzerine almıştır" (En'am 54).

Habbâb devamla der ki: "Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm'a yaklaştık, öyle ki dizlerimizi dizlerinin üzerine koyduk. Aleyhissalâtu vesselâm bizimle oturdu. Kalkıp gitmek istediği zaman doğrulur ve bizi öyle terkederdi. Bunun üzerine aziz ve celil olan Allah şu vahyi indirdi: "(Sabah-akşam Rablerinin rızasını dileyerek O'na yalvaranlarla beraber sende sabret. Dünya hayatının güzelliklerini isteyerek gözlerini o kimselerden ayırma -yani eşraf ile beraber oturma-. Bizi anmasını kendilerine unutturduğumuz yani - Uyeyne ve Akra' - ve işinde aşırı giderek hevesine uyan kimseye uyma" (Kehf 28). Sonra onlara (yani mü'minlere ve kafirlere iki kişinin misalini (Kehf 32-44) ve dünya hayatının misalini (Kehf 45) getirdi (yani mezkur ayetleri bu maksatla inzal buyurdu).

Habbâb der ki: "(Bu hâdiseden sonra) biz (zayıf takımdan olan sahabiler) Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'la beraber otururduk. Aleyhissalâtu vesselâm'ın kalkma saati gelince, O'nun kalkması için önce biz onu terkederdik." [1686]

1267- 7254- 4129- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ و أَبُو كُرَيْبٍ قَا: ثَنَا بَكْرُ

بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ. ثَنَا عِيسَى بْنُ الْمُخْتَارِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي لَيْلَى عَنْ عَطِيَّةَ الْعَوْفِيِّ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ عَنْ رَسُولِ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ؛ أَنَّهُ قَالَ: وَيْلٌ لِلْمُكْثِرِينَ. إِ مَنْ قَالَ بِالْمَالِ هكذَا وَ هكذَا وَهَكَذَا وَهَكَذَا أَرْبَعٌ: عَنْ يَمِينِهِ وَعَنْ شِمَالِهِ وَمِنْ قُدَّامِهِ وَمِنْ وَرَائِهِ.فِي الزوائد: عطية العوفي والراوي عنه ضعيفان. ورواه إمام أحمد فِي مسنده عن مُحَمَّد بن عبيدة عن ا٬عمش عن عطية به .

1267. (4129) (7254)- Ebu Saidi'l-Hudri radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Malı şöyle şöyle, şöyle ve şöyle dağıtanlar hariç dünyalığı çok kazananlara yazıklar olsun!" "Şöyle!" kelimesini Resûlullah dört kere tekrar etti. Bunlarla "sağından, solundan, önünden ve arkasından (hayır için harcayanlar" demek istedi)."[1687]

-1268 -7255 -4130 حَدَّثنَا الْعَبَّاسُ بْنُ عَبْدِ الْعَظِيمِ الْعَنْبَرِيِّ. ثَنَا النَّضْرُبْنُ مُحَمَّدٍ. ثَنَا عِكْرِمَةُ بْنُ عَمَّارٍ. حَدَّثَنِي أَبُو زُمَيْلٍ هُوَ سِمَاكٍ عَنْ مَلِكِ بْنَ مَرْثَدٍ الْحَنَفِيِّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي ذَرٍّ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ا٬كْثَرُونَ هُمُ ا٬سْفَلُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ. إِ مَنْ قَالَ بِالْمَالِ هكذَا وَ هكذَا ، وَكَسَبَهُ مِنْ طَيِّبٍ.فِي الزوائد: إسناده صحيح، رِجَالُهُ ثقات .

1268. (4130) (7255)- Ebu Zerr radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "(Bu dünyada malca) en çok olanlar, Kıyamet günü en aşağıda olacaklardır. Ancak malı şöyle şöyle (bol bol) harcayanlar ve onu temiz yoldan kazananlar hariç." [1688]

-1269 -7256 -4131 حَدَّثنَا يَحْيَى بْنُ حَكِيمٍ. ثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ الْقَطَّانُ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَجْنَ عَنْ أبِيهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ا٬كْثَرُونَ هُمُ ا٬سْفَلُونَ إِ مَنْ قَالَ هكذَا وَ هكذَا و هكذَا ثَثاً.فِي الزوائد: إسناده صحيح رِجَالُهُ ثقات .

1269. (4131) (7256)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor. "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Dünyalığı en çok olanlar (âhirette rütbece) en aşağı olacaklardır. Ancak, malı şöyle şöyle şöyle (hayır yolunda) harcayanlar hariç."[1689]

1270- 7257- 4132- حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ حُمَيْدِ بْنِ كَاسِبٍ. ثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِي سُهَيْلِ بْنِ مَالِكٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ أَنَّ النَّبِيّ صَلَّى اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: مَا أُحِبُّ أَنَّ أُحُداً عِنْدِي ذَهَباً. فَتَأتِي عَلَىَّ ثَالِثَةٌ وَعِنْدِي مِنْهُ شَيْءٌ إِلَّا شَيْءٌ أَرْصُدُهُ فِي قَضَاءِ دَيْنٍ.فِي الزوائد: إسناده حسن. ويعقوب بن حميد مختلف فِيهِ. وأبو سهل اسمه نافع بن مالك بن أَبِي عامر ا'صبحي عم مالك بن أنس .

1270. (4132) (7257)- Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Yanımda Uhud dağı kadar altınım olup da ondan bir miktar yanımda kaldığı halde (iki gün geçip) üçüncü bir gecenin gelmesini sevmem. Bir borcu ödemek üzere (o altından) saklayacağım miktar hariç."[1690]

1271- 7258- 4133- حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ. ثَنَا صَدَقَةُ بْنُ خَالِدٍ. ثنَا يَزِيدُ بْنُ أَبِي مَرْيَمَ عَنْ عُبَيْدِ اللّهِ، مُسْلِمُ بْنِ مِشْكَم عَنْ عَمْرِو بْنِ غَيْنَ الثَّقَفِيِّ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: اللَّهُمَّ! مَنْ آمَنَ بِي وَصَدَّقَنِي وَعَلِمَ أَنَّ مَا جِئْتُ بِهِ هُوَ الْحَقُّ مِنْ عِنْدِكَ فَأَقْلِلْ مَالَهُ وَوَلَدَهُ وَحَبِّبْ إِلَيْهِ لِقَاءَكَ وَعَجِّلْ لَهُ الْقَضَاءَ وَمَنْ لَمْ يُؤْمِنْ بِي وَلَمْ يُصَدِّقْنِي وَلَمْ يَعْلَمْ أَنَّ مَا جِئْتُ بِهِ هُوَ الْحَقُّ مِنْ عِنْدَكَ فَأَكْثِرْ مَالَهُ وَوَلَدَهُ وَأَطِلْ عُمَرَهُ .
فِي الزوائد: رجال ا''سناد ثقات. وهو مرسل. و قَالَ: لم يخرج اِبْنِ ماجة لعمرو هَذَا غير هَذَا الحديث. وليس له شئ فِي بقبة الكتب الستة .

1271. (4133) (7258)- Amr İbnu Gaylân es-Sakafî radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Ey Allahım! Kim bana inanır, beni tasdik eder, ve her ne getirmiş isem onun senin yüce katından olduğunu ve hak olduğunu bilirse, ona az mal, az evlat ver, ona, sana kavuşmayı sevdir ve ölümünü çabuklaştır. Kim de bana inanmaz ve beni tasdik etmezse malını ve evladını çok kıl, ömrünü de uzat."[1691]

AÇIKLAMA:

Bu hadisin mürsel yani senedinde kopukluk bulunduğu ve dolayısıyla zayıf olduğu, ayrıca Râvi Amr'ın ne İbnu Mâce ve ne de öbür Kütüb-i Sitte mecmualarında bir başka rivayetinin bulunmadığı belirtilmiştir. diğer taraftan ihtiva ettiği hüküm yönüyle de sahih hadislere muhalefeti sebebiyle hadisin münkerliği mevzubahistir. Zira sahih hadislerde çok evlat edinmeye teşvikten başka, hayırlı mal, hayırla geçen uzun ömür de övülmüştür. Bu sebeple hadisin gerçekten Resûlullah Aleyhissalâtu vesselâm'dan varid etmiş olması halinde, muhatabın ve içinde bulunulan şartların kayıtlarıyla kayıtlamak gerekir. Aksi halde, sözgelimi, Hz. Enes'e bol mal, çok evlat, uzun ömür için Efendimizin yaptığı dua manasız kalırdı. Mesela şayet mü'min kişi çok mal sahibi ve fakat onun hakkını vermesini sağlayacak ilimden mahrumsa veya ruhunda cimrilik, hisset, dünyaya tamahkarlık damarı kavî ise, fakirlik; keza çocuğu çok, fakat terbiyelerini veremeyecek şekilde ilmen, bedenen, maddeten âciz ise, az evlat; şu anda salih amel üzere olmakla beraber, bir kısım eksiklikleri, mizaçtan gelen zaafları, hızla değişen içtimaî-siyasî şartlar sebebiyle sonuna kadar bu istikamette gitmesinden korkulan bir kimse ise, âcil bir ölüm güzel olabilir. Bunların aksi durumda olan, dünyayı ahiret için yaşamayı ideal edinmiş şuurlu bir müslüman için çok mal fevkalâde mühim bir hayır kaynağıdır, terbiyesi iyi verilen evladlar da öyle. Birer İslâm mücahidi olacak bu evlatlar, babanın ve ananın amel defterini fevkalade kabartacaktır, çok sayıda sadaka-i cariye hükmüne geçecektir. Hele uzun ömür! İhtiyarlık dönemi hastalıklı geçse bile uhrevî kazancın artma vesilesidir. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm dünyada mü'minin telaffuz ettiği her bir zikir kelamının uhrevî bir ağaç ve meyve olduğunu, kişinin ebedi hayattaki manevî mertebesini yücelttiğini belirtir. Bu çeşit ifadeler, dünya hayatına -ahiret adına- sahip çıkmaya teşviktir. Hadisleri daima farklı muhataplar, farklı şartlar çerçevesinde anlamak gerekir, bu, kişiyi

ifrat ve tefritten korur. [1692]

1272- 7259- 4134- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا عَفَّانُ. ثنا غَسَّانُ بْنُ بُرْزِينَ وَحَدَّثنَا عَبْدُ اللّهِ بْنُ مُعَاوِيَةَ الْجُمَحِيُّ. ثنَا غَسَّانُ بْنُ بُرْزِينَ. ثَنَا سَيَّارُ بْنُ سَمَةَ عَنِ الْبَرَاءِ السَّلِيطِيِّ عَنْ نُقَادَةَ ا'سَدِيِّ؛ قَالَ: بَعَثَنِي رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى رَجُلٍ يَسْتَمْنِحُهُ نَاقَةً فَرَدَّهُ. ثُمَّ بَعَثَنِي إِلَى رَجُلٍ أخَرَ. فَأرْسلَ إِلَيْهِ بِنَاقَةٍ. فَلَمَّا أَبْصَرَنَا رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: اللَّهُمَّ! بَارِكْ فِيهَا وَفِيمَنْ بَعَثَ بِهَا.قَالَ نُقَادَةُ: فَقُلْتُ لِرَسُولِ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: وَفِيمَنْ جَاءَ بِهَا. قَالَ: وَفِيمَنْ جَاءَ بِهَا ثُمَّ أمَرَ بِهَا فَحُلِبَتْ فَدَرَّتْ. فَقَالَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: اللَّهُمَّ أَكْثِرْ مَالَ فن لِلْمَانِعِ ا'وَّلِ وَاجْعَلْ رِزْقَ فنٍ يَوْمَا بِيوم. لِلَّذِينَ بَعَثَ بِالنَّاقَةِ.فِي الزوائد: فِي إسناده البراء، قد ذكره اِبْنِ حبان فِي الثِّقَات. و قَالَ الذهبي: مجهول. وباقي رجال ا''سناد ثقات. و قَالَ: ليس لنقاده شئ فِي بقية الكتب الستة سوى هَذَا الحديث الَّذِي انفرد به اِبْنِ ماجة .

1272. (4134) (7259)- Nükâde el-Esedî radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm beni, bir adama göndererek onun dişi devesini meniha olarak (bir müddet sütünden istifade etmek için) istedi. Adam talebi kabul etmedi. Bunun üzerine, Aleyhissalâtu vesselâm bir başka adama (aynı maksatla) yolladı. Bu zât, Efendimize sağmal bir deve yolladı. Resûlullah deveye bakınca: "Allahım, deveyi onu göndereni mübarek kıl!" diye dua buyurdu."
Nükâde der ki: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a: "Onu getireni de (deyin)" dedim. Aleyhissalâtu vesselâm: "Onu getireni de (mübarek kıl)" dedi. Sonra devenin sağılmasını emretti. Deve sağıldı fakat derhal yine memeleri süt doldu. Resûlullah: "Allahım, falanın malını çoğalt!" diye, önce reddeden kimse için de dua etti. Devesini gönderen için de: "Allahım, falanın rızkını gün be gün eyle" diye dua etti."[1693]

*** KANAAT**

1273- 7260- 4140- حَدَّثنَا بْنُ عَبْدِ اللّٰهِ بْنُ نُمَيْرٍ. ثَنَا أَبِي وَيَعْلَيَ عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ أَبِي خَالِدٍ عَنْ نُفَيْعٍ عَنْ أنَسٍ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَا مِنْ غَنِيٍّ وَ فَقِيرٍ إِ َّ وَدَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أنَّهُ أتِي مِنَ الدُّنْيَا قُوتاً .
قَالَ السيوطي: هَذَا الحديث أورده اِبْنِ الجوزي فِي الموضوعات. وأعله بنفيع فإنه متروك. وهو مخرج فِي مسند أحمد. وله شاهد بم حديث اِبْنِ مسعود أخرجه الخطيب فِي تاريخه .

1273. (4140) (7260)- Hz. Enes radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kıyamet günü, dünyada iken yetecek kadar rızık verilmiş olmasını temenni etmeyecek ne fakir ne de zengin olacaktır." [1694]

*** HZ. PEYGAMBERİN AİLESİNİN MAİŞETİ**

-1274 -7561 -4145 -حَدَّثنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثنَا يَزِيدُ بْنُ هارُونَ. ثنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَمْرٍو عَنْ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ عَائِشَةَ؛ قَالَتْ: لَقَدْ كَانَ يَأتِي عَلى آلِ مُحَمَّدٍ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الشَّهْرُ مَا يُرَى فِي بَيْتٍ مِنْ بُيُوتِهِ الدُّخَانُ.قُلْتُ: فَمَا كَانَ طَعَامُهُمْ؟ قَالَتِ: ا٬سْوَدَانِ: التَّمْرُ وَالْمَاءُ. غَيْرَ أَنَّهُ كَانَ لَنَا جيرانٌ مِنَ ا٬نْصَارِ جِيرَانُ صِدْقٍ. وَكَانَتْ لَهُم رِبَائِبُ. فَكَانُوا يَبْعَثُونَ إِلَيْهِ أَلْبَانَهَا. قَالَ مُحَمَّدٌ: وَ كَانُوا تِسْعَةَ أَبْيَاتٍ.فِي الزوائد: إسناده صحيح رِجَالُهُ ثقات. وقد روى مسلم بعضه من هَذَا الوجه .

1274. (4145) (7261)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "ÂI-i Muhammed aleyhissalâtu vesselâm'ın, bazan bir ay geçer, hücrelerinin hiçbirinde ateş yanmazdı.

Hz. Aişe'nin ravisi Ebu Seleme der ki: "Ben Aişe radıyallahu anhâ'dan sordum: "Öyleyse bu esnada ne yerlerdi?" Şu cevabı verdi:

"İki siyah: Hurma ve su! Ancak, Ensardan komşularınız vardı. Onlar sadâkatli komşulardı. Onların sağmal hayvanları vardı. Bunlar hayvanlarının sütünden Aleyhissalâtu vesselâm'a gönderirlerdi. (O, bize de içirirdi)" dedi. Muhammed (İbnu Mâce) der ki: "Ve onlar (yani Hz. Peygamber'in hücreleri) dokuz taneydi." [1695]

-1275 -7262 -4147 -حَدَّثنَا أَحْمَدُ بْنُ مَنِيعٍ. ثنَا الْحَسَنُ بْنُ مُوسَى. أَنْبَأنَا شَيْبَانُ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَنَسِ ابْنِ مَالِكٍ؛ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ للَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ مِرَاراً: وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ! مَا أَصْبَحَ عِنْدَ آلِ مُحَمَّدٍ صَاعُ حَبٍّ وَ صَاعُ تَمْرٍ. وَإِنَّ لَهُ يَوْمَئِذٍ تِسْعَ نِسْوَةٍ .

فِي الزوائد: هَذَا إسناد صحيح. رِجَالُهُ ثقات. ورواه اِبْنِ حبان فِي صحيحه من طريق أبان العطار عن قتادة به قلت: وأصل الحديث رواه البخاري فِي صحيح فِي كتاب البيع. واختلف شراحه فِي أنه موقوف أو مرفوع لكن رواية المصنف ترد عَلَى من قَالَ بوقفه عن أنس .

1275. (4147) (7262)- Hz. Enes İbnu Mâlik radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm tekrar tekrar buyurdular ki: "Muhammed'in nefsini elinde tutan Zat-ı Zülcelâl'e yemin olsun ki, Âl-i Muhammed'de hiçbir zaman akşamdan sabaha bir sa' miktarında ne zahire ne de kuru hurma bulunmuştur."

Halbuki o sıralarda Aleyhissalâtu vesselâm'ın dokuz zevceleri vardı."[1696]

1276- 7263- 4148- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى. ثَنَا أَبُو الْمُغِيرَةِ. ثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْمَسْعُودِيِّ عَنْ عَلْثِيِّ بْنِ بَذِيمَةَ عَنْ أَبِي عُبَيْدَةَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَا أَصْبَحَ فِي آلِ مُحَمَّدٍ إِ َّ مُدٌّ مِنْ طَعَامٍ أَوْ مَا أَصْبَحَ فِي آلِ مُحَمَّدٍ مُدٌّ مِنْ طَعَامٍ.فِي الزوائد: هَذَا إسناد رجاله ثقات. وأبو المغيرة اسمه عبد القدوس بن حجاج الخونى .

1276. (4148) (7263)- Abdullah İbnu Mesud radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Al-i Muhammed'de ancak bir nüdd miktarı yiyecek maddesi sabahlamıştır" veya "Al-i Muhammed'de bir nüdd yiyecek (bile) sabahlamadı" buyurdular."[1697]

1277. (4149) (7264)- Süleymân İbnu Surad radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bize geldi ve bir yiyecek (ikramına) gücümüz yetmeksizin -veya bir yiyeceğe gücü yetmeksizin- üç gece kaldık."[1698]

1278- 7265- 4150- حَدَّثَنَا سُوَيْدُ بْنُ سَعِيدٍ. ثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُسْهِرٍ عَنِ ا‘عْمَشِ عَنْ أَبِي صَالِحٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: أُتِيَ رَسُولُ للَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْماً بِطَعَامٍ سُخْنٍ. فَأَكَلَ فَلَمَّا فَرَغَ قَالَ: الْحَدْ اللَّهِ! مَا دَخَلَ بَطَنِي طَعَامٌ سُخْنٌ مُنْذُ كذَا وَ كَذَا.فِي الزوائد: إسناده حسن. وسويد مختلف فِيهِ .

1278. (4150) (7265)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah

aleyhissalâtu vesselâm'a bir gün sıcak bir yemek getirilmişti. Yedi ve yemekten çıkınca: "Elhamdülillah, şu şu vakitten beri mideme sıcak bir yemek girmemişti" buyurdu."[1699]

*** ÂL-İ MUHAMMED'İN YATAĞI**

1279- 7266- 4154- حَدَّثنَا مُحَمَّدُ بْنُ طَرِيفٍ وَإِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ حَبِيبٍ، قَاَ: ثنَا مُحَمَّدُ بْنُ فُضَيْلٍ عَنْ مُجَالِدٍ عَنْ عَامِرٍ عَنِ الْحَارِثِ عَنْ عَلِيٍّ؛ قَالَ: أُهْدِيَتِ ابْنَةُ رَسُولِ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَيَّ. فَمَا كَانَ فِرَاشُنَا لَيْلَةَ أُهْدِيَتْ إِ َّمَسْكَ كَبْشٍ.فِي الزوائد: فِي إسناده الحارث ومجالد وهما ضعيفان .

1279. (4154) (7266)- Hz. Ali radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın kızı (Fatıma gerdek gecesi) bana gönderildi. Onun gönderildiği gece yatağımız koyun derisinden başka bir şey değildi."[1700]

1280- 7267- 4161- حَدَّثنَا الْعَبَّاسُ بْنُ عُثْمَانَ الدِّمَشْقِيُّ. ثنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ. ثنَا عِيسَى بْنُ عَبْدِا ٔعْلَى ابْنِ أَبِي فَرْوَةَ. حَدَّثنِي إِسْحَاقُ بْنُ أَبِي طَلْحَةَ عَنْ ًأنَسٍ؛ قَالَ: مَرَّ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِقُبَّةٍ على بَابِ رَجُلٍ مِنَ ا ٔنْصَارِ. فَقَالَ؟مَا هذِهِ؟ قَالُوا: قُبَّةٌ بَنَاهَا فَنٌ. قَالَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: كُلُّ مَالٍ يَكُونُ هكذَا فَهُوَ وَبَالٌ علي صَاحِبِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ. فَبَلَغَ ا ٔنْصَارِيَّ ذلِكَ. فَوَضَعَهَا. فَمَرَّ النَّبِيُّ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعْدُ. فَلَمْ يَرَهَا فَسَأَلَ عَنْهَا فَأُخْبِرَ أَنَّهُ وَضَعَهَا لِمَا بَلَغَهُ عَنْكَ. فَقَالَ: يَرْحَمُهُ اللّهُ! يَرْحَمُهُ اللّهُ!فِي الزوائد: فِي إسناده عيسى بن عبد ا ٔعلى، لم أر من جرّحه و من وثقه. وباقي رجال ا ٔسناد ثقات. ورواه أَبُو دَاوُد فِي سننه بغير هَذَا اللفظ من هَذَا الوجه .

1280. (4161) (7267)- Hz. Enes radıyallahu anh anlatıyor. "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, Ensâr'dan bir zâtın kapısının üstüne yaptırdığı bir kubbe gördü. Bu nedir?" diye sordu. "Bu falancanın inşa ettirdiği bir kubbedir!" dediler. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm: "Böyle sarfedilen her mal, Kıyamet günü sahibine bir vebaldir!" buyurdular. Bu söz Ensari'ye ulaşmıştı. Kubbe'yi hemen yıktı. Sonra, Aleyhissalâtu vesselâm oradan tekrar geçti, fakat kubbeyi göremedi, akıbetini sordu. "Sizin söylediğiniz kendisine ulaşınca yıktı" denildi. Bunun üzerine Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm: "Allah ona rahmet kılsın,

Allah ona rahmet kılsın!" diye dua buyurdular."[1701]

*** TEVEKKÜL VE YAKIN**

1281- 7268- 4165- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ عَنِ الأَعْمَشِ عَنْ سَلاَّمٍ -ابْنِ شُرَحْبِيلَ- أَبِي شُرَحْبِيلَ عَنْ حَبَّةَ وَسَوَاءِ ابْنَيْ خَالِدٍ؛ قَالاَ: دَخَلْنَا عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ يُعَالِجُ شَيْئاً. فَأَعَنَّاهُ عَلَيْهِ. فَقَالَ: لاَ تَيْأَسَا مِنَ الرِّزْقِ مَا تَهَزَّزَتْ رُؤُسُكَا. فإِنَّ الإِنْسَانَ تَلِدُهُ أُمُّهُ أَحْمَرَ لَيْسَ عَلَيْهِ قِشْرٌ. ثُمَّ يَرْزُقُهُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ.فِي الزوائد: إسناده صحيح. وسلام بن شرحبيل ذكره ابْنِ حبان فِي الثقات. ولم أر من تكلم فِيهِ وباقي رجال الإسناد ثقات .

1281. (4165) (7268)- Halid'in oğulları Habbe ve Sevâ radıyallahu anhümâ anlatıyor. "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bir şey tamir etmekte iken yanına girdik. O işte kendisine yardım ettik. "Başlarınız kımıldadığı müddetçe rızık hususunda yeise düşmeyin. Zira insanı annesi kıpkızıl, üzerinde hiçbir şey olmadığı halde doğurur, sonra aziz ve celil olan Allah onu her çeşit rızıkla rızıklandırır" buyurdular."[1702]

1282- 7269- 4166- حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ مَنْصُورٍ. أَنْبَأَنَا أَبُو شُعَيْبٍ صَالِحُ بْنُ زُرَيْقٍ الْعَطَّارُ. ثَنَا سَعِيدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْجُمَحِيُّ عَنْ مُوسَى بْنِ عَلِيِّ بْنِ رَبَاحٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ لِلَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ مِنْ قَلْبِ ابْنِ آدَمَ بِكُلِّ وَادٍ شُعْبَةً. فَمَنِ اتَّبَعَ قَلْبُهُ الشُّعَبَ كُلَّهَا لَمْ يُبَالِ اللَّهِ بِأَيِّ وَادٍ أَهْلَكَهُ. وَمَنْ تَوَكَّلَ عَلى اللَّهِ كَفَاهُ التَّشَعُّبَ.فِي الزوائد: إسناده ضعيف. وصالح بن رزيق ليس له إلا هَذَا الحديث. قَالَ فِي الميزان: حديث منكر .

1282. (4166) (7269)- Amr İbnu'l-As radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Şüphesiz, her derede, âdemoğlunun kalbinden bir parça bulunur (yani kalp her şeye karşı bir ilgi duyar). Öyleyse kimin kalbi bütün parçalara ilgi duyarsa, Allah onun hangi vadide helak olacağına hiç aldırmaz. Kim de Allah'a tevekkül ederse, kalbinin her şeye (ilgi

kurarak dağılmasını önlemek için) Allah ona yeter."[1703]

*** HİKMET**

-1283 -7270 -4171 -حَدَّثنَا مُحَمَّدُ بْنُ زِيَادٍ.ثَنَا الْفُضَيْلُ بْنُ سُلَيْمَانَ. ثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُثْمَانَ بْنِ خُشَيْمٍ عُثْمَانُ بْنُ جُبَيْرٍ مَوْلىَ أَبِي أَيُّوبَ عَنْ أَبِي أَيُّوبَ؛ قَالَ جَاءَ رَجُلٌ إِلىِ النَّبِيِّ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: يَا رَسُولِ لِلَّهِ! عَلِّمْنِى وَأَوْجِزْ قَالَ: إِذَا قُمْتَ فِي صَتِلِكَ فَصَلِّ صَةَ مُوَدِّعٍ. وَ تَكَلَّمْ بِكَمٍ تَعْتَذِرُ مِنْهُ. وَأَجْمِعِ الْيَأْسَ عَمَّا فِي أَيْدِي النَّاسِ.فِي الزوائد: إسناد ضعيف وعثمان بنِ جبير قَال الذهبي فِي الطبقات: مجهول. وذكره اِبْنِ حبان فِي الثقات. و قَالَ البخاري وأبو حاتم: روى عن أبيه عن جده عن أيوب قلت: لكن كون الحديث من أوجز الكلمات وأجمعها الحكمة يدلعَلي قربه للثبوت فليتأمل .

1283. (4171) (7270)- Hz. Ebu Eyyub radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a bir adam gelerek: "Ey Allah'ın Resulü! Bana (dini) öğret ve fakat çok özlü olsun!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Namazına kalktığın vakit (dünyaya) veda edenin (namazı gibi) namaz kıl. Sonradan (pişman olup) özür dileyeceğin söz söyleme. İnsanların elinde bulunan (dünyalık şeylerden) ümidini kesmeye azmet!" buyurdular."[1704]

-1284 -7271 -4172 -حَدَّثنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا الْحَسَنُ بْنُ مُوسَى عَنْ حَمَّادِ بْنِ سَلَمَةَ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ زَيْدٍ عَنْ اوْسِ بْنِ خَالِدٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ لِلَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَثَلُ الَّذِي يَجْلِسُ يَسْمَعُ الْحِكْمَةَ ثُمَّ يُحَدِّثُ عَنْ صَاحِبِهِ إِّ بِشَرِّ مَا يَسْمَعُ كَمَثَلِ رَجُلٍ اتَى رَاعِياً، فَقَالَ: يَا رَاعِي! أَجْزِرْنِي شَاةً مِنْ غَنَمِكَ. قَالَ: اذْهَبْ فَخُذْ بَأُذُنِ خَيْرِهَا. فَذَهَبَ فَاخَذَ بِأُذِنِ كَلْبِ الغَنَمِ. قَالَ أَبُو الْحَسَنِ بْنُ سَلَمَةَ: ثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ. ثَنَا مُوسَى ثَنَا خَمَّادٌ فَذَكَرَ نَحْوَهُ وَقَالَ فِيهِ بِأُذُنِ خَيْرِهَا شَاةً.فِي الزوائد: هَذَا إسناده ضعيف من الطرفين الطرقين ٔن مدار ا٘سند علي عليّ بن زيد بن جدعان وهو ضعيف .

1284. (4172) (7271)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah

aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Bir meclise oturup hikmetli söz dinleyip, sonra bu meclisten bahsederken işittiği şeylerin sadece kötü kısımlarını anlatan bir kimsenin misali, bir çobana gelip: "Ey çoban, süründen bana bir koyun kes!" deyince, çobandan: "Git en iyisinin kulağından tut al" iznine rağmen gidip sürünün köpeğinin kulağından tutan adamın misalidir."

Ebu'l-Hasen İbnu Seleme de bu hadisin bir mislini rivayet etmiş, ancak rivayette şu farklılığa yer vermiştir: "Sürünün en iyi koyununun kulağını tut."[1705]

*** ALÇAK GÖNÜLLÜ OLMA**

-1285 -7272 -4175 -حَدَّثنَا عَبْدُاللّهِ بْنُ سَعِيدٍ وَهارُونُ بْنُ إسْحَاقَ؛ قَاَ: ثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ الْمُحَارِبِيُّ عَنْ عَطَاءِ بْنِ السَّائِبِ عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يَقُولُ اللّهُ سُبْحَانَهُ. الْكِبْرِيَاءُ رِدَائِى وَالْعَظَمَةُ إزَارِي. فَمَنْ نَازَعَنِي وَاحِداً مِنْهُمَا أَلْقَيْتُهُ فِي النَّارِ.فِي الزوائد: رِجَالُهُ ثقات. إ أن عطاء بن السائب اختلط والمحاربين هلي روى عنه قبل اختط أو بعده؟

1285. (4175) (7272)- İbnu Abbâs radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Allah Teâla hazretleri buyurdular ki: "Büyüklük benim ridamdır, azamet de benim izarımdır. Kim, bunlardan birinde benimle iddialaşmaya kalkarsa, onu cehenneme atarım."[1706]

-1286 -7273 -4176 -حَدَّثنَا حَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَى. ثنَا ابْنُ وَهْبٍ. أَخْبَرَنِي عَمْرُو بْنُ الْحَارِثِ؛ أَنَّ دَرَّاجًا حَدَّثَهُ عَنْ أَبِي الْهَيْثَمِ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ عَنْ رَسُولِ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: مَنْ يَتَوَاضَعُ لِلّهِ سُبْحَانَهُ دَرَجَةً يَرْفَعْهُ اللّهُ بِهِ دَرَجَةً. وَمَنْ يَتَكَبَّرُ عَلَى اللّهِ دَرَجَةً يَضَعْهُ اللّهُ بِهِ دَرَجَةً حَتَّى يَجْعَلَهُ فِي أَسْفَلِ السَّافِلِينَ .

فِي الزوائد: هذا إسناده ضعيف. ودراج بن سمعان أَبُو السمح المصريّ وإن وثقه اِبْنِ معين فقد قَالَ أَبُو داود وغيره: مستقيم إ ما كَانَ عن أَبِي الهيثم. وقَالَ اِبْنِ عديّ: عامة أحاديث دراج مما يتابع عليه وضعفه أَبُو حاتم والنسائي والدارقطنيّ .

1286. (4176) (7273)- Ebu Sa'îdi'l-Hudrî radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kim Allah Teâla hazretlerinin rızası için bir derece tevazu izhar eder (alçak gönüllü) olursa, Allah, onu bu sebeple, bir derece yükseltir. Kim de Allah'a bir derece kibirde bulunursa, Allah da onu bu sebeple bir derece alçaltır, böylece onu esfel-i safilîne (aşağıların aşağısına)

atar."[1707]

-1287 -7274 -4177 -حَدَّثنَا نَصْرُ بْنُ عَلِيِّ. ثنَا عَبْدُ الصَّمَدِ وَسَلْمُ بْنُ قُتَيْبَةَ؛ قَاَ: ثنَا شُعْبَةَ عَنْ عَلِيُّ اِبْنِ زَيْدٍ عَنْ أنَسِ بْنِ مَالِكٍ؛ قَالَ: إنْ كَانَتِ ا؛مَةَ مِنْ أهْلِ الْمَدِينَةِ لَتَأخُذَ بِيَدِ رَسُولِ للَّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَمَا يَنْزِعُ يَدَهُ مِنْ يَدِهَا حَتَّى تَذْهَبَ بِهِ حَيْثُ شَاءَتْ مِنَ الْمَدِينَةِ فِي حَجَاتِهَا. فِي الزوائد: فِي إسناده عليّ بن زيد جدعان ضعيف.-306- مَنْ تَوَاضَعَ رَفَعَهُ اللّهُ.كُنْ عِنْدَ النَّاسِ.فَرْداً مِنَ النَّاسِ.-506- مَنْ تَوَاضَعَ رَفَعَهُ اللّهُ وَمَنْ تَكَبَّرَ وَضَعَهُ اللّهُ.-606-يَا أخَيَّ اشْرَكْنَا فِي دُعَائِكَ.-706-تَوَاضَعْ لِرَبِّكَ يَا مُحَمَّدُ.وَاخْفِضْ جَنَاحَكَ لِمَنْ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ.عَبْداً رَسُوً.-806-وَأنَّهُ لَمَّا قَامَ عَبْدُ اللّهِ يَدْعُوهُ كَادُوا يَكُونُونَ عَلَيْهِ لِبَداً.وَإنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِمَّا نَزَّلْنَا عَلَى عَبْدِنَا فَاتُوا بِسُورَةٍ مِنْ مِثْلِهِ وَادْعُوا شُهَدَاءَكُمْ مِنْ دُونِ اللّهِ انْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ#فَإنْ لَمْ تَفْعَلُوا وَلَنْ تَفْعَلُوا فَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ اُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ#سُبْحَانَ الَّذِي اَسْرَى بِعَبْدِهِ لَيًْ مِنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إلَى الْمَسْجِدِاَقْصَا الَّذِي بَارَكْنَا حَوْلَهُ لِنُرِيَهُ مِنْ آيَاتِنَا إنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ .

1287. (4177) (7274)- Hz. Enes radıyallahu anh anlatıyor."'Medine ehlinden bir cariye bile Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın elinden tutardı ve Aleyhissalâtu vesselâm elini onun elinden çekmezdi de, cariye ihtiyacı için, O'nu Medine'nin istediği semtine çeker götürürdü. (Resûlullah tevazu gösterir, itiraz etmezdi)." [1708]

*** HAYÂ**

1288- 7275- 4181- حَدَّثنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَبْدِ اللّهِ الرَّقِّيُّ. ثَنَا عِيسَى بْنُ يُونُسَ عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ يَحْيَى عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ أَنَس؛ قَالَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ لِكُلِّ دِينٍ خُلُقاً. وَخُلُقُ ا٦سْمِ الْحَيَاءُ.فِي الزوائد: حديث أنس ضعيف ومعاوية بن يَحْيَى الصدفيّ أَبُو روح الدمشقيّ ضعفوه .

1288. (4181) (7275)- Hz. Enes ve İbnu Abbâs radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Her dinin (kendine has temel) bir huyu vardır. İslâm'ın bu huyu, hayadır."[1709]

1289- 7276- 4184- حَدَّثنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ مُوسَى. ثَنَا هُشَيمٌ عَنْ مَنْصُور عَنِ الْحَسَنِ عَنْ أَبِي بَكْرَةَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: الْحَيَاءُ مِنَ ا٦يْمَانِ. وَا٦يمَانُ فِي الْجَنَّةِ وَالْبَذَاءُ
مِنَ الْجَفَاءِ وَالْجَفَاءُ فِي النَّارِ.فِي الزوائِد: رواه اِبْنِ حبان فِي صحيح.وقول الدار قطني: إِن الحسن لم يسمع من أَبِي بكرة، الجواب عنه أن البخاري احتجّ فِي صحيحه برواية الحسن عن أَبِي بكرة فِي أربعة أحاديث. وفي مسند أحمد ومعجم الطبرانيّ الكبير التصريح بسماعه من أَبِي بكرة فِي عدة أحاديث والمثبت مقدم عَلَى النافي .

1289. (4184) (7276)- Ebu Bekre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Haya imandandır. İman (sahibi) ise cennettedir. Hayasızlık (ve bundan kaynaklanan kabalıklar, çirkin ve kırıcı sözler) cefa (eziyet, zulüm, haksızlık)dan bir parçadır. Cefa (eden de) cehennemdedir."[1710]

1290- 7277- 4187- حَدَّثنَا أَبُو كُرَيْبٍ مُحَمَّدُ بْنُ الْعَ ءِ الْهَمْدَانِيُّ. ثَنَا يُونُسُ بْنُ بُكَيْر. ثَنَا خَالِدُ بْنُ دِينَارٍ الشَّيْبَانِيُّ عَنْ عُمَارَةَ الْعَبْدِيِّ. ثَنَا أَبُو سَعِيدٍ الْخُدْرِيُّ؛ قَالَ: كُنَّا جُلُوساً عِنْدَ رَسُولِ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: أَتَتْكُمْ

وُفودُ عَبْدِ الْقَيْسِ وَمَا يَرَى أَحَدٌ فِينَا نَحْنُ كذلِكَ. إِذْ جَاءُوا فَنَزَلُوا فَأَتَوْا رَسُولَ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. وَبَقِيَ ا۬شَجُّ الْعَصَرِيُّ. فَجَاءَ بَعْدُ فَنَزَلَ مَنْزِ. فَأَنَاخَ رَاحِلَتَهُ، وَوَضَعَ ثِيَابَهُ جَانِباً. ثُمَّ جَاءَ إِلى رَسُولِ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. فَقَالَ لَهُ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يَا أَشَجُّ! إِنَّ فِيكَ لَخَصْلَتَيْنِ يُحِبُّهُمَا اللّهُ: الْحِلْمَ وَالتُّؤَدَةَ. قَالَ: يَا رَسُولَ للّهِ! أَشَيْئٌ جُبِلْتُ عَلَيْهِ أَمْ شَيْءٌ حَدَثَ لِي؟ قَالَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: بَلْ شَيْءٌ جُبِلْتَ عَلَيْهِ.فِي الزوائد: عمارة بن جوين أَبُو هارون العبديّ كذبه اِبْنِ معين و عُثْمَانَ بن أَبِي شيبة و اِبْنِ عليه و قَالَ اِبْنِ عبد البر: أجمعوا عَلَى أنه ضعيف الحديث .

1290. (4187) (7277)- Ebu Sa'idi'l-Hudrî radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın yanında oturuyor idik. (Bir ara): "Size Abdulkays kabilesinin gönderdiği heyet geldi" buyurdular. Halbuki içimizden hiç kimse (henüz heyetin geldiğini) görmemişti. Hakikaten geldiler ve konakladılar. Sonra Aleyhissalâtu vesselâm'ın huzuruna geldiler. Onlardan Eşecc el-Asarî (adında biri) konaklama yerinde kaldı, o sonradan geldi. Çünkü o, bir konağa indi, devesini ıhtırdı. Yolculuk elbisesini bir kenara bıraktı. Sonra (taze elbise giyip, öyle) Aleyhissalâtu vesselâm huzuruna çıktı. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm da ona: Ey Eşecc! Sende aziz ve celil olan Allah'ın sevdiği iki haslet vardır: Hilm (Acele etmemek) ve teenni ile hareket etmek" buyurdular. Eşecc: "Ey Allah'ın Resûlü! Bu hasletler, cibilliyetimde (fıtratımda doğuştan getirdiğim) bir şey mi, yoksa sonradan (iradî gayretimle) meydana gelen bir şey mi?" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Hayır! Yaratılışında bulunan bir şeydir!" buyurdular." [1711]

1291- 7278- 4188- حَدَّثنَا أَبُو إِسْحَاقَ الْهَرَوِيُّ. ثَنَا الْعَبَّاسُ بْنُ الْفَضْلِ ا۬نْصَارِيُّ. ثَنَا قَرَّةُ بْنُ خَالِدٍ. ثَنَا أَبِي حَمْزَةَ عَنِ اِبْنِ عَبَّاسٍ؛ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لِ۬شَجِّ الْعَصَرِي: إِنَّ فِيكَ خَصْلَتَيْنِ يُحِبُّهُمَا اللّهُ: الْحِلْمَ وَالْحَيَاءَ.فِي الزوائد: فِي إسناده العباس بن الفضل عن قرة بن خالد تابعه عليه بشر بن الفضل كما روان الترمذي .

1291. (4188) (7278)- İbnu Abbâs radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Eşecc el-Asari'ye: "Muhakkak ki sende Allah'ın sevdiği iki haslet var: Hilm (acele etmemek) ve haya" buyurdular."[1712]

1292- 7279- 4189- حَدَّثنَا زَيْدُ بْنُ أَخْزَمَ. ثَنَا بِشْرُ بْنُ عُمَرَ. ثَنَا حَمَّاد بْنُ سَلَمَةَ عَنْ يُونُسَ بْنِ عَبَيْدٍ عَنِ الْحَسَنِ عَنِ ابْنِ عُمَرَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا مِنْ جُرْعَةٍ أَعْظَمُ أَجْراً عِنْدَ اللّهِ مِنْ جُرْعَةِ غَيْظٍ كَظَمَهَا عَبْدٌ ابْتِغَاءَ وَجْهِ اللّهِ.فِي الزوائد: إسناده صحيح رِجَالُهُ ثقات .

1292. (4189) (7279)- İbnu Ömer radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Allah indinde kişinin yuttuğu en sevaplı yudum, Allah'ın rızasını düşünerek kendini tutup, yuttuğu öfke yudumudur." [1713]

*** ALLAH KORKUSUYLA AĞLAMAK**

-1293 -7280 -4192 -حَدَّثنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ إِبْرَاهِيمَ. ثنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي فُدَيْكٍ عَنْ مُوسَى بْنُ يَعْقُوبَ الزَّمْعِيِّ عَنْ أَبِي حَازِمٍ؛ أَنَّ عَامِرَ بْنِ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ الزُّبَيْرِ أَخْبَرَهُ أَنَّ أَبَاهُ أَخْبَرَهُ أَنَّهُ لَمْ يَكُنْ بَيْنَ إِسْلَامِهِمْ وَبَيْنَ أَنْ نَزَلَتْ هذِهِ اŒيَةُ يُعَاتِبُهُمُ اللّٰهُ بِهَا إِلَّا أَرْبَعُ سِنِينَ -وَ يَكُونُوا كَالَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلُ فَطَالَ عَلَيْهِمَ الأَمَدُ فَقَسَتْ قُلُوبُهُمْ وَكَثِيرٌ مِنْهُمْ فَاسِقُونَ-فِي الزوائد: هَذَا إسناده صحيح رِجَالُهُ ثقات.وَ يَكُونُوا كَالَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِ .

1293. (4192) (7280)- Abdullah İbnu'z-Zübeyr radıyallahu anhüma'nın anlattığına göre, "Kendilerinin Müslümanlığı kabul etmeleri ile, Allah'ın onları azarladığına dair (şu) ayetin inmesi arasında dört yıldan fazla zaman olmamıştır: "Onlar, daha önce kendilerine kitap verilen ve zaman geçtikçe kalpleri katılaşan kimseler gibi olmasınlar. Çünkü onların çoğu yoldan çıkmış kimselerdi" (Hadid 16).[1714]

-1294 -7281 -4193 -حَدَّثنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ خَلَفٍ. ثنَا أَبُو بَكْرٍ الْحَنَفِيُّ. ثنَا عَبْدُ الْحَمِيدِ بْنُ جَعْفَرٍ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ حُنَيْنٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: تُكْثِرُوا الضَّحِكَ فإنَّ كَثْرَةَ الضَّحِكِ تُمِيتُ الْقَلْبَ.فِي الزوائد: إسناده صحيح، رِجَالُهُ ثقات .

1294. (4193) (7281)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Çok gülmeyin, çünkü çok gülmek kalbi öldürür."[1715]

-1295 -7282 -4195 -حَدَّثنَا الْقَاسِمُ بْنُ زَكَرِيَّا بْنِ دِينَارٍ. ثنَا إِسْحَاقُ بْنُ مَنْصُورٍ. ثنَا أَبُو رَجَاءٍ الْخُرَاسَانِيُّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مَالِكٍ عَنْ الْبَرَاءِ؛ قَالَ: كُنَّا مَعَ رَسُولِ للّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي جِنَازَةٍ. فَجَلَسَ عَلَى شَفِيرِ الْقَبْرِ. فَبَكَى حَتَّى بَلَّ الثَّرَى ثُمَّ قَالَ: يَا إِخْوَانِي! لِمِثْلِ هذَا فَأَعِدُّوا.فِي الزوائد: إسناده

ضعيف. قَالَ اِبْنِ حبان فِي الثقات. مُحَمَّد بن مالك لم يسمع من البراء. ثم ذكره فِي الضعفاء .

1295. (4195) (7282)- Berâ radıyallahu anh anlatıyor: "Biz Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'la birlikte bir cenazede beraberdik. Aleyhissalâtu vesselâm kabrin kenarına oturup ağladılar, öyle ki (göz yaşlarıyla) toprak ıslandı. Sonra da: "Ey kardeşlerim! İşte (başımıza gelecek) bu aynı (ölüm hadisesi) için iyi hazırlanın" buyurdular."[1716]

-1296 -7283 -4197 -حَدَّثنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الدِّمَشْقِيُّ وَ إِبْرَاهِيمُ بْنُ الْمُنْذِرِ؛ قَالَ: ثنَا اِبْنُ أَبِي فُدَيْكٍ. حَدَّثَنِي حَمَّادُ بْنُ أَبِي حُمَيْدٍ الزُّرَقِيُّ عَنْ عَوْنِ بْنِ عَبْدِ اللّهِ بْنِ عُتْبَةَ بْنِ مَسْعُودٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَبْدِ اللّهِ بْنِ مَسْعُودٍ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ
وَسَلَّمَ: مَا مِنْ عَبْدٍ مُؤْمِنٍ يَخْرُجُ مِنْ عَيْنَيْهِ دُمُوعٌ وَإِنْ كَانَ مِثْلَ رَأسِ الذُّبَابِ مِنْ خَشْيَةِ اللّهِ ثُمَّ تِصِيبُ شَيْئاً مِنْ حُرِّ وَجْهِهِ-اًّ حَرَّمَهُ اللّهُ عَلَى النَّارِ.فِي الزوائد: إسناده ضعيف. وحماد بن أَبِي حميد اسمه مُحَمَّد بن أَبِي حميد ضعيف .

1296. (4197) (7283)- Abdullah İbnu Mes'ud radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Sinek başı kadar bile olsa, gözünden Allah korkusuyla yaş çıkan ve bu yaşı yanak yumrusuna değecek kadar akan hiçbir mü'min kul yoktur ki, Allah onu (ebedî) ateşe haram etmesin!" [1717]

-1297 -7284 -4199 -حَدَّثنَا عُثْمَانُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ بْنِ عِمْرَانَ الدِّمَشْقِيُّ. ثنَا الْوَالِيدُ بْنُ مُسْلِمِ. ثنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ اِبْنُ يَزِيدَ بْنِ جَابِرِ. حَدَّثَنِي أَبُو عَبْدِ رَبٍّ؛ قَالَ: سَمِعْتُ مُعًاوِيَةَ بْنَ أَبِي سُفْيَانَ يَقُولُ: سَمِعْتُ رَسُولَ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: إِنَّمَا Œعْمَالُ كَالْوعَاءِ. إِذا طَابَ أَعْهُ.وَإِذَا فَسَدَ أَسْفَلُهُ فَسَدَ أَعْهُ.فِي الزوائد: فِي إسناده عُثْمَانَ بن إِسْمَاعِيلَ لم أر من تكلم فِيهِ. وباقي رجال

ا‘‘سناد موثقون .

1297. (4199) (7284)- Hz. Muaviye İbnu Ebi Süfyan radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah Aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Ameller kap(ta bulunan madde) gibidir. En aşağısı (yani dipteki kısım) güzelse en yukarısı (yani üst kısmı) da güzel olur; en aşağısı bozulursa en üstü de bozulur."[1718]

-1298 -7285 -4200 -حَدَّثنَا كَثِيرُ بْنُ عُبَيْدٍ الْحِمْصِيُّ. ثَنَا بَقِيَةُ عَنْ وَرْقَاءَ بْنِ عُمَرَ. ثَنَا عَبْدُ اللّٰهِ بْنُ ذَكْوَانَ أَبُو الزِّنَادِ عَنِ ا‘عْرَجِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ لله صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ الْعَبْدَ إِذَا صَلَّى فِي الْعَنِيَةِ فَأَحْسَنَ وَصَلَّى فِي السِّرِّ فَأَحْسَنَ-قَالَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ: هذَا عَبْدِى حَقًّا.فِي الزوائد: فِي إسناده بقية وهو مدلس وقد عنعنه .

1298. (4200) (7285)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Eğer kişi namazını herkesin gözü önünde kılınca (edebine uygun kılar) güzel yapar, tek başına kimsenin görmediği durumda kılınca da (edebine uygun kılar) güzel Yaparsa, Allah Teâla hazretleri (onun ibadetinden memnun kalır ve:) "Bu (kulluğunu riyasız yapan) gerçek bir kulumdur" der."[1719]

-1299 -7286 -4201 -حَدَّثنَا عَبْدُ اللّٰهِ بْنُ عَامِرُ بْنُ زُرَارَةَ وَ إِسْمَاعِيلُ بْنُ مُوسَى؛ قَاَ: ثَنَا شَرِيكٌ بْنُ عَبْدِ اللّٰهِ عَنْ ا‘عْمَشِ عَنْ أَبِي صَالِحٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ لله صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: قَارِبُوا وَسَدِّدُوا. فَإِنَّهُ لَيْسَ أَحَدٌ مِنْكُمْ بِمُنْجِيهِ عَمَلُهُ. قَالُوا: وَ أَنْتَ؟ يَا رَسُولَ لله! قَالَ: وَ أَنَا. إ‘ أَنْ يَتَغَمَّدَنِي اللّٰهُ بِرَحْمَةٍ مِنْهُ وَفَضْلٍ.فِي الزوائد: هَذَا إسناد حسن. وشريك مختلف فِيهِ .

1299. (4201) (7286)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor. "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "(Ey mü'minler! Amel ve ibadetlerinizi) itidal üzere yapın, ifrattan kaçının. Zira sizden hiç kimseyi (ateşten) ameli

kurtaracak değildir."
Sahabiler: "Seni de mi amelin kurtarmaz, ey Allah'ın Resûlü!" dediler. Aleyhissalâtu vesselâm: "Beni de, buyurdular. Eğer Allah kendi katından bir rahmet ve fazl ile benim günahlarımı bağışlamazsa beni de amelim kurtarmaz!" buyurdular."[1720]

*** RİYA VE SÜM'A**

-1300 -7287 -4202 -حَدَّثَنَا أَبُو مَرْوَانَ الْعُثْمَانِيُّ. ثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ أَبِي حَازِمٍ عَنِ الْعَءِ بْنِ عَبْدُ الرَّحْمَنِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ أَنَّ رَسُولَ للهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: قَالَ اللّهُ عَزَّ وَجَلَّ أَنَا أَغْنَى الشُّرَكَاءِ عَنِ الشِّرْكِ. فَمَنْ عَمِلَ لِي عَمَّ أَشْرَكَ فِيهِ غَيْرِي فَأَنَا مِنْهُ بَرِئٌ وَهُوَ لِلَّذِي أَشْرَكَ.فِي الزوائد: إسناده صحيح. رِجَالُهُ ثقات .

1300. (4202) (7287)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Allah u Teâla hazretleri şöyle buyurmuştur: "Ben her çeşit şirkten müstağniyim. Öyleyse, kim benim için işlediği bir amele birden başkasını ortak ederse ben ondan uzağım ve benim için yaptığı o iş, bana değil, ortak ettiği kimseyedir." [1721]

-1301 -7288 -4204 -حَدَّثَنَا عَبْدُ اللّهِ بْنُ سَعِيدٍ. حَدَّثَنَا أَبُو خَالِدٍ ا‘حْمَرُ عَنْ كَثِيرِ بْنِ زَيْدٍ عَنْ رُبَيْحِ اِبْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ؛ قَالَ:خَرَجَ عَلَيْنَا رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَنَحْنُ نَتَذَاكَرُ الْمَسِيحَ الدَّجَّالَ. فَقَالَ: أَ أُخْبِرُكُمْ بِمَا هُوَ أَخْوَفُ عَلَيْكُمْ عِنْدِي مِنَ الْمَسِيحِ الدَّجَّالِ؟ قَالَ، قُلْنَا: بَلَى. فَقَالَ: الشِّرْكُ الْخَفِيُّ: أَنْ يَقُومَ الرَّجُلُ يُصَلِّي فَيُزَيِّنُ صَتَهُ لِمَا يَرى مِنْ نَظَرِ رَجُلٍ.فِي الزوائد: إسناده حسن. وكثير بن زيد وربيح بن عَبْدُ الرَّحْمَنِ مختلف فيهما .

1301. (4204) (7288)- Ebu Safâ radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm (bir gün) yanımıza geldi. Biz o sırada Mesîh Deccal'i müzakere ediyorduk. Dediler ki: "Ben size, nazarımda sizin için Mesih Deccal'den daha ürkütücü bir şeyi haber vereyim mi?"
"Evet! Ey Allah'ın Resûlü! Söyleyin!" dedik.
"Şirk-i hafidir (gizli şirk). Mesela, kişi kalkar, namaz kılar, bu namazını, kendisine bakanlar sebebiyle güzel kılar, (işte bu, gizli şirke bir örnektir)" buyurdular."[1722]

-1302 -7289 -4205 -حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ خَلَفٍ الْعَسْقَنِيِّ. ثَنَا رَوَّادُ بْنُ الْجَرَّاحِ عَنْ عَامِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ ذَكْوَانَ عَنْ عُبَادَةَ بْنِ نُسَيٍّ عَنْ شَدَّادِ بْنِ أَوْسٍ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ لِلَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ أَخْوَفَ مَا أَتَخَوَّفُ عَلى أُمَّتِي ا‘‘شْرَاكُ بِاللَّهِ. أَمَا إِنِّي لَسْتُ أَقُولُ يَعْبُدُونَ شَمْساً وَ قَمَراً وَ وَثَناً. وَلكِنْ أَعْمَاً لِغَيْرِ اللَّهِ وَشَهْوَةً خَفِيَّةً.فِي الزوائد: فِي إسناده عامر بن عبد اللّه. لم أر من تكلم فِيهِ. وباقي رجا ا‘‘سناد ثقات .

1302. (4205] (7289)- Şeddâd İbnu Evs radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Ümmetim hakkında en ziyade korktuğum şey, Allah'a şirktir. Bu sözümle, ümmetimin dönüp de tekrar güneşe veya kamere veya puta tapacaklarını demek istemiyorum. Fakat beni korkutan şey, Allah'tan başkası için yapacakları ameller ve (spor maksadıyla kılınan namazda, sıhhat niyetiyle tutulan oruçta olduğu üzere, amellerde Allah rızasından başka maksatları ön plana getirme gibi) gizli arzulardır."[1723]

-1303 -7290 -4206 -حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَأَبُو كُرَيْبٍ؛ قَا: ثَنَا بَكْرُ بْنُ عَبْدُ الرَّحْمَنِ. ثَنَا عِيسَى بْنُ الْمُخْتَارِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي لَيْلَىَ عَنْ عَطِيَّةَ الْعَزْفِيِّ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: مَنْ يُسَمِّعْ يُسَمِّعِ اللَّهُ بِهِ. وَمَنْ يُرَاءَ يُرَاءِ اللَّهُ بِهِ.فِي الزوائد: فِي إسناده عطية العوفي وهو ضعيف. وكذلِكَ مُحَمَّد بن أَبِي ليلى. والحديث من حديث جندب فِي الصحيحين .

1303. (4206) (7290)- Ebu Saîdi'l-Hudrî radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Her kim (ibadetini gösteriş için) halka işittirirse, Allah o kimseyi (yani gayesini halka) işittirir ve kim (ibadetinde) riyakârlık ederse Allah onun riyakârlığının cezasını (dünyada) verir."[1724]

*** HASED**

1304- 7291- 4210- حَدَّثنَا هَارُونُ بْنُ عَبْدِ اللّهِ الْحَمَّالُ وَأَحْمَدُ بْنُ بْنُ ا'زْهَرِ؛ قَاَ: ثنَا اِبْنُ أَبِي فُدَيْكٍ عَنْ عِيسَى بْنِ أَبِي عِيسَى الْحَنَّاطِ عَنْ أَبِي الزِّنَادِ عَنْ أَنَس؛ أَنَّ رَسُولَ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: الْحَسَدُ يَأْكُلُ الْحَسَنَاتِ كَمَا تَأْكُلُ النَّارُ الْحَطَبَ وَالصَّدَقَةُ تُطْفِئُ الْحَطِيئَةَ كَمَا يُطْفِئُ الْمَاءُ النَّارَ. وَالصَّةُ نُورُ الْمُؤْمِنِ وَالصِّيَامُ جُنَّةٌ مِنَ النَّارِ.فِي الزوائد: الجملة ا'ولى رواها أَبُو دَاوُد فِي سننه من حديث أَبِي هُرَيْرَةَ. وإسناده حديث أنسِ بن مالك فِيهِ عيسى بن أَبِي عيسى وهو ضعيف .

1304. (4210) (7291)- Hz. Enes radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Hased (çekememezlik) hayırları yer bitirir, tıpkı ateşin odunu yeyip tükettiği gibi. Sadaka hataları söndürür, tıpkı suyun ateşi söndürmesi gibi. Namaz, mü'minin nûrudur. Oruç ateşe karşı perdedir."[1725]

*** BAĞY (ZULÜM VE KÖTÜ MUAMELE)**

1305- 7292- 4212- حَدَّثنَا سُوَيْدُ بْنُ سَعِيدٍ. ثَنَا صَالِحُ بْنُ مُوسَى عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ إِسْحَاقَ عَنْ عَائِشَةَ
بَنْتِ طَلْحَةَ عَنْ عَائِشَةَ أُمِّ الْمُؤْمِنِينَ؛ قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ لله صَلَّي الله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَسْرَعُ الْخَيْرِ ثَوَاباً الْبِرُّ وَصِلَةُ الرَّحِمِ وَأَسْرَعُ الشَّرِّ عُقُوبَةً الْبَغْيُ وَقَطِيعَةُ الرِّحمِ.فِي الزوائد: فِي إسناده صالح بن مُوسَى وهو ضعيف .

1305. (4212) (7292)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Sevabı en çabuk gelen hayırlı amel mahlukâ iyilik ve sıla-i rahimdir. Cezası en çabuk gelen kötü amel de bağy (mahlukâ kötü muamele, zulüm) ve sıla-ı rahm'i kesmektir."[1726]

1306- 7293- 4214- حَدَّثنَا حَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَى. ثَنَا عَبْدُ الله بْنُ وَهْب. أَنْبَأنَا عَمْرُو بْنُ الْحَارِثِ عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي حَبِيب عَنْ سِنَانِ بْنِ سَعْدٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ لله صَلَّي الله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ الله أَوْحى إِلَيَّ: أنْ تَوَاضَعُوا وَ يَبْغِي بَعْضُكُمْ على بَعْض.فِي الزوائد: هَذَا إسناد حسن. ختف فٍي اسم سنان بن سعد أو سعد بن سنان .

1306. (4214) (7293)- Hz. Enes radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm: "Bana "mütevazi olun, birbirinizin hukukuna tecavüz etmeyin" diye Allah Teâla hazretleri vahiyde bulundu" buyurdular."[1727]

*** VERA' VE TAKVA**

1307- 7294- 4216- حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ. ثَنَا يَحْيَى بْنُ حَمْزَةَ. ثَنَا زَيْدُ بْنُ وَاقِدٍ. ثَنَا مُغِيثُ بْنُ سُمَيٍّ عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ عَمْرٍو؛ قَالَ: قِيلَ لِرَسُولِ للّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أيُّ النَّاسِ أفْضَلُ؟ قَالَ: كُلُّ مَخْمُوم الْقَلْبِ صَدُوقِ اللِّسَانِ. قَالُوا: صَدُوقُ اللِّسَانِ نَعْرِفُهُ. فَمَا مَخْمُومُ الْقَلْبِ؟ قَالَ هُوَ التَّقِيُّ النَّقِيُّ. َ إِثْمَ فِيهِ وَ بَغْيَ وَ غِلَّ وَ حَسَدَ.فِي الزوائد: هَذَا إسناد صحيح. رِجَالُهُ ثقات .

1307. (4216) (7294)- Abdullah İbnu Amr radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a: "En efdal insan kimdir?" diye sorulmuştu. "Kalbi mahmûm (pak), dili doğru sözlü olan herkes" buyurdular. Ashab: "Doğru sözlülüğün ne demek olduğunu biliyoruz. Mahmûmu'l-kalb ne demektir?" ye sordu.
"(Mahmûm kalb), Allah'tan korkan tertemiz kalptir, içinde günah yoktur, zulüm yoktur, kin yoktur, hased yoktur" buyurdular."[1728]

1308- 7295- 4217- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ. ثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ عَنْ أَبِي رَجَاءٍ عَنْ بُرْدِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ مَكْحُولٍ عَنْ وَاثِلَةَ بْنِ ا َسْقَعِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يَا أَبَا هُرَيْرَةَ! كُنْ وَرِعاً تَكُنْ أعْبَدَ النَّاس وَكُنْ قَنِعاً تَكُنْ أَشْكَرَ النَّاسِ. وَأحِبَّ لِلنَّاسِ مَا تُحِبُّ لِنَفْسِكَ تَكُنْ مُؤْمِنًا وَأحْسِنْ جِوَارَ مَنْ جَاوَرَكَ تَكُنْ مُسْلِماً وَأقِلَّ الضَّحِكَ فأنَّ كَثْرَةَ الضَّحِكِ تُمِيتُ الْقَلْبَ.فِي الزوائد: خباب إسناد حسن. وأبو رجاء اسمه محرز بن عبد اللّٰه الجزري .

1308. (4217) (7295)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Ey Ebu Hureyre, verâ sahibi ot (harama düşme şüphesi olan şeylerden de kaçın) ki insanların Allah'a en iyi kulluk edeni olasın! Kanaatkârlığı esas al kî insanların Allah'a en iyi şükredeni olasın. Nefsin için sevdiğini insanlar için de sev ki (kâmil) mü'min olasın. Sana komşu olanlara iyi komşuluk et ki (kâmil bir) Müslüman olasın. Gülmeyi az yap, zira çok

gülmek kalbi öldürür."[1729]

-1309 -7296 -4218 -حَدَّثنَا عَبْدُاللّٰهِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ رُمْحٍ. ثَنَا عَبْدُ اللّٰهِ بْنُ وَهْبٍ عَنِ الْمَاضِي بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ سُلَيْمَانَ عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِي إِدْرِيسَ الْخَوْلَنِيِّ عَنْ أَبِي ذَرٍّ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: عَقْلَ كَالتَّدْبِيرِ. وَ وَرَعَ كَالْكَفِّ. وَ حَسَبَ كَحُسْنِ الْخُلُقِ.فِي الزوائد: فِي إسناده القاسم بن مُحَمَّد المصريّ وهو ضعيف .

1309. (4218) (7296)- Ebu Zerr radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Tedbir gibi akıl yoktur. Sakınmak gibi vera' yoktur. İyi huy gibi haseb (itibar vesilesi) yoktur."[1730]

-1310 -7297 -4220 -حَدَّثنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ وَ عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ؛ قَا: ثَنَا الْمُعْتَمِرُ بْنُ سُلَيْمَانَ عَنْ كَهْمَسِ بْنِ الْحَسَنِ عَنْ أَبِي السَّلِيلِ ضُرَيْبِ بْنِ نُفَيْرٍ عَنْ أَبِي ذَرٍّ؛ قَالَ:
رَسُولُ للّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنِّى ُعْرِفُ كَلِمَةً »وَقَالَ عُثْمَانُ: آيَةً« لَوْ أَخَذَ النَّاسُ كُلُّهُمْ بِهَا لَكَفَتْهُمْ قَالُوا: يَا رَسُولَ للّٰهِ! أَيَّةُ أيَةٍ: قَالَ وَمَنْ يَتَّقِ اللّٰهِ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجاً.فِي الزوائد: هذا الحديث رِجَالُهُ ثقات. غير أنه منعطع. وأبو السليل لم يدرك أبا ذر قاله فِي التهذيب..

1310. (4220) (7297)- Ebu Zerr radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:
"Ben bir kelime -Osman dedi ki: "Bir âyet"- biliyorum. Eğer insanların hepsi onu tutsaydılar hepsine kâfi getirdi." Ashab: "Ey Allah'ın Resûlü, bu hangi ayettir?" dediler. Aleyhissalâtu vesselâm: "Ve kim Allah'tan korkarsa, Allah o kimseye (darlıktan genişliğe) bir çıkış yolu ihsan eder" (Talak 2) ayetini okudu."
[1731]

*** KİŞİYİ İYİ SIFATLARIYLA ANMA**

-1311 -7298 -4221 حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا يَزِيدَ بْنِ هَارُونَ. أَنَا نَافِعُ بْنُ عُمَرَ الْجُمَحِيُّ عَنْ أُمَيَّةَ بْنِ صَفْوَانَ عَنْ أَبِي بَكْرِ أَبِي زُهَيْرِ الثَّقَفِيِّ عَنْ أبِيهِ؛ قَالَ: خَطَبَنَا رَسُولُ ﷲِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالنَّبَاوَةِ أَوِ الْبَنَاوَةِ »قَالَ. والْنَبَاوَةُ مِنَ الطَّائِفِ« قَالَ: يُوشِكُ أَنْ تَعْرِفُوا أَهْلَ الْجَنَّةِ مِنْ أَهْلِ النَّارِ. قَالُوا: بِمَ ذٰلِكَ؟ يَا رَسُولَ ﷲِ! قَالَ: بِالثَّنَاءِ الْحَسَنِ وَالثَّنَاءِ السَّيِّئِ. أَنْتُمْ شُهَدَاءُ اللهِ بَعْضُكُمْ عَلى بَعْضٍ.فِي الزوائد: إسناده صحيح. رِجَالُهُ ثقات. وليس ‘بي زهير هَذَا عند اِبْنِ ماجة سوى هَذَا الحديث وليس له شئ فِي بقية الكتب الستة .

1311. (4221) (7298)- Ebu Züheyr es-Sakafi radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bize, Nebavet veya Benâvet'te -ravi dedi ki: Benâve, Taifte bir yerdir- hitapta bulundu ve dedi ki: "Cennet ehlini cehennem ehlinden tefrik edip bileceğiniz zaman yakındır." Ashab: "Ne ile bileceğiz ey Allah'ın Resûlü?" dediler. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm açıkladı:"
(Kişiler hakkında yapacağınız iyilikle anma ve kötülükle anma suretiyle, sizler, birbirinize karşı Allah'ın şahitlerisiniz, (sizin hayırla yâdettikleriniz cennetliktir, zemmederek, kötüleyerek andıklarınız da cehennemliktir)."[1732]

-1312 -7209 -4223 حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى. ثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ. أَنْبَأنَا مَعْمَرٌ عَنْ مَنْصُورٍ عَنْ أَبِي وَائِلٍ عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ؛ قَالَ: قَالَ رَجُلٌ لِرَسُولِ ﷲِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: كَيْفَ لِي أَنْ أَعْلَمَ إِذَا أَحْسَنْتُ وَإِذَا أَسَأْتُ؟ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِذَا سَمِعْتُ جِيرَانَكَ يَقُولُونَ: أَنْ قَدْ أَحْسَنْتَ فقَدْ أَحْسَنْتَ و إِذَا سَمِعْتُهُمْ يَقُولُونَ: قَدْ أَسَأْتَ فَقَدْ أَسَأْتَ.فِي الزوائد: إسناد حديث عبد اللّٰه بن مسعود هَذَا صحيح. رِجَالُهُ ثقات. ورواه اِبْنِ حبان فِي صحيح من طريق عبد الرزاق به .

1312. (4223) (7299)- Abdullah İbnu Mes'ud radıyallahu anh anlatıyor: "Bir

adam, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a: "Yaptığım işin iyilik veya kötülük olduğunu nasıl anlayabilirim?" diye sordu. Aleyhissalâtu vesselâm: "Komşunun "İyi yaptın!" dediğini işitirsen iyilik yaptın demektir. Eğer "kötülük yaptın!" dediklerini işitirsen, kötülük yaptın demektir" buyurdular."[1733]

1313- 7300- 4224- حَدَّثنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى وَزَيْدُ بْنُ أَخْزَمَ؛ قَاَ: ثَنَا مُسْلِمُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ. ثَنَا أَبُو هِلٍ. ثَنَا عُقْبَةُ بْنُ أَبِي ثُبَيْتٍ عَنْ أَبِي الْجَوْزَاءِ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَهْلُ الْجَنَّةِ مَنْ مَ؛ اللهُ أُذُنَيْهِ مَنْ ثَنَاءِ النَّاسِ خَيْراً وَهُوَ يَسْمَعُ وَأَهْلُ النَّارِ مَنْ مَ؛ أُذُنَيْهِ مِنْ ثَنَاءِ النَّاسِ شَرًّا وَهُوَ يَسْمَعُ.فِي الزوائد: إسناده صحيح. رِجَالُهُ ثقات. وأبو الجوزاء هو أويس بن عبد الله الربعي. وأبو هل هو مُحَمَّد بن سليم .

1313. (4224) (7300)- İbnu Abbâs radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah Aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Cennetlik kişi o kimsedir ki, Allah kulağını hakkında halkın hayırlı övgüleriyle doldurmuştur, kendisi de hayırla yâdedildiğini işitir. Cehennemlik olan da, kendi kulakları, halkın hakkındaki kötü anmalarıyla dolan ve bunu bizzat işiten kimsedir."[1734]

AÇIKLAMA:

Kişinin iyi sıfatlarıyla veya kötü sıfatlarıyla anılmasıyla ilgili kaydedilen bu hadisler efkâr-ı umumiyenin (şimdilerde kamuoyu denmektedir) ehemmiyetini ifade ediyor. Yani, mü'min kişi, insanların hakkında kötü konuşmalarından kaçınması gerekir. Mü'min, riyaya, gösterişe, yalana yer vermeden, imkân nispetinde kendisini hayırla yadettirecek fiil, davranış ve sözlerde bulunmalıdır. Çünkü hadise göre halkın hükmü Hakk'ın hükmü gibidir.

Bu mevzu üzerine geniş açıklamalar geçti. [1735]

*** NİYET**

1314- 7301- 4229- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ سِنَانٍ وَ مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى، قَاَ: ثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ عَنْ شَرِيكٍ عَنْ لَيْثٍ عَنْ طَاوُسٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَنَّمَا يُبْعَثُ النَّاسُ عَلَى نِيَّاتِهِمْ.فِي الزوائد: فِي إسناده ليث بن سليم وهو ضعيف. ويشهد له حديث جابر وقد رراه مسلم .

1314. (4229) (7301)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor. "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Şurası muhakkak ki insanlar Kıyamet günü niyetleri üzere diriltilecekler."[1736]

*** EMEL VE ECEL**

-1315 -7302 -4233 -حَدَّثنَا أَبُو مَرْوَانَ مُحَمَّدُ بْنُ عُثْمَانَ الْعُثْمَانِيُّ. ثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ أَبِي حَازِمٍ عَنِ الْعَءِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عن أبيهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: إِنَّ رَسُولَ للّهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: قَلْبُ الشَّيْخِ شَابٌّ فِي حُبِّ اثْنَتَيْنِ؟ فِي حُبِّه الْحَيَاةِ وَكَثْرَةِ الْمَالِ.فِي الزوائد: طريق اِبْنِ ماجو صحيح. رِجَالُهُ ثقات .

1315. (4233) (7302)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "İhtiyar kimsenin kalbi iki şeyin sevgisinde daima gençtir: "Hayat sevgisi, çok mal sevgisi."[1737]

-1316 -7303 -4235 -حَدَّثنَا أَبُو مَرْوَانَ الْعُثْمَانِيُّ. ثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ أَبِي حَازِمٍ عَنِ الْعَءِ بْنِ عَبْدُ الرَّحْمَنِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ أَنَّ رَسُولَ للّهِ صَلَّيً اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: لَوْ أَنَّ بْنِ آدَمَ وَادِيَيْنِ مِنْ مَالٍ ،حَبَّ أَنْ يَكُونَ مَعَهُمَا ثَالِثٌ. وَ يَمْ، نَفْسَهُ إًَّ التُّرَابُ وَيَتُوبُ اللهُ عَلَى مَنْ تَابَ.فِي الزوائد: إسناد طريق اِبْنِ ماجة صحيح. رِجَالُهُ ثقات .

1316. (4235) (7303)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Eğer âdemoğlunun iki vadi dolusu malı olsaydı bir üçüncüsünü isterdi. Onun nefsini ancak toprak doldurur. Allah tevbe edenlerin tevbesini kabul eder."[1738]

*** AMELDE DEVAM**

1317- 7304- 4240- حَدَّثنَا الْعَبَّاسُ بْنُ عُثْمَانَ الدِّمَشْقِيُّ. ثنَا الْوَلِدُ بْنُ مُسْلِمٍ. ثنَا اِبْنِ لَهِيعَةَ. ثنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ ا٬عْرَجُ سَمِعْتُ أبَا هُرَيْرَةَ يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: اكْلَفُوا مِنَ الْعَمَلِ مَا تَطِيقُونَ. فَإِنَّ خَيْرَ الْعَمَلِ أدْوَمُهُ وَإِنْ قَلَّ.فِي الزوائد: فِي إسناده اِبْنِ لهيعة وهو ضعيف .

1317. (4240) (7304)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Farz olmayan amelden gücünüz yettiği kadar yüklenin. Çünkü amelin hayırlısı devamlı olanıdır, az bile olsa."[1739]

1318- 7305- 4241- حَدَّثنَا عَمْرُو بْنُ رَافِعٍ. ثنَا يَعْقُوبُ بْنُ عَبْدِ اللّهِ ا٬شْعَرِيُّ عَنْ عِيسَى بْنِ جَارِيَةَ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللّهِ؛ قَالَ: مَرَّ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى رَجُلٍ يُصَلِّي عَلَى صَخْرَةٍ فَأتَى نَاحِيَةَ مَكَّةَ. فَمَكَثَ مَلِيًّا ثُمَّ انْصَرَفَ. فَوَجَدَ الرَّجُلَ يُصَلِّي عَلى حَالِهِ. فَقَامَ فَجَمَعَ يَدَيْهِ ثُمَّ قَالَ: يَا أَيُّهَا النَّاسُ! عَلَيْكُمْ بِالْقَصْدِ ثثاً فإنَّ اللّهَ َيَمَلُّ حَتَّى تَمَلُّو.فِي الزوائد: إسناد حسن ويعقوب بن عبد اللّه مختلف فيه. وباقي رجال إسناده ثقات .

1318. (4241) (7305)- Hz. Cabir İbnu Abdullah radıyallahu anhüma anlatıyor: Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, bir taşın üzerinde namaz kılmakta olan bir adamın yanından geçip Mekke'nin kenarına geldi. Orada bir müddet durdu. Sonra ayrıldı. Adamı aynı vaziyette namaz kılıyor buldu. Bunun üzerine Aleyhissalâtu selâm ayağa kalktı, ellerini birleştirdi, sonra şöyle hitap etti:
"Ey insanlar! Mutedil olun!" ve bu sözünü üç kere tekrarlayıp, sonunda: "Siz ibadetten usanmadıkça, Allah da size ihsan etmekten usanmaz!" buyurdular." [1740]

*** GÜNAHLARI HATIRLAMAK**

1319- 7306- 4243- حَدَّثنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثنَا خَالِدُ بْنُ مَخْلَدٍ. حَدَّثنِي سَعِيدُ بْنُ مُسْلِمِ
ابْنِ بَانَكَ؛ قَالَ: سَمِعْتُ عَامِرَ بْنَ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ الزُّبَيْرِ يَقُولُ: حَدَّثنِي عَوْفُ بْنُ الْحَارِثِ عَنْ عَائِشَةَ؛ قَالَتْ: قَالَ لِي رَسُولُ للّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يَا عَائِشَةَ! إيَّاكِ وَمُحَقَّرَاتِ ا'عْمَالَ. فَإنَّ لَهَا مِنَ اللّٰهِ طَالِباً.فِي الزوائد: إسناده صحيح. رِجَالُهُ ثقات .

1319. (4243) (7306)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bana: "Ey Aişe! Ehemmiyetsiz görülen amellere karşı aman dikkatli ol! Çünkü onlar için de Allah (tarafın)dan (vazifelendirilmiş) araştırıcı bir melek vardır."[1741]

1320- 7307- 4245- حَدَّثنَا عِيسَي بْنُ يُونُسَ الرَّمْلِيُّ. ثنَا عُقْبَةُ بْنُ عَلْقَمَةَ بْنِ حَدِيجٍ الْمَعَافِرِيُّ عَنْ أرْطَاةَ بْنِ الْمُنْذِرِ عَنْ أبِي عَامِرٍ ا'لْهَانِيِّ عَنْ ثوْبَانَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ؛ أَنَّهُ قَالَ: 'عْلَمَنَّ أَقْوَاماً مِنْ أُمَّتِي يَأتُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِحَسَنَاتٍ أمْثَالِ جِبَالِ تِهَامَةَ بِيضاً. فَيَجْعَلُهَا اللّٰهُ عَزَّ وَجَلَّ هَبَاءً مَنْثُوراً. قَالَ ثوْبَانُ: يَا رَسُولَ للّٰهِ! صِفْهُمْ لَنَا جَلِّهِمْ لَنَا أنْ َنَكُونَ مِنْهُمْ وَنَحْنُ َنَعْلَمُ. قَالَ: أمَا إنَّهُمْ إخْوَانُكُمْ وَمِنْ جِلْدَتِكُمْ وَيَأخُذُونَ مِنَ اللَّيْلِ كَمَا تَأخُذُونَ وَلِكِنَّهُمْ أقْوَامٌ إذَا خَلَوْ بِمَحَارِمِ اللّٰهِ انْتَهَكُوهَا.فِي الزوائد: إسناده صحيح. رِجَالُهُ ثقات. وأبو عامر الهانيّ اسمه عبد اللّٰه بن غابر .

1320. (4245) (7307)- Sevbân radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Ümmetimden bir kısım insanları bilirim ki, Kıyamet günü Tihâme dağları emsalinde bembeyaz (tertemiz) hayırlarla gelirler. Aziz ve celil olan Allah Teâla hazretleri o sevapları saçılmış toz haline getirir (değersiz kılar, kabul etmez)."
Sevban dedi ki: "Ey Allah'ın Resûlü! Onları bize tavsif et, durumlarını açıkla da,

bilmeyerek biz de onlardan olmayalım!" Aleyhissalâtu vesselâm açıkladılar: "Onlar sizin din kardeşlerinizdir. Sizin cinsinizden insanlardır. Sizin aldığınız gibi onlar da gece (ibadetin)den nasiplerini alırlar. Ancak onlar, Allah'ın yasaklarıyla tenhâda başbaşa kalınca o yasakları ihlâl ederler, çiğnerler." [1742]

*** TEVBE**

1321- 7308- 4248- حَدَّثنَا يَعْقُوبُ بْنُ حُمَيدِ بْنِ كَاسِبٍ الْمَدِينِيِّ. ثنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ. ثنَا جَعْفَرُ بْنُ بُرْقَانٍ عَنْ يَزِيدَ بْنِ الأَصَمِّ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: لَوْ أخْطَأْتُمْ حَتَّى تَبْلُغَ خَطَايَاكُمُ السَّمَاءَ ثُمَّ تُبْتُمْ لَتَابَ عَلَيْكُمْ.فِي الزوائد: هَذَا إسناد حسن. ويعقوب بن حميد مختلف فِيهِ. وباقي رِجَال الإسناد ثقات .

1321. (4248) (7308)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Günahlarınız semaya ulaşacak kadar bile olsa, arkadan tevbe etmişseniz, günahınız mutlaka affedilir."[1743]

1322- 7309- 4249- حَدَّثنَا سُفْيَانُ بْنُ وَكِيعٍ. ثنَا أَبِي عَنْ فُضَيْلِ بْنِ مَرْزُوقٍ عَنْ عَطِيَّةَ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للّهِ : اللّهُ أَفْرَحُ بِتَوْبَةِ عبْدِهِ مِنْ رَجُلٍ أَضَلَّ رَاحِلَتَهُ بِفَلاَةٍ مِنَ الأَرْضِ فَالْتَمَسَهَا. حَتَّى إِذَا أَعْيَى تَسَجَّى بِثَوْبِهِ. فَبَيْنَا هُوَ كذلِكَ إِذْ سَمِعَ وَجْبَةَ الرَّاحِلَةِ حَيْثُ فَقَدَهَا. فَكَشَفَ الثَّوْبَ عَنْ وَجْهِهِ فَإِذَا هُوَ بِرَاحَلَتِهِ.فِي الزوائد: فِي إسناده عطية العوفيّ وسفيان بن وكيع وهما ضعيفان واصل الحديث أخرجه الشيخان من حديث اِبْنِ مسعود وأنس .

1322. (4249) (7309)- Ebu Sa'îd radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Allah, kulunun tevbesine şu adamın sevinmesinden daha çok sevinir (yani razı olur): Adam yolculuk halindedir. Bir susuz çölde bindiği devesini kaybetmiştir, onu aramaya koyulur. Sonunda aramaları adamı cidden yorup aciz bırakınca (susuzluk ve sıcaktan olduğu yerde ölmek üzere, yere yatar), elbisesini başına çekip örtünür. İşte kendisi o halde iken, devesini kaybettiği yerde hayvanın ayak seslerini duyar. Yüzünden örtüyü kaldırır ve karşısında devesini görür."[1744]

1323- 7310- 4250- حَدَّثنَا أَحْمَدُ بْنُ سَعِيدٍ الدَّارِمِيُّ. ثنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللّهِ

الرَّاقَاشِيُّ. ثَنَا وُهَيْبُ بْنُ خَالِدٍ. ثَنَا مَعْمَرٌ عَنْ عَبْدِ الْكَرِيمِ عَنْ أَبِي عُبَيْدَةَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِيهِ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: التَّائِبُ مِنَ الذَّنْبِ كَمَنْ ۔ذَنْبَ لَهُ .

قَالَ السندي: الحديث ذكره صاحب الزوائد فِي زوائده و قَالَ: إسناده صحيح. رِجَالُهُ ثقات. ثم ضرب عَلَى ما قَالَ. وأبقى الحديث عَلَى الحال. وفي المقاصد الحسنة. رواه اِبْنِ ماجة والطبرانيّ فِي الكبير والبيهقي فِي الشعب من طريق أَبِي عبيد اللَّه بن عبد اللَّه بن وسعود عن أبيه رفعه. ورِجَالُهُ ثقات. بل حسنه شيخنا يعنى لشواهده وإ فأبو عبيدة جزم غير واحد بأنه لم يسمع من أبيه .

1323. (4250) (7310)- Abdullah İbnu Mes'ud radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Günahtan tevbe eden,bir günah işlememiş gibidir."[1745]

-1324 -7311 -4252 ۔حَدَّثنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ. ثَنَا سُفْيَانُ عَنْ عَبْدِ الْكَرِيم الْجَزَرِيِّ عَنْ زِيَادِ بْنِ أَبِي مَرْيَمَ عَنِ اِبْنِ مَعْقِلٍ؛ قَالَ: دَخَلْتُ مَعَ أَبِي عَلى عَبْدِ اللَّهِ فَسَمِعْتُهُ يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ للَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: النَّدَمُ تَوْبَةٌ فَقَالَ لَهُ أَبِي: أَنْتَ سَمِعْتَ النَّبِيَّ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: النَّدَمُ تَوْبَةٌ؟ قَالَ: نَعَمْ.فِي الزوائد: قلت: وقع عند اِبْنِ ماجة عبد اللَّه بن عمر بن الخطاب. قَالَه المنذري. و قَالَ بعد ذَلِكَ: أي كما رواه والترمذي و اِبْنِ ماجة فِي صحيحه والحاكم فِي المستدرك .

1324. (4252) (7311)- İbnu Makıl anlatıyor: "Babamla birlikte Abdullah İbnu Mes'ud radıyallahu anh'ın yanına girdim. Bu ziyaret sırasında o: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın "pişmanlık tevbedir" dediğini nakletti. Babam: "Aleyhissalâtu vesselâm'dan bunu bizzat işittin mi?" diye sordu. Abdullah: "Evet!" dedi."[1746]

-1325 -7312 -4253 حَدَّثنَا رَاشِدُ بْنُ سَعِيدٍ الرَّمْلِيُّ أَنْبَأنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ عَنِ اِبْنِ ثَوْبَانَ عَنْ أبِيهِ عَنْ مَكْحُولٍ عَنْ جُبَيْرِ بْنِ نَفَيْرٍ عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ عَمْرٍو عَنِ النَّبِيِّ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِنَّ اللّٰهَ عَزَّ وَجَلَّ لَيَقْبَلُ تَوْبَةَ الْعَبْدِ مَا لَمْ يُغَرْغِرْ.فِي الزوائد: فِي إسناده الوليد بن مسلم وهو مدلس. وقد عنعنه. وكذَلِكَ مكحول الدمشقيّ .

1325. (4253) (7312)- Abdullah İbnu Amr radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Allah Teala hazretleri, kulun tevbesini, can boğaza gelmedikçe kabul eder."[1747]

*** ÖLÜMÜ HATIRLAMAK**

-1326 -7313 -4259 -حَدَّثنَا الزُّبَيْرُ بْنُ بَكَّارٍ. ثنَا أنَسُ بْنُ عِيَاضٍ. ثنَا نَافِعُ بْنُ عَبْدِ اللهِ عَنْ
فَرْوَةَ ابْنِ قَيْسٍ عَنْ عَطَاءِ بْنِ أَبِي رَبَاحٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ؛ أَنَّهُ قَالَ: كُنْتُ مَعَ رَسُولِ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: فَجَاءَهُ رَجُلٌ مِنَ ا'نْصَارِ. فَسَلَّمَ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. ثُمَّ قَالَ: يَا رَسُولَ للّهِ! أيُّ الْمُؤْمِنِينَ أفْضَلُ؟ قَالَ: أحْسَنُهُمْ خُلُقاً قَالَ: فَأيُّ الْمُؤْمِنِينَ أكْيَسُ؟ قَالَ: أكْثَرُهُمْ لِلْمُوْتِ ذِكْراً وَأحْسَنُهُمْ لِمَا بَعْدَهُ اسْتِعْدَاداً. أوُلَئِكَ ا'كْيَاسُ.فِي الزوائد: فروة بن قيس مجهول. وكذَلِكَ الرواى عنه. وخبره باطل قَالَه الذهبي فِي طبقات التهذيب .

1326. (4259) (7313)- İbnu Ömer radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm ile birlikte idim. Ensardan bir zat gelerek Aleyhissalâtu vesselâm'â selam verdi. Sonra da: "Ey Allah'ın Resûlü! Mü'minlerin hangisi en faziletlidir?" diye sordu. Aleyhissalâtu vesselâm: "Huyca en iyisidir!" buyurdular. Adam: "Mü'minlerin hangisi en akıllıdır?" diye sordu. Aleyhissalâtu vesselâm: "Ölümü en çok hatırlayandır ve ölümden sonra en iyi hazırlığı yapandır. İşte bunlar en akıllı kimselerdir" buyurdular."[1748]

-1327 -7314 -4263 -حَدَّثنَا أحْمَدُ بْنُ ثَابِتٍ الْجَحْدَرِيُّ وَعُمَرُ بْنُ شَيْبَةَ بْنِ عَبِيدَةَ؛ قَاَ: ثنَا عُمَرَ بْنُ عَلِيٍّ. أخْبَرنِي إِسْمَاعِيلُ بْنُ أَبِي خَالِدٍ عَنْ قَيْسِ بْنِ أَبِي حَازِمٍ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ؛ قَالَ: إِذَا كَانَ أجَلُ ً أحَدِكُمْ بِأرْضٍ أوْثَبَتْهُ إِلَيْهَا الْحَاجَةُ. فإِذَا بَلَغَ أقْصَى أثَرِهِ قَبَضَهُ اللّهُ سُبْحَانَهُ فَتَقُولُ ا'رْضُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ: رَبِّ! هَذَا مَا اسْتَوْدَعْتَنِي.فِي الزوائد: إسناده صحيح و رِجَالُهُ ثقات .

1327. (4263) (7314)- Abdullah İbnu Mes'ud radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Birinizin eceli bir yerde olduğu zaman ihtiyaç onu oraya sıçratır. Sonra kalan ömrünün sonuna varınca

aziz ve celil olan Allah onun ruhunu orada alır. Kıyamet günü, o yer: "Ey Rabbim! işte bu, bana emanet ettiğin (cesed)dir!" der."[1749]

-1328 -7315 -4268 حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا شَبَابَةَ عَنِ ابْنِ أَبِي ذِئْبٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرِو بْنِ عَطَاءٍ عَنْ سَعِيدِ بْنِ يَسَارٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:

إِنَّ الْمَيِّتَ يَصِيرُ إِلى الْقَبْرِ فَيُجْلَسُ الرَّجُلُ الصَّالِحُ فِي قَبْرِهِ غَيْرَ فَزِعٍ وَ مَشْعُوفٍ. ثُمَّ يَقَالُ لَهُ: فِيمَ كُنْتَ؟ فَيَقُولُ: كُنْتُ فِي الْإِسْلَامِ. فَيُقَالُ لَهُ: مَا هذَا الرَّجُلُ؟ فَيَقُولُ: مُحَمَّدٌ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جَاءَنَا بِالْبَيِّنَاتِ مِنْ عِنْدِ اللّهِ فَصَدَّقْنَاهُ. فَيُقَالُ لَهُ: هَلْ رَأَيْتَ اللهِ؟ فَيَقُولُ: مَا يَنْبَغِي لِأَحَدٍ أَنْ يَرَى اللّهَ؛ فَيُفْرَجُ لَهُ فُرْجَةٌ قِبَلَ النَّارِ. فَيَنْظُرُ إِلَيْهَا يَحْطِمُ بَعْضُهَا بَعْضاً. فَيَقَالُ لَهُ: انْظُرْ إِلَى مَا وقَاكَ اللّهُ. ثُمَّ يُفْرَجُ لَهُ قِبَلَ الْجَنَّةِ. فَيَنْظُرُ إِلَى زَهْرَتِهَا وَمَا فِيهَا. فَيُقَالُ لَهُ: هذَا مَقْعَدُكَ. وَيُقَالُ لَهُ: عَلى الْيَقِينِ كُنْتَ. وَعَلَيْهِ مُتَّ. وَعَلَيْهِ تُبْعَثُ إِنْ شَاءَ اللّهُ. وَيَجْلِسُ الرَّجُلُ السُّوءُ فِي قَبْرِهِ فَزِعاً مَشْعُوفاً. فَيُقَالُ لَهُ: فِيمَ كُنْتَ؟ فَيَقُولُ: لَا أَدْرِي. فَيُقَالُ لَهُ: مَا هذَا الرَّجُلُ؟ فَيَقُولُ: النَّاسَ سَمِعْتُ يَقُولُونَ قَوْلاً فَقُلْتُهُ. فَيُفْرَجُ لَهُ قِبَلَ الْجَنَّةِ. فَيَنْظُرُ إِلَى زَهْرَتِهَا وَمَا فِيهَا. فَيُقَالُ لَهُ: انْظُرْ إِلَى مَا صَرَفَ اللّهُ عَنْكَ. ثُمَّ يُفْرَجُ لَهُ فُرْجَةٌ قِبَلَ النَّارِ. فَيَنْظُرُ إِلَيْهَا. يَحْطِمُ بَعْضُهَا بَعْضاً. فَيُقَالُ لَهُ: هذا مَقْعَدُكَ عَلى الشَّكِّ كُنْتَ. وَعَلَيْهِ مُتَّ. وَعَلَيْهِ تُبْعَثُ إِنْ شَاءَ اللّهُ تَعالى.فِي الزوائد: إسناده صحيح.

1328. (4268) (7315)- Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Ölü kabre konulur. Salih kişi, kabrinde korkusuz ve endişesiz oturtulur. Sonra kendisine: "Hangi dinde idin?" denilir, "İslâm dinindeydim" der. "Şu adam nedir?" denilir. "O, Allah'ın Resûlü Muhammed'dir, bize Allah indinden açık deliller getirdi, biz de onu tasdik ettik" der. Ona: "Allah'ı gördün mü?" denilir. O: "Allah'ı görmek hiç kimseye mümkün ve muvafık değildir" der. Bu safhadan sonra cehenneme doğru bir delik açılır. Oraya bakar, ateş alevlerinin birbirini kırıp yok etmeye çalıştığını görür. Kendisine: "Allah'ın seni koruduğu ateşe bak!" denilir. Sonra ona cennet cihetinden bir delik açılır ve onun güzelliklerine ve içinde bulunan (nimet)lere

bakar. Kendisine: "İşte senin makamın!" denilir ve yine ona: "Sen bunlar hususunda yakîn (kesin iman) sahibi idin. Bu iman üzere öldün, bu iman üzere yeniden diriltileceksin inşaallah!" denilir.
Kötü adam da kabrinde korku ve endişe ile oturtulur. Kendisine: "Hangi dinde idin?" diye sorulur. "Bilmiyorum" diye cevap verir. Kendisine: "Bu adam kimdir?" denilir. Halkı dinledim, bir şeyler söylüyorlardı, onu ben de söyledim" der. Ona cennet cihetinden bir delik açılır. Cennetin güzelliklerine, içinde bulunan nimetlerine bakar. Ona: "Allah'ın senden uzaklaştırdığı şu cennete bak!" denilir. Sonra ona cehenneme doğru bir delik açılır. Oraya bakar. Alevlerin birbirini yeyip yok etmekte olduğunu görür. Ona: "İşte makamın burasıdır. Sen cehennemin varlığı hususunda şekk (ve inkâr) içerisinde idin, bu şekk üzere öldün ve bu şekk üzere diriltileceksin inşaallah!" denilir."[1750]

1329- 7316- 4272- حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ حَفْصٍ ا۠بُلِّيُّ. ثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ عَيَّاشٍ عَنِ ا۠مَشِ عَنْ أَبِي سُفْيَانَ عَنِ الـبَّنِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ؛ قَالَ إِذَا دَخَلَ الْمَيِّتُ الْقَبْرَ مُثِّلَتِ الشَّمْسُ عِنْدَ غُرُوبِهَا فَيَجْلِسُ يَمْسَحُ عَيْنَيْهِ وَيَقُولُ: دَعُونِي أُصَلِّي.فِي الزوائد: هَذَا إسناده حسن إن كان أَبُو سفيان واسمه طلحة بن نافع سمع من جابر بن عبد اللّٰه وإِسْمَاعِيلَ بن حفص مختلف فِيهِ .

1329. (4272) (7316)- Hz. Câbir radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "(Mü'min) ölü, kabre girdimi, güneş batışındaki haliyle ona temsil edilir. Bunun üzerine ölü oturup ellerini gözlerine sürer ve: Beni bırakınız namaz kılayım" der."[1751]

1330- 7317- 4273- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا عَبَّادُ بْنُ الْعَوَّامِ عَنْ حَجَّاجٍ عَنْ عَطِيَّةَ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ لِلّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ صَاحِبِي الصُّورِ بِأَيْدِيهِمَا »أَوْ فِي أَيْدِيهِمَا« قَرْنَانِ. يُحِظَانِ النَّظَرَ مِتَى يُؤْمَرَانِ.فِي الزوائد: إسناده ضعيف لضعف حجاج أرطاة وعطية العوفيّ.

1330. (4273) (7317)- Ebu Sa'îd radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Sûrun iki sahibinin ellerinde iki boynuz

bulunur. Ne zaman (üflemekle) emrolunacaklarını dikkatle gözleyip düşünürler."
[1752]

1331- 7318- 4274- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُسْهِرٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرٍو عَنْ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: قَالَ رَجُلٌ مِنَ الْيَهُودِ بِسُوقِ الْمَدِينَةِ: والَّذِي اصْطَفَى مُوسَى عَلي الْبَشَرَ! فَرَفَعَ رَجُلٌ مِنَ ا'نْصَارِ يَدَهُ فَلَطَمَهُ. قَالَ: تَقُلُوا هذَا؟ وَفِينَا رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ؟ فَذُكِرَ ذلِكَ لِرَسُولِ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: فَقَالَ: قَالَ اللّهُ عَزَّ وَجَلَّ -وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَصَعِقَ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَمَنْ فِي ا'رْض إ َّ مَنْ شَاءَ اللّهُ ثُمَّ نُفِخَ فِيهِ أُخْرَى فإِذَا هُمْ قِيَامٌ يَنْظُرُونَ.- فَأكُونُ أوَّلَ مَنْ رَفَعَ رَأسَهُ. فإِذَا أنَا بِمُوسَى آخِذُ بِقَائِمَةٍ مِنْ قَوَائِمِ الْعَرْشِ. فَ أدْرِي أرَفَعَ رأسَهُ قَبْلِى أوْ كَانَ مِمَّنِ اسْتَثْنَى اللّهُ عَزَّ وَجَلَّ. وَمَنْ قَالَ: أنَا خَيْرٌ مِنْ يُونُسَ بْنِ مَتَّى فقَدْ كَذَبَ.فِي الزوائد: إسناده صحيح رِجَالُهُ ثقات .

1331. (4274) (7318)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Yahudilerden bir adam Medine çarşısında: "Hz. Musa'yı insanlar üzerine seçen Zât'a yemin olsun!"demişti. Ensardan bir zât elini kaldırıp herife bir tokat indirdi.
"Demek böyle dersin ha! Üstelik Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm aramızda olduğu halde!" dedi. Durum Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a anlatıldı. Aleyhissalâtu vesselâm: "Aziz ve celil olan Allah buyurmuştur ki: "Sûra üfürülür ve Allah'ın dilediklerinden başka göklerde kim var, yerde kim varsa düşüp ölür. Sonra bir daha sûra üflenir ve onlar kabirlerinden kalkıp bakışırlar" (Zümer 58). Ben, başını ilk kaldıran olacağım. Ben, arşın ayaklarından birini tutan Hz. Musa aleyhisselam ile karşılaşırım. Bilemem, o başını benden önce mi kaldırdı, yoksa o, Allah'ın çarpılıp yıkılmaktan istisna tuttuklarından mıdır? Kim de: Ben Yûnus İbnu Metta'dan daha hayırlıyım (üstünüm) derse şüphesiz yalan söylemiş olur."
[1753]

AÇIKLAMA:

1- Hadis sûra üfleme hadisesine temas etmekte ve ilgili ayete atıf yapmaktadır.

Kaydedilen ayette sûra iki ayrı üflemeden bahis edilmektedir. Bu hususlar daha önce geçtiği için tekrar etmeyeceğiz.

2- Hadisin sonunda: "Ben Yunus aleyhisselâm'dan üstünüm diyen yalan söylemiştir" fıkrasında geçen "ben" zamiri iki ihtimale râcidir:

1) Öyle söyleyen herhangi bir kimse. Bu durumda yalan küfür manasındadır. Hiç kimse, peygamberden üstün olduğunu iddia edemez, eden küfre düşer.

2) İkinci durumda "ben"den maksad Resûlullah'tır. Resûlullah'ın bütün peygamberlerden üstün olduğu nasslarla sabit olduğu için, Resûlullah'ın bu sözü daha öncelere aittir. Üstünlüğünü ifade eden nasslarla mensuh olmuştur denmiştir. Ayrıca, Kur'ân'da geçen kıssası sebebiyle Hz. Yunus'un büyüklüğü hususunda düşülecek tereddüdü önlemek için Hz. Peygamber'in böyle söylemiş olabileceğine de dikkat çekilmiştir.[1754]

-1332 -7319 -4277 حَدَّثنَا أَبُو بَكْرٍ. ثنَا وَكِيعٌ عَنْ عَلِيّ بْنِ عَلِيِّ بْنِ رِفَاعَةَ عَنْ الْحَسَنِ عَنْ أَبِي مُوسَى ا٘شْعَرِيِّ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يَعْرَضُ النَّاسُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ثثُ عَرَضَاتٍ. فَامَّا عَرْضَتَانِ فَجِدَالٌ وَمَعَاذِيرٌ وَأَمَّا الثَّالِثَةُ فَعِنْدَ ذلِكَ تَطِيرُ الصُّحُفُ فِي ا٘يْدِى فَآخِذُ بِيَمِينِهِ وَأخِذُ بِشِمَالِهِ.فِي الزوائد: رِجَال ا٘سناد ثقات. إ أنه منقطع والحسن لم يسمع من أَبِي مُوسَى قَالَه عَلَى بن المدنيّ و أَبُو حاتم و أَبُو زرعة. وقد رواه والترمذي عن الحسن عن أَبِي هُرَيْرَةَ و قَالَ: يصح هَذَا الحديث من قبل أن الحسن لم يسمع من أَبِي هُرَيْرَةَ .

1332. (4277) (7319)- Ebu Musa el-Eş'arî radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah Aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kıyamet günü, insanlar üç defa Allah'a arzolunacaklar. İki arza mücadele ve mazeretlerden ibarettir. Üçüncü arzaya (sunuşa) gelince, (insanların işlediği amellerin yazılı olduğu defterler o zaman ellere uçacaklar (yani hızla verilecektir). Artık defteri kimisi sağ eliyle tutacak ve kimisi sol eliyle tutacaktır."[1755]

-1333 -7320 -4281 حَدَّثنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبُو شَيْبَةَ. ثنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ عَنْ

ا‘عْمَشِ عَنْ أَبِي سُفْيَانَ عَنْ جَابِرٍ عَنْ أمِّ مُبَشِّرٍ عَنْ حَفْصَةَ؛ قَالَتْ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنِّي ‘رْجُو أَّ يَدْخُلَ النَّارَ أَحَدٌ إِنْ شَاءَ اللّهُ تَعالى مِمّنْ شَهِدَ بَدْراً وَالْحُدَيْبِيَّةَ. قَالَتْ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ للّهِ! أَلَيْسَ قَدْ قَالَ اللّهُ: ـوَإِنْ مِنْكُمْ إِّ وَارِدُهَا كَانَ عَليّ رَبِّكَ حَتْماً مَقْضِيًّا.»سورة ـ91« اŒية ـ17. قَالَ أَلَمْ تَسْمَعِيهِ يَقُولُ: ثُمَّ نُنَجِّي الَّذِينَ اتَقَوْا وَنَذَرُ الظَّالِمِينَ فِيهَا جِثِيًّا. سورة ـ91 اŒية ـ27. فِي الزوائد: حديث حفصة صحيح رِجَالُهُ ثقات إ، كَانَ أَبُو سفيان سمع من جَابِرٍ بن عبد اللّه .

1333. (4281) (7320)- Hz. Hafsa radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın buyurdular ki: "Ben Bedir ve Hudeybiye'ye katılanlardan hiç kimsenin cehenneme girmemesini ümid ederim" buyurdular. Ben: "Ey Allah'ın Resûlü! Allah Teâla hazretleri: "Sizden cehenneme varmayacak hiç kimse yoktur.
Bu senin Rabbin katında kesinleşmiş bir hükümdür" (Meryem 71) buyurmadı mı?" dedim. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm: "(Ey Hafsa!) Sen Allah'ın: "Sonra biz, Allah'tan korkup (O'na karşı gelmekten) sakınanları kurtarır, zalimleri de toptan orada bırakırız" (Meryem 72) buyurduğunu işitmedin mi?" buyurdu."[1756]

ـ1334 ـ7321 ـ4285 ـحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُصْعَبٍ عَنِ ا‘وْزَاعِيِّ عَنْ يَحْيَى اِبْنِ أَبِي كَثِيرٍ عَنْ هِلِ بْنِ أَبِي مَيْمُونَةَ عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ عَنْ رِفاعَةَ الْجُهَنِيِّ؛ قَالَ: صَدَرْنَا مَعَ رَسُولِ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ! مَا مِنْ عَبْدٍ يُؤْمِنُ ثُمَّ يُسَدَّدُ إِّ سُلِكَ بِهِ فِي الْجُنَّةِ. وَأَرْجُو أَّ يَدْخُلُوهَا حَتَّى تَبَوَّؤُا أَنْتُمْ وَمَنْ صَلَحَ مِنْ ذَرَارِيِّكُمْ مَسَاكِنَ فِي الْجَنَّةِ. وَلَقَدْ وَعَدَنِي رَبِّي عَزَّ وَجَلَّ أَنْ يُدْخِلَ الْجَنَّةَ مِنْ أُمَّتِي سَبْعِينَ أَلْفاً بِغَيْرِ حِسَابٍ.فِي الزوائد: فِي إسناده مُحَمَّد بن مصعب. قَالَ فِيهِ صالح بن مُحَمَّد البغداديّ: ضعيف فِي ا‘وزاعيّ. وعامة أحاديثه عن اوزاعيّ مقلوبة. لكن لم ينفرد به. وقد رواه النسائي فِي عمل اليوم الليلة عن يَحْيَى بن حمزة عن ا‘وزاعيّ .

1334. (4285) (7321)- Rifa'a el-Cühenî radıyallahu anh anlatıyor: "Biz Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'la birlikte bir seferden dönmüştük. Buyurdular ki:
"Muhammed'in nefsi elinde olan Zât-ı Zülcelâl'e yemin olsun! İman edib, sonra doğru yoldan ayrılmayan hiçbir kul yoktur ki cennete sokulmasın. Siz ve iyi (dindar) nesliniz cennetteki meskenlere yerleşmedikçe (diğer ümmetlerin mü'minleri olan) cennetliklerin cennete girmemelerini de ümit ederim ve Rabbim ümmetimden yetmişbin kişiyi hesapsız olarak cennete dahil etmeyi bana kesin vaadetti."[1757]

-1335 -7322 -4290 حَدَّثنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى. ثنَا أَبُو سَلَمَةَ حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ عَنْ سَعِيدِ بْنِ إِيَاسٍ الْجُرَيْرِيِّ عَنْ أَبِي نَضْرَةَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ؛ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: نَحْنُ آخِرُ الأُمَمِ وَأَوَّلُ مَنْ يُحَاسَبُ. يُقَالُ: أَيْنَ الأُمَّةُ الأُمِّيَّةُ وَنَبِيُّهَا؟ فَنَحْنُ الآخِرُونَ الأَوَّلُونَ.فِي الزوائد: إسناده صحيح رِجَالُهُ ثقات. وأبو سلمة هو مُوسَى بن إِسْمَاعِيلَ البصري التبوذكيّ .

1335. (4290) (7322)- İbnu Abbâs radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Biz, ümmetlerin sonuncusuyuz ve hesabı ilk görülecek olanlarız. Orada: "Ümmî ümmet ve peygamberi nerededir?" denilir. Bilesiniz, biz sonuncu olan ilkleriz (yani dünyaya gelişte sonuncuyuz, Kıyamet günü hesabı verip cennete girmede ilkleriz."[1758]

-1336 -7323 -4291 حَدَّثنَا جُبَارَةُ بْنُ الْمُغَلِّسِ. ثنَا عَبْدُ الأَعْلَى بْنُ أَبِي الْمُسَاوِرِ عَنْ أَبِي بُرْدَةَ عَنْ أَبِيهِ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِذَا جَمَعَ اللّٰهُ الْخَلاَئِقَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أُذِنَ لأُمَّةِ مُحَمَّدٍ فِي السُّجُودِ. فَيَسْجُدُونَ لَهُ طَوِيلاً ثُمَّ يُقَالُ: ارْفَعُوا رُؤُسَكُمْ قَدْ جَعَلْنَا عِدَّتَكُمْ فِدَاءَكُمْ مِنَ النَّارِ.فِي الزوائد: روى مسلم معناه. واتم سوق الحديث عن أَبِي بردة عن أبيه بإسناد أصح من هَذَا ومع ذَلِكَ فقد أعله البخاريّ .

1336. (4291) (7323)- Ebu Bürde babasından anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu

vesselâm buyurdular ki: "Kıyamet günü, Aziz ve celil olan Allah, mahlûkâtı topladı mı Ümmet-i Muhammed'e secde etmeleri için izin verilir. Onlar Allah'a uzun bir secde yaparlar. Sonra: "Başlarınızı (secdeden) kaldırın. Biz sayınız kadar (kâfirleri) ateşten, kurtuluş için fidyeleriniz yaptık" buyurulacaktır."[1759]

*** KIYAMET GÜNÜ ALLAH'IN RAHMETİ**

-1337 -7324 -4294 -حَدَّثنَا أَبُو كُرَيْبٍ وَأحْمَدُ بْنُ سِنَانٍ قَاَ: ثنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ عَنْ ا٘عْمَشِ عَنْ أَبِي صَالِحٍ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ ﷲِّ صَلَّي اﷲُّ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: خَلَقَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ يَوْمَ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَا٘رْضَ مِئَةَ رَحْمَةٍ. فَجَعَلَ فِي ا٘رْضِ مِنْهَا رَحْمَةً. فَبِهَا تَعْطِفُ الْوَالِدَةُ عَلى وَلَدِهَا. وَالْبَهَائِمُ بَعْضُهَا عَلَى بَعْضٍ وَالطَّيْرُ وَأَخَّرَتِسْعَةً وَتِسْعِينَ إلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ. فإذَا كَانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ أكْمَلَهَا اﷲُّ بِهذِهِ الرَّحْمَةِ.فِي الزوائد: حديث أَبِي سَعِيدِ صحيح، رِجَالُهُ ثقات .

1337. (4294) (7324)- Ebu Sa'id radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

"Aziz ve celil olan Allah semâvat ve arzı yarattığı gün, yüz rahmet yaratmıştır. Bunlardan birini arza indirmiştir. İşte bunun sayesinde bir anne çocuğuna karşı şefkat duyar, hayvanlar, kuşlar birbirlerine şefkat duyarlar. Allah geri kalan doksandokuz rahmeti, Kıyamet günü için (kendine) saklamıştır. Kıyamet gününde onları bu rahmetle yüze tamamlayacak."[1760]

-1338 -7325 -4297 -حَدَّثنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ. ثنَا إبْرَاهِيمُ بْنُ أعْيَنَ. ثنَا إسْمَاعِيلُ بْنُ يَحْيَى الثَّيْبَانِيُّ عَنْ عَبْدِ اﷲِّ بْنِ عُمَرَ بْنِ حَفْصٍ عَنْ نَافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ؛ قَالَ: كُنَّا مَعَ رَسُولِ ﷲِّ صَلَّي اﷲُّ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي بَعْضِ غَزَوَاتِهِ فَمَرَّ بِقَوْمٍ. فَقَالَ: مَنِ الْقَوْمُ؟ فَقَالُوا: نَحْنُ الْمُسْلِمُونَ. وَامْرَأةٌ تَحْصِبُ تَنُّورَهَا. وَمَعَهَا ابْنٌ لَهَا فَإذَا ارْتَفَعَ وَهَجُ التَّنُّورِ تَنَحَّتْ بِهِ. فَأتَتِ النَّبِيَّ صَلَّي اﷲُّ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَتْ: أنْتَ رَسُولُ ﷲِّ! قَالَ: نَعَمْ قَالَتْ: بَأبِي أنْتَ وَأُمِّى! ألَيْسَ اﷲُّ بِأرْحَمِ الرَّاحِمِينَ؟ قَالَ: بَلَى قَالَتْ: أوَلَيْسَ اﷲُّ بِأرْحَمَ بِعِبَادِهِ مِنَ ا٘مِّ بِوَلَدِهَا؟ قَالَ بَلَي قَالَتْ: فَإنَّ ا٘مَّ َ تُلْقِي وَلَدَهَا فِي النَّارِ! فَأكَبَّ رَسُولُ ﷲِّ صَلَّي اﷲُّ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَبْكِي. ثُمَّ رَفَعَ رَأسَهُ إلَيْهَا فَقَالَ إنَّ اﷲَّ َيُعَذِّبُ مِنْ عِبَادِهِ إَّ الْمَارِدَ الْمُتَمَرِّدَ: الَّذِي يَتَمَرَّدُ عَلي اﷲِّ وَأبَى أنْ يَقُولَ: َ إلَهَ إَّ اﷲُّ.فِي الزوائد: إسناده حديث ابْنِ عمر ضعيف لضعف إسْمَاعِيل بن يَحْيَى متفق عَلَى تضعيفه! ا هـ. قَالَ السنديّ:

قلت: أصل الحديث ليس من الزوائد .

1338. (4297) (7325)- İbnu Ömer radıyallahu anhüma anlatıyor: "Gazvelerinin birinde Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'la beraberdik. Derken bir kavme uğradı. "Siz kimsiniz?" diye sordu.
"Bizler müslümanlarız!" dediler. Bir kadın tandırına yakacak atmakla meşguldü ve yanında bir oğlu vardı. Tandırın alevi yükselince kadın çocuğu uzaklaştırdı. Sonra kadın, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın yanına geldi ve:
"Sen Allah Resûlüsün öyle mi?"dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Evet!" deyince, "Annem ve babam sana feda olsun! Allah Erhamu'r-Rahimîn (yani merhametli olanların en merhametlisi) değil mi?" dedi. Kadın, "Evet!" cevabını alınca bu sefer: "Allah'ın kullarına olan rahmeti, annenin yavrusuna olan merhametinden daha fazla değil mi?" diye sordu. Aleyhissalâtu vesselâm yine: "Elbette!" buyurdu. Kadın: "Anne çocuğunu asla ateşe atmaz! (daha merhametli olan Allah kullarını nasıl cehenneme atar?)" dedi. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm ağlayarak başını eğdi. Sonra başını kadına doğru kaldırarak: "Şüphesiz Allah, hak yoldan sapıp O'na itaat etmeye tenezzül etmeyen ve tevhid kelimesini söylemekten imtina eden azgın kulundan başka kullarına azab vermeyecektir" buyurdu."[1761]

1339- 7326- 4298- حَدَّثَنَا الْعَبَّاسُ بْنُ الْوَلِيدِ الدِّمَشْقِيُّ. ثَنَا عَمْرُو بْنُ هَاشِمٍ. ثَنَا ابْنُ لَهِيعَةَ عَنْ عَبْدِ رَبِّهِ بْنِ سَعِيدٍ عَنْ سَعِيدٍ الْمَقْبُرِيِّ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يَدْخُلُ النَّارَ إِلَّا شَقِيٌّ قِيلَ: يَا رَسُولَ اللّٰهِ! وَمَنِ الشَّقِيُّ؟ قَالَ: مَنْ لَمْ يَعْمَلْ لِلّٰهِ بِطَاعَةٍ وَلَمْ يَتْرُكْ لَهُ مَعْصِيَةً.فِي الزوائد: فِي إسناده اِبْنِ لهيعة وهو ضعيف .

1339. (4298) (7326)- Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Ateşe sadece şakî olanlar girecektir." Ashab: "Ey Allah'ın Resûlü! şakî kimdir?" diye sordu. Aleyhissalâtu vesselâm: "Allah için hiçbir ibadette bulunmayıp, hiçbir günahı terketmeyen kimsedir" diye cevap verdi."[1762]

*** KEVSER HAVZI**

1340- 7327- 4301- حَدَّثنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بِشْرٍ. ثنَا زَكَرِيَّا. ثنَا عَطِيَّةُ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ؛ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إنَّ لِي حَوْضاًمَا بَيْنَ الْكَعْبَةِ وَبَيْتِ الْمَقْدِسِ أبْيَضَ مَثْلُ اللَّبَنِ آنِيَتُهُ عَدَدُ النُّجُوم وَإنِّي ؛كْثَرُ ا؛نْبِيَاءِ تَبَعاً يَوْمَ الْقِيَامَةِ.فِي الزوائد: في إسناده عطية العوفي وهو ضعيف .

1340. (4301) (7327)- Ebu Sa'î'di'l-Hudrî radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Benim bir havuzum var. Genişliği Ka'be'den Beytu'l-Makdis'e kadar uzanır. Suyu süt misali bembeyaz. Yıldızlar adedince susakları var. Şurası muhakkak ki, Kıyamet günü ben, peygamberler arasında ümmeti sayıca en çok olan kimseyim." [1763]

*** ŞEFAAT**

-1341 -7328 -4311 -حَدَّثنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ أسَدٍ. ثنَا أَبُو بَدْرٍ. ثَنَا زِيَادُ بْنُ خَيْثَمَةَ عَنْ نُعَيْمِ بْنِ أَبِي هِنْدٍ عَنْ رِبْعِيِّ بْنِ حِرَاشٍ عَنْ أَبِي مُوسَى ا٬شْعَرِيِّ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : خُيِّرْتُ بَيْنَ الشَّفَاعَةِ وَبَيْنَ أنْ يَدْخُلَ نِصْفُ أُمَّتِي الْجَنَّةَ فَأخْتَرْتُ الشَّفَاعَةَ ٬نَّهَا أعُمُّ وَأكْفَى. أتُرَوْنَهَا لِلْمُتَّقِينَ؟َ. ولكِنَّهَا لِلْمُذْنِبِينَ الْخَطَّاءِينَ الْمُتَلَوِّثِينَ.فِي الزوائد: إسناده صحيح و رِجَالُهُ ثقات .

1341. (4311) (7328)- Ebu Musa el-Eş'âri radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Ben, ümmetimin yarısının cennete girmesi ile şefaat (sahibi olmam) arasında muhayyer bırakıldım. Ben şefaati tercih ettim. Çünkü şefaat, daha şümullü ve ümmetimin (toptan kurtuluşuna) daha yeterlidir. Şefaati siz müttakilere mahsus mu biliyorsunuz? Hayır! O muttakiler değil günahkârlar, hatalılar ve pis işlere karışan (müslüman)lar içindir."[1764]

*** CENNETİN VASFI**

-1342 -7329 -4318 -حَدَّثنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللّهِ بْن نُمَيْر. ثنَا أَبِي يَعْلي قَا: ثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ أَبِي خَالِدٍ عَنْ نُفَيْع أَبِي دَاوُدَ عَنْ أَنَس بْنِ مَالِكٍ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ نَارَكُمْ هذِهِ جُزْءٌ مِنْ سَبْعِينَ جُزْءاً مِنْ نَارِ جَهَنَّمَ وَلَوْ أَنَّهَا أُطْفِئَتْ بِالْمَاءِ مَرَّتَيْنِ مَا انْتَفَعْتُمْ بِهَا. وَأَنَّهَا لَتَدْعُو اللّهَ عَزَّ وَجَلَّ أَنْ يُعِيدَهَا فِيهَا. فِي الزوائد: أخرجه الحاكم كما رواه المصنف و قَالَ: صحيح ا''سناد عَلَى شرط الشيخين. وبعضه فِي الصحيحين من حديث أَبِي هُرَيْرَةَ .

1342. (4318) (7329)- Enes İbnu Mâlik radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Şu dünya ateşiniz var ya! Bu, cehennem ateşinin yetmiş cüzünden bir cüzdür. Eğer o, su ile iki kere söndürülmemiş (harareti giderilmemiş) olsaydı, ondan faydalanamazdınız. Şurası muhakkak ki, bu dünya ateşi, aziz ve celil olan Allah'a, bir daha eski hararetine döndürmemesi için dua eder."[1765]

-1343 -7330 -4322 -حَدَّثنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ شَيْبَةَ. ثَنَا بَكْرُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ. ثَنَا عِيسَى بْنُ الْمُخْتَارِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي لَيْلَىَ عَنْ عَطِيَّةَ الْعَوْفِيِّ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِنَّ الْكَافِرَ لَيَعْظُمُ حَتَّى إِنَّ ضِرْسَهُ ٴعْظَمُ مِنْ أُحُدٍ. وفَضِيلَةُ جَسَدِهِ عَلَى ضِرْسِهِ كَفَضِيلَةِ جَسَدِ أَحَدِكُمْ عَلَى ضِرْسِهِ.فِي الزوائد: عطية العوفي والراوى عنه ضعيفانِ. وقد روى مسلم فِي صحيح والترمذي بعضه من حديث أَبِي هُرَيْرَةَ .

1343. (4322) (7330)- Ebu Sa'îd radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "(Cehennemde) kafirin vücudu büyür: Öyle ki bir azı dişi Uhud dağından büyük olur. Vücudunun dişinden büyüklüğü, sizden birinin vücudunun dişinden büyüklüğü gibidir."[1766]

AÇIKLAMA:

Bu hadisin muhtevası Müslim, Tirmizî gibi başka kitaplarda da gelmiştir. Ahirette, kâfirin, hak ettiği azabı daha çok çekebilmesi için Cenab-ı Hak onun vücudunu büyütecektir. Allah buna kâdirdir. Nevevî, buna inanmanın vacib olduğunu kaydeder.[1767]

1344- 7331- 4323- حَدَّثنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا عَبْدُ الرَّحِيمِ بْنُ سُلَيْمَانَ عَنْ دَاوُدَ بْنِ أَبِي هِنْدٍ. ثَنَا عَبْدُ اللّهِ بْنُ قَيْسٍ؛ قَالَ: كُنْتُ عِنْدَ أَبِي بُرْدَةَ ذَاتَ لَيْلَةٍ. فَدَخَلَ عَلَيْنَا الْحَارِثُ بْنُ أُقَيْشٍ. فَحَدَّثَنَا الْحَارِثِ لَيْلَتَئِذٍ؛ أَنَّ رَسُولَ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِنَّ مِنْ أُمَّتِي مَنْ يَدْخُلُ الْجَنَّةَ بِشَفَاعَتِهِ أَكْثَرُ مِنْ مُضَرَ وَإِنَّ مِنْ أُمَّتِي مَنْ يَعْظُمُ لِلنَّارِ حَتَّى يَكُونَ أَحَدَ زَوَايَاهَا.فِي الزوائد: فِي إسناده عبد اللّه بن أقيش النخعي. ذكره اِبْنِ حبان فِي الثقات. وقَالَ: أحسبه الَّذِي روى عنه أَبُو إسحاق عن اِبْنِ عَبَّاسٍ. و قَالَ: لم يرو عنه غير دَاوُد بن هند وليس إسناده بالصافي .

1344. (4323) (7331)- Hâris İbnu Ukayş radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Şurası muhakkak ki, benim ümmetimde öyle şefaati makbul kimseler var ki, birinin şefaatiyle Mudar kabilesinin insanlarından daha çok kimse cennete girecektir. Benim (davetime muhatap olan) ümmetimden öylesi de var ki, vücudu ateş için irileşir ve cehennemin bir köşesini teşkil eder."[1768]

1345- 7332- 4324- حَدَّثنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللّهِ بْنِ نُمَيْرٍ. ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عُبَيْدٍ عَنْ ا۟عْمَشِ عَنْ يَزِيدَ الرَّقَاشِي عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يُرْسَلُ الْبُكَاءُ عَلى أَهْلِ النَّارِ. فَيَبْكُونَ حَتَّى يَنْقَطِعَ الدُّمُوعُ. ثُمَّ يَبْكُونَ الدَّمَ حَتَّى يَصِيرَ فِي وُجُوهِهِمْ كَهَيْئَةِ ا۟خْدُودِ. لَوْ أُرْسِلَتْ فِيهِ السُّفُنُ لَجَرَتْ.فِي الزوائد: فِي إسناده يزيد بن أبان الرقاشي وهو ضعيف .

1345. (4324) (7332)- Hz. Enes radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Ağlama, cehennem ahalisi üzerine gönderilir. Bunun üzerine onlar da (ağlamaya başlarlar ve) gözyaşları kuruyuncaya kadar ağlarlar. Sonra (yaş yerine) kan ağlarlar. Öyle ki yüzlerinde kanallar meydana gelir. Eğer bu kanallara gemiler salınsa gemiler yürür."[1769]

1346- 7333- 4327- حَدَّثنَا أَبِي بَكْرِ بْنُ أَبُو شَيْبَةَ. ثنَا مُحَمَّدُ بْنُ بِشْرٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرٍو عَنْ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يُؤْتَى بِالْمَوْتِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ. فَيُوقَفُ عَلى الصِّرَاطِ. فَيُقَالُ: يَا أَهْلَ الْجَنَّةِ! فَيَطَّلِعُونَ خَائِفِينَ وَجِلِينَ أَنْ يُخْرَجُوا مِنْ مَكَانِهِمُ الَّذِي هُمْ فِيهِ يُقَالُ: يَا أَهْلَ النَّارِ! فَيَطَّلِعُونَ مُسْتَبْشِرِينَ فَرِحِينَ أَنْ يُخْرَجُوا مِنْ مَكَانِهِمُ الَّذِي هُمْ فِيهِ. فَيُقَالُ: هَلْ تَعْرِفُونَ هذَا؟ قَالُوا: نَعَمْ. هذَا الْمَوْتُ. قَالَ فَيُؤْمَرُ بِهِ فَيُذْبَحُ عَلى الصِّرَاطِ ثُمَّ يُقَالُ لِلْفَرِيقَيْنِ كِهُمَا: خَلِودٌ فِيمَا تَجِدُونَ ۦ مَوْتَ فِيهَا أَبَداً.فِي الزوائد: هَذَا إسناده صحيح رِجَالُهُ ثقات. وقد أخرج البحاري بعضه من هَذا الوجه وله شاهد فِي الصحيحين من حديث أَبِي سَعِيدِ .

1346. (4327) (7333)- Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kıyamet günü ölüm getirilir. Sırat üzerinde durdurulur ve: "Ey cennet ahalisi!" diye nida edilir. Cennettekiler, (bu çağrı üzerine) içinde bulundukları (o güzel) yerden çıkarılacakları korku ve heyecanıyla bakarlar. Sonra da: "Ey cehennem ahalisi!" diye nida edilir. Onlar da içinde bulundukları (o fena) yerden çıkarılacakları ümid ve sevinciyle bakarlar. (Ölüm gösterilerek) "Bunu tanıyor musunuz?" denilir. (Cennetlikler ve cehennemlikler hepsi bir ağızdan:) "Evet! Bu ölümdür" derler."
Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdu ki: "Bundan sonra emredilir ve Sırat üzerinde ölüm kesilir. Sonra her iki tarafa birden: "Haydi bulunduğunuz hal üzere ebediyet sizindir, burada artık ölüm yoktur" denilir."[1770]

*** CENNETİN EVSAFI**

-1347 -7334 -4329 -حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ عَنْ حَجَّاجٍ عَنْ عَطِيَةَ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ؛ قَالَ: لَشِبْرٌ فِي الْجَنَّةِ خَيْرٌ مِنَ ا٬رْض وَمَا عَلَيْهَا »الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا«.فِي الزوائد: فِي إسناده حجاج بن أرطاة وعطية العوفيّ وهما ضعيفان .

1347. (4329) (7334)- Ebu Sa'îdi'l-Hudrî radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Cennette bir karışlık yer (ebedi olduğu için, fani olan) küre-i arz ve üzerinde bulunanlardan -dünya ve içindekilerden- daha hayırlıdır."[1771]

-1348 -7335 -4330 -حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ. ثَنَا زَكَرِيَّا بْنُ مَنْظُورٍ. ثنا أَبُو حَازِمٍ عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للهِّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَوْضِعُ سَوْطٍ فِي الْجَنَّةِ خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا.فِي الزوائد: فِي إسناده زكريا وهو ضعيف .

1348. (4330) (7335)- Sehl İbnu Sa'd radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Cennette bir kamçılık yer (ebedi olduğu için, fani olan) dünya ve içindekilerden daha hayırlıdır."[1772]

-1349 -7336 -4332 -حَدَّثَنَا الْعَبَّاسُ بْنُ عُثْمَانَ الدِّمَشْقِيُّ. ثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ. ثنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُهَاجِرٍ ا٬نْصَارِيُّ. حَدَّثَنِي الضَّحَّاكُ الْمُعَافِرِيُّ عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ مُوسَي عَنْ كُرَيْبٍ مَوْلَى ابْنِ عَبَّاسٍ؛ قَالَ: حَدَّثَنِي أُسَامَةُ بْنُ زَيْدٍ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للهِّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ذَاتَ يَوْمٍ ٬صْحَابِهِ: أَمُشَمِّرٌ لِلْجَنَّةِ؟ فَإِنَّ الْجَنَّةَ ٬ خَطَرَ لَهَا. هِيَ وَرَبِّ الْكَعْبَةِ! نُورٌ يَتَ٬ْ٬ُ وَرَيْحَانَةٌ تَهْتَزُّ وَقَصْرٌ مَشِيدٌ وَنَهَرٌ مُطَّرِدٌ وَفَاكِهَةٌ كَثِيرَةٌ نَضِيجَةٌ وَزَوْجَةٌ حَسْنَاءُ جَمِيلَةٌ وَحُلَلٌ كَثِيرَةٌ. فِي مَقَامٍ أَبَداً. فِي حَبْرَةٍ وَنَضْرَةٍ فِي دُورٍ عَالِيَةٍ

سَلِيمَةٍ بِهَيَّةٍ! قَالَوا: نَحْنُ الْمُشَمِّرُونَ لَهَا يَا رَسُولَ لله! قَالَ: قَولَوا: إِنْ شَاءَ اللَّهَ ثُمَّ ذَكَرَ الْجِهَادَ وَحَضَّ عَلَيْهِ.فِي الزوائد: فِي إسناده مقال. والضحاك المعافريّ الدمشقي ذكره اِبْنِ حبان فِي الثقات. و قَالَ الذهبيّ فِي طبقات التهذيب: مجهول. وسليمان بن مُوسَى مختلف فِيهِ. وباقي رجال ا‘‘سناد ثقات. ورواه اِبْنِ حبان فِي صحيحه .

1349. (4332) (7336)- Üsâme İbnu Zeyd radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bir gün Ashab-ı Kiramına: "İçinizde cennet için gayret edecek kimse yok mu? Zira cennetin eşi yoktur. Kâ'be'nin Rabbine yemin ederim ki, cennet, parıl parıl parlayan nurları, güzel kokulu üğrünen yeşillikleri, sağlam yüksek köşkleri, devamlı akan nehirleri, çok çeşitli olgun meyveleri, güzel genç zevceleri, pek çok takım elbiseleri ile yüksek, sağlam ve güzel saraylarda saadet ve yüz parlaklığı içinde yaşanan ebedi mekandır" buyurdu. Sahabiler: "Biz zaten onun için gayretteyiz, ey Allah'ın Resûlü!" dediler. Aleyhissalâtu vesselâm: "İnşaallah!" deyiniz" dedi ve sonra cihaddan söz açtı ve ona teşvik etti."[1773]

-612 -4337 -1350- حَدَّثنَا هِشَامُ بْنُ خَالِدٍ ا‘زْرَقُ أَبُو مَرْوَانَ الدِّمَشْقِيُّ. ثنَا خَالِدُ بْنُ يَزِيدَ بْنِ أَبِي مَالِكٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ خَالِدِ بْنِ مَعْدَانَ عَنْ أَبِي أُمَامَةَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَا مِنْ أَحَدٍ يُدْخِلُهُ اللّهُ الْجَنَّةَ إَّ زَوَّجَهُ اللّهُ عَزَّ وَجَلَّ ثِنْتَيْنِ وَسَبْعِينَ زَوْجَةً: ثِنْتَيْنِ مِنَ الْحُورِ الْعِينِ وَسَبْعِينَ مِنْ مِيرَاثِهِ مِنْ أَهْلِ النَّارِ مَا مِنْهُنَّ وَاحِدَةٌ إَّ وَلَهَا قُبُلٌ شَهِيٌّ. وَلَهُ ذَكَرٌ َ يَنْثَنِي.قَالَ هِشَامُ بْنُ خَالِدٍ: مِنْ مِيرَاثِهِ مِنْ أَهْلِ النَّارِ يَعْنِي رِجَاً دَخَلُوا النَّارَ. فَوَرِثَ أَهْلُ الْجَنَّةِ نِسَاءَهُمْ كَمَا وُرِثَتِ امْرَأَةُ فِرْعَوْنَ.فِي الزوائد: فِي إسناده مقال. وخالد بن يزيد بن أَبِي مالك وثقه العجليّ. وأحمد بن صالح المصري ضعفه أحمد واِبْنِ معين وابو داود والنسائي وابني الجارود الساجي والعقيلي وغيرهم .

1350. (4337) (7337)- Ebu Ümâme radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Allah'ın cennete soktuğu hiç kimse yoktur ki, onu yetmişiki zevce ile evlendirmiş olmasın. Bunlardan ikisi hûru'l-ayn (siyah gözlü), yetmiş tanesi cehennemliklerden kendine düşen mirasıdır. Bu

kadınlardan her biri şehvet çekicidir ve cennetlik her erkeğin şehvet gücü dâimidir."
Hişam İbnu Halid der ki: "(Hadiste geçen) "Cehennemliklerden kendine düşen mirası" ibaresinden maksad, cehenneme giren erkeklerdir, bunların kadınlarına cennet ehli varis olurlar, tıpkı Firavun'un hanımına varis olunduğu gibi."[1774]

-1351 -7338 -4341 -حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. وَأَحْمَدُ بْنُ سِنَانٍ قَاَ: ثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ عَنْ ا٬عْمَشِ عَنْ أَبِي صَالِحٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ للّٰهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَا مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ إًّ لَهُ مَنْزَِن: مَنْزِلٌ فِي الْجَنَّةِ وَمَنْزِلٌ فِي النَّارِ فإِذَا مَاتَ فَدَخَلَ النَّارَ ورِثَ أَهْلُ الْجَنَّةِ مَنْزِلَهُ. فذَلِكَ قَوْلُهُ تَعالى: أُلَئِكَ هُمُ الْوَارِثُونَ.فِي الزوائد: هذا إسناده صحيح عَلَى شرط الشيخين .

1351. (4341) (7338)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "(Cennette) sizden her birinin iki tane menzili vardır: "Bir menzili cennette, bir menzili de cehennemde. Ölünce cehenneme girerse cennet ehli onun menziline varis olur. İşte Allah Teâla hazretlerinin şu sözü bu durumu teyid eder:
"İşte onlar varislerin ta kendileridir" (Mü'minûn 10).
"Hitamuhû misk oldu. Cenâb-ı Hak bizleri o vârislerinden eylesin. Âmin. [1775]

Bu çalışmayı bitirmeyi müyesser kılan Rabbime zerrât-ı kâinat adedince hamdolsun.Erzurum 9.8.1992.

---

[1] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/479-481.

[2] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/482.

[3] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/482.

[4] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/483.

[5] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/483-484.

[6] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/484.

[7] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/484.

[8] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/484-485.

[9] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/485-486.

[10] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/486.

[11] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/487.

[12] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/487.

[13] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/487.

[14] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/488.

[15] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/488.

[16] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/488-489.

[17] Umulmadık kalemden bu çeşit teklifin çıktığına maalesef şahit olduk.

[18] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/489.

[19] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/490.

[20] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/490.

[21] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/490.

[22] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/490-492.

[23] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/492.

[24] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/492.

[25] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/493.

[26] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/493.
[27] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/494-495.
[28] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/495-496.
[29] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/496.
[30] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/496-497.
[31] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/497.
[32] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/497-498.
[33] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/498.
[34] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/498-499.
[35] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/499.
[36] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/499.
[37] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/500.
[38] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/500.
[39] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/501.
[40] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/501.
[41] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/502.
[42] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/503.
[43] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/503.
[44] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/504.
[45] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/504.
[46] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/504-505.
[47] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/505.
[48] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/505-506.
[49] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/506.
[50] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/506-507.
[51] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/507.
[52] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/507-508.
[53] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/508.

[54] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/508-509.

[55] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/509.

[56] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/510.

[57] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/510-511.

[58] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/512.

[59] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/512-513.

[60] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/513.

[61] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/513-514.

[62] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/514-515.

[63] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/516.

[64] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/517.

[65] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/517.

[66] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/517.

[67] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/518.

[68] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/518.

[69] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/519.

[70] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/519.

[71] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/520.

[72] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/521.

[73] Diğerleri: Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm, Hz. Ebu Bekr, Bilal, Habbâb, Süheyb ve Ammâr radıyallahu anhüm ecmaindir.

[74] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/522.

[75] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/523.

[76] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/523.

[77] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/524.

[78] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/524-525.

[79] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/526.

[80] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/526.

[81] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/526-527.
[82] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/527.
[83] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/527-528.
[84] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/528.
[85] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/529.
[86] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/529.
[87] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/529-530.
[88] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/530.
[89] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/530-531.
[90] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/532.
[91] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/531-532.
[92] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/532-533.
[93] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/533.
[94] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/534-535.
[95] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/535.
[96] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/536.
[97] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/536.
[98] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/537.
[99] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/537.
[100] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/537.
[101] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/538.
[102] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/539.
[103] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/539.
[104] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/540.
[105] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/540.
[106] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/540.
[107] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/541.
[108] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/541.

[109] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/542.
[110] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/542.
[111] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/543.
[112] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/543.
[113] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/544.
[114] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/544.
[115] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/545.
[116] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/545.
[117] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/545.
[118] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/546.
[119] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/546.
[120] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/547.
[121] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/547-548.
[122] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/548.
[123] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/548.
[124] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/549.
[125] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/549-550.
[126] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/550.
[127] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/550.
[128] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/551.
[129] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/551.
[130] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/552.
[131] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/553.
[132] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/553.
[133] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/554.
[134] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/554.
[135] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/555.
[136] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/555.

[137] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/556.
[138] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/556.
[139] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/557.
[140] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/557.
[141] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/558.
[142] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/558.
[143] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/558.
[144] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/559.
[145] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/560.
[146] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/560.
[147] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/561.
[148] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/561.
[149] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/562.
[150] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/562.
[151] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/562.
[152] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/563.
[153] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/563.
[154] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/564.
[155] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/564.
[156] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/564.
[157] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/565.
[158] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/565.
[159] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/565.
[160] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/566.
[161] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/566-567.
[162] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/567.
[163] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/567.
[164] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/568.

[165] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/568.
[166] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/569.
[167] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/569.
[168] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/569-570.
[169] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/570.
[170] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/571.
[171] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/571.
[172] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/572.
[173] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/572.
[174] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/572.
[175] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/573.
[176] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/573.
[177] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/573.
[178] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/574.
[179] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/574.
[180] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/574.
[181] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/575.
[182] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/575.
[183] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/575-576.
[184] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/576.
[185] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/577.
[186] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/577.
[187] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/578.
[188] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/578.
[189] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/578.
[190] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/579.
[191] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/579-580.
[192] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/580.

[193] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/580-581.
[194] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/581.
[195] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/582.
[196] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/582.
[197] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/582.
[198] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/583.
[199] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/583.
[200] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/584.
[201] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/585.
[202] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/585.
[203] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/586.
[204] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/586.
[205] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/587.
[206] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/587.
[207] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/587.
[208] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/588.
[209] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/588.
[210] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/588.
[211] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/589.
[212] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/589.
[213] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/589.
[214] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/590.
[215] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/590.
[216] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/590.
[217] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/591.
[218] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/591.
[219] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/592.
[220] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/592.

[221] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/592.
[222] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/593.
[223] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/593.
[224] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/593.
[225] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/594.
[226] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/594.
[227] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/595.
[228] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/595.
[229] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/595.
[230] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/596.
[231] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/596.
[232] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/597.
[233] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/597.
[234] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/597.
[235] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/598.
[236] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/598.
[237] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/598.
[238] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/599.
[239] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/599.
[240] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/599.
[241] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/600.
[242] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/600.
[243] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/601.
[244] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/601.
[245] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/602.
[246] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/602.
[247] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/603.
[248] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/603.

[249] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/603.
[250] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/603.
[251] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/604.
[252] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/604.
[253] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/604.
[254] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/605.
[255] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/605.
[256] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/605.
[257] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/605.
[258] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/606.
[259] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/607.
[260] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/607.
[261] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/608.
[262] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/608.
[263] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/609.
[264] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/609.
[265] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/610.
[266] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/610.
[267] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/611.
[268] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/611.
[269] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/611.
[270] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/612.
[271] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/612.
[272] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/613.
[273] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/613.
[274] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/613.
[275] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/613.
[276] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/614.

[277] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/614.
[278] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/615.
[279] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/615.
[280] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/616.
[281] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/616.
[282] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/616-617.
[283] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/617.
[284] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/617.
[285] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/618.
[286] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/618.
[287] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/618.
[288] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/619.
[289] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/619.
[290] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/619.
[291] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/619-620.
[292] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/620.
[293] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/621.
[294] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/621.
[295] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/621.
[296] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/622.
[297] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/622.
[298] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/623.
[299] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/623.
[300] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/624.
[301] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/624.
[302] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/625.
[303] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/625.
[304] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/625.

[305] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/625-626.
[306] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/626.
[307] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/626.
[308] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/626.
[309] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/629-630.
[310] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/631.
[311] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/631.
[312] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/632.
[313] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/632.
[314] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/632.
[315] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/633.
[316] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/633.
[317] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/634.
[318] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/634.
[319] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/634.
[320] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/634.
[321] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/5
[322] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/5
[323] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/6
[324] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/6
[325] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/6
[326] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/6
[327] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/7
[328] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/7
[329] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/7
[330] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/8
[331] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/8
[332] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/9

[333] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/9
[334] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/10
[335] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/10
[336] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/10
[337] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/10
[338] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/11
[339] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/11.
[340] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/11-12.
[341] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/12.
[342] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/12-13.
[343] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/13.
[344] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/14.
[345] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/14.
[346] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/14.
[347] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/15.
[348] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/15.
[349] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/15.
[350] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/16.
[351] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/17.
[352] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/17.
[353] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/17-18.
[354] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/18.
[355] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/19.
[356] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/19.
[357] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/20.
[358] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/20.
[359] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/20.
[360] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/20-21.

[361] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/21.
[362] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/21.
[363] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/21-22.
[364] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/22.
[365] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/22.
[366] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/23.
[367] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/23.
[368] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/23.
[369] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/23.
[370] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/24.
[371] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/24.
[372] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/24.
[373] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/24.
[374] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/25.
[375] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/25.
[376] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/26.
[377] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/26.
[378] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/26-27.
[379] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/27.
[380] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/27.
[381] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/28-29.
[382] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/29.
[383] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/29.
[384] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/29.
[385] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/30.
[386] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/30.
[387] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/31.
[388] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/31.

[389] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/31.
[390] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/31.
[391] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/32.
[392] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/32.
[393] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/32.
[394] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/33.
[395] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/33.
[396] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/34.
[397] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/34.
[398] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/34.
[399] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/35.
[400] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/35.
[401] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/35.
[402] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/35.
[403] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/36.
[404] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/36.
[405] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/36.
[406] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/37.
[407] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/37.
[408] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/37.
[409] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/38.
[410] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/38.
[411] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/39.
[412] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/39.
[413] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/39.
[414] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/39-40.
[415] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/40.
[416] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/40.

[417] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/41.
[418] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/41-42.
[419] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/42.
[420] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/42.
[421] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/43.
[422] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/43.
[423] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/43.
[424] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/43-44.
[425] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/44.
[426] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/44.
[427] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/45.
[428] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/45.
[429] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/45.
[430] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/45.
[431] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/45.
[432] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/46.
[433] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/46.
[434] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/47.
[435] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/47.
[436] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/47.
[437] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/48.
[438] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/48.
[439] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/48.
[440] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/49.
[441] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/49-50.
[442] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/50.
[443] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/50.

[444] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/51.

[445] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/51-52..

[446] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/52.

[447] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/52-53.

[448] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/53.

[449] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/53-54.

[450] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/54.

[451] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/54.

[452] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/54.

[453] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/55.

[454] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/55.

[455] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/55.

[456] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/56.

[457] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/56.

[458] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/57.

[459] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/57.

[460] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/57.

[461] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/58.

[462] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/58.

[463] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/59.

[464] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/59.

[465] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/59.

[466] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/60.

[467] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/60.

[468] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/61.

[469] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/61.

[470] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/61.

[471] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/61.

[472] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/62.
[473] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/62.
[474] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/63.
[475] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/63.
[476] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/64.
[477] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/64.
[478] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/64.
[479] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/64.
[480] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/65.
[481] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/65.
[482] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/65.
[483] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/65-66.
[484] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/66.
[485] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/66.
[486] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/67.
[487] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/67.
[488] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/67.
[489] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/67.
[490] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/67-68.
[491] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/68.
[492] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/68.
[493] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/69.
[494] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/69.
[495] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/69.
[496] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/70.
[497] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/70.
[498] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/70-71.
[499] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/71.

[500] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/71.
[501] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/72.
[502] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/73-74.
[503] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/74-75.
[504] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/75.
[505] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/75.
[506] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/76.
[507] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/76.
[508] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/76-77.
[509] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/77.
[510] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/78.
[511] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/78.
[512] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/79.
[513] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/79.
[514] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/79.
[515] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/80.
[516] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/80.
[517] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/80.
[518] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/80.
[519] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/81.
[520] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/81.
[521] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/81.
[522] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/82.
[523] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/82.
[524] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/82.
[525] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/83.
[526] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/83.
[527] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/83.

[528] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/84.
[529] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/84.
[530] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/84.
[531] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/85.
[532] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/85.
[533] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/85.
[534] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/86.
[535] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/86.
[536] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/86.
[537] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/87.
[538] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/87.
[539] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/87.
[540] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/87-88.
[541] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/88.
[542] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/89.
[543] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/89.
[544] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/90.
[545] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/90-91.
[546] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/91.
[547] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/91.
[548] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/92.
[549] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/92.
[550] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/93.
[551] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/93.
[552] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/93.
[553] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/94.
[554] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/94.
[555] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/94-95.

[556] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/95.
[557] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/96.
[558] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/96.
[559] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/96.
[560] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/97.
[561] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/97.97-98.
[562] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/98.
[563] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/99.
[564] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/99.
[565] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/99.
[566] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/100.
[567] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/100.
[568] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/101.
[569] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/101.
[570] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/101-102.
[571] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/102.
[572] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/103.
[573] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/104.
[574] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/104.
[575] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/104-105.
[576] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/105.
[577] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/105.
[578] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/106.
[579] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/106.
[580] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/106-107.
[581] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/108.
[582] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/108.
[583] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/109.

[584] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/109.
[585] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/110.
[586] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/110.
[587] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/110.
[588] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/111.
[589] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/111.
[590] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/112.
[591] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/112.
[592] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/112.
[593] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/113.
[594] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/113.
[595] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/114.
[596] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/114.
[597] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/114.
[598] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/115.
[599] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/115.
[600] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/115.
[601] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/116.
[602] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/116.
[603] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/116.
[604] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/117.
[605] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/117.
[606] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/117.
[607] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/117.
[608] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/117-118.
[609] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/118.
[610] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/118.
[611] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/119.

[612] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/119.
[613] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/119.
[614] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/120.
[615] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/120.
[616] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/121.
[617] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/121.
[618] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/121.
[619] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/121.
[620] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/122.
[621] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/122.
[622] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/123.
[623] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/123.
[624] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/123.
[625] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/124.
[626] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/124.
[627] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/125.
[628] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/125.
[629] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/125-126.
[630] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/127.
[631] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/127.
[632] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/127.
[633] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/128.
[634] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/128.
[635] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/128.
[636] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/128-129.
[637] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/129.
[638] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/129.

[639] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/130.
[640] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/130.
[641] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/131.
[642] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/131.
[643] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/131.
[644] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/131.
[645] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/132.
[646] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/132.
[647] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/132.
[648] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/133.
[649] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/133.
[650] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/134.
[651] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/134-135.
[652] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/135.
[653] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/136.
[654] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/136.
[655] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/137.
[656] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/137.
[657] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/137.
[658] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/137-138.
[659] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/138.
[660] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/138.
[661] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/139.
[662] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/139.
[663] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/139.
[664] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/139.
[665] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/140.

[666] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/140.
[667] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/141.
[668] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/141.
[669] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/142.
[670] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/142.
[671] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/142.
[672] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/143.
[673] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/144.
[674] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/144.
[675] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/144.
[676] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/145.
[677] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/145-146.
[678] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/146.
[679] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/147.
[680] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/147.
[681] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/147.
[682] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/148.
[683] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/148.
[684] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/149.
[685] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/149.
[686] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/149.
[687] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/150.
[688] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/150.
[689] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/150.
[690] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/151.
[691] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/151.
[692] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/152.
[693] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/152.

[694] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/153-254.
[695] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/155.
[696] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/155.
[697] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/155.
[698] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/156.
[699] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/156.
[700] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/157.
[701] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/157.
[702] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/158.
[703] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/158.
[704] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/159.
[705] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/159.
[706] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/159.
[707] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/160.
[708] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/160.
[709] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/161.
[710] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/161.
[711] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/161.
[712] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/162.
[713] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/162-163.
[714] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/163.
[715] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/163.
[716] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/164.
[717] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/164.
[718] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/164.

[719] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/164.
[720] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/165.
[721] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/165.
[722] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/165.
[723] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/165.
[724] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/166.
[725] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/166.
[726] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/166.
[727] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/167.
[728] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/167.
[729] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/167.
[730] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/168.
[731] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/168.
[732] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/168.
[733] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/169.
[734] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/169.
[735] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/170.
[736] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/170.
[737] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/170.
[738] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/171.
[739] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/171.
[740] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/171.
[741] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/172.

[742] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/172.
[743] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/172.
[744] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/173.
[745] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/173.
[746] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/174.
[747] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/174.
[748] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/175.
[749] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/175.
[750] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/175.
[751] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/175.
[752] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/176.
[753] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/176.
[754] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/176.
[755] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/176-177.
[756] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/177.
[757] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/177.
[758] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/177.
[759] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/177-178.
[760] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/178.
[761] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/178.
[762] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/179.
[763] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/180.
[764] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/180.

[765] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/181.
[766] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/181.
[767] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/181.
[768] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/182.
[769] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/183.
[770] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/183.
[771] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/184.
[772] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/184.
[773] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/184-185.
[774] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/186.
[775] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/186.
[776] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/187.
[777] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/187.
[778] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/188.
[779] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/188.
[780] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/188-189.
[781] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/190.
[782] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/190.
[783] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/191.
[784] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/191.
[785] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/192.
[786] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/193.
[787] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/193.

[788] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/193.
[789] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/194.
[790] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/194.
[791] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/194.
[792] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/195.
[793] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/195.
[794] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/196.
[795] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/196.
[796] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/197.
[797] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/197.
[798] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/197-198.
[799] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/198.
[800] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/199.
[801] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/199.
[802] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/200.
[803] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/200.
[804] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/200.
[805] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/201.
[806] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/201.
[807] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/201.
[808] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/202.
[809] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/202.
[810] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/202.

[811] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/203.

[812] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/203.

[813] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/204.

[814] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/204.

[815] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/204-205.

[816] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/205.

[817] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/205.

[818] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/206.

[819] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/206.

[820] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/206.

[821] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/207.

[822] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/207.

[823] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/207.

[824] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/207.

[825] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/208.

[826] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/208.

[827] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/208.

[828] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/209.

[829] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/209.

[830] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/210.

[831] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/210.

[832] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/210.

[833] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/210.

[834] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/211.

[835] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/211.

[836] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/211.

[837] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/212.

[838] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/213.

[839] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/213.

[840] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/213-214.

[841] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/214.

[842] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/214.

[843] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/214-215.

[844] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/215.

[845] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/215.

[846] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/216.

[847] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/216.

[848] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/216-217.

[849] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/217.

[850] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/218.

[851] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/218.

[852] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/218.

[853] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/218-219.

[854] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/219.

[855] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/219.

[856] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/219.

[857] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/220.
[858] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/220.
[859] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/221.
[860] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/221.
[861] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/221.
[862] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/221.
[863] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/222.
[864] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/222.
[865] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/223.
[866] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/224.
[867] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/224.
[868] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/224-225.
[869] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/225.
[870] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/225.
[871] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/226.
[872] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/226.
[873] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/226.
[874] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/227.
[875] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/227.
[876] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/227.
[877] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/227.
[878] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/228.
[879] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/228.

[880] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/229.

[881] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/229.

[882] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/229.

[883] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/230.

[884] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/230.

[885] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/230.

[886] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/231.

[887] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/231.

[888] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/232.

[889] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/232.

[890] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/233.

[891] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/233.

[892] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/234.

[893] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/235.

[894] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/235.

[895] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/236.

[896] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/236.

[897] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/236.

[898] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/236.

[899] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/237.

[900] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/237.

[901] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/237.

[902] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/238.

[903] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/238-239.

[904] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/239.

[905] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/239.

[906] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/240.

[907] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/241.

[908] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/241.

[909] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/241.

[910] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/242.

[911] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/242.
[912] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/243.
[913] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/243.
[914] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/244.
[915] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/244.
[916] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/245.
[917] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/245.
[918] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/245.
[919] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/246.
[920] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/246.
[921] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/246-247.
[922] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/247.
[923] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/247.
[924] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/248.
[925] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/248.
[926] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/248.
[927] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/249.
[928] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/249.
[929] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/249.
[930] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/249.
[931] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/249.
[932] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/250.
[933] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/250.

[934] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/250.

[935] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/250-251.

[936] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/251.

[937] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/251.

[938] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/252.

[939] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/252.

[940] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/252.

[941] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/252.

[942] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/253.

[943] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/253.

[944] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/254.

[945] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/254.

[946] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/254.

[947] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/254-255.

[948] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/255.

[949] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/255-256.

[950] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/256.

[951] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/256.

[952] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/256.

[953] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/257.

[954] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/257-258.

[955] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/258.

[956] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/258.

[957] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/259.
[958] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/259.
[959] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/259.
[960] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/259.
[961] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/260.
[962] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/260.
[963] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/260.
[964] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/261.
[965] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/261.
[966] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/261-262.
[967] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/262.
[968] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/262.
[969] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/263.
[970] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/263.
[971] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/263.
[972] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/263-264.
[973] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/264.
[974] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/265.
[975] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/265.
[976] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/265.
[977] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/266.
[978] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/266.
[979] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/266.

[980] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/267.
[981] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/268.
[982] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/268.
[983] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/268-269.
[984] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/269.
[985] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/269.
[986] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/270.
[987] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/270.
[988] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/270-271.
[989] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/271.
[990] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/272.
[991] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/272.
[992] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/272.
[993] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/272-273.
[994] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/273.
[995] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/273.
[996] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/274.
[997] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/274.
[998] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/274-275.
[999] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/275.
[1000] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/275.
[1001] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/276.
[1002] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/276.

[1003] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/277.
[1004] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/277.
[1005] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/277.
[1006] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/277-278.
[1007] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/278.
[1008] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/278.
[1009] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/279.
[1010] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/279.
[1011] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/279.
[1012] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/280.
[1013] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/280.
[1014] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/280.
[1015] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/281.
[1016] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/282.
[1017] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/282.
[1018] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/283.
[1019] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/283.
[1020] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/283.
[1021] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/284.
[1022] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/284.
[1023] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/285.
[1024] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/285.
[1025] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/286.

[1026] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/286.
[1027] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/286.
[1028] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/286.
[1029] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/287.
[1030] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/287.
[1031] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/287.
[1032] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/288.
[1033] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/288.
[1034] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/289.
[1035] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/289.
[1036] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/290.
[1037] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/290-291.
[1038] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/291-292.
[1039] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/292.
[1040] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/293.
[1041] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/293.
[1042] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/293-294.
[1043] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/294.
[1044] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/295.
[1045] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/295.
[1046] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/296.
[1047] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/296.
[1048] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/296.

[1049] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/297.

[1050] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/297.

[1051] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/297.

[1052] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/298.

[1053] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/298.

[1054] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/299.

[1055] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/299.

[1056] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/299.

[1057] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/300.

[1058] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/300.

[1059] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/301.

[1060] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/301.

[1061] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/302.

[1062] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/302.

[1063] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/302.

[1064] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/302.

[1065] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/303.

[1066] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/303.

[1067] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/303-304.

[1068] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/304.

[1069] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/304.

[1070] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/305.

[1071] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/305.

[1072] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/305.

[1073] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/306.
[1074] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/307.
[1075] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/307.
[1076] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/307.
[1077] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/307.
[1078] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/308.
[1079] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/308.
[1080] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/309.
[1081] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/309.
[1082] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/310.
[1083] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/310.
[1084] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/310.
[1085] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/310.
[1086] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/311.
[1087] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/311.
[1088] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/311.
[1089] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/312.
[1090] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/312.
[1091] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/313.
[1092] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/313.
[1093] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/314.
[1094] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/314.
[1095] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/314.
[1096] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/314.
[1097] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/315.
[1098] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/315.
[1099] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/316.
[1100] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/316.

[1101] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/317.
[1102] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/317.
[1103] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/317.
[1104] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/318.
[1105] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/319.
[1106] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/319.
[1107] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/319.
[1108] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/320.
[1109] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/320.
[1110] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/320.
[1111] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/320.
[1112] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/321.
[1113] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/321.
[1114] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/321.
[1115] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/322.
[1116] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/322.
[1117] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/322.
[1118] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/323.
[1119] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/323.
[1120] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/324.
[1121] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/324.
[1122] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/324-325.
[1123] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/325.
[1124] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/325.
[1125] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/325-326.
[1126] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/327.
[1127] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/327.
[1128] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/328.

[1129] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/328.

[1130][1130] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/328-329.

[1131] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/329.

[1132] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/329.

[1133] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/330.

[1134] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/330.

[1135] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/330-331.

[1136] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/331.

[1137] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/331.

[1138] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/331.

[1139] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/332.

[1140] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/332.

[1141] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/332.

[1142] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/332.

[1143] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/333.

[1144] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/333.

[1145] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/333.

[1146] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/334.

[1147] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/334.

[1148] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/334.

[1149] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/335.

[1150] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/335.

[1151] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/335-336.

[1152] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/336.

[1153] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/336.

[1154] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/336.

[1155] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/337.

[1156] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/337.

[1157] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/337.
[1158] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/337.
[1159] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/338.
[1160] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/338.
[1161] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/338.
[1162] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/339.
[1163] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/339.
[1164] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/339.
[1165] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/340.
[1166] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/340.
[1167] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/340.
[1168] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/341.
[1169] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/341.
[1170] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/342.
[1171] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/343.
[1172] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/343.
[1173] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/344.
[1174] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/344.
[1175] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/344.
[1176] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/345.
[1177] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/345.
[1178] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/345.
[1179] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/346-347.
[1180] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/347.
[1181] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/347.
[1182] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/348.
[1183] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/349.
[1184] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/349.

[1185] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/350.
[1186] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/350.
[1187] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/351.
[1188] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/351.
[1189] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/352.
[1190] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/352.
[1191] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/353.
[1192] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/353.
[1193] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/353.
[1194] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/354.
[1195] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/354-355.
[1196] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/355.
[1197] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/355.
[1198] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/355.
[1199] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/356.
[1200] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/356.
[1201] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/357.
[1202] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/357.
[1203] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/357.
[1204] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/358.
[1205] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/358.
[1206] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/358.
[1207] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/359.
[1208] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/359.
[1209] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/359.
[1210] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/360.
[1211] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/360.
[1212] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/360.

[1213] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/361.
[1214] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/361.
[1215] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/362.
[1216] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/362.
[1217] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/362.
[1218] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/362-363.
[1219] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/363.
[1220] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/363.
[1221] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/364.
[1222] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/365.
[1223] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/366.
[1224] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/366-367.
[1225] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/367.
[1226] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/367.
[1227] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/368.
[1228] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/368.
[1229] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/369.
[1230] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/369.
[1231] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/369.
[1232] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/370.
[1233] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/370.
[1234] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/370.
[1235] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/370.
[1236] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/371.
[1237] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/371.
[1238] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/372.
[1239] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/372.
[1240] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/373.

[1241] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/373.
[1242] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/374.
[1243] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/374.
[1244] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/375.
[1245] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/375.
[1246] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/375.
[1247] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/376.
[1248] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/376.
[1249] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/377.
[1250] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/377.
[1251] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/377.
[1252] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/378.
[1253] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/378.
[1254] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/379.
[1255] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/379-380.
[1256] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/380.
[1257] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/380.
[1258] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/380.
[1259] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/380.
[1260] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/381.
[1261] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/381.
[1262] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/381-382.
[1263] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/382.
[1264] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/383.
[1265] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/383.
[1266] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/384.
[1267] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/384.
[1268] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/385.

[1269] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/385.
[1270] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/385.
[1271] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/385.
[1272] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/386.
[1273] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/386.
[1274] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/386-387.
[1275] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/387.
[1276] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/387.
[1277] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/387.
[1278] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/387.
[1279] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/388.
[1280] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/388.
[1281] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/388-389.
[1282] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/389.
[1283] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/390.
[1284] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/390.
[1285] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/390
[1286] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/390.
[1287] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/391.
[1288] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/391.
[1289] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/392.
[1290] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/392.
[1291] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/393.
[1292] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/393.
[1293] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/394.
[1294] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/394.
[1295] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/395.
[1296] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/395.

[1297] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/395-396.
[1298] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/396.
[1299] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/396.
[1300] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/397.
[1301] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/397.
[1302] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/397.
[1303] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/398.
[1304] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/398.
[1305] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/398.
[1306] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/399.
[1307] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/399.
[1308] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/400.
[1309] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/400.
[1310] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/400.
[1311] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/400.
[1312] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/401.
[1313] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/401.
[1314] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/401.
[1315] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/402.
[1316] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/402.
[1317] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/402.
[1318] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/403.
[1319] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/403.
[1320] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/403.
[1321] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/404.
[1322] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/404.
[1323] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/404.
[1324] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/405.

[1325] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/405.

[1326] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/405.

[1327] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/406.

[1328] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/406.

[1329] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/406.

[1330] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/407.

[1331] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/407.

[1332] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/407.
[1333] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/408.
[1334] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/409.
[1335] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/409.
[1336] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/410.
[1337] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/410.
[1338] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/410.
[1339] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/411.
[1340] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/411.
[1341] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/412.
[1342] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/412.
[1343] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/413.
[1344] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/413.
[1345] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/414.
[1346] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/414.
[1347] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/414.
[1348] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/414-415.
[1349] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/415.
[1350] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/415.
[1351] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/416.
[1352] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/416.
[1353] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/416.
[1354] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/417.
[1355] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/417.
[1356] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/418.
[1357] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/418.
[1358] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/418.
[1359] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/418.

[1360] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/418-419.
[1361] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/419.
[1362] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/419.
[1363] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/420.
[1364] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/420.
[1365] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/421.
[1366] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/421.
[1367] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/421.
[1368] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/422.
[1369] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/422.
[1370] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/422.
[1371] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/423.
[1372] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/423.
[1373] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/423-424.
[1374] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/424.
[1375] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/424.
[1376] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/425.
[1377] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/425.
[1378] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/426.
[1379] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/426.
[1380] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/426.
[1381] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/427.
[1382] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/427.
[1383] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/427.
[1384] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/428.
[1385] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/428.
[1386] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/429.
[1387] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/429.

[1388] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/430.
[1389] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/430.
[1390] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/431.
[1391] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/431.
[1392] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/432.
[1393] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/432.
[1394] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/432.
[1395] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/432.
[1396] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/433.
[1397] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/433.
[1398] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/433.
[1399] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/433.
[1400] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/434.
[1401] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/434.
[1402] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/434.
[1403] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/435.
[1404] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/435.
[1405] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/435.
[1406] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/436.
[1407] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/437.
[1408] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/438.
[1409] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/439.
[1410] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/439.
[1411] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/439.
[1412] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/440.
[1413] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/440.
[1414] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/441.
[1415] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/441.

[1416] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/441.
[1417] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/442.
[1418] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/442.
[1419] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/442.
[1420] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/443.
[1421] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/443.
[1422] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/444.
[1423] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/444-445.
[1424] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/445.
[1425] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/445.
[1426] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/446.
[1427] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/446.
[1428] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/446.
[1429] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/447.
[1430] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/447.
[1431] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/447.
[1432] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/448.
[1433] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/448.
[1434] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/449.
[1435] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/449.
[1436] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/449.
[1437] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/449.
[1438] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/449.
[1439] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/450.
[1440] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/450.
[1441] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/450.
[1442] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/451.
[1443] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/451.

[1444] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/452.
[1445] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/452.
[1446] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/453.
[1447] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/454.
[1448] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/454.
[1449] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/454.
[1450] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/455.
[1451] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/455.
[1452] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/455.
[1453] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/456.
[1454] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/456-457.
[1455] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/457-458.
[1456] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/459.
[1457] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/459.
[1458] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/459.
[1459] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/460.
[1460] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/460.
[1461] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/461.
[1462] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/461.
[1463] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/461.
[1464] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/462.
[1465] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/462.
[1466] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/463.
[1467] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/463.
[1468] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/464.
[1469] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/464.
[1470] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/464.
[1471] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/465.

[1472] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/465.
[1473] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/465.
[1474] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/466.
[1475] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/466.
[1476] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/466.
[1477] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/466-467.
[1478] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/467.
[1479] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/467.
[1480] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/468.
[1481] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/468.
[1482] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/468.
[1483] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/469.
[1484] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/469.
[1485] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/469.
[1486] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/469.
[1487] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/470.
[1488] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/471.
[1489] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/471.
[1490] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/471.
[1491] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/472.
[1492] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/472.
[1493] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/472.
[1494] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/473.
[1495] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/473.
[1496] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/473.
[1497] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/474.
[1498] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/474.
[1499] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/474.

[1500] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/475.
[1501] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/475-476.
[1502] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/476.
[1503] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/477.
[1504] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/477.
[1505] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/478.
[1506] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/478.
[1507] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/478.
[1508] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/479.
[1509] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/479.
[1510] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/479.
[1511] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/480.
[1512] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/480.
[1513] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/481.
[1514] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/481.
[1515] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/482.
[1516] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/483.
[1517] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/483.
[1518] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/483.
[1519] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/483.
[1520] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/484.
[1521] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/484.
[1522] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/484.
[1523] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/484.
[1524] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/485.
[1525] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/485.
[1526] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/485.
[1527] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/486.

[1528] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/486.
[1529] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/486.
[1530] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/487.
[1531] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/487.
[1532] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/487.
[1533] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/487.
[1534] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/488.
[1535] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/488.
[1536] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/488.
[1537] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/489.
[1538] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/489.
[1539] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/489.
[1540] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/490.
[1541] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/490.
[1542] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/490.
[1543] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/491.
[1544] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/491-492.
[1545] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/492.
[1546] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/492.
[1547] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/493.
[1548] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/493-494.
[1549] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/494.
[1550] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/494.
[1551] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/495.
[1552] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/495.
[1553] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/496.
[1554] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/496.
[1555] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/497.

[1556] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/497.

[1557] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/497.

[1558] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/498.

[1559] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/498.

[1560] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/498.

[1561] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/499.

[1562] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/499.

[1563] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/500.

[1564] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/501.

[1565] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/501.

[1566] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/501-502.

[1567] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/502.

[1568] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/503.

[1569] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/503.

[1570] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/504.

[1571] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/504.

[1572] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/504.

[1573] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/504-505.

[1574] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/506.

[1575] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/507-508.

[1576] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/508-509.

[1577] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/509.

[1578] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/510.

[1579] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/510.

[1580] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/511.

[1581] Dâr kelimesi, daha önce de açıklandığı üzere Resûlullah devrinde, bir avlu etrafında birbirine bitişik olarak inşa edilmiş, akrabaların oturduğu meskenler topluluğun adıdır. Her mesken aynı avluya açılar. Bugün böylesi bir mesken düzenine en yakın inşa tipi apartmandır. Bu kelimeyi bazan "mahalle" kelimesiyle de karşılıyoruz. "Dâr"ı "ev"le tercüme etmek bilhassa eski metinlerde mânayı çarpıtabilir.

[1582] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/511.
[1583] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/512.
[1584] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/512.
[1585] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/513.
[1586] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/513.
[1587] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/514.
[1588] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/514.
[1589] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/515.
[1590] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/515.
[1591] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/515.
[1592] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/516.
[1593] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/517.
[1594] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/518.
[1595] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/520-521.
[1596] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/521.
[1597] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/521.
[1598] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/522.
[1599] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/522.
[1600] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/522-523.
[1601] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/523.
[1602] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/523.
[1603] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/524.
[1604] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/524.
[1605] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/524.
[1606] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/525.
[1607] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/525.
[1608] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/526.
[1609] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/526.

[1610] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/526.

[1611] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/527.

[1612] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/527.

[1613] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/528.

[1614] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/528.

[1615] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/529.

[1616] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/529.

[1617] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/529.

[1618] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/530.

[1619] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/530.

[1620] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/531.

[1621] Bedîüzzaman Hutbe-i Şamî'ye nâm eserinde, İslâm'ın müstakbel dünya hâkimiyetinin aklî isbatını yapmaktadır.

[1622] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/531-532.

[1623] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/533.

[1624] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/533.

[1625] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/534.

[1626] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/534.

[1627] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/535.

[1628] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/535.

[1629] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/535.

[1630] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/536.

[1631] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/536.

[1632] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/537.

[1633] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/538.

[1634] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/538-539.

[1635] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/539.

[1636] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/540.

[1637] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/541.
[1638] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/541.
[1639] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/541.
[1640] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/542.
[1641] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/543.
[1642] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/543.
[1643] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/544-545.
[1644] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/545.
[1645] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/546.
[1646] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/546.
[1647] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/546-547.
[1648] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/547.
[1649] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/547.
[1650] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/547.
[1651] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/548.
[1652] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/548-549.
[1653] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/549.
[1654] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/550.
[1655] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/551.
[1656] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/551.
[1657] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/552.
[1658] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/552.
[1659] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/552.
[1660] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/553.
[1661] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/554.
[1662] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/555-556.
[1663] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/556-557.
[1664] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/557.

[1665] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/558.
[1666] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/558.
[1667] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/558.
[1668] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/559.
[1669] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/560.
[1670] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/560-561.
[1671] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/561.
[1672] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/561.
[1673] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/562.
[1674] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/563.
[1675] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/563-564.
[1676] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/564.
[1677] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/565.
[1678] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/565.
[1679] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/565-566.
[1680] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/566.
[1681] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/566.
[1682] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/567.
[1683] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/567.
[1684] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/567-568.
[1685] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/569.
[1686] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/570-571.
[1687] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/571.
[1688] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/571.
[1689] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/572.
[1690] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/572.
[1691] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/573.
[1692] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/573.

[1693] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/574.
[1694] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/575.
[1695] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/575.
[1696] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/576.
[1697] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/576.
[1698] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/576.
[1699] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/577.
[1700] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/577.
[1701] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/578.
[1702] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/578.
[1703] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/579.
[1704] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/579.
[1705] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/580.
[1706] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/580.
[1707] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/581.
[1708] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/581.
[1709] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/581.
[1710] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/582.
[1711] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/582-583.
[1712] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/583.
[1713] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/583.
[1714] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/584.
[1715] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/584.
[1716] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/584.
[1717] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/585.
[1718] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/585.
[1719] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/585-586.
[1720] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/586.

[1721] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/586.
[1722] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/587.
[1723] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/587-588.
[1724] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/588.
[1725] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/588.
[1726] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/589.
[1727] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/589.
[1728] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/589-590.
[1729] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/590.
[1730] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/590.
[1731] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/591.
[1732] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/591.
[1733] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/592.
[1734] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/592.
[1735] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/592-593.
[1736] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/593.
[1737] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/593.
[1738] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/594.
[1739] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/594.
[1740] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/594.
[1741] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/595.
[1742] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/595.
[1743] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/596.
[1744] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/596.
[1745] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/597.
[1746] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/597.
[1747] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/597.
[1748] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/598.

[1749] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/598.
[1750] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/599-600.
[1751] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/600.
[1752] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/600.
[1753] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/601.
[1754] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/601-602.
[1755] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/602.
[1756] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/602-603.
[1757] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/603.
[1758] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/604.
[1759] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/604.
[1760] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/604-605.
[1761] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/605-606.
[1762] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/606.
[1763] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/606.
[1764] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/607.
[1765] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/607-608.
[1766] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/608.
[1767] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/608.
[1768] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/608-609.
[1769] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/609.
[1770] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/609-610.
[1771] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/610.
[1772] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/610.
[1773] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/611.
[1774] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/612.
[1775] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/612.

İÇECEKLER BÖLÜMÜ

(Bu bölümde iki bâb vardır)

*

BİRİNCİ BÂB

İÇME ÂDÂBI

(Bu bâb altı fasıldır)

*

BİRİNCİ FASIL

AYAKTA İÇMENİN HÜKMÜ VE BUNUN CEVAZI

*

İKİNCİ FASIL

KAPLARIN AGZINDAN İÇMENİN HÜKMÜ

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

İÇERKEN NEFES ALIP VERMEK

*

DÖRDÜNCÜ FASIL

İÇENLERİN ÖNCELİK SIRASI

*

BEŞİNCİ FASIL

KAPLARIN AGIZLARININ ÖRTÜLMESİ

*

ALTINCI FASIL

MÜTEFERRİK HADİSLER

*

İKİNCİ BÂB

ALKOLLÜ İÇKİLER VE ŞIRALAR

(Bu bâb altı fasıldır)

*

BİRİNCİ FASIL

HER SARHOŞ EDİCİ HARAMDIR

*

İKİNCİ FASIL

ALKOLLÜ İÇKİNİN TAHRİMİ, İÇENİN ZEMMİ

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

İÇKİNİN TAHRİMİ VE YAPILDIGI MADDELER

*

DÖRDÜNCÜ FASIL

HARAM VE HELÂL OLAN ŞIRALAR

*

BEŞİNCİ FASIL

HARAM VE HELÂL OLAN KAPLAR

*

ALTINCI FASIL

BAZI İLAVELER

UMUMÎ AÇIKLAMA

İnsan olarak, hayatımızı yakından ilgilendiren şeylerden biri içeceklerimizdir. İçecek deyince sadece meşrubât kelimesiyle ifade edilen gayr-i zarurî şeyleri kasdetmiyoruz. Buna su gibi zarurî içeceğimiz dahil olduğu gibi serinletici, ferahlatıcı, iştah açıcı, hazmettirici, şifa verici vs. nev'inden çeşitli meyve suları, şıralar, şerbetler, maden suları, ayran, çay, kahve, şurup... hepsi dahildir. Hatta dînen haram edilmiş olan sarhoş edici alkollü içkiler de buraya dahildir.
Cennet nimetleriyle ilgili birçok Kur'ânî tasvirlerin, cennetteki içeceklerimize yer vererek onların isimleri, vasıfları, kapları ve onlardan istifade şekilleri üzerinde mükerrer teferruatlara inmiş olması da içecek meselesinin insan hayatındaki ehemmiyetini görteren bir delil teşkil etmektedir.[1]
Hayatımızın en tâlî meselelerine bile yer verip açıklık getiren, o husustaki en doğruyu, en sağlıklı tarzı ve rüşdü beyan eden dînimizin içecek gibi son derece ehemmiyetli, her günümüzü ilgilendiren bir meselede daha çok rehberlik edeceği açıktır. Gerçekten de İslâm dîni içeceklerimiz hususunda pek çok teferruâta şâmil hükümler getirmiş, âdâblar beyan etmiştir. Sözgelimi, neler içilir, neler

içilmez? İçilenler nasıl ve ne miktarda içilmelidir? İçeceklerimizin vasıfları neler olmalıdır? Ayakta mı, oturarak mı içmeliyiz, kaç yudumda içmeliyiz? Bir solukta içmenin faydası mı var, zararı mı? Aç karna mı, tok karna mı içmeli?... Soruları daha da artırabiliriz. Bunların cevabı "İslâm'a has içme" ve "müslüman içecekler"in mahiyetini ortaya koyar.
İçeceklerimizle ilgili meselelere hem iki cihanımızın da rehberi olan Kur'ân-ı Kerîm'de, hem de sevgili Peygamberimiz (aleyhissalâtu vesselâm)'in hadislerin de yer verilmiştir. Kütüb-i Sitte mecmuâlarının her birinde istisnasız Kitâbu'l-Eşribe bölümleri vardır. Diğer tanınmış hadis kitaplarımızda da aynı şekilde içeceklerle ilgili bölümler yer alır, zîra bu mevzuda pek çok hadis vârid olmuştur.
Şu halde İslâm'ımızın kemâli, içeceklerle ilgili ahkâm ve âdâbı bilip onlara riâyet etmemize bağlıdır.

BİRİNCİ BÂB

İÇME ÂDÂBI

(Bu bâb altı fasıldır)

*

BİRİNCİ FASIL

AYAKTA İÇMENİN HÜKMÜ VE BUNUN CEVAZI

*

İKİNCİ FASIL

KAPLARIN AGZINDAN İÇMENİN HÜKMÜ

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

İÇERKEN NEFES ALIP VERMEK

*

DÖRDÜNCÜ FASIL

İÇENLERİN ÖNCELİK SIRASI

*

BEŞİNCİ FASIL

KAPLARIN AGIZLARININ ÖRTÜLMESİ

*

ALTINCI FASIL

MÜTEFERRİK HADİSLER

BİRİNCİ FASIL

AYAKTA İÇMENİN HÜKMÜ

A) CEVAZ İFÂDE EDEN HADİSLER:

-1- عن ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهما قال:]سَقَيْتُ النَّبىَّ # مِنْ مَاءِ زَمْزَمَ فَشَرِبَ وَهُوَ قَائمٌ[. أخرجه الخمسة إ أبا داود.وفي رواية: »اسْتَسْقَى وَهُوَ عِنْدَ الْبَيْتِ فَأتَيْتُهُ بِدَلْوٍ«.وَزاد في رِواية: »فَحَلَفَ عِكْرِمَةُ مَا كَانَ يَوْمَئِذٍ إ عَلى بَعِيرٍ« .

1. (2241)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a zemzemden sundum, ayakta olduğu halde içti."[2]
Bir rivâyette: "Resûlullah Beytullah'ın yanında iken su istedi, ben ona bir kova getirdim" denmiştir.
Bir diğer rivâyette şu ziyade gelmiştir: "İkrime o gün (Resûlullah'ın) deve üzerinde olduğu hususunda yemin etti."[3]

-2- وفي رواية الترمذي والنسائى]شَرِبَ رسولُ اللّهِ # مِنْ زَمْزَمَ وَهُوَ قَائِمٌ[.

2. (2242)- Tirmizî ve Nesâî'nin bir rivâyetinde şöyle denmiştir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) zemzemi ayakta içti."[4]

3- وعن ابن عمر رَضِيَ الله عَنْهما قال:]كَنَّا نَأكَلَ عَلى عَهْدِ رَسولِ اللّهِ #. وَنَحْنُ نَمْشِى وَنَشْرَبُ وَنَحْنُ قِيَامٌ[. أخرجه الترمذي وصححه .

3. (2243)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Biz, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) devrinde yürürken yer,ayakta iken içerdik."[5]

AÇIKLAMA:

Müteâkiben (2245-2246. nci hadisler) görüleceği üzere, bir kısım hadisler yürürken yemeyi ve ayakta su içmeyi yasaklarken, bazı hadisler bunların cevazını ifade etmektedir. Âlimler rivâyetlerde ortaya çıkan bu farklı durum üzerine değişik fikirler ileri sürmüşler, münakaşalar etmişlerdir. Sadedinde olduğumuz İbnu Abbâs hadisini Buhârî'nin Kitâbu'l-Eşribe'de "Ayakta içmek" şeklinde isimlendirdiği bir bâbta kaydetmiş olmasını İbnu Battal şöyle yorumlar: "Buhârî, bu başlıkta işaret eder ki, ayakta içmenin mekruh olduğunu ifade eden rivâyetler, nezdinde sahih değildir." "Buhârî'ye göre ihtilaf halinde hüküm sabit olmaz" diyerek İbnu Battal'a katılmayanlar olsa da ayakta su içmeye veya yürürken yemeye âlimler haram dememişler, bu bâbta gelen nehyi kerahet-i tenzihiyeye hamletmişlerdir. Ayakta su içmenin cevâzıyla ilgili olarak Hz. Ali'den, İbnu Ömer'den, Sa'd İbnu Ebî Vakkas ve diğer bir kısım başka sahabilerden (radıyallâhu anhüm ecmaîn) rivâyetler gelmiştir. Hz. Enes' in bir rivâyetine dayanan Hasan Basrî, İbrahim Nehaî ve Katâde gibi bazı selef büyüklerinden de ayakta su içmenin mekruh olduğu hükmü rivâyet edilmiştir.

Şu halde esas olan cevaz maal kerâhedir.[6]

4- وعن مالك:]أنَّهُ بَلَغَهُ أنَّ عُمَرَ وَعُثْمَانَ وَعَلِيًّا رَضِيَ اللّهُ عَنْهم كَانُوا يَشْرَبُونَ قِيَاماً[.

4. (2244)- İmam Mâlik'e ulaştığına göre Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali

(radıyallâhu anhüm) ayakta oldukları halde (su) içiyorlardı."[7]

AÇIKLAMA:

Burada büyük Sahabinin ayakta içtiği görülmektedir. Bu rivâyet, her ne kadar İmam Mâlik'in belâgâtından (yani muallak olarak zikrettiği) hadislerinden biri ise de hadis sahihtir, çünkü onun belağlarının sahih olduğunda ulema tahkike dayanarak ittifak etmiştir. Üstelik, başka sahabelerin de ayakta içtiklerine dair rivâyet gelmiştir. Sözgelimi, Muvatta'nın aynı bâbta kaydettiği örnekler arasında Abdullah İbnu Ömer, Abdullah İbnu Zübeyr'in de ismi geçer, bunlar da ayakta içmişlerdir. Ayrıca Hz. Âişe ve Sa'd İbnu Ebî Vakkas (radıyallâhu anhümâ)'ın da bunda bir beis görmediklerine dair rivayet mevcuttur.
Zürkânî, Hz. Ebû Bekr'in de ayakta su içtiğine dair Cübeyr İbnu Mut'im rivâyetini zikrettikten sonra şöyle der: "Bu rivâyette ayakta su içmenin kerâhetsiz cevazına dair delil vardır. Nitekim şu da sahih rivâyetlerden biridir:
"Benden sonra Hulefâ-i Râşidîn'in sünnetine uymanız gerekir. Onların sünnetine dört elle sarılın. Benden sonra bilhassa ikisine uyun: Ebû Bekir ve Ömer."
Ayakta içmeyi men eden hadisler de var, onlar ve gerekli açıklamalar müteâkiben zikredilecek.[8]

B) AYAKTA YEYİP İÇMEKTEN MEN EDEN HADİSLER:

-1- عن أنس رَضِـيَ اللّهُ عَنْه قال:]نَهى رسُولُ اللّهِ # عَنِ الشَّرابِ قَائِماً، قِيلَ ‘نَسٍ: فَا‘كْلُ؟ قالَ ذلِكَ أشَدُّ، أوْ قالَ: أشَرُّ وَأخْبَثُ[. أخرجه مسلم والترمذي، وأخرجه أبو داود بدون ذكر ا‘كل .

1. (2245)- Hz. Enes (radıyallâhu anh): "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ayakta içmeyi yasakladı" demişti. Kendisine:
"Ya yemek? (Bu husustaki hüküm nedir)" diye soruldu.
"Bu daha şiddetle yasaktır!" dedi veya şöyle dedi.
"Bu daha şerli, daha kötü!"[9]

-2- وعن أبى هريرة رَضِيَ اللهَ عَنْه قال:]قالَ رَسُولَ اللهِ #: َيَشْرَبَنَّ أَحَدُكُمْ قَائِماً، فَمَنْ نَسِىَ فَلْيَسْتَقِئ[. أخرجه مسلم .

2. (2246)- Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurdular:

"Sizden kimse sakın ayakta içmesin. Kim unutarak içerse hemen kussun."[10]

AÇIKLAMA:

Son iki hadis, öncekilerin zıddına, ayakta yeyip içmeyi yasaklamaktadır. Bu mevzuda başka rivâyetler de mevcuttur. Şu halde yasak tenzihî bir kerâhet ifade etmektedir. [11]

İKİNCİ FASIL

KAPLARIN AĞZINDAN İÇMENİN HÜKMÜ

A) CEVAZ İFADE EDEN HADİSLER:

-1- عن كبشة ا٠نصارى رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]دَخَلَ عَلى النَّبىُّ # فَشَرِبَ مِنْ في قِرْبَةٍ مُعَلَّقةٍ قَائماً، فَقُمْتُ إلى فَمِهَا فَقَطَعْتُهُ[. أخرجه الترمذي.وزاد رزين:]فَاتَّخَذْتُهُ رَكْوَةً أشْرَبُ فِيهَا[. »الرَّكْوَةُ«: دلو صغير يشرب منه .

1. (2247)- Kebşetu'l-Ensârî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yanıma girmişti. (Duvarda) asılı olan bir kırbanın ağzından ayakta su içti. Ben hemen kırbaya gidip ağzını kestim."[12]
Rezîn şu ziyadeyi ilave etmiştir: "... (Kestiğim bu kısmı) su içerken kullanmak üzere hususî bir maşraba yaptım."[13]

-2- وعن عيسى بن عبداللّه رجلٍ من ا‘نصارى عن أبيه:]أنَّ رَسُولَ اللّهِ # دَعَا يَوْمَ أُحُدٍ بِإدَاوَةٍ، فقَالَ. اُخْنُثْ فَمَ ا“دَاوَةِ، فَفَعَلْتُ، فَشَرِبَ مِنْ فَمِهَا[. أخرجه أبو داود.»ا“دَاوَةُ«، كالرّكوة. وقيل: هى السطحية .

2. (2248)- Ensardan bir zât olan Îsa İbnu Abdillah, babasından naklen anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Uhud günü bir su kabı istedi. (Kap gelince):
"Kabın ağzını dışa kıvır!" dedi, ben de kıvırdım. Sonra kabın ağzından su içti." [14]

AÇIKLAMA:

1- Vak'a Uhud savaşının yapıldığı gün cereyan etmiştir. Resûlullah'a getirilen su kabının deriden mamul (kırba) nev'inden bir şey olduğu anlaşılıyor. Zira toprak veya madeni kabın ağzını kavırmak mevzubahis olamaz. Zaten o devirde kullanılıştaki pratiklik sebebiyle su kabı olarak deriden mamul kırbalar kullanılmaktadır. Bunlar hayvan derisinden yapılan günümüzdeki küçük boy tulukları andırmalıdır. İçerisinde akıcı olmayan şeyleryani kurular- korunduğu takdirde dağarcık deriz. Şu halde bu kırbalar bir nevi dağarcıktır. İbnu Hacer'in açıklamasına göre deriden mamul su kapları (eskıya) tuluk gibi büyük veya -Toroslarda söylendiği üzere- yannık gibi küçük de olsa aynı isimle anılmaktadır.

2- Şârihlerden bazıları zikri geçen su kabının ağız kısmının dışırıya doğru kıvrılmasını, bu kısmın kokmuş olabileceği ihtimaline dayandırır. Bazısı da "suyun, içen üzerine sıçramasını önlemek için" kıvırmaya yer verildiğini, kırbanın ağız kısmı bükülerek, bir nevi su bardağı şekli verilerek, suyun hasıl edilen çukurdan içildiği de belirtilmiştir. Zira ihtinas bükmek, kıvırmak, kırmak gibi muhtelif mânalara gelmektedir.[15]

B) SU KABININ AĞZINDAN İÇMEYİ YASAKLAYAN HADİSLER:

-1- عن أبى سعيد رَضِيَ اللهَ عَنْه قال:]نَهى رَسُولَ اللهِ # عَنِ اخْتِنَاثِ ا٬سْقِيَةِ أنْ يُشْرَبَ مِنْ أفْوَاهِهَا[.»وَاخْتِنَاثُهَا«: أن يقلب رأسها فيشرب منه. أخرجه الخمسة إ النسائى .

1. (2249)- Ebû Saîd (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) su kaplarının ağzından içmek için ağızlarının dışa kıvrılmalarını yasakladı."[16]

AÇIKLAMA:

Hadiste geçen ihtinas bazı farklı tefsirlere mazhar olmuştur. Eğmek, bükmek, kıvırmak, kırmak mânaları verilirken "kabın baş kısmının ters çevrilmesi" diye de yorum yapılmıştır.
Bu hadis, suyu, kabın ağzından doğrudan içmeyi yasaklamaktadır. Dolayısıyla avuç, maşraba, bardak gibi büyük kapla araya girecek bir vasıta ile içilmesi tavsiye edilmiş olmaktadır. Bu yasağın konmasına sebep olan bir durum Ebû Bekir İbnu Ebî Şeybe'nin Müsned'inde rivâyet edilmiştir. Rivâyete göre, bir adam su kabının ağzından su içer. Bu esnada ince bir yılan midesine kayar. Bunun üzerine Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) suyun, kabın ağzından içilmesini yasaklar. [17]

ÜÇÜNCÜ FASIL

İÇERKEN NEFES ALIP-VERMEK

-1- عن ابن عباس رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]قالَ رسولُ اللّهِ #: َ تَشْرَبُوا وَاحِداً كَشُرْبِ الْبَعِيرِ، وَلَكِنِ اشْرَبُوا مَثْنى وَثَُثَ، وَسَمُّوا اللّهَ تَعالى إذَا أنْتُمْ شَرِبْتُمْ، وَاحْمَدُوا اللّهَ إذَا أنْتُمْ رَفَعْتُمْ[. أخرجه الترمذي .

1. (2250)- İbnu Abbas (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah

(aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Suyu deve gibi bir solukta içmeyin. İki-üç solukta (dinlene dinlene) için. Su içerken besmele çekin. Bitirince de Allah'a hamdedin."[18]

-2- وروى الخمسة إ النسائى عن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]كانَ النَّبىُّ # يَتَنَفَّسُ ثَثَاً[.وزاد مسلم والترمذي ويقول: »إنَّهُ أرْوَى وَأبْرَأ وَأمْرَأ« .

2. (2251)- Hz. Enes'ten Nesâî dışındaki imamların rivâyetine göre: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), suyu üç solukta içerdi."
Müslim ve Tirmizî'nin rivâyetlerinde şu ziyade var: "Resûlullah (üç solukta içer, böyle içmenin) daha doyurucu, (hastalıklara karşı) daha koruyucu ve daha afiyetli olduğunu söylerdi."[19]

AÇIKLAMA:

Bu hadislerde su içmenin mühim bir âdabı beyan edilmektedir. Suyu bir solukta içmemek. Yani, su kabını ağzımıza dayayıp doyuncaya kadar lıkır lıkır içmemek. En az iki seferde içmelidir. Resûlullah (aleyhissalâtu vessalâm)'ın üç solukta içtiği belirtilmektedir. Soluktan burada maksad şudur: Suyu içerken bir-iki yudum içtikten sonra kabı ağzımızdan uzaklaştırıp bir nefes almak, sonra tekrar kabı ağzımıza götürüp bir-iki yudum daha içip tekrar fasıla verip nefes almak, sonra üçüncü sefer kabı ağzımıza götürüp doyuncaya kadar içmektir.
Resûlullah, bu tarz içişin daha sağlıklı ve daha doyurucu olduğunu ifade buyuruyor. Bu şekilde içildiği takdirde ciğerlerimiz temiz havaya daralmadan normal şekilde teneffüsüne devam eder. Ayrıca ağır içilen su ağızdaki tükrükle daha iyi karışma fırsatı bulur ve mide için daha sağlıklı bir mahiyet kazanarak boğazı geçer. Hadis, şüphesiz daha pek çok faideleri haber vermektedir.[20]

-3- وعن أبى قتادة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قالَ رَسُولُ اللّهِ #: إذَا شَرِبَ أحَدُكُمْ فَ يَتَنَفَّسْ في ا“نَاءِ[. أخرجه الخمسة إ أبا داود .

3. (2252)- Ebû Katâde (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Biriniz su içerken su kabına nefes etmesin."[21]

AÇIKLAMA:

Bu bâbın hadislerinde geçen teneffüs kelimesi iki mânada kullanılmıştır: Bir mâna, az önceki hadiste geçtiği üzere nefes alıp vermektir. Bir ikinci mâna bu hadiste olduğu üzere suyun içtiğimiz kabın içerisine ciğerlerimizden çıkan havayı göndermek, soluğumuzun kaba girmesine meydan vermektir. İşte, hadiste bu yasaklanmaktadır. Bu yasaklamanın nasıl bir edeb kaidesi olduğu açıktır. Zîra su kabı müşterektir, başkaları da ondan istifade edecektir. Soluğumuzla birlikte ağız veya burnumuzdan kabın içerisine yanımızdakileri iğrendirecek bazı şeyler sıçrayabilir. Resûlullah'ın diğer tavsiyelerinde mü'min kişinin üç ayrı solukta dinlenerek içmesi tavsiye edildiğine göre, hem su içip hem solunması, bu nebevî edebe uymamaktadır. Öyle ise, suyu içerken tek başımıza bile olsak, su kabı tamamen kendimize ait bile olsa, su kabına soluğumuzu salarak içmemiz edep dışı davranıştır. Kimse görmese bile melekler görmekte, kayda geçirmektedir.
Bazı şârihler, suya nefes vererek, ağzın sudan hiç ayrılmadan suyun içilmesini," insan içişi değil, hayvan içişidir, çünkü develer o şekilde içer" diye illete bağlamışlardır, nitekim hadiste de benzer teşbih geçti.[22]

ـ4ـ وعن أبى المثنى الجهنى قال:]دَخَلَ أبُو سَعِيدٍ عَلى مَرْوَانَ، فقَالَ لَهُ: أسَمِعْتَ النَّبىَّ # يَنْهى عَنِ النَّفْخِ في ا'‘نَاءِ؟ قالَ: نَعَمْ، وَسَألَ رَجُلٌ رَسولَ اللّهِ # فقَالَ: إنِّـى َ أرْوَى مِنْ نَفَسٍ وَاحِدٍ، فقَالَ #، فَأبِنِ الْقَدَحَ عَنْ فِيكَ ثُمَّ تَنَفَّسْ قالَ: فإنِّـى أرَى الْقَذَاةَ فِيهِ. قالَ: فَأهْرِقْهَا[. أخرجه ا'ربعة إ النسائى.الفصل الرابع: في ترتيب الشاربين

4. (2253)- Ebû'l-Müsennâ el-Cühenî anlatıyor: "Ebû Saîd (radıyallâhu anh)

Mervan'ın yanına girmiştir. Mervan ona:"
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kaplara solumayı yasakladığını işittin mi?" diye sordu. Ebû Saîd (radıyallâhu anh):
"Evet!" dedi ve anlattı: "Adamın birisi: "ben bir nefeste su içince bir türlü suya kanamıyorum (ne tavsiye edersiniz)?" diye sormuştu. Aleyhissalâtu vesselâm efendimiz:
"Kabı ağzından ayır, nefes al (sonra içmeye devam et)!" buyurdu. Adam:
"Kapta çerçöp görürsem?" diye sordu. Efendimiz:
"O takdirde suyu dök!" diye emretti."[23]

AÇIKLAMA:

1- Hadisin Tirmizî'deki vechi daha sarih. Buna göre Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) içilen şeye solumayı, (yani su içme sırasında nefes alıp vermeyi) yasaklayınca, cemaatte bulunan bir zat tek solukta, yani içerken nefes alıp vermeden, içtiği su miktarıyla suya kanmadığını, daha içme ihtiyacı duyduğunu söyleyerek bir nevî itiraz eder. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Nefes alma ihtiyacını duyunca, su kabını ağzından çek, nefesini al ver, sonra içmene devam et!" der. İkinci içişte, yine nefes alıp verme ihtiyacı duyulunca aynı şekilde kap ağızdan uzaklaştırılıp, nefes alıp verdikten sonra içmeye devam edilecektir. Şunu da belirtelim ki, bu hadisten, suyu tek solukta içmenin mübah olduğu hükmü de çıkarılmıştır. Çünkü, Efendimiz, adamı tek solukta içmekten nehyetmiyor, bilakis, "bir solukta suya doyamıyorsan bardağı ağzından uzaklaştır, (solu, sonra devam et) mânasında tavsiyede bulunuyor. Diğer hadiste sarih nehiy geldiğine göre, buradan çıkarılan cevaz tek solukta içmedeki kerâheti izale etmez.

2- Zürkânî, suyu nefes alarak içme emrinin hikmetlerini şöyle açıklar: "(Bardağı ağızdan ayırıp, nefes almak) kişiye olan hürmeti korur, töhmeti defeder, suyun bozulmasını (tegayyüre uğramasını) önler, suya tükrük sıçramasına mani olur, sömürerek içmedeki hayvana benzemeyi bertaraf eder. Hayvana benzemek, tabiatımızca da, şeriatimizce de mekruhtur."

3- Zürkânî bu hadisi şerhederken İmam Mâlik'in yukarıda kaydettiğimiz üzere, hadisten tek solukta içmenin mübah olduğu hükmünü kaydettikten sonra, şahsen katılmasa da ‘Kîle’ ile sunduğu bazı farklı görüşlere de yer verir:
"Tek solukta içmek, mutlak olarak mekruhtur. Çünkü bu, şeytan işidir, çünkü bu hayvanların tarzıdır." Tirmizî, İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ)'dan merfu

olarak şunu rivâyet etmiştir: "Develer gibi tek nefeste su içmeyin, fakat iki-üç solukta için. İçerken besmele çekin, bitirince de Allah'a hamdedin" (2250. hadis).

4- Hadiste aynı zatın bir başka sorusu mevzubahis: "Suyun üzerine çerçöp (veya batal dahi) denen yabancı bir madde görülecek olursa ne yapmalı?" Resûlullah'ın bu durumdaki tavsiyesi, "suyun içilmeyip dökülmesidir." [24]

DÖRDÜNCÜ FASIL

İÇENLERİN ÖNCELİK SIRASI

-1- عن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]أُتِىَ النَّبىُّ # بِقَدَحِ لَبَنٍ قَدْ شِيبَ بِمَاءٍ فَشَرِبَ، وَعَنْ يَسَارِهِ أَبُو بَكْرٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه، وَعَنْ يَمِينِهِ أَعْرَابِىٌّ، فَأَعْطى ا‘عْرَابىَّ فَضْلَهُ، وَقَالَ ا‘يْمَنُ فَا‘يْمَنُ[. أخرجه الستة إ النسائى .

1. (2254)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a bir bardak süt getirilmişti. İçerisine su katıldı. Önce kendisi içti. Solunda Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh) vardı, sağında da bir bedevi. Sütten artan kısmı bedeviye verdi ve:"

(Öncelik hakkı) sağındır, sonra da onun sağı(ndan devam etsin)!" buyurdu."[25]

-2- وعن سهل بن سعد رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]أُتِىَ النَّبِىُّ # بِشَرابٍ فَشَرِبَ، وَعَنْ يَمِينِهِ غُمٌ، وَعَنْ يَسَارِهِ ا‘شْيَاخُ، فقَالَ لِلْغُمِ: أَتَأْذَنُ لِى أَنْ أَعْطِىَ هؤُءِ، فقَالَ الْغُمُ: وَاللّهِ يَا رسُولَ اللّهِ َ أُوثِرُ بِنَصِيبِى مِنْكَ أَحَداً، فَتَلَّه رَسولُ اللّهِ # في يَدِهِ[. أخرجه الشيخان.وزاد رزين: »قالَ وكانَ الْغُمُ الْفَضْلُ بْنَ الْعَبَّاسِ« .

2. (2255)- Sehl İbnu Sa'd (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a bir içecek getirilmişti. Ondan, önce kendisi içti. Sağında bir oğlan, solunda da yaşlılar vardı. Oğlana:
"Bardağı şu yaşlılara vermem için bana izin verir misin?" dedi. Oğlan da:
"Ey Allah'ın Resûlü, Allah'a yemin olsun bana sizden gelecek nasibime başkasını asla tercih edemem!" diye cevap verdi. Bunun üzerine Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bardağı onun eline koydu."[26]

Rezîn şunu ilave etti: "Zikri geçen oğlan el-Fadl İbnu Abbâs idi."[27]

3- وعن ابن أبى أوفى وأبى قتادة رَضِيَ اللّهُ عَنْهم قاَ:]قالَ رَسُولُ اللّه # سَاقِى الْقَوْمِ آخِرُهُمْ شُرْباً[. أخرجه أبو داود عن ا‘ول، والترمذي عن الثاني .

3. (2256)- İbnu Ebî Evfâ ve Ebû Katâde (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bir cemaate içecek dağıtan, en son içer."[28]
Hadisi Ebû Dâvud İbnu Ebî Evfâ'dan Tirmizî de Ebû Katâde 'den rivâyet etmiştir.[29]

AÇIKLAMA:

Bu bâbın son üç hadisi, cemaat halinde iken suyu veya meşrubat gibi herhangi bir içecek maddesi geldiği zaman, dağıtımın nasıl bir sıra takib edeceği hususunda prensip vaz etmektedir:

1- Öncelikle cemaatin büyüğünden başlanacaktır.

2- Büyüğün sağındaki ve onun sağındaki şeklinde devam edecektir, el-eymen fe'l-eymen bu demektir.

3- İçecek maddesini dağıtan da en sonunda içecektir. Nevevî, bu sonuncu madde için: "Bu edeb sadece içecekle ilgili maddelere has değildir. Buna kıyasen, aynı mânayı taşıyan başka taksimlerde de buna riâyet edilmelidir: Et, meyve, koku,

vs. her ne olursa olsun, taksimi yapan, kendisi en sonda almalıdır" der.
Müslim'in bir rivâyetinde, cemaatte bulunan Hz. Ömer, Hz. Ebû Bekr'i ismen zikrederek, bardağın ona verilmesini taleb ederse de Hz. Peygamber sağdaki bedeviye verir ve üç kere tekrar eder:
"Sağdakiler, sağdakiler, sağdakiler!"
Bu vak'ayı rivâyet eden Hz. Enes de üç kere tekrar eder:
"Sünnet budur, sünnet budur, sünnet budur!"[30]

Büyüğün Takdimi Meselesi:

Ebû Ya'lâ'nın bir rivâyetinde İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) Resûlullah'ın su dağıtımında; "Büyükten başlayın!" dediğini belirtir. Ayrıca büyükle başlamayı emreden başka rivâyetler de var.
Arada bir teâruz gözükmektedir.
Âlimler bunu, cemaatteki ferdlerin sağsol diye ayırmaya imkan vermeyecek şekilde eşit oturma haline hamlederler. Bu hal, büyüğün önünde veya arkasında veya sol tarafında oturmuş olmaları durumunda veya bir başka vaziyette ortaya çıkabilir. Öyle ise böyle bir durumda büyükten başlanmalıdır.
İbnu Hacer soldakini takdimi emreden hadisle ilgili olarak şu yorumu kaydeder: "Hadisten çıkarılan bir hüküm şu olmalıdır: Şayet fâilin fazileti ile vazifenin fazileti teâruz ederse "vazifenin fazileti" esas alınır, tıpkı erkek ve kadına âit iki cenaze gelmesi halinde, kadının velisi erkeğin velisinden efdal bile olsa erkeğin velisi -mefdul olmasına rağmen- takdim edilir. Çünkü cenaze vazifedir, onun efdaliyetine itibar olunur, ona namaz kılacak olanın efdaliyetine değil. Buradaki sır şudur: Erkeklik ve sağlık herkesin kesinlikle hükmedebileceği unsurlardandır. Fâilin efdaliyeti öyle değil. Zîra bunda asıl olan zandır, hatta efdaliyeti nefsü'l-emirde kesin olsa bile aslolan yine zandır." [31]

BEŞİNCİ FASIL

KAPLARIN AĞIZLARININN ÖRTÜLMESİ

-1- عن جابر رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قال رَسُولُ اللهِ #: غَطُّوا ا“نَاءَ وَأوْكُوا السَّقَاءِ[. أخرجه الشيخان وأبو داود.وزاد مسلم:

»فَإِنَّ في السَّنَةِ لَيْلَةَ يَنْزِلَ فِيهَا وَبَاءٌ َ يَمُرُّ بِإِنَاءٍ لَيْسَ عَلَيْهِ غِطَاءٌ، أَوْ سِقَاءٍ لَيْسَ عَلَيْهِ وِكَاءٌ إِ َّ نَزَلَ فيهِ مِنْ ذلِكَ الْوَبَاءِ«.قالَ اللَّيْثُ: »فَا َعَاجِمُ عِنْدَنَا يَتَّقُونَ ذلِكَ في كَانُونَ ا وَّلَ« .

1. (2257)- Hz. Câbir (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kapların ağızlarını örtün, dağarcık (ve tulukların) ağzını bağlayın."[32]
Müslim'in bir rivâyetinde şu ziyade var: "Zîra yılda bir gece vardır ki onda veba yağar. Şayet ağzı açık kaba veya bağsız dağarcığa rastlarsa bu vebadan ona mutlaka iner."
el-Leys dedi ki: "Bizim yanımızdaki acemler bundan kânun-u evvel ayında sakınırlar."[33]

AÇIKLAMA:

1- Rivayet muhtelif vecihlerde bir kısım ziyadelerle gelmiştir. Mesela Müslim'in bir rivâyeti şöyledir: "Kapların ağızlarını örtün, dağarcıkkların ağzını bağlayın, kapıyı kapayın, lambayı söndürün. Zîra şeytan dağarcığı çözemez, kapıyı açamaz, kabın kapağını kaldıramaz. Eğer kabın üzerine örtecek bir şey bulamazsanız bir çöp olsun gerin ve üzerine Allah'ın ismini zikredin. Çünkü küçük fasık (fare) ev sahiplerinin üzerine evlerini yakar."

2- Rivayetin Buhârî'deki bir vechinde, rivâyet, "Geceleyin yatınca lambaları söndürün..." diye başlar.
İbnu Dakîku'lÎd der ki: "Kapıların kapatılma emrinde hem dînî, hem dünyevî maslahatlar var. Nefisler ve mallar böylece aylakların, fesadcıların, bilhassa şeytanların şerrinden korunmuş olur.
"Şeytan, kapalı kapıyı açamaz" sözü, bu emrin şeytanların insanlara karışmasını önlemek maslahatına râci olduğuna işaret eder. Şeytanın durumunu belirterek emrin sebebini de açıklaması ancak peygamberlerin bilebileceği mahfi bir meseleye dikkat çekmek, uyarmak içindir."

3- Senenin bir gecesinde veba indiğinin beyan edilmesi ve bu gecenin hangi gün olduğunun belirtilmemesi kapların her gece örtülmesi hususunda dikkate,

uyanıklığa ve teyakkuza sevkeden bir durumdur.

4- İbnu Hacer icabı halinde, örtme yerine çöp germekle iktifa etmedeki sırrı şöyle açıklar: "Zannımca bu sır, çöpü gererken çekilen besmeleyle ilgilidir. Böylece çöpün gerilmiş olması, o esnada besmele çekildiğine bir alamet olur. Gerilmiş çöp sebebiyle bunu anlayan şeytanlar kaba yalaşmaktan imtina ederler." Meselenin örtme emrini te'kîde râci yönü de vardır.[34]

-2- وفي رواية لهما:]اسْتَسْقَى #، فقَالَ رَجُلٌ يَا رسُولَ اللّهِ: أَ نُسْقِيكَ نَبِيذاً؟ قالَ: بَلى. قالَ فَخَرَجَ الرَّجُلُ يَشْتَدُّ، فَجَاءَ بِقَدَحٍ فِيهِ نَبِيذٌ، فقَالَ #: أَ خَمَّرْتَهُ، وَلَوْ أَنْ تَعْرُضَ عَلَيْهِ عُوداً، وَشَرِبَ[.ولمسلم عن أبى حميد: إنَّمَا أُمِرْنَا بإيْكاءِ السِّقَاءِ لَيْلاً، وَبِا‘بْوَابِ أنْ تُغْلَقَ لَيْلاً[.

2. (2258)-Yine Buhârî ve Müslim'de gelen bir rivâyette şöyle denmiştir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) su istedi. Bir adam:
"Ya Resûlullah sana nebiz (şıra) sunmayalım mı?" diye sordu. Efendimiz.
"Evet, sun!" buyurdu."
Râvi der ki: "Adam hızla çıktı ve içinde nebiz (şıra) olan bir bardakla geri döndü. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Ağzını kapamadın mı, hatta üzerine gereceğin bir çöple bile olsa?" dedi ve nebizi içti."
Müslim'de Ebû Humeyd'den gelen bir rivâyette şöyle buyurulmuştur: "Biz, geceleyin dağarcıkları bağlamakla emrolunduk. Kapıların da geceleyin örtülmesiyle emrolunduk."[35]

AÇIKLAMA için de önceki hadisin açıklamasına bakılsın.

ALTINCI FASIL

MÜTEFERRİK HADİSLER

-1- عن عائشة رَضِيَ اللهَ عَنْها قالت:]كانَ النَّبىُّ # يُسْتَعْذَبُ لَهُ المَاءُ مِنْ بُيُوتِ السُّقْيَا[.قال قتيبة: »هِىَ عَيْنٌ بَينَهَا وَبَيْنَ المَدِينَةِ يَوْمَانِ[. أخرجه أبو داود .

1. (2259)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a es-Sükyâ kuyularından tatlı su getirilirdi."
Kuteybe der ki: "O (es-Sükyâ) Medîne ile Mekke arasında iki günlük mesafe bulunan bir göze idi."[36]

AÇIKLAMA:

1- İsti'zâb tatlı su temin etmek demektir. Hadis Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) için es-Sükyâ denen ve Medîne'ye iki günlük uzaklıkta bulunan bir yerden su getirildiğini ifade etmektedir. Suyutî, es-Sükyâ'nın Mekke-Medîne arasında yer alan bir köy olduğunu belirtir. Suyun es-Sükyâ'dan getirilmesi, oradaki suların tatlı ve daha kaliteli olmasındandır. Zîra Medîne'nin suları tuzludur.
Ancak şunu da belirtelim ki, bu hadis, Resûllullah (aleyhissalâtu vesselâm)'in içtiği bütün suların oradan getirildiğini ifade etmez. Çünkü Medîne'nin suları da içilemeyecek kadar tuzlu olmadığı gibi, Resûlullah'ın Medîne kuyularından su içtiğine dair pek çok rivâyet gelmiştir. Hatta bazı siyer kitaplarında Efendimizin (aleyhissalâtu vesselâm) suyundan içtiği kuyuların isimleri zikredilir. İbnu Sa'd Tabakât'ında Resûlullah'ın su içtiği kuyular üzerine açtığı bâba tam dört sayfa tahsis eder ve rivâyetler kaydeder. Sözgelimi Ebû Talha'nın Allah yolunda tasadduk ettiği Beyruha adlı bahçede gölgenin daha serin, suyun daha tatlı olduğu, bu sebeple Hz. Peygamber'in sıkça oraya teşrif buyurdukları belirtilir. Bir diğer kuyu Medîne'ye dörtbeş kilometre mesafedeki Kuba köyündeki Gars kuyusudur, devesini orada ıhdırmış, sudan içmiş ve: "Bu, cennet gözelerinden bir gözedir" buyurmuştur.
Ebû Eyyûb el-Ensârî (radıyallâhu anh)'nin evinde misafir iken Hz. Enes (radıyallâhu anh)'in peder-i muhteremleri Mâlik İbnu'n-Nadr'ın kuyusundan tatlı su getirilmiştir. Kendi evine yerleşince hizmetçisi Enes, Sükyâ'dan getirir olmuş diğer bir hizmetçisi Rabâh, bazan Gars, bazan da Sükyâ'dan su taşımıştır.

Resûlullah'ın suyundan içtiği bir diğer kuyu, suyu pek tatlı olan Câsim kuyusudur ve Ebû'l-Heysem İbnu't-Teyyehân'a aittir.
Bir diğer kuyu Büdâ'a kuyusudur. Sehl İbnu Sa'd (radıyallâhu anh): "Resûlullah'a Büdâ'a kuyusundan elimle su verdim" der. Efendimiz, bir çok kereler buradan hem içmiş, hem abdest almıştır.
Medîne'nin meşhur bir diğer gözesi Rûme kuyusudur. Sahibi suyunu parayla satmaktadır. Efendimiz (aleyhissalâtu vesselâm)'in: "Bunu (Müzenî) sahibinden satın alıp tasadduk edecek olan müslümanın sadakası ne makbul sadakadır!" irşadı üzerine Hz. Osman (radıyallâhu anh) sahibinin istediği parayı -ki dörtyüz dinar'dır- vererek satın alır ve Allah yolunda tasadduk eder ve bundan böyle herkes o sudan parasız istifade eder. Resûlullah durumu öğrenince: "Allah'ım! Osman'a cenneti vacib kıl!" duasında bulunur.
"Sebil" adıyla Allah yolunda çeşme tesîs etmenin ilk örneğini, habîb-i rabbülâlemîn, Fahr-i kâinat Resûl-i Ekrem'in duasına mazhar Osman-ı Zinnûreyn efendimiz bu te'sisi teşkil etmiş olmalıdır.
Şüphesiz Resûlullah'ın suyundan içmiş bulunduğu kuyular bunlardan ibaret değildir.

2- İbnu Hacer, Resûllullah'ın tatlı sudan içmesiyle alakalı Buhârî rivâyetini açıklarken şu notu düşer: "İbnu Battâl demiştir ki: "Tatlı su te'min etmek "zühd"e mâni değildir; bu mezmûm olan tereffüh sayılmaz. Ancak suya misk ve benzeri bir şey atarak kokulamak tereffühdür. İmam Mâlik, bunda israf olduğu için mekruh addetti. Fakat tatlı su içmek, bunu aramak mübahtır. Sâlih kişiler bunu yapmıştır. Acı suyu içmede bir fazilet (ve sevap) yoktur." İbnu Battâl devamla der ki: "Bunda (hadiste), yemeğin iyisini aramanın câiz olduğuna delâlet vardır, bu da hayır ehlinin amelindendir. Nitekim âyet-i kerîmede "Ey iman edenler, Allah'ın size helâl kıldığı temiz şeyleri haram kılmayın" (Mâide 87) buyurulmuştur. Bu âyet, leziz yemeklerden imtina etmek isteyenler hakkında inmiştir. Eğer leziz yemekler, alınması istenmeyen şeyler arasında olsaydı bunları kullarına vermezdi. Üstelik, kulların kendi kendilerine bunları haram kılmalarını yasaklamış olması da gösterir ki, Cenâb-ı Hak, onların alınmasını, yenilmesini murad etmekte, bunları vermesine mukabil kulların şükretmesini dilemektedir, her ne kadar insanların şükrü, nimetin hakkını ödemeye yetmese de." İbnu'l-Münir, İbnu Battâl'ın bu mütalaasına biraz karşı çıkmış:
"Evet, tatlı su içmek zühde, verâya aykırı değildir, bu açık bir husus, ama bu hadisten leziz yemeklerin de mübah olduğunu istidlâl etmek pek uzak bir ihtimaldir (o mesele ile bunun arasında ciddi bir ilgi yok)" demiştir.[37]

-2- وعن جابر رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]دَخَلَ النَّبِىُّ # حَائِطَ رَجُلٍ مِنَ ا'نْصَارِ وَهُوَ يُحَوِّلُ المَاءَ في حَائِطِهِ، فقَالَ #: إنْ كَانَ عِنْدَكَ مَاءٌ بَاتَ هذِهِ اللّيْلَةَ في شَنَّةٍ، وَإ' كَرَعْنَا، فقَالَ: عِنْدِى مَاءٌ بَارِدٌ، فَانْطَلَقَ إلى الْعَرِيشِ فَسَكَبَ في قَدَحٍ، ثُمَّ حَلَبَ عَلَيْهِ مِنْ دَاجِنٍ لَهُ فَشَرِبَ[. أخرجه البخارى وأبو داود.»الْكَرْعُ«: الشرب بالفم من النهر أو الساقية.»وَالْعَرِيشُ«: معروف .

2. (2260)- Hz. Câbir (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Ensâr'dan bir zâtın bahçesine girdi. Bu sırada adam, bahçeye su çevirmekte idi. Resûllulah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Yanınızda şenne (eskimiş tuluk) içerisinde akşamdan kalma suyunuz varsa (ver de içelim), yoksa, akan sudan "ağzımızla içeriz" buyurdu. Adam:

"Evet yanımda soğuk su var!" deyip, kulübeye giderek bir bardağa su koydu, sonra da üzerine bir keçiden süt sağdı. Efendimiz ondan içti."[38]

AÇIKLAMA:

1- Buhârî'nin rivâyetinde Resûlullah'la birlikte bir arkadaşı daha vardır. İbnu Hacer bunun Hz. Ebû Bekir olduğunu açıklar.

2- Hadiste geçen şenne eski (kadîm) tuluk demektir, tüyü dökülmüş mânasına geldiği de belirtilir. Resûlullah'ın gecelemiş suyu sorması, soğuk olmasını taleptir. Çünkü geceleyen su soğuk olur.

3- Hadiste geçen 'kera'na' tabirini "ağzımızla içeriz" diye tercüme ettik. Bu tabir aslında bardak veya avuç kullanılmaksızın suyu gözeden veya dereden (yüzü koyun uzanarak) içmektir, dilimizde bu tarz içiş için ayrı bir kelime kullanılmamıştır.

Âlimler hadisten, bu tarzda su içmenin câiz olduğu hükmünü çıkarmışlardır. Ancak İbnu Mâce'de gelen bir rivâyette İbnu Ömer şu vak'ayı anlatır.

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la beraber yürüyorduk, bir göle rastladık. Biz yüzükoyun uzanarak ağzımızla su içmeye başladık. Resûlullah (aleyhissalâtu

vesselâm) müdahale ederek: "Ağzınızla içmeyin, önce ellerinizi yıkayın, sonra avuçlayarak için!" dedi."
Bu rivâyet, doğrudan ağızla içmeyi yasaklar. İbnu Hacer der ki: "Bu ikinci rivâyet senedçe zayıftır. Şayet bu rivâyet (nefsülemirde) sabitse kerahet tenzihî olur; fiil, buna cevazı beyan içindir. Yahut da, Hz. Câbir (radıyallâhu anh)'in kıssası, mezkur yasaklamadan önceye aittir. Yahut da yasaklama, zaruretin bulunmadığı durumlarla ilgilidir. Bu fiil ise, soğuk olmayan suyu içme zaruretiyle ilgilidir. Böyle bir durumda susuzluk zarureti sebebiyle, ağızla içilir. Ta ki nefs, yudumlamaların tekerrürü ile, nefret hissetmesin, zîra kişinin avulayarak içmesi halinde suya kanma husul bulmaz." Bu açıklamayı yeterince muknî bulmadığı anlaşılan İbnu Hacer, yine İbnu Mâce'de İbnu Ömer'den bir başka vecihle gelen diğer bir rivâyete dayanarak bir başka yorum sunar. Hadis şöyle: "Resûlullah bize, karınlarımızın üzerinde su içmeyi yasakladı ki bu tarz bu rivâyet (nefsülemirde) sabitse, bu durumda nehiy, bu tarza, yani kişinin yüzükoyun uzanarak içmesine mahsustur, sadedinde olduğumuz Hz. Câbir rivâyeti de yüzükoyun uzanmayı gerektirmeyen yüksek bir yerden ağızla içmeye hamledilir."

4- Hadis, sıcak günde soğuk su içilebileceğini ifade eder.

5- Suyun üzerine süt sağması Resûlullah'a saf su içirmeme, ikramda bulunma arzusunun ifadesidir. Suya süt ilavesi Arap örfünün icabı olduğu belirtilmiştir. [39]

3ـ وعن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]كانَ ُمِّ سُلَيْمٍ قَدَحٌ، فقَالَتْ سَقَيْتُ فِيهِ رَسُولَ اللّهِ # كُلَّ الشَّرَابِ المَاءِ وَالْعَسَلِ وَاللَّبنِ والنَّبِيذِ[. أخرجه النسائى .

3. (2261)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Ümmü Süleym'in bir bardağı vardı. (Bu bardakla ilgili olarak) derdi ki: "Ben bu bardakla Resûlullah'a her çeşit meşrubatı sunmuşum: "Su, bal (şerbeti), süt, şıra."[40]

İKİNCİ BÂB

ALKOLLÜ İÇKİLER VE ŞIRALAR

(Bu bâb altı fasıldır)

*

BİRİNCİ FASIL

HER SARHOŞ EDİCİ HARAMDIR

*

İKİNCİ FASIL

ALKOLLÜ İÇKİNİN TAHRİMİ, İÇENİN ZEMMİ

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

İÇKİNİN TAHRİMİ VE YAPILDIGI MADDELER

*

DÖRDÜNCÜ FASIL

HARAM VE HELÂL OLAN ŞIRALAR

*

BEŞİNCİ FASIL

HARAM VE HELÂL OLAN KAPLAR

*

ALTINCI FASIL

BAZI İLAVELER

UMUMÎ AÇIKLAMA

Hamr kelimesiyle ifade edilen alkollü içkiler, azıyla çoğuyla kesinlikle haram edildiği için, İslâm âlimleri, bunu diğer içecekler meyanında mevzubahis etmezler, bunlarla ilgili bahisleri müstakillen ele alırlar. Burada da aynı şekilde hareket edildiğini görmekteyiz. Müteakiben yer verilecek altı faslın her birisi alkollü içkilerle ilgili olarak hadislerde gelmiş olan meselelerle ilgilidir.
Hemen şunu da belirtelim, şıra diye tercüme ettiğimiz "nebiz"lere terettüp edecek "helâl" veya "haram" hükmü bazı şartlarla kayıtlı olduğu için bu bâbta incelenmiştir. Dördüncü fasılda gerekli açıklamalar yapılacaktır.[41]

BİRİNCİ FASIL

HER SARHOŞ EDİCİ HARAMDIR

-1- عن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]قالَ رسُولُ اللّهِ #: كُلُّ شَرابٍ أسْكَرَ فَهُوَ حَرَامٌ[. أخرجه الستة .

1. (2262)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Sarhoşluk veren her içki haramdır."[42]

-2- وفي رواية]سُئِلَ عَنِ الْبِتْعِ، فقَالَ: كُلُّ شَرَابٍ أسْكَرَ، فَهُوَ حَرَامٌ[.»الْبِتْعُ«: نبيذ العسل .

2. (2263)- Bir diğer rivâyette şöyle gelmiştir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a bal şerbetinden sunulmuştu:

"Sarhoşluk veren her içki haramdır!" diye cevap verdi."[43]

-3- وفي أخرى ٬بى داود:]كُلُّ مُسْكِرٍ حَرَامٌ، وَمَا أَسْكَرَ مِنْهُ الْفَرْقُ فَمِلْءُ الْكَفِّ مِنْهُ حَرَامٌ[.وفي أخرى للترمذي:]فَالْحَسْوَةُ مِنْهُ حَرَامٌ[.»الْفَرَقُ« بفتح الراء وسكونها: إناء يسع ستة عشر رطـ.»وَالحَسْوَةُ« الجرعة من الماء .

3. (2264)- Ebû Dâvud'da gelen diğer bir rivâyette (Resûlullah'a açıklaması şöyledir): "Her sarhoş edici şey haramdır. Bir farak (küp) içildiği takdirde sarhoşluk veren bir şeyin tek avucu da haramdır."

Tirmizî'de gelen bir diğer rivâyette "tek yudumu haramdır" diye gelmiştir.[44]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buradaki hadislerinde, haram olan içecek maddesinin ismi üzerinde durmaktan ziyade "sarhoş edici" vasfı üzerinde durmuştur. Birinci hadise göre hangi madde olursa olsun, sarhoş edici bir tabiata sahipse haramdır. Ancak bu açıklama meseleyi tam olarak beyanda nâkıstır... Sözgelimi, bu tabiatta bir içkinin az miktarı sarhoş etmiyorsa, bu da haram mıdır? diye bir soru hatıra gelebilir.
Bunun cevabı üçüncü rivâyette verilmiştir: Bir küpü içilince ancak sarhoşluk veren, yani alkol miktarı son derece az olan bir maddenin bir avuş miktarı dahi haramdır. Yani "haramlık" içecek maddesinin insanda fiilen hasıl edeceği tesirden gelmiyor, maddenin tabiatından geliyor. Tıpkı pis bir maddenin azı da çoğu da pis olması gibi.
Şu halde bu meselede, illetle maslahatı karıştırmamak gerekir. Cenâb-ı Hakk, sarhoşluk verici maddeleri haram kılmıştır. O maddelerin haram edilişinin illeti yani asıl sebebi, Resûlullah'ın hadisleriyle tebliğ edilmiş olan ilâhî yasaklama'dır. Elbette Rabbülâlemîn bu yasağı insanların aklını, sıhhatini koruma maslahatına binaen koymuştur. Fakat biz, bize tanınmayan bir ruhsatı kendimize tanıyarak illetin yerine maslahatı koyup: "İçki sarhoş ettiği için haramdır, sarhoş etmeyen miktarı haram olmaz" diyecek olursak büyük hata ederiz. Hiçbir din âlimi bunu

söylememiştir. Esasen âyet-i kerîme, Allah veya Resûlünün konuştuğu yerde mü'minlere fikir beyan etme yetkisi tanımamıştır, böyle bir davranış isyan olarak tavsif edilmiştir: "Allah ve Peygamberi bir işe hükmettiği zaman, gerek mü'min olan bir erkek, gerek mü'min olan bir kadın için (ona aykırı olacak) işlerde kendilerine muhayyerlik yoktur. Kim Allah ve Resûlüne isyan ederse, muhakkak ki o apacık bir sapıklıkla yolunu saptırmıştır" (Ahzab 36).
Öyle ise, Resûlullah "Çoğu sarhoş eden bir şeyin azı da haramdır" demiş iken bunun aksine söz söylemek bir isyandır, kesinlikle mü'minin edebine yakışmaz, imanına uymaz.

2- Fakat: Resûlullah'ın çokluğu ifade için kullandığı bu kelimeyi, anlamada kolaylık olsun diye küp olarak tercüme ettik. Aslında bu, 16 rıtl hacminde bir ölçektir.[45]

3- Bal şerbeti veya meyve şırasının durumu da biraz mübhemlik arzetmektedir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu hususta sorulunca, ikinci hadiste görüldüğü üzere, çok kesin bir ifade ile "helâldir" veya "haramdır" diye kesip atmıyor, bilakis bir prensip vaz'ediyor: "Sarhoşluk veren her içki haramdır." Demek oluyor ki, şerbet ve şıra gibi içeceklerin değişmez sabit bir tabiatları yoktur, zaman içerisinde tahammür edip sarhoşluk verici mahiyet kazanabilir. Ayrıca, "haramlık" içkinin şu veya bu maddeden yapılmasına bağlı değildir, sarhoş edicilik tabiatına bağlıdır.

4- Burada hamr'dan ne kastedildiğini açıklayalım. Hamr, örtme mânasına gelen bir kökten gelir, aklı örten yani sarhoşluk veren şey demektir.
Şer'î olarak açıklanmasında, İmam Âzam'ın hamr'dan anladığı ile, diğer imamların anladığı şey arasında bir fark var. Konumuzun bütünlüğü için belirtmede gerek duyuyoruz:
Ulema hamr denince bütün sarhoşluk veren içkileri anlarken, İmâm-ı Âzam bu kelimeyle üzüm suyunun kaynayan ve kaynaması şiddetlenerek üzerindeki köpüğünü atan şeklini anlamıştır. Hamr'ı böyle tarif edince şu netice çıkar: Üzümden başka meyve ve hububattan yapılan içkilere hakiki olarak hamr denemez, onlara hamr denmesi mecâzîdir, bir teşbihtir. İmâm-ı Âzam bu kanaattedir.
Diğer imamlar, sarhoşluk veren herşeye hamr derler. Mesela bir Buhârî hadisinde Ebû Hüreyre: "Hamr hurma ve üzüm ağaçlarının meyvelerinden elde edilir" diyerek sadece "üzüm"den değil "hurma"dan da elde edildiğini belirtmiştir. Yine Buhârî'nin bir rivâyetinde Hz. Ömer, bir hutbe sırasında

hamr'ın haram kılındığını belirttikten sonra bu nesnenin (kendi devrinde) beş şeyden yapıldığını söylemiştir: Üzüm, hurma, buğday, arpa, bal.
Öyle ise Hanefîlerin bu hadisleri te'vil etmeleri gerekmektedir. İki sûrette te'vil ederler:

a) Hadiste zikri geçen üzüm ve hurmadan biri matlubdur, o da üzümdür. Nitekim, âyet-i kerîmede: "Ey cin ve ins cemaati, size içinizden Peygamber gelmedi mi?" (En'âm 130) buyurulmaktadır. Burada asıl muhatap insandır, çünkü peygamberler insan nev'inden gönderilmiştir.

b) Veya hamr, üzümle hurmadan yapılan içkidir. Bunlardan üzümden yapılana hamr denmesi hakikat, öbürüne mecaz olur. Şu halde üzümden yapılan şarabın azına da çoğuna da, sarhoş edene de etmeyene de hamr denir. Öbürleri ise, sekir verme halinde hamr sayılır.
Yine bir Buhârî rivâyetinde, İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) "Hamr haram edildiği zaman Medîne'de ondan pek az bir şey vardı" demiştir. Bu ifade, hamr ile üzümden elde edilen içkinin kastedildiğine delildir. Çünkü Medîne'de, o zaman üzüm dışındaki maddelerden elde edilen içkiler çoktu. Nitekim Hz. Enes'ten gelen bir rivâyette, içki haram edilince herkes içkisini dökmüş ve Medîne sokaklarında şarap "sel gibi" akmıştır. Öyle ise, İbnu Ömer'in, "Medîne'de hamr yoktu" sözü, "üzümden elde olunan şarap yoktu" demektir. Durum böyle olunca hamr, -içkiyi yasaklayan âyet-i kerîmede olduğu gibi (Mâide 90)- mutlak gelince kemaline sarfolunur ve üzümden yapılan anlaşılır. Diğerlerini ifade için kayıtlamak gerekir: "Hurmadan yapılan hamr", "arpadan yapılan hamr" gibi.
Burada hemen kaydedelim ki, günümüzde İmâm-ı Âzam'ın bu görüşünü istismar ederek: "Arpa suyu haram değildir, rakı haram değildir, şarabın haramlığı daha ileridir..." gibi çok bilmiş edasıyla cahilleri iğfal için söylenen sözün hiçbir muteber tarafı yoktur. Zîra İmâm-ı Âzam'ın görüşü sarhoş edici içkilerin hepsini içine almaktadır. Ve bugün pazarlanan bütün alkollü içkilerin sarhoş edicilik vasfı herkesçe bilinen bir husustur. Kur'ân'ın açık ayetine karşı gelenlerin ümmeti teşvişe atıp, iğfal edecek meselelerde dindar kesilip böylesi münferid ve istismar edilebilecek fetvalardan delil getirmeye çalışmaları, ibret alınması gereken bir tezad olmakta; bu halleri, işine gelince kuş, işine gelince deve olduğunu söyleyen deve kuşlarını andırmaktadır.[46]

-4 وعن أبى موسى رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قُلْتُ يَا رسُولَ اللّهِ:

أفْتِنَا في شَرابَيْنِ كَنَّا نَصْنَعُهُمَا بِالْيَمَنِ: الْبِتْعُ: وَهُوَ مِنَ الْعَسَلِ يُنْبَذ حَتَّى يَشْتَدَّ، وَالمِزْرِ: وَهُوَ مِنَ الذُّرةِ وَالشَّعِيرِ يُنْبَذَ حَتَّى يَشْتَدَّ، فقَالَ # أنْهَى عَنْ كُلِّ مُسْكِرٍ أسْكَرَ عَنْ الصَّةِ]. أخرجه الخمسة إ الترمذي .

4. (2265)- Ebû Mûsa (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah'a "Ey Allah'ın Resûlü, dedim, Yemen'de yapmakta olduğumuz şu iki şarap hakkında bize fetva ver: Bit'; bu baldandır, şiddetleninceye kadar nebiz yapılır. İkincisi mizr'dir, bu mısırdan ve arpadan yapılır, bu da şiddetleninceye kadar nebiz yapılır." Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Ben her sarhoşluk veren şeyi yasaklıyorum" buyurdular."[47]

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu hadislerinde, bal ve mısırdan yapılan şarapların haram olduğunu beyan etmektedir. Anlaşıldığı üzere, bunlardan önce şıra mahiyetinde olmak üzere nebiz yapılmaktadır. Nebiz, bir müddet sonra tahammür ederek sarhoşluk verici bir hususiyet kazanmakta ve şaraplaşmaktadır. Hadiste bu durum şiddet kazanmak diye ifade edilmiştir.
Bu "şiddet"ten murad nedir, müddeti nedir? gibi hatıra gelecek suallerin cevabını âlimler bazı ihtilaflara düşerek vermişlerdir:

* Önce şunu belirtelim: Nebîz veya nakî hurma veya üzümü suya ıslatmak suretiyle elde edilen şıranın adıdır. Bu suretle elde edilen meşrubat, tahammür etmedikçe içilmesi helâldir. Bu helâl olan şıra, hadislerde bazan nebîz bazan da nakî kelimesiyle isimlendirilmiştir. Şârihler bu iki kelimenin müteradif olup aynı mânada kullanıldığını belirtirler.

* Eğer nebîz kürkreyip şiddetlenmişse, yani kaynayıp kabarmışsa artık içilmez, çünkü tahammür etmiştir, alkolleşmiştir, içildiği takdirde sarhoş eder.
İmâm-ı Âzam, nebîz'in kükreyip şiddet kazanma halini tarif ederken, bir de "köpüğünü atma" şartını ilave eder. Yani ona göre kaynayıp, şiddetlenen ve köpüğünü de üzerinden atan nebiz, artık tahammür etmiş, içilmesi haram hale gelmiştir.
Her ne kadar, bu söylenen husus, nebiz'in kıvam ve kimyevi yapısında müşahade

edilecek bir vak'a ise de hadislerde müddeti hususunda bazı farklı ölçüler gelmiştir:

1) Müslim'in Hz. Âişe'den yaptığı bir rivâyete göre: "Hz. Âişe "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)a ağzını bağladığı tuluk içinde nebîz (şıra) yapar, Resûlullah da onu akşamleyin içerdi; akşamleyin şıra yapar (akşamdan suya ıslatır), Resûlullah da sabahleyin içerdi" der. Ebû Dâvud'un rivâyetinde, "Sabahtan ıslatırdım akşam olunca Resûlullah yemeğini yer, üzerine de bu şıradan içerdi, artan olursa onu dökerdim. Sonra geceleyin yeniden Resûlullah'a hurma (veya kuru üzüm) ıslatırdık, sabahleyin yemeğini yeyince üzerine bu şıradan içerdi" der. Hz. Âişe sabahtan yapılan şıranın akşama, akşamdan yapılan şıranın da ertesi sabaha istihlak edilip, daha fazla geciktirilmediğini belirtme sadedinde şunu ilave eder: "Şıra kabını sabahleyin ve akşamleyin (günde iki kere) yıkardık."
Hz. Âişe'nin bu açıklamasına göre nebîz'in sabah yapılmışsa akşama, akşam yapılmışsa sabaha istihlaki gerekmektedir. Daha fazla beklemesi onun nebizlikten çıkarak şaraplaşmasına müncer olacaktır.

2) Nebîz'in bekletilmesi meselesinde -yine Müslim'de- İbnu Abbâs' tan gelen rivâyet, daha uzun bir müddet tanımaktadır. Der ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) için, kuru üzüm geceden suya ıslatılmak suretiyle nebîz yapılırdı. Efendimiz onu ertesi gün sabah-akşam ve müteakip sabah da içerdi, akşam olunca da, ya kendisi içer ya da hizmetçisine verirdi. Bundan sonra yine de bir şey artarsa dökerdi."
Bu rivâyete göre, nebîz iki gün içilebilmektedir. Öyle ise bu müddet içerisinde nebîzin tahammür etmemesi, bir başka ifade ile alkolleşmemesi gerekmektedir. İbnu'l-Münzir der ki: "Şıra, Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ)'nin zikrettiği müddet içerisinde tatlı olarak içilir. Bundan sonra da dönmeye başlar ve İbnu Abbâs'ın zikrettiği sıfata ulaşınca şiddet kazanır ve kaynar. Hizmetçiye verilmesini emretme hususu, şıranın henüz kaynama noktasına gelmemiş ve fakat yaklaşmış olduğuna hamledilir. Zîra kaynama noktasına gelse sarhoş eder ve içilmesi mutlak şekilde haram olur."
Bu rivâyete dayanarak münferiden "çoğu sarhoş eden bir şeyden azıcık içmek haram değildir" diyen olmuşsa da ulemâ bu görüşe hadiste delil göremez ve reddeder. "Çünkü der, hizmetçinin içmesini emrettiği zaman, ekşimeye başladığı ve fakat diğer hadislerde belirtilen "kaynama" veya "şiddet kazanma" noktasına henüz gelmediği andır, (şıranın tadındaki bu hafif dönme, sarhoş edici vasfı kazanması demek değildir)." Ebû Dâvud bu hususa, "... hizmetçisine verirdi"

dedikten sonra, "şıranın artık hızla bozulacağını kasteder" açıklamasını ilave eder.
İbnu Hacer, İbnu Abbas'ın rivâyetinin son kısmını şöyle yorumlar: "Eğer şıranın tadında bir değişiklik ortaya çıkmış, ancak henüz kabarmamışsa hizmetçiye içirirdi, kabarmışsa dökülmesini emrederdi." Nevevî de bu mânada olmak üzere: "Bu ihtilaf şırada görülecek iki farklı hale bağlıdır. Şiddet (kabarma, kaynama) başlamış ise dökerdi, şiddet görülmezse, malın zayi olmaması için hizmetçiye içirilmesini emrederdi, onu kendisinin terketmesi tenzihen kerâheti ifade eder" der. Müttakîler için bunda ihtiyat gözükmektedir.
Hz. Âişe ve İbnu Abbâs (radıyallâhu anhüm)'ın hadislerini te'lif sadedinde İbnu Hacer şunu kaydeder: "Şıranın aynı gün içerisinde istihlaki, bir günden sonra da içilmesine mâni değildir. Hal veya zamandaki ihtilafın, içilenin miktarına hamledilmesi ile îzahı mümkündür. Yani aynı gün içerisinde içilen azdır, öbürü ise çoktur. Çok olandan artan, müteakip gün içilmiştir.
Keza rivâyetlerdeki ihtilaf, havanın sıcaklığından da ileri gelmiş olabilir. Çok sıcak şıra daha çabuk bozulur. Buna göre, ikinci rivâyet soğuğun fazla olduğu zamanla ilgilidir, zîra o durumda bozulması gecikir."
Burada, Ebû Hanîfe (rahimehullah)'nin tavsifini esas alırsak ihtilaf daha kolay te'lif edilir. Yüce imamımız, (rahimehullah) şıranın şaraplaşmasını tesbitte, aradan geçen müddetten ziyade, değişmenin şiddetlenmesini (yani kaynayıp, kabarmasını) ve "üzerinden köpüğünü atmasını" esas almıştır. Öyle ise bu hal, bazan (mesela sıcak günlerde) bir günde vukua gelebilmektedir, bazan da (mesela soğuk günlerde) iki günde vukua gelmektedir. Bu hal (kabarıp köpüğünü üzerinden atma hali) tahakkuk etmeden şıranın tadı biraz ekşimiş olsa bile, atılıp zayi edilmemesi uygundur, zîra sarhoşluk verecek tahammür hali henüz meydana gelmemiştir.[48]

-5- وعن ابن عمر رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]سَألَ رَجُلٌ رَسولَ اللّهِ # عَنِ ا‘شْرِبَةِ، فقَالَ: اجْتَنِبْ كُلَّ مُسْكِرٍ ينِشُّ: قَلِيلَهُ وَكَثِيرَهُ[. أخرجه النسائى.»يَنِشُّ«: أى يغلى .

5. (2266)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Bir adam Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a içeceklerden sormuştu. Efendimiz:

"Kaynayan sarhoş edicilerin hepsinden az da olsa çok da olsa kaçın" cevabını

verdi."[49]

AÇIKLAMA:

Sindî şu açıklamayı sunar: "Çok"tan murad sarhoş edecek miktardır, "az"dan murad da sarhoş etmeyecek miktardır. Şu halde, sarhoş etmeyecek az miktardaki müskir dahi haramdır. Cumhur bu görüşü esas almıştır.
Bu muhakkiklerden biri, hadisi tahric eden İmam Nesâî hazretleridir. Çünkü merhum "Çoğu sarhoş eden bütün içkilerin tahrimi" adıyla açtığı bâbta, meseleyi çeşitli hadislerle takviye edip tahkikli olarak sunar ve ehl-i ilim arasında hususta ihtilaf olmadığını belirterek noktalar.[50]

-6- وعن ابن عمرو بن العاص رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]نَهي رَسولُ اللّهِ # عَنِ الخَمْرِ وَالمَيْسِرِ وَالْكُوبَةِ وَالْغُبَيْرَاءِ، وقَالَ: كُلُّ مُسْكِرٍ حَرَامٌ[.قيل »الغُبَيْرَاءُ«: السكركة تعمل من الذرة: شراب تعمله الحبشة. أخرجه أبو داود.»الْكُوبَةُ«: طبل صغير مخصر ذو رأسين .

6. (2267)- Abdullah İbnu Amr İbni'l-Âs (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hamr'dan, kumardan, davuldan, mısır şarabından yasakladı ve dedi ki: "Her sarhoş edici haramdır."[51]

AÇIKLAMA:

Hadiste geçen kelimelerden hamr, sarhoşluk veren içkilerin hepsinin müşterek adıdır... İmâm-ı Âzam bununla hassaten üzümden yapılanı anlamıştır, (önceki hadiste genişçe açıklandı).
Meysir, kumar demektir.
Gubeyrâ: Habeşlilerin mısırdan yaptıkları bir şarap çeşididir. Hadis, bu mısır şarabının da herkesçe bilinen hamr (üzüm şarabı) gibi haram olduğunu, bu hususta aralarında bir fark olmadığını belirtmektedir.
Sükürke: Bu da Habeşlilerin hamr'ıdır ve mısırdan yapılmaktadır.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hicaz Araplarınca fazla tanınmayan içki çeşitleriyle de ilgili bilgi sunmuştur. Bu bilgi verme işi, bazı kereler sual üzerine yapılmıştır. Yani Resûlullah'a diğer diyarlarda rastlanan ismi, hammaddesi farklı içkiler hakkında zaman zaman sorulmuş, Resûlullah her seferinde onlara cevap verip; "sarhoş edici olan" her içkinin haram olduğunu belirtmiştir.
Durumu beyan edilen içkiler meyanında seker, ci'a gibi başkaları da geçer.
Davul diye tercüme ettiğimiz kûbe'nin iki başlı, küçük, ortası ince davul olduğu belirtilir. Şimdilerde buna darbuka denmektedir. Ancak bazı şârihler, kûbe ile tavla oyununun ve hatta ud denen çalgının kastedildiğini söylemişlerdir. Şu halde yasaklama bunların hepsine şâmil olur. [52]

İKİNCİ FASIL

ALKOLLÜ İÇKİLERİN TAHRİMİ, İÇENLERİN ZEMMİ

-1- عن ابن عمر رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]قال رَسُولُ اللّهِ #: كُلُّ مُسْكِرٍ خَمْرٌ، وَكُلُّ مُسْكِرٍ حَرَامٌ، وَمَنْ شَرِبَ الخَمْرَ في الدُّنْيَا وَمَاتَ وَهُوَ يُدْمِنُهَا، لَمْ يَتُبْ مِنْهَا لَمْ يَشْرَبْهَا في اŒخِرَةِ[. أخرجه الستة.قال الخطابى: معنى »لَمْ يَشْرَبْهَا في اŒخِرَةِ«: لم يدخل الجنة .

1. (2268)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Her sarhoş edici hamrdır. Ve her sarhoş edici haramdır. Kim dünyada hamr içer ve tevbe etmeden, onun tiryakisi olduğu halde, ölürse, ahirette şarab içemez."[53]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu hadislerinde âyet-i kerîme'de (Mâide 90) gelen hamr'ı açıklamakta ve hükmünü beyan etmektedir. Daha önce de belirttiğimiz üzere hamr, lügat olarak "örtmek" mânasına gelen bir kökten gelir, aklı örten ve karıştıran şey demektir. Sadedinde olduğumuz hadis, sarhoş eden

herşeyin Kur'ân'da haram edilmiş olan hamr olduğunu belirtmektedir. Bu çeşit nebevî açıklamalar olmasaydı, değişik isim taşıyan sarhoş ediciler -sözgelimi bira, rakı, kanyak, likör vs.- haram mı değil mi diye tereddüt hasıl olabilirdi. Nitekim söylediğimiz çeşitten mugâlataları yaparak cahilleri aldatmaya çalışan şartlatan yobazlar her devirde görülegelmiştir.
Bu nevi tavzihler ikinci bir tereddüdü daha bertaraf etmektedir. Şöyle ki: Kur'ân'da geçen hamr kelimesi ile üzümden yapılan şarabın kastedildiği, dolayısıyla, hammaddesi üzüm olmayıp, arpa, buğday, bal gibi başka hububat veya meyve olan içkilerin kastedilmediği kanaatine zâhip olacak -mânadan ziyade lügata bağlı- bir kısım espiriler cevaplandırılmış olmaktadır. Nitekim müteakip hadis hammadde meselesini de ayrıca ele alacak. O da: Bir içkide haramlık vasfının varlığı veya yokluğu aranırken ona takılmış olan ismi veya yapılmış olduğu hammaddeyi gözönüne almayıp insan üzerinde bırakacağı sarhoş edicilik hassasına sahip olup olmadığına dikkat etmek gerektiğini ifade edecektir.

2- Ebû Bekr er-Râzi, Ahkâmu'l-Kur'ân'da hamr'ı haram ilan eden âyeti tefsir sadedinde şu açıklamayı yapar: "Hamrın haram olduğu bu âyetten birkaç vecihten anlaşılmaktadır:

* Hamr'ın rics (Ricsun min ameli'ş-şeytan) olarak isimlendirilmiş olmasından. Zîra, haram olduğunda ulemânın icma ettiği başka yasak da rics olarak isimlendirilmiştir: Domuz eti gibi.

* Şeytan işi tabirinden. Zîra her ne şey şeytan işi ise onun alınması, yapılması haramdır.

* Kaçınmak emrinden. Buradaki emir vücub ifade eder. Her ne şeyden kaçınmak vacib ise o şeyin alınması, yapılması haramdır.

* Kaçınmaya terettüp eden kurtuluş (felah)dan.

* İçmenin, mü'minler arasında düşmanlık ve kine sebep olmasından. Zîra bunu vaki kılacak şeyin yapılması haramdır.

* Allah'ı zikir ve namaza mâni olmasından.

* Âyet-i kerîmenin, "Sizler artık vazgeçtiniz değil mi?" diye bitmesinden. Zîra buradaki istifham (soru): "Gerçek mânada soru değil, ondan zecr ve yasaklamadır."

Ebû Bekr er-Râzi'den önce Taberî de âyetten bu mânayı istinbat etmiştir. Nitekim, İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ)'ın rivâyet ettiğine göre, hamr'ı

yasaklayan âyet nâzil olduğu zaman Ashab birbirine giderek: "Hamr yasak edildi ve şirke eş tutuldu" demişlerdir. Zîra âyette zikri geçen tapılmaya mahsus dikilmiş putlar, fal okları, şeytanın güzel gösterdiği müşriklerin amellerindendi.

3- Hadiste gelen: "Kim dünyada hamr içer ve tevbe etmeden... ölürse âhirette şarap içemez" fıkrası, Bagavî'ye göre o kimsenin cennete gidemeyeceğini ifade eder. Çünkü, hamr ehl-i cennetin içeceğidir (Muhammed 15). Âhirette onu içmemek, cennete gidememeyi ifade eder. Bazı müteahhir ulema bunu, "Hamr'ın haram olduğunu inkar edip helâldir" diyerek içenlere hamletmiştir. Böyleleri küfre düştükleri için ebediyyen cennete giremezler. Dolayısıyle cennete girememeleri oranın içeceği olan hamr'dan mahrum kalmalarını ifade eder.
Haram olduğunu kabul ederek içenlerin durumu ihtilaflıdır. Bazı âlimler, bunların âhirette ebediyyen değil, azabları varsa cezalarını çektikleri müddetçe hamr içemeyeceğini söylerken, bazıları hadisin ıtlakından hareketle, ceza olarak ebediyyen hamr içmek lezzetinden mahrum kalacaklarına hükmetmiştir.

4- Hadis, tevbenin büyük günahlara keffaret olduğunu ifade etmektedir. Esasen bu, en büyük günah olan küfr'de kesindir. Yani, küfürden imâna gelen kesinlikle mü'min addedilir. Küfür dışındaki günahlar hakkında tevbenin hükmü hususunda ehl-i sünnet uleması ihtilaf eder: Günahın affı kesin mi, zannî mi? diye.
Nevevî: "Kuvvetli görüşe göre zannî" der.
Kurtubî: "Kim şeriatı tedkik ederse görür ki, sıdk ile tevbe edenlerin tevbesini Allah kesinlikle kabul etmektedir. Ancak bir tevbenin sıdk ile olmasının bazı şartları vardır. Sadedinde olduğumuz hadis, en az bir kısım günahlardan yapılan tevbenin sıhhatine delil olmaktadır..." der.

5- İbnu Hacer şunu da keydeder: "Bu hadiste şu hüküm de gözükmektedir: "Vaîd, -sarhoşluk olmasa bile- hamr içmeye şâmildir. Zîra hadiste vaîd herhangi bir kayda yer vermeden sadece "içme" hakkında gelmiştir. Bu hüküm, üzüm suyundan elde edilen hamr hakkında icma ile sabittir, keza hammaddesi üzüm olmayan içkilerin sarhoş eden miktarı hakkında da bu hükümde icma edilmiştir. Üzüm menşeli olmayan içkilerin sarhoş etmeyen miktarda içilmesinin bu hükme girip girmeyeceği ihtilaf edilmişse de cumhurun görüşü, bu hükme girdiğidir." [54]

-2- وعنه رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أنَّ عُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قالَ عَلى مِنْبَرِ النَّبىِّ #: أمَّا بَعْدُ أيُّهَا النَّاسُ إنَّهُ نَزَلَ تَحْرِيمُ الخَمْرِ وَهِىَ مِنْ

خَمْسَةٍ: مِنْ الَعِنَبِ، وَالتّمْرِ، وَالَعَسَلِ، وَالَحِنْطَةِ، وَالشّعِيرِ، وَالخَمْرُ مَا خَامَرَ الْعَقْلَ]. أخرجه الخمسة .

2. (2269)- Yine İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Ömer (radıyallâhu anh), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın minberinde şu açıklamayı yaptı: "Emmâ ba'd, Ey insanlar! Hamr'ın haram olduğu hükmü inmiştir. Bilesiniz ki hamr (günümüzde ve çevremizde) beş şeyden yapılmaktadır: Üzümden, hurmadan, baldan, buğdaydan, arpadan. Hamr, aklı örten (her) şeydir."[55]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, hamr'ın hammedelerini belirleyen kısmı ile Tirmizî'de merfu olarak Numan İbnu Beşir tarikinden gelmiştir.

2- Bu rivâyet de gösteriyor ki, içkinin hamr sayılması için hammadesine bakılmıyor. Bu sayılanlar, o devirdeki hamr'ın belli başlı hammaddesidir. Başka rivâyetlerde bunlara ilaveten mısır ve pirinç de sayılır. Öyle ise değişen zemin, zaman ve tekniğe paralel olarak başka hammaddelerden "aklı örtücü" içkiler (yiyecekler, haplar, şırıngalar...) yapılacak olsa hepsi haramdır. [56]

-3ـ وَعَنْ جابر رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]إنَّ عَلى اللّهِ عَهْداً لِمَنْ شَرِبَ السَّكَرَ أنْ يَسْقِيَهُ مِنَ طِينَةِ الخَيَالِ. قِيلَ: وَمَا طِينَةُ الخَبَالِ؟ قَالَ: عَرَقُ أهْلِ النَّارِ]. أخرجه مسلم والترمذي .

3. (2270)- Hz. Câbir (radıyallâhu anh) buyurdular ki: "Allah, sarhoş ediciyi içen kimseye tînetu'lhabâl içirmeye ahdetmiştir."
"Tînetu'l-Habâl nedir?" diye sorulunca:

"Cehennemliklerin (vücudlarından, çıkan) terleridir!" diye cevap verdi.[57]

AÇIKLAMA:

1- Hadis burada mevkuf (yani Hz. Câbir'in sözü) gibi gözükmektedir. Aslında ise öyle değil. Teysîr müellifi özetleyerek hadisi aktardığı için mevkuf hadis şeklini almıştır. Aslı şöyledir: "Yemen'in Ceyşân kabilesinden gelen bir adam, kendi beldelerinde içmekte oldukları mısırdan mamul ve adı mizr olan bir şarap hakkında sorar. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da bu içkinin sarhoş edip etmediğini sorar. Adam: "Evet!" deyince:
"Her sarhoş edici haramdır. Allah, sarhoş ediciyi içen kimseye tînetu'lhabâl içirmeye ahdetmiştir..." açıklamasında bulunur. Hadisin aslında, ayrıca tînetu'lhabâl'in tarifinde ".... cehennemliklerin vücutlarından çıkan irindir" ilavesi de yer alır.[58]

4ـ وعن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]لَعَنَ النَّبىُّ # في الخَمْر عَشَرَةً، عَاصِرَهَا وَمُعْتَصِرَهَا، وَشَارِبَهَا وَسَاقِيَهَا، وَحَامِلَهَا وَالمَحْمُولَةَ إلَيْهِ، وَبَائِعَهَا وَمُبْتَاعَهَا، وَوَاهِبَهَا، وَآكِلَ ثَمَنِهَا[. أخرجه الترمذي .

4. (2271)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hamrla ilgili olarak on kişiye lanet etti: "(Hammaddesinden şarap yapmak maksadıyla) sıkana ve sıktırana, içene ve sâkilik yapana, (imalathâneden veya depodan, toptancıdan perakendeciye veya müstehlike kadar) taşıyana ve taşıtana, satana ve satın alana, bağışlayana, bunun parasını yiyene."[59]

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu hadisleriyle, şarabın îmâlinden istihlakine kadar araya giren her safhadaki "amel"i, bu amellerden herhangi biriylemeşguliyeti de yasaklamaktadır. Hamr sanayii'ne girmekle beraber, hadiste lanete hedef kılınmayan tek halka hammadde imâlatçısıdır. Bu, lanet dışı tutulmuştur. Zîra hammadde, başka maksadlarla da kullanılabilir. Sözgelimi üzümün yetiştirilmesi lanetlenemez, zîra taze olarak yendiği gibi, kurusu, pekmezi, yaprağı değişik şekillerde insanlığın hizmetine sunulmuş, Cenâb-ı Hakk'ın mühim nimetlerinden biridir. Ancak, sırf hamr sanayiini beslemek, hamr

imâlatında kullanılmak üzere hammadde istihsal etmek, bunları bile bile hamr imalatlarına satmak meselesinde Aliyyu'l-Kârî Mirkat'de bunun da haram olduğunu belirtir. Tîbî'den şunu kaydeder: "...Kim, üzümü (hammaddeyi), sıkan kimseye satar ve ücret alırsa o da lanete hak kazanır. Zîra bunlar kendilerine haram edilmiş olan hamr'ın imalinde asıl teşkil eden hammaddeyi, hamr imal edeceklerini bildikleri kimselere satmıştır. Bunlar, haklarında: "Allah yahudilerin canını alsın. Kendilerine içyağı haram edildiği halde onu taşıdılar ve sattılar" denmiş olanlardan uzak, farklı değillerdir.[60]

-5- وعن أبى موسى رَضِيَ اللّهُ عَنْه أنه كان يقول:]مَا أُبَالِى شَرِبْتُ الخَمْرِ، أوْ عَبَدْتُ هذِهِ السَّارِيَةَ دُونَ اللّهِ[. أخرجه النسائى .

5. (2272)- Ebû Mûsa (radıyallâhu anh) demiştir ki: "Bana göre, ha hamr içmişim, ha Allah'ı bırakarak şu sütuna tapmışım, ikisi de birdir."[61]

AÇIKLAMA:

Bu rivâyet, hamr aleyhinde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın takındığı tavrın Ashab üzerinde hasıl ettiği te'siri gösterir: Şarap onların nazarında puta tapmak gibidir. Şarabın, polisiye, ciddi tedbirlere başvurulmadan bu ilk İslam cemiyetinde birden bire bırakılıvermesinde bu telakkinin rolü büyük olmuş olmalıdır. [62]

ÜÇÜNCÜ FASIL

HAMRIN TAHRİMİ VE YAPILDIĞI MADDELER

-1- عن ابن عباس رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]حُرِّمَتِ الخَمْرُ بِعَيْنِهَا، قَلِيلُهَا وَكَثِيرُهَا وَمَا أسْكَرَ مِنْ كُلِّ شَرابٍ[. أخرجه النسائى .

1. (2273)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Hamr aynı ile haram edilmiştir, (bu sebeple) azı da haramdır, çoğu da; keza her içkiden hâsıl olan sarhoşluk da (haramdır)."[63]

AÇIKLAMA:

Cumhur'a muhalefetle şazz görüşe zâhib olan âlimler "sarhoşluk verecek miktarda içilen şarap haramdır" diyen bu hadisle istidlâl etmiştir.[64]

-2- وعن النعمان بن بشير رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]قال رَسُولُ اللّهِ #: إنَّ مِنَ الْعِنَبِ خَمْراً، وَإنَّ مِنَ التَّمْرِ خَمْراً، وَإنَّ مِنَ الْعَسَلَ خَمْراً، وَإنَّ مِنَ الْبُرِّ خَمْراً، وَإنَّ مِنَ الشَّعِيرِ خَمْراً، وَأنْهَاكُمْ عَنْ كُلِّ مُسْكرٍ[. أخرجه أبو داود والترمذي .

2. (2274)- en-Nûman İbnu Beşîr (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Üzümden hamr yapılır, hurmadan hamr yapılır, baldan hamr yapılır, uğdaydan hamr yapılır, arpadan hamr yapılır. Ben sizi bütün sarhoş edicilerden yasaklıyorum."[65]

-3- وعن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قالَ رسولُ اللّه #: الخَمْرُ مِنْ هَاتَيْنِ الشَّجَرَتَيْنِ: النَّخْلَةِ، وَالْعِنَبَةِ[. أخرجه الخمسة إ البخارى .

3. (2275)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Hamr şu iki ağaçtandır: Hurma ve asma."[66]

-4- وعن ابن عمر رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]نَزَلَ تَحْرِيمُ الخَمْرِ،

وَإنَّ بِالْمَدِينَةِ يَوْمَئذٍ لَخَمْسَةَ أشْرِبَةٍ مَا فِيهَا شَرَابُ الْعِنَبِ[. أخرجه البخارى.

4. (2276)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) demiştir ki: "Hamr haram edildiği zaman Medîne'de mevcut beş çeşit içki arasında üzümden yapılan şarap yoktu." [67]

AÇIKLAMA

Açıklama için 2264 numaralı hadise bakılmalıdır. Orada, Hanefîlerin Kur'ân'da geçen "hamr" kelimesiyle, öncelikle üzümden ve (ikinci olarak da) hurmadan elde edilen şarabın kastedildiğini söylediklerini belirttik. Ama cumhur hamr deyince bütün sarhoş edicileri anlamıştır.[68]

-5- وعن أبى سعيد رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قالَ رَسولُ اللّه #: إنَّ اللّهَ تَعالى يُعَرِّضُ بِالْخَمْرِ فَمَنْ كَانَ عِنْدَهُ شَىْءٌ مِنْهَا فَلْيَبِعْهَا وَيَنْتَفِعْ بِهَا، فَمَا لَبِثْنَا إلاّ يَسيراً حَتَّى قالَ #: إنَّ اللّهَ تَعالى حَرَّمَ الْخَمْرَ فَمَنْ أدْرَكَتْهُ هذِهِ اŒيةُ وَعِنْدَهُ مِنْهَا شَىْءٌ فَ يَشْتَرِهَا وَ يَبِعْهَا وَ يَنْتَفِعْ بِهَا، فَاسْتَقْبَلَ النَّاسُ بِمَا عِنْدَهُمْ مِنْهَا طُرُقَ المَدِينَةِ فَسفَكُوهَا[. أخرجه مسلم .

5. (2277)- Ebû Saîd (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah Teâlâ Hazretleri, hamrı mevzubahis etmektedir. Muhtemelen onun hakkında bir emir indirecektir. Şu halde, kimin yanında hamr varsa, onu satsın ve ondan istifade etsin."
Aradan çok geçmedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şunu söyledi:
"Allah Teâlâ Hazretleri hamr'ı haram kılmıştır. Öyle ise, bu âyet kendisine ulaşan herkes, yanında hamr olduğu takdirde, onu ne satın alsın, ne satsın, ne de ondan istifade etsin."
Bu emirden sonra halk, hamr olarak evinde ne varsa Medîne sokaklarına götürüp

döktüler."[69]

-6- وعن الحسن بن عليّ عن أبيه رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]كانَ لِى شَارِفٌ مِنْ نَصِيبِى يَوْمَ بَدْرٍ، وَأعْطَانِى رَسُولُ اللّهِ # شَارِفاً مِنَ الخُمُسِ فَبَيْنَا شَارفاىَ مُنَاخَتَانِ إلِي حُجْرَةِ رَجُلٍ مِنَ ا'نْصَارِ فَجِئْتُ، فإذَا شَارِفَىَّ قَدْ جُبَّتْ أُسْنِمَتُهُمَا، وَبُقِرَتْ خَوَاصِرُهُمَا، وَأُخِذَ مِنْ أكْبَادِهِمَا، فَلَمْ أمْلِكْ عَيْنِى حِينَ رَأيْتَ ذلِكَ المَنْظَرَ، فَقُلْتُ: مَنْ فَعَلَ هذَا؟ قالُوا فَعَلَهُ حَمْزَةُ وَهُوَ فِي هذا الْبَيْتِ فِي شَرْبٍ مِنَ ا'نْصَارِ غَنَّتْهُ قَيْنَةٌ، فقَالَتْ في غِنَائِهَا:أَ يَا حَمْزُ لِلشُّرُفِ النِّوَاءِ هُنَّ مُعَقَّتٌ بِالْفَنَاءِضَعِ السِّكِّينَ في اللَّبَّاتِ مِنْهَا وَعَجِّلْ مِنْ قَدِيدٍ أوْ سِوَاءِفَوَثَبَ حَمْزَةُ إلى السَّيْفِ فَأجَبَّ أسْنِمَتَهُمَا، وَبَقَرَ بُطُونَهُمَا، وَأخَذَ مِنْ أكْبَدِهِمَا قالَ: فَانْطَلَقْتُ فَدَخَلْتُ عَلى رسولِ اللّهِ #، وَعِنْدَهُ زَيْدُ بْنُ حَارِثَةَ، فَعَرفَ في وَجْهِى الَّذِى لَقِيتُ، فقَالَ: مَالكَ؟ فَقُلْتُ يَا رسولَ اللّه: مَا رَأيْتُ: كَالْيَوْم: عَدَا حَمْزَةُ عَلى نَاقَتَىَّ فَاجْتَبَّ أسْنِمَتَهُمَا، وَبَقَرَ خَوَاصِرَهُمَا، وَهَا هُوَ ذَا في الْبَيْتِ مَعَهُ شَرْبُ، فَدَعَا # بِرِدَائِهِ فَارْتَدَاهُ، ثُمَّ انْطَلَقَ يَمْشِى وَاتَّبَعْنَاهُ حَتَّى جَاءَ الْبَيْتَ الَّذِى فِيهِ حَمْزَةُ، فَاسْتَأذَنَ فَأذِنَ لَهُ، فإذَا هُمْ شَرْبٌ، فَطفِقَ # يَلومُ حَمْزَةُ في فِعْلِهِ، فَإذَا حَمْزَةُ ثَمِلٌ مُحْمَرَّةٌ عَيْنَاهُ، فَنَظَرَ إلِى رسولِ اللّهِ #، ثُمَّ صَعَّد النَّظَرَ إلى رُكْبَتَيْهِ، ثُمَّ صَعَّدَ النَّظَرَ فَنَظَرَ إلى سُرَّتِهِ، ثُمَّ صَعَّدَ النَّظَرَ فَنَظَرَ إلى وَجْهِهِ، ثُمَّ قَالَ: وَهَلْ أنْتُمْ إَّ عَبِيدٌ 'بِى، فَعَرفَ # أنُّه قَدْ ثَمِلَ فَنَكَصَ عَلى عَقِبَيْهِ الْقَهْقَرى حَتَّى خَرَجَ وَخَرَجْنَا مَعَهُ، وذَلِكَ قَبْلَ تَحْرِيم الخَمْرِ[. أخرجه الشيخان وأبو داود. وليس عندهم من الشعر إ نصف البيت ا'ول،

والله أعلم.»الشَارِفُ« الناقة المسنة الكبيرة.   »وَالنَّوَاءُ« السمان.   »وَالجَبُّ« القطع.   »وَالْبَقْرُ« شق البطن. »وَالشَّرْبُ« بفتح الشين وسكون الراء: الجماعة الذين يشربونx الخمر.»وَثَمِلَ الشِّارِبُ« إذا أخذت منه الخمر فتغير. »وَنَكَصَ عَلى عَقِبَيْهِ« رجع إلى ورائه ماشيا .

6. (2278)- Hasan İbnu Ali (radıyallâhu anhümâ) babasından naklen anlatıyor: "Bedir savaşı ganimetinden hisseme düşen yaşlı bir devem vardı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da humus'dan (o gün) bana yaşlı bir deve daha verdi. Develerim, Ensar'dan bir zatın hücresinde ıhmış dururken (yanlarına) geldim. Bir de ne göreyim, develerimin hörgüçleri kesilmiş, böğürleri oyulmuş, ciğerleri de sökülmüştü. Bu manzarayı görünce kendimi tutamayıp, ağladım.
"Bunu kim yaptı?" diye sordum.
"Hamza yaptı. Şu anda, falanca evde, Ensardan birinin içki meclisindedir. Şarkıcı câriye ona şarkı okumuş, şarkısında şunları söylemişti" dediler:
"Ey Hamza! şişman yaşlı develere dikkat et,
Onlar avluda bağlıdırlar,
Bıçağı onların sinesine vur,
Pirzola veya benzerini çabuk yap!"[70]
Bu şarkı üzerinde Hamza (radıyallâhu anh) fırlayıp, kılıcı kapıp develerin hörgüçlerini kesmiş, karınlarını yarmış, ciğerlerini sökmüş."
Hz. Ali (radıyallâhu anh) devamla şunları söyledi: "Ben hemen gidip Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın huzuruna çıktım. Yanında Zeyd İbnu Hârise vardı. Beni görünce, başımdan geçenleri yüzümden okudu.
"Neyin var?" diye sordu. Ben:
"Ey Allah'ın Resûlü! Bugünkü gibi (dehşetli bir manzara) görmedim. Hamza iki deveme saldırıp hörgüçlerini kesmiş, böğürlerini yarmış. Hemencecik şurada, bir içki meclisinde!" dedim. Bunun üzerine Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ridâsını istedi, getirdiler, giyip yayan gitti. Biz de arkasına düştük. Hamza'nın bulunduğu eve kadar geldi.
İzin istedi, buyur ettiler. Girince bir içki meclisiyle karşılaştı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) fiilinden dolayı Hamza'yı ayıplamaya başladı.
Hamza sarhoştu, gözleri kızarmıştı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a baktı,

sonra nazar edip aşağıdan dizlerine kadar süzdü, tekrar ayağından başlayıp beline kadar süzdü, sonra tekrar bakışlarıyla süzerek yüzüne kadar geldi ve:
"Siz benim babamın kölelerinden başka bir şey misiniz?" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onun sarhoş olduğunu anladı. Hemen izinin üstüne geri döndü, çıkıp gitti. Peşinden biz de çıktık.

Bu vak'a hamr'ın haram edilmesinden önce idi."[71]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayet, içki yasağıyla alakalı olarak burada kaydedilmiş olmakla beraber başka meselelere de temas etmektedir. Mesela en başta Bedir savaşında Hz. Ali'ye humustan pay ayrılması meselesi var. Humus nedir, ne değildir, humus nasıl taksim edilir, kimlere bundan pay ayrılır, Bedir savaşı sırasında İslam'ın ganimeti taksim ahkamı teşri edilmiş mi idi? gibi birçok mesele var ve bunların bir kısmı da ihtilaflıdır. Bu meselelere daha önce temas ettiğimiz için burada girmeyeceğiz. (1101-1148. hadislere bakılabilir.)

2- Sadedinde olduğumuz hadiste cereyan eden boğazından kesilmeyen develerin karınlarının deşilmesi hadisesi, içkiyi kesinlikle haram kılan âyetin (Mâide 90) nüzûlünden öncedir. Bu sebeple Hz. Hamza'yı bu hali sebebiyle itham etmediğini belirtirler. Bazıları bundan hareketle "Sarhoşun talakı muteber değildir" demiş ise de, görüş benimsenmemiştir, çünkü sarhoş olmak haram olduğu niçin mazeret olamaz. Hz. Hamza'nın muahezeden kurtulması, henüz hamr haram edilmemiş olmasındandır, sarhoşluğun mazeret olacağından değil. Ayrıca Hz. Hamza bu sözü ile iftihar etmeyi kastetmiştir. Çünkü Abdulmuttalib babası idi ve Hz. Peygamber'le Hz. Ali'nin de dedeleri. Yani Abdulmuttalib kendisine daha yakındı. Araplar dedeye Seyyid (efendi) dedikleri için torunların köle diye tesmiyetleri de olabilirdi.

3- Hadisin başka rivayetlerde gelen teferruatına göre vak'a Hz. Ali'nin, Hz. Fâtıma (radıyallâhu anhümâ) ile evleneceği sıralarda cereyan eder. Hz. Ali develerle izhir getirip satarak düğün ziyafeti sırasında harcamak düşüncesindedir. Develerini Ensar'dan birinin avlusuna ıhdırarak ayrılır. İşte Hz. Hamza bu evde bir grup arkadaşlarıyla içki içmektedir...

4- Hz. Hamza'nın sarhoş halini görünce Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın onun bu halde sarfettiği sözleri ciddiye almayıp gerisin geri geldiği gibi dönmesi,

onun tutarsızlıklarını artırmamak içindi. Bu sünnet, sarhoşla karşılaşanlara takınılacak tavır hususunda örnektir.

5- Hadisten çıkarılan bazı hükümler: İbnu Hacer, bu rivayetten çıkarılan -ve bazılarına tamamen katılmadığına dikkat çektiği- bazı hükümler kaydeder:

* Deve sahibi, devesine yük vurmak suretiyle de ondan istifade edebilir.

* Deve başkasının kapısına da ıhdırılabilir, yeter ki bunda ev sahibine zarar bulunmasın ve razı olacağını deve sahibi bilsin.

* Üzüntü sebebiyle ağlamak mezmum değildir. Kişi bazan öfkenin galebe çalmasıyla ağlayabilir.

* Kişinin istifade etmekte olduğu ve muhtaç olduğu şeyin elden çıkmasıyla üzülmesi normaldir.

* Mazlumun, zâlimi şikayet etmesi gıybet değildir.

* Haber-i vâhid makbûldür.

* Mübah olan meşrubat meclisleri akdedilebilir, meşrudur.

* İnsanların önüne konulan müşterek şeyden alınabilir, yenilebilir.

* Mübah sözlerle şarkı söylenebilir, şiir inşad edilebilir, bunlar cariyeden dinlenebilir.

* Hadis, "Sarhoşluk İslam'da hiç mübah olmadı" diyenlerin aleyhine, bidayette mübah olduğuna delildir.

* Bazıları bu rivayetten hareketle "yakınların cinayeti cezasız kalabilir, affedilir" demiş ise de İbnu Ebî Şeybe'de gelen bir rivayet, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Hz. Hamza'ya, telef ettiği develerin bedelini Hz. Ali'ye ödemesini emrettiğini belirtir. Zarara uğrayan kendisi affederse o başka.

* Bu hadis, hamr'ın haram kılınışının bir sebebini göstermektedir.

* İmam, başkasına zarar verildiğine dair kendisine haber ulaşan kimsenin evine gidebilir.

* Bir malı gasbeden kimse, muteber bir tezkiye ile hayvanı kesmişse, kestiği helaldir.

* Bir eve girerken izin istemek sünnettir.

* Hey'et halinde gelenlerden reise verilen izin diğerleri için de mûteberdir, onlar için ayrı ayrı izin istemek gerekmez.

* Sarhoş, kınamayı anlayacak durumda ise kınanır.

* Büyük, evinde hafiflemek için ridâsını atabilir, ancak etba'ı ile karşılaşacağı zaman normal kıyafetine bürünmelidir. Nitekim Resûlullah, giderken ridâsını istemiş ve giyinmiştir.

* Ayık kimsenin, sarhoşla muhatab olmaması gerekir.

* Aklını kaybeden kimsenin yanından geçen kimse ona arkasını dönmemelidir. Nitekim Efendimiz geri geri Hamza'nın yanından uzaklaşmıştır.

* Abdülmuttalib'in kadrinin yüceliğine ve onu medihte mübalağa etmenin câiz olduğuna işaret vardır. Zîra Hz. Hamza; "Sizler babamın kölelerinden başka bir şey misiniz?" demiştir. Yani "Köleleri gibisiniz" demek istemiş ve bununla onların Abdulmuttalib karşısındaki aşırı saygılarını ve Abdulmuttalib'in onların mallarındaki, köle malındaki gibi tasarruf yetkisini kastetmiş olmalıdır.

* Kelama terettüp edecek hüküm, onu söyleyene göre değişir. [72]

DÖRDÜNCÜ FASIL

HARAM VE HELAL OLAN ŞEYLER

-1- عن ابنِ عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهما قال:]مَنْ سَرَّهُ أنْ يُحَرِّمَ، إنْ كانَ مُحَرِّماً مَا حَرَّمَ اللهُ فَلْيُحَرِّم النَّبيذَ[.وفي رواية قال له قيس بن وهب:]إنَّ لِى جُرَيْرَةً أنْتَبِذُ فِيهَا حَتَّى إذا غَلَى وَسَكَنَ شَرِبْتُهُ قَالَ: مُذْكَمْ هذا شَرَابُكَ؟ قالَ مُذْ عِشْرِينَ سَنَةً قالَ: طَالمَا تَرَوَّتْ عُرُوقُكَ مِنَ الخَبَثِ[. أخرجه النسائى .

1. (2279)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ): "Kim Allah'ın haram kıldığını haram kılmaktan hoşlanırsa nebîz'i haram kılsın" dedi."
Bir rivayette, Kays İbnu Vehb ona: "Benim bir küpcüğüm var, içerisine şıra koyuyor, şıra kaynayıp durulunca içiyorum" dedi. (İbnu Abbâs) cevaben: "Bu söylediğin şey ne zamandan beri içeceğini teşkil etmekte?" diye sordu. Kays: "Yirmi yıldan beri" deyince, İbnu Abbas: "Öyleyse uzun zamandır, damarların su

ihtiyacını pislikten gördü" dedi."[73]

AÇIKLAMA:

1- Nebiz'i dilimizde umumiyetle şıra kelimesi karşılar. en-Nihâye'de şu açıklamalar yapılır: "Nebiz, hurma, kuru üzüm, bal, buğday, arpa vs'den yapılan içecektir. Bunlardan nebiz elde etmek için suya ıslatılırlar. Elde edilen içecek, sarhoş etse de etmese de nebiz denir. Nebiz'e hamr dendiği gibi, üzümden sıkılan hamr'a da nebiz denir." Şu halde bu açıklamaya göre, nebiz kelimesini her seferinde şıra ile karşılamamız mümkün değildir.

2- Hadiste, İbnu Abbâs (radıyallâhu anh) kaynayıp kabararak sükunete eren şıranın artık alkolleşerek sarhoş edici mahiyet kazandığını, dolayısıyle içilmesinin haram olduğunu belirtmektedir.
Nebiz'in kaç gün içinde hangi hallerde alkolleşeceği vs. hakkında 2265 numaralı hadiste gereken açıklama yapılmıştır, oraya bakılsın. [74]

-2- وعن أبى هريرة رَضِـيَ اللّهُ عَنْه قال:]كانَ رسولُ اللّهِ # يَصُومُ فَتَحَيَّنتُ فِطْرَهُ بِنَبِيذٍ صَنَعْتُهُ في دُبَّاءِ، ثُمَّ أتَيْتُهُ بِهِ، فإذَا هُوَ يَنِشُّ وَيَغْلِى، فقَالَ: اضْرِبْ بِهَذَا الحَائِطَ، فإنَّ هذَا شَرَابُ مَنْ َ يُؤْمِنُ بِاللّهِ وَ بِالْيَوْمِ اŒخِرِ[. أخرجه أبو داود والنسائى .

2. (2280)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) oruç tutuyordu. Orucunu açacağı vakti kolladım. Kabaktan mamul bir kap içerisinde yaptığım nebizi getirdim. Nebiz kaynayıp kabarıyordu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Bunu şu duvara çal. Zîra artık bu, Allah'a ve ahirete inanmayanların içkisidir" buyurdu."[75]

AÇIKLAMA:

Şırada kaynama halinin onu alkolleşmeye geçtiğinin alameti olduğunu ve bundan böyle içilmesinin haram olduğunu 2265 numaralı hadiste yeterince

açıkladık.[76]

-3- وعن ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهما قال:]جَاءَ رَجُلٌ إلى النَّبىِّ # بِقَدَحٍ فِيهِ نَبِيذٌ، وَهُوَ عِنْدَ الرُّكْنِ، وَدَفَعَ إلَيْهِ الْقَدَحَ فَرَفَعَهُ إلى فِيهِ فَوَجَدَهُ شَدِيداً فَرَدَّهُ عَلى صَاحِبِهِ، فقَالَ لَهُ الرجُلُ: أحَرَامٌ هُوَ يَا رسُولَ اللهِ؟ فقَالَ: عَلىَّ بِالرَّجُلِ فَأُتِىَ بِهِ، فَأَخَذَ مِنْهُ الْقَدَحَ، ثُمَّ دَعَا بِمَاءٍ فَصَبَّهُ فِيهِ، ثُمَّ رَفَعَهُ إلى فِيهِ فَقَطَّب، ثُمَّ دَعَا بِمَاءٍ أيْضاً فَصَبَّهُ فِيهِ، ثُمَّ قالَ: إذَا اغْتَلَمَتْ عَلَيْكُمْ هذِهِ ا'وْعِيَةُ فَاكْسِرُوا مُتُونَهَا بِالْمَاءِ[. أخرجه النسائى، وقال هذا الحديث ليس بالمشهور، و نحتجّ به.»قَطَّب وَجْهَهُ« إذا عبس وجمع جلدته من شئ كرهه.»وَاغْتَلَمَتْ« اشتدت واضطربت عند الغليان .

3. (2281)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Bir adam, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a içerisinde nebiz bulunan bir kadeh getirdi. Efendimiz bu sırada (Haceru'l-Esved) rüknünün yanında idi. Bardağı ona sundu.
Efendimiz, ağzına kadar götürdü. Ancak nebizin (keskinleşip ekşiliğinin) şiddetlendiğini gördü ve bardağı sahibine geri çevirdi. (Cemaatten) bir adam:
"Bu haram mıdır ey Allah'ın Resûlü?" diye sordu. Hz. Peygamber:
"Bana adamı çağırın!" dedi. Ondan bardağı tekrar aldı. Sonra su istedi sudan bardağa döküp, tekrar ağzına götürdü (yine keskin bularak alnını buruşturup) kaşların çattı. Tekrar yine su istedi ve nebize döktü. Sonra da:
"Bu kaplar, size keskinleşir ve kaynamaya başlayacak olursa, içindekinin sertliğini su ile kırın!" buyurdu."[77]

AÇIKLAMA:

Bu rivayetin zaafına hadisi kaydeden Nesâî de dikkat çekmektedir. Önceki rivayetlerde keskinleşip, kaynamaya başlayan nebizin haram olduğu beyan edilmiş iken bu rivayette keskinliğin su dökülerek hafifletilmesini, sonra da içilmesini tavsiye etmektedir. Aradaki fark ve pekçok sahih rivayetlerden gelen

hükme muhalefet açık şekilde gözükmektedir.[78]

-4- وعن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]كُنَّا نَنْبِذُ لِرَسُولِ اللّهِ # غُدْوَةً في سِقَاءٍ فَيَشْرَبُهُ عشِيَّةً، وَعَشِيَّةً فَيشرَبُهُ غُدْوَةً قالَتْ: وَكُنَّا نَغْسِلُ السِّقَاءَ غُدْوَةً وَعَشِيَّةً مَرَّتَيْنِ في يومٍ[. أخرجه أصحاب السنن .

4. (2282)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Biz Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) için sabahleyin tuluk içerisine nebiz kurardık, efendimiz onu akşamleyin içerdi, akşamdan kurardık sabahleyin içerdi."
Hz. Âişe devamla der ki: "Biz su kabını, biri sabah, biri akşam olmak üzere günde iki kere yıkardık."[79]

AÇIKLAMA için 2265 numaralı hadisin açıklamasına bakılmalıdır.

-5- وعن ابن عباس رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]كانَ يُنْبَذُ بِرَسُولِ اللّهِ # الزَّبِيبُ فَيَشْرَبُهُ الْيَوْمَ وَالْغَدَ وَبَعْدَ الْغَدِ إلى مَسَاءِ الثَّالِثَةِ، ثُمَّ يَأمُرُ بِهِ فَيُسْقَى الخَدَمُ أوْ يُهْرَاقُ[. أخرجه مسلم وأبو داود والنسائى.

5. (2283)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) için kuru üzümden şıra kurulunca, o gün, ertesi gün ve daha sonraki gün yani üçüncü günün akşamına kadar onu içerdi. Sonra, kalanının hizmetçilere içirilmesini veya dökülmesini emrederdi."[80]

AÇIKLAMA 2265'de geçti.

-6- وعن جابر رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]نَهَى رَسُولُ اللّهِ # أنْ يُخْلَطَ الزَّبِيبُ وَالتَّمْرُ جَمِيعاً، وَالْبُسْرُ وَالتَّمْرُ جَمِيعاً، وَقالَ َ: تَنْبِذُوا

الزَّبِيبَ وَالتَّمْرَ جَمِيعاَ، وَ الرُّطَبَ والْبُسْرَ جَمِيعاَ]. أخرجه الخمسة
.

6. (2284)- Hz. Câbir (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kuru üzümle hurmanın, taze hurma ile hurmanın karıştırılmalarını yasakladı ve dedi ki:
"Kuru üzümle hurmayı, koruk hurma ile olgun hurmayı karıştırarak birlikte nebiz kurmayın."[81]

AÇIKLAMA:

Görüldüğü üzere bu rivayet farklı maddelerin karışımından nebiz kurmayı yasaklamaktadır. Bu, kuru üzüm nebizi ile hurma nebizinin karıştırılıp hafifçe pişirilmesiyle elde edilir. Bu pişmeden sonra bırakılınca kabarır ve keskinliği artar.
Hattâbî der ki: "Âlimlerden birçoğu bu iki karışımın, -elde edilen şarap sarhoş edici olmasa bile- haram olduğuna hükmettiler. Çünkü hadisin zâhiri mutlaktır, sarhoş edici olursa diye bir kayıt yoktur. Atâ, Tâvus, Mâlik, Ahmed, İshâk, ehl-i hadisin büyük çoğunluğu bu görüştedirler. Derler ki: "Bu, iki karışımı, henüz sarhoş edici vasfı zuhur etmezden önce içen kimse bir cihetten günahkar olur, yani "karışımı içmiş olma günahı" işler. Ama, keskinleştikten sonra içerse iki cihetten günah işlemiş olur. Biri, iki karışımı içmiş olmanın günahı, diğeri de sarhoş ediciyi içmiş olmanın günahı."
Ancak, Süfyan-ı Sevrî ve ehl-i rey bunu câiz görür. Leys İbnu Sa'd: "Kerâhet, bunların birlikte nebiz olmaya bırakılmaları hususunda gelmiştir, zîra bunlar birbirlerinin şiddetini artırırlar" demiştir.
Yasağı Kadı İyâz da şöyle açıklar: "Karıştırılması nehyedilip her birinin ayrı ayrı nebiz yapılması tecviz edildi. Bu muhtemelen, iki cinsten birine tegayyür daha çabuk gelerek diğerini bozacağı ve bozulma da gözükmeyeceğinden haram olduğu halde istihlak edileceği içindir." Nevevî de aynı mealde ve fakat daha açık bir îzah sunar: "Bu karıştırmadaki kerâhetin sebebi şudur: Sarhoş edici vasıf, karıştırma sebebiyle, tadı değişmezden önce çabucak gelir. Kişi, henüz şaraplaşmadığı zannıyla içer, halbuki o şaraplaşmıştır, sarhoş edici olmuştur."
Son olarak şunu da belirtelim ki, bazı âlimler, karıştırmadaki yasağın sebebini israfla îzah etmişler, hiçbir gerek yokken iki ayrı şeyin karıştırılmasını tereffüh

alameti ve israf olarak değerlendirmişlerdir. Hadisteki yasak da bu sebeple gelmiş olmalıdır.[82]

-7- وعن أبى قتادة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قال رَسُولُ اللّهِ #: َتَنْبِذُوا الزَّهْوَ وَالرُّطَبَ جَمِيعاً، وَ تَنْبِذُوا الرُّطَبَ وَالزَّبِيبَ جَمِيعاً، وَلَكِنِ انْبِذُوا كُلَّ وَاحِدِ عَلى حِدَتِهِ[. أخرجه مسلم ومالك، وأبو داود والنسائى .

7. (2285)- Ebû Katâde (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Çağala hurma ile olgun hurmadan beraber nebiz yapmayın. Olgun hurma ile kuru üzümden de beraber nebiz yapmayın. Herbirinden ayrı ayrı nebiz yapın."[83]

-8- وعن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]نَهَى رَسُولُ اللّهِ # أنْ يُخْلَطَ الزَّهْوَ والتَّمْرُ ثُمَّ يُشْرَبَ، وَكانَ عَامَّةَ خُمُورِهِمْ حِينَ حُرِّمَتِ الخَمْرُ[. أخرجه مسلم والنسائى .

8. (2286)- Hz. Enes İbnu Mâlik (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) çağala hurma ile olmuş hurmanın karıştırılıp (nebiz yapılmasını) sonra da bunun içilmesini yasakladı. Şarap haram edildiği zaman (Arapların) içeceklerinin tamamını nerdeyse bu teşkil ediyordu."[84]

-9- وعن جابر بن زيد وعكرمة رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أنَّهُمَا كانَا يَكْرَهَانِ الْبُسْرُ وَحْدَهُ وَيَأخُذَانِ ذلِكَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما[. أخرجه أبو داود .

9. (2287)- Câbir İbnu Zeyd ve İkrime (radıyallâhu anhümâ)'den rivayete göre, her ikisi de olgun hurmadan tek başına (da olsa yapılan nebizi) mekruh

addediyorlardı ve bu hükmü İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ)'tan alıyorlardı.
[İbnu Abbâs: "Nebizin, Abdülkays'a yasaklanan müzza olmasından korkuyorum" derdi. Ben, Katâde'ye: "Müzza nedir?" diye sordum da bana "Hantem (sırlı seramik) ve müzeffet (ziftlenmiş) denen kaplarda kurulmuş nebiz" diye cevap verdi."][85]

AÇIKLAMA:

1- Teysîr, hadisi Ebû Dâvud'dan özetleyerek almış. Biz sondaki köşeli parantez içerisindeki kısmı Ebû Dâvud'daki aslından aynen aktardık. Ayrıca kavisli parantez arasına mutad üzere bazı açıklayıcı kelimeler koyduk, bunlar ilk nazarda bellidir.

2- Ziftle kaplanmış veya sırlanmış kaplarda kurulan nebizin içilmesi hususundaki yasaklama ve tahdid, en-Nihâye'de belirtildiği üzere, bu kaplarda şaraplaşma hadisesinin sür'at kazanmasından ileri gelmektedir.[86]

-10- وعن عائشة رَضِيَ اللهُ عَنْها قالت:]كُنَّا نَنْبِذُ لِرَسُولِ اللهِ # زَبِيباً فَنُلْقِى فِيهِ تَمْراً[.

10. (2288)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Biz, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) için kuru üzümden nebiz kurardık, içerisine de hurma atardık."[87]

-11- وفي أخرى:]كُنْتُ آخُذ قَبْضَةً مِنْ زَبِيبٍ، وَقَبْضَةً مِنْ تَمْرٍ فَأُلْقِيهِ في إنَاءٍ فَأمْرُسُهُ ثُمَّ أسْقِيهِ رَسُولَ اللهِ #[. أخرجه أبو داود .

11. (2289)- Bir diğer rivayette şöyle demiştir: "Ben bir avuç kuru üzüm, bir avuç da hurma alıyor, bunları bir kaba koyuyor, parmaklarımla ovup sonra da (elde edilen şırayı) Resûlullah'a içiriyordum."[88]

AÇIKLAMA:

Son iki rivayet, nebiz yaparken hurma ile üzümün karıştırılabileceğini ifade etmektedir. Bu, farklı şeylerin karıştırılarak nebiz yapılabileceğini söyleyenlere delil olmaktadır.
Hadis, nebizin yapılış tarzı hususunda da bilgi vermektedir: "Suyun içine ıslatılan hurma, kuru üzüm gibi meyveler sudan çıkarılmadan parmaklarla ovularak yumuşatılmakta, tadı ve rayihasının daha çabuk suya geçmesine gayret gösterilmektedir."[89]

-12- وعن سويد بن غلفة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَرَأْتُ كِتَابَ عُمَرَ إلِى أبِى مُوسى أمَّا بَعْدُ فَإنَّهَا قَدِمَتْ عَلَيَّ عِيرُ مِنَ الشَّامِ تَحْمِلُ شَرَاباً غَلِيظاً أسْوَدَ كَطِءِ ا‘‘بِلِ، وَإنِّى سَألْتُهُمْ عَلى كَمْ يَطْبُخُونَهُ، فَأخْبَرُونِى أنَّهُمْ يَطْبُخُونَهُ عَلى الثُّلُثَيْنِ، ذَهَبَ ثُلُثَاهُ ا‘خْبَثَانِ، ثُلُثٌ بِرِيحةِ، وَثُلُثٌ بِبَغْيِهِ، فَمُرْ مَنْ قِبَلْكَ يَشْرَبُونَهُ[. أخرجه النسائى .

12. (2290)- Süveyd İbnu Gafle (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Hz. Ömer'in Ebû Mûsa (radıyallâhu anhümâ)'ya yazdığı mektubu okudum, diyordu ki: "Emmâ ba'd! Bilesin bana deve katranı gibi siyah, sert bir şarap taşıyan bir kervan Şam'dan geldi. Ben onlara bunun kaynatılarak ne kadarının buharlaştırılacağını sordum. Bana üçte ikisi uçuncaya kadar kaynatacaklarını söylediler, yani pis olan üçte ikisi gidiyor. Şöyle ki üçte biri pis kokulu kısım, üçte biri bozuk kısım (geriye kalan üçte bir temiz kısım kalıyor). Sen yanındakilere, emret, bu kalan üçte biri içsinler."[90]

AÇIKLAMA:

Anlaşıldığı üzere, tüccarların ham halde Suriye cihetinden Hicaz'a taşıdıkları, şıra, develeri -uyuz gibi bir kısım hastalıklara karşı korumada kullandıkları- yağlama maddesi (katran) kadar renkçe siyah ve tadca son derece keskin, pis kokulu yarı bozulmuş halde bir mayidir.
Hz. Ömer tüccarlardan bunun işlenmesi hakkında bilgi ediniyor. Buna göre, tıla da denen katrana benzeyen bu ham mayi, kaynatılarak işlenmelidir. Kaynama

müddeti, hacmi üçte bire düşünceye kadar devam etmelidir. buharlaştırılan üçte bir, pis kokulu kısımdır, üçte bir de bozulmuş olan kısımdır. Bu ameliyeden sonra geriye kalan üçte bir de o mayinin içmeye elverişli kısmıdır.
İbnu Hacer'in açıklamasından çıkan mânaya göre, kaynama sonunda elde edilen, renk itibariyle katrana benzetilen madde pekmezdir.
Hz. Ömer (radıyallâhu anh), müslüman tebaanın gıda meselesiyle de ilgilenerek, edindiği malumatı valilerine tamim etmiştir. Sadedinde olduğumuz rivayet Ebû Mûsa el-Eş'arî'ye yazılan mektuptan bahsetmektedir. Nesâî, Ömer İbnu Abdilaziz'in de bu mesele üzerine bazı valierine gönderdiği mektuptan bahseder.
Yine Nesâî'nin Hz. Enes'ten kaydettiği bir rivayette şöyle denmektedir: "Şeytan, asma çubuğu üzerine Hz. Nuh'la nizaya düştü ve: "Bu benimdir" dedi. Hz. Nuh (aleyhisselâm) da: "Bu bana aittir!" dedi. Bunlar sonunda antlaşma yaptılar: Üçte biri Nuh'un, üçte ikisi de Şeytan'ın olacaktı."
Şunu da belirtelim ki, üzüm şırasının helâl olması için kaynatılarak buharlaştırılması gereken miktarı hususunda seleften farklı rakamlar gelmiştir. Yarısı buharlaştırılsa helâl olur diyen de olmuştur. İbnu Hacer ihtilafı şöyle te'lif eder: "Anlaşılan o ki, bu durum, çeşitli beldelerin üzümlerine göre değişmektedir." İbnu Hazm'dan kaydettiği yoruma göre, bazı asmaların suyu üçte bire kadar, bazıları yarıya kadar, bazıları da dörtte bire kadar kaynatılınca sarhoş edici vasfını kaybetmektedir. Müteakiben kaydedileceği üzere (2292. hadis), İbnu Abbâs'tan bunun aksine bir fetva mevcuttur: "Ateş hiçbir şeyi ne helâl ne de haram kılar."[91]

-13- وفي رواية له:]قالَ عَبْدُ اللّهِ بنُ يزِيدَ الخَطىُّ: كَتَبَ إلَيْنَا عُمَرُ رَضِيَ اللّهُ عَنْه أمَّا بَعْدُ: فَاطْبُخُوا شَرَابَكُمْ حَتَّى يَذْهَبَ مِنْهُ نَصِيبُ الشَّيْطَانِ، فَإنَّ لَهُ اثْنَيْنِ وَلَكُمْ وَاحِداً[.والمراد »بِبَغْيِهِ«: أذاه وشدّته .

13. (2291)- Yine Nesâî'nin bir rivayetinde şöyle gelmiştir: "Abdullah İbnu Yezîd el-Hutamî demiştir ki: "Hz. Ömer (radıyallâhu anh) bize şunu yazdı: "Emmâ ba'd: Şarabınızı ondaki şeytanın hissesi gidinceye kadar kaynatın. Zîra onda şeytanın iki, sizin de bir hisseniz vardır."[92]

AÇIKLAMA için önceki hadisin (2290) açıklamasına bakılmalıdır.

-14- وعن ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهما:]أنَّهُ سَألَهُ رَجُلٌ عَنِ الْعَصِيرِ، فقَالَ: اشْرَبْهُ مَا كَانَ طَرِياً. قَالَ: إنِّى أطْبُخهُ، وفي نَفْسِى مَنْهُ شَىْءٌ، فقَالَ: أكُنْتَ شَارِبَهُ قَبْلَ أنْ تَطْبُخَهُ؟ قال ، قالَ: فَإنَّ النَّارَ َ تُحِلُّ شَيْئاً قَدْ حُرِّمَ[. أخرجه النسائى .

14. (2292)- Hz. İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ)'ın anlattığına göre, bir adam kendisine şıradan sual etti. İbnu Abbâs: "Taze oldukça iç" dedi. Adam: "Ben onu kaynatıyorum, ancak yine de içimde bir şüphe var" deyince, İbnu Abbâs: "Yani sen onu kaynatmadan önce içiyor muydun?" diye sordu. Adam: "Hayır!" dedi. İbnu Abbâs:

"Ateş, haram olan hiçbirşeyi helâl kılmaz!" dedi."[93]

AÇIKLAMA:

Atâ'dan gelen bir rivayet, İbnu Abbâs (radıyallâhu anh)'ın "Ateş, haram olan hiçbir şeyi helâl kılmaz" demekle, 2290 numaralı hadiste geçen şıra'nın kaynatılarak üçte ikisinin buharlaştırılmasıyla içilebilecek hale geleceğine dair fetvayı reddetmek istediğini belirtir.
İbnu Hacer der ki: "Bu rivayet, daha önceki âsâr'da ifade edilmiş olan, mutlak hükmü kayda bağlamaktadır. Yani önceki rivayetler, henüz sarhoş edici hale gelmeyen taze şıraların kaynatılmasına râcidir. (İbnu Abbâs'ın görüşüne göre), eğer şıra tahammür ederek şaraplaşmış, sarhoş edici bir mahiyet kesbetmiş ise, bu şıra kaynatılsa da artık helâl olmaz, zîra kaynatma artık onu temizlemez, helâl de kılmaz. Bu durumda, şarabın sirkeleşmesiyle helâl olacağı görüşünde olan âlimlere göre bir fetva vardır. Cumhur ise bu görüşe muhaliftir. Cumhurun delili Müslim'de (ve başka kaynaklarda da) rivayet edilmiş olan Hz. Enes ve Ebû Talha hadisidir: "Şırayı kaynayıp kabarmazdan önce iç." Bazı rivayetlerde "değişmezden önce" şeklinde gelmiştir. Bu, seleften pek çoğunun müşterek görüşüdür: Şırada değişme başladımı artık içilmez, bunun da alameti kaynamaya başlamasıdır. Bu aynı zamanda Ebû Yûsuf'un görüşüdür. Ebû Hanîfe: "Çiğ üzüm şırası kaynayıp köpüğünü atmadıkça haram olmaz, kaynar, köpüğünü atarsa o

zaman haram olur" demiştir, üçte ikisi buharlaşarak üçte biri kalacak şekilde pişirilen mutlak şekilde men edilemez, piştikten sonra kaynayıp köpük atsa bile. İmam Mâlik, Şâfiî ve Cumhur: "Eğer sarhoş edici ise, azı da çoğu da içilmez, kabarmış olmasıyla, kabarmamış olması da farketmez, zîra kaynayıp kabarması sonra da kaynamasının durması ile sarhoş edici hududa girmesi mümkündür" demiştir."[94]

BEŞİNCİ FASIL

HARAM VE HELAL OLAN KAPLAR

-1- عن ابن عمر رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]نَهى رسولُ اللّهِ # عَنْ نَبِيذِ الحَرِّ، وَالدُّبَّاءِ وَالمَزَفَّتِ[. أخرجه الستة إ البخارى .

1. (2293)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), çömlekte, kabak ve ziftli kaplarda yapılan nebizi(n içilmesini) yasakladı."[95]

AÇIKLAMA:

1- Burada bazı kaplarda kurulan şıranın içilmesi yasaklanmaktadır. Şârihler bu yasağı, zikri geçen kaplarda şıranın çok çabuk şaraplaşacağı sebebiyle îzah ederler. Hattâbî: "Bu kaplar (şıra kurulmasında) yasaklanmıştır, çünkü bunlarda (tahammür) alışkanlığı vardır, içlerinde şıra çabuk keskinleşir, öyleki sahibi bunun farkına bile varamaz, aldanarak (sarhoş edici olduğu halde) içer."

2- Müteakip rivayette görüleceği üzere, Resûlullah başka kapları da nebiz yapmada kullanmayı yasaklamıştır. Sebep hepsinde aynıdır.[96]

-2- وفي رواية لمسلم:]نَهي عَنِ الحَنْتَم وَهِيَ: الجَرَّةُ، وَعَنِ الدُّبَّاءِ وَهِيَ: القَرْعَةُ، وَعَنِ المزَفَّتِ وَهُوَ: المُقَيَّرُ، وَعَنِ النَّقِيرِ، وَهِيَ: النَّخْلَةُ تُنْسَحُ نَسْحاً، وَتُنْقَرُ نَقْراً، وَأمَرَ أنْ يُنْبَذَ في ا َسْقِيَةِ[.

2. (2294)- Müslim'in bir rivayetinde şöyle denmiştir: "(Resûlullah) hantemi yasakladı, bu (topraktan mamul her çeşit) küptür. Dübbâ'yı yasakladı. Bu su kabağıdır. müzeffet'i yasakladı, bu ziftlenmiş kaptır. Nakir'i yasakladı, bu kabuğu soyulup, içi oyulmuş hurma ağacıdır. Efendimiz, şırayı tuluklarda kurmamızı emretti."[97]

AÇIKLAMA:

Bu yasak hususunda ulema ihtilaf etmiştir. Bazıları: "Bu İslâm'ın bidayetinde yani, içkinin ilk yasaklandığı zamanlarda idi. Sonradan Büreyde el-Eslemî hadisiyle (ki müteakiben kaydedilen hadistir) neshedilmiştir" der. Bazıları da: "Bu kaplar hakkında gelen yasak devam etmektedir" deyip, onların kullanılmalarını mekruh addetmeye devam etmişlerdir. İmam Mâlik, Ahmed İbnu Hanbel, İshak, İbnu Ömer ve İbnu Abbâs bu görüştedir. Ancak önceki görüşe esahh denmiştir.
İçki yasağı benimsendikten, herkes bu yasağa riayet etmeye başladıktan sonra yasak kaldırılmıştır. Tuluğun serbest bırakılmasındaki sebep bunun içinde tahammürün yavaş seyretmesindendir. Ve ayrıca tahammür başlayınca tuluk şişer ve patlar... Böylece, şıranın artık tahammür ettiği kolayca anlaşılır ve sahibi tarafından içilmez.[98]

-3ـ وعن بريدة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قال رسولُ اللّهِ #: كُنْتُ نَهَيْتُكُمْ عَن ا٬شْرِبَةِ أنْ تَشْرَبُوا إَ فِي ظُرُوفِ ا٬دَمِ، أَ فَاشْرَبُوا في كُلِّ وِعَاءٍ غَيْرَ أنْ َ تَشْرَبُوا مُسْكِراً[. أخرجه الخمسة إ البخارى .

3. (2295)- Hz. Büreyde (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ben size kapları yasaklamış, sadece deri kaplardan (nebiz) içmenizi söylemiştim. Artık her kaptan içebilirsiniz, yeter ki, sarhoş edici içmeyin."[99]

AÇIKLAMA:

Rivayet, kaplarla ilgili yasağın sonradan kaldırıldığını sarih olarak göstermektedir. Hatta bazı rivayetlerde şu ziyade vardır: "...Şurası muhakkak ki, kap herhangi bir şeyi ne helâl ne de haram kılar." Nevevî, bu yasakla ilgili olarak şu açıklamayı sunar: "Sayılan kaplarda şıra kurmak İslam'ın bidayetinde yasaklanmıştır. O sıralarda, içlerinde sarhoş edici bulunabileceğinden ve bunların kesafetleri sebebiyle içlerindeki mâyiin ne olduğunun bilinemeyeceği için bazan kişinin sarhoş edici değil zannederek sarhoş ediciyi içebileceği korkusunun galib olması, zîra içkinin serbest olduğu devrenin henüz yakın bulunması sebebiyle bu çeşit karışılıklıkların sıkça vukua gelmesi sebebiyle bu

yasak konmuştur. Fakat aradan epey bir zaman geçip, içkinin haramlığı şöhret bulup herkesin içinde yer edince bu yasak neshedilip, sarhoş ediciyi içmemek şartıyla- her kapta nebiz kurmak serbest kılındı." [100]

ALTINCI FASIL

BAZI İLAVELER

-1- عن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]نَهى رسولُ اللّهِ # عَنْ الخَمْر أنْ يُتَّخَذَ خَلًّ[. أخرجه مسلم والترمذي .

1. (2296)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hamr'dan sirke yapmayı yasakladı."[101]

AÇIKLAMA:

Şaraptan sirke yapmak câiz midir, bu yolla elde edilen sirke temiz midir? Ulema ihtilaf eder. Nevevî'nin açıklamasına göre Şafiî ve cumhur bu hadise dayanarak şaraptan sirke yapmaya cevaz vermemiştir. Derler ki: "Şarap, içerisine hamur, ekmek, soğan vs. herhangi birşey atılarak sirkeleştirilecek olsa yine de necaset ve pisliği devam eder. İçerisine giren her şey pis olur ve bu sirke ebedî olarak pis kalır." Ancak Evzaî, Leys ve Ebû Hanîfe câiz görürler ve bu sirkenin temiz olduğuna hükmederler. İmam Mâlik'ten üç farklı görüş gelmiştir:

1- Şarabı sirke yapmak haramdır, sirke yapacak olursa isyan etmiş, olur, fakat sirke temizdir.

2- Bu iş haramdır, sirke de temiz değildir.

3- Bu iş helâldir, sirke temizdir. Birinci görüş en sahih olanıdır.Ulema şu hususta icma eder: "Şarap kendi kendine sirkeleşirse temizdir."[102]

-2- وعن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قالَ النّبىُّ #: أُتِيْتُ لَيْلَةَ أُسِرىَ بِى بقَدَحَيْنِ مِنْ خَمْرٍ وَلبَنٍ، فَأخَذْتُ اللَّبْنَ، فقَالَ المَلَكُ:

الحَمْدُللهِ الَّذى هَدَاكَ لِلْفِطرَةِ، وَلَوْ أخَذْتَ الخَمْرَ غَوَتْ أمَّتُكَ]. أخرجه النسائى .

2. (2297)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Miraca çıkarıldığım gece bana iki kadeh getirildi, birinde şarap diğerinde de süt vardı. Ben sütü aldım. Melek: "Seni fıtrata irşad eden Allah'a hamd olsun. Eğer şarabı alsaydın ümmetin azmıştı" dedi."[103]

AÇIKLAMA:

Bu vak'a hamr'ın yani şarabın henüz haram edilmemiş olduğu zamâna rastlar, çünkü Mirac Mekke devrinde cereyan etmiştir. İçkinin tahrimi ise hicretten sonraya ait bir hadisedir.
Resûlullah'ın şarabı almayışı, onu içmeye alışmamış olmasından ileri gelir. Böylece Efendimiz, Allah'ın kendisini bir koruması ve yönlendirmesi olarak bilahare vaki olacak tahrim, tabiatına muvafık düşüyor. Efendimiz, me'lufu olduğu, önceden alışmış bulunduğu sütü tercih etmiştir. Süt kolay, hoş, temiz içimli, sıhhate uygun bir içecektir. Hamr ise, zikredilen bu hususların hepsinde tam aksine bir mahiyet taşır.
Bu hadiste geçen fıtrat'tan maksad hak dine uygun doğru yoldur, istikamettir.
Hadiste, hoş olan bir şey hasıl olunca hamdetmenin meşruluğu, yasaklanan şeyin de terki gözükmektedir.[104]

-3- وعن عائشة رَضِـيَ اللّهُ عَنْهـا قالت:]سُئِلَ رسولُ اللّهِ # عَنْ أطْيَبِ الشَّرَابِ، فقَالَ: الحُلْوُ الْبَارِدُ[. أخرجه الترمذي .

3. (2298)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah'a içeceklerin en iyisi hangisi?" diye sorulmuştur.
"Soğuk olan tatlı!" diye cevap verdi."[105]

AÇIKLAMA:

1- Burada "Etyebu: en iyi" olarak gelen ifade Tirmizî'de "Ehabbe: en sevgili" diye gelmiştir. Aliyyü'l-Kârî'ye göre her hâl u kârda mâna efdal demek değildir, belki "en leziz" demektir. Faziletçe zemzemin akdem ve üstün olduğu daha esahh rivayetlerle sabittir. Öyle ise hadis şöyle olmalıdır: "Resûlullah'ın nazarında en leziz içecek hangisidir" diye bir adam sordu." Nitekim bazı hadisler, Resûlullah nezdinde en sevgili içeceğin süt olduğunu tesbit eder. Öyle ise, hadiste bu vasıfla daha umumî bir mâna kastedilmiş olmakta ve tabii su, süt, sütle veya bal gibi bir başka şeyle karıştırılarak şerbet yapılmış su veya içerisine hurma, kuru üzüm gibi bir şeyler ıslatılmış su da bunun şumülüne girmektedir. Hadisi bu genişlikte anlayınca bu bâbta gelen ve zahiri zıdlık arzeden diğer bazı rivayetlerle arasını te'lif etmek kolaylaşmaktadır. Sözgelimi Ebû Nuaym'ın, et-Tıb'da İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ)'tan kaydettiği bir hadise göre: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın en çok sevdiği içecek maddesi süttür." İbnu's-Sünnî'nin ve yine et-Tıb'da Ebû Nuaym'ın Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ)' den kaydettiği rivayete göre Efendimizin en ziyade sevdiği içecek baldır.

2- Şunu da kaydedelim ki, bu hadislerde geçen "en sevgili içecek" tabiriyle kastedilen mânanın "Resûlullah'ın en çok sevdiği içeceklerden" demek olduğunu söyleyen âlim de olmuştur. Yani bu yoruma göre, yukarıda kaydettiğimiz Hz. Âişe hadisini şöyle tercüme etmeliyiz: "Efendimiz'in en ziyade sevdiği içeceklerden biri de baldır." İbnu Abbâs'ın rivayeti de şöyle tercüme edilmelidir: "Resûlullah'ın en çok sevdiği içeceklerden biri de süttür." Bu te'ville, içecekler muhtelif açılardan "en çok sevilen" olabilecektir.[106]

Bir İstidrad:

İslam'ın içkiye bakış açısını tesbit etmek ve Hz. Peygamber'in içki ile mücadelede nasıl bir yol takip ettiğini bilmek, bilhassa zamanımızda, hem faydalı ve hem de gereklidir. Zamanımızda diyoruz çünkü başta Rusya, bütün dünyada içki ve uyuşturuculara karşı son yıllarda ciddi şekilde yasaklamalar, kısıtlamalar getirilmiştir. Bu maksadla, saded dışına çıkarak, mevzu üzerine iki ayrı yazı koyacağız. Bu iki yazıdan biri hamr'ın nasıl ideolojik bir araç olduğunu belirtecek, diğeri de -ki bir tercümedir- Rusya'da nasıl bu maksadla kullanıldığını gösterecektir.[107]

İslâm'ın Hamr'a (İçki Ve Uyuşturuculara) Bakışı Ve Onlarla Mücadele Metodu[108]

"Ey iman edenler! İçki, kumar, (tapınmaya mahsus) dikili taşlar, fal okları ancak şeytanın amelinden birer murdardır. Onun için bunlardan kaçının ki muradınıza eresiniz. Şeytan içkide ve kumarda ancak aranıza düşmanlık ve kin düşürmek, sizi Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister. Artık siz (hepiniz) vazgeçtiniz değil mi? Allah'a ve Resûlü'ne itaat edin, (isyandan) sakının. Eğer yüz çevirirseniz bilin ki Peygamberinizin üstüne düşen, yalnız apacık tebliğden ibarettir" (Mâide 90-93).

İlâhî menşei belli olan bütün semavî dinlerde[109] olduğu gibi, İslam dininde de sarhoşluk ve buna sebep olan maddelerin hepsi kesinlikle yasaklanmıştır.

İçkiden afyon ve eroine varıncaya kadar her çeşidiyle bütün uyuşturuculara karşı İslam'ın tavrı, diğer dinlerin tavrına göre daha açıktır. Öbürlerinde -ki teferruata inmek bizi mevzumuzun dışına çıkarır- yasaklık esas olmakla beraber belli bir mübhemiyet bulunmasına rağmen, İslam dini, meseleyi herkesin anlayacağı ve hiçbir devirde hiçbir kimsenin hiçbir surette inkar veya başkaca te'vil edemeyceği bir kesinlik ve açıklık içerisinde ortaya koymuştur.

İslam dininde uyuşturucu yasağı bizzat Kur'an tarafından tesbit ve vaz'edilen bir yasaktır. Kur'ân-ı Kerîm, İslâm dininin temel kaynağıdır. Bu kaynak vahyedildiği ilk günden zamanımıza kadar tek harfinde bile bir değişikliğe uğramadığı gibi, Kıyamete kadar da değiştirilmesi, hükümden kaldırılması mümkün değildir. Kur'an'da içkiyi yasaklayan ayetler muhkemât denilen kısımdandır. Yani bu ayetlerin Îzahı insanlara bırakılmamıştır. Bilindiği gibi, müteşâbihât denen bir kısım ayetler, gelişip, tekamül eden içtimâî şartlara, kevnî ilimlerde ulaşılan seviyeye tâbi olarak âlimler tarafından yeni açıklamalara müsaittir. Şu halde "uyuşturucu ve alkollü içkiler" yani hamr yasağı bunlardan değildir. Bu yasak Kıyamete kadar bâkidir. Günümüz Batı dünyasında ve 12 Eylül 1980'den bu yana Türkiye'de olduğu gibi, kemik bıçağa dayandığı, alevler çatıyı sardığı zaman benimsenip ciddiyetle ele alınan bir mesele, ta bidayetten beri İslâm'ın temel meselesi yapılmıştır.[110]

Yasağın Ağırlığı:

İçki yasağını İslâm açısından değerlendirirken, içki içene takdir edilen cezanın

kategorisini bilmemiz faydalıdır. İçkinin cezası hudud denen ağır suçlar arasında yer alır. Bu kategoriye giren suçların cezası ehemmiyetine binaen bizzat Kur'ân-ı Kerîm tarafından tesbit edilmiştir. Hakkullah da denen bu cezalar artırılamaz, eksiltilemez. Başta devlet başkanı olmak üzere hiç kimsenin bu uçlardan birini işleyeni affetme selahiyeti de yoktur. Bunlar, İslâm'ın kendisine gaye olarak tesbit ettiği temel hak ve hürriyetleri korumaya matuftur. Uyuşturucu ve içki meselesinde İslâm'ın tavrını kavramamız açısından hudud denen grubu teşkil eden bu temel suçları sayalım. Onlar şunlardır:

* Adam öldürmek,
* Zina etmek,
* Hırsızlık etmek,
* Namuslu kimselere zinâ iftirasında bulunmak,
* Hamr yani içki, uyuşturucu kullanmak.

Bunlara bazı âlimlere uyarak irtidadı da ilave edebiliriz. Bu fiillerin herbirinin cezası ayrı ise de hepsi Kur'ân tarafından tesbit edilir ve insanların değiştirmesine imkan verilmez. Malumdur ki, yankesicilikten trafik kazalarına sebebiyet vermeye, rüşvete, ihtikara varıncaya kadar pek çok suçlar vardır. Bunlara karşı tatbik edilecek cezalara ta'zîr denir. Ta'zîr grubuna girenlerin miktar ve nev'ini takdir işi, belli bir ölçüde şartlara ve zamâna bağlı olarak devlete bırakılmıştır.
Burada karşımıza "Acaba İslam dini, hamr kullanma suçunu, zinâ, katl, hırsızlık gibi gerçekten büyük cürümler arasında, yani hudud meyanında mutalaa etmekle mübalağaya kaçmış, meseleyi fazla büyütmüş olmuyor mu?" diye bir sual çıkabilir. Biz bu sualin yersizliğini, hududa giren suçların mahiyetini, dinin kendisine tesbit ettiği gayeler açısından değerlendirerek cevaplamak isteriz.
İslâm âlimleri, dinin gayesini anlatırken, bizzat ayet ve hadislerden bilistifade şu ana maddeleri tesbit ederler:

1- Dini muhafaza,

2- Nefsi muhafaza,

3- Aklı muhafaza,

4- Nesli muhafaza,

5- Malı muhfaza.

Hudud dediğimiz cezalara tekabül eden suçlar, dinin bu beş temel gayesi

açısından değerlendirilirse görülür ki, hamr yasağı, onlar meyanında zikredilmeye fazlasıyla layıktır, ayrı mutalaa edilseydi belki noksan bir davranış olurdu. Zîra hududa giren her bir suç hemen hemen dinin beş ana gayesinden birini ihlal etmekte, konulan cezalar da bunları korumayı gaye edinmektedir. Kabaca şöyle bir şema sunabiliriz:

Dinin Gayesi Mukaabil Suç
Dini Muhfaza.......................İrtidad
Nefsi Muhafaza....................Katl ve kazf
Aklı Muhafaza.....................Hamr kullanımı
Nesli Muhafaza ....Zina
Malı Muhafaza.....................Hırsızlık[111]

Hamr'ın Durumu:

Şimdi dininin gayeleri nokta-i nazarından hamr'a bakacak olursak bunun gerçekten diğer cürümlerin hepsini içine alan bir mahiyette olduğunu görürüz:

1) Uyuşturucu ve alkollü içkilerle öncelikle akıl gider.

2) Akılla beraber din de gider. Zîra Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm): "İnsanı insan yapan aklıdır, aklı olmayanın dini de yoktur" buyurmaktadır.
Bunun îzahı da kolaydır: İçki veya uyuşturucu alarak aklını devre dışı bırakan bir kimsede, dinin akıl ve muhakeme esasına dayanan disiplin ve otoritesini artık arayamayız. Onda sevapgünah mefhumu, cezamükafaat müeyyidesi kalmamıştır.

3) Uyuşturucu kullanmaktan, arkadan gelecek yeni nesillere veraset ve kalıtım yoluyla geçecek tereddî ve fenalıklar günümüzde ilmen tesbit ve tahkik edilmiştir. Bu noktanın anlaşılması için tıp kitapları görülebilir.

4-5) Uyuşturucuların sevkiyle işlenen cinayetler, bu maddeler uğruna heder edilen mallar herçeşit îzahtan vareste şekilde açıktır, hergün örneklerini görmekte, duymakta ve okumaktayız. Şu kadarını söyleyebiliriz ki, resmî makamlarca yapılan bir kısım açıklamalardan anlaşıldığına göre, memleketimizi iç harp eşiğine getirmiş ve binlerce masumun kanını dökmüş olan son geçirdiğimiz anarşik hadiselerde gençlerimizi cinayetlere itmede en ziyade kullanılan silah uyuşturucular olmuştur. Ayrıca içki mübtelalarının zevkinden başka bir şey düşünmediği, ailevî sorumluluklarını yerine getirmediği, neticede ailelerin dağıldığı, herkesçe bilinen husustur.
İşte Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) hamr'ın bu çok yönlü zararlarına

dikkat çekmek için onu fevkalade veciz iki kelime ile tavsif etmiştir: Ümmü'l-Habâis. Yani bütün kötülüklerin anası, veya "Miftâhu Külli Şer" yani bütün şerlerin anahtarı.Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) hamr'ın bu vasfını yani bütün fenalıkların annesi olma durumunu zihinlerde canlı tutmak için bir de temsil anlatır. İslam ediblerine mühim bir ilham kaynağı olan ve hadislerde değişik şekillerde gelmiş bulunan temsilî hikayenin bir şekli şöyle: "Hz. Peygamber buyurur ki: "Kötülüklerin anasından sakının. Zîra sizden önce yaşayanlar arasında çok dindar bir zat vardı, hep ibadet eder, bu maksadla insanları da terkederdi. Bir kadın ona musallat oldu. Bir hizmetçisini yollayarak: "Bir hususta şahitlik yapmak üzere bana bir uğrayıver" diye kendisine haber yolladı. Adam kabul ederek kadının evine girdi. O eve girince kadın bütün kapıları kapattırarak odasına aldı. Adam bir de ne görsün, karşısında kendisini beklemekte olan çok güzel bir kadın var. Kadının yanında bir çocuk ve içerisinde içki bulunan bir de kap vardı. Adama: "Seni buraya şahitlik falan için çağırmadım, (Allah'ı inkar etmen veya) bu çocuğu öldürmen veya bu şaraptan içmen veya benimle yatman için çağırdım. İtiraz edecek olursan imdat diye çığlık atıp seni rezil edeceğim" der. Adamcağız meselenin ciddiyetini anlayarak bunlardan birini yapmaktan başka çıkar yol olmadığı kanaatine varır. Belayı en ucuz atlatma yolu olarak şaraptan içmeyi tercih ederek: "Bir kadeh şarap ver" der. Kadın verir. Adam "Bir kadeh daha" der. Derken sarhoş olarak kadınla temasta bulunur (kendisini küfre atan sözler sarfeder) ve çocuğu da öldürür. (Sonra kadın ona: "Kasem olsun sarhoş olunca önceden yapmam diye reddettiğin bütün tekliflerimi eksiksiz yaptın" der.)
Şu halde hamr'dan kaçının. Allah'a yemin olsun, imanla hamr ibtilası, bir adamın göğsünde ebediyen bir araya gelmez. Bunlardan biri diğerini göğsünden mutlaka çıkaracaktır."
Bir başka hadiste de: "Hamr bütün ahlaksızlıkların (fevâhiş) anasıdır ve büyük günahların en büyüğüdür. Onu içen, annesine, teyzesine ve halasına saldırabilir" der.[112]

Hamr Nedir?

Kur'an ve hadiste içki ve uyuşturucularla alakalı yasak dile getirilirken, münhasıran belli bir maddeye has olan bir kelime değil, daha ziyade belli bir duruma sebebiyet veren bir madde kullanılmıştır. Yani yasak münhasıran muayyen bir madde için gelmiş olmamakta, muayyen bir durumu hasıl eden

bütün maddeler için gelmiş olmaktadır. Böylece nazar-ı dikkate arzedilen bu durum "Aklın örtülmesi"dir. Yasak da "Aklın örtülmesi"ne sebep olan her bir madde içindir. Bu, alkollü maddeler olmuş, afyon veya eroin gibi maddeler olmuş, bugün ilaç şeklinde alınan, yarın bir başka şekilde alınacak olan maddeler olmuş farketmez.
İşte bu maksadla Kur'ân-ı Kerîm ve hadis-i şeriflerin kullandığı kelime hamr kelimesidir. Kelime lügat açısından "Birşeyi örtmek" mânasına gelen bir kökten gelir. Öyle ki, Arapçada, şâhitlikten kaçarak gördüğünü gizlemek, utanmak, örtmek, örtünmek, örtü, kapak gibi pekçok kelime bu kökten türetilir.
Bizzat Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) Kur'an'da gelen hamr kelimesinin, zamanla yanlış istikametlere çekilmemesi için şahsen açıklamada bulunma ihtiyacını duymuş ve "Külli müskirun hamrun" yani her sarhoşluk veren şey "hamr"dır demiştir.
Bu noktayı bilhassa şunun için vurgulamak isteriz: Cemiyetimizde zaman zaman dini açıdan hiçbir tutar tarafı olmayan bazı laflara rastlarız. Sıkca duyduğumuz bu laflardan birine göre: "Kur'an şarabı haram etmiştir; rakıyı, birayı haram etmemiştir." Bir diğer lafa göre, "şarap içmek rakı içmekten daha büyük bir suç, bir günahtır. Çünkü Kur'an'da şarap ismen gelmiştir, rakı zikredilmemiştir" vs.
Bektâşivâri söylenen bu sözlerin ne kadar saçma olduğu îzah gerektirmeyecek kadar açıktır. Kur'an'da kullanılmış olan hamr kelimesi ve bu kelime ile alakalı olarak bizzat Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) tarafından ifade edilen mükerrer açıklamalar bu hususta ufak bir tereddüd bırakmamaktadır. Âlimler de meseleyi böyle tesbit etmişlerdir. [113]

İçki Dışındaki Uyuşturucular Meselesi:

Yukarıda temas edildiği üzere, Kur'an içkiyi yasaklarken sadece "hamr" kelimesini kullanır. Bu, aklı örten her şeyi içine almakla beraber, öncelikle alkolü ve hususan Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) devri Araplarında isti'mâli çok yaygın olan şarabı kasteder. Bu durumdan hareketle diğer içki ve uyuşturucuların bu yasağa girmediğini söylemek mümkün değildir. Zîra hamr kelimesinin "aklı örten" yani "sarhoşluk veren" herşey mânasına gelme gerçeği bir yana, şöyle bir mukayese de bu düşüncenin tutarsızlığını ifadeye kâfidir. İslâm'ın, aklî ve ilmî açıdan bakıldığı zaman afyon, eroin gibi pek çok uyuşturcu maddeler arasında zararlı olma yönünden daha az zararlı olduğu kabul edilebilecek alkollü içkileri böylesine ciddiyetle ve şiddetle yasaklarken, bundan

çok daha zararlı olanlarına müsamaha etmesi beklenemez. Kur'an ve hadiste uyuşturculara sarahaten yer verilmemesi, Hz. Peygamber devrinde Araplar arasında uyuşturcu madde isti'mâlinin yaygın olmayışındandır. Esasen metod olarak da bir sınıfa giren zararlılardan en hafifinin medarı bahs edilmesi, daha beterlerinin zikrini gerektirmez. Kur'ân'da şayet sadece uyuşturucular yasaklanmış olsaydı alkollüler de buraya dahil mi diye düşünülebilir, tereddüd edilebilir ve bu husus normal karşılanırdı.
Nitekim, bu metoda uygun olarak Kur'ân-ı Kerîm zinâyı yasaklayan âyetinde "velâ takrabu'z -zinâ" yani "zinâya yaklaşmayın" der. Buradaki yaklaşma yasağını, âlimler esas çirkin fiile müncer olacak, ona götürecek sebeplere yer vermeme, onları da yasaklama mânasında anlarlar. Şu halde zinâya düşmemek için öncelikle zinâya götüren, ona gidişi kolaylaştırıp teşvik eden sebeplerden kaçınmak gerekmektedir. İffetin korunması, gözün, elin ve dilin zinâya götürecek kullanışlardan korunması gibi.
Uyuşturucular mevzuunda da durum böyledir. Dinimiz aklen en hafifi görülen ve aslında hepsine gidişin ilk basamağı olan alkollü içkiler konusunda büyük bir tahşidatta bulunarak zararı daha beter olan diğerlerini de toptan yasaklamış, haram kılmıştır.
Nitekim Kitâbu'l-Fıkh alâ Mezâhibu'l-Erba'a'da kaydedildiği üzere İslâm âlimleri, afyon, eroin gibi uyuşturucuların bedene, akla, dine, ahlaka ve mizaca verdiği zararları açısından "içkiden çok daha beter" olduğunu ittifakla belirtmiş, bazıları bunlardan hasıl olan zararların 120'yi bulduğunu göstermiştir. Mısır müftülüğü, bütün bunlara dayanarak yakın zamanda verdiği bir fetvada meseleyi açık şekilde ortaya koyarak afyon gibi uyuşturucuların aynen hamr gibi haram olduğunu belirtmiştir.[114]
Azı da Çoğu da Bir: Uyuşturucular mevzuunda İslâm'ın orijinal bir yönü, yasak emrinde, müessiriyeti temin için koyduğu "çoğu haram olan şeyin azı da haramdır" prensibidir. Başta Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) olmak üzere, Ashab, Tâbiîn ve bütün diğer İslâm âlimleri ittifakla, çok miktarda alınınca sarhoş edici bir şeyin, sarhoş etmesi asla söz konusu olmayacak çok az miktarının da kesinlikle haram olduğunu belirtmişlerdir. Sözgelimi bir hadiste: "Bir fark'ı (ki 7,5 kiloya yakın bir ölçektir) içildiği takdirde sarhoş eden bir içkinin bir avucu dahi haramdır" denmektedir.
Dinimize göre, haramdır diye alkollü içkilerden kaçacaksak bunun tek bir damlasından dahi kaçacağız. Bir damlalık bir miktar bile yiyecek ve içeceklerimize karıştığı takdirde onu pisletmektedir, yiyilip içilmesine mani

olmaktadır. Hz. Peygamber'e "Sarhoş eden şeyin haram olduğunda şüphemiz yok, ancak yemeklerin üzerine bir iki yudum olsun alabilelim" diyerek müsaade isteyenler olmuştur. Fakat Hz. Peygamber'in tavrı kesindir: "Sarhoş eden bir şeyin azı da çoğu da haramdır."

Şu halde, "İslam akıl mantık dinidir, sarhoş etmeyecek miktarda içtiğimiz az bir miktar haram değildir, dinimiz yasağı, başkasına zarar verildiği için koymuştur, azında ise ne sarhoşluk ne de başkasına zarar var" gibi kulağımıza gelen sözler tamamen batıldır. Hatta alkol yüzdesi azdır diye içkiden sayılmaması gerektiğine dair bira hakkında yapılan propaganda da tamamen boştur. İslam açısından da haramdır. Kaldı ki o da, aynen diğerleri gibi sarhoş edicidir. Nitekim bir gazetede okduğumuz son bir haberin başlığı "iki şişe bira içti, en yakın arkadaşını delik deşik etti" şeklinde idi.

Dinimiz, çoğu sarhoş eden şeyin damlasını dahi kullanmama yasağını koyarken, bütün kötülüklerin küçükten, azdan, mühimsenmeyen miktarlardan başlamasındaki beşerî zaafı gözönüne almış olmalıdır.[115]

İçkinin Hammaddesi Meselesi: Cemiyetimizde kulağımıza gelen bektâşivâri laflardan biri de sadece üzümden yapılan içkinin haram olduğuna dairdir. Buna göre, Kur'an üzümden yapılan şarabı haram ediyormuş, sözgelimi, bira arpa suyu imiş, binaenaleyh onun haram olmaması lazımmış. Hem dindarlığı hem de çok bilmişliği elden bırakmak istemeyen bir laf ebeliği ve bir demagoji.

Hamr kelimesiyle alakalı olarak yukarda kaydettiğimiz açıklama bu sözün hiçbir gerçeği ifade etmediğini göstermeye yeterli olmakla birlikte, bizzat Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den kaydedeceğimiz bir hadis bu iddianın batıllığını daha da açık hale getirecektir: "Bilesiniz, üzümden hamr yapılır, hurmadan hamr yapılır, baldan hamr yapılır, buğdaydan hamr yapılır, arpadan hamr yapılır; ben sizi sarhoş eden herşeyden yasaklıyorum." Başka rivayetlerde mısır ve pirinçten de hamr yapıldığı ve hepsinin haram olduğu belirtilir.

Burada Hz. Peygamber, kendi devrinde Arapların ve komşu kavimlerin şarap yapmada kullandıkları hammaddeleri saymaktadır. Bunlar dışındaki maddelerden yapılacak hamr'ın haram olmayacağını söylememektedir. Öyle ise günün birinde petrolden sarhoş edici içki yapılacak olsa bunun da haram sayılacağı açıktır.

Bizzat Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in bir sözü, zamanımızda sıkça kulağımıza gelen bir başka mugalatayı cevaplandırmaktadır: "Ümmetim, hamr'a başka bir ad takarak onu içecektir." Bu hadis: "Kur' an'da şarap haram edilmiştir, bira değil" diyenlere cevaptır.[116]

Yasakta Şiddet:

Dinimizin uyuşturucularla mücadele mevzuundaki orijinalitesinden biri de bu konuda gösterdiği şiddet ve ciddiyettir. Yani uyuşturucular ve içki yasaklanmakla kalmamış, bunları kullanmaya götüren ve kolaylaştıran sebepleri de yasaklanmıştır. Hadislerde gelen hamr ile alakalı on yasak, söylediğimiz bu noktanın ifadesidir. Enes (radıyallâhu anh) der ki: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) hamr konusunda on kişiyi lanetledi:

1- Şarap yapmak üzere üzümün suyunu sıkan,

2- Şarap yapmak üzere üzümün suyunu sıktıran,

3- Kendisine sıkılan,

4- Şarabı taşıyan,

5- Kendisine şarap taşınan,

6- Şarabı satan (bizzat veya vekaleten),

7- Kendisi için satın alınan,

8- Şarap ikram eden (sâki),

9- Kendisine ikram olunan,

10- Şarabın bedelini yiyen."

Bu hadis dikkatlice tahlil edilecek olursa, sadece hamr kullananların değil, bunun üretim ve dağıtımı ile alakalı bütün bir sanayi kolu ve pazarlama teşkilatının toptan tel'in edilip yasaklandığı, bu maddelerin dağıtımı ve istihlakini kolaylaştıran her şeyin en küçük teferruâtına kadar dile getirilerek kanun dışı yapıldığı görülür.[117]

İslâm'ın Mücadele Metodu:

İslam'ın uyuşturucularla mücadeledeki başarısı, bugünün insanlarınca "mûcize" kelimesiyle ifade edilecek kadar fevkalâde olmuştur. Hele Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Amerika Birleşik Devletleri'nde konan içki yasağının 4-5 yıllık tatbikattan sonra fiyasko ile neticelenmesi İslam'ın bu meseledeki başarısını daha da büyütür. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) devrinde

devlet bu işte fazla müşkilat çekmeden kısa zamanda tam hedefe ulaştığı halde, zamanımız Amerikası her çeşit modern vasıtalara rağmen muvaffak olamıyor ve neticede yasak kanununu kaldırmak zorunda kalıyor.
İslam'ın başarısı için "mûcize" tabirini kullanmış isek de, bununla sedece peygamberlere has bir başarı olduğunu kastetmiyoruz. Yani İslam'ın içki kullanımına karşı verdiği mücadeledeki başarı onun bu yolda tatbik ettiği metoda bağlıdır. Aynı medotla hareket edildiği takdirde aynı kesin neticenin her devirde alınacağı muhakkaktır.[118]

Metodun Mahiyeti:

İslam'ı bu meselede başarıya götüren metodun mahiyeti nedir? Bizce bu konuda üç mühim prensip vardır:

1- Yasağın tedrici bir şekilde ifade edilmesi,

2- Yasağın dînî, îmânî bir mesele olarak ele alınması,

3- Yasağın maddî müeyyide ile de korunması.

Şimdi bunları kasaca açıklayalım:

1) Yasak Tedricî Olarak Gelmiştir:

İslam'ın ilk zuhur ettiği çevre içkinin çokça istihlâk edildiği bir yerdi. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) risalet emrini yerine getirmeye başladığı ilk yıllarda içkiyi yasaklamadı. Hatta önüç yıllık Mekke devrinde açık bir ifade ile içki yasağı medar-ı bahs bile edilmedi. Medîne devrinde de Kur'ân-ı Kerîm'in peyder pey gelen vahiyleri ile tahdid edilmeye başlanmış, ancak kesin yasak Hicret'in altıncı yılında gelmiştir. Mevzumuzun can damarını teşkil eden bu noktanın iyice anlaşılması için, sözü biraz uzatma pahasına da olsa, bu tarihî gelişmeyi belirtmeye çalışacak ve bu maksadla Prof. Muhammed Hamidullah'tan bu tarihî safahatı özetleyen bir pasajı aynen kaydedeceğiz:
İslâm'ın bidayetinde şarap içmenin müslümanların ferdî tercih ve takdirlerine bırakıldığını belirten müellif, tahliline şöyle devam eder: "...Fakat hicret öncesi Mekke devrinde inen ayetlerde bile, daha sonraki yıllarda alkollü içkiler konusunda ortaya çıkacak olan nihâî İslâm siyaset ve tutumunun Kur'ân ayetlerinde tebellür etmeye başladığını görüyoruz. Şöyle ki:
Bunlardan ilki, vahyediliş itibariyle 70. sırada bulunan Kur'ân'ın Nahl suresinin

67. âyetinde görülür; bu âyette bize şöyle hitab ediliyor:
"Hurma ağacı ve asma meyvelerinden sizler sekr veren (sarhoş edici) bir içki ve pek güzel yiyecekler îmal edersiniz. Gerçekten de bunda düşünen ve anlayışlı bir millet için muhakkak bir işaret vardır."
Alkollü içkilerin iyi gıdalar olmadığını anlatabilmek için bu ayette ne kadar ince ve ne kadar zarif bir yol takip edilmiştir. Böylece ayette, sırf insanın kendi menfaati için bu çeşit içeceklerden kaçınmasının daha iyi olacağı belirtilmiş olmaktadır. Kur'ân-ı Kerîm'in bu ayetinde ayrıca:
"Ve sizler bunlardan pek güzel yiyecekler îmal edersiniz" denmekte ve daha ileri gidilmemektedir. Bundan anlaşılan, meyvalar ve bunlardan îmal edilen meyve özleri ile şıra halindeki (henüz alkolleşmemiş nebiz haldeki) meyve sularıdır. Ayetin ikinci kısmını birinciden ayıran "ve" edatı, "sekr (sarhoşluk) veren mamulat" ile "güzel yiyecekleri" birbirinden ayırmak ve ikinci grubu birincinin dışında tutmak için kullanılmıştır. Böylece düşünce ve muhakemesi yerinde müslümanlar, işaret edilen tenbih ve talimata önem verip onu dinlemişler ve daha açık ve kesin bir yasağın gelmesini beklemişlerdir.
Hicreti müteakip Resûlullah Medine'ye geldiğinde refah içindeki bu vaha, başlıca mahsülü olan hurmadan îmal edilen alkollü içkilere kendini vermiş durumdaydı. Tâif'ten farklı olarak burada üzüm bağları yok denecek derecede azdı. Bu durum karşısında Kur'ân-ı Kerîm Hicret'ten hemen sonra inen ayetlerinde bu konuda sahip olduğu tutum ve siyasetin ne olduğunu insanlara hatırlatıp belirtmek istemiştir. Vahyediliş zamanı itibariyle 87. sırada bulunan Bakara suresinin 219. ayetinde:
"Ey Resûl! Onlar sana hamr (alkollü içkiler) ve talih oyunları (kumar) hakkında sual sorarlar. (Onlara şunu) şöyle: "Her ikisinde de insanlar için büyük bir günah ve az bir miktarda fayda vardır. Her ikisindeki günah, faydasından daha büyüktür."
(Mukaddes kitaplardaki eski) kanun değiştirilmemiş ve fakat bu ayetle pek önemli ve uzak görüşlü bir prensip zihinlere yerleştirilmiş bulunuyordu. Yani artık bundan böyle bir şeyi yapmak veya yapmayıp terketmek konusunda Allah'ın arzu ve isteği bir kriter, bir ölçü olacaktır. Yoksa o fiil ve hareketlerimizin, şahıstan şahsa değişebilecek olan akıl ve muhakememizin bulup çıkardığı, faydalılığı yahut zararlılığı değil. Günaha gelince, bu Allah'ın emir ve nizamlarına tecavüz demektir ve insanın bundan sakınıp kaçınması gerekir. İşte bu ölçüler dahilinde şarap içmek bir günahtır."[119]

Kur'ân-ı Kerîm'de Görülen İlâhî Emirler:

Yukarıya aldığımız ayet yeterli bir açıklık taşımaktadır; bununla beraber Resûlullah, bu konuda zorlama getiren herhangi bir ilâhî tebliğde bulunmamış ve durumun değerlendirilmesi ferdin akıl ve muhakemesine bırakılmıştır. Ancak, cemiyet hayatında karşılaşılan olaylar göstermiştir ki, bu yumuşak tutum, zararlı sonuçları önlememiştir. Gerçekten de zaman zaman ortaya çıkan sarhoşluk olayları, mesela cemaat halinde kılınan namazda Kur'ân okunurken okuyanın dilinin dolaşıp ayeti yanlış telaffuz etmesi gibi birtakım skandallara sebep olmuştur. Bunun bir sonucu olarak daha açık seçik ve zorlayıcı bir kâide, vahyediliş zamanı itibariyle 92. sırada bulunan 4. sûrenin 43. ayeti ile kendini göstermiştir:

"Ey îman edenler! Sarhoş bir vaziyetteyseniz, ne söylediğinizi bilebilecek hale gelinceye kadar namaza yaklaşmayınız" (Nisa, 43).

Bir anda alkollü içki tüketimi büyük çapta azaldı; çünkü günde bir değil, beş vakit namaz vardı ve bunlardan herhangi biri ile bir sonraki arasında, sarhoş hale gelen bir insanın yeniden aklını başına alabilmesine yetecek pek kısa bir zaman bulunuyordu. Bununla beraber, bilhassa düğünler ve bayramlar münasebetiyle ortaya çıkan öyle sarhoşluk durumları vardı ki, bu konuda şer'î ahkâmı tamamlamak için bunların da Allah tarafından hükmü tayin olunmalıydı.

Vahyediliş zamanı itibariyle 112. sırayı işgal eden Mâide Sûresinin 90-91. ayetleri Resûlullah'ın hayatının son günlerinde nazil olmuştur ve bunlar konuyu teferruâtlı bir biçimde gözler önüne sermektedir.

"Ey iman edenler! Hamr (yani alkollü içkiler), talih oyunları (yani kumar), (tapınmak üzere) dikili taşlar ve fala bakıp kehânette bulunmak üzere kullanılan oklar, muhakkak ki şeytan işi birer pislik ve murdardır; o halde bunları terkedin! (Umulur ki) felah ve başarıya erersiniz."[120]

Tersine Tedrîc:

Yasağın gelmesindeki tedricîlik sadece âyet-i kerîmelerde görülen safahatta ifadesini bulmaz. Kur'ân'da kesin yasak emri geldikten sonra tatbikatta da bir tedric görülür. Ancak bu sahada tedric zıt yönden ele alınarak hamr'a ve hamr'la alakalı bazı eşyaya karşı şiddetli ve kesafetli bir tavır alınır. Bu safhada, hamr'la birlikte onun hatırasını devam ettirecek şeyler de yasaklanır.

Nitekim Peygamberimiz (aleyhissalâtu vesselâm) hamr îmalinde kullanılan

tahtadan, topraktan ve su kabağından yapılmakta olan muhtelif cins kapların kallanılmasını da yasaklamış ve onların kırılıp atılmasını emretmiştir.
Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in, üzerinde içki içilen sandalyeye oturmayı bile yasaklaması, yasak geldiği zaman elde mevcut şarapların sirke yapılmak üzere bekletilmeden dökülmesini emretmiş olması gibi durumlar, bu safhadaki sert tavrı ifade eden rivayetlerdendir. Esas itibariyle içilmesine müsaade edilmiş olan nebizin (şıra) yasaklandığına dair kitaplarda gelen birkısım rivayetleri de yine safhada tevessül edilen tedbirlerden biri olarak değerlendirebiliriz.
Ancak, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in içki benimsendikten sonra bu mevzudaki sert yasaklardan bazılarını kaldırdığı anlaşılmaktadır. Bir rivayette şöyle buyurur: "Ben size içki kaplarını yasaklamıştım, fakat bizatihi kaplar herhangi bir şeyi ne haram ne de helâl yapabilirler, yasaklanan şey, sarhoşluk veren içkilerdir."
Şu halde, başta nebiz olmak üzere, "sarhoşluk hasıl etmeyen, sâlim düşünceyi ifsad etmeyen ve malı alıp götürmeyen her çeşit içeceğe" müsaade eden rivayetlerin bu safhaya ait olduğu söylenebilir.
Bu safhayı aydınlatan bir vesika da ne Hz. Peygamber devrinde ne de daha sonraki devirlere tatbik edilmeyen bir hadistir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm): "Bir kimse içki içme suçundan dolayı üç kere cezalandırıldığı halde dördüncü sefer yine içer de aynı suçtan gelirse, dördüncüde ölüm cezası verilir" demiştir. Bu emir, tatbik edilmediği gibi, hukukî bir hükme esas da olmamıştır. Şu halde bu hadis de "içkiyi terketmeyenin boynunu vurun" hadisinde olduğu gibi içki yasağının konduğu ilk devrede Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hissiyatta şok tesiri yapmaya matuf mücadele metodunu aksettiren bir rivayet olmaktadır.[121]

2) Yasağın Dînî, Îmanî Bir Mesele Olarak Ele Alınması:

İslâm dîni, mü'min nazarında ehemmiyetini benimseterek, müessir kılmak istediği her meseleyi onun imanına hitap ederek, o meselenin îmanıyla olan alaka ve bağını beyan ederek tebliğ etmiştir. Zîra gerçek bir mü'min için, en kıymetli metaı onun îmanıdır. Çünkü, îman onun ebedi hayatının garantisi, teminatıdır. Varlığı onun sayesinde bir mâna taşımakta, gerçek şahsiyetini îmanında bulmaktadır. Mü'minin uğrunda varını yoğunu ve hatta hayatını feda edeceği tek şey îmanıdır. Mukaddes bildiği diğer şeylerin herbirisi îmanla olan

irtibat ve alakası sebebiyle mü'min nazarında kıymet, değer ve kudsiyet kazanmaktadır. Bu sebeple îman, dînî emirlerin müessir olabilmesi için varlığından vazgeçilmesi mümkün olmayan, ilk ve zarurî şarttır.
Az önce İslâm'ın ilk yıllarında içki yasağının konmadığını belirtmiştik. Aslında sadece içki değil, namaz, oruç, zekât, cihad gibi diğer mühim emirlerin hiçbirine bidayetlerde yer verilmemiştir. Hepsi tedricen peyderpey sonradan gelmiştir. Bütün bu tedricde sebep aynıdır: Atılacak emir ve yasak tohumlarının çimlenip filizlenebilmesi için önce onun atılacağı zemin hazırlanmalı, müsait hale getirilmeli idi. Aksi takdirde tohumlar kurur, çürür, zayi olup giderdi. Öyle ise, emir ve yasakların çimlenip kök atacağı vicdan zemininin îmanla münbit hale getirilmesi şarttı.
İslâm, amele giren emir ve yasakları sona bırakmakla ve bunları da tedricen kademe kademe, safha safha yapmakla zeminin hazırlık durumunu nazara almıştır.
Îmanın kuvvetlice yerleştiği, bir bakıma îmanın ehemmiyetini kavramış olmanın ifadesi olan zekât, namaz, oruç, hacc, cihad gibi amellerin sıkı sıkıya tatbik edildiği ve böylesine disiplinli bir hayatla îmanın muhafaza altına alındığı bir safhada îmanla bağlantısı ifade edilen hangi mesele kolayca benimsetilmezdi ki?
İşte içki yasağı da bu şartlar gözönüne alınarak, zemin tamamen müsait hale getirilerek konmuştur.
Şarap ve kumarı yasaklayan âyet-i kerîme, bu iki nesneyi, küfrün en iğrenç şekli olan putperestlikle alakasını kurmak, -yani îmanın zıddı olan müşrikliğe sembollük eden tapınmaya mahsus "dikili putlar"la beraber zikretmek- suretiyle, bu yasaklar mevzuunda bir mü'mini ikna için onu en hassas noktasından yakalamış olmaktadır. Âyet şöyle başlar: "Ey îman edenler! Hamr, talih oyunları (kumar), (tapınmak üzere) dikili taşlar... şeytan işi birer pislik ve murdardırlar..."
Bu noktayı, yani hamr'ı bir îman meselesi olarak sunmak işini Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) mükerrer seferler ele alarak yasağın ehemmiyetini zihinlerde daima canlı tutmuştur:
"Allah'a ve ahirete inanan, hamr içmesin. Allah'a ve ahirete inanan, içki içilen sofraya oturmasın."
"Hamr içen, puta tapan gibidir."
"Hamr içen, Lât ve Uzzâ'ya tapan gibidir."
"Hamr mübtelası, puta tapan olarak Allah'a kavuşur."
"Hamr içenin kalbinden îman nuru çıkar."
"Hamr içen (tam bir) îmana sahip olarak içmez."
"Şarap içenin kırk gün namazı kabul olmaz, tevbe etmeden ölürse kâfir olarak

ölür."
"Hamr içip tevbe etmeden ölen, ebediyyen cennete giremez."
"Üç kişi ebediyen cennete giremez: Deyyûs, erkekleşen kadın ve içki mübtelası."
"Sarhoşluk sebebiyle bir kere namazını kaçıran, sanki dünya ve dünyada mevcut olan şeyler kadar malını kaybetmiş gibi zarara uğrar."
"Eline içki kadehini koyan kimsenin ebediyyen duası kabul olmaz."
İçkinin gerek Allah nazarında ne kadar kötü olduğunu ve gerekse cemiyette hasıl edeceği şerlerin, fenalıkların büyüklüğünün zihinlerde iyice tesbit etmek için içki hakkında belirtilen bir diğer vasıf da onun "Kıyamet alametleri" arasında zikredilmiş olmasıdır. Kıyamet alametleri muhtelif hadislerde sayılırken, zina, katl, kumar gibi her biri içtimâî bir afet olan fenalıkların yanında içki istihlâkinin artması da zikredilir.
İçkinin gerek ferdî ve gerekse içtimâî bir yıkıma sebep olacağını bildiren bu çeşit hadislerden bir tanesinde Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurur: "Ümmetim beş şeyi helâl addederek benimserse tarumar olur: "Birbirlerine lânet oku(yarak karşılıklı sevgi ve saygıyı kaldırı)rlarsa, içkilere dalarlarsa, ipek giyerlerse, çalgıcı dansözler ittihaz ederlerse, erkekler erkeklerle, kadınlar da kadınlarla iktifa ederlerse."[122]
Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e Göre Mübtela Kim? İçki mübtelası diye tercüme ettiğimiz ve hadislerde pek çok gelmiş bulunan tabirin aslı "müdminü'lhamr"dır. Bir defasında Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in: "Müdminü'lhamr cennete gitmez" sözü üzerine, cemaatten birisi "Müdmin kimdir?" diye sorar. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şu dikkat çekici açıklamayı yapar: "Senede bir defa (bile olsa) üç yıl içki alan kimsedir."
Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) devrinde kısa zamanda içkinin kökünün kurutulması gibi, elde edilen fevkalade başarıda bu îmanî iknanın rolünü bilhassa görmek gerek. Îman kuvvetinde zirveyi tutan Ashâb-ı Kirâm hazerâtının hamr konusunda gerçekten nasıl bir kanaat ve halet-i rûhiye sahibi olduğunu Ebû Mûsa el-Eş'arî (radıyallâhu anh) tarafından söylenen şu sözden anlayabiliriz." Başka rivayetler, Ashab'ın içki yasağını birbirine haber verirken: "İçki yasaklandı ve şirke eşit tutuldu" dediklerini haber verir. Şu halde, içkinin kaldırılmasındaki muvaffakiyette içki ve şirki bir tutmak telakkisinin rolü çok kere büyük olmuştur.[123]

Hissî İkrah:

İçkinin mü'min nazarında hissen de istikrah edilmesini yani iğrenç kılınmasını sağlamak için Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) gayret göstermiş ve bu meyanda şöyle buyurmuştur: "Allah ahdetmiştir ki, sarhoş edici içki içmede ısrar eden kimseye mutlaka tîynetu'lhabâl içirecektir." Kendisine tiynetü'lhabâl nedir? diye sorulunca "Cehennem ehlinin vücudlarından çıkan ter ve irindir" cevabını verir. Tiynetü'l-Habal'ın cehennemde akan irinden bir nehir, bir çeşme vs. olduğunu belirten çok sayıda hadis gelmiştir.
İçki meselesi üzerinde dinimizin bu kadar ısrarlı ve kararlı olması belki birçoklarımıza fazla mübalağalı gelebilir. Şahsen diyeceğim ki, insanlığın 20. asırda idrak edip elbirliği ile kabul edebildikleri bir afettir. Büyüklüğünü dinimiz 14 asır önce bize haber vermiş olmaktadır. Bu durum gerek Kur'ân ve gerekse Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in mucizelerinden biridir.
Pekçok Avrupalı mütefekkir insanlığı tehdidi eden bu afete karşı çoktan vaziyet almış durumdadır. Bu felaketle mücadele hususunda beynelmilel işbirliği teklif eden Toynbee, İslâm hakkında konuşurken lehinde birşey söylememe hususundaki bütün dikkatine rağmen, bu meselede gerçeği itiraftan kendisini alamayarak, yarının cihanşümul beşer cemiyetinin İslâm'dan bazı temel esaslar almak zorunda olduğunu söyler. Ona göre bu temel esaslardan biri İslâm'ın ırklar arası eşitlik fikri, biri de içki aleyhtarlığı'dır.[124]

3) Müessir Mücadeleye Giden Yol; Yasağın Maddî Müeyyide İle Korunması:

Görüldüğü üzere, İslam alkollü içkileri yasaklarken, bunu tamamen vicdanî bir yasak, kuru bir "içmeyin, içerseniz zarar görürsünüz" tavsiyesi olarak ele almamıştır. Dînin, îmanla alakalı mühim bir yasağı olarak bildirmiş, kullanılması kadar îmâlini, taşınmasını, alınmasını, satılmasını, vs. hep yasaklamış, yasağa uymayana da dünyevî ceza takdir etmiştir. Devlet polisiyle, jandarmasıyla, kanunuyla, mahkemesiyle, bütün mücadele vasıta ve imkanlarıyla bu yasağı uygulamakla mükellef tutulmuştur.
Bu durumda mü'min ferdler alkol kullanmanın bir yandan vicdanî ızdırabını yaşarken, vicdanında: "Bu îmanını tehlikeye atan pis bir iştir, şirktir, küfürdür. Ondan sakın" sesini duyarken, öbür taraftan da ensesinde polisin şamarını hissetmektedir.
Böylece hem maddî, hem manevî müeyyidelerle te'yid edilen yasak müessir olmakta, İslâm cemiyetinde içki istihlâki -son derece gizli olmak kaydıyla-

asgari seviyede kalmaktadır.
Halbuki, günümüz Türkiyesinde, hâl-i hazırda olduğu gibi, Batı tipi cemiyetlerde içki yasağı tamamen gayr-i ciddi şekilde ele alınmakta ve neticede müessir olmamaktadır. Devlet bir taraftan içki îmâl edip, kendi eliyle pazarlamasını ve ticaretini ve televizyon, radyo başta her çeşit yayın vasıtalarıyla reklamını yaparken, diğer taraftan da "aman gençlik elden gidiyor, içki zararlıdır, felakettir" diye feryat koparıyor. Şüphesiz bu iki farklı davranış tam bir tezad ifade eder. İçki ve diğer uyuşturucuların zararlılığı hususunda gerçekten samimî inanç sahibi isek bunu, bazı ilim adamlarının senenin belli günlerinde belli fırsatlarda yapacağı konuşmalarla değil, ciddiyetle devletçe ele almak zorundayız.
İmâm-ı Âzam'a nisbet edilen meşhur bir hikaye var: "Bir kadın yanında çocuğu olduğu halde imama başvurarak "bu çocuğum bal yiyor, halbuki bal ona yaramıyor, çocuğu bu işten önlemek için bana bir yol gösterin" der. İmam, kadına üç gün sonra gelmesini söyler.
Üç gün sonra, huzuruna çıkan kadının çocuğunu okşayarak: "Yavrum bal sana zararlıdır, bundan böyle yemeyeceksin" der. Kadın bu davranışa şaşırarak:
"Bu tek cümleyi söyleyecektin de üç gün niye beklettin, ilk geldiğimde söyleseydin ya!" deyince, imam şu hikmetli ve tatminkâr açıklamayı yapar: "Doğru söyledin, ancak aynı cümleyi üç gün önce söyleseydim çocuğa tesir etmezdi, çünkü o gün ben de bal yemiştim, ağzımda tadı, nefesimde kokusu varken "bal yeme" diyemezdim. Şimdi ise o balın bende eseri kalmadı, bu sebeple sözüm tesir edecektir."

Bu temsil gerçekten hakîmanedir ve fazla söze hâcet bırakmamaktadır.[125]

Hülasa:

Yukarıda anlattıklarımızın ışığı altında şu neticeye varabiliriz: İslâm açısından içki, uyuşturucu, zina, kumar, gibi atbaşı giden içtimâî âfetlerden cemiyetimizi koruyabilmek için öncelikle gençliğin kalbini îmanla, Allah ve âhiret inancıyla doldurmak gerekecektir.
Bu içtimâî afetlerle mücadelede başarılı olmanın ikinci şartı da tedrici bir şekilde içki yasağının konmasıdır. Bu yasak sadece içki tüketimini değil, imalinden taşınmasına, satılmasına, reklamına, dağıtımına, ithal ve ihracatına varıncaya kadar tüketime teşvik edici, tahrik edici, kolaylaştırıcı her bir hususu içine almalıdır. İçki yasağı olmadığı için uyuşturucularla ilgili yasak müessir

olmaktadır. Bunların beraber ele alınması şarttır.[126]

Rusya'da İdeolojinin Birinci Aleti [127]

Aşağıda sunacağımız tercüme, 1969'larda Rusya'dan kaçıp Fransa'ya iltica eden Michel Heller'in, Rusya'da insan yetiştirme düzeni üzerine yazdığı bir kitaptan alınmıştır. Bu yazı, Rusya'nın içkiyi toptan yasaklama vetiresine girdiğine dair haberlerin gazetelerde görülmeye başladığı şu günlerde ibretle, dikkatle okunmalıdır. İçkinin, hem insanları dejenere edip robotlaştırmak, hem de, rejimin sıkıntılarını hafifletmek gibi son derece stratejik maksadlarla kullanıldığı bir cemiyette yasaklanması, yani mühim bir silahın kınına konması, ne derece samimî bir jest olacaktır, şüphe ile karşılansa yeridir. Acaba bunu Slav asıllı halklara uyguladığı gibi müslüman ve Türk asıllı halkara da uygulayacak mıdır? Yasak kısmî de olsa umumî de olsa, bizce Rus rejimi için fevkalade mühim bir hadisedir. Bu, büyük kitlelerin uyanmasına, olup bitenleri anlayacak, kendi kendini, vicdanının sesini dinleyebilecek fırsatı bulmasına vesile olacaktır. Yalana, zulme ve insanların beşerî şahsiyetlerinden uzaklaştırılmalarına dayanan bir rejime bu tatbikat çok şeyler getirecektir, hatta mukadder sonunu bile:
Sovyet Sosyologları, "zamanımızda ailenin en korkunç düşmanı olarak alkolü" görürler. Sovyet Rusya'da bu mesele üzerinde kimsenin şüphesi yoktur. Komünist terbiyenin problemlerini dile getirmek maksadıyla toplanan bir kofneransta, "komünist terbiye"nin şu mühim vak'asının tebarüz ettirilmesi zarurî görülmüştür:
S.S.C Birliği'nde, bir aile, on rublede birini alkollü içkilere harcamaktadır. Köylerde ise ailevi gelirin yüzde otuz kadarını alkol yutmaktadır. Her yıl, nüfusun ergin kesiminin % 12-15 kadarı herhangi bir vakitte alkolden zehirlenerek bir sağlık merkezine uğramaktadır. Bu rakamların resmi rakamlar olduğunu belirtmek gereksiz. Devlet İstatistik Enstitüsü dışında yapılan araştırmalar, durumun daha da feci olduğunu göstermektedir.[128]

Alkol Niye Yaygın?

Sovyet sosyologları "Alkolizmin sebebinin henüz tam olarak aydınlanmadığını" söylerler. Her hâl u kârda sebepler birçoktur. Fakat merakengiz bir hadise dikkat çekmektedir: S.S.C Birliği'nde köy ve şehirlerde rastlanan mevcut aşırı yokluk

ve kıtlık şartlarında, hatta mağazalarda hiçbir madenin bulunmadığı hallerde bile, daima alkollü içkiler bulunur. Planı tamamlama zarureti, diğer gıda maddelerinin bulunmadığı zamanlarda, daima mevcut olan alkolden imkan nisbetinde çok satmayı gerektirmektedir. Bir samizdat (gizlice çıkarılıp dağıtılan broşürler) yazarının ifadesiyle, alkol bu memleketin bir numaralı ticaret malıdır. 1979'da alkol ticareti 19 milyar ruble gelir sağlamıştır. Bir başka ifadeyle, sağlık ve sosyal sigorta için ayrılandan daha fazla.
Rusya'da kadın dergisinin yazı heyetinden olan Sovyet feministi Tatiana Manonova'nın -ki iki meslektaşı ile birlikte Sovyetler Birliği'nden hudud dışı edilmiştir- açıklamasına göre, Sovyet erkekleri, sistem içinde maruz kaldıkları hayat tarzına tahammül edebilmek için içmektedirler. Tatiana ilaveten kadınların çok daha feci hayat şartlarına maruz kalmalarına rağmen daha az içtiklerini söyler.[129]

Alkolperestlik:

Votka olmadığı takdirde, memlekette hasıl olacak gerginlikle kıyaslanınca, Sovyet idarecilerinin alkolizmi ehven-i şer telakki ettiklerini söylemek mecburiyeti ortaya çıkar. Sovyetler Birliği'nde alkolizm, en mühim prestişlerden biri, gruba mensubiyetin bir alameti haline gelmiştir. 1980'de bir gazeteci ile yaptığı bir mülakat sırasında sağlık bakanı şu beyanatta bulunur: "Alkoliklerin sayısında artma olduğunu istatistiklerin göstermesi bizi sevindirir." Bakan "sevinç"ini, "hastaların daha da artmış olmasının anlaşılması" ile te'yid eder.
Şurası da açık ki, sağlık bakanı, devlet sırrı olduğu için, hiçbir istatistikî rakam vermez. Fakat bir Amerikalı ilim adamının yaptığı hesaplamalar, 1976 yılında Sovyetler Birliği'nde alkolizmden ölenlerin sayısı sayıca Amerika'da ölenlerden bin misli fazla olduğunu ortaya koymuştur. Bunların çoğu da nüfusun çalışan kısmındandır. 1982'de Literaturnaya Gazete, Perm şehrindeki okullarda, ilk üç sınıf öğrencileri üzerinde (7-9 yaş arası) yapılan bir araştırma sonuçlarını neşretti. Bunların % 31.2'si yani her üç öğrencinin biri alkollü içki kullanmaktadır. Anket, ayrıca belirtir ki, çocukları alkole ebeveynleri teşvik etmektedir. Sovyet kollektif hayatına intibak ettirici diğer vasıtalardan bir vasıta olarak."[130]

---

[1] Şu ayetlere bakılabilir: Saffat 46, Vakı'a 18; Tûr 19-23; İnsân 5, 6, 17; Nebe 34; Mutaffifîn 28, Hâkka 24; Mürselât 41, 43; Muhammed 15; Hicr 45; Duhân 52; Zâriyât 15 vs.

[2] Buhârî, Eşribe: 16, Hacc: 76; Müslim, Eşribe: 120, (2027); Tirmizî, Eşribe: 12, (1883); Nesâî, Hacc: 165, (5, 237).

[3] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/105.

[4] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/104.

[5] Tirmizî, Eşribe: 11, (1881); İbnu Mâce, Et'ime: 25, (3301); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/104.

[6] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/105.

[7] Muvatta, Sıfâtu'n-Nebî: 13, (2, 925); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/105.

[8] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/105-106.

[9] Müslim, Eşribe: 113. (2024); Tirmizî, Eşribe: 11, (1880); Ebû Dâvud, Eşribe: 13,)3717; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/106.

[10] Müslim, Eşribe: 116, (2026); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/106.

[11] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/106.

[12] Tirmizî, Eşribe: 18, (1893); İbnu Mâce, Eşribe: 21, (3423).

[13] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları :8/107.

[14] Ebû Dâvud, Eşribe: 15, (3721); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/107.

[15] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/107-108.

[16] Buhârî, Eşribe 23, Müslim, Eşribe 111, (2023); Ebû Dâvud, Eşribe 15, (3720); Tirmizî, Eşribe 17, (1891); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/108.

[17] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/108.

[18] Tirmizî, Eşribe: 13, (1886); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları :8/109.

[19] Buhârî, Eşribe: 26; Müslim, Eşribe: 121, (2028); Tirmizî, Eşribe: 13, (1885); Ebû Dâvud, Eşribe: 19, (3727); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/109.

[20] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/109-110.

[21] Buhârî, Eşribe 25, Vudû 18, 19; Müslim, Tahâret 64, (267); Eşribe 121, (267); Tirmizî, Eşribe 16, (1890); Nesâî, Tahâret 42, (1, 43, 44); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/110.

[22] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/110.

[23] Muvatta, Sıfatu'n-Nebî: 12, (2, 925); Tirmizî, Eşribe: 15, (1888); Ebû Dâvud, Eşribe: 16, (3722); İbnu Mâce, Eşribe: 23, (3427); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/111.

[24] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/111-112.

[25] Buhârî, Hibe: 4, Eşribe: 14, 18; Müslim, Eşribe: 124, (2029); Muvatta, Sıfatu'n-Nebi: 17, (2, 926); Tirmizî, Eşribe: 19, (1894); Ebû Dâvud, Eşribe: 19, (3726); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/113.

[26] Buhârî, Eşribe: 19; Müslim, Eşribe: 127, (2030).

[27] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/113-114.

[28] Ebû Dâvud, Eşribe: 19, (3725); Tirmizî, Eşribe: 20, (1859).

[29] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/114.

[30] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/114.

[31] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/114-115.

[32] Buhârî, Eşribe: 22, Bed'ü'l-Halk: 11, 14, İsti'zân: 49, 50; Müslim, Eşribe: 96-99, (2012-2014); Ebû Dâvud, Eşribe: 22, (3731-3734).

[33] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/116.

[34] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/116-117.

[35] Hadisin kaynağı önceki hadisin bâblarıdır. Rivayet Ebû Dâvud'da da gelmiştir (Eşribe 22, (3734); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/117.

[36] Ebû Dâvud, Eşribe: 22, (3735); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/118.

[37] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/118-119.

[38] Buhârî, Eşribe: 14, 20; Ebû Dâvud, Eşribe: 18, (3724); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/120.

[39] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/120-121.

[40] Nesâî, Eşribe: 58, (8, 335); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/121.

[41] Hamr'ın mahiyeti, Resûlullah'ın bunu yasaklamakla takib ettiği vetire ve vaz'ettiği müessir mücadele metodu üzerine uzunca bir tahlile bahsin sonunda ayrıca yer vereceğimiz için, hadisleri açıklarken bazı meselelerin îzahını kısa tutacağız, binaenaleyh sondaki tahlil görülmelidir. İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/123.

[42] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/124.

[43] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/124.

[44] Bu üç rivâyetin de kaynağı: Buhârî, Eşribe: 4, Vudû: 71; Müslim, Eşribe: 67-68, (2001); Muvatta, Eşribe: 9, (2, 845); Ebû Dâvud, Eşribe: 5, (3682, 3687); Tirmizî, Eşribe: 2, 3, (1864, 1867); Nesâî, Eşribe: 23, (8, (298); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/124.

[45] Müncid'de bir rıtl'ın 2564 grama tekabül ettiği yani yuvarlak hesap 2,5 litreye denk olduğu belirtilir.

[46] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/124-127.

[47] Buhârî, Megazî: 60, Cihâd: 164, Edeb: 80, Ahkâm: 22, Müslim, Cihâd: 7, (1733), Eşribe: 70; Ebû Dâvud, Eşribe: 5, (3684); Nesâî, Eşribe: 23, 24, (8, 298, 299); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/127.

[48] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/127-129.

[49] Nesâî, Eşribe: 24, (8, 300), 48, (8, 324); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/130.

[50] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/130.

[51] Ebû Dâvud, Eşribe: 5, (3685); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/130.

[52] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/130-131.

[53] Buhârî, Eşribe: 1; Müslim, Eşribe: 73, (2003); Muvatta, Eşribe: 11, (2, 846); Ebû Dâvud, Eşribe: 5, (3679); Tirmizî, Eşribe: 1, (1862); Nesâî, Eşribe: 22, 46, (8, 296, 297, 318); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/132.

[54] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/132-134.

[55] Buhârî, Eşribe: 2, 5; Tefsîr, Mâide: 10; Müslim, Tefsir: 32, (3032); Nesâî, Eşribe: 20, (8, 295); Ebû Dâvud, Eşribe: 1, (3669); Tirmizî, Eşribe: 8, (1873); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/134.

[56] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/134.

[57] Müslim, Eşribe: 72, (2002); Nesâî, Eşribe: 49, (8, 327); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/135.

[58] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/135.

[59] Tirmizî, Büyû 59, (1295); İbnu Mâce, Eşribe 6, (3381); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/135.

[60] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/135-136.

[61] Nesâî, Eşribe 42, (8, 314); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları 8/136.

[62] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/136.

[63] Nesâî, Eşribe: 48, (8, 320, 321); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/137.

[64] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/137.

[65] Ebû Dâvud, Eşribe 4, (3676); Tirmizî, Eşribe 8, (1873); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/137.

[66] Müslim, Eşribe: 13, (1985); Tirmizî, Eşribe: 8, (1876); Ebû Dâvud, Eşribe: 4, (3678); Nesâî, Eşribe: 19, (8, 294); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/137.

[67] Buhârî, Eşribe: 2, Teysîr, Mâide: 10; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/138.

[68] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/138.

[69] Müslim, Musâkât: 67, (1578); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/138.

[70] İbnu Hacerin belirttiği üzere, bu şiir Abdullah İbnu's Sâib İbni Ebî's-Sâib'e aittir. Şiirdeki bazı kelimelerin imla ve harekelerinin rivayetlerdeki farklılıklarına dikkat çekilmiştir. Şiire Teysîr'in kaydettiği bütünlük ve şekle de bunlarda rastlanmaz. Teferruat mevzumuzu ilgilendirmez, orta bir mânâ verdik.

[71] Buhârî, Hums: 1, Büyû: 28, Şirb: 13, Meğâzî: 11, Libâs: 7; Müslim, Eşribe: 2, (1979); Ebû Dâvud, Harac: 20, (2986). (Bu kaynakların hiçbirinde şiir tam olarak mevcut değildir, birinci beytin sadece yarısı mevcuttur.); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/140-141.

[72] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/141-143.

[73] Nesâî, Eşribe: 48, (8, 322-323); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/144.

[74] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/144.

[75] Ebû Dâvud, Eşribe 12, (3716); Nesâî, Eşribe 25, (8, 301); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/145.

[76] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/145.

[77] Nesâî, Eşribe: 82, (8, 323, 324). İmam Nesâî, hadisi tahric ettikten sonra: "Bu hadis meşhur değildir (fukahaca pek bilinmiyor), biz bununla ihticâc (edip amel) etmeyiz" demiştir. İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/145-146.

[78] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/146.

[79] Ebû Dâvud, Eşribe: 10, (3711, 3712); Tirmizî, Eşribe: 7, (1872); Nesâî, Eşribe: 48, (8, 320); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/146.

[80] Müslim, Eşribe: 79, (2004); Ebû Dâvud, Eşribe: 10, (3713); Nesâî, Eşribe: 56, (8, 333); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/147.

[81] Buhârî, Eşribe 11, Müslim, Eşribe 16, (1286); Ebû Dâvud, Eşribe 8, (3703); Tirmizî, Eşribe 9, (1877); Nesâî, Eşribe 8, (8, 290); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/147.

[82] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/147-148.

[83] Müslim, Eşribe: 25, (1988); Muvatta, Eşribe: 7, (2, 844); Ebû Dâvud, Eşribe: 8, (3704); Nesâî, Eşribe: 6, (8, 289); Buhârî, Eşribe: 11; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/148.

[84] Müslim, Eşribe 8, (1981); Nesâî, Eşribe 13, (8, 291, 292); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/148.

[85] Ebû Dâvud, Eşribe: 9, (3709); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/148-149.

[86] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/149.

[87] Ebû Dâvud, Eşribe: 8, (3707); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/149.

[88] Ebû Dâvud, Eşribe 8, (3708); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/149.

[89] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/149.

[90] Nesâî, Eşribe: 53, (8, 328-330); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/150.

[91] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/150-151.

[92] Nesâî, Eşribe: 53, (8, 329); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/151.

[93] Nesâî, Eşribe: 54, (8, 331); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/151.

[94] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/152.

[95] Müslim, Eşribe: 48, (1997); Muvatta, Eşribe: 5, (2, 843); Ebû Dâvud, Eşribe: 7, (3690, 3691); Tirmizî, Eşribe: 4, (1868, 1869); Nesâî, Eşribe: 28, 33, 36, (8, 303, 306, 308); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/153.

[96] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/153.

[97] Müslim, Eşribe: 57, (1997); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/153.

[98] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/153-154.

[99] Müslim, Eşribe: 64, 65, 66; Ebû Dâvud, Eşribe: 7, (3698); Tirmizî, Eşribe: 6, (1870); Nesâî, Eşribe: 40, 48; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:8/154.

[100] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:8/154.

[101] Müslim, Eşribe:11, (1983); Tirmizî, Büyû: 59, (1294); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:8/155.

[102] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:8/155.

[103] Nesâî, Eşribe: 41, (8, 312); Buhârî, Eşribe: 1; Müslim, İman: 272, (168); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:8/155-156.

[104] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/156.

[105] Tirmizî, Eşribe 21, (1897); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/156.

[106] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/156-157.

[107] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/157.

[108] 1983 yılında Erzurum'da (Üniversite'de) hazırlanmış bir konferanstır.

[109] Hrıstiyan ve yahudilerin müşterek din kitaplarını teşkil eden Kitab-ı Mukaddes'in bir âyetinde şöyle denir: "(Ezelî ve ebedî olan) Rab, Harun ile konuştu ve o'na: "... sen ve seninle beraber oğulların ne şarap ve nede sarhoş edici içki içmeyeceksiniz...." (Levililer, X (8-9). [Keza Tevrat'ın Hakimler kitabında (XIII/4-14) daha teferruatlı bir âyet mevcuttur.]

[110] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/157-158.

[111] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/158-159.

[112] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/159-161.

[113] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/161.

[114] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/162.

[115] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/162-163.

[116] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/163-164.

[117] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/164.

[118] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/164-165.

[119] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/165-166.

[120] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/166-167.

[121] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/167-168.

[122] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/168-170.

[123] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/170.

[124] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/170-171.

[125] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/171-172.

[126] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/172.

[127] Bu yazı da Sur'da önceki ile birlikte neşredildi.

[128] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/172-173.

[129] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/173.

[130] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/173.

İDDET VE İSTİBRA BÖLÜMÜ

(Beş fasıldır)

*

BİRİNCİ FASIL

MUTALLAKA VE MUHTELEA'NIN İDDETLERİ

*

İKİNCİ FASIL

VEFAT İDDETİ

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

İSTİBRA

*

DÖRDÜNCÜ FASIL

SÜKNA VE NAFAKA

*

BEŞİNCİ FASIL

İHDÂD (MATEM)

UMUMÎ AÇIKLAMA

İddet, boşanma veya ölümden sonra geri kalan nikah âsârının ortadan kalkması için şer'an belirlenen muayyen bir müddete denir. Bu müddet dolmadan, erkek veya kadın bir başkasıyla ve bazı hallerde birbirleriyle tekrar evlenemezler.
Şu halde iddet hem erkek için, hem de kadın için gerekli olabilir. Fakat kadınlarda cereyanı asıldır. Bu sebeple yapılan açıklamalar esas itibariyle kadınlarla ilgilidir.
İddeti gerektiren husus, öncelikle neseb karışmasını önlemektir. Bu maksadla kadın-erkek beraberliğini ifade eden durumlardan sonraki ayrılmalar iddet gerektirir. Sözgelimi duhûl veya halvet veya ölüm ile kuvvet bulan sahih nikah iddeti gerektirdiği gibi şibh-i nikah veya şübhe-i nikah ile mukarenet de iddet gerektirir.[1]

İDDETİN ÇEŞİTLERİ

Üç çeşit iddet vardır: Hayız, şühur ve haml-i vaz' denen doğumdur. Bazan talak ile vefat iddetlerinin hangisi daha uzunsa ona uyulur.

* Hayız ile iddet: Sahih bir nikahla evlenmiş bulunan bir kadın takarrübden veya sahih yahut fâsid halvetten sonra kocasından ric'iyyen veya bâinen talak ile veya kadın-erkek arasında denkliğin bulunmayışı gibi bir sebeple fesh ve tefrik ile ayrılan henüz âyise olmamış[2] ve hayızdan kesilmemiş bulunan hür kadınların iddet müddeti tam üç hayızdır. Cariye olan zevcelerin iddet müddeti tam iki hayızdır. Talak veya fesh veya mütâreke hayız sırasında vukû bulmuşsa, bu sayılmaz. Bundan sonra gelecek üç hayız -veya cariye için- iki hayız müddeti beklemek gerekir.
Teferruat için fıkıh kitaplarına bakılmalıdır.

* Şühur (aylar) ile iddet: Sahih bir nikâhla evlenen bir kadın takarrüb veya halvetten sonra kocasından talâk ile veya fesh ile ayrılan veya ayrılmazdan önce iyâs çağına girmiş bulunan bir kadının iddet müddeti, ayrıldığı tarihten itibaren üç aydır. Cariyelerin iddeti birbuçuk aydır.
Sahih nikahla evlenmiş olan fakat gebe olmayan kadınların kocaları vefat ederse, iddetleri dört ay on gündür. Bunların hayız görüp görmemeleri, aralarında takarrüb ve halvet vuku bulup bulmaması birdir, bu hükme tesir etmez.
Bu müddet, cariye olan zevceler hakkında iki ay beş gündür.

* Vaz-ı haml ile olan iddet: Sahih nikahla evlenen kadın, gebe iken kocası vefat eder veya kocasından talak veya feshle ayrılan bir kadının iddeti, hamlini yani

karnındaki yükünü vaz etmekle nihayet bulur. Vaz-ı haml, doğum veya düşük gibi bir hadise ile karnındakini atmasıdır. Şu halde bu hadise, ölüm veya boşanma vak'asından hemen sonra vukûa gelse iddet derhal sona erer. Çünkü bununla rahmin önceki kocadan temizliğine yakîn hâsıl olur. İddetten de zaten maksad budur.

Kadın birden fazla çocuğa yüklü ise, son çocuğun da doğmasıyla iddet sona erer.

Düşük halinde, tamamen veya kısmen hilkat belli ise vaz-ı hamle hükmolunur, değilse onunla iddet sona ermez.

Dolayısiyle kadın, boşanmış olup hayız görmekte ise hayız ile, hayızdan kesilmiş veya iyâs devresine girmiş ise ay ile; kocası ölmüş ise şühur ve eyyam ile (dört ay on gün) iddet bekler. [3]

BİRİNCİ FASIL

MUTALLAKA VE MUHTELEA'NIN İDDETLERİ

-4187 -1- عن أسماء بنت يزيد بن السكن ا٘نصارية رَضِيَ اللّهُ عَنْها:]أنَّـهَا طُلِّقَتْ عَلى عَهْدِ رسولِ اللّهِ #، وَلَمْ يَكُنْ لِلْمُطَلَّقَةِ عِدَّةٌ. فَأنْزَلَ اللّهُ تَعالى حِينَ طُلِّقَتْ أسْمَاءُ بِالْعِدِّةِ لِلطَّقِ. فَكَانَتْ أوَّلَ مَنْ نَزَلَ فِيهَا الْعِدَّةُ لِلْمُطَلَّقَاتِ[. أخرجه أبو داود .

1. (4187)- Esmâ Bintu Yezîd İbni's-Seken el-Ensâriyye (radıyallahu anhâ)'nın anlattığına göre, "Esmâ, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında kocasından boşanmıştır. Ve o sıralarda boşanan kadın için henüz iddet bekleme hükmü yoktu. İşte bu sebeple, Esmâ boşanınca, Allah Teâlâ Hazretleri, boşanan için iddet bekleme emrini indirdi." [Ebu Dâvud, Talâk 36, (2281).][4]

AÇIKLAMA:

Rivayet, talakla ilgili ilk vahyin Esmâ Bintu Yezîd hakkında indiğini ifade etmektedir. Burada zikri geçen âyet şudur: "Boşanan kadınlar, kendi kendilerine üç aybaşı hali beklerler, eğer Allah'a ahiret gününe inanmışlarsa, rahimlerinde Allah'ın yarattığını gizlemeleri kendilerine helal değildir" (Bakara 228).][5]

-4188 -2- وعن ابن عباس رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]قَالَ اللّهُ تَعالى: وَالْمُطَلِّقَاتُ يَتَرَبَّصْنَ بِأنْفُسِهِنَّ ثَلثَةَ قُرُوءٍ؛ وَقَالَ اللّهُ تَعالى: وَالَّئِي يَئِسْنَ مِنَ الْمَحِيضِ مِنْ نِسآئِكُمْ إنِ ارْتَبْتُمْ فَعِدَّتُهُنَّ ثَلثَةُ أشْهُرٍ... فَنَسَخَ مِنْ ذلِكَ وَقَالَ: وَإنْ طَلَّقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ أنْ تَمَسُّوهُنَّ فَمَالَكُمْ عَلَيْهِنَّ مِنْ عِدَّةٍ تَعْتَدُّونَـهَا[. أخرجه أبو داود والنسائي .

»التربَّصُ« المكث وانتظار.و»القُروءُ« جمع قرء بفتح القاف، وهو الطهر عند الشافعي، والحيض عند أبي حنيفة رحمهما اللّه تعالى .

2. (4188)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Allah Teâlâ Hazretleri: "Boşanan kadınlar kendi kendilerine üç aybaşı hali beklerler" (Bakara 228) buyuruyor. Yine Allah Teâlâ hazretleri: "Kadınlarınız arasında ay hali görmekten kesilenler ile ay hali görmemiş olanların iddetleri hususunda şüpheye düşerseniz, bilin ki, onların iddet beklemesi üç aydır..." (Talak 4). (Önceki âyet) bu ikinci ile neshedilmiş oldu. Keza Allah Teâlâ hazretleri (birinci âyetten bazı hükümleri neshederek) buyurmuştur ki: "Mü'min kadınlarla nikahlanıp, onları, temasta bulunmadan boşadığınızda, artık onlar için size iddet saymaya lüzum yoktur. Kendilerine bağışta bulunarak onları güzellikle serbest bırakın" (Ahzâb 49). [Ebu Dâvud, Talâk 10, (2195), 37, (2282); Nesâî, Talâk 54, (6, 187), 74, (6, 212).][6]

AÇIKLAMA:

İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ), Nesâî'nin bir rivayetinde nesh hadisesini açıklarken, örnek olarak, talakta vâki olan neshi gösterme zımnında, yukarıdaki beyanatta bulunmuştur.
Hadiste söylenmek istenen, Sindî'nin açıklamasına göre şudur:
a) Önce Bakara suresindeki 228 numaralı âyet nâzil olmuş, bu âyetle boşanan kadınların iddetleri üç aybaşı hali müddeti olarak takrir etmiştir. Arkadan nâzil olan Talak suresinin 4. âyeti ile boşanma ile ilgili bazı surelerde nesih vâki olmuştur, yani âyise olan kadının iddeti ile henüz ay hali girmeyenlerin iddetleri, "üç aybaşı hali" yerine, "üç ay" olarak tadil edilmiştir. Keza İbnu Abbâs üçüncü bir âyetle yani, Ahzâb suresinin 49. âyeti ile gelen neshe dikkat çekmiştir. Temasta bulunmadan boşanmış olan kadınlara iddet gerekmeyeceği beyan edilmiştir.
İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ), Bakara suresindeki "boşanan kadınlar" şeklinde mutlak ifadenin, müteakip âyetlerle çeşitli boşanma şekillerine ve her bir şekille ilgili farklı iddet hallerine yer verildiğine dikkat çekiyor ve müteâkip âyetlerde gelen tavzihatı, önceki âyetle ilgili "nesih" olarak değerlendiriyor. [7]

4189 -3- وعنه رَضِيَ اللهُ عَنْه في قوله تعالى:]وَالْمُطَلَّقَاتُ يَتَرَبَّصْنَ بِأنْفُسِهِنَّ ثَلَثَةَ قُرُوءٍ وَ يَحِلُّ لَهُنَّ أنْ يَكْتُمْنَ مَا خَلَقَ اللهُ فِى أرْحَامِهِنَّ إنْ كُنَّ يُؤْمِنَّ بِاللّهِ وَالْيَوْمِ اŒخِرِ، إلى قوله: إنْ أرَادُوا إصْحاً؛ وذلِكَ أنَّ الرَّجُلَ كَانَ

إذَا طَلَقَ امْرَأَتَهُ فَهُوَ أَحَقّ بِهَا يُرَاجِعُهَا، وإنْ طَلَّقَهَا ثَثاَ فَنَسَخَ ذٰلِكَ فقَالَ: الطَقُ مَرَّتَانِ فَإمْسَاكٌ بِمَعْرُوفٍ أوْ تَسْرِيحٌ بِإحْسَانٍ[. أخرجه النسائي .

3. (4189)- Yine İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ), "Boşanan kadınlar kendi kendilerine üç aybaşı hali beklerler, eğer Allah'a ve âhiret gününe inanmışlarsa, rahimlerinde Allah'ın yarattığını gizlemeleri kendilerine helâl değildir, kocaları bu arada barışmak isterlerse, karılarını geri almakta daha çok hak sahibidirler" (Bakara 223) âyeti için der ki: "Bu âyete göre, erkek hanımını üç kere de boşasa ona dönmeye hakkı vardı. Bu hüküm şu âyetle neshedildi. "Boşanma iki defadır. (Ondan sonrası) ya iyilikle tutmak, ya güzellikle salmaktır" (Bakara 229). [Nesâî, Talâk 74, (6, 212).][8]

-4190 -4- وعن سليمان بن يسار:]أنَّ ا'حْوَصَ هَلَكَ بِالشَّام حِينَ دَخَلَتِ امْرَأتُهُ فِي الدَّم مِنَ الْحَيْضَةِ الثَّالِثَةِ، وَقَدْكَانَ طَلَّقَهَا. فَكَتَبَ مُعَاوِيَةُ بن ابي سُفْيَانَ إلى زَيْدِ بن ثَابتٍ يَسْألُهُ عَنْ ذلِكَ فَكَتَبَ إلَيْهِ زَيْدٌ: إنَّهَا إذَا دَخَلَتْ في الدَّم مِنَ الْحَيْضَةِ الثَّالِثَةِ فَقَدْ بَرِئَتْ مِنْهُ وَبَرِئَ مِنْهَا، وَيَرِثُهُ وَ يَرِثُهَا[. أخرجه مالكَ .

4. (4190)- Süleyman İbnu Yesâr rahimehullah anlatıyor: "el-Ahvas, hanımını boşamıştı. Hanımı üçüncü hayızın kanama müddetinde iken Şam'da öldü. Hz. Muâviye (radıyallahu anh), Zeyd İbnu Sâbit (radıyallahu anh)'a yazarak bunun hükmünü sordu. Zeyd cevaben şöyle yazdı: "Eğer kadın, üçüncü hayz'ın kanama devresine girmiş idiyse, kocadan tamamen ayrılmış, koca da ondan ayrılmıştır. Ne kadın, kocaya, ne de koca, kadına vâris olamaz." [Muvatta, Talâk 56, (2, 577).] [9]

AÇIKLAMA:

1- Ahvas İbnu Abd İbni Ümeyye, Hz. Muâviye'nin Bahreyn'deki âmili idi, bazı rivayetlere göre sahâbî olmalıdır.

2- Bu rivayet, Kur'anda geçen kuru kelimesi ile tuhûr anlaşıldığının bir delili

olmaktadır. Daha önce de temas edildiği üzere, bu Kur'ânî tabir ezdâd'dandır, hem temizlik, hemde kanama devresi ma'nâlarına gelmektedir. Ülemânın bir kısmı "temizlik" bir kısmı da "hayız" hali olarak anlamıştır. Şâfiî ve Ehl-i Hicaz, "tuhur = temizlik" kabul edenlerdendir. Ebu Hanîfe ve Ehl-i Irâk ise "hayız" kabul edenlerdendir. Kelimenin zıt ma'nâda kullanılış sebebini İbnu'l-Esir, kar' kelimesinin asıl itibariyle malum vakit ma'nâsına gelmesiyle izah eder.[10]

-4191 -5- وعن الربيع بنت معوذٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْها:]أَنَّهَا اخْتَلَعَتْ عَلى عَهْدِ رسولِ اللّهِ # فَأَمَرَهَا النبيُّ # أوْ أُمِرَتْ أَنْ تَعْتَدَّ بِحَيْضَةٍ[. أخرجه الترمذي والنِّسائي.»اختِعُ في ألفاظِ الفِقْهِ« وهو أن يطلقها على عوض، وفائدته إبطال الرجعة إ بِنِكَاحٍ جديد .

5. (4191)- Rebî Bintu Muavvız (radıyallahu anhâ)'nın anlattığına göre, "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında, kocasından muhâla'a yoluyla ayrılmıştır. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) da ona bir hayız müddetince iddet beklemesini emretmiştir (veya kadına... emredilmiştir)." [Tirmizî, Talâk 10, (1185); Nesâî, Talâk 53, (5, 186).][11]

AÇIKLAMA:

1- Muhâla'a veya hul' elbise, ayakkabı gibi eşyayı bedenden soyup çıkarma ma'nâsına gelen hall' kelimesinden alınmadır. Âyette kadının erkek için, erkeğindekadın için bir elbise olduğu ifade edilmesine (Bakara 187) mebni, boşanmaya da hul' veya muhâla'a denmiştir. Bu suretle boşanan kadına da muhteli'a denir. Ancak bu boşanma, kadının erkeğe bir karşılık ödeyerek elde ettiği boşanmadır. Bu, bazan mehirden vazgeçmekle gerçekleşir. Bazan da ilave bir şeyler ödeyerek. İslâm, esas itibariyle boşama yetkisini erkeğe tanımıştır, ama kadınında boşanma hakkını tamamen ortadan kaldırmamıştır. Nikahın gerçekleşmesinde, kadının razı olacağı bir meblağda mehir ödeme işini erkek yaptığı için, nikah akdinin bozulması, erkek tarafını maddi zarara uğratır. Şu halde kadının boşanma isteği karşısında erkeğin bu zararı telafi edilmelidir. İslam muhala'a yoluyla boşanmayı tecviz ederek bu zararı kaldırmıştır. Kadının ödeyeceği ivazın miktarı karşılıklı mutabakata bırakılmıştır.

2- "Muhâla'a yoluyla boşanan kadının iddeti bir hayız müddetidir" diyenler bu hadisle istidlal etmiştir. Hattâbî, muhala'aya iddet olarak bir hayız müddetinin belirlenmesini delil kılarak, bunun bir boşanma değil, nikah akdinin feshi olduğunu söyler. "Çünkü der, Cenâb-ı Hakk boşananların üç kuru' müddeti beklemelerini (Bakara 228) emretmektedir, muhala'a boşanma olsaydı bunun için tek kuru' ile yetinilmezdi."
Tirmizî, hadisin sonunda şu bilgiyi verir: "Resulullah'ın ashabından ve diğerlerinden ilim ehlinin çoğuna göre muhtelia'nın iddeti, mutallaka'nın iddeti gibidir. Süfyan-ı Sevrî, Kûfe ülemâsı, Ahmed İbnu Hanbel, İshak bu görüştedir. Ashab ve diğerlerinden bazıları da muhteli'a'nın iddeti bir hayız müddetidir" demiştir. İshak bu görüş için: "Bunu benimseyen çıksa, bu sağlam bir görüştür" demiştir." [12]

İKİNCİ FASIL

VEFAT İDDETİ

-4192 -1- عن أم سلمة رَضِيَ اللّهُ عَنْها:]أنَّ امْرَأةً مِنْ أسْلَمَ يُقَالُ لَهَا سُبَيْعَةُ تُوفِّي عَنْهَا زَوْجُهَا وَهِيَ حُبْلى فَخَطَبَهَا أبُو السَّنَابِلِ بْنِ بَعْكِكٍ مِنْ بَنِي عَبْدِ الدَّارِ. فَأبَتْ أنْ تَنْكِحَهُ، فقَالَ: واللّهِ مَا يَصْلِحُ أنْ تَنْكِحي حَتّى تَعْتَدِّي آخِرَ ا'جْلَيْنِ. فَمَكَث قَريباً مِنْ عَشْرِ لَيَالٍ ثُمَّ نُفِسَتْ ثُمَّ جَاءَتِ النّبيّ # فقَالَ: انْكِحِي[. أخرجه الستة إ أبا داود، وهذا لفظ البخاري .

1. (4192)- Ümmü Seleme (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Benî Eslem'den Sübey'a adında bir kadın hamile iken kocası ölmüştü. Benî Abdi'ddâr'dan Ebu's-Senâbil İbn Ba'kik, kadınla evlenmek istedi. Kadın onunla evlenmekten imtina etti. Adam: "Vallahi, iki müddetin sonuncusuna kadar iddet beklemedikçe evlenmen caiz değil!" dedi. Kadın yirmi gün kadar bekledi, derken nifas oldu. Sonra da Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelerek durumu arzetti. Aleyhissalâtu vesselâm: "Evlen!" buyurdu." [Buhârî, Talâk 39, Tefsir, Talak 2; Müslim, Talâk 57, (1485); Muvatta, Talak 83, (2, 589, 590); Tirmizî, Talâk 17, (1193); Nesâî, Talak 56, (6, 190, 191).][13]

-4193 -2- ولفظ مسلم]أنَّ أُمَّ سَلَمَةَ قَالَتْ: إنَّ سُبَيْعَةَ نُفِسَتْ بَعْدَ وَفَاةِ زَوْجِهَا بِلَيَالٍ وَأنَّهَا ذَكَرْتَ ذلِكَ لِرَسُولِ اللّهِ # فَأمَرَهَا أنْ تَتَزَوَّجَ[.

2. (4193)- Müslim'deki rivayet şöyledir: "Ümmü Seleme (radıyallahu anhâ) dedi ki: "Sübey'a, kocasının vefatından birkaç gece sonra nifas oldu. Kadın, durumunu Resulullah'a zikretti, Aleyhissalâtu vesselâm evlenmesini söyledi." [Müslim, Talâk 57, (1485).] [14]

AÇIKLAMA:

1- Sadedinde olduğumuz rivayette bazı teferruata yer verilmemiş. Başka

rivayetlerdeki ziyadelere göre, kocası ölen Sübey'a (radıyallahu anhâ)'ya biri genç, diğeri yaşlı iki talip çıkar. Sübey'a gence evet der ve yaşlıyı reddeder. Kadının bu esnada ailesi Medine'de değildir.
Evlenmesi biraz geciktiği takdirde, yakınları gelecek. Yaşlı zatın ümidi bu gecikmede... Ailesi döndükleri takdirde, onlar vasıtasıyla Sübey'a'yı kendisiyle evlenmeye razı edebilecek. Bu sebeple, onun derhal evlenemeyeceğini, "iki müddet"in sonunu beklemesi gerektiğini söyler. Kadın, bunun üzerine Resulullah'a gidip durumunu arzeder. Aleyhissalâtu vesselâm, evlenebileceğini söyler. Hikayede zikredilen yaşlının, hadisin sadedinde olduğumuz vechinde ismi geçen Ebu's-Senâbil olduğu anlaşılmaktadır.

2- Hadiste geçen "iki müddetinin sonuncusunu bekleyeceksin" tabiri şu demektir: "Eğer dört ay on gün geçmeden önce doğurursa bu müddetin dolmasını bekleyecek; sırf doğumla kadın helal olmaz, eğer doğumdan önce dört ay on günlük müddet dolarsa doğuma kadar bekleyecektir."

3- Selefin cumhuru ve fetva veren imamlar, "Hâmile kadın çocuğunu doğurur doğurmaz iddetini tamamlamış olur ve evlenebilir" demekte ittifak ederler.
Sahabe ve diğer selef büyüklerinden bazıları: İki müddetin sonuncusuna kadar iddet bekler demiştir. Bunun ne demek olduğunu açıkladık. Hz. Ali ve İbnu Abbâs'ın bu görüşte oldukları rivayet edilmiştir.
Şârihler, önceki görüşün esahh olduğunu, muhalif görüş sahiplerine, sadedinde olduğumuz rivayetlerin ulaşmamış olabileceğini söylerler.[15]

-4194 -3- وعن أبي سلمة بن عبدالرحمن قال:]بَيْنَا أنَا وَأبُو هُرَيْرَةَ عِنْدَ ابنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهم. جَاءَتْهُ امْرَأةٌ فَقَالَتْ: تُوفِى عَنْهَا زَوْجُهَا وَهِيَ حَامِلٌ فَوَلَّدَتْ ‹دْنَى مِنْ أرْبَعَةِ أشْهُرٍ مِنْ يَوْمِ مَاتَ. فَقَالَ ابنُ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهما: آخِرُ ا‹جَلَيْنِ. فقَالَ أبُو سَلَمَةَ: أخْبَرَنِي رَجُلٌ مِنْ أصْحَابِ رسولِ اللّهِ أنَّهُ # أمَرَ مِثْلَ هذِهِ أنْ تَتَزَوَّجَ. قالَ أبُو هُرَيْرَةَ: وَأنَا أشْهَدُ عَلى ذلِكَ[. أخرجه النسائي.

3. (4194)- Ebu Seleme İbnu Abdurrahman anlatıyor: "Ben ve Ebu Hüreyre, İbnu Abbâs (radıyallahu anhüm)'ın yanında iken, bir kadın gelerek: "Ben hamileyken kocam öldü, çocuk da kocamın ölmesinden dört ay geçmeden doğdu. (İddetim dolmuş sayılır mı)?" diye sordu. İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ): "İddetin, iki

müddetin sonuncusudur" dedi. Ebu Seleme: "Bana Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Ashab'ından bir adam, böyle bir durumda Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın evlenmeyi emrettiğini haber verdi" dedi. Ebu Hüreyre der ki: "Buna ben de şehâdet ederim." [Nesâî, Talâk 56, (6, 194).][16]

-4195 -4- وعن نافع قال:]سُئِلَ ابْنُ عُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما عَنِ الْمَرْأةِ يَتَوَفَّى عَنْهَا زَوْجُهَا وَهِيَ حَامِلٌ. فقَالَ: إذَا وَضَعَتْ فَقَدْ حَلَّتْ. وَقَالَ عمر رَضِيَ اللّهُ عَنْه: لَوْ وَضَعَتْ وَزَوْجُهَا على السَّرِيرِ لَمْ يُدْفَنْ بَعْدُ حَلَّتْ[. أخرجه مالك .

4. (4195)- Nâfi rahimehullah anlatıyor: "Hz. İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'e hamile iken kocası ölen kadından sorulmuştu. "Çocuğu doğurunca helal olur, (evlenebilir)" cevabını verdi. [Orada bulunan bir adam ilave etti]: "Hz. Ömer (radıyallahu anh) de: "Kocası yatakta, henüz defnedilmemiş iken doğum yapsa da kadın (evlenmeye) helaldir" demişti." [Muvatta, Talâk 84, (2, 589).][17]

-4196 -5- وعن عمرو بن العاص رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:] تُلْبِسُوا عَلَيْنَا سُنَّةَ نَبِيِّنَا #. عِدَّةُ الْمُتَوَفِّي عَنْهَا زَوْجُهَا أرْبَعَةُ أشْهُرٍ وَعَشْرٌ، يَعْنِي فِي أمِّ الْوَلَدِ[. أخرجه أبو داود .

5. (4196)- Amr İbnu'l-Âs (radıyallahu anh) dedi ki: "Peygamberimiz (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sünnetini bize çarpıtmayın. Kocası ölen kadının iddeti dört ay on gündür yani ümmü veled hakkında." [Ebu Dâvud, Talâk 48, (2308).][18]

-4197 -6- وعن ابن عمر رَضِيَ اللّهُ عَنْهما:]أنَّهُ كَانَ يَقُولُ: عِدَّةُ أُمِّ الْوَلَدِ إذَا تُوفِّيَ عَنْهَا سَيِّدُهَا حَيْضَةٌ[. أخرجه مالك.

6. (4197)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) diyordu ki: "Efendisi olan ümmü

veledin iddeti bir hayız devresidir." [Muvatta, Talâk 92, (2, 593).][19]

AÇIKLAMA:

Son iki rivayet ümmü veledin, yani efendisinden çocuk doğuran cariyenin iddeti hakkındadır. Görüldüğü üzere, bu mesele ihtilaflıdır:
* Evzaî, İshak İbnu Râhûye, İbnu'l-Müseyyeb, Saîd İbnu Cübeyr, İbnu Sîrîn, Hasan Basrî gibi bir kısım ülemâ Amr İbnu'l-Âs hadisini (4196) esas alarak ümmü veled'in iddetini hür kadınların iddetiyle bir tutarak dört ay on gün kabul etmiştir.
* Süfyan Sevrî, Ashab-ı rey, Atâ, Nehâî, Ali İbnu Ebî Tâlib, İbnu Mes'ud gibi bir kısım selef de "ümmü veled'in iddeti üç hayız müddetidir" demiştir.
* İmam Mâlik, Şâfiî, Ahmed İbnu Hanbel, İbnu Ömer, Urve İbnu Zübeyr, Kasım İbnu Muhammed, Şâbî, Zührî gibi bir kısım selef de "ümmü veled'in iddeti bir hayız müddetidir" demiştir. [20]

ÜÇÜNCÜ FASIL

İSTİBRA

İstibra بَرِءَ (berî olmak)'dan gelir. Burada, kadının rahminin hamile olup olmadığının açıklık kazanması ma'nâsınadır. Bu kelime, küçük abdestten sonra, idrar yolundaki son sızıntıdan halas olma ma'nâsına da kullanılır.[21]

-4198 -1- عن أبي سعيد رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]بَعَثَ رَسُولُ اللّهِ# يَوْمَ حُنَيْنٍ جَيْشاً إلى أوْطَاسٍ فَلَقِيَ عَدُوًّا فَقَاتَلُوهُمْ فَظَهَرُوا عَلَيْهِمْ وَأصَابُوا لَهُمْ سَبَايَا فَكَأنَّ نَاساً مِنْ أصْحَابِ النّبيِّ # تَحَرَّجُوا مِنْ غِشْيَانِهِنَّ مِنْ أجْلِ أزْوَاجِهِنَّ مِنَ الْمُشْرِكِينَ. فَأنْزَلَ اللّهُ عَزَّ وَجَلَّ في ذلِكَ: وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ النِّسَاءِ إَّ مَا مَلَكَتْ أيْمَانُكُمْ: أيْ فَهُنَّ لَكُمْ حَلٌ إذَا انْقَضَتْ عِدَّتُهُنَّ[. أخرجه الخمسة إ البخاري .

1. (4198)- Ebu Saîd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Huneyn seferi sırasında Evtâs'a bir ordu gönderdi. Ordu düşmanla karşılaştı ve çarpıştılar. Müslüman askerler onlara galebe çaldı, bir miktar kadını da esir etti. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)' ın Ashabından bir kısımları, ele geçirilen cariyelere teması, müşrik kocaları sebebiyle sanki günah addettiler. Bunun üzerine azîz ve celîl olan Allah şu âyeti inzal buyurdu. (Meâlen): "Evli kadınlarla evlenmeniz de haram kılındı. Mâliki bulunduğunuz cariyeler müstesna..." (Nisa 24) Yani "bunlar (esir aldıklarınız) iddetlerini doldurunca size helaldir." [Müslim, Radâ' 33, (1456); Tirmizî, Nikâh 36, (1132); Ebu Dâvud, Nikah 45, (2155, 2157) Nesâî, Nikah 59, (6, 110).][22]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, savaşta elde edilen esirlerin, müslüman erkeklere helal olduğunu ifade etmektedir. Esaret, kadınların kocalarıyla olan nikah akidlerini feshetmektedir. Öyleyse, kadının istibrası ile müslüman erkeklere helal olmaktadır. Bu durumdaki kadınların istibrası:

* Hamile ise, doğumla hâsıl olur.

* Hamile değilse, hayız olmakla hâsıl olur.
Hattâbî der ki: "Hadîs şunu beyan etmektedir: "Eğer karıkoca birlikte esir edilecek olsa, aralarında ayrılık hâsıl olur. Sanki birisi tek başına esir edilmiş gibi... İmam Mâlik, Şâfiî, Ebu Sevr bu görüştedirler. Derler ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) esirleri taksim edip şöyle emretti: "Hamileye doğuruncaya kadar, hâmile olmayana da hayız oluncaya kadar temas etmeyin" Bu meyanda onların kocalı olanı olmayanı, kocasıyla beraber esir edileni veya tek başına esir edileni hiç mevzubahis etmedi."
Hattâbî açıklamasına devam eder:

* "Ebu Hanîfe der ki: "Karıkoca beraber esir edilirlerse, onlar eski nikahları üzere devam ederler."

* Evzaî der ki: "Taksimde beraber olanlar eski nikahları üzeredirler. Kadını bir erkek satın almışsa, dilerse kocasıyla birleştirir, dilerse aralarını ayırır ve istibradan sonra kadını kendisi câriye yapar."

* İbnu Abbâs, âyeti: "satın alınan ve kocası olan cariye hakkındadır" diye te'vil etti ve dedi ki: "Onun satışı, talâkıdır. Müşteri kendisine ayırabilir." Ancak bu söz, ülemânın sözüne aykırı düşmektedir. Berîre hadisi bunun hilafına delalet eder."

4201 numaralı hadîste bazı ilave açıklama görülecektir.[23]

4199 -2- وعن العرباض بن سارية رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]نَهى رسولُ اللّهِ # أنْ تُوطَأ السَّبَايَا حَتّى يَضَعْنَ مَا فِى بُطُونِهِنّ[. أخرجه الترمذي .

2. (4199)- İrbâz İbnu Sâriye radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), karınlarındaki yükü vaz' etmedikçe (doğurmadıkça) esîrelere temasta bulunmayı yasakladı." [Tirmizî, Siyer 15, (1564).][24]

4200 -3- وعن رويفع بن ثابت ا'نصاري رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: َيَحِلُّ مْرِىءٍ يُؤْمِنُ بِاللّهِ وَالْيَوْمِ اŒخِرِ أنْ يَسْقِي مَاءَهُ زَرْعَ غَيْرِهِ: يَعْنِى إتْيَانَ الْحَبَالَى، وََ يَحِلُّ مْرِىءٍ يُؤْمِنُ بِاللّهِ وَالْيَوْمِ اŒخِرِ أنْ يَقَعَ عَلى امْرَأةٍ مِنْ سَبْيٍ حَتّى يَسْتَبْرِئَهَا، وََ يَحِلُّ مْرِىءٍ يُؤْمِنُ بِاللّهِ

وَالْيَوْمَ اŒخِرِ أنْ يَبِيعَ مَغْنَماَ حَتّى يُقّسَمَ[. أخرجه أبو داود والترمذي .

3. (4200)- Ruveyfi' İbnu Sâbit el-Ensârî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah'a ve âhiret gününe inanan bir kimseye, suyunu başkasının ekinine dökmesi, yani hâmile (esîre)ye teması helal değildir. Keza Allah'a ve ahirete inanan mü'min kişiye, istibra hâsıl olmazdan önce esîre kadına temas helal olmaz. Keza Allah'a ve âhirete inanan kimseye, taksim edilmezden önce ganimet malından satması helal değildir." [Ebu Dâvud, Nikâh 45, (2158, 2159); Tirmizî, Nikah 35, (1131).][25]

-4201 -4- وعن أبي الدرداء رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]نَظَرَ رسولُ اللّهِ # فِى بَعْضِ أسْفَارِهِ إلى امْرَأةٍ مَجِحٍّ بِبَابِ فُسْطَاطٍ فَسَألَ عَنْهَا. فَقِيلَ أمَةُ فُنٍ. فقَالَ: لَعَلَّهُ يُرِيدُ أنْ يُلِمَّ بِهَا. فَقَالُوا نَعَمْ. قَالَ: لَقَدْ هَمَمْتُ أنْ ألْعَنَهُ لَعْناً يَدْخُلُ مَعَهُ قَبْرَهُ. كَيْفَ يُوَرِّثُهُ وَهُوَ َ يَحِلُّ لَهُ؟ أوْ كَيْفَ يَسْتَخْدِمُهُ وَهُوَ َ يَحِلُّ لَهُ[. أخرجه مسلم وأبو داود.»المجِحُّ« بجيم ثم حاء مهملة: المرأة الحامل إذا دنا وقت ودتها.و»الفُسطَاطِ« الخيمة الكبيرة.و»ألَمْ بِهَا« يلم إذا قاربها والمراد به هنا الجماع؛ والضمير في يورثه ويستخدمه راجع إلى الولد الذي في بطنها. والمعنى أن أمرها مشكل، إن كان ولده لم يحل له استعباده، وإن كان ولد غيره لم يحل له توريثه .

4. (4201)- Ebu'd-Derdâ (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtuvesselâm) seferlerinin birinde, bir çadırın kapısında, doğumu yakın olan hâmile bir kadın gördü. Kadın hakkında sual etti:
"Falancının câriyesi!" dediler.
Aleyhissalâtu vesselâm: "Herhalde o, câriyeye temas etmek istiyor!" buyurdu. Muhatapları "Evet!" deyince: "Ona, kabre kadar onunla beraber olacak bir lânetle lanet etmek içimden geldi. O nasıl olur da kendine helal olmadığı halde (kadının karnındaki çocuğu) kendine vâris kılar veya nasıl olur da kendine helal olmayan (bebeği) hizmetçi kılar?" buyurdular." [Müslim, Nikah 139, (1441); Ebu Dâvud, Nikah 45, (2156).][26]

AÇIKLAMA:

Resûllullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu hadîslerde, savaş sırasında esîr alınan kadınlara temasla ilgili temel prensibi vaz' etmektedir:

* Hamile olanlarına, doğumlarına kadar temas haramdır. Allah'a ve âhirete inanan mü'min bunu asla yapmamalıdır. 4201 numaralı rivayette, hâmileye teması, "Helal olmadığı halde çocuğu mirasçı yapmak, haram olduğu halde çocuğu hizmetçi yapmak" olarak tavsif etmektedir. Bu ne demektir? Nevevî bunu şöyle açıklar: "Kadının, çocuğu doğurması altı ay gecikebilir. Bu durumda çocuğun, kadını esir alan bu adamdan olması da muhtemeldir, kendisinden önceki kocasından olması da muhtemeldir. Çocuğun kendinden olması halinde, çocuk onundur ve baba-oğul birbirine vâris olurlar. Çocuğun eski kocadan olması halinde, aralarında karâbet olmadığı için bunlar birbirlerine vâris olamazlar. Bilakis, adamın çocuğu istihdam etme hakkı vardır, zira onun kölesidir. Bu esas anlaşılınca hadîsi şöyle takdir etmek gerekir: "Adam, çocuğu kendi evladı sayarak onu kendine vâris kılabilir, halbuki, çocuğun kendinden olmaması sebebiyle bunu yapması ona helal değildir. Öte yandan, çocuğun kendine ait olmasına rağmen, onu eski kocadan sayarak köle addetmesi de mümkün. Bu durumda helal olmadığı halde, hür insanı köleleştirmiş olacak, köle muamelesi yapmış bulunacaktır. Öyleyse, kadın, çocuğun her ikisinden de olması ihtimaline imkan verecek bir müddet içerisinde doğurması hâlinde, bu kargaşa araya gireceği için, câriye sâhibine, ona temastan imtina etmesi vâcib olur. Hadîsin zâhirinden çıkan ma'nâ budur."
Kâdî İyaz, hadîse bir başka te'vil getirmiştir: "Hadisin ma'nâsı, bu çocuğun, kadını elinde tutan efendinin menîsiyle büyüyeceğine, böylece çocuğun iki kişiye birden ait olmak gibi orta bir durum taşıyacağına ve istihdamdan kaçınmasına bir işarettir." Kâdî İyaz devamla bu hadîsin, muhteva itibariyle, (4200 numarada kaydedilmiş olan) "Allah'a ve âhiret gününe inanan bir kimseye, suyuyla başkasının çocuğunu sulaması helal olmaz" mealindeki hadîsin bir nazîri olduğunu söyler.
Nevevî, Kâdî'nin bu te'vilini makul bulmaz.
Hamile olan esîre'ye, doğum yapıncaya kadar temas edilmeyeceği hususunda Şâfiîler, Hanefîler, Nehâî, Mâlik ittifak ederler.

* Hadislerin vaz'ettiği diğer prensip, hamile olmayan esîrelerle ilgili. Bunlarla da temas yapabilmek için istibranın hâsıl olması lazım. Yani, hamile olup olmadıklarının tebeyyün etmesi ve açıklık kazanması gerekir, bu da bir hayız

müddetinin geçmesi ile olur. Çünkü, kadın hayız gördü mü, bu, onun hâmile olmadığının delilidir.

* Burada şunu da belirtelim, ülemâ bâkire olan esîrelere temas hususunda ihtilaf etmiştir. Bazıları hadîslerin zâhirine bakıp, bâkirelerle ilgili bir istisnanın olmayışına binaen, onlar için de istibra gerekir demiş ve bu maksadla bir hayız müddetince beklemeye hükmetmiştir. Nitekim iddet meselesiyle ilgili kıyas da bu hükmü te'yîd eder. Çünkü, rahmin beraeti bilindiği halde iddet müddeti geçmeden kadın yeni evlilik yapamaz.
Ancak, bazı âlimler, "İstibra, rahmi hamilelikten berî olup olmadığı bilinmeyenler hakkında gereklidir. Bu husus bilinen kadın hakkında istibra yoktur. Öyle ise bâkire hakkında istibra olmamalıdır" demiştir. Buhârî de, İbnu Ömer'den yapılan bir rivayete göre "Cariye bâkire ise, sahibi isterse istibra aramaz" demiştir.

Mevzu üzerine bazı ilave açıklamalar 4198 numaralı hadîste geçti.[27]

-4202 -5- وعن ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهما قال:]إذَا وُهِبَتِ الْوَلِيدَةُ الَّتِي تُوطَأُ أوْ بِيعَتْ أوْ أُعْتِقَتْ فَلْيَسْتَبِرىْ رَحِمَهَا بِحَيْضَةٍ، وَ تُسْتَبْرَا الْعَذْرَاءُ[. أخرجه رزين. قلت وعلقه البخاري، واللّه أعلم .

5. (4202)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) demiştir ki: Ô"Temas edilmiş bulunan bir cariye hediye edilir veya satılır veya azad edilirse onun rahmi bir hayız müddetince istibra edilsin. Bâkirenin istibrası aranmaz." [Rezîn tahric etmemiştir. Buhârî, bu rivayeti muallak olarak zikretmiştir. (Büyû 111).] [28]

AÇIKLAMA:

İbnu Hacer, bu rivayetin açıklaması sadedinde, önceden kaydettiklerimiz meyanında yer vermediğimiz bazı farklı nakillere yer verir. Onların mühimlerini zikrediyoruz:

* Hasan Basrî Hazretleri, istibra'dan önce câriyeyi öpme ve mübâşerette bulunma da bir beis olmadığı kanaatindedir ve ferci dışında cariyenin her tarafına dokunabileceğini söylemiştir. Ancak İbnu Sîrîn bunu mekruh addetmiştir.

* İbnu Ömer, "Bâkirede istibra aranmaz" görüşünü, bekâretin hâmileliğe mani olacağı veya hamileliğin bulunmadığına veya temasta bulunulmamış olduğunu delil teşkil ettiği kanaatine dayandırmıştır. [29]

DÖRDÜNCÜ FASIL

SÜKNÂ VE NAFAKA

-4203 -1- عن فاطمة بنت قيس رَضِيَ اللّهُ عَنْها:]أَنَّ زَوْجَهَا طَلَّقَهَا أَلْبَتَّةَ وَهُوَ غَائِبٌ فَأَرْسَلَ إلَيْهَا وَكِيلُهُ بِشَعِيرٍ فَسَخِطَتْهُ. فَقَالَ: وَاللّهِ مَالَكِ عَلَيْنَا مِنْ شَوْءٍ فَجَاءَتْ رسولَ اللّهِ # فَذَكَرَتْ ذلِكَ لَهُ. فَقَالَ: لَيْسَ لَكِ عَلَيْهِ نَفَقَةٌ، وَأَمَرَهَا أَنْ تَعْتَدَّ فِي بَيْتِ أُمِّ شَرِيكٍ ا'نْصَارِيَّةِ رَضِيَ اللّهُ عَنْها. ثُمَّ قَالَ: تِلْكَ امْرَأَةٌ يَغْشَاهَا أَصْحَابِي. اعْتَدِّي عِنْدَ ابْنِ أُمِّ مَكْتُومٍ فَإنَّهُ رَجُلٌ أعْمى، تَضَعِينَ ثِيَابَكِ. فَإذَا حَلَلْتِ فَآذِنِينِي. فَلَمَّا حَلَلْتُ ذكَرْتُ لَهُ أَنَّ مُعَاوِيَةَ بْنَ أَبِى سُفْيَانٍ وَأَبَا جَهْمٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما خَطَبَانِي. فَقَالَ #: أَمَّا أَبُو جَهْمٍ فَ يَضَعُ عَصَاهُ عَنْ عَاتِقِهِ، وَأَمَّا مُعَاوِيَةُ: فَصُعْلُوكٌ َ مَالَ لَهُ. أَنْكِحِي أُسَامَةَ بْنَ زَيْدٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما. فَكَرِهْتُهُ؛ ثُمَّ قَالَ: أَنْكِحِي أُسَامَةَ. فَنَكَحْتُهُ فَجَعَلَ اللّهُ فِيهِ خَيْراً وَاغْتَبَطْتُ بِهِ[. أخرجه الستة إ البخاري.قوله: »يَغْشَاهَا أَصْحَابِي« أي يأتون منزلها كثيراً.وقوله: »فآذنيني« أي أعلميني.وأراد بقوله: » يَضَعُ عَصَاهُ عَنْ عَاتِقِهِ« التأديب والضرب، وقيل أراد به كثرة ا'سفار عن وطنه .

1. (4203)- Fâtıma Bintu Kays radıyallahu anhâ'nın anlattığına göre, "kocası kendisini talâk-ı bette ile boşamıştır. Kocası ortalıkta olmadığı halde, vekilini (bir miktar) arpa ile Fatıma'ya göndermiş, Fatıma da bunu pek az bulmuştu. (Veya vekile kızmıştı.) Vekil: "Vallahi bizim üzerimizde (nafaka hakkı olarak) bir şeyin yok!" demiştir. Fatıma da Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelerek durumu anlatmış. Aleyhissalâtu vesselam da : "Senin onun üzerinde nafakan yok" buyurmuş ve Ümmü Şerik el-Ensâriyye radıyallahu anhâ'nın yanında iddetini geçirmesini emretmiştir. Sonra, Fatıma'ya: "Bu kadın, ashâbımın çokça uğradıkları birisidir. Sen iddetini İbnu Ümmi Mektûm'un yanında geçir. Zira o, âmâ birisidir, örtünü de (onun yanında) çıkarabilirsin. (İddetin bitip) helal oldun mu bana haber ver!" buyurdu. (Fatıma der ki): "Helal hale geldiğim zaman, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelip Muâviye İbnu Ebî Süfyân ve Ebu Cehm (radıyallahu anhümâ)'nın benimle evlenmek istediklerini haber verdim. Aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki "Ebu Cehm, sopasını omuzundan indirmez. Muâviye ise fakirdir, parası yoktur. Sen Üsâme İbnü Zeyd radıyallahu

anhümâ ile evlen!"
Üsame hoşuma gitmedi. (Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bunu seçmiş olacak ki tekrar): "Sen Üsame'yle evlen!" buyurdu. Ben de onunla evlendim. Allah Teâlâ Hazretleri onu bana hayırlı kıldı. Onunla mes'ud oldum." [Müslim, Talâk 36, (1480); Muvatta, Talâk 23, (2, 580, 581); Ebu Dâvud, Talâk 39, 40, (2284, 2285, 2286, 2287, 2288, 2289, 2290, 2291); Tirmizî, Nikâh 38, (1135), Talâk 5, (1180); Nesâî, Nikâh 21, (6, 74); Talâk, 69, (6, 207), 71, 72, (6, 210).] [30]

AÇIKLAMA:

1- Rivayette, kocası tarafından boşanan Fatıma Bintu Kays radıyallahu anhâ'ya, kocasının nafaka vermediğini, vekille gönderilen arpanın pek az olması üzerine Fatıma radıyallahu anhâ'nın durumu Resûlullah'a şikayet ettiğini, ancak Aleyhissalâtu vesselâm'ın da Fatıma'nın nafakaya hakkı olmadığını söylediğini görüyoruz. Aleyhissalâtu vesselam, onu, iddeti tamamlanıncaya kadar, önce Ümmü Şerîk radıyallahu anhâ'nın yanına göndermek istemiş, ancak oranın sıkça uğranılan bir ev olduğunu hatırlayınca gözleri âmâ olan İbnu Ümmi Mektum'un yanına göndermiştir. Zengin bir Ensârî olan Ümmü Şerîk radıyallahu anhâ'nın evi, misafirlerin ağırlandığı bir merkez durumunda idi: Fatıma Bintu Kays' ın, âmânın yanında kalabilmesine ruhsat veren bu rivayete dayanan bazı âlimler, kadının erkeğe bakabileceği, bunun haram olmayacağını söylemiş, ancak Cumhur bu görüşü reddetmiştir. Şöyle derler: "Erkeğin yabancı kadına bakması haram olduğu gibi kadının da yabancı erkeğe bakması haramdır. Çünkü âyette kadına bakmak erkeğe yasaklandığı gibi, erkeğe bakmak da kadına yasaklanmıştır" (Nur 30-31), Keza Ümmü Seleme hadîsinde de "(Âmâ sizi görmüyorsa) siz de mi onu görmüyorsunuz, (madem ki siz onu görüyorsunuz, öyleyse âmâ'nın yanında örtünün)" buyurulmuştur. Keza bu hadîste Fatıma'ya âmâya bakma ruhsatı yoktur. Bilakis, kadının onun yanında yabancı nazardan emniyette olacağı ifade edilmiştir. O zaten gözünü, ondan sakınmakla emredilmiştir.

2- Ebu Cehm'le ilgili olarak "sopasını omuzundan indirmez" tabiri iki ma'nâya muhtemel görülmüştür:

* Çok seyahat yapar.

* Çok döver. Bu ma'nâ esahh kabul edilmiştir, çünkü başka rivayette "kadınları

çok döven kimse" olduğu tasrîh edilmiştir.

3- Nevevî: "Bu hadîs, istişare sırasında bir insanın kusurunu söylemenin, nasîhat taleb etmenin cevazına delildir. Bu, haram olan gıybet değildir, vacib olan nasîhattendir" der.

4- Resûlullah, Üsame'nin mümtaz vasıflarını yakînen bildiği için Fatıma'ya onu tavsiye etmiştir. Üsame, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın terbiyesinde yetişme şerefine eren nadir bahtiyarlardan biridir, radıyallahu anh. Nitekim, Fatıma da ondan hayır ve berekete ve saadete mazhar olduğunu kendisi itiraf etmiştir.

5- Hadîs üç talakla boşanan kadınların iddet esnasında, nafaka ve süknâ hakkı bulunmadığını söyleyenlere delil olmaktadır. Nevevî der ki:[31] "Bâin talakla boşanan, hâmile olmayan kadınlar hakkında ülemâ ihtilaf etmiştir: Bunların nafaka ve süknâ hakkı var mı yok mu?" diye...

* Ömer İbnu'l-Hattâb, Ebu Hanîfe ve başka bazı selef: "Kadın, nafaka ve süknâ hakkına sahiptir" demiştir.

* İbnu Abbâs ve Ahmed: "Nafaka hakkı da yok, süknâ hakkı da yok" demiştir.

* İmam Mâlik ve Şâfiî ve başkaları, "Süknâ gerekir, nafaka gerekmez" demiştir.

Süknâ ve nafaka, her ikisi de var diyenler, "Boşadığınız, fakat iddeti dolmamış kadınları gücünüz nisbetinde, kendi oturduğunuz yerde oturtun. Onları sıkıntıya sokmak için zarar vermeye kalkışmayın" (Talâk 6) âyetiyle ihticac ederler, "burada süknâ emri var" derler. Onlara göre kocanın yanında mahpus durumda olunca, nafaka verme gereği de anlaşılır. Hz. Ömer (radıyallahu anh) bu meselede şöyle demiştir:
"Biz bilmeyen yahut unutmuş bulunan bir kadının sözüyle Rabbimizin Kitabını, Peygamberimizin sünnetini bırakacak değiliz." Âlimler, "Rabbimizin kitabındaki" ile süknâ'nın kastedildiğini söylerler.
"Süknâ ve nafaka vacib değildir" diyenler de sadedinde olduğumuz Fatıma Bintu Kays hadisiyle amel etmişlerdir.
Nafaka olmaksızın süknâ'ya vacib diyenler, az yukarıda kaydettiğimiz âyetin zâhiriyle amel ederler, çünkü orada kocanın beraberinde ikamet ettirilmesi emredilmektedir.
Fatıma hadîsinden başka, "Boşadığınız, fakat iddeti dolmamış kadınları gücünüz nisbetinde kendi oturduğunuz yerde oturtun. Onları sıkıntıya sokmak için zarar vermeye kalkışmayın. Eğer hamile iseler, doğurmalarına kadar nafakalarını

verin..." (Talâk 6) mealindeki âyet de kadınlar hâmile olmadıkları takdirde nafaka verilmeyeceğini ifâde etmektedir.

* Hâmile kadın, bâin talakla boşandığı takdirde (iddet sırasında) hem süknâ, hem nafaka vâcib olur.

* Ric'i talakta her ikisinin de vacib olduğu bi'l-icma sâbittir. Kocası ölene de nafaka bi'l-icma vacib değildir.
"Bize (Şâfiîlere) göre esahh olan, kadına süknânın vacib olmasıdır, kadın hâmile de olsa meşhur görüşe göre nafaka yoktur, tıpkı gayr-ı hâmileye olmadığı gibi. Ancak nafaka da vacibtir diyen olmuş ise de, bu galattır." (Nevevî)[32]

-4204 -2- وعن نافع:]أنَّ بِنْتَ سِعِيدِ بنِ زَيْدٍ كَانَتْ تَحْتَ عَبْدِاللّهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ عُثْمَانَ فَطَلَّقَهَا ألْبَتَّةَ. فَانْتَقَلَتْ. فَأنْكَرَ ذلِكَ عَلَيْهَا عَبْدُاللّهِ بْنُ عُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما[. أخرجه مالك .

2. (4204)- Nâfi' rahimehullah anlatıyor: "Saîd İbnu Zeyd'in kızı Abdullah İbnu Amr İbnu Osmân'ın nikahı altında idi. Kadını, kocası talâk-ı bette ile boşadı. Kadın, kocasının evini (iddeti dolmadan) terketti. Onun bu davranışını Abdullah İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) hoş karşılamadı." [Muvatta, Talâk 64, (2, 579).][33]

AÇIKLAMA:

Abdullah İbnu Ömer radıyallahu anhümâ kadının evini terketmesini ayet-i kerime'ye muhalif bulduğu için hoş karşılamamıştır. Çünkü önceki hadîsin açıklamasında kaydettiğimiz üzere, Talâk sûresinin altıncı âyetinde, boşanan kadınların (iddet boyunca) kocalarının yanlarında iskan ettirilmeleri emredilmiştir. Bu âyete dayanarak, çoğunlukla âlimlerimiz boşanan kadının süknâ hakkını kabul ederler (Önceki hadîste Nevevî'den kaydettiğimiz açıklama görülmelidir).[34]

-4205 -3- وعن جابر رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]طُلِّقَتْ خَالِتِي فَأرَادَتْ أنْ تَجُدَّ نَخْلَهَا فَزَجَرَهَا رَجُلٌ أنْ تَخْرُجَ. فَأتَتِ النَّبِيِّ #. فقَالَ: بَلَى، فَجُدِّي نَخْلَكِ،

فَعَسى أنْ تَتَصَدِّقي أوْ تَفْعَلِي مُعْرُوفاَ[. أخرجه مسلم وأبو داود والنسائي.»جَدَّ النَّخَلَ« إذا قطع ثمرها .

3. (4205)- Hz. Câbir radıyallahu anh anlatıyor: "Teyzemi kocası [üç talakla] boşamıştı. Teyzem hurmalarının meyvesini kesmek istedi Bir adam onu evden çıkmaktan men etti. Teyzem de Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelip durumunu arzetti. Aleyhissalâtu vesselâm: "Tabiî, hurmalarını devşir, ondan dilersen tasadduk eder, dilersen ma'ruf üzere tasarruf edersin!" buyurdu." [Müslim, Talak 55, (1483); Ebu Dâvud, Talâk 41, (2297); Nesâî, Talak 70, (6, 209).][35]

AÇIKLAMA:

Hattâbî der ki: "Hadisin hükmü şudur: "Boşanma iddeti bekleyen bir kadın gündüzleyin evden dışarı çıkabilir. Zira, hurma toplama işi, örfte ancak gündüzleri yapılabilir. Gece toplaması yasaklanmıştır." Ensâr'ın hurmalıkları evlerine yakındı. Kadın sabah erkenden bu maksadla çıktı mı, mesafenin yakınlığı sebebiyle akşama evinde olması mümkündü. Bu hüküm üç talakla boşanan kadınlar hakkındadır. Eğer talak ric'î ise, gece de çıkamaz, gündüz de."

Ebu Hanîfe rahimehullah der ki: "Mebtûte[36] olan kadında, tıpkı ri'ciyye gibi gecegündüz de çıkamaz." Şâfiî hazretleri ise; "Hadisin zahirine göre, gündüz çıkar, gece çıkamaz" demiştir.
Aliyyu'l-Kâri der ki: "Hadiste zikredilen illet ya çıkmak içindir- böylece anlaşılır ki: "Eğer tasadduk olmasaydı, kadının çıkması da caiz olmayacaktı- ya da tenvî içindir. Bu ikinci durumda farz olan tasadduktan (zekât), farz olmayan hayır, hediye, komşuya ihsan gibi nafile tasaddukların arzu edilmiş olması esastır. Yani Aleyhissalâtu vesselâm, "Malın nisaba ulaşmışsa zekatını öde, değilse tasadduk, ihsan, hediye gibi iyilikler yap(mak kaydıyla çık)" demiş olur. Hadiste, malın muhâfazasına, onun hayırda harcanması için el altına alınmasına ruhsat verilmiş olmaktadır."
Talâk-ı bâinle boşanan kadının gece de gündüz de evinden çıkamayacağını söyleyen Hanefîler şu mealdeki âyete dayanırlar: "Onları evlerinden çıkarmayın, kendileri de çıkmasınlar, ancak âşikar bir kötülük yapmışlarsa o başka" (Talâk 1).

Âyette temas edilen âşikar kötülük için "zina" denmiştir. Zâniye, hadd-ı şer'înin tatbiki için evden çıkarılır. Bazı hükümler: "Bundan murad "kadının itaatsizliği"dir, itaatsiz kadınlar süknâ (mesken) hakkını kaybederler" demiştir. Bununla "ağzı bozukluk" kastedildiğini söyleyen de olmuştur.
Şu halde kötülük hali olmadıkça kadın evinden çıkamaz, zaten nafakası kocasına aittir, çıkmaya ihtiyacı yoktur. Ancak, önce de belirtildiği gibi vefat iddetinde nafaka olmadığı için çıkabilir, geçimliğini temin eder. Bu maksadla çıkınca günün erken saatinden gecenin ilk saatlerine kadar dışarıda kalabilir.

Geceyi iddetini beklediği evde geçirmesi şarttır.[37]

-4206 -4- وعن مجاهد في قوله تعالى:]وَالَّذِينَ يُتَوفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجاً اŒية. قالَ: كَانَتْ هذِهِ الْعِدَّةُ، تَعْتَدُّ عِنْدَ أَهْلِ زَوْجِهَا وَاجِباً فَأَنْزَلَ اللّهُ تعالى: وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجاً وَصِيَّةً ٍزْوَاجِهِمْ مَتَاعاً إلى الحَوْلِ غَيْرِ إخْرَاجٍ فَإنْ خَرَجْنَ فَ جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا فَعَلْنَ في أَنْفُسِهِنَّ مِنْ مَعْرُوفٍ. قَالَ: جَعَلَ اللّهُ تَعالى لَهَا تَمَامَ السَّنَةِ، سَبْعَةَ أَشْهُرٍ وَعِشْرِينَ لَيْلَةً وَصِيَّةً، إنْ شَاءَتْ سَكَنَتْ فِي وَصِيَّتِهَا، وَإنْ شَاءَتْ خَرَجَتْ. وَهُوَ قَوْلُهُ تَعالى غَيْرَ إخْرَاجٍ فَإنْ خَرَجْنَ فَ جُنَاحَ عَلَيْكُمْ. فَالْعِدَّةُ كَمَا هِيَ وَاجِبٌ عَلَيْهَا. قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما: نَسَخَتْ هذِهِ اŒيَةُ عِدَّتَهَا عِنْدَ أَهْلِهَا فَتَعْتَدُّ حَيْثُ شَاءَتْ. قَالَ عَطَاءٌ: ثُمَّ جَاءَ الْمِيرَاثُ فَنَسَخَ السُّكْنَى فَتَعْتَدُّ حَيْثُ شَاءَتْ وَ سُكْنى لَهَا[. أخرجه البخاري وأبو داود والنسائي .

4. (4206)- Mücâhid rahimehullah, "İçinizden ölenlerin bırakmış olduğu eşler kendi kendilerine dört ay on gün beklerler" (Bakara 234) mealindeki âyetle ilgili olarak demiştir ki: "Kadının, bu iddeti, kocasının yanında beklemesi vacibtir. Bunun üzerine Allah Teâlâ Hazretleri şu âyeti inzal buyurdu: "İçinizden ölüp, eşler bırakacak olanlar, evlerinden çıkarılmaksızın senesine kadar eşlerinin geçimini sağlayacak şeyi vasiyet etsinler. Eğer kadınlar çıkarlarsa kendilerinin meşru olarak yaptıklarından dolayı size sorumluluk yoktur" (Bakara 240).
Mücahid devamla der ki: "Allah Teâlâ Hazretleri böylece kadına tam bir yıl (iddet) kıldı, bunun yedi ay yirmi günü vasiyet yoluyla tanınacak. Kadın dilerse bu vasiyet müddetinde kocasının evinde kalacak, dilerse terkedecek. Âyette geçen "evlerinden çıkarılmaksızın... Eğer çıkarlarsa... size sorumluluk yoktur"

ibaresinin ma'nâsı budur. Esas iddet ise, onu beklemesi kadına vacibtir."
İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) der ki: "Bu âyet, kadının kocası yanında iddet geçirme mecburiyetini neshetmiştir, kadın dilediği yerde iddetini geçirir."
Atâ der ki: "Sonra miras âyeti geldi, o da, süknâyı neshetti. Böylece kadının, koca yanındaki süknâsı kalktı, artık dilediği yerde iddetini geçirir." [Buhârî, Tefsir, Bakara 41, Talâk 50; Ebu Dâvud, Talâk 42, 45, (2298, 2301); Nesâî, Talâk 60, (6, 200).][38]

AÇIKLAMA:

1- Görüldüğü üzere ülemânın ihtilaf ettiği bir mesele ile karşı karşıyayız. İbnu Hacer, Mücahid'in görüşüne ne müfessir ne fakih hiç kimsenin katılmadığını ve benzeri bir anlayışa hiç kimsenin yer vermediğini belirtir.
İddet meselesinde esas olan, bir yıllık iddetin mensuh olmasıdır. Ölen kocanın ailesinden kadının nafaka istemesi de mevzubahis olmamaktadır, çünkü miras âyeti, kocanın malına kadını da varis kıldığı için ayrıca birde nafakaya gerek kalmamıştır.
Esasen bir yıllık nafaka vasiyet etmeyi âmir olan 240 numaralı âyet, zevceye mirasın gelmediği ilk yıllara ait olmalıdır. Çünkü, miras âyeti inince hem "ölenin hanımını mirasa iştirak ettirip vâris kılmış, hem de varislere vasiyette bulunmayı yasaklamıştır." Öyleyse kocasının evinde bir yıllık iddetle ilgili âyet mensuhtur. Mezkur âyeti nesheden muahhar âyet de iddet müddetini dört ay on gün olarak tesbit eden âyettir.

2- Atâ'nın "miras âyeti süknâyı kaldırdı" demesi, miras âyetiyle nafaka kalktı demektir. Süknâ nafakanın bir parçası sayılmıştır. Miras hakkının verilmesiyle nafaka kalkınca, süknâ da kendiliğinden kalkmış oluyor. Sadece İmam Şâfiî nafaka ile süknâyı ayrı mütâlaa etmiş ise de, bu dirayeten zayıf görülmüştür. Keza bu meselede, yukarıda kaydettiğimiz Mücahid'in münferid kavlinin esas alınmış olması sebebiyle rivayeten de zayıf addedilmiştir.[39]

4207-5- وعن يحيى بن سعيد قال:]جَاءَتِ امْرَأةٌ إلى ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما فَذَكَرتْ لَهُ وفَاةَ زَوْجِهَا وَذَكَرَتْ حَرْثاً لَهُمْ بِقَنَاةٍ، وَسَألَتْهُ: هَلْ يَصْلُحُ لَهَا أنْ تَبِيتَ فِيهِ فَنَهَاهَا عَنْ ذلِكَ. وَكَانَتْ تَخْرُجُ إلَيْهِ سَحَراً فَتَظَلُّ فِيهِ. ثُمَّ تَدْخُلُ الْمَدِينَةَ فَتَبِيتُ في بَيْتِهَا[. أخرجه مالك .

5. (4207)- Yahya İbnu Saîd rahimehullah anlatıyor: "Bir kadın, İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'e gelip kocasının öldüğünü ve kendilerinin (Medine'nin) Kanât nam mevkiinde bir ekinlerinin olduğunu söyledi ve geceyi orada geçirmesinin kendisi için caiz olup olmadığını sordu.
"İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) kadını bundan nehyetti. Bu sebeple kadın, erkenden oraya gider, orada gölgelenir, sonra akşama Medine' ye döner, evinde gecelerdi." [Muvatta, Talâk 88, (2, 592).] [40]

AÇIKLAMA:

Bu rivayet kocası ölen bir kadının iddeti içerisinde, ihtiyaçlarını görmek üzere, gündüzleri kocasının evinden çıkabileceğini ifade etmektedir. [41]

BEŞİNCİ FASIL

İHDÂD (MATEM)

-4208 -1- عن حميد بن نافع قال: أخبرتني زينب أبي سلمة بهذه احاديث الثلثة. قالت:]دَخَلْتُ على أُمِّ حَبِيبَةَ زَوْجِ النَّبِيِّ # حِينَ تُوُفِّيَ أبُوهَا أبُو سُفْيَانَ ابْنُ حَرْبٍ فَدَعَتْ أُمُّ حَبِيبَةَ بِطِيبٍ فيهِ صُفْرَةٌ، َخَلُوقٌ أوْ غَيْرَهُ، فَدَهَنَتْ مِنْهُ جَارِيَةً ثُمَّ مَسَّتْ بِعَارِضَيْهَا. ثُمَّ قَالَتْ: وَاللّهِ مَالِي بِالطِّيبِ مَنْ حَاجَةٍ، غَيْرَ أنِّى سَمِعْتُ رَسُولَ اللّهِ # يَقُولُ: َيحِلُّ مْرَأةٍ تُؤْمِنُ بِاللّهِ وَالْيَوْمِ اŒخرِ أنْ تَحِدَّ عَلى مَيِّتٍ فَوْقَ ثَثِ لَيَالٍ إَّ عَلى زَوْجٍ أرْبَعَةَ أشْهُرٍ وعَشْراً. قَالَتْ زَيْنَبُ: فَدَخَلْتُ عَلى زَيْنَبَ بِنْتِ جَحْشٍ حِينَ تُوُفِّيَ أخُوهَا فَدَعَتْ بِطِيبٍ فَمَسَّتْ مِنْهُ. ثُمَّ قَالَتْ: أمَا وَاللّهِ مَالِي بِالطِّيبِ مِنْ حَاجَةٍ غَيْرِ أنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللّهِ # يَقُولُ: َيحِلُّ ''مْرَأةٍ تُؤْمِنُ باللّهِ وَالْيَوْمِ اŒخِرِ، وَذَكَرَتْ نَحْوَهُ. قَالَتْ زَيْنَبُ: وَسَمِعْتُ أُمِّي أُمِّ سَلَمَةَ تَقُولُ: جَاءَتِ امْرَأةٌ إلى النَّبِيِّ # فَقَالَتْ: إنَّ ابْنَتِي تَوَفِّي عَنْهَا زَوْجُهَا وَقَدِ اشْتَكَتْ عَيْنَهَا أفَنَكْحُلُهَا؟ فقَالَ #َ، مَرَّتَيْنِ أوْ ثَثاً. كُلُّ ذلِكَ يَقُولُ َ. ثُمَّ قَالَ: إنَّمَا هِيَ أرْبَعَةُ أشْهُرٍ وَعَشْرٌ. وَقَدْ كَانَتْ إحْدَاكُنَّ فِي الْجَاهِلِيَّةِ تَرْمِي بِالْبَعْرةِ عَلى رَأسِ الْحَوْلِ. قَالَتْ زَيْنَبُ رَضِيَ اللّهُ عَنْها كَانَتِ الْمَرْأةُ إذَا تُوُفِّي زَوْجُهَا دَخَلَتْ حِفْشاً وَلَبِسَتْ شَرَّ ثِيَابِهَا وَلَمْ تَمَسَّ طِيباً حَتّى تَمُرَّ بِهَا سَنَةٌ. ثُمَّ تُؤْتى بِدَابَّةٍ، حِمَارٍ أوْ شَاةٍ أوْ طَيْرٍ،
فَتَفْتَضُّ بِهِ، فَقَلَّمَا تَفْتَضُّ بشَىْءٍ إَّ مَاتَ. ثُمَّ تَخْرُجُ فَتُعْطى بَعْرَةً فَتَرْمِى بِهَا. ثُمَّ تُرَاجِعُ بَعْدُ مَا شَاءَتْ مِنْ طِيبٍ أوْ غَيْرِهِ[.قَالَ مَالك: »تَفْتَضُّ« تَمْسَحُ بِهِ جلدهَا أخرجه الستة.»الحِفْشُ« بيت صَغِير قَصِير سُمِّيَ خفشاً لضيقه .

1. (4208)- Humeyd İbnu Nâfi' anlatıyor: "Bana Zeyneb Bintu Ebî Seleme şu üç hadisi haber verdi:
Dedi ki: "Babası Ebu Süfyan İbnu Harb vefat edince, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevce-i pâkleri Ümmü Habîbe'nin yanına girdim. (Ben yanında iken) Ümmü Habîbe içerisinde sarı renk bulunan bir sürünme maddesi (tîyb) getirtti, bu halûk veya bir başkası idi. Ondan bir cariyeye sürdü, sonra da yanaklarına süründü. Sonra dedi ki: "Vallahi benim sürünüp süslenmeyi

ihtiyacım yok. Ancak Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle söylediğini işittim: "Allah'a ve âhiret gününe inanan bir kadına, bir ölü üzerine üç geceden fazla mâtem tutması helal olmaz. Fakat kocası müstesna, ona dört ay on gün mâtem tutar."
Zeyneb dedi ki: "Kardeşi öldüğü zaman Zeyneb Bintu Cahş (radıyallahu anhâ)'nın yanına girdim. O da bir tîyb istedi ve ondan süründü. Sonra dedi ki: "Doğrusu, vallahi sürünmeye bir ihtiyacım yok. Ancak Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle söylediğini işittim: "Allah'a ve âhiret gününe inanan bir kadına..." diye başlayan önceki hadisi aynen zikretti."
Zeyneb (üçüncü rivayetinde) dedi ki: "Annem Ümmü Seleme'yi işittim, diyordu ki: "Bir kadın Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelerek: "Kızımın kocası öldü. Gözünden de hasta, gözüne (ilaç niyetiyle) sürme çekebilir miyiz?" diye sordu. Aleyhissalâtu vesselâm: "Hayır!" dedi. Kadın iki veya üç sefer aynı talebte bulundu. Aleyhissalâtu vesselâm her seferinde "Hayır!" dedi ve sonuncuda ilave etti: "Onun mâtem müddeti dört ay on gündür. Cahiliye devrinde sizden biri, sene başına mayıs atardı."
[Ravi Humeyd der ki: "Zeyneb'e "Senenin başına mayıs atma" nedir?" diye sordum] Zeyneb (radıyallahu anhâ) dedi ki: "Kocası ölen bir kadın hıfş (denen hücre)'ına çekilir, en kötü elbisesini giyer, üzerinden bir yıl geçmedikçe tîyb sürünmez (yıkanmaz, tırnak kesmez, hiçbir temizlik ameliyesinde bulunmaz, sonra bir yıl tamam olunca berbat bir manzara ile çıkar)dı. Sonra ona bir hayvan getirilirdi. Bu eşek veya koyun veya bir kuş olabilirdi. Bu (hayvanı önüne sürmek suretiyle iddet halini) kırardı. İddetini kırmada kullandığı hayvan hemen hemen ölürdü. Sonra (iddetten) çıkardı, kendisine mayıs verilirdi, o da bunu [önüne] atardı. (Böylece evlenmeye helal olurdu.) İşte bundan sonra tîyb ve diğer (süslenme ve başka) şeylere müracaat ederdi." [Buhârî, Talâk 46, 47, 50, Cenâiz 31; Müslim, Talâk 58 (1486-1489); Muvatta, Talâk 101, (2, 596-598); Ebu Dâvud, Talâk 42, (2299) Tirmizî, Talâk 18, (1195, 1196, 1197); Nesâî, Talâk 61, (6, 201), 60, (6, 205).][42]

AÇIKLAMA:

1- İhdâd: Mâtem olarak tercüme ettiğimiz bu kelime, İbnu'l-Esir'in, en-Nihaye'de açıklamasına göre, daha çok kadınlar için kullanılır: Kocası ölen kadının, bu ölüme üzülmesi, üzüntüsünü üzüntü elbisesi giyerek izhar etmesidir. Bu halde olan kadına muhidd veya hâdd denmiş olması, yani ism-i failin

müzekker sîga ile gelmesi bu kelimenin sadece kadınların mâtem halini ifade için kullanıldığını gösterir. Bu haliyle dilimizde tam karşılığı olmayan bir kelimedir. Zira mâtem kelimesini erkek ve kadın için de kullanırız. Diğer taraftan yas tutmak da ihdâd'ı tam karşılamaz. Çünkü yas, ölenin arkasından ilk günlerde ağlayıp sızlayarak; onun iyiliklerini, hâtıralarını, ölümüyle maruz kalınacak zararları, acıları ifade zımnında acıklı sözler söyleyerek sesli surette yapılan mâteme denir.

İhdâd ise, kadının, kocasını kaybetmiş olmanın alâmeti olarak, her çeşit süslenmeyi, normal giyimi terkedip, mâtem alameti taşıyan bir kıyafete girmesidir. Sadedinde olduğumuz rivayetin son kısmı, cahiliye devrinde İhdâd'ın örfen bir yıl sürdüğünü, sağlık kaidelerine, insan haysiyetine uymayan bir mahiyet taşıdığını ifade etmektedir. Bir yıl boyu -en-Nihaye'nin ifadesiyle- tavanı son derece basık, dar ve adi bir hücreden ibaret hıfş'a çekilip, yıkanma, tıraş, tırnak kesimi, çamaşır değişmesi gibi her çeşit temizliği terketmek, sonra da berbat bir manzara ile çıkmak... İslam bu haysiyet kırıcı işi kaldırıp, mahiyetini de değiştirerek ihdâd'ı dört ay on güne indirmiştir. Üstelik İslam'ın kadınlardan talebi, süslenmenin terkinden ibarettir. Bundanda maksad, kadının o esnâda evlenemeyecek durumda olduğunun ilânıdır. Zira süslendi, tîybini süründü mü evlenebilecek durumda demektir.

Burada, esasen Kur'anî bir tesbit olan bu dört ay on gün rakamı nereden çıkmış hangi mülâhaza ile bu rakam tesbit edilmiş olabilir? diye hatıra gelebilecek bir sorunun da cevabını verelim. İbnu Kesir, tefsirinde ilgili âyeti açıklarken der ki: "Saîd İbnu'l-Müseyyeb, Ebu'l-Âliye ve başkalarının zikrine göre, ölüm iddetini dört ay on gün kılmadaki hikmet, kadının rahminde, hamilelik ihtimalinin bulunmasıdır. Kadın bu müddet esnasında bekledi mi, hamileliğin olup olmadığı ortaya çıkar. Nitekim Sahîheyn'de İbnu Mes'ud ve başkalarınca da rivayet edilen bir hadiste şöyle buyurmuştur: "Sizden birinizin yaratılışı anne rahminde ilk kırk günde (azayı esasiyeyi muhtevî bir rüşeym halinde) bütünlenen bir nutfe olur. Bundan sonra aynı müddette alaka (rahmin cidarına asılmış bir parça), sonra da bu kadar zamanda mudga (et parçası) olur, sonra da bir melek gönderilerek ona ruh üflenir."

Bu hadiste üç tane kırk zikredilir ki tam dört ay yapar. Bazı aylar eksik olduğu ve bir de ruh üflenmesinden sonra hareketin zuhuru için on gün de ihtiyat payı ilave edilmiş, dört ay on gün olmuştur. Gerçeği Allah bilir. İbnu'l-Esir, müteakiben "Ongün"ün hikmeti hususunda muhtelif âlimlerin yorumlarını kaydeder. Aşağı yukarı hepsi bu müddeti ruhun üflenme vakti olarak değerlendirirler.

Şunu da ilave edelim: İbnu Kesir'in kaydettiği üzere, âlimler çoğunluk itibâriyle cariyelerin iddetini, hürre'lerin iddetinin yarısı olarak değerlendirdiği halde meseleyi yukarıda açıkladığımız fıtrî durum açısından değerlendiren Muhammed İbnu Sîrîn ve bazı Zâhirî alimler hür ve köle herkesin aynı fıtrî kanunlara tabi olduklarını ileri sürerek arada fark görmemiş, cariyelerinde hürler gibi aynı müddet esnasında iddet beklemeleri gerektiğini söylemiştir.

2- Hadiste Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), mâtem halinde olan kadına, tedavi maksadıyla da olsa, sürme çekilmesine izin vermiyor. Âlimler, bu hususu münakaşa etmiş, bazıları mutlak haram olarak değerlendirirken, diğer bazıları da İslam'ın kolaylık dini olmasından hareketle, tedavi için sürme kullanmanın haram olmayacağını söylemiş ve hadisin Muvatta'da gelen bir vechini de delil olarak göstermiştir. O vecihte, Aleyhissalâtu vesselâm: "Sürmeyi geceleyin çek, gündüz olunca sil" buyurmuştur. Nihâî hüküm şöyle olmaktadır: "İddetli kadın, normalde sürme çekemez, sıhhî gerek olursa gündüz silmek kaydıyla gece çekebilir." Şu halde hadisteki nehiy tahrim değil, kerâhet-i tenzihiyye ifade etmektedir.
Nevevî, kocası ölen kadının, bir sene iddet bekleyeceğinden bahseden âyetin bu hadisle sarahaten neshedildiğini de söyler.

3- Hadiste geçen mayıs atma'nın ne olduğu da farklı yorumlara sebep olmuştur.

***** İmam Mâlik'ten yapılan bir rivayete göre, "Kadın bir koyun veya deve mayısını atardı. Mayısı önüne atar, bu onun iddetten çıkışı olurdu."

***** İbnu'l-Vehb'in rivayetinde: "Koyun mayısını arkasına atardı" diye açıklanmıştır.

***** Bazı âlimler: "İddeti, hayvan mayısı atar gibi attığına işarettir" demiştir.

***** "Kadının tezeği tefe'ül için yani bir daha böyle bir hal başıma gelmesin" ma'nâsında attığını söyleyen de olmuştur. Bir cahiliye âdeti olması sebebiyle hurâfemsi ma'nâlar da mümkündür, nitekim başka yorumlar da yapılmıştır.

4- Mâtem halinin hayvanla kırılması tabiri de farklı yorumlara bâis olmuştur. فَتَفْتَضُّ بِهِ tabiri Hattâbî'ye göre, "Kadın, içinde bulunduğu mâtem halini bu hayvanla kırardı" demektir. Zira kelimenin aslı olan فضى kırmak, dağıtmak ma'nâsına gelir. Ahfeş'e göre, "Kadın o hayvanla temizlenirdi" demektir. Ona göre, kelime gümüş demek olan فِضَّةٌ 'dan alınmadır, temizlik de beyazlığı, saflığı temsil eden gümüşle ifade edilmiştir.

İbnu Kuteybe der ki: "Ben bu kelimeyi Hicazlılara sordum. Dediler ki: "Cahiliye devrinde iddet bekleyen kadın koku sürünmez, yıkanmaz, tırnak kesmez, hiç bir temizlik yapmaz. Bir sene sonunda çok berbat bir halde çıkar, sonra içinde bulunduğu hali, önüne sürdüğü bir kuş ile kırar ve kuşu atardı. Kuş da artık hemen hemen yaşayamazdı." Ezherî, İmam Şâfiî'nin فَتفتصى kelimesini فَتقصى şeklinde rivayet ettiğini yazmıştır. Bu durumda bir şeyi parmaklarıyla yakalardı ma'nâsına gelir.

İmam Mâlik'in kelimeyi "Kadın hayvanla cildini silerdi" diye anladığı, İbnu Vehb'in: "Kadın eliyle hayvana ve onun sırtına dokunurdu" diye anlattığı rivayet edilmiştir. Bazı âlimler de "Kadın hayvana dokunur, sonra temiz su ile gümüş gibi bembeyaz oluncaya kadar paklanırdı" şeklinde anlamıştır.

Şu halde bunlar cahiliye adeti olması hasebiyle farklı yorumlara açık hurafelerdi. İslam bunlara hâtime çekmiştir.[43]

-4209 -2- وعن أم عطية رَضِيَ اللهُ عَنْها قالت:]كُنَّا نُنْهى أنْ نُحِدَّ عَلى مَيِّتٍ فَوْقَ ثَثٍ إَّ عَلى زَوْج أرْبَعَةَ أشْهُرٍ وَعَشْراً. وَ نَكْتَحِلُ، وَ نَتَطَيِّبُ، وَ نَلْبَسُ ثَوْباً مَصْبُوغاً إَّ ثَوْبَ عَصْبٍ، وَقَدْ رُخِّصَ لَنَا عِنْدَ الطُّهْرِ إذَا اغْتَسَلَتْ إحْدَانَا مِنْ مَحِيضِهَا في نُبْذَةٍ مِنْ كُسْتِ أظْفَارٍ، وَكُنَّا نُنْهى عَنْ اتِّبَاعِ الْجَنَائِزِ[. أخرجه الخمسة إ الترمذي.»النُّبْذَةُ« القدر الَيسير من الشئ.»والكُسْتُ« لغة في القسط وهو معروف.»وَا ْظْفَارُ« ضرب من العطر .

2. (4209)- Ümmü Atiyye (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Biz, kocalarımız hâriç, herhangi bir ölü üzerine üç günden fazla mâtem tutmaktan men edilmiştik. Kocalarımız için dört ay on gün mâtem tutmalıydık. Bu esnada ne sürme çekerdik, ne tîyb sürünürdük, ne de boyalı elbise giyerdik. Giyebildiğimiz, sadece asb (denen daha dokunmazdan önce boyanmış kumaşlardan mâmul) elbise idi. Mâtemli kadına, hayız halinden çıkıp temizlik dönemine girince, yaptığı yıkanmada azıcık koku kullanmasına izin verildi." [Buhârî, Talâk 48, 49, Hayız 12, Cenâiz 30, 31; Müslim, Cenâiz 34, (938), Talâk 66, (938); Ebu Dâvud, Talâk 46, (2302, 2303); Nesâî, Talâk 63-64, (6, 203, 204).][44]

AÇIKLAMA:

Bu rivayet de kadınların kocaları dışındaki yakınlarının ölüleri için üç günden fazla mâtem alameti taşımalarının yasaklandığını, mâtemin kocaları için de dört ay on gün olarak sınırlandığını belirtir. Ayrıca hadiste mâtem âdâbı da açıklanmaktadır: Sürme, tîyb, koku, renkli elbise yasağı.
Ruhsat verilen koku, hayızdan çıkarken yapılan gusülde azıcık kust veya za'fer kokusudur. Kust (küst veya küşt de denir). Bedevilerce kullanılan bir nevi buhurdur. İbnu Baytar buna isin de dendiğini söylemiştir.
Ezfâr da bir nevi siyah buhurdur. Parçası tırnağa benzediği için bu ismi almış olmalı.
Nevevî, bu maddelerin kullanılmasına, kokulanmak için değil, hayız kanının bıraktığı pis kokunun bastırılıp giderilmesi için ruhsat tanındığını belirtir. İbnu Battâl der ki: "Hayız gören kadına gerek iddetli olsun ve gerek olmasın, hayızdan yıkanırken kanın kokusunu gidermek için kust ile buhurlanmasına ruhsat verilmiştir. Bunu, namaz kılmak ve kanın eseri olarak devam edecek olan pis kokudan melekleri korumak için yapar."
Hadiste, iddet sırasında renkli elbiseler de yasaklanmakta, sadece asb denen bir kumaşa izin verildiği belirtilmektedir. Asb Yemen'de yapılan bir kumaştır. Daha iplikken boyandığı belirtilir. Bazı âlimler bunu çizgili kumaş olarak açıklar. Şöyle de tarif edilmiştir: "İpliği toplanır, sımsıkı bağlanır, sonra boyanır, sıkı bağlanması sebebiyle bazı yerlerinde boya işlemez, dokununca tabiî bir desen, bir nevi çizgiler hâsıl eder." Âlimler mâtem döneminde siyah renkli kumaşın meşru ve helal olduğunu da belirtirler.[45]

-4210 -3- وعن أم سلمة رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: َ تَلْبَسُ الْمُتَوَفِّى عَنْهَا زَوْجُهَا الْمُعَصْفَرَ مِنَ الثِّيَابِ، وَ الْمُمَشَّقَةَ، وَ الْحُلِّي، وَ تَخْتَضِبُ، وَ تَكْتَحِلُ، وَ تَمْشِطُ بِشَىْءٍ إَّ بِالسِّدْرِ تُغَلِّفُ بِهِ رَأسَهَا[. أخرجه ا‘ربعة إ الترمذي، وهذا لفظ أبي داود.»المُمَشَّقَةُ« ما صبغ بالمشق، وهي المغرة بسكون الغين .

3. (4210)- Ümmü Seleme (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kocası ölen kadın sarıya boyanmış veya kırmızıya boyanmış elbise giymez, zinet takınmaz, kına yakınmaz, sürmelenmez, başını tararken kokulu madde kullanmaz, başını sidre ile kaplar."

[Ebu Dâvud, Talâk 46, (2304); Nesâî, Talâk 65, (6, 203); Muvatta, Talâk 104-108, (2, 598, 600).][46]

AÇIKLAMA:

Hadisin Ebu Dâvud'da gelen bir vechi, iddet bekleyen kadınların durumu ile ilgili olarak daha bir açıklık getirmektedir. Şöyle ki: "Muğîre İbnu'd-Dahhâk anlatıyor: "Ümmü Hakîm Bintu Esîd, annesinden bana nakletti ki, kocası ölmüştü, kendisi iddet bekliyordu. Bu sırada gözleri hastalandı ve (ilaç niyetiyle) gözlerine cila sürmesi'nden çekti. Bir hizmetçisini de Ümmü Seleme (radıyallahu anhâ)'ya gönderdi ve cila sürmesinden sordu. Bu halde gözüne çekmesi caiz mi? diye. Ümmü Seleme: "Sana sıkıntı veren ciddi bir sebep olmadıkça çekme! Bu durumda da gece çeker gündüz silersin" diye cevap verdi. Ayrıca bu sırada Ümmü Seleme dedi ki: "(Eski kocam) Ebu Seleme öldüğü sıralarda ben iddette iken, (bir gün) yanıma Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) girdi. O sırada gözüme sabır çekmiştim. Bana: "Bu da ne ey Ümmü Seleme?" buyurdu. "Ya Resulallah, bu sabırdır içerisinde tîyb (koku) yoktur!" dedim. "Ama, dedi, o yüze tazelik verir, sakın sürünmeyesin. Ancak, gündüz kaldırman şartıyla gece sürebilirsin. Saçlarını ne tîyb ne de kına ile tara. Zira kına boyadır."
Ümmü Seleme der ki: "Ey Allah'ın Resûlü, öyleyse ne ile taranayım? dedim de şu cevabı aldım: "Sidr ile, onunla başını kapla!."
Sübülü's-Selam'da bu hususla ilgili olarak şu açıklama dermeyan edilir: "Cumhur, Mâlik, Ahmed, Ebu Hanîfe ve Ashâbı, iddet bekleyen kadına iddeti içerisinde (ihtiyaç halinde) ismid sürmesi çekebileceğine hükmetmiştir. Bu hükme giderken -yukarıda kaydettiğimiz- Ebu Dâvud'da gelen Ümmü Seleme hadisine dayanmışlardır." İbnu Abdilberr der ki: "Benim nazarımda da cevaz esastır, hatta bu, Ümmü Seleme'nin, gözden endişe edilmesine rağmen sürme çekmeyi yasaklayan bir diğer rivayetine[47] muhalif olsa da. Ancak her iki muhalif rivayeti cem etmek mümkündür. Şöyle ki: Aleyhissalâtu vesselâm, yasakladığı durumda, gözün sürmeye olan ihtiyacının ciddi ve zarurî olmadığını bildi. Onun için mevcut rahatsızlığa rağmen müsaade etmedi. Geceleyin çekmeye izin verdiği durumda ise, gözdeki rahatsızlık ciddi idi, sürmeye olan ihtiyaç şiddetli ve zaruri idi."[48]

-4211 -4- وعن ابنِ المُسَيِّبِ وَسليمان بن يسار:]أنَّ طُلَيْحَةَ ا۠سَدِيَةَ كَانَتْ

تَحْتَ رَشِيدِ الثَّقَفِيِّ فَطَلَّقَهَا فَنَكَحَتْ فِي عِدَّتِهَا. فَضَرَبَهَا عُمَرُ وَزَوْجَهَا بِالْمَخْفَقَةِ ضَرَبَاتٍ، وَفَرَّقَ بَيْنَهُمَا ثُمَّ قَالَ: أَيُّمَا امْرَأةٍ نَكَحَتْ فِى عِدَّتِهَا، فَإنْ كَانَ زَوْجُهَا الَّذِى تَزَوَّجَ بِهَا لَمْ يَدْخُلْ بِهَا فُرِّقَ بَيْنَهُمَا، وَاعْتَدَّتْ بَقِيَّةَ عِدَّتِهَا مِنَ ا َوَّلِ، ثُمَّ كَانَ اŒخِرُ خَاطِباً
مِنَ الخُطَّابِ. فَإنْ دَخَلَ بِهَا فُرِّقَ بَيْنَهُمَا، ثُمَّ اعْتَدَّتْ بَقِيَّةَ عِدَّةِ ا َوَّلِ، ثُمَّ اْعتَدَّتْ مِنَ اŒخِرِ. ثُمَّ َ يَجْتَمِعَانِ أبَداً. قَالَ ابْنُ الْمُسَيَّبِ وَلَهَا مَهْرُهَا كَامً بِمَا اسْتَحَلَّ مِنْهَا[. أخرجه مالك .

4. (4211)- İbnu'l-Müseyyeb ve Süleymân İbnu Yesâr rahimehumullah anlatıyor: "Tuleyhâ el-Esediyye, Reşîd es-Sakafî'nin nikahı altında idi. Reşîd, Tuleyhâ'yı boşadı. Kadın, iddeti içerisinde iken evlendi. Hz. Ömer (radıyallahu anh), ona da kocasına da değnekle çokça vurdu ve aralarını ayırdı. Sonra şunu söyledi: "İddeti içerisinde hangi kadın evlenirse, onun evlenen kocası, gerdek yapmamış bile olsa araları ayrılacak ve kadın, önceki iddetinden geri kalan kısmı tamamlayacak. Sonra ikincisi, taliblerden bir talib olacak. Eğer erkek; kadınla gerdek yapmış idiyse, araları ayrılır, kadın önceki iddetini tamamlar. Sonra ikinciden dolayı yeniden iddet bekler. Bunlar ebediyyen evlenemezler."
İbnu'l-Müseyyeb der ki: "Erkek, kadını kendine helal addettiği için ona tam mehir öder." [Muvatta, Nikah 27, (2, 536).][49]

AÇIKLAMA:

Bu rivayet, iddeti içerisinde kadınla evlenmenin haram olduğunu göstermektedir. Gerdek yapmamış olanların nikahları bozulmakta, kadın iddetini tamamlayınca, önceki nikah akdi erkeğe hiçbir rüçhan hakkı tanımaksızın, kadınla evlenebilme imkanı doğmaktadır. Kadın, dilerse onunla, dilerse bir başkasıyla evlenmektedir.
İddeti dolmadan nikah akdi yapan erkek, kadınla gerdek yapmışsa, nikah yine bozulmakta, kadın önceki iddete yeni bir iddet daha ekleyip, iddetini tamamlamakta, ama bu sefer, erkek, kadına mehrini tam olarak ödemekle birlikte, onunla ebediyyen evlenememektedir.[50]

-4212 -5- وعن نافع:]أنَّ صَفِيَّةَ بِنْتَ أبِي عُبَيدِ اشْتَكَتْ عَيْنَيْهَا وَهِيَ حَادٌّ

عَلى زَوْجِهَا ابْنِ عُمَرَ فَلَمْ تَكْتَحِلْ حَتّى كَادَتْ عَيْنَاهَا تَرْمَصَانِ[. أخرجه مالك.»الرَّمصُ« البياض الذي تقذفه العين رطبا.

5. (4212)- Nâfi anlatıyor: "Safiyye Bintu Ebî Ubeyd, kocası İbnu Ömer'den iddet beklerken gözlerinden hastalandı. Gözleri nerdeyse çapaklanıyordu, yine de sürme çekmedi." [Muvatta, Talâk 107, (2, 599).][51]

-4213 -6- وعن ابنِ مسعود رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أنَّهُ تَ قَولَهُ تَعالى: وَالْمُطَلَّقَاتُ يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ ثَثَةَ قُرُوءٍ، وَقَوْلَهُ تَعالى: إذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَطَلِّقُوهُنَّ لِعِدَّتِهِنَّ وَأحْصُوا الْعِدَّةَ؛ وَالَّŒئِى يَئِسْنَ مِنَ الْمَحِيضِ مِنْ نِسآئِكُمْ إنْ ارْتَبْتُمْ فَعِدَّتُهُنَّ ثَثَةَ أشْهُرٍ، وَالَّŒئِي لَمْ يَحِضْنَ. فَقَالَ هذِهِ عِدَدُ الْمُطَلَّقَاتِ وَاسْتَثْنى اللّهُ تَعالى مِنْ ذلِكَ غَيْرَ الْمَدْخُولِ بِهَا بِقَوْلِهِ: يَا أيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إذَا نَكَحْتُمُ الْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ طَلَّقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ أنْ تَمَسُّوهُنَّ فَمَا لَكُمْ عَلَيْهِنَّ مِنْ عَدَّةٍ تَعْتَدُّونَهَا. وَقَالَ تَعالى: وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أزْواجاً يَتَرَبَّصْنَ بِأنْفُسِهِنَّ أرْبَعَةَ أشْهُرٍ وَعَشْراً. ثُمَّ أنْزَلَ اللّهُ رُخْصَةَ الْحَوامِلِ مِنْهُنَّ بِقَوْلِهِ وَأوتُ ا'حْمَالِ أجَلُهُنَّ أنَّ يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ مِنْ مَطَلَّقَةٍ أوْ مُتَوَفّى عَنْهَا زَوْجُهَا[. أخرجه رَزِين .

6. (4213)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh), kendi anlattığına göre, şu âyeti okumuştu (Meâlen): "Boşanan kadınlar, kendi kendilerine, üç aybaşı hali beklerler..." (Bakara 228). Ve şu âyeti (meâlen): "Ey peygamber! Kadınları boşayacağınızda, onları, iddetlerini gözeterek boşayın ve iddeti sayın. Rabbiniz olan Allah'tan sakının. Onları, -apaçık bir hayasızlık yapmaları hali bir yana- evlerinden çıkarmayın, onlar da çıkmasınlar. Bunlar, Allah'ın sınırlarıdır. Allah'ın sınırlarını kim aşarsa, şüphesiz, kendine yazık etmiş olur. Bilmezsin, olur ki, Allah bunun ardından (gönlünüzde sevgi gibi) bir hal meydana getirir. Kadınların iddet süreleri biteceğinde, onları ya uygun şekilde alıkoyun, ya da uygun bir şekilde onlardan ayrılın; içinizden de iki adil şâhid getirin, şahidliği Allah için yapın. İşte bu, Allah'a ve âhiret gününe inananan kimseye verilen öğüttür. Allah kendisine karşı gelmekten sakınan kimseye kurtuluş yolu sağlar, ona beklemediği yerden rızık verir. Allah'a güvenen kimseye O yeter. Allah

buyurduğunu yerine getirendir. Allah her şey için bir ölçü var etmiştir. Kadınlarınız içinde ay hali görmekten kesilenler ile, henüz ay hali görmemiş olanların iddetleri hususunda şüpheye düşerseniz, bilinki, onların iddet beklemesi üç aydır..." (Talâk 1-4).
Ve dedi ki: "Bu, boşanan kadınların iddetleridir. Allah Teâlâ hazretleri bundan henüz temas edilmemiş olan kadınları, "Ey iman edenler, mü'min kadınlarla nikahlanıp, onları, temasta bulunmadan boşadığınızda artık onlar için size iddet saymaya lüzum yoktur. Kendilerine bağışta bulunarak onları güzellikle serbest bırakın" (Ahzab 49) meâlindeki âyetle istisna etmiştir.
Yine Allah Teâlâ buyurur ki, (meâlen): "İçinizden ölenlerin bırakmış olduğu eşler, kendi kendilerine dört ay on gün beklerler; müddetleri sona erdiğinde, onların kendi haklarında uygun şekilde yaptıklarından dolayı size sorumluluk yoktur" (Bakara 234). Sonra Allah Teâlâ Hazretleri, kadınlardan hamile olanların ruhsatını şu âyetle indirmiştir. (Meâlen): "(Boşanan veya kocası ölen kadınlardan) gebe olanların iddeti doğumları ile tamamlanır." (Talâk 4). [Rezîn tahric etmiştir.] [52]

---

[1] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/33.

[2] Ayise, belli bir yaşa varıp hayızdan kesilen kadınlara denir. Bu hale de iyâs denir. İyâs yaşı her şahsa göre değişebilir. Ortalama 55 yaş kabul edilmiştir.

[3] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/33-34.

[4] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/35.

[5] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/35.

[6] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/36.

[7] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/36.

[8] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/37.

[9] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/37.

[10] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/38.

[11] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/38.
[12] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/38-39.
[13] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/40.
[14] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/40.
[15] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/41.
[16] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/42.
[17] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/42.
[18] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/42.
[19] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/43.
[20] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/43.
[21] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/44.
[22] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/44.
[23] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/44-45.
[24] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/45.
[25] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/46.
[26] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/46-47.
[27] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/47-48.
[28] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/48.
[29] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/49.
[30] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/50-51.
[31] Nevevî'den bazı teferruatı almadık.
[32] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/51-53.
[33] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/53-54.
[34] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/54.
[35] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/54.
[36] Mebtûte, talak-ı bette (kesinlikle) boşanan demektir. Ric'iyye geri dönebilecek durumda olan demektir. (Tabirler Talak bölümü'nün baş kısmında açıklandı.)
[37] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/54-55.

[38] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/56.
[39] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/56-57.
[40] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/57.
[41] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/58.
[42] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/60-61.
[43] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/61-63.
[44] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/64.
[45] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/64-65.
[46] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/65.
[47] Bu rivayet bu babın birinci hadîsinde (4208) geçti.
[48] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/65-66.
[49] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/67.
[50] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/67.
[51] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/68.
[52] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/68-69.

[İFLÂS BÖLÜMÜ]

[HANEFÎ GÖRÜŞ]

İFLÂS BÖLÜMÜ

Şer'î ıstılahda iflâs, borcun mevcudu geçmesidir.
Müflis de borcu mevcudunu geçen kimse demektir. Kelime aslında "fels"den gelir. Fels pul ve mangır demektir, cem'i fülûs ve efles gelir. Bakırdan yapılan en değersiz para birimi idi. Günümüzdeki kuruşa benzetebiliriz. "Para, pula döndü" tâbirinde, pul kelimesi ile neyi ifade ediyorsak, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) devrinin iktisadî sisteminde felsin yeri hemen hemen onu ifade eder.
Fels kelimesinin, asıl itibariyle Lâtince folis'ten geldiği söylenir. Roma İmparatoru I. Anastasius'un (491-518) Meskûkât Nizamnâmesi'nde 40 nummialık Bizans sikkesinin adıdır. Ağırlığı ilk zamanlarda 30 gr. olmak lâzım idi. Kısa zamanda azalmıştır. Müslümanların Suriye'yi fethettikleri sıralarda 6 gr. kadardı.
Şu halde bir kimsenin iflâs etmesi, onun dirhem ve dinarı kaybederek felse muhtaç olması demektir. Bilindiği üzere dirhem gümüş, dinar da altın paranın adıdır.
Örfen müflis, değer taşıyan malını kaybederek, en değersizi olan fülûsa kalan kimsedir. Böyle birisi, artık, değer taşıyan mallar üzerinde tasarrufta bulunamaz, çünkü öyle mallara sâhip değildir, fülûs gibi değersiz mallar üzerinde tasarruf yetkisine sahip olabilir.
İslâm dini, müflisin durumuyla ilgili hususi hükümlere yer vermiştir. Bu bölümde mezkur hükümlere esas teşkil eden birkaç hadis göreceğiz.[1]

-1- عن أبى هريرة رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]قال رسول اللّه #: مَنْ أَدْرَكَ مَالَهُ بِعَيْنِهِ عِنْدَ رَجُلٍ أَفْلَسَ فَهُوَ أَحَقُّ بِهِ مِنْ غَيْرِهِ[. أخرجه الستة، واللفظ للشيخين.وزاد مالك وأبو داود: وَإِنْ ماتَ الَّذِى ابْتَاعَهُ فَصَاحِبُ المَتَاعِ فِيهِ أُسْوَةُ الْغُرَمَاءِ .
وزاد أبو داود فقط: وَإِنْ كانَ قَضَى مِنْ ثَمَنِهَا شَيْئاً فَهُوَ أُسْوَةُ الْغُرُمَاءِ .

1. (977)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu

vesselâm) şöyle buyurdular: "Bir kimse, iflâs edenin yanında malını aynen bulmuş ise, bu mala o, herkesten daha ziyade hak sâhibidir." [Buharî, İstikrâz 14; Müslim, Müsâkat 22, (1559); Muvatta, Büyû 42, (2, 678); Tirmizî, Büyû 36, (1262); Ebu Dâvud, Büyû 76, (3519-3520, 3522); Nesâî, Büyû 95, (7, 311); İbnu Mâce, Ahkâm 26, (2358, 2359).][2]

AÇIKLAMA:

Hadisten çıkarılan hükümle ilgili olarak Buharî şârihi Aynî'den bazı özetlemeler kaydedeceğiz:

1- Bu hadisin zahiri ile Ata İbnu Ebi Rabâh, Urve İbnu Zübeyr, Tâvus, Şa'bî, Evzâî, Ubeydullah İbnu'l-Hasen, İmam Mâlik, Şâfiî, Ahmed İbnu Hanbel, İshâk ve Dâvud amel etmişlerdir.

Bu ismi sayılan ulemâ hadisin zâhirine bakarak şöyle demişlerdir: "Bir kimse iflâs eder ve yanında, satınalmış bulunduğu bir mal, olduğu gibi bulunursa malı satmış olan kimse bunu almaya diğer alacaklılardan daha çok hak sahibidir." Bu hadisle amel hususunda hicaz ulemasının, bazı teferruatta ihtilâf etse de, temelde icma ettiğini İbnu Abdilberr belirtir.

İhtilâflı hususlar hakkında şu bilgiyi verir: "Sattığı malı, bir müflisin elinde olduğu gibi bulan bir kimse, malını geri almak ister, diğer alacaklılar da buna itiraz ederek, mal sahibinin parasını, ceplerinden ödeyerek malı kendileri almak isterlerse, bu malı, -fazla malı almada olduğu üzere- almaya hakları var mı?" meselesinde Şâfiî ve Mâlik hazretleri ihtilâf ederler. Mâlik: "Buna hakları vardır, malın asıl sahibi, diğer alacaklılar malın bedelini ödedikleri takdirde malı alamaz" der. Şâfiî hazretleri de: "Diğer alacaklıların bu malda söz hakkı yoktur" der ve açıklar: "Ne müflisin ne de vârislerinin böyle bir malı alma hakkı yok ise, borçlularının hiç yoktur, karar yetkisi malın sahibine aittir, dilerse alır, dilerse bırakır ve diğer alacaklılarla müştereken iştirak eder. Zira Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), bu mala, sahibini, onlardan daha haklı kılmıştır." Ebu Sevr, Ahmed İbnu Hanbel ve bir cemaat de bu şekilde hükmetmiştir.

Mâlik ve Şâfiî hazretleri, keza mal sahibinin sattığı mala mukabil müflisten bir miktar bedel almış olup olmama meselesinde de ihtilâf ederler. İbnu Vehb ve başkaları İmam Mâlik'in şöyle hükmettiğini rivayet ederler: "Mal sahibi dilerse aldığı bedeli iade ederek malını geri alabilir." Halbuki Şafiî hazretleri: "Satılan mal köle idiyse ve bedelinin yarısını da almış idiyse, sonra borçlu iflâs etmiş ise, kölenin yarısı onundur, zira para kölenin aynına bedeldir. Geri kalan yarıyı da

müflisin alacaklıları adına satar. Önce almış olduğundan bir şey iade etmez. Çünkü alması gereken hakkını almıştır." Ahmed İbnu Hanbel de bu görüştedir.
İmam Mâlik ve Şâfiî hazretleri, iflâs etmiş olduğu hâkim tarafından ilân edilmezden ve tevkif edilmezden önce ölmüş olan müflis hakkında da ihtilâf etmişlerdir. Mâlik der ki: "Müflise terettüp edecek hüküm, ölüye terettüp edecek olandan farklıdır. Bir malı satan, onu aynıyla, ölünün nezdinde bulursa, bu mal üsvetü'lguremâ sayılır. Halbuki müflisin yanında bulunacak olsa hüküm aksinedir." Ahmed İbnu Hanbel de buna hükmetmiştir. Halbuki et-Tavzih'de: "Hadisin muktezasına göre bu malın eski sahibine dönmesi gerekir, hatta, hadisin mutlak olan ifadesi nazara alınınca, malın bedelinden bir kısmını almış olsa bile eski sahibine dönmesi gerekir" denmektedir. Bu, Şafiî'nin yeni görüşüdür, vazgeçmiş olduğu eski görüşüne göre, geri kalan bedeline bütün alacaklılarla birlikte iştirak etmelidir.
Şâfiîler, hadiste gelen "malını aynen bulmuş ise" kaydına dayanarak, mal sahibinin, o mala diğer alacaklılardan önce hak kazanabilmesini, "malını olduğu gibi bulma" şartına bağlamışlardır. Yani mal, meselâ eksilme gibi bir durumla zatında, sıfatlarından birini kaybetme gibi bir durumla evsafında herhangi bir tegayyür ve tebeddüle (değişmeye) uğramış olmamalıdır, aksi takdirde mal bütün alacaklıların müşterek malı olur."
Şâfiîler bu hususta çeşitli teferruata inmişlerdir. Aynî, bunlardan yirmi adedini nakleder, bahsi uzatmamak için kısa kesiyoruz.[3]

HANEFÎ GÖRÜŞ

Bu meselede Hanefîlerin nokta-i nazarı farklıdır. İbrahim Nehâiî Hasan Basrî, (bir rivayette) Şa'bî, Vekî, Abdullah İbnu Şübrüme, Ebu Hanife, Ebu Yusuf, İmam Muhammed ve Züfer (rahimehumullah) şöyle hükmederler: "Malını olduğu gibi bulan satıcı diğer alacaklılar gibidir." Bu hükme götüren muhtelif rivayetlerden biri Ömer İbnu Abdilaziz tarikiyle gelen şu rivayettir:
مَنِ اقْتَضَى مِنْ ثَمَنِ سِلْعَتِهِ شَيْئاً ثُمَّ اَفْلَسَ فَهُوَ الغُرَماءُ فِيهِ سَوَاءٌ
"Kim sattığı malın bedelinden bir miktar alır, sonra da müşteri iflas edecek olursa, malı (aynıyla bulan) satıcı ile diğer alacaklılar eşittirler."
Tahavî, sadedinde olduğumuz hadisi şöyle izah eder: "Bu hadisle, müflisin yanında, kendi malını aynen bulan kimse mevzubahistir, mebî (satılmış olan mal) ise, artık kendi malı değildir, bu satılmazdan önce kendi malı idi. Aynıyla kendinin olan mal, gasbedilen maldır, âriyet olarak verilen, vedîa (emanet)

olarak bırakılan ve buna benzer durumdaki mallardır. İşte bu vasıfta olan bir mal aynen kendi malıdır ve bu mala, diğer alacaklılardan daha ziyade hak sahibidir. Sadedinde olduğumuz Ebu Hüreyre hadisinin vürudu da buna bakar. Nitekim Semure İbnu Cündeb (radıyallahu anh) tarafından rivayet edilen bir hadis de buna delâlet etmektedir. Bu hadiste Resûlullah şöyle buyurmaktadır: مَنْ سُرِقَ لَهُ مَتَاعٌ اَوْ ضَاعَ لَهُ مَتَاعٌ فَوَجَدَهُ عِنْدَ رَجُلٍ بِعَيْنِهِ فَهُوَ اَحَقُّ بِعَيْنِهِ وَيَرْجِعُ الْمُشْتَرِىُّ عَلَى الْبَائِعِ بِالثَّمَنِ
"Kimin bir malı çalınır veya kaybolur, sonra da sahibi onu aynıyla birinin yanında bulursa, bu malın aynına daha ziyade hak sahibi olur, bunu satın almış olan müşteri satandan ödediği bedeli geri ister." Şu halde, Taberânî'de de rivayet edilen bir hadis gösterir ki, Ebu Hüreyre rivayetinde kastedilen mal, vedîa, âriyet, gasb ve benzeri yollarla (sahibinin elinden çıkmış olmakla birlikte, aynen mülkiyeti devam eden) mallarla ilgilidir. Bu malları eski sâhibi, bir kimsenin elinde aynıyla bulursa, bu malda diğer alacaklıların herhangi bir hissesi yoktur. Çünkü asıl sahibinin mülkiyetinde olmaya devam etmektedir. Çünkü gâsıbın eli, bir tecavüz ve zulüm elidir. Hırsız da böyle. Ama malı satar ve müşteriye teslim de ederse bedelini almamış bile olsa mal artık mülkiyetinden çıkmıştır."
Aynî daha sonra bu hadisle ilgili Hanefî görüşe katılmayanların, mezhep taassubunun sevkiyle Hanefî ulemaya edeb dışı sözler sarfettiklerini belirtir ve bazılarının kavillerinden örnekler kaydeder. Biz o nakillere girmeyeceğiz, ancak şu kadarını belirtmek isteriz: Bu bahis, Aynî'nin şerhinden değil de kendisi Şâfiî olan İbnu Hacer'in Fethu'l-Bârî Şerhi'nden takip edilecek olsa, mevzuun Hanefîlere sathî tahlil edildiği kanaatine varılabilir. İlim adamlarının da inandıkları Hakk'ın hatırı için de olsa, zaman zaman mezhep taassubuna düşmelerini görmek şaşırtıcı oluyor. [4] غَفَرَ اللّهُ لَنَا وَلَهُمْ

-2- وعن أبى سعيد قال:]أُصِيبَ رَجُلٌ عَلى عَهْدِ رسولِ اللّه # في ثِمَارٍ ابْتَاعَهَا فَكَثُرَ دَيْنُهُ فَأفْلَسَ. فقَالَ النَّبىُّ #: تَصَدَّقُوا عَلَيْهِ فَتَصَدَّقَ النَّاسُ عَلَيْهِ فَلَمْ يَبْلُغْ ذلِكَ وَفَاءَ دَيْنِهِ. فقَالَ # لِغُرَمَائِهِ. خُذُوا مَا وَجَدْتُمْ لَهُ لَيْسَ لَكُمْ إلاَّ ذلِكَ[. أخرجه الخمسة إ البخارِى .

2. (978)- Ebu Saîd el-Hudrî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında, bir adamın satın aldığı meyveyi âfat vurdu. Bu yüzden adamın borcu arttı ve iflâs etti. (Kendisine dâva arzedilince) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) halka: "Kardeşinize mal tasadduk (ederek yardım) edin" dedi. Bunun üzerine, halk ona tasaddukta bulundu, ama toplanan, borcunu ödemeye kâfi gelmedi. Aleyhissalâtu vesselâm Efendimiz, bu sefer alacaklılara: "Bulduklarınızı alın, size bundan başka bir şey yok" buyurdu. [Müslim, Müsâkât 18, (1556); Tirmizî, Zekât 24, (655); Ebu Dâvud, Büyü' 60, (3469); Nesâî, Büyu'30 (7, 265), 96, (7, 312); İbnu Mâce, Ahkâm 25, (2356).] [5]

AÇIKLAMA:

1- Burada meyvesi âfete uğrayıp zarara giren zatın kim olduğu belirtilmemiştir. Ancak bazı rivayetlerden hareketle, Muâz İbnu Cebel (radıyallahu anh) olduğu söylenmiştir.
2- Rivâyetten, müşterinin, meyveyi satmış olan bahçe sahibine ve diğer alacaklılara beraberce borçlandığı anlaşılmaktadır. Yani, satın alınan meyvenin âfete uğramasından hâsıl olan zararı müşteri çekmektedir.
Ancak, Nevevî'nin açıklamasına göre âlimler meyve meselesinde ihtilâf etmişlerdir. Yani meyve salâh tebeyyün ettikten sonra satılmış ve satan da: "Artık götürebilirsin, işte mal, işte sen" diyerek aradan çekilmek suretiyle malı teslim de etmiş, ama müşteri, henüz toplayıp götürmeden semâvî bir âfet gelip meyveyi zarara uğratmış ise zararı kim çekecek? Satan mı, satın alan mı, her ikisi de mi?
a) İki görüşten esahh olana göre İmâm Şâfiî, Ebu Hanîfe, Leys İbnu Sa'd ve diğer bazıları: "Mal artık müşterinin garantisindedir, âfetin verdiği zararı düşmek vacib değildir, satan düşecek olursa bu müstehabdır" demiştir.
b) Eski görüşünde İmam Şafiî ve diğer bazıları: "Mal henüz satanın garantisindedir. Âfetin verdiği zararı bedelden düşmek vâcibtir" demiştir.
c) İmam Mâlik: Afetin verdiği zarar, üçte birden az olursa, bu zararı düşmek vâcib değildir, üçte bir veya daha fazla olursa bunun bedelden düşülmesi vacib olur, meyve satıcının garantisindedir" der. İmam Mâlik'e göre, meyve ve ekinin bir kısmını kuşların yemesi, rüzgârın dağıtması, bir kısmının da yere dökülerek zayi olması normaldir, buna itibar etmemek gerekir. Ancak bu çeşit zararla

semâvî afetin vereceği zarar arasında bir sınır olması gerekir. Din-i Mübîn-i İslâm, vasiyet ve hastanın bağışı gibi durumlarda üçte bire kadar ruhsat verdiği için, mutad miktardan fazla telef araya girerse, bunun umumi kıymetten düşülmesi gerekir. Meyve veya ekinin hepsi telef olursa akit bozulur müşteri parasını geri alır. Zarar üçte birden az olursa kıymetten bir şey düşülmez. Müşteri ile satıcı arasında afet veya afetin sebep olduğu zararın miktarı hususunda ihtilâfa düşerlerse, söz satanındır, zira malda asıl olan selamettir."

Bu üç görüşü de te'yid eden rivayetler gelmiştir.

Şu halde sadedinde olduğumuz hadis, birinci görüşü iltizam edenlere, yani "zarar müşteriye aittir" diye hükmedenlere delil olmaktadır.

Ancak, muhalif görüşte olanlar, yani "Afetle gelen zararı satıcı çeker" diyenler, bu hadiste geçen borçlanma meselesini şöyle te'vil ederler: "Muhtemelen, meyve, kemâle erdikten sonra müşterinin ihmal ederek toplamaması yüzünden telef olmuştur, bu takdirde zararı müşteri çeker. Bu sebeptendir ki, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hadisin sonunda: "Size bundan başka bir şey yok" demiştir. Afet zararlarının bedeli iâde edilmeyecek olsa, alacaklılar kalan paralarını da isterlerdi."

Muhalif görüşte olanlar bunlara cevap verme sadedinde şöyle demişlerdir: "Sizin dediğiniz gibi olsaydı, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle demeliydi: "Size şimdilik bundan başka bir şey yok. Bu zât fakir kaldığı müddetçe, ondan borç istemeniz helâl değildir. Hâli vakti düzelinceye kadar bekleyin, düzelince alırsınız."

Sadedinde olduğumuz rivayet iflâs durumuna düşmüş kimselere yardımcı olmaya, tasaddukta bulunmaya teşvik etmektedir. Borcunu ödeyemeyenlere kötü muâmele yapmamak gerektiği de anlaşılmaktadır. Israrla istemek, kötü söz söylemek, hapsettirmek gibi muameleler câiz değildir. Maamafih İmam-ı Âzam'ın alacaklıya, borçluyu, ödeyinceye kadar tâkip hakkı tanıdığı belirtilir.[6]

---

[1] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/549.

[2] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/550.

[3] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/550-551.

[4] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/551-552.

[5] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/553.

[6] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/553-554.

İHYÂ'U'L-MEVAT BÖLÜMÜ

İHYÂ'U'L-MEVAT BÖLÜMÜ

-1- عن عائشة رَضِىَ اللّهُ عنها قالت: قالَ رَسُولُ اللّهِ #:]مَنْ عَمرَ أرضاً لَيْسَتْ ‘حدٍ فَهُوَ أحَقُّ بِهَا[قال: عروة بن الزبير: قضى بِهِ عمرُ في خفتهِ رَضى اللّهُ عنهُ. أخرجه البخارى .

1. (105)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Sahibi olmayan bir araziyi kim ihya ederse, bu araziyi herkesten ziyade o hak kazanır."
Urvetu'bnu Zübeyr "Hz. Ömer (radıyallahu anh) halife iken bu hadisin hükmünü tatbik etti" dedi.[1]

AÇIKLAMA:

Mevat arazi kimsenin mülkü olmayan, meskun bölgenin (belde) bitişiğinde bulunmayan dışta kalan arazidir. Meskun bölgeye yakın veya uzak olmuş farketmez. Ebû Yusuf, bu araziyi şöyle tarif etmiştir: "Mevat öyle bir parçadır ki, bunun mamur araziye en yakın noktasına duran birisi, bütün gücüyle bağırdığı zaman mamur bölgenin ona en yakın yerinden sesi işitilmez."
Bir yerin ihyası: Oranın sulanması, ekilmesi, ağaç dikilmesi veya bina yapılmasıyla gerçekleşir. İhya etmek, lügat olarak hayatlandırmak, canlandırmak demektir.

Cumhûr'a göre, bir kimse, yukarıdaki evsafta bir mevâtı, ihyâ edecek olsa, ona sâhib olur, bu arazi, ümrana yakın olmuş, uzak olmuş devlet reisi izin vermiş vermemiş fark etmez. İmâm-ı Âzam (rahimehullah)'a göre, devletin mutlaka izni gerekir. Ancak, Ebu Yusuf ve İmam Muhammed de diğer ulemaya uyarak bu meselede Ebu Hanife'ye muhalefet ederler.[2]

-2- وعن عروة بنَ الزبير قال: قال رسُولُ اللّهِ #]مَنْ أحيا أرضاً ميتةً فهى له، وليس لِعرْقِ ظالمٍ حقٌ[. أخرجه ا٘ربعة إّ النسائى.وزاد أبو داود: قال عروة: أشهد أنَّ رَسُولَ اللّهِ # قضَى أنّ ا٘رضَ أرضُ اللّهِ تعالى، والعِبَادَ عباد اللّهِ تعالى، فَمنْ أحيَا مواتاً فَهُوَ أحقُّ بِهِ جَاءَنَا بهذا عن النبىّ # الَّذى جَاءنا بالصلواتِ عنهُ .

2. (106)- Urvetu'bnu Zübeyr (radıyallahu anh) anlatıyor: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: *"Kim ölü bir arâziyi ihya ederse, burası onun olur. Başkasının arazisine izinsiz ağaç dikene hiçbir hak tanınmaz."*[3]

Ebu Dâvud'da şu ziyade var: Urve (radıyallahu anh) dedi ki: "Şehâdet ederim ki, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şuna hükmetti: *"Arz, Allah'ın arzıdır, insanlar da Allah'ın kullarıdır. Kim bir ölü araziyi (mevat) ihya ederse, bu yere, o, herkesten ziyade hak sâhibi olur."* Bu hükmü Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan bize,

ondan namazı getirenler getirdi."[4]

-3ـ قال عروةُ: ولقد حدَّثنى الَّذِي حدّثنى بهذا الحديث]أنّ رَجُلَيْنِ اختَصَما إلى رَسُولِ اللّهِ #: غرسَ أحدُهُمَا نخَّ في أرضِ اŒخَرِ فقَضَى لصاحبِ ا‘رضِ بأرضِهِ وأمرَ صاحبَ النخلِ أنْ يُخْرِجَ نَخلَهُ منها فلقدْ رأيتُها، وإنَّها لتُضرَبُ أصُولُهَا بالفؤوس، وإنَّها لنخلٌ عُمٌّ حتّى أُخرِجَتْ منها[.قال مالك رحمه اللّه: »وَالْعِرْقُ الظَالمُ« كلُّ ما أُخِذَ واحتُفرَ وغُرِسَ بغير حق »الفؤوسُ« جمع فأسٍ، وهى اŒلة المعروفةُ من الحديدِ »والعُمُّ« جمع عَمِّية، وهى التامة في الطول والتفاف .

3. (107)- Urve (radıyallahu anh) dedi ki: "Bana bu hadisi rivayet eden kimse şunu da anlattı: İki kişi Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e müracaat ederek aralarındaki ihtilâfı arzettiler: Bunlardan biri, diğerinin arazisine hurma ağacı dikmişti. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): *"Tarla, eski sâhibine aittir, ağaç diken de diktiklerini tarlada söksün"* diye hükmetti. Ben ağaçların köklerine baltalarla vurulduğunu gördüm. Ağaçlar boylu boslu tam haldeydiler, hepsi de tarladan söküldüler."[5]

-4ـ وعن سمُرةَ بن جندب قال: قال رَسُولُ اللّهِ #:]مَنْ أحاطَ حَائطاً فِي مَوَاتٍ فَهُوَ لَهُ[. أخرجه أبو داود.وزاد رزين رحمه اللّه عن سعيد بن زيد رَضِىَ اللّهُ عنهُ قال: قالَ رَسُولُ اللّهِ #:]مَنْ عَمَرَ أرضاً قَدْ عجزَ صاحبُها عنهَا وتركها مَهْلَكَةً فهى له[.

4. (108)- Semuratu'bnu Cündüb (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) dedi ki:

"Mevât (ölü) bir araziyi kim bir duvarla çevrelerse, burası onun olur."[6]

Rezîn, Saîd İbnu Zeyd (radıyallahu anh)'den şu ziyadeyi kaydetti: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) dedi ki: *"Sahibi bir arazinin bakımından âciz kalarak helâk olmaya terkedince biri gelip bu araziyi ihya ederse, arazi kendinin olur."*[7]

AÇIKLAMA:

Duvar çekme ile temellük hasıl olup olmayacağı münâkaşa edilmiştir. Taş dikmek, duvar çekmekle temliki câiz görenler yukarıdaki hadisle istidlâl etmişlerdir. Bazı âlimler ise taş dikme (tahcir) ve duvar çekmenin ihya sayılmayacağını söylemiştir. Bu görüşte olan Türbüştî "arazi" tabirinin de açıklamaya muhtaç olduğunu, zira her araziye duvar çekmekle temellük edilemiyeceğini" söyler. Tîbî ise, "duvar çekme" tabirin yeterli açıklık getirdiğini, çünkü bu ifadenin tarlayı çevreleyici iç kısmındaki eşyayı koruyucu bir duvar inşa edildiğine delalet ettiğini, Sözgelimi duvarların korunması için eğrik, sığırların korunması için ağıl yapmak maksadıyla bu duvarların çekildiğine delalet eder" der. Nevevî hayvan için ağıl yapmak veya içerisinde sebze meyve kurutmaya, odun, saman depolamaya mahsus kuytu yer elde etmek istenirse, bunun temlik sayılması için duvar çekilmiş

olması şarttır, ağaç dalı veya taş dikilmesi yeterli değildir" der.[8]

---

[1] Buhârî, Hars: 15; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/411.

[2] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/411.

[3] Muvatta, Akdiye: 26, (2, 743); Tirmizî, Ahkâm: 38, (1379); Ebu Dâvud, Harâc: 37, (3073).

[4] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/412.

[5] Ebu Dâvud, Harac: 37, (3074); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/412-413.

[6] Ebu Dâvud, Harac: 37, (3077).

[7] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/413.

[8] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/413.

ÎLÂ BÖLÜMÜ

ÎLÂ BÖLÜMÜ

Îlâ, lügat olarak yemin ve imtina mânasına gelir. Şer'î ıstılah'da, bir kimsenin karısına dört ay yaklaşmamaya yemin etmesidir. Îlâ âyet-i kerîme'de de temas edilen, câhiliye devrinde pek cârî bir boşama şeklidir: *"Kadınlarına yaklaşmamaya yemîn edenler için dört ay beklemek vardır. Eğer erkekler (o müddet içinde kefâret yaparak zevcelerine) dönerlerse şüphe yok ki Allah cidden mağfiret edici, hakkıyla esirgeyicidir"* (Bakara: 2/226).

Cahiliye devrinde bu tarz boşamada koca rücû hakkından, kadın da müddet kaydı olmaksızın, diğer bir kocaya ebediyen varma hakkından mahrumdu.

Şu halde Kur'ân bunu dört ayla sınırlamıştır. Erkek bu müddet içerisinde kefâret ödeyerek rücû edebilir. Bunu yapmadığı takdirde dört ay sonra bir talak vermiş sayılır.

Îlâ üç çeşittir:

1- Îlâyı muvakkat: Bu, müddet belirtilen îlâdır. Dört ay, beş ay gibi bir müddetle kayıtlanır.

2- Îlâyı müebbed: Ebediyen kadına takarrüb etmemeye yemindir.

3- Îlâyı meçhul: Müddet tâyin edilmeden yapılan hanıma yaklaşmama yeminidir.

Belirtilen müddet içerisinde kadına yaklaştığı takdirde yemininde hânis olduğu için yemin kefâreti öder. Îlâ

bahsi, birçok teferruatı bulunan bir mevzudur. Fıkıh kitaplarında açıklama yer alır.[1]
Aşağıdaki hadislerde temas edilen Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in îlâsı, şerî ıstılah'daki îlâ'dan ziyâde, lügavî mânada bir yemindir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), Tahrîm sûresi'nin nüzulüne sebep olan, hanımlarıyla arasında vâki bazı huzursuzluklar sonunda, kadınlarına bir ay takarrüb etmemek (yaklaşmamak) üzere yemin etmiş ve böylece, mü'minlerce îlâ ile ilgili âdabı da ta'lim buyurmuştur. Îlâ kararı rivayetlerde farklı farklı sebeplere dayandırılır. Biz bu sebeplerden sadece birini bahsin sonunda anlatacağız. Diğerlerini merak edenlere, tefsir kitaplarını görmelerini tavsiye ederiz. Ancak bütün rivayetler ailevî huzursuzlukta birleşir. Sebep olarak farklı hâdiselerin zikredilmesi, bir tezad (teâruz) sayılmamalı. Mezkûr hâdiselerden herbiri aynı esnâda veya birbirine yakın zamanlar içerisinde cereyan etmiş ve bunların birikimi de Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'i hanımları uyarıcı bir ceza olarak îlâ kararı vermeye sevketmiş olabilir. Bu karar, gerçekten müessir bir ceza olmuştur. Zira rivayetler hem hanımların hem de yakınlarının Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın boşamış olabileceği ihtimaliyle son derece üzülüp ağlaştıklarını, ciddi bir endişeye ve telaşa düştüklerini ifade ederler.[2]

-1- عن أنس رَضِيَ اللهُ عنهُ]أنّ النبيّ # صُرِعَ مِنْ فرسٍ فَجُحِشَ شِقّه أو كَتِفُهُ، وآلى من نسائهِ شهراً فجلسَ في مشربةٍ لهُ درجُهَا من جذوعٍ فأتاهُ أصحَابُهُ يَعُودونهُ فصلّى بهم جالساً وهم قيامٌ، فلما سلمَ قال: إنّما جُعِلَ ا'‘مَامُ لِيُؤْتمّ بهِ فإذا صلّى قائماً فصلّوا قياماً، وإن صلّى قاعداً فصلّوا قعوداً، وَ تركَعُوا حتّى يركعَ، وَ ترفعُوا حتّى يرفَع. قال: ونزلَ لتسعٍ وعشرينَ. فقالوا يا رسُولَ اللّهِ إنك آليتَ شهراً. فقال: إن الشهر تسعٌ وَعشرونَ.[أخرجه البخارى والترمذى والنسائى.وفي أخرى للشيخين عن أم سلمة:]إنّ الشهرَ يكُونَ تسعاً وعشرين[.وفي أخرى لمسلم عن جابر]ثمّ طبَّقَ يديْهِ ثنْاً مرّتين بأصابعِ يدَيْهِ كلّهَا ومرةً بتسعٍ مِنْهَا[.

1. (109)- Enes (radıyallahu anh)'in anlattığına göre, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'i bir at yere atmıştı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın (sağ) tarafı veya (sağ) omuzu ezildi. Bu O'na ayakta duramayacak kadar ızdırab verdi. O sıralarda hanımlarını da bir ay müddetle terketti. Bu esnada, hurma kütüğünden yapılmış bir merdivenle çıkılan tenezzüh odasına (meşrübe) çekildi. Ashâb (radıyallahu anhum ecmaîn) kendisine "geçmiş olsun" ziyaretine geliyorlardı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) oturarak namaz kılardı, onlar ise ayakta durarak namaza uymuşlardı. Selâmı verince şöyle dedi:
"İmam, kendisine uyulmak için vardır. Öyle ise ayakta namaz kıldırıyorsa siz de ayakta kılın, şâyet oturarak kıldırıyorsa siz de oturarak kılın, imam rükuya varmadan rükuya gitmeyin, o başını kaldırmadan siz de kaldırmayın."
Râvi der ki: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)

ayın 29'unda meşrübeden indi. Ashâb:
"Ey Allah'ın Resulü, sen bir aylık bir müddet için îlâ'ya (ayrı kalmaya) karar vermiştin" dediler. Onlara:

"Bu ay yirmi dokuz gündür" cevabını verdi."[3]
Buhârî ve Müslim'de Ümmü Seleme'den gelen bir rivayette: *"Bu ay yirmi dokuz çekiyor"* buyurmuştur.
Müslim'de Câbir (radıyallahu anh)'dan kaydedilen bir rivayette: "Sonra iki elini üç sefer uzattı, ikisinde her iki elinin bütün parmaklarıyla, sonuncu kerede sadece dokuz parmağıyla işaret etmişti" diye (yirmi dokuzu gösterdiği açıklanır)"[4]

AÇIKLAMA:

Bu hadis her ne kadar oturarak namaz kıldıran imamın arkasında cemaatin de oturarak kılmasını âmir ise de başka rivayetleri de beraberce değerlendiren Hanefî (Şâfi, Sevrî, Ebu Sevr ve Cumhûr) uleması ayakta durmaya muktedir olanların oturarak kıldıran imamın arkasında, ayakta kılması gereğine hükmetmişlerdir, namaz farz veya nâfile olmuş farketmez.[5]

-2- وعنِ ابن عمر قال:]إذا مضتْ أربعةُ أشهرٍ يُوقَفُ حتّى يُطلِّقَ ، وَ يَقَعُ عليهِ الطّق حتّى يطلَّق، يعنى المولى. ويذكر ذلكً عن عثمان وعن على وأبى الدرداء وعائشة رَضِىَ اللّهُ عنهم واثنى عشر رجً من الصحابة[.

أخرجه البخاري ومالك.وفي أخرى للبخاري قال »يعنى ابنَ عمرَ« ا‘‘يء الّذى سمى اللّه تعالى يَحِلُّ ‘حدٍ بعدَ ا‘جَلِ إَّ أنْ يُمسكَ بالمعروفِ أو يعزَم الطَقَ كما أمر اللّهُ تعالى .

2. (110)- İbnu Ömer (radıyallahu anh), *"Kadınlarına yaklaşmamaya yemin edenler için dört ay beklemek vardır. Eğer erkekler (o müddet içinde kefaret yaparak zevcelerine) dönerlerse şüphe yok ki Allah cidden gafur ve rahîmdir..."* (Bakara: 2/226) âyetinin açıklaması ile alakalı olarak) şöyle demiştir: "Ayette zikretilen) dört ay geçtikten sonra ya rücu etmek veya boşamak üzere zevc tevkif olunur. Îlâ yapan fiilen boşamayınca (bu müddetin dolmasıyla) boşanma husule gelmez." Bu görüş, Hz. Osman, Hz. Ali, Hz. Ebu'd-Derda ve Hz. Aişe (radıyallahu anhüm ecmaîn)'den ve Ashab'tan on iki kişiden de rivayet edilmiştir.[6]

Buhârî'nin bir başka rivayetinde İbnu Ömer demiştir ki: "Cenâb-ı Hakk'ın âyette zikrettiği îlâ, dört aylık müddet dışında hiç kimseye helal olmaz. Bu müdded dolunca ya tatlılıkla hanımını tutar veya, Allah'ın emrettiği şekilde boşamaya karar verir. (Îlâ müddetini uzatarak kocanın ayrıca birde boşanmasını beklemek gibi üçüncü bir yola sülûk edilemez.)"[7]

AÇIKLAMA

Bir kimse îlâ yaptığı takdirde âyette zikredilen dört aylık müddet geçince talâk vâki olur mu, olmaz mı? meselesi farklı şekilde cevaplandırılmıştır.
Yukarıda Muvatta'dan alınmış olan rivayete göre, İbnu Ömer, vaktin dolması boşanmanın husulü için yeterli değildir. Îlâ yapan kimsenin ayrıca boşaması gerekir kanaatindedir. "Erkek, bir an önce ya kefaret ödeyerek îlâyı kaldırmaya veya talâk vererek boşamaya mecbur edilmek üzere dördüncü ayın sonunda hâkim tarafından tevkif edilmelidir" demektedir. Aksi takdirde, câhiliye devrinde olduğu üzere, kadın ne evli ve ne de boşanmış sayılmayacağından mağdur olacak, bir kısım haklarını kullanamayacaktır. Yukarıdaki rivayet, Ashâb'tan on iki kişinin bu görüşte olduğunu tasrîh etmektedir. İmam Mâlik de bu görüştedir. Ancak Kûfeliler'e (Hanefîler) göre dört ayın dolmasıyla, kendiliğinden talâk vâki olur, erkeğin ayrıca boşaması şart değildir.[8]

-3- وعن علي كرَّم اللهُ وجهه قال: إذا آلى الرجلُ من امراتهِ لم يقعْ عليه طقٌ، وإن مضتِ ا‘ربعةُ ا‘شهُرُ حتّى يُوقفَ فإمّا أن يطلّق وإمّا أن يُفئَ. أخرجه مالك. وقال: من حلفَ على امرأتهِ أنْ يطأهَا حتّى تَفْطَمَ ولدَهَا لم يكنْ مولِياً. بلغنِى عن علي رَضِىَ اللهُ عنهُ أنّه سئلَ عن ذلكَ فلم يرهُ إيءً .

3. (111)- Hz. Ali (kerremallahu vechehu) buyurmuştur ki: "Bir kimse hanımına yaklaşmamaya yemin ederse (îlâ'ya karar verirse), bundan boşanma hâsıl olmaz. Dört aylık

müddet geçince, îlâ yapan koca tevkif olunur, ya boşar ya da kefaret ödeyerek rücu eder."[9]
İmam Mâlik der ki: "Bir kimse, çocuğu sütten kesilinceye kadar hanımına yaklaşmamaya yemin edecek olsa, bu îlâ yemini sayılmaz. Bana Hz. Ali'den ulaşan bir rivayete göre, bu durumdan kendisine sorulduğu vakit bunun îlâ olmadığını belirtmiştir."[10]

AÇIKLAMA:

Bu rivayette, îlâ'nın tarifiyle ilgili olarak âlimlerin yaptığı ihtilafı görmekteyiz. Bazıları, yapılan yemînin îlâ sayılması için bu yeminin öfke ile yapılması, kadına bir ceza, bir zarar vermek niyetiyle yapılmasını şart koşmuştur. Söz gelimi, meme emen çocuğun zarar görmemesi için, hamileliği önlemek düşüncesiyle yapılan îlâ, ıstılahî îlâ değildir.
Hz. Ali, İbnu Abbâs (radıyallahu anhüma) Hasan-ı Basrî ve diğer bir kısım seleften yapılan rivayete göre: "Öfke hâli iktiran etmeyen yemin îlâ sayılmaz." Öte yandan Şa'bî tarikinden yapılan rivayette: "kadınla erkek arasına girip mukareneti önleyen her yemin îlâdır."[11]

-4ـ وعن عائشة رَضِيَ اللّهُ عنها قالت:]آلى رسُولُ اللّهِ # من نسائِهِ وحرَّم فجعلَ الحرامَ حًَ وجعلَ في اليمينِ كفارةً[. أخرجه الترمذى.

4. (112)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) der ki: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) hanımlarına yaklaşmamaya yemin etti (îlâ kararı verdi) ve (bal yemeyi de kendi kendine) haram etti. Böylece helal olan bir şeyi kendisine haram kılmıştı. Sonra kefâret karşılığında yeminini bozdu"[12]

AÇIKLAMA:

Bahsin girişinde belirtildiği gibi, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'i îlâ kararı vermeye sevkeden birkaç sebep zikredilir. Bunlardan en ziyade zikredileni, bal şerbeti içmesiyle ilgili olanıdır:

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in zevcelerini mûtad üzere ziyaretleri esnasında, kendisine, validelerimizden biri tarafından ikram edilen bal şerbetinin hatırına onunla olan sohbetini biraz uzatması, diğerlerinin kıskanmalarına sebep olmuştu. Aralarında anlaşarak, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in kendilerini ziyaretleri sırasında "meğâfir koktuğunu" söylediler. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), bal şerbeti içtiğini, (bunun meğâfirle ilgisi olmadığını) söyleyince de: "Arılar balı meğâfir çiçeğinden yapmıştır" dediler.

Meğâfir, kokusu hoş olmayan ikrah veren bir ottu.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ise pis kokulu şeylerden son derece kaçınır "Cemaate çıkıyorum" diyerek sarımsak veya soğanla pişirilmiş yemeklerden bile yemezdi.
Zevcelerini ayrı ayrı ziyareti sırasında hepsinin ittifakle meğâfir kokusundan bahsetmesi, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı üzmüştü. Bir daha bal yememek üzere yemin etti.
Bunun üzerine Tahrim sûresi nâzil oldu. İlk ayetlerde*: "Ey peygamber, eşlerinin rızasını gözeterek, Allah'ın helal kıldığı şeyi niçin kendine haram ediyorsun... Allah şüphesiz size yeminlerinizi kefaretle geri almanızı meşru kılmıştır..."* (Tahrim: 66/1-2) diyerek Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu davranışının hoş olmadığı, kefâret ödeyerek yemininden rücu etmesi emredilmiştir.
İşte Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bu vak'a üzerine zevceleriyle bir ay ayrı kalmaya karar vererek meşrübe denen ve hurma kütüğünden mamul bir merdivenle çıkılan tenezzüh odasına çekildi.
Îlâ, cahiliye Araplarında sıkca görülen bir boşanma şeklidir, müddetle sınırlı değildir. Böylece kadın ne boştur evlenebilsin, ne de değildir zevce muamelesi görsün.
Kur'ân-ı Kerîm bunu yasaklayarak, böylesi bir durumun dört aydan fazla devam edemiyeceğini hükme bağlamıştır. Ancak âyet-i kerime üç farklı şekilde anlaşılmıştır:

1- İlâdan sonra dört ayın dolması, talâka azmetmek sayılmıştır ve böylece, îlâ yapan erkek, dört ay içinde kefaret vererek yemininden dönmemişse, bir talâk-ı bainde bulunmuş sayılır. İbn-i Abbas, İbnu Mes'ud, Zeyd İbnu Sâbit, Osman İbnu Affan bu görüştedir. Hanefîler de bunu iltizam etmiştir.

2- Hz. Ali, İbnu Ömer, Ebu'd-Derdâ, Hz. Aişe başta diğer bazıları, böyle birinin dört ayın hitamında îlâya son vermek veya, boşamaya karar vermek üzere hâkim tarafından tevkif edileceğine hükmetmiştir. Şâfiî ve Mâlikîler de bu görüştedir.

3- Üçüncü görüşe göre, dört ayın sonunda bir talâk-ı ricî vâki olur. Sâid İbnu Müseyyeb, Sâlim İbnu Abdillah, Ebu Bekr İbnu Abdirrahmân, Zühri, Atâ... gibi bazıları bu görüşe sâhib olmuştur.

Konunun teferruatı için fıkıh kitaplarına başvurulmalıdır. [13]

---

[1] Ömer Nasuhi Bilmen'in Istılahat-ı Fıkhiye Kamusu'nun ikinci cildine müracat edilsin. (İbrahim Canan)

[2] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/415-416.

[3] Buhârî, Salat: 18, Ezan: 51, 82, 128, Sıfatu's-Salat: 83, 128, Savm: 11, Mezâlim: 25, Nikâh: 91, Talâk: 21, Eymân: 20; Tirmizî, Savm: 6, (690); Nesâî, Talak: 32, (6, 166).

[4] (Sıyam: 24); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/416-417.

[5] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/417.

[6] Buhârî, Talak: 21; Muvatta Talak: 19, (2, 557).

[7] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/418.

[8] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/418-419.

[9] Muvatta, Talak 17, (2, 556).

[10] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/419.

[11] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/419.

[12] Tirmizî, Talak: 21, (1201); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/420.

[13] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/420-421.

İLAVELER BÖLÜMÜ

(Burada dört fasıl vardır)

*

BİRİNCİ FASIL

NEFİSLE İLGİLİ EDEBE GİREN HADİSLER

*

İKİNCİ FASIL

NEFİSLE İLGİLİ AFETLERE GİREN HADİSLER

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

LİSANIN AFETLERİYLE İLGİLİ HADİSLER

*

DÖRDÜNCÜ FASIL

MUHTELİF NEVLERE GİREN HADİSLER

BİRİNCİ FASIL

NEFİSLE İLGİLİ EDEBE GİREN HADİSLER

5836 -1- عن ابن عبّاس رَضِيَ اللّهُ عَنهما قال:]كُنْتُ رَدِيفَ رَسُولِ اللّهِ # فقَالَ: يَا غُمُ! احْفَظِ اللّهِ يَحْفَظْكَ، احْفَظِ اللّهِ تَجِدْهُ تُجَاهَكَ، أوْ قَالَ أمَامَكَ، تَعَرَّفْ إلَى اللّهِ فِي الْرَّخَاءِ يَعْرِفْكَ فِي الْشِدَّةِ، إذَا سَألْتَ فَاسْألِ اللّهَ تَعَالَى، وإذَا اِسْتَعَنْتَ فَاسْتَعِنْ بِاللّهِ تَعَالَى، فَإنَّ الْعِبَادَ لَوِ اجْتَمَعُوا عَلَى أنْ يَنْفَعُوكَ بِشَىْءٍ لَمْ يَكْتُبْهُ اللّهُ تَعالى لَكَ، لَمْ يَقْدِرُوا عَلى ذلِكَ، وَلَو اجْتَمَعُوا عَلى أنْ يَضُرُّوكَ بِشَىْءٍ لَمْ يَكْتُبْهُ اللّهُ تَعالى عَلَيْكَ، لَمْ يَقْدِرُوا عَلَى ذلِكَ، جَفَّتِ ا؛قَمُ وَطُويتِ الصُّحْفُ، فإنِ اسْتَطَعْتَ أنْ تَعْمَلَ للّهِ تَعالى بِالرِّضَا في الْيَقِينِ فَافْعَلْ، فإنْ لَمْ تَسْتَطِعْ فإنَّ فِي الصَّبْرِ عَلى مَا تَكْرَهُ خَيْراً كَثِيراً، وَاعْلَمْ أنَّ النَّصْرَ مَعَ الصَّبْرِ، وَأنَّ الْفَرَجَ مَعَ الْكَرْبِ، وَأنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْراً، وَلَنْ يَغْلِبَ عُسْرٌ يُسْرَيْنِ[. أخرجه رزين بهذا اللفظ، والترمذي باختصار .

1. (5836)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Ben Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın terkisinde idim. Bana şu nasihatta bulundu:
"Yavrum! Allah'a karşı (emir ve yasaklarına uyarak edebini) koru, Allah da seni (dünya ve ahirette) korusun! Allah'ı(n üzerindeki hukukunu) koru ki O'nu karşında (dünya ve ahiretin fenalıklarına karşı hami) bulasın -veya önünde demişti-. Bollukta Allah'ı tanı ki, darlıkta da O, seni tanısın. (Dünya ve ahiretle ilgili) bir şey isteyince Allah'tan iste. Yardım talep edeceksen Allah'tan yardım dile. Zira kullar, Allah'ın yazmadığı bir hususta sana faydalı olmak için biraraya gelseler, bu faydayı yapmaya muktedir olamazlar. Allah'ın yazmadığı bir zararı sana vermek için biraraya gelseler, buna da muktedir olamazlar. Kalemlerin mürekkebi kurudu ve sayfalar dürüldü. Sen, yakinî bir imanla, tam bir rıza ile Allah için çalışmaya muktedir olabilirsen çalış; şayet buna muktedir olamazsan, hoşuna gitmeyen şeyde sabırda çok hayır var. Şunu da bil ki Nusret(i ilahî) sabırla birlikte gelir, kurtuluş da sıkıntıyla gelir, zorlukta da kolaylık vardır, bir zorluk iki kolaylığa asla galebe çalamayacaktır." [Rezun bu elfazla tahric etmiştir. Tirmizî'de muhtasar olarak kaydedilmiştir. Sıfatu'l-Kıyamet 60, (3518).] [1]

AÇIKLAMA:

1- Hadisin daha rahat anlaşılmasını sağlayacak açıklamalar imkan nisbetinde parantez içerisinde olmak suretiyle metine dahil edildi.

2- Burada biraz açıklama kaydedeceğimiz husus hadisin son kısmında geçen "bir zorluk iki kolaylığa asla galebe çalamayacaktır" ifadesidir. Bu ibare biraz kapalıdır. Buradaki "bir zorluk" ve "iki kolaylık"tan murad nedir?
İbnu Kesir, İnşirah suresinde geçen "Şüphesiz, zorlukla beraber bir kolaylık vardır. Gerçekten zorlukla beraber bir kolaylık vardır" (İnşirah 5-6) ayetlerini açıklarken ayetle ilgili olarak Katâde'nin bir yorumunu kaydeder: "Ayette zorluk manasına gelen اَلْعُسْرِ marife olarak iki sefer geçmektedir; keza kolaylık manasına gelen يُسْرَ sefer geçmektedir, ama bu nekredir. Dolayısıyla marife olan zorluk (el-usr) kelimeleri marife oldukları için aynı zorluk tek zorluk olmakta, kolaylık manasına gelen يُسْرَ ise nekre olduğu için her biri ayrı olan iki kolaylı sayılmaktadır. Böyle olunca, ayet-i kerimede bir zorluğa bedel iki kolaylık mevzubahis edilmiş olmakta ve Resulullah: "İki kolaylığa bir zorluk asla galebe çalamayacak" diye sevinçle müjdelemektedir. Rivayet aynen şöyle: "Hasan-ı Basrî (mürsel olarak) anlatıyor: "Bir gün, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ferahlı ve mesrur bir çehle ile gülerek çıktı. Şöyle diyordu: "Bir zorluk iki kolaylığa asla galebe çalamayacaktır. Bir zorluk iki kolaylığa asla galebe çalamayacaktır. Zira şüphesiz zorlukla beraber bir kolaylık vardır. Gerçekten zorlukla beraber bir kolaylık vardır."
Mevzuyla ilgili olarak İbnu Kesir'in kaydettiği bir diğer rivayeti de burada kaydetmeyi faydalı görüyoruz: "Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resul-i Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm) bir kayanın karşısında oturuyordu. Bir ara: "Zorluk gelip şu kayanın içine girse mutlaka kolaylık peşinden gelip içeri girer ve oradan zorluğu çıkarır" buyurdu. Bunun üzerine aziz ve celil olan Allah: "Şüphesiz zorlukla beraber bir kolaylık vardır, gerçekten zorlukla beraber bir kolaylık vardır" mealindeki ayetleri inzal buyurdu."
Bir diğer rivayette Resulullah şöyle buyurmaktadır: "Semadan yardım, çekilen şiddet miktarınca iner, sabır da musibet miktarınca iner."
Öyle ise, ayet ve hadisler, mü'mine ümid ve metanet verme gayesini gütmektedir: Sıkıntımız ne kadar şiddetli, musibetimiz ne kadar büyük olursa olsun, ye'se düşmeye gerek yok. Cenab-ı Hak o nisbette sabır ve yardım indirecek, kolaylığını zorluğunun iki katı yapacaktır. Sabır ve metanetten vazgeçme, ye'se ve fütura düşme..."[2]

İşte bu kadar kısa, öz cümleler içine; kadere, teslimiye ait en girift, en zor meseleler sığdırılmış ve en sade bir üslupla, bu derin mevzu vüzuha kavuşturulmuştur. Aynı zamanda aksiyon ve hamle adına; ibadet manasını da dahil ederek söylenebilecek pek çok şey bu birkaç cümlede hülasa edilmiştir". (H) ORJİNALDE BÖYLE BİR ŞEY YOK.

-5837 -2- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ # يَوْماً ‘صْحَابِهِ: مَنْ يَأخُذُ هذِهِ الْكَلِمَاتِ فَيَعْمَلَ بِهِنَّ أوْ يُعَلِّمَ مَنْ يَعْمَلُ بِهِنَّ؟ قُلْتُ: أنَا يَا رَسُولَ اللّهِ، فأخَذَ بِيَدِى فَعَدَّ خَمْساً. قَالَ: اتَّقِ الْمَحَارِمَ تَكُنْ أعْبَدَ النَّاسِ، وَارْضَ بِمَا قَسَمَ اللّهُ لَكَ تَكُنْ أغْنَى النَّاسِ، وَأحْسِنْ إلى جَارِكَ تَكُنْ مُؤْمِناً، وَأحِبَّ لِلنَّاسِ مَا تُحِبُّ لِنَفْسَكَ تَكُنْ مُسْلِماً، وَ تُكْثِرِ الضَّحِكَ فَإنَّ كَثْرَةَ الضَحِكِ تُمِيتُ الْقَلْبَ[. أخرجه الترمذي .

2. (5837)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir gün, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ashabına: "Şu kelimeleri kim [benden] alıp onlarla amel edecek ve onlarla amel edecek olana öğretecek?" buyurdular. Ben hemen atılıp:
"Ben! Ey Allah'ın Resulü!" dedim. Aleyhissalâtu vesselâm elimden tuttu ve beş şey saydı:

* Haramlardan sakın, Allah'ın en abid kulu ol!

* Allah'ın sana ayırdğına razı ol, insanların en zengini ol!

* Komşuna ihsanda bulun, mü'min ol.

* Kendin için istediğini başkaları için de iste, Müslüman ol!

* Fazla gülme. Çünkü fazla gülmek kalbi öldürür." [Tirmizî, Zühd 2, (2306); İbnu Mace, Zühd 24, (4217).][3]

-5838 -3- وعنه رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: أمَرَنِى رَبِّى بِتِسْعٍ: خَشْيَةِ اللّهِ في السِّرِّ وَالعَنِيَةِ، وَكَلِمَةِ الْعَدْلِ في الْغَضَبِ وَالرِّضَا، وَالْقَصْدِ فِي الْفَقْرِ وَالْغِنَى، وَأنْ اَصِلَ مَنْ قَطَعَنِي، وَأعْطِيَ مَنْ حَرَمَنِي، وَأعْفُوَ عَمَّنْ ظَلَمَنِي، وَأنْ يَكُونَ صَمْتي فِكْراً، وَنُطْقي ذِكْراً، وَنَظَرِي عِبْرَةً،

وَآمُرُ بِالْمَعْرُوفِ[. أخرجه رزين .

3. (5838)- Yine Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Rabbim bana dokuz şey emretti:

* Gizli halde de aleni halde de Allah'tan korkma(mı),

* Öfke ve rıza halinde de adaletli söz (söylememi),

* Fakirlikte de zenginlikte de iktisad (yapmamı),

* Benden kopana da sıla-ı rahm yapmamı,

* Beni mahrum edene de vermemi,

* Bana zulmedeni affetmemi,

* Susma halimin tefekkür olmasını,

* Konuşma halimin zikir olmasını,

* Bakışımın da ibret olmasını,

* Ma'rufu (doğru ve güzel olanı) emretmemi." [Rezin tahriç etmiştir.][4]

5839 -4- وعن علي رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]وَجَدْنَا عَلى قَائِمِ سَيْفِ رَسُولِ اللّهِ #: أعْفُ عَمَّنْ ظَلَمَكَ، وَصِلْ مَنْ قَطَعَكَ، وَأحْسِنْ إلى مَنْ أسَاءَ إلَيْكَ، وَقُلْ الْحَقَّ وَلَوْ عَلى نَفْسِكَ[. أخرجه رزين .

4. (5839)- Hz. Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kılıncının kabzasında şu ibareyi bulduk:
"Sana zulmedeni affet. Sana küsene git, sana kötülük yapana iyilik yap! Aleyhine de olsa hakkı söyle!" [Rezin tahric etmiştir.][5]

5840 -5- وعن زيد الخير رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]قُلْتُ يَا رَسُولَ اللّهِ لَتُخْبَرَنِّي مَا عَمَةُ اللّهِ فِيمَنْ يُرِيدُهُ، وَمَا عَمَتُهُ فِيمَنْ يُرِيدُهُ؟ فَقَالَ: كَيْفَ أصْبَحْتَ يَا زَيْدُ؟ قُلْتُ: أُحِبُّ الْخَيْرَ وَأهْلَهُ،

وَإنْ قَدَرْتُ عَلَيْهِ بَادَرْتُ إلَيْهِ، وَإنْ فَاتَنِي حَزِنْتُ عَلَيْهِ وَحَنَنْتُ إلَيْهِ، فَقَالَ: #: فَتِلْكَ عَمَةُ اللّهِ فِيمَنْ يُرِيدُهُ، وَلَوْ أرَادَكَ لِغَيْرِهَا لَهيَّأكَ لَهَا[. أخرجه الترمذي .

5. (5840)- Zeydu'l-Hayr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ey Alah'ın Resulü dedim, Allah'ın rızasını arzu eden kimselere ve Allah'ın rızasını arzu etmeyen kimselere Allah'ın koyduğu alâmet nedir, bana haber verin!" Cevaben:
"Ey Zeyd sen nasıl sabahladın?" diye sordu.
"Hayrı ve hayır ehlini seviyorum: Eğer hayır yapmaya muktedirsem yapmaya koşuyorum. Eğer yapamaz, kaçırırsam bu sebeple üzülüyorum ve onu yapmaya şevkim daha da artıyor! " dedim. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm:
"İşte bu söylediklerin Allah'ın rızasını arayanlara Allah'ın koyduğu alamettir. Eğer Allah senin başka bir şey olmanı isteseydi, seni ona hazırladı" buyurdular." [Hadisi Rezin tahriç etmiştir.][6]

-5841 -6- وعن ابن عبّاس رَضِيَ اللّهُ عَنهما قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: الْقَصْدُ وَالتُّؤَدَةُ وَحُسْنُ السَّمْتِ جَزْءٌ مِنْ اَرْبَعَةٍ وَعِشْرِينَ جَزْءاً مِنَ الْنُّبُوَّةِ[. أخرجه مالك والترمذي، واللفظ له.»القَصْدُ« الوسط بين الطرفين. و»التُّؤَدَةُ« التأني والتثبت.و»السِّمت« الهيئة الحسنة والمراد أن هذه الخصال من شمائل ا َ‘نبياء. وانها جزء معلوم من اجزاء افعالهم فاقتدوا بهم فيها وتابعوهم. أن من جمع هذه الخصال كان فيه جزء من النبوة ن النبوة غير مكتسبة و مجتلبة با َ‘سباب بل هى كرامة من اللّه تعالى .

6. (5841)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"İtidal (orta yol üzere olmak), teenni(li davranmak), hal ve gidişi iyi olmak peygamberliğin yirmi dört cüzünden bir cüzdür." [Muvatta, Şi'r 17 (2, 954, 955); Ebu Davud, Edeb 2, (4776).][7]

AÇIKLAMA:

Burada sayılan mümtaz sıfatlar, Allah'ın bir lütuf ve ikramı olarak bütün peygamberlere verilmiştir. Ta ki, insanlar onlara uymak suretiyle bu hasletleri kendilerine mal etsinler.
Bunların peygamberliğin yirmi dört cüzünden biri olması, peygamberliğin bölünebildiği, mukteseb olduğu manasına gelmze. Çünkü o, her şeyden önce Allah'ın bir lütfudur, iktisabla ulaşılamaz. Üstelik Hz. Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm) son peygamberdir, ondan sonra yeryüzüne, kıyamete kadar peygamber gelmeyecektir.
Bazı alimler hadisten şu manayı da anlamışlardır: "Kimde bu vasıflar toplanırsa, o kimse, halk onu ta'zim, tebcil ve tevkir ile karşılar. Allah da ona, peygamberlerin elbisesi olan takva elbisesini giydirir."[8]

5842-7- وعن أبي أيوب رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: أرْبَعٌ مِنْ سُنَنِ الْمُرْسَلِينَ: الْحَيَاءُ، وَالتَّعَطُّرُ، وَالنِّكَاحُ، وَالسِّوَاكُ[. أخرجه الترمذي .

7. (5842)- Ebu Eyyub (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Dört şey vardır, bunlar geçmiş peygamberlerin sünnetlerindendir: Haya, koku sürünme, evlenme, misvak kullanma." [Tirmizî, Nikah 1, (1080).][9]

AÇIKLAMA:

1- Dört şeyin eski peygamberlerin sünnetinden olması, bunları onların fiilen yapıp ümmetlerine de yapmaya kavlen teşvik ettiklerini ifade eder. Dolayısıyla "eski peygamberler"e nisbet edilen şeylerin, insanlığın bidayetine kadar gittiği ve hatta Hz. Adem aleyhisselam'a dayandığı söylenebilir. Bu ifade, zikredilen şeylerin insanlık için ehemmiyetli olduğunu da gösterir. Vahy-i İlahi, bidayetten beri, bazı mühim şeyleri insanlığa duyurmuş, hayata sokmuş, müesseseleştirmiş demektir. İslam'ın bu telakkisi, insanlık tarihini mutlak vahşet ve cehaletle ve hatta maymunla başlatan bir kısım Batıcı maddeperestlerin görüşünden tamamen ayrılır.
Hadisin şerhinde bazı alimler, Hz. İsa örneğinde olduğu üzere, bir kısım evlenmeyen peygamberler bulunduğunu göstererek, üslupta tağlibe yer verildiğini, ifade âmm da olsa istisnaların olabileceğini belirtirler. Bunu misvak,

koku gibi diğer hasletler için de düşünmek mümkündür. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), hadiste, esas itibariyle bunların ıttıradından çok, eskiliğini duyurmak istemektedir.

2- Hadisin bazı vecihlerinde haya yerne hitan zikredilmiştir. Hitan erkek çocuklarının sünnet edilmeleridir. Bunun da eskiliğine dikkat çekilmiş olur. Nitekim bazı hadislerde hitanın Hz. İbrahim'den beri teşrî edildiği, ilk defa Hz. İbrahim'in sünneti olduğu belirtilmiştir.

3- Bazı şarihler, haya ile her insanda fıtrî ve cibillî olan hayanın kastedilmediğini, dinin muktezası olan hayanın kastedildiğini belirtirler. Çünkü dinin ısrarla üzerinde durduğu, hayaya giren edepler vardır: Avret yerlerinin örtülmesi, mürüvvete yakışmayan hallerden kaçınmak, fuhşiyat ve kabalıklardan, çirkin sözlerden uzak durmak gibi.

4- Haya yerine bazı rivayetlerde حناء
yani kına kelimesi zikredilmiştir. Bunun tashif olabileceğine dikkat çekmiştir. Çünkü kına erkeklere haramdır, zira kadınlara benzeme vardır. Kına ile yaşlıların saçını boyaması, önceki peygamberlerde olan bir sünnet değildir. Resulullah teşrî buyurmuştur, dolayısıyla bunun eski peygamberlere nisbeti sahih olmaz (Mirkat).[10]

-5843 -8- وعن عبدالمهيمن بن عبّاس بن سهل بن سعد الساعدي عن أبيه عن جده رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: ا ٔنَاةُ مِنَ اللّهِ تَعالى وَالْعَجَلَةُ مِنَ الشَّيْطَانِ[. أخرجه الترمذي .

8. (5843)- Abdulmüheymin İbnu Abbas İbni Sehl İbni Sa'd es-Saîdî, babası tarikiyle dedesinden naklediyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Teennî Allah Teala'dandır, acele de şeytandan." [Tirmizî, Birr 66; (2013).][11]

AÇIKLAMA:

Teenninin Allah'tan olması, Allah'ın teennili hareket etmekten razı olması, karşılığında sevap vermesi demektir. Acelenin şeytandan olması, şeytanın kişiyi

vesvesesi ile acele davranmaya sevketmesi demektir. Acelecilik, kişiyi titizlik ve neticeyi düşünmekten alıkoyar, attığı adımın veya söyleyeceği sözün zarar mı, kâr mı, hayır mı, şer mi getireceğini hesaplamasına fırsat vermez. Pekçok ayet ve hadiste menfi işler hep şeytana nisbet edilmiştir. Amr İbnu'l-As: "Kişi acelenin meyvesi olarak hep nedamet devşirmiştir" der.

5846 numaralı hadiste de acele üzerine bazı ilave açıklama kaydedeceğiz.[12]

-5844 -9- وعن ابنِ عبّاسٍ رَضِيَ اللّهُ عَنهما:]أنَّ رَسُولَ اللّهِ # قَالَ ‘شَجَّ عَبْدِ الْقَيْسِ: إنَّ فِيكَ خَصْلَتَيْنِ يُحِبُّهُمَا اللّهُ تَعالى وَرَسُولُهُ الْحِلْمُ، وَا‘نَاةُ[. أخرجه أبو داود والترمذي .

9. (5844)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Eşeccü Abdi'l-Kays'a dedi ki:
"Muhakkak ki sende Allah ve Resulünün sevdiği iki haslet var; hilm ve teenni."
[Tirmizî, Birr 66, (2012); Müslim, İman 25, (17).][13]

AÇIKLAMA:

1- Eşecc izafetli olarak gelmiştir. Abdu'l-Kays'ın Eşecc'i demektir. Yani Abdulkays kabilesinin Resulullah'a gönderdiği heyetle gelen Eşecc olup, asıl adı Münzir İbnu Aiz'dir, Eşecc el-Abdî diye de tesmiye edilmiştir.

2- Hilm, Nevevî'ye göre burada akıl demektir. Kadı İyaz da hilmi "aklın sıhhatine ve sonuçları düşünen iyi görüşün varlığına delalet eden kelam" olarak tarif eder. Enat ise yine Nevevî'ye göre tesebbüt (titizlik) ve aceleyi terk demektir; dilimizde teenni dediğimiz şey; önünü sonunu, ne getirip ne götüreceğini hesap ederek hareket etmektir.
Resulullah'ın Eşecc (radıyallahu anh)'e bu iltifatının sebebiyle ilgili olarak şu vak'a rivayetlerde gelmiştir: "Abdulkays heyeti Medine'ye gelince heyet mensupları Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı bir an önce görmek için acele ile huzuruna koşuşurlar. Eşecc ise, hayvanların başında kalır, onları biraraya toplar, devesini dağlar, en iyi elbisesini giyer, kendine çekidüzen verdikten sonra Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)' ın huzuruna çıkar. Aleyhissalâtu vesselâm onu kendine yaklaştırıp yanı başına oturtur. Sonra hey'ete:

"Hem kendiniz hem de kavminiz adına biat etmeye mi geldiniz?" buyururlar. Cemaat: "Evet!" der. Eşecc ise:

"Ey Allah'ın Resulü! Siz kişiyi, dininden daha ağır gelen bir şeyle techiz etmiyorsunuz. Biz size kendi adımıza biat edelim, kavmimize de onları davet edecek birini gönderelim, bu çağrı üzerine kim bize uyarsa o bizdendir, kim imtina eder de uymazsa onunla savaşalım!" der. İşte bu söz üzerine Aleyhissalâtu vesselâm: "Doğru söyledin. Sende iki haslet var..." diyerek Eşecc'e iltifat buyurur."[14]

-5845 -10- وزاد أبو داود في رواية ذكر فيها قصة طويلة عن زارع:]وَكَانَ في وَفْدِ عَبْدِ الْقَيْسِ، أنَّ رَسُولَ اللّهِ # لَمَّا قَالَ لَهُ ذلِكَ قَالَ: يَا رَسُولَ اللّهِ! أنَا أتَخَلَّق بِهِمَا أم اللّهُ تَعالى جَبَلَنِي عَلَيْهِمَا؟ قَالَ: بَلِ اللّهُ جَبَلَكَ عَلَيْهِمَا. فَقَالَ: الْحَمْدُللّهِ الَّذي جَبَلَنِي عَلى خِلَّتَيْنِ يُحِبُّهَا اللّهُ تَعالى وَرَسُولُ[.

10. (5845)- Ebu Davud merhum, Abdu'l-Kays heyetinde dahil olan Zâri'den naklettiği ve uzunca bir kıssanın da bulunduğu rivayetinde şu ziyadeye yer verir: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) kendisine bunları söyleyince o (Eşecc):

“Ey Allah’ın Resûlü! Bu iki hasletle ben (şahsi gayretimle) mi ahlâklandım yoksa Allah mı cibilliyetime (yaratılışıma, tabiatıma) koydu?” diye sordu. Aleyhissalâtu vesselâm da:

“Allah Teâla Hazretleri seni o iki haslet üzere yarattı!” buyurdular. Bu cevap üzerine Eşecc: İKİ PARAGRAF ORJİNALDEN YAZILDI. BİLGİNİZE CD’DE YOK.

"Allah ve Resulü'nün sevdiği iki haslet üzere beni yaratan Allah'a hamd olsun!" dedi. [Ebu Davud, Edeb 161, (5225).][15]

-5846 -11- وعن سعد بن أبِي وقاصٍ رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: التَّؤَدَةُ في كُلِّ شَيْءٍ إَّ في عَمَلِ اŒخِرَةِ[. أخرجه أبو داود .

11. (5846)- Sa'd İbnu Ebi Vakkas (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Teenni, ahiretle ilgili olanlar dışında her

amelde güzeldir." [Ebu Davud, Edeb 11, (4810).][16]

AÇIKLAMA:

Teenni bazı hadislerde mutlak olarak istihsan edilirken, burada kayıtlanmakta, ahiretle ilgili ameller istisna edilmektedir. el-Kadı: "Ahiret amellerinde teenni gayr-ı mahmuddur. Allah'a yakınlığı artırmak, dereceyi yükseltmek içinahirete müteallik işlerde azim ve bütün gayretin sarfı gerekmektedir" demiştir. Tîbî de şöyle der: "Hadisin manası şöyle olmalıdır: "Dünyevî işlerin sonunun kesinlikle hayırlı veya hayırsız olacağı bilinemediği için acele etmeyip tehir edilmesi uygundur. Uhrevî işler bunun aksinedir. Zira Rabbimiz Teala hazretleri "Hayırda yarışın" (Bakara 148)."Rabbinizden size erişecek bir bağışlanmayı ve bir cenneti kazanmak için yarışın.." (Hadid 21) buyurmaktadır. Münavi, bu meseleye büyüklerden birinin menkıbesini örnek verir: "Beşinci helada idi, aceleyle hizmetçisini çağırdı ve: "Gömleğimi indir, falancaya ver!" emretti. Hizmetçisi: "Biraz sabretsen de heladan çıksan olmaz mı?" deyince: "Onu bağlamak hatırıma geldi, nefsimin bu karardan vazgeçmeyeceğinden emin değilim" cevabını verir." Şunu da bilmekte fayda var: Bazı alimlerimiz hayırlı olduğu kesin olan işlerin acele yapılmasında bir beis görmemişlerdir. Buna delil olarak şu ayet gösterilir: "Gerçekten onlar daima hayırlı işlerde koşar ve rahmetimizi umup azabımızdan korkarak bize dua ederlerdi.." (Enbiya 90).
Aliyyu'l-Kâri bu meselede bir noktaya daha dikkatlerimizi çeker: "Allah'ın emirleri olan taatları yapma hususunda acele edip onlara koşma ile bizzat taatleri yerine getirirken acele etme arasında büyük bir mesafe vardır, bunlardan birincisi mahmud ikincisi mezmumdur." Yani ibadetleri vakti vaktinde yapmak için acele edeceğiz, ama ibadetleri alelacele bitirme telaşına düşmeyeceğiz, sindire sindire, ağır ağır yapacağız.[17]

5847-12- وعن ابن عمر رَضِيَ اللّهُ عَنهما قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَن اسْتَعَاذَ بِاللّهِ فأعِيذُوهُ، وَمَنْ سَألَ بِاللّهِ فَأعْطُوهُ وَمَنْ دَعَاكُمْ فَأجِيبُوهُ، وَمَنْ صَنَعَ إلَيْكُمْ مَعْرُوفاً فَكَافِئُوهُ، فإنْ لَمْ تَجِدُوا مَا تُكَافِئُونَهُ فَادْعُوا لَهُ حَتّى تَرَوْا أنَّكُمْ قَدْ كَافأتُمُوهُ[. أخرجه أبو داود والنسائي .

12. (5847)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah

(aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kim Allah adına sığınma talebinde bulunursa ona sığınma verin, kim Allah adına isterse ona verin, kim sizi davet ederse ona icabet edin, kim size bir iyilik yaparsa karşılıkta bulunun, şayet verecek bir şey bulamazsanız kendinizi, ona karşılığını vermiş görünceye kadar dua edin." [Nesâî, Zekat 72, (5, 82); Ebu Davud, Zekat 38, (1672).] [18]

AÇIKLAMA:

1- Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu hadislerinde Allah'ın simini şefaatçi kılarak yapılan taleplerden hayra yönelik olanlarının yerine getirilmesini talep etmektedir.
* Allah'ın adını zikrederek sığınma talep edene sığınma vermeyi şarih Tîbî şöyle açıklar: "Kim size yardım talebiyle "sizin" veya "gayrınızın" şerrinden korunmak maksadıyla: "Allah için bana şerrini dokundurma" derse bunu kabul edin. Allah'ın ismine hürmeten şerrinizi ondan uzak tutun" demektir. Hadis şöyle takdir edilebilir: "Kim, Allah'a sığınıp onun adına merhamet dileyerek sizden sığınma talep ederse..."
Kısacası dilimizde "Allah aşkına", "Allah için", "Allah rızası için", "Allahını seversen" gibi tabirler zikredilerek yapılan birkısım taleplere müsbet cevap verilmesi, böylesi durumlarda Rabbimiz Teala'nın yüce isminin hatırının gözetilmesi emredilmektedir. O ad adına yapılan istiaze kabul edilecek, o ad adına istenen sadaka verilecektir. Allah adının mü'minin gönlünde büyük yeri olmalı, o korunmalıdır. Bizim O'ndan olacak taleplerimizin kabulünün, O'nun gönlümüzde yer eden mevkiinin yüceliğiyle mütenasib olacağını bilmeliyiz.

2- Hadiste istenen diğer bir husus davetlere icabettir. Bu mutlak gelmiştir. Ancak başka hadisleri göz önüne alan alimlerimiz, "Bu davete icabet etmede Şer'î bir mani yoksa" diye kayıtlamışlardır. Sofrada içki bulunması gibi bir maninin olması halinde davete icabet edilmeyebilir.

3- Diğer bir talep, kavlî veya fiilî, maddî veya manevi bir iyilikte, ikramda bulunan imkan nisbetinde aynı ölçüde mukabelede bulunmaktır. Bu husus "İyiliğin mükafaatı iyilikten başka bir şey olur mu?" (Rahman 60); "Allah sana nasıl ihsanda bulundu ise sen de başkalarına ihsanda bulun" (Kasas 77) gibi ayetlerde dile getirildiği gibi, pekçok hadislerde de tekrar edilmiştir. Hadislerin bir kısmı daha önce kaydedildi (5780-5787 numaralı hadisler görülebilir).

4- Hadisin sonunda, Aleyhissalâtu vesselâm bize iyilik ve ihsanda bulunana, aynı ile mukabele edemediğimiz takdirde dua işini tekrarlamayı tavsiye etmektedir. Duanın tekrarı hakkını ödediğimize kani oluncaya kadar" devam edecektir. Bu hususta Resulullah şöyle buyurmuştur: "Kime bir iyilik yapıldığı zaman bu iyiliği yapana "Allah hayırlı mükafaatını versin!" derse en güzel senada bulunmuş olur." Bazı alimlerimiz bu hadise dayanarak: "Kim kendisine iyilik yapana bir kere جَزَاكَ اللّهُ خَيْراً derse üzerindeki karşılığı ödemiş olur, öbürünün hakkı çok bile olsa!" demiştir. Bu sözüyle kişi, yapılan iyiliğe mukabeledeki aczini itiraf ederek ona (dünyevî ve uhrevî) mükâfaatını verme işini en iyi vekil olan Rab Teala'ya havele etmiş oluyor. Resulullah böylece senanın en iyisini yapıldığını söyleyerek, yapılan iyiliği en iyi vekil olan Allah'ın karşılıksız bırakmayacağını ifade etmiş olmaktadır. Bazı büyükler: "Elin karşılık vermede kısa ise, dilini şükür ve duada uzat" demiştir.[19]

5848 -13- وعن جابر رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: َ يَمُوتَنَّ أَحَدُكُمْ إَّ وَهُوَ يُحَسِّنُ الظَنَّ بِاللّهِ تَعالى[. أخرجه مسلم وأبو داود .

13. (5848)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Sakın sizden kimse Allah hakkında hüsnüzanda bulunmadan son nefesini vermesin." [Müslim, Cennet 81, (2877); Ebu Davud, Cenaiz 17, (3113).][20]

5849 -14- وفي أخرى للشيخين والترمذي، عن أبِى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنه قالَ:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: قَالَ اللّهُ تَعالى: أنَا عِنْدَ ظَنِّ عَبْدِي بِي[.زاد مسلم والترمذي:]وَأنَا مَعَهُ إذَا دَعَانِي[.

14. (5849)- Sahiheyn ve Tirmizî'de Ebu Hureyre'den gelen diğer bir hadiste Resulullah şöyle buyurmuştur:
"Allah Teala hazretleri şöyle buyurdu: "Ben, kulumun benim hakkımdaki zannına göreyimdir."
Müslim ve Tirmizî'nin rivayetinde şu ziyade vardır: "O bana dua edince ben onunlayım." [Buharî, Tevhid 35; Müslim, Zikr 1, (2675); Tirmizî, Zühd 51,

(2389).][21]

5850-15- وفي رواية ّبي داود والترمذي، عن أبى هريرة أيضاً قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: إنَّ حُسْنَ الظَّنِ بِاللّهِ تَعالى مِنْ حُسْنِ الْعِبَادَةِ[.

15. (5850)- Ebu Davud ve Tirmizî'de Ebu Hureyre'den gelen bir rivayette, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle söylediği kaydedilmiştir:
"Allah Teala hakkında hüsnüzan, güzel ibadettendir." [Tirmizî, Daavat 146, (3604); Ebu Davud, Edeb 89, (4993).][22]

AÇIKLAMA:

1- Yukarıda kaydedilen son üç rivayetin üçü de Allah hakkında hüsnüzanda bulunma hakkındadır. Hepsi de mü'minleri Allah hakkında hüsnüzanda bulunmaya teşvik etmektedir. Birinci hadiste, ölmezden önce Allah hakkındaki zannımızı mutlaka güzel kılmamız istenir. Bunun niçin gerekli ve ehemmiyetli olduğu müteakip hadislerde belirtilir.

* Çünkü Allah Teala hazretleri kullarına, kendisi hakında beslediği zanna uygun şekilde muamele edecektir.

* Çünkü hüsnüzan da başlı başına güzel bir ibadettir.

2- Allah hakkında hüsnüzanda bulunmak demek, istiğfar edince Allah'ın bizi affedeceği, mağfirette bulunacağı, dua edince icabet edeceği, ibadet edince mükâfaatta bulunacağı kanaatini beslemek demektir. Halbuki alimler, bu hususta beyne'rreca ve'lhavf tabiriyle ifade edilen ümid ve korkuyu beraber taşımanın esas olduğunu belirtmişlerdir. Yani hakkımızda adaletini tatbik edip layık olduğumuzu verdiği takdirde azaba düşeceğimiz endişesini yaşayıp devamlı tevbe istiğfar etmeliyiz, yaptığımız tevbe ve istiğfarları Allah'ın kabul edeceğini umarak şevklenmeli, rahatlamalıyız. Bunlardan sadece birinin içimizde galebesi İslamî edebe uymaz. Hatta, Nevevî'nin belirttiği üzere, gençlik ve sağlık halinde korkunun galebesi müstahsen addedilmiştir. Ancak sadedinde olduğumuz hadise göre, ölüme yakın, ümidin galebe çalmas gerekmekte, hüsnüzan galebe çalmadan son nefesin verilmemesi ısrarla tavsiye edilmektedir. Bu ısrarın bir sebebi yine Müslim'de kaydedilen bir diğer ihbardır:

"Her kul, hangi hal üzere ölürse o hal üzere diriltilecektir." Yani Allah hakkındaki hüsnüzan üzere ölen, o hal üzere diriltilecektir.
Bu noktada Hattâbî'nin farklı bir yorumunu da hatırlatmak isteriz: "Amelleri iyi olan kimseler Allah hakkında hüsnüzanda bulunabilir. Bu sebeple (aleyhissalâtu vesselâm) hadiste sanki: "Amellerinizi güzel kılın da Allah hakkındaki zannınız güzel olsun, kiimin ameli kötü ise zannı da kötüdür" demek istemiştir."
Rafii de şöyle bir açıklama getirmiştir: "Hadisten, tevbeye ve zulümden vazgeçmeye bir teşvik anlamak da caizdir. Zira bir kimse bunu yaparsa Allah hakkındaki zannı güzelleşir ve rahmetini ümid eder."
Nevevî der ki: "Allah hakkında zannı güzelleştirmenin manası, Allah Teala'nın kendisine merhamet edeceğini zannetmesi ve bunu Allah'ın af ve rahmeti üzerine varid olan ayet ve hadisleri ve onlarda tevhid ehline vaadedilen af ve mağfireti ve kıyamet günü onların mazhar olacakları rahmeti düşünüp tedebbür ederek bu hususta ümit beslemesidir."

3- Hadis-i kudsi olarak gelen: "Ben kulumun benim hakkımdaki zannına göreyim..." hadisine gelince: "Bunun Buhârî'de kaydedilen bir veçhi şöyledir: "Ben, kulumun benim hakkımda yaptığı zanna göreyim. O , beni zikretti mi onunla beraberim. Eğer o beni nefsinde zikrederse ben de onu onunkinden daha hayırlı bir cemaat içerisinde zikrederim. O bana bir karış yaklaşırsa ben ona bir zira yaklaşırım, o bana bir zira' yaklaşırsa ben ona bir kulaç yaklaşırım. O bana yürüyerek gelirse ben ona koşarak giderim."
Bu hadiste ümidin korkuya galip kılınmasına bir teşvik görülmektedir. Bazı alimler buradaki zannı "ilim"le te'vil ederken, bazıları da "yakin" ile te'vil etmiştir. Böyle olunca mana: "Ben kulumun benim hakkımdaki yakinine, dönüşü bana, hesabı benim üzer ime olacağına dair ilmine, keza benim onun hakkında hayır veya şerden lehine veya aleyhinde vereceğim hükmün reddedilmeyeceğine, benim menettiğimi verecek, verdiğime mani olacak birisinin olmadığına dair kanaatine göreyim" olur. Kurtubî, el-Müfhim'de der ki: "Kulumun benim hakkımdaki zannı" ibaresinin manası: Vaadinde sadık olan Resulullah'a dayanarak dua edince icabet zannı, tevbe edince kabul zannı, istiğfar edince mağfiret zannı, şartlarına uyarak ibadet yapınca mükâfaat zannı beslemektir. Bu hususu bir başka hadis te'yid eder: "İcabetten emin olarak Allah'a dua edin."
Kurtubî devamla der ki: "Bu sebepledir ki, kişiye, Allah'ın kabul edip, günahlarını affedeceğine, kani olarak, üzerindeki vecibeleri yerine getirmesi gerekir. Zira o bunu vaadetmiştir. O vaadinde dönecek değildir. Şayet, yaptığı ibadetleri Allah'ın kabul etmeyeceğine: bu gayretlerinin kendisine fayda

vermeyeceğine inanır veya öyle bir zanna düşerse, işte bu Allah'ın rahmetinden yeistir ve bu büyük günahlardandır. Kim bu hal üzere ölürse, bu hadisin bazı vecihlerinde geldiği üzere, kişi zannına havale edilir. Öyleyse kulum, hakkımda dilediği zanda bulunsun."
Kurtubî sözünü şöyle bağlar: "Kulun ısrarlı şekilde mağfiret zannında bulunması da halis cehalet ve aldanma olur. Bu inanç kişiyi Mürcie mezhebine götürür." [23]

-5851 -16- وعن أبى ذرّ رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: اتَّقِ اللّهَ حَيْثُمَا كُنْتَ وَأتْبِعِ السَّيِّئَةَ الْحَسَنَةَ تَمْحُهَا، وَخَالِقِ النَّاسَ بِخُلُقٍ حَسَنٍ[. أخرجه الترمذي .

16. (5851)- Hz. Ebu Zerr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Her nerede olursan ol Allah'tan ittika et ve kötülüğün arkasından iyilik yap, bu onu yok eder. İnsanlara iyi ahlakla muamele et." [Tirmizî, Birr 55, (1988).] [24]

AÇIKLAMA:

Allah'tan ittika, takva sahibi olmak demektir. Onun azabından korkup bütün emirlerini yapıp nehiylerinden kaçınmak suretiyle kişi muttaki olabilir. Dinin temeli takvadır. Takvaya riayet etmeyen, dini hayatında kâmil olarak temsil edemez.

"Her nerede" diye çevirdiğimiz حيث kelimesinden her ne halde olursan ol manası da anlaşılabilir. Böylece "yalnız, başkasının yanında, fakirlikte, zenginlikte, bollukta, darlıkta, hastalıkta, sağlıkta" gibi değişik haller zikredilebilir. Bütün hallerde takva esas alınmalıdır.
Seyyie'den daha ziyade, küçük günahlar haseneden de namaz, sadaka, istiğfar gibi hayırlar anlaşılmıştır. Bu halde küçük günahlardan sonra işlenecek bu nevi hayırlar onlara kefaret olacaktır.
Hayır vesilesiyle Allah'ın günahı yok etmesi, hem kişinin kalbinden günahın lekesini silmesi, hem de kişinin amel defterinin günah safyasından günahı silmesi şeklinde gerçekleşir, kişinin her ikisine de ihtiyacı var. Çünkü küçük günahlardan hasıl olan lekeler çoğalarak kalbi tamamen kaplayıp karartabilir. Bu

sebeple "küçük günahlarda ısrar etmek büyük günahtır" denmiştir. Mü'min küçük günahı da ciddiye alıp, tevbe, istiğfar, sadaka ve namaz gibi amellerle ondan kurtulma ve temizlenme gayretinde olmalıdır. Unutulmamalı ki: "Her bir günah içinde küfre giden bir yol vardır."
İnsanlara güzel ahlakla muamele çok farklı şekillerde olabilir, yerine göre tatlı dil, güler yüz, müsamaha, bağışlama, kusurlarını görmeme, hatasını yüzüne vurmama, ayıbını teşhir etmeme, eza ve cefasına katlanma, ihtilaf, hediye vs. Bunu yapabilen, hem dünyada hem ahirette mükâfaatını görecektir. Dünyada felah, başarı, sıhhat, takdir ve sevgi, ahirette Cenab-ı Hakk'ın mağfiretine mazhariyetle necat ve kurtuluş.[25]

5852- 17- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]سُئِلَ رَسُولُ اللّهِ # عَنْ أكْثَرِ مَا يُدْخِلُ النَّاسَ النَّارَ؟ قَالَ: الْفَمُ، وَالْفَرْجُ؛ وَسُئِلَ عَنْ أكْثَرَ مَا يُدْخِلُ النَّاسَ الْجَنَّةَ؟ قَالَ: تَقْوَى اللّهِ وَحُسْنُ الْخُلُقِ[. أخرجه الترمذي .

17. (5852)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan ateşe insanları en çok atan şeyin ne olduğu soruldu:
"Ağız ve ferc!" buyurdular. En ziyade neyin insanları cennete soktuğundan sordular:

"Allah'a takva ve güzel ahlak!" buyurdular." [Tirmizî, Birr 62, (2005).][26]

AÇIKLAMA:

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu hadislerinde, insanların uhrevî kurtuluş ve felaketlerinde en ziyade müessir olan sebepleri açıklamaktadır. Cevami'u'lkelim ile mümtaz olan Efendimiz bu mühim meseleleri ana sebeplerine irca etmek suretiyle herkesin anlayacağı ve kabul edeceği bir basitlik içinde açıklıyor:
Cennete götüren iki sebep var:

1) Allah'a takva. Bu farzların ifası, haramların terkidir. Tabii ki bunun dereceleri var. Takvanın en aşağı derecesi şirkten kaçınmaktır.

2) Güzel ahlak. Güzel ahlak deyince öncelikle halka karşı davranışlar gözönüne alınacak. Abdullah İbnu'l-Mübarek, güzel ahlakı "güler yüz, bol iyilik, eziyetten

kaçınmak" diye tarif etmiştir. Ahmed İbnu Hanbel: "Kızmaman, kin bağlamaman, insanlardan gelene tahammül etmen" diye tarif etmiştir. Bazı alimler: "Güzel ahlakın en aşağı mertebesi insanlara ezayı terketmektir, en yüce mertebesi de kendisine kötülük yapanlara iyilik yapmaktır" demiştir.
Tîbî: "Allah'a takva, kulun, kendine olan bütün emirleri yapması, yasaklardan kaçması sebebiyle Yaratanla muamelesinin iyiliğine işaret olmaktadır; güzel ahlak da, halkla olan muamelesinin iyi olduğuna işarettir. İşte bu iki haslet cennete girmeyi gerektirir" zıtları da ateşe girmeyi gerektirir.
Bu iki haslete mukabil olarak ağız ve ferc zikredilmiştir. Ağıza dil de dahildir. Dile hakimiyet dinin tamamının kurtuluş vesilesidir, helal yemek ise bütün mertebeleriyle takvanın başıdır. Fercin muhafazası diyanetin en yüce mertebesini teşkil eder. Cenab-ı Hak kurtuluşa eren mü'minlerin belli başlı vasıflarını sayarken: "ferclerini haramdan koruyanlar"ı da zikretmiştir. İslam alimleri ferc şehvetini, insana en ziyade galip olan ve harekete geçtiği zaman "aklı en az dinleyen şehvet" olarak tavsif ederler. Hakikat böyle olunca, kişi muktedir olduğu manileri bertaraf ederek bütün sebepleri hazırlayacak durumda bulunduğu halde Allah korkusuyla zinayı terkederse elbetteki yüce bir mertebe kazanacaktır. Nitekim Rab Teala hazretleri şöyle buyurmaktadır: "Kim Rabbinin makamından korkar ve nefsini hevaya uymaktan uzak tutarsa, cennet onun gideceği yerdir" (Naziat 40).
Hadiste gerek ebedî saadet ve gerekse ebedî şekavetin sebepleri içinde en mühimlerinin mezkur iki sebebin biraraya gelmesi olduğu belirtilmiştir. Saadet için takva ve güzel ahlakın biraraya gelmesi, şekavet için ağız ve fercin kötülükte birleşmesi.[27]

5853-18- وعن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]سُئِلَ رَسُولُ اللّهِ #: أيُّ الْمُؤْمِنِينَ أفْضَلُ؟ قَالَ: أحْسَنُهُمْ خُلُقاً، قِيلَ: فأيُّ الْمُؤْمِنِينَ أكْيَسُ؟ قَالَ: أكْثَرُهُمْ لِلْمَوْتِ ذِكْراً، وَأحْسَنُهُمْ لَهُ اِسْتِعْدَاداً قَبْلَ نُزُولِهِ بِهِمْ[. أخرجه رزين .

18. (5853)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a soruldu: "Mü'minlerden hangisi efdal (en faziletli)dir?"
"Ahlakça en güzelleridir!" cevabını verdi. Tekrar soruldu:
"Pekiyi, mü'minlerden hangisi en akıllıdır?
"Ölümü en çok zikreden ve kendilerine gelmezden önce onun için en iyi hazırlığı yapanlardır. İşte akıllılar bunlardır." [Rezin tahric etmiştir. (İbnu Mace, Zühd 31,

(4259).][28]

-5854 -19- وعن سمرة رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: الْحَسَبُ الْمَالُ، وَالْكَرَمُ التّقْوَى[. أخرجه الترمذي.

19. (5854)- Hz. Semüre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Haseb maldır, kerem takvadır." [Tirmizî, Tefsir, Hucurat, (3268).][29]

AÇIKLAMA:

Haseb, kişinin cemiyet içinde taşıdığı değer, kazandığı itibardır. Bazan "Baba ve dedeleri cihetinden gelen şeref ve haysiyet" diye tarif edilir. Resulullah sadedinde olduğumuz hadiste kişinin bu izafî ve içtimâî şerefinin esas itibariyle mal ve maddeye dayandığını ifade etmek için "Haseb, maldır" buyurmuştur. Hasebin insanlar tarafından izafe edilen itibari değer olduğunu belirtmiştir. İnsanlar yanında şeref ve itibar sahibi olan bir kimse Allah nezdinde kerim (değerli) addedilmeyebilir. Allah yanında değerli (kerim) olan, takva elbisesini giyendir, müttakidir.
Hadisin manası şöyle ifade edilebilir: "İnsanlar nezdinde, kişinin kıymetini artıran şey maldır. Allah nezdinde değerini artıran şey de takvadır."[30]

-5855 -20- وعن أبى بكرة رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]سُئِلَ رَسُولُ اللّهِ #: أىُّ النَّاسِ خَيْرٌ؟ قَالَ: مَنْ طَالَ عُمُرُهُ وَحَسُنَ عَمَلُهُ؛ قِيلَ: فأيُّ النَّاسِ شَرٌّ؟ قَالَ: مَنْ طَالَ عُمْرُهُ وَسَاءَ عَمَلُهُ[. أخرجه الترمذي .

20. (5855)- Hz. Ebu Bekre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a "Hangi insan daha hayırlıdır?" diye sorulmuştu:
"Ömrü uzun, ameli de güzel olandır" buyurdular."
"Öyleyse insanların kötüsü kimdir?" diye soruldu:

"Ömrü uzun, ameli kötü olandır!" buyurdular." [Tirmizî, Zühd 22, (2331).][31]

-5856 -21- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللهُ عَنه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: أَأُخْبِرُكُمْ بِخَيْرِكُمْ مِنْ شَرِّكُمْ؟ ثَثَ مَرَّاتٍ. قَالُوا: بَلى، قَالَ: خَيْرُكُمْ مَنْ يُرجَى خَيْرُهُ وَيُؤْمَنُ شَرُّهُ، وَشَرُّكُمْ مَنْ َ يُرْجَى خَيْرُهُ وَ يُؤْمَنُ شَرُّهُ[. أخرجه الترمذي.

21. (5856)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (bir gün):
"Size en hayırlınız ve en şerliniz kim olduğunu haber vermiyeyim mi?" buyurdular ve bunu üç kere tekrar ettiler. Cemaat: "Evet, haber veriniz!" dedi.
"En hayırlınız, kendisinden hayır umulan ve şerri dokunmayacağı hususunda emin olunandır; en şerliniz de kendisinden hayır ümit edilmeyen ve şerrinden de emin olunmaya kimsedir." [Tirmizî, Fiten, 76, (2264).][32]

-5857 -22- وعن ابن عمرو بن العاص رَضِيَ اللهُ عَنهما قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: خَصْلَتَانِ مَنْ كَانَتَا فيهِ كَتَبَهُ اللهُ تَعالى شَاكِراً صَابراً، وَمَنْ لَمْ تَكُونَا فيهِ لَمْ يَكْتُبْهُ اللهُ َشَاكِراً وَ صَابراً، مَنْ نَظَرَ في دِينِهِ الى مَنْ هُوَ فَوْقَهُ فَاقْتَدَى بِهِ. وَمَنْ نَظَرَ في دُنْيَاهُ الى مَنْ هُوَ دُونَهُ فَحَمِدَ اللهَ تَعالى عَلى مَا فَضْلَهُ بِهِ عَلَيْهِ كَتَبَهُ اللهُ شَاكِراً صَابراً، وَمَنْ نَظَرَ في دِينِهِ الى مَنْ هُوَ دُونَهُ وَنَظَرَ في دُنْيَاهُ إلى مَنْ هُوَ فَوْقَهُ فَأَسِفَ عَلى مَا فَاتَهُ مَنْهُ لَمْ يَكْتُبْهُ اللهُ شَاكِراً وَ صَابِراً[. أخرجه الترمذي .

22. (5857)- İbnu Amr İbni'l-As (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"İki haslet vardır, bunlar kimde bulunursa allah onu şükredici ve sabredıciler arasına kaydeder:
* Diyanette kendinden üstün olana bakıp, ona uymak.
* Dünyalıkta kendinden aşağı olana bakıp, Allah'ın kendine vermiş olduğu üstünlüğe hamdetmek.
İşte böyle olan kimseyi Allah şükredici ve sabredici olarak yazar.
Kim de diyanette kendinden aşağı olana bakar, dünyalıkta da kendinden üstün

olana bakar ve elde edemediğine üzülürse Allah onu şükredici ve sabredici olarak yazmaz." [Tirmizî, Kıyamet 59, (2514).][33]

-5858 -23- وعن عقبةِ بن عامر قال:]قُلْتُ يَا رَسُولَ اللّهِ: مَا النَّجَاةُ؟ قَالَ: أَمْسِكْ عَلَيْكَ لِسَانَكَ، وَلْيَسَعْكَ بَيْتُكَ وَابْكِ عَلى خَطِيئَتِكَ[. أخرجه الترمذي .

23. (5858)- Ukbe İbnu Amir (radıyallahu anh) anlatıyor: "(Bir gün): "Ey Allah'ın Resulü! Kurtuluşumuz nasıl olacak?" diye sormuştum, şöyle cevap verdiler: "Dilini tut, evini genişlet, günahlarına da ağla!" [Tirmizî, Zühd 61, (2408).][34]

-5859 -24- وعن مالك قال:]بَلَغَنِي أَنَّهُ قِيلَ لِلُقْمَانَ الْحَكِيمِ: مَا بَلَغَ بِكَ مَا نَرَى؟ قَالَ صِدْقُ الْحَدِيثِ، وَأَدَاءُ ا‘مَانَةِ، وَتَرْكُ مَاَ يَعْنِينِى[. وَزادَ في رواية وَالْوَفَاءُ بِالْوَعْدِ .

24. (5859)- İmam Malik anlatıyor: "Bana ulaştığına göre, Lokman Hekim'e: "Sende gördüğümüz bu (meziyetin mahiyeti) nedir?" diye sormuşlardı. [Bununla onun faziletlerini kastetmişlerdi]. Şu cevabı verdi:
"Doğru sözlülük, emaneti yerine getirmek, beni ilgilendirmeyen şeyi terketmek.
"Bir rivayette şu ziyade gelmiştir: "Vaadime vefakârlık etmek." [Muvatta, Kelam 17, (2, 990).][35]

-5860 -25- وعن ابن مسعودٍ رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: أَ أُخْبِرُكُمْ بِمَنْ يَحْرُمُ عَلى النَّارِ، وَمَنْ تَحْرُمُ عَلَيْهِ النَّارُ؟ عَلى كُلِّ قَرِيبٍ هَيِّنٍ سَهْلٍ[. أخرجه الترمذي .

25. (5860)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kendisi ateşe haram edilen ve kendisine de ateşin haram kılındığı kimseyi size haber vermeyeyim mi? Ateş, (halka) her yakın olana, yumuşak huylu ve insanlara kolaylık gösterene haram kılınmıştır."

[Tirmizî, Kıyamet 46, (2490).][36]

5861-26 -5861- وعن ثوبان رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَنْ مَاتَ وَهُوَ بَرِىءٌ مِنْ ثَثٍ: الْكِبْرِ، وَالْغُلُولِ، وَالدَّيْنِ دَخَلَ الْجَنَّةَ[. أخرجه الترمذي.

26. (5861)- Hz. Sevban (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim şu üç şeyden berî olarak ölürse cennete girer:

* Kibir,

* Gulûl,

* Borç [Tirmizî, Siyer 21, (1572, 1573).][37]

AÇIKLAMA:

1- Gulûl, savaşa katılan askerlerden birinin ganimet malından çalmasıdır. İslamî prensibe göre savaşta elde edilen ganimetlerin hepsi komutana teslim edilir. Komutan, bunu gaziler arasında adilane bir surette taksim eder. İşte, aldığı ganimeti getirmeme hadisesine gulûl denmiştir. Bu, hırsızlığın bir nevidir. Resulullah bir iğneye, bir ayakkabı bağına varıncaya kadar, değeri ne kadar düşük de olsa her bir nesnenin mutlaka getirilmesini emretmiştir. Getirmemek gulûldür, hırsızlığın bir nevidir. Üzerinde gulûl bulunan bir asker ölecek olsa şehitliği kaybeder.

Alimler, gulûlü izah ederken, devlet malına yönelik herçeşit suistimalleri, zimmetleri, hırsızlıkları buna dahil etmişlerdir. Savaş sırasında yiyecek, silah, binecek gibi ganimetlerin gulül olma durumu hangi şartlarda gulûldür, hangi şartlarda gulûl değildir, çokça münakaşa edilmiştir, daha önce temas ettiğimiz için tekrar etmeyeceğiz.

2- Hadiste dikkat çeken husus borç meselesidir. Bu mesele de daha önce genişçe açıklandı. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), borçlanmanın israf kapısı olması haysiyetiyle, borçtan kaçınmayı emretmiştir. Hatta bidayetlerde borçlu olarak ölenlerin cenazesine bile katılmamıştır. Sonradan borç meselesindeki ısrarını kaldırmıştır. Yine de kişinin ödemekte zorlanacağı borçtan kaçınması esastır. Varislerine miras yerine borç bırakarak vefat etmek insanlar nazarında iyi olmayacağı gibi Allah nazarında da iyi olmadığını hadis ifade etmektedir.[38]

5862 -27- وعن الخَدري رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: َ حَلِيمَ إِّ ذُو عَثْرَةٍ وَ حَكِيمَ إِّ ذُو تَجْرِبَةٍ[. أخرجه الترمذي .

27. (5862)- Hudrî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Halim olan zelle sahibidir, hakim olan tecrübe sahibidir." [Tirmizî, Birr 86, (2034).] [39]

AÇIKLAMA:

Halim, hilm sahibi demektir, hilm de insanda tabiat yavaşlığı, ağırbaşlılık, teenni il edavranmak, ceza vermede acele etmemek gibi manalara gelir. Hais, halim kimselerin de zelleden yani hatadan, kusurdan, yanlış adım atmaktan uzak olmadığını ifade etmektedir. Bazı alimler hadisin, "Kâmil manada halinin ancak zelle (hata) yapan kimsenin olabileceği" manasını taşıdığına dikkat çekmişler, "Çünkü, hata yapıp, bundan dolayı mahçup olan insan affa mazhar oldu mu, ancak o zaman affetmenin nasıl bir yücelik olduğunu anlar, başkası bir kusur işlerse o zaman onlara hilmle davranır" demişlerdir.
Keza hadis, hakim kişinin de gerek nefsine de ve gerekse başkasında tecrübe sahibi olduğunu ifade eder. Ancak burada da hadisin "Kâmil manada hakim kişinin, hadiseleri tecrübe edenler, faydalı ve zararlıları, mesalih ve mefasidleri tecrübe edenler arasında bulunacağı" manasını taşıdığına dikkat çekilmiştir. [40]

5863 -28- وعن حذيفة رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: َ يَكُنْ أَحَدُكُمْ إِمَّعَةً، يَقُولُ أنَا مَعَ النَّاسِ إنْ أحْسَنَ النَّاسُ أحْسَنْتُ وَإنْ أسَاءُوا أسَأتُ، ولكِنْ وَطِّنُوا أنْفُسَكُمْ إنْ أحْسَنَ النَّاسُ أنْ تُحْسِنُوا وَإنْ أسَاءُوا أنْ تَجْتَنِبُوا إسَاءَتَهُمْ[. أخرجه الترمذي.»ا‘‘مَّعة« الذي يثبت مع أحد و على رأى لضعف رأيه .

28. (5863)- Hz. Huzeyfe (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sakın sizden kimse kararsız olup da: "Ben insanlarla

beraberim, eğer insanlar iyilik yaparsa ben de iyilik yaparım, kötülük yaparsa ben de kötülük yaparım" demesin. Aksine, nefsinizi sabit tutun, halka iyilik yaptı mı siz de iyilik yapın, kötülük yaparsa zulme yer vermeyin." [Tirmizî, Birr 63, (2008).][41]

AÇIKLAMA:

"Kararsız" diye çevirdiğimiz immea, rey sahibi olmayan zayıf karakterli kimselere denmektedir. Şahsiyet koyup, bir fikri, bir şahsı benimseyip sabit kalamadığı için herkese "seninleyim" diyebilmektedir.
Resulullah, bu halin atılmasını, hep başkasına tabi olma yolları arayacağına kişinin iyilikte sabit kalmasını, ne olursa olsun şerrin yardımcısı, hamisi durumuna düşülmemesini tavsiye etmektedir. Kişinin iyilik yapamama durumunda, başkasına kötülük yapması gerekmez. Kendini kötülükten tutmak da bir nevi iyilik yapmaktır ki, hadislerde bu tavsiye edilmiştir.[42]

-5864 -29- وعن حذيفة رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: َ يَنْبَغِى لِلْمُؤْمِنِ أنْ يُذِلَّ نَفْسَهُ، قَالُوا: وَكَيْفَ يُذِلُّ نَفْسَهُ؟ قَالَ: يَتَعَرَّضُ مِنَ الْبَ ءِ لِمَا َ يُطِيقُ[. أخرجه الترمذي .

29. (5864)- Huzeyfe (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bir mü'minin nefsini alçaltıp zelil kılması muvafık değildir.
"Orada bulunanlar: "Kişi nefsini nasıl zelil kılar?" dediler.
"Takat getiremeyeceği belaya karşı kendini ileri sürer!" buyurdular." [Tirmizî, Fiten 67, (2255).][43]

-5865 -30- وعن معاوية رَضِيَ اللّهُ عَنه:]أنَّهُ كَتَبَ إلى عَائِشَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنها أنْ أُكْتُبِي إلَّي كِتَاباً تُوصِينِي فيهِ وَ تُكْثِرِي، فَكَتَبَتْ: سَمٌ عَلَيْكَ، أمَا بَعْدُ، فَإنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللّهِ # يَقُولُ: مَنِ الْتَمَسَ رِضَا اللّهِ بِسَخَطِ النَّاس كَفَاهُ اللّهُ تَعَالى مَؤْنَةَ النَّاسِ، وَمَنِ التَمَسَ رِضَا النَّاسِ بِسَخَطِ اللّهِ وَكَلَهُ اللّهُ تَعالى الى

النَّاسِ، وَالسَّمُ عَلَيْكَ]. أخرجه الترمذي .

30. (5865)- Hz. Muaviye (radıyallahu anh)'in anlattığna göre, Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'ya: "Bana bir mektupla vasiyetkini yaz, fakat çok şey yazma!" diye bir mektup yolladı. Hz. Aişe de cevaben şöyle yazdı:
"Selam üzerine olsun! Emma ba'd: Ben Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Kim halkın öfkesini dinlemeden Allah'ın rızasını ararsa insanların sıkıntısına karşı Allah kifayet eder. Kim de Allah'ın öfkesini dinlemeden halkın rızasını ararsa, Allah onu insanlara havale eder" dediğini işittim, selam üzerine olsun!" [Tirmizî, Zühd 65, (2416).][44]

AÇIKLAMA:

Hadis, halkın çevremizin manevî baskısıyla Allah'ın rızasına uymayan hareketlerden kaçınmamızı irşad buyurmaktadır. Bu hadisi daha açık hale getiren Resulullah'ın bir diğer tavsiyesi şöyle: "Kim Allah'ın rızasını, halkın adem-i rızasında ararsa, Allah ondan razı olur, halkı da ondan razı kılar. Kim de Allah'ın adem-i rızasından halkın rızasını ararsa Allah ona buğzeder ve halkı da ondan soğutur."[45]

5866-31- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: الْمُؤْمِنُ غِرٌّ كَرِيمٌ، وَالْفَاجِرُ خِبٌّ لَئِيمٌ[. أخرجه أبو داود والترمذي.»غُرٌّ« أى ليس بذى مكر فهو ينخدع نقياده ولينه، وهو ضد الخِبِّ. يريد أن المؤمن المحمود من طبعه الغرارة وقله الفطنة للشر وترك البحث عنه كرماً وحسن خلق جهً .

31. (5866)- Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Mü'min saftır, kerimdir. Facir, hilekârdır, leimdir (alçaktır)." [Ebu Davud, Edeb 6, (4790); Tirmizî, Birr 41, (1965).][46]

5867- 32- وعنه رَضِيَ اللهَ عَنه قال:]قَالَ رَسُولَ اللهِ #: َيُلْدَغُ الْمُؤْمِنُ مِنْ جُحْرٍ مَرَّتَيْنِ[. أخرجه الشيخان وأبو داود .

32. (5867)- Yine Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Mü'min, bir (yılanın) deliğinden iki defa sokulmaz." [Buharî, Edeb 83; Müslim, Zühd 63, (2998); Ebu Davud, Edeb 34, (4862).][47]

AÇIKLAMA:

1- Önceki hadis mü'minin hile hurda düşünmediğini, kimsenin içini araştırmayıp, zahirine göre değerlendirdiğini ifade ediyor. Bunun için de iyi niyet, hayırhahlık, uysallık gibi vasıflar mevcuttur. Saf kelimesiyle bu mana ifada edilebilir. Ancak saf kelimesi bazı kullanışlarda safdil denen hakkını aramayacak, hemen herkes tarafından aldatılacak manasında da kullanılır. Gırrı bu manada anlamamız caiz değil. Çünkü müteakip hadis, mü'minin açıkgöz, dikkatli ve uyanık olmasını tavsiye etmekte, aynı yılan tarafndan iki kere sokulmaması gerektiğini irşad buyurmaktadır. Şu halde önceki hadiste ifade edilen saflık, bu hadiste ifade edilen uyanıklıkla beraber olacak. Başkasının zararını hiç aramamak, kötülük düşünmemek gibi bir iç temizliği, fakat bize gelecek kötülüklere karşı da uyanıklık, aldanmaya yer vermeme titizliği istenmektedir.
Hattabi, hadisin ihbar sigasında olsa da emir ifade ettiğini, dolayısıyla Aleyhissalâtu vesselâm'ın gerek dünya ve gerek din işlerinde, Müslümanın uyanık, titiz ve kararlı olmasını, gafleti bırakıp fıtnatla hareket ederek peş peşe aldanmaya meydan vermemesini emrettiğini söyler.
Bazı alimler de: "Hadisin manası: Bir kimse bir günah işleyince dünyada cezasını çekerse ahirette ceza verilmez" demiştir.
Bazı alimler: "Bu hadisteki mü'minden murad kâmil mü'mindir. Kâmil mü'min, marifetinin yardımıyla hadisatın inceliklerine vakıf olur ve vukua geleceği önceden tahmin ederek tedbirini alır. Böyle olamayan gafil mü'minler, bir çok seferler sokulurlar" demiştir
.Bazı alimler şu yorumu yapmışlardır: "Şahsiyetli, sırf Allah için gadablanan mü'min, gadreden mütemerrid zalimin zulmüne göz yummaz, ona karşı halim

olmaz, ondan bilakis intikamını alır. Nitekim Hz. Aişe: "Resulullah, kendi nefsi için intikam almadı. Ancak Allah'ın haramlarını ihlal edenlerden Allah için intikam alırdı" der.
Bu hadisi değerlendiren bazı alimler: "Hilm, mutlak manada mahmud (güzel) bir haslet değildir, tıpkı cömertlik gibi. Nitekim Rabbimiz Teala hazretleri de Ashab-ı Güzin'i tarif ederken "Kâfirlere karşı yavuzdurlar, aralarında merhametlidirler" (Fetih 29) buyurmuştur.
Hadis hakkında ulemanın yürüttüğü bu yoruların, farklı çevre şartları, zaman şartları gözönüne alınacak olursa, hepsinin bir haklılık yönü olduğu anlaşılır.[48]

-5868 -33- وَعنه رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: رَغِمَ أنْفُ رَجُلٍ دَخَلَ عَلَيْهِ رَمَضَانُ ثُمَّ انْسَلَخَ وَلَمْ يُغْفَرْ لَهُ، وَرَغِمَ أنْفُ رَجُلٍ أدْرَكَ أبَوَيْهِ أوْ أحَدَهُمَا وَهُوَ حَيٌّ وَلَمْ يُدْخِلْهُ الْجَنَّةَ، وَرَغِمَ أنْفُ رَجُلٍ ذُكِرْتُ عِنْدَهُ فَلَمْ يُصَلِّ عَلَيَّ[. أخرجه الترمذي.

33. (5868)- Yine Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ramazan girip çıktığı halde günahları affedilmemiş olan insanın burnu sürtülsün. Anne ve babasına veya bunlardan birine yetişip de onlar sayesinde cennete girmeyen kimsenin de burnu sürtülsün. Ben yanında zikredildiğim zaman bana salat okumayan kimsesinin de burnu sürtülsün!" [Tirmizî, Daavat 110, (3539).][49]

AÇIKLAMA:

1- Burnu sürtülsün tabiri "zelil olsun" demektir. Resulullah'ın bu sözü öyle olacağına bir ihbar olduğu gibi, öyle olması için bir bedduadır da, ikisi de olabilir.

2- Hadis burada zikredilen üç durumun kurtuluş için fevkalâde ehemmiyetli fırsatlar olduğunu belirtiyor:

* Anne ve babanın hukukuna riayet onların makbul dualarını celbedecektir.

* Resulullah'a okunacak salavat makbul bir duadır, kolay bir mağfiret vesilesidir.

* Ramazan ayının orucu, oruçlunun tevbe ve istiğfarı, bu ayda bulunan ve bin aydan hayırlı olduğu Kur'an tarafından müjdelenen Kadir gecesi gibi fevkalâde fırsatlar malumdur. Şu halde bu fırsatları değerlendirmeden Ramazan'ı geçiren kimsenin burnu sürtülecek, zelil kılınacak demektir.[50]

5869-34- وعن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنه:]أنَّ رَجُ قَالَ: يَا رَسُولَ اللّهِ، أيْنَ أبِي؟ قَالَ: في النَّارِ، فَلَمّا قَفّا دَعَاهُ، فقَالَ: إنَّ أبِى وَأبَاكَ في النَّارِ[. أخرجه مسلم وأبو داود .

34. (5869)- Hz Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir adam:
"Ey Allah'ın Resulü babam nerededir?" diye sormuştu.
"Cehennemde!" buyurdular. Adam (gitmek üzere) geri dönünce, Aleyhissalâtu vesselâm adamı çağırdı ve:
"Muhakkak ki, benim babam da senin baban da ateşteler!" buyurdu." [Müslim, İman 347, (203); Ebu Davud, Sünnet 18, (4718).][51]

AÇIKLAMA:

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın muhterem peder ve validelerinin uhrevî durumları çokça münakaşa edilmiş bir mevzudur. Sadedinde olduğumuz rivayete göre cehennemliktirler. Ama mü'min gönüller, Aleyhissalâtu vesselâm'ın peder ve validelerinin ateşte olmasına razı olmuyor, dilleri bunu söylemeye varmıyor. Üstelik, onlar hakkında "ehl-i necattır, cennetliktir" demeye imkan veren kuvvetli karineler var. Bu karineleri esas alanlar onların ehl-i cennet olduğuna hükmetmişlerdir. Bu hususta en ziyade söz söyleyen Celaleddin Suyûtî hazretleridir. O, bu mesele üzerine bazısı nazım, bazısı nesir muhtelif risaleler te'lif etmiş ,orada deliller ve delillerle ilgili bazı yormları kaydederek Resulullah'ın ebeveynlerinin ehl-i cennet olduklarını cezmen beyan etmiştir. Bu risalelerden birinin adı: et-Ta'zim ve'l-Minnet fi enne Ebeveyni Resulullah fi'l-Cennret'dir.
Onların imamnını teyid eden deliller şöyle özetlenir:

1) Onlar Hz. İbrahim ve Hz. İsmail'den intikal eden ve haniflik adıyla bilinen dinî bir an'aneye tabi idiler, bu dinin mü'mini idiler.

2) "Fetret devri mü'mini" idiler. Fetret devri demek, iki peygamber arasında geçen ve peygambersiz olan ara devredir. Bu durumda, İslam'dan önce her kavme müstakil peygamber gelme esasına binain iki peygamberin gönderilme müddetleri içinde yaşasa bile, önceki peygamber kendilerine Resul olarak gönderilmeyen, yeni gelene de yetişemeyen kimse fetret devri insanı sayılır. Resulullah'ın ebeveyni, Hazret-i İsa Araplara gönderilmediği ve Resulullah'ın nübüvvetine de yetişmedikleri için fetret devri insanı sayılırlar. Ayet-i kerimede kendilerine resul gelmeyen hiçbir kavmin sorumlu tutulmayacağı belirtilmiştir: "Peygamber göndermedikçe de Biz k imseye azab edici değiliz" (İsra 15). Kaldı ki, Hz. İbrahim'den bakiye kalan dini bir an'ane cahiliye devri Araplarında mevcut idi.

3) Zayıf da olsa, bir rivayette, Resulullah'ın duası ile, ebeveyninin dirilip, İslam'a iman edip tekrar öldükleri ifade edilmiştir.
Bu meselenin münakaşasına girmeden, mevzu üzerine Bediüzzaman'ın bir cevabını kaydedeceğiz: "Resul-u Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm)'in peder ve valideleri, ehl-i necattır ve ehl-i cennettir ve ehl-i imandır. Cenab-ı Hak, Habib-i Ekreminin mübarek kalbini ve o kalbin taşıdığı farzedane şefkatini, elbette rencide etmez. Eğer denilse: Madem öyledir, neden onlar Resul-u Aleyhissalâtu vesselâm'a imana muvaffak olamadılar? Neden bi'setine yetişemediler?
Elcevap: Cenab-ı Hak, Habib-i Ekreminin peder ve validesini, kendi keremiyle, Resul-u Ekrem Aleyhissalâtu vesselâm'in farzedane hissini memnun etmek için, valideynini minnet altında bulundurmuyor. Valideynlik mertebesinden, manevi evlad mertebesine getirmemek için, halis kendi Minnet-i Rububiyeti altına alıp, onları mes'ud etmek ve Habib-i Ekremini de memnun etmekliği rahmeti iktiza etmiş ki, valideynini ve ceddini, ona zahiri ümmet etmemiş. Fakat ümmetin meziyeni, faziletini, saadetini onlara ihsan etmiştir. Evet, âli bir müşirin, yüzbaşı rütbesinde olan pederi huzuruna girmesi, birbirine zıd iki hissin taht-ı tesirinde bulunur. Padişah, o müşir olan Yaver-i Ekremine merhameten, pederini onun maiyetine vermiyor."[52]

-5870 -35- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: رَأى عِيسى عَلَيْهِ السَّمُ رَجً يَسْرِقُ، فقَالَ: سَرَقْتَ؟ قَالَ: كَّ، وَالَّذي َ إلهَ إَّ هُوَ فَقَالَ عِيسَى: آمَنْتُ بِاللّهِ وَكَذَّبْتُ عَيْنَيَّ[. أخرجه الشيخان والنسائي .

35. (5870)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"İsa aleyhisselam hırsızlık yapan bir adam görmüştü:
"Hırsızlık mı yaptın?" dedi. Adam:
"Asla! Kendisinden başka ilah olmayan Zat'a yemin olsun" diye cevap verince Hz. İsa:
"Allah'a inandım, gözlerimi tekzib ettim!" dedi." [Buharî, Enbiya 48; Müslim, Fezail 149, (2368); Nesâî, Kudat 36, (8, 249).][53]

AÇIKLAMA:

Bu hadisin açıklanması, alimler arasında bazı münakaşaları, farklı tevilleri getirmiştir. Öncelikle şunu belirtelim: metinde geçen سَرَقْتَ "çaldın" demektir. Biz, bunu siyaka uygun olarak soru tarzına döküp "Hırsızlık mı yaptın?" diye çevirdik. Kurtubî, hadisi şöyle yorumlar: "Hz. İsa'nın adama söylediği سَرَقْتَ hırsızlık yaptın sözünün zahiri: Adamın yaptığı hırsızlık hususunda kesin bir haberdir. Çünkü adamı, gizlice, ihtiyatla malı alırken görmüştür. Adamın "Asla!" sözü bu ihbarı reddir, ayrıca yeminle de reddini te'kid etmiştir. Hz. İsa'nın: "Allah'a inandım, gözlerimi tekzib ettim" sözü: "Allah'ın adını vererek yemin eden kimseyi tasdik ettim, sözgelimi, adam, kendi hakkı da bulunan bir maldan almış olabilir veya malın sahibi, adama daha önce alma izni vermiş olabilir veya adam, malı karıştırarak bir bakmak üzere ondan almış olabilir, hırsızlık niyeti yoktur." Kurtubî, ayrıca der ki: "Hz. İsa'nın kesin bir hırsızlık iddiasında bulunmamış olması da muhtemeldir, bu sözüyle: "Sen yoksa hırsızlık mı yapıyorsun?" manasında, soru edatı kullanmaksızın sormuştur ki bu tarz soru yaygındır."
Şurası açık ki, normal bir soru ihtimali uzaktır. Çünkü Hz. Peygamber, hadiseyi bir hırsızlık vak'ası olarak takdim etmiştir. Malın adama helal olma ihtimali de pek zayıftır, çünkü hırsızlık olduğu cezmen ifade edilmiştir.
İbnu'l-Cevzî, bu çeşit yorumları tekellüflü bulur. Der ki: "Hz. İsa'nın kalbinde Allah öyle yüce bir mevki tutuyordu ki, hiçbir kimsenin O'nun adını kullanarak yalan yere yemin etmesine vicdanı razı olmadı. Böyle olunca yemin edenin itham edilmesiyle, gözlerini itham etme şıklarından birini tercihle başbaşa kaldı. İşte bu durumda töhmeti gözlerine tercih etti. Tıpkı, Adem aleyhisselam gibi; o da İblis kendisine hayır nasihatte bulunduğuna dair yemin ettiği zaman İblis'in

doğru söylediğini zannetmişti."

Hadisten, şüphenin arız olduğu hallerde hadd cezasının düşeceğine delil çıkarılmıştır.[54]

-5871 -36- وعن مالك قال:]بَلَغَنِي أنَّ رَجُ كَتَبَ إلى ابْنَ الزُّبَيْرِ رَضِيَ اللّهُ عَنهما: أَ إنَّ ‘هْلِ التَّقْوَى عَمَاتٍ يُعْرَفُونَ بِهَا، وَيَعْرِفُونَهَا مِنْ أَنْفُسِهِمْ، مَنْ رضَي بِالْقَضَاءِ، وَشَكَرَ عَلى النَّعْمَاءِ، وَصَبرَ عَلى الْبَ ءِ، وَصَدَقَ فِي اللِّسَانِ، وَوَفَى بِالْوَعْدِ وَالْعَهْدِ، وَدَانَ ‘حْكَام الْقُرآنِ، وَإِنَّمَا ا‘‘مَامُ سُوقٌ مِنَ ا‘سْوَاقِ، فإنْ كَانَ مِنْ أهْلِ الْحَقِّ حَمَلَ إلَيْهِ أَهْلُ الْحَقِّ حَقَّهُمْ، وَإنْ كَانَ مِنْ أهْلِ الْبَاطِلِ حَمَلَ إلَيْهِ أهْلُ الْبَاطِلِ بِاطِلَهُمْ[. أخرجه رزين .

36. (5871)- İmam Malik anlatıyor: "Bana ulaştığına göre, bir adam İbnu'z-Zübeyr (radıyallahu anhümâ)'ye şöyle yazdı: "Haberiniz olsun: Takva ehlinin, birkısım alâmetleri vardır ki, bunlar sayesinde kendileri bilinebilir, onlar da bunları bilirler: Şöyle ki müttakî:

* (İhtilaf halinde) verilen hükme razı olur,
* Nimetlere şükredr,
* Belaya sabreder,
* Dilinden doğru çıkar,
* Vaadine ve ahdine vefa gösterir,
* Kur'an'ın ahkâmını kendine yol yapar.

İmam, çarşılardan bir çarşı (gibi)dir, hak ehlinden ise, ehl- ihak, hak (yükünü) ona yıkar; batıl ehlinden ise, batıl ehli de batıl (yükün)ü ona yıkar." [Rezin tahric etmiştir.] [55]

İKİNCİ FASIL

NEFSİN AFETLERİNE DE TEMAS EDEN HADİSLER

5872 -1- عن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: ثَلاثَةٌ لا يُكَلِّمُهُمْ اللّهُ تَعَالى يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَ يَنْظُرُ الَيْهِمْ وَ يُزَكِّيهمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ ألِيمٌ: رَجلٌ عَلى فَضْلِ مَاءٍ بِفَةٍ يَمْنَعُهُ ابْنَ السَّبِيلِ، يَقُولُ اللّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ لَهُ: الْيَوْمَ أمْنَعُكَ فَضْلِى كَمَا مَنَعْتَ فَضْلَ مَالَمْ تَعْمَلْ يَدَاكَ، وَرَجُلٌ بَايَعَ رَجُ بِسِلْعَةٍ بَعْدَ الْعَصْرِ فَحَلَفَ لَهُ بِاللّهِ تَعالى لَقَدْ أخَذَهَا بِكَذَا وَكَذَا فَصَدَّقَهُ وَأخَذَهَا وَهُوَ عَلى غَيْرِ ذلِكَ، وَرَجُلٌ بَايَعَ إمَاماً ـ يُبَايِعُهُ إَّ لِدُنْيَا، فإنْ أعْطَاهُ مِنْهَا مَا يُرِيدُ وَفي لَهُ، وَإنْ لَمْ يُعْطِهِ لَمْ يَفِ لَهُ[. أخرجه الخمسة إ الترمذي .

1. (5872)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurdular:

"Üç kişi vardır ki, Allah kıyamet gününde onlarla ne konuşur, ne onlara nazar eder, ne de onları günahlarından arındırır, onlara elim bir azab vardır:

* Sahrada, fazla suyu bulunduğu halde ondan yolcuya vermeyen kimse, kıyamet günü Allah onun karşısına çıkıp: "Bugün ben de senden fazlımı (lütfumu) esirgiyorum, tıpkı senin (dünyada iken) kendi elinin eseri olmayan şeyin fazlasını esirgediğin gibi" der.

* İkindi vaktinden sonra, bir mal satıp müştesirisine Allah Teala'nın adını zikrederek bunu şu şu fiyatla almıştım diye yalandan yemin ederek, muhatabını inandıran ve bu suretle malını satan kimse.

* Sırf dünyevî bir menfaat için bir imama biat eden kimse; öyle ki, dünyalıktan istediklerini verirse biatında sadıktır, vermezse sadık değildir." [Buhari, Şirb 2, Hiyel 12; Müslim, İman 173, (108); Ebu Davud, Büyû 62, (3474, 3475); Nesâî, Büyû 6, (7, 247).] [56]

AÇIKLAMA:

1- Allah'ın kıyamet günü konuşmaması; rızasını, af ve mağfiretini ifade eden konuşma yapmamasıdır. O gün her insanın en ziyade muhtaç olduğu şey bu konuşmadır. Mevkıf denen hesap meydanında uzun ve pek sıkıntılı bekleyişten

sonra, af ve mağfireti ilan eden İlahî hitaptan mahrumiyet kadar büyük ziyan olamaz. Öyleyse, hadis-i şerif bu mahrumiyetin ana sebeplerinden üç tanesini zikretmektedir. Müteakip hadisten de anlaşılacağı üzere, bu büyük hüsrana sebep olan başka sebepler de var.
Resulullah, bu hadislerinde kıyamet gününde büyük hüsrana sebep olan öyle üç şey zikrediyor ki, bunlar birçok kimseler nazarında pek büyük sayılmayan davranışlardır. Sözgelimi bunlar sıkça üzerinde durulan "büyük günahlar", haramlar arasında zikredilmemişlerdir.
Elbette mü'mini bu hadis şöyle bir muhakemeye sevkedecektir: Sıkça ele alınan kebairden olmayan, pek ciddi gözükmeyen bu davranışlar böylesi ciddi mahrumiyetlere sebep oluyorsa, ya kebairin işlenmesi, ya tekrarla, ısrarla emredilen feraizin terki? Ebedî hayatımda bunlar ne gibi kayıplarıma sebep olacak?

2- Resulullah'ın dikkat çektiği üç şeyden biri, ihtiyaç fazlası sudur. Buhârî'nin bir rivayetinde "yolda fazla suyu bulunduğu halde bunu meneden" diyerek, meseleyi biraz daha açıklar. Yolda, kırda, sahrada, hayatî ehemmiyet taşıyan suyun fazlası ihtiyaç sahibine mutlaka verilmelidir, çünkü temin imkanı yoktur.

* Yalan yere yemin ne zaman yapılırsa yapılsın meşru değildir, haramdır. Burada ikindi namazından sonra diye kayıtlanmasının hikmeti nedir? sorusu hatıra gelir. Şarihler bazı yorumlarda bulunmuşlardır. Aliyyu'l-Kâri'nin kaydına göre:

** Böylesi ağır yeminler o sıralarda yapılır.

** O vakit, kârsız olarak eve dönme zamanıdır, bu sebeple kâr etmek için yalan yemin yapılır.

** İkindiden sonranın zikri, o zamanın şerefi sebebiyledir, bu sebeple o şerefli vakitte yapılan yalan yemin daha galiz, daha çirkin bir yemin olur. Bu sebeple, Aleyhissalâtu vesselâm hüküm verme meclislerini ikindi namazından sonra teşkil ederdi.
Kastalânî, esasta aynı olsa da biraz farklı bir üslupla şunları söyler: "Hadis, ikindi sonrasıyla kayıtlama gayesi gütmez, bilakis çoğunluk duruma göre beyanda bulunmuştur. Zira, böylesi yeminler ekseriyetle günün sonunda yapılır, o sıralarda, herkes bir an önce işlerini bitirip evine dönmek ister."
Be-tahsis ikindinin zikrini, bu vaktin, günlük amellerin Allah'a yükseltilme zamanı olması sebebine bağlayan alim de olmuştur.
Elbette her bir görüşün bir haklılık yönü vardır.

3- Hadiste geçen imamdan maksad, halife yani devlet reisidir. İmama itaat esastır. Ona Allah rızası için biat etmek, bu biattan dünyevî ve şahsî menfaat beklememek esastır. İmam, herkese onu tatmin ve memnun edecek menfaat dağıtamayacağına göre, bu maksatla biat edenler, aradıklarını bulamayınca itaatten yüz çevirecekler, dolayısıyla birlik ve dirlik bozulacaktır. Bu sebeple Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), İslam cemaatinin birliğini yaralayacak bir meseleye böylece dikkat çekmiş olmaktadır. İmamet meselesini daha önce işlediğimiz için burada teferruata girmeyeceğiz.

4- Hadiste geçen tezkiyeyi günahtan arındırma olarak tercüme ettik. Bazı alimler "medh u sena" olarak anlar ve "Allah onları medh u sena etmez" diye ifade eder. [57]

-5873 -2- وعن أبي ذر رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: ثَثَةٌ َيُكَلِّمُهُمُ اللّهُ وَ يَنْظُرُ إلَيْهِمْ يَوْمَ الْقِيَامَةَ وَ يُزَكِّيهُمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ ألِيمٌ قَالَهَا ثَثاً، قُلْتُ: خَابُوا وَخَسِرُوا يَا رَسُولَ اللّهِ، مَنْ هُمْ؟ قَالَ: الْمُسْبِلُ، وَالْمَنَّانُ، وَالْمُنْفِقُ سِلْعَتَهُ بِالْحَلِفِ الْكَاذِبِ[. أخرجه الخمسة إ البخاري.»المُسْبِلُ« هو الذي يسبل إزاره إذا مشى تكبراً وفخراً.»وَالْمَنَّانُ« الذي يمن بصنيعه وعطائه .

2. (5873)- Hz. Ebu Zerr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Üç işi vardır, kıyamet gününde Allah onlara ne konuşur ne nazar eder ne de günahlardan arındırır, onlar için elim bir azab vardır!" buyurdu ve bunu üç kere de tekrar etti. Ben: "Ey Allah'ın Resulü! Öyleyse onlar büyük zarar ve hüsrana uğramışlardır. Kimdir bunlar?" dedim. Şöyle saydılar:

"(Elbisesini kibirle, yerlere kadar salıp) süründüren, yaptığı iyiliği başa kakan, malını yalan yeminlerle reklam eden kimseler!" [Müslim, İman 171, (106); Ebu Davud, Libas 28, (4087, 4088); Tirmizî, Büyu 5, (1211); Nesâî, Büyu 5, (7, 245).][58]

-5874 -3- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: ثَثَةٌ َيُكَلِّمُهُمُ اللّهُ وَ يَنْظُرُ إلَيْهِمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَ يُزَكِّيهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ ألِيمٌ: شَيْخٌ زَانٍ وَمَلِكٌ كَذَّاب، وَعَائِلٌ مُسْتَكْبِرٌ[. أخرجه مسلم، مختصراً، والنسائي

بتمامه.»العَائِلَ« الذي له عيال يحتاج أن يقوم بأمرهم .

3. (5874)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Üç kişi vardır, kıyamet günü Allah Teala hazretleri onlara konuşmaz, nazar etmez, günahlardan da arındırmaz, onlara elim bir azab vardır:

* Zina eden yaşlı,
* Yalan söyleyen devlet reisi,
* Büyüklenen fakir." [Müslim, İman 172, (107); Nesâî, Zekat 77, (5, 86).][59]

AÇIKLAMA:

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), burada üç farklı kişinin durumuna dikkat çekmektedir:

1) Zina eden yaşlı: Zina aslında herkese haram edilmiştir. Hatta cezaların en ağırı zina suçuna takdir edilmiştir. Fakat yaşlının zikri, bu cürmü işlemeye sevkeden sebeplerin onda son derece azalmasından ileri gelir. Gençlikteki cehalet artık onda yoktur. Gençleri zinaya zorlayan garizi ve fıtrî olan şehevî duygular onda sönmüştür veya son derece azalmıştır. Bu durumda zina İlahî emri hiç kaale almamak olmaktadır.

2) Devlet reisinin yalanı da, aynı durumdadır. Kişiyi yalana sevkeden korkudur. Devlet reisinin korkacağı bir üst makam olmadığı, tebasına müdahane ve yaranmak gibi bir ihtiyacı bulunmadığı için o, kişiyi yalan söylemeye sevkeden sebeplerden tamamen uzaktır. Öyleyse, onun yalan söylemesi tıpkı yaşlının zinası gibi. Hak nazarında suçunu hafifletici hiçbir mazerete dayanmaz. Üstelik devlet reisinin yalanından hasıl olacak zarar ve falaket bütün milleti ilgilendirir. Devletin bekası kalem ve kılınç üzerinde bilinir. Kalem idarenin adalet ve dürüstlüğünü temsil eder. Devlet reisinin yalan kalemle sembolleşen idarî, adlî bütün mekanizma ve sistemlerin ihlali demektir. Bunun cezası elbette büyük olacaktır.

3) İslam'da her çeşit kibir yasaklanmıştır. Büyüklük Allah'a mahsustur. Bunun fakirde görülmesi daha da kötü olmaktadır. Çünkü zengin malı sebebiyle kibirlenince, ne de olsa bir sebebe dayanır. Ya fakir? Yok olan bir şeyle

kibirlenmesi Allah nazarında daha kötü bir davranış olmaktadır. Fakirin istiğnası ile kibrini karıştırmamak gerekir. İstiğna ve izzet-i nefis elbette memduhdur. Ama, aralarında zahirî bir benzerlik olsa da izzet-i nefisle kibir aynı şey değildir. Resulullah'ın zemettiği şey, fakirdeki istiğna ve izzet-i nefis değil, kibirdir. Bu kibir onu dünyada pekçok şeyden mahrum bırakır, kendisinin ve yakınlarının sıkıntılarını daha da artırır.[60]

-5875 -4- وعن ابن عمر رَضِيَ اللّهُ عَنهما قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: ثَثَةٌ َ يَنْظُرُ اللّهُ إلَيْهِمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ: الْعَاقُّ لِوَالِدَيْهِ، وَالْمَرأةُ الْمُتَرَجِّلَةُ، وَالدَّيُوثُ[. أخرجه النسائي .

4. (5875)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Üç kişi vardır, kıyamet günü Allah onlara nazar etmez: Anne ve babasının hukukuna riayet etmeyen kimse, erkekleşen kadın ve deyyus kimse." [Nesâî, Zekat 69, (5, 80).][61]

-5876 -5- وله في أخرى:]ثَثَةٌ َ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ: الْعَاقُّ لِوَالِدَيْهِ، وَمُدْمِنُ الْخَمْرِ، وَالْمَنَّانُ بِمَا أعْطَى[.»المترجِّلة« هي التي تتشبه بالرجال في هيئتهم وأفعالهم.»والدَّيُّوثُ« من الرجال الذي غيرة له و حميّة .

5. (5876)- Yine Nesai'nin bir rivayetinde Resulullah şöyle buyurmuştur:
"Üç kişi vardır, cennete girmeyecektir: Anne babasının hukukuna riayet etmeyen kimse; içki düşkünü olan kimse; verdiğini başa kakan kimse." [Nesâî, Zekat 69, (5, 81).] [62]

AÇIKLAMA:

* Kadının erkekleşmesi, kılık kıyafetinde ve ef'alinde erkeğe benzemesidir. Dinimiz bu iki cinsin kılık kıyafette hatta hal ve tavırda birbirlerine benzemelerini yasaklamıştır. Yasak sadece kadının erkeğe benzemesiyle ilgili

değildir. Başka hadislerde erkeğin kadına benzemesi de yasaklanmıştır. İslam alimleri ilim ve re'yde kadınların erkeğe benzemelerinin mahmud olduğunu belirtirler.

* Deyyus, dilimize de giren bir kelimedir. Kadınına karşı kıskançlık duymayan, hamiyyeti olmayan kimse demektir. Her insanda yaratılıştan gelen bu his, su-i irade ile zayıflatılabilir, tıpkı hayvanlara terbiye yoluyla bazı alışkanlıklar kazandırılabildiği gibi. Ancak fıtrî, tabiî, gerekli ve memduh olan bu kıskançlık hissinin zorlanarak zayıflatılması insanı hayvanlaştıran bir durum ortaya çıkarır. Dinimiz bunu reddeder.

* İçki düşkünü, tevbe etmeden ölecek kadar içkiye devam eden kimsedir. Resulullah içki düşkününü, soru üzerine: "Senede bir defa (bile olsa) üç yıl içki alan kimse" diye tarif eder.

* Allah'ın nazar etmemesi, rahmet ve mağfiretle bakmaması demektir. Değilse, hiçbir şey O'nun nazarından hariç kalamaz.

* Yapılan iyiliğin başa kakılması da dinimizin kötülediği bir husustur. İyilik Allah rızası için yapılır. Başa kakmak karşı tarafın şahsiyetini ezmektir. Ayet-i kerimede "Güzel sözün, başa kakılarak eza verilen sadakadan hayırlı olduğu" ifade edilmiştir (Bakara 263).

* Cennete girmemesi, ilk girenler arasında olmaması demektir. Ebediyen cennete girmeyecek demek değildir. Sayılan fiiller haram ise de, küfrü gerektirmezler. Fasığın cezası ebedî cehennem değildir.[63]

-5877 -6- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: قَالَ اللّهُ تَعَالَى: ثَلاثَةٌ أنَا خَصْمُهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ: رَجُلٌ أعْطَى بِي ثُمَّ غَدَرَ، وَرَجُلٌ بَاعَ حُرًّا فَأكَلَ ثَمَنَهُ، وَرَجُلٌ اسْتَأجَرَ أجِيراً فَاسْتَوْفَى مِنْهُ وَلَمْ يُعْطِهِ أجْرَهُ[. أخرجه البخاري .

6. (5877)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah Teala hazretleri dedi: "Üç kişi vardır, kıyamet günü ben onların hasmıyım: "Benim adıma (yemin) edip sonra gadreden kimse, hür bir kimseyi satıp parasını yiyen kimse, bir işçiyi ücretle

tutup çalıştırdığı halde, ücretini vermeyen kimse." [Buharî, Büyû 106.][64]

AÇIKLAMA:

* İbnu't-Tin der ki: "Allah bütün zalimlerin hasmı olduğu halde, burada bilhassa üç kişiyi zikrederek, bunlara husumetin eşed olduğunu ifade buyurmuştur. Bu üç kişiden biri Allah'ın adı ile yemin ettiği halde, sonradan cayarak gadreden kimsedir. Bir diğeri hür kimseyi köle olarak satan kimsedir. Bu satıştan elde edilen para yenilmeyip başka maksadla kullanılsa, hüküm yine aynıdır. "Yeme"nin zikri, paradan maksadın öncelikle "yeme" olması sebebiyledir. Ebu Davud'un bir rivayeti "Üç kişi vardır, onlardan hiçbir namaz kabul edilmez" diye başlar ve "Bir hür kişiyi köleleştiren kimse" diye devam eder.
Mühelleb der ki: "Hür kimseyi satmanın günahı ağırdır. Çünkü, Müslümanlar hürriyette birbirlerine denktirler. Bu durumda kim bir hürrü satarsa, Allah'ın ona mübah kıldığı tasarruflardan onu men etmiş ve Allah'ın onu çıkardığı zillete atmış olur." İbnu'l-Cevzî şöyle der: "Hür kişi abdullahtır (yani Allah'ın kölesidir). Öyleyse, kim ona karşı cinayet işlerse, hasım olarak karşısında efendisini (yani Allah'ı) bulur.
Şarihler, hürrün satılması meselesinde bazı teferruat kaydederler, onlardan sarf-ı nazar ederek borç meselesinde hürrün satılma an'anesini belirtmek isteriz. Borcunu ödemeyenler arasında kendini satarak borcunu ödeyenler olmuştur. Bir başka ifade ile, borçlu kimseler bu sebeple satış muamelesine maruz kalmıştır. İbnu Hazm'ın kaydettiğine göre, borç sebebiyle hürün satılması görülen bir âdetti. Bu hal "Eğer borçlu kimse darlık içerisinde ise, ona, borcunu ödeyebilecek duruma gelinceye kadar mühlet verin" (Bakara 280) ayeti nazil oluncaya kadar devam etti. Tabiinden Zühre İbnu Evfa'nın borç sebebiyle bir hürrü sattığı bazı rivayetlerde gelmiş ise de, İmam Şafii hazretleri hürrün hangi suretle olursa olsun satılmasının yasak olduğu hususunda ümmetin icmaından bahseder.

* İşçiyi çalıştırıp ücretini vermemeyi, İslam alimleri, hür kimseyi köleleştirme olarak tavsif etmişlerdir. Hürrün satılması haramsa, karşılığını vermeden insanı çalıştırmak da onun gibi haramdır.[65]

-5878 -7- وعن سهل بن سعد رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]قَالَ رَسُولُ

اللهِ #: مَنْ يَضْمَنْ لِي مَا بَيْنَ لَحِيَيْهِ وَمَا بَيْنَ رِجْلَيْهِ أَضْمَنْ لَهُ الْجَنَّةَ[. أخرجه الترمذي .

7. (5878)- Sehl İbnu Sa'd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: Kim bana çeneleri ile bacakları arasındaki şeyler hususunda garanti verirse, ben de ona cennet hususunda garanti veririm." [Buharî, Rikak 23, Hudud 19; Tirmizî, Zühd 61, (2410).][66]

AÇIKLAMA:

Çene diye tercüme ettiğimiz lıhye, gerek altta ve gerekse üstte, üzerinde dişlerin bitmiş olduğu kemiktir.
Çeneleri arasındaki şeyden murad dil ve konuşmada işe yarayan diğer unsurlardır. Bacakları arasındakinden murad da ferçtir. Bunlar hakkında istenen garanti, onlarla günah işlemeyi terk garantisidir. Veya onların üzerine düşen hakkın edasıdır. Böyle olunca hadisin manası: "Kim diline terettüp eden vacibeleri yaparsa, yani konuşma, malayaniyatta sükut etme nevinden hakkı eda ederse, keza, fercini de helalden faydalanma, haramdan sakınma gibi kendine terettüp eden hakkı yerine getirirse, ben de ona cenneti garanti ederim" demek olur. Böylece hadis, dünyada kişiye en büyük belanın dil ve fercinden geleceğini beyan etmiş olmakta, dikkatini bu organlara çekmektedir.
Cennetin garantilenmesi, öncelikle oraya girme garantisini, sonra da orada yüksek derecelere ulaşma garantisini ifade eder. Tirmizî'nin bir rivayetinde bu hadisin meali bir başka üslubla ifade edilmiştir: "Allah kimi, çeneleri ile bacakları arasındaki şeylerin şerrinden korumuş ise, o kimse cennete girdi demektir."[67]

-5879 -8- وعن أبي برزة ا٘سلمي رَضِيَ اللهُ عَنه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: إِنَّ أَكْثَرَ مَا أَخَافُ عَلَيْكُمْ شَهَوَاتِ الْغِنَى، وَبُطُونِكُمْ، وَفُرُوجِكُمْ، وَمُضَّتُ الْفِتَنِ[. أخرجه رزين .

8. (5879)- Ebu Berze el-Eslemî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah

(aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sizin hakkınızda en ziyade korktuğum şey, zenginlik hırsı ile karınlarınızın ve ferçlerinizin şehvetleri bir de fitnelerin şaşırtmalarıdır." [Rezin tahric etmiştir. (Hadis Ahmed İbnu Hanbel'in Müsned'inde gelmiştir. 4, 420, 423.[68] [69]]

-5880 -9- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللهُ عَنه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: َيَزْنِي الزَّانِي حِينَ يَزْنِي وَهُوَ مُؤْمِنٌ، وَ يَسْرِقُ السَّارِقُ حِينَ يَسْرِقُ وَهُوَ مُؤْمِنٌ، وَ يَشْرَبُ الْخَمْرَ حِينَ يَشْرَبُهَا وَهُوَ مُؤْمِنٌ، وَ يَنْتَهِبُ نُهْبَةً ذَاتَ شَرَفٍ يَرْفَعُ النَّاسَ إلَيْهِ فِيهَا أبْصَارَهُمْ حِينَ يَنْتَهِبُهَا وَهُوَ مُؤْمِنٌ[. أخرجه الخمسة.قوله: »ذَاتَ شَرَفٍ« أي لها قدر فيرفع الناس أبصارهم إليها لعظم قدرها .

9. (5880)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Zani bir kimse, zina yaptığı sırada mü'min olarak zina yapmaz, hırsız da çaldığı sırada mü'min olarak hırsızlık yapmaz, içkici, içki içtiği sırada mü'min olduğu halde içki içmez; insanların, onun yüzünden gözlerini kendine kaldıracakları kadar nazarlarında kıymetli olan bir şeyi mü'min olarak yağmalamaz." [Buharî, Mezalim 30, Eşribe 1, Hudud 1, 20; Müslim, İman 100, (57); Ebu Davud, Sünnet 16, (4689); Tirmizî, İman 11, (2627) Nesâî, Sarık 1, (8, 64).][70]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadiste, mezmum olan ve haram edilen zina, hırsızlık, içki ve yağmalamanın tahrimi, farklı bir üslubla ifade edilmiştir: "Bunlar işlenirken kişide iman yoktur." İfadenin zahirî manası bu ise de, Nevevî'nin de belirttiği üzere, alimler "haram işleyenler kâfir olmazlar, fasık olurlar" mealindeki Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat prensibini gözönüne alarak, "mü'min"i kâmil kelimesiyle kayıtlayarak "...kâmil mü'min olduğu halde hırsızlık yapmaz.." diye tefsire tabi tutarlar. Mü'mine, imanî tehlike endişesini hatırlatarak daha müessir olmak gayesiyle bu üslubun tercih edildiği anlaşılmaktadır. Pek çok meselenin tesbitinde bu çarpıcı üslubun takip edildiği görülür. Şu halde, nefiy, zatla ilgili değil, kemaliyle ilgilidir, tıpkı "ancak faydalı ilim ilimdir" "sadece ahiret hayatı vardır" tabirlerinde olduğu gibi. Öyle ise, bu hadis "Lailahe illallah diyen cennete gider, hırsızlık da yapsa, zina da yapsa" veya Ubade tubnu's-Samit'in:

"Biz Resulullah'a zina etmemek, hırsızlık yapmamak... üzere biat ettik. Kim bunlardan birini yapar ve dünyada cezalandırılırsa bu ona kefarettir; kim de cezalandırılmazsa, onun işi Allah'a kalmıştır. O dilerse affeder, dilerse azab eder" hadisi; "Allah kendine şirk koşanı affetmez, bunun dışındaki bütün günahları dilediğinden affeder" (Nisa 48) ayeti ve bu manadaki başka ayet ve hadisler esas alınarak, sadedinde olduğumuz ve benzeri hadisler te'vil edilmiştir. Ehl-i Sünnet büyük günah işleyenin kâfir olmayacağı hususunda icma etmiştir. Bütün bu durumlar, sadedinde olduğumuz hadisin ve benzerlerinin te'vil edilip "kâmil manada" ibaresiyle kayıtlanmasını zaruri kılmıştır."

2- Burada biraz açıklama gerektiren husus yağma meselesidir: Nehb'i kısaca yağma diye ifade ettik. Bu bir şeyi göz göre göre zorla almaktır. Nühbe yağmalanan maldır. Hadiste yasaklanan yağma, sahibinin, alınmasına razı olmayacak derecede, nazarında maddî veya manevî bir şerefi olan ve bu şeref sebebiyle alan kimseye gözlerini diktiği malın göz göre göre alınmasıdır. Bu, gizlice yapılan hırsızlıktan farklı bir alıştır. Zaten hadiste hırsızlık ayrıca zikredilmiştir. Yağmanın hırsızlıktan daha şedid bir durum olduğu belirtilir. Çünkü bunda fazla bir cür'et ve her çeşit değerlere kıymet vermeme, aldırmama hali mevcuttur.

Kadı İyaz der ki: "Bazı alimler bu hadiste her çeşit günaha karşı bir uyarı ve tahzir olduğuna işaret etmiştir: Zina ile bütün şehvetlere, hırsızlıkla dünyaya rağbete ve harama karşı hırsa, içki ile Allah'tan sadır olup Allah'ın hukukuna karşı gaflet veren şeylere, vasfı yapılan yağma ile Allah'ın kullarına karşı istihfaf ve onlara hürmet ve onlardan hayanın terki ve meşru olmayan şekilde dünyalık cem'inde uyarıda bulunulmuştur."

Kurtubî'ye göre "bu hadis, kötülüklerin üç büyük temeline dikkat çekmektedir, bunların zıddı da iyiliğin üç ana esasını teşkil etmektedir. Bunlar: Haram olan ferçlerin mübah addedilmesi, aklî bozukluğa götüren şey, bu sadedde en ziyade yer verilen ve en çok zarar veren şey, şarab mevzubahis edilmiştir. Üçüncüsü de hırsızlıktır. Bu da başkasının malını haksız olarak almanın en çok görülen yoludur."[71]

3- Hadisten Çıkarılan Bazı Fevaid:

***** Zina eden -ister bakire, ister muhsan olsun, ister yabancı, ister mahrem olsun farketmeksizin hepsi- hadiste zikredilen tehdide maruzdur. Bu tehdide, zina ismi verilen haram değme, keza öpme ve bakma girmez. Çünkü bunlara, şeriat örfünde her ne kadar zina dense de, buraya girmez. Çünkü başka deliller

muvacehesinde bunlar küçük günahlara girer.

* Az çalan da çok çalan da, hatta yağmalayan da tehdidin altına girer. Ancak bir kısım alimlerin burada "nisab miktarını bulan mal" kaydını koyduğunu belirtmekte fayda var. Nisabın altında kalan miktarı çalmak dahi haram ise de, kesmeyi gerektiren nisaba girmeyen miktarın bu tehdide girmeyeceğini söylemişlerdir.

* Başkasının malını haksız yere almanın şe'nini büyütmek var. Çünkü Aleyhissalâtu vesselâm yeminle ifade etmiştir, yeminde ta'zim vardır.

* İçki alan -içtiği miktar az da olsa, çok da olsa- bu tehdide maruzdur. Çünkü hamrın içilmesi kebairdendir.

* Bazıları, düğünde saçılan şekerlemeye varıncaya kadar her çeşit yağmanın haramlığına bu hadisten delil çıkarmış ise de, çoğunluk, sahibinin rızası olan, örfte bulunan yağmalamanın bundan hariç olduğu hükmünü benimsemiştir.[72]

-5881 -10- وعن أبى هريرة أيضاً رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: إذَا زَنى الرَّجُلُ خَرَجَ مِنْهُ ا‘‘يمَانُ وَكَانَ عَلى رَأْسِهِ كالظُّلَّةِ، فإذَا نَزَعَ عَادَ إلَيْهِ ا‘‘يمَانُ[. أخرجه أبو داود والترمذي.وزاد الترمذي، وروى عن أبى جعفر الباقر محمد بن علي أنه قال: في هذا خروج عن ا‘‘يمان الى ا‘‘سم.»نَزَعَ« أي أقلع عن الذنب وفارقه .

10. (5881)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kişi zina edince iman ondan çıkar ve başının üstünde bir bulut gibi muallak durur. Zinadan çıkınca iman adama geri döner." [Ebu Davud, Sünnet 16, (4690); Tirmizî, İman 11, (2627).]
Tirmizî, şu ziyadede bulunmuştur: "Ebu Cafer el-Bâkır Muhammed İbnu Ali'nin: "Bunda imandan çıkıp İslam'a geçiş vardır" dediği rivayet edilmiştir."[73]

AÇIKLAMA:

1- Bir önceki hadis üzerine alimler birçok yorumlarda bulunmuştur. Biz onlardan sadece bir kısmını ve umumiyetle benimsenenleri kaydettik. Yukarıdaki

hadis, bu mevzuya getirilen Nebevî bir açıklamadır: Zaniden, zina esnasında iman ayrılmakta, geri dönmek üzere başının yukarısında beklemektedir. Bu ifadede iman, maddî bir teşbihe kavuşturulmuş olmaktadır. Buhârî'de gelen bir rivayette İkrime der ki: "İbnu Abbas'a zaniden iman nasıl çıkar diye sordum, bana: "Şöyle!" dedi ve parmaklarını kenetledi, sonra parmaklarını ayırıp, "Tevbe edince geri döner!" dedi ve tekrar parmaklarını kenetledi." Hakim'de Ebu Hureyre'den gelen bir açıklama kaydedilir. Bu açıklama şöyledir: "Kim zina eder veya içki içerse Allah ondan imanı çıkarır, tıpkı bir insanın gömleğini başından çıkarması gibi."

2- Tirmizî'nin ziyadesi şu yoruma sebep olmuştur : "Ebu Ca'fer merhum, imanı İslam'dan ayrı tutup ona daha hususi bir hüviyet tanımıştır. Böylece kişi imandan çıksa da İslam'da baki kalmaktadır. İbnu Hacer, bu yorumun, cumhurun: "Hadisteki imandan murad kâmil manadaki imandır, imanın kendisi değildir" sözüne muvafık olduğunu belirtir.[74]

-5882 -11- وعن جندب رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَنْ سَمَّعَ سَمَّعَ اللّهُ بِهِ، وَمَنْ رَائى رَائى اللّهُ بِهِ[. أخرجه الشخيان.»سَمَّعَ« بفن إذا فضحه وأظهر من عيوبه ما كان يستره، ومن فعل ذلك بالناس فعل اللّه به مثله: أى ينتهكه ويكشف عيوبه للناس في الدنيا واŒخرة .

11. (5882)- Hz. Cündüb (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kim (başkalarının kusurlarını teşhir edip herkese) duyurursa, Allah da (onun kusurlarını) duyurur. Kim de riya yaparsa Allah da onun riyasını ortaya çıkarır." [Buhârî, Rikak 36; Müslim, Zühd 48, (2987).][75]

AÇIKLAMA:

Hadisin kelime kelime tercümesi "Kim işittirirse Allah da onu işittirir. Kim riya yaparsa Allah da ona riya yapar" şeklinde olmalıdır. İşittirmek, alimlerce , iki surette anlaşılmıştır:

1) İnsanların herkesçe bilinmeyen kusurunun teşhiri, başkalarına duyurulması.

Bu dinin reddettiği bir davranıştır. Resulullah: "Kim bir mü'minin kusurunu dünyada örterse, Allah da onun kusurunu ahirette örter" buyurmuştur.

2) İkinci mana riyakârlıktır. Yani "kim, insanlara gösteriş olsun, onların aferini gelsin diye fazilet ve iyiliklerini izhar etmeye, duyurmaya çalışırsa..." demektir. Bu da süm'a denen dinin reddettiği bir başka huydur. Kişi hayrını, sevabını insanlara duyurmak için değil, Allah'ın rızası için yapmalıdır. Hele başkalarına yapılan iyiliklerin duyurulması pek mezmumdur.

Cevami'u'l-kelîme mazhar olan Aleyhissalâtu vesselâm burada birkaç kelimelik hadisleriyle İslam'ın temel meselelerini vazetmiş olmaktadır.

Kişi birkısım yasakları işleyince, maksudunun tersiyle cezalandırılmaktadır: "Ceza, amel cinsindendir."[76]

-5883 -12- وعن أبى سعيد الخدري رَضِـيَ اللّهُ عَنه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَنْ َيَرْحَمِ النَّاسَ َيَرْحَمُهُ اللّهُ تَعالى[. أخرجه الترمذي .

12. (5883)- Ebu Saidi'l-Hudrî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"İnsanlara merhametli olmayana Allah Teala merhamet etmez." [Tirmizî, Birr 16, (1923).][77]

AÇIKLAMA:

Hadis, insanlara karşı merhametli olmaya teşvik etmektedir. Bir başka rivayette bütün canlılara şamil olacak bir üslubla: "Yerde olanlara merhamet etmeyenlere gökte olanlar merhamet etmez" buyrulur. İbnu Battal bu hadislerle Müslümanın bütün mahlukata; mü'min, kâfir, hayvan, merhametli olmaya teşvik edildiğini belirtir. "Merhamet, canlılara yiyecek içecek vermek, hayvanlara ağır yük yüklememek, dövme, acıktırma, yorma gibi vasıtalarla onlara karşı haddi aşmamak şeklinde tezahür etmelidir" der. Bir başka hadiste "Rahmet sadece şaki (bedbaht) olandan çıkarılmıştır" buyurularak merhametsizliğin ebedî hüsran alâmeti olduğuna dikkat çekilmiştir. Ayet-i kerimede "İyilik yaparsanız kendi nefsiniz için yaparsınız" (İsra 7) buyrularak mahlukata yapılan merhametin de, netice itibariyle kişinin kendine yaptığına dikkat çekilmiştir.[78]

5884- 13- وعن جابرِ بن عبدالله الأنصاري رَضِيَ اللهُ عَنهما قالَ:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: أتَّقُوا الظُّلْمَ، فإنَّ الظُّلْمَ ظُلُمَاتٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، وَاتَّقُوا الشُّحَّ فإنَّ الشُّحَّ أهْلَكَ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ، حَمَلَهُمْ عَلى أنْ سَفَكُوا دِمَاءَهُمْ وَاسْتَحَلُّوا مَحَارِمَهُمْ[. أخرجه مسلم.

13. (5884)- Cabir İbnu Abdillah el-Ensarî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Zulümden kaçının. Zira zulüm, kıyamet günü karanlıklar olacaktır. Cimrilikten de kaçının, zira cimrilik, sizden öncekileri helak etmiş, onları birbirlerinin kanlarını dökmeye, haramlarını helal addetmeye sevketmiştir." [Müslim, Birr 56, (2578).][79]

AÇIKLAMA:

1- Bazı alimler, hadisin zahirî manasının esas olduğunu söylemiş, dolayısıyla yapılan zulümlerin, kıyamette zalimin karşısına karanlıklar şeklinde çıkacağını, mü'minlerin önü ve yanları nurlu ve aydınlık olduğu halde, zalimin karanlık içinde kalıp yolunu bulamayacağını belirtmiştir. Nevevî, bunun kıyamet gününün şiddetleri olması ihtimalinden de bahseder ve: "Karanın ve denizin karanlıklarından sizi kim kurtarır." (En'am 63) ayetinin bu şekilde tefsir edildiğini belirtir.
İbnu'l-Cevzî,zulmün iki şekilde yapılabileceğini belirtir ve bu konuda şu açıklamayı yapar: "Biri haksız yere başkasının malını almaktır. Diğeri de adaleti emreden kimseye karşı gelmektir. İkincisi birincisinden daha kötüdür."
İbnu'l-Cevzî, zulmün kalpteki kararmanın sonucu olduğunu, iman nuruyla aydınlanan bir kalbin, zulmün akibetini düşünerek zulme meydan vermeyeceğini söyler.

2- Cimriliğin sebep olduğu helakin, hem dünya hem de ahiret helaki olabileceğini söylemiştir. Zaten hadis, dünya helakini, dünyada bu sebeple birbirlerinin kanını döktüklerini, haramları bu yüzden, helal addettiklerini belirtmektedir. Bu tasvir, sadece dünya helakinin değil, ahiret helakinin de tasviridir.[80]

5885 -14- وعن ابن عمر رَضِيَ اللّهُ عَنهما قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: شَرُّ مَا فِي الرَّجُلِ شُحٌّ هَالِعٌ، وَجُبْنٌ خَالِعٌ[. أخرجه أبو داود.»الشُّحُّ« أشد البخل.و»الهَلَعُ« أشد الجزع، والمراد أن الشحيح يجزع جزعاً شديداً ويحزن على درهم يفوته أو يخرج من يده.و»الخَالِعُ« الذي كأنه خلع فؤاده لشدة خوفه وفزعه.

14. (5885)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"İnsanda bulunan en şerli şey aşırı cimrilik ve şiddetli korkudur." [Ebu Davud, 22, (2511).][81]

AÇIKLAMA:

Hattâbî, "cimrilik" diye çevirdiğimiz "şuhh"u buhl'un aşırı şekli diye tarif eder. Buhl zaten: "Kişiyi üzerinde bulunan başkasına ait vacib bir hakkı vermekten mani olan, bu hak verildiği taktirde hırsa ve korkuya düşüren hal" olarak tarif edilmiştir. Şu halde şuhh bundan da ileri bir cimrilik mertebesi olmaktadır.[82]

5886 -15- وعن أبي بكر الصديق رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَلْعُونٌ مَنْ ضَارَّ مُؤْمِناً أوْ مَكَرَ بِهِ[. أخرجه الترمذي .

15. (5886)- Ebu Bekr es- Sıddîk (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Mü'mine zarar veren veya hile yapan mel'undur." [Tirmizî, Birr 27, (1942).][83]

AÇIKLAMA:

Mel'un, Allah'ın rahmetinden uzak manasına geldiğine göre, mü'mine zarar ve hile yapmanın, Allah katında nasıl ciddi bir günah olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim müteakiben kaydedilen hadiste: "Kim (mü'mine) zarar verirse Allah da

onu zarara uğratır. Kim de (Müslümana) meşakkat verirse, Allah da ona meşakkat verir" buyrulmuştur.
Zarar ve meşakkat mâna bakımından birbirine yakın ise de, zarar daha ziyade malın telef edilmesine, meşakkat ise şahsın kendisine ulaşan eziyete denir. Şu halde Müslümana bunların şu veya bu suretle, açıktan veya aldatma suretiyle gizlice yapılması haramdır. Allah'ın intikamını alacağı davranışlardır.[84]

5887 -16- وعن أبي صرمة رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَنْ ضَارَّ مُؤْمِناً ضَارَّ اللّهُ تَعالى بِهِ، وَمَنْ شَاقَّ مُؤْمِناً شَاقَّ اللّهُ تَعالى عَلَيْهِ[. أخرجه الترمذي.»الْمَضَارَّةُ« المضرة .

و»الْمُشَاقَّة« النزاع .

16. (5887)- Ebu Sırma (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim mü'mine zarar verirse Allah da onu zarara uğratır. Kim de mü'mine meşakkat verirse, Allah da ona meşakkat verir." [Tirmizî, Birr 27, (1941).][85]

5888 -17- وعن أبي تميمة رَضِيَ اللّهُ عَنه:]أنَّ أصْحَابَهُ قَالُوا لَهُ، وَقَدْ حَدَّثَهُمْ عَنْ رَسُولِ اللّهِ #: أوْصِنَا، فَقَالَ: إنَّ أوَّلَ مَايَنْتِنُ مِنَ ا"نْسَانِ بَطْنُهُ، فَمَنِ اسْتَطَاعَ أنْ َيُدْخِلَ بَطْنَهُ إ َّطَيِّباً فَلْيَفْعَلْ[. أخرجه البخاري .

17. (5888)- Ebu Temîme (radıyallahu anh) anlatıyor: "Arkadaşları kendisine "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) size çok şeyler söyledi, öyleyse bize de bir tavsiyede bulunun!" demişlerdi.
"İnsanda ilk (çürüyüp) kokacak olan yeri karnıdır. Öyleyse, kim, karnına temiz olandan başka bir şey girdirmeyebilirse mutlaka bunu yapsın!" tavsiyesinde bulundu." [Buhârî, Ahkam 9.][86]

AÇIKLAMA:

1- Hadisin Buhârî'deki aslı uzuncadır. Müellif bir kısmını tayetmiştir. Ancak çıkarılan bu kısımlar, daha önceki hadislerde zikredilmiş durumda.

2- İnsanda ilk kokacak yerin karnın olması, ölümden sonrayla ilgilidir. Hadisin bazı veçhinde bu, tasrih edilmiştir.
Hadiste yapılan nasihat mevkuftur. Rivayetin başka vecihlerinde de hep mevkuf olarak gelmiştir, ref zannını veren de vardır.[87]

-5889 -18- وعن أبي بكرة رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَا مِنْ ذَنْبٍ أَجْدَرُ مِنْ أَنْ تُعَجِّلَ لِصَاحِبِهِ الْعُقُوبَةَ في الدُّنْيَا مَعَ مَا يُدَّخَرُ لَهُ في اŒخِرَةِ مِنَ الْبَغْيِ وَقَطِيعَةِ الرَّحِمِ[. أخرجه أبو داود والترمذي .

18. (5889)- Ebu Bekre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İşleyene daha dünyada cezası çarçabuk gelmeye en layık günah zulüm ve sıla-ı rahmin koparılmasıdır, bu cezanın dünyada gelmesi, ahiretteki cezaya kefaret değildir." [Ebu Davud, Edeb 51, (4902); Tirmizî, Kıyamet 58, (2513).][88]

AÇIKLAMA:

Dünyada cezası gecikmeden gelmeye en layık iki günah zikredilmektedir:
1) Bağy: Bu her çeşit zulüm, haksızlık manasına geldiği gibi, sultana isyan, kibir manalarına da gelmektedir.
2) Kat'urrahm, bu, sıla-i rahmin koparılması yani akrabalık, yakınlık, arkadaşlık, komşuluk gibi insanlara karşı olan beşerî vazifelerimizin yerine getirilmemesidir. Bunlar arasında en mühimmi anne ve babaya karşı olan vazifelerimizdir. Hadiste ayırım yapılmadan, mutlak bir üslupla hepsi birden ifade edilmiş olmaktadır.
Hadis, bu iki günahın cezasının çabuk geleceğini belirttiği gibi, dünyevî cezanın uhrevî ukubete kefaret olmayacağına da ayrıca yer verir.[89]

-5890 -19- وعن عياض بن حمار رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: إنَّ اللّهَ أوْحَى إلَيَّ أنْ تَوَاضَعُوا حَتّى َ يَبْغِي أحَدٌ عَلى أحَدٍ وَ َ يَفْخُرُ أحَدٌ عَلى

أَحَدٍ[. أخرجه أبو داود .

19. (5890)- İyaz İbnu Hımar (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah Teala hazretleri, bana: "Mütevazi olun, öyle ki, kimse kimseye zulmetmesin, kimse kimseye karşı böbürlenmesin" diye vahyetti." [Ebu Davud, Edeb 48, (4895).][90]

-5891 -20- وعن أبي بكر الصديق رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: النَّارُ قَرِيبَةٌ مِنْ كُلِّ خِبٍّ بَخِيلٍ مَنَّانٍ؛ وفي رِوَايَة: َيَدْخُلُ الْجَنَّةَ خِبٌّ، وَ بَخِيلٌ وَ مَنَّانٌ[. أخرجه الترمذي .

20. (5891)- Hz. Ebu Bekr es-Sıddîk (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Cehennem, bozguncu, cimri ve başa kakıcı her insana yakındır."
Bir rivayette de şöyle buyrulmuştur. "Cennete ne bozguncu, ne cimri, ne de başa kakıcı giremez." [Tirmizî, Birr 41, (1964).] [91]

-5892 -21- وعن ابن عمرو بن العاص رَضِيَ اللّهُ عَنهما قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: كُلُوا وَتَصَدَّقُوا وَالْبَسُوا في غَيْرِ إسْرَافٍ وَ مَخِيلَةٍ[. أخرجه النسائي، وأخرجه البخاري في ترجمة باب .

21. (5892)- İbnu Amr İbni'l-As (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Yiyiniz, tasadduk ediniz, giyiniz. Fakat bunları yaparken israfa ve tekebbüre kaçmayınız." [Nesaî, Zekat 66, (5, 79). Hadisi buhari, bab başlığında kaydetmiştir (Libas 1).][92]

AÇIKLAMA:

Resulullah, hoşa giden yeme içme gibi hususların israf ve tekebbüre kaçmamak kaydıyla helal olduğunu belirtiyor. Aslında ayet-i kerimede de meseleye bu

şekilde temas edilmiştir. "Yiyiniz, içiniz, fakat israf etmeyiniz. Allah israf edenleri sevmez" (A'raf 31). Çünkü "müsrifler şeytanların kardeşleridir" (İsra 27). İsraf, gerek iş ve gerekse sözde haddi aşmak olarak tarif edilmiştir. Bu infakta daha belirgin olduğu için ayet ve hadiste öncelikle infaktaki israf medar-ı bahs edilmiştir.[93]

-5893 -22- وعن ابن عباس رَضِيَ اللّهُ عَنهما قال:]قِيلَ: يَا رَسُولَ اللّهِ! إنَّ أحَدَنَا يَجِدُ فِي نَفْسِهِ يُعَرِّضُ بِالشَّىْءِ ٬نْ يَكُونَ حَمَمَةً أحَبُّ إلَيْهِ مِنْ أنْ يَتَكَلَّمَ بِهِ، فقَالَ: اللّهُ أكْبَرُ، اللّهُ أكْبَرُ، الْحَمْدُلِلّهِ الَّذِي رَدَّ كَيْدَهُ الى الْوَسْوَسَةِ[. أخرجه أبو داود .

22. (5893)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Ey Allah'ın Resûlü dendi, herbirimiz içinde, (bazan öylesine çirkin) bir şeyin arız olduğunu görür ki, bunu söylemektense o şeyin bir kor parçası olup (kendisini) yakması ona daha sevimli gelmektedir!"
Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu söze şöyle mukabelede bulundu:
"Allahuekber, Allahuekber, [Allahuekber!] Şeytanın hilesini vesveseye çeviren Allah'a hamd olsun!" [Ebu Davud, Edeb 118, (5112).][94]

-5894 -23- وعن أبى زميل قال:]قُلْتُ بْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّهُ عَنهما: مَاشَىْءٌ أجِدُهُ في صَدْرِي؟ فَقَالَ: مَاهُوَ؟ قُلْتُ: وَاللّهِ مَا أتَكَلَّمُ بِهِ. فَقَالَ لِي: أشَىْءٌ مِنْ شَكٍّ؟ قَالَ وَضَحِكَ؛ ثُمَّ قَالَ: مَانَجَا أحَدٌ مِنْ ذلِكَ حَتّى أنْزَلَ اللّهُ تَعَالى: فَإنْ كُنْتَ في شَكٍّ مِمَّا أنْزَلْنَا إلَيْكَ فَاسْألِ الَّذِينَ يَقْرَءُونَ الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكَ. قَالَ فَقَالَ لِي: إذَا وَجَدْتَ فِي نَفْسِكَ شَيْئاً فَقُلْ: هُوَ ا٬وَّلُ وَاŒخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ وَهُوَ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيمٌ[. أخرجه أبو داود .

23. (5894)- Ebu Zümeyl rahimehullah anlatıyor: "İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'a (bir gün): "İçimde duyduğum bu (fena) şeyler de ne?" diye sormuştum. Bana:
"Ne hissediyorsun ki?" dedi. Ben:
"Vallahi (onlar çok fena!) dilime alamam!" dedim.

"Şekk nevinden bir şey mi?" dedi ve güldü. Sonra açıkladı:
"Bu (çeşit vesveseler)den hiç kimse kurtulamaz. Nitekim Allah Teala hazretleri (Resulüne) şu ayeti inzal buyurmuştur. (Mealen): "Eğer sana indirdiğimiz (kitapta anlatılan bu kıssalar) hakkında bir şüphen varsa, senden evvel indirilmiş olanları okuyanlara sor. Andolsun ki, sana Rabbinden hak (olan kitap) gelmiştir, sakın şüphe edenlerden olma!" (Yunus 94).]
İbnu Abbas bana dedi ki: "Eğer içinde herhangi bir vesvese bulursan şöyle de: "O (Allah), hem evveldir, hem ahirdir, hem zahirdir, hem batındır. O herşeyi bilendir" (Hadid 3). [Ebu Davud, Edeb 118, (5110).][95]

AÇIKLAMA:

1- Son iki hadis Ebu Davud'da "Vesveseyi Red" adını taşıyan bir babta kaydedilmiştir. Hadislerin muhtevasından da anlaşılacağı üzere her insana arız olan vesveseler hakkında mü'mine bir bilgi verilmek istenmektedir. Bu bilginin özü şudur: "Her insan, gayrı ihtiyarî olarak bazı vesveselere düşmektedir. Bu vesveseler, iradeye tabi olmadan geldiği ve vicdanda bir tasdik bulmadığı için insana herhangi bir zararı yoktur. Bu çeşit imana, edebe muhalif vesveseler geldiği zaman telaşlanmadan imanı takviye edici, iman esaslarını hatırlatıcı ayetlerden okumalıdır.
İbnu Abbas'ın vesvese anında okunmasını tavsiye ettiği ayet Rabb Teala'nın zatî vasıflarıyla ilgili: "O, evveldir, ahirdir, zahirdir, batındır, herşeyi bilicidir." Ayetin manasını şöyle anlamamız münasibtir: "O, evveldir: Başlangıcı olmadığı gibi, bütün varlıkların başlangıcı da O'nun ilim ve kudretine bağlıdır. O, ahirdir: Sonu olmadığı gibi, bütün varlıkların neticesi O'na bakar ve dönüşü O'nadır. O, zahirdir: Varlık ve birliğinin delilleri herşeyde apaçık görünür ve bütün varlıklar dış görünüşleri ve san'atlı yapılışlarıyla O'nun kudret ve sanatına şahidlik eder. O batındır. Herşeyin hakikatine vakıftır ve herşeyin içyüzü O'nun kudret ve hikmetine şahidlik eder. O herşeyi hakkıyla bilendir."

2- Vesvese hususunda sorulunca İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ), ayeti okuyarak Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) da benzer vesveselere maruz kaldığını, bunun üzerine Efendimiz'i takviyeye matuf o ayetin indiğini ifade etmek istiyor.
Müfessirler, ayette muhatap Resulullah mı başkaları mı ihtilaf etmiştir. Resulullah olduğunu söyleyenlerden bazısına göre: "Zahirde Resulullah ise de asıl murad edilen başkasıdır ve bu muhtevada başka örnekler vardır: "Ey

peygamber! Allah'a muttaki ol, kâfirlere ve münafıklara itaat etme" (Ahzab 1) mealindeki ayette, "...Allah sorar: "Ey Meryemoğlu İsa! İnsanlara beni ve annemi Allah'tan başka ilahlar edinin diyen sen misin.?" (Maide 116) ayetlerinde olduğu gibi." Meseleyi açıklayan Razi, buna bizim "kızım sana söyledim gelinim sen anla!" tabirinin karşılığı olan Arapça'daki اِياك اعنى واسمعى ياجارة deyimini örnek verir.

Müfessirlerin yer verdikleri bir diğer görüşe göre, "Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm) bir beşerdir. Bu sebeple onun kalbine de, diğer insanlara olduğu üzere müşevves hatıraların ve sıkıntı veren fikirlerin gelmesi caizdir. İşte bu çeşit vesveseler bir kısım delillerin getirilmesi, beyyinelerin takriri ile bertaraf edilebilir. İşte Rab Teala hazretleri bu maksatla zaman zaman ayetler inzal buyurarak Resulünün benzer vesveselerini izale etmiştir.

Sadedinde olduğumuz hadisten İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'ın da bu kanaatte olduğu anlaşılmaktadır."

Bu meselede ileri sürülen farklı görüşleri, toptan büyük müfessirimiz Fahreddin-i Razi'nin tefsirinde bulabiliriz.[96]

-5895 -24- وعن ابن عبّاس رَضِيَ اللّهُ عَنهما قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَنْ تَحَلَّمَ بِحُلْمٍ لَمْ يَرَهُ كُلِّف أنْ يَعْقِدَ بَيْنَ شَعِرَتَيْنِ، وَلَنْ يَفْعَلَ؛ وَمَنْ اسْتَمَعَ إلى حَدِيثِ قَوْمٍ وَهُمْ لَهُ كَارِهُونَ صُبَّ فِي أُذُنَيْهِ اŒنُكُ يَوْمَ الْقِيامَةِ، وَمَنْ صَوَّرَ صُورَةً عُذِّبَ

وَكُلِّفَ أنْ يَنْفُخَ فِيهِ الرُّوحَ، وَلَيْسَ بِنَافِخٍ[. أخرجه البخاري وأبو داود.»اŒنك« بمد الهمزة وضم النون: الرصاص ا٢سود .

24. (5895)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Kim görmediği halde rüya görme iddiasına kalkarsa (kıyamet günü) arpa daneciğine düğüm atması teklif edilir. Kim de kendisinden hoşlanmadıkları halde, bir grubun konuşmasını dinleme gayretine düşerse kıyamet günü kulağına erimiş kurşun dökülür. Kim bir sureti tasvir ederse (kıyamet günü) azaba uğrar ve bu yaptığına ruh üflemesi emredilir, ama üfleyemez." [Buharî, Ta'bîr 45; Ebu Dâvud, Edeb 96, (5024); Tirmizî, Rü'ya 8, (2284).][97]

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu hadislerinde, dinen yasaklanan bazı şeylere cür'et edenlerin azablarının şiddet ve devamını ifade için birkısım teşbihlere başvurmuştur:

* Rüya hususunda yalan söylenmemelidir. Yani görmediği rüyayı, görmüş gibi anlatmamalıdır. Böyle bir davranışın cezası, âhirette büyük olacaktır. Arpa danesinin düğümlenmesinin teklifi bunu ifade eder. Çünkü, arpanın iki ucu bir araya getirilemez ki düğüm yapılabilsin. Bu yapılamadığı müddetçe azabı devam ettirilecek demektir.

* Kişi, kendisini sevmeyen, konuşmalarını dinlemesini istemeyen kimselerin konuşmalarını dinlememelidir. Bu yasağa uymayıp, merak sâikasıyla onların konuşmasını gizlice dinlemeye çalışan kimse kıyamet günü şiddetle cezalanacaktır.

* Canlı tasviri yapılmamalıdır. Bunu yapanlara, yaptıkları heykel ve resim nev'indeki şeylere ruh üflemeleri gibi, yapmaları imkânsız bir teklifte bulunulacak, yapamadıkları müddetçe azaba uğrayacaklardır.
Resim mevzuunu daha önce genişçe işlediğimiz için burada tekrar etmeyeceğiz. [98]

5896-25- وعن واثلة بن اسقع رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: إنَّ مِنْ أعْظَمِ الْفِرَى أنْ يُدْعى الرَّجُلُ إلى
غَيْرِ أبِيهِ، أوْ يُرِيَ عَيْنَيْهِ مَا لَمْ تَرَ، أوْ يَقُولَ عَلىَ رَسُولِ اللّهِ # شَيْئاً لَمْ يَقُلْ[.
أخرجه البخاري.»الْفِرى« جمع فرية، وهي الكذب .

25. (5896)- Vâsıle İbnu'l-Eska' radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Şurası muhakkak ki, en büyük yalanlardan biri, kişinin kendisini babasından başka birisine nisbet etmesi veya görmediği bir şeyi gözlerinin gördüğünü iddia etmesi, yahut da Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın söylemediği bir şeyi O'na söyletmesidir." [Buhârî, Menâkıb 5.][99]

AÇIKLAMA:

Dinimiz, neseb meselesine ehemmiyet vermiştir. Nikâh, miras gibi pekçok hukuki ve hassas meselelerin odak noktasını teşkil eden nesebin tağşîşi, bu meselede insanların yanıltılması, arkadan birçok haramlara, haksızlıklara kapı açmak demektir. Bu sebeple olacak ki basit bir hadise gibi görülen yabana neseb iddiası ehemmiyetli bir hâdisedir. Hatta, hadisin Buhârî'deki aslında "Kişi, bu iddiayı bile bile yaparsa, Allah'a küfretmiş olur" ziyadesi mevcuttur. Bazı âlimler de bu ibareye: "...Haram olduğunu bildiği halde kendisini bir yabancıya nisbet etmeyi helal addederse..." diye kayıt koymuştur. Şunu da belirtelim ki çoğunluk, buradaki "küfr"ü, küfran-ı nimet ile te'vil etmiş, bu ifadenin, tağlîz ve zecr maksadıyla ağır bir üslûba yer verdiğini söylemiştir. mutlak ifade ile "Bunu yapan, ehl-i küfrün fiiline benzeyen bir fiilde bulunmuştur" demenin kastedildiği de söylenmiştir. Hadisin bir diğer veçhi de zecri ifade eder: "Aralarında nesebi bulunmayan bir kavme kendisini nisbet eden, cehennemdeki yerini hazırlasın" denmiştir.
Hadis, açık bir şekilde, kişinin bilinen nesebini inkar ederek bir başka nesebi iddia etmesinin haram olduğunu belirtiyor. Ancak "bilerek" kaydı, bilmeden yapanı tehdidden hariç tutmuştur. İslâm'da sorumluluk bilme ve niyete tabidir.
Hadis, zecr maksadıyla herhangi bir günahı küfre nisbet etmenin caiz olduğunu da ifade eder.
Hadisin bazı vecihlerini de gözönüne alan bazı alimler, müddeinin kendine ait olmayan bir şeyi "benimdir" diye iddia etmesinin haram olduğuna hükmetmiş ve hatta mal, ilim, taallüm, neseb, hâl, salâh, nimet, velâ vs. hangi çeşitten olursa olsun bâtıl iddiaların hepsini buraya dahil etmiştir.
Herhangi bir bâtıl fiile terettüp eden mefsedelerin miktarca artması nisbetinde onun tahrîmi şiddet kazanmaktadır.[100]

-5897 -26- وعن أبي قبة أن ثابت بن الضحاك رَضِيَ اللهُ عَنه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ: مَنْ حَلَفَ عَلى يَمِينٍ بِمِلَّةٍ غَيْرِ ا‘‘سْم كَاذِباً مُتَعَمِّداً فَهُوَ كَمَا قَالَ، وَمَنْ قَتَلَ نَفْسَهُ بِشَىْءٍ عُذِّبَ بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، وَلَيْسَ عَلى رَجُلٍ نَذْرٌ فِيمَا ـ يَمْلِكُ، وَلَعْنُ الْمُؤْمِنِ كَقَتْلِهِ، وَمَنْ رَمَى مُؤْمِناً بِكُفْرٍ فَهُوَ كَقَتِلِهِ، وَمَنْ ذَبَحَ نَفْسَهُ بِشَيْءٍ ذُبِحَ بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، وَمَنِ ادَّعى دَعْوَةً كَاذِبَةً لِيَسْتَكْثِرَ بِهَا لَمْ يَزِدْهُ اللهُ إَّ قِلَّةً[.
أخرجه الخمسة وفي رواية أبى داود والترمذي اختصار .

26. (5897)- Ebu Kılâbe merhum anlatıyor: "Sabit İbnu Dahhâk radıyallahu anh anlatmıştı: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kim, bile bile, yalan yere İslâm'dan başka bir din ile yemin ederse, bu kimse dediği gibidir. Kim kendisini bir şeyle öldürüp (intihar ederse) kıyamet günü o şeyle azab verilir. Kişinin gücü dışında olan bir şey üzerine yaptığı nezir muteber değildir. Mü'mine lanet etmek onu öldürmek gibidir. Bir mü'mine küfür nisbet etmek onu öldürmek gibidir. Kim kendisini bir şeyle keserse kıyamet günü onunla kesilir. Kim malını çok göstermek için yalan bir iddiada bulunursa, Allah onun azlığını artırır." [Buhârî, Eymân 7, Cenâiz 84, Edeb 44, 73; Müslim, İman 176, (110); Tirmizî, İman 16, (2638); Ebu Dâvud, İman 9, (3257); Nesâî, Eymân 7, (7, 5, 6).][101]

AÇIKLAMA:

1- İslâm'dan başka bir din ile yemin: "Bu işi yaparsam Hıristiyan olayım" veya "Hıristiyanlık hakkı için bu işi ben yapmadım" şeklindeki yeminlerdir. Yemin, yemin edilen şeyin şanını yücelttiği için, İslâm'dan başka bir din ile yemin yasaklanmıştır. Resûlullah bir başka hadiste: "Ben İslâmiyet'ten berîyim" derse, bakılır, eğer bunu yalan olarak söyledi ise, o kimse dediği gibidir. Ama doğru söyledi ise, yine de İslâm'a salim olarak dönemez." buyurur. Şu halde sadece yalan yemin değil, doğru da olsa kendisini başka dine nisbet ederek yemin etmek yasaklanmıştır. Bu bahis daha teferruatlı olarak daha önce geçtiği için teferruata girmeyeceğiz (5819-5835 numaralı hadisler).

2- Nezirle ilgili bahiste daha önce geçtiği üzere (5746. hadis), kişinin mülkünde olmayan bir şeyi zikrederek yaptığı nezir muteber değildir. Söz gelimi "Şu işi yapmazsam Boğaz Köprüsü senin olsun" gibi.

3- Lanet Allah'ın rahmetinden uzak kılmaktır. Mü'mine lanet dileğiyle bedduada bulunmak olsun, mü'mine küfür nisbet etmek olsun her ikisi de mü'mini öldürmek gibi ciddi bir varta ilan edilmektedir. Bu davranış, o mü'minle olan her çeşit "sıla"yı kökten kesecek, derin bir yara açacaktır. Resûlullah, tekfirin boşta kalmayacağını, tekfir edilen kimse kâfir değilse, hükmün tekfirde bulunanın üzerine rücu edeceğini söylemiştir. Mü'minler, Resûllerinin sözüne kulak verip, birbirlerine karşı bu tabirleri kullanmamalıdırlar.
4- İntihar da yasaklanmakta, müntehir ne suretle canına kıymışsa, âhiret

hayatında ilânihaye aynı sûret çerçevesinde azab göreceği belirtilmektedir. Müntehirin imanı ve cenaze namazının cevazı münakaşa konusu olmuştur. Daha önce açıklama geçti.[102]

-5898 -27- وعن ابن عبّاس رَضِيَ اللهُ عَنهما قال:]مَا ظَهَرَ الْغُلُولُ فِي قَوْمٍ إِّ أَلْقى اللهُ تَعالى فِي قُلُوبِهِمْ الرُّعْبَ، وَ فَشَا الزِّنَا فِي قَوْمٍ إِّ كَثُرَ فيهِمُ الْمَوْتَ، وَ نَقَصَ قَوْمٌ الْمِكْيَالَ وَالْمِيزَانَ إِّ قَطَعَ عَنْهُمْ الرِّزْقَ، وَ حَكَمَ قَوْمٌ بغَيْرِ حَقٍّ إِّ فَشَا فِيهِمُ الدَّمُ، وَ خَتَرَ قَوْمٌ بِالْعَهْدِ إِّ سَلَّطَ اللهُ تَعالي عَلَيْهِمُ الْعَدُوَّ[. أخرجه مالك.»الخَتْرُ« الغدر ونقض العهد .

27. (5898)- İbnu Abbâs radıyallahu anhüma anlatıyor: "Bir kavimde gulûl (denen devlet malından hırsızlık) zuhûr ederse, Allah o kavmin kalplerine korku atar. Bir kavim içinde zina yayılırsa orada ölümler artar. Bir kavim, ölçü ve tartılarda (hile yaparak) miktarı azaltırsa Allah ondan rızkı keser. Bir kavmin (mahkemelerinde) haksız yere hükümler verilirse, o kavimde mutlaka kan yaygınlaşır. Bir kavm ahdinden dönüp gadre yer verirse, Allah onlara mutlaka düşmanlarını musallat eder." [Muvatta, Cihâd 26, (2, 460).][103]

AÇIKLAMA:

1- Hadis zahiren mevkuftur. Yani İbnu Abbâs radıyallahu anhümâ'nın sözü gözükmektedir. Ancak içtihadla söylenemeyecek meselelere temas edildiği için bu, hükmen merfu (Resûlullah sözü) kabul edilmiştir.

2- Resûlullah bu hadislerinde cemiyeti ayakta tutan temel ahlâkî umdeleri zikretmektedir. Böylece, İslâm nazarında, içtimâî saadet ve medenî terakki ile ahlakî yapının yakın ilgisinin bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu içtimâî dinamikler:

* Devlet malının yağmalanmaması,

* Namus ve iffet,

* Ölçü ve tartılarda dürüstlük,

* Mahkemelerde adalet,

* Ahde vefa.

3- Bu hususlarla ilgili olarak Zürkânî'nin kaydettiği bazı açıklamalar şöyle:[104]

1) Gulûl: Ganimete yapılan hıyanettir. [Bunun her çeşit devlet malına yönelen hırsızlık ve yağmayı ifade ettiğini daha önce açıkladık. Ganimetten çalma mukabilinde kalbe atılan korku için: "Çünkü mal kalbi takviye eder, haram yolla alınca korkarlar" denmiştir. İbnu Abdilberr der ki: "Bu korku, düşmanlarındandır, onlardan korkarlar ve bir daha karşılaşmak istemezler, düşman da onlara galebe çalar. Şu da bilinmeli ki, bu korku sadece hırsızlığı yapanlara mahsus değildir, yapmayanlar ve onu uygun bulmayanlar da bundan hariç kalmazlar. Durumu düzeltmeye güç olduğu halde müdahale etmezler, kalpleri bu işi reddetmezse, korku herkese şâmil olur. Nitekim ayette Rabbimiz Teâla hazretleri (meâelen): "Keşke sizden önceki nesillerden, yeryüzünde fesadı önlemeye çalışan ilim ve fazilet sahipleri bulunsaydı. Ancak onlardan kurtardığımız pek azı bunu yaptılar. O nesillerden zulmedenler ise zevklerinin peşine düştüler ve mücrimler olup çıktılar" (Hud 116). Keza şu ayet var: "Onlar kendilerine verilen öğüdü unuttuklarında, biz de kötülükten sakındıranları kurtarıp, zulmedenleri ise Allah'a itaatten çıkmakta ısrar etmeleri yüzünden şiddetli bir azabla yakaladık" (A'raf 165).

2) Zinayı, gücü yetenler müdahale edip önlemezlerse o cemiyette ölümler artar. Bununla ilgili olarak Benî İsrail'den kıssa gelmiştir.

3) Ölçü ve tartıda hile, rızkı kökten kaldırmaz, bereketi kaldırır, darlığa sebep olur. Dolayısıyla bu hadisle "Kul işlediği günah sebebiyle rızıktan mahrum kalır" hadisi veya "Rızkı, ne taat artırır, ne de masiyet eksiltir" hadisi arasında münafaat yoktur. (Çünkü birincide rızıktaki bolluk maksuddur, ikincide ise rızkın aslı yani zaruri olan, hayatın idamesine lüzumlu olan miktardaki hakiki rızıktır. Öteki ise mecazidir, onda artma eksilme olabilir. Ayetle garanti altında olduğu bildirilen rızık da bu ikinci rızıktır).

4- Hadis haksız yere verilen hükme yani adaletsizliğe, ceza olarak kanın yaygınlaşmasını gösteriyor. Yani adaletsizliğin hakim olduğu cemiyetlerde anarşi olacak, isyan olacak, mahkemelere güvenini kaybeden insanların, haklarını kendileri alma veya koruma gayretine düşeceklerini, bütün bu durumların cemiyeti yıkıma götüren kan dökme (=anarşi) hadiselerini yaygınlaştıracağını ifade ediyor. Bu sebepledir ki bütün İslâm cemiyetleri "adalet"i mülkün yani devletin temeli bilmiştir.

5- Son husus ahde vefadır. Kur'ân mükerrer ayetleriyle ahde vefayı, verilen

sözün tutulmasını emretmektedir. Resûlullah bu hadiste vefasızlığın cezasını ve müeyyidesini hatırlatmaktadır: "Düşmanın tasallutu."

Bu içtimâî marazların bir hadiste ve belli bir sıraya göre zikri tesadüfen olmayabilir. Yani devlet malından hırsızlıkla başlayan tefessüh zina, ölçütartıda hile, adaletsizlik muhtelif safhalardan geçerek ahde vefasızlık noktasına ulaşmakta, Cenab-ı Hak düşmanlarını musallat ederek büyük bir ceza vermektedir: Bu cemiyet ya esarete düşecek, ya da dağılıp yok olacak. Musibetlerin tokadıyla uyanıp kendine gelmek, yeniden kurtuluş vetiresine girmek de bir başka ihtimal. Zira ayet-i kerimede, kendinde olan kötülükleri bertaraf eden kavme kurtuluş vaadedilmektedir (Ra'd 11).[105]

-5899 -28- وعنه رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: أبْغَضُ النَّاسِ إلى اللّهِ تَعالى ثَثَةٌ: مُلْحَدٌ فِي الْحَرَمِ، وَمُبْتَغ فِي ا''سْم سُنَّةَ الْجَاهِلِيَّةِ، وَمُطَّلِبٌ دَمَ امْرِئٍ بِغَيْرِ حَقٍّ لِيُهْرِيقَ دَمَهُ[. أخرجه البخاري.»الْمُلْحِدُ« المائل عن الحق، وألحد في الحرم إذا ظلم فيه وتعدى .

28. (5899)- Yine İbnu Abbas radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:"İnsanlar arasında Allah'ın en çok buğzettiği üç kişi vardır:

* Harem'de sapıtıp haktan ayrılan,

* İslâm'a girdiği halde cahiliye sünnetini arayan,

* Haksız yere, kanını dökmek için bir adamdan kan talep eden." [Buharî, Diyât 9.][106]

AÇIKLAMA:

1- İlhad haktan sapma manasına gelir. Büyük günaha ilhad dendiği gibi küçük günaha da ilhad denilebilir. Bu durumda Harem'de işlenen küçük günahın Allah indinde başka yerde işlenen büyük günahtan daha kötü olduğu manası çıkar. Buna "müşkil" diyen İbnu Hacer, ilhadla hadiste büyük günahın kastedilmiş olması gerektiğini belirtir.

2- İslâm'da cahiliye sünneti aramaktan murad, kişinin, birinde bir hakkı olduğu

takdirde onu bizzat kendisinden talep etmesi gerekirken onunla müşterekliği olan evlad, kardeş, akraba gibi kendisi dışında birinden o hakkını almaya çalışmasıdır. Bununla, cahiliye âdetlerinin devamı, onların yayılıp infaz edilmesini arzu edenlerin kastedildiği de söylenmiştir. Cahiliye sünnetinin içine cahiliye devrinin her çeşit örf, âdet ve tatbikatları girer.

3- Allah'ın buğzuna sebep olan kan talebi normal bir talep değildir. Haksız yere, haddi aşan bir taleptir. Zaten haksız tabiri de bu talebin meşru bir kısas talebi olmadığını göstermektedir.[107]

-5900 -29- وعن المغيرة بن شعبة رَضِيَ اللّهُ عَنه:]وَكَتَبَ إلَيْهِ مُعَاوِيَةَ أنِ اكْتُبْ إلى بِشَيْءٍ سَمِعْتَهُ منْ رَسُولِ اللّهِ #؛ فَكَتَبَ إلَيْهِ: سَمِعْتُهُ # يَقُولُ: إنَّ اللّهَ تَعالى كَرِهَ لَكُمْ ثَثاً: قِيلَ وَقَالَ، وإضَاعَةَ الْمَالِ، وَكَثْرَةَ السُّؤَالِ[. أخرجه الشيخان وأبو داود .

29. (5900)- Muğîre İbnu Şu'be radıyallahu anh'ın anlattığına göre "Hz. Muâviye radıyallahu anh kendisine: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan işittiğin bir şeyi bana yaz" diye mektup yazmıştır. O da Hz. Muâviye'ye şunu yazmıştır: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle söylediğini işittim:
"Allah Teâla hazretleri, sizin için üç şeyi mekruh addetti:

* Dedikodu,

* Malın ziyâı.

* Çok sual!.." [Buhârî, Zekât 53, Edeb 6; Müslim, Akdiye 35, (539).][108]

-5901 -30- وعن أنسٍ رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]إنَّكُمْ لَتَعْمَلُونَ أعْمَاً هِيَ في أعْيُنِكُمْ أدَقُّ مِنَ الشَّعَرِ، كُنَّا نَعُدُّهَا عَلى عَهْدِ رَسُولِ اللّهِ # مِنَ الْمُوبِقَاتِ[. أخرجه البخاري.»الْمُوبِقَاتِ« المهلكات .

30. (5901)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Siz birkısım ameller işliyorsunuz ki, onlar sizin nazarınızda kıldan daha ince (daha ehemmiyetsiz)dir. Halbuki biz onları, Resulullah zamanında helake atıcılardan addederdik."

[Buharî, Rikak 32.][109]

AÇIKLAMA:

1- Hadis, daha sahabe hayatta iken, Müslümanlar arasında dinî hassasiyetin bir hayli zaafa uğradığını ifade etmektedir. Hz. Aişe ve diğer sahabilerden bu paralelde yakınmalar çoktur. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) da muhtelif hadislerinde insanlarda görülecek olan bu gevşemeyi haber vermiştir. Bir Buhârî hadisi şöyle: "İlk salihler birer birer gider. Geriye insanların adileri kalır. Onlar tıpkı arpa döküntüsü veya hurma atıntısı gibidirler. Allah onlara beş paralık değer vermez." Yine Buhârî'de gelen bir başka hadiste, zaman içinde alim ve fazıl kalmayıp, insanların, cahilleri kendilerine reis yapacakları ifade edilir.

2- Hz. Enes (radıyallahu anh), ehemmiyetsiz gibi görülen günahlardan kaçınmayı tavsiye etmiş olmaktadır. Resulullah devrinde, insanların Aleyhissalâtu vesselâm'dan aldıkları dersin feyziyle küçük günahlardan bile ciddi şekilde kaçındıklarını beyan ediyor. Nitekim Resulullah:
"Küçük günahlardan sakının. Zira küçük günahların meseli, bir vadiye inen bir cemaate benzer. Onlardan herkes bir çöp getirir. Bu çöplerle yemeklerini pişirirler. Küçük günahlar da böyledir, birikince sahibini helaka atar.
"İbnu Battal: "Küçük günahlar çoğalınca büyük olur" demiştir. Bazı rivayetlerde, küçük günahları da, Ashab'ın, Resulullah zamanında "büyük" addettikleri belirtilmiştir. Ebu Eyyub el-Ensarî hazretlerinin şöyle söylediği rivayet edilmiştir: "Kişi vardır, güzel amellerde bulunur ve buna güvenerek küçük günahları unutur. Allah'a kavuştuğu zaman bu küçükler etrafını sarmış olur. Kişi vardır günah işler, fakat bu günahından devamlı korkar. Öyle ki Allah'a kavuştuğunda azabtan emin olur."[110]

-5902 -31- وعنْ واثلة بن الأسقع رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: َلا تُظْهِر الشَّمَاتَةَ بِأخِيكَ فَيُعَافِيَهُ اللّهُ وَيَبْتَلِيَكَ[. أخرجه الترمذي .

31. (5902)- Vâsıle İbnu'l-Eskâ (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kardeşine karşı şamata yapma. Allah ona afiyet sana da belayı verir." [Tirmizî, Kıyamet 55, (2508).][111]

AÇIKLAMA:

Şamata dilimize de geçen bir kelimedir; düşmanlık ettiğin veya sana düşmanlık eden kimsenin maruz kaldığı musibet karşısında sevinmektir. Resulullah mü'minin mü'mine şamata yapmasını menetmekte ve bu durumun tersine dönüp, şamata yapanın müsibete düşebileceğini hatırlatmaktadır. Şu halde şama, bir başka hadiste tavsiye edilen "düşmana karşı davranışta ölçülü olma" prensibine aykırı düşmektedir.[112]

5903 -32- وعن أبي الدرداء رَضِـيَ اللّهُ عَنه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: حُبُّكَ الشَّـيْءَ يُعْمِي وَيُصِمُّ[. أخرجه أبو داود .

32. (5903)- Ebu'd Derda (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Bir şeye karşı sevgin seni kör ve sağır eder (de onun eksiklerini görmez, kusurlarını işitmez olursun" [Ebu Davud, Edeb 125, (5130).][113]

AÇIKLAMA:

Bu hadis Ahmed İbnu Hanbel'de hem merfu ve hem de mevkuf olarak rivayet edilmiştir, merfu olması daha muvafık gözükmektedir. Hadis, kalbe hakim olan sevginin, mahbubun kusurunu göremeyecek kadar gözü kör ve kulakları sağır edeceğini belirtiyor. Dinimiz bu fıtrî zaaf sebebiyle, pek yakınların şehadetini makbul addetmiştir, çünkü doğruyu söyleyemez.[114]

5904 -33- وعن أنسٍ رَضِـيَ اللّهُ عَنه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: إنَّ الشَّيْطَانَ يَجْرِى مِنِ ابْنِ آدَمَ مَجْرَى الدَّمِ[. أخرجه أبو داود.

33. (5904)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Şeytan insanoğlunda, kanın cereyanı gibi cereyan eder." [Ebu Davud, Sünnet 18, (47819).][115]

AÇIKLAMA:

el-Kâdı ve bazılarının kaydına göre birkısım alimler hadisin zahirini esas alıp, şeytanın insanın içinde dolaştığını kabul etmek gerektiğini, Allah Teala hazretlerinin ona, insanın içinde, kanın dolaştığı gibi dolaşma güç ve kuvveti verdiğini söylemiştir. Bir kısmı da: "Bu, şeytanın saptırma ve vesveseyi çokça yapması sebebiyle yapılan bir istiaredir, şeytanın insandan, tıpkı kanın ayrılmadığı gibi hiç ayrılmadığını ifade etmektedir" demiştir.[116]

-5905 -34- وعن مالك:]أنَّهُ بَلَغَهُ أنَّ أُمَّ سَلَمَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنها قَالَتْ: يَا رَسُولَ اللّهِ! أنَهْلِكُ وَفِينَا صَالِحُونَ؟ قَالَ: نَعَمْ، إذَا كَثُرَ الْخَبَثُ[. »الْخَبَثُ« الزنا .

34. (5905)- İmam Malik rahimehullah'a ulaştığına göre, "Ümmü Seleme (radıyallahu anhâ), Efendimiz'den sormuştur:

"Ey Allah'ın Resulü! Aramızda salihler mevcut iken bizler helak mi olacağız?"

Aleyhissalâtu vesselâm:

"Evet, buyurmuşlardır, pislik (zina) artarsa!" [Muvatta, Kelam 22, (2, 991).] [117]

-5906 -35- وعن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: لَيْسَ مِنَّا مَنْ خَبَّبَ امْرَأةً عَلى زَوْجِهَا أوْ عَبْداً عَلى سَيِّدِهِ[. أخرجه أبو داود.»خَبَّبَ« أي أفسد وخدع .

35. (5906)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Hanımını kocasına karşı, köleyi efendisine karşı ayartan bizden değildir!" [Ebu Davud, Talak 1, (2175), Edeb 135, (5170).] [118]

AÇIKLAMA:

Bu hadiste Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), kadınla bizzat evlenmek veya bir başkasıyla evlenmesini sağlamak maksadıyla kocasından boşanmaya teşvik etmeyi, çeşitli yollara başvurarak boşanma hususunda kadını aldatmayı yasaklamaktadır. Keza, bir efendinin kölesi veya cariyesini, zina veya livataya sevketmek veya kaçmasını sağlamak veya efendisini, onu satmaya zorlamak için hilelere başvurmayı yasaklamaktadır. Şu halde, kadınlakoca, köle ile efendi arasına sokulacak her türlü fitne ve fesad dinen yasaktır, pek büyük manevî mesuliyeti mucibtir.[119]

5907-36- وعنه رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: أَ أُنَبِّئُكُمْ بِشَرَارِكُمْ؟ الّذي يَأكُلُ وَحْدَهُ، وَيَجْلِدُ عَبْدَهُ، وَيَمْنَعُ رِفْدَهُ[. أخرجه رزين .

36. (5907)- Yine Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Size şerlilerinizi haber vereyim mi? Onlar, tek başlarına yiyenler, kölelerini dövenler, yardımı esirgeyenlerdir." [Rezin tahriç etmiştir.] [120]

ÜÇÜNCÜ FASIL

DİLİN AFETLERİ

-5908 -1- عن أبي سعيد الخدري رَضِيَ اللّهُ عَنه يرفعه قال:]إِذَا أَصْبَحَ ابْنُ آدَمَ فإنَّ ا'عْضَاءَ كُلَّهَا تُكَفِّرُ اللِّسَانَ فَتَقُولُ: اتَّقِ اللّهَ فِينَا، فإنَّمَا نَحْنُ بِكَ، إنِ اسْتَقَمْتَ اسْتَقَمْنَا وَإنِ اعْوَجَجْتَ اعْوَجَجْنَا[. أخرجه الترمذي .

1. (5908)- Ebu Saidi'l-Hudrî (radıyallahu anh), Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan anlatıyor:
"Ademoğlu sabaha erdi mi, bütün azaları, dile temenna edip: "Bizim hakkımızda Allah'tan kork. Zira biz sana tabiyiz. Sen istikamette olursan biz de istikamette oluruz, sen sapıtırsan biz de sapıtırız!" derler." [Tirmizî, Zühd 61, (2409).][121]

AÇIKLAMA:

Hadiste geçen tekfir, kişinin tezellülâne eğilmesi, başını indirmesidir. Daha ziyade Yahudilerde görülen ve dilimizde temenna denen, kişinin hürmeten arkadaşının önünde eğilerek başını aşağı indirmesidir. Bu rüku değildir, ancak rükuya yakın bir eğilmedir.
Azaların dile konuşması, hakikat olabileceği gibi lisan-ı halle bir mecaz da olabilir denmiştir.
Hadis, bütün azaların iyilik ve kötülükte dile tabi olduğunu ifade ediyor. Bazı şarihler bir diğer hadise atıf yaparak demiştir ki: "Eğer dersen ki: "Resulullah: "Vücudda bir et parçası var, eğer o düzelirse bedenin tamamı düzelir, eğer o bozulursa bedenin tamamı bozulur, bilesiniz o kalptir" buyurmuştur. Bu hadisle arada bir zıtlık yok mu?" Biz de deriz ki: Arada zıtlık yoktur. Çünkü dil, kalbin tercümanıdır ve bedenin dışındaki halifesidir. Öyleyse iş dile nisbet edilmişse bu, mecaz yoluyla yapılan bir nisbettir."[122]

-5909 -2- وعن سفيان بن عبداللّه رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]قُلْتُ يَا رَسُولَ اللّهِ! حَدَّثْنِي بِأمْرٍ أعْتَصِمُ بِهِ، قَالَ: قُلْ رَبِّيِ اللّهُ، ثُمَّ اسْتَقِمْ، قُلْتُ يَارَسُولَ اللّهِ! مَا أخْوَفُ مَا تَخَافُ علَيَّ؟ فَأخَذَ بِلِسَانِهِ، ثُمَّ قَالَ: هذَا[. أخرجه الترمذي .

2. (5909)- Süfyan İbnu Abdillah (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ey Allah'ın Resulü dedim, uyacağım bir amel tavsiye et bana!" Şu cevabı verdi:
"Rabbim Allah'tır de, sonra doğru ol!"
"Ey Allah'ın Resulü dedim tekrar. Benim hakkımda en çok korktuğunuz şey nedir?" Eliyle dilini tutup sonra: "İşte şu!" buyurdu." [Tirmizî, Zühd 61, (2412).] [123]

5910 -3- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللّهِ وَالْيَوْمِ اŒخِرِ فَلْيَقُلْ خَيْراً أوْ لِيَصْمُتْ[. أخرجه الترمذي.وله في أخرى، عن ابن عمر قال: »قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَنْ صَمَتَ نَجَا« .

3. (5910)- Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Allah'a ve ahiret gününe inanan kimse ya hayır konuşsun ya da sussun." [Tirmizî, Kıyamet 51, (2502).]
Tirmizî'nin İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'den yaptığı diğer bir rivayette, Resulullah: "Kim susarsa kurtulur" buyurmuştur.[124]

AÇIKLAMA:

İnsanın her sözü kaydedilip yazıldığı ve kıyamet gününde her kelamdan hesap verileceği için, ahirete inananların , hesabı kolay olan hayır konuşmaları tavsiye edilmektedir. Yani, kişi konuşmak isteyince önce bir düşünmeli, söyleyeceği zarar getirmeyecekse konuşmalı, zarar getirecekse susmalıdır. Zarar getirmesi, harama, mekruha götürmesi veya fesada sebep olmasıdır. Öyle ise bu ihtimallerin bulunmayacağı veya hayrın açık ve belirgin olduğu söz söylenebilir. Hatta mübahda dahi sükut tavsiye edilmiştir. Çünkü o da mekruh ve hatta harama müncer olabilir.[125]

5911 -4- وعن علي بن الحسين عن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: مِنْ حُسْنِ إسْمِ الْمَرْءِ تَرْكُهُ مَا يَعْنِيهِ[. أخرجه مالك مرسً

والترمذي موصوً .

4. (5911)- Ali İbnu'l-Huseyn, Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'den naklediyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kişinin malayani şeyleri terki İslam'ının güzelliğinden ileri gelir." [Tirmizî, Zühd 11, (2318, 2319); Muvatta, Hüsnü'l-Hulk 3, (2, 903).][126]

-5912 -5- وعن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنه:]تُوُفِّىَ رَجُلٌ فَقَالَ رَجُلٌ آخَرُ لَهُ، وَرَسُولُ اللّهِ # يَسْمَعُ: أبْشِرْ بِالْجَنَّةِ. فَقَالَ رَسُولُ اللّهِ #: وَمَا يُدْرِيكَ؟ لَعَلَّهُ تَكَلَّمَ بِمَا ¨يَعْنِيهِ، أوْ بَخِلَ بِمَا ¨يُغْنِيهِ[. أخرجه الترمذي .

5. (5912)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir adam ölmüştü, diğer biri, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın işiteceği şekilde onun için şöyle söyledi: "Cennet mübarek olsun!" Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) sordu:
"Nereden biliyorsun? Belki de o malayani konuştu veya kendisini zengin kılmayacak bir miktarda cimrilik etti!" [Tirmizî, Zühd 11, (2217).][127]

AÇIKLAMA:

Malayani, dilimize de girmiş olan kelimelerdendir. Kısaca "dünya ve ahiret için zaruri olmayan şey" diye tarif edilir. Alimlerimiz, malayaniyi açıklamada bazı incelikleri beyan ederler. Pekçok hadiste buna temas edildiği için, şümulunu bilmemizde fayda var: İbnu Receb'e göre malayani hem fiil ve hem de sözlerimizde olabilir. Kişinin malayaniden uzaklaşması, haramları, şüpheleri, mekruhları, fuzuli olan mübahları terkiyle gerçekleşir. Fuzuli mübah, gerekli olmayan her şeydir. Müslümanlığın kemalini arayan kimseye bunların hepsini terketmesi gerekir.
Aliyyu'l-Kâri, tahlili biraz daha derinleştirerek: "Kişiyi fiil, söz, nazar ve fikrî olarak ilgilendirmeyen herşey malayanidir." Yani, sadece davranış ve sözde değil, baktığımız, düşündüğümüz, hayal ettiğimiz şeylerde de lüzumsuz ve gereksiz şeylerden kaçınmak gerekmektedir: "Malayani'nin hakikatı der, din ve dünyasının zaruretinde muhtaç olmadığı şeydir. Mevlasının rızasını kazanmada ona faydası olmayan şeydir; bunun da ölçüsü, onsuz hayatının devam etmesidir."

Şu halde hayatımızın idamesinde muhtaç olunmayan şeyler malayanidir. Bu nokta-i nazardan fazla söz, ziyade davranış hep malayaniye girer.
Gazâlî'ye göre malayaninin tarifi: "Kişi, şuküt ettiği takdirde günaha girmediği, haline ve maline bir zarar vermediği her sözdür; sözgelimi bir grupla oturup seyahatinden bahseden, bu seyahati sırasında gördüğü dağlar ve nehirlerden ve başından geçen hadiselerden, hoşuna giden yiyecek ve içeceklerden, kılık kıyafetten, karşılaştığı zatlar ve onların hallerinden anlatan bir kimse, eğer bu hususları anlatmayıp da sükut etseydi, ne günaha girerdi ne de bir zarara uğrardı. O kimse bu işte ileri gitse, ister istemez anlattıklarına bazı mübalağalar, ilaveler, çıkarmalar yapar ve kendini satmalar, değişik şeyleri görmüş olmakla böbürlenmeler, hava atmalar, şunun bunun gıybetini yapmalar, Allah'ın yarattıklarından bazı şeyleri tahkirler araya girer. Halbuki insan bu esnada pek kıymetli olan ömrünü zayi etmiştir. Zikir, tefekkür gibi daha kıymetli şeyler yapmak varken bu faydasız ve hatta zararlarla dolu şeyleri anlatmakla faydalıyı zararlı ile değiştirmiştir. Oysa insanoğlu, dilinin amelinden hesaba çekilecektir."
Şu halde malayaniyi, İslam'ın insana getirdiği mesuliyet telakkisi çerçevesinde anlamak gerekmektedir. Kalbinin, dilinin ve göz, kulak, akıl, hayal gibi bütün azalarının amellerinden hesap verecek olan insanın, bu hesapta terazinin sevap kefesine girmeyecek şeylerden kaçınması gerekir. Böylesi bir malayani anlayışı, insanı, hayal kurarken bile iradî olmaya, iradesiyle faydalı şeyleri hayal etmeye, her meselede şuurlu ve iradeli şekilde hayır aramaya ve bu alışkanlığı kazanmaya sevkeder. Nitekim ayette, "...Siz içinizde olanı açıklasanız da, saklasanız da, Allah onu bilir ve onunla sizi hesaba çeker..." (Bakara 284) buyrulur. Bu ayet, söz ve fiil ötesinde, hayal, duygu ve düşüncelerin bile kayda geçirildiğini, zayi olup gitmediğini ifade etmektedir.[128]

-5913 -6- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: إنَّ الْعَبْدَ لَيَتَكَلَّمُ بِالْكَلِمَةِ مِنْ رِضْوانِ اللّهِ تَعالى َ يُلْقِي لَهَا بَاً يَرْفَعُهُ اللّهُ بِهَا دَرَجَاتٍ فِي الْجَنَّةِ، وَإنَّ الْعَبْدَ لَيَتَكَلَّمُ بِالْكَلِمَةِ مِنْ سَخَطِ اللّهِ َ يُلْقِي لَهَا بَاً يَهْوِي بِهَا فِي النَّارِ سَبْعِينَ خَرِيفاً[. أخرجه الثثة والترمذي.

6. (5913)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kul (bazan), Allah'ın rızasına uygun olan bir kelamı, ehemmiyet vermeksizin

sarfeder de Allah onun sebebiyle cennetteki derecesini yükseltir. Yine kul (bazan) Allah'ın hoşnutsuzluğuna sebep olan bir kelimeyi ehemmiyet vermeksizin sarfeder de Allah, o sebeple onu cehennemde yetmiş yıllık aşağıya atar." [Buharî, Rikak 23; Müslim, Zühd 49, (2988); Muvatta, 4, (985); Tirmizî, Zühd 10, (2315).][129]

-5914 -7- وعن قيس بن أبي حازم قال:]دَخَلَ أبُو بَكْرٍ رَضِيَ اللّهُ عَنهُ عَلى إمْرَأةٍ مِنْ أحْمَسٍ يُقَالُ لَهَا زَيْنَبُ، فَرَآهَا َ تَتَكَلَّمُ. فَقَالَ: مَالَهَا َ تَتَكَلَّمُ؟ قَالُوا: حَجَّتْ مُصْمِتَةً، فَقَالَ لَهَا: تَكَلَّمِي، فَإنَّ هَذَا َ يَحِلُّ، هَذا مِنْ عَمَلِ الْجَاهِلِيَّةِ فَتَكَلَّمَتْ. فَقَالَتْ: مَنْ أنْتَ؟ فَقَالَ: امْرُؤٌ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ، فَقَالَتْ: مِنْ أيِّ الْمُهَاجِرِينَ؟ قَالَ: مِنْ قُرَيْشٍ. قَالَتْ: مِنْ أيِّ قُرَيْشٍ؟ قَالَ: إنَّكِ لَسَئُولٌ، أنَا أبُو بَكْرٍ. قَالَتْ: مَا بَقَاؤُنَا عَلى هَذَا ا٘مْرِ الصَّالِحَ الَّذِى جَاءَ اللّهُ بِهِ بَعْدَ الْجَاهِلِيَّةِ؟ قَالَ: بَقَاؤُكُمْ مَااسْتَقَامَتْ أئِمَّتُكُمْ. قَالَتْ: وَمَا ا٘ئِمَةُ؟ قَالَ: أمَا كَانَ لِقَوْمِكِ رُؤُوسٌ وَأشْرَافٌ يَأمُرُونَهُمْ فَيُطِيعُونَهُمْ؟ قَالَتْ: بَلَى. قَالَ: فَهُمْ أولَئِكَ[. أخرجه البخاري .

7. (5914)- Kays İbnu Ebi Hâzım rahimehullah anlatıyor: "Hz. Ebu Bekr (radıyallahu anh), Zeyneb adında Ahmesli bir kadının yanına girmişti. Onun için hiç konuşmadığını gördü: "Nesi var, niye konuşmuyor?" diye sordu. Oradakiler: "Hiç konuşmadan hacc yapıyor!" dediler. Hz. Ebu Bekr kadına:
"Konuş. Zira bu yaptığın helal değil, bu cahiliye işidir" dedi. Kadın da konuşmaya başladı. Önce:
"Sen kimsin?" diye sordu. Hz. Ebu Bekir:
"Muhacirlerden biriyim!" dedi.
"Hangi muhacirlerdensin?"
"Kureyş'ten."
"Kureyş'ten kimlerdensin."
"Oo! Sen çok soru sordun! Ben Ebu Bekr'im."
"Allah'ın cahiliyeden sonra bize lutfettiği bu güzel din üzerine ne kadar baki kalacağız?"
"İmamlarınız müstakim (doğru yolda) olduğu müddetçe bakisiniz."
"İmamlar ne demek?"

"Kavmindeki reisler ve eşraflar var ya, halka emrederler, halk da onlara itaat eder?"
"Evet!"
"İşte onlar imamlardır." [Buharî, Menakıbu'l-Ensar 26 .][130]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, hiç konuşmadan hacc yapmanın caiz olmadığını göstermektedir. Hadis, Hz. Ebu Bekr'in sözü imiş gibi gözükse de merfu yani Resulullah'ın sözü kabul edilmiştir. Çünkü, Hz. Ebu Bekr'in ifade ettiği dinî hükmü ancak Resulullah verebilir, öyle ise Hz. Sıddık, o hükmü Aleyhissalâtu vesselâm'dan işitmiş olmalıdır.
Hadisin başka veçhinde, adı geçen kadının bir nezir sonucu hiç konuşmadan haccetmekte olduğu tasrih edilir. Hz. Ebu Bekr, kadına konuşmasını emretmiş fakat kefarette bulunmasını emretmemiştir. Üstelik böylesi bir haccın "cahiliye işi" olduğunu söylemiştir. Birkısım alimler cahiliye usulünce aktedilen nezirlerin mün'akid olmayacağını, binaenaleyh, öylesi bir nezirden vazgeçmek gereğinden başka, herhangi bir kefaret terettüp etmeyeceğini söylemiştir.

2- Hattâbî, cahiliye menasiki arasında samt (sükut)un da bulunduğunu, mesela kişinin, gece ve gündüz hiç konuşmamak üzere itikaf yaptığını, İslam'ın bunu yasaklayıp itikaf sırasında hayırlı şeyleri konuşmalarını emrettiğini kaydeder. İbnu Kudâme, el-Muğnî'de: "İslam şeriatında konuşmayı terk yoktur. Hatta rivayetlerin zahiri, bunun haram olduğuna delalet eder" diye hükmeder ve: "Böyle bir nezirde bulunana o nezre uyması gerekmez. Şafii ve ashab-ı re'y de böyle hükmetmiştir. Bu hükme muhalefet edeni bilmiyoruz" der.

3- Hadis, en sonunda cemiyetin istikamet üzere olmasında baştakilerin, eşrafın ehemmiyet ve rolünü te'yit etmektedir. Zaten başka rivayetlerde "İnsanlar krallarının dini üzeredirler" buyrulmuştur. Baştaki dinin dışına çıksa kendisi sapmakla kalmaz, halkı da saptırır. [131]

5915-8- وعن بريدة رَضِيَ اللهُ عَنه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: َ تَقُولُوا لِلْمُنَافِقِ سَيِّدٌ فإنَّهُ إنْ يَكُ سَيِّداً فَقَدْ أسْخَطْتُمُ اللهَ تَعالى[. أخرجه أبو داود .

8. (5915)- Hz. Büreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Münafığa "efendi" demeyin. Zira eğer o, seyyid olursa Allah'ı kızdırırsınız." [Ebu Davud, Edeb 83, (4977).][132]

AÇIKLAMA:

Seyyid: Efendi, sahib manasına gelir. Bu sebeple, bir gruba veya bir köleye veya bir emvale sahip olan kimseye seyyid denmektedir. Bunun dilimizdeki en yakın karşılığı efendidir. Yerine göre ağa kelimesi de kullanılabilir.
Seyyid kelimesi, birisi hakkında kullanmak tazim, yani o kimseyi büyüklemek manasını ifade ettiği için Allah'ın gadabına sebep olmaktadır. Çünkü İlahî ölçüler nazarında, münafık ta'zime müstehak olmayanlardandır. Çünkü o kendisine yalan ve nifakı prensip edinmiştir, hiç böyle birisi saygıya, efendiliğe müstehak olur mu?
Hadisin şu manaya geldiği de söylenmiştir: "Eğer münafık, size efendi olursa, ona itaat etmeniz gerekecek, ona itaat edecek olursanız Rabbinizi kızdırmış olacaksınız" veya: "Münafığa efendi demeyin, eğer ona efendi derseniz Rabbinizi kendinize kızdırmış olursunuz."[133]

5916 -9- وعن أم حبيبة رَضِيَ اللّهُ عَنها قالت:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: كُلُّ كَمِ ابْنِ آدَمَ عَلَيْهِ َ لَهُ، إ َّ أمْرٌ بِمَعْرُوفٍ، أوْ نَهْىٌ عَنْ مُنْكَر، أوْ ذِكْرُ اللّهِ تَعالى[.
أخرجه الترمذي .

9. (5916)- Ümmü Habibe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Ademoğlunun, emr-i bi'lma'ruf veya nehy-i ani'lmünker veya Allah Teala hazretlerine zikir hariç bütün sözleri lehine değil, aleyhinedir." [Tirmizî, Zühd 63, (2414).][134]

AÇIKLAMA:

Aliyyu'l-Kâri der ki: "Hadisin zahiri, istisna edilen; emr-i bi'lma'ruf, nehy-i

ani'lmünker ve zikrullah dışında bütün konuşmaların kişinin aleyhinde olduğunu, mübah bir nev bulunmadığını gösteriyor. Ancak, bunu mübalağaya ve istikametli olmayan kelamdan zecrde (yani caydırmada) te'kide hamletmek gerekir. Şurası muhakkak ki, mübah söz, ahirette ona bir fayda sağlayacak değildir. Şu da söylenmiştir: "Hadisin takdiri şöyledir: "Ademoğlunun, zikri geçenler ve benzerleri dışında kalan her sözü, onun için bir üzüntü ve pişmanlıktır. Onda menfaatine bir yön yoktur. Bu sadedde gelen diğer birçok hadis de bunu te'yid eder. Sadedinde olduğumuz hadisin şu ayetten iktibas edilmiş olması muhtemeldir, (mealen): "İnsanların birbirleri arasında gizlice konuşmalarının çoğunda hayır yoktur. Ancak sadaka vermeyi, bir iyilik yapmayı veya insanların arasını düzeltmeyi teşvik eden kimselerin bu maksatla yaptıkları gizli konuşmalar bundan müstesnadır. Kim bunu Allah rızası için yaparsa, elbette biz ona pek büyük bir mükâfaat vereceğiz" (Nisa 114).]
Şu hade gerek ayetlerde ve gerek hadislerde gelen hayra müteallik konuşmak çeşitleri dışındaki konuşmalar kişinin lehine değildir. Hadiste sadece üç tane istisnanın zikri, hem o üç kısma giren kelamın ehemmiyetini tebarüz ettirir, hem de bunlar dışında kalan mübah kelamlarda son derece dikkatli olmaya uyarı teşkil eder. Alimler, mübah kelamın aleyhte olmayacak hududda kalsa bile ahirette faydasının olmayacağına dikkat çekerler. Normal bir sohbet mübahtır, ama gıybete, dedikoduya, malayaniye bulaşma tehlikesi her an mevcuttur. Bütün mübahlar böyledir. Dolayısıyla, Aleyhissalâtu vesselâm, Allah'ın rızasına, ahiret ekimine âzamî ölçüde muvafık bir hayat tarzının yollarını gösterirken, telaffuz ettiğimiz kelam meselesinde, mü'minleri âzamî ihtiyatlı olmaya çağıran bir üslub takip etmiştir, mücazefe yoktur.[135]

5917- 10- وعن ابن عمرو بن العاص رَضِـيَ اللّهُ عَنه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: إنَّ اللّهَ تَعَالى يُبْغِضُ البَلِيغَ مِنَ الرِّجَالِ الَّذي يَتَخَلَّلُ بِلِسَانِهِ كَمَا تَتَخَلَّلُ الْبَقَرَةُ[. أخرجه الترمذي .

10. (5917)- İbnu Amr İbni'l-As (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Allah Teala hazretleri, insanlardan, sığırların dilleriyle toplamaları gibi, dilleriyle toplayan belagat sahiplerine buğzeder." [Tirmizî, Edeb 82, (2857).] [136]

AÇIKLAMA:

Tahallül, sığırın dilini dişi üzerinde dolandırmasıdır. Fakat sığırlarda otu diliyle toplayıp, ağızlarına verme hadisesi ifade edilmektedir. Hadiste Aleyhissalâtu vesselâm, belagat sahibi insanları sığırların bu yiyiş tarzlarına teşbih etmekle geçimini diliyle sağlayan belagat yani güzel söz sahibi insanları dikkatlere arzetmektedir. Bu kimseler çoğunlukla erkek olduğu için "erkek" diye tahsis etmiştir. Aslında aynı tarzda meslek icra eden herkes, kadın veya erkek, hadisin tehdidinin şümulüne girer. Bu sebeple tercümede "insanlar" kelimesini tercih ettik.
Alimler, fıtrî olan belagatın zemmedilmediğini, bunun şu veya bu tarzda insanları aldatma vasıtası yapılmasının zemmedildiğini belirtirler. Siyasî, iktisadî, ideolojik, askerî her çeşit propaganda belagata dayanır ve bunlar maalesef insanları ladatma ve istismar etmeyi hedeflemektedir. Resulullah buna alet olan "beliğ"leri tehdid etmektedir.[137]

-5918 -11- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَنْ تَعَلَّمَ صَرْفَ الْكَمِ لِيَسْتَبِيَ بِهِ قُلُوبَ الرِّجَالِ لَمْ يَقْبَلِ اللّهُ مِنْهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ صَرْفاً وَ عَدْلاً[. أخرجهَ أبو داود.»والْمُرادُ« بصرف الكم، ما يتكلفه ا"نسانُ من الزيادة فيه على الحاجة وإنما كره # ذلك لما يدخله من الرياء والتصنيع ويخالطه من الكذب والتزيد.و»استباءُ« افتعال من السبي كأنه ينهب بكمه قلوب السامعين .

11. (5918)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kim, insanların kalbini çelmek için kelamın kullanılışını öğrenirse, Allah kıyamet günü, ondan ne farz ne nafile hiçbir ibadetini kabul etmez!" [Ebu Davud, Edeb 94, (5006).][138]

AÇIKLAMA:

Hattâbî, hadis metninde geçen sarfu'lkelam tabirini ihtiyaç fazlası kelam diye

ifade etmiştir. Bu durumda mana: "Kim insanların kalbini çelmek için ihtiyaç fazlası söz öğrenirse..." olur. Halbuki sarf kelimesinin çevirmek, kullanmak gibi daha geniş bir kullanımı var. Sözgelimi ayet-i kerimede "Allah kalplerini çevirdi" (Tevbe 127) tabiri geçer. Sarraf kelimesi altını gümüşe, gümüşü altına, parayı dövize çeviren manasında halen kullanılmaktadır. Keza tasarruf da sarfın mübalağalı kullanımıdır. Yani demek istiyoruz ki, sadedinde olduğumuz hadiste geçen sarfu'lkelam tabirini kelamı kulllanma manasında anlamak da mümkün olacaktır. Öyleyse hadisten : "İnsanların kalplerini çelmek (veya esir etmek) için kelamı kullanmayı öğrenmenin yasaklandığını" anlayabiliriz. Böylece günümüzde geliştirilen propaganda, reklam gibi, insan tabiatının birkısım zaaflarını istismara dayalı meslek ve sanat ve hatta geçim dallarının din nokta-i nazarından değerlendirilmesi daha kolay bir hal alır.
Esasen, Hattâbî'nin açıklamasının devamı da hadisten anladığımız bu manayı dolaylı olarak te'yid eder. Der ki: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) sarfu'lkelamı mekruh addetmiştir. Çünkü (bu ziyade sebebiyle) kişi, sözüne riya ve yapmacıklık sokmakta, yalan ve fazlalıklar karıştırmaktadır. Bunu önlemek için sözün ihtiyacı görecek kadar olmasını, ilavede bulunmamasını, zahirinin batınına, sırrının aleniyetine muvafık olmasını emretmiştir." Resulullah'ın bu yasağında reklam ve propagandanın ferdî, ailevî ve içtimâî zararlarının da maksud olduğu söylenebilir.
Hadiste geçen mevzumuzu tamamlayan ikinci kilit kelime, çelme diye tercüme ettiğimiz لِيَسْتَبِي deki istiba kelimesidir. Bu kelime düşmanı esir etmek manasına gelen seby mastarından gelir. Yani kalpleri çelme tabiri yerine kalpleri esir etme tabirini kullansak asla daha uygundur. Şu halde hadiste, kalpleri esir etmek maksadıyla belagat ve fesahatin kullanılması yasaklanmaktadır.
Yukarıda kaydedilen son birkaç hadis reklamcılıkla yakından ilgilidir. Bu sebeple reklam üzerine bir istidrad kaydediyoruz:[139]

İSDİDRAD:

Hadislere Göre Reklam

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'le reklamcılık arasında irtibat, ilk nazarda yadırganabilir; "Reklam günümüzün hadisesi, hadislerle irtibat kurmak bir zorlanma, bir tekellüf olmaz mı?" diyen bile çıkabilir.
Böyle düşünmek, herşeyden önce Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) devrini

yeterince tanımamaktan kaynaklanır. O devir içtimâî hayatında, günümüzdeki sosyal müesseselerden pek çoğuna tekabül eden karşılıklarına rastlamak mümkündür. Reklamcılık bunlardan biridir. Belki bugünkü kadar yaygın, bugünkü kadar kesif değildir, ama mevcuttur. Hatta bugünkü gibi tamamen müstakil bir endüstri, bir geçim dalı da olmayabilir, ama her şeye rağmen reklamcılık vardır, reklam faaliyetleri mevcuttur.
Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) devrinde reklam işlerini daha ziyade şairler, hatipler ve kâhinler yürütüyorlardı. Meşhur bir hatibin veya şairin bir mal üzerine sarfedeceği bir cümle, bir beyit malı mergub yapıyor, değerini artırıyordu. Evlenmekte zorluk çeken kızların bile, böyle bir övgü ile mergub hale gelmesi, taliplerinin artması olağan hadiselerdendi.
Peygamberimiz (aleyhissalâtu vesselâm) şair ve kâhinlerin insanlar üzerindeki çoğunlukla istismar edilen ve kötüye kullanılan bu müessiriyetini gördüğü için, henüz peygamber olmamışken bile şair ve kâhinlerden hoşlanmazdı. Peygamberliğin başlangıcında mazhar olduğu olağanüstü haller, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı tecessüse değil, korkuya atmıştı. Bazı rivayetlerde, açık şekilde kâhin ve şair olmaktan korktuğunu ifade eder.
Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir hadisinde mealen "Beyanda sihir vardır" diyerek sanatlı sözün insan üzerindeki kesin tesirini belirtmiştir. Bu hadis beyanın akıl ve kalpler üzerinde -aynen sihirde olduğu gibi- irade dışında yön verici bir tesire sahip olduğunu belirtir. Yani nasıl ki sihirbaz, sihri ile, gözleri sihirleyerek batılı hak gösterdiği gibi, mahir bir hatip, sanatkârâne bir konuşmasıyla akılları çelip, muhakeme ve idrakini meşgul etmek suretiyle batılı hak veya hakkı batıl diye gösterebilir.
Şu halde belagatlı söz, insan fıtratında müessir bir silahtır. Bu hayırda da, şerde de kullanılabilir. Hz. Peygamber, bunun şerde kullanılmasına şiddetle karşı çıkmıştır. Resulullah'ın müşrik şairlerle amansız mücadelesi, ayrı bir konudur.
Bugün reklam, aynen cahiliye kâhin ve şairlerinin tarzındaki secili sözlere ve aldatıcı üsluba dayandığı için, yukarıdaki hadislerle reklam arasında kurulan irtibatın garip karşılanmayacağını ümid ederiz. Kaldı ki doğrudan konuya temas eden hadisler de var. Bir hadis mealen şöyle: "Kim, kelamı kullanma sanatını, insanların kalbini (istediği istikamete) meylettirmek maksadıyla öğrenirse Allah, kıyamet günü, onun ne farz, ne de nafile hiçbir hayrını kabul etmez."
Şüphesiz bu hadis sırf reklamcıları hedefleyerek söylenmiş değildir. Ancak, söz sanatını kötüye alet eden her çeşit faaliyetleri buna sokabiliriz. Bugün reklamların, israfı artırma, zorla ihtiyaç uyandırma, zaruri olmayan birkısım istihlak maddelerini zaruri ihtiyaç maddeleri sınıfına sokma, talebi artırarak

fiyatların yükselmesine sebep olma gibi pek çok zararları en iyimser çevreler bile kabul etmektedir. Reklamın zararları bizzat iktisatçılar tarafından kabul edilen bir keyfiyettir. Her zararlı şeye karşı olan İslam'ın başta israf pek çok zararlara analık yapan günümüzün reklamcılığına karşı olması pek tabiidir.
Mamafih, yukarıdaki hadis meseleye dolaylı olarak temas ederse de, daha doğrudan temas eden hadisler de var. Resulullah birinde şöyle buyurur: "Allah nazarında, insanların en menfuru (rızkını) sığırlar gibi diliyle toplayan belagatlı kimsedir."
Bu hadis, fevkalâde bir teşbihle geçimini aldatıcı reklamcılığa bağlayan kimselere işaret etmektedir. Nitekim şarihler hadisi söylediğimiz şekilde açıklarlar: "Burada derler, geçimini teminde dilini kullananlar kastedilmektedir" ve şöyle devam ederler: "Nasıl ki, sığırlar, yerden dilleriyle yiyeceklerini toplarken yaşkuru, yumuşaksert, yoncadiken ayırımı yapmazlar, bazı insanlar da kazançlarını temin ederken ,tıpkı onlar gibi hareket ederek, hakbatıl, faydalızararlı, haramhelal ayırımı yapmaksızın dilleriyle insanları aldatarak kazanırlar."[140]

Söz Sanatı Kıyamet Alâmeti Mi?

Her çeşit gayrımeşru kazancın haram edilmiş olduğu dinimizde, görüldüğü üzere, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yiyeceğini diliyle toplayanlara ayrıca dikkat çekmesi, bunların farklı bir zümre olduğunu söylememize daha da haklılık kazandırmaktadır. Mamafih kaydedeceğimiz şu üçüncü hadis bu zümrenin, kıyamete doğru, yani belli bir zamandan sonra zuhur edeceğini belirtmektedir: "Tıpkı sığırların dilleriyle yemesi gibi, dilleriyle yiyen bir zümre çıkmadıkça kıyamet kopmaz."
Burada da aynı teşbih sözkonusu, Resulullah, istikbalde çıkacak ve geçimini "söz sanatı"na bağlayacak bir zümreyi, en bariz vasfıyla nazarlara arzetmektedir. Kıyamet alâmetleri arasında zikredilmiş olması, kötülenenlerin de ikinci bir unsurudur. Çünkü içtimâî bozukluklar, lisan-ı nübüvvette, hep kıyamet alâmeti olarak ifade edilmiştir.
Tekrar edelim: Hz. Peygamber, belagata, beliğ insana karşı değildir. Belagatın kötüye kullanılmasına karşıdır. Ayrı şekilde tüccarın veya müstahsilin malını tanıtmasına, pazara arzetmesine de karşı değildir. Medenî bir cemiyette ihtiyaç duyulan herhangi bir şeye İslam'ın karşı olmasını söylemek mümkün değildir.
Biz yukarıdaki hadislerden reklamcılığın aleyhine bir mana çıkardı isek,

bununla temelde insan fıtratındaki birkısım zaafları istismara dayanan günümüz reklamcılığını kastediyoruz. Mesela meşrubat reklamı yapılırken şehevî yönleriyle nazara verilen kadının araya sokulması tanıtma değil, beşerî zaafın istismarıdır. Hatta, kadının reklama sokulmasını, günümüz reklamcılığını İslam açısından gayr-ı meşru kılan bir başka amil olarak belirtmek isteriz. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Benden sonra kadınlardan daha büyük fitne bırakmıyorum" derken, kadının bu çeşit istismarlarını da kastetmiş olmalıdır. Modern reklamdan kadın çıkarılsa, onun zararlılığı yarı yarıya azalır. Reklamın söz kısmından da aldatıcı, iğfal edici unsurlar çıkarılsa geriye meşru tanıtma kalır.[141]

İslam Aldatmayı Yasaklar

Şunu da kaydetmek isteriz: Kanaatimizce bugünkü sesli ve görüntülü reklamı İslam nokta-i nazarından değerlendirirken sadece kadın ve istismarcı belagat yönüyle değerlendirmek yeterli değildir. Reklama giren aldatıcı (yalan) unsurlar da ciddiyetle gözden geçirilmelidir. İslam dini aldatmayı şiddetle yasaklar. Bu hususta pek çok hadis var. Birinde Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurur: "Bir Müslümanı aldatan veya zarar veren, ona hile yapan bizden değildir." Şu halde, bu nokta-i nazardan reklamlarda aldatıcı, zarar verici bir yön bulunduğu müddetçe onun tecvizi mümkün değildir. Televizyon ve radyolardan çıkan hal-i hazır reklamların "aldatıcı"lıktan "zararlı"lıktan uzak olduğu söylenemez.
Meseleye İslam açısından bakınca bir başka hususa daha temas etmek gerekecektir; ahlakî yön. Şüphesiz bu çok su götüren bir noktadır. Hele ahlakî değerler meselesinde ölçüyü, miyarı kaybetmiş bir ortamda olunursa. Ben teferruata girmeden İslam'ın adaba giren bir inceliğini hatırlatacağım: Dinimiz, canı çekip de bulamayacakları daha fazla rahatsız etmemek gerekçesiyle sokakta aleniyet vasfını taşıyan şartlarda bir şeyler yemeyi edeb dışı ilan etmiş, mürüvvet (insaniyet) noksanlığına alâmet kabul etmiştir. Hatta böyle kimselerin şahitliği makbul mu, değil mi münakaşa bile edilmiştir.
Demek istediğimiz şu ki, büyük çoğunluğuyla milletimiz peynir-ekmeği bulmakta zorluk çekerken, bilmem hangi malın reklamını yapacağız diye sadece bin bir hile ile milleti soyan bir avuç zümrenin sofrasına girebilecek yemekleri televizyonda teşhir etmeyi fevkalâde kabalık ve milletimize karşı saygısızlık olarak görüyoruz. Ahlak meselesinde gerisi buna kıyas edilsin.

Şu halde, insan fıtratındaki bazı zaafların istismarına yönelik belagat, seks, aldatma ve millî ahlakımıza uymayan unsurlara yer veren reklama İslam fetva veremez, çünkü zararlıdır.
Sigara, içki, muzır neşriyat gibi zararlıların reklamına ise hiçbir surette fetva vermeyeceği açıktır.
Bir avuç zümrenin menfaati için topyekün milletin zararına göz yummak medenilik sayılamaz. [142]

-5919 -12- وعن ابن مسعود رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: هَلَكَ الْمُتَنَطِّعُونَ، قَالَهَا ثَلاثاً[. أخرجه مسلم وأبو داود.»التَّنَطُّعُ« في الكم: التعمق فيه والتفاصح .

12. (5919)- İbnu Mesud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kelamda ileri gidenler helak oldular! Kelamda ileri gidenler helak oldular! Kelamda ileri gidenler helak oldular!" [Müslim, İlm 7, (2670); Ebu Davud, Sünnet 6, (4609).][143]

AÇIKLAMA:

Mütenatti, muteammik ve mütekaır, yani derinleşen manasındadır. İbnu'l-Esir lügat yönüyle boğazının gerisinden konuşan manasına geldiğini, kelimenin ağızın gerisindeki üst mağara (yutak kısmı) manasına gelen nita' kelimesinden geldiğini, sonradan gerek kelam ve gerekse fiildeki her çeşit derinleşmeye dendiğini belirtir.
Kelimenin kazandığı kullanım genişliğine etraflıca yer veren Münavi, hadiste mütenattiun ile kelama kazandırılan güzellik vasıtasıyla kalpleri esir etmeye çalışanların kastedildiğini belirttikten sonra, Zemahşeri'nin hadiste muhtelif kıraatlerde mücadele ve münakaşanın yasaklandığını, çünkü hepsinin (Resulullah tarafından öğretilmeleri sebebiyle) güzel ve doğru olmakta birleştiğini anladığını belirtir. Sonra açıklamasına devam eder: "Nevevî der ki: "Hadis, avama hitap ederken fesahat yapmaya zorlanarak, lügat parçalayarak veya söze i'rab inceliklerini doldurarak kelamda derinliğe yer vermenin mekruh olduğunu ifade etmektedir."

Münavi, diğer birkısım alimlerin de: "Hadiste nehyedilen mütenattiundan muradın "kendisini ilgilendirmeyen şeylerde mübalağaya kaçanlar" olduğunu söylediğini kaydeder. Keza bazı alimler de mütenattiun ile vukuu nadir ve halli zor meselelerden soru soran kimselerin kastedildiğini belirtmişlerdir. Çok sual sormanın yasaklanmasıyla ilgili bahiste hadisin bu manasını esas alarak mütenattiunu dırdırcılar diye tercüme etmiştik. Diğer bazı alimler ise bununla "İbadetlerinde, şeriatın kanunlarından da dışarı çıkacak kadar aşırılıklara düşerek şeytanın vesveselerine alet olanların kastedildiğini" söylemiştir. [144]

Tali Meselelerde Araştırma Sebebi[145]

Mütenattıun kelimesinden alimlerin anladığı farklı manaların beyanı, alimlerimize mühim bir hususun aydınlatılması lüzumunu hissettirmiştir. İbnu Hacer, bazı alimlerin şöyle dediğini kaydeder: "Gerçek şu ki: "Hakkında nass olmayan bir mesele hususunda araştırma iki kısımdır:

1) Bu, meselenin nassın delaletine girip girmediğini araştırmaktır. Nassın delaletine giriş veçhi ihtilaflı da olsa, bunun ortaya çıkarılması müstahsendir, matlubdur, mekruh değildir. Hatta bazı durumlarda bu iş, kendisine terettüp eden kimseye farzdır.

2) Farklılıklar üzerine dikkati teksif edip birbirine denk olan iki şeyi, bunların arasını birleştirecek bir vasıf bulunduğu halde, şeriata müsbet veya menfi bir tesiri olmayan bir fark sebebiyle ayırmak veya bilakis, iki farklı şeyi mesela reddedilecek bir vasıfla birleştirmek. İşte selef, bu çeşit tedkikat ve derinleşmeyi zemmetmiştir. Mütenattiun helak oldu hadisi de bunların haline mutabıktır. Alimler, bu söylenen derinleşmede zaman kaybı görmüşlerdir. Çünkü elde edilen neticede bir fayda yoktur. Bunun misali kitapta veya sünette veya icmada bir aslı olmayan vukuu nadir bir meselede teferruata inmektir. Kişi böyle bir meselede neticeye ulaşmak için zaman ayırmıştır. Halbuki o zamanı bir başka şeye ayırsa idi onun için daha iyi olacaktı. Hele bu meşguliyet, onu, vukuu olan meselelerde geniş açıklama yapmaktan gaflete sevketmişse zararı daha büyüktür. Bundan da fenası, şeriatın, keyfiyetini araştırmadan iman etmeyi emrettiği bir kısım meselelerdeki araştırmadır. Sözgelimi mahsusat yani duyularla algılanan âlemde bir benzeri, şahidi olmayan mesela kıyamet, ruh, bu ümmetin ömrünün müddeti gibi meselelerden sualler bu gruba girer. Çünkü bunlar veya benzerleri sadece nakille bilinebilir. Bunların çoğuna, araştırma yapmaksızın iman gerekir.

Bazı alimler, tenattuun misalinin, sorulan şey hakkında müsaade fetvası verildikten sonra, yasak fetvasını verdirecek şekilde soruyu çoğaltmak olduğunu söylemiştir. Şöyle ki: Bir kimse, çarşıda satışa arzedilen malın, satanın eline nasıl ulaştığını araştırmadan satın almasının mekruh olup olmadığını sorsa, buna "caizdir, mekruh değildir" diye cevap verilir. Ama o tutup: "Ben o malın yağma veya gasb yoluyla satıcının eline ulaşmasından korkuyorum" diyecek olsa, o zaman bu meselede bir endişe araya girer ve kendisine şöyle cevap verilir: "Eğer bu paralelde sabit bir delil varsa onu satın almak haramdır, tereddüd varsa mekruhtur veya en azından evla olana muhaliftir." Eğer soru sahibi bu dırdıra yer vermeseydi müftü "caizdir" fetvasına bir eklemede bulunmayacaktı.
İbnu Hacer, sıkça vukua gelen hadiselerle ilgili sual kapısını kapamanın da iyi olmayacağına dikkat çektikten sonra, vukuu nadir meselelerde tefurruata inmenin de mezmum olacağını belirtir. Sadedinde olduğumuz hadisi böyle anlamamızda isabet vardır.[146]

-5920 -13- وعن ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنهما قال:]قَدِمَ رَجُنِ مِنَ الْمَشْرِقِ فَخَطَبَا، فَعَجِبَ النَّاسُ لِبَيَانِهِمَا؛ فَقَالَ رَسُولُ اللّهِ #: إنَّ مِنَ الْبَيَانِ لَسِحْراً[. أخرجه البخاري ومالك وأبو داود والترمذي .

13. (5920)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Meşrık cihetinden iki adam geldi ve bir hitabede bulundular. Onların beyanlarındaki güzellik herkesin hoşuna gitti. Bunun üzerine Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Beyanın bir kısmında mutlaka bir sihir var!" buyurdular." [Buharî, Tıbb 51; Muvatta, Kelam 7, (2, 986); Ebu Davud, Edeb 94, (5007); Tirnmizî, Birr 81, (2029).][147]

AÇIKLAMA:

Bu hadisin geniş açıklamasını daha önce kaydettiğimiz için burada teferruata girmeyeceğiz. Şu kadarını tebarüz ettirebiliriz: Aleyhissalâtu vesselâm güzel sözde insanı teşhir eden bir güç olduğunu te'yid etmektedir. Bazı alimler, bu hadiste sözün güzelleştirilmesinin medhi ve buna teşvik olduğunu söylerken, bazıları da hadiste, kelamı güzelleştirme özentisinin zemmedildiğini söylemiştir. En doğrusu, beyan ve güzel sözün hakta kullanılmasının memduh, batıl ve

aldatmada kullanılmasının mezmum olduğudur.[148]

-5921 -14- وعن أبي أمامة رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: أنَا زَعِيمُ بَيْتٍ في رَبَضِ الْجَنَّةِ لِمَنْ تَرَكَ الْمِرَاءَ وَإنْ كَانَ مُحِقًّا، وَبَيْتٍ فِي وَسَطِ الْجَنَّةِ لِمَنْ تَرَكَ اَلْكَذِبَ وَإنْ كَانَ مَازِحاً، وَبِبَيْتٍ في أعْلَى الْجَنَّةِ لِمَنْ حَسُنَ خُلُقُهُ[. أخرجه أبو داود بهذا اللفظ، والترمذي عن أنس بمعناه.»رَبْضُ الجَنَّةِ« ما حولها من العِمَارَةِ.و»الْمِرَاءُ« الجدال والخصام .

14. (5921)- Ebu Ümâme (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Ben, haklı bile olsa münakaşayı terkeden kimseye cennetin kenarında bir köşkü garanti ediyorum. Şaka bile olsa yalanı terkedene de cennetin ortasında bir köşkü, ahlakı güzel olana da cennetin en üstünde bir köşkü garanti ediyorum." [Ebu Davud, Edeb 7, (4800).][149]

-5922 -15- وعن ابن عبّاس رَضِيَ اللّهُ عَنهما قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: كَفَى بِكَ إثْماً أنْ َتزَال مُخَاصِماً[. أخرجه الترمذي .

15. (5922)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Sana günah olarak, husumeti devam ettirmen yeterlidir (çünkü bu, gıybete kapı açar). [Tirmizî, Birr 58, (1995).][150]

-5923 -16- وعن أبي بكرة رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: َ يَقُولَنَّ أحَدُكُمْ قُمْتُ رَمَضَانَ كُلَّهُ، وَصُمْتُهُ كُلَّهُ، قَالَ: فَ أدْرِى، أكَرِهَ التَّزْكِيَةَ؟ أوْ قَالَ: بُدَّ مِنْ نَوْمَةٍ أوْ رَقْدَةٍ[. أخرجه أبو داود والنسائي .

16. (5923)- Hz. Ebu Bekre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah

(aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Sizden kimse: "Ramazan'ın tamamında (namaza) kalktım, tamamında orucumu tuttum" demesin."
(Hadisi Ebu Bekre'den rivayet eden Hasan Basri der ki): "Bilemiyorum, Aleyhissalâtu vesselâm bu sözüyle kişinin nefsini tezkiye etmiş olmasını mı mekruh addetti veya "uyumak da lazım yatmak da" mı de(mek iste)di?" [Ebu Davud, Savm 47, (2415); Nesâî, Sıyam 6, (4, 130).][151]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste geçen dercin sahibi ihtilaflıdır. Ahmed İbnu Hanbel'e göre Hasan Basri'dir, bazı rivayetlerde Katâde'dir.

2- "Ramazan'ın tamamında kalktım, tamamında oruç tuttum" demek niçin yasaklanmıştır? Bu da farklı yorumlara sebep olmuştur. Görüldüğü üzere, Hasan Basrî hazretleri, bu sözde kişinin nefsini tezkiye etme havasını sezmiş, bu tezkiye için Resululah'ın yasak koymuş olabileceğini söylemiştir.
Sindî der ki: "Şurası açık ki, uyku oruca mani değil. Buradaki yasaklamaya beyan edilen sebep, "Ramazan'ın tamamında kalktım, tamamını tuttum" demeyi yasaklamakta ise de "Ramazanı tuttum" demeyi yasaklamıyor. Bu durumda yasaklama sebebi, kalkma ve tutmanın medarı olan kabulle ilgilidir, bu ise meçhuldür." Sindî, hadisin Nesai'deki veçhinde geçen "gaflet de, uyku da vardır" cümlesindeki gaflet kelimesini de bu açıklaması istikametinde şöyle yorumlar: "Kişi bu gaflet hali sırasında, oruç edebine uymayacak bir şekilde asi olup günah işleyebilir, bu durumda oruç tutma iddiasına nasıl kalkabilir?"[152]

-5924 -17- وعن سهل بن حنيف رَضِيَ اللهُ عَنه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: َيَقُولَنَّ أَحَدُكُمْ خَبُثَتْ نَفْسِي، وَلَكِنْ لِيَقُلْ: لَقِسَتْ نَفْسِي[. أخرجه الشيخان.»لَقِسَتْ« بكسر القاف: أي غثت، وإنما كره »خَبِثَتْ« هرباً من الخبث .

17. (5924)- Sehl İbnu Hanif (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Sakın biriniz: "Nefsim pis oldu!" demesin, aksine: "Nefsim kötü oldu" desin." [Buharî, Edeb 100; Müslim, Elfaz 17, (2251); Ebu Davud, Edeb 84, (4978).] [153]

AÇIKLAMA:

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), burada aynı manaya gelen iki kelimeden birini, kişinin kendisi için kullanmasını yasaklamaktadır. Yasaklanan kelime hubuset (= habis olmak) dilimize de girmiştir. Alimler hubuset kelimesinin Arapça'da itikad olarak batıl için, söz olarak yalan, fiil olarak çirkin için, hülasa gerek kavlî ve gerekse fiilî olan bütün haram ve mezmum olan sıfatlar için kullanıldığını belirtirler. Öylle ise Aleyhissalâtu vesselâm, kişinin nefsini kötülerken kötülük ifade etmekle birlikte nezaheti taşmayan kelimelerin seçilmesini tavsiye etmiş olmaktadır. Hubuset kelimesinin aynı manaya gelen lakisete nazaran çirkin ve kaba olduğu belirtilir.
Hattâbî: "Böylece Aleyhissalâtu vesselâm, ashabına, edeb ve mantık öğretmiş olmakta; güzeli kullanmaya, çirkini terketmeye irşad etmiş bulunmaktadır" der. [154]

-5925 -18- وعن مالك أنه بلغه عن يحيى بن سعيد:]أنَّ عِيسى عَلَيْهِ السَّمُ مَرَّ بِخنْزِيرِ بِالطَّرِيقِ، فقَالَ لَهُ: انْفُذْ بِسَم. فَقِيلَ لَهُ: تَقُولُ هذَا للخِنْزِير؟ فقَالَ: إنِّى أخَافُ أنْ أعَوِّدَ لِسَانِى النُّطْقَ بِالسُّوءِ[.

18. (5925)- İmam Malik'e Yahya İbnu Said'den ulaştığına göre "Hz. İsa yolda bir domuza rastlar. Ona: "Selametle yoldan çekil!" der. Yanında bulunanlar: "Bunu şu domuz için mi söylüyorsun.?" diye sorarlar. (O ise domuz kelimesini diliyle telaffuz etmekten çekindiğini ifade eder ve):
"Ben, dilimin çirkin şeyi söylemeye alışmasından korkuyorum!" cevabını verir." [Muvatta, Kelam 4, (2, 985).][155]

AÇIKLAMA:

Burada da bir nezahet örneği görmekteyiz. Hz. İsa aleyhisselam çirkin addedilen ve hakaret için kullanılan hınzır (=domuz) kelimesini ağzına almaktan çekiniyor.

Şarih Zürkânî der ki: "Edebi Allah tarafından verilen o yüce zatta bu inceliği görmede şaşılacak bir şey yoktur."[156]

-5926 -19- وعن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنها قال:]كَانَ رَسُولُ اللّهِ # إذَا بَلَغَهُ عَنِ الرَّجُلِ شَىْءٌ لَمْ يَقِلْ: مَا بَالُ فَنٍ يَقُولُ: وَلكِنْ يَقُولُ: مَا بَالُ أقْوَامِ يَقُولُونَ كَذَا وَكَذَا[. أخرجه أبو داود .

19. (5926)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir adamdan kendisine menfi bir söz ulaştığı vakit: "Falan niye böyle söylemiş?" demezdi. Fakat: "İnsanlara ne oluyor da şöyle şöyle söylüyorlar?" derdi." [Ebu Davud, Edeb 6, (4788).] [157]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hiç kimseyi kötü yönüyle teşhir etmediğini, yüzüne ayıbını vurmadığını, herhangi bir kimseden gördüğü veya duyduğu menfi bir duruma "İnsanlar niye şöyle söylüyorlar, niye şöyle yapıyorlar" diyerek umumi bir üslubla temas ettiğini belirtmektedir. Resulullah'ın insanlara af ve müsamaha ile davranması için şu ayet inmiştir: "Kolaylık göster, affa sarıl, iyiliği tavsiye et, cahillerden yüz çevir" (A'raf 199), Rivayetlerde Cenab-ı Hakk'ın bu ayetle Resulüne, insanlara davranışında bu ahlak esaslarına göre hareket etmesini emrettiği sarih olarak belirtilir.[158]

-5927 -20- وعن ابن عمر رَضِيَ اللّهُ عَنهما قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: َ تُكْثِرُوا الْكَمَ بِغَيْرِ ذِكْرِ اللّهِ تَعَالَى، فَإنَّ كَثْرَةِ الْكَم بِغَيْرِ ذِكْرِ اللّهِ تَعَالَى قَسْوَةُ الْقَلْبِ، وَإنَّ أبْعَدَ النَّاسِ مِنَ اللّهِ تَعَالى الْقَاسِيَ الْقَلْبِ[. أخرجه الترمذي .

20. (5927)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Allah'ın zikri dışında kelamı çok yapmayın. Zira, Allah'ın zikri dışında çok kelam, kalbe kasvet (katılık) verir. Şunu bilin ki, insanların Allah'a en uzak olanı

kalbi katı olanlardır." [Tirmizî, Zühd 62, (2413).][159]

-5928 -21- وعن أبى مالك ا'شعري رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: أَرْبَعٌ في أُمَّتِى مِنْ أَمْرِ الْجَاهِلِيَّةِ، َ يَتْرُكُونَهُنَّ: الْفَخْرُ بِا'حْسَابِ، وَالْطّعْنُ فِي ا'نْسَابِ، وَا''سْتِسْقَاءُ بِالنُّجُومِ، وَالنِّيَاحَةُ؛ وَقَالَ: النَّائِحَةُ إِذَا لَمْ تَتُبْ قَبْلَ مَوْتِهَا تُقَامُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَعَلَيْهَا سِرْبَالٌ مِنْ قَطِرَانٍ وَدِرْعٌ مِنْ جَرَبٍ[. أخرجه مسلم .

21. (5928)- Ebu Malik el-Eş'ari (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ümmetimde dört şey vardır, cahiliye işlerindendir, bunları terketmeyeceklerdir:

* Haseble iftihar,

* Nesebi sebebiyle insanlara ta'n,

* Yıldızlardan yağmur bekleme,

* (Ölenin ardından) matem!"

Resulullah sözlerine şöyle devam etti: "Matemci kadın, şayet tevbe etmeden ölecek olursa, kıyamet günü üzerinde katrandan bir elbise, uyuzlu bir gömlek olduğu halde (kabrinden) kaldırılır." [Müslim, Cenaiz 9, (934).][160]

AÇIKLAMA:

Haseb, kişinin mal, mevki, zenginlik gibi dünyevî maddî sebeplerle sahip olduğu itibara denir. Dinimiz bu sebeple övünmeyi, böbürlenmeyi yasaklamıştır. Üstünlük takvadadır. Ehl-i takva Allah karşısındaki, insanlar karşısındaki haddini hududunu bileceği için, ne kadar zengin de olsa mütevazi olur, böbürlenme olmaz, olsa zaten müttaki değildir.
Niyâha yas etmek, ölünün arkasından yüksek sesle feryad u figan etmektir.
Hadis, sayılan ve cahiliye devrine nisbet edilen bu hasletlerin haram olduğuna delildir.

Hadis, ayrıca son nefese kadar tevbelerin makbul olacağına bir müjdedir.[161]

-5929 -22- وعن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنها قالت:]اسْتَأْذَنَ رَجُلٌ عَلى رَسُولِ

اللهِ # فقَالَ: بِئْسَ أَخُو الْعَشِيرَةِ، فَلَمَّا دَخَلَ انْبَسَطَ إِلَيْهِ وَأَنَ لَهُ الْقَوْلَ. فَلَمَّا خَرَجَ قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللّهِ حِينَ سَمِعْتَ الرَّجُلَ قُلْتَ كَذَا وَكَذَا، ثُمَّ تَطَلَّقْتَ فِي وَجْهِهِ وَانْبَسَطْتَ إلَيْهِ؟ فَقَالَ: يَا عَائِشَةُ مَتَى عَهِدْتَنِي فَاحِشاً؟ إنَّ مِنْ شَرِّ النَّاسِ عِنْدَ اللّهِ تَعالى مَنْزِلَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ مَنْ تَرَكَهُ النَّاسُ اتِّقَاءَ فُحْشِهِ]. أخرجه الستة إ النسائي .

22. (5929)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Bir adam, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın huzuruna girmek için izin istemişti. Aleyhissalâtu vesselâm: "Bir aşiretin kardeşi ne kötü!" buyurdu. Ama adam girince ona iyi davrandı, yumuşak sözle hitap etti. Adam gidince:
"Ey Allah'ın Resulü! Adamın sesini işitince şöyle şöyle söyledin. Sonra yüzüne karşı mültefit oldun, iyi davrandın" dedim. Şu cevabı verdi:
"Ey Aişe! Beni ne zaman kaba buldun? Kıyamet günü, Allah Teala hazretlerinin yanında mevkice insanların en kötüsü, kabalığından korkarak halkın kendini terkettiği kimsedir." [Buharî, Edeb 38; 48; Müslim, Birr 73, (2591); Muvatta, Hüsnü'l-Hulk 4, (2, 903, 904); Ebu Davud, Edeb 6, (4791, 4792, 4793); Tirmizî, Birr 59, (1997).][162]

AÇIKLAMA:

1- Bazı rivayetlerde, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanına gelen kimse Uyeyne İbnu Hısn İbnu Huzeyfe el-Fezari'dir. Kendisine el-Ahmaku'l-Muta' (itaat edilen ahmak) denmiştir. Yanına geldiği zamanki Resulullah'ın iltifatını, birkısım şarihler, onun kalbini kazanarak kavminin Müslüman olmasını sağlama ümidiyle izah etmiştir. Çünkü U-yeyne, kavminin reisi idi.

2- Alimler, Resulullah'ın davranışının mezmum olan gıybete girmediğini, dış güzelliğine aldanan bir kısım insanlara ondan herhangi bir zarar gelmesinden korkan kimseye, insanları onun şerrinden kurtarmak için, muttali olduğu bu durumu haber vermesi gerektiğini belirtirler. Ancak bunu paraya binaen değil, hayırhahlık niyetiyle yapmalıdır.

3- Kurtubî: "Hadiste, fısk ve fuhşu bilinen her kimsenin, keza verdiği hükümde adaletsizlik yapan, insanları bid'alara çağıran kimselerin de gıybetlerinin caiz

olduğu hükmü vardır, ne var ki, şerlerinden korunmak için bunları idare etmek (müdara) da caizdir, yeter ki bu idare Allah Telanın dininde müdahaneye müncer olmasın." Sonra der ki: "Müdahane ile müdara arasında şu fark vardır: Müdara dünyanın veya dinin veya her ikisinin de salahı için dünyalığın harcanmasıdır, bu mübahtır, bazan da müstehabtır. Müdahane ise dünyanın salahı için dinin terkidir. Aleyhissalâtu vesselâm, Uyeyne için, dünyalık harcadı, münasebetini güzel kıldı, konuşmasında rıfka yer verdi. Bununla birlikte onu sözleriyle övmedi, böylece kavli ile fiili arasıda tenakuz girmedi. Zira onun hakkında söylediği söz doğrudur, ona olan davranışı iyi münasebettir."

4- İyaz der ki: "Allah bilir ya, o sırada Uyeyne henüz Müslüman değildi, bu sebeple onun hakkındaki söz gıybet sayılmaz veya Müslümandı ama Müslümanlığı samimi değildi. Aleyhissalâtu vesselâm bu durumu açıklamak istedi. Ta ki, onun batınını bilmeyenler aldanıp zarara uğramasınlar. Nitekim, ondan, gerek Resulullah'ın sağlığında ve gerekse vefatından sonra, imanının zaafına delalet eden bazı işler sadır olmuştur. Böylece, onun hakkında Resulullah'ın söyledikleri, peygamberliğine delil teşkil eden mucize olur. Huzuruna girince onu yumuşak sözle karşılaması, onu kazanma gayesine matuftur."

5- Bu hadis müdarada, kâfir ve fasıkların gıybet edilmesinin cevazında asıldır. [163]

5930 -23- وعن عدي بن حاتمٍ رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]خَطَبَ رَجُلٌ عِنْدَ النَّبِيِّ # فقَالَ: مَنْ يُطِعُ اللّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ رَشَدَ، وَمَنْ يَعْصِهِمَا فَقَدْ غَوَى. فَقَالَ #: بِئْسَ الْخَطِيبُ أنْتَ، قُلْ وَمَنْ يَعْصِ اللّهَ وَرَسُولَهُ[. أخرجه مسلم وأبو داود والنسائي .

23. (5930)- İbnu Hatim (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanında bir adam bir hitabede bulundu ve dedi ki: "Kim Allah ve Resulü'ne itaat ederse doğru yolu bulmuştur, kim de o ikisine isyan ederse doğru yoldan sapmıştır."
Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Sen ne kötü hatipsin. Şöyle söyle: "...Kim Allah ve Resulüne isyan ederse..." buyurdular." [Müslim, Cum'a 48, (870); Ebu Davud, Edeb 85, (4981), Salat 229, (1099); Nesâî, Nikah 40, (6, 90).][164]

AÇIKLAMA:

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) hatibin: "Allah ve Resulü" tabirini zikredeceği yerde, onlar yerine "ikisi" diyerek kısaltmış olmasını tenkid etmiştir. Nevevî, bu yasağın sebebini şöyle izah eder: "Hutbenin şe'ni meseleyi açmak ve izah etmek, imkan nisbetinde remz ve işaretlerden kaçınmaktır. Nitekim bu sebeple Aleyhissalâtu vesselâm'ın bir şey söylediği vakit anlaşılsın diye onu üç kere tekrarladığı rivayetlerde sabittir." Bir kısım alimler de: "Resulullah, hatib eşitlik gerektiren bir zamirde Allah'la Resulü'nü beraberce zikrettiği için müdahale etmiş, tazim için Allah'ın ismini önce zikredip, ona atfen kendi ismini zikretmesini emretmiştir" demiştir. Müteakiben kaydedilecek hadiste de görüleceği üzere, Resulullah: "Sizden kimse "Allah'ın istediği ve falan kimsenin istediği" demesin, aksine Allah'ın istediği, sonra da falanın istediği desin" buyurmuştur. Bunlar birkısım kelimelerin kullanılmasında bile dikkatli olmanın gereğine işaret ederler. Hülasa, Resulullah Allah'la peygamber arasında bir eşitlik anlayışının doğması muhtemel olan bir ifade tarzına karşı uyarmış, böyle bir itikadın yanlışlığının bilinmesi için Allah'ın isminin, Resulü'nün isminden önce zikredilmesini emretmiş olmaktadır.[165]

5931 -24- وعن حذيفة رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: َ تَقُولُوا مَاشَاءَ اللّهُ وَشَاءَ فَنٌ. وَلَكِنْ قُولُوا مَا شَاءَ اللّهُ ثُمَّ شَاءَ فَنٌ[. أخرجه أبو داود.

24. (5931)- Huzeyfe (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah'ın istediği ve falanın istediği" demeyin, lakin şöyle deyin: "Allah'ın istediği , sonra da falanın istediği." [Ebu Davud, Edeb 84, (4980).][166]

AÇIKLAMA:

Yukarıda Hattâbî'den kaydettiğimiz üzere, cümlede iki şeyi "ve" ile birleştirdiğimiz zaman o iki şeyin müsaviliği ve söylenende ortaklığı ifade eder. Halbuki sümme eşitlik ve ortaklığı değil, biri önce biri sonra olmak üzere yan yana dizilmeyi ifade eder. Böylece, sadedinde olduğumuz hadis, İlahî meşietin başka meşietlere tekaddüm ettiğini, diğerlerinin onun peşinden geldiğini ifade

etmektedir.[167]

مسلم ومالك وأبو داود.وروى »أهلكَهُمْ« بضم الكاف وفتحها. ومعناه بالضم أشدهم هكاً، وبالفتح أنه هو الذي أيأسهم من الرحمة بتجرئتهم على ارتكاب الذنوب ومقارفة المعاصى .

25. (5932)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Bir kimsenin "İnsanlar helak oldu!" dediğini duyarsanız, bilin ki o, kendisi, herkesten çok helak olandır." [Müslim, Birr 139, (2623); Muvatta, Kelam 2, (2, 989); Ebu Davud Edeb 85, (4983).][168]

AÇIKLAMA:

Hadiste geçen اَهْلَكُ kelimesi اَهْلَكَ şeklinde de okunmuştur. Birinci okunuş daha yaygın olduğu için manada onu esas aldık. İkinci okunuşta mana, "insanları, böyle söyleyen kimse helak etmiştir" olur.
Her iki mana da doğrudur. Şöyle ki: "İnsanlar helak oldu, iyi kalmadı" sözünün içinde, herkesi kötülerken kendisini övme manası vardır. Bu mana hem ye'si, hem ucbu , hem de zulüm ve gıybeti ifade eder. Dolayısıyla böyle söyleyeni, Resulullah, herkesin kötüsü olarak ilan edip, zemmetmektedir. Aslında kimin kimden üstün olduğunu Allah bilir. Alimler, kişi bu sözü, din hususundaki kendi hatalarını ve diğer insanların eksikliklerini gördüğü vakit üzüntüsünü ifade etmek maksadıyla söylemişse, bunun bir mahzuru olmayacağını belirtirler.
İkinci okunuşa göre de mana doğrudur. Çünkü: "İnsanlar helak oldu" diyen kişi bu sözüyle insanları kendisi helake mahkum etmiştir, onları helak eden Allah değildir. Allah'ın rahmeti geniştir, dilediğine rahmetiyle muamele edecektir. Öyleyse herkesin helak olduğunu söyleyen kimse, herhangi bir delile dayanmadan, zannıyla, zu'muyla bu hükmü vermiştir, böyle bir hükme itibar edilmez. Ayrıca böyle hükmeden kimse, bu sözüyle insanları ye'se atarak taati terketmeye ve günahlara girmeye sevkedebilir. Bu da onların helaka atılmasıdır" (en-Nihaye)."[169]

-5933 -26- وعنه رَضِيَ اللهُ عَنه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: كَلّ أَمَّتِى مُعَافَى إَ الْمُجَاهِرُونَ، وَإِنَّ مِنَ الْمُجَاهَرَةِ أَنْ يَعْمَلَ الرَّجُلُ بِاللّيْلِ عَمً ثُمَّ يُصْبِحُ وقَدْ سَتَرَهُ اللّهُ تَعالى عَلَيْهِ فيَقُولُ: يَا فَنُ عَمِلْتُ الْبَارِحةَ كَذَا وَكَذَا، وَقَدْ بَاتَ يَسْتُرُهُ رَبُّهُ، فَيُصْبِحُ فَيَكْشِفُ سِتْرَ اللّهِ عَلَيْهِ[. أخرجه الشيخان.

26. (5933)- Yine Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Ümmetimin hepsi affa mazhar olacaktır, günahı alenî işleyenler hariç. Kişinin geceleyin işlediği kötü bir ameli Allah örtmüştür. Ama, sabah olunca o: "Ey falan, bu gece ben şu şu işleri yaptım!" der. Böylece o, geceleyin Allah kendini örtmüş olduğu halde, sabahleyin, üzerindeki Allah'ın örtüsünü açar. İşte bu, günahı alenî işlemenin bir çeşididir." [Buharî, Edeb 60; Müslim, Zühd 52, (2990).][170]

AÇIKLAMA:

Hadis, bu ümmetten herkesin aff-ı İlahî'ye mazhar olacağını, bu umumi aftan sadece günahını aşikâr yapıp ilan edenlerin hariç kalacağını ifade etmektedir. Bazı alimler mananın: "Ümmetimden herkesin gıybeti terkedilir, alenî işleyenler (mücahir) hariç" olduğunu söylemiştir. Bu manayı verenler muafa kelimesinin metruk manasında olduğunu, bunun aslı olan afvın terk manasına geldiğini söylerler.

"Günahı alenî işleyen" diye tercüme ettiğimiz mücahir, "günahını izhar eden, Allah'ın üzerine çektiği örtüyü kaldırıp günahını başkasına anlatan" diye tarif edilmiştir.
Nevevî: "Fıskını veya bid'asını açığa vuran kimsenin, açığa vurduğu günahlarıyla yadedilmesi caizdir, diğerleriyle yadedilmesi caiz değildir" der.
Günahın izhar edilmesini bazı alimler: "Allah, Resulü ve salih mü'minlerin hakkını istihfaftır (hafife almak)" diye değerlendirmişlerdir.
Günahların setri, istihfaftan selamettir. Çünkü günahlar kişiyi alçaltır. Ayrıca, işlenen günah, haddi gerektiriyorsa, örtme haddi önler, had gerektirmiyorsa tazirden kurtarır. Eğer günah sırf Allah'ın hakkına müteallik bir günah ise, Allah'ın rahmeti gadabını getirdiği için, Ekremü'l-ekremin olduğu için onları evleviyetle affeder. Bu sebeple Allah, dünyada örttüğü bir günahı ahirette de

teşhir etmeyecek demektir. Şu halde günahını açığa vuran kimse bu imtiyazdan mahrum kalacaktır.
Resulullah bütün bu faziletleri sebebiyle günahların gizli kalmasını, açığa vurulmamasını emretmiştir: "Allah'ın yasakladığı şu pisliklerden kaçının. Kim de bunlardan bir şey işleyecek olursa onu Allah'ın örtmesiyle örtsün" buyurmuştur.
Resulullah başka hadislerinde de sarih olarak dünyada günahını açığa vurmayıp gizleyen kimseyi Allah'ın kıyamet günü affedeceğini müjdeler.[171]

-5934 -27- وعن عوف بن مالك رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: يَقُصُّ عَلى النَّاسِ إَّ أمِيرٌ أوْ مَأمُورٌ أوْ مُخْتَالٌ[. أخرجه أبو داود.أراد أن من لم ينصبه ا٭مير وخطب الناس بنفسه مستبداً بذلك طلبا للرياسة من غير أن يأمره أحد من أولي ا٭مر بذلك فهو مختال: أي مراء .

27. (5934)- Avf İbn Malik (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Halka kıssa (mevize, nasihat) anlatma işini emîr veya (emîrin tayin edeceği) memur veya tekebbür sahibi yapar." [Ebu Davud, İlm 13, (3665).] [172]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste geçen kıssa anlatmadan murad halkı irşad etmek üzere yapılan konuşmalardır. Va'z, nasihat gibi. Bazıları "Bundan murad sadece hutbedir" demiştir.

2- Hadis bu işin rastgele insanlara bırakılamayacağını, öncelikle emîrin hakkı olduğunu belirtir. Emîr, her yerde her hutbeye (veya va'z u nasihata) yetişemeyeceğine göre, o işi yapacak kimseleri tayin eder, kendi adına o memurları konuşur. Me'mur kelimesiyle: "Allah tarafından memur edilen bazı alim ve velilerin kastedildiği" de söylenmiştir.

3- Muhtal ile, makam talib eden mütekebbir, müftehir kimsenin kastedildiği belirtilmiştir. Va'zetmeye, kimse onu tavzif etmediği halde o, kendi kendine bu işe girişmiştir.

4- en-Nihaye'de şöyle denir: "Hadisin manası şudur: "Bu iş, ya emîre mahsustur, ki ibret alsınlar diye halka va'zeder ve geçmiş şeyleri onlara haber verir, yahut da bu işle memur kimseye mahsustur. Bunun hükmü de emîrin hükmü gibidir, kendiliğinden anlatmaz. Kıssacı bunlardan biri değilse, bu işi insanlara karşı kibirlenmek, kendini satmak veya söz ve davranışıyla halka mürailik yapmak için riya olarak yapar, bunun vaazı ve sözleri gerçek vaaz değildir."

5- Hattâbî'ye göre, hadisten şu mana da çıkarılmıştır: "Halka konuşanlar üç kısımdır: "Müzekkir, vaiz ve kass (kıssacı):

* Müzekkir: İnsanlara Allah'ın nimetlerini hatırlatıp bunlarla onları şükre sevkeden kimsedir.

* Vaiz: İnsanları Allah'la korkutan, Allah'ın cezalarını hatırlatan bununla onları measiden caydıran kimsedir.

* Kass (kıssacı): İnsanlara geçmiş insanların haberlerini anlatan kimsedir. Bunlar kıssalar anlattıkları için bunların gerçekle ilgisi olmayan şeyleri ilave edeceklerinden, eksiklikler bırakıp bırakmayacaklarından emin olunmaz. Ama, müzekkir ve vaiz hakkında bu endişe yoktur." [173]

DÖRDÜNCÜ FASIL

MUHTELİF NEVLER

-5935 -1- عن أبي سعيد الخدري رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]صَلّى بِنَا رَسُولُ اللّهِ # يَوْماً صَةَ الْعَصْرِ. ثُمَ قَامَ خَطِيباً، فَلَمْ يَدَعْ شَيْئاً يَكُونُ إلى قِيَامِ السَّاعَةِ إَ أخْبَرَنَا بِهِ حَفِظَهُ مَنْ حَفِظَهُ، وَنَسِيَهُ مَنْ نَسِيَهُ، وَكَانَ فِيمَا قَالَ: إنَّ الدُّنْيَا خَضِرَةٌ حُلْوَةٌ وَإنَّ اللّهَ مُسْتَخْلِفُكُمْ فِيهَا فَنَاظِرٌ كَيْفَ تَعْمَلُونَ؟ أَ فَاتَّقُوا الدُّنْيَا وَاتَّقُوا النِّسَاءَ، أَ يَمْنَعَنَّ رَجُ هَيْبَةُ النَّاسِ أنْ يَقُولَ بِحَقٍّ إذَا عَلِمَهُ. قَالَ: فَبَكَى أبُو سَعِيدٍ رَحِمَهُ اللّهُ، وَقَالَ: قَدْ وَاللّهِ رَأَيْنَا أشْيَاءَ فَهِبْنَا، وَكَانَ فِيمَا قَالَ: أَ إنَّهُ يُنْصَبُ لِكُلِّ غَادِرٍ لِوَاءٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِقَدْرِ غَدْرَتِهِ، وَغَدْرَةَ أعْظَمُ مِنْ غَدْرَةِ إمَامِ عَامَّةٍ، يُرْكَزُ لِوَاؤُهُ عِنْدَ اسْتِهِ، وَكَانَ فِيمَا حَفِظْنَا يَوْمَئِذٍ، أَ إنَّ بَنِي آدَمَ خُلِقُوا عَلى طَبَقَاتٍ شَتَّى فَمِنْهُمْ مَنْ يُولَدُ مُؤْمِناً، وَيَحْيَا وَيَمُوتُ مُؤْمِناً؛ وَمِنْهُمْ مَنْ يُولَدُ مُؤْمِناً، وَيَحْيَا مُؤْمِناً؛ وَيَمُوتُ كَافِراً؛ ومِنْهُمْ مَنْ يُولَدُ كَافِراً وَيَحْيَا كَافِراً، وَيَمُوتُ مُؤْمِناً؛ وَمِنْهُمْ مَنْ يُولَدُ كَافِراً وَيَحْيَا كَافِراً، وَيَمُوتُ كَافِراً؛ أَ وَإنَّ مِنْهُمُ الْبَطِئَ الْغَضَبِ سَرِيعَ ألْفَيْءِ، وَالسَّرِيعَ الْغَضَبِ سَرِيعَ الْفَيْءِ، وَالْبَطِئَ الْغَضَبِ بَطِئَ الْفَيْءِ، فَتِلْكَ بِتِلْكَ، أَ وَإنَّ مِنْهُمْ بَطِئَ الْفَيْءِ سَرِيعَ الْغَضَبِ، أَ وَخَيْرُهُمْ بَطِئُ الْغَضَبِ سَرِيعُ الْفَيْءِ؛ وَشَرُّهُمْ سَرِيعُ الْغَضَبِ بَطِئُ الْفَيْءِ، أَ وَإنَّ مِنْهُمْ حَسَنَ الْقَضَاءِ حَسَنَ الطَّلَبِ، وَمِنْهُمْ سَيِّءُ الْقَضَاءِ حَسَنُ الطَّلَبِ، وَمِنْهُمْ سَيِّءُ الطَّلَبِ؛ حَسَنُ الْقَضَاءِ، فَتِلْكَ فَتِلْكَ، أَ وَإنَّ مِنْهُمْ السَّيِّء الْقَضَاءِ السَّيِّء الطَّلَبِ؛ أَ وَخَيْرُهُمْ الْحَسَنُ الْقَضَاءِ الْحَسَنُ الطَّلَبِ، وَشَرُّهُمْ سَيِّءُ الْقَضَاءِ سَيِّء الطَّلَبِ، أَ وَإنَّ الْغَضَبَ جَمْرَةٌ في قَلْبِ ابْنِ آدَمَ، أمَا رَأيْتُمْ إلى حُمْرَةِ عَيْنَيْهِ وَانْتِفَاخِ أوْدَاجِهِ؛ فَمَنْ أحسَ بِشَيْءٍ مِنْ ذلِكَ فَلْيَلْصَقْ بِا'رْضِ. قَالَ: وَجَعَلْنَا نَلْتَفِتُ الى الشَّمْسِ، هَلْ بَقِىَ مِنَ النَّهَارِ شَيْءٌ؟ فَقَالَ #: أَ إنَّهُ لَمْ يَبْقَ مِنَ الدُّنْيَا فِيمَا مَضَى مِنْهَا إَ كَمَا بَقِيَ مِنْ يَوْمِكُمْ هذَا فِيمَا مَضَى مِنْهُ[. أخرجه الترمذي.»الْفَيْءُ« الرجوع .

1. (5935)- Ebu Saidil-Hudrî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir gün Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bize ikindi namazı kıldırdı. Sonra bir hutbede bulundu. Bu hutbede, kıyamet vaktine kadar olacak her şeyi bize haber verdi. Bunu

belleyen belledi, unutan unuttu. Söyledikleri arasında şu da vardı:
"Dünya caziptir, tatlıdır. Allah sizi buraya halife olarak göndermiştir, nasıl amel edeceğinize bakmaktadır.

* Aman uyanık olun! Dünyadan kaçının, kadından kaçının.

* Aman uyanık olun! Kimseyi, insanların korkusu, bildiği bir hakikati söylemekten alıkoymasın!"
Ravi der ki: "(Bunu söyleyince) Ebu Said merhum ağladı. Sonra sözlerine devam etti:
"Vallahi öyle şeyler gördük ki, korktuk. Resulullah'ın söyledikleri arasında şu da vardı:

* Haberiniz olsun! Kıyamet günü, her bir vefasız için vefasızlığı nisbetinde bir bayrak dikilecektir. Baş imamın (devlet reisinin) vefasızlığından daha büyük bir vefasızlık olmayacaktır. Onun bayrağı kıçının yanına dikilir."
O günkü bellediklerimiz meyanında şu da vardı:

* Haberiniz olsun! İnsanoğlu çok çeşitli tabakalar halinde yaratılmıştır:

* Kimisi vardır, mü'min olarak doğar, mü'min olarak yaşar, kâfir olarak ölür.

** Kimisi vardır, kâfir olarak doğar, kâfir olarak yaşar, mü'min olarak ölür.

** Kimisi vardır, kâfir olarak doğar, kâfir olarak yaşar, kâfir olarak ölür.

** Haberiniz olsun kimisi vardır yavaş öfkelenir, (öfkesinden) çabuk döner; kimisi vardır çabuk öfkelenir, çabuk döner; kimisi vardır, yavaş öfkelenir, yavaş döner. İşte bunlar birbirlerini dengeler.

** Haberiniz olsun onlardan bir kısmı vardır; çabuk döner, çabuk kızar. Bilesiniz bunların en hayırlısı ağır öfkelenen, çabuk dönendir; en şerlileri de çabuk öfkelenip yavaş dönendir.

* İnsanlardan borcunu iyi ödeyen, (başkasındaki alacağını) iyi talep eden vardır. Kimisi de kötü öder, iyi talep eder; kimi de kötü talep eder, iyi öder, bunlar birbirlerini dengeler. Bilesiniz birkısmı vardır kötü öder, kötü talep eder. Bilesiniz bunların en hayırlısı iyi ödeyen, iyi talep edendir; en kötüleri de kötü ödeyen, kötü talep edendir.

* Bilesiniz! Öfke ademoğlunun kalbinde bir kordur. Gözlerinin kızarmasını, avurtlarının şişmesini görmüyor musunuz! Kim, öfkeden bir başlangıç hissederse, yere yaslansın, (öfkesi geçinceye kadar öyle kalsın)."
Ebu Said dedi ki: "Biz (bu sırada) gündüzün aydınlığı devam ediyor mu diye

güneşe bakmaya başladık. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm:

"Haberiniz olsun! Dünyanın ömründen geçmiş kısmına nisbeten geri kalan kısmı, şu gününüzden geçen kısma nazaran geri kalan kısmına nisbeti gibidir." [Tirmizî, Fiten 26, (2192).][174]

-5936 -2- وعن عياض بن حمار رَضِيَ اللّهُ عَنه قَالَ:]قَالَ #: إنَّ رَبِّي أمَرَنِي أنْ أُعَلِّمَكُمْ مَا جَهِلْتُمْ مِمَّا عَلَّمنِي يَوْمِي هَذَا؛ كُلُّ مَالٍ نَحَلْتُهُ عَبْداً حَلٌ، وَإنِّي خَلَقْتُ عِبَادِي حُنَفَاءَ كُلُّهمْ، وَإنَّهُمْ أتَتْهُمُ الشَّيَاطِىنَ فَاجْتَالَتْهُمْ عَنْ دِينِهِمْ وحَرَّمَتْ عَلَيْهِمْ

مَا أهْلَلْتُ لَهُمْ، وَأمَرَتْهُمْ أنْ يُشْرِكُوا بِى مَالَمْ أُنَزِّلْ بِهِ سُلْطَاناً، وَإنَّ اللّهَ تَعالَى نَظَرَ إلَى أهْلِ ا٭رْضِ فَمَقَتَهُمْ، عَرَبَهُمْ وَعَجَمَهُمْ، إ بَقَايَا مِنْ أهْلِ الْكِتَابِ، وَقَالَ: إنَّمَا بَعَثْتُكَ ٭بْتَلِيَكَ وأبْتَلِيَ بِكَ، وَأنْزَلْتُ عَلَيْكَ كتَاباً َ يَغْسِلهُ الْمَاءُ، تَقْرَؤُهُ نَائِماً وَيَقْظَانَ؛ وَإنَّ اللّهَ تَعَالَى أمَرَنِي أنْ أُحَرِّقَ قَرُيْشاً. فَقُلْتُ: رَبِّ إذاً يَثْغَلُوا رَأسِي فَيَدَعُوهُ خَبْزَةً. فَقَالَ: اسْتَخْرِجْهُمْ كَمَا أخْرَجُوكَ، وَاغْزُهُمْ نُغْزِكَ. وَأنْفِقْ فَسَنُنْفِقْ عَلَيْكَ. وَابْعَثْ جيْشاً نَبْعَثْ خَمْسَةً مِثْلَهُ، وَقَاتِلْ بِمَنْ أطَاعَكَ مَنْ عَصَاكَ. قَالَ: وَأهْلُ الْجَنَّةِ ثَثَةٌ: ذُو سُلْطَانٍ مُقْسِطٌ مُتَصَدِّقٌ مُوَفَقٌ، ورَجُلٌ رَحِيمٌ رَقِيقُ الْقَلْبِ لِكُلِّ ذِي قُرْبى وَمُسْلِمٍ، وَعَفِيفٌ مُتَعَفِّفٌ ذُو عَيَالٍ. قَالَ: وَأهْلُ النَّارِ خَمْسَةٌ: الضَّعِيفُ الَّذِى َ زَبْرَ لَهُ، الَّذِينَ هُمْ فيكُمْ تَبعاً َ يَتْبَعُونَ أهْ وََ مَاً، وَالخَائِنُ الَّذِي َيَخْفِى لَهُ طَمَعٌ، وَإنْ دَقَّ، إّ خَانَهَ، وَرَجُلٌ َيُصْبِحُ وََ يُمْسِي إَّ وَهُوَ يُخَادِعُكَ عَنْ أهْلِكَ وَمَالِكَ، وَذَكَرَ الْبُخْلَ وَالْكَذِبَ، وَالشَّنْظِيرَ الْفَحَّاش، وَإنَّ اللّهَ تعالى أوْحَى إلَيَّ أنْ تَوَاضَعُوا حتّى َ يَفْخَرُ أحَدٌ عَلى أحَدٍ، وََ يَبْغِي أحَدٌ عَلى أحَدٍ[. أخرجه مسلم.»اجْتَالَتْهُمُ الشَّيَاطِينُ« بالجيم: أي استخفتهم فجالوا معهم.وقوله »أنْ أحرِّقَ قُرَيْشاً« هو كناية عن القتال.و»يَثْغَلُوا رَأسِي« أي يشدخوه.و» َ زَبرَ لَهُ« أي عقل و تماسك.و» َ يخفى« بالكسر: أي يظهر، من خفي البرق إذا لمع لمعاناً خفيفاً .

و»الشَّنْظِيرُ« السيء الخلق.و»بالفحّاش« المبالغ في الفحش .

2. (5936)- İyaz İbnu Hımar (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah

(aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Rabbim, bugün bana öğrettiği şeylerden bilmediklerinizi size öğretmemi emretti. (Ve buyurdu ki): "Benim bir kula verdiğim bir mal helaldir. Ben bütün kullarımı hanif (=Müslüman, hakka taraftar) olarak yarattım. Ancak şeytanlar onlara gelip, (fıtrî) dinlerinden alıp götürdüler, kendilerine helal kıldığım şeyleri haram kıldılar. Kendisine bir güç vermediğim şeyi bana şirk koşmalarını emrettiler."
Allah Teala hazretleri arz ehline baktı ve Ehl-i Kitap'tan bir kısmı hariç onların Arap, acem hepsine öfkelendi ve dedi ki:
"Ben seni imtihan etmek ve seninle de (başkasını) imtihan etmek üzere gönderdim. Sana, suyun yıkayıp (yok edemeyeceği) bir kitap gönderdim. Ta ki sen onu uyurken de uyanıkken de okuyasın!"
Allah Teala hazretleri bana, Kureyş'i ateşe vermemi (onlarla savaşmamı) emretti. Ben:
"Ey Rabbim, bu durumda onlar başımı yararlar ve bir ekmek parçasına çevirirler!" dedim.
"Öyleyse, seni çıkardıkları gibi sen de onları (Mekke'den) çıkar! Onlara karşı gazada bulun da biz de sana yardım edelim; infakta bulun biz de sana infak edelim. Sen bir ordu gönder, biz de sana onun beş misli (yardımcı melek ordusu) gönderelim. Sana itaat edenlerle birlik ol, asilere karşı savaş!" buyurdu.
Cennetlikler üç kısımdır:

* Kuvvet sahibi, adaletli, sadaka veren ve muvaffak olanlar.

* Bütün yakınlarına ve Müslümanlara karşı merhametli ve yumuşak kalpli olanlar.

* İffetli, namuslu ve çoluk çocuk sahibi olanlar."

Resulullah devamla dedi ki:
"Cehennem ehli de beş kısımdır:

* Aklı olmayan zayıflar. Bunlar, aranızda tabi olarak bulunurlar, hiçbir ehle ve mala tabi değildirler.

* Tamahkârlığını izhar etmeyen hain kişiler. Böylesi, bir kapıyı çalsa mutlaka ihanet eder.

* Akşam, sabah her fırsatta malın ve ehlin hususunda seni aldatan adamlar.

* Cimrilik ve yalanı da zikretti.

* Bir de kötü huylu kaba sözlü insan."

Resulullah devamla buyudular ki:
"Allah Teala hazretleri, bana mütevazi olmanızı emretti. Öyle ki, hiç kimse hiç kimseye karşı böbürlenmesin, hiç kimse hiç kimseye karşı tecavüzde bulunmasın." [Müslim, Cennet 63, (2865).][175]

-5937 -3- وعن أبي أمامة رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: إنَّ اللّهَ قَدْ أعْطَى كُلَّ ذِى حَقٍّ حَقَّهُ فَ وَصِيَّةَ لِوَارِثٍ، الْوَلَدُ لِلْفِرَاشِ، وَلِلْعَاهِرِ الْحَجَرُ، وَحِسَابُهُمْ عَلَى اللّهِ؛ وَمَنِ ادَّعَى إلى غَيْرِ أبِيهِ أوْ انْتَمَى إلى غَيْرِ مَوَالِيهِ فَعَلَيْهِ لَعْنَةُ اللّهِ التَّابِعَةُ إلى يَوْمِ الْقِيَامَةِ َ تُنْفِقُ امْرَأةٌ مِنْ بَيْتِ زَوْجِهَا إَّ بِإذْنِهِ، قِيلَ: يَا رَسُولَ اللّهِ، وَ الطَّعَامَ؟ قَالَ: ذلِكَ مِنْ أفْضَلِ أمْوَالِنَا. وَقَالَ: الْعَارِيَةُ مَؤَدَّاةٌ، وَالْمِنْحَةُ مَرْدُودَةٌ، وَالدَّيْنُ مَقْضِيٌّ، وَالزَّعِيمُ غَارِمٌ[. أخرجه أبو داود والترمذي .

3. (5937)- Ebu Ümame (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Allah Teala hazretleri her hak sahibine hakkını verdi. Öyleyse varis lehine vasiyet yoktur. Çocuk yatağa aittir. Zani için mahrumiyet[176] vardır. Gerçek hesapları Allah'a aittir. Kim kendisini babasından başkasına nisbet eder veya hakiki velisinden başkasını veli gösterirse, kıyamet gününe kadar Allah'ın laneti üzerine olsun."
Resulullah devamla dedi ki:
"Kadın, kocasının evinden onun izni olmadan (başkasına) infak edemez!"
Kendisine: "Ey Allah'ın Resulü! Yiyecek de mi?" denildi."
Bu, mallarınızın en kıymetlisidir!" buyurdular. Sonra sözlerine şöyle devam ettiler: "Ariyet (olarak alınan sahibine) ödenir. Minha (olarak alınan sahibine) geri verilir. Borç ödenir, kefil olan borçlu sayılır." [Tirmizî, Vesaya 5, (2121); Ebu Davud, Büyû 90, (3565).][177]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, birçok hükmü beraberce teşrî etmektedir:

* Variseye vasiyet yapılamaz. Allah varislere murisin malından muayyen bir hak

ayırmıştır. Öyle ise vasiyette de bulunarak bu miktar artırılamaz.

* Çocuk kimin yatağında doğmuşsa neseb itibariyle ona aittir. Yani anneye aittir. Burada anne, firaş (=yatak) olarak tesmiye edilmiştir. Hadis, çocuğun yatağa kim sahipse ona ait olduğunu ifade ediyor. Yatağın sahibi koca, efendi veya vatiu'şşüphe (kadına temas ettiği şüphesini taşıyan kimse) bu hususta birdir. Ancak zaniye neseb hakkı yoktur. Onun fiili ona hadd tatbikini gerekli kılmıştır. Çünkü hadiste zani için taş var" buyrulmuştur.

* Nesebini inkâr etmek, hakiki nesebini bildiği halde bir başkasına nisbet etmek haramdır. Neseb bağı veraset gibi birkısım hukuk getirdiği gibi evlenme yasakları gibi daha başka ahkâma da kaynaktır. Dolayısıyla bilerek nesebini inkâr veya yabancı bir nesebe intisab, İslam'ın üzerinde hassasiyetle durduğu birçok haramların işlenmesine, mahzurların vukuuna zemin hazırlayacaktır.

* "Gerçek hesapları Allah'a aittir" sözüyle şu kastedilmiştir: "Biz zanilere hadd uygularız, hesapları Allah'a kalmıştır, Allah dilerse onları affeder, dilerse günahları sebebiyle cezalandırır."
Sadedinde olduğumuz hadisin manası bu olmakla beraber, bir başka hadiste:
"Kime dünyada hadd tatbik edilmişse, ahirette bu günahı sebebiyle azab edilmez. Zira Allah Teala hazretleri, üzerine hadd vurulan bir kimseye cezayı iki sefer yapmaz, onun keremi buna müsaade etmez." Mamafih, hadisteki ibare ile, bir başka zinası veya günahı olup da hadd tatbik edilmeyen kimsenin kastedilmiş olması da muhtemeldir. İşte bunun hesabı Allah'a kalmıştır, dilerse affeder, dilerse azab verir. Aliyyu'l-Kâri der ki: "Şöyle demek de mümkündür: "Biz şer'î ahkâmı zahire göre icra ederiz, sırları ise Allah bilir, öyleyse hesapları Allah'adır, hak ettikleri cezayı da Allah verir." Veya: "Cezalarının mütebakisi veya bu günahta ısrar etmelerinin cezası veya diğer günahlara girmelerinin cezası Allah'ın meşieti (dilemesi) altındadır."

* Kadın kocasının izni olmadan asgari değerde bir şey tasadduk edemez. Yiyecek gibi kıymetli olan bir şeyi hiç edemez. Bu ifade, kadının evdeki maldan tasarrufta kocaya ne kadar bağımlı olduğunu ifade eder. Çünkü malın sahibi kocadır.

* Alimler, ariyetin, sahibine ödenmesi meselesinde ihtilaf etmiştir. Bu ihtilaf "zaman" mevzuundaki ihtilaflarıyla ilgilidir. Zamana hükmedenler "mevcutsa aynen öder, telef olmuşsa kıymetini öder" demiştir. Muhalif görüşte olanlara göre, ödeme esası iane alan kimsenin, aldığı malı sahibine geri vermeye mecbur edilmesidir.

* Minha: Kişi başkasına -sütünden istifade etmesi için- sütlü bir hayvanı veya meyvesinden istifade etmesi için meyveli bir ağacı ekmesi için tarlayı geçici olarak bağışlamış ise, bu mala minha denmektedir. Böylece minhanın malın aslının değil, ondan elde edilen menfaatin temliki olduğu ifade edilmiş olmaktadır.

* Son olarak hadis, kefilin, kefil olduğu borcu ödemesi gerektiğini ifade ediyor. [178]

-5938 -4- وَعن أبي هريرة رَضِيَ اللهُ عَنه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: َتُسَمُّوا الْعِنَبَ الْكَرْمَ، وَ تَقُولُوا: خَيْبَةَ الدَّهْرِ، فإنَّ اللهَ هُوَ الدَّهْرُ[. أخرجه الشيخان وأبو داود .

4. (5938)- Hz.Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Üzümü kerm diye isimlendirmeyin. "Vay şu dehrin mahrumiyet ve hüsranına!" diye kahırlı söz söylemeyin. Zira Allah'ın kendisi dehrdir." [Buharî, Edeb 101; Müslim, Elfaz 516, (2246, 2247); Ebu Davud, Edeb 81, (4974); Muvatta, Kelam 3, (2, 984).][179]

AÇIKLAMA:

1- Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir kısım hadislerinde dilin kullanılışı ile ilgili edebe dikkat çekmektedir. Günlük konuşmalarda mü'min kullandığı kelimelere bile dikkat etmelidir. Cemiyette geçmişten intikal eden veya bir moda esintisi ile lisana sokuşturulan bir kısım ifadeler, kelimeler, teşbihler vs. itikad inceliklerine muhalif olabilir, edebi rencide edebilir, imanî bir teyakkuzla bunlara karşı dikkatli ve hassas olmalıdır. Bu meselenin aslını Kur'an-ı Kerim'de geçen (mealen): "Ey iman edenler! Raînâ (bizi gözet) demeyin, unzurna (bize bak) deyin ve peygambere kulak verin.." (Bakara 104), veya "Yahudilerden bir kısmı vardı ki, kelimelerin yerlerini değiştirirler, dillerini eğip büğerek, dini tahkir maksadıyla, sana: "İşittik ve isyan ettik. Dinle işitmez olasıca, bize hürmet et ki, bizden istifade edesin" derler. Eğer onlar, "işittik ve itaat ettik. Dinle ve bizi gözet" demiş olsalardı elbette onlar için daha hayırlı ve daha doğru

olurdu..." (Nisa 46) gibi ayetler teşkil eder.

2- Sadedinde olduğumuz hadis, üzüme "kerm" denmesini ve dehre hakaretamiz söz sarfedilmesini yasaklamaktadır. Bu hususlarda ulemanın şu açıklamalarına rastlamaktayız:

* Kerm lafzı, cahiliye Arapları tarafından hem ıneb yani üzüm (ve asması), hem de üzümden yapılan şarab için kullanılıyordu. Bu sebeple Aleyhissalâtu vesselâm kelimenin hem üzüm ve hem de şarap manasında kullanılmasını yasaklamış, kermin "üzüm" manasının zaman içinde unutulmasını arzu etmiştir. Çünkü kerm, şarabı hatırlatarak, onun içilmesine bir iştiyak uyandırarak harama teşvik vesilesi olabilir.
* Dehre sebbetme yasağına gelince, dehri lügatçiler "kâinatın ezelden ebede kadar devam eden bekası müddetinin ismi" diye tarif etmiştir. Cahiliye devrinde, bütün hadisler bütün musibetler gece ve gündüzden ibaret olan "dehr"e nisbet edilirdi. İnancı bu olan cahiliye adamları iki kısımdı. Bir kısmı, Allah'a iman etmez, dehirden ve hadiselerin mahalli olan gece ve gündüzden başka bir müessir tanımazlardı. Bunlar her fenalığı dehre nisbet ederlerdi. Dehriye denen bu fırkanın: "Bizi ancak dehr öldürür" dedikleri Kur'an'da hikâye edilmiştir (Casiye 24). İkinci kısmı ise bir yaratıcıya inanır, fakat kötü şeyleri ona nisbet etmezler, dehre nisbet ederlerdi, ve: "Vay dehrin mahrumiyet ve hüsranına!" diye sebbederlerdi.

Şu halde, sadedinde olduğumuz hadis, Aleyhissalâtu vesselâm'ın bu akideyi ortadan kaldırdığını, yasakladığını göstermektedir. Öyleyse hadiste, kâinatta cereyan eden bütün hadiselerin Allah tarafından yaratıldığı ifade edilmiş olmaktadır. Kötü ve şer olan hadiselerin dehre nisbet edilerek dehre küfredilmesi yanlıştır. Bu inanç bir nevi şirktir. Halbuki İslam hayır ve şer her şeyi Allah'ın yarattığı inancını getirmiştir. Aslında şerri dehre nisbet işini Allah'ı tenzih için yaparlardı. İslam'a göre şerri yaratmada bir kusur yoktur. Kusur, şerri kesbetmededir. Cenab-ı Hak hayır dileyene hayır, şer dileyene şer yaratıyor. İmtihan için yaratılan insan için bundan başkası zaten düşünülemez.

Hadiste geçen "Allah'ın kendisi dehrdir" sözüne gelince; bu bütün varlığın hasıl olduğu mutlak zamanı tasarruf eden zatın Allah olduğunu, dehrin Allah'ın kontrol ve tasarrufunda olduğunu ifade eder.[180]

5939-5- وعن وائل بن حُجر رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: َتَقُولُوا الْكَرْمَ وَلَكِنْ قُولُوا الْعِنَبَ وَالْحَبَلَةَ[. أخرجه مسلم.و»الحبلةُ« بفتح

الحاء والباء، وربما سكنت القضيب من شجر ا‘عناب .

5. (5939)- Vâil İbnu Hucr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kerm demeyin, fakat ıneb ve habele (asma) deyin." [Müslim, Elfaz 12, (2248).][181]

AÇIKLAMA:

Önceki hadis vesilesiyle yapılan açıklamaya ilaveten şunu ilave edeceğiz: Habele (veya hable) üzümün kütüğüne denmektedir. Dilimizde asma kelimesi, üzüm ağacının adıdır. Dolayısıyla habeleyi asma olarak tercüme edebiliriz. Aleyhissalâtu vesselâm, üzümü ifade için, şarap manasına da gelen kerm (üzüm) kelimesini kullanmaktansa, aynı manayı ifade eden ıneb (üzüm) veya habele (asma) kelimelerinden birini kullanmayı emretmektedir.
Bu yasaklamayı zahiri manası olan üzümle ilgili olarak ele alırsak, muhtevanın sadece Arapça konuşanlarla ilgili olduğunu, lakin dilde kelimelerin kullanılmasındaki bazı inceliklere dikkat gerektiği nokta-i nazarından ele alırsak bütün mü'minleri ilgilendirdiğini görürüz.[182]

-5940 -6- وعن عبداللّه بن حبشي رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَنْ قطَعَ سِدْرَةً صَوَّبَ اللّهِ رَأسَهُ في النَّارِ[. أخرجه أبو داود.وقال: هذا الحديث مختصر. يعني:]مَنْ قَطَعَ سِدْرَةً فِي فَةٍ يَسْتَظِلُّ بِهَا ابْنُ السَّبِيلِ وَالْبَهَائِمُ عَبَثاً وَظُلْماً بِغَيْرِ حَقٍّ يَكُونُ لَهُ فِيهَا، صَوَّبَ اللّهُ رَأْسَهُ في النَّارِ[.»السِّدرُ« شجر النبق وورقة غسول.

6. (5940)- Abdullah İbnu Habeşî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim bir sidre ağacını keserse, Allah onun başını cehenneme uzatır." [Ebu Davud, Edeb 171, (5239).]
[Bu hadis hakkında kendisine sorulunca] Ebu Davud şu cevabı vermiştir: "Bu hadis muhtasardır. Manası şudur: "Kırda bayırda yolcuların ve hayvanların gölgesinden istifade ettikleri bir sidre ağacını, o ağaçta herhangi bir hak sahibi olmayan bir kimse, haksız olarak keserse Allah onun başını cehenneme uzatır"

demektir."[183]

5941 -7- وعن حسان إبن إبراهيم قال:]سَألْتُ هِشَامَ بْنَ عُرْوَةَ عَنْ قَطْعِ السِّدْرِ، وَهُوَ مُسْتَنِدٌ إلى قَصْرِ عُرْوَةَ. فَقَالَ: أتَرى هذِهِ ا٪بْوَابَ وَالْمَصَارِيعَ كُلَّهَا؟ إنَّمَا هِىَ مِنْ سِدْرِ عُرْوَةَ كَانَ عُرْوَةُ يَقْطَعُهُ مِنْ أرْضِهِ؛ وَقَالَ: َ بَأسَ بِهِ[. أخرجه أبو داود .

7. (5941)- Hasan İbnu İbrahim anlatıyor: "Hişam İbnu Urve'ye sidre ağacının kesilmesi hakkında (caiz mi, değil mi diye) sordum. Bu sırada Urve'nin kasrına dayalı vaziyette idi, şöyle cevap verdi:
"Şu kapıları, kapı kanatlarını hep görmüyor musun? Bunların hepsi Urve'nin sidre ağacındandır. Urve onu tarlasından kesmiş ve: "Bunda bir beis yok!" demişti." [Bir başka rivayete göre, Hişam, soru sahibi Hasan İbnu İbrahim'e cevabında şöyle devam etmiştir: "Ey Iraklı! Bu (yasak hikâyesi, senin getirdiğin bir bid'adır." Hasan İbnu İbrahim, Hişam'a: "Hayır bid'a sizin canibinizden geldi. Ben Mekke'de şöyle söyleyeni işittim: "Allah sidre ağacını kesen kimseye lanet etsin!" [Ebu Davud, Edeb 171, (5241).][184]

AÇIKLAMA:

Son iki rivayet sidre ağacının kesilmesinin yasak olup olmaması ile ilgilidir. Öncelikle şunu belirtelim; sidre ağacı, dilimizde Arabistan kirazı[185] diye bilinen bir ağaçtır. Kur'an'da bir kaç kere zikri geçer. Yaprakları kurutulup dövülür ve yıkanma esnasında sabun gibi temizleyici olarak kullanılırdı. Bu ağacın durumu, kaydedilen iki rivayetten de anlaşılacağı üzere münakaşa edilmiştir. Hatta İmam Suyuti hazretleri, Keşfu'z-Zünûn'un kaydına göre Ref'u'l-Hazer an Katıı's-Sidr adlı bir de risale te'lif etmiştir.
Meseleyi münakaşa eden alimler, bu ağacın kesilmesinin caiz olduğuna hükmetmişlerdir. Kesimini mutlak şekilde yasaklayacak bir kudsiyeti yoktur. Yasak, hadisi kitabına alan Ebu Davud merhumun da not ettiği üzere, ağacın taşıdığı kudsiyetten ziyade, onun insanlara olan faydalılık durumundan ileri gelmektedir. Binaenaleyh, hadisi, devre ve şartlara göre, devlet yetkililerinin birkısım ağaçların kesimine tahdid ve yasak koyabileceklerine şer'î bir delil

olmaktadır.
Şerhlerde mesele üzerine daha geniş açıklama var ise de bize bu kadarı yeterlidir.[186]

5942 -8- وعن جابر رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]مُرَّ عَلى رَسُولِ اللّهِ # بِحِمَارٍ قَدْ وُسِمَ فِي وَجْهِهِ، فَقَالَ: لَعَنَ اللّهُ مَنْ وَسَمَهُ، وَنَهى عَنِ الضَّرْبِ في الْوَجْهِ، وَعَنِ الْوَسْمِ فِيهِ[. أخرجه مسلم وأبو داود والترمذي .

8. (5942)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Yanlarında yüzü dağlanarak en vurulmuş bir merkep olduğu halde Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a uğrayanlar oldu: "Bunu böyle enleyenlere Allah lanet etsin!" buyurdular ve yüze vurmaktan ve yüze enlemekten nehyettiler." [Müslim, Libas 106, (2116); Ebu Davud, Cihad 56, (2564); Tirmizî, Cihad 30, (1710).][187]

AÇIKLAMA:

Vesm, Arapça'da nişan vurmak, işaret koymak gibi manalara gelir. Dilimizde enlemek deriz. Köylerde, her ailenin kendine mahsus bir eni vardır, onu hayvanlarına vurur. Böylece, hayvanların hangi aileye ait olduğu bilinir. Umumiyetle kulaklara dağlama, delme, dilme ve yarma suretlerinden biriyle bu en vurulur
Sadedinde olduğumuz hadiste, böyle bir damganın yüze vurulması yasaklanmaktadır. Çünkü en, sabit kalan bir damgadır. Bu, hayvanın tabii güzelliğini bozar.
2- Nevevî der ki: "İnsan olsun hayvan olsun muhterem olan bütün canlıların yüzlerine vurmak yasaktır. Merkep, at, deve, katır, koyun vs. bu hususta birdir. Yasak insan hakkında daha şiddetlidir. Çünkü yüz, güzelliklerin toplandığı yerdir. Ayrıca yüz hassas bir uzuvdur, vurmadan iz kalabilir, bu onu çirkinleştirir veya duyu organlarından birine zarar verir.
Yüze en vurmaya gelince, bu bi'l-icma yasaktır. İnsan dışındaki hayvanların yüz hariç herhangi bir yerine en vurmak ise caizdir."
Hayvanların kulağına Aleyhissalâtu vesselâm'ın bizzat en vurduğuna dair rivayetler vardır. Müteakip iki rivayet bu sadeddedir. Mamafih dağlama yoluyla

en vurmanın mekruh olduğunu söyleyen alim de olmuştur.[188]

-5943 -9- وعن ابن عباس رَضِيَ اللّهُ عَنهما قال:]رَأى رَسُولُ اللّهِ # حِمَاراً مَوْسُومَ الْوَجْهِ فَأنْكَرَ ذلِكَ. قَالَ: فَوَاللّهِ أسِمُهُ إِ أقْصَى شَىْءٍ مِنَ الْوَجْهِ، وَأمَرَ بِحِمَارٍ فَكَوِىَ فِي جَاعِرَتَيْهِ، فَهُوَ أوَّلُ مَنْ كَوَى الْجَاعِرَتَيْنِ[. أخرجه مسلم.»الْجَاعِرَتَانِ« موضع الرقمتين من أست الخمار، وهو مضرب الفرس بذنبه على فخديه، وقيل: هما حرفا الوركين المشرفين على الفخذين .

9. (5943)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), yüzünden enlenmiş bir merkeb görmüştü, bunu uygun bulmadığını belirtti ve:
"Allah'a yemin olsun! (Ben olsaydım) eni bu hayvanın yüzünün en uzak noktasına vururdum!" buyurdu. Sonra emir verdi, kendi merkebinin sağrılarına en vuruldu. Böylece sağrıları ilk dağlayıp (en vuran) Aleyhissalâtu vesselâm oldu." [Müslim, Libas 108, (2118).][189]

-5944 -10- وعن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]غَدَوْتُ بِعَبْدِ اللّهِ بْنِ أبِى طَلْحَةَ إلى رسولِ اللّهِ # لِيُحَنِّكَهُ فَرَأيْتُهُ وَفي يَدِهِ الْمِيسَمُ يَسِمُ إبِلَ الصَّدَقَةِ[. أخرجه الشيخان وأبو داود .

10. (5944)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Abdullah İbnu Ebi Talha'yı, tahnik ediversin diye Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a götürdüm. Onu elinde en vurma şişi olduğu halde zekat develerini enlerken buldum." [Buharî, Libas 22, Zekat 69, Zebaih 35; Müslim, Libas 112, (2119); Ebu Davud, Cihad 57, (2563).][190]

AÇIKLAMA:

Enleme ile ilgili açıklama yukarıda geçti.[191]

-5945 -11- وعن جابر رَضِيَ اللهُ عَنه قالَ:]قَالَ رَسُولَ اللهِ #: إذَا اسْتَجْنَحَ اللَّيْلُ، أوْ كَان جُنُحُ اللَّيْلِ فَكُفُّوا صِبْيَانَكُمْ، فإنَّ الشَّيَاطِينَ تَنْتَشِرُ حِينَئِذٍ. فإذَا ذَهَبَ سَاعَةٌ مِنَ الْعِشَاءِ فَخَلُّوهُمْ، وَأغْلِقْ بَابَكَ وَاذْكُرِ اسْمَ اللّهِ، وَأطْفِ مِصْبَاحَكَ وَاذْكُرِ اسْمَ اللّهِ، وَأوْكِ سِقَاءَكَ وَاذْكُرِ اسْمَ اللّهِ، وَخَمِّرْ إنَاءَكَ وَاذْكُرِ اسْمَ اللّهِ، وَلَوْ أنْ تَعْرُضَ عَلَيْهِ شَيْئاً فأنَّ الشَّيْطَانَ َ يَفْتَحُ بَاباً مُغْلَقاً، وَأطْفِئُوا الْمَصَابِيحَ فإنَّ الْفُوَيْسِقَةَ رُبَّمَا جَرَّتِ الْفَتِيلَةَ فأحْرَقَتْ أهْلَ الْبَيْتِ[. أخرجه الستة إ النسائي.»جُنْحُ اللَّيْلِ« إقبال ظمه، وقيل شدة ظلمته.و»الوِكَاءُ« خيط يشد به المزادة ونحوها.و»التَّخْمِيرُ« التغطية .

11. (5945)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Karanlık çöktüğü zaman çocuklarınızı dışarı salmayın. Çünkü şeytanlar bu esnada her tarafa yayılırlar. Yatsı vaktinden bir müddet geçince, onları serbest bırakın. Kapını kapa, Allah'ın ismini zikret. Kandilini söndür, Allah'ın ismini zikret. Yemek kabının ağzını kapa ve Allah'ın ismini zikret, (kapayacak birşey bulamadığın takdirde [çubuk gibi] herhangi bir şeyi üzerine uzatıp koymak suretiyle de olsa (bunu yap)! Zira şeytan, kapalı kapıyı açamaz. Kandilleri söndürün, zira fasıkçık (fare), olur ki, fitili çeker de ev halkını yakar." [Buhari, Bed'ü'l-Halk 11, 14, Eşribe 22, İsti'zan 49, 50; Müslim, Eşribe 96, (2012); Muvatta, Sıfatu'n-Nebi 21, (2, 928, 929); Ebu Davud, Eşribe 22, (3731, 3732, 3733, 3734); Tirmizî, Et'ime 15, (1813).][192]

AÇIKLAMA:

Sadedinde olduğumuz hadiste Resul-ü Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm), terbiye, emniyet, sağlık gibi farklı sahalara giren hayatî tavsiyelerde bulunmakta, pratik bilgiler sunmaktadır.

* İbnu'l-Cevzî, akşam karanlığında çocukların dışarı salınması ile ilgili ifadeyi şöyle açıklar: "Bu saatte, çocuklar hususunda korkulur. Çünkü şeytanların girdikleri pislik umumiyetle çocuklarda vardır. Diğer taraftan, şeytana karşı korunmayı sağlayacak zikir çocuklarda yoktur. Şeytanlar ise, yayılmaları esnasında, takılıp kalmaları mümkün olan şeylere takılıp kalırlar. Bu sebeple o vakitte çocuklar hususunda korkulur.

Şeytanların o vakitte yayılmalarındaki hikmete gelince, onlar için geceleyin

yayılmak gündüzleyin yayılmaktan daha kolay, daha çok mümkündür. Çünkü karanlık, şeytanî kuvvetler için aydınlıktan çok daha müsaittir. Sadece karanlık değil, bütün siyahlar bu şekildedir. Bundandır ki, bir Ebu Zerr rivayetinde Aleyhissalâtu vesselâm namazı bozan şeyler arasında "şeytan olan siyah köpek"in de yer aldığını söylemiştir.
Hadiste, şeytanın verebileceği şerlere karşı çeşitli tedbirler zikredilmektedir: Kapların, kapıların iyi kapanması, bu işleri yaparken besmele çekilmesi, çocukların ve hayvanların akşamyatsı arasında rastgele ortalığa bırakılmaması. Bir başka hadiste: "Kul evine girerken besmele çekerse, şeytan: "Biz bunların yanında geceleyemeyiz" der" buyrulmuştur."[193]

-5946 -12- وعن ابن عباس رَضِيَ اللّهُ عَنهما قال:]جَاءَتْ فأرَةٌ تَجُرُّ فَتِيلَةً فَألْقَتْهَا بَيْنَ يَدَيْ رَسُولِ اللهِ # عَلَى الْخُمْرَةِ الّتِي كَانَ قَاعِداً عَلَيْهَا، فَأحْرَقَتْ مِنْهَا مِثْلَ مَوْضِعِ دِرْهَمٍ. فَقَالَ #: إذَا نِمْتُمْ فَأطْفِئُوا سُرُجَكُمْ فإنَّ الشَّيْطَانَ يَدُلُّ مِثْلَ هذِهِ عَلى هذَا فَتَحْرِقَكُمْ[. أخرجه أبو داود.»الْخُمْرَةَ« حصير صغير من سعف النخل أو نحوه .

12. (5946)- Hz. İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Bir fare gelerek çektiği bir fitili Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın önüne, üzerinde oturmakta olduğu hasır minderin üstüne bırakıp gitti. Fitil, hasırdan bir dirhem kadar bir yer yaktı. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm: "Uyuyacağınız zaman kandillerinizi söndürün. Zira şeytan, böylelerine rehberlik edip böylesi işler yaptırarak sizi yakar" buyurdular." [Ebu Davud, Edeb 173, (5247).][194]

-5947 -13- وعن أبِى موسى رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]احْتَرَقَ بَيْتٌ بِالْمَدِينَةِ عَلى أهْلِهِ مِنَ اللَّيْلِ فَأُخْبِرَ النَّبِيُّ # بِشَأنِهِمْ. فقَالَ: إنَّ هذِهِ النَّارَ عَدُوٌّ لَكُمْ. فإذَا نِمْتُمْ فَأطْفِئُوهَا عَنْكُمْ[. أخرجه الشيخان .

13. (5947)- Ebu Musa (radıyallahu anh) anlatıyor: "Medine'de bir ev, geceleyin aile halkı içinde olduğu halde yandı. Durumları Aleyhissalâtu vesselâm'a haber verilmişti: "Bu ateş var ya! Sizin düşmanınızdır. Uyuduğunuz zaman onu

söndürün de size zarar vermesin!" buyurdular." [Buharî, İsti'zan; Müslim, Eşribe 101, (2016).][195]

-5948 -14- وعن علي بن عمر بن علي بن الحسين بن علي رَضِيَ اللّهُ عَنهم قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: أملُّوا الْخُرُوجَ بَعْدَ هَدْأةِ الرِّجْلِ فإنَّ للّهِ دَوَابَّ يَبُثُّهُنَّ في ا٭رْضِ في تِلْكَ السَّاعَةِ[. أخرجه أبو داود .

14. (5948)- Ali İbnu Ömer İbni Ali İbni'l-Hüseyin İbni Ali (radıyallahu anhüm) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Ayaklar çekildikten sonra (evlerden dışarı) çıkmayı azaltın. Çünkü Allah Teala hazretlerinin birkısım hayvanatı vardır, bu saatten sonra (yuvalarından çıkıp) ortalığa yayılırlar." [Ebu Davud Edeb 115, (5103).][196]

AÇIKLAMA:

Hadis, geceleyin herkes evine çekilip ortalık sükunete erdikten sonra evlerden dışarı çıkmayı azaltmayı tavsiye etmektedir. Burada bir tahrim mevzubahis değildir, bir tavsiye, bir irşad, daha evla olana bir işaret vardır. Münavi, sebep olarak, sokakların tenhalaşma saatinde sokağa çıkıldığı takdirde, bu sükûnette ortaya çıkan birkısım hayvanlara eza verilebileceğini veya hayvanlardan ezaya maruz olunabileceğini belirtir. "Öyle ise der, ihtiyata uygun olanı o zamanlarda dışarı çıkmamaktır." Ancak hadiste gerekli hallerde çıkmaya ruhsat da mevcuttur.[197]

-5949 -15- وعن رافع بن خديج رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]قَدِمَ رَسُولُ اللّهِ # الْمَدِينَةَ وَهُمْ يَأبِرُونَ النَّخْلَ، فَقَالَ: مَا تَصْنَعُونَ؟ قَالُوا: شَيْئاً كُنَّا نَصْنَعُهُ فَقَالَ: لَعَلَّكُمْ لَوْ لَمْ تَصْنَعُوهُ لَكَانَ خَيْراً فَتَرَكُوهُ فَنَفضَتْ فَذُكِرَ لَهُ ذلِكَ فقَالَ: إنَّمَا أنَا بَشَرٌ إذَا أمَرْتُكُمْ بشَىْءٍ مِنْ أمْرِ دِينِكَمْ فَخُذُوا بِهِ، وَإذَا أمَرْتُكُمْ بِشَىْءٍ مِنْ رَأىى فإنَّما أنَا بَشَرٌ[. أخرجه مسلم.»تَأبِيرُ النخل« تلقيحه وإصحه.»وَنَفَضَتِ الشَّجَرَةُ حَملَهَا« إذا ألقته من آنه بها.

15. (5949)- Rafi İbnu Hadic (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Medine'ye geldiğinde Medineliler hurma telkih ediyorlardı:
"Ne yapıyorsunuz?" diye onlara sordu. Medineliler:
"Bu, eskiden beri yapmakta olduğumuz bir şey! deyip (açıkladılar). Aleyhissalâtu vesselâm da: "Eğer bunu yapmasanız belki de sizin için daha iyi olur!" buyurdular. Bunun üzerine Medineliler o işi bıraktılar. Hurma ağaçları (o yıl çağla) döktü (ve meyve tutmadı).
Durum Aleyhissalâtu vesselâm'a haber verilince şöyle buyurdular:
"Bilin ki, ben bir beşerim. Size dininizle ilgili bir emirde bulunursam onu derhal alın. Eğer kendi re'yime dayanan bir şey emredersem, bilin ki ben bir insanım!" [Müslim, Fezail 140, (2362).][198]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın dinî emirleri ile dünyevî meselelerle ilgili beyanları arasında bir tefrik yapılabileceğini ifade eder. Çünkü hurma telkihi işini terketmeleri istikametindeki tavsiyesinden bilahare rücu etmiştir.
Hâdise şudur: Bilindiği üzere, incir ağacı gibi hurma ağacı da erkek veya dişidir. Meyve dişi ağaçta hasıl olur. Ancak, dişi ağacın meyve tutabilmesi için, erkek ağacın çiçeklerinden hasıl olan tozun dişi ağacın çiçeklerine kadar ulaşarak telkih etmesi (döllenmesi) gerekmektedir. Eğer bu döllenme olmazsa, meyve rüşeymi daha çağla iken dökülür ve meyve hasıl olmaz.
Erkek ağaçtan çıkan tozların dişi ağaca ulaşmasını rüzgârlar, arılar, kelebekler tabii olarak yapmakta ise de, bunun insan eliyle, daha şuurlu ve sistemli olarak yapılması halinde daha garantili ve dolayısıyla ürün daha bol olacağından, Medineliler bu işi her yıl eskiden beri yapmakta imiş. Aleyhissalâtu vesselâm bu tatbikata muttali olup mahiyetini de öğrenince, bunun bir faydası olmayacağını, terkinin evla olacağını söyler.
Ama ağaçlar yeterince meyve tutmaz, kendi kendine döllenebildiğince bir ürün verir ve tabii ki düşük olur.
Durum Resulullah'a söylenince: "Ben bir insanım, dünyanızın işini benden iyi bilirsiniz!" buyurur.
Burada şöyle bir soru hatıra gelebilir: "Her sözü vahye dayanan Resulullah gerçeğe mutabık olmayan, sırf hevaya dayanan söz de sarfeder mi?"

Biz bu soruya iki suretle cevap vereceğiz:

1) Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), her hususta rehberimizdir. Izdırap, öfke, keder, neşe, musibet hallerinde de rehberdir. Musibete uğrayan insan nasıl davranmalı, hastalanan ne yapmalı, ızdırabı olan, öfkelenen ne şekilde hareket etmeli vs. Hayatımızın mühim bir yönünü de yanılmalarımız, hatalarımız, isabetsiz karar ve hükümlerimiz teşkil eder. Rehber-i ekmelimiz (aleyhissalâtu vesselâm), yanılma örnekleri de vererek, çekinmeden hatadan dönme sünnetini va'zetmiştir. Bilhassa mevkii, makamı, rütbesi yüksek olan kimselerin hatalarını itiraf etmeleri zor olur ve yanlış hükümleri büyük çapta zararlara sebep olur. Halbuki mü'min kişi, böyle bir durumda kolayca: "Peygamberim bile hatalı karardan rücu etmiştir" diyerek kolayca derhal dönüş yapabilir.
Binaenaleyh bu çeşit yanılmaları, hatalı içtihadlarda bulunarak rücu etmeleri, Peygamberimiz'in kâmil manada rehberlik vazifesinin gerekli olan bir parçasıdır. Nitekim Muvatta'da gelen bir hadiste, Aleyhissalâtu vesselâm, unutma, yanılma gibi hadiselerin İlahî iradenin sonucu olarak vuka geldiğini ifade etmiştir: "Ben unuturum veya unutturulurum, ta ki sünnet koyayım."
Bu hadisle Resulullah gerçekten pek feyizli bir sünnet koymuştur. Kişi, yanlış karar verince, bundan dönmelidir, mevki, makam, ünvan hatadan dönmeye mani olmamalıdır.
Rehber-i ekmel olabilmesi için Resulullah'ın bazan da yanılması zaruri idi, aksini düşünmemiz mümkün değildir. Böylesi bir yanılma ve hata Resul-i Ekrem'in yüceliğini daha da artıran bir yanılmadır.

2) Meseleye ikinci nokta-i nazar, vahyin farklı derecelere sahip olması, Resulullah'ın Kur'an-ı Kerim dışında mazhar olduğu vahyin de bir kısım mertebeleri bulunmasıyla ilgilidir: "Yeryüzündeki bütün ağaçlar kalem, denizler de mürekkep olsa, arkasından buna yedi deniz daha ilave edilse, Allah'ın kelimeleri yazmakla tükenmezdi..." (Lokman 27) ayetinde de ifade edildiği üzere, Allah'ın kelamı Kur' an veya diğer semavi kitaplardan ibaret değildir. Elbette Kur'an Kelamullah olarak en yüce mertebededir. Ancak, bilhassa zîşuur ve zîhayat mahlukatın (ins, cin, melek, hayvanat) bütün tekellüm ve ilhamatları, İlahî irade ve yaratma ile olmakta, her birinde kabiliyetlerine göre Allah'ın kelam sıfatının farklı tecellileri meydana gelmektedir. Bu tecelli olmasaydı tekellüm ve muhabere olamazdı.
Şu halde Resulullah'ın peygamberlikten ayrı olarak sahip olduğu beşerî şahsiyeti itibariyle de farklı veçheleri, durumları olacaktır. Öyleyse onun sözleri arasında birkısım mertebelerin olacağını kabul etmemiz gerekecektir. Aksi takdirde

"hepsi vahy-i İlahîdir" diye, bütün sözlerini Kur'an mertebesinde görmemiz bizi hataya sevkeder. Kur'an ve sünnet ayrımın bizzat Aleyhissalâtu vesselâm yapmış, Ashab yapmış, Tabiun ve Etbauttabiin uleması yapmış.

Bize düşen, ulemanın yolundan gidip herşeyin hakkını vermektir, ifrat ve tefritten kaçınmaktır. Zira zamanımızda Kur'an'la sünneti karıştıracak müfritlere rastlanabileceği gibi, -bilhassa sadedinde olduğumuz hadisi örnek vererek- Kur'an dışında herşeyi inkâra kalkan, hadisi tanımayan kimselere de çokça rastlanmaktadır.

Resulullah'ın sözlerindeki bu mertebeye Bediüzzaman şöyle dikkat çekmiştir:

"Resul-i Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm), hem beşerdir, beşeriyet itibariyle beşer gibi muamele eder; hem resuldür, risalet itibariyle Cenab-ı Hakk'ın tercümanıdır, elçisidir. Risaleti, vahye istinad eder. Vahiy iki kısımdır:

Biri: "Vahy-i sarîhî"dir ki, Resul-i Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm) onda sırf bir tercümandır, mübelliğdir (tebliğ edicidir), müdahalesi yoktur. Kur'an ve bazı ehadis-i kudsiye gibi...

İkinci kısım: "Vahy-i zımnî"dir. Şu kısmın mücmel ve hülasası vahye ve ilhama istinad eder, fakat tafsilatı ve tasviratı, Resul-ü Ekrem(aleyhissalâtu vesselâm)'e aittir. O vahiyden gelen mücmel hadiseyi tafsil ve tasvire Zat-ı Ahmediyye (aleyhissalâtu vesselâm), bazen yine ilhama ya vahye istinad edip beyan eder, veyahud kendi ferasetiyle beyan eder. Ve kendi içtihadıyla yaptığı tafsilat ve tasviratı ya vazife-i risalet noktasında ulvi kuvve-i kudsiyye ile beyan eder veyahut örf ve âdet ve efkâr-ı amme seviyesine göre, beşeriyeti noktasında beyan eder.

İşte her hadiste bütün tafsilatına, vahy-i mahz noktasiyle bakılmaz. Beşeriyetin muktezası olan efkâr ve muamelatında, risaletin ulvi asarı aranılmaz. Madem bazı hadiseler mücmel olarak mutlak bir surette ona vahyen gelir. O da kendi ferasetiyle ve tearüf-ü umumi cihetiyle tasvir eder. Şu tasvirdeki müteşabihata ve müşkilata bazen tefsir lazım geliyor, hatta tabir lazım geliyor. Çünkü: Bazı hakikatlar var ki, temsil ile fehme takrib edilir. Nasıl ki bir vakit huzur-u Nebevî'de derince bir gürültü işitildi. Ferman etti ki: "Şu gürültü, yetmiş senedir yuvarlanıp, şimdi cehennemin dibine düşmüş bir taşın gürültüsüdür." Bir saat sonra cevap geldi ki: "Yetmiş yaşına giren meşhur bir münafık ölüp, cehenneme gitti." Zat-ı Ahmediye (aleyhissalâtu vesselâm)'nin beliğ bir temsil ile beyan ettiği hadisenin te'vilini gösterdi." [199]

5950 -16- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللهُ عَنه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: إذَا

سَمِعْتُمْ صِيَاحَ الدِّيكَةِ فَاسْألَوا اللهَ مِنْ فَضْلِهِ، فإنَّهَا رَأتْ مَلَكاَ وَإذَا سَمِعْتُمْ نَهِيقَ الْحِمَارِ فَتَعَوَّذُوا بِاللهِ مِنَ الشَّيْطَانِ، فإنَّهَا رَأتْ شَيْطَاناً]. أخرجه الخمسة إ النسائي .

16. (5950)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Horozların öttüğünü işittiğiniz vakit, Allah'tan lütuf ve ikramını talep edin. Zira onlar bir melek görmüştür. Merkebin anırmasını işittiğiniz zaman şeytandan Allah'a sığının. Çünkü o da bir şeytan görmüştür." [Buharî, Bed'ü'lhalk 15; Müslim, Zikr 82, (2729); Ebu Davud, Edeb 115, (5102); Tirmizî, Da'avat 58, (3455).][200]

-5951 -17- وعن جابر رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: إذَا سَمِعْتُمْ نُبَاحَ الْكَبِ وَنَهِيقَ الْحَمِيرِ بِاللَّيْلِ فَتَعَوَّذُوا بِاللّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ فإنَّهُمْ يَرَوْنَ مَا تَرَوْنَ[. أَخرجه أبو داود .

17. (5951)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Geceleyin köpeklerin havlamasını ve merkeplerin anırmasını işittiğiniz zaman, şeytandan Allah'a sığının. Çünkü onlar, sizlerin görmediklerinizi görürler."[201]

AÇIKLAMA:

Bu iki hadiste birkaç hayvanın sesleriyle ilgili açıklama yapılmaktadır.

1) Horoz diğer hayvanlardan farklı bir hususiyet taşır: Bilhassa geceleri ötüşünü belli periyodlarla yapar ve bunu hiç değiştirmez. Her gün fecirden önce ve fecirden sonra muntazam ötüşleri vardır. Gecelerin uzayıp kısalması onun fecir öncesi ve fecir sonrası periyodik ötüşlerini aksatmaz. Şafiîler, sabah vaktinin tayininde horozların ötüşünü esas almayı hükme bağlamışlardır. Nitekim bir başka rivayette "Horoza sövmeyin. Çünkü o, namaza çağırır" buyrulmuştur.
Resulullah, horozların bu muntazam ötüşlerinin tesadüfî olmadığını, İlahî irade ile melek tarafından uyarıldıklarını nazar-ı dikkate arzetmektedir. Onlar madem ki bu işe müekkel bir meleği görerek ötmektedirler. Öyleyse o sırada yapılacak

duaya meleğin "amin"i kazanılabilir. Böylece yapılan duanın kabul görme şansı artar. Ayrıca bu duayı yapan meleklerin, kendisi için istiğfarını ve ihlasına şehadetlerini de kazanmış olur. Bu yorumu yapan İyaz devamla der ki: "Bu hadisten hareketle, salihlerin huzurunda, teberrüken duada bulunmak müstehab addedilmiştir." Halimî, yukarıda kaydettiğimiz horoza sövmeyi yasaklayan hadisten: "Her ne ki, kendisinden bir istifade, bir hayır elde edilir, ona sövmek veya hakaret etmek caiz değildir, bilakis hürmet ve tekrim gerekir" hükmünü çıkarmıştır. Şarih Davudî, "horozdan beş şey öğrenilir" der ve sayar: "Güzel ses, seherde uyanma, kıskançlık, sehavet ve kesretü'lcima."

2) Köpek havlaması ve merkeb anırmasına gelince; bu da şeytanın şerrinden Allah'a sığınmaya sevketmelidir. Bazı alimler bu hadisten hareketle, günahların yanına Allah'ın gadabının indiğine, dolayısıyla öyleleri görülünce istiaze etmenin müstehab olduğuna hükmetmiştir.
Şu halde günlük hayatını kulluk edebi içerisinde geçirmekle mükellef olan insan, şahid olduğu farklı tezahürlerin her birini Allah'ı hatırlamaya vesile kılıp zikir edecektir: Horoz sesiyle Allah'tan lütfunu isteyecek, merkeb ve köpek sesiyle şeytandan istiazede bulunacaktır. Başka hadislerde yıldız kayması, rüzgâr esmesi vs. başka zikirlerin vesile ve fırsatları kılınmıştır.[202]

-5952 -18- وعن ابن عمر رَضِيَ اللّهُ عَنهما قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: إِذَا تَبَايَعْتُمْ بِالْعِينَةِ، وَأَخَذْتُمْ أَذْنَابَ الْبقَرِ، وَرَضِيتُمْ بالزَّرْعِ، وَتَرَكْتُمُ الْجِهَادَ سَلَّط اللّهُ عَلَيْكُمْ ذُ ّ َ يَنْزِعُهُ عَنْكُمْ حَتّى تَرْجِعُوا إلى دِينِكُمْ[. أخرجه أبو داود.»الْعِينة« أن يبيع التاجر من رجل سلعة بثمن معلوم ثم يشتريها منه بأقل من الثمن الذي باعها به. وأكثر الفقهاء على جوازها مع الكراهية، وسميت عينة لحصول النقد لصاحب العينة ‘ن اشتقاقها من العين، وهو النقد الحاضر .

18. (5952)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İyne usulüyle alışverişte bulunur, sığırların peşine düşer, ziraate razı olur ve cihadı da terkederseniz, Allah size öyle bir zillet verir ki, dininize tekrar rücu etmedikçe o zilleti kaldırmaz." [Ebu Davud, Büyû 56, (3462).] [203]

AÇIKLAMA:

1- İyne usulüyle satışı şarihler şöyle tarif etmiştir: Tüccar, malını veresiye olarak belli bir vade ile müşteriye satar. Sonra bu malı müşteriden daha ucuz bir fiyatla satın alır. Bu tarz alışveriş caiz mi, değil mi münakaşa edilmiştir. İmam Malik Ebu Hanife, Ahmed İbnu Hanbel gibi bir kısım fukaha "caiz değil" derken, İmam Şafii ve ashabı "caizdir" demiştir.

2- Hadis, esas itibariyle, insanların ticaret ve ziraate kendilerini vererek cihadı ihmal etmelerini yasaklamaktadır. İlk nazarda, hadisten ticaret ve ziraatin kötülendiği anlaşılabilir. Aksine hadis, cihadın terkinden gelecek zillete dikkat çekmektedir. Daha önce de zikredildiği üzere Aleyhissalâtu vesselâm aslî meslekler olarak "ticaret, ziraat ve san'atı" saymıştır. Ama ne ticaret, ne ziraat ne de san'at cihad gibi mühim bir meşguliyeti ihmale sevketmemelidir. Şevkânî'nin dediği gibi "İslam'ın izzet ve diğer dinlere üstünlüğünü izhar vesilesi olan "Allah yolunda cihad"ın terki halinde Allah, Müslümanlara, düşüncelerinin aksiyle muamele ederek zillet verir: Atların sırtında olduktan sonra sığırların peşlerine takar, halbuki at sırtı, sığırın peşinden makamca daha üstün, daha izzetlidir." [204]

ORJİNALİNDE BÖYLE BİR ŞEY YOK!

"Zannediyorum bu hadisin bize anlattığı, işaret ettiği hususları ancak, sanayî inkılâbı ve sanayî hareketlerinden sonra anlayabildik.. onu da doğru anlayabildi isek.. cihadı, zaten unutmuştuk; sanayî derken ziraat ve hayvancılığı da ihmal ettik ve kendimizi bir başka dengesizliğin berzahında bulduk. Oysaki, yapılacak şeyi, hem de 14 asır evvel Allah Rasûlü haber veriyordu. Ve O, her meselede olduğu gibi, bu meselede de fevkalâde dengeliydi. Elbette ki, ziraat ve hayvancılık olacaktır. Nitekim bu tür çalışmaları teşvik eden hadis-i şerifler de vardır. Ancak, bütün himmeti bunlara hasretmek, işte doğru olmayan budur.Şehir hayatına karışmadan, bir dağa çekilip, kendi füyuzât hisleriyle baş başa kalmayı arzulayan insandan tutun da, teşebbüs gücünden mahrum ziraatçı ve hayvancıya kadar şümulü olan bu ifade, bize mühim bir iktisat ve ekonomi dersi vermektedir. Ayrıca, devletler muvazenesinde yerinizi almak için, gerekli caydırıcı gücü elde tutmadığınız, cihadı terkettiğiniz veya cihadı terkedip de, devletler muvazenesindeki yerinizi kaybettiğiniz zaman Allah, size altından kalkamayacağınız bir mezellet musallat edeceğini.. tegallüpler, esaretler, tahakkümler altında kalıp ezileceğinizi de hatırlatmaktadır ki, bu durum, yeniden

dine dönüp, İslâm'ı hayata hayat kılacağınız âna kadar da devam edecektir. Verdiğimiz misâl, -anlatma darlığı da mahfuz- deryadan bir katredir ve Allah Rasûlü'nün bu hususta daha nice sözleri var. Ne var ki biz, bu biricik misâlle iktifa edeceğiz. Allah Rasûlü, nasıl ki, istidat ve kabiliyetleri tahdid edip sınır altına almamış, öyle de bedenî güç ve kuvvetleri dahi hakir görmemiştir. Görmemiş ve aksine şöyle buyurmuştur: "Kuvvetli bir mü'min, (beden sıhhatine sahip olan bir mü'min) Allah indinde zayıf mü'minden daha hayırlı ve sevimlidir."(109)Allah indinde sevimli olmak isteyenler, kalb sıhhatiyle beraber beden sıhhatine, cisim sıhhatiyle beraber ruh sıhhatine de sahip olmalıdırlar. Görülüyor ki, Allah Rasulü (sav): "Zayıflayacaksınız, perhize girecek, bedenî güç ve kuvvetinizi kıracaksınız ki Allah indinde makbul olasınız" demiyor. Belki ruhbanlığa, keşişliğe ve papazlığa karşı realiteyi, fıtrî ve tabiî olmayı öne çıkarıyor ve meselelere, tabiatı içinde bir mecra araştırıyor; ve bizi o istikamete kanalize ediyor.(110)

5953 -19- وعن أبى أمامة رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]رَأى رَسُولُ اللّهِ # سِكَّةً وَشَيْئاً مِنْ آلَةِ الْحَرْثِ، فَقَالَ: َ يَدْخُلُ هذَا بَيْتَ قَوْمٍ إَّ أَدْخَلَهُ اللّهُ الذُّلَّ[. أخرجه البخاري.والمعنى أن اهل الحرث تنالهم الذلة لَمّا يطالبون به من الخراج والعشر ونحوهما .

19. (5953)- Ebu Ümame (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın saban ve diğer bir ziraat aleti görünce: "Bunun girdiği bir eve, Allah mutlaka zillet de sokar!" dediğini işittim." [Buharî, Hars 2.][205]

AÇIKLAMA:

Bu hadis de ziraatin girdiği yere zilletin gireceğini ifade etmektedir. Bazı şarihler, buradaki "zillet"le tarladan verilecek verginin kastedildiğini belirtirler. "Çünkü derler, idareciler, arazi hukuku olarak vergi talep ederler." Arazide çalışma, ehl-i zimmetin karşısına çıkan ilk meşguliyet idi. Sahabe araziye bağlanmaktan hoşlanmıyordu. İbnu't-Tin bu hadisin, Resulullah'ın gaybtan haber verme nevine giren bir mucizesi olduğunu belirtir ve "Zira der, şimdi müşahede edilen şu ki, zulmün çoğu ziraatle meşgul olanların başında patlamaktadır." İbnu't-Tin'i te'yiden şunu ilave edebiliriz: Yirminci asırda müşahede edilen de

aynıdır: İktisadî hayatı ziraate bağlı olan ve hele ziraatte iptidailiği temsil eden "saban"a bağlı olan memleketler "üçüncü dünya" denen geri memleketlerdir. Sanayîleşen, ziraatini de yeni tekniklerle yapan memleketler ilerlemiş, kalkınmış memleketlerdir. İleri memleketlerde umumi nüfus içerisinde ziraatle uğraşanların nisbeti % 15 ile % 10 arasındadır. Zillete mahkum geri milletlerin halkı ise, büyük çoğunluğu ziraatle meşguldür ve ziraatleri de iptidaidir; "saban"a bağlıdır.

Ama ziraat ihmal mi edilmeli. Hayır! Nitekim Aleyhissalâtu vesselâm ziraate teşviklerde de bulunmuştur: "Hangi Müslüman bir dikim veya ekimde bulunur, ondan da bir kuş veya insan veya hayvan yerse, bu onun için bir sadaka yerine geçer." Bu hadiste arazinin imar edilmesine, ekilip dikilmesine fevkalâde bir teşvik var.

Bu paralelde başka hadisler de var. Öyleyse, hadislerde ziraate hem teşvik var ve hem de ziraatin mahzurlarına uyarı var. İmam Buhârî, sadedinde olduğumuz hadisi, rivayetlerde gelen bu ihtilaflı durumu te'lif edip bağdaştıran bir başlık altında kaydeder. Bab başlığı şöyle:

"Ziraat aletiyle meşgul olmanın akibetlerinden yahud ziraatte, emredilmiş olan sınırın geçilmesi nevinden sakınılacak şeyler babı"

Buhârî'nin başlığı, ziraat aleyhine gelen rivayetlerin ziraatten hasıl olacak kötü sonuçlara hamledilmesi gerektiğine işaret etmektedir. Yani, kişi ziraatle meşguliyeti sebebiyle kendisine emredilmiş olan birkısım vecibeleri ihmal ederse bu mahzurludur veya ziraatle meşguliyette haddi aşarak gerekli olan başka meşguliyetleri ihmal ederse bu da mahzurludur. Meseleyi bir millet seviyesinde ele alacak olursak, akıllı idarecilerin, bir zamanlar memleketimizde görüldüğü üzere "Türkiye bir ziraat memleketidir" diye yanlış politikalar takip yerine, "Türkiye sanayileşmelidir", "Beynelmilel ticarette yeri olmalıdır" gibi ziraatin de dışına çıkan hedefler tesbit ederek, nüfusunun bir kısmını ziraatın dışına çıkarıp başka sahalara kaydırması gerekir. Hadisten alimlerimiz bunu anlamıştır. Ziraat hususunda farklı beyanlarda bulunan Resulullah da bunu kastetmiş olmalıdır. [206]

5954 -20- وعن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]كَتَبَ رَسُولُ اللّهِ # إلى كِسْرَى وَإلى قَيْصَرَ وَإلى النَّجَاشِيِّ، وَلَيْسَ بِالْنَّجَاشِيِّ الّذِي صَلّى عَلَيْهِ، وَإلى كُلِّ جَبَّارٍ عَنِيدٍ يَدْعُوهُمْ إلى اللّهِ عَزَّ وَجَلَّ[. أخرجه مسلم والترمذي .

20. (5954)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Kisra'ya ve Necâşî'ye -bu Necâşî, üzerine cenaze namazı kıldığı Necâşî değildir- ve bütün inatçı cebbarlara, onları aziz ve celil olan Allah'a davet eden mektuplar yazdı." [Müslim, Cihad 75, (1774); Tirmizî, İsti'zan 23, (2717).] [207]

AÇIKLAMA

Burada, Resulullah'ın, komşu devletlerin reislerine gönderdiği İslam'a davet mektuplarından bahsedilmektedir. Aleyhissalâtu vesselâm mezkur mektupları Hudeybiye Sulhü'nden dönünce yazmıştır. Bir anda altı ayrı lidere elçiler çıkararak mektuplar göndermiştir. Bu bahis teferruatlı olarak daha önce geçtiği için burada tekrar etmeyeceğiz.
Sadedinde olduğumuz hadiste ilave bir açıklama yer almaktadır: Resulullah'ın mektup gönderdiği Necâşî, öldüğü vakit gıyabında cenaze namazını kıldırdığı Necâşî değildir. Esasen Necâşî, isim olmayıp ünvandır. İlk Müslümanlarda halife veya emîru'lmü'minîn, Osmanlılarda padişah, İran'da şah.. dendiği gibi Habeşliler'de de o devirlerde devlet reisine Necâşî denmekte imiş. Muhammed Hamidullah'ın tahkikine göre, Resulullah'ın sağlığında Habeşistan'da iki ayrı Necâşî yaşamıştır, bir üçüncünün de yaşamış olması ihtimal dahilindedir. Bu hususta kesin konuşmaya vesikalar yeterli değildir (İslam Peygamberi 478-515 numaralı paragraflar).[208]

5955 -21- وعن ابن عباس رَضِيَ اللّهُ عَنهما قال:]بَعَثَ رَسُولُ اللّهِ # بِكِتَابَهِ إلى كِسْرَى، فَلَمَّا قَرَأهُ مَزَّقَهُ، فَدَعَا عَلَيْهِمْ أنْ يُمَزَّقُوا كُلَّ مُمَزَّقٍ[. أخرجه البخاري .

21. (5955)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Kisra'ya mektubunu göndermişti. Kisra, mektubu okuyunca yırttı. Aleyhissalâtu vesselâm da "paramparça olmaları için" beddua etti." [Buharî İlm 7.][209]

AÇIKLAMA:

Hadis, Buhârî'deki aslından özetlenerek alınmıştır. Orada, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın mektubu Bahreyn'in idarecisine gönderdiği, onun da Kisra'ya yolladığı ifade edilir.
Başka rivayetler, Bahreyn'deki idarecinin, bilahere İslam'la şereflenen Münzir İbnu Savâ olduğunu, İran kisrasının da Ebreviz[210] İbnu Hürmüz İbnu

Enuşirevan olduğunu belirtir.
Rivayetler, mektubu okutan Kisra'nın daha bidayetteki üslub hoşuna gitmediği için öfkelenerek, okumayı tamamlatmadan kibir ve öfkeyle yırttığını belirtir. Onu kızdıran husus, mektuba kendi ismiyle değil, Allah Resulü'nün ismiyle başlamış olmasıdır. Mektup şöyle:
"Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla!
Allah'ın Resulü Muhammed'den İranlıların büyük reisi Kisra'ya:
Hidayet yoluna girip ona tabi olana, Allah'a, O'nun kulu ve Resulü' ne iman edene, Allah'tan başka ilah olmadığına, O'nun bir tek ve ortaksız bulunduğuna, Muhammed'in O'nun resulü ve kulu olduğuna şehadet edip kabul edene selam olsun! Buna göre ben seni, tam bir İslam daveti ile (İslam'a) çağırıyorum. Zira ben, kim olursa olsun can taşıyan herkese belli bir tehlikeyi haber verip uyandırmak ve inanmayanlar üzerinde Allah'ın sözünü gerçekleştirmek için istisnasız bütün insanlara gönderilmiş bir Allah Resulüyüm. O halde sen İslam'a gir de emniyet ve selameti bul! Şayet kaçınacak olursan bu halde hiç şüphesiz Mecusilerin günahı senin üzerinde toplanacaktır."
Mektubun saygısızca karşılanıp yırtıldığı haberi Aleyhissalâtu vesselâm'a ulaşınca: "Allah da onun mülkünü paramparça etsin!" diye beddua eder.
Meselenin kaynaklarda gelen devamına göre, Kisra Perviz, bu mektup üzerine, Yemen'deki valisine yazarak, Resulullah'ın derhal merkeze gönderilmesi için emir verir. Yemen valisi bu maksadla Medine'ye bir heyet çıkarır. Heyet mektubu verince Aleyhissalâtu vesselâm, ertesi güne cevap yazacağını söyler. Ertesi gün heyete: "Bu gece benim efendim (Rabbim) senin efendini Seroeh eliyle öldürttü!" der. Heyet Yemen'e geri döner. Orada, Aleyhissalâtu vesselâm'ın bildirdiği günde Kisra'nın öldürüldüğünü tahkik edince Müslüman olurlar.
Resulullah'ın Kisra'ya yazdığı mektubun aslı günümüze intikal etmiştir.[211]

-5956 -22- وعن أسامة بن زيد رَضِيَ اللّهُ عَنهما قال:]رَكِبَ النَّبِيُّ # عَلى حِمَارٍ عَلَيْهِ إكَافٌ تَحْتَهُ قَطِيفَةٌ فَدَكِيَّةٌ وَأرْدَفَ أُسَامَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنه وَرَاءَهُ، يَعُودُ سَعْدَ ابْنَ عُبَادَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنه في بَنِي الْحَرْثِ بْنِ الْخَزْرَجِ قَبْلَ وَقْعَةِ بَدْرٍ فَسَارَا حَتَّى مَرّا بِمَجْلِسٍ فيهِ عَبْدُ اللّهِ بْنُ أُبَيْ ابْنُ سَلُولٍ، وَذلِكَ قَبْلَ أنْ يُسْلِمَ عَبْدُاللّهِ ابْنُ أُبَيٍّ، فإذَا فِي الْمَجْلِسِ أخْلاَطٌ مِنَ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُشْرِكِينَ عَبَدَةِ ا'وْثَانِ وَالْيَهُودِ وَالْمُسْلِمِينَ، وفِي الْمَجْلِسِ عَبْدُاللّهِ بْنُ رَوَاحَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ، فَلَمَّا غَشِيَتِ الْمَجْلِسَ عَجَاجَةُ الدَّابَّةِ خَمَّرَ عَبْدُاللّهِ بْنُ أُبَيٍّ أنْفَهُ بِرِدَائِهِ، ثُمَّ قَالَ:

تَغَبِّرُوا عَلَيْنَا، فَسَلَّمَ رَسُولَ اللهِ # عَلَيْهِمْ ثَمَّ وَقَفَ، وَنَزَلَ فَدعَاهُمْ إِلَى اللهِ تَعَالَى، وَقَرَأَ عَلَيْهِمْ الْقُرآنَ. فَقَالَ لَهُ عَبْدُ اللهِ بْنُ أُبَيٍّ: أَيُّهَا الْمَرْءُ إِنَّهُ أَحْسَنَ مِمَّا تَقُولُ إِنْ كَانَ حَقًّا فَ تُؤْذِنَا بِهِ فِي مَجَالِسِنَا. ارْجِعْ إِلَى رَحْلِكَ، فَمَنْ جَاءَكَ فَاقْصُصْ عَلَيْهِ، فَقَالَ عَبْدُاللّهِ بْنُ رَوَاحَةَ: بَلَى يَا رَسُولَ اللّهِ، فَاغْشَنَا بِهِ فِي مَجَالِسَنَا، فَإِنَّا نُحِبُّ ذلِكَ فَاسْتبَّ الْمُسْلِمُونَ وَالْمُشْرِكُونَ وَالْيَهُودُ حَتّى كَادُوا يَتَثَاوَرُونَ فَلَمْ يَزِلِ النَّبِيُّ # يُخَفِّضُهُمْ حَتّى سَكَتُوا، ثُمَّ رَكَبَ النَّبِيُّ # دَابَّتَهُ، ثُمَّ سَارَ حَتّى دَخَلَ عَلى سَعْدِ ابْنِ عُبَادَةَ، فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ #: يَا سَعْدُ! أَلَمْ تَسْمَعْ إِلي مَا قَالَ أَبُو حُبَابٍ؟ يُرِيدُ عَبْدُاللّهِ
ابْن أُبَيٍّ، قَالَ كذَا وَكذَا. فقَالَ سَعْدُ ابْنُ عُبَادَةَ: يَا رَسُولَ اللّهِ، اعْفُ عَنْهُ، وَاصْفَحْ عَنْهُ فَوَالَّذي أَنْزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ لَقَدْ جَاءَ اللّهُ بِالْحَقِّ الَّذي أُنْزِلَ عَلَيْكَ وَلَقَدْ اجْتَمَعَ أَهْلُ هَذِهِ الْبُحَيْرَةِ عَلَى أَنْ يُتَوِّجُوهُ فَيُعَصِّبُوهُ بِالْعَصَابَةِ، فَلَمَّا أَبَى اللّهُ تَعَالَى ذلِكَ بِالْحَقِّ الَّذي أَعْطَاكَ اللّهُ شَرَقَ بِذلِكَ، فَذلِكَ الَّذي فَعَل بِهِ مَا رَأَيْتَ. فَعَفَا عَنْهُ رَسُولُ اللّهِ #، وَكَانَ رَسُولُ اللّهِ # وَأَصْحَابُهُ يَعْفُونَ عَنِ الْمُشْرِكِينَ وَأَهْلِ الْكِتَابِ كَمَا أَمَرَهُمُ اللّهُ تَعَالَى وَيَصْبِرُونَ عَلَى ا ْذى. قَالَ اللّهُ تَعَالَى: وَلَتَسْمَعُنَّ مِنَ الَّذينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَمِنَ الَّذينَ أَشْرَكُوا أذىً كَثِيراً وَإِنْ تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا فإِنَّ ذلِكَ مِنْ عَزْمِ ا ُمُور؛ وَقَالَ تَعالى: وَدَّ كَثِيرٌ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَوْ يَرُدُّنَكُمْ مَنْ بَعْدِ إِيمَانِكُمْ كُفَّاراً حَسَداً مِنْ عِنْدِ أَنْفُسِهِمْ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ الْحَقُّ فَاعْفُوا وَاصْفَحُوا حَتّى يَأتِى اللّهُ بِأمْرِهِ، وَكَانَ النَّبِيُّ # يَتَأَوَّلُ في الْعَفْوِ مَا أَمَرَهُ اللّهُ بِهِ حَتّى أَذِنَ اللّهُ فِيهِمْ، فَلَمّا غَزَا # بَدْراً، وَقتَلَ اللّهُ تَعالى فِيهَا مِنْ صَنَادِيدِ قُرَيْشٍ، وَقَفَلَ رَسُولُ اللّهِ # وَأَصْحَابُهُ مَنْصُورِينَ غَانِمِينَ، مَعَهُمْ أَسَارَى مِنْ صَنَادِيدِ قُرَيْش، قَالَ ابْنُ أُبَيٍّ ابْنُ سَلُولٍ وَمَنْ مَعَهُ مِنْ الْمُشْرِكِينَ عَبَدَةَ ا َوْثَانِ هَذَا أَمْرٌ قَدْ تَوَجَّه، فَبَايَعُوا رَسُولَ اللّهِ # عَلَى ا ِسْم فَأَسْلَمُوا[. أخرجه الشيخان.قوله »يتثاورونَ« يقال ثار القوم للخصام إذا انقضّوا مسرعين ِيقاع الفتنة، وتثاوروا تفاعلوا منه.و»يخفِضهُم« أي يهويهم ويسكتهم.و»البُحَيْرَةُ« تصغير بحرة وهي البلدة، والمراد بها المدينة الشريفة .
و»شَرقَ بذلكَ« أي غص به، شبه ما أصابه من فوات الرياسة

بالغصة.و»الصَّنَاديد« ا۬شراف والسادة الشجعان واحدهم صنديد.وقوله »هذَا أمرٌ قَدْ تَوجَّه« أي قد استمر ف مطمع في إزالته .

22. (5956)- Üsame İbnu Zeyd (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), üzerinde semer bulunan bir merkebe bindi, altında Fedek kadifesi vardı. Üsameyi de arkasına aldı. Beni'l-Haris İbnu'l-Hazrec'te oturan Sa'd İbnu Ubade (radıyallahu anh)'ye, Bedir Savaşı'ndan önce geçmiş olsun ziyaretine gitti. Beraberce giderken, aralarında Abdullah İbnu Ubey İbnu Selül'ün de bulunduğu bir cemaate rastladılar, oturuyorlardı. Abdullah İbnu Ubey o sırada henüz Müslüman olmamıştı. Cemaatte Müslümanlar, müşrikler, putperest olanlar, Yahudiler, Müslümanlar karışık vaziyette idi. Bu cemaatte Abdullah İbnu Ravaha (radıyallahu anh) da vardı. Onlara Resulullah'ın bindiği merkebin kaldırdığı toz isabet edince, Abdullah İbnu Ubey burnunu örtüsüyle sarıp: "Bizi toz içinde bırakma!" diye homurdandı. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) cemaate selam verip durdu. Merkepten inip onları Allah'a davet etti, onlara Kur'an okudu. Abdullah İbnu Ubey, Aleyhissalâtu vesselâm'a:
"Be adam! Bundan daha güzel birşey yok. Eğer söylediğin hak ise, bizim cemaatimizi rahatsız etme, evine dön! Kim sana gelirse ona anlat!" dedi. Bunun üzerine Abdullah İbnu Ravaha da:
"Evet ey Allah'ın Resulü! Sen bizim toplantılarımıza gel! Zira biz bunu istiyoruz!" dedi. Bundan sonra Müslümanlar, müşrikler ve Yahudiler aralarında atıştılar. Nerdeyse birbirleriyle kapışacaklardı. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) onları yatıştırmak için gayret sarfetti ve sustular.
Resulullah da bineğine atlayarak yoluna devam etti ve Sa'd İbnu Ebî Vakkas'ın yanına gelip evine girdi. Aleyhissalâtu vesselâm ona:
"Ey Sa'd! Ebu Hubab'ın ne dediğini işittin mi?" dedi. Ebu Hubab'la Abdullah İbnu Ubey'i kastediyordu. "Şöyle şöyle söyledi" buyurdu. Sa'd İbnu Ubade:
"Ey Allah'ın Resulü! Onu affet, Sana Kitab'ı gönderen Zat-ı Zülcelal'e kasem olsun, Allah'ın sana indirdiği Hak geldiği zaman, bu beldenin ahalisi, ona taç giydirmeye, sarık sarmaya ittifak etmişlerdi. Allah Teala hazretleri sana verdiği bu hakikatla onun başa geçmesini engelleyince, bu onun boğazına takıldı. İşte, şahid olduğun densizliği ona yaptıran da budur!" dedi. (Bu açıklama üzerine) Resulullah onu bağışladı.
Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ve ashabı, müşrikleri ve Ehl-i Kitabı Allah'ın emrettiği üzere bağışlıyorlar, onların eza ve cefalarına sabrediyorlardı. Allah

Teala hazretleri şöyle buyurmuştu: "Muhakkak siz, malınızda ve canınızda imtihan olunacaksınız ve sizden önce kendilerine kitap verilmiş olanlardan ve Allah'a ortak koşanlardan pek çok incitici sözler işiteceksiniz. Eğer sabreder ve takvaya sarılırsanız, işte bu, uğrunda azim ve sebat edilmeye değer işlerdendir" (Al-i İmran 186). Rab Teala bir başka ayet-i kerimede de şöyle buyurmuştur: "Kitap ehlinden çoğu, imanınızdan sonra sizi tekrar inkara döndürmek isterler. Bu, kendilerine hak iyice belli olduktan sonra nefislerinde duydukları kıskançlık yüzündendir. Allah'ın emri gelinceye kadar onlara aldırış etmeyin ve onları kınamayın. Muhakkak ki, Allah her şeye hakkıyla kadirdir" (Bakara 109).
Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Allah'ın buradaki emrini afla te'vil ediyordu. Bu hal Allah'ın onlarla (savaşa) izin vermesine kadar devam etti. (İzin gelince) Aleyhissalâtu vesselâm Bedir Gazvesi'ni yaptı. (Bu savaşta) Allah Teala hazretleri Kureyş'in ileri gelenlerinin canlarını aldı. Aleyhissalâtu vesselâm ve ashabı zafer ve ganimet elde ederek ve Kureyş'in ileri gelenlerini de esir alarak döndüler. Abdullah İbnu Ubey İbni Selül ve beraberindeki putperest müşrikler:
"Bu (İslam) hadisesinin artık talihi döndü!" dediler. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a İslam üzere biat ettiler ve Müslüman oldular." [Buhari, Cihad 127, Tefsir, Al-i İmran 15, Marda 15, Libas 98, Edeb 115, İsti'zan 20; Müslim, Cihad 116, (1798).][212]

AÇIKLAMA:

Hadis, münafıkların Müslüman oluşlarını anlatmaktadır. Onlar, Müslümanlara karşı esas itibariyle, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)' ın bineğinin ayaklarından kalkan tozu bahane ederek izhar ettikleri hasmane tavrı taşıdıkları halde, İslam'ın Bedir zaferinden sonra güçlenen Müslümanlar karşısında ayrı bir cephe almaktansa araya karışmayı, İslam safında görünmeyi menfaatlerine daha yakın görürler ve Müslüman olurlar. Zaman içinde birçok vesilede samimiyetsizliklerini izhar edeceklerdir.

* Hadis, Abdullah İbnu Ubey'i nifakla muhalefete iten sebebi de açıklıyor: "Resulullah'ın hicretinden önce, Medine halkı, kendilerine lider olarak Abdullah İbnu Ubey'i seçmeye karar vermiş, hatta giydirilecek taç, başının ölçüsü alınarak sipariş bile edilmiştir. Ne var ki Resulullah'ın hicretini müteakip o mesele askıya alınır ve Adullah'ın riyaseti suya düşer.
Resulullah'ın münafıklara karşı takip ettiği siyaseti daha önce muhtelif vesilelerle açıkladık.

* Hadiste açıklanan diğer bir husus, müslümanların, Allah'ın emri ile Bedir savaşına kadar kâfir ve münâfıkların eziyetlerine sabırla mukabele etmiş olmalarıdır. Müşriklerle savaş, Mekke döneminde kesinlikle yasaktır. Hicretten sonra ilk defa muhacirlere olmak üzere mukabele etme izni verilmiştir. Bedir savaşına Muhacir ve Ensâr her iki grup da katılmıştır. Bu savaştan, müslümanlar Allah'ın nusret ve izniyle az kayıpla çok sayıda esir ve ganimetlerle dönerler. Ayrıca azılı İslâm düşmanı Kureyşli liderlerin pek çoğu öldürülür.[213] Cd'de daha kısa yazılmış, kitabdakinin aynısını yazdım. Bilginize.

-5957 -23- وعن خالد بن معدان قال:]وَفَدَ الْمِقْدَامُ بْنُ مَعْدِى كَرَبَ، وَعَمْرُو ابْنُ ا٬سُودِ، وَرَجُلٌ مِنْ بَنِي أسَدٍ مِنْ أهْلِ تِنَّسْرِينَ إلَى مُعَاوِيَةَ بْنِ أبِي سُفْيَانَ رَضِيَ اللّهُ عَنْهُمَا، فَقَالَ مُعَاوِيَةُ لِلْمِقْدَامِ: أعَلِمْتَ أنَّ الْحَسَنَ بْنَ عَلِيٍّ رَضِيَ اللّهُ عَنْهُمَا تُوُفِّيَ، فَرَجَّعَ الْمِقْدَامُ. فَقَالَ لَهُ فَنٌ)-1(: أتَعُدُّهَا مُصِيبَةً؟ فَقَالَ الْمِقْدَامُ: وَلِمَ َ أرَاهَا مُصِيبَةً، وَقَدْ وَضَعَهُ رَسُولُ اللّهِ # في حِجْرِهِ، فقَالَ: هذَا مِنِّي وَحُسَيْنٌ مِنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللّهُ عَنْهُمَا؟ فقَالَ ا٬سَدِيُّ: جَمْرَةٌ أطْفَأهَا اللّهُ تَعَالى، فقَالَ الْمِقْدَامُ: أمَّا أنَا فَ أبْرَحُ الْيَوْمَ حَتّى أُغَيِّظَكَ وَأُسْمِعَكَ مَا تَكْرَهُ، ثُمَّ قَالَ: يَا مَعَاوِيَةُ إنْ أنَا صَدَقْتُ فَصَدِّقْنِي، وَإنْ أنَا كَذَبْتُ فَكَذِّبْنِي، قَالَ أفْعَلُ: قَالَ: فَأنْشُدُكَ بِاللّهِ، هَلْ سَمِعْتَ رَسُولَ اللّهِ # يَنْهَى عَنْ لُبْسِ الذَّهَبِ؟ قَالَ: نَعَمْ. قَالَ: فَأنْشُدُكَ بِاللّهِ هَلْ تَعْلَمْ أنَّ رَسُولَ اللّهِ # نَهَى عَنْ لُبْسِ الْحَرِيرِ؟ قَالَ: نَعَمْ. قَالَ: فأنْشُدُكَ بِاللّهِ، هَلْ تَعْلَمْ أنَّ رَسُولَ اللّهِ # نَهَى عَنْ لُبْسِ جُلُودِ السِّبَاعِ وَالرُّكُوبِ عَلَيْهَا؟ قَالَ: نَعَمْ. قَالَ الْمِقْدَامُ: فَوَاللّهِ لَقَدْ رَأيْتُ هذَا كُلَّهُ في بَيْتِكَ يَامُعَاوِيَةُ، فقَالَ مُعَاوِيَةُ: قَدْ عَلِمْتُ أنِّي لَنْ أنْجُوَ مِنْكَ يَا مِقْدَامُ قَالَ خَالِدٌ: فَأمَرَ مُعَاوِيَةُ لِلْمِقْدَامِ رَضِيَ اللّهُ عَنه بِمَا لَمْ يَأمُرْ لِصَاحِبَيْهِ، وَفَرَضَ ٬بْنِهِ فِي الْمَئِينَ، فَفَرَّقَهَا الْمِقْدَامُ عَلَى أصْحَابِهِ وَلَمْ يُعْطِ ا٬سَدِيّ أحَداً شَيْئاً مِمَّا أخَذَ، فَبَلَغَ ذلِكَ مُعَاوِيَةَ، فقَالَ: أمَّا الْمِقْدَامُ فَرَجُلٌ كَرِيمٌ بَسَطَ يَدَهُ وَأمَّا ا٬سَدِيّ فَرَجُلٌ حَسَنُ ا٬مْسَاكِ لِشَيْئِهِ[. أخرجه أبو داود والنسائي .

23. (5957)- Halid İbnu Ma'dan anlatıyor: "Muaviye İbnu Ebi Süfyan (radıyallahu anhümâ)'a (hilafeti esnasında) Mikdam İbnu Ma'dikerb, Amr İbnu'l-

Esved ve Kınnesrin ahalisinden Benî Esedli bir adam bir heyet halinde geldiler. Hz. Muaviye, Mikdam'a:
"Hasan İbnu Ali (radıyallahu anhümâ)'nin vefat ettiğini biliyor musun?" dedi. Haberi işiten Mikdam "İnna lillah ve inna ileyhi raciun!" diyerek (üzüntüsünü ifade etti.) Ona falan (Muaviye):
"Bunu bir musibet mi addediyorsun?" dedi. Mikdam:
"Niye musibet addetmiyeyim? Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) onu kucağına almış "Bu bendendir. Hüseyin ise Ali (radıyallahu anhümâ)' dendir!" buyurmuştu dedi. Benî Esed'den olan adam da (Hz. Muaviye'ye yaranmak için, Hz. Hasan'ın ölümünü bir fitnenin sönmesine teşbihen):
"Allah bir ateşi söndürdü!" diye söze karıştı. Mikdam:
"Bugün ben, seni kızdırmaya ve hoşlanmadığın şeyleri sana duyurmaya devam edeceğim!" dedi. Sonra şöyle seslendi:
"Ey Muaviye! Eğer doğru söylersem beni tasdik et, yalan söylersem beni tekzib et!" Hz. Muaviye (radıyallahu anh): "Pekâla öyle yapacağım" dedi. Mikdam:
"Allah aşkına söyle! Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın altın takınmayı yasakladığını işittin mi?" dedi. Hz. Muaviye: "Evet!" dedi.
Mikdam:
"Allah aşkına söyle! Resulullah'ın ipek giymeyi yasakladığını biliyor musun?" diye sordu. Hz. Muaviye: "Evet biliyorum!" dedi. Mikdam tekrar sordu:
"Allah aşkına söyle! Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın vahşi hayvan derisini giymeyi, üzerlerine binmeyi yasakladığını biliyor musun?" Muaviye yine:
"Evet biliyorum!" diye cevapladı. Hz. Muaviye'nin bu sözü üzerine Mikdam dedi ki:
"Allah'a kasem olsun ey Muaviye, bütün bunları ben senin evinde gördüm." Hz. Muaviye şu cevabı verdi:
"Ey Mikdam, anladım ki senin elinden bana kurtuluş yok (söylediklerinin hepsi doğru)!"
Halid (İbnu Velid) der ki: "Hz. Muaviye, Mikdam (radıyallahu anhümâ)'a diğer iki arkadaşına (Amr İbnu'l-Esved ve Esedli adam) nazaran daha çok ihsan ve atada bulunulmasını emretti. Ayrıca (Mikdam'ın) oğluna (beytü'lmalden) iki yüz (dirhem) tahsisatta bulundu. Mikdam ise (Hz. Muaviye'nin verdiği) ihsanları arkadaşlarına dağıttı. Esedli ise aldıklarından kimseye birşey vermedi.Bu durum Hz. Muaviye'ye ulaşınca: "Mikdam kerem sahibi cömert birisidir. Elini açmıştır. Esedli adam ise malik olduğu şeyi iyi tutan birisidir" dedi." [Ebu Davud, Libas

43, (4131); Nesâî, Fere' ve'l-Atire 12, (7, 176).][214]

AÇIKLAMA:

1- Hadis, Hz. Muaviye (radıyallahu anh)'nin Hz. Hasan vefat edinceye kadar, onun hilafeti elde etmek maksadıyla bir harekette bulunur diye korktuğunu ve teyakkuz içinde olduğunu göstermektedir. Halbuki, Hz. Hasan (radıyallahu anh), babası Hz. Ali vefat edince, büyük bir çoğunluğun teveccühü ile halife seçilmiş olmasına rağmen Müslümanlar arasında masum kanı dökülmesin diye halifelikten feragat ederek Hz. Muaviye ile anlaşmıştı. Hz.Muaviye'nin hilafetten olma endişesi, sadece Hz. Hasan sebebiyle değil, Hz. Hüseyin ve hatta başka güçlü zatlar sebebiyle idi. Nitekim, bir gün oğlu Yezid'e şöyle tavsiyede bulunmuştur:
"Ben senin için, hilafet hususunda Kureyş'e mensup şu dört kişiden başkasından korkmuyorum: Hüseyin İbnu Ali, Abdullah İbnu Amr, Abdullah İbnu Zübeyr, Abdurrahman İbnu Ebi Bekr."

2- Burada bildiği hakikatleri hiç çekinmeden ve pervasızca Hz. Muaviye'ye haykıran Mikdam, sahabidir ve meşhurlardandır. Şam'a yerleşmiştir.

3- Hadis, Hz. Muaviye'nin hakşinaslığını, hakkı söyleyen kimselere karşı takdirkârlığını da ifade etmektedir. Müdahenede bulunan Esedli adama fazla itibar etmediği halde, gerçekleri dobra dobra söyleyen Mikdam'a bol ihsanda bulunmuştur.

4- Hadis, yırtıcı hayvanların derisinin kullanılmasının haram olduğunu göstermektedir. Sebebini şarihler, onda zinet ve kibirlenme bulunması ile açıklarlar. Nehy kesilene de kesilmeyene de şamildir. İbnu'l-Esir, en-Nihaye'de kaplan derisiyle ilgili olarak der ki: "..Aleyhissalâtu vesselâm, bunun kullanılmasını, bunda zinet ve tekebbür bulunduğu ve ayrıca, onun acemlerin ziyyi olduğu için veya onun tüyleri debbağlanma kabul etmediği için nehyetmiştir. Hiçbir imam, kesilmemiş olan bir kaplan derisini debbağlamakla tüyünün temizleneceğini söylememiştir. Esasen avlanması zor olduğu için kaplanın derisi çoğunlukla kendiliğinden öldüğü zaman alınır."
Hadiste geçen "binme", oturma manasınadır. Kaplan vs. vahşi hayvanların derisi, hayvanların sırtına bağlanıp üzerine oturulurdu. Aleyhissalâtu vesselâm bu çeşit kullanımlarını yasaklamış olmaktadır. Şafiîlere göre nehiy mutlaktır, çünkü debbağlamak vahşi hayvanların derisi için temizlik değildir. Debbağlamanın

temizleme sağlayacağını söyleyenlere göre yasak, debbağlanmasından önceye aittir. Bunu kullanmanın gayr-ı müslimlerin âdeti olması sebebiyle, yasağın her halukârda mutlak olduğu da ifade edilmiştir.[215]

-5958 -24- وعن عبداللّهِ بن عمرو الخزاعي عن أبيه رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]دَعَانِي رَسُولُ اللّهِ # وَأرَادَ أنْ يَبْعَثَنِي بِمَالٍ إلى أبِي سُفْيَانَ إلى مَكَّةَ لِيُقَسِّمَهُ في قُرَيْشٍ بَعْدَ الْفَتْحِ. فقَالَ: الْتَمِسْ صَاحِباً، فَجَاءَنِي عَمْرُو بنُ أمَيَّةَ الضَّمْرِيُّ، فقَالَ: بَلَغَنِي أنَّكَ تُرِيدُ الْخُرُوجَ إلى مَكَّةَ وَتَلْتَمِسُ صَاحِباً، قُلْتُ: أجَلْ، قَالَ: فَأنَا لَكَ صَاحِبٌ، فَجِئْتُ رَسُولَ اللّهِ #، فَقُلْتُ: قَدْ وَجَدْتُ صَاحِباً، قَالَ: مَنْ؟ قُلْتُ: عَمْرُو ابْنُ أُمَيَّةَ، فَقَالَ: إذَا هَبَطْتَ بَدَ قَوْمِهِ فَاحْذَرْهُ، فإنَّهُ قَدْ قَالَ الْقَائِلُ: أَخُوكَ الْبَكْرِىُّ َ تَأمَنْهُ، فَخَرَجْنَا حَتّى إذَا كُنَّا با٘بْوَاءِ، فَقَالَ: إنِّي أُرِيدُ حَاجَةً إلى قَوْمِي، وَوَدِدْتُ أنْ تَلْبَثَ لِي قَلِيَ، قُلْتُ: انْصَرِفْ رَاشِداً، فَلَمَّا وَلَى ذَكَرْتُ قَوْلَ رَسُولِ اللّهِ #، فَشَدَدُّت عَلى بَعِيرِى فَخَرَجْتُ أوْضِعَهُ، حَتّى إذَا كُنْتُ با٘ظَافِرِ إذَا هُوَ يُعَارِضُنِي في رَهْطٍ فَأوْضَعْتُ، فَسَبقْتُهُ فَلَمَّا رَآنِى قَدْ فُتُّهُ جَاءَنِي، فَقَالَ: قَدْ كَانَتْ لِي إلِي قَوْمِي حَاجَةٌ، قُلْتُ: أجَلْ. وَمَضَيْنَا حَتّى قَدِمْنَا مَكَةَ. فَدَفَعْتُ الْمَالَ إلَى أبِي سُفْيَانَ رَضِيَ اللّهُ عَنه[. أخرجه أبو داود.»أوْضَعَ نَاقَتَهُ« إذَا حَثها على السير، وا٘يضاع ضرب من السير سريع .

24. (5958)- Abdullah İbnu Amr el-Huzâî, babası (radıyallahu anh)' tan naklediyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Fetih'ten sonra beni çağırdı ve benimle, Mekke'ye Ebu Süfyan'a, Kureyşliler arasında dağıtması için, biraz mal göndermek istedi. Bana: "Kendine bir arkadaş ara!" buyurdu. Derken bana Amr İbnu Ümeyye ed-Damrî geldi ve: "Duydum ki, sen Mekke'ye gidecekmişsin ve yanına bir arkadaş arıyormuşsun!" dedi.

"Evet!" dedim.

"Ben sana arkadaşım!" dedi. Ben hemen Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelip: "Kendime bir arkadaş buldum!" dedim.

"Kim?" buyurdular.

"Amr İbnu Ümeyye'dir!" dedim.

"O, kavminin yöresine gelince ona karşı muteyakkız ol! Çünkü evvel adam[216] şöyle demiş: "Bekrî arkadaşına güvenme!" buyurdular! Derken yola çıktık. Ebva'ya kadar geldik. Amr: "Benim, kavmimle bir işim var. Beni burada biraz beklemeni arzu ediyorum!" dedi. Ben de: "İşin rastgelsin!" dedim. Ayrılınca, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sözünü hatırlayıp devemi hızlandırdım. (Ebva'dan) çıkıp deveyi hızlı yürümeye zorladım. Ezafir'e gelince, Amr'ın bir grup adamla karşımdan geldiğini gördüm. Devemi daha da hızlandırdım ve onu geçtim. Kendine hedef olmaktan kurtulduğumu anlamıştı, yanındakiler geri döndü. Amr (tek başına) bana yetişti ve:
"Kavmimle bir işim vardı! (İşimi görüp bitirdim)" dedi. Ben de:
"Pekâla!" dedim. Yolumuza devam edip Mekke'ye geldik. Ben emanet malı Ebu Süfyan (radıyallahu anh)'a teslim ettim." [Ebu Davud, Edeb 34, (4861). Hadisin senedi zayıftır).][217]

-5959 -25- وعن همّام بن منبِّه قال:]حَدَّثَنَا أَبُو هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنهُ أَحَادِيثَ، مِنْهَا قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: اشْتَرَى رَجُلٌ مِمَّنْ كَانَ قَبْلَكُمْ عَقَاراً مِنْ رَجُلٍ فَوَجَدَ الّذِي اشْتَرَى الْعقَارَ فِي العَقَارِ جَرَّةً فِيهَا ذَهَبٌ. فقَالَ لِلْبَائِعِ: خُذْ ذَهَبَكَ فإنَّمَا اشْتَرَيْتُ الْعقارَ وَلَمْ أَبْتَغْ مِنْكَ الذَّهَبَ. فَقَالَ الْبَائِعُ: إنَّمَا بِعْتُكَ ا٘رْضَ وَمَا فيهَا، فَتَحاكَمَا إلى رَجُلٍ. فقَالَ الرَّجُلُ: أَلَكُمَا وَلَدٌ؟ فقَالَ أَحَدُهُمَا: لِي غُمٌ، وَقَالَ: اŒخَرُ لِي جَارِيَةٌ، فقَالَ: أَنْكِحَا الْغُمَ الجَارِيَةَ، وَأَنْفِقَا عَلَيْهِمَا مِنْهُ، وَتَصَدَّقَا[. أخرجه الشيخان .

25. (5959)- Hemmam İbnu Münebbih anlatıyor: "Ebu Hureyre (radıyallahu anh) bize pekçok hadis söylemişti. (Bir defasında) şöyle dedi: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Sizden önce yaşayanlardan bir adam bir kimseden bir akar satın aldı. Bu akarı satın alan kimse, orada, içinde altın bulunan bir küp buldu. Satana gelip: "Altınını al! Ben senden akarı satın aldım, altını satın almadım!" dedi. Satan da: "Ben sana araziyi içinde bulunan herşeyiyle birlikte sattım!" dedi. (Anlaşamayınca) bir adamı hakem tayin ettiler. Adam (onları dinledikten sonra): "Sizin çocuklarınız var mı?" dedi. Onlardan biri: "Oğlum var", diğeri de "kızım var!" dedi. Hakem:

"Oğlanla kızı evlendirin! Bu paradan ikisi için harcayın ve tasaddukta bulunun" dedi." [Buhari, Enbiya 50; Müslim, Akdiye 21, (1721).][218]

AÇIKLAMA:

1- Akar, lügatte ev ve çiftliğe denmiştir. Sadedinde olduğumuz hadiste akarla tarlanın kastedildiği tasrih edilmiştir.

2- Alıcı ile satıcı arasında akid yönüyle bir ihtilaf mevzubahis değil. Fakat, bulunan altının akde dahil olup olmadığı hususunda ihtilaf edilmiştir. İbnu Hacer der ki: "Böyle bir durumda, bizim şeriatimizin hükmü şudur: "Söz müşterinin sözüdür, altın da satanın mülküdür." Hadisteki ihtilafın akdin suretiyle ilgili olma ihtimali var; yani; müşteri: "Akidde arazi ve içindekilerin satıldığının tasrih edilmediğini, sadece arazinin satıldığını söylemiş, satan da: "İçindekilerin satıldığı da tasrih edildi" demiş olabilir" denmiştir.
Hadisin bir başka veçhinde "müşterinin bir ev satın aldığı, onu tamir ettiği, bu sırada bir hazine bulduğu, bu hazineyi teslim alması için eski sahibini çağırınca, onun: "Bunu ben görmedim, bundan haberim de yok" dediği ve her ikisinin kadıya başvurarak: "Bunu teslim alacak birini gönder, o dilediğin yere koysun" dedikleri, kadı'nın buna yanaşmadığı" belirtilir. İbnu Hacer devamla şu yorumu kaydeder: "Bu durumda bulunan bu malın hükmü, o şeriatte -bilinirse ki mal cahiliye devrinde gömülmüştür- rikaz hükmüne tabidir; aksi halde, bilinirse ki Müslümanlar tarafından gömülmüştür, bu durumda lukata hükmüne tabidir, şayet ne zaman gömüldüğü bilinemezse, malın hükmü yitik mal hükmündedir, beytulmale konur veya belki de şeriatlerinde böyle bir tafsilat yoktu, bu sebeple kadı mal üzerine belirtilen şekilde hükmetti."

3- Hadiste, aralarında hükmetmek üzere "bir adam"ı hakem yaptıkları ifade edilmiştir. Bu adamın kadı olduğu belli değildir. Ancak hadisin bir başka veçhinde bu zatın halk için tayin edilen hakim olduğu belirtilmiştir. Bu durumda, hadis iki dava sahibinin rastgele bir adam çağırarak aralarında hükmettirmelerinin ve bu hükmün de infaz edilmesinin caiz olacağını söyleyenlere delil olmaz. Bu husus alimler arasında ihtilaflıdır. İmam Malik ve Şafii: "Caiz olur yeter ki adamda hüküm verme ehliyeti bulunsun ve aralarında hakla hükmetsin, hükmün belde kadısının hükmüne muvafık olup olmaması birdir" demişlerdir. Şafiî sadece hududu bundan müstesna kılar. Ebu Hanife, verilen hükmün belde kadısının hükmüne muhalif olmamasını şart koşmuştur.

Kurtubî, "adamdan, bunlardan biri için hüküm çıkmadığını, adamın kendine zahir olan duruma göre mezkur malın hükmü, yitik malın hükmüne tabi olması gereğini esas alarak bu iki zatta müşahede ettiği, vera ve iyi hal sebebiyle bunların o mala bir başkasından daha ehak olduklarını görüp, bunların neslinin iyi olacağını, çocuklarının salih olacaklarını ümid ederek aralarında sulh yapmaya hükmetti" diye cezmen beyanda bulunur.
Bazı alimler, buna dayanarak, "İki kişinin arasını bulup ihtilaflarını tatlıya bağlamak için hakim olmaya, resmen bu işle vazifeli olmaya gerek yok, herkes bunu yapabilir" demiştir.[219]

-5960 -26- وعن ابن عمر رَضِيَ اللّهُ عَنهما قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: تَجِدُونَ النَّاسَ كِابِلٍ مِائَةٍ َتُوجَدُ فِيهَا رَاحِلَةٌ[. أخرجه الشيخان والترمذي.والمراد بذلك أن المرضى المنتخب من الناس في عزه وجوده كالنجيب من ا٭بل الذي يوجد في كثير من ا٭بل .

26. (5960)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İnsanları, içinde binmeye mahsus tek hayvan olmayan yüz develik bir sürü gibi bulursun." [Buharî, Rikak, 35; Müslim, Fedailu's-Sahabe 232, (2547); Tirmizî, Emsal 7, (2876).][220]

AÇIKLAMA:

1- Râhile binmeye mahsus devedir. Bunlar, develerin iyi cinsini teşkil eder, muti ve uysaldırlar. İnsanların sohbete, güvene elverişli olanının azlığı böyle ifade ediliyor: "Yüz develik sürüde bir tane iyi bulunmadığı gibi, yüz insan içerisinde de bir tane iyi bulmak zordur" denmek isteniyor.

2- Hattâbî der ki: "Bu hadisi alimler iki surette te'vil ettiler:

***** İnsanlar dinî ahkâmda eşittirler, ahkâm onlardan şerefce, makamca üstün olanlara bir imtiyaz tanımaz, düşük olanlara nazaran üstünlük vermez. Hepsi de, içinde tek râhile bulunmayan yüz develik sürü gibidirler. Râhile seyahat esnasında üzerine binilen devedir. Öyleyse hepsi hamule gibidir, yani yük vurulan deve gibidirler, seyahate ve üzerine binmeye elverişli değildirler.

* İnsanların çoğu eksikliği olan kimselerdir, fazilet sahipleri pek nadirdir. Bunlar yük develeri arasında binek develeri (râhile) gibi nadirdirler. Bu hususa şu ayet de işaret buyurur: "Lakin insanların çoğu bilmezler."

Müteakip alimler, her iki yoruma da açıklamalarında yer vermişlerdir.[221]

-5961 -27- وعن جابر رَضِيَ اللهُ عَنه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: مَنْ يَصْعَدِ الثَّنِيَّةَ ثَنِيَّةَ الْمُرَارِ فَإنَّهُ يُحَطُّ عَنهُ مَا حُطَّ عَنْ بَنِى إسْرَائِيلَ، فَكَانَ أوَّلُ مَنْ صَعِدَهَا خَيْلَنَا بَنِي الْخَزْرَجِ، ثُمَّ تَتَامَّ النَّاسُ، فَقَالَ #: كُلُّكُمْ مَغْفُورٌ لَهُ إِّ صَاحِبُ الْجَمَلِ ا ْحْمَرِ، فَأتَيْنَاهُ فَقُلْنَا: تَعَالَ يَسْتَغْفِرْ لَكَ رَسُولُ اللهِ #، وَكَانَ يَنْشُدُ ضَالَّةً. فَقَالَ: ْنْ أجِدَ ضَالَّتِي
خَيْرٌ لِي مِنْ أنْ يَسْتَغْفِرَ لِي صَاحِبُكُمْ[. أخرجه مسلم.»ثَنِيةُ الْمُرارِ« بضم الميم وكسرها، والضم أشهر، وهي عند الحديبية.و»تتامَّ الناسُ« أى جاءوا كلهم وتموا .

27. (5961)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Mürar yoluna kim çıkacak? Gerçekten ondan, günah olarak, Benî İsrail'den affedilen kadar günah affedilecek!"
Oraya ilk çıkan Benî Hazrec'ten bizim süvarimiz oldu. Sonra herkes peşpeşe oraya geldi. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Kızıl devenin sahibi [olan bedevî] hariç hepiniz mağfirete erdiniz!" buyurdular. Biz adamın yanına gelip: "Gel! sana da Resulullah istiğfarda bulunuversin!" dedik. O ise bir yitiğini arıyordu.
"Yitiğimi bulmam, benim için, arkadaşınızın istiğfarından hayırlıdır!" dedi." [Müslim, Münafık 12, (2880).][222]

AÇIKLAMA:

Seriyye, sarp dağ yolu manasına gelir. Resulullah'ın oraya çıkma mukabilinde büyük sevap vaadetmesi oranın düşmana yakın ve tehlikeli, çıkılması da zor bir yer olması sebebiyledir. Rivayette belli değil ise de, bunun bir sefer sırasında söylendiği anlaşılmaktadır. Bu sefer Hudeybiye Seferi olabilir. Kızıldevenin

sahibinin Ced İbnu Kays adında bir münafık olduğu belirtilmiştir.[223]

-5962 -28- وعن ابن مسعود رَضِيَ اللهُ عَنه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: تَدُورُ رَحَى ا‘‘سْم بِخَمْسٍ وَثَثِينَ أوْ سِتٍّ وَثَثِينَ أوْ سَبْعٍ وَثَثِينَ، فإنْ يَهْلِكُوا فَسَبِيلُ مَنْ هَلَكَ، وَإنْ يَقُمْ لَهُمْ دِينُهُمْ يَقُمْ لَهُمْ سَبْعِينَ عَاماً، قُلْتُ: مِمَّا بَقِىَ أوْ مِمَّا مَضَى؟ قَالَ: مِمَّا مَضَى[. أخرجه أبو داود .

28. (5962)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"İslam'ın değirmeni otuz beş veya otuz altı veya otuz yedi (yıl) döner. Eğer, (dini terkederek kendilerini) helak ederlerse, daha önce helak olanların yolunu tutmuş olurlar. Dinleri ayakta kalırsa, onlar için yetmiş yıl ayakta kalır!"
Ben dedim ki: "(Bu yetmiş yıllık müddet) zikri geçen (otuz beş yıllık müddet)ten sonra mı başlayacak, yoksa geçen kısım buna dahil mi?"

"Mezkur müddet buna dahildir!" buyurdular." [Ebu Davud, Fiten1, (4254).][224]

AÇIKLAMA:

Hadis bazı farklı yorumlara tabi tutulmuştur. İbnu'l-Esir'in, Camiu'l-Usul'de kaydettiğine göre, hadisin manası şudur: "İslam bidayette tam doğru bir istikamet takip edecek ve zalimlerin çıkaracağı fitne hadiselerinden uzak olacaktır. Bu istikametli hal 35 yıl devam edecektir. Resulullah bu sözü, vefatına beş veya altı yıl kala söylemiş olmalıdır. Bu, Hülefa-i Raşidîn'in 30 yıl olan hilafet müddetine eklenince, hadiste geçen 35 rakamı ortaya çıkar. Eğer "otuz beş" rakamı hicretten itibaren hesap edilirse, o tarih de Mısırlı ihtilalcilerin, Hz. Osman (radıyallahu anh)'ın evini muhasara ettikleri zamana müsadif olur. 36 rakamını esas alırsak Cemel Vak'ası'na, 37 rakamını esas alırsak Sıffîn Vak'ası'na müsadiftir.
"Yetmiş yıl ayakta kalır" ifadesini Hattâbî şöyle izah eder: "Mana muhtemelen: "Emevilerin saltanat müddetidir. Bundan sonra Abbasilere geçmiştir. Zira, hükümranlığın Benî Umeyye'de kesinleşmesi ile Horasan'da Abbasi Devleti'nin dailerinin zuhur etmesi arasında yetmiş yıl kadar bir müddet mevcuttur." Bu açıklama önceki açıklama ile uyuşmadığı için su götürür."

Türbüştî, bu tenkide katılır ve şöyle bir açıklama kaydeder: "Resulullah bu rakamlarla Emevilerin ve de başkalarının saltanatını kastetmemiştir. Aksine bununla, ümmetin idarecilere itaat; hududu ve şer'î ahkâmı tatbik etme müddetini kastetmiştir. Bunu da hicretle başlatmıştır. Ashab'a, 35 veya 36 veya 37 yıl aynı hal üzere devam edeceklerini, sonra aralarına ihtilaf girip birliklerinin bozulacağını, eğer helak olurlarsa önceden helak olan milletlerin yolunu takiben helak olacaklarını, eğer halleri eskiden olduğu gibi, itaat ve hakka yardım etme esaslarına dönerse, iyi hal üzere yetmiş yıl kadar devam edeceklerini haber vermiş olmaktadır."

Bu açıklamada da vak'aya mutabık olmayan bazı hususların varlığı gösterilmiştir. [225]

-5963 -29- وعن سعد بن أبى وقاص رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: إنِّى ‘رْجُو أنْ َ يُعْجِزَ اللّهُ أمَّتِي عِنْدَ رَبِّهَا أنْ يُؤَخِّرُهَا نِصْفَ يَوْمٍ، قِيلَ لِسَعْدٍ: كَمْ نِصْفُ يَوْمٍ؟ قَالَ: خَمْسُمَائَةِ سَنَةٍ[. أخرجه أبو َداود .

29. (5963)- Sa'd İbnu Ebi Vakkas (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Ümid ederim ki Allah, ümmetimi Rabbinin nezdinde yarım gün te'hirden aciz kılmayacaktır."

Sa'd'a: "Yarım gün ne kadardır?" diye sorulmuştu. "Beş yüz yıl" diye cevap verdi." [Ebu Davud, Mehalim 18, (4350).][226]

AÇIKLAMA:

1- Şarihler hadisin yorumunda ihtilaf etmişlerdir. En ziyade yer verilen açıklamaları kaydedeceğiz:

1) Bir yoruma göre Resulullah: "Ben ümid ederim ki, ümmetimin Allah yanındaki mevkii, onun ömrünün, şu içinde bulunduğum zamandan beş yüz yıl geçinceye kadar uzamasına yetecektir. Yani kıyamet en az beş yüz yıl sonra kopacaktır."

2) Bir diğer yoruma göre, Resulullah, dünyada beş yüz sene dininin bakî kalacağını ve milletinin nizam üzere devam edeceğini kastetmiştir. Yani, ümmeti

ayıplardan ve günahları irtikabtan salim olarak beş yüz yıl tehir edilecek, ümmet bu müddet boyunca salah-ı halini muhafaza edecektir.

3) Bir de şu söylenmiştir: "Ümmetimin zenginleri, kıyamet günü kendilerinden önce cennete girmiş olan fakirlere orada kavuşmak üzere, mevkıfta hesap vermek üzere beş yüz sene beklemekten aciz değildir."

2- Hadiste geçen "yarım gün" tabirini Hz. Sa'd (radıyallahu anh) "Beş yüz yıl" diye açıklar. Onu bu yoruma sevkeden husus ayette gelen rakamdır. (Mealen): "Rabbinin katında bir gün sizin hesabınıza göre bin yıl gibidir" (Hacc 47).[227]

5964 -30- وعن عيسى بن واقد رَضِيَ اللهُ عَنه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: إِذَا كَانَتْ سَنَةُ ثَمَانِينَ وَمِائَةٍ فَقَدْ أَحْلَلْتُ ِمَّتِى الْعُزْبَةَ والتَّرَهُّبَ في رُؤُوسِ الْجِبَالِ[. أخرجه رزين)-1(.

30. (5964)- İsa İbnu Vâkid (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Yüz seksen (hicrî) yılı gelmiş olsaydı, ümmetime bekârlık ve dağların başlarında ruhbanlığı helal kılardım." [Rezin tahric etmiştir.][228]

AÇIKLAMA:

Bu hadisin sahih olmadığına dikkat çekilmiştir. Çünkü sahih hadislerde Resulullah hep evlenmeye teşvik etmiş, bekârlığa teşvikte bulunmamıştır. Sahih hadislere muhalefet eden rivayetler merduddur. Öyle ise bekârlığa teşvik edici rivayetlere itibar edilemez.[229]

5965 -31- وعن أم سلمة رَضِيَ اللهُ عَنها قالت:]كَانَ رَسُولُ اللهِ # يُسَمِّى الفَأرَةَ الْفَوَيْسِقَةَ، وَقَالَ: أرَاهَا مِنَ الْمَمْسُوخِ، فَإنَّهَا إذا جُعِلَ لَهَا أَلْبَانُ الإِبِلِ لَمْ تَشْرَبْ، وإذَا جُعِلَ لَهَا إلْبَانُ الشّاء شَرِبَتْ[. أخرجه رزين.قلت: وهو في صحيح البخاري، والله أعلم .

31. (5965)- Ümmü Seleme (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) fareye fuveysika der ve şunu ilave ederdi:
"Ben bunu meshe uğramışlardan biliyorum. Çünkü o, kendisine (içmesi için) deve sütü konulsa onu içmez. Ama koyun sütü verilse onu içer." [Rezin tahriç etmiştir. Buhârî'de kaydedilmiştir (Bed'ü'l-Halk 15; Müslim, Zühd 62, (2997).] [230]

AÇIKLAMA:

1- Fuveysika, fasık kelimesinin ism-i tasğîridir, fasıkcık demek olur. Fasık haddi aşan asi manasına gelir. Şeriat ıstılahı olarak fasık, haramları işleyen, farzları terkeden demektir.

2- Mesh: bir şeyin daha kötü bir surete çevrilmesidir. insanın sureten hayvan olması gibi. Nitekim sadedinde olduğumuz hadiste farenin meshe uğramış insan olma ihtimaline yer verilmektedir. Bu husus müteakip hadiste hınzır ve maymun hakkında cezmen beyan edilmektedir. Sadedinde olduğumuz hadis, Müslim'de Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'den kaydedilen veçhinde bu yönüyle daha açıktır: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"İsrailoğullarından bir ümmet kaybedildi. Ne olduğu bilinemiyor. Ben onların fareden başka bir şey olmadıkları kanaatindeyim. Görmüyor musunuz, onlara deve sütü konsa içmezler, koyun sütü konsa içerler." Ebu Hureyre devamla der ki:
"Bu hadisi Ka'b'a rivayet ettim. Bana "Bunu sen Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan işittin mi?" dedi. Ben: "Evet!" dedim. O birçok defalar aynı soruyu tekrarlayınca, kendisine: "Tevrat mı okuyorum? (Elbette, Resulullah'tan işittiğimi anlatıyorum. Bana vahiy gelmiyor, Ka'bu'l Ahbar gibi daha önceki semavî kitapları da bilmiyorum, öyleyse anlattıklarımın kaynağı sadece Hz. Resulullah'tır, ondan işittiklerimdir!)" dedim."

3- Mesh mevzuunun anlaşılması için, bu meseleye Kur'an-ı Kerim'de temas edildiğinin de bilinmesi gerekir. Cenab-ı Hak muhtelif ayetlerde, Allah'ın emirlerini dinlemeyip nefislerine uyan ve peygamberlerine asi olan geçmiş kavimlere, ibretlik olmak üzere gelen ceza çeşitlerinden birinin de mesh olduğunu belirtir. Ezcümle, Benî İsrail, "deniz kenarında bulunan bir karyede cumartesi gününün hurmetine riayet etmeyerek dinin hududunu tecavüz etmişlerdi de, biz de onlara maymun olunuz, sürününüz dedik. Ve bu kıssayı o

zaman hazır olanlara ve arkalarından gelen ve gelecek haleflerine (bütün insanlara) ibret-i müessire ve müttakilere de bir mev'ize ve muhtıra yaptık" (Bakara 65-66).
Bir başka ayette meshe uğrayanlara verilen cezanın en büyük ceza olduğu ifade edilmiştir: "(Ey Muhammed, o Ehl-i Kitab'a) şöyle de: "Sizin şer dediğinizden, Allah katında bir ceza olarak daha kötüsünü haber vereyim mi? Allah'ın lanet edip gazabına uğrattığı ve içlerinden bir kısmını maymun ve domuz yaptığı, tağuta kulluk eden kimselerin ahiretteki yeri pek kötü bir mekandır ve onlar dosdoğru yoldan ayrılmakta herkesten ziyade sapkın kimselerdir" (Maide 60).
Burada zikredilen maymun ve domuza çevrilme hadisesinin yorumunda müfessirler bazı farklılıklara yer verirler. Bir kısmı, bu ayette kastedilenlerin önceki ayette zikredilen ashab-ı sebt (=cumartesinin hurmetini ihlal edenler) olduğunu, gençlerinin maymun, ihtiyarlarının hınzır suretine çevrildiklerini söyler. Bazıları da, -Hıristiyanlarda da mevzubahis olan maide-i İsa ashabının meshini gözönüne alarak- "Ayette geçen maymuna çevrilmeden murat ashab-ı sebt, hınzıra çevrilmeden murad da "maide-i İsa ashabıdır" demiştir. [231]

Mesh Maddî Mi Manevî Mi?

Müfessirler, bu mesele üzerinde de ayrıca durmuşlardır. Bir kısmı meshin sadece manevî olduğunu, birkısmı da hem maddî hem de manevî olduğunu söylemiştir. Aslında ikisini de kabul etmek gerekir. Zira ayet ve hadislerin zahirleri maddî ve manevî mesh hususunda açıktır. Ancak günümüzün, imanı zayıf veya hiç yok bir kısım insanları, insanların maymundan geldiğine dair batıl bir iddianın saplantısı ve maddeciliğin şaşkınlığı içinde insandan maddî olarak maymun veya domuz yapılacağını aklına zor sığdırırlar. Bunlara mesh hadisesinin manevî de olma yönü öncelikle medar-ı bahsedilebilir. Her iki meshin varlığına da inanan Elmalılı Hamdi merhum mevzuyu tahlil eder ve der ki: "(Ayette zikredilenler) zahiren ve batınen kuyruklu maymuna mı döndüler? Yoksa, zahiren ve sureten insan, batınen ve manen maymun gibi mi oldular? Bunun tefsirinde iki kavil vardır. Bir hayli müfessirîn zahire nazaran mesh-i tamme kail olmuşlardır. Fakat mücahid ve ona peyrev (tabi) olan diğer müfessirîn bu hükmün temsilî olduğuna ve binaenaleyh mesh-i manevîye kail olmuşlardır ki, zamanımızın zihniyetine bu daha karib (yakın) görünüyor."

Mevzunun tamamlanması için müteakip açıklama da okunmalıdır. [232]

5966- 32- وعن ابن مسعود رَضِيَ اللهُ عَنه قال:]قِيلَ يَا رَسُولَ اللهِ، الْقِرَدَةُ وَالخَنَازِيرُ، هِيَ مِمَّا مَسَخَ اللهُ تَعالى؟ فقَالَ: إنَّ اللهَ تَعالى لَمْ يُهْلِكْ قَوْماً فَجَعَلَ لَهُمْ نَسًا، وإنَّ الْقِرَدَةَ وَالْخَنَازِيرَ كَانَتْ قَبْلَ ذلِكَ[. أخرجه رزين .

32. (5966)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ey Allah'ın Resulü! Maymun ve domuzlar Allah Teala'nın mesh ettiği insanlardan mı?" diye sorulmuştu. Şu cevabı verdi: "Allah Teala hazretleri bir kavmi helak etti mi ona nesil (devam) vermez. Maymun ve domuzlar daha önce de vardı." [Müslim, Kader 33, (2663).][233]

AÇIKLAMA:

Önceki hadiste de belirtildiği üzere, mesh, insanın maymun, domuz gibi çirkin hayvanlar şeklinde suretinin değiştirilmesidir. Bu hal, ceza olarak, Benî İsrail'den bir grubun başına gelmiştir. Sadedinde olduğumuz hadis, bu suretle cezalandırılan kimselerin neslinin devam etmeyeceğini, onların ölümleriyle o neslin tükeneceğini ifade etmektedir. Hadis ayrıca, maymun ve domuz cinslerinin hayvan olarak, Benî İsrail'in başına gelen mesh hadisesinden önce de mevcut olduğunu te'yid etmektedir. Dolayısıyla bugün yeryüzünde mevcut maymun ve domuzların, mesh suretiyle cezalandırılan o insanlarla hiçbir ilgisi yoktur.

Ancak, her devirde olduğu gibi günümüzde de manevî meshten bahsedilebilir. İnsanoğlu Rabbi'nin emirleri çerçevesinde hareket etmeyip, nefsanî temayülleri istikametinde yoldan çıkar, içgüdü denen insiyaklarının doğrultusunda hareket ederse, kazandığı manevî şahsiyeti, kendisinde galebe çalan vasfa göre, domuz, köpek, sırtlan, ayı, yılan, maymun vs. suretlerinden birini kazanır. Çünkü hayvanlardan herbiri mezmum olan bir vasfı temsil eder: Sözgelimi: Maymun taklitçilik ve şahsiyetsizliği, yılan hıyaneti, domuz pislik ve deyyusluğu temsil ederler.

Batı medeniyetinin insandaki hevayı teşcî ederek, insanları manen meshe attığı kanaatini, eserlerinde tekrar tekrar işleyen Bediüzzaman'dan birkaç pasaj kaydediyoruz:"

(Mimsiz Batı medeniyetinin) cazibedar hizmeti, heva ve hevesi teşcî ve arzularını tatmin ve metalibini (talep ettiği şeyleri) teshildir. O heva ise, şe'ni,

insaniyeti derece-i melekiyeden, dereke-i kelbiyete indirmektir. İnsanın mesh-i manevîsine sebep olmaktadır. Bu medenilerden çoğu, eğer içi dışına çevrilse kurt, ayı, hınzır, maymun postu görülecek gibi hayale gelir."
Bir başka ifadesi şöyle: "Ey kâfirlerin çokluklarından ve onların bazı hakaik-i imaniyenin inkârındaki ittifaklarından telaşa düşen ve itikadını bozan biçare insan! Bil ki, kıymet ve ehemmiyet, kemiyette ve adet çokluğunda değil, çünkü insan, eğer insan olmazsa, şeytan bir hayvana inkılab eder. İnsan, bazı frenkler ve frenkmeşrebler gibi ihtirasat-ı hayvaniyede terakki ettikçe, daha şiddetli bir hayvaniyet mertebesini alır. Sen görüyorsun ki, hayvanatın kemmiyet ve adet itibariyle hadsiz bir çokluğu varken, ona nisbeten insan gayet az iken, umum enva-ı hayvanat üstünde sultan ve halife ve hakim olmuştur. İşte muzır kâfirler ve kâfirlerin yolunda giden sefihler, Cenab-ı Hakk'ın hayvanatından bir nevi habislerdir ki, Fatır-ı Hakim, onları dünyanın imareti için halk etmiştir. Mü' min ibadına ettiği nimetlerin derecelerini bildirmek için, onları bir vahid-i kıyasî yapıp, akıbetinde müstehak odukları cehenneme teslim eder."
İnsanın maruz kaldığı manevî meshle ilgili bu açıklama, insanın hayvandan da aşağı derekelere düşeceğini haber veren şu mealdeki ayetin güzel ve muknî bir tefsiri olmaktadır: "Andolsun ki, cinlerden ve insanlardan pek çoğunu biz, cehennem için yarattık. Onların kalpleri vardır, onunla anlamazlar. Gözleri vardır, onunla görmezler. Kulakları vardır, onunla işitmezler. Onlar hayvan gibi, hatta hayvandan da aşağıdırlar. Onlar gafillerin ta kendileridir." (A'raf 179).[234]

-5967 -33- وعن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنها قالت:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: هَلْ رُؤِىَ فِيكُمْ الْمُغْرِبُونَ؟ قُلْتُ: وَمَا الْمُغْرِبُونَ؟ قَالَ: الّذِىنَ يَشْتَرِكُ فِيهِم الجِنُّ[. أخرجه أبو داود.إنما سمعوا مغربين. ‘نه دخل فيهم عرق غريب ووجد فيهم شبه الغرباء لمداخلة من ليس من جنسهم و على طباعهم وشكلهم، وقيل اراد بمشاركة الجن فيهم أمرهم إياهُمْ بالزنى وتحسينه لهم فجاء أوْدُهُمْ من غير رشدة، ومنه قوله تعالى: وَشَارِكْهُمْ فِي ا‘مْوَالِ وَا‘وْدِ .

33. (5967)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (bir gün): "Aranızda muğarribler görüldü mü?" diye sordu. Ben: "Muğarribler de ne?" dedim.
"Onlar kendilerine cinlerin iştirak ettikleri kimselerdir!" buyurdular." [Ebu

Davud, Edeb 116, (5107).][235]

AÇIKLAMA:

Muğarrib, dilimizde de mevcut garib kelimesi ile aynı kökten gelmektedir; garb. Bu, uzak demektir. Nitekim ailesinden uzakta olana garib denmiştir. Muğarrib, asıllarından kopmuş, neseblerinden uzaklaşmış manasına gelir. Hattâbî, hadiste zikredildiği şekilde cinin iştirak ettiği kimselere muğarrib denmesini, kendi cinsinden olmayan şekil ve tabiatça farklı varlıkların müdahalesi ile herhangi garib bir damarın bulunma veya uzak bir nesebten gelme şüphesi sebebiyle açıklar.
Bazı şarihler "onlara cinin iştiraki" ifadesiyle cinlerin onlara "zinayı emredip güzel göstermesi, böylece çocuklarının rüşd üzere olmaması"nın kastedildiğini söylemiştir. Nitekim bu manayı te'yiden ayet-i kerimede "Allah ona (şeytana): "Çık git" buyurdu. "Onlardan (insanlardan) her kim sana uyarsa, kâfi bir ceza olarak cehennem hepinizin cezasıdır. Onlardan kime gücün yeterse sesinle kandırıp yoldan çıkarmaya çalış. Onlara süvarilerin ve piyadelerinle, bütün yardımcılarınla davette bulun. Mallarına ve evlatlarına ortak olup onları harama yönelt. Onlara vaadlerde bulun..." (İsra 64).
Fethu'l-Vedud'da muğarrib ile, cima sırasında Allah'ın zikrinden uzaklaştırıldığı için kendilerine bu işte şeytanın da iştirak ettiği kimsenin kastedildiğini söyleyen alimden de bahsedilmiştir.

Bazıları: "Muğarrib insan: "İnsan ve cinnin suyundan[236] müştereken yaratılan insandır. Çünkü böylece o insana yabancı bir damar girmiş, veya uzak bir nesebten gelmiştir. Böylece kendi cinslerinden olmayan bir şeyin müdahalesi ile asıllarından kopmuş, neseblerinden uzaklaşmış olurlar. Nitekim hadiste "Ey kadınlar! Sizden biri, cinlerin kendisiyle cima yaptığını hissediyor mu?" ibaresi gelmiştir. Burada Aleyhissalâtu vesselâm'ın, insanlar arasında maruf olan şu hususu kastetmiş olabileceğine dikkat çekilmiştir: "Bazı kadınlara birkısım cinler aşık olur ve onlarla cima yaparlar."
İlmî açıklaması, günümüz ilminin kayıtlı ve sınırlı şartları içinde şimdilik zor olan bu mesele dinî nokta-i nazardan ehemmiyet taşımalı ki, Resulullah münasebet-i cinsiyeye başlarken okunacak duanın, şeytanın iştirakini önleyeceğini ve kadın o temastan hamile kaldığı takdirde şeytanın çocuğa zarar veremeyeceğini belirtmiş, yeni doğan çocuğun kulaklarına ezan ve ikamet

okunmasına ehemmiyet vermiştir.
Mü'min hikmetini anlamasa da, aklî izahını yapamasa da vahye göre konuşan Peygamberimiz'in tavsiyelerini elinden geldikçe yapma gayretine girer. Bu onun Rabbine kulluk, Peygamberi'ne ümmetlik edebinin gereğidir.[237]

-5968 -34- وعن ابن عباس رَضِيَ اللّهُ عَنهما قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَنْ سَكَنَ الْبَادِيَةَ جَفَا، وَمَنْ اتَّبَعَ الصَّيْدَ غَفَلَ، وَمَنْ أتَى أبْوَابَ السُّلْطَانِ افْتَتَنَ، وَمَا ازْدَادَ عَبْدٌ مِنَ السُّلْطَانِ دَنُوًّا إَ ازْدَادَ مِنَ اللّهِ بُعْدًا[. أخرجه أصحاب السنن.

34. (5968)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Badiyede (kırda, sahrada, köyde) yaşayan kabalaşır, av peşinden koşan gaflete düşer. Sultanın kapısına gelen fitneye düşer. Kişi sultana yakınlığı artırdığı nisbette Allah'tan uzaklaşır." [Ebu Davud, Sayd 4, (2859, 5860); Tirmizî, Fiten 69, (2257); Nesâî, Sayd 24, (7, 195).][238]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, çevre şartlarının ve meslekî meşguliyetin ruh hayatı ve ahlakı üzerine derin tesirler bırakacağını belirtmektedir. Badiye çöl demektir. Bizim dilimizdeki kır ve köy kelimeleri de yerine göre badiyenin karşılığıdır. Bedevi daha ziyade çölde yaşayan, göçebe hayatı yaşayan kimseye denir. Bunlar görgü yönüyle kaba ve eksiklikleri olan insanlardır. Tefekkür hayatları da nakıstır. Dinin inceliklerini anlamazlar, oldukça maddeperesttirler. Onların dinî durumları Kur'an-ı Kerim'de belirtilmiştir. (Mealen): "Bedeviler, küfür ve nifakta insanların en şiddetlisidirler. Allah'ın Resulü'ne indirdiği emir ve yasakları bilmeye daha müsaid kimselerdir" (Tevbe 97). el-Kâdı, bedevilerin insanlarla münasebetlerinin azlığı ve aralarında ilim ehlinin yokluğu sebebiyle sıla-ı rahmla ifade edilen beşerî ve insanî inceliklerin çoğunlukla onlarda gelişmediğini, tabiatlarının böylece vahşileştiğini belirtir. Namazda konuşmak, mescide akıtmak gibi nice davranışlarını, Aleyhissalâtu vesselâm müsamaha ve afla karşılamış, onların saf olan kalplerini kolayca kazanmıştır .

2- Hadiste belirtilen diğer bir husus avcıların gafil olacağıdır. Burada avcılık

kısmen tavsiye edilmemiş olmaktadır. Gaflet, taat ve ibadetten, cuma ve cemaate katılmaktan geri kalmak olarak açıklanmış, ayrıca hayvanları öldürme işiyle vahşi hayvanlara benzediği için, zamanla avcının kalbinden şefkat ve merhamet duygularının azalacağı da belirtilmiştir. Alimler bunu oyun ve eğlence için avlananlara hamlederler. Şu halde av mübah ise de, bunu ihtiyaç halinde yapmalıdır, ihtiyaç yokken sırf eğlence için, zevk için avlanmak mekruhtur.

3- Hadiste sultanın huzuruna çıkmamak tavsiye edilmiş, sultanla görüşmenin kişiyi fitneye atacağı belirtilmiştir. Alimler bunu "zaruri olmayan görüşmeler" diye kayıtlarlar. Zaruret olunca mekruh olmamalıdır. "Çünkü derler, sultana uyacağı ve müdahaneye mecbur kalacağı için dinine zarar verir, muhalefet edecek olsa sultanın hışmına uğrayarak dünyasına zarar verir. Buna rağmen, sultanla temas kurup müdahane etmeden, nasihat edip emr-i bilma'ruf ve, nehy-i anilmünkerde bulunabilen kimsenin en üstün cihadı yapacağı bizzat Resulullah tarafından müjdelenmiştir." [239]

5969 -35- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: يُوشِك إنْ طَالَتْ بِكَ مُدَّةٌ أنْ تَرَى قَوْماً في أيْدِيهِمْ مِثْلُ أذْنَابِ الْبَقَرِ يَغْدُونَ في غَضَبِ اللّهِ وَيَرُوحُونَ في سَخَطِ اللّهِ، وَقَالَ: صِنْفَانِ مِنْ أهْلِ النَّارِ، وَلَمْ أرَهُمَا قَوْمٌ مَعَهُمْ سِيَاطٌ كَأذْنَابِ الْبَقَرِ يَضْرِبُونَ بِهَا النَّاسَ، وَنِسَاءٌ كَاسِيَاتٌ عَارِيَاتٌ مَائِتٌ مُمِيَتٌ رُؤُوسُهُنَّ كَأسْنَمَةِ الْبُخْتِ، َ يَدْخُلْنَ الْجَنَّةَ، وَ يَرِحْنَ رِيحَهَا، وَإنَّ رِيحَهَا لَتُوجَدُ مِنْ مَسِيرَةِ كَذَا وَكَذَا[. أخرجه مسلم.قوله »كَاسيات« أى بنعم اللّه.»عَارِيَاتٌ« من شكره، وقيل يسترن بعض أجسامهن ويكشفن بعضها، وقيل يلبسن ثيابا رقيقاً تصف ما تحتها، فهن كاسيات في ظاهر ا٘مر عاريات في الحقيقة.و»مَائِتٌ« أي: زائغات عن طاعة اللّه وما يلزمهن من حفظ الفروج.»مُميت« يعملن غيرهن ذلك، وقيل مائتُ للشر مميت للرجال الى الفتنة، وقيل غير ذلك.وقوله »رُؤُسُهنَّ كأسنِمة الْبُخْتِ« أي يكبرونها من القانع والخمر والعمائم، أو بصلة الشعر بما يصيرها كأسنمة البخت .

35. (5969)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ömrün biraz uzarsa ellerinde sığır kuyruğu gibi birşeyler taşıyan birtakım insanları çok geçmeden göreceksin.

Onlar Allah'ın gadabına uğrayarak sabaha ererler, Allah'ın nefretine uğrayarak akşama ererler."
Resulullah bir başka rivayette de: "Ateş ehlinden iki sınıf vardır, henüz onları görmedim: Yanlarında sığır kuyruğu gibi birşeyler taşıyıp onu insanlara vuran insanlar; giyinmiş, çıplak kadınlar ki bunlar Allah'a taatten dışarı çıkmışlardır. Bunlar, başkalarını da baştan çıkarırlar. Başları deve hörgücü gibidir. Bu kadınlar cennete girmek şöyle dursun, kokusunu dahi almazlar. Halbuki onun kokusu şu şu kadar uzak mesafeden duyulur" buyurdular." [Müslim, Cennet 53, (2857), 52, (2128).][240]

AÇIKLAMA:

1- Teysir iki ayrı rivayeti birleştirerek tek bir rivayet gibi sunmuştur. Biz iki paragraf şeklinde ayırdık. Her iki hadisi de Ebu Hureyre rivayet etmiş olmakla birlikte Müslim, bunları kitabına ayrı ayrı almıştır. Hatta, ikinci paragrafta yer alan rivayet Kitabu'l-Cennet'te daha önce yani 52 numarada kaydediliyor, birinci paragraftaki hadis ise daha sonra yani 53 numarada kaydediliyor. Dahası, bu hadis, Müslim'in az sayıdaki mükerrerlerinden biridir, daha önce Kitabu'l-Libas'ta 2128 müteselsil numara ile 125. hadis olarak kaydedilmiştir.

2- Alimlerimiz bu hadisleri, Resulullah'ın gaybtan haber verme nevine giren mucizelerinden olarak değerlendirmişlerdir. Çünkü hadislerde zikri geçen ihbarlar az bir zaman sonra vukua gelmeye başlamıştır.
Sığır kuyruğuna benzeyen şey, zabıta memurlarının kamçıları ile yorumlanmıştır. Resulullah'tan bir müddet sonra, bilhassa Emeviler devrinde halka zulmeden idareciler eksik olmamıştır. Mesele çoğu durumda "kamçılama seviyesi"nde kalmayıp idama kadar ulaşmıştır. İmam Malik, Ahmed İbnu Hanbel, İmam Âzam gibi nice büyükler bile bu zulümlerden nasiplerini almışlardır. Resulullah halka zulmeden insanların akşam ve sabah Allah'ın hışım, gadab ve nefretlerine maruz kaldıklarını belirterek onların davranışlarını tel'in ediyor.

3- Kâsiyat "giyinmiş kadınlar" demektir, âriyat da "çıplak kadınlar" demektir. Kadın, hadiste iki zıt vasıfla tavsif edilmektedir: "Giyinmiş fakat çıplak kadın." Alimler, bunu farklı yorumlara tabi tutarlar:

***** Bazıları kâsiyatı Allah'ın nimetine bürünmüş fakat şükür yönüyle çıplak yani nimetlerin şükrünü eda etmeyen kadınlar diye yorumlamıştır.

* Bir kısmı: Kadın kadınlık yönünü ortaya koymak, dikkatleri çekmek için, vücudunun bir kısmını örttüğü halde, diğer bir kısmını açar diye yorumlamıştır.

* Bir kısmı da bedenini gösteren şeffaf elbiseler giyenler kastedilmiş demiştir.

Bu açıklamaların hepsi doğrudur. İslamî tesettüre aykırı olan bütün giyimler bu hadiste ifade edilmiş durumdadır. İslamî tesettür sadece "giyinmek" aramaz, giyinmenin tarzını da ister.

* Belirlenen hududu örtecek büyüklükte olmalıdır; el, ayak ve yüz hariç bütün beden örtülmelidir.

* Vücud hatlarını gösterecek darlıkta olmamalıdır. Çok dar giyinen "giyinmiş çıplak" hükmündedir. Batı menşeli modaları takip edenler bu hallere düşmektedirler.

* Elbise bedeni göstermemelidir. Çok ince naylon ve şeffaf elbise giyenler de giyinmiş çıplak durumundadır.

* Hadislerde yasaklanan bir başka kıyafet şöhret elbisesidir. Yani dikkatleri üzerine çekmek gayesini güden kıyafetler. İslam elbiseyi örtünmek için emrettiği halde günümüzde birçok çevreler elbiseyi örtünmeden çok dikkatleri üzerine çekme vasıtası olarak kullanıyorlar. Şu halde bu nev'e giren giyimler de giyinmiş çıplak manasına dahildir.

4- Mâilat: Lügat olarak eğilen, meyleden kadın demektir. Alimler umumiyetle Allah'ın gösterdiği istikametten ayrılan, yanlış istikametlere meyleden diye anlamışlardır. Bazı alimler de bu tabirle sağını solunu oynatarak, kırıtarak yürüyenlerin kastedildiğini söylemiştir. Mümilat da başkasını baştan çıkaran, başkasına salınarak yürümeyi öğreten kadın manasına gelir.

5- Başlarını deve hörgücü gibi yapacak kadınlar tabiri bilhassa günümüzün kadınlarını tasvir ediyor gibidir. Kadınlar, değişik saç modaları uygulayarak saçlarını muhtelif şekillerde bağlayarak tepelerinde hotos denen çıkıntılar teşkil etmektedirler. Mü'min kadınlar, gerek giyecekte ve gerekse baş tuvaletinde bu hadislerin tehdidini dikkatle gözönüne alıp cennetin kokusundan bile mahrum kalmaktan korkmalıdırlar.[241]

5970 -36- وعن سمرة بن جندب رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]نَهَى رَسُولُ اللّهِ # أنْ يُقَدَّ السَّيْرُ بَيْنَ إصْبَعَيْنِ[. أخرجه أبو داود .

36. (5970)- Semüre İbnu Cündüb (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) derinin iki parmak arasında dilinmesini yasakladı." [Ebu Davud, Cihad 74.][242]

AÇIKLAMA:

Deriyi boydan boya dilim dilim bölerken bunun iki parmak arasında yapılması, bıçağın kayarak parmağı kesme ihtimali bulunduğu için yasaklanmış olmalıdır. Tıpkı kınından çıkarılmış vaziyette kılıç teatisini yasaklamış olması gibi, çünkü bu da bir kısım muhatarayı (riski) beraberinde getirmektedir.
Bu hadisten hareketle, bazan görülen, kumaş ve bez kesimlerindeki iki parmak arasından bıçak veya makas yürütme işi de yasak telakki edilebilir. Çünkü aynı tehlike burada da vardır. Dolayısıyla, kazaya sebep olması kuvvetle muhtemel iş ve uygulamalarda emniyet tedbirini dinî bir emir olarak telakki etmeliyiz.[243]

-5971 -37- وعن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنها قالت:]مَا سَمِعْتُ رَسُولَ اللّهِ # يَنْسُبُ أحَداً إًّ إلى الدِّينِ[. أخرجه أبو داود .

37. (5971)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Ben Resulullah'ın kimseyi dinden başka bir şeye nisbet ettiğini görmedim." [Ebu Davud, Edeb 86, (4987).] [244]

AÇIKLAMA:

Cahiliye devrinde insanlar kavim ve kabilelerine, hanedanlarına nisbet edilerek tanıtılırdı. Bu onlar için iftihar vesilesi idi. İslam iftihar edilecek intisabı dinde göstermiştir. İnsanları ayıran en mühim unsur dindir. Aynı dinde olan insanlar aynı değerleri paylaştıkları için müştereklik arzederler. Bu sebeple en mühim intisab dindir. Zamanımızda, bu mühim prensip unutulduğu için, kabrin öbür tarafına geçince Allah nazarında hiçbir değer taşımayan yeni intisablar öncelik kazanmıştır. Kardeş olmaları gereken bütün mü'minler bilhassa ırkî ve mahallî intisablara öncelik kazandırdıkları için geçmişte yekvücut olan İslam âlemi bir

yamalı bohça gibi parça parça olmuş ve kendini yutacak düşmana hazır lokmalar haline gelmiştir.
Bu da yetmiyormuş gibi, aynı ırka mensup olanlar da yeni oyunlarla çağdaş, ilerici, gerici, devrimci, Batıcı... gibi daha tali intisab kutuplarına bölünerek millî birlikler atomize edilmiş, iyice tecezziye uğratılmıştır. Düşmanlarımızın iktisadî, siyasî birliklerle bütünleşmeye başladığı yeni safhada, Müslümanlar da dinden başka intisabları atarak dinde birleşmeye gitmelidirler. Varlığımızın devamı buna bağlıdır.[245]

5972 -38- وعن ابن عباس رَضِيَ اللّهُ عَنهما قال:]قَرَأَ رَسُولُ اللّهِ # فِيمَا أُمِرَ وَسَكَتَ فِيمَا أُمِرَ، وَمَا كَانَ رَبُّكَ نَسِيًّا، وَلَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ[. أخرجه البخاري .

38. (5972)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (namazda) emrolunduğu yerde açıktan okudu, emrolunduğu yerde sükut etti (gizli okudu). "Ve senin Rabbin unutkan değildir" (Meryem 64); "Andolsun ki, Allah'ın Resulü'nde sizin için (her hususta) güzel bir örnek vardır" (Ahzab 21). [Buharî, Ezan 105.] [246]

AÇIKLAMA:

Bu rivayette İbnu Abbas, akşam, sabah ve yatsı namazlarında açıktan yapılan kıraat ile, öğle ve ikindi namazlarında gizli yapılan Kur'an tilavetinin bir tesadüf, bir unutma işi olmayıp, Cenab-ı Hakk'ın Resulü'nü irşadıyla olduğunu, Hz. Peygamber'e her hususta İlahî emrin geldiğini, kıraat meselesinin de böyle olduğunu ifade etmektedir.
İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ), bu fikrine şahit olarak kaydettiği iki ayetin birincisiyle Rab Teala'nın herşeyi bildiğini, ikincisiyle de bütün Müslümanların, Resulullah'ta gelen örneğe uymak zorunda olduklarını, zira her hususta en güzeli O'nun temsil ettiğini söylemektedir.[247]

5973 -39- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَا أُعْطِيكُمْ مِنْ شَىْءٍ وَ أَمْنَعُكُموهُ، إنْ أَنَا إَّ مَأمُورٌ، وفي رواية: أَنَا قَاسِمٌ أَضَعُ

حَيْثَ أمِرْتُ[. أخرجه البخاري وأبو داود .

39. (5973)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Ben size (kendiliğinden) ne bir şey veriyor, ne de sizi bir şeyden menediyorum. Ben sadece bir memurum (Allah'ın emrine göre veriyorum).
"Bir rivayette de şöyle demiştir: "Ben (sadece, emre uygun şekilde) taksim ediyicim, emredildiğim yere koyarım." [Buharî, Humus 7; Ebu Davud, Harac 13, (2949).][248]

AÇIKLAMA:

Resulullah bunu ganimet ve fey gibi malların taksiminde söylüyordu. Ta ki, herkes kendisine verilene razı olsun, ashabının içine, noksan ve ziyade sebebiyle, yanlış düşünceler girmesin. Nitekim bazı kereler taksimde tam bir eşitliğe riayet etmiyordu. Bazı kereler samimi, eski Müslümanlara hiç vermezken, müellefe-i kulûb denen kalpleri kazanılacaklara veriyor, bazan da samimilere az veriyor, öbürlerine daha çok veriyordu. Bunun en güzel örneği Huneyn Savaşı'nda Havazinlilerden elde edilen ganimetin taksimi idi. Burada yeni Müslüman olan Mekkelilere bol bol verirken, Ensar'a az vermiş veya hiç vermemişti. Hatta Medineliler: "Resulullah artık hemşehrilerine kavuştu, bize ihtiyacı kalmadı, bizi terkediyor..." gibi karamsar düşüncelere saplanmışlardı. Duruma muttali olan Aleyhissalâtu vesselâm, onların gönüllerini alıcı açıklamalar yaptı.
Kendisi taksimde olsun, ahkâmın tatbikinde olsun, heva ve şahsî arzusuyla hareket etmiyor, kimseyi kayırmıyor, kimseyi herhangi bir ahkâmın tatbikinden istisna tutmuyordu. Böyle bir yetkisi, imtiyazı yoktu. O sadece bir memurdu. Her işi İlahî emir tahtında yürütüyordu. Nitekim ayet-i kerimede de: "Ey peygamber! Rabbinden sana indirileni insanlara bildir. Bunu yapmazsan elçiliğini yerine getirmemiş olursun..." (Maide 67) buyrulmuştur.[249]

5974-40- وعن ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنهما قال:]كَانَ رَسُولَ اللهِ # عَبْداً مَأمُوراً، مَا اخْتَصَمْنَا مِنْ دُونِ النَّاسِ بِشَيْءٍ إِّ بِثَثٍ: أمَرَنَا أنْ نُسْبِغَ الْوُضُوءَ، وَأن َنَأكُلَ الصَّدَقَةَ، وَ نُنْزِيَ حِمَاراً عَلى فَرَسٍ[. أخرجه الترمذي والنسائي .

40. (5974)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (Allah'ın emir ve yasaklarını tebliğ eden) me' mur bir kul idi. Bize (Al-i Beytine) insanlardan ayrı olarak üç şey dışında hiçbir tefrikte bulunmadı. O üç şey de şunlardır:
* Abdesti mükemmel yapmamızı emretti.
* Sadaka yemememizi emretti.
* Merkebi at üzerine aşırmamamızı emretti." [Tirmizî, Cihad 23, (1701); Nesâî, Taharet 106, (1, 89).][250]

AÇIKLAMA:

1- İbnu Abbas'ın bu ifadesi Şia'nın: "Resulullah Al-i Beyt'e hususi bir ilim ve vasiyet bırakmıştır" şeklindeki ileri sürdükleri iddialara cevap sadedindedir. Şia, Hz. Ali'ye de, Resulullah'ın hususi bir ilim ve kendinden sonra halife olması için vasiyet bıraktığı şayiasını çıkarmıştır. Hz. Ali bu meselede sıkça suale maruz kalmış, o da verdiği cevapta bu iddiaları reddetmiş, Kur'an-ı Kerim dışında hususi bir ilim almadığını belirtmiş, "sadece kılıncımın kabzasındaki şu tomar hariç" demiştir. "Tomarda ne var?" sorusuna cevap sadedinde belirttiği hususlar bilinen şeylerdir. Daha önce geçtiği için tekrar etmeyeceğiz.
Bu hadiste zikredilen üç istisnadan ikisi dahi herkese tavsiye edilmiş hususlardır: Abdestin mükemmel alınması bütün ümmete mendubtur; merkebin at üzerine aşırılmaması da öyle... Bazı alimlere göre bütün ümmete mekruhtur. Maksad da hayvan neslinin korunmasıdır. Böyle hükmedenlere göre merkeb ve at karışımından hasıl olan katır melezdir ve ata nazaran değeri düşüktür: Katırda, savaş esnasında atın ortaya koyduğu manevra mahareti -ki kerr u ferr denir- mevcut değildir. Bu sebeple ganimetten ata ayrıca pay ayrılırken, katıra uygun bir şey ayrılmaz vs. Aksi görüşte olanlar, katırla ilgili tahdidin geçici olduğunu belirterek, atı merkebe aşırmada kerahet görmezler. Geriye kalan "sadaka malından yememe" tefriki Al-i Beyt'in izzet ve hürmetini muhafazaya matuftur. Çünkü Resulullah sadaka ve zekatı insanların malını temizleyen kir olarak tavsif etmiş ve Al-i Beytine yasaklamıştır. Hediye kabul edip zekat ve sadaka kabul etmemek O'nun hasaisinden, mümeyyiz vasıflarından biridir. Kendisine gelen hediyelere de fazlasıyla mukabelede bulunurdu.
Şunu da kaydedelim ki bazı alimler sayılan bu hususların Al-i Beyt hakkında

vücud ifade edebileceğini söylemişlerdir.

2- Merkebin ata aşırılma yasağı üzerine yürütülen münakaşada, bunda mahzur görmeyenlerin delilleri üzerinde bir nebze durmada fayda görüyoruz.
Tahavi bu mesele üzerine yaptığı tahlilde, cevaz taraftarlarının birkaç delilini zikreder. Özetleyerek sunacağız:

* Eğer merkebi ata aşırmak mekruh olsaydı katıra binmek de mekruh olurdu Halbuki, katıra binmenin cevazında ümmet icma etmiştir. Resulullah'ın da katıra bindiği rivayetlerde gelmiştir. Resulullah'ın kerahet ifade eden hadisi, at besleyenler hakkında sevap vaadeden teşvikkar hadislerin katır besleyenler hakkında beyan edilmemesinden ileri gelir.

* Yasağın Al-i Beyt'e mahsus olarak ifade edilmesine gelince, Tahavi bunu İbnu Abbas'tan kaydettiği şu rivayette açıklar: "Abdullah İbnu'l-Hasen (radıyallahu anh)'e rastladım, Ka'be'yi tavaf ediyordu. Al-i Beyt'e, merkebi ata aşırmakla ilgili hadisi okudum. Şunu söyledi: "Doğru söyledi. O zaman Benî Haşim'de at çok azdı. Atın aralarında çoğalmasını arzu etti." Abdullah İbnu'l-Hasen bu tefsiriyle, merkebi ata aşırma yasağının sadece Benî Haşim hakkında geldiğini belirtmiş oldu. Ayrıca, belirtti ki bu yasak tahrim için değildir. Bunun sebebi aralarında atın azlığı idi. Böyle olunca o illet kalktı, ellerinde at çoğaldı mı onlar da diğerleri gibi olur. Yasağın Al-i Beyt'e mahsus olduğu ortaya çıkınca, diğer Müslümanlara yasak mevzubahis olmadığı anlaşılır. Atı çoğaltmaya her ne kadar sevap vaadedilmiş, bunun efdaliyeti belirtilmiş ise de, katır çoğaltma hakkında yasak konmamış olmalıdır." Tahavi, Ebu Hanife, Ebu Yusuf ve İmam Muhammed'in böyle hükmettiklerini belirtir.[251]

5975-41- وعن ابن عمرو بن العاص رَضِيَ اللّهُ عَنهما قال:]كَانَ رَسُولُ اللّهِ # يُحَدِّثُنَا عَنْ بَنِي إسْرَائِيلَ حَتّى يُصْبِحَ مَا يَقُومُ إِلاَّ عُظْمَ صَةٍ[. أخرجه أبو داود.»عُظَمُ الشئِ« أكبره، وأراد به هنا الفريضة .

41. (5975)- Abdullah İbnu Amr İbni'l-As (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bize (bazan) sabah oluncaya kadar Benî İsrail kıssası anlatırdı. Anlatma işini farz namaz için kalkınca bırakırdı." [Ebu Davud, İlm 11, (3663).][252]

AÇIKLAMA:

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Benî İsrail'den rivayet edilen ibretli kıssaların anlatılmasını tecviz etmiştir. Bunların hakikatı tahkik edilemez. Çünkü asıl kaynağından Resulullah dönemine kadar senet mevcut değildir. Birçoğunun uydurma olma ihtimali de vardır. Buna rağmen faydalılık yönü ağır bastığı için cevaz verilmiş olmalıdır. Alimlerimiz, bu cevazdan yalana cevaz manasının çıkarılmaması gerektiğini belirtirler. Resulullah hiçbir surette yalana cevaz vermemiştir. Hele, Resulullah'a nisbet edilen rivayetlere çok dikkat etmek, hatırda kalan yarım yamalak sözleri Resulullah'a nisbet etmemek gerekir.
Sadedinde olduğumuz hadis, zaman zaman Resulullah'ın İsrailî kıssalardan bizzat anlattığını, hem de uzun müddet anlattığını ifade etmektedir.
Şarihler, bu hadis vesilesiyle, Aleyhissalâtu vesselâm'ın bidayette, Ehl-i Kitab'ın kitaplarını okumayı yasakladı ise de, ahkâm-ı İslamiye iyice yerleşince, fitne korkusu kalktığı için yasağı kaldırdığını belirtirler. Ancak kizb olduğu bilinenlerin, herşeye rağmen rivayetinin caiz olmadığını açıklarlar.[253]

5976 -42- وعن علقمة بن عبدالله عن أبيه قال:]نَهى رَسُولُ اللّهِ # أنْ تُكْسَرَ سِكَّةُ الْمُسْلِمِينَ الْجَائِزَةُ بَيْنَهُمْ إِلاَّ مِنْ بأسٍ[. أخرجه أبو داود.والمراد »بِالسِّكَةِ« الدراهم والدنانير المضروبة بالسكةِ، وإنما كره تقريضها لما فيها من ذكر اللّه تعالى، و لأن ذلك يضيع قيمتها، وقيل كانت في صدر الإسلام عدداً و وزناً، فكان يَعمد أحدهم إلى أطرافها فيأخذها بالمقراض تنقيصاً لها وبخسا.وقوله: »إلاَّ مِنْ بأسٍ« أى من أمر يقتضى كسرها إما لرداءتها أو شك في صحة نقدها .

42. (5976)- Alkame İbnu Abdillah babasından nakilediyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Müslümanlar arasında (tedavülü) caiz olan sikke (dökülmüş paraların) bir kusur olmadan kırılmasını yasakladı." [Ebu Davud, Büyû 50, (3449).][254]

AÇIKLAMA:

1- Sikke, esas itibariyle madenî para üzerine işlenen nakşa denir ise de, madenî paraya da sikke denmiştir. Gerek altından (dinar) ve gerekse gümüşten (dirhem) darbedilen (dökülen) bütün paralara da sikke denir.

2- Hattâbî, bu yasağın illet ve sebebi hususunda alimlerin ihtilaf ettiklerini belirtir. Buna göre:

* Bazıları: "Üzerinde Allah'ın ismi olduğu için yasakladı" demiştir.

* Bazıları: "Kırmada malın ziyan olması var, bu sebeple yasakladı" demiştir.

* Bazıları da: "Dirhemleri kırpıp etrafını alıyorlardı, bu yasaklandı" demiştir. Çünkü kırpma artınca, para olarak kullanılmaz olur. Yeniden dökümü pahalıya mal olur.

* Bazı ilim adamları, paranın kırılmasını, ağırlığının düşme endişesiyle, hileyi önlemek için yasakladı demiştir.

3- Paranın kırılmasını tecviz eden "kusur" (be's) paraya hile karıştırılmış olması, ayarının düşürülmesi, sahte basılmış olması gibi durumlardır. Bazı alimler, "sultan, kendinden önceki sultanın bastırdığı sikkeleri iptal edip, kendi adına sikke bastırmak istediği takdirde eskileri kırmak caiz olur" demiştir. Ancak bunun pahalıya malolan bir iş olduğu belirtilir.
Son olarak şunu kaydedelim: Hadiste gelen yasağa Kur'an'da şahid gösterilmiştir. Cenab-ı Hak: "...Halkın malından eksiltip de kimsenin hakkını yemeyin..." (A'raf 85) mealindeki ayet-i kerimede, -bazı yorumculara göre- paradaki eksiltme kastedilmiştir.[255]

5977 -43- وعن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]قَالَ رَجُلٌ لِرَسُولِ اللّهِ #: أُعْقِلُهَا وَأَتَوَكَّلُ أوْ أُطْلِقُهَا وَأتَوَكَّلُ؟ قَالَ: اعْقِلْهَا وَتَوَكَّلْ[. أخرجه الترمذي .

43. (5977)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir adam Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelerek: "Hayvanımı bağlayarak mı yoksa serbest bırakarak mı Allah'a tevekkül edeyim?" diye sormuştu. Ona: "Bağla ve tevekkül et!" buyurdu." [Tirmizî, Kıyamet 61, (2519).][256]

AÇIKLAMA:

Hadis, hayvanı bağlamanın tevekküle aykırı olmadığını ifade etmektedir. Yani, bize terettüp eden tedbiri aldıktan sonra tevekkül etmemiz esastır. Tedbire tevessül etmeden tevekkül adına tedbir almamak İslam'ın tevekkül anlayışına zıddır. Bediüzzaman: "Tertib-i mukaddematta "tefviz" tenbelliktir, meyl-i sa'yi kuvvetlendirir. Mevcudla iktifa dûnhimmetliktir" der.[257]

5978-44- وعن إبراهيم قال:]أَرَادَ الضَّحَّاكُ بْنُ قَيْسٍ أَنْ يَسْتَعْمِلَ مَسْرُوقاً، فقَالَ لَهُ عُمَارَةُ بْنُ عُقْبَةَ: أَتَسْتَعْمِلُ رَجُلاً مِنْ بَقَايَا قَتَلَةِ عُثْمَانَ رَضِيَ اللّهُ عَنه؟ فَقَالَ مَسْرُوقٌ رَحِمَهُ اللّهُ: حَدَّثَنَا ابْنُ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللّهُ عَنه أَنَّ رَسُولَ اللّهِ # لَمَّا أَرَادَ قَتْلَ أَبِيكَ عُقْبَةَ، قَالَ: مَنْ لِلصِّبْيَةِ؟ فَقَالَ: النَّارُ، وَقَدْ رَضِيتُ لَكَ مَا رَضِيَ لَكَ رَسُولُ اللّهِ #[. أخرجه أبو داود .

44. (5978)- İbrahim Nehai anlatıyor: "Dahhak İbnu Kays, Mesruk'u işçi olarak kullanmak istemişti. Umare tu'bnu Ukbe ona:

"Hz. Osman (radıyallahu anh)'ın katillerinden baki kalmış bir adamı isti'mal mi edeceksin?" dedi. Mesruk rahimehullah da ona:

"Abdullah İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) bana rivayet etti: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) baban Utbe'yi öldürmek istediği zaman, (baban):

"Çocuklara kim hami olacak?" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm da: "Ateş" buyurdular. Senin için Resulullah'ın (münasib görüp) razı olduğuna ben de razıyım!" dedi." [Ebu Davud, Cihad 128, (2686).] [258]

AÇIKLAMA:

1- Umâre'nin babası Ukbe İbnu Ebi Muayt insanların en bedbahtlarından biridir. Resulullah, Ka'be'nin avlusunda namaz kılarken, secde esnasında, hakaret için deve karnı atmıştır. Utbe'yi İbnu Mes'ud sabren öldürmüştür.

2- "Çocukları ateş himaye edecektir" şeklindeki Nebevî cevap iki suretle anlaşılmıştır:

1) Zayi olma: Yani eğer ateş, çocuklara kefil olmaya elverişli ise, işte kefil odur.

2) Cevap hakimane bir üslubla: "Sana ateş var" demektir. Yani: "Sen kendi işine bak, seni bekleyen ateş, problem olarak sana yeter, çocukların meselesini bırak, onlar sahipsiz değil. Allah onlara kefildir" demektir. Bazı alimlere göre hadiste esas olan mana budur. Diğer bazılarına göre önceki mana esastır. Bu kanaatte olan Aliyyu'l-Kâri: "Eğer ikinci mana esas olsaydı "ateş"e bedel "Allah" derdi" der.
Görüldüğü üzere Mesruk, Umare'nin kendine attığı taşa, taş atarak cevap vermiş olmakta, mukabele etmiş bulunmaktadır.[259]

-5979 -45- وعن حذيفة رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]جَاءَ السَّيْدُ وَالْعَاقِبُ صَاحِبَا نَجْرَانَ إلى رَسُولِ اللّهِ # يُرِيدَانِ أنْ يُعِنَاهُ، قَالَ: فَقَالَ أحَدُهُمَا لِصَاحِبِهِ َ تَفْعَلْ، فَوَاللّهِ إنْ كَانَ نَبِيًّا فَعَنَنَا َ نُفْلِحُ أبَداً نَحْنُ وَ عَقِبُنَا مَنْ بَعْدِنَا، قَا لَهُ: إنَّا نُعْطِيكَ مَا سَألْتَنَا، وَابْعَثْ مَعَنَا رَجُ أمِيناً، وَ تَبْعَثْ مَعَنَا إ أمِيناً فَقَالَ #: ‘بْعَثَنَّ مَعَكُمْ رَجُ أمِيناً، حَقَّ أمِين، فَاسْتَشْرَفَ لَهُ أصْحَابُ رَسُولِ اللّهِ # فقَالَ: قُمْ يَا أبَا عُبَيْدَةَ بْنَ الْجَرَّاحِ، فَلَمَّا قَامَ قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: هذَا أمِينُ هذِهِ ا‘مَّةِ[. أخرجه البخاري.وعن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: لَوْ بايَعَنِي عَشَرَةٌ مِنَ الْيَهُودِ لَمْ يَبْقَ عَلى ظَهْرِهَا يَهُودِيّ إ أسْلَمَ، وَفي رَوايةٍ لَوْ آمَنَ بِي عَشَرَةٌ مِنَ الْيَهُودِ Œمَنَ بِىَ الْيَهُودُ[. أخرجه الشيخان.

45. (5979)- Huzeyfe (radıyallahu anh) anlatıyor: "Necran'ın iki sahibi Seyyid ve Âkıb, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a geldiler. Onunla mülâane yapmak istiyorlardı.
Bunlardan biri arkadaşına:
"Bunu yapma! Eğer (Muhammed gerçek) bir peygamberse ve bize lanette bulunursa biz bir daha felah bulamadığımız gibi, bizden sonra gelecek nesiller de iflah olmazlar!" dedi. Resulullah'a gelip:
"Biz sana istediğini vereceğiz, bizimle emin birini gönder. Bizimle emin olmayanı gönderme!" dediler. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Ben sizinle gerçekten hakkıyla emin bir adam göndereceğim" buyurdu. Bunun üzerine Resulullah'ın ashabı (bu övülen şahıs olabilmek için) ona yaklaştı. Aleyhissalâtu vesselâm: "Ey Ebu Ubeyde İbnu'l-Cerrah, sen kalk!" emretti. Ebu Ubeyde kalkınca, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "İşte şu, bu ümmetin

eminidir!" buyurdular." [Buhârî, Fedailu'l-Ashab 21, Megazî 72, İcazetu Haberi'l-Vahid 1.][260]

AÇIKLAMA:

1- Necran, Mekke'den Yemen cihetine giderken yedi merhale uzaklıkta genişçe bir bölgenin adıdır, yetmiş üç karyeye sahiptir, sür'atli bir atlı için bir günlük yürüme mesafesindedir. İbnu İshak, halkı Hıristiyan olan bu bölgeden yirmi kişilik bir heyetin, daha Mekke'de iken Resulullah'a geldiğini, Medine'de de uğradığını kaydeder. Böylece onların iki sefer heyet gönderdiklerine hükmedilir. Farklı rivayetlerde sayıları 14, 24 olarak geçer, hatta isimleri dahi zikredilir. Seyyid'in adı Eyhem'dir -Şurahbil de denmiştir- bu heyetin başkanıdır. Âkıb'ın ismi Abdülmesih'dir.
Resulullah bunları İslam'a davet eder, onlara Kur'an tilavet eder. Fakat teklifi kabul etmezler. Resulullah bunun üzerine: "Benim söylediklerimi inkar ederseniz, gelin mübahele edelim" der. Mübahale: "İhtilaf eden her iki tarafın "Haksız olanlara Allah lanet etsin!" diye beraberce bedduada bulunmasıdır. Resulullah'ın bu teklifi şu mealdeki ayetle Kur'an'da ebedîleşir: "Sana bu ilim geldikten sonra, kim seninle mücadele edecek olursa de ki: "Gelin, çocuklarımızı ve çocuklarınızı, kadınlarımızı ve kadınlarınızı, kendimiz ve kendinizi çağırıp toplanalım. Sonra niyaz edelim ki, Allah'ın laneti yalancılar üzerine olsun!" (Al-i İmran 61). Ayet üzerine Resulullah, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin ve Hz. Fatıma'nın ellerinden tutup, lanetleşmek üzere yürür, ciddiyet ve kararlılığını gösterir. Necranlılar, böylesi ciddi bir mübahale teklifi karşısında duraklarlar. Müsaade isteyip kendi aralarında istişare ederler. Sözü dinlenen büyükleri (ki rivayetlerde bazan Seyyid, bazan Âkıb, bazan Şurahbil Ebu Meryem diye ihtilaflıdır): "Allah'a kasem olsun, eğer bu peygamber ise, lanetleşme yaptığımız takdirde ebediyen ne biz felah buluruz, ne de arkadan gelen nesillerimiz iflah olur" der ve bunu kabul etmeyip Müslümanların istediklerini vererek sulh yapmayı kabul ederler. Bazı rivayetlerde iki bin hulle (takım elbise) üzerine sulh yaparlar. Bunlardan bin takımı Receb ayında, bin takımı da Safer ayında teslim edilecek ve her hulle ile birlikte bir okiyye (gümüş) verilecek. İbnu Sa'd, Seyyid ve Âkıb'ın bundan sonra dönüp Müslüman olduklarını kaydeder.

2- Necranlılarla ilgili bu kıssadan bazı fevaid çıkarılmıştır:

***** Kâfirin, Hz. Muhammed'in peygamber olduğunu itiraf etmesi iman sayılmaz,

İslam'ın ahkâmını iltizam şarttır.

* Ehl-i Kitap'la mücadele caizdir, maslahat gerektirirse vacib de olabilir.

* Hüccet zahir olduktan sonra, ısrar ettiği takdirde muhalefet edenle lanetleşme caizdir. İbnu Hacer der ki: "Tecrübe ile sabittir, haksız olduğu halde mübahaleye katılan kimse, mübahale ettiği günden itibaren bir yıl geçmeden musibete uğrar. Ben mülhidlerden bu hususta taassuba düşen birinin iki ay geçmeden helak olduğuna şahid oldum."

* İmamın uygun göreceği mal mukabilinde zımmîlerle sulh yapılabilir. Bu mal cizye yerine geçer.

* İmam, İslam'ın maslahatı için müsalaha yaptığı gayr-ı müslimlere emin bir alimi göndermelidir.

* Hadis, Ebu Ubeyde hakkında fevkalâde bir menkîbe ihtiva etmektedir.

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Necran'a Hz. Ali'yi de gönderdiğine dair başka rivayetler bir diğer vak'a ile ilgili olmalıdır. Çünkü Ebu Ubeyde'nin onlarla gidip, Hıristiyanlardan cizyelerini, Müslüman olanlardan da zekatlarını toplayıp getirdiği rivayetlerde açıktır.[261]

5980 -46- وعنه رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: تكُونُ إبِلٌ لِلشَّيَاطِينِ، وَبُيُوتٌ لِلشَّيَاطِينِ فأمَّا إبِلُ الشَّيَاطِينِ فَقَدْ رَأيْتُهَا، يَخْرُجُ أحَدُكُمْ بِنَجِيبَاتٍ مَعَهُ قَدْ أسْمَنَهَا فَ يَعْلُو بَعِيراً مِنْهَا، وَيَمُرُّ بِأخِيهِ قَدِ انْقَطَعَ بِهِ فَ يَحْمِلُهُ، وَأمَّا بُيُوتُ الشَّيَاطِينِ فَ أرَاهَا إ هذِهِ ا‘قْفَاصَ الَّتِي تَسْتُرُ النَّاسُ بِالدِّيبَاجِ[. أخرجه أبو داود .

46. (5980)- Yine Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Şeytanlar için develer vardır. Şeytanlar için evler vardır. Şeytanlara ait develere gelince, ben, onları gördüm. (Şöyle ki): Biriniz, yedeğinde, iyi beslediği seçkin develerle (yola) çıkar, bunlardan hiçbirine binmez. Yol esnasında yürümekten kesilmiş (bir din) kardeşine rastlar, devesine onu da almaz (işte bu develer şeytana aittir, çünkü gösteriş ve tefahur için beslenmiştir). Şeytana ait evlere gelince, onların, (müreffeh) insalar tarafından (seyahata çıkınca kullanılan ve) ipeklerle örtülmüş kafeslerden (hevdeç) başkası olmadığını zannediyorum." [Ebu

Davud, Cihad 62, (2568).][262]

AÇIKLAMA:

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), ciddi bir ihtiyaç olmadığı halde sırf gösteriş ve tefahur için veya aşırı lüks ve tereffüh için yapılan harcamaları şeytana nisbet etmektedir. Burada bu söylenen hususa iki mühim örnek zikredilmiştir. Kullanılmayan ve ihtiyaç sahibi çıktığı zaman da ariyet olarak verilmeyen develer, yine tereffüh için edinilen ipek perdelerle örtülü hevdeçler. Hevdeç, yol sırasında develerin üzerine yerleştirilen küçük hücredir. Yolcu bunun içine girer. Onun sayesinde güneş, rüzgâr, kum gibi çölün birkısım zararlarından kendini korur. Aslında hevdeç yasaklanmış değildir. Resulullah'ın zevcelerinin, seyahat sırasında hevdeç içinde oldukları rivayetlerde açıktır. Hadiste reddedilen hevdeç, ipekle örtülmüş olanıdır. Bu, gösteriş ve tereffüh (lüks) alâmetidir. Bu iki örneğe kıyasen hayatımıza giren diğer lüks ve israf çeşitlerini de şeytana nisbet etmemiz mümkündür. Nitekim daha önce de geçtiği üzere, Resulullah evde gösteriş için bulundurulan ihtiyaç fazlası yatağın da "şeytana ait" olduğunu söylemiştir.[263]

5981 -47- وعنه رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: لَيْسَتِ السُّنَّةُ بِأنْ تُمْطَرُوا، وَلَكِنِ السُّنَّةُ أنْ تُمْطَرُوا وَتُمْطَرُوا وَ تُنْبِتُ ا٭رْضُ شَيْئاً[. أخرجه مسلم .

47. (5981)- Yine Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"(Kıtlık) senesi, yağmurun yağmadığı (sene) değildir. Asıl kıtlık senesi, yağmur bol bol yağdığı halde yerin hiçbirşey bitirmediği senedir." [Müslim, Fiten 44, (2904).][264]

AÇIKLAMA:

Hadis, gerçek kıtlığın yağmursuzluktan olmayacağını belirtmektedir. Nitekim yağmur yağmadığı takdirde, belli bir ölçüde akarsulardan istifade olur. Fakat

düzensiz çok yağışın hasıl edeceği durum daha da kötü olabilir. Ekinler, sebzeler fazla yağıştan da zarar görür, mahsuller olgunlaşamaz ve çürür.
Günümüz şartlarında, hadisi, arazinin kirlenmiş olması sebebiyle yağmura rağmen otun bitmemesi veya havanın aşırı kirlenmiş olması sebebiyle yağmurun zehirlenmesi ve arazideki bitkilere ve ağaçlara yaramaması ve araziyi çoraklaştırması olarak anlayabiliriz. Bu suretle, arazinin müteakip yıllarda kullanılma şansı da kalmamaktadır. Ekim sahalarının böylesi bir çevre kirlenmesine maruz kalması, o memlekete gerçek kıtlığı getirecek demektir.
Hadisi, bu ikinci manada anlayıp, arazilerin kimyevî kirliliklerden korunmasına Nebevî bir ihtar kabul edilmesi kanaatindeyiz.[265]

-5982 -48- وعن مطرَّف بن عبداللّه بن الشخير عن أبيه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَثَلُ ابْنِ آدَمَ وَإلى جَنْبِهِ تِسْعٌ وَتِسْعُونَ مَنِيَّةٌ فإنْ أخْطَأَتْهُ الْمَنَايَا وَقَعَ فِي الْهَرَمِ حَتّى يَمُوتَ[. أخرجه الترمذي .

48. (5982)- Mutarraf İbnu Abdillah İbni'ş-Şıhhîr, babasından naklen diyor ki: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Ademoğlunun misali, yanıbaşında doksan dokuz tane (öldürücü) belanın bulunmasına benzer. Bu belalardan kurtulmuş olsa bile, sonunda ölünceye kadar çekeceği düşkünlük hali yakalayacaktır." [Tirmizî, Kader 14 (2151).][266]

AÇIKLAMA:

Alimler, hadisten insanın musibetlerle karşılaşmasının kaçınılmaz bir kader olduğu hükmünü çıkarmışlardır. Etrafı her an isabet etmesi muhtemel ciddi belalarla çevrilidir. Bu belaların ,"ölüm" manasına gelen meniyye kelimesinin cem'i (çoğulu) olan menaya ile ifadesi, belaların öldürücü vasıfta ciddî olduğunu ifade etmek içindir. Hastalıklar, yangınlar, boğulmalar, kazalar, trafik kazaları, anarşi, serseri kurşun vs. çeşitleriyle musibetler o kadar çoktur ki, kişi bunları fazla düşünecek olsa hayat iyice bir çekilmez hale gelir. Öyleyse hadis, bunların herkes için kaçınılmaz kader olduğunu düşünüp, tevekküle ve Allah'a itimat etmeye teşvik etmektedir. Bu musibetlerden sıyrılıp çıkanları muhakkak olan düşkünlük ve ölüm beklemektedir. Herem'i düşkünlük diye ifade ettik. Dilimizde pîr-i fani kelimesi de bu manada kullanılır. Ayet-i kerime düşkünlüğü erzel-i

ömür diye ifade eder ve "Bildiği şeyi bilmez hale gelme" (Nahl 6) olarak tavsif buyurur. Kişiye ölümü aratan bir hal, bir musibet de budur. Alimler buna devasız hastalık da demişlerdir.
Hülasa mü'min "dünyayı mü'min hapishanesi, kâfirin cenneti" bilmeli, Allah'ın takdir ettiği bu yazgıya razı olmalı, musibetlere sabrederek imtihanını başarıyla tamamlamalıdır. Mülk suresinde dünya hayatının zevk u sefa için değil, bir imtihan için yaratıldığı belirtilmektedir. Bu imtihanın soruları musibetlerdir, başarılma şartı da sabır ve rızadır.[267]

-5983 -49- وعن ابن عباس رَضِيَ اللّهُ عَنهما قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: نِعْمَتَانِ مَغْبُونٌ فِيهِمَا كَثِيرٌ مِنَ النَّاسِ: الصِّحَةُ وَالْفَرَاغُ[. أخرجه البخاري والترمذي .

49. (5983)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İki (büyük) nimet vardır. İnsanların çoğu onlar hususunda aldanmıştır:
* Sıhhat,
* Ve boş vakit!" [Buharî, Rikak 1; Tirmizî, Zühd 1, (2305).][268]

AÇIKLAMA:

İbnu Battal der ki: "Hadisin manası şudur: "Muhakkak ki kişi, ihtiyaçları görülmemiş halde bedenen sıhhatli olursa, "boş" olur. Kimde bu iki husus tahakkuk ederse, aldanmama hususunda hırs göstermelidir. Bu durumda aldanması Allah'ın kendine verdiği nimetlerin şükrünü edayı terketmesidir. O'nun şükrü, Allah'ın emirlerine uyması ve yasaklarından kaçınmasıdır. Bundan geri kalan aldanmıştır. "İnsanların çoğu" tabiri ile Resulullah aldanmışlıktan kurtulanların azlığına işaret etmiştir."
İbnu'l-Cevzî der ki: "İnsan, bazan sıhhatlidir fakat geçim meşguliyeti sebebiyle boş değildir; bazan geçim derdi yoktur fakat sağlıklı değildir. İkisi birleşince, Allah'a taat hususunda kişiye tenbellik galebe çalarsa o zaman "aldanmış" olur. Şöyle ki: Dünya ahiretin tarlasıdır, burada kârı ahirette ortaya çıkacak ticaret yapılır. Kim boş vaktini ve sağlığını Allah'a taatte kullanırsa işte bu, gıbta edilecek (mağbut) kimsedir, kim de bunları Allah'a isyanda kullanırsa işte bu,

aldanmıştır (mağbun). Çünkü boş vakti, meşguliyet; sağlığı hastalık takip eder."
Tîbî der ki: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) mükellefe, bir tüccarı misal olarak zikretmiştir: "Bu tüccarın sermayesi var, ana para zayi olmadan kâr etmek istiyor. Bunun yolu da alışveriş yapacak adam aramaktan geçer, aldanmaması için hem doğruluğa hem de maharete ihtiyacı var. İşte sağlık ve boş vakit sermayedir. Kişinin iman ederek nefsiyle ve din düşmanlarıyla mücahedede bulunarak Allah'la alışveriş muamelesine girişmesi gerekir, ta ki o dünya ve ahiret kârlarını elde etsin. Rabb Teala'nın şu sözü bu söylenene yakındır. (Mealen): "Ey iman edenler! Pek acı bir azabtan kurtaracak kârlı bir yolu size göstereyim mi? Allah'a ve Resulü'ne iman eder, Allah yolunda mallarınız ve canlarınızla cihad edersiniz. Eğer bilseniz, bu sizin için daha hayırlıdır" (Saff 10-11). Kişinin, elindeki sermaye ve kârı kaybetmemek için, nefse uymaktan, şeytanla muameleye girmekten kaçınması gerekir. Hadiste geçen "o iki şeyde insanların çoğu aldanmıştır" sözü, Cenab-ı Hakk'ın şu sözüne benzer. (Mealen): "Kullarımdan hakkıyla şükredenler ne kadar az" (Sebe 13). Hadiste geçen "çok", ayette geçen "az"ın mukabilindedir.
Ebu Bekr İbnu'l-Arabî der ki: "Allah'ın kul üzerindeki ilk nimetinin hangisi olduğunda ihtilaf edilmiştir:

* Bazıları: "İman!" demiştir,

* Bazıları: "Hayat!" demiştir.

* Bazıları: "Sıhhat" demiştir.

Ama doğru olanı öncekidir, çünkü o, mutlak bir nimettir. Hayat ve sıhhat ise dünyevî nimetlerdir, hakiki nimet değillerdir. Onlar, imanla birlikte olursa nimettirler. İşte bu durumda insanların çoğu onlarda aldanırlar. Yani kârları ya tamamen gider veya azalır. Kim kendini devamlı olarak kötüyü emreden nefsine kaptırarak rahat peşinde koşar ve Allah'ın koyduğu hududa riayet etmez ve ibadete devamı bırakırsa, işte bu aldanmıştır. Boş olan adamın durumu da böyledir. Çünkü meşgul kimsenin, boş kimsenin aksine umumiyetle bir mazereti olur, boştan ise mazeret kalkar ve boşluğu, aleyhine bir delil teşkil eder."[269]

-5984 -50- وعنه رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]قَدِمَ مُسَيْلِمَةُ الكَذَّابُ عَلى عَهْدِ رَسُولِ اللّهِ # فَجَعَلَ يَقُولُ: إن جَعَلَ لِي مُحَمَّدٌ ا٭مْرَ مِنْ بَعْدِهِ اتَّبَعْتُهُ، وَقَدِمَ الْمَدِينَةَ في بَشَرٍ كَثِيرٍ مِنْ قَوْمِهِ، فَأقْبَلَ إلَيْهِ رَسُولُ اللّهِ # وَمَعَهُ ثَابِتُ بْنُ قَيْسِ ابْنِ شَمَّاس، وَفِى يَدِ رَسُولِ اللّهِ # قِطْعَةُ جَرِيدٍ حَتّى وَقَفَ عَلَيْهِ في أصْحَابِهِ،

فَقَالَ: لَوْ سَألْتَنِي هذِهِ الْقِطْعَةَ مَا أعْطَيْتُكَهَا، وَلَنْ تَعْدُو أمْرَ اللهِ فِيكَ، وَلَئِنْ أدْبَرْتَ لِيَعْقِرَنَّك اللهُ، وَإنِّي ٴرَاكَ الّذِي أُرِيتُ فىكَ مَا أُرِيتُ. قَالَ ابْنُ عَبَّاس: فَسَألْتُ عَنْ قَوْلِ رَسُولِ اللهِ #، وَإنَّكَ الّذِي أُرِيتُ فِىكَ مَا أُرِيتُ، فأخْبرَنِي أبُو هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنه، أنَّ رَسُولَ اللهِ # قَالَ: بَيْنَا أنَا نَائِمٌ رَأيْتُ فِي يَدَيَّ سِوَارَيْنِ مِنْ ذَهَبٍ فَأهَمَّنِي شَأنُهُمَا، فَأوْحَى اللهُ تَعَالَى إلَيَّ أن انْفُخْهُمَا، فَنَفَخْتَهُمَا، فَطَارَا فَأوَّلْتُهُمَا كَذّابِىنَ يَخْرُجَانِ مِنْ بَعْدِي، وَكَانَ أحَدُهُمَا الْعَنَسِيَّ صَاحِبَ صَنْعَاءَ، وَاŒخَرُ مُسِيلَمَةَ صَاحِبَ الْيَمَامَةِ[. أخرجه الشيخان.والمراد »بالعَقر« هنا الهك .

50. (5984)- Yine İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Müseylime-i Kezzab, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında [Medine'ye] geldi ve: "Eğer Muhammed bu işi (hilafeti) kendinden sonra bana bırakırsa ben ona tabi olurum" demeye başladı. Sonra kavminden kalabalık bir cemaatle Medine'ye geldi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) da Sabit İbnu Kays İbni Şemmas ile birlikte ona uğradı. Bu sırada Aleyhissalâtu vesselâm'ın elinde bir dal parçası vardı. Arkadaşlarının arasında oturmakta olan Müseylime'ye yaklaştı ve:
"Sen benden şu parçayı istemiş olsan dahi bunu sana vermem! Sen, Allah'ın senin hakkındaki emrini asla tecavüz edemeyeceksin. (Şayet bana itaatten) yüz çevirecek olursan Allah mutlaka senin hakkından gelecektir. Öyle zannediyorum ki, sen hakkında bana ne gösterilmiş ise, o gösterilmiş olan kimsesin! [İşte Sabit, bana bedel sana cevap verecek!" buyurup, oradan ayrıldı.]
İbnu Abbas der ki: "Ben, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Öyle zannediyorum ki, sen hakkında bana ne gösterilmiş ise, o gösterilmiş olan kimsesin" sözü ile neyi kastettiğini sordum. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) bana şu hususu haber verdi: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurmuştu ki:
"Ben bir gün rüyamda, elimde iki altın bilezik gördüm. Yine rüyamda onlara fazla bir ilgi göstermiştim. Allah Teala hazretleri: "Onlara üfle!" diye vahyetti, ben de üfledim, derken uçup gittiler. Ben bunları, benden sonra çıkacak iki yalancı ile yorumladım." [Ravi, Ubeydullah der ki]: "Bunlardan biri, San'a'nın sahibi el-Anesî, diğeri de Yemame'nin sahibi Müseylime'dir." [Buharî, Menakıb 25, Megazî 70, 71, Tevhid 29; Müslim, Rü'ya 21, (2273).][270]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayet, Hz. Ebubekir zamanında isyan bayrağı kaldıran iki yalancı peygamberden söz etmektedir. Kitaplarda Müseylime ile ilgili rivayetler, teferruatta bazı farklılıklar arzeder. Ancak en sahih olanı Sahiheyn'de gelen şeklidir.
Müseylime, rivayetten de anlaşılacağı üzere, Yemame'nin sahibiydi. Kendisi aynı zamanda edipti. Halkı arasında itibarı fazla olduğu için Rahmanu'l-Yemame lakabıyla anılırdı. Onu isyana, peygamberlik iddiasına sevkedecek olan husus da , bu itibarı ve kavminin desteğine olan güveni olmalıdır.

2- Bu rivayet, Resulullah'ın Müseylime'ye kadar geldiğini ifade etmektedir. Sabit İbnu Kays'la birlikte gelmiş ve Yemamelilerin huzurunda, peygamberliğe ortaklık, Resulullah'tan sonra idareye varislik, -bazı rivayetlere göre arzın ortaklaşa paylaşılması- gibi taleplerini reddedip, bu çeşit düşüncelerle hareket ettiği takdirde bir çöp bile istese vermeyeceğini kesin bir dille ifade etmiştir.

3- Resulullah'ın onun yanına gelmesi bazı farklı yorumlara sebep olmuştur. Müseylime'nin büyüklük taslayarak, kibrinden, Resulullah'ın huzuruna gelmekten imtina etmiş olarak ağırlıkların başında kalmış olabileceğini, ama Resulullah'ın önce, bütün heyetlere yaptığı gibi nezaketle muamele edip diplomasinin gereğini yerine getirdiği, iyi muamele ve tatlı sözle heyetin kalbini kazanmayı esas aldığı, sonra da Müseylime'de anlayış göremeyince, hakkındaki azimkâr kararını ve hüccetini adamlarının huzurunda kendisine duyurmak üzere yanına gelmiş olabileceği belirtilmiştir. Resulullah'ın bu davranışından, imamın, küffardan görüşme arzusu ile gelen bir heyete, Müslümanların maslahatı gerektiriyorsa, bizzat gidebileceği hükmü çıkarılmıştır.

4- Sabit İbnu Kays Resulullah'ın hatibi idi. İhtiyaç halinde onu bu maksatla istihdam ederdi. Müseylime'nin sözcülüğünü ettiği heyete, talepleri hususunda kesin cevabını veren Aleyhissalâtu vesselâm, heyetin arzulayacağı teferruatı konuşma hususunda onu vekil bırakıp ayrılmıştır. Kendisi cevamiu'lkelimdi. Özür ifade etmişti: "Bir çöp bile vermeyecekti." Gerisini hatibiyle konuşabilirlerdi. Resulullah'ın bu davranışı da, Müslüman diplomasisine bir kaide kazandırmıştır. İmam, ihtiyaç duyduğu taktirde, bu çeşit temaslarda bir başkasını vekil tayin edebilir, hatipten istifade edebilir, inatçılara karşı belagat sahiplerinin yardımını talep edebilir.
Müseylimetu'l-Kezzab Resulullah'ın haber verdiği gibi, Hz. Sıddîk (radıyallahu anh) zamanında Müslümanlar tarafından öldürülecek ve fitnesi defedilecektir. Müseylime'nin, Hz. Hamza'yı şehid eden Vahşi tarafından, aynı harbe ile

öldürüldüğü rivayetlerde gelmiştir.

5- Resulullah rüyada gördüğü altın bilezikleri, yalancılarla te'vil etmiştir. Çünkü yalan, bir şeyi asıl yerinden bir başka yere koymaktır. Kolunda altın bilezik görmesini, altın erkeğe haram ve yasak olması sebebiyle, onu olmaması gereken yerde görmekle yalancı ile te'vil etmiş; kendinin olmayan şeyi iddia edecek adamın çıkacağını söylemiştir. Üflemekle uçmalarını da, her ikisinin de tepelenip, ortadan kaldırılacaklarıyla te'vil etmiştir. Üflemekle ortadan kalkan şeyin adiliği, düşüklüğü ve değersizliği ayrıca ifade edilmiş olmaktadır.

6- Hadiste zikri geçen ikinci yalancı el-Esved el-Anesi'dir. Buna Zü'l-Hımar da denirdi. Çünkü yüzünü örterdi. Hımar, örtü manasına gelmektedir. Resulullah'ın San'a'daki İran asıllı amili Bâzan vefat edince, San'a'ya adamlarıyla gelen Zü'l-Hımar oralara hakim olur ve Bâzan'ın hanımı el-Merzübane ile evlenir. Ancak, Merzubane'nin bir gece ona halis şarap içirerek sarhoş etmesi sonucu, duvarı delerek sarayına giren takipçi yiğitler, Zü'l-Hımar'ı öldürürler. Duvarı delerek girmeleri, kapısını bin kadar muhafızın beklemesi sebebiyledir. Kadın ve sarayda bulunan bazı kıymetli eşyalar kaçırılır. Derhal Medine'ye haber uçurulur. Resulullah'ın vefatı sırasında haber gelir. Bazı rivayetler, onun Resulullah'ın ölümünden bir gün bir gece önce öldürüldüğünü, Resulullah'ın vahiy yoluyla durumdan haberdar olduğunu ve ashabına bildirdiğini, sonra haberin Hz. Ebu Bekr'e geldiğini belirtir.
Hz. Ebu Bekir (radıyallahu anh)'in ridde denen bu irtidad hareketlerine karşı azimkâr davranışı, ciddiyet ve ısrarla üzerlerine giderek onları anında bertaraf etmesi İslam'a sebkat eden mühim hizmetlerinden biridir. Bilhassa Müseylime'nin hareketi genç İslam devletini epeyce uğraştırmıştır.

7- Şunu belirtmede fayda var: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)' ın sağlığında başlayan bu irtidad ve isyan hareketlerine karşı nasıl bir yol takip edileceğini bizzat Aleyhissalâtu vesselâm tesbit etmiştir: Resulullah derhal aktif şekilde mukabele etmiş, çevredeki devlete sadık Müslüman idarecilere talimatlar göndererek, isyancıların gerek savaş ve gerekse suikast yoluyla ortadan kaldırılmalarını emretmiştir. Taberi Tarihi bu çeşit Nebevî mektuplardan 19 tanesinin metnini nakletmektedir.[271]

5985- 51- وعن سلمة بن نعيم بن مسعود ا'شجعي عن أبيه رَضِيَ اللّهُ عنه قَالَ:]سَمِعْتُ رَسُولَ اللّهِ # يَقُولُ لَهُمَا حِينَ قَرَأ كِتَابَ مُسَيْلِمَةَ إلَيْهِ: مَا

تَقَوَنِ أَنْتُمَا؟ قَالَ: نَقَولَ كَمَا قَالَ، فَقَالَ رَسُولَ اللهِ #: لَوْ َ أَنَّ الرُّسُلَ َ تُقْتَلَ لَضَرَبْتُ أَعْنَاقَكُمَا]. أخرجه أبو داود .

51. (5985)- Seleme İbnu Nuaym İbnu Mes'ud el-Eşcaî, babası (radıyallahu anh)'tan anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, Müseylime'nin kendisine yazdığı mektubu okuyunca, mektubu getiren iki elçiye şöyle söylediğini işitmiştir: "Bu yazdığı meselede siz ne diyorsunuz?" Elçiler:
"Biz de onun söylediğini söyleriz!" dediler. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm: "Eğer elçileri öldürmemek kaide olmasaydı boyunlarınızı muhakkak uçururdum!" buyurdular." [Ebu Davud, Cihad 166, (2761).][272]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayet, Müseylime'nin Resulullah'a yazdığı bir mektubu mevzubahis etmektedir. Ancak, mektubun muhtevasını vermemektedir. Başka kaynakların kaydına göre Müseylime'nin mektubu şöyledir:
"Allah'ın Resulü Müseylime'den Allah'ın Resulü Muhammed'e,
Selam üzerine olsun. Emma ba'd: Din meselesinde ben sana ortak kılındım. Arzın yarısı bizimdir, yarısı da Kureyş'indir. Ne var ki Kureyş mütecavizdir."
Resulullah bu mektuba şu cevabı vermiştir:
"Bismillahirrahmanirrahim,
Allah'ın Resulü Muhammed'den yalancı Müseylime'ye,
Selam hidayete tabi olana olsun. Emma ba'd: Arz Allah'ındır, onu kullarından dilediğine miras kılar. Akibet ise muttakilerindir."
Görüldüğü üzere Müseylime kendini resulullah olarak takdim etmekte ve arzın yarısını talep etmektedir. Elçiler de buna inanmış olduklarını ifade etmişlerdir. Resulullah bu sebeple "elçiye zeval yok" prensibi olmasaydı sizi öldürürdüm" demiştir.
Alimler Resulullah'ın bu sözünden hareketle küffardan imama gelecek elçi küfür ifade eden sözler de sarfetse, ona dokunmanın haram olduğuna hükmetmiştir.

2- Bu vesile ile şunu da ilave edelim: Hicrî 11. yılda ortaya çıkan irtidad ve isyan eden ve hatta tıpkı Müseylime gibi mektup yazarak "ittifak anlaşması" yapmayı teklif eden Tuleyha da burada zikredilebilir. Resulullah'ın vefatından sonra ortaya çıkan isyankârlardan Zu't-Tac, Lakit İbnu Malik, el-Eş'as el-Kindî,

Ümmü Zemil Bintu Ümmü Kirfe, Secâhî de burada zikredilebilir. Gatafanlılar arasında zuhur eden bu sonuncusu kendisinin dişi peygamber olduğunu da iddia etmiştir. el-Eş'asu'l-Kindî, el-Esved'in öldürülmesinden sonra Yemen'de zuhur etmiştir. Zu't-Tac, Umman'da, Ümmü Zemil de Gatafan'da zuhur etmiştir.
Bu mevzuyu tahlil eden Muhammed Hamidullah, açıklamalarını şöyle noktalar: "Gerek Resulullah Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm) ve gerekse onun yerini alan Halife Ebu Bekr (radıyallahu anh) sükunet içinde fakat enerjik bir şekilde davranmışlardır. Sonunda elde edilen başarı, insanlık tarihinde cereyan eden bu büyük inkılab ve ıslahat hareketini yok olup gitmekten kurtarmış ve bu İlahî hareketin bütün dünyaya hitap edebilmesi için gereken yolu açmıştır.[273]

-5986 -52- وعن ابن عمرو بن العاص رَضِيَ اللّهُ عَنهما قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ # حِينَ خَرَجْنَا مَعَهُ إلى الطّائفِ فَمَرَرْنَا بِقَبْرٍ، فَقَالَ: هَذَا قَبْرُ أبِي رِغَالٍ فَكَانَ هَذَا الْحَرَمُ يَدْفَعُ عَنْهُ، فَلَمَّا خَرَجَ أصَابَتْهُ الْنِّقْمَةُ الّتى أصَابَتْ قَوْمَهُ بِهَذَا الْمَكَانِ فَدُفِنَ فِيهِ، وَآيَةُ ذلِكَ أنَّهُ دُفِنَ مَعَهُ غُصْنٌ مِنْ ذَهَبٍ. فَإنْ أنْتُمْ نَبَشْتُمْ عَنْهُ أصِبْتُمُوهُ فَابْتَدَرَ النَّاسُ فَاسْتَخْرَجُوا الْغُصْنَ[. أخرجه أبو داود .

52. (5986)- İbnu Amr İbni'l-As (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) beraberindekilerle Taif'e giderken bir kabre uğrayınca şunu söylemişti: "Bu kabir, Ebu Riğal'in kabridir. Şu Harem mıntıkası sebebiyle (kavmine gelen musibetten) masun kalmıştı. (Harem'den harice) çıkınca kavmini çarpan bela onu da burada yakaladı ve buraya defnedildi. Söylediğimin delili, altından bir dalın beraberinde gömülmüş olmasıdır. Eğer kabri açacak olsanız, onu bulup çıkarırsınız!"
Bunun üzerine halk, alelacele orayı kazıp mezkur altın dalı çıkardı." [Ebu Davud, Harac 41, (3088).][274]

AÇIKLAMA:

1- Ebu Riğal'in şahsiyeti ihtilaflıdır. Bir rivayete göre Ebu Sakif'tir. Yani Taiflilerin ecdadı. Semud kavminden idi. Harem bölgesi ondan belayı kırk gün bertaraf etmişti, ancak Mekke'deki işi bitip Harem'i çıkınca bela ona da

çarpmıştır. Bir başka açıklamaya göre, "Mekke'yi basmaya gelen Ebrehe komutasındaki Habeş ordusuna delil olmuş yol gösteriyordu, yolda ölmüştür." Diğer bir açıklamaya göre Salih Peygamber'in öşür tahsildarıdır, zalimane davranmıştır. Vergi için geldiği bir kabilede annesi ölen bir bebeğe süt veren tek koyunu zorla almıştır. Allah da onun belasını vermiştir.
Hülasa kötülüğe, uğursuzluğa misal olarak zikredilen bir kimsedir. Mekke ile Taif arasında kabri mevcuttur. Hacıların onun kabrini taşlaması âdet olmuştur.

2- Dal diye tercüme ettiğimiz gusn'dan muradın bir çırpı, baston yerine kullanılan uzunca bir çubuk olduğu tahmin edilmiştir. Ancak bu çubuk altındandır. Dendiğine göre yirmi küsur rıtl ağırlığındadır.

3- Hattâbî der ki: "Bunun hükmü rikâzın hükmü gibidir. Çünkü cahiliye devrinde gömülmüş olan bir mal durumundadır, sahibi bilinmemektedir. Ebu Riğal ise, Allah'ın helak ettiği Semud kavminin bakiyesindendi. Onlardan bir nesil, bir devam kalmadı. Böylece bu mal rikaz hükmüne girmiştir. Hadiste, Müslümanlar için bir faide bir maksad mevcut olduğu takdirde müşrik kabirlerinin açılabileceğine, onların kabirlerinin, Müslüman kabirleri gibi bir hürmet taşımadığına delil vardır."[275]

5987 -53- وعن علي بن أبى طالب رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]كَانَ آخِرُ كَم رَسُولِ اللّهِ #: الصَّةَ الصَّةَ، اتَّقُوا اللّهَ فِىمَا مَلَكَتْ أيْمَانُكُمْ[. أخرجه أبو داود.

53. (5987)- Ali İbnu Ebi Talib (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın son sözü: "Namaz! Namaz! Sağ ellerinizinsahip olduğu (köleler) hakkında Allah'tan korkun!" olmuştu." [Ebu Davud Edeb 133, (5156); ibnu Mace, Vesaya 1, (2698).][276]

AÇIKLAMA:

1- Burda Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın en son tavsiyesini görmekteyiz. En son tavsiye bir bakıma, bir dinin peygamberi olarak onun nazarında en mühim şeyin ne olduğunu ifade eder. Bu namazdır. Nitekim başka hadislerde namaz dinin direği olarak ifade edilmiş, namazı gereğince kılanın dini ayakta tutacağı, kılmayanın da dini yıkmış olacağı belirtilmiştir. Kur'an-ı Kerim'de de

namazın insanı her çeşit kötülüklerden koruyacağı ifade edilmiştir (Ankebut 45). Resulullah'ın namazdan sonra dikkat çektiği şey insan hukukuna müteallıktir: Kölelere karşı Allah'tan korkmak. Yani kölenin haklarına riayet etmek. Yapamayacağı iş vermemek, gündüz çalıştı ise gece çalıştırmamak, ma'ruf üzere yedirip içirmek, dövmemek, hakaret etmemek... gibi köle hakkında beyan edilen esaslara[277] riayet. Türbüştî, "köle haklarının namazla birlikte zikri ile Resulullah bu hakların da namaz gibi mutlaka uyulması gereken bir vecibe olduğunu beyan etmeyi kastetmiştir" der. Bazı alimler kişinin malik olduğu hayvanların da buraya dahil olduğunu söylemiştir. Nitekim -daha önce kaydettiğimiz üzere- hadislerde hayvan hakları da medar-ı bahs edilmiştir
Köle haklarıyla ilgili olarak bu dikkat çekmenin gerisinde hür insanın hukuku mevcuttur. Yani, bir kısım haklardan mahrum ölenlerin hakkı ehemmiyet arzederse, hür insanların hakları daha çok ehemmiyet arzeder: Malı, canı, ırzı haramdır. Bu haramlar hususunda Allah'tan korkmak gerekir.
Bazı alimler, "sağ elin sahip olduğu" tabiriyle -belirtildiği üzere- kölelere ihsanı (iyi muameleyi) anlarken, diğer bazıları da "sağ ellerin sahip olduğu emvalin zekat hakkını" anlamıştır.

2- Resulullah "Namaz! Namaz!" buyurmuştur, ifadeyi mutlak bırakmıştır. Bu ifade veciz olmakla birlikte manası geniştir, ölüm anında olan lisan-ı nübüvvete yaraşan bir özlülüğe sahiptir. Şu manaları takdir edebiliriz:

***** Namazları, hakkını vererek kılın: Farzları, vecibeleri, sünnetleri, ta'dil-i erkanı üzere kılın.

***** Namazlarınızı vakti vaktinde devamlı kılın.

***** Namazın yeni nesillere öğretilmesini ihmal etmeyin.

***** Namazları cemaatle kılın! vs.

3- Resulullah'ın son söyledikleri hususunda başka teferruat da var, daha önce geçti (5405).[278]

Son Söz

Bu eserin müellifi -ki Allah onu gayesinde muvaffak kılsın ve rahmetinden ümit ettiği şeye ulaştırsın- der ki:
İşte hadislerden cemedip özetleyerek, seçip kısaltarak telif ettiğim eserin sonuna geldim.. Altı ana kitap böylece birleştirilmiş oldu. Bu eser sayesinde inşaallah, Kütüb-i Sitte'nin muhtevasına yeterince kavuşulmuş olacak. Şimdiye kadar böylesi bir çalışma kimseye nasib olmadı. Bu eseri, sırf Cenab-ı Hakk'ın rızası için te'lif ettim. Ne riya, ne gösteriş, ne böbürlenme niyetime yaklaşmadı. Rivayetlerin tekerrür edenlerinden en kısa, en cami olanlarıyla uzun hadislerden hacimce en az, en faydalı olanlarla yetindim. Bununla Rab Teala hazretlerinden bol sevap ümid ediyorum. O, öylesine cömertir ki kendi hakkında beslenen ümitleri boş çevirmez. Kapısını çalıp isteyenlere hemen icabet eder.
Bu eseri İmam Ebu Abdillah Muhammed İbn İsmail el-Buhârî'nin Sahih'inde vurduğu mühürle mühürlemek istiyorum. Onun mühür makamında kitabına koyduğu şey, bütün hayırların ve sarih beşaretlerin esbabını cemeden pek ehemmiyetli bir hadistir. Ben bu hadisi, benden Resulullah aleyhissalatu vesselam'a kadar uzanan muttasıl senediyle kaydediyorum. Allah Teala hazretlerinden, halka ulaşmada onu bu dünyada bana sebep kıldığı gibi, ahirette rızasına ulaşmamda da sebep kılmasını talep ediyorum. Günah ve kusurlarımı itiraf edip, latif ve habir olan Rabbime güvenerek diyorum ki:
Bize şeyhimiz el-İmam el-Allametu'l-Asil vel-Muhaddisu's-Salih Zeynü'd-Din Ebu'l-Abbas Ahmed İbn Zeyni'l-Abidin Ahmed İbni Abdillatif eş-Şerci rahimehullah, 886 yılında Zebid şehrindeki evinde -ki bu şehri Allah imanla mamur eylesin- tarafımdan kendisine okunmak suretiyle haber verdi ve dedi ki:
"Bize şeyhimiz el-imam Muhaddisu'd-Diyari'l-Yemeniyye ve İbnu Muhaddisiha Nefisü'd-Din Ebu'r-Rebî Süleyman İbnu İbrahim İbni Ömer el-Alevî rahimehullah Teala 823 yılında (Yemen'in) Taizz şehrinde -sema değilse de- icazeten bize haber verdi ve dedi ki:
"Babam el-İmam Burhanu'd-Din icazeten, şeyhimiz el-imam el-Allame Şeyhu Ôl-Muhaddisin Şerefu'd-Din Musa İbnu Mürri İbnu Muhammed İbni Ali el-Gazûlî ed-Dımeşkî semaan bize haber verdi ve dedi ki:
"Bize eş-Şeyh el-Ma'mer Müsnidü'd-Dünya Ebu'l-Abbas Ahmed İbnu Ebi Talib el-Haccar es-Salihî öncekine icazeten, ikincisine semaen haber verdi ve dedi ki:
“Bize eş-Şeyh es-Salih Ebu Abdillah el-Hüseyin İbnu'l-Mübarek ez-Zebidî semaen haber verdi ve dedi ki:
"Bize Ebu'l-Vakt Abdu'l-Evvel İbnu İsa İbni Şuayb es-Siczî el-Herevî semâen

haber verdi ve dedi ki:
"Bize el-İmam Ebu'l-Muzaffer Abdu'r-Rahman İbnu Muhammed İbnu Muzaffer ed-Davudî, semaen haber verdi ve dedi ki:
"Bize el-İmam Ebu Muhammed Abdullah İbnu Ahmed İbni Hamuye es-Serahsî semaen haber verdi ve dedi ki:
"Bize Ebu Abdillah Muhammed İbnu Yusuf el-Firebrî semaen haber verdi ve dedi ki:
"Bize İmamu'l-Muhaddisin Ebu Abdillah Muhammed İbni İsmail İbni İbrahim el-Buhârî rahimehullah Teala semaen haber verdi ve dedi ki:
"Bize Ahmed İbnu Eşkab tahdis etti ve dedi ki: "Bize Muhammed İbnu Fudayl, İmaretu'bnu'l-Ka'ka'dan o da Ebu Zürâa'dan, o da Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'den haber verdi ki, o şöyle demiştir.
"Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Dilde hafif, mizanda ağır, Rahman'ın yanında sevgili iki kelime vardır: Sübhanallahi ve bihamdihi, Sübhanallahi'l-azim (Allah'ı hamdederek tenzih ederim yüce Allah (noksan sıfatlardan) müberradır."
Teysiru'l-Vüsul ila Camiil-Usul min Hadisi'r-Resul (sallallahu aleyhi ve sellem) burada sona ermiştir.

*** Eserin müellifi -ki Allah onun günahlarını affetsin ve ona hayatta da ölünce de hususi lütfuyla muamele etsin- der ki:
Bu ihtisar işini Hicret-i Nebeviye'nin 916 yılında Haram aylarında Zilkade ayının ilk gününe müsadif mübarek cuma günü kuşluk vaktinde tamamladım. Tashih ve mukabele işini de 917 yılının başında Allah'ın haram aylarından Muharrem ayının ilk gününde tamamladım. Hamdimiz, izzet ve celalinin bereketiyle sahih amellerin tamamlanmasını müyesser kılan Allah'adır.
Bu kitabın benden rivayetine, Müslümanlardan hayatımı idrak edenlerin hepsine izin verdim. Allah bunu da kerim olan rızasına halis kılsın, cennât-i naimine vesile kılsın.

Rabbimiz bunu bizden kabul et! Sen işiten ve bilensin.[279]

Mütercimin Son Sözü

Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi adı ile neşrettiğimiz eserin aslını teşkil eden Teysiru'l-Vüsul ila Camiil-Usûl adlı İbnu Deybe'nin eseri burada sona ermiştir. Bu değerli eserin açıklamalı şekilde tamamlanmasını bu aciz ve pürkusur kuluna müyesser kılan Rabbimize hamdimiz sonsuzdur. Eserin her bir

harfi adedince elhamdülillah, okuyanların ve kıyamete kadar okuyacak olanların telaffuz edecekleri harfler adedinde elhamdülillah.
Rabbimizden, eserin hazırlanması sırasında ve tab'ı sırasında beşerî eksikliklerimiz sebebiyle kasda makrun olmadan südûr eden hatalarımızın affını diliyor, eksikleriyle birlikte rızasına ve sevgili Resulü'nün dar-ı bekada beraberliğine vesile kılmasını niyaz ediyoruz.
Cenab-ı Hak, ihlasla bu eseri okuyup, bizlere dua edecek mü'minlerden de razı olsun, onlara da dar-ı bekada Resul-i Ekrem'iyle beraberlik nasib etsin. Amin.
رَبَّنَا لاَ تُؤَاخِذْنَا اِنْ نَسِينَا اَوْ اَخْطَأْنَا رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا اِنَّكَ اَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ اَللَّهُمَّ صَلِّ عَلى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَعلى آلِ سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ كَمَا صَلَّيْتَ عَلى إبْرَاهِيمَ وَعلى آلِ اِبْرَاهِيمَ

Erzurum, 28.3.1992 Pazar[280]

Not:

1- Bu eserin aslı olan Teysiru'l-Vüsul ortalama 400'er sayfalık dört ciltten mürekkeptir.[281] Tercüme ve şerhinin 15 cilde tamamlanacağını tahmin ve böyle ilan etmiş olmamıza rağmen Mukaddime olarak esere koymayı gerekli bulduğumuz Usul-ü Hadis ve birkısım hadis meseleleriyle ilgili bahisler eserin tahminî hacmini taşırmış oldu.

2- Ayrıca bu eserin aslı, her ne kadar Kütüb-i Sitte'nin bir ihtisarı ise de, altıncı kitabını, İmam Malik merhumun Muvatta nam meşhur ve muteber eseri teşkil etmektedir. Halbuki günümüzde Kütüb-i Sitte deyince, altınıcı kitap olarak İbnu Mace'nin Sünen'ini kastederiz. Bu değerli çalışmamızdaki mezkur eksikliği gidermek için İbnu Mace'de yer alıp da diğer beş eserde (Buhârî, Müslim, Ebu Davud, Tirmizî, Nesai) yer almayan ziyade hadisleri, İbnu Mace'deki fıkhî tertip üzere en sona aynen ilave etmeyi uygun gördük. Böylece hem Teysiru'l-Vüsul'ün orijinalitesi korunmuş oldu, hem de İbnu Mace'nin ziyadelerinden mahrum kalınmamış oldu. Çalışmamız bu haliyle altı değil, yedi kitabı ihtiva etmektedir.
İbnu Mace'den ilave edeceğimiz ziyade hadislerin takriben iki cilt tutacağını tahmin ediyoruz.

3- Esere bir de Fihrist cildi ilave edeceğiz. Burada öncelikle, kitapta yer verilen mevzuların alfabetik sıraya göre listesini yapıp, kitabın nerelerinde geçtiğini cilt

ve sayfa numaralarıyla göstereceğiz. Böylece, eser bir ansiklopedi mahiyetini kazanacak, istediğimiz dinî bir bahsin nerelerde işlendiğini anında bulup kolayca istifade edeceğiz.
Fihrist cildinde ıstılahlar ve anlaşılması zor kelimelerle ilgili lügatçeye, hayatı işlenen sahabe ve diğer şahıslar, ayet ve hadislerle ilgili başka fihristlere de yer vereceğiz.
Bu mütemmim çalışmaların da bir an önce tamamlanmasını Cenab-ı Hakk'ın rahmetinden Resul-ü Ekrem'ini şefaatçi kılarak talep ediyor, okuyucularımızın dualarını bekliyoruz.
وَالسَّمُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللّٰهِ وَبَرَكَاتُهُ
İbrahim CANAN[282]

---

[1] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/314-315.
[2] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/315-316.
[3] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/316.
[4] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/317.
[5] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/317.
[6] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/318.
[7] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/318-319.
[8] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/319.
[9] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/319.
[10] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/319-320.
[11] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/320.
[12] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/320-321.
[13] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/321.
[14] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/321-322.
[15] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/322.
[16] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/322.
[17] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/322-323.
[18] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/323.
[19] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/324-325.
[20] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/325.
[21] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/325.
[22] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/326.
[23] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/326-327.
[24] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/328.

[25] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/328-329.
[26] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/329.
[27] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/329-330.
[28] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/330.
[29] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/331.
[30] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/331.
[31] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/331.
[32] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/332.
[33] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/332.
[34] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/333.
[35] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/333.
[36] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/333.
[37] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/334.
[38] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/334.
[39] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/334.
[40] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/335.
[41] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/335.
[42] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/335-336.
[43] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/336.
[44] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/336.
[45] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/336-337.
[46] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/337.
[47] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/337.
[48] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/337-338.
[49] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/339.
[50] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/339.
[51] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/339.
[52] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/339-341.

[53] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/341.

[54] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/341-342.

[55] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/342-343.

[56] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/344.

[57] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/345-346.

[58] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/346-347.

[59] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/347.

[60] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/347-348.

[61] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/348.

[62] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/348.

[63] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/349.

[64] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/349-350.

[65] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/350.

[66] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/351.

[67] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/351.

[68] Hadis, Müsned'de... شهوات الف في بطونهم şeklinde biraz farkla gelmiştir.

[69] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/351.

[70] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/352.

[71] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/352-353.

[72] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/353-354.

[73] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/354.

[74] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/354-355.

[75] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/355.

[76] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/355-356.

[77] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/356.

[78] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/356.

[79] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/357.

[80] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/357.
[81] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/358.
[82] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/358.
[83] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/358.
[84] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/358.
[85] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/359.
[86] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/359.
[87] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/359.
[88] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/359-360.
[89] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/360.
[90] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/360-361.
[91] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/361.
[92] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/361.
[93] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/361.
[94] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/361.
[95] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/362.
[96] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/362-363.
[97] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/364.
[98] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/364.
[99] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/365.
[100] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/365-366.
[101] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/366.
[102] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/366-367.
[103] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/367.
[104] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/367-368.
[105] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/368-369.
[106] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/369-370.
[107] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/370.

[108] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/370.
[109] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/371.
[110] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/371-372.
[111] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/372.
[112] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/372.
[113] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/372.
[114] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/372.
[115] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/373.
[116] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/373.
[117] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/373.
[118] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/373.
[119] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/374.
[120] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/374.
[121] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/375.
[122] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/375.
[123] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/376.
[124] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/376.
[125] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/376.
[126] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/377.
[127] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/377.
[128] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/377-378.
[129] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/379.
[130] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/379-380.
[131] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/380.
[132] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/381.
[133] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/381.
[134] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/381.
[135] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/381-382.

[136] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/382.
[137] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/382-383.
[138] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/383.
[139] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/383-384.
[140] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/384-386.
[141] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/386-387.
[142] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/387.
[143] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/388.
[144] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/388.
[145] Sual bahsine daha önce de temas ettiğimiz halde burada bir kere daha temas edip meselenin bir başka buudunu belirtmeye bizi sevkeden sebeplerden biri, zamanımızda, gizli şer güçlerin, okuyan gençlerimizi, gerçek meselelerden uzaklaştırmak, dinlerini, millî kültürlerini, memleketimizin gerçek problemlerini ve sağlıklı çözüm yollarını öğrenmelerine mâni olmak, kafalarını karıştırarak dinlerinde şüphelere sevketmek için, her yıl, ciddiyet ve faideden uzak bir kısım sualleri piyasaya sürerek, onlarla meşgul etmeyolunu tutmalıdır. Bu ince husus iyi anlaşılmalı, soru geldiği zaman, soru meselesinin iç yüzü açıklanmalıdır.
[146] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/389-390.
[147] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/390.
[148] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/390.
[149] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/391.
[150] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/391.
[151] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/391-392.
[152] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/392.
[153] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/392.
[154] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/392-393.
[155] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/393.
[156] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/393.
[157] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/393.
[158] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/394.
[159] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/394.
[160] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/394-395.

[161] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/395.
[162] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/395-396.
[163] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/396.
[164] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/397.
[165] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/397.
[166] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/398.
[167] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/398.
[168] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/398.
[169] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/398-399.
[170] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/399.
[171] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/399-400.
[172] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/400.
[173] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/4/1.
[174] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/403-404.
[175] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/406-407.
[176] Hadisteki hacer mahrumiyetten başka taş manasına da geldiği için "zâniye taşlama ile öldürme (recm) var" manası da analşılmıştır.
[177] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/407-408.
[178] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/408-409.
[179] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/409.
[180] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/409-411.
[181] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/411.
[182] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/411.
[183] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/412.
[184] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/412.
[185] Bu ağaç, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın neşreddiği mealde sedir olarak tercüme edilmiştir (Sebe 16, Vâkı'a 28), yanlıştır, sidre ağacı sedir ağacı değildir.
[186] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/412-413.
[187] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/413.

[188] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/413-414.
[189] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/414.
[190] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/414.
[191] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/414.
[192] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/415.
[193] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/415-416.
[194] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/416.
[195] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/416-417.
[196] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/417.
[197] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/417.
[198] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/418.
[199] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/418-420.
[200] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/421.
[201] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/421.
[202] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/421-422.
[203] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/422.
[204] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/423.
[205] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/423.
[206] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/423-424.
[207] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/425.
[208] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/425.
[209] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/425-426.
[210] M. Hamidullah ismin Pervîz olduğunu belirtir.
[211] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/426-427.
[212] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/429-430.
[213] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/430-431.
[214] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/432-433.
[215] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/433-434.

[216] Atasözü şeklinde umumilik kazanan bu çeşit nasihatlar bazı yörelerimizde "evvel adam demiş ki" diyerek anlatılır.

[217] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/435.

[218] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/436.

[219] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/436-437.

[220] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/438.

[221] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/438.

[222] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/439.

[223] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/439.

[224] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/439-440.

[225] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/440.

[226] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/441.

[227] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/441.

[228] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/442.

[229] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/442.

[230] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/442.

[231] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/442-443.

[232] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/444.

[233] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/444.

[234] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/444-446.

[235] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/446.

[236] Hadiste gelen, "cinin iştiraki" meselesinin, cinin suyu ile insanın suyunun karışması şeklinde maddileştirilmesi "bazı" şârihlerin şahsi kanaatidir. Bunlar, lafzın zahirinden ayrılamayan yorumculardır. Belirtmek isteriz: Hadisin medninde böylesine bir maddileştirme mevcut değildir. Meselenin bu kadar maddileştirilmesine katılamadığımızı belirtmek isteriz.

[237] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/446-447.

[238] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/448.

[239] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/448.

[240] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/449-450.

[241] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/450-451.
[242] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/451.
[243] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/451-452.
[244] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/452.
[245] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/452.
[246] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/452.
[247] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/453.
[248] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/453.
[249] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/453-454.
[250] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/454.
[251] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/454-455.
[252] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/456.
[253] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/456.
[254] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/457.
[255] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/457.
[256] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/458.
[257] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/458.
[258] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/458.
[259] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/459.
[260] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/460.
[261] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/460-461.
[262] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/462.
[263] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/462.
[264] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/462-463.
[265] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/463.
[266] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/463.
[267] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/463-464.
[268] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/464.

[269] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/464-465.

[270] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/466-467.

[271] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/467-469.

[272] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/469.

[273] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/469-470.

[274] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/470-471.

[275] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/471.

[276] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/472.

[277] Resûlullah'ın köleye iyi muamele mevzuunda ne kadar hassasiyetle durduğunu göstermek için birkaç hadis kaydedeceğiz: "Resûlullah: "Kölelerine kötü muamelede bulunan cennete giremez" buyurmuştu ki "Ey Allah'ın Resulü! Bu ümmetin en çok köle ve yetimi olan ümmet olduğunu siz haber vermemiş miydiniz? Dediler. "Evet!" buyurdu. Öyleyse siz kölelerinize, aynen çocuklarınıza olan davranışınız gibi iyi davranın, yediğinizden yedirin." Tekrar sordular: "Dünyada bize en faydalı şey nedir?" Şu cevabı vartdi: "Allah yolunda cihad etmek üzere beslediğiniz at ve sizin işinizi gören köleniz. O bir de namazını kıldımı artık kardeşinizdir." (İbnu Mâce).Ebu Hüreyre anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Biriniz için hizmetçisi yemeğini yapıp getirince, o yemeğin sıcaklığını ve kokusunu almış (canı çekmiştir). Öyleyse yanına oturtup onunla birlikte yesin. Eğer yemek azsa hiç olsun eline bir veya birkaç lokmalık koysun." (Sahiheyn).Yine Ebu Hüreyre anlatıyor: "Resûlullah aleyhisselâtu vesselâm buyurdular ki: "Kölenin yemek, içmek (efendi üzerindeki) hakkıdır. Ona gücü yeten iş verilmelidir" (Müslim).Ebu Hüreyre diyor ki: "Aleyhissalâtu vesselâm şöyle buyurdular: "Salih bir kölenin ecri (Allah indinde) iki kattır." Ebu Hüreyre'nin ruhunu kudret elinde tutan Allah'a yemin olsun "Şayet Allah yolunda cihad, hacc ve anneme hizmet olmasaydı köle olarak ölmeyi tercih ederdim" (Müslim).Ebu Mûsa el-Eş'arî, Aleyhissalâtu vesselâm'ın şu sözünü nakletmiştir: "Rabbine ibadetini iyi yapan, efendisine karşı üzerindeki hakkı, hayırhahlığı, itaati tam eda eden kölenin ecri iki kattır" (Buhârî, aynı manada Müslim).

[278] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/472-473.

[279] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/473-475.

[280] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/475-476.

[281] Teysiru'l-Vüsûl'ün muhtelif baskıları yapılmıştır. Bizim tercümede esas aldığımız nüsha 1390/1970 tarihli Kahire tab'ıdır.

[282] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/476.

İLİM BÖLÜMÜ

(Bu bölümde yedi fasıl vardır)

BİRİNCİ FASIL

ÂLİMLERİN FAZİLETİ

*

İKİNCİ FASIL

İLME TEŞVİK

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

İLİM ÂDÂBI

*

DÖRDÜNCÜ FASIL

İLİM ÖGRETME ÂDÂBI

*

BEŞİNCİ FASIL

HADİS RİVAYETİ VE NAKLİ

*

ALTINCI FASIL

HADİSİN YAZILMASI

*

YEDİNCİ FASIL

İLMİN KALDIRILMASI

UMUMÎ AÇIKLAMA

Son zamanlarda ilim çağı, ilim cemiyeti gibi tabirler yaygınlık kazandı. İnsanlığın ortak otomasyon devrini de bırakıp ilim çağına geçtiği, geleceğin insanlığının ilim cemiyeti meydana getireceği söylenmektedir.

Bütün bu ifadeler ilmin ehemmiyetini vurgulamaya yöneliktir. İlim her devirde insanlık için gerekli olmuş, ilimle mücehhez insanlar ve cemiyetler, ilmen geri olanlara dâima üstünlüklerini korumuşlardır. Eğer, insanlık tarihi, ilim mikyasıyla bir taksime tabi tutulacak ve illa da bir ilim devrinden bahsedilecekse, kanaatimizce bunu Kur'an vahyi ile başlatmak gerekir. Beşeriyete "Oku!" diye başlayan risalet-i Muhammediye böyle bir devreyi başlatmış, "Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?" (Zümer 9); "Allah içinizden inanmış olanları ve kendilerine ilim verilenleri derecelerle yükseltsin..." (Mücadele 11) gibi pek çok âyetlerle ilmin yüceliğine dikkat çekmiş, dünyayı isteyene de, âhireti isteyene de, hem dünya hem âhiret her ikisini de isteyene hep ilmin kesbedilmesini tavsiye etmiştir.

İslam dışı dünya, ilme olan ciddî ve alarmant çağrısını son yıllarda ele alarak geleceğin bir ilim çağı olacağını söylemiştir.

Bu Umumi Açıklama kısmında, ilim mevzuunda söylenmesi gereken hususları, kitabımızın birinci cildinde 402-469. sayfaları arasında genişçe işlediğimiz için oraya atıf yapmakla yetiniyoruz.[1]

BİRİNCİ FASIL

ÂLİMLERİN FAZİLETİ

4102-1- عن أبي أمامة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]ذُكِرَ لِرَسُولِ اللهِ # رَجُلِ عَابِدٌ وَعَالِمٌ. فقَالَ: فَضْلُ الْعَالِمِ عَلى الْعَابِدِ كَفَضْلِي عَلى أَدْنَاكُمْ[. أخرجه الترمذي وصححه .

1. (4102)- Ebu Ümâme (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a biri âbid diğeri âlim iki kişiden bahsedilmişti.
"Âlimin âbide üstünlüğü, benim sizden en basitinize olan üstünlüğüm gibidir" buyurdu." [Tirmizî, İlm 19, (2686).][2]

4103-2- وفي رواية له:]ثُمَّ قَالَ: إنَّ اللهَ تَعالى وَمَئِكَتَهُ وَأهْلَ السَّمَواتِ وَأهْلَ ا ْرْضِ حَتّى النَّمْلَةَ فِى جُحْرِهَا وَالْحِيتَانَ فِي الْبَحْرِ يُصَلُّونَ عَلى مُعلِّمِ النَّاسِ الخَيْرَ[.

2. (4103)- Yine Tirmizî'nin bir rivayetinde şöyle gelmiştir: "...Aleyhissalâtu vesselâm sonra buyurdular ki: "Allah Teâlâ Hazretleri, melekleri, semâvat ehli, deliğindeki karıncaya, denizindeki balıklara varıncaya kadar arz ehli, halka hayrı öğretene mağfiret duasında bulunur." (Hadis Tirmizî'nin aynı babındadır.) [3]

AÇIKLAMA:

1- Burada Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Aliyyu'l-Kârî'nin açıklamasına göre, âbid'le farz ibadetlerini yapabilecek kadar ilmi olup, kâmil şekilde ibâdetini yapan kimseyi; âlimle de, ibadetlerini eksiksiz yapmakla birlikte ulûm-ı şer'iyyeyi iyi bilen kimseyi kastettiğini belirtir.

2- Âlimin şerefce âbide üstünlüğü, Resulullah'ın şerefce en âmi bir sahâbîye üstünlüğüne teşbih edilmiştir. Aliyyu'l-Kârî der ki: "Burada Aleyhissalâtu vesselâm ilmin faziletini beyanda, mübâlağa üslübuna yer vermiştir. Zira,

"...benim, en âlanıza üstünlüğüm gibidir" demiş olsaydı, bu ifade de ilmin fazilet ve şerefini belirtmede kâfi idi..."

3- Aliyyu'l-Kârî hadiste geçen meleklerle Arş'ın hamelesi olan meleklerin kastedildiğini, arz ehli tabiriyle insanlar, cinler, hayvanlar, bütün canlıların kastedildiğini söyler.

4- Hadiste geçen يُصَلُّونَ 'yi "mağfiret duasında bulunur" diye tercüme ettik. Ancak "her çeşit hayır ve bereket talebinde bulunurlar" diye de anlamak muvafıktır.

5- "Hayır öğreten" ibaresindeki hayırdan öncelikle kastedilen şeyin din ilmi olduğu belirtilmiştir. Çünkü hem dünyada istikamete, hem de âhirette kurtuluşa vesiledir. Dolayısıyla her iki dünyanın da saadeti herşeyden önce dinin öğretilmesine ve öğrenilmesine bağlıdır. Günümüzde "çalışmak da ibadettir" diye ibadeti istiskal edici sözleri müslümanlar söylemezler. "Farz ibadetlerini yapanların meşru çalışmaları da ibadettir" dendiği takdirde dinimize uygun bir söz olur. Farzlarını yapmadan yapılan çalışmalar meşru bile olsa nursuzdur veya nuru güdüktür. Âhirete intikal eder mi bilemeyiz. Zira Cenâb-ı Hakk ".Âhireti bildikleri halde dünyayı ona tercih ederler" (İbrahim 3) mealindeki âyette âhirete inandığı halde âhiret için çalışmayı ihmal eden, yani "ailemin nafakası için çalışmam da ibadettir" fetvayı fasidesi ile kendini aldatıp farzları terkeden kimseleri kasdetmiş olmalıdır. Nitekim bir başka âyette "ailenizin rızkını kazanmak ibadetinizin terkini meşru kılmaz" irşadında olmak üzere Hakîm ve Kerîm olan Rabbimiz şöyle buyurmaktadır: "(Herkesin rızkını veren benim, benim yarattıklarım için herhangi bir) rızık vermelerini taleb etmiyorum, (başkalarını) doyurmalarını da istemiyorum (ben onları bana ibâdet etmeleri için yarattım), rızkı veren, o pek çetin kuvvet sâhibi Allah'ın kendisidir" (Zâriyât 57-58).

6- Şârihlerimiz şu hususa da dikkatlerimizi çekerler: Hadîste dikkat çekilen mağfiret duası'na liyakat kasbedebilmek için öğretme işi "hayır" la kayıtlanmıştır. Yani her öğretici, hadîste vaadedilen hayra, berekete mazhar değildir, arz ve semâ ehlinin duasına layık değildir. "Hayır" öğreten buna layıktır. Hayır ise, kişiyi kurtuluşa götüren şeydir, Allah rızası için yapılan iştir.

7- Bu rivayet, efdaliyet sebebine de işâret etmektedir: İlmin hayrı yaygındır, sonsuzca sirâyet eder, ibâdetin hayrı kısadır, onu yapanla sınırlıdır, çünkü ilm nuru başkasına da geçen peygambere benzetilmiştir.[4]

-4104 -3- وعن ابن عباس رَضِيَ اللهَ عَنْهما قال:]قالَ رَسُولَ اللهِ #: فَقِيهٌ وَاحِدٌ أشَدُّ عَلى الشَّيْطَانِ مِنْ ألْفِ عَابِدٍ[. أخرجه الترمذي .

3. (4104)- İbnu Abbâs radıyallahu anhümâ anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Tek bir fakih, şeytana bin âbidden daha yamandır." [Tirmizî, İlim 19, (2083).][5]

AÇIKLAMA:

Burada fakîhin şeytan tarafından çok zor aldatılacağı ifâde edilmektedir. Çünkü fakih ilmiyle şeytanın aldatmalarına, iğvalarına kapılmaz, üstelik halka hayrı emreder, şeytanın hileleri hususunda halkı aydınlatır.
Bin rakamından murad, kesret yani çokluktur. "Ne kadar çok olursa olsun âbidlerin aldatılmasında şeytan zorluk çekmez' ma'nâsındadır. Âlimler bunun sebebini şöyle açıklar: "Çünkü şeytan, insanlara ne zaman bir heva kapısı açar ve kalplerinde bir kısım şehvetleri uyandırır ve câzip hale getirirse onun hîlelerini bilen fakîh, doğru yolda gitmek isteyen, hayrı taleb eden sâlihlere şeytanın açtığı bu kapıyı kapatmanın yollarını öğretir ve böylece şeytanı hüsrana uğratır, gayesini boşa çıkarır. Âbid ise, ibadetle meşguliyeti sebebiyle, şeytanın hîlelerinden gâfil olabilir." Şevkânî bazılarınca zayıf sayılan şu hadîsi kaydeder: "Allah indinde din ilmi kadar faziletli bir şey yoktur. Tek bir fakih, şeytana bin âbidden daha yamandır. Her şeyin bir direği vardır. Bu dinin direği fıkıhtır." Sehavî, farklı tariklerden geldiği için, el-Makâsıd'da, "hadîsin güçlendiğini" söylemiştir.[6]

-4105 -4- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]سُئِلَ النَّبِيُّ #: أيُّ النَّاسِ أكْرَمُ عِنْدَ اللّهِ تَعالى؟ قال: أكْرَمُهُمْ عِنْدَ اللّهِ أتْقَاهُمْ قَالُوا: لَيْسَ عَنْ هذا نَسألُكَ. قال: فَيُوسُفُ نَبِيُّ اللّهِ ابْنُ نَبِيِّ اللّهِ ابْنِ خَلِيلِ اللّهِ. قَالُوا: لَيْسَ عَنْ هذَا نَسْألُكَ قَالَ: فَعَنْ مَعَادِنِ الْعَرَبِ تَسْألُونِى؟ قَالُوا:
نَعَمْ. قَالَ: فَخِيَارُهُمْ فِي الجَاهِلِيَّةِ خَيَارُهُمْ فِي ا٠سْمِ إذَا فَقِهُوا[. أخرجه الشيخان .

4. (4105)- Hz. Ebu Hüreyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a Allah indinde en efdal insanın kim olduğu sorulmuştu: "Allah indinde en kıymetlileri en muttaki olanlardır!" buyurdular. "Biz bunu sormadık!" demeleri üzerine: "Öyleyse o, Halîlullah'ın oğlu, Nebiyyullah'ın oğlu Nebiyyullah'ın oğlu Yusuf'tur" buyurmuştu. Yine itirazla: "Hayır, bunu da sormadık" dediler. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm: "Siz bana Arap hanedanlarından mı soruyorsunuz?" dedi. "Evet (Ey Allah'ın Resûlü!)" dediler. "Onların cahiliye dönemindeki hayırlıları, fıkıh öğrendikleri takdirde, İslâm'da da en hayırlılarıdır!" cevabını verdi." [Buhârî, Enbiya 8, 14, 19, Menâkıb 1, 25, Tefsir, Yusuf 1; Müslim, Fezâil 168, (2378).][7]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a, "Allah indinde en kıymetli (ekrem) kimse" sorulunca, Hucurat suresinin 13. âyetinde geçen اِنَّ اَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللّٰهِ اَتْقٰيكُمْ âyetine muvafık olarak: "İnsanların Allah indinde en kıymetlisi, en muttakî olanıdır" diye cevap veriyor.

2- Hadîste Hz. Yusuf'un fazîleti de dile getirildikten sonra mesele hânedanlara geliyor. Gerçi hadîste madenler tabiriyle meseleye temas ediliyor. İbnu Hacer, burada mâdenler kelimesiyle "kendilerine intisab ve iftihar edilen kökler (ecdâd)ın kastedildiğini" belirtir. "Bunu der, madenler olarak ifade etti, zira onlarda muhtelif istidatlar mevcuttur. Mamafih, onları madenlere benzetmesi, onların şeref kapları olmalarındandır, tıpkı mâdenlerin cevher kabı oldukları gibi."

İbnu Hacer, hadîste şerefin dört kısımda beyan edildiğine dikkat çeker.

1) En efdal kimse, hem cahiliyede hem de İslâm'da şeref sahibi olandır. Bunların cahiliye devrindeki şerefleri hem kendilerinde, hem de ecdadlarında beğenilen vasıfların bulunmasından ileri gelen güzel hasletleri taşımalarındandır. İslâm'daki şeref ise, şer'an güzel olan hasletleri taşımalarından ileri gelir.

2) İkinci derecede yüce olan, öncekine din ilminde derinlik (tefakkuh) ilave etmesini bilendir. Bunun mukabili, cahiliyede şerefli olup, İslâm'da (yeni bir haslet ilave etmeden) eski şerefini devam ettirendir. Bu ise şerefte en düşük mertebedir.

3) Üçüncü kısım: Cahiliyede şerefli olmadığı halde İslâm'da şerefli olan ve fıkıh (ilim) elde edendir. Bundan düşüğü, İslâm'la şereflenmekle kalıp ilim elde etme şerefini ilave etmeyendir.

4) Dördüncü kısım: Cahiliyede şerefli olup İslâm'la şereflenendir. Bu, bir öncekinin altındadır. Eğer fıkıh öğrenirse onun mertebesi cahil şerefliden üstün olur.

3- Hadis, cahiliyeden çıkıp, İslâm'a giren cemiyetlerde şeref statüsünün değişeceğini, eski şerefin korunmasının ve hatta daha da yüceltilmesinin mümkün olduğunu, bunun öncelikle ilme bağlı olduğunu ifade etmekle, ilim iktisabına teşvik etmektedir.[8]

-4106 -5- وعن علي رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: نِعْمَ الرَّجُلُ الْفَقِيهُ فِى الدِّينِ إنِ احْتِيجَ إلَيْهِ نَفَعَ، وَإنْ اسْتُغْنِى عَنْهُ أغْنَى نَفْسُهُ[. أخرجه رزين .

5. (4106)- Hz. Ali radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Dinde fakîh (bilgili) olan kimse ne iyi kimsedir! Kendisine muhtaç olununca faydalı olur. Kendisine ihtiyaç olmayınca ilmini artırır." [Rezîn tahric etmiştir.][9]

-4107 -6- وعنه رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَنْ أحْيَا سُنَّةً مِنْ سُنَّتِي أُمِيتَتْ بَعْدِي فَقَدْ أحَبَّنِي، وَمَنْ أحَبَّنِي كَانَ مَعِي[. أخرجه رزين .

6. (4107)- Yine Hz. Ali radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim, benden sonra öldürülmüş olan bir sünnetimi ihya ederse beni seviyor demektir. Beni seven de benimle beraberdir." [Rezîn tahric etmiştir] [10]

-4108 -7- وعن أبي الدرداء رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]سَمِعْتُ رَسُولَ اللّهِ # يَقُولَ: مَنْ سَلَكَ طَرِيقاً يَطْلُبُ بِهِ عِلْماً سَلَكَ اللّهُ بِهِ طَرِيقاً مِنْ طُرُقِ الْجَنَّةِ. وَإنَّ

المَئِكَةَ لَتَضَعُ أجْنِحَتَهَا رِضىً لِطَالِبِ الْعِلْمِ، وَإنَّ الْعَالِمَ لَيَسْتَغْفِرُ لَهُ مَنْ فِي السَّمَواتِ وَمَنْ في ا"رْضِ وَالْحِيتَانُ فِي جَوْفِ المَاءِ، وَإنَّ فَضْلَ الْعَالِمِ عَلى الْعَابِدِ كَفَضْلِ الْقَمَرِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ عَلى سَائِرِ الْكَوَاكِبِ، وَإنَّ الْعُلَمَاءَ وَرَثَةُ ا"نْبِيَاءِ، وَإنَّ ا"نْبِيَاءَ لَمْ يُورِّثُوا دِينَاراً وَ دِرْهَماً وَلكِنْ وُرِّثُوا الْعِلْمَ فَمَنْ أخَذَهُ أخَذَهُ بِحَظٍّ وَافِرٍ[. أخرجه أبو داود، وهذا لفظه، والترمذي .

7. (4108)- Ebu'd-Derda radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle dediğini işittim: "Kim bir ilim öğrenmek için bir yola sülûk ederse Allah onu cennete giden yollardan birine dahil etmiş demektir. Melekler, ilim talibinden memnun olarak kanatlarını (üzerlerine) koyarlar. Semâvat ve yerde olanlar ve hatta denizdeki balıklar âlim için istiğfar ederler. Âlimin âbid üzerindeki üstünlüğü dolunaylı gecede kamerin diğer yıldızlara üstünlüğü gibidir. Âlimler peygamberlerin vârisleridir. Peygamberler, ne dinar ne dirhem miras bırakırlar, ama ilim miras bırakırlar. Kim de ilim elde ederse, bol bir nasib elde etmiştir." [Ebu Dâvud, İlm 1, (3641); Tirmizî, İlm 19, (2683); İbnu Mâce, Mukaddime 17, (223).][11]

AÇIKLAMA:

1- Bu Resûlullah'ın ilmi tafdîl sadedinde beyan buyurduğu mühim hadîslerden biridir. İçerisinde ilmi ve âlimi tafdil edici değişik hususlara yer verilmektedir.

* İlm için yola çıkana Allah cenneti kolaylaştırmaktadır.

* Melekler, ilim tâlibine tâzim göstermektedir.

* Arz ve semada mevcut bütün hayat sahipleri tâlib-i ilme rahmet duası okumaktadırlar.

* İlim ibadetten fevkalâde üstündür, kamerin yıldızlara üstünlüğü gibi...

* Âlimler peygamberlerin vârisleridir.

* İlim elde eden, dünyada elde edilebilecek nasiblerin en ziyadesini elde etmiştir.

2- Meleklerin kanatlarını koyması ne demektir? Bu hususta âlimlerimiz birkaç yorum getirmişlerdir:

* Bir açıklamaya göre, bundan maksad hakkını tâzim, ilmini tevkîrdir

(büyükleme). Zira başka âyette aynı tâbir bu ma'nâda kullanılmıştır. "Anne ve babana acıyarak alçak gönüllülük kanatlarını ger" (İsra 24).

* Bazı âlimler: "Kanat koymadan maksad yanına inmek için uçmayı terketmektir" demişlerdir. Nitekim hadîste "Allah'ı zikreden bir grup varsa mutlaka melekler sarar ve onları rahmet bürür" buyurulmuştur.

* Bazı âlimler: "Bunun ma'nâsı, ilim tâlibini, üzerinde, dilediği memlekete, istediği hedefe götürüp ulaştırmak için kanatları açıp yaymaktır" demişlerdir.

* Keza: "Bunun ma'nâsı, ilim talebinde tâlibe yardım ve çalışmasını kolaylaştırmaktır" dahi denmiştir.

3- Denizlerde balıklar(a varıncaya kadar bütün canlılar)ın âlime istiğfar etmesi mevzuunda Hattâbî der ki: "Allah Teâlâ hazretleri, balık ve sâir bütün hayvanlar hakkında onların faydaları, maslahatları rızıklarıyla ilgili bir ilmi âlimlerin dillerine koydu. Böylece hayvanlar hakkındaki haramlar, helaller nelerdir, onlar açıklamaktadır, hangi şeyler lehlerine ve faydalarınadır, hangi şeyler aleyhlerine ve zararlarınadır, insanlara âlimler bildirmekte, onlara iyilik yapılmasını, zarar vermekten kaçınılmasını vs. hep âlimler tavsiye etmekte, öğretmektedir. Buna binâen Allah, -kendilerine ülemânın bu şefkatle hizmetlerine bir karşılık olarak- istiğfar etmelerini hayvanlara ilham etmiş olmaktadır."

4- Âlimlerimiz, bu hadîste beyan edilen fazîlete, farzları ve müekked sünnetleri yerine getiren ilim tâlibi ve âlimlerin mazhar olacağını, dünyevî maksadlarla ilim yapanların mazhar olamayacağını belirtmede ittifak ederler. Keza âbid'den de murad, ibadetinin sahih olmasını sağlayacak gerekli ilme sahip olan, boş vakitlerini nâfile ibadetle geçirmek suretiyle kendisinde âbidlik galebe çalan kimsedir.

5- el-Kâdı der ki: "Resûlullah'ın âlimi kamere, âbidi de yıldıza benzetmesinde şu incelik var: İbadetin kemal ve nuru âbidden başkasına geçmez, hep kendinde kalır, halbuki âlimin nuru başkasına geçer."

6- Hadîste peygamberlerin dirhem ve dinar bırakmayacakları belirtilmiştir. Bunlarla dünyanın fâni olan her şeyi ifâde edilmiştir. Zira dirhem, "gümüş"; dinâr da "altın" para demektir. Bu iki şey bir değer birimi olmaları haysiyetiyle bütün dünyalıkları temsîl ederler. Bunların zikri diğerlerini sayıp dökmeye müstağni kılar. Resûller bu fâni dünyalıklardan ancak zaruret miktarında almışlar ve ölümlerinde de paylaşılacak herhangi bir maddi miras bırakmamışlardır, tâ ki insanlar, onların tevarüs edilebilecek dünyalık peşinde oldukları vehmine

kapılmasınlar.

7- Son olarak, Resûllullah (aleyhissalâtu vesselâm), ilmî bir nasîbin fevkalâde bir bereket, dünyalıkla ölçülemeyecek kadar ziyade bir hayır olduğunu belirtmekte ve bu bolluğa ermek isteyenleri teşvîk etmiş bulunmaktadır.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ilme olan bu övgülerini dünyaya ve tekniğe bakan ilim açısından ele alsak dahi doğruluğunu te'yidden kendimizi alamayız: Yeni bir teknik, yeni bir ilaç, yeni bir formül gibi, ma'lûma ilave edilen yeni bir ilmî tefevvuk sahiplerine, hem ferd ve hem de millet olarak şerefler ve üstünlükler kazandırmaktadır. Bugün "Nobel kazananlar"; "süperler"; "zengin ve ileri memleketler" hep ilimde öncülüğü elinde tutan fertler ve milletlerdir.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ondört asır önce söylenmiş bu sözleri bile tek başına bir mucize ve nübüvvetinin hak olduğuna bir delil olmaktadır.[12]

İKİNCİ FASIL

İLME TEŞVİK

4109- 1- عن حميد بن عبدالرحمن قال:]سمعت معاوية رَضِيَ اللّهُ عَنْه يقول: سمعت رسول اللّه # يقول: مَنْ يُرِدِ اللّه بهِ خَيْراً يُفَقِّهْهُ فِي الدِّينِ[. أخرجه الشيخان وأخرجه الترمذي عن ابن عباس .

1. (4109)- Humeyd İbnu Abdirrahmân anlatıyor: "Hz. Muâviye (radıyallahu anh)'ı işittim demişti ki: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle söylediğini işittim: "Allah kimin için hayır murad ederse onu dinde fakih kılar." [Buhârî, Farzu'l-Humus 7, İlm 13, İ'tîsâm 10; Müslim, İmâret 98, (1038), Zekât 98, 100, (1038); Tirmizî, İlm 1, (2647).]

AÇIKLAMA:

1- Hadisin Buhârî'deki vechi bazı ziyadeler ihtiva eder. Şöyle ki: "Allah kimin için hayır murad ederse onu dinde fakih kılar. Ben taksim ediciyim, esas veren Allah'tır. Bu ümmet Allah'ın emrini yerine getirmeye (Kıyamete kadar) devam edecektir. Allah'ın emri (Kıyamet) gelinceye kadar muhalifleri, ümmetime zarar veremiyecekler."

2- İbnu Hacer bu hadisin üç hüküm ihtiva ettiğini belirtir.

***** Dinde tefakkuh (ilim sahibi olma)nın fazileti.

***** İlmi veren gerçekte Allah'tır.

***** Bu ümmetten bazıları kıyamete kadar daima hak üzere olacaktır.
Devamla der ki: "Birincisi ilimle ilgili bölüme muvafıktır, ikincisi, sadakalarla ilgili kısma muvafıktır. Bu sebeple de Müslim, hadisi Zekât bölümünde tahric etmiştir. Buhârî de Humus bölümünde tahric etmiştir. Üçüncüsü, Eşrâtu's-Sa'at (Kıyametin Alametleri) ile ilgili bölümde zikredilmeye muvafıktır, nitekim Buhârî, hadisi İ'tîsâm bölümünde de tahric etmiştir, zira hadiste müçtehidin hiçbir vakit eksik olmayacağı hükmü mevcuttur."

3- Kıyamete yakın geleceği belirtilen Allah'ın emrinden murad, kalbinde az da olsa iman bulunan herkesin ruhunu kabzedecek olan bir rüzgardır. Kıyamete

yakın böyle bir rüzgarla mü'minler teslim-i ruh ettikten sonra geriye şerirler hayatta kalacak ve Kıyamet onların tepesine yıkılacak, Kıyametin korkunç hadisâtını ceza olarak onlar yaşayacaklardır.

4- Hadis, fıkıh ilminin sadece iktisabla olmayacağını, ilaveten Allah'ın lütfunun tecellisiyle olacağını ifade etmektedir. Bu da, her halde ilmin Allah rızası için talebi şartına bağlıdır. Selefi tekzib etmek, dil uzatmak gayesiyle fıkıh öğrenmeye çalışanlara ilâhî rahmetin hiç bir zaman açılmayacağı söylenebilir, çünkü niyette ihlas mevcut değil.
Âlimlerimizin anladığına göre hadis, ihlasla tefakkuh edip Allah'ın rahmetine mazhar olacakların, bu ümmet-i merhume'den Kıyamete kadar eksik olmayacağını ifade etmektedir.

5- Buhârî, bu grubu, sünneti bilenlerin teşkil ettiğinde cezmetmiştir. Ahmed İbnu Hanbel: "Bunlar ehl-i hadis değilse, başka kim olur bilemem!" demiştir. Kadi İyaz: "Ahmed İbnu Hanbel, bu sözüyle ehl-i sünneti ve ehl-i hadis mezhebine itikad edenleri kastetmiştir" der.
Nevevî de şu kanaattedir: "Bu taifenin Allah'ın emrini yerine getiren çeşitli mü'min fırkalar olması muhtemeldir: Mesela mücahid, fakih, muhaddis, zâhid, emr-i bi'lmaruf, nehy-i ani'lmünker yapanlar gibi her çeşit hayra koşanlardan her biri bu taife olabilir. Ayrıca, bunların bir mekanda olmaları da şart değil. Bir arada olmaları da, her tarafta dağınık bulunmaları da caizdir. Keza bu taifelerden bir kısmının olup bir kısmının olmaması da caizdir, bu hayır fırkalarının yeryüzünden birer birer tükenerek en sona tek bir fırkanın kalması da caizdir. İşte, bunların hepsi inkıraz buldu mu Alah'ın emri (rüzgar) gelecektir."

6- İbnu Hacer der ki: "Bu hadisin ifade ettiği mefhum şudur: Kim dinde tefakkuh etmezse yani İslam'ın esaslarını ve bu esasların gerektirdiği teferruatı (furû'u) öğrenmezse hayırdan mahrum kalır." Bu ma'nâya delil olarak hadisin Ebu Ya'la'da gelen bir vechindeki ziyadeyi kaydeder: "Kim dinde tefakkuh etmezse Allah ona kıymet vermez." İbnu Hacer, hadisin sened yönüyle zayıf olduğunu, ancak ma'nânın sahih bulunduğunu belirtir ve: Zira der, kim dinin meselelerini bilmezse ne fakih (bilgili) olur, ne de fıkıh tâlibi. Böylece "Onun için hayır murad edilmemiştir" diye tavsif etmek muvafık olur. Bu durumda, ülemânın diğer insanlara karşı üstünlüğünün açık bir şekilde ifade edilmiş olduğu görülmektedir.[13]

4110 -2- وعن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولِ اللّهِ #: مَنْ خَرَجَ فِي

طَلَبَ العِلْم فَهُوَ فِي سَبِيلِ اللهِ حَتَّى يَرْجِعَ[. أخرجه الترمذي .

2. (4110)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İlim talebi için yola çıkan kimse dönünceye kadar Allah yolundadır." [Tirmizî, İlm 2, (2649); İbnu Mâce, Mukaddime 17, (227).] [14]

AÇIKLAMA:

Resulullah bu hadislerinde ilim talebi için mü'minleri seyahate çıkmaya teşvik buyurmaktadır. Bilhassa Resulullah devrinin şartlarında seyahat hem meşakkatli ve hem de hayati muhâtaraları (riskleri) olan bir iştir. Bu zahmet ve muhâtarayı göze aldıracak pek mergub sebeplere, muknî teşviklere ihtiyaç vardı. Hadis, tefsir, siyer, tarih gibi rivayete dayanan ilimlerin gelişmesinde seyahatler zaruri idi. İslam medeniyetinin planlayıcısı ve mimarı mesabesinde olan Aleyhissalâtu vesselâm bu çeşit teşvikleri çokça yapmış ve böylece Sahâbe, Tâbiîn ve Etbâuttâbiîn ve müteakip İslam nesilleri seyahate gereken ehemmiyeti vererek İslamî ilimlerin tedvinini ve İslam medeniyetinin teşekkül ve terakkisini gerçekleştirmişlerdir.
Seyahatin ehemmiyetini müslümanların nazarında tesbit eden bir de Kur'ânî âmili yeri gelmişken hatırlatabiliriz: Kehf suresi 65-82 âyetleri arasında Hz. Musa'nın Hz. Hızır ile seyahat macerası hikaye edilir. Özetle Hz. Musa, "Sana öğretileni bana, hayra götüren bir ilim olarak öğretmen için, peşinden gelebilir miyim?" diyerek izin alır; deniz aşırı bir seyahata çıkarlar, gemiye binerler, köylere uğrarlar vs...
Aleyhissalâtuu vesselâm'ın seyahate teşvikleri, ülemânın seyahatleri, seyehatlerle elde edilen neticeler gibi, mevzumuzu ilgilendiren bir kısım tefferruatı birinci cilt 133-144 sayfaları arasında incelediğimiz için burada kısa kesiyoruz. .[15]

4111 -3- وفي أخرى له عن سخبرة مرفوعاً:]مَنْ طَلَبَ العِلْمَ كَانَ كَفَّارَةً لِمَا مَضى[.

3. (4111)- Yine Tirmizî'nin Sahbere (radıyallahu anh)'tan kaydına göre, Aleyhissalâtu vesselâm: "Kim ilim taleb ederse, bu işi, geçmişteki günahlarına

kefaret olur" buyurmuştur." [Tirmizî, İlim 2, (2650).][16]

AÇIKLAMA:

1- Bazı âlimler, buradaki ilimden maksadın amel edilecek şer'î ilim olduğunu söylemiştir. Hadiste "ilim" mutlak geldiği gibi, "Allah rızası için", "ümmet-i merhumenin maslahatları için" gibi başka kayıtlar da muvafıktır. Sû-i niyetle veya sırf dünyevî niyetle öğrenilen ilim şerî ilim de olsa kişiye fayda getirmez. Esas olan niyettir.

2- Aliyyü'l-Kârî'ye göre, hadiste dikkat çeken bir husus, hadisin, kefaret veya hudud gerektiren bir kısım günahlara da şâmil olacak bir üslubla mağfireti zikretmiş olmasıdır. Halbuki Kur'an ve bir kısım meşhur sünnetle sabittir ki bazı günahları temizlemenin yolu had cezası veya kısas veya maddî kefarettir. Öyle ise, ilim talebini, "küçük günahlara karşı kefarettir" diye kayıtlı olarak anlamak daha muvafıktır. Nitekim ülemâ: "Zâhire göre, kefâret:

* Ya küçük günahlara,

* Veya tedariki bulunmayan hukukullah'a.

* Veya tedariki mümkün olmayan hukuku'l-ibad'a hastır" demiştir. Bu durumda ma'nânın şöyle olması muvafıktır: "İlim talebi, kişinin günahlarına kefaret olacak, tevbe, işlenen zulmün telafisi vs. gibi şeylerin hepsine vesiledir.[17]

4112-4- وعن عقبة بن عامرٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قالَ رَسُولُ اللّهِ #: تَعلَّمُوا قَبْلَ الظَّانِّينَ، يَعْنِي قَبْلَ الَّذِينَ يَتَكَلَّمونَ بِالظَّنِّ[. أخرجه رزين وعلقه البخاري .

4. (4112)- Ukbe İbnu Âmir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Zancılardan önce, ilim öğrenin yani zanlarıyla konuşanlardan önce." [Rezin tahric etmiştir. Buharî de bunu bir bab başlığında muallak (senetsiz) olarak kaydetmiştir. (Ferâiz 2).][18]

AÇIKLAMA:

1- Hadisin Buhârî'deki aslında, bu söz merfu değil, Ukbe İbnu Âmir'inşahsî sözü olarak (قَال عُقْبَةُ بْنُ عَامِرٍ) kaydedilmiştir.

2- İbnu Hacer, bu rivayeti açıklama sadedinde der ki: "Bu rivayette şu hususa işaret vardır: O asrın insanları, nass karşısında duruyorlar, onu tecâvüz etmiyorlardı. Bazılarından re'ye dayanan fetva nakledilse de bu, nisbeten azdı. Hadiste, re'ye göre konuşanların çoğalmasından hâsıl olacak fenalıklara karşı bir ihbar, bir inzar (korkutma) mevcuttur." Şu da söylenmiştir. "Bu hadisin muradı, "Daha ilim indirâs etmemiş ve bir ilme dayanmadan zannına göre konuşanlar çıkmamış iken..." demektir.[19]

-4113 -5- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسولُ اللّهِ #: تَعَلَّموا الْفَرَائِضَ وَالْقُرآنَ وَعَلِّموا النَّاسَ فَإنِّي مَقْبُوضٌ[. أخرجه الترمذي، وعن ابن مسعود بمعناه.وزاد رزين: »وإنَّ مَثَلَ الْعَالِمِ الَّذِي َ يَعْلَمُ الْفَرَائِضَ كَمَثَلِ الْبُرْنُسِ الَّذِي َ رَأسَ لَهُ« .

5. (4113)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ferâizi ve Kur'an'ı öğrenin ve halka da öğretin, zira benim ruhum kabzedilecek (ve ben aranızdan gideceğim)." [Tirmizî, Ferâiz 2, (2092).] İbnu Mes'ud (radıyallahu anh)'tan aynı ma'nâda bir rivayet yapılmıştır.Rezin şu ziyadede bulunmuştur: "Ferâizi bilmeyen âlimin misâli, baş kısmı olmayan bürnus gibidir."[20]

AÇIKLAMA:

1- Ferâiz, "farîza"nın cem'idir. Kesmek ma'nâsına olan farz kelimesinden alınmadır. Âyet-i kerimede geçen نصِيباً مَفْرُوضاً ibaresinden alınarak, mirastaki pay ma'nâsına kullanılmıştır. Şu halde Ferâiz miras taksiminde vârislere düşen paylar demek olur. Böylece Ferâiz ilmi deyince, bu payların miktarlarını belirleyen, tesbit eden, bu meselelerle meşgul olan ilmi anlamak gerekecek.
2- Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu hadiste ferâiz ilmini öğrenmeye teşvik buyurmaktadır. Buna teşvik eden başka hadisler de var. İbnu Mes'ud'un bir

rivayetinde Aleyhissalâtu vesselâm şöyle devam eder:
"Ben gidici bir kimseyim. Bu ilim kaldırılacak. Öyle ki iki kişi ferâiz hususunda ihtilafa düşecek. Ancak, aralarında ihtilafı halledecek bir kimse bulamayacaklar." Bir başka hadiste: "Ferâizi öğrenin. Zira o, ilmin yarısıdır. Bilesiniz ümmetimden ilk çekip alınacak ilim de odur."

Ferâizle ilgili bölümde fazla açıklama gelecek (4706-4757. hadisler).[21]

-4114 -6- وعن أبي سعيد رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قالَ رَسولُ اللهِ لَنْ يَشْبَعَ مُؤْمِنٌ مِنْ خَيْرٍ يَسْمَعُهُ حَتّى يَكُونَ مُنْتَهَاهُ الْجَنَّةَ[. أخرجه الترمذي .

6. (4114)- Ebu Sâid (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Mü'min, sonu cennet oluncaya kadar hayır işitmekten asla doymayacak." [Tirmizî, İlm 19, (2687).][22]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, kâmil mü'minin bir vasfını beyan ediyor: Öğrenmeye doyamamak... لَنْ Arapçada devam üzere nefy ifade eder. Müntehası cennet olmak, "ölmek" demektir. Yani, "mü'min-i kâmil, ölüp cennete girinceye kadar hayır işitmekten asla doymayacak, hayatta kaldığı müddetçe, son ânına kadar hayır işitmekten zevk almaya devam edecek" demektir.[23]

-4115 -7- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رسولُ اللّهِ #: الْكَلِمَةُ الْحِكْمَةُ ضَالَّةُ الْمُؤْمِنِ فَحَيْثُ وَجَدَهَا فَهُوَ أحَقُّ بِهَا[. أخرجه الترمذي .

7. (4115)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Hikmetli söz mü'minin yitiğidir. Onu nerede bulursa, onu hemen almaya ehaktır." [Tirmizî, İlm 19, (2688).][24]

AÇIKLAMA:

1- Hikmet, birçok ma'nâya gelen câmi bir sözdür. Burada da farklı anlamalar

mümkündür. Mesela İmam Mâlik اَلفِقّهُ فِى الدِّينِ "din ilmi" olarak anlar. Âyet-i kerime'de Cenâb-ı Hakk: "Allah hikmeti dilediğine verir" (Bakara 269) buyurur. Hikmeti: "Temelleri nakil ve akılla sağlam kılınmış, içerisinde dakik hakikatlar bulunan ve ma'nâları kargaşa, hata ve fesaddan korunmuş söz" diye de tarif etmişlerdir.

2- Hikmetli söz diye tercüme ettiğimiz tabir, aynı ma'nâda olmak üzere كَلِمَةُ الْحَكْمَةُ veya اَلْكَلِمَةُ الْحِكْمَةُ gibi farklı şekillerde rivayet edilmiştir.

Bu hadisten şu ma'nâlar çıkarılmıştır:

* Hakîm, hikmeti arar, bulursa, hikmete ehaktır, başka bir deyişle onunla amel edip, ona uymaya ehaktır.

* Hikmetli sözü, bazan ona ehil olmayan bir kimse de söyleyebilir. Sonra bu kelime ehil olana rastlar, işte bu kimse, o kelimeye -yanında bulmuş olduğu kimsenin hasisliğine iltifat etmeksizin- söyleyenden ehaktır.

* İnsanlar, ma'nâları anlamada, gizli hakikatları ortaya çıkarmada, rümuzlarla ifade edilen esrarı açmada farklılıklar arzederler. Öyleyse, âyetlerin hakikatlarını ve hadislerin inceliklerini anlamakta nâkıs kalanların, Allah'ın anlayış fehmettiği ve tahkik ilham ettiği kimseleri inkara kalkışmamaları gerekir. Tıpkı, kaybolan bir mal bulunacak olsa, kayıp sahibi ile o mal hususunda ihtilaf edilmediği gibi. Zira malı, sahibi alır, itiraz edilmez.

Veya bir kayıp mal bulunsa, bu terkedilmez, alınır, ancak sahibi araştırılır ve kendisine iade edilir. İşte dinleyici de böyledir. Ma'nâsını anlamadığı, künhüne vâkıf olamadığı bir söz işitse, o kimseye buna zayi etmemesi, bilakis kendinden daha anlayışlı olana ulaştırması gerekir, ola ki o bunu anlar, veya onun anlamadığı ma'nâlar istinbat eder.

Veya nasıl ki, yitik sahibini yitiğini almaktan alıkoymak helal olmaz, zira o buna ehaktır. Aynı şekilde âlime bir şeyin ma'nâsı sorulduğu zaman gizlemesi buna helal olmaz, yeter ki soranda bunu anlama kapasitesi görmüş olsun.[25]

-4116 -8- وعن ابن عمرو بن العاص رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: الْعِلْمُ ثَلَثَةٌ، وَمَا سِوَى ذلِكَ فَهُوَ فَضْلٌ: آيَةٌ مُحْكَمَةٌ، أوْ سُنَّةٌ قَائِمَةٌ، أوْ فَرِيضَةٌ عَادِلَةٌ[. أخرجه أبو داود .

»اŒية المحكمةُ« هي التي اشتباه فيها و اختف وما ليس بمنسوخ.»وَالسُّنَّةُ

الْقَائِمَةَ« هي الدائمة المستمرة التي العمل بها متصل يترك.»وَالفَرِيضَةَ العَادَلَةُ« هي التي جور فيها و حيف في قضائها .

8. (4116)- İbnu Amr İbni'l-Âs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İlim üçtür. Bunlardan fazlası fazilettir. Muhkem âyet, kâim sünnet, âdil taksim." [Ebu Dâvud, Ferâiz 1, (2285); İbnu Mâce, Mukaddime 8, (54).][26]

AÇIKLAMA:

1- Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) sağlam ve gerçek ilmin üç olduğunu ifade buyuruyor:
* Muhkem âyet: Kur'an-ı Kerim'in müteşâbih olmayan, ma'nâsı zâhir olan âyeti. Bu âyette herhangi bir iştibah, ihtilaf olmadığı gibi mensuh da değildir. Bu çeşit âyetler kesin ilim ifade eder.
* Kâim sünnet: Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan beri fâsılasız amel edilegelmekte olan, herkesçe fiilen tatbik edilmekte, yaşanmakta olan sünnet, "Resulullah'tan sıhhatli bir senetle sahih ve sâbit olan sünnet" diye de tarif edilmiştir.
* Adil farîza'dan maksad, Kur'an-ı Kerim'de belirtilen nisbetlere uygun olarak taksim edilen miras payıdır. Burada ilâhî ölçüye uyulduğu için haksızlık mevzubahis olamaz. Herkese layık olduğu hakkı Allah vermiştir. Bazı âlimler şöyle der: "Hadiste geçen farîza'dan murad kendisiyle amel vacib olan her şeydir, âdile'den murad daKur'an ve sünnetten alınan şeylere vücub-i amel hususunda müsâvî olan şeylerdir. Bununla, icma ve kıyas'a işaret edilmiş olmaktadır."

2- "Fazlası fazilettir" ibaresi, geri kalan ilimlerin öğrenilmesi zaruret değil, öğrenilmese de olur, öğrenilirse fazilet sağlar demektir.

3- Hattâbî der ki: "Bu hadiste ferâiz öğrenmeye teşvik var ve onun öğrenilmesinin öncelikle ele alınması istenmektedir. Muhkem âyet, Kitabullah'tır. Bu hususta ihkam (sağlamlık) şart koşmuştur. Zira âyetlerden bir kısmı mensuhtur, onlarla amel edilmez, nâsih olanlarla amel edilir. Kâim sünnet Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan rivayet edilenlerden sâbit olanlardır." el-

Farîzatu'l-âdile hakkında az önce kaydettiğimize yakın bir açıklama kaydetmiştir.[27]

-4117 ـ9ـ وعن أبي واقد الليثي قال:]بَيْنَا رسولُ اللّهِ # جالِسٌ في المَسْجِدِ إذْ أقْبَلَ ثَثَةُ نَفَرٍ فَأقْبَلَ اثْنَانِ إلى رسولِ اللّهِ # فَوَقَفَا عَلى رَسولِ اللّهِ #، فَرَأى أحَدُهُمَا فُرْجَةً فِى الْحَلْقَةِ فَجَلَسَ، وَجَلَسَ اŒخَرُ خَلْفَهُمْ، وَأمَّا الثَّالِثُ فَذَهَبَ مُدْبِراً فَلَمَّا فَرَغَ رسولُ اللّهِ # قَالَ: أ أُخْبِرُكُمْ عَنْ النَّفَرِ الثَّثَةِ؟ أمَّا أحَدُهُمْ فَآوَى إلى اللّهِ فَآوَاهُ اللّهُ، وأمَّا اŒخَرُ فَاسْتَحْيَا فَاسْتَحْيَا اللّهُ مِنْهُ، وَأمَّا اŒخَرُ فَأعْرَضَ فَأعْرَضَ اللّهُ تَعالى عَنْهُ[. أخرجه الثثة والترمذي.الفصل الثالث: في آداب العلم

9. (4117)- Ebu Vâkid el-Leysî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) mescidde otururken üç kişi çıktı geldi. İkisi Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a yönelerek önünde durdular. Bunlardan biri, bir aralık bularak hemen oraya oturdu. Diğeri de onun gerisine oturdu. Üçüncü kimse ise, geri dönüp gitti.
Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (dersinden) boşalınca buyurdular:
"Size üç kişiden haber vereyim mi? Bunlardan biri Allah'a iltica etti, Allah da onu himayesine aldı. Diğeri istihyada bulundu, Allah da onun istihyasını kabul etti. Üçüncüsü ise geri döndü, Allah da ondan yüz çevirdi." [Buhârî, İlm 8, Salât 84; Müslim, Selam 26, (2176); Muvatta, Selam 4, (2, 960, 961); Tirmizî, İsti'zan 29, (2725).][28]

AÇIKLAMA:

1- Hadisin bazı vecihlerinde Resulullah'ın önünde bir halka olduğu tasrih edilir. Ve buna dayanılarak ilim ve zikir meclislerinin halka şeklinde olmasının müstehab olduğuna hükmedilmiştir.

2- Hadisten, önde olanın, boş yere oturmaya ehak olduğu, halkadaki boşlukları kapamanın müstehab olduğu istinbat edilmiştir. Nitekim namazda da saflardaki açıklıkların kapatılması emredilmiştir. Öndeki boşlukların kapatılması için

arkadakilerin cemaati yararak ilerlemesi caiz görülmüştür, yeter ki oturanlar rahatsız edilmesin. Nitekim ikinci zat, cemaat edebine uyarak, yer aramamış, arka kısma oturuvermiştir. Aleyhissalâtu vesselâm da onu: "O, Allah'tan istihya etti (utanarak edeb tavrı takındı). Allah da onun bu utanma halini rızasına muvafık bularak kabul etti." ma'nâsında beyanıyla takdir etmiştir.
İbnu Hacer, birinci zâtın davranışı ile ilgili olarak: "Hayır arama yolunda müzâheme (sıkıştırma) yapana övgü vardır" der. Ancak müzâheme yapmayıp arkadaşının gerisindeki müsait yere oturan da takdir edilmiştir.
Hadiste takbîh edilen davranış üçüncü şahsın davranışıdır: İlim (veya zikir) meclisini terketmek. O meclisten, Allah da ondan yüz çevirmiştir. Allah'ın ondan yüz çevirmesi, ona gadab etmesi, rahmetini esirgemesidir.
Âlimler: "Bu ayrılış özürsüz ise, ayrılan müslüman ise..." diye kayıtlar. Ancak o kimsenin münafıklardan biri olabileceği belirtilmiştir.

3- Âlimler, hadisten: "Günahkarın halini, ondan zecretmek maksadıyla, haber vermenin caiz olduğu" hükmünü de çıkarırlar ve bunun gıybet sayılması gerektiğini belirtirler.
4- Hadis, âlimlerin mescidde zikir ve ilim halkaları kurmalarının, halkın da bu halkalara devam etmesinin faziletli bir amel olduğunu ifade edip teşvikte bulunmaktadır.[29]

ÜÇÜNCÜ FASIL

İLİM ÂDABI

4118 -1- عن أبِي هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: مَنْ سُئِلَ عَنْ عِلْمٍ فَكَتَمَهُ أُلْجِمَ بِلِجَامٍ مِنْ نَارٍ[. أخرجه أبو داود والترمذي، وهذا لفظه.والَمراد بذلك العلم الذي يلزم تعليمه ويتعين فرضه ككافر يسأل عن ا‘‘سم والدين، وكحديث عهد با‘‘سم يسأل عن الصة، وكمن جاء مستفتياً في حل وحرام فيلزمه تعليمه وجوابه. ومن منعه استحق الوعيد، وليس ا‘مر كذلك في نوافل العلم التي يلزم تعليمها .

1. (4118)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim, bir ilimden sorulur, o da bunu ketmedip söylemezse (kıyamet günü) ateşten bir gem ile gemlenir." [Ebu Dâvud, İlm 9, (3658); Tirmizî, İlm 3, (2651).][30]

AÇIKLAMA:

Bu ilimden maksad öğretilmesi gereken, farz olduğu açıkça bilinen ilimlerdir. Sözgelimi kâfir, İslam ve din hakkında bir şeyler sorsa bunun ketmedilmemesi gerekir. Keza yeni müslüman olmuş bir kimse namaz hakkında soracak olsa veya bir kimse gelip, haramhelal hakkında soracak olsa bütün bunların cecvaplanması, öğretilmesi gerekir. Bildiği halde bunları cevaplamayan hadisteki tehdide müstehak olur. Ancak hüküm, öğretilmesi gerekmeyen nafile şeyler hakkında böyle değildir.[31]

4119 -2- وعن سهل بن سعد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: وَاللهِ ‘نْ يُهْدَى بِهُدَاكَ رَجُلٌ وَاحِدٌ خَيْرٌ لَكَ مِنْ حُمْرِ النَّعَمِ[. أخرجه أبو داود .

2. (4119)- Sehl İbnu Sa'd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Vallahi, senin hidayetinle bir tek kişiye hidayet

verilmesi, senin için kıymetli develerden müteşekkil sürülerden daha hayırlıdır." [Ebu Dâvud, İlm 10, (3661); Buhârî, Ashabu'n-Nebi 9; Müslim, Fedâilu'l-Ashâb 34, (2046).][32]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayet Buhârî'de daha uzun olarak kaydedilmiştir. Mezkur rivayetteki ziyadeye göre, hadis, Hz. Ali (radıyallahu anh)'a Hayber'in fethi sırasında söylenmiştir. Fedâil bölümünde (4407) geleceği için burada yer vermiyoruz.

2- Na'am, "en'âm"ın müfredidir, sığır, davar, gibi otlatılan hayvanların müşterek ismi ise de daha ziyade deve kastedilmiştir. Humru'nna'am devenin güçlüsü kıymetlisi demektir, el-ibilü'lhumru tabiriyle arap, en enfes malını ifade etmiştir. Şu halde hadiste, bir kişinin hidayetine sebep olmanın ehemmiyeti, getireceği sevap böyle bir teşbihle ifade buyrulmuştur. Ma'nâ: "Bir kişinin hidayetine vesile olmakla elde edeceğin sevap, en kıymetli malı tasadduk ederek elde edeceğin sevaptan daha üstün" demek olur.[33]

4120 -3- وعن أبي هارون العبدي قال:]كُنَّا نَاتِي أبَا سَعِيدٍ الْخُدَرِيَّ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ فَيَقُولُ مَرْحَباً بِوَصِيَّةِ رَسُولِ اللّٰهِ #، إنَّ رَسُولَ اللّٰهِ # قَالَ لَنَا: إنَّ النَّاسَ لَكُمْ تَبَعٌ، وَإنَّ رِجَاَ يَأتُونَكُمْ مِنْ أقْطَارِ ا۰رْض يَتَفَقَّهُونَ فِي الدِّينِ. فَإذَا أتَوْكُمْ فَاسْتَوْصُوا بِهِمْ خَيْراً[. أخرجه الترمذي وضعفه .

3. (4120)- Ebu Hârun el-Abdî anlatıyor: "Biz Ebu Saîd el-Hudrî (radıyallahu anh)'a uğradık. O bize: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın (bize) vasiyetine merhaba" (derdi ve ilave ederdi): Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) demişti ki: "İnsanlar (dinde) size tabidirler. Size (aktar-ı âlemden yani) dünyanın her tarafından bir kısım erkekler gelip İslam dinini öğrenecekler. Onlar geldikleri vakit, onlara hep hayrı tavsiye edin." [Tirmizî, İlm 10, (3661).][34]

AÇIKLAMA:

Burada, Ebu Sa'îdi'l-Hudrî'nin hadis vs. öğrenmek üzere, kendisine uğrayan

tâliblere Resulullah'ın vasiyeti diye hitab ettiğini görmekteyiz: "Ey Resulullah'ın vasiyetleri! Hoş geldiniz, merhaba, buralarda rahat olasınız!" ma'nâsında bir hoşâmedî hitabı.
Niye böyle hitab ettiğini de açıklıyor. Çünkü Efendimiz (aleyhissalâtu vesselâm), vefatından sonra İslam'a giren nice diyarlardan insanların, dinlerini öğrenmek üzere Daru'ssünne olan Medine'ye veya sünnetin hameleleri durumunda olan Ashab-ı kirâm'a fevç fevç geleceklerini haber vermiş, bu taliblere iyi davranmalarını vasiyet etmiş, "Sizler sünneti benden gördünüz, sözlerimi işittiniz, öğreniniz, o hususlarda bana uydunuz. İnsanlar bunları öğrenmek üzere size gelince, siz de onlara iyi davranın, hayrı tavsiye edin, hayra uymayanlarını emredin, onlara nasihat edin, dini eksiksiz öğretin" ma'nâsında vasiyette bulunmuştur. Gerçekten de Resulullah'ın bu ihbarı aynen çıkmıştır. Hatta el-Alâî: "Bu, Efendimizin mucizelerinden biridir, aynen olmuş, bu sayede Allah dinini korumuştur" der.
Bu hadiste, hariçte olanlara, dini öğrenmek üzere Medine'ye, Ashab'a koşmak emredildiği gibi, Ashab'a da bu gelenlere karşı iyi davranmaları, anlayışlı olup hüsn-ü kabul göstermeleri, iyi ağırlamaları tavsiye edilmiş olmaktadır.
Aleyhissalâtu vesselâm'ın bu vasiyeti, sadedinde olduğumuz rivayette de görüldüğü üzere gerçekten müessir olmuştur. Münâvî der ki: "Bazı sahâbeler, kendisine bir tâlib gelince, ona: "Hoş geldin Resulullah'ın vasiyeti!" diye hitab ederdi. Hadisten bilistifade, tâlib'in kendi katında insanların en azizi olduğunu, kendine ehlinden daha yakın bulunduğunu kabul ederdi. Bu sebeple, selef ülemâsı hayatlarında ve ölümlerinden sonra halka faydalı olacak bir talebe avlayabilmek için içtihad ağları atarlardı. Ayrıca, talebelerine karşı fevkalâde mütevâzi davranırlar. Onlar yanlarına geldikleri zaman hoşâmedî ederler, ikramlarda bulunurlar, hal ve hatırlarını sorarak gönüllerini alırlar, güler yüzle muamelede bulunurlardı.
Görüldüğü üzere, Resulullah'ın bu tavsiyesi, İslam memleketlerinde talebelerin himayesine, onların hocalarıyla olan münasebetlerinin iyileşmesine müessir olmuş, ilmin artmasına, medeniyetimizin gelişmesine fevkalâde katkıda bulunmuştur. Evet tekrar ediyoruz, insanlık tarihinin iftihar edeceği İslam medeniyetinin birinci mühendis ve mimarı Resulü Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm)'dır. Onun fiil ve sözleri, bu medeniyetin pek detaylı bir planını ve sonra da yapı taşlarını teşkil etmiştir[35]. عَلَيْهِ وَعَلَى اَلِهِ وَاَصْحَابِهِ مِنَّا اَكْمَلُ السَّمِ وَاَطْيَبُ التَّسْلِيمَاتِ

4121-4- عن يزيد بن سلمة الجعفي قال:]قُلْتُ يَا رَسولَ اللّهِ إنِّي سَمِعْتُ مِنْكَ حَدِيثاً كَثِيراً أخَافُ أنْ يُنْسِيَنِي أوَّلَهُ آخِرُهُ فَحَدِّثْنِي بِكَلِمَةٍ تَكُونُ جِمَاعاً. فَقَالَ: اِتَّقِ اللّهَ فِيمَا تَعْلَمُ[. أخرجه الترمذي. وزاد رزين:]وَاعْمَلْ بِهِ[»يُقَالُ كَلِمَةُ جِمَاعٍ« إذا جمعت كلمات .

4. (4121)- Yezîd İbnu Seleme el-Cûfî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ey Allah'ın Resulü! dedim, ben senden pek çok hadis işittim. Ancak bunlardan, sonradan işittiklerimin, önceden işittiklerimi unutturacağından korkuyorum. Bana (hepsinin yerini tutacak) câmî bir kelime söyle!"
"Bildiklerinde Allah'a karşı müttakî ol (bu sana yeter)!" buyurdular." [Tirmizî, İlm 19, (2684).]

Rezîn şu ziyadeyi yaptı: "...ve onunla amel et!"[36]

AÇIKLAMA:

Burada Resûlullah, istikamet üzere olmak için çok ilim gerekmediğini, az ilimle de insanın istikametini koruyabileceğini talim buyurmaktadır. Zira, hadise göre, istikametin temelini, ilim değil Allah korkusu teşkil etmektedir. Gerçek bu değil mi? Dinimizin haramlarını, farzlarını bilmeyen çıkar mı? Ya bunları yerine getirenler? İşte bunlar az. Elbette ilmin getireceği kemal inkâr edilemez. Ama o da âmil olanadır. Bildikleriyle amel eden kişi ilimle kemâle ulaşır, her amelini mükemmel yapar ama, ameli olmayan kimseye ilim, ikinci bir vebal getirir. Şu halde öncelikle esas olan Allah'tan korkup amele koşmaktır.[37]

4122-5- وعن ربيعة بن أبي عبدالرحمن قال:]يَنْبَغِي لِمَنْ عِنْدَهُ شَيْءٌ مِنَ الْعِلْمِ أنْ يُضَيِّعَ نَفْسَهُ[. أخرجه البخاري تعليقاً.

5. (4122)- Rebî'a İbnu Ebî Abdirrahmân der ki: "Yanında bir miktar ilim olan kimseye, nefsini zayi etmesi münasib düşmez." [Buhârî bab başlığında kaydetmiştir. (İlim 21).][38]

AÇIKLAMA:

1- Buhârî bu hadisi "İlmin kalkması, cehaletin zuhur etmesi" diye başlıklanmış bir babta muallak olarak kaydeder. Bu bab, esas itibariyle ilme teşvik için tanzim edilmiştir. Çünkü ilmin kalkması demek, Ulemanın yok olması, yerine âlimin yetişmemesi demektir. Değilse ilim, insanlara unutturulmak veya kalplerinden sökülüp alınmak suretiyle cemiyetten çıkacak değildir. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) muhtelif hadislerinde, ilme himmet gösterilmesi, Ulemanın yetiştirilmesi hususunda dikkat çekmek, bunun ehemmiyetini duyurmak için "ilmin kaldırılacağı" "çekip alınacağı" tehlikelerinden bahsetmiştir. Nitekim müteakiben yedinci fasılda ilmin kaldırılmasıyla ilgili bazı hadisler göreceğiz.

2- Sadedinde olduğumuz hadis maktu bir hadistir. Çünkü, kâili (söyleyeni) Medine'nin meşhur fakihlerinden Rebi'atu'r-Re'y'dir. Tâbiin' dendir. Hz. Enes (radıyallahu anh) ve başka sahabîlerden hadis almıştır. İçtihadla fazla meşgul olduğu için Rebîatu'r-Re'y diye meşhur olduğu söylenir. 133-142 yılları arasında vefat etmiştir. Sünneti iyi bilen re'yde dirayetli bir kimse idi. İmam Mâlik: "Rebî'a'nın vefat ettiği günden beri fıkhın tadı kalmadı" demiştir.

3- İbnu Hacer, Rebî'a'nın bu sözden kasdettiği şey hususunda birkaç vecih kaydeder:

***** Kimde ilim için bir anlayış ve kabiliyet varsa, ona, nefsini ihmal etmesi ve ilimle meşguliyeti terketmesi yakışmaz, tâ ki, bu hal ilmin kalkmasına müeddi olmasın.

***** Veya maksadı, ehli yani liyakatliler arasında ilmin neşrine teşviktir, tâ ki âlim, ilmi başkasına aktarmadan önce ölmesin, zira bu suretle de ilim ortadan kalkmış olur.

***** Veya muradı, âlimin kendini ortaya çıkarması, herkese arzetmesi ve başkalarının kendinden ilim almasını sağlamasıdır, tâ ki, ilmi (kendi ölümüyle) zayi olup gitmesin.

***** Şöyle diyen de olmuştur: "Bundan muradı ilmi tazim ve ona saygıdır. Öyleyse nefsini dünyalığa arzederek alçaltmamalıdır."[39]

DÖRDÜNCÜ FASIL

İLİM VE ÖĞRENME ÂDABI

4123 -1- عن عكرمة أن ابن عباس رَضِيَ اللّهُ عَنْهُما قال:]حَدِّثِ النَّاسَ مَرَّة في الْجُمْعَةِ فَإنْ أبَيْتَ فَمَرَّتَيْنِ، وَإنْ كَثَّرْتَ فَثَثاً، وَ تُمِلَّ النَّاسَ هذَا الْقُرآنَ. وَ ألْفِيَنَّكَ تَأتِي الْقَوْمَ وَهُمْ فِي الْحَدِيثِ مِنْ حَدِيثِهِمْ فَتَقُصَّ عَلَيْهمْ فَتَقْطَعَ عَلَيْهِمْ حَدِيثَهُمْ فَتُمِلَّهُمْ، وَلكِنْ أنْصِتْ. فإذَا أمَرُوكَ فَحَدِّثْهُمْ وَهُمْ يَشْتَهُونَهُ. وَانْظُرِ السَّجْعَ مِنَ الدُّعَاءِ فَاجْتَنِبْهُ، فَإنِّي عَهِدْتُ رَسولَ اللّهِ # وَأصْحَابَهُ َ يَفْعَلُونَ ذلِكَ[. أخرجه البخاري .

1. (4123)- İkrime rahimehullah anlatıyor: "İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) dedi ki: "İnsanlara haftada bir kere hadis konuş. Buna uymazsan iki kere olsun. Daha çok yapmak istersen üç olsun. Sakın halkı şu Kur'an'dan usandırma! Halk kendi meselelerini konuşurken, senin onlara gelip, sözlerini keserek, bir şeyler anlatıp onları bıktırdığını görmeyeceğim. Onlar konuşurken sus ve dinle. Onlar sana gelip "Konuş!" diye talebte bulununca, istiyorlar demektir, o zaman konuşursun. Dua'da seci meselesine dikkat et ve ondan kaçın. Zira ben, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ve Ashab-ı Kirâm'ın devrinde yaşadım, bunu yapmıyorlardı." [Buharî, Da'avât 20).][40]

AÇIKLAMA:

1- Burada halkı irşad ve talimde mühim bir edeb beyan edilmektedir: Haftada bir çok kere değil, en ziyade üç kere irşad etmek. Normali bir defadır. Sebebi de açıklanmaktadır: Usandırmamak..

2- İkinci bir husus, tâlib olmayan, istek izhâr etmeyene de tahdiste bulunmamak, İbnu Hacer buna mekruh der.

3- Hadis, ayrıca insanların konuşmalarını keserek talimde bulunmayı da yasaklıyor. Âlimler buradan hareketle "ilim, isteyene, hırs gösterene öğretilmelidir" demiştir. Öyleyse, ilmi neşredenler, önce öğrenmeye arzu uyandırıcı tedbirler almalı, arzuların uyanacağı fırsatları kollamalı, ondan sonra

anlatmaya geçmelidir. Bu durumlar göz önüne alınmadan yapılacak neşr-i ilim faaliyeti nefret uyandırır, akim kalır.

4- Hadis, bir de duada secî denen nesirde kafiyemsi ses benzerlikleri kullanmayı yasaklamaktadır. Zira bunda bir gayr-ı tabiîlik (tekellüf) vardır. Ayrıca secî yapacak kelimeler ma'nâ yönünden kısırlık, zıtlık getirebilir.Bu sebeplerle ne Resulullah, ne ashab, secîye özenmemişlerdir. Ancak tabiî şekliyle, kendiliğinden vâki olan secînin mekruh olmayacağı, burada belirtilen yasağa girmeyeceği de kabul edilmiştir. Nitekim hadiste bunun örnekleri var. Biri şöyle: "Allahümme münzilü'l-Kitab,serî'u'lhisâb, hâzimu'l-ahzâb. "Ey kitabı indiren, hesabı çabuk yapan, hizibleri dağıtan Allahım!..."
Ezherî der ki: "Secîli sözü Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın mekruh kılışının sebebi, onun kâhinlerin sözlerine benzemesidir."[41]

4124- 2- وعن علي رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]حَدِّثُوا النَّاسَ بِمَا يَعْرِفُونَ أتُحِبُّونَ أنْ يُكَذَّبَ اللّهُ وَرَسُولُهُ[. أخرجه البخاري .

2. (4124)- Hz. Ali (radıyallahu anh) demiştir ki: "İnsanlara anlayacakları şeyleri anlatın. Allah ve Resulünün tekzib edilmelerini ister misiniz?" [Buhârî, İlm 49.] [42]

4125- 3- وعن ابن مسعود رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]مَا أنْتَ بِمُحَدِّثٍ قَوْماً حَدِيثاً ـ تَبْلُغُهُ عُقُولُهُمْ إّ كَانَ لِبَعْضِهِمْ فِتْنَةً[. أخرجه مسلم .

3. (4125)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) diyor ki: "Sen bir cemaate akıllarının almayacağı bir şey söylersen mutlaka bu, bir kısmına fitne olur." [Müslim, Mukaddime 5.][43]

AÇIKLAMA:

1- Hz. Ali burada, muhatabın anlayacağı şeylerle irşad yapmayı, anlayamayacakları şeylerden bahsetmemeyi emretmektedir. Hadisin bir başka

vechinde " . ..وَدَعُوا مَايُنْكِرُونَ "Anlaşılması zor olacak şeyleri de terkedin" denmiştir.

2- Âlimler bu hadisten hareketle "müteşâbih" meselelerin ulu orta halka açıklanmasını mekruh addetmişlerdir.
İbnu Hacer, bir kısım hadislerin tahdis edilmesini (anlatılmasını) mekruh addeden Selef'ten örnekler verir:

* Ahmed İbnu Hanbel, zâhiri sultana isyan etmeyi ifade eden hadisleri;

* İmam Mâlik, Cenab-ı Hakk'ın sıfatlarıyla ilgili hadisleri;

* Ebu Yusuf, garâibe giren hadisleri;

* Hz. Ebu Hüreyre de halkın anlayamayacağı endişesiyle bir kısım hadisleri rivayet etmediğini söylemiştir ki bunların Huzeyfe (radıyallahu anh) tarafından rivayet edilen fitne ile ilgili rivayetler olduğu kabul edilmiştir.[44]

* Hasan Basrî hazretleri, Hz. Enes (radıyallahu anh)'ın Resulullah'ın Ureynelilere verdiği cezaya müteallik haberi Haccâc'a anlatmasını hoş karşılamamıştır. Zira Haccâc, müslümanların kanını ölçüsüzce dökmede onu esas almış, hiç bir fıkhî usule uymayan hükümler çıkarmıştır.
Rivayet edilip edilmeyecek meseleyi tesbitte ölçü, hadisin zâhirinin bid'ayı takviye etmesidir. Aslında, bu çeşit hadislerde zâhir murad değildir. Bu çeşit hadislerin zâhirini almaya kalkılacağından korkulduğu durumlarda, o hadisleri (veya meseleleri) rivayet etmemek daha iyidir.[45]

BEŞİNCİ FASIL

HADÎS RİVAYETİ VE NAKLİ

-4126 -1- عن ابنِ مسعود رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قالَ رسولُ اللّهِ #: نَضَّرَ اللّهُ امْرَأً سَمِعَ مِنَّا شَيْئاً فَبَلَّغَهُ كَمَا سَمِعَهُ فَرُبَّ مُبَلِّغٍ أوْعَى مِنْ سَامِعٍ[. أخرجه الترمذي وصححه.»نَضَرَ اللّهُ امرأً« بتخفيف الضاد وتشديدها معناه: حسنه وجمله .

1. (4126)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Benden bir şey işitip onu (artırıp eksiltmeden) işittiği şekilde başkasına ulaştıran kimsenin (Kıyamet günü) Allah yüzünü taze kılsın. Zira, kendisine ulaştırılan öyleleri var ki, bizzat işitenden daha iyi kavrar." [Tirmizî, İlm 7, (2658).][46]

-4127 -2- وعن ابن عمرو بن العاص رَضِيَ اللّهُ عَنْهُما قال:]قَالَ رسولُ اللّهِ # بَلِّغُوا عَنِّي وَلَوْ آيَةً، وَحَدِّثُوا عَنْ بَنِي إسْرَائِيلَ وَ حَرَجَ، وَمَنْ كَذَبَ عَلَيَّ مُتَعَمِّداً فَلْيَتَبَوَّأْ مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ[. أخرجه البخاري والترمذي.قوله »حَدِّثُوا عَنْ بَنِى إسْرَائِيلَ وَ حَرَجَ« ليس فيه إبَاحة الكذب في اخبار عنهم ورفع ا‘‘ثم عمن نقل عنهم كذبا، ولكن معناه الرخصة في الحديث عنهم على معنى البغ وإن لم يتحقق ذلك بنقل ا‘‘سناد ‘نه أمر تعذر لبعد المسافة وطول المدة.

2. (4127)- Abdullah İbnu Amr İbni'l-Âs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bir âyet bile olsa benden başkasına götürün. Benî İsrail (hikayelerin)den de rivayet edin, bunda bir mahzur yok. Ancak kim bile bile bana yalan nisbet ederse cehennemdeki yerini hazırlasın." [Buharî, Enbiya 50; Tirmizî, İlm 13, (2671).][47]

AÇIKLAMA:

1- Bu iki rivayet, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, Ashabını hadis rivayetine yapmış olduğu teşviklere örnek teşkil etmiştir. Şeriat-ı garramızın ikinci kaynağı olarak hadisin ehemmiyetine mütenasib bir ciddiyet ve ısrarla Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) hadislerin öğrenilmesine ve rivayet edilmesine gereken ihtimamı göstermiştir.

2- Birinci hadis, yapılacak rivayetlerin aslına uygun olması gereğini vurgulamaktadır. Anlamasa bile, nasıl işitti ise öyle rivayet etmesi istenmekte, doğrudan dinleyen, yeterince anlamamış olsa bile kendisine ulaştırılanın ondan daha iyi anlayabileceğine dikkat çekilmektedir. Bu sonuncu ifade dahi, asla uygunluğa riayeti sağlamaya yöneliktir.
Resulullah'ın hadislerini rivayette, en mühim hususlardan biri asla uygunluktur. Âlimler lafzî rivayeti, manevi rivayete üstün kabul etmiştir. Ancak, manen rivayete de cevaz verilmiştir, çünkü hadisler, Kur'an vahiyleri gibi Resulullah'ın sıkı kontrolü altında yazdırılmadı.

3- İkinci hadiste farklı bir husus, İsrailiyat'ın rivayetine cevazdır. Zira İsraili hikayelerde bir kısım ibretler var. Bu hikayelerin asla uygunluğu oldukça meşkuk bir durum arzeder. Bunlar zaman içinde uydurulmuş da olabilir. Bu, uydurma olma ihtimaline rağmen, Resulullah'ın onları rivayet etmeye müsaade etmesi yalan rivayetlere ruhsat verme değildir. Uydurma hadis rivayet etmenin hükmü de hadiste belirtilmiştir.
Şu halde, İsrailî olduğu belirtilerek yapılan rivayetler "yalanı rivayet etme"nin şümulüne girmeyecektir.

4- Resulullah'a yalan nisbeti yasaklayan rivayet çoktur ve mütevatirdir. Belki de en çok sahabe tarafından rivayet edilme şerefine bu hadis ermiştir. Resulullah'ın "işittiğiniz şekliyle rivayet edin" emriyle, "Bana yalan nisbet eden cehennemdeki yerini hazırlasın" tehdidini birleştiren, pek çok sahabeyi, Resulullah'tan duyduklarımı rivayet ederken aynıyla rivayet edemez miyim, kendimden bir kelime mi katarım veya bir kelime eksik mi bırakırım, böyle olunca Resulullah'a yalan nisbet etmiş duruma mı düşerim? diye fevkalâde ciddi endişeye sevketmiş rivayet hususunda kendi kendini frenlemeye, az rivayet etmeye -ve hatta Saîd İbnu Zeyd örneğinde olduğu üzere- hiç rivayette bulunmamaya sevketmiştir.
Bu çeşit durumlar, bizim hadise karşı olan güvenimizi artırmaktadır. Zira bunlar bir taraftan Resulullah'ın tedbirini, diğer taraftan Ashab'ın bu tedbirlere riayetini göstermektedir.

5- İbnu Hacer, İsrâilî hikayelerden rivayet izninin muahhar ve hatta, ahkamın ve dînî kaidelerin istikrar bulmasından sonraya rastladığını, daha önce fitne endişesiyle onlardan rivayet ve hatta kitaplarını okumasının dahi yasaklandığını belirtir.

6- "Mahzur yoktur" ibaresi ile şu manaların kastedildiği belirtilmiştir.

* Onlardan işittiğiniz acib şeylere kalbiniz daralmasın, bu onların başına sıkça vâki olmuştur.

* Onlardan anlatmanızda da bir mahzur yok. Zira önceki حَدِّثُوا ifadesi emir sîgasıdır ve vücub ifade eder. Şu hade bu sîga ile vücub kastedilmediğine "...mahzur yoktur" ibaresiyle işaret edilmiştir.

* Bundan murad, onların hikayelerini anlatan kimsenin kullanacağı kötü kelimeler sebebiyle hatıra gelecek mahzurun ondan kaldırıldığını ifade eder. Mesela ayette, onların Hz. Musa'ya söyledikleri "Sen ve Rabbin, ikiniz gidin ve savaşın biz burada kalacağız" (Mâide 24) sözlerini nakil böyledir, benzeri edebsizliklerini naklide mahzur yok demektir.

* Benî İsrâil'den murad, bizzat İsrâil'in çocuklarıdır. Bunlar da Hz. Yakub'un evlatlarıdır. Böyle olunca murad, "Onların babaları Yusuf (aleyhisselâm)'la olan kıssalarını anlatın" olur. Ancak bu tevilin en uzak tevil olduğu belirtilir.

* İmam Mâlik der ki: "Bundan murad onların güzel hallerinin anlatılmasının cevazıdır. Yalan olduğu bilinenlerin rivayeti caiz değildir."

* "Onlardan, Kur'an ve sahih hadiste gelmiş olan meselelerini tahdis edin" demektir.

* Onların hikayesi, inkıtâ, belâğ her ne suretle vâki olduysa öyle rivayete cevazdır, çünkü onları rivayette ittisal kurmak mümkün değildir. Ancak İslamî ahkâmı tesbit eden rivayetler böyle değil. Zira bunları rivayette asıl olan, ittisaldir. Öbürü, zamanca uzaklık sebebiyle ittisal mümkün değil ise, beriki zamanın yakınlığı sebebiyle ittisal mümkündür.

* İmam Şâfiî der ki: "Malum olduğu üzere, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) yalan haberin rivayetini tecviz etmez. Öyleyse ma'nâ: "Benî İsrail'den yalan olduğunu bilmediklerinizi rivayet edin. Size tecviz edilenlerin onlardan rivayet edilmesinde sizin için bir mahzur yoktur. Bu Resulullah'ın şu sözüne benzer: "Ehl-i kitap size bir rivayette bulunursa onları ne tasdik edin ne de tekzib." Sıdkı kesin olan şeylerin söylenmesi hususunda ne yasaklama, ne de izin vârid

olmadı."

7- Ehl-i sünnet ülemâsı, Resulullah'a yalan nisbet etme karşısında tavizsiz olmada ittifak eder ve büyük günahlardan addeder. Şeyh Ebu Muhammed el-Cüveynî daha da ileri gidip, Resulullah'a yalan nisbet etmeye küfür hükmünü vermiştir. Ebu Bekr İbnu'l-Arabî de buna meyletmiştir. Başta Kerramiye olmak üzere sapık fırkalara mensup bazıları, dinî umura hizmet, sünnet ehlininin yolunu güçlendirmek, tergib ve terhibe yardımcı olmak gibi gayelerle Resulullah'a yalan nisbet etmenin caiz olduğunu söylemiş ve şöyle bir gerekçe ileri sürmüşlerdir: "Bu hususta vaîd, Resulullah'ın aleyhindeki yalan hakkında vârid oldu, lehindeki yalan için değil. İbnu Hacer der ki: "Bu bâtıl bir gerekçedir, zira vaîd Aleyhissalâtu vesselâm'dan yalan nakil hakkında gelmiştir, lehinde veya aleyhinde diye bir ayırım yoktur. Dinimiz ise, Allah'a hamdolsun kâmildir, yalanla tamamlanacak bir eksik yönü yoktur. Takviye görmek için yalana, bâtıla muhtaç değildir.[48]

4128-3- وعن محمود بن الربيع رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]عَقَلْتُ مِنْ رَسُولِ اللّهِ # مَجَّةً مَجَّهَا فِي وَجْهِي مِنْ دَلْوٍ مِنْ بِئْرٍ كَانَتْ فِى دَارِنَا وَأنَا ابْنُ خَمْسِ سِنِينَ[. أخرجه الشيخان .

3. (4128)- Mahmud İbnu'r-Rebî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ben beş yaşlarımda iken, evimizin kuyusunun kovasından ağzına aldığı suyu yüzüme püskürttüğünü hatırlıyorum." [Buhârî, İlm 18; Müslim, Mecâcid 54 (33).][49]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadisi Buhârî "Çocuğun hadis dinlemesi ne zaman sahih olur" adını taşıyan bir babta kaydeder. Öyleyse hadis, çocuğun daha bülüğa ermezden önce hadis dinleyebileceğini ve dinlediği hadisin muteber addedilmesi için bülûğun şart olmadığını ifade etmektedir. Aksi takdirde beş yaşında görülen bir hadisenin bilahare rivayeti makbul olmamalı idi.
Ancak şunu belirtelim ki bu husus biraz ihtilaflıdır. Yahya İbnu Maîn, hadis dinleme yaşını en az onbeş kabul eder, delil olarak henüz bülüğa ermemiş olan

İbnu Ömer'in Uhud savaşına alınmayışını gösterir. Bu görüş Ahmed İbnu Hanbel'e ulaşınca: "Hayır, işittiğini aklında tuttu mu hadis dinler; İbnu Ömer hadisesi savaşla ilgilidir" der.
Hatibu'l-Bağdâdî el-Kifâye'de küçük yaşta öğrendiklerini sonradan rivayet eden ve muhaddislerce makbul addedilen zevattan örnekler verir.
Muhaddisler arasında esas olan görüş de budur: Temyiz halinde dinlediğini bilahare büluğdan sonra rivayet etti mi makbuldür.
Buhârî, bu rivayeti kitabına aldığına göre, o da küçük yaşta dinlemenin caiz olduğu görüşündedir.

2- Hadiste başka faideler de var:

* İmam, arkadaşlarının evini ziyaret eder.

* Ziyaret sırasında çocuklara şaka yapar.

* Beş ve hatta daha küçük yaştaki çocuklar ilim halkalarına götürebilir.

* İlim meselesinde yaşa itibar edilmez, hitab edileni tam olarak anlama durumuna bakılır.

* Fukaha temyiz yaşını 6-7 olarak tesbit eder.[50]

4129-4 - وعن أبي هريرة رَضِـيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]حَفِظْتُ مِنْ رَسُولِ اللّهِ # وِعَاءَيْنِ فَأمَّا أحَدُهُمَا فَبَثَثْتُهُ فِيكُمْ. وَأمَّا اŒخَرُ فَلَوْ حَدَّثْتُكُمْ بِهِ لَقَطَعْتُمْ هذَا الْبَلْعُومَ[. أخرجه البخاري.
وقال »البلعوم« مجرى الطعام .

4. (4129)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan iki kap ilim hıfzıma aldım. Bunlardan birini aranızda neşrettim. Ama diğerini söyleyecek olsam şu gırtlağımı kesersiniz." [Buhârî, İlm 42.][51]

AÇIKLAMA:

Ebu Hüreyre hazretleri, burada Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)' dan öğrendiği hadislerden bir kısmını rivayet etmekten çekinerek ketmettiğini belirtmektedir. Ülemâ, neşredilmeyen ilmin, kötü emirlerin isim ve ahvalini ve çıkacakları zamanı beyaneden hadisler olduğunu söylerler. Ebu Hüreyre'nin

bunların bazılarına kinâye yoluyla işaret ettiği, ama tasrih etmekten korktuğu söylenmiştir. Mesela şu sözü onlardan biridir: "Altmışın başından ve çocuğun başkanlığından Allah'a sığınırım." Bununla Yezîd İbnu Muâviye'nin hilafetine işaret ettiği belirtilir. Çünkü, onun hilafeti hicretin 60. yılında idi. Allah Ebu Hüreyre'nin duasını kabul etmiş ve ruhunu bir yıl önce kabzetmiştir.
Ebu Hüreyre, "Gırtlağımı keserdiniz" sözüyle, zalim idarecileri kastetmiştir. Ayıplarını işitmekten rahatsız olarak, hayatına kıyacaklarından korktuğunu belirtmiştir.
Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh)'ın rivayetten çekindiği fitne ile ilgili hadisleri, "Herkes hayırdan sorarken, gelip bana bulaşır mı korkusuyla ben şerden sorardım" diyen Huzeyfe (radıyallahu anh), kısmen rivayet etmiştir. Ebu Hüreyre'nin haklılığını, yani Resulullah'ın fitne ilgili olarak çok sayıda ve pek teferuatlı açık beyanlarının bulunduğunu anlamak için, Ebu Dâvud'da yer alan bir Huzeyfe hadisini kaydediyoruz. Der ki: "Vallahi bilemiyorum, arkadaşlarım gerçekten unuttular mı, yoksa unutmuş mu görünüyorlar. Vallahi Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Kıyamete kadar gelecek ve adamlarının sayısı üçyüz ve daha fazla olacak bütün fitne başlarını bize adıyla, babasının ve kabilesinin adıyla zikretti."[52]

4130 -5- وعن أبي ذرّ رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ أنه قال:]لَوْ وَضَعْتُمْ الصِّمْصَامَةَ عَلى هذِهِ، وَأشَارَ إلى قَفَاهُ، ثُمَّ ظَنَنْتُ أنِّي أُنْفِذُ كَلِمَةً سَمِعْتُهَا مِنْ رَسُولِ اللّهِ # قَبْلَ أنْ تُجِيزُوا عَلَيّ ؛نْفَذْتُهَا[. أخرجه البخاري تعليقا.»الصِّمصامةُ« والصمصام: السيف .

5. (4130)- Ebu Zerr (radıyallahu anh) demiştir ki: "Eğer kılıncı şuraya koysanız -eliyle ensesini göstermiştir- ben bu esnada, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan işitmiş bulunduğum bir hadisi, sizin işimi bitirmezden önce söyleyebileceğime kanaatim gelse onu mutlaka söylerim." [Buhârî, İlm 10.][53]

AÇIKLAMA:

Ebu Zerr (radıyallahu anh)'ın bu sözü, Ashabtan bir kısmının, Resulullah'ın sözlerinden bildiklerini rivayette pervasız olduklarını söylemek, rivayet etmek hususunda ölüm dahil hiçbir şeyden korkmadıklarını göstermektedir. İşte Hz.

Ebu Zerr bu gruba girenlerden biridir.
Hz. Ebu Zerr, daha önce de temas ettiğimiz üzere ihtilalci hak bildiğini dobra dobra söylemekten çekinmeyen bir mizaca sahiptir. Günlük hayatta sadelik ve tevazuyu esas alan zâhid bir meşrebe mensup. Bu meşrub Resulullah'ın şahsî hayatında da mevcut, Ebu Zerr ister ki, herkes bu meşreb üzere olsun, zira ona göre kâmil İslam budur. Bunu açıkça tebliğ eder. Sadeliği esas almayan debdebe ve israfa da yer veren idarecilere müdahale eder. Sert tepkiler gösterir. Sebep olduğu rahatsızlık Halife-i zişân Hz. Osman-ı Zinnureyn (radıyallahu anh) efendimize şikayet edilir. Medine'ye çağrılan Ebu Zerr'e orada bazı kısıtlamalar tatbik edilir. O yine pervasız davranmaya devam eder. Sorulan soruları cevaplar, açıklamalar yapar. Fetva verme hussundaki yasaklamayı hatırlatan bir kimseye, cevab olarak sadedinde olduğumuz sözleri sarfeder: "Allah'a yemin olsun, Resulullah'tan duyduğum bir kelimeyi terketmem için kılıcı boğazıma dayasanız, siz kesme işini tamamlayıncaya kadar ben onu yine de söylerim." [54]

Dârimî'nin Müsned'inde, Ebu Zerr (radıyallahu anh)'ın, bu sözü, Mina'da el-Cemretu'l-Vusta'nın yanında, kendinden fetva sormak maksadıyla halkın etrafını sardığı bir hengâmda bir adamın gelerek: "Sen fetvadan men edilmedin mi?" demesi üzerine, başını kaldırıp adama yönelerek: "Yoksa sen benim müfettişim misin?" diye çıkıştıktan sonra sarfettiğini kaydeder. Rivayetler arasındaki ihtilafa burada girmeyeceğiz. [55]

ALTINCI FASIL

HADÎSıN YAZILMASI

UMUMÎ AÇIKLAMA:

Hadislerin yazılması bahsinde, burada nazariyetle igili teferruata girmeyip, sadece hadislerin kısa meallarini ve zaruri durumlarda müphem noktalarını kısaca tavzihini yapıp geçeceğiz.[56]

-4131 -1- عن ابن عمرو بن العاص رَضِيَ اللّهُ عَنْهُما قال:]كُنْتُ أكْتُبُ كُلَّ شَيْءٍ سَمِعْتُهُ مِنْ رَسُولِ اللّهِ # فَنَهَتْنِي قُرَيشٌ. وَقَالُوا: تكتب كُلَّ شَيْءٍ وَرَسُولُ اللّهِ # بَشَرٌ يَتَكَلَّمُ فِى الرِّضَا والْغَضَبِ فَأمْسَكْتُ عَنِ الكِتَابِ حَتّى ذَكَرْتُ ذلِكَ لِرَسُولِ اللّهِ #. فَأوْمَأ بِإصْبُعِهِ إلى فِيهِ وَقَالَ: اكْتُبْ فَوَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ مَا يَخْرُجُ مِنْهُ إَّ حَقًّا[. أخرجه أبو داود .

1. (4131)- İbnu Amr İbni'l-Âs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Ben Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan işittiğim her şeyi yazıyordum. Kureyş bu işten beni men etti. Dediler ki: "Sen her (işittiğin) şeyi yazıyorsun, halbuki Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir insandır, memnun ve öfkeli halde de konuşur."
Bunun üzerine yazmaktan vazgeçtim. Sonra durumu Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a anlattım. Parmağı ile ağzına işaret ederek:
"Yaz, nefsimi elinde tutan zata yemin olsun, ondan haktan başka bir şey çıkmaz!" buyurdu." [Ebu Dâvud, İlm 3, (3646).][57]

-4132 -2- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]شَكَا رَجُلٌ مِنَ اْنْصَارِ إلى رسولِ اللّهِ # فقَالَ: يَارسولَ اللّهِ إنِّى ‘سْمَعُ مِنْكَ الْحَدِيث فَيُعْجِبُنِي وَ أحْفَظُهُ. فَقَالَ #: اسْتَعِنْ بِيَمِينِكَ وَأوْمَأ بِيَدِهِ إلى الْخَطِّ[. أخرجه الترمذي .

2. (4132)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ensârdan bir zat Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a (hafızasını) şikayet ederek dedi ki: "Ey Allah'ın

Resûlü! ben senden hadis işitiyorum, çok hoşuma gidiyor, ancak hafızamda tutamıyorum. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ona şu cevabı verdi:
"Sağ elini yardıma çağır!" ve eliyle yazma işareti yaptı." [Tirmizî, İlm 12, (2668).][58]

-4133-3- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]خَطَبَ رَسُولُ اللّهِ # فَذَكَرَ قِصَّةً فِي الْحَدِيثِ. فقَالَ أبُو شَاهٍ: اكْتُبُوا لِي يَا رَسُولَ اللّهِ؟ فقَالَ: اكْتُبُوا ‘بِي شَاهٍ[. أخرجه الترمذي وصححه .

3. (4133)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (bir gün, halka) hitabetti, (Ebu Hüreyre, hadisin vürûdu ile ilgili) bir kıssa anlattı (hadiste şu ibare de vardı): "Ebu Şah dedi ki: "Ey Allah'ın Resulü! (bu hutbeyi) bana yazıverin!" Bu taleb üzerine Aleyhissalâtu vesselâm: "Evet Ebu Şâh'a yazıverin!" emir buyurdular." [Tirmizî, İlm 12, (2669); Buhârî, İlm 39, Lukata 7, Diyât 8; Ebu Dâvud, İlm 3, (3649).][59]

AÇIKLAMA:

Hadiste işaret edilen kıssa, hadisin vürûdu ile ilgili. Rivayetin Buhârî'deki bir vechinde kıssa mevcuttur. Şöyle der: "Huzâ'alılar, Mekke' nin fethedildiği senede, Benî Leys'ten birini, onların kendilerinden bir kimseyi katletmelerine mukabil olarak öldürdüler. Bu durum, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a haber verildi. Bunun üzerine bineğine atlayarak bir hitapta bulundu. Dedi ki: "Allah Mekke'den katli veya fiili engelledi."
-Buharî fiil veya katl şekkinin hocadan geldiğini belirtir.- Ancak Resulullah'ı ve mü'minleri onlara musallat etti. Bilesiniz, Mekke'de kan dökmek benden önce kimseye helal değildir. Benden sonra da kimseye helal olmayacak. Bilesiniz, bana da, bir gündüzün belli bir anında helal kılındı. Haberiniz olsun, o da şu ândır. (Mekke herkese) haramdır. Dikenine varıncaya kadar hiç bir otu yolunamaz, ağacı sökülemez, yerde görülen yitik mallar alınamaz, ilan etmek, sahibini aramak için alınabilir. Kim öldürülürse iki şıktan biriyle muhayyerdir: "Katil öldürülür veya öldürülen tarafın ailesine diyet ödenir."
(Resulullah'ın bu hutbesi üzerine), Yemenlilerden biri gelerek: "Ey Allah'ın Resulü! Bu hutbeyi bana yazıverin!" dedi. Resulullah: "Ebu Fülâna yazıverin!"

emir buyurdu. Kureyş'ten biri: "Ey Allah'ın Resûlü! İzhir'i yasaktan hariç tutun, çünkü biz, onu evlerde ve kabirlerde kullanıyoruz!" dedi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) da: "İzhir hâriç, izhir hâriç!" dediler.
Şu halde, sadedinde olduğumuz hadiste işaret edilen kıssa budur. Böylece Ebu Şâh'ın, Mekke'nin fethedildiği gün Resulullah tarafından irad edilen hutbenin metnini istediği anlaşılmış olmaktadır. Resulullah bu metnin yazılıp Ebu Şâh'a verilmesini emir buyuruyor. Buhârî, bu rivayeti Aleyhissalâtu vesselâm'ın, hadislerin yazılmasına karşı olmadığını göstermek için kaydetmiş bulunmaktadır.[60]

-4134 -4- وعنه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]مَا كَانَ فِى أَصْحَابِ رَسُولِ اللهِ # أَكْثَرُ حَدِيثاً مِنِّى إِ ّ مَا كَانَ مِنَ ابْنِ عَمْرٍو. فإنَّه كَانَ يَكْتُبُ وَ َ أَكْتُبُ[. أخرجه البخاري والترمذي .

4. (4134)- Yine Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) diyor ki: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Ashabı arasında İbnu Amr hâriç, benden daha çok hadis bilen yoktu. (Onun beni geçmesi şuradan ileri geliyordu:) O hadisleri yazıyordu, ben ise yazmıyordum." [Buhârî, İlm 39; Tirmizî, İlm, (2670).][61]

-4135 -5- وعن زيد بن ثابت رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ:]أمَرَنِي رسولُ اللهِ # فَتَعَلَّمْتُ لَهُ كِتَابَ يَهُودَ بِالسُّرْيَانِيَّةِ، وقَالَ: إنِّي وَاللهِ مَا آمَنُ يَهُودَ عَلى كِتَابِي. قَالَ: فَوَاللهِ مَا مَرَّ بِي نِصْفُ شَهْرٍ حَتّى تَعَلَّمْتُهُ وَمذَقْتُهُ فَكُنْتُ أَكْتُبُ لَهُ إلَيْهِمْ وَأقْرَأُ لَهُ كُتُبَهُمْ إلَيْهِ[. أخرجه البخاري
وأبو داود والترمذي .

5. (4135)- Zeyd İbnu Sâbit (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana emretti, ben de onun için, Süryanice (yahudi) yazısını öğrendim. Şöyle demişti: "Allah'a yemin olsun , ben yazı işimde yahudiye emniyet edemiyorum!"
(Zeyd) der ki: "Allah'a yemin olsun bir ayın yarısı geçmeden, o yazıyı öğrendim ve hazâkat kazandım. Resululah'ın onlara olan mektuplarını yazıyor, onların

gönderdiklerini de ona okuyordum."[62] [Buhârî, Ahkâm 40; Ebu Dâvud, İlm 2, (3645); Tirmizî, İstizân 22, (2716).][63]

-4136 -6- وعن المطلب بن عبداللّه بن حنطب رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]دَخَلَ زَيْدٌ بنُ ثَابِتٍ إِلى مُعَاوِيَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْهُما. فَسَألَهُ مُعَاوِيةُ عَنْ حَدِيثٍ فَأَخْبَرَهُ بِهِ فَأمَرَ مُعَاوِيةُ إِنْسَاناً يَكْتُبُهُ. فَقَالَ زَيْدٌ: أمَرَنَا رسولُ اللّهِ # أنْ َنَكْتُبَ شَيْئاً مِنْ حَدِيثِهِ فَمَحَاهُ[. أخرجه أبو داود .

6. (4136)- el-Muttalib İbnu Abdillah İbni Hantab (radıyallahu anh) anlatıyor: "Zeyd İbnu Sâbit Hz. Muâviye (radıyallahu anhümâ)'nın yanına girmişti. Hz. Mu'âviye ona bir hadisten sual etti. Zeyd de hadisi ona söyledi. Hz. Muâviye (orada hazır bulunan bir adama) hadisi yazmasını emretti. Zeyd müdahalede bulunarak Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), hadislerinden hiçbir şey yazmamamızı emretmişti" dedi. Bunun üzerine Hz. Muâviye yazılanı derhal imha etti." [Ebu Dâvud, İlm 3, (3647).][64]

-4137 -7- وعن أبي سعيد الخدري رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: َتَكْتُبُوا عَنّي شَيْئاً غَيْرَ الْقُرْآنِ، وَمَنْ كَتَبَ شَيْئاً غَيْرَ الْقُرْآنِ فَلْيَمْحُهُ[. أخرجه مسلم.وا‘‘ذن في
الكتابة ناسخ للمنع منه بإجماع ا‘مة على جوازه و يجتمعون إ على أمر صحيح، وقد قيل إنما نهى أن يكتب الحديث مع القرآن في صفحة واحدة فيختلط به فيشتبه .

7. (4137)- Ebu Saîdi'l-Hudrî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle emrettiler: "Benden Kur'an dışında bir şey yazmayın. Kim, Kur'an'dan başka bir şey yazmış ise, onu imha etsin." [Müslim, Zühd 72, (3004).][65]

AÇIKLAMA:

Genişçe açıklandığı üzere (1.cilt, 26-27, 33-35) bazı rivayetler hadis yazmayı yasaklarken, diğer bazıları teşvik eder, ruhsat tanır.
Ülemâ yasağın kayıtlı olduğunu, -İslam'ın başında yazı bilenin az olduğu sırada, hafızası kuvvetli olanlara mahsus olarak- ruhsat ifade eden hadislerin, öbürlerini neshettiğini belirtirler. Nitekim sadedinde olduğumuz hadise şu açıklama eklenmiştir.
"Yazı izni, yazı yasağını, yazının cevazı hususundaki icma-ı ümmet ile neshetmiştir. Ümmet, hiçbir zaman sahih olmayan bir meselede icma etmez. "Resulullah, hadisi, Kur'an'la birlikte aynı safyaya yazmayı yasaklamıştı. Çünkü bu durumda Kur'an'la hadis birbirine karışır, müşkilata sebep olurdu" dahi denmiştir."[66]

YEDİNCİ FASIL

İLMİN KALDIRILMASI

-4138 -1- عن ابن عمرو بن العاص رَضِيَ اللهُ عَنْهُما قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: إنَّ اللهَ َ يَقْبِضُ الْعِلْمَ اِنْتِزَاعاً يَنْتَزِعُهُ مِنَ النَّاسِ وَلكِنْ يَقْبِضُ الْعِلْمَ بِقَبْضِ الْعُلَمَاءِ. حتَّى إذَا لَمْ يُبْقِ عَالِماً اتَّخَذَ النَّاسُ رُؤُساً جُهَّاً، فَسُئِلُوا فَأفْتَوْا بِغَيْرِ عِلْمٍ فَضَلُّوا وَأضَلُّوا[. أخرجه الشيخان والترمذي .

1. (4138)- İbnu Amr İbni'l-Âs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah ilmi [verdikten sonra], insanların [kalbinden] zorla söküp almaz. Fakat ilmi, ülemâyı kabzetmek suretiyle alır. Ülemâ kabzedilir, öyle ki, tek bir âlim kalmaz. Halk da cahilleri kendine reis yapar. Bunlara meseleler sorulur, onlar da ilme dayanmaksızın [kendi reyleriyle] fetva verirler, böylece hem kendilerini hem de başkalarını dalâlete atarlar." [Buhârî, İlm 34, İ'tisam 7; Müslim, İlm 13, (2573); Tirmizî, İlm 5, (2654).][67]

AÇIKLAMA:

1- Köşeli parantez içerisindeki ziyadeler hadisin başka vecihlerinden alınmıştır.

2- Burada Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), farklı bir üslubla ilme teşvik etmektedir: İlim müslümanlar arasından kaldırılacaktır. Ancak bu kaldırma işi, bilenlerin göğsünden mucizevi bir tarzda ilim çıkarılarak değil, âlimlerin birer birer ölmeleriyle olacaktır. Öyleyse İslam ümmeti böyle bir tehlikeyi gözönünde canlı tutarak, tedbirde kusur etmemelidir. Bunun tedbiri de yeni âlimlerin yetişmesi için gayret göstermektir: Mektep ve medreseler açmak, talebelere barınak temin etmek, burs vermek, onların ilmî gayretlerini artırmak için, derece alanlara mükâfatlar vermek, eser verenleri madden ve ma'nen taltif ve tatmin etmek gibi... Zamanımızda sportif faaliyetlerin gelişmesi için memleketimizde yapılan teşvikleri görmekteyiz. Başarılı sporculara araba, villa, büyük meblağları bulan nakit para, alkış, şöhret... Bütün bunlar o sahaya teşvik etmek, himmetleri o istikamete yönlendirip kabiliyetleri o sahada tenmiye etmek, geliştirmek için yapılmaktadır. Resulullah sadedinde olduğumuz hadisle bu

teşvik seferberliğinin ilme yapılmasını irşad buyurmaktadır.
İbnu Hacer der ki: "İlim taleb edenler varolduğu müddetçe ilim kaldırılmaz." Hz. Enes'in yaptığı bir rivayette, ilmin kaldırılmasının Kıyamet alâmetlerinden biri olduğu ifade edilmektedir.

3- Hadisin, Ahmed İbnu Hanbel'de gelen bir vechinde Aleyhissalâtu vesselâm'ın bu meseleyi Veda Haccı sırasında beyan buyurduğu görülmektedir. Ebu Ümâme'nin rivayet ettiği bu hadis şöyle: "Veda Haccı'nda Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurmuşlardı: "İlim kabzedilmezden -veya refedilmezden (kaldırılmazdan)- önce onu alın!" Bir bedevî: "İlim nasıl kaldırılır?" diye sordu. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm: "Bilesiniz, ilmin gitmesi onun hamelesi olan ülemânın gitmesi demektir" dedi ve bunu üç kere tekrar etti."İbnu'l-Münir der ki: "İlmin göğüslerden çıkarılması da Allah'ın kudreti dahilindedir. Ancak bu hadis, böyle bir hadisenin olmayacağına delildir."

4- Görüldüğü üzere hadis, sadece ilmin muhâfazasına teşvik etmekle kalmıyor, aynı zamanda cahillerin iş başına getirilmemesini de ders veriyor.

* Hadis, fetvanın gerçek riyaset olduğuna delildir.

* İlimsiz fetvaya cür'et edenler zemmedilmektedir.

* Cumhur, her zaman müçtehidin bulunacağına hükmetmiş, "müçtehidin yetişmeyeceği devir gelecek" diyenlerin aleyhine hadisten delil çıkarmıştır.

5- Ülemânın gitmesiyle ilmin de gideceği endişesine düşen Ömer İbnu Abdilaziz, âlimle birlikte onun kesbettiği ilmin kaybolmama çâresini ilmin yazı ile tesbitinde bularak hadislerin tedvini için devlet emri çıkarmıştır. Bunun teferruatını Tedvîn bahsinde görmüştük (Birinci cilt, 113-116).[68]

-4139 -2- وعن أبي الدرداء رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللهِ # فَشَخصَ ببَصَرِهِ إلى السَّمَاءِ. ثُمَّ قَالَ: هذَا أوَانُ يُخْتَلَسُ الْعِلْمُ مِنَ النَّاسِ حَتّى يَقْدِرُوا مِنْهُ عَلى شَىْءٍ فقَالَ: زِيَادُ بْنُ لَبيدٍ ا٘نْصَارِيُّ: كَيْفَ يُخْتَلَسُ الْعِلْمُ مِنَّا وَقَدْ قَرَأنَا الْقُرآنَ؟ فَوَاللّهِ لَنَقْرَأنَّهُ وَلْنُقْرِئَنَّهُ أوْدَنَا وَنِسَاءَنَا. فقَالَ: ثَكِلَتْكَ أُمُّكَ يَا زِيَادُ، إنْ كُنْتُ ٘عُدُّكَ مِنْ فُقَهَاءِ الْمَدِينَةِ، هذِهِ التَّوْرَاةُ وَا٘نْجِيلُ عِنْدَ الْيَهُودِ وَالنَّصارَى، فَمَاذَا تُغْنِي عَنْهُمْ؟ قَالَ جُبَيْرٌ: فَلَقيتُ عُبَادَةَ بْنَ الصَّامَّتِ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فقُلْتُ: أَ تَسْمَعُ مَا يَقُولُ أخُوكَ أبُو الدَّرْدَاءِ رَضِيَ

اللهَ عَنْهُ؟ فَأخْبَرْتُهُ الّذِي قَالَ، فقَالَ: صَدَقَ؛ فإنْ شِئْتَ أخْبَرْتُكَ مَا أوَّلَ عِلْمٍ يُرْفَعُ؟ أوَّلُ عِلْمٍ يُرْفَعَ مِنَ النَّاسِ الْخُشوعُ يُوشِكُ أنْ تَدْخُلَ الْمَسْجِدَ الجَامِعَ فَ تَرَى فِيهِ رَجُ خَاشِعاً[. أخرجه الترمذي.»شَخَصَ ببصره« إذا نظر إلى شئ دائماً فلم يردّ عنه نظره كنظر المبهوت والمغمى عليه.و»اخْتَسُ« استب، وأخذ الشئ بسرعة.و»الثُّكْلُ« فقد ا٬مّ ولدها .

2. (4139)- Ebu'd-Derdâ (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile beraberdik. Gözünü semaya dikti. Sonra: "Şu anlar, ilmin insanlardan kapıp kaçırıldığı anlardır. Öyle ki, bu hususta insanlar hiçbir şeye muktedir olamazlar!" buyurdular.

Ziyad İbnu Lebîd el-Ensârî araya girip: "Bizler Kur'an'ı okuyup dururken ilim bizlerden nasıl kapıp kaçırılır? Vallahi biz onun hem okuyacağız, hem de çocuklarımıza, kadınlarımıza okutacağız!" dedi. Resulullah da: "Anasız kalasın, ey Ziyad, ben seni Medine fakihlerinden sayıyordum. (Bak) işte Tevrat ve İncil, yahudilerin ve nasranilerin elinde, onların ne işine yarıyor (sanki onunla amel mi ediyorlar)?" buyurdu. Cübeyr der ki: "Ubâde İbnu's-Sâmit (radıyallahu anh)'a rastladım. Kardeşin Ebu'd-Derda ne söyledi, işittin mi? dedim. Ve ona Ebu'd-Derda'nın söylediğini haber verdim. Bana: "Ebu'd-Derda doğru söylemiş, dilersen kaldırılacak olan ilk ilmin ne olduğunu sana haber vereyim: İnsanlardan kaldırılacak olan ilk ilim huşudur. Büyük bir camiye girip huşu üzere olan tek şahsı göremeyeceğin vakit yakındır!" dedi." [Tirmizî, İlm 5, (2655).][69]

AÇIKLAMA:

1- Ziyad İbnu Lebîd, aslen Medinelidir. Ensarî'dir. Ancak, hicretten önce Mekke'ye Aleyhissalâtu vesselâm'ın yanına gelmiş, Efendimizle hicrete kadar orada ikâmet etmiştir. Bu sebeple "Muhacirî Ensarî" lakabını almıştı. Akabe, Bedir, Uhud, Hendek vs. bütün gazvelere Resulullah'la beraber katılmıştır. Aleyhissalâtu vesselâm Hadramevt'e âmil olarak göndermiştir. Hz. Muaviye (radıyallahu anh)'ın hilafetinin başlarında vefat etmiştir, (radıyallahu anh).

2- Ziyad İbnu Lebîd, hadiste Resulullah'ın ilmin kaldırılacağına dair ihbarını hayretle karşılamakta: "Biz ve çocuklarımız hep Kur'an okuyoruz, bu hal Kıyamete kadar da böyle devam edecek, nitekim Kur'an-ı Kerim'de "Kur'an'ı biz

indirdik, onu biz koruyacağız" (Hicr 9) buyrularak, "Kur'an'ın Kıyamete kadar korunacağı ilâhî garanti altına alınmıştır, bu halde nasıl ilim kalkar?" ma'nâsında hayrete düşer. Ancak Resulullah, İncil ve Tevrat'ın, Ehl-i Kitap arasında mevcudiyetine, onlar tarafından okunmakta olmasına rağmen, onların ahkâmıyla amel etmediklerini, dolayısıyla, sanki yokmuş gibi onlara hiçbir fayda sağlamadığını misal verir ve bu durumun Kur'an'ın da başına gelebileceğini hatırlatır. Bu hatırlatma ile Resulullah, ilmiyle amel etmeyen âlimi cahil derecesine indirmiş olmaktadır. Dahası, böyleleri hımar durumundadır. Çünkü, Cuma suresinde, kitabı okuduğu halde amel etmeyenler, kitap yüklü hımara teşbih buyurulmuştur: "Kendilerine Tevrat öğretildiği halde, onun gereğini yapmayanların durumu, sırtına kitap yüklenmiş merkebin durumu gibidir" (Cuma 5).

Aliyyu'l-Kârî der ki: "Yani onların İncil ve Tevrat'ı amel etmeden okumaları sebebiyle istifade etmedikleri gibi, ey müslümanlar siz de böylesiniz, Kur'an'ın içindekilerini anlayıp amel sahasına intikal ettirmedikçe, Kur'an'dan istifade edemezsiniz demektir."

3- Huşû "ses" ve "göz" de namazın edebine tam uyma halidir. Hudû da bedenin edebi olduğu gibi... [70]

4140 -3- وعن عمر بن عبدالعزيز رحمه اللّه]أنَّهُ كَتبَ إلى أبي بَكْرِ بْنِ حَزْم: انْظُرْ ما كَانَ مِنْ حَدِيثِ رَسُولِ اللّهِ # فَاكْتُبْهُ. فإنِّي خِفْتُ دُرُوسَ الْعِلْمِ وذهَابَ الْعُلَمَاءِ، وَ تَقْبَل إ حَدِيثَ رَسُولِ اللّهِ # وَلْيَفْشُوا الْعِلْمَ وَلْيَجْلِسُوا لَهُ. حَتّى يُعْلَمَ مَنْ يُعَلَّم. فإنَّ الْعِلْمَ يَهْلِكُ حَتّى يَكُونَ سِرًّا[. أخرجه البخاري ترجمة.»يُفْشُوا« يظهروا .

3. (4140)- Ömer İbnu Abdilaziz rahimehullah'dan nakledildiğine göre, (Medine valisi) Ebu Bekr İbnu Hazm'a şöyle yazmıştır: "Bak, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hadisinden ne varsa yaz. Zira ben, ilmin kaybolmasından ve ülemânın gitmesinden korkuyorum. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hadisinden başka bir şey kabul etme. Âlimler ilmi yaysınlar, ilim için (herkese açık yerlerde) halkalar teşkil etsinler, tâ ki bilmeyenler de böylece öğrensin. Zira ilim, gizli kalmazsa helak olmaz." [Buhârî, İlm 34.][71]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, sünnetin tamamının, devlet eliyle resmen yazdırılması demek olan tedvin'in başlamasını noktalar. Ömer İbnu Abdilaziz'in bu mektubu, bütün taşra vilayetlerine gönderdiği bazı rivayetlerde tasrih edilmiştir. Sadedinde olduğumuz rivayet, mektubun sâdece Medine Valisi Ebu Bekr İbnu Hazm'a yazıldığını ifade etmektedir.
Bu hadis Tedvîn bahsinde açıklanmıştır. Fazla bilgi için oraya bakılmaldır. (1. cilt, 113-118).[72]

---

[1] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/482.
[2] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/483.
[3] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/483.
[4] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/483-485.
[5] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/485.
[6] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/485.
[7] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/486.
[8] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/486-487.
[9] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/487.
[10] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/487.
[11] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/488.
[12] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/488-490.
[13] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/491-493.
[14] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/493.
[15] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/493.
[16] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/494.
[17] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/494.

[18] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/494.
[19] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/494-495.
[20] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/495.
[21] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/495-496.
[22] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/496.
[23] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/496.
[24] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/496.
[25] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/496-497.
[26] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/498.
[27] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/498-499.
[28] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/499.
[29] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/499-500.
[30] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/501.
[31] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/501.
[32] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/502.
[33] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/502.
[34] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/502-503.
[35] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/503-504.
[36] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/504.
[37] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/504.
[38] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/505.
[39] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/505.
[40] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/506.
[41] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/506-507.
[42] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/507.
[43] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/507.
[44] Ebu Hüreyre der ki: "Ben Resulullah aleyhissalatu vesselam'dan iki kap dolusu hadîs belledim. Bunlardan birini halka yaydım. Ötekine gelince, şayet onu yaymış olsam şu gırtlak kesilirdi.

[45] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/507-508.
[46] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/509.
[47] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/510.
[48] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/510-512.
[49] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/512-513.
[50] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/513.
[51] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/514.
[52] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/514.
[53] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/515.
[54] Bu rivayeti da önce de kaydettik (Birinci cilt 57. Sayfa). Ebu Zerr!in ihti,lafı diğer bir sahabî Hz. Muâviye ile idi. Tevbe suresinin 34. ayetinin te'vili hakkında idi.
[55] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/515-516.
[56] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/517.
[57] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/517.
[58] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/518.
[59] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/518.
[60] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/518-519.
[61] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/519.
[62] Zeyd İbnu Sâbit radıyallahu anh'ın yazı öğrenme hâdisesi daha etraflı olarak açıklanmış idi (1. Cilt, s. 417-418).
[63] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/520.
[64] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/520.
[65] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/521.
[66] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/521.
[67] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/522.
[68] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/522-523.
[69] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/524-525.
[70] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/525.
[71] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/526.

[72] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/526.

İMÂN VE İSLÂM'A GİREN MÜTEFERRİK HADÎSLER

BİRİNCİ KİTAP
İMAN VE İSLÂM HAKKINDA

*

BİRİNCİ BAB
İMAN VE İSLÂM'IN HAKİKAT VE MECAZ OLARAK TARİFLERİ
BİRİNCİ FASIL
İMAN VE İSLÂM'IN FAZİLETİ
İKİNCİ FASIL
İMANIN HAKİKATI
ÜÇÜNCÜ FASIL
MECAZ HAKKINDA

*

İKİNCİ BAB
İMAN VE İSLÂM'IN HÜKÜMLERİ
BİRİNCİ FASIL
KELİME-İ ŞEHÂDET VE ONUN DİL İLE İKRARININ HÜKMÜ
İKİNCİ FASIL
BİAT AHKAMI
ÜÇÜNCÜ FASIL
MUHTELİF AHKAMLAR

BİRİNCİ BAB

İMAN VE İSLÂM'IN HAKİKAT VE MECAZ

OLARAK TARİFLERİ

BİRİNCİ FASIL

İMÂN VE İSLÂM'IN FAZİLETİ

-1- عن عُبادةَ بن الصامتِ ا ٔنصاريِّ رضىَ اللّه عنهُ قال: قال رسولُ اللّه #]مَنْ شَهِدَ أنْ َ إلَهَ إ ّ اللّهُ وَحْدَهُ َ شَرِيكَ لَهُ، وَأنّ مُحَمَّداً عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ، وَأنّ عِيسى عَبْدُ اللّهِ وَرَسُولُهُ وَكَلمتُهُ ألْقَاهَا إلى مَرْيَمَ وَروحٌ منهُ، وَالْجَنَّةَ حَقٌّ، وَالنَّارَ حقٌّ: أدْخَلَهُ اللّهُ الْجَنَّةَ عَلَى مَا كَان عَلَيْهِ مِنَ الْعَملِ[أخرجهُ الشيخانِ والترمذى.وَفِى أخرى لمسلم]مَنْ شَهِدَ أن َ إلَهَ إ ّ اللّهُ وَأنَّ مُحَمَّداً رَسُولُ اللّهِ حرَّمَ اللّهُ تَعَالى عَلَيْهِ النَّارَ[.

1. (1)- Ubade İbnu's-Sâmit el-Ensarî (radıyallahu anh) hazretleri demiştir ki: "Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurdular:
"Kim Allah'tan başka ilâh olmadığına Allah'ın bir ve şeriksiz olduğuna ve Muhammed'in onun kulu ve Resûlu (elçisi) olduğuna, keza Hz. İsâ'nın da Allah'ın kulu ve elçisi olup, Hz. Meryem'e attığı bir kelimesi ve kendinden bir ruh olduğuna, keza cennet ve cehennemin hak olduğuna şehâdet ederse, her ne amel üzere olursa olsun Allah onu cennetine koyacaktır." [1]
Müslim'in bir başka rivayetinde şöyle buyrulmuştur:
"Kim Allah'tan başka ilâh olmadığına ve Muhammed'in Allah'ın elçisi olduğuna şehâdet ederse Allah ona ateşi

haram kılacaktır."[2]

AÇIKLAMA:

İmana müteallik en câmi hadislerden biri budur. Hadiste İslâm inancının temel prensipleri beyan edilmekten başka belli başlı batıl inançlar da reddedilmiş olmaktadır:
1- Hz. Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'in risâleti: Bu İslâm inancının birinci akidesi sayılabilir. Zira tevhid'e yani Allah'ın birliği inancına İslâm dışında da rastlanabilir.
2- Tevhid inancı: Hz. Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'in peygamberliğine inancın en zarûri gereği Tevhîd'dir. Yâni kâinatı yaratan, tedbir ve terbiye eden Bir'dir. Herçeşit yardımcıdan, ortaktan müstağnîdir. Tevhid inancına prensip olarak başka dinlerde ve hatta felsefî sistemlerde bile rastlanabilir. Ancak İslâm'daki mutlak ve saf tevhid inancı başka hiçbir sistemde yoktur. Mutlak tevhid inancı iddia eden Yahudiler bile, Müslümanlardan çok farklıdır: Öncelikle Yahudileri düşünen onları kayıran millî bir ilâh düşüncesi galebe çalar. İslâm ulûhiyete milliyet izâfe etmez. Allah âlemlerin Rabbi'dir: Her millet, her canlı, her cansız bu "âlemler"e dahildir ve onun bir parçasıdır. Hayrı ve şerri, güzeli ve çirkini, ateşi ve soğuğu, arzı ve semâyı büyüğü ve küçüğü yaratan O'dur, tanzîm eden, terbiye eden

O'dur.
Sonra Yahudiler, *"Üzeyr Allah'ın oğludur"* diyerek (Tevbe: 9/30) kaba bir üslubla tevhîdden uzaklaşırlar, iddia ettikleri vahdaniyet inançlarını lekelerler.
3- Bu hadiste, İslâm inancının üçüncü ana rüknü olan âhiret inancı da ifade edilmekedir: "Cennet haktır, cehennem haktır."
4- Hz. İsa'nın şahsiyeti: O'nun babasız yaratılışı, Yahudilerin Hz. Meryem'e iftiralarına sebep olurken Hıristiyanların da, O'nun babasının Allah olduğunu iddia etmelerine sebep olmuştur. Bir tarafta tefrit bir tarafta ifrat.
İslâm, Hz. İsâ (aleyhisselam)'nın yaratılan bir kul olduğunu te'yid ederek, hem Yahudilerin zina iftirasını reddeder, hem de O'na "Allah'ın oğlu" diyerek ifrata giden Hıristiyanları.
Bu hadiste görüldüğü üzere, Hz. İsa (aleyhisselâm) Allah'ın bir kelimesidir, yani "ol!" demesiyle oluvermiştir. Yâ-Sin suresinin 82. ayetinde ifade edildiği üzere Allah birşeyin olmasını dileyince "ol!" der, o şey hemen olur. O şeyin olması için "ol" emrinden başka bir sebebe ihtiyacı yoktur. Normalde herşey yine irâde-i ilâhî ile cereyan etmekte ise de bir kısım sebeplere bağlanmıştır. Aslında müsebbeb dediğimiz neticenin hâsıl olması için sebep zarurî değildir. Allah, müsebbeb'i, sebep perdesi olmadan da yaratır. Fakat, bu imtihan âleminde vukuâta her seferinde bir sebep perdesi koymak

âdetullah'tır, ilâhî kanundur. Cenâb-ı Hak bu kanuna bağlı olmadığını Kur'ân-ı Kerîm'de muhtelif âyetlerde ifade etmiştir.
İşte Hz. İsa (aleyhisselâm) bunun müşahhas bir örneğini teşkil eder. Hz. Meryem'de tecelli eden "ol!" emri ile Hz. İsa (aleyhisselâm) babasız olarak yaratılmıştır.
Hz. İsa (aleyhisselâm) için "Allah'tan bir ruh" denmesini de, *"Ruh Rabbim'in emrindendir"* (İsra: 17/85) âyeti ışığında anlamak gerekir. Çünkü ruh'un yaratılışı "ol!" emrinin tecellisiyle olmaktadır, sebep perdesi yoktur. Hz. İsâ (aleyhisselâm)'nın yaratılışı için de diğer insanların tâbi kılındığı sebep çerçevesinin haricine çıkılarak "ol!" emrinin tecellisi haber verilmiş olunca "Allah'ın Meryem'e üfürdüğü bir ruh" tâbiri uygun düşer. Nevevî'nin kaydettiği üzere, İslâm âlimleri, Hz. İsâ (aleyhisselâm)'ın Ruhullah veya Kelimetullah diye Allah'a izafesi'nin sâdece teşrif yâni Hz. İsâ'nın şerefini belirtmek gayesi güttüğünü belirtmişlerdir. Nitekim başka ayetlerde Nâkatullah (Allah'ın devesi) ve Beytullah (Allah'ın evi) tâbirleriyle deve ve ev teşrîf için Allah'a izâfe edilmişlerdir. Binâenaleyh, bu tabirlerle Hz. İsâ (aleyhisselâm)'nın teşrîfi, O'nun ilahlaştırılmasına veya Allah'ın bir parçası sayılmasına Kur'ânî bir delîl teşkîl etmez. Aksi takdirde bu izafetten hareketle kâinatı da Allah'ın bir parçası görmek gerekir. Çünkü herşey Allah'ındır, O'na izâfe edilebilir.
5- Hadisin diğer bir hükmü, imanlı olarak kabre girildiği

takdirde, büyük günah işlemiş bile olsa, kulun ebedî olarak cehennemde kalmayıp, az da olsa yaptığı hayır sebebiyle cennete gideceği inancıdır. Bu ifâdede büyük günah işleyenler hakkında ileri sürülen ifrat ve tefrit fikirler reddedilmiş olmakta, Ehl-i Sünnet inancına esaslı bir açıklık ve delil getirilmektedir.

"Her ne amel üzere olursa olsun Allah onu cennetine koyacaktır" ifadesini Nevevî "Netice olarak" diye tevil eder. Yâni, "yaptığı kötülüklerin cezasını çektikten sonra, neticede cennete girecektir" demek oluyor.[3]

-2- وعن أبى سَعيدِ سَعْدِ بن مالك بنِ سِنانٍ الْخُدْرِىِّ رِضِى اللّه تعالى عنهما أن النبي # قال:]يَخْرُجُ مِنَ النَّارِ مَنْ كَانَ في قَلْبِهِ مِثقالَ ذَرَّةٍ مِن إيمانٍ[قال أبو سعيد]فَمَنْ شكَّ فليقرأ: إنَ اللّهَ يظلمُ مثقالَ ذرَّةٍ[أخرجه الترمذى وصححه.

2. (2)- Ebu Sa'îd İbnu Mâlik İbni Sinân el-Hudrî (radıyallahu anh) hazretleri demiştir ki: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurdular:

"Kalbinde zerre miktarı iman bulunan kimse ateşten çıkacaktır."

Ebu Sa'îd der ki: "Kim (bu ihbarın ifade ettiği hakikatten) şüpheye düşerse şu ayeti okusun: *"Allah şüphesiz zerre kadar haksızlık yapmaz..."* (Nisa: 4/40).[4]

AÇIKLAMA:

Önceki hadisle ilgili açıklamanın son kısmında temas edildiği üzere, Ehl-i Sünnet akidesine göre, bir kimse mü'min olarak son nefesini verebildiği takdirde ebedî olarak cehennemde kalmayacaktır. Her günahkâr mutlaka cehenneme gidecektir de denemez, çünkü Allah dilediğini affeder. Affa mazhar olamayanlar günahı miktarınca cezasını çeker. Ancak, mü'min idiyse, yeri ebedî cehennem değildir. Hadisi rivayet eden sahâbî, bu müjdeli haberde tereddüde düşeceklere bir ayeti delil olarak göstermektedir. [5]

-3ـ وعنه رضى اللّهُ تعالى عنه قال: قال رسولُ اللّهِ #:]مَنْ قَالَ: رَضِيتُ بِاللّهِ تَعَالَى ربَّاً، وَبِا‘‘سْمِ ديناً، وَبِمُحَمَّدٍ # رسُوً وَجَبَتْ لَهُ الجَنَّةُ[أخرجه أبو داودَ.

3. (3)- Yine Ebu Sa'îd (radıyallahu anh) hazretleri der ki: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurdular:

"Kim: ‘Rab olarak Allah'ı, din olarak İslâm'ı, Resûl olarak Hz. Muhammed'i seçtim (ve onlardan memnun kaldım)' derse cennet ona vâcib olur". [6]

AÇIKLAMA:

Bu hadisi de önceki hadislerdeki kayıt ve şartlar

çerçevesinde anlamak gerekir:
1- Mü'min olarak kabre girmek.
2- Hususî mağfirete mazhar olmadığı takdirde, kötü fiillerinin cezasını çekmiş olmak.
Bu kayıtlara yer verilmediği takdirde başka naslarla tesbit edilen prensiplere ters düşülür. İslâm'ın emirlerini yerine getirenle getirmeyen arasında fark kalmaz.
Kimler imanlı olarak kabre girer, farzları yapmayanların, yasaklardan kaçmayanların, lafla müslüman olduğunu söylediği halde, İslâm'ın emirlerini yapmakta kibirlenenlerin, meselâ tesettür, miras hukuku gibi bir kısım dinî emirleri "vakti geçmiş" veya "Araplar'a has" telakkî edenlerin kabre imanlı olarak girme şansları ne kadardır? kesin bir şey söylenemez.
Hadis, beşerî muâmelatta, bir kişiyi mü'min kabul etmede asgari bir ölçü vermektedir. O yönden mühimdir. Ayrıca büyük günah işleyenlerin uhrevî durumlarını açıklama meselesinde de önemli bir prensip vazetmiş olmaktadır. [7]

ـ4ـ وعنه أيضاً رضى اللّه عنه قال: قال رسولُ اللّه #:]إِذا أَسْلَمَ العَبْدُ فحَسُنَ إِسْمُهُ كَتَبَ اللّهُ لَهُ كلَّ حَسنَةٍ كَانَ أَزْلَفَهَا، وَمُحِيَتْ عَنْهُ كلُّ سَيئَةٍ كَانَ أَزْلَفَهَا، وَكَانَ بَعْدَ ذلِكَ القصاصُ: كلُّ حسَنَةٍ بعشْرِ أمثالها إلى سبعِمائةِ ضِعْفٍ، وَالسَّيئةُ بمثلِهَا إِّ أن يتجاوَزَ اللّهُ عنْها[أخرجه البخارى تعليقاً، والنسائى مسنداً.ومعنى »أزلفها« قرّبها.

4. (4)- Yine Ebu Sa'îd (radıyallau anh) hazretleri der ki: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurdular:

"Bir kul İslâm'a girer ve bunda samimi olursa, daha önce yaptığı bütün hayırları Allah, lehine yazar, işlemiş olduğu bütün şerleri de affeder. Müslüman olduktan sonra yaptıkları da şu şekilde muâmele görür: Yaptığı her hayır için en az on misli olmak üzere yediyüz misline kadar sevap yazılır. İşlediği her bir şer için de, -Allah affetmediği takdirde- bir günah yazılır."[8]

AÇIKLAMA:

Tercümede geçen *"bunda samimi olursa"* ifadesinin Arapça aslı "İslâm'ı güzel olursa"dır. Yani: "Kul Müslüman olur, İslâm'ı da güzel olursa..." şeklindedir.

Âlimler, samimi olmayı (veya İslâm'ın güzel olmasını) "itikad ve ihlâsıyla tam olması, zâhiren ve bâtınen İslâm'ın ferde girmesi, ibadet sırasında Rabbinin kendisine yakınlığını hatırlaması, idrak etmesi..." diye açıklamışlardır.

Buhârî'nın rivayetinde, geçmiş günahlarının affedileceği belirtildiği halde hayırlarının da yazılacağı kaydı mevcud değildir. Ancak hadisin Kütüb-i Sitte dışında gelen vecihlerinde de yukarıda kaydedilen şekilde eski günahlarının affedileceği, hayırların hesaba geçeceği

tasrih edilir.
Buhârî'nin bu ziyadeyi kasden iskat ettiği çünkü, kâfirken işlenen hayırların Allah'a yakınlık vesilesi olacağı meselesini Buhârî'nin, başka kaideler açısından, müşkilatlı bulduğunu söylemişlerdir. Ancak Nevevî ve Kadı İyâz bu yoruma katılmazlar. Nevevî şunu söyler: "Gerçek olan, muhakkik ulemanın icma ettiği husustur: Kâfir, sadaka, sıla-i rahm gibi hayır ameller işlemiş ise Müslüman olduktan sonra bu onun hayırlar defterine yazılır, yeter ki Müslüman olarak da ölmüş olsun." Kaidelere aykırılığı iddiasını da reddeden Nevevî "Bu iddia müsellem (benimsenmiş) değildir. Çünkü, kâfirin dünyadaki amellerinin bir kısmı muteber addedilmiştir. Mesela kefâretü'zzihâr bunlardan biridir.[9] Kafir, Müslüman olmazdan önce, bu kefâreti yerine getirmiş ise, Müslüman olunca iade etmez" der.
İbnu Hacer, Nevevi'yi haklı bulur ancak o, neticeye bir başka yorumla ulaşır: "Kişinin Müslüman olunca, önceki amellerinin sevab olarak yazılması bir lütfu ilâhidir, bu, onlardan önceden sâdır olan amellerin kâfirken makbul olmasından dolayı değildir. Hadis, işlenen amelin sevabının yazılacağını belirtiyor, o amelin makbul olduğuna temas etmiyor. Kâfirken yapılan iyi amelin makbûl olma keyfiyeti İslâm olma şartına bağlanmış olması da muhtemeldir: Müslüman olursa makbûldür, olmazsa değildir. Bu görüş daha kavî'dir."

İbnu'l-Münîr, "iyi amelden dolayı küfür hâlinde sevab yazılır" iddiasının kaidelere aykırı olduğunu belirtmiştir. Çünkü, Kur'ân ve hadiste gelen naslar, "Kâfir, eski inancı üzerine ölürse, sâlih amellerinden hiçbirisinin kendisine faydası olmaz, hepsi hebâen mensur (faidesiz olarak) gider" diye kesin bir hükme varmıştır.
Hz. Aişe, İbnu Cüd'ân hakkında önceden yaptığı hayırlı amellerin ona faydası olmayacak mı? diye sorunca Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): *"O, hiç bir zaman: "Rabbim, günahlarımı kıyamet günü mağfiret buyur!" dememiştir."* diye cevap vermiştir. Bu hadisten de, mü'min olduğu takdirde önceki hayırlı amellerinden istifâde edeceği istidlal edilir. İman olmadıkça, kâfirin hayırlı amellerinden istifâde edemeyeceği istidlal edilir. İman olmadıkça, kâfirin hayırlı ameli makbûl değildir.
Ancak şu söylenebilir: Nasıl ki cennetin mertebeleri var, cehennemin de var. İman derecelere şâmilse küfür de derecelere sahiptir. Kâfir'in zalim ve sefihleri ile mazlum ve hayır sâhipleri aynı derecede yer almayacaktır. Yerleri mekân ve mahal olarak cehennemdir, fakat oradaki dereceleri, mevkileri, azabtan duyacakları hisseleri, bir değildir, farklıdır. [10]

-5ـ وعن أبى هريرة: عبدالرحمن بن صَخرٍ الدوسى رضى اللّهُ عنه أن رسول اللّه # قال:]إذا أحْسَنَ أَحَدُكُمْ إسْمَه فكلّ حسنةٍ يعملُها تُكْتَبُ لهُ بعشرِ أمْثالِها إلى سبعمائة ضعْفٍ، وكلُّ سيئةٍ يعملها تُكتَبُ بمثلها حتى يَلْقى اللّهَ

تعالى[أخرجه الشيخان.

5. (5)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) hazretleri anlatıyor: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: *"Sizden biri içiyle dışıyla Müslüman olursa, yaptığı herbir hayır en az on mislinden, yedi yüz misline kadar sevabıyla yazılır. İşlediği her bir günah da sâdece misliyle yazılır. Bu hâl, Allah'a kavuşuncaya kadar böyle devam eder."*[11]

AÇIKLAMA:

Cenâb-ı Hakk'ın kullarına karşı rahmetinin, mağfiretinin genişliğini ifade eden mühim hadislerden biri budur. Maamafih aynı mâna ayet-i kerîmede de ifade edilmiştir: *"Kim bir hayır yaparsa ona on katı verilir, kötülük yapan da misliyle cezalandırılır."* (En'âm: 6/160). Hayırların yediyüz misli artırılacağı şu âyette ifade edilmiştir: *"Mallarını Allah yolunda sarfedenlerin durumu, her başağında yüz tane olmak üzere yedi başak veren tânenin durumu gibidir. Allah dilediğine kat kat verir. Allah'ın lütfu geniştir"* (Bakara: 2/261).
İyi niyetle kulluğa yöneldiğimiz takdirde Cenâb-ı Hak bizlere adaletle değil, mağfiretle muamele etmektedir: Bir suça karşı bir günah, fakat bir hayra karşı en az on olmak üzere 700 misli ve daha fazla sevap! Şühesiz bu, adâlet

değil, lütuftur. Halbuki, Cenâb-ı Hak dileseydi yapılan hayırlar için hiçbir şey yazmayabilirdi ve bu gerçek adâlet de olurdu. Çünkü yapılan hayır, Allah'ın vermiş bulunduğu nimetlerin karşılığı olamaz: Hayat, sıhhat, maddî imkânlar gibi nice nimetler vermiş, istifade ediyoruz. Hava, su, güneş, yiyecekler vs. hep O'nun mülküdür. O'nun mülkünü kullanıyoruz, onun mahlukâtında tasarrufta bulunuyoruz. Bunlara karşı minnet, şükür ve kulluk borcumuz var. Yapılan hayırlar hiçbir surette nimetlere bedel olamaz, borcumuzu ödeyemeyiz. Öyle ise, ibadetler, hayırlar temelde geçmiş nimetlerin karşılığıdır. Gelecek nimetlerin yatırımı değildir. Ancak Cenâb-ı Hak lütfuyla gelecekte ücret vâdetmiş, cennet vâdetmiştir. Şu halde gelecek nimetler mahz-ı lütuf ve rahmettir.
Bu lütuf ve rahmetin büyüklüğü hayır amellerin en az on misliyle yazılmasında kendini gösteriyor. İhlâsımız nisbetinde, şartların ağırlığı nisbetinde Rabbimiz hayırları yediyüz ve hadsiz şekilde katlıyacağını da belirtmiştir. [12]

-6- وعن مُعَاذ بن جبل ا‘نصارِى رضى اللّه عنه قال: قال رسولُ اللّهِ #:
]مَنْ كَانَ آخِرُ كَمِهِ ِإلَهَ إّ اللّهُ دَخَلَ الجَنَّةَ[أخرجه أبو داود.

6. (6)- Muâz İbnu Cebel el-Ensârî (radıyallahu anh) hazretleri anlatıyor: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu

vesselâm) buyurdular ki:
"Kimin (hayatta söylediği) en son sözü Lâ ilâhe illallah olursa cennete gider"[13]

AÇIKLAMA:

İslâm uleması, bu ve benzeri hadislerde zikredilen "Lâilâhe illallah" tâbirinden maksadın kelime-i şehâdet olduğunu belirtirler. Yani kişiyi kurtuluşa götürecek şey sâdece Allah'ın birliğini te'yid değildir. Buna Muhammedu'r-Resûlullah cümlesi de dâhil olmalıdır. Bunlar, birini diğerinden ayırmak mümkün olmayan bir bütün teşkil ederler.
Münâvî, ölüm anında, her çeşit dünyevî ve nefsânî arzuların sönmüş olması sebebiyle, kelime-i şehâdeti teluffuzun ihlâslı, içten gelerek olacağını, bu sebeple Allah tarafından kabul göreceğini belirtir.
Bu çeşit müjdeli hadisler, ibadeti, tevbeyi sona bırakmayı gerektirmez. Kulluk edebi her an samimi olarak Allah'a ilticayı âmirdir. Ayrıca nasıl bir son bizi beklemektedir? Normal yaşlanarak, şuuru yerinde olarak can verebilecek miyiz, yoksa beklenmedik bir yaşta, hiç umulmadık bir anda mı ölüm yakalayıverecek? Günümüzde inanan pekçok insan gençlik gafletiyle şeytanın bu iğvasına kapılır. İbadeti, tevbeyi ihtiyarlığa bırakır. Son nefeste ihlâsla yapılacak tevbenin, telaffuz edilecek kelime-i

şehâdetin yetebileceği söylenir.
Bektaşivari sözlerle kendini oyalayan nicelerinin umulmadık kazalara kurban gittiğini görmekteyiz.
Şunu da unutmamak gerekir, bu çeşit hadisler, kişinin eksik bıraktığı ibadetler, kul hakkıyla ilgili günahlar sebebiyle mâruz kalınacak azabtan garanti vermiyor. "Cennete gitmek" garantisi veriyor. Ehl-i Sünnet akidesi, az da olsa, bir hayır yapan mü'minin, cezasını çektikten sonra cennete gideceğini kabul eder. Mü'min olarak kabre giren bir kimse ebedî olarak cehennemde kalmayacaktır. [14]

-7- وعن أبي ذر: جُندب بن جُنادةَ الغِفاريِّ رضى اللّه عنه أن النبى # قال:]أتانى جبريلُ عليهِ السم فبشَّرَنى أنهُ مَنْ مَاتَ مِنْ أُمَّتِكَ يُشْرِكُ باللّهِ شيئاً دخلَ الجَنَّةَ. قُلتُ: وَإنْ زَنَى وإنْ سرَق؟ قال: وإن زنى وإن سرَق. قُلتُ: وإن زنى وإن سرَق؟ قال: وإن زنى وإن سرَق. ثم قال في الرابعةِ: على رَغم أنف أبى ذرّ[أخرجه الشيخان والترمذى.»الرغم« الذل والهوان.

7. (7)- Ebu Zerr (Cündeb ibnu Cünâde el-Gıfârî) (radıyallahu anh) hazretleri anlatıyor: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Bana Cebrâil aleyhisselam gelerek "Ümmetinden kim Allah'a herhangi bir şeyi ortak kılmadan (şirk koşmadan) ölürse cennete girer" müjdesini verdi" dedi. Ben (hayretle)
"zina ve hırsızlık yapsa da mı?" diye sordum.

"Hırsızlık da etse, zina da yapsa" cevabını verdi. Ben tekrar:
"Yani hırsızlık ve zina yapsa da ha!" dedim.
"Evet, dedi, hırsızlık da etse, zina da yapsa!"
Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) dördüncü keresinde ilâve etti:
"Ebu Zerr patlasa da cennete girecektir."[15]

AÇIKLAMA:

Bu hadisin Buhârî'nin Kitâbu'l-Libâs'ta gelen vechinde Ebu Zer Gıfarî (radıyallahu anh) hazretlerinin Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'i ziyaret sırasında uyumakta olduğu belirtilir. Binaenaleyh Rasûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hadiste ifade buyurduğu müjdeyi Cibrîl (aleyhisselâm)'den rüyasında almış olmalıdır.
Ebu Zer hazretlerinin ziyade hayreti ve tekrar tekrar bu hayretlerini ifadesi Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bir başka hadislerinden ileri gelmektedir. Orada: *"Zâni, zina ettiği sırada mü'min olduğu hâlde zina etmez, içki içen, içki esnasında mü'min olduğu hâlde içki içmez..."* buyurmuştur.
İslâm uleması, büyük günahları değerlendirirken Ebu Zerr (radıyallahu anh)'in hatırladığı bu ikinci hadisi te'vil etmiş, öncekini esas almıştır. Yani zina eden kimse iman-ı kâmil sâhibi olarak zina etmez demektir. Böyle te'vil

edilmediği takdirde zâhirine göre anlayıp Hâricî görüşü benimsemek gerekir ki; "Büyük günah işleyen kâfir olur" demektir. Ulema büyük günah işleyene kâfir demez. "Günahkârdır, tevbe ederse, Allah affedebilir" der. İmam-ı Âzam bu meselede imanla ameli ayrı mütâlaa eder. İman, kalble tasdik, dil ile ikrardır. Bu oldu mu, amele bakılmadan Müslümanlığına hükmolunur. Büyük günah işlese bile mü'mindir, her an tevbe ile rücu edebilir. Önceki hadiste de ifade edildiği üzere son sözü Lâilâhe illallah olduğu takdirde, günahlarından aff-ı İlâhiye mazhar olmasa bile cezasını çektikten sonra yine de cennete gidecektir.

Hadiste, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu kayıtlara yer vermeksizin nihâî durumu ifade etmiştir. Tebliğde bu tarz, âsi kula ümid vermek ve onu tevbeye teşvik etmek gayesini güder.

Bu hadisin, bazılarına, fazla ümid vererek, günaha sevkedeceği şeklindeki mütâlaayı yersiz buluruz. Çünkü kulluk edebini idrâk eden bir insan Allah'ın affına güvenip günah işlemez. O edebi takınamayan idraksize zaten söz te'sir etmez, hevâsının kurbanı demektir. Bu hadis Buhârî ve Müslim'in ittifak ettiği en muteber, en sahih hadislerdendir. Rabbülâlemin adına konuşan Resûlu Ekremimiz (aleyhissalâtu vesselâm) hakikatten, hayırdan başka kelam etmez.[16]

-8- وعن جابر بن عبدالله ا'نْصَارِىّ رِضِى الله عنه قال: قال رسول اللهِ #:]ثِنْتانِ موجَبتانِ. فقال رجل يا رَسُولَ اللّه: ما الموجبتانِ؟ قال: من مَاتَ يُشْرِكُ باللّهِ شيئاً دخل النَّارَ، ومَنْ مَاتَ يُشْرِكُ بِاللّهِ شيئاً دَخَلَ الجَنَّةَ[أخرجه مسلم.

8. (8)- Câbir İbnu Abdillah el-Ensârî (radıyallahu anh) anlatıyor: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"İki şey vardır gerekli kılıcıdır!" Bir zat:
- Ey Allah'ın Rasûlü! gerekli kılan bu iki şeyden maksad nedir? diye sordu: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselam):
"Kim Allah'a herhangi bir şeyi ortak kılmış olarak ölürse bu kimse ateşe girecektir. Kim de Allah'a hiçbir şeyi ortak kılmadan ölürse o da cennete girecektir" cevabını verdi" [17]

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) tebliğ edeceği bir hakikatı beyan etmezden önce, bu hadiste olduğu gibi, dikkatleri çekecek, merak uyandıracak, soru sorduracak bir üslub kullanırdı. Zihinler böylece hazırlandıktan sonra esas hakikatın tebliğine geçerdi. Böylece öğrenilen mesail unutulmayacak şekilde zihinlerde yer ederdi.
Bu gayenin tahakkuku için, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu

vesselam) çok farklı metodlara, tarzlara başvurmuştur. [18]

-9- وعن أبى هريرة رضى اللّه عنه قال:]قلتُ يا رسُولَ اللّهِ: مَنْ أسْعَدُ النَّاس بِشَفَاعتِكَ يومَ القِيَامةِ؟ قال: لقد ظننتُ أن يسألَنى عن هذا أوَّلُ منكَ لما رأيتُ من حرصِك علَى الحديثِ: أسعدُ الناس بشفاعتى يوم القيامةِ: مَن قالَ إلَهَ إّ اللّهُ خَالِصاً من قَلبِهِ[أخرجه البخارى.

9. (9)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) hazretleri anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e
"Ey Allah'ın Resûlü, kıyamet günü senin şefaatinle en ziyâde saadete erecek olan kimdir?" diye sormuştum. Bana:
"Hadis'e karşı sende olan aşkı görünce, bu hususta senden önce bana bir başkasının sualde bulunmayacağını tahmîn etmiştim" açıklamasını yaptıktan sonra şu cevabı verdi:
"Kıyamet günü benim şefaatimle en ziyade saadete erecek olan kimse, samimi olarak ve içinden gelerek 'Lâ ilâhe illallah' diyen kimsedir"[19]

-10- وعن صُهَيْب بن سنان رضى اللّه عنه. أنّ رَسُولَ اللّهِ # قال:]عجباً ٍمْرِ المُؤْمنِ إنَّ أمْرَهُ كلَّهُ له خيرٌ، ولَيس ذلك ٍحدٍ إّ للمؤمنِ: إن أصَابَتْهُ سراءُ شَكَرَ فكَانَ خيراً، وإن أصابتهُ ضراءُ صَبَرَ فكَانَ خيراً[. أخرجه مسلم.

10. (10)- Süheyb İbnu Sinân (radıyallahu anh) anlatıyor:

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurdular:

"Mü'min kişinin durumu ne kadar şaşırtıcıdır! Zira her işi onun için bir hayırdır. Bu durum, sâdece mü'mine hastır, başkasına değil: Ona memnun olacağı birşey gelse şükreder, bu ise hayırdır; bir zarar gelse sabreder bu da hayırdır"[20]

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) mü'minde bulunması gereken iki mümtaz sıfatı bu şekilde beyan etmektedir: Şükür ve sabır. Sağlık, nimet, makam, evlad, başarı gibi hoşuna giden her neye mazhar olursa bunu Allah'tan bilerek şükretmek gerekmektedir. Böylece, ucb, fakr, istiğna gibi mazmum hallere düşmekten korunur. Hastalık, idbâr, musibet, kaza gibi hoşa gitmeyen hâllerle karşılaşınca da bunun bir imtihan olduğunu, bunlarla kendisini Rabbinin imtihan ettiğini düşünür, bağırıp çağırmaz, kendisini düzeltmesinin yollarını arar.[21]

-11- وعنْ أبى هريرة رضِى اللّه عنه: أنّ رَسُولَ اللّهِ # قال:]وَالَّذِى نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ َ يَسْمَعُ بى أحدٌ من هذه ا ُمّة يهودىٌّ وَ نصرانِىٌّ ثم يموتُ ولم يؤمنْ بالذى أُرسلتُ به إّ كانَ من أصْحَابِ النَّارِ[. أخرجه مسلم.

11. (11)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Muhammed'in nefsini kudret eliyle tutan zâta yemîn ederim ki, bu ümmetten her kim -Yahudî olsun, Hristiyan olsun- beni işitir, sonra da bana gönderilenlere inanmadan ölecek olursa mutlaka cehennem ehlinden olacaktır"[22]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in gelmesinden sonra, daha önceki bütün dinlerin neshedilip, hükümden kaldırıldığını açık bir şekilde ifade eder.
2- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e inanıp-inanmamaktan dolayı sorumluluk bunu işitmeye bağlıdır. Uzak ve ıssız yerlerde yaşayan ve bu sebeple Risâlet-i Muhammediye'yi işitmeyenler sorumlu tutulamazlar. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de: *"Biz elçi göndermedikçe kimseye azab etmeyiz"* (İsra: 17/15) buyrulmaktadır.
Hadiste Yahudî ve Hıristiyanların be-tahsîs zikri -Nevevî'nin belirttiği üzere- İslâm dininin bütün insanlığa şümulünü tebârüz ettirmek içindir. Zira bunlar kitap sâhibi semâvî dinlerdir. "Öyle olmalarına rağmen bu iki din mensubu İslâm'a girmekle mükellef olursa, semâvî aslı tamamen kaybolmuş kitapsız din mensupları daha ziyâde dehâlete mecburdurlar" denmiş olmaktadır.[23]

-12- وعن وَهب بن مُنبِّه]وَقِيلَ له: أليسَ إلَه إِّ اللّهُ مِفْتاحَ الجَنَّةِ؟ قال: بلى، ولكن ليسَ مِفتاحٌ إِّ وله أسنانٌ، فإذا جئتَ بمفتاحٍ له أسنانٌ فُتِحَ لك، وإِّ لم يُفْتَحْ لكَ[. أخرجه البخارى معلقاً.

12. (12)- Vehb İbnu Münebbih'in anlattığına göre kendisine:
"Lâilâhe illallah cennetin anahtarı değil mi? dendi de:
"Evet, öyledir ama dişsiz anahtar olur mu? Dişleri olan anahtarın varsa kapın açılır, yoksa kapalı kalır, açılmaz" cevabını verdi.[24]

AÇIKLAMA:

Vehb İbnu Münebbih "diş" teşbihiyle, ibadet ve dolayısıyla "zahmet"i kasdetmiştir. İbadet olmadan, zahmet çekmeden sâdece lâilâhe illallah demekle cennete gidilemeyeceğini ifâde etmek istemiştir. Ne var ki Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) *"Lâilâhe illallah cennetin anahtarıdır"* buyurduğu gibi, yukarıda 7 numaralı Ebu Zerr hadisinde de görüldüğü üzere bu kelimeyi samimiyetle benimseyen kimsenin de kurtuluşu söz konusudur. Bazı şârihler, Buhârî'nin bu rivayeti koymakla "ölüm ânında ihlâsla söylenen Lâilâhe illallah sözünün önceden işlenen günahları affettireceğine işaret ettiğini" söylerler. Çünkü ihlâs, tevbe ve nedâmeti

müstelzimdir. Lâilâhe illallah'ın söylenmesi bu duruma alem olur.
Kişinin, nerede, ne zaman ve nasıl son nefesini vereceği bilinmediği için, bu çeşit rivayetlerden hareketle, "yaşlılık hâlinde yapılacak tevbe'ye güvenmek, günah amellerde ısrar etmek doğru değildir. Kulluk edebine de yakışmaz.
En doğrusu, "dişi bulunmayan bir anahtarın, hiçbir kapıyı açamayan düz bir çubuktan başka birşey olmaması" gibi amelin refakat etmediği Lâilâhe illallah sözüyle de kurtuluşa erişilemeyeceği düşüncesiyle hareket etmek, ibadetsiz vakit geçirmemektir.
Ancak bu ve benzeri hadislerin kullanılma yer ve durumlarını da bilmek gerekir: Ömrünü gafletle geçirenlerin, bir lütf-u ilâhî olarak âniden intibaha ve tevbeye geldikleri zaman, eski günlerin hacâleti altında ezilerek ye'se düşmemeleri için bu çeşit tebşîrata ihtiyaçları vardır. İntibaha gelen gâfil ve günahkârların bu çeşit teselliye olan ihtiyaçlarının şiddetinden olacak ki pekçok hadis ve ayet bu meseleye yer verir ve gönüllerine serinletici su serper:
"Ey Muhammed, de ki: "Ey kendilerine kötülük yapıp aşırı giden kullarım! Allah'ın rahmetinden umudunuzu kesmeyin. Doğrusu Allah günahların hepsini bağışlar. Çünkü o bağışlayıcıdır, merhametlidir" (Zümer: 39/53).
Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) sıdk ile tevbe eden kimsenin, annesinden doğduğu gün gibi

günahlardan temizleneceğini ifâde etmekten başka, Cenâb-ı Hakk'ın, tevbe edenin tevbesi sebebiyle, her eşyası üzerinde bulunan bineğini çöl ortasında kaybeden kişinin çaresizlik içinde bîtap düşüp uyuduğu esnada yanına gelen bineğini uyandığı sırada başucunda bulunca sevincinden ağzından çıkanı bile tartamayıp: *"Ey Allah'ım sen benim kulumsun ben de senin Rabbinim!"* demesi anındaki kadar sevindiğini ifade eder.
Kur'ân-ı Kerîm, intibaha gelen günahkârları psikolojik şoktan kurtarmak için tesellide daha da ileri bir ufuk gösterir, önceden işlenen günahların sevaba çevrilebileceğini müjdeler:
"....Tevbe eden, inanıp sâlih amel işleyenlerin kötülüklerini, iyiliklere çevirir, Allah bağışlar ve merhamet eder" (Furkan: 25/70).
Evet burada günahların silinmesi, yok farzedilmesi mevzubahis değil, Rahmet-i ilâhiyenin bir başka mertebede tecellisi söz konusu: İşlenen günahların sevaba dönüşmesi.
Ulema ayet-i kerîme'ye başka açıklamalar da getirmiş ise de, Râzi'nin kaydettiği dört te'vilden biri de bizim yukarıda kaydettiğimiz mânadır. Bu mânayı esas alan Saîd İbnu'l-Müseyyeb ve Mekhûl, görüşlerine Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) hazretlerinin rivayet ettiği şu hadisi de delil olarak zikrederler: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Bir kısım kimseler günahlarının çok olmasını temennî

edecekler!" buyurmuştu.
"Bunlar kimlerdir?" diye sordular. Şu cevabı verdi:
"Onlar Allah'ın seyyiatlarını sevaba tebdil ettiği kimselerdir."
Bir başka hadiste şöyle anlatılır:
"Adamın birine kıyamet günü küçük günahları gösterilir ve hesaba çekilir. Adamcağız
"büyük günahlarım da ortaya çıkacak mahvolacağım" diye düşünürken Gaffâru'z-Zünûb:
"Şu kulumun işlediği her kötülüğe karşı bir hasene yazın" diyecek. Beklenmeyen bir lütuf karşısında adam tamaha kapılacak ve
"Benim büyük günahlarım da vardı, onları göremiyorum, keşke onlar da ortaya çıksa da karşılığında haseneler verilse" diyecek."
Bu sözleri söylerken Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) o derece güler ki arka dişleri bile görülür."[25]

-13- وعن عبداللّهِ بن مَسْعودٍ الهذلى رضى اللّه عنه، وسأله رجلٌ ماالصراطُ المستقِيمُ؟. قال: تركَنَا مُحمَّدٌ في أدناهُ وطرَفُه في الجنِّة، وعن يمينه جَوادٌّ، وعن يساره جوادٌّ وثَمّ رجالٌ يَدْعُونَ مَنْ مرَّ بهم، فمنْ أخَذَ في تلكَ الجوادِّ انتهَتْ بِهِ الى النِّار، ومَنْ أخَذَ علَى الصِّراط المسْتَقِيم انْتَهى بهِ إلى الجَنَّةِ، ثُمّ قرأ ابنُ مسعود: »وَأنَّ هذا صِراطِى مُسْتَقِيماً فَاتَّبِعُوهُ وَ تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَنْ سَبِيلِهِ. اŒية«. أخرجه رزين»والجواد« جمع جادة، وهى: الطريق.

13. (13)- Abdullah İbnu Mes'ud el-Hüzelî (radıyallahu

anh)'nin anlattığına göre, bir adam kendisine "Sırat-ı müstakim (doğru yol) nedir?" diye sordu. Ona şu cevabı verdi:

"Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm), bizi sırat-ı müstakimin bir başında bıraktı. Bunun öbür ucu ise cennete ulaşmaktır. Bu ana yolun sağında ve solunda başka tali yollar da var. Bunlardan her birinin başında bir kısım insanlar durmuş oradan geçenleri kendilerine çağırıyorlar. Kim bu dış yollardan birine sülûk ederse yol onu ateşe götürecektir. Kim de sırat-ı müstakîme sülûk ederse o da cennet'e ulaşacaktır." İbnu Mes'ud bu açıklamayı yaptıktan sonra şu ayeti okudu: *"İşte bu benim sırat-ı müstakimimdir, buna uyun. Başka yollara sapmayın, sonra onlar sizi Allah'ın yolundan ayırırlar...."* (En'âm: 6/152)[26]

İKİNCİ FASIL

İMÂNIN HAKİKATİ

ـ1ـ عن عبداللّه بن عمر بن الخطاب رضى اللّه عنهما، وقال له رجلٌ: أَ تَغْزُو؟ فقال: إنى سمِعْتُ رسُولَ اللّهِ # يَقُولُ]إنّ ا‘‘سمَ بُنِىَ علَى خمس: شَهادَةِ أنْ َ إلَهَ إّ اللّهُ، وَأنّ مُحمَّدا عَبْدُهُ وَرَسُولهُ، وإقَام الصَّةِ، وَإيتاءِ الزَّكاَةِ، وَحجِّ البَيْتِ، وصَوْمِ رَمَضَانَ[. أخرجه الخمسة إ أبا داود .

1. (14)- Abdullah İbnu Ömer İbni'l-Hattâb (radıyallahu

anh)'ın anlattığına göre, bir adam kendisine:

"Gazveye çıkmıyor musun?" diye sorar. Abdullah şu cevabı verir:

"Ben Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'i işittim, şöyle buyurmuştu:

"İslâm beş esas üzerine bina edilmiştir: Allah'tan başka ilâh olmadığına ve Muhammed'in O'nun kulu ve elçisi olduğuna şehâdet etmek, namaz kılmak, oruç tutmak, Kâbe'ye haccetmek, Ramazan orucu tutmak" [27]

-2- وعن يحيى بن يَعْمُرَ قال: كَانَ أوَّل مَن قال في القَدَرِ بالبصرةِ مَعْبَدٌ الجُهَنىُّ، فانطَلَقْتُ أنا وَحُمَيْدُ بنُ عبدِ الرحمنِ الحِميرىُّ حاجَّيْنِ أو معتمِرَيْنِ. فقلْنا: لو لَقِينا أحداً من أصحابِ رسُولِ اللّهِ # فسألناه عما يقولُ هؤءِ في القدرِ، فَوُفِّقَ لنا عبدُاللّهِ بنُ عمر رضى الله عنهما داخً المسجِدَ فاكتنفتُهُ أنا وصَاحِبى: أحدُنا عن يمينهِ واŒخرُ عن يسارهِ: فظننتُ أنّ صاحبى سَيَكلُ الكَمَ إلىّ. فقلتُ يا أبَا عبدِالرحمن: إنه ظَهَرَ قِبَلَنَا أناسٌ يقرؤنَ القرآنَ وَيَتَقَفَّرُونَ العلمَ، وذَكَرَ مِنْ شأنِهِمْ، وأنه
م يزعمونَ أنْ قَدَرَ، وَأن ا٬مْرَ أُنُفٌ فقال: إذا لَقِيتَ أولئك فأخْبرْهُمْ أنِّى برئٌ منهم وأنهم بَرَاءٌ مِنِّى، والَّذِى يَحْلِفُ بِهِ عبدُاللّهِ ابْنِ عُمرَ: لو أَنّ ‘حدِهم مثْلَ أحُدٍ ذهباً فأنفقَهُ ما قَبِلَ اللّهُ منه حتى يُؤمِنَ بالْقَدَرِ.ثُمّ قال: حَدَّثَنِى أبى عُمَرُ بنُ الخطابِ رضى اللّه عنه قال: بَيْنَمَا نَحْنُ جُلوسٌ عِنْدَ رسُولِ اللّهِ # إذْ طَلَعَ عَلينَا رجلٌ شَديدُ بيَاضِ الثِيابِ شَديدُ سوادِ الشّعر يُرَى عليهِ أثرُ السفرِ، وَ يعرفُهُ مِنَّا أحَدٌ حتى جلَسَ إلى النبىِّ # فأسندَ ركبَتَيْهِ إلى رُكْبَتَيْهِ، ووَضَعَ كَفَّيْهِ عَلى فَخِذَيْهِ. وَقالَ: يامحمَّد أخْبِرْنِى عنِ اسْم. فقال: ا٬سْمُ أنْ تَشْهَدَ أن َ إلَهَ إّ اللّهُ، وأنّ محمَّدا عَبْدُهُ ورسُولُهُ، وتقِيمَ الصَّة، وتُؤتِى الزَّكاةَ، وَتَصُومَ رَمَضَانَ، وَتَحُجَّ البَيْتَ إنِ اسْتَطَعْتَ إليهِ سَبِيً. قال: صَدقتَ. فَعَجِبْنَا لَه يَسألُهُ

ويُصَدِّقَهُ. قال: فأخْبِرْنِى عنِ ايمَانِ. قال: أنْ تُؤْمِنَ بِاللهِ وَمَئِكَتِهِ وَكَتُبِهِ وَرُسُلهِ وَاليَوْم اŒخِرِ، وَتُؤمنَ بالْقَدَرِ خيْرِهِ وَشَرِّه. قال: صدقتَ. قال: فأخْبِرْنِى عَنِ ا٠حْسانِ. قال: أنْ تَعْبُدَ اللّهَ كَأنَّكَ تَرَاهُ، فإن لمْ تَكُنْ تراهُ فإنَّه يَراكَ. قال: فَأخْبِرْنِى عنِ السِّاعة. قال: ما الْمَسْؤُلُ عَنْهَا بأعْلَمَ منَ السائلِ. قال: فأخْبِرْنِى عَنْ أمَاراتِهَا؟ قال: أن تَلِدَ ا٠مَّة رَبَّتها، وأنْ تَرَى الحُفَاةَ العُراةَ العالَةَ »وليسَ عندَ مسلم العالَةَ« رعاء الشّاء يتطاوَلُونَ في البنيَانِ. قال: ثم انطلقَ فَلَبِثْتُ ملِيًّا. هذا لفظ مسلم، وعندهم: فَلَبِثْتُ ثثاً ثم قال: يا عُمَرُ أتَدْرِى مَنِ السُّائل؟ قُلتُ: اللّهُ ورَسُولُهُ أعْلمُ. قال: فَإنَّه جِبْرِيلُ عليهِ السَّم أتاكمْ يُعَلِّمُكُمْ دِينكُمْ؛ أخرجه الخمسة إّ البخارى. وزاد أبو داودَ في أخرى بعد صوم رمضان: واغتسالَ من الجنابةِ.ولهُ في أخرى: وَسألهُ رجلٌ من مُزينَةَ أوجُهينةَ فقال: يا رسُولَ اللّهِ فيمَ نَعْمَلُ، في شئ خَ وَمَضَى، أو في شئ يُسْتَأنَفُ اŒن؟ قال: في شئ خَ وَمَضى، فقال الرجلُ، أو بعضُ القوم: ففيمَ العمَلُ؟ قال: إنّ أهلَ الْجَنَّة يُيَسَّرُونَ لِعَمَلِ أهلِ الْجَنِّة، وإنّ أهلَ النِّار يُيَسَّرُونَ لِعَمَلِ أهلِ النّار.وأخرجَ البخارى رحمه اللّهُ تعالى نحْوَهُ عنِ أبى هريرة، وهى روايةٌ لهُمْ إّ الترمذى رحمه اللّه تعالى، وفيه: أن تعبدَ اللّهَ تُشْرِكُ بِهِ شيئاً: مكانَ أن تشْهَدَ.وفيه: فإذا كَانَ الحُفاةُ العُراةُ رؤسَ الناسِ.وزادَ في خمس يعْلمها إّ اللّهُ تعالى وَتَ إنّ اللّهَ عِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ اŒية.وفي أخرى بعد العُراة: الصمّ البُكْمَ ملوكَ ا٠رْضِ.وَعند النسائى رحمه اللّهُ تعالى قال: والَّذِى بعَثَ محمَّدا بِالْحَقِّ هادياً وبشيراً مَا كُنْتُ بأعْلَمَ بهِ من رجلٍ مِنْكُمْ، وإنّه لجبريلُ عليه السَّم نزل في صورةِ دِحيةَ الكلبِيِّ.وَمَعْنى »يَتَقَفَّرونَ« يتتبعون، وقوله »أُنُفٌ« بضم الهمزة والنون: أى مُحْدَثٌ لم يسبق علم اللّه تعالى به. وكذَبَ أعداء اللّه تعالى، بل علمُ اللّه تعالى سابقٌ للمعلوماتِ كلِّها.

2. (15) Yahya İbnu Ya'mer haber veriyor: "Basra'da kader üzerine ilk söz eden kimse Ma'bed el-Cühenî idi. Ben ve Humeyd İbnu Abdirrahmân el-Himyerî, hac veya umre vesîlesiyle beraberce yola çıktık. Aramızda konuşarak,

Ashab'tan biriyle karşılaşmayı temenni ettik. Maksadımız, ondan kader hakkında şu heriflerin ettikleri laflar hususunda soru sormaktı. Cenâb-ı Hakk, bizzat Mescid-i Nebevî'nin içinde Abdullah İbnu Ömer (radıyallahu anh)'la karşılaşmayı nasib etti. Birimiz sağ, öbürümüz sol tarafından olmak üzere ikimiz de Abdullah (radıyallahu anh)'a sokuldu. Arkadaşımın sözü bana bıraktığını tahmîn ederek, konuşmaya başladım:
"Ey Ebu Abdirrahmân, bizim taraflarda bazı kimseler zuhur etti. Bunlar Kur'ân-ı Kerîm'i okuyorlar. Ve çok ince meseleler bulup çıkarmaya çalışıyorlar." Onların durumlarını beyan sadedinde şunu da ilâve ettim: "Bunlar, "kader yoktur, herşey hâdistir ve Allah önceden bunları bilmez" iddiasındalar." Abdullah (radıyallahu anh):
"Onlarla tekrar karşılaşırsan, haber ver ki ben onlardan berîyim, onlar da benden berîdirler." Abdullah İbnu Ömer sözünü yeminle de te'kîd ederek şöyle tamamladı: "Allah'a kasem olsun, onlardan birinin Uhud dağı kadar altını olsa ve hepsini de hayır yolunda harcasa kadere inanmadıkça, Allah onun hayrını kabul etmez."
Sonra Abdullah dedi ki: Babam Ömer İbnu'l-Hattâb (radıyallahu anh) bana şunu anlattı:
"Ben Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in yanında oturuyordum. Derken elbisesi bembeyaz, saçları simsiyah bir adam yanımıza çıkageldi. Üzerinde, yolculuğa delalet eder hiçbir belirti yoktu. Üstelik içimizden kimse onu

tanımıyordu da. Gelip Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in önüne oturup dizlerini dizlerine dayadı. Ellerini bacaklarının üstüne hürmetle koyduktan sonra sormaya başladı:

Ey Muhammed! Bana İslâm hakkında bilgi ver! Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) açıkladı:

"İslâm, Allah'tan başka ilâh olmadığına, Muhammed'in O'nun kulu ve elçisi olduğuna şehâdet etmen, namaz kılman, zekât vermen, Ramazan orucu tutman, gücün yettiği takdirde Beytullah'a haccetmendir." Yabancı:

"- Doğru söyledin" diye tasdîk etti. Biz hem sorup hem de söyleneni tasdik etmesine hayret ettik. Sonra tekrar sordu:

"Bana iman hakkında bilgi ver?" Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) açıkladı:

"Allah'a, meleklerine, kitablarına, peygamberlerine, âhiret gününe inanmandır. Kadere yani hayır ve şerrin Allah'tan olduğuna da inanmandır." Yabancı yine:

"Doğru söyledin!" diye tasdik etti? Sonra tekrar sordu:

"Bana ihsan hakkında bilgi ver?" Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) açıkladı:

"İhsan Allah'ı sanki gözlerinle görüyormuşsun gibi Allah'a ibadet etmendir. Sen O'nu görmesen de O seni görüyor." Adam tekrar sordu:

"Bana kıyamet(in ne zaman kopacağı) hakkında bilgi ver?" Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bu sefer:

"Kıyamet hakkında kendisinden sorulan, sorandan daha

fazla birşey bilmiyor!" karşılığını verdi. Yabancı:
"Öyleyse kıyametin alâmetinden haber ver!" dedi. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şu açıklamayı yaptı:
"Köle kadınların efendilerini doğurmaları, yalın ayak, üstü çıplak, fakir -Müslim'in rivayetinde fakir kelimesi yoktur- *davar çobanlarının yüksek binalar yapmada yarıştıklarını görmendir."*
Bu söz üzerine yabancı çıktı gitti. Ben epeyce bir müddet kaldım. -Bu ifade Müslim'deki rivayete uygundur. Diğer kitaplarda "Ben üç gece sonra Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'la karşılaştım" şeklindedir- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)
Ey Ömer, sual soran bu zatın kim olduğunu biliyor musun? dedi. Ben:
"Allah ve Resûlü daha iyi bilir" deyince şu açıklamayı yaptı:
"Bu, Cebrail aleyhisselâmdı. Size dininizi öğretmeye geldi."[28]
Ebu Dâvud, bir başka rivayette "Ramazan orucu"ndan sonra *"cünüblükten yıkanmak"* maddesini de ilâve eder.
Yine Ebu Dâvud'un bir başka rivayetinde şu ziyâde vardır: "Müzeyne veya Cüheyne kabilesinden bir adam sordu:
"Ey Allah'ın Resûlü, hangi işi yapıyoruz, olup bitmiş (levh-i mahfuza kaydı geçmiş) bir işi mi, yoksa (henüz levh-i mahfuza geçmemiş) şu anda yeni başlanacak olan

bir işi mi?" Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Olup biten bir işi" dedi. Adamcağız -veya cemaatten biri- yine sordu:
Öyleyse niye çalışılsın ki? Hz. peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şu açıklamada bulundu:
"Cennet ehli olanlara cenetliklerin ameli müyesser kılınır, ateş ehli olanlara da cehennemliklerin ameli müyesser kılınır."
Benzer bir hadisi, Buhârî (rahimehullah) Ebu Hüreyre (radıyallahu anh)'den kaydeder. Bu hadise Tirmizî hâriç diğerlerinde de rastlanır. Mevzubahis rivayette, "şehâdette bulunman" yerine *"Allah'a ibadet edip hiçbir şeyi ortak koşmaman"* ifadesi yer alır.
Bu hadiste ayrıca *"Yalın ayak, üstü çıplak kimseler halkın reisleri olduğu zaman"* ziyadesi de mevcuttur.
Şu ziyade de mevcuttur: *(Kıyametin ne zaman kopacağı), Allah'tan başka hiçkimse tarafından bilinmeyen beş gayıptan (mugayyebât-ı hamse) biridir* buyurdu ve şu ayeti okudu: *"Kıyamet saatini bilmek ancak Allah'a mahsustur. Yağmuru O indirir. Rahimlerde bulunanı O bilir. Kimse yarın ne kazanacağını bilmez. Ve hiç kimse nerede öleceğini bilmez..."* (Lokman: 31/34)[29]
Bir başka rivayette "üstü çıplaklar" tâbirinden sonra *"sağır ve dilsizler arzın melikleri (kralları) oldukları zaman"* ziyadesi vardır.
Nesâî'nin Sünen'inde şu ziyade mevcuttur: "Dedi ki:

Hayır, Muhammed'i hakikatle birlikte irşad ve hidayet edici olarak gönderen zât'a yemin olsun, ben o hususta (kıyametin ne zaman kopacağı hususunda) sizden birinden daha bilgili değilim. O gelen de Cibril aleyhisselamdı. Dıhyetu'l-Kelbî suretinde inmiştir." [30]

AÇIKLAMALAR:

Yukarda kaydedilen rivayet, kader mevzuu üzerine yapılan münâkaşaların, daha Ashâbın sağlığında başladığını göstermektedir. Nitekim ehl-i kitaptan aldığı kaderi inkâr fikrini ilk ileri süren kişi bilinen Ma'bedu'l-Cühenî'nin ölümü hicri 80'dir. Bu devrede henüz birçok sahâbe hayattadır. Öyle ise Ma'bed pekçok sahâbe ile karşılaştı ve görüştü.[31]

1- İSLÂM-İMAN TARTIŞMASI:

Mütekaddimînden olsun müteahhirînden olsun, İslâm âlimleri iman nedir, İslâm nedir, bunların ikisi bir mi, ayrı mı çokca münâkaşa ederler. Meseleye naslardan hareketle çözüm bulmaya çalışanlar da bu müşkilâtı kesinlikle halledememişlerdir. Zira Cibrîl hadisi olarak bilinen yukarıdaki hadiste Hz. peygamber (aleyhissalâtu veselâm) dinin kalbe ve inanmaya taalluk eden esaslarını "iman" olarak, amele taalluk eden esaslarını da "İslâm" olarak açıklamasına rağmen başka hadislerde (meselâ az ilerde gelecek 18 numaralı hadis görülmelidir) de iman açıklanırken amele giren meselelere yer verildiği görülür. Aynı durum âyetler için de söz konusudur.
Nitekim Zührî, "İslâm kelimedir, iman ameldir" diye hükmetmiş, delil olarak da: *"Bedevîler ‘iman ettik' derler, sen ey Muhammed onlara de ki: ‘Hayır siz inanmadınız' öyle ise ‘boyun eğdik' deyin henüz iman kalplerinize girmedi"* (Hucurât: 49/14) âyetini göstermiştir.
Bazı âlimler İslâm ve imanın aynı şey olduğunu söylemişler, delil olarak da *"Bunun üzerine, suçlu milletin arasında bulunan mü'minleri çıkardık. Zâten orada Müslümanların kaldığı tek ev vardı"* (Zâriyât: 51/36) âyetini göstermişlerdir.
Mevzuya temas eden, ilk hadis şârihlerinden Hattabî şu açıklamayı yapar: "Doğru olanı, mutlak hükme gitmeyip kayıtlı ve sınırlı konuşmaktır. Müslüman kişi, bâzı

ahvâlde mü'mindir, bazı ahvâlde gayr-i mü'mindir. Fakat mü'min kişi, her durumda Müslümandır. Öyle ise her mü'min mutlaka Müslümandır, ama her Müslüman mutlaka mü'min değildir. Meseleye bu zâviyeden bakınca ayetlerin te'vili düzelir, konunun münâkaşası mutedil bir hâl alır. Naslar arasında ihtilaf da ortadan kalkar.
İmanın aslı tasdîk, İslâm'ın aslı itaat etmek ve boyun eğmektir. Kişi zâhirde itaat eder de içinden boyun eğmez, bazan da içinden boyun eğdiği hâlde zâhirde mutî değildir.
"Keza Hattâbî, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: *"İman yetmiş küsur şubedir"* hadisi ile alakalı olarak şunu söyler: "Bu hadise göre, şer'î iman, şubeleri ve yüksek-alçak cüzleri bulunan bir mânaya isimdir. Bu durumda iman ismi, bu cüzlerin hepsi için kullanıldığı gibi, bazıları için de kullanılmaktadır. Hakikat, bütün şubelerin mevcudiyetini gerektirir ve hepsine şâmil olur, tıpkı şerî namaz gibi. Nitekim onun da şubeleri ve cüzleri vardır. Bu cüzlerden bir kısmı için de "namaz" ismi kullanıldığı halde hakikat bütün cüzlerin mevcudiyetini gerektirir ve hepsini içine alır. Bu duruma Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in şu sözü delalet eder: *"Haya imandan bir şûbedir."* Bu hadis, iman noktasında mü'minlerin kimisi üstün, kimisi geri olmak üzere çok farklı mertebelerde bulunduklarını da ifâde etmektedir.
İmam Bağavî hazretleri de şunu söyler: "Cebrail'in İman ile İslâm'dan sorup Hz. Peygamber (aleyhissalâtu

vesselâm)'in cevap verdiği hadiste, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), "İslâm" kelimesini amelden görünenlere isim yapmıştır. İman kelimesini de itikada giren bâtınî şeylere isim yapmıştır. Böyle bir taksîm amellerin imandan bir kısım olmayışından, kalb ile tasdik'in de İslâm'dan olmayışından, ileri gelmez. Aksine bu, hepsi tek birşey olan bir bütün hakkında yapılmış bulunan bir tafsil, bir ayırımdır. Bunların toplamı dîni teşkil eder. Bu sebeptendir ki, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurmuştur: *"Size Cebrail gelerek dininizi öğretti."*

"İman" ve "İslâm" isimleri tasdik ve amel her ikisini de kuşatırlar. Bu hususa da şu ayet delîl olur:

"Allah nezdinde mûteber din islâm'dır" (Âl-i İmrân: 3/19).

"Size din olarak İslâm'ı uygun gördüm" (Maide: 5/3).

"Kim din olarak İslâm'dan başkasına yönelirse bu ondan kabul edilmeyecektir." (Âl-i İmrân: 3/85). [32]

2- İHSAN:

Hadiste *"Allah'ı görüyor gibi ibadet etmendir"* diye târifi yapılan ihsan, mâneviyatta yüce bir mertebeye alem olmaktadır. İslâm dini, müntesiblerini, bu hedefe ulaşmak için gayret göstermeye teşvik eder. Dinin kemali, sadece farzların ifası ile gerçekleşmiyor. Kul, daha ileri mânevî mertebelerin varlığını bilecek ve onları elde etmek için gayret gösterecektir. Bu hadis, iman ve İslâm'ın ötesinde, tefekkürî bir mertebeye dikkat çekmektedir; İhsan mertebesi...

Nefsi, manevî kirlerden tezkiye ve tathir ile ruhu yücelterek ilahî kurbiyeti elde etmeyi kendine gâye edinen İslâm tasavvufunda geniş tahlîl ve izahlara tabi tutulan ihsan için şu kadarını söyleyebiliriz: Kişi bilhassa ruhî ve fikrî idmanlarla, ilahî murâkabe ve müşâhede altında olduğunu idrak etmeyi zihninde her an canlı ve sâbit kalacak bir alışkanlık hâline getirebilir. Mükerrer âyet ve hadisler söz ve fiil olarak her ne yapmakta isek, an be an kayda geçtiğini, hatta zihnimizden geçip fiile dökülmeyen duygu, düşünce ve niyetlerimizin bile yazıldığını, âhirette ömrümüzün her ânından bu yazılanlara göre hesap vereceğimizi beyan ederler. Hiçbir mü'min bu gerçeği inkâr edemez. Ancak hareketlerini her an bu düşüncenin tesiriyle yönlendiren mü'min çok azdır.

Öyle ise ihsan mertebesi'ne ulaşmak bu ilâhî murâkabeyi her an hissedecek bir idman ve gayrete bağlıdır.

İhsan, kolay görünse de kazanılması oldukça zor bir mertebedir. Ancak zorluğu nisbetinde kıymetli ve yücedir.
Bunu elde etmek için gösterilecek her gayret, atılacak her adım kişiyi yüceltecek, dünyevî ve uhrevî kazancını artıracaktır. Mü'min kişi, herşeye ümitle bakmakla emrolunmuştur. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in gösterdiği her hedef beşerî gücün hâricinde değildir. Binaenaleyh ihsan mentebesini kazanmak ümîd ve gayreti hepimizin hem hakkı hem de vazifesidir. Cılız ayaklarıyla hac yoluna düşen karıncaya "Senin bacakların küçük, ulaşamazsın" denilince "Belki varamam bu doğru, ama o yolda ölemez miyim?" demiştir. Bu temsil, gücümüzün dışında görsek bile ihsan mertebesine talib olmanın gereğini anlamada yeterlidir.
Peygamberimiz (aleyhissalâtu vesselâm) yüz kişiyi öldürdükten sonra Allah'a tevbe etmek üzere yola çıkan kâtilin daha tevbe mahalline varmadan yarı yolda ölüş hikâyesini tasvir eden ve attığı her adımın boşa gitmeyip, işine yaradığını ifade eden bir üslubla hâdiseyi anlattıktan sonra, hikâyeyi, tevbe azimlisi azılı kâtilin kurtuluşu ve rahmet-i Rahmân'a mazhar oluşuyla noktalar (Bak. 958 numaralı hadis).[33]

3- KIYAMET ALÂMETLERİ:

Yukarıdaki hadisin anlaşılmasında bir kaç noktanın daha açıklanması gerekmekterdir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) "Kıyametin ne zaman kopacağı?" gibi normalde herkesi meşgul eden ama pratikte hiçbir faydası olmayan meseleyi kesin bir dille Allah'tan başka hiç kimsenin bilemiyeceğini ifade ettikten sonra alâmetlerine geçiyor:

Köle kadınların efendilerini doğurması: Bundan çıkarılan muhtelif mânalardan, İbnu Hacer tarafından tercîh edilen birine göre kıyamete yakın, ukuk artacak yani evlatlar annelerine, efendinin kölesine yaptığı tarzda, kötü muamele yapacaktır. Bir diğer yoruma göre de köle kadınlardan doğan çocuklar en yüksek makamlara çıkarak, komutan, vâli, sultan... olacaklar. İslâm tarihi böylesi büyüklerin örnekleriyle doludur.

İbnu Hacer, kıyamete yakın ictimaî nizamın iyice bozularak ahvâlin tersine döneceğini, süfelanın (cemiyetteki ayak takımının) itibarlı makamları ele geçirerek hâkim mevkiye geçeceklerini anlar ve bu mânânın hadisten çıkarılabilecek mânâların en doğrusu olduğunu, zira hadisin devamında beyan edilen, çobanların zenginleşip bina yarışına girmesi vaziyetinin de ictimaî bozulmaya delil olarak bunu te'yîd ettiğini söyler.

Davar çobanlarının bina yarıştırması: Bu husus da

bizzat hadislerle te'yid edilen istikballe ilgili bir ihbardır, bir mucizedir. Hadisin Kütüb-i Sitte dışında kalan diğer hadis mecmualarında rivayet edilen farklı şekillerinde yer alan başka açıklamaları da nazar-ı dikkate alan âlimler fakir köylülerin zenginleşip, zorla idareyi ele geçireceğini anlar. *"Nebat (köylü Araplar) ahalisinin kibarlaşıp şehirlerde köşkler edinmelerini dinin (yani İslâm'ın getirdiği değerler sisteminin) inkılabı (altüst olması) demektir"* hadis-i şerifini de nazar-ı dikkate alan Kurtubî, hadis üzerine şu açıklamayı yapar: "Burada ictimaî ahvâlin tebeddül edip değişeceği haber verilmektedir. Bu bilhassa bâdiyede yaşayanların (köylülerin, göçebelerin) devlet işlerini istila edip, zorla memlekete hâkim olmalarıyla gerçekleşir. Bunlar, kurdukları hâkimiyet sonucu zenginleşirler ve bütün himmetlerini binalar dikmeye ve bununla övünmeye sarfederler. Bu duruma içinde bulunduğumuz şu zamanda şâhid olduk.

"Hz. Peygamber'in (aleyhissalâtu vesselâm) bu hadisinde Batı tipi demokrasi rejimlerinin ihbar edildiğini anlayanlar da mevcuttur.[34]

-3- وعن أنسِ بنِ مالكٍ رضى اللّه عنهُ قال:]بيْنا نَحْنُ جلوسٌ مَعَ النبيِّ # في المسْجِدِ إذْ دَخَلَ رجلٌ على جملٍ فأناخَه في المسجدِ ثم عَقَلَهُ. ثم قال: أيُّكُمْ محمدٌ؟ قلنا: هذا الرجلُ ا٘بيضُ المتكئُ.وللنسائى من رواية أبى هريرة: هذا ا٘مْغَرُ المُرْتَفِقُ. قال حمزة: »ا٘مْغَرُ: اَبْيَضُ المشرَّبُ بِحُمْرَةٍ« فقال: ابنُ عبدالمطلب، فقال النبىُّ #: قدْ أجَبْتُكَ. فقال: إنى سائِلُكَ فمشدِّد عليكَ في

المسألةِ فَ تَجدْ علىّ في نفسِكَ. قال: سلْ عما بدالَكَ، فقال: أَسْأَلُكَ بربِّك وربِّ مَنْ قبلك: آللّهُ أرسلك إلى النّاس كلِّهم؟ قال: اللّهم نعم. قال: أَنْشُدُكَ باللّهِ تعالى: آللّهُ أمركَ أن تُصَلِّى الصّلوات الخمسَ في اليومِ والليلةِ. قال: اللّهم نعم. قَالَ: اَنْشُدك بِاللّهِ تَعالى.آللّهُ اَمَرَكَ اَنْ تَصُومَ هذا الشَّهْر مِن السَّنَةِ. قال اللَّهُمَّ نعم. قال: أَنْشُدُكَ باللّهِ تعالى آللّهُ أمرَكَ أن تأخذَ هذهِ الصَّدقة من أغنِيائِنَا فتَقْسِمَها على فقرائِنا. قال: اللّهم نعَم. قال: الرجُلُ: آمنتُ بمَا جِئتَ بِه، وأنَا رسولُ مَنْ ورائى من قومِى، وأنا ضِمامُ بنُ ثَعْلَبَةَ أخُو بنى سعد ابنِ بكرٍ].
أخرجه الخمسة، وهذا لفظ البخارى.
وعند مسلمٍ جاء رجلٌ فقال: يا مُحمَّد أتَانَا رَسُولُك فزَعَمَ أنكَ تزْعم أنّ اللّه تعالى أرْسَلَكَ، قال: صدَقَ. قال: فَمَنْ خَلَقَ السَّماءَ؟ قال: اللّهُ. قال: فَمَنْ خَلَقَ ا٭رْضَ؟ قالَ: اللّهُ. قال: فَمَنْ نَصَبَ هذهِ الجبالَ وجَعلَ فيها مَا جعَلَ؟ قال: اللّهُ. قال: فبالّذى خلقَ السّماء وَخَلَقَ ا٭رْضَ وَنَصَبَ الجِبَالَ آللّهُ أَرْسَلَكَ؟ قالَ: نَعَمْ. قالَ: وَزَعَمَ رسُولُك أنّ علينا خمسَ صلواتٍ في يومِنا وليلتِنا؟ قالَ صَدَقَ. قَالَ فَبِالّذِى أَرْسَلَكَ آللّهُ تَعالى أمرَكَ بِهَذا؟، قَالَ: نَعَمْ ثُمّ ذَكَرَ الزَّكاةَ. ثمّ الصَّيام. ثمّ الحجَّ كذلك. قال: والنبىُّ # يَقُولُ في كلِّ سؤالٍ صدَقَ، فَيَقُولُ: فبِالَّذِى أرسلَكَ آللّهُ أَمَرَكَ بهذا فيَقُولُ نَعَمْ: ثمّ وَلّى وَقال: والَّذِى بَعَثَكَ بالحقِّ َ أَزِيدُ علَيْهن وَ أَنْقُصُ منهنّ، فقالَ النبيُّ #: لَئِنْ صَدَقَ لَيُدْخُلَنّ الجَنَّةَ.

3. (16)- Enes İbnu Mâlik (radıyallahu anh) anlatıyor: Biz mescidde Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'le birlikte otururken, devesine binmiş olarak bir adam girdi ve mescidin avlusuna devesini ıhıp bağladıktan sonra:
"Muhammed hanginizdir?" diye sordu. Biz:
"Dayanmakta olan şu beyaz kimse" diye gösterdik.
-Nesâî'deki Ebu Hüreyre (radıyallahu anh)'ın rivayetinde: "Şu dayanmakta olan hafif kırmızıya çalan renkteki kimse" diye tasvîr mevcuttur.- Adam:

"Ey Abdulmuttalib'in oğlu! diye seslendi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Buyur seni dinliyorum" dedi. Adam:
"Sana birşeyler soracağım. Sorularımda aşırı gidebilirim, sakın bana darılmayasın" dedi. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):
"Haydi istediğini sor!" Adam:
"Rabbin ve senden öncekilerin Rabbi adına soruyorum: Seni bütün insanlara peygamber olarak Allah mı gönderdi?" Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):
"Kasem olsun evet!" Adam:
"Allahu Teâla adına soruyorum: Gece ve gündüz beş vakit namaz kılmanı sana Allah mı emretti?" Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):
"Allah'a kasem olsun evet!" Adam:
"Allah adına soruyorum, senenin şu ayında oruç tutmanı sana Allah mı emretti? Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):
"Allah'a kasem olsun evet!" Adam:
"Allahu Teâla adına soruyorum: Bu sadakayı zenginlerimizden alıp fakirlerimize dağıtmanı Allah mı sana emretti?" Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):
"Allah'a kasem olsun evet!" Bu soru cevaptan sonra adam şunu söyledi:
"Getirdiklerine inandım. Ben geride kalan kabîlemin elçisiyim. Adım: Dımâm İbnu Sa'lebe'dir. Benu Sa'd İbni

Bekr'in kardeşiyim."[35]

Müslim'in rivayetinde şöyle denir: "Bir adam geldi ve şöyle dedi: ‘Bize senin gönderdiğin elçi geldi ve iddia etti ki sen Allah tarafından gönderildiğine inanmaktasın." Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):

"Doğru söylemiş" dedi. Adam tekrar:

"Öyleyse semayı kim yarattı?" Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):

"Allah" dedi. Adam:

"Peki bu dağları kim dikti ve içindekileri kim koydu?" dedi. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):

"Allah!" dedi. Adam:

"Peki semayı yaratan, arzı yaratan ve dağları diken Zât adına söyler misin, seni peygamber olarak gönderen Allah mıdır? Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):

"Evet!" dedi. Adam:

"Elçin iddia ediyor ki biz gece ve gündüz beş vakit namaz kılmalıyız, bu doğru mudur?" Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):

"Doğru söylemiştir!" Adam:

"Seni gönderen adına doğru söyle. Bunu sana Allah mı emretti?" Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):

"Evet!" dedi.

Adam sonra zekâtı, arkasından orucu, daha sonra da haccı zikretti ve bu şekilde sordu. Râvi der ki: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) de her sualde *"Doğru söylemiş"*

diye cevap veriyordu. Adam (son olarak) sordu:
"Seni gönderen adına doğru söyle. Bunu sana Allah mı emretti?" Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):
"Evet" dedi. Adam sonra geri döndü ve ayrılırken şunu söyledi:
"Seni hakla gönderen Zât'a kasem olsun, bunlar üzerine hiç bir şey ilâve etmem, bunları eksiltmem de." Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):
"Bu kimse sözünde durursa cennetliktir!" buyurdu.[36]

AÇIKLAMA:

Bu hadis birçok noktadan ehemmiyet arzeder.
1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) devri Arablarının konuşmada yemine verdikleri ehemmiyet ve yeminin inandırıcı ve ikna edici gücü.
2- Bedevîlerde tahkik esprisi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın gönderdiği elçilerin getirdiği haber ve tebligât, Medine'ye gönderilen elçiler vasıtasıyla tahkîk edilmektedir. Usûl bahislerinde görüldüğü üzere, bazı âlimler bu rivayeti, âlî isnad arama işinde delil olarak kullanmışlar, buna dayanarak, âlî isnad için seyahatler yapmanın sünnet olduğunu belirtmişlerdir.
3- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) soruları ciddiyetle dinleyip teker teker cevaplandırıyor.
4- Dinin sadece farzlarını yapmak, kurtuluş için

yeterlidir. Çünkü Bedevî'nin "Bunlar üzerine hiçbir şey ilâve etmem, bunları eksiltmem de" sözüne karşılık Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): *"Bu kimse sözünde durursa cennetliktir"* buyurmuştur.[37]

-4ـ وعَنْ طَلْحَةَ بنُ عَبيدِاللّهِ. قال: جَاءَ رَجُلٌ إلى رَسُولِ اللّهِ # مِنْ أهلِ نَجدٍ ثائِرَ الرَأسِ نَسْمعُ دَوِيَّ صَوْتِهِ وَ نَفْقهُ مَا يَقُولُ. حَتّى دَنا من رسوُلِ اللّهِ # فَإذا هوَ يَسألُ عَنْ ا‘‘سْمِ. فقالَ رَسُولُ اللّهِ #: خَمْسُ صَلَوَاتٍ فِي اليَوْمِ وَاللّيْلَةِ، فَقالَ: هَلْ عليّ غَيْرُهُنّ؟ قال َ إِلّ أن تَطَوَّع. فقَالَ رَسُولُ اللّهِ #: وَصِيامُ رَمَضَانَ. فَقَالَ هَلْ عَلىّ غَيْرُهُ؟ قال: َ إِلّ أنْ تطَوَّع، وَذَكَرَ لَهُ الزَّكاةَ، فقال: هَلْ عَلىّ غَيْرُهما؟ قال: إلّ أن تَطَوَّع، فَأدْبَرَ وَهُوَ يَقُول: َ أزيدُ عَلى هذا و أنْقُصُ مِنْهُ. فقالَ رَسُولُ اللّهِ #: أفلَحَ إنْ صَدَقَ، أوْ دَخَلَ الْجَنَّة إنْ صَدَقَ، أخْرَجَهُ الستة إِلّ الترمذى، وعندَ أبى داود: أفلحَ وَأبِيهِ انْ صَدَق.

4. (17)- Talha İbnu Ubeydillah haber veriyor: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e Necid ahâlisinden bir adam geldi. Saçları karışıktı. Kulağımıza sesinin mırıltısı geliyordu, ancak ne dediğini anlayamıyorduk. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e iyice yaklaşınca gördük ki, İslâm'dan soruyormuş. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):
*"Gece ve gündüzde beş vakit namaz"*demişti ki adam tekrar sordu:
"Bu beş dışında bir borcum var mı?" Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):
"Hayır ancak istersen nâfile kılarsın" dedi. Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):
"Ramazan orucu da var" deyince adam:
Bunun dışında oruç var mı? diye sordu. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):
"Hayır! Ancak dilersen nâfile tutarsın" dedi. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) ona zekâtı hatırlattı. Adam:
"Zekât dışında borcum var mı?" dedi. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):
"Hayır, ama nâfile verirsen o başka!" dedi. Adam geri döndü ve gider ayak:
"Bunlara ilâve yapmayacağım gibi noksan da tutmayacağım" dedi. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) da:
"Sözünde durursa kurtuluşa ermiştir" buyurdu. Veya *"Sözünde durursa cennetliktir"* buyurdu.
Ebu Dâvud'da *"Kasem olsun kurtuluşa erer, yeter ki sözünde dursun"* şeklinde te'kidli olarak gelmiştir.[38]

-5- وَعنْ عبداللّهِ بن عبّاس رَضِىَ اللّهُ عَنْهُمَا، وَسَألَتْهُ اِمْرأةٌ عنْ نَبِيذِ الْجرِّ. فقالَ إنّ وفدَ عبدِالقَيْسِ أتَوْ النبىَّ # فقال: مَنِ الوَفدُ، أو مَن القَوْمُ؟ رَبِيعَةُ. قال: مرحباً بالقوْمِ أو بالوَفْدِ غيرَ خَزايَا وَ نَدَامى: قَالوُا: إنّا نأتِيكَ مِنْ شُقّة بَعِيدَةٍ، وَإنّ بَيْنَنَا وَبَيْنَكَ هَذا الحىَّ من كفّار مُضرَ، وَ نَسْطِيعُ أن نأتِيَكَ إّ في الشهرِ الْحرَامِ فمُرْنا بأمرٍ فصلٍ نُخبرُ بِهِ مَنْ وَراءنا، وَنَدْخلُ بِهِ الْجَنَّةَ. فَأمرَهَم بأربَعٍ، ونهَاهُمْ عَنْ أربعٍ. أمَرَهُمْ با“يِمَانِ باللّهِ تَعَالى وَحَدهُ وَقَالَ: هَلْ تَدْرُونَ مَا ا“يِمَانُ؟ قَالُوا: اللّهُ وَرَسُولُهُ أعْلَمُ. قالَ: شَهَادَةُ أن ّاِلَهَ إّ اللّهُ وَأنْ مُحمَّدا

رَسُولَ اللهِ، وَإقَامُ الصةِ، وَإيتَاءُ الزَّكاةِ، وَصَوْمُ رَمَضَانَ، وَأنْ تُؤدُّوا خُمساَ مِنِ المَغنَمِ، وَنَهَاهُمْ عَنْ الدُّبَّاءِ، وَالحَنْتَم، وَالمزفَّتِ، وَالنَّقِيرِ. قَالَ شُعْبةُ: وَرُبّما قَالَ المقيّرَ. وَقالَ احْفَظُوهُنَّ وَأخْبِرُوا بِهِنّ مَنْ وَرَاءَكم. وَقَال ل٬شج أشَجِّ عبدِ قيسٍ: إن فيكَ خَصْلَتَيْنِ يُحِبُّهُما اللهُ تعالَى: الْحِلْمُ وَاَنَاةُ، أخرجهُ الخمسةُ، وهذا لفظُ الشيْخَيْنِ.»الدُّباء« القرع و»الحنْتمُ« جِرار خضر كانوا يجعلون فيها الخمر و)النُّقَير(أصل خشبة يَنْقُر. و)المُزَفَّت(الوعاء المطلِي بالزِّفت من داخل وهوَ المقير. وهذه ا٬وعيةُ ا٬ربعةُ تسرعُ بالشِّدة في الشَّرابِ وتحدثُ فيهِ القوّة المسْكِرة عاجً، وتحريمُ انتباذ في هذه الظُروف كانَ في صَدرِ اسْمِ ثم نسخَ.

5. (18)- Abdullah İbnu Abbas'ın rivayetine göre, bir kadın, kendisine küpte yapılan şıra (nebîz) hakkında sordu. Kadına şu cevabı verdi: "Abdulkays kabilesinin heyeti Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e geldiği vakit:

"Bu gelenler kimdir?" diye sordu.

"Rebîalılar" diye kendilerini tanıttılar. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):

"Merhaba, hoş geldiniz. İnşaallah bu ziyaretten memnun kalır, pişman olmazsınız" buyurdu. Misafirler:

"Biz uzak bir yerden geliyoruz. Sizinle bizim aramızda şu kâfir Mudarlılar var. Bu sebeple, size ancak haram ayında uğrayabiliyoruz. Öyle ise, bize kesin, açık bir amel emret, onu geride bıraktıklarımıza da öğretelim. Ve bizi cennete götürsün" dediler.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) de onlara dört emir ve dört yasakta bulundu: Önce tek olan Allah

Teâla'ya imanı emretti ve sordu:
"İman nedir biliyor musunuz?"
"Allah ve Resûlü daha iyi bilir!" dediler. Açıkladı:
"Allah'tan başka ilâh olmadığına, Muhammed'in Allah'ın kulu ve elçisi olduğuna şehâdet etmek, namaz kılmak, zekât vermek, Ramazan orucu tutmak, harpte elde edilen ganimetten beşte birini ödemenizdir."
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onlara şu kapları (şıra yapmada) kullanmalarını yasakladı: Hantem (topraktan mâmul küp), dübbâ (su kabağından yapılmış testiler), nakîr (hurma kökünden ayrılan çanak), müzeffet -veya mukayyer- (içi ziftle -katranla- cilalanmış kap).[39]

AÇIKLAMA:

Bu rivayet çok farklı tariklerden gelmiştir. Hepsinde birbirini tamamlayan değişik bilgiler mevcuttur. İbnu Hacer Buhârî şerhinde ve bilhassa Kitâbu'l-İman'da hadisle ilgili pekçok teferruatı topluca sunar. Nevevî de Müslim şerhinde aynı şeyi yapar. Bunlardan bir kısmını özetleyeceğiz.
1- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e gelen heyete katılanların sayısı ile ilgili olarak bazan 14, 13, 40 gibi farklı rakamlar gelmiştir. Dikkatli tetkikler bu miktarı 45'e kadar çıkarmaktadır. Bir rivayette "13 kişilik süvâri" oldukları belirtilir. İbnu Hacer, heyetin 40 kişi olmakla

birlikte 13'ünün reis durumundaki kimseler olabileceği, bu sebeple de binekleri bulunduğu tahminini yaparak te'lif eder. Muhtelif rivayetlerde zikredilen isimleri cemederek bu heyete katılanları ismen belirlemeye çalışır. Yirmiye yakın isim kaydeder.
Bu rivayet, Müslüman olmak için Medine'ye gelen heyetlerin miktarı ile alakalı bir bilgi verir ise de, rakamlara -rivayetlerdeki ihtilaf sebebiyle- fazla değer atfetmemek gerekir.
Heyetin başındaki zât el-Eşeccü'l-Abdî el-Asarî lakabını taşıyan el-Münzir İbnu Âiz (radıyallahu anh)'dir.
2- Bu heyet Medine'ye nisbetle doğu olan Bahreyn taraflarında yaşayan Rebî'a kabilesinin bir kolu olan Abdü'l-Kays karyesine mensubtu. Bunlarla Medîne arasında, henüz Müslüman olmayan Mudar kabilesi mevcut idi. Bunların daha önce İslâm'la şereflenmeleri şöyle izah edilir: Münkız İbnu Hayyan adında bir tüccar, eskiden beri Medine ile ticârî münâsebetlere sahibti. Sıkca gelip giderdi. Böyle bir uğrayışta, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'le karşılaştılar.
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın nübüvvet öncesi tanışlarından biriydi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ondan, kavmi ile ilgili bir kısım teferruat sordu, ileri gelenlerini ismen sayarak ne hâlde olduklarını öğrenmek istedi.
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu alâkası Münkız'ın derhal Müslüman olmasına kâfi geldi. Fatiha

ve Alak surelerini öğrenerek Medine'den ayrıldı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Münkız (radıyallahu anh)'la Abdü'l-Kays kabilelerine mektup yazarak İslâm'a dâvet etti.
Münkız (radıyallahu anh), dönüşte Müslüman olduğunu hemen ilân etmekten çekindi. Mektubu da veremedi. Ancak Münkız'ın yaşayışındaki değişme, ibadetleri hanımının dikkatini çekmiş ve yadırgamıştı. Bir ara mektup eline geçti. Bu hanım yukarda Abdü'l-Kays heyetinin başkanı olarak ismini kaydettiğimiz el-Eşecc'in kızı idi.
Kız, babasına giderek kocası Münkız'ın kuşkulu durumunu anlattı: "Kocam Medine'den döneli tuhaf bir hâl aldı. Ellerini ayaklarını yıkıyor, -kıbleyi göstererek- şu tarafa yönelerek bir hareketler yapıyor, bazan belini büküyor, bazan yere kapanıyor. Geleliden beri hep böyle yapar oldu."
Babası, Münkız (radıyallahu anh) ile buluştu. Durumu konuştular. Münkız, İslâmiyet hususunda el-Eşecc'i ikna etti. O (radıyallahu anh) da Müslüman oldu.
Hz. Eşecc, kabilesinde İslâm'ı yaydı. Mektubu onlara okudu, toptan İslâm'a girmeye karar vererek Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a bir heyet gönderdiler.
İşte yukarıdaki hadis bu heyetin gelişiyle ilgili bir sahneyi hikâye etmektedir.
Bazı başka rivayetlerde gelen bir tasrîhi de kaydetmek isteriz. Bu heyet, Medîne'ye yaklaşınca Hz. Peygamber

(aleyhissalâtu vesselâm) gâibden ihbar nevine giren bir mûcize olarak, ashabıyla yaptığı konuşmayı keserek: *"Şu cihetten az sonra doğuluların en hayırlısı olan bir heyet gelecek"* der. Hz. Ömer (radıyallahu anh) onları karşılamaya gider.

3- Abdü'l-Kays hey'eti Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e her zaman gelemeyeceklerini belirterek, cennete girebilmek için gerekli bilgileri, emirleri, yasakları öğretmesini isterler. Her zaman gelememelerinin sebebi aradaki Mudar kabilesidir. Onlar henüz müşriktir. Sadece haram aylarında yol emniyeti mevcuttur.

4- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onlara hadiste görüldüğü üzere hac hâric İslâm'ın esaslarını öğretir ve bunlara ilâveten ganimetin beşte birinin vergi olacağı tâlim edilir. Hacc'ın niçin zikredilmemiş olabileceği üzerine âlimler çok farklı yorumlar yaparlar. İbnu Hacer hepsini reddederek: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), burada bütün farzları, haramları saymayı gâye edinmemiştir. Nitekim, haramlardan sâdece içki ile ilgili haram üzerinde durmaktadır..." der.

5- Hadiste, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın İman'ı tarif ederken kelime-i şehâdetten sonra namaz, oruç, zekat gibi İslâm'ın şartları'na giren amelleri sayması dikkat çekicidir. Daha önce de temas ettik, İslâm âlimleri çoklukla bu gibi nassî delillere dayanarak İslâm ve İman'ın aynı şey olduğunu söylemişlerdir.

Şurası muhakkak ki, iman daha ziyade kalb ve vicdanın amelidir. Bu ancak dil ile ifâde edilebilir, samimi olup olmadığını ise Allah bilir. İmanın bu yönü kulları ilgilendirmez. İslâm ise, imanın gerektirdiği amelleri ifade eder. Amel, imanın lâzımıdır. Ama imân olmadan da, münafıklarda olduğu gibi, amel olabilir. Kâmil mânâdaki imanla kâmil mânadaki amel birdir, ayrılması mümkün değildir.

6- Hadiste bir kısım kapların kullanılması yasaklanmaktadır. Bunlar cahiliye devrinde şarap yapımında kullanılan kaplardır. Şarap yasağından sonra Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şarap yapılan kapların kırılmasını da -bazı rivayetlerde- emretmiş ise de sonradan temizlenerek kullanılmasına izin vermiştir. Yukarıdaki rivayet daha ziyade şıra yapımında bir kısım kapların kullanılmasını yasaklamaktadır. Çünkü bunlar tahammürü (şaraplaşma) hızlandıracağı için şıra'nın hemen şaraplaşmasına sebep olabilmektedir. Maamafih, İmam Mâlik, Ahmed İbnu Hanbel gibi bazı âlimler şarap yapılan kaplarla ilgili yasağın mensuh olmayıp, hâlâ devam ettiğine inanmaktadırlar.[40]

-6- وَعَنْ عَلي بنْ اَبِى طَالِبِ كرَّم اللّهُ وَجْهَهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّهِ #:] يُؤمِنُ عَبدٌ حتّى يُؤمِنَ بأربَعٍ: يَشْهَدُ أن َ إلَهَ اّ اللّهُ وَأنِّى مُحَمُّد رَسُولُ اللّهِ بَعَثَنِى بَالْحَقِّ وَيُؤمِنَ بِالمَوْتِ، وَيُؤمِنَ بالْبَعْثِ بَعْدَ الْمَوْتِ، وَيُؤمِنَ بِالْقَدَرِ[أخرجه الترمذى

.

6. (19)- Hz. Ali (kerremallahu vechehu) diyor ki: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurdu: *"Kişi dört şeye inanmadıkça mü'min olmuş sayılmaz: Allah'tan başka ilâh olmadığına ve benim Allah'ın kulu ve elçisi Muhammed olduğuma, beni (bütün insanlara) hakla göndermiş bulunduğuna şehâdet etmek, ölüme inanmak, tekrar dirilmeye inanmak, kadere inanmak"*[41]

AÇIKLAMA:

Aliyyu'l-Kârî buradaki nefyin kemâl'e değil asl'a râci olduğunu belirtir. Yani, bu sayılanlardan birinin eksikliği nâkıs bir mü'minlik ortaya çıkarmaz, "küfr"ü ortaya çıkarır. Bu dört esas birbirinin lâzımıdır, kemâle erdiricisi değil.

1- İki şehâdetin ikrarı: Allah'ın birliği ve Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in bütün insanlığa gönderilmiş olduğu.

2- Ölüme, yâni dünyanın fâni olduğuna iman: Bunda Dehrîlerin iddia ettiği âlemin kıdem ve bekası inancının reddedilmesi söz konusudur. Günümüzde de bu inanç komünizm şeklinde berhayattır. Çünkü komünizm sadece bir ekonomik sistem değil, aynı zamanda bir inanç sistemidir. Temel akidesi dinleri "afyon" kabul edip tevhîd-risâlet-âhiret esaslarına dayanan dinleri

reddetmektir. Âlemin terkib-tahlil şeklinde ilânihâye devam edeceğini iddia eder.
Bu nebevî sözle, ölümün de Allah'ın yaratmasıyla (Mülk suresinin baş kısmına bakılsın) olduğunun ikrar edilmesi kastedilmiş olabilir. Çünkü bir kısım tabiatçılar ölümü "biyolojik mizacın bozulması"yla izah etmişlerdir.
3- Ba'sü ba'de'l mevt, yani ölümden sonra dirilmeye inanmak: Bu inancın içine hesap, cennet, cehennem vs. inançları mevcuttur.
4- Kadere inanmak: Yani âlemde cereyan eden herşey Rabbülâlemîn'in takdiriyle, kaderiyle olmaktadır, tesâdüfe yer yoktur.[42]

-7- وَعَنْ الشِّرِّيدِ بن سويدٍ الثقفِى. قال: قُلتُ يا رَسُولَ اللّهِ إنّ أُمِّى أوصَتْ أنْ أعْتِقَ عَنْهَا رَقَبةً مُؤمِنةً. وَعِنْدِى جَاريَةٌ سَودَاءٌ نَوْبِيةٌ أفأعْتِقُهَا؟ ادْعُهَا فَدَعَوْتُهَا، فَجَاءَتْ فقَالَ: مَنْ رَبُّكِ؟ قَالَتْ: اللّهُ. قَالَ: فَمَنْ أنَا؟ قَالَتْ رَسُولُ اللّهِ، قالَ: اعْتِقْهَا فَإنَّهَا مُؤمِنَةٌ. أخرجه أبو داود والنسائى .

7. (20)- eş-Şerrîd İbnu's-Süveyd es-Sakafî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ey Allah'ın Resûlü, dedim, annem bana, kendisi adına mü'mine bir cariye âzad etmemi vasiyet etti. Benim yanımda, Sûdanlı (nûbi) siyah bir cariye var, onu âzad edeyim mi?" Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):
"Çağır, onu (göreyim)" dedi. Çağırdım ve geldi. Cariyeye sordu:

"Rabbin kim?" Cariye:
"Allah!" dedi, tekrar sordu:
"Ben kimim?" Cariye:
"Allah'ın elçisisin!" cevabını verince Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):
"Bunu âzad et, zira mü'minedir" buyurdu.[43]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadiste, bir kimsenin mü'min olup oladığına hükmetmek için aranması gereken temel vasıflar öğretilmektedir: Allah ve Rasûlüne inanmak. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bu esasatın ikrarından sonra başka soru sorarak, tafsîle inmiyor. Sözgelimi Allah'ın isimlerini, sıfatlarını sormuyor. Namaz, oruç gibi amelleri yapıp yapmadığını da sormuyor. Müteâkip hadis de aynı mânayı te'yid etmektedir. Hatta Ebu Dâvud'un bir tahricinde câriye, konuşmaksızın, işaretle aynı şeyleri söylemektedir.
2- Cariyenin mü'mine olup olmadığının araştırılması, kefaret olarak âzad edilecek kölenin mü'min olması gerektiği içindir. İmam Şâfiî, Mâlik ve Evzâî bu çeşit nasslara dayanarak gayr-i mü'min köleyi âzâd etmekle kefâret ödenemiyeceğine hükmetmişlerdir.
Ancak Ebu Hanîfe ve Ashâbı, katl'le ilgili kefaret dışındakilerin gayr-i mü'min köle azad etmek suretiyle de

yerine getirileceğine hükmetmişlerdir.[44]

-8- وَعَنْ مَعَاوِيةَ بن الحَكم السُلَمِى. قال] أتيتُ رسُولَ اللّهِ # فقلتُ: إنّ لى جَارِيةً كَانَتْ تَرْعى غَنَماً لى فَجِئْتُهَا وَقَدْ فَقَدَتْ شَاةً فَسألتُهَا عَنْهَا، فقَالتْ أكَلَهَا الذِئْبُ فأسِفتُ عليَهَا، وَكُنْتُ مِنْ بَنِى آدَمَ فَلَطَمْتُ وَجْهَها وَعَلَىّ رَقَبةٌ أفأعْتِقُهَا؟ فَقَالَ لَهَا النبىُّ #: أينَ اللّهُ تَعالى؟ قَالَتْ فى السَّماءِ، قَالَ فَمَنْ أنَا؟ قَالتْ: أنْتَ رَسُولُ اللّهِ فقَالَ: اعْتِقْهَا فَإنَّها مُؤمِنةٌ[. أخرجه مسلم ومالك وأبو داود والنسائى .

8. (21)- Muâviye İbnu'l-Hakem es-Sülemî anlatıyor: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e gelip:

"Bir cariyem var, çoban olarak çalıştırıyor, koyunlarımı otlatıyordum. Yakınlarda bir koyunumu yitirdi. Ne oldu? diye sorunca, kurt kaptı dedi. Koyunun kaybolmasına üzüldüm. İnsanlığım icabı câriyenin suratına bir tokat vurdum. Bu davranışımın kefareti olarak bir köle azad etmeyi adadım. Onu âzad edebilir miyim?" diye sordum.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) cariyeye:

"Allah nerede?" diye sordu. O:

"Göktedir" deyince,

"Pekâlâ ben kimim?" dedi. Cariye:

"Sen Allah'ın Resûlüsün" cevabını verince, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bana yönelerek:

"Bunu âzad et, zira mü'minedir" buyurdu.[45]

AÇIKLAMA:

Açıklama için önceki hadisin açıklamasına bakılsın.[46]

ـ9ـ وَعَنْ العباس ابن عبد المطّلب رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ. قَالَ: سمعتُ رَسُولَ اللّهِ # يَقُولُ: ذاقَ طعمَ ا‘‘يمانِ مَنْ رَضِىَ بِاللّهِ ربًّا، وبِا‘‘سْمِ دِيناً، وَبِمُحَمَّدٍ رَسُوً، أخرَجه مسلم والترمذى .

9. (22)- Abbâs İbnu Abdilmuttalib (radıyallahu anh) anlatıyor: Hz. Peygamber (radıyallahu anh)'in şöyle söylediğini işittim: *"İmanın tadını, Rabb olarak Allah'ı, din olarak İslâm'ı, peygamber olarak Muhammed'i seçip râzı olanlar duyar."*[47]

AÇIKLAMA:

Nevevî'nin kaydına göre, Arapça'da râzı oldum demek "ona kanaat ettim, onunla yetinerek başkasına ihtiyaç duymadım" mânasına gelir. Böyle olunca, hadis, İslâm'a tam teslim olup, hayat yolu olarak onu seçmeyen, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sünnetini tüm olarak beğenmeyen insanın, îmanın gerçek lezzetini hissetmiyeceğini ihbar etmektedir. Kendisini Müslüman bildiği halde bir kısım emirlerini tenkid eden, beğenmeyen, beşerî veya şahsî mütâlaalar ileri süren kimse, kendini bu hâllerden kurtarmadıkça, imanın halâvet ve lezzetini tadamıyacak demektir.

Kadı İyaz, hadisle ilgili şu kıymetli yorumu yapar: "Hadise göre, bu vasıfları taşıyan bir kimsenin imanı sahîh, nefsi iman hakikatlarında mutmain ve ruhen rahat olur. Zira söylenen hususlardan râzı olması, onlar hakkında kesin bir bilgi sâhibi olduğuna, basîretinin dinî mesâile nüfuz ettiğine, imanî neş'enin kalbine girdiğine delil olur. Zira kim birşeyden râzı olursa, o şey ona kolaylaşır. İşte mü'minin hâli de böyledir. İman gerçek muhtevasıyla kalbine girdi mi Allah'a ibadet ona kolay ve zevkli gelir."[48]

-10- وَعَنْ عبدِاللّهِ بن مَعاوية الغاضري رَضِىَ اللّهُ عَنْه. قَالَ: قَالَ رسُولُ اللّهِ #: ثَثٌ مَنْ فَعَلَهُنّ فَقَدْ طَعِمَ طَعْمَ ا"يمَان: مَنْ عَبدَاللّهَ وَحدَهُ، وعَلِمَ أنُّه َإلَهَ إّ اللّهُ، وأعطى زَكَاةَ مَالِهِ طِيبةً بِهَا نَفْسُهُ رافِدةً عَلَيْهِ كُلَّ عام، وَلَمْ يعطِ الْهَرِمَةَ وَ الدَّرِنةَ وَ المريضَةَ وَ الشَّرَطَ اللئيمةَ ولَكنْ مَن وَسطِ أموالكُم فإنّ اللّهَ تَعَالَى لمْ يَسْألْكُمْ خيْرَهُ وَلَمْ يأمُرْكُمْ بِشَرِّهِ، أخرجه أبو داود.ومعنى »رافدة عليه« أى معينة له على أداء الزكاةَ غير محدِّثة نفسهُ بمنعها فهي ترفده وتعينه. ومعنى »الدرنة والشرط واللئيمة« رذال المال وصغاره .

10. (23)- Abdullah İbnu Muâviye el-Gâzirî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurdu: "*Üç şey vardır. Kim onları yaparsa imanın tadını alır: Sadece Allah'a kulluk eden, Allah'tan başka ilâh olmadığını bilen, her yıl gönül hoşluğuyla zekâtını veren! Zekâtını da yaşlı, uyuzlu, hasta, değersiz, küçük hayvanlardan vermez, aksine mallarının orta*

hâllilerinden verir. Zira Cenab-ı Hakk ne en iyisinden vermenizi emretmiştir, ne de en adisinden olana râzı olmuştur."[49]

AÇIKLAMA:

Burada da önceki hadiste olduğu gibi imanın tadını nasıl duyacağımız açıklanmıştır. Israrla durulan bir husus zekât olarak verilecek malın evsafıdır. Zekatın malın orta halli olanlarından verilmesi irşad ediliyor: Ne mal sâhibinin gönlünün takılıp kalacağı en iyisinden alınmalı, ne de alan kimsenin haysiyetini rencide edecek derecede en değersizlerinden verilmeli. Zekât toplayanların bu hususa riayet etmelerini emreden başka hadisler de mevcuttur. Söz gelimi, sürüden alınacak bir koyun, sürü sâhibinin hususî itinasına, emeğine mazhar olmuş en gösterişlisi olmamalıdır.[50]

-11- وَعَنْ بَهز بن حكيم بن معاوية بن حيدة القشيرى عن أبيه عن جده قال]قُلتُ: يَا نبىَّ اللّهِ مَا أتيتُك حتّى حلفتُ أكثر من عدد هؤءِ)ْصابع يديه(أن آتيكَ وَ آتِىَ دِينَكَ، وَإنِى كنْتُ إمْرَاً أعْقَلُ شيئاً إّ ما عَلَّمَنِى اللّهُ تَعَالى وَرسُولُه، وَانى سألتُكَ بوَجْهِ اللّهِ تَعَالى، بِمَ بَعَثَكَ اللّهُ إليِنَا؟ قَالَ با’’سْم. قُلْتُ: وَمَا آياتُ ا’’سْم؟ قَالَ أنْ تَقُولَ: أسلمْتُ وَجْهِىَ للّهِ تَعَالى، وَتَخلّيْتُ، وتُقِيمَ الصَّة، وَتُؤتِىَ الزَّكَاة، كلُّ مسلم علي مسلم محرَّم أخَوَانِ نصِيرانِ، يُقبَلُ من مشركٍ بعدَ ما أسلَمَ عملٌ أو يفَارقُ المشركين إلى المسلمين[. أخرجه النسائى .

11. (24)- Behz İbnu Hakîm İbni Mu'âviye İbni Hayde el-Kuşeyrî babası tarikiyle dedesinden şunu rivayet ediyor: "Dedim ki: Ey Allah'ın Resûlü, ben sana gelirken, seni ve dinini benimsemiyeceğim diye şunların (ellerinin parmaklarını göstererek) adedinden fazla yemin ettim. Meğerse, Allah ve Resûlünün öğrettiği dışında hiçbir şey anlamayan bir kimseymişim. Şimdi Allah rızası için senden soruyorum. Allah seninle bizlere ne gönderdi?" Hz. peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):
"İslâm"ı dedi.
"Pekâla, dedim, İslâm'ın alâmetleri nedir?" Şu cevabı verdi:
"Kendimi Allah'a teslim ettim, başka şeyleri terkettim" demen, namaz kılman, zekât vermendir. Her Müslüman bir başka Müslümana haramdır. İki Müslüman birbiriyle kardeştir ve birbirlerine yardımcıdırlar. Bir kimse Müslüman olduktan sonra müşrikleri terkedip, Müslümanlara karışmadıkça hiçbir ameli (Allah katında) makbul değildir."[51]

-12- وَعَنْ سُفيَان بن عبداللّه الثَقَفِى رَضِىَ اللّهُ عَنْه قَالَ]قُلْتُ: يَا رسُولَ اللّهِ قُلْ لِى في ا‘‘سْمِ قَوْ ً أسألُ عنهُ أحداً بعدَكَ. قَالَ قلْ: آمَنتُ بِاللّهِ تَعَالى ثم استَقِمْ[. أخرجه مسلم .

12. (25)- Süfyan İbnu Abdillah es-Sakafî (radıyallahu anh) anlatıyor:

"Ey Allah'ın Resûlü, bana İslâm hakkında öyle bir bilgi ver ki, bana yetsin ve sizden başka kimseye İslâm'dan sormaya hacet bırakmasın" dedim. Şu cevabı verdi:

"Allah'a inandım de, sonra da doğru ol" buyurdu.[52]

AÇIKLAMA:

Bu hadis Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in Cevâmi'u'l-Kelim denen özlü sözlerindendir. Bir kaç kelimelik bir söz olduğu halde çok geniş ve derin mânaları kucaklamaktadır: Allah'ı bir bil, yalnızca ona inan, sonra dinin gösterdiği doğru yoldan git, tevhidden hiç ayrılma, ölünceye kadar Allah'a itaatten yüz çevirme" demek olup, hadis şu ayete de mutabıktır: *"Rabbimiz Allah'tır; deyip sonra da doğrulukta devam edenlerin üzerine, melekler (ölümleri anında) inerler..."* (Fussilet: 41/30)[53]

-13- وَعَنْ أنس رَضِىَ اللّهُ عَنْه قَال:]قَال: رَسُولُ اللّهِ #: مَنْ صَلّى صَتَنَا، وَاسْتَقْبَلَ قِبلَتنَا، وَأكَلَ ذَبيحَتَنَا فَهُوَ المُسْلِمُ[. أخرجه النسائى وهو طرف من حديث طويل أخرجه البخارى وأبو داود والترمذى، رحمهم اللّه تعالى .

13. (26)- Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdu ki: *"Kim bizim namazımızı kılar, bizim kıblemize yönelir, bizim*

kestiğimizi yerse işte o, Müslümandır"[54]

AÇIKLAMA:

Bu hadiste, bir kimseyi Müslüman addetmek için ne gibi fiillerin ölçü alınacağı açıklanmaktadır. 7, 8 numaralı hadislerde kişinin mü'min sayılması için aranması gerekecek itikadî durumlar belirtilmiştir.
Hadisin Buhârî, Ebu Dâvud ve Tirmizî'de gelen vechi biraz farklıdır: *"Ben, insanlar Lâilâhe illallah deyinceye kadar onlarla savaşmakla emrolundum. Kim bunu söyler, namazımızı kılar, kıblemize yönelir ve kestiğimiz şekilde keserse onların kanları, malları bize haram olur..."* şeklindedir.
Daha önce de geçtiği üzere, sadece kelime-i tevhid'in zikri, şehâdeti de tazammun ettiği içindir. Değilse, ulemanın ittifakıyla yalnızca Lailâhe illallah" demek bir kimsenin Müslüman sayılması için yeterli değildir. İbnu Hacer: "el-Hamdü'yü okudum" diyerek surenin tamamını kastedmemiz gibi Lâilâhe illallah kelimesiyle Muhammedurrasulullah kelimesini de kastederiz, bunlar ayrılmaz" der. Ancak şu da söylenmiştir: "Hadisin evveli tevhîdi inkâr edenler hakkında vârid oldu. Tevhîdi ikrar etti mi ehl-i kitab'a mensup bir muvahhid gibi olur. Böyle birisinin Müslüman sayılması için Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın getirdiklerine inanması

gerekir. Bu sebeple hadisin devamında zikredilen fiiller (namaz, kıblemize yönelme, kestiğimiz usulce kesilmesi -veya kestiğimizi yemeleri-) kelime-i tevhide atfedilerek eksiklik tamamlanmış, yanlış anlama ihtimali ortadan kaldırılmıştır. Esasen şerî namazın içinde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın risâletine şehâdet mevcuttur. Hadiste, İslâm'ın, sadece birkaç meselenin zikriyle iktifa edilmesindeki hikmet şudur: Ehl-i kitap içerisinde namaz kılma, kıbleye yönelme, hayvanı kesme fiilleri mevcuttur. Ama bizimkinden ayrıdır. Bizim gibi namaz kılmazlar, bizim kıblemize yönelmezler, hatta kestiğimizi yemezler. Bu sebeple mezkur fiilleri bizim tarzımızda yapmadıkça Müslüman olamıyacaklarını ifade etmek için bu fiiller hassaten zikredilmiştir."[55]

ÜÇÜNCÜ FASIL

MECÂZ HAKKINDA

-1- عَنْ أبى هريرة رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قَال: قالَ رَسُولُ اللّهِ #:]ا“يمانُ بِضعٌ وَسَبْعُونَ »وَفي رِواية: بضعٌ وستّونِ« شُعْبةً، وَالحياءُ شُعْبَةٌ مِنَ ا“يمانِ[. أخرجه الخمسة زاد في رواية: فأفضلُها قولُ إله إّ اللّهُ، وأدناها إماطةُ ا‘ذى عن الطريقِ .

1. (27)- Ebu Hüreyre anlatıyor: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdu ki:

"İman, yetmiş küsur -bir rivayette de altmış küsur- şubedir. Haya imandan bir şubedir."
Bir rivayette şu ziyâde vardır: *"Bu şûbelerden en üstünü "Lâ-ilâhe illallah" sözüdür, en aşağı mertebede olanı da yolda bulunan rahatsız edici bir şeyi kenara çıkarmaktır."* [56]

AÇIKLAMA:

1- Rivayet, pekçok vecihten rivayet edilen hadislerden biridir. Buhârî ve Müslim'in ittifak ettiği hadisler arasında yer alması da hadisin kıymetini artırmıştır. Kısmen belirtileceği üzere, İslâm uleması bu hadisin üzerinde ziyadesiyle durmuş, hadiste ifade edilen iman şubelerini Kur'ân ve hadise dayanarak, birer birer göstermeye çalışmıştır. İmam Beyhakî'nin henüz basıldığını işitmediğimiz muazzam bir tel'lifi bu hadîsten mülhemdir. Şu'abu'l-İman. İmam Beyhakî (rahimehullah) hazretleri, bu muazzam eserini imanın şubesi adedince bölüme ayırır, her bölümde o şubeye giren rivayetleri cemeder. Keza, İbnu Hibban Vasfu'l-İmân ve Şu'abuh, Ebu Abdillah Hüseyn el-Halîmî Fevâidu'l-Minhâc, eş-Şeyh Abdü'l-Celîl Şu'abu'l-İman, İshak İbnu'l-Kurtubî Kitâbu'n-Nesâîh'i yazmıştır.
Aynî, bu kitaplardan hiçbirini imanın şubelerini tesbitte tatminkâr bulmadığını belirtir.

2- Hadisle ilgili açıklamaya rivayetler arasındaki ihtilafa parmak basarak başlamak istiyoruz: "Buhârî'nin hadisinde olduğu üzere bazı rivayetler imanın altmış küsur şube olduğunu beyan ederken, bâzıları yetmiş küsur olduğunu, diğer bazıları altmış dört, otuz üç, üçyüz dokuz, üçyüz onbeş olduğunu belirtmiştir.
3- Keza bazılarında "şube" denirken, bazılarında ona bedel "hisâl" (hasletler), "bâb", "şerîat" (yol), "sehm" (pay) gibi yakın mânada başka kelimeler kullanılmıştır.
"....İmanın en üstün hasleti Lâilâhe illallah sözüdür."
"İman yetmiş küsür babtır."
"İslâm otuz üç şeriattır. Kim bunlardan birini Allah için yerine getirirse cennete girer."
"Aziz ve Celîl olan Rahmân'ın önünde bir levha vardır. Üzerinde üç yüz on dokuz şeriat vardır. Cenâb-ı Hak: "Kullarımdan, bana ortak koşmayan her kim bunlardan bir tânesini yerine getirse mutlaka cennete koyarım" der".
"İslâm seksen sehimdir.. namaz bir sehimdir, zekât bir sehimdir, Ramazan orucu bir sehimdir, hac bir sehimdir... Hiç sehmi olmayan zarar etmiştir."
4- Hadiste, küsur diye tercüme ettiğimiz kelimenin aslı bid'un'dur. Bunun Arapça'da neye delalet ettiği ihtilaflıdır. Bazıları "3-10 arası bir miktara delalet eder" demiş ise de diğer bazıları "3-9 arası" bir miktar, "2-10 arası" "12-20 arası," "3-7 arası", "5-7 arası" gibi miktarlara delalet ettiğini söylemişlerdir. Ahmed İbnu Hanbel de "7'ye

delalet eder" demiştir.
Aynî, en doğru görüşün bid'un kelimesinin 1-10 arası bir miktara delalet ettiğini söylemek olduğuna dikkat çeker.
5- Hadislerde gelen 60, 70 rakamları hususunda değişik yorumlar yapılmıştır. Umumiyetle bunlarla muayyen bir miktar değil, "çokluk" kastedildiği söylenmiştir. Bu rakamlara "küsur" kelimesinin ilâvesi "imanın şubeleri sınıra, sayıya gelmez, çoktur" mânasını taşır, zira tahdid kastedilseydi mübhem bırakılmazdı" denmiştir. Arapların 70 rakamını mübâlağa için kullandığı da söylenmiştir.
Ancak, bazıları da: "Zikredilen bu miktar imanın şûbeleridir, bundan murad bu şubeleri saymaktır" şeklinde iddiada bulunmuştur.
6- İbnu Hibban, mezkur şubeleri sayma hususunda Vasfu'l-İman ve Şu'abuhu adlı eserinde şunları söyler:
"Bu hadisin mânasını bir müddet araştırdım. Bu maksadla ibâdetleri saydım. Bunlar hadiste gelen miktarı çok aşıyordu. Sonra Sünen'lere yöneldim, onlarda Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın imandan addettiği ibâdetleri saydım, bunlar da yetmiş küsurdan eksik çıktı. Bu sefer Kitabullah'a yöneldim. Orada, Cenâb-ı Hakk'ın imandan addettiği herbir ibadeti saydım. Bu da yetmiş küsura ulaşıyordu. Kitap ve sünnette gelenleri birbirine ilâve ettim, tekrarları saydım. Gördüm ki, Allah ve Resûlü (aleyhissalâtu vesselâm)'nün imandan saydıkları şeylerin toplamı yetmiş küsura ulaşıyordu, ne fazla ne de eksik. O zaman anladım ki, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın

kasdı, Kitap ve sünnette gelmiş olanların miktarıydı."
Bu miktarı içtihad yoluyla tesbite birçokları gayret sarfetmiştir ama tatminkar neticeye ulaşamamışlardır.
Kadı İyaz şöyle der: "Bu hususun tafsilatlı olarak bilinmemesi imana bir eksiklik getirmez. Çünkü imanın usul ve fürû'u malûm ve muhakkaktır. İmanın bu kadar şubesi olduğuna kabaca inanmak, vâcibtir. İman esaslarını ve mezkûr şûbeleri tâyin ve tafsil mevzu üzerine tesbit edilecek hususa bağlıdır..."
Kadı İyaz devamla der ki: "Bu, ilm-i İlahîde ve ilm-i Nebevîdedir, başkası bilemez. Şeriat bunların hepsini ihtiva eder. Ancak şeriat bunu bize bildirmemiştir. Bundaki cehaletimizden dolayı bir zarar görecek değiliz. Mükellef olduğumuz şeyleri teferruatıyla bilmekteyiz. Bilmekle emrolunduğumuz şeyi biliyor, yasaklandığımız şeyden de kaçınıyoruz."
Aynî, bu çeşit iktibaslardan sonra imanın en yüksek şubesi ile en aşağı şubesini Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in şu hadiste belirttiğini kaydeder:
"...İmanın en âlâ şubesi lâilâhe illallah demektir, en aşağısı da yoldan rahatsız edici bir şeyi uzaklaştırmaktır." .... Gerisi bu ikisi arasında yer alır. Biz bunları teker teker bilmesek de toptan inanırız. Nitekim meleklerden pek azını ismen bildiğimiz halde hepsine inanıyoruz ve bu bizim melek inancımıza bir noksanlık getirmez. Öyle de imanın şubelerine toptan inanmamız

inancımıza bir nâkise getirmez...[57]

7- İmanın Şubeleri:

İMANIN ŞUBELERİ:

Aynî bu açıklamalardan sonra, mezkur şubeleri teker teker sayma denemesi yapar. İlgi çekici bulduğumuz için kaydedeceğiz. Der ki:
"Allah'ın avn ve yardımıyla diyoruz ki imanın aslı kalb ile tasdik, dil ile ikrar'dır. Fakat, kâmil ve tam bir iman tasdik-ikrâr ve amel'dir. Yani üç kısımdır.[58]

Birinci Kısım: Tasdikle İlgili İtikadiyat'tır

30 Şubedir.
1- Allah'a iman, Allah'ın zatına, sıfatlarına, birliğine ve benzeri olmadığına inanmak da buraya girer.
2- Allah'dan başka herşeyin hudûsuna (sonradan yaratıldığına) inanmak.
3- Meleklere inanmak.
4- Kitaplara inanmak.
5- Peygamberlere inanmak.
6- Kadere, hayır ve şerrin Allah'tan olduğuna inanmak.
7- Ahirete inanmak, kabir sualine, kabir azabına, tekrar dirilmeye, mahşerde toplanmaya, hesaba, mîzana, sırat köprüsüne... inanmak da buna dahildir.
8- Cennete ve oradaki ebedî hayata inanmak.
9- Cehenneme, cehennem azabına, kâfirlerin ebediyyen orada kalacağına inanmak.

10- Allah'ı sevmek.
11- Allah için sevmek, Allah için buğzetmek. Muhacir ve Ensar sahâbeyi, Âl-i Resûl (aleyhissalâtu vesselâm)'ü sevmek de buraya dâhildir.
12- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'i sevmek. Buna Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e salat ve selam okumak, sünnetine uymak da girer.
13- İhlaslı olmak ve riya ve nifakı terketmek de buraya girer.
14- Tevbe ve nedâmet etmek.
15- Allah'tan korkmak.
16- Allah'ın rahmetinden ümid etmek.
17- Ümidsizlik ve ye'si terketmek.
18- Şükretmek.
19- Ahde vefa göstermek.
20- Sabırlı olmak.
21- Tevâzu, büyüklere saygı da buraya girer.
22- Şefkatli ve merhametli olmak, küçüklere şefkat de buraya girer.
23- Allah'ın kazasına râzı olmak.
24- Allah'a tevekkül etmek.
25- Amele güvenmemek, kendini övmeyi ve kusursuz görmeyi terketmek de buraya girer.
26- Hasedi, çekememezliği terketmek.
27- Kin ve intikâmı terketmek.
28- Gadabı terketmek.
29- Aldatmamak, su-i zan sâhibi olmamak, hilekâr

olmamak da buraya dahildir.
30- Dünya sevgisini terketmek. Mal ve makam sevgisini terk de buraya girer.
Kalbe müteallik güzel veya kötü amellerden herhangi biri aklına gelir de burada zikredilmemiş bulursan, o esas itibariyle bu saydıklarımızın dışında kalmaz, bunlardan birine dahil olduğunu azıcık bir tefekkürle görürsün.[59]

İkinci Kısım: Dille Alakalı Ameller

Bunlar da yedi şubeye ayrılır:
1- Kelime-i tevhidi diliyle söylemek,
2- Kur'an'ı tilâvet etmek,
3- İlim öğrenmek,
4- İlim öğretmek,
5- Allah'a dua etmek,
6- Allah'ı zikretmek, istiğfar da buraya dâhildir,
7- Boş laflardan kaçınmak.[60]

Üçüncü Kısım: Bedenî Ameller

Bu da kırk şubeye ayrılır. Bunlar da kendi aralarında üç çeşittir:[61]

1. Çeşit: Muayyen Şeylere Ait Olanlar

Bunlar on altı şubeye ayrılırlar:

1- Temizlik. Buna beden, elbise ve mekân temizlikleri de girer. Bedeni hadesten temizlemek için abdest almak, cenabetten, hayızdan, nifastan temizlemek için yıkanmak da girer.

2- Namaz kılmak; buna farz, nâfile ve kaza namazları da girer.

3- Zekat vermek; buna sadaka vermek, sadaka-ı fıtr ödemek, cömertlik, fukara ve misafirlere yedirip ikram etmek de girer.

4- Farz ve nâfile oruçlar.

5- Haccetmek, umre de buraya girer.

6- İ'tikafa girmek. Kadir gecesini aramak da buna dahildir.

7- Dînin yaşanabileceği yere gitmek, şirk diyarından hicret de buna girer.

8- Nezirlerini ödemek.

9- Yeminleri yerine getirmek.

10- Keffaretlerini ödemek.

11- Namaz içinde ve dışında setrü'l-avret (ayıp yerlerini örtmek, tesettüre riayet etmek).

12- Kurbanları kesmek, nezir kurbanı varsa onu da kesmek.

13- Cenâze işlerine bakmak.

14- Borcu ödemek.

15- Muâmelelerde doğru olmak, ribadan kaçınmak.

16- Doğrulukla şâhidlik etmek, hakkı gizlememek.[62]

2. Çeşit: Kendisine Tabi Olanlarla İlgili Şeyler

Bunlar altı şubedir:
1- Meşru nikahla evlenip iffeti korumak.
2- Aileye karşı vazifelerini yerine getirmek. Hizmetçilere iyi muâmele de buraya girer.
3- Anne babaya iyi muâmele etmek. Onlara karşı ukuk (haksızlık)tan kaçınmak da buraya girer.
4- Çocukların terbiyesi.
5- Sıla-i rahm.
6- Büyüklere itaat.[63]

3. Çeşit: Âmmeye Müteallik Şeyler

Bunlar da onsekiz şubedir:
1- İdâreciliği adaletle yürütmek,
2- Cemaate uymak,
3- Ulu'l-emre itaat etmek,
4- İnsanları barıştırmak. Hâricilere ve âsilere karşı mücadele de buraya girer.
5- İyilikte yardımlaşma.
6- Emr-i bi'lma'ruf nehy-i ani'l-münkerde bulunmak (yani insanlara iyiliği emretmek, kötülükten menetmek).
7- Hududu (ağır cezaları) tatbik etmek.

8- Cihad etmek. Kışlalarda asker bulundurmak buna dâhildir.
9- Emaneti edâ etmek. Ganimetten beşte biri (hums) ödemek de buraya dâhildir.
10- Ödemek şartıyla borç vermek.
11- Komşuya iyi muâmele etmek.
12- Geçimli olmak. Helâlinden mal toplamak da buraya dahildir.
13- Malı yerinde harcamak. İsrâftan kaçınmak da buraya girer.
14- Selam'ı almak.
15- Hapşırana "yerhamukâllah" demek.
16- İnsanlara zarar vermekten kaçınma.
17- Eğlenceden kaçınmak.
18- Yoldan rahatsızlık veren bir cismi kaldırmak.

Bütün bunlar, toplam 77 şube yapar.[64]
Dikkat: Bu hadis, yoldan rahatsızlık veren birşeyi (ezâ) kaldırmayı imanın bir şubesi saymakla imar hizmetlerinin ehemmiyetine dikkat çekmiş, hayır sahiplerinin yol hizmetlerine eğilmelerine sebep olmuştur. İnsanların gelip geçtiği yerlerden çalı, çırpı, diken, taş, pislik gibi rahatsızlık veren birşeyi temizlemek imanın bir şubesi olursa yol inşa etmek, yol emniyetini sağlamak, yolcuların konaklayacağı yerler, köprüler yapmak ne kadar büyük ehemmiyet taşır. Allah nazarında makbul bir amel olur! Bu yüzdendir ki, İslâm âleminde daha ilk

asırlardan itibaren yol ve posta hizmetleri gelişmiştir. Öyle ki, Emevîler devrinde ana yollara bugünkü gibi kilometre taşları dikerek merkeze olan uzaklık mil cinsinden sıkca gösterilmiştir. Hz. Peygamber'in Sünnetinde Terbiye adlı kitabımızda geniş malumat vardır s. 466-468.[65]

-2- وَعَنْ أنسٍ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال: قال رسولُ اللّهِ #:]ثثٌ مَنْ كُنَّ فِيهِ وَجَدَ بِهِنَّ طَعْمَ ا"يمانِ: منْ كَانَ اللّهُ ورسولُه أحبَّ إليه مما سِواهُما، وَمَنْ أحبَّ عبداً يحبُّهُ إِّ للّهِ، وَمَنْ يَكْرَهُ أن يُعودَ في الكفرِ بعدَ إذْ أنقَذَهُ اللّهُ تَعالَى منه كَمَا يكرَهُ أن يُلْقَى في النار[. أخرجه الخمسة إِّ أبا داود.وفي أخرى للنسائى رحمه اللّه تعالى بعدَ قولِه »مما سواهما« وأن يُحِبَّ في اللّهِ وَيَبْغَضَ في اللّهِ .

2. (28)- Hz. Enes, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle buyurduğunu anlatıyor:

"Üç haslet vardır. Bunlar kimde varsa imanın tadını duyar: Allah ve Resûlünü bu ikisi dışında kalan herşeyden ve herkesten daha çok sevmek, bir kulu sırf Allah rızası için sevmek, Allah, imansızlıktan kurtarıp İslâm'ı nasib ettikten sonra tekrar küfre, inançsızlığa düşmekten, ateşe atılmaktan korktuğu gibi korkmak."

Nesâî'nin kaydettiği bir diğer rivayette "bu ikisi dışında kalan" tabirinden sonra şu ziyâde vardır: *"Allah için sevmek, Allah için buğzetmek."*[66]

AÇIKLAMA:

Gerçek dindarlık Allah ve Resûlünü herşeyden çok sevmekten geçer. Bunun aksini düşünmek mümkün değildir. Nitekim bir ayet de şöyle buyurarak mevzuun ehemmiyetini tesbit eder:
"Ey Muhammed de ki: Babalarınız, oğullarınız, kardeşleriniz, eşleriniz, akrabanız, elde ettiğiniz mallar, durgun gitmesinden korktuğunuz ticâret, hoşunuza giden evler sizce Allah'tan, Peygamberinden ve Allah yolunda savaşmaktan daha sevgili ise, Allah'ın buyruğu gelene kadar bekleyin. Allah fâsık kimseleri doğru yola eriştirmez" (Tevbe: 9/24)
Burada emredilen Allah ve peygamber sevgisinin nasıl ortaya çıkacağı da bir başka ayette açıklanmıştır: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e uymak.
"Ey Muhammed de ki: "Eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyun, ta ki Allah da sizi sevsin, günahlarınızı mağfiret etsin" (Âl-i İmran: 3/31).
Hadis'te, Allah ve Resûlü dışında kalan kimseleri sevmede de ölçü verilmekte Allah'ı memnun etmeyecek sevmelerden, buğzetmelerden kaçınmak emredilmektedir. Yani Allah'ın seveceği Hakk dostlarını sevmek, Allah'ın sevgisine lâyık olmayacağı belli olan sefih, hevaperest, din düşmanı kimseleri sevmemek. Allah rızası için olmayan sevmeler bizi dünyada onların yolunda gitmeye sevkedeceği gibi âhirette de zarara sebep olacaktır. Nitekim Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): *"(Ahirette)*

kişi sevdiği ile berâber olacaktır" buyurmuştur.
"Din sevgi ve buğzdan başka bir şey değildir" hadisini de gözönüne alacak olursak, dinimiz açısından "sevmek ve buğzetmek" duygularımızı kullanmanın ne kadar ehemmiyetli, hayatî bir iş olduğu anlaşılır. Kendisini Müslüman bildiği halde sevgi âlemini sadece artistler, sporcular, romancılar vs. dolduran veya Müslüman büyüklerine, İslâmî değer ve mefâhirlere gerekli alâkayı göstermeyen, sevmeyen Müslümanlar bu ayet ve hadislerin ışığında kendilerini muhasebe ve murâkabe etmelidir. Bilmelidir ki, ömür sermâyesinden, bir an bile olsa, pay ayırdığı her şeyden hesap verecektir.
Şu müteâkip hadisler de "sevgi kuvvemizi" kullanmamızla ilgili teferruatı beyan edecektir:[67]

-3- وَعَنْهُ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال. سَمِعْتُ رَسُولَ اللّهِ # يَقُولُ:] يُؤمِنُ أحَدُكُمْ حتّى أكونَ أحبَّ إليهِ من والدِهِ وولدِهِ والنّاس أجْمَعِينَ[. أخرجه الشيخان والنسائى.وفي أخرى للنسائى رحمه اللّه تعالى: أحبَّ إليه من ماله وأهله.

3. (29)- Yine Hz. Enes (radıyallahu anh) bildiriyor; Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurmuştur:
"Sizden biri, beni, babasından, evladından ve bütün insanlardan daha çok sevmedikçe iman etmiş sayılmaz" Nesâî'nin bir rivayetinde *"... malından ve ailesinden daha sevgili..."* denmektedir.[68]

4ـ وَعَنْهُ رَضِىَ اللّهَ عَنْهُ قال: قالَ رَسُولَ اللّهِ #:] يُؤْمِنُ اَحَدُكَمْ حتّى يُحِبَّ ‘خيهِ ما يُحِبَّ لِنَفْسِهِ[. أخرجه الخمسة إّ أبا داود، وزاد النسائى في أخرى: منَ الخيْرِ .

4. (30)- Yine Hz. Enes (radıyallahu anh)'in rivayetine göre Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurmuştur:
"Sizden biri, kendi için sevdiğini kardeşi için de sevmedikçe gerçek imana eremez."
Nesâî'nin rivayetinde *"...hayır şeylerden"* ziyadesi mevcuttur.[69]

AÇIKLAMA:

İbnu Hacer, "Bu hadiste imanın nefyi görülüyor ise de aslında imanın kendisi değil, kemali nefyedilmekte" der. Araplarda bir şeyi ismen nefyetmekten muradın, o şeyden kemali nefyetmek olduğunu, buna çok sıkca başvurulduğunu belirtir. Ve: "Falanca insan değildir" sözünü misal verir. Sadece bu vasfı bulundurup imanın geri kalan rükünlerini ihmal eden kimseye de kâmil denemiyeceğini ayrıca belirten İbnu Hacer, bu sıfatı taşımayan kimseye kâfir denemiyeceğini de bilhassa tebârüz ettirir. Hadisin bu tarz beyanı mübâlağa içindir. [70]

-5- وَعَنْ أبى أمامة رَضِىَ اللهَ عَنْهُ أنّ رسُولَ اللهِ # قال:]مَنْ أحبّ للهِ، وَأبْغَضَ للهِ، وَأعطى للهِ، وَمَنعَ للهِ فقدِ اسْتَكْمَلَ ا"يمانَ[. أخرجه أبو داود .

5. (31)- Ebu Ümâme (radıyallahu anh), Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in şöyle dediğini rivayet ediyor: *"Kim Allah için sever, Allah için buğzeder, Allah için verir, Allah için vermezse imanını kemâle erdirmiştir"*[71]

-6- وَعَنْ أبى هريرة رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قال: قال رسُولُ اللهِ #:]المسلِمُ مَنْ سَلِمَ الْمُسْلِمُونَ مِنْ لِسَانِهِ وَيَدِهِ، وَالْمُؤمِنُ مَنْ أمِنهُ الناسُ على دمائهم وأمْوَالِهِمْ[. أخرجه الترمذى والنسائى .

6. (32)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) hazretleri Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Müslüman, diğer Müslümanların elinden ve dilinden zarar görmediği kimsedir. Mü'min de, halkın, can ve mallarını kendisine karşı emniyette bildikleri kimsedir." [72]

AÇIKLAMA:

Burada da Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kâmil mânada Müslümanı kastederek târif sunmaktadır. Değilse, eliyle diliyle başkasına zarar veren Müslüman kâfir olur mânasına gelmez. Ancak, başkasına zarar

vermemek, emniyeti bozmamak gibi güzel vasıfların ehemmiyeti bu üslûbla daha açık ve daha müessir bir tarzda ifâde edilmiş olmaktadır. Zira, Resûl (aleyhissalâtu vesselâm)'ünden bu tehdîdi işiten mü'min, en kıymetli sermayesi olan iman ve İslâm'ını zedelenmekten, eksilmekten korumak için bu davranışlardan elinden geldiğince kaçacaktır.[73]

-7- وَعَنْ عبداللّهِ بن عمرو بن العاصْ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما قال: قال رسولُ اللّهِ #:]المُسْلِمُ مَنْ سَلِمَ الْمُسْلِمُونَ مِنْ لِسَانِهِ وَيدِهِ، وَالْمُهَاجِرُ مَنْ هَجَر مَانَهى اللّهُ عَنْهُ[. أخرجه الخمسة إّ الترمذِى، وهذا لفظ البخارى.وفي أخرى للشيخين والنسائى: أنّ رجً قال يا رسُولَ اللّهِ أىُّ ا"سْمِ خيْرٌ؟ قال: تُطعِمُ الطعامَ، وَتَقْرَأُ السَّم علىَ منْ عرفْتَ وَمَنْ لم تعرِفْ .

7. (33) Abdullah İbnu Amr İbni'l-As (radıyallahu anh) hazretleri, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:

"Müslüman, diğer Müslümanların elinden ve dilinden zarar görmedikleri kimsedir. Muhâcir de Allah'ın yasakladığı şeyi terkedendir."[74]

Sahiheyn ve Nesâî'de gelen bir başka hadiste şöyle denir: "Bir adam sordu:

"Ey Allah'ın Resûlü, İslâm'da hangi amel daha hayırlıdır?" Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):

"Yemek yedirmen, tanıdık tanımadık herkese selam

vermen" dedi.[75]

AÇIKLAMA:

Önceki hadisin muhâcirle ilgili kısmının anlaşılmasında şu husus bilinmelidir: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Medine'ye hicretinden Mekke'nin fethine kadar her tarafta Müslümanlar zayıf idi. İslâm'ı yaşamak mümkün değildi. Medîne'de Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) siyasi güçten uzaktı, çünkü orada Müslümanlar sayıca azdı. Durum böyle olunca hem Medine'deki sayının artıp siyâsî ağırlık kazanılması, hem de taşrada müslüman olanların İslâm'ı yaşayabilmeleri, kaybolmamaları için Kur'ân ve hadisler Müslüman olanları ısrarla, tekrarla ve hatta şiddetli ifadelerle hicrete çağırıyorlardı. İman nedir? diye soranlara, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in "hicret etmektir" dediğine bile şahit olmaktayız.
Bu ısrarlar, teşvikler sonunda hicret etmek şartıyla biat etmek, sonra da ailesini, malını, mülkünü, kurulmuş hayat düzenini terkederek kuru canı ile Medîne'ye hicret etmek fevkalâde kıymetli bir amel olmuştu.
Mekke'nin Fethi'nden sonra vaziyet değiştiğinden Hz. Peygamer (aleyhissalâtu vesselâm) hicreti yasakladı. Hicret üzere biat edip, muhâcire vaadedilen mânevî ücretten nasibdar olmak isteyenler, bu maksadla ısrar

edenler, talebi kabul edilmeyince Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in yanında hatırı yüce olanlardan şefaatciye başvuranlar bile çıkmıştır.
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): *"Fetihten sonra hicret artık kalmadı"* derken, hicret sevabını aynen kazandıracak, başka ameller göstermiştir: *".. Kötülüğü terketmendir","...Rabbinin hoşlanmadığı şeyleri terketmendir", "Hakiki muhacir Allah'ın haram kıldığı şeyleri terk edendir"* gibi. (Bu mevzuda etraflı bir tahlili, Teblîğ, Terbiye ve Siyasî Taktik Açılarından HİCRET adlı kitabta sunduk).[76]

-8- وَعَنْ أبى سعيدٍ الخدرى رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال: قالِ رسولُ اللّهِ #:]إذا رأيتمُ الرجلَ يعتادُ المسجدَ فاشهدُوا لهُ بِا‘‘يمَانِ، فإنّ اللّهَ تعالى يقُولُ: إنما يَعْمُرُ مَساجِدَ اللّهِ مَنْ آمَنَ بِاللّهِ وَالْيَوْمِ اŒخِرِ[. اŒية. أخرجه الترمذى .

8. (34)- Ebu Saîdi'l-Hudrî (radıyallahu anh) Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in şöyle dediğini rivayet etti:
"Bir kimsenin mescide alâkasını görürseniz, onun mü'min olduğuna şehâdet edin, zira Cenâb-ı Hakk şöyle buyuruyor: "Allah'ın mescidlerini ancak Allah'a ve âhiret gününe inananlar imar ederler" (Tevbe: 9/18).[77]

AÇIKLAMA:

Âlimler hadisten, kişinin mescide karşı göstereceği her çeşit alâkayı anlarlar: Cemaate devam etmek, zikir ve ilim halkalarına devam etmek, itikafa çekilme, mescidin inşası, imarı, tamiri, herhangi bir eksiğinin tamamlanması gibi maddî hizmetlerde bulunmak vs.
Şu halde bütün bu durumlar kişideki imanın tezâhürleridir. İnanmayanlar, İslâm'a karşı olanlar, mescidlerin imarına değil, tahribine koşacaklardır. Nitekim İslâm beldelerini küffar işgal ettikleri zaman ilk iş mescidleri kapatmaktadırlar. Her yerde ve her zaman mescidlerden rahatsız olanlar küffâr olagelmiştir. Bu husus ayetlerle de te'yîd edilmiştir. Saîd İbnu Müseyyeb der ki: "Kim mescidde oturursa, Rabbi ile oturmuş olur, öyle ise hayırla yad edilmek onun hakkıdır."[78]

-9- وَعَنْ أنسٍ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال: قالَ رسولُ اللّهِ #:]ثَلاثٌ مِنْ أصلِ اŒيمانِ: الكَفُّ عمَّنْ قالَ ‹ إلَهَ إ ّ اللّهُ، وَ تُكَفِّرْهُ بِذَنْبٍ، وَ تُخْرِجْه عنِ اسم بِعَمَلٍ، والجهَادُ ماضٍ منذُ بعثَنِى اللّهُ تعالى إلى أنْ يُقَاتِلَ آخرُ هذهِ اŒمةِ الدجاَلَ، يُبطِلُهُ جَوْرُ جائِرٍ وَ عَدلُ عادلٍ، وَايمانُ باŒقدارِ[. أخرجه أبو داود .

9. (35)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) dedi ki:
"Üç şey vardır ki imanın aslındandır:
1- *Lailahe illallah diyene saldırmamak: İşlediği herhangi bir günahı sebebiyle bu kimseyi tekfir etme, herhangi bir ameli sebebiyle de İslâm'dan dışarı atma.*

2- *Cihad, bu Allah'ın beni peygamber olarak gönderdiği günden, bu ümmetin Deccâl'e karşı savaşacak en son ferdine kadar cereyan edecektir, onu, ne imamın zâlim olması, ne de âdil olması ortadan kaldıramayacaktır.*

3- *"Kadere iman"*[79]

AÇIKLAMA:

Bu hadiste, öncelikle kelime-i şehâdet getirmek suretiyle İslâm dairesine giren bir kimsenin hürmetine riayetin ehemmiyeti dile getiriliyor. Mü'minin işlediği günah ne kadar büyük olursa olsun tekfir edilemez. Bir mü'mine en büyük hakaret ona "sen kâfir oldun" demektir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) pekçok hadislerinde bunu yasaklar. Sahiheyn'de gelen tekfîrle ilgili bir tehdîd şöyle: *"Kim kardeşine "ey kâfir!" derse, bu söz ikisinden biriyle döner."* Yani, kardeşi kâfir değilse, kendisi kâfir olur. Bu tehdid-i nebevînin şiddeti karşısında imanının kıymetini bilen bir mü'minin hiçbir kardeşini tekfir etmemesi gerekir. Maalesef bazı durumlarda, Müslümanlar, aralarına giren basit meselelerden, farklılıklardan dolayı hemen tekfir etmeyi bir vazife bilmişlerdir.
İkinci olarak, cihadın kıyamete kadar devam edeceği, baştaki idâreci zâlim bile olsa cihad emrine itaat etmek gerektiği ifade edilir. Cihadın şerî ıstılah'da tarifi "Küffâra veya âsilere karşı yapılan kıtâl"dir. Bu vasfa uymayan

savaşlar cihad sayılmaz.
İmanın aslına giren üçüncü şey kadere imandır. İnsanlığı en çok meşgul eden hassas meselelerden biridir. Mü'min, tereddüt etmeden, hayır ve şer, büyük ve küçük bütün hâdisâtın takdir-i İlâhî ile olduğunu hemen kabul edecek, tereddüt göstermeyecektir. Aksi takdirde, "Allah'ın ilmi herşeyi kuşatmaz", "kudreti herşeye yetmez", "O'nun dilemediği şey cereyan eder." "Hâdiseler tesadüflere tâbidir" gibi imanımıza ters düşen pekçok mânalar ortaya çıkar.[80]

-10- وَعَنْ أبى هريرة رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ. أنّ ناساً من أصحاب رسولِ اللّهِ #]سألوهُ: إنّا نجدُ في أنفُسِنا ما يتعاظمُ أحَدُنَا أنْ يتكلَّم بِهِ. قال: أوَقَدْ وَجَدْتُمُوهُ؟ قالُوا نَعَمْ. قال: ذلك صريحُ ا٬يمانِ[. أخرجه مسلم وأبو داود.وفي أخرى: الحمدللّهِ الّذى ردّ كيدَهُ إلى الوسْوَسةِ.وَلِمُسلِم رحمهُ اللّهُ تَعالَى عن ابن مسعود رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ]قَالُوا يا رسوُلَ اللّهِ: إنّ أحَدَنَا ليَجدُ في نفسهِ مَا ٔنْ يحْتَرِقَ حتّى يصِيرَ حَمَمَةً أو يَخرَّ من السِّماء إلى ا٬رضِ أحبُّ إليهِ منْ أن يَتَكلمَ بِهِ، قال: ذلك محْضُ ا٬يمانِ[ومعنى »المحض« الخالصُ .

10. (36)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in ashabından bir kısmı ona sordular:
"Bazılarımızın aklından bir kısım vesveseler geçiyor, normalde bunu söylemenin günah olacağına kaniyiz." Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):
"*Gerçekten böyle bir korku duyuyor musunuz?*" diye

sordu. Oradakiler
Evet! deyince:
"İşte bu (korku) imandan gelir (vesvese zarar vermez)" dedi.
Diğer bir rivayette: *"(Şeytanın) hilesini vesveseye dönüştüren Allah'a hamdolsun"* demiştir.
Müslim'in İbnu Mes'ud (radıyallahu anh)'dan kaydettiği bir rivayet şöyledir: "Dediler ki:
"Ey Allah'ın Resulû, bazılarımız içinden öyle sesler işitiyor ki, onu (bilerek) söylemektense kömür kesilinceye kadar yanmayı veya gökten yere atılmayı tercîh eder. (Bu vesveseler bize zarar verir mi?)". Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):
"Hayır bu (korkunuz) gerçek imanın ifadesidir" cevabını verdi."[81]

AÇIKLAMA:

Hadiste, Ashab, iradeleri olmadan içlerinden, kendiliğinden doğan vesveselerden sormaktadır. Bu hadiste imanî meseleler üzerinde olduğu anlaşılan bu vesveselerin, bazı rivayetlerde Allah hakkında olduğu belirtilir. Bunlar normalde kabul edilemiyecek, muhal şeyler olduğu için, iradî olarak konuşmanın günah olacağı korkusu hâkimdir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) içten, kendiliğinden gelen bu seslerin kişiye

zarar vermiyeceğini belirtiyor. Delil olarak da kişinin duyduğu korkuyu gösteriyor. İnsanda merak, korku gibi, iradeyi dinlemeyen, zabt altına alınamayan bir kısım duyguların sevkiyle içten gelen bu sesi hepimiz her zaman duyarız. Vehimli mizaçlar "içim bozulmuş" diye ye'se bile düşebilir. Ancak Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu seslerden duyduğumuz endişeyi en büyük bir delil yapmak "Madem ki o sese irademizle iştirak etmiyor, aklımızla tasdik etmiyor, aksine üzülüyoruz, öyle ise bu şeytanın bir vesvesesidir, aldırmayın" mânasında "Korkunuz gerçek imanın ifadesidir" buyuruyor.
Bu mevzuda Bediüzzaman şöyle der: "Şeytanın en tehlikeli bir desisesi şudur ki: Bazı hassas ve sâfikalb insanlara tahayyül-i küfrîyi, tasdik-i küfürle iltibas ettiriyor (yani hayalden küfrü geçirmeyi onu tasdik etmiş gibi gösteriyor). Tasavvur-u dalâleti, dalâletin tasdiki suretinde gösteriyor. Ve mukaddes zatlar ve münezzeh şeyler hakkında gayet çirkin hâtıraları hayâline gösteriyor. Ve imkân-ı zâtiyi, imkân-ı aklî şeklinde gösterip imandaki yakinine münafî bir şek tarzını veriyor. Ve o vakit o bîçare hassas adam, kendini dalâlet ve küfür içine düştüğünü tevehhüm edip imandaki yakîninin zâil olduğunu zanneder, ye'se düşer, o yeisle şeytana maskara olur. Şeytan hem ye'sini, hem o zayıf damarını, hem o iltibasını çok işlettirir, ya divâne olur, yahud "her çi bad âbad" (her ne olursa olsun) der, dalâlete gider.

Şeytanın bu desisesinin mahiyeti ne kadar asılsız olduğunu, bazı risalelerde beyan ettiğimiz gibi, burada icmâlen bahsedeceğiz. Şöyle ki: Nasıl ki âyinede yılanın sureti ısırmaz ve ateşin misali yandırmaz ve murdarın aksi telvis etmez (kirletmez). Öyle de: Hayâl veya fikir âyinesinde küfriyâtın ve şirkin akisleri ve dalâletin gölgeleri ve şetimli ve çirkin sözlerin hayalleri, itikadı bozmaz, imanı tağyir etmez, hürmetli edebi kırmaz. Çünkü meşhur kaidedir ki, tahayyül-ü şetm, şetm olmadığı gibi, tahayyül-ü küfr dahi, küfür değil ve tasavvur-u dalâlet de dalâlet değil. İmandaki şek meselesi ise, imkân-ı zâtiden gelen ihtimaller o yakine münâfi değil ve o yakini bozmaz. İlm-i usul-i dinde kavâid-i mukarreredendir ki: "Zâtî imkân ilmî yakine münâfi değildir."
Mesela: Barla Denizi'nin (Eğridir gölü), su olarak yerinde bulunduğuna yakinimiz var. Halbuki zâtında mümkündür ki, o deniz, bu dakikada batmış olsun. Ve batması mümkinâttandır. Bu imkân-ı zatî, mâdem bir emâreden neş'et etmiyor, zihnî bir imkân olamaz ki, şek olsun. Çünkü, yine ilm-i usûl-i dînde bir kaide-i mukarreredir ki: "Bir emâreden gelmiyen bir ihtimal-i zâti ise, bir imkân-ı zihnî olamaz, ki şüphe verip ehemmiyeti olsun."
İşte bu desise-i şeytaniyeye mâruz olan bîçâre adam, hakâik-i imâniyeye yakînini, böyle zâti imkânlar ile kaybediyor zanneder. Mesela Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) hakkında beşeriyet itibariyle çok

imkân-ı zatiye hatırına geliyor ki, imanın cezm ve yakinine zarar vermez. Fakat o, zarar verdi zanneder, zarara düşer.
Hem bâzan şeytan, kalb üstündeki lümmesi cihetinde Cenab-ı Hak hakkında fena sözler söyler. O adam zanneder ki: Onun kalbi bozulmuş ki, böyle söylüyor, titriyor. Halbuki: Onun titremesi ve korkması ve adem-i rızası delildir ki: O sözler, kalbinden gelmiyor, belki lümme-i şeytâniyeden geliyor veya şeytan tarafından ihtar ve tahayyül ediliyor.
Hem insanın letaifi içinde teşhis edemediğim bir iki latife var ki, ihtiyar ve irâdeyi dinlemezler, belki de, mes'uliyet altına da girmezler. Bâzan o latifeler hükmediyorlar, hakkı dinlemiyorlar. Yanlış şeylere giriyorlar. O vakit şeytan o adama telkin eder ki: "Senin istidâdın hakka ve imana muvafık değil ki, böyle ihtiyarsız bâtıl şeylere giriyorsun. Demek senin kaderin, seni şekâvete mahkûm etmiştir." O bîçâre adam, ye'se düşüp helâkete gider.
İşte şeytanın evvelki desiselerine karşı mü'minin tahassüngâhı (sığınağı) Muhakkikîn-i Asfiyâ'nın düsturlarıyla hudutları taayyün eden hakâik-i imaniye ve muhkemât-ı Kur'âniyedir. Ve âhirdeki desîselerine karşı; İstiâze ile, ehemmiyet vermemektir. Çünkü: Ehemmiyet verdikçe, nazar-ı dikkati celbettirip büyür, şişer. Mü'minin böyle mânevî yaralarına tiryak ve merhem; Sünnet-i Seniyye'dir."[82]

İKİNCİ BAB
İMAN VE İSLAM'IN HÜKÜMLERİ
*
BİRİNCİ FASIL
KELİME-İ ŞEHADET VE ONUN DİL İLE İKRARININ HÜKMÜ
*
İKİNCİ FASIL
BİAT AHKAMI
*
ÜÇÜNCÜ FASIL
MUHTELİF AHKÂMLAR

İKİNCİ BAB

İMAN VE İSLAM'IN HÜKÜMLERİ

BİRİNCİ FASIL

KELİME-İ ŞEHÂDET VE ONUN DİL İLE İKRARININ HÜKMÜ

-1- عن ابْنِ عمرَ رضى اللّه عنهما، قال: قال رسولُ اللّه #:]أُمِرْتُ انْ أُقَاتِلَ الناسَ حتّى يشهدُوا أنْ َ إلَهَ إّ اللّهُ وأنّ مُحمَّدا رسولُ اللّه، ويُقِيمُوا الصَة، ويُؤتُوا الزَّكاةَ، فإذَا فَعَلُوا ذَلكَ عَصَمُوا منِّى دِمَائهِمْ وَأمْوَالَهُمْ إّ بحقِّ ا‘‘سْمِ، وحسَابُهُمْ علَى اللّهِ[أخْرَجَهُ الشيخان، ولم يذكر مسلم: إّ بحقِّ ا‘‘سمِ .

1. (37)- İbn-i Ömer (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm): *"Ben insanlar Allah'tan başka ilâhın olmadığına, Muhammed'in de Allah'ın elçisi olduğuna şehâdet edinceye, namaz kılıncaya, zekât verinceye kadar onlarla savaş etmekle emrolundum. Bunları yaptılar mı, kanlarını, mallarını bana karşı korumuş (emniyet altına almış) olurlar. İslâm'ın hakkı hâriç. Artık (samimi olup olmadıklarına dair) durumları Allah'a kalmıştır"*
Müslim'deki rivayette *"İslâm'ın hakkı hâriç"* ibâresi mevcut değildir.[83]

AÇIKLAMA:

Hadiste, İslâm'ın şartlarını yerine getiren kimsenin mal, can ve namus... emniyetinin sağlanacağı, kimsenin artık onu rahatsız edemiyeceği belirtiliyor.
Bu garantiden hâriç tutulan "İslâm'ın hakkı" ile, kanunî vecibeler kastediliyor: Yani zekât alınır, suç işlediği takdirde fiiline uygun ceza verilir demektir. Sözgelimi haksız yere birini öldürecek olsa, kısas edilerek o da öldürülür. Dinin tesbit ettiği bu çeşit müeyyide ve tahdîdler İslâm'a girene va'dedilen emniyet ve garantiye aykırı değildir.[84]

-2- وعن عبيدالله بِنْ عدى بن الخيار، قال]بينا رسُولَ اللهِ # جَالسٌ إذ جاءَهُ رجلٌ فَسَارَّهُ فلم ندرِ ما سارّه حتى جهَرَ رسولُ اللهِ # فإذا هو يستَأذنُه في قتلِ رجلٍ من المنافقينَ. فقال: أليس يشهدُ أن إلهَ إّ اللهُ وأنّ محمداً رسولُ اللهّ؟ قال بلى، و شهادةَ له. قال أليس يُصَلِّى؟ قال بلى و صةَ لهُ. قال: أولئك الذينَ نهانى اللهُ عن قتلِهِمْ[أخرجه مالك .

2. (38)- Ubeydullah İbnu Adiy İbnu'l-Hıyâr (radıyallahu anh) anlatıyor: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) ashabıyla otururken bir adam gelerek gizlice bir şeyler fısıldadı. Ne gibi bir sır tevdi etmişti bilmiyorduk. Nihayet Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) onu açıkladı. Meğerse o zat, münafıklardan birini öldürmek için izin istiyormuş. Adama:
"Peki o Allah'tan başka ilâh olmadığına ve Muhammed'in Allah'ın elçisi bulunduğuna şehadet etmiyor mu?" diye sordu. Adam:
"Hayır o şehâdeti ikrâr etmiyor" dedi. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):
"Namaz kılıyor mu?" diye sordu. Adam:
"Hayır namaz da kılmıyor" deyince, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):
"Allah'ın öldürmekten beni men ettiği kimseler işte böyleleri" buyurdu"[85]

AÇIKLAMA:

Şârihlerin açıkladığına göre, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bu kimse hakkında söylenenleri öldürülmesi için yeterli bulmamıştır. "Muhammed arkadaşlarını öldürüyor" dedirtmemek ve böylece "İnsanların kalbinde İslâm'a karşı hâsıl olabilecek nefrete meydan vermemek için" böylesi münafık zanlılarını öldürmekten Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) yasaklamıştır.
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) "Bu münafıktır müsade et öldürelim" şeklinde gelen mükerrer teklifleri hep aynı şekilde cevaplıyacaktır:
"Hayır, ben "Muhammed arkadaşlarını öldürtüyor" dedirtmem."[86]

-3ـ وعن طارق ا ْشجعى رضى اللّه عنهُ قال: رسولُ اللّهِ #:]مَنْ قالَ َ إلَهَ إّ اللّهُ، وكَفَرَ بمَا يُعْبَدُ من دون اللّهِ حرَّم اللّهُ
تعالى مالَهُ ودمَهُ، وحسابُهُ على اللّهِ تعالى[. أخرجهُ مسلم.وفي أَخرى له: مَن وحَّدَ اللّهَ، وذكر مثله .

3. (39)- Târik el-Eşca'î (radıyallahu anh) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle söylediğini haber verdi:
"Kim Lailâhe illallah der ve Allah'tan başka mâbudları reddederse, Allah onun malını ve kanını haram kılar. (Samimî olup olmadığı) meselesi Allah'a aittir."
Yine Müslim'in bir başka rivayeti *"Kim Allah'ı birlerse"* diye başlar ve yukarıdaki şekilde devam eder.[87]

AÇIKLAMA:

Beşerî münâsebetlerde son derece mühim bir husus, mü'minin mü'mine karşı alacağı tavırdır. Önce kim mü'mindir, kim değildir, bunun bilinmesi ehemmiyet taşır. Sonra mü'minin, mü'min yanındaki hürmetinin ve hukukunun bilinmesi, bu hukuk hangi hallerde kaybolur? bu hukuka riayet etmeme suçunun azameti vs. bilinmesi gereken bir kısım meseleler var. Ayrıca, buraya kadar Kitabu'l-İman'a giren rivayetlerden kaydettiğimiz pekçok hadiste bu meseleye temas edildiğini gördük. Öte yandan memleketimizin yakın tarihte yaşadığı ve hâlâ yaşamaya belli bir ölçüde devam ettiğimiz fitne şartlarında mü'minler arasındaki münâsebetlerin dinî ölçülerle tartışılmasının ehemmiyetini daha yakından gördük ve görmekteyiz.

Bu sebeple, bu mevzu üzerine, Sulh Çizgisi adlı bir kitabımızda etraflıca yapmış bulunduğumuz bir tahlili aynen kaydedeceğiz:[88]

MÜSLÜMANI KÂFİRLİK, MÜNAFIKLIK VE BENZERİ TÂBİRLERLE İTHAM EDEMEYİZ

"Birbirleriyle münasebette çeşitli dinî hizmet gruplarına mensup olanların düştüğü en mühim hata, birbirlerine tevcîh ettikleri yersiz tenkidler olduğu gibi, aralarındaki soğukluk ve husumeti artıran en mühim âmil de bu çeşit ithamlardır. Dinimiz, kime kâfir kime münâfık dendiğini, denebileceğini sarahatle belirtmiştir. Dinin herhangi bir hükmünü reddetmeyen kimse kelime-i şehâdeti ikrar ettiği müddetçe, farzları yerine getirmese de, diğer bir kısım günahlara banmış olsa da hiç kimsenin onu, din nâmına tekfire hakkı yoktur.
Akâid âlimleri: "Bir kimse kalbiyle inanmasa bile, diliyle imanı ikrar ettikten sonra kendisine Müslüman muâmelesi yapılacağını" ittifakla söylerler. Fetevâyı Bezzâziye'de "Muhammedu'r-Resûlullah" diyenin, "Âmentu bimâ âmene'r-Resûl [Resul (aleyhissalâtu vesselâm)'ün inandığına inandım] diyenin ve hattâ "Allahu vâhidun (Allah birdir)" diyen kâfirin bile Müslüman addedileceği, bir kimse birisi için Cami-i Kebîr'de namaz kılarken gördüm dese, bir başkası da: "mescidde onun namaz kıldığını" te'yid etse onun Müslüman addedileceği te'yid edilir.
Ehemmiyetine binâen, Hz. Peygmaber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hadislerinde bu meseleye tekrâr tekrâr yer verildiğini görürüz: Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtu

vesselâm)'e göre kelime-i şehâdet getiren herkesi Müslüman bilmek ve onlara Müslüman muâmelesi yapmak zorundayız. Nitekim şöyle buyurur. *"Ben insanlarla, onlar lâilâhe illâllâh (Allah'tan başka tanrı yoktur) deyinceye kadar mücâdele etmekle emredildim, kim lâilâhe illâllâh derse, o, benden malını ve canını emin kılmıştır (bunu söyledikten sonra ben onun samimî olup olmadığını araştırmam). Gerçek hükmü ve hesâbı Allah'a kalmıştır."*
Bu hususla ilgili olarak, Hz. Üsâme'nin hâdisesi meşhurdur. İbnu Hişâm'ın rivayetine göre, bir mukâtele sırasında Hz. Üsame (radıyallahu anh), hasmı ile vuruşurken, galebe çalacağı sırada vuruştuğu müşrik, kelime-i şehâdet getirerek tevhidi ikrâr eder. Fakat Hz. Üsâme (radıyallahu anh), onun, bu ikrârı, ölümden kurtulmak için yaptığına hükmederek, hasmını öldürmekte tereddüd etmez. Medine'ye dönüşte durum Peygamberimiz (aleyhissalâtu vesselâm)'e anlatılınca, hâdiseye ziyâdesiyle üzülüyor ve Üsâme'yi şiddetle azarlıyor:
"Ey Üsâme, lâilâhe illâllâh diyen bir kimseyi niye öldürdün?" Hz. Üsâme (radıyallahu anh), kendisini şöyle müdâfaa ediyor:
"Ey Allah'ın Resûlü, o, bunu ölümden kurtulmak için söyledi." Bu cevap üzerine Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)
"Kelime-i tevhîdi getireni niye öldürdün ey Üsâme" diye

o kadar çok tekrâr ediyor ki, Hz. Üsâme (radıyallahu anh) üzüntüsünün büyüklüğünden: "Keşke o güne kadar İslâmiyet'e girmemiş olsaydım da böyle bir cinâyeti işlemekten uzak kalsaydım" temennisinde bulunur.
Müslim'in rivayetinde Resûl-i Ekrem (radıyallahu anh) Hz. Üsâme'yi şöyle azarlıyor:
"Onun bu ikrârda samimî olup olmadığını öğrenmek için kalbini yardın mı?"
Ebu Dâvud'un rivayetinde buna şunu da ilâve ediyor: *"Kıyâmet günü lâilâhe illallah diyen bir kimseyi öldürmenin hesâbını nasıl vereceksin?"*
Ashâbtan Sâ'd (radıyallahu anh)'ın "Üsâme öldürmedikçe, ben bir Müslümanı öldürmem" sözü, bu hâdisenin hem Üsâme (radıyallahu anh), hem de diğer sahâbîler (radıyallahu anh) üzerindeki te'sîrini gösterir.
Bu manayı te'yid eden daha enteresan bir rivayet Mikdâd İbnu'l-Esved'den gelmektedir. Der ki: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'a:
"Bir kâfirle karşılaşsam, onunla mukâtele etsem, vuruşma sırasında kolumun birini kılıcıyla kesip atsa, arkadan da mağlub düşse ve benden aman dileyerek "Müslüman oldum" dese, ey Allah'ın Resûlü ben onu öldüreyim mi? dedim.
"Hayır, öldürme" dedi. Ben tekrâr:
"İyi ama ey Allah'ın Resûlü, o benim bir kolumu kestikten sonra bu ikrârda bulundu" dedim. Cevâben:
"Hayır öldüremezsin, eğer öldürecek olursan o, sen onu

öldürmezden önceki senin durumuna geçer, sen de, onun kelime-i şehâdeti söylemeden önceki durumuna geçersin (kâfir olursun)" cevabını verdi.
Kelime-i tevhid ve kelime-i şehâdeti ikrâr etmenin, Müslüman vicdânda hâsıl etmesi gereken hürmetle ilgili bir başka misâle göre, böylelerine münâfık demek de kesinlikle yasaktır. Başta Buhârî olmak üzere siyer ve hadis kitaplarında geldiğine göre, bir sohbet sırasında (Müslümanlara çokça eziyet vermiş olan) Mâlik İbnu Duhayşin'in adı geçer. Ashâb'tan biri:
"O, bir münafıktır, Allah ve Resûlünü sevmez" der. Bunun üzerine Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) söze karışarak:
"Böyle söyleme, görmüyor musun, lâ ilâhe illallah dedi ve bununla da Allah'ın rızasını taleb etmektedir" buyurur. Öbürü tekrâr:
"Fakat biz onu daha ziyâde münâfıklara dönük ve onlara hayırhâh görüyoruz" derse de Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):
"Allah'ın rızasını kazanmak arzusuyla lâilâhe illallah diyeni Cenâb-ı Hakk ateşe haram kılmıştır" cevâbını verir.
Bu konunun ehemmiyetine binâen Peygamberimiz (aleyhissalâtu vesselâm)'den bir başka misâl daha vereceğiz. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir gün taşradan gelen zekât malını, İslâm hesabına kalbleri kazanılması icâb eden dört kişi arasında pay eder. Bu

dağıtımından hisse alamayanlardan bâzıları memnuniyetsizliklerini izhâr ederler. Bunlardan bir tanesi haddi de aşarak:
"Yâ Resûlallâh Allâh"tan kork, âdil ol!" der. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bu ifade karşısında ziyâdesiyle gazaba geliyorsa da:
"Yazık sana, yeryüzünde Allah'tan en çok korkan benden başka kim var?" demekle yetiniyor. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın üzüldüğünü gören Hâlid İbnu Velîd (radıyallahu anh), (veya Hz. Ömer) yanaşarak:
"Ya Resûlallah müsâade buyur kellesini uçurayım" der. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):
"Hayır, belki o namaz kılacak (ve böylece Allah onu affedecek)" buyurur. Hz. Hâlid (radıyallahu anh):
"Diliyle söylediği kalbindekine hiç uymayan ne kadar çok namaz kılan var" karşılığında bulunur. Hz. Peygamberimiz (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu söz üzerine Hz. Hâlid (radıyallahu anh)'a verdiği cevap, şu âna kadar mevzubahs ettiğimiz bölücülük illetine en nâfi bir reçete olarak altın harflerle yazılmaya değer:
"Ben insanların kalplerini araştırmak, karınlarını yarmakla emredilmedim."
Bu hadislerin ışığı altında, herhangi bir Müslümanın tenkidi yapılırken: "Onun kıldığı namaza bakma, riyâdan ibâret", "O, elâlemi aldatmak için hacıdır" gibi sözlerin dînen ne büyük ölçüsüzlük ve cinâyet olduğu anlaşılır.
Kur'ân-ı Kerîm'in nassına göre, değil namaz kılıp oruç

tutan, İslâm âdâbına uygun selâm veren bir kimseyi bile Müslüman kabul edip öyle muâmele etmek gerekmektedir:
"Ey iman edenler, Allah yolunda harbe çıktığınız zaman (meselelerin) tam açıklanmasını bekleyin. Size (Müslümanca) selâm verene, dünya hayatının geçici menfaatlerini arayarak: "Sen mü'min değilsin" demeyin." (Nisa: 4/94).
Ayetin sebeb-i nüzulü, konumuz yönünden oldukca enteresan: Kaynaklarımızın -bizim için pek mühim olmayan- farklı rivayetlerine göre, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) tarafından belli bir vazîfenin ifâsı için yollanan askerî bir birlik -veya seferde olan bir Müslüman grup- Batn-ı İdam denilen meskûn mahalle varınca, bütün halk önlerinden kaçıyor, sâdece bir zengin (veya çoban) mallarının başında kalarak Müslümanlara yaklaşıp "İslâmca" selâm veriyor. Fakat Muhallem İbnu Gassam onu öldürerek mallarına el koyuyor. Sefer dönüşü, hâdise, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e rapor edilince, yukarıdaki âyet nâzil oluyor. Hadis ve siyer kitaplarında gelen sarâhate göre hâdisenin fâili kısa bir müddet sonra ölüyor. Cenâzesi toprağa verilince yerin cesedini kabul etmediği, üç sefer gömüldüğü hâlde her defasında dışarı atıldığı belirtilir. Durum Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e haber verilince: *"Arz, aslında bundan daha şerîrlerini de kabul eder. Fakat Allah size, "lâilâhe illâllâh" cümlesine*

hürmetin ehemmiyetini göstermek istedi" der.
Yukarıda zikredilen âyetin harp gibi en kritik bir anda dahi "İslâmca selâm" verene Müslüman muâmelesi yapılmasını emretmesi karşısında, Müslüman olduğunu her şeyiyle ilân eden, hatta İslâm'a hizmeti kendine şiar edinen kimseleri, mensub olduğu partisi veya intisâb ettiği grubu ayrıdır diye kırıcı sözlerle ithâm etmenin, İslâmî ölçülere ne derece uygun düştüğünü okuyucu takdir etsin.
Bu söylenenlerle ilgili olarak, şunu da belirtelim ki, İslâm inancında, bir kimseyi tekfir etmek son derece tehlikeli, son derece büyük vebâli olan bir davranıştır. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurur: *"Kim kardeşine kâfir derse, ikisinden biri mutlaka kâfir olmuştur. Eğer itham edilen kâfir değilse, küfür, ithâm edene döner."* Bu hadiste dile getirilen tehdîdin ciddiyetini belirtmek için şunu kaydedelim ki, Ehl-i Sünnet ve'l-Cemâat dışında kalan sapık mezheplerden Hâricîler'in tekfîr edilip edilemiyeceği münâkaşasında bâzıları, bir Müslümanı tekfir etmenin mesûliyetinin büyüklüğünü göz önüne alarak, ortadaki mübhemiyet sebebiyle, müsbet veya menfî hiçbir şey söylememeyi tercih ederken, tekfîr edilmeleri gerektiğine kaail olanlardan bir kısmı da görüşlerine delil olarak yukarıdaki hadis-i şerifi zikretmişler ve: "Onlar İslâm ümmetini tekfir ettiklerine göre kendileri kâfir olmuştur" demişlerdir. Bu düşüncede olan Kadı İyaz eş-Şifâ'da

aynen şunları söyler: "Ümmeti, dalâlet ve bütün Ashâb'ı küfürle ithama müncer olan herhangi bir söz sarfeden herkesin kesinlikle küfrüne hükmediyoruz."
Burada kaydı gereken bir başka mühim hadis, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in İslâm ümmetinin 73 fırkaya ayrılıp bunlardan sâdece birinin fırka-ı nâciye (yâni kurtuluşa erecek olan hak yoldaki fırka) olacağını haber verdiği rivayettir. Muhtelif vecihlerle gelmiş olan hadisin bir vechinde, hidâyet üzere olup kurtuluşa erecek bu grubun kimler olduğunu, dinleyenlerden bazıları sorunca şu cevap verilmiştir: *"Onlar, benim yolum üzerinde olanlar, ashâbım, Allah'ın dini üzerinde cidal ve münâkaşaya girmeyenler ve herhangi bir günah sebebiyle tevhîd ehlinden birini tekfir etmeyenlerdir."*
Hülâsa, İslâm âlimlerinin, ittifakla Muhammed ümmetinin dikkatlerini çektikleri bir husus, tekfir meselesi olmuştur. Buradaki titizliği Hüccetü'l-İslâm İmâm-ı Gazâlî'nin şu sözleriyle hülâsa edelim: "İmkân nisbetinde bir Müslümanı kâfirlikle ithâmdan (tekfîrden) kaçınmak gerek... zira, tevhîd'i (Allah'ın bir olduğunu) ikrâr eden musallî kimselerin kanını helâl addetmek hatâdır. Hatâen bir Müslümanın kanını dökmektense hatâen bir kâfire hayat hakkı tanımak evlâdır."[89]

Düşülen Mühim Bir Hata:

Zamanımızda etrafındaki Müslümanları, bazı kusurları sebebiyle, tekfire kadar varan aşırı ithamlarla karalayan kimselere sıkca rastlamaktayız. Bunlar arasındaki mevki ve mertebece üstün olanlar, diploması ve hattâ te'lifi bulunanlar da görülür. İçtimâî durumları icâbı kazandıkları itibâr ve saygı sebebiyle bu çeşit fikirleri alâka ve hattâ taklide mazhar olduğu için onların bir hatâları derhâl binler, yüzbinler ve hattâ milyonlara mal olmaktadır.
Bu kimselerin niyetlerini münâkaşa edecek değiliz. Niyetleri Allah bilir. Tamamen hüsnüniyetle dine hizmet maksadıyla hareket ettiklerini kabul etsek bile, tefrika ve hizipleşmeleri artırdıkları, husumeti katılaştırdıkları için, netice itibâriyle niyetlerine ters düşerek zararlı olduklarını, kaş yapmak isterken göz çıkardıklarını söyleyebiliriz.
Böylelerinin hatası, dinî bilgilerinin sığlığından ve sathîliğinden ileri gelmektedir. Muhâtaplarını itham ederken dayandıkları delil sâbit ve katı olmakla beraber verdikleri hükme delâletleri zannîdir ve yaptıkları kıyâs fâsiddir.
Söylediğimiz bu hususu açıklama sadedinde, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in küfre nisbet ettiği bazı fiilleri işleyenler hakkında âlimlerin yaptığı değerlendirmeleri ve sundukları îzahları zikredebiliriz:
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir hadislerinde: *"Zina yapan bir kimse, zinâ yaptığı esnâda, mü'min*

olarak zina yapmaz. Şarap içen kimse de, içme ânında, mü'min olarak şarap içmez. Hırsız da, hırsızlık esnâsında, mü'min olarak hırsızlık yapmaz" buyurur.
Bir diğer hadiste: *"Babalarınızdan yüz çevirmeyin. Kim yüz çevire(rek başkasına, bile bile baba diye)cek olursa bu davranışı küfürdür"* buyurur.
Bir diğer hadiste: *"Sizden biri kendisi için sevdiğini kardeşi için de sevmedikçe iman etmiş olmaz"* buyurur.
Bir diğer hadiste: *"Sünnetimden yüz çeviren bizden değildir"* buyurur, vs.
Misâller çoktur. Âlimlerimizin açıklamasına göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu çeşit ifâdelerinde mutlak mânada imanın yokluğunu murat etmemiştir, kâmil mânada imanın yokluğunu murad etmiştir. Sözgelimi, içki içen kimse imânını kaybetmemiştir, fakat kemâl mertebedeki imandan mahrumdur. Kendisi için istediğini kardeşi için istemeyen kıskanç ve bencil kişi de böyle, mutlak mânada gayr-ı mü'min (yâni kâfir) demek değildir, belki kâmil bir iman sâhibi değildir demektir. Keza babasını inkâr edip, bir başkasına baba diye iddiaya kalkan kimse de kâfir değildir. Nitekim bu hadisi dilimize çevirirken merhum Kâmil Miras, belirtmeye çalıştığımız inceliği tebârüz ettirecek bir şekilde: "Küfrân-ı nimet etmiştir" der.
Hülâsa bu çeşit hadisler: "Tam ve mükemmel bir imana sâhip olan kişi, zina yapmaz... içki içmez... hırsızlıkta bulunmaz... babasını inkâr etmez... başkası hakkında

dâima hayırhâh olur... sünnete uyar..." demek istemekte, bu fiillerin imanı zedeleyip derecesini düşüreceğine Müslümanın dikkatini çekmektedir.
Bazı âlimler de bu ifâde şeklinden maksadın, bu günahların büyüklüğüne dikkat çekmek, bunlardan şiddet ve büyük bir tehdîd yoluyla menetmek olduğunu söylemişlerdir ki, bizim için her iki izâh da yerindedir ve doğrudur.
Yeri gelmişken Müslümanların, yukarıdaki anlattığımız sığlık ve sathîlik sebebiyle en ziyade hataya düştükleri bir başka grup hadislere de dikkat çekmek istiyoruz. Bunlar münafıklığın alâmetleriyle ilgili hadislerdir. Bunlar vâizlerce sıkca tekrar edildiği için herkesce bilinen ve herkesce yanlış hükümlere mesned edilen hadislerdir:
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurur: *"Üç vasıf vardır ki bunlar kimde bulunursa o kimse hâlis münâfıktır. Bunlardan biri kimde bulunursa, onda, bunu terkedinceye kadar münâfıklığa has olan bir haslet mevcut demektir: "Kendine itimâd edilince ihânet eder, konuşunca yalan söyler, söz verince sözünü tutmaz."*
Bir başka rivayette de: *"İmanın delili Ensâr sevgisidir, nifâkın (münafıklığın) alâmeti de Ensâra buğzetmektir."* *"Ensârı ancak mü'min olan sever, münâfık olan buğzeder. Onları seveni Allah sever, Onlara buğzedene Allah buğzeder"* der.
Bu hadislere dayanarak, hadiste söz konusu edilen sıfatlardan birini herhangi bir Müslümanda görünce, onu,

"diliyle mü'min, ameliyle Müslüman görünmekle berâber kalbiyle Allah'ın varlığı ve birliğine inanmayan, Hz. Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'in peygamberliğini reddeden ve Allah nazarında kâfirden de beter olduğuna inanılan" gerçek mânada "münâfık"lıkla itham etmek, gerçekten din nâmına işlenen bir cinâyet, affı zor bir hatadır; içinde yüzülen katmerli bir cehâletin tezâhürüdür.
Dikkatle bakılınca görülür ki, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu hadislerinde, bir kısım huyların Müslümana asla yakışmadığını, İslâm'ın şiddetle reddettiğini ifade etmektedir. Hadiste yer alan *"Kimde bunlardan biri varsa onu terkedinceye kadar kendinde münâfıklığa has bir haslet vardır"* meâlindeki cümle söylediğimiz husûsu te'yid eder. Nitekim Nevevî, "Kim cihad etmeksizin ve içinden cihâd etme hususunda bir arzu da geçirmeksizin ölürse nifâktan bir şube üzerine ölmüştür" hadisini açıklarken aynen şunları söyler: "Hadisten murad şudur: Kim böyle yaparsa, bu vasıfta (uydurma bahanelerle evde kalıp) cihada katılmayan münâfıklara benzemiş olur. Zira cihâdı terk, nifâkın şubelerinden biridir" der.
Öyle ise, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bu hadisleriyle mezkûr sıfatlardan birini kimde görürseniz onu, münâfıklıkla itham edin, münâfıklara yapılması gereken muâmeleyi yapın, herçeşit selâm ve teması kesin, demek istemiyor. Aksine "beşerî münâsebetlerinizde bu sıfatlara yer vermeyin, kim kendisinde bu huylardan, bu hasletlerden birini görür veya hissederse çabuk ondan

kurtulmaya çalışsın, nefsinde bir mü'mine yaraşmayan, ancak münâfıklara yaraşan sıfatlara yer vermesin" demek istemektedir.
Bir başka ifadeyle, bu hadislerden anlıyoruz ki, insanda bulunması muhtemel sıfatların bir kısmı güzeldir, hoştur, diğer bir kısmı çirkindir, kötüdür. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) Müslüman ve mü'min kişiyi iyi sıfatların kazanılmasına teşvik ederken, kötü sıfatlardan da men etmiştir. Arzu edileni ve ideal olanı mü'minde hiçbir kötü sıfatın bulunmaması, hep iyi sıfatların, güzel huyların yâni "Müslüman olan" vasıfların bulunmasıdır.
Ancak fiiliyatta durum öyle değil. Kâfir ve münâfıkta, iyi ve hoş olan "Müslüman sıfatlar" bulunduğu gibi mü'minde de iyi ve hoş olmayan "kâfir ve münâfık sıfatlar" bulunabilmektedir. Nasıl ki, Allah'ın varlığını ve Hz. Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'in peygamberliğini dili ile söyleyip kalbi ile de tasdîk etmeyen bir kimse ne kadar iyi huylar, güzel ahlâklar, "Müslüman sıfatlar" taşısa dahi biz ona yine de, -kendisinde bulunan bu Müslüman sıfatlara bakarak- "müslüman" diyemiyorsak, kelime-i şehâdeti ikrar eden bir Müslümana da kendisinde bulunan gayr-ı müslim bir vasfı, kâfir bir ahlâkı sebebiyle kâfir damgasını vuramayız. Ondan tekfirini gerektiren söz ve fiillerin sudûru başka meseledir.
Meselâ, en mühim İslâmî sıfatlardan biri, cömertliktir. Herhangi bir menfaat beklemeksizin başkalarının

faydalanmaları için yapılacak bağışlar, sadakalar, iyilikler dinimizde çok övülmüş ve bunlara teşvik de edilmiştir. Fakat bir kâfir, yeryüzünü dolduracak kadar bağış ve sadakada da bulunsa biz ona yine Müslüman nazarıyla bakamayız. Zira Kur'ân-ı Kerîm şöyle buyurmaktadır:
"Hakikat, küfrededenler ve kendileri kâfir olarak ölenler (yok mu?) onlardan hiçbirinin (bilfarz) yeryüzünü dolduracak miktarda altını dahi -onu fedâ etse- kat'iyyen makbul olmaz. İşte onlar; pek acıklı bir azap onların (hakkı)dır. Kendilerinin hiçbir yardımcıları da yoktur." (Âl-i İmrân: 3/91).
Bu âyet, kâfirde bulunan cömertlik gibi "Müslüman bir sıfat"ın hükmünü belirtmektedir. Aynı hükmü diğer güzel sıfatlara da teşmil etmemize bir mâni yoktur. Nitekim bir başka âyette: *"Kim İslâm'dan başka bir din ararsa ondan (bu dîn) kabul olunmaz ve o, âhirette de en büyük zarara uğrayanlardandır"* (Âl-i İmrân: 3/85) denmektedir.
Müslümanda bulunan gayr-i müslim sıfatların -ki hadislerde bunlar küfür ve nifaka nisbet edilmişlerdir- hükmünü anlamada Ebû Zer hazretlerinden (radıyallahu anh) gelen şu rivayete bakalım:
Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e gelmiştim, uyuyordu. Uyanınca yanına oturdum. (konuşmamız) sırasında:
"Lâilâhe illallah deyip sonra da bu söz üzerine ölen her kul cennete gider" buyurdu. (Hayretle) sordum:
"Zina etse ve hırsızlık yapsa da mı?" Cevâben:

"Evet, zina etse ve hırsızlık yapsa da!" dedi. (Ben hayretimi yenemiyerek yine) sordum:
"Zina etse de hırsızlık yapsa da mı girer?" Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yine:
"(Evet) Zinâ etse de hırsızlık yapsa da" cevabını verdi. Bu sözünü üç defa tekrar etmişti. Dördüncü seferde: Yine,
"Evet, Ebû Zerr'in burnu toprakla sürtülmesine rağmen zina etse de hırsızlık yapsa da (o kul cennete girecektir) buyurdu..."
Halbuki az yukarıda bu iki sıfatın bizzat Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) tarafından küfre nisbet edildiğini görmüştük.
Demek oluyor ki tek bir hadis veya tek bir âyete bakıp hüküm yürütmek bizi hataya sürüklemektedir.
Âyet-i kerîmede günahlar konusunda: *"Allah (celle celâluhu) kendisine şirk koşulmasını bağışlamaz, onun dışında kalan günahları dilediği kimseden affeder"* (Nisa: 4/48) buyurmaktadır.
İslâmî ölçü bu. Allah'a ve âhirete inanan kişi bu ölçülerin dışına çıkmaz. Bunların yerine kendisinin veya diğer eşhâsın hevâsından gelen karanlıklı, nursuz ölçüleri koymaz.
Yine Müslüman kişi bilir ki, tek bir hadis veya tek bir âyete bakarak hüküm yürütülmez. Bu davranış çoğu kere hataya sevkeder. Âyet ve hadislerin nâsih ve mensuhları, mücmel ve âm olanları vardır. Bunları tefrik ve te'lif işi

âlimlerin vazifesidir. Mü'mine düşen âlimlerin yolunu tâkip etmektir. Bu davranış tarzı, Ehl-i Sünnet ve'l-Cemâat'in yolu, İslâm ümmetinin cadde-i kübrasıdır.[90]

İKİNCİ FASIL

BİAT AHKÂMI

-1- عن عبادةَ بن الصامت رضى اللّه عنهُ. قال]كُنّا مَعَ رسُولِ اللّهِ # في مجلسٍ فقال: أَ تبايعونِى عَلى أنْ تُشرِكُوا باللّهِ شيئاً، وَ تَسْرِقُوا، وَ تَزْنُوا، وَ تَقْتُلُواً النفسَ التى حرَّمَ اللّهُ إّ بالحقِّ[.وفي أخرَى]وَ تَقتُلوا أودكمْ، وَ تأتُوا بِبُهْتَانٍ تَفترونهُ بينَ أيديكمْ وَأرْجُلِكُمْ، وَ تَعصونِى في معروفٍ، فمنْ وفَّى منكم فأجرُهُ علَى اللّهِ، ومنْ أصابَ من ذلكَ شيئاً فسترَهُ اللّهُ عَلَيْهِ فأمْرُهُ إلى اللّهِ تعالى، إنْ شاءَ عفَا عَنهُ وإنْ شاءَ عَذَّبَهُ، فبايعناهُ على ذلكَ[أخرجه الخمسة إ أبا داود.وزاد النسائى في أخرى بعد قوله: فأجرهُ على اللّهِ تعالى] وَمَنْ أصابَ منْ ذلكَ شيئاً فأخِذَ به في الدنيَا فهُوَ كفارةٌ لهُ وطهورٌ[.وفي أخرى للثثة والنسائى]بَايَعْتُ رسُولَ اللّهِ # عَلى السَّمْعِ وَالطاعةِ في العسرِ واليُسْرِ، والمَنْشَطِ وَالمكْرَهِ، وَعلَى أثَرَةٍ علَيْنَا، وعَلى أن ننازعَ ا٭مرَ أهلَهُ، وعَلى أن نقولَ بالحقِّ أينما كنَّا نخَافُ في اللّهِ لومة ئم[.وفي أخرى]أنْ تنازعَ ا٭مرَ أهله إّ أن تَرَوْا كفراً بَواحاً عندكمْ فيهِ منَ اللّهِ تعالى برهانٍ[»والبواحُ« الظاهرُ الذى يحتملُ التأويلَ.

1. (40)- Ubadetu'bnu's-Sâmit (radıyallahu anh) anlatıyor: Biz, bir seferinde Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'le aynı cemaatte beraber oturuyorduk ki: *"Allah'a hiçbir şey ortak koşmamak, hırsızlık yapmamak,*

zina fazîhasını işlememek, Allah'ın haram ettiği cana meşrû bir sebep olmaksızın kıymamak şartları üzerine bana biat edin" buyurdu.
Bir diğer rivayette *"...Çocuklarınızı öldürmemek, halde ve istikbalde iftirada bulunmamak, meşru dairedeki emirlerde -ne bana ne de vazifelilere- isyan etmemek üzere biat edin. Kim vereceği bu sözlere sâdık kalır, ahdine vefa gösterirse karşılığını Allah'tan alacaktır. Kim de bu yasaklardan birini işleyecek olursa artık işi Allah'a kalmıştır, dilerse affeder, dilerse azab verir, cezalandırır"* buyurdu. Biz de bu şartlarla biat ettik."
Nesâî, bir başka rivayette *"...karşılığını Allah'tan alacaktır"* ifadesinden sonra şu ziyadeyi kaydeder: *"Kim bunlardan birini işler, sonra da dünyada cezalandırılırsa, çektiği bu ceza onun için kefaret ve o günahtan temizlenme olur."*
Buhârî, Müslim, Muvatta ve Nesâî'de gelen bir diğer rivayette şu ifade mevcuttur: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e zor durumlarda olsun, kolay durumlarda olsun, hoş şartlarda olsun nâhoş şartlarda olsun, aleyhimize kayırmaların yapılıp, hakkımızın çiğnendiği hallerde olsun itaat etmek, idareyi elinde tutanlara karşı iktidar kavgası yapmamak, nerede olursak olalım hakkı söylemek, Allah'ın emrini yerine getirmede kınayanların kınamalarından korkmamak üzere biat ettim."
Bir başka rivayette şu ifadeye rastlanmaktadır: "..İktidar

sahibine karşı onda, Allah'ın kitabında gelmiş bulunan bir delil sebebiyle te'vil götürmeyen açık bir küfür görülmedikçe iktidar kavgası yapmamak..."[91]

AÇIKLAMALAR:

1- Türkçemizde biat diye bilinen kelimenin Arapça aslı bey'at'dır. Aslında herhangi bir satış akdinin el sıkışması ile tamamlanmasına denir.
Siyasî mâhiyette imamla teba'a arasında cereyan eden itaat anlaşması da ticarete benzetildiği için bey'at adını almıştır ki buna mübâya'a denir. Taraflardan biri olan Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) sevab vaadetmiş, öbür taraf da itaat sözünde bulunmuştur.
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la Müslümanlar arasında ilk defa Birinci Akabe Bey'atı olmuş, sonra İkinci Akabe Bey'atı olmuştur. Hudeybiye'de bir ağaç altında cereyan eden ve 1500 kadar Müslümanla yaptığı Bey'atu'r-Rıdvân da Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in cemaatle yaptığı belli başlı bey'âtlardır. Bunlardan başka, hicreti müteakip Medineli kadınlarla yaptığı bey'at de belirtilmesi gereken toplu bey'atlerden biridir. Ayrıca pekçok ferdlerle de münferid bey'at akitlerini yapan Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in bazan çocuklarla da bey'at yaptığı olmuştur.
Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e Akabe'de

yapılan biat'de Ensar şöyle demişti: "Ey Resûlullah! Diyarımıza gelinceye kadar senin hak ve hürmetinde mesul değiliz. Bize gelirsen hak ve hürmetin üzerimize vâcib olur. Kendimizi, çocuklarımızı, kadınlarımızı her neden korursak seni de ondan koruruz." Yukarıda metni Ubâdetu'bnu's-Sâmit'in rivayeti olarak kaydedilen bey'at de Akabe'de akdedilmiştir ve bu Bey'atu'n-Nisâ diye meşhurdur. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bu bey'atle, İslâm'ın ana meselelerinin tatbikatını ve kendisine itaati garanti altına almıştır. Bu akdi, İslâm devletinin ortaya çıkmasında atılmış ilk ciddî adım, ilk temel olarak görebiliriz."[92]

2- Hadiste geçen, izaha muhtaç bir husus, işlenen cinâyetlerin cezası dünyada çekildiği takdirde, âhirette bu suçtan muâheze edilip edilmiyeceği meselesidir. Yukarıdaki hadiste, dünyevî cezanın kişiyi temizliyeceği açık bir dille ifade edilmiş olmasına rağmen, başka hadislerde beyan edilen tereddüd sebebiyle, âlimler hududun kefaret olup olmayacağı hususunda ihtilaf etmişlerdir. Ancak, çoğunluk, yukarıda kaydedilen hadisin sıhhatçe üstünlüğünden hareketle, irtidad sebebiyle tatbik edilen ölüm cezası dışındaki had cezâlarının kefaret sayılacağı görüşünü benimsemiştir. Mürtedin haddi hariç tutulmuştur, çünkü yukarıdaki hadiste muhatap mü'minlerdir. Halbuki, mürted İslâm'dan çıkmakla mü'minlik vasfını kaybetmiş ve dolayısıyla

mü'mine vâdedilen "kefaret" lütfunun dışında bırakılmıştır.

3- Temâs etmemiz gereken bir diğer husûs, her çeşit şarta, hakkımızın çiğnenmesine rağmen idarecilerle mücadelenin yasaklanması, sabretmenin emredilmiş olmasıdır. Âlimler, bunu, "daha büyük zararı önlemek için" diye izah ederler. Maamafih "Fitneye meydan vermeden bertaraf edilebilecekse zâlim sultana karşı konabilir" diyen âlim de mevcuttur.[93]

-2- وعن عوفِ بن مالكٍ ا َشجعى رضى اللهُ عنهُ قال:] كُنّا عندَ النبى # تسعةٌ أو ثمَانيةٌ أو سبعةٌ، فقالَ أَ تبايعُونَ رسُولَ اللهِ # فبسطنَا أيدِيَنَا وقلنَا: عَمَ نبايعُكَ يا رسُولَ اللهِ؟ قال: علَى أَنْ تعبُدُوا اللهَ تعالى وَ تُشْرِكُوا بِهِ شيئاً، وتُصَلُّوا الصَّلَوَاتِ الخَمسَ، وتسمَعُوا وتُطيعوا، وأسرَّ كلمةً خفيةً. قال: وَ تسألُوا الناسَ شيئاً. قال: فلقد رأيت بعضَ أولئك النفرِ يسقطُ سوطُ أحدهمْ فما يسألُ أحداً يناولهُ إيَّاه[أخرجه مسلم وأبو داود والنسائى .

2. (41)- Avf İbnu Mâlik el-Eşca'î (radıyallahu anh) anlatıyor: "Biz Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in huzurunda 7 veya 8 veyahut da 9 kişiydik.

"Allah Resulü'ne biat etmiyor musunuz?" dedi. Ellerimizi uzatarak:

"Hangi şartlara uymak üzere biat edeceğiz ey Allah'ın Resûlü?" dedik. Şu cevabı verdi:

"Allah'a ibadet etmek ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmamak, beş vakit namazı kılmak (verilen emirlere)

kulak verip itaat etmek" -ve bu sırada gizli bir kelime fısıldayarak devamla- *"Halktan hiçbir şey istemeyin"* buyurdu. Avf İbnu Malik ilâveten der ki, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'i benimle dinleyen o cemaatten öylelerini biliyorum ki, bineğinin üzerinde iken kazara kamçısı düşse kimseye "Şunu bana verir misin?" diye talebde bulunmaz (iner kendisi alır)dı."[94]

-3- وعن ابن عمر رضى اللّهُ عنهُما قال:]كُنّا إذا بايعنَا رسولَ اللّهِ # على السمعِ والطاعةِ يقولُ لنا: فيما استطعتم[. أخرجه الستة.

3. (42)- İbnu Ömer (radıyallahu anh) anlatıyor: "Biz Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e kulak vermek ve itaat etmek şartıyla biat ederken *"Gücünüzün yettiği şeylerde"* diyordu.[95]

-4- وعن أُمَيْمَةَ بنتُ رقيقة رضى اللّه عنها قالت:]أتيتُ رسولَ اللّهِ # في نسوةٍ منَ ا٘نْصَارِ فقُلْنَا: نُبَايِعُكَ على أنْ نُشْرِكَ باللّهِ شيئاً، و نَسْرقَ، و نزنَى، وَ نقتلَ أودَنَا، و نأتىَ ببهْتَانٍ نفتريهِ بينَ أيدينَا وأرجُلِنَا، وَ َنَعصِيكَ في معروفٍ، فقالَ فيمَا استطعتنَّ واطقتنَّ. فَقُلْنَا: اللّهُ ورسُولهُ أرحم بنا منا بأنفسنا، هلمَّ نبايعك. قال سفيان رحمهُ اللّه تعالى: تعنِى صافحنا؟ فقال: أصافحُ النساء إنما قولى لمائةِ امرأةٍ كقولى مرأةٍ واحدةٍ[أخرجه مالك والترمذى والنسائى .

4. (43)- Ümeyme bintu Rukayka (radıyallahu anh) dedi ki: "Ensâr' dan bir grup kadınla Hz. Peygamber

(aleyhissalâtu vesselâm)'e gelip kendisine: "Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmamak, çalmamak, zina etmemek, çocuklarımızı öldürmemek, halde ve istikbalde iftira atmamak, sana meşrû emirlerinde isyan etmemek şartları üzerine biat ediyoruz" dedik. Hemen ilâve etti:
"Gücünüzün yettiği ve takatınızın kâfi geldiği şeylerde". Biz:
"Allah ve Resûlü bize karşı bizden daha merhametlidir, haydi biat edelim" dedik.
Süfyan merhum der ki: Kadınlar, biatı (erkekler gibi) musâfaha ederek yapmayı kastedmişlerdi. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):
"Ben kadınlarla müsâfaha etmem, benim yüz kadına toptan söylediğim söz her kadın için ayrı ayrı söylenmiş yerine geçer" buyurdu.[96]

AÇIKLAMA:

1- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) gerek kadınlarla ve gerekse erkeklerle biat yaparken, onlara, "gücünüz yeten hususlarda" kaydını koymuş, hatta bunu söylemelerini telkin etmiştir. Çünkü Cenâb-ı Hak, bu ümmete güç yetiremiyeceği teklifte bulunmamıştır (Bakara: 2/286). Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu kaydı koyması, hanım sahâbeler üzerinde ikna edici tesir bırakmış olmalı ki onlara: "Allah'ın Resûlü bize,

kendimizden çok daha merhametli" dedirtmiş ve bazı rivayetlerde görüldüğü üzere "Haydi ey Allah'ın Resûlü elini uzat sana hemen biat edelim" diye acele ile biat kararını vermelerine sebep olmuştur.

2- Yukarıdaki metinden de anlaşıldığı üzere, kadınlar da erkekler gibi el sıkışarak biat etmek istemişler, ancak Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) belki de ilk defa, bu vesîle ile, İslâm'ın yeni bir âdabını teşrî buyurmuştur: Birbirlerine nikah düşen kadın ve erkek el ele tutuşamaz.

Zürkânî, bu hadiseyi açıklayıcı başka rivayetler sunar. Bunlardan birine göre "Kadınlar mubâya'a (biat) sırasında Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın elini, elbisesinin üstünden tuttular."

Bir başka rivayette de: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) elinde bir sevb (giyecek parçası) olmadıkça, bey'at sırasında kadınlarla müsâfaha etmezdi (tokalaşmazdı)" der. Keza Buhârî'de Hz. Aişe'den gelen bir rivayette "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kadınlarla *"Ey Peygamber! mümine kadınlar, Allah'a hiçbir ortak koşmamak, hırsızlık yapmamak, zina etmememk, çocuklarını öldürmemek, başkasının çocuğunu sahiplenerek kocasına isnadda bulunmamak ve ma'ruf olanı işlemekte sana karşı gelmemek şartıyla sana bey'at etmek üzere geldikleri zaman, onları kabul et; onlara Allah'tan mağfiret dile..."* (Mümtahine: 60/12) mealindeki ayetle bey'at yapardı. O'nun eli, ailesine mensup olanlar dışında hiçbir kadının eline değmedi"

buyurulur.
Hülasa, bütün rivayetler, bilittifak, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bey'at sırasında kadınların ellerine çıplak olarak değmediğini ifade eder.[97]

Bir İstitrad:

İMAMET VE İTAAT MESELESİ

İslâm'a göre imam (devlet reisi) kimdir, şartları, vasıfları nelerdir, nasıl tayin edilir, hangi sebeplerle azledilir?
İtaat nedir, sınırları nelerdir, hangi sebeplerle itaat edilmez? vs.
Hergün konuşulan, münâkaşa edilen sorular... meseleler.
Bu sorulara, ana kaynaklara inerek bulduğumuz cevapları İslâm Işığında Anarşi adlı kitabımızda neşretmiştik. Ehemmiyetine binaen burada iktibas ediyoruz.[98]

Dinimizde İtaate Verilen Ehemmiyet

"Fitne ve fesadın önlenmesinde adâletin tatbikatından sonra diğer mühim bir prensibin itaat olduğunu söyleyebiliriz. Aslında itaat de adaletin bir parçasıdır. Zira itaat, bir başka ifade ile kişinin haddini bilmesi, dinin gösterdiği çizgi üzerinde kalmak sûretiyle Allah'a karşı ahd u mîsâkını ödemesidir. Aslında Müslüman olan

her ferd şuurla, zâhiren olmasa bile zımnen Allah'la bir akit yapmış, Allah'ın emirlerine uymayı taahhüt etmiş demektir. Şu hâlde her mü'min, her Müslüman kişi, bu taahhüdünü yerine getirmek sûretiyle Allah'a karşı borcunu ödeyip, adâleti sağlamakla mükelleftir.
Kur'ân-ı Kerîm pek çok âyetiyle bu itaat keyfiyetini te'yid eder. Dinin hakîki mânada tezâhürü mü'min kişiye vâdedilen, dünyevî ve uhrevî nusret, zafer, mükâfat ve nimetler hep bu "itaat" vazifesinin yerine getirilmesine bağlanmıştır. Dünyevî saadet, içtimâî terakkî, ferdî kemâlât hepsi hepsi "itaat" keyfiyetine bağlıdır. Allah'a hakîki mânada itaat etmeyen kimse, veya cemiyet dinin vâdettiği ne dünyevî, ne de uhrevî mukâfatları beklemeye hak sâhibi değildir:
"Kim Allah'a ve Resûlüne itaat ederse Allah onu, altından ırmaklar akan cennetine koyar" (Nisa: 4/13).
"Kimler Allah'a ve Resûl'e itaat ederlerse, Allah'ın kendilerine nimet verdiği kimselerle beraber olur" (Nisa: 4/69).
"Kim Allah'a ve Resûlüne itaat eder, Allah'tan korkar ve çekinirse işte onlar kurtuluşa erenler (üstün gelenler)dir." (Nûr: 24/52).
"Allah'a ve O'nun Resûlüne itaat edin. Birbirinizle çekişmeyin. Sonra korku ile za'fa düşersiniz, rüzgarınız (kesilip) gider. Bir de sabr (ve sebat) edin (katlanın). Çünkü Allah sabredenlerle beraberdir" (Enfal: 8/46).

[99]

İtaat Edilecek Üç makam:

Burada dinin, itaat edilmesi gerekli emirlerini saymaktan ziyade itaatin ehemmiyetini belirtmeye, "itaat edin" emrini nazar-ı dikkate vermeye çalışacağız.
İslâm dini itaat edilecek üç makam gösterir: Allah, Allah'ın Resûlü ve ululemr. İlk ikisine itaati, yan yana ve mükerrer seferler bizzat Kur'ân-ı Kerîm dile getirir. Zira esas itaat Allah ve Resûlüne olan itaattir. Ululemre (yâni otoriteye) olan itaat ise, onların emirleri Allah ve Resûlünün emirlerine uyduğu, muvâfık düştüğü takdirde meşrûdur, mûteberdir. Maamâfih, Kur'ân-ı Kerîm'de bir kere de bu üç makam berâberce zikredilerek itaat emredilir:
"Ey iman edenler, Allah'a itaat edin, Peygamber'e ve sizden olan emir sâhiplerine de itaat edin. Eğer bir şey hakkında çekişirseniz onu Allah'a ve Peygamber'e döndürün, eğer Allah'a ve âhiret gününe inanıyorsanız (böyle yapın). Bu hem hayırlı, hem netice itibariyle daha güzeldir" (Nisa: 4/59).[100]

Ululemr:

Halkımızın diline ululemr olarak, Kur'ân'daki şekliyle

girmiş olan bu tâbire bâzan "emir sâhibi", bâzan "veliyyülemr" şeklinde rastlarız. Aynı mânada olmak üzere sultan, imam gibi başka tâbirlerin kullanıldığına da şâhit oluruz.
Sahâbe ve Tabiî'nden bu yana ululemrden kastedilen kimseler hakkında değişik görüşler ileri sürülmüştür. Bir kısmı bununla "ulemâ"nın kastedildiğini söylerken diğer bir kısmı "ümerâ"nın kastedildiğini ileri sürmüştür.
Nevevî daha pratik bir târif kaydeder: "Ululemr, ümerâ ve vâlilerden, itaat edilmesi Allah tarafından vâcib kılınmış olan herkestir. "Ve bu târifin, halef ve selef -müfessir, fakih vs. her çeşit- âlim zümrelerinin ortak görüşü olduğunu belirtir.
Ömer Nasûhî Bilmen, fıkıh ıstılâhı olarak ululemr'i şöyle târif eder: "Ya İslâm cemâatinin intihâbiyle veya kendisinin kuvvet ve nüfûzuyla hâkimiyet makâmını ihraz edip, Müslümanların bir emniyet ve selâmet dâiresinde yaşamalarını te'mîne muvaffak olan herhangi bir müslim zattır."
Burada görüldüğü gibi, umumiyetle devlet reisi kastedilmekle birlikte, yerine göre, bugünkü tabirle "otorite" denilen devleti temsil durumundaki herkes için ululemr tabiri ıtlak olunabilir ve olunmaktadır. Şu hâlde imam, halife, emir, âmil, me'mûr, âmir, sultan vs. gibi kelimelerin her biri ululemr mefhumunu ifade eder.[101]

Ululemr Etrafında Birlik:

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) İslâm cemiyetinin bütünlük ve haşmetini, sulh ve saadetini bir reis etrafında meydana getirilecek birlik ve beraberlikte gördüğü için lisanının bütün belâgat ve talakatı ile bir imam (ululemr) etrafında toplanmayı teşvik etmiş, bölünüp dağılmaları, birlik ve cemaatten ayrılmaları şiddetle takbih etmiş, ayrılanları kınamış, tehdid ve terhibde bulunmuştur. İmamın etrafında teşekkül etmesi istenen bu birlik ve beraberlik her şeyden önce imama itaate bağlıdır.
Buhârî'nin Enes (radıyallahu anh)'den kaydettiği bir rivayette: *"Üzerinize başı kuru üzüm gibi siyah, Habeşli bir köle bile tâyin edilse dinleyin ve itaat edin"* denmektedir.
Müslim'in kaydettiği bir rivayette, Ebû Zerr: "Halilim (Hz. Peygamber) bana: "Kolları kesik bir köle bile olsa emîr'i dinleyip itaat etmemi tavsiye etti" demektedir.
Şârihler, gerek "kuru üzüm" gerekse "kolları kesik" tâbirleriyle emîrin nesebce düşük, görünüşçe çirkinliğinin ifade edilmek istendiğini, yâni emîre neseb ve fizyonomisine bakılmadan itaat etmek gerektiğini söylerler.
Bir diğer rivayet de şöyledir:"...Üzerinize, emîr olarak, bir Habeşli köle bile tâyin edilse onu dinleyin ve itaat edin." "Sizden biri İslâm'ı ile boynunun vurulması

arasında muhayyer bırakılmadıkça itaate devam etsin. Böyle bir durumda boynunu uzatsın. Anasız kalasıca, dini gittikten sonra, onun ne dünyası kalır, ne de âhireti."
Şu hadiste imama isyan kıyâmet alâmeti olarak zikredilir: "*Nefsimi elinde tutan Zât-ı zülcelâl'e kasem ederim ki, imamınızı öldürmedikçe, birbirinize kılıç çekmedikçe ve dünyanıza şerirleriniz reis olmadıkça kıyâmet kopmaz."*
Bazı rivayetlerde emîre itaat Allah'a itaatle aynı ayarda tutulmaktadır: *"Kim bana itaat ederse Allah'a itaat etmiş olur. Kim de bana isyan ederse Allah'a isyan etmiş olur. Emîrime kim itaat ederse bana itaat etmiş olur. Emîrime kim isyan ederse, bana isyan etmiş olur."*[102]

Biat Şartı İtaat:

Bir kısım rivayetler, ilk Müslümanlarla biat akdi yaparken, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in onlara her hâl u kârda itaat etmeyi şart koştuğunu göstermektedir. Müslümanlığı kabûl edilmesi için teklif edilen ilk şartlar arasında bunun zikri, otorite ve itaatten yoksun o devir Arabları'nın nazarında bunun ehemmiyetini tesbît gâyesini gütmelidir. Ubâdetu'bnu's-Sâmit (radıyallahu anh) der ki: "Biz Allah Resûlü'ne, kolaylıkta olsun, zorlukta olsun; gönlümüzün hoşuna giden şeylerde olsun, hoşuna gitmeyen şeylerde olsun... İtaat etmek üzere biat ettik.[103]

Hoşa Gitmese de İtaat:

Sâdece yukarıda kaydettiğimiz Ubâdetu'bnu's-Sâmit (radıyallahu anh) rivayetinde değil, başka sahâbelerden de gelen, beyatla alâkalı pekçok rivayette, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in itaat şartını koşarken, verilen emir hoşa gitse de gitmese de, içinde bulunulan şartlar bolluk veya darlık her ne olursa olsun, imamdan küfrünü gerektiren bir hal zâhir olmadıkça itaat etmek şartını çok vâzıh olarak duyurduğunu görmekteyiz.[104]

Allah İçin Beyat:

Her hâl ve şartlarda itaatin gerçekleşmesi için Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bey'at ve itaatin sırf Allah rızası için yapılması, buna dünyevî bir maksad dâhil edilmemesi için başkaca tenbihlerde bulunmuştur. Allah rızasından hâriç dünyevî bir maksadla beyatta bulunanlar hakkında şiddetli tevbih ve kınamalar gelmiştir:

"Üç kişi vardır, kıyâmet günü Allah onların ne yüzüne bakar, ne de onlarla konuşur, onların günâhlarını da affetmez, onlara çok elîm bir azâb vardır: ...Biri de dünyevî bir maksadla imama biat eden kimsedir. Öyle ki, istediğinden verilince itaat eder, verilmeyince itaati

terkeder."
Buraya kadar söylediklerimizi hülâsa edecek olursak İslâm'ın hükmü şudur: "İmama, mâsiyet olmayan (yâni Allah'a isyâna götürmeyen) hususlarda itaat farzdır." Zira "İmam -düşmanın saldırısına, insanların birbirlerine zulmüne karşı- bir perde gibidir. (o, şahsında nasıl olursa olsun), onun idâresi altında, -düşmanlara, âsilere ve her çeşit fesadcılara (yâni anarşistlere) karşı- cihad edilir."
İtaat bahsinin her yönü ile açıklığa kavuşması, İslâm'daki imâmet telâkkisinin iyi bilinmesine bağlıdır. Bu sebeple, yukarıda temas edilen bâzı noktaların tekrarı pahasına da olsa imamet ve onunla alâkalı olarak İslâm'ın getirdiği bir kısım hükümleri, nazariyeleri önümüzdeki bahiste ayrıca inceleyeceğiz.[105]

İmametle Alakalı Hükümler

Fitne ve anarşiye karşı İslâm'ın hassasiyetini en iyi ifade eden hususlardan biri İslâm'ın imamet telakkî ve anlayışıdır. İmametin lüzum ve zaruretine olan inançtan, imamda aranan evsâfa, imamın seçim şekillerine; ona itaat telakkisinden isyan edenlere takdir edilen cezalara varıncaya kadar, imametle alâkalı her meselede ortaya konan prensipler, telakkîler, emirler, yasaklar, tavsiyeler vs. fitneyi önleme endişesinden renklenmekte, şekillenmektedir. Bu mesele zamanımızdaki cehâlet ve

suiniyete mebni sebeplerle dindarlar arasında bir anarşi vesilesi olma istikametinde gelişmektedir. Halbuki meseleye, ana kaynaklara inerek, ümmetin her sahada hakiki mürşidleri olan her çeşit garaz ve dünyevî hesaplardan uzak selef âlimlerinin ve onların yolunda giden eslâf büyüklerinin yorumlarına bakarak eğilecek olursak, imamet telakkisi'nin anarşi değil, nizâm; başıbozukluk değil, disiplin ve düzen âmili olduğunu görürüz.
Şu hâlde, bu bahsi ele alıştaki gâyemiz, İslâm'ın bu meseledeki gerçek telakkisini ortaya koymaktır. Bunu yaparken, mevzunun her okuyucu tarafından yeterince kavranması için, mümkün mertebe tâli başlıklara bölmeyi uygun gördük. Hattâ bazı temel fikirlerin zihinlerde iyice yer etmesi için çeşitli şekillerde birkaç defa tekrarından da kaçınmadık.[106]

İmametin Târifi:

Meselenin daha iyi kavranması için mevzûmuza târifle girebiliriz. Âlimlerimiz imameti: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) adına (yâni O'na hilâfeten) din ve dünya işlerinde umûmî riyâsettir" diye târif etmişlerdir. Yâni bu, en kısa ifadesiyle devlet başkanlığıdır. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e niyabeten icraat yapacaktır.

İcraatında keyfe mâ yeşâ istediği gibi hareket edemez. Daha âmiyâne bir ifade ile, Halîfe, kanununu kendi koyan astığı astık, kestiği kestik bir despot değildir. Hz. Peygamber'in getirdiği hukuk sistemiyle hakları ve selâhiyetleri tahdîd edilmiştir. Bir hukuk devletinin başkanıdır.
Târifte yer alan "umumî riyâset" tâbiri, kadılık, câmi imamlığı gibi başkaca riyâsetlerle karıştırılmaması içindir, zira bu sonuncular muayyen sahalardaki riyâseti ifade eder. Halbuki imamet, bütün bu hususî riyâsetlerin fevkinde hepsine şâmil, hepsine nâfiz, hepsini kontrolünde, murakabesinde tutan bir riyâset, bir başkanlıktır.[107]

Akidedeki Yeri:

İmamet meselesi, Ehl-i Sünnet Ve'l-Cemaat'e göre akideye müteallik bir mesele değildir. Bunu, Şia akide meselesi yaparak fazlaca büyütmüştür. Ehl-i Sünnet kelamcılarının akide kitaplarında bu meseleye yer vermeleri muahhardır ve Teftazânî'nin de belirttiği üzere, bu hususta ortaya çıkan itikâdî teşviş ve fitneleri bertaraf etmeye râcidir. Şöyle der: "İnsanlar arasında imamet mevzuunda, bilhassa Râfizîler ve Hâricîler cânibinden neşet eden fâsid itikadlar ve soğuk ihtilaflar şüyû bulup yaygınlaşınca ve her bir tâife İslâmî kaidelerden bir

çoğunun reddine, Müslümanların itikadlarının bozulmasına, Hulefayı râşidin'in zemmedilmesine müncer olan bir kısım taassub ve katılıklara düşünce, kelamcılar, -Hulefayı râşidin'in ahvâlini araştırmaya, onların hilâfete liyâkatlarını ve efdaliyetlerini tahkik etmeye lüzum olmadığı hususundaki kesin kanaatlarına rağmen- bu imamet meselesini İlm-i Kelâma dâhil ettiler..."
Görüldüğü üzere, imamet meselesi akideyi direk alâkadar eden bir mesele olmamakla beraber, mütekellimler olsun, fakihler olsun, bütün İslâm âlimleri dini canlı tutup, sünneti ikame etmek ve mazlûmları zâlimlere karşı korumak, hukuku tatbik etmek için ümmetin mutlaka bir imama muhtaç olduğu hususunda, imamın varlığının şart olduğu noktasında ittifak ve ısrar ederler.
Hattâ imamın lüzûmuna İslâm tarihinde anarşistleri temsil etme durumunda olan Hâricîler istisna edilirse bütün İslâm fırkaları parmak basarlar. Hâricîler, "arzular muhtelif, fikirler mütebâyin (birbirine zıd) olduğu için, her bir gurup bir başka şahsa meyledeceğinden imam seçimi, fitnelere, harplere sebep olur" gerekçesiyle imam seçimi işine karşı çıkarlar.[108]

İmamın Varlığı Dinen Zarurîdir:

Her mü'minin Müslümanlığının tamam olması için,

imamı tanıması gerekmektedir, bu durum ise bir imamın varlığını zorunlu kılmaktadır.
Bu söylenene delil olarak Kur'ân-ı Kerîm'den: *"Allah'a itaat edin, resûle ve sizden olan emir sahibine (yâni imama) da itaat edin..."* (Nisa: 4/59) meâlindeki âyet ile, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)' in: *"Kim zamanının imamını tanımadan ölür ise, câhiliye ölümü ile ölmüş olur"* meâlindeki hadisi gösterilir.
Teftazânî bu nasslarla imamı tanımanın ve ona itaat etmenin vâcib kılınmış olduğunu belirttikten sonra, imamın varlığının vücûbuna hükmeder: "Zira tanıma ve itaat etmenin vâcib olması onun var olmasını da vâcib kılar."[109]

İmamın Varlığı Hikmeten (Aklen) Zarurîdir:

İmamın vücudu, dinî nasslar açısından gerekli olduğu gibi beşerî hayat için de zarurîdir. Klasik İslâm müellifleri bu noktayı da ayrıca belirtmeyi ihmal etmezler. Burada sözü uzatmadan, Teftazânî'den bir pasajı kaydedeceğiz, der ki: "... Dünya ve âhiret hayatının salâhına müeddî olan beraberlik, kâhir bir sultan olmaksızın tamamlanamaz. Böyle bir sultan, bozukları (mefâsid) bertaraf eder, maslahatları korur, insan fıtratının süratle kaydığı fenalıkları bastırır, tamahkârların üzerinde boğuştukları şeyleri tahdid eder. İmamın

ehemmiyetini anlamakta, memlekete nezâreti ve zâlimlere karşı himâyeti sağlayan kimsenin ortadan kalkıvermesiyle ortalığı fitne ve fesadın hemen istila etmesi, çeşitli sıkıntıların derhal kapıları çalması şâhid olarak yeterlidir."
Meseleye biraz daha farklı bir zâviyeden bakan Cürcânî de, arzuların değişik, fikirlerin farklı olması ve insanlar arasında mevcut düşmanlıkların bulunması sebebiyle insanların birbirlerine nadiren boyun eğeceklerini, bu vaziyetin anlaşılmazlıklara, tecâvüzlere ve belki de hepsinin birden helâk olmalarına müncer olacağını belirterek ilâve eder: "Bu duruma, bir reisin ölmesi ile, yenisinin seçilmesine kadar geçen zaman içinde ortaya çıkan fitneler ve tecrübeler şehâdet eder. Öyle ki bu iş uzayacak olsa içtimâî hayat durur. Herkes kendi silahıyla kendi malını ve canını koruma derdine düşer. Bu ise hem dinin ve hem de bütün Müslümanların yok olmasına sebep olur. Şu hâlde imam nasbı, öyle bir zararı defeder ki, daha büyüğü düşünülemez. Hattâ diyebiliriz ki, imam nasbı Müslümanların en büyük menfaatlarından biri, dinin en ileri maksadlarından biridir."
İmamın varlığı Müslümanın din ve dünyasında böyle mühim ve hassas bir yer işgâl ettiği için, daha Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) vefat ettiği zaman, yeni bir halîfenin seçmini, cenâzenin defnine takdim etmişler, seçim işi halledildikten sonradır ki, cenâzenin defnine el atmışlardır. Yoksa bazı garazkârların

söyledikleri gibi, Ashâb'ın saltanat münâzaasına düşmüş olması aslâ mevzubahs değildir.[110]

İmam Tayini Farz-ı Kifâyedir:

İmamın varlığı gerek nass açısından ve gerekse akıl ve hikmet açısından zarurî olunca, ümmetin başına bir imam seçilmesi farz olmuştur. Ancak bu, bir farz-ı kifâyedir. Bazıları biat akdini yaparak birisini seçtiler mi diğerlerinden bu farz sâkıt olur.
Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in vefatı sırasında Ashâb bu farzı, diğer farzlara takdim ettiler. "Zira, âlemin bekâsı ancak ve ancak nizânın kaldırılması, mazlumun hakkının zâlimden alınması, yeryüzünde fesad peşinde koşanların katli ile mümkündür... bütün bunlar da başta bulunacak bir imamla gerçekleşir..."
İmam seçmenin gerekliliği hususunda Ehl-i Sünnet, Mu'tezile, Zeydiyye fırkaları müttefiktirler. Ancak Ehl-i Sünnet bunun rivayetle vâcib olduğunu söylerken Mu'tezile ve Zeydiyye aklen vâcib olduğunu ileri sürmüştür. İmâmiye ve İsmâiliyye ise: "İmam seçimi bize değil, Allah'a terettüp eden bir vecibedir" der. Hâricîlere göre, bu, bir vecibe olmayıp câiz şeylerden biridir. Bazı Hâricîler sulh zamanında gerekli olduğunu söylerken diğer bazıları ise fitne zamanında gerekli olduğunu söylemiştir.

İmamın lüzumuna inanmayan bir kısım Mu'tezile ve bâzı Hâricîlerin mülâhazası şudur: "Bu bir vecîbe değildir. Bilakis, insanlara vecîbe olan şey, Allah'ın Kitabıyla amel etmeleridir. Kitâbullah kâfidir ve imama hacet bırakmaz. Öyle ise insanlara aralarından birini imam seçmeleri terettüp etmez."
Hâricîler bu mevzuda şöyle de mülâhaza yürütmüşlerdir: "İmam nasbında fitnenin tahrik edilmesi mevzubahistir. Zira arzular muhtelif, fikirler zıddır. Her grup bir başka şahsa meyleder ve böylece fitneler uyanır, harpler çıkar. Şe'ni bu olan bir şey vâcib olamaz. Bilakis câiz olmaması gerekir..."
Ehl-i Sünnet "İmam olmayınca insanlar muhtelif gruplara ayrılarak, kimse kimseye tâbi olmaz böylece fitne, fesad ve kıtaller ortalığı sarar" şeklinde düşünmekle daha realist değerlendirmede bulunmuş oluyor. İmam Mâlik, "İyi veya fâcir mutlaka bir imam olmalıdır" derken Ehl-i Sünnet realizmini ifade etmiş olmalıdır.[111]

İmamda Aranan Şartlar:

İmam, kendisinden beklenen vazifeleri ifâ etmesine imkân verecek bazı vasıfları ve şartları nefsinde cemetmiş olmalıdır. Biz bu şartları, Cürcânî'nin tasnifine uyarak başlıca üç guruba ayırabiliriz:
A- Mutlaka bulunması gereken şartlar:

Bunlarda bütün İslâm fırkaları ittifak ederler, beş tanedir:
1. Adâlet sahibi olmak (yâni fâsık olmamak).
2. Âkil olmak (mecnûn ve matûh olmamak).
3. Bülûğa ermiş olmak (çocuk olmamak).
4. Erkek olmak (kadın olmamak).
5. Hür olmak (köle, esir olmamak).
B- Bulunması temenni edilen ve fakat fiiliyatta her zaman bulunmayan ideal şartlar:
1. Usûl ve fürûda müçtehid olmak, dinin bütün meselelerini bilmek.
2. Rey sâhibi olmak, yâni idârî, siyâsî, askerî işlerden çok iyi anlamak.
3. Şecâat sâhibi olmak.
C- İhtilaflı olan ve bâtıl olan şartlar:
1. Kureyş kabîlesinden olması.
2. Hâşimî olması.
3. Dinin bütün meselelerini bilmesi.
4. Mûcize göstermesi.
5. Mâsum olması (günah işlemekten, hata yapmaktan uzak olması.)
Cürcânî, imamın Kureyş kabîlesinden olması şartında ihtilâf edildiğini belirttikten sonra, Hâşimî olması, dinin bütün meselelerini bilmesi, mucize göstermesi, mâsum olması gibi şartların bâtıl olduğunu, bunları sapık mezhep mensuplarının ortaya attığını, bu iddialarında delilsiz veya çürük delilere müstenid olduklarını tafsîlatlı olarak izah eder.

İdeal dediğimiz şartları âlimler ekseriyet itibariyle (cumhur) şart koşmuş, ancak bir kısmı, bu vasıfların pek nâdir kimselerde bulunabileceğini te'yîd ederek, böylesi şartları imamda aramayı, mümkün olmayan (mâlâyutâk) şeyler taleb etmek olarak vasıflandırmışlardır.
Bezdevî, Râfizîler dahil, ehl-i kıble olan bütün Müslüman fırkaların imamın ilim, takva, şecâat ve neseb yönünden insanların en efdali olması, Kureyş'e mensub bulunması hususlarında müttefik olduklarını belirtir.[112]

Kureyşî Olması Meselesi:

İmamet meselesine temas eden âlimler, umumiyetle, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in *"İmamlar Kureyş'tendir"* (el-Eimmetü min Kureyş) hadisine dayanarak, imamın Kureyş kabilesine mensub bir kimse olması gerektiğini söylerler. Ancak başka hadisleri ve Kur'ân'ın Takvâdan başka üstünlük kabul etmeyen ifadelerini nazar-ı itibâre alan bir kısım âlimler bu görüşe katılmamışlardır.
Bu meselenin teferruatını kelam kitaplarının ilgili bahislerine bırakarak şunu belirtelim ki, Kureyş'ten olma şartı da diğer şartlar gibi, her şeyin normal olduğu, ideal bir vasatın mevcut bulunduğu bir duruma bağlı olsa gerektir. Âlimlerin ihtilâfıyla da te'yid edildiği üzere, bu, vâcib bir hüküm olmaktan ziyade, aranan diğer şartların

farklı adaylarda mütesâviyen bulunması hâlinde bir tercih vesîlesi olabilir. Bir başka deyişle, diğer vasıflarıyla liyakatsız olan bir Kureyşli, sırf Kureyşli olduğu için bu işe elyak görülmüş değildir. Binâenaleyh, diğer şartların bulunmaması sebebiyle adamda ehliyet yoksa, Kureyşli de olsa seçilemiyeceği açıktır.
Teftazânî'nin bir cümlesini burada kaydetmeden geçemiyeceğiz. Üzerinde düşünüldüğü takdirde, bu konuda hatıra gelebilecek bir kısım tereddüdleri çözmede ışık tutucu olacaktır: "İmamet bâbında söylenenlerin geçerliliği iki temel şarta bağlıdır:
1- İhtiyar (yâni imamı seçme hürriyeti).
2- İktidar (adayın imamlığa liyakatı, ehliyeti).[113]

İmamete En Liyakatli Olan Kim?

Cürcânî, adaylar arasında imamlığa ilimce ileri olanın (a'lem) en liyakatli olacağını, ilimce eşit olanlardan verâ ve takvaca ileri olanın, bunda da eşitlik hâlinde yaşlı olanın tercih ve takdiminin gerekeceğini belirtir ve: "Bu şekilde olunca fitne ve muhâlefet ortadan kalkar"der.
Tatbîkatta böyle inceliklere inilmemiş olsa bile, Müslümanların bu meselede takındıkları tavrı ve taşıdıkları telakkî ve anlayışlarını anlama bakımından bu nazariyatın faydalı olduğuna inanıyoruz.
Görüldüğü üzere imamete en liyakatli kimse aranırken,

bazı kimselerin iddia ettiği gibi, dinimiz bu işe en dindarı değil, evleviyetle bu işten en iyi anlıyanı (a'lem) aday çıkarmıştır.[114]

Liyakatsızın İmamlığı:

Ehl-i Sünnet âlimleri büyük çoğunluğuyla, imamete asrın en efdal yâni faziletce, liyâkatca en ilerde olanın, bir başka ifadeyle imamda bulunması gereken vasıf ve şartları en ziyade nefsinde cem eden kimsenin imamlığa seçilmesi gerektiğini ittifakla ifâde etmişlerdir. Ancak, bu noktada ısrar ederek, "Her şeye rağmen efdal olan seçilmeli, efdal varken mefdûlün (fazîlet ve liyakatca aşağı olanın) imameti hiçbir sûrette câiz değildir" dememişlerdir.
Eğer efdalin (en iyinin) seçimi fitneye, kargaşaya sebebiyet verecekse mefdûlün seçilmesi câizdir, yeter ki, buna müstehak olsun. Bakillânî'den kaydedeceğimiz şu pasaj da bize, mefdulün seçimine verilen cevazın da "fitne endişesi"nden kaynaklandığını beliğ bir şekilde ifade edecektir. Der ki:
"Efdal olanı terk ederek mefdûl (faziletce geri) olanı başa geçirme akdinin cevâzına delâlet eden hususun izâhına gelince, bunun asıl sebebi fitne ve herc ü merç (yâni kargaşa) korkusudur. Şöyle ki: "İmam, esâs itibâriyle, düşmanı defetmek, memleketi korumak, fenalıkları

önlemek, ahkâmın tatbîki (ikametu'l-hudûd), haklıya hakkını vermek gibi maksadlarla başa geçirilir. Eğer en efdalinin geçirilmesi ile, kargaşa, fesad, tahakküm, itaatin terki, birbirine kılıç çekmeler, ahkâmı tatbik ve hukuku iâde işlerinin muattal hâle gelmesi, hâsıl olacak haksızlık ve mâruz kalınacak zayıflamalar sebebiyle İslâm düşmanlarının iştahlarının artması gibi durumların ortaya çıkmasından korkulursa bu durum, efdalden vaz geçip mefdulü kabul etmeyi gerektiren vâzıh bir özür olur. Nitekim tatbikatta da öyle olmuştur. Hz. Ömer başta olarak, bütün ashâb ve arkadan gelen ümmet, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in sünnetinde efdal olanın da mefdul olanın da varlığını bilmiş, her biri, ümmetin işleri iyiye gittiği ve birliği de hâsıl olduğu takdirde biat etmeyi câiz görmüşler ve hiç kimse de bu durumu reddetmemiştir.
"Eş'âri'nin: "Efdal varken mefdulün imameti câiz değildir, zira insanların efdale inkıyâd etmeleri daha çok mümkün ve ona biat edilmesi husûsunda fikir birliği daha kolay görünüyor, üstelik imamet, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e niyâbettir, şu hâlde imâmete seçilecek kimsenin en üstün mertebedeki kimsenin olması gerekir, nitekim Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) de en üstün kimsedir" sözünü reddeden Teftazânî, başka gerçekler meyânında şu mütâlaaya da yer verir: "Mefdûl'ün, bazı durumlarda din ve mülkle ilgili maslahatları yürütmede daha kudretli olabileceğini ve

binâenaleyh böyle birinin seçilmesinin, raiyyetin ahvâlinin nizâmı için daha uygun ve fitne bertaraf edilmesi için daha doğru olacağını" söyler ve ilâve eder: "İmamla peygamber bu meselede kıyaslanamaz, çünkü peygamber alîm, hakîm olan ve kulları arasından dilediğini seçen ve kendisine mülk ve dinle alâkalı maslahatları vahiy yoluyla bildiren bir Allah tarafından gönderilmiştir."
Bu meselede Bezdevî de şunu söyler: "Şâyet, efdal olan terkedilerek neseb, takva ve sâir cihetlerin hepsinde faziletce geri olan (mefdul) kimse imam seçilse, bunun imameti câizdir, kendisi bu işe elverişli kabul edilir. Eğer, kaza (hüküm) ve dâvâların halline sâlih olursa, Ehl-i Sünnet ve'l-Cemâat nazarında bu da sahihtir ve vereceği hükümler infaz edilir.[115]

Zorba İmam:

Fitne ve kargaşa çıkarmamak hususunda İslâm'ın gösterdiği hassasiyetin derecesini, hiçbir haklılık sebebi olmaksızın, hîle hurda ile, kuvvet ve zor yoluyla meşrû imamı devirip kendisini başa diken kimse karşısındaki tutumunda görmek mümkündür.
Bu durumda âlimler, "fitneyi önlemek için" zorba imama itaat etmeyi tavsiye ederler. Teftazâni'yi dinleyelim: "Eğer Kureyş'ten ehil olan biri yoksa veya olmasına

rağmen, sapık ve bâtıl yolda gidenlerin istilâsı, zâlimlerin şevketi gibi sebeplerle nasbedilemiyorsa, hâkimiyeti elinde tutan kimsenin kazasına, ahkâm infazına, hadd tatbîkâtına kısacası imâma müteallik yaptığı her şeye uymanın, tıpkı Kureyş'e mensûb fakat fâsık veya zâlim veya câhil olan imamın icraatına uymanın câiz olduğu gibi cevâzına hiç kimse itiraz etmemiştir."

Teftazânî bu itaatin sebebini açıklama sadedinde şu izâhı sunar: "İmamet babında zikredilenlerin hepsi iki temel şarta bağlıdır:

1. İhtiyar (yâni imamı seçme hürriyeti).

2. İktidar.

"Seçim hususundaki acz ve mecbûriyet karşısında -ki bu durum fâcir, kâfir ve zâlim kimselerin istilâsı ve şerir zorbaların tasallutu gibi sebeplerle hâsıl olur- dünyevî riyâset zorla ele geçirilmiş olur ve riyâsetle alâkalı dinî ahkâm, "zarûret imamı" adı altında ayrı bir bölümde ele alınır. Bu cümleden olarak imamda ilim, adâlet ve sâir evsâfın yokluğuna bakılmaz. Zaruretler bir kısım mahzurları mubah kılar...

"Bezdevî de şunları söyler: "Kaderiye, Havâriç (Hâricîler) ve Mu'tezile nazarında böyle birisi imam olamaz ise de Ehl-i Sünnet ve'l-Cemâat âlimlerinin hepsi nazarında imamdır, hükümleri ve kazası infâz edilir. Nitekim Mervânoğullarının hiç birisi için ne rey ve tedbîr sâhiplerinden biri, ne de herhangi bir fakih imamet akdinde bulunmamıştır. Onlar kendilerini zorla halîfe

olarak empoze etmişlerdir. Âlimler de onların imâm oldukları husûsunda icma etmişlerdir. Zira onlar imâm addedilmemiş olsalardı İslâm cemiyetinde fitne ve fesâdlar husûle gelecekti."
Bu görüşü te'yîden Aliyyü'l-Kârî, dindarlığı ve Sünnet'e harfi harfine ittiba etmesiyle meşhûr olan Abdullah İbnu Ömer'in, fitne çıkmasın düşüncesiyle, İbnu Zübeyr'i, Emevîlerin zâlim emirleriyle kıyaslandığı zaman, hilâfete çok daha lâyık, çok daha hak sâhibi olmasına rağmen hilâfet dâva etmekten men ve nehy ettiğini belirtir.
İbnu Hacer de; bir köle, "Kuvvet yoluyla hâkimiyet te'sîs ederek emîrliğini ilân edecek olsa fitnenin uyandırılmaması için, mâsiyet emretmedikçe, ona itaat gerekir" der.[116]

Fasık, Zalim İmam:

Gayr-i meşru yoldan, zorla iktidarı elde eden zorba imamdan başka, meşrû yoldan gelmiş olsa bile, zamanla zulüm irtikab eden veya fısk u fücûra düşen imam (devlet reisi) mevzubahs olabilir. Bu çeşit durumlar, imamın azlini veya imama itaatten vazgeçmeyi gerektirmiyor. Bezdevî'nin kaydına göre Hanefî âlimleri bilicma bu düşüncededirler. Şâfiîlerden bazıları ile Kaderiye, Mu'tezile ve Râfizîler azline hükmetmiş olsalar da asıl olan azlinin gerekmemesidir. İmamdaki fısk, fücur ve

zulüm gibi gayr-i meşru davranışlar, raiyyetin itaatten vazgeçmesini gerektirmiyor.
Nevevî, sultanın zulmüne, cevr ü cefasına maruz kalan kimseye, sultana karşı kendisine terettüp eden itaat vazifesini aynen eda etmesini, sultana karşı gelmemesini, bilakis onun verdiği eziyetleri kaldırıp, şerrini def etmesi ve ıslâh olması için Allah'a tazarru ve niyazda bulunmasını tavsiye eder.
Âlimler, zâlim imâma itaat hükmünü, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den fitne sırasında ne şekilde hareket edileceği hususunda gelen tavsiyelerden çıkarırlar. Zira (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle demektedir: *"...(Fitne zamanına ulaşırsan) dinle ve emîre itaat et. Sırtına vursa, malını elinden alsa bile dinle ve itaat et."*
Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), "Ey Allah'ın Resûlü, ümera bizden haklarını isteseler ve fakat bizim onlardaki hakkımızı eda etmeseler ne dersin?" diye ısrarla soran kimseye her seferinde yan dönerek, cevap vermez. Ancak üçüncü defada: *"Siz dinleyin ve itaat edin, zira siz kendi mesuliyetinizden, onlar da kendi mesuliyetlerinden hesaba çekilecekler"* cevabını verir.
Bir diğer hadis de şöyle: *"Sultanınız cevr ü cefâda da bulunsa, zulüm de yapsa, onun üzerinde emretme hakkı ve raiyyet üzerinde sabretme vazîfesi devam eder.""...Sultan âdil olursa, ona ecri, raiyyete şükrü, zâlim ve hâin olursa ona günâhı, raiyyete de sabrı terettüp eder."*

Hoşa gitmeyen sultana sabır tavsiye eden mühim hadislerden biri de şöyle: *"Kim emîrinden hoşuna gitmeyen bir şey görürse sabretsin, zira cemaatten bir karış ayrılmış olarak ölen kimse câhiliye ölümü ile ölmüş olur."*[117]

İyi İmam:

İyi imamla kötü imam arasını mukayese eden bir hadis şöyledir: *"İmamlarınızın en hayırlıları sizlerin sevgisine mazhar olanlardır. Siz onları sevdiğiniz gibi, onlar da sizi severler. Siz onlara hayır duada bulunduğunuz gibi onlar da sizlere hayır duada bulunurlar. En şerli, en kötü imamlarınız da sizin buğzettiklerinizdir ki onlar da size buğzederler. Siz onlara lânet edersiniz, onlar da size lânet ederler."* Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in bu sözü üzerine bazıları sorar:
"Ey Allah'ın Resûlü, biz böyle kötü olanlara muhalefet edip karşı gelmiyelim mi?" Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şu cevabı verir:
"Hayır, aranızda namaz kıldıkça (isyan etmeyin). Ancak, kim tâyin edilen âmirlerden birinin, Allah'ın yasakladığı şeylerden herhangi birini yaptığını görürse de davranışı takbih etsin, fakat asla itaatten yüz çevirmesin."
Bir başka rivayette, fâsık halifeye karşı "ne yapalım?" diye soranlara:

"Siz bidayette, ilk biat sırasında verdiğiniz sözü tutun, ona karşı olan itaat borcunu yerine getirerek üzerinizdeki haklarını ödeyin. Onlar üzerinde bulunan kendi haklarınızı Allah'tan isteyin, onlar üzerinde bulunan kendi haklarınızı Allah onlardan soracaktır, (acele edip, bizzat onlardan almak için isyan etmeyin.)".[118]

Selefin Hassasiyeti:

Aynî'nin yukarıdaki hadisi şerh sadedinde kaydettiği bir rivayet, selef'in fitne çıkarmamak husûsunda ne kadar titiz davrandıklarını gösterir: "Zeyd der ki: (selef idareciler üzerindeki haklarını Allah'tan gizlice taleb ediyorlardı. Zira açıktan talebleri, idarecilere hakâret olurdu, bu da fitneye sebep olabilirdi."
Az ilerde Ubâdetu'bnu's-Sâmit'ten, biat sırasında konulan itaat etme şartı ile alâkalı olarak kaydedeceğimiz hadisin şerhini yapan âlimlerin hadisten çıkarmış bulundukları sonucu buraya aynen kaydedeceğiz: "Hülâsa, başa geçirilen emîrlere, raiyyetin itaatleri, emirlerin vazifelerini hakkıyla yaparak, idare edilenlerin haklarını korumalarına bağlı değildir. Aksine, idareciler raiyyetin haklarına engel bile çıkarsalar, haklarından mahrum bile etseler onlara itaat gereklidir." "Zira emîre karşı gelmeyip itaat etmekte kan dökülmesini önleme, fitne ateşini söndürme mevcuttur."[119]

Fasık Emîre İtaatle Alakalı Bir Hâdise:

Bezdevî, fâsık veya zâlim olan bir imama karşı isyanın câiz olmayıp itaat gerektiğini belirttikten sonra burada kaydında fayda umduğumuz bir vak'ayı nakleder: "Anlatıldığına göre, Samanoğulları'nın son zamanlarda Buhâra yöresinde Kaderiye ve Mu'tezile fırkaları galebe çalarlar. Öyle ki, vezîr de onlara meyleder. Bu yüzden Ehl-i Sünnet ve'l Cemâate mensûb olanlar onların elinde makhûr ve perişan olurlar. Ancak emîrin imamı sünnîdir. İmam bir gün emîre der ki: "Şu kendilerinin Kaderî olduğunu iddia edenler var ya, onlar senin emîr ve sultan olmadığına itikad ediyorlar. Sâdece Ehl-i Sünnet âlimleri senin sultan olduğuna inanıyorlar." Emîr:
Bu nasıl olur? der. Berikisi:
"Sabret, inşaallah yarın sana göstereceğim" der.
Ertesi gün, Ehl-i Sünnet ve'l Cemaatten olan imamları çağırtır ve hilâfet sarayına oturtur. Emîr de bir perdenin gerisinde saklanır. Muallim dâvetlilere:
- Emir zina yapsa, işkence etse, şarap içse, gılmanlara (şarkıcı oğlanlara) tâbi olsa ve bunları yapmanın haram olduğuna da inansa acaba bu durumda emir azledilir mi? diye sorar, âlimler hep bir ağızdan:
- "Hayır, ancak onun üzerine bu yaptıklarına karşı tevbe etmesi gerekir" derler.
Muallim bunlara izin verir, onlar da giderler. Arkadan Kaderî ve Mu'tezilî imamları çağırarak der ki

:- "Emirlerden biri, zulmen halkın mallarını ellerinden alsa, zina yapsa, şarap içse, gılmana uysa, bunların haram olduğunu bilerek, kabul ederek bunları yapsa, imam azledilir mi?" Onlar hep birlikte cevap verirler:
- "Evet azledilir."
Bunlar azledileceğini söylemekle kalmayıp, fikirlerinde ısrar da ederler. Muallim, çıkmaları için onlara izin verir. Sonra Emîre:
- "Dediklerini işittin değil mi?" der ve ilâve eder: "Gördün ya, onlar seni azledilmiş biliyorlar ve seni imamlıktan çıkardılar. Zira sen bu fenalıkların bir kısmını yapıyorsun."
Emîr onların yakalanıp hapsedilmelerini emreder ve köklerini kazır. Öyle ki, Buhârâ'da Hanefiler'den başka kimse kalmaz. Ehl-i Sünnet ve'l-Cemâat âlimlerine değerli hil'atler verir."[120]

Fasık Ve Zalim İmama İtaati Emreden Hadisin Tam Metni:

İtaat hususunda âlimlerin en ziyade delîl getirdikleri bir hadisin Buhârî'de gelen tam metnini aynen veriyoruz:
"Huzeyfe anlatıyor: "Herkes Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a hep hayırdan sorardı, ben ise, bir gün bana bulaşabilir korkusuyla, şerden sorardım. Bir seferinde aramızda şu konuşma geçti:

- Ey Allah'ın Resûlü, biliyorsun biz, bir câhiliye ve şer devri yaşadık. Allah bizi İslâm gibi bir hayırla nimetlendirdi. Bu hayırdan sonra tekrar şer var mı?
- *Evet var.*
- Peki, bu şerden sonra tekrar hayır var mı?
- *Evet var, fakat bunda bulanıklık var.*
- Ondaki bulanıklık da ne?
- *O zaman bir gurub insan olacak, benim gösterdiğim yoldan ayrılıp, bir başka yolda gidecek. Onların bâzan iyi, bâzan kötü olduklarını görürsün.*
- Peki, bu hayırdan sonra şer var mı?
- *Evet, bunlardan sonra cehennem kapılarına çağıranlar olacak. Onlara kim uyarsa, uyanı cehenneme atacaklar.*
- Ey Allah'ın Resûlü, bunları (cehenneme çağıranları) bize tavsif et.
- *Onlar bizim derimizi taşırlar, bizim dilimizle konuşurlar.*
- Bu zamana yetişirsem bana ne yapmamı emredersin?
- *Müslümanların cemaatlerine ve imamlarına iltihak et.*
- O zaman onların ne cemaatleri ve ne de imamları mevcut değilse?
- *O takdirde mevcut olan bütün gurupları terket, öyle ki bir ağacın köküne dişlerinle tutunmuş vaziyette olman (gibi ne kadar kötü şartlar içinde de olsan) ölüm sana gelinceye kadar öyle kal (fakat guruplara karışma)."*

Bu hadisi şerh eden âlimler, "onlar bizim derimizi taşırlar" tâbirine dayanarak, çıkacağı bildirilen kötülerin kendi kavmimizden, kendi dinimize mensub kimseler

olacağına; "bizim dilimizle konuşurlar" sözünden de onların, hâricî bir işgalci olmayıp, yerli dile mensûb ırkdaşı olmaktan başka, âyet, hadis ve hikmetli sözler söyleyen kimseler olacağına hükmederler. İbnu Battâl şöyle der: "Bu hadiste fukâhaca ifâde edilmiş bulunan zâlim imâmlara isyan etmemek ve Müslümanların cemaatine katılmak gerektiği hususuna delîl vardır. Zira (isyan edilmeyecek olan) sonuncu gurubu "cehennem kapılarına çağırıcılar" olarak tavsîf etti."[121]

Asi İmama İsyan Eden:

İbnu Hacer, Hâricîlerle mücâdeleyi tecviz eden bir rivayeti açıklarken aynen şunları söyler: "Bu rivayette âdil imama itaatten ayrılanlara karşı, harp çıkarıp bâtıl bir itikad uğruna kıtal edenlere karşı, dağa çıkıp yolları kesen, seyr ü sefer emniyetini ihlâl eden ve yer yüzünde fesad çıkaranlara karşı kıtâlde bulunmaya cevaz vardır. Fakat kim de zâlim imama itaatten vazgeçer ve onun malına, canına veya ehline galebe çalmak isterse bu kimse mâzurdur, onu öldürmek helâl olmaz. Onun, imkânı nisbetinde malını, canını ve ailesini müdâfaa etmek hakkı vardır... Taberi sahîh bir senetle şu rivayeti kaydeder: "Hz. Ali'den rivayet edildiğine göre, Hz. Ali, Hâricîlerden bahisle der ki: "Eğer onlar adâlet sahibi bir imama karşı gelirlerse onları öldürün, eğer onlar zâlim bir

imama karşı gelirse onlarla mukatele etmeyin, zira onların söz hakkı var."
Ömer Nasuhi Bilmen Istılâhât-ı Fıkhiye'de şu hükmü kaydeder: "Zulüm ve i'tisâfa (haksızlığa) karşı bihakkın muhâlefet eden bir zümreye, bir faide melhûz olduğu takdirde her müslimin yardım etmesi bir vazîfedir."[122]
Dikkat:
Bu kısımda, zâlim sultana isyan ve böyle bir âsiye yardım etme ruhsatıyla alâkalı fetva ve ifadeler, daha önce kaydedilen "fitneye karışmamak", "zâlime karşı sabretmek, isyan etmemek" prensiplerine ilk nazarda zıd görülebilir.
Aslında böyle bir tezad mevcut değildir. Şöyle ki:
1- Daha önceki ifadelerde "Fitneye sebep olmaksızın, netîceyi almaktan emîn olan, maddî ve mânevî pozisyonu, makamı, mevkii, sâhip olduğu gücü buna imkân verecek olan kimseye zulüm dâhil her çeşit münkere müdâhale etmek bir vecîbe olarak takrîr edildi. Böyle bir kimse müdâhale etmezse mes'ûldür.
2- Fitneye sebep olacaksa, netice almak ihtimali çok zayıf ise, duruma göre, kalben buğz, sabır, karışmamak tavsiye edilmiştir.
3- Son olarak kaydedilen ruhsatta, dikkat edilirse, haksızlığa isyan edene yardım emredilmiyor. Hz. Ali: "Zâlime isyan eden kimse ile mukâtele etmeyin" diyor, "yanında yer alın" demiyor. Fukahâdan kaydedilen

"yardım edin" emri ise "Bir faide melhûz olduğu takdirde" şartı ile kayıtlıdır. Bu faide melhuz değilse, zarar melhûz ise, karışmamak, yardımda bulunmamak gerekir.

Şu hâlde ortada bir tenâkuz söz konusu değildir.[123]

Facirin Dine Hizmeti:

Fâcir ve fâsık emîre isyan etmemek gerekeceği görüşünde olan âlimler bu görüşlerine getirdikleri delîl meyânında Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in şu hadislerini de kaydederler: *"...Allah bu dini, fâcir bir adamla da te'yid eder, kuvvetlendirir..."* İbnu'l-Münîr, gayr-ı âdil imama isyanın câiz olacağına dâir hatıra gelebilecek bir düşüncenin bu hadisle ortadan kaldırılmış olduğunu, "Allah'ın fâcir bir kimse ile de dinini kuvvetlendireceğini, onun fücuru ve kötülüğü kendine âit olduğunu" söylemiştir.[124]

Münkeri Takbih:

Az yukarıda kaydettiğimiz bir hadiste Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) mü'mini, şartlar ne olursa olsun, münkeri (kötülüğü) kim işlerse işlesin mutlaka kalben de olsa fenalığa karşı tavır takınmaya, aksülamel göstermeye mecbur tutmaktadır. İmamdan sâdır olan münkerler

sebebiyle itaatsizlik ve isyan tecviz edilmemiş olmakla berâber, gücü yeterse eliyle, diliyle; yetmezse kalbiyle olsun aksülamel göstermesi istenmektedir. Bu söylediğimizi şu rivayette daha vâzıh olarak görmemiz mümkündür: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bir gün şöyle dedi:

"Sizin üzerinize öyle kimseler imam olacak ki, bâzı davranışlarını güzel bulup memnûn kalacaksınız, bâzı davranışlarını da çirkin bulacaksınız. Kim kötü olduğunu söylerse (müdâhane ve nifaktan) kendini korur. Kim de (dil ile söylemekle beraber kalben) buğzederse ilâhî mesûliyetten kurtulur. Kim de (bu fena işlerden, büyüğümüz yapmıştır diyerek) memnun kalır ve onlara uyarsa helâke gider."

"Ey Allah'ın Resûlü bu fâsık imamlarla harb edelim mi?" diye sorulduğu zaman da:

"Hayır, namaz kıldıkça (itaatten ayrılmayın)" cevabını verdi."

Müslim'de gelen bir başka rivayette. *"Âmirlerinizden birinde kerih addettiğimiz bir şey (davranış, söz vs.) görürseniz, onun amelini kerih görmeye devam edin, fakat itaatten elinizi çekmeyin"* diyerek kabih olanı takbih ile itaati birbirinden vâzıh olarak ayırmıştır.[125]

Hürmetsizlik Etmemek:

"Amelini takbihle birlikte itaat etmek" emri, bir başka rivayetin de yardımıyla, her şeye rağmen ulu'l-emre karşı hürmette kusur etmemek, onların şahsiyetlerini rencîde edici, otoritelerini kırıcı söz ve davranışlardan da kaçınmak gerektiği anlaşılmaktadır:
Ziyad İbnu Küseyb el-Adevî anlatıyor: "Ben Ebû Bekre ile İbnu Âmir'in minberinin dibinde oturuyordum. Ebû Âmir, üzerine ince bir elbise giymiş olarak hutbe veriyordu, Ebû Bilal:
"Hele şu emîrimize bakın, fâsıkların elbisesini giyiyor" dedi. Ebû Bekre atılarak:
"Sus, böyle konuşma, ben Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in şöyle söylediğini işittim:
"Yeryüzünde Allah'ın sultanını alçaltanı, kıyamet günü Allah alçaltır."
Şu hadiste ise sâdece hürmetsizlikten nehiy değil, hürmet teşvik edilmekte ve hatta emredilmektedir:
"Kim dünyada Allah'ın (makam vermek suretiyle aziz kıldığı) sultana ikramda bulunursa, kıyamet gününde de Allah ona ikram eder, kim de Allah'ın sultanını dünyada alçaltırsa Allah da onu kıyamet günü alçaltır."[126]

İmama İtaatin Hududu:

İmama itaat edip isyan etmemek ve zulmüne karşı da sabretmek mühim bir esas olmakla beraber, her çeşit

emre itaat taleb edilmemiştir. İtaat emri belli bir hudûda kadar gider. O hudûdu taşan emre itaat sevab değil, günah vesilesidir: *"Müslüman kişi üzerine hoşuna giden gitmeyen her hususta -emredilen şey masiyet olmadıkça- söz dinlemek ve itaat etmek gerekir. Eğer mâsiyet yâni Allah'ın yasak kıldığı bir şeyin yapılması emredilirse emre ne kulak verilir ne de itaat edilir."*

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) kendisinden sonra gelecek fâsık reislerden haber verdiği zaman, öyleleri çıktığı vakit ne yapalım? diye soranlara isyan tavsiye etmemiş, *"Bu da sorulur mu? Allah'a isyan emredene itaat yoktur"* cevabını vermiştir.

Bu keyfiyet bazı rivayetlerde *"Allah'a isyanda itaat yoktur"*, bazı rivayetlerde: *"Allah'a itaat etmeyene itaat yoktur"*, bazı rivayetlerde: *"Allah'a isyan edene itaat yoktur"* gibi değişik şekillerde ifâde edilmiştir. Bu durumda itaat etmek gerekmediği gibi, âlimlerin belirttiği üzere, imtina etmeye kadir olduğu halde itaat ettiği takdirde haram işlemiş olmaktadır.[127]

Körü Körüne İtaat Yok:

Masiyete (yâni Allah'a isyan etmeye götüren emîre) itaat edilmemesi gerektiğine dair prensibin ısrarlı bir şekilde beyan edilmeye başlanmasına vesile olduğu anlaşılan bir vak'ayı bütünü ile burada kaydetmekde fayda var. Hadîs

kitaplarında ufak tefek farklarla rivayet edildiğine göre, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) Ensâr'dan birinin komutanlığında bir ordu yola çıkarır ve komutanlarına itaat etmelerini askerlere tenbih eder. Sefer sırasında bir ara askerlere öfkelenen komutan odun toplamalarını, büyük bir ateş yakmalarını emreder. Odunlar alev alev iyice tutuşunca komutan askerlere yeni bir emir vererek:
"Ateşin içerisine kendinizi atın" der. Emri yerine getirmek üzere kalkan askerlerden bâzıları ateşin yanında duraklayarak:
"Biz Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e kendimizi ateşten korumak için tâbi olduk, bir de ateşe mi gireceğiz?" derler ve girmezler. Bu bekleyiş içerisinde komutanın da öfkesi diner. Dönüşte vak'a Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e anlatılınca, itaat ederken itaatin körü körüne olmaması gerektiğini şu cevâbıyla ifâde eder:
"*Eğer ateşe girselerdi, ebediyyen çıkamazlardı. Allah'a isyan olan şeyde (kula) itaat yoktur. İtaat mâruftadır, aklın ve şeriatın iyi kabûl ettiği şeydedir."*[128]

İmama Ne Zaman İsyan Edilir?

Yukarıda kaydedilen hadislerden itaatin sınırlı olduğu anlaşılmıştır. Ancak bu sınırları kesin hatlarla tesbitte

zorluk olduğunu söyleyebiliriz. Bununla beraber, bir kısım açıklamalar nazar-ı dikkate alınınca, bu hususta vâzıh bir ölçünün "açık küfür" olduğu anlaşılır. Yâni imam, hiç bir te'vil götürmeyen açık bir küfre düşmüş ise, o zaman itaat gerekmez.

Buhârî'de Ubâdetu'bnu's Sâmit (radıyallahu anh)'den gelen şu rivayet, imama itaatin hududunu tâyin meselesinde "açık küfür işlemedikçe" ölçüsünü vermektedir:"

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) biat etmek üzere bizi çağırdı. Gittik, biat ettik. Bizden biat sırasında koştuğu şartlar meyanında dinlemek ve itaat etmek şartı da vardı. Öyle ki, emîr hoşumuza gitse de, gitmese de, darlıkta olsak da bollukta olsak da, başımızdakiler bencilliğe düşerek makamlarını kendi menfaatlerine kullansalar da itaat edecektik. Keza makam sâhipleriyle, yanımızda Allah'tan sarîh bir delile muhalefetle açık bir küfre düşmedikleri müddetçe, makam husûsunda nizâ etmemek şartı da vardı."

Âlimler, "açık küfür" tâbirine dayanarak, küfür olup olmadığında tereddüd edilen veya te'vil yoluyla "küfür" olarak değerlendirilen (amel, fikir vs.) hususlardan dolayı itaat vecîbesinin düşmeyeceğini, isyânın helâl olmayacağını bilhassa belirtirler. Küfür, te'vil imkânı olmayan bir nassla, yâni ya Kur'ân'dan bir âyet veya sahîh bir hadisle sâbit olmalıdır.[129]

Makam Hususunda Nizâ:

"Âlimler, hadis metninde geçen bilhassa "makam hususunda nizâ" tâbirine dayanarak, imamın azlini, azline teşebbüsü meşru kılan tek sebebin "açık küfür" olduğunu belirtirler. Bu yoksa fıskı, cevri, zulmü sebebiyle saltanatı husûsunda imamla münâzaanın (kavganın) câiz olmadığını söylerler. Küfre düşmemişse, diğer kötülüklerini rıfkla, lisân-ı münâsible, imama söylemek, hatırlatmak yasaklanmamış bilakis istihsan edilmiştir.
Şu hâlde cemiyette bir kısım fitnelere sebep olmamak düşüncesiyle, sultanların, idarecilerin mevki ve makamlarıyla oynama işi "onlar açık bir küfre düşmedikçe" tecviz edilmemiş, bu raddeye gelinceye kadar kişilerin menfaatlerini ilgilendiren hususlarda fedâkârlıkların azamisine katlanmak tavsiye edilmiştir.
Bu meseleyi Nevevî şöyle ifâde eder: "Halifeler, onlar İslâm'ın esaslarından birini tağyîr etmedikleri müddetçe, sırf zulüm ve fıskları sebebiyle isyan câiz değildir."
Bu bahsi İbnu Hacer'in kaydettiği bir pasajı aynen alarak hülâsa etmek isteriz: "Zalim imam mevzuunda âlimlerin ittifak ettiği husus şudur: Zâlim imamı, fitne ve zulme yer vermeksizin tahttan indirmek mümkünse bunu yapmak bir vecibedir. Değilse, sabretmek vecibedir. Bir kısmı da şöyle demiştir: "Fâsık kimse bidâyette başa getirilmez. Önceden adâletli olduğu hâlde sonradan fısk u fücûra ve

zulme düştü ise, buna karşı gelip, isyan etmek hususunda ihtilaf edilmiştir. Doğru olanı, küfre düşmedikçe isyanın yasak olmasıdır. Küfre düştüğü takdirde isyan vâcib olur." Nitekim, "Abbâsî halîfelerinden Me'mun, Mu'tasım ve Vâsık "Kur'ân mahlûktur" iddiasını -ki âlimlerce bid'at olarak vasıflandırılmıştır- yaymaya çalıştılar, bu maksadla âlimlere darb, habs ve katle varıncaya kadar her çeşit işkenceyi tatbik ettiler. Buna rağmen hiçbir âlim, bu muameleleri sebebiyle, onlara isyan etmek gerekir dememiştir."

İbnu Hacer, bir başka vesîle ile kâfir imama karşı isyan vecîbesinin icmâ ile sâbit olduğunu ve bu vecibenin her müslümana terettüp ettiğini belirterek sözünü şöyle noktalar: "Buna gücü yeten sevap kazanır, göz yumup müdâhane eden günahkâr olur, gücü yetmeyen de oradan hicret eder."[130]

Azli Gerektiren Tabiî Haller

Açık küfür dışında, imama terettüp eden vazifeleri yapmasına mâni bir kısım tabiî hâller ârız olursa, bu durumda da imamın azledilerek yerine yenisinin nasbı gerekmektedir. Bu haller tecennün (delirmek), temyiz hâlinin kaybolması ve bu durumun Müslümanlara zarar verecek bir müddet uzaması veya tedavi ümidinin kesilmesi, keza sağırlık, dilsizlik, düşkünlük derecesine

varan yaşlılık veya bir başka sebep araya girerek, Müslümanların maslahatlarını takip etmesine mâni olacak olursa imam azledilir, yerine yenisi nasbedilir. Düşman eline esir düşmesi de azlini gerektiren sebeplerden biridir. Ancak bu durumda da esâret, işlerin aksamasına sebep olacak bir müddeti bulur, kurtarma ümidi de kesilirse azli gerekir.[131]

Azledilen Tekrar Seçilemez:

Herhangi bir sebeple azledilip yerine yenisi nasbedilen bir kimse, azlini gerektiren sebep ortadan kalksa da yeniden imam seçilemez. Sözgelimi esaretten kurtulma, hastalıklardan, cünûndan kurtulma gibi.
Fitne endişesi olmadığı takdirde bidâyette efdal olanın seçimi vâcib ise de, sonradan efdalın zuhûru, mefdûlün (faziletce geri olanın) azlini gerektiren bir durum değildir, fitne söz konusu olmasa bile.[132]

Sebepsiz Azl Mümkün Mü?:

Bakillâni, şöyle bir suâl sorar: "Ümmet herhangi bir kimseyi imam tâyin etme hakkına sâhip olduğu gibi, sebep göstermeden azletme hakkına da sâhip mi?" Bu soruya: "Hayır, böyle bir hakka sâhip değildir" diye cevap verir. İmamın azli için mutlaka mucib bir sebep

olmalıdır. [133]

İstifa:

Yeniden imam seçmeyi gerektiren durumlardan biri de istifadır. İmamın bizzat istifası onun ölmesi gibidir, veliyyü'l-ahde (ümmete) yenisini seçmek terettüp eder. Hülâsa, isyanın tek meşru sebebi açık küfürdür, fısk vs. sebeplerle azledilmez. Zira "azilde âleme fesad, nizâ ve haksız yere adam öldürmeler mevcuttur."[134]

Neden İtaatte Israr Ediliyor?

Buraya kadar kaydedilen bütün açıklamalarda görüldüğü üzere, İslâm imama itaat hususunda hiç bir tâviz vermiyor. İmamın açık küfrü dışında hiç bir bahâne ile itaatten yüz çevirmeye, isyâna cevaz verilmiyor. Bunun sebeplerine, geçmiş bahislerde yer yer temâs etmiş ve hattâ bizzat bâzı hadislerde buna yer verilmiş de olsa, burada bir kere daha hülâseten belirteceğiz:
İtaatte ısrârın en mühim sebebi, fitneyi önlemektir. Fitnenin sebep olacağı ferdî ve içtimâî zararların büyüklüğü ve çokluğu sebebiyle İslâmiyet bütün gücüyle fitneyi önleyici ve bastırıcı tedbirlere ağırlık vermiştir. Fitnenin önlenmesi uğruna ferdlerden fedakârlığın âzamisini istemiştir. Fitnede başlıca şu zararlar vardır:

1- Mâsum kanı dökülür. Halbuki, daha önce belirtildiği üzere, Kur'ân-ı Kerîm, mâsum bir kimseyi öldürmeyi bütün insanları öldürmek gibi büyük bir suç olarak değerlendirmiştir.
2- Fitnenin çıkarılması kolay, durdurulması imkânsız denecek kadar zordur. Fitne bir kere çıktı mı onun açtığı içtimâî yaralar nesilden nesile geçer, tam iltiyam bulmadan kıyamete kadar devam eder. İşte Şia fitnesi; Hz. Osman zamanından günümüze kadar on dört asır geçtiği hâlde zaman zaman hâlâ ızdırabını çekmekteyiz.
3- Millî birliği bozar, cemiyetin zaafa uğramasına sebep olur, bu da düşmanların iştahını kabartır, üzerimize saldırtır.
4- Fitne hareketlerinden cemiyette her an mevcut olan şer unsurlar istifade eder. İnananlar, nizam tarafları, devletin güçlü kalmasını isteyenler mutlak surette bundan zarar görürler. Zira, İslâmiyet, Allah'ın rızasını kazanmaktan ibâret olması gereken hedefe meşru olan vâsıtalarla gitmeye izin vermiştir. Gayr-ı meşru vâsıtalara tevessül etmek kesinlikle yasaklanmıştır. Anarşi ve fitne ise yolların en gayr-i meşrûsu ilan edilmiştir.
5- Fitne ile tarihte hedefe varılmamıştır ve varılmayacaktır da. Yukarıda geçen bahiste de belirtildiği üzere, tarihte bazı fırkalar Kur'ânî çizgiden çeşitli te'villerle çıkarak ihtilalci fikirleri benimsemişlerdir. Bunlar zaman zaman fitneler çıkarmışlar, hattâ iktidar da elde etmişlerdir. Fakat bunların hiç biri başarılarını ve

hattâ hayatiyetlerini devâm ettirememişlerdir. Bunlardan az önce ismi geçen Mu'tezile kendi gibi düşünmeyenleri tekfir etmek, fâsık imama itaat etmemek gibi prensipleri benimsemiş, ilk nazarda daha dinamik, daha canlı olacağı intibâını vermesine rağmen elde ettiği başarıları devam ettirememiştir. Onun Abbâsi sarayında hâkimiyet kurduğu hicrî 218-234 yılları arası kendisi gibi düşünmeyen ilim adamlarına tatbik edilen zulüm, işkence, hapis ve kıtallerle doludur ve İslâm tarihinin en kara sayfalarını teşkil eder. İhtilalci, yobaz prensiplere dayanarak âkibetlerini hüsranla kapamasalardı İslâm tefekkürüne katacakları renklilikle fikrî hayatta sebep olacakları hareketlilik ve canlılık sayesinde belki de İslâm tarihinin ve İslâm medeniyetinin daha parlak ve daha mes'ud mecrâlara yönelmesine imkân hazırlayacaklardı.[135]

İmamın Tayin Ve Tesbiti

İslâm'ın anarşiyi önlemek husussundaki gayretini görmek için, imam (devlet reisi) tâyininde uyulması gerekli prensiplerini bilmemizde fayda var. Bu sebeple kısaca bunları belirtmeye çalışacağız.

Bir kimsenin imam olabilmesi için, daha önce belirtilen, imamda aranan şartların onda bulunması kâfi değildir. Bu şartlara seçim veya tâyin işinin inzimam etmesi

gereklidir. Bu üç şekilde olur:
1- Hz. Ebû Bekir (radıyallahu anh)'in halîfe oluşunda cereyan ettiği şekilde, -biat esnasına hazır bulunmaları mümkün olan ulema, rüesa ve adâlet ve rey sâhibi kimselerden oluşan- ehlü'l-hal ve'l-akd tarafından seçilmek.
2- Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in halîfe oluşunda cereyan ettiği şekilde, selahiyetli bir kimse tarafından tâyin edilmek. Selâhiyetli kimse, Ehl-i Sünnet'e göre, ya Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'dir, ya da önceki halifedir. Halîfenin, kendi yerine, ömrünün sonunda birini tâyin edebileceği icma ile kabûl edilmiştir. Zira, Hz. Ömer, Hz. Ebû Bekir tarafından yerine halife tâyin edildiği zaman Ashâb'tan kimse itiraz etmemiş, herkes bunu kabul etmiştir. Onların bu kabulü halifenin yerine geçecek kimseyi tâyin etme usûlünün meşruluğuna delil kabul edilmiştir.
3- Zor ve istila yoluyla başa geçmek. Bir kimse imamın ölmesi ile veya, hilafete göz dikerek, kuvvet yoluyla galebe çalıp biatsız, seçimsiz başa geçecek olsa, onun imamlık ve hilafeti câiz olur. Böyle bir kimse şahsen âdil veya zâlim veya fâsık da olsa mâsiyet (Allah'ın emirlerine zıt) olmayan emirlerine itaat etmek gerekir.
İmametin sübûtu meselesinde kaydı gereken mühim bir nokta ehlü'l-hal ve'l-akd'in tamamının bir şahs üzerinde ittifaklarının aranmamasıdır. Aranması gerektiğine dâir ne aklî, ne de naklî hiçbir delil mevcut değildir. Bu

sebeple âlimler, ehlü'l-hal ve'l-akd'den bir veya iki kişinin biatını, imametin sübutu ve tahakkuku için yeterli görmüşlerdir, yeter ki aday diğer şartları hâiz bulunsun. Nitekim, dindarlıkları ve dinin her meselesinin tatbikinde gösterdikleri titizlik ve hassasiyetleri herkesçe mâlum olan Ashâb (radıyallahu anh), bir iki kişi tarafından yapılan halife tâyinlerine itiraz etmemişlerdir: Hz. Ömer, sadece Hz. Ebû Bekir tarafından; Hz. Osmân, Abdurraman İbnu Avf tarafından seçildiler ve bu işe, bütün ümmetin icmâını taleb şöyle dursun, Medine'deki ehlü'l-hal ve'l-akd'in icmâını bile taleb etmediler.[136]
Birkaç Prensip: İslâm cemiyetinde fitnenin önlenmesi maksadıyla, te'sîs edilen imamet telakkisine, yine aynı gayeyi -yâni fitneyi önlemeyi- te'yid ve tahsil maksadlarına râci birkaç prensibi daha burada kısaca zikredebiliriz:[137]

Biat Akdi Alenî Olmalıdır:

Bazı âlimler, biatın alenî olması, bir kısım müşâhidlerin gözü önünde cereyan etmesi gereğini ileri sürmüştür. Cüveynî: "Aksi takdîrde, herhangi biri ortaya çıkıp gizli bir akitle imam olduğunu, alenen imam olan kimseye nazaran tekaddüm hakkı bulunduğunu iddia edebilir, bunların önlenmesi için aleniyet şarttır" dedikten sonra ilâve eder: "İmamet rütbece nikahdan daha düşük

değildir." Zira nikah bile, şâhitler huzurunda alenî olmalıdır.[138]

İmam Tektir:

İslâm dünyasında birliğin te'mini ve çokluğun hâsıl edeceği fitnelerin önlenebilmesi için, sünnet, imamın bir olması prensibinde ısrar eder: *"Kim bir imama biat ederek anlaşma müsâfahasını yaparsa, gücü yettiğince ona itaat etsin. Bir ikincisi çıkıp da evvelkisi ile nizâya kalkışacak olursa onun boynunu vurun"* (Müslim). Bir başka rivayette, birden fazla imam çıktığı takdirde ne yapmaları lâzım geldiğini soranlara da: *"Birinci biatınıza sâdık kalın, gereğini ifa edin... birincilere olan borcunuzu ödeyin.."* cevabı verilir. Bazı rivayetlerde *"Kim olursa olsun ikinciyi öldürün"* şeklinde, te'kidli bir ifâdeye yer verilir.
İslâm âlimleri, bu mevzu üzerine gelen nassları nazar-ı dikkate alarak aynı asırda imamın birden fazla olamayacağı hususunda icma ederler. İslâm beldesinin dar veya geniş olması bu hükme te'sîr etmez. Her hâl u kârda imamın bir olması gerekmektedir. Cüveynî, İrşad'ında İslâm beldeleri bir imamın hâkimiyet kuramayacağı kadar geniş olursa, iki ayrı imamın meşrûiyeti hususunda ictihad yapılabileceğini söylemiş, sonraki âlimler onun bu görüşünü, ona nisbet ederek

tekrarlamışlardır. Şâyet aynı asırda iki ayrı imama biat edilecek olsa, bunların efdaliyet noktasından vasıflarına bakılmaksızın birincisi meşru, ikincisi gayr-ı meşru ve âsi (bâği)dir, iddiasından vazgeçirilinceye kadar kendisiyle harb edilir. Savaşı ikincisi kazanacak olursa, bu durumda meşru imam olur.
Ehl-i Kıble'den sadece Kerrâmiye fırkası Sahâbe'nin ve ümmetin icmâlarına muhalif olarak iki ve daha fazla kimsenin imametinin câiz olabileceğini söylemiştir.
İmamın bir olmasındaki bu ısrar da "fitneye düşüp nizamın bozulması" korkusundan ileri gelmektedir.[139]

Asker De Sultana İtaat Etmelidir:

Kur'ân-ı Kerîm'de Belkıs, Hz. Süleyman'ın tehdidkâr mektubu üzerine, askerleriyle istişare ettiği vakit askerleri şu cevabı verirler: "Biz, güç, kuvvet sâhibleri çetin savaş erbabıyız. Emir sana ait. Bak, sen ne emredekceksin!" Bazı müfessirler bu sözü "Biz kuvvet adamları harb ü darb ehli askerleriz, siyaset ve reyden anlamayız, ne emredersen onu yaparız" mânasına telakki etmişlerdir. Elmalılı Hamdi Yazır merhum, bundan önceki âyette geçen "Bana fetva verin" ifadesine dayanarak heyette, askerden başka ileri gelenlerin de bulunabileceği ihtimalini kabûl etmekle beraber "Bunun asker zihniyetini göstermesi itibariyle kayda şayan bir mâna

olduğunda şüphe yoktur" der.[140]

Ümerâya Karşı Dikkatli Olunmalı:

Bir kısım hadislerde, cemiyetteki fitnenin ümerâ, yâni idâreciler zümresinden çıkacağına dikkat çekilerek böylesi âmirlere yaklaşılmaması istenir. Bazı hadislerinde kendisinden sonra, hidâyetten ayrılacak imamların çıkacağını haber veren Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), ümmeti için en büyük endişeyi bunların verecekleri fesad ve hâsıl edecekleri helâk ve tahribat sebebiyle duyduğunu da mükerreren ifâde eder.
Bu çeşit imamların şerrinden en iyi kurtuluş yolu onlarla temas kurmamak, onlara uymamak, isyan ederek fitneye sebep olmamak, kerhen itaat etmektir. Tirmizî'nin bir rivayeti şöyle: *"Benden sonra bir kısım (kötü) emîrler başınıza geçecek. Kim onlarla hemhâl olur, onların yalanlarını tasdik eder ve zülumlerinde onlara yardımcı olursa o benden değildir, ben de ondan değilim. Böyleleri cennette Havz-ı Kevser'in başında benimle buluşamaz da. Her kim onlarla hemhâl olmaz, zulümlerinde onlara yardımcı olmaz, yalanlarını da tasdik etmezse o bendendir, ben de ondanım. O, benimle Havz-ı Kevser'in başında buluşacaktır."*[141]

ÜÇÜNCÜ FASIL

MUHTELİF AHKÂMLAR

-1- عن عمرو بنِ أبى ا'حوص رضى اللهّ عنهُ. قال]شَهِدْتُ حجةَ الوَدَاع مع النبى # فَحَمِدَاللهّ تعالى وأثنى عليه وذكّر ووعظ ثم قال ثثاً: أىّ يوم أحرمُ؟ قالوا يومُ الحجِّ ا'كبرِ، قال فإن دماءَكمْ وأموالَكم وأعراضكم عليكم حرامٌ كحرمة يومِكم هذا في بلدِكم هذا في شهركمِ هذا، أ يجنى جانٍ إ على نفسه، و يجنى والدٌ على ولدِهِ، وَ ولدٌ على والدِهِ، أ إن المسلمَ أخُو المسلمِ فليسَ يحلُّ لمسلم من أخيه شئٌ إّ مَا أحلّ من نفسهِ، أ وإن كلَّ رباً في الجاهليةِ موضوعٌ ـ لَكُمْ رؤسُ أموالِكُمْ تَظْلِمُونَ وَ تُظْلَمُونَ ـ غَيْرَ رِباَ العباسِ فانهُ موضوعٌ كلُّهُ، أ وإنَّ كلَّ دم كانَ في الجاهِلِيِّة موضوعٌ، وأولُ دم أضعهُ من دم الجاهليةِ دمُ الحارثِ بنً عبدالمطلب، وكانَ مسترضعاً فيً بنى ليثٍ فقتَلهُ هذيلُ، أ فاستوصُوا بالنساءِ خيراً فانهنَّ عَوَانٌ عِنْدَكُمْ ليسَ تَمْلِكُونَ مِنْهُنَّ شيئاً غيرَذلكَ إّ أن يأتينَ بِفَاحِشَةٍ مبيِّنةٍ، فإن فعَلْنَ فاهجُروهُنَّ في المضاجِعِ واضْرِبُوهُنَّ ضرباً غيرَ مبَرِّح، فإنْ اطعنَكُمْ ف تبغُوا عليهنَّ سبيً، أِ وإن لكُمْ على نسائكمْ حقاً، ولنسائكُمْ عليكم حقاً: فأما حقُّكمْ على نسائِكُمْ فَ يوطِئْنَ فُرُشَكُمْ من تكرهُونَ، وَ يأذنَّ في بيوتكُمْ لمن تكرهُونَ، أ وإنْ تُحْسِنُوا إلَيْهِنَّ فِي كِسْوَتِهِنَّ وَطَعَامِهِنَّ اَ وَاِنّ الشَيْطَانَ قَدْ أيسَ اَنْ يُعْبَدَ فِي بَلَدِكُمْ هذا أبداً، وَلَكِنْ سَتَكُونُ لَهُ طاعةٌ فِيمَا تَحتَقِرُونَ منْ أعْمَالِكُمْ وسَيَرضَى بهِ[أخرجه الترمذى وصححه »عوانٌ« أى أسيراتٌ .

1. (45)- Amr İbnu Ebî'l-Ahvas (radıyallahu anh) anlatıyor: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'le birlikte Veda haccı'nda bulundum. Orada Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) irad ettiği hutbede önce Allah Teâla'ya hamd ü sena, hatırlatma ve tavsiyelerden sonra şöyle devam etti:

"Hangi gün (bu günden) daha (mukaddes ve) haramdır?" Bu soruyu üç kere tekrarladı. Cemaat:

"el-Haccu'l-Ekber günü" diye cevap verdi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) devam etti:

"Öyle ise bilin ki, kanlarınız, mallarınız, ırzlarınız, birbirinize, bu ayınızda, bu beldenizde şu gününüz nasıl haramsa öylece haramdır, mukaddestir. Bilin ki herkesin cinayetinden kendisi sorumludur. Hiçbir babanın cinayetinden oğlu sorumlu tutulmaz. Haberiniz olsun ki, Müslüman, Müslümanın kardeşidir. Bu sebeple, bir Müslümana, bizzat kendisi helal kılmadıkça kardeşinin hiçbir şeyi helâl değildir. Bilin ki cahiliye devrinden kalan bütün faizler mülgadır, terkedilecek ve alınmayacak. Faize verilen paranın sâdece sermaye kısmını yâni aslını alacaksınız, -böylece ne zulüm ve haksızlık etmiş ne de zulme ve haksızlığa uğramış olacaksınız- Abbas İbnu Abdi'l-Muttalib'in faizi hâriç. Zira onun tamamı mülgadır, terkedilmiştir.[142] *Haberiniz olsun ki, cahiliye devrinden kalan bütün kanlar da terkedilmiştir. (intikam peşine düşülmeyecek). İlga ettiğim ilk câhiliye kanı da el-Hâris İbnu Abdü'l-Muttalib'in kanıdır. Hâris,*[143] *Benu Leys'ten tuttuğu bir süt anneye bebeğini emzirtiyordu. Çocuğu Hüzeyl adında birisi (bir kavga sırasında attığı bir taşla kazâen) öldürmüştü. Sakın ha, kadınlara da iyi muamele yapın. Çünkü onlar yanınızda esir durumundadır. Onlara iyi*

muamelenin dışında (terketmek, dövmek gibi) bir başka şey yapmak hakkına sâhip değilsiniz. Ancak açık bir çirkinlikte bulunulursa o hâriç. Çirkin iş yapmaları hâlinde, önce yataklarını ayırın, (yine de devam edecek olurlarsa) yaralamıyacak şekilde dövün. Bundan sonra itaat ederlerse, (onların yaptığına ayırma dövme gibi muamelelere) zulmen devam etmek için bir yol (bir bahâne) aramayın. Bilin ki, sizin kadınlarınız üzerinde bazı haklarınız var. Kadınlarınızın da sizler üzerinde bazı hakları vardır. Kadınlarınız üzerindeki haklarınız istemediğiniz kimselere yatağınızı çiğnetmemeleri, evlerinize hoşlanmadıklarınızın girmesine izin vermemeleridir. (Onların sizdeki hakları ise) yiyecek ve giyeceklerinde iyi davranmanızdır. Haberiniz olsun, şeytan şu beldenizde kendisine ebediyen tapılmayacağını idrak etmiştir. Fakat, sizin önemsemediğiniz şeylerde ona itaat devam edecek, bunlar da onu memnun kılacak (menfî neticeler hâsıl edecek)tır."[144]

AÇIKLAMALAR:

Görüldüğü üzere bu hadis, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in Veda Hutbesi'ni teşkîl etmektedir. Bu hutbe birçok sahâbe tarafından rivayet edilmiştir. Herbiri rivayeti hatırlayabildiği kadarıyla yaptığı için, hepsinin metninde farklılıklar vardır. Nitekim, müteakip birkaç

rivayet de bu hutbe ile ilgilidir.
Veda Hutbesi birçok yönden ehemmiyet taşır:
1- Herşeyden önce Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hayatının sonlarında irad edilmiştir. Malum olduğu üzere Veda Haccı hicretin onuncu yılında cereyan etmiştir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) ömrünün son aylarını yaşamaktadır ve birkaç ay sonra vefat edecektir. *"Bugün sizin dininizi kemâle erdirdim, üzerinizdeki nimeti tamamladım ve size din olarak Müslümanlığı beğenip seçtim ve ondan râzı oldum"* (Mâide: 5/3) mealindeki âyet de bu hac sırasında nâzil olmuştur.
2- Hadiste geçen el-Haccu'l-Ekber tabiriyle kastedilen şey, kurban günüdür. Arafe günü olduğu da söylenmiştir. Ancak doğru olanı kurban günüdür. el-Haccu'l-Ekber'le ilgili söylenen başka teviller asılsızdır. Buna el-Haccu'l-Ekber denmesi, umre ziyaretinden ayırmak içindir. Zira umre'ye el-Haccu'l-Asgar denmiştir.
3- Hutbe muhteva olarak da ehemmiyetlidir. Zira ciddi meselelere temas etmekte, o güne kadar ele alınmamış olan birçok câhilî tatbikata son verilmektedir. Kan davâsının, fâizin kesinlikle kaldırılması, karıkoca arasındaki hukukun tavzîhi, nesî takvimi'nin ilgası, hac menâsikinin tesbiti vs. hepsine bu hutbede yer verilir. Günümüz müelliflerinden bazıları Veda Hutbesi'ni İslâm'ın "insan hakları" veya "kadın hakları" beyannamesi olarak değerlendirir. Gerçekten de

insanların "mal, can, ırz" dokunulmazlığının te'yidi tarihte ilk defa cereyan eden bir vak'adır. 20. asırda Birleşmiş Milletlerce benimsenen insan hakları beyannamesi şüphesiz çok daha fazla teferruata yer veriyor. Ancak onlar hep kâğıt üzerinde kalmıştır ve öyle olmaya devam edecektir. Burada ise âlemlere rahmet olarak gönderilen Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in tebliği olarak vicdanlara, ruhlara, akıl ve fikirlere nakşolma sözkonusudur. İnsanlık, Müslümanların en şa'şaalı, en güçlü devirlerinde bile, dili, dini, rengi ne olursa olsun İslâm topraklarında kanından, malından, ırzından emin olmuş, hürriyet içinde yaşamıştır. Avrupalıların hâkimiyet kurdukları yerlerde öldürüle öldürüle nesli tüketilen, terör ve yasaklarla dili, dini unutturulan kavimlerin, yeryüzünden tamamen silinen medeniyetlerin sayısı çoktur.

4- Kadınlarla ilgili birkaç noktayı açıklamamız gerekecektir: Hadiste belirtildiği üzere karıya, kocanın "iyi muâmele"de bulunması esastır. Kocasının onun üzerinde bazı hakları vardır. Ancak onun da kocası üzerinde hakları vardır. Her ikisi de diğerinden bu haklardan daha fazlasını zorla isteyemez. Erkeğin kadınına karşı borçları nafakadır: Yiyecek, giyecek ve mesken temini. Dinimiz bunların asgarî miktarını tâyin ederken devrin şartlarını, örfü, kadının geldiği ailenin iktisadî seviyesini gözönüne almıştır. Fıkıh kitaplarımız bu meselelere geniş yer verir. Teferruata girmeden İslâm

âlimlerinin icma ettikleri ana prensipleri kaydedelim: Nikah akdi, istihdam (kadını hizmetlenme) akdi değildir. Bu sebeple yemek yapmak, evi süpürmek, çamaşır yıkamak gibi dahilî; dükkanda, tarlada çalışmak, hayvanları tımar etmek gibi harici işleri yapmakla mükellef değildir. Kadın, bu çeşit hizmetlerin görülmesi için, masrafı kocası tarafından karşılanmak üzere en az bir hizmetçi tutmak hakkına sahiptir. Koca, hanımın yemeğini pişmiş ve hazırlanmış olarak getirmek zorundadır. Kadın bir kısım ev işlerini yapıyorsa bunu hukukî bir mecburiyet olarak değil, bir iyilik, hoş bir âdet, örf olarak yapar. Bu çeşit işleri yapmak istemese kocası icbar edemez. Bu davranışı sebebiyle kadın günahkâr da olmaz. Ona terettüp eden hukukî vecibe: Kocasından izin almadan evden ayrılmaması, kocasının istemediklerini eve almaması, çağırdığı takdirde yatağa gelmesidir."[145]

Kadının Dövülmesi Meselesi

Kadının dövülmesi meselesi'ne gelince, dinimiz, bazı sıkı kayıtlarla buna yer vermiştir. Yukarda kaydettiğimiz hadisten ayrı olarak Kur'an-ı Kerîm'de de yer verilen bir husustur. Kur'ân-ı Kerîm'de yer verilmiş olması mevzuya ayrı bir ehemmiyet kazandırmaktadır. Bizce, âyet-i kerîmenin bu meseleye temas etmiş olması kadınları

himayeye mâtuf bir durumdur. Zira başta günümüzün en ileri memleketlerinde bile hâlâ câri olduğu üzere, her devirde, her millette kadınlar dövülmüştür. Kıyamete kadar da bu realite devam edeceğe benziyor. Sanki insanî münasebetlerin kadın-erkek bölümünün tabiî bir neticesidir. İnsanlar zarurî olan münasebetlerinde her zaman orta yolu koruyamazlar, ifrat-tefrit, rıza-gazab, sevgi-öfke iç içedir. Bunların sonucu olarak münakaşalar, ağız kavgaları, yumruklaşmalar hatta cinâyetler vukûa gelir. Bunlar "olmamalıdır" diye bir teşriat olamaz. İslâm bu meselede realiteyi kabul ederek müntesiblerini makul hududda tutmaya, frenlemeye çalışır. Esasen her meselede "vasat yol"u göstermek İslâm'ın ana ruhunu teşkil eder.
Bu kısa açıklamadan sonra asıl mevzumuza gelelim: Kur'ân-ı Kerîm'de, meâlen şu ayet mevcuttur: *"Serkeşlik etmelerinden endişelendiğiniz kadınlara gelince, evvela kendilerine nasihat edin, sonra yataklarında onları yalnız bırakın, yine dinlemezse dövün."* (Nisa: 4/34).
Dikkat edilirse âyet kadının dövülmesini birçok şarta bağlamaktadır:[146]

1- Meşru Sebep:

Kur'ân'da bu sebep "nüşuz" kelimesiyle ifade edilir. Türkçe meallerde umumiyetle hep "serkeşlik" olarak

tercüme edilmiştir. Kelime Arapça'da yükseklik, tümseklik, sivrilik gibi mânalara gelir. Selef âlimleri kadınla ilgili olarak Kur'ân'da gelen bu tavırdan "kocasına isyanı, koku sürünmemesi, kocasını nefsinden men etmesi, kocasına daha önceki davranışını değiştirmesi, kocasına sevgisizlik izhar etmesi, kocasının tâyin ettiği evde oturmayı kabul etmeyip bir başka yerde oturması gibi durumları anlatmıştır.

Yani, kocasına karşı olan vecibelerini yerine getirmemesi diye hülâsa edebiliriz. Vecibe olmayan işlerdeki itaatsizlikten dolayı dövmeye hakkı yoktur. Ev işlerini yapmaması gibi.

Veda Hutbesi'nde, kadını dövmeyi meşru kılan suç "nüşuz" kelimesiyle değil, "fâhiş" kelimesiyle ifade edilmiştir. Biz "çirkinlik" olarak tercüme ettik. Bunu, dilimizde aynı kökten fuhuş kelimesiyle tercümeyi uygun bulmadık. Çünkü fuhuş, zina mânasına gelir. Halbuki burada zinanın kastedilmiş olması mümkün değildir. Çünkü zinanın cezası recm denen hadd-i zina'dır. Bunun dayakla geçiştirilmesi mümkün değildir. Öyle ise, bu hutbede geçen fâhiş kelimesini fuhuşla açıklamak ve böylece Kur'ân'da geçen "nüşuz" kelimesinin vuzuha kavuşturulduğunu söylemek uygun olmaz.[147]

2- Cezanın Usûl Ve Miktarı:

Kadın meşru bir sebeple dövülebilirse de bu, en son baş vurulacak yoldur. İlk önce, serkeşliği sebebiyle nasihat edip, tatlılıkla ondan vaz geçirme yolu aranacak. Bu müessir olmazsa yatağı ayrılacak. Bu iş, arkasını dönmek ve konuşmamak suretiyle gerçekleştirilir. Ayrı bir yatakta yatılır da denmiştir. Bu ceza da müessir olmazsa dayak meşru hâle gelmektedir. İslâm burada da yenilik getirerek dayağın derecesini belirtmiş "çok acı verici olmaması"nı emretmiştir.
Şu halde, İslâm, her devirde mevcudiyetini fiilen dünyanın her köşesinde muhafaza etmiş beşerî bir realiteyi ciddî kayıtlara bağlayarak kadınlar lehine ıslah etmiş, asgarî seviyeye, en az zararlı bir hâle getirmiştir.
Elmalılı Hamdi Efendi, dayakla ilgili yukarıda temas ettiğimiz ayet-i kerîmenin açıklamasını yaparken bir dipnot düşüyor. Buraya aynen kaydını uygun buluyoruz:
"Burada, kadın dövülür mü, diye bir soru vârid olabilir. Evet dövülmez, fakat bu ifadede kadın demek nâşize (serkeş), âsiye (isyankâr) karı demek olmadığı da unutulmamak lâzım gelir. Sırasına göre insanca olmak üzere bir kaç tokat, hissi isyan ile sukuta doğru giden hırçın bir kadına kadınlık şeref ü terbiyesini bahşetmek için güzel bir ders olabilir. Şair Ziya Paşa merhum:
"Nush ile yola gelmiyeni etmeli tekdir,
Tekdir ile uslanmayanın hakkı kötektir."
demiştir. Zamanımızda Kur'ân'ın işbu "onları dövün" emrini sui tefsir ederek dillerine dolamak isteyen

Avrupalılar görüyoruz. Fakat ne garib bir tesadüftür ki, biz bu âyetin tefsîriyle meşgul olduğumuz sırada bir Fransız mahkemesinin, kocası tarafından dövülmüş olan bir Fransız karısına ikame ettiği davaya karşı "hırçınlık edip kocasını tehevvüre getiren bir kadının yediği dayaktan dolayı talâk (boşanma) dâvâsı ikamesine hakkı olmadığına" hükmettiğini gazeteler ilan ediyordu" (Cilt 2, s. 1351).

3- Hadîsin son kısmı ehemmiyet verilmeyen bir kısım günahlarla ilgili; *"Şeytan şu beldenizde, kendisine ebediyyen tapılmayacağını idrak etmiştir. Fakat, sizin önemsemediğiniz şeylerde ona itaat devam edecek, bunlar da onu memnun edecektir"* buyuruluyor.

Şârihler, Mekke ve civarında, artık puta tapma şeklinde kimsenin küfre dönmeyeceğini anlamışlardır. Bedevilerde görülen irtidad hâdiselerinin de bu hükmü cerhetmeyeceği açıktır, zira Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in vefatından sonra görülen bu hâdiseler, mahiyetce eski putlara dönüş olmamıştır. Ancak hadis "katl, yağma gibi bazı büyük günahlarla, bir kısım küçük günahları 'puta tapmak değil' diye mühimsemeyip, işlemeye devam edeceksiniz, şeytana uymada bu da yeterli olacaktır" şeklinde uyarıda bulunmakta, günah küçük bile olsa kaçınmak gerektiğini irşad etmektedir. Nitekim İslâm uleması küçük günahlarda ısrar etmeyi büyük günah saymış, hatta bazıları, -büyük küçük ayırımı yapmadan- herbir günahta küfre giden bir yol olduğunu

belirtmiştir. Ehemmiyet verilmeyen günahların nasıl küfre götüren bir günah gibi büyüyebileceğini açıklama sadedinde Bediüzzaman Said Nursi Hazretleri (rahimehullah)'nin şu açıklaması ikna edicidir: "Evet günah kalbe işleyip, siyahlandıra siyahlandıra tâ nur-u imanı çıkarıncaya kadar katılalıştırıyor. Herbir günah içinde küfre gidecek bir yol var. O günah istiğfar ile çabuk imha edilmezse, kurt değil belki küçük bir mânevî yılan olarak kalbi ısırıyor. meselâ: Utandıracak bir günahı gizli işleyen bir adam, başkasının ıttılâından çok hicab ettiği zaman, melâike ve ruhâniyâtın vücûdu ona çok ağır geliyor. Küçük bir emâre ile onları inkâr etmek arzu ediyor. Hem Meselâ: Cehennem azabını intaç eden büyük bir günahı işleyen bir adam, cehennemin tehdidatını işittikçe istiğfar ile ona karşı siper almazsa, bütün ruhuyla cehennemin ademini arzu ettiğinden, küçük bir emâre ve bir şüphe, cehennemin inkârına cesâret veriyor. Hem mesela: Farz namazını kılmayan ve vazife-i ubûdiyeti yerine getirmeyen bir adamın küçük bir âmirinden küçük bir vazifesizlik yüzünden aldığı tekdirden müteessir olan o adam, Sultan-ı Ezel ve Ebedin mükerrer emirlerine karşı farzında yaptığı bir tembellik, büyük bir sıkıntı veriyor ve o sıkıntıdan arzu ediyor ve mânen diyor ki: "Keşki o vazife-i ubûdiyet bulunmasa idi." Ve bu arzudan bir mânevî adâvet-i İlâhiyyeyi işmâl eden bir inkâr arzusu uyanır. Bir şüphe vücud-u ilâhiyyeye dâir kalbe gelse, kat'î bir delil gibi ona yapışmaya meyleder. Büyük bir

helâket kapısı ona açılır. O bedbaht bilmiyor ki: İnkâr vâsıtasıyla gâyet cüz'î bir sıkıntı vazife-i ubûdiyetten gelmeye mukabil, inkârda milyonlar ile o sıkıntıdan daha müdhiş manevî sıkıntılara kendini hedef eder. Sineğin ısırmasından kaçıp, yılanın ısırmasını kabul eder."[148]

-2- وعن ابن عمر رضى اللّهُ عنهُما قال: قال رسولُ اللّهِ # في حَجةِ الوَدَاع]أ أىُّ شهرٍ تعلَمونهُ أعظَمَ حُرْمةً؟ قالوا: أ شهرُنا هذا، قال أ أىُّ بَلَدٍ تعلمونهُ أعظمَ حرمةً؟ قالوا: أ بلدُنا هذا،قالَ أ أىُّ يَوْمٍ تعلمونهُ أعظمَ حرمةً؟ قالوا: أ يوْمُنَا هذا، قال فان اللّهَ تعالى قدْ حرَّم علَيْكُمْ دِمَاءَكُمْ وَأمْوَالَكُمْ وَأعْرَاضَكُمْ إلاّ بِحَقِّهَا كَحرمةِ يومِكمْ هذا في بَلَدِكُمْ هذا في شهرِكم هذا، أ هلْ بَلَّغت ثثاً، كلُّ ذلكَ يُجِيبُونهُ أ نعمْ. قالَ: ويْحكمْ أو ويْلَكُمْ ترجعوا بعدِى كفاراً يضربُ بعضكُمْ رقابَ بعضٍ[. أخرجه الشيخان واللفظ للبخارى .

2. (46)- İbnu Ömer (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) Veda Haccı'nda şunu söylediler:

"(Ey ahâli) hangi ayın hürmetce daha ileri olduğunu biliyor musunuz?" Halk:

"Şu içinde bulunduğumuz ay değil mi?" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Peki, hangi bölgenin hürmetce daha önde olduğunu biliyor musunuz?" diye sordu. Halk:

"Şu yerler değil mi?" cevabını verdi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) tekrar:

"Pekâla hangi günün hürmetçe daha üstün olduğunu

biliyor musunuz?" dedi. Halk:
"Şu içinde bulunduğumuz gün değil mi?" diye cevap verdi. Bunun üzerine Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sözlerine şöyle devam etti:
"Öyleyse bilin ki Allah Teâla, sizlere, meşrû sebep dışında kanlarınızı, mallarınızı, ırzlarınızı haram kılmıştır, tıpkı şu beldede, şu ayda şu günümüzü haram kıldığı gibi." Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bundan sonra üç sefer tekrar ederek sordu:
"Duydunuz mu, tebliğ ettim mi?" Halk her defasında "Evet" cevabını verdi.
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sözlerini şöyle tamamladı:
"Sakın ha! Benden sonra tekrar küfre dönüp birbirinizin boyunlarını vurmaya kalkmayın!"[149]

-3- وعن أبى بَكْرَةَ نُفيعِ بنِ الحارثِ الثقفيِّ رضى اللّهُ عنهُ]أنّ النبىّ # قال: إنَّ الزَّمَانَ قدِ استدارَ كهيئتِهِ يومَ خلقَ اللّهُ السَّمَواتِ وارْضَ، السنةُ اثنا عشرَ شهراً: منهَا أربعةٌ حُرُمٌ، ثثٌ متوالياتٌ: ذُو القَعدةِ، وذُو الحِجةِ، وَالمحرَّمُ، ورجبُ مضرَ الذى بينَ جُمادَى وشعبانَ، أىُّ شهرٍ هذَا؟ قلنا اللّه ورسولُهُ أعلمُ، فسكتَ حتّى ظنَنَّا أنهُ سَيُسمِيهِ بغيرِ إسمِهِ، فقَال ألَيْسَ ذَا الحِجَّةِ؟ قلناَ بَلى. قالَ أىُّ بلدٍ هذا؟ قلناَ اللّهُ ورسولُهُ أعلمُ، فسكتَ حتَّى ظنَنَّا أنهُ سيسمِيهِ بغير إسمِهِ. فقالَ: أليسَ البلدةَ الحَرَامَ؟ قلنَا بلى. قال فأىُّ يوم هذا؟ قلنَا اللّهُ ورسُولُهُ أعلمُ. فسكتَ حتى ظننا أنهُ سيسميهِ بغيرِ اسمِهِ. فَقال أليسَ يومَ النحرِ؟ قلنَا بلَى. قالَ فإن دماءَكُمْ وأمْوَالَكُمْ وأعْرَاضَكُمْ عَلَىْكُمْ حَرام كَحرمةِ يَوْمِكُمْ هذَا في بَلَدِكُمْ هذَا في شهرِكُمْ هذَا. وسَتَلقَوْنَ رَبَّكُمْ فيسْألُكُمْ عَنْ

أعْمَالِكَمْ، أ فَ تَرْجِعُوا بَعْدِى كَفّارا يضْرِبُ بَعضُكَمْ رِقَابَ بعْضٍ، أ ليَبلغِ الشَاهِدُ الغائبَ، فلعلَّ بعضَ مَنْ يَبْلُغُهُ أنْ يَكُونَ أوْعَى لَهُ مِنْ بَعْضٍ مَنْ سَمِعهُ. ثُمّ قال: أ هلْ بلَّغْتُ، أَ هلْ بَلَّغْتُ ثَثاً. قُلْنَا نعمْ، قال: اَللَّهُمَّ اشْهَدْ[. أخرجه الشيخان وأبُو داودَ.زَادَ مسلمٌ رحمهُ اللهُ تعالى:]ثم انكفأَ إلى كبْشيْنِ أمْلَحَيْنِ فَذَبحهمَا، وَإلى جَزيعةٍ من الغنم فقسَّمهَا بيننَا.[وَزَادَ رُزينٌ رحمهُ اللهُ تعالى في آخِرهِ]ثَثٌ َيُغَلُّ عَلَيْهِنَّ قَلبُ مُؤمِنٍ أبداً: إخْصُ العملِ للهِ تعالى، ومنَاصَحَةُ وُةِ ا ُمرِ، ولزومُ جماعةِ المسلمينَ فَإنَّ دَعْوَتَهُمْ تحيطُ منْ وَرائِهِمْ[. قالَ ابنُ ا ُثيرِ: ولمْ أرَ هذهِ الزيادة في ا ُصولِ.»الجزيعة« بالزاى: القطعةُ منَ الغنم، وَقَوْلُهُ »يَغَلُّ« بضم الياء من ا ُّغل وهوَ الخيانةُ. وقيلَ بفتحهَا من الحقدِ، والمعنى أنَّ هذهِ الخلَ الثثَ تُسْتصلَحُ بهَا القلوبُ فمنْ تمسكَ بها طَهرَ قبلهُ منَ الخيانةِ والدَّغَلِ والشرِّ .

3. (47)- Ebu Bekre Nufey'u'bnu'l-Hâris es-Sakafî (radıyallahu anh) anlatıyor: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurdu: *"Zaman, döne döne Allah'ın arz ve semâvâtı yarattığı gündeki düzenini tekrar buldu. Sene on iki aydır. Bunlardan dördü haram aydır. Haram aylar da üç tanesi peş peşe gelir: "Zülkade, Zü'lhicce ve Muharrem. Bir de Cumâdî ve Şâban ayları arasında yer alan Mudarlılar'ın Receb'i."* Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sordu:
"- Bu ay hangi aydır?" Biz:
"Allah ve Resûlü daha iyi bilir" dedik. Bir müddet sustu. Biz ayın ismini değiştirecek zannettik. Ancak şunu söylediler:"
"- Bu zi'lhicce değil mi?"
"- Evet!" karşılığını verdik. Devam etti:

"- Peki burası neresidir?" Biz:
"- Allah ve Resûlü daha iyi bilir" cevabını verdik. Yine sustu ve biz bölgenin ismini değiştirecek vehmine kapıldık."
- Burası haram bölge değil mi?" dedi.
"- Evet" dedik."
"- İçinde bulunduğunuz gün nedir?" diye tekrar sordu, biz yine:"
- Allah ve Resûlü daha iyi bilir"dedik. Tekrar sustu ve biz yine günün ismini değiştirecek zannına düşmüştük ki:"
"- Kurban günü değil mi?" dedi.
"- Evet" cevabımız üzerine sözüne devam etti:"
"- Bilin ki, kanlarınız, mallarınız ve ırzlarınız birbirinize kesinlikle haramdır, tıpkı bu yerde, bu ayda şu gününüzün haram olması gibi. Rabbinize kavuştuğunuz zaman sizi yaptıklarınızdan hesaba çekecek. Sakın benden sonra birbirinizin boyunlarını vuran kâfirler olmayın. Bu söylediklerimi duyanlar, duymayanlara ulaştırsınlar. Bazan söz kendisine ulaştırılan kimse, ulaştırılan sözü, bizzat dinleyenden daha iyi beller." Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sonra şunu ekledi:
"Tebliğ ettim mi, tebliğ tettim mi?" Üç defa tekrarladı.
"- Evet" cevabımız üzerine:
"- Ya Rabbi şâhid ol!" dedi.[150]
Müslim'in rivâyetinde şu ziyade var: "Sonra Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) beyazı galebe çalan

alaca iki koyuna yöneldi ve onları kesti. Sonra da koyunun bir parçasını alıp aramızda taksim etti."
Rezîn, rivayetin arasına şunu ilâve eder: *"Üç şey vardır, bir mü'minin kalbi onlara karşı ebediyen ihânet etmez; ameli sırf Allah için yapmak, idareyi elinde tutana karşı hayırhah olmak, Müslümanların cemaatine katılmak, çünkü onların duaları cemaate dahil olanların hepsini içine alır."* İbnu'l-Esîr: "Bu ziyadeyi ana kitaplarda (Kütüb-i Sitte) görmedim" der.
Bu ziyadenin mânası şudur: bu üç şeyde kalbler huzura kavuşur. Kim bunlara yapışır, riayet ederse, kalbi hıyânet, hile ve şer gibi mânevî kirlerden temiz kalır.[151]

AÇIKLAMA:

Pek çok fıkıh ve hikmetlerle dolu olan Veda hutbesiyle ilgili olarak 45 numaralı hadisin açıklamasında bazı mühim noktalara temas ettik. Bir kısım meselelere de burada yer vereceğiz:
1- Hadiste geçen: *"Zaman döne döne Allah'ın arz ve semâvatı yarattığı gündeki düzenini tekrar buldu"* ifadesi açıklamaya muhtaçtır. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) ömrünün son senesinde mühim bir ıslahda bulunmuştur: Takvim reformu. O güne kadar, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) câhiliye devrinden intikal eden müşriklerin takvim sistemine uymuştu. Bu sistem, kamerî

ayları esas almakta ise de, haram ayları ticâret mevsimlerine düşürmek için nesî denen bir te'hir sebebiyle ayların yeri, sırası karmakarışık olmuştu. Şârihlerin yaptığı açıklamaya göre ayların karışmasına sebep olan bir başka âmil de bâzı yıllarda haram ayın birini helâl addederek, onun yerine bir başka ayı haram ilâve etme durumuydu.

Araplar Hz. İbrâhim ve oğlu Hz. İsmail (aleyhime'sselam)'den beri, senenin bazı aylarıyla ilgili hürmete (haramlık'a) riâyet ederlerdi. Buna göre, senenin 4 ayı haram idi. Bu ayların üç tanesi peş peşe gelen: Zilkade, Zilhicce, Muharrem ayları, dördüncüsü de Receb idi.

Haram aylarında bir kısım yasaklara sıkı sıkıya riâyet ediyorlardı; birbirlerine çapulculuk, baskın, harb, yol kesme, adam öldürme ve hattâ intikam alma gibi yasak fiilleri işlemiyorlardı. Bu yasağa riâyet etmeyen çıkacak olsa, bu herkesçe büyük bir suç ve kınamayı mucib bir ayıp telakki edilirdi. Bu aylara o kadar hürmet ederlerdi ki, intikam bile alınmazdı. Sözgelimi babasının katiline rastlayan bir kimse ona dokunmaz, rahatsız etmezdi. Bu aylarda daha ziyade ibadetle meşgul olunurdu.

Ne var ki, üç ayın peş peşe gelmesi bazı sıkıntılar getiriyordu. İktisadî düzenleri büyük ölçüde çapul ve yağmaya dayanan kabilelere üç ay gelirsiz kalmak zor gelmeye başlamıştı. Bu mahzuru gidermek üzere "nesî" denen te'hir'e başvurdular. Yani, haram aylardan birinde

harbe (veya yasak olan herhangi bir fiile) mecbur kalacak olurlarsa, o ayın hürmetini bir başka aya te'hîr (nesî) ederlerdi. Mesela Muharrem ayında harp yapınca, o yıl sefer'i haram sayarlardı. Müteâkip sene bu hürmet başka aya te'hir edilirdi.
Bu tatbikat zamanla on iki ayda dört nisbetini de daha aşağı indirmek ve haccı dört mevsimden işlerine gelen bir mevsimde tutmak için altı ayda birer haftadan yirmi dört ayda bir ay tezyid ve tevsî etmişler.
Kamerî takvimden vazgeçmemekle birlikte şemsî takvime göre amel etmekten doğan bir kısım tezadlarının giderilmesi için başka müdahaleler yapılmış[152], yıllar yılı takip edilen bu tatbikât sonunda aylar karışmıştır. Bu durum, görüldüğü üzere, zamanla ilgili olarak Cenâb-ı Hakk (celle celâluhu)'ın takdir buyurduğu haram ve helâllerin karışmasına sebep olmuştur. Sözgelimi hac farîzası, onun yapılması gereken ayda değil, yapılmaması gereken ayda yapılmış oluyor. Bu sebeple âyet-i kerîme, nesî yani ayların yerini te'hir işlemini, "küfürde artış" olarak tarif etmiştir: *"Doğrusu, ayların sayısı Allah yanında on iki aydır. Gökleri yeri halkettiği günkü Allah yazısında bunlardan dördü haram olanlardır. Bu, işte en payidar, en doğru yoldur. Onun için bunlar hakkında nefislerinize zulmetmeyin... O nesî, ancak küfürde bir artıştır ki onunla kâfirler şaşırtılır, onu bir yıl helâl bir yıl da haram i'tibar ederler ki Allah'ın haram kıldığının*

sayısına uydursunlar da Allah'ın haram buyurduğunu helâl kılsınlar. Bu suretle kötü amelleri kendilerine süslenip güzel gösterildi. Allah da kâfirlerden ibaret bir kavmi hakka hidayet etmez" (Tevbe: 9/36-37).
Yukarıda kaydedilen hadis, Vedâ Haccı'nın, yılların devri sonunda, Arapların Zilhicce'yi haram kıldıkları seneye tesadüf ettiğini ifade etmektedir. Bu tevafuk, yaratılış sırasında Allah'ın aylarla ilgili olarak koyduğu hükme uygun düşmüş, bundan böyle nesi'ye yer verilmeden asl'a uygun olarak devam edilmesi Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) tarafından teşrî edilmiştir.[153]
2- Hadiste geçen "Mudarlılar'ın Receb'i tabirinden maksad, Recep ayının tahrimini mübalağalı şekilde ifâde etmektir. Çünkü Mudarlılar Receb'in hürmetine titizlikle riayet ettiği halde Rebîalılar, onun diğer aylara göre sırasında ihtilaf ederdi. Bunlara göre, Receb ayı Ramazan sayılmalı idi. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) Receb'in yeri meselesini Mudar lehine çözdüğü için o ayı onlara nisbet etmiştir. Bazıları, Mudarlılar'ın bu ayın hürmetine uymada titiz oldukları için Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) onlara nisbet etmiştir diye izah etmiştir.[154]
3- Bazı Faideler: Hadis pek çok faide ifade etmektedir. Birkaçını zikredelim:
1- İlmin tebliğ edilmesine teşvik var.
2- İnsan ilme tam ehil olmazdan önce öğrenmeye

başlaması caizdir.
3- İlmi tebliğ için öğrendiğini anlaması şart değildir.
4- İlmi ikinci elden alanlar, yani arkadan gelenler, birinci elden alanlardan daha anlayışlı olabilir, müteahhir olanlar arasında az da olsa mütekaddim olanları geçecek çıkabilir.
5- Aslında duran hayvana binmek câiz değilse de, ihtiyaç halinde câiz olabilir. Öyle ise bu hususta hadislerde gelen yasaklama, zaruret olmaksızın hayvan durdurup inmeden sohbet etmekle ilgilidir.
6- Halka hitab ederken yüksek bir yerde durmak hem duyurmayı kolaylaştırır, hem de halkın hatibi görmelerine imkân sağlar.
7- Söylenen sözün mühim noktalarını tekrar etmek, dinleyicinin daha iyi anlamasını ve zihninde yerleşmesini sağlar.
8- Ashab (radıyallahu anhüm ecmaîn) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a karşı edeb ve nezâketleri sebebiyle, sorulara: "Allah ve Resûlu daha iyi bilir" diye cevap verirlerdi.
9- Tebliğde mühim bir metod önce muhatabı hazırlamadır.
Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'ın içinde bulunulan gün, ay ve hutbenin verildiği yerle ilgili olarak soru sorması, Kurtubî'nin açıklamasına göre yapılacak tebliğin müessiriyetini artırmak için baş vurulan bir metoddur. Şöyle der:

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu üç şeyden sorması, sonra her sualin arkasından sükut buyurması (onlara bir bilgi sunmak için değil) onların fehim ve anlayışlarını (yapacağı asıl tebliğe) hazırlamak, muhatablarını bütün varlıklarıyla kendisine yöneltmek ve vereceği haberin azamet ve ehemmiyetini duyurmak içindi. Nitekim (zihinleri başka meşguliyetlerden arındırılmış, dikkatleri kendisine çekilmiş olan cemaate bu psikolojik hazırlama safhasından) sonra haykırdı: *"Bilesiniz ki; kanlarınız, mallarınız, ırzlarınız birbirinize haramdır, şu günün, şu ayın, şu beldenin haram olduğu gibi. Bu söylediklerimi burada olanlar olmayanlara duyursun..."*[155]

-4ـ وعن أبى هريرة رضى اللّهُ عنهُ قال: قال رسولُ اللّهِ #:]مَامِنْ مولودٍ إِّ يولدُ علَى الفطرةِ ثم يقولُ اقرؤا »فِطرَةَ اللّهِ التي فطَرَ النَّاس علَيْهَا« فأبَواهُ يُهَوِّدَانِهِ أوْ يُنَصِّرَانِهِ أوْ يُمجَّسانِهِ كَمَا تُنْتِجُ البَهيمةُ بَهِيمةً جَمْعَاءَ، هلْ تُحسونَ فيهَا من جَدْعاءَ حتَّى تكونُوا أنتم تجدعُونَهَا. قَالُوا يا رسُولَ اللّهِ: أفَرأيْتَ من يَمُوتُ صَغِيراً؟ قَالَ: اللّهُ أعْلَمُ بِمَا كَانُوا عَامِلِينَ[أخرجه الستةُ إِّ النسائىّ، وهذا لفظُ الشيخين، وللباقينَ بنحوِهِ.وفي أخرى]مَامِنْ مَوْلُودٍ يُولَدُ إِّ وَهُوَ عَلى هذِهِ الملَّةِ حتَّى يُبينَ عنه لسانُهُ[.

4. (48)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor; Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):

"Her çocuk fıtrat üzerine doğar" buyurdu ve sonra da *"Şu ayeti okuyun"* dedi: *"Allah'ın yaratılışta verdiği fıtrat..."*

(Rum: 30/30). Sonra Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sözünü şöyle tamamladı: *"Çocuğu anne ve babası Yahudileştirir veya Hıristiyanlaştırır veya Mecusileştirir. Tıpkı hayvanın doğurunca, azaları tam olarak yavru doğurması gibi. Siz kesmezden önce, kulağı kesik olarak doğmuş hayvana rastlar mısınız?"* Dinleyenler:
"Ey Allah'ın Resûlu, küçükken ölenler hakkında ne dersiniz (cennetlik mi, cehennemlik mi?) diye sordular. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şu cevabı verdi:
"(Yaşasalardı) nasıl bir amel işleyeceklerdi Allah daha iyi bilir."
Bir başka rivayette: *"Doğan hiçbir çocuk yoktur ki, konuşmaya başlayıncaya kadar şu din üzere olmasın"* buyurulmuştur.[156]

AÇIKLAMALAR:

1- Bu hadiste kişinin kazanacağı dinî, meslekî, ilmî vs. her çeşit şahsiyette terbiyenin, hususen anne ve babanın rolü dile getirilmektedir. Gerçekten milletlerin iyi veya kötü her istikamette kaderini tayin eden âmillerin başında terbiye gelir.
Terbiyevî gayretler terbiyevî müesseseler, terbiyeye ayrılan vaktin miktarı neticeye tesîr eder. Hadîste, terbiye yoluyla çevrenin kişiye vereceği şeylere "din" örneğinde dikkat çekilmiştir.

2- Dikkat çekilen ikinci bir husus çocuk fıtratıdır. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bütün çocukların aynı fıtrata sâhip olduğunu ifade etmektedir: Zengin çocuğu da, fakir çocuğu da... siyahî çocuğu da, beyaz çocuğu da, Avrupalı aileden doğan çocuk da, Afrikalı yamyam âileden doğan çocuk da aynı fıtrata sâhip. Demek ki, doğduğu an dikkate alındığında bütün insanlar aynı yaratılış üzeredirler, aynı temel kapasite ve temayüllere sahiptirler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) *"Allah'ın yaratışta verdiği fıtrat"* âyetini de delil getirerek mevzuyu iyice kuvvetlendiriyor. Kavimler, milletler, ırklar arasındaki farklılıklar, dış şartların ve bilhassa terbiye sisteminin tesiriyle husule gelmektedir. Terbiye sistemi deyince, öğretilen muhteva, öğretime verilen ciddiyet, öğretim müddeti, öğretim techizatı, teknik ve metodlar, nazariyat, pratikler vs. vs. anlaşılacaktır.
Âlimlerden bazıları: "Çocuk, Allah bilgisine sahip olarak, Allah'ı ikrar edecek bir yaratılışla doğar. Kendisinin bir yaratanı bulunduğunu ikrar etmeyecek hiçkimse doğmamıştır, bunu başka şekilde isimlendirse ve hattâ, O'nunla birlikte bir başka şeye tapınsa da" demiştir.
Nevevî, muhtelif görüşleri kaydettikten sonra "En doğrusu, her çocuğun İslâm'ı kabûle hazır bir yaratılışla doğmuş olmasıdır" der. Hadisi böyle anlamalıyız demek ister.
3- Hadîste temas edilen üçüncü husus, büluğa ermeden

ölen çocukların uhrevî âkibetleri. İslâm âlimleri, bu meseleye temas eden diğer hadisleri ve bir kısım âyetleri de nazar-ı dikkate alarak farklı görüşler ileri sürmüşlerdir:
1- İslâm âlimleri büyük çoğunluğuyla "Müslüman ailelerin çocukları cennetliktir, çünkü mükellef olmazdan önce ölmüşlerdir" der. Bu hususta kesin hükümden kaçarak ihtiyatı iltizam edenler olmuşsa da Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in: *"Bülûğa ermeden üç çocuğu vefat eden hiçbir Müslüman yoktur ki, Cenâb-ı Hak, çocuklara olan rahmeti sebebiyle onu cennete koymamış olsun"* hadisine dayanarak bunların isabetli davranmadıklarını söylemişlerdir.
2- Müslüman olmayan ailelerden ölen çocuklar hakkında üç farklı görüş ortaya atılmıştır:
a) Çoğunluk, "Bunlar ebeveynlerine tâbi olarak cehennemliktir" diye hükmetmiştir.
b) "Kesin hüküm verilemez" diyenler olmuştur.
c) Muhakkik âlimlerin benimsediği sahih görüşe göre bunlar da cennetliktir. Bu görüşü ileri sürenlerin delilleri arasında şu âyet de yer alır: *"Kimse kimsenin günahını çekmez. Biz peygamber göndermedikçe kimseye azâb etmeyiz"* (İsra: 17/15).[157]

ÜÇÜNCÜ BAB

İMÂN VE İSLÂM'A GİREN MÜTEFERRİK

HADÎSLER

-1- عن أبى هريرة رضى اللّهُ عنهُ قال: قال رسولَ اللّهِ #:]مِثْلُ المؤمِنِ مثلُ الزرعِ تَزَالُ الريحُ تُميلُهُ، وَ يزالُ المؤمنُ يصيبُهُ البء، ومثْلُ المنافق كشجرةِ اَرْزِ تهتزٌّ حتَّى تستحصدَ[. أخرجه البخارى والترمذى.ا'رز »بسكون الراء« شجر الصنوبر .

1. (49)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdu ki:
"Mü'min, mütemadiyen rüzgarın eğici tesirine mâruz bir bitkiye benzer. Mü'min, devamlı belalarla başbaşadır. Münâfiğın misali de çam ağacıdır. Kesilip kaldırılıncaya kadar hiç ırgalanmaz."[158]

AÇIKLAMA:

Burada mü'min, mütemadiyen esen rüzgarın önünde, sağa sola eğilerek kırılmadan dik kalan canlı bir bitkiye benzetiliyor. Aynî'nin kaydına göre mâna şudur: Mü'min Allah'a inanmıştır, hastalık, sağlık, lütuf, musibet gibi hayatın çok çeşitli esintileri onun ana istikametini bozmaz, kulluk vasfını, imanını sarsmaz. Lütuflara mazhar olsa şükreder, müsibetlere mazhar olsa sabreder ve hatta müsibetlerin kazandıracağı ecri düşünerek Rabbine şükür de eder. Kâfir veya münâfık ise böyle değildir. Allah, onu müsîbetlerle denemek istemez. Ona

sıhhat ve dünya işlerinde kolaylık, başarı verir, tâ ki âhireti iyice zorlaşssın. Allah, helâk olmasını dilediği zaman ağır bir ağacın devrilmesi gibi devirir. Şiddetce, elemce çok daha fazla bir azabı tadarak ölür.[159]

-2- وعن ابنِ عمرَ رضىَ اللّهُ عنهُمَا قال: قالَ رسُولَ اللّهِ #:]مثلُ المؤمنِ كمثلِ شجرةٍ خضراءَ يسقط ورَقُها وَ يَتَحَابُّ. فقال القومُ: هِىَ شجرةُ كذا هىَ شجرةُ كذا، فأردتُ أن أقولَ هى النخلةُ فاستحييتُ. فقالَ هى: النخلةُ[. أخرجه الشيخان .

2. (50)- İbnu Ömer (radıyallahu anh) anlatıyor: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurmuştu:
"Mü'min, yaprağını hiç dökmeyen yeşil bir ağaca benzer." Halk falanca ağaç, fişmekânca ağaç diye tahminde bulundular, (fakat isabet ettiremediler). Ben, "Bu, hurma ağacıdır" demek istedim, ancak (yaşım küçük olduğu için) utandım. Sonra Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm): *"Bu hurma ağacıdır"* diyerek açıkladı."[160]

-3- وعن النواسِ بنِ سَمعانَ رَضِيَ اللّهُ عنهُ قال: قال رسُولُ اللّهِ #:]إنَّ اللّهَ تعالى ضربَ مثً صراطاً مستقيماً على كَتفَي الصراطِ دَارَانِ. وفي رواية سُورانِ لهما أبوابٌ مفتَّحةٌ، على ا٬بوابِ ستورٌ، وداعٍ يدعوا عَلَى رأسِ الصراطِ، وداعٍ يدعو فوقه واللّهُ يدعوُ إلى دارِ السَّمِ ويَهدِى من يشَاءُ إلى صراطٍ مستقيمٍ. فا٬بوابُ التِى على كَتِفَيِ الصراطِ حُدُودُ اللّهِ تعالى فَ يقعُ أحدٌ في حدودِ اللّهِ تعالى حتَّى يكشفَ السترَ، والذِى يدعُو منْ فوقِهِ واعظ

ربِهِ]. أخرجه الترمذى، وفسرهُ رَزينٌ في حديثٍ رواهُ عنِ ابنِ مسعودِ رضىَ اللّهُ عنه: أنَّ الصراطَ هوَ ا‘‘سْمُ، وأنَّ ا‘بوابَ مَحارِمُ اللّهِ تعالى، والستورُ حدودُ اللّهِ، والداعى على رَأسِ الصراطِ هو القرآنُ، والداعِى فوقَهُ واعظُ اللّهِ تعالى في قلبِ كلِّ مؤمنٍ .

3. (51)- Nevvâs İbnu Sem'ân (radıyallahu anh) anlatıyor: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Allah, bize iki tarafında iki ev bulunan bir doğru yolu misal veriyor. -Bir rivayette iki ev değil *"İki sur"* denmiştir- *Bu evlerin açık olan kapıları vardır. Kapıların üzerine de perdeler çekilmiştir. Biri yolun başında, biri de onun yukarısında durmuş iki dâvetçi (gelip geçenlere) şu dâveti okuyorlar: "Allah cennete çağırır, dilediğini doğru yola eriştirir" (Yunus, 10/25). Yolun iki yakasındaki kapılar ise Allah'ın hududu (yani yasakları) dur. Hiç kimse perdeyi açmadan bu yasaklara düşmez. Kişinin yukarısındaki davetçi, Rabbisinin vâiz'idir."* ***[161]***
Rezîn, bu temsili, İbnu Mes'ûd tarafından rivayet edilen bir hadisle açıklar: Doğru yol; "İslâm'dır, kapılar; Allah'ın haramlarıdır, perdeler; Allah'ın hudududur (yasaklar); yolun başındaki dâvetçi; Kur'ân-ı Kerîm'dir. Bunun yukarısındaki davetçi; her mü'minin kalbinde yerleştirilmiş olan (bazan vicdan, bazan sağ duyu diye ifade edilen) hakkâniyet duygusu -ki, buna bazı hadislerde lümme-i melekîye de denmiştir- vâizullah'tır." [162]

AÇIKLAMA:

Hz Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) birçok yüce ve ince hakikatleri temsil ve teşbihlerle ifade etmekle hem anlaşılmalarını kolaylaştırmış, hem de zihinlerde daha iyi yerleşmelerini sağlayarak müessiriyetini artırmıştır. Burada, söylediğimize bir örnek görmekteyiz. İbnu Abbas temsilde geçen hakikatları vuzuha kavuşturmuştur. İbnu Abbas'tan kaydedilen bir diğer açıklamada şöyle denir: "Bunların fevkinde yer alan bir dâvetçi, kul bu kapılardan birini açmak istediği zaman şu ihtarı yapar: "Sakın onu açma, eğer açacak olursan o (yasağa) girersin..."[163]

-4ـ وعن أبى هريرة رضىَ اللّهُ عنهُ قال: قال رسولُ اللّهِ #:]بدأ ا‘‘سمُ غريباً وسيعودُ غريباً كَما بدأ فطوبَى للغرباءِ[. أخرجه مسلم .

4. (52)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurdu:
"İslâm garib olarak başladı, tekrar başladığı gibi garîb hâle dönecektir. Gariblere ne mutlu!"[164]

AÇIKLAMA:

İmam Mâlik'ten yapılan rivayete göre, hadis, Medine ile

alâkalıdır, İslâm dininin orada garib olarak başladığını ve tekrar oraya döneceğini ifade etmektedir. Kâdı Iyaz ise şöyle demiştir: "Hadisin zâhiri umum ifade eder (yani Medine ile alakalı değildir), İslâm münferid şahıslar arasında, azınlık olarak başladı, sonra intişar ederek pekçok insan ona dahil oldu. Sonra tekrar azalacak. Öyle ki başlangıçtaki gibi münferid şahıslar ve azınlık hâline dönecek.

Gariblere ne mutlu cümlesindeki gariblerle sıkıntılara maruz kalan ilk muhacirler ve yine azınlığa düşmekle sıkıntı çekecek olan son Müslümanlar kastedildiği söylenmiştir.

Hadisten yeis veren bu mâna çıkarıldığı gibi aksi bir mâna da çıkarılmıştır, yani: Nasıl ki, bidayette İslâm, eşi görülmemiş (garîb) bir tarzda fevkalâde bir inkişaf gösterdi ise, kıyamete yakın öylesi bir inkişafa mazhar olacaktır.

Hadisten kesinlikle böyle bir mâna çıkaran Elmalılı Hamdi Yazır merhum, Neml suresinin son âyetlerini tefsir ederken yukarıdaki hadisi de zikrederek şu açıklamayı sunar: "Bu âyetin işaretine nazaran İslâm'ın istikbali gece değil, gündüzdür. Sönük değil parlaktır. Arasıra basan gece zulmetleri onu dinlendirip tekrar uyandırmak içindir. Bu mâna maruf bir hadis-i şerif ile şöyle beyan buyurulmuştur:

"İslâm garib olarak başladı, tekrar başladığı gibi garîb hâle dönecektir. Gariblere ne mutlu!"

Bu hadisteki "Seyeûdu" fiilini ekseri kimseler "seyesîru" mânasına fi'li nakıs telakki ederek: "İslâm garip olarak başladı (yahut zuhur etti) yine başladığı gibi garip olacak" diye yalnız İnzar suretinde anlamış, bundan ise hep yeis, teammüm etmiştir. Halbuki Kamus'ta gösterildiği üzere "Âde" fiili "Yebdeu-yeudu" de olduğu gibi; dönüp yeniden başlamak mânâsına da gelir.
Bu hadis de böyledir. Yâni "İslâm garib olarak başladı (veya zuhur etti) ileride yine başladığı gibi garip olarak tekrar başlayacak (yahut yeniden zuhur edecek) ne mutlu o gariplere" demektir. Hadisin âhirindeki Fetûba kelimesi onun, inzar için değil, tebşir için sevk buyurulduğunu gösterir, gerçi bunda da ilk hale dönüp garip olmak inzarı yok değil, lâkin dönmeyip yeniden başlaması tebşiri vardır. İşte "Fetûbâ lil gurebâ" müjdesi de bunun içindir. Çünkü onlar sâbikun-i evvelûn gibidirler. Binaenaleyh hadis de ye'si değil müjdeyi nâtıkdır.
Bir başka yerde milâdî on dördüncü asrın Hıristiyan âlemi için reform ve uyanma hareketlerinin başlangıcı olması gibi hicrî on dördüncü asrın da İslâm dünyası için yeni bir uyanış ve şahlanış dönemi olacağı sezgisini ifade eden Elmalılı Hamdi Efendi merhumu te'yid eden Kur'ân ve hadisten bazı başka naklî delîller bulmak bile mümkündür. Mesela Sure-i Fetih'te şöyle buyrulur: *"Bütün dinlerden üstün kılmak üzere peygamberini, doğruluk rehberi Kur'ân ve hak din ile gönderen O'dur. Şâhid olarak Allah yeter"* (Feth, 48/28).

Ahmed İbnu Hanbel'in Müsned'inde gelen Nebevî bir müjde de şöyle:
"Yeryüzünde mevcut topraktan veya yünden yapılmış her eve Allah, mutlaka İslâm'ın mesajını sokacaktır. Bu, bir kısmını aziz, bir kısmını da zelil kılacaktır. Allah'ın hidâyet nasib ettikleri ona (İsteyerek) dâhil olup izzet bulacaklar, hidâyete ermeyenler ise, zorla tâbi olarak zelil olacaklar."
Mikdâd İbnu'l-Esved (radıyallahu anh) tarafından yapılan bu rivayeti, Temîmu'd-Dârî (radıyallahu anh) tarafından yapılan bir rivayet aynen te'yid eder:
"Bu din, gece ve gündüzün ulaştığı her yere mutlaka ulaşacaktır. Allah, onun girmediği topraktan veya yünden yapılmış (çadır) hiçbir ev bırakmayacaktır. Bu giriş, bir kısmını aziz, bir kısmını da zelîl kılacaktır. Allah İslâm'a izzet, küfre de zillet verecektir."
Ye'se, "mâni-i her kemâl" diyen Bediüzzaman Saîd Nursî de İslâm'ın müstakbel bir zaferine inananlardandır. O, bu inancını muhtelif fırsatlarda kesin bir üslubla cezm ederek ifade eder:
Yakinim var ki istikbal semâvatı, zemin-i Asya bâhem olur teslim yed-i beyza'yı İslâm'a der. Rüyada, selef-i sâlihin'den ve geçmiş asırların temsilcilerinden müteşekkil münevver bir meclisin müjdesi olarak aldığı şu tebşiratı da onun kesin kanaatının ifadesi olmaktadır: "Evet, ümitvâr olunuz... Şu istikbal inkılâbatı içinde en yüksek gür sedâ İslâm'ın sedası olacaktır!..."

Bediüzzaman'ın inandığı İslâmî kurtuluş mevziî, mahallî bir zafer değil, bütün dünyayı kucaklayan bir İslâmî galebedir. Buna giden yol ümidden, rahmet-i İlâhiyeye güvenden geçmektedir. İçinde bulunduğumuz şartların menfî görünüşü, ye'se atmamalıdır. Semâvatı bir anda bulutlarla doldurup, bir anda yağmur başlatan kudret, dilediği takdirde her şeyi yapmaya kâdirdir. Bizim için esas olan O'nun rızasını kazanmaya çalışmaktır. Zevahire kanıp, ümidi kaybetmemektir. Ümmeti, mâni-i her kemal bildiği yeisten kurtarmayı hedefleyen ümit verici ifadelere, sıkca yer veren Bediüzzaman: "İfrat ediyorsun, hayali hakikat gösteriyorsun, bizi de teçhil ile tahkir ediyorsun. Zaman âhir zamandır, gittikçe daha fenâlaşacak?" diyenlere şu cevabı verir: "Neden dünya herkese terakkî dünyası olsun da yalnız bizim için tedennî dünyası olsun! Öyle mi? İşte ben de sizinle konuşmayacağım, şu tarafa dönüyorum, müstakbeldeki insanlarla konuşacağım.
Ey üçyüz seneden sonraki yüksek asrın arkasında gizlenmiş ve sâkitane Nur'un sözünü dinleyen bir nazar-ı hafiyy-i gaybî ile bizi temâşâ eden Saidler, Hamzalar, Ömerler, Osmanlar, Tahirler, Yusuflar, Ahmedler vesairler! Sizlere hitab ediyorum. Başlarınızı kaldırınız, "sadakte" deyiniz. Ve böyle demek sizlere borç olsun. Şu muasırlarım, varsın beni dinlemesinler. Tarih denilen mazi derelerinden sizin yüksek istikbalinize uzanan telsiz telgrafla sizin ile konuşuyorum. Ne yapayım acele ettim,

kışda geldim; sizler cennet-âsâ bir baharda geleceksiniz. Şimdi ekilen Nur tohumları, zemininizde çiçek açacaktır. Biz hizmetimizin ücreti olarak sizden şunu bekliyoruz ki; mazi kıt'asına geçmek için geldiğiniz vakit, mezarımıza uğrayınız. O bahar hediyelerinden bir kaç tanesini medresemin mezar taşı denilen ve kemiklerimizi misafir eden ve Horhor toprağının kapıcısı olan kal'anın başına takınız. Kapıcıya tenbih edeceğiz, bizi çağırınız. Mezarımızdan "henîen leküm" sadasını işiteceksiniz.
Şu zamanın memesinden bizimle süt emen ve gözleri arkada maziye bakan ve tasavvuratları kendileri gibi hakikatsiz ve ayrılmış olan bu çocuklar varsınlar şu kitabın hakikatini hayâl tevehhüm etsinler. Zirâ ben biliyorum ki, şu kitabın mesâili, hakikat olarak size tahakkuk edecektir.
Ey muhatablarım! Ben çok bağırıyorum zirâ Asr-ı Sâlis-i Aşrin, yâni on üçüncü asrın minaresinin başında durmuşum, sûreten medenî ve dinde lâkayd ve fikren mazinin en derin derelerinde olanları camiye daved ediyorum.
İşte ey iki âyâtın ruhu hükmünde olan, İslâmiyet'i bırakan iki ayaklı mezar-ı müteharrik bedbahtlar! Gelen neslin kapısında durmayınız. Mezar sizi bekliyor, çekiliniz; ta ki, hakikat-ı İslâmiyeyi hakkıyla kâinât üzerinde temevvücsâz edecek olan nesl-i cedîd gelsin!"[165]

---

[1] Buhârî, Enbiya: 47; Müslim, İmân: 46, (28); Tirmizî, İmân: 17, (2640).

[2] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/197.

[3] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/198-199.

[4] Tirmizî Sıfatu Cehennem: 10, (2601). Tirmizî hadis için "sahihtir" demiştir. İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/200.

[5] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/200.

[6] Ebu Dâvud, Salât: 361, (1529); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/200.

[7] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/200-201.

[8] Buharî hadisi tâlik olarak kaydeder (İman: 31), Nesâî, İman: 10, (8, 105); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/201

[9] **Kefâretü'z-Zıhâr:** Zıhar, kocanın karısını neseb, emzirme (raza') veya musâharet suretiyle müebbeten mahremi olan (nikahı haram olan) bir kadının, kendisine bakılması caiz olmayan bir uzvuna benzetmesidir". Bu, bir nevi kısmî boşamadır. "Sen bana anamın sırtı gibisin" demesi gibi. Bu benzetmede bulunan kimse, kefârette bulunmadan zevcesine cinsi temasta bulunamaz. Kefareti, varsa köle azad eder. Yoksa üst üste iki ay oruç tutar veya altmış fakiri doyurur. (İbrahim Canan)

[10] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/202-203.

[11] Buhârî, İman: 31; Müslim, İman: 205, (129); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/203.

[12] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/203-204.

[13] Ebu Dâvud, Cenâiz: 20, (3116); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/204.

[14] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/204-205.

[15] Buhârî, Tevhid: 33; Müslim, İman: 153, (94); Tirmizî, İman: 18, (2646); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/205-206.

[16] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/206-207.

[17] Müslim, İman: 151, (93); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/207.

[18] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/207.

[19] Buhârî, İlm: 34, Rikak: 50; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/208.

[20] Müslim, Zühd: 64, (2999); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/208.

[21] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/208.

[22] Müslim, İman: 240, (153); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/209.

[23] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/209.

[24] Buhârî, Cenâiz: 1; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/209.

[25] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/209-211.

[26] Rezîn. Bu hadis Kütüb-İslâm Sitte hadîsi değildir. Rezin İbnu Muâviye'nin ilavesidir. Bu çeşitten Rezîn tarafından ilave edilen hadîslere sıkça rastlayacağız. İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/212.

[27] Buhârî, İman: 1; Müslim, İman: 22 (....); Nesâî, İman: 13, (9, 107-108); Tirmizî, İman: 3, (2612); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/213.

[28] Müslim, İman: 1, (8); Nesâî, İman: 6, (8, 101); Ebu Dâvud, Sünnet: 17, (4695); Tirmizî, İman: 4, (2613).

[29] Buharî, İman: 37.

[30] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/215-218.

[31] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/218.

[32] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/218-220.

[33] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/220-221.

[34] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/221-222.

[35] Bunu Beş Kitap rivayet etmiştir. Metin Buhârî'den alınmıştır.

[36] Buhârî, İlm: 6; Müslim, İman: 10, (12); Tirmizî, Zekat: 2, (619); Nesâî, Siyâm: 1, (4, 120); Ebu Dâvud, Salât: 23, (486); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/223-225.

[37] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/225.

[38] Buhârî, İman: 34; Müslim, İman: 8, (11); Nesâî, Sıyâm: 1, (4, 120); Ebu Dâvud, Salât: 1, (391); Muvatta, Kasru's-Salât fi's-Sefer: 94, (1, 175); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/226.

[39] Buhârî, İman: 40, İlm: 25, Mevâkîtu's-Salât: 2, Zekât: 1, Farzu'l-Hums: 2, Mevâkıb: 4, Meğâzî: 69, Edeb: 98, Haberi'l-Vâhid: 5, Tevhîd: 56; Müslim, İmân: 23, 24, 25 (17); Ebu Dâvud, Eşribe: 7, (3692); Tirmizî, İman: 5, (2614); Nesâî, İman: 25, (8, 120); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/227-228.

[40] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/228-231.

[41] Tirmizî, Kader: 10, (2146); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/231.

[42] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/231-232.

[43] Ebu Dâvud, Eymân: 19 (3283); Nesaî, Vesâya: 8, (6, 251); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve

Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/232.
[44] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/232.
[45] Müslim, Mesâcid 33, (537); Muvatta, Itk 8, (2, 776); Nesâî, Sehv 20 (3, 18); Ebu Dâvud, Eymân 19 (3282); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/233.
[46] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/233.
[47] Müslim, İman: 56, (34); Tirmizî, İmân: 10, (2625); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/233.
[48] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/233-234.
[49] Ebu Dâvud, Zekât: 4, (1582); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/234.
[50] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/235.
[51] Nesâî, Zekât: 72, (5. 82); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/235.
[52] Müslim, İman: 62, (38); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/236.
[53] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/236.
[54] Nesâî, İman: 9, (8, 105). Buhârî, Salat: 28. Hadisi Nesâî tahric etmiştir. Ancak, Buhârî, Ebu Dâvud ve Tirmizî tarafından da rivayet edilmiş olan uzunca bir hadisin bir parçasıdır. Bak: Tirmizî, İman: 2, (2611); Ebu Dâvud, Cihad: 104, (2641); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/236.
[55] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/236-237.
[56] Buhârî, İman: 3; Müslim, İman: 57-58, (35-36); Ebu Dâvud, Sünnet: 15, (4676); Tirmizî, İman: 6, (2617); Nesâî, İman: 16, (8, 110); İbnu Mâce, Mukaddime: 9, (57); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/239.
[57] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/239-242.
[58] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/242.
[59] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/242-243.
[60] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/243-244.
[61] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/244.
[62] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/244-245.
[63] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/245.
[64] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/245-246.
[65] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/246.
[66] Buhârî, İman: 9, 14, İkrâh: 1; Müslim, İman: 67, (43); Tirmizî, İman: 10, (2626); Nesâî, İman: 3, (8, 96); İbnu Mâce, Fiten: 23, (4033). İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/246-

247.

[67] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/247-248.

[68] Buhârî, İman: 8; Müslim, İman: 70, (44); Nesâî, İman: 19, (8, 114, 115); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/248.

[69] Buhârî, İman: 6; Müslim, İman: 71, (45); Nesâî, İman: 19, (3, 115); Tirmizî, Sıfatu'l-Kıyamet: 60, (3517); İbnu Mâce, Mukaddime: 9, (66); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/248.

[70] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/248-249.

[71] Ebu Davud, Sünnet: 16, (4681); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/249.

[72] Tirmizî, İman: 12, (2629); Nesâî, İman: 8, (8, 104, 105); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/249.

[73] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/249.

[74] Buhârî, İman: 4; Müslim, İman: 64, (40); Ebu Dâvud, Cihâd: 2, (2481); Nesâî, İman: 9, (8, 105). (Metin Buhârî'ye aittir).

[75] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/250.

[76] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/250-251.

[77] Tirmizî, Tefsir, Sûre 2, (3092); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/251.

[78] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/251.

[79] Ebu Dâvud, Cihad 35, (2532); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/252.

[80] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/252-253.

[81] Müslim, İman: 209 (132); Ebu Dâvud, Edeb: 118 (5110); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/253.

[82] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/254-255.

[83] Buhârî, İmân: 17; Müslim, İman: 36, (22); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/259.

[84] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/259.

[85] Muvatta, Kasru's-Salât: 84, (1, 171); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/260.

[86] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/260.

[87] Müslim, İman, 37-38 (23). İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/261.

[88] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/261.

[89] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/261-266.

[90] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/266-270.

[91] Buhârî, İman: 11; Müslim, Hudud: 41, (1709); Nesâî, Bey'a: 17, (7, 148); Tirmizi, Hudud: 12, (1439); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/272.

[92] Biât'ın târihi gelişimi, Osmanlılarda biat şekli vs. hakkında geniş bilgi için Mehmet Zeki Pakalın'ın Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü adlı ansiklopedik lügatine bakılsın (1, 228-231) (İbrahim Canan)

[93] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/272-274..

[94] Müslim, Zekat: 108, (1043); Ebu Davud, Zekat 27, (1642); Nesâî, Salât: 5, (1, 229); İbnu Mâce, Cihâd: 41, (2867); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/274.

[95] Buhârî, Ahkam: 42; Müslim, İmâret: 90, (1867); Nesâî, Bey'at: 18, (7, 148); Tirmizî, Siyer: 37, (1597); Muvatta, Bey'at: 1, (2, 982); İbnu Mâce, Cihâd: 43, (2874); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/275.

[96] Muvatta, Bey'a: 2, (2, 982); Tirmizî, Siyer: 37. (1597); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/275.

[97] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/275-276.

[98] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/276.

[99] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/277.

[100] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/277-278.

[101] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/278.

[102] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/278-279.

[103] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/279.

[104] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/279-280.

[105] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/280.

[106] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/280-281.

[107] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/281

[108] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/281-282

[109] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/282.

[110] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/282-283.

[111] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/283-284.

[112] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/284-285
[113] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/286.
[114] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/286.
[115] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/286-287.
[116] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/287-288.
[117] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/289.
[118] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/289-290.
[119] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/290.
[120] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/290-291.
[121] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/291-293.
[122] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/293.
[123] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/293-294.
[124] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/294.
[125] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/294.
[126] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/295.
[127] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/295.
[128] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/295-296.
[129] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/296-297.
[130] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/297.
[131] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/298.
[132] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/298.
[133] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/298.
[134] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/298.
[135] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/298-300.
[136] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/300-301.
[137] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/301.
[138] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/301.
[139] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/301-302.

[140] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/302.

[141] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/302.

[142] Buradaki ifâdede Abbâs'ın faizine bir istisna konmuş gözükmekte ve sanki "sermaye de terkedilmiştir" mânası anlaşılmakta ise de, şârihlerin belirttiği üzere böyle bir durum yoktur. Çünkü hadîste ilga edilen hususun "fair" olduğu tasrih edilmektedir. Bazı rivâyetlerde "ilk terkedilen faiz de Abbas'ın faizidir." Şeklinde gelmiştir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bu yasağı daha müşahhas hâle getirmek için, devrinin tanınmış bir bankeri olan Abbas'ı zikretmiştir. Abbas'ın kan yakınlığı tebliğatın ciddiyet ve müessiriyetine bir başka katkıda bulunacaktır. Nitekim kan ilgasına da bir diğer kan yakınını misal kılacaktır. İfadedeki zahiri istisnâ râvilere has bir hata olabilir. (İbrahim Canan)

[143] Şârihler, bu isimde de tashîf olduğunu, kan sâhibinin Hâris değil Rebîa İbnu'l-Hâris olduğunu rivâyetlere dayanarak açıklarlar. (İbrahim Canan)

[144] Tirmizî, Fiten: 2, (2610); Tefsir: 2, (3087); Müslim, Hacc: 194, (1218); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/305.

[145] Karı ve kocanın karşılıklı hak ve vazifeleri hususunda daha geniş bilgi ve bu bilgilerin kaynağını görmek isteyenlere Hz. Peygamberin Sünnetinde Terbiye adlı kitabımızı tavsiye ederiz. (Bilhassa 385-307 sayfaları.); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/305-307.

[146] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/307.

[147] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/307-308.

[148] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/308-310.

[149] Buhârî, Hudud: 9, Riyât: 2, Hacc: 132, Meğâzi: 77, Fiten: 8, Edeb: 43; Müslim, İman: 120 (66); Ebu Dâvûd, Sünne: 16, (4686). Metin Buhârî'ye aittir; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/310-311.

[150] Buhârî, Hacc: 132, Edâhî: 5; Tefsîr, Berâe: 8, Bed'i'l-Halk: 2, Fiten: 8, İlm: 9; Müslim, Kasâme: 29, (1679); Ebu Dâvûd, Hac: 63, (1947).

[151] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/312-313.

[152] Nesî takviminin hesaplanışını öğrenmek isteyenlere Elmalılı Hamdi Yazır'ın tefsîrini tavsiye ederiz: (4. 2528-2541) (İbrahim Canan)

[153] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/313-315.

[154] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/315.

[155] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/315-316.

[156] Buhârî, Cenâiz: 80, 93; Müslim, Kader: 22, (2658); Muvatta, Cenâiz:. 52, (1, 241); Tirmizî, Kader: 5, (2139); Ebu Dâvud, Sünnet: 18, (4714); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/316-317.

[157] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/317-318.

[158] Buhârî, Mardâ: 1; Tirmizî, Emsâl: 4, (2870); Müslim, Sıfatu'l-Münâfıkûn: 58, (2809); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/320.

[159] Umdetu'l-Karî, 21, 210; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/320.

[160] Buhârî, İlm: 4, Edeb: 79; Müslim, Sıfatu'l-Münâfıkûn: 64, (2811); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/320-321.

[161] Tirmizî, Emsâl: 1 (2863).

[162] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/321-322.

[163] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/322.

[164] Müslim, İmam 232, (145); Tirmizî, İman 13 (2631); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/322.

[165] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/322-325.

Ezâ'yı Temizlemek:
Başın Traş Edilmesi

İSİM VE KÜNYE BÖLÜMÜ

*

BİRİNCİ FASIL
MAKBUL VE MEKRUH İSİMLER

*

İKİNCİ FASIL
HZ. PEYGAMBER (S.A.S.)'İN İSİM KOYDUĞU KİMSELER

*

ÜÇÜNCÜ FASIL
HZ. PEYGAMBER (S.A.S.)'İN DEĞİŞTİRDİĞİ İSİMLER

*

DÖRDÜNCÜ FASIL
HZ. PEYGAMBER (S.A.S.)'İN İSİM VE KÜNYESİNİ ALMA HAKKINDA GELEN RİVAYETLER

*

BEŞİNCİ FASIL
MÜTEFERRİK HADİSLER

BİRİNCİ FASIL

MAKBUL VE MEKRUH İSİMLER

-1- عن أبى الدرداء رضِىَ اللّهُ عنهُ قال: قال رسُولُ اللّهِ #:]إنَّكمْ تُدْعَوْنَ يوْمَ

القِيَامَةِ بِأسمَائِكُمْ وَاَسْمَاءِ آبَاءِكُمْ فأحسنُوا أسماءَكُمْ]. أخرجه أبو داود .

1. (113)- Ebu'd-Derdâ (radıyallahu anh) anlatıyor: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdu ki: *"Sizler kıyamet günü isimlerinizle ve babalarınızın isimleriyle çağırılacaksınız öyleyse isimlerinizi güzel yapın."*[1]

AÇIKLAMA:

İsimler, insan üzerinde te'sir ve telkin gücüne sahiptir. Bu sebeple isimlerin güzel olmasına dikkat edilmelidir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) de isim üzerinde ısrarla durmuştur. Sadece insanlardaki cahiliye devrinden kalma kötü isimleri değil, hayvan, eşya ve mekânlarla ilgili kötü isimleri de değiştirmiştir.
İsmin telkin gücünü kavramak için, bir peygamber ismi taşıyarak adı zikredildikçe o peygamberi anmak yeterlidir.
İsimler ümmet ve millet içerisinde birliği sağlayan hususlardan biridir. Bu sebeple bilinen, beğenilen, tarihten intikal eden müşterek isimlerin korunması gerekir.
Yukarıdaki hadiste, kıyamet günü isimlerimizle çağrılacağımız sebebi gösterilerek isimlerimizin güzel olması taleb edilmiştir. Bununla, söylediğimiz ve başka maslahatların da mevcudiyeti inkâr edilemez.

Taberânî'de gelen bir rivayet âhirette Allah'ın (kullarına bir lütfu olarak) örtmesiyle insanlar babalarının değil annelerinin adıyla çağrılacağı" belirtilmiştir. Alkamî şöyle der: "Bu iki hadis şöyle cemedilebilir: "Nesebi sahih olanlar babalarının, diğerleri ise annelerinin adıyla çağrılacaktır. Veya şöyle de denilebilir: Bazı kimseler de annelerinin isimleriyle çağrılacaklardır."
Hadiste geçen: *"İsimlerinizi güzel yapın"* sözünden maksad "evlatlarınızın, yakınlarınızın ve hitmetçilerinizin..." demektir.[2]

-2- وعنِ ابنِ عمرَ رضِىَ اللّهُ عَنْهُمَا قال: قال رسُولُ اللّهِ #:]أَحَبُّ ا‘سْمَاءِ إلى اللّهِ تعالَى: عبدُاللّهِ، وعبدُ الرحمنِ[. أخرجه مسلم وأبو داود والترمذى .

2. (114)- İbnu Ömer (radıyallahu anh) anlatıyor: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Allah'ın en ziyade sevdiği isimler Abdullah ve Abdurrahman'dır."[3]

AÇIKLAMA:

En güzel isimler, muhakakkak ki, Allah'ın (celle celâluhu) en çok sevdiği isimlerdir. Abdullah ve Abdurrahman isimleri, kişiye hem kulluğunu hatırlatıyor hem de Rabbisini en câmi isimleriyle tanıtıyor: Lafza-i Celal, Cenâb-ı Hakk'ın İsm-i zatîsi olup diğer bütün isim

ve sıfatları câmidir. Rahmân da Cenâb-ı Hakk'ın cemalî isimlerinden olup, insanların yaşamak için muhtaç oldukları bütün rızıkları veren mânasındadır. Dolayısıyla Abdurrahman ismi, kula şükran ve minnettarlık vazifelerini hatırlatarak, ubudiyete müşevvik hisler hazırlar, telkin eder.[4]

-3- وعن أبى وهبٍ الجُشَمىِّ رضِىَ اللّهُ عنهُ قال: قال رسُولُ اللّهِ #:]تَسمُّوا بأسماءِ ا'نبِيَاءِ، وَأحَبُّ ا َسماءِ إلى اللّهِ تعالى: عبدُاللّهِ، وعبدُالرحمنِ، وأصدقُهَا حارثٌ وهمامٌ، وأقْبَحُها حربٌ ومرَّةٌ[. أخرجه أبو داود، واللفظ لَه والنسائى مختصراً .

3. (115)- Ebu Vehb el-Cüşemî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: *"Peygamberlerin isimleriyle isimlenin. Allah'ın çok sevdiği isimler Abdullah, Abdurrâhman'dır. En sâdık olanları da Hâris ve Hemmâm isimleridir. En çirkinleri de Harb ve Mürre isimleridir"*[5]

AÇIKLAMA:

Hadiste geçen en sâdık tâbiri, ismin, türetildiği köke, mâna yönüyle uygunluğunu, sadâkatını ifade etmektedir. Bu açıdan Hâris, "kâsib" yani çalışıp kazanan demektir. Hemmâm da "isteyen", "irade eden" mânasına gelir. Her insan mutlaka bir istek sahibidir.

Savaş demek olan Harb'in kötülüğü izah gerektirmez. Mürre: Acı mânasınadır. Acılık da insanlarca sevilen bir şey değildir. Dolayısıyla bu iki isim de çirkindir.[6]

-4- وعن أبي هريرة رَضِىَ اللّهُ عنهُ قال: قال رسُولُ اللّهِ #:]إنّ أخْنَعَ اسمٍ عندَ اللّهِ رجلٌ تُسَمّى مَلِكَ ا٭ملِكِ، َ مالِكَ إِّ اللّهُ تعالي[.قال: سفيان رحمهُ اللّهُ تعالى: مثْلُ شاهان شاهْ.قال أحمد بن حنبل رحمه اللّهُ تعالى: سألتُ أبا عمروٍ رحمه اللّهُ تعالى عن »أخنعَ« فقال أوضَعَ. أخرجه الخمسة إِّ النسائى .

4. (116)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Allah katında en düşük (ahna') isim Melikü'l-emlâk (mülklerin mâliki) ismidir. Allah'tan başka Mâlik yoktur."
Süfyân merhum dedi ki: Şâhân Şâh bunun örneğidir.
Ahmed İbnu Hanbel merhûm dedi ki: "Ebu Amr merhum'a, ahna' ne demek diye sordum, bana "en düşük" diye cevap verdi."[7]

AÇIKLAMA:

İbnu Hacer'in bir tasrihi burada kayda değer. Der ki: "Süfyan İbnu Uyeyne'nin Arapça bir sözü, acemce olarak açıklamasına bazı şârihler taaccüp ederken, bazıları da kınadılar. Bizce, kınamaları Süfyan'ın gayesini anlamamalarından ileri gelmektedir. Çünkü, Şehinşah ismi o asırda çocuklara çokca konur olmuştu. "Süfyan,

hadiste gelen kötülemenin Melîku'l-emlâk ismine münhasır olmayıp, hangi dilde olursa olsun bu mânaya gelen bütün isimlere şâmil olduğuna dikkat çekmek istemiştir. Zemden murad budur.
Ulema, çocuklara bu ismi koymanın haram olduğu hükmünü çıkarmışlardır. Çünkü, hadiste vaid şiddetli bir üslubla ifâde edilmektedir. Haram hükmü aynı mânaya gelen diğer isimlere de şâmildir: Ahkâmu'l-hâkimîn, Sultanu's-selâtîn, Emîru'l-ümera gibi. Bâzı âlimler Kâdı'l-kudât, Hâkimu'l-hükkâm isimlerini de bu yasak isimlere dâhil etmişlerdir. Hâkimu'l-hükkâm aslında Allah'dır (celle celaluhu). Dindar ve fâzıl kimselerden pek çoğu Kâdı'l-kudât ve Hâkimu'l-hükkâm gibi isimleri kullanmaktan, hadiste Allah ve Resulü (aleyhissalâtu vesselâm)' ın buğzettiği bildirilen Meliku'l-emlâk ismine kıyasla, kaçınmışlardır[8].

-5- ولمسلمٍ رحمهُ اللّهُ تعالى في أخرى]أغيظُ رجل علَى اللّهِ تَعَالىِ يومَ القِيامَةِ وأخْبَثُهُ رجلٌ كانَ يسمّى ملِكَ ا٬ملِك، َملِكَ إّ اللّهُ تعالَى[.

5. (117)- Müslim'in bir diğer rivayetinde şöyle buyrulmuştur:
"Kıyamet günü, Allah'ın en ziyade kızacağı en kötü kimse, adı Melikü'l-emlâk (Şehinşâh) olan kimsedir. Allah'tan başka Mâlik yoktur."[9]

AÇIKLAMA:

Meliku'l-emlâk, bütün mülklerin sâhibi mânasına gelir. Mülklerin gerçek sâhibi Allah olması sebebiyle bu tâbir ancak Allah hakkında kullanılabilir ve insan hakkında kullanılması tevhid inancı taşıyan insanların Rablerine karşı takınmaları gereken edebe yakışmaz.[10]

-6- وعن جابر رضِىَ اللّهُ عنهُ قال:]أرادَ رَسُولُ اللّهِ # أنْ ينهَى عنْ أن يُسمّى بيعلى وبركةَ وأفلَحَ ويسارٍ ونافعٍ وبنحو ذلك. ثمّ رأيْتهُ سكتَ بعدُ عنها ثمّ قُبضَ ولم ينهَ عنهَا[. أخرجهِ مسلمٍ وأبو داود، واللفظ لمسلم.زاد أبو داود رحمه اللّهُ تعالى فإن الرجلَ يقولُ أثَمَّ بركةٌ؟ فيقولون .

6. (118)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) Ya'la, Bereket, Eflah, Yesâr, Nâfi ve benzeri isimlerin kullanılmasını yasaklamayı arzu etmişti. Sonra onun bu mevzuda sükut ettiğini gördüm. Sonra da yasaklamadan vefat etti."
Ebu Dâvud'un rivayetinde şu ziyade mevcuttur: "...Zira kişi "Bereket burada mı?" diye sorar da "hayır yok!" diye cevap verirler.[11]

AÇIKLAMA:

Görüldüğü üzere, zihinde hoş olmayan mânalar hasıl edecek olan isimleri Hz. Peygamber (aleyhissalâtu

vesselâm) yasaklamış veya yasaklama arzusunu izhar etmiştir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu davranışı, o isimleri koymayı önceden haram kılınarak istemiş olduğu halde sonradan vazgeçtiğini gösterir. Bu ise, kerâhet-i tenzîhiye ifâde eder, haram değil. Nevevî, kerahetin bu dört isme mahsus olmayıp, kıyasla benzer mânalar taşıyan başka isimlere de şâmil olduğunu gösterir.
Şu veya bu ismin konmasındaki kerâhetin sebebi bizzat Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) tarafından belirtilmiştir: İsmin çeşitli şekillerde kullanılışı esasında zihne gelebilecek uygunsuz mânalardır. Bu mânalardan bir tânesine örnek de veriyor. Buna göre, Bereket adındaki kimse "orada mı?" diye sorulup da "Hayır burada Bereket yok!" diye verilecek cevap, zihinde hoş bir mânâ hâsıl etmeyecektir. Nevevî bu cevabın "bazı kimseleri teşâüme yani uğursuzluk çıkarmaya sevkedeceğini" kaydeder.[12]

-7- وعن أسلم مولى عمر]أنّ عمر رَضِىَ اللهُّ عنهُ: ضَرَبَ ابناً لهُ يكنَّى أبا عيسَى، وأنّ المغيرةَ بنَ شعبةَ تكنَّى أبا عيسَى. فقال له عمرُ: أما يكفيك أن تكنّى بأبى عبدِاللهِّ. فقال: إن النبى # كنانى أبا عيسَى. فقال: إن رسُولَ اللهِّ # قَدْ غُفِرَ لهُ ما تقدمَ من ذنْبِهِ وَمَا تأخَّر، وإنّا بعدُ في جلْجَتِنَا فَلَمْ يزلْ يكنى بأبى عبدِاللهِّ حتّى هلكَ[. أخرجه أبو داود.»الجلج« بم ساكنة بين جيمين أوهما مفتوحة: هى حباب الماء في لغة أهل اليمامة أى تركنا في أمر ضيق كضيق الحباب. وقال ا٭زهرى: الجلجة واحدة الجَجِ وهى الرؤس ومعناه: وإنّا بعدُ

في عناد أقراننا وإخواننا لمْ ندرِ ما يصنع بنا.

7. (119)- Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in azadlı kölesi Eslem anlatıyor: "Hz. Ömer (radıyallahu anh), bir oğlunu Ebu İsa künyesini kullandığı için dövdü. Öte yandan Muğîre İbnu Şu'be (radıyallahu anh), Ebu İsa künyesini kullanıyordu. Hz. Ömer (radıyallahu anh) ona
"Ebu Abdillah künyesini kullanman sana yetmez mi?" dedi. Muğîre:
"Bana Ebu İsa künyesini takan Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'dir" cevabını verince, Hz. Ömer:
"Hz. Peygamer (aleyhissalâtu vesselâm)'in geçmiş gelecek bütün günahları affedilmiştir. Biz ise bundan böyle sıkıntıdayız" dedi. Ölünceye kadar Muğire'yi "Ebu Abdillah" diye künyeledi.[13]

AÇIKLAMA:

Bu rivayet Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in Ebu İsa şeklinde künye kulanmasını kerih bulduğu görülmektedir. Çünkü bu künye Hz. İsâ (aleyhisselam)'ya baba nisbet etmek gibi menfi bir mânayı zihne getirmektedir. Muğîre İbnu Şu'be: "Bu künyeyi Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) verdi" deyince: Hz. Ömer (radıyallahu anh) bunun Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a has bir imtiyaz (hasâis'ten) olabileceğini ifade eden bir cevapta

bulunur: "Biz hatalarımız sebebiyle nasıl bir muâmeleye maruz kalacağımızı bilemeyiz." en-Nihâye'de kaydedildiği üzere Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın geçmiş ve gelecek günahlarının mağfiretini müjdeleyen Fetih suresinin ilk âyetleri nâzil olunca Ashab şöyle demiştir: "Biz sıkıntıda kaldık. Bize nasıl bir muamele yapılacağını bilemiyoruz."[14]

-8- وعن يحيى بن سعيد رَضِى اللّهُ عنهُ:]أنّ رسُولَ اللّهِ # قالَ لِلقَحَةٍ تُحْلَبُ: منْ يحلُبُ هذهِ؟ فقام رجلٌ فقال: ما اسْمكَ؟ فقال مرةُ. فقال له اجلسْ، ثمّ قال: من يحلُبُ هذه؟ فقام رجلٌ فقال: ما اسمُكَ؟ فقال حربٌ. فقال: له اجلس، ثمّ قال: من يحلبُ هذه؟ فقام رجلٌ فقال له: ما اسمُكَ؟ فقال يعيشُ. فقال: احْلُبْ[. أخرجه مالك .

8. (120)- Yahya İbnu Sa'îd (radıyallahu anh) anlatıyor: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bol sütlü bir deve hakkında:

"Bunu kim sağacak?" diye sordu. Bir adam ayağa kalkmıştı ki Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)

"İsmin ne?" dedi. Adam:

"Mürre (acı)!" deyince, ona:

"Otur!" dedi. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) tekrar

"Bunu kim sağıverecek?" diye sordu. Bir başkası ayağa kalktı, ben sağacağım diyecekti. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) ona da:

"ismin nedir?" diye sordu. Adam:
"Harb!" diye cevap verdi. Ona da
"Otur" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Bu deveyi kim bize sağıverecek?" diye sormaya devam etti. Bir adam daha kalktı. Ona da ismini sordu.
"Ya'îş (yaşıyor!)" cevabını alınca ona:
"Sen sağ" diyerek müsaade etti."[15]

AÇIKLAMA:

Hadis, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kötü isimlerle teşâümde bulunduğu zannını uyandırmaktadır. İbnu Abdilberr bu zannın yanlışlığını şöyle açıklar: "Bu rivayete dayanarak, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in kötü isimler sebebiyle teşâüm'de bulunduğu söylenemez, çünkü Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yasakladığı bir şeyi dönüp kendisinin yapması muhaldir, bilakis bu, tefe'ül arama babından bir davranıştır, çünkü Ashâb'ına Harb ve Mürre isimlerinin kötülüğünü haber vermişti. Bu davranışıyla önceki sözünü te'yid etmiş oldu, neticede kimse bu isimleri koymadı."
İbnu Abdilberr'in işaret ettiği yasaklama, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın teşâümle ilgili yasaklamasıdır. Dinimiz teşâümü yani şundan bundan uğursuzluk çıkarmayı reddeder. Tefe'ül ise câizdir.[16]

İKİNCİ FASIL

HZ. PEYGAMBER (S.A.S.)'İN İSİM KOYDUĞU KİMSELER

-1- عن سهل بن سعد الساعدى رضِىَ اللّهُ عنهُ قال:]جَاءَ النبِىّ # إلى بَيْتِ فَاطِمَةَ رَضِىَ اللّهُ عنهَا فلمْ يَجِدْ عليًّا كَرَّم اللّهُ وَجْهَهُ فقال: أين ابنُ عمِّك؟ فقالت: كانَ بَيْنِى وَبَيْنَهُ شئٌ فغاضَبَنِى فَخَرجَ، فقال النبىّ # ‘‘نسَان انظر أين هو؟ فقال: هُوَ في المسْجِد راقِدٌ. فَجَاءَهُ وَهُوَ مضْطَجعٌ وَقَدْ سقطَ رداؤُهُ عن شقِه فأصابهُ ترابٌ، فجعَل النبى# يقول: قُمْ أبَا تراب قمْ أبَا تراب. قال سهل رَضِىَ اللّهُ عنهُ: وَمَا كَانَ لَهُ اسمٌ أحبُّ إليهِ منهُ[. أخرجه الشيخان .

1. (121)- Sehl İbnu Sa'd es-Sâidi (radıyallahu anh) buyurdu ki: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) Fâtıma (radıyallahu anhâ) annemizin evine uğramıştı. Hz. Ali (radıyallahu anh)'yi evde bulamayınca:
"Amca oğlun nerede?" diye sordu. Fatıma (radıyallahu anhâ):
"Aramızda bir şekerlenme oldu. Bunun üzerine bana kızdı ve çekip gitti" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) birine:
"Hele bir arayıver nereye gitmiş" diye emretti.
"Mescidde yatıyor!" diye haber verince, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yanına gitti. Hz. Ali (radıyallahu anh) gerçekten yatıyordu ve üzerinden ridası düşmüş, (bu sebeple) toprağa bulanmıştı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm),

‘Kalk ey Ebu Turâb, kalk ey Ebu Turâb (yani Toprak babası)’ diye seslendi.
Sehl der ki: Hz. Ali (radıyallahu anh)'nin en çok sevdiği ismi bu isimdi.[17]

AÇIKLAMA:

1- Burada baba tarafından akrabalara "amcaoğlu" demeye bir irşad mevcuttur, çünkü Hz. Ali (radıyallahu anh), Hz. Fatıma (radıyallahu anhâ)nın değil babasının yani Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın amcasının oğludur.
2- Ayrıca Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu çeşit durumlarda dikkat celbedici (isti'taf) bir isim kullanmayı irşad buyurmaktadır. Sanki, Hz. Ali ile Fatıma arasındaki tatsızlığı sezmiş de bunun izâlesinde müessir olacak akrabalık bağ ve alâkaları hatırlatıyor gibi. Nitekim, Hz. Musa'nın kızması karşısında Hz. Hârun da ağabeyisi Musa (aleyhimâ'sselam)'ya *"Ey annemoğlu"* diye hitab etmiştir: *"Ey annemoğlu sakalımı, başımı tutma..."* (Tâha: 20/94).
3- Bu hadis, bir kimseye çocuğu dışında bir isimle de künye verileceğine delâlet eder, çünkü Hz. Ali (radıyallahu anh) "Ebu Turâb" diye künyelenmiştir.
4- Öfkelenmiş birisine şaka yaparak, öfkesinin teskin edilmesine de hadiste irşad mevcuttur.
5- Kızmış, gücenmiş birisine yakınlarının ilgi göstererek

iltifat ve müdârede bulunarak gönlünü hoş etmeye çalışması gereği de hadisten anlaşılmaktadır. Zira Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hz. Ali'yi aramış bulmuş ve ona iltifatta bulunmuştur.

6- Baba kızının evine, kocasından izin almadan girebilir. [18]

-2- وعن أسماءَ بنتِ أبى بكرِ رَضِىَ اللّهُ عنهما قالت:]حَملتُ بعبدِاللّهِ بن الزُبيرِ بمكةَ قالتْ فَخَرَجْتُ وأنَا مُتمٌّ فقدمتُ المدينةَ فنزلتُ بِقُبَاءَ فولدتهُ فأتيتُ بهِ رسُولَ اللّهِ # فوضعتهُ في حجرهِ فدعا بتمرةٍ فمضغهَا ثمّ تفلَ في فيهِ فكانَ أَوَلَ شيْءٍ دخلَ جوفَهُ ريقُ رسُولِ اللّهِ #، ثمّ حنكهِ بِالتَّمْرَةِ، ثمّ دعا لهُ وَبَرَّكَ عليه، وسماهُ عبدَ اللّه فكان أولَ مولودٍ وُلدَ في ا‘‘سْم ففرحوا بهِ فرحاً شديداً ‘نهم قيلَ لهم انّ اليهود قدْ سحرتكمْ فَ يولدُ لكمْ[. أخرجه الشيخان .

2. (122)- Esmâ Bintu Ebî Bekr (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Mekke'de Abdullah İbnu Zübeyr (radıyallahu anh)'e hâmile kalmıştım. Doğum yaklaşmıştı ki, Mekke'yi terkettim ve Medine'ye geldim, Kuba'ya indim. Abdullah'ı orada dünyaya getirdim. Doğunca, bebeği alıp Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a götürdüm, kucağına bıraktım. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir hurma istedi, ağzında çiğneyerek ezdikten sonra, tükrüğünden çocuğun ağzına bıraktı. Abdullah'ın midesine ilk inen şey Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın mübarek tükrükleri idi. Sonra (yumuşattığı o) hurma ile çocuğun damağını oğdu, hakkında bereketle dua etti ve Abdullah ismini

verdi. Müslüman aileden ilk doğan çocuk bu idi. (Medine'de bütün Müslümanlar) onun doğumuna çok sevindiler. Çünkü "Yahudiler size sihir yaptılar, asla doğum yapamayacaksınız" diye bir şayia çıkarılmıştı" [19]

AÇIKLAMA:

1- Burada yeni doğan bir çocuğa yapılan muameleyle ilgili bir örnek görmekteyiz. Çocuk daha anne sütünü emmeden Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a götürülüyor. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) çocuğu kucağına oturtup, ağzında yumuşatmış olduğu hurma ile çocuğun damağını oğuyor ki buna tahnik denmektedir. Sonra Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) dua edip isim veriyor. Yukardaki rivayette geçen Abdullah İbnu Zübeyr örneği tek değildir. Medine'de ikamet eden Müslümanların müstemir âdeti budur. Çocukları doğunca Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a getirirlerdi.
2- Abdullah (radıyallahu anh)'ın ilk doğan Muhâcir çocuğu olması da bilhassa belirtiliyor. Çünkü Yahudi ve münafıklarca çıkartılan bir şâyianın huzursuz edici te'sirlerini bertaraf etmişti. Şöyle ki, Mekke'den gelen Muhâcirler herşeylerini bırakarak kuru canlarıyla gelmişlerdi, bir kısım maddî sıkıntıları vardı. Buna intibakta zorluk çektikleri, Medine'nin rutubetli havası,

değişik ictimâî muhiti de eklenince vatan hasretlerini artıran bir durum ortaya çıkmıştı. Onların bu çeşit sıkıntılarını istismar ederek Müslümanların moralini bozmak, huzursuzluklarını artırmak için plânlı, şuurlu çalışmalar da yapılıyordu. İşte bunlardan biri, Muhâcirlerin artık Medine'de doğum yapamıyacaklarına dair şâyia idi. "Yahudiler sihir yapmıştır, artık çocukları olmayacak" deniyordu. Yukarıda belirtmeye çalıştığmız hâlet-i rûhiye şartlarında bu çeşit sözler müessir olabiliyor, morali bozup sıkıntılara mukavemet gücünü za'fa uğratabiliyordu.
İşte Abdullah İbnu Zübeyr'in doğumu böyle menfi şartlarda serinlemeye, morallerin düzelmesine sebep olmuştu. Bir Yahudi hilesini bozmuştu.
3- Abdullah'ın ilk Muhacir çocuğu olmasını "Medine'de" diye kayıtlamak gerekir, çünkü Habeşistan'da Abdullah İbnu Ca'fer doğmuştur. Hicretten sonra Medine'de Ensar'dan da -bir rivayete göre- Mesleme İbnu Muhalled doğmuştur. en-Nu'mân İbnu Beşîr'in ilk olduğu da söylenmiştir.[20]

-3- وعن أبى موسى رضِىَ اللّهُ عنهُ قال:]وُلِدَ لِى غُُمٌ فأتيتُ بِهِ النَّبِىَّ # فَسَمَّاهُ إبْرَاهِيمَ وَحنكه بتمْرَةٍ وَدَعَا لَهُ بِالْبَرَكَةِ وَدفعه اِلَىَّ وَكَانَ اكْبَرَ ولد اَبِى مُوسى[. أخرجه الشَّيْخَانِ .

3. (123)- Ebu Mûsâ (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir

oğlum doğmuştu. Hemen Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a getirdim. İbrahim ismini verip bir hurma ile tahnikde bulundu. Sonra da *"Mübarek olsun"* diye dua buyurdu ve çocuğu bana geri verdi. Bu çocuk, Ebu Musa'nın en büyük evladı idi."[21]

-4- وَعَنْ اَنَسِ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قَالَ:]ذَهبتُ بعبدِاللّهِ بنِ أبى طلحةَ إلى رَسُولِ اللّهِ # حينَ وُلِدَ وَهُوَ في عباءةٍ وهوَ يهنأُ بعيراً له فقالَ: هلْ معكَ تمرٌ؟ قلتُ نعم، فناولتُه تمراتٍ ف كهنّ ثم فغرَفاهَ الصبىِّ فمجهُ فيهِ فجعلَ يتلمظهُ فقال رَسُولُ اللّهِ #: انظُرُوا حُبَّ اٴنْصَارِ التمرَ، وَسَماهُ عبدَاللّهِ[. أخرجه الشيخان وأبو داود واللفظ لمسلم ومعنى »يَهنأ« يطليه بالقطران .

4. (124)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Abdullah İbnu Ebi Talha'yı doğduğu zaman Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a götürdüm. Bebek bir bez içerisinde idi. Vardığımızda Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) devesine katran sürüyordu.
"Beraberinde hurma da getirdin mi?" diye sordu.
"Evet" dedim ve birkaç tane hurma verdim. Onları ağzında çiğnedi, sonra çocuğun ağzını açtı. Ağzına tükrüğü püskürttü. Bebek, yalamaya başladı. Bunun üzerine Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)
"Ensar'ın hurma sevgisine bakın (doğar doğmaz başlıyor)" diye latife etti ve çocuğu Abdullah diye isimledi."[22]

AÇIKLAMA:

Ebu Talha, Hz. Enes'in annesi Ümmü Süleym'in ikinci kocasıdır. Doğan Abdullah, anne bir kardeşi olmaktadır.
Bu hadiste birçok mesele var:
1- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in ev hizmetlerine katılması. Burada deve tımarı görülmektedir. Mevki ve makamı ne kadar yüce olursa olsun, kişinin bu çeşit şahsî işlerini görmesi, şerefini düşürmez.
2- Yeni doğan çocuğun tahnîki: "Tahnik ağızda bir şeyi çiğneyip yumuşattıktan sonra çocuğun ağzına aktarılması, onunla damağının oğulmasıdır. Böylece çocuk, gıdasını almada ilk temrini yapmış olur. Tahnik'i kurumuş hurma ile yapmak efdaldir. Bulunmadığı takdirde taze, yaş hurma ile de yapılabilir. Bunlar yoksa arı balını tercîh etmelidir. Bal da bulunmadığı takdirde tahnik'in, ateş görmemiş tatlı bir şeyle olması tercih edilmelidir.
Tahnik sırasında çocuğun ağzını açması, böylece konan şeyin midesine gitmesi gereklidir, buna dikkat edilmelidir.
3- Tahnik ve tesmiye işini sâlih birisine yaptırmak müstehaptır.
4- Çocuğun ismini doğduğu gün koymak câizdir.
Not: Daha geniş bilgi için 141 numaralı hadisin açıklamasına bakın.[23]

-5- وعن عائشة رضى اللهَ عنها قالت:]قلْتُ يَا رسُولَ اللهِ: كلّ صواحِبى لهنَّ كُنىً. قال: فاكْتُنِى بابْنِكِ عبداِللّهِ بن الزبيرِ فَكَانَتْ تكنَّى أمّ عبداللّهِ[.
أخرجه أبو داود.وزاد رزين رحمه اللهُ: فإن الخالة أمٌّ .

5. (125)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ):
"Ey Allah'ın Rasûlü, dedim, arkadaşlarımdan her birisinin bir künyesi var, (benim yok)". Dedi ki:
"Oğlum Abdullah İbnu Zübeyr ile künyelen." Aişe, "Ümmü Abdillah (Abdullah'ın annesi)" diye künye almıştı"[24]
Rezîn merhum: *"Teyze anne gibidir"* ilavesini kaydetmiştir.[25]

AÇIKLAMA:

Künye, kinaye'den gelir. Birisini sarih olmayan bir şekilde zikretmeye kinaye denir. Araplarda künye, isme galebe edecek şekilde rağbettedir. Birçok kimseler künyeleri ile meşhurdur. Künye normalde ilk erkek çocuğa nisbetle elde edilir: Ebû fülan, Ümmü fülan gibi. Lakab medh veya zem ifade eden unvana denir. Arap örfünde erkek çocuğa sâhip olmak şeref vesilesidir.
- Bu sebeple ilk erkek çocuğunun isminden babalar ve anneler künye alır. Nitekim Hz. Peygamberimiz (aleyhissalâtu vesselâm)'in oğlu Kasım'ın doğumundan itibaren Ebu'l-Kâsım yâni Kâsım'ın babası diye künye

almıştır. Yukarıdaki son hadis, kadınların da künye aldıklarını, Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'nin çocuğu olmadığı için tabiî şekilde künye alamamaktan üzülerek Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e başvurduğunu görüyoruz. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) *"Oğlum Abdullah'la künyelen"* buyurmakla, Hz. Aişe'nin kız kardeşi Esmâ bintu Ebî Bekr'in oğlu Abdullah'ı işaret buyurmuştur. Bu Abdullah'ın doğumuyla ilgili açıklama az yukarıda 122 numaralı hadiste geçti.
Yukarıdaki rivayette Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'nin kız kardeşinin çocuğuna, yâni yeğenine "oğlum" diye işaret buyurulmuştur. Müellif Rezîn'in de kaydettiği üzere, bu ifade ile Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), teyzenin anne gibi yakın sayılması gereğine dikkat çekmiştir. Nitekim, bazı rivayetlerde amca için de "baba gibidir" buyrulmuştur.
Şunu da kaydedelim ki, künye kullanımı Arapça'da her zaman erkek evlad babalarına -veya annelerine- has değildir. Çok daha yaygın bir kullanımı vardır. Hadis rivayetinde en çok ismi geçen Ebû Hüreyre hazretleri, kedilerini çok sevdiği için Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) tarafından Kedicik Babası mânasında Ebu Hüreyre diye künyelenmiştir. Az yukarıda (121. hadis) Hz. Ali (radıyallahu anh)'nin de Ebu't-Turâb (yani Toprak Babası) diye künyelendiğini görmüştük. Enes'in henüz kuşlarla oynayan 5-6 yaşlarındaki küçük kardeşine de Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Ebu Umayr diye

künye taktığını rivayetinde görmekteyiz.[26]

ÜÇÜNCÜ FASIL

HZ. PEYGAMBER (S.A.S.)'İN DEĞİŞTİRDİĞİ İSİMLER

-1- عن عائشة رضى اللّه عنها قالت:]كَانَ رَسُولُ اللّهِ # يُغيِّرُ اسمَ القبيحَ[. أخرجه الترمذى .

1. (126)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ): "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) çirkin isimleri değiştirirdi" buyurmuştur.[27]

AÇIKLAMA:

Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) burada Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın çirkin (kabih) isimleri değiştirme prensibini belirtiyor. Arkadan gelecek rivayetlerde, değiştirilen isimlerden örnekler görülecektir. Çirkin diye tercüme ettiğimiz kelimenin aslı kabîh'tir. Bu hasen'in zıddıdır. Hasen ise güzel demektir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın değiştirdiği isimlerin cümlesini "çirkin" kabul ederek tedkîk edecek olursak, hepsinin aynı çeşitten "çirkinlik"i taşımadığını görürüz.
Mesela müteakip hadiste Berre isminin değiştirildiğini görüyoruz. Berre, Birr kökünden müştaktır (türemiştir);

iyi insan, kusursuz kimse gibi mânalara gelir. Bu ismi taşıyanın zihnine, kendini beğenme gibi bir mâna verebilir. Nitekim, bizzat hadisten öğreniyoruz ki Berre hakkında "O, kendini temize çıkarıyor" diye dedikodu yapılmıştır. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in kulağına bu söz gelince ismi Zeyneb'e çevirmiştir. Şu halde bundaki "çirkinlik" mânanın çirkinliğinden gelmiyor. *"Kendinizi temize çıkarmayın, kimin muttaki (temiz) olduğunu O (Allah) çok iyi bilir"* (Necm: 53/32) âyetine muhâlefetten ileri geliyor. Şu halde İslâm âdabına uymayan, kişiye gurur, kibir, aldanma telkin edecek isimler "çirkin" dir.

Keza, 129. rivayette gelen Ebu'l-Hakem veya 131'de geçen Aziz ismi de itikada müteallik İslâm edebiyle uyuşmadığı için çirkin addedilerek değiştirilmiştir.

Diğer taraftan 130 numaralı rivayette geçen Asram (kesik), 131'de geçen Hazn (sert), Âsi (itaatsiz), Atele (şiddet), Şeytan, Gurâb (karga), Muzdaci' (yatan), Afire (çorak) vs. gibi isimleri de mânalarındaki çirkinlik sebebiyle beğenmemiş, bunları uygun isimlerle değiştirmiştir.[28]

Not: Dilimizde, Aziz, Kadîr gibi -yukarıda verilen ölçüye göre, mahzurlu olan isimler çocuklara verilmektedir. Bunlar Abdülaziz, Abdilkadîr'den kısaltma olmalıdır. Çünkü Cenâb-ı Hakk'a ait isimlerdir, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bunlarla tesmiyeyi uygun

görmemiş ve her seferinde değiştirmiştir.[29]

-2- وعن أبى هريرةٍ رضِىَ اللّهُ عنهُ قال:]أنّ زَيْنَبَ بنتَ أبى سلمةَ كانَ اسمُها بَرَّةَ: فقيلَ تزكّى نفسَها. فسماها رَسُولُ اللّهِ # زينبَ[. أخرجه الشيخان.

2. (127)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Zeyneb Bintu Ebî Seleme'nin ismi Berre idi. "Nefsini tezkiye ediyor" denildi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) onu Zeyneb diye isimlendirdi." [30]

-3- وعن ابنِ عباسٍ رضِىَ اللّهُ عنهُما قال:]كَانَ اسمُ جُوَيْرِيةَ بنتِ الحارثِ برَّة، فَحَوَّلَ رَسُولُ اللّهِ # اسمَها جويريةَ، وَكَانَ يكرهُ أن يقالَ خرجَ من عند برةَ[. أخرجه مسلم .

3. (128)- İbnu Abbâs (radıyallahu anh) anlatıyor: "Cüveyriye Bintu'l-Hâris'in ismi Berre idi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onun ismini Cüveyriye diye değiştirdi. Zira, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) "Berre'nin yanından çıktı" denmesini sevmiyordu.[31]

-4- وعن شريح بْنِ هانئ عن أبيه رضى اللّهُ عنه]أنّ النبىّ # سَمِعَ قَوْمَهُ يُكنُّونَهُ بأبى الحكمِ، قال فدعانِى فقال: إن اللّهَ تعالى هو الحكَمُ وإليهِ الحُكْمُ فَلِمَ تُكَنَّى بِأبى الحكمِ؟
فقلت: إنَّ قوْمِىَ إذا اختلفُوا في شئ أتونى فحكمتُ بينهم فرضى ك الفريقينِ

بحكمى، فقال ما أحسنَ هذا، فما لكَ من الولدِ؟ فقلت: شريحٌ، ومسلمٌ، وعبدُاللّهُ. فقال: فمن أكبرُهم؟ فقلت: شريحٌ. قال: فأنتَ أبو شريحٍ[. أخرجه أبو داودٍ والنسائى .

4. (129)- Şureyh İbnu Hâni, (radıyallahu anh) babasından naklediyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), kavmimin beni Ebu'l-Hakem diye künyelediklerini işitmişti. Beni çağırtarak:

"Hakem olan Allah'tır, hüküm de O'nadır, öyle ise, sen nasıl Ebu'l-Hakem künyesini taşırsın?" dedi. Ben açıkladım:

"Kavmim bir meselede anlaşmazlığa düşünce bana gelirler, ben hükme bağlarım. Her iki taraf da verdiğim hükme râzı olurlar." Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Bu ne güzel şey?" buyurdu ve *"Çocuklarından neler var?"* diye sordu. Ben:

"Şüreyh, Müslim, Abdullah var" dedim. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"En büyüğü hangisi?" dedi.

"Şüreyh" dedim.

"Öyleyse, buyurdu, sen Ebu Şüreyh'sin"[32]

-5- وعن بشيرِ بن ميمونٍ عن عمه أسامةَ بن أَخْدَرِىٍّ]أَنَّ رجً كان اسمُهُ أصرَمَ فقال له النبى#: ماأسمُك؟ فقال أصرمُ. فقال: بل أنت زُرْعةُ[. أخرجه أبو داود .

5. (130)- Beşîr İbnu Meymun, amcası Üsâme İbnu Ahdarî'den rivayet ediyor: Ahdarî diyor ki: "İsmi Asram olan bir adam vardı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ona:

"İsmin nedir?" diye sordu. Adam

"Asram" diye cevap verdi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Hayır sen Zür'a' sın" buyurdu.[33]

AÇIKLAMA:

Asram'ın yasaklanışı taşıdığı mâna sebebiyledir: Kesik demektir. Zür'a ise ziraat, yani ekmek kökünden gelir, bitme, büyüme mânasını ifade eder, dolayısıyla Asram'ın zıddıdır.[34]

-6- وعن سعيد المسيب عن أبيه رَضِيَ اللّهُ عنه]أنَّه جَاءَ إلى النَّبِيِّ # فقالَ مَا اسمُكَ؟ قال: حَزْنٌ، قال: بل أنتَ سهلٌ. قالَ: أغَيِّرُ اسماً سمانيهِ أبى.قال ابنِ المسيب رحمه اللّهِ

فما زالَتْ فينَا الحَزُونَةُ بعدُ[. أخرجه البخارى وأبو داود.وفي رواية ٔبى داود قال: . السهلُ يُوطأُ ويُمتهَنُ.قال أبو داود رحمه اللّهُ: وغيّر رسُولُ اللّهِ # اسمَ العاصى وعزيزٍ وعتلَةَ وشيطانٍ والحكمِ وغرابٍ وحَبَّابٍ وشهابٍ فسماهُ هشاماً، وسمى حرباً سِلماً، وسمى المضطجَعَ المنبعثَ، وأرضاً تسمى عفرةً سماها خضِرةً، وشِعْبَ الضلةِ، سماها شِعْبَ الهدى، وبنِى الزِّنيةِ سماها بنى الرُّشْدَةِ، وسمَّى بنى مغْوِيَةَ بنى رُشْدٍ .

6. (131)- Said İbnu'l-Müseyyeb babası vasıtasıyla dedesinden naklediyor: "Dedem, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a uğramıştı.
"İsmin ne?" diye sordu.
"Hazn (sert yer)" diye cevap verdi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Hayır sen Sehl'sin" dedi. Müseyyeb:
"Olamaz, babamın verdiği bir ismi değiştiremem" dedi. İbnu'l-Müseyyeb ilâve ediyor:
"O günden sonra aramızda kabalık devam etti gitti."
Ebu Dâvud'un rivayetinde şöyle demiştir:".... Hayır sehl ezilir ve hakîr tutulur."
Ebu Dâvud merhum der ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Âsi, Aziz, Atele (şiddet, sertlik), Şeytan, Hakem, Gurâb (karga) Habbâb, Şihab isimlerini değiştirdi. Şihâb'ı Hişam, Harb'i Silm (sulh), Muzdaci'ı (yatan) Münbais (kalkan) yaptı. Afire (çorak) adını taşıyan bir araziyi de Hadire (yeşillik) diye, Şi'bu'd Dalâlet'i (sapıklık geçidi) Şi'bu'l-Hüdâ diye isimledi. Benu'z-Zinye'yi Benu'r-Rüşd olarak değiştirdi."[35]

-7- وعن ابن عمر رضى اللّهُ عنهما:]أنّ رسَولَ اللّهِ # غَيَّرَ اسمَ عاصِيةَ وسمَّاها جَمِيلَةَ[. أخرجه مسلم والترمذى وأبو داود .

7. (132)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) diyor ki: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) Âsiye (isyankâr,

itaatsiz kadın) ismini değiştirip Cemîle (güzel kadın) yaptı.[36]

-8- وعن مسروقٍ قال:]لِيقتُ عمرَ رضىِ اللّهُ عنه، فقال: من أنتَ؟ فقلت مسروقُ ابنُ ا‘جْدَعِ، فقال سمِعْتُ رَسُولَ اللّهِ # يَقُول: ا‘جْدَعُ شيطانٌ[. أخرجه أبو داود .

8. (133)- Mesruk anlatıyor: "Hz. Ömer'le karşılaştım. Bana
"Sen kimsin?" diye sordu.
"Mesruk İbnu'l-Ecda" dedim. Dedi ki:
"Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın *" ecda şeytandır"* dediğini işittim."[37]

-9- وعن سهل بن سعد رضِىَ اللّهُ عنهُ قال:]أُتِىَ رَسُولُ اللّهِ # بِالْمُنْذِرِ ابْنِ أبى أُسَيْدٍ حينَ وُلِدَ فوضعهُ على فَخِذِهِ، وقال: ما اسمُهُ؟ قال: فنٌ. قال: ؟ لكنَ اسمُهُ المنذِرُ، فسماهُ يومئذٍ المنْذِر[. أخرجه الشيخان .

9. (134)- Sehl İbnu Sa'd (radıyallahu anh) anlatıyor: "el-Münzir İbnu Ebî Üseyd doğduğu zaman Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a getirilmişti. Çocuğu kucağına aldı ve:
"İsmi nedir?" diye sordu.
"İsmi falandır" diye ne konmuşsa söylendi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Hayır! bunun ismi Münzir olacak" dedi ve o gün çocuğa

Münzir ismini koydu.[38]

DÖRDÜNCÜ FASIL

HZ. PEYGAMBER (S.A.S.)'İN İSİM VE KÜNYESİNİ ALMA HAKKINDA GELEN RİVÂYETLER

-1- عن أنس رضِىَ اللّهُ عنهُ قال:]كَانَ رَسُولُ اللّهِ # يوماً فِي البقيعِ فسَمِعَ قائِىً يقولُ: يا أبا القاسمِ، فردَّ رأسَهُ إلَيْهِ؟ فقال الرَّجُلُ: لم أعْنكَ يَارسُولَ اللّهِ، إنَّما دَعَوْتُ فُناً. فقال رَسُولُ اللّهِ #: تَسمُّوا باسمِى وَ تَكَنَّوْا بكنيتى[. أخرجه الشيخان والترمذى .

1. (135)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir gün Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Bakî'de idi. Kulağına bir ses geldi:

"Ey Ebu'l-Kâsım!" diyordu. Başını sese doğru çevirdi. Seslenen adam:

"Ey Allah'ın Resûlu seni kastedmedim, ben falancayı çağırdım" dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):

"İsmimi isim olarak koyun, fakat künyemi kendinize künye yapmayın!" buyurdu.[39]

AÇIKLAMA:

İslâm nokta-i nazarında çocuklara ve hatta eşyaya verilecek ismin ehemmiyetli bir husus olduğunu belirtmiştik. Bu meyanda Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in ismini ve künyesini kullanmak da mühim bir bahis olmuş burada da görüldüğü üzere müstakillen ele alınacak derecede üzerinde titizlikle durulmuştur. Konu üzerine, farklı yorumlara imkân veren pekçok hadis rivayet edilmiştir. Bunlardan bir kısmı bu bölüme alınmıştır. Kütüb-i Sitte dışında kaldığı için buraya alınmayan ancak, konunun îzâhında âlimlerce nazar-ı dikkate alınan başka rivayetler de var. Hatta bu rivayetlerin bir kısmı Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan sonraki tatbikatla ilgili.
Hülasa farklı rivayetlerin çokluğu, âlimleri farklı görüşlere sevketmiştir. Bunları kısaca özetliyeceğiz:
1- Yukarıda kaydedilen ve emsali hadislerin zâhirini esas alarak Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in "Ebu'l-Kâsım" künyesini mutlak olarak hiç kimseye câiz ve helâl görmeyenler, İmam Şâfiî ve Zâhirîler bu görüştedir.
2- İmam Mâlik ve diğer bir kısım selef ise, bu yasağın ilk devrelere ait olduğunu, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in ölümüyle neshedildiğini söyler. Binâenaleyh Ebu'l-Kasım künyesini dileyen kullanabilir. Nevevî, bu görüşü benimseyenlerdendir. Asırlardan beri ümmetin tatbikatı da buna uygundur diyen Nevevî, bu tatbikattan ikinci görüşün doğruluğuna bir delil bulur. İlâveten, yukarıdaki hadisi zikrederek: "Ümmet, Resûlullah

(aleyhissalâtu vesselâm)'ın koyduğu yasağın geçici olduğunu, hayatı ile mukayyed bulunduğunu anlamış, vefatından sonra cevazına hükmederek kullanmıştır" der.

3- Üçüncü bir görüşe göre Ebu'l-Kâsım künyesi herkese değil, adı Muhammed veya Ahmed olanlara yasaktır. Başka isim taşıyanlar Ebu'l-Kâsım ünvanını kullanabilir. Bu görüşü destekleyen merfu bir rivayet (136 numaralı hadis), Câbir (radıyallahu anh) tarafından yapılmıştır.

4- Bir diğer görüşe göre yasak mensuh değildir. Ancak aslında Ebu'l-Kasım künyesini koymayı haram da etmiyor. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e olan hürmet ve saygının korunması için bir kerâhet söz konusudur ve bu tenzihî kerahettir, tahrimî değil. Muhammed İbnu Ebî Cemre bunu benimser.

5- Ebu'l-Kasım künyesi mutlak surette haramdır, bunun tahakkuku için Kâsım isminin de haram olması gerekir, çünkü bir kimse çocuğuna Kâsım ismini koydu mu ona Ebu'l-Kâsım denmesi önlenemez.

Bu iddia birinci görüşte ifrata kaçanlara mahsustur. Bu görüşü benimseyen Mervan İbnu Hakem Kâsım ismindeki oğlunun adını değiştirerek Abdülmelik koymuştur.

6- Sadece Ebu'l-Kasım künyesi değil, Muhammed ismi de mutlak olarak yasaktır. Bu görüşte olanlar Hz. Ömer'in: "Kimseye herhangi bir peygamber adı koymayın" şeklinde yaptığı emrine dayanırlar. Bu emir de Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in şu sözüne

dayanır: *"Çocuklarına Muhammed ismi koyup sonra da onlara lânet ediyorlar."*
Ahmed İbnu Hanbel ve Taberânî şu vak'ayı rivayet ederler: "Hz. Ömer (radıyallahu anh), bir ara Muhammed İbnu Abdilhamid'e, birisinin: "Ey Muhammed! Allah senin canını alsın..." diye galiz bir tâbirle hakaret ettiğine şâhid olur. Bunun üzerine, ismi Muhammed olan İbnu Zeyd İbni Ahtâb'a haber göndererek "Senin sebebinle Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a sövülmesini istemiyorum" diyerek, ismini Abdurrahman şeklinde değiştirmesini emreder.
İnsanlar arasındaki sövüşmeler sırasına Muhammed ismini taşıyanlara yapılacak hakaretlerde Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e karşı saygısızlık hisseden Hz. Ömer (radıyallahu anh) bu meselede daha da ileri giderek, bütün Muhammed isimlerini yasaklamak ister. Bu maksadla yedi kişinin Muhammed diye isimlendiği Benu Talha'yı çağırtır, meseleyi arzeder. Ancak, en büyükleri olan Muhammed, Hz. Ömer (radıyallahu anh)'e:
"Allah'a kasem olsun, Muhammed ismini bana Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bizzat kendisi verdi" der. Bu açıklama üzerine Hz. Ömer (radıyallahu anh) onlara:
"Haydi, serbestsiniz, öyleyse kimse isimlerinize karışamaz" buyurur.
Bu rivayet Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in yasaklama kararından döndüğünü göstermektedir.

7- Son bir görüşe göre Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in sağlığında, Ebu'l-Kasım künyesi, ismini taşıyanlar için bu yasak devam etmiştir. Başka isim taşıyanlar, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den sonra Ebu'l-Kâsım ünvanını alabilirler.

Ebu'l-Kâsım'dan başka bütün künyelerin kullanılabileceğinde ulema ittifak etmiştir.

Yukarıda kaydedilen bütün görüşler Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ve Ashab'tan intikal eden sünnetlere dayanır.

Netice olarak bu münâkaşaları Buhârî'nin tasavvufi rivayetlerini Behcetu'n-Nüfus adıyla şerh eden Muhammed İbnu Ebî Cemre'nin görüşüyle sonuca bağlamak isteriz: "Cevazı esas alan üçüncü görüş râci ise de birinci görüşle amel evlâdır. Zira bunda hem -şüpheli bir amelin sebeb olacağı- mesuliyet yok, hem de Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a hürmet daha çok."

Atalarımızın Muhammed isminden kaçınarak aynı şeyi ifade eden "Mehmed" ismini vaz'etmeleri, eşine rastlanamayacak bir incelik örneğidir: Sevgisi için aynılık, saygısı için gayrılık. Kendisi asker, askeri mehmetcik. Ordusu peygamber ocağı ve İslâmî tarihî hep böyle.

Bu vesile ile atalarımızı rahmetle minnetle anar, milletimizi tekrar bu mukaddes yola, bin yıllık şerefli yola irşad etmesini Cenab-ı Mevlamızdan niyaz ederiz.

[40]

-2- وعن جابر رضِىَ اللهُ عنهُ قال:]وُلِدَ لرجُلٍ منّا غمٌ فسماهُ القاسمَ: فقلنَا نكنيكَ أبا القَاسم وَ نُنْعِمُكَ عيْناً. فأتَى النبىَّ # فذكرَ لهُ ذلكَ. فقالَ: اسْمُ ابنِكَ عبدُالرحمن[. أخرجه الخمسة إِّ النسائى.زاد في رواية]تسمُّوا باسمى و تكنَّوْا بكنيِنِى فإنى إنّما جُعِلْتُ قاسماً أقْسِمُ بينكمْ[.وفي أخرى ‘بى داود قال:]من تسمى باسمِى ف يتكنَّى بكنيتِى، ومن تكنَّى بكنيتِى ف يتسمَّى باسمِى[.

2. (136)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bizden birinin bir oğlu oldu. İsmini Kasım koydu. Kendisine: "Sana Ebu'l-Kasım künyesini vermeyiz. Bu künye ile seni şereflendirip memnun etmeyiz" dedik. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e gelerek durumu arzetti. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bunun üzerine:
"Oğlunun adı Abdurrahmândır" dedi.
Bir rivayette şu ziyade var: *"İsmimi isim olarak koyun, fakat künyemi künye yapmayın. Zira ben Kasım (taksim edici) kılındım. Aranızda taksim ederim."*
Ebu Dâvud'un bir rivayetinde şöyle buyrulmuştur: *"Kim benim ismimi almışsa, künyem ile künyelenmesin. Kim de künyem ile künyelenmişse, ismimle isimlenmesin."*[41]

-3- وعن عائشة رضى اللّهُ عنها. أن امرأةً قالتْ يَا رَسُولَ اللّهِ: إنّى ولَدْتُ غماً فسمّيْتُهُ محمداً وكُنْيَتُهُ أبَا القَاسمِ، فذُكرَ لى أنك تَكْرَه ذلك. فقال: ما الذى أحلَّ اسمِى وحرَّمَ
كُنْيَتِى، أو ما الَّذِى حرّم كُنْيَتِى وأحَلَّ اسمى؟[. أخرجه أبو داود .

3. (137)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Bir kadın gelerek:

"Ey Allah'ın Resûlü, ben bir oğlan dünyaya getirdim. Muhammed diye isim, Ebu'l-Kasım diye de künye verdim. Bana, sizin bu durumdan hoşlanmadığınız söylendi, doğru mu?" diye sordu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"İsmimi helâl, künyemi haram kılan şey de ne?" veya *"Künyemi haram kılıp ismimi helâl kılan şey de ne?"* diyerek reddetti.[42]

AÇIKLAMA:

Rivayet, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in isim ve künyesini aynı şahsa vermenin haram ve mekruh olmadığını ifade eder. Ancak şârihler bu rivayetin senet yönüyle zayıflığına dikkat çekerler.[43]

-4ـ وعن محمد بن الحنيفة عِنْ أبيه رضىَ اللّهُ عنهما قال:]قلْتُ يَارسُولَ اللّهِ: أرَأيْتَ إنْ وُلِدَ لِى بعدكَ ولدٌ أأُسَمِّيهِ باسمِكَ وأُكنيهِ بكُنيتِكَ؟ قال نعمْ[. أخرجه أبو داود وهذا لفظه والترمذى وصححه، وزَادَ فيه قال: فكانتْ رخصةً لى .

4. (138)- Muhammed İbnu'l-Hanife, babasından (Allah her ikisinden de razı olsun) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e sordum:

"Ey Allah'ın Resûlü, sizden sonra bir oğlum olduğu takdirde, sizin isminizle isimlendirebilir, künyenizle de künyelendirebilir miyim, ne dersiniz?" Bana *"Evet"* buyurdular.[44]

Not: Bu hadislerle ilgili açıklamayı babın ilk hadisi olan 135 numaralı hadisin arkasından kaydettik, oraya bakılsın.[45]

BEŞİNCİ FASIL

MÜTEFERRİK HADÎSLER

-1- عن ابن عمر رضِىَ اللّهُ عنهُما قال:]أمَرَ رَسُولُ اللّهِ # بتَسْمِيةِ الْمَوْلُودِ يومَ سابعِهِ، ووَضعِ ا'ذى عنهُ، والعَقِّ عنهُ[. أخرجه الترمذى .

1. (139)- İbnu Ömer (radıyallahu anhumâ) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) çocuğa, doğumunun yedinci gününde isim konmasını, yıkanarak pisliklerin temizlenmesini ve akika kurbanı kesilmesini emir buyurdu."[46]

AÇIKLAMA:

Beşinci fasıl'da kaydedilen hadislerin hepsi -en sondaki 142 numaralı olanı hâriç- yeni doğan bebeğe ilk günlerde

yapılması gereken muâmelelerden bahsetmektedir. Gerekli olan açıklamayı 141 numaralı hadiste yapacağız. [47]

-2- وعن عائشة رضِىَ اللّهُ عنها قالت:]كَانَ رَسُولُ اللّهِ # يُؤتِى بالصِبْيَانِ فيَدْعُو لهُمْ بِالْبَركَةِ وَيُحَنِّكُهُمْ[. أخرجه مسلم وأبو داود .

2. (140)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Yeni doğan çocuklar Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e getirilirdi. O da bunlara mübarek olmaları için dua eder, tahnîkde bulunurdu."[48]

-3- وعن أبى رافع رضِىَ اللّهُ عنهُ قال:]رَأيْتُ رَسُولَ اللّهِ # أذَّنَ في أُذُنِ الحسنِ بنِ عليّ رضى اللّهُ عنه حينَ وَلدتْهُ فاطمةُ رَضِىَ اللّهُ عنها[. أخرجه أبو داود والترمذى وصححه.زاد رزين: وقرأ في أذنِهِ سورةَ ا“خص وحنَّكهُ بتمرةٍ وسماهُ .

3. (141)- Ebu Râfi (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Fatıma (radıyallahu anhâ) oğlu Hasan (radıyallahu anh)'ı doğurduğu zaman, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı kulağına ezan okurken gördüm."[49]

AÇIKLAMA:

Yeni doğan çocuğa yapılması gereken bir kısım

muâmeleler var. 139-141 numaralı hadisler bunlardan mühimlerine temas etmektedir. Tahnîk'le ilgili açıklamayı 124 numaralı hadiste kısmen yapmıştık. Burada, bebeğin sarılacağı bezden başlamak üzere, gösterilmesi gereken alâkaları, Hz.Peygamber'in Sünnetinde Terbiye adlı kitabımızdan bazı özetlemelerle aynen iktibası uygun buluyoruz.[50]

İlk Libâs:

Bir kısım hadisler, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in doğumu yaklaşan kızı Fâtıma'ya, daha doğum yapmadan, hususî alâka gösterdiğini haber vermektedir. Hz. Fâtıma'nın doğumunda hazır bulunanlardan Sevde Bintu Misrah'ın özetleyeceğimiz şu rivayetinden Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in doğacak çocuğun annesine gösterdiği ilgiden sonra, doğan çocukla ilgili olarak da evvelemirde çocuğun sarıldığı bezle alâkadar olduğunu öğrenmekteyiz: "Sevde'nin belirttiğine göre doğum sancısı başlar başlamaz Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) gelir ve Hz. Fâtıma'nın hâlini hatırını sorduktan sonra:
"Doğum olunca bana haber vermeden çocuğa hiçbir şey yapmayın" der. Çocuk doğunca Sevde göbeğini keser ve sarı renkli bir beze sarar. Az sonra gelen Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), doğum olup olmadığını,

Fâtıma'nın hâl ve hatırını sorar. Sevde'nin:
"Yâ Resûlallah, çocuk doğdu, göbeğini kestim ve sarı beze sardım" cevabı üzerine Hz. Peyamber (aleyhissalâtu vesselâm) öfkelenir ve:
"Bana âsi oldun" der. Sevde'nin:
"Allah ve Resûlüne âsi olmaktan Allah'a sığınırım ya Resûlallah, ben onun göbeğini kestim, bunu yapmaya da mecburdum" cevabı üzerine
"çocuğu bana getir" der. Sevde çocuğu getirir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sarı bezi atar ve beyâz bir bez içerisine sarar. Tükrüğünden çocuğun ağzına koyarak onu yutmasını sağlar. Sonra Hz. Ali'yi çağırtır ve ne isim koyduğunu sorar..." vs.
Kezâ Hz. Ali'den gelen bir rivayette Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in: "Doğan çocuğa süt vermezden önce bana haber et, benden önce süt verme" meâlinde Hz. Fâtıma'ya emir verdiği belirtilir. Hz. Ali, Fâtıma'nın Hz. Hasan'ın doğumunda bu emri yerine getirdiğini, Hz. Hüseyin'in doğumunda yerine getirmediğini ve babası gelmezden önce süt emzirmiş bulunduğunu zikreder. Ayrıca Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in Hasan'ın ağzına kendisinin bilmediği bir şey koyduğunu, bu sebeple de Hasan'ın Hüseyin'e nazaran daha bilgili (a'lem) olduğunu ifade eder.[51]

İlk Gıda (Tahnik):

Bu iki hadisten anlaşıldığı üzere Hz. Peygamber yeni doğan çocuğun midesine ilk inen gıdâya dikkat etmektedir ve bunun ana sütünden başka bir şey olmasını istemektedir. Nitekim muhtelif rivayetler, bu ihtimâmı sâdece kendi torunları için göstermeyip umûmî bir prensip hâlinde bütün Müslüman çocuklarına teşmîl ettiğini ifâde etmektedir. Hz. Aişe, doğduğu zaman çocukların Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e getirildiğini, O'nun da bunlarla hayır dua edip tahnik'de bulunduğunu belirtir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in tahnik ettiklerinden Ebû Mûsâ'nın oğlu İbrâhim, Münzir İbnu Ebi Useyd, Abdullâh İbnu Abbâs, Abdullâh İbnu Zübeyr vs. sayılabilir. Hattâ Enes'den gelen bir rivayete göre, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), doğumu yaklaşan Ümmü Süleym'e (Enes'in annesi) Enes'le haber salarak:
"Çocuğun göbeğini kesince bana haber ver ve benden evvel ağzına hiçbir şey koyma" diyerek mesaj yollamıştır. Ümmü Süleym istenen şekilde hareket eder. Bebeği götüren Enes, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'i bir bahçede bulur, o da çocuğu acve denen iyi cins hurmadan üç adediyle tahnîk eder. Kaynaklarımızda tahnik edilmek üzere getirilen çocukların zaman zaman Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in üzerine akıttıklarına dâir teferruâta da rastlanır.

Gerek kızı Fâtıma'ya, gerek Ümmü Süleym'e: *"Benden evvel çocuğun ağzına bir şey koymayın"* diye haber salması, bu emrin uygulandığı Hz. Hasan'ın, emrin uygulanmadığı Hz. Hüseyn'e nazaran daha a'lem olduğunun Hz. Ali tarafından itirafı, tahnik meselesinin terbiyede ihmâl edilmemesi gereken bir husus olarak anlaşıldığını göstermektedir.
İslâm terbiyecileri bu sünneti, çocuğu bir âlime götürerek tahnîk ettirmek sûretiyle ibka ettirmişlerdir.[52]

Dua:

Çocuk dünyaya gelince ilk yapılan muâmelelerden bir diğeri de duadır. Tahnik için getirilen çocuklara aynı zamanda dua da edildiğini, Hz. Aişe'den Müslim'den gelen bir rivayet te'yid etmektedir. Yine Hz. Aişe'den Ebû Dâvud'da tahric edilen bir vecihte "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e çocuklar getirilirdi, O da onlara bereketle dua ederdi" denmektedir. Buhârî'nin bu mevzu için: "Çocuklara bereketle dua ve başlarını okşama babı" meâlinde bir bab ayırmış olması da, meselenin sünnetteki ehemmiyetini tescîl eder.
Mu'âviye İbnu Kurre'nin şu sözlerinden, doğumda verilen ziyâfetten bir gâyenin de çocuk için başkalarının duasını kazanmak olduğu anlaşılmaktadır. Diyor ki "Oğlum Iyas dünyaya geldiği vakit Ashâb-ı Nebîden bir gurub dâvet

ettim. Onlara ziyâfet verdim. Yemeği yedikleri zaman dua ettiler. Ben onlara: "Siz dua ettiniz, Allâh duanızdan dolayı sizleri mübârek kılsın. Şimdi de ben dua edeceğim siz âmin deyin" dedim ve çocuk için dini ve aklı hususunda pek çok dualarda bulundum...

Hemen şunu ilâve edelim ki çocuğa yapılan dua doğumunun ilk gününde tahnik sırasında yapılan duadan ibâret değildir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in ileri yaştaki çocuklara da dua ettiğini mânevî tevâtür derecesini bulan rivayetler te'yid etmektedir.

Pek çok misâlden birkaçını zikredelim. Hz. Hasan ve Hüseyin'e "Euzu kema bikelimatillahi’t-tammeti min kulli şeytanin vehametin vemin kulli aynin lametin." sözleriyle her vesilede dua eder ve bu dua ile Hz. İbrâhim'in İsmâil ve İshâk'a dua ettiğini kaydederdi. Enes'in rivayetine göre Ensâr'ı sık sık ziyaret Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in âdeti idi. Bu ziyaretlerde evlere yaklaşınca Ensâr çocukları etrâfını sarar, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) de onlara selam verir ve dua ederdi. İbnu Abbâs:

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) beni kucakladı ve: *"Allah'ım buna hikmeti öğret"* diye dua etti" der. Enes'e de "Mal ve evladını çok ve ömrünü uzun kılması ve verdiklerinin Enes hakkında hayırlı ve mübârek olması için dua etmiştir.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) nazarında dua; mü'minin silâhı, dinin direği, semâvât ve arzın nûrudur.

[53]

İlk Telkini

ilk telkinden murâd, çocuğun kulaklarına okunan ezan ve ikâmettir. Rivayetler, Hz. Hasan ve Hüseyin doğdukları zaman Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in, kulaklarına, aynen namazda okunan ezanla ezan okuduğunu ifâde etmektedir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den *"Kimin bir çocuğu olur da sağ kulağına ezan, sol kulağına kamet okursa ona "Ümmü Sıbyân (denen ve çocuklardan ayrılmayan bir cin)" zarar vermez"* şeklinde bir tavsiye rivayet edilmişse de, sened yönüyle nakkâdlarca zayıf olduğu ileri sürülmüştür.
Her hâl u kârda Hakîm tarafından sahîh, Tirmizî tarafından hasen, -sahih- kabul edilen birinci rivayet, müşâhedemizin, her çeşit idrâk, tefehhüm ve ifâdeden uzak bildiği çocuğun daha ilk günden ihmâl edilmeyip, iyi telkinata maruz kalması gerektiği fikrine canlı bir remz olmaktadır. İslâm terbiye ve ahlâkçılarına "Tahsîl ve terbiyenin mevsimi beşikten mezâra kadardır" hükmünü verdiren bu ve benzeri hadisler olsa gerek.[54]

Sürur:

Çocuğu "semeretu'l-kulûb (kalblerin meyvesi)" ve "kurretu'l-ayn (gözün nuru)" olarak tavsif eden Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) için doğum büyük bir sevinç vesîlesidir. Nitekim oğlu İbrâhim doğunca kendisine doğum müjdesini getiren mevlâsı (âzadlı köle) Ebû Râfi'e bir köle hediye etmiştir. Ashâb'ın sünnetinde aynı sürurun bir başka tezâhürüne rastlamaktayız. Bu da doğum vesîlesiyle ziyafet vermektir. Buhârî, el-Edebü'l-Müfred'de bu konu ile ilgili olarak "ed-Da'vetu fi'l-Velâde (Doğum vesilesiyle ziyafet verme)" ismi altında bir bâb ayırır. İbnu Hacer de doğum vesîlesiyle ziyâfet vermenin meşruiyyetini belirtir ve bu vesîle ile ziyâfete müteallik geniş bir malumat sunar. Doğum vesîlesiyle ziyafet verenlerden Mu'âviye İbnu Kurre, sofrasına çağırdığı Ashâb gurubunun çocuk için dua etiklerini tasrih eder.
Yeri gelmişken hatırlatalım ki, Kur'ân-ı Kerîm'de de doğacak çocukla ilgili haberler "müjdelemek" mastarıyla gelmiştir. Hz. İsmâil (aleyhisselam)'in, Hz. İshâk (aleyhisselâm)'in, Hz. Yâkub (aleyhisselâm)' un Hz. Yahyâ (aleyhisselam)'nın verilişleri müjde olarak bildirilmiştir. Doğum sırasında izhâr-ı sürur, câhiliye devrine aykırı olarak, kız ve erkekler her ikisi için de yapılmalıdır. Câhiliye Arapları erkekler doğduğu, kızlar da öldüğü zaman ebeveyni tebrik ederdi.[55]

Yedinci Gün

İbnu Abbas'dan gelen bir rivayet, çocuğun doğumunun yedinci gününde yedi şey yapmanın sünnet olduğunu beyân eder.

1- İsim verilir ve sünnet edilir,
2- Ondan eza bertaraf edilir,
3- (Kızsa) kulağı delinir,
4- Akîka kesilir,
5- Başı traş edilir,
6- Akîka kurbanının kanı sürülür,
7- Traş edilen saçın ağırlığınca altın veya gümüş tasadduk edilir.

Akîka ve buna müteallik olarak yapılan ameliyenin yedinci güne te'hirini Dihlevî, ilk günlerde aile halkının doğum yapan anne ve yeni doğan çocukla meşgul olmaları, kurbanlığın bulunması vs. ise, hususî bir gayret ve meşgûliyet gerektirdiği hikmetine bağlar.

Şimdi yedinci günde yapılacak bu işleri kısaca görelim:

İsim:

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hassasiyetle üzerinde durduğu bir husus çocukların ismidir. Bir kısım hadisler, Resûlu Ekrem'in doğumun daha birinci gününde çocuğa isim verdiğini teyid ederse de diğer bir kısım hadisler yedinci günü tesmiye edilmesinin gerektiğini ifade etmektedirler. Hadislerdeki bu ihtilâflı durumu

Buharî, ilgili bâba: "Akîka kurbanı kesmeyecekler için çocuğun doğduğu günün akşamı tesmiyesi bâbı" diyerek başkasında rastlanmayan latif bir te'lifle halleder. İbnu Hacer'in de belirttiği gibi Buhârî'nin mezkur babında doğumun ilk günü tesmiye edildikleri zikredilen çocuklar için akîka kurbanı kesildiğine dâir sarahat mevcût değildir. Nitekim az sonra görüleceği üzere akîka kurbanı vücûbiyetten çok, istihbab ifâde eden bir tavsiyedir.
Her hâl u kârda tesmiyeyi 7. günü yapma şıkkı da iltizam edilse "daha önce isme muhtaç değildir" gerekçesi ne nass ne de makulat yönünden pek o kadar geçerli görülmüyor. Zirâ Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) düşük çocukların bile tesmiye edilerek gömülmesini emretmektedir.
Tesmiyede dikkat edilecek husûs, çocuğa verilecek ismin güzel olmasıdır. Sünnet her babanın evladına karşı vazifelerinden biri olarak ona güzel bir isim vermesini zikreder ve şöyle emreder: *"Siz kıyâmet günü kendi isimleriniz ve babalarınızın isimleriyle çağrılacaksınız, öyle ise isimlerinizi güzel kılın".* Mânevî tevâtür derecesini bulan rivayetlerin tesbit ettiği üzere Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bir çok kimsenin ismini kötü olduğu için değiştirmiştir. Güzel isimle ilgili olarak sünnette gelen ısrardan mülhem olarak, birçok âlimler ismin müsemmâya te'sir edeceğini ileri sürmüşlerdir.[56]

Akîka:

Akîka kurbanı, eski câhiliye Arabları tarafından yapılagelen bir âdetti. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), "Sehavet çağrısına uyup, cimriliği red, Hıristiyanların vaftizine mukâbil bir fiilin, Hanîfler nezdinden de bulunması istihbab, hac sırasında yapılan traş ve kurban menâsikine teşebbühle millet-i İbrâhim'e intisabın ilânı" gibi hikmetleri mutazammın olması hasebiyle Müslümanlar için de meşru kılarak: *"Her çocuk akîkası ile rehinlenmiştir, yedinci günü onun adına kurban kesilir, saçı traş edilir ve isim konur."* demiştir.
Akîka kurbanı ile ilgili hadislerin bir kısmı zahiren vücubiyyeti ifade ederken diğer bir kısmı da sâdece istihbâb ve mendubiyyet ifâde etmektedir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bizzat kendisi, torunları Hasan ve Hüseyin için birer koçla akîka kurbanı kesmiş olmasına, akîka hakkında soranlara da: *"Çocuğu doğan istediği takdirde kurban kessin"* demiş olmasına rağmen, bu hususta bir grub: "bid'adır", diğer bir grup da "vâcibtir" diyecek kadar ifrat ve tefrîte düşmüşlerdir. Ashâbdan bâzısı müstahab olduğunu ifade için mübalağalı bir ifâde ile: "Bir kuş da olsa akîka kesmek müstehâbdır" demiştir. Keza rivayetler Hz. Fâtıma (radıyallahu anhâ)'nın çocukları Hasan ve Hüseyin, Zeyneb ve Ümmü Gülsüm için Abdullah İbnu Ömer

(radıyallahu anh) ve Urvetu'bnu Zübeyr (radıyallahu anh)'in erkek her bir çocukları için birer koç kurban ettiklerini bildirmektedir. Enes (radıyallahu anh)'den gelen bir rivayette "Bi'setten yâni peygamberlik geldikten sonra Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in bizzat kendisi için de akîka kurbanı kestiğini" öğreniyoruz.
Hadisler, hey'et-i umumiyyesi ile akîkanın, doğumun yedinci gününde olmasını emretmesine rağmen Hâkim'in Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)' dan bir tahricine göre yedisinde yapılmadığı takdirde 14 veyâ 21. günlerinde de olabileceğini ifade eder. İbnu Hacer: "Muhtar olan 7. gün olmakla beraber bülûğ yaşına kadar akîka yapılabileceğini, yapılmadığı takdirde bülûğla sâkıt olacağına kail olanlardan bahseder. Yedi günü doldurmadan ölenler için akîka terettüp etmez. Abdurrezzak'ın Musannaf'ında rastladığımız bir teferruata göre, kesme çocuğun başını traşa tekaddüm etmelidir. Akîkanın eti diğer kurbanlarda olduğu gibi yenilir ve hediye de edilir. Yine Hâkim'in bir tahricine göre Hz. Hüseyin için kesilen akîkanın bacağının ebeye verilmesi Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) tarafından emredilmiştir.
Akîka, Arapların câhiliye âdetlerinden olması hasebiyle bununla ilgili bir kısım âdab ve örfleri vardı. Bu cümleden olarak kesilen kurbanın kanından çocuğun başına sürülürdü. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bunu yasaklamış, onun yerine za'ferân veya halûk

sürülmesini emretmiştir.
Ebû Dâvûd'da Katâde'den gelen ve akîka kanından çocuğun başına sürülmesini ifade eden hadis, bizzat Ebû Dâvud tarafından tenkid edilerek hadisi Katâde'den rivayet eden Hemmam'ın "Yusemma: isim verilir" tabirini "Yudemma: kân sürülür" şeklinde ifâdeye dökerek yanıldığına dikkat çekilmiştir. Ebu Dâvûd, hadisin "kan sürülür" şekliyle amel edilmeyeceğini söyler. Fethu'l-Bârî'de, Katâde'nin bu meseleye İslâmî âdâbı beyân değil, câhiliye devrini tasvîr maksadıyla temâs etmiş olabileceği görüşü kaydedildikten sonra İbnu Abdilberr'in: "Hemmâm hıfzını tam yapmış, vehim ve hatâya düşmemiş ise bu mensuhtur" dediği zikredilir. Bundan sonra İbnu Hacer bu hadisin mensuh olduğuna delâlet eden muhtelif rivayetler zikreder.
Şu hâlde bazı âdab ve terbiye kitablarında akîka kanından çocuğun alnına sürüleceğine dâir gelen beyanlar, ekseri rivayetlere muhâlif düşmekle ma'lûl ve en azından mensuh durumda olan bir hadise istinâd etmektedir. Kezâ yurdumuzda çeşitli vesilelerle kesilen kurbanın kanından ilgili şahısların alnına sürülme âdeti de menşeini bu rivayetten almış olabilir.[57]

Sünnet

Bir kısım hadislerde Sünnet beş fıtrattan biri olarak

zikredilir: *"Beş şey fıtrattandır: 1- Hıtân (sünnet), 2- Etek traşı, 3- Koltuk altının yolunması, 4- Tırnakların kesilmesi, 5- Bıyıkların kesilmesi."*
Fıtrat kelimesi ile, "geçmiş enbiya ve şeriatlerin üzerinde müttefik oldukları ve bizim de uymamız gereken dinî esâslar" olarak anlaşılınca hitânın çok eskilere uzanması ve muhtelif milletlere şâmil bir örf olması îcâbeder. Kitâb-ı Mukaddes'te sünnetle (hitân) ilgili en eski haberler Yahûdiler ve Mısırlılar üzerine gelmiştir. Puchmann, sünnet üzerine yazdığı kitapta bu ameliyenin eksikliğini ifade için mübalağalı bir üslubla: "Milyonlarca seneden beri cârî, insanlar arasında mevcûd ameliyelerin en eskisi" olarak tavsîf eder. Sözüne delîl olarak eski kaynaklara atfen Mısırlılar, Koptlar, Habeşli zenciler vs. tarafından çok eski devirlerde tatbîk edildiğini gösterir. Nitekim milâttan önce beşinci asırda yaşamış olan Heradot, Mısır'ın bu âdetinden, istihzâî bir tarzda: "Temizliği çirkin olmaya tercîh ettikleri için temizlik uğruna sünnet olurlar" diyerek söz eder.
Bir kısım hadislerde, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) sünneti ilk defa Hz. İbrahim'in teşrî ettiğini bildirir. Bizzat Hz. İbrahim' in sünnet olduğundan da söz eden rivayetler onun sünnet yaşı husûsunda çok farklı rakamlar verirler. Bunlardan bâzılarına nazaran sekiz, bazılarına nazaran 80 ve hattâ 120 yaşlarında sünnet olmuştur.
Kelime-i Şehâdette olduğu gibi Müslümanla kâfiri

birbirinden ayıran bir alamet olarak telakki edilen sünnet ameliyesi, bâzı âlimlerce vâcib ve hattâ farz denecek kadar mühim dinî bir emir kabûl edilmiştir. Şâfiîler "Bülûğ yaşına ermezden önce çocuğu sünnet etmek velîsine vâcibtir" der. Bir kısım âlimler de sünnet olmadıkça, mühtedînin Müslümanlığının nâkıs olacağına, sünnetsizin namazının câiz olmıyacağına, kestiğinin yenilmeyeceğine, Kâ'be'yi tavaf edemiyeceğine hükmetmiştir. Hadis de bu hususta *"İslâm'a girince küfür tüyünü at, sonra sünnet ol"* diye emreder. Hülâsa bazı âlimlere: "Hayatına mâl olacak dahi olsa", yaşlı kişinin bile sünnet olması gerektiği hükmünü verdirecek kadar bu meseleye ehemmiyet verilmiştir.
Sünnetin yapılacağı zaman husûsunda da ihtilaf mevcuttur. Bu konudaki bir kısım hadisler, doğumun yedinci gününü sünnet günü olarak tâyin etmesine rağmen, Cumhur bunu istihbâb mânasında anlayarak belli bir vakitle tahdîd etmemek gerektiği, hele küçükken sünnet etmenin vâcib olmadığı hükmüne varmıştır. Bu meyânda "çocuğu ancak on ve daha ileri yaşlarda -namaz için- dövmeye müsâade eden hadisleri" de nazar-ı itibâra alan bir kısım âlimler, sünnet etmenin dayaktan daha çok ezâ vereceğini gözönüne alarak bülüğdan önce sünnet etmeye haram diyecek kadar ileri gitmişlerdir.
Sünnetin ileri yaşlarda olması gerektiğine inananların delillerinden biri, Buhârî'nin şu tahricidir: "İbnu Abbâs'a soruldu: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) vefat

ettiği zaman sen ne kadardın? Cevâben: "O zaman ben sünnetliydim" der ve ilâve eder: "O vakit, idrâk edinceye kadar, erkekleri sünnet etmezlerdi."
Doğumun ilk günden (başlayıp yedinci günü, yedi yaş, dişeme yaşı (yedi yaş civarı), 7-10 yaş arası, onuncu yaş, büluğ yaşı gibi çeşitli vakitler üzerine yapılan ihtilafı Mâverdi şöyle neticeye bağlar: Sünnet için iki vakit mevcûddur: **1-** Vakt-i vücûb, **2-** Vakt-i istihbab. Vücub vakti büluğ zamanıdır. İstihbâb vakti bülûğdan önceki yaşlardır. Muhtâr olan da doğumun yedinci günüdür. Nevevî de doğumun yedinci gününde sünnet etmeyi müstehab addeder.[58]

Kızların Sünneti:

Kızların da sünnetinden bahseden bir hadiste: *"Hıtân, erkekler için sünnet, kadınlar için mekrüme (şeref verici)dir"* denmektedir. Senedindeki zayıflığa rağmen hükmüyle amel eden Ebû Hanîfe, hadisin zâhirine bakarak, sünneti erkekler için mendub, Şâfiî ise her ikisi için de vâcib hükmünü çıkarmıştır. Her hâl u kârda sünnet mevzûunda kadınlarla ilgili olarak da İslâm âlimleri farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Bir kısmı, bu meyânda, Maşrık kadınları ile Mağrib kadınlarının fizyolojik bakımdan farklı olduklarını kabul ederek Maşrık kadınlarındaki yaradılıştan gelen fazlalık sebebiyle,

sünnetle yükümlü olduklarına, öbürlerinde ise böyle bir fazlalığın bulunmayışı sebebiyle sünnetle yükümlü olmadıklarına hükmetmişlerdir.
Rivayetler Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında, bizzat Medine'de, kızların sünnet edildiğini ve sünnet etmeyi kendilerine meslek edinmiş kadınların bile bulunduğunu ifâde etmektedir. Mezkûr rivayetlerden, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in kızların sünnet edilmeleriyle yakînen ilgilenip sıhhata uygun bir tarzda olması için tâlimât verdiğini de öğrenmekteyiz. Ebû Davûd'un rivayeti şöyle: "Medine'de bir kadın (ki ismi Ümmü Atiyye'dir) kızları sünnet ediyordu. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) ona: *"Fazla derin kesme, böyle yapman hem kadın için ahzâ (en ziyâde haz ve lezzet vesîlesi) hem de kocası için daha hoştur"* der. Hz. Ali'den gelen bir rivayette sünnetci kadına Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in birisini yollayarak (çağırttığını) ve *"Sünnet ettiğin zaman üstten hafifçe kes, fazla dipten kesme..."* dediğini öğreniyoruz. Kızları bu şekilde sünnet etmenin sebep ve maslahatı -ki Ebû Dâvûd'un rivayetinde "kadın için ahzâ, kocası için daha hoş"diye ifade edilmişti- farklı rivayetlerde aynı mânâyı müfid olarak değişik kelimelerle ifâde edilmiştir:
Münâvi, mezkur hadisi şerh sadedinde, kadınlardaki sünnet mahallinin derin kesilmesi hâlinde, kadının cinsî arzusunun söneceği, binnetice kocası ile cimâdan nefret sonucu zinaya kadar gidebileceği husûsunu belirtir. Kezâ

Ebû Dâvud şârihi Azimâbâdî de aynı hadisin şerhinde bu meselenin kadının ve kocasının cinsî hayatında meydana getireceği te'sîrlere genişçe yer verir.[59]

Merâsim:

Bazı rivayetler, bizzat Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) devrinde sünnet ameliyesi ile ilgili olarak ziyafet verilmediğini kaydederse de, diğer bir kısım ve senedce daha kavî olduğu kabul edilen rivayetler Ashâb'dan bir çoğunun sünnette eğlenceye de yer veren husûsî bir merasim yaptıklarını ifade etmektedir: "Abdullâh'ın rivayetine göre, babası Hz. Ömer, bir çalgı sesi duyunca endîşelenir, ancak bunun düğün veya sünnet eğlentisi olduğu söylenince sükut ederdi. Buhârî el-Edebü'l-Müfred'de, Abdullâh İbnu Ömer'in iki oğlunu beraberce sünnet ettirip koç kestiğini, Ümmü Atiyye'nin kızkardeşi Aişe'nin de sünnet edilen kızları eğlendirmek için çalgıcı Adiyy'i çağırttığını kaydeder.
Sünnet vesilesiyle yapılan dâvete i'zâr dendiğini kaydeden İbnu Hacer kız ve erkek için herhangi bir tefrikden bahsetmezken, Muhammed İbnu'l-Hâcc el-Mâlikî: "Erkek çocukları sünnet ederken alenî yapıp izhar etmenin, kız çocuklarını sünnet ederken gizli yapıp mahfî bırakmanın" sünnet olduğunu söyler.[60]

Kulağın Delinmesi:

Yedinci günde yapılması gereken ameliyelerden biri de çocuğun kulağının delinmesi olduğu daha önce zikredilmişti. Bu, zinet maksadıyla kız çocukları için tanınan bir cevâzı ifâde eder. Erkek çocukların kulaklarının delinmesi mekruhtur. Hanbelîler, -hasıl edeceği elem sebebiyle- kızlar için de kerâhetine hükmetmiş olsalar da Hanefîler, câhiliyye âdetlerinden biri olmasına rağmen sünnette nehiy gelmemiş bulunmasına binâen tecviz etmişlerdir.[61]

Ezâ'yı Temizlemek:

Yedinci günde çocuğa tatbik edilecek muâmeleleri beyan eden rivayette kız, erkek tefriki yapılmaksızın akîka kesip "ezâ"nın temizlenmesi emrediliyordu. Müteaddid hadislerde mükerreren gelen bu "ezâ"nın temizlenmesinden maksad nedir? Şârihler, umumiyetle ezâ ile, başın traş edilmesini anlamış iseler de bundan murâdın "câhiliyye devrinde câri olan akîka kurbanının kanından çocuğun başına sürme âdetinden men" "sünnet etme", "doğum sırasında bulaşmış olan pisliklerin temizlenmesi" olduğunu söyleyenler de olmuştur. Taberânî'de İbnu Abbâs'dan gelen "Ondan ezâ temizlenir, başı traş edilir" rivayetinde ezânın temizlenmesi ve traş,

ayrı ayrı zikredilmiş olmasını nazar-ı itibara alan İbnu Hacer, ezânın temizlenmesi tâbirini, "başın traş edilmesi"nden daha umumî bir mânâya hamletmenin daha doğru olacağını kaydeder. Buna delîl olarak bazı rivayetlerde "ezâ" kelimesinin yerine "akzâr" kelimesinin de geldiğini gösterir, fakat müşahhas ve belli bir mânayı tercîh etmez.
Kelimenin lügat mânası da bu husûsta bize yardımcı olmamaktadır. Zira, lügatta büyük olmayan zarar ve ayıp (kusur) mânâlarına gelen bu kelimenin hadiste yoldan gelip geçenleri rahatsız eden herşey, beden, elbise vs.'ye bulaşan pislik, hacc sırasında başta peyda olan bit, pire gibi rahatsız edici şey, başkasına sebep olunan huzursuzluk, sıkıntı vs. çeşitli mülâhazalarda kullanılmıştır. Aynı kelime Kur'ân-ı Kerîm'de de hadiste olduğu gibi muhtelif mânalarda müteaddid seferler istimâl edilmiştir.
Yedinci günde çocuğa yapılması gereken yedi ameliyeyi sayan hadiste de görüldüğü gibi "başın temizlenmesi ayrıca zikredilmiş olmasına nazaran, İbnu Hacer'in de dediği gibi, bunu sâdece traşa hamletmek oldukça zor olsa gerek. Şu hâlde bunu İbnu'l-Esîr'in en-Nihâye'de belirttiği üzere "saça, necasete ve doğum sırasında çocuğun başına bulaşmış olan her çeşit pisliğe" teşmil etmek gerekmektedir.[62]

Başın Traş Edilmesi

Akîkayı emreden hadisler, umumiyetle çocuğun başının traş edilmesini ve saçın ağırlığınca altun veya gümüş tasadduk edilmesini emretmektedir. Rivâyetler Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in torunları Hz. Hasan ve Hüseyin'le bizzat ilgilenip onlar için akîka kestiğini, kızı Fâtıma'ya da: "başlarını traş edip ağırlığınca tasaddukta bulunmasını" emrettiğini; Hz. Fâtıma'nın, Hasan, Hüseyin, Zeyneb ve Ümmü Gülsüm (radıyallahu anhüm ecmaîn) her birinin saçlarını traş edip ağırlığınca gümüş tasadduk ettiğini, hatta Hüseyin'in saçının bir dirhem geldiğini bildirmektedir.
Dehlevî bu tasadduku, çocuğun, cenin halinden bebeklik haline geçmesi gibi son derece mühim bir nimete şükrân borcunun ifâdesi olarak değerlendirir.[63]

-4- وعن يحيى بن سعيد]أنّ عُمَرَ رَضِىَ اللّهُ عنْهُ قالَ لِرَجُلٍ: مَا اسمُكَ؟ قال جمرَةٌ. قال ابنُ مَنْ؟ قال ابنُ شهابٍ. قال ممَّن؟ قال من الحرَقةِ. قال أينَ مسكنُكَ؟ قال بِحَرَّةِ النَّارِ قال بأيِّهَا؟ قال بذاتِ لظى. قال عمر رضىَ اللّهُ عنه: أدْرِكْ أهلكَ فقدِ احترَقُوا، فَكانَ كَمَا قال عمر رَضِىَ اللّهُ عنهُ[. أخرجه مالك.

4. (142)- Yahya İbnu Saîd anlatıyor: "Hz. Ömer bir adama:
"İsmin nedir?" diye sordu. Adam
"Cemre (kor)" dedi.

"Kimin oğlusun?" diye tekrar sordu. Adam:
"İbnu Şihâb (alev) deyince
"Kimlerden?" dedi. Adam:
"Hurakalardan."
"Eviniz nerede?" diye sordu.
"Harretu'n-Nâr'da" cevabını alınca,
"Hangisinde?" dedi.
"Zâtı Lezâ'da" cevabını alınca; Hz. Ömer (radıyallahu anh)
"Âilene yetiş, yanıyorlar!" dedi. Gerçekten durum aynen Hz. Ömer'in dediği gibiydi"[64]

AÇIKLAMA:

İmam Mâlik bu rivayeti "Mekrûh isimler" adını taşıyan babta kaydeder. Babta adamın adı olan Cemre'den evinin bulunduğu yerin adı olan Zâtı Lezâ'ya varıncaya kadar bütün isimler "ateş"le ilgili bir mâna ifade etmektedir. Şu halde bu gibi isimlerden kaçınılması tavsiye edilmiş olmaktadır.[65]

---

[1] Ebu Dâvud, Edeb: 69, (4948); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/424.

[2] Müslim, Âdâb: 2, (2132); Ebu Dâvud Edeb: 69, (4949); Tirmizî, Edeb: 64, (2835); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/424-425.

[3] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/425.

[4] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/425.

[5] Ebu Dâvud, Edeb: 69, (4950). Metin Ebu Dâvud'a aittir, Nesaî'de muhtasar olarak kaydedilmiştir [Hayl: 3 (6, 218, 219)]; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/425-426.

[6] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/426.

[7] Buhârî, Edeb: 114; Müslim, Edeb: 20, (2143); Ebu Dâvud, Edeb: 70, (4961); Tirmizî Edeb: 65, (2839); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/426.

[8] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/426-427.

[9] Müslim: Adâb: 21; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/427.

[10] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/427.

[11] Bu hadisi Müslim, Âdab: 13, (2138); ve Ebu Dâvud, Edeb: 70, (4960) rivayet ettiler. Hadisin metni Müslim'e aittir; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/427-428.

[12] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/427-428.

[13] Ebu Dâvud, Edeb: 72, (4963); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/429.

[14] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/429.

[15] Muvatta, İsti'zan: 24 (2, 973); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/429-430.

[16] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/430.

[17] Buhârî, Salat: 58, Fadaili'l-Ashab: 9, Edeb: 113, İsti'zân: 40; Müslim, Fedailu's-Sahâbe: 38, (2409); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/431.

[18] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/432.

[19] Buhârî, Menâkibu'l-Ensâr: 45, Akîka: 1, Müslim, Âdâb: 26, (2146); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/432-433.

[20] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/433-434.

[21] Buhârî, Akîka: 1; Müslim, Adab: 24, (2145); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/434.

[22] Buhârî, Cenâiz: 42, Akîka: 1; Müslim, Âdab: 22, (2144); Ebu Dâvud, Edeb: 69, (4951) Hadisin metni; Müslim'deki metindir. İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/434.

[23] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/435.

[24] Ebu Dâvud, Edeb: 78, (4970).

[25] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/435.

[26] Ebu Dâvud, Edeb: 112; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/436.

[27] Tirmizî, Edeb: 66, (2841); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/437.

[28] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/437-438.

[29] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/438.

[30] Buhârî Edeb: 108; Müslim, Edeb: 17, (2141); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/438.

[31] Müslim, Edeb: 16, (2140); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/438.

[32] Ebu Dâvud, Edeb: 70, (4955); Nesâî, Kadâ: 7, (8, 226-227); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/439.

[33] Ebu Dâvud, Edeb: 70, (4954); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/439.

[34] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/439.

[35] Buhârî, Edeb: 107-108; Ebu Davud, Edeb: 70, (4956); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/440.

[36] Müslim, Edeb: 14, (2139); Tirmizî, Edeb: 66, (2840); Ebu Dâvud, Edeb: 70, (4952); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/440.

[37] Ebu Dâvud, Edeb: 70, (4957); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/441.

[38] Buhârî, Edeb: 108; Müslim, Edeb: 29, (2149); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/441.

[39] Buhârî, Menâkıb: 20, Edeb: 106; Müslim, Âdab: 1 (2131); Tirmizî, Edeb: 68, (2844); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/442.

[40] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/442-445.

[41] Buhârî, Edeb: 105, 106, 109, Menâkıb: 20; Müslim, Adâb: 2, (2133); Ebu Dâvud, Edeb: 74 (4965); Tirmizî, Edeb: 68, (2845); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/445.

[42] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/446.

[43] Ebu Dâvud Edeb 76, (4968); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/446.

[44] Ebu Dâvud, Edeb: 76, (4967); Tirmizî, Edeb: 68, (2846). Yukarıdaki metin Ebu Dâvud'undur. Tirmizî, hadise, "sahîh" demiştir, ayrıca: "Burada bizim için ruhsat var" diye kaydetmiştir. İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/446.

[45] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/446

[46] Ebu Davud, Edâhî: 21, (2837); Tirmizî, Edâhî: 23, (1522), Edeb: 63, (2834), [Tirmizî'de hadis İbnu Ömer'den değil, Amr İbnu Şu'ayb an ebîhi an ceddihi tarîkindendir. Burada bir sehiv söz konusu -Nesâî, Akîka: 5, (7, 166); İbnu Mâce, Zebâih: 1, (3165)- dur.]; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/447.

[47] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/447.

[48] Müslim, Edeb: 27 (2147); Ebu Dâvud, Edeb: 116, (5106); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/447.

[49] Ebu Dâvud, Edeb: 116, (5105); Tirmizî, Edâhî: 17, (1514). Tirmizî hadisin sahih olduğunu söylemiştir. Rezîn şu ziyadeyi kaydeder: "Kulağına İhlas sûresini okudu, hurma ile tahnik etti ve ismini koydu." İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/448.

[50] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/448.

[51] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/448-449.

[52] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/449-450.

[53] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/450-451.

[54] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/451.

[55] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/452.

[56] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/452-453.

[57] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/453-454.

[58] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/454-456.

[59] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/456-457.

[60] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/457.

[61] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/457-458.

[62] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/458.

[63] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/458-459.

[64] Muvatta, İsti'zân: 25 (2, 973); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/459.

[65] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/459.

İTİKAF'LA İLGİLİ BÖLÜM

-1- عن عائشة رَضِىَ اللّهُ عنها قالت:]كَانَ رَسُولُ اللّهِ # يَعْتَكِفُ العَشْرَ ا'وَاخرَ منْ رَمَضَانَ حتّى تَوفَّاه اللّهُ تعالى وَيقُولُ: تَحرَّوْا ليلَةَ القَدْرِ في العَشْرِ ا'وَاخِرِ منْ رَمَضَانَ ثمّ اعتَكَفَ أزْوَاجُهُ من بعده[. أخرجه الستة.وفي رواية]كانَ يَعْتَكِفُ في كلِّ رَمَضَانَ فإذَا صَلَّى الْغَدَاةَ جاءَ مَكانهُ الَّذِى اعْتَكَفَ فِيهِ قال: فاسْتَأْذَنَتْهُ عائشةُ رَضِىِ اللّهُ عنها أن تعتكفَ فأذن لَها فَضربتْ فِيهِ قُبةً فسمعتْ بها حفصةُ رَضِىَ اللّهُ عنها فضربتْ، قبةً وضربتْ زينبُ رَضِىَ اللّهُ عنهَا أخرى، فلما انصرفَ من الغداةِ أبصرَ أربَع قبابٍ فقال: ما هذهِ؟ فأُخْبِرَ بذلكَ، فقالَ مَا حملُهنَّ على هذا، آلبِرُّ؟ انزعوها ف أرَاهَا. فنُزعتْ فلمْ يعتكفْ في رمضانَ حتّى اعتكفَ في آخرِ العشرِ من شوالٍ[.وفي رواية]أمرَ بخبائهِ فقُوِّضَ وتركَ اعتكافَ في شهرِ رمضانَ حتّى اعتكفَ في العَشرِ ا'ولِ منْ شَوِّال[.»الخباءُ« بيت من وبر أو صوف، من شَعر و»تقويضه« رفعه .

1. (97)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) vefat edinceye kadar Ramazan'ın son on gününde itikafa girer ve derdi ki:
"Kadir gecesini Ramazan'ın son on gününde arayın". Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan sonra, zevceleri de itikâfa girdiler."[1]
Bir başka rivayette şöyle denir: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) her Ramazan'da itikafa girerdi. Akşam namazını kılar kılmaz itikaf mahalline gelirdi. Râvi der ki: Bir gün Hz. Aişe de itikâf için izin istedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) izin verdi. Mescidin içinde itikaf

için bir çadır kuruldu. Bunu Hafsa validemiz (radıyallahu anhâ) işitti, O'nun için de bir çadır kuruldu. Arkadan Zeyneb (radıyallahu anhâ) validemiz için de bir çadır kuruldu. Sabah olup da Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hücresinden çıkınca dört çadır kurulduğunu görür ve

"Bunlar da ne?" diye sorar. Durum haber verilince:

"Onları bu işe sevkeden şey nedir, Allah'ın rızasını kazandıracak bir amel düşüncesi mi? Hayır! Derhal kaldırın, gözüm görmesin!" emretti. Çadırlar kaldırıldı. O Ramazan Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'da itikâfı terketti. Şevvâl'in son onunda itikâfa girdi."

Bir diğer rivayette şöye denir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) çadırların kaldırılmasını emretti. Derhal yıkıldılar. O yıl itikâfa girmeyi Ramazan'da terketti, Şevvâl ayının ilk onunda yerine getirdi."[2]

AÇIKLAMA:

İtikaf, lügat açısından, haps olmak, yerinde kalmak gibi mânalara gelir. Şer'î örfte: "Allah'ın rızasını kazanmak düşüncesiyle belli âdab çerçevesinde mescidde kalma"ya itikaf denir. Bu nâfile bir ibâdettir. Sadece nezredilmek suretiyle vâcib olur. İtikafın en az müddeti bir gün en fazla müddeti on gündür. İtikâf senenin her ayında olabilir. İtikafta iken, bazı âlimlere göre oruç şart değildir.

Ancak Hanefîlere göre vâcib olan itikâf için oruç şarttır. Yine bazılarınca Mescid-i Nebevî, Kâbe ve Mescid-i Aksa'da, bazılarınca cuma kılınan mescidlerde itikaf câiz addedilirken, Hanefîler beş vakit namazın kılındığı her yerde itikafın câiz olacağına hükmederler.
Allah rızası için şu mescidde şu kadar müddet itikaf yapmaya niyet ettim demekle bunu nefsine vâcib kılar. Kalben bunu geçirirse de niyet yerine geçmiş olur. Bu niyetle mescide giren kimse abdest almak, gusletmek, abdest bozmak gibi zaruret olmadıkça mescidden ayrılmaz. Aksi takdirde itikafı bozulur.
Mu'tekif, mescidde kalır, namaz, tilavet ve tefekkür gibi ibadetin çeşitleriyle meşgul olur. Dünyevî meşguliyetleri terkeder. Kadına tekerrüb tamamen yasaktır.
İtikâfı erkekler mescidde yerine getirirler, bu şarttır. Kadınlar, evlerinin mescid olarak tanzim edilen odasında itikaf yapabilirler. Bu meşrudur, fakat mescidde itikafa girmeleri câiz değildir.[3]

KADİR GECESİ

Hadiste itikafa girmekle Kadir gecesi aramak arasına bir irtibat görülmektedir. Bu sebeple Kadir gecesi hakkında biraz açıklama yapmak gerekmektedir. Dünya ve âhirette rehberimiz olan yüce kitabımız Kur'ân-ı Kerîm'i, Hak teâla hazretleri Levh-i mahfuz'dan dünya semasına Kadir

gecesi'nde indirmiştir. Bu ilk iniş, bir bütün olarak, topyekün inmedir. Ondan sonra Hz. Cibrîl (aleyhisselam) Allah'ın izin ve emri ile 23 yılda peyder pey, ihtiyaca göre Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a vahy yoluyla getirecektir. Bu âyetteki "inme"den Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a Hira mağarasında vâki olan ilk inme de anlaşılmıştır. Bu durumda ilk vahiy olan Alak suresinin baştaki beş âyeti Ramazan ayında o gece gelerek vahyin başlangıcını teşkil etmiştir.
Kıyamete kadar gelecek olan yüz milyarlarca insana dünya ve âhirette rehberlik edecek olan bir kitabın yeryüzüne geliş günü ve bunun yıldönümleri elbette ki müstesna bir gün olmalı, bayramlar, ihtifaller ve merasimlerle kutlanmalıdır. O gün diğer günlerden daha kıymetli, daha şerefli olmalıdır. Gerçekten de öyledir, Kur'ân-ı Kerîm, muhtelif âyetleriyle Kâdir gecesine temas eder ve kıymetini, ehemmiyetini dile getirir: Duhan suresi Kadir gecesi'nin kudsiyetine kasemle başlar:
"Hâmîm, (Helal ile haram ve sair hükümleri) açıkça bildiren bu Kitab'a yemin olsun ki, biz O'nu mübarek bir gecede indirdik. Biz (O'nunla kâfirlerin uğrayacakları azâbı) haber vericileriz. Her hikmetli iş, nezdimizden çıkan bir emir ile, o gecede ayrılır..." (Duhan: 44/1-5).
Kadr suresi, o gecede Rabbimizin rahmet ve mağfiret ırmaklarının taşıp, her tevbekârı içinde garkedecek bir deryaya dönüştüğünü, hayırların bire binler, yüzbinler katıyla kabul edildiğini belirtir:

"Biz, onu (Kur'ân'ı) Kadir gecesinde indirdik... Kadir gecesi bin aydan hayırlıdır. Onda Melekler ve Ruh, Rablerinin izniyle her bir iş için, iner de iner. O gece tan yeri ağarıncaya kadar bir selâmdır."

Bu âyetler de gösteriyor ki, Cenab-ı Hak, tıpkı dünyevî nizamatta bazı hususî kutlama ve af günleri bulunduğu gibi Kadir gecesini, hususi mağfiret günü yapmış, o gün yapılan tevbelere, hayırlara -mûtad "bire on" ölçüsünün pek fevkinde-, asgari bire otuz bin karşılık takdir buyurmuştur.

Ancak Kadir gecesinin açık şekilde bilinmesi bir kısım insanları tembelliğe atabilirdi. O gecenin kesin olan feyz ve mağfiretine güvenerek diğer günlerin değerlendirilmesi ikinci üçüncü plana atılabilirdi. Bilip bilmediğimiz birçok hikmet ve maslahatlarla, bu gecenin yılın hangi günü olduğu gizlenmiştir. Umumiyetle Ramazan ayı içerisinde olduğu kuvvetli ihtimal olarak ortaya çıkmakta ise de, Ramazan'ın ilk onunda mı, orta onunda mı, son onunda mı olduğu ihtilaf edilir olmuştur. Ramazan'ın son onunda ve 21, 23, 25, 27 gibi tek gecelere tesadüf ettiğini te'yid eden rivayetler var.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sağlığında bu gecenin hangisi olduğu merak ve araştırma mevzuu olduğu gibi vefatından sonra başta Hz. Ömer (radıyallahu anh) olmak üzere Ashâb tarafından da araştırma konusu yapılmıştır. İbnu Hacer, Kadir gecesinin hangi gün olduğuna dâir şer'î delillere müsteniden ileri sürülen

görüşleri tâdad ederken tam 46 görüş kaydeder. Bunlardan birine göre Kadir gecesi Ramazan ayı içerisinde değil, senenin herhangi bir gecesindedir. Binaenaleyh mü'min her gecede teyakkuz ve tevbede olmalıdır.
Mü'minler tarafından umumiyetle, benimsenen, Kadir Gecesi olarak kutlanan gece Ramazanın 27'nci gecesidir. Müslim'de Ubey İbnu Ka'b'dan gelen bir rivayette Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu geceyi irşad buyurmuşlardır. Hz. Ömer (radıyallahu anh) bu hususta kuvvetli bir kanaate varmak arzusuyla Ashab'ı toplayıp fikirlerini alır. Hepsi de Ramazan'ın son onunda olduğunda icma ederler. Heyette bulunan İbnu Abbas (radıyallahu anh) söz alarak:
"Ben Kadir gecesinin hangi gece olduğunu biliyorum" der. Hz. Ömer
"Hangisi?" diye sorunca:
"Son ondaki geçen veya kalan yedinci gece" der. Hz. Ömer (radıyallahu anh):
"Bunu nereden bildin, delilin ne?" diye sorunca İbnu Abbas şu açıklamayı yapar:
"- Allah yedi sema, yedi arz, yedi gün yarattı. Ay da yedi üzerine (yedişer günlük haftalar halinde) devam ediyor. İnsan da yediden yaratılmıştır, yediden yer[4] yedi üzerine secde eder. Kâ'be'yi tavaf yedidir, şeytana atılan taş da yedidir."

Hz. Ömer (radıyallahu anh) bu açıklama karşısında tatmin olur ve takdirlerini ifade eder.
Ubey İbnu Ka'b'a göre Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in o geceyi ihya için uyanık kalmalarını emretmiş olmasından başka, müşâhede bile bunu te'yîd eder, zira Ramazan'ın yirmi yedinci gecesi sabahı güneş, gözleri kamaştıran şualardan arınmış olarak, beyaz ve saf doğar. Hz. Mu'âviye, İbnu Ömer ve daha başka bir kısım sahâbeler de Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den, Kadir gecesinin Ramazanın 27'inci gecesi olduğu hususunda rivayetlerde bulunmuşlardır. Seleften Ahmed İbnu Hanbel, Ebu Hanife gibi birçokları da bu görüşü benimsemiştir. İbnu Kesîr'in kaydına göre Kadr sûresinde geçen ve Kadir gecesi'ne delalet eden ‘Hiye’ yani o zamirinin sure içerisinde 27. kelime oluşundan da bu hususu delillendiren selef âlimi mevcuttur. (Gerçeği Allah bilir).
Şurası muhakkak ki, bu hususta ileri sürülen bütün iddialar yakîn değil, zan, en fazla zann-ı gâlib ifade eder. Zira 27. gece olduğu bilfarz tebeyyün etse bile çoğu kere Ramazan'ın birinci günü kesinlikle bilinememektedir. Şâri, ümmete rahmeten, bunu mübhem ve ihtilaflı bırakmıştır. Böylece Fazl-ı Rahmân aşıklarına en azından bütün Ramazan geceleri "Kadir gecesi" niyetiyle ihya kapısı açık bırakılmıştır. O niyetle kapısı çalınan Yüce Rahmân'ın niyetlere göre fazlından bol bol vermiyeceğini kimse kestirip atamaz, verebileceğinin delili ise çoktur.

Burada da *"ümmetimin ihtilafı rahmettir"* hadisindeki gerçek bir kere daha kendini göstermiş olmaktadır.[5]

-2- وعن أبى سعيد رَضِىَ اللّهُ عنهُ قال:]اعْتِكَفْنَا معَ رَسُولِ اللّهِ # العشرَ ا'وسطَ فلما كانَ صَبيحةَ عشرينَ نقلْنَا متَاعنَا فقال: مَنْ كَانَ اعتكفَ فليرجعْ إلى مُعْتَكَفِهِ فإنّى رأيتُ هذهِ الليلةَ ورأيتُنى كأنى أسجدُ في ماء وطينٍ، فلما رجعَ إلى معتَكَفِهِ هاجتِ السماء من آخرِ ذلكَ اليوم، وكَانَ المسجدُ علَى عريشٍ، فلقدْ رأيتُ على أنفهِ وأرنبتهِ أثرَ الماء والطِّينِ وذلكَ ليلةَ الحادِى والعشرينَ[. أخرجه الشيخان .

2. (98)- Ebu Saîd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Biz Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'le birlikte Ramazan'ın orta on gününde i'tikafa girdik, yirminci günün sabahı olunca eşyalarımızı (evlerimize) taşıdık. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) (bir hutbe irad etti ve) sonra şunu söyledi:
"İtikafa girmiş olanlar, itikaf mahallerine dönsünler. Zira bu gece bana Kadir gecesinin hangi gece olduğu gösterilmişti, sonra unutturuldu. Siz, son onda ve tek gecelerde arayın. Ayrıca bu gece kendimi su ve çamur içinde secde eder gördüm." Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) itikaf mahalline dönünce, o günün sonuna doğru hava bozdu. Mescid o sıralarda (üzeri dallarla örtülmüş) çardak şeklindeydi. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'n burnu ve burun yumuşağı üzerinde su ve çamur bulaşığını gördüm. Bu gece 21.

gece idi."[6]

AÇIKLAMA:

Hadisin Müslim'de gelen vechi, daha sarihtir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), O yıl Kadir gecesini aramak kasdı ile Ramazan'ın son on günüde de itikafa karar verir ve i'tikâf'a girenlere bu maksadla dönmelerini emir buyurur.[7]

-3- وعن أبى هريرة رَضِىَ اللّهُ عنهُ قال:]كَانَ رَسُولُ اللّهِ # يَعْتَكِفُ في كلِّ رَمضانَ عشرةَ أيامٍ فلما كَان العامُ الَّذِى قُبِضَ فيهِ اعتَكفَ عشرينَ[. أخرجه البخارى وأبو داود

3. (99)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) her Ramazanda on gün i'tikâfa girerdi. Vefat ettiği yılda ise yirmi gün i'tikâfa girdi."[8]

-4- وعن أنس وأبىّ بن كعب رضى اللّهُ عنهما قا:]كَانَ رَسُولُ اللّهِ # يَعْتَكفُ العشرَ ا٘وَاخرَ من رَمضَانَ فلمْ يعتَكفْ عاماً فلمّا كَانَ العامُ المقبلُ اعتكفَ عشرين[. أخرجه أبو داود عن أبىّ، والترمذى عن أنس .

4. (100)- Enes ve Ubey İbnu Ka'b (radıyallahu anh) anlatıyorlar. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)

Ramazan'ın son on gününde itikafa girerlerdi. Fakat bir sene (seferde olduğu için) itikafa girmedi, müteakip yıl yirmi gün itikaf yaptı."[9]

-5- وعن عائشة رَضىَ اللّهُ عنها]أنّها كَانتْ تُرَجِّلُ النّبىَّ # وَهِىَ حائضٌ وَهُوَ معتكفٌ في المسجدِ، وهىَ في حُجْرتهَا يناولُها رأسَهُ، وكَانَ يدخلُ البيتَ إ الحاجةِ ا“نسان إذا كَانَ معتكِفاً[. أخرجه الستة.وزاد أبو داود]وَكانَ يَمُرُّ بالْمَريضِ وَهُوَ معتكفٌ فيمرُّ وَ يعرِّجُ يسألُ عنه. وقالت: السنةُ لِلْمُعْتَكِفِ أن يعودَ مريضاً، وَ يشهد جنازةً، وَ يَمَسَّ امرأةً، و يباشرَهَا، وَ يخرُجَ إّ لِمَا بدَّ له منهُ، وَ اعتكَافَ إّ في المسجدِ الجامعِ[.»الترجيل« تسريح الشعرَ وتنظيفه وتحسينهُ .

5. (101)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'nin anlattığına göre, "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) mescitte itikafda olduğu sırada, kendisi de hayızken, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın saçlarını taramıştır. Bu hizmeti yaparken kendisi odasında ayrılmamış; Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) başını ona uzatmıştır. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) itikafda iken, (büyük veya küçük abdest bozmak gibi) zarurî bir ihtiyaç olmadıkça odaya girmezdi."[10]
Ebu Dâvud'da şu ziyade var: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) itikafda iken hastaya uğrar, oyalanmadan halini sorar geçerdi. Hz. Aişe buyurdu ki: "Aslında, mûtekif için sünnet olanı, hasta ziyaretine gitmemesi, cenaze merasimine katılmaması, kadına temas etmemesi, kadının

tenine tenini değdirmemesi, zarurî ihtiyaç dışında çıkmamasıdır. Oruçsuz itikaf yoktur. Keza cuma kılınan mescid dışında da itikaf yoktur."[11]

-6- وعنها رَضِى اللهُّ عنها قالت:]اعتكفتْ مع النبىّ # امرأةٌ من أزواجِهِ مستحاضةٌ فكانتْ ترَى الدمَ والصفرَةَ وهىَ تُصلِّى، وربمَا وضعتِ الطّسْتَ تحتَها منَ الدمِ[. أخرجه البخارى وأبو داود.

6. (102)- Yine Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevcelerinden biri, müstehaza haliyle[12] Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la birlikte itikafa girdi. Öyle ki, kadın, kanı ve elbisesinde sarı lekeyi de görüyor bu halde de namaz kılıyordu. Kanın şiddetli akması halinde (kirletmeyi önlemek için) altına leğen koyduğu oluyordu."[13]

-7- وعن علي بن الحسين قال: قالت صفيةُ رضِى اللّه عنها:]كَانَ رَسولُ اللّهِ # معتكفاً فأتيتهُ أزورهُ ليً فحدثتُه ثم قمتُ ُنْقَلبَ فقامَ مَعى حتّى اذا بلغ بابَ المسجدِ مرّ رجنِ من ا'نصارِ فلما رأيا رسُولَ اللّهِ # أسرعا فقال على رِسلكما إنها صفيةُ بنتُ حُيَىٍّ، فَقاَ سبحَانَ اللّهِ يَا رَسُولَ اللّهِ فَقَلَ: إنّ الشَيطانَ يجرِى من ابنِ آدمَ مجرى الدم، وإنى خشيتُ أن يقذف في قلوبكما شَرًّا، أو قال شيئاً[. أخرجه البخارى وأبو داود. »انقب« الرجوع .

7. (103)- Ali İbnu'l-Hüseyn anlatıyor: Safiyye (radıyallahı anhâ) buyurdu ki: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu

vesselâm) itikafta iken ziyaret maksadıyla geceleyin yanına uğradım. Bir müddet konuştuk. Sonra geri dönmek üzere kalktım. Uğurlamak üzere de o kalktı. Kapıya kadar gelmişti ki, Ensar'dan iki kişi oradan geçiyordu. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'i görünce hızlandılar. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Ağır olun dedi*, şu yanımdaki Huyey'in kızı Safiyye'dir."*
Onlar:
"Subhânallah, dediler bu da ne demek ey Allah'ın Resûlu" Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):
"Şeytan, insana, damarlardaki kan gibi nüfuz eder. Ben, onun kalplerinize bir kötülük atmasından korkarım" buyurdu."[14]

AÇIKLAMA:

Hadisten şu hükümler çıkarılmıştır:
1- Mutekifi ziyaret câizdir.
2- Mutekifin mübah şeylerle meşguliyeti câizdir. Ziyaretcilerle konuşması, onlarla kalkması, onları uğurlaması gibi.
3- Mutekif zevcesiyle başbaşa yalnız kalabilir.
4- Kadın, mu'tekifi ziyaret edebilir.
5- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) ümmetine karşı müşfiktir, onların günaha düşmemesi için gayret sarfetmiştir, çünkü Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)

hakkında suizan ederek günaha girebileceklerdi.
6- Suizan uyandıracak durumlarda kaçınmak, şeytanın tuzağına düşmemek için itina göstermek, icabında özür beyan etmek gerekir. Bu husus, örnek ittihaz edilen âlimler ve diğer büyükler hakkında daha ziyade ehemmiyet taşır. Onların suizanna sebep olacak fiilerden son derece kaçınmaları gerekir. Her ne kadar haklı ve hulus sahibi olsalar bile haklarında suizan uyandıracak davranışta bulunmaları asla câiz değildir. Çünkü bu durum kendilerinden, ilimlerinden istifadeyi ortadan kaldırır. Bu mevzu ile ilgili olarak bazı âlimler: "Hâkim, kapalı olma halinde töhmetten kurtulmak için hükmün sebebini mahkûma açıklamalıdır" demiştir. Durum böyle olunca, "nefsimi alçaltıyorum, terbiye ediyorum" özrüyle uygunsuz ve fenâ davranışlardan çekinmeyenlerin hataları pek zâhirdir. Bunların, kendilerine sünnet-i nebeviye'den örnek göstermeleri mümkün değildir.
7- Kadınların geceleyin evlerinden dışarı çıkmaları câizdir.
8- Hayrete düşülen, taaccüp edilen durumlar karşısında sübhânallah demek câizdir. Bu tabir, hadislerde, tazîm, ürperti, utanma gibi başka hisler tahrik eden durumlarda da kullanılmıştır.[15]

-8ـ وعن ابن عمر رَضِى اللّهُ عنهما] أنّ عمرَ نذرَ فِي الجاهليةِ أن يعتكفَ ليلةً، ويرُوى: يوماً في المسجدِ الحرامِ فسأل رسُولَ اللّهِ # فقال: أوف

بنذركَ] أخرجه الخمسة .

8. (104)- İbnu Ömer (radıyallahu anh) anlatıyor: "Babam Ömer (radıyallahu anh) cahiliye devrinde iken geceleyin itikafa girmek üzere nezretmişti (adamıştı). -Hatta Mescid-i Haram'da bir gün itikaf yapmayı adamıştı diye de rivayet edilir- Durumu Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den sordu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) *"Nezrini yerine getir"* buyurdu."[16]

AÇIKLAMA:

Müslüman olmazdan önceki adak, yerine getirilir mi, getirilmez mi âlimler tartışmışlardır. Şâfiî (raimehullah)'ye göre yerine getirmek gerekir. Ebu Hanîfe'ye göre gerekmez. Zira, hadiste, *"İslâm, önceden işlenen günahları ve borçları ortadan kaldırır"* buyrulmuştur. [17]

---

[1] Buhârî, Fadlu Leyletü'l-Kadr: 3, İtikâf: 1, 14; Müslim, İtikâf: 5, (1172); Muvatta, İtikaf: 7, (1, 316); Tirmizî, Savm: 71, (790); Nesâî, Mesâcid: 18, (2, 44); Ebu Dâvud, Sıyâm: 77, (2462, 2464); İbnu Mâce, Sıyâm: 59; (1771).

[2] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/400-401.

[3] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/403.

[4] Katâde, İbnu Abbas'ın bu yenen yedi ile, Abese suresinin 26-31. Ayetlerinde sayılan nimetleri kastdettiğini belirtir. (İbrahim Canan)

[5] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/403-405.

[6] Buhârî, Fadlu Leyleti'l-Kadr: 2, 3, İtikaf: 1, 9, 13; Müslim, Sıyâm: 213, (1167); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/405-406.

[7] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/406.

[8] Buhârî, İ'tikâf: 17; Ebu Dâvud, Savm: 78, (2466). İbnu Mâce, Sıyâm: 58 (1769); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/406.

[9] Hadisi Ebu Dâvud, Übeyy hazretlerinden [Savm 77, (2463)]; Tirmizî de Enes hazretlerinden [Savm 79, (803)] rivayet etmiştir. İbnu Mâce, Sıyam 58, (1770).İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/406-407.

[10] Buhârî, Hayz: 2, İtikaf: 2, 3, 4, 19, Libâs: 76; Müslim, Hayz: 6-7 (297); Muvatta, İ'tikâf: 1 (1, 312); Tirmizî, Savm: 80, (804); Ebu Dâvud, Sıyâm: 79 (2467, 2468, 2469); Nesâî, Hayz: 20, (1, 193).

[11] Ebu Dâvud, Savm: 80, 2473); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/407.

[12] Müstehaza hayızlı olmadığı halde - hastalık sebebiyle - kanı akan kadın.

[13] Buhârî, Hayz: 10, İtikaf: 10; Ebu Dâvud, Savm: 81, (2476); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/408.

[14] Buhârî, İ'tikâf: 8, 11, 18; Farzu'l-Humus: 4, Bed'u'l-Halk: 11, Edeb: 121, Ahkâm: 21; Müslim, Selam: 23-25 (2174, 2175); Ebu Dâvud, Sıyâm: 79, (2470); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/408.

[15] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/408-409.

[16] Buhârî, İtikaf: 5, 15, 16; Humus: 19, Megâzî: 54, Eymân: 29; Müslim, Eymân: 27, (1656) Tirmizî, Nüzûr: 12, 12, (1539); İbnu Mace, Keffarât: 18, (2129); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/409-410.

[17] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/410.

BİRR (EBEVEYNE İYİLİK) BÖLÜMÜ

Bu bölümde beş bâb mevcuttur.

*

BİRİNCİ BAB
EBEVEYNE İYİLİK

*

İKİNCİ BAB
EVLAD VE AKRABALARA İYİLİK

*

ÜÇÜNCÜ BAB
YETİMLERE İYİLİK

*

DÖRDÜNCÜ BAB
YOLDAN RAHATSIZ EDİCİ ŞEYİ TEMİZLEMEYE DAİR

*

BEŞİNCİ BAB
İYİLİK ÜZERİNE MÜTEFERRİK HADİSLER

BİRİNCİ BAB

EBEVEYNE İYİLİK

-1- عن أبى هريرة رضى اللّه عنه قال:]جَاءَ رَجُلٌ فقالَ يَا رَسُولُ اللّهِ: مَنْ أحقُّ النَّاس بِحُسنِ صحابتِي؟ قال أمُّكَ، قال ثم من؟ قال أمك، قال ثمّ من؟ قال أُمُّكَ قالَ ثُمَّ مَنْ ؟ قالَ ابُوكَ[. أخرجه الشيخانِ.وفي أخرى: قال أمَّك ثمّ أمَّك ثمّ أباكَ ثمّ أدناكَ أدنَاكَ، هذَا لفظُهما.وزاد مسلم: فقال نعمْ وأبيكَ لتنبأنّ .

1. (153)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: Bir adam gelerek:
"Ey Allah'ın Resûlü iyi davranıp hoş sohbette bulunmama en ziyaâde kim hak sâhibidir?" diye sordu. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):

"Annen!" diye cevap verdi. Adam:
"Sonra kim?" dedi, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)

"Annen!" diye cevap verdi. Adam tekrar:
"Sonra kim?" dedi Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yine:

"Annen!" diye cevap verdi. Adam tekrar sordu:
"Sonra kim?" Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu dördüncüyü:

"Baban!" diye cevapladı."
Bir diğer rivâyette Resûlullah şöyle cevap vermiştir.
"Annene, yine annene, sonra babana, daha sonra da bunları takip eden tedrici yakınlarına"[1]

AÇIKLAMA:

İslâm dini aileye büyük ehemmiyet verir. Ailenin temel unsurları anne-baba evlat ve hizmetçilerdir. Aile efradının karşılıklı hak ve vazifeleri vardır. Aile içerisinde evlat nokta-i nazarından en çok hukuku olan annedir. Çünkü evlada en ziyâde hizmeti geçen annedir. Anne, hâmile kaldığı andan itibaren evlad sebebiyle meşakkatler çekmeye başlar. Doğum da kolay bir hâdise değildir. Hayatî tehlikeyi beraberinde getirir. Doğum sırasında ölen, şifasız dertlere giriftar olan anneler çoktur. Doğum normal cereyan etse bile, doğum sonu ve acıları başlı başına ciddî ve tahammülü zor fevkalâde bir imtihandır.
Annenin esas hizmeti doğumdan sonra başlar. Çocuğun emzirilmesi, giydirilmesi, temizliğinin yapılması, terbiye edilmesi, tedavisi gibi, ardı arası kesilmeden vasatî on beş yıl sürecek hasbî bir hizmet dönemi doğumla başlar.
Cenab-ı Hakk'ın hayvan dâhil bütün annelere koyduğu şefkat duygusu, -sefihleşerek fıtratını bozmamış- anneleri istirahatini, sıhhatini, yeme içme ve giyinmesini düşünmeden bütün imkânlarıyla çocuğuna hizmete sevkeder.
Evladın, bu hizmeti maddî bir karşılıkla ödemesi mümkün değildir. Yapabileceği tek şey, annenin kendisine sunduğu anneliğin idrakinde olması, minnettarlığının şuurunda olduğunu annesine ihsâs etmesidir.
Evlat üzerinde elbette babanın da hukuku vardır. Maddî ihtiyaçlarının temininde gerekli fedakârlıklar ondandır. Doğumdan sonra annenin maruz kaldığı maddî ve mânevî sıkıntılara o da ortak olmuştur. Şu halde evlat ikisine de borçludur, medyun-u şükrandır.
İslâm dini evladın annesine ve babasına karşı olan saygı ve hizmet borcu

hususunda ısrar eder, ayrı bir dikkat çeker. Bu meyanda anne hukukunu daha çok söz konusu eder. Annenin evlat üzerindeki hukukunun babanınkine nisbetle en az üç misli olduğunu söyler. Yukarıda kaydettiğimiz hadiste bunu Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) açık şekilde ifade buyurmuştur. Bu hususa yer veren başka rivayetler de mevcuttur. İbnu Mace ve Hâkim'de gelen bir rivayette Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) kişiye üç sefer annesini tavsiye ettikten sona sırasıyla babasını ve mevlâsını (azadlısını) birer kere tavsiye eder. -el-Edebü'l-Müfred, İbnu Mâce ve el-Müstedrek'te- sahîh olduğu belirtilen bir rivayette Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle açıklar:
"Muhakkak ki Allah size annelerinizi vasiyet etmektedir, sonra yine annelerinizi vasiyet etmektedir, sonra yine annelerinizi vasiyet etmektedir, sonra babalarınızı vasiyet etmektedir. Sonra yakınlık derecelerine göre akrabalarınızı vasiyet etmektedir."
Bu ve benzeri hadisleri yorumlayan âlimlerden bâzıları anneyi üç kere tekrardan maksadın, çoğu durumlarda evlatların annelerini babalarına nazaran ikinci plana atmalarından, annesinin hukukunu hafife almalarından ileri geldiğini, bunu önlemek için Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in tekrarlara yer vererek hukuklarının ehemmiyetini tekid ettiğini söylemiştir. Bazıları da, hâmilelik, doğum, emzirme gibi hizmetleriyle annenin babaya nisbetle evlatta üç kat fazla hakkı bulunduğunu söylemişlerdir.
İrşad-ı Nebevî'de, söylenen bu iki maksad dışında aklımızın bulabileceği başka maslahatların da maksud olmasına bizce bir mâni yoktur.

Anne ve baba hukukunu birçok âyette[2] ele alan Kur'ân-ı Kerîm bir âyette,"onlara iyi muamele"yi Allah'ı bir bilme vazîfesinin ardından zikrederek, bir olan Allah'a îmânın bir gereği olarak mü'minlere duyurur:
"Rabbin, "kendinden başkasına kulluk etmeyin, anne ve babaya iyi muamele edin" diye hükmetti. Eğer onlardan biri veya her ikisi senin nezdinde ihtiyarlığa ererlerse onlara "öf" bile deme. Onları azarlama. onlara güzel (ve tatlı) söz söyle. Onlara acıyarak tevazu kanadını (yerlere kadar), indir ve: "Ya Rab, onlar bana çocukken nasıl merhamet ettilerse sen de kendilerini (öyle) esirge" de" (İsra: 17/23-24).
Annenin ziyâde zahmetlerini hususen dile getiren âyet-i kerîme de mevcuttur. Meâlen:
"Biz insana anne ve babasına karşı iyi davranmasını tavsiye etmişizdir. Annesi onu güçsüzlükten güçsüzlüğe uğrayarak karnında taşımıştı..." (Lokmân: 31/14).
Âlimler, annenin babaya rağmen üç misli zahmet çektiğine Kur'ân-ı Kerîm'in şu

âyette işaret buyurduğunu söylemişlerdir: (Meâlen)

"Biz insana, anne babasına karşı iyi davranmasını tavsiye etmişizdir. Zira annesi onu karnında, zorluğa uğrayarak taşımış, onu güçlükle doğurmuştur. Taşınması ve sütten kesilmesi otuz ay sürer..." (Ahkâf: 46/5).

Ulema der ki: "Hadîste anneye üç misli hak âyette zikredilen üç şeye karşılıktır; hamilelik zahmeti, doğurma meşakkati ve emzirme sıkıntısı." Aynî, iyilik ve itaatte annenin babaya takdim edileceği hususunda İslâm ulemasının icma ettiğini Muhasibî'den naklen kaydeder.

Hasan Basrî'ye: "Anne-babaya iyilik nedir?" diye sorulunca şu cevabı vermiştir: "Mülkünde olan her ne varsa onlar için bezledip harcaman, mâsiyet olmadıkça emirlerine itaat etmendir."

Kadı İyaz, iyilik hususunda anne ve baba hakkının başkalarından önce geldiği hususunda ulemanın ittifak ettiğini belirtir. O ikisinden sonra "en yakın" kimdir? meselesinde İbnu Hacer, ihtilafa dikkat çektikten sonra umumiyetle şu sıranın benimsendiğini söyler: "Dedeler, sonra kardeşler (bir hadiste kız kardeş, erkek kardeşten önce zikredilir, anne baba bir olanlar, sadece anne veya sadece baba bir olanlardan önce gelir) sonra zurahm olanlar (bunların mehârim olanları mahrem olmayana takdim edilir), sonra diğer asebât, sonra hısımlar (sıhriyyet-evlilik sebebiyle- akraba olanlar), sona velâ (azadlık ve akid akrabalığı), en nihâyet komşular gelir.

Bu babta kaydedilen müteâkip hadislerde, bir mü'minin en mühim gayesi, yegâne ideali olan Allah'ın rızası ve cennete giden yolun anne ve babanın rızasından geçtiğini, "anne hukuku"nun cennet ayaklarının altına konacak derecede yüceltildiğini, anne ve babaya hizmetin en yüce amel olarak ifâde edilmiş bulunan "Allah yolunda cihad"dan daha üstün tutulmuş olduğunu göreceğiz.

Müşrik bile olsa anne ve baba haklarının yerine getirilmesi ve hatta nafakalarının ödenmesi gerektiği hususunu 165 numaralı hadiste açıklayacağız.[3]

-2- وعن كليبِ بن منفعة عن جده كليبِ الحنفيِّ رضى اللّه عنه قال:]أنَّه أتَى رَسولَ اللّهِ # فقَالَ يَارَسُولُ اللّه: مَنْ أبَرُّ؟ قالَ أمَّكَ وأباكَ، وأختَكَ وأخاكَ، وموكَ الَّذِى يلى ذلكَ حقًّا واجباً، ورحِماً موصولةً[. أخرجه أبو داود .

2.(154)- Küleyb İbnu Menfa'a ceddi bulunan Küleyb el-Hanefî (radıyallahu anh)'den anlattığına göre, kendisi Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelerek sormuştur:
"Ey Allah'ın Resûlü kime karşı iyilik yapayım?" Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şu cevabı vermiştir:
"Annene, babana, kızkardeşine, oğlan kardeşine, bunu takip eden azadlına. Bu iyiliği de, üzerine vâcib olan bir hakkın ödenmesi, yani, sıla-ı rahmin yerine getirilmesi olarak yapacaksın. (Nafile, ihtiyarî, hasbî bir davranış tatavvu grubuna giren bir amel olarak değil)".[4]

-3- وعن بهز بن حكيم عن أبيه عن جده معاوية بن حيدة القشيرى رضى اللّه عنه قال:]قُلْتُ يَا رَسُولُ اللّهِ مَنْ أبرُّ؟ قالَ أمَّكَ. قُلْتُ ثمّ مَنْ؟ قالَ أمَّكَ. قلتُ ثمّ مَنْ؟ قَالَ أمَّكَ. قلتُ ثمّ مَنْ؟ قالَ أباكَ ثمّ ا•قْرَبَ فَا•قْربَ[. أخرجه أبو داود والترمذى.وزاد أبو داود في رواية]أَ يسألُ رجلٌ موهُ من فضلٍ هوَ عِنْدَهُ فيَمْنَعَهُ إياهُ اّ دُعِيَ لهُ يومَ القِيامةِ فضلُهُ الّذِى منعهُ شُجَاعاً أقرَعَ[.قالَ أبو داود: »ا•قرع« الَّذى قد ذهب شعر رأسه من السمِّ .

3. (155)- Behz İbnu Hakîm babası tarikiyle dedesi Mu'aviye İbnu Hayde el-Kuşeyrî (radıyallahu anh)'den naklediyor. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e:
"Ey Allah'ın Resûlü, kime iyilik yapayım? diye sordum. Bana:

"Annene" diye cevap verdi.
"Sonra kime?" diye tekrar ettim.

"Annene" dedi.
"Sonra kime?" dedim.

"Annene" dedi.
"Sonra kime?" dedim, bu dördüncüde

"Babana, sonra da tedrici yakınlarına" diye cevap verdi."
Ebu Dâvud bir rivayette şu ziyadeyi kaydeder:

"Haberiniz olsun, kişi azatlısından bir fazlasını istese, azadlı (mevlâ) bu (ihtiyaç fazlası)na sâhib olduğu halde yerine getirmese kıyamet günü vermemiş olduğu bu fazlalık bir engerek yılanı olarak kendisine getirilir."[5]

-4ـ وعن ابن عمرو بن العاص رضى اللّه عنهما]أنّ رجً قالَ: يَا رَسُولُ اللّهِ إنّ لِى ماً وَوَلداً، وإنَّ أبى يجتاحُ مالِى. فَقَالَ: أنتَ ومَالُكَ ،بِيكَ؟ إنَّ أودَكُمْ منْ أطيبِ كسبِكمْ فكُلُوا من كسبِ أودِكمْ[. أخرجه أبو داود .

4. (156)- Abdullah İbnu Amr İbnu'l-Âs (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir adam: "Ey Allah'ın Resûlü benim malım ve bir de çocuğum var. Babam malımı almak istiyor" (ne yapayım?) diye sordu. Resûlulluh (aleyhissalâtu vesselâm):
"Sen ve malın babana aitsiniz. Şunu bilin ki, evladlarınız kazançlarınızın en temizlerindendir. Öyle ise evladlarınızın kazançlarından yiyin" buyurdu."[6]

AÇIKLAMA:

Hadiste şikâyet mevzuu olan babanın iki durumu sözkonusu: Ya ihtiyacı miktarınca almak istemiştir veya ihtiyacı olsun olmasın tamamında tasarruf etmek istemiştir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) *"Senin varlığına baban sebeptir, malın varlığına da sen sebepsin. Öyle ise sen de malın da babanın kazancı sayılırsınız"* buyurarak, evladın malında babasının hakkı bulunduğunu belirtmiştir. Şârih Hattabî, belirtilen bu hakkın, ihtiyaç hâlinde, nafaka hakkı olduğunu belirtir. "Evlat, malsız mülksüz olsa dahi, çalışarak babasının nafakasını te'minle mükelleftir" der. Ayrıca şu noktayı da belirtir: "Baba, evlâdın malı üzerinde sınırsız yetki sahibi değildir, istediği gibi tasarruf edemez, nafakadan fazlasını almaya yetkisi yoktur. Hadisten hiçbir fakih söylenene aykırı hüküm çıkarmamıştır."[7]

-5ـ وعن أبى هريرة رضى اللّه عنه أنّ رَسُولُ اللّهِ # قال:]رَغِمَ أنفُهُ رغمَ أنفُهُ رغمَ أنفُهُ، قيلَ مَنْ يَا رَسُولُ اللّهِ ؟ قال: مَنْ أدركَ

والدِيهِ عندَ الكِبرِ أو أَحَدَهُمَا ثمّ لم يدخلَ الجنَّةَ]. أخرجه مسلم والترمذى، واللفظ لمسلم .

5. (157)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Peygamberimiz (aleyhissalâtu vesselâm) bir gün:

"Burnu sürtülsün, burnu sürtülsün, burnu sürtülsün" dedi.

"Kimin burnu sürtülsün ey Allah'ın Resulü?" diye sorulunca şu açıklamada bulundu:

"Ebeveyninden her ikisinin veya sâdece birinin yaşlılığına ulaştığı halde cennete giremeyenin."[8]

AÇIKLAMA:

Hadiste Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) anne ve babaya iyi muamelenin ehemmiyetini dile getirmiş olmaktadır. Anne ve babası veya ikisinden biri evladının sağlığında ihtiyarladıkları takdirde, bu evlada, cennetin yolu onlar sâyesinde son derece kolaylaşmış olmaktadır. Zira onlara gereken alâkayı, hizmeti gösterip onları memnun kılmak zor bir iş değildir. Bu kadarını yapamayarak kendini helâk eden kimseler, burunları sürtülmeye layıktırlar. Hadîsin Tirmizî'deki vechinde: *"Ebeveyni tarafından cennete sokulmayanın burnu sürtülsün"* diye gelmiştir.[9]

-6- وعن أبى هريرة رضى اللّه عنه قال: قالَ رَسُولُ اللّهِ #:]لَنْ يَجْزِىَ وَلَدٌ والِدَهُ إِّ أنْ يَجدَهُ ممْلُوكاً فيشْتَرِيَهُ فيعْتقَهُ[. أخرجه مسلم وأبو داود والترمذى .

6. (158)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor Resûlulluh (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurdu:

"Hiçbir evlad, babasının hakkını, bir istisna durumu dışında ödeyemez. O durum da şudur: Babasını köle olarak bulur, satın alır ve âzad eder."[10]

-7- وعن ابن عمرو بن العاص رضى الله عنهما قال: قالَ رَسُولَ اللّهِ #:]رِضى الربِّ في رِضى الْوَالِدِ، وسخطُ الربِّ في سخطِ الوَالِدِ[. أخرجه الترمذى مرفوعاً وموقوفاً، وصحح وقفه .

7. (159)- Abdullah İbnu Amr İbni'l-Âs (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurdu:
"Allah'ın rızası babanın rızasından geçer. Allah'ın memnuniyetsizliği de babanın memnuniyetsizliğinden geçer."[11]

-8- وعنه رضى اللّه عنه قال:]اسْتَأذَنَ رَجُلٌ رَسُولُ اللّهِ # في الجِهَادِ فقال: أحىٌّ والدَاكَ؟ قال نعَمْ: قالَ فَفِيهِمَا فجاهد[. أخرجه الخمسة.وفي أخرى لمسلم رحمه الله تعالى:]أُبَايِعُكَ عَلى الهجرةِ والْجِهَادِ أبْتَغى ا'جرَ منَ اللّهِ تعالَى. قال: فَهَلْ من وَالديْكَ أحَدٌ حىٌّ؟ قال نعمْ، بلْ كِهُمَا حىٌّ. فقالَ: فتبتَغى ا'جرَ مِنَ اللهِ تعالى؟ قال نعم. قال فارجعْ إلى والديْكَ فأحْسِنْ صحبتَهما[.وفي أخرى 'بى داود والنسائى]وَتَرَكْتُ أبَوىَّ يَبْكِيانِ. قال فارْجع إلَيْهِمَا فأضْحِكْهُمَا كَمَا أبْكَيْتَهُمَا[.و'بى داود في أخرى عن أبى سعيد رضى اللّه عنه قال]أنّ رجُ مِنْ أهلِ اليمنِ هَاجَرَ إلى رسُولِ اللّهِ #

فقال لهُ: هَلْ لَكَ أَحَدٌ باليَمنِ؟ فقال أبَوَاىَ: قال: أذِنَا لَكَ؟ قال قالَ فارجعْ إلَيْهِمَا فاستأَذِنْهُمَا، فإنْ أذِنَا لكَ فجاهدْ وإّ فبرَّهُمَا[.

8. (160)- İbnu Amr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir adam, cihada iştirak etmek için Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den izin istedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Annen baban sağlar mı?" diye sordu. Adam:
"Evet" deyince:

"Onlara (hizmet de cihad sayılır), sen onlara hizmet ederek cihad yap" buyurdu.
Müslim'in bir diğer rivayetinde adam:
"...Sana, hicret ve cihad etmek ecrini de Allah'tan istemek şartı üzerine biat ediyorum" der. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Anne ve babandan sağ olan var mı?" diye sorar. Adam:
"Evet, her ikisi de sağ" deyince:

"Yani sen Allah'tan ecir istiyorsun?" der. Adamın "evet"i üzerine: *"Öyleyse vâlideyn'in yanına dön. Onlara iyi bak, (Allah'ın rızası ondadır)"* emreder.
Ebu Dâvud ve Nesâî'de gelen bir diğer rivayette adam:
"Ağlamakta olan ebeveynimi de geride bıraktım" der. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Öyleyse onların yanına dön, onları nasıl ağlattı isen öyle güldür, (Allah'ın rızası bundadır)" buyurur."
Ebu Dâvud'un, Ebu Said (radıyallahu anh)'den yaptığı bir başka rivayetinde şöyle denir: "Yemen ahalisinden bir adam, Hz Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e hicret ederek geldi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ona: *"Yemen'de bir kimsen var mı?"* diye sordu. Adam:
"Ebeveynim var" deyince

"Peki, onlar sana izin verdiler mi?" diye tekrar sordu.
"Hayır" cevabı üzerine:
"Öyleyse onlara geri dön, onlardan izin iste. Şâyet izin verirlerse cihada katıl, vermezlerse onlara hizmet et!" emretti."[12]

-9- وعن معاوية بن جاهمة]أنّ جاهمةَ رَضِـيَ اللّهُ عنهُ أتى رَسُولَ اللّهِ # فقال: يَا رَسُولَ اللّهِ أرَدْتُ أنْ أغْزُوَ، وَقَدْ جِئْتُ أستَشِيرُكَ فقال: هَلْ لَكَ مِنْ أمٍّ؟ قال نَعَمْ. قال فالزمْهَا، فإنَّ الجنةَ عندَ رجلِهَا[. أخرجه النسائى .

9. (161)- Muâviye İbnu Câhime'nin anlattığıa göre; Câhime (radıyallahu anh)

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e gelir ve:
"Ey Allah'ın Resûlu, ben gazveye (cihad) katılmak istiyorum, bu konuda sizinle istişâre etmeye geldim" der. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Annen var mı?" diye sorar.
"Evet" deyince,

"Öyleyse ondan ayrılma zira cennet onun ayağının altındadır" buyurur.[13]

-10- وعن ابن عمر رضى اللّه عنهما قال:]كَانَتْ تَحتِى امرأةٌ أُحِبُّهَا، وَكَانَ عُمَرُ رضى اللّه عنه يَكْرهُهَا. فقال لى طَلِّقْهَا؟ فأبَيْتُ فَأتى عمر رَضِى اللّهُ عنهُ إلى رَسُولِ اللّهِ # فَذَكَر ذلكَ لهُ. فقال لِى رَسُولُ اللّهِ # طَلِّقْهَا[. أخرجه أبو داود والترمذى وصححه .

10. (162)- İbnu Ömer (radıyallahu anh) anlatıyor: "Nikâhım altında bir kadın vardı ve onu seviyordum da. Babam Ömer ise, onu sevmiyordu. Bana:
"Boşa onu" dedi. Ben itiraz ettim ve boşamadım. Babam Ömer (radıyallahu anh) Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e gelerek durumu arzetti. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana:

"Boşa onu" dedi.[14]

AÇIKLAMA:

Baba emrettiği takdirde hanımın boşanması gereğine bu hadis delil olarak değerlendirilmiştir. Keza anne emredecek olsa yine boşamak gerekmektedir. Zira 153, ve 154 numaralı hadislerde de görüldüğü üzere annenin evlâd üzerindeki hakkı babanın hakkından daha fazladır. Hanımı sevmek, boşamamak için yeterli bir mazeret değildir.[15]

-11- وعن أبى الدرداء رضى اللّه عنه قال: سَمِعْتُ رَسُولُ اللّهِ # يَقُول:]اَلْوَالِدُ أوسَطُ أبوابِ الجنَّة، فإنّ شِئْتَ فأضِعْ ذلكَ البابَ أو احفظهُ[. أخرجه الترمذى وصححه .

11. (163)- Ebu'd-Derda (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): *"Baba cennetin orta kapısıdır. Dilersen bu kapıyı terket, dilersen muhafaza et"* dediğini işittim."[16]

-12- وعن بريدة رضِىَ اللّهُ عنهُ:]أنّ امرأةً قالتْ يَا رَسُولُ اللّهِ: إنّى تَصَدّقْتُ عَلى أمِّى بجاريةٍ وإنَّها ماتتْ. قال وجبَ أجْرُكِ وردَّهَا علَيْكِ الميراثُ، وقالت إنُّه كانَ عَلَيْهَا صومُ شِهرٍ: أفأصومُ عنها؟ قال: صُومِى عنها. قالت: إنّها لمْ تَحُجَّ: أفأَحُجُّ عنها؟ قال: حُجِّى عنها[. أخرجه مسلم، وأبو داود، والترمذى .

12. (164)- Büreyde (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir kadın:
"Ey Allah'ın Resûlü, ben anneme bir cariye tasadduk etmiştim. Şimdi annem öldü" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"(Sadaka yapmış olmanın) ecrini mutlaka alacaksın. Miras yoluyla cariye sana geri gelecek (tekrar senin olacak)" buyurdu. Kadın:
"Ey Allah'ın Resûlü annemin bir aylık oruç borcu vardı, onun yerine tutabilir miyim?" diye sordu.
"Annene bedel tut!" dedi. Kadın:
"Ey Allah'ın Resûlü, annem hiç haccetmedi, onun yerine hac yapabilir miyim?" diye sordu Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Evet, ona bedel haccet" buyurdu."[17]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, annesine bağışlanan bir şey sebebiyle evladın bağışlama sevabını alacağını annenin ölmesiyle, bu mal verâset yoluyla evlada intikal ettiği takdirde bu mala temellük edebileceğini ifade ediyor. Burada, bağışlanan (tasadduk edilen) bir şeyi, -bağıştan vazgeçerek- geri alma yasağının ihlâli mevzubahis

değildir. Zikri geçen kadın bağıştan dönme yasağını bildiği için ortaya çıkan bu yeni durum karşısında tereddüde düşerek Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e müracat etmiş olmalı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bir akrabaya tasadduk ettiği mala, tevârüs yoluyla temellük edebileceğini kesin bir ifade ile beyan eder. "Bu artık Allah için bir hak olmuştur, fakire sarfı gerekir" diyen de olmuştur. Ancak bu değerlendirme nassa dayanmadığı için bir hüküm ifade etmez.

2- Mirkat'ta kaydedildiğine göre ölenin yerine oruç tutma meselesinde Ahmed İbnu Hanbel (rahimehullah), ölü üzerindeki Ramazan orucu veya nezir orucu veya kefâret orucu borçları bulunduğu takdirde, velîsinin ona bedel tutabileceğini söylemiştir. İmam Mâlik, Şâfiî ve Ebu Hanîfe (rahimehullah) hazeratı bunu caiz görmemişlerdir. Ebu Hanîfe'ye göre ölünün velîsi, her bir oruç için bir sa' arpa veya yarım sa' buğday tasadduk etmelidir. Keza her bir namaz (veya bir günlük namaz) için de aynı miktar mal tasadduk etmelidir. Çoğunluk, bedenî ibadetlerin niyabeten başkası tarafından îfâ edilemiyeceğini söylemiştir. Cumhur, acz şartıyla, sâdece hacc farîzasının bir başkası tarafından ifasını câiz görmüştür. Acz'den murat kişinin ölmüş olması veya hac yapamayacak derecede hasta olması ve iyileşme ümidinin kesilmesidir, kötürüm bir kimse âcizdir.

Bâzı alimler, ölü adına nafile hac yapılabileceğini de söylemişlerdir.[18]

-13- وَعَنْ أسماء بنت أبى بكر رَضِى اللهُ عنهما قالت:]قَدِمَتْ عَلَىَّ أمِى وهى مشركةٌ فاستفتيتُ رسُولَ اللهِ # فقلتُ: قدمتْ عَلَىَّ أمى وهىَ رَاغِبَةٌ؛ أفأَصِلُ أمِّى قال نَعمْ: صِلِى أمَّكِ[. أخرجه الشيخان وأبو داود .

13. (165)- Esma Bintu Ebî Bekr (radıyallahu anhâ) anlatıyor: Henüz müşrik olan annem yanıma geldi. (Nasıl davranmam gerekeceği hususunda) Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den sorarak:
"Annem yanıma geldi, benimle (görüşüp konuşmak) arzu ediyor, anneme iyi davranayım mı?" dedim.

"Evet" dedi, ona gereken hürmeti göster."[19]

AÇIKLAMA:

Hadiste zikri geçen, Esma'nın annesi hakkında birçok münâkaşalar var. Bizim için hadisin ifade ettiği ahkâm mühimdir. Anne ve baba kâfir bile olsa onlara karşı insanî vazîfelerimizi, evladlık alâka ve hürmetini göstermek gerektiği anlaşılmaktadır. Hattâ bu hadisten kâfir bile olsa anne ve babaya nafaka vermenin vâcib olduğu hükmü çıkarılmıştır.
Kâfir bile olsa anne ve babaya karşı hürmet etmek ve nafaka vermek meselesinin ehemmiyeti şuradan da anlaşılmaktadır ki, yukarıdaki hadis üzerine vahiy gelmiş ve mesele Kur'ân-ı Kerîm'de hükme bağlamıştır: *"Sizinle din hususunda muhârebe etmemiş, sizi yurtlarınızdan da çıkarmamış olanlara iyilik, onlara adalet (le muâmele) etmenizden Allah sizi menetmez. Çünkü Allah adâlet yapanları sever"* (Mümtahine: 60/8)
Müşrik bile olsa annebabaya hürmet hususunda şu âyet daha açıktır: (Meâlen):
"Eğer onlar (ebeveyn) sence ilimde (yeni) olmadık herhangi bir şeyi bana eş tutman üzerinde seni zorlarlarsa kendilerine itaat etme. Onlarla dünyada iyi geçin. Bana dönenlerin yoluna uy..." (Lokmân: 31/15).

-14- وعن ابن عمر رضى اللّهُ عنهما قال:] أَتَى رجلٌ رسُولَ اللّهِ # فقال: إنّى أصبتُ ذنباً عظيماً فهلْ لِى من توبةٍ؟ قال: هلْ لكَ منْ أمّ! قال : قال: فهل لكَ من خالةٍ! قال نعم. قالَ فَبِرَّهَا[. أخرجه الترمذى وصححه.وزاد في أخرى عن البراء بن عازب: الخالةُ بمنزلة اٴمِّ .

14. (166)- İbnu Ömer (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir adam Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelerek:
"Ben büyük bir günah işledim, buna tevbe imkanım var mı?" dedi. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):
"Annen var mı?" diye sordu. Adam:
"Hayır yok" dedi.
"Peki teyzen de mi yok?" dedi. Adam:
"Hayır, var" deyince Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Öyle ise ona iyilik yap!" diye emretti."

Tirmizî el-Berâ'dan kaydettiği diğer bir hadiste şu ziyadeye yer verir: *"Teyze anne makamındadır."*[20]

AÇIKLAMA:

Hadis, bize birçok hüküm getirmektedir. Âlimler, burada "büyük olduğu" belirtilerek itiraf edilen günahın, adam nazarında büyük addedilmiş olmakla birlikte din açısından segâirden (küçük günahlardan) sayılan bir günah olabileceği gibi gerçekten din açısından da "büyük" (kebire) sayılacak bir günah olabileceğini ifade etmişlerdir. Her hâl u kârda Peygamberimiz (aleyhissalâtu vesselâm)'in; günahın ne olduğunu sorup şer'î cezasını verme cihetine gitmeyişi mühim bir husustur. Bunun başka örnekleri de var. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu çeşit sünnetinden, dinimizin pek mühim ahlâkî bir prensibi ortaya çıkmıştır: Gizli kalan günahların itiraf edilmemesi, tevbe edilerek Allah'tan af ve mağfiret dilenmesi.

Hadiste görüldüğü üzere, hayırlı işler büyük günahların bile affına vesiledir. Hususan sıla-i rahm denen akraba hukukunun yerine getirilmesi, çok daha mühim bir amel olmaktadır. Zira insanlar arasındaki içtimaî bağlar bu şekilde kuvvetlenir, yardımlaşma, sevgi-saygı hisleri böylece artar.

Hadis, ayrıca teyzenin anne yerine geçeceğini de ifade etmektedir. Nitekim Tirmizî bu hadisi, "Teyze'ye iyi davranma" babında zikreder. Bundan önce kaydedilen hadiste *"Teyze anne yerindedir"* buyurulur. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bazı fırsatlarda da amcanın baba yerine geçeceğini belirtmiştir.[21]

-15- وعنِ أبيِ أسيد مالك بن ربيعة الساعدى]أنّ رَجً قال يَا رسُولَ اللّهِ: هَلْ بَقِىَ مِنْ برِّ أبَوَىَّ شَئٌ أبَرُّهُمَا بهِ بَعْدَ موتِهِمَا[. فقال نعم: الصةُ عليهمَا، واسْتغفَارُ لهُمَا، وإنْفَاذُ عَهْدِهمَا من بعْدِهِمَا، وصِلَةُ الرَّحمِ التى توصلُ إّ بِهِمَا، وَإكْرامُ صَدِيقِهمَا[. أخرجه أبو داود .

15. (167)- Ebu Üseyd Mâlik İbnu Rebî'a es-Sâidî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir adam:
"Ey Allah'ın Resûlü, anne ve babamın vefatlarından sonra da onlara iyilik yapma imkânı var mı, ne ile onlara iyilik yapabilirim?" diye sordu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Evet vardır" dedi ve açıkladı: *"Onlara dua, onlar için Allah'tan istiğfar (günahlarının affedilmesini) taleb etmek, onlardan sonra vasiyetlerini yerine getirmek, anne ve babasının akrabalarına karşı da sıla-i rahmi ifa etmek, anne ve babanın dostlarına ikramda bulunmak."*[22]

-16- وعن ابن عمر قال: سمعتُ رَسُولُ اللّهِ # يقول:]إنَّ من أبرِّ البرِّ أنْ يَصلَ الرجلُ أهلَ ودِّ أبيهِ بعدَ أن يولَى[. أخرجه مسلم، وأبو داود، والترمذى .

16. (168)- İbnu Ömer (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı işittim, şöyle diyordu:
"Kişinin yapacağı en üstün iyiliklerden biri, ölümünden sonra babasının dostlarına sıla-ı rahimde bulunmasıdır."[23]

AÇIKLAMA:

Âlimlerimiz, babanın sağlığında mendub ve müstehab olan baba dostlarının hatırını almak onlara ikramda bulunmak gibi davranışların, babanın vefatından sonra da devam ettirilmesinin dinimizce müstehab addedildiğine bu ve benzeri rivayetlerden delil çıkarmışlardır.[24]

-17- وعن عمر بن السائب]أنَّه بلغهُ أنّ رسُولَ اللّهِ #: كَانَ جالِساً فأقبَلَ أبُوهُ من الرضَاعةِ فوَضَعَ لَهُ بعضَ ثَوْبِهِ فقعدَ علَيْهِ، ثمّ أقْبلتْ أمُّهُ من الرِّضَاعَةِ فوَضَعَ لَهَا شِقّ ثوبِهِ من جانبِهِ اŒخرِ فجلستْ عليه، ثمّ أقبل إليهِ أخوهُ من الرضاعةِ فقام رسولُ

اللهِ # فأجلسهُ بين يديهِ]. أخرجه أبو داود .

17. (169)- Ömer İbnu's-Sâib'den rivayet edildiğine göre, şu haber kendisine ulaşmıştır: "Peygamberimiz (aleyhissalâtu vesselâm) bir gün otururken süt babası çıkagelir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hürmeten, onun için, giydiği şeylerden birini serer ve üzerine oturtur. Az sonra süt annesi gelir. Peygamberimiz (aleyhissalâtu vesselâm) bunun için de elbisenin diğer tarafını serer, kadın üzerine oturur. Biraz sonra süt-oğlan kardeşi gelir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kalkarak onu da önüne oturtur."[25]

AÇIKLAMA:

Bu rivayet Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in süt akrabalarının da sıla-ı rahim'de bulunduğunu göstermektedir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın süt annesi Halime-i Sa'diyye'dir. Müslüman olmuş ve birkaç hadis rivayet etmiştir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın süt kız kardeşi Şeymâ Bintu'l-Hâris İbni Abdi'l-Uzza'dır. Şeymâ da Müslüman olmuştur. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın süt kardeşi Abdullah İbnu'l-Hâris'tir. Bir diğer kız süt kardeşi de Üneyse Bintu'l-Hâris'dir. Süt babası ise Hâris İbnu Abdi'l-Uzzâ İbnu Rifâ'ati's-Sa'dî'dir. Cenab-ı Hakk bunu da hidâyetiyle müşerref kılmıştır, radıyallahu anh. [26]

-18 وعه زيد بن أرقم رضي اللّه عنه قال: قالَ رَسُولُ اللّهِ #:]مَنْ حَجَّ عن أحدِ أبَوَيْهِ أجزأَ ذلكَ عنهُ، وبُشِّرَ رُوحُهُ بذلكَ في السِّماء، وكُتبَ عنداللّهِ ولَوْ كَانَ عاقًّا[.وفي أخرى: كُتبَ ‘بيهِ بحَجٍّ، وله بسبعٍ. أخرجه رزين .

18. (170)- Zeyd İbnu Erkam (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdu ki:
"Kim ebeveyninden birine bedel haccederse, bu haccla onun borcunu ödemiş olur. Bu durum semâdaki ruhuna müjdelenir. Kişi, anne ve babasına karşı isyankâr (âkk) bile olsa (bu iyiliği sebebiyle) Allah'ın nezdinde (iyi kullar

meyanında) yazılır."

Diğer bir rivayette ise: *"Babası için bir hacc, kendisi için yedi hacc yazılır"* denmiştir.[27]

İKİNCİ BAB

EVLAD VE AKRABALARA İYİLİK

-1- عن عائشة رَضِى اللّهُ عنها قالت:]دَخَلَتْ عَلَىَّ امرأةٌ وَمَعَها ابْنَتَانِ لَهَا تسألُ فلم تَجِدْ عِندِى شيئاً غيرَ تمْرةِ فأعطَيتُهَا إيَّاها فقسمتْهَا بينَ ابْنَتَيْهَا ولمْ تأكلْ منْهَا ثم خَرَجَتْ فدخلَ عليَّ رَسُولُ اللّهِ # فأخْبَرتُهُ فقال: مَنِ ابْتُلِىَ من هذهِ البناتِ بشئ فأحسنَ إليهِنَّ كنَّ لهُ سِتراً منَ النارِ[. أخرجه الشيخانِ، والترمذى .

1. (171)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Yanıma bir kadın girdi. Beraberinde iki kız çocuğu da vardı. Bir şeyler istedi. Aksi gibi yanımda bir hurmadan başka bir şey yoktu. Onu verdim. Kadın aldı ve ikiye bölerek kızlarına taksim etti. Kendine pay ayırmadı. Çıkıp gittiler. Arkadan Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) girdi. Durumu ona anlattım. Dedi ki:

"Kim bu şekilde kızlarla imtihan edilir o da onlara iyi davranırsa, kızlar, onun için, ateşe karşı perde olurlar."[28]

AÇIKLAMA:

1- Rivayet, Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'nin sadaka verme hususundaki hırsını gösteriyor. Yanında tek hurma tanesinden başka verebilecek bir şeyi olmamasına rağmen Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın *"Yârım hurma bile olsa ver, dilenciyi boş çevirme"* emrini yerine getirmede gayret göstermiştir.

2- Hadiste gözüken ikinci husus annenin çocuklarına gösterdiği şefkattir. Bu müşfik davranış Allah indinde makbul bir ameldir. Müslim'de Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'den yapılan bir başka rivayette, "Yanında bulunan üç hurmayı

dilenci kadına verir. Kadın, ikisini çocuklara birer tane verir, üçüncüsünü kendisi yiyeceği sırada çocuklar onu da isterler. Anne kadın, kendine ayırdığı bu üçüncüyü ağzına atmaktan vazgeçer. İkiye bölüp, çocuklara yarımşar verir. Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) vak'ayı Hz.Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e anlatınca:

"Allah bu hurma sebebiyle ona cenneti vâcib kıldı," yahut *"Allah bu hurma sebebiyle onu cehennemden âzad etti"* buyurur.
Hâdise iki de olabilir, aynı hadisenin farklı iki rivayeti de olabilir. Çıkan hüküm aynıdır: Annenin evladına olan ihsanı Cenâb-ı Hakk'ın rızasını kazanmada fevkalâde kestirme bir yol olmaktadır.

3- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in "kızlarla imtihan edilme" tabiri, kız çocuklarının halkın örfünde umumiyetle istiskal edilmesindedir. Oğlan çocukları sevilir, oğlan doğunca sevinilir ama kız olunca çoğunlukla hava değişir. Bu duygu Kur'ân-ı Kerîm'de bile belirtildiği üzere, cahiliye Araplarında daha kuvvetli idi. Kızları diri diri toprağa gömecek kadar kuvvetli bir histi ve yaygınlaşmıştı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu düşünceyi kaldırmak için bir kısım tedbirler almıştır. Bu tedbirlerden biri, kız yetiştirmenin, onlardan gelecek maddî-mânevi sıkıntılara katlanmanın Allah indinde büyük ecre vesîle olduğunu belirtmektedir. Müteâkip hadislerde başka beyanlar da göreceğiz.[29]

-2- وعن أنس قال: قال رَسُولُ اللّهِ #:]مَنْ عَالَ جاَرِيتَيْنِ حتَّى تبلغاَ جَاءَ يوَمَ القيَامَةِ أنَا وَهُوَ: وَضَمَّ أصابَعَهُ[. أخرجه مسلم والترمذى.وعنه: دخلت أنا وهو الجنةَ كهاتينِ، وأشارَ بأصبعيهِ .

2. (172)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdu ki:

"Büluğa erinceye kadar kim iki kız evladı yetiştirirse -parmaklarını birleştirerek- *kıyamet günü o ve ben şöyle beraber oluruz."*
Tirmizî'de: *"O ve ben cennete şu iki şey gibi beraber gireriz"* dedi ve iki parmağıyla işaret etti" şeklinde gelmiştir.[30]

AÇIKLAMA için müteakip hadise bak.[31]

-3- وعن أبى سعدٍ رضى الله عنه قال: قالَ رَسُولَ اللهِ #:]مَنْ عَالَ ثَثَ بناتٍ، أو ثث أخواتٍ، أو أخْتَيْنِ، أو بنتين فأدَّبَهُنَّ، وأحسنَ إليهنَّ، وزوَّجهنَّ فله الجنةُ[. أخرجه أبو داود، والترمذى، وهذا لفظ أبى داود.وله في أخرى: عن ابن عباس رضى الله عنه قال: قالَ رَسُولُ اللهِ #:]مَنْ كَانتْ لهُ أنْثى فلم يئِدْهَا ولم يُهنْهَا ولم يُؤْثِر ولدَهُ: يعنى الذكورَ عليها أدخلهُ اللهُ تعالى الجنةَ[.

3. (173)- Ebu Saîd (radıyallahu anh) anlatıyor: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Kim "üç kız" veya "üç kızkardeş" veya "iki kız kardeş" veya "iki kız" yetiştirir, terbiye ve te'diblerini eksik etmez, onlara iyi davranır ve evlendirirse cenneti hak etmiştir."

Ebu Dâvud'da İbnu Abbas' (radıyallahu anh)'dan şu rivayet de kaydedilmiştir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdu ki:

"Kimin iki kızı olur da bunları öldürmez, alçaltmaz, oğlan çocuklarını bunlara tercih etmezse Allah onu cennete koyar." (5147. H).[32]

AÇIKLAMA:

- Çocuk Öldürme Yasağı başlığı altında müstakil olarak işlerken göstereceğimiz üzere, câhiliye Araplarında oldukça yaygın olan bu meseleye, Kur'ân âyetlerinden ayrı olarak Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) de irşadlarında geniş yer vermiş, tekrar ele almıştır. Yukarıdaki hadisleri bu açıdan değerlendirebiliriz.

1- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), kızların yakın bir sevgi ve alâka ile büyütülmesini talab etmektedir. Hayatının ve yaratılışının gayesini Allah'ın rızasını kazanmak, ebedî hayatını kurtarmak bilen mü'mine, bu gayeye ulaştıracak en emîn yolu gösteriyor: "Üç (ve hatta iki) kız yetiştirmek" Rivâyetlere dikkat edilince görülecektir ki, Allah'ın rızasını garantilemek için yetiştirilecek kızın öz evlat olması şartı yok. Kız kardeş de olabilir, yetim

bahsinde görüleceği üzere akrabalık bağı olmayan "kız" da olabilir, hatta bazı hadislere göre "cariye" yani "köle kadın" da olabilir. Burada esas olan Allah'ın rızasını gözeterek "kızları" yetiştirmek, yarının annelerinin terbiyesini ihmal etmemektir.

2- Kızlara yapılacak iyilik'e gelince hadislerde bu da farklı kelimelerle ifade edilmiştir: İhsanda bulunmak; ihtiyaçlarını görmek; (iki kız veya kardeş veya akraba kıza Allah rızası için) infak etmek; kızların maddî mânevî sıkıntılarına sabretmek; yedirmek, içirmek ve giydirmek, infak etmek, evlendirmek ve terbiyelerini güzel yapmak, himâye etmek, merhametli davranmak ve kefilleri olmak, onlarla sohbetini güzel yapmak, onlar hakkında Allah'tan korkmak.
İbnu Hacer, "Bu sayılan vasıfların hepsini "ihsan" kelimesi ifade eder" der ki, biz bunu ihsanda bulunmak diye tercüme ettik.
Şu halde, yukarıdaki son derece özetleyerek kaydettiğimiz hadislerden her biri, kız çocuklarına yapılması gereken "ihsan"ları, yedirip içirmeden evlendirmeye varıncaya kadar, hepsini saymaktadır. Gücü yeten hepsini yapar, hepsine gücü yetmeyen güç yetirebildiklerini yapar. Bunların hepsinin bir hadiste sayılmaması tamamına güç yetiremiyenlere, va'dedilen büyük mükâfaata yapabileceği kadarıyla tâlib olabileceğini ifade eder. Bu ise herkesi, "kız"lara ihsanda bulunmaya teşvîk eder. Çünkü, sayılanlar arasında imkânları en mütevazi olan kimsenin bile yapabileceği bir şey mevcuttur.

3- Hadiste temas edilen bir husus kız çocuğuna alçaltıcı farklı muâmele yapılmaması meselesidir. Farklı muâmele İslâm öncesi Arapların umumî vasfıdır. İslâm'a rağmen bugün bile birçok muhitlerde, ailelerde aynı şeyi görmek mümkündür. Bu, bilgimizin azlığından değilse teslimiyetimizin noksanlığındandır. Müslümanlığımızın zayıflığı sâdece namaz, zekât, oruç gibi farzlardaki eksikliklerden ileri gelmiyor, ilâveten ahlakî, terbiyevî sâhalara giren emirlerdeki ihmâlimizle daha da artıyor. Kız evladıyla erkek evladı arasında erkek veya kız lehine ayırım yapan bir kimse davranışına âyet veya hadisten hiçbir delil getiremez.[33]

Çocuklara Eşit Muâmele

Hayatımızın her safhasını aydınlatıp yönlendiren İslâm dininde ebeveynin çocuklar arasını eşit tutma meselesi terbiyede mühim bir esas teşkil eder. Bu sebeple, meseleyi yukarıdaki hadiste geçtiği şekilde muhtasar olarak bırakmayı veya bir iki paragraflık bir açıklama ile yetinip geçmeyi uygun bulmadık. Konu

üzerine etraflı bilgi edinmek isteyenleri tatmîn edecek bir açıklamayı Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in Sünnetinde Terbiye adlı kitabımızdan iktibas ediyoruz:
"Çocuklarla ebeveynin münâsebeti hususunda Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in ehemmiyetle üzerinde durduğu bir diğer husus, çocuklara eşit muâmelede bulunmaktır. Bu prensibin tebliğine Nu'man İbnu Beşîr'den rivayet edilen şu hâdise vesîle olmuştur: "Babam bana malından bir şeyler hibe etmişti. Annem Amra Bintu Ravâhâ: Bu hibeye Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı şâhit kılmazsan kabûl etmiyoruz" dedi. Bunun üzerine bana yaptığı hibeye şâhit kılmak için babam beni de alarak Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gitti. Durumu öğrenen Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):

"Başka çocukların da var mı?" diye sordu.

"Evet" cevâbı üzerine

"Aynı şekilde bütün çocuklarına hibede bulundun mu?" diye sordu. Babam:
"Hayır" deyince,

"Allah'tan korkun, çocuklarınız husûsunda âdil olun" dedi. Babam oradan ayrıldı ve hibeden rücû etti." Sâdece Müslim'de 19 vechine rastlanan rivayete Buhârî, Nesâî, Ebu Dâvud, Tirmizî, İbnu Mâce, Muvatta, Müsnedü Ahmed, Müsnedü Tayâlîsî vs. hemen hemen bütün hadis mecmûalarında farklı vecihler çerçevesinde rastlanmaktadır. Ebû Dâvud'un Süleyman İbnu Harb tarikinden yaptığı tahricde Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm): *"Çocuklarınızın arasını eşit tutun"* diye sârih emirde bulunur. Muhtelif vecihlerde Beşir'in davranışındaki tahrimiyyet (veya kerâhet) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) tarafından: *"Bunu iâde et", "Beni şâhid kılma, ben çevre (orta yoldan sapma) şehâdette bulunamam", "Bu doğru değil, ben ancak hakka şehâdet ederim", "Buna benden başkasını şâhid kıl"* .... gibi çeşitli sözlerle ifâde edilmiştir. Ahmed İbu Hanbel'in bir rivayetinde, eşit davranmak, çocuğun, ebeveyni üzerindeki haklarından biri gösterilir: *".... Çocukların, senin üzerindeki haklarından biri onlara eşit davranmandır."*
Tirmizî'nin açıklamasından anladığımıza göre, bu hadise dayanarak çocuklar arasında tesviyenin lüzumuna inanan âlimlerin bir kısmı, "ihsan ve atiyyede" şart derken, diğer bir kısmı "öpücüğe varıncaya kadar" (zâhire akseden) her şeyde şart demiştir. Tesviyenin her çeşit muâmeleye şümulünü şart koşanların görüşünü te'yîd eden Bezzâr'ın, Enes'ten bir tahricine göre "Bir adam Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in yanında otururken oğlunun biri gelir. Adam çocuğunu öper ve dizinin üstüne oturtur. Az sonra kızı gelir. Adamcağız

onu (öpmeksizin) önüne oturtur. Bunun üzerine Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): *"Aralarında eşit davranıyor musun?"* (diye kınar).
Selef, evladlar arasında âdil davranmayı, dinî bir vecibe olan "sıla-ı rahm" meyânında mütâlaa etmiştir.
Eşitlik deyince bundan erkek-kız bütün çocukları anlamak gerekmektedir. Bazıları (Ahmet ve İshak: "Mirâs'da olduğu gibi kızın tek erkeğin çift hisse almasıyla burada kastedilen eşitlik hâsıl olur" demişse de Cumhûr bunu reddetmiştir. Esasen bir kısım sünnet, hibe, ihsan gibi davranışlarda mutlaka farklı hareket edilecekse bunun "kız çocuklarının" lehine yapılmasını âmirdir: *"Bağış ve ihsanda çocuklarınız arasını eşit tutun. Eğer ben birini üstün tutacak olsaydım kızları üstün tutardım."* Senedce zayıf da olsa aynı mânâyı müeyyid bir diğer hadiste Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): *"Allah öpücüğe varıncaya kadar her hususta çocuklar arasında adâletli davranmanızı sever"* buyurmaktadır.
Bu eşitlik emriyle ihtiyârî olan fiillerin kastedildiği mâlumdur. Kalbî sevgi ihtiyârın dışında olması hasebiyle sevgide eşitlik mevzubahs değildir. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm Hz. Yakub'un Hz. Yusuf'a aşırı muhabbetinden bahsettiği gibi, bazı rivayetlerde de Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in kendisine herkesten çok benzediği kaydedilen torunu Hasan'ı Hüseyin'den daha çok sevdiğine dair ifadelere rastlanmaktadır.
Sünnette çocuklara yapılacak farklı muâmelenin ictimâî münâsebetlere menfi etkileri olacak bir kısım kötü hislerin doğup gelişeceğine ve bilhassa bu tutuma yer veren ebeveyne karşı hürmet hislerinin zayıflayacağı keyfiyetine şu vecihte dikkat çekilmektedir: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kendisini şâhid kılmak isteyen Nu'man İbnu Beşîr'e sorar:
"Çocuklarının sana karşı hürmet ve lütûf'da adâletli olmaları seni memnun etmez mi?"
"Evet yâ Resûlallah",
"Öyle ise başkasını şâhid kıl."
Kezâ Nu'man'a verilen şu cevap da çocuklara yapılacak eşit muâmele ile onlardan görülecek eşit hürmet arasındaki sıkı münâsebeti te'yîd eder: "Onların sana eşit bir şekilde iyilik etmeleri nasıl senin hakkınsa, senin de onlara eşit muâmelede bulunman öylece onların hakkıdır. Kur'ân-ı Kerîm'de zikredilen Hz. Yusuf hikâyesinde Yûsuf'un kuyuya atılışı, babasının Yusuf'a olan fazla sevgisi sebebiyle kardeşlerinde uyanan kıskançlık illetine bağlanışı mevzumuz için ziyadesiyle mânidârdır. Bu fıkra bize, çocuklara yapılacak gayr-i âdil muâmelenin onların ebeveyne karşı hürmetlerini kırmakla kalmayıp, kardeşler

arasında bulunması gereken (rahm denen) mânevî râbıtayı da kırıp aralarını açacağını ifâde etmektedir ki bu kayırma işini kerih görenler sebep olarak bu noktada ısrar ederler. Nitekim Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm): *"Çocuğunun kendisine iyi davranmasında ona yardımcı olan babaya Allah rahmetini bol kılsın"* derken evlâdın babaya karşı iyi veya kötü davranmasında babanın hissesinin büyük olduğuna dikkat çekmektedir. Hadiste istenen yardım, büyük ölçüde eşit muâmeleye bağlı olsa gerek.

Nitekim İbnu Hacer'in izahına göre eşit muâmeleyi vâcib görenlerin bir hücceti de son söylediğimiz iki husustur. "Zira o (eşit muâmele), vâcibin mukaddimesidir. Çünkü kardeşliğin kopması ve ebeveyn hukukuna riâyetsizlik (yani kat'u'r-rahm ve'l-ukûk) dînen haram kılınan iki husustur, öyle ise bu iki harama müeddi olan vâsıtalar da haramdır. Çocukların birini öbürüne karşı kayırmak ise bu iki harama müeddî olur." Bu meyânda Münâvî de şunu söyler: "Dünya ve âhiretin intizamı adâlete bağlıdır. Aralarında farklı muâmele, (kardeşler arasında) karşılıklı kin, buğz ve adâvete, ebeveyne karşı da bir kısmının muhabbeti ve diğer bir kısmının buğzuna sebep olur. Bu durumdan ebeveyne ve kardeşlere karşı haksızlıklar neş'et eder."

Sünnette şiddetle yasak edilen bu gayr-ı âdil davranışın uzak, yakın, ferdî, içtimâî başka çeşit neticeler de tevlîd edeceği ihtimâlden uzak değildir. Nitekim günümüzde yapılan araştırmalar çocuklarda görülen intihâr, transvestizm (kadınların erkek, erkeklerin kadın gibi giyinmesi), altını ıslatma, kıskançlık ve düşmanlık hislerinin doğması gibi bir kısım ruhî bozuklukların sebepleri meyânında anababanın çocuklar arasında yaptıkları ayrımın da yer aldığını ortaya çıkarmıştır. Bu sebeple eğitimcilerimiz "Muhtelif çocukları olan ailelerde bir çocuğun ötekine tercih edilmesi, kardeşleri veyâ diğer çocuklarla aleyhinde mukayeseler yapılması şahsiyet gelişmesi yönünden göz önünde tutulması icabeden bir husûstur (...) Bu duruma düşen çocuklarda hem yetişkinlere, hem de kendine tercih edilen çocuğa karşı "düşmanlık, kıskançlık, aşağılık duyguları geliştirilir" demektedirler.

Önce evvel isteyene: Küçük kardeşler arasında sıkca görülen bir husus birisinin herhangi bir talebi olunca diğerinin de aynı talepte bulunmasıdır. Şu vereceğimiz misâlden Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in böyle hâllerde önce ilk mürâcaata cevap verilmesi gerektiği prensibini vaz' ettiği anlaşılmaktadır. Hz. Ali'den gelen rivayet aynen şöyle: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bizi ziyâret etmişti. Yanımızda geceledi. Hasan ve Hüseyin de uyuyorlardı. Bir ara Hasan su istedi. Derhâl kalkan Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) su kırbasından kadehe su aldı. Çocuğa vermek için getirmişti ki (o sırada uyanmış

olan) Hüseyin (hemen bardağı) alıp su içmek istedi. Resûlullah ona vermeyip önce Hasan'a verdi. Bunun üzerine Fatıma dayanamayarak:
"Hasan'ı Hüseyin'den çok seviyor gibisin" deyince,
"Hayır, fakat ilk defa o istedi" cevabını verdi.[34]

Çocuk Öldürme Yasağı

Dinimizin ısrarla üzerinde durduğu bu meseleyi, doğum kontrolü tatbikatıyla günümüzde kazandığı ehemmiyet sebebiyle biraz genişçe açıklamayı gerekli bulduk. Bu maksadla Kur'ân'da Çocuk adlı kitabımızdan ilgili kısmı aşağıya aynen alıyoruz.
"Çocukların korunması hususundaki Kur'ânî tahdid ve tedbirlerden biri de çocuk öldürme yasağıdır. Eski çağlardan beri bütün dünyada[35], çeşitli şekillerde mevcut olan bu meş'um gelenek, câhiliyye devri Araplarında da yaygın şekilde mevcuttu. Kur'ân-ı Kerîm bu müessif tatbikata, birçok kereler temas eder.
Bir kısım âyetler, bu âdetin tarihen eskiliğine dikkat çekerek tâ Hz. Musâ zamanında Firavun tarafından Yahûdiler'e uygulandığını haber verir. Bu uygulamada yeni doğan erkek çocuklar öldürülüyor, kızlar sağ bırakılıyordu.[36]
Yahûdilere tatbik edilmiş olan bu "erkek çocukları öldürme" cinayeti düşmanca tavırdan, inananlar zümresini zayıflatmak ve güçsüz bırakmak düşüncesinden ileri geliyordu.
Kur'ân-ı Kerîm, câhiliyye devri Araplarında mevcut çocuk öldürme âdetine de âyetlerinde yer verir:
"Böylece putlara hizmet edenler, puta tapanların çoğunu helâke sürüklemek, dinlerini karmakarışık etmek için çocuklarını öldürmelerini onlara iyi göstermişlerdir." (En'âm: 6/137).
Erkek ve kız her iki cinsten çocukları "fakirlik" korkusuyla öldürtüp, kızları da "ar" düşüncesiyle diri diri toprağa gömdüren bu geleneğin İslâm'ın bidâyetlerine kadar canlı ve de yaygın bir şekilde geldiğini gösteren pek çok rivayet mevcuttur. Bunlardan biri İslâm'la şereflenmezden önce, kendi eliyle 12 kızını diri diri toprağa gömmüş bulunan Kays İbnu Âsım'la ilgilidir. Müslüman olduktan sonra suçunu itirafla Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den bu günahtan kurtulma çâresi olup olmadığını sormuştur. Bir diğer durum Sa'sa'a İbnu Nâciye'nin rivayetiyle sergilenmektedir: Bu hayırsever zengin, Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e mürâcaat ederek, Müslüman olmazdan önce 360 tane çocuğu satın almak suretiyle ölümden kurtardığını, bu amelinin mânevî mükâfaatının ne olacağını sormuştur.
Kur'ân-ı Kerîm, çeşitli bahâne ve şekiller altında kıyâmete kadar devam edecek olan bu tatbîkatla, ciddî şekilde mücadele eder. Bunu bu iki örnekle görelim:

1- Şu âyet- i kerimede en büyük haramlar sayılırken, çocuk öldürme, üçüncü sırada gösterilmiştir:
"De ki: "Gelin size, Rabbinizin haram kıldığı şeyleri söyleyeyim: O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın, anaya-babaya iyilik yapın, yoksulluk korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin -sizin ve onların rızkını veren biziz-. "Gizli ve açık" kötülüklere yaklaşmayın. Allah'ın haram kıldığı cana haksız yere kıymayın. Allah bunları size düşünesiniz diye buyurmaktadır" (En'âm: 6/151).
İsrâ sûresinde de çocuk öldürme fiili "büyük hata" olarak tavsif edilmiştir. (İsra: 17/31).

2- Çocuk öldürenlerin büyük hüsrana uğrayacakları haber verilir:
"Beyinsizlikleri yüzünden körükörüne çocuklarını öldürenler ve Allah'ın kendilerine verdiği nimetleri -Allah'a iftira ederek- haram sayanlar mahvolmuşlardır. Onlar sapıtmışlardır. Zaten doğru yolda da değildirler." (En'am: 6/140).

3- Kadın ve erkeklerle yapılan bey'atlarda çocuk öldürmeme şartı konur:
"Ey Peygamber! İnanmış kadınlar Allah'a hiçbir ortak koşmamak, hırsızlık yapmamak, zina etmemek, çocuklarını öldürmemek, başkasının çocuğunu sâhiplenerek kocasına isnadda bulunmamak ve uygun olanı işlemekte sana karşı gelmemek şartıyla sana bey'at etmek üzere geldikleri zaman onları kabûl et, onlara Allah'tan bağışlama dile. Doğrusu Allah bağışlayandır, acıyandır." (Saff: 61/12).

4- Öldürme yasağını sıkça tekrar etmiştir: Gerek yukarıda kaydettiklerimiz ve gerekse *"Kız çocuğunun hangi suçtan ötürü öldürüldüğü kendisine sorulduğu zaman"* meâlindeki.âyeti (Tekvir: 81/8-9) ile iki ayrı yerde geçen ve: *"Fakirlik korkusu ile çocuklarınızı öldürmeyin, sizi de, onları da rızıklandıran biziz"* (İsra: 17/31; En'am: 6/151). meâlindeki âyetleri Kur'an-ı Kerîm'in her tarafına serpiştirilmiş olarak bu yasağı, sıkça hatırlatmaktadır.
Zamanımızda, bir kısmı dâhilî, bir kısmı hâricî sebeplerden hâsıl olan iktisadî sıkıntıları ve tamamen muhayyel olan- müstakbel açlık tehlikelerini önlemek bahanesi dile getirilmek sûretiyle Malthus'cu iddiaların rengine büründürülen ve

aslında dıştan gelen siyâsî baskılardan kaynaklanan ve dünyanın her tarafında tatbîkatı yaygınlaştırılmaya çalışılan ve nüfus planlaması, aile planlaması, doğum kontrolü gibi değişik adlarla mûnis gösterilmeye ve meşrû kılınmaya çalışılan "modern çocuk öldürme metodları" Kur'ân-ı Kerîm'de ifade edilen yasak sınırının dışına çıkmaz. Âyetlerde firavunlarca "mü'minleri zayıf kılmak" için işlendiği bildirilen "fakirlik korkusu" kılıfına büründürülmüş şekliyle mü'minler tarafından benimsenebileceğine işaret edilmekte ve bu tuzağa düşülmemesi için *"fakirlik korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin"* emri tekrar edilmiş olmaktadır.[37]

-4 وعن عوف بن مالك ا'شجعى رضى اللّه عنه قال: قالَ رَسُولُ اللّهِ #:]أنَا وامرأةٌ سَعْفَاءُ الخدَّين كَهاتينِ يومَ القيامةِ، وأومأ يزيدُ بنُ زُرَيعِ الراوى بالوُسطى والسبابةِ: امرأةٌ آمَتْ من زوجها ذاتُ منصبٍ وجمال حَبَسَتْ نفْسَهَا علَى يتامَاهَا حتَّى بانُوا أو ماتوا[. أخرجه أبو داود.»والسفعة« نوع من السواد ليس بكثير، وأراد أنهَا بذلت نفسها ليتاماها، وتركت الزينة والترفه حتى شحب لونها واسود، »وآمت« بالمد: أقامت ب زوج، ومعنى »بانوا« انفصلوا واستغنوا .

4. (174)- Avf İbnu Mâlik el-Eşca'î (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm): *"Ben ve yanakları kararmış kadın kıyamet günü şu iki şey gibi yan yanayız.* -Hadisi rivayet eden Yezid İbnu Zürey, baş ve orta parmaklarıyla işaret yaptı.- *O kadın ki, mevkii, makamı bulunan kocasından dul kalmıştır, (maddî imkânlarından başka) neseb ve güzelliği yerindedir. Bütün bunlara rağmen (evlenmez) ve yetimler büyüyünceye veya ölünceye kadar kendini onlara hasreder."*

Hadîste geçen "yanakları kararmış kadın" tabiriyle Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) yetimlerini büyütmek gayesiyle süslenmeyi ve rahat yaşamayı terkeden, çektiği sıkıntılar sebebiyle cildi kararan dul kadını ifade buyurmuştur.[38]

-5- وعن خولة بنت حكيم رضى الله عنها قالت:]خَرجَ رَسُولَ اللهِّ # ذاتَ يوم وهوَ محتضِنٌ أحدَ ابنَىْ بنتِهِ وهو يقولُ: إنّكمْ لتُبْخلُونَ وتجبَنُونَ وتُجَهِّلُونَ وإنّكمْ لمن رَيْحانِ اللهِّ تعالى[. أخرجه الترمذى.»ومعناه« تحملون على البخل والجبن والجهل.

5. (175)- Havle bintu Hakîm (radıyallahu anhâ) anlatıyor: Bir gün, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kızı Fatıma (radıyallahu anhâ)'nın iki oğlundan birini kucaklamış olduğu halde evden çıktı ve şöyle diyordu:
"Siz var ya, sizin yüzünüzden (ebeveyniniz) cimriliğe, korkaklığa ve cehâlete düşüyorlar. Ve siz Allah'ın reyhanındansınız."[39]

AÇIKLAMA:

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) torunlarına olan sevgisini çeşitli şekilde izhar etmiştir. Burada kucaklayıp taşıdığını, bu meyanda çocukla konuştuğunu görüyoruz. Çocuğu olan babalar onların terbiyelerini düşündükleri için cihada gitmekten korkarlar. Onlar için birçok hayır harcamalarına karşı cimrilik ederler. Keza çocuklarının rızıklarını te'min, himâye ve terbiyelerini sağlamak için meşgul olduklarından ilme de vakit ayıramazlar, câhil kalırlar. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir başka vesile ile çocukları kucaklarken: "Allah doğru söylemiştir. *"Evlatlarınız, mallarınız birer fitnedir"* (Teğabûn: 64/15) buyurur. Şu halde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), yukarıdaki sözleriyle, çocukların fitne olduğunu belirten âyetlere işaret etmiş olabilir. O âyetlerden biri meâlen şöyledir: *"Ey iman edenler, sizi ne malınız, ne evladlarınız Allah'ı zikirden alıkoymasın. Kim bunu yaparsa işte onlar hüsrana uğrayanların ta kendileridir"* (Münâfikun: 63/9).
Şu halde, çocukların ihtiyaçlarını görmek, terbiyelerini yapmak gibi meşguliyetler, dikkatli olunmadığı takdirde başka çeşit vazifelerimizi ihmâle sebep olabilecektir. Şu halde âyet ve hadisler bu tehlikeli duruma dikkatleri çekmiş oluyorlar.

2- Hadis önce çocuğu zemmetmiş, sonra da reyhana benzeterek medhetmiştir. Bu benzetmeden maksadın çocuğun öpülüp koklandığına irşâd olduğu belirtilir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) çocukların terbiyesinde onların

öpülmelerine, sevilmelerine çok ehemmiyet vermiş; *"Her öpücük sebebiyle size cennetten bir derece verilir"* diyerek buna teşvik etmiştir.[40]

Şefkat Ve Çeşitli İzhar Yolları: Kucaklamak, Öpmek

Büyüklerin küçüklere olan ilgilerinde en mühim yeri işgal eden şefkate İslâm'ın verdiği ehemmiyeti açıklamak üzere Hz. Peygamber'in Sünnetinde Terbiye adlı kitabımızdan ilgili bahsi aşağıya kaydediyoruz:
"Başta ebeveyn olmak üzere bütün büyüklerin küçüklere olan münâsebetinde en mühim esas, onlara gösterilecek sevgi ve şefkattir. Büyüklerde takdir edilme ihtiyacı ne ise, küçüklerde de sevilme ve şefkat görme ihtiyacı aynı şeydir. Ancak bu ikincilerde sevgi, onların gelişmesinde gıda hükmüne geçtiği için şahsiyetlerinin teşekkül ve inkişafında mâ-i hayat, ziyay-ı şems durumundadır ve "sosyalleşmesinde en önemli faktör" olması sebebiyle çok daha mühimdir. Çocuğun müteakip yıllarda göstereceği bir kısım ruhî bozukluklar, ailesinden yeteri kadar sevgi ve alâka görmemesi, kötü muâmelelere mâruz kalmasıyla îzâh edilmektedir. Batılı bir terbiyeci "Öğretmende sevgi olmazsa, çocukta ne karekter, ne de zekâ iyi ve serbestçe gelişemez" der. Bir diğeri çocuk intiharlarının sebeplerinden biri olarak çocuğun sevilmediğine dair inancı gösterir. Yine bir Batılı "Az veya çok bilinçli olan sevgi ihtiyacı çok büyüktür, hiç olmazsa ölçülü bir şekilde sevilmeyen çocuk içine çekilir, zayıflar ve bencil bir şekilde kendi kabuğuna kapanır. Çocuk temiz havaya nasıl muhtaçsa aynı tarzda sevgiye de muhtaçtır" der. Çocuğa gösterilecek sevginin onun cinsî kuvvelerinin gelişmesine de müessîr olacağına inanan terbiyeciler "çocuğun normal seksüel davranışlar kazanması için" alınacak tedbirler meyânında "çocuklar ve gençlerin doğuştan itibaren gerekli sevgi ve saygıyı görmesi"ni şart koşmaktadırlar. Aile içerisinde sevilme ve reddedilme gibi durumların çocuğun konuşma kapasitesine de müsbet veyâhut menfî yönden etki edeceği, yeterli sevgiye mazhar olmayan çocukların konuşma özürlerine maruz kalacağı da belirtilmiştir. Keza homoseksüellik, sadizm, altını ıslatma, itâatsizlik, anne-babaya düşmanlık gibi her çeşit rûhî bozuklukların temelinde "insan yavrusunun en önemli psikolojik ihtiyâcı olan içten sevilmek" noksanlığı gösterilmektedir. Çevrelerinden, hususen anne babalarından, yeteri kadar sevgi ve alâka göremeyen çocukların, kendisine itimad duygusunu geliştiremeyeceği, büyüklere karşı düşmanca hareket etmeye, haşin, kırıcı, kavgacı, yalancı, hırsız, okul kaçkını olmaya meyledeceği vs. kesinlikle anlaşılmıştır. Suçlu çocuklar için

te'sis edilen ıslah evlerinde de başarı için, her şeyden önce "sevgi ve şefkât"e başvurulması gerektiği belirtilmektedir.
Bu söylenenler, bir kısım klinik ve anket çalışmaları sonunda ilmen tesbit edildiği için "son zamanlarda en ziyade üzerinde durulan mühim problemlerden biri anne ve babaların çocuğa karşı takınacağı tavır" olmuştur.
Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) diğer birçok sünnetlerinde olduğu gibi, burada da sebep zikretmeksizin, çocuklara şefkat hususunda ısrar etmiş, teşvik edici sebep olarak da Allah indindeki mükâfaatı zikretmiştir. Başka vesîlelerle de belirttiğimiz gibi çok yönlü hikmetleri bulunan bir emir veya yasağın sebepleri tâdâd edilmez, meselenin sâdece mânevî sonucu zikredilir: "Allah'ın rızası", "gadabı", "şeytanın rızası", "memnuniyetsizliği", "meleklerin duası", "lâneti" vs. Çocuklara gösterilmesi gereken şefkat husûsu da böyle te'yid edilmiştir. *"Rahmet (şefkât) sahiplerine Rahmân rahmet eder, arz ehline rahmet edin (müşfik olun) ki semâ ehli de size rahmet etsin." "(Rabbim şöyle buyurdu:) Şurası muhakkak ki rahmetim gadabımı geçmiştir", "(Halka) merhametli olmayana (Hakk tarafından) rahmet edilmez, "Merhamet ancak şakî olanlardan alınmıştır"* gibi müteaddid hadislerde rahmeti bütün canlı mahlûkatla olan münâsebetlerde büyük bir esas olarak vaz eden Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) çocuklara karşı gösterilecek şefkât ve merhamete ayrıca dikkat çeker ve*: "Küçüklerimize şefkât etmeyen (...) bizden değilir"* der.
Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), çocuklarına karşı müşfik ve onlara düşkün olan kadınları takdir etmek sûretiyle kadınları şefkatli olmaya teşvik etmiştir. Bu cümleden olarak Kureyş kadınları çocuklarına düşkünlükleri sebebiyle takdir edilirler: *"Deveye binen kadınların en hayırlısı Kureyş kadınlarının sâliha olanlarıdır, onlar küçüklüklerinde çocuklarına son derece müşfik ve düşkündürler (...)"* Bir seferinde iki çocuğundan birini sırtına almış, diğerini de elinden tutmuş yederek huzûruna gelen bir kadına, diğer bir seferinde de Hz. Aişe'nin ikram ettiği üç hurmadan ikisini beraberindeki iki çocuğuna birer tane verip üçüncüsünü kendine ayırdığı hâlde az sonra üçüncüyü de çocuklarına yarımşar veren kadına, çocuklarına karşı izhâr ettiği şefkatten dolayı fevkalâde takdir ve senâlarda bulunmuştur.
Hz. Enes, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı iyâline karşı nâsın en şefkatlisi olarak tavsif eder. Der ki: "İyâline karşı Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den daha müşfik olan hiç kimseyi görmedim. Oğlu İbrahim'in Medine'nin bir kenarında oturan süt annesi vardı. Süt annenin kocası bir demirci idi. Beraberinde biz de olduğumuz hâlde Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) oraya (çocuğu sık sık görmeye) giderdi. Varınca demircinin izhîrle

dumanlandırılmış evine girer, çocuğu kucaklar öper, koklar, bir müddet sonra dönerdi. Müsned-i Zeyd'de gelen bir tahricde Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), herkesi çocuklarını öpmeye teşvik eder *"Çocuklarınızı çok öpün zira her öpücük için size Cennet'te bir derece verilir ki iki derece arasında beşyüz yıllık mesâfe mevuttur. Melekler öpücüklerinizi sayarlar ve sizin için yazarlar."*
Torunları Hasan'ı (veya Hüseyin'i) öperken Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'i, gören Akra' İbnu Hâbis bunu yadırgayarak:
"Benim on çocuğum var hiçbirini de öpmedim" der. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) ona yönelerek şu cevabı verir:
"Şefkatli olmayana merhamet edilmez."
Sâib İbnu Yezîd'in rivayetinde ise *"Halka merhamet ve şefkat göstermeyene Allah rahmet etmez."* demiştir. Kezâ İbnu Mâce'nin tahricinde
"Çocuklarınızı öper misiniz?" diye soran bedevîlerin Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan

"evet" cevâbını alınca:
"Fakat biz, Allah'a andolsun öpmeyiz" demeleri üzerine de Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):

"Allah kalplerinizden merhameti çıkardı ise ben ne yapabilirim?" demiştir. Bütün bu rivayetler bir yandan Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın çocuk sevgisine verdiği ehemmiyeti ifade ederken, diğer yandan da çocuklara karşı beslenmesi gereken sevgi, şefkât ve merhâmetin en iyi ifade vasıtasının onları öpmek olduğunu belirtmekte ve buna teşvik etmektedir.
Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'deki bu çocuk sevgisi sâdece kendi çocuklarına karşı olan cibillî bir evlad sevgisinden çok, alelıtlak sevgiye muhtâç olan bütün çocuklara karşı idi. Yine Enes (radıyallahu anh)'den mervî bir hadiste, O (aleyhissalâtu vesselâm)'nun *"Çocuklara karşı nâsın en müşfiki"* olduğu belirtilmektedir ki bir başka vecihte *"çocuklarına ve iyâline karşı nâsın en müşfiki"* şeklinde gelmiştir.
Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'de çocuk sevgisi pek bâriz bir vasıf olmaktan başka bunun mübalağalı bir şekilde izharı da görülmektedir. Sevgiyi izharda Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) muhtelif imkân ve fırsatları değerlendirmiştir.[41]

Kucaklamak ve Öpmek:

Çocuklara karşı duyulan sevgiyi ifade etmenin en iyi yollarından biri onların

kucaklanıp öpülmesidir. Bu sebeple Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in reyhâna teşbih edip *"kokusu cennetin kokusundandır"* dediği çocukları kucaklayıp öptüğüne dair misaller çoktur.
İbnu Ömer (radıyallahu anh)'in rivayetinde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın *"dünyadaki iki reyhânım"* dediği Hasan (radıyallahu anh) ve Hüseyin (radıyallahu anh)'i Enes (radıyallahu anh)'ın bildirdiğine göre (sık sık) "çağırtıp onları koklar ve bağrına basardı." Nitekim Buhârî'nin tahricinde Ebû Hüreyre (radıyallahu anh), Tirmizî'nin tahricinde Havle Bintu Hâkim, Hâkim'in tahrîcinde Ya'lâ'bnu Münebbîh es-Sakatî, İbnu Mâce'nin tahricinde Ya'la'l-Âmirî Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in torunlarını kucaklayıp bağrına bastığını ve dua edip sevgisini izhâr buyurduklarını haber vermektedir.
Usâme İbnu Zeyd'in Buhârî'de gelen bir rivayetinden Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in kendi öz evlâd ve torunları dışında kalan çocuklara da aynı sevgi tezâhüründe bulunduğunu anlamaktayız. Usâme (radıyallahu anh) diyor ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) beni bir dizine, Hasan İbnu Ali (radıyallahu anh)'yi de diğer dizine oturtur, sonra ikimizi birden bağrına basar ve: *"Ey Rabbim bunlara rahmet et, çünkü ben bunlara karşı merhametliyim"* derdi. Kezâ İbnu Rebî'ati'bni'l-Hâris (radıyallahu anh)'in rivayeti de bu görüşümüzü teyîd etmektedir. Der ki: "Babam beni, Abbâs (radıyallahu anh) da oğlu el-Fadl (radıyallahu anh)'ı Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gönderdi, huzûrlarına girdiğimiz zaman bizi sağlı sollu oturttu ve bizi öylesine sıkı kucakladı ki daha kuvvetlisini görmedik."
Rivâyetler Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in çocuğu çok değişik yerlerinden öptüğünü, göstermektedir. Ebû Hüreyre (radıyallahu anh)'nin bir rivayetinde Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in iki omuzundaki Hasan ve Hüseyin'in sırasıyla dudaklarından öptüğünü, diğer bir rivayetinde "Hasan'ın dilini kişinin kuru hurmayı emdiği gibi emdiğini", Hz. Mu'aviye (radıyallahu anh)'nin bir rivayetinde de "acıtmaksızın Hasan'ın dudağını emdiğini" görüyoruz.
Bu hususta şu rivayet de son derece enteresan gözüküyor: "Ebû Hüreyre bir gün Hasan İbnu Ali'ye rastlar ve "Elbisesini kaldır tâ ki Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın öptüğünü gördüğüm yerden öpeyim" der. Hz. Hasan elbiseyi karnından yukarı alır. Ebû Hüreyre göbeğinin üzerine dudaklarını koyar ve öper."
Kezâ Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kızı Fâtıma'yı da öptüğü rivayetlerde belirtilmektedir. Fâtıma'yı bazı rivayetlerde "umûmiyetle başının tepesinden" öptüğü belirtilirse de Hz. Ebû Bekir'in, kızı Aişe'yi yanağından

öptüğüne dair rivâyetin varlığı kız çocuklarının sâdece alın veyâ tepeden öpüleceğine dair bir teamülün olmadığını gösterir.
Bütün bu rivayetlerden anlaşılacağı üzere, küçük çocuk kız ve erkek tefrîk edilmeksizin öpülecektir. İbnu Battâl'ın deyişine göre -ki verdiğimiz misâller bunu teyîd eder- "Çocuğun bütün uzuvlarından öpmek câizdir. Ulemâ'nın ekserîsine göre avret olmadıkça büyüklerin de bütün uzuvlarından öpmek câizdir."
Öpmeyi: "Sevgi öpmesi, merhamet öpmesi, şefkat öpmesi, hürmet öpmesi, şehvet öpmesi diye beş kısma ayıran İslâm âlimleri Allah rızasıyla olduğu takdirde hepsinin ibadet sayılacağını ifade etmiş, çocukların öpülmesini de "rahmet" olarak değerlendirerek bunu bilhassa şehvânî olan öpmelerinden tamamen ayırmıştır. İbnu Hacer biraz daha tafsilatlı olarak şöyle der: "Öz çocukların akrabâ ve yabancı çocuklarının öpülmesi şefkat ve rahmet içindir, lezzet ve şehvet için değildir, bağrına basmak, koklamak ve kucaklamak da böyledir. Fakat Nevevî: "Başkasının çocuğunun da şehvetle olmadığı takdirde öpülmesi câizdir" demekle, başkasının çocuğunu öperken değişik bir niyyetin araya girebileceği ihtimaline yer vermiş oluyor.[42]

Başından Okşamak:

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), çocuklara olan sevgisini izhârda sıkca okşamaya da yer vermiştir. Bunu daha ziyâde çeşitli vesîlelerle huzûruna çıkan Müslüman çocuklara karşı tatbîk etmiştir. Rivâyetler okşama, kucağına alma ve hayır duânın umumiyetle berâber olduğunu ifâde ederler. Bir iki misâl verebiliriz. Yusuf İbnu Abdillah İbni Selâm: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), beni Yûsuf diye tesmiye etti, kucağına oturttu ve başımı okşadı"der. Amr İbnu Hureys ise kendini annesinin Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in huzuruna götürdüğünü Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın başını okşayıp, bol rızka kavuşması için dua ettiğini, Abdullah İbnu Utbe de beş altı yaşlarında iken Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in kendisini tutup kucağına oturtarak başını okşayıp, zürriyeti için bereketle dua ettiğini hatırlayabildiğini anlatır.
Abdullah İbnu Büsr de kendilerini Hz. Ebû Bekir'le ziyârete gelen Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a yemek ikrâm ettiklerini, yemekten sonra ev halkı için dua edip, eliyle kendi başını okşayarak: "Bu çocuk bir asır yaşayacak" dediğini rivayet eder. Kezâ biat için getirilmiş olan Abdullâh İbnu Hişâm'ı da okşar, dua

eder, *"Henüz küçüktür"* diyerek biat almaz.
Kızlarla ilgili bir örnek için de Cemre Bintu Abdillah et-Temîmiyye'nin şu rivayetine bakalım, der ki: "Babam beni Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a götürdü ve: *"Şu kızım için Allah'a bereketle dua buyrun"* dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) beni kucağına oturttu, sonra elini başıma koydu ve bereketle dua etti.
Câbir İbnu Semüre de şu müşâhedesini anlatır: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'le öğle namazı kıldım. Namazı müteakip ehline gitti. Ben de onu takip ettim. Derken onu iki çocuk karşılamıştı ki Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) teker teker her birinin yanaklarını okşamaya başladı, -Râvi ilâve eder- Benim yanaklarımı da okşadı."
Zayıf senedle de gelmiş olsa, okşama ile ilgili bir teferruata yer veren şu hadisi de son olarak kaydedelim: *"Yetimin başını (arkadan) öne doğru, babası olan çocuğun başını da (önden) arkaya doğru meshedin."*[43]

Bineğine Almak:

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) çocuklara sevgisini izharda durumu icabı onları bineğine de almıştır. Abdullah İbnu Ca'fer (radıyallahu anh) bu konuda şöyle der: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir seferden dönünce biz onu karşılardık. Yanımda ya Hasan veya Hüseyin olurdu. O (aleyhissalâtu vesselâm) da birimizi önüne, birimizi de arkasına alarak, Medîne'ye kadar getirirdi." Ebû Dâvûd'un tahricinde Abdullah "Kendisini ilk karşılayanı önüne, diğerini arkasına alırdı" der. Bir defasında bu sefer dönüşlerinden birinde bineğine üç çocuk birden aldığı belirtilir. İbnu Abbâs'ın bir rivayetinde Mekke'ye girdiği sırada kendisini karşılayan Benû Abdulmuttalib çocuklarından birini önüne, diğerini arkasına aldığını görüyoruz. Böyle bir durumda tercîhe mazhâr olan Abdullah İbnu Zübeyr müftehirâne Abdullah İbnu Ca'fer'e şöyle der: "Hatırlar mısın bir gün Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı karşılamıştık da O, beni bineğine almış seni terketmişti?(...)"
Şu rivayet bize bineğe almak sûretiyle çocuklara iltifatın sâdece yolculuk dönüşü karşılamalara mahsus olmadığını ifade etmektedir. Râvi (yine Abdullah İbnu Ca'fer) diyor ki: "Keşke ben, Ubeydullah ve Kusam'ı bir görseydiniz. Biz beraberce oynuyorduk, derken Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bize uğradı ve *"Bana şunu kaldırın"* diyerek beni önüne aldı. Sonra da Kusam'a işâret ederek: *"Şunu da bana kaldırın"* dedi onu da arkasına aldı, sonra bize dua etti

(..)"[44]

Sevgide Aleniyet:

Verdiğimiz misâllerde görüldüğü gibi çocukları seven Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) sevgisini fiilleriyle izhâr ettiği gibi bizzat sözleriyle de alenen ifade etmiştir. Pek çok rivayet Hz. Hasan ve Hüseyin'i kucaklayıp öptükten sonra: *"Ya Rabbi ben bunu (veyâ bu ikisini) seviyorum, sen de sev"* dediğini teyîd etmektedir. Hz. Enes (radıyallahu anh)'den gelen şu rivayet diğer çocuklara da aynı şekilde davrandığını ifâde eder: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) düğünden dönen çocukları ve kadınları görmüştü, onlara yönelerek: *"Vallahi sizler bana halkın en sevgili olanısınız, vallahi sizler bana halkın en sevgili olanısınız"* der.
Kâfilenin içerisinde hizmetçilerin de bulunduğu tasrih edilen Müsned'in bir rivayetinde: *"Allah'a and olsun sizleri seviyorum"* der.[45]

6- وعن البراء رضى اللّه عنه قال:]أتَى أبُو بكرٍ عائشةَ رَضِى اللّهُ عنهما وقدْ أصَابَتْهَا الحمّى فقالَ: كَيْفَ أنتِ يَا بُنَيةُ؟ وقبّل خدَّها[. أخرجه أبو داود، وأخرجه الشيخان في جملة حديث .

6. (176)- Berâ (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Ebu Bekir (radıyallahu anh) Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'ye uğradı. Aişe hummaya yakalanmış, hasta idi. "Kızım, nasılsın?" diye hatırını sordu ve yanağından öptü."[46]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, hicretle ilgili uzunca bir hadisten parçadır. Mekke'den Medîne'ye geldikleri zaman Hz. Ebu Bekir, Hz. Aişe başta bir çokları, buranın havasına intibak edemeyerek hastalanmışlar, Mekke'ye karşı hasret ve özlemlerini ifade etmişlerdi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) Medine'yi Mekke'den daha fazla sevdirmesi Medine'yi her hususta kendileri için mübarek kılması için dua etmiştir.
Hadis, babaların kızlarını yanaklarından öpebileceklerine dair delil olmaktadır.

[47]

-7- وعنِ سعيد بنِ العاص رضى اللّه عنه قال: قالَ رَسُولُ اللّهِ #:]مَا نَحلَ والدٌ وَلَداً من نُحْلٍ أفضلَ من أدبٍ حَسَنٍ[. أخرجه الترمذى .
وفي أخرى له عن جابر بن سمرة يرفعه:]‘ن يُؤَدِّبَ الرَّجُلُ وَلَدَهُ خيرٌ مِنْ أن يتصدَّقَ بصاعٍ[»النُّخْلُ« العطية والهبة .

7. (177)- Said İbnu'l-Âs (radıyallahu anh) anlatıyor: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdu ki:
"Bir baba çocuğuna güzel ahlâktan daha üstün bir miras bırakamaz"
Yine Tirmizî'de, Câbir İbnu Semure'den gelen bir başka rivayette, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurur:

"Kişinin çocuğunu bir kerecik terbiye etmesi, onun için bir Sa'[48] miktarında yiyecek tasadduk etmesinden daha hayırlıdır."[49]

AÇIKLAMA[50]

Peygamberlik müessesesi bir terbiye müessesesidir. Bütün peygamberler öncelikle birer mürebbî ve muallimdirler. Nitekim İbnu Mâce'den gelen bir rivayette Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) *"Ben ancak bir muallim olarak gönderildim"* buyurarak kendisini bir muallim bir mürebbi ve bir terbiyeci olarak tanıtmaktadır.
Peygamberliğin en mühim gâyesi terbiye olunca, yeni yetişen neslin sorumlularının da en mühim vazifesi terbiye olmalıdır. Bu sebeple Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), çocukların terbiyesinden behemehal babaları sorumlu tutmuş, ulemâ da, baba olmadığı takdîrde dede, anne, vâsi, kayyım vs.den her kim velâyeti üzerine almışsa ona, hiç birinin bulunmadığı hâllerde sultan'a tevdî ederek çocuğu mürebbîsiz bırakmamıştır. Ebû Hüreyre'den gelen rivayette: *"Çocuğun, babası üzerindeki haklarından biri, ismini ve edebini güzel yapmasıdır..."* denmektedir, Abdullah İbnu Ebî Cemre,

kişinin vesâyeti altında bulunanlara (zevce, çocuk, köle vs.) karşı hukûkî mükellefiyetlerinin en mühimmi olarak, onların diyânetlerinin hıfzını zikreder. Özet olarak: "Bu husus, şeriat nazarında, câhil ve âlim herkesce bilinen kisve, nafaka ve süknâdan daha ehemmiyetlidir ve te'kidli olarak ifade edilmiştir; şöyle ki: Kisve ve nafaka mükellefiyeti darlık ve imkânsızlık hâlinde sâkıt olduğu hâlde, dine irşad ve onun tâlîmi hiç bir sûrette sâkıt olmaz" der ve herkesin daha az mühim olan kisve ve nafaka mükellefiyetini bildiği hâlde terbiye mükellefiyetini aynı derecede bilmediğini söyleyerek bu gafletin sebeplerini açıklar.
Terbiye, şu hâlde mikro planda çocukta şahsiyeti inşâ faaliyeti, makro planda da yarınki cemiyeti kurma ameliyesidir. Bu hayatî vazifenin ehemmiyetini Müslüman vicdana nakşetmek için gerek Kur'ân-ı Kerîm'in âyetlerinde ve gerekse Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hadislerinde mükerrer beyânlar gelmiştir.
Âyet-i Kerîme'de: *"Ey iman edenler, kendinizi ve aile halkınızı yakıtı taş ve insanlar olan ateşten koruyun"* (Tahrim: 65/6) denmektedir. Burada emredilen korumanın te'dîb, tehzîb, güzel ahlâkı tâlim, kötü arkadaşlardan korumak, zevk için yemeye (tenâum) alıştırmamak, zineti ve konforu sevdirmemek vs. gibi terbiye faaliyetleri olduğu belirtilmiştir. Bir başka âyette de: *"Ey İman edenler, zevceleriniz ve evladlarınızdan bir kısmı size bir nevi düşmandır o hâlde onlardan sakının (..) mallarınız ve evladlarınız (sizin için) bir fitnedir..."* (Teğabûn: 64/14-15) buyrulmaktadır. Burada fitneden maksadın "imtihan vesilesi" olduğu belirtilmiştir ki bu imtihanı kazanmanın tek yolu, onlara karşı vazîfeleri yapmak, ahlâklarını güzel kılmak, onları hayata en iyi şekilde hazırlamaktır. Aksi takdîrde âhiretteki mesûliyetinden başka, daha dünyada iken onlardan ukûkla karşılaşacaktır. İzahına ilerde genişçe yer vereceğimiz: *"Çocuğunun kendisine iyi davranmasında ona yardımcı olan babaya Allah rahmetini bol kılsın"* hadisi bu mânada gelmiştir. Zafına rağmen âyetin mânasıyla desteklenen şu hadis de âile karşısında teyakkuza çağırmaktadır: *"Asıl düşman, öldürdüğün takdirde, senin için bir nur olan, seni öldürdüğü takdirde (şehâdetine sebep olarak) cennete gönderen düşman değildir, hakikî ve en büyük düşmanın kendi sulbünden gelen evlâdın, sonra tasarrufun altında bulunan malındır."* Kişinin fitnesinin, ehli, malı ve çocuğunda bulunduğunu ifâde eden bir Buhârî hadisinin şerhi sadedinde Abdullâh İbnu Ebî Cemre, fitne ile imtihan kastedildiğini belirttikten sonra ehli ve çocuklarıyla imtihândan murâdın onlara karşı vazifelerini yapıp yapmaması olduğunu söyler. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hadislerinde "terbiye vazîfesi", cihad gibi en çok

fazîletli bilinen bir faaliyete takdim edilmiştir. Kendisine cihada çıkmak üzere mürâcaat eden kimselerin geride, çoluk çocuklarına bakacak kimseleri olmadığını anlayınca: *"Onların yanına dön, zira, cihadın iyisi onların içerisindedir"* diyerek geri çevirmiştir.
Taberânî'nin bir tahrîcine göre, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e güçlü, kuvvetli, sağlığı yerinde bir adam uğrar. Onun bu hâli Ashâb'ın dikkatini çeker ve Ashâb'tan bir kısmı:
"Yâ Resûlallâh, keşke şu adam Allah yolunda (çalışır) olsaydı" der. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in cevâbı şu:
"Eğer bu adam küçük çocuğu için çalışıyorsa Allah yolundadır, yaşlı anne-babası için çalışıyorsa Allah yolundadır, nefsinin iffetini korumak için çalışıyorsa Allâh yolundadır, ehli için çalışmak için çıkmışsa Allah yolundadır. Ancak tefâhur ve övünmek için çıkmışsa tâğut (şeytan) yolundadır."
Çocukların yetişmesinde onlara gösterilecek ilginin cihaddan üstün olduğuna dair kanaatin Müslümanlar arasında yerleşmiş bulunduğunu gösteren, Taberânî'nin rivayeti aynen şöyle: İbnu Mübarek, kardeşleriyle beraber olduğu bir gazvede onlara sorar: İçinde bulunduğumuz cihâddan daha efdal bir amel biliyor musunuz? Hayır bilmiyoruz cevâbını alınca: "Ben biliyorum, iffetli bir adam düşünün, ailesi, çoluk çocuğu var. Geceleyin kalkar, uyumakta olan çocukları kontrol eder, üstü açılanları örter. İşte bunun ameli bizimkinden efdaldir" der. Keza rivayete göre Halîfe Mansur hapiste bulunan Emevîlere sordurur:
"Hapis sırasında size en ziyâde zor gelen şey nedir?" Şu cevâbı verirler:
"Çocuklarımızın te'dibinden mahrûm kaldık." Süfyân-ı Sevrî:
"Kişiye, çocuğunu hadis öğretmeye zorlaması gerekir, zira o, bundan mes'uldür" der. İbnu Ömer de:
"Oğlunu te'dîb et, zira bundan mes'ûlsün, te'dîb olarak ne yaptın, neler öğrettin? diye hesaba çekileceksin" der.
Sünnete göre sâdece çocukların değil, velâyeti altında bulunan hizmetçi ve kölenin de terbiyesi ihmâl edilmemelidir. Hatta bunların terbiyesi daha mühimdir: "Kimin yanında cariye (kadın köle) bulunur da onu güzelce terbiye ve tâlim eder, sonra âzad edip tezevvüç ederse Allah onun mükâfatını çifte yapar.
"Çocukların terbiyesine teşvik ve terğib sadedinde Hz. Peygamber 'in bazı sözleri:
"Çocuklarınıza ikram edin ve terbiyelerini güzel yapın..."
"Kişinin öldükten sonra geride bıraktığı şeylerin en hayırlısı, kendisine dua eden sâlih bir evlad, sevabı kendisine ulaşan sadaka-ı câriye, kendisinden sonra

halkın amel ettiği ilimdir."[51]

-8- وعن عائشة قالت: قال رَسُولُ اللّهِ #:]خَيرُكُمْ خَيرُكُمْ ‘هلِهِ، وأنَا خيرُكُم ‘هلِى، وإذا مَاتَ صاحِبُكُمْ فدَعُوهُ[. أخرجه الترمذى أيضاً وصححه .

8. (178)- Hz. Aişe anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Sizin en hayırlınız, ailesine karşı hayırlı olandır. Ben aileme karşı hepinizden daha hayırlıyım. Arkadaşınız öldüğü zaman (kusurlarını zikretmeyi) terkedin." [52]

ÜÇÜNCÜ BAB

YETİMLERE İYİLİK

-1- عن سهل بن سعد رضى اللّه عنه قالَ رَسُولُ اللّهِ #:]أنَا وكافلُ اليَتيمِ في الجنِّة هكَذَا، وأشارَ بالسَّبَابَةِ والوُسطَى، وفرَّجَ بينَهُمَا[. أخرجه البخارى والترمذى، وأبو داود .

1. (179)- Sehl İbnu Sa'd (radıyallahu anh) anlatıyor: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdu ki:
"Ben ve yetime bakan kimse cennette şöyleyiz" Orta parmağı ile baş parmağını yan yana getirip aralarını açıp kapayarak işaret eti."[53]

-2- وعن ابن عباس قال: قال رسولُ اللّهِ #:]مَنْ قَبَضَ يتِيماً من بَيْنِ المُسْلِمِينَ إلى طعامِهِ وشرابِه أدْخَلَهُ اللّهُ تعالى الجنةَ ألْبتَةَ إ أنْ يكُونَ قَدْ عَمِلَ ذنباً يُغْفَرُ[. أخرجه الترمذى .

2. (180)- İbnu Abbâs anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdu ki: *"Kim Müslümanlar arasından bir yetim alarak yiyecek ve içeceğine dâhil ederse, affedilmez bir günah (şirk) işlememişse, Allah onu mutlaka cennete koyacaktır."* [54]

AÇIKLAMA:

Dinimiz yetimlerin himâyesine, bakılmasına fevkalâde ehemmiyet vermiştir. Sokakta kendi kendine veya çok zayıf bir alâka ile yetişecek insanlar, mutsuz bir hayat yaşıyacakları gibi, cemiyetin başına da pekçok mesele çıkararak içtimâî huzuru bozacaklardır. Bu sebeple dinimiz, onların imkân nisbetinde âile içerisinde barındırılmalarını ve diğer çocuklara gösterilen müşfik bir alâka ve muâmeleye mazhar edilmelerini emreder. Himâye, bakım, terbiye ve malların korunmasına yönelik pekçok teşriatta bulunur. Bu mühim meseleye burada sâdece iki hadisle yer verilmiş olduğu için "Kur'ân'da Çocuk" adlı kitabımızdan alarak yetim konusunu genişçe açıklamayı uygun bulduk.
"Yetimle ilgili meseleleri başlıca beş başlık altında ele alacağız.

1- Yetime iyi muâmele ve maddî yardım.

2- İstikbâlinin düşünülmesi.

3- Yetimin ıslâhı.

4- Malının korunması.

5- Evlendirilmesi.[55]

Yetime İyi Muâmele

Kur'ân-ı Kerîm, Mekke'de nâzil olmaya başladığı ilk yıllardan itibaren yetim meselesini ele almıştır. İlk vahiylerde -Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e kendisinin de yetim olduğu hatırlatılarak- yetimlere iyi muâmele yapılması emredilir.
"Rabbin, bir yetim olduğunu bilip de seni barındırmadı mı?... O halde yetime gelince, ona sakın kahretme" (Duha: 93/6-9)
Yine Mekkî olan el-Fecr sûresinde:

"Siz yetime iyilik etmezsiniz" diye bu davranış kötülenirken, Mâun sûresinde yetime yapılan kötü muâmele bir nevi "dini inkâr" olarak tavsif edilir:
"Ey Muhammed! Dini yalan sayanı gördün mü? Yetimi itip kakan, yoksulu doyurmaya yanaşmayan kimse işte odur" (Mâun: 107/1-3)
Yetime iyilik konusunda ısrar eden mekkî âyetlerden bir diğerinde yetime yardım "zor geçidi aşmak" gibi fevkalâde hayırlı bir amel olarak tavsif edilir.
"Biz insanoğlu için iki göz, bir dil ve iki dudak vermedik mi? Biz ona eğri ve doğru iki yolu da göstermedik mi? Ama o, zor geçidi aşmaya girişmedi. O zor geçidin ne olduğunu sen bilir misin? O geçit bir köle ve esir âzad etmek, yahut açlık gününde yakını olan bir yetimi, yahut toprağa serilmiş bir yoksulu doyurmaktır." (Beled: 90/8-16)[56]

Yetime Maddî Yardım

Yardım Fonları:

Mekke'de daha ziyade yetime iyi muâmeleye teşvik, kötü muâmeleden de nehyedici âyetler gelmesine mukabil, Medîne'de yetimlerin himâyesi hususunda daha kesin emirler, daha müşahhas tedbîrler ihtiva eden âyetler gelmiştir. Bu âyetlerden bir kısmı, yetim için maddî yardım fonları zikreder. Bu âyetlerde doğrudan doğruya "beytü'l-mal" yâni devlet hazînesi mevzûbahis edilmezse de zikredilen fonlar umumiyetle devleti ilgilendirdiği için, hazinenin sarf (masraf) mahallerinden birinin yetimlere mahsus olduğunu söylememizde bir mübalağa yoktur: [57]

1- Ganîmetten Pay:

Şu âyet, savaşta elde edilen ganimetten, mücâhidlerin hissesinden arta kalan kısmın (humus denen beşte bir) nerelere harcanacağını belirler:
"Kulumuz Muhammed'e indirdiğimize inanıyorsanız bilin ki, ele geçirdiğiniz ganimetin beşte biri Allah'ın, Peygamber'in ve yakınlarının, yetimlerin, düşkünlerin ve yolcularındır." (Enfal: 8/41).[58]

2- Fethedilen Yerlerden Gelen Pay:

Şu âyette fethedilen yerlerden elde edilen verginin -ki devletin mühim gelir kaynaklarından biridir- sarf mahalleleri gösterilir:
"Allah'ın fethedilen memleketler halkının mallarından peygamberine verdikleri Allah, peygamber, yakınlar, ye-timler, yoksullar ve yolda kalmışlar içindir; tâ ki içinizdeki zenginler arasında elden ele dolaşan bir devlet olmasın." (Haşr: 59/7). [59]

3- Miras Taksimlerinde Pay:

Şu âyet, yetimler için, arkası kesilmeyen bir başka fon göstermektedir: Miras taksimleri *"Miras taksîminde yakınlar, yetimler ve düşkünler bulunursa, ondan, onlara da verin, güzel sözler söyleyin"* (Nisa: 4/8).
Âyetin emrini, bir kısım âlimler nedbe yâni bunun nâfile bir amel olduğuna hükmederken, diğer bir kısmı da bunun mutlaka yapılması gereken bir vâcib olduğuna hükmetmiştir.[60]

4- Nafaka Verilecekler:

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e Ashâb'tan bazıları "Hangi şeyi nafaka olarak verelim?" diye sorarlar. Bu soru üzerine gelen bir vahiy nafaka olarak verilebilecek şeyleri değil, kimlere nafaka verileceğini tâdad eder:
"Onlar hangi şeyi nafaka olarak vereceklerini sana sorarlar. De ki: "Maldan vereceğiniz şey ananın, babanın, akrabanın, yetimlerin, yoksulların, yol oğlunun hakkıdır" (Bakara: 2/215).[61]

Teşvik:

Yetime yapılacak -infak, himâye, tatlı söz gibi- her çeşit iyi davranış şu âyette dince en mûteber addedilen ameller meyânında zikredilir:
"Yüzlerinizi doğudan yana ve batıdan yana çevirmeniz iyi olmak demek değildir. Lâkin iyi olan, Allah'a, âhiret gününe, meleklere, Kitab'a, peygamberlere inanan, O'nun sevgisiyle yakınlarına, yetimlere, düşkünlere, yolculara, yoksullara ve köleler uğrunda mal veren, namaz kılan, zekât veren ve ahidleştiklerinde ahidlerine vefâ gösterenler, zorda, darda ve savaş alanlarında sabredenlerdir" (Bakara: 2/177).
Aynı şekilde İsrâiloğullarından uymaları için misak konusu yapılan birkaç kalem mühim emirler meyânında yetime yardım'ın da yer aldığı bildirilmektedir:"
İsrâiloğullarından *"Allah'tan başkasına kulluk etmeyin, anne-babaya, yakınlara, yetimlere, düşkünlere iyilik edin, insanlarla güzel güzel konuşun, namazı kılın, zekâtı verin" diye söz almıştık"* (Bakara: 2/83).
Yetimlere iyi muâmele, himâye, maddî yardım hususlarında Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den de pek çok hadis vârid olmuştur. Bir iki tane de hadis kaydedeceğiz.
"Ben ve yetime bakan kimse cennette şöyle (iki parmağıyla göstererek) yanyanayız"[62]
"Müslümanlar arasında en hayırlı ev, içerisinde yetim olan ve yetime de iyi muâmele yapılan evdir. En kötü ev de, içinde yetim bulunup da ona kötü muâmele yapılan evdir."[63]
"Kim Müslümanlar arasında bir yetimi evine alıp kendi yediğinden yedirir, kendi içtiğinden içirirse, afvı kaabil olmayan bir günah (yâni şirk) işlemediği takdirde Allah onu mutlaka cennetine kor."[64]
Mevzumuzun bu bölümünü bitirirken, bir noktaya parmak basmak isteriz: 1400 sene önce nâzil olan Kur'ân, himâyeye muhtaçların ve yetimlerin himâyesini böylece, bizzat devlet vazîfelerinden biri hâline getirip rızıklarını -indelhâce- devlet hazinesine yüklemiş olduğu halde, memleketimizde, bakıma muhtaç çocuklardan son derece cüz'î bir kısmının melce bulabildiği "çocuk yuvaları", "yetiştirme yurtları" vs.nin bütçeleri, maalesef hâlâ devlet garantisinden mahrumdur ve bu müesseselerin idarecileri, ihtiyaçlarını karşılayabilmek, müesseselerde hizmetin devamını sağlayabilmek için binbir zahmet çekmektedirler.[65]

İstikbalinin Düşünülmesi:

Yetimin istikbalinin düşünülmesi mes'elesi Kur'ân'da açık şekilde yer alır. Bu husus yetimin malının korunmasıyla alâkalı olarak derpiş edilen tedbîr ve emirlerde zımnen yer ettiği gibi, bunlar dışındaki bir kısım âyetlerde de zâhir olarak ele alınmaktadır.

Bu âyetlerden biri, Hz. Mûsa ile Hz. Hızır'ın arkadaşlığını tasvir eden uzun kıssada geçer. Bilindiği üzere, Hz. Mûsa ile Hz. Hızır arkadaşlıkları esnasında bir kasabaya uğrarlar. Hz. Hızır, yıkılmaya yüz tutan bir duvarı, kasabalıların kendilerine uyguladıkları bed muâmeleye rağmen, doğrultarak yıkılmasını önler. Hz. Mûsâ'nın bu davranış karşısındaki taaccüp ve suali üzerine Hz. Hızır, mevzumuz açısından ehemmiyet arzeden şu açıklamayı yapar:

"Duvar ise, şehirdeki iki yetim erkek çocuğa âitti. Duvarın altında onların bir hazinesi vardı. Babaları da iyi bir kimseydi. Rabbin onların erginlik çağına ulaşmasını ve Rabbinden bir rahmet olarak hazinelerini çıkarmalarını istedi..." (Kehf: 18/82)

Âyet-i kerîme, yetimlere âit olan bu hazinenin babaları tarafından kasd-ı mahsusla çocuklar için konduğunu sarih olarak ifâde etmiyor ise de "sâlih olduğu" belirtilen babanın bu maksadla koymadığına dâir de serahat yok. Her hâl ü kârda Rabb Teâlâ'nın, yetimlerin erginlik çağına gelinceye kadar hazînenin muhâfazasını irade ettiği açıklık ifade etmiştir.Yetimlerin büluğ çağına kadar istikbal için hazırlanmaları ile ilgili bir başka âyette şu emre *"Yetimleri evlenme çağına gelene kadar deneyin, onlarda rüşd (olgunlaşma) görürseniz, mallarını kendilerine verin"* (Nisa: 4/6).

Aslında yetimler hakkında uzunca bir pasajdan bir parça olan yukardaki âyet, çocukların istikbale hazırlanması mevzuunda mühim bir açıklık ihtiva eder. Zîra "deneyin" diye tercüme edilen Kur'ânî "vebtelû" emrinde geçen "ibtilâ etmenin" (yâni denemenin) mâhiyeti -Ebû Bekir İbnu'l-Arabî'nin açıkladığı üzere- şöyledir: "Veli, yetimin ahlâkını gözden geçirir, menfî temâyüllerinde kulak kabartır. Böylece karekteri ve kendi işlerini yürütmedeki gayret ve malını tutma veya ihmâl etme durumları hakkında bilgi ve kanaat edinir. Bu denemeden iyi netice alır, çocuğun bu işleri, kendi menfaatleri istikametinde yürüteceği kanaatine varırsa, çocuğa, malından bir miktar vermesinde bir beis yoktur. Ancak bu ilk verilen miktar az olmalıdır. Çocuğun bunda tasarrufu mübahtır. Eğer çocuk bunu artırır ve verilen bu malı koruma işini becerirse, çocukta ihtiyar yâni işlerini bizzat yürütme kapasitesi gelişmiş demektir. Bu durumda veli

malının tamamını kendisine teslim etmelidir. Ancak, bu tecrübeden iyi sonuç alamamış, çocuğun, kendisine teslim edilen mala iyi nezâret edemediğini tesbît etmiş ise, bu durumda velî, malını çocuğa vermez. Yanında tutmaya devam eder."
Diğer âlimlerin açıklamalarından da anlaşılacağı üzere, âyette zikredilen ibtilâ'dan (denemeden) maksad, çocuğun ticaret işlerini yürütüp yürütemeyeceğini kontrolden ibaret değildir. Onun hayata hazırlanması, kendi kendini idare edecek hâle gelmesini sağlamaktır. Bu sebeple dinî, dünyevî ve her çeşit tâlim ve terbiye ibtilâya dâhildir: Ticâret, herhangi bir başka meslek, ilim vs. öğretimi, ahlâk ve edebinin verilmesi gibi her çeşit tâlim ve tedrîb.. Nitekim Elmalılı merhum âyeti şöyle açıklar: "Yetimleri de deneyiniz, tecrübe ile tâlim ve terbiye ediniz, hüsn-i idâreye alıştırınız. Nihâyet nikâh çağına geldikleri yâni bâliğ oldukları vakit, kendilerinden rüşd hisseder, akıllarının ve terbiye-i diniyyelerinin tamam olduğunu ve kendilerini hüsn-i sûretle idâre edeceklerini yakından anlarsanız derhal mallarını kendilerine teslim ediniz."[66]

Rüşd:

Yukarıdaki âyette geçen ve burada hususen durulup açıklanması gereken tâbirlerden biri rüşd tâbiridir. Âyet meâlen: *"Yetimleri evlenme çağına gelene kadar deneyin. Onlarda "Rüşd" görürseniz mallarını kendilerine verin"* şeklinde idi. Burada kastedilen rüşd, büluğ değildir. Aklî kapasiteyle alâkalı bir olgunluk hâlidir. Daha teknik ifadeyle "Dine ve dünyaya zarar verip vermiyecek şeyleri bilmektir."
Şu hâlde malını muhâfaza hususunda dikkatli davranarak sefahat ve israftan kaçınan kimseye "reşid" denir. Keza işlerini güzelce idâreye muktedir sûrette büluğa eren kimse de "reşîd" namını alır. Ancak, Şafiî hazretleri, "rüşd"ün sübûtu çin, "diyânet"i de şart koşarak rüşdü: "Din ve dünyanın salâhı, Allah'a itaat ve malı muhafaza diye" târif etmiştir. Bu telâkkîde diyâneti nâkıs olanın reşîd sayılmaması söz konusudur.
Şunu da kaydedelim ki, bir kimse bülûğa erdiği halde malını muhafaza ve işlerini yürütme hususlarında yetersiz olabilir. Bu durumda, henüz "reşid" sayılmaz. Âyet-i kerîme bu takdirde, rüşd görülünceye kadar, yetime malının teslim edilmemesini emretmektedir. Şu hâlde malın teslimi iki şarta bağlı olmaktadır: **1-** Bülûğ, **2-** Rüşd.
İmâm Âzam'a göre, âkil kimse en fazla 25 yaşına kadar beklenir. 25 yaşına gelen

bir kimse "reşîd" olmasa da malı kendisine verilir. Zîra bu yaş, insanın "dede olma"sı mümkün olan bir yaştır. Bu yaştan sona hacr câiz değildir. Müslim'de İbnu Abbâs (radıyallahu anh)'dan kaydedilen bir açıklamaya uygun olarak yetimden "yetimlik"in kaldırılması hususunda, İmâm Mâlik ve İmâm Şâfiî gibi bir kısım âlimler yaş haddini değil, "rüşd"ün görülmesini esas almıştır.
Fıkıh kitapları büluğ ve rüşd'ün beraberce görüldüğü yaşa "büyüklük yaşı" (haddu'l-kiber) der. Bu sınırdan sonra ferd üzerinden "çocukluk" ahkâmı kalkar. [67]

Yetimin Islahı

Yetimin terbiye, bakım, himâye gibi, her çeşit meselesine temas eden mühim âyetlerden biri Bakara sûresinin 220. âyetidir:
"Sana yetimleri sorarlar, de ki: Onların işlerini düzeltmek hayırlıdır. Eğer onlarla bir arada yaşarsanız, artık onlar sizin kardeşlerinizdir. Allah düzeltenden bozanı ayırdetmesini bilir. Allah dileseydi sizi zarara sokardı..." denmektedir.
Bu âyetin daha iyi anlaşılması için iniş sebebini bilmemiz gerekmektedir. Kaynakların ittifakla belirttiklerine göre, az ilerde metniyle birlikte kaydedeceğimiz: *"Yetimlerin zulmen mallarını yiyenler muhakkak karınlarında sırf bir ateş yerler ve yarın çılgın ateşe yaslanırlar"* meâlindeki âyet nâzil olduğu zaman, Müslümanlar yetimleri ailelerine dâhil etmekten korktular, mallarına bakmaktan sarf-ı nazar ettiler. Ortaya çıkan müşkilât üzerinde Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e durumu sordular ve bunun üzerine âyet-i kerîme nâzil oldu.
Görüldüğü üzere, âyet, yetimler hakkında tatbike konulmuş bulunan "tefrik ve ayırma"yı te'yid etmiyor; onlarla ilgili -gerek bedenlerine, gerekse mallarına müteallik- işlerin ıslah edilmesinin esas alınması lüzumuna dikkat çekiyor ve onların âileye dahil edilmesini tavsiye ediyor.
Burada "ıslah" ve "muhâlata (beraberlik)"den maksad nedir?
Islah, dilimize de girmiş olan bu kelime "faydalı kılmak, düzeltmek" şeklinde anlaşılmaktadır. Bu durumda âyet "yetimlerle ilgili işlerin düzeltilmesi, faydalı hâle getirilmesi sizin için de, onlar için de hayırlıdır" mânasını tazammun eder. İslâm âlimleri, ittifakla, düzeltilmesi gereken, yetimle alâkalı işleri başlıca iki grupta mütâlaa ederler:

1- Yetimin nefsini yâni bizzat kendisini, bedenini ilgilendiren işler.

2- Yetimin malını ilgilendiren işler.

Ebu Bekr İbnu'l-Arabî, yetimin bu iki açıdan da korunmasının velîsine vecibe olduğunu daha önce kaydettiğimiz "yetimleri deneyin" meâlindeki âyetten çıkarır: "Vasî ve kefil'in, çocuğu bedeniyle de, malıyla da korumak vazifesidir. Zira, ibtilâ ancak böyle sıhhat kazanır. Mal, onu zabtetmekle, beden de terbiye etmekle muhafaza edilir."

Muhâlat, yâni yetimlerle beraberliğe gelince, Kur'ân'da tavsiye edilen beraberlik yetimin hem malına ve hem de bizzat kendisine şâmildir. Bu durumda mâna şöyle olur: "Yetimleri ailelerinize alıp, mallarını mallarınıza karıştırıp kendi evlâtlarınızın mal ve nefislerine davrandığınız şekilde davranmanız, onları yeme, içme, mesken, hizmet vs. her hususta kendinize ortak kılmanız daha iyidir. Onlar sizin din kardeşlerinizdir."

Âlimler, bu âyetle, yetimi yanına alan velîye, yetimin malı ve nefsi üzerine tasarruf hakkı tanındığını belirtirler. Gerek nefsine ve gerekse malına müteallik olsun, yetim için yapılacak herbir tasarrufu âyet-i kerîmenin "yetimin ıslahı" yâni onun fayda ve menfaatına olma şartına bağlamış bulunduğunu belirten Cessas, velînin maldaki tasarrufunu onun adına alım, satım müdârebe olarak başkasına verme veya bizzat müdârib olarak işletme, çocuktan satın alma, çocuğa satma şeklinde sayar. Çocuktan şahsen satın alma ve çocuğa kendi malını satma ameliyelerinde "çocuğun menfaatine olma" kaydının nasıl gerçekleşeceğini de belirtir -ki ilerde misâl de vererek açıklayacağız.-[68]

Velînin, Yetimin Nefsi Üzerinde Tasarruf Yetkisi:

Cessas velînin, yetimin nefsi üzerindeki tasarruf selâhiyeti zımnında da onun te'dib ve terbiyesini, yetimi evlendirmesini kaydederek ezcümle şöyle der:

"Âyet delâlet eder ki, velî çocuğunun salâhı için gerekli olan dinî bilgilerini ve edebi de öğretme yetkisine sahiptir. Bu maksadla çocuğa ücretle muallim tutar, çocuğa san'at, ticaret ve benzeri şeyler öğretecek kimseler bulur. Zira bunların hepsi çocuğun ıslâhı (faydalı hâle getirilmesi, hayata hazırlanması) için gereklidir. Bu sebeple ashâbımız (Hanefî imamlar) şunu söylemişlerdir: "Her kimin vesâyeti altında zî rahm-ı mahrem bir yetim var ise, onu, meslek öğretmek üzere bir usta yanına koyabilir." Ayrıca, İmam Muhammed, "Bu maksadla çocuğun malından harcayabilir" diye ilâve etmiştir. Hepsi ittifakla: "Yetime mal hibe edilecek olsa, terbiyesine bakan kimse (kanunî vasî'si değilse bile) onu kabzedebilir, zîra bunda çocuk için ıslah vardır" demişlerdir."

Râzi, ıslah zımnında saydığı "ilm ve edeb" öğretme işinin ticaret öğretmek sûretiyle hâlini ıslahtan daha mühim olduğunu, bunun çocuk üzerinde daha büyük müsbet te'sîr icrâ edeceğini ilâve eder.[69]

Çocuk Hakkında İçtihad Yetkisi:

Velinin evlendirme yetkisiyle alâkalı açıklamaya geçmeden Cessas tarafından âyetten istinbat edilen enteresan bir tesbîti kaydetmekte fayda var. Der ki: "Âyet-i kerîmede, velînin çocukla ilgili olarak ortaya çıkan meselelerde içtihad yapabileceği, yâni aklını ve fikrini kullanarak karar verebileceğine dair de delil vardır. Zîra, âyetin tazammun ettiği "ıslah içtihad yoluyla ve zann-ı gâlible bilinebilir."[70]

Yetimi Islah Kimlerin Hayrına?:

Son olarak şu noktayı da belirtelim ki, âyet-i kerîme, yetimlerin ıslahındaki "hayr"a dikkat çekerken "çocuk için hayırlıdır" diye kayıtlamamış, mutlak bırakmıştır. Bu ıtlakı değerlendiren âlimler "hem çocuk için, hem de kefîl için hayırlıdır" mânâsını çıkarmışlardır.
Bu durumda kefil deyince, yetimi üzerine alan akraba veya vasî, veya bunların yokluğu hâlinde velîlerin velîsi (veliyyü'l-evliyâ) olarak tavsif edilen Sultan (yâni devlet ve cemiyet) gözönüne alınacak olursa mâna şöyle olur: "Yetimin ıslahı, hem yetim ve hem de İslâm cemiyeti için daha hayırlıdır. Aksi hâlde, gelişigüzel yetişerek cemiyetin başına belâ olur ve hayat-ı içtimâiyede büyük rahneler açar."
Cemiyetin kültür ve terbiyesini almadan yâni dinî, edebî, ahlâkî, meslekî formasyona sâhip olmadan hayata atılacak bir zümrenin cemiyet için ne demek olduğu izah gerektirmeyecek kadar açıktır. Türk gençliğinin içine düştüğü anarşiyi, böylesi bir eğitimle izahtan daha isâbetli yol yoktur.[71]

Ailevî Himâye:

Âyet-i kerîmede ifâde edilen, yetimin muhâlatası yâni maddî-manevî zarara dûçar kılınmama şartıyla yetimin âile içerisine dâhil edilmesi tavsiyesi dikkatlerimizi bir başka noktaya çekmektedir: Çocukların aile içerisinde

yetiştirilmesi meselesi. Kur'ân-ı Kerîm'de çocukların terbiye ve bakımlarıyla ilgili olarak, çocukların anne sütüyle beslenmeleri, süt devrelerinin miktarı gibi bir kısım teferruata yer verilmiş olmakla birlikte, çocukların ailevi atmosfer içerisinde yetiştirilmesi gereğini ifâde eden çok sarih emre rastlanmaz. Ancak yukarıdaki âyet bu emri bir vecibe olarak değil, bir tavsiye olarak yapmaktadır. Yâni çocukların "salâh şartıyla" ailevi bir atmosfer içerisinde yetiştirilmesi daha hayırlıdır. Şâyet ailede, istenen uygun atmosfer olmayacaksa bunda ısrar "çocuğun salâhına" olmayacaktır. Nitekim yukarıda kaydettiğimiz hadiste, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) en kötü evin, içerisinde yetim bulunan, fakat ona fena muâmele yapılan ev olduğunu haber vermiştir.
Ancak şunu da yeri gelmişken ifade etmek gerekir ki, günümüz medenî hayatında ortaya çıkan "yuva", "kreş", "ana okulu" gibi terbiye müesseseleri, âyet-i kerîme ve hadis-i şerîflerin ışığı altında değerlendirilecek olursa, bunlara çok ağır kayıtlar altında cevaz verilebilir, belki de hiç verilmez. Zîra, âyette vâzıh bir şekilde çocuğun aileye entegre edilmesinin daha hayırlı olacağı dile getirilmekte, hele yetimlerin yetimhâne denen müstakil müesseselerde bir araya toplanması hiç mevzubahs ve imâ bile edilmemektedir.
Çocukların muvâzeneli ve normal bir gelişme gösterebilmelerinde âile hayatının zaruretini ortaya koyan son ilmî araştırmalar açısından değerlendirecek olursak, son asırlarda ortaya çıkıp günümüzde iyice yaygınlaşmaya yüz tutan yukarıdaki isimlerini kaydettiğimiz müesseselerin, medeniyetin insanlığa sunduğu bir mefhari değil, kaçınılması mümkün olmayan bir marazı, bugünkü medenî hayat anlayışının bir kamburu olarak görebiliriz[72]

Yetimin Malının Korunması

Çocuğun hayata hazırlanması meselesinde, İslâm'ın derpîş ettiği en mühim tedbirlerden biri, çocuğun malının korunmasıyla alâkalı teşrî-atıdır. Kur'ân bu mevzûyu da yetimle alâkalı bahiste ele almıştır. Tefsirlerde teferruâtlı olarak kaydedildiği üzere, İslâm'dan önce Arab cemiyetinde yetimlerin mallarından velîleri istediği gibi tasarruf etmekte, gasb edercesine serbestçe istihlâk etmekteydiler. Kur'ân-ı Kerîm yetimle alâkalı diğer birçok uyarılardan başka, onların mallarının korunması hususunu da mükerrer âyetlerde müstakilen ele almış, korunması, artırılması ve belli bir disipline göre harcanması için direktifler vermiş, bunlara uymayanlar için ağır tehdîdlerde bulunmuştur:
Şu âyet, yetimlerin mallarını haksız olarak yiyenleri şiddetle tehdîd eder:

"Yetimlerin zulmen mallarını yiyenler, muhakkak karınlarında sırf bir ateş yerler ve yarın çılgın ateşe yaslanırlar" (Nisa: 4/10).
İki ayrı yerde tekerrür eden şu âyet, yetim malının "en iyi şekilde" tasarruf edilmesini emreder
"Yetimin malına, rüşdüne erinceye kadar, o en güzel olanından başka sûrette yaklaşmayın."
Bu meseleyi açıklayan diğer âyetlerin de yardımıyla müfessirler, "en güzel yaklaşma" tâbirinden şu üç temel esası anlarlar.[73]

1- Muhafaza.

2- Artırma.

3- Zamanında teslim.
Bu üç esası, en açık şekilde medâr-ı bahs eden âyet sûre-i Nisâ'da gelmiştir.
Bazı hükümlerini daha önce açıkladığımız bu âyetin tam meâli şöyledir:
"Yetimleri, nikâh çağına ermelerine kadar gözetip deneyin. O vakit, kendilerinde bir rüşd hissettiniz mi, hemen mallarını kendilerine teslim edin. Büyüyecekler de ellerine alacaklar diye, o malları israfla yemeye kalkmayın. İhtiyacı olmayan (zengin olan) tenezzül etmesin, muhtaç (fakir) olan da meşrû sûrette birşey yesin, mallarını kendilerine teslim ettiğiniz zaman da karşılarında şâhid bulundurun. Hesabınızı doğru tutmak için Allah'ın harekâtınızı hesâba çekmekte olması yeter" (Nisa: 4/6).
Yetimin malının korunması meselesinin can alıcı noktası olması hasebiyle, bu üç esası kısaca açıklayacağız:[74]

Muhafaza:

Bundan maksad, yetim rüşdüne erip kendi işlerini kendisi görüp malını da istikamet üzere tasarruf edecek hâle gelinceye kadar her çeşit emvâlinin çocuğun menfaatlerini haleldar edecek şekilde kullanmaktan (israf, ziyan, yağmalama, âtıl durdurma gibi) velînin korumasıdır.
Bu mühim mes'ele ile alâkalı olarak Kur'ân-ı Kerîm'de şu âyet de yer eder:
"Allah'tan korkun da yetimlere mallarını verin ve temizi murdara (helâli harama) değişmeyin. Onların mallarını kendi mallarınıza katıp yemeyin. Çünkü onda, büyük bir vebal bulunuyor." (Nisa: 4/2).
Hemen kaydedelim ki, âyette geçen *"yetime malını vermek"* hükmündeki *"yetim"*

tâbiri kelimenin hakikî mânasında "yetim"i ifade etmez. Çünkü, yetime malı verilmez, üzerinde yetimlik kalktıktan sonra verilir. Büluğa erip de rüşdünü isbat etmiş bulunan kimsenin de "yetim" olarak isimlendirilmesi "yetimlik"ten yeni çıkmış olması sebebiyledir.
Âyet-i kerîmenin esbab-ı nüzulüyle alâkalı rivayetlerden de anlaşılacağı üzere buradaki *"veriniz"* emri, "yetimin malına göz dikmeyiniz ve sırası gelince hiç müşkilât çıkarmadan tamamen veriniz ve vermek için iyi muhafaza ediniz" demektir.
Yetimin malının velî tarafından nasıl muhafaza edileceği hususunun anlaşılması için âyette geçen bir iki tâbirle alâkalı olarak kaydedilen açıklamalara bir göz atalım:

1- *"Temizin murdarla değiştirilmesi"* tâbirinden özetle şunlar anlaşılmıştır:

a) Velînin aynı cinsten olan kendi âdi malını yetimin daha değerli, daha kıymetli olan malı ile değiştirmesi. Bu yasaklanmış oluyor.

b) Herkesin kendi malı temiz ve helâldir. Yetimin malı ise haramdır. Binâenaleyh bir velînin kendi helâl olan malını yetimin haram olan malı ile değiştirmesi yasaklanmıştır. Malın aynı cinsten veya başka cinsten malla veya nakdî parayla değiştirilmesi de yasaktır. Fukaha bu noktadan hareketle velînin, velâyeti altındaki çocukla normal şartlarla alışveriş yapmasını yasaklamıştır. Bu meseleyi aydınlatacak bir fetvayı Ahkâmu's-Sığâr'dan kaydediyoruz:
"el-Fetâvâ's-Suğrâ'da zikredildiğine göre, vasî yetimin malını kendi hesabına satın alacak olsa, bakılır, eğer bu, çocuğun hayrına bir satış ise câizdir. Hayırlı olmaktan maksadın ne olduğuna gelince, on dirhem değerinde olan bir şeyi onbeş veya daha fazla dirheme satın almaktır. Veya onbeş dirhem değerindeki kendi malını çocuğa on dirheme satmaktır. İşte bu, çocuk için hayırlıdır. Değerinin fevkinde olursa hayırlı değildir. Fetva da bu vech üzeredir.
"Muhâfaza"nın mâhiyetini açıklayıcı bir diğer fetvayı daha kaydedeceğiz. Fetva akar nevinden, yani taşınmaz malların korunmasına râci:
"Vasî yetimin akarını yabancıya normal değeriyle (mislü'l-kıyme) satarsa câizdir. Ve bu mesele herkesçe bilinir. Şemsü'l-Eimme el-Halvânî der ki: "Bu, selef'in cevabıdır. Müteahhir âlimlerin cevabına göre, bu satış, üç şarttan biri ile câizdir: Ya müşteri kıymetinin fazlasını vererek alır, ya küçüğün bunun değerine ihtiyacı vardır, ya ölenin ödenmeyen borcu vardır. Fetvâ da bu görüşe göredir.
"Demek oluyor ki yetimin akar nevinden sâbit emlâkinin satılması ciddî şartlara bağlanarak kolayca ve çabucak istihlâki önlenmiş olmaktadır.

c) "Temizin murdarla değiştirilmesi" tâbirinden anlaşılan üçüncü mânâ "Velînin

kendi malına iyi bakıp yetimin malını kötü hâlde bırakmasıdır." Bu da yasaklanarak, yetimin malına en az kendi malı kadar, hattâ daha iyi bakılması emredilmiştir.

d) Dördüncü olarak "Yetimin malını, tecavüz edip almayınız ki elinizde güzel mallarınızın ona mukabil zâyi olmasına sebep olup da felâkete düşmeyin" emri anlaşılmıştır.

e) Son olarak "Kendi helâl rızkınıza intizar eylemeyerek sabırsızlanıp yetimin malını haram yemek için pisboğazlığa kalkışmayınız" mânası anlaşılmıştır.

2- Daha önceki âyette geçen "Zengin olan tenezzül etmesin, muhtaç olan da meşrû sûrette bir şey yesin" ifadesi de bir nebze üzerinde durmamızı gerektirmektedir:
Râzi'nin kaydına göre, bir kısım âlimler zengin de olsa, fakir de olsa "kayyim"in gördüğü bakım hizmetine mukabil yetimin malından ücret alabileceğini söylemiştir. Ancak ekseriyet, âyetten zenginin almaması gerektiği, zîra, yetime bakmanın "farz" bir vazîfe olduğu, "farz" olan vazifeye mukabil ücret alınamayacağı görüşünü benimsemiştir. Bunlara göre "kayyim", fakir ise, ihtiyacı karşılayacak asgarî miktarda alır, zengin olacak olursa bunu tekrar iade eder, zenginleşmezse, yetimle helâlleşir.[75]

Artırma:

Bundan maksad, velînin, yetimin malını sâbit durdurmamasıdır. Bu da onu, ya bizzat ya da başkası vâsıtasıyla çalıştırmasıyla gerçekleşir. Eğer, nakit para ise mudârebe yoluyla ticarete verir. Ev ve hayvan ise kiraya verir. Tarla ise çeşitli usullerle eker, ektirir, fakat âtıl bırakmaz.[76]

Zamanında Teslim:

Âyette zikredilen, yetim malına en güzel yaklaşmanın üçüncü şartı, zamanında teslimdir. Çocukta rüşd hâli görülmeden önce, malın teslimi yasak olduğu gibi, rüşd hâli görüldükten sonra geciktirilmesi de yasaklanmıştır. Mezkur âyetin ıtlâkından, bir kısım âlimler, rüşd hâli görüldükten sonra yetimin taleb etmesini beklemeden derhal malın verilmesinin vâcib olduğu hükmünü çıkarmışlardır.
Âyet ayrıca, teslim işinin şâhitler huzurunda yapılmasını emretmektedir. Bu emrin zımnında, velî veya vasîlere, yetimlerin malları teslim edilirken şâhitler

huzurunda ve sayılarak yapılması emri de vardır. Zîra "Şâhit huzurunda emanet olarak alınan her malın zimmetinden, şâhit huzurunda teslim sûretiyle kurtulunur."[77]

Erken Mes'uliyet:

Yetimin malının korunması zımnında kaydettiğimiz yukarıdaki açıklamalardan bir başka netice daha çıkmaktadır: Kur'ân-ı Kerîm, çocukların, mümkün mertebe erken yaşlarda mesûliyet sâhibi kılınmalarını istemektedir. Bu hedefe, onları, bülûğ çağından önce, ciddî ve disiplinli bir tâlim ve terbiyeye tâbi tutmakla ulaşılır. Nitekim âyet, "yetimleri deneyin" emrederek erken yaşlarda hayata hazırlanmalarını istemiş, "rüşd görür görmez teslim edin" emriyle de, teslimde yâni kendi idarelerini kendi ellerine vermekte gecikilmemesini emretmiş olmaktadır.
Bu âyet açısından -askerliğini yaptıktan sonra bile babasının vesâyetinden kurtulmayan, daha açık ifadesiyle rüşdüne erdikten yıllar sonra bile, müstahsil değil müstehlik olarak kalıp ekonomik bakımdan aileye yük olmaya devam eden gençlerin çokluğunu gözönüne alarak- memleketimizi değerlendirecek olursak, İslâmî ruhtan sâdece namazı, orucu, zekâtı terk noktasındaki zayıflamamızla değil, daha nice noktalardan nasıl uzaklaşmış bulunduğumuzu anlarız.[78]

Evlendirme:

Âlimlerin, yukarda kaydettiğimiz aynı âyetten çıkardıkları hükümlerden biri de evlendirme ile alâkalıdır. Âyette geçen *"onların işlerini düzeltmek hayırlıdır"* tâbirinden, ayrıca, velînin yetimi evlendirme hakkı da bulunduğu ifade edilmiştir.
Ancak, bu hak, yetimle arasında neseben bağ bulunan velîye tanınmıştır. Bu bağdan yoksun olan vasî, sırf "vasîlik" sıfatıyla evlendirme yetkisine sâhip olamaz. Sâdece kadı, âyetin zâhirine göre, "salâh üzere" olmak kaydıyla evlendirme ve malından tasarruf yetkisine sahip görülmüştür.
Aynı mâna "eğer onlarla bir arada yaşarsanız" ibâresinden de çıkarılarak, velînin yetimi evlendirme selâhiyeti ve onun, bu meselesiyle meşgul olma vazifesi te'kid edilmiş olmaktadır. "Zira, denmektedir, oğlansa kızıyla, kızsa oğullarından biriyle evlendirmek suretiyle, velî, yetimi, kendisiyle ve âilesiyle beraber kılmış,

yetim de onlara karışmış olur." Ancak, ister velî bizzat evlensin, isterse yakınıyla evlendirsin her hâl ü kârda bu muâmele "yetimin ıslahı" şartıyla mukayyeddir.
Bu mes'eleyi ehemmiyetine binaen, Nisâ sûresi'nde tekrar ele alan Kur'ân-ı Kerîm, bilhassa velînin yetimle şahsen evlenmesi durumunda, yetimin bir haksızlığa uğratılmamasına dikkat çeker ve şöyle der:
"Eğer velîsi olduğunuz mal sâhibi yetim kızlarla evlenmekle onlara haksızlık yapmaktan korkarsanız onlarla değil, hoşunuza giden başka kadınlarla iki, üç ve dörde kadar evlenebilirsiniz" (Nisa: 4/3).
Kur'ân-ı Kerîm, mağdûr edilebilecek durumda olan güçsüzlerin meseleleri üzerinde fazlaca durur ve dikkatleri onlar üzerine çekerek mağdûriyetlerini önleyici prensipler koyar. Bu maksadla, yetim kadın ve erkeklerin mağdur edilmemeleri için, yukarıda kaydedilen âyetlere (Nisâ: 4/2, 3, 6, 9, 10, 11) tekrar bir atıf daha yapılır.
"Senden kadınlar hakkında fetva isterler. De ki: "Onlara dair fetvayı size Allah veriyor: Bu fetva, kendilerine yazılan şeyi vermediğiniz ve kendileriyle evlenmeyi arzuladığınız yetim kadınlara ve bir de zavallı çocuklara ve yetimlere doğrulukla bakmanız hususunda Kitab'da size okunandır. Ne iyilik yaparsanız, şüphesiz Allah onu bilir" (Nisa: 4/127).[79]

Erken Evlendirme:

Yukarıdaki kaydedilen âyetler, ister kadın, ister erkek olsun, yetimlerin bilhassa evlendirilmeleri ile alâkalanmakta ve bu mesele ile ilgili hükümler getirmektedir. Âyetler, ifâde ettikleri sarih fıkhî hükümlerden başka, erkek ve kız, gençlerin erken evlendirilmelerine dair cevâzı, hatta cevâzın ötesinde tavsiye ve teşvîki de tazammun etmektedir. Nitekim, bu mesele üzerinde Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) de sarih olarak ısrarla durur ve "mümkün mertebe erken evlendirme" prensibini vaz'eder.
"Kimin bir çocuğu olursa, güzel bir isim koysun ve en iyi şekilde terbiye etsin. Büluğa erince de derhal evlendirsin. Büluğa erdiği halde evlendirmez ve delikanlı da bir günah işleyecek olursa, bundan hâsıl olacak günah babaya da terettüp eder."
Ashâb'tan mervî örneklerden başka, bizzat Kur'ân-ı Kerîm, sâdece oğlan tarafının değil, kız tarafının da münâsib aday arayıp, teklif etme prensibine yer verir: "Bazı müfessirlerce Şuayb (aleyhisselâm) olduğu ileri sürülmüş olan ve fakat Kur'ân'da ismi zikredilmeyen Medyenli kız babası, Hz. Mûsa'ya şu teklifi

yapar:
"Bana sekiz yıl çalışmana karşılık bu iki kızımdan birini sana nikâhlamak istiyorum" (Kasas: 28/27).
Cemiyetimizde örfleşmemiş bu Kur'anî irşadın, en azından bilinmesinde fayda vardır.[80]

Çocuğun Malı Ve Ebeveyni

Daha önce işâret ettiğimiz üzere, malın korunması meselesinde yetim olanla yetim olmayan çocuk arasında fark olmadığını göstermek için buraya Ahkâmu's-Sigar'dan bir iki fetva kaydedeceğiz.
Önce şunu belirtelim: Nasıl ki, bizzat Kur'ân-ı Kerîm, yetim malının yenmesini kesin bir dille haram etmiş, ancak çok sınırlı ve açık şartlarla velîsinin yemesine ruhsat vermiş ise, İslâm âlimleri de aynı şekilde, bülûğa ermeyen çocuğun malının anne ve babasına haram olduğunu ifâde ettikten sonra, çok sınırlı kayıtlarla ana-babanın çocuklarının malından istifâde edebileceği hükmünü getirmişlerdir. Söz konusu kayıtlara uymadan yenen malın, yetim malı gibi haram olduğunu açık bir ifade ile belirtmişlerdir. Temel prensip şudur: *"İnsan için sâdece kendi çalışması helâldir"* meâlindeki âyet (Necm: 53/39) mucibince, çocuğun ameli yazılmaya başlamazdan (yâni bülüğa ermezden) önceki bütün hasenâtı çocuğa âittir, ebeveyne âit değildir." Bu hükümde "bütün âlimlerimiz (Hanefî fukaha) müttefiktir."

1. Fetvâ: "el-Kâdı el-İmam Zâhirüddîn'in Fetvasının Hibe bahsinde kaydedildiğine göre, baba, çocuğunun malına muhtaç olursa; bakılır, bu ihtiyaç meskûn mahalde -fakirlik ve yoksulluk sebebiyle- hâsıl olmuş ise, o malı herhangi bir müeyyide gerekmeksizin yer. Adam, dağ, çöl gibi (gayr-i meskûn) bir mahalde, -beraberinde yiyecek maddesinin bulunmaması sebebiyle- ihtiyaç hâsıl olmuş ise, çocuğun malından kıymetini ödeyerek yer. Zira Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurmuştur: *"Baba muhtaç olduğu takdirde çocuğun malından ma'ruf üzere yer."* Ma'rufa gelince: Fakir ise, herhangi bir müeyyideye tâbi olmaksızın yemesidir. Servet sâhibi ise, kıymetini ödeyerek yemesidir.

2. Fetva: Reşîdüddin'in Fetva'sında kaydedildiğine göre, anne, kendi malını, çocuğunun malıyla karıştırır, yiyecek alır ve küçükle birlikte yerse ve yediği kendi hissesini geçecek olursa, bu câiz olmaz. Zira, Yetim Malını Yemiş

olmaktadır."

3. Fetvâ "Baba, erkek çocukları bir işe verse; onlar da para kazanacak olsalar, bunların kazançlarını baba alır, bundan kendileri için harcar, artan miktarı da, bülûğ ânında, diğer mallarıyla birlikte teslim etmek üzere onlar adına muhâfaza eder.
"Eğer baba mübezzir (müsrif) ise bu mallar hususunda kendisine güvenilemezse, kadı onları babadan alır ve bir yed-i emine teslim eder. Bu hüküm, sâdece çocuğun kazancından artan paraya râci olmayıp, çocuğun bütün mallarına râcidir."

4. Fetva: "...Küçük çocuğa meyve hediye edilmiş -ve bununla ebeveyne ikramda bulunmak düşünülmüşse- bundan yemek, onlara da helâldir. Fakat çocuğa, çocuksu bir hediye verilmiş ise, bundan anne ve babanın yemesi câiz değildir..."
Çocuğa hibe, hedye vs. yollarla intikal eden yiyecek dışındaki diğer maddelerin ebeveyne haram olacağı açıktır. Zîra bunlar çocuğun mülküne geçmiştir. Yukarıda belirtildiği üzere, çocuğun her çeşit emvali, büluğdan önce, ebeveyne dahi haramdır. [81]

DÖRDÜNCÜ BAB

YOLDAN RAHATSIZ EDİCİ ŞEY TEMİZLEMEYE DAİR

-1- عن أبى هريرة رضى اللّه عنه قال: قالَ رَسُولُ اللّهِ #:]بَيْنَمَا رجلٌ يمشى بطريقٍ وَجَدَ غُصْنَ شوكٍ على الطريقِ فأخَّرَهُ فشكرَ اللّهُ تعالى لهُ فَغَفَرَ لَه[. أخرجه الستة إ النسائي، وهذا لفظهم إ أبا داود فإنه قال: نَزَعَ رجلٌ لم يَعملْ خيْراً قَطُّ غُصْنَ شَوْكٍ عن الطريق: إمّا كان في شَجَرةٍ فقَطَعَه، وإمّا كان موضوعاً فأمَاطَه، وذكر نحوه .

1. (181)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdu ki:
"Bir adam yolda yürürken, yol üzerinde bir diken dalına rastladı. Onu alıp

dışarı attı. Cenab-ı Hakk bu davranışından memnun kalarak, ona mağfiret etti".
Yukarıdaki metin, Ebu Dâvud hariç beş kitabın beşinde aynen mevcuttur. Ebu Dâvud (az bir farklılıkla) şöyle kaydeder: *"Hiçbir hayır yapmamış olan bir adam, yoldan bir diken dalını kaldırdı. Bu ya (yola uzanmış) bir ağaç dalıydı kesip attı ya da yola bırakılmış bir şeyi kaldırıp attı..."* gerisi yukarıdaki gibi.[82]

-2- ولمسلم عن أبي ذرّ رضى اللّه عنه قالَ رَسُولُ اللّهِ #:]عُرِضَتْ عِلىَّ أعمالُ اُمِّتى: حَسَنُهَا وسَيِّئُهَا، فَوَجَدْتُ في محاسنِ أعمالِها ا‘ذَى يُماطُ عن الطريقِ، ووَجَدْتُ في مَسَاوِئِ أعمالِهَا النُّخامةَ تكونُ في المسجِدِ تُدْفَنُ[.

2. (182)- Müslim'de Ebu Zerr (radıyallahu anh) hazretlerinden kaydedildiğine göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurmuştur ki:
"Bana ümmetimin, hayır ve şer, bütün amelleri arzedildi. İyi amelleri arasında, rahatsızlık veren bir şeyin yoldan atılması da vardı. Kötü amelleri arasında yere gömülmeden mescide bırakılmış tükrük de vardı."[83]

-3- ولَهُ عن أبى برزة رضى اللّهُ عنه قال:]قلتُ يَا نَبِىَّ اللّهِ عَلِّمْنِى شيئاً يَنْفَعُنِى. قال: اعْزِلِ ا‘ذَى عَنْ طَرِيقِ المُسْلِمِينَ[.

3. (183)- Yine Müslim'de Ebu Berze (radıyallahu anh) anlatıyor:
"Ey Allah'ın Resûlü, bana faydalı olacak birşey öğret", dedim de şu tavsiyede bulundu:
"Müslümanların yolundan rahatsızlık veren şeyleri kaldır"[84]

AÇIKLAMA:

Yol hakkında kaydedilen üç hadisle ilgili olarak Hz. Peygamber'in Sünetinde Terbiye adlı kitabımızdan aşağıdaki pasajı iktibas ediyoruz:
"Sünnet, medeniyet ve terakkinin mühim âmillerinden biri olan yolların inşası, bakımı, emniyeti hususunda da Müslümanların dikkatini çekmiştir. Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) yeni inşaatlar sırasında yolun ihmâl edilmemesini ve bunun (en az) yedi zira' olmasını istemiştir. Keza yol hususunda ihtilâf olunca da bunun yedi zira' üzere halle bağlanmasını emretmiştir. Şârihler, tarla ve bağ arasında az geçilen yolların komşular arasında anlaşmaya tâbi olarak daha geniş veya daha dar olabileceğini, bu rakamın ihtilaf hâlinde vaz edileceğini, keza çok geniş olan bir yolu da kimsenin istilaya hakkı olmadığını belirtirler.
İbnu Hacer'in de belirttiği gibi yedi zira'lık genişlikten maksad, yüklü olarak (taşıtların) rahatça gidip gelmesini sağlayacak, lüzûmu hâlinde zarûrî eşyaların kapı önüne bırakılmasına imkân verecek genişliktir. Bu miktar âmmenin menfaatına tahsîs edilen miktâr olması hasebiyle daha geniş olmadığı takdirde, daralmaya meydan vermemek için oturmak, satış vs. için işgâl etmek yasaklanmıştır. Her devrin nakil vâsıtalarına göre mezkur rakamın değiştirileceği şârihlerin ifâdesinden anlaşılmaktadır. Nitekim Hz. Ömer zamanında Basra ve Kûfe şehri kurulurken ana caddeler 20, tâli sokaklar 9 zira' olarak planlanmış hadisten gelen rakamın bağlayıcı olmadığı fiilen gösterilmiştir.
Müslümanlara yolda eziyet verenler lânetlenerek, "yol kesenin cihad (bile olsa hiçbir amel)'i makbul olmayacağı ve ölüsüne namaz kılınmayacağı belirtilerek" yol emniyetinin ehemmiyeti belirtilmiştir.
Keza gelip geçenleri rahatsız edecek herhangi birşeyin yoldan atılmasının sadaka sayılacağı bildirilerek yolların temiz tutulmasına teşvik edilmiştir. Bu hususun ehemmiyeti bâzı rivayetlerde şöyle bir misalle açıklanır: "Hiçbir hayır ameli olmayan bir adam, yoldan geçenleri rahatsız eden bir ağaç dalını oradan kaldırıp attı. Allâh bu amelinden memnun kalarak onu cennetine koydu."
Yol hususundaki teşvik edici hadisler, müteâkip devirlerde, halifeleri yol işlerine ehemmiyet vermeye sevketmiştir.
Hz. Ömer'in Mekke-Medine arasına kuyular kazdırıp konak, dinlen/0ğğğpğğeyğeme yerleri yaptırdığı, ehl-i zimme ile anlaşmalarda "yol ve köprüleri tâmir etme" şartını koyduğu, Hz. Ali'nin dükkanların sokaklara taşmasını yasakladığı, Emevîler devrinde, yollara, yürünen mesâfeleri tesbit maksadıyla, bugünkü kilometre levhaları gibi her üç bin zirâ' mesafeye "mil" denen bir mesâfe "bina"sının yapılarak üzerine uzaklığı yazmaya varacak derecede, yol işlerine gittikçe artan bir ihtimam ve alâkanın verildiği görülmektedir. Makrîzî, 166 yılında Halîfe Mehdî tarafından Mekke, Medine, Yemen arasına deve ve katırların kullanıldığını posta teşkilatı kurulduğunu (...) Şam yollarının çok bakımlı olup konak yerlerinde yiyecek, içecek, yem nevinden her çeşit ihtiyâcın karşılandığını, Kâhire'den kalkan bir kadının yanına azık vs.

almaksızın Şam'a yaya veya atlı gidebileceği kadar emniyet hâkim olduğunu, bu durmun 803 yılında Timur işgâli vaki oluncaya kadar devam ettiğini belirtir.[85]

BEŞİNCİ BAB

İYİLİK ÜZERİNE MÜTEFERRİK HADÎSLER

-1- عن صفوانَ بن سليمٍ رضى اللّه عنه قالَ رَسُولُ اللّهِ #:]السَّاعِى عَلى ا'رْمَلَةِ وَالْمِسْكِينِ كَالمجاهدِ في سَبيلِ اللّهِ، أو كالَّذِى يَصُومُ النهارَ ويَقُومُ اللَّيلَ[. أخرجه مسلم، ومالك، وأبو داود .

1. (184)- Safvân İbnu Süleym (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdu ki:
"Dul ve kimsesizler için çalışan, Allah yolunda cihad eden veya gündüzleri oruç tutup geceleri de ibadet eden kimse gibidir"[86]

-2- وعن عَمْروِ بن العاصِ رضى اللّه عنه قالَ رَسُولُ اللّهِ #:]أرْبَعُونَ خَصْلَةً أعَهاَ مَنِيحةُ العَنْزِ، مَا مِنْ عامِلٍ يَعْمَلُ بخَصْلَةٍ منها رجاءَ ثَوَابِهَا وَتَصْدِيقَ موعُودِهَا إ أدخلَه اللّهُ تعالى بها الجَنَّةَ[. قال بعض الرواة: فعَددْنا ما دونَ منيحةِ العنزِ من ردِّ السمِ، وتشميتِ العاطسِ، وَإماطةِ ا'ذَى عن الطريقِ ونحوِه، فما استطَعنا أنْ نَصِلَ إلَى خمسَ عشرةَ خصلةً. أخرجه البخارى، وأبو داود .

2. (185)- Amr İbnu'l-Âs (radıyallahu anh) anlatıyor. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdu ki:
"Kırk iyilik vardır. En üstünü sağmal keçi bağışlamaktır. Bu iyiliklerden birini,

sevab ümîd ederek ve vâdedilen mükâfatı tasdik ederek yapan kimseyi Allah mutlaka, bu ameli sebebiyle, cennete koyar." Ravilerden biri (Hassân) diyor ki: "Keçi bağışı dışındaki amelleri saydık: Verilen selâmı almak, hapşırana yerhamukâllah demek, yoldan rahatsızlık veren şeyi temizlemek vs. gibi, fakat on beşe bile ulaşamadık"[87]

AÇIKLAMA:

Hadiste geçen kırk iyilik nedir? Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) onları niye saymamıştır? diye bazı sorular hatıra gelmektedir. İbnu Battâl, râvilerden Hassân İbnu Atiyye'nin bunu sayamaması başkasının da sayamayacağı mânasına gelmediğini belirttikten sonra ezcümle şu açıklamayı yapar: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu sözleriyle sayıya gelmeyen bir kısım hayırların işlenmesine teşvik buyurmuşlardır. Şurası muhakkak ki, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu kırk hayrı biliyor idiler, ancak zikretmediler. Çünkü terki bizim için zikrinden daha faydalıdır. Şâyet bunlar belirlenmiş olsaydı onların dışındaki hayırların işlenmesine sekte vururdu. Nitekim, bu hayırları sayıp kırkı öte geçenler kulağımıza geldi." İbnu Hacer sahih hadislerden alınarak tâdâd edilen yirmiye yakın hayırlı ameli kaydeder.[88]

-3- وعن أبِى موسى رضى اللّه عنه قالَ رَسُولُ اللّهِ #:]عَلى كلِّ مسلمٍ صدقةٌ، قِيلَ أرَأيتَ إن لم يَجِدْ؟ قال: يعْمَلُ بيدَيْهِ فينفعُ نفسَهُ ويتصَدَّقُ. قال: أرأيت إنْ لم يَسْتَطِعْ؟ قال يُعينُ ذا الحاجةِ الملهوفَ. قال: أرأيتَ إنْ لم يَسْتَطِعْ؟ قال: يأمرُ بالمعروفِ أو الخيرِ. قال: أرأيتَ إنْ لم يَفْعَلْ؟ قال: يُمْسِكُ عن الشَّرِّ فإنـهَا صدَقَةٌ[. أخرجه الشيخان .

3. (186)- Ebu Musa (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Her Müslümanın sadaka vermesi gerekir" buyurdu. Kendisine:

"Ya bulamayan olursa?" diye soruldu.

"Eliyle, çalışır, hem şahsı için harcar, hem de tasadduk eder" cevabını verdi.
"Ya çalışacak gücü yoksa?" diye soruldu

"Bu durumda, sıkışmış bir ihtiyaç sâhibine yardım eder" dedi.
"Buna da gücü yetmezse?" dendi.

"Ma'rufu veya hayrı emreder" dedi.
"Bunu da yapmazsa?" diye tekrar sorulunca:
"Kendini başkasına kötülük yapmaktan alıkor. Zîra bu da bir sadakadır" buyurdu.[89]

AÇIKLAMA

1- Hadiste her Müslümana vermesi "gerektiği" belirtilen sadakadan maksad "farz" olan sadaka yani zekât değildir. Çünkü zekât, zenginlere gerekli ve farzdır. Öyle ise mendûb olan sadaka muraddır.
Hadis "sadaka" deyince sâdece maddî bağışların araştırılması gerektiğini ifade etmektedir. Tatlı bir söz, şuurlu olarak başkasını rahatsız edici davranışlardan kaçınma bile sadaka olabilmekte ve üzerimizdeki borcun düşmesini sağlamaktadır. Ancak, bunlardan en üstünü, umumiyet itibariyle, verilen maddî sadakadır. Mevcut yoksa çalışıp kazanacak sonra tasadduk edip bağışlayacak. Çalışamayacak kimse muhtaca yardım etmek suretiyle aynı borcu ödeyebilir. Muhtaç, mutlak bırakılmış, binaenaleyh yapılacak yardım da mutlaktır, her çeşit "yardım" buraya girer.
Son çâre olarak ma'rûfu işlemek ve zarardan kaçınmak gösterilir. Hadîsin el-Edebu'l-Müfred'de yine Buhârî tarafından kaydedilen vechinde *"hayrı ve ma'rûfu emretsin"* denmiştir. Yukarıdaki hadisin ifâdesinde "ma'rufun emredilmesi" başlı başına bir amel olmakta ve "kötülük yapmaktan kaçınmak"tan önce gelmektedir. ez-Zeyn İbnu'l-Münîr bu sonuncu durumun yani kötülükten kaçınmak sûretiyle sadaka işleme keyfiyetinin niyetle olacağını belirtmiştir. Yani tabiatından gelen mücerred bir terk yeterli değildir, "Allah'a tekarrüb, rıza ve yakınlığını kazanmak düşüncesiyle kötülüğü terketmelidir" der.

2- Şârihler yukarıdaki ifadede geçen "Ya bulamazsa?" tâbirinin tertip ifâde etmediğini, binaenaleyh gücü yeten kimsenin, aynı anda bu sayılanların hepsini yapabileceğini, bu tertibin sırf bir izah için, herkesin mutlaka bir sadakada bulunabilme imkânına sahip olduğunu bildirmek için geldiğini belirtirler.

3- Bu hadis, niyet dahil her bir hayır amelinin sevab yönüyle sadaka derecesine çıkabileceğini göstermektedir. Ayrıca maddî sadakaya gücü yeten öncelikle bunu yerine getirmelidir, zîra diğerlerinden üstündür.

4- Allah'ın mahlûkatına karşı müşfik olup mal veya bir başka şekilde de olsa mutlaka bir iyilik yapma imkânı aranmalıdır.

5- Hadisin verdiği diğer bir derse göre, insanoğlu sırf kendisi için yaşamamalı, mutlaka, başkasına sirâyet edecek bir hayırda bulunmalıdır. Muhammed İbnu Ebî Cemre bu amelleri efdaliyet ve iktidar derecesine göre şöyle sıralar: Sadaka; buna gücü yetmezse buna yakın olan veya yerine geçen bir şey ki bu da çalışmak ve kazanıp harcamaktır. Çalışmaya gücü yetmeyen bunun yerine geçecek olan yardıma tevessül eder. Bu olmadığı takdirde ma'ruf amel'de bulunmak. Bunun içine, önce zikredilenler dışındaki ma'ruf (aklen ve örfen hoş kabul edilen) ameller girer, yoldan rahatsızlık veren bir şeyi kaldırıp atmak gibi. Bu da olmadığı takdirde namaz. Buna da gücü yetmezse şerri terketmek gelir. Bu en düşük mertebeyi teşkîl eder. Burada şerden maksat dinin yasakladığı herşeydir.
İbnu Ebî Cemre, hadiste, içinde bulunduğu şartlar icabı, mendub amellerden hiçbirini yapamayacak durumda olan kimselere teselli bulunduğunu ayrıca kaydeder.
Şunu da belirtelim ki, İbnu Ebi Cemre "namaz" diyerek, yukarıdaki hadiste görülmeyen bir menduba yer vermektedir. Bu tâbirle, hadisin farklı bir vechine işaret etmektedir. Çünkü sözkonusu rivayette: *"... İki rekatlik kuşluk namazı bunların hepsinin yerine geçer"* buyrulmuştur.
Hadîste,

* Tasadduk etmek maksadıyla çalışmanın fazileti anlaşıldığı gibi,

* Kişinin, kazancını, önce kendi ihtiyaçları için harcaması gerektiği de anlaşılmaktadır.[90]

-4ـ ولهما عن أبى هريرة رضي اللّهِ عنه قال: قَالَ رَسُولُ اللّهِ #:]كلُّ سُمَى من النِّاس عليه صدقةٌ، كلَّ يوم تطلعُ فيه الشمسُ. قال: تَعْدِلُ بين اا‘‘ثْنَيْنِ صدقةٌ، وتُعينُ الرجلَ فيِ دَابتِهِ فتَحْملهُ عليها أوِ ترفَعُ لهُ عليها متاعَهُ صدقة، قال: والكَلِمةُ الطيبةُ صَدَقةٌ، وبِكُلِّ

خَطوةٍ تَمشيهَا إلى الصَّةِ صَدَقةَ، وتميط ا ٔذَى عن الطرِيقِ صَدَقَةٌ[.

4. (187)- Yine Buhârî ve Müslim, Ebu Hüreyre'den (r.a.) kaydettiklerine göre, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurmuştur:
"Güneşin doğduğu her yeni günde kişiye, her bir mafsalı için bir sadaka vermesi gerekir. İki kişi arasında adâlet yapman bir sadakadır. Kişiye hayvanını yüklerken yardım etmen bir sadakadır. Güzel söz sadakadır, namaza gitmek üzere attığın her adım sadakadır. Yoldan rahatsız edici bir şeyi kaldırıp atman sadakadır."[91]

-5- وعن حكيمِ بنِ حزامٍ رضى اللّه عنه قال:]قلتُ يَا رَسُولُ اللّه: أرأيتَ أموراً كنُ أتحنَّثُ بها في الجَاهِلِيَّةِ منْ صَةٍ وعتَاقَةٍ وَصَدَقَةٍ. هَلْ لى فِيها أجْرٌ قال: أسْلمتَ عَلى مَا سَلَفَ لكَ منْ خَيْرٍ[. أخرجه الشيخان.وفي أخرى قال. قلتُ: فو اللّهِ أدَعُ شيئاً صَنَعْتُهُ في الجاهِلِيةِ إّ فَعلْتُ في ا ٕسْم مثلَهُ.وفي أخرى: أنّه أعتق في الجاهليةِ مائةَ رقبةٍ وَحَمَلَ علَى مَائةِ بعير فلَمَّا أسْلمَ فَعلَ مثلَهُ .

5. (188)- Hakîm İbnu Hizâm (radıyallahu anh) anlatıyor:
"Ey Allah'ın Rasûlü, dedim, cahiliye devrinde yaptığım hayırlar var: Dua, köle âzad etme, sadaka vermek gibi, bana bunlardan bir sevab gelecek mi?"
"Sen dedi, zaten, daha önce yaptığın bu iyiliklerin hayrına Müslüman olmuşsun."
Bir diğer rivayette der ki: Dedim ki: "Allah'a kasem olsun İslâm'da yaptıklarımdan hiçbirini eksik bırakmadan, câhiliye devrinde hepsini yapmıştım."
Diğer bir rivayette Hâkim'in câhiliye devrinde yüz köle âzad ettiği, yüz deve yükü mal tasadduk ettiği, Müslüman olunca da aynı miktarda hayır yaptığını

belirtir.[92]

AÇIKLAMA:

Hadis şârihlerinin üzerinde durdukları hadislerden biridir. Görüldüğü üzere, Hakîm İbnu Hizâm Müslüman olmazdan önce yaptığı hayırlardan bir sevab ve ücret alıp alamayacağı hususunda sormakta; Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) de *"Daha önce yaptığın iyiliklerin hayrına Müslüman oldun"* cevabını vermektedir.
Burada karşımıza çıkan en mühim soru Allah rızası için yapılmayan hayırların bir değer taşıyıp taşımayacağıdır. Zîra temel prensibe göre, Allah rızası için yapılmayan hayırların bir değeri yoktur. Bu yüzden yukarıdaki hadis, âlimlerin ihtilaf etmelerine ve hadisi çeşitli te'villere tâbi tutmalarına sebep olmuştur. Şöyle ki:

1- *"Daha önce yaptığn iyi amellerin hayrına Müslüman oldun"*, sözü evvelce güzel alışkanlıklar kazanmışsın, bu alışkanlıklar Müslüman olmana, İslâm'da hayırlı işlere devam etmene fıtrî bir hazırlık olmuş mânâsına gelebilir.

2- Aynı söz, "Bu yaptıklarınla güzel bir nam kazandın. Bu nâmın Müslümanken dahi devam edecektir" mânasını taşıyabilir.

3- Geçmiş iyiliklerin, Müslüman olduktan sonraki hayır amellerinin sevabını artıracağı da ihtimalden uzak değildir.

4- Bazı âlimler "Bu sözün mânası, Müslüman olan her müşrike İslâm'a girmezden önceki hayırlı ameli yazılır, fakat kötü ameli yazılmaz demektir" demişlerdir.

5- Fakihler: "Kâfirin ibadeti sahîh değildir. Müslüman olsa bile eski ibadetleri nazar-ı itibara alınmaz" demişlerdir. Ancak bu hüküm Nevevî tarafından şöyle tefsir edilmiştir: "Fukahanın bundan muradı küfür hâlinde işlenen hayırların dünyevî ahkâm hakkında nazar-ı itibara alınmayacağıdır. Bu sözde âhiret sevabına dair birşey yoktur."
Hülasa hayır ve imanın müsbet yönde mertebe ve dereceleri bulunduğu gibi, şer ve küfrün de kendi aralarında menfî istikâmette derekeleri, mertebeleri vardır. Sıradan bir kâfirle zâlim, fâcir, fâsık ve sefih bir kâfir, bir olmamalıdır. Binâenaleyh hayırsever kâfirlerin, zâlim kâfirlere nazaran uhrevî hayatta farklı muameleye maruz kalması, mertebesinin farklı olması makuldür. Bu yüzdendir ki, cehennemin de, cennet gibi farklı tabakaları mevcuttur. Kur'ân-ı Kerîm'de

cehennemliklerin maruz kalacağı farklı azablardan bahsedilmektedir.[93] Müteâkip hadisle ilgili olarak kaydedeceğimiz açıklama da bu bahsi tamamlar.[94]

-6- وعن عائشة رَضى اللّهُ عنها قالتْ:]قلتُ يَا رَسُولُ اللّه: إنَّ ابنَ جُدْعَانَ كَانَ في الجاهليةِ يَصِلُ الرَّحِمَ، ويُطْعِمُ المِسْكِينَ، فَهلْ ذلكَ نَافِعَهُ؟ قال: يَنْفَعُهُ إنُّه لَمْ يقُلْ يوماً ربِّ اغْفرْ لِى خَطِيئتِى يومَ الدِّين[.

6. (189)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor:
"Dedim ki Ey Allah'ın Resûlü, İbnu Cüd'an câhiliye devrinde sıla-i rahimde bulunur, fakirlere yedirirdi. O bundan fayda görecek mi?" Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şu cevabı verdi:
"(Hayır) iyiliklerin ona bir faydası olmayacaktır. Çünkü o bir gün bile "Ya Rabbi kıyamet günü günahlarımı bağışla" dememiştir."[95]

AÇIKLAMA:

İbnu Cüd'an efsânevî hayat hikâyesi olan bir câhiliye Arabıdır. Hz. Aişe ile aynı kabileye mensubtur. Yani Kureyşlidir. Bidâyette ahlâksız ve câni birisidir. Bu yüzden kabileden kovulur. Sonra çölde rastladığı bir mağarada Hz. Nuh (aleyhisselam)'un torunlarından ve beş yüz yıl kadar hayat süren Nüfeyl İbnu Abdiddâr'ın mezarını keşfeder. Oradan ele geçirdiği servetle zengin olur, kabilesine geri döner. Bu servetle büyük hayırlar yapar.
Yukarıdaki hadis, kâfir olarak ölen bir kimsenin sıla-ı rahim yapmak, fakirleri doyurmak gibi hayırlı işlerinin ahirette kendisine fayda vermeyeceğini ifade etmektedir.
Kadı Iyaz der ki: "Kâfirlere amelerinin fayda vermeyeceğine, bunlardan dolayı sevap görmeyeceklerine, azapları da hafifletilmeyeceğine İcma-i Ümmet vardır. Lâkin suçlarına göre küffârın azapları birbirinden şiddetli olacaktır."
Yani makamları cehennem olmak yönüyle hepsi birdir. Hiçbir hayırlı amel kâfirin makamını cennet kılmada işine yaramayacaktır. Ancak cehennem

içerisindeki mertebelerine müessir olabilecektir. Cinâyet, zulüm, sefâhet gibi, aklen, vicdanen kötü olan amelleri sebebiyle esfel-i sâfilîn istikametinde derekeleri artacak, maruz kalacakları azab şiddetlenecektir.
İslâm âlimleri naslar arasındaki farklılıklardan ve zımnî delâletlerden bu mânâları çıkarmışlardır. Dinin tebliğ ve tesbiti sırasında Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu teferruatları, sarih ve doğrudan beyanlarla ortaya koysaydı, yanlış anlamalara sebep olabilir, cahiliye büyüklerinin, İslâm'da da büyük olarak korunmaları gibi telakkîler ortaya çıkabilirdi. Bu durumdan kabilecilik asabiyeti belli bir ölçüde hissemend olur, İslâm'ın te'sisine çalıştığı vahdet ve birlik ruhu zarardîde olabilirdi.[96]

-7- وعن أبى ذرّ رضى اللّه عنه قال: قالَ رَسُولُ اللّهِ #:] تَحقِرَنَّ مِنَ المَعْرُوفِ شَيئاً، ولو أنْ تلقَى أخاكَ بوجهٍ طَلْقٍ[. أخرجهما مسلم.

7. (190)- Ebu Zerr (radıyallahu anh) anlatıyor: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: *"Yapılan hayırdan (ma'ruf) hiçbir şeyi küçük bulup hakir görme, kardeşini güler yüzle karşılaman bile olsa (bunu ehemmiyetsiz görüp ihmâl etme)"*[97]

-8- وعن حُذَيْفَةَ رضى اللّه عنه قال: قالَ رَسُولُ اللّهِ #:]كلُّ مَعْرُوفٍ صَدَقَةٌ[. أخرجه الخمسة إِّ النسائى.وأخرجه الترمذى عن جابر، وزاد: وإنَّ منَ المعروفِ أن تلقَى أخاك بوجهٍ طَلِقٍ، وأن تُفْرِغَ من دَلْوِكَ في إناءِ أخِيكَ .

8. (191)- Huzeyfe (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Her bir ma'ruf sadakadır"
Bu hadisi Tirmizi, Hz. Câbir (radıyallahu anh)'den şu ziyade ile rivayet etti: *"Kardeşini güler yüzle karşılaman, kendi kovandan kardeşinin kabına su vermen*

de birer "ma'ruf"dur".[98]

-9- وعن عدى بن حاتمٍ رضى اللّه عنه قال: قالَ رَسُولُ اللّهِ #:]مَا مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ إ سَيُكَلِّمُهُ رَبُّهُ، وَليْسَ بَيْنَهُ وَبَيْنَهُ تَرجُمَانٌ فَيَنْظُرُ أيْمَنَ منهُ فَ يَرَى إ مَا قَدَّمَ وَيَنْظُرُ اَشْأَمَ مِنْهُ فَ يَرَى اَّ مَا قَدَّمَ وَيَنظُرُ بينَ يَدَيْهِ فَ يَرَى إّ النَّار تِلْقَاءَ وجْهِهِ: فاتَّقُوا النَّارَ ولو بِشَقِّ تَمْرَةٍ، فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَبِكَلِمةٍ طَيِّبَةٍ[. أخرجه الشيخان والترمذى .

9. (192)- Adiy İbnu Hâtim (radıyallahu anh) anlatıyor: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Sizden herkese Rabbi, aralarında bir tercüman olmaksızın, doğrudan doğruya hitab edecektir. Kişi o zaman (ateşe karşı bir kurtuluş yolu bulmak üzere sağına bakar, hayatta iken gönderdiği (hayır) amellerden başka birşey göremez. Soluna bakar, orada da hayatta iken işlediği (kötü) amellerden başka birşey göremez. Ön cihetine bakar. Karşısında (kendini beklemekte olan) ateşi görür. (Ey bu dehşetli güne inanan mü'minler!) yarım hurma ile de olsa kendinizi ateşten koruyun. Bunu da bulamazsanız güzel bir sözle koruyun."[99]

AÇIKLAMA:

Ateşe karşı korunmak için, ne kadar küçük görünse bile iyi amellerden işlemek gerekir. Hayırlı ameller işlemek için zengin olmayı, âlim olmayı, mevki sâhibi olmayı veya şu yaşta, bu sıhhatte olmayı beklemeye hacet yok. Herkes hayır yapabilir, yarım hurma ile de olsa, tatlı bir söz, güzel bir yüzle de olsa, yoldan rahatsızlık veren bir taşı, bir dikeni kenara atmak sûretiyle de olsa. Hadîsler, başkalarına kötülükten vazgeçmeyi de "sadaka", hayırlı işler yapmaya "niyet" etmeyi de "sadaka" olarak ifâde ettiğine göre, hiç kimse ateşten korunmak için birşeyler yapmaktan uzak ve âciz kalmaz, yeter ki meselenin şuurunda olsun. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), bir kısmı bu bölümde zikredilmiş olan sadaka ve marufla ilgili hadislerle mü'minde her an, her şeyinde hayrı arayan bir şuur uyandırmaya çalışıyor.

Mü'min, en ağır şartlarda, her çeşit imkânsızlıklarda bile mutlaka yapabileceği bir hayır bulabilir ve bununla "Hayır yapmaktayım. Rahmeti, ecri bol olan Rabbim'den mükâfat bekliyorum" diyebilir. Bu duygu, kendini değersiz, kıymetsiz görme kompleksinden, Allah'a karşı ye'se düşme felâketinden kurtarır. Yukarıda geçen hadislerde meknuz olan sonuncu gâyeyi de gözönüne almalıyız. [100]

-10- وعن أبى هريرة رضيِ اللّه عنه قال: قالَ رَسُولُ اللّهِ #:]أَ رجلٌ يَمْنَحُ أهلَ بَيْتٍ ناقَةً تَغْدُو بِعُسٍّ وَتَروحُ بِعُسٍّ إنَّ أجْرَهَا لَعَظِيمٌ[. أخرجه مسلم.»والعسُّ« القدح الكبير .

10. (193)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: *"Bilin ki, bir ev halkına, sütünden ve yününden istifâde etmeleri için, akşam ve sabah bol süt veren devesini, geçici olarak bağışlayan kimsenin ecri cidden büyüktür."*[101]

---

[1] Buhârî, Edeb: 2; Müslim, Birr: 1, (2548). Bu ifade Buhâri ve Müslim'de aynen gelmiştir. İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/478.

[2] Şu ayetler görülebilir: Bakara: 2/83, 180, 215; Nisa: 4/7, 33, 36; En'âm: 6/6, 151; İbrahim: 14/41; Meryem: 19/14: Neml: 27/19: Ankebut: 29/8: Lokman: 31/14 Ahkâf: 46/15. 17.

[3] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/478-481.

[4] Ebu Dâvud, Edeb: 129, (5140); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/481.

[5] Ebu Dâvud, Edeb: 129, (5141); Tirmizî Birr: 1, (1898); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/482.

[6] Ebu Dâvud, Büyü: 79, (3530); İbnu Mâce, Ticârât: 64, (2291-2292); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/482.

[7] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/483.

[8] Müslim, Birr: 9, (251); Tirmizî, Daavât: 110 (3539). Rivayetin yukarıdaki metni, Müslim'deki metindir. İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/483.

[9] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/483.

[10] Müslim, Itk: 25, (1510); Ebu Dâvud, Edeb: 129, (5137); Tirmizî, Birr: 8, (1907); İbnu Mâce, Edeb: 1, (3659); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/484.

[11] Tirmizî, Birr: 3 (1900).Tirmizî bu hadisi hem Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in sözü (merfu) olarak, hem de sahâbî sözü (mevkuf) olarak rivayet eder. Ayrıca mevkuf olarak rivayet eden tarîkin sahih olduğunu söyler. İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/484.

[12] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/485.

[13] Nesâî, Cihad 6, (6, 11). İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/485-486.

[14] Ebu Dâvud, Edeb: 129, (5138); Tirmizî, Talâk: 13, (1189). Tirmizî hadisin sahih olduğunu da belirtti. İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/486.

[15] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/486.

[16] Tirmizî, Birr: 3, (1901). Tirmizî, hadise "sahih" dedi. İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/486.

[17] Müslim, Sıyam 157, (1149); Tirmizî, Zekât 31 (667); Ebu Dâvud, Vesâyâ 12, (2877), Zekât 31, (1656); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/487.

[18] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/487-488.

[19] Buhârî, Hibe: 28, Edeb: 8; Müslim, Zekat: 50 (1003); Ebu Dâvud, Zekât: 34, (1668); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/488.

[20] Tirmizî, Birr: 6, (1905); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/489.

[21] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/489.

[22] Ebu Dâvud, Edeb: 129, (5142); İbnu Mâce, Edeb: 2, (3664); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/490.

[23] Müslim, Birr: 11-13 (2552); Tirmizî, Birr: 5 (1904); Ebu Dâvud, Edeb: 129, (5143); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/490.

[24] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/490.

[25] Ebu Dâvud, Edeb: 129, (5145); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/491.

[26] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/491.

[27] Bu rivayeti Rezîn tahric etti.

Bu rivayet Heysemî'nin Mecmau'z-Zevâid'inde, Taberâni'nin Mu'cemu'l-Kebir'inden kaydedilmiştir (3, 282). İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/492.

[28] Buhârî, Zekât: 10, Edeb: 19; Müslim, Birr: 147, (2629); Tirmizî, Birr: 13, (1916). İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/493.

[29] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/493-494.

[30] Müslim, Birr: 149, (2631);
Tirmizî, Birr: 13, (1917). İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/494.

[31] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/494.

[32] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/495.

[33] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/496.

[34] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/496-500.

[35] Bir peygamberin rüyâda bile olsa gördüğünün vahye dayandığı ve binâenaleyh hak olduğu (bak. Râzi, a.g.e. 26, 153) kaziyyesi ve usûlcülerin bir hüküm geldikte icra edilmeden neshedilip edilmiyeceği hususunu tartışmış olmaları (Râzî, a.g.e. 26. 155) gibi hususlar gözönüne alınırsa, Hz. İbrahim'in oğlunu kurban etmeye tevessülüyle alâkalı âyetlere (Saffât: 37/101-102) dayanarak Hz. İbrahim zamanına kadar - belki de bir kısmı kayıtlara tâbi olarak - çocuk kurban etmenin câri olduğu, ondan sonra da bu tatbikâtın meşrûiyetinin neshedildiği de düşünülebilir. (İbrahim Canan)

[36] Bakara: 2/49; A'raf: 7/141; İbrahim: 14/6; Kasas: 28/4; Mü'min: 40/25.

[37] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/500-503.

[38] Ebu Dâvud, Edeb: 130, (5149); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/503.

[39] Tirmizî, Birr: 11 (1911); İbnu Mâce, Edeb: 3, (3666); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/504.

[40] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/504.

[41] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/504-507.

[42] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/507-509.

[43] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/510.

[44] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/510.

[45] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/511.

[46] Ebû Dâvud, Edeb: 158 (5222); Buhârî, Menâkıbu'l-Ensar: 45; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/511.

[47] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/511.

[48] Bir Sa': 2120 grama tekabül eden bir ölçü birimi. (İbrahim Canan)

[49] Tirmizî, Birr: 33, (1953); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/512.

[50] Bu açıklama Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Sünnetinde Terbiye kitabından özetlenerek alınmıştır. (İbrahim Canan)

[51] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/512-515.

[52] Tirmizî, Menâkıb: 85, (3892); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/515.

[53] Buhârî, Talak: 14, Edeb: 24; Tirmizî, Birr: 14, (1919); Ebu Dâvud, Edeb: 131, (5150); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/517.

[54] Tirmizî, Birr: 14, (1918); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/518.

[55] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/517-518.

[56] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/518.

[57] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/519.

[58] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/519.

[59] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/519.

[60] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/520.

[61] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/519.

[62] Buhârî, Talak: 25; Müslim, Zühd: 42.

[63] İbnu Mace, Edeb: 6.

[64] Tirmizi, Birr: 14.

[65] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/520-521.

[66] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/521-523.

[67] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/523-524.

[68] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/524-525.

[69] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/525-526.

[70] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/526.

[71] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/526.

[72] Terbiye açısında âilenin ehemmiyetini, daha önce zikrettiğimiz İslâm'da Çocuk Hakları adlı kitabımızda etraflıca açıkladık (s. 68-88). Orada müdellel olarak genişçe kaydedilenleri şöyle özetleyebiliriz:

1- Bilhassa süt devesini bakımevlerinde geçiren çocukların ruhî gelişmelerindeki gerilik sebebiyle, çocuk bakım müesseseleri, her çeşit maddi konforu hâiz bile olsa, hiçbir sûrette âilenin yerini tutamaz. Bu sebeple kimsesiz bir çocuk, âile içine yerleştirilmeli, hiçbir imkân olmadığı hallerde son çâre olarak yuvaya yerleştirilmelidir. Bu düşünce, ücreti devletçe karşılanan "koruyucu âile" müessesesini getirmiştir.

2- İnsan neslinin âile ile sağlıklı şekilde devam edeceği gerçeği anlaşılınca, âile müessesesini korumak için Birleşmiş Milletler öncülüğünde, bütün dünyada tedbirler alınmıştır: Çocuklu âilelere yapılan çeşitli maddî yardımlar, himâyeler, evlenme kredileri gibi.

3- Çocuk sağlıklı bir gelişmeye ancak âile yapısına uygun bir çevre içerisinde kavuşabileceğinden, çocuk himâye müesseseleri âileye benzetilmiştir: Oralarda çalışanlar geçmiş devirlerde hep kadınlardan seçilirken, zamanımızda, en alt seviyedeki müstahdemden en üst seviyedeki muallim ve doktora varıncaya kadar eşit sayıda erkek ve kadından teşkil edilmiştir. Çocuk yuvaları bile, aynen normal âilelerin oturduğu inşa ve tanzim edilen dâireler şeklinde, anne-baba rolünü oynayacak bir kadın ve erkek bakıcı nezaretinde kız-erkek çocukları (yine âilede olduğu gibi) belli yaşlara kadar ayırmaksızın 7-8 kişilik gruplar hâlinde teşkil edilmekte, burada kalan çocuklara, zaman zaman ziyâret edilecek, mektup yazılacak "sağdıç akraba"lar: Halalar, teyzeler, dayılar, amcalar bulunmaktadır. Maksad yuvadaki çocuğa mümkün mertebe âile havasını yaşatmak.

4- Âilenin terbiye açısından ehemmiyetini ortaya koyan mühim bir vak'a Rusya'daki tercübedir. Komünistler orada iktidara geçince yıkılması gereken burjuva müesseselerinden biri olarak, en ziyâde hücum edilen âile müessesesi, tarihte eşine rastlanmadık darbe yemiştir. Ancak, yeni görüşler bir müddet tatbik edildikten sonra, "çocuklara ilk içtimâi terbiyelerini vermede âilenin, kreşlerden, çocuk bahçelerinden veya devlet müesseselerinden daha iyi, daha müessir olduğu" gerekçesiyle tekrar âile düzenine dönülmüştür. Ayrıca âileyi koruyucu bir kısım kanuni tedbirler de alınmıştır.

5- Eskiden zengin çocuklarının fıtraten daha kaabiliyetli olduğuna inanılırken, şimdi bu düşüncenin yanlışlığı kabul edilmiştir. Zira anlaşılmıştır ki, çocuktaki bir kısım melekelerin inkişâfında âile muhiti, bu muhitin sağladığı maddî ve mânevi imkânlar büyük rol oynamaktadır. Çocuğun ortaya koyacağı şahsiyet fıtrî değil, kesbîdir, terbiyevîdir. Düzenli bir âilenin şuurla vereceği bir terbiyenin yerini hiçbir şey dolduramamaktadır. (İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/526-527.)

[73] En'am: 6/152; İsra: 17/35.

[74] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/528-529.

[75] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/529-531.

[76] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/531.

[77] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/531.

[78] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/531-532.

[79] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/532-533.

[80] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/533.

[81] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/533-535.

[82] Buhârî, Mezâlim: 28, Cemaat: 32; Müslim, Birr: 128, (1914), İmâret: 163, (1914); Muvatta, Salatu'l-Cemaat: 6, (1, 131); Tirmizî, Birr: 38 (1958); Ebu Dâvud, Edeb: 172, (5245); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/537.

[83] Müslim, Mesâcid: 58, (553); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/538.

[84] Müslim, Birr 131, (2618); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/538.

[85] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/538-539.

[86] Buhârî, Nafakât: 1, Edeb: 25, 26; Nesâî, Zekât: 78, (5, 86, 87); Müslim, Züd: 41, (2982); Tirmizî, Birr:

44, (1970); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/541.

[87] Buhârî, Hibe: 35; Ebu Dâvud, Zekat: 42, (1683); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/541-542.

[88] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/542.

[89] Buhârî, Zekât: 30, Edeb: 33; Müslim, Zekat: 55, (1008); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/542.

[90] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/542-544.

[91] Buhârî, Cihâd: 72, 128, Sulh: 33; Müslim, Müsâfirîn: 84, (720), Zekât: 56, (1009); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/544.

[92] Buhârî, Zekat: 24, Büyû: 100, İtk: 12, Edeb: 16; Müslim, İman: 194-196, (123); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/545.

[93] Daha ziyade bilgi için Ahmed Davudoğlu'nun Müslim Şerhi'ne bakılabilir I, 460-463.

[94] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/545-546.

[95] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/547.

[96] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/547.

[97] Müslim, Birr: 144, (2626); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/548.

[98] Buhârî, Edeb: 33; Müslim, Zekât: 52, (1005); Ebu Dâvud, Edeb: 68, (4947); Tirmizî, Birr: 45, (1971); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/548.

[99] Buhârî, Rikâk 49, 51, Tevhid 36, 24, Zekât 9, Menâkıb 25, Edeb 34; Müslim, Zekât 67, (1016); Tirmizî, Kıyamet 1, (2427); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/548-549.

[100] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/549.

[101] Müslim, Zekât: 73, (1019); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/549.

KADER BÖLÜMÜ

(Bu bölümde beş fasıl vardır)

*

BİRİNCİ FASIL

KADERE İMAN

*

İKİNCİ FASIL

KADERLE AMEL

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

KADERE RIZA

*

DÖRDÜNCÜ FASIL

ÇOCUKLARIN HÜKMÜ

*

BEŞİNCİ FASIL

KADERİYE FIRKASININ ZEMMİ

UMUMİ AÇIKLAMA

Kader İslam itikadının altı esasından biridir. Hayır ve şer her şeyin Allah'ın takdiri ve bilgisi tahtında cereyan ettiğini, tesadüfün olmadığını ifade eder. Ragıb, lügat açısından bu kelimenin kudret ve ilimle olan makdura delalet ettiğini söyler.
Kaza kelimesine gelince, bu da kadere yakın bir mânada kullanılmıştır. Alimler değişik ifadelerle ikisi arasındaki farkı belirtmeye çalışırlar.

* Kirmani'ye göre kaderden murad, Allah'ın hükmüdür.

* Ulema çoğunluk itibariyle, "Kaza: Allah'ın ezelde verdiği küllî icmalî hükmüdür. Kader ise, bu külliyatın tafsilatı ve cüziyyatıdır" demiştir.

* Ebu'l-Muzaffer İbnu's-Sem'ani der ki: "Bu meselenin bilinmesi sırf kıyas ve akılla olmaz, Kitap ve sünnetle olur. Dolayısıyla tevkifîdir. Öyleyse kim tevkiften (yani Kitap ve sünnetin açıklamasından) dışarı çıkar, şahsî yoruma kaçarsa dalalete düşer ve şaşkınlıklar deryasında boğulur. Aklını ve kalbini tatmin edecek doyurucu bir neticeye ulaşamaz. Çünkü kader, Allah'ın sırlarından biridir. O'nun ilmini alîm ve habir olan Zat-ı Zülcelal kendine mahsus kılmış kaderin önüne perdeler koymuştur. Sadece Allah tarafından bilinen hikmetler sebebiyle, kader bilgisi insanların akıl ve irfanlarından uzak tutulmuştur. Kaderi bu sebeple, ne mürsel bir peygamber ne de mukarreb bir melek bilemez. Bazı alimler: "Kaderin sırrı onlara da cennete girdikleri zaman açılır, cennete girmezden önce onlara da açılmaz" demiştir."
İbnu Hacer'den kaydettiğimiz bu açıklamaların her zaman için canlılığını muhafaza eden bir meselede bazı sorularımızı çözmede yetersiz olacağı açıktır. Bu sebeple, bu mesele üzerine, günümüz insanını aydınlatma maksadıyla kaleme alınmış Kader Nedir? adlı bir kitaptan, kaza ve kaderin ne olduğunu açıklayan bir pasajı okuyucularımıza aynen aktarıyoruz. Eserin tamamı, bu meseleyi etraflıca tahlil etmede ve bütün meselelerde ikna edici açıklamalar sunmaktadır. Eser, halk için hazırlanmış olması sebebiyle, eski alimler tarafından yapılan açıklamaların zorluğu bunda yoktur. Her mesele misallerle zenginleştirilmiş ve kolaylaştırılmıştır[1] [2].

KADER VE KAZA

*** Kader ve Kaza Ne Demektir?**

Kader ve kaza meselesi, bütün İslam alimlerinin ve felsefecilerinin fikirlerini

uzun zaman meşgul etmiştir. Fıkıh ilminin hikmet ve esaslarını ortaya koyan büyük müçtehidler de bu mesele ile yakından ilgilenmişler ve kadere imanın, iman ve İslamiyet'in bir kalesi hükmünde olduğunu belirtmişlerdir. Bu zatlar ilim, irade, kudret gibi kemal sıfatlara sahip olan Allahü Azimüşşan'a iman eden her bir mü'minin, bu iman hakikatini de kabul etmesinin zaruri olduğunu ifade etmişlerdir.Kader ve kaza, Cenab-ı Hakk'ın irade ve kudret sıfatlarının zaruri bir lazımıdır. Zîra şu kainatın ve içinde cereyan eden hâdiselerin tamamı bir ilme dayandığı gibi, meydana gelmeleri de bir kudretle gerçekleşmiştir. Onları bilen ve yaratmaya kudreti yeten zat, onların yokluktan varlığa çıkmalarını irade etmiştir. İşte, Hazret-i Allah'ın ilmi, kudreti, iradesi ve diğer sıfatlarıyla yarattığı bu kainat ve şu hadiseler, elbette ki bir tayin ve takdire, bir plan ve esasa dayanmaktadır. En kısa ifadesiyle, kader bu planın takdir edilmesi, kaza ise icra edilmesi, yani yerine getirilmesi demektir. Kader ve kaza daha geniş olarak şöyle tarif edilmektedir:

Kader, varlıkların ve hâdiselerin bütün halleri ve vasıflarıyla sebepleri ve şartlarıyla, haiz olacakları kuvvet ve kabiliyetleriyle, varlık âlemine gelecekleri zaman ve mekanlarıyla Cenab-ı Hak tarafından ezelde tayin buyurulması ve bir tertip ile kaydedilmesi demektir.

Kaza ise, ezelde takdir olunan her şeyin Cenab-ı Hakk'ın halk ve icadıyla vücud sahasına çıkması demektir.

Bu tariflere göre, kader ilim sıfatına, kaza ise kudret sıfatına dayanmaktadır ve kader, kazadan öncedir. Diğer taraftan, kader, kazadan daha şümullüdür. Çünkü, her kaza olunen şey kaderde vardır, fakat kaderde olan herşey kaza olmamıştır. Yani, bir şeyin varlık sahasına gelmesi hem kaza, hem kaderdir. Yaratılmayan şeyler ise kaderdedir, fakat kaza edilmemiş, yani meydana gelmemişlerdir.

Kaderin kazadan daha geniş ve etraflı olmasının diğer bir yönünü misallerle açıklamaya çalışalım:

Bir insan, Cenab-ı Hakk'ın yasakladığı fiilleri işlerse isyankâr olur. Aynı insan Allahu Azimüşşan'ın emirlerini yerine getirirse, salih bir kul ve makbul bir insan olur. İşte, birbirine zıt olan bu iki netice de kaderdir. Yani, Cenab-ı Hakk asi ve salih olmanın yollarını ezelde böylece tayin ve takdir buyurmuştur. Buna göre, bir kimse bu iki sebepten hangisine teşebbüs eder veya bu iki yoldan hangisinde giderse onun neticesine varır. İşte, bu neticenin yaratılması kazadır ve aynı zamanda İlahî takdirin gereği olduğu için de kaderdir.

Diğer bir misal verelim: İnsanlar terakki ve refahın sebepleri olan ilim, fen ve sanatta faaliyet gösterirlerse huzur ve saadate kavuşurlar. Aksi yolda gidenlerse, cehalet ve yoksulluğun hükmü altında hayatlarını mahvederler. İşte, bu iki

netice de kaderdir. Yani, Cenab-ı Hak ilerleme ve gerilemenin yollarını yukarıda ifade ettiğimiz tarzda takdir etmiştir. Bir milletin, birinci yolu seçerek ilerlemesi halinde bu netice hem kaza hem kaderdir. Aksi yolu tutarak geri kalması durumunda ise kaderi, zillet ve sefalet olacaktır. Bu ikinci halde, terakki kaza edilmemiştir.

Bu mevzuyu biraz daha açıklayalım: Siz arazinizi ağaçlandırmaya teşebbüs ederek gerekli bütün sebepleri yerine getirdiğinizde, O Mukaddir-i Hakim'in size ağaç ve meyve ihsan etmesi hem kader, hem de kazadır. Arazinize ağaç dikmediğiniz zaman kaderiniz, ağaçsız kalmaktır, lakin bu durumda kaza bahis konusu değildir. Zîra, ağaç yaratma olayı vuku bulmamıştır. Aynı şekilde, bir ailenin çocuğa sahip olması hem kader, hem kazadır. Çocukları olmaması ise kaderdir, fakat kaza değildir. İşte, bu yönden de kader kazadan daha ihatalıdır.

İnsanla ilgili kaderi ikiye ayırabiliriz. Birincisi, insanın kendi irade ve kudretiyle işlediği fiil ve amellere bağlıdır. İkincisi ise, onun irade ve kudreti dışında meydana gelen hâdise ve hallere aittir. Birincisinin meydana gelmesine, insanlar irade ve arzuları ile kendileri sebep olmaktadırlar. Şöyle ki: Cenab-ı Hakk fertlerin ve cemiyetlerin dünya ve ahiret saadetleri için takip etmeleri gereken yolu tayin ve takdir etmiştir. Bu yolda gidenler saadet ve selamete ererler; aksi halde felaket ve yoksulluğa düşerler. Çünkü, O Hakim-i Adil, saadet sebeplerine tevessül edenlere saadet, felaket sebeplerine teşebbüs edenlere de felaket takdir buyurmuştur. Kur'an-ı Kerim'de, "Bir kavmin fertlerinin kendi safvet ve ahlaklarını fesada tebdil etmedikçe, Allah'ın o kavmin nimet ve saadetini tağyir etmeyeceği" beyan edilmektedir. Yani, herkesin, fert olsun cemiyet olsun kendi mukadderatına kendisinin sebep olduğu ifade buyurulmaktadır. İnsanın kendi kaderini tayin etmesi bu mânaya göredir.

Yukarıda belirttiğimiz gibi, Allahu Teala dünya ve ahiret nimetlerinin birtakım sebeplerle meydana gelmesini ezelde takdir etmiş ve şarta bağlamıştır. Öyle ise, onların sebepsiz meydana gelmesini arzu etmek İlahî kanunlara zıttır. Allah'tan herhangi bir nimeti istemenin yolu, onun sebeplerini yerine getirmektir. Halık-ı Zülcelal'dan çocuk istemenin yolu evlenmek, meyve istemenin yolu ağaç dikmek olduğu gibi, cennet istemenin yolu da İlahi emirlere uymak ve yasaklardan kaçınmaktır. Bunların hepsi Allah'ın takdiridir. Bizler, kadere iman eden kimseler olarak, bu İlahî takdire boyun eğmek ve istediğimiz nimetlerin sebeplerine teşebbüs etmek durumundayız. Ağaç dikmeksizin meyve istemek gibi, ibadet etmeksizin ebedî saadet beklemek de takdire karşı gelmektir ve cezası, o nimetten mahrum kalmaktır.

İşte, bizim bilhassa üzerinde duracağımız kader, insanın kendi iradesiyle ilgili

olan kısımdır. İkinci kısım olan ve insan iradesi dışında meydana gelen kaderin ise sebepleri insanlarca bilinmemektedir. "Akıl mahluktur, halıkını (yaratıcısını) ihata edemez" kaidesince, insan aklı kaderin bu ikinci kısmına ait hikmet ve sırlara vakıf olamaz. Bir insanın erkek veya kadın olması, dünyaya geldiği asır ve belde, ömür süreceği müddet, anne ve babasının kim olacağı gibi hususlar bu kısma misal olarak verilebilir. Bu ve benzeri meselelerdeki İlahî takdirin sırrını anlamaya zorlanmak insanı helake götürür. Bu sırlar ahirette, adalet gününde bütün incelikleriyle görünecektir. İşte Peygamber Efendimiz'in (s.a.v.) "Kader hususunda konuşmayın. Zîra kader, Allah'ın sırrıdır (sırrullah), Allah'ın sırrını faş etmeye kalkmayın"[3] hadis-i şerifleriyle bizi uğraşmaktan men ettiği kader, bu kısımdır. Yoksa, kaderin birinci kısmı üzerinde akaid alimleri büyük mesai sarfetmişler ve eserler yazmışlardır. [4]

BİRİNCİ FASIL

KADERE İMAN

-4829 -1- عن جابر رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: َ يُؤْمِنُ عَبْدٌ حَتّى يُؤمِنَ بِالْقَدَرِ خَيْرِهِ وَشَرِّهِ، وَحَتّى يَعْلَمَ أنَّ مَا أصَابَهُ لَمْ يَكُنْ لِيُخْطِئَهُ، وَمَا أخْطَأهُ لَمْ يَكُمْ لِيُصِيبَهُ[. أخرجه الترمذي .

1. (4829)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kul, hayrıyla, şerriyle kadere inanmadıkça, kendine (hayır ve şerden) isabet edecek şeyi atlatmayacağını, (hayır ve şerden) kaçacak olan şeyi de yakalamayacağını bilmedikçe iman etmiş olmaz." [Tirmizî, Kader 10, 2145).][5]

-4830 -2- وعن عُبَادَةِ بْنِ الصَّامِتْ رَضِيَ اللّهُ عَنْه أنه قال بنه عند الموت:]يَا بُنَىَّ إنَّكَ لَنْ تَجِدَ طَعْمَ حَقِيقَةِ ا‘‘يمَانِ حَتّى تَعْلَمَ أنَّ مَا أصَابَكَ لَمْ يَكُنْ لِيُخْطِئَكَ، وَمَا أخْطَأكَ لَمْ يكُنْ لِيُصِيبَكَ، فَإنِّى سَمِعْتُ رَسُولَ اللّهِ # يَقُولُ: إنَّ أوَّلَ مَا خَلَقَ اللّهُ الْقَلَمَ. فقَالَ لَهُ: اكْتُبْ. قَالَ: يَا رَبِّ وَمَا أكْتُبْ؟ قَالَ: اكْتُبْ مَقَادِيرَ كُلِّ شَىْءٍ حَتّى يَوْم الْقِيَامَةِ. يَا بُنَىَّ سَمِعْتُ رَسُولَ اللّهِ # يَقُولُ: مَنْ

مَاتَ عَلى غَيْرِ هذا فَلَيْسَ مِنِّى[. أخرجه أبو داود: وهذا لفظه والترمذى .

2. (4830)- Ubade İbnu's-Samit (radıyallahu anh) oğluna ölümü sırasında demiştir ki: "Oğulcuğum, başına gelecek olan şeyin asla atlatılamayacağını, kaçırdıklarını da yakalayamayacağını bilmedikçe sen, imanın hakikatının tadını asla bulamazsın. Zîra ben, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle söylediğini işittim:
"Allah'ın ilk yarattığı şey kalemdir. Kalemi yarattı ve: "Kıyamete kadar olacak şeylerin miktarlarını yaz!" dedi.
"Oğulcuğum, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan şunu da işittim:
"Kim bu inanç dışında olarak ölürse benden değildir." [Ebu Davud, Sünnet 17, (4700); Tirmizî, Kader 17, (2156).][6]

AÇIKLAMA:

Bu iki hadis, kadere imanın farz olduğunu, hayır olsun, şer olsun her şeyin kaderle, yani Allah'ın takdiriyle olduğunu; bunların önceden yazılmış olduğunu, bunun hiçbir suretle değişmeyeceğini kabul etmedikçe kişinin mü'min sayılmayacağını ifade etmektedir.
Bu, vukua gelen her şeyin Cenab-ı Hakk tarafından önceden bilindiğini ve bu bilginin yazılmış olduğunu ifade eder. Nitekim bir ayet-i kerimede Rabbimiz şöyle buyurmaktadır: "De ki: Allah'ın bizim için yazdığından başkası başımıza gelmez. Bizim dostumuz ve gözeticimiz O'dur. Öyleyse mü'minler yalnız Allah'a tevekkül etsinler" (Tevbe 51).
Sadedinde olduğumuz hadis, ayet-i kerimeyi daha açık hale getirmekte ve dolayısıyla rıza ve tevekküle teşvik etmektedir. Kaza ve kader bahsi, eskiden beri bazı münakaşalara menşe' olmuş, bu hususlarda müstakil te'lifler, tahliller yapılmıştır. Hattabî, kaza ve kaderle ilgili olarak şu kısa açıklamayı yapar: "İnsanlardan birçoğu zanneder ki, kaza ve kaderin Allah'tan olmasının mânası, Allah'ın takdir ve kaza buyurduğuna kulu icbar ve zorlamasıdır. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Hz. Adem ve Musa münakaşa ettiler..." hadisinin de(36) buna delil olduğu vehmine düştüler. Ama gerçek öyle değil. Bunun mânası: "Kulun yapacağı, kesbedeceği şeyleri Allah'ın önceden bildiğini, onların İlahî takdirle meydana geldiğini, hayır ve şer, her şeyin onun yaratmasıyla olduğunu ihbardır." Kader, Kadir'in fiili ile mukadder (miktarı belirlenmiş)

olarak ortaya çıkan şeyin ismidir; tıpkı hedm, neşr, kabz gibi, bunlar da hadim, naşir ve kabızın fiilinden hasıl olan şeye isimdirler. Arapça'da takdirle kader aynı mânayı ifade eder.
Kaza da, bu meselede halk (yaratmak) mânasına gelir. Nitekim ayet-i kerimede "Yedi kat semavatı iki günde yarattı" (Fussilet 12) buyrulmuştur. Durum böyle olunca mahlukat hakkındaki İlahî ilmin gerisinde insanların kasıd ve irade ile yaptıkları irade ve ihtiyarı kullanarak işledikleri işler, iktisablar ve eşya ile olan mübaşeret ve münasebetler var ki, bunlar insanlar üzerinde kalmaktadır."
Hattâbî'nin açıklamasına göre, insanların iradî fiillerini, iradelerinden ayrı mütalaa etmemek gerekir; tıpkı temel ile, bunun üzerine inşa edilen bina gibi. Temelsiz bina olmayacağı gibi beşerî irade olmadan da beşerî fiil olmaz. Bunları ayırmak isteyen, binayı yıkmayı dilemiş olur. Hz. Adem, Hz. Musa aleyhimasselam münakaşasında, Hz. Adem'in kullandığı delilin mânası şudur: "Allah Teala Hazretleri, Hz. Adem'in cennette ağaçtan alıp yiyeceğini ilmiyle bilmiştir. Allah'ın Adem hakkındaki bu ilmi inkar edilip, ibtal edilmesi mümkün değildir. Bu husus, şu ayette beyan edilmiştir: "Hani Rabbin, meleklere: "Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım" dediğinde..." (Bakara 30) burada Cenab-ı Hak, Adem'in varlığından önce, onu arz için yaratacağını, onu cennette bırakmayacağını, oradan arza nakledeceğini haber vermektedir. Hz. Adem'in cennette ağaçtan alıp yemesi, Adem'in içindeki diğer mahlukata bir halife ve vali olmak üzere asıl yaratılış hedefi olan arza gönderilmesine bir sebep kılınmıştır. Münakaşada Hz. Adem bu mânayı hüccet olarak kullanmış ve Hz. Musa'nın levmedici delilini kendinden reddetmiştir. Bunun içindir ki şöyle demiştir: "Sen, benim yaratılmamdan önce Allah tarafından takdir edilen birşey sebebiyle mi beni kınıyorsun?"[7]

İKİNCİ FASIL

KADERLE AMEL

-4831 -1- عن ابن عمرو بن العاص رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]خَرَجَ عَلَيْنَا رَسُولُ اللّهِ # وَفي يَدِهِ كِتَابَانِ. فَقَالَ: أتَدْرُونَ مَا هذَانِ الْكِتَابَانِ؟ فَقُلْنَا: َ يَا رَسُولَ اللّهِ إَّ أنْ تُخْبِرَنَا. فقَالَ لِلَّذِى في يَدِهِ الْيُمْنَى: هذَا كِتَابٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ، ِ فيهِ أسْمَاءُ أهْلِ الْجَنَّةِ وَأسْمَاءُ آبَائِهِمْ وَقَبَائِلِهِمْ: ثُمَّ أجْمَلَ عَلى آخِرِهِمْ، فَ يُزَادُ فيهِمْ وَ يُنْقَصُ مِنْهُمْ أبَداً. وَقَالَ لِلَّذِى في شِمَالِهِ: هذَا كِتَابٌ

مِنْ رَبِّ الَعَالَمِينَ، فيهِ أَسْمَاءُ أَهْلِ النَّارِ وَأَسْمَاءُ آبَائِهِمْ وَقَبَائِلِهِمْ ثُمَّ أَجْمَلَ عَلى آخِرِهِمْ فَ يُزَادُ فيهِمْ وَ يُنْقَصُ مِنْهُمْ أَبَداً. فقَالَ أَصْحَابُهُ: فَفِيمَ الْعَمَلُ يَا رَسُولَ اللّهِ، إنْ كَانَ ا٭مْرُ قَدْ فُرِغَ مِنْهُ؟ فقَالَ: سَدِّدُوا وَقَارِبُوا، فإنَّ صَاحِبَ الْجَنَّةِ يُخْتَمُ لَهُ بِعَمَلِ أَهْلِ الْجَنَّةِ، وَإنْ عَمِلَ أَىَّ عَمَلٍ؛ وَإنَّ صَاحِبَ النَّارِ يُخْتَمُ لَهُ بِعَمَلِ أَهْلِ النَّارِ، وإنْ عَمِلَ أَىَّ عَمَلٍ؛ ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللّهِ # بِيَدِيْهِ: فَنَبَذَهُمَا. ثُمَّ قَالَ: فَرَغَ رَبُّكُمْ مِنَ الْعِبَادِ، فَرِيقٌ في الْجَنَّةِ وَفَرِيقٌ في السَّعِيرِ]. أخرجه الترمذي.»السَّدَادُ« الصواب في القول والعمل.و»المُقَارَبَةُ« القصد فيهما .

1. (4831)- İbnu Amr İbni'l-As (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), elinde iki kitap olduğu halde yanımıza geldi ve:
"Bu iki kitap nedir biliyor musunuz?" buyurdular. Cevaben:
"Hayır, ey Allah'ın Resulü! bilmiyoruz. Ancak bildirmenizi istiyoruz!" dedik. Bunun üzerine sağ elindekini göstererek:
"Bu Rabbülalemin'den (gelmiş) bir kitaptır. İçerisinde cennet ehlinin isimleri mevcuttur. Hatta onların babalarının ve kabilelerinin isimleri de mevcuttur ve sonunda da icmal yapmıştır. Bunlara asla ne ilave yapılır, ne de onlardan eksiltmeye yer verilir. Hiç değişmeden ebedî olarak sabit kalır" buyurdular. Sonra sol elindekini göstererek:
"Bu da Rabbülalemin'den bir kitaptır. Bunun içinde de ateş ehlinin isimleri, onların atalarının isimleri ve kabilelerinin isimleri vardır. En sonda da icmallerini yapmıştır. Bunlara asla ne ziyade yapılır, ne de eksiltmeye yer verilir!" buyurdular. Ashabı sordu:
"Öyleyse ey Allah'ın Resulü, niye amel ediliyor? Madem ki her şey önceden olmuş bitmiş, yazılmış ve artık yazma işinden fariğ olunmuş (bir daha yapma gayreti de niye)?"
Resulullah şu cevabı verdi:
"Siz amelinizle doğruyu ve istikameti arayın! İtidali koruyun. Zîra, cennetlik olan kimsenin ameli, cennet ehlinin ameliyle sonlanır; (daha önce) ne çeşit amel yapmış olursa olsun. Keza cehennemlik olanın ameli de cehennem ehlinin ameliyle sonlanır, hangi çeşit amel ile amel etmiş olursa olsun!"
Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), sonra elindeki kitapları atıp, elleriyle işret ederek dedi ki:
"Rabbiniz kullardan artık fariğ oldu, bir kısmı cennetlik, bir kısmı da

cehennemliktir." [Tirmizî, Kader 8, (2142).][8]

AÇIKLAMA:

1- Hadis, Cenab-ı Hakk'ın ezelden herşeyi bilmesi sebebiyle, insanların ne yapacağını önceden bilip iyi amel işleyerek cennete gidecekleri bir deftere, kötü amel işleyerek cehenneme gidecekleri de ikinci bir deftere yazdığını, ilm-i İlahînin sabit olması sebebiyle bu yazıların hiç değişmeyeceğini belirtiyor.
Ashab bu açıklama üzerine: "Madem ki herşey önceden yazılmış, bunun değişmesi de mümkün olmayacağına göre, sanki kendimize kader tayin ediyormuş gibi gayrete düşmemizin, amel işlememizin ne gereği var?" mânasında, tabii olarak herkesin içine gelen soruyu soruyorlar. Resulullah bu soruya: "Siz, sizce meçhul olan kaderdeki yazınızla amel etmeye kalkmayın. Siz sizden isteneni yapmaya gayret edin. Allah sizi sizden istenene uyup uymadığınıza göre hesaba çekecek. Öyleyse siz ifrat ve tefrite gitmeden emredilen doğruyu işlemeye çalışın, cennetlik ve cehennemlikler, en sonunda kaderlerindeki amele muvaffak edileceklerdir. Hüküm, en son amellerine göre olacaktır. Bilmediğiniz kaderi düşünmeden, size öğretilen bu esasa uygun olarak çalışın, sonunuzun iyi amelle kapanması için gayret sarfedin!" mânasında olmak üzere "Siz amelinizle doğruyu ve istikameti arayın, i'tidali koruyun. Zîra cennetlik olanın ameli cennet ehlinin ameliyle sonlanır.." buyurur.

2- Bazı alimler eldeki iki kitabı "iki maddi kitap" olarak anlarken diğer bazıları bunun mecaz olduğuna hükmetmiştir. Ancak, mecaza hamletmeyi gerektiren bir suubet mevcut değildir.[9]

-4832 -2- وعن علي رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]كُنَّا في جَنَازَةٍ بِبَقِيعِ الْغَرْقَدِ، فأتَانَا رَسُولُ اللّهِ #، فَقَعَدَ وَقَعَدْنَا حَوْلَهُ وَبِيَدِهِ مِخْصَرَةٌ، فَجَعَلَ يَنْكُتُ بِهَا ا٭رْضَ. ثُمَّ قَالَ: مَا مِنْكُمْ مِنْ أحَدٍ إِّ وَقَدْ كُتِبَ مَقْعَدُهُ مِنَ النَّارِ وَمَقْعَدُهُ مِنَ الْجَنَّةِ. فَقَالُوا: يَا رَسُولَ اللّهِ، أفَ نَتَّكِلُ على كِتَابِنَا؟ فقَالَ: اعْمَلُوا فَكُلٌّ مُيَسَّرٌ لِمَا خُلِقَ لَهُ. أمَّا مَنْ كَانَ مِنْ أهْلِ السَّعَادَةِ فَسَيَصِيرُ الى عَمَلِ السَّعَادَةِ، وَأمَّا مَنْ كَانَ مِنْ أهْلِ الشَّقَاءِ فَسَيَصِيرُ الى عَمَلِ الشَّقَاءِ. ثُمَّ قَرَأ: فَأمَّا مَنْ أعْطَى وَاتَّقَى وَصَدَّقَ بِالْحُسْنى فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْيُسْرَى اŒية[. أخرجه الخمسة إ

النسائي.»المخصرَةُ« كالسّوط ونحوه مما يمسكه ا“نسان بيده من عصا ونحوها.»النَّكَتُ« ضرب الشئ بالعصا واليد ليؤثر فيه .

2. (4832)- Hz. Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "Biz bir cenaze vesilesiyle Bakiu'l-Garkad'da idik. Derken yanımıza Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) çıkageldi ve oturdu. Biz de etrafında (halka yapıp) oturduk. Elinde bir çubuk vardı. Çubuğuyla yere birşeyler çizmeye başladı. Sonra:
"Sizden kimse yok ki, şu anda cennet veya cehennemdeki yeri yazılmamış olsun!" buyurdular. Cemaat:
"Ey Allah'ın Resulü, dedi. Öyleyse hakkımızda yazılmasına itimad edip ona dayanmayalım mı?
""Çalışın, buyurdular. Herkes kendisi için yaratılmış olana erecektir. Cennetlik olanlar, saadet(e götüren) amelde (muvaffak) olacaktır. Şekavet ehli olanlar da şekavet(e götüren) amelde (muvaffak) olacaktır!"
Sonra şu ayeti tilavet buyurdular. (Mealen): "Kim bağışta bulunur, günahtan kaçınır ve dinin en güzelini tasdik ederse, biz de ona hayır ve kolaylık yolunu kolaylaştırırız" (Leyl 5-7), [Buharî, Tefsir, Leyl, Cenaiz 83, Edeb 120, Kader 4, Tevhid 54; Müslim, Kader 6, (2647); Ebu Davud, Sünnet 17, (4694); Tirmizî, Kader 3, (2137) Tefsir, Leyl, (3341).][10]

4833 -3- وعن جابر رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]جَاءَ سُرَاقَةُ بْنُ مَالِكِ بْنِ جُعْشَمٍ رَضِيَ اللهُ عَنْه فقَالَ: يَارَسُولَ اللهِ بَيِّنْ لَنَا دِينَنَا كأنَّا خُلِقْنَا اŒنَ. فِيمَ الْعَمَلُ اŒنَ؟ أفيمَا جَفَّتْ بِهِ ا‘قْمُ وَجَرَتْ بِهِ الْمَقَادِيرُ، أمْ فِيمَا يُسْتَقْبَلُ؟ قَالَ: َ.بَلْ فيمَا جَفّتْ بِهِ ا‘قْمُ وَجَرَتْ بِهِ الْمَقَادِيرُ. قَالَ: فَفِيمَ الْعَمَلُ؟ قَالَ: اعْمَلُوا فَكُلٌّ مُيَسَّرٌ لِمَا خُلِقَ لَهُ، وَكُلٌّ عَامِلٌ بِعَمَلِهِ[. أخرجه مسلم .

3. (4833)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Sürâka İbnu Malik İbnu Cu'şem (radıyallahu anh) gelerek sordu:
"Ey Allah'ın Resulü! Bize dinimizi açıkla. Sanki yeni yaratılmış gibiyiz. Şimdi amel ne husustadır: Kalemlerin kuruduğu, miktarların kesinleştiği şeylerde mi, yoksa istikbale ait şeylerde mi çalışacağız?"
"Hayır (istikbale ait şeylerde değil). Bilakis kalemlerin kuruduğu, miktarların

cereyan ettiği (kesinleştiği hususta!" buyurdular. Sürâka tekrar:
"Öyleyse niye amel edelim (boşa zahmet çekelim)?" diye sordu. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Çalışın! Herkes yaratıldığı şeye erecektir! Herkes, (yazıldığı) ameliyle amil olacaktır!" buyurdular." [Müslim, Kader 78, (2648).] [11]

AÇIKLAMA:

1- Kaydedilen iki hadis, birbirini tamamlar. İbnu Hacer'e göre, bunlar aynı hususta farklı kimselerin sorularıdır. Tîbî, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın soruya hakimane bir üslupla cevap verdiğini belirttikten sonra, bu cevapta muhatapların, ameli terketmekten men edildiğini, kula vacip olan ibadetlerin yapılmasının emredildiğini, gayba müteallik durumlarla tasarruftan zecredildiğini; netice olarak da ne ibadetin ve ne de ibadeti terketmenin cennete veya cehenneme girmeye yegane sebep olmayacağının, bilakis bunların sadece birer alâmet olacaklarının ifade edildiğini söyler.

2- Hadisten alimler başka hükümler de çıkarmışlardır:

* Mezarın yanında oturmak caizdir.

* Mezarın yanında ilim konuşulabilir, mev'ize yapılabilir.

* Ehl-i Sünnete göre, şekavet ve saadet, Cenab-ı Hakk'ın ezeldeki takdiri ile cereyan eder.

* Cebriye'nin "vukuat cebirle, kerhen olur" iddiası yanlıştır. Çünkü, müyesser olmada (erme'de) cebir yoktur. Kişinin teysir yoluyla bir şeyi yapmasında ikrah yoktur.

* Bu hadisten hareketle, dünyada şaki ve saidin bilinebileceğine hükmedilmiştir. Tıpkı bir kimsenin doğru sözlülükle veya aksiyle iştihârı gibi. Çünkü amel, bu hadisin zahirine göre, cezaya emaredir. Ancak, bazı rivayetler, takdirin gereği, bu zahirî amelin, bazan aksine inkılab edeceğini ifade etmektedir. Ancak esas olan şudur: Amel alâmet ve emaredir, zahire göre hükmedilir, batınî durum Allah'a bırakılır.
Hattabî der ki: "Aleyhissalâtu vesselâm vukua gelen hâdiselerin önceden yazıldığnı haber verince kadere yapışıp ameli terketmek isteyenler bu takdiri kendilerine hüccet yapmak istediler. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm, burada biri diğerini iptal etmeyen iki şeyin varlığını onlara bildirdi:

1) Batın: Bu Rububiyyetin hükmünde ille-i mucibedir (gerekli kılan sebep)

2) Zahir: Kulluk hakkında alâmet-i lazimedir (gerekli alâmet). İşte bu, neticeleri bilmede bir emaredir. Ancak kesin durumu ifade etmez. Bu sebeple Aleyhissalâtu vesselâm herkesin yaratıldığı şeye müyesser olacağını (ereceğini), peşin yaptığı (acil) amelinin ileride kavuşacağı şeye delil olduğunu beyan etmiştir. Bunun benzeri rızıktır. Kesbi emretmiş olduğu halde rızkın Allah tarafından verildiği, garantilendiği ifade edilmiştir. Ecel bir başka örnektir: "Tedaviye izin verildiği halde ecelin değişmeyeceği belirtilmiştir."

Not: Bazı alimler, Kaderiye mezhebinin kalbe atacağı şüpheden kurtulmak için şöyle muhakeme etmek gerektiğini belirtirler: "Allah bize amel etmeyi emretti ve bize, bu emre imtisal etmek vacip oldu. Allah'ın takdirleri bize gaib kılınması sebebiyle onları delil yapmak da mümkün değil. Meşietinde geçmiş şeye, amel bir alâmet kılınmıştır. Öyleyse, kim ondan yüz çevirirse dalalete düşer ve sapıtır. Çünkü kader, Allah'ın esrarından bir sırdır. Kendinden başka kimse ona muttali olamaz."[12]

-4834 -4- وعن ابْنِ مسعودٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]حَدَّثَنَا رَسُولُ اللّهِ # وَهُوَ الصَّادِقُ الْمَصْدُوقُ. إنَّ خَلْقَ أحَدِكُمْ يُجْمَعُ في بَطْنِ أُمِّهِ أرْبَعِينَ يَوْماً ثُمَّ يَكُونُ عَلَقَةً مِثْلَ ذلِكَ. ثُمَّ يَكُونُ مُضْغَةً مِثْلَ ذلِكَ، ثُمَّ يَبْعَثُ اللهُ مَلَكاً بأرْبَعِ كَلِمَاتٍ: يَكْتُبُ رِزْقَهُ، وَأجَلَهُ، وَعَمَلَهُ، وَشَقِيٌّ أمْ سَعِيدٌ؛ ثُمَّ يُنْفَخُ فيهِ الرُّوحُ، فوَالَّذِي َ إلَهَ غَيْرُهُ إنَّ أحَدَكُمْ لَيَعْمَلُ بِعَمَلِ أهْلِ الْجَنَّةِ حَتّى مَا يَكُونَ بَيْنَهُ وَبَيْنَهَا إِّ ذِرَاعٌ فَيَسْبِقُ عَلَيْهِ الْكِتَابُ فَيَعْمَلُ بعَمَلِ أهْلِ النَّارِ فَيَدْخُلُهَا، وَإنَّ أحَدَكُمْ لَيَعْمَلُ بِعَمَلِ أهْلِ النَّارِ حَتّى مَا يَكُونَ بَيْنَهُ وَبَيْنَهَا إِّ ذِرَاعٌ فَيَسْبِقُ عَلَيْهِ الْكِتَابُ فَيَعْمَلُ بِعَمَلِ أهلِ الْجَنَّةِ فَيَدْخُلُهَا[. أخرجه الخمسة إِّ النّسائى.وزاد رزين: فقال:]إذَا وقَعَتِ النّطْفَةُ طَارَتْ في الرَّحِمِ أرْبَعِينَ يَوْماً. ثُمَّ تَكُونَ عَلَقَةً أرْبَعِينَ يَوْماً. ثُمَّ تَكُونَ مُضْغَةً أرْبَعِينَ يَوْماً فإذَاَ بَلَغَتْ أنْ تُخْلَقَ نَفْساً بَعَثَ اللّهُ مَلَكاً يُصَوِّرُهَا! فَيَأتِى الْمَلَكُ بِتُرَابٍ بَيْنَ أُصْبُعَيْهِ فَيَخْلِطُهُ في الْمُضْغَةِ، ثُمَّ يَعْجِنُهُ، ثُمَّ يُصَوِّرُهَا كَمَا يُؤْمَرُ. فَيَقُولُ: أذَكَرٌ أمْ أُنْثى، أشَقِيٌّ أمْ سَعِيدٌ، وَمَا عُمْرُهُ، وَمَا رِزْقُهُ، وَمَا أثَرُهُ، وَمَا مَصَائِبُهُ؟ فَيَقُولُ اللّهُ،

فَيَكْتُبُ الْمَلَكُ. فإذَا مَاتَ الْجَسَدُ دُفِنَ حَيْثُ أُخِذَ ذلِكَ التُّرَابُ«.النُطْفَةُ« الماءُ

القليل والكثير، والمراد به هُنَا المنىّ.و»العَلَقَةَ« الدم الجامد.و»المُضْغَةَ« القطعة اليسيرة من اللحم بقدر ما يمضع .

4. (4834)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Sadık ve Masduk olan Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Sizden birinin yaratılışı, annesinin karnında kırk günde cem olur. Sonra bu kadar müddette "alaka" olur. Sonra bu kadar müddette "mudga" olur. Sonra Allah bir meleği dört kelimeyle gönderir: (Bu melek) rızkını, ecelini, amelini, şaki veya said olacağını yazar, sonra ona ruh üflenir. Kendinden başka ilah olmayan Zat'a yemin olsun, sizden biri, (hayatı boyunca) cennet ehlinin ameliyle amel eder. Öyle ki, kendisiyle cennet arasında bir ziralık mesafe kaldığı zaman ona yazısı galebe çalar ve cehennem ehlinin ameliyle amel ederek cehenneme girer. Aynı şekilde sizden biri (hayatı boyunca) cehennem ehlinin amelini işler. Kendisiyle cehennem arasında bir ziralık mesafe kalınca yazısı ona galebe çalar ve cennet ehlinin amelini işleyerek cennete girer." [Buharî, Kader 1, Bed'ü'l-Halk 6, Enbiya 1, Tevhid 28; Müslim, Kader 1, (2643); Ebu Davud, Sünnet 17, (4708); Tirmizî, Kader 4, (2138).]
Rezin şu ziyadede bulundu: "Resulullah şunu da buyurdular: "Nutfe düştü mü, kırk gün rahimde uçar. Sonra kırk günde alaka olur. Sonra kırk günde mudga olur. Bir nefis olarak yaratılma safhasına gelince, Allah onu tasvir edecek (şekillendirecek) bir melek gönderir. Melek iki parmağının arasında toprak olduğu halde gelir. Onu mudgaya karıştırır. Sonra onu yoğurur, sonra da emredildiği üzere onu tasvir eder." [13]

İKİNCİ FASIL

KADERLE AMEL

(13. Ciltten Devam)

-4835 -5- وعن عامر بْنِ واِثلة قال:]سَمِعْتُ عَبْدَاللّهِ بْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ يَقُولُ: الشَّقِىُّ فِي بَطْنِ أُمِّهِ، وَالسَّعِيدُ مَنْ وُعِظَ بِغَيْرِهِ. فَأتَى رَجُ مِنْ أصْحَابِ النَّبِىِّ # يُقَالُ لَهُ حُذَيْفَةُ: فَحَدَّثَهُ بِقَوْلِ ابْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ. فقَالَ: كَيْفَ شَقِىَ رَجُلٌ بِغَيْرِ عَمَلٍ؟ قَالَ: أتَعْجَبُ مِنْ ذلِكَ؟ فإنِّى سَمِعْتُ رَسُولَ

اللهِ # يَقولَ: إذَا مَرَّ بِالنَّطفَةِ ثِنْتَانِ وَأرْبَعُونَ لَيْلَةً بَعثَ اللهَ إلَيْهَا مَلَكاً فَصَوَّرَهَا وَخَلَقَ سَمْعَهَا وَبَصَرَهَا وجِلْدَهَا وَلَحْمَهَا وَعِظَامَهَا. ثُمَّ قَالَ: يَا رَبِّ أذَكَرٌ أمْ أُنْثي؟ فَيَقْضِى رَبُّكَ مَا شَاءَ، وَيَكْتُبُ الْمَلَكُ. ثُمَّ يَقُولُ: يَا رَبِّ أجَلُهُ فَيَقْضِي رَبُّكَ مَا شَاءَ، وَيَكْتُبُ الْمَلَكُ ثُمَّ يَقُولُ: يَا رَبِّ رِزْقُهُ فَيَقْضِي رَبُّكَ مَا شاءَ، وَيَكْتُبُ الْمَلَكُ. ثُمَّ يَخْرُجُ الْمَلَكُ بِالصَّحِيفَةِ في يَدِهِ فَ يَزِيدُ عَلى ذلِكَ شَيْئاً وَ يَنْقُصُ[. أخرجه مسلم .

5. (4835)- Amr İbnu Vasıla anlatıyor: "Abdullah İbnu Mes'ud (radıyallahu anh)'u dinledim. Demişti ki: "Şakî, annesinin karnında iken şakî olandır. Said de başkasından ibret alandır." (Bunu işittikten sonra) Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ashabından Huzeyfe denen zata uğradı ve İbnu Mes'ud'un söylediğini anlattı ve sordu:
"Kişi amelsiz nasıl şakî olur?" Huzeyfe (radıyallahu anh):
"Buna hayret mi ediyorsun? Ben Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle söylediğini işittim:
"Nutfenin (rahme düşmesinden sonra) kırk iki gece geçti mi, Allah ona bir melek gönderir (ve onun vasıtasıyla) nutfeyi şekillendirir; işitmesini, görmesini, derisini, etini, kemiğini yaratır. Sonra melek sorar:
"Ey Rabim! Bu erkek mi, dişi mi?" Rabbin dilediğini hükmeder, melek de yazar. Sonra sorar:
"Ey Rabbim! Eceli nedir?" Rabbin dilediğini hükmeder, melek de yazar. Tekrar sorar:
"Ey Rabbim! Rızkı nedir?" Rabbin dilediğini hükmeder, melek de yazar. Sonra melek elinde sahife olduğu halde çıkar. Artık buna ne bir şey ilave eder ne de eksiltir." [Müslim, Kader 3, (2645).][14]

AÇIKLAMA:

1- Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bir vasıf olarak İbnu Mes'ud'un zikrettiği es-Sadıku'l-Masdûk: Doğru sözlü ve sözünde tasdike mazhar olan mânasına gelir. Tîbî, sâdıkı: "Hak sözü haber veren" diye açar. Masduk'u da: "Sözünde tasdik gören" veya "Allah'ın vaadini tasdik ettiği kimse" diye açıklar.

2- Yaratılışın anne rahminde cemolması, farklı şekillerde yorumlanmıştır. İbnu'l-

Esir, en-Nihaye'de buradaki "cemolma"yı nutfenin rahimde kalması olarak anlamanın caiz olduğunu söyler ve: "Yani, nutfe, kırk gün kalır, orada tasvir'e (şekillemeye) hazırlanmak üzere tahammur eder (mayalanır), bundan sonra yaratılır"der. İbnu Mes'ud rivayetinde Rezin'den yapılan ilavede, sanki hadis metni gibi kaydedilen "meninin rahimde kırk gün uçması" ifadesini -bazı ilavelerle- kaydeden İbnu'l-Esir, bunun İbnu Mes'ud'a izafe edilen bir yorum olduğunu belirtir. Yani, İbnu Mes'ud hadisi şöyle yorumlamış olmalı:
"Nutfe, rahme düştü mü, Allah ondan bir insan yaratmak isteyince, nutfe kadının bedeninde, herbir tırnağın, saçın altına varıncaya kadar kırk gün uçar. Sonra kırk gece durur. Sonra rahme kan olarak iner. İşte bu, onun cemolmasıdır."
İbnu Hacer "işte bu onun cemolmasıdır" ibaresinin İbnu Mes'ud'a ait olmayıp, hadisi ondan rivayet edenlerden A'meş gibi birine ait olabileceğini tahmini olarak söyler ve İbnu'l-Esir'in bunu İbnu Mes'ud'un kelamının tetimmesi zannederek dercetmiş olabileceğini şahsî zannı olarak kaydeder ve te'yid edici bazı notlar düşer; İbnu Mes'ud'dan gelen birkısım rivayetlerde bu ziyadenin yer almadığını belirtir.
Tîbî, hadisi anlamada sahabiden gelen bu yorumu esas almak gerektiğini, "çünkü onların, işittiklerini tefsirde daha bilgili, hadisleri tefsir etmeye daha çok hak sahibi olduklarını, kendilerinden rivayet edilenin de kabule evla olduğunu" belirtir. İbnu Hacer, bu yoruma itiraz etmez. Ancak bir başka merfu rivayetin bu tefsire muhalefet ettiğini söyleyerek, aynen katılmamak gerektiğini ima eder. Malik İbnu Huveyris'ten gelen bu rivayette ezcümle: "Allah, bir kul yaratmak isteyince, erkek kadınla cima yaptı mı, erkeğin suyu, kadının herbir damarında ve uzvunda uçar. Yedinci gün olunca Allah onu cemeder..." denmektedir.
Şu halde bu hadise göre cemolma hâdisesi yedinci günde başlamış olmaktadır. [15]

3- Rahime meleğin inme müddeti ile alâkalı rakamlar da farklı gelmiştir:* Bazan kırk gün denir, mutlak bırakılır.

* Bazan kırk iki.

* Bazan kırk üç.

* Bazan kırk beş,

* Bazan kırk küsur gibi farklı müddetler zikredilmiştir. Kadı İyaz bu farklılıkları iki suretle cemeder:

1) Bu hadisler, kesin olarak kırkın ilk yarısının sonları ve ikinci yarının başı

demeye müsait değil, kırk deyip mutlak bırakmaya daha muvafık. Ancak kırkın ikinci yarısının başlarının kastedilmiş olması muhtemeldir.

2) Ziyade rakamlardaki farklılıklar, bu müddet ceninden cenine değişebilir ihtimaliyle de izah edilmiştir. İbnu Hacer der ki: "Hadislerin mahreçleri (sahabî raviler) farklı olsaydı bu ikinci telif güzeldi. Ne var ki mahreçler müttehid. Hepsi Huzeyfe'nin İbnu Esid'e raci: Bu onun, kırk'a zaid olan küsuratı tam zabtedemediğine delalet eder."

4- Hadislerde meleğin bazan batna, bazan rahme inmesi mevzubahistir. Şarihler, bunda ihtilaf olmadığını, batnla da rahmin kastedildiğini, zîra rahmin batnın içinde bulunduğunu belirtirler. Çocuğun yaratılışı ile ilgili bir ayette onun üç karanlık içinde olduğu zikredilmiştir: "Annelerinizin karnında sizi üç karanlık içinde bir yaratılıştan diğerine çevirerek yaratıyor..." (Zümer 6). Buradaki üç karanlıktan maksad, çocuğun iç içe bulunduğu üç ayrı muhittir. Bunlar içten dışa şöyledir:

1) Çocuğun içinde bulunduğu meşîme (içi su dolu torba.)

2) Meşîmenin içinde yer aldığı rahim.

3) Rahmin içinde yer aldığı karın. Bunlar iç içe üç ayrı karanlık teşkil etmektedir.

5- Ceninin teşekkülünde nutfeden sonra alaka safhası gelmekte ve hadis bu safhanın da kırk gün devam ettiğini belirtmektedir. Zayıf olduğu belirtilen bir rivayette nutfe herhangi bir değişikliğe uğramadan kırk gün rahimde kalmaktadır. Ancak, şarihler sübûtu farzedilmesi halinde alaka denen safhanın tam olarak henüz teşekkül etmemiş olmasına hamledilmesi gerekeceğini belirterek, ifadeyi ihtiyatla karşılarlar. Yani: "Alaka vasfını kırk günü tamamlamadan almaz demektir" derler. Öyleyse meni rahme düşer düşmez istihaleye başlar. Kırk gün sonunda alaka olur. Alakayı şarihler dem yani "kan"la açıklarlar. Yani meni kana dönüşünce alaka vaziyetini almış olmalı. Halbuki Kur'ânî bir tabir olan alaka kelimesinin maddesi, onu daha geniş bir muhtevada anlamamıza imkan verecek mahiyettedir. Alaka, lügat açısından asmak, asılmak, takılmak gibi manalar ifade eden bir asıldan gelir. Dilimizde muallak kelimesi havada asılı olan şeyi ifade eder. Tâlik etmek; asmak, ilgi kurmak gibi manada kullanılır. Şu halde, mûtad olarak "kan pıhtısı", "bir damla kan" şeklinde anlaşılmış ve dilimize öyle aktarılmış olan bu Kur'ânî tabiri anne rahmine inen meninin, anne yumurtasıyla birleştikten sonra geçirdiği istihale ile ilk insan rüşeymi olarak rahmin cidarına asılıp kalması şeklinde anlamamız da

mümkündür. Nitekim İbnu Hacer bu safhaya alaka denmiş olmasını iki sebeple açıklayarak: "Alaka, sert camid kandır. Böyle tesmiyesi, içinde ihtiva ettiği rutubet ve bir de geçtiği yere takılıp kalması sebebiyledir" der.

Şu halde alaka, tıpkı toprağa atılan bir tohumun uygun şartlarda çimlenip, kök atarak toprağa tutunması gibi, yumurtayla birleşen meninin rahmin cidarında izn-i İlahî ile kök atıp asılma halinin adıdır. Bir başka ifadeyle, insan tekevvününde bu yerleşme, kök atma vetiresini Rabbimiz alaka (asılma) safhası olarak ifade buyurmuştur. Şu halde tabirin, sadece alışılagelen "kan pıhtısı" şeklindeki tercümesindeki mana eksikliğini bilmek gerekmektedir. Ancak bu ilk insan rüşeymi, şeklen hiçbir hareketi olmayan bir kan damlasını andırmaktadır. Nitekim İbnu Abbas'ın taze kan manasına دَم عَبِيط dediği belirtilir. İbni Kesir, bu alakanın kırmızı renkli ve uzunca (müstatil) olduğunu söyler.

Vefat tarihi miladî 1448 olan İbnu Hacer, Buharî Şerhinde tabiplerin bir husustaki ittifakını, Tabip Ali İbnu'l-Mühezzib el-Hamevi'den naklen kaydeder. "Ceninin ana rahmindeki yaratılışı, kırk gün içerisinde kadına nazaran öncelikle erkeklerde -mizaçlarının harareti ve kuvvetleri sebebiyle- uzuvları taayyün edip belirecek bir safhaya ulaşmakta, sonra tekrar azaların kendisinden tekevvün etmiş bulunduğu meni kıvamına dönüp, şekil ve tasviri en alıcı bir hale gelmekte, bundan sonra kırk günlük alaka safhasına geçmektedir. Alaka ise camid bir kan parçasıdır. وَالْعَلَقَةُ قِطْعَةُ دَم جَامِدَةٌ

Bu ifade, alakanın sadece "kan pıhtısı" olarak anlaşılmasında geçmiş devir tabiplerinin de katkısı olduğunu gösterir. Tabiplerin, birkısım temel görüşlerinin, tıbbî bir an'ane halinde eski Yunan'a dayandığını kitabımızın Tıbla ilgili bölümünde göstermiştik.

Alakanın "camid (cansız) bir kan parçası" şeklindeki etıbba tarifini herhangi bir tenkide tabi tutmadan kaydeden şarihimiz, açıklamasının bidayetlerinde, tabiplerden bir başka nakil daha kaydeder ve fakat hadisin zahirine aykırı bulduğu için, arkadan tenkidini hemen kaydeder. Kendisini dinleyelim: "Teşrih (anatomi) ehlinden çoğunun zu'muna göre "erkeğin menisinin çocuk üzerinde, (anne yumurtasını dölleme) akdi dışında hiçbir tesiri yoktur. Çocuk hayız kanından tekevvün etmektedir." Halbuki sadedinde olduğumuz hadisler, bu iddianın batıl olduğunu ortaya kor."[16]

Demek istediğimiz şudur: Kur'anî alaka tabirinin kan pıhtısı olarak tefsir edilip tabire dökülmesinde kadim Yunan tıbbının bu meseledeki anlayışının payı vardır. O zamanın şartlarında, din alimleri, ihtisaslarının dışında kalan böyle

meselelerde gerekli açıklamaları -günümüzde olduğu gibi- ihtisas ehlinden nakletmeyi esas almışlardır. Bu nevi bir sahaya giren yorumları red ve tenkid işinde de araştırma ve dirayetten ziyade, rivayet esas alınıyordu. İmdi, şarihler rivayetlerde alakanın açıklanmasına temas eden bir sarahata rastlamayınca, etıbbanın bununla ilgili açıklamasını sevap ve hatasıyla nesilden nesile aynen tekrar etmeyi an'aneleştirmişlerdir. Şu halde bu çeşit meselelerde, zamanla ortaya çıkabilecek dikkat çekici bir aksaklık, Kur'an'dan veya hadisten bilinmemelidir.
Yeri gelmişken bir kere daha tekrar edelim: Eşya ilmine dayalı Kur' an ve hadis metinlerinin açıklamalarında, her devrin eşya hakkındaki bilgisinin rengini görmemiz mümkündür. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın "Rabbim eşyanın hakikatlarını gerçeğiyle bana göster" niyazının işareti de ifade eder ki, eşya hakkındaki beşer ilmi çoğu kere izafidir, devirden devire değişir, gitgide kemale erer, tamamlanır. Bu durum, bize eşyaya temas eden dinî metinlerin geçmişte yapılmış yorumlarını ihtiyatla karşılamak gereğini ifade ettiği gibi, o çeşit metinleri bugün yeni baştan açıklarken günümüzün ilmini iyi bilmemiz gereğine de dikkat çeker ve bilhassa iyice kesinleşmemiş, henüz nazariye kokan kevnî bilgileri, dinî kaynaklarımızı yorumlarken kullanmada son derece dikkatli olunması gerektiğini de ders verir.
Bu kısa istidrattan sonra, İbnu Hacer'in Etibba'dan kaydettiği açıklamanın devamını kaydediyoruz: "Dediler ki: "Ceninin hareketi, yaratıldığı bu müddet içerisinde zayıftır. Sonra aynı müddet içerisinde mudga olur. Mudga küçük bir et parçasıdır. Üçüncü kırk olan bu mudga safhasında cenin hareket eder." Tabib Ali İbnu'l-Mühezzib devamla der ki: "Ulema, ruh üflenme hadisesinin dördüncü aydan sonra olduğunda ittifak ederler." eş-Şeyh Şemsüddin İbnu'l-Kayyim zikreder ki: "Rahmin iç kısmı sünger gibi serttir. Ona meniyi kabul etme hassası verilmiştir; tıpkı susamış toprağın suyu talebi gibi. O tabiatı icabı meniye müştak ve onun talibidir. Bu sebeple meniyi tutar ve üzerine sarınır, kaydırıp atmaz. Bilakis, havanın onu ifsad edip bozmaması için onu kucaklar vaziyetini alır. Allah da rahim meleğine, kırk günde döllemesi ve olgunlaştırması iznini verir. İşte bu ilk kırk günde yaratılışı cem olur." Dediler ki: "Rahm, meniyi sarıp, onu dışarı atmadı mı, meni kendi etrafında döner ve altıncı günün sonuna doğru şiddet peyda eder. Bu esnada onda üç nokta belirir: Bunlar kalp, dimağ ve ciğerin yerleridir. Sonra bu üç nokta arasında üç gün içerisinde beş çizgi meydana gelir. Sonra (bidayetten) on beşinci günün sonuna kadar ona demeviyet nüfuz eder ve üç uzuv belirgin hale gelir, sonra on iki gün (içinde) nihayetine kadar omurilik rutubeti uzanır. Sonra dokuz günde, baş iki omuzdan, kollar

kaburgalardan, karın yanlardan ayrılır. Sona bu ayrılmalar, dört günde hissen görülecek şekilde tamamlanır ve böylece kırk gün tamam olur. Bu hal, Aleyhissalâtu vesselâm'ın: "Kırk günde yaratılışı cemolur" hadisinin manasıdır." Bu açıklamada hadiste mücmel olan hususlar tafsil edilmiştir. Bu açıklamada: "Bu kadar müdette de alaka olur" kavline aykırılık yoktur. Zira, alaka, her ne kadar kan parçası ise de, bu ikinci kırkta meni suretinden çıkar ve tedrici olarak birkısım hatlar gizlice belirmeye başlar. Sonra kırk günde sertleşir ve bu yaratış, yavaş yavaş artarak bir et parçası halini alır. (Bundaki değişmeler) hissen görülecek hale gelir, artık kapalılık kalmaz. Üçüncü kırkı tamamlanıp dördüncü kırka girilince, bu sahih hadiste geldiği üzere ruh üflenir. Bu durum vahiyden başka bir yolla bilinemez. Hatta bazı büyük tabipler ve felsefede hazık olanlar: "Bu, tevehhüm ve pek uzak bir zanla bilinebilir" demişlerdir.
Alimler, ceninde beliren bu üç noktadan hangisinin ilk olduğunda ihtilaf etmiştir: Çoğunluk: "Kalp noktası" demiştir. Bazıları: "İlk yaratılan göbektir. Çünkü onun gıda almaya ihtiyacı, kuvvelerinin âletlerine olan ihtiyaçtan daha fazladır. Cenin gıdasını göbekten alır, cenin üzerindeki perdeler, göbekte, sanki birbirine bağlı gibidir; ortalarında göbek yer alır. Cenin oradan nefes alır, oradan gıda temin eder, oradan büyür" demiştir. Kalbin ilk ortaya çıkan uzuv olduğunu iddia edenler, "Çünkü derler, kalp esastır, garizî hareketin menbaıdır." Dimağı söyleyenler de: "Çünkü, demişlerdir, bütün hislerin toplandığı merkez orasıdır, oradan intişar ederler." "Ciğer" diyenler, büyümenin ve bedene kıvam veren gıdalamanın ciğerden olduğunu söylerler. Bu sonuncu görüşü tercih edenlere göre, bu tabii nizamın da muktezası olmalıdır. Çünkü ilk matlub olan şey büyümedir. Bu esnada ceninin ne hisse ne de iradî harekete ihtiyacı vardır. Zîra bu esnada o bir nebat durumundadır, onun his ve irade kuvvesi, cenine nefsin taallukundan (yani ruhun üflemesinden) sonra gelir. Öyleyse önce ciğer, sonra kalp, sonra da dimağ teşekkül eder."

6- Meleğin cenine inmesi meselesine gelince; bazı rivayetlerde meleğin hangi melek olduğu belli değil ise de, Rebîa İbnu Külsûm'un rivayetinde rahme müekkel melek diye tasrih edilmiştir. A'meşten gelen bir rivayete göre: "Nutfe rahimde istikrar bulduktan sonra melek onu avucuna alarak:
"Ey Rabbim! Kız mı oğlan mı?" diye sorar..." Hadiste ziyade yer alır: "Meleğe: "Ümmü'l-Kitab'a git, zîra sen onda bu nutfenin (hayat) kıssasını bulacaksın" denilir. O da gider ve aradıklarını bulur." Buradaki Ümmü'l-Kitap'tan maksad Levh-i Mahfuz da denilen Cenab-ı Hakk'ın kader defteri olmalıdır.
Meleğin yazdığı hususlar muhtelif hadislerde bazı farklılıklar arzeder. Hepsini nazar-ı dikkate alacak olursak:

* Cinsiyeti: Erkek mi kız mı?

* Akibeti: Şakî mi, said mi?

* Rızkı: Az mı, çok mu; helal mi, haram mı?

* Eceli: Uzun mu, kısa mı; tam mı, eksik mi?

* Ameli: Salih mi, fasit mi; eseri, musibeti?

* Yaratılışı: Düşük mü, tam mı olacak?

* Sayısı: Tek mi ikiz mi?

* Huyu: İyi ahlaklı mı, kötü ahlaklı mı?

* Mekanı: Yatağı (nerede)?

* Sağlığı: Sakat mı, sağlıklı mı?

Meleklerin kişiyle ilgili bu bilgileri yazma keyfiyeti, mutad, bilinen yazma tarzında tasvir edilmiştir. Zîra, Müslim'in bir rivayetinde "Sonra sahife dürülür (kıyamete kadar) bir daha açılmaz" buyrulmuştur.
Ebu Bekr İbnu'l-Arabî'nin hadisten çıkardığı bir inceliği burada kaydetmede fayda var. Der ki: "Bunları meleğin yazmasındaki hikmet, bunların neshe mahv ve isbata kabil olmasıdır. Eğer bunları Allah yazmış olsaydı değişmezdi."
Terbiye ile, beşerî ve iradî müdahale ile insan üzerinde iyiye ve kötüye tesir hasıl etme meselesi muvâcehesinde İbnu'l-Arabî'nin bu yorumu ufuk açıcıdır.

7- Ruh üfleme meselesinde alimler, üflemeyi "lügat olarak nefesin üfleyenin karnından çıkıp üflenene girmesi" olarak tarif ettikten sonra bunun meleğe nisbetini: "Onun, bunu Allah'ın emriyle yapmasıdır" diyerek; Allah'a nisbetini de: "Allah'ın ol demesiyle o şeyin olması" diyerek açıklarlar. Bazı alimler
bu iki mânayı şöyle birleştirmişlerdir: "Kitabet işi iki sefer olmuştur: Birincisi semada, ikincisi anne karnında. Bunların birinin sahifeye, diğerinin çocuğun alnına olması muhtemeldir."
8- Hadiste zira' tabiriyle ölüme yakınlık ifade edilmiştir. Böylece tevbenin kabul edilmeyeceği ana kadar, kişinin hali değişebilir denmektedir. Öyleyse, son andaki durum gaybî olduğu için daha önceki ameliyle kesin hükme varmak caiz değildir.
Hadiste hep iyi amel işleyenle, hep kötü amel işleyen mevzubahis edilmiş, ikisini birlikte yapan zikredilmemiştir. Çünkü hadisten gaye, mükelleflerin ahvalini beyan değil, en son amele göre hükmedileceğini beyandır.[17]

9- HADİSTEN ÇIKAN BAZI FEVAİD:
* İyi veya kötü, bütün ameller, sadece emarelerdir. Kesin hüküm için yeterli değildir.
* Sonuçtaki durum, kaza ve kaderin belirlediği şeye göredir.
* Doğru bir şey söylenirken, dinleyeni ikna için te'kiden yemin caizdir.
* Mebde ve meadın, insanı ilgilendiren saadet ve şekavet halinin bilinmesine işaret vardır.
* Said bilinen, bazan şakî olur; şakî bilinen de bazan said olur. Buradaki said ve şakî olma durumu zahirî amellere göredir. Allah'ın ilmindeki şakîlik ve saidlik değişmez.
* İtibar, sonuçlaradır.
* İbnu Ebî Cemre der ki: "Bu hadis, iyi amel işleyen insanların ucbunu kırmaktadır. Çünkü nasıl bir sonla ömürlerini kapayacaklarını bilemezler."
* Hadis: "Erkek olsun, kadın olsun mü'min olanlara, hayır amel işleyenlere (dünyada) temiz bir hayat yaşatırız. (Ahirette ise) onlara amellerinin daha iyi karşılığını vereceğiz" (Nahl 97) mealindeki âmm mâna taşıyan ayetleri, "iyi amel üzere ölenler" kaydı ile tahsis etmiş olmaktadır.
* Hadis, ömrü boyu saadet ameli işleyip de son anda hayatını şekavet ameliyle hitama erdiren kimsenin Allah nezdinde, ömrü boyunca şaki olduğunu ifade eder. Aksi de, aksi.
10- Bu meselede Hanefîlerle Eş'ariler îhtilaf etmiştir. Eş'arîler bu ve benzeri hadisle ameli esas almıştır. Hanefiler ise, "Allah dilediğini yok eder, dilediğini sabit bırakır" (Ra'd 39) şeklindeki ayetleri esas almıştır. Gerçek şu ki, aradaki niza lafzidir. Allah'ın ilminde geçmiş olan ne değişir ne tebdile uğrar. Değişme ve tebdilin caiz olduğu husus, kişinin insanlarca görülen amellerindedir. Bunun hafaza meleklerinin ilmiyle ilgili olması da akla uzak değildir. Böylece onların ilimlerinde de mahv ve isbat vaki olabilir; tıpkı ömürde uzama kısalma gibi. Ama Allah'ın ilminde olana gelince; bunda mahv ve isbat olmaz.
* Alimler, ba'su ba'de'lmevtin sıdkına bu hadiste delil bulurlar. Şöyle ki: Bir damla adi sudan (مِنْ مَاءٍ مَهِينٍ)
insanı safha safha yaratıp kemale erdiren Zat-ı Zülcelal, ölüp toprak olduktan sonra yeniden diriltip ruh üflemeye ziyadesiyle muktedirdir.

* Hadis, amellerin biri geçmişte biri gelecekte iki suretle takdir edildiğini ifade eder: Geçmişteki Allah'ın ilmindekidir, gelecekteki anne karnında cenin halindekidir, bu , nesh kabul eder. Sadedinde olduğumuz hadis bu takdiri mevzubahis eder. Allah nezdindeki takdir, 4851 numaralı hadiste geleceği üzere, arz ve semavatın yaratılışından elli bin yıl önce gerçekleştirilmiştir. Bu, "ilm-i

İlahîye muvafık olarak levh-i mahfuza yazılma hâdisesi" diye açıklanmıştır .

* Bazı alimler, hadisle istidlal ederek dört aydan sonra düşen çocuklara namaz kılınacağına hükmetmiştir. Çünkü ona ruh üflenmiştir. Şafiî'nin kavl-i kadimi budur. Ahmed İbnu Hanbel ve İshak'tan meşhur olan görüş de budur. Ancak Ahmed İbnu Hanbel, "dört ay on gün" der. Ona göre, ruh, dört aydan sonraki bu on gün içinde üflenir. Böyle olunca namaz kılınır. Şafiîlere göre racih görüş, düşükte ruh olmalıdır, düşüğün ağlaması, kımıldaması, nefes alıpvermesi ruha delildir. Bu alâmetler gürülür, sonra ortadan kalkarsa düşüğe namaz kılınır. Şafii'nin kavl-i cedidi de böyledir. Bu hükmün aslı şu hadise dayanır: "Çocuk doğunca ağlar (sonra ölürse) varis olur ve namazı kılınır."
Bu hadisin sıhhati hususunda muhaddisler münakaşa etmiş iseler de, fukaha amelde esas tutmuş ve: "Çocuk yüz yirmi günlük oldu mu yıkanır, kefenlenir ve namaz kılınmadan defnedilir. Bu müddetten önce düşmüşse yıkama ve kefenleme meşru değildir" demiştir.

* Hadisten hareketle, ceninin tahlik denen uzuvlarının belirgin duruma gelme halinin üçüncü kırktan sonra olacağına hükmedilmiştir: "Çocuğun hilkatinin (yani insan şeklini almasının) hamileliğin 81'inci gününden önce olmayacağı" söylenmiştir. Bu müddet, üçüncü kırkın başıdır. Ancak bazı durumlarda bu halin, üçüncü kırkın sonlarında tebeyyün ettiği olmuştur.

* Hadiste, saadet ve şekavetin, bazan ömürsüz ve amelsiz vaki olabileceği de görülmüştür.

* Hadiste kanaatkârlığa kuvvetle teşvik edilirken, hırstan da şiddetle zecredilmektedir. Zîra rızkın takdiri önceden yapılmış ise, bunun talebi için yırtınmak gereksizdir. Meşru dairede meşru şekilde talep edilmelidir. Rızık talebi için ibadetin terki, aile efradının terbiye ve sohbetinin ihmali meşru değildir. Dinimiz kesbi yani rızk için çalışmayı meşru kılmıştır. Çünkü o, dünya hayatında cari olan hikmetin gerektirdiği sebeplerden biridir.

* Ameller cennet veya cehenneme girmede sebeptir. Bu hükme, "Sizden hiçbirini ameli cennete sokmayacaktır" hadisi muhalif değildir. Çünkü, ulemanın açıkladığı üzere, amel cennete girmeye sebep ise de, orada elde edilecek mertebeler amellere göredir.

* Hadis, hiç kimsenin dünyada iken uhrevî halini bilemeyeceğini; mesela şakînin ind-i İlahî'de şakî olarak yazıldığının bilinemeyeceğini de ifade etmektedir. Ancak emarelerle zann-ı galib ifade edilebilir. Hakkında hayır ve

salah hususunda halkta şüyû bulan şöhret de bu zann-ı galibi takviye eder. Resulullah'ın "Sizler Allah'ın yeryüzündeki şahitlerisiniz" hadisleri, hayır üzere tanınan ve o hali bozmadan ölen kimsenin akibetinin iyi olacağına zann-ı galib hasıl eden bir emare kabul edilmiştir.

* Kötü neticeye uğramamak için Allah'a istiaze etmeye teşvik de mevcuttur. Selef ve halef büyükleri hadisin bu dersiyle hakkıyla amel etmişler, kötü bir sonuçla hayatlarını kapamamak için Allah'a hep istiaze etmişlerdir. Abdu'l-Hak merhum, Kitabu'l-Akibe'de şu rahatlatıcı açıklamayı yapar: "Kötü son (sui'lhatime) batını istikamet, zahiri salah üzere olana vaki olmaz. Bu içi fesad veya hilelerle dolu olan kimselere vaki olur. Büyük günahlarda ısrar edip, bunlarda cüretkârlık gösterenlerde de çokça vaki olur. Böylelerine ölüm aniden gelir. Bu sadve anında şeytan ona musallat olur ve kötü sonuca sebebiyet verir. Allah bu durumdan ehl-i imanı muhafaza buyursun. Amin."
Alimler, bunun da belirtilen evsaftaki herkese değil, çoğunluğa geleceğini belirtirler.

* Hadis, Allah'ın kudretini meşiet-i İlahî dışında hiçbir sebebin mecbur edemiyeceğini de ifade etmektedir. Çünkü, Cenab-ı Hak çocuk için cimayı bir illet kılmamıştır. Çünkü cima olduğu halde çocuk olmayabilmektedir. Öyleyse Allah dilerse cimayı çocuğun olmasına bir sebep ve illet kılmaktadır.
* Kesif şeyler, latif hilafına, tekamül için uzun müddete muhtaçtır. Bu sebeple ceninin insan şeklini almasına kadar geçen tavırlar uzundur. Halbuki ruh üflemesi kısa zamanda olmaktadır. Bunu hariçte de görmekteyiz. Cenab-ı Hak arzı yaratınca önce semaya yönelip, onu tanzim etmiş; arzı, kesafeti sebebiyle semaya yapışık bırakmış, sonra ikisi birbirinden ayrılmıştır. Adem'i su ve topraktan yaratıp şekilleyince, bir müddet bırakmış, bilahare ruh üflemiştir.

* Hadis, Allah'ın külliyatı bildiği gibi cüz'iyatı da bildiğine delildir. Zira, Allah'ın, dünyaya gelecek kimsenin her meselesine mufassalan ilgi gösterdiğini ifade etmektedir.

* Allah var olan herşeyin yaratıcısı ve mukaddiri mânasında müriddir (olmasını isteyeni); burada mürid, "herşeyi seviyor, herşeyden razı" manasına değildir.

* Hayır ve şerlerin tamamı, Allah'ın takdiriyle ve icadiyle meydana gelmektedir. Kaderîler ve Cebrîler bu hükme muhalefet ederler. Kaderiye: "Kulun fiili kendindendir, yaratıcısı kendisidir" demiştir. Bunların birkısmı hayır ve şer arasında fark görüp: "Hayrı Allah yaratır" demiş ve şerrin yaratılmasını Allah'tan nefyetmiştir. Bu söz meşhur olmakla beraber, Mutezilî alimlerden hangisinin

söylediği de belli değildir. Bu iddia esas itibariyle Mecusîlerin telakisidir. Cebriye'ye mensup olanlar: "Herşey Allah'ın fiilidir. Mahlukun cereyan eden şeylerde hiçbir tesiri yoktur" demişlerdir. Ehl-i Sünnet, orta bir yol tutmuş; birkısmı: "Fiilin aslını Allah yaratır. Kulun ortaya konanda (makdur) müessir olmayan bir kudreti vardır" derken, bir kısmı: "Kulun, fiilde kesb denen bir tesiri vardır" demiş uzun uzadıya deliller serdetmişlerdir. Burada teferruata girmeyeceğiz.

* Hadis akdârın yani İlahî takdirlerin galib ve değişmez olduğunu, akibetin gaib bulunduğunu, hiç kimsenin zevahirle aldanmaması gerektiğini ifade etmektedir. Bundandır ki, dinimiz, diyanette sebat ve hüsn-i hatime için dua etmeyi teşri etmiştir. Hatta Ashab, Resulullah'ın kaderle ilgili tebligatından sonra: "Bu yazılmış olan kaderimize dayanıp güvensek (bir de amel meşakkatine girmesek?)" mealinde soru tevcih etmiş, Resulullah da: "Çalışın! Herkes kendisi için yazılana müyesser olacaktır" buyurmuştur.
Muhtelif rivayetleri değerlendiren şarihler, çoğunluk itibariyle iyi amel yapanların cennete kötü amel işleyenlerin de cehenneme gideceğini, son anda durumlarının tersine dönmeyeceğini, ancak az da olsa, son anda değişme hallerinin olacağını; Resulullah'ın kötü akıbetle korkutup her an dikkate, tevbeye, duaya sevketmek için bu azınlıktaki durumu da hatırlattığını belirtmişlerdir.
İbnu Hacer'in rivayetine göre, "Ömer İbnu Abdilaziz: "Hayatı boyu iyi amel işleyen kimsenin, kötü akibetle cehenneme gidebileceği"ni beyan eden hadisi işitince, istiğrab etmiş ve "Ömrü boyu itaat eden bir kulun sonunda cennete girmemesi nasıl sahih olur?" demiştir. İbnu Mulakkin, Ömer İbnu Abdilaziz'in böyle bir söz sarfetmesini ihtiyatla karşılamış, rivayetin sıhhatinden şüpheye düşmüştür.[18]

-4836 -6- وعن ابْنِ مسعودٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قَامَ فِينَا رَسُولُ اللّهِ # مَقَاماً. فقَالَ: َ يَعْدِي شَيْءٌ شَيْئاً. فقَالَ أعْرَابِيٌّ: يَا رَسُولَ اللّهِ، مَا بَالُ اِبِلِ يَأتِيهَا الْبَعِيرُ ا'جْرَبُ الْحَشَفَةَ بِذَنْبِهِ فَيُجْرِبُهَا كُلَّهَا. فقَال #: فَمَنْ أجْرَبَ ا'وَّلَ؟ َ عَدْوى وَ صَفَرَ. إنَّ اللّهَ خَلَقَ كُلَّ نَفْسٍ وَكَتَبَ حَيَاتَهَا وَمَوْتَهَا وَرِزْقَهَا وَمصَائِبَهَا[. أخرجه الترمذي .

6. (4836)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (bir gün) aramızda doğrulup:
"(Hastalık nev'inden) hiçbir şey hiçbir şeye sirayet etmez!" buyurmuşlardı ki bir bedevi:
"Ey Allah'ın Resulü! Nasıl olur? Bir deve sürüsüne, kuyruğu ile haşefesini uyuzlamış bir deve gelince hepsini uyuzlu yapar!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Pekâla, birincisini kim uyuzladı? Ne sirayet, ne safer (inancınızda hakikat) vardır. Şurası muhakkak ki, Allah her nefsi yaratmış, onun hayatını, ölümünü, rızkını ve uğrayacağı musibetlerini yazmıştır." [Tirmizî, Kader 9, (2144).][19]

AÇIKLAMA:

1- Resulullah, bu hadislerinde hastalıkların bir canlıdan diğer bir canlıya sirayet etme (bulaşma) hadisesini reddetmektedir. Halbuki sirayeti te'yid ve bu maksatla karantina denen tedbiri emrettiği de vakidir. Aradaki tearuzu alimler şöyle giderir: "Cahiliye Arapları, hastalığın kendi kendine sirayet ettiği inancında idiler. Resulullah, hadiste görüldüğü üzere, bu inancı reddederek hastalığı indirenin, canlıları hasta edenin Cenab-ı Hak olduğunu, onun izni ve iradesiyle hastalığın geldiğini ve başkasına bulaştığını tebliğ etmiştir."

2- Haşefe, hitanın (yani sünnet edilen mahallin) dış kısmıdır. Bazı lügatcilere göre, cinsiyet uzvunun baş kısmıdır. Şu halde, hadiste cinsiyet uzvu uyuzlu deve mevzubahistir. Hadisin Teysir'deki veçhine göre, deve kuyruğu vasıtasıyla haşefesini uyuzlamakta, sonra bu diğer develere sirayet etmektedir. Hadisin Tirmizî'deki veçhi biraz farklıdır. Kuyruğu ile manasına gelen بِذَنَبِ yerine "ağıla soktuğumuzda" manasına gelen نُدْبِنُهُ kelimesi yer alır. Manada dikkat çeken bir değişme mevzubahis değildir.

3- Resulullah cahiliye inancını yıkmak ve sirayetin Allah'ın bilgisi tahtında cereyan ettiği hususunda, muhatabını ikna için: "Birincisini kim uyuzladı?" sorusunu sorar. Doğru ya, sirayet hadisesinin başlaması için bir bidayete ihtiyaç var. Her şeyi yaratan Allah değil mi?

4- Hadiste inkar edilen bir husus da saferdir. Safer nedir? Bunun farklı yorumları var:

* Buharî "Karında bir hastalık" diye açıklar.

* Ebu Ubeyde Ma'mer İbnu'l-Müsenna, Garibu'l-Hadis'inde: "Karında bulunan bir yılan olup hayvan ve insanlara musallat olur. Araplar bunun uyuzdan daha bulaşıcı olduğuna inanır" demiştir. Bu durumda hadis, bu sirayet hâdisesini de reddetmiş olmaktadır.

* Bazı rivayetlere göre safer karında bulunan bir kurtcuktur. Kaburgayı veya ciğeri ısırıp insanın ölümüne sebep olmaktadır.

* Bazılarınca safer, yılandır. Nefyedilen de "Yılan ısırınca ölüme sebep olduğu"na dair inançtır. Böylece, Şarî, ölüm hâdisesinin ecelle vukua geldiğini tesbit etmekte, aksi inancı reddetmiş olmaktadır.

* Bazılarınca saferden maksad Safer ayıdır. Çünkü Araplar Safer ayını haram bilir, Muharrem ayını helal addederlerdi. İslam onların bu inancını reddetmiştir. Resulullah bu maksadla "Safer ayı yoktur (yani haram değildir)" demiştir.[20]

-4837 -7- وعن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: إذَا أرَادَ اللّهُ تَعالى بِعَبْدٍ خَيْراً اسْتَعْمَلَهُ. قِيلَ: كَيْفَ يَسْتَعْمِلُهُ؟ قَالَ: يُوَفِّقُهُ لِعَمَلٍ صَالِحٍ قَبْلَ الْمَوْتِ[. أخرجه الترمذي.

7. (4837)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (bir gün):
"Allah Teâla hazretleri bir kulun hayrını diledi mi onu isti'mal eder!" buyurmuştu. Kendisine: "Onu nasıl istimal eder?" diye soruldu.
"Ölümden önce salih amel işlemede muvaffak kılar!" buyurdu." [Tirmizî, Kader 8, (2134).][21]

AÇIKLAMA:

1- Bir başka rivayette hadis şöyle devam eder: "....Sonra kişiyi bu hayır amel üzerine kabzeder."

2- Kişi niyeti, iyi bir davranışı gibi rızayı Bariyi celbedecek bir fiille, hakkında Allah'ın hayır murad etmesine istihkak kazandı mı "kişiyle kalbi arasına giren" (Enfal 24) Hak Teala onu hayra yönlendirmekte, hayır ameller yapmaya muvaffak etmekte, o bu hal üzere iken ruhunu kabzetmektedir. İyaz merhumun

"Sizden hiçbirini ameli cennete sokmayacaktır. Cennete Allah'ın rahmetiyle gireceksiniz" hadisini açıklarken kaydettiği şu mülahazalar, sadedinde olduğumuz hadisi aydınlatır: "Allah'ın taate hidayeti, (imkan, sağlık, şuur vs. vererek) amelde bulunmasına yardımı Allah'ın rahmetindendir. Hayır işleyen kimse, bunlara kendi ameliyle müstehak olmaz. Bunlar hep Allah'ın fazlı ve rahmetiyledir."
İbnu'l-Cevzî der ki: "Bundan dört cevap ortaya çıkar:

1) Amel için tevfik (yardım), Allah'ın rahmetindendir. Eğer Allah'ın sebkat eden rahmeti olmazsa, kurtuluşa sebep olan iman ve taat hasıl olmaz:

2) Kölenin hasıl ettiği menfaatler efendisine aittir. Öyleyse, onun ameline efendisi hak sahibi olur, kendisi değil. Öyleyse efendi ona, ameline ücret olarak her ne verirse, bu onun fazlındandır.

3) Bazı hadislerde, cennete girişin kendisi Allah'ın rahmetiyledir, derecelerin elde edilmesi amellerledir.

4) Taatle ilgili ameller kısa bir zaman (mesela 50-100 yıllık dünya hayatını) işgal eder. Halbuki sevap (ebedî olarak) tükenmeyecektir. Öyleyse mahdud bir amel için verilen tükenmez ücret amelin karşılığı değil, fazl-ı İlâhîdir."[22]

-4838 -8- وعن أبِي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: إنَّ الرَّجُلَ لَيَعْمَلُ الزَّمَنَ الطَّوِيلَ بِعَمَلِ أهْلِ الْجَنَّةِ، ثُمَّ يُخْتَمُ لَهُ عَمَلُهُ بِعَمَلِ أهْلِ النَّارِ، وَإنَّ الرَّجُلَ لَيَعْملُ الزَّمَنَ الطَّوِيلَ بِعَمَلِ أهْلِ النَّارِ، حَتّى يُخْتَمَ لَهُ عَمَلُهُ بِعَملِ أهْلِ الْجَنَّةِ[. أخرجه مسلم .

8. (4838)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kişi vardır, uzun müddet cennet ehlinin amelini işler, sonra da ameli cehennem ehlinin ameliyle hitam bulur. Yine kişi vardır, uzun müddet cehennem ehlinin ameliyle amel eder de sonunda cennet ehlinin ameliyle hitam bulur." [Müslim, Kader 11, (2651).][23]

AÇIKLAMA: 4834. hadiste geçti.

4839 -9- وعن ابْنِ عَمْرو بْنِ الْعَاصِ رَضِيَ اللهَ عَنْهُما قال:]قَالَ رَسُولَ اللهِ #: إنَّ اللهَ خَلَقَ خَلْقَهُ في ظُلْمَةٍ، ثُمَّ أَلْقَى عَلَيْهِمْ مِنْ نُورِهِ. فَمَنْ أَصَابَهُ مِنْ ذلِكَ النُّورِ اهْتَدَى، وَمَنْ أَخْطَأَهُ ضَلَّ. فلِذلِكَ أَقُولُ: جَفَّ الْقَلَمُ عَلى عِلْمِ اللهِ تَعالى[. أخرجه الترمذي .

9. (4839)- İbnu Amr İbni'l-As (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Allah (cin ve ins dahil) mahlukatını bir karanlık içinde yarattı. Sonra üzerlerine kendi nurundan serpti. Bu nur, kimlere isabet ettiyse hidayeti buldular, kimlere de isabet etmediyse sapıttılar. Bu sebeple diyorum ki: "Kalem, Allah Teala'nın ilmi hususunda kurumuştur." [Tirmizî, İmam 18, (2644).][24]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste geçen ve karanlıkta yaratıldığı belirtilen mahlukatla sakaleyn de denen cinler ve insanlar kastedilmiştir. Çünkü meleklerin nurdan yaratıldığı tasrih edilmiştir.

2- Cin ve insin zulmette yaratılması demek, onların kötülükleri emreden ve alçaltıcı şehvetler, saptırıcı hevalarla mecbul olan nefsin karanlığında bulunması demektir.

3- İlahî nurdan isabet eden kimse, cennetin yolunu bulmakta, kim de bu İlahî nurdan nasip alamazsa hak yoldan dışarı çıkmaktadır.

4- Hadisin sonunda "Allah'ın ezelde bilip hükmettiği şey, artık değişmez, değiştirilmez" mânasında olmak üzere: "Allah'ın ilmi hususunda kalem kurumuştur" buyrulmuştur. Resulullah'ın bu son cümlesi şöyle de yorumlanmıştır: "İman, tâat, küfür ve masiyetle ilgili olarak ezelde cereyan eden yazma işinin değişmezliği sebebiyle ben "Kalem kurudu" diyorum."[25]

ÜÇÜNCÜ FASIL

KADERE RIZA

4840 -1- عن سعد بنِ أبِى وقّاص رَضِيَ اللهَ عَنْهُ قال:]قَالَ رَسُولَ اللهِ #: مِنْ سَعَادَةِ ابْنِ آدَمَ رِضَاهُ بِمَا قَضى اللهُ تَعالى، وَمِنْ شَقَاوَةِ ابْنِ آدَمَ تَرْكُهُ اسْتِخَارَةَ اللهِ تَعَالى، وَمِنْ شَقَاوَةِ ابْنِ آدَمَ سَخَطُهُ بِمَا قضى اللهُ تَعالى[. أخرجه الترمذي .

1.(4840)- Sa'd İbnu Ebi Vakkas (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Ademoğlunun saadet (sebepleri)nden biri de Allah Teala'nın hükmettiğine rıza göstermesidir. Şekavet (sebepleri)nden biri de Allah Teala'ya istihareyi terketmesidir. Keza şekavet (sebepleri)nden bir diğeri de Allah'ın hükmettiğine razı olmamasıdır." [Tirmizî, Kader 15, (2152).][26]

AÇIKLAMA:

1- Hadisin Tirmizi'deki aslında "...Allah'ın "kendisi için" hükmettiğine rıza göstermesidir" şeklinde "kendisi için" ziyadesi vardır. Böyle olunca mâna: "Ademoğlunun Allah'a istiharede bulunup, sonra da istiharede, hakkında hükmedilene razı olması ademoğlunun saadetindendir" şeklinde daha muvafık düşer.
İstihare, hayır talep etmek demektir. Ancak burada, yapılacak bir iş için, hayırlı olup olmadığı hususunda Cenab-ı Hak'tan bir işaret talep etmektir. Daha önce açıkladığımız üzere bunun belli bir adabı vardır. Resulullah istiharede bulunmaya ehemmiyet verip buna teşvik etmiştir:

2- Hadiste Allah'ın kazasına rıza, saadet alâmeti olarak değerlendirilmiştir. Tîbî bunu iki sebebe bağlar.

* "Biri: Kazaya rıza kişiyi ibadet için boş bırakır. Zîra kişi, kazaya razı olmazsa, gam içinde kalır ve kalbi cereyan eden hadiselerle devamlı meşgul olur: "Bu niye oldu, o niye olmadı" der durur.

* Diğeri: Kazaya razı olan kimse, kazaya razı olmayan kimseye Allah'tan gelecek gazaptan kurtulur. Kulun rızasızlığı, Allah'ın kendine takdirinden başka bir şeyi zikrederek: "Şöyle olsaydı, bu daha iyi, daha uygun olacaktı" der. Halbuki o işin iyi veya kötü olduğu kendisine tebeyyün etmiş değildir." Tîbî açıklamasına şöyle devam eder: "Eğer dersen ki: "(Ademoğlunun saadetinin

Allah'ın kazasına rızada olduğunu söyledikten sonra buna mukabil olarak da): "Ademoğlunun şekaveti Allah'tan istihareyi terketmesidir" demiştir. Bu iksinin arasında mütekabillik neresidir?" Cevaben deriz ki: İstiharede dahi tevekkül ve tevfiz var. Kişi istihareye uydu mu işini tamamiyle Allah'a tefviz etmiş olmaktadır. (Şu halde bunun terki, kazaya rızanın terki demektir.)"[27]

-4841 -2- عن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قَال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: الْمُؤْمِنُ الْقَوِيُّ خَيْرٌ وَأَحَبُّ إِلى اللّهِ مِنَ الْمُؤْمِنِ الضَّعِيفِ، وَفي كُلٍّ خَيْرٌ. احْرِصْ على مَا يَنْفَعُكَ، وَاسْتَعِنْ بِاللّهِ وَ تَعْجزْ، وَإنْ أصَابَكَ شَىْءٌ فَ تَقُلْ: لَوْ أنِّي فَعَلْتُ لَكَانَ كَذَا وَكَذَا، وَلَكِنْ قُلْ: قَدَّرَ اللّهُ، وَمَا شَاءَ فَعَلَ. فإنَّ لَوْ تَفْتَحُ عَمَلَ الشَّيْطَانِ[. أخرجه مسلم .

2. (4841)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kuvvetli mü'min, Allah nazarında zayıf mü'minden daha sevgili ve daha hayırlıdır. Aslında her ikisinde de bir hayır vardır. Sana faydalı olan şeye karşı gayret göster. Allah'tan yardım dile, acz izhar etme. Bir musibet başına gelirse: "Eğer şöyle yapsaydım bu başıma gelmezdi!" deme. "Allah takdir etmiştir. Onun dilediği olur!" de! Zira "eğer" kelimesi şeytan işine kapı açar." [Müslim, Kader 34, (2664).][28]

AÇIKLAMA:

1- Nevevî, "Kuvvetli mü'min" tabirindeki kuvvetten muradın "nefsin azimet ve niyeti ve ahiret hususundaki düşüncesi" olduğunu söyler ve devam eder: "Bu vasıfta olan bir kimse cihadda cesaretle düşmana karşı ileri atılır ve onu karşılamada ve peşine düşmede daha hızlı davranır, emr-i bi'lmaruf ve nehy-i ani'lmünkere daha kararlıdır ve bütün bu amellerinde daha sabırlı ve metanetlidir. Namaz, oruç ve diğer ibadet ve zikirlere daha rağbetli ve onlara devamda daha şevkli ve musır olur."

2- "Her ikisinde de hayır vardır" sözüyle, zayıf olanda da kuvvetli olanda da hayır bulunduğu te'yid edilmiş oluyor. Zîra ikisi de imanda müşterektirler, her ne

kadar ibadette biri zayıf olsa da.

3- "Faydalı olana gayret göster"den maksad, ibadete karşı hırslı ol demektir. Faydalı denince Allah nazarında faydalı olan kastedilmiştir. Allah'tan talep edilecek yardım da bununla ilgili olmalıdır. Ne ibatette ne de ibadet için yardım talep etme hususlarında tembellik göstermemeli, acz izhar edilmemelidir" (Nevevî).

4- Kadı İyaz'ın nakline göre, ulema: "Eğer şöyle yapsaydım bu başıma gelmezdi" demekten nehyin, buna kesinlikle inanıp: "Onu yapsaydım bu başıma gelmeyecekti" diye cezmen söyleyen kimse hakkında olduğunu söylemiştir. İlaveten: "Onu yapsaydım bu değil, Allah'ın dileyeceği bir başka şey başıma gelirdi" diyene, yasak olmayacağını belirtirler. Böyle bir yasaktan maksat, "eğer.." şeklindeki ifadede kaderi tenkid manası bulunduğu içindir.
Kadı İyaz der ki: "Buna göre, hadisteki nehiy zahiri üzeredir ve umumi bir nehiydir. Üstelik bu nehiy tenzihîdir. Buna, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın "Zîra "eğer" kelimesi şeytan işine kapı açar" sözü delalet eder. Bunun manası "şeytan, kadere çatmayı kalbe atar ve vesvese verir" demektir."
Nevevî der ki: "Mazi sigası ile eğer (=lev) kelimesinin kullanılışı hadiste sıkça gelmiştir. Zahir olan şu ki, bunu kullanmaktan nehiy boş şeylerle ilgili olarak kullanmalarıdır. Bu da tahrimî değil, tenzihî bir nehiydir. Ama kişi ibadet hususundaki taksiratından üzüntülerini ifade zımnında söylemişse bunda bir beis yoktur. Hadiste gelen "eğer"li benzer ifadelerin çoğu bu manaya hamledilmiştir."[29]

DÖRDÜNCÜ FASIL

ÇOCUKLARIN HÜKMÜ

-4842 -1- عن عائشةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا قالتْ:]تُوُفِّىَ صَبِيٌّ. فَقُلْتُ: طُوبى لَهُ، عُصْفُورٌ مِنْ عَصَافِيرِ الْجَنَّةِ. فقَالَ رَسُولُ اللهِ #: أوَ تَدْرِينَ أنَّ اللهَ خَلَقَ الْجَنَّةَ وَخَلَقَ النَّارَ، فَخَلَقَ لهذِهِ أهْلاً، ولهذِهِ أهْلاً[. أخرجه مسلم وأبو داود والنسائي .

1. (4842)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Bir çocuk ölmüştü. Ben:
"Ne mutlu ona! Cennet kuşlarından bir kuş oldu!" dedim. Aleyhissalâtu vesselâm:

"Sen Allah'ın cenneti de cehennemi de yarattığını, beriki için de öteki için de ahali yarattığını bilmiyor musun?" buyurdular." [Müslim, Kader 30, (2662); Nesaî, Cenaiz 58, (4, 57); Ebu Davud, Sünnet 18, (4713).][30]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, büluğa ermeden vefat eden Müslüman çocukların ahiretteki durumu hakkında bir hüküm getirmektedir: Cennetlik mi, cehennemlik mi olcakları Allah'ın meşietine bağlıdır. Bir sonraki hadiste müşrik çocuklarının durumu hakkındaki münakaşayı genişçe kaydedeceğiz. Burada şunu belirtelim ki, Müslüman çocuklarıyla ilgili hüküm de münakaşa edilmiştir. Çünkü sadedinde olduğumuz hadis, "cennetliktir!" hükmüne ihtiyat getirmektedir. Bu sahih hadisi esas alanlar, bu meselede ihtiyatı tercih etmiş olurlar. Ancak mevzuya temas eden tek hadis bu değildir. Alimlerin büyük çoğunlukla hükme esas ittihaz ettikleri bir Ebu Hüreyre hadisine göre, mü'min çocukları cennetliktir.
"Kimin büluğa ermezden önce üç çocuğu vefat ederse bunlar o kimseye ateşe karşı bir perde olurlar. Yahut o kimse cennete girer." Kurtubî, bazılarının "Müslüman çocukların cennete gidecekleri hususunda ulemânın ihtilafı yoktur, icma ederler" dediğini kaydeder. Ancak Nevevî, bu meselede, kaydetmiş olduğumuz Ebu Hüreyre rivayetine itibar edenlerin icmaından bahsedilebileceğini belirtir.
Sadedinde olduğumuz Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) hadisini esas alanlar bu hususta tevakkufu tercih etmişlerdir. Nevevî, bunlara şu cevabı verir: "Resulullah'ın Hz. Aişe'yi o hükümden men etmesi belki bu meselede delilsiz kesin hükme gitmiş olmasındandır veya, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Müslüman çocukların cennetlik olduklarını bilmezden önce bu müdahaleyi yapmıştır." Maziri: "İhtilaf peygamber çocuklarının dışında kalanlar hakkındadır" demiştir. Müsned-i Ahmed'de gelen bir rivayette
"Müslümanların çocukları cennetliktir, müşrikler ve çocukları cehennemliktir." Sonra şu ayeti okudu. (Mealen): "İman edip de zürriyetleri de kendilerine tabi olanlar (var ya), biz onların nesillerini de kendilerine kattık" (Tur 2).[31]

-4843 -2- وَعن ابْنِ عَبَّاس رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُما قال:]سُئِلَ رَسُولُ اللّٰهِ # عَنْ أوَدِ الْمُشْرِكِينَ. فقَالَ: اللّٰهُ إذْ خَلَقَهُمْ أعْلَمُ بِمَا كَانُوا عَامِلِينَ[. أخرجه الخمسة إ

الترمذي .

2. (4843)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan müşriklerin çocukları hakkında sorulmuştu.
"Allah onları yarattığı zaman ne yapacaklarını iyi biliyordu!" buyurdular." [Buhârî, Kader 3, Cenaiz 93; Müslim, Kader 28, (2660); Ebu Davud, Sünnet 18, (4711); Nesâî, Cenaiz 60, (4, 59).][32]

AÇIKLAMA:

Kaydedilen iki hadisten birincisi, Müslüman çocukların cennete gideceği hususunda tevakkuf etmeyi, kesin hükme gitmeyi ders verirken, ikinci hadis de müşrik çocuklar hakkında aynı şekilde kesin hükümden kaçınmaya irşad etmektedir.
Çocukların, yani büluğa ermeden ölenlerin durumları hakkında ihtilaf edilmiştir. Mesele üzerine birçok rivayetler var. Alimler rivayetlerdeki farklılıklar yüzünden farklı görüşler ileri sürmüşlerdir.

1) Hammad İbnu Seleme, Hammad İbnu Zeyd, İbnu'l-Mübarek, İshak İbnu Rahuye hazeratı, çocuklar hakkında: "Allah'ın meşietindedir. Dilerse cennete koyacak, dilerse cehenneme" diye hükmederler ve bu mevzuda gelen nasslardan bu hükmü çıkarırlar. Bilhassa müşrik çocukları hakkında Şafiî hazretlerinin de böyle hükmettiğini, Beyhakî, el-İ'tikad'ında kaydetmiştir. İbnu Abdilberr: "İmam-ı Malik'ten bu hususta sarih bir hüküm intikal etmedi ise de, onun nokta-i nazarından çıkarılacak hüküm de böyledir. Ancak ashabı, Müslüman çocukların cennete, kâfir çocuklarının meşiet-i İlahiye'de olduğunu sarih olarak beyan etmiştir" der.
Bu görüş sahiplerinin delili: "Allah onların ne yapacağını daha iyi biliyor" hadisidir.

2) İkinci görüşe göre, "Çocuklar babalarına tabidir, Müslümanların çocukları cennette, kâfirlerin çocukları cehennemde olacaktır." Bu görüş, Haricîlerden Ezarika'nın görüşüdür. Bunların delili şu ayettir: "Nuh: "Ey Rabbim! dedi. Yeryüzünde kafirlerden tek bir kişi bırakma!" (Nuh 26). Ancak bu ayetin Nuh kavmiyle ilgili olduğu söylenerek karşı çıkılmış. Hz. Nuh'un bu bedduayı, Cenab-ı Hakk'ın ona: "Kavminden, (hal-i hazır) inananlar dışında kimse sana iman etmeyecektir" (Hud 36) diye vaki olan vahyinden sonra yaptığı

belirtilmiştir. "Onlar babalarındandır veya onlardandır" şeklindeki hadis, harbîlerle ilgili ahkâm zımnında varid olmuştur. Bu görüşe karşı çıkanlar, müşrik çocukların cehennemde olacağını tasrih eden ve Hz. Aişe'den gelen bir rivayetin zayıf olduğunu belirtirler.

3) Üçüncü görüşe göre, çocuklar cennetle cehennem arasında orta bir yerde, bir berzahtadırlar. Çünkü, onların cennete girmesini sağlayacak amelleri mevcut olmadığı gibi, cehenneme girmelerine sebep olacak da günahları yoktur.

4) Cennet ehlinin hizmetçileri olacaklar. Bazı kaynaklarda gelen zayıf bir hadise göre Aleyhissalâtu vesselâm: "Müşriklerin çocukları cennet ehlinin hizmetçileridir" buyurmuştur.

5) Beşinci görüşe göre, toprak olurlar. Bu görüş Sümame İbnu Eşres'ten mervidir.

6) Bu görüşe göre ateştedirler. İyaz, bunu Ahmed İbnu Hanbel'e nisbet etmiş ise de, İbnu Teymiyye, İyaz'ın burada hata ettiğini, bu görüşün Ahmed İbnu Hanbel'e ait olmayıp, ashabından birine ait olduğunu söyler.

7) Yedincisine göre çocuklar ahirette imtihan olunacaklar: Kendilerine ateş yükseltilecek, kim içine girerse, o soğuk ve selametli olacak, imtina eden ise azaba duçar olacak. Bazı sahih rivayetler, mecnunlar ve fetret devrinde ölenler hakkında imtihan olduğunu belirtmiştir. Beyhakî, el-İ'tikad'ında bu görüşün sahih görüş olduğunu söylemiş ise de, "Ahiret teklif yeri değildir. Orada ne amel ne imtihan hiçbir şey yoktur" denilerek tenkid edilmiştir. Ancak bu tenkidcilere de: "Bu hal, cennet ve cehennemde istikrar peyda ettikten sonrası için camidir, amma Arasat'ta, buna bir mani yoktur. Nitekim ayette "Her hakikatın bütün çıplaklığıyla ortaya çıktığı gün onlar secdeye çağrılırlar. Fakat güçleri yetmez" (Kalem 42) buyrulmuştur" diyerek cevap verilmiş ve bir Sahiheyn hadisi gösterilmiştir: (Kıyamet günü) insanlara secde etmeleri emredilir. Münafığın sırtı o zaman yekpare bir tabakaya döner ve secdeye güç yetiremez."

8) Çocuklar cennetliktir. Nevevî der ki: "Muhakkak ulemânın seçtiği sahih mezhep budur. Bunlar şu ayeti delil kılmışlardır: "Biz bir peygamber göndermedikçe azap edici değiliz." (İsra 15).

9) Tevakkuf: Hiçbir hükümde bulunmamak.

Buhârî, müşrik çocuklarının durumu üzerine söylenenler hakkında açtığı babda üç hadis kaydeder: Birincisinde tevakkuf ifade edilmiştir; ikincisinde cennette olacakları görüşünü müreccah kılan bir hadis kaydedilir; üçüncü hadiste ise

cennetlik olacaklarını tasrih eden bir hüküm mevcuttur.[33] Şarihler bunda hem üç ayrı görüşe delil ve hem de Buhari'nin tercihini görürler: Ona göre esas olan kafir çocuklarının cennetlik olduğudur.[34]

-4844 -3- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: تَحَاجَّ آدَمُ وَمُوسى عَلَيْهِمَا السَّمُ. فقَالَ لَهُ مُوسى: أنْتَ الَّذِى أخْرَجْتَ النَّاسَ مِنَ الْجَنَّةِ بِذَنْبِكَ وَأشْقَيْتَهُمْ. فَقَالَ آدَمُ لِمُوسى: أنْتَ الَّذِى اصْطَفَاكَ اللّهُ بِرِسَاَتِهِ وَبِكَمِهِ، أتَلُومُنِي على أمْرٍ كَتَبَهُ اللّهُ
عَلَيَّ قَبْلَ أنْ يَخْلُقَنِي؟ قَالَ رَسُولُ اللّهِ # فَحَجَّ آدَمُ مُوسى[. أخرجه الستة إ النسائي.»المحاجة« المجادلة والْمُخاصمةُ .

3. (4844)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Hz. Adem ve Musa aleyhimasselam münakaşa ettiler. Musa, Adem'e:
"İşlediğin günahla insanları cennetten çıkaran ve onları şekavete (bedbahtlığa) atan sensin değil mi!" dedi. Adem de Musa'ya:
"Sen, Allah'ın risalet vermek suretiyle seçtiği ve hususi kelamına mazhar kıldığı kimse ol da, daha yaratılmamdan [kırk yıl] önce Allah'ın bana yazdığı bir işten dolayı beni ayıplamaya kalk (bu olacak şey değil)!" diye cevap verdi." Resulullah devamla dedi ki:
"Hz. Adem Musa'yı ilzam etti!" [Buhârî, Kader 11, Enbiya 31, Tefsir, Taha 1, 3, Tevhid 37; Müslim, Kader 13, (2652); Muvatta, Kader 1, (2, 898); Ebu Davud, Sünnet 17, (4701); Tirmizî, Kader 2, (2135).][35]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayette mevzubahis olan münakaşa hâdisesinin zamanı ve yeri hususunda farklı mütalaaalar ileri sürülmüştür:

* Bazı alimler: "İstikbale matuftur. Yani ahirette cereyan edecektir. Vukua geleceği kesin olduğu için mazi sigasıyla vürud etmiştir" demiştir.

* Bazı alimler, dünyada ve Hz. Musa devrinde cereyan ettiğini, Cenab-ı Hak,

Hz. Musa'nın Adem aleyhisselam'ı görme talebi üzerine, onu dirilterek karşılaştırmış olabileceğini söylemiştir.

***** Bazı alimler, bu iki peygamberin berzah aleminde karşılaşmış olabileceklerini söylemiştir. Bu durumda Hz. Musa'nın vefatından sonra ruhları semada karşılaşmış olmalıdır.

***** İbnu'l-Cevzî, bunun bir darb-ı mesel olabileceği ihtimali üzerinde de durmuştur. Bu durumda mâna şudur: "Eğer onlar karşılaşsalardı, aralarında böyle bir tartışma geçecekti. Bu temsilde Hz. Musa'nın zikredilmiş olması, ağır tekliflerle gönderilen ilk peygamber olması sebebiyledir."
Haberin izhar ettiği müşkilatı gözönüne alan İbnu'l-Cevzî der ki: "Bu haber, sahih bir hadisle sabit olması sebebiyle, mahiyetine muttali olunamasa bile, inanılması gereken hususlardandır. Mânasının hakikatını kavrayamamış olsak bile kabul etmemiz gereken meselelerin ilki bu değildir. Kabirdeki azab ve nimetle ilgili haber bunlardan bir diğeridir. Herhangi bir meselenin izahını yapmakta müşkilat çekecek olsak geriye teslim olmak kalır." İbnu Abdilberr der ki: "Buna göre bu çeşit meselelerde teslim esastır. Tahkik etmek için üzerinde durulmaz. Zîra bu çeşit meselelerde bize pek az bir ilim verilmiştir."

2- Sadedinde olduğumuz rivayette, Hz. Adem'in kaderinin yaratılmazdan önce yazıldığı mevzubahistir. Bir başka rivayette 40 yıl önce sarahati vardır. İbnu't-Tîn: "Kırk yıldan murad, her ayet-i kerimede geçen "Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım" (Bakara 30) ifadesi ile Hz. Adem'e ruhun üflenmesi arasında geçen müddettir." Bazıları: "Bu müddetin başlangıcı levhalara yazılma zamanıdır. Sonu da Hz. Adem'in yaratılma zamanıdır" demiştir. İbnu'l-Cevzî der ki: "Allah'ın kadim olan ilmi, ma'lumatın tamamını mahlukatın hiçbiri yaratılmazdan önce kuşatmış idi. Ancak bunları farklı zamanlarda yazdı. Nitekim Sahih-i Müslim'de gelmiştir ki: "Allah miktarları, arz ve semavatı yaratmazdan elli bin yıl önce takdir etmiştir." Öyleyse, bilhassa Hz. Adem'in kıssasının, yaratılışından kırk yıl önce yazılmış olması caizdir. Bu miktar, ona ruh üflenmezden önce toprak olarak bekleme müddeti de olabilir, bu da caizdir. Nitekim yine Sahih-i Müslim'de geldiğine göre, Hz. Adem'in toprak halinde şekillenmesi ile ona ruhun üflenmesine kadar kırk yıl müddet geçmiştir. Bu hal, bir küll olarak miktarların semavat ve arzın yaratılışından elli bin yıl önce yazılmış olmasına muhalefet etmez."
Mâzirî de şunu söyler: "Zahir o ki: Bundan murad Allah bunu, Hz. Adem'in yaratılışından kırk yıl önce yazmış olmasıdır. Fakat bundan şunun kastedilmiş olması muhtemeldir; "Allah bunu meleklere izhar etti veya bu tarihi izafe ettiği

bir fiilde bulundu. Aksi takdirde Allah'ın meşieti ve takdiri kadimdir." En doğrusu da şudur: Hz. Adem'in "Allah bunu, beni yaratmazdan önce bana takdir buyurdu" şeklindeki sözü ile "Tevrat'ta bunu yazdı" demeyi kastetmiş olmasıdır. Çünkü bir başka rivayette şöyle gelmiştir: "Hz. Adem, Musa'ya sordu: "O yaptığın işin üzerime yazılması işinin, Tevrat'ta yaratılmamdan kaç yıl önce vuku bulduğunu gördün?" Hz. Musa: "Kırk yıl!" diye cevap verdi."

Nevevî der ki: "Onun takdirinden murad Levh-i Mahfuz'a veya Tevrat'a veya Elvah'a yazılmasıdır. Kaderin kendisinin kastedilmesi caiz değildir. Çünkü o, ezelîdir. Hak Teala hazretleri, vukua gelecek hadiseleri ezelden beri murad etmiştir."[36]

3- HADİSTEN ÇIKARILAN BAZI HÜKÜMLER:

***** Kadı İyaz der ki: "Hadiste, Ehl-i Sünnet'in "Hz. Adem'in çıkarıldığı cennet, müttakilere vaadedilmiş olan ve ahirette girecekleri ebediyet cennetidir" iddiasına hüccet var. Mu'tezile ve başka bazıları ise, o cennetin başka bir cennet olduğunu iddia ederler. Onlardan bazıları daha da ileri gidip, o cennetin yeryüzünde olduğunu ifade etmiştir.

***** Hadis, hakkın ortaya çıkması için yapılacak münazarada delil ve hüccetler getirmenin, bunların açıklık kazanması için tevbih ve ta'rizde bulunmanın meşru olduğunu; levmin, bilen ve anlayan kimseye kendisinde bu hallerin bulunmadığı kimselere nisbetle daha ağır geldiğini göstermektedir.

***** Kişi kendinden büyükle, evlad babasıyla münazara edebilmektedir. Ancak bunun meşru olması için, münazarada hakkın ortaya çıkması veya ilmin artması veya meselenin inceliklerine vukufiyet kazanılması gayesi güdülmelidir.

***** Ehl-i Sünet için kaderin varlığı ve kulların fiillerinin yaratılması gibi hususlara hüccet mevcuttur.

***** Kişinin normalde hoş karşılanmayacak bazı davranışları, öfke ve üzüntü gibi bazı hallerinde hoş karşılanabilir. Bilhassa, öfkeli ve hiddetli bir tabiata sahip olanlar daha çok müsamaha ile karşılanır.
Nitekim hadiste münazara esnasında inkarcılık hali galebe çalmış olan Hz. Musa'ya, Hz. Adem aleyhisselam, babası olmasına rağmen, sadece ismiyle hitap etmiş, ona bu halin dışında yer vermeyeceği şeylerle hitap etmiş, bununla birlikte Hz. Musa'nın faziletini ikrar etmiş, sonra münazarasına devam edip, onun şüphesini bertaraf edecek kendi hüccetlerini beyan etmiştir.[37]

-4845 -4- وعن عُمر بْنِ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: قَالَ مُوسى: يَا رَبِّ أرِنَا آدَمَ الَّذِى أَخْرَجَنَا وَنَفْسَهُ مِنَ الْجَنَّةِ، فأرَاهُ اللهُ أبَاهُ آدَمَ عَلَيْهِ السَّمُ فقَالَ: أنْتَ أبُونَا آدَمُ؟ فقَالَ: نَعَمْ. فقَالَ: أنْتَ الَّذِى نَفَخَ اللهُ فِيكَ مِنْ رُوحِهِ، وَعَلَّمَكَ ا٬سْمَاءَ كُلَّهَا، وَأمَرَ الْمَئِكَةَ فَسَجَدُوا لَكَ؟ قَالَ: نَعَمْ. قَالَ: فَمَا حَمَلَكَ عَلى أنْ أخْرَجْتَنَا
وَنَفْسَكَ مِنَ الْجَنَّةِ؟ فقَالَ آدَمُ: وَمَنْ أنْتَ؟ قَالَ: أنَا مُوسى. قَالَ: أنْتَ الَّذِى اصْطَفَاكَ اللهُ برِسَالَتِهِ، أنْتَ نَبىُّ بَنِى إسْرَائِيلَ الَّذِى كَلَّمَكَ اللهُ مِنْ وَرَاءِ الْحِجَابِ، وَلَمْ يَجْعَلْ بَيْنَكَ وَبَيْنَهُ رَسُوً مِنْ خَلْقِهِ؟ قَالَ: نَعَمْ. قَالَ: فَمَا وَجَدْتَ أنَّ ذلِكَ كَانَ في كِتَابِ اللهِ قَبْلَ أنْ أخْلَقَ؟ قَالَ: بَلى. قَالَ: فِيمَ تَلُومُنِى؟ في شَىْءٍ سَبَقَ مِنَ اللهِ الْقَضَاءُ قَبْلِي. قَالَ # عِنْدَ ذلِكَ: فَحَجَّ آدَمُ مُوسى، فَحَجَّ آدَمُ مُوسى، فَحَجَّ آدَمُ مُوسى عَلَيْهِمَا السَّمُ[. أخرجه أبو داود .

4. (4845)- Ömer İbnu'l-Hattab (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Musa aleyhisselam: "Ey Rabbim! bizi ve kendisini cennetten çıkaran Adem'i bize bir göster!" diye niyazda bulundu. Hak Teala ve Tekaddes hazretleri de babası Adem aleyhisselam'ı ona gösterdi. Bunun üzerine Hz. Musa:
"Sen babamız Adem misin?" dedi. Adem: "Evet!" deyince:
"Yani sen, Allah'ın kendi ruhundan üflediği kimsesin. Sana bütün isimleri öğretti, meleklere emretti ve onlar da sana secde ettiler öyle değil mi?" diye sordu. Adem yine: "Evet!" dedi. Hz. Musa sormaya devam etti:
"Öyleyse sen niye bizi ve kendini cennetten çıkardın?"
Bu soru üzerine Hz. Adem:
"Sen kimsin?" dedi. O: "Ben Musa'yım!" deyince:
"Yani sen, Allah'ın risalet vererek mümtaz kıldığı kimsesin. Sen Benî İsrail'in peygamberi, perde gerisinde Allah'ın konuştuğu kimsesin. Allah seninle kendi arasına mahlukatından bir elçi de koymadı değil mi?" dedi. Hz. Musa "Evet!" deyine; Hz. Adem:
"Öyleyse sen, (bu söylediğin şeyin) ben yaratılmazdan önce Allah'ın (kader) kitabında yazılmış olduğunu görmedin mi?" dedi. Hz. Musa "Evet!" deyince:
"Öyleyse Allah'ın kazası (hükmü) benden önce cereyan etmiş bir şey hakkında

beni niye levmediyorsun?" dedi."
Aleyhissalâtu vesselâm, devamla:
"Hz. Adem, Musa'yı ilzam etti. Hz. Adem Musa'yı ilzam etti. Hz. Adem, Musa aleyhimesselam'ı ilzam etti" buyurdular." [Ebu Davud, Sünnet, 17, (4702).][38]

AÇIKLAMA, önceki hadislerde geçti. [39]

BEŞİNCİ FASIL

KADERİYE'NİN ZEMMİ

-4846 -1- عن حُذيفة رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: لِكُلِّ أُمَّةٍ مَجُوسٌ، وَمَجُوسُ هذِهِ اۨلأُمَّةِ الَّذِينَ يَقُولُونَ أنْ َ قَدَرَ فَمَنْ مَاتَ مِنْهُمْ فَ تَشْهَدُوا جَنَازَتَهُ، وَمَنْ مَرِضَ مِنْهُمْ فَ تَعُودُوهُ؟ وَهُمْ شِيعَةُ الدَّجَّالِ، وَحَقٌّ عَلى اللّهِ أنْ يُلْحِقَهُمْ بِالدَّجَّالِ[. أخرجه أبو داود .

1. (4846)- Huzeyfe (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Her ümmetin Mecusileri vardır. Bu ümmetin Mecusileri "kader yoktur!" diyenlerdir. Bunlardan kim ölürse cenazelerinde hazır bulunmayın. Onlardan kim hastalanırsa ona ziyarette bulunmayın. Onlar Deccal bölüğüdür. Onları Deccal'e ilhak etmek Allah üzerine bir haktır." [Ebu Davud, Sünnet 17, (4692).] [40]

AÇIKLAMA:

1- Bagavî, Şerhu's-Sünne'sinde kader meselesini şöyle özetler: "Kadere iman farzdır. Bu, kulların hayır ve şer bütün fiillerini Allah'ın yarattığına, bunları yaratmazdan önce Levh-i Mahfuz'da yazdığına, her şeyin O'nun kazası ve kaderiyle, irade ve meşietiyle olduğuna; ancak iman ve taate razı olduğuna ve bunlara sevap vaadettiğine, küfre ve masiyete razı olmadığına ve bunlar için ikab vaadettiğine inanmaktır. Kader, Allah'ın sırlarından bir sırdır. Buna ne mukarreb bir melek, ne de mürsel bir peygamber muttali olmamıştır. Bu meseleye akıl

yoluyla gidip araştırma yapmak caiz değildir. Gerekli olan, bütün mahlukatı Allah'ın yaratıp onları iki gruba ayırdığına inanmaktır; bu gruplardan birini cennet için yaratmıştır ki, bu, fazlındandır, bir grubu da cehennem için yaratmıştır, bu da onun adaletindendir."

2- Kaderiye fırkası Mecusilere benzetilmiştir. Hattabi'ye göre bunun sebebi, onların iki asıl meselesindeki sözlerinin Mecusilerin sözlerine benzemesidir. Çünkü onlar hayrı nurun fiilinden, şerri de zulmetin (karanlığın) fiilinden bilirler. Kaderiyeciler de hayrı Allah'a, şerri de O'nun gayrına izafe ederler. Halbuki hayrı da şerri de yaratan Allah'tır. O'nun meşieti olmadan ne hayır ne de şer meydana gelir. Allah hikmetiyle şerri şer olarak yaratmıştır, tıpkı hayrı da hayır olarak yarattığı gibi, zira her ikisi de halk ve icad cihetiyle Allah'a; fiil ve kesb cihetiyle de failine muzaftır.
Hadis, ittisal yönüyle munkatı' bulunmuş, zayıf olduğuna dikkat çekilmiştir, mevzu diyen de olmuştur.[41]

-4847 -2- ولَهُ في رواية عن ابْنِ عُمَرَ مَرْفُوعاً:]الْقَدَرِيَّةُ مَجُوسُ هذِهِ ا ُمَّةِ، إنْ مَرِضُوا فَ تَعُودُوهُمْ، وَإنْ مَاتُوا فَ تَشْهَدُوهُمْ[.

2. (4847)- Ebu Davud'un İbnu Ömer'den gelen merfu bir rivayetinde şöyle buyrulmuştur:
"Kaderiye fırkası, bu ümmetin Mecusileridir. Eğer hastalanırlarsa ziyaret etmeyin, ölürlerse cenazelerine katılmayın." [Ebu Davud, Sünnet 17, (4691).] [42]

-4848 -3- وَلَهُ أيْضاً في روايةٍ عَنْهُ مَرْفُوعاً:]َ تُجَالِسُوا أهْلَ الْقَدَرِ، وَ تُفَاتِحُوهُمْ بِالْكَمِ[.

3. (4848)- Yine Ebu Davud'da İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'den gelen merfu bir rivayette:
"Kader ehli ile düşüp kalkmayın, onlara dava açmayın" buyurulmuştur. [Ebu Davud, Sünnet 17, (4720).][43]

AÇIKLAMA:

1- Teysir, bu hadisin İbnu Ömer rivayeti olduğunu söylüyor. Ancak, Ebu Davud'da hadis Hz. Ömer'den rivayet edilmektedir.

2- "Onlara dava açmayın" demek, "İhtilaflarınızın çözümü için onların hakimlerine başvurmayın" demektir. Bazı alimler de: "İtikadla ilgili meselelerde onlarla münakaşa ve münazara başlatmayın. Ta ki içinize yersiz şekler girmesin. Çünkü onlar haksız mücadelede münazara ve güç sahibi kimselerdir (size yersiz şek atabilirler)" diye anlamışlardır. Ancak "Rabbimiz, kavmimizle bizim aramızda hak ile sen hüküm ver. Hakkı açığa çıkaranların en hayırlısı sensin" (A'raf 89) ayetini esas alan alimler, önceki te'vilin daha münasip olduğunu söylerler. Mamafih, o ibareyi "Onlara ilk selamı siz vermeyin" şeklinde anlayanlar da olmuştur.[44]

-4849 -4- وعن ابْنِ عَبَّاس رَضِيَ اللّهُ عَنْهُما:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: صِنْفَانِ مِنْ أمَّتِي لَيْسَ لَهُمْ في ا"سْم نَصِيبٌ: الْمُرْجِئَةُ، وَالْقَدَرِيَّةُ[. أخرجه الترمذي.»القَدريةُ« الذين يقولونَ: الخير من الله، والشر من ا"نسان، وأن الله يريد أفعال العصاة.و»الْمُرجِئَةُ« الذين يقولون يضر مع ا"يمان معصية، وهم أضداد القدرية، فإن من مذهبهم تخليد صاحب الكبيرة في النار إذا لم يتب منها وإن كان مؤمنا. وكهما مخالف ٴهل السنة والجماعة .

4. (4849)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Ümmetimde iki sınıf vardır ki, onların İslam'dan nasipleri yoktur: Mürcie ve Kaderiye." [Tirmizî, Kader 13, (2150).][45]

AÇIKLAMA:

Mürcie, fırak-ı dalleden biridir. Temel görüşlerini "İman olunca günahın bir zararı yoktur; tıpkı küfür oldukça, taatin faydası olmadığı gibi" diyerek ifade etmişlerdir. Gerçi küfür olduktan sonra amelin, taatin faydası yoktur, bu doğru. Ancak buna kıyasla "İman olunca günah zarar etmez" şeklinde çıkarılan hüküm

batıldır. Böyle bir iddiayı benimsemek her çeşit haramın helal sayılması demek olan ibahe'ye kapı açar. Bu düşüncedeki bir insan, "Ben mü'minim günah zarar vermez" diyerek her aklına gelen haramı işleyebilir. Bu düşünce Kaderiye düşüncesinin tam zıddında yer alır. Onlar: "Büyük günah işleyen kimse bu günahtan tevbe etmeden ölürse ebediyen cehennemde kalır" derken, bunlar "büyük de olsa günahın insana, -imanı olduğu takdirde- zarar vermeyeceğini" iddia etmişlerdir.
Görüldüğü üzere batıl mezhepler ifrat ve tefrit arasında bocalamaktadır. Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat, orta yolu tercih eder.

2- Bu fırkaya Mürcie denmiş olmasının sebebi hususunda ihtilaf edilmiştir:

* Bazılarına göre: Bu fırka, Hz. Osman (radıyallahu anh)'ın şehadeti üzerine Müslümanlar arasında çıkan gruplaşmalardan doğmuştur. Şöyle ki: Medine'de Müslümanlar:
1- Hz. Osman'ı mazlum bilip onun intikamının alınmasını isteyenler.

2- Hz. Ali'yi hilafete layık görenler, olmak üzere başlıca iki gruba ayrılmışlardır.
Bunlar dışında üçüncü bir grup, her iki tarafla da münasebetlerini devam ettiriyordu. Bu gruba mensup olanlar aradaki ihtilafta bir taraf tutmuyorlar, hükmü Allah'a bırakıyorlardı. Geriye bırakma manasına gelen irca'dan, bunlara Mürcie denmiştir.

* Bir başka tahmine göre, Hz. Ali'nin hilafette birinci sıradan dördüncü sıraya düşmesine onlar sebep olduğu için, onlara Mürcie denmiştir. Bu manada Mürcie, Şia'nın zıddıdır.

* Bir başka açıklamaya göre, bunlar büyük günah işleyenler hakkındaki hükmü kıyamete bıraktıkları için bunlara Mürcie denmiştir. Yani onlara göre günah işleyen cennetlik mi cehennemlik mi bu dünyada bilinemez, hükümlerini ahirete bırakmak gerekir.

* Bir başka izaha göre, Mürcie, ümit vermek mânasına gelen ircadan gelmektedir. Yani onlar, "iman sahibine büyük günah zarar vermez" diyerek böylelerine ahirette cennete gitme hususunda ümit verdikleri için kendilerine Mürcie denmiştir.

* Son bir tahmine göre, bunlar ameli imandan te'hir ettikleri, yani imana çok ehemmiyet verip, ameli imandan ayırarak onun değerini ve ehemmiyetini çok gerilerde bıraktıkları için bunlara te'hir eden manasında Mürcie denmiştir.

Bütün bu Mürciî iddialar Kur'an ve sünneti esas alan Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'in görüşüne aykırıdır.[46]

-4850 -5- وعن نافع قال:]جَاءَ رَجُلٌ الى ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنْهُما فقالَ: إنَّ فَناً يَقْرَأُ عَلَيْكَ السَّمَ، لِرَجُلٍ مِنْ أهْلِ الشَّامِ. فقَالَ ابْنُ عُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنْهُما: إنَّهُ بَلَغَنِى أنَّهُ قَدْ أحْدَثَ التَّكْذِيبَ بِالْقَدَرِ، فإنْ كَانَ قَدْ أحْدَثَ فَ تَقْرَأْ مِنِّي عَلَيْهِ السَّمَ، فإنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللّهِ # يَقُولُ: يَكُونُ في هذِهِ اُ۬مَّةِ خَسْفٌ أوْ مَسْخٌ، وذلِكَ في الْمُكَذِّبين بِالْقَدَرِ[.
أخرجه أبو داود والترمذي .

5. (4850)- Nafi rahimehullah anlatıyor: "Bir adam İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'e gelerek:
"Falan kimse sana selam ediyor!" diyerek, Şamlı birisinden selam getirdi. İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ):
"Bana ulaştığına göre, o kimse kaderi inkar ediyormuş. Eğer o böyle bir bid'a fikre saplandı ise, sakın ona benden selam söyleme! Zîra ben, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı işittim:
"Bu ümmette hasf (yere batırma), mesh (suret değişmesi) [ve kazf= (taş yağması)] olacak. Bu musibetler kaderi inkar edenlere gelecek." [Ebu Davud, Sünnet 7, (4613); Tirmizî,Kader 7, (2153, 2154).][47]

AÇIKLAMA:

1- Ebu Davud'un bir rivayetinde, İbnu Ömer'e selam gönderen Şamlı zatın, İbnu Ömer'le mektuplaşan tanış birisi olduğu belirtilir. İbnu Ömer ona şöyle yazmıştır: "Kulağıma geldiğine göre sen kader hakkında (rastgele) konuşuyormuşsun. Bundan böyle sakın benimle mektuplaşmaya yeltenme. Zîra ben Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Ümmetim içinden kaderi inkar eden kimseler çıkacak!" dediğini işittim."
Hadiste musibetler sayılırken bazı rivayetlerde "veya" mânasına gelen "ev" denmiştir. Alimler umumiyetle, bunu "ve" mânasına anlamışlardır.

2- Bid'ayı çeşitli vesilelerle açıkladık. Tekrar etmek gerekirse: Dinde olmadığı

halde sonradan ihdas edilip, dine sokulan şeydir. Kamus'ta: "Din tamamlanmış olduktan sonra onda ihdas edilen şeydir" dendikten sonra şu açıklama yapılır: "Bid'at küfürden küçük, fıskdan büyüktür. İlim ve amel gerektiren bir delile muhalefet eden bir bid'at "küfür"dür. Zahiren amel gerektiren bir delile muhalefet eden bid'a ise küfür değil, fakat dalalettir."
Cürcânî, et-Ta'rifat'da: "Sünnete muhalif olan fiildir. Buna bid'at denmesi, bunu söyleyen kimse, dinde örneği olmayan bir şeyi ibda (ihdas) etmesindendir" der.

3- Taş yağması diye tercüme ettiğimiz kazftan murad, Lut kavminin maruz kaldığı çeşitten bir beladır. [48]

-4851 -6- وعن ابْنِ عَمْرِو بْنِ العَاصِ رَضِيَ اللّهُ عَنْهُما قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: كَتَبَ اللّهُ مَقَادِيرَ الْخَئِق قَبْلَ أنْ يَخْلُقَ السَّموَاتِ وَا‘رْضَ بِخَمْسِينَ ألْفَ سَنَةٍ وَعَرْشُهُ عَلى الْمَاءِ[. أخرجه مسلم والترمذي .

6. (4851)- İbnu Amr İbni'l-As (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Allah mahlukatın miktarlarını, semavat ve arzı yaratmazdan elli bin sene evvel, arşı da su üzerinde iken yazdı." [Müslim, Kader 16, (2653); Tirmizî, Kader 18, (2157).][49]

-4852 -7- وعن أبُو عزة قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: إذَا قَضَى اللّهُ تَعالى لِعَبْدٍ أنْ يَمُوتَ بِأرْضٍ جَعَلَ لَهُ إلَيْهَا أوْ قَالَ بِهَا حَاجَةً[. أخرجه الترمذي .

7. (4852)- Ebu Azze anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah bir kulunun bir memlekette ölmesini takdir etti mi, onu oraya -veya orada bulunan bir şeye dedi- muhtaç kılar." [Tirmizî, Kader 11, (2148).][50]

AÇIKLAMA:

Hadis, kişinin nerede öleceğinin bilinemeyeceğini takrir etmektedir. Kaderinde nerede ölmek varsa, Allah onu o memlekete muhtaç kılmakta veya oraya bir ihtiyaç hasıl etmekte; bu hacetini görmek üzere oraya giden kimse, eceline orada

kavuşmakta ve vefat etmektedir. Bu hususu ifade eden ayette Rab Teala "Hiç kimse nerede öleceğini bilmez" (Lokman 34) buyurmaktadır.[51]

-4853 -8- وعن مالِكٍ:]أنَّهُ بَلَغَهُ أنَّهُ قِيلَ ‘‘يَاسٍ: مَا رَأيُكَ في الْقَدَرِ؟. فقَالَ: رَأىُ ابْنَتِي. يُرِيدُ َ يَعْلَمُ سِرُّه إَّ اللّهُ. وَكَانَ يُضْرَبُ بِهِ الْمَثَلُ فِي الْفَهْمِ، وَسَألَهُ رَجُلٌ عَنِ الْقَدرِ فقَالَ: ألَسْتَ تُؤْمِنُ بِهِ؟ قَالَ: بلَى. قَالَ: فَحَسْبُكَ، حَدَّثَنِي عَلِيُّ بْنُ حُسَيْنٍ عَنْ أبِيهِ رَضِيَ اللّه
عَنْهُما أنَّ رَسُولَ اللّهِ # قَالَ مِنْ حُسْنِ إسْمِ الْمَرْءِ تَرْكُهُ مَاً َيَعْنِيهِ، وَبَلَغَهُ أيْضاً أنَّهُ قِيلَ لِلُقْمَانَ: مَا بَلَغَ بِكَ مَا تَرَى؟ قَالَ أدَاءُ ا‘مَانَةِ، وَصِدْقُ الْحَدِيثِ، وَتَركى مَا َيَعْنِينِي[. أخرجه رزين .

8. (4853)- İmam Malik'e ulaştığına göre, İyas İbnu Muaviye'ye,
"Kader hakkında fikrin nedir?" diye sorulmuş da o şu cevabı vermiştir:
"(Benim fikrim) kızımın fikridir!" Bu sözle, onun sırrını ancak Allah'ın bildiğini söylemek istemiştir. İyas, anlayışta darb-ı mesel olmuştu. (Bir gün) bir adam ona kader hakkında sordu:
"Kadere inanmıyor musun?" dedi. Adam:
"Elbette inanıyorum!" deyince:
"Bu kadarı sana yeter! (Fazlası senin için mâlâyanidir). Zîra Ali İbnu Hüseyin, babası (Hz. Ali İbnu Ebi Talib) (radıyallahu anhümâ)'dan bana nakletti ki, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurmuşlardır:
"Kişinin mâlâyani şeyleri terketmesi, onun Müslümanlığının güzelliğindendir!"
Yine ona ulaştığına göre Lokman'a: "Sende gördüğümüz (bu fazilet)in sebebi nedir?" diye sorulunca şu cevabı vermiştir:
"Emaneti eda, doğru söz ve beni ilgilendirmeyen şeyleri terketmem!" Rezin tahric etmiştir. (Rivayette geçen "Kişinin mâlâyaniyi terketmesi İslam'ının güzelliğindendir" şeklindeki Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu sözü şu kaynaklarda geçer: [Muvatta, Hüsnü Hulk 3, (2, 903); Tirmizî, Zühd 11, (2318, 2319); İbnu Mace, Fiten 12, (2976); Rivayetin sonundaki "Yine ona ulaştığına göre Lokman'a..." kısmı da, Muvatta'da gelmiştir (Kelam 17, 2, 990).][52]

AÇIKLAMA:

Hadiste, Hz. Lokman'ın zikri geçmektedir. Kur'anda zikri geçen bu zatın şahsiyeti, milliyeti, peygamber midir, değil midir, hangi devirde yaşamıştır gibi pekçok yönü ihtilaflıdır. Bazısını Zürkani'den aynen kaydediyoruz. Der ki: "Lokman'ın Habeşi olduğu, Nubi olduğu söylenmiştir. Çoğunluk der ki: "Lokman salih bir kimseydi. Kendisine hikmet verilmiştir, peygamber değildi." Katade: "Lokman hikmetle nübüvvet arasında muhayyer bırakıldı. O hikmeti tercih etti. Sebebi sorulunca: "Peygamberlik yükünü taşımaktan acze düşerim diye korktum" cevabını verdi" der.
Süheylî der ki: "Babasının ismi Anka İbnu Şirvan'dır: "Başkası: "O, Lokman İbnu Baura İbni Nasır İbni Azer'dir. Hz. İbrahim'in kardeşinin oğlu" der. Vehb, Mübtede'de, "Onun Hz. Eyub'un kızkardeşinin oğlu olduğu"nu zikretmiştir. "Teyzesinin oğlu" da denmiştir. Gerçek olanı, onun Hz. Davud aleyhisselam'ın muasırı olmasıdır. Denir ki: "Lokman (nebi olarak) gönderilmezden önce fetva verirdi." Hz. İbrahim'in muasırı olduğu da söylenmiştir. "Bin sene yaşamıştır" diyen galata düşmüştür, zira Lokman İbnu Ad'la iltibas etmiştir." [53]

---

[1] Eser, Erzurumlu Mehmet Kırkıncı tarafından hazırlanmıştır. (8. baskı, Erzurum Kültür Eğitim Vakfı Neşriyatı, Yaylacık matbaası 1983).

[2] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/537-538.

[3] Alâuddin Aliyyü'l Muttaki İbn-i Hüsâmeddin el-Hindî, Kenzü'l-Ummâl, 1:132.

[4] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/538-540.

[5] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/541.

[6] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/541-542.

[7] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/542-543.

[8] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/544-545.

[9] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/545-546.

[10] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/546-547.

[11] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/547.

[12] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/548-549.

[13] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/550.

[14] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/5-6.

[15] Bugünün tıbbı, cemolma tabirini derlenme-toparlanma olarak ifade etmektedir. Mevzuun mütehassısı Prof. Dr. Alpaslan Özyazıcı, Hücreden İnsana adlı (6. Baskı, 1979, Yeni Asya Yayınları) kitabında, ceninin ana rahminde geçirdiği safhaları resimlerle anlatırken, bu ilk insan rüşeyminin 6,5 veya 7. günde rahim duvarına yerleştiğini belirtir: "6,5 veya 7. günde ise bu cisim rahim duvarına gömülmeye başlar" der (s.6). Müellif, hadiste gelen 40'ıncı günle ilgili açıklamaların da bugünki ilmî tahkîke uygunluğunu te'yîd eder ve şöyle der: "Buraya kadar anlattığımız, ilk 40 gün, hadiste nutfe safhası olarak ifade edilmiştir. Bu zamana kadar, ekser organların ilk emâreleri belirdiğinden, Peygamberimiz aleyhissalâtü vasselâm'ın buyurduğu derlenip toparlanır tabiri gerçekle tam bir uyum arzetmektedir" (s. 33). Şu halde, sadedinde olduğumuz hadiste, "meninin, kadının her damarında ve uzvunda uçtuğu"na dair ifadedeki, hal-i hazır tıbbî açıklamalara aykırılık, ya İbnu Hacer'in dikkat çektiği ravilerden gelen şahsi bir yorum gözüyle ele alınacak veya -zahir mânayı kabulde müşkilat olma hallerinde âlimlerin başvurduğu te'ville- maksud mânayı arama" cihetine giderek muvafık yeni yorumlara gitmek gerekecektir. Tıbbın bu bahislere, zaman içinde, yeni buudlar ve zengin yorumlar getirebileceği de ihtimalden uzak tutulmadan rivayete mülayim yaklaşılmalıdır.

[16] İfadenin aslı aynen şöyle: وزعم كثير من اهل التشريح ان مني الرجل اثر له في الولد ا في عقده وأنه انما يتكون من دم المحيض واحاديث الباب تبطل ذلك

[17] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/6-13.

[18] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/13-17.

[19] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/17.

[20] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/17-19.

[21] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/19.

[22] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/19.

[23] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/20.

[24] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/20.

[25] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/20-21.

[26] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/22.

[27] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/22-23.

[28] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/23.

[29] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/23-24.

[30] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/25.

[31] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/25-26.

[32] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/26.

[33] Bu üç hadisten birincisi 4843'te kaydettiğimiz hadistir. İkincisi "Resûlullah'a müşrik çocuklarından sorulmuştu: "Ne yapacaklarını Allah iyi bilir" diye cevap verdi" meâlindeki Ebu Hureyre hadisi, üçüncüsü de her çocuğun (İslâm) fıtratı üzerine yaratıldığını beyan eden hadistir.

[34] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/26-28.

[35] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/29.

[36] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/29-31.

[37] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/31.

[38] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/32-33.

[39] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/33.

[40] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/34.

[41] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/34-35.

[42] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/35.

[43] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/35.

[44] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/35-36.

[45] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/36.

[46] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/36-37.

[47] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/38.

[48] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/38.

[49] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/39.

[50] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/39.

[51] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/39.

[52] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/40.

[53] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/40.

KANAAT BÖLÜMÜ

*

KANAATİN MEDHİ VE ONA TEŞVİK

*

TOKGÖZLÜLÜK

*

AZA KANAAT

*

DİLENCİLİĞİN ZEMMİ

*

İHSANI KABUL

*** KANAATİN MEDHİ VE ONA TEŞVİK**

-4854 -1- عن عُبيداللّهِ بن محصن الخطمي رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَنْ أصْبَحَ مِنْكُمْ آمِناً في سِرْبِهِ، مُعَافىً في بَدَنِهِ، عِنْدَهُ قُوتُ يَوْمِهِ، فَكأنَّمَا حِيزَتْ لَهُ الدُّنْيَا بِحَذَافِيرِهَا[. أخرجه الترمذي.قوله »آمِناً في سِرْبِهِ« أي في نفسهِ.و»اَلْحَذَافِيرُ« أعالِى الشئ ونواحيه، واحدها حذفار يقال أعطاه الدنيا بحذافيرها: أى بأسرها .

1. (4854)- Ubeydullah İbnu Mihsan el-Hutamî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Sizden kim nefsinden emin, bedeni sıhhatli ve günlük yiyeceği de mevcut ise

sanki dünyalar onun olmuştur." [Tirmizî, Zühd 34, (2347); İbnu Mace, Zühd 9, (4141).][1]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste geçen سرب kelimesi, meşhur şekliyle sirb diye okunmuştur. Bu durumda nefis demek olur. Serb diye de rivayet edilmiştir. Bu durumda meslek manasında olur. Ayrıca sereb şeklinde de rivayet edilmiştir ki, bu durumda beyt (ev, aile) manasına gelir. Yani kişinin can, iş ve aile emniyetlerini ifade eder.

2- Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hayat denen dünya yaşayışının "gün" denen bölümlerden meydana geldiğini, ecel gizli olması hasebiyle , ömrü bir günlük kesit halinde değerlendirmek gerektiğini, bu bir günlük kesitin mes'udane olması için başlıca üç şartın aranması gerektiğini belirtiyor. Bu üç şart şunlardır:

1- Can (veya meslek veya mesken) emniyeti.

2- Sağlık.

3- Günlük gıda (sabah ve akşam yiyeceği)
Bunlardan birinin eksikliğini, diğerlerinin fazlalığı ile telafi edemiyeceğimizi düşünürsek, Aleyhissalâtu vesselâm'ın bu hadislerindeki hikmetin büyüklüğünü anlarız. Sözgelimi, çok zenginiz ama sağlığımız yok veya can emniyetimiz yok. O zenginlik ne işe yarar? Sağlığımız, zenginliğimiz yerinde, fakat can emniyetimiz yok; her an ölüm ve düşman tehlikesi içinde hayatımız zehir olur. Devlet ve içtimâî nizamın gayesi, fertlere mal, can ve ırz emniyetini, çalışma (meslek) sulhünü sağlamaktır.
Bu şartlardan birinin eksik olduğu yerlerde ve zamanlarda hayat tatsızdır, insanlar mutsuzdur. Münâvî: "Hadis, fakrı gınaya efdal bulanlara hüccettir" der. [2]

-4855 -2- وعن عُثْمَان رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: لَيْسَ بْنِ آدَمَ حَقٌّ في سِوَى هذِهِ الْخِصَالِ: بَيْتٌ يَسْكُنُهُ، وَثَوْبٌ يُوَارِي بِهِ عَوْرَتُهُ، وَجِلْفُ الْخُبْزِ وَالْمَاءِ[. أخرجه الترمذي.»الجِلْفُ« الخبز وحده إدام معه، وقيل هو الخبز الغليظ اليابس .

2. (4855)- Hz. Osman (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Ademoğlunun şu üç şey dışında (temel) hakkı yoktur. İkamet edeceği bir ev, avretini örteceği bir elbise, katıksız bir ekmek ve su." [Tirmizî, Zühd 30, (2342).] [3]

AÇIKLAMA:

1- Alimler, hadiste geçen hisâl (şey) ile, kazanmak için peşinden koşması gereken temel ihtiyaçlarının kastedildiğini belirtir. Bunlar: İkamet edeceği mesken, avretini örteceği giyecek ve kuru ekmek ile sudur. Mesken ve giyeceğin de sade ve asgarî ölçüde olacağı açıktır. Çünkü, gıda kuru ekmek ile ifade edilmiştir. Resulullah gıdayı ifade ederken kuru ekmek veya katıksız ekmek mânasına gelen cilf kelimesini kullanmakla, bu zaruri maddelerin asgarî ölçülerini ifade etmiş olmaktadır. Nitekim mesken veya ev deyince gecekondudan villaya kadar çok farklı mertebeleri var; giyecek de öyle. Şu halde hak olarak ifade edilen nisab, hayatın devamını konforsuz olarak sağlayacak asgarî miktardır.
Münavi, bazı alimlerin şu mütalaasını kaydeder: "Dünyadan mal edinmek maksadıyla mesken, giyecek, binecek gibi şeylerden, bu miktardan fazlasına sahip olan kimse, bu fazlalığı, ona kendisinden daha fazla muhtaç olan Allah'ın diğer kullarına karşı yasaklamış olur." el-Kâdi der ki: "Resulullah, hak ile, Allah'ın kişiye -ahirette bir mükafaat veya suali olmadan- vermesi gereken şeyi kasteder. Bundan dolayı kişiye ahirette mükâfaat veya mücazaat yoktur. Çünkü bunlar, nefsin yaşayabilmek için mutlaka muhtaç olduğu şeylerdir. Bu zikredilen miktardan fazlası sorumluluğu olan nasiblerdir."
Hakkı açıklama zımnında şöyle de söylenmiştir: "Onunla, insanın müstehak olduğu şey kastedildi. Çünkü insan, o miktara muhtaçtır ve hayatının devamı ona bağlıdır. Maldan gerçek mânada kastedilen de o (hak olan) miktardır. Zemahşerî der ki: "Mesken, giyecek, yiyecek ve içecek, insana zaruri olan ana unsurlardır." [4]

4856-3- وعن فُضَالَةِ بْنِ عُبَيْد رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: طُوبى لِمَنْ هُدِىَ لِ‘‘سْمِ وَكَانَ عَيْشُهُ كَفَافاً وَقَنِعَ[. أخرجه الترمذي .

3. (4856)- Fadale İbnu Ubeyd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"İslam hidayeti nasip edilen ve yeterli miktarda maişeti olup, buna kanaat edene ne mutlu!" [Tirmizî, Zühd 35, (2350).][5]

AÇIKLAMA:

Yeterli miktar diye tercüme ettiğimiz kefaf'ı en-Nihaye'de İbnu'l-Esir şöyle açıklar: "Bu, kendisine muhtaç olunan miktarı karşılayıp, artmayan şeydir. Bir başka ifadeyle asgarî ölçüde ihtiyaca yeten miktardır. Kefaf miktarda tereffüh, tefahur yoktur."
Şu halde hadis, İslamî hidayetle müşerref olduktan sonra muhanete muhtaç kılmayacak en az miktarda maddî ihtiyaçlarını temin edebilen kimseyi tebrik etmekte, "ne mutlu ona" demektedir. Çünkü fazlasının hesabı var, o fazlalığın şevkiyle şımarma, harama kaçma, "hakkını verememe" tehlikesi var.[6]

-4857 -4- وعن أبي سعيد الخُدْرِيّ رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قالَ:]سَألَ نَاسٌ مِنَ ا٭نْصَارِ رَسُولَ اللّهِ # فأعْطَاهُمْ مَا سَألُوهُ ثُمَّ سَألُوهُ، فأعْطَاهُمْ مَا سَألُوهُ. ثُمَّ سَألُوهُ فأعْطَاهُمْ مَا سَألُوهُ. حَتّى إذا نَفَذَ مَا عِنْدَهُ قَالَ: مَا يَكُونُ عِنْدي مِنْ خَيْرٍ فَلَنْ أدّخِرَهُ عَنْكُمْ، وَمَنْ يَسْتَعْفِفْ يُعِفُّهُ اللّهُ، وَمَنْ يَسْتَغْنِ يُغْنِهِ اللّهُ، وَمَنْ يَتَصَبَّرْ يُصَبِّرْهُ اللّهُ، وَمَا أُعْطِيِ أَحَدٌ عَطَاءً هُوَ خَيْرٌ لَهُ وَأوْسَعُ مِنَ الصَّبْرِ[. أخرجه الستة.وزاد رزين رحمه اللّه تعالى:]وَقَدْ أفْلَحَ مَنْ أسْلَمَ وَرُزِقَ كَفَافاً وَقَنَّعُهُ اللّهُ بِمَا آتَاهُ[.قُلْتُ: زَيَادَة رزين أخرجها مسلم والترمذي من رواية ابن عمرو بن العاص واللّه أعلم.»الكَفَافُ« الّذي يفضل عن الحاجة و ينقص .

4. (4857)- Ebu Saidi'l-Hudrî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ensar (radıyallahu anhüm)'dan bazı kimseler, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)' dan bir şeyler talep ettiler. Aleyhissalâtu vesselâm da istediklerini verdi. Sonra tekrar istediler, o yine istediklerini verdi. Sonra yine istediler, o isteklerini yine verdi. Yanında

mevcut olan şey bitmişti; şöyle buyurdular:
"Yanımda bir mal olsa, bunu sizden ayrı olarak (kendim için) biriktirecek değilim. Kim iffetli davranır (istemezse), Allah onu iffetli kılar. Kim istiğna gösterirse Allah da onu gani kılar. Kim sabırlı davranırsa Allah ona sabır verir. Hiç kimseye sabırdan daha hayırlı ve daha geniş bir ihsanda bulunulmamıştır." [Buharî, Zekat 50, Rikak 20; Müslim, Zekat 124, (1053); Muvatta, Sadaka 7 , (2, 997); Ebu Davud, Zekat 28, (1644); Tirmizî, Birr 77, (2025); Nesaî, Zekat 85, (5, 95).]
Rezin rahimehullah şu ziyadede bulunmuştur: "İslam'a girip, yeterli miktarla rızıklandırılan ve verdiği bu miktara Allah'ın kanaat etmeyi nasip ettiği kimse kurtuluşa ermiştir."[7]

AÇIKLAMA:

1- Allah'ın gani kılması, kalp zenginliği vermesidir. Zîra bir hadiste "Hakiki zenginlik kalp zenginliğidir, (gözütokluktur)" buyrulmuştur. [8]

2- HADİSTEN ÇIKARILAN BAZI FEVAİD

***** Hadis, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sehavetini ve Allah' ın, isteyenlere verme hususundaki emrini infazını göstermektedir. Hatta bir kere değil, üst üste isteyene ikinci, üçüncü sefer verdiğini de görmekteyiz.

***** Hadiste isteyene özür beyan etmenin, iffetli olmasını tavsiye etmenin cevazı da gözükmektedir.

***** Sabretmek, istememek evla olmakla beraber, ihtiyaç durumunda istemenin caiz olduğu hükmü de çıkarılmıştır.

***** Sabır, insana verilen en hayırlı ihsan ve en bol sermayedir. İbnu'l-Cevzî demiştir ki: "İffetli olmak için halini halktan gizlemek ve onlara karşı istiğna izhar etmek gerektiği için, iffet sahibi batında Allah için muamelede bulunuyor demektir. Böylece, bu husustaki sıdkı nisbetinde maddî ve mânevî kâra mazhar olur. Resulullah sabrı, ihsanların en hayırlısı olarak ifade buyurdu. Çünkü o, nefsi, sevdiği şeylerden alıkoyar ve peşin yapılması hoşuna gitmeyen şeyleri yapmaya mecbur kılar. Halbuki, herkes yaptığı bu şeyleri terketse veya işlese ahirette eza ile karşılaşacaktı."

***** Allah'ın müstağni kılması, ya maddî olarak rızık vermesi şeklinde, yahut da

kalbine kanaat atması şeklinde tecelli eder.[9]

-4858 -5- وعن أبى أُمَامَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: يَا بْنَ آدَمَ إنَّكَ إنْ تَبْذُلِ الْفَضْلَ خَيْرٌ لَكَ، وَإنْ تَمْسِكْهُ شَرٌّ لَكَ، وَ تُمَ عَلى كفَافٍ، وَابْدَأْ بِمَنْ تَعُولُ، وَالْيَدُ الْعُلْيَا خَيْرٌ مِنَ الْيَدِ السُّفْلَى[. أخرجه مسلم والترمذي.»الْيَدُ الْعُلْيَا« هي المعطي نّها بالحقيقة تعلو على يد السائل صورة ومعنى .

5. (4858)- Ebu Ümame (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resululllah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Ey ademoğlu! Eğer fazla malını Allah yolunda harcarsan bu senin için daha hayırlıdır. Kendine saklarsan senin için zararlıdır. Kefaf (yeterli miktar) sebebiyle levm edilmezsin. (Harcamaya), bakımları üzerinde olanlardan başla. Üstteki el (yani veren), alttaki elden (yani alandan) daha hayırlıdır." [Müslim, Zekat 97, (1036); Tirmizî, Zühd 32, (2344).][10]

AÇIKLAMA:

1- Burada Resulullah, İslam'ın ideal ahlakını tebliğ buyurmaktadır; ihtiyacı normal görecek kefaf miktarla yetinmek ve fazlasını Allah yolunda, O'nun rızası için harcamaktır. Kişi böylece, uhrevî mesuliyetten kurtulmaktan başka, onun sevabına mazhar olacaktır.

2- Kefaf miktarla yetinen, levm edilmez. Çünkü hayatının devamı için gerekli olan mesken, libas, yiyecek ve içecek için hesap sorulmayacaktır. Kefafı taşan istihlak ve mülkiyet, hesaba bais olacaktır.

3- Kişi malını harcarken, önce bakmakla mükellef olduğu yakınlarına öncelik vermelidir. Kendi yakınları ihtiyaç içinde iken, sevap düşüncesiyle yabancılara harcamak, tasaddukta bulunmak caiz değildir. Resulullah, kişinin ailesine harcadıklarının da sadaka olduğunu beyan buyurmuştur.

4- Hadis, "veren el alan elden üstün" demekle, "zenginlik fakirlikten üstündür" diyenlere delil olmaktadır.[11]

-4859 -6- وعن عُمر رَضِيَ اللهَ عَنْهُ قال:]قَالَ رَسُولَ اللهِ #: لَوْ أنَّكَمْ تَتَوَكَّلُونَ عَلى اللّهِ حَقَّ تَوَكُّلِهِ لَرَزَقَكُمْ كَمَا يَرْزُقُ الطَّيْرَ، تَغْدُو خِمَاصاً وَتَرُوحُ بِطَاناً[. أخرجه الترمذي.»الخِماصُ« الِجياع الخاليات البطون من الغذاء.و»البِطَانُ« الشباع الممتلئات البطون .

6. (4859)- Hz. Ömer (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Siz Allah'a hakkıyla tevekkül edebilseydiniz, sizleri de, kuşları rızıklandırdığı gibi rızıklandırırdı: Sabahleyin aç çıkar, akşama tok dönerdiniz." [Tirmizî, Zühd 33, (2345) .] [12]

*** TOKGÖZLÜLÜK**

-4860 -1- عن أبِي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: لَيْسَ الْغِنَى عَنْ كَثْرَةِ الْعَرَضِ، وَلَكِنَّ الْغِنَى غِنَى النَّفْسِ[. أخرجه الشيخان والترمذي.»الَعرضُ« ما يتموله انسان ويقتنيه من المال وغيره .

1. (4860)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Zenginlik mal çokluğuyla değildir. Bilakis zenginlik göz tokluğuyladır." [Buhârî, Rikak 15; Müslim, Zekat 120, (1051); Tirmizî, Zühd 40, (2374).][13]

AÇIKLAMA:

1- Göz tokluğu diye tercüme ettiğimiz ibarenin aslı غِنَى النَّفْسِ dir, yani nefis zenginliği, Bazı hadislerde غِنَى الْقَلْبِ kalp zenginliği şeklinde gelmiştir. Dilimizde bunu en güzel ifade eden tabir göz tokluğu tabiridir. Bunun zıddı da aç gözlülüktür.

2- Hadisin İbnu Hibban'da gelen bir veçhi şöyle: "Hz. Ebu Zerr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (bir defasında) bana:
"Ey Ebu Zerr! Zanneder misin ki mal çokluğu zenginliktir?" buyurdular. Ben:

"Evet!" dedim. Tekrar:
"Mal azlığının da fakirlik olduğunu mu sanırsın?" buyurdular. Ben yine: "Evet! Ey Allah'ın Resulü!" dedim. Bunun üzerine:
"Şurası muhakkak ki gerçek zenginlik kalp zenginliğidir, gerçek fakirlik de kalp fakirliğidir!" buyurdular.
İbnu Battal der ki: "Hadisin mânası şudur: "Zenginliğin hakikatı mal çokluğu değil. Çünkü Allah'ın bol mal verdiği pekçok kimse, kendisine verilene kanaat etmez, daha da artırmak için gayret sarfeder; haram mı, helal mi nereden geldiğine aldırmaz. Hırsındaki şiddete bakınca fakir zannedersin. Ancak zenginliğin hakikati ise nefis zeginliği, göz tokluğudur. Gözü tok olan da, kendisine verilenle müstağni olan, ona kanaat getiren, rıza gösteren, artırmak için hırsa kaçmayan, talepte ısrarlı olmayandır. İşte bu zengin gibidir." Kurtubî der ki: "Hadisin mânası: "Faydalı veya büyük veya memduh olan zenginlik nefis zenginliğidir. Şöyle ki: Kişinin nefsi müstağni oldu mu tamahkârlığı bırakır, izzet ve büyüklük kazanır. Böyle bir kimsenin elde ettiği itibar, saygı, şeref ve övgü, hırsı sebebiyle aç gözlü olan bir kimsenin elde ettiği zenginlikten fazladır. Çünkü hırs onu, cimriliği ve düşüklüğü sebebiyle rezil işlere, hasis ve adi fiillere atar. Halktan onu kınayanlar çoğalır, insanlar nazarında itibarı düşer, herkesten daha hakir, daha zelil duruma düşer. Hülasa, nefis zenginliği ile muttasıf olan kimse, Allah'ın kendine verdiği rızka kanaatkârdır, ihtiyaç dışı olan şeyleri artırmak için hırs etmez, talepte ısrarlı olmaz; istemek, dilenmek alçaklığını göstermez, bilakis Allah'ın verdiği nasibine razı olur. Sanki ebedî bir zenginliğe kavuşmuş gibidir. Aç gözlülükle muttasıf olan kimse, öbürünün zıddınadır. Herşeyden önce Allah'ın verdiğine razı değildir, durmaksızın habire bir arayış ve talep içindedir. Onun gayesi mal elde etmektir, haramhelal nasıl geldiği pek mühim değil, yeter ki kazansın. Bu hırs içinde kaybedecek olursa çok üzülür, adeta yıkılır. O sanki mal yönüyle fakirdir. Çünkü kendisine verilene istiğna göstermez ve sanki zengin değildir.
Şurası da var: Tokgözlülük, Allah'ın indindeki mükafaatın daha hayırlı ve ebedî olduğunu bilerek Allah Teala'nın hükmüne rıza ve emrine teslim olmaktan neş'et eder. Bu kimse hırs ve talepten yüz çevirmiştir."
Tîbî der ki: "Hadiste tokgözlülükle ilmî ve amelî kemalatın husûlünün murad edilmiş olması da mümkündür. Öyleyse akil kişi, vaktini kemalatı tahsilden ibaret hakiki zenginliği kazanma yolunda harcamalıdır. Mal toplamak için değil; zîra bu fakrı artırmaktan öte bir işe yaramaz."
İbnu Hacer der ki: "Nefs zenginliği, kalp zenginliğiyle, bütün işlerinde Allah'a karşı fakrını idrakle hasıl olur. Böylece, yakin kesbeder ki bütün ihtiyaçları

gören, maddî ve manevî zenginlikleri veren O'dur. Bunları alan ve engelleyen de O'dur. Bu yakine eren kimse, Allah'ın kazasına razı olur, nimetlerine şükreder. Sırrı ortaya çıkınca O'na iltica eder. Kalbin, Rabbine duyduğu iftikârdan Rabbi dışındakilere karşı istiğna (tokgözlülük) neş'et eder."[14]

-4861-2- وعنه رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: لَيْسَ الْمِسْكِينُ الَّذِي تَرُدُّهُ اللُّقْمَةُ وَاللُّقْمَتَانِ، وَالتَّمْرَةُ وَالتَّمْرَتَانِ، وَلَكِنِ الْمِسْكِينُ الَّذِي يَجِدُ غِنىً يُغْنِيهِ وَ يُفْطَنُ بِهِ فَيُتَصَدَّقَ عَلَيْهِ، وَ يَقُومُ فَيَسْأَلَ النَّاسَ[. أخرجه الستة إ الترمذي .

2. (4861)- Yine Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"(Hakiki) fakir, kapı kapı dolaşırken verilen bir iki lokmanın veya bir iki hurmanın geri çevirdiği kimse değildir. Fakat gerçek fakir, ihtiyacını giderecek bir şey bulamayan ve halini anlayıp kendisine tasaddukta bulunacak biri çıkmayan, (buna rağmen) kalkıp halktan birşey istemeyen kimsedir." [Buhârî, Zekat, 53, Tefsir, Bakara 48; Müslim, Zekat 102, (1039); Muvatta, Sıfatu'n-Nebiyy 7, (2, 923); Ebu Davud, Zekat 23, (1631, 1632); Nesaî, Zekat 76, (5, 85).][15]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, Kur'an-ı Kerimde, kendisine zekat verilecekler bahsinde (Tevbe 60) zikri geçen miskini açıklamaktadır. Miskin kelimesi kısaca fakir demektir. Bu kelimenin örfî mânası izafîdir, herkesçe kabul edilmiş kesin bir ölçüsü ve tarifi yoktur. Öyleyse, şerî ölçünün belirtilmesi gerekmektedir. Aleyhissalâtu vesselâm, sadedinde olduğumuz hadiste bu meseleyi ele almakta, kapı kapı dolaşanların hakiki fakir olmadıklarını belirtmekte, insanlara halini açamayan gerçek fakirlerin araştırılması gereğine irşad buyurmaktadır. Bazı alimler, kapı kapı dolaşanların şerî manada miskin olmadığını söyler ve "Çünkü derler, böyle birisi yiyeceğini tahsile muktedirdir." Öyleyse hadis, muzdar kalmadıkça, kapı kapı dolaşanları zemmetmektedir. Tîbî, hadisten "Bu kimselerin zekata müstehak olmaları gerektiği" hükmünü çıkarır. Ancak bazı alimler: "Murad, onların

müstehak olmalarını nefyetmek değil, gerçek fakirliğin bu bilinen fakirliğin dışında olduğunu ve onların zekata müstehak olduklarını takrirdir" demiştir. Hadisle ilgili olarak Nevevî de şunları söyler: Hadisin mânası şudur: "Sadakaya ehakk ve ona muhtaç olan kâmil mânadaki fakir miskin, kapıları dolaşanlar değildir. Hadis böylelerinden fakirliği nefyetmiyor, kâmil mânada fakirliği reddediyor."

Ayet-i kerimede Cenab-ı Hak da gerçek fakirleri, iffetinden insanlara açamayan ihtiyaç sahipleri olarak tanıtır: "Sadakalar kendilerini Allah yolunda hizmete adamış fakirler içindir ki, onlar yeryüzünde dolaşıp hayatlarını kazanmaya fırsat bulamazlar. Onların hallerini bilmeyen kimse, istemekten çekindikleri için, onları zengin sanır. Ey Habibim, sen onları yüzlerinden tanırsın. Yoksa onlar insanlardan ısrarla birşey istemezler..." (Bakara 173.)

Şu halde ayet ve hadis, gerçek mânada fakirlik için iki şart beyan etmiş olmaktadır;

1) Zengin olmamak,

2) İffet sebebiyle ihtiyacını kimseye açmadığı için zengin zannıyla halk tarafından fakirliği bilinmemek.

Başta Şafiî bir kısım alimler, bu delilden hareketle, fakir ve miskin arasında bir fark görürler ve derler ki: "Fakirin hali miskinden daha kötüdür. Miskin, birşeyleri olan fakat kendisine kafi gelmeyen kimsedir. Fakir ise, hiçbir şeyi olmayan kimsedir." Bu açıklamaya şu ayetten de delil gösterilmiştir: "Gemiye gelince o, denizden çalışan miskinlere aitti" (Kehf 79). Ayette, içinde çalıştıkları gemileri olduğu halde, birkısım insanlar miskin diye yadedilmiştir.

Ebu Hanife ve diğer birkısım alimlere göre tam tersine miskin, fakire nazaran durumu daha kötü olan kimsedir. Bunların delili, "veya toprağa atılmış bir miskine" (Beled16) ayetidir. Bunlara göre miskin, toprağa çıplaklık sebebiyle atılmıştır.

İbnu'l-Kasım ve Ashab-ı Malik: "Fakir ve miskinin aralarında bir fark yoktur, ikisi de halen birbirlerine müsavidir" demiştir. Böyle hükmedenlere göre: "Meskenet (miskinlik) fakrın ayrılmaz vasfıdır ama, zillet ve alçaklık mânasına gelmez. Zîra, öyle miskin vardır ki, nefis zenginliği sebebiyle büyük krallardan daha izzetlidir. Öyleyse miskinin manası, dünyevî ihtiyaçlarını teminde aciz kimse demektir. Aciz kimse, ihtiyaçlarını temine kalkmaz, yerinde sakin kalır. [16],,[17]

*** AZA RIZA**

-4862 -1- عن أَبِي هُريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: إذَا نَظَرَ أَحَدُكُمْ الى مَنْ فُضِّلَ عَلَيْهِ فِي الْمَالِ وَالْخَلْقِ فَلْيَنْظُرْ الى مَنْ هُوَ أسْفَلُ مِنْهُ، فذلِكَ أجْدَرُ أنْ َ تَزْدَرُوا نِعْمَةَ اللّهِ عَلَيْكُمْ[. أخرجه الشيخان والترمذي. وزاد رزين في رواية: قال عون بن عبداللّه بن عتبة رحمه اللّه: كنت أصحب ا٭غنياء، فما كان أحدٌ أكثر همّا منّي؛ كنت أرى دابة خيراً من دابتي، وثوباً خيراً من ثوبي. فلما سمعت هذا الحديث صحبت الفقراء فاسترحت.»ازدراء« احتقار والعيب وانتقاص .

1. (4862)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Sizden biri, mal ve yaratılışça kendisinden üstün olana bakınca, nazarını bir de kendisinden aşağıda olana çevirsin. Böyle yapmak, Allah'ın üzerinizdeki nimetini küçük görmemeniz için gereklidir." [Buhârî, Rikak 30; Müslim, Zühd 8, (2963); Tirmizî, Kıyamet 59, (2515).]
Rezin bir rivayette şu ziyadede bulundu: "Avn İbnu Abdillah İbnu Utbe rahimehullah dedi ki: "Ben zenginlerle düşüp kalkıyordum. O zaman benden daha heveslisi yoktu. Bir binek görsem benimkinden daha iyi görürdüm; bir elbiseye baksam, benimkinden daha iyi olduğuna hükmederdim. Ne zaman ki bu hadisi işittim, fakirlerle düşüp kalktım ve rahata erdim."[18]

AÇIKLAMA:

Bu rivayet, Müslümanda bulunması gereken mühim bir edebi dile getirmektedir.
Daima kendimizden aşağıda olana bakmak. Kendimizden aşağı deyince, sadece malmülk yönüyle aşağı olanlar anlaşılmamalıdır. Nitekim, hadiste halk tabiri de geçmektedir; yaratılış diye tercüme ettik. Alimler bunu suretce (yani dış görünüşce) diye açıkladıkları gibi, evlad, iyal, yakınlar, akrabalar gibi dünya hayatının zinetine girebilecek herşey diye de anlamışlardır.
Sadedinde olduğumuz hadis mânasında olmak üzere, Resulullah bir başka rivayette: "Zenginlerle az düşüp kalkın. Zîra böyle yapmanız, Allah'ın (size olan) nimetini küçük görmemenize yardımcı olur" buyurmuştur.
Bazı alimler şöyle demiştir: "Bu hadiste mühim bir hastalığın ilacı var; zîra bir

kimse, kendinden üstün kimseye bakınca, bu halin onda hased uyandırmayacağından emin olamaz. Bu haset hastalığının ilacı da kendinden aşağıda olana bakmasıdır. Baktığı takdirde kendi haline şükretmeye tevessül eder." Mevzumuzu bütünleyecek bir başka hadis de şöyle: "İki haslet var ki, bunlar kimde bulunursa Allah onu şükredici ve sabredici olarak yazar. Kim dünya işlerinde durumu kendisinden düşük olana bakarsa, kendisindeki ona olan üstünlük sebebiyle Allah'a hamdeder. Kim de, dinî meselelerde kendinden üstün olanlara bakarsa ona uyar. Kim de dünya işlerinde kendinden üstün olana bakarsa, elinde olmayanlar için esef eder, üzülür ve böylece şükredici ve sabredici olarak yazılmaz."[19]

*** DİLENCİLİĞİN ZEMMİ**

4863 -1- عن ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنْهُما قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: َ تَزالُ الْمَسْألَةُ بِأحَدِكُمْ حَتّى يَلْقى اللّهُ وَلَيْسَ بِوَجْهِهِ مُزْعَةُ لَحْمٍ[. أخرجه الشيخان والنسائي.»المزعةُ« القطعة من اللحم صغيرًة كالتفة من الشئ .

1. (4863)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sizden biri dilenmeye devam ettiği takdirde yüzünde bir parça et kalmamış halde Allah'a kavuşur." [Buhârî, Zekât 52; Müslim, Zekat 103, (1040); Nesâî, Zekât 83, (5, 94).][20]

4864 -2- وعن سمرة بن جندب رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: المَسَائِلُ كُدُوحٌ يَكْدَحُ بِهَا الرَّجُلُ وَجْهَهُ، فَمَنْ شَاءَ أبْقى عَلى وَجْهِهِ، وَمَنْ شَاءَ تَرَكُهُ. إَّ أنْ يَسْألَ الرَّجُلُ ذَا سُلْطَانٍ في أمْرٍ َ يَجِدُ مِنْهُ بُداً[. أخرجه أصحاب السنن.»الكُدوحُ« الخموش.و»سُؤَالُ السُّلْطَانِ« قيل أراد به أن يطلب حقه من بيت المال .

2. (4864)- Semüre İbnu Cündeb radıyallahu anh anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"İstemeler bir nevi cırmalamalardır. Kişi onlarla yüzünü cırmalamış olur. Öyle

ise, dileyen (hayasını koruyup) yüz suyunu devam ettirsin, dileyen de bunu terketsin. Şu var ki, kişi, zaruri olan (şeyleri) iktidar sahibinden istemelidir." [Ebu Davud, Zekat 26, (1639); Tirmizî, Zekat 38, (681); Nesâî, Zekat 92, (5, 100).][21]

-4865 -3- وعن عائِذِ بْنِ عَمْرُو قال:]سَألَ رَجُلٌ رَسُولَ اللّهِ # فأعْطَاهُ فَلَمّا وَضَعَ رِجْلَهُ عَلى أُسْكُفَّةِ اَلْبَابِ قَالَ #: لَوْ تَعْلَمُونَ مَا في الْمَسْألَةِ مَا مَشى أحَدٌ الى أحَدٍ يَسْألُهُ شَيْئاً[. أخرجه النسائي .

3. (4865)- Aiz İbnu Amr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir adam Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan birşeyler istedi. Aleyhissalâtu vesselâm da verdi. Adam dönmek üzere ayağını kapının eşiğine basar basmaz, Aleyhissalâtu vesselâm:
"Dilenmede olan (kötülükleri) bilseydiniz kimse kimseye birşey istemek için asla gitmezdi!" buyurdular." [Nesâî, Zekat 83, (5, 94, 95).][22]

-4866 -4- وعن الزبير رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: ‘نْ يَأخَذَ أحَدُكُمْ أحْبُلَهُ ثُمَّ يَأتِى الْجَبَلَ فَيَأتِى بحُزْمَةٍ مِنْ حَطَبٍ عَلى ظَهْرِهِ فَيَبِيعُهَا، خَيْرٌ لَهُ مَنْ اَنْ يَسْألَ النَّاسَ، أعْطوهُ أوْ مَنَعُوهُ[. أخرجه البخاري .

4. (4866)- Hz. Zübeyr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kişinin iplerini alıp dağa gitmesi, oradan sırtında bir deste odun getirip satması, onun için, insanlara gidip dilenmesinden daha hayırlıdır. İnsanlar istediğini verseler de vermeseler de." [Buhârî, Zekat 50, Büyû' 15.][23]

AÇIKLAMA:

1- Dinimiz dilenme meselesine de yer vermiş, onunla ilgili bazı teferruatı teşri etmiştir. Zaruret haline gelen bir durumda, insanlara halini açmak meşru kılınmış ise de, dilenmeyi kazanç vasıtası veya meslek haline getirmeyi haram kılmıştır.

Yukarıda kaydedilen hadisler bu hususu ifade etmektedir. Bu mevzuda müteakiben gelecek başka hadisler de mevcuttur. Alimlerimiz Kim, insanlara (mal) artırmak için talepte bulunursa ateş talep etmiş olur" hadisine dayanarak ihtiyacını görecek miktar dışında istemeyi haram addetmiştir.

2- Hattabî'ye göre, dilencinin, kıyamet günü yüzünün eti ve derisi dökülmüş olarak hesap vermeye gelmesi, onun itibarını, değerini, mevkiini kaybederek, iyice düşüp alçaldığını ifade eder. Hattâbî devamla der ki: "Veya dilencinin azabı, yüzüne tatbik edilecektir; bu sebeple yüzünün eti dökülecektir. Çünkü, ceza prensip olarak cinayetin işlendiği azaya uygulanır. Dilenci de, dilenmek suretiyle yüzünü alçaltıp zelil etmiştir. Veya dilenci, yüzü tamamen kemik olduğu halde ba's olunur. Böylece bu hal ona, kendisini tanıtan bir alâmet olur."
İbnu Ebî Cemre, yüzden etin dökülmesini, "Kişide hiçbir güzellik kalmaz, çünkü yüz güzelliği yüzde mevcut etle tahakkuk eder" der.
Mühelleb, zahirî mânayı esas almak ister. Ona göre, burdaki sır şudur: "Kıyamet günü, güneş yaklaşacaktır, eğer kişi yüzünde et olmaksızın gelirse, güneş ona daha çok eziyet verir. Hadisle, zengin olduğu halde malını artırmak düşüncesiyle dilenene sadakanın helal olmadığı murad edilmiştir. Amma, muzdar kalıp isteyen kimseye herhangi bir ikab yoktur, onun istemesi mübahtır."

3- 4866 numarada kaydedilen Hz. Zübeyr (radıyallahu anh), rivayetinde Aleyhissalâtu vesselâm, "kişinin rızkını temin için dilenmektense, nefsini en meşakkatli işte yormasının daha hayırlı olacağını" ifade etmektedir. Bu da şeriat-ı garramız nazarında dilenmenin ne kadar çirkin olduğunu ifadeye kafidir. Kişi isteyince, istemenin zilletini çektiği gibi, verilmeyince de reddedilmenin zilletini çeker, bu esnada sarfedilecek kınamalar haysiyet kırıcı hakaretler de caba. Kendisinden istenen kimse her isteyene vermeye kalksa, zamanla o da darlığa düşer. İstemek meşru, her isteyene vermek vacib olsa, bedava geçime alışan insanlar çoğalır, iktisadî hayat bozulur. Bu sebeple dinimiz istemeyi çok dar kayıtlarla meşru kılmış, kazanmaya gücü yetene dilenmeyi haram etmiştir. [24]

-4867 -5- وعن ثَوْبَانِ رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَنْ يَتَكَفَّلُ لِي أنْ َيَسْألَ النَّاسَ شَيْئاً وَاتَكَفَّلُ لَهُ بِالْجَنَّةِ. فقَالَ ثَوْبَانُ رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ: أنَا. فَكَانَ َ يَسألُ أحَداً شَيْئاً[. أخرجه أبو داود والنسائي .

5. (4867)- Sevban (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (bir gün):
"Cenneti garanti etmem mukabilinde, insanlardan hiçbir şey istememeyi kim garanti edecek?" buyurdular. Sevban (radıyallahu anh) atılıp:
"Ben, (Ey Allah'ın Resulü!)" dedi. Sevban (bundan böyle) hiç kimseden birşey istemezdi." [Ebu Davud, Zekat 27, (1643); Nesâî, Zekat 86, (5, 96).][25]

AÇIKLAMA:

Burada istemek kelimesi, dilenmeden daha geniş bir mânada kullanılmıştır. Çünkü hiçbir şey istememek talep edilmektedir. Nitekim, Ashab'tan gelen rivayetler, onların Aleyhissalâtu vesselâm'ın bu nevi tavsiyelerini, söylediğimiz manada anladıklarını te'yid etmektedir. Zîra Ebu Davud'un aynı babtaki bir başka rivayetinde "(Bu hadisi işitenlerden bazıları vardı ki, yere kamçısı düşse "şunu bana ver!" demez (bineğinden inip kendisi alır)dı" denmektedir. Nevevî: "Bu hadiste, istemek denebilen bir şey ne kadar basit de olsa ondan kaçınmaya teşvik var" der. Ancak alimler, nefse ölüm getirecek bir darlık karşısında talebin meşru olduğuna hükmederler. Çünkü derler, "Zaruretler haramı mübah kılar." Hatta bazıları: "Böyle bir durumda istemez ve ölürse, asi olarak ölmüş olur" demiştir. [26]

-4868 -6- وعن مَعاوية رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ # َ تُلْحِفُوا في الْمَسْألَةِ، فَوَاللّهِ َ يَسْألُنِي أحَدٌ مِنْكُمْ شَيْئاً فَتُخْرِجُ لَهُ مَسْألَتُهُ شَيْئاً وَأنَا لَهُ كَارِهٌ فَيُبَارَكُ لَهُ فِيمَا أعْطَيْتُهُ[. أخرجه مسلم والنسائي.»ا‘‘لحافُ« ا‘‘لحاح في المسألة وا‘‘كثار منها .

6. (4868)- Hz. Muaviye (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"İstemede ısrar etmeyin. Vallahi, kim benden bir şey ister, ben ona vermek arzu etmediğim halde, ısrarı (sebebiyle) bir şey kopartırsa, verdiğim o şeyin bereketini görmez." [Müslim, Zekat 99, (1038); Nesâî, Zekat 88, (5, 97, 98).] [27]

AÇIKLAMA:

Bu hadiste Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), normalde yasaklanmış olan istemeyle, mecbur kalındığı taktirde istemenin mühim bir edebini öğretmektedir: Israr etmemek... Sadedinde olduğumuz hadiste ilhafla ifade edilen bu hali ısrar etmek diye tercüme ettik. Ancak bir kısım dilencilerin bu husustaki halini ifade için sırnaşmak kelimesi de kullanılabilir.
Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Nesâî'de gelen bir başka hadislerinde ilhafın ne olduğunu açıklar; "Ebu Saidu'l-Hudrî anlatıyor: "Annem beni Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gönderdi. Yani ondan ciddi bir ihtiyacımız için birşeyler isteyecektim. Yanına varıp oturdum (ihtiyacımı söyleyemedim). Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana yöneldi ve (niyetimi anlamışcasına):
"Kim (başkasına ihtiyaç arzından) istiğna ederse, Allah onu müstağni kılar. Kim iffetini korumak isterse Allah onun iffetini korur. Kim (azla) yetinmek isterse Allah ona kifayet verir. Kim bir okiyye değerinde malı olduğu halde başkasından isterse "ilhaf"ta bulunmuş olur" buyurdular. Ben (kendi kendime): "Bakûte adındaki devem bir okiyye (=40 dirhem)den daha değerli!" deyip geri döndüm ve Aleyhissalâtu vesselâm' dan istekte bulunmadım."
Şu hade, bu rivayete göre, ulemanın ısrar diye açıkladığı ilhaf, 40 dirheme tekabül eden bir malı olduğu halde dilenmektir. 4870 numaralı hadis bu miktarın altın cinsinden olduğunu tasrih edecektir. Ebu Said rivayeti, ayrıca Ashab'ın, bu kırk dirheme sahip olmaktan ne anladığını da göstermektedir: Bundan maksad 40 dirhemlik nakid para değil, bu değerde, paraya tahvil edilebilecek bir maldır. Sözgelimi bir devesi olmak, bağı bahçesi olmak gibi.[28]

-4869 -7- وعن ابْنِ الفَراسِي:]أنَّ أبَاهُ رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قَالَ: يَا رَسُولَ اللّهِ، أسْألُ؟ قَالَ: َ. وَإنْ كُنْتَ َبُدَّ فاسْأل الصَّالِحِينَ[. أخرجه أبو داود والنسائي .

7. (4869)- İbnu'l-Firâsî'nin anlattığına göre, babası (radıyallahu anh): "Ey Allah'ın Resulü! (ihtiyacımı başkasından) isteyeyim mi?" diye sormuş, Aleyhissalâtu vesselâm da:
"Hayır, isteme! Ancak istemek zorunda kalmışsan, bari salihlerden iste!" buyurmuşlardır. [Ebu Davud, Zekat 28, (1646); Nesâî, Zekat 84, (5, 95).][29]

AÇIKLAMA:

Burada salih, ihtiyacı görmeye muktedir olan demektir. Hayırlı kimse mânasına da gelir. Salihler, isteyeni boş çevirmezler ve gönül rızası ile verirler. Ayrıca salihlerin ihsanı helal maldandır, kıymetli, haysiyetlidir, rencide edici değildir. Salih olan Allah rızası için verir, minnet etmez, hayır duada bulunur.[30]

-4870 -8- وعن ابْنِ مسعودٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قالَ رَسُولُ اللهِ #: مَنْ سَألَ النَّاسَ وَلَهُ مَا يُغْنِيهِ جَاءَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ
وَمَسْألَتُهُ في وَجْهِهِ خُمُوشٌ أوْ خُدُوشٌ أوْ كُدُوحٌ قِيلَ: وَمَا يُغْنِيهِ؟ قَالَ: خَمْسُونَ دِرْهَماً أوْ قِيمَتُهَا مِنْ الذَّهَبِ[. أخرجه أصْحَابَ السُّنَنِ .

8. (4870)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kim, kendisini müstağni kılacak miktarda malı olduğu halde isterse, kıyamet günü, istediği şey suratında bir tırmalama veya soyulma veya ısırma yarası olarak gelir!" Yanında bulunanlar:
"Kişiyi müstağni kılan (miktar) nedir?" diye sordular.
"Kırk dirhem altın veya o kıymette bir başka şey!" buyurdular." [Ebu Davud, Zekat 23, (1626); Tirmizî, Zekat 22, (650); Nesâî, Zekât 87, (5, 97); İbnu Mace, Zekat 26, (1840).][31]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste dilenciliğin cezası olarak kıyamet günü suratta hasıl olacak yaralar humuş, huduş ve küduh kelimeleriyle ifade edilmiştir. Bunlar bir bakıma müterâdif kelimelerdir. Mânayı te'yiden üçü de söylenmiştir. Bazı alimler, kelimeler arasında mâna farkı olduğunu söylemiştir. Buna göre az isteyen, çok isteyen ve aşırı isteyen herbirinin mertebesine göre yara farklıdır, tercümede tırmalama, soyma, ısırma diye bu derecelemeyi belirtmeye çalıştık.

2- Hadiste zenginliğin ölçüsüne temas edilmekte ise de, İmam Malik ve Şafii rahimehumallah: "Zenginliğin malum bir sınırı, tarifi yoktur, insanların haline itibar edilir" demişlerdir. Kişi kazanabiliyorsa, Şafii'ye göre, tek dirhemle de

zengindir. Çalışmaktan aciz kimse, iyali de çoksa, bin dirhemi de olsa fakirdir. Alimlerden bir kısmı, bu hadise dayanarak 50 dirhemi olan kimsenin zengin sayılacağına ve sadakanın ona haram olacağına hükmetmiştir (Sevrî, İbnu'l-Mübârek, Ahmed, İshak). Ebu Hanife ve ashabı sadakayı haram kılan miktarın 200 dirhem olduğunu söylemişlerdir. Bu onlara göre aynı zamanda zekatı farz kılan nisabtır.[32]

-4871 -9- وعن أبِي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَنْ سَألَ النَّاسَ تَكَثُّراً، فإنَّمَا يَسْألُ جَمْراً فَلَيَسْتَقِلَّ أوْ لِيَسْتَكْثِرْ[. أخرجه مسلم.

9. (4871)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kim (malını artırmak için) insanlardan dilenirse, o mutlak surette ateş talep etmiş olur. Öyleyse ister azla yetinsin isterse çoğaltmayı istesin, (artık kendisi bilir)!" [Müslim, Zekat 105, (1041).][33]

-4872 -10- وعن قبيصة بن مخارق رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]تَحَمَّلْتُ حَمَالَةً فَلَقِيْتُ رَسُولَ اللّهِ # أسْألُهُ فيهَا. فقَالَ: أقِمْ حَتّى تَأتِينَا الصَّدَقَةُ فَنَأمُرَ لَكَ مِنْهَا. ثُمَّ قَالَ: يَا قَبِيصَةُ، إنَّ الْمَسْألَةَ َتَحِلُّ إ َّ ‘حَدِ ثَثَةٍ: رَجُلٌ تَحَمَّلَ حَمَالَةً، فَحَلّتْ لَهُ الْمَسْألَةُ حَتّى يُصِيبَهَا. ثُمَّ يُمْسِكُ، وَرجُلٌ أصَابَتْهُ جَائِحَةٌ فَاجْتَاحَتْ مَالَهُ فَحَلّتْ لَهُ الْمَسْألَةُ حَتّى يُصِيبَ قِوَاماً مِنْ عَيْشٍ، أوْ قَالَ سِدَاداً مِنْ عَيْشٍ؛ وَرَجُلٌ أصَابَتْهُ فَاقَةٌ، حَتّى يَقُولَ ثَثَةٌ مِنْ ذَوِي الْحِجَى مِنْ قَوْمِهِ: لَقَدْ أصَابَتْ فُنَاً فَاقَةٌ، فَحَلَّتْ لَهُ الْمَسْألَةُ حَتّى يُصِيبَ قِوَاماً مِنْ عَيْشٍ، أوْ قَالَ سِدَاداً مِنْ عَيْشٍ، فَمَا سِواهُنَّ مِنَ الْمَسألَةِ يَا قَبِيصَةُ سُحْتٌ، يَأكُلُهُ صَاحِبُهُ سُحْتاً[. أخرجه مسلم وأبو داود والنسائي.»الحمالةُ« بفتح الحاء أن يقع حرب بين قومين فتقع بينهم قتلى فيلتزم رجل أن يؤدي ديات القتلى من عنده طلباً للصلح واتقاء الفتنة.و»الجائِحَةُ« اŒfفة التي تعرض ل“نسان فتستأصل ماله وتدعه محتاجاً الى الناس.و»القِوَامُ« ما يقوم به أمر ا“نسان من ماله ونحوه.و»السُّداد« بكسر السين ما يكفي.و»السُّحْتُ« الحرام، سمي به ‘نه

يسحت البركة، أي يذهبها، أو ‘نه يهلك آكله.

10. (4872)- Kabisa İbnu Muharik (radıyallahu anh) anlatıyor: "Sulh için diyet (hamâle) ödemeyi kabullenmiştim. Bu hususta yardım istemek için Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı aradım ve karşılaştık. (Meseleyi açınca):
"Bekle, bize sadaka malı gelecek. O zaman ondan sana da verilmesini emrederim" buyurdular. Sonra da:
"Ey Kabisa! İstemek, üç kişi dışında hiç kimseye helal olmaz:
* Sulh diyeti (hamale) kabullenen kimse. Buna, gereken miktarı buluncaya kadar, istemesi helaldir. Ama o miktara ulaşınca, artık istemez.
* Afete uğrayıp malını kaybeden kimse. Buna da maişetini temin edecek miktarı elde edinceye kadar istemesi helaldir.
* Fakirliğe uğrayan adam. Eğer kavminden üç kişi, "Falancaya fakirlik isabet etti" diye ittifak ederlerse, geçimine yetecek miktarı elde edinceye kadar istemesi helaldir. Bunlar dışında istemek, ey Kabisa haramdır." [Müslim, Zekat 109, (1044); Ebu Davud, Zekat 26, (1640); Nesâî, Zekat 86), (5, 96, 97).][34]

AÇIKLAMA:

1- Hamale, aralarında çıkan iki kabilenin veya kimselerin arasını bulup sulhü temin etmek için bir tarafa ödenecek meblağa denir. Şu halde hadiste Kabisa (radıyallahu anh) böyle bir vazifeyi üzerine almış ve yüksek meblağ sebebiyle borçlu duruma düşmüştür. Bu durumda olan kimse başkasından para isteyebilir.

2- Hadiste, dilenmesi caiz olan bir kimse fakirliğe uğrayan adamdır. Ancak bunun fakirleştiğine dair, kendi kavminden aklı başında üç kişinin şehadeti şart koşulmaktadır. Nevevî bu şehadet meselesiyle ilgili olarak şu açıklamayı yapar: "Resulullah, şahidin kavminden olmasını şart koştu. Çünkü onlar, adamın iç halini, mal durumunu, gizli olan ibadet durumunu bilecek ehl-i hibredirler. Bu söylenenleri arkadaşlık sebebiyle yakından tanıyanlar bilebilir. Akıl şartı zikredilmiştir. Çünkü şahitte teyakkuz (uyanıklık) gerekli bir vasıftır, gaflet sahibinin şehadeti makbul olmaz.
Şahidin üç olması şartına gelince: Bu hususta ashabımızdan (Şafiilerden) bazısı der ki: "Fakra düşmüş olmanın sübûtunda beyyine budur." Böyle düşünenler, hadisin zahirini esas alarak, bu meselede az sayıda şahidin kabul edilmeyeceğini söylemiştir. Ancak cumhur, zina hariç diğer şahidliklerde olduğu gibi, bu

meselede de iki adil kimsenin yeterli olacağını söylemiş, hadiste geçen "üç"ü, istihbaba hamletmiştir. Bu şart ayrıca, kendisinin malı olduğu bilinen kimseye hamledilmiş; dolayısıyle, zengin kimsenin malından telef olduğu, fakirleştiği husustaki şahsî beyanının makbul olmayacağına hükmedilmiştir. Malı olmadığı bilinen kimse için beyyine yani şehadet şart değildir, kendi beyanı esas alınır."

Şu halde, hadiste zikredilen bu üç hal dışında dilenmek haramdır.[35]

-4873 -11- وعن أنَسٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]أتَى رَجُلٌ مِنَ ا٘نْصَارِ يَسْألُ رَسُولَ اللّهِ # فقَالَ: أمَا في بَيْتِكَ شَيْءٌ؟ قَالَ: بَلى؛ حِلْسٌ نَلْبَسُ بَعْضَهُ وَنَبْسُطُ بَعْضَهُ، وَقَعْبٌ نَشْرَبُ فيهِ الْمَاءَ. فقَالَ: ائْتِنِى بِهِمَا. فأتَاهُ بِهِمَا. فأخَذَهُمَا # بِيَدِهِ، وَقَالَ: مَنْ يَشْتَرِي هذَيْنِ؟ قَالَ رَجُلٌ: أنَا آخُذُهُمَا بِدِرْهَمٍ. قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَنْ يَزِيدُ عَلى دِرْهَم مَرَّتَيْنِ أوْ ثَثاً. قَالَ رَجُلٌ: أنَا آخُذُهُمَا بِدِرْهَمَيْنِ. فأعْطَاهُمَا إيَّاهُ، وَأخَذَ الدِّرْهَمَيْنِ فَأعْطَاهُمَا لِ٘نْصَارِي، وقَالَ: اشْتَرِ بِأحَدِهِمَا طَعَاماً فَانْبِذْهُ الى أهْلِكَ، وَاشْتَرِ بِاŒخَرِ قَدُوماً فَأتِنِي بِهِ. فأتَاهُ بِهِ فَشَدَّ فيهِ رَسُولُ اللّهِ # عُوداً بِيَدِهِ. ثُمَّ قَالَ لَهُ: اذْهَبْ فَاحْتَطِبْ وَبِعْ، وَ أرَيَنَّكَ خَمْسَةَ عَشْرَ يَوْماً. فَفَعَلَ ثُمَّ جَاءَ، وَقَدْ أصَابَ عَشَرَةَ دَرَاهِمَ فَاشْتَرَى بِبَعْضِهَا ثَوْباً وَبِبَعْضِهَا طِعَاماً فقَالَ لَهُ #: هذَا خَيْرٌ لَكَ مِنْ أنْ تَجِئَ الْمَسْألَةُ نُكْتَةً في وَجْهِكَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، إنَّ الْمَسْألَةَ َتَصْلُحُ إَّ لِذِي فَقْرٍ مُدْقِعٍ، أوْ لِذِي غُرْم مُقْطِعٍ، أوْ لِذِي دَمٍ مُوجِعٍ[. أخرجه أبو داود، وهذا لفظه، والترمذي باختصار .

11. (4873)- Hz.Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ensârî bir zat gelip Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan birşeyler istemişti.
"Evinde hiçbir şey yok mu?" buyurdular. Adam:
"Evet, dedi. Bir çulumuz var. Bir kısmıyla örtünüp, birkısmını da yaygı olarak yere seriyoruz! Bir de su içtiğimiz kabımız var."
"Onları bana getir!" diye emrettiler. Adam gidip getirdi. Aleyhissalâtu vesselâm eşyaları eline alıp:
"Şunları satın alacak yok mu?" buyurdular. Bir adam:
"Ben bir dirheme satın alıyorum" dedi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Bir dirhemden fazla veren yok mu?" dedi ve iki üç sefer tekrarlayarak (açık artırmaya çıkardı). Orada bulunan bir adam:

"Ben onlara iki dirhem veriyorum" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm eşyaları ona sattı. İki dirhemi alıp Ensariye verdi ve:
"Bunun biriyle ailen için yiyecek al, ailene ver. Diğeriyle de bir balta al bana getir!" buyurdular. Adam gidip bir balta alıp getirdi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), ona eliyle bir saplık geçirdi. Sonra:
"Git, odun eyle, sat ve on beş gün bana gözükme!" buyurdu. Adam aynen böyle yaptı, sonra yanına geldi. Bu esnada on dirhem kazanmış, bunun bir kısmıyla giyecek, bir kısmıyla da yiyecek satın almıştı. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Bak, bu senin için, kıyamet günü alnında dilenme lekesiyle gelmenden daha hayırlıdır!" buyurdu ve sözlerine şöyle devam etti:
"Dilenmek, sersefil, fakra düşmüş veya rüsvay edici borca batmış veya elem verici kana bulaşmış inanlar dışında, kimseye caiz değildir." [Ebu Davud, Zekat 26, (1641); Tirmizî, Büyû 10, (1218); İbnu Mace, Ticârât 25, (2198).][36]

AÇIKLAMA:

Hadiste geçen elem verici kan tabiriyle katil ve yakınları kastedilmiştir. Çünkü diyet ödeyerek sulha bağlanan kan meselesinde, katilin ödeyecek yeterli miktarda parası olmadığı taktirde, katil ve yakınları sıkıntı ve elem içerisinde kalır. Resulullah bu durumda katil tarafın dilenerek de olsa, malum meblağı temin etmeye ruhsat tanımıştır.
Hadis, fukaralık probleminin çözümünde en müessir, en muteber yolu da göstermiştir: En zaruri eşyalardan bile olsa ucuzpahalı satıp basit bir sermaye teşkil edip, bu parayı meşru olan bir iş, bir ticarete maya yapmak. Bu tarzda hiçbir kimseye minnet mevcut değildir. Kişi ailesi içerisinde daha sade, maddî teçhizattan daha mahrum bir vaziyette yaşayabilir. Başkasına borç pahasına lüks hayatı Resulullah tavsiye etmemektedir. Zahmetli bile olsa çalışarak kazanmak, minnetli yaşamaktan pek çok evladır.[37]

-4874 -12- وعن حبشي بن جنادة السلولي رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]أتَى أعْرَابِىٌّ رَسُولَ اللّهِ # وَهُوَ وَاقِفٌ بِعَرَفَةَ فَأخَذَ بِطَرَفِ رِدَائِهِ، وَسَألَهُ إيَّاه. فَأعْطَاهُ إيَّاه. فَذَهَبَ بِهِ مَعَهُ. فَعِنْدَ ذلِكَ حُرِّمتِ الْمَسْألَةُ. فقَالَ #: إنَّ الصَّدَقَةَ تَحِلُّ لِغَنِيٍّ، وَلِذِي مِرَّةٍ سَوِيٍّ، وَ تَحِلُّ اَ لِذِي فَقْرٍ مُدْقِعٍ، أوْ غُرْمٍ مُفْظِعٍ، أوْ دَمٍ

مُوجِعٍ، وَمَنْ سَألَ النَّاسَ لِيُثْرِى بِهِ مَالهُ كَانَ خُمُوشاً في وَجْهِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَرَضْفاً يَأكُلُهُ مِنْ جَهَنَّمَ. فَمَنْ شَاءَ فَلْيُقْلِلْ، وَمَنْ شَاءَ فَلْيُكْثِرْ[. أخرجه الترمذي.وزاد رزين رحمه الله: »وَإنّي ‘عْطِي الرَّجُلَ الْعَطِيَّةَ فَيَنْطَلِقُ بِهَا تَحْتَ إبْطِهِ أوْ جَاعِلُهَا فِي بَطْنِهِ وَمَا هِيَ إِ نَارٌ فقَالَ لَهُ عُمَرُ رَضِيَ اللّهُ عَنْه: فَلِمَ تُعْطِي يَا رَسُولَ اللّهِ مَا هُوَ نَارٌ. فقَالَ: أبَى اللّهُ لِي الْبُخْلَ وَأبَوْا إِ مَسْألَتِى. قَالُوا: وَمَا الْغِنَى الَّذِى َ يَنْبَغِي مَعَهُ الْمَسْألَةُ؟ قَالَ قَدْرُ مَا يُغَدِّيه أوْ يُعَشِّيهِ«.»المِرَّة« بكسر الميم: الشدة والقوة.و»السِّوىّ« التام الخلق السليم من اŒفات.و»الفَقْرُ الْمُدْقِعُ« هو الذي يلصق صاحبه بالدقعاء، وهى التراب لشدته، وقيل هو سوء احتمال الفقر.و»الغُرمُ« أداء ما تكفلت به.و»المُفظعُ« الشديد الشنيع.و»الدُّم المُوجِعُ« أن يتحمل إنسان دية فيسعى فيها يؤدّيها الى أولياء
المقتول، وإن لم يؤدها قتل المتحمل عنه وهو نسيبه أو حميمه فيوجعه قتله.و»الرَّضْفُ« جمع رضفة، وهى الحجارة المحماة .

12. (4874)- Habeşî İbnu Cünâde es-Selûlî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Arafat'ta vakfede iken bir bedevi gelerek ridasının bir ucundan tutup, ondan bunu istedi. Aleyhissalâtu vesselâm da onu ona verdi. Adam ridayı beraberinde alıp gitti. Tam o sırada dilenmek haram kılındı. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm:
"Sadaka zengine helal değildir; sağlığı yerinde güç kuvvet sahibine de helal değildir. O, sersefil edici, fakre düşen, haysiyeti kırıcı borca giren, eleme boğan kana bulaşan kimseler dışında hiç kimseye helal değildir. Öyleyse, kim malını artırmak için insanlara el açarsa, bu, kıyamet günü suratında cırmalama yaralarına ve cehennemde yiyeceği kızgın taşlara dönüşür. Öyleyse (buyursun) dileyen azla yetinsin, dileyen de çoğaltmaya çalışsın." [Tirmizî, Zekat 23, (653).]
Rezin merhum şu ziyadede bulunmuştur: "Ben, bir adama ihsanda bulunurum. Adam da onu koltuğunun altına koyarak alıp gider veya yiyip midesine indirir. Halbuki bu, (eğer layık değilse) o adam için ateşten başka bir şey değildir.
Resulullah'ın bu sözü üzerine Hz. Ömer (radıyallahu anh):
"Ey Allah'ın Resulü! Öyleyse ateş olan bir şeyi niye veriyorsunuz?" diye sordu.
Aleyhissalâtu vesselâm:

"Allah benim cimri olmamı kabul etmedi, insanlar da benden istememeyi kabul etmedi!" cevabını verdi. Orada bulunanlar:
"Dilenmeyi haram kılan zenginlik nedir?" diye sordular. Aleyhissalâtu vesselâm: "Sabah veya akşam yetecek kadar yiyecektir!" buyurdular."[38]

-4875 -13- وعن ابْنِ مَسْعودٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَنْ نَزَلَتْ بِهِ فَاقَةٌ فَأنْزَلَهَا بِالنَّاسِ لَمْ تُسَدَّ فَاقَتُهُ، وَمَنْ نَزَلَتْ بِهِ فَاقَةٌ فَأنْزَلَهَا بِاللّهِ فَيُوشِكُ اللّهُ لَهُ بِرِزْقٍ عَاجِلٍ أوْ آجِلٍ[. أخرجه أبو داود والترمذي وصححه.

13. (4875)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kim kendisine gelen bir fakirliği hemen halka intikal ettirirse (yani onlara açarak dilenmeye kalkarsa), onun fakirliğinin önüne geçilmez. Kime de fakirlik gelir, o da bunu Allah'a açarsa, Allah ona er veya geç rızkıyla imdat eder." [Tirmizî, Zühd 18, (2327); Ebu Davud, Zekat 28, (1645).][39]

AÇIKLAMA:

Bu hadiste, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), herhangi bir sebeple maddî sıkıntıya düşen, fakr u zarurete maruz kalan kimsenin, insanlara şekvâ etmeyip Allah'a yönelmesini tavsiye etmektedir. Tîbî, hadiste, "İçine düştüğü fakirliğin giderilmesinde insanlardan dilenmeyi esas alan" kimsenin kastedildiğini söyler.
Hadisin Ebu Davud'daki veçhinde "Kim fakrını Allah'a açarsa, Allah'ın ona acil bir ölüm veya acil bir zenginlikle imdat etmesi yakındır" buyrulmuştur. Şarihler, acil bir ölümden yakınlardan zengin birinin ölümüyle mirasa konması diye yorum çıkarmışlardır.[40]

-4876 -14- وعن ابْنِ عَبَّاس رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: شَرُّ النَّاسِ الَّذِى يَسْألُ بِوَجْهِ اللّهِ وَ يُعْطَى بِهِ. وَقَالَ: َ تَسْألُوا بِوَجْهِ اللّهِ اَّ مِنْهُ[. أخرجه رزين .

14. (4876)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"İnsanların en şerlisi, "Allah rızası için" diyerek dilenip de, istediği verilmeyen kimsedir."
İbnu Abbas derdi ki: "Allah rızası için" diyerek istekte bulunmayın. Bu tabiri sadece Allah'tan isterken kullanın." [Rezin tahric etti. Hadis Suyutî'nin elCamiu's-Sagîr'inde mevcuttur. (Feyzu'l-Kadir şerhi 4, 159); Nesâî'de de, hadisin birinci kısmı, uzun bir rivayetin bir parçası olarak geçer. (Zekat 74, (5, 83-84).][41]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, belirtilen iki kaynakta farklı şekilerde harekelenmiş ve mana da biraz farklı şekillerde tevcih edilmiştir.
el-Camiu's-Sagir'de şöyle: "İnsanların en şerlisi, kendisinden "Allah adına" denilerek istenir de buna rağmen vermeyen kimsedir." Şarih Münavî, manayı belirttiğimiz şekilde tevcih eder.
Nesâî'de ise şöyle "Size insanların en şerlisini haber veriyorum.. "Allah adına" diyerek ister, fakat "Allah adına" diyerek istenince vermez." Şarih Sindî: "Bu kimse iki çirkinliği birleştirmiştir. Biri: Allah'ın adını vererek istemesidir, diğeri de Allah'ın adını vererek isteyene vermemesidir" demek suretiyle, hadiste ortaya çıkan iki mühim edebe dikkat çeker.

1) İstemelerde "Allah adına", "Allah aşkına", "Allah rızası için" gibi tabirlerden kaçınma gereği.

2) Bu gibi tabirler kullanılarak talepte bulunulduğu takdirde, imkan nisbetinde isteneni yerine getirme gereği.[42]

4877-15- وعن علي رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أنَّهُ سَمَعَ رَجُ يَسْألُ النَّاسَ يَوْمَ عَرَفَةَ. فقَالَ: أفِي هذَا الْيَوْمِ وفي هذَا الْمَكَانَ تَسْألُ مِنْ غَيْرِ اللّهِ؟ وَخَفَقَهُ بِالدِّرَّةِ[. أخرجه رزين .

15. (4877)- Hz. Ali (radıyallahu anh)'den anlatıldığına göre, arafe günü (dilenerek) insanlardan (sadaka) isteyen bir adam görür ve:

"Yani şu günde, şu yerde Allah'tan başkasından mı istiyorsun?" der ve adama çubuğunu vurur. [Rezin tahric etmiştir.][43]

-4878 -16- وعن عُمر رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]تَعْلَمُوا أيُّهَا النَّاسُ اِنَّ الطَّمَعَ فَقْرٌ، وَإنَّ الْيَأْسَ غِنىً، وإنَّ الْمَرْءَ إذَا أيِسَ مِنْ شَىْءٍ اسْتَغْنَى عَنْهُ[. أخرجه رزين .

16. (4878)- Hz. Ömer (radıyallahu anh) şöyle hitap etmiştir:
"Ey insanlar! Bilin ki tamahkârlık fakirliktir, yeis (tamahkâr olmamak) zenginliktir. Kişi bir şeye tamah göstermezse ondan müstağni olur."
Rezin tahric etmiştir. [44]

*** İHSANI KABUL ETMEK**

-4879 -1- عن ابنِ عمر رَضِيَ اللّهُ عَنْهما أنَّ عُمَرَ قَالَ:]كَانَ رَسُولُ اللّهِ # يُعْطِينِي الْعَطَاءَ، فأقُولُ: أعْطِهِ مِنْ هُوَ أفْقَرُ إلَيْهِ مِنّي، فَيَقُولُ: خُذْهُ، وَمَا جَاءَكَ مِنْ هذَا الْمَالِ وَأنْتَ غَيْرُ مُشْرِفٍ وَ سَائِلٍ فَخُذْهُ فَتَمَوَّلْهُ، فإنْ شِئْتَ فَكُلْهُ، وإنْ شِئْتَ فَتَصَدّقْ بِهِ، وَمَا َ فَ تُتْبَعْهُ نَفْسَكَ. قَالَ سَالِمٌ: فَ‘جْلِ ذلِكَ كَانَ عَبْدُ اللّهِ َ يَسألُ أحَداً شَيْئاً وَ يَرُدُّ شَيئاً أُعْطِيَهِ[. أخرجه الشيخان والنسائي.والمرادِ بقول: »وأنْتَ غَيْرُ مُشْرِفٍ« أى غير طامع فيه و طالب له.وقوله: »وَمَا َ فَ تُتْبِعْهُ نَفْسَكَ« أي وما يكون على هذه الصفة بل أثرته نفسك ومالت إليه فاتركه .

1. (4879)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "(Babası) Ömer İbnu'l-Hattab (radıyallahu anh) dedi ki: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), (zaman zaman) bana ihsanda bulunuyordu. (Her seferinde ben):
"(Ey Allah'ın Resûlü!) bunu, buna benden daha muhtaç olan birine verseniz!" diyordum. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) da:
"Al bunu! Bu maldan, sen istemediğin ve gelmesini bekler durumda olmadığın halde gelen birşey olursa onu al ve temellük et (yani kendi malın kıl, malın

olduktan sonra) dilersen ye, dilersen sadaka olarak bağışla. (Bu vasıfta) olmayan mala nefsini bağlama!" buyurdular.
(Hadisi İbnu Ömer'den rivayet eden) Salim der ki: "Bu (hadis) sebebiyle Abdullah, kimseden bir şey istemezdi, (kendiliğinden) gelen bir şey olursa onu da reddetmezdi." [Buhârî, Ahkam 17, Zekat 51; Müslim, Zekat 110, (1045); Nesâî, Zekat 94, (5, 105).][45]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, yapılacak ihsanları kabul edip etmemesi hususunda mü' minlere bazı ölçüler verme gayesini gütmektedir. Hadisin Buhari'deki bir veçhi, mevzuyu daha iyi anlamamıza imkan tanıyacak bazı ziyadeleri havidir. Şöyle ki: "[Hz.Ömer'in memurlarından olan] Abdullah İbnu's-Sa'di'-nin anlattığına göre, Hz. Ömer halife iken, yanına gelmiştir. Hz. Ömer ona:
"Bana anlatıldığına göre, sen bazı devlet işlerini üzerine alıp yaptığın halde, mukabilinde verilen ücreti kabul etmiyormuşsun, bu doğru mu?" diye sorar. "Evet!" cevabını alınca, Hz. Ömer:
"Bundan maksadın ne?" diye tekrar sorar. Abdullah İbnu's-Sa'dî:
"Benim atlarım, kölelerim var. Hayır üzereyim (ihtiyacım yok). Ben ücretimin Müslümanlara sadaka olmasını arzu ediyorum!" der. Bu açıklama üzerine Hz. Ömer şunu söyler:
"Öyle yapma. Ben de (Resulullah zamanında) senin düşündüğünü düşünmüştüm. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) [beni amil olarak istihdam ediyor, mukabilinde ücret olarak bana] bir ihsanda bulunuyordu. Ben kendisine "[Ey Allah'ın Resulü!] Onu ona benden daha muhtaç olanlara verin!" diyordum. Bir seferinde yine bana mal vermişti. Ben yine:
"Onu, ona benden daha muhtaç olana verin!" dedim. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana:
"Bunu al, kendi malın yap. Sonra da tasadduk et. Sen bu mala muntazır değilken ve istemiş de değilken gelmişse al, böyle değilse ona gönlünü bağlama" buyurdular" der.
Aynı meseleye temas eden başka rivayetlerde Hz. Ömer'in Abdullah İbnu's-Sa'di'ye 1000 dinar gönderdiği, Abdullah'ın bu parayı: "Benim ihtiyacım yok" diyerek iade ettiği, bunun üzerine Hz. Ömer'in mezkur açıklamayı yaptığı vs. şeklinde bazı kıymetli teferruata da rastlanmaktadır.
İbnu Battal, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, Hz. Ömer'e bu meselede

tutulacak yolun en güzelini gösterdiğini belirtir: "Çünkü der, her ne kadar, kendisine verilen ihsan için, ona kendinden daha muhtaç olanı kendi nefsine tercih etmesi sevap gerektiren bir amel ise de, onu alıp, bizzat tasadduk etmek üzere mübaşeret etmesi, sonra da vermesi sevapça daha üstündür. Bu hadis, nefislerde mala karşı mevcut cimrilik sebebiyle, herhangi bir şeyi kendi malı yaptıktan sonra tasadduk etmenin faziletinin büyüklüğüne delildir."

2- Nevevî, der ki: "Hadiste, dilenme yasaklanmaktadır. Ulema, zaruret olmadıkça dilenmenin yasak olduğu hususunda ittifak etmiştir. Kesbe muktedir olan kimse hakkında ihtilaf edilmiştir. Ancak esahh olan, tahrimdir. Ancak bazı alimler üç şart altında mübahtır demiştir. Mezkur şartlar şunlardır:

* Nefsini zelil etmemelidir.

* İsterken ısrar etmemelidir.

* Sadaka istediği kimseye herhangi bir eziyete sebep olmamalıdır.

Bu şartlardan biri yerine gelmezse, dilenmek bilittifak haramdır."

3- "Bu vasıfta olmayan mala nefsini bağlama" ibaresini, alimler: "Mal sana kendiliğinden gelmezse, talibi olma, terket onu" diye anlarlar. Bu ibareden çıkabilecek "îsardan, yani daha muhtacı kendine tercihten de men" gibi bir mânanın maksud olmadığını; çünkü alınıp mübaşeret edildikten sonra kendi eliyle tasaddukta bulunmasının daha fazla ücrete vesile olacağına işaret buyrulduğunu da ayrıca belirtirler.

4- Nevevî, hadiste Hz.Ömer'le ilgili olarak zühd, îsâr ve faziletinin beyanı gibi birkısım menkibelerin bulunduğuna da dikkat çeker. Aynı mümtaz vasıflar Abdullah İbnu's-Sa'dî hakkında da söylenebilir.[46]

-4880 -2- وعن عمرو بن تغلب قال:]أُتِيَ رَسُولُ اللّهِ # بِمَالٍ أوْ شَىْءٍ فقَسَّمَهُ فَأعْطَى رِجَاً وَتَرَكَ آخَرِينَ. فَبَلَغَهُ أنَّ الَّذِينَ تَرَكَهُمْ عَتَبُوا عَلَيْهِ. فَحَمِدَاللّهَ وَأثْنَى عَلَيْهِ ثُمَّ قَالَ. أمَّا بَعْدُ، فَوَ اللّهِ إنِّي ُعْطِي الْرَّجُلَ، وَأدَعُ الرَّجُلَ، وَالَّذِي أدَعُ أحَبُّ إلَيَّ مِنَ الَّذِي أُعْطِي، وَلَكِني أُعْطِي أقْوَاماً لِمَا أرَى في قُلُوبِهِمْ مِنَ الْجَزَعِ وَالْهَلَعِ، وَأكِلُ أقْوَاماً الى مَا جَعَلَ اللّهُ في قُلُوبِهِمْ مِنَ الْغِنَى وَالْخَيْرِ: مِنْهُمْ عَمْرُو بْنُ تَغْلَبَ. قَالَ عَمْرُو: فَوَاللّهِ مَا أُحِبُّ أنَّ لِي بِكَلِمَةِ رَسُولِ اللّهِ # حُمْرَ النَّعَمِ[. أخرجه البخاري.»الهَلَعُ« شدة الجزع والخوف.

2. (4880)- Amr İbnu Tağlib anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a bir mal -veya bir şey- getirilmişti. Hemen onu taksim edip dağıttı. (Ancak, bunu yaparken) bir kısmına verdi, bir kısmına vermedi. Kendilerine verilmemiş olan kimselerin, sonradan hakkında dedikodu yaptıkları kulağına geldi. Bunun üzerine, (uygun bir fırsatta, halka hitap etmek üzere doğruldu). Allah'a hamd ve sena ettikten sonra:

"Sadede gelince; vallahi ben, birine verip diğerine vermediğim olur (bu doğrudur, ancak) vermediğim, nazarımda, verdiğimden daha çok sevgiye mazhardır. Ben birkısım insanlara, kalplerinde gördüğüm sabırsızlık ve hırs sebebiyle veririm; birkısmını da, Allah Teala'nın kalplerine koymuş bulunduğu zenginlik ve hayra havale eder (ve onlara bir şey vermem). İşte bunlardan biri Amr İbnu Tağlib'dir!" buyurdular. Amr devamla der ki: "Vallahi, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın (hakkımda telaffuz buyurduğu) bu kelamına bedel kırmızı develerim olsaydı bu kadar sevinmezdim." [Buhârî, Cum'a 29, Humus 19, Tevhid 49.][47]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bazı kereler mal dağıtımını birkısım siyasî mülahazalarla yaptığını göstermektedir. Bu mülahazalara galebe çalan niyet onların kalplerini kazanmak, İslam'a ısındırmaktır. Nitekim hadisin bir veçhinde: "Ben birkısımlarına, kalplerinin eğilmesinden ve sabırsızlığından korkarak veririm.." şeklinde gelmiştir. Bu çeşit kimselere müellefe-i kulub (= kalpleri kazanılanlar) denmiştir.

2- Hadiste insanın fıtrat ve mahiyetiyle ilgili kıymetli açıklama var: "İnsan kalbi sabırsızlık ve tamahkârlıkla yoğrulmuştur. İbnu Battal, alimlerin, hadiste Allah Teala'nın insanı sabırsabırsızlık, cimrilikcömertlik ahlakları üzerine yarattığının delilini bulduklarını belirttikten sonra der ki: "Allah Teala hazretleri namazlarına devam eden musallileri istisna kılmış, onların, namazın tekerrür etmesiyle sabırsızlık edip sızlanmayacaklarını, mallarından Allah'ın hakkını vermekte cimrilik göstermeyeceklerini belirtmiştir. Zîra onlar, bu emirleri sevap umarak yaparlar ve böylece ahiret için çok kârlı bir ticarette bulunduklarına inanırlar.[48]
İşte bundan anlaşılır ki, kim ahlâkındaki sıkılık ve cimrilik, fakirlikten sızlanma

ve Allah'ın takdirine sabırsızlık göstermesine rağmen, kendisinin güç kuvvet sahibi olduğunu iddia ederse, bu kimse ne alim ne de abiddir. Zîra, kendi menfaatini celb ve zararlarını defetmeye gücü yettiğini iddia eden kimse, iftira etmiş, (yalan söylemiş) olur."

3- Hadis, dünyadaki rızkın, rızka mazhar olan kişinin ahiretteki derecesiyle orantılı olmadığını ifade etmektedir. Çünkü, dünyada herhangi bir rızkın verilip verilmemesi, dünyevî siyasete bağlıdır. Nitekim, hadiste de görüldüğü üzere, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), vermediği takdirde sabırsızlık ve hırsın galebe çalmasından korktuğu kimselere vermiş; sabrına, tahammülüne ve ahiret sevabına kanaat edeceğine inandığı kimselere vermemiştir.

4- Hadis, insanın fıtratında ihsana karşı sevgi, ihsansızlığa karşı da buğz olduğunu; verilmeyince Allah'ın korudukları dışında kalan insanların çabuk aksülamel göstereceklerini de ifade etmektedir.

5- Hadis, bazı durumlarda ihsanda bulunmamış olmasının, bundan mahrum edilen kimse için hayırlı olduğunu göstermektedir. Nitekim, ayet-i kerimede, Rabbimiz Teala hazretleri "Bir şeyden hoşlanmadığınız olur, ama o sizin için hayırlıdır..." (Bakara 216) buyurmuştur. Bundandır ki, yüce sahabi, Resulullah'ın bir kelamının, kendi nazarında kırmızı develerden hayırlı olduğunu beyan etmiştir.

6- Hadiste gözüken mühim bir hüküm, sabırsızlığından korkulan veya ihsan sebebiyle taate geleceği ümit edilen kimsenin bu yolla kalbinin kazanılmasının caiz olduğudur.

7- Sadedinde olduğumuz hadiste temas edilen insan fıtratıyla ilgili hususlara Mearic suresinde de temas edilmiştir. (Mealen): "Muhakkak ki insan hırslı ve sabırsız yaratılmıştır. Ona bir kötülük dokunduğunda feryad eder. Bir hayır eriştiğinde ise cimrilik eder. Ancak namazlarını kılanlar müstesnadır. Onlar namazlarında devamlıdırlar. Mallarında isteyen ve istemeyen yoksullar için belli bir hak vardır. Onlar hesap gününe iman ederler. Onlar Rablerinin azabından korkarlar."(Mearic 19-27). [49]

---

[1] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/43.

[2] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/43-44.
[3] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/44.
[4] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/44-45.
[5] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/45.
[6] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/45.
[7] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/46.
[8] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/46.
[9] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/47.
[10] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/47-48.
[11] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/48.
[12] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/48.
[13] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/49.
[14] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/49-50.
[15] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/51.
[16] Böylece miskin kelimesinin "oturup duran" demek olan sâkin kelimesinden geldiği ifade edilmektedir.
[17] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/51-52.
[18] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/53.
[19] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/53-54.
[20] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/55.
[21] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/55.
[22] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/56.
[23] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/56.
[24] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/56-57.
[25] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/57.
[26] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/58.
[27] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/58.
[28] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/58-59.
[29] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/59.

[30] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/59.
[31] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/60.
[32] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/60.
[33] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/61.
[34] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/62.
[35] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/62-63.
[36] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/63-64.
[37] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/65-66.
[38] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/66.
[39] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/67.
[40] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/67.
[41] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/67.
[42] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/67-68.
[43] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/68.
[44] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/68.
[45] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/69-70.
[46] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/70-71.
[47] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/72.
[48] Burada Meâric sûresinin 19-27. Âyetlerine atıf yapmaktadır.
[49] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/72-73.

KAPLARLA İLGİLİ BÖLÜM

İPEĞİN YASAKLANMA SEBEBİ:

KAPLARLA İLGİLİ BÖLÜM

-1- عن حذيفة رَضِىَ اللّهُ عنهُ قال:]سَمِعْتُ رَسُولُ اللّهِ # يَقُول: تَلْبَسُوا الحَرِيرَ وَ الدِّيبَاجَ، وَ تَشْرَبُوا في آنيةِ الذَّهَبِ وَ الْفَضِّةِ، وَ تَأكُلُوا فِي صِحَافِهِمَا، فإنّها لهم في الدنيا ولكم في اŒخرةِ[. أخرجه الخمسة .

1. (143)- Huzeyfe (radıyallahu anh) anlatıyor: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle dediğini işittim: *"İpek ve İbrişim elbise giymeyin. Altın ve gümüş kaplardan su içmeyin, onlarda yemek yemeyin. Zira bu iki şey dünyada onlar (kâfirler), âhirette de sizin içindir."*[1]

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sâhib-i sırrı olarak meşhur olan Huzeyfe (radıyallahu anh) Medâin şehrinde bulunduğu sırada bir mecliste otururken su istiyor. Bir mecûsî suyu gümüş tas içerisinde getirince, yüce sahâbî Hz. Huzeyfe (radıyallahu anh), bunu fırlatıp attıktan sonra: "Seni gümüş kapla getirmekten kaç sefer menettim, sen hâlâ bu kapla getiriyorsun" diyerek sertçe çıkışıyor ve arkadan yukarıdan kaydedilen yasağı Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın buyrduğunu rivayet ediyor.
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu ve emsâli pek çok rivayetlerinde ipek ve ipekliden mamul kumaş ve eşyalar ile, altın ve gümüşten mâmul eşyaların kullanılması hakkında bazı hükümler beyan ediyor. Bunları şöyle hülasa edebiliriz.

1- İpekten mamul elbiseler erkekler için haramdır. Hadiste harir ve dîbâc kelimeleriyle ifade edilmiştir. Harir, argaç ve direzisi (erîşi) ipek olan kumaştır. Dîbâc da yine ipekten mâmul kalınca kumaştır.
Bu konu üzerine gelen rivayetlerde ihtilaflı durumlar vardır. Bazı rivayetler sahâbeden 20 kadının ipekli elbise giydiğini, hattâ bizzat Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ipekli kumaşı bazılarına giydirdiğini ifade eder. Bu sebeple ipekli giyme hususunda mezheplerin görüşleri az çok farklılık arzeder.

Selâmet Yolları'nda şöyle hülâsa edilir:

a) Hanefîler'e göre: Erkeklere ipek elbise giymek haramdır. Yalnız dört parmak genişliğinde ipekle, erişi (direzisi) ipek, arkacı başka ipekten dokumaları giyebilirler. Harplerde ise İmameyn'e göre halis ipek giymek câizdir. İpekli döşek, yaygı ve saire üzerine oturmak ve dayanmak; ipekten perde yapmak câizdir.

b) Şâfiîler'e göre: Erkeklere ipek elbise giymek haram olduğu gibi, ipek üzerinde oturmak ve dayanmak da haramdır. Ancak, ipeğin üzerine pamuk vesaireden yapılan bir perde konulursa, oturmak ve dayanmak câiz olabilir. Hatta giyim eşyasında ipeğin üzerine başka bir şeyden yapılma astar dikilmezse giymek caiz değildir. Bu babda hâlis ipekle ekserisi ipek olan kumaş arasında bir fark yoktur. Yalnız zarurette ipek giymek câiz olur.

c) Hanbelîler'den rivayet edilen meşhur kavle göre: İpek üzerinde uyumak, oturmak ve ipeğe dayanmak, ondan perde vesâire yapmak haramdır. Yalnız Kâbe'yi ipekle kaplamak helâldir.

d) Mâlikîler'e göre: Bir eziyetten veya hastalıktan dolayı bile olsa ipekli giymek, üzerine oturmak, dayanmak, hatta üzerine başka bir şey yaymak suretiyle de olsa câiz değildir. Yalnız bazılarına göre üzerine oturmak ve dayanmak mübahtır. Pencere perdesi yapmak bilittifak câizdir. Kadınlara ise giymesi helal olunca, üzerinde oturmak vesâire, evleviyetle ve her mezhebe göre helâldir."[2]

İPEĞİN YASAKLANMA SEBEBİ:

İpeğin kadınlara serbest olduğu halde erkeklere yasak edilmesinin sebebi mevzubahs olunca umumiyetle iki hususa dikkat çekilir:

1- İpekli, büyüklenmeye, böbürlenmeye sebep olur. İslâm bunu hoş görmediği için ipekliyi yasaklamıştır.

2- Zinet ve süs vâsıtasıdır. Erkeğe süs yaraşmaz, ona merdlik ve cesâret yaraşır.

Dinimizin, kıyafete giren bu yasağında başka hikmetlerin de olabileceği nazardan uzak tutulmamalı, yukarıdaki sebeplerin mevzubahs olamıyacağı şartlarda bile haramlığın devam ettiği bilinmelidir.

3- Huzeyfe (radıyallahu anh) hadisinin ikinci kısmı altın ve gümüş kapların kullanılmasını yasaklamıştır. Buradaki yasağın tahrîm ifade ettiğinde ulema icma eder. Hadiste bu kapların "yemek ve içmek" de kullanılması yasaklandığı için,

yeme-içme dışında bir maksadla kullanılması da söz konusu edilmiş ve gerek erkek ve gerek kadına haram olduğu belirtilmiştir. Buhurdan, kaşık, misk kutusu, abdest ibriği ve leğeni vs. olarak kullanılmaları haramdır. Bu hususta icmadan bile bahsedilmiştir. Fakat Ebu Yusuf; "mekruhtur" derken İmam Muhammed bazı kayıtlarla tecviz etmiş ve bir kavlinde: "Bunlarla tezeyyünde nimeti izhar var" demiştir.
Mevzumuzla ilgili diğer bir husus, kapkacaktaki altın ve gümüşün miktarıdır. Zira bir kap, altın veya gümüşle kaplanmış, işlenmiş veya imal edildiği maddesine karıştırılmış veya bunlarla yaldızlanmış olabilir. Bu hususta Sübülü's-Selam'da şu açıklamaya yer verilir: "altın ve gümüş yaldızlı kabların hükmü dahi ihtilaflıdır. Bazılarına göre, eğer altın ve gümüş, kabdan ayrılıp alınabiliyorsa kullanılması icmâen haramdır. Çünkü altını ve gümüşü kullanmış sayılır. Fakat ayrılması mümkün değilse haram değildir. Altın ve gümüş kaplama kabdan yeyip içmek icmâen câizdir."

4- Hadisler, altun ve gümüşün zinet olarak kulanılmasını, ipeğin elbise olarak giyilmesini kadınlara haram etmemiştir. Bu husustaki haramlar erkeğedir. Altun ve gümüşten mâmul eşyaların kullanılması kadın erkek her iki cinse de haramdır.

5- Erkeklere haram olan ipekliler erkek çocuklarına da haram mı? suâline kesin cevap verilememiştir. Haram diyen âlim var ise de, çocuk mükellef olmadığı için haram denemiyeceği belirtilmiştir. Ancak terbiye açısından erkeklerin, daha çocukluktan itibaren kılık kıyafet vs. de hususî terbiye ile alıştırılmaları esastır. Binaenaleyh haram denmese de mekruh olmaktan hâli değildir.

6- Yüzük meselesi: Kadınlara altın ve gümüş yüzük helâldir. Bu hususta hiçbir ihtilaf yok. Erkeklere de gümüş yüzük helâldir. Ancak erkeklere altın yüzük haram mı helal mi meselesi biraz ihtilaflıdır. Esah olan haram olmasıdır.
Helâl olduğunu söyleyen fakihler Bera İbnu Âzib'in (radıyallahu anh) parmağında altın yüzük taşıdığına dair rivayete dayanır. Bera hazretlerine bu yüzüğü niçin taşıdığı sorulunca: Bu yüzük, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bana taktığı bir hediyedir. Bana bizzat takıp şunu söyledi:
"Allah ve Resûlünün ihsan ettikleri bu yüzüğü kullan!"
Bu rivayet altun yüzüğün helâl olduğunu ifade ederse de haram olduğunu söyleyenler daha güçlü delil getirirler. Usul-i hadiste geçen: "İki rivayet teâruz eder, bunlardan biri haram, diğeri de helâl olduğunu ifâde ederse, ihtiyaten, haram ifâde eden tercîh olunur" kaidesine göre burada altun yüzüğün tahrimini ifâde eden rivayetler esas alınacaktır.
Bir de, ibâhe ifade eden Berâ hadisinin mensuh olabileceği de söylenmişse de bu

zayıf bir delildir çünkü, bunun sorulması bile tahrime rağmen nasıl takıyorsun? mânasını taşır ve muahhar olduğunu gösterir.
Altundan mâmul nişan yüzüğünü erkeklerin kullanmasına câizdir diyen olmuştur. Bunlar daha ziyade: **a)** Nişan yüzüğünün tefahur için değil teberrük ve örfî bir zaruret olarak takıldığı, **b)** Bu maksadla kullanılan altun miktarca az olacağı için israf sayılmayacağı gerekçesinden hareket ederek cevazına hükmederler. "Haram değildir" dense bile kerâhetten hâli olmayacağı da nazardan uzak tutulmamalıdır. Çünkü tahrim hükmünde illet, şeriatın nehyidir. Diğer iki husus bu nehyin maslahat ve hikmetleri cümlesindendir. Şeriat, yasak koyarken maslahatların hepsini tâdâd etmez bir veya birkaçını bazan zikreder. Bu zikredilen maslahat(lar) illet yerine konulursa azim hataya düşülür.
Ayrıca, nişan yüzüğünün örfî bir zaruret olduğu söz götüren bir husustur. Herşeyden önce ne Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in sünnetinde, ne de selef-i sâlihin'in örfünde yoktur. Ümmet-i Muhammed'e sonradan girmiş bir bid'attır. Bunun bid'ayı hasene olduğunu söyleyenlere sükut edilse bile câiz olan gümüş veya platin gibi bir başka madenden yapılması pekalâ mümkün iken, haramlığı sarîh ve sâbit olan altuna fetva verilmesini diyanet ve takva ile bağdaştıramıyoruz. "Câiz maal kerahe" sözü mesuliyeti biraz daha hafifletebilir. [3]

-2- وعن أم سلمة رَضِىَ اللّهُ عنها قالت:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: الَّذِى يَشْرَبُ في إنَاءِ الفضةِ إنَّما يُجَرْجرُ في بطْنِهِ نَارَ جهنَّم[. أخرجه الثلاثة.ولمسلم في أخرى: مَن شربَ في إناءٍ من ذهبٍ أو فضةٍ .

2. (144)- Ümmü Seleme (radıyallahu anhâ) anlatıyor: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: *"Gümüş kaptan su içen, karnına cehennem ateşi dolduruyor demektir"*
Müslim'in bir diğer rivayetinde şöyle denir: *"Kim altın veya gümüş bir kaptan içerse..."*[4]

AÇIKLAMA:

Hadiste "dolduruyor" diye tercüme ettiğimiz kelimenin aslı Yücerciru'dur ve bu şarıldatıyor mânasına gelir. Her ne kadar bu rivayette sâdece gümüş zikredilmiş

ise de -önceki 143 numaralı hadis ile, Müslim' den kaydedilen ziyadede görüldüğü üzere- bazılarında altun da zikredilir. Binaenaleyh, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) altun ve gümüş kaplardan yiyip içmeyi mideye cehennem ateşini şarıldatmaya teşbih buyuruyor. Yâni, gırtlaktan geçen her şeyi, cehennem ateşinden yakıcı bir mâyinin mideye inişine benzetiyor. Maksad, haramlığın şiddetini ifadedir.[5]

-3- وعن جابر رَضِىَ اللّهُ عنه قال:]كُنَّا نغزُو مع رَسُولِ اللّهِ # فنُصيبُ من آنيةِ المشركينِ وأسقَيتِهِمْ ونَسْتَمْتَعُ بهَا فَ يعِيبُ ذلكَ عليْنَا[. أخرجه أبو داود .

3. (145)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Biz Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'le birlikte gazveye çıkmıştık. Savaş sonunda elde ettiğimiz ganîmetler arasında müşriklerin kapkacak ve su kapları da vardı. Biz bunları kullanıyorduk. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hiç bir zaman niye kullanıyorsunuz diye ayıplamadı."[6]

AÇIKLAMA:

147 numaralı hadiste gelecektir.[7]

-4- وعن أبى ثعلبة الخشنى رَضِىَ اللّهُ عنه قال:]قلتُ يَا رَسُولُ اللّهِ إنّا بأرضِ قومٍ أهلِ كتابٍ أنَأكُلُ في آنيتهم؟ قال: إنْ وجدتُمْ غيرَ آنيتهمْ فَ تَأكُلُوا فِيهَا، فإنْ لمْ تَجِدُوا فاغْسِلُوهَا وَكُلوا فِيهَا[. أخرجه أبو داود والترمذى، واللفظ له وصححه .

4. (146)- Ebu Sa'lebe el-Huşenî (radıyallahu anh) diyor ki: "Ben Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e
"Ey Allah'ın Raûlü, biz Ehli Kitab'ın yaşadığı bir yerdeyiz. Onların kap kacaklarından yiyip içebilir miyiz?" diye sordum. Dedi ki:

"Onlarınkinden başka kapkacak bulabilirseniz onlarınkinden yemeyin. Başka birşey bulamazsanız onları yıkadıktan sonra kullanın."[8]

-5- وعن ابن عمر رَضِىَ اللّٰهُ عنهما قال: تَوَضّأ عمر رَضِىَ اللّٰهُ عنه بِالْحَمِيمِ في جَرِّ نصرانيةٍ ومن بيتهَا. أخرجه رزين. قلت: وترجم به البخارى، واللّٰهُ أعلم .

5. (147)- İbnu Ömer (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Ömer (radıyallahu anh) sıcak su ile ve bir Hıristiyan kadının evinde onun su kabıyla abdest aldı."[9]

AÇIKLAMA:

Müşriklere ait kapkacağın Müslümanlar tarafından kullanılması meselesinde 145 numaralı hadise göre mutlak surette mubahlık ifâde ediliyor ise de 146 numaralı hadiste tahdîd beyan edilmektedir. Bu mevzuda gelen muhtelif rivayetlerin hepsini birlikte değerlendiren âlimler, müşriklerin durumuna göre hareket etmeyi hükme bağlamıştır: Şâyet biliniyorsa ki kaplar, dînimizce necis addedilen şeylerde kullanılmıştır, o takdirde yıkanmadan kullanılamaz. Mesela domuz pişirilen, şarap içilen kapkacak mutlaka yıkanmalıdır. Sularının ve elbiselerinin Müslümanlarınki gibi temiz olacağı kabul edilir. Ancak, elbiselerini pislikten sakınmadıkları bilinirse veya elbisede renk, koku gibi alâmetlerde pislik zâhir olursa bu durumda yine temiz addedilmez ve yıkanmadan kullanılmaz. Bu hüküm ganîmet olarak savaşta elde edilenler hakkında olduğu gibi ticaretle satın alınanlar veya hediye yoluyla gelenler hakkında da cârî, umumî bir hükümdür.
147 numaralı son rivayet Buhârî'de muallak olarak "Kişinin karısıyla birlikte abdest alması ve kadının abdest suyunun artığı" adlı babta kaydedilir. İbnu Hacer, bu rivayetin İmam Şâfiî ve Abdurrezzak'da sahîh senetle kaydedildiğini belirtir.
Bu rivayetin, Buhârî'nin bu baba kadının abdest suyundan artan ile erkeğin abdest almasının caiz olduğuna delil olarak zikredildiğini belirtir. Çünkü bu suyun Hıristiyan kadının artığı olması muhtemeldir. Öyle ise, mü'mine kadının artığı evleviyetle câizdir, çünkü bu öbüründen hâlen üstündür.
Bu rivayetten keza, araştırma yapmadan, Hıristiyanların sularını

kullanabileceğimiz hükmü çıkarılmıştır. İmâm Şafiî (rahimehullah) el-Ümm'de buyurmuştur ki: "Müşriklerin suyu ile abdest almada ve içerisine necâset eseri görülmedikçe temizlikte kullanıldığı suyun artığından abdest almakda bir beis yoktur." Ebu Hanife ve ashabı, Evzâî, Süfyanu's-Sevrî, Şafiî ve ashâbı hep aynı görüşü paylaşırlar. Ehli Zâhir'le Ahmed İbnu Hanbel ve İshâk İbnu Râhuye'nin müşrikin artığını mekruh addettikleri belirtilir.[10]

---

[1] Buhârî, Et'ime: 28, Eşribe: 28, Libas: 25; Müslim, Libas: 4, (2067); Tirmizî, Eşribe: 10 (1879); Ebu Dâvud, Eşrîbe: 17 (3723); Nesâî, Zînet: 87, (8, 198, 199); İbnu Mâce, Eşribe: 17, (3414); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/461.

[2] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/461-462.

[3] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/462-465.

[4] Buhârî, Eşribe: 28; Müslim, Libas: 1, (2065); Muvatta, Sıfatu'n-Nebi: 11 (2, 924-925); İbnu Mace, Eşribe: 17 (3413); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/465.

[5] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/465.

[6] Ebu Dâvud, Et'ime: 46, (3838); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/465.

[7] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/465.

[8] Ebu Davûd, Et'ime: 46 (3839); Tirmizî, Siyer: 11, (1560); Tirmizî hadisin sahîh olduğunu söyledi. Metin Tirmizî'deki metindir. İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/466.

[9] Bu rivayeti Rezîn tahrîc etti. Derim ki: Bunu Buhârî bab başlığı olarak kaydetmiştir. Doğrusunu Allah bilir, Buhârî, Vudu: 43. İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/466.

[10] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/466-467.

KASÂME BÖLÜMÜ

UMUMİ AÇIKLAMA

Kasâme kelimesi yemin manasına gelir. Dilimizdeki kasem kelimesi de aynı manada olmak üzere bu kötken gelir. Fıkıh ıstılahı olarak, daha hususi bir yeminin adıdır.
Istılahat-ı Fıkhiye'deki tarifi şöyledir: "Kâtili meçhul olan ve üzerinde katil eseri bulunan bir ölünün bulunduğu mahal ahalisinden elli kimsenin veçh-i mahsus üzere yemin etmelerine kasâme denir.
Bir mahallede veya bir karyede (köyde) veya bir şahsın mülkünde veya meskeninde yahud bir karye veya beldeye ses işitilecek derece yakın olup, kimsenin mülkünde bulunmayan hâli bir yerde bir katil (ölü) bulunduğu ve kendisinde -dövülme gibi, gözlerinden kan fışkırması gibi- katledildiğine delalet eden bir eser görüldüğü halde, kâtili bilinmese; katilin velileri ise o mahal sahibinin veya ahalisinin inkarlarına rağmen onların katletmiş olduklarını bila beyyine (delil olmaksızın) dava ve yemin etmelerini talep eylese, bunlardan evliya-i katilin (ölenin velilerinin) intihab edecekleri elli erkeğe hakim tarafından yemin tevcih edilir. Onlardan her biri de "billahi onu ben öldürmedim ve öldüreni de bilmiyorum" diye nam-ı akdes-i İlahiye kasem eder.
Şayet kendisine böyle yemin tevcih edilenlerden biri, kâtilin kim olduğunu biliyorsa, o halde "billahi onu ben öldürmedim ve filandan başka öldüreni de bilmiyorum" diye yemin eder.
Kasâme suretiyle yemin edeceklerin adedi elliye baliğ olmadığı takdirde, kendilerine elliye kadar yemin tekrar tevcih edilir."
Yine Istılahat-ı Fıkhiye'de açıklandığı üzere, kasâme müessesesi, maktul tarafın mağduriyetini azaltıp yarasını sardığı gibi, ferdleri ve cemiyetleri, kendi mülkleri dahilinde cereyan eden faili meçhul cinayetlerden sorumlu tutarak teyakkuza ve tedbire sevketmektedir. Ammeye, devlete ait bir arazide cereyan eden böylesi bir cinayetin fidyesini devlet ödemekle, devlet ve amme sorumluları teyakkuza zorlanmış olmaktadır. Böylece hiçbir kimsenin kanı, faili meçhul diye heder olmamakta, mağdurları fidyesiz kalmamaktadır. Diğer taraftan cinayetin işlendiği arazi sahipleri yemin suretiyle kısastan kurtulmakta, ceza hafiflemektedir.
Müteakiben görüleceği üzere, kasâme cahiliye devrinde mevcuttur. İslam bunu

ibka etmiştir.[1]

-4985 -1- عن ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهما قال:]إنَّ أوَّلَ قَسَامَةٍ كَانَتْ في الْجَاهِلِيَّةِ لفِينَا بَنِى هَاشِمٍ كَانَ رَجُلٌ مِنْ بَنِى هَاشِمٍ اسْتَأجَرَهُ رَجُلٌ مِنْ قُرَيْشٍ مِنْ فَخِذٍ أُخْرَى، فَانْطَلَقَ مَعَهُ في إبلِهِ. فَمَرَّ بهِ رَجُلٌ مِنْ بَنِى هَاشِمٍ، وَقَدِ انْقَطَعَتْ عُرْوَةُ جَوَالِقِهِ. فقَالَ: أغِثْنِى بعِقَالٍ أَشُدُّ بهِ عُرْوَةَ جَوَالِقِي، تَنْفُرُ ا٭بِلُ. فَأعْطَاهُ عِقَاً فَشَدَّ بِهِ. فَلمَّا نَزَلُوا عُقِلَتْ ا٭بِلُ إ بَعِيراً وَاحِداً فقالَ الّذى اسْتَأجَرَهُ: مَا بَالُ هذَا الْبَعِيرِ لَمْ يُعْقَلْ. فقَالَ: لَيْسَ لَهُ عِقَالٌ. فقَالَ: أيْنَ عَقَالُهُ؟ وَحَذَفَهُ بعَصَا كَانَ فيهَا أجَلُهُ فَمَرّ بهِ رَجُلٌ مِنْ أهْلِ الْيَمَنِ. فقَالَ: أتَشْهَدُ الْمَوْسِمَ؟ فقَالَ: مَا أشْهَدُ، وَرُبَّمَا شَهِدْتُهُ. قَالَ: فَهَلْ أنْتَ مُبَلِّغٌ عَنِّي رِسالةً مَرَّةً مِنَ الدَّهْرِ؟ قَالَ: نَعَمْ. قَالَ: إذَا شَهِدْتَ الْمَوْسِمَ فَنَادِ: يَا لَقُرَيْشٍ؟ فإذَا أجَابُوكَ؛ فَنَادِ: يَا لَبَنِي هَاشِمٍ، فإذَا أجَابُوكَ. فاسألْ عَنْ أبِي طَالِبٍ، فأخْبِرهُ أنَّ فَناً قَتَلَنِي في عِقَالٍ، وَمَاتَ الْمُسْتَأجَرُ. فَلَمَّا قَدِمَ الّذى اسْتَأجَرَهُ أتَاهُ أبُو طَالِبٍ. فقَالَ: مَا فَعَلَ صَاحِبُنَا؟ قَالَ: مَرِضَ فأحْسَنْتُ الْقِيَامَ عَلَيْهِ، وَوَلِيتُ دَفْنَهُ. قَالَ: قَدْ كَانَ أهْلَ ذلِكَ مِنْكَ فَمَكَثَ حِيناً ثُمَّ إنَّ الرَّجُلَ الّذى أوْصَى إلَيْهِ وَافَى الْمَوْسِمَ. فقَالَ يَا لَقُرَيْشٍ. قَالُوا: هذِهِ قُرَيْشٌ. يَالَبَنِي هَاشِمٍ. قَالُوا: هذِهِ بَنُو هَاشِمٍ. قَالَ أيْنَ أبُو طَالِبٍ؟ قَالُوا: هذَا أبُو طَالب. قَالَ: أمَرَنِي فُنٌ أنْ أبَلِّغَكَ رِسَالَةً أنَّ فُناً قَتَلَهُ في عِقَالٍ فَأتَاهُ أبُو طَالِبٍ. فقَالَ: أخْتَرْ مِنَّا إحدَى ثَثٍ. إنْ شِئْتَ أنِ تُؤَدِّيَ مِائَةً مِنَ ا٭بْلِ فإنَّكَ قَتَلْتَ صَاحِبَنَا وَإنْ شِئْتَ حُلِّفَ خَمْسُونَ مِنْ قَوْمِكَ أنَّك لَمْ تَقْتُلْهُ. فإنْ أبَيْتَ قَتَلْنَاكَ بِهِ. فأتَى قَوْمَهُ فأخْبَرَهُمْ. فقَالُوا نَحْلِفُ فَأتَتِ إمْرَأةٌ مِنْ بَنِى هَاشِمٍ كَانَتْ تَحْتَ رَجُلٍ مِنْهُمْ، قَدْ وَلَدَتْ مِنْهُ. قَالَتْ: يَا أبَا طَالِبٍ أُحِبُّ أنْ تُجِيزَ ابْنِي هذَا برَجُلٍ مِنَ الْخَمْسِينَ وَ تُصْبَرُ يَمِينَهُ حَيْثُ تُصْبَرُ ا٭يْمَانُ فَفَعَلَ فَأتَاهُ رَجُلٌ مِنْهُمْ. فقَالَ: يَا أبَا طَالِبٍ أرَدْتَ خَمْسِينَ رَجُ أنْ يَحْلُفُوا مَكَانَ مِائَةٍ مِنَ ا٭بِلِ يُصِيبُ كُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمْ بَعِيرَانِ، هذَانِ بَعِيرَانِ، فاقْبَلْهُمَا مِنّي وَ تُصْبَرُ يَمِينِي حَيْثُ تُصْبَرُ ا٭يْمَانُ فَقَبِلَهُمَا. فَجَاءَ ثَمَانِيَةٌ وَأرْبَعُونَ فَحلَفُوا. قَالَ ابْنُ عَبَّاس رَضِيَ اللهُ عَنْهما: فَوَ الّذى نَفْسِى بيَدِهِ مَا حَالَ الْحَوْلُ وَمِنَ الثَّمَانِيَةِ وَا٭رْبَعِينَ عَيْنٌ تَطْرُفُ[. أخرجه البخاري والنسائي.»القسامة«

ا“يمان يقسم بها المتهمون على إستحقاقهم دم صاحبهم أو يقسم المتهمون على نفي القتل عنهم، وهو مصدر يقال: أقسم ـ يقسم قسماً ـ وقسامة: إذا حلف.و»الفخذُ« دون القبيلة.و»تُجِيزُ ابْنِى« روى بالراء وبالزاى، ومعناه بالراء تؤمنه منها، وبالزاى تأذن له في ترك اليمين.و»المجيزُ« هو الذي يقوم بأمر اليتيم.و»يمينُ الصبر« هي التي يُلْزَمُهَا المأمور بها ويكره عليه ويُحكم عليه بها.

1. (4985)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Cahiliye devrinde görülen ilk kasâme hadisesi, biz Benî Haşim içinde cereyan etmişti. Benî Haşim'den (Amr İbnu Alkame İbni'l-Muttalib İbni Abdi Menaf adında) bir erkeği, Kureyş'in bir başka koluna mensup (Hıdaş İbnu Abdillah İbni Ebî Kays el-Amiri adında) bir adam ücretle tutmuştu. (Amr) develerle birlikte (Hıdaş'la) yola çıktı. Benî Haşim'den bir kimse ona uğradı. Bu adamın deri çuvallarının ipi kopmuştu.
"Bana yardım et, ip ver de şu çuvallarıma bağlayayım, develer ürkmesin!" dedi, o da ona bir ip verdi ve onunla çuvalları bağladı. Konakladıkları vakit bir tanesi hariç bütün develer bağlandı. Onu ücretle tutan patron:
"Bu deve niye bağlanmadı?" diye sordu. Öbürü: “Bunu bağlayacak ip yok!” dedi. “Pekiyi onun bağı nerede?” diye soru ve efendi hizmetçiye bir sopa fırlattı. Meğerse onun eceli bu değnekte imiş. (Adam yaralanır, fakat daha ölmeden) Yemenli bir zat kendisine uğrar. Yemenliye sorar:
"Sen hacc mevsiminde Mekke'de hazır bulunur musun?"
Adam: "Bazan bulunurum, bazan bulunmam" der. Yaralı ona:
"Benim için bir elçilik yapar mısın?" diye ilave eder. Adam:
"Evet yapar (istediğinizi duyururum)" der. Yaralı:
"Sen hacc mevsiminde hazır bulunduğun zaman: "Ey Kureyşliler!" diye bağır. Sana "Buyur!" ettikleri vakit: "Ey Haşimoğulları!" de!.. Onlar: "Buyur!" edince Ebu Talib'i sor. Ona: Beni falancanın bir ip sebebiyle öldürdüğünü haber ver!" der.
Bunu söyledikten sonra o işçi vefat eder
Onu ücretle tutan patron, (Mekke'ye) dönünce Ebu Talib yanına gelerek (öleni) sorup: "Arkadaşımıza ne oldu?" der. O da:
"Hastalandı, (tedavisi için) elimizden geleni yaptık. (Ama maalesef) öldü, defin işini de ben üzerime aldım!" diye cevap verir. Ebu Talib:

"O, senin bu alâkanı hak etmişti" der. Aradan bir müddet geçer. Sonra ölen ücretlinin vasiyette bulunduğu Yemenli zat hacc mevsiminde gelir ve:
"Ey Kureyşliler!" diye selenir. (Kureyşliler toplanıp):
"İşte biz Kureyşlileriz!" derler. Bu sefer adam:
"Ey Haşimoğulları!" der. Onlar:
"İşte biz Benî Haşimiz!" derler. Adam bu sefer de:
"Ey Ebu Talib!" der. Kendisine: "İşte şu Ebu Talib'tir!" derler. Adam:
"Bana falan kimse, size bir elçilik (yapmamı, bir haber) tebliğ etmemi söylemişti. O da şu: Onu falan kimse bir ip yüzünden öldürmüş" der. Bunun üzerine Ebu Talib ona gidip:
"Bizden üç şeyden birini seç: İstersen yüz deve öde, zîra sen bizim adamımızı öldürdün. (Bu iddiamızı inkar edecek olursan), dilersen, kavminden elli kişi senin öldürmediğine dair yemin etsinler. Bunlara itiraz edecek olursan, biz de seni onun sebebiyle öldüreceğiz!" der. Adam kavmine gelip durumu haber verir.
"Yemin edelim!" derler. Onlardan bir erkeğe nikahlı olup, doğum da yapmış olan Benî Haşimli bir kadın gelip:
"Ey Ebu Talib! Benim şu oğlumu o elli kişiden bir adam yerine tutmanı, fakat ona (yeminlerinin yaptırıldığı Ka'be rüknü ile Makam-ı İbrahim arasında) yemin ettirilmemesini talep ediyorum!" der. Ebu Talib bu kadının dilediği şekilde hareket eder. Derken onlardan bir başka adam gelir ve:
"Ey Ebu Talib! Sen yüz deveye bedel elli kişinin yemin etmesini diledin. Bu durumda her adama iki deve düşüyor. Al şu iki deveyi benim hesabıma kabul et, yeminlerin yapıldığı yerde bana yemin ettirme!" der. Ebu Talib bu iki deveyi kabul eder. Kırk sekiz kişi de gelip yemin ederler.
İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) der ki:
"Nefsimi kudret eliyle tutan Zat-ı Zülcelal'e yemin olsun, yeminleri üzerinden bir yıl geçmeden o kırk sekiz kişiden hiçbir kımıldayan göz kalmadı (hepsi helak oldu)." [Buhârî, Menakıbu'l-Ensar 26; Nesâî, Kasame 1, (8, 2,4).][2]

AÇIKLAMA:

1- Hadis, cahiliye devrinde cereyan eden kasâmeye bir örnek vermektedir. Kasâmenin, katl ithamı halinde, delil yokluğunda, iddiayı nefiy veya isbat maksadıyla başvurulan hususi bir yemin olduğunu umumi açıklama kısmında belirtmiş idik.

2- Sadedinde olduğumuz yemin, Ka'be'nin Haceru'l-Esved Rüknü ile Makam-ı

İbrahim arasında cereyan etmiştir. Hadis orada yapılan yalan yeminin süratli şekilde felaket getirdiğini ifade etmektedir.
Bu durumu te'yid eden örneklerden İbnu Hacer'in kaydettiği bir diğer rivayete göre: "Bir grup insan Beyt'in yanında yalan yere yemin etmişti. Sonra oradan çıkıp bir kayanın altına oturdular. Kaya üzerlerine çöktü."
Bir diğer rivayet şöyle: "Cahiliye halkı, Harem bölgesinde bir cürüm işlerlerse cezaları pek çabuk gelirdi."
Bir diğer örnek de şöyle: "Cahiliye devrinde bir cariye Ka'be'ye sığındı. Kadının efendisi gelip onu çekti çıkardı. Kadının eli çolak oldu."
Cahiliye devrinde, Harem'de mazlumun zalim hakkında yaptığı bedduaya süratle icabet hasıl olması meselesiyle ilgili olarak, Hz. Ömer'in şu sözü kaydedilmiştir: "Cahiliye devrinde insanlar ba'si (ahirette dirilmeyi) bilmedikleri için, zulümden kaçınmaları için (Cenab-ı Hak) onlara böyle muamelede bulunuyordu. Ama İslam geldikten sonra, kısas kıyamet gününe te'hir edildi."
Tavus'tan gelen bir rivayete göre: "Harem'de işlenen bir kötülüğün cezasının hemen verileceği zamanın gelmesi yakındır." Bu rivayet kıyamete yakın, ilmin yeryüzünden kabzedilmesiyle, insanların şer'î meseleleri unutmaları sonucu, eski halin döneceğine bir işaret kabul edilmiştir."[3]

-4986 -2- وعن أبي سلمة بن عبدالرحمن، وسليمان بن يسار عن رجل من أصحاب رسول اللّه #:]أنَّ النَّبِيَّ # أقَرَّ الْقَسَامَةَ عَلى مَا كَانَتْ عَلَيْهِ في الْجَاهِلِيِّة وَقَضى بِهَا بَيْنَ نَاسٍ مِنَ ا٘نْصَارِ في قَتِيلٍ ادَّعُوهُ عَلى يَهُودِ خَيْبَرَ[. أخرجه مسلم والنسائ

2. (4986)- Ebu Seleme İbnu Abdirrahman ve Süleyman İbnu Yesar, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bir sahabisinden naklen anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), kasâmeyi cahiliye devrindeki şekliyle takrir edip kabul etti. Hatta, Hayber Yahudileri aleyhine dava ettikleri bir ölü için Ensar'dan bir kısım insanlar arasında kasâmeye hükmetti." [Müslim, Kasame 8, (1670); Nesâî, Kasame 2, (8, 5).][4]

AÇIKLAMA:

Hadis, kasâme ile ilgili adabın cahiliye devrinde cereyan eden şekliyle İslam'a dahil edildiğini, tadilat yapılmadığını ifade etmekte, ayrıca Resulullah'ın bir katl hadisesinin hallini kasâme usulüyle yaptığını göstermektedir. Ensardan bir zat, Cübbi'l-Yehud'da ölü olarak bulunur. Ensar, bunun Yahudiler tarafından öldürüldüğünü iddia ederek diyet talep ederler. Yahudiler iddiayı reddedince Resulullah kasâmeye hükmeder.[5]

-4987 -3- وعن سهل بن أبي حثمة قال:]انْطَلَقَ عَبْدُاللّهِ بنُ سَهْلٍ وَمُحَيِّصَةُ ابْنُ مَسْعُودٍ الى خَيْبَرَ، وَهِيَ يَوْمَئِذٍ صُلْحٌ فَتَفَرَّقَا، فأتَى مُحَيِّصَةُ الي عبدِاللّهِ ابنِ سَهْلٍ وَهُوَ يَتَشَحَّطُ في دَمِهِ قَتِيً فَدَفَنَهُ. ثُمَّ قَدِمَ الْمَدِينَةَ. فَانْطَلق عَبْدُ الرَّحْمنِ بْنُ سَهْلٍ وَمُحَيِّصَةُ وَحُوَيِّصَةُ ابْنَا مَسْعُودٍ الى رَسُولِ اللّهِ #. فَذَهَبَ عَبْدُالرَّحْمنِ يتَكَلَّمُ. فقَالَ #: كَبِّرْ كَبِّرْ، وَهُوَ أحْدَثُ الْقَوْم فَسَكَتَ فتَكَلَّموا. فقَالَ رَسُولَ اللّهِ #: أتَحْلِفُونَ خَمْسِينَ يَمِيناً وَتَسْتَحِقُّونَ دَمَ صَاحِبِكُمْ؟ قَالُوا: كَيْفَ نَحْلِفُ، وَلَمْ نَشْهَدْ وَلَمْ نَرَ؟ قَالَ: فَتُبْرِئُكُمْ يَهُودُ بِخَمْسِينَ يَميناً. قَالُوا: كَيْفَ نَأخُذُ أيْمَانَ قَوْمٍ كُفَّارٍ؟ فَعقَلَهُ رَسُول اللّهِ # مِنْ عِنْدِهِ[. أخرجه الستة.قوله: »يتشحط« أي يضطرب.وقوله: »كبّر« أمر بتقديم اكبر في الكم .

3. (4987)- Sehl İbnu Ebi Hasme anlatıyor: "Abdullah İbnu Sehl ve Muhayyısa İbnu Mes'ud Hayber'e gittiler. O günlerde Hayber'le sulh yapılmıştı. Onlar (hususi işleri için) birbirlerinden ayrıldılar.

Muhayyısa, Abdullah İbnu Sehl'e rastladı; kan revan içindeydi, son nefeslerini verdi. Muhayyısa, arkadaşını orada defnetti ve Medine'ye döndü. Mes'ud'un iki oğlu Muhayyısa ve Huvayyısa, Abdurrahman İbnu Sehl ile birlikte (durumu haber vermek üzere) Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanına gittiler. Yaşça hepsinin küçüğü olan Abdurrahman konuşmaya başladı. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Büyüğü büyükle, büyüğü büyükle!" diyerek müdahele etti. Bunun üzerine o sustu, öbürleri anlattılar. Aleyhissalâtu vesselâm:

"Elli yemin yapıp arkadaşınızın diyetini hak etmek ister misiniz?" buyurdular. Onlar;

"Nasıl yemin ederiz, ne şahid olduk, ne de gördük!" dediler. Aleyhissalâtu vesselâm:

"Yahudiler elli yeminle sizi tebrie etsinler mi?" buyurdular. Onlar:
"Biz kâfir insanların yeminine nasıl itibar ederiz?" dediler. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) onların bu halleri üzerine, adamın diyetini kendi nezdinden ödedi." [Buharî, Diyat 22, Sulh 7, Cizye 12, Edeb 89, Ahkam 38; Müslim, Kasame 1, (1669); Muvatta, Kasame 1, (2, 877, 878); Ebu Davud, Diyat 8, 9, (4520, 4521, 4532); Tirmizî, Diyat 23, (1422); Nesâî, Kasame 3, (8, 5-12).][6]

-4988 -4- وعن عمرو بن شعيب عن أبيه عن جده:]أنَّ ابْنَ مُحَيِّصَةَ ا'صْغَرَ أصْبحَ قَتِيً علَى أبْوَابِ خَيْبَرَ. فقَالَ رَسُول اللّهِ #: أقِمْ شَاهِدَيْنِ عَلى مَنْ قَتَلَهُ أدْفَعْهُ إلَيْكَ بِرُمَّتِهِ. قَالَ: يَا رَسُولَ اللّهِ؛ مِنْ أيْنَ نُصِيبُ شَاهِدَيْنِ؟ فإنَّمَا أصْبَحَ قَتِيً عَلى أبْوَابِهِمْ. قَالَ: فَتَحْلِفُ خَمْسِينَ قَسَامَةً. فقَالَ: يَا رَسُولَ اللّهِ وَكَيْفَ أحْلِفُ عَلى مَا َ أعْلَمُ؟ فقَالَ #: فَتَسْتَحْلِفُ مِنْهُمْ خَمْسِينَ قسامَةً. فقَالَ: يَا رَسُولَ اللّهِ فَكَيْفَ نَسْتَحْلِفُهُمْ وَهُمُ الْيَهُودَ فقَسَّم رَسُولُ اللّهِ # دِيَتَهُ عَلَيْهِمْ وَأعَانَهُمْ بِنصْفِهَا[. أخرجه النسائي .

4. (4988)- Amr İbnu Şuayb an ebihi an ceddihi (radıyallahu anh) anlatıyor: "Muhayyisa'nın küçük oğlu Hayber'in kapısı önünde maktul bulundu. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Öldüren hakkında iki şahid bul, kâtili sana ipiyle teslim edeyim!" buyurdu. Muhayyısa:
"Ey Allah'ın Resulü! Biz nereden iki şahid bulalım? Zîra onların kapıları önünde katledildi" dediler. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Öyleyse elli kere kasâme yemini ederim" buyurdular. Muhayyısa:
"Ey Allah'ın Resulü dedi, ben bilmediğim bir kimse hakkında nasıl yemin ederim?" Aleyhissalâtu vesselâm:
"Onlardan elli kasâme yemini talep edersin" buyurdular. Muhayyısa:
"Ey Allah'ın Resulü! Onlar Yahudidir, biz onlara nasıl yemin teklif ederiz?" dedi. Bunun üzerine ölenin diyetini Aleyhissalâtu vesselâm onlara (Yahudilere) hükmetti ve yarısıyla onlara yardımda bulundu." [Nesâî, Kasame 4, (8, 12).][7]

AÇIKLAMA:

1- Kaydedilen hadislerin ikisi de birbiri içine giren aynı meseleye temas ettikleri için açıklamasını müşterek yapacağız ve izaha muhtaç birkaç noktaya temas edeceğiz:

* Rümme, ip demektir. Hadiste, kısas yapılmak veya öldürülmek üzere götürülen kimseye bağlanan ip ifade edilmiştir. Bu ipin mücrimin kaçmaması için bağlandığı açıktır. Cahiliye devrinde, bir adam devesini satmış, boynunda ipi de varmış. Müşteri: "Deveyi ipiyle ver!" demiş. O da "ipiyle verdim!" demiş, böylece ipiyle demek olan بِرُمَّتِهِ tabiri tamamiyle, hepsi manasına gelen bir deyim olmuş.

* Hadis, kasâmenin olması için mağdur tarafın kasâme talep etmesini ifade etmektedir. Ulema diğer şartlar meyanında: Faili meçhul ölünün insan olmasını şart koşar, hayvan vs. hakkında kasâme olmayacağını belirtirler. İnsan olunca zımmî, Müslüman, hür, köle, çocuk, kadın ayırımı yapmazlar, herkes için kasâmenin gereğine hükmederler. Ayrıca kasâmeye, itham edilenlerin suçu inkar etmeleri halinde başvurulur.

* Ölü, belli bir şahsa veya belli bir köye, mahalleye ait değil de ammeye ait ise, kasâme olmazsa da diyet olur ve mağdur tarafa ödeme beytü'lmal (devlet hazinesi)'nden yapılır.

* Kasâmenin meşruluğunda ihtilaf yoktur. Fakat onunla nasıl amel edileceği hususunda bazı ihtilaflar vardır. Fıkıh kitaplarında bu hususlar görülebilir.
Kaydedilen hadislerde görülen bir ihtilaf, kasâmede kime yemin ettirileceği hususudur. Cumhur -ki İmam Şafiî ve Malik de burada yer alır- yeminin mirasçılara verdirileceğini söylerler. Onlara göre mirasçılar, elli yemin verirlerse hak sahibi olurlar.
Kasâmede kısası meşru addetmeyip "diyetle iktifa edilir" diyenlere göre, yemin önce davalı tarafa teklif edilir. Davalı yemin etmezse, davacı tarafa yemin ettirilir.

* İmam Âzam, Kûfe ulemasının çoğu ve Süfyan-ı Sevrî'ye göre, maktulün bir mahalle veya köyde bulunması ve bir de üzerinde öldürülme izi görülmesi, kasâme gerektirir. İmam Malik, İmam Şafiî, İmam Ahmed, Davud-u Zahirî, Leys ve bir kısım başka alimlere göre, maktulün sırf bir kavmin mahalle, kabile veya mescidinde bulunması ile kasâme sabit olmaz bu katl heder sayılır. Bu, bir kimse tarafından işlenmiş, mahallenin suçlanması için buraya atılmış bir cinayet

de olabilir.[8]

2- HADİSTEN ÇIKARILAN BAZI FEVAİD

* Kasâme ile sadece diyet icabeder, kısas gerekmez diyenlere bu hadis delildir.
* Faziletçe eşitlik halinde, yaşlı olana öncelik tanınır.
* Kasâme hak bir metoddur.
* Kâfir ve fasığın yeminine itibar edilir.
* Gaib aleyhine hüküm verilebilir. Kan davasında hasmın huzuru şart değildir.
* Müslümanla kâfir arasındaki davalar İslam kanunlarına göre çözüme bağlanır.
* Zann-ı galibe dayanarak yemin edilebilir.
* Kasâmenin cari olmadığı durumda, beytü'lmalden diyet ödenir.[9]

4989 -5- وعنه أيضاً عن ابيه عن جده قال:]قَتَلَ رَسُولُ اللّٰهِ # بِالْقَسَامَةِ رَجُلاً مِنْ بَنِي نَضْرِ بْنِ مَالِكٍ بِبَحْرَةِ الرُّغَاءِ عَلى شَطِّ لِيَّةِ الْبَحْرَةِ، فقَالَ الْقَاتِلُ وَالْمَقْتُولُ مِنْهُمْ[. أخرجه أبو داود.

»الْبَحْرَةُ« البلدة .

5. (4989)- Yine Amr İbnu Şuayb an ebihi an ceddihi tarikinden anlatıldığına göre, "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Liyyetü'l-Bahre nam mevkiin kenarında yer alan Bahretu'r-Ruğâ'da meskun Benî Nadr İbni Malik kabilesinden bir adamı kasâme yoluyla öldür(t)dü ve:
"Katil de maktül de kendilerinden!" buyurdu." [Ebu Davud, Diyat 8, (4522).][10]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kasâme yoluyla kısasa da yer verdiğini ifade etmektedir. Ancak hadisin muzdarib olduğu, ibarede birkısım takdim ve tehirler bulunduğu şarihler tarafından belirtilmiştir. Teysir Müellifi, hadisin Sünen'deki aslında yer alan ve bazı ihtilaflara işaret eden Ebu Davud'un hadis hakkında notunu buraya almamıştır. Teknik bir teferruat olduğu için biz de temas etmeyeceğiz.

2- Zürkânî'nin Muvatta Şerhi'nde kaydına göre, Ömer İbnu Abdilaziz ve Abdullah İbnu'z-Zübeyr (radıyallahu anhümâ) bu hadisle amel etmişlerdir. [11]

---

[1] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/202-203.

[2] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/205-206.

[3] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/206-207.

[4] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/207.

[5] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/207-208.

[6] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/208-209.

[7] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/209-210.

[8] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/210-211.

[9] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/211.

[10] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/211.

[11] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/212.

KATL BÖLÜMÜ

Bu bölüm dört fasıldır)

*

BİRİNCİ FASIL

KATİLDEN NEHY

*

İKİNCİ FASIL

KATLİN MÜBAH OLDUGU YERLER

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

KENDİNİ ÖLDÜRENİN HÜKMÜ

*

DÖRDÜNCÜ FASIL

ÖLDÜRÜLMESİ CAİZ OLAN VE OLMAYAN HAYVANLAR

*

KÖPEGİN ÖLDÜRÜLMESİ

*

KARINCA VS'NİN ÖLDÜRÜLMESİ

BİRİNCİ FASIL

KATİLDEN NEHY

-4922 -1- عن سعيد بن العاص رَضِيَ اللهُ عَنْه عن ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهما قال:]قال رسولُ اللهِ #: َ يزَالُ الْمُؤْمِنُ في فُسْحَةٍ مِنْ دِينِهِ مَالَمْ يُصِبْ دَماً حَرَاماً. قَالَ وَقَالَ ابْنُ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهما: إنّ مِنْ وَرْطَاتِ ا'مُورِ الّتى َ مَخْرَجَ لِمَنْ أوْقَعَ نَفْسَهُ فيهَا سَفْكَ الدِّمِ الْحَرَامِ بِغَيْرِ حِلِهِ[. أخرجه البخاري.»الوَرْطَاتُ« جمع ورطة: وهى الهك .

1. (4922)- Said İbnu'l-As (radıyallahu anh) hazretleri İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'den naklen anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Mü'min, haram kana bulaşmadıkça dininde genişlik içindedir."
Said İbnu'l-As der ki: "İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) (Resulullah' ın sözünden sonra şunu) söylediler: "Kişi, nefsini bulaştırdığı taktirde, kurtuluşu olmayan çok ciddi amellerden biri, haksız yere haram kan dökmesidir." [Buhârî, Diyât 1.][1]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, haksız yere kan dökme cinayetinin büyüklüğünü ihbar etmektedir. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), haram kan akıtmadıkça mü'minin genişliğe mazhar olduğunu belirtiyor. Bu genişlikten maksad, tevbe ettiği taktirde affedilme şansıdır. Haksız yere kan dökmeyen bir mü'min, başkaca günahlarından tevbe ettiği taktirde affedildiğini ümid edebilir. Ancak, haksız yere kan döken, cana kıyan kimse bu genişliği kaybetmektedir.
Buhârî'de bu hadisin evvelinde şöyle bir rivayet kaydedilmiştir: "İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir adam gelerek: "Ey Allah'ın Resûlü! Allah nazarında en büyük günah hangisidir?" diyerek sordu. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Allah seni yaratmış olduğu halde ona bir ortak koşmandır!" buyurdular. Adam tekrar: "Sonra hangi günah gelir?" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Sonra beraberinde seninle yemek yemesinden korktuğun için çocuğunu öldürmendir" buyurdular. Adam tekrar: "Bundan sonra hangisi gelir?" dedi.

Aleyhissalâtu vesselâm:
"Sonra komşunun zevcesiyle zina yapman" buyurdular. Aziz ve celil olan Allah Teala Hazretleri, bu hükmü te'yiden şu ayeti inzal buyurdular:
"Onlar Allah'ın yanısıra başkalarını da ilah edinip onlara kulluk etmezler. Allah'ın haram ettiği bir cana haksız yere kıymazlar ve zina etmezler. Kim bu günahları işlerse cezasını görür. O kimse kıyamet günü kat kat azaba uğrar. Hor ve hakir olarak o azabın içinde ebediyyen kalır" (Furkan 68-69).

2- Hadiste geçen varatat, "varta"nın cem'idir. Varta: Helak mânasına gelir. Kurtuluş imkanı olmayan şey için söylenir. Asıl itibariyle hiçbir çıkış yolu olmayan derin yer mânasına gelir. Nitekim, hadisin devamında "çıkışı olmayan" diye açıklama da getirilmiştir.
Haksız yere adam öldüren kimsenin, bu günahtan yapacağı tevbenin makbul olmayacağına dair yaygın bir kanaat mevcuttur. İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ), böyle bir katile "Sen bir bardak soğuk su iç, artık cennete gidemezsin" demiştir.
Tirmizî, Abdullah İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'den: "Dünyanın tamamının zeval bulması, Allah nazarında bir Müslümanın haksız yere öldürülmesinden daha hafiftir" hadisini kaydeder. Bu mânayı te'yid eden hadisler çoktur. Bir kısmını müteakiben göreceğiz. Bir ayet-i kerimede de şöyle buyrulmuştur: "...Kim, bir cana kıymamış veya yeryüzünde fesat çıkarmamış birisini öldürürse, bütün insanları öldürmüş gibidir. Kim de birisinin hayatını kurtarırsa, bütün insanların hayatını kurtarmış gibi olur..." (Maide 32).
İnsan ve bahusus mü'min kanının Allah indinde ne kadar kıymetli ve bunlara karşı işlenen cinayetin ne kadar büyük bir helak (varta) olduğunu anlamaya Rabbülalemin'in bu kelamları kafi ise de, İbnu'l-Arabi'nin şu sözünü de kaydediyoruz: "Haksız yere hayvan öldürmenin yasağı ve bununla ilgili tehdid sabittir. Öyleyse bir insanın öldürülmesi nasıl olur? Hele bu Müslümansa? Müttaki ve salih ise?

"İslâm alimleri, "kâtil için tevbe var mıdır?" meselesinde münakaşa ederler. İbnu Abbas örneğinde olduğu üzere, tevbe olmayacağına hükmedenler olmuştur. Ancak, Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat ulemâsı, çoğunluk itibariyle, "Kâtilin durumu Allah'a kalmıştır, dilerse affeder" diye hükmetmiştir. Onlar bu hükme giderken, Ashabın, Furkan suresinde -yukarıda kaydettiğimiz ayet üzerine- "Kâtile cehennem vacib olmuştur (tevbesi yoktur)" diye hükmettikleri bir sırada, "Allah kendisine şirk koşmayı mağfiret etmez. Bunun dışındaki günahları dilediğinden mağfiret eder..." (Nisa 48) mealindeki ayetin inzal buyrulmasını te'yid eden

rivayeti esas almıştır. Bu hükmü te'yid eden başka rivayetler de mevcuttur. Bunlardan biri daha önce geçtiği üzere, doksan dokuz kişiyi öldürdükten sonra günahından tevbe imkanı arayan İsrailî zatın affıyla ilgili kıssadır.[2]

-4923 -2- وعن معاوية بن أبي سفيان رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: كُلُّ ذَنْبٍ عَسى اللّهُ أنْ يَغْفِرَهُ إِ ّ الرَّجلَ يَقْتُلُ الْمُؤْمِنَ مُتَعَمَّدا، أوِ الرَّجُلَ يَمُوتُ كافِراً[. أخرجه النسائي .

2. (4923)- Muaviye İbnu Ebi Süfyan (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Her günahı Allah'ın mağfiret buyurması muhtemeldir. Ancak bilerek mü'mini öldüren veya kâfir olarak ölen kimse hariç..." [Nesâî, Tahrim 1, (7, 81).[3]

-4924 -3- وعن بريدة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: قَتْلُ الْمُؤْمِنِ أعْظَمُ عِنْدَ اللّهِ مِنْ زَوَالِ الدُّنْيَا[. أخرجه النسائي .

3. (4924)- Büreyde (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Mü'minin öldürülmesi, Allah katında dünyanın zevalinden daha büyük (bir hâdise)dir." [Nesâî, Tahrim 2, (7, 83).][4]

-4925 -4- وعن أبي الحكم البجلى قال:]سَمِعْتُ أبَا هُرَيْرَةَ وَأبَا سَعِيدٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما يَذْكُرَانِ عَنْ رَسُولِ اللّهِ أنَّه قَالَ: لَوْ أنّ أهْلَ السَّماءِ وَأهْلَ ا‘رْضِ اشْتَرَكُوا في دَمِ مُؤْمِنٍ ‘كَبْهُمُ اللّهُ تَعالى في النَّارِ[. أخرجه الترمذي.

4. (4925)- Ebu'l-Hakem el-Becelî anlatıyor: "Ebu Hüreyre ve Ebu Said (radıyallahu anhümâ)'i dinledim. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle söylediğini müzâkere ediyorlardı:
"Eğer semâ ve arz ehli bir mü'minin kanına (haksız yere dökmede) iştirak etselerdi, Allah her ikisini birden cehenneme atardı." [Tirmizî, Diyat 8, (1398).]

[5]

AÇIKLAMA:

Hadis-i şerif, sema ehli yani melekler dahi haksız yere kan dökümüne tevessül etmiş olsalar, onların da cezalandırılacaklarını ifade etmektedir. Onlar, asi olmayacaklarına göre, maksad, insan kanının hurmetine, ehemmiyetine dikkat çekmektir.[6]

4926 -5- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أنّ رَسولَ اللّهِ # قَالَ: ا‘‘يمَانُ قَيْدُ الفَتَكِ، َيَفْتِكُ مُؤْمِنٌ[. أخرجه أبو داود .

5. (4926)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"İman, ihanetle öldürmeye bağdır, mü'min ihanet suretiyle öldürülmez." [Ebu Davud, Cihad 169, (2769).][7]

AÇIKLAMA:

Fetk: en-Nihaye'nin açıklamasına göre: "Kişinin [emandan sonra] gafil halde olan arkadaşına ansızın gelip onu öldürmesidir." Bu sebeple ihanet suretiyle öldürme diye çevirdik. İşte iman, mü'mini böyle bir davranıştan alıkoyduğu için "bağ" olarak ifade edilmiştir. Çünkü bağ, engelleyicidir, mani olucudur. İman da gadre manidir. Ka'bu'l-Eşref ve Ebu'l-Hukayk gibi bazı kâfirlerin bu suretle öldürülmesi, "Onların öldürülmeleri bu yasaktan önceye aittir veya onların öldürülmesi için hususi müsaade vahyedilmiştir. Çünkü onlar İslam'a karşı gadr ve ihanet içinde idiler" diye açıklanmıştır.[8]

4927 -6- وعن ابن مسعود رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قال رَسُولُ اللّهِ #: لَيْسَ مِنْ نَفْسٍ تُقْتَلُ ظُلْماً إَّ كَانَ عَلى اِبْنِ آدَمَ ا‘وِّل كِفْلٌ

مِنْ دَمِهَا، ‘نُّه أوَّل مَنْ سَنّ القَتْلَ[. أخرجه الخمسة إ أبا داود. »الكفل«

الحظ والنصيب .

6. (4927)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Yeryüzünde haksız yere öldürülen bir insan yoktur ki kâtilin günahından bir misli Hz. Adem'in ilk oğluna (Kabil'e) gitmemiş olsun. Çünkü o, haksız öldürme yolunu ilk açandır." [Buhârî, Diyât 2, Enbiya 1, İ'tisam 15; Müslim, Kasâme 27, (1677); Tirmizî, İlm 14, (2675); Nesâî, Tahrim 1, (7, 82).][9]

AÇIKLAMA:

Hadis, haksız yere cana kıymaktan nehiy mevzuunda ziyadesiyle açık ise de, hadiste temas edilen Hz. Adem'in iki oğlu meselesi ile ilgili bazı teferruatı bu vesile ile kaydedeceğiz. Sunacağımız kıymetli bilgileri İbnu Hacer el Askalanî'nin Fethu'l-Bârî adlı Buhârî Şerhinden alıyoruz. Buna göre:
1- Hz. Adem'in ilk oğlundan murad ulemânın ekseriyetine göre Kabil'dir. Ancak aksini söyleyenler de mevcuttur. Mesela el-Kadı Cemâlü'd-Din İbnu Vasıl, Tarih'inde demiştir ki: "Hz. Adem'in öldürülen oğlunun ismi Kabil'dir. Kabil ismi de kurbanın kabul edilmesinden iştikak etmiştir." Ancak onun ismine قابِن (Kabin) de denmiştir. Kaf harfinden sonra uzatma elifi olmadan Kabin (قَبِنْ) diyen de olmuştur. Taberî, İbnu Abbas'tan tahric ederek şunu kaydeder. "Bu iki oğlanın durumu şudur: "Onlar zamanında kendilerine tasadduk edilecek fakir kimse yoktu. Kişi Allah'a yakınlık maksadıyla kurban sunardı. Sunulan bu kurban Allah tarafından kabul edilince bir ateş iner ve onu yakardı, kabul edilmemişse yakmazdı." Hasan Basri'den de şunu kaydeder: "Habil-Kabil kıssasında geçen iki kardeş, Hz. Adem'in sulbünden değillerdi. Benî İsrail'den iki kardeş idi." Mücâhid'den İbnu Ebi Nüceyh'in rivayetine göre der ki: "Onlar, Hz. Adem'in sulbünden öz evladları idi." İşte meşhur olan görüş budur. Bu görüşü, sadedinde olduğumuz sahih hadis, oğulu, ilk olmakla tavsif etmek suretiyle te'yid eder. Yani Hz. Adem'in doğan ilk oğlu. Denir ki: "Hz. Adem'in cennette, ondan ve ikiz eşinden başka çocuğu doğmadı. Bu cennette doğmuş olmakla kardeşi Habil'e karşı: "Biz cennet çocuklarıyız, siz ise yeryüzü çocuklarısınız" diye iftihar etmeye, böbürlenmeye kalktı." İbnu İshak bu hâdiseyi el-Mübtede adlı eserde zikretti.
Yine Hasan Basrî'den rivayet edildiğine göre, demiştir ki: "Bana zikredildiğine

göre, öldürüldüğü zaman yirmi yaşında idi. Kardeşi Habil ise yirmi beş yaşında idi."
Habil ismi Hibetullah'tan gelir.
Habil öldürülünce, Hz. Adem çok üzüldü. Bundan sonra Şîs doğdu, mânası Atiyetullah (Allah'ın ihsanı) demektir. Hz. Adem'in zürriyeti ondan intişar etti.
es-Sa'lebî der ki: "Kur'an-ı Kerim'i iyi bilen alimlerin zikrine göre, Hz. Havva, Hz. Adem'e yirmi batında kırk çocuk doğurmuştur. Bunların ilki Kabil ve kız kardeşi İklîma idi. Sonuncusu da Abdu'l-Muğîs ve Emetu'l-Muğîs idi. Hz. Adem, çocuk ve torunları kırk bine ulaşıncaya kadar ölmedi. Sonra hepsi helak oldu ve Tufan'dan sonra sadece Nuh'un zürriyeti baki kaldı. Bu da Şîs neslindendi. Allah Teala Hazretleri şöyle buyurmuştur: "Biz dünyada yalnız onun neslini devam ettirdik" (Saffat 77).
Gemide Hz. Nuh'la birlikte seksen kişi vardı. Bunlara Kur'an-ı Kerim'de "Zaten onun yanında pek az iman eden vardı" (Hud 40) ayetiyle işaret edilmiştir. Bununla beraber, yeryüzünde sadece Nuh'un nesli baki kaldı. Çoğalıp yeryüzünü doldurdular."

2- Kabil'in kardeşini öldürüş tarzı ve öldürdüğü yerle ilgili bazı rivayetler de mevcuttur. Buna göre, taşla başını ezmiştir. Hâdise Sevr dağında, Akabetu Harra'da, "Hind"de, "Basra"da büyük mescidin yerinde cereyan etmiştir.[10]

-4928 -7- وعنه رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: يَجِئُ الرَّجُلُ آخِذاً بِيَدِ الرَّجُلِ، فَيَقُولُ: يَا رَبِّ هذَا قَتَلَنِي. فَيَقُولُ اللّهُ: لِمَ قَتَلْتَهُ؟ فَيَقُولُ: لِتَكُونَ الْعِزَّةُ لَكَ. فَيَقُولُ: فإنَّها لِى، وَيَجِئُ الرَّجلُ آخِذاً بِيَدِ الرُّجِلِ، فَيَقُولُ: يَا رَبِّ إنّ هذَا قَتَلَنِى. فَيَقُولُ اللّهُ لِمَ قَتَلْتَهُ؟ فَيَقُولُ: لِتَكُونَ الْعِزَّة لِفَنٍ. فَيَقُولُ: إنَّها لَيْسَتْ لِفَنٍ. فَيَبُوءُ بِإثْمِهِ[. أخرجه النسائي .

7. (4928)- Yine İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "(Kıyamet günü) bir adam bir başkasının elinden tutmuş olarak gelir ve:
"Ey Rabbim! Bu, beni öldürdü!" der. Aziz ve celil olan Allah da:
"Onu niye öldürdün?" diye sorar. Adam:
"İzzet senin için olsun diye öldürdüm!" der. Rab Teâla:
"İzzet benim içindir!" buyurur. Bir başka adam da bir başkasının elinden tutmuş

olarak gelir ve:
"Ey Rabbim! Bu, beni öldürdü!" der. Aziz ve Celil olan Allah:
"Onu niye öldürdün?" diye sorar. Adam:
"İzzet falancanın olsun diye öldürdüm!" der. Rab Teala:
"İzzet falancanın değildir!" buyurur. Adam (öbürünün) günahıyla döner." [Nesâî, Tahrim 2, (7, 84).][11]

AÇIKLAMA:

Hadis, kıyamet günü, kâtilin Allah huzurunda nasıl muhakeme edileceğini anlatmaktadır. Bu muhakemede îlayı kelimetullah için öldürülen kurtulacak, fakat gayr-ı meşru bir maksadla öldüren, öldürdüğü kimsenin de günahını yüklenerek hesap yerinden ayrılacaktır. "Günahı ile döner" ifadesinde geçen "günahı" ibaresi maktulün günahı mânasını ifade ettiği gibi, kâtil kendi günahı ile birlikte döner mânasına da gelir. Yani kâtil, uhdesine terettüp eden sabit bir günahla huzurdan ayrılır demektir.[12]

-4929 -8- وعن المقداد بن ا٭سود رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أنَّه قَالَ: يَا رَسُول اللّهِ، أرَأيْتَ إنْ لَقِيتُ رَجُ مِنَ الْكُفَّار فَاقْتَتَلْنَا فَضَرَبَ إحْدى يَدىّ بِالْسَّيْفِ فَقَطَعَهَا. ثُمّ ذَ مِنّي بِشَجَرَةٍ. فقَالَ: أسْلَمْتُ للّهِ، أأقْتُلُهُ بَعْدَ أنْ قَالَهَا؟ فقَالَ رَسُولُ اللّهِ # َتَقْتُلْهُ. فقَالَ: يَا رَسُولَ اللّهِ إنَّه قَطَعَ إحْدى يَدَيّ، ثُمَّ قَالَ ذلِكَ. فقَالَ رَسُولُ اللّهِ #: َتَقْتُلْهُ، فإنْ قَتَلْتَهُ فإنَّه بِمَنْزِلَتِكَ قَبْلَ أنْ تَقْتُلَهُ، وإنَّك بِمَنْزِلَتِهِ قَبْلَ أنْ يَقُولَ كَلِمَتَهُ الّتِي قَالَ[أخرجه الشيخان وأبو داود.»ذَ« أي التجأ واحتمى.وقوله: »فإنَّك بِمَنْزِلَتِهِ« أي في إباحة الدم ٴن الكافر قبل أن يسلم مباح الدم فإذا أسلم فقتله أحد كان قاتله مباح الدم بحق القصاص.

8. (4929)- Mikdad İbnu'l-Esved (radıyallahu anh)'in anlattığına göre şöyle demiştir:
"Ey Allah'ın Resulü! Ben küffardan bir adama rastlasam ve aramızda mukatele çıksa. O kılıcıyla vurup elimin birini kesip atsa. Sonra adam (sıkışıp) bana karşı bir ağaca sığınsa ve:
"Allah için Müslüman oldum!" dese, bu sözünden sonra ben onu öldürebilir

miyim?" Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Hayır! Sakın onu öldürme" buyurdu. Ben ısrar ettim:
"Ama ey Allah'ın Resulü! O benim bir elimi kesti ve sonra Müslüman olduğunu söyledi" dedim. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Hayır! Sakın onu öldürme, eğer öldürürsen, o adam, sen onu öldürmezden önceki senin makamındadır ve sen de, onun söylediği kelimeyi söylemezden önceki durumunda olursun!" buyurdular." [Buharî, Diyat 1, Megazî 11; Müslim, İman 155, (95); Ebu Davud, Cihad 104, (2644).][13]

AÇIKLAMA:

Şarihler, hadisten savaş sırasında Müslüman olduğunu ilan eden kimsenin kanının artık haram olacağı hükmünü çıkarırlar. Böyle bir durumda, Müslüman kimse, karşısındakini öldürdüğü taktirde kâfir olur hükmü çıkarılmamıştır. Hattâbi şöyle der: "Hadisin mânası şudur: "(Muharib) kâfirin Müslüman olmazdan önce, dini sebebiyle, kanı mübahtır. Müslüman olunca, tıpkı Müslüman gibi kanı haram olur. Bundan sonra, onu bir Müslüman öldürecek olursa, kısas hakkı suretiyle öldüren Müslümanın kanı mübah olur, tıpkı kâfirin kanının din sebebiyle mübah olması gibi. Kanının helal olmasından murad, onun küfre dahil edilmesi değildir. Hadisten, Müslüman olan kâfiri öldüren, kâfir olduğu için kanı helal olmuştur hükmünü çıkarmak büyük günah işleyen mü'minlerin kâfir olduğunu söyleyen Haricîler gibi hükmetmek olur. Hülasa, hadisin ifadesinde me'hazın ihtilafına rağmen menzilenin birliği gözükmektedir: Birinci menzileye göre: Öldürdüğün kimse, kanının haram oluşu yönüyle senin gibidir; ikinci menzileye göre: Kanın heder olması yönüyle sen de onun gibisin."
Bazı alimler: "Hadiste, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) kelamın batını değil, zahiri ile caydırıcı bir gaye gütmüştür, öldürenin kâfir olacağını murad etmemiştir" demişlerdir.
Mühelleb de şöyle der: "Hadisin mânası şudur: "Sen onu bilerek öldürmeye kasdetmekle günahkâr oldun, tıpkı onun seni öldürmeye kasdetmekle günahkâr olması gibi, böylece ikiniz de isyan halinde birleşmiş oluyorsunuz."
Hadisle ilgili başka yorumlar da yapılmıştır:[14]

-4930 -9- وعن حارثة بن مضرب قال:]أمَرَ رَسُولُ اللّهِ # بِقَتْلِ فُرَاتِ ابْنِ

حَيَّان، وَكانَ عَيْناَ ٔبِي سُفْيَانَ وَحَلِيفاَ لِرَجُلٍ مِنَ ا ٔنْصَارِ فَمَرّ بِحَلْقَةٍ مِنَ ا ٔنْصَارِ. فقَالَ: إنّى مُسْلِمٌ. فَقِيلَ: يَا رَسُولَ اللّهِ، إنُّه يَقُولُ إنّى مُسْلِمٌ. فقَالَ رَسُولُ اللّهِ #: إنّ مِنْكُمْ رِجَاً نَكِلُهُمْ الى إيمَانِهِمْ؛ مِنْهُمْ فُرَاتُ بْنُ حَيَّان[. أخرجه أبو داود .

9. (4930)- Hârise İbnu Mudarrıb anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Furat İbnu Hayyan'ın öldürülmesini emretti. Bu adam Ebu Süfyân'ın casusu ve aynı zamanda Ensar'dan bir zatın halifi (müttefiki) idi. Derken o, Ensar'dan müteşekkil bir halkaya uğradı ve: "Ben Müslümanım!" dedi. Bunun üzerine:
"Ey Allah'ın Resûlü! Furat İbnu Hayyan "Ben Müslümanım" diyor!" denildi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) da:
"Sizden bir kısım erkekler var. Kendilerini (dilleriyle itiraf ettikleri) imanlarına havale ediyor (söylediklerini tasdik ediyor)uz. İşte onlardan biri de Furat İbnu Hayyan'dır" buyurdular." [Ebu Davud, Cihad 109, (2652).][15]

AÇIKLAMA:

1- Furat İbnu Hayyan (radıyallahu anh) Ashab'tandır. Ebu Süfyan'ın casusu olduğu halde imanı ikrar ettiği için Resulullah öldürtmemiştir.

2- Hadisin Ahmed İbnu Hanbel'de gelen veçhi Furat'ın zımmî olduğunu da tasrih eder.

3- Hadisten hareketle alimler, "Zımmî casusun öldürülmesinin" cevazına hükmederler.
İbnu Hacer: "Harbî olan kâfirin öldürülmesinin cevazında ittifak vardır, muâhid ve zımmî casusun öldürülmesi hususunda ihtilaf vardır" der ve açıklar:

* Malik ve Evzâî: "Casusluğu sebebiyle akdini bozmuş olur" der ve öldürülmesinin cevazına hükmeder.

* Şafiiler nezdinde ihtilaf edilmişse de: "Eğer casusluk yapmayacağı ahit yapılırken şart koşulmuşsa, casusluk yapmakla ahdini bilittifak bozar" denmiştir. [16]

İKİNCİ FASIL

KATLİN MÜBAH OLDUĞU YERLER

-4931 -1- عن ابن مسعود رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ # َ يَحِلُّ دَمُ امْرِئٍ مُسْلِمٍ يَشْهَدُ أنْ َ إلَهَ إّ اللّهُ وَأنّي رَسولُ اللّهِ إّ بإحْدى ثَثٍ: الثَّيِّبِ الزّاني، والَنّفْسِ بِالنّفْسِ، وَالتّاركِ لِدِينِهِ الْمُفَارِقِ لِلْجمَاعَةِ[. أخرجه الخمسة .

1. (4931)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Allah'tan başka ilah olmadığına ve benim de Allah'ın Resulü bulunduğuma şehadet eden kimsenin kanı, üç hal dışında helal değildir:

* Zina yapan dul.

* Cana can kısas.

* Dinden çıkıp cemaatten ayrılan." [Buharî, Diyat 6; Müslim, Kasâme 25, (1676); Ebu Davud;, Hudud 1, (4352); Tirmizî, Diyat 10, (1402); Nesâî, Tahrim 5, (7, 90, 91), Kasâme 5, (8, 13).][17]

AÇIKLAMA:

Hadis, kelime-i şehadetle Müslüman olduğunu beyan eden bir kimsenin kanının haram olduğunu belirtmekte, buna istisna teşkil eden üç durumu açıklamaktadır. Bu üç durumdan biri kesinleşince mü'min de olsa kanı helal olmaktadır.

1- Dul, yani evlendikten sonra boşanmış olan kimsenin zina yapması. Nesâî'nin rivayetinde bu husus "Muhsan olan kimsenin zina etmesi, buna recm cezası gerekir" şeklinde daha açık olarak ifade edilir. Muhsan, evliliği tadan kimsedir. Şu halde böyle birisinin zina yapması, recmedilerek öldürülmesini gerektirir. Henüz bekar olup, evlenmemiş kimsenin (kadın veya erkek) zinası recmi gerektirmez.

2- Cana can kısastan maksad, bir kimseyi bile bile haksız yere öldüren kimsenin de kısas edilerek öldürülmesidir. Kasden olmayan veya müdafa-i nefis gibi meşru bir mazeretle cana kıyan kimseye kısas gerekmez.

3- Dinden çıkan, irtidat eden demektir. Müslüman olduğu halde Hıristiyan veya Yahudi olan veya bütün dinleri reddedip ilhada düşen kimsenin İslam'a göre hayat hakkı yoktur. Onun hapsedilip, İslam'a dönmesi teklif edilir. İkna yolları araştırılır. Israr ederse öldürülür.

Hadiste geçen cemaatten maksad, Müslümanlar cemaatidir. Cemaatı terketmek, irtidat etmek demektir. Bu, irtidattan ayrı ikinci bir vasıf değildir. Bir başka ifade ile, irtidat eden bir kimse, Müslüman cemiyetini terketip bir başka cemaate iltihak etse de etmese de hüküm değişmez. İslam'dan çıkmakla cemaati de terketmiş olur. İsterse Müslümanlarla beraber yaşamaya, ailesinden hiç ayrılmamaya azmetmiş olsun. Aksi taktirde Resulullah dördüncü bir şık daha söylerdi.

İbnu Dakîku'l-Îd der ki: "Dinden çıkma, erkek Müslümanın kanını mübah kılan bir cürümdür, bu hususta ulema icma etmiştir. Kadın hakkında ihtilaf edilmiştir. Ancak cumhur, sadedinde olduğumuz hadise dayanarak kadınla erkek arasında ayırım yapmamayı esas almıştır. Çünkü derler, zinada aralarında eşitlik mevcuttur, irtidatta da eşitlik olmalıdır."

İbnu Dakîku'l-Îd hadisle ilgili olarak şunu da söyler: "Hadiste geçen "cemaatten ayrılan" tabirinden şu hüküm de çıkmaktadır: "Bundan murad icma ehline muhalefettir." Böylece, "İcmaya muhalefet eden kâfir olur" diyenlerin görüşü, hadisten destek bulur.

Bu görüş, bazı alimlere nisbet edilmiştir ve bu zayıf da değildir. Çünkü icmaya göre meseleler bazan şeriat sahibinden tevatürle habere dayanır -ki namazın farziyyeti böyledir- bazan da tevatüre dayanmaz. Önceki kısmı inkar eden, icmaya muhalefeti için olmasa da tevatüre muhalefeti için tekfir edilir. Ancak ikinci kısım icmaya muhalif olan tekfir edilmez."

İcmayı inkar edenin tekfiri hususunda şu görüş de ileri sürülmüştür: "Dinin bir vacibi olduğu zarureten bilinen şeyin inkarı diye kayıtlamak gerekir; beş vakit namaz gibi."

Bazıları: "Vacib olduğu tevatürle bilinen şeyin inkarı küfrü gerektirir" demiş, misal olarak âlemin hudusu meselesini göstermiştir. İyaz ve başkaları "âlemin kıdemini iddia edenin tekfir edileceğine icma edildiğini" naklederler.

Mevzu üzerine kelamcıların bazı tahlilleri ve ihtilafları mevzubahis ise da, aktarmayı gereksiz görüyoruz.[18]

-4932 -2- وعن مخارق قال:]جَاءَ رَجُلٌ الى رَسولِ اللّهِ # فقَالَ: يَا رَسُولَ

اللهِ، الَرُّجل يَأتِىنِى لِيَأخُذَ مَالِي؟ قَالَ: ذَكِّرْهُ بِاللهِ. فَقَالَ: فَإنْ لَمْ يَذَّكَرْ؟ قَالَ: فَاسْتَعِنْ عَلَيْهِ بِمَنْ حَوْلَكَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ. قَالَ: فَإنْ لَمْ يَكُنْ حَوْلِي أحَدٌ مِنَ الْمُسْلِمِينَ؟ قَالَ: فَاسْتَعِنْ عَلَيْهِ بِالسُّلْطَانِ قَالَ: فَإنْ نَأى السُّلْطَانُ عَنِّي؟ قَالَ: قَاتِلْ دُونَ مَالِكَ حَتّى تَكُونَ مِنْ شُهَدَاءِ اŒخِرَةِ أوْ تَمْنَعَ مَالَكَ[. أخرجه النسائي .

2. (4932)- Muhârik anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a bir adam gelerek: "Ey Allah'ın Resulü! Bir adam gelip malımı almaya kalkarsa (ne yapayım)?" dedi.
"Ona Allah'ı hatırlat!" cevabını verdi. Adam tekrar:
"Hatırlamazsa! (ne yapayım?)" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Etrafındaki Müslümanlardan yardım talep et!" buyurdu. Adam:
"Etrafımda hiç Müslüman yoksa ne yapayım?" dedi.
"Öyleyse sultandan yardım iste!" buyurdu. Adam:
"Sultan benden uzaksa?" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Bir ahiret şehidi oluncaya veya malını koruyuncaya kadar malın için mücadele et!" buyurdular." [Nesâî, Tahrim 21, (7, 113).][19]

AÇIKLAMA:

Nesâî'nin bir başka rivayetinde, soru sahibinin: "Allah'ı hatırlamaz (yani Allah'ı hatırlatmamla hırsızlıktan vazgeçip çekip gitmezse?)" şeklindeki sorusunu üç kere tekrar eder. Resulullah her üçünde de: "Allah'ı hatırlat!" diye üç kere cevap verir. Hadis: "Eğer öldürülürsen cennete gidersin, öldürürsen cehenneme gider" diye noktalanır.[20]

-4933 -3- وعن جندب رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قال رَسُولُ اللّهِ #: حَدُّ السَّاحِرِ ضَرْبُهُ بِالسَّيْفِ[. أخرجه الترمذي.

3. (4933)- Cündüb (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sihirbaza tatbik edilecek hadd cezası kılıçla vurmaktır." [Tirmizî, Hudud 27, (1460).][21]

AÇIKLAMA:

1- "Sihirbazın cezası, öldürülmesidir" diyenler bu hadisle hükmetmişlerdir. Ancak hadis hüküm çıkarılacak sıhhatte değildir, zayıftır. Ayrıca bazı rivayetlerde "Sihirbaza uygulanacak hadd cezası kılıçla dövülmesidir" şeklinde gelmiştir. "Kılıç vurma", boynunu vurma mânası taşısa da "kılıçla dövmek" bu mânaya gelmez. Tirmizî, İmam Malik'in bu hadisle amel ettiğini belirtir.

2- Nevevî der ki: "Sihir yapmak haramdır ve bi'l-icma büyük günahlardandır. Bazan küfürdür, bazan küfür değilse de büyük bir masiyettir. Sihir amelinde küfrü gerektiren bir söz ve fiil olursa küfürdür, yoksa küfür değildir. Öğrenilmesi de öğretilmesi de haramdır. Sihirbaz bize (Şafiilere) göre öldürülmez, tevbe ederse tevbesi kabul edilir. İmam Malik der ki: "Sihirbaz, sihri sebebiyle kâfir olur, tevbe teklif edilmez, tevbesi kabul edilmez, katline hükmedilir." Mesele zındığın tevbesinin kabul edilip edilmeyeceğine dair yapılan ihtilafa bağlıdır. Çünkü sihirbaz, ona göre kâfirdir. Bize göre kâfir değildir. Münafık ve zındığın tevbesi kabul edilir. Kadı İyaz der ki: "Ahmed İbnu Hanbel de Malik'in görüşüyle hükmetti. Bu görüş sahabe ve tabiine mensup bir cemaatten de mervidir. Ashabımız der ki: "Sihirbaz, sihriyle bir kimseyi öldürecek olsa ve o adamın, kendi yaptığı sihir sebebiyle öldüğünü itiraf edecek olsa ve çoğunlukla sihir sebebiyle öldüğü söylenecek olsa, ona kısas uygulanması gerekir. Sihirle ölse fakat sihri bazan öldürse, bazan da öldürmese sihirbaza kısas gerekmez, diyet ve keffaret gerekir. Diyet de kendi malından alınır, akilesinden alınmaz. Çünkü caninin itirafıyla sabit olan ceza sebebiyle akile borçlandırılmaz. Ashabımız der ki: "Sihirle ölüm meselesi, beyyine ile değil, sihirbazın itirafıyla kesinlik kazanır."[22]

4934 -4- وعن عبدالرّحمن بن سعد بن زرارة:]أنَّهُ بَلَغَهُ أنّ حَفْصَةَ زَوْجَ النّبيّ # قَتَلَتْ جَارِيَةً لَهَا سَحَرَتْهَا وَقَدْ كَانَتْ دَبَّرَتْهَا[. أخرجه مالك.

4. (4934)- Abdurrahman İbnu Sa'd İbnu Zürare'nin anlattığına göre, kendisine, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevcelerinden Hz. Hafsa (radıyallahu anhâ)'nın müdebber kıldığı bir cariyesi, kendisine sihir yaptığı için, sihri sebebiyle öldürmüştür." [Muvatta Ukul 14, (2, 871).][23]

AÇIKLAMA:

1- Müdebber kılmak: "Ben öldükten sonra hürsün" diyerek, hürriyetini ölümüne bağlamaktır. Bu suretle azad edilen, sahibinin ölümüyle hür olur.

2- Rivayetin Muvatta'daki aslında, Hafsa (radıyallahu anhâ)'nın sihirbazın öldürülmesini emrettiği ve emri üzerine öldürüldüğü tasrih edilmiştir. Teysir, üslubu biraz farklı kaydetmiş.
İmam Malik, hadisi kaydettikten sonra ilave eder: "Başkasına sihir yapan ve kendisine sihir yapılmayan sihirbazın misali, Allah Teala'nın, kitabında söylediği şu kimseye benzer: "...Andolsun onlar muhakkak biliyorlardı ki, onu (sihri) satın alan (ona revaç veren) kimsenin ahiretten hiçbir nasibi yoktur. Onlar kendilerini cidden ne kötü şey mukabilinde sattıklarını bilmiş olsalardı" (Bakara 102). Ben, bunu kendiliğinden yapan kimsenin öldürülmesi gereğine hükmediyorum."

İmam Malik sihir yaptırana değil, yapana ceza verilmesini teklif etmektedir. [24]

ÜÇÜNCÜ FASIL

KENDİNİ ÖLDÜRMENİN HÜKMÜ

-4935 -1- عن أبِى هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسولُ اللهِ #: مَنْ تَردّى مِنْ جَبَلٍ فقتَلَ نَفْسَهُ فَهُوَ في نَارِ جَهَنَّم يَتَرَدّى فيهَا خَالِداً مُخَلَّدا فيهَا أبَداً، وَمَنْ تَحَسَّى سُمّا فَقَتَلَ نَفْسَهُ فَسُمُّهُ في يَدِهِ يَتَحَسَّاه في نَارِ جَهَنَّم خَالِداً مُخَلَّدا فيهَا أبَداً، وَمَنْ قَتَلَ نَفْسَهُ بِحَدِيدَةٍ، فَحَدِيدَتُهُ في يَدِهِ يَتَوَجُّأ بِهَا في بَطْنِهِ في نَارِ جَهَنَّم خَالِداً مُخَلَّدا فيهَا أبَداً[. أخرجه الخمسة.»يَتَوَجّأ« أى يضرب نفسه بها .

1. (4935)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kim kendisini dağdan atarak intihar ederse o cehennemlik olur. Orada ebedî olarak kendini dağdan atar. Kim zehir içerek intihar ederse, cehennem ateşinin içinde elinde zehir olduğu halde ebedî olarak ondan içer. Kim de kendisine

demir saplayarak intihar ederse, cehennemde ebedî olarak o demiri karnına saplar." [Buhârî, Tıbb 56; Müslim, İman 175, (109); Tirmizî, Tıbb 7, (2044, 2045); Nesâî, Cenâiz 68, (4, 66, 67); Ebu Davud, Tıbb 11, (3872).][25]

AÇIKLAMA:

1- Hadisin zahirine göre, şu veya bu şekilde intihar ederek canına kıyanlar, ebedî olarak cehennemde kalacaktır. Ehl-i Sünnet ulemasından İmam Malik merhumun, hadisin zahirini esas alarak: "Müntehirin tevbesi kabul olmaz, dolayısıyla, namazı da kılınmaz" dediği nakledilmiştir.
Günah işleyenlerin ebedî cehennemde olacağına hükmeden Mu'tezile ve diğer fırka mensupları da hadisin zahirini esas alarak müntehirin ebedî olarak cehennemde kalacağına hükmetmiştir.
Ancak Ehl-i Sünnet'in meseleye yaklaşımı farklıdır. Onlar müntehirin ebedî cehennemlik olacağı hususunu mutlak kabul etmezler, bazı kayıtlarla tahdid ederler. Nitekim hadisin bazı vecihlerinde خَالِداً مُخَلَّداً ziyadesi mevcut değildir. Ehl-i Sünnet, ayrıca tevhid ehlinin günahları sebebiyle azaba maruz kalmakla birlikte cehennemde ebedî kalmayıp ondan çıkarılacağını mühim bir esas olarak kabul eder. Bu hususu te'yid eden sahih rivayetler var. Ehl-i Sünnet, sadedinde olduğumuz hadisi, istihlâle hamleder. Yani: "Kim intihar etmenin helal olduğuna itikad ederek canına kıyarsa o ebedî cehennemliktir" der. Çünkü böyle bir inançla haramı helal addettiği için kâfir olmuştur. Kâfir ise ebedî cehennemliktir.

* Ehl-i Sünnetten şöyle diyen de olmuştur: "Bu hadis, zecr ve tağliz makamında gelmiştir, zahiri murad değildir."

* Şöyle de denmiştir: "İntiharın gerçek cezası budur, ancak Allah mü'minlerin ehl-i tevhid olmalarına ikram olarak, tevhidlerinin hatırı için onları cehennemden çıkaracak, ebedî olarak orada bırakmayacaktır."

* Bazı alimler, "Allah dilerse" takdiriyle, "Allah dilerse ebedî olarak cehennemde kalıcıdırlar" şeklinde anlarlar.

* Bazıları: "Ebediyet"ten murad, devamın hakikatı değil, uzun müddettir" demiştir. Buna göre mâna: "...Uzun müddet cehennemde" olur.

2- "Ceza amel cinsinden olur" kaidesine binaen müntehir ne suretle canına kıymışsa, o şekilde azaba maruz kalmaktadır. Zehir içerek intihar eden, hep zehir

içer şeklinde; kendini dağdan atarak intihar eden, hep dağdan atılarak; kendini (hançer, bıçak gibi kesici olan) demir bir şeyle öldüren de yine o şey vücuduna saplanarak ceza görecektir.

3- Cumhur-u ulemaya göre, müntehirin namazı kılınır. Hanefilerden Ebu Yusuf "Kılınmaz" demiştir. Ömer İbnu Abdilaziz ve Evzaî ise "mekruhtur" derler.[26]

-4936 -2- وعنه رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]شَهِدْنَا مَعَ رَسُولِ اللّهِ # خَيْبَرَ. فقَالَ لِرَجُلٍ مِمّنْ يَدِّعى ا‘‘سْمَ: هذَا مِنْ أهْلِ النَّارِ. فَلَمّا حَضَرَ الْقِتَالَ قَاتَلَ قِتَاً شَدِيداً وَأصَابَتْهُ جِرَاحٌ؛ فَقِيلَ: يَا رَسُولَ اللّهِ الّذى قُلْتَ آنِفاً إنَّه مِنْ أهْلِ النِّار قَدْ قَاتَلَ قِتَاً
شَدِيداً وَقَدْ مَاتَ فَقَالَ #: الى النِّارِ. فَكَادَ بَعْضُ الْمُسْلِمِينَ أنْ يَرْتَابَ فَبَيْنَمَا هُمْ على ذلِكَ إذْ قِيلَ لَهُ: إنَّه لَمْ يَمُتْ وَلَكِنْ بِهِ جِرَاحَةٌ شَدِيدَةٌ. فَلَمّا كَانَ مِنَ اللّيْلِ لَمْ يَصْبِرْ عَلى الْجِرَاحِ، فأخَذَ ذُبَابَ سَيْفِهِ فَتَحَامَلَ عَلَيْهِ فقَتَلَ نَفْسَهُ فأُخْبِرَ بذلِكَ رَسولُ اللّهِ #. فقَالَ: اللّهُ أكْبَرُ، أشْهَدُ أنّي عَبْدُاللّهِ وَرَسُولُهُ. ثُمَّ أمَرَ بً فَنَادَى في النِّاس إنَّه يَدْخُلَ الْجَنَّةَ ٍّ نَفْسٌ مُسْلِمَةَ، وَإنّ اللّهَ لَيُؤَيِّدُ هذَا الدَّين بِالرُّجلِ الْفَاجِرِ[. أخرجه الشيخان .

2. (4936)- Yine Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte Hayber Gazvesi'nde hazır bulunduk. Müslüman olduğunu söyleyen bir adam için de, Efendimiz:
"Bu, ateş ehlindendir!" buyurdular. Savaş başlayınca çok şiddetli şekilde savaştı ve yara aldı. Ashabtan bazısı: "Ey Allah'ın Resulü dedi, az önce ateş ehlinden dediğiniz kimse, çok şiddetli şekilde kahramanca savaştı ve de öldü!" dediler. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), yine:
"Cehenneme (gitmiştir)" buyurdular. Bu cevap üzerine Müslümanlardan bazıları nerdeyse şüpheye düşecekti. Askerler bu halde iken, (aleyhissalâtu vesselâm)'a: "O asker henüz ölmemiş, ancak ağır şekilde yaralanmış!" dediler. Gece olunca, adam yaraya dayanamadı. Kılıncının keskin tarafını alıp üzerine yüklendi ve intihar etti. Durum Aleyhissalâtu vesselâm'a haber verildi. Bunun üzerine:
"Allahu ekber!" buyurdular ve devam ettiler: "Şehadet ederim ki, ben Allah'ın kulu ve Resulüyüm!
"Sonra Hz. Bilal (radıyallahu anh)'e halk içinde şöyle ilan etmesini emrettiler:

"Cennete sadece Müslüman nefisler girecek. Şurası muhakak ki, (İslam'ın lehine olan ameller kişinin imanına delil değildir), Allah bu dini, facir bir kimse ile de güçlendirir." [Buhârî, Cihad 182, Megâzî 38, Kader 5; Müslim, İman 173, (111).] [27]

AÇIKLAMA:

Bu hadis muhtelif tariklerle gelmiştir. Bazılarından hâdisenin Uhud Savaşı sırasında geçtiği, bazılarında ise Hayber Seferi sırasında geçtiği ifade edilmiştir. Şarihlerden bazıları aradaki tearuzu, "İki ayrı hâdise mevzubahis olabilir" diye te'lif etmiştir.
Vakidî'nin Megâzî'si, hâdisenin Uhud'da cereyan ettiğini, hâdise kahramanın adının Kuzman olduğunu belirtir. Ona göre, "Kuzman, Uhud'dan geri kalır. Kadınlar bunu (savaş kaçkını diye) alaya alırlar. Bunun üzerine ilerler ve ön safta yer alır; ilk oku atar, sonra kılıncını çeker ve acaib kahramanlıklar izhar eder. Müslümanlar dağılınca kılıcın kınını kırar ve "Ölüm, kaçmaktan daha iyi!" diye bağırarak ileri atılır. Bu esnada kendisine uğrayan Katade İbnu'n-Nu'man: "Şehidlik sana mübarek olsun!" diye tebrikte bulunur. Kuzman ise:
"Vallahi ben bir din için savaşmadım, kavmimin itibarı için savaştım!" diye mukabele eder ve yaranın ızdırabına dayanamayarak intihar eder."[28]

4937 -3- وعن جابر بن سمرة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]أُخْبِرَ النَّبيُّ # بِرَجُلٍ قَتَلَ نَفْسَهُ. فقَالَ : أُصَلّي عَلَيْهِ[. أخرجه أبو داود .

3. (4937)- Cabir İbnu Semüre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a, intihar eden bir kimse haber verilmişti.
"Ben üzerine namaz kılmıyorum!" buyurdular." [Ebu Davud, Cenaiz 51, (3185).] [29]

AÇIKLAMA:

4935 numaralı hadisin açıklamasında da belirttiğimiz gibi, Ehl-i Sünnet alimlerinden bazıları müntehire cenaze namazı kılınmayacağına hükmetmiştir. Ancak ulemanın ekseriyeti, kılınacağına kaildir. Resulullah'ın "kılmam" sözünü,

başkalarını intihardan zecretme maksadına hamleder. [30]

DÖRDÜNCÜ FASIL

ÖLDÜRÜLMESİ CAİZ OLAN VE OLMAYAN HAYVANLAR

4938-1- عن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]قَالَ رَسُول اللّهِ #: خَمْسٌ مِنَ الدَّوابِّ كُلُّهُنَّ فَاسِقٌ، يُقْتَلْنَ في الْحِلِّ وَالحَرَم: الْغُرَابُ، وَالْحِدَأةُ، وَالعَقْرَبُ، وَالْفَأرَةُ، وَالْكَلْبُ الْعَقُورُ[. أخرجه الستة.ولمسلم في رواية قالت: أمَرَ رَسولُ اللّهِ # بقتل خمسِ فَوَاسِقَ في الْحِلِّ وَالحَرَمِ، وَأبدل أبو داود في رواية له عن أبي هريرة، مكان الغراب: الحية.»وقيلَ هَذه« الحيوانات خمس فواسق على سبيل استعارة لخبثها .

1. (4938)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Hayvanlardan beş tanesi vardır ki bunların herbiri fasıktır (zararlıdır). Harem bölgesinde olsun, Hill (denen Harem dışı) bölgesinde olsun bunlar öldürülür: Karga, çaylak, akrep, sıçan, kelb-i akur (yırtıcılar)." [Buharî, Bed'u'l-Halk 16, Cezau's-Sayd 7; Müslim, Hacc 66-67, (1198); Muvatta, Hacc 90, (1, 357); Tirmizî, Hacc 21, (837); Nesâî, Hacc 113, (5, 208).]
Müslim'in bir rivayetinde Hz. Aişe şöyle demiştir: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) beş fasığın hill'de ve Harem'de öldürülmesini emretti." Ebu Davud, Ebu Hüreyre (radıyallahu anh)'den kaydettiği bir rivayetinde, karga yerine "yılan" demiştir.[31]

AÇIKLAMA:

1- Harem: Hacc bahsinde etraflıca açıklandığı ve hududu da belirtildiği üzere[32] sınırı Hz. İbrahim tarafından çizilen ve bir kısım yasakların cari olduğu bölgedir. Hıll de Harem'le mikad mahalleri arasında kalan yerlerdir.

2- Öldürülmesi mübah kılınan hayvanlara fasık denmektedir. Lügatte fasık,

çıkan mânasına gelir. Yani kulluktan çıkan, emir dinlemeyip dışına çıkan insana fasık denir. Hayvanlara da fasık denmesi, diğerlerinin umumi adetinden (insanlara faydalı olmak) çıkmalarından ileri gelir. Hanefîlerle Malikîlere göre, bu hayvanlar, eziyete sebep olup zarar verdikleri için fasık diye adlandırılmış ve öldürülmeleri tecviz edilmiştir. Şafiî hazretlerine göre, etleri yenilmediği ve diğer hayvanların hükmünden çıkarılarak öldürülmeleri caiz kılındığı için bunlara fasık denmiştir. Sayılan bu zararlı hayvanları, ihramlı bir kimse de öldürebilir, fidye gerekmez.

3- Kelb-i Akur'u bazı alimler kuduz köpek diye anlamıştır. Bazıları bununla saldırgan olan bütün hayvanları anlamıştır. Kurt, aslan, kaplan, pars gibi. Bunlar saldırınca yaralar, hatta öldürürler. İnsana saldırmayan tilki ve sırtlana kelb-i akur denmez.
Cumhur-u ulemâ "Diğer zararlı hayvanlar da bu hayvanların hükmüne tabidir, öldürülmeleri caizdir" der.
Hanefîler: "Öldürülmesi caiz olan hayvanlar, yalnız hadiste isimleri zikredilenlerdir" demiştir. Ancak bazı hadislerde yılan da zikredildiği için, onu da dahil ederler. Ayrıca kurdun hükmünü köpeğe, keza insana saldıran vahşileri de aynı hükme idhal etmişlerdir.
Ne var ki, Aynî bu görüşe itiraz ederek: "Hadis-i şerifte sadece beş hayvanın öldürülmesine cevaz verildiğini, diğer hayvanların bu beş neve dahil olmadığını, aksi takdirde "beş" diye sınırlamanın bir mâna ifade etmeyeceğini" söylemiştir.
Kadı İyaz der ki: "Cumhur-u ulemanın kavlinden anlaşıldığına göre, hadisten murad, zikri geçen hayvanların kendileridir." İmam Malik ve Ebu Hanife'nin kavilleri de böyledir.[33]

-4939 -2- وعن ابن مسعود رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]بَيْنَمَا نَحْنُ مَعَ رَسولِ اللّهِ # بِمِنىً إذْ نَزَلَتْ عَلَيْهِ: وَالْمُرْسَتِ، وَإنُّه لَيَتْلُوهَا، وَإنّى ‘تَلَقَّاها مِنْ فيهِ، وإنّ فَاهُ لَرَطِبٌ بِهَا، إذْ وَثَبَتْ عَلَيْنَا حَيَّةٌ. فقَالَ: اُقْتُلُوهَا. فَابْتَدَرْنَاهَا لِنَقْتُلَهَا. فَسَبَقَتْنَا فقَالَ: وُقِيَتْ شَرُّكمْ كَمَا وُقِيتُمْ شَرَّها[. أخرجه الشيخان والنسائي .

2. (4939)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Biz, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte Mina'da iken, Velmürselat suresi nazil oldu. Aleyhissalâtu vesselâm onu okuyordu. Ben onu, kendi ağızlarından öğrendim.

Mübarek ağızları henüz surenin rutubetini taşırken, üzerimize bir yılan sıçradı. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Öldürün şunu!" buyurdular. Hemen öldürmek üzere atıldık. Fakat yılan önce davranıp kaçtı. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Şerrinden korundu, tıpkı siz de onun şerrinden korunduğunuz gibi!" buyurdular." [Buhârî, Cezâus-Sayd 7, Bed'ü'l-Halk 14, Tefsir, Mürselât 1; Müslim, Selam 137, (2234); Nesâî, Hacc 114, (5, 208, 209).][34]

-4940 -3- وعن ابن عمر رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]سَمِعْتُ رَسُول اللّهِ #، عَلى الْمِنْبَرِ يَقُولُ: اُقْتُلُوا الْحَيَّاتِ، وَاقْتُلُوا ذَا الطُّفْيَتَيْنِ وَا'بْتَرَ، فإنَّهُمَا يَطْمِسَانِ الْبَصَرَ وَيُسْقِطَانِ الْحَبَلَ قَالَ عَبْدُاللّهِ رَضِيَ اللّهُ عَنْه: فَبَيْنَا أنَا أُطَارِدُ حَيَّةً ‘قْتُلَهَا فَنَادَانِي أبُو لُبَابَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْه: َ تَقْتُلْهَا. فَقُلْتُ: إنّ رَسُولَ اللّهِ # أمَر بِقَتْلِ الْحَيَّات. فقَالَ: إنَّه نَهى بَعْدَ ذلِكَ عَنْ ذَواتِ الْبُيُوتِ، وَهِىَ الْعَوامِرُ[. أخرجه الستة إ النسائِي.شبه الخطين ا‘سودين على ظهر الحية بالطفيتين.و»الطفيةُ« بضم الطاء خوصة المقل. وقيل الطفية الحية. فالمراد على هذا: واقتلوا كل حية ما كان له ولد وما ولد له وهو ا‘بتر.و»العَوَامِرُ« الحيات التي تكون في البيت، سميت بذلك لطول أعمارها .

3. (4940)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı minber üzerinde şöyle söylerken dinledim:
"Yılanları öldürün. İki çizgili ve ebteri (engerek) de öldürün. Çünkü bunlar, gözleri kapar (kör eder) ve hamilelerde düşük yaparlar."
Abdullah İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) der ki: "(Bir gün) ben öldürmek için bir yılan kovalarken, Ebu Lübabe (radıyallahu anh) bana: "Öldürme onu!" diye nida etti. "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) yılanların öldürülmelerini emir buyurdular!" dedim. O:
"Ama daha sonra ev yılanlarının öldürülmelerini yasakladı!" dedi. Bunlar (ömürleri uzun olduğu için) avamir denen ev yılanları idi." [Buhârî, Bed'ü'l-Halk 14, Megazî 11; Müslim, Selam 128, (2233); Muvatta, İsti'zan 31, (2, 975, 976); Ebu Davud, Edeb 174, (5252, 5253, 5254, 5255); Tirmizî, Ahkâm 2, (1483).] [35]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayet, yılanların öldürülmesi ile ilgili umumi emri tahsis etmekte ve ev yılanlarını istisna kılmaktadır. Hadisin zahirine göre evlerde rastlanan yılanlar öldürülmemelidir.
* İmam Malik, hadiste sadece Medine evlerinde yaşayan yılanların kastedildiğini, Medine dışındaki evlerde yaşayan yılanların bu istisnaya dahil olmadığını söylemiştir.
* Bazı alimler: "Sadece şehirlerdeki evler maksuddur, diğer evler buraya dahil değildir" demiştir.
Alimler, sahralarda olsun, şehirlerde olsun, ev dışında rastlanan yılanların öldürülmesi gereğinde ihtilaf etmemiştir. Tirmizî'nin İbnu'l-Mübarek'ten kaydettiği bir rivayete göre, öldürülmesi yasak olan ev yılanı, gümüş (gibi açık renkli ve parlak)tır, incedir ve yürürken kıvrılmaz, dik yürür.

2- Hadiste, ev yılanını tarifte kullanılan avamir tavsifinin Zührî tarafından ilave edilen bir derç olduğunu şarihler belirtir. Lügatçiler, avamir'in ömür kelimesinden geldiğini, evde uzun müddet kalmaları sebebiyle bunlara ummar dendiğini, cemî olarak avamir geldiğini belirtirler. Ummar, evde yaşayan cinlerin ismidir.

3- Bazı rivayetlerde ev yılanlarının, kaçmaları için inzar ettikten sonra kaçmazlarsa öldürüleceği belirtilmiştir. Ancak bu yılanlar çizgili ise ve ebter çeşidinden ise bunların inzar edilmeden (ürkütülmeden, ani olarak) öldürüleceği belirtilmiştir.
Kurtubî, bu hadislerdeki emrin vücub ifade etmeyip irşadî olduğunu, zararı kesin olan şeyi defetmek gerektiğini belirtir.
4- Ebter, dilimizde engerek denen, kuyruğu kısa zehirli yılandır. Bunlar, yılanların en tehlikeli ve en zararlı takımını teşkil etmektedir.
İki çizgili diye ifade ettiğimiz zûtufyeteyn, sırtında iki siyah çizgi bulunan yılandır. Bu da engerek gibi zehirli ve muzır yılanlardandır.
Bu iki yılanın gözlerinde, insan gözünü kör edecek bir hassa bulunduğu mücerred bakma ile gözleri kör edeceği kabul edilir. Onların, öncelikle gözleri sokacaklarının kastedilmiş olabileceği de söylenmiştir.
Habel, anne karnındaki cenin demektir. Mezkur yılanlara bakınca, onlardaki zehirleyici hassa sebebiyle veya onlara bakmaktan hasıl olan korku sebebiyle bazı kimselerde çocuk düşürmelerin meydana geldiği söylenmiştir.[36]

-4941 -4- وعن أبي المسيب قال:]دَخَلْتُ عَلى أبي سَعِيد فَوَجَدْتُهُ يُصَلّي، فَجَلَسْتُ أنْتَظِرُهُ، فَسَمِعْتُ تَحْريكاً في عَرَاجِينَ في نَاحِيَةِ الْبَيْتِ، فَالْتَفَتُ فإذَا حَيَّةٌ فَوَثَبْتُ ‹قْتُلَهَا فأشَارَ إليّ أَنْ أجْلِسَ فَجَلَسْتُ، فَلمّا انْصَرَفَ فأشَارَ الى بَيْتٍ في الدِّار. فقَالَ: أتَرَى هذَا الْبَيْتَ؟ فَقُلْتُ: نَعَمْ. فقَالَ: كَانَ فيهِ فَتىً مِنّا قَرِيبُ عَهْدٍ بِعُرْسٍ. فَخَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللّهِ # الَى الخَنْدَقِ، فكَانَ الْفَتى يَسْتَأذِنُ رَسُولَ اللّهِ # بأنْصَافِ النَّهارِ لِيَرْجِعَ الى أهْلِهِ، فَاسْتَأذَنَهُ يَوْماً. فَقَالَ لَهُ #: خُذْ عَلَيْكَ سِحَكَ، فإنّى أخْشى عَلَيْكَ قُرَيْظَةَ. فأخَذَ الرَّجُلُ سِحَهُ، فأتَى أهْلَهُ، فإذَا امْرَأتُهُ بَيْنَ البَابَيْنِ قَائِمَةٌ. فَأهْوَى إلَيْهَا بِالرُّمْحِ لِيَطْعُنَهَا بِهِ، وَأصَابَتْهُ غَيْرَةٌ. فقَالتْ لَهُ: اكْفُفْ عَلَيْكَ رُمْحَكَ، وَادْخُلِ الْبَيْتَ حَتّى تنْظُرَ مَا الّذِى أخْرَجَنِي. فَدَخَلَ الْبَيْتَ فإذَا حَيَّةٌ عَظيمَةٌ مُنْطَويَةٌ عَلى الْفِرَاشِ، فأهْوَى إلَيْهَا بِالرُّمْحِ فَأنْتَظَمَهَا بهِ. ثُمَّ خَرَجَ فَرَكَزَهُ في الدِّارِ فَاضْطَرَبَتْ عَلَيْهِ، فَمَا نَدْرِى أيُّهُمَا كَانَ أسْرَعَ مَوْتاً، الْحَيَّةُ أو الْفَتَى؟ قَالَ: فَجِئْنَا رَسُولَ اللّهِ # فذَكَرْنَا لَهُ ذلِكَ، وَقُلْنَا ادْعُ اللّهَ أنْ يُحْيِيَهُ. فقَالَ: اسْتَغْفِرُوا لِصَاحِبِكُمْ. ثُمَّ قَالَ: إنَّ بِالْمَدِينَةِ جِنّا قَدْ أسْلَمُوا. فإذَا رَأيْتُمْ مِنْهُمْ شَيْئاً فَآذِنُوهُ
ثَثَةَ أيِّام، فإنْ بَدَا لَكُمْ بَعْدَ ذلِكَ فَاقْتُلُوهُ، فإنَّمَا هُوَ شَيْطَانُ[. أخرجه مسلم ومالك وأبو داود والترمذي.ومعنى »فَآذِنُوهُ« هو أن يقول له: أنت في حرج إن عدت إلينا ف تلمنا أن نضيق عليك بالطرد والتتبع .

4. (4942)- Ebu Ôl-Müseyyeb anlatıyor: "(Bir gün) Ebu Said (radıyallahu anh)'in yanına girmiştim, namaz kılıyor buldum. Onu beklemek üzere oturdum. Derken evin bir köşesinde tavanı örten hurma dalları arasında bir kıpırtı gördüm. Oraya bakınca bir yılan olduğunu gördüm. Öldürmek üzere atıldım. Ebu Said oturmam için işaret etti. Tekrar yerime oturdum. Namazdan çıkınca bana evde bir oda gösterdi ve: "Bu odayı görüyor musun?" diye sordu. Ben: "Evet!" deyince devam etti:

"Onda, bizden yeni evli bir genç vardı. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte Hendek (harbin)e gittik. Genç, gün ortasında, ehline uğramak için Aleyhissalâtu vesselâm'dan izin istiyordu. Bir gün ondan yine izin istedi. Aleyhissalâtu vesselâm ona

:"Silahını beraberinde al, ben Kureyza'dan sana bir zarar gelir diye korkuyorum!" buyurdular. Adam silahını aldı. Ailesine geldi. Hanımı iki kapı arasında ayakta duruyordu. Elindeki mızrağı ile, dürtmek üzere kadına eğildi. Adama kıskançlık gelmişti. Kadın ona:
"Mızrağını geri çek! Hele eve gir, beni dışarı çıkaran şeyi bir gör!" dedi. Adam içeri daldı. Bir de ne görsün: Yatağın üzerine çöreklenmiş iri bir yılan! Mızrağıyla ona yöneldi ve yılana sapladı. Sonra çıkıp, süngüyü avluya dikti. Derken yılan üzerine atıldı. Bilemiyoruz, hangisi evvel öldü; yılan mı, genç mi? Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelip, bu durumu anlattık ve: "Dua edin, Allah ona tekrar hayat versin!" dedik. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Arkadaşınız için istiğfar ediverin!" buyurdular. Sonra şu açıklamada bulundular:
"Medine'de Müslüman olan cinler var. Onlardan birini görürseniz, kendisine üç gün ihtarda bulunun. Eğer bundan sonra yine de görünürse onu öldürün. Çünkü o bir şeytandır." [Müslim, Selam 139, (2236); Muvatta, İsti'zan 33, (2, 976, 977); Ebu Davud, Edeb 174, (5256, 5257); Tirmizî, Ahkâm 2, (1484); (Bazı Tirmizî nüshalarında Sayd bölümünde (17. babta) gelmiştir.][37]

AÇIKLAMA:

Bazı şarihler, bu ve benzeri rivayetlere dayanarak Medine'deki yılanların hemen öldürülme cihetine gidilmemesi, önce ihtar edip, kaçmasına imkan hazırlanması gerektiğini, ihtara rağmen kaçmazlarsa öldürüleceğini söylemiştir. Sair yerlerde ve evlerde rastlanan yılanları ise, ihtar etmeden öldürmek mendubtur. Zîra bu babta sahih surette gelen birçok rivayet mevcuttur. Bu görüş sahipleri, Medine'de rastlanan yılanların ihtar edildikten sonra öldürülmeleri gereğine şu gerekçeyi zikrederler. Hadis, yılan şeklindeki bir cin taifesinin Medine'de Müslüman olduğunu beyan buyurmuştur.
Diğer bazı alimler, nehyin amm oluşundan hareketle, nerede olursa olsun, evlerde yaşayan yılanların ihtar edilmeden öldürülemeyeceğini söylemiştir. Kırlarda rastlanan yılanlar, bunlara göre de ihtarsız öldürülebilir. İmam Malik, mescidlerde rastlanan yılanların da ihtarsız öldürüleceğini söylemiştir. Tirmizî, yılana yapılacak ihtarın mahiyeti ile ilgili olarak, Resulullah'ın şu   sözünü nakleder:
"Senden, Süleyman İbnu Davud ve (gemiye sokarken) Hz. Nuh'un aldığı söz hakkı için bize eziyet vermemeni (ve bize görünmemeni) diliyorum." Ulema bu

inzar (korkutma, ihtar) işinin üç gün mü; üst üste üç kere mi olacağında ihtilaf etmiştir. Cumhur üç gün demekte ittifak eder. İhtar şöyle yapılmalıdır. انشدكن بالعهد الذى اَخَذَهُ عَلَيْكُنّ نوحٌ وسُلَيْمَانُ عَليهما السم اَنْ َ تَبْدُونَ وَ تُؤْذُونَا
Nevevî'nin kaydına göre ulemâ şöyle demiştir: "İhtara rağmen gitmezse, anlaşılır ki, o yılan "ev yılanlarından " değildir, cinlerden Müslüman olanlardan da değildir, o bir şeytandır, ona hürmet etmek gerekmez. Allah, öylelerine, insanlara karşı intikam güderek galebe etme hassası vermemiştir. Müslüman olanlarla, ev yılanları aksine intikam alıcıdırlar."[38]

-4942 -5- وعن ابن أبي ليلى عن أبيه قال:]سُئِلَ رسولُ اللّهِ # عَنْ حَيَّات الْبُيُوتِ. فقَالَ: إذَا رَأيْتُمْ مِنْهُنّ شَيْئاً في مَسَاكِنِكُمْ. فَقُولُوا لَهُ: نَنْشُدُ عَلَيْكَ الْعَهْدِ الِّذى أَخَذَ عَلَيْكُمْ نُوحٌ، وَنَنْشُدُكَ الْعَهْدَ الّذى أَخَذَ عَلَيْكُمْ سُلَيْمَانُ بْنُ دَاوُدَ َتُؤْذُونَا وَ تَتَرَاءَوْا لنَا فإنْ عُدْنَ فَاقْتُلُوهُنَّ[. أخرجه أبو داود والترمذي

5. (4942)- İbnu Ebî Leyla babasından anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a ev yılanlarından sorulmuştu. Şu cevabı verdi:
"Evlerinizde onlardan birini görecek olursanız, ona:
"Size Hz. Nuh'un (gemiye sokarken) aldığı söz hakkı için ve de Hz. Süleyman İbnu Davud'un sizden aldığı söz hakkı için bize zarar vermemenizi ve bize görünmemenizi taleb ediyorum" deyin. Eğer tekrar dönerlerse öldürün." [Tirmizî, Ahkâm 2, (1485); Ebu Davud, Edeb 174, (5260).][39]

-4943 -6- وعن ابن مسعود رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسولُ اللّهِ #: اقْتُلُوا الحَيّات كُلَّهنّ، فَمَنْ خَافَ ثَأرَهُنَّ فَلَيْسَ مِنّي[. وفي رواية: »اقْتُلُوا الْكِبَارَ إلَّ الجَانّ ا َبْيضَ الِّذى كأنُّه قَضِيبُ فِضَّةٍ[. أخرجه أبو داود والترمذي .

6. (4943)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Yılanların hepsini öldürün. Kim yılan(ın intikam alacağın)dan korkarsa, benden değildir."
Bir rivayette şöyle buyrulmuştur: "Gümüş çubuk gibi olan uzun yılan hariç,

bütün yılanları öldürün." [Ebu Davud, Edeb 174, (5249, 5261); Nesâî, Cihad 48, (6, 51).][40]

-4944 -7- وعن ابنِ عبّاس رَضِـيَ اللّهُ عَنْهما قال:]قالَ رسولُ اللّهِ #: مَنْ تَرَكَ الْحَيّات مَخَافَةَ طَلَبِهِنّ فَلَيْسَ مِنّا. مَا سَالَمْنَاهُنّ مُنْذُ حَارَبْنَاهُنّ[. أخرجه أبو داود .

7. (4944)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kim, yılanı (intikam) arar diye (öldürmez) bırakırsa bizden değildir. Biz onlarla harbettiğimiz günden beri onlarla sulh yapmadık." [Ebu Davud, Edeb 174, (5250).][41]

AÇIKLAMA:

1- Daha önce de geçtiği üzere, yılanın kindar olduğuna intikam alacağına inanılmaktadır. Aleyhissalâtu vesselâm bu hadislerde, yılanın kin tutacağından, intikam alacağından korkarak, onların öldürülmemelerini caiz bulmuyor. Esasen, ölen yılanın intikam alması mevzubahis olmadığı için, kastedilen, yılanın arkadaşlarının intikam alacağı inancıdır. Aliyyu'l-Kârî, cahiliye devrinde: "Yılanları öldürmeyin, eğer öldürecek olursanız, onun eşi gelir, intikam almak için sizi sokar" dendiğini; Aleyhissalâtu vesselâm'ın bu cahiliye inancını nehyettiğini belirtir.
Önceki hadiste, ev yılanlarına dokunulmaması, onları inzar ettikten sonra öldürülmesi emredilmiştir. Oradaki açıklamalar görülmelidir.

2- Hadiste temas edilen, yılanla insan arasındaki muharebe fıtrî ve cibillî durumdur. Zîra gerek insan ve gerekse yılan, birbirlerini öldürme fıtratı üzere yaratılmışlardır. Ancak bazıları: "Bundan murad, yılanla Hz. Adem arasındaki düşmanlıktır" demiştir. Rivayetlere göre, İblis cennete girmek diler, fakat cennetin bekçisi salmaz, mani olur. Fakat yılan onu ağzına alır ve ağzından içeri sokar. Cennete bu yolla giren İblis, Hz. Adem'le Havva'ya vesvese vererek, yasak ağaçtan yemelerine ve cennetten kovulmalarına sebep olur. Bu kötü akibete yılan sebep olduğu için insanoğlu ile yılan cinsi arasında adavet

başlamıştır.

3- "Bizden değil" sözüyle Resulullah tekfiri kastetmemiştir. "Bizim sünnetimizi almamıştır, yolumuzdan gitmemektedir" demiş olmalıdır.[42]

4945 -8- وعن العبّاس رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أنُّه قال: يَا رَسُولَ اللّهِ! إنّا نُرِيدُ أنْ نَكْنُسَ زَمْزَمَ وَإنّ فِيهَا مِن هذِهِ الْحَيّات الصَّغارِ؟ فَأمَرَهُ بِقَتْلِهِنّ[. أخرجه أبو داود .

8. (4945)- Hz. Abbas (radıyallahu anh)'ın anlattığına göre: "Ey Allah'ın Resûlü demiştir, biz zemzem kuyusunu temizlemek istiyoruz. Fakat içinde şu küçük yılanlar var."
Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), yılanları öldürmesini emretmiştir. [Ebu Davud, Edeb 174, (5251).][43]

4946 -9- وعن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]قال رَسولُ اللّهِ # لِلْوَزَغِ: الْفُوَيْسِقُ، وَلَمْ أسْمَعْهُ أمَرَ بِقَتْلِهِ[. أخرجه الشيخان والنسائي .

9. (4946)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) keler için fuveysık (fâsıkcık) dedi ama, "öldürün!" diye emrettiğini işitmedim." [Buhârî, Bed'ü'l-Halk 14, Cezâu's-Sayd 7; Müslim, Selam 145, (2239); Nesâî, Hacc 115, (5, 209).][44]

4947 -10- وعن سعيد بن أبي وقّاص رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أنّ النَّبىّ # أمَرَ بِقَتْلِ الْوَزَغِ، وَسَمَّاه فُوَيْسِقاً[. أخرجه مسلم وأبو داود.

10. (4947)- Sa'd İbnu Ebî Vakkas (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) kelerin öldürülmesini emretti ve onu fuveysika diye isimlendirdi." [Müslim, Selam 144, (2238); Ebu Davud, Edeb 176, (5262).][45]

-4948 -11- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولَ اللهِ #: مَنْ قَتَلَ وَزَغَةً فِي أوَّل ضَرْبَةٍ كُتِبَ لَهُ مِائَةُ حَسَنَةٍ؛ وَفي الثَّانيَةِ دُونَ ذلِكَ، وفي الثَّالثَةِ دُونَ ذلِكَ[. أخرجه مسلم، وهذا لفظه، وأبو داود والترمذي .

11. (4948)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kim keleri ilk darbede öldürürse ona yüz sevap yazılır. İkinci vuruşta öldürürse daha az kazanır. Üçüncü vuruşta ise bundan da az sevap kazanır." [Müslim, Selam 147 (2240); Metin Müslim'den alınmadır. Ebu davud, Edeb 175, (5263, 5264); Tirmizî, Ahkâm 1, (1482). Bazı Tirmizî tertibinde Sayd bölümünde 13. babta.][46]

AÇIKLAMA:

Vezeğa, Ahterî'de keler olarak açıklanır. Keler, bir nevi kertenkeledir. Resulullah fuveysika diye tavsif ederek, insanlara eziyet veren haşerata dahil etmiştir. Fuveysika, fasıkcık demektir. Resulullah haşeratın ekserisinden ayrı olarak, zarar verenlere fasık demiştir. Ulemâ, kelerin bu grupta olduğunda ittifak eder. Bir vuruşta öldürülmesinden maksad eziyet verilmemesi içindir. Zîra hayvan ikinci darbeyi almadan yaralı olarak kaçabilir.
Kertenkelenin öldürülmesi ile ilgili beyanlar, tabiatı icabı onun insanlara zarar verici olmasındandır. Bu mânayı te'yid eden başka rivayetler mevcuttur: Ahmed İbnu Hanbel'in bir rivayetine göre, "Hz. İbrahim (aleyhissalâtu vesselâm) ateşe atıldığı zaman bütün hayvanlar ateşi söndürmeye çalıştığı halde, kertenkele ateşi üfürmüş, iyice yandırmaya çalışmıştır. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu sebeple kertenkelenin öldürülmesini emretmiştir." Keza, Hz. Aişe, "Beytü'l-Makdis yandığı zaman da kertenkelenin ateşi üfürdüğünü" rivayet etmiştir.[47]

*** KÖPEKLER**

-4949 -1- عن ابنِ عمر رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]أمَرَ رَسُولُ اللّهِ # بِقَتْلِ الْكَبِ إِّ كَلْبَ صَيْدٍ، أوْ كَلْبَ غَنَمٍ أوْ مَاشِيَةٍ. فَقِيلَ ُبْنِ عُمَرَ: إنّ أبَا هُرَيْرَةَ يَقُولُ: أوْ كَلْبَ زَرْعٍ. فقَالَ: إنّ ِبىَ هُرَيْرَةَ زَرْعاً. قَالَ: كُنَّا نَنْبَعِثُ بِالْمَدِينَةِ

وَأطْرَافِهَا فَ نَدَعُ كَلْباَ إ قَتَلْنَاهُ، حَتّى إنّا لَنَقْتُلَ كَلْبَ الْمَرْأةِ مِنْ أهْلِ الْبَادِيَةِ يَتْبَعُهَا]. أخرجه الستة إ أبا داود .

1. (4949)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) av veya koyun veya çoban köpeği hariç diğer bütün köpeklerin öldürülmesini emretti."
İbnu Ömer (radıyallahu anhüma)'e: "Ebu Hüreyre, "Veya ekin köpeğini de diyor!" denilmişti, bunun üzerine: "Onun ekini var da ondan!" cevabını verdi ve ilave etti:
"Biz Medine ve civarına gider, tek köpek bırakmaz, hepsini öldürürdük. Hatta biz, çölden gelmiş kadına refakat eden arkadaş köpeği bile öldürdük." [Buhârî, Bed'ü'l-Halk 14; Müslim, Musakât 45, (1570); Muvatta, İsti'zân 14, (2, 969); Tirmizî, Sayd 4, (1488); Nesâî, Sayd 9, (7, 184.][48]

AÇIKLAMA:

1- Köpeklerin öldürülüp öldürülmemesi ile ilgili birçok hadis rivayet edilmiş, bu sebeple mesele hakkında ulemânın farklı mütalaaları olmuştur. Bunları müteakiben özetlemeye çalışacağız.

2- Sadedinde olduğumuz hadiste açıklanması gereken mühim bir nokta, İbnu Ömer'in Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) hakkında sarfettiği: "Onun ekini var da ondan" sözüdür. Bu ifade biraz açıklanmaya muhtaç. Çünkü yanlış anlaşılmaya müsait bir görünüş arzetmektedir.
İbnu Ömer'in, Ebu Hüreyre hakkındaki bu sözü, ulemanın ittifakla ifade ettikleri üzere Ebu Hüreyre'nin ziyadesini gevşetmek, hafife almak gayesini gütmemektedir. Nitekim o hüküm, yani Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ekin bekleyen köpeği de öldürmekten istisna kıldığını ifade eden ziyadeyi, İbnu Mugaffel, Süfyan İbnu Ebî Züheyr ve İbnu Hakem de zikretmişlerdir. Bu ziyadeyi başkaları rivayet etmemiş olsa, bi'lfarz sadece Ebu Hüreyre rivayet etmiş olsa bile, yine de hadisin sıhhatine bir noksan gelmezdi. Çünkü sahabinin rivayeti makbuldür. Kaldı ki, İbnu Ömer'in bu sözüyle: "Ebu Hüreyre çiftçidir, çiftçilikle ilgili teferruatı herkesten iyi bilir, o bu hususta dikkatlidir" demek istediği belirtilmiştir. [49]

4950- 2- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: مَا مِنْ أهْلِ بَيْتٍ يَرْتَبِطُونَ كَلْباً إِّ نَقَصَ مِنْ عَمَلِهِمْ كُلّ يَوْم قِيرَاطٌ إِّ كَلْبَ صَيْدٍ أوْ حَرْثٍ أوْ غَنَمٍ[. أخرجه رزين .

2. (4950)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Köpek besleyen bir aile yoktur ki, her gün rızıklarından iki kırât eksilmemiş olsun. Bundan av veya bekçi veya koyun köpeği hariç (bunları besleyenlerin rızkında eksilme olmaz)." [Bunu Rezin tahriç etti.][50]

AÇIKLAMA:

1- Köpeklerle ilgili gelen hadislerden birkaçı:

* İbnu Mugaffel anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) köpekleri öldürmeyi emretmiştir. Sonra: "Köpekler onları ne ilgilendirir" buyurdu ve av köpeği ile çoban köpeği hakkında ruhsat verdi."

* Hz. Cabir İbnu Abdillah (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bize köpekleri öldürmeyi emrettiler. (Bunun üzerine biz) çölden gelen kadına refakat eden köpeğe varıncaya kadar (bütün köpekleri) öldürdük. Sonra (aleyhissalâtu vesselâm) köpekleri öldürmeyi yasakladı ve: "Halis siyahını (ve gözlerinin üstünde iki nokta gibi beyazı olan) iki noktalısını öldürün, zîra o şeytandır!" buyurdular.

* İbnu Ömer anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), köpeklerin öldürülmesini emrettiler ve onların öldürülmesi için Medine'nin etrafına haber saldılar.

** Bu rivayetleri gözönüne alan Ahmed İbnu Hanbel ile bazı Şafiî alimler, halis, siyah köpeğin avcılıkta kullanılmasını uygun görmemişler ve Cabir (radıyallahu anh) hadisinin zahirini esas alarak: "Zîra siyah köpek şeytandır; helal olan av, şeytanın değil, köpeğin avladığıdır" demişlerdir. Fakat alimlerin ekseriyeti yani cumhur, siyah köpekle diğerleri arasında fark olmayacağına hükmetmiştir. Hadiste ona şeytan denmesi, onların köpek olmadığını belirtmeye matuf değildir. Bundandır ki, beyaz gibi, siyah köpeğin de ağzını soktuğu kabın yıkanması gerekir. İmam Â-zam, İmam Malik ve İmam Şafiî

rahimehümullah'ın mezhepleri böyledir.
Alimler, siyah köpeğin şeytan olarak ifade edilmesinde zahirin maksud olmadığına, Kur'an-ı Kerim'de -mesela Nas suresinde- kötülüğü galebe çalan insanlara şeytan denmiş olmasını delil gösterirler. Allah böylelerine şeytan demiş ama öldürülmelerini emretmemiştir.

** İbnu Abdilberr'e göre, zararlı olmadıkça hiçbir köpek öldürülmez. "Çünkü der Aleyhissalâtu vesselâm canlıları silaha hedef yapmayı nehyetmiştir. Üstelik köpeğe su vermenin faziletiyle ilgili hadis mevcuttur. Hadiste: "Her ciğer sahibine su vermenin ecri vardır" buyrulmuştur." İbnu Abdilberr, kanaatine fiilî durumu da şahid gösterir: "Her tarafta bunca alim ve dine aykırı işlere göz yummayan uyanık kimseler olduğu halde köpekleri öldürme adeti yoktur. Ben, Müslümanların hiçbir fakihinin, köpek beslemeyi adaleti cerheden, şahidliğe mani olan bir hal saydığını görmedim. Sadece Şâfiî mezhebi ihtiyaç yokken köpek beslemeyi haram saymıştır" der.
Hangi çeşitten olursa olsun "köpek sulama"nın ecrinden bahseden hadise gelince:
"Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Fahişe bir kadın, bir kuyu başında susuzluktan dilini çıkarmış soluyan ve ölümle pençeleşen bir köpeğe rastladı. Hemen ayakkabısını çıkararak başörtüsüne bağlayıp hayvana su çıkardı. Bu sebeple kadının günahları affolundu."[51]

*** KARINCA**

-4951 -1- عن ابن عبّاس رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]نَهَى رَسولُ اللّهِ # عَنْ قَتْلِ أرْبَعٍ مِنَ الدَّوابِّ: النَّمْلَةِ، وَالنَّحْلَةِ، وَالْهُدْهُدِ، وَالصُّرَدِ[. أخرجه أبو داود .

1. (4951)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) dört hayvanın öldürülmesini yasakladı: "Karınca, arı, hüdhüd, surad (sarı ve yeşil renkli ağaçkakan kuşu)." [Ebu Davud, Edeb 176, (5267).] [52]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadiste dört hayvanın öldürülmesi yasaklanmaktadır:

* Karınca,

* Arı,

* Hüdhüd,

* Surad.

** ed-Demîrî, karınca ile ilgili olarak der ki: "Şerhu's-Sünne'de Begavî'nin ve Hattâbî'nin de dediği gibi bundan maksad Süleymânî denen iri karıncadır. Zerre de denilen küçük karıncanın öldürülmesi caizdir. İbnu Ebî Zeyd, eziyet veren bütün karıncaların öldürülmesinin caiz olduğunu söylemiştir." Hattâbî, bu karıncaların insanlara pek az zarar ve eziyet verdiğini belirtir.

** Surad hakkında en-Nihaye'de: "Başı ve gagası iri olan bir kuştur, tüyleri de büyüktür, yarısı beyaz, yarısı siyahtır" denmiştir. Ancak Ahterî'de sarı ve yeşil bir kuş olduğu, bazı lügatlerde ağaçkakan olduğu belirtilir. Hattâbî'ye göre bunun öldürülmesinin yasaklanması, etinin tahriminden gelir. "Çünkü der, bir hayvanın öldürülmesi yasaklandı ise, bu ona hürmet için veya onda bulunan bir zarar sebebiyle değilse, etinin haram kılınması sebebiyledir. Nitekim, Aleyhissalâtu vesselâm eti yenilmeyen hayvanın öldürülmesini yasaklamıştır." Alimler, surad kuşu ile cahiliye Arabının teşâümde bulunduğunu ses ve şahsıyla uğursuzluk çıkardığını belirtir. Bazıları: "Onların surad kuşundan hoşlanmamaları ismi sebebiyledir. Çünkü tasridden gelir, tasrid ise taklil (azaltma) demektir" demişlerdir.

** Arının öldürülme yasağını Hattâbî, onun faydalı bir hayvan olmasıyla izah eder ve "bal ve mum" imal ettiklerini hatırlatır.

** Hüdhüdün öldürülmesinin yasaklanması da, tıpkı surad kuşu hakkında söylendiği gibi "Etinin tahrimi ile ilgilidir" denmiştir. Ayrıca, onun pis koktuğu, dolayısıyle cellâle (pislik yiyen hayvan) durumunda olduğu belirtilmiştir.
Biz, alimlerimizin yorumlarına şunu ilave etmek isteriz: Bizce sebebi bilinir veya bilinmez. Esas olan, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yasaklamasıdır. O'nun her yasağında -tıpkı her emrinde olduğu gibi- nice hikmetler, maslahatlar var. Bunların cüz'î bir kısmını bilsek de pek çok kısmını bilemeyebiliriz. Zamanla bilemediğimiz hikmetler peyder pey zuhur edebilir, anlaşılacak hale gelebilir. Nitekim günümüzde, tabiatta mevcut hassas bir dengeden bahsedilmektedir. İnsanoğlu rastgele tasarrufları ve müdahaleleriyle bu dengeyi

bozmakta ve sonradan büyük zararlara maruz kalmaktadır.
Öldürülmesi yasaklanan hayvanların bu dengede mühim bir rol sahibi oldukları söylenebilir. Kasır aklımız ve sınırlı bilgimizi, sönük beşerî yorumlarımızı esas alarak nebevî tahdid ve yasakları küçük görme gafletine düşülmemelidir.

2- Resulullah'ın öldürülmesini yasakladığı hayvanlar meyanında kurbağa da geçer. [53]

---

[1] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/131.
[2] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/131-133.
[3] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/133.
[4] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/133.
[5] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/134.
[6] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/134.
[7] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/134.
[8] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/134.
[9] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/135.
[10] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/135-136.
[11] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/136-137.
[12] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/137.
[13] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/138.
[14] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/138-139.
[15] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/139.
[16] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/139.
[17] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/140.
[18] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/140-142.
[19] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/142.

[20] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/142.
[21] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/143.
[22] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/143.
[23] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/144.
[24] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/144.
[25] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/145.
[26] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/145-146.
[27] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/147.
[28] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/147-148.
[29] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/148.
[30] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/148.
[31] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/149.
[32] Teferruat ve bu bölgelerin krokisi için 5. Ciltte 312-313. Sayfalar görülebilir.
[33] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/149-150.
[34] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/150-151.
[35] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/151-152.
[36] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/152-153.
[37] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/154.
[38] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/154-155.
[39] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/155-156.
[40] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/156.
[41] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/156.
[42] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/156-157.
[43] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/157.
[44] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/157.
[45] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/158.
[46] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/158.
[47] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/158.

[48] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/159.

[49] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/159.

[50] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/160.

[51] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/160-161.

[52] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/161.

[53] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/162-163.

KAZA (DAVA) VE HÜKÜM BÖLÜMÜ

(Bu bölümde on fasıl vardır)

BİRİNCİ FASIL

KAZANIN KERAHETİ

*

İKİNCİ FASIL

ADİL VE ZALİM HAKİM

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

MÜÇTEHİDİN SEVABI

*

DÖRDÜNCÜ FASIL

RÜŞVET HAKKINDA

*

BEŞİNCİ FASIL

KAZANIN ÂDABI

*

ALTINCI FASIL

HÜKMÜN KEYFİYETİ

*

YEDİNCİ FASIL

İDDİALAR VE BEYYİNELER YEMİNİN ŞEKLİ

*

SEKİZİNCİ FASIL

ADALET VE ŞEHADET

*

EHL-İ KİTAB'IN ŞEHADETİ

*

DOKUZUNCU FASIL

HAPİS VE MÜLAZEMET

*

ONUNCU FASIL

RESULULLAH'IN HÜKMETTİGİ KAZALAR

UMUMÎ AÇIKLAMA

Kazâ (veya kadâ), dilimize girmiş bir kelimedir. Aynı kökten kazıyye, kadı, kudât gibi başka kelimeler de dilimize girmiş durumdadır. Asıl itibariyle bir şeyi muhkem ve sağlam yapmak ve bitirmek mânasına gelir ise de; hüküm, icra, ilzam... mânalarına da gelir. Kur'ân'da geçen "Yedi göğün yaratılmasını iki günde tamamladı" (Fussilet 12); "İsrailoğullarına Tevrat'ta şöyle hükmettik" (İsra 4)

"Rabbin şunu da hükmetti: Ondan başkasına ibadet etmeyin..." (İsra 23) gibi ayetler, kazâ kelimesinin farklı mânalarına örnektir. Hukukî bir tabir olarak hükmü tenfiz mânasına da kullanılmıştır. Hâkim'e, hükmü delillere dayanarak muhkem şekilde verdiği ve sonra da icra ettiği için kâdı denmiştir. Kazâ, şer'î bir ıstılah olarak iki ve daha çok sayıdaki hasım arasındaki husumeti Allah Teâla'nın hükmüyle fasletmek (çözmek) mânasına gelir.
Bu bahis, bugünkü tabiriyle muhakeme ve bununla ilgili meselelere yer verir. Dinî kitaplar bu meselelere kitâbu'lkazâ, kitâbu'l-akdiye, kitâbu'l-ahkâm gibi farklı başlıklar altında yer verirler. Hepsi aynı mânaya gelir. Bu sahanın günümüzde usûl-i muhakemât birkısım meseleleri edebu'lkâdı adını taşıyan bazı kitaplarda müstakillen ele alınmıştır. [1]

BİRİNCİ FASIL

KAZANIN KERAHETİ

-4881 -1- عن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ: مَنْ جُعِلَ قَاضِياً بَيْنَ النَّاسِ فقَدْ ذُبِحَ بِغَيْرِ سِكينٍ[. أخرجه أبو داود والترمذي.ومعناه: مَنْ طَلَبَ الْقضاءَ وَحرص عليه فقد تعرض للذبائح فليحذره.وقوله: »بغيرِ سكينٍ« كناية عما يخاف عليه من هك دينه دون بدنه، والمراد به أن ما ذبح بغيرٍ سكين يكون ذبحه تعذيباً، فضرب به المثل ليكون أبلغ في التحذير من الوقوع فيه، وأشد في التوقي منه .

1. (4881)- Hz. Ebu Hüreyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kim insanlar arasında kâdı tayin edilmiş ise, bıçaksız boğazlanmış demektir." [Ebu Dâvud, Akdiye 1, (3571, 3572); Tirmizî, Ahkâm 1, (1325).][2]

AÇIKLAMA:

İbnu Salâh'ın açıklamasıyla, "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu hadiste, kadılık mesleğinin zorluğuna ve mesûliyetinin ağırlığına işaret buyurmaktadır. Kesilmekten murad, mânevîdir. Çünkü kadı, dürüst olursa dünya azabına, dürüst

olmazsa ahiret azabına maruzdur ve iki sıkıntı arasındadır." Hattâbî'nin yorumu biraz daha farklı: "Burada bıçakla kesilme mevzubahis edilmemiştir; tâ ki, korkulan şeyden muradın dinî helak olduğu, bedenî helak olmadığı bilinmiş olsun. Bu, hadisin bir veçhidir. Diğer veçhi ise şudur: Bıçakla kesmede kesilen şeye bir rahatlık vardır. Ama boğma, yakma vs. suretlerle öldürme işinde eziyet çok fazladır. Böylece, çok daha müessir bir metodla kadılıktan tahzirde bulunulmuş olmaktadır."

İbnu Hacer, el-Telhîs'de der ki: "İnsanlardan birkısmı kadılık arzusuyla fitneye düşmüş ve hadisi, siyakından ilk akla gelen normal mânasının dışına çıkarıp "bıçaksız kesilme" ile kadılıktaki rıfka işaret etmiştir." Eğer bıçakla kesilseydi bu daha meşakkatli olurdu" demiştir. Ancak bu te'vilin fasid olduğu açıktır." Sübülü's-Selâm'da şöyle denmiştir: "Hadiste, kadılığı deruhte etmekten ve o mesleğe girmekten tahzîre delil var. Sanki şöyle denmektedir: "Kim kazâ (kadılık) işini üzerine alırsa, nefsini boğazlanmaya mâruz bırakmıştır. Öyleyse ondan sakınsın, kaçınsın. Çünkü, bile bile veya cehâletle hüküm verdi mi cehennemliktir."

Nefsini boğazlamasından murat onu helâkete atmaktır. Yani, "Kadılığı, üzerine almakla nefsini helâka atmıştır" demektir. Ayrıca "bıçaksız kesilme"den bahsetmiştir; tâ ki, buradaki boğazlamadan maksadın, çoğunlukla bıçakla yapılan damarların kesilmesi olmayıp, bilakis uhrevî azapla nefsin helâk edilmesi olduğu bildirilmiş olsun."[3]

-4882 -2- وعن بُرَيْدَة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: اَلْقُضَاةُ ثَثَةٌ: وَاحدٌ في الْجَنَّةِ، وَاِثْنَانِ في النَّارِ. فأمَّا الَّذِي في الْجَنَّةِ فَرَجُلٌ عَرَفَ الْحَقَّ فقَضى بهِ، وَرَجُلٌ عَرَفَ الْحَقَّ وَجَارَ في الْحُكْمِ فَهُوَ في النَّارِ، وَرَجُلٌ قَضَى لِلنَّاسِ عَلى جَهْلٍ فَهُوَ في النَّارِ[. أخرجه أبو داود .

2. (4882)- Büreyde radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Kadı üçtür: Biri cennetlik, ikisi cehennemliktir. Cennetlik olan, hakkı bilip öyle hükmedendir. Hakkı bilip hükmünde (bile bile) adaletsiz davranan cehennemliktir. Halka câhilâne hükümde bulunan da cehennemliktir." [Ebu Dâvud, Akdiye 2, (3573).][4]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, hakkı bilen ve hakla amel eden kadının cehennemden kurtulabileceğini belirtir. Diğerleri ise kutulamayacaktır. Şu halde burada esas, sadece bilmek değil, onunla amel'dir. Zîra hakkı bilip de onunla amel etmeyenin, aynen cehaletle hükmeden gibi cehennemlik olduğu belirtilmiştir.
Hadiste mühim bir husus şudur: Cehaletle hükmedenin hükmü hakka muvafık olsa da cehennemliktir. Hadisin zâhiri bunu ifade etmektedir. Çünkü mutlak gelmiştir. Böylece hadis, cehaletle hükmetmekten veya hakkı bildiği halde haksız hükmetmekten şiddetle tahzîrde bulunmuş olmaktadır.
Hatîb Şerbînî: "Hükmü infaz edilecek kadı birinci kadıdır, diğer iki sinin hükümlerine itibar edilmez" demiştir.[5]

-4883 -3- وعن عبداللّهِ بنِ مَوْهَب:]أنَّ عُثْمَانَ بْنَ عَفَّانَ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قَالَ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما: اِذْهَبْ فَاقْضِ بَيْنَ النَّاس. قَالَ: أوَ تُعْفِينِي يَا أمِيرَ الْمُؤْمِنينَ؟ فقَالَ: وَمَا تَكْرَهُ مِنْ ذلِكَ، وَقَدْ كَانَ أبُوكَ قَاضِيًّا. قَالَ: ‘نِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللّهِ #: يَقُولُ: مَنْ كَانَ قَاضِياً فَقَضى بِالْعَدْلِ فَبِالْحَرِىّ أنْ يَنْقَلِيَ مِنْهُ كَفَافاً فَمَا أرْجُو بَعْدَ ذلِكَ[. أخرجه الترمذي.يقال فن »بالحريّ« أن يكرم: أي هو أهل لذلك وحقيق به .

3. (4883)- Abdullah İbnu Mevhib anlatıyor: "Osman İbnu Affan, İbnu Ömer radıyallahu anhüm'e: "Git insanlar arasında hükmet!" dedi. Abdullah:
"Ey mü'minlerin emîri, beni bu vazifeden affetmez misiniz?" diye ricada bulundu. Hz. Osman radıyallahu anh:
"Bundan niye kaçıyorsun? Senin baban da kadı idi" diye ısrar etmek istedi. Ancak Abdullah dedi ki: "Doğru da, ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın:
"Kim kadı olur ve adâletle hükmederse, bu kimse başabaş (sevap ve günahı eşit) ayrılmaya liyakat kazanmıştır" dediğini işittim. Artı (Resûlullah'ın bu sözünden) sonra ne ümid edebilirim?" [Hz. Osman bunun üzerine İbnu Ömer'e teklifte bulunmadı.]" [Tirmizî, Ahkâm 1, (1322).][6]

AÇIKLAMA:

İbnu Ömer'in Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan yaptığı rivayete göre, kişi iyi niyetle hareket ederek, hakkı bulma hususunda gayret edip hükme varsa, ne sevap ne ikab başabaş kurtaracaktır. Bu durumda kazanılan ne? İnanan insan amelinin sevap getirmesini ister. Kadılıkta bu yoksa niye kadılık yapsın ki? İbnu Ömer bunu belirterek kadılık vazifesini kabul etmiyor. Hz. Osman da ısrar etmiyor, radıyallahu anhüm.

Hadis, et-Tergîb'te biraz farkla rivayet edilmiştir. "Osman İbnu Affân, İbnu Ömer radıyallahu anhüm'e:

"Git kadı ol!" diye emreder. İbnu Ömer:

"Beni bundan affetmez misiniz ey emîre'lmü'minîn?" der.

"Git insanlar arasında hükmet!" diye emri yeniler Hz. Osman. İbnu Ömer tekrar eder: "Ey emîre'lmü'minîn! Beni affedin?"

Hz. Osman: "Kararım kesindir, gidip kadılık yapacaksın!" der. İbnu Ömer:

"Acele etmeyin. Ben Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Kim Allah'a sığınırsa, bir sığınağa girmiş demektir" dediğini işittim!" der. Hz. Osman, "Evet!" deyince, İbnu Ömer: "Ben kadı olmaktan Allah'a sığınırım!" der. Hz. Osman sorar:

"Seni bundan engelleyen nedir, baban da kadı idi."

"Çünkü der İbnu Ömer, ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şu sözünü işittim:

"Kim cehaletle hükmederse cehennemliktir. Kim de kadı olup zulm ile hükmederse o da cehennemliktir. Kim de kadı olur ve hakla -veya adaletle- hükmederse başabaş kurtulmayı talep eder."

Öyleyse bu sözden sonra (kadılıktan) ne bekleyebilirim?"[7]

İKİNCİ FASIL

ÂDİL VE ZÂLİM HÂKİM

4884-1- عن أنَسٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَنِ ابْتَغَى الْقَضَاءَ وَسَألَ فيهِ شُفَعَاءَ وُكِلَ الى نَفْسِهِ، وَمَنْ أُكْرِهَ عَلَيْهِ أنْزَلَ اللّهُ إلَيْهِ مَلَكاً يُسَدِّدُهُ[. أخرجه أبو داود والترمذي .

1. (4884)- Enes radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Kim kadılık talep eder ve bunun gerçekleşmesinde şefaatçilere baş vurursa (iş) kendisine yıkılır (Allah'ın yardımı olmaz). Kime de o iş zorla verilirse, Allah onu doğruya sevkedecek bir melek gönderir." [Ebu Dâvud, Akdiye 3, (3578); Tirmizî, 1, (1323, 1324).][8]

-4885 -2- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أنَّ رَسُولَ اللّهِ # قَالَ: مَنْ طَلَبَ قَضَاءَ الْمُسْلِمِينَ حَتّى يَنَالَهُ ثُمَّ غَلَبَ عَدْلُهُ جَوْرَهُ دَخَلَ الْجَنَّةَ. وإنْ غَلَبَ جَوْرُهُ عَدْلَهُ فَلَهُ النَّارُ[. أخرجه أبو داود .

2. (4885)- Ebu Hüreyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kim Müslümanların kadılık hizmetini talep edip elde etse, sonra adaleti zulmüne galebe çalsa cennete girer. Zulmü adaletine galebe çalsa, ateş onundur". [Ebu Dâvud, Akdiye 2, (3575).][9]

-4886 -3- وعن ابْنِ أبي أوْفَى رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: اللّهُ تَعالى مَعَ الْقَاضِي مَا لَمْ يَجُرْ، فإذَا جَارَ تَخَلّى عَنْهُ وَلَزِمَهُ الشَّيْطَانُ[. أخرجه الترمذي .

3. (4886)- [Abdullah] İbnu Ebî Evfa anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kadı zulmetmedikçe, Allah Teâla hazretleri onunla birliktedir (yardımcısıdır). Zulme yer verdiği zaman onu terkeder, artık şeytan onunla beraber olur." [Tirmizî, Ahkâm 4, (1330).][10]

AÇIKLAMA:

1- Bu üç hadis, kadılıkta adaletli olmaya teşvik etmektedir. Adaletin gerçekleşmesinde, mühim amillerden biri, hâkimin liyâkatine binaen, aranan kişi olmasına bağlıdır. Kendi talebi ile ve hele şefaatçilerin yardımıyla kadılık elde eden kimse, adaleti tam bir bîtaraflıkla yürütemeyeceği için, Resûlullah bunu

takbih etmektedir. Kadı, o işin talibi olmamalı, sultan tarafından aranmalıdır. Aranma işi, layık olduğuna dair şöhret kazanmış olmasına bağlı olduğu için, burada kadılık arzulayanların liyaketliliğine hazırlanmalarına zımmî bir teşvikten de bahsedilebilir.
Adil olan kadıya Allah'ın melek göndererek yardımcısı olması, yüce bir şereftir. Zalim olan, bilerek insanların haklarını payimal eden kadıya şeytanın arkadaşlık edip, zulme teşvikte yardımcı olması büyük bir hüsrandır, ebedî cehenneme gitmesine vesiledir.

2- 4885 numaları Ebu Hüreyre hadisi ile az yukarıda 4883 numarada kaydedilen Abdullah İbnu Mevhib hadisi arasında tearuz görülmektedir. Zîra birinde adil kadıya cennet vaadedilirken, diğerinde kefâf yani başabaş kurtulur, ne sevap ne de günah vaadedilmektedir. Önceki hadis adalet müessesesinin hassasiyetine, ehemmiyetine, sorumluluğunun büyüklüğüne dikkat çekmeye matuftur. Sonuncu hadis ise, adil olmanın adaletle hükmetmenin mükâfaatının büyüklüğüne dikkat çekmeye matuftur diye te'lif edilebilir. Nitekim, müteakiben kaydedilecek Amr İbnu'l-Âs radıyallahu anh hadisi (4887), iyi niyetle hükmeden kadıya hakkı bulamasa bile mükâfaat vaadetmekte, hatasından dolayı sorumluluğun olmadığını belirtmektedir. Normalde bu mâna esastır. Aksi takdirde adalet mekanizmasının işlememesi veya o müessesenin uhrevî mesuliyetten korkusu olmayan kimselerin elinde kalması gerekir. Dinimiz buna fetva vermez. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), 4897 numaları hadiste göreceğimiz üzere, zahire, delile göre hükmetmeyi prensip edinmiş, sahte delillerle lehinde hüküm istihsal etmeyi ateşten parça koparmak olarak tavsif etmiştir. Hadiste: "Ola ki biriniz, diğerine nazaran getireceği delili ile daha ikna edici olur. Ben de işittiğime dayanarak lehine hükmederim..." denmekle zahire göre hükmetmek, nefsü'l-emri aramamak teşri edilmiş olmaktadır. Öyleyse, kadı, hakkı bulmak arzusu ile zâhire göre hükmedince kararından dolayı sorumlu olmamalıdır. [11]

ÜÇÜNCÜ FASIL

MÜÇTEHİDİN SEVABI

-4887 -1- عن عَمْرُو بْنِ العَاص رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: إِذَا اجْتَهَدَ الْحَاكِمُ فَأَصَابَ فَلَهُ أَجْرَانِ، وَإِنِ اجْتَهَدَ فأَخْطَأَ فَلَهُ أجرٌ[. أخرجه الشيخان وأبو داود .

1. (4887)- Amr İbnu'l-Âs radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah buyurdular ki: "Hâkim içtihad eder ve isabet ederse kendisine iki ücret (sevap) verilir. Eğer içtihad eder ve hata edese ona bir ücret vardır." [Buhârî, İ'tisâm 21; Müslim, Akdiye 15, (1716); Ebu Dâvud, Akdiye 2, (3574); Tirmizî, Ahkâm 2, (1326); Nesâî, Kazâ 3, (8, 224).)[12]

AÇIKLAMA:

1- Alimler bu hadisten, alim kimsenin âdabına uygun şekilde içtihad yaptıktan sonra, isabet edemeyip, hataya düştüğü için hükümünün veya fetvasının reddedilmiş olmasından günaha girmeyeceği hükmünü çıkarmışlardır. "Bilakis, derler, eğer iyi niyetle bütün gayretini ortaya koymuşsa ücrete mazhar olur, eğer isabet etmişse ecri katlanır. Ancak hakkında ilmi bulunmayan bir meselede cüret edip, ileri atılır, hüküm veya fetva vermeye kalkarsa günahkâr olur."
İbnu'l-Münzir der ki: "Hâkim, içtihadı bildiği halde içtihad ederek hata yaparsa ücrete mazhar olur. Ama alim olmazsa ücret almaz." İbnu'l-Münzir, bu hükmü verirken 4882 numarada kaydettiğimiz Büreyde hadisine dayanır. Orada: "Kadı üçtür" dendikten sonra, "Haksız yere hükmeden kadı cehennemliktir, câhilâne hükümde bulunan da cehennemliktir" buyrulmuştur.
Hattâbî, kadı'nın hata yapsa bile ücrete mazhar olma şartını açıklama sadedinde şöyle der: "Müçtehid, içtihad için şart olan vasıfları nefsinde cem'etmiş ise, (içtihadın usulünü, kıyasın çeşitlerini vs. biliyorsa) ücrete mazhar olur. Böylesi müçtehid hatasından mâzurdur. Ama mütekellif (yani içtihad için gerekli evsafı nefsinde cem'etmeden yersiz bir cüretle içtihada tevessül etmiş biri) ise onun sorumluluğundan korkulur. Ayrıca, âlim kimseye ücret verilmesi, hakkı aramada gayret sarfetmenin ibadet olmasındandır. Bu hüküm isabet etme haline bağlıdır. Ama isabet etmezse, hatalı hükmüne ücret yoktur, fakat günahından eksiltilir." Hattâbî'nin bu sözünden onun, hadiste geçen "...ona bir ücret vardır" ibaresini, günahın eksiltilmesini ifade eden bir mecaz kabul ettiği anlaşılmaktadır.

2- Hadiste geçen isabet etmekten murad, nefsü'l-emirdeki Allah'ın hükmüne tesadüftür. Hata etmekten murad da, müçtehidin "hak, şu cihettedir" diye verdiği hükmün nefsü'l-emirdekinin hilafına tesadüf etmiş olmasıdır.

3- İsabet edene verilen iki ücretten biri içtihad ücreti, diğeri de isabet ücretidir.

İsabet edemeyen ise sadece içtihad ücreti alır. 4897 numarada içtihadda hata meselesine temas edilecektir.
Muhtasar-ı Şerhi's-Sünne'de denir ki: "Müçtehid olmayanın kaza (hüküm verme) işine girmemesi gerekir. İmamın böyle olmayanı kaza işlerine tayin etmesi de caiz olmaz."
Devamla müçtehid hakkında şu bilgi verilir: "Müçtehid, şu beş ilmi nefsinden cem'eden kimsedir:

* Kitabullah ilmi,

* Resûlullah'ın sünnetinin ilmi,

* Selef ulemâsının icma ve ihtilaflarına ait ilim,

* Lügat ilmi,

* Kıyas ilmi...

Kıyas: Kur'ân, sünnet veya icmada sarih olarak görülemeyen bir meselenin Kur'ân ve sünnetten hükmünün çıkarılması yoludur. Bu sebeple kitap ilmi olarak, Kur'ân'ın nasihini, mensuhunu, mücmel ve müfesserini, hâs ve âmm olanını, muhkem ve müteşâbihini, kerahet ve tahrimini, mübâh ve mendubunu bilmek gerekir. Sünnet ilmi olarak da bu sayılanların bilinmesi gerekir. İlaveten sünnetin sahihini, zayıfını, müsned ve mürselini, sünnetin Kur'ân'a karşı, Kur'ân'ın sünnete karşı durumu nedir bilmek gerekir. Sözgelimi zâhiri Kur'ân'a muvafık düşmeyen bir hadisle karşılaşınca ne yapacaktır? Çünkü temel prensip şudur: Sünnet, Kur'ân'ı beyan eder, ona muhalefet etmez. Müçtehidin, sünnette varid olan şer'î ahkâmı, kısas, ahbâr ve mevâizden ayrı olarak bilmesi gerekir.
Keza müçtehid lügat ilminden bütün Arapçayı olmasa da, Kur'ân ve sünnette gelen ahkâmla ilgili lügatı bilmesi gerekir.
Keza müçtehid, sahâbe ve tâbiînin ahkâmla ilgili akvâlini (sözlerini) ve ümmetin gelip geçen fakihlerinin fetvalarını çoğunluk itibariyle bilmelidir ki, vereceği bir hüküm onların akvâline muhalif düşmesin; böylece icmayı delmeyeceğinden emin olunur.
Şu halde sayılan bu ilim çeşitlerini bilen kimse müçtehidtir. Bilmediği takdirde ona düşen (önceki müçtehidleri) taklid etmektir.
Burada katılmakta zorluk çekilecek bir husus, taklid etme tavsiyesidir. Çünkü taklid, mevcut bir hükme uymaktır. Halbuki, asıl meselemiz, yeni çıkan bir meselenin hükmünü araştırmaktır. Bu durumda neyi, kimi taklid edeceğiz? Belki şöyle söylemek daha uygun düşecektir: İçtihad için gerekli şartları haiz olmayanlar, eslâfın içtihad edip hükme bağladığı meselelerde yeniden içtihada

gitmeyip taklidi esas almalı, yeni meselelerde de ehliyetli olanlar söz söylemelidir. Ehliyetli olmayıp da hevesli olanlar, önce kendilerini yetiştirerek gerekli şartları nefislerinde cem ettikten sonra, mesele çözümüne tevessül etmelidir; dinle oynanmaz."

4- Mevzu ile ilgili olarak, ulemânın bir münakaşasına da burada temas edeceğiz: Her müçtehid hakka isabet eder mi, yoksa sadece biri mi isabet eder? Bu meselede Hanefî ve Şâfiî ulemâya göre bir mesele hakkında muhtelif hükümler veren ulemadan yalnız biri hakka isabet etmiştir. Diğerleri hata etmiştir. Ancak mâzur oldukları için günahkâr sayılmazlar. Yukarıda belirtildiği üzere hatalı hükme varanlar birer ecir alırlar.
Diğer birkısım ulemaya göre, her müçtehid hakka isabet eder; aralarında farklılıklar olsa da. Mâzirî, her iki görüşü temsil eden ulemanın sadedinde olduğumuz aynı hadise dayandıklarını söyler. "Sadece biri hakka isabet eder" görüşünü benimseyenler buna dayanır. "Çünkü derler, eğer herkes hakka isabet etseydi, onlardan birine hata ıtlak olunmazdı. Zîra bir tek halde iki zıt cem olmaz, muhaldir." Herkes hakka isabet eder diyenler, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın "herkesin ücrete mazhar olacağı"nı söylemesini delil yaparlar. "Eğer isabet olmasaydı ücret de olmazdı" diye istidlâl ederler ve hadisteki hata ıtlakını, nassdan gâfil olarak veya içtihada gidilmesi câiz olmayan kat'iyyât ve icmaya muhalif olan hususlarda içtihadda bulunanla izah ederler. Zîra böyle birisi, içtihadında hata edecek olsa, vardığı hüküm ve verdiği fetva nesholur, icma ile içtihad etse bile. İşte hata ıtlakı bunun hakkında sahih olur.
Ama "nass veya icma bulunmayan bir meselede içtihadda bulunan kimseye hata ıtlak olunmaz..." tahlilini bu şekilde derinleştiren Mâzirî sözlerini şöyle noktalar: "Her iki tarafta da hak vardır diyenler, fukaha ve mütekellimînin ekseriyetini teşkil eder. Her birinden bu meselede ihtilaf rivayet edilmiş de olsa Eimme-i Erbaa (dört imam) da bu görüştedir."
İbnu Hacer der ki: "Şâfiî merhumdan maruf olan, birinci görüştür. Kurtubî, el-Müfhim'de der ki: "Mezkûr hükmün, iki hasım arasında hükmeden hâkime mahsus olması daha uygundur. Zira burada, tek bir meselede iki kısmın niza ettikleri muayyen bir hak mevzubahistir, (bu hak iki olamaz). Bu hakkı iki taraftan biri lehine hükmetti mi diğerinin hakkı kesinlikle ibtal olur. İşte burada hakkın biri batıl olur ve hâkim gerçeği bilemez. Burada ayrı hükme gidilmiş olsa, birinin isabet edeceği, diğerinin hata edeceği, münakaşa gerektirmeyen bir husustur. Her müçtehidin musib (doğruyu bulmuş) olması hasebiyle, musib birdir şeklindeki ihtilafın, hakkın delalet yoluyla kendilerinden çıkarıldığı meselelere has olması uygunluk arzetmektedir. İbnu'l-Arabî der ki: "Bu hadiste

alimlerin, etrafında dönüp yakalayamadıkları ziyade bir faide görüyorum. O da şudur: "Kâsır (kişide kalan) amelin ücreti tek bir amiledir. Ama müteaddi (başkasına sirayet eden) amele mukabil ücret kat kattır. Çünkü kendi nefsinde ücret gördüğü gibi, aynı cinsten ona müteallik olan başkalarının ücreti de kendine müncer olur. Böylece hakka hükmetti ve hakkı sahibine verdi mi ona hem içtihad ücreti gelir, hem de hakka müstehak olanın ücreti gelir. İki hasımdan biri hüccet beyanında daha açıkgöz çıkarak, haksız olduğu halde onun lehinde hükmetse hâkime sadece içtihad ücreti gelir."

İbnu Hacer der ki: "Bu sözü şöyle tamamlamak uygundur: "Hâkim, hakkı, haksız olan tarafa verecek olsa, onu kasten yapmadığı için muâheze olunmaz. Lehine hükmolunan kimsenin günahı kendinde kalır, hâkime geçmez. Şurası açıktır ki, bu durum, liyakatli kimsenin, hakkı bulmak için samimiyetle bütün gücünü harcamış olma şartına bağlıdır. Aksi taktirde, bu şartları ihlal etti mi hâkime de vebal gelir."

Son olarak tekrar edelim ki: "İslâm uleması şu hususta icma etmiştir: "Sadedinde olduğumuz hadis, hüküm vermeye ehliyetli müçtehid hakkındadır. Böyle bir hâkim, içtihadda bulunur da isabet ederse, biri içtihadına, biri de isabetine mukabil olmak üzere kendisine iki ecir verilir. Hata ederse yalnız içtihadına mukabil bir ecir verilir."

İçtihada ehil olmayan kimsenin hüküm vermesi hiçbir surette helal değildir. Bu kimse içtihadla verdiği hükümden dolayı sevap değil, günah kazanır. Verdiği hüküm hakkı bulsa da bulmasa da, hiçbir değeri yoktur. İnfaz edilmez. Verdiği hüküm isabetli bile olsa şer'î bir esasa değil, tesadüfe dayandığı için Allah'a asi olmuştur, dini hafife almıştır. Binaenaleyh günahkârdır. Bir mü'mini böylesi cinayetlerden Allah korusun.[13]

-4888 -2- وعن يَحْيى بِنْ سَعيدٍ قالَ:]كَتَبَ أبُو الدَّرْدَاءِ الى سَلْمَانَ الْفَارِسِيّ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما: أنْ هَلُمَّ الى ا'رْض الْمُقَدَّسةِ. فَكَتَبَ إلَيْهِ سَلْمَانُ: إنَّ ا'رْضَ تُقَدِّسُ أحَداً إنَّمَا يُقَدُّس ا'ٕنْسَانَ عَمَلُهُ، وَقَدْ بَلَغَنِي أنَّكَ جُعَلْتَ طَبِيباً تُدَاوِي. فَإنْ كُنْتَ تُبْرِئُ فَنَعِمَّا لَكَ، وَإنْ كُنْتَ مُتَطَبِّباً فَاحْذَرْ أنْ تَقْتُلَ فَتَدْخُلَ النَّارَ. فَكَانَ أبُو الدَّرْدَاءِ رَضِيَ اللّهُ عَنْه إذَا قَضى بَيْنَ اثْنَيْنِ ثُمَّ أدْبَرَا عَنْهُ نَظَرَ إلَيْهِمَا وَقَالَ: مُتَطَبِّب وَاللّهِ ارْجِعَا الىّ فَأعِيدا عَليّ قِصَّتكُمَا[. أخرجه مالك.»كَنّى بِالطِّبِّ هُنَا« عن القضاء ٬ن منزلة القاضي من الخصوم، وفصل الحكم بينهم

بمنزلة الطبيب من إصح البدن.و»الْمُتَطببُ« هو الّذِي يتعانى الطب و يجيد معرفته .

2. (4888)- Yahya İbnu Saîd anlatıyor: "Ebu'd-Derdâ, Selman-ı Fârisî radıyallahı anhüma'ya:
"Arz-ı Mukaddese'ye gel!" diye yazmıştı. Selman ona şöyle cevap yazdı:
"Arz kimseyi takdis etmez. İnsanı mukaddes kılan şey amelidir. Bana ulaştığına göre, sen orada tabîb kılınmışsın ve hastaları tedavi ediyormuşsun. Eğer tedavi edebiliyorsan ne mutlu sana. Eğer mütetabbib isen, insanları öldürüp cehennemlik olmaktan sakın!"
Ebu'd-Derdâ radıyallahu anh iki kişi arasında hükmedince, onlar yanından ayrıldıkları vakit onlara bakar ve:
"Vallahi mütetabbibdir. Bana geri dönün. Kıssanızı bana iade edin (meselenizi iyice tetkik edeyim)!" derdi." [Muvatta, Vasiyyet 7, (2, 769).][14]

AÇIKLAMA:

1- Şârih Zürkânî, hadiste geçen tabîb kelimesini kadı olarak anlar ve hadisi: "Bana ulaştığına göre sen orada kadı nasbedilmişsin" şeklinde mânalandırır. Ebu'd-Derdâ'nın Şam'a kadı tayin edilmiş olduğunu ve orada kadılık vazifesini ilk alan kimsenin o olduğunu belirtir. Ebu'd-Derdâ' nın tabîb şeklinde isimlendirilmesini mânevî hastalıkları tedavi etmesiyle izah eder.

2- Mütetabbib, tabib olmadığı halde tedaviye yeltenen demektir; sahte tabib de denebilir. Burada kadılıkta yetersiz mânasında anlamak gerekecek. Nitekim hadisin sonunda, kendisine dava arzeden iki kişi arasında hükmetmesi mevzubahis olmakta ve onlara; "hükümden sonra geri dönün, kıssanızı yeniden anlatın (daha iyi araştırayım)" dediği mevzubahis olmaktadır. Bu sözler tabib kelimesinin kadı mânasında kullanıldığına delil olmaktadır. [15]

DÖRDÜNCÜ FASIL

RÜŞVET HAKKINDA

-4889 -1- عن أبي هريرة وابن عَمْرو بْنِ الْعَاصِ رَضِيَ اللهُ عَنْهم قا:]لَعَنَ رَسُولُ اللّهِ # الرَّاشي وَالْمُرْتَشِي في الْحُكْمِ[. أخرجه أبو داود عن ابنِ عَمْرو وحده، والترمذي عنهما.»الرِّاشي« معطيَ الرشوة لينال بها باط أو يتوصل بها الى ظلم، فأما معطيها ليتوصل بها الى الحق، أو يدفع الظلم بها عن نفسه فغير داخل في هذا الوعيد.و»المرتشي« آخذها فهي عليه حرام سواء أبطِل بها حقاً أو دفع بها باطً .

1. (4889)- Ebu Hüreyre, İbnu Amr İbni'l-Âs radıyallahu anhüm anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), hükümde rüşvet alan ve rüşvet veren [ve aracılık eden] kimseyi lanetlemiştir." [Tirmizî, Ahkâm 9, (1336); Ebu Dâvud da bu hadisi sadece İbnu Ömer radıyallahu anh'tan tahric etmiştir (Akdiye 4, (3580).][16]

AÇIKLAMA:

Rüşvet lügat açısından, müdâhene (yağcılık) ile gayeye ulaşmak mânasına gelir. Kelime dilimize girmiştir. Öncelikle devlet kapısında olmak üzere, gayeye ulaşmak için yetkiliye gayr-ı meşru olarak verilen paraya denir. Râşi, rüşvet veren, mürteşî de rüşvet alan demektir. Bazı rivayetlerde râiş de zikredilmiştir ki, bu işte aracılık yapan demektir.
İslâm'ın üzerinde titrediği adalet müessesesini yerle bir edecek en mühim âmil olan rüşvet, hadiste de görüldüğü gibi şiddetle yasaklanmıştır. Kişinin, gasbedilen hakkını almak için başka yol kalmadığı taktirde- veya maruz kaldığı zulmü defetmek için verdiği rüşvetin haram kısma dahil olmadığı söylenmiştir.
Mirkât'da rüşvet şöyle tarif edilmiştir: "Rüşvet: Bir hakkın iptali veya bir bâtılın hak kılınması için verilen şeydir."
Mevzu üzerinde daha önce genişçe durulduğu için burada teferruata girmeyeceğiz.[17]

-4890 -2- وعن معاذ بن جبل رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]بَعَثَنِي رَسُولُ اللّهِ # الى اليَمَنِ فَلَمّا سِرْتُ أرْسَلَ في أثَرِي فَرُدِدْتُ. فقال أتَدْري لِمَ بَعَثْتُ إلَيْكَ؟ قال: َ تُصِيبَنَّ شَيْئاً بِغَيْرِ إذْني فَإنَّهُ غُلُولٌ، وَمَنْ يَغْلُلْ يأتِ بِمَا غَلَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، لهذا

دَعَوْتُكَ فَامْضِ لِعَمَلِكَ[. أخرجه الترمذي .

2. (4890)- Muâz İbnu Cebel radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) beni Yemen'e göndermişti. (Hareket edip) yürüdüğüm zaman arkamdan birini göndererek geri çağırdı. (Yanına varınca):
"Sana niye adam gönderip (geri çağırdığımı) biliyor musun?" buyurdular ve ilave ettiler:
"Benim iznim olmadan hiçbir şey almayacaksın. Zîra bu gulûldür (hırsızlık). Kim gulûl yaparsa, aldığı şeyle kıyamet günü (Allah'ın huzuruna gelir). İşte bu (hususu tenbih etmek için) seni çağırdım, artık işine gidebilirsin." [Tirmizî, Ahkâm 8, (1335)].[18]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Hz. Muâz'ı tam yola çıktığı sırada tekrar geri çağırtarak rüşvetle ilgili hatırlatmada bulunuyor. Bu davranış, rüşvet meselesinin zihinde canlı kalması gayesini gütmelidir. Öyle ki, bu hususu, yaptığı başkaca tenbihler, nasihatler meyanında söyleseydi, Hz. Muâz bu kadar canlı şekilde hatırlayamaz, zaman içinde unutabilirdi. Fakat bu tarzla meselenin tebliği, onun hafızasında canlı olarak kalmasında müessir olmuştur.

2- Hadisin son kısmı, âyet-i kerimeden muktebesdir: "Kim emânete hıyanet ederse kıyamet gününde hıyanetinin günahıyla birlikte Allah'ın huzuruna gelir..." (Âl-i İmran 161). [19]

BEŞİNCİ FASIL

KADILIK ÂDÂBI

-4891 -1- عن عليّ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]بَعَثَنِي رَسُولُ اللّهِ # الى اليَمَنِ قَاضِياً وَأنَا حَدِيثُ السّنّ َ عِلْمَ لِي بِالْقَضَاءِ. فقَالَ: إنَّ اللّهَ سَيُهْدِي قَلْبَكَ وَيُثَبِّتَ لِسَانَكَ فإذَا جَلَسَ بَيْنَ يَدَيْكَ الْخَصْمَانِ فَ تَقْضِينَّ حَتّى تَسْمَعَ كَمَ اŒخَرِ كَمَا سَمِعْتَ كَمَ ا٘وّل، فإنَّهُ أحْرَى أنْ يَتَبَيَّنَ لَكَ الْقَضَاءُ. قَالَ: فَمَا زِلْتُ قَاضِياً وَمَا

شَكَكْتُ في قَضَاءِ بَعْدُ]. أخرجه أبو داود والترمذي .

1. (4891)- Hz. Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "'Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) beni Yemen'e kadı olarak gönderdi. O sıralarda henüz yaşım küçüktü, kazayı (hüküm vermeyi) bilmiyordum (Beni takviye için):
"(Sen tereddüt etme, git! Bu vazife için) Allah kalbine hidayet koyacak ve delili de sâbit kılacak. Yanına iki hasım geldiği vakit, birinciyi dinlediğin gibi, diğerini de dinlemeden sakın hüküm verme. Böyle yapman (daha isabetli) karar vermen için gereklidir!" buyurdular.
Hz. Ali devamla der ki: "Ondan sonra hep kadılık yaptım. Henüz, bir kerecik olsun hükümde tereddüde düşmedim." [Ebu Dâvud, Akdiye 6, (3582); Tirmizî, Ahkâm 5, (1331); İbnu Mâce, Ahkâm 1, (2310).][20]

AÇIKLAMA:

1- Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu hadislerinde, muhâkemenin en mühim şartlarından birini beyan etmektedir: Şikayet eden kadar da, şikayet edileni dinlemek. Hadisteki birinciden maksat şikayetçidir, diğeri de maznûndur yani şikayete uğrayan. Şimdilerde davacı, davalı kelimeleriyle ifade etmekteyiz.

2- Hattâbî der ki: " Hadiste, hâkimin gâib hakkında hükmedemeyeceğine delil vardır. Şöyle ki: "Aleyhissalâtu vesselâm, hâkimi, huzuruna gelmiş bulunan iki hasmı da dinlemezden önce hüküm vermekten men ederse, huzuruna gelmemiş bile olan gâib hakkında hüküm vermekten yasaklaması evladır. Bu yasağın gerekçesi açıktır: "Gâibin yanında, iddiayı iptal edecek bir hüccet bulunabilir." Şâfiî'ye göre, namaz kısaltma mesafesinde yer alan gâib hakkında hüküm caiz olduğu için, bazı âlimler, Hattâbî'nin burada "gâib"le hüküm mahallinde bulunmayan kimseyi kasdetmiş olabileceğini söylemiştir.
Şevkânî, "Kadı her iki tarafın delillerini dinlemeden hükme gidecek olursa, o hükmün infaz edilmeyeceğini, davanın usûlünce yeniden görülmesi gerekeceğini, mağdur tarafın bir başka kadıya giderek dava açma hakkına sahip olacağını" belirtir. İbnu Ebî Leyla ve Ebu Hanîfe de "gaib üzerine mutlak olarak hüküm verilemez" demişlerdir. "Ancak derler, delillerin ikamesinden sonra suçlu kaçar veya gizlenirse hâkim üç sefer ona nida eder, gelmezse, hüküm aleyhine infaz edilir." İbnu Battâl, Mâlik, Şâfiî, Leys, Ebu Ubeyd ve bir cemaatin, gaibe hükmetmeye cevaz verdiğini söylemiştir. Ahmed İbnu Hanbel'den gelen bir

rivayete göre, o da câiz görmüştür.

3- Hadis, İbnu Mâce'de biraz teferruatlı olarak şöyle rivayet edilmiştir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) beni Yemen'e gönderdi. Ben: "Ey Allah'ın Resûlü dedim, ben daha genç olduğum halde onlar arasında kazaya (davalarını görmeye) gönderiyorsunuz. Ben kazanın ne olduğunu (nasıl yapılacağını) bilmiyorum" dedim. Bunun üzerine eliyle göğsüme vurdu, sonra: "Allahım, kalbine hidayet, diline sebat ver" diye dua etti. Ondan sonra iki kişinin arasında hükmederken hiç şekke düşmedim."
Hz. Ali'nin, Kur'ân ve sünneti iyi bilen birisi olmasına rağmen "Ôbilmiyorum" demesi, o sırada onun kaza âdâbıyla ilgili tecrübesinin yokluğunu ifade eder.[21]

-4892 -2- وعن ابن الزُّبير رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]قَضَى رَسُولُ اللّهِ # أن الْخَصْمَيْنِ يَقْعُدَانِ بَيْنَ يَدِي الْحَاكِمِ[. أخرجه أبو داود .

2. (4892)- İbnu'z-Zübeyr radıyallahu anhüma dedi ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), iki hasmın da kadı'nın önüne oturmasına hükmetmiştir." [Ebu Dâvud, Akdiye 8, (3588).][22]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, hasımlardan birinin gayr-ı müslim olmadığı müddetçe, davalı olsun davacı olsun, hâkimin önünde eşit seviyede oturmalarının teşrî edildiğine delildir. Biri gayr-i müslim olma halinde Müslüman daha yükseğe oturur. [23]

-4893 -3- وعن أبي بكرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أنَّه كَتَبَ الى ابْنِهِ عَبْدِ اللّهِ وَهُوَ قَاضٍ بِسِجِسْتَانِ: أنْ َ تَحْكُمَ بَيْنَ اثْنَيْنِ وَأنْتَ غَضْبَانُ فإنّى سَمِعْتُ رَسُولَ اللّهِ # يَقُولُ: َيَحْكُمُ أحَدٌ بَيْنَ اثْنَيْنِ وَهُوَ غَضْبَانُ[. أخرجه الخمسة .

3. (4893)- Ebu Bekre radıyallahu anh'ın anlattığına göre, Sicistan'da kadılık yapan oğlu Abdullah'a şöyle yazmıştır: "İki kişi arasında, öfkeli olduğun zaman hüküm verme. Zîra, ben Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle söylediğini

işittim: "Kimse, öfkeli iken iki kişi arasında hüküm vermesin." [Buhârî, Ahkâm 13; Müslim, Akdiye 16, (1717); Tirmizî, Ahkâm 7, (1334); Ebu Dâvud, Akdiye 9, (3589); Nesâî, Kudât 17, (8, 337, 238).][24]

AÇIKLAMA:

Kadılık adabıyla ilgili bir prensip, öfkeli iken hüküm vermemektir. İslâm âlimleri bunu umumî bir prensip olarak benimsemişlerdir. Sebep olarak da gadab halinin, hâkimi bîtaraf ve hakkıyla hükmetmekten alıkoyabileceğini gösterirler. İbnu Dakîkıl Îd, fukahânın "bu mânada olan diğer hallerde de kadının hükmetmemesi gerektiği"ni söylediklerini belirtir. Aşırı açlık ve susuzluk, uyuklama hâlinin galebesi gibi, nazarı, verilecek hükümden dağıtacak bütün haller. Hadiste, sadece öfke halinin zikredilmiş olması, onun, hükme tesir edecek mezkur hallerin en müessiri, en şiddetlisi, mukavemeti nefse en zor olanı olması sebebiyledir.
İmam Şâfiî, el-Ümm'de: "Hâkimin aç veya yorgun veya kalbi bir şeylerle meşgul iken hüküm vermesinden hoşlanmam. Çünkü bu haller kalbi tağyir eder" demiştir.
Cumhur: "Hâkim muhâlefet edip öfkeli halde hükmedecek olsa, hakkı bulması halinde câiz ise de, kerâhetten hâlî değildir" diye hükmetmiştir. Nitekim Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Zübeyr'in komşusuyla olan sulama ihtilafında, komşusunun davranışına öfkelenen Resûlullah, o halde iken Zübeyr lehine hükmetmiş ise de, âlimler, bu hâdisenin, öfkeli halde hükmetmenin meşruiyyetine delil olmayacağı, çünkü Resûlullah'tan başka kimsenin "ismet" imtiyazına sahip olmadığına hükmetmiştir. Aleyhissalâtu vesselâm'ın, öfke halinde de, rıza halinde olduğu gibi hakkı söyleyeceği, başka nasslarda beyan edilmiştir. Ondan başka kimse böyle bir garantiye sahip değildir.
Ayrıca hadiste gadab hali mutlak gelmiştir ve sebebi de zikredilmemiştir. Bu sebeple alimler, gadab az veya çok, ne miktarda olursa olsun, sebebi de ne olursa olsun, o halde hükmün kerahetine hükmetmişlerdir. Bu cumhurun görüşüdür. İmamu'l-Harameyn ve Bagavî, "Öfke Allah için olursa" diye bir istisna koyarak, bu halde mekruh olmayacağını söylemiştir.
Bu hususta ulemanın farklı değerlendirmeleri mevcut ise de teferruata girmeyeceğiz.[25]

-4894 -4- وعن عَوْفِ بْنِ مالكٍ رَضِيَ اللهَ عَنْه قال:]قَاضَى رَسُولَ اللهِ # بَيْنَ رَجُلَيْنِ. فَلَمَّا أدْبَرَا قَالَ الْمُقْضِيُّ عَلَيْهِ: حَسْبِيَ اللهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ. فقَالَ #: إنَّ اللهَ يَلُومُ عَلى الْعَجْزِ، وَلكِنْ عَلَيْكَ بِالْكَيْسِ. فَإذَا غَلَبَكَ أمْرٌ فَقُلْ: حَسْبِيَ اللهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ[. أخرجه أبو داود .

4. (4894)- Avf İbnu Malik (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) iki kişi arasında bir hükümde bulunmuştu. Hasımlar ayrıldıkları vakit, aleyhine hükmedilen kimse:
"Hasbiyallahu ve ni'melvekil (Allah bana yeterlidir, O ne iyi vekildir)!" dedi. (Bu sözü işiten) Aleyhissalâtu vesselâm:
"Allah Teala Hazretleri aczi levmediyor (kötülüyor). Fakat sana akıllılık düşer. Ama bir şey sana galebe çalacak olursa o zaman "hasbiyallahu ve ni'melvekil" de!" buyurdular." [Ebu Davud, Akdiye 28, (3624).][26]

AÇIKLAMA:

Görüldüğü üzere, ihtilafa düşen iki şahıs hakkında Aleyhissalâtu vesselâm hüküm vermiş, bu hüküm birinin lehine diğerinin aleyhine olmuştur. Aleyhine hükmedilen kimse, burada hakkının yendiği kanaatindedir. Bu sebeple "hasbiyallahu ve ni'melvekil, yani Allah bana yeter, o ne iyi vekildir (işimi O'na bırakıyorum)" demiştir.
Resulullah'ın müdahalesinde alimler şu mânayı görürler: "Allah, aczi yani işini gevşek tutmayı, (sözgelimi mahkeme önünde kendini müdafaa edecek delilleri ibraz etmemeyi, kendini delilsiz bırakacak şekilde tedbirsiz hareket etmiş olmayı; alışverişi senede sepete bağlamamayı, şahid işini ihmal etmeyi vs.) sevmez."

Keys, burada "acz"in zıddıdır. Öyleyse Aleyhissalâtu vesselâm'ın: "Sana keys (akıllılık) düşer" sözü, şu mânayı ifade etmektedir: "Gevşek, ihmalkâr olma, uyanık ol, gözünü dört aç, işlerini sıkı takip et, esbaba yapışmayı unutma; insanların iyi niyetine güvenip zevahire mürâcatı terketme. Zîra Allah bu çeşit kusurları sevmez. Allah uyanık ve müteyakkız olmayı takdir ve tahmid etmektedir."
Fethu'l-Vedud'da şu açıklama yapılmıştır: "Keys, işlerde teyakkuz (uyanıklık) ve tedbire tevessül, erbabı gözeterek maslahatı arama, sonuç hususunda fikri

kullanmaktır", yani "Sana, muamelende müteyakkız olman gerekirdi. Şimdi hasmın galebe çalınca hasbiyallahu ve nime'lvekil diyorsun. Zamanında müteyakkız olmadan, senin yaptığın gibi, iş işten geçtikten sonra hasbiyallahu ve ni'me'lvekil denmesi aczdir, uygun değildir" demektir."
Aliyyu'l-Kârî: "Hadiste hükme bağlanan husus belki de bir borçtu. Adam delilsiz olarak ödeyince, Resulullah adamı, şahidsiz olarak ödediği için, itab etmiştir" der.
Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), muamelelerinde gevşek ve tedbirsizliği sebebiyle haksızlığa uğrayan kimseyi itab etmiş olmasına rağmen, tedbirsizin gafletinden istifade ile hileye başvuran kimsenin fiiline bir meşruiyet kazandırmaz. Onun uhrevî mesuliyetinde bir eksiklik hasıl etmez. Müslüman, her işinde müteyakkız olmalıdır. Fakat gafilin gafletinden istifade ile haksızlığa da tevessül etmemelidir.[27]

-4895 -5- وعن عمرو وعليّ وغيرهما رَضِيَ اللّهُ عَنْهم أنهم قالوا:]يَقْضِيَ الْقَاضِي وَالْحَاكِمُ في الْمَسْجِدِ فإذَا أتَى عَلى حَدّ أُقِيمَ خَارِجَ الْمَسْجِدِ[. أخرجه البخاري ترجمة .

5. (4895)- Hz. Ömer, Hz. Ali ve diğer bir kısım Ashab (radıyallahu anhüm) demişlerdir ki: "Kadı ve hâkim mescidde hüküm verebilir. Şayet bir haddle ilgili hüküm vermişlerse, bunun icrası mescidin dışında yapılır." [Buhârî, bab başlığı olarak kaydetmiştir. Ahkâm 19.][28]

AÇIKLAMA:

Bu mâna, Buhârî'de bab başlığı olarak yer almıştır. "Mâna" diyoruz, çünkü bab başlığındaki elfaz, bu mânayı ifade etse de, farklıdır. İbnu Hacer'in açıkladığına göre, bu meselede, yani mescidde muhakeme yapma işinde esas olan, mescidde bulunanları rahatsız edecek bir şeyin olmamasıdır. Eğer öyle bir durum mevzubahis olursa, bunun mescidde cereyanı caiz olmaz. Nitekim, muhakemenin hadd tatbiki kısmı, hariçte icra edilecek; mescid, kirlenmelere karşı korunacaktır.
Hz. Ali ve Hz. Ömer (radıyallahu anhümâ) ile ilgili rivayetler başka kaynaklarda mevsul olarak gelmiştir. Rivayetlerde, kendilerine intikal eden

hadd davalarında, her ikisinin de haddin tatbiki için, mücrimlerin mescidden dışarı çıkarılmalarını emrettikleri görülür.[29]

ALTINCI FASIL

HÜKMÜN KEYFİYETİ

-4896 -1- عن الحارث بن عمرو بن أخي المغيرة بن شعبة يرفعه الى معاذ رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]لَمَا بعثهُ رَسُولُ اللّهِ # الى اليمن قال له: كَيْفَ تَقْضَى إذَا عَرَضَ لَكَ قَضَاءٌ؟ قَالَ: أَقْضِي بِكِتابِ اللّهِ. قَالَ: فإنْ لَمْ تَجِدْ؟ قَالَ: أَقْضِي بِسُنَّةِ رَسُولِ اللّهِ # قَالَ: فإنْ لَمْ تَجِدْ في سُنِّةِ رَسُولِ اللّهِ # وَ في كِتَابِ اللّهِ؟ قَالَ: قُلْتُ أَجْتَهِدُ بِرَأيِى وَ آلُو. قَالَ: فَضَرَبَ رَسُولُ اللّهِ # صَدْرِي، وَقَالَ: الْحَمْدُ للّهِ الَّذِي وَفَّق رَسُولَ رَسُولِ اللّهِ # لِمَا يُرْضَي رَسُولَ اللّهِ #[. أخرجه أبو داود والترمذي.» آلُو« أى أقصر .

1. (4896)- Haris İbnu Amr İbni Ahi'l-Muğîre İbni Şu'be, Muaz (radıyallahu anh)'dan naklen anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Muaz'ı Yemen'e gönderdiği zaman kendisine sorar: "Sana bir dava geldiği vakit nasıl hükmedeceksin?"
"Allah'ın kitabıyla hükmedeceğim" der Muaz.
"(Meseleyi Kitabullah'ta) bulamazsan?"
"Resulullah'ın sünnetiyle hükmedeceğim!"
"Ne Kitabullah'ta ve ne de Resulullah'ın sünnetinde bulamazsan?"
"Kendi re'yimle ictihad edeceğim, (hüküm vermekten) geri durmayacağım."
Hz. Muaz der ki: "Bu cevabım üzerine Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (memnun kaldı), göğsüme eliyle vurup:
"Allah'ın elçisinin elçisini, Allah'ın elçisini memnun edecek usulde muvaffak kılan Allah'a hamdolsun!" buyurdular." [Ebu Davud, Akdiye 11, (3592, 3593); Tirmizî, Ahkâm 3, (1327, 1328).][30]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, senet yönüyle bazı arızalara maruz ise de, ifade ettiği hüküm yönüyle bütün fukahaca telakki-i bi'lkabule mazhar olmuş, mana yönünden sıhhatinde şüpheye düşülmemiştir. Mükerrer olarak belirttiğimiz gibi, bir kere daha belirtmede fayda var: Hadis uleması, bir hadisi zayıf diye damgalarken, zahirî şartlara göre bu hükmün verildiği, o rivayetin nefsü'l-emirde sahih olabileceğini söylemiştir. Bu sebeple, bilhassa Hanefî ulema, bir hadis münferid bile olsa, fukahanın ittifakla ameli sebebiyle ona "hükmen mütevatir" demekten çekinmemiştir. Sadedinde olduğumuz hadis buna bir misal olabilir: Senet yönüyle zayıf da olsa, İslam fukahası, hükmüyle amel etmede müttefiktir. Hadisi tenkidde ileri giden İbnu'l-Cevzî de bununla bütün fukahanın amel ettiğini, mânasının sahih olduğunu söyler. Şunu da belirtelim ki, sadedinde olduğumuz hadisin, Hz. Ömer, İbnu Mes'ud, Zeyd İbnu Sabit, İbnu Abbas gibi sahabenin büyüklerinden mevkuf şahidleri mevcuttur. Beyhakî, Sünen'inde bu hadisi tahric ettikten sonra, takviye maksadıyla bunları kaydetmiştir.

2- İctihad: "Kitab ve sünnete kıyas ederek hüküm aramada alimin bütün gayretini sarfetmesi" olarak tarif edilmiştir. Hattâbî, "içtihad"la verilecek hükmü, kıyas yoluyla, Kitab ve sünnetin mânasına göndermenin kastedildiğini, Kitab ve sünnetten bir asla dayanmadan, kalbe doğan veya hatıra gelen şahsî re'yin kastedilmediğini" belirtir. Hattâbî devamla, "Bu hadiste kıyasın sabit ve bu yolla hüküm vermenin vacib olduğunun görüldüğünü" söyler.[31]

4897 -2- وعن أمّ سلمة رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]سَمِعَ رَسولُ اللّهِ # جَلَبَةَ خَصْمٍ بِبَابِ حُجْرَتِهِ فَخَرَجَ إلَيْهِمْ فَقَالَ: إنَّمَا أنَا بَشَرٌ، وإنَّهُ يَأتِينِي الْخَصْمُ، وَلَعَلّ بَعْضُهُمْ أنْ يَكُونَ أبْلَغَ مِنْ بَعْضٍ فَأحْسِبُ أنَّه صَادِقٌ فَأقْضِي لَهُ، فَمَنْ قَضَيْتُ لَهُ بِحَقّ مُسْلِمٍ فإنَّمَا هِىَ قِطْعَةٌ مِنَ النَّارِ، فَلْيَحْمِلْهَا أوْ لِيَذَرْهَا[. أخرجه الستة.

2. (4897)- Ümmü Seleme (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), odasının kapısında bir münakaşa işitmişti. Yanlarına çıkıp:

"Ben bir beşerim. Bana ihtilaflılar gelir. Bunlardan biri, diğerine nazaran daha belagatlı (ikna edici) olur. Ben de onun doğru söylediğini zanneder, lehine hükmederim. Ancak kime bir Müslümanın hakkını vermiş isem, bunun ateşten

bir parça olduğunu bilsin. O ateşi ister yüklensin, ister terketsin (kendisi bilir)" buyurdular."[32]

-4898 -3- وفي رواية للشيخين:]إنَّما أنَا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ، وإنُّكمْ تَخْتَصِمُونَ اليّ، وَلَعَلَّ بَعْضُكُمْ، أنْ يَكُونَ ألْحَن بحُجَّتِهِ مِنْ بَعْض فَأقْضِى لَهُ بِنَحْوِ مَا أسْمَعُ. فَمَنْ قَضَيْتُ لَهُ بِشَىْءٍ مِنْ حَقّ أخِيهِ فإنَّمَا أقْطَعُ لَهُ قِطْعَةً مِنَ النَّارِ[.ومعنى »ألْحَنَ بِحُجّتهِ« أي أقوم بها منه وأقدر عليها، من اللحن بفتح الحاء وهو الفطنة .

3. (4898)- Sahiheyn'in bir rivayetinde hadis şöyledir: "Ben de sizin gibi bir insanım. Siz davalarınızın halli için bana geliyorsunuz. Bazınızın hüccet yönüyle, diğer bazısından daha ikna edici olması, böylece benim, işittiğime dayanarak onun lehine hükmetmem mümkündür. Kimin lehine, kardeşinin hakkından bir şey hükmetmişsem (bilsin ki), onun için cehennemden bir ateş parçası kesmiş oluyorum." [Buharî, Şehadat 27, Mezalim 16, Hiyel 9, Ahkam 20, 29, 31; Müslim, Akdiye 5, (1713); Muvatta, Akdiye 1, (2, 719); Ebu Davud, Akdiye 7, (3583, 3584); Tirmizî, Ahkam 11, (1339); Nesâî, Kudat 13, (8, 233).] [33]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste, açıkgözlük, hile gibi yollara başvurarak, ihtilaflı meselede haksız bir surette lehine karar çıkartmanın haram olduğu belirtilmektedir.

2- Hadiste geçen "Müslüman", "kardeş" gibi ifadeler, bu haksızlığı gayr-ı müslime karşı yapmanın caiz olacağı mânasına gelmez. İbnu Hacer, "bu meselede Müslüman, zımmî, muâhid, mürted hepsinin eşit olduğunu" belirtir. Beşerî hukukun gasbına dinimiz hiçbir surette müsaade etmez. Mahkemede hile haramsa, bu kime karşı işlenirse işlensin aynı şekilde haramdır. İmam Şafii bu hadisi zikrettikten sonra: "Zîra, hâkimin hükmü ne haramı helal, ne de helali haram kılar" demiştir.

3- Hadis, hâkimlerin zahire, delile göre hükmedeceğini, böyle hükmedince haksız bir hüküm de verse sorumlu olmayacağını belirtir. Ancak, hakkı bulma

hususunda gereken gayret gösterilecektir. Bu husus daha geniş olarak açıklandı (4887. hadis).

4- Hadisin bir veçhinde, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Kimin lehine kardeşinin hakkından bir şeye hükmetmişsem (bilsin ki), onun için cehennemden bir parça kesmiş oluyorum. Artık dileyen alsın, dileyen terketsin" sözünden sonra şu ziyade gelmiştir: "Muhakeme olan her iki adam da ağladılar ve her biri: "Hakkım senin olsun" dediler. Bunun üzerine (aleyhissalâtu vesselâm): "Madem böyle yapıyorsunuz, öyleyse (ihtilaf ettiğiniz malı) taksim edin, hakkı arayın!" buyurdular. Onlar da hisselerini aldılar ve helallaştılar."

5- Hadisin bazı vecihlerinde, bunun bir miras ve eskimiş mallar ihtilafı olduğu tasrih edilmiştir.

6- Hadisin bazı vecihlerinde gelen "O, ateşi ister yüklensin, ister terketsin, (kendisi bilir)" şeklindeki ifade, muhatabı muhayyer bırakmak için değil, tehdid için söylenmiştir.[34]

7- BAZI FEVAİD:

Yukarıda kaydettiklerimizden başka, hadisten çıkarılan bazı hükümler şunlardır:

***** Bir kimse bir hak iddia etse, delil yokluğu sebebiyle hâkim müddea aleyhe yemin ettirse ve lehine hükmetse; bu, adamı batında tebrie etmez. İddia sahibi sonradan delil getirse, iddiası dinlenir; önceki hüküm iptal edilir.

***** Bir kimse hile yollarından biriyle, batıl bir iş için hileye tevessül etse ve zahirde hak onun olsa ve lehine hükmedilse, batında onu alması kendisine helal olmaz. Verilen hükümle, günah üstünden kalkmaz. Sadece Ebu Hanife: "Hâkimin hükmü, malların helal olmasını sağlamazsa da, ferçleri helal kılar, kararda zikri geçen batını helal kılar" demiştir. Bu, hadis ve icmaya muhalif bulunmuştur.

***** Resulullah, vahiy gelmeyen hususlarda şahsî re'yi ile ictihad ederdi. Bu husus münakaşalı ise de bu hadis, ictihad-ı nebevî hususunda açıktır.

***** Resulullah, zahire göre verdiği hükmünde, içtihadı O'nu, bazan batındaki gerçek duruma uymayan hükme götürmüştür. Ancak, ismeti sebebiyle bu hata üzerinde istikrar hasıl olmamıştır.

Resulullah'ın mutlak olarak hata yapmayacağını söyleyenler derler ki: "Eğer Aleyhissalâtu vesselâm'ın hükmünde hatanın vukuu caiz olsaydı, mükelleflere hatayı emretmesi gerekirdi. Zîra bütün hükümlerine uyma hususunda emir

sabittir. Nitekim Allah Teala Hazretleri (mealen): "Hayır! Rabbine and olsun ki, onlar aralarındaki anlaşmazlıklar için senin hükmüne müracaat edip, sonra da verdiğin hükme, gönüllerinde hiçbir şüphe ve sıkıntı duymaksızın tam bir teslimiyetle razı olup uymadıkça, hakkıyla iman etmiş olmazlar" (Nisa 65) buyurmuştur. Ayrıca, icma, hatadan ma'sumdur. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), rütbesinin yüceliği sebebiyle masumiyete evladır."

Birinci mütalaaya şöyle cevap verilir: Eğer mesele, hata vukuunu gerektirirse, onda bir mazhar yoktur. Çünkü hata mukallidler hakkında da mevcuttur. Zîra onlar, müftüye ve hâkime, hata etmeleri caiz bile olsa, ittiba etmekle emrolunmuşlardır.

İkinci noktanın cevabı şöyledir: Mülazemet (beraberlik) merduttur. Çünkü icmanın varlığı farzedilse, bu, dayanağını Resulullah'tan gelen rivayetten alır. Böylece, icmanın kendine değil, Resulullah'a ittiba edilmiş olur.[35]

4899 -4- وعن ا'شْعث بن قيس:]أنَّه اشْتَرَى رَقيقاً مِنَ الْخُمُس مِنْ عَبْدِاللّهِ بِعِشْرِينَ ألْفاً فَارْسَلَ إلَيْهِ عَبْدُاللّهِ في ثَمَنِهِمْ. فقَالَ: إنَّما أَخَذْتُهُمْ بِعَشْرَةِ آفٍ. قَالَ عَبْدُاللّهِ: فَاخْتَرْ رَجٍُ يَكُونُ بَيْنَ وَبَيْنَك. فقالَ ا'شْعَثُ: كُنْ أنْتَ بَيْنِى وَبَيْنَ نَفْسِك. فقَالَ عَبْدُاللّهِ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللّهِ # يَقُولُ: إذَا اخْتَلَفَ الْبَيِّعَانِ وَلَيْسَ بَيْنَهُمَا بَيِّنَةٌ، فَهُوَ مَا يَقُولُ رَبُّ السِّلْعَةِ أوْ يَتَتَارَكَانِ[. أخرجه أبو داود، وأخرجه النسائي منه المسند فقط .

4. (4899)- Eş'as İbnu Kays'ın anlattığına göre, Humus'tan bir köleyi Abdullah'tan yirmi bin (dirhem)e satın almış ve Abdullah kölenin bedelini almak üzere kenisine bir adam göndermiştir. Adam gelince: Eş'as:

"Ben onu on bine satın aldım" dedi. Abdullah da:

"Öyleyse seninle benim arama (hakem olacak) bir kimse tayin et!" dedi. Eş'as:

"Benimle kendi aranda sen hakem ol!" dedi. Bunun üzerine Abdullah:Ben Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Alışveriş yapan iki kişi ihtilafa düşerlerse ve aralarında da delil yoksa, mal sahibinin söylediği esas alınır veya (alışverişi) terkederler" dediğini işittim" dedi. [Ebu Davud, Büyû 74, (3511); Nesâî, Büyû 82, (7, 302, 303), Nesâî'de sadece müsned (Resulullah'a ait) kısım kaydedilmiştir.][36]

AÇIKLAMA:

Hattâbî bu meselede ulemanın ihtilaf ettiğini belirtir:
* Malik ve Şafiî rahimehümallah: "Satıcıya: "Malı söylediğin fiyata sattığına dair yemin et!" denir. Satan yemin ederse müşteriye: "Ya satıcının söylediği fiyata malı alırsın, ya da söylediğin fiyata sattığına dair yemin edersin!" denir. Eğer yemin ederse, mal, satana iade edilir. Şafiî'ye göre, malın mevcut olması ile telef olmuş bulunması arasında fark yoktur, hüküm böyledir. Çünkü her ikisi de yemin etmiş birbirinin söylediği fiyatları reddetmiştir" demişlerdir. Muhammed İbnu'l-Hasen de bu görüştedir.
* Nehâî, Sevrî, Evzâî, Ebu Hanife ve Ebu Yusuf: "İstihlâktan sonra, yemin edince müşterinin sözü esas alınır. İmam Malik de, iki rivayetten en meşhurunda, bunların, "İstihlaktan sonra" sözlerine yakın bir şey söylemiştir. Onların bu hükme, bazı rivayetlerde "Mal kaim olduğu halde alışveriş yapanlar ihtilaf ederlerse, satıcının sözü muteber olur veya alışverişi terkederler" şeklinde gelen beyana dayandığı belirtilmiştir. Ulema: "Malikin malın kıyamını şart koşması, malın istihlaki halinde hükmün farklı olacağına delildir" demiştir.[37]

YEDİNCİ FASIL

DÂVÂLAR VE BEYYİNELER

4900- 1- عن ابن عمرو بن العاص رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]قَالَ لِى رَسُولُ اللّهِ #: اَلْبَيَّنةُ عَلى الْمُدِّعي وَالْيَمِينُ عَلى الْمُدَّعى عَلَيْهِ[. أخرجه الترمذي .

1. (4900)- İbnu Amr İbni'l-As (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana dedi ki: "Beyyine davacı üzerine, yemin de davalı üzerine düşer." [Tirmizî, Ahkâm 12, (1341).][38]

4901- 2- وعن ابن عبّاس رَضِيَ اللّهُ عَنْهما:]أنّ امْرَأتَيْنِ كَانَتَا تَخْرُزَانِ في بَيْتٍ فَخَرَجَتْ إحْدَاهُمَا وَقَدْ أنفذَ بإشْفَافِى كَفِّهَا، فادَّعَتْ عَلى ا'خْرى، فَرُفِعَ ذلِكَ الى ابْنِ عَبّاس رَضِيَ اللّهُ عَنْهما فقَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: لَوْ يُعْطَى

النَّاسُ بِدَعْوَاهُمْ ُدَّعى رِجَالَ دِمَاءَ قَوْمِ وَأمْوَالَهُمْ، وَلَكِنَّ الَبيِّنَةَ عَلى الَمُدِّعي، وَالْيَمِينُ عَلى مَنْ أنْكَرَ. ذَكِّرُوهَا بِاللّهِ، ًوَاقْرَءُوا عَلَيْهَا: إنَّ الَّذِينَ يَشْتَرُونَ بِعَهْدِ اللّهِ وَأيْمَانِهِمْ ثَمناً قَلِيً اŒيَةَ فذَكَّرُوهَا فَاعْتَرَفَتْ[. أخرجه الخمسة، وهذا لفظ البخاري .

2. (4901)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "İki kadın bir odada deri dikiyorlardı. Bunlardan biri avucuna bîz batırılmış olarak dışarı çıktı. Bunu diğerinin yaptığını iddia etti. Dava İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'a götürüldü. İbnu Abbas dedi ki:
"Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurmuşlardı: "Eğer insanlara sırf iddialarıyla (delil olmadan) talep ettikleri verilseydi, insanlar başkalarının kan ve mallarını istemeye kalkarlardı. Ancak iddia sahibine beyyine gerekmektedir. İddiayı inkar edene de yemin gerekmektedir. (Bu kadına) Allah'ı (yalan yere yemin etmenin günahını) hatırlatın. Ona şu ayeti okuyun: "Allah'ın ahdini ve yeminlerini az bir pahaya değişenler, işte bunlar için ahirette hiçbir nasib yoktur" (Al-i İmran 77).
Kadına bu hatırlatıldı. Bunun üzerine kadın suçunu itiraf etti." [Buhârî, Tefsir, Al-i İmran 3, Rükûn 6; Müslim, Akdiye 2, (1711); Ebu Davud, Akdiye 23, (3619); Tirmizî, Ahkâm 13, (1343); Nesâî, Kudât 35, (8, 248).][39]

-4902 -3- وعنه رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]قَضَى رَسُولُ اللّهِ # بِيَمِينٍ وَشَاهِدٍ[. أخرجه مسلم وأبو داود .

3. (4902)- Yine İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (iddia sahibi iki şahid bulamazsa) bir yemin ve bir şahid(in yeterli olacağın)a hükmetmiştir." [Müslim, Akdiye 3, (1712); Ebu Davud, Akdiye 21, (3608).][40]

AÇIKLAMA:

1- İslam şeriatı, ilk iki hadisten anlaşılacağı üzere, davacıya, iddiasına beyyineyi

şart koşmuştur. Davalıya da yemin etmeyi şart koşmuştur. Beyyine, iddiayı isbatlayıcı delil ve hüccet demektir. Normalde davacı (müddeî) hakkında beyyine, belli şartları taşıyan iki şahittir. İddia sahibinin beyyinesi yoksa, davalıya (müddea aleyh) yemin teklif edilir.

2- Üçüncü rivayet (4902) dava sahibi iki şahid bulamaz da tek şahid bulursa, bir şahid yerine de yeminin yeterli olacağı görüşünü takrir etmektedir. Ancak bu mesele ulema arasında ihtilaflıdır: Ebu Hanife, Şa'bi, Evzâî, Leys ve İmam Malik'in ashabından Endülüslü olanlar, bir şahid ve yeminle hiçbir surette hüküm verilemeyeceğini, iki şahidin şart olduğunu söylemişlerdir. Ancak, diğer üç imam ve cumhur, bir şahidle davacının yemininin malla ilgili davalarda yeterli olacağına hükmetmiştir. Mala girmeyen davalarda yemin ve şahidin kabul edilmeyeceğinde hepsi ittifak eder.[41]

-4903 -4- وعن عبداللّهِ بن عُبَيْدِ اللّهِ بْنِ أبِى مُلَيْكَةَ:]أنَّ بَنِى صُهَيْبٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه: ادَّعَوْا عِنْدَ مَرْوَانَ بَيْتَيْنِ وَحُجْرَةً، اَعْطَاهَا رَسُولُ اللّهِ # صُهَيْباً رَضِيَ اللّهُ عَنْه. فقَالَ مَرْوَانُ: مَنْ يَشْهَدُ لَكُمْ بذلِكَ؟ فقَالُوا: ابْنُ عُمَرَ. فَدعَاهُ فَشَهِدَ أنَّ رَسُولَ اللّهِ # أعْطَى صُهَيْباً بَيْتَيْنِ وَحُجْرَةً. فَقَضَى مَرْوَانُ بِشَهَادَتِهِ لَهُمْ[. أخرجه البخاري.

4. (4903)- Abdullah İbnu Ubeydillah İbni Ebî Müleyke anlatıyor: "Benî Süheyb (radıyallahu anh), Mervan nezdinde, iki ev ve bir odanın kendilerine ait olduğunu, bunları (babaları) Süheyb'e Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın verdiğini iddia ettiler. Mervan: "Söylediğiniz şeye şahidiniz var mı?" dedi. Onlar: "İbnu Ömer!" dediler. Mervan İbnu Ömer'i çağırdı. O, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Süheyb (radıyallahu anh)'e iki ev ve bir oda verdiğini söyledi. Mervan sadece onun şehadetiyle onlar lehine hükmetti." [Buhârî, Hibe 30.][42]

AÇIKLAMA:

Burada tek şahidle davanın sübut bulması ve hüküm verilmesine örnek var. Bazı müteahhir alimler, "İddia sahiplerine yemin de ettirilmiştir" te'vilini yapmıştır. Ancak rivayette bunu te'yid eden bir açıklık yok. Bu rivayete dayanan bir kısım

müteahhir ulema: "Sıdkına karine bulunduğu takdirde tek şahid de yeterlidir" demiştir. Seleften Şureyh de böyle hükmetmiştir.
Ebu Davud, Sünen'inde "Hakim, şahidin sıdkını bilirse, tek şahidle hükmetmesi caizdir" diye açtığı bir babta, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şahideteyn (iki şahid) tesmiye ettiği Huzeyme İbnu Sabit Kıssasını kaydeder. Ancak ulema, bu durumun Resulullah'a has bir vak'a olduğunda ittifak etmiştir. İbnu't-Tin, bu rivayete şöyle bir yorum getirir: "Muhtemelen Mervan, bunu Allah'ın malından, nazarında ihsana müstehak olana bağış şeklinde vermiştir. Eğer Aleyhissalâtu vesselâm vermiş idiyse, böylece bu bağış infaz edilmiş oldu, yok vermemiş idiyse, kendisi bu bağışı yapmış oldu." İbnu't-Tîn demek ister ki, tek şahidle dava hükme bağlanmaz. Öyleyse bu rivayetin te'vili gerekir. İbnu't-Tîn ayrıca, bu hâdisenin fey'le ilgili olduğunu, (insanlar arasında bir dava olmadığını) belirtir. Ömer İbnu Şeybe'nin Ahbar-ı Medine'de zikrettiğine göre, Süheyb'in evi Ümmü Seleme'ye aitti. Süheyb'e bağışladı. Belki de bunu Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın emriyle yaptı veya mecaz yoluyla Ümmü Seleme'ye nisbet etti. Ev hakikatte Resulullah'ın idi. Onu Süheyb'e bağışladı veya o, dava mevzuu olan evden başka bir evdir.[43]

-4904 -5- وعن أبِى مُوسيِ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْه:]أنَّ رَجُلَيْنِ اِدَّعِيَا بَعِيراً عَلى عَهْدِ رَسُولِ اللّٰهِ #، فَبَعَثَ كُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا شَاهِدَيْنِ، فَقَسَّمهُ # بَيْنَهُمَا نِصْفَيْنِ[.
أخرجه أبو داود والنسائي .

5. (4904)- Ebu Musa (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında iki kişi bir deve hakkında iddiada bulundular. Her biri, iki tane şahid getirdi. Bunun üzerine (aleyhissalâtu vesselâm) deveyi ikiye bölerek aralarında taksim etti." [Ebu Davud, Akdiye 22, (3613, 3614, 3615); Nesâî, Kudat 34, (8, 248).][44]

AÇIKLAMA:

1- Ebu Davud'un bir rivayetinde her ikisinin de beyyinesi olmayan iki kişinin bir deve -veya hayvan- hakkında iddiada bulunduklarını, bu durumda da hayvanı aralarında taksim ettiğini kaydeder. İbnu Raslan, iki rivayetin de aynı hadiseye parmak basmış olabileceğini, zira her iki tarafın birbirine zıt olan beyyine ibraz

etmesiyle, beyyinelerin birbirlerini hükümden düşürerek sanki yok hükmüne getireceğini belirtir.

2- Ulema şöyle bir durumda ihtilaf eder: Bir şey bir adamın elindedir. Bunun hakkında iki kişi iddiada bulunur ve her biri kendinin olduğunu söyler ve her ikisi de beyyine ikame eder.

* Ahmed İbnu Hanbel ve İshak İbnu Rahuye derler ki: "Aralarında kur'a çekilir, kime çıkarsa o alır.

* Şafiî kavl-i kadiminde Ahmed gibi hükmetmişse de, kavl-i cedidinde, "Bu hususta iki görüş var demiştir. Birine göre ikiye bölünerek aralarında taksim edilir. Ashab-ı re'y ve Süfyan-ı Sevrî de buna hükmeder. Diğer kavle göre; kur'a çekilir, kime çıkarsa "şahidleri hakka şehadet etti" diye yemin eder ve böylece mal ona hükmedilir.

* İmam Malik: "Ben malı onlardan birine hükmetmem. Eğer mal bir başkasının elinde ise" demiştir. Ondan rivayete göre: "Mal, onlardan hangisinin şahidleri daha adi, selahet cihetiyle daha meşhur ise ona aittir" demiştir.

* Evzâî: "Beyyine cihetiyle hangisi daha çok ise o alır" demiştir.

* Şâbi'nin: "Mal aralarında şahidlerin hisselerine göredir" dediği hikaye edilmiştir (Hattabi'den). Müteakip hadis, her iki tarafın da beyyinesi bulunmama durumuyla ilgilidir. Oradaki açıklamalar bu söyleneni tamamlayacak mahiyettedir.[45]

-4905 -6- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]عَرَضَ رَسُولُ اللّهِ # عَلى قَوْمٍ الْيَمِينَ فَسَارَعُوا إلَيْهَا فَأمَرَ أنْ يُسْهَمَ بَيْنَهُمْ في الْيَمِينِ، أيُّهُمْ يَحْلِفُ[. أخرجه البخاري وأبو داود .

6. (4905)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (bir mal hususunda ihtilaf eden, fakat beyyineleri olmayan) bir kavme yemin teklif etti. (İki taraf da) birden yemin etmeye koştu. Bunun üzerine (önce) yemin (edecek tarafın tesbiti için) kur'a çekilmesini emretti." [Buhârî, Şehâdât 24; Ebu Davud, Akdiye 22, (3616, 3617, 3618).][46]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, mefhumu hususunda şarih ve fakihlerin ihtilaf ettiği hadislerdendir. Bir açıklamaya göre, -önceki hadisin açıklamasında da geçtiği üzere- ihtilaf halinde iki taraf da beyyine ibraz edemezse, her iki tarafa da yemin teklif edilir. Her iki taraf da haklılığı hususunda yemin etmek isterse "hangisi öncelikle yemin etmelidir" hususu mevzubahis olacaktır. Sadedinde olduğumuz hadis, bu noktada prensip getirmektedir: Önce yemin edecek taraf, hâkimin arzusu ile değil, kur'a ile tesbit edilmelidir.
Diğer bir açıklamaya göre, yemine iştirak şu suretle olur: İki taraf, ellerinde bulunmayan bir mal hususunda niza eder ve ikisi de lehinde bir beyyine getiremezse, aralarında kur'a çekilir. Kur'a kime çıkarsa o yemin eder ve mala hak kazanır. Bu manayı te'yid eden bir rivayeti, Ebu Davud ve Nesâî'de Ebu Râfi Ebu Hüreyre'den nakletmiştir: "Her ikisinin de beyyinesi olmadığı halde iki kişi bir mal hususunda ihtilaf ettiler. Resulullah: Dava sahipleri memnun olsalar da olmasalar da yemin (hakkı) hususunda kur'a çekin" buyurur."
Hadisi bu mânada anlayan Hattâbî der ki: "İstiham'ın buradaki manası kur'a çekmektir. Resulullah şunu kastediyor: "İhtilaf sahibi her iki taraf kur'a çeksinler. Kur'a kimin lehine çıkarsa yemin eder ve iddia ettiği şeyi alır." Hattâbî bir deve üzerine çıkan bir ihtilafın, Hz. Ali tarafından yapılan buna benzer bir çözümünü kaydeder.
Ebu Davud'dan kaydettiğimiz hadis hakkında Kirmânî'nin yorumu şöyle: "Kur'a çekme işi, ihtilaf edenlerin, malı haketmeye götüren sebeplerde eşit olma halinde olur. Mesela: "Mal her iki tarafın da elindedir ve taraflar tamamına sahip olmak isterler, her ikisi de yemin edip almak ister. İşte böyle bir durumda aralarında kur'a çekilir, hangisine çıkarsa o yemin eder ve mala sahip olur."
Şerhu'l-Mişkat'ta aynı hadis için şu yorum yapılmıştır: "Meselenin şekli şöyledir: İki kişi üçüncü bir şahsın elinde bulunan bir mal hususunda iddialaşırlar ve her ikisinin de beyyinesi olmazsa veya her ikisinin de beyyinesi olursa, üçüncü şahıs da: "Ben (bu mal bunlara mı, başka birine mi ait) bilmiyorum" derse, bunlar hakkında verilecek hüküm iki iddiacı arasında kur'a çekmektir. Kur'a hangisine çıkarsa o yemin eder ve mala sahip olur. Hz. Ali de böyle hükmetmiştir."
Şâfiî'ye göre bu durumda mal, üçüncü şahsın elinde bırakılır.
Ebu Hanife'ye göre, iki dava sahibi arasında mal ikiye bölünür.
İbnu'l-Melek der ki: "Ahmed ve akvalinin birinde ve sonuncusunda Şafiî, Hz. Ali gibi hükmetmiştir. Keza Ebu Hanife de öyle hükmetmiş ve: "Her ikisine,

yemin ettirilerek yarımşar verilir" demiş, bir başka kavlinde de: "Üçüncü şahsın elinde bırakılır" demiştir."
Mesele hususunda ihtilafı gösterme saddedinde Beyhaki'nin yorumunu da kaydetmek isteriz. Der ki: "Kadı, taraflara yemin ettirmek isteyince, önce hangisinin yemin edeceğini tesbit için kur'a çeker. Böylece önce biri sonra diğeri yemin eder. Eğer ikincisi, birincisinin yemininden sonra yemin etmezse, malın tamamını birinciye hükmeder. Eğer ikinci de yemin ederse, ikisi de yeminde eşit olurlar ve böylece mal ikisi arasında yarımşar bölünür, tıpkı yeminden önce olduğu gibi."[47]

-4906 -7- وعن أبي غَطفانِ بن طريفٍ قال:]اخْتصَمَ زَيْدُ بْنُ ثَابِتٍ وَابْنُ مُطِيعِ الى مَرْوَانَ في دَارٍ كَانَتْ بَيْنَهُمَا، فَقَضَى مَرْوَانُ عَلى زَيْدِ بْنِ ثَابتٍ بِالْيَمِينِ عَلى الْمِنْبَرِ فقَالَ زَيْدٌ أحْلِفْ لَهُ مَكَانِي هذَا. فقَالَ مَرْوَانُ، ، إِ عِنْدَ مَقَاطِعِ الْحُقُوقِ. فَجَعَلَ زَيْدُ بْنُ ثَابتٍ يَحْلِفُ إنّ حَقُّه لَحَقٌّ، وأبِى أنْ يَحْلِفَ عَلى الْمِنْبَرِ، فَجَعَلَ مَرْوَانُ يَعْجِبُ مِنْ ذلِكَ[. أخرجه مالك .

7. (4906)- Ebu Gatafan İbnu Tarif el Mürrî anlatıyor: "Zeyd İbnu Sabit ve İbnu Mutî aralarındaki bir ev sebebiyle (Medine valisi) Mervan'a dava açtılar. Mervan, minberde yemin etmesi şartıyla, evin Zeyd İbnu Sabit'e ait olduğuna hükmetti. Zeyd:
"Ben onun için şu yerimde yemin ederim!" dedi. Mervan da:
"Hayır! Hukukun kesinleştiği yerde yemin edeceksin!" dedi. Bunun üzerine Zeyd "Hakkım haktır" diye yemin etmeye başladı ve minberde yemin etmekten imtina etti.
Mervan bu duruma hayret etti." [Muvatta, Akdiye 12, (2, 728).][48]

AÇIKLAMA:

1- Zürkânî, yeminin, Mescid-i Nebevî'nin minberinin yanında yapılmasının istendiği; "minberde" sözünden maksadın "minberin yanında" demek olduğunu belirtir.

2- İmam Malik, minberin yanında yemin etme an'anesinin mevcudiyetini

gözönüne alarak, "Zeyd İbnu Sabit (radıyallahu anh)'in imtinasını, onun sabru'lyemini mekruh addetmesiyle" izah eder. Sabru'lyemin: Kişinin yemine zorlanması, yemin edinceye kadar hapsedilmesidir. Şu halde Zeyd (radıyallahu anh), yemine zor, icbar karışmaması, kendiliğinden olması görüşündedir. Zorlamanın karışacağı yemini mekruh addetmektedir.

3- Mervan'ın taccübü, Zeyd'in davranışı sebebiyledir. Çünkü Zeyd, bu yeminin mekanla ilgili bir tağliz yemini olduğunu bildiği halde, buna yanaşmayışına Mervan hayret etmiştir. Tağliz suretiyle yemin, zaman, mekan ve bazı elfazı mahsusa ilavesi suretiyle yapılır. Şöyle ki: "Hüküm eğer Mekke-i Mükerreme'de verilecek ise yemin, Makam-ı İbrahim ile Beytu'l-Haram arasında yapılır. Ve eğer Medine-i Münevvere'de ise yemin, Resulullah'ın minberi yanında yapılır. Bir başka beldede ise o beldenin camiinde ikindiden sonra yapılır. Allah'ın isimlerinin bazılarının ilavesiyle veya Kur'an üzerine yapılan yeminler de bu nev'e girer.

4- İmam Şafiî, Hz. Ömer'in bir adamla aralarında çıkan ihtilafta minberin yanında yemin ettiğini belirtir. İlaveten: "Bize göre, minber üzerinde yemin, ihtilaf edilmeyen bir husustur. Bu husustaki görüşümüz hep aynı kalmıştır" der.

5- Hadisin Muvatta'daki aslında İmam Malik'in bir açıklaması var: "Ben, bir dinarın dörtte birinden daha az bir şey için -ki bu üç dirhem yapar- minberde yemin ettirilmesini uygun görmem."
Şafiî hazretleri: "Yirmi dinar ve daha fazla değerde olan şeyler için minberde yemin ettirilir, daha az şey için ettirilmez" der.
Zürkânî der ki: Cumhur, kan ve çok miktardaki mal için mekan şartı ile tağliz suretinde yemin yaptırılır, daha az bir şey için yaptırılmaz diye hükmetmiştir. Ancak azın, çoğun hududu nedir? Bu hususta alimler ihtilaf etmişlerdir.[49]

*** YEMİNİN ŞEKLİ:**

-4907 -1- عن ابن عبَّاس رَضِيَ اللهُ عَنْهما:]أنَّ رَسُولَ اللهِ # قَالَ لِرَجُلٍ حَلَّفَهُ: احْلِفْ بِاللهِ الَّذِي َ إلَهَ إ َّ هُوَ مَالَهُ عِنْدَكَ شَىْءٍ، يَعْنِى لِلْمُدَّعِي[. أخرجه أبو داود .

1. (4907)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah

(aleyhissalâtu vesselâm), yemin teklif ettiği bir adama:
"Kendinden başka ilah bulunmayan Allah'ın adıyla, o kimsenin yani dava sahibinin senin yanında malı olmadığına yemin et!" buyurdu." [Ebu Davud, Akdiye 24, (3620).][50]

AÇIKLAMA:

Yeminin nasıl edileceği hâkim tarafından ilgiliye öğretilmelidir. İslamî yeminin, Allah üzerine yapılması esastır. Namus ve şeref üzerine yemin yapılmaz. [51]

SEKİZİNCİ FASIL

ADALET VE ŞEHADET

-4908 -1- عن عمرو بن شعيب عن أبيه عن جدّه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: َ تَجُوزُ شَهَادَةُ خَائِنٍ وَ خَائِنَةٍ، وَ زَانٍ وَ زَانِيَةٍ، وَ ذِي غِمْرٍ عَلى أخِيهِ[. أخرجه أبو داود.وللترمذي، عن عائشة بعد قوله، خائنة: و مجلودٍ حداً، وَ مُجرٍّب شَهَادَةٍ وَ القَانِعِ ‘هلِ الْبَيْتِ، وَ ظَنِينٍ)-1(في وَءٍ وَ قَرَابَةٍ.قال الفزارى: »القَانِعُ« التابع.والمراد »بالخائن« الخيانة في الدين والمال وا‘مانة فإن من ضيّع شيئاً من أوامر اللّه أو ركب شيئاً من منهياته يكون عدًّ.و»القانع« التابع مثل ا‘جير والوكيل تردّ شهادته للتهمة في جر النِّفع الى نفسه، ‘ن التابع ‘هل البيت ينتفع بما يصير إليهم .

1. (4908)- Amr İbnu Şuayb an ebihi an ceddihi anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Hain erkek ve haine kadının, zani erkek ve zaniye kadının, kardeşine kin taşıyan kimsenin şehadeti caiz değildir." [Ebu Davud, Akdiye 16, (3600, 3601) İbnu Mace, Ahkam 30, (2366).]
Tirmizî'de Hz Aişe'den yapılan bir rivayette, haine kelimesinden sonra şu ziyade vardır: "Hadd-i kazf'la celde tatbik edilenin, şehadette (yalanı) tecrübe edilmiş olanın, ev halkına hizmet edenin, kendisini nisbet ettiği mevla ve akrabaları hususlarında müttehem olan (gerçek nesebini gizleyen)in." [Tirmizî, Şehâdât 1,

(2299).][52]

AÇIKLAMA:

1- İslam'da herkes şahidlik yapamaz. Şahid olabilmek için adalet sahibi olmak gerekir. Bu vasfı taşımayan kimsenin şahitliği makbul değildir. Sadedinde olduğumuz hadis, kimlerin şahidliği kabul edilmiyorsa bunları belirtmektedir:

* Hain kelimesinden öncelikle insanlara karşı, emanetlerde hiyanetle tanınmış kimseler anlaşılmıştır. el-Kâdı, hadisin daha umumi bir çerçevede anlaşılarak Allah'ın emanetine riayetkâr olmayanla, insanların emanetlerine riayetkâr olmayanların da aynı şekilde kastedilmiş olma ihtimalinin varlığına dikkat çeker.

* Zaniler.
Haddle celde uygulananlar... Bununla öncelikle hadd-i kazf (iftira) anlaşılmıştır. Ebu Hanife de bu mânada anlamıştır: "Hadd-i kazf suçuyla celde tatbik edilenden ebediyen şehadet makbul olmaz, tevbe bile etse" der. el-Kâdî: "Diğer haddlerden ayrı olarak celde uygulananın zikredilmesi, bunun cinayetinin büyüklüğünden dolayıdır. Celde haddi tabiri, gayr-ı muhsan zaniyi, iftira edeni ve şarap içeni de içine alır" der.
Ebu Hanife: "Celde uygulananın, tevbe bile etse, şehadeti makbul değil" demiş ise de, ulemanın racih görüşü, tevbe eden kimsenin şehadeti makbul olacağı istikametindedir.

* Kardeşine karşı kin sahibi olanın şehadeti.

* Şehadette yalancılık yapmakla tanınmış olan kimse.

* Ev halkına ücret ve sair yollardan biriyle hizmet eden, tabi olan. Böyle birinin menfaatlendiği yere karşı bîtaraf olamayacağı kabul edilir ve bu sebeple şehadeti reddedilir. Oğlu lehine babanın, baba lehine oğlunun veya alacaklı kimse, müflisin bir başkasında alacağı var diye şehadet edecek olsa, bunlar makbul değildir.

* Kendisini nisbette yalan ithamıyla tanınan, yani: "Ben falancanın azadlısıyım!" dese, fakat o kimseye nisbeti sahih olmasa, fasık addedilir, şehadeti de reddedilir. Yalandan akrabalı iddiası da aynı hükme girer.[53]

4909-2- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قال رَسُولُ اللّهِ #: َتَجُوزُ

شَهَادَةُ بَدَوِيٍّ عَلى ذِى قَرْيَةٍ[. أخرجه أبو داود.وإنما كره شهادة البدوي لما فيه من الجفاء في الدين، والجهالة بأحكام الشريعة، ولعدم ضبطه الشهادة في الغالب على وجهها لقلة معرفته بشروطها، وإليه ذهب مالك. والناس على خفه .

2. (4909)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Bedevinin, köylü aleyhindeki şehadeti caiz değildir." [Ebu Davud, Akdiye 17, (3602); İbnu Mace, Ahkâm 30, (2367).][54]

AÇIKLAMA:

Bedevi, çöllerde çadırda yaşayanlara denir. Bunlar göçebe hayatı sürer, belli bir yerleşim yerleri yoktur.
Bedevinin şehadetinin makbul olmayışı, onların dinî bakımdan eksikliklerinin fazlalığındandır. Onlar şer'î ahkâmı da yeterince bilmezler, çoğu hallerde şehadeti usulüne uygun yapamazlar da. Bu gibi sebeplerle onların şehadeti makbul addedilmemiştir. Ahmed İbnu Hanbel hadisle ameli esas almıştır. İmam Malik ve Ebu Ubeyd de bu görüştedir. Ancak cumhur, bedevinin de şehadetinin makbul olacağına hükmeder. İbnu Raslan: "Bu hadisi, bedevilerden adaleti bilinmeyene hamlettiler. Zaten galib durumda onların adaleti bilinmez" der.[55]

4910 -3- وعن أيمن بن خُرَيْم بن فاتك قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: عُدِلَتْ شَهَادَةُ الزُّورِ إشْرَاكاً بِاللّهِ تَعالى. ثُمَّ قَرَأ: فَاجْتَنِبُوا الرِّجْسَ مِنَ ا'وْثَانِ وَاجْتَنِبُوا قَوْلَ الزُّورِ حُنَفَاءَ للّهِ غَيْرَ مُشْرِكِينَ بِهِ[. أخرجه أبو داود والترمذي؛ إ أن أبا داود قال عن خريم بن فاتك، وخريم صحابي؛ وأما ابنه أيمن فقال الترمذي: نعرف له سماعاً من النبي # .

3. (4910)- Eymen İbnu Hureym İbni Fatik anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Yalan şehadet Allah'a şirkle bir tutulmuştur!" buyurdular ve şu ayeti okudular.

(Mealen): "...Putlara tapmak gibi bir pislikten ve yalan sözden de kaçının." (Hacc 30). [Tirmizî, Şehâdât 3, (2300, 2301); Ebu Davud, Akdiye 15, (3599); İbnu Mace, Ahkâm 32, (2372).][56]

AÇIKLAMA:

Hadiste Aleyhissalâtu vesselâm, yalan şehadeti, günah itibariyle şirke emsal tutmuştur. Çünkü şirk de Allah hakkında bir yalandan ibarettir; söylenmesi caiz olmayan şeyi Allah'a nisbettir. Aynı şekilde yalancı şahitlik de kula caiz olmayan bir şeyi söylemektir. Öyleyse her ikisi de, gerçekte olmayan şeylerin iddiasıdır.
Tîbî der ki: "Resulullah yalan sözü şirke müsavi kıldı. Çünkü şirk de yalan sınıfına girer. Zîra müşrik, putun ibadete müstehak olduğunu zanneder."[57]

-4911 -4- وعن زيد بن خالد رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: أَأخْبرُكُمْ بِخَيْرِ الشُّهَدَاءِ؟ الَّذِي يَأتِي بِشَهَادَتِهِ قَبْلَ أنْ يُسْألَهَا[. أخرجه مسلم ومالك وأبو داود والترمذي.قال مالك: هُوَ الَّذِى يُخْبِرُ بِالشِّهادة الّتِي يَعْلَمُ بِهَا الّذي هِي لَهُ، فيأتِي بِهَا ا‘‘مَامَ فَيَقْضِي لَهُ بِهَا .

4. (4911)- Zeyd İbnu Halid (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Size şahidlerin en hayırlısını haber vermeyeyim mi: O kendisine taleb edilmezden önce şehadet etmeye gelendir." [Müslim, Akdiye 19, (1719); Muvatta, Akdiye 3, (2, 720); Ebu Davud, Akdiye 13, (3596); Tirmizî, Şehâdât 1, (2296).][58]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, şahidlik taleb edilmeden, kendiliğinden gidip şahitlikte bulunmayı takdir etmektedir. Ancak daha önce de geçtiği üzere bazı hadisler, taleb edilmeden şahitlikte bulunanları kötüler. Bir hadis şöyle: "Asırların en hayırlısı benim asrımdır. Sonra onu takib eden asırdakiler, sonra da onu takib eden asırdakiler gelir. Sonra da bir kavim gelir ki onlar şahidlik taleb edilmeden

şehadette bulunurlar."

Aradaki zıtlık (tearuz) şöyle giderilmiştir. Nevevî der ki: "Bu hadiste iki te'vil var: En sahihi, en meşhur olanı İmam Malik ve Ashab-ı Şafiî tarafından yapılan te'vildir. Buna göre, bir kimsenin nezdinde, bir insanın hakkını ilgilendiren bir şehadet mevcuttur. Fakat hak sahibi onun şahid olduğunu bilmemektedir. İşte bu kimse o adama gidip kendisi için şahid olduğunu haber verir, nezdindeki emaneti eda etmiş olur.

İkinci te'vile göre, bu övülen şehadet, insan hukukuyla değil, hisbe şehadetiyle ilgilidir: Talâk, köle azadı, vakıf, ammeye yönelik vasiyetler, hudud gibi meselelere giren şehadetlerdir. Bu çeşitten bir şey bilen kimsenin, bildiğini gidip kadıya söylemesi, haber vermesi, şahidlik yapması vacibtir.

Üçüncü bir te'vile göre, bundan, talepden önce değil, sonra şehadeti eda hususunda mecaz ve mübâlağa maksuddur. Nitekim: "Cömert, istemeden veren kimsedir" sözünden, istenince hemen çarçabuk vermek kastedilir."[59]

-4912 -5- وعن خزيمة بن ثابت رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أنّ رَسُولَ اللّهِ # اِبْتَاعَ فَرَساً مِنْ أعْرَابِيّ فَاسْتَتْبَعَهُ النّبِيُّ # الى مَنْزِلِهِ لَيَقْضِيَهُ ثَمَنَ فَرَسِه. فأسْرَعَ # المَشْىَ وَأبْطأَ ا۠عْرَابىّ، وَطفِقَ رِجَالٌ يَعْتَرِضُونَ ا۠عْرَابىّ، فَسَاوَمُوهُ بِالْفَرَسِ، وَ يَشْعُرونَ أنّ النّبىّ # قَدِ ابْتَاعَهُ. فَنَادَى ا۠عْرَابىّ النّبىّ # فقَالَ: إنْ كُنْتَ مُبْتاعاً هذَا الْفَرسَ وإِلّا بِعْتُهُ. فقَامَ النّبىُّ # حِينَ سَمِعَ نِدَاءَ ا۠عْرَابِىّ فقَالَ أوَلَيْسَ قَدِ ابْتَعْتُهُ مِنْكَ. فقَالَ ا۠عْرَابِىّ: واللّهِ مَا بِعْتُكَه. فقَالَ # بَلْ قَدِ ابْتَعْتُهُ مِنْكَ. فَطَفِقَ ا۠عرابِىّ يَقُولُ: هَلُمَّ شَهِيداً. فقَالَ خُزَيْمَةُ: أنَا أشْهَدُ أنَّك بَايَعْتَهُ. فأقْبَلَ # عَلىِ خُزَيْمَةَ فقَالَ: بِمَ تَشْهَدُ؟ قَالَ: بِتَصْدِيقِكَ يَا رَسُولَ اللّهِ، فَجَعَلَ شَهَادَةَ خُزَيْمَةَ بِشَهَادَةِ رَجُلَيْنِ[. أخرجه أبو داود والنسائي.وزاد رزين:]فقَالَ ا۠عْرَابِىّ: أهذا رسولُ اللّهِ؟ فَقَالَ أبُو هُريرةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْه: كَفى بِكَ جَهْلاً أنْ َتَعْرِفَ نَبِيَّك، صَدَقَ اللّهُ: ا۠عْرَابُ أشَدُّ كُفْراً وَنِفَاقاً وَأجْدَرُ أنْ َيَعْلَمُوا حُدُودَ مَا أنْزَلَ اللّهُ عَلى رَسُولِهِ، فَاعْتَرَفَ ا۠عْرَابِىُّ بِالْبَيْعِ[.

5. (4912)- Huzeyme İbnu Sabit (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir bedeviden bir at satın almıştı. Aleyhissalâtu vesselâm, onu eve kadar getirivermesini ve orada parasını almasını söyledi. Bu

sırada kendisi hızlı hızlı yürüdü; bedevi ise ağır ağır yürüyordu. (Aralarında epeyce bir mesafe hasıl oldu. Bu sırada) bazı kimseler bedeviye gelip at üzerinde pazarlık yapmaya başladılar. Onu Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın satın almış olduğunu kimse bilmiyordu. Bedevî, Aleyhissalâtu vesselâm'a seslenip:
"Şu atı alacaksan al, değilse sattım!" dedi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bedevinin bu sözünü işitince adama yönelip: "Ben onu zaten senden satın aldım ya!" buyurdular. Ama bedevi:
"(Bu ne demek?) Vallahi ben onu sana satmadım!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Bilakis! Ben onu senden aldım" dedi. Bunun üzerine bedevi:
"Bir şahit getir!" demeye başladı. Hemen Huzeyme alınıp:
"Ben şehadet ederim, siz onu satın aldınız!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm, Huzeyme'ye gelerek: "Ne ile şehadet ediyorsun?" diye sordu. Huzeyme:
"Sana olan tasdikim ile, Ey Allah'ın Resulü!" dedi. bunun üzerine (aleyhissalâtu vesselâm) Huzeyme'nin şehadetini iki kişinin şehadeti yerine koydu." [Ebu Davud, Akdiye 20, (3607); Nesâî, Büyu 91, (7, 302).]
Rezîn şu ziyadeyi ilave etti: "Bedevi: "Bu, Resulullah mı?" dedi. Ebu Hüreyre kendisine: "Peygamberini tanımaman cahillik olarak sana yeter. Allah Teala Hazretleri doğru söyledi: "Bedeviler küfür ve nifak yönünden daha şiddetli ve Allah'ın Resulü'ne indirdiği emir ve yasakları bilmemeye daha müsaitdirler" (Tevbe 97). Bedevi bunun üzerine atı sattığını itiraf etti."[60]

AÇIKLAMA:

1- Hâdise İbnu Sa'd'da daha teferruatlı olarak anlatılmaktadır. Buna göre Resulullah'ın satın aldığı atın adı Mürteciz'dir. Satan bedevi de Benî Mürre kabilesinden Sevâ İbnu Kavs el-Muharibî'dir, Seva İbnu'l-Haris de denmiştir. Anlatıldığı üzere eve kadar atı götürüp, parasını evde alacak olan Sevâ, ağır ağır yürürken, yolda atı almak isteyenler çıkar ve kandisine daha fazla fiyat teklif ederler. Bunun üzerine, Resulullah'a olan satışını inkar cihetine gider.

2- Bir rivayette Resulullah Huzeyme'ye:
"Sen alışveriş esnasında bizim yanımızda değildin. Seni şehadet etmeye sevkeden şey nedir?" diye sorar. Huzeyme: "Ben sizin getirdiğiniz (risaleti) tasdik ettim, bildim ki, haktan başka bir şey söylemezsin!" der. Bunun üzerine (aleyhissalâtu vesselâm): "Huzeyme kimin lehinde veya aleyhinde şehadette bulunursa, bu ona yeter, (iki şahid değerindedir)" buyurur.

3- Bu hâdise son derece hikmetlidir. Zîra, Resulullah'ın vefatından sonra, Huzeyme (radıyallahu anh), bu vasfıyla mühim bir rol oynamıştır. Kur'an'ın cem'i bahsinde geçtiği üzere Zeyd İbnu Sabit başkanlığındaki Kur'an'ı tedvin heyeti, ezberlerindeki ayetlere ikişer yazılı şahid istiyorlardı. Son inenlerden iki ayeti yazılı olarak sadece Huzeyme getirmiş idi. "İki şahid" ünvanı hatırlanarak itirazsız kabul edildi.
Bazı yorumcular: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), ondan daha üstün, daha efdalleri varken bunlarınkini değil de, Huzeyme'nin şehadetini iki şahidlik kabul etmesi, bir muhassıs sebepten dolayıdır. O sebep de, orada Resulullah'ın lehine şehadet hususunda onun hemen ortaya atılmasıdır" demiştir. Hülefayı Raşidîn, Huzeyme'yi o vasıf üzere kabul etmişlerdir. Huzeyme, aslında haklıdır. Bazı rivayetlerde ifade ettiği gibi, Resulullah'ı gaybî ve son derece mühim meselelerde ne demiş ise aynen kabul eden bir kimsenin, böyle basit bir meselede yalan söyleyeceğine ihtimal veremez. Aksini düşünmek kişiyi tezada atar. Resulullah yine de, şehadet müessesesinin gerekliliği açısından, Huzeyme'nin şehadetini takdir buyurmuştur. Resulullah'ın sıdkı ve şahsî bilgisi açısından başka bir şahide ihtiyacı yoktur, ama buna rağmen Huzeyme'nin şehadeti onu te'kid etmiş oldu.[61]

*** EHL-İ KİTABIN ŞEHADETİ:**

-4913 -1- عن ابن عبَّاس رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]يَا مَعْشَرَ الْمُسْلِمِينَ كَيْفَ تَسْألُونَ أهْلَ الْكِتَابِ، وَكِتَابُكُمْ الّذى أُنْزِلَ عَلى نَبِيُّكُمْ، أحْدَثُ الْكُتُبِ بِاللّهِ تَقْرَءُونَهُ مَحْضاً لَمْ يُشَبْ، وَقَدْ حَدَّثكُمُ اللّهُ أنّ أهْلَ الْكِتَابِ بَدُّلوا كِتَابَ اللّهِ وَغَيُّرهُ، وَكَتَبُوا بِأيْدِيهِمُ الْكِتَابَ، وَقَالُوا: هُوَ مِنْ عِنْدِ اللّهِ لِيَشْتَرُوا بِهِ ثَمَناً قَلِيًَ؟ أ يَنْهَاكُمْ مَا جَاءَكُمْ مِنَ الْعِلْمِ عَنْ مَسْألَتِهِمْ؟ وَ واللّهِ مَا رَأيْنَا مِنْهُمْ رَجً قَطُّ يَسْألُكُمْ عَنِ الّذى أُنْزِلَ عَلَيْكُمْ[. أخرجه البخاري .

1. (4913)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) şöyle hitab etmiştir: "Ey Müslümanlar! Peygamberiniz (aleyhissalâtu vesselâm)'e indirilen kitap, Allah'ın en yeni kitabı ve içine hiçbir şey karışmamış olduğu halde, onu okuyup durduğunuz halde, nasıl olur da Ehl-i Kitab'a (şer'î) birşey sormaktasınız? Halbuki Allah Teala Hazretleri, Ehl-i Kitab'ın Allah'ın kitabını değiştirip

elleriyle yeni bir kitap yazdıklarını, sonra da az bir menfaatı satın almak için: "Bu, Allah katındandır" dediklerini haber vermektedir. Bilesiniz, size gelen ilim, onlara soru sormanızı men etmektedir. Hayır! Vallahi onlardan bir kişinin bile sizen inen kitaptan sizlere bir şey sorduğunu görmüyoruz." [Buhârî, İ'tisam 25, Şehâdât 29, Tevhid 42.][62]

AÇIKLAMA:

1- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ), bu hitabetinde, Müslümanların Ehl-i Kitap karşısındaki tavrını belirlemektedir. Sizler onlardan dinî hususta bir şey sormayın, onların kitabının tağyir ve tebdil edildiğini Kur'ân haber vermiştir. Üstelik sizin okumakta olduğunuz kitap ter u tâze, yeni, içerisinde hiçbir karışıklık, tağyir mevzubahis değil vs.
Aslında bu mânada Resulullah'ın tavsiyeleri var. Aleyhissalâtu vesselâm da Ehl-i Kitab'a dinî hususlarda başvurmayı yasaklamıştır. Buharî'nin kısmen bab başlığı olarak Sahih'ine aldığı bir Ahmed İbnu Hanbel hadisi şöyle: "Hz. Ömer bir gün, Ehl-i Kitap'tan ele geçirdiği bir kitapla Resulullah'a geldi (ve içerisinden bir yer) okudu. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) öfkelendi ve: "Ben size kitabı saf, temiz olarak getirdim. Onlara hiçbir şey sormayın. Ola ki doğru söylerler, siz yalanlarsınız, (hata etmiş olursunuz). Yahut bir batıl getirirler, tasdik etmiş olursunuz. Nefsimi elinde tutan Zat'a yemin olsun, eğer Hz. Musa aleyhisselam şimdi sağ olsaydı onun bana uyması gerekirdi" dedi.
Bu hadis değişik vecihlerde rivayet edilmiştir. Şarihler bu yasağın, nass gelmeyen hususlarla ilgili olduğunu, çünkü şeriatımızın tek başına yeterli bulunduğunu söylerler. Eğer nass yoksa, kıyas ve istidlal var. Bu yola başvurularak sormaktan müstağni olunmalıdır. Şarihler, şeriatımızın tasdik ettiği, geçmiş ümmetlerle ilgili hususlardan sormanın bu yasağa girmediğini de belirtirler. Ayette geçen: "Senden önceki kitabı okuyanlara sor!" (Yunus 94) emri, onlardan iman edenlerle ilgili, yasak da onlardan inanmayanlara sormakla ilgili. Yasağın tevhid ve risalet-i Muhammediye ve benzeri meseleler üzerine sorulacak sorularla ilgili olması da ihtimalden uzak değildir.

2- Hadisin bir başka veçhesi, Ehl-i Kitab'ın şehadetiyle ilgilidir. Alimler, onların şahidliğinin kabul edilmeyeceği hususunda bunu delil kılmışlardır.
Küffârın şehadeti makbul mü, değil mi? Bu hususta üç görüş var:

1) Cumhurun görüşü mutlak olarak reddedilmesine kani.

2) Tabiinden bazıları, Müslümanlar aleyhine olmayan şehadetlerinin mutlak kabulüne hükmetmiştir. Bu Kûfilerin görüşüdür: "Birbirleri hakkındaki şehadetleri kabul edilir" demişlerdir. Bu, iki rivayetten birinde Ahmed İbnu Hanbel'in de görüşüdür, ancak bazı ashabı reddetmiştir. Ahmed, sefer halini istisna tutmuş, "Seferde Ehl-i Kitabın şehadeti caizdir" demiştir. Hasan Basri, İbnu Ebî Leyla, Leys, İshak: "Bir dinde olanın bir başka dinde olana şehadeti makbul olmaz, birbirlerine şehadeti makbuldür. Çünkü bir ayette "Biz Hıristiyanız diyenlerden de ahid almıştık. Onlar da kendilerine ihtar edilen hakikatlerden nasiplerini unuttular. Bu yüzden aralarına, kıyamete kadar devam edecek bir düşmanlık ve kin saldık.." (Maide 14) buyrulmuştur."
Cumhur, başta "Bir de sizden iki mü'min erkeği şahid tutun. Eğer iki erkek şahid bulunmazsa, o zaman şahidliğine güvendiğiniz kimselerden bir erkek ve iki kadın şahid tutun..." (Bakara 282) ayeti olmak üzere başka ayet ve hadislere dayanır.

3- Hadiste, Ehl-i Kitab'ın, kitaplarını tağyirle ilgili şu ayeti-i kerimeye işaret edilmektedir: (Mealen): "Yazıklar olsun o kimselere ki, az bir dünya menfaati uğruna kendi elleriyle ayetler yazıp, sonra da: "Bu, Allah katındandır" derler. O elleriyle yazdıkları yüzünden, onlara yazıklar olsun! O kazandıkları yüzünden onlara yazıklar olsun" (Bakara 79).[63]

-4914 -2- وعن الشعبي:]أنّ رَجُ مِنَ الْمُسْلِمِينَ حَضَرَتْهُ الْوَفَاةُ بدقُوقَاءَ. وَلَمْ يَجِدْ أَحَداً مِنَ الْمُسْلِمِينَ يَشْهَدُ عَلى وَصِيَّتِهِ. فَأَشْهَدَ رَجُلَيْنِ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ عَلى وَصِيَّتِهِ. فَقَدِمَا الْكُوفَةَ. فَأَتَيَا أَبَا مُوسى ا'شْعَرِيّ فأخْبَراهُ، وَقَدِمَا بِتَرِكَتِهِ وَوَصِيَّتِهِ. فقَالَ أَبُو مُوسى: هذَا أَمْرٌ لَمْ يَكُنْ بَعْدَ الّذي كَانَ عَلى عَهْدِ رَسولِ اللّهِ #: فأحْلَفَهُمَا بَعْدَ الْعَصْرِ بِاللّهِ، إنَّهمَا مَا خَانَا، وَ كَذَبا، وَ بَدَّ، وَ كَتَمَا، وَ غَيّرا، وإنَّها لَوَصِيَّةُ الرَّجُلِ وَتَرِكَتهُ. فأمْضَى شَهَادَتُهما[. أخرجه أبو داود.

2. (4914)- Şa'bî anlatıyor: "Müslümanlardan birine, Dakûka'da ölüm geldi. Vasiyetine şahidlik edecek hiçbir Müslüman bulamadı. Bunun üzerine Ehl-i Kitap'tan iki kişiyi vasiyetine şahid kıldı. Bunlar Kûfe'ye geldiler. Ebu Musa el-Eş'arî'yi bulup durumu haber verdiler. Bunlar ölenin tereke ve vasiyetini beraberlerinde getirmişlerdi. Ebu Musa (radıyallahu anh) onlara:
"Bu hâdise, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) devrinden sonra hiç görülmeyen

bir hâdisedir" dedi. İkindi namazından sonra onlara, ihanet etmedikleri, yalan söylemedikleri, vasiyeti tebdil etmedikleri, gizlemedikleri, değiştirmedikleri, söylediklerinin o adamın vasiyeti, getirdiklerinin de terikesi olduğuna dair yemin ettirdi. Sonra şehadetlerini(n gereğini yerine getirip) uygulamaya koydu." [Ebu Davud, Akdiye 19, (3605).][64]

AÇIKLAMA:

1- Dakûka, Bağdat ile Erbil arasında bir yer adıdır.

2- Ebu Davud el-Eş'arî hazretleri, Resulullah devrinde cereyan eden es-Sehmî vakı'asına işaret etmiştir. Şu halde buna benzer bir hâdisenin es-Sehmî vak'asından sonra cereyan etmediğini ifade etmektedir. Ona benzeyen bu son vak'a, Dakûka'da bir Müslümanın vefat etmesi, onun vasiyetine iki Hıristiyanın şehadet etmesi hadisesidir.

3- Ebu Musa el-Eş'arî'nin, yemini ikindi vaktinden sonra yaptırması, yeminin, zaman seçilerek tağliz suretinde yapılmasının caiz olduğuna delil kılınmıştır.

4- Hattâbî der ki: "Bu hadiste, ehl-i zimmenin, bilhassa sefer sırasında, Müslümanın vasiyeti hususunda şehadetinin makbul olacağına delil mevcuttur." Benzer görüşün Şureyh, İbrahim Nehâî, Evzâî tarafından da benimsendiği rivayet edilmiştir. Ahmed İbnu Hanbel der ki: "Ehl-i zimmenin şehadeti sadece böyle bir durumda zarurete binaen makbuldür.

***** İmam Şafiî: "Ehl-i zimmenin şehadeti hiçbir surette makbul değildir; ne kâfir, ne de Müslüman" demiştir. Bu, Malik'in de sözüdür.

***** Ahmed İbnu Hanbel şunu da der: "Ehl-i Kitab'ın birbirlerine olan şehadeti de makbul değildir.

***** Ashab-ı rey: "Onların birbirlerine şehadeti caizdir, küfrün hepsi bir millettir" demiştir.

***** Şabî, İbnu Ebî Leyla ve İshak İbnu Rahuye : "Yahudinin Yahudiye şehadeti caizdir. Hıristiyana ve Mecusiye şehadeti caiz değildir. Çünkü onlar farklı farklı dinlerdir. Bir din mensubunun, başka bir din mensubuna şehadeti caiz değildir" demişlerdir. Aynı görüşte olduğu söylenen Zührî ise: "Bu hüküm, onların aralarında birbirlerine karşı besledikleri kinden dolayıdır ki, bu kini Cenab-ı Hak Kur'an'da haber vermektedir" demiştir.[65]

DOKUZUNCU FASIL

HAPİS VE TAKİP

4915 -1- عن بهز بن حكيم عن جده:]أنّ رَسُولَ اللّهِ # حَبَسَ رَجُ في تُهْمَةٍ ثُمَّ خَلّى سَبِيلَهُ[. أخرجه أصحاب السنن .

1. (4915)- Behz İbnu Hakîm an ceddihi anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir adamı bir töhmet sebebiyle hapsetti, sonra da serbest bıraktı." [Ebu Davud, Akdiye 29, (3630); Tirmizî, Diyat 21, (1417); Nesâî, Sarık 2, (8, 67).][66]

4916 -2- وعنه أيضاً عن أبيه عن جده:]أنّ أخَاهُ أوْ عَمَّه قَامَ الى رَسولِ اللّهِ # وَهُوَ يَخْطُبُ. فقَالَ: جِيرَانِي، بِمَ أُخِذُوا؟ فَأعْرَضَ عَنْهُ مَرَّتيْن. ثُمَّ ذَكَرَ شَيْئاً فقَالَ #: خَلُّوا لَهُ عَنْ جِيرَانِهِ[. أخرجه أبو داود .

2. (4916)- Yine Behz İbnu Hakîm aynı tarikten naklediyor: "Kardeşi veya amcası, hutbe vermekte olan Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a doğrulup: "Komşularım (ve kavmim, ashabın tarafından) niçin tutulup hapsedildiler?" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm (cevap vermeyip) yüzünü çevirdi. [Adam aynı sözü tekrar edince] ikinci sefer yüzünü çevirdi. Sonra adam (saygıyı taşan) bir şey söyledi. Bunun üzerine (aleyhissalâtu vesselâm): "Bunun komşularını salıverin!" buyurdu." [Ebu Davud, Akdiye 29, (3631).][67]

AÇIKLAMA:

Bu hadisin Abdurrezzak'ta gelen veçhi daha açık: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), ravinin kavminden bazı kimseleri bir töhmet sebebiyle alıp hapseder. Kavminden bir adam, hutbe vermekte olan Aleyhissalâtu vesselâm'a gelip: "Ey Muhammed! Komşularımı niye hapsediyorsun?" diye sorar. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) belki de onun sinirli bir halde olduğunu anlamış

olmasından olacak, cevap vermez. Adam ısrar edip, ithamkâr bir üslub kullanmaya başlar. Ravi, bu durumu görünce, onun sözünün Aleyhissalâtu vesselâm'ın kulağına ulaşmaması için, ikisinin arasına girip bir şeyler söylemeye çalışır. Der ki: "Duyar da, kavmim aleyhine beddua ediverir de kavmim bir daha felah bulmaz korkusuyla, aralarında kelam sokmaya çalıştım. Ancak çok geçmeden Resulullah onun söylediğini anladı ve: "Demek öyle mi diyorlar, eğer ben öyle yapmazsam bunun vebali banadır onlara değil"[68] der ve ilave eder: "Bunun komşularını serbest bırakın!"
Hadis, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın "hapis cezası verdiğini" de ifade etmektedir.[69]

ONUNCU FASIL
RESÛLULLAH'IN HÜKME BAĞLADIĞI DÂVÂLAR

-4917 -1- عن ابن الزبير رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]خَاصَمَ رَجُلٌ مِنَ ا‘نْصَارِ الزُّبَيْرَ رَضِيَ اللّهُ عَنْه الى رَسُولِ اللّه # في شَرجِ الحرَّة الّتى يَسْقُونَ بِهَا النَّخْلَ. فقَالَ # لِلزُّبَيْرِ: اسْقِ يَا زُبَيْرُ. ثُمَّ أرْسِلِ الْمَاءَ الى جَارِكَ. فَغَضِبَ ا‘نْصَارِيُّ، وَقَالَ: أنْ كَانَ ابْنَ عَمَتِكَ؟ فَتَلَوَّنَ وَجْهُهُ # ثُمّ قَالَ: يَا زُبَيْرُ اسْقِ ثُمّ احْبِسِ الْمَاءَ حَتّى يَرجِعَ الى الْجَدْرِ. فقالَ الزُّبَيْرُ: واللّهِ إنّى ‘حْسِبُ هذِهِ اŒيةَ نَزَلَتْ في ذلِكَ: فَ وَرَبِّكَ َ يُؤْمِنُونَ حَتّى يُحَكِّمُوكَ فيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ اŒيةَ[. أخرجه الخمسة.»الحرَّة« ا‘رض ذات الحجارة السود.و»الشُّراج« جمع شرجة، وهو مسيل الماء من الجبال الى السهل.و»الجِدارُ والجَدْرُ« الحائط. وقيل الجدر أصل الجدار ويروي بالدال المهملة وبالمعجمة، وهو مبلغ تمام الشرب .

1. (4917)- İbnu'z-Zübeyr (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Ensar'dan bir erkek, hurma ağaçlarını suladıkları Harre'nin su arkı yüzünden Zübeyr (radıyallahu anh)'le ihtilafa düşüp Resulullah'ın huzurunda murafaa oldular. Resulullah (ihtilaflarını dinledikten sonra) Zübeyr'e:
"Ey Zübeyr (önce) sen sula, suyu sonra da komşuna sal!" buyurdular. Ensarî bu hükme kızdı ve: "Böyle hükmetmen, o senin halaoğlun olmasındandır!" dedi. Resulullah bu söze çok kızdı, yüzü renk renk oldu ve: "Ey Zübeyr! Önce sen

sula, sonra duvara ulaşıncaya kadar da suyu tut!" dedi. Zübeyr dedi ki: "Vallahi öyle zannediyorum ki şu ayet bu hâdise ile ilgili olarak indi. (Mealen): "Hayır öyle değil! Rabbine and olsun ki, onlar aralarında kimi oraya kimi buraya çektikleri (kavga ettikleri) şeylerde seni hakem yapıp sonra da verdiğin hükümden yürekleri hiçbir sıkıntı duymadan tam bir teslimiyetle teslim olmadıkça iman etmiş olmazlar" (Nisa 65). [Buhârî, Şirb 6, 7, 8, Sulh 12, Tefsir, Nisa 12; Müslim, Fezail 129, (2357); Ebu Davud, Akdiye 31, (3637); Tirmizî, Ahkâm 26, (1363); Nesâî, Kudat 26, (8, 245).][70]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste ismi zikredilmeyen ensarînin kim olduğu biraz ihtilaflıdır: Sa'lebe İbnu Hatib, Sabit İbnu Kays İbni Şemmas... Önceki olması daha kuvvetli ihtimal. İtirazcılığı sebebiyle, münafık olabileceğini söyleyen olmuştur. Ancak bu davranışın kasıtsız olarak vukua geldiği, nifakın mevzubahis olmadığı ifade edilmiştir. Nitekim Hâtib İbnu Ebî Beltea, Mistah ve Hamnâ'dan da nifaka nisbet edilmeyen nahoş sözler sadır olmuştur.

2- Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) önceki hükmünde, Zübeyr'e hakkını tam kullanmaya değil, sulhü temin için biraz fedakarlığa dayanan bir kullanmaya hükmetmiştir. Ancak adamın cehalet ve anlayışsızlığı sebebiyle, ikinci emrinde sulama hakkını tam kullanmayı emrediyor. Duvarın dibine ulaşıncaya kadar suyun oyalanması.

Hadiste geçen جَدْر kelimesi cidar demektir. Bununla duvarın dibi veya ağacın kökü anlaşılmıştır. Ağacın kökü'nün kastedildiğini söyleyenler, bazı rivayetlerde kelimenin جذر imlasıyla gelmesini gösterirler. Cezr, kök demektir. Ancak cedr kelimesi ile hurma ağaçlarından birini diğerinden ayıran ve suyu engellemek üzere vaz'edilen sedlerin kastedildiği de söylenmiştir. Bu durumda Resulullah Zübeyr'e her çukura sedlerin seviyesine çıkıncaya kadar su salmayı emretmiş olmalıdır. Vak'aya uygun gelen bir diğer açıklamaya göre, bu kelime ile hurma ağaçlarından herbirinin dibine açılan sulama çukurları kastedilmiş, binaenaleyh (aleyhissalâtu vesselâm), bu çukurlar tamamiyle doluncaya kadar suyu tutmasını emretmiştir. Başka te'viller de var. Hepsi netice itibariyle aynı mânaya ulaşır ve suyun baş tarafında olana, yeterince ihtiyacını görecek kadar kullanma ruhsatının tanındığını gösterir.

3- Ayetin iniş sebebi ihtilaflıdır. Bu rivayette Hz. Zübeyr, kendisiyle ilgili olarak indiğini cezmetmeksizin ifade etmektedir. Ancak ayetin, Zübeyr'in mezkur hadisesiyle ilgili olarak indiği hususunda cezmeden rivayetler de var. Ancak Mücahid ve Şa'bi'ye göre bu ayet az yukarıdaki ayetin inmesine sebep olan kimse hakkında inmiştir. O ayette şöyle buyrulur (Mealen): "Sana indirilen kitaba ve senden önce indirilen kitaplara iman ettiklerini iddia eden o kimseleri görmedin mi ki onlar, tagutu reddetmekle emrolundukları halde, tagutun hükmüne müracaat etmek isterler. Şeytan da onları, haktan pek uzak bir sapıklıkla saptırmak ister" (Nisa 60).
Bu ayetin nüzul sebebi, bir münafıkla bir Yahudi arasında cereyan eden bir ihtilaftır. Şöyle ki: Bu iki kimse arasında bir ihtilaf çıkınca, Yahudi, münafığı Resulullah'ın huzurunda mürafaa olmaya çağırır. Sebebi Aleyhissalâtu vesselâm'ın rüşvet almayacağına, âdilane hükmedeceğine olan inancıdır. Münafık da -rüşvet kabul edeceklerini bildiği için- Yahudiyi kendi hâkimleri önünde mürafaa olmaya davet eder. Bazı rivayetler o sırada Yahudi hakimin Ka'b İbnu'l-Eşref -veya henüz Müslüman olmayan Ebu Berze el-Eslemî- olduğunu belirtir. Münafık: "Ka'b İbnu'l-Eşref'e gidelim" derse de, Yahudi ağır basar ve Aleyhissalâtu vesselâm'a gelirler. Efendimiz Yahudiyi haklı çıkarır. Öbürü kabul etmez ve: "Bir de Ömer'e gidelim" der. Hz. Ömer'e gelip durumu anlatırlar. Hz. Ömer "Bekleyin hükmümü vereyim" diyerek içeri gidip kılıncını getirir ve "Resulullah'ın hükmüne razı olmayana benim hükmüm budur" diyerek herifin kellesini uçuruverir. İşte bu hâdise bir taraftan Ömer İbnu'l-Hattab'ın "Ömeru'l-Faruk" diye tesmiyesine vesile olurken, diğer taraftan da sadedinde olduğumuz ayetin nüzulune sebep olur.
Şarihlerin bazıları, bu iki vak'anın aynı zamanda vukua gelmiş olabileceğini söyleyerek arada ihtilaf olmadığını belirtirler.
Zübeyr'le ihtilafa giren ensarînin Kays isminde biri olduğu da, gelen rivayetler arasında.[71]

-4918 -2- وعن ثعلبة بن أبي مالك رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَضَى رَسُولُ اللّهِ # في سَيْلِ مَهْزُورٍ وَمُذَيْنِبِ الّذِى يَقْتَسُونَ مَاءَهُ، فقَضى # أنّ المَاءَ الى الْكَعْبَيْنِ َ يَحْبِسُ ا'عًلَى عَنٍ ا'سْفَلِ[. أخرجه مالك وأبو داود، ولم يذكر أبو داود مذينيب.»مَهزُورٌ« بتقديم الزاى على الواو: وادى بنى قريظة والحجاز، وبتقديم الراء على الزاى: موضع سوق المدينة.و»مُذَيْنِيبٌ« اسم

موضع بالمدينة .

2. (4918)- Sa'lebe İbnu Ebî Malik (radıyallahu anh) anlatıyor: "Kureyş'ten bir adamın Benî Kureyza'da bir payı vardı. Suyunu paylaştıkları Mehzur ve Müzeynib vadisinin suyu hususunda ihtilafa düşerek Aleyhissalâtu vesselâm'a müracaat ettiler. Resulullah aralarında: "Su hakkı topuklara kadardır. Üstteki alttakine bundan fazlasına mani olmaz" diye hükmetti." [Muvatta, Akdiye 28, (2, 744); Ebu Davud, Akdiye 31, (3638); İbnu Mace, Ruhun 20, (2481).][72]

AÇIKLAMA:

1- Mehzur, Hicaz'da bulunan, Benî Kureyza vadisidir. Ancak: "Bu Medine vadilerinden biridir", "Medine çarşısının yeridir" gibi başka görüşler de ileri sürülmüştür. İbnu'l-Esir ve el-Münzirî imlayı biraz farklı tutarak: "Mehruz, Medine çarşısının yeridir" demişlerdir. Müzeynib de Medine'de bir vadidir. Bunlardan yağmur zamanlarında sel akmakta ve halk bu sular hususunda tenafüse (rekabete) düşmektedir.

2- Hadisteki "üstteki" tabirinden maksad, suyun kaynağı cihetinde olandır.

Şu halde mâna şöyle olur: "Suyun kaynağına yakın olan kimse, topuğuna kadar olan miktardan fazlasını tutamaz, aşağı tarafta olana salar."

3- Hadisin hükmünde bazı ihtilaflar olmuştur. Şöyle ki: "İbnu Vehb, Mutarrıf, İbnu'l-Mâceşûn gibi bir kısım Malikî alim hadisi şöyle anlamıştır: "Üstteki bağın sahibi, bütün suyu bahçesine çevirir. Bahçede biriken suyun seviyesi, içindeki insanın topuklarına ulaşacak seviyeye çıkınca suyu artık bırakır, sonraki komşusu kullanır."

İbnu Vehb'ten bir başka rivayete göre: "Önceki bağın sahibi, bahçesi suya kanıncaya kadar suyu kullanır -ki bu miktar topuğa kadar yükselecek olan sudur- sonra komşusuna salar."

İbnu Malik: "Önceki bağın sahibi, sudan cedvelinin istiab ettiği miktarda alıp bahçesini kanıncaya kadar sular, sulama işi bitince hepsini komşuya salar" diye hükmetmiştir.

Şöyle diyen de olmuştur: "Sel suyu ile ekini sulayan kimse, su ayakkabı bağına kadar yükseldi mi sulamayı durdurur. Ama hurma vesair ağaç gibi kökü olan bir

şey sulandı mı, bu durumda topuklara kadar su yükselmelidir." Ekin olsun, başka bir şey olsun, sulama işinin, su topuğa yükselince durdurulması gerekir. Çünkü bunun sulamada en ideal seviye olduğu da umumiyetle benimsenen görüştür.
Arazinin meyilli olması halinde, sulayanın itminan bulmasına kadar suyu kullanma hakkının olacağı anlaşılmaktadır. [73]

-4919 -3- وعن حرام بن سعد بن محيصة:]أنّ نَاقةً لِلْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ دَخَلَتْ حَائِطاً لِرَجُلٍ مِنَ ا'نْصَارِ فَأفْسَدَتْ فيهِ، فقَضىِ رَسُولُ اللّهِ #: أنّ عَلَى أهْلِ ا'مْوَالِ حِفْظَهَا بِالنَّهارِ، وَعلَى أهْلِ المَواشِى حِفْظَهَا بِاللّيْلِ[أخرجه مالك وأبو داود .

3. (4919)- Haram İbnu Sa'd İbnu Muhaysa anlatıyor: "Bera İbnu Âzib (radıyallahu anh)'e ait bir at, Ensar'dan bir zatın bahçesine girdi ve zarar meydana getirdi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), bunun üzerine: "Mal sahibinin, malını gündüzleyin; hayvan (mevaşi) sahibinin de hayvanını geceleyin muhafaza etmesine hükmetti." [Muvatta, Akdiye 37, (2, 747, 748); Ebu Davud, Büyû 92, (3569, 3570); İbnu Mace, Ahkâm 13, (2332).][74]

AÇIKLAMA:

Bağavî'nin Şerhu's-Sünne'de açıkladığına göre, bu hadisi esas alan ulemâ, bir hayvan, gündüzleyin bir başkasının emvaline zarar verirse, hayvan sahibinin tazmin etmeyeceğine, zîra emvalini gündüzleyin koruma işi o emval sahibine ait olduğuna hükmetmiştir. Ama hayvan geceleyin zarar vermişse, sahibi onu tazmin eder. Çünkü, örfen mal sahibi gündüzleyin malını korur, hayvan sahipleri de hayvanlarını geceleyin muhafaza ederler. Öyleyse kim bu adete muhalif davranırsa, muhafaza kaidesinden dışarı çıkmış olur. Yine de bu hüküm hayvan sahibinin hayvanla beraber olmama haline bağlıdır. Eğer beraber olursa hayvanın verdiği telefi tazmin eder. Bu esnada hayvana binmiş olması veya yedmiş olması ve hatta oturmuş, ayakta durmuş olması farketmez. Keza hayvanın, zararı ağzıyla veya ön veya arka ayağıyla vermesi de farketmez.
İmam Malik ve Şafii böyle hükmetmişlerdir. Ancak Ebu Hanife merhumun ashabı: "Hayvanın sahibi, beraber değil idiyse, ona tazmin gerekmez; gece de

olsa, gündüz de" diye hükmetmişlerdir.[75]

4920 -4- وعن رافع بن خديج رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَنْ زَرع في أرْضِ قَوْمٍ بِغَيْرِ إذْنِهِمْ فَلَيْسَ لَهُ مِنَ الزّرْعِ شَىْءٌ وَلَهُ نَفَقَتُهُ[. أخرجه الترمذي .

4. (4920)- Râfi İbnu Hadic (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kim başkasının tarlasına onların izni olmadan ekim yaparsa, ektiğinde hiçbir hakka sahip olamaz, ona sadece nafakası verilir." [Tirmizî, Ahkâm 29, (1366); Ebu Davud, Büyû 33, (3403); İbnu Mace, Rühûn 13, (2466).][76]

AÇIKLAMA:

Sahibinin izni olmadan bir tarlanın ekilmesi bir nevi gasbdır. Şu halde sadedinde olduğumuz hadis, gasben ekilen bir tarlanın hükmünü belirtmektedir. Ekin, tarla sahibine aittir. Tarla sahibi masrafını ekene verir.
Tirmizî, bu hadisle Ahmed ibnu Hanbel ve İshak'ın amel ettiğini belirtir.
İbnu Raslan, Şerhu's-Sünen'de der ki: "Bununla, -Tirmizî'nin de belirttiği üzere- Ahmed, "Bir başkasının tarlasına bir tohum ekse, sonra tarla sahibi tarlasını talep etse bu talep iki suretten biriyle olur:

* Tarla sahibi bunu ya ekinin hasadından sonra yapar.
* Yahud da, ekin daha hasad edilmeden tarlada iken yapar.

Şayet, hak sahibi tarlasını ekinin hasadından sonra geri alacak olsa, ekin gasıbın olur. Bu hususta hilaf bilmiyoruz. Ekin gasıbın olur dedik, zîra onun malı nema bulmuştur. Ancak, tarlanın teslim anına kadar ki (kira) ücretini, arzın eksilme tazminatını ödemesi ve tarlada husule gelen çukurları düzlemesi gerekir.
Ama, tarla sahibi, tarlayı gasıbtan ekin daha tarladan iken geri alacak olsa, tarla sahibi, gasıbı ekini sökmeye zorlayamaz, böyle bir hakkı yoktur. İmam Malik, tarla sahibini, gasıba ücretini vererek ekine sahip olmakla, (önceki şartlarla) ekini gasıba bırakma arasında muhayyer bıraktı. Ebu Ubeyd'in hükmü de böyle. İmam Şafiî ve fukahanın ekserisi şöyle demiştir: "Tarla sahibi, gasıbı ekini sökmeye mecbur etme hakkına sahiptir. Onlar da bu hükme giderken

(aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Zulmen dikene hak yoktur" hadisine dayanırlar. Bunlara göre, ekin her halukârda tohum sahibinin olur. Tohum sahibi tarlanın kirasını öder.
Birinci görüş sahiplerinin dayandığı delillerden biri Ahmed İbnu Hanbel ve Ebu Davud'un şu rivayetidir: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Züheyr'in tarlasında bir ekin görmüştü. Hoşuna gitti ve: "Züheyr'in ekini ne iyi!" dedi. "Ekin Züheyr'in değil" dediler. "Ama tarla Züheyr'in değil mi?" buyurdular. "Evet, tarla onun ama ekin falanın" dediler. "Ekininizi alın, ona nafakasını verin" emrettiler." Bu hadis, ekinin tarlaya tabi olduğuna delalet eder.Fıkıh kitaplarında, bu mesele üzerinde bazı münakaşalar mevcuttur.[77]

-4921 -5- وعن أبِي سعيد رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]إخْتَصمَ رَجُنِ الى رَسولِ اللّهِ # في حَرِيمِ نَخْلَةٍ، فَأمَرَ بِهَا فذُرِعَتْ، فَوُجِدَتْ سَبْعَةَ أذْرُعٍ، أوْ خَمْسَةَ أذْرُعٍ، فَقَضى بذلِكَ[. أخرجه أبو داود .

5. (4921)- Ebu Said (radıyallahu anh) anlatıyor: "İki kişi, bir hurma ağacının harimi hususunda ihtilaf ederek Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a başvurdular. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ağacın ölçülmesini emir buyurdular. Yedi veya beş zira' olduğu tesbit edildi. Aleyhissalâtu vesselâm (harimin) o kadar olmasına hükmetti." [Ebu Davud, Akdiye 31, (3640).][78]

AÇIKLAMA:

Harim, lügatçilere göre, himayesi gereken her yere verilen isimdir. Kuyunun harimi deyince, etrafında kuyu için korunması gereken yerdir. Burası kuyunun hukukundan sayılır, işgal edilemez. Evin de harimi vardır. Bununla eve izafe edilen kısım kastedilir.
Sadedinde olduğumuz hadiste, hurma ağacının harimi mevzubahis edilmektedir. Resulullah ağaca tabi kısmı, onun boyu ile mütenasib olarak hesaplamıştır: Kaç arşın boyda ise o kadar miktar etrafı harim addedilecek ve boş bırakılacaktır.
Alimler buradan hareketle her ağacın harimini hesaplarında boyunu esas almışlardır. Kaç zira' yüksekliğe sahipse o miktar harimi olacaktır.[79]

---

[1] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/75.
[2] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/76.
[3] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/76-77.
[4] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/77.
[5] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/77-78.
[6] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/78.
[7] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/78-79.
[8] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/80.
[9] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/80.
[10] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/80-81.
[11] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/81.
[12] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/82.
[13] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/82-86.
[14] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/86.
[15] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/86-87.
[16] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/88.
[17] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/88-89.
[18] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/89.
[19] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/89.
[20] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/90.
[21] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/90-91.
[22] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/91.
[23] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/91.
[24] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/92.
[25] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/92-93.
[26] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/93.

[27] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/93-94.
[28] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/94.
[29] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/94-95.
[30] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/96-97.
[31] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/97.
[32] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/97-98.
[33] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/98.
[34] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/98-99.
[35] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/99-100.
[36] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/100-101.
[37] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/101.
[38] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/102.
[39] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/101-103.
[40] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/103.
[41] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/103.
[42] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/104.
[43] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/104.
[44] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/104-105.
[45] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/105.
[46] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/105-106.
[47] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/106-107.
[48] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/107.
[49] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/108.
[50] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/109.
[51] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/109.
[52] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/110-111.
[53] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/111.

[54] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/112.

[55] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/112.

[56] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/112-113.

[57] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/113.

[58] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/113.

[59] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/113-114.

[60] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/115.

[61] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/115-116.

[62] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/116-117.

[63] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/117-118.

[64] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/119.

[65] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/119-120.

[66] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/121.

[67] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/121.

[68] Adam şöyle demiştir: "Halk diyor ki: Siz şerri yasaklıyorsunuz, fakat kendiniz yapıyorsunuz."

[69] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/121-122.

[70] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/123-124.

[71] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/124-125.

[72] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/125-126.

[73] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/126.

[74] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/127.

[75] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/127.

[76] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/127-128.

[77] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/128.

[78] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/129.

[79] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/129.

KEBAİR BÖLÜMÜ

UMUMİ AÇIKLAMA:

KEBAİR BÖLÜMÜ

UMUMİ AÇIKLAMA:

Kebair, lügat olarak kebirenin cem'idir. Kebire büyük manasına gelir. Dinî bir ıstılah olarak, büyük günahları ifade eder. Allah'ın emirlerine isyanın her çeşidi günah ise de, değer olarak hepsi bir değildir. Bir kısmına sağire (cem'i seğâir), bir kısmına da kebire denmiştir. Sağire küçük günah demektir. Büyük ve küçük günahlar arasında çok kesin bir sınır çizmek zordur. Zira küçük günahlarda ısrar etmek de kebire sayılmıştır.
Günahların büyük ve küçük diye taksimi ayet ve hadiste rastlanan bir keyfiyettir. Mesela bir ayette (mealen): "Eğer yasaklandığınız büyük günahlardan kaçınırsanız sizin öbür kabahatlarınızı örter ve sizi şerefli bir mevkie sokarız" (Nisa 31) buyrulmuştur. Diğer bir ayette güzel davrananlar, "Küçük günahlar hariç olmak üzere, günahın büyüklerinden ve fuhuşlardan kaçınanlar" (Necm 32) olarak tarif edilirler. Görüleceği üzere hadislerde de büyük günahlar birçok kereler ele alınmıştır.
Büyük günahların sayısı hususunda Ashab ihtilaf etmiştir. İbnu Mes'ud dört, İbnu Ömer yedi, Abdullah İbnu Amr dokuz olduğunu söylemiştir (radıyallahu anhüm ecmain). İbnu Abbas, İbnu Ömer'in: "Büyük günahlar yedidir" dediğini işitince itiraz eder ve: "Yediden daha fazladır, yetmişe yakındır" der.
Bazı alimler cehennemle korkutulan her günahın büyük günah olduğunu söylemiştir. Bazıları: "Dünyada had cezasını gerektiren günahlar büyük günahtır" demiştir. Bazıları "Kadir gecesi Ramazan geceleri içinde gizlendiği gibi, büyük günah da günahlar arasında gizlenmiştir" demiştir. Ebu Talib el-Mekkî'nin tahkikine göre Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hadislerinde zikredilenlerin sayısı 17'dir.
Gazâlî'nin verdiği bilgiye göre, selef ulemasının açıklamalarından, Ebu Talib el-Mekkî şöyle bir tabloya ulaşır:

* Büyük günahların dördü kalptedir. Bunlar şirk, günahta ısrar, Allah'ın rahmetinden ümid kesmek ve azabından emin olmaktır.

* Dördü dildedir: Yalan şahidliği, namuslu kadına iftira, hakkı iptal eden yere yemin ve sihirdir.

* Üçü midededir: Sarhoş edici içkiler almak, yetim malı ve faiz yemektir.

* İkisi eldedir: Hırsızlık ve adam öldürmek.

* İkisi edeb yerindedir: Zina ve livatadır.

* Biri ayaklardadır: Savaş sırasında kaçmak.

* Biri de bütün vücuda dağılmıştır: Anne ve babaya isyan.

Gazâlî bu taksimi ve sayıyı yetersiz bulur. Mesela insanların gözünü çıkarmayı, el kesmeyi, dayak atıp işkence yapmayı da büyük günah sayar ve zikredilmediğine dikkat çeker. Hadiste gelen "bir sövmeye iki sövme ile mukabelenin, Müslüman kardeşinin ırz ve şerefine dil uzatmanın da büyük günah" olduğunu belirten hadisi kaydeder.

Sözü fazla uzatmadan Şemseddin ez-Zehebî'nin bu mevzuda kaleme aldığı Kitabu'l-Kebair'de tam yetmiş günahı bu sınıftan zikrettiğini belirtmek isteriz. Zehebî, bunları delillere dayandırarak kaydetmektedir. Onun kitabında yeralan son beş kebireyi kaydediyoruz:

* Cum'ayı ve cemaati özürsüz olarak terketmede ısrar.

* Vasiyette (birini kayırarak diğer varise) zarar vermek.

* Hile ve aldatmada bulunmak.

* Müslümanlar aleyhine casusluk yapmak, gizli olan hallerini ifşa etmek.

* Ashab radıyallahu anhüm'den herhangi birine sebbetmek (dil uzatmak).[1]

5229 -1- عن أبي بكر رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: أَ أُنَبِّئُكُمْ بِأكْبَرِ الْكَبَائِرِ؟ ثَثاً. قُلْنَا: بَلى. قَالَ: ا‘‘شْرَاكُ باللهِ، وَعُقُوقُ الْوَالِدَيْنِ، وَقَتْلُ النَّفْسِ، وَكَانَ مُتَّكِئاً فَجَلَسَ فقَالَ: أَ وَقَوْلُ الزُّورِ، وَشَهَادَةُ الزُّورِ. فَمَا زَالَ يُكَرِّرُهَا حَتّى قُلْنَا لَيْتَهُ سَكَتَ[. أخرجه الشيخان والترمذي .

1. (5229)- Ebu Bekre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Size büyük günahların en büyüğünü haber vereyim mi?" buyurmuş ve bunu üç kere tekrar etmişlerdi. "Evet!" deyince:

"Allah'a şirk koşmak, anne ve baba haklarına riayetsizlik, cana kıymak!" buyurdular. Bu sırada dayanmış durumda idi, yere oturup:

"Haberiniz olsun! Yalan söz, yalan şahidlik!" dedi ve bunu o kadar tekrar etti ki, "Keşke kesse artık!" temennisinde bulunduk." [Buhârî, Şehadat 10, Edeb 6, İstizan 35, İstitabe 1; Müslim, İman 143, (87); Tirmizî, Şehadat 3, (2302).][2]

AÇIKLAMA:

1- Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın burada büyük günahlardan olarak zikrettiği yalan söz ve anne-baba hakkına riayetsizliği yasaklayan ayetler Kur'an'da yer almıştır. (Mealen):

* "Allah ile birlikte başka bir ilah edinme ki, kınanmış ve terkedilmiş bir halde kalmayasın. Rabbin şunu da emretti: "Ondan başkasına ibadet etmeyin. Anne ve babaya da iyilikte bulunun..." (İsra 22-23).

* "..Putlara tapmak gibi bir pislikten ve yalan sözden de kaçının" (Hacc 30).

2- Hadiste Resulullah'ın, dayanırken oturmak suretiyle vaziyet değiştirmesi, son cümlesini çokça tekrarı, muhataplarını uyarmak, onların dikkatlerini kendi üzerine iyice toplamaya, sözlerindeki müessiriyet ve öğreticilik vasfını artırmaya racidir.
Ashabın "keşke sussa temennisi"nin Resulullah'a karşı duydukları şefkatten ve Aleyhissalâtu vesselâm'ı rahatsız eden şeylerden hoşlanmamaktan ileri geldiği belirtilmiştir.

3- Hadis, günahı büyük (kebir) ve en büyük (ekber) diye taksim etmektedir. Bu taksimle Resulullah'ın günah hususunda küçük ayırımı da yaptığı anlaşılır. Alimler arasında küçük günahın sübutu münakaşalıdır. "Allah'ın emir ve yasağına muhalefetin küçüğü olmaz" denmiştir. Muhalefet, Allah'ın büyüklüğü karşısında kebiredir. Sağirenin varlığını söyleyenler buna, daha büyüğe nisbetle sağire derler. Şu da var ki, bir kısım hadisler, ibadetlerin bir kısım günahlara kefaret olacağını bildirmiştir. Öyleyse, ibadetlerin kefaret olduğu günahlar küçük (sağire) kefaret olmadığı günahlar büyük (kebire)dirler. Bu, hadislerle sabit olduğu için, ulema umumiyetle, günahların büyük ve küçük diye taksimini inkar etmeyi uygun bulmamıştır. Şurası da muhakkak ki, "büyük" "küçük" tavsifi izafidir. Her günah kendinden büyüğe nisbeten küçük, kendinden küçüğe nisbeten de büyüktür. Sözgelimi bir kimsenin kolunu kesmek, dövmeye nisbetle büyük ise de, öldürmeye nisbetle küçüktür. Keza yabancı bir kadını öpmek, bakmaya nisbetle büyük ise de, zinaya nisbetle küçüktür.
Ayet ve hadiste cehennemle korkutulan günahların kebire olduğu kabul edilmiştir.[3]

-5230 -2- وعن عُبيد بن عمَيْر عن أبيه رَضِيَ اللهُ عَنْه:]أنَّ رَسُولَ اللهِ # قَالَ وَقَدْ سَألَهُ رَجُلٌ عَنِ الْكَبَائِرِ فَقَال: هُنَّ تِسْعٌ: الشِّرْكُ، وَالسِّحْرُ، وَقَتْلُ النَّفْسِ، وَأكْلُ الرِّبَا، وَأكْلُ مَالِ الْيَتِيمِ، وَالتَّوَلِّي يَوْمَ الزَّحْفِ، وَقَذْفُ الْمُحْصَنَاتِ، وَعُقُوقُ الْوَالِدَيْنِ، وَاسْتِحْلُ اَلْبَيْتِ الْحَرَامِ قِبْلَتِكُمْ أحْيَاءً وَأمْوَاتاً[. أخرجه أبو داود والنسائي.»الفِرارُ من الزَّحْفِ« هو الفرار من مصاف الجهاد ومقاتلة الكفار.»المحصنات« جمع محصنة وهن العفائف ذوات ا'زواج.و»قذفهنّ« رميهن بالزنا .

2. (5230)- Ubeyd İbnu Umeyr babası (radıyallahu anh)'tan anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a bir adam kebairden sormuştu, şöyle cevap verdiler:
"Onlar dokuzdur!" buyurdular ve saydılar: "Şirk, sihir, insan öldürmek, faiz yemek, yetim malı yemek, savaştan kaçmak, namuslu kadınlara iftirada bulunmak, anne ve babaya haksızlık, kıbleniz olan Beytu'l-Haram (da masiyet işlemey)i sağlığınız ve ölümünüzde helal addetmek." [Ebu Davud, Vesaya 10, (2875); Nesâî, Tahrim 3, (7, 89).][4]

-5231 -3- وعن ابن مسعودٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قُلْتُ يَا نَبيَّ اللّهِ! أيُّ الذَّنْب أعْظَمُ عِنْدَ اللّهِ؟ قالَ: أنْ تَجْعَلَ للّه نِدًّا وَهُوَ خَلَقَكَ. قُلْتُ: ثُمَّ أيُّ؟ قَالَ: أنْ تَقْتُلَ وَلَدَكَ مَخَافَةَ أنْ يَطْعَمَ مَعَكَ. قُلْتُ: ثُمَّ أيُّ قَال: أنْ تُزَانِيَ حَلِيلَةَ جَارِكَ[. أخرجه الخمسة إ أبا داود.

3. (5231)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Dedim ki: "Ey Allah'ın Resulü! Allah nezdinde en büyük günah hangisidir?"
"Seni yaratmış olan Allah'a eş koşmandır!" buyurdular.
"Sonra hangisidir?" dedim.
"Seninle birlikte yiyecek diye, evladını öldürmendir!" buyurdular. Ben yine:
"Sonra hangisidir?" dedim.
"Komşunun helalliği ile zina etmendir!" buyurdular." [Buharî, Tefsir, Bakara 3, Furkan 3, Edeb 20, Muharibin 20, Diyat 1, Tevhid 40, 46, Müslim, İman 141, (3181, 3182), Tefsir, Furkan, Nesaî, Tahrim 4, (7, 89, 90); Ebu Davud, Talak 50,

(2310).][5]

-5232 -4- وعن ابن عمرو بن العاص رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: إنَّ مِنَ الْكَبَائِرِ أنْ يَشْتِمَ الرَّجُلُ وَالِدَيْهِ. قَالُوا: وَهَلْ يَشْتِمُ الرَّجُلُ وَالِدَيْهِ؟ قَالَ: نَعَمْ، يَسُبُّ أبَا الرَّجُلِ فَيَسُبُّ أبَاهُ، وَيَسُبُّ أُمَّهُ فَيَسُبُّ أُمَّهُ[. أخرجه الخمسة إ النسائي .

4. (5232)- İbnu Amr İbni'l-As (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Kişinin anne ve babasına sövmesi büyük günahlardandır" buyurmuşlardı. Orada bulunanlar:
"Hiç kişi anne ve babasına söver mi?" dediler.
"Evet! Kişi, bir başkasının babasına söver, o da babasına söver; annesine söver, o da bunun annesine söver!" buyurdular." [Buhârî, Edeb 4; Müslim, İman 146, (90); Tirmizî, Birr 4, (1903); Ebu Davud, Edeb 129, (5141).][6]

AÇIKLAMA:

Bazı rivayetlerde şetm (sövme) yerine lanet kelimesi kullanılmıştır. Şu halde şetm, lanet, sebb, hakaret ifade eden söz manasında birbirine müteradif olmaktadırlar. Hadis, annebabaya sövmeyi büyük günah saydığı gibi, başkasının annebabaya sövmesine sebep olmayı da büyük günah olarak değerlendirmektedir. Bu hal bize, anne ve baba karşısında hassasiyeti ileri götürme gereğini te'yid eder. Şu halde, sövmeye sebep olmak büyük bir günahsa, bizzat sövmek çok daha büyük bir günah olmaktadır.
İbnu Battal: "Bu hadis, sedd-i zeraide asıldır" demiştir. Hadis, kişi bizzat haram kasdetmemiş bile olsa, fiili harama müncer olacaksa bu fiilin ona haram olduğunu ifade eder.
Bu hadis, ayette gelmiş olan bir asla dayanmaktadır:
"Onların Allah dışında taptığı şeylere sövmeyin, onlar da cahillikle hadlerini aşıp Allah'a söverler" (En'am 108).
Maverdi, bu hadisten hareketle, ipekli kumaşı, bizzat giyeceğinden korkulan kimseye satmanın, keza parlak kölenin, livataya yer vereceğinden korkulan

kimseye satılmasının, şıranın, ondan şarap yapacağından korkulan kimseye satılmasının caiz olmayacağı hükmünü çıkarmıştır. [7]

---

[1] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/35-36.

[2] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/36-37.

[3] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/37-38.

[4] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/38.

[5] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/39.

[6] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/39.

[7] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/39-40.

KESB (KAZANÇ) BÖLÜMÜ

(Bu bölümde üç fasıl vardır.)

BİRİNCİ FASIL

HELAL KAZANCA TEŞVİK HARAMDAN SAKINDIRMA

*

İKİNCİ FASIL

MÜBAH KAZANÇ VE MÜBAH YİYECEKLER

*

KUR'AN'I YAZMA VE ÖGRETMENİN ÜCRETİ

*

İŞÇİLERİN RIZIKLARI

*

İKTA

*

HACAMAT YAPANIN ÜCRETİ

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

MEKRUH KAZANÇLAR

*

KÖPEGİN FİATI

*

KEDİNİN FİATI
*

HACAMAT YAPANIN KAZANCININ MEKRUHLUGU

*

DAMIZLIK ERKEK HAYVANIN ÜCRETİ

*

KASÂME

*

MADEN

*

SULTANIN İHSANI

*

MÜTEBARİLER

*

MEKS

UMUMİ AÇIKLAMA

Kesb, kazanmak manasına mastardır. Kelime, mal gibi maddî kazançlar için kullanıldığı gibi, ilim gibi, hayır veya şer gibi mânevî kazançlar için de kullanılır. Kisb şeklinde de isti'mâl edilen kelime asıl itibariyle cem'etmek manasına gelir.

Sadedinde olduğumuz bölümde daha ziyade maddî kesb, maişetimiz için dünyevî kazanç kastedilmektedir. Dinimiz, ahirete öncelik verilmesini esas almış ise de (Duha 4), müntesiblerinden dünyayı ihmal etmemelerini de talep eder. Dünyanın ihmal edilmemesi, maddî kesbe yer verilmesi demektir. Dilimizde "Hiç ölmeyecekmiş gibi dünya için, yarın ölecekmiş gibi âhiret için çalış" şeklinde şöhret yapan bir hadis, farklı şekillerde Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'dan rivayet edilmiştir. Suyûtî'nin Câmiu's-Sağîr'de kaydettiği bir veçhi şöyle "Hiç ölmeyeceğini zanneden kişi gibi (dünya için) çalış, yarın öleceğinden korkan kimse gibi de (dünyaya bağlanmaktan) kaçın." Bu hadisten, "dünyaya karşı ulemânın verdiği cevaplardan biri şöyle: "Eğer insan ebedî yaşayacağını bilirse dünyaya hırsı azalır ve bilir ki, arzu ettiği dünyalık, onu talepteki hırs ve koşuşturmayı bir kenara bıraksa bile elinden kaçıcı değildir. Şöyle der: "Dünyalığımı bugün kaçırsam bile yarın elde ederim, nasıl olsa ben ebedî yaşayacağım." Bu sebeple Resûlullah: "Dünyalık hususunda ebedî yaşayacağını zanneden kimsenin ameliyle amel et, dünya işleri için hırslı olma" buyurulmuştur." Bu te'vile göre, hadis hoş bir metod ve tatlı bir lafızla dünyalık talebinde teenni ve hafifliğe teşvik etmiş olmaktadır. Hadis, diğer taraftan âhiret ameliyle ilgili olarak da, -hadisin zahirinde görüldüğü üzere- "yarın öleceğini zanneden kimsenin gayretiyle gayret göster" irşadında bulunmuş olmaktadır.

Ancak şunu da bilmemizde gerek var: Kur'ân-ı Kerîm, "Ailene namazı emret!" (Tâha 132) açıklığında bir emirle dünya işlerine teşvîke yer vermez. "Namaz kıl!", "Oruç tut!", "Zekat ver!", "Ahiret dünyadan daha hayırlıdır" gibi pek çok irşatlarla ibadet hayatımızla ilgili açık emirlerde bulunduğu halde, insanları iş hayatına ve dünyevî kazanca teşvîk edici sarîh emirlerde bulunmaz. Fakat bu, Kur'ân'da o meselenin yer almadığı manasına da gelmez. Biz bu meselenin zihinlerde yanlış yer etmemesi için, kazançla ilgili olan bu bölüme girerken, çocuk terbiyesinde meslekî formasyon işinin Kur'ân'da nasıl ele alındığını aydınlatan bir tahlilimizi kaydediyoruz. Mevzu geldikçe ifade ettiğimiz üzere, bir kere daha ifade edelim: İslâm'a göre, bugünkü temel eğitim dediğimiz farz-ı ayn ilimler meyanında bir meslek öğretimi de yer alır. Aşağıdaki tahlilimiz, Kur'ân-ı Kerîm'in bu meseleye dolaylı bir üslubla yer verdiğini göstermekle kalmayacak, bunu dolaylı ele alışının sebeplerini de belirtecektir:[1]

MESLEK ÖGRETİMİ

Kur'ân-ı Kerîm, hayata hazırlama safhasında çocukların dinî terbiyeleri üzerinde hassasiyetle durmakta, bu meselenin ehemmiyetini kavramada hiçbir tereddüt ve muğlaklığa yer bırakmamak için oldukça teferruatlı meselelere temas edip açıklık getirmekte, birkısım tekrarlarla da meseleyi iyice te'kîd etmektedir.
Hayata hazırlık safhasının diğer mühim bir meselesi olan "meslekî formasyon" meselesinde ise, aynı açıklık ve ısrar görülmez. Buradaki teenni ve ibhâma (yâni mübhemliğe) bakarak, Kur'an-ı Kerîm'in meslek öğretimi işine ehemmiyet atfetmeyip ihmal ettiği neticesini çıkarmak çok acele verilmiş bir hüküm olur. Böyle bir hüküm bizi, dinimiz hakkında yanlış ve insafsız bir kanaata sevkeder.
Evet Kur'ân-ı Kerîm, çocukların meslekî formasyonlarını da ihmal etmez. Onların dünyevî istikballerinin de yeterince düşünülüp, bu maksadla bir kısım tedbirler alınmasının, çocuğa bu mes'elede de önderlik ve rehberlik edilmesinin gereğine irşad eden müteaddid ayetler mevcuttur. Ancak, bunlar dinî terbiye meselesinde olduğu kadar açık ve ısrarlı görülmezler, kısmen dolaylı ve mübhemdirler.
Meslek öğretimi meselesinin, dolaylı da olsa, hangi ayetlerde ele alındığı noktasına geçmeden önce, bu mevzuya niçin dolaylı ve mübhem olarak yer verildiğini belirtmemiz gerekiyor:
Önce, şu husus bilinmeli ki, Kur'ân-ı Kerîm, bizi ilgilendiren her şeye ehemmiyeti nisbetinde yer vermektedir. Bir kısım mes'elelere dolaylı bir işaretle, bir başkasına açık bir ayetle temas edip geçmişken, diğer bir kısım meselelere tekrarla, ısrarla yer vermiş, nazar-ı dikkatleri fazlaca çekmiş bulunmaktadır.
Burada akla şöyle bir sual gelebilir: "Ehemmiyetin ölçüsü nedir? Bu herkese göre değişir, birisi için mühim olan, bir başkası için değildir!" Bu soruya şöyle cevap verebiliriz:
Ehemmiyetin ölçüsü elbette insanın, hususan günümüz insanının hevâsı ve bencil hükmü değildir. Burada ölçü, İlâhîdir. Yani, insanın yaratılışında Cenâb-ı Hakk'ın güttüğü maksadlardır. Kur'ân bu İlâhî maksad ve gayelerde rehber kitaptır.
Bu açıdan bakarsak, Kur'ân-ı Kerîm'in iki büyük dâirenin mühim meselelerini açıkladığını görürüz:
1- Rubûbiyet Dairesi: Yani Cenab-ı Hakk'a ait olan daire. İnsanlarca meçhul olan o daireyi Kur'ân'dan ve Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den başka tanıtacak bir mârifet ve ilim kaynağı mevcut değildir. O dairenin, insanlarca

bilinmesi gereken birkısım meseleleri, şuunâtı vardır. Cenâb-ı Hakk'ın isimleri, mebde' ve meâd (yani başlangıcımız ve sonumuz), yaratılış, ceza, mükâfaat, cennet, cehennem, hesap, kitap, melâike gibi... Kur'ân bunlara yer verirken her birinin insanın yaratılış gâyesi açısından arzettiği ehemmiyet nisbetinde farklı sayılarda tekrar eder, açıklık getirir.
2- Ubudiyet Dairesi: Bu daire, kulluk dairesidir. İnsanların Allah'a karşı vazifelerini, birbirleriyle olan münasebetlerini ilgilendiren daire. Bu dairenin de pek çok meseleleri vardır. Bu meselelerden bazısı bazısına nazaran daha çok ehemmiyet taşımaktadır. Keza, bir kısmının ehemmiyeti açık olduğu, herkesçe görüldüğü halde, bazılarının ehemmiyeti görülmez ve kolay kolay anlaşılmaz. Hatta öyle meseleler vardır ki, insanın yaratılış gayesi açısından birinci derecede ehemmiyet arzetmesine rağmen, kendi kendine bunu idrak etmesi mümkün değildir. Şu halde Kur'an-ı Kerim, kulluk dairesinin mesele ve vazifelerine temas ederken İlahî zaviyeden ehemmiyetli olanlara insanlar tarafından ehemmiyeti kavranamayacak, ihmal edilecek durumda olanlara daha çok yer vermeli, tekrarla üzerinde durmalıdır. Aksine ehemmiyetini kavramada zorluk çekilmeyecek olan veya ister istemez idrak edilip anlaşılacak olan meselelere şöyle bir temas edip, bir işarette bulunup geçmelidir.
Bu noktada hemen şunu söyleyebiliriz: Ubudiyet dairesinin vazifelerinden olan namaz, oruç, zekat, hacc gibi ibadetler İlahî zaviyeden, insanın yaratılış gayeleri açısından birinci derecede ehemmiyet taşıdığı halde, insanlarca kavranıp gereğince takdir edilmesi mümkün değildir. Öyle ise Kur'an burada ısrar etmeli, tekrarla üzerinde durmalıdır. Nitekim öyle olduğunu gördük.
Halbuki, yine ubudiyet dairesinin meselelerinden biri olan meslekî formasyon, yani, dünyevî istikbalin kazanılması, yeni nesillerin bu maksadla hazırlanması meselesi, bizzat insanlarca ehemmiyet takdir edilen, öncelikle düşünülen bir husustur. İnsan aklıyla, tecrübesiyle, maddî hayatın tabii nizam ve akışıyla o mes'eleyi düşünür, anlar ve tedbirini alır. Binaenaleyh bu mevzuun Kur'an'da ana davalardan biri olarak değerlendirilip doğrudan ele alınmasına gerek yoktur. Tebeî bir nazarla, tâli bir mesele olarak ele alıp dolaylı şekilde yer vermek, temas edip geçmek yeterlidir ve gerçekten de öyle yapılmıştır.[2]

KUR'AN'DA MESLEKÎ İHZARİYELER:

Yukarıdaki kısa açıklamadan sonra şunu söyleyebiliriz: Meslek öğretimi meselesini sarih olarak ele almamış olan Kur'an-ı Kerim buna ihzariyeler

tarzında yer vermiştir. Yani meslekî öğretim ve formasyonu netice verecek birçok hazırlayıcı (ihzarî) unsurlar, dinî emirler olarak Kuranî mesaja dercedilmiştir. Bunlar ferdî ve içtimâî hayatın gereği olarak herkesin ister istemez karşılaşacağı bazı maddî emrivakilerin yönlendirilmesi ile sağlanmıştır. Bir başka ifade ile Kur'an, maddî hayatın vazgeçilmez bir kısım meselelerine dinî bir yaklaşımla temas ederek bunların helal olan cihetini, Allah nezdinde makbul ve güzel olan tarz ve istikametini beyan etmiş, uhrevî mükâfaatı hatırlatarak gösterilen istikamette tayin edilen tarzda gidilmesini talep etmiştir. Bu taleplerin hakkıyla yerine getirilmesi, mü'mini, ister istemez bir maksada hazırlayacak ve bir hedefe sevkedecektir. "Meslekî formasyon" olarak tebellür ve tezahür eden bu "hedef"e, ferdi, dolaylı olarak hazırladığı için Kur'an' da yer verilmiş olan bu tedbirî unsurlardan her birine -günlük lisanımıza kısmen yabancı da düşse- ihzariye veya "dispozisyon" diyebiliriz.
Şimdi ifası, mü'mini bir meslek sahibi olmaya ve bir meslek icra etmeye ve çocuğunu bir meslek üzere yetiştirmeye sevk ve mecbur eden bu Kur'anî ihzariyelerin mühim olanlarından birkaçını belirtmeye çalışacağız.

1) Rızık Helal ve Temiz olmalıdır: "Mü'min bir kimse her şeyden önce helal ve temiz olan şeyleri istihlak etmek zorundadır. Yediği veya kullandığı şeylerde maddî ve manevî bir kir bulunduğu takdirde yaptığı ibadetlerin kabul edilmeyeceğini Hz. Peygamber haber veriyor. Esasen Kur'an'ın ifadesine göre, ta Hz. Adem'den beri bütün peygamberlere -ve dolayısıyla insanlara- helal ve temiz şeylerin yenmesi emredilmiştir.
"Ey peygamberler! Temiz şeylerden yiyin, faydalı iş işleyin. Doğrusu ben, yaptığınızı bilirim" (Mü'minûn 51)
Bir diğer ayette de şöyle buyrulur:
"Ey iman edenler! Sizi rızıklandırdığımızın temizlerinden yiyin. Yalnız Allah'a kulluk ediyorsanız, O'na şükredin" (Bakara 172).

2) Helal Rızık , Emek Eseridir: Kur'an-ı Kerim, yukarıda kaydettiğimiz misallerde olduğu üzere, birkısım ayetlerinde "helal ve "temiz" rızık yemeyi emrederken, diğer bazı ayetlerinde helal rızkın "ferdî" emekle elde edileceğini ifade etmiştir:
"İnsan için çalıştığından başkası yoktur" (Necm 39).
Bütün peygamberlerin (aleyhimüsselam) ellerinin emekleriyle geçindiğini ifade eden Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) de yukarıda kaydettiğimiz ayetleri açıklar mahiyette olmak üzere şöyle buyurur:
"Kişi, elinin emeğinden daha hayırlı bir şey asla yememiştir." Hz. Peygamber

(aleyhissalâtu vesselâm) ayrıca, helal rızık için çalışmayı, her Müslümanın "vacib"lerinden biri olarak ifade etmiştir.
Diğer taraftan İslam alimleri, "İlim taleb etmek her Müslümana farzdır" hadisinde ifade edilen "ilm"den muradın "haramhelal ilmi" olduğunu söyleyerek helal kazancın ve buna imkan veren meslek bilgisinin ehemmiyetini dile getirmişlerdir.

3) İnsanlar Birbirlerine Muhtaçtırlar: İnsanları diğer canlılardan ayıran hususiyetlerden biri de hemcinsine olan ihtiyacıdır. Hayvanlar da şüphesiz hemcinslerine ihtiyaç duyarlar ama bu, insanlarınki kadar çok yönlü ve zaruri değildir. Tabiatı icabı medenî bir hayat yaşamak zorunda olan insanın ihtiyaçları çoktur ve bunların hepsini tek başına kendisi karşılayamaz.
Başkalarına olan ihtiyaç, iktisadî hayatta, rızıkların farklılığı şeklinde kendini ortaya koyar. Çalışmanın ve iktisadî gelişmenin, binnetice medenî ve teknik terakkinin de sebep ve zenbereği olan bu ekonomik farklılık ve ihtiyaç durumudur ki, cemiyette işbölümünü ortaya çıkarmakta, kimini terzi, kimini ayakkabıcı, dülger, bakkal, taksici, pilot, amir, memur, patron, işçi, asker, komutan vs. yapmaktadır. Bakkal dükkanını işleten bakkal, mesleğini icra için müşterilerine hizmet ederken kazandığı parayla ayakkabıcı, terzi, taksici gibi pek çok meslek sahibini çalıştırmakta, istihdam etmektedir. Hz. Peygamber'in, "İnsanların efendisi insanlara hizmet sunandır" sözünün ışığında değerlendirecek olursak herkesin fevkinde yer alan devlet reisliği bile "herkese hizmet" sunan bir vazife olarak değerlendirilebilir.
Medenî hayatın devamı bu işbölümü olmaksızın düşünülemeyeceğinden, bazı mütefekkirler, çok haklı olarak, insanlık için, en büyük felaketin, ferdler arasındaki her çeşit farklılığın kaldırılıp mutlak eşitliğin sağlanacağı günde geleceğini söylemişlerdir.
Kur'an-ı Kerim, mevzumuz açısından son derece ehemmiyetli olan bir ayette, bu karşılıklı ihtiyaç durumuna parmak basarak, rızıkların farklı kılınmasındaki hikmeti belirtir: "İşbölümü ile birbirleri için çalışmak..."
"Rabbinin rahmetini onlar mı taksim edip paylaştırıyorlar. Dünya hayatında onların geçimlerini aralarında biz taksim ettik. Birbirlerine iş gördürmeleri için kimini kimine derecelerle üstün kıldık" (Zuhruf 32).
Ayette geçen "iş gördürme" tabiri asıl mevzumuz olan "meslekî formasyon" meselesi açısından büyük ehemmiyet taşır. Zira, gördürülen işler belli bir mesleği ilgilendirir. İnsanların, birbirlerinin işini görebilmesi için o işlerde yetişmesi gerekir. Her işi bilen veya hiçbir işi bilmeyen insanlardan müteşekkil

bir cemiyet düşünülemez. Vasıflı mahareti en az isteyen "amelelik" ve "hamallık" bile belli bir tecrübe ve formasyon ister.
Şu halde, birbirlerine iş gördürme esasına dayandırılan helal rızık temini için, yeni yetişen nesillerin "iş görebilir" vasıfta olması şarttır. Bu da meslekî formasyonu gerektirir.

4) Dünya İçin Talep Emri: "İslam dinini diğer pek çok din ve sistemden ayıran bir husus, dünya ve ahiret, madde ve mana, ruh ve beden muvazenesidir. Bunlardan biri, diğeri için feda edilmez. Her ne kadar ahiret düşüncesini zihinlerde daima canlı tutmak isterse de dünyanın ihmal edilmesini talep etmez. Bilakis dünyanın da unutulmaması, ihmal edilmemesi tenbih edilir. Kur'an-ı Kerim bazı ayetlerinde gerçekten ahireti hiç düşünmeden sadece dünyayı talep edenleri kınarken, diğer bazı ayetlerinde de hem dünya ve hem de ahireti talep edenleri takdir eder ve ayrıca "dünyadaki nasibini unutma" (Kasas 77) der.
Dünya ve ahireti beraberce talep etmeyi emreden ayetlerden biri de şudur:
"İnsanlardan: "Rabbimiz! Bize dünyada ver" diyenler vardır. Öylesine ahirette bir pay yoktur. "Rabbimiz! Bize dünyada iyiyi, ahirette de iyiyi ver, ateşin azabından koru" diyenler vardır. İşte onlara kazançlarından ötürü karşılık vardır.." (Bakara 200-202).
(Bunu tamamlayan) bir diğer ayet de mealen şöyle:
"Dünyayı isteyene -istediğimiz kimseye dilediğimiz miktarda- hemen veririz. Sonra ona cehennemi hazırlarız, yerilmiş ve kovulmuş olarak oraya girer. Ahireti isteyip, inanmış olarak onun için gerekli çalışmada bulunan kimselerin, işte onların çalışmaları meşkur (makbul) olur. Her birine, onlara da, bunlara da Rabbinin vergisinden birbiri ardınca veririz. Rabbinin vergisi kimseden men edilmiş değildir" (İsra 18-20).
5- Çocuğun Maddî İstikbalini Düşünme Fikri:
Meslekî formasyon meselesini aydınlatan ve garantileyen bir husus da budur. Kur'an-ı Kerim'de bu fikir pek açıktır. Ancak, Kur'an bu mevzuyu, yarınlarını samimi olarak düşünüp tedbir alacak hamiden mahrum olan yetimlerin ihmal ve istismarını önlemek maksadıyla, yetimlerle ilgili olarak teşrî etmiştir. Biz de bu kadarcık bir işaretle yetinip, meseleyi yetimlerle alâkalı bahse bırakıyoruz[3] [4].

MESLEK MEVZUUNDA YÜKSEK İDEAL:

Çocuğun maddî istikbali meselesinde dikkatimizi çeken Kur'anî bir orijinalite, meslek hususunda yüksek idealler vermiş olmasıdır. Daha önce de söylediğimiz

gibi, Kur'an-ı Kerim'de çocuğun meslekî formasyonuyla doğrudan alâkalı ayetlere, emirlere rastlanmaz iken, bu konuyla zımnen de olsa ilgi kurabileceğimiz birkısım ayetlerde yüksek ideallerin sözkonusu edildiğini görmekteyiz.
Bu ayetlerden biri, daha önce de temas ettiğimiz ideal bir Müslümanın on beş kadar vasfının zikredildiği bir pasajda geçer. İşte burada kaydedilen ve bir mü'minde bulunması gereken ideal vasıflardan biri, arkadan gelecek zürriyetinin istikbali için Cenab-ı Hak'tan talepte bulunmaktır:
"Onlar: "Rabbimiz! Bize eşlerimizden ve çocuklarımızdan gözümüzün aydınlığı olacak insanlar ihsan et, bizi müttakilere önder yap" derler." (Furkan-74)
Yine bu meseleyle irtibat kurabileceğimiz, eski peygamberlerle alâkalı bir kısım dualarda da aynı manayı bulmaktayız. Hz. İbrahim ve Hz. İsmail, Ka'be'nin temellerini yükseltince şu duayı yaparlar:
"Rabbimiz! Yaptığımızı kabul buyur, şüphesiz ki sen, hem işitir, hem bilirsin. Rabbimiz! İkimizi sana teslim olanlardan kıl, soyumuzdan da sana teslim olanlardan bir ümmet yetiştir. Bize ibadet yollarımızı göster.. Rabbimiz! İçlerinden onlara senin ayetlerini okuyan, kitabı ve hikmeti öğreten, onları her kötülükten arıtan bir peygamber gönder. Doğrusu güçlü ve hakim olan ancak sensin." (Bakara 127-129).
Yine Hz. İbrahim, Cenab-ı Hakk'ın: "Seni insanlara önder kılacağım" hitabına karşı "Soyumdan da" (Bakara 124) talebinde bulunur.
Hz. İbrahim'in çocukları için yaptığı dua ile, yeni nesillere verilecek formasyon meselesi arasında kurulan irtibatın oldukça zayıf olacağına dair yapılacak bir itiraza hak vermekle birlikte, hemen kaydetmek isteriz ki, İslam fakihleri, çocukların meslekî tevcih ve formasyonu meselesinde, ayet-i kerimelerde ifade edilen espiriye uygun esas getirmişlerdir. Yani çocuğa öğretilecek meslek, çocuğun babasının icra etmekte olduğu -halkın telakkisi açısından- meslekten şerefçe daha düşük olmamalıdır. Sözgelimi, mesleği sarraflık olan bir kimse, çocuğunu, itibarca daha dûn olan terziliğe vermemelidir. Şafii fakirlerinden Maverdi (v. 450/1058), mevkii yüksek bir babanın çocuğunu, şu veya bu nokta-i nazardan zarar ve aşağılanma getirecek bir mesleğe vermemesi gerektiğini söyler. Hanefî fakihlerinden Üsrûşenî de (v. 632/1230), çocuğu, babasının mesleğinden daha düşük bir mesleğe vermemek gerektiğini ifade eder.
Burada belirtilmek istenen husus, halkın örfünde ve efkar-ı umumiyede mevcut olan değerlendirmelerin nazar-ı itibara alınması gereğidir. Mücerred din açısından şu veya bu mesleğin diğer bir mesleğe nazaran daha şerefli olduğunu söylemek mümkün değildir. Üstelik şu mesleğin şerefli, öbürünün şerefçe dûn

olması gibi değerlendirmeler zamana, zemine, içtimâî muhite göre değişen izafi hükümlerdir.
Hanbelî alimlerden olan İbnu Kayyim (v. 751/1350) daha değişik bir görüşle, çocuğun göstereceği istidada göre meslek veya mektebe verilmesini teklif eder: "Eğer baba, çocukta iyi bir anlayış, sıhhatli bir idrak, kuvvetli bir hafıza ve yeterli bir kavrama keşfederse onu ilme teşvik etmelidir. Zira bu vasıflar, ilmi kolayca kabul için çocukta fıtrî bir kabiliyetin varlığına delildir. Bunun aksine, çocukta mesleklerden birine müteveccih bir heves ve kabiliyet görürse ve bu meslek de mübah ve insanlar için faydalı bir meslek ise, çocuğu o sahada yetiştirmesi gerekir."
Hülasa, bütün İslam mezhepleri, büluğ çağından önce, çocuklara meslek öğretilmesinin lüzumunda ittifak etmekle kalmayıp, bu mesleğin çocuğun kabiliyet ve ailesinin içtimâî mevkiine uygun olmasını ve insanlara faydalı bulunmasını da şart koşarlar. Bu hükümlere giderken alimlerin, bir kısmını yukarıda kaydettiğimiz Kur'anî nasslardan istifade ettiği muhakkaktır. İslam dini, ayrıca çocuğa, büluğdan önce meslek öğretme vecibesinin nazariyatta kalmayıp, fiilen gerçekleşmesini sağlamak için, başkaca prensipler koymuş, mümkün mertebe bu hususu teminat altına almaya çalışmıştır. Ancak konunun teferruatına girmek bizi asıl maksadımızdan uzaklaştıracaktır[5] [6].

EN HAYIRLI MESLEK:

Çocuklara öğretilmesi gereken meslekler hususunda bazı temel bilgiler verdikten sonra, meseleye bir başka açıdan da ışık tutmak isteriz. Dinimize göre hangi meslek efdaldir? Bu hususta İbnu Hacer'in bir tahkiki şöyle: "Maverdî der ki: "Temel kazanç yolları üçtür:

* Ziraat,

* Ticaret,

* San’at.

Şafii mezhebine göre, bunlardan en temizi ticarettir. Der ki: "Bana göre en temizi ziraattir. Çünkü tevekküle daha yakındır." Nevevî, Buharî'de gelen "Hiç kimse elinin emeğinden daha hayırlı bir taam yememiştir" hadisine dayanarak Maverdî'nin bu görüşünü tenkid eder ve: "Doğru olan şudur: En temiz kazanç el emeğiyle olandır." Nevevî devamla der ki: "Eğer ziraatci ise, bu en temiz kazançtır. Çünkü bu da el emeğiyle hasıl olmaktadır. Bunda tevekkül de var,

insan ve hayvanlara şamil faydalar vs. de var."
Ben de derim ki (İbnu Hacer): "El amelinden olan ziraatin de üstünde cihad yoluyla kâfir malından elde edilen kazanç var. Bu Resulullah ve ashabının da kazanç yoludur. Bu, kazançların en eşrefidir. Çünkü bundan hem Allah kelamını yüceltip Allah düşmanlarının kelamını alçaltması var, hem de uhrevî menfaatler var." Nevevî der ki: "Kim eliyle çalışmazsa onun hakkında ziraat, zikrettiğimiz sebeplerle daha faziletlidir."
Ben de (İbnu Hacer) derim ki: "Burada kasdettiği husus, başkalarına şümûlü olan faydalardır. Ama şümullü faydalar ziraate münhasır değildir. Bilakis her bir el emeğinde şümullü faydalar vardır. Çünkü onda insanların ihtiyaç duyduğu şeylerin hazırlanması mevzubahistir. Gerçek şu ki, bunun muhtelif mertebeleri vardır; ahvale ve eşhasa göre değişir."
El emeğinin üstünlüğü, kişiyi ataletten, lehviyattan koruyup, hayırlı işle meşgul etmesi, bu suretle nefsi kırması, başkasına muhtaç olup dilenme zilletinden kurtarması gibi sebeplerden ileri geldiği belirtilmiştir. [7]

BİRİNCİ FASIL

HELAL KAZANCA TEŞVİK, HARAMDAN SAKINDIRMA

-5161 -1- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: يَا أَيُّهَا النَّاسِ إنَّ اللّهَ تعالى طَيِّبٌ، َيَقْبَلُ إَّ طَيِّباً. وإنّ اللّهَ تَعالى أمَرَ الْمُؤمِنِين بِمَا أمَرَ بِهِ الْمُرْسَلِينَ. فقَالَ تَعالى: يَا أيُّهَا الرُّسُلُ كُلُوا مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَاعْمَلُوا صَالِحاً. وَقَالَ تَعالى: يَا أيُّهَا الَّذينَ آمَنُوا كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ. ثُمَّ ذكَرَ الرَّجُلَ يُطِيلُ السَّفَرَ أشْعَثَ أغْبَرَ، يَمُدُّ يَدَيْهِ الى السَّماءِ: يَا رَبِّ، يَا رَبِّ، وَمَطْعَمُهُ حَرَامٌ، وَمَشْرَبُهُ حَرَامٌ، وَمَلْبَسُهُ حَرَامٌ، وغَذِيَ بِالْحَرَام فأنّى يُسْتَجَابَ لذلِكَ[. أخرجه مسلم والترمذي.»ا'شْعَثُ« البعيد العهد بالدّهن والغسل والنظافة وكذلك ا'غبر .

1. (5161)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (bir gün) şöyle hitap ettiler:
"Ey insanlar! Allah Teala hazretleri tayyibtir, tayyibten başka bir şey kabul etmez. Allah'ın mü'minlere emrettiği şeyler, peygambere emretmiş olduklarının

aynısıdır. Nitekim Allah Teala hazretleri (peygamberlere):
"Ey Peygamberler, temiz olanlardan yiyin de salih amel işleyin" (Mü'minun 51) emretmiş, mü'minlere de:
"Ey iman edenler, size rızık olarak verdiklerimizin temizlerinden yiyin" (Bakara 172) diye emirde bulunmuştur."
Sonra seferi uzatıp, saçı başı dağınık, toztoprak içinde kalan ve elini semaya kaldırıp: "Ey Rabbim, ey Rabbim" diye dua eden bir yolcuyu zikredip, dedi ki:
"Bu yolcunun yediği haram, içtiği haram, giydiği haramdır ve (netice itibariyle) haramla beslenmektedir. Peki böyle bir kimsenin duasına nasıl icabet edilir?" buyurdular." [Müslim, Zekat 65, (1015); Timizî, Tefsir, Bakaar, (2992).[8]

AÇIKLAMA:

Tayyib, temiz demektir. Kadı İyaz Allah'ın Tayyib diye tavsifini, O'nun her çeşit noksan sıfatlardan münezzeh olmasıyla izah eder. Bu manada Allah'ın Kuddüs ismi de mevcuttur.
2- Hadis-i şerif, kişi haramla beslendiği takdirde cihad, sılayı rahim, hac, kesb-i rızık gibi maksadlarla, uzun, zahmetli yolculuklara bile katlansa amellerinin kabul edilmeyeceğini belirtmektedir.
3-Dua edecek olan kimse önce yeyip içtiğinin maddî manevî temizliğine dikkat edecektir. Aksi takdirde duanın kabul edilmeyeceği belirtilmiştir. Bu noktada, bütün ibadetlerin Allah katında bir nevi "dua" olarak yükseldiğini hatırlamamız gerekir. Öyle ise maddî ve manevî temizlik olmadı mı, ibadetlerimizin hiçbiri makbul olmayacaktır.[9]

-5162 -2- وعن خَوْلَةَ ا٠نْصَارِيَّة رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]سَمِعْتُ رَسُولَ اللّهِ # يَقُولُ: إنَّ رِجَاً يَتَخَوَّضُونَ فِي مَال اللّهِ بِغَيْرِ حَقٍّ فَلَهُمُ النَّار يَوْمَ الْقِيَامَةِ[. أخرجه البخاري والترمذي.»يتخَوَّضون« أي يأخذونه ويتملكونه كما يخوض انسان الماء يميناً وشماً .

2. (5162)- Havle el-Ensariyye (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı işittim. Şöyle buyurmuşlardı:
"Bir kısım insan vardır, Allah'ın mülkünden haksız bir surette mal elde etmeye

girişirler. Halbuki bu, kıyamet günü onlara bir ateştir, başka değil." [Buhârî, Hums 7; Tirmizî, Zühd 41, (2375).][10]

-5163 -3- وعن النعمان بن بشير رَضِيَ اللهُ عَنْهما قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: إنَّ الْحَلَ بَيِّنٌ وَإنَّ الْحَرامَ بَيِّنٌ، وَبيْنَهُمَا أُمُورٌ مُشْتَبِهَاتٌ َ يَعْلَمُهُنَّ كَثِيرٌ مِنَ النَّاس، فَمَنِ اتَّقى الشُّبُهَاتِ اسْتَبْرَأ لِدِينِه وَعِرْضِهِ، وَمَنْ وَقَعَ فِي الشُّبُهَاتِ وقَعَ في الْحَرَام، كَالرَّاعِي
يَرْعَى حَوْلَ الْحِمَى، يُوشِكُ أنْ يَقَعَ فيهِ. أَ وَإنَّ لِكُلِّ مَلِكٍ حِمَى، وإنَّ حِمَى اللهِ مَحَارِمُهُ. أَ وإنَّ فِي الْجَسَدِ مُضْغَةً إذَا صَلَحَتْ صَلحَ الْجَسَدُ كُلُّهُ، وإذَا فَسَدَتْ فَسَدَ الْجَسَدُ كُلُّهُ، أَ وهِيَ الْقَلْبُ[. أخرجه الخمسة.»استبرأ لدينهِ وعرضهِ« أي طلب التبرّي من التهمة والخص منها.و»يَرعى حَول الحمى« إذا طاف به ودار حوله.و»المُضْغَةُ« القطعة من اللحم بقدر اللقمة .

3. (5163)- Nu'man İbnu Beşir (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Şurası muhakkak ki, haramlar apaçık bellidir, helaller de apaçık bellidir. Bu ikisi arasında (haram veya helal olduğu) şüpheli olanlar vardır. İnsanlardan çoğu bunları bilmez. Bu durumda, kim şüpheli şeylerden kaçınırsa, dinini de, ırzını da tebrie etmiş olur. Kim de şüpheli şeylere düşerse harama düşmüş olur, tıpkı koruluğun etrafında sürüsünü otlatan çoban gibi ki, her an koruluğa düşebilecek durumdadır. Haberiniz olsun, her melikin bir koruluğu vardır, Allah'ın koruluğu da haramlarıdır. Haberiniz olsun, cesette bir et parçası var ki, eğer o sağlıklı olursa cesedin tamamı sağlıklı olur, eğer o bozulursa, cesedin tamamı bozulur. Haberiniz olsun bu et parçası kalptir." [Buharî, İman 39, Büyû 2; Müslim, Müsakat 107, (1599); Ebu Davud, Büyû 3, (3329, 3330); Tirmizî, Büyû 1, (1205); Nesâî, Büyû 2, (7, 241).][11]

AÇIKLAMA:

1- Hadis, dinimizde eşya hakkında üç hükmün mevcudiyetini haber veriyor:

1) Eğer bir şeyin yapılmasına hükmedilmiş, terkine vaid beyan edilmiş ise bu

açık helaldir.

2) Bir şeyin terkine hükmedilmiş yapılmasına da vaid beyan edilmiş ise bu da açık haramdır.

3) Bir şey hakkında bunlardan birine hükmedilmemişse o da şüphelidir.
"Helal olan, apaçık bellidir" sözü "açıklanmasına ihtiyaç yoktur, herkes onu aynıyla, vasfıyla, zahir delillerle bilmede müşterektir" demektir. Üçüncü kısım, hakkındaki kapalılık sebebiyle şüphelidir, haram mı, helal mi olduğu bilinemez. Hadis-i şerifin beyanına göre durumu böyle şüpheli olandan kaçınmak gerekmektedir. Çünkü, nefsülemirde haram idiyse ondan kaçınmakla ona bulaşmaktan beri olmuş olur". Helal idiyse, (ittika) kasıdla onu terketmiş olmaktadır (ki helalin terki zarar vermez). Zira, eşyada aslolan, haramlık ve mübahlık yönüyle muhtalit olmasıdır. Eşya hakkında "helal" veya "haram" hükümleri bazan beraberce reddedilir. Bunlardan biri öncelik kazanamazsa , o şey hakkındaki hüküm, üçüncü kısma girer.

2- Hadiste gelen "insanların çoğu bunları bilmez" ibaresi, "şüpheli şeylerin haram mı helal mi olduğunu bazı kimseler bilir" manasını ifade eder. Ancak bunlar sayıca azdır ki müçtehid dediğimiz alimleri kasteder. Öyle ise bunların şüphelilik hali, müçtehid olmayanlaradır. Ancak iki delilden birini tercih edememe durumunda onlara da şüphe arız olur.

3- Hadis, şüpheli şeylerden kaçınanların dinlerini noksanlıktan, ırzlarını ta'ndan berî kılacaklarını haber vermektedir. Hadis, kazanç ve yaşayışında şüpheli şeylerden kaçınmayan kimsenin kendini birkısım ta'nlara maruz kılacağını haber vermektedir. Böylece, dinî emirlere ve mürüvvetin gereklerine uymak gerektiği ifade edilmiş olmaktadır.

4- Şüpheli şeylerin hükmü hususunda alimler ihtilaf etmiştir.

***** Bazısı: "Haram" demişse de bu merduddur.

***** Bazısı: "Mekruh" demiştir.

***** Bazısı: "Hüküm verilmez, tevakkuf edilir" demiştir.

5- Ulemanın şüpheliler hakkında ileri sürdüğü yorumlar dört kısımdır. Buna göre şüpheliler:

1) Delillerin tearuzuyla ortaya çıkar.

2) Ulemanın ihtilafıyla ortaya çıkar. Bu da önceki durumdan ileri gelir.

3) Bundan murad "mekruh"la kastedilen şeydir. Zira "mekruh" da "yapılan" veya "terkedilen" bir şeydir.

4) Bununla "mübah" murad edilmektedir.

5) İbnu Hacer, kişilere şartlara göre bu yorumlardan her birinin haklılığı olduğunu söyler.

6) Bazı alimler: "Mekruh, kulla haram arasında bulunan bir eşiktir, mekruha çokca yer veren, harama girmiş olur; mübah da, kulla mekruh arasındayer alan bir eşiktir, mübaha çokca yer veren mekruha girmiş olur" demiştir. Bu görüşü şu hadis desteklemektedir:
"Haramla aranızda helalden bir sütre (engel) koyun. Kim bunu yaparsa dinini ve ırzını tebrie etmiş olur. Kim de (arada bir sütre olmadan) oralarda dolaşırsa koruluk (yasak bölge) kenarında otlayan her an oraya düşecek durumda olan koyun gibidir."
İbnu Hacer der ki: "Bunun manası şudur: Helalin işlenmesi, kişiyi mekruha veya harama atacak endişesinin bulunduğu hallerde, o helali işlemekten kaçınmak gerekir. Mesela temiz şeylerin fazla istihlaki böyledir. Zira fazla istihlak, kişiyi fazla kazanmaya muhtaç kılar. Bu ise kişiyi müstehak olmadığı şeyi almaya sevkedebilir veya fazla istihlak kişiyi gaflete, anlayış kıtlığına atabilir. Fazla istihlak hiçbir zarar vermese bile en azından ibadete mani oluşu meşguliyetleri artırır. Bu, herkesçe bilinen bir husustur."
İbnu Hacer, mekruh şeylerden de kaçınmanın ehemmiyetini belirtme sadedinde der ki: "Şurası açıktır ki, mekruhu çok işleyen kişide yasak şeyleri yapma hususunda bir cür'et hasıl olur. Veya haram olmayan yasağı işleme alışkanlığı onu, aynı cinsteki haram olan veya bir şüphe bulunan yasağı işlemeye sevkeder. Bu ise, yasaklanan şeyi yapan kimsenin kalpteki vera nurunun eksikliği sebebiyle kalbinin kararmasını hasıl eden bir durumdur. Bu hal onu kolayca harama atar, kendisi iradî olarak haramı seçmemiş olsa bile. Nitekim, Buhârî'nin sadedinde olduğumuz hadisin Büyû bölümünde kaydettiği bir başka veçhinde Aleyhissalâtu vesselâm şöyle buyurmuştur: "...Kim günah şüphesi sezinlediği bir şeyi terkederse, o haramlığı apaçık olan şeyi daha çok terkedici olmuştur. Kim şüphelendiği şeyi yapmada cü'retkâr olursa haramlığı açık olan şeye düşmesi yakındır."
Yeri gelmişken, (tevbe edilmeyen) küçük günahların sonunda, insan kalbi küfürle sonuçlanacak bir kararmaya nasıl ulaşır meselesinin gayet mukni bir tahlilini Bediüzzaman'dan, burada bir kere daha kaydedeceğiz. Merhum tahliline Hz. Eyyub aleyhisselam'ın meşhur kıssası vesilesiyle yer verir. Der ki: "Hz.

Eyyub aleyhisselam'ın zahirî yara ve hastalıklarının mukabili, bizim batınî ve ruhî ve kalbî hastalıklarımız vardır. İç dışa, dış içe bir çevrilsek, Hz. Eyyub'tan daha ziyade yaralı ve hastalıklı görüneceğiz. Çünkü, işlediğimiz her bir günah, kafamıza giren her bir şüphe, kalb ve ruhumuza yaralar açar. Hz. Eyyub aleyhisselam'ın yaraları, kısacık hayat-ı dünyeviyesini tehdit ediyordu. Bizim manevî yaralarımız, pek uzun olan hayat-ı ebediyemizi tehdit ediyor. O münacaat-ı Eyyubiyye'ye, * hazretten bin defa daha ziyade muhtacız. Bahusus nasıl ki, o hazretin yaralarından neş'et eden kurtlar, kalb ve lisanına ilişmişler; öyle de bizleri günahlardan gelen yaralar ve yaralardan hasıl olan vesveseler, şüpheler neuzubillah[12] mahall-i iman olan batın-ı kalbe ilişip imanı zedeler ve imanın tercümanı olan lisanın zevk-i ruhanîsine ilişip zikirden nefretkârâne uzaklaştırarak susturuyorlar. Evet günah kalbe işleyip, siyahlandıra siyahlandıra ta nur-u imanı çıkarıncaya kadar katılaştırıyor. Her bir günah içinde küfre gidecek bir yol var. O günah istiğfar ile çabuk imha edilmezse, kurt değil, belki küçük bir manevî yılan olarak kalbi ısırıyor. Mesela: Utandıracak bir günahı gizli işleyen bir adam, başkasının ıttılaından çok hicab ettiği zaman, melaike ve ruhaniyatın vücudu ona çok ağır geliyor. Küçük bir emare ile onları inkar etme arzu ediyor. Hem mesela cehennem azabını intaç eden büyük bir günahı işleyen bir adam, cehennemin tehdidatını işittikçe istiğfar ile ona karşı siper almazsa, bütün ruhu ile cehennemin ademini arzu ettiğinden, küçük bir emare ve bir şüphe cehennemin inkârına cesaret veriyor. Hem mesela, farz namazını kılmayan ve vazife-i ubudiyeti yerine getirmeyen bir adam, küçük bir amirinden küçük bir vazifesizlik yüzünden aldığı tekdirden müteessir olan adam, Sultan-ı Ezel ve Ebed'in mükerrer emirlerine karşı farzında yaptığı bir tenbellik, büyük bir sıkıntı veriyor ve o sıkıntıdan arzu ediyor ve manen diyor ki: "Keşki o vazife-i ubudiyet bulunmasa idi." Ve bu arzudan bir manevî adavet-i İlahiyeyi işmam eden bir inkâr arzusu uyanır. Bir şüphe, vücud-u İlahiyeye dair kalbe gelse, kat'î bir delil gibi ona yapışmaya meyleder. Büyük bir helaket kapısı ona açılır. O bedbaht bilmiyor ki, inkar vasıtasıyla gayet cüz'î bir sıkıntı vazife-i ubudiyetten gelmeye mukabil, inkârdan milyonlar ile sıkıntıdan daha müthiş manevî sıkıntılara kendini hedef eder. Sineğin ısırmasından kaçıp, yılanın ısırmasını kabul eder. Ve hakeza... bu üç misale kıyas edilsin ki بَلْ رَانَ عَلٰى قُلُوبِهِمْ sırrı anlaşılsın."[13]

7- Son olarak şunu kaydedelim: İslam uleması, sadedinde olduğumuz hadise çok ehemmiyet vermiş ve İslam'ın dayandığı dört temel rivayetten biri saymıştır. Bu

dört esası ifade eden meşhur iki beyite Ebu Davud'dan naklen şarihler yer verir:
"Nezdimizde dinin esasları, mahlukatın en hayırlısı Muhammed Mustafa (aleyhissalâtu vesselâm)'nın sözlerine dayanan birkaç kelimedir: "Şüphelileri terket!", "(Dünyalığa karşı) zahid ol!", "Seni ilgilendirmeyen şeyleri (malayaniyatı) bırak", "Ve niyetle amelde bulun!
"Şarihlerimiz ehemmiyetiyle mütenasip olarak hadis üzerine uzun tahliller yapmışlardır. Biz bu kadarla yetiniyoruz.[14]

-5164 -4 وعن سَلْمَانَ الْفارِسي وَابْن عَبّاس رَضِيَ اللّهُ عَنْهم قاَ:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: اَلْحَلُ مَا أحَلَّ اللّهُ في كِتَابِهِ، وَالْحَرَامُ مَا حَرَّمَ اللّهُ في كِتَابِهِ، ومَا سَكَتَ عَنْهُ فَهُوَ عَفْوٌ، فَ تَتَكَلَّفُوا السُّؤَالَ عَنْهُ[. أخرجه رزين .

4. (5164)- Selman el-Farisî ve İbnu Abbas (radıyallahu anhüm) anlatıyorlar: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Helal, Allah Teala hazretlerinin kitabında helal kıldığı şeydir. Haram da Allah Teala hazretlerinin kitabında haram kıldığı şeydir. Hakkında sükut ettiği şey ise affedilmiştir. Onun hakkında sual külfetine girmeyiniz." Rezin tahric etmiştir. [Tirmizî, Libas 6, (1726); İbnu Mace, Et'ime 60, (3367).][15]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, haramların ve helallerin miktarını, neler olduğunu sadece Kur'an-ı Kerim'in beyanlarına bağlamaktadır. Bu husus Kur'an-ı Kerim'de ya açık bir surette ya da mücmel olarak gelmiştir. Ayette: "Allah'ın Resulü size her ne getirdi ise onu alın, her neden de yasakladı ise onu terkedin" (Haşr 7) buyrulmuştur.
Bu ayette Kur'an'da sarih olarak zikri geçmediği halde Resulullah tarafından beyan edilen haramlar da mücmel olarak ifade edilmektedir. Şevkânî Neylü'l-Evtar'da der ki: "Haram ve helali Kur'an'la tahdid eden bu ve benzeri ibarelerden murad, Kur'an-ı Kerim'in bütün hükümlere şamil olmasını ifadedir. Ancak bu şümûl, her meselede sarih olmaz. Ya bir âmm ifadeyle, ya bir işaretle, ya da galib durumu zikir suretiyle olur. Nitekim bir hadiste "Bana Kur'an ve onun misli kadar da başka şey verildi" buyrulmuştur."
Bu hadise göre hakkında sükut edilen şeyler yani Allah'ın, helal veya haram

olduğunu beyan etmediği şeyler vardır. Bunları unuttuğu için değil, kullara rahmet olsun diye meskut geçmiştir. Bu sükut edilenlerin "affedilen şeylerden olması" mübahlıklarını ifade eder, yenmesi mübah, kullanılması da mübahtır.
Hadis, eşyada aslolanın ibahe olduğunu da ifade etmektedir. Bu hususu şu ayet de te'yid etmektedir: "Allah, arzda olan her şeyi sizin için yaratandır" (Bakara 29).
Bazı alimler bu ayetten hareketle, tütün ve tönbeki gibi maddelerin mübah olduğuna hükmetmiştir. Ancak muhakkik alimler, "...zararsı olmak şartıyla" diyerek bazı kayıdlar ileri sürmüşlerdir. Bunlar: "uzun vadede veya kısa vadede zarar veren eşyalar asla ve asla helal olamaz" demişlerdir. Muhakkikler, sigara, tütün, tönbeki gibi maddelerin kullanılmasında hemen ve açık zararın olduğunu, dolayısiyle bunların helal addedilmemesi gerektiğini söylerler.[16]

-5165 -5- وعن الْمِقْدَامْ بنِ معدي كربْ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَا أَكَلَ أَحَدٌ طَعَاماً قَطُّ خَيراً مِنْ أنْ يَأكُلَ مِنْ عَمَلِ يَدِهِ، وَإنّ نَبِىَّ اللّهِ دَاوُدَ عَليْهِ السَّمُ كَانَ يأكُلُ مِنْ عَمَلِ يَدِهِ[. أخرجه البخاري .

5. (5165)- Mikdâm İbnu Ma'dikerb (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:
"(Benî Adem'den) hiç kimse elinin emeğinden daha hayırlı bir taamı asla yememiştir. Allah'ın peygamberi Dâvud aleyhisselâm elinin emeğini yerdi." [Buhârî, Büyû 15.][17]

AÇIKLAMA:

Hadis bazı vecihlerinde: "Kişi elinin emeğinden daha helal bir taam yememiştir" şeklinde gelmiştir. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), İslâm'ın el emeğine verdiği ehemmiyeti ifade zımnında muhtelif ifadelere yer vermiştir. Biri de şöyledir: "Kim işinden yorulmuş olarak geceyi geçirirse Allah'ın mağfiretine mazhar olarak gecelemiş demektir." Bir başka hadiste "Kişinin yediği en temiz yemek kendi kesbindendir" denmiştir. Bir başka hadiste büyük peygamberlerin kazançlarıyla ilgili örnekler verilir:
"Hz. Davud zırhçı, Hz. Adem çiftçi, Hz. Nuh marangoz, Hz. İdris terzi, Hz. Musa çobandı (aleyhimüsselam)."

İbnu Hacer der ki: "Hadis, elle çalışmanın faziletini beyan etmekte ve şahsın bizzat mübâşeret ettiği işin, dolaylı olarak mübâşeret ettiğinden üstün olduğunu göstermektedir. Betahsis Hz. Davud aleyhisselam'ın zikrindeki hikmet, yeme işinde kendi el emeğiyle yetinmiş olmasıdır. Aslında o, böyle yapmaya mecbur değil idi. Çünkü o, Allah Teala hazretlerinin de belirttiği üzere (Sâd 26) yeryüzünün halifesi idi. (Bu sebeple başkaca helal gelirleri vardı.) Ama o, her şeye rağmen efdal olanı tercih edip elinin emeğiyle kazandığını yedi. Bu sebeple Aleyhissalâtu vesselâm, onun kıssasını, en hayırlı kazancın el emeğiyle elde edilen kazanç olduğu hususunda ihticac makamında zikretmiştir. Hadis ayrıca, kesbetme gayretinin tevekküle muhalif olmadığını, keza bir şeyi deliliyle birlikte zikretmenin dinleyici üzerinde daha müessir olduğunu takrir etmektedir."[18]

5166-6- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: يَأتِي عَلى النَّاسِ زَمَانٌ َ يُبَالِي الْمَرْءُ مَا أَخَذَ مِنْهُ، أمِنَ الْحَلِ، أمْ مِنَ الْحَرَامِ[. أخرجه البخاري والنسائي.وزاد رزين: » َ تُجَابُ لَهُمْ دَعْوَةٌ« .

6. (5166)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:
"Öyle devir gelecek ki, insanoğlu, aldığı şeyin helalden mi, haramdan mı olduğuna hiç aldırmayacak." [Buhârî, Büyû 7, 23; Nesâî, Büyû' 2, (7, 243).]
Rezîn şu ziyadede bulunmuştur: "Böylelerinin hiçbir duası kabul edilmez."[19]

AÇIKLAMA:

Hadis, mü'mini kazanç hususunda dikkatli olmaya, haram bulaşıyor mu bulaşmıyor mu araştırmada bulunmaya sevketmektedir. Bilhassa Rezîn'in ilavesi dua ve ibadetlerimizin kabul edilmesinin, rızkımızın helal olmasına bağlandığını ifade etmektedir. Dikkatsizlik sebebiyle, haramla bulaşan rızkın istihlâki, kişiyi öbür dünyada müflisler zümresine dahil edebilecektir. Nitekim Aleyhissalâtu vesselâm hakiki müflisi, dünyada parasını kaybeden olarak değil, burada her çeşit salih ameller yapmış olmasına rağmen, öbür dünyada şu veya bu sebeple, bu amellerinden, kendisine istifade edeceği hiçbir şey kalmadığı için cehennemi boylayan kimse olarak ifade buyurmuştur. Şu halde haramla beslenme de böyle bir neticeye götürecek sebeplerden biri olmaktadır. Rabbimiz muhafaza

buyursun.

İbnu't-Tîn der ki: "Resulullah aleyhissalâtu vesselâm bu hali, malın fitnesinden sakındırmak için zikretmiştir. Bu hadis Aleyhissalâtu vesselâm'ın peygamber olduğunu gösteren mucize ve delillerden biridir. Çünkü burada, kendi zamanında olmayan bir durumu haber vermektedir." [20]

İKİNCİ FASIL

MÜBAH OLAN KAZANÇLAR VE TAAMLAR

5167-1- عن عَائشة رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: إنَّ أطْيَبَ مَا أكَلْتُمْ مِنْ كَسْبِكُمْ. وإنَّ أوْدَكُمْ مِنْ كَسْبِكُمْ[. أخرجه أصحاب السنن .

1. (5167)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Muhakkak ki yediğinizin en temizi kendi kesbinizden olandır. Muhakkak ki evladlarınız da kendi kesbinizdendir." [Ebu Davud, Büyû 79; Tirmizî, Ahkam, 22, (1358); Nesâî, Büyu 1, (7, 249); İbnu Mace, Ticarat 1, (2137), 64, (2290).] [21]

AÇIKLAMA:

1- Hadis, kişiye en temiz mal olarak, kendi gayretiyle kazandığını göstermektedir. Bu sanatla olmuş, ticaret veya ziraatle olmuş farketmez. Yeter ki meşru kazanç yollarından biriyle olsun.

2- Hadiste ifade edilen ikinci husus, evlad malının anne veya babaya helal olduğunun, adeta kendi malı durumunda olduğunun takriridir. Bu sadette başka rivayetler de gelmiştir: "Kişinin evladı en temiz kesbindendir. Onların mallarından afiyetle yiyin." Bir diğer rivayette "Sen ve malın babana aitsiniz" buyrulur. Tirmizî, Ashab'ın: "Babanın eli, evladın malında serbesttir, dilediğini alır" dediğini kaydeder.
Hadislerde "evlad"ın kesb olarak ifadesi mecazdır. Ancak evlad ebeveyn sebebiyle, onların hizmetleriyle yetiştikleri için teşbih pek muvafıktır.
Hattâbî der ki: "Hadiste yer eden fıkıhtan biri şudur: "Anne ve babanın nafakası evlad üzerine vacibtir. Yeter ki, evlad ona malik olsun. Alimler, anne ve babalardan hangilerine nafaka vacibtir; onların sıfatı hususunda ihtilaf etmişlerdir.

***** Şafii der ki: "Nafaka fakir ve sakat olan ebeveyn için vacibtir. Ebeveynin malı varsa veya bedeni, sıhhati yerinde ise ve sakatlığı yoksa evlad üzerine nafaka düşmez."

* Diğer fakihler ise: "Valideynin nafakası evlad üzerine vaciptir" derler. Bunlardan birinin, Şafii haretleri gibi sakatlık şartını koştuğunu bilmiyorum.

* Şevkânî, bu babta gelen hadislerin tamamında şu hükmün çıkarılmasının sahih olduğunu belirtir: "Kişi evladının malında ortaktır, ondan yemesi caizdir; oğlu rıza gösterse de göstermese de farketmez. Keza israf ve tebzir olmamak kaydıyla, onda kendi malı gibi tasarruf etmesi de caizdir. Bahr'da şu hususta icma olduğu kaydedilmiştir: "Zengin evlada, fakir ebeveynin nafakası vacibtir." [22]

-5168 -2- وعن سعد بن أبي وقّاص رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَامَتِ امْرأةٌ جَلِيلَةٌ كَأنَّهَا مِنْ نِسَاءِ مُضَرَ. فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللهِ إنَّا كلٌ عَلى آبَائِنَا وَأبْنَائِنَا وَأزْوَاجِنَا، فَمَا يَحِلُّ لَنَا مِنْ أمْوَالِهِمْ؟ قَالَ: الرَّطْبُ، تأكُلْنَهُ وَتُهْدِينَهُ. قَالَ أبُو داود: الرَّطْبُ الْخُبْزُ وَالْبَقْلُ والرَّطْبُ[. أخرجه أبو داود .

2. (5168)- Sa'd İbnu Ebî Vakkas (radıyallahu anh) anlatıyor: "Sanki Mudar kabilesine mensup uzun boylu bir kadın ayağa kalkıp:
"Ey Allah'ın Resûlü! Biz (kadın)lar babalarımız ve evladlarımız ve kocalarımız üzerine yüküz. Onların mallarında emirleri dışında, tasarrufu bize helal olan nedir?" diye sualde bulundu. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Size helal olan "taze"dir. Ondan hem yiyin, hem de hediye edin!" buyurdular."
Ebu Davud der ki: "Tazeden maksad ekmek, sebze ve taze meyve [gibi fazla kalınca bozulan yiyecekler]dir." [Ebu Davud, Zekat 44, (1686).][23]

AÇIKLAMA:

Resulullah burada kadınların koca veya evlatlarının malları üzerindeki tasarruf yetkilerini belirtmektedir. Yetkilerinin ratb çerçevesinde olduğunu beyan buyuruyor. Ratb yaş veya taze manasına geldiği için, alimler bunu dayanıksız istihlak maddeleri olarak tefsir etmişlerdir. Ebu Davud, bunu taze hurma manasına gelen rutabla açıklamıştır. Ancak, kuru olmayan üzüm ve diğer taze meyvelerin hepsine şamil olduğu açıktır. Alimler daha ileri giderek, uzun müddet kaldığı takdirde bozulacak olan bütün yiyecek maddelerine teşmil ederler: Pişmiş yemekler, süt, taze meyve sebzeler vs. Kadınlar bunlar üzerinde

kocalarından izin almadan tasarrufta bulunabilirler.
Ancak şu da var ki, örfen bunlarda kocanın peşin rızası kabul edilir. Dolayısiyle, zımnen bilgisi ve müsaadesi var demektir. Şarihler, bu maddeler hakkında kadının tasarrufuna razı olmadığını koca önceden belirttiği takdirde, kadın bunlardan da rastgele, izinsiz sarfedemez, derler.
Aliyyü'l-Kâri, Ebu Davud'un kaydettiği "Kadın kocasının malından, onun (sarih) emri olmadan infak ederse ecrin yarısı onundur" hadisiyle ilgili olarak şu açıklamayı yapar: "Kadın kendi nafaka hakkından fazlasını alıp tasaddukta bulunsa, aldığı fazlalığı kocasına borçlanır. Eğer kocası haberdar olunca, buna rıza gösterirse, kadına nafakasından tasadduku sebebiyle kocaya terettüp edecek ecrin yarısı terettüp eder, ecrin yarısı da kocaya gelir. Çünkü kadın kendi nafakasından fazlasını onun malından tasadduk etmiştir ve bu fazlalık kocanın hakkıdır."
Bu hususta Nevevî hazretleri de şunu söyler: "Bil ki, mal üzerinde çalışana, yani hazinedar olsun, zevce ve köle olsun her birine, malda tasarruf hususunda mal sahibinin izni gerekir. Eğer mal sahibinin izni yoksa, bu sayılanlardan her üçüne de herhangi bir sevap mevzubahis olamaz. Dahası başkasının malını, izni olmadan tasarrufu sebebiyle vebal altında kalırlar.
İzin iki çeşittir: Biri nafaka ve sadaka hususunda sarih izindir, ikincisi, cari örften anlaşılan mefhum (ve mukadder) izindir. Bir dilenciye verilen bir parça sadaka vs. gibi. Bu örfte cari olduğu için, örfen koca ve mal sahibinin bu çeşit bağışlarda izni var kabul edilir. Dolayısıyla, aksini söylemedikçe bunlarda izin var kabul edilir. Eğer bu hususta tam bir örf yoksa ve kocanın rızası hususunda şekk hasıl olursa veya koca cimri biri ise ve halinden razı olmadığı anlaşılırsa veya şekke düşülürse, kadına ve başkasına sarih izin olmadan tasadduk caiz olmaz."
Nevevî bu meyanda belirtir ki: "Kadın, örfçe müsamaha ile karşılanan miktardan fazlasını sarih izin olmadan tasadduk ederse yine sorumlu olur. Çünkü, örfçe müsamaha ile karşılanan miktar çok değildir, az bir miktardır. Öyleyse, bu herkesçe maruf miktarı tecavüz ederse bu caiz olmaz. Bu husus, bir başka hadiste "Kadın, evinin yiyeceğinden, fesad vermeyecek şekilde infak ederse, kadına infakı, kocasına da kesbi sebebiyle ücret vardır" ibaresiyle ifade edilmiştir. Yani infak, "fesad vermeyecek şekilde" olmalıdır. Bu ibarede Aleyhissalâtu vesselâm iki şeye dikkat çekmiş bulunmaktadır:

1) Kadın örfçe kabul edilen miktarın sınırını aşmamalıdır.

2) Bu tasadduku yiyecek nevinden olmalıdır. Çünkü, örfen ekserî insanlar

arasında ve umumiyetle yiyecek nevinden şeylerde tasadduk caridir, gümüş ve altın paralarda cari değildir."[24]

-5169 -3- وعن عائشة رَضِيَ اللهُ عَنْها قالت:]قَالَتْ هِنْدٌ اِمْرأةُ أبِى سُفْيَانَ: يَا رَسُولَ اللّهِ إنَّ أبا سُفْيَانَ رَجُلٌ شَحِيحٌ لَيْسَ يُعْطِىنِي مَا يَكْفِينِي وَوَلَدِي إَّ مَا أخَذْتُ مِنْهُ وَهُوَ َ يَعْلَمُ فَقَالَ: خُذِي مَا يَكْفِيكِ وَوَلَدِكِ بِالْمَعْرُوفِ[. أخرجه الخمسة إ الترمذي .

3. (5169)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Ebu Süfyan'ın karısı Hind, (Bir gün gelerek) "Ey Allah'ın Resulü dedi. Ebu Süfyan cimri bir adamdır. Bana ve çocuğuma yetecek miktarda (nafaka) vermiyor. Durumu idare için, onun bilmez tarafından, almam gerekiyor! (Ne yapayım?)"
Aleyhissalâtu vesselâm:
"Örfe göre sana ve çocuğuna kifayet edecek miktarda al!" buyurdular" [Buharî, Büyu 95, Mezalim 1, Nafakat 5, 9, 14, Eyman 3, Ahkam 14, 180; Müslim, Akdiye 7, (1714); Ebu Davud, Büyû 81, (3532); Nesaî, Kudat 30, (8, 246).][25]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste Resulullah'ın "al" emri ibahe ifade eden bir emirdir. Vücub için değildir.

2- Hadiste, fetva istemek veya şikayet etmek gibi bir maksadla, kişinin hoşlanmayacağı bir vasfıyla zikrine cevaz var. İşte bu hal, gıybetin caiz olduğu yerlerden biridir.

3- Hadis, iki taraftan birini, öbürünün gıyabına dinlemenin caiz olduğunu gösterir. Hanefiler gaib üzerine hükmü kabul etmezken, Şafiiler bu hadise dayanarak kabul ederler. Nevevî, "Ebu Süfyan gaib değildi, gaib üzerine hüküm için, gaibin memlekette olmaması veya bulunamayacak şekilde görünmez olması şarttır. Bu, gaibe hüküm örneği olamaz, bu bir fetvadır" der. Nevevî'nin görüşünü takdirle karşılayan İbnu Hacer, bu rivayette Ebu Süfyan'ın o mecliste hazır olduğuna rastladığını kaydeder. Rivayete göre, Hind, biat ederken, "Çalmamak" maddesine gelince, "Ben Ebu Süfyan'ın malından almıştım" der. Ebu Süfyan da

kalkıp: "Malımdan aldığın sana helal olsun!" der.

4- Hüküm ve fetva sırasında hakim, yabancı kadının kelamını dinleyebilir. Kadının sesi avret diyenler, bu cevazı "zaruret için" diyerek te'vil etmiştir.

5- Nafakanın kabzı meselesinde kadının sözü muteberdir. Eğer erkeğin sözü muteber olsaydı ve infak ettiğini iddia etseydi, bu beyyine, yeterli miktarda nafaka verdiğini isbata kâfi gelirdi.

6- Kadının nafakası erkeğe vacibtir ve onun miktarı "yetecek kadar" olmalıdır. Ulemanın çoğu bu görüştedir. Cüveynî'nin nakline göre "Şafii de bu görüştedir. Ancak Şafiî'den meşhur olan görüşe göre, o bunu müdd'le miktara bağlamıştır. Şöyle ki:
* Zengin kocaya her gün iki müdd terettüp eder.
* Orta halliye bir buçuk müdd terettüp eder.
* Fakire bir müdd terettüp eder.

Nafakanın müddle miktara bağlanma işi, İmam Malik'ten de rivayet edilmiştir.
Nevevî, Müslim Şerhi'nde: "Bu hadis ashabımıza (Şafiîlere) hüccettir" demiştir.
Hanefilere göre, nafaka takdiri zevcenin haline bağlıdır. Hanefîlerden Hassaf, "Karı ve koca her ikisinin haline göre nafakayı takdir etmek gerekir" görüşünü benimsemiştir. Hidaye'de fetvanın bu görüşe göre verildiği belirtilir. Hüccet olarak sadedinde olduğumuz hadise (Hali vakti) geniş olan nafakayı genişliğine göre versin" (Talak 7) ayeti de ilave edilmiştir. Şafiîler, ayeti esas alarak, kocanın halini esas almanın gereğine hükmetmiştir. Bazı Hanefîler de bu görüştedir.

7- İhtiyaç olduğu takdirde evladın nafakası vacip olur. Şafiîler küçüklük ve sakatlığa itibar ederler.

8- Kadının hizmetçisinin nafakası da koca üzerinedir.

9- Başkasında hakkı olan kimse, bu hakkını almaktan aciz ise, onun malından, adamın izni olmadan, hakkı miktarınca alabilir. Bu hüküm, Şafii ve birkısım alimlere aittir. Buna mes'eletu'zzafer denilir. Onlar: "Hakkı hangi cins şeyde ise ondan başkasını alması caiz olmaz. Ancak hakkının cinsinden almak zor olursa, başka cinsten de hakkını alabilir" derler.

10- Kadın, çocuğuna ve terbiyesinde olanlara karşı vazifesini yerine getirmede söz sahibidir.

11- Şeriatçe tahdid konulmayan hususlarda örf esas alınır. [26]

-5170 -4- وعن القَاسِمِ بْنِ محمّد قال:]قَالَ رَجُلَ ‘بْنِ عبَّاس رَضِيَ اللهُ عَنْهما: إنَّ لِي يَتِيماً وَلَهُ إبِلٌ، أفَأشْرَبُ مِنْ لَبَنِهَا؟ قَالَ: إنْ كُنْتَ تَبْغِي ضَالَّتَهَا، وَتَهْنأ جَرْبَاهَا، وَتُلِيطُ حَوْضَهَا، وَتُسْقِيهَا يَوْمَ وِرْدِهَا فَاشْرَبْ غَيْرَ مُضِرٍّ بِنَسْلٍ وَ نَاهِكٍ في الْحَلْبِ[. أخرجه مالك.»تَبغِى ضالتها« أي تطلبها وتنشدها إذا ضلت.و»تهنأ جرباها« أي تداويها بدواء الجرب، وهو القطران وما يضاف إليه.و»تُليطُ حوضها« أي تصلحه بالطين.و»النَّاهك في الحلب« المستقصي المبالغ الذي يدع في الضرع من اللبن شيئاً .

4. (5170)- Kasım İbnu Muhammed rahimehullah anlatıyor: "Bir adam İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'a: "Yanımda bir devesi olan bir yetim var. Devesinin sütünden içebilir miyim?" diye sormuştu. İbnu Abbas şu cevabı verdi:
"Eğer deve kaybolunca arıyor, katran vesairesini sürerek tedavisini yapıyor, su yalağını onarıyor, sulama gününde suyunu içiriyorsan yavruya zarar vermeden ve memeyi tamamen kurutmadan içebilirsin." [Muvatta, Sıfatu'n-Nebî 33, (2, 934).][27]

*** KUR'AN'I YAZMA VE ÖGRETMENİN ÜCRETİ**

-5171 -1- عن ابن عبَّاس رَضِيَ اللهُ عَنْهما قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: أحَقُّ مَا أخَذْتُمْ عَلَيْهِ أجْراً كِتَابُ اللهِ تعالى[. أخرجه البخاري في ترجمة .

1. (5171)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Üzerine ücret almada en haklı olduğunuz şey Kitabullah'tır." [Buharî, İcare 16 (muallak olarak kaydetmiştir), Tıbb 34.][28]

AÇIKLAMA:

1- Hadisi, Resulullah, yılan sokmasına karşı Fatiha okuyarak rukye yapan ve tedavi eden Müslümanlara ücret verilen koyunların helal olup olmadığı sorulunca ifade buyurmuştur. Bunun kıssası daha önce geçti.

2- Hadiste Resulullah, verilen koyunların helal olduğunu beyan eder ve iyice ikna olsunlar diye "Bana da bir pay ayırın" manasında beyanda bulunur.
Cumhur, bu hadisten hareketle: "Kur'an-ı Kerim'i öğretme mukabilinde alınacak ücretin caiz ve helal olacağına" hükmetmiştir. Hanefîler buna muhalefet edip "talimde caiz değil, fakat rukyede ücret caizdir" demiştir. Onlara göre "Kur'an'ın öğretilmesi ibadettir. Ücreti Allah üzerinedir. Ancak bu hadis sebebiyle rukye ve tedavide ücret caizdir." Bazı Hanefi alimler, bu hadisin, Kur'an öğretimine mukabil ücret almayı yasaklayan hadislerle neshedildiğini de söylemiştir. İbnu Hacer, bu görüşün, "Nesh iddiası, sabit bir karine olmadıkça kabul edilmez, ihtimalle nesh sabit olmaz" prensibi gösterilerek tenkid edildiğini, keza mezkur hadislerde mutlak bir yasaklama hususunda sarahat olmayıp, onların tevile kabil vakaları aksettirdiği, zira sadedinde olduğumuz nevden sahih hadislere de tevafuk ettiği; diğer taraftan ücreti yasaklayıcı hadislerin tek başlarına hüccet olmaya elverişli olmadıkları, dolayısıyla sahih hadislerle tearuzlarının söylenemeyeceği gibi hususlar gösterilerek tenkit edildiğini belirtir ve netice itibariyle, Kur'an öğretimi mukabilinde nikahı tecviz eden hadis de nazar-ı dikkate alınınca Kur'an öğretimi mukabilinde ücretin caiz olacağını söyler.[29]

-5172 -2- وعنه رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أنَّهُ سُئِلَ عَنْ أُجْرَةِ كِتَابَةِ الْمُصْحَفِ. فقَالَ: بَأسَ، إنَّمَا هُمْ مُصَوِّرُونَ، وَإنَّهُمْ إنَّمَا يَأكُلُونَ مِنْ عَمَلِ أيْدِيهِمْ[. أخرجه رزين
.

2. (5172)- Yine İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'dan anlatıldığına göre, "Kendisine mushaf yazmanın ücreti hakkında sorulmuştu. Şu cevapta bulundu: "Bunda bir beis yok. Onlar, bu işte, ressam durumundadırlar, ellerinin emeğini yemektedirler." [Rezin tahric etmiştir.] [30]

*** MEMURLARIN RIZIKLARI**

-5173 -1- وعن عَائشة رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالتْ:]لَمَّا اسْتُخْلِفَ أبُو بَكْرٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال: لَقَدْ عَلِمَ قَوْمِي أنَّ حِرْفَتِي لَمْ تَكُنْ تَعْجِزُ عَنْ نَفَقَةِ أهْلِي. وَقَدْ شُغِلْتُ بِأمْرِ الْمُسْلِمين. فَسَيأكُلُ آلُ أبِي بَكْرٍ مِنْ هذَا الْمَالِ وَيَحْتَرِفُ لِلمُسْلِمِينَ

فيهِ[. أخرجه البخاري .

1. (5173)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Hz. Ebu Bekr (radıyallahu anh) halife seçildiği zaman:
"Kavmim biliyor ki, benim mesleğim ailemin nafakasını te'minden aciz değildir. Ancak şimdi Müslümanların işleriyle meşgulüm. Bu sebeple Ebu Bekr'in ailesi beytü'lmalden yiyecek, o da Müslümanlar için çalışacak" dedi." [Buhârî, Büyû 15.][31]

AÇIKLAMA:

1- Hz. Ebu Bekr, beytü'lmalden ailesinin nafakasını almanın özrünü beyan etmektedir. Demek istediği şudur: "Ben meslek sahibi bir insanım. Ailemin ihtiyaçlarını çalışarak te'min ettim. Yine de bu yolda yürümek azmindeyim. Ancak şimdi halife oldum. Müslümanların işiyle meşguliyet, meslek icra etmeme manidir. Bu sebeple ailemin nafakasını devlet hazinesinden almalıyım."
Hz. Ebu Bekr'in önceki mesleği ticaret idi. İbnu Sa'd'da Hz. Aişe'den gelen bir rivayete göre, Hz. Ebu Bekir (radıyallahu anh), kendisini ölüme götüren hastalığa yakalandığı zaman: "Halife olduğum zamandan beri malımda meydana gelen fazlalığa bakın ve onu benden sonra kim halife olursa ona gönderin!" der. Hz. Aişe der ki: "Ölünce baktık çocuklarını taşıyan Nûbî (Habeşli) bir kölesi, bahçesini sulayan bir devesi vardı. Bunları Hz. Ömer'e gönderdik. Ömer (radıyallahu anh): "Allah'ın rahmeti Ebu Bekr'e olsun! Kendisinden sonrakini yordu" der. Bir başka rivayette şu ziyade gelmiştir: "...Köle, kılıç bileyici idi. Müslümanların kılıçlarını biler, Ebu Bekr ailesine hizmet yapardı."

2- Hz. Ebu Bekr'in, nafakasını kastederek sadece "yiyecek"in beytü'lmalden alınmasını zikretmesi, nafakaya giren diğer ihtiyaçlar içinde yiyeceğin daha mühim olmasından ileri gelir. Yiyecek sadece mühim değil, miktarca da diğerlerinden fazladır.

3- Hadis, ammeye hizmetle meşgul olanların, hem kendi, hem ailelerinin nafakalarını beytü'lmalden almayı hak ettiklerini ifade etmektedir. İbnu't-Tin der ki: "Hadiste, bir memurun fevkinde, kendisine malum bir ücret verecek makam olmadığı takdirde, üzerine çalıştığı maldan ihtiyacına yetecek miktarda almasına

delil vardır."
İbnu Hacer, Hz. Ebu Bekr kıssasında bu hükme delil olmadığını belirtir ve onun ücretinin belirlendiğini söyler. Şöyle ki: "İbnu Sa'd'da gelen bir rivayete göre "Hz. Ebu Bekr (radıyallahu anh) halife seçilince ertesi sabah başında ticaret malı bir kısım esvab olduğu halde çarşıya gider. Hz. Ömer'le Ebu Ubeyde İbnu'l-Cerrah onu bu vaziyette görürler ve:
"Sen bunu nasıl yaparsın, sen Müslümanların işini üzerine almadın mı?" derler.
"İyi ama ailemi ne ile besleyeceğim?" der.
"Sana nafaka tahsis ederiz!" derler ve her gün için bir koyun tahsis ederler."
Bu, bize devlet reisinin maaşı hususunda bir fikir verir.[32]

-5174 -2- وعن بريدة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَنِ اسْتَعْمَلْنَاهُ عَلى عَمَلٍ وَرَزَقْنَاهُ رِزْقاً فمَا أخَذَ بَعْدَ ذلِكَ فَهُوَ غُلُولٌ[. أخرجه أبو داود .

2. (5174)- Hz. Büreyde (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Biz kimi bir işe tayin eder, bir rızık tahsis edersek, bu tahsis edilenden maada aldığı gulüldür (devlet malından hırsızlıktır)." [Ebu Davud, Harac 10, (2943).] [33]

-5175 -3- وعن الْمُسْتَوْرِد بنِ شدّاد رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَنْ كَانَ لَنَا عَامً فَلْيَكْتَسِبْ زَوْجَةً، فإنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ خَادِمٌ فَلْيَكْتَسِبْ خَادِماً، وإنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ مَسْكَنٌ فَلْيَكْسِبْ مَسْكَناً. قَالَ أبُو بَكْرٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه: أُخْبِرْتُ أنَّ النِّبيَّ # قال: مَنِ اتَّخَذَ غَيْرَ ذلِكَ فَهُوَ غَالٌّ أوْ سَارِقٌ[. أخرجه أبو داود .

3. (5175)- Müstevrid İbnu Şeddad (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kim bize memur olursa, kendine bir zevce edinsin. Hizmetçisi yoksa bir de hizmetçi edinsin. Meskeni yoksa bir mesken edinsin."
Hz. Ebu Bekr (radıyallahu anh) dedi ki:
"Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle buyurdukları bana haber verildi:
"Kim bunun dışında bir şey edinirse, bu kimse haindir, hırsızdır." [Ebu Davud,

Harac 10, (2945).][34]

5176 -4- وعن عبدالله بن عَمْرُو السّعدي:]أنَّهُ قَدِمَ عَلى عُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنْه فِي خِفَتِهِ، فقَالَ لَهُ عُمَرُ: أَلَمْ أُحَدَّثْ أَنَّكَ تَلِي مِنْ أعْمَالِ الْمُسْلِمِينَ أعْمَاً فإذَا أُعْطِيتَ الْعُمَالَةَ كَرِهْتَهَا؟ فَقُلْتُ: بَلَى. فقَالَ عُمَرُ: مَا تُرِيدُ الى ذلِكَ؟ قُلْتُ: إنّ لِي أفْرَاساً وَأعْبُداً وَأنَا بِخَيْرٍ، وأُرِيدُ أنْ تَكُونَ عُمَالَتِى صَدَقَةً عَلى الْمُسلمِينَ. فقَالَ عُمَرُ: فَ تَفْعَلْ فَإنِّي كُنْتُ أرَدْتُ الّذي أرَدْتَ، وَكَانَ رَسُولُ اللّهِ # يُعْطِينِي الْعَطَاءَ فَأقُولُ: أعْطِهِ أفْقَرَ إلَيْهِ مِنِّي. حَتّى أعْطانِي مَرَّةً مَاً، فَقُلْتُ: أعْطِهِ أفْقَرَ إلَيْهِ مِنّي. فَقَالَ النِّبي #: خُذْهُ فَتَمَوَّلْهُ وَتَصَدَّقْ بِهِ، فَمَا جَاءَكَ مِنْ هذَا الْمَالِ مِنْ غيْرِ مَسْألَةٍ وَ إشْرَافٍ فَخُذْهُ، وَمَا فَ تُتْبِعْهُ نَفْسَكَ[. أخرجه الخمسة إ الترمذي.»ا“شْراف« التطلع الى الشئ والرغبة فيه.وقوله »وَمَا فَ تُتْبِعْهُ نَفْسَكَ« أي وما يكون بهذه الصفة فاتركه .

4. (5176)- Abdullah İbnu Amr es-Sa'di'nin anlattığına göre, "hilafeti sırasında Hz. Ömer'ın yanına geldi. Hz. Ömer kendisine:

"Bana haber verildiğine göre, sen Müslümanların işlerinden bir kısmını üzerine almışsın ve sana maaş verilince almaktan kaçınmışsın (doğru mu)?" diye sordu. Ben de: "Evet!" dedim. Bunun üzerine Hz. Ömer: "Bundan maksadın ne?" dedi. Ben de:

"Benim atlarım var, kölelerim var (halim vaktim iyidir), hayır üzereyim. Ben maaşımın Müslümanlara sadaka olmasını istiyorum" dedim. Hz. Ömer:

"Hayır! Böyle yapma! Çünkü (bir ara ben de senin gibi düşünmüş), senin arzu ettiğin şeyi arzu etmiştim. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana ihsanda bulunuyordu. Ben de:

"Bu parayı ona benden daha çok muhtaç olan birine ver!" diyordum. Hatta bir seferinde (aleyhissalâtu vesselâm)yine bana mal vermişti. Ben yine:

"Bunu, onu benden daha çok muhtaç olan kimseye ver!" demiştim. Aleyhissalâtu vesselâm:

"Onu al, kendi malın yap, sonra tasadduk et! Bu maldan, sen talep etmeden, bekler vaziyeti almadan, gelen olursa onu al. Böyle olmayana gönlünü bağlama!" buyurdular." [Buhârî, Ahkâm 17; Müslim, Zekat 111, (1045); Nesâî, Zekat 94, (5, 103).][35]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadisten, ulema memur maaşları ve hediye almakla ilgili olarak pek çok ahkam çıkarmıştır. Mühimlerini kaydediyoruz:
* Amme adına hizmet veren kimselerin hizmetlerine mukabil ücret almaları caizdir. Hadisteki "al!" emrini alimler vücub değil, nedb olarak anlamışlardır. Müstağni kimse ücret almayabilir. Ancak alıp, kendine mal ettikten sonra bağışlarsa bu efdaldir. Çünkü, kişi kendi zimmet ve tasarrufuna geçen mala karşı daha çok ilgi ve hırs duyar, eline geçmemiş olan mala karşı hırsı zayıftır. Öyle ise kendine mal ettikten sonra yapılan bağış, nefsin hissiyatını da kıracağından efdal kabul edilmiştir. Esasen Resulullah da bunu böyle takrir buyurmuştur.* Kalben muntazır olmadan, istemeden gelen malı almak, almamaktan hayırlıdır. Ulema, çoğunlukla büyüklerden bu suretle gelen malı almanın edeb olduğunu, reddetmenin edebe aykırı olduğunu söylemiştir. Nevevî, bu hususu şöyle özetler: "Kendisine mal bağışı yapılan bir kimsenin o malı kabul etmesinin hükmü nedir, vacib mi değil mi münakaşa edilmiştir. Sahih ve meşhur görüşe göre, "Sultan dışında kalanların ihsanını kabul etmek müstehabtır. Sultanın malı çoğunluğu itibariyle helal ise, onun kabulü mübahtır. Ekserisi haram ise kabul etmek de haramdır" demiştir...
Taberî'nin nakline göre bazı alimler, "Hediyeyi veren sultan veya salih veya fasık bir kimse olsun verilen şeyi kabul etmek mendubtur; yeter ki hediye, hediye vermesi caiz olan bir kimseden gelsin" demiştir.
"Hediye vermesi caiz olan" kaydı, bir kısım kimselerin hediye vermesinin caiz olmadığını ifade eder. Nitekim memur, hizmet sunduğu insanlardan hediye alacak olursa bu rüşvet olur. Taberî, Ashab'tan hediye kabul edenlerden örnekler verir: "Hz. Ebu Hureyre, Hz. Aişe, Ebu'd-Derda, İbnu Ömer, İbnu Abbas, Hz. Ali radıyallahu anhüm ecmain. Keza tabiinden Alkame, Esved, Nehai, Hasan Basri, Şa'bi de hediye kabul edenlerdendir.
Bunların görüşleri üç noktada özetlenebilir:

1) Hediye vermesi caiz olan kimseden olmak şartıyla, kazancı helal yoldan olan kimsenin hediyesini reddetmek caiz olmaz.

2) Haramdan kazanıldığı malum olan kimsenin hediyesini kabul etmek haramdır.

3) Nereden kazandığı belli olmayan kimselerin hediyeleri hakkında araştırma yapılmaz.

Şunu da belirtelim ki, bazı alimler sadedinde olduğumuz hadisten, sultandan başkasının hediyesini kabul etmeye teşvik çıkarırken, bazıları sultanın hediyesini de kabule teşvik çıkarmıştır. İkrime'nin daha ileri gidip, "Biz hediyeyi yalnızca umeradan kabul ederiz" dediği rivayet edilmiştir.

2- Alimler, malına haram karışan kimseden borç alma, davetine icabet etme gibi durumları da değerlendirmişlerdir. Bazıları bunu mekruh addederken, bazıları caiz görmüştür. Rivayete göre İbnu Mes'ud'a bir adam gelerek harama helale dikkat etmeyen, faiz yemekten bile çekinmeyen bir komşusunu mevzubahis ederek ondan ödünç para alıp alamayacağını, davetine icabet edip edemeyeceğini sorar. İbnu Mes'ud, ödünç alabileceğini, yemeğini yiyebileceğini söyledikten sonra, "Günahının kendine ait" olduğunu belirtir. Abdullah İbnu Ömer de soru üzerine faiz yiyen kimsenin yemeğini yemekte bir beis olmadığını söylemiştir. Mekhul ve Zührî de bu görüştedir.
İbrahim Nehai ve diğer bazıları da kazancına haram karışan kimsenin yemeğinin yenilmesini caiz bulmamışlardır. Takva yolunda gidenler ihtiyatı esas alarak, malına haram karışanların yemeğini yememişlerdir.

3- Hadisten çıkarılan bir diğer hükme göre, devlet başkanı, yardım hususunda en fakiri aramak mecburiyetinde değildir. Maslahat gereği daha muhtacı varken, ihtiyacı az olana ihsanda bulunabilir. [36]

*** İKTA'**

5177 -1- عن وائِلْ بن حُجْر رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أنَّ رَسُولَ اللّهِ # أقْطَعَهُ أرْضاً مِنْ حَضْرَمَوْتَ. وَكَانَ مُعَاوِيَةُ أمِيراً بِهَا إذْ ذَاكَ. فَكَتَبَ إلَيْهِ أعْطِيهِ إيَّاها[. أخرجه أبو داود والترمذي .

1. (5177)- Vail İbnu Hucr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hadramevt'te bulunan bir araziyi ikta' etti. O sırada Hz. Muaviye orada emîr idi. Kendisine o araziyi bana vermesi için yazdı." [Ebu Davud, Harac 36, (3058, 3059); Tirmizî, Ahkam 39, (1381).][37]

AÇIKLAMA:

İkta', kesmek manasına gelen قطع kökünden gelir. Bir araziden bir parçayı kesmektir. Yani belli bir mevat arazinin ihya ve tasarruf hakkını, devlet reisinin muayyen bir kimseye tahsis etmesidir. Kadı İyaz'ın açıklamasında, ikta' edilen arazinin devlet arazisinden (malullah) olacağı bu tahsisin imar edilmek üzere temlik veya gelirinden belli bir müddet istifade etmesi için sınırlı bir tahsis olduğu belirtilir. İmam bu tahsisi ehil gördüğü ve dilediği kimseye yapar. Sadedinde olduğumuz rivayet, Hadramevt'teki bir arazinin Vail İbnu Hucr'a verildiğini ifade etmektedir. Arazinin verilmesi emrini Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), yazılı olarak oradaki emîrine (ki Hz. Muaviye'dir) bildirir.
Başka rivayetlerde Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın tuz madeni, hurma bahçesi gibi başka şeyleri de ikta' kıldığını görmekteyiz.[38]

-5178 -2- وعن كثير بن عبداللّه بن عمرُو بنِ عَوْفِ الْمُزَنِي عن أبيه عن جدّه رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أنَّ رَسُولَ اللّهِ #: أقطعَ بِلَ بْنَ الْحَارِثِ الْمُزَنّي مَعَادِنَ الْقَبَلِيِّة جَلْسِيَّها وَغَوَرِيَّها، وَحَيْثُ يَصْلَحُ الزَّرْعُ مِنْ قَدْس وَلَمْ يُعْطِهِ حَقّ مُسْلِم، وَكَتَبَ لَهُ: بِسْمِ اللّهِ الرّحْمنِ الرَّحِيمِ، هذَا مَا أعْطى مُحَمَّد رَسُولُ اللّهِ # بَلِ بْنَ الْحَارِثِ، أَعْطَاهُ مُعَادِنَ الْقَبَلِيِّة جَلْسِيَّها وَغَوْرِيَّها[.زاد في رواية:]وَذَاتَ النُّصُبِ،
وَحَيْثُ يَصْلُحُ الزَّرْعُ مِنْ قُدْسٍ وَلَمْ يُعْطِهِ حَقَّ مُسْلِم. وَكَتَبَ أُبَيُّ بْنُ كَعْبٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه[. أخرجه مالك وأبو داود.»الجَلسىُّ« بالجيم منسوب الى الجلس، وهي أرض نجد، ويقال لكل مرتفع من ا٫رض جلس.و»الغَوْرُ« ما انهبط من ا٫رض، وأراد أنه أقطعه جميع تلك ا٫رض نجدها وغورها .

2. (5178)- Kesir İbnu Abdillah İbnu Amr İbni Avf el-Müzenî, babasından, o da ceddi (radıyallahu anh)'tan anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Bilal İbnu Haris el-Müzenî'ye Kabaliyye madenlerini, yüksekte olanları ve alçakta olanlarıyla, (Necid'de bulunan) Kuds dağında ekine elverişli olan yerlerle birlikte ikta' kıldı. Ancak ona hiçbir Müslümanın hakkını vermedi. (Bu ikta' beratını) ona şöyle yazdı: "Bismillahirrahmanirrahim. Bu Allah'ın Resulü Muhammed'in Bilal İbnu'l-Haris'e verdiği(nin beratı)dır. Ona, el-Kabaliyye mıntıkasının, alçak ve yüksek (yerlerinin) madenlerini vermiştir."
Bir rivayette şu ziyade var: "(Medine'ye dört beridlik mesafede yer alan Zatu'n-

Nusub ve (Necd'de yer alan) Kuds mevkiinin ekime elverişli olan kısmını da verdi. Hiçbir Müslümanın hakkını vermedi. (Bu berat metnini Resulullah'ın emriyle, katibi) Übey İbnu Ka'b yazdı." [Ebu Davud, Harac 36, (3062, 3063); Muvatta, Zekat 8, (1, 248).][39]

AÇIKLAMA:

Hadisin Muvatta'daki veçhinde şöyle denmiştir: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Bilal İbnu'l-Haris'e el-Kabaliyye madenlerini ikta' kıldı. Burası Fer' nahiyesindedir. Bu madenlerden, bugüne kadar sadece zekat alınmıştır."
Alçak yerlerin, yüksek yerlerin de ikta' edildiğini ifade eden kaydını, şarihler "arazinin her tarafını" manasında anlamışlardır.[40]

-5179 -3- وعن ابن عمر رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]أَقْطَعَ رَسُولُ اللّهِ # اَلزُّبَيْرَ رَضِيَ اللّهُ عَنْه حُضْرَ فَرَسِهِ. فأَجْرَى فَرَسَهُ حَتّى قَامَ. ثمّ رَمَى بِسَوْطِهِ. فقَالَ #: أعْطوهُ حَيْثُ بَلَغَ سَوْطُهُ[. أخرجه أبو داود.»حُضْرُ الْفَرَس« عدوه.

3. (5179)- İbnu Ömer (radıyallahu anhüma) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Zübeyr (radıyallahu anh)'e atının koştuğu yer(e kadar olan mesafeyi) ikta' kıldı. (Şöyle ki): "Zübeyr atı (mecali kesilip) duruncaya kadar koşturdu. At durunca Zübeyr kamçısını attı. (Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm):) "Kamçısının ulaştığı yere kadar (o mıntıkayı) ona verin" emrettiler." [Ebu Davud, harac 36, (3072).][41]

-5180 -4- وعن عَمْرُو بن حُرَيْث رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]خَطَّ لي رَسُولُ اللّهِ # دَاراً بِالْمَدِينَةِ بِقَوْسٍ، وَقَالَ: أَزِيدُكَ أَزِيدُكَ؟[. أخرجه أبو داود .

4. (5180)- Amr İbnu Hureys (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Medine'de yayını ile bir ev planı çizdi ve:
"Sana daha da artırayım mı, artırayım mı?" diye sordu." [Ebu Davud, Harac 36 , (3060).][42]

*** HACCAM'IN KESBİ**

-5181 -1- عن ابن عبَّاس رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]إحْتَجَمَ رَسُولُ اللّهِ #: وَأعْطى الْحَجَّامَ أجْرَهُ، وَلَوْ كَانَ سُحْتاً لَمْ يُعْطِهِ. وَكَلَّم سَيِّدَهُ فَخَفَّفَ عَنْهُ مِنْ ضَرِيبَتِهِ[. أخرجه الشّيخان وأبو داود.»الضَّريبةُ« الخراج الذي يقرر على إنسان يؤديه في كل يوم أو شهر أو سنة .

1. (5181)- İbnu Abbas (radıyallahu anhüma) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) hacamat oldu ve haccama ücretini verdi. Eğer bu (hacamat ücreti) haram olsaydı vermezdi. Ayrıca efendisine konuştu, o da vergisini hafifletti." [Buharî, İcare 18, Büyû' 39, Tıbb 9; Müslim, Müsakat 66 (1202); Ebu Davud, Büyû 39, (3423).][43]

AÇIKLAMA:

1- Kan alma işini yapan kimse, bu hizmetine mukabil ücret alabilir mi, alamaz mı? bu mesele ulema arasında ihtilaf edilmiştir. Sadedinde olduğumuz hadise göre, ücret almada bir beis yoktur. Olsaydı Resulullah kan aldırdığı zata ücret ödemezdi.
Bu meselenin münakaşa edilmiş olması, konu üzerinde yasak ifade eden rivayetlerin de varlığından ileri gelir. Cumhur, bu meselede ruhsat ifade eden rivayetleri esas almıştır. Dolayısıyla hadisten tedavi maksadıyla kan aldırmanın caiz, bu hizmeti îfa eden doktora da ücret vermenin mübah olduğu hükmü çıkarılmıştır.

2- Hadis ayrıca kölenin efendisine günlük veya aylık veya yıllık bir vergi ödemek suretiyle serbest çalışabileceğini de göstermektedir.[44]

-5182 -2- وعن رجلٍ من المهاجرين من أصحاب النّبيّ # قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ # اَلْمُسْلِمُونَ شُرَكَاءُ في ثَثٍ: اَلْمَاءِ، وَالْكَ“ِ، وَالنِّارِ[. أخرجه أبو داود .

2. (5182)- Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın muhacir ashabından bir adamın anlattığına göre, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurdular:
"Müslümanlar üç şeyde ortaktırlar: Su, ot ve ateş." [Ebu Davud, Büyû 62, (3477).][45]

AÇIKLAMA:

Hattâbi hadisi şöyle açıklar: "Arzın mevat (işlenmemiş) kısmında biten ot, kimseye ait değildir. Herkes orada hayvanını otlatabilir. Öyle yerleri kimse sahiplenip, başkasına yasak koyamaz. Ancak bir kimsenin mülkünde olan bir arazinin otu ise, o kimseye aittir. Onun izni olmadan üstünde başkası tasarrufta bulunamaz.
Ateşe iştirakten murad, lamba yakma ve aydınlanma talebinde, istek yerine getirilir, mani olunamaz demektir. Aksi takdirde ateş isteyene ateşinden verme şeklinde bir iştirak mecburiyeti mevcut değildir. Çünkü bu hal eksiltmek hasıl eder. Öyleyse ateş sahibi ateşinden vermeyebilir.
Su hakkında da hüküm böyledir. Emekle, masrafla temin edilen su istisna edilerek, nehir suyu gibi tabiatta kendiliğinden mevcut olan su, herkesin müşterek malıdır, istifade edilebilir" denmiştir.
Mamafih bazı alimler, hadisi, ıtlakı üzere anlamayı esas alıp: "Bu üç şeyde kesin mülkiyet olamaz, satışları caiz değildir" demiştir. Ancak fukaha arasında meşhur görüşe göre, müşterek ottan murad hiç kimseye ait olmayan mübah ottur, sudan murad da yağmur, göze ve kimseye ait olmayan nehir suyudur. Ateşten murad da, mübah odunlardan elde edilip yakılmak suretiyle elde edilen ateştir. Değilse, kişi kabına aldığı suyu satabilir, diğerleri için de hüküm böyledir.[46]

5183 -3- وعن أسمر بن مُضَرّسْ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَنْ سَبَقَ مَالَمْ يَسْبِقْ إلَيْهِ مُسْلِمٌ فَهُوَ لَهُ. قَالَ: فَخَرَجَ النَّاس يَتَعادَوْنَ يَتَخَاطَّوْنَ[. أخرجه أبو داود .

3. (5183)- Esmer İbnu Mudarris (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Bir Müslümanın henüz ulaşmadığı (ot, odun, su, gibi) bir şeye önce ulaşan kimse ona sahip olur." Bunun üzerine halk çıkıp, (mübah şeyleri sahiplenmek maksadıyla) birbirleriyle hızlıca işaretleme yarışına girdiler." [Ebu Davud, İmaret 36, (3071).][47]

AÇIKLAMA:

1- Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), herkese mübah olan emvale sahiplenmenin kaidesini koymuştur. "Kim önce ulaşırsa onundur." Söz gelimi birinin ele geçirdiği bir mübah maddeye bir başkası gelip "bunda benim de hissem var" diyemeyecektir. Rivayetin Ebu Davud'daki aslından anlaşılacağı üzere, Aleyhissalâtu vesselâm, bu beyanı, bir sefer sırasında yapmıştır. Beyan üzerine herkes işe yarayan mübah şey(ler) üzerine işaret koyma yarışına girerler. Hadiste geçen يَتَخَاطُّوْنَ (işaret koyma yarışı) kelimesi خط (hatt) kökünden gelir. Dilimize de girdiği üzere, "hatt", çizgi yazı manasına gelmektedir. Kelimeden anlaşılacağı üzere çizgiler atarak işaretleme yarışı mevzubahistir.

2- Hadiste işaretlenen şeylerin ne olduğu sarih değildir. Hâdise bir sefer sırasında cereyan ettiğine göre, o şartlarda işe yarayacak mübah eşyalar olmalıdır. Bunlar arasında boş arazi bile bulunabilir. Nitekim daha önce (105-106. hadisler) geçtiği üzere, mevat araziyi kim önce ihya ederse ona sahip olur. [48]

ÜÇÜNCÜ FASIL

MEKRUH KAZANÇLAR

5184-1- عن أبي مسعودٍ رَضِـيَ اللّهُ عَنْه قال:]نَهى رَسُولُ اللّهِ # عَن ثَمَنِ الْكَلْبِ، وَمَهْرِ الْبَغِيِّ، وَحُلْوَانِ الْكَاهِنِ[. أخرجه الستة.»البَغِىُّ« الزانية، ومهرها أجرها.و»حُلْوَانُ الْكَاهن« ما يعطى من الهدية ليخبرهم عما يسألونه عنه .

1. (5184)- Ebu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu

vesselâm) köpeğin semenini, fahişenin mehrini ve kahinin ücretini yasakladı." [Buharî, Büyû 113, İcare 20, Talak 51, Tıb 46; Müslim, Müsakat 39, 1567; Muvatta, Büyû 68, (2, 656); Tirmizî, Büyû 46, (1276); Nesâî, Büyû 91, (7, 309); Ebu Davud, Büyû 68, (4381).][49]

AÇIKLAMA:

Bu rivayet birkısım kazanç yollarını yasaklamaktadır:

1) Köpeğin semeni. Semen; herhangi bir ticarî eşyaya biçilen fiyata mukabil ödenen paradır, fiyat da diyebiliriz. Köpeğin satışına cevaz veren başka rivayetler de bulunduğu için, fukaha bu meselede ihtilaf etmiştir. Hanefiler umumiyetle cevazına hükmederken, diğer mezhepler birkısım sıkı kayıtlarla tecviz ve tahrim ederler. Köpeğin alınıp satılması bahsini az ileride biraz açacağız.

2) Fahişe mehri demek, zina mukabilinde alınan ücret demektir. Zina dinimizde zaten haramdır. Bunu bir ticaret vasıtası yapmanın meşru olmayacağı açık ise de, Aleyhissalâtu vesselâm te'kiden, fuhuş mukabili alınacak paranın haram olduğunu muhtelif beyanlarda tekrar etmiştir. İslam uleması fuhuş mukabilinde alınacak paranın haramlığı hususunda ihtilaf etmez. Bu hadis, bir bakıma umumhane çalıştıranlara, bu çeşit işlere alet ve vasıta olanlara da kazançlarının mahiyeti hususunda ışık tutmaktadır.

3) Hadis, üçüncü olarak kahine verilecek ücrete temas etmekte, bunu da fahişelik mukabili alınan paraya denk tutmaktadır. Kehanet ve kahine müracaat haram edildiğine göre, bu maksadla verilen ve alınan ücretin de haram olacağı açıktır. Bu sebeple ulema bu meselede ihtilaf etmemiş, elbirlik haram demiştir. [50]

-5185 -2- وعن أبي جُحَيْفَةُ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]نَهى رَسُولُ اللّهِ # عَنْ ثَمَنِ الدِّم، وَثَمَنِ الْكَلْبِ، وَكَسْبِ الْبَغِيِّ، وَلَعَنَ الْوَاشِمَةَ وَالْمُسْتَوْشِمَةَ، وَآكِلَ الرِّبَا، وَمُوكِلَهُ والْمُصَوِّرِينَ[. أخرجه البخاري.»الوَشْمُ«: تغريز الجلد با‘‘برة وحشو موضع الغرز بكحل او نيلة، والواشمة التي يفعل بها ذلك بطلبها .

2. (5185)- Ebu Cuheyfe (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) kan mukabilinde alınan semenden, köpek semeninden, fuhuş kazancından men etti. Dövme yapanı, dövme yaptıranı, faiz yiyeni, faiz yedireni ve musavvirleri lanetledi." [Buhârî, Büyû 113, 25, Talak Libas 86, 96; Ebu Davud, Büyû 65, (3483).][51]

AÇIKLAMA:

Bu hadiste, önceki hadiste geçenlere bazı ziyadeler yapılmıştır.

1) Kan semeni: İbnu Hacer, bundan maksadın ne olduğu hususunda ihtilaf edildiğini belirtir. Bazı alimler "Hacamat yapana verilen ücret" demiştir. Bazıları da, "Zahiri üzeredir. Yani kan'a verilen fiyattır" demiştir. Zahiri esas alınınca, tıpkı meytenin (leşin), domuzun alışverişi haram olduğu gibi, "kan"ın alışverişi de haramdır. Bu hususta ulema icma etmiştir. İnsanın hiçbir uzvu ticaret metaı olamaz, alınıp satılamaz. Bağış, satış demek değildir.

2) Dövme yapan ve yaptıranın tel'ini. Dövme, iğne ile deri altında yara açıp, o yaraya kına ve benzeri madde koyarak sabit bir renk elde etme ameliyesidir. Dinimiz, insanın tabii yaratılışını gereksiz yere bozan müdahaleleri tecviz etmez. Bu sebeple dövme yasaklanmıştır.

3) Faiz, Kur'an-ı Kerim'in üzerinde ısrarla durduğu belli başlı haramlardan biridir. Almak, vermek faiz akdine katiplik, şahitlik yapmak vs. hepsi haramdır. Faizle ilgili açıklamalar ticaretle ilgili bölümde geçtiği için burada tekrar etmeyeceğiz (1. cilt, s. 523 ve devamı).

4) Musavvirlerle ilgili açıklamalar daha önce mükerreren geçmiştir, tekrar etmeyeceğiz (mesela en son 5121 numaralı hadisin şerhinde de yer verildi). [52]

5186 -3- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]نَهى رَسُولُ اللّهِ # عَنْ كَسْبِ ا‘‘مَاءِ[. أخرجه البخاري وأبو داود.وزاد أبو داود في رواية أخرى، عن رافع بن خديج:]حَتّى يَعْلَمَ مِنْ أيْنَ هُوَ[.

3. (5186)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) cariyenin kesbini nehyetti." [Buharî, İcare 20, Talak

51; Ebu Davud, Büyû 40, (3425).]
Ebu Davud, Râfî İbnu Hadiç'ten yaptığı rivayette şu ziyadeyi kaydeder: "..Kazancın nereden olduğunu bilinceye kadar..."[53]

AÇIKLAMA:

Hadis, "cariyenin kesbi" derken, köle kadının kazanç için çalışmasını kasdediyor gibidir. Ancak ulema, ibarenin bu manaya gelmediğini belirtir. Öyle ise hadis: "Cariyenin zina yoluyla kazancını" yasaklamaktadır. Hattâbî, cariyenin normal ve temiz işlerde çalışarak para kazanmasının meşruiyetini açıklama sadedinde der ki: "Medine ve Mekke ahalisinin hizmetlerini görmek üzere birtakım cariyeler vardı. Efendileri bunlara (aylık veya yıllık) vergiler takdir ederdi. Bu cariyeler hamur yoğurup ekmek yaparlar, tarla sularlar ve diğer sanatları icra ederler, kazandıkları paradan efendilerine vergilerini öderlerdi. Onlar bu borçluluk hali içinde iş hayatına böylesine girince, onların hepsinin olmasa bile bir kısmının fücura düşeceğinden ve sefahetle para kazanmaya tevessül edeceklerinden korkulurdu. Bu sebeple Aleyhissalâtu vesselâm onların kesbinden sarf-ı nazar edilmesini emir buyurdular. Cariyelerin bilhassa belli bir işleri olmaması halinde çalıştırılmaları daha mekruh ve yasak daha şiddetlidir." Hattâbî'nin temas ettiği son kayıt, Ebu Davud'dan kaydedilen ziyadeye binaendir. Zira "cariyenin belli bir işi olmadığı halde, para getirip vergisini ödemesi, bunu nereden kazandığı hususunda ciddi bir kaygı sebebidir: Zinadan kazanmış olmaya?" diye. Bu hususu, Ebu Davud'un Rifâa İbnu Râfi'den kaydettiği şu hadis daha da tavzih eder: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) cariyenin eliyle olmayan kesbini yasakladı. Elle yapacağı eğirme, yün ditme gibi olanları yapabilir." Her şeye rağmen bazı alimlerin şöyle dediğini de kaydetmek isteriz: "Yasaktan murad, cariyenin her çeşit amelidir. Bu yasak sedd-i zerayi (kötülük kapısını kapama) nevindendir. Çünkü, cariye çalışmaya mecbur edildiği takdirde ferci ile kazanmayacağından emin olunamaz. Öyleyse nehyin manası, cariyeye, hergün ödeyeceği muayyen bir haraç koymayı yasaklamaktadır."[54]

-5187 -4 وعن عثمان رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:] تُكَلِّفُوا الصِّبْيَانَ الْكَسْبَ، فإِنَّكُمْ مَتى كَلَّفْتُمُوهُمُ الْكَسْبَ سَرَقُوا وَ تُكلفُوا ا٠مَةَ غَيْرَ ذَاتِ الصَّنْعَةِ الْكَسْبَ، فَإِنَّكُمْ مَتى كَلَّفْتُمُوهَا كَسَبَتْ بِفَرْجِهَا، وَعِفُّوا إِذَا أَعَفَّكُمُ اللهُ، وَعَلَيْكُمْ مِنَ الْمَطَاعِمِ بِمَا

طَابَ مِنْهَا]. أخرجه مالك .

4. (5187)- Hz. Osman (radıyallahu anh) anlatıyor: "Çocukları kesbe mecbur etmeyin. Siz onları kesbe mecbur ettiğiniz zaman hırsızlık yaparlar. San'at sahibi olmayan cariyeleri de kesbe zorlamayın. Zira siz onları kesbe zorladığınız takdirde ferçleriyle kazanırlar. Onların getireceği paraya karşı istiğna gösterin ki, Allah da sizi müstağni kılsın. Size temiz olan yiyecekler yaraşır." [Muvatta, İsti'zan 42, (2, 981).][55]

AÇIKLAMA:

Bu rivayette, Hz. Osman, bir önceki hadiste, cariyelerin kazanca zorlanması ile ilgili olarak gelen Nebevî irşadatın bir nevi gerekçesini belirtmekte, ayrıca çocukların kazanca zorlanmamasını da istemektedir. Çocukların çalıştırılması meselesi teferruat isteyen bir konudur. Bu meseleyi müteakiben ayrıca kaydedeceğiz. Ancak, hadiste gelen yasağı izah sadedinde şu kadarını özetle belirtmemiz gerekmektedir: Çocukların çalıştırılmalarının birçok yönden mahzuru var. Herşeyden önce alması gereken temel formasyondan geri kalır. Çünkü İslam, çocukluk dönemini hayata hazırlık, büluğdan sonra üzerine terettüp edecek mesuliyetlerle ilgili zaruri bilgi ve becerileri kazanma dönemi olarak belirlemiş, bu maksatla onu herçeşit mesuliyetin dışında tutmuş, nafakasını ebeveyn, yoksa yakınları, yoksa cemiyet ve devlet üzerine vecibe kılmıştır. Hayatî formasyonları almak gibi ciddi meşguliyetler dururken çalışmak da niye? Başka meşguliyetler ne arar?
Çocuk, çalıştırılacak olursa, bünyesinin üstüne çıkan ağır işlere de zorlanabilir. Bu ise, onun sıhhatli gelişmesine sed çekebilir, birkısım marazî haller hasıl edebilir. Ayrıca iş çevresinde yaşıtlarının dışında bir kısım kötü huylar, zararlı alışkanlıklar kazanabilir. Hz. Osman, bu mahzurlardan herkesçe kolay bir şekilde anlaşılabilecek olanı nazara veriyor: Hırsızlık...[56]

ÇOCUKLARIN ÇALIŞTIRILMA VE İSTİHDAMLARI MESELESİ

Çocuk terbiyesinde ehemmiyetli bir yer tutması haysiyetiyle, bu mevzuya giren bir tahlili aynen iktibas ediyoruz:[57]

ÇOCUGUN İSTİHDAMI

Fransa ilk defa 1874 tarihinde, seyyar mesleklerde istihdam edilen çocukların himayesi ile alâkalı çıkarılan bir kanunda 16 yaşından küçük çocukların ip cambazlığı, soytarılık, şarlatanlık, havyan teşhiri gibi "tehlikeli" işlerde çalıştırılmasını yasaklamış ise de, çocuğun çalıştırılması meselesinin daha etraflı olarak beynelmilel bir mahiyette 1919 yılında ele alındığına şahit olmaktayız. Bu tarihte, iş meselelerini tanzim etmek maksadıyla yapılan "Washington İş Konferansı"nda "14 yaşından küçük çocukların işe alınmaması, 15 yaşından küçük olanların geceleyin sınaî müesseselerde çalıştırılmaması reşit ve baliğ olanların (14-18 yaş arasındakiler) haftada 48 saatten fazla çalıştırılmamaları" gibi kararlar alınır.

Ancak şunu hemen kaydedelim ki, bu konferansın toplanmasına, çocukları korumaya matuf insanî duygulardan ziyade, iktisadî endişeler amil olmuştur. Zira o zamana kadar, küçük çocuklarla kadınlar, erkeklere nazaran daha az yevmiye ile daha çok çalıştırılmakta idi. Bu durum istihsalde maliyeti çokça düşürüyor ve rekabet imkanlarını azaltıyordu. Devletler arası ticarî münasebetlerin artması nisbetinde bu meselenin ehemmiyeti de artmıştı. Devletle fert arasındaki iş münasebetlerini tanzim eden iç hukuk, devletler arası bazı ihtilaflara yol açmakta idi. Milletlerin bu meselede karşılıklı olarak anlaşmaları zaruri idi. İşte kaynağında sadece iktisadî endişe yatan bu zaruret, sözkonusu konferansı ortaya çıkardı ve çocukların lehine olan -sonradan Türkiye'nin de katıldığı- bazı kararların alınmasına müncer oldu.

İstihdam meselesinde de, çocuğu himaye işini ele almada, öncülüğü İslamiyet yapar. İslam'ın büluğ çağına kadar, çocuğa tanıdığı temel haklardan biri "yeme, giyme ve mesken" ihtiyaçlarını içine alan "nafaka"dır. Binaenaleyh, büluğ yaşına kadar, çocuk kimsesiz bile olsa, "nafaka" meselesinin halli için çalışmak durumunda ve mecburiyetinde değildir. Çocuk bu devre içerisinde hayata hazırlanma çalışmalarına tabi tutulmalıdır; hayatî, dinî, ahlakî, meslekî bilgiler, alışkanlık ve maharetler kazanma faaliyetleri. Biz bu faaliyetlere daha önce, günümüzün tabiriyle "temel eğitim" faaliyetleri demiştik.

Çocuğun büluğ çağından önce, "hayata hazırlayıcı" faaliyetler dışında, gerek baba ve gerekse velisi tarafından istihdam ve istismar edilmesini önlemek için İslam hukukçuları Kur'an ve sünnetin nasslarından çok vazıh prensipler çıkarıp, kesin kayıtlar koyarlar. Şöyle ki:

1) Evladın malı, babaya "kişinin en temiz malı, kazandığı maldır, veledi de

kendi kazancındandır" hadis-i şerifi ile helal kılınmışsa da, fakihler bu hükmü, "insan için kendi çalıştığından başkası yoktur" ayetine dayanarak "evladın büluğdan sonraki malı" ile kayıtlamışlardır. Estrûşenî'nin "bütün meşayihin müşterek görüşleri" olarak sunduğu umumi prensibe göre, "çocuğun büluğdan önceki hasenatı (malı, kazancı vs.) sadece çocuk içindir, ebeveyninin hakkı yoktur" kaydı bulunmaktadır.

2- Baba veya dede veya bunların tayin edeceği vasilerin, çocuk üzerinde karşılıksız istihdam (hizmetlenme) hakkı vardır. Fakat, bu istihdam "tehzib veya riyazet" yani yetiştirici, terbiye edici, hayata hazırlayıcı mahiyette olmalıdır. Çocuğun yetişmesine katkısı olmayan sırf velinin menfaatine olan istihdam caiz değildir. Karşılıksız istihdam caiz olunca, ücretli istihdamın da evleviyetle mümkün olacağı fikrinden hareketle "baba veya dede veya hakim tarafından çocuğun ücretle herhangi bir işe verilebileceği" kabul edilmiştir.

3- Çocuğun çalışmasından elde edilecek ücret, çocuğun şahsî malıdır. Çocuğun malı ise, normal şartlarda sadece kendi ihtiyaçları için harcanabilir. Anne veya baba, çocuk için harcadıktan sonra artanı, büluğa erdikten sonra çocuğa teslim etmek üzere, diğer malları meyanında biriktirirler. Şayet baba, mübezzir (müsrif) ise, hakim bunu da elinden alır. Çocuğun malından babanın (veya annenin) istifadesi sıkı kayıtlara bağlanmıştır. Çocuğun istismarının hukukî ve vicdanî yollardan nasıl önlendiğini anlayabilmek için bu kayıtları da belirtmemizde zaruret var.
Baba çocuğun malına muhtaç ise, bakılır:

a) Eğer baba, bu sırada meskun bir mahalde ise ve fakirliği sebebiyle bu ihtiyaç hasıl oldu ise o maldan yer.

b) Eğer çölde ise ve aslında zengin olmakla beraber, yanında yiyecek bir şeyin yokluğu sebebiyle ihtiyaç hasıl oldu ise, değerini ödemek kaydıyla yer.
Büluğa ermemiş çocuğun malı anne veya babanın malına karışmış bile olsa, müşterek kullanımlarda anne veya baba, istifadede kendi hisselerini tecavüz edemezler, aksi halde haram işlemiş olurlar.
Bu söylediklerimizi vuzuha kavuşturan bir fetvada aynen şöyle denir:
"Bir çocuk mal kazanır ve bunu annesine verirse, annenin bunu, çocuk için infak ederken çocukla birlikte bir iki lokmayı aşmamak kaydıyla bundan yemesi caizdir. Anne aciz ise, çocuk da her ikisinin nafakasını karşılayacak şekilde çalışmaya muktedir ise, annenin bu durumda çocuğun malında hakkı vardır, ondan yiyebilir. Eğer anne çocuğun malına muhtaç değil ise ve kendi malı çocuğun malı ile karışmış ise, bu şekilde satın alınan yiyecek maddesinin, kendi

hissesi nisbetinde yiyebilir, fazla yiyecek olursa caiz değildir, yetim malı yemiş olur."
Bir başka fetvada "evi veya malı olduğu halde kira ödemeden çocuğun evinde oturan kadının da günahkâr olacağı" belirtilir.
Çocuğu çalıştırma meselesinde hassasiyeti ileri götüren "bazıları"nın daha enteresan görüşleri var. Bunlardan biri aynen şöyle:
Baba veya anne küçük çocuğuna havuzdan eve su taşıması için emrederek eline bir kap verse, o çocuk da getirse, bazıları kaptaki suyun "çocuğun mülkü" durumuna geçtiğini ve zaruret olmadıkça bu sudan içmenin babaya helal olmadığını, zira (hava, su, kırda biten ot ve ağaç gibi kimsenin mülkiyetinde olmayıp, herkesin istifade edebileceği ve ıstılahta) a'yanu'lmübaha denen eşyada çocuğun istihdamı batıldır.

4- Çocuk büluğa erince, babası onu, istihdam etse veya gelirini ailenin nafakasını harcamak üzere ücretli olarak iş verse, bu baba için mübah olur.
Çocuğu Kimler İşe Verebilir?
Çocuk üzerinde istihdam hakkı olmayanlar, onu ücretli olarak bir işe de koyamazlar. "Yetiştirici" işlerde istihdam hakkının sadece baba, dede ve bunların tayin edeceği vasilere ait olduğunu yukarıda belirtmiştik. Şu halde bunlar dışında kalan kimselerin -akrabalıkları ne kadar yakın olursa olsun- istihdam hakkı olmadığı gibi, ücretle işe koyma hakları da mevcut değildir. Çocuğun hidanesi bu çeşit velilerin yanında ise, temyiz yaşından sonra terbiyelerinin tam olabilmesi için, istihdama velayetleri olan baba veya sair velilerine iadeleri gerekir.
Ancak bunlardan hiçbiri yoksa, anne tarafından "mahrem" bir akraba -velayetü'lhacr kendisine verilmiş olma halinde- çocuğu "yetiştirici" olan bir işe verebilir ve ücretini çocuk için kullanmak veya muhafaza etmek gayesiyle alabilir. Estrûşenî der ki: "Baba, dede ve bunların tayin edeceği vasiden başka hiç kimse çouğun malını tasarruf hakkına sahip değildir. Öyle ki, bunlar dışında çocuğun velayetü'lhacrini elinde tutan bir kimse, çocuğa mal bağışlanacak olsa, çocuk namına kabul eder, fakat söylediğimiz sebepten dolayı, bundan çocuk için harcayamaz. Sadece İmam-ı Muhammed, te'hirinde çocuğa zarar gelecek ise, vasinin zaruret miktarınca harcamasını istihsan eder. Baba, dede ve bunların tayin edeceği vasiler, çocuğun köle, hayvan, akar ve sair emvalini kiraya verebilecekleri halde; çocuğun hacrini elinde tutan diğer vasiler kiraya veremezler. Zira onların, çocuğun malı üzerinde tasarruf hakları yoktur."
Çocuğun malını tasarruf hususunda konulan bu kayıtlar, çocuğun menfaatini

korumak, onun istismarını önlemek gibi âli gayeler güder.
Ganimetten Hak Verilmez
Çocuğu koruyucu prensiplerden biri de büluğdan önce askere alınmamaları, harplere iştirak ettirilmeleridir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) çocukların harbe katılmalarını kesinlikle yasaklar. Hatta rivayetler Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in, ordu yola çıktıktan bir müddet sonra askerleri teker teker kontrol ve teftiş ederek, büluğa ermeyen çocuk karışmış ise geri çevirdiğini belirtir.
Elde edilecek ganimet sebebiyle, birçoklarınca iktisadî yönden de cazip bir ameliye olan askerî seferlere ve savaşlara çocukların bu endişe ile velileri tarafından sevkini tamamen önlemek gayesine de matuf olmak üzere, çocuklara ganimetten pay ayrılması da kesinlikle yasaklanmıştır.
Hülasa etmek gerekirse, yukarıda belirtmeye çalıştığımız hususlar (yani, çocuğun malının anne ve babaya haram olması, çalıştığı takdirde elde edilen ücretin sadece kendisi için harcanabilmesi, istihdam hakkının -yetiştirici işlerde olmak kaydıyla- çocuğa en ziyade şefkat duyma durumunda olan ve onun yetişme mesuliyeti uhdesinde bulunan baba, dede veya bunların tayin edeceği veliye ait olması, baba, dede veya velinin de sadece yetiştirici işlerde ücretsiz istihdama hak sahibi kılınmaları ve onlara su, ot, odun gibi istifadesi herkese helal (ayan-ı mübaha) şeylerin celbinde istihdamlarının batıl addedilmeleri, harp ganimetinden çocuğa hisse ayrılmaması) çocuğun hayata hazırlanma devresi olan büluğ öncesi devrede onun bu gayeye matuf olmayan meşguliyetlerle istismar edilmesinden koruyarak, hayata hazırlanmasını, bir meslek öğrenmesini, tahsil yapmasını garantilemeyi gaye edinir. Nitekim meslek öğretimi bütün İslam mezheplerinin ittifakiyle veli ve devlet üzerine dinî bir vecibe kılınmıştır.[58]

BİR PADİŞAH FERMANI

Dinimizin çocuklar için getirdiği, bülûğdan önce temel formasyonu alma hakkının ihlal edildiği devirler olmuştur. Ancak, bundan sorumlu olan devlet başkanı duruma müdahale etmiştir. Bunun en güzel örneğini 1825 yılında II. Mahmud'un bütün vilayet, sancak ve kazalara ta'mim ettiği bir ferman teşkil eder. O, bu fermanda 5-6 yaşındaki çocukların "mektepten alınarak çıraklığa verilmesini" yasaklar. Şöyle der:"
Dinî vecibeleri öğretmek ve seçeceği mesleğin bilgilerine sahip kılmak,

babaların evlatlarına karşı ilk vazifesidir. Ne yazık ki, bir zamandan beri birçok ana ve baba bu temel vazifeyi unutarak çocuklarını daha beş-altı yaşında, kazanç hırsı ile zanaat sahiplerinin yanına çırak veriyorlar veya başıboş bırakıyorlar. Çocukluk çağında cahil kalanlar ise, ergenlik çağlarında hem kendileri için, hem de memleket için dert oluyorlar. Bu, iki dünyada cezayı mucib bir ihmaldir.
Sizlere emir ve irade ediyorum ki, bu ferman elinize değdiği anda, bölgenizde altı yaşını bitirmiş ne kadar çocuk varsa bunları tesbit ediniz, mevcut mahalle mektepleri yetmiyorsa bina ve hoca bularak mektepsiz çocuk bırakmayınız. Mektep çağında olduğu halde bu çocukları yanlarına alıp çalıştıranların şiddetle cezalandırılacaklarını ilan ediniz. Anasız ve babasız olanlarla, okumaya gücü olmayanların tahsilini, devletimin temin edeceğini ilan ediniz."
Bu ferman, 1854'te Abdülmecid, 1873'de Abdilaziz tarafından tekrarlanır.
Ferman, temel eğitim meselesinde İslam'ın görüşünü ifade ettiği gibi, 19. asırda bunun aksamış olduğunu, çocuğun maddî kaygılarla istismar edildiğini de gösterir.[59]

-5188 -5- وعن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]كَانَ ‘بِى بَكْرٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه غُمٌ يُخَرُّج لَهُ الْخَرَاجَ، وَكَانَ أبُو بَكْرٍ يَأكُلُ مِنْ خَرَاجِهِ، فجَاءَ يَوْماً بِشَىْءٍ فأكَلَ مِنْهُ أبُو بَكْرٍ. فقَالَ لَهُ الْغُمُ: تَدْرِي مَا هذا؟ فقَالَ: مَا هُوَ؟ قَالَ: كُنْتُ تَكَهَّنْتُ ‘‘نْسَانٍ فيِ الْجَاهِلِيِّة، وَمَا أُحْسِنُ الْكَهَانَةَ إ ّ أنّي خَدَعْتُهُ فَلَقِيَنِي فأعْطَانِي بِذلِكَ هذَا الِّذي أكَلْتَ منْهُ. فأدْخَلَ أبُو بَكْرٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه يَدَهُ في فيهِ فقَاءَ كُلَّ شَىْءٍ في بَطْنِهِ[. أخرجه البخاري .

5. (5188)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Hz. Ebu Bekr (radıyallahu anh)'in bir kölesi vardı. Bu köle çalışıp kendisine belli bir haraç ödüyordu. Hz. Ebu Bekr onun kazancından yiyordu. Bir gün yine bir şeyler getirdi. Ebu Bekr (radıyallahu anh) bundan da yedi. Ancak kölesi:
"Bu yediğin nedir, biliyor musun?" dedi. Hz. Ebu Bekir:
"Neymiş o?" deyince köle açıkladı:
"Ben cahiliye devrinde kâhinlik yapardım. Aslında bu işin ehli de değildim. Bu sebeple (kafadan atıp bir) adam aldatmıştım. (Bugün yolda) bana rastladı ve (kâhinliğimden kalma eski) bir borcunu ödedi. Yediğiniz işte bu idi!"
Bunun üzerine Ebu Bekr elini boğazına atıp, midesinde her ne varsa kusup

çıkardı." [Buharî, Menakıbu'l-Ensar, 26.][60]

AÇIKLAMA:

Haraç: Burada kölenin, efendisine, kazancından vermeyi vaadettiği vergidir. Bu, köle ile efendi arasında karşılıklı olarak tesbit edilen bir miktardır. Günlük, haftalık veya aylık gibi muayyen periyodlara göre ödenirdi.
Rivayetin bir başka veçhinde, Hz. Ebu Bekr'in her gün, bunu neden nasıl kazandığını sorduktan sonra yediği; bir gün, gece vakti ödemeyi yaptığı, bu defasında sormadan yiyip, bilahare sorunca, yukarıda kaydedilen cevabı aldığı, bunun üzerine kustuğu, vs. belirtilmiştir.[61]

*** KÖPEGİN SEMENİ**

5189 -1- عن ابن عبَّاسٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]نَهى رَسُولُ اللّهِ # عَنْ ثَمَنِ الْكَلْبِ، وَإنْ جَاءَ يَطْلُبُ ثَمَنَ الْكَلْبِ فَامْ، كَفَّهُ تُرَاباً[. أخرجه أبو داود، واللفظ له، والنسائي .

1. (5189)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) köpeğin semeninden nehiy buyurdular. Eğer (sahibi, öldürülen) köpeğin semenini istemeye gelirse, avucunu toprakla doldurun." [Ebu Davud, Büyû 68, (3482); Nesaî, Büyû 91, (7, 309).]

Metin Ebu Davud'a aittir.[62]

5190 -2- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]نَهى رَسُولُ اللّهِ # عَنْ ثَمَنِ الْكَلْبِ إَّ كَلْبَ صَيْدٍ[. أخرجه الترمذي .

2. (5190)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), av köpeği hariç, köpeğin semenini yasakladı." [Tirmizî, Büyû 50, (1281).] [63]

AÇIKLAMA:

1- "Avucun toprak doldurulması"ndan murad; haybet ve hüsrandır, boş dönmek, mahrum kalmaktır.

2- İbnu Hacer, köpek satışıyla ilgili hadisi tahlil ederken, mevzu üzerindeki ihtilaflı fikirleri, delilleriyle birlikte tahlil eder. Teferruata fazla girmeden bazı iktibasları kaydedeceğiz: "Hadisin zahiri köpeğin satışını haram kılmaktadır. Bu hüküm, avcılık öğretilen ve öğretilmeyen beslenmesi caiz olan ve olmayan her çeşit köpeğe şamildir. Bu görüşü esas alan nazarında, köpeğin telef edilmesi (mesela kazaen öldürülmesi) halinde, telef edene köpeğin değerini ödemek gerekmez." Cumhur böyle hükmetmiştir.
İmam Malik: "Satılması caiz değildir. Ancak telef edene kıymetini tazmin gerekir" demiştir. Ondan cumhurun görüşü de rivayet edilmiştir. Keza Malik'ten, tıpkı Ebu Hanife gibi: "Satışı caizdir, telef edene de tazmin gerekir" dediği dahi rivayet edilmiştir.
Atâ ve Nehai: "Sadece av köpeğinin satışı caiz" demiştir.
Şafiî'nin nezdinde köpek satışının haram addedilişinin illeti, onun mutlak necis olmasındandır. Muallem olsa da olmasa da, köpeği necis addetmeyenler nezdinde satışının yasak oluş sebebi, köpek edinme hususunda gelen yasakla, öldürülmesi hususunda gelen emirdir.."
İbnu Hacer, imamları farklı fetvalara sevkeden farklı rivayetlerden bir kısmını kaydettikten sonra açıklamasına devam eder: "Kurtubî der ki: "İmam Malik'in mezhebinde meşhur olan; köpek edinmenin cevazı, satışının mekruh oluşudur, dolayısıyla satış vaki oldu ise, akid feshedilmez. Sanki, köpek onun nazarında necis olmayıp tahir olduğu için, caiz olan faideleri sebebiyle beslenmesine izin vermiş ve hükmünü diğer satış maddelerinin hükmüne tabi kılmıştır; ancak şeriat onun satışını tenzihen mekruh addetmiştir. Çünkü köpek beslemek mekarim-i ahlaktan değildir." Devamla der ki: "Köpeğe verilecek para ile, fahişenin mehri ve kahinin ücretinin aynı hadiste beraber zikredilmesi, edinilmesine izin verilmeyen köpeğe hamledilir. Bunun bütün köpeklere şamil olduğu takdirinde, bu üç şeyde müşterek şekilde beyan edilen nehiy tahrim ve tenzihten daha umumi bir kerahettir. Çünkü bunlardan her biri yasaklanmıştır. Fakat herbirinin yasaklık derecesi, ayrı ayrı delillerle değerlendirilecektir. Nitekim fahişe mehri ile kahin ücretini, mücerred bir yasak değil üzerinde icma edilen bir haram olarak görmekteyiz. Atıfta birbirine bağlanmasından hasıl olan iştirak, onların yasağın her hususunda müşterek olmalarını gerektirmez. Bilindiği üzere, ifade

sırasında zaman zaman emir nehye, icab nefye atfedilir.
Mevzuyu şöyle özetleyebiliriz: "Köpek beslemenin cevazı ve tahrimi meselesi, görüldüğü gibi ihtilaflı bir husustur. Her bir görüş, Resulullah ve Ashab'tan gelen farklı rivayetlere ve bu rivayetlerin yorumuna dayanır. Bunların zikri, mevzumuzu uzatır. Şu kadarını söyleyelim ki, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) -daha önce geçtiği üzere- bir ara köpeklerin öldürülmesini emretmiş ise de, sonradan öldürmeyi yasaklamış, sadece siyah köpeği istisna tutmuştur. Hanefîler, köpeğin alınıp satılmasını caiz addederken, espri olarak temelde bunu esas alırlar: Yani yasak mensuhtur, cevaz nasihtir. Edinilmesi caiz olan bir şeyin alınıp satılması da caiz olmalıdır, telef edilince değeri tazmin edilmelidir."[64]

*** KEDİ**

-5191 -1- عن جَابرٍ رَضِـيَ اللهُ عَنْه قال:]نَهى رَسُولُ اللهِ # عَن أكْلِ الْهِرِّ وَثَمَنِهِ[. أخرجه أبو داود والترمذي .

1. (5191)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) kedinin yenmesini ve semenini yasakladı." [Ebu Davud, Büyû 64, (3480); Tirmizî, Büyû 49, (1280).][65]

AÇIKLAMA:

Yukarıda köpek hakkında söylenen, kedi hakkında da caridir. Bidayeten necis olduğu ifade edilmişse de, sonradan artığının tahir olduğu ifade edilmiştir. Ulema farklı rivayetlerden hareketle ihtilaflı hükme varmışlardır. Sadedinde olduğumuz hadis kedinin satışını mutlak olarak yasaklarsa da, cumhur cevazına hükmetmiştir. Hadisle ilgili olarak Hattâbi şu açıklamayı yapar: "Kedinin semeniyle ilgili nehiy, iki manadan ileri gelir:
Birinci mana: Kedi, kayıt altına gelmeyen vahşîlere benzemektedir ve onun müşteriye sahih bir teslimi mümkün değildir. Çünkü kedi bir evde sabit kalmaz, evleri dolaşır durur, bunun önüne geçilemez. Üstelik o bağlanan veya kafese konan hayvanlar gibi değildir. Bazen ehlileştikten sonra vahşîleşir, evi terkeder, yakalamak bile mümkün olmaz. Müşteri satın aldıktan sonra kaçması için

bağlayıp hapsedecek olsa, ondan istifadesi mümkün olmaz. (Bu vasıftaki bir hayvanın sahih bir teslimi olmayacağı için satışı caiz değildir.)
İkinci mana: "Kedinin satışı yasaklanmıştır, ta ki insanlar birbirlerine kedilerini menetmesinler, herkes kendi kedisini öbürüne gösterebilsin ve yanlarında kaldığı müddetçe hayvana merhametle muamele etsinler. Kedi bir evden diğerine geçince aralarında ihtilaf çıkmasın. Bazı alimler, yasağın vahşî kediyle ilgili olduğunu, ehlî kediyle ilgili olmadığını söylemiştir."

Cevazına hükmeden cumhur, hadisin zayıf olduğunu ifade etmiştir.[66]

*** HACAMAT YAPANIN KESBİNDEKİ KERAHET**

5192 -1- عن أبي مُحَيِّصَة ا'نصاري عن أبيه:]أنَّهُ اِسْتَأذَنَ رَسُولَ اللّهِ # في إجَارَةِ الْحَجَّامِ فَنَهَاهُ، وَكَانَ لَهُ مَوْلَى حَجَّاماً فَلَمْ يَزَلْ يَسْألُهُ وَيَسْتَأذِنُهُ حَتّى قَالَ لَهُ آخِراً: اِعْلِفْهُ نَاضِحَكَ وَأطْعِمْهُ رَقِيقَكَ[. أخرجه ا'ربعة إ النسائي .

1. (5192)- İbnu Muhayyısa el-Ensarî, babasından anlattığına göre, "Babası Muhayyısa haccamın kiralanması hususunda izin istedi. Resulullah onu menetti. Muhayyısa'nın haccam bir azadlısı vardı. Sorup izin istemeye ara vermedi. Sonunda (aleyhissalâtu vesselâm) kendisine:
"Onunla deveni ve köleni besle, (kendin yeme!)" buyurdular." [Muvatta, İsti'zan 28 (2, 970); Ebu Davud, Büyû 28, (3422); Tirmizî, Büyû 47, (1277); İbnu Mace, Ticaraat 10, (2166).][67]

AÇIKLAMA:

Rivayetten anlaşılacağı üzere Muhayyısa'nın hacamat yapabilen mahir bir kölesi var. Bunu çalıştırıp para kazanmak istiyor. Resulullah hacamat ameliyesine mukabil, ücret almaya izin vermiyor. Muhayyısa bu hususta ısrarla sormaya, ücret alma izni talep etmeye devam ediyor. Aleyhissalâtu vesselâm deve ve kölesine yiyecek yapmak şartıyla izin veriyor.
Hadisin zahiri bu olmakla birlikte, Resulullah'tan gelen başka rivayetler gözönüne alınınca, yasağın tahrimi ifade etmediği anlaşılır.
Nevevî der ki: "Bu nehiy, tenzihîdir. Maksad, düşük yollardan para kazanmayı ortadan kaldırıp , mekarim-i ahlaka, nezaketli, âli işlere teşvik etmektedir. Eğer

bu haram olsaydı bu işte hür veya köle arasında bir tefrik yapılmazdı. Çünkü efendiye, helal olmayan bir şeyi köleye yedirmesi helal olmazdı."
Mirkat'te Muhayyısa'nın ısrarı, o devir cemiyetinde kölelerin kazancından bütün efendilerin yemelerine binaen ve onların kazancını en temiz kazançları bilmelerine binaen Muhayyısa yasağı işitince, buna olan ihtiyacı sebebiyle nefsine ağır geldiği için Aleyhissalâtu vesselâm'a başvurduğu belirtilir. Şarihler: "Deve ve kölede, bu düşük kazançtan istifadeye mani olan bir şeref mevzubahis değildir. Onun için Aleyhissalâtu vesselâm onların istifadesine izin verdi. Hür kimse ise farklıdır" derler.
Hadis, hacamat etmekten ücret almanın köleye helal, hürre ise mekruh olduğunu ifade eder. Ahmed İbnu Hanbel ve birkısım alimler bu görüştedir. Hacamat mesleği hür için mekruhtur. Bundan alacağı paradan yemesi kendine haramdır. Ancak onu köle ve hayvanlarına harcarsa caizdir." Bu hükümde delilleri, bu hadistir.
Söylediğimiz gibi cumhur bu görüşe katılmaz, tenzihî bir kerahetten söz eder. Cumhurun dayandığı bir rivayet Tirmizî'de Enes'ten gelmiştir. Enes'e bu hususta sorulunca:
"Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) hacamat oldu ve hacamatı yapan da Ebu Taybe idi. Ona iki sa' miktarında yiyecek verilmesini emretti. Ayrıca, efendisine, vergisini biraz azaltmasını söyledi ve şunu da ilave etti: "Sizin tedavi için başvurduklarınızın en efdali hacamattır."
Bazı alimler önce haram edilip sonradan neshedildiğini söyleyerek rivayetleri te'lif ederler. Tahavi de bunlardandır. Ancak neshe hükmetmeye kuvvetli bir karine olmadığı belirtilmiştir.
İbnu'l-Arabî, Resulullah'ın haccama ücret vermesi ile "haccamın kesbi habistir" şeklindeki beyanlarını şöyle te'vil eder: "Ücret muayyen bir iş içinse caizdir, meçhul bir amel için ise değildir."
Hadiste tıbbî muameleye ücret verme ve hukuk sahibine, hafifletmeleri için şefaatte bulunmaya cevaz var.[68]

-5193 -2- وفِي أخرى ‘بِي داود:]قَالَ #: إنِّي وَهَبْتُ لِخَالَتِي غُماً، وإنِّي ‘رْجُو أنْ يُبَارَكَ لَهَا فيهِ، وَقُلْتُ لَهَا َتُسَلِّمِيهِ حَجَّاماً وَ صَائِغاً وَ قَصَّاباً[. وإنما كره الصائغ لما يدخل صنعته من الغش، و‘‘خفه الوعد ومطله في فراغ ما يستعمل عنده.

2. (5193)- Ebu Davud'un bir diğer rivayetinde Aleyhissalâtu vesselâm şöyle buyurmuştur: "Ben teyzeme bir köle bağışladım ve ben onun teyzem hakkında mübarek olmasını diliyorum. Teyzeme: "Onu haccama teslim etme, kuyumcuya ve kasaba da teslim etme!" dedim." [Ebu Davud, Büyû 49, (3430).][69]

AÇIKLAMA:

1- Taberâni'nin rivayetinde burada zikri geçen "teyze"nin adı da gelmiştir: Fatıha Bintu Amr ez-Zühriyye.

2- Resulullah teyzesine genç bir köle bağışlıyor ve buna zikri geçen üç mesleği öğretmemesini tenbihliyor. Yani haccama vermemek, onun yanında hacamat mesleğini öğrenmesine izin vermemek demektir. Zikri geçen üç mesleğe karşı ifade edilen keraheti alimler şöyle izah ederler:
"Haccâmî ve kasab kaçınılması zor olan necasetle mübaşeret etmektedirler. Kuyumcu ise, sanatına hile sokmaktadır. Bazan da erkek için süs eşyası, altın ve gümüşten kaplar yapmaktadır. Ayrıca meslekleri, işin yürümesi için pek çok yalan vaadlere, yeminlere sevketmektedir."[70]

*** DAMIZLIK HAYVANIN SUYU**

5194 -1- عن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]سَألَ رَجُلٌ مِنْ كِبَ رَسُول اللّهِ # عَنْ عَسَبِ الْفَحْلِ فَنَهَاهُ. فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللّهِ إنَّا نَطْرُقُ الْفَحْلَ فَنُكْرِمُ فَرَخَصَ لَهُ في الْكَرَامَةِ[. أخرجه الترمذي والنسائي.»عَسْبُ الْفَحْلِ« مَاؤُهُ، والمنهيّ عنه ثمنه وأخذ ا'جر عليه، وإ فإعارته حل وإطراقه مباح جائز .

1. (5194)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Kilab kabilesinden bir adam, Resulullah'a damızlık hayvanın suyundan (para almayı) sordu. Aleyhissalâtu vesselâm yasakladı. Adam:
"Ey Allah'ın Resulü! Biz damızlığı aştırıyoruz da bize ikramda bulunuyorlar!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm ikramda bulunmaya ruhsat verdi." [Tirmizî, Büyû 45, (1274); Nesâî, Büyû 94,l (7, 360).] [71]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste geçen fahl, her hayvanın erkeğine denir. Damızlık kelimesi dilimizde erkek için de dişi için de kullanılabilir. Asb, erkeğin dişiye aşmasıdır. Ancak asb, erkek hayvanın suyu ve nesli için de kullanılır.
Şarihler, damızlık erkeğin bu maksadla iareten yani herhangi bir ücret talep etmeden verilmesinin mendub olduğunu, bu sebeple ücret alınmasını Resulullah'ın mekruh addettiğini belirtirler. Bazı alimler de: "Yasaklama (bu meselede karşılaşılan) cehalet sebebiyledir. Zira, icarede yapılacak işin belirlenmesi ve miktarının bilinmesi lazımdır" demiştir.
İbnu Hacer: "Damızlığın suyunu satmak da kiralamak da haramdır. Çünkü mütekavvim (ticarete salih) değildir, teslim için ne malumdur ne de makdur (miktarı belirlenmiş)dur. Ancak Şafiîler ve Hanbelîler belli bir müddet için kiralanması caizdir derler.

2- Hadiste, damızlığın hizmetine mukabil hediyenin caiz olduğu ifade edilmektedir. İbnu Hacer: "Bunun ariyetinin caiz olduğunda hiçbir ihtilaf mevcut değildir. Ariyeten alan, verene herhangi bir ön şarta bağlı olmadan bir hediyede bulunacak olursa bu da caizdir. İbnu Hibban'da gelen merfu bir rivayette hayvanları damızlığa çekmeye teşvik de edilmiştir: "Kim bir dişi ata aştırır ve yavru yaptırırsa ona yetmiş at sevabı verilir."[72]

*** KUSÂME**

5195-1- عن الخدريّ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قال رَسُولُ اللّهِ #: إيَّاكُمْ وَالْقُسَامَةُ؛ قُلْنَا: وَمَا الْقُسَامَةُ؟ قَالَ: الرَّجُلُ يَكُونُ عَلى الْفِئَامِ مِنَ النَّاس، فَيَأخُذُ مِنْ حَظِّ هذَا وَمِنْ حَظِّ هذَا[. أخرجه أبو داود.»القسامَةُ« بضم القاف: ما يأخذه القسام جرياً على عادة السماسرة دون الرجوع الى أجرة المثل .

1. (5195)- el-Hudrî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (bir gün bize):
"Kusâmeden sakının!" buyurdular. Biz: "Kusâme de nedir?" dedik.
"Bir cemaatin başında bulunan bir kimse (birşey taksim ettiği zaman) berikinin ve ötekinin hisselerinden bir şeyler alır(sa, işte bu aldığı şey kusâmedir)." [Ebu

Davud, Cihad 179, (2783, 2784).][73]

AÇIKLAMA:

Burada Resulullah ganimeti taksim eden kimsenin, bu hizmetine mukabil, kendilerine taksimde bulunduğu kimselerden ücret almasını yasaklamaktadır. Hadiste geçen kusâme, taksimcinin aldığı taksim ücreti demektir. Aslında taksim işi ücretsiz olmalı denmek istenmiyor. O işin muayyen belli bir ücreti vardır. Ancak taksimi yapan, o ücretü'lmisl'e razı olmaz, kendilerine taksimde bulunduğu kimselerin herbirinin payından bir hisse alır. İşte bu alınana kusâme denmektedir ve Aleyhissalâtu vesselâm bunu yasaklamaktadır.[74]

*** MADEN**

5196- 1- عن ابن عبَّاس رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قَال:]لَزِمَ رَجُلٌ غَرِيماً لَهُ بِعَشْرَةِ دَنَانِيرَ وَقَالَ واللّهِ أُفَارِقُكَ حَتّى تَقْضِيَنِي أوْ تَأتِيَنِي بِحَمِيلٍ، فَتَحَمَّلَ بِهَا النَّبِيُّ # ثُمَّ إنَّ الرَّجُلَ أتَى النَّبِيَّ # بِقَدْرِ مَا تَحَمَّلَهُ. فقَالَ لَهُ النَّبِيُّ # مِنْ أيْنَ أصَبْتَ هذَا؟ قَالَ: مِنْ مَعْدِنَ. قَالَ: حَاجَةَ لَنَا فِيهَا، لَيْسَ فِيهَا خَيْرٌ. فَقَضَاهَا # عَنْهُ[. أخرجه أبو داود.»الحَمِيلُ« الزعيم والكفيل .

1. (5196)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Bir adam kendisine on dinar borçlu olan bir alacaklısının peşine düştü ve:
"Vallahi borcunu ödeyinceye veya bana bir kefil getirinceye kadar arkanı bırakmayacağım!" dedi. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm o borcu üzerine aldı. Sonra adam, üzerine aldığı miktarı Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a getirdi. Aleyhissalâtu vesselâm adama:
"Bu parayı nereden buldun?" diye sordu. Adam: "Madenden!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Öyleyse bizim buna ihtiyacımız yok! Onda hayır da yok" buyurdu ve borcu ona bedel ödeyiverdi." [Ebu Davud, Büyû 2, (3328); İbnu Mace, Sadakat 9, (2406).] [75]

AÇILAMA:

Hattâbî der ki: "Resulullah'ın adamın getirdiği madeni reddetmesi ve "buna ihtiyacımız yok.." demesi, sanki sadece Resulullah'a malum olan bir sebepten dolayıdır, değilse topraktan çıkarılan madeni kendine mal etmenin haram olmasından değil. Çünkü bütün altın ve gümüşler madenden çıkarılmaktadır. Nitekim Aleyhissalâtu vesselâm Bilal İbnu'l-Haris'e, Kabliyye mıntıkasının madenlerini ikta kılmıştır.[76] Onlar bu madenden vergi ödüyorlardı. Bu günümüze kadar devam eden meşru bir iştir. Resulullah'ın keraheti muhtemelen şuradan ileri gelmiştir: Belki de madenciler madenin toprağını, onu muameleden geçirip, içerisindeki altın ve gümüşünü ortaya çıkaran kimselerden satın alıyorlar. Bu ise bir aldatmadır. Bu toprağın içinde altın ve gümüş var mı bilinemez. Nitekim, ulemadan bir grup madenlerin toprağının satılmasını mekruh saymıştır: Atâ, Şa'bî, Süfyanu's-Sevrî, Evzâî, Şafiî, Ahmed İbnu Hanbel ve İshak İbnu Rahuye bunlardandır.
Hadiste bir başka yön daha var: "Öyleyse bizim buna ihtiyacımız yok! Onda hayır da yok!" sözünün manası: "Buna bir revaç yok, onda bizim ihtiyacımıza bir çare yok" demektir. Çünkü Aleyhissalâtu vesselâm'ın deruhte ettiği borç basılmış dinardı. Halbuki adamın getirdiği toz altındır, basılmış değil. O zaman basılmış dinarlar oraya Rum diyarından getirildi. İslam'da ilk sikkeyi Abdülmelik İbnu Mervan bastırdı. Bu para günümüze kadar Mervaniye diye isimlendirilmiştir."
Hattâbî, Resulullah'ın kerahetinin sebebini bulma sadedinde başka ihtimaller üzerinde de durur.[77]

*** SULTANIN İHSANI**

-5197 -1- عنِ عبداللّهِ بن عَمْرُو بْنِ السّعْدى عَنْ عُمرَ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قالَ:]كَانَ رَسُولُ اللّهِ # يُعْطِينِي الْعَطَاءَ. فَأقُولُ: أعْطِهِ مَنْ هُوَ أفْقَرُ إلَيْهِ مِنِّي. فَقَالَ #: خُذْهُ، ومَا جَاءَكَ وَأنْتَ غَيْرُ مُشْرِفٍ وَ سَائِلٍ فَخُذْهُ، وَمَا َ فَ تُتْبِعُهُ نَفْسَكَ[. أخرجه الشيخان .
وزاد في رواية: »فَمِنْ أجْلِ ذلِكَ كَانَ ابْنُ عُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما َ يَسْألُ شَيْئاً وَ يَرُدُّ شَيْئاً أُعْطِيَهُ[.

1. (5197)- Abdullah İbnu Amr İbni's-Sa'dî, Hz. Ömer (radıyallahu anh)'den naklediyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana ihsanda bulunurdu. Ben de: "Siz, bunu benden daha muhtaca verin" diyordum. Aleyhissalâtu vesselâm da:
"Al bunu! Sen beklemez ve istemez olduğun halde sana geleni al! Bu şekilde gelmezse, nefsini peşine takma!" buyurdu." [Buhârî, Ahkam 17, Zekat 51; Müslim, Zekat 110, (1045).]
Bir rivayette şu ziyade gelmiştir: "Bu sebeple İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ), ne bir şey isterdi, ne de kendine ihsan edilen bir şeyi reddederdi."[78]

AÇIKLAMA:

Bu hadis bir başka veçhiyle daha önce de geçti. Rivayetin bir veçhinde Resulullah'ın Hz.Ömer'e bu ihsanının, îfa ettiği bir hizmet mukabilinde olduğu belirtilir. Dolayısıyle bu ihsan fakr sebebiyle değil, hak sebebiyle verilmiş olmaktadır. Günümüzün tabiriyle maaş ve ücrettir. Bu sebepten dolayı, Hz. Ömer'in: "Bunu, bu paraya benden daha çok muhtaç olana ver!" sözüne Aleyhissalâtu vesselâm itibar etmemiştir. Hadiste, Müslümanların idarecilik, kadılık, vergi toplama, sadaka dağıtma gibi işleriyle meşgul olanların, bu hizmetlerine mukabil maaş almalarının meşru olduğuna açık delil vardır. Çünkü Aleyhissalâtu vesselâm, Hz. Ömer'e vermiştir. İbnu'l-Münzir, Zeyd İbnu Sabit (radıyallahu anh)'in, kadılık hizmetine karşı para aldığını zikreder. Ebu Ubeyd bu meselede, sadaka üzerine çalışanlara pay ayıran Kur'anî ayetle ihticac eder. Ayette (mealen): "Zekat ancak fakirlere, yoksullara, zekat üzerine çalışan (yani toplayan, dağıtan, koruyan..) memurlara.. mahsustur" (Tevbe 60) buyrularak, zekat üzerine şu veya bu şekilde çalışan bütün memurlara bir pay ayrılmaktadır.
Bu hadisten hareketle alimler, sultandan gelen ihsan haram mı, mekruh mu, mübah mı münakaşa etmiştir. Nevevî der ki: "Sahih olan, eğer (sultanın parasına) haram galebe çalmış ise, (yani sultan zalimse) onun ihsanı da haramdır, keza bu ihsan hak edilmeden verilmiş ise yine haramdır. Ama buna haram galebe çalmamış, alan da müstehak ise mübahtır. Ancak "sultanın ihsanı mendubtur, başkasınınki değil" diyen alim de olmuştur. Mekruh diyenlerin sözü veraya hamledilmiştir. Selefte bu hal meşhurdur. Dünyaya karşı zühdü esas alan, dünyalığın gelmesini mekruh görür. Alimler der ki: "Bu sadette söylenecek en doğru söz şudur: "Kim gelen paranın kaynağının haram olduğunu biliyorsa, almaz, bu haramdır. Helal olduğunu bilirse reddetmez, bu helaldir. Şekke düşen

ihtiyatlı davranır, almaz; bu veradır. Mübah gören, aslını esas alarak kabul eder. İhsanı mutlak olarak kabul etmeyi esas alan alimler şu hususlarla istidlal etmişlerdir: Ayet-i kerimede Cenab-ı Hak, Yahudiler hakkında: "Onlar yalanı can kulağıyla dinleyici ve haramı da çok yiyicidirler" (Maide 42) buyurduğu halde Resul-i Ekrem, zırhını bir Yahudiye rehin bırakmıştır." Keza derler ki: "Aleyhissalâtu vesselâm, Ehl-i Kitab'ın mallarının çoğunun haram olan içki, domuz ve fasid muameleler yoluyla geldiğini bildiği halde onlardan cizye almıştır.
İbnu Battal'a göre, "istenmeksizin gelen malı almak, almamaktan efdaldir. Çünkü mal zayi olmaktan kurtarılmış olur, malın zayi edilmesi yasaklanmıştır." İbnu'l-Münir, "burada malın zayi edilmesi mevzu bahis değil" diyerek İbnu Battal'ı tenkid eder.
Bu hadis, şu hükmü de ihtiva etmektedir. Devlet reisi gerekli gördüğü zaman, daha fakirler varken, fakir olmayanlara ihsanda bulunabilir. Keza, İmamın ihsanını reddetmek edeb değildir, hususan bu Aleyhissalâtu vesselâm'dan gelmişse. Zira ayette "Resul size ne vermişse onu alın" (Haşr 7) buyrulmuştur. [79]

-5198 -2- وفي أخرى قال:]اسْتَعْمَلَنِي عُمَرُ رَضِيَ اللّهُ عَنْه على الصَّدَقَةِ فَلَمَّا فَرَغْتُ مِنْهَا أمَرَ لِي بِعُمَالَةٍ. فَقُلْتُ: إنِّي عَمِلْتُ للّهِ، وَإنَّمَا أجْرِي عَلى اللّهِ. فَقَالَ: خُذْ مَا أُعْطِيتَ، فَإنِّي عَمِلْتُ عَلى عَهْدِ رَسُولِ اللّهِ # فَعَمَّلَنِي. فَقُلْتُ مِثْلَ قَوْلِكَ. فقَالَ لِي إذا أُعْطِيتَ شَيْئاً مِنْ غَيْرِ أنْ تَسْألَ فَكُلْ وَتَصَدَّقْ[.

2. (5198)- Bir diğer rivayette şöyle denmiştir: "Hz. Ömer (radıyallahu anh) beni, zekat (toplama işine) tayin etti. Bu işi tamamlayınca bana ücret verilmesini emretti. Ben:
"Ben Allah rızası için çalıştım, ücretim Allah üzerinedir!" dedim. Hz. Ömer:
"Sen, sana verileni al. Nitekim ben de Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında çalışmıştım. Bana ücret verdi. Hatta (ilk seferinde) ben de senin söylediğini söyledim. Bunun üzerine (aleyhissalâtu vesselâm) bana:
"Sen istemediğin halde sana birşeyler verilirse, onu al, ye ve tasadduk et!" buyurdular" dedi."[80]

5199 -3- وعن سليم بن مُطَيْرٍ عن أبيهِ قال:]سَمِعْتُ رَجُ يَقُولَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللّهِ # يَقُولُ: يَا أيُّهَا النَّاسُ خُذُوا الْعَطَاءَ مَا كَانَ عَطَاءَ، فإذَا تَجَاحَفَتْ قُرَيْشٌ عَلى الْمُلْكِ وَكَانَ الْعَطَاءُ عَنْ دِينِ أحَدِكُمْ فَدَعُوهُ[. أخرجه أبو داود.و »تَجَاحَفَتْ« بجيم ثم حاء معناه: تقاتلوا على الملك .

3. (5199)- Selim İbnu Mutayr babasından naklen anlatıyor: "Bir adamın şöyle söylediğini işittim:

"Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın [Veda haccı sırasında hutbede] şöyle söylediğini işittim:

"Ey insanlar! İhsanları, onlar ihsan kaldığı müddetçe alın! Ne zaman, Kureyş saltanat kavgasına düşer ve ihsan dininizden rüşvet mukabili olursa, o zaman onu bırakın ve almayın!" [Ebu Davud, Harac 17, (2958, 2959).][81]

AÇIKLAMA:

Hadis, farzı, sünneti terk, haram ve bid'atı yapmak şeklinde dinden rüşveti gerektiren ihsanları almamayı teşvik etmektedir. Şu halde hadis, sultanın ihsanı böyle değilse almada beis olmadığını, aksi halde haram olduğunu ifade ediyor.

Resulullah'ın hadislerinde hediye, ihsan, ikram, sadaka gibi bahisler üzerinde çokça durulmuş, hediyeleşmeye, cömertliğe teşvik edilmiş, "insanın ihsanın kulu olduğu", "hediyenin kalplerdeki kırgınlıkları kaldırdığı", "insanlar arasında sevgi ve muhabbeti artırdığı" ifade edilmiştir.

Sadedinde olduğumuz bahis sultanın ihsanı adı ile meseleyi daha hususi bir çerçevede ele almaktadır. Anlaşılan o ki, Aleyhissalâtu vesselâm ihsanın ehemmiyetine ammeten yer verirken, devletten gelecek ihsanın tehlikesine hassaten nazar-ı dikkatleri çekmek istemiştir. Alimlerimiz de Rehber-i Ekmelimizden beri meseleye ayrı bir ehemmiyet atfetmişlerdir. Bu sebeple, şurada sadedinde olduğumuz hadisle ilgili olarak Ebu Davud şarihi Azimabadi'nin İbnu Raslan'dan aktardığı bir açıklamayı aynen kaydetmede fayda ümid ediyoruz. Tesiri verecek olan Allahu Zü'l-Celal hazretleridir:

"...Şa'bî, İbnu Mes'ud (radıyallahu anh)'un şu sözünü nakleder: "İhsan, ihsan ehlini cehenneme atıncaya kadar devam eder. Yani sultanın onlara olan ihsanı, onları haram şeyleri irtikab etmeye sevketmek suretiyle ateşe girmelerine sebep olur; yoksa ihsan, zatı ve mahiyeti itibariyle haram değildir. Gazalî der ki:

Sultanın malından gelen bu ihsan hususunda alimler ihtilaf etmişlerdir. Bir kısmı: "Haram olduğu hususunda kesin bir kanaat edinilemeyen ihsan alınabilir, helaldir" demiştir. Diğer bir kısmı: "Helal olduğu nazarında kesinlik kazanmayan ihsanı kabul etmek haramdır" demiştir. Haram ve helalin karışık olduğu maldan gelecek ihsanı almayı tecviz edenler, Ashab'tan bir cemaatin zalim idarecilerin zamanında yaşamış olmalarına rağmen, onların, mallarından almalarını delil kılmışlardır, keza tabiinden birçoğu da zalim idarecilerin mallarından almışlardır. Söz gelimi Şafii hazretleri Harunu'r-Reşid'den bir defada bin dinar almıştır. İmam Malik, halifelerden çok mal almıştır... Gerçi bu büyüklerden idarecilerin ihsanını vera düşüncesiyle, dinî endişe ve korkuyla almayanlar da olmuştur." Devamla der ki: "Sultanların mallarının çoğu bu asırda haramdır. Ellerinde helal yok gibidir veya pek azdır."
İbnu Raslan, bu kaydedilenleri zikrettikten sonra der ki: "Gazalî merhumun zamanında bu böyle ise, ya zamanımızda nasıl olur? Önceki devirde sultanlar, Hulefa-i Raşidin zamanına yakınlıkları sebebiyle ihsanlarını alimlere kabul ettirebilmek hırsıyla onların kalplerini kazanmaya çalışıyorlar. Alimler talep etmeden ve ayaklarına gelmeden onlara gönderiyorlardı; dahası, onlara karşı kendileri minnet duyup, kabullerinden seviniyorlardı. Alimler de onlardan alıp muhtaçlara dağıtıyorlar, sultanların siyasi garazlarına itaat etmiyorlar, alet olmuyorlardı.
Zamanımızda zalim ve dinsiz idarecilere yaranmak, onların gözüne girip itibar, ikram ve iltifata mazhar olabilmek için fikir, kanaat ve hatta toptan şahsiyet değiştirenler var. Bunlardan birkısmının örneğini Ahmet Kabaklı'nın Temellerin Duruşması adlı kitabında görmek mümkün. Biz burada, Kabaklı Hoca'nın, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sadedinde olduğumuz hadiste beşeriyetin dikkatini çektileri "sultanın ihsanı"na iltifatın dine ve kişiye ne gibi sefaletler getirebileceğini delillendirmek maksadıyla, İlahiyat Fakültesi profesörlerince GÖZE GİRMEK İÇİN hazırlanan bir lahiya ile ilgili tahlilini aynen kaydedeceğiz, ibretle okunmalıdır."[82]
İslam'da Reform Deneyişleri:
Bir yandan türlü alanlarda "inkılablar" yapılırken, Atatürk'ün din üzerinde de büyük ısrarla değişiklikler yapmak istediği görülüyor. Yalnız, din ve İslam üzerinde "reform"lar yaparken, "Şapka Devrimi"nde (1925) olduğu gibi hızlı davranmıyor. Uzun hazırlıklara ihtiyaç hissediyor. Belki milletin tepkilerini ölçmek için temkinli, hatta tereddütlü görünüyor. Bazan dinin özünde, ibadetlerde vs. bir "devrim"e karar verdiği halde, o kararı geri aldığı bile oluyor.

Atatürk ve arkadaşlarının, zaman geçtikçe dine karşı daha ters bir yön alan "devrim" taktiklerinden birisi de, o konuda her ne istiyorlarsa teklifleri veya her ne istiyorlarsa lahiyaları, bilhassa önde gelen fakat imanı bütün olmadığı anlaşılan "din adamı ve ulema" takımından kimselere yaptırmaları idi.
Böylesi sözde din simsarlarını ise, tayinle gelen milletvekilleri arasında, çevrede veya "resmî ulema" arasında bol bol bulabiliyordu.
Bu sözde din adamlarını "Atatürk'le Üç Ay" adlı kitabında Ahmed Hamdi Başar üzüntü ile şöyle tasvir etmektedir:
"Mürteci ve dindar gözükmemek için herkes elinden geleni yapıyordu. İki eski hoca mebus vardı ki, dalkavuklukta herkesten ileri gidiyorlardı. Bunlardan biri Allah'a küfür ediyor; öteki cami ve mescidlere, umumi bütçeden verilen tahsisatın halkevlerine devredilmesini istiyordu."
"Hilafetin ilgası" teklifini, Urfa Mebusu Şeyh Saffet Efendi'ye verdirtmişlerdi. Onun gibi Eskişehir Mebusu Abdullah Azmi ve Konya Meb-usu Musa Kazım efendiler de "Şer'iyye vekaleti"nin kaldırılmasını, en başta savunan "Sarıklılar" olmuşlardır.
Kafası "dinî reform" tasarıları ile dolu ve bu konuda bazı Avrupalıların görüşlerini de birçok kere almış olan Kemalistlerin taktikle hedefledikleri üç maksat olsa gerektir:
1- Ulema ve sarıklı diye bilinen (fakat esasta prensipsiz olan) kişilere yaptırdığı teklif ve tasvipler ile, "devrimler"e dinî (şer'î) dayanaklar bulunmuş oluyordu.
2- Bu tanınmış "hoca"ların dinî hakikatlara aykırı ve dönek olan tutumlarını, diğer milletvekillerine ve millete göstererek halk nazarında onlarla beraber bütün din adamlarının itibarları da sarsılmış oluyordu.
3- Milletin, bu sözde din adamlarından tiksinerek İslam'dan soğuyabileceği hesap ediliyordu.[83]
İslamiyet'i Islah Proje ve Lahiyası:
İşte, 1928 yılında (ilerde 1932'de kapatılacak olan) İlahiyat Fakültesi hocalarından bazılarına hazırlatılan yahut o fakülte profesörlerince göze girmek için hazırlanan dinî reformlar "lahiyası"da aynı takdiği taşımaktadır. Milletin çok büyük üzüntü ve hoşnutsuzluklarına sebep olan bu "lahiya"da da maalesef başta Köprülü Fuat Bey olmak üzere, İzmirli Hakkı, Şerafettin Bey (Yaltkaya) gibi halkın evvelce güvendiği imzalar da bulunmaktadır. Yalnız aynı fakülteden Bâbanzâde Naim Bey'le Ferit Kam Hoca heyete katılmamışlardır. Adı geçen İlahiyattaki diğer isimler: İsmail Hakkı (Baltacıoğlu), Halil Halit, Halil Nimetullah, Mehmet Ali Ayni, Arapkirli Hüseyin Avni, Hilmi Ömer, Yusuf Ziya

beylerdir.
Layihanın tamam metnini Osman Nuri Ergin'in "Türk Maarif Tarihi" (cilt 5, s. 1639-41)'nde bulabilirsiniz. Burada sadeleştirerek ve yer yer özetleyerek sunacağımız bu "Islahat Lahiyası"nın son derece iddialı olduğunu da, sonuna eklenen şu cümleler gösteriyor:"
Bu suretle, yeni Türkiye, din sahasında, yalnız yeni bir vicdan intibahının (uyanışının) değil, bütün esir ve geri olan İslam kavimlerinin hürriyet ve terakkisinin de mürşidi olabilecektir."
Ayrıca bu "Islahat Lahiyasında" açıklanmamış olmakla beraber "din yok, millet var" düşüncesinin açık izleri de görülmektedir.
Yine bu reform tasarısında Ziya Gökalp'in çoğu Atatürk'çe benimsenen "dinî reform"a ait görüşlerinin etkileri de derindir.
Bilindiği gibi bu layihayı hazırlayan komisyonun başında Fuat Köprülü bulunuyordu. Köprülü Fuat Bey Milliyetçilik anlayışıyla Ziya Gökalp'ı devam ettirmekte olup, aynı zamanda Atatürk'le de ilişkileri iyi olan (ömrü boyunca da) politikaya yakın bir ilim adamı olmuştur.[84]
Islahat Lahiyası'nın Özeti
1- Demokrasi sahasında tecelli eden muazzam Türk inkılabı; lisanî, ahlâkî, iktisadî bütün içtimâî müesseseleriyle başlıca iki manzara gösteriyor. Birincisi: Bütün içtimâî müesseselerin ilmîleşmesi. İkincisi: Bütün içtimâî müesseselerin millîleşmesi...

2- Din de içtimâî bir müessesedir. Diğer içtimâî müesseseler gibi hayatın zaruretlerine katlanmak, tekamülün seyrini kovalamak mecburiyetindedir.

3- Dinî hayat da ahlakî ve iktisadî hayat gibi ancak ilmî düşünceler ve ilmî usullerle ahenkli bir surette özel ve şahsî feyzini verebilir. Bu ıslahat için encümenimizin komisyon tasavvur ettiği tedbirler şunlardır:
İbadetin şeklinde:
Mabetlerimiz temiz, muntazam, ziyaret ve oturmaya uygun bir hale getirilmelidir. Mabetlerde sıralar, elbiselikler tesis edilmeli ve temiz ayakkabılarla mabetlere girilmesi tercih edilmelidir. Bu, dinî ıstılahatın ibadete ait olan sıhhi şartıdır.
İbadetin dilinde:
İbadet lisanı Türkçe olmalıdır. Ayetlerin, duaların, hutbelerin Türkçe şekilleri kullanılmalıdır.
İbadet sıfatında:

İbadetlerin son derece estetik ve heyecanlı bir şekilde yapılması temin edilmelidir. Bunun için usul dairesinde teganniye (şakımaya) müsait müezzinler, imamlar yetiştirmek lazımdır. Ayrıca mabetlere musiki aletlerinin kabulü dahi lazım gelir. Mabedlerde ilahi mahiyetinde asrî ve enstrümantal musikiye kat'i ihtiyaç vardır.
İbadetin fikriyatında:
Hutbelerin basılmış şekilleri kâfi değildir. Hitabet, okumaktan ayrı bir şeydir. Hutbelerde mühim olan nitelik doğrudan doğruya ilmî, yahut iktisadî fikirler değil, doğrudan doğruya dinî olan kıymetler ve muakaledir.
Bunu verebilecek olan insanlar, hitabeti güçlü olan din filozoflarıdır. Bu üstünlükte hatiplerimiz İlahiyat Fakültesi'nde yeterince yetişinceye kadar dışarda mevcut din mütefekkirlerinden ve din filozoflarından istifade etmek lazımdır.
Mühim olan şey ne Kur'an-ı Kerim'in Türkçesi, ne de bu Türkçenin tasnif ve tensik edilmiş şeklidir. Mühim olan şey Kur'an'ın ve İslam dininin beşerî ve mutlak mahiyetini gösteren felsefi bir bakıştır.
Bütün ıslahatın gerçekleşmesi için ilmî bir merkez tarafından vücuda getirilecek olan tatbikat projesinin hazırlanması lazım gelir.
340 sayılı Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun 3 Mart 1924'de çıkması üzerine kurulan ve fakat 1932'de kapatılan İlahiyat Fakültesi hocalarının, Köprülü Fuat Bey başkanlığındaki "Islahat Komisyonu" görülüyor ki, "vur denince öldürecek" kadar ileri gitmiştir.
Nitekim bu "layiha" (rapor) ile İslamiyet'in büsbütün tanınmaz bir hale getirilmesi, camilerin oturulacak iskemleler ve alafranga çalgılarla şenlenmesi ve ayakkabılarla girilen kilise ve sinemalara benzetilmesi tavsiye edilmektedir. Vaazlar, dualarla iman tazeliği sağlayacak telkinler ve Kur'an sesleri yerine adeta Eflatun'un Akademisindeki gibi tereddüt veren tartışmalar ve karşıt fikir alışverişleri tasarlanmaktadır.
Bir yabancı düşünür, "Türkiye'de çoğu aydınar(!), İslam'a, daima manyakça yaklaşmışlardır" diyor. İşte bu layiha, sanki o iddiayı ispat için kaleme alınmıştır. Asırlardır inandığımız İslam'ın iman ve şartlarına bir darbe gibi, bu sözler üstelik de adlı sanlı din ve edebiyat bilginlerinden gelince, milleti can evinden vurmuştur.
Ne var ki, en şiddetli çağında olmasına rağmen, Tek Parti rejimi dahi, bu layihadaki görüşleri bütünüyle uygulamaya cesaret edememiştir. Baştakiler bu "Islahat Layihası"nı ilk önce benimsemişler, fakat sonradan ilgisiz davranmışlardır.

Komisyon üyesi proflardan Mehmet Ali Ayni, Lâyiha'daki umdelerin tatbik edilmemesinden hayrete düşmüşcesine bir dergiye şunları söylemiştir:
"Atatürk, bunu niçin böyle yaptı? Acaba efkâr-ı umuumiyece (kamuoyu) fena karşılanacağından mı çekindi? Yahut henüz zamanı gelmemiş ve zemin hazırlanmamış mıydı? Yahut her inkılâbı bizzat kendisi yaptığı için bundan ilâhiyat Fakültesi'nin önayak olmasını hoş mu görmedi? Hasılı buraları anlaşılamıyor ve izah eden de bulunamıyor."   Kitaptan yazılıdı.

Yeşil fondakiler cd'de yok bilginize[85]

*** İKİ YARIŞÇI**

-5200 -1- عن ابن عبَّاس رَضِيَ اللهُ عَنْهما قال:]نَهى رَسُولُ اللهِ # عَنْ طَعَامِ الْمُتَبَارِيَيْنِ: السِّبَاقِ وَالْقِمَارِ[. أخرجه أبو داود.يقالُ »بَارَى فنٌ فناً« إذا عارض فعله فعله .

1.(5200)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resululah (aleyhissalâtu vesselâm) iki yarışçının yemeğini nehyetti: Müsabaka ve kumar." [Ebu Davud, Et'ime 7, (3754).][86]

AÇIKLAMA:

Mütebari'yi yarışçı olarak çevirdik. Hattâbi şöyle açıklar: "İki mütebari, aynı şeyleri yaparak yarışan iki kişi demektir. Bunlardan her biri, diğerinin yaptığı şeyin tıpkısını yapar. Maksatları, hangisi arkadaşına galebe çalacak, bunu göstermektir. Resulullah bunu mekruh addetmiştir. Çünkü bu davranışta riya ve övünme var ve bu, malın batıl yoldan yenmesi yasağına dahildir." Hattâbî bu ifadesiyle şu ayet-i kerimeye atıf yapmaktadır. (Mealen): "Birbirinizin malını aranızda batıl yollarla yemeyin" (Bakara 188).
Burada müsabaka mutlak olarak yasaklanmış gözükmekte. Halbuki daha önce de temas edildiği üzere Aleyhissalâtu vesselâm deve, at ve ok yarışlarını tecviz etmiş ve ulema bu çeşit yarışlarda armağan verilmesini meşru addetmiştir. Sadedinde olduğumuz hadisle arada bir tearuz görmek gerekmez. Çünkü burada mekruh addedilen yarış, tefahura alet edilen veya: "Ben kazanırsam sen armağan vereceksin, kaybedersem ben sana armağan vereceğim" şeklinde batıl şartlar

koşulan, dolayısıyle dinimizin koyduğu meşruiyet şartlarının dışına çıkan yarışlardır. Kumarın yasak olduğu zaten açık bir husustur.[87]

MEKS (USULSÜZ VERGİ)

5201- 1- عن عقبة بن عامرٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ # َيَدْخُلُ الْجَنَّةَ صَاحِبُ مَكْسٍ[. أخرجه أبو داود .

1. (5201)- Ukbe İbnu Amir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Cennete meks sahibi girmeyecektir!" dediğini işittim." [Ebu Davud, Harac 7, (2937).][88]

AÇIKLAMA:

Meks, lügat olarak noksanlık, zulm manasına geldiği gibi, cahiliye devrinde pazarda satış yapan mal sahibinden (vergi alarak) alınan dirhemlere de denmiştir. Keza zekat toplayan tahsildarın, normal olarak zekat alma muamelesini tamamladıktan sonra aldığı ziyade paraya da meks denmiştir. İbnu'l-Esir, en-Nihaye'de meks'i "özürcünün aldığı vergidir" diye tarif eder. Bagavî, Şerhu's-Sünne'de "Aleyhissalâtu vesselâm, "sahibu'lmeks"le geldikleri zaman tüccardan öşür adıyla meks (vergi) alan kimseyi kasdetmiştir. Sadakayı alan memura ve ehl-i zimmeden üzerine sulh yapılan öşrü alan kimseye, haddi aşıp, zulmederek günaha girmedikçe muhtesib denir" demektedir.
Şu halde meks, usulsüz alınan, kendi hesabına alınan, zulüm bulaştırılan vergi manasına gelmektedir. Meks sahibi veya sahibu'lmeks bu kirli işe tevessül eden memur manasına gelir. [89]

---

[1] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/481-482.

[2] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/482-484.

[3] Bu bahis kitabımızın ikinci cildinde genişçe işlenmiştir (s. 517-537).

[4] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/484-487.

[5] Bu meselede fazla bilgi için İslâm'da Çocuk Hakları (İstanbul 1980) adlı kitabımız görülebilir (s. 111-116).

Görüldüğü üzere, İslâm dini, çocuğa mesleki bir formasyon kazandırılması işine, dinî terbiye kadar ehemmiyet vermiş olmaktadır. Meslekî formasyon işi, anarşi bataklığında boğulma noktasına getirilen günümüz Türk gençliği için ayrı bir dönem taşımaktadır. En az bin yıllık tarihimizde rastlanmayan böyle bir anarşinin çıkışında tedrisât sistemimizde dinî eğitimin yokluğu kadar meslekî eğitimin yokluğu da müessir olmuştur. Bunu bizzat anarşiye düşmüş olanların gazetelerde çıkan itiraf ve beyanlarında açık seçik görmemiz mümkündür. Bunlardan biri 9.3.1983 tarihli Tercüman2da şöyle diyor:...İş arama sırasında ne iş yapabileceğim sorulduğunda her şeyi yapabileceğimi bildiriyor ve ne kadar saklarsam saklayayım, lise mezunu olduğum ortaya çıkıyordu. Yâni, yarım yamalak, gereksiz çok şey bilen ama, aslında (işe yarar) çok az şey bilen işsiz bir genç.Aramalarımın boşa çıkması yanında şöyle bir ortak tavır görüyordum: Liseyi bitirmek için harcadığım yıllara ve harcadığım çabaya acıyordum. Niye bu ülkenin güçlükle oluşturduğu (maddî) birikim böylesine acımasız ve sonuçsuz bir çaba uğruna sarfediliyordu. Amerika'nın en yüksek tepesini, Don nehrinin uzunluğunu, Hammurabi kanunlarını, modern mantığın denklemini bilmeyen insanlar nasıl oluyor da bize bu bilgileri ezberlemiş kişilere verecek iş bulamıyorlardı. Topluma bir türlü uyum sağlıyamıyordum..."

[6] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/487-489.

[7] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/489.490.

[8] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/491-492.

[9] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/492.

[10] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/492.

[11] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/493.

[12] "Allah'a sığınırız, Allah korusun" demektir.

[13] Ayet-i kelimenin meâl-i münifi: "Hayır, (hakikat öyle değil) bilâkis, onların irtikab edegeldikleri (masiyetler) kalplerini yenmiş (paslandırmış)tır" (Mutaffifîn, 14).

[14] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/493-497.

[15] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/497.

[16] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/497-498.

[17] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/498.

[18] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/498-499.

[19] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/499.

[20] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/499-500.

[21] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/501.
[22] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/501-502.
[23] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/502.
[24] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/502-504.
[25] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/504.
[26] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/504-505.
[27] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/506.
[28] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/506-507.
[29] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/507.
[30] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/507.
[31] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/508.
[32] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/508-509.
[33] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/509.
[34] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/509-510.
[35] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/510-511.
[36] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/511-512.
[37] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/513.
[38] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/513.
[39] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/514.
[40] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/514.
[41] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/515.
[42] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/515.
[43] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/515.
[44] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/515-516.
[45] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/516.
[46] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/516-517.
[47] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/517.
[48] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/517.

[49] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/518.
[50] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/518-519.
[51] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/519.
[52] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/519.
[53] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/520.
[54] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/520-521.
[55] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/521.
[56] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/521.
[57] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/521-522.
[58] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/522-525.
[59] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/525-526.
[60] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/526-527.
[61] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/527.
[62] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/527.
[63] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/527.
[64] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/528-529.
[65] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/529.
[66] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/529-530.
[67] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/530.
[68] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/530-531.
[69] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/532.
[70] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/532.
[71] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/532.
[72] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/533.
[73] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/533-534.
[74] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/534.
[75] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/534.
[76] Bu hadis 5178 numarada geçti.

[77] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/535.

[78] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/536.

[79] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/536-537.

[80] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/537-538.

[81] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/538.

[82] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/538-539.

[83] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/539-540.

[84] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/540-541.

[85] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/541-543.

[86] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/543.

[87] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/543-544.

[88] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/544.

[89] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/544.

ZEBÂİH (KESİMLER) BÖLÜMÜ

(Bu bölümde dört fasıl vardır)
BİRİNCİ FASIL
KESİM ÂDÂBI VE YASAKLARI
*
İKİNCİ FASIL
KESİŞ ŞEKLİ VE YERİ
*
ÜÇÜNCÜ FASIL
KESME ÂLETİ
*
DÖRDÜNCÜ FASIL
YENMESİ YASAK OLAN KESİLMİŞLER

Dinleri birbirinden ayıran hususlar sâdece inanç ve ibadetlerle ilgili şeyler değildir. Bugün Kültür kelimesiyle ifâde edilen medenî hayatın maddî ve mânevî bütün levâzımına giren şeylerde dinin bir sözü vardır. Her dinde olmasa bile İslâm'ın kesinlikle bir sözü vardır: Haram der, helâl der, müstehab der, mekruh der, mübah der, şüpheli der. Yâni mutlaka bir şey söyler.
Bilindiği üzere, gıda, kültürün ana unsurlarından biridir. Mü'min boğazdan geçebilen her şeyi hayvan gibi yutan insan değildir. Dikkatli bir seçime mecburdur. İslâm, önümüze binbir değil binlerce çeşit gıda ihtivâ eden bir sofra gibi açılmış bulunan yeryüzü bahçesindeki yiyeceklerden istifâde husûsunda, ciddî kaideler, esaslar getirmiştir. Bunlardan bir kısmı sağlığımızla ilgilidir, bir kısmı kazançla ilgilidir, bir kısmı, gıdanın insan tabiatına tesir edeceği düşüncesiyle ilgilidir, birkısmı âdâba, bir kısmı iktisâda vs.'ye taalluk eden nokta-i nazarlarla ilgilidir. Bu kaidelerin hepsi de kaynağını nasslardan yâni âyet ve hadislerden alır. Bazan öyle teferruata rastlanır ki sebebini açıklamak bile mümkün olmaz. Her ne olursa olsun, en ufak âdâbın bile korunması gerekmektedir. Bu, en azından kültürel birliğin âdâbda müşterekliğinin sağlanması için gerekli ve şarttır.
İşte, zebh (kesim) meselesi, gıdalarımızla ilgili mühim bahislerden biridir. İslâm dininin bu hususta ısrar ettiği prensipler vardır. Gıda ile ilgili mühim kaidelerin çoğu kesim meseleleriyle ilgilidir. Gıda maddelerinin ve husûsen hayvanî

olanların beynelmilel bir buud kazandığı, kitlevî işlenmiş gıda îmâlâtının yapıldığı günümüzde mü'minler daha bir dikkatli olmaya, önüne çıkan, veya gıda satan dükkanlardan satın aldığı hazır konserve, kesilmiş vs. gıdaların aslını, mâhiyetini araştırmaya daha bir özen göstermek zorundadırlar. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) haram gıdanın, yapılan ibâdetlerin kabûl edilmesine mâni olduğunu belirtiyor. Haramlık her zaman, çalınmış, gayr-ı meşru yoldan kazanılmış olmakla tahakkuk etmez. Şer'î usûle göre kesilmemiş hayvan eti de haramdır. Para vererek alsak bile domuz eti, alkollü yiyecek ve içecekler de haramdır.

Bu bahiste kesilen hayvanlarla ilgili belli başlı hadisler açıklanacaktır.[1]

BİRİNCİ FASIL

KESİM ÂDABI VE YASAKLARI

-1- عن شدَّاد بن أوس رَضِـى اللّهُ عَنْهُ قال:]قال رَسُولُ اللّهِ #: إنَّ اللّهَ تَعالى كَتَبَ ا“حْسَانَ عَلي كُلِّ شَيْءٍ. فإذَا قَتَلْتُمْ فَأحْسِنُوا الْقِتْلَةَ! وَإذَا ذَبَحْتُمْ فأحسِنُوا الذِّبْحَةَ وَلْيُحِدَّ أحَدُكُمْ شَفْرَتَهُ وَلْيُرِحْ ذَبِيحَتَهُ[. أخرجه الخمسة إ البخارى.»الْقِتْلَةُ وَالذِّبْحَةُ« بكسر أولهما: الحالة، وبفتحها: المرة الواحدة من القتل والذبح وهو المصدر .

1. (1948)- Şeddâd İbnu Evs (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdu ki: "Allah Teâlâ hazretleri, her şeyde iyiliği emretmiştir. Öyleyse öldürdüğünüz zaman öldürmeyi iyi yapın. Kesecek olursanız kesmeyi iyi yapın. Bıçağın ağzını bileyin. Hayvana (zahmet vermeyin) rahat ettirin." [Müslim, Sayd 57, (1955); Tirmizî, Diyât 14, (1409); Ebû Dâvud, Edâhi 12, (2815); Nesâî, Dahâya 22, (7, 227); İbnu Mâce, Zebâih 3, (3170).][2]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, İslâm'ın en câmi prensiplerinden birini vaz'etmektedir: "Allah her şey üzerine ihsanı yazmıştır." İhsan câmî bir kelimedir. İyilik, güzellik ilk akla gelen mânasıdır. Burada ihsândan murâd, Münâvî'ye göre, meşrû amellerin, -şer'an muteber olan tamamlayıcılarına uymak sûretiyle- güzelleşmesine gayret etmektir. Cibril hadisinde Resûlullah ihsan'ı: "Allah'ı görürcesine ibâdet etmek" diye tarif eder. İhsanın bu tarifini ibâdetteki ihsan olarak anlayabiliriz, çünkü sadedinde olduğumuz hadis, Cenâb-ı Hakk'ın her şey için ayrı bir ihsan emrettiğini belirtmektedir. Yazdı kelimesi "emretti", "takdir etti" gibi mânâlara geldiği gibi, nakşetti mânası da vardır. Öyleyse "Allah her şey üzerine ihsan (güzellik) nakşetti" diye de anlayarak, hadisin hükmünü tabiatı dolduran canlıcansız bütün mahlûkata teşmil etmemiz, hepsinin üzerinde kendine has zâhirî bir ihsân, bir güzellik bulunduğunu söylememiz bile mümkündür.
Resûlullah, sadedinde olduğumuz hadiste Allah'ın her şeyde bir güzellik emrettiğini söyledikten sonra öldürme ve kesmelerde bile buna riâyet edilmesini

hatırlatıyor ve bilhassa kesmede aranacak ihsanı (güzelliği, iyiliği) açıklıyor: Bıçağı bilemek, kesme sırasında hayvana eziyet etmemek, meşakkat vermemek, rahat ettirmek. Başka hadislerde gelen teferruat, kesmedeki ihsanı tamamlayacaktır: Bıçağı bilemek, hayvana göstermemek, birini diğerinin gözü önünde kesmemek, kesim yerine sürükleyerek götürmemek, kesim sırasında besmele çekmek vs.

Hadiste geçen öldürme mutlak gelmiştir. Yâni insan, hayvan her çeşit canlının öldürülmesine şâmildir. Düşmanı öldürmekten kısas kâtili veya hadd yoluyla zâniyi öldürmeye kadar bütün öldürmeler bu emre dâhil edilmiştir. Hepsinin "ihsân" şartları dahilinde iyi yapılması gerekmektedir. Öldürülecek canlıya işkence yapılmaması, ateşte yakılmaması, meselâ zâninin taşlanması sırasında başına vurmaktan sakınılması gibi emirler, öldürmede gerekli olan ihsanın şartlarını tesbît eder.

2- Bu hadisi tamamlayan ikinci bir prensip: اِنَّ اللّٰهَ جَمِيلٌ يُحِبُّ الْجَمَالَ

"Allah güzeldir, güzelliği sever" hadisidir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bazı çirkinliklere bu prensibi hatırlatarak müdahale etmiş, bazı güzellikleri emrederken de yine buna atıflarda bulunmuştur. Sözgelimi kendisine gelip: "Elbisemin güzel olması, ayakkabımın güzel olması (ayakkabı bağımın, kamçımın sapının güzel olması) hoşuma gider, acaba bu kibir midir?" mânasında zaman zaman soranlar olmuş, onlara: "Allah güzeldir, güzelliği sever, güzel giyinmek kibir değildir, kibir (mazhar olduğun nimeti kendinden bilip) hakkı reddetmek, halkı hakir görmektir" cevabını verir

Keza zenginliğin ihsanı da, zenginlerin servetleriyle mütenâsib giyim kuşam (mesken, binek, hizmetçi..vs.) kullanmalarında olduğunu ifâde için: "Allah güzeldir, güzelliği sever ve kuluna verdiği nimetin eserini üzerinde görmekten hoşlanır" buyurur. Bir seferinde servetiyle mütenâsip olmayan bir elbise giyinen zengini bu prensibi hatırlatarak azarlar.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın her şeyde "güzel" ve "iyi"yi arama espirisini gösteren canlı örneklerden birini Taberânî Mu'cemu'l-Kebîr'inde rivâyet etmektedir: "Bir kabirde açılmış bir delik gören Resulullah bunun kapatılmasını emreder. Kendisinden, "Bunu yapmanın kabirdekine bir faydası olacak mı?" diye sorarlar. "Hayır, der, ona ne faydası, ne de zararı var, fakat dirilerin gözünü rahatsız eder."

Resûlullah'ın ehemmiyet verdiği bir başka ihsân, isimlerdeki güzellik, sîmâlardaki güzelliktir. İsimlerin güzel olması umumî bir prensip olarak emredildiği gibi, bilhassa başkalarına muhatap olacak, memuriyet ve temsilcilik

vasıflarını taşıyanlarda bu isim ve hattâ sima güzelliğini ayrı bir dikkatle aramıştır. Rivâyetler, vâlilerine: "Bana bir posta (vazîfeli) gönderecek olursanız, yüzü güzel, ismi güzel birini gönderin" diye yazılı ta'mim göndermiştir.

اِلْتَمِسُوا الْخَيْرَ عِنْدَ حِسَانِ الْوُجُوهِ "Hayrı, güzel yüzlüler nezdinde arayın" hadisi bu bâbta yapılmış tavsiyelerden biri olmaktadır. Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm)'ın, bu prensibe uygun olarak siması güzel olanları elçi olarak istihdâm ettiği belirtilir. Dihyetü'l-Kelbî ile Zibrikân İbnu Bedr (radiyallahu anhümâ) bu hususta meşhûr olanlardandır. Belirtilen sebeple kavmine zekât tahsildârı tayin edilen Zibrikân'ı Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan sonra Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer (radıyallâhu anhümâ) de vazîfesinde ibkâ ederler.

Resûlullah cihâddaki ihsanı şöyle ifâde buyurmuştur:

اُغْزُوا بِسْمِ اللّٰهِ وَفي سَبِيلِ اللّٰهِ قَاتِلُوا مَنْ كَفَرَ بِاللّٰهِ اُغْزُوا وَ تَغْدِرُوا وَ تَغْلُوا وَ تُمَثِّلوا وَ تَقْتُلُوا وَلِيداً

"Allah'ın adıyla ve Allah yolunda gazveye çıkın. Allah'ı inkâr edenlerde savaşın. Gazveye çıkın fakat gadretmeyin, haddi aşmayın, müsle yapmayın (hakaret maksadıyla ölülerin cesedlerinde tahribat yapmayın), çocukları öldürmeyin.

"İnsanların şerirleri kimlerdir?" diye Muâz İbnu Cebel (radıyallâhu anh)'in sorduğu bir soruya : "Resulullah (aleyhissalatü vesselam)'in, "Hayırdan sor, şerden sorma!" şeklindeki cevabı bize soru sormada da ihsanın varlığına bir ipucu olmaktadır.

نَهَى رَسُولُ اللّٰهِ عَنْ ضَربِ الْوَجُوهِ "Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm) yüzlere vurmayı yasakladı" hadisinde ifâde edilen dövmedeki ihsan hayvana vurmadan çocuğa, kadına, kavgada kardeşe, muallimin önündeki çocuğa varıncaya kadar her çeşit terbiyevî ve gayr-ı terbiyevî dövmelere teşmil edilmiş, hadislerde her biri ayrı zikredilip yasaklanmıştır. Hizmetçi ile ilgili yasaklamayı örnek olarak zikrediyoruz: إذَا ضَربَ اَحَدُكُمْ خَادِمَهُ فَلْيَجْتَنِبِ الْوَجْهَ "Sizden biri hizmetçisine vuracak olursa yüze vurmasın.

Hülâsa, örneği daha da çoğaltmak mümkün. Sadedinde olduğumuz hadis, bize İslâm'ın estetik anlayışını ve bunun şümûlünü ifâde etmesi bakımından cevâmiu'lkelim denen en câmî hadislerden biridir.

3- Hadiste dile getirilen ihsan'ın Allah'tan başka her şeye olduğunu belirten

Münâvî, bazı örneklerle bunun kapsamını müşahhas hâle getirir: "...Büyümeye muhtaç olan bitkiye de şâmildir. Meleklere ihsan , onlarla münâsebeti iyi kılmaktır, hafaza meleklerinin hoşlanmıyacağı şeyleri yapmamak, onları rahatsız eden fena kokulu şeyleri yememek gibi." Münâvî açıklamalarına devam ederek cinne, şeytana ve hattâ kâfirlere bile ihsanın nasıl teşmil edilebileceğini göstermeye çalışır.[3]

-2- وعن أبى هريرة وابن عباس رَضِىَ اللّهُ عَنْهُم قا:]نَهَى رسولُ اللّهِ # عن شَرِيطَةِ الشَّيْطَانِ. قِيلَ: هِىَ الذَّبِيحَةُ يُقْطَعُ مِنْهَا الجِلْدُ وَ تُفْرَى ا'وْدَاجُ مُمَّ تُتْرَكُ حَتَّى تَمُوتَ[. أخرجه أبو داود.»ا'وْدَاجُ« جمع ودَج، وهو عرْق العنق، وهما ودجان في جانبي العنق، وإنما أضافهما إلى الشيطان لحمله إياهم على ذلك، وكان من عمل الجاهلية .

2. (1949)- Ebû Hüreyre ve İbnu Abbâs (radiyallâhu anhüm) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şeytan kurbanından (şerîta) men etti. " Dendi ki şerîta, boğazından sâdece deri kısmının kesilip, boyun damarı kesilmeden ölmeye terkedilen (kurbanlık) hayvandır." [Ebû Dâvud, Edâhî 17, (2826).][4]

AÇIKLAMA:

Nihâye'de açıklandığı üzere, şerîta, câhiliye devrinde mevcut olan bir kurban çeşididir. Hayvanın boğazından az bir kısmı kesip, kan damarına ulaşmadan ölmeye terketmektir. Kurbanın meşru bir kurban sayılması için bu kadarcık kesimi yeterli buluyorlardı. Resulullah (aleyhissalatü vesselam)'ın bu kurban çeşidini şeytana izâle etmesi, onları böylesi bir kesime -nazarlarında bunu güzel göstererek şaşırtıp- sevkedenin şeytanın olmasından dolayıdır.[5]

-3- وعن ابن عباس رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما قال:]مَنْ نَسِىَ التَّسْمِيَةَ ف

بَأسَ، وَمَنْ تَعَمَّدَ فَ تُؤْكَلَ]. أخرجه رزين .

3. (1950)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) demiştir ki: "(Hayvanı keserken) besmele çekmeyi bir kimse unutmuşsa bunun bir mahzuru yoktur. Ancak kasden terketmiş ise, kesilen yenilmez." [Rezîn'in ilâvesidir.][6]

AÇIKLAMA:

Âyet-i kerîme'de : وَ تَأكُلُوا مِمَّا لَمْ يُذْكَرِ اسْمُ اللّهِ عَلَيْهِ وَإنَّهُ لَفِسْقٌ
"Üzerinde (kesim esnasında) Allah'ın adının zikredilmediği kesilmiş hayvanları yemeyin, bunu yapmak fâsıklıktır (Allah'ın yolunda çıkmakdır) " (En'âm 121) buyurularak, kesimlerin besmele ile olması emredilmiştir.İbnu Abbâs, âyetteki bu emir unutularak yerine getirilmediği takdirde kesilin halvanın yenilebileceğini, kasd-ı mahsusla, inadla terkeden kinsenin kestiğinin yenmiyeceğini belirterek âyet-i kerîmeye açıklık getirmiş olmaktadır.
Bu vesile ile birkaç noktayı da belirtelim:
* Âyette emredilen tesmiye yâni Allah'ın zikri, Allah'ın isimlerinden herhangi biriyle olabilir: Allahu ekber, Allahu âzam... gibi sâdece Allah demek de kâfidir, yeter ki, dua maksadıyla zikredilmemiş olsun. Meselâ Allahümmağfirlî denmesi kifâyet etmez.
Bismillahi Allahu ekber denmesi müstehabdır.
* İmam-ı Şâfiî'ye göre, hayvanın helal olması için kesilmesi kâfidir, besmele okumak şart değildir. Tesmiye sünnet-i müekkededir, terki tahrimî değil, keraheti getirir. Bu görüş diğer müçtehid imamların ittifakına muhâliftir.
* Yahudî ve Hıristiyanların besmele çekerek kestikleri yenir. Unutularak terketmeleri halinde yine yenir. Ehl-i Kitab'ın keserken besmele çekip çekmediği bilinemezse, araştırılmaz, çekmiş kabûl edilir ve yenilir. Onların zımmî (İslâm memleketinde yaşayan) veya harbî (dar-ı harbde yaşayan) olması farketmez. Cumhurun görüşü budur.
* Müslüman olsun, kitâbî olsun kadının kestiği, besmele çekmeye aklı erip hayvanı kesmeye muktedir bulunan çocuğun, delinin, sarhoşun, dilsizin, sünnetsizin kestiği hayvanlar yenir.
* Mecûsî, putperest, mürted ve besmeleyi kasden terkedenin (Müslüman olsun, kitâbî olsun) kestikleri yenilmez.[7]

-4ـ وعن ابن عمر رَضِـىَ اللّهُ عَنْهُما قال:]قال رسُولُ اللّهِ #: مَامِنْ إنْسَانٍ يَقْتُلُ عُصْفُوراً فَمَا فَوْقَهاَ بِغَيْرِ حَقٍّ إِلاَّ سَألَهُ اللّهُ تَعالى عَنْهَا. قِيلَ وَمَا حَقُّهَا؟ قال: يَذْبَحُهَا فَيَأكُلُهَا وَ يَقْطَعُ رَأسَهَا وَيَرْمِى بِهَا[. أخرجه النسائى

4. (1951)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor. "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurduyar ki: "Haksız yere bir kuş veya daha küçük bir hayvan öldüren insana Allah mutlaka onun hesâbını soracaktır." Kendisine: "Onun hakkı da nedir?" diye sorulunca:
"Onu keser ve yer. Başını kesip atmaz!" diye cevap verdi." [Nesâî, Sayd 34, (7, 239).][8]

AÇIKLAMA:

Münâvî, ihtiyaç için değil de zevk eçin hayvan avlamanın yasaklandığını belirtir. Öldürdükten sonra hayvanı yemiyor, başını kesip atıyor. Kesip bırakmak bu öldürmenin bir ihtiyaç için değil, zevk için yapıldığının ifâdesidir. Bu, mahlukâtın suistimali ve israf edilmesi olduğu için, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bunu yasaklamıştır. Nesâî'de gelen bir başka hadiste şöyle denmiştir: "Kim boş yere bir hayvanı öldürürse, kıyamet günü, o hayvan sesini Cenâb-ı Hakk'a yükselip: "Ey Rabbim falanca beni boş yere öldürdü, bir fayda için öldürmedi!" diyerek şikâyet edecektir."
* Hadiste serçenin zikri, küçüklüğü ifâde içindir. "Serçe ve fevkinde olan bir hayvanı öldüren..." diye hadiste ifâde buyurulmuştur. Fevkinde, normalde daha büyük diye anlaşılabilir, ancak küçüklük maksadıyla kullanıldığı için serçeden daha küçük diye anlamak muvafıktır. Aksi takdirde serçeden küçük hayvanları öldürmenin sorumluluğu yok gibi, münâsip olmayan bir sonuca ulaşılır.[9]

-5ـ وعن أبى واقد رَضِـىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قَدِمَ رسولُ اللّهِ # الَمدِينَةَ وَهُمْ يَجُبُّونَ أسْنِمَةَ ا“بِلِ وَيَقْطَعُونَ ألْيَاتِ الْغَنَمِ وَيَأكُلُونَ ذلِكَ. فقَالَ

#: مَا قطِعَ مِنَ الْبَهِيمَةِ وَهِىَ حَيَّةَ فَهُوَ مَيْتَةَ َ يُؤْكَلَ[. أخرجه أبو داود والترمذي.»الجَبُّ« القطع .

5. (1952)- Ebû Vâkıd (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm) Medine'ye geldiği zaman, Medîneliler, (diri olan) devenin hörgücünü kesiyorlar ve koyunların da kuyruklarını koparıyorlar ve bunları yiyorlardı.
Bu durum üzerine Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm): "Hayvan diri iken ondan her ne kesilmiş ise, bu meyte (lâşe) hükmündedir, yenilmez" dedi." [Tirmizî, Et'ime 4, (1480); Ebû Dâvud, Sayd 3, (2858); İbnu Mâce, Sayd 8, (3216).][10]

AÇIKLAMA:

Câhiliye devrinde cârî olan bir âdeti Hz. Peygamber yasaklıyor: Kesilmeyen canlı hayvanın bir uzvunu kesip yemek. Böyle bir davranış hayvana karşı da büyük bir merhametsizlik olmaktadır. Resûlullah, bu sûretle kesilen hayvan uzvunu, meyte îlan ederek her çeşit benzeri durumları toptan yasaklamış olmaktadır. Unutmamak gerekir ki, Efendimiz(aleyhissalâtü vesselâm) rahmeten li'l-âlemin'dir, yani âlemlere rahmet, yani sadece fakirlere, yetimlere, bunalmış, darda kalmışlara, tek kelime ile insanlara değil, hayvanlara da, bitkilere de, cansızlara da rahmet getirmiştir. Burada hayvanlara getirdiği rahmetin bir lem'asını görmekteyiz.[11]

İKİNCİ FASIL

KESİŞ ŞEKLİ VE YERİ

-1- عن أبى الْعُشراء أُسامةَ بن مالك بن قهْطَم عن أبيه قال:]قلتُ يَا رسولَ اللّه أمَا تَكُونُ الذَّكاةُ إِلاَّ في الحَلْقِ وَاللَّبَّةِ؟ قال: لَوْ طَعَنْتَ في فَخِذِهَا أجْزأ عنكَ. قال الترمذي: هذا في الضرورة، وقال أبو داود: هذا ذَكَاةُ المُتَرَدِّى[. أخرجه أصحاب السنن.»التردِّى« الوقوع من موضع عالٍ في بئر ونحو ذلك .

1.(1953)- Ebû'l- Uşerâ Üsâme İbnu Mâlik İbnu Kahtam bâbasından anlatıyor: "Ey Allah'ın Resûlü, dedim, kesme işi sâdece boğazdan ve gırtlaktan (lebbe) değil midir, (hayvanın başka yerinden de olur mu?)"
Şu cevabı verdi: "(Mızrağını hayvanın) dizine saplarsan sana o da kifâyet eder." Tirmizî: "Bu, zarûret haline mahsustur" der.
Ebû Dâvud da: "Bu, (yüksekten) düşen bir hayvanın kesimiyle ilgilidir" demiştir. [Tirmizî, Et'ime 5, (1481); Ebû Dâvud, Edahi 16, (2825), Nesâî, Dahâyâ 25, (7, 228).][12]

AÇIKLAMA:

1-Bu rivâyette, hayvanı boğazdan kesmenin bir vecibe olup olmadığı Hz. Peygamber(aleyhissalâtü vesselâm)'dan sorulmaktadır: "Zekât yani hayvanı helâl kılan meşru kesme boğazdan başka yerden de olur mu?" Lebbe de boğaz demektir, ancak daha ziyade develer için kullanılır ve devenin boynunda kesim yapılan gırtlak veya ümük diyebileceğimiz kısma denir.
2- Hz. Peygamber(aleyhissalâtü vesselâm), hayvanı helâl kılan husûsun "kan akarak ölmesi" olduğunu belirtmek için "Dizine saplasan da sana kifâyet eder?" demiştir.
Ancak, normal durumlarda böyle bir tezkiyenin tecviz edilemeyeceği açıktır. Zîra "kesme sırasında hayvana eziyet edilmemesi" esas prensiptir. Bu sebeple hadisi tahric eden müellifler, yaralayıcı bir şeyi dize saplayarak öldürmenin anormal şartlara mahsus bir ruhsat olduğunu belirtirler. Nitekim Ebû Dâvud

(rahimehullah), bu hadisi "Düşmüş hayvanın kesilmesi" adını taşıyan bir bâbta kaydetmiştir. Hadisin sonunda şu açıklamayı ekler: "Bu hadis, (kuyuya) düşmüş, ürküp (yüksekten) düşmüş hayvan hakkında amel-i sâlihtir." [Tirmizî'nin kaydına göre Yezîd İbnu Hârun: "Bu zarûret halinde (başvurulacak bir ruhsat)tır" demiştir.

Müteâkip hadis, bu mevzuyu daha da açıklayacaktır.[13]

-2- وعن ابن عباس رَضِى اللّهُ عَنْهُما قال:]مَا أعْجَزَكَ مِمَّا في يَدَيْكَ فهوَ كَالصَّيْدِ وقال في بَعِيرٍ تَرَدَّى في بِئْرٍ: ذَكِّهِ مِنْ حَيثُ حَيْمُ قَدَرْتَ. وَرَأى ذلِكَ عَلىٌّ وَابْنُ عُمَرَ وَعَائشَةُ رَضِى اللّهُ عَنْهُم وقال: هُوَ وَأنَسٌ وَابنُ عُمَرَ : إذا قُطِعَ الرَّأسُ مَعَ ابْتِدَاءِ الذَّبْحِ مِنَ الحَلْقِ فَ بَأسَ وَ يتَعَمَّدُ، فإنْ ذُبِحَ مِنَ الْقَفَا لَمْ يُؤْكَلْ سَوَاءٌ قطع الرأس أو لم يقطع[. ذكر ذلك البخارى رحمه اللّه في ترحمة باب

.

2.(1954)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) buyurdular ki: "Elinde (tasarrufunda) olduğu halde (normal kesişten) seni aciz bırakan şey av gibidir."
(Yine İbnu Abbâs), kuyuya düşen bir deve hakkında: "Neresinden gücün yeterse kes!" demiştir. Hz. Ali, İbnu Ömer ve Hz. Âişe (radıyallâhu anhüm) de bu görüşte idiler.
İbnu Abbâs, İbnu Ömer ve Enes (radıyallâhu anhüm): "Boğazdan kesmeye başlayınca (acele sebebiyle) başı kopuverse bunda bir beis yok. Ancak, ense tarafından kesilmişse yenmez, baş kopsa da kopmasa da farketmez" demiştir. [Buhârî, Zebâih 23, (Bir bâbın başlığında zikretmiştir).][14]

AÇIKLAMA:

1- Buhârî, bu hadisi, "Ehlî hayvanlardan kaçanlar, (tezkiye husûsunda), vahşî hayvanların hükmüne tâbidir" adını verdiği bir bâbın tercümesi meyanında kaydeder. Normal olarak, ehlî hayvanın kesilmesi boyunundan olmasını gerektirdiği halde, kaçması halinde yakalamak için atılan bir okun veya mızrağın

tesiriyle yara alıp ölecek olsa, etinin temiz olacağı ifâde edilmektedir. Bu durumda, hayvan her neresinden isabet almışsa, tıpkı av hayvanı gibi etinin helal olacağı belirtilmiş olmaktadır.
Sadedinde olduğumuz bâbta, bu görüşü paylaşan birkaç sahâbînin görüşüne yer verilmektedir. Rivayetleri Buhârî, hep senedsiz olarak kaydetmiş ise de, şârihler, rivâyetlerin senetli olarak geldikleri kaynaklar hakkında bilgi verirler.
2-Buhârî'de bu muallak ve mevkuf rivâyetlerin dayandığı merfu rivâyete de yer verilmiştir. Meâlen şöyle: "Râfi' İbnu Hadîc anlatıyor: "Dedim ki: "Ey Allah'ın Resûlü, biz yarın düşmanla karşılaşacağız, yanımızda hayvan kesecek bıçağımız yok." Bana şu açıklamayı yaptı:
"Çabuk davran da (hayvan boğulup mundar ölmesin) yâhud, keseceğin hayvanı bol kan akıtacak bir şeyle öldür. Üzerine Allah'ın ismi zikredilerek (öldürülen hayvan etinden) ye. Diş ve tırnak, (kesme âleti olmaktan) istisna tutulmalıdır. Bunun sebebini sana söyleyeceğim: Diş bir kemiktir, tırnak ise, bu da Habeşlilerin bıçağıdır." Biz (ertesi günü), ganimet olarak bir kısım koyun ve deve elegeçirmiş idik. Onlardan bir deve huysuzluk edip kaçtı. Bir adam ok atıp onu durdurdu. Bunun üzerine Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm):
"Vahşî hayvanların kaçkınları gibi ehlî hayvanların da kaçkınları vardır. Bunladan biri söze galebe çalarsa (kaçar gider ve tutamazsanız), ona böyle avlama muamelesi yapınız" buyurdu."
3- Kaçan ehlî hayvanın tezkiyesinde (etinin helâl olma şartlarında) av hayvanlarının helal olma şartlarını aramak gerekeceği hususunda Hz. Aişe, Hz. Ali, Abdullah İbnu Ömer (radıyallâhu anhüm)'in aynı görüşte olduklarını belirten Aynî "Bu hususta Ashab'tan bunlara muhâlefet eden biri bilinmiyor" dedikten sonra ilâve eder: "Bu, Ebû Hanîfe, Sevrî, Şâfiî, Ebû Sevr, Ahmed, İshâk ve ashablarının ve ashâbımızın (Hanefî âlimlerinin) da görüşleridir. Ancak İmam Mâlik merhûm: "Tezkiye kesim, boyun ve gırtlak (lebbe)tan yapılmadıkça câiz değildir" demiştir. Bu görüş aynı zamanda Leys ve Rebîa'nın da kavlidir. İbnu Battâl der ki: "Saîd İbnu'l-Müseyyeb ehlî hayvanların tezkiyesi (boğazdan) kesmekle gerçekleşir, kaçacak olursa, avı helâl kılan şartlarla helâl olur" demiştir."
4- Sadedinde olduğumuz metnin son kısmında yer alan İbnu Abbâs, İbnu Ömer ve Enes hazretlerine (radıyallâhu ahnüm) izâfe edilen görüşe gelince:
* Önce şunu belirtelim: Buhârî'ye atfen kaydedilen bu metin, Buhârî'de kısmen var, ancak Teysîr'in kaydettiği bütünlükte yok. Ayrıca yer olarak, önceki kısımla aynı bâbta bulunmaz, bir sonraki bâbta zikredilir.

* Rivâyetin Buhârî'deki metni şöyle: وَقَالَ إبْنُ عُمَرَ وَإبْنُ عَبَّاسٍ وَاَنَسٌ: إذَا قَطَعَ الرَّأسَ فَ بَأسَ

Yani "İbnu Ömer, İbnu Abbâs, Enes dediler ki: "(Kişi hayvan keserken) kafasını koparsa bunda bir beis yoktur." Şu halde fazlalıklar tefsirî ilâveler olabilir.

Buhârî, bu fetvayı şu sebeple kaydeder: Hayvanın normal kesilme âdâbında başın bir hamlede kesilmesi yoktur. Aynı tercümenin baş kısmında Buhârî'nin açıkladığı üzere, meşru kesim şöyledir: Boğaz nefes borusu ve iki büyük kan damarıyla boyun kemiğine kadar kesilir. Kemikten öteye geçilmez, omurilik denen beyaz kısım kesilmez. İbnu Ömer, bu beyaz kısmının kesilmesini yasaklayıp: "Kemiğe kadar (nefes ve yemek borusu ile damarlar) kesilir, kemiğe ulaşılınca durulur ve hayvan ölünceye kadar bırakılır" demiştir.

Şu halde Buhârî hazretleri, kesme âdâbı bu olmakla birlikte, hayvanın başı bir hamlede kesilip koparılacak olursa, hüküm nedir? gibi bir sorunun cevâbını Hz. Ömer, İbnu Abbâs ve Enes üçlüsünün fetvasıyla cevaplıyor: "Et temizdir, yenebilir." İbnu Hacer, bunlarla ilgili rivâyetleri ayrı ayrı kaynaklardan nakleder. Bunlardan ikisi, yani İbnu Abbâs ve Enes'in fetvası, bir hamlede kesilip başı koparılan tavukla ilgili. Sadece Hz. Enes (radıyallâhu anh)'in vak'asını kaydediyoruz: "Hz. Enes'e ait bir kasap, tavuk keser. Ancak tavuk çırpındığı için, hayvanın başını ensesine kadar kesip, başını fırlatır. Tavuğu (şer'î âdaba uygun kesilmedi) diye atmak isterler. Anacak Hz. Enes yemelerini emreder." Benzer bir vak'a sorulduğu zaman İbnu Abbâs: "Acele bir tezkiye (zekâtun vahiyye) diyerek tecviz ettiğini" belirtmiştir.[15]

5- Şer'î kesim:

ŞER'Î KESİM:

Hadislerde kesim zebh ve nahr kelimeleriyle geçmektedir. Buhârî şer'î kesimi müstakil bir bâbta anlatır: بَابُ النَّحْرِ وَالذَّبْحِ "Nahr ve Zehbh Bâbı." Yukarıdaki açıklamalar orada yer alır. Meselenin Kur'an-ı Kerîm'le tavzîh edildiğini belirtme sadedinde âyet-i kerime'ye (Bakara 67-71) atıfta bulunan Buharî, normal kesimi tarifte, İbnu Cüreyc'in: ذَبْحَ وَ نَحَرَ إ فِي الْمَذْبَحِ وَالْمَنْحَرِ "Zebh ve Nahr adıyla yapılan kesimler (hayvanın boynundaki muayyen) kesim yerlerinden yapılmalıdır" sözünü kaydeder.

Hemen belirtelim ki Zebh ve Nahr ayrı kelime ise de, Cumhur'a göre, aynı mânada müterâdif (eş mânâlı) olarak kullanılır. Ancak, Nahr umumiyetle deve kesimini ifâde için kullanılmıştır. Bu bir hayvanın göğsü üzerinden bıçakla vurup boğaz damarlarını kesmek mânasına gelir. Zebh ve bütün hayvanların kesilmesini ifâde için kullanılır. Şu halde İbnu Cüreyc, gerek devenin ve gerekse diğer hayvanların boğazlanmasında, sünnette belirtilen kesme noktalarından bıçağın vurulması gerektiğine dikkat çekmektedir.
Meşru zebh, şârihlerin açıkladığına göre, hayvanın nefes borusu (hulkum) ile yemek borusunu (meri), bir de bunlar arasında yer alan vedec denen (cem'i evdâcdır[16] iki kan damarını kesmekten ibârettir. Bu dört şeyden üçünün kesilmesi, Ebû Hanife'ye göre "şer'î zebh"in tahakkuku için yeterlidir. Ebû Yûsuf'a göre, yemek ve nefes borusu ile o iki damardan birinin kesilmesi şarttır. İmam Muhammed, bunlardan her birinin yarısından fazlasının kesilmiş olması yeterli demiştir. "Yarıdan az olursa onda hayır yoktur" der. Aynî, Şâfiîlerin, el-Vecîz'de yemek borusu (meri) ile nefes borusunun (hulkum) kesilmesini yeterli bulduklarını, diğer ikisini şart koşmadıklarını, Ahmed İbnu Hanbel'in de böyle hükmettiğini belirtir. İmam Mâlik ve bazıları da iki damarla nefes borusunun kesilmesini şart koşmuştur.[17]

-3- وعن الخدرى رَضِـى اللّهُ عَنْهُ قال:]سئِلَ رسولُ اللّه # فقِيلَ إنَّا نَنْحَرُ النَّاقَةَ وَنَذْبَحُ البقرةَ وَالشاةَ في بَطْنِهَا الجنينُ، أنُلْقِيهِ أمْ نَأكُلُهُ؟ فقَالَ: كُلُوهُ إنْ شِئْتُمْ فإنَّ ذكَاتَهُ ذكاةُ أُمِّهِ[. أخرجه أبو داود وهذا لفظه والترمذي .

3. (1955)- El-Hudrî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm)'a sorularak dendi ki: "Biz deve, sığır ve davarı, karınlarında cenin olduğu halde boğazlıyoruz. Cenini yiyelim mi, atalım mı?"
Şu cevabı verdi:
"Dilerseniz yiyin. Zîra onların tezkiyesi (temiz ve helal olmaları) annelerinin tezkiyesine tâbidir." [Ebû Dâvud, Edâhi 18, (2827); Tirmizî, Et'ime 2, (1476).] [18]

AÇIKLAMA:

1- Cenin: Anne karnındaki yavruya denir. Doğduktan sonra cenin denmez.
2- Tezkiye, en-Nihâye'de açıklandığına göre, zebh ve nahr demektir, yani kesmek. Masdar olarak zekât kelimesi de kullanılır.
3- Tirmizî der ki: "Sahâbe ve sahâbe dışındaki ehl-i ilimden bir çoğu bu hadisle amel etmiştir. Süfyan, İbnu'l-Mübârek, Şâfiî, Ahmed ve İshâk bu görüştedirler."
İmam Muhammed ve Ebû Yûsuf'un da bu görüşte olduğu belirtilir. Mâlik de bu görüştedir, ancak ceninin tüylenmiş olmasını şart koşar. Ebû Hanîfe, ölmüş olarak doğan ceninin haram olduğuna hükmetmiştir. Ona göre, annenin tezkiyesi yavrunun da tezkiyesi için yeterli değildir."
İmam Muhammed'in Muvâtta'da rivâyetine göre, Abdullah İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) şöyle demiştir: "Dişi deve kesilecek olursa, karnındakinin zekâtı (kesilmesi), hilkati tamamlanmış, tüyleri de çıkmış ise, bizzat kendisinin kesilmesiyle tahakkuk eder. Cenin, annenin karnından çıkınca kesilir, ta ki kan, karnından dışarı çıksın." Said İbnu'l-Müseyyeb'in de: "Kesilmiş hayvanın karnındaki ceninin tezkiyesi (kesilmesi), annesinin kesilmesidir, yeter ki ceninin hilkati tam ve tüyleri çıkmış olsun" demiştir.

Görüldüğü üzere, İmam-ı Âzam, bu meselede Cumhur'a muhalefet etmiştir.[19]

4ـ وعن ابن عمر رَضِى اللّهُ عَنْهُما أنه قال:]إذَا نُحرَتِ النَّاقَةُ فَذَكاةُ مَا في بَطْنِهَا في ذَكَاتِهَا إذَا كَانَ قد تمَّ خَلْقُهُ وَنَبَتَ شَعْرُهُ فَإذَا خَرَجَ مِنْ بَطْنِ أُمِّهِ ذُبِحَ حَتَّى يَخْرُجَ الدَّمُ مِنْ جَوْفِهِ[. أخرجه مالك

.

4. (1956)- Hz. İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) buyurmuştur ki: "Bir deve kesildiği zaman karnındaki yavrunun tezkiyesi, devenin tezkiyesine tâbidir, yeter ki yavrunun hilkati (bütün uzuvlarının çıkmasıyla) tamamlanmış, tüyleri de bitmiş olsun. Yavru annenin karnından çıkınca (yine de hemen) kesilir, tâ ki içteki kan çıksın." [Muvatta, Zebâih 8, (2, 490).][20]

AÇIKLAMA:

1- Tezkiye, önceki açıklamada da belirtildiği gibi, kesmek mânasına gelir, Ancak

temizlik, nema mânâları da var. Burada temizlik olarak yâni hayvanın, kesilerek etinin temiz kılınması diye anlayabiliriz. İslâmî şartlara uymadan öldürülen hayvanın eti temiz olmayacağı daha önce belirtildi.
2- Sadedinde olduğumuz hadiste, yüce sahabî Abdullah İbnu Ömer'e göre, anne karnındaki ceninin tezkiyesi yani etinin temiz ve helal kılınması hayvana tâbidir. Hayvan İslâmî âdâba uygun olarak kesilmek sûretiyle tezkiyesi yapılınca yavru da tezkiye edilmiş olmaktadır. Çünkü, yavru annenin bir parçasıdır. Hâliyle, "bütün" tezkiye edilince onun diğer cüzleri ve parçaları da aynı hükme tâbi olur, tezkiye edilmiş sayılır. İmam Mâlik, Şâfiî, Hanefîlerden Ebû Yusuf, Muhammed de bu görüştedir.
3- Hadis yavru anne karnından çıkınca yine de kesilmesini âmirdir. Ancak bu iş, tezkiye için değil, ceninin içindeki kanı dışarı atmak içindir. Rivâyet, bu kesimin mendûb olduğunu, kesilmese de ceninin helal olduğunu ifâde etmektedir.
4- Burada şu husûsu da tavzîh edelim: Cenin anne karnından ölü olarak çıkan yavrudur. Şu halde, kesme gereği olmadan helal olan bunun etidir. Öyle ise, diri çıkması hâlinde, anneye tâbi değildir, tezkiyesi için ayrıca kesilmesi lâzımdır, değilse helal olmaz. Nitekim önceki hadisteki sual bu husûsu belirtmektedir. Anne karnından çıkan yavrunun "atılma" veya "yenilme"si söz konusudur, diri çıkmış, kesilme imkânı olandan sual edilmemiştir. Öyleyse Resulullah'ın verdiği "onun tezkiyesi annesine tâbidir" cevabı ölü olarak çıkan ceninle ilgilidir, diri olarak çıkanla değil, Dirinin tezkiyesi için kesilmesi gerekir.
5- Ebû Hanîfe'yi, "anne karnından ölü olarak çıkan ceninin eti yenmez" hükmüne götüren kıyas şudur: Ebû Hanîfe hadiste geçen: "Onun tezkiyesi annesinin tezkiyesi(ne tâbi)dir" cevabını, benzetme mânâsında anlayarak: "Onun tezkiyesi de annesinin tezkiyesine benzer, nasıl ki annesi kesilerek tezkiye edilir, onun da tezkiyesi için kesilmesi gerekir" şeklinde değerlendirme yapmıştır. Dolayısıyla bununla diri doğanlar kastedilmiş olmaktadır, ölüler haramdır.
6- Tüyleri çıkma şartı, beden tüyleriyle ilgilidir, göz ve kaş tüylerinin çıkmamış olması zarar vermez. [21]

ÜÇÜNCÜ FASIL

KESME ÂLETİ

-1- عن رافع بن خديج رَضِى اللّهُ عَنْهُ قال:]كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللّهِ # في سَفَرٍ فَنَدَّ بَعِيرٌ فَطَلَبُوهُ فَأعْيَاهُمْ فَأهْوَى رَجُلٌ بِسَهْمٍ فَحَبَسَهُ اللّهُ تَعالى. فقالَ #: إنَّ لِهذِهِ الْبَهَائِمِ أوَابِدَ كَأوَابِدِ الْوَحْشِ فَمَا غَلَبَكُمْ مِنْهَا فَاصْنَعُوا بِهِ هكَذَا قلْتُ يَا رسُولَ اللّهِ: إنَّا قُو الْعَدُوِّ غَداً وَلَيْسَتْ مَعَنَا مُدىً، أفَنَذْبَحُ بِالْقَصَبِ؟ فقَالَ: مَا أنْهَرَ الدَّمَ وَذُكِرَ اسْمُ اللّهِ عَليهِ فكلوهُ، لَيْسَ السِّنَّ وَالظُّفْرَ، سَأُحَدِّثُكُمْ عن ذلِكَ؟ أمَّا السِّنُّ فَعَظْمٌ. وَأمَّا الظُّفْرُ فَمُدَى الحَبَشَةِ[. أخرجه الخمسة.»نَدَّ« أى هَرَب. ومعنى »حَبَسَهُ« منعه من الذهاب.»وَا‘وَابِدُ« الوحوش، وتأبَّدت البهائم توحَّشت ونَفَرت من ا“نس.»وَالمُدَى« جمع مدية وهى الشَّفرة والسكين.»وَأنْهَرَتِ الدَّمَ« أى أسالته تشبيهاً بجرى الماء في النهر .

1. (1957)- Râfi' İbnu Hadîc (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Bir seferde Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm) ile birlikte idik. (Bu esnâda) bir deve huysuzluk edip kaçtı. Peşine düştüler. Ama tâkipçileri yordu. Bir adam deveye bir ok gönderdi. Derken Allah (c.c.) onu durdurdu. Aleyhissalâtu vesselâm Efendimiz:

"Bu hayvanların kaçkınları var, tıpkı vahşî kaçkınlar gibi. Onlardan biri size galebe çalacak olursa, ona böyle davranın!" dedi. Ben:

"Ey Allah'ın Resûlü, biz yarın düşmanla karşılaşacağız, yanımızda (hayvan kesecek) bir bıçağımız yok. (Hîn-i hâcette) kamışla keselim mi?" diye sordum. Bana:

"Bolca kanı akıtılan ve üzerine Allah'ın ismi zikredilenin etini yeyiniz. Diş ve tırnak(la kesmek caiz) değildir. Size (bunun sebebini) söyleyeceğim; "Diş kemiktir, tırnak ise, Habeşlilerin bıçağıdır." [Buhârî, Şirket 3, 16, Cihâd 191, Zebâih 15, 18, 20, 23, 36, 37; Müslim, Edâhi 21, (1968); Tirmizî, Ahkâm 5,

(1491, 1492); Ebû Dâvud, Edâhi 15, (2821); Nesâî, Dahâya 20, 21, 26, (7, 226, 227).][22]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, 1954 numaralı hadisin açıklamasında kısmen geçti. Burada, orada yer verilmeyen bir kaç noktaya temas edeceğiz:
* Hadis, hayvan etinin helal olmasını iki şarta bağlamaktadır:
1- Bolca kan akması,
2- Tesmiye (kesim sırasında Allah'ın adının zikredilmesi). Bunlardan birinin eksikliği, etin helal olma vasfını kaldırır. Tesmiye ile ilgili bazı teferruatı 1950. hadiste açıkladık.
* "Diş kemiktir" cümlesi veciz bir ifâdedir. Beyzâvî şöyle açar: "Burada bir kıyas var, ancak nazarlarındaki şöhreti sebebiyle ikinci mukaddimesi hazfedilmiştir. Şöyle takdir edilebilir: "Dişe gelince, bu kemiktir, hiç bir kemikle kesme işi helal değildir. İstisna neticeye delalet ettiği için ayrıca zikrine hâcet görülmeyip, tayyedilmiştir." İbnu Salah Müşkilü'l-Vasît'de demiştir ki: "Bu hadis, aleyhissalâtu vesselâm'ın kemikle şer'î kesmenin yapılamayacağını takrir ettiğini gösterir. Bu sebeple, "kemiktir" kelimesi ile yetinmiştir.
Nevevî de şöyle açıklar: "Hadisinin mânası şudur: "(Hayvanları) kemiklerle kesmeyin. Çünkü o, kanla kirlenir. Zaten ben onun kirletilmesini yasakladım, çünkü kemik cin kardeşlerinizin gıdasıdır."
* "Tırnak ise Habeşlilerin bıçağıdır" cümlesini İbnu Salâh ve Nevevî şu mânâda anlamışlardır: "Tırnak Habeşlilerin bıçağıdır. Habeşliler ise kâfirlerdir. Zaten sizi kâfirlere benzemekten yasaklamıştım."
Bazılar da şöyle demiştir: "Resûlullah bu iki şeyi kesme âleti yapmayı yasaklamaktadır, çünkü bunlarla kesildiği takdirde hayvanlara eziyet edilmiş olur. Ayrca, onlarla yapılan ameliye, kesim değil, kesim sûretinde bir boğma işidir."
Birinci mülâhazaya: "Eğer teşebbüh sebebiyle yasaklansa bıçakla ve küffârın kullandığı diğer âletlerle kesimden de kaçınmak gerekir" diye itiraz edilmişse de bunlara şu cevap verilmiştir: "Hayvan kesmede bıçağın kullanılması esastır, (insanlığın müşterek âdetidir). Yasak benzeme burda olmaz, bunun dışındaki başka vâsıtalarda olur."[23]

-2- وعن نافع]أنهُ سمِعَ ابْناَ لكعبِ بنِ مالكٍ يُخْبِرُ ابنَ عُمَرَ رَضِى اللهُ عَنْهما. أنَّ أبَاهُ أخْبَرَهُ أنَّ جَارِيَةً لَهُمْ كانَتْ تَرْعى غَنماً فأبْصَرَتْ بِشَاةٍ

مِنْهَا مَوْتاً فَكَسَرَتْ حَجَراً فذَبَحتْهَا. فقَالَ ‘هْلِهِ َ تَأكُلُوا حَتَّى أسْألَ رسُولَ اللهِ # فَسَألَهُ فَأمَرَهُ بِأكْلِهَا[. أخرجه البخارى ومالك .

2. (1958)- Nâfi'nin anlattığına göre, Ka'b İbnu Mâlik (radıyallâhu anh)'in bir oğlundan, İbnu Ömer'e anlatırken şunları işitmiştir: "Bâbası kendisine haber vermiştir ki: Davar güden câriyeleri, bir koyunun ölmek üzere olduğunu görmüş, derhal bir taş kırarak, onunla koyunu kesmiştir. Bâbası ailesine: "Ondan yemeyin. Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm)'a sorayım" demiş ve sormuştur. Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm) yemelerini emretmiştir." [Buhârî, Zebâih 18, 19, Vekâlet 4; Muvatta, Zebâih 4, (2, 489).][24]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, bıçak dışında kesici şeylerin hayvan kesiminde kullanılıp kullanılmayacağı sorusuna cevap getirmektedir. Buhârî, bu hadisi "Kamış, sert taş (merve) ve demirle kan akıtma" başlığını taşıyan bir bâbta verir. Maksadı, bıçak, dışındaki bazı kesici cisimlerle de "indelhâce" kesim yapmanın câiz olduğunu göstermektir. Şârih İbnu Hacer, taş ve hatta deynek yarması ile alâkalı kesimlerle ilgili bazı rivâyetlere işâret ettikten sonra Taberânî'nin el-Evsat'da Huzeyfe (radıyallâhu anh)'den tahric ettiği bir hadisi kaydeder:

إذْبَحُوا بِكُلِّ شَىْءٍ خَرَى اَوْدَاج مَا خَ السِّنِّ وَالظُّفْرِ "Hayvanın kesilecek dört şeyini (nefes ve yemek borusu ile iki damar) kesebilen -diş ve tırnak dışındaki- her şeyi kullanarak kesim yapın!"

İbnu Hacer, bu hadisle, herçeşit taşla kesim yapılabileceğinin takrîr edilmiş olduğunu belirtir.[25]

-3- وعن جابر رَضِى اللهُ عَنْهُ قال:]صَادَ رَجُلٌ مِنْ قَوْمِى أرْنَباً

أوْ ثِنْتَيْنِ فَذَبَحَهُمَا بِمَرْوَةٍ وَعَلَقَهُمَا حَتّى سَألَ رَسُولَ اللهِ # عَنْهُمَا فَأمَرَهُ بِأكْلِهِمَا]. أخرجه الترمذي .

3. (1959)- Hz. Câbir (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Kavmimden biri bir veya iki tavşan avladı. Bunları taşla kesti. Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm)'dan soruncaya kadar astı. Efendimiz(aleyhissalâtü vesselâm) yemesini emretti." [Tirmizî, Zebâih 1, (1472).][26]

AÇIKLAMA:

1- Tavşan kesmekte kullanılan taşın çeşidi merve ile ifade edilmektedir. Lügatçiler bunun beyaz renkli, taşların en sert cinsi olduğunu belirtirler. İnce şekilde kopabilen bu taş bıçak yerine de kullanılabilmektedir. Alimler bu hadisin, sadece merve cinsiyle değil, her çeşit taşla, hîn-i hacette kesim yapmaya cevaz ifâde ettiğini belirtirler.
2- Hadis, ayrıca tavşan etinin helâl olduğunu da ifâde etmektedir. Hattâ Hz. Enes (radıyallâhu anh)'ten gelen bir rivâyette, bâbalığı Ebû Talha'nın Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm)'a bu şekilde avlanan bir tavşanın iki budunu gönderdiğini, Resûlullah'ın bu hediyeyi kabul edip yediğini öğrenmekteyiz.
Ulemâ kâhir ekseriyeti ile tavşan etinin helâl olduğuna hükmeder. Ancak şunu da belirtelim ki, Ashab'tan Abdullah İbnu Ömer ile Tâbiîn'den İkrime ve fukahâdan Muhammed İbnu Ebî Leylâ tavşan etinin mekruh olduğuna hükmetmişlerdir. Bu büyükler, Huzeyme İbnu Cezî el-Sülemî'den gelen bir rivâyeti esas almışlardır:
"Ey Allah'ın Resûlü, dedim, tavşan hakkında ne dersiniz?"
"Ne yerim ne de haram ederim!" dedi. Ben de:
"Öyleyse, siz haram etmedikçe onu yiyeceğim. Ey Allah'ın Resûlü, siz niye yemiyorsunuz?" dedim. Şu cevabı verdi:
"Bana onun kanadığı haber verildi."
Bir başka rivâyette geçen "tavşanın hayız gördüğüne inanıyordu" ifâdesi, "kanaması"ndan maksadın ne olduğunu açıklar.
Râfiî, Ebû Hanîfe (rahimehumallah)'nin tavşan yemeyi haram addettiğini yazmış ise de, Nevevî, Râfiî'yi Ebû Hanîfe'den nakilde hata yapmakla itham etmiştir.
Hülâsa, tavşan etinin mekruh olduğunu söyleyenlerin dayandığı bazı rivâyetler var ise de, âlimler bunlardan mekruh hükmünün çıkmayacağında ittifak

etmişlerdir.[27]

-4- وعن عطاء بن يسار عن رجل من بنى حارمة.]أنهُ كَانَ يَرْعى لَقْحَةً فَرَأى بِهَا المَوْتَ فَلَمْ يَجِدْ مَا يَنْحَرُهَا بِهِ. فَأخَذَ وَتِداً فَوَجأ بِهِ لَبَّتَهَا حَتَّى اهْرَاقَ دَمَهَا. ثُمَّ أخْبَرَ رَسُولَ اللّه # فَأمَرَهُ بِأكْلِهَا[. أخرجه ا ُربعة إ الترمذي.»اللَّقْحَةُ« الناقة ذات اللبن .

4. (1960)- Atâ İbnu Yesâr, Benî Hâriseli bir adamdan rivâyet eder ki: "Bu zât bir sağmal deveyi gütmekte iken ölmek üzere olduğunu farkeder. Beraberinde, hayvanı kesebilecek bir şey de bulamaz. Eline geçirdiği bir kazığı devenin ümmüğüne saplar, kanını akıtır. Sonra durumu Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm)'a haber verir. Efendimiz yemesini söyler." [Muvatta, Zebâih 3, (2, 489); Ebû Dâvud, Edâhî 15, (1823); Nesâî, Dahâya 19, (7, 226).][28]

AÇIKLAMA:

Nesâî'nin rivayetinde, deveyi kesmede kullanılan kazığın demirden olmayıp "odundan" olduğu tasrih edilir. Bu rivayet ayrıca Atâ'nın hâdiseyi Ebû Saîdi'l-Hudrî'den dinlediğini de belirtir.[29]

-5- وعن زيد بن مابت رَضِى اللّهُ عَنْهُ]أنَّ ذئْباً نَيَّبَ شَاةً فَذَبَحُوهَا بِمَرْوَةٍ فَرَخَّصَ رَسُولُ اللّهِ # في أكْلِهَا[. أخرجه النسائى.
»المَرْوَةُ« الحجر .

5. (1961)- Zeyd İbnu Sâbit (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Bir kurt bir koyunu dişlemişti, derhal keskin bir taşla kestiler. Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm) yenmesine ruhsat verdi." [Nesâî, Dahâyâ 18, (7, 225).] [30]

DÖRDÜNCÜ FASIL

YENMESİ YASAK OLAN KESİLMİŞLER

-1- عن عائشة رَضِـيِ اللهُ عَنْها قالت:]سُئِلَ رسولُ اللهِ # فَقىلَ لَهُ إنَّ نَاساً يَأتُونَنَا بِاللَّحْمِ َ نَدرى أذَكَرُوا اسْمَ اللهِ عَلَيْهِ أمْ ؟ قال: سَمُّوا عَلَيْهِ أنْتُمْ وَكُلُوهُ[. أخرجه البخارى ومالك وأبو داود والنسائى .

1. (1962)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm)'a soruldu: "Halk bize et getiriyor, kesilirken besmele çekilip çekilmediğini bilmiyoruz, ne yapalım?"
"Siz besmele çekin, yiyin!" cevabını verdi." [Buhârî, Sayd 21, Büyû 5, Tevhîd 13; Muvatta, Zebâih 1, (2, 488); Ebû Dâvud, Edâhî 19, (2829); Nesâî Dahâya 39, (7, 237).][31]

AÇIKLAMA:

1- Hadisin, yanlışlığa meydan vermeden anlaşılması için, Buhârî'deki bir vechinde yer alan ziyadeyi bilmek gerek. Rivâyetin devamında Hz. Aişe şu açıklamayı ilâve eder: "(Eti getirenler) küfür devrine yakın kimselerdi." Bazı rivâyetlerde bu sualin İslâm'ın evvelinde vâki olduğu belirtilir. Hattâ Tahâvî'nin Müşkilü'l-Âsâr'daki bir kaydı, bu ilk zamanlarda Ashâb'n yeni Müslüman olan bedevîler karşısında bile yiyecek alışverişinde kuşkulu davranıp, zaman zaman Resûlullah'a başvurduklarını gösterir: "Ashâb'tan bir grup Resûlullah'a çıkarak sordular: "Bedevîler bize et, peynir, tereyağı getiriyorlar. Biz bunların Müslümanlıklarının künhüne vâkıf değiliz (ne yapalım?) Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm): "Allah'ın haram kıldığı şeylere dikkat edin ve onlardan kaçının, sükût ettiği hususlarda (kendinizi zora sokmayın,) sizleri affedecektir. "Rabbin unutkan değildir" (Meryem 64) -Üzerine siz Allah'ı zikredin" diye cevap verir.
Şu halde, bu hadiste medar-ı bahs olan ihtiyat hali, ilk devrelere, Müslümanlığının ciddiyeti pek iyi bilinmeyen bedevîlere karşıdır. Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm) zâhire göre amel edilerek, aşırı titizliğe

gidilmemesini tavsiye ediyor. Çünkü şüphenin hududu yok. Fazla ileri gidince hem zorluklara sebep olur, hem de beşerî münâsebetlere halel gelir.
2- Şu halde, hadisten yanlış bir hüküm çıkarılarak, inançsız insanlar tarafından besmelesiz olarak kesilen hayvanların sonradan çekilecek bir besmele ile yenilebileceğine, bir başka ifade ile, başlangıçta çekilmesi esas besmele kasden terkedilmişse, sonradan çekilecek besmelenin bunun yerini alabileceğine hükmedilmesi yanlış olur. Ulemâ hadisin böyle anlaşılmaması gerektiğini belirtmeye ayrı bir ehemmiyet verir. Hadis, yemekleri yerken besmele çekmenin, besmele ile yemeklere başlamanın sünnet olduğunu hükme bağlamaktadır.İbnu'l-Melek aynen şunları söyler: "Hadis, size: "Yerken çektiğiniz besmele, kesen kimsenin çekmesi gereken besmelenin yerini tutar" demiyor, bilâkis, yemek sırasında besmele çekmenin müstehab olduğunu , kesim sırasında besmele çekilip çekilmediğini bilmiyorsanız, kesen kimsenin, kestiği şeyin yenmesi câiz olanlardan biri olması hâlinde, kesilmiş şeyin yenebileceğini beyan ediyor,"
Âlimler ekseriyet îtibariyle bu hadisten hareketle, Müslümanların pazarlarında satılan (yiyecek) şeylerin, Müslüman bedevîlerin kestiklerinin hep helâl olduğuna hükmedilmesi gerektiğini söyler. Aksi zâhir olmadıkça, bu meselelerde Müslüman hakkında hüsn-ü zan esastır. Bu kanaatte olanlar, âyet-i kerimeden delil gösterirler. "Kitap verilenlerin yemeği size helâldir..." (Maide, 5). Ve derler ki: "Burada onların kestikleri mübah kılınmaktadır, halbuki onların bunu keserken besmele çekip çekmedikleri de bir şekk konusudur."
3- Hattâbî, bu hadiste kesim sırasında besmele çekmenin vâcip olmadığına delil bulunduğunu söyler. Daha önce (1950. hadis) belirttiğimiz üzere, bu mesele ulemâ arasında ihtilâflıdır. Başta Ebû Hanîfe, ehl-i re'y zümresi, âmden besmeleyi terkedenin kestiği "haramdır, yenmez" diye hükmederken; Şâfiî, Mâlik ve Ahmed İbnu Hanbel, tesmiyenin müstehab olduğunu söylemişlerdir. Bunlara göre değil unutarak, amden bile tesmiye terkedilse, kesilen hayvanın eti yenilir, ancak tesmiyeyi terk mekruhtur. Dâvudu Zâhirî ve bazıları kesim sırasında tesmiyenin unutularak terkinde bile, etin haram olduğuna hükmetmişlerdir.[32]

-2- وعن أبى الدرداء رَضِى اللهُ عَنْهُ قال:]نَهَى رسولُ اللهِ # عن أكْلِ الْمُجَمَّمَةِ وَهِىَ الَّتِى تُصْبَرُ للنَّبْلِ، وَعَنِ الخَلِيسَةِ وَهِىَ التي يأخُذْهَا الذِّئْبُ فَتُسْتَنْقَذُ[. أخرجه الترمذى إلى قوله تُصْبرُ للنبل.

وأخرجه باقيه رزين .

2. (1963)- Ebû'd Derdâ (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm) mücesseme'nin yenmesini yasakladı. Mücesseme ok atışlarında hedef olarak kullanılan hayvandır. Keza halîsanın yenmesini de yasakladı. Halîsa, kurdun kaçırdığı, fakat ondan kurtarılan hayvandır." [Tirmizî, Et'ime 1, (1473).
Bir rivâyetin "Ok atışlarına hedef olarak kullanılan hayvan" ibâresine kadar olan kısmı Tirmizî'de gelmiştir. Gerisi Rezîn'in ilâvesidir. Bu ziyâde kısım yine Tirmizî'nin 1474 numarada kayıtlı İbrâz hadisinde mevcuttur.][33]

AÇIKLAMA:

1- Mücesseme, bizzat Tirmizî metninde açıklandığı üzere, öldürmek maksadıyla ok atışlarına hedef kılınan hayvana denir. Ancak bu maksadla kuş ve tavşan gibilerinin daha çok kullanıldığı belirtilir. Bu hadisten, hayvanların atışlara hedef olarak kullanılmasının tecvîz edildiği anlaşılmaktadır. Resûlullah, bunu yasaklamıştır. İspanyolların boğa güreşi adı altında hayvanlara karşı işledikleri vahşet bu hadisler açısından İslâm nazarında merduddur, kesinlikle tecviz edilemez. Buharî'nin bir rivâyetinde Hz. Enes: نَهَى النَّبِىُّ # اَنْ تُصبرَ الْبَهَائِمُ "Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm) hayvanların hedef yapılmasını yasakladı" der. Semüre (radıyallahu anh)'den gelen bir rivâyette: نَهَى النَّبِىُّ # اَنْ تُصبرَ الْبَهِيمَةُ وَانْ تُؤْكَلَ لَحْمهَا إذَا صَبُرَتْ "Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm) hayvanın hedef yapılmasını yasakladı, hedef yapılmışsa etinin yenilmesini haram kıldı" denilmiştir.
2- Halîsa: Kurdun ağzından alınmış olup, kesilmezden önce ölen hayvandır. Şu halde, kurdun dişlemesi sonucu aldığı yara ile ölen koyun, keçi gibi hayvanların eti yenilmez. Esasen dinimiz, sadece av için hususî yetiştirilmiş köpek, şâhin gibi hayvanların yaraladıklar dışında, başka hayvanların sebep oldukları yaralar sebebiyle ölen hayvanların yenilmesini helâl addetmez. (3474-3480 numaralı hadislerde açıklanacaktır.)[34]

3- وعن الزهرى قال:] بَأسَ بذبيحةِ نَصارى العربِ فإنْ سَمِعْتَهُ

يسمِّى لغيرِ اللهِ فَـ تَأكَلْ، وَإنْ لَمْ تَسْمَعْهُ فَقَدْ أحَلّه اللهَ وَعَلِمَ كُفرَهُمْ]. ويذكر عن عليّ رَضِـى اللهُّ عَنْهُ عنه نحوه. أخرجه رزين. قلت: وهو في البخارى في ترجمة باب، واللهّ أعلم .

3. (1964)- Zührî (rahimehullah) diyor ki: "Arap Hıristiyanlarının kestiklerini yemekte bir beis yoktur. Ancak, Allah'tan başka birisinin adını andığını işitirsen o zaman kestiğini yeme. İşitmemiş isen, (bu durumda vehimlenme), çünkü Allah, onların küfrünü bildiği halde kestiklerini helâl kılmıştır."
Hz. Ali'den de bu mânâda rivâyet yapılmıştır. [Rezîn ilavesidir. Bu ilâve rivâyet, Buharî'nin Kitabu'z-Zebâih'de 22. bâbta bâb başlığında kaydedilmiştir.][35]

AÇIKLAMA:

1- İbnu Hacer, Buharî'de senetsiz olarak bâb başlığında kaydedilmiş olan bu eserin, Abdurrezzak'ın Musannaf'ında müsned (senedli) olarak zikredildiğini belirtir.
2- Ehl-i Kitap olan Hıristiyanlardan işitilebilecek ve yemeyi haram kılan tesmiyenin بِاسْمِ الْمَسِيحِ yani "Hz. İsa'nın adıyla" kelimesinin olabileceğini İmam Şâfiî (rahimehullah) belirtmiştir. Ancak, devamla der ki: "Kesim sırasında Hz. İsa'nın ismi, kendisine dua okumak (salât ve selâm göndermek) mahiyetinde olursa böylesi bir zikir, kesilen hayvanı haram kılmaz. " Beyhakî, Halîmî'den şu açıklamayı kaydetmiştir: "Ehl-i Kitap, hayvanlarını Allah adına keserler. Dinlerinde onlar, esas itibâriyle ibâdeti Allah için yaparlar, başka bir şey için değil. Asıl itibariyle kasıtları bu olunca, kestiklerine îtibâr edilir (helâl addedilir). Onlardan bazılarının, meselâ bismi'l-Mesîh demeleri zarar etmez. Zîra bunlar da, böyle demekle, -İslâmî îtikâdı inkâr etmiş bile olsalar- Allah'tan başka bir şey murad etmezler."
3- Ehl-i Kitab'ın kestiklerinin yenmesine ruhsat veren âyeti az yukarda kısmen kaydettik. O âyette (Mâide 5), Ehl-i Kitab'ın yemeklerinin helâl olduğu ifâde edilir. İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ), âyette geçen, طَعَامُهُمْ yani "yiyecekleri" kelimesini, kestikleri ذَبَائِحُهُمْ diye tefsir etmiştir.
Bu meseleye ulema, "Ehl-i Kitab'a haram kılınan yiyecekler Müslümanlara da

haram mı? sorusuna cevap ararken girmiştir. Zîra, Ehl-i Kitab'a içyağı haram edilmiştir. İçyağının Müslümanlara haram olup olmadığı hususunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Cumhûr haram olmadığına hükmederken, İmam Mâlik ve Ahmed İbnu Hanbel: "Ehl-i Kitab'a, içyağı gibi haram kılınmış olan yiyeceklerin Müslümanlara haram olduğu" hükmünü verirler. İbnu'l-Kâsım: "Allah'ın mubah kıldığı Ehl-i Kitab'ın taâmıdır, içyağı ise, onların taâmı değildir, keserken de onu gâye edinmezler" diyerek, içyağının Müslümanlara da haram olması gerektiğini ifâde eder.Kendisine, İbnu Abbâs'ın yukarda kaydettiğimiz yorumuyla cevap verilmiştir: "Taamdan maksad kestikleri olunca, kesilenin bir kısmına helal, bir kısmına haram denmez, tezkiye hayvanın bütün parçalarına şâmildir, öyle ise içyağı da tezkiyeye dâhildir."
Hülâsa ulema, başka mülâhaza ve deliller de ileri sürerek içyağının Müslümanlara helâl olduğunu dâir Cumhur'un görüşünün haklılığını ortaya koymuştur.
4- Ulema, Ehl-i Kitap husûsunda bir noktada daha ihtilâfa düşer: "Bâzıları sünnet olmayanların (aklaf = kabuklu) kestikleri yenilemiyeceği kanaatindedir. Nitekim İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ)'ın şöyle söylediği rivâyet edilmiştir:
اَقْلَفُ َ تُؤْكَلُ ذَبِيحَتُهُ وَ َ تُقْبَلُ صَتُهُ وَ َ شَهَادَتُهُ
"Kabuklunun kestiği yenmez, namaz ve şehâdeti kabul edilmez."
Diğer taraftan Hasan Basrî (rahimehullah) ve İbrahim Nehâî, Ehl-i Kitap'tan biri Müslüman olduğu takdirde yaşlı ise ve helak olmaktan korkarsa, onun sünnet olmasını şart koşmaz, ruhsat tanır, kestiğinin yenilmesinde bir beis görmezler. İbnu'l-Munzir, bu ihtilâflı meselede Cumhur'un, yukarıda kaydedilen âyete dayanarak, kabuklunun kestiği hayvanın yeneceğine hükmettiğini kaydeder. Kur'an'da bahsi geçen ve yiyecekleri helal kılınan Ehl-i Kitab'ın bir kısmı sünnetsizdir. Nitekim Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm)'ın Herakliyüs ve kavmine: يَا اَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا الى كَلِمَةٍ سَواءٌ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ "Ey Ehl-i Kitab! Bizimle sizin aranızda aynı olan bir kelimeye gelin..." (Âl-i İmrân 64) diye hitab etmiştir. Oysa Herakliyus ve kavmi sünnet olmayan takımdadır ve "Ehl-i Kitap" diye isimlendirilmiştir.[36]

---

[1] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/206.

[2] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/207.

[3] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/207-210.

[4] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/210.

[5] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/210.

[6] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/210.

[7] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/210-211.

[8] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/211.

[9] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/211-212.

[10] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/212.

[11] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/212.

[12] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/213.

[13] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/213-214.

[14] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/214.

[15] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/214-216.

[16] İki adet kan damarına rağmen hadislerde evdâc denmiş olması alimleri bazı yorumlara sevketmiştir. Bir izâha göre, boğazda kesilen mezkur dört ayrı şeyin her birine tağlib tarikiyle vedec denmiş olmalıdır.

[17] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/216-217.

[18] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/217.

[19] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/217-218.

[20] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/218.

[21] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/218-219.

[22] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/220-221.

[23] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/221.

[24] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/222.

[25] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/222.

[26] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/222.

[27] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/222-223.

[28] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/223.

[29] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/224.

[30] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/224.

[31] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/225.

[32] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/226.

[33] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/226-227.

[34] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/227.

[35] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/227.

[36] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/228-229.

KİBİR VE UCUB BÖLÜMÜ

UMUMÎ AÇIKLAMA:

Kibir, büyüklük, ululuk manasına gelir. Dinî bir tabir olarak, kişinin kulluk edebine uymayacak şekilde kendisini diğer insanlara karşı ululaması, onları hakir görmesidir. Aslında insanın Allah'ın bir mahluku olarak, diğer mahlukata karşı da büyüklenmeye hakkı yoktur. Kul ve mahluk olma cihetiyle bir eşitlik mevcuttur. Ancak Allah Teala hazretleri, insana, hilafet ve emanet gibi bazı ziyade mesuliyetler vererek, bunun gereği olarak diğer mahlukata karşı bir kısım imtiyazlar vermiştir; akıl ve irade sahibidir, diğer mahluklar üzerinde tasarruf yetkisi vardır. Bu imtiyazları onu hayvanata karşı kibre değil, Cenab-ı Hakk'a karşı şükre ve hamde sevketmelidir. Tıpkı meyveli bir ağacın yerlere eğilmesi gibi, insanî imtiyazlara sahip beşeriyetin, Allah'ın huzurunda rükû-u tevazuya eğilmesi, secde-i şükr ve hamde kapanması gerekir, tekebbüre gitmesi değil.
İmam Gazâlî'ye göre, "kibr, "batınî ve "zahirî" olmak üzere ikiye ayrılır: Batınî kibir nefsin derinliklerinde ruhî bir ahlaktır. Zahirî bir kibir ise dışa akseden, azalarda görülen kibirdir. Esasen en doğrusu, içteki ahlaka kibir demektir. Zahirdeki hareketler kaynağını içtekinden alır. Dıştaki hareketleri meydana getiren zaten bu iç ahlaktır. Bu sebeple, hastalık azalarında kendini gösterince, kibirlendi denir. Görünmediği zaman "o kibirlidir" denir. Şu halde kibrin aslı insan tabiatındaki ahlaktır. Bu da kendisini başkasına üstün gösterme arzusudur."
Dinimiz, her hayrın, her fazilet ve üstünlüğün Allah'tan geldiğini tedris eder. Bu sebeple kişinin mazhar olduğu bazı faziletler sebebiyle hemcinsine karşı büyüklenmesini, bu nimetlere nankörlük kabul eder, onu asıl veren Allah'tan gaflet alâmeti bilir. Bu sebeple kibir, şiddetle reddedilen, kınanan huylardan biridir. Meseleye Kur'an-ı Kerim'in müteaddit ayetlerle yer vermesi de kibrin din nazarında ne kadar kötü olduğunu anlamaya yeterlidir. Birkaç ayetin mealini kaydediyoruz:
"Yeryüzünde haksızlıkla kibirlenenleri ayetlerimden çevireceğim" (A'raf 146).
"Allah, büyüklük taslayan her zorbanın kalbini mühürler" (Mü'min 35).
"(Peygamberler hep) futuhat istediler. (Buna kavuştular.) Hakka karşı alabildiğine inad eden her mütekebbir zorba ise nihayet hüsrana uğradı" (İbrahim 15).
"(Allah) o büyüklük taslayanları sevmez" (Nahl 23).

"Andolsun ki (kâfirler), kendi kendilerine büyüklenmişler, azgınlıkta pek ileri gitmişlerdi" (Furkan 21).
"Bana kulluk etmeyi kibirlerine yedirmeyenler alçalmış olarak cehenneme gireceklerdir" (Mü'min 60)
"Yeryüzünde büyüklük taslayarak yürüme. Sen ne yeri yarabilir, ne de dağlarla boy ölçüşebilirsin. Bütün bunlar, Rabbinin katında çirkin sayılan günahlardır" (İsra 37-38).
"İnsanları küçümseyip yüz çevirme, yeryüzünde böbürlenerek yürüme. Allah kendini beğenip övünen hiçbir kimseyi şüphesiz ki sevmez" (Lokman 18).
Kur'an-ı Kerim'de kibre bu kadar yer verilmesinin sebebi, bunun küfrü tazammun etmesindendir. Çünkü büyüklük, izzet, azamet ve üstünlük sadece Allah'a yaraşır. Hiçbir şeye gücü yetmeyen, herşeyini Allah'a borçlu olan biçare insanın kibir ne haddine! Kul kibirlendiği vakit, sırf Allah'a yaraşan bir sıfatta Allah'a karşı münazaaya, yarışa girmiş olmaktadır. Gazâlî bu davranışı, bir hizmetçinin padişahın tacını giyerek onun tahtına oturup hükmetmeye kalkmasına benzetir. "Bir uşak için, bundan daha büyük bir cür'et, bundan daha vahim bir cinayet olur mu?" der ve: "Şüphesiz bu uşak, padişahın en ağır cezasını hak eder" diye hükmeder. Nitekim kaydedeceğimiz ilk hadiste, Rab Teala hazretleri: "Azamet benim gömleğim, ululuk benim cübbemdir. Kim benimle bu hususta ortaklığa kalkışırsa, ben onun belini kırarım" buyurmuştur.
Kibirin zıddı tevazudur. Tevazuyu alçak gönüllülük olarak ifade eder isek de, esas itibariyle mazhar olunan nimetleri Allah'tan bilmeyi ifade eder. İslam büyükleri, tevazunun insanları yücelteceğini, kibrin de alçaltacağını kabul eder. Hz. Ömer şöyle buyurmuştur: "Alçak gönüllü, mütevazi ol ki, Allah seni yüceltsin. Kul kibirlenip böbürlendiği zaman Allah Teala hazretleri onu alçaltır ve bir melek: "Uzak ol! Allah seni uzaklaştırsın!" der. Kibirli insan kendi kendini büyük görürse de herkesin nazarında düşük, hatta domuzdan daha adidir" demiştir. Bu manayı, Ka'b (radıyallahu anh) bir başka üslubla ifade etmiştir: "Allah kime dünyalıktan bir nimet verdi de, adam bu nimetin şükrünü ödedi ve tevazuunu gösterdi ise, Allah Teala o nimetin menfaatini dünyada ona gösterdiği gibi, ahirette de derecesini yükseltir. Fakat verdiği nimete şükretmez ve tevazu göstermezse, Allah Teala, dünyada o nimetten ona bir kâr sağlamadığı gibi ahirette de ona cehennemden bir kapı açar; dilerse affeder, dilerse azab eder."
Kibir, Gazâlî'ye göre, Allah'a, peygamberlere ve diğer insanlara karşı yapılır. Her üçü de mezmun ise de, en kötüsü Allah'a karşı olandır. Bediüzzaman, insanların diğer mahlukata karşı da kibre düşebileceğini ifade eder: "Ey insan! Kur'an'ın desatirindendir (düsturlarındandır) ki, Cenab-ı Hakk'ın masivasından

(mahlukatından) hiçbir şeyi, O'na taabbüd edecek bir derecede kendinden büyük zannetme. Hem sen kendini hiçbir şeyden, tekebbür edecek derecede büyük tutma. Çünkü mahlukat, mabudiyetten uzaklık noktasında müsavi oldukları gibi, mahlukiyet nisbetinde de birdirler."

Kibir ve tevazu meselelerine zaman zaman temas eden Bediüzzaman, kibirin asıl kaynağının insandaki küçüklük olduğunu ifade eder. Ona göre: "...Sığar-ı nefs, tekebbürün menbaıdır. Zaaf, gururun madenidir..." Bu temel düşünceden hareketle: "Büyük görünme küçülürsün" der ve devam eder:

"Ey enesi (benliği) çifteli, kafası da kibirli,
Şu mizanı bilmeli: "Her adam için elbet,
Cemiyet-i beşerde, içtimâî binada,
Görmekgörünmek için şu mertebe denilen,
Bir penceresi var. Ger pencere,
Kamet-i kıymetinden (boyundan) yüksekse,
Tekebbürle tetâvül edecek, uzanacak.
Ger pencere, kamet-i himmetinden alçaksa,
Tevazula tekavvüs edecek (bükülüp) eğilecek.
Kamillerde, büyüklük mikyasıdır, küçüklük,
Nâkıslarda, küçüklük mizanıdır büyüklür (tekebbür)."

Tekebbür kötü, tevazu iyi olmakla birlikte, Bediüzzaman bunların kullanılacağı yerin iyi tayin edilmesine dikkat çeker: "Zaifin kavîye karşı izzet-i nefsi, kavide tekebbür olur; kavînin zaife karşı tevazuu, zaifte tezellül olur. Bir ulü'l-emrin (amirin) makamında ciddiyeti vardır; mahviyeti, zillettir, hanesindeki ciddiyeti, kibirdir, mahviyeti tevazudur..."

Ucb'a gelince, bu kibre yakın mezmum bir haslet ise de, kibrden biraz farklıdır. Ucb'u "kendini bir şey sanmak, kendini beğenmek, amele güvenmek, yaptığı hayırların kendini mutlaka kurtaracağı inancında olmak" şeklinde tarif edebiliriz. Esasen ucb, lügat olarak beğenmek, hoşlanmak, hoşa gitmek manasına gelir.

Gazâlî, ucbla kibir arasını tefrikte şöyle bir açıklama sunar: "Ucb, mutlak surette kendini beğenmek, kibir ise, kendisini başkasından üstün görmektir. Her ucub sahibi mütekebbir olmaz. Çünkü çok defa insan kendisini beğenir, fakat başkasını da kendisinden üstün görebilir ve ona karşı kibretmez."

Kur'an'da ucuba temas eden ayetlerden biri, Müslümanların Huneyn Savaşı sırasında halet-i ruhiyelerini örnek verir. Huneyn Savaşı, Mekke' nin fethinden sonra 12 bin kişilik bir kuvvetle yapılan bir savaştı. İlk defa Müslümanlar böyle bir sayıya ulaşınca bu durum, Müslümanları ucba sevketmişti. Bir askerin: "Benî Şeyban'la karşılaşacak bile olsak ehemmiyeti yok. Bugün kimse bize

azlığımız sebebiyle galebe çalamaz" dediği rivayet olunur. Hz. Ebu Bekr de: "Ey Allah'ın Resulü, bugün artık bize azlık sebebiyle galebe çalınamaz" demiştir. İşte bu halet-i ruhiyeyi: "Muhakkak ki Allah pek çok yerde ve Huneyn gününde size yardım etmişti. O gün çokluğunuza güvenmiştiniz. Fakat bu size fayda vermedi. Yeryüzü o kadar genişliğiyle beraber, size dar geldi ve arkanızı dönüp gittiniz" (Tevbe 25) mealindeki ayet tescil etmektedir. Ayet-i kerime, sayıca çokluğa güvenip, harbin şartlarına riayet etmeyen, zaferin Allah'tan geldiği gerçeğinden gaflete düşen Müslümanların, bu çokluğa rağmen ilk karşılaşmada bozguna uğrayıp kaçtıklarını belirtmektedir. Bir başka ayet de kâfirlerin de kal'a ve maddî güçlerine güvenmelerine temas eder: "..Halbuki onlar, kal'alarının kendilerini Allah'tan koruyacağını sanmışlardı. Ama Allah'ın azabı onlara beklemedikleri yerden geldi" (Haşr 2).
Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurmuştur: "Üç şey helak edicidir: İtaat edilen aşırı cimrilik, uyulan hevesat ve kişinin kendini beğenmesi (ucb)."
Ayet-i kerimede, "Nefislerinizi temize çıkarmayın (kusursuz addetmeyin)" (Necm 32) buyrulmuştur.
Hadislerin verdiği derse göre, kişiye günah olarak ucb yeterlidir. Hatta kişinin, kendini günahsız bilme günahına düşmektense, günah işleyip tevbe etmesi daha iyidir: "Siz hiç günah işlememiş olsanız, ben onun daha büyüğünden sizin için korkarım: O da ucubtur, ucubtur."
Kibre düşen kimsenin haliyle ilgili bir tasviri Gazâlî'den sunup, bu mevzuda daha fazla bilgi için onun ölmez eseri İhya'yı tavsiye edeceğiz (Ahmed Serdaroğlu tercümesi 3, 718-808).
"Kişi ne zaman başkasına nisbetle kendini büyük görürse, başkasını kendisinden düşük, hakir ve alçak görmeğe başlar. Onu yanına yaklaştırmak istemez, meclisine almaz. Onu, karşısında bir hizmetçi gibi görmek ister. Hatta hizmetçi olarak da kendisini kabul etmeyebilir ve onu hizmetçi olarak da karşısında görmek istemez. Şayet kibri biraz daha hafif ise, müsavi olmasından çekinir, yanyana gidemeyecekleri dar yollarda ve meclislerde öne geçer, onun selam vermesini bekler. Kendinin ihtiyacına bakmakta kusur ederse, neden böyle yaptın diye ona hayret eder. Karşısına çıktığı zaman onu muhatab almak istemez. Va'zu nasihatini dinlemez. Kendisine bir şey iade etse kızar. Muallimlik yaparsa talebelere hoş davranmaz. Onlara hakaret eder. Onlarla alay eder ve kendi işinde çalıştırır. Avama bakışları, hayvana bakışlarından farklı olmaz. Hülasa, kibirli adamın, sayılamayacak kadar çok çeşitli tavır ve davranışları vardır. Bunları herkes anlayabileceği için, burada sayılmalarına lüzum yoktur.

İşte bu kibirdir. Kibrin afetleri büyük, gaileleri pek çoktur. Havassın çoğu kibirden helaka gider. Avam şöyle dursun, abid, zahid ve alimlerin çoğu da kibir hastalığından kurtulamazlar. Kibrin doğurduğu felaket nasıl büyük olmasın ki? Resul-i Ekrem: "Kalbinde zerre kadar kibir olan cennete giremez" buyurmuştur.
Ölçüler'deki kibir üzerine yazılan yazı da dikkat çekicidir. Faydalı olur mülahazası ile onu buraya alıyoruz.[1] Böyle bir satır yok.

Bencillik Girdabı

İnsana bahşedilen benlik emaneti, en büyük gerçeği tanıyıp bulma yolunda ona verilmiş mukaddes bir armağandır. Vazife biter bitmez de taşa çalınıp kırılması gerekli olan bir armağandır. Böyle yapılmadığı takdirde kabarır, şişer ve sahibini yutacak bir ifrit haline gelir. Fert, onunla Yüce Yaratıcı'yı, O'nun kudretinin, ilminin, iradesinin sonsuzluğunu; eksiklik ve kusurların O'nun semtine sokulamayacağını idrâk edecek, sonra da sinesinde tutuşturduğu marifet ve muhabbet ateşiyle onu eritip bitirecek; sadece Yüce Yaratıcı'nın varlığıyla bakıp görecek; O'nunla düşünüp O'nunla bilecek ve sadece O'nunla soluyacaktır.Hep bencil olarak kalıp gitme, Hakk'ı görüp bilememenin, sonsuzluk yolunda mesafe alamamanın ve gözleri bağlı, aynı yerde dönüp durmanın ifadesidir. Devamlı benlik hesabına düşünenler, benlikle oturup kalkanlar, aradıklarını "ego"nun karanlık atmosferinde arayanlar, yıllarca deretepe demeden aşıp gitseler de bir çuvaldız boyu yol alamazlar.Yapılan işler, işlerin en ağırı, en yorucusu dahi olsa, benlik hesabına yapıldığı takdirde kat'iyyen fazilet va'detmez ve İlahî Dergâh'ta kabul göremez. Kendini aşmamış, benliğine bıçak çalıp parçalayamamış, basireti bağlı kimselerin ötelere doğru her hamlesi bir avunma ve aldatmaca, her fedakârlığı da bir akılsızlıktır.Bencillik, şeytanî bir sıfat olduğundan, ona kapılanların, şeytanın akibetine uğrayacağından şüphe edilmemelidir. Şeytanın mazeret ve müdâfaaları bile, gümgüm birer benlik melodisidir. Adem Nebi (a.s.), ufkunun karardığı bir anda, gözyaşlarından yepyeni bulutlar meydana getirerek onunla gönül ateşini, hasret ateşini söndürmeye çalışmasına karşılık, İblis, her kelimesi gurur ve inat, her ifadesi saygısızlık, mazeretler sayıp döküyordu.Benliğin ilimden kaynaklananı, servet ve iktidarla ortaya çıkanı, zekâ ile, cemâl ile şişip büyüyeni ve daha birçok çeşidi vardır... Bu sıfatlardan hiçbiri, insanın zâtî malı olmadığından, bu husustaki bir iddia, hakiki Mal Sahibi'nin gazabına bir vesile ve dâvetiye sayılmış ve bu mağrur ruhların helâkiyle neticelenmiştir.

Ferdin şahsî dünyasını tesir altına alan "ego", bir cemaat benliğiyle de omuz-omuza verince, bütün bütün devleşir ve mütecaviz bir ifrit haline gelir. Artık böyle azgınlaşmış bir ruhun elinde en hayırlı şeyler dahi simsiyah bir bulut kesilir ve etrafa gülle, bomba yağdırmaya başlar. Evet böylelerinin elinde, ilim, bir yalancı ışık; servet, çalım ve cakaya vesile; gönül, bir çiyan yatağı; cemâl, çevreye ekşilik saçan bir gam sayfası; zekâ, başkalarını hafife alan uğursuz bir şaklaban hâlini alır.Öteden beri felsefe, benliği; peygamberlik de, hakkı ve mahviyeti temsil etmiştir. Evvelkilerin yolunda; şüpheler, tereddütler, aldatmalar, şiddet ve hiddetler aysberglerin birbiriyle çarpışmaları gibi korkunç müsademelerle dağılıp parçalanmalarına karşılık; ikincilerin yolunda; aydınlıklar, gönül inşirâhları, birbirinin imdâdına koşmalar ve birbirini desteklemeler vardır.Her fırsatta kendini etrafa anlatma ruh haleti, fertte bir eksiklik ve aşağılık duygusunun ifadesidir. Böyleleri, iyi bir ruh terbiyesiyle varlıklarını gerçek Mal Sahibi'ne fedâ edecekleri güne kadar da bu durum sürer gider. Bunların her işi bir çalım, her ifadeleri gürülgürül benlik, her mahviyyet ve tevazûları da ya bir riyâ, ya da kendilerini başkalarına anlattırabilme yatırımıdır. Bin nefrin haknâşinas(53) bencillere!(54)

5217-1- عن أبي سعيدٍ وأبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قاَ:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: قَالَ اللّهُ تَعالى الْكِبْرِيَاءُ رِدَائِي، وَالْعِزُّ إزَارِي، فَمَنْ نَازَعَنِي شَيْئاً مِنْهُمَا عَذَّبْتُهُ[. أخرجه مسلم وأبو داود .

1. (5217)- Ebu Said ve Ebu Hureyre (radıyallahu anhümâ) anlatıyorlar: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Allah Teala hazretleri şöyle dedi: "Büyüklük ridamdır, izzet de izarımdır. Kim bu iki şeyde benimle niza ederse ona azab veririm." [Müslim, Birr 136; Ebu Davud, Libas 29, (4090).][2]

AÇIKLAMA:

1- Buradaki hadis metni, Müslim ve Ebu Davud'da mevcut metinlere tamamen tevafuk etmez. Ebu Davud'da الْعِزّ yerine الْعَظَمَةُ kelimesi vardır. İzz: İzzet ve şeref, azamet ve ululuk manasına gelir. Şu halde ululuk, şeref, yücelik

gibi sıfatlar hakiki manasıyla Allah'a aittir. Kul tevazuyu unutarak bu duygulara kapılmamalıdır.

2- İzar gömlek, rida da gömlek üzerine giyilen şeydir. Eskilerde kaftan denilmiş ise de, günümüz örfünde kaftan çok müsta'mel değildir.
Şeref ve ululuğun Allah'a mahsus olduğu, onlar gömlek ve kaftana benzetilerek ifade edilmiştir. Hattâbi, Allah'ın sıfatı izzet ve azamet, kulun sıfatı da tevazu ve tezellül olması sebebiyle, kulun Allah'a mahsus sıfatları kendine mal etmesinin caiz olmadığını belirtir.[3]

-5218 -2- وعن ابنِ مسعودٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: َ يَدْخُلُ الْجَنَّةَ مَنْ كَانَ في قَلْبِهِ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ مِنْ كِبْرٍ. فقَالَ رَجُلٌ: إنَّ الرَّجُلَ يُحِبُّ أنْ يَكُونَ ثَوْبُهُ حَسَناً وَنَعْلُهُ حَسَنَةً؟ فقَالَ: إنَّ اللّهَ تَعالى جَمِيلٌ يُحِبُّ الْجَمَالَ؛ اَلْكِبْرُ بَطْرُ الْحَقِّ وَغَمْطُ النَّاس[. أخرجه مسلم وأبو داود والترمذي .

2. (5218)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Kalbinde zerre miktar kibir bulunan kimse asla cennete girmeyecektir!" buyurmuştu. Bir adam: "Kişi elbisesinin güzel olmasını, ayakkabısının güzel olmasını sever!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm da: "Allah Teala hazretleri güzeldir, güzelliği sever! Kibir ise hakkın ibtali, insanların tahkiridir" buyurdular."[4]

-5219 -3- وفي أخرى:] يَدْخُلُ النَّارَ أحَدٌ في قَلْبِهِ مِثْقَالُ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ مِنْ إيمَانٍ، وَ يَدْخُلُ الْجَنَّةَ أحَدٌ في قَلْبِهِ مِثْقَالُ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ مِنْ كِبْرٍ[.والمراد بالكبرِ هنا كبر الكفر والشرك لمقابلته إياه با“يمان.»بطرُ الحقِّ« ردّه.و»غَمصُ النّاس« احتقارهم .

3. (5219)- Bir diğer rivayette: "Kalbinde hardal tanesi kadar iman bulunan bir kimse cehenneme girmez. Kalbinde hardal tanesi kadar kibir bulunan kimse de cennete girmez." buyrulmuştur. [Müslim, İman 147; Ebu Davud, Edeb 29, (4091); Tirmizî, Birr 61, (1999).][5]

AÇIKLAMA:

1- Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), burada kalbinde kibir taşıyanların cennete giremeyeceklerini kesin bir üslubla ifade etmektedir. Hattâbi bu ifadeyi iki surette açıklamıştır:
"Bu hadisteki kibirden murad küfürdür. Yani kişi iman etme hususunda tekebbüre düşerek, imandan kaçınır. Haliyle bu şekilde ölen, küfür üzere ölmüştür, cennete giremez."
Hadisten maksad cennete giren kimsenin kalbinde oraya girerken kibir kalmaz demektir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de "Biz onların kalbindeki her türlü kini çıkarırız" (Hicr 47) buyrulmuştur."
Nevevî, Hattâbî'nin bu te'vilini yeterince isabetli bulmaz. Hadisin, herkesçe bilinen ve başkalarını küçük görmekten ibaret olan kibirlenmekten yasaklamak için varid olduğunu, dolayısıyla kibir kelimesinin bu manadan ve hadisin de belirtilen maksaddan uzaklaştırılmaması gerektiğini söyler.
Umumiyetle benimsenen manaya göre, kibir sahibi, bu kibrin cezasını çekip, onun günahından temizlenmeden cennete giremez demektir. Yani kibir cezayı gerektiren bir haldir. Bu hal mutlaka ceza ile temizlenir, bu temizlik olmadan kul cennete giremez.
Ne var ki Allah her çeşit günahı affetmeyeceği hususunda bir kayıt da mevcut değildir. Öyleyse hadisi "Allah'ın affetmemesi halinde, kibir sebebiyle ateşte ceza çekmeden hiç kimse cennete giremez" diye anlamak en makbuldür. Zira kalbinde hardal tanesi kadar imanı olan kimse ebedî cehennemde kalmayacağına göre, sırf kibir, ebedî cehennem vesilesi olmamalıdır.

2- Hadiste, güzel giyinmeyi sevdiğini söyleyen sahabinin ismi ihtilaflıdır. Nevevî, Malik, İbnu Mürare er-Rahavî olduğunu, el-Kadi İyaz' dan naklen kaydeder. Bazı muhakkiklerin Ebu Reyhâne Şem'ûn, Rebiatu'bnu Amir, Sevad İbnu Amr, Muaz İbnu Cebel, Abdullah İbnu Amr İbni'l-As, Harim İbnu Fatik gibi başka isimleri zikrettiğini de kaydeder.

3- 5219 numaralı hadiste, kalbinde hardal tanesi kadar imanı bulunan kimsenin cehenneme girmeyeceği belirtilmektedir. Alimler bunu "kâfirler gibi ebedî olarak cehennemde kalmaz" şeklinde anlamışlardır. Çünkü "imanla birlikte bir kısım günahları, zulümleri bulunabilir. O günahlarından af yahut ceza çekmeden kurtulamayacağına göre, hadisin kâfirler gibi ebedî cehennemde kalacak şekilde" diye kayıtlanması gerekir.

4- Hadiste "Allah'ın güzeli ve güzelliği sevdiği" de ifade edilmiştir. Bunun manası da alimlerce farklı şekillerde anlaşılmıştır. Bu husustaki ihtilaf, cemil isminin Kur'an'da ve mütevatir hadiste gelmemiş olmasından ileri gelir. Kat'î nasla sabit olmayan, haber-i vahidle gelen bir ismi Allah'a izafe edebilir miyiz, edemez miyiz, haber-i vahidle itikad sabit olur mu, olmaz mı ihtilafına dayanır. Bu sebeple bazı te'villerde cemilin Allah'a izafesi sabit olan bazı isimlere hamledildiği görülür:
Birkısmı: "Her emri güzeldir. Nitekim güzel isimler (el-Esmau'l-Hüsna) O'nun, cemal ve kemal sıfatları da O'nundur" demiştir.
Bazıları: "Kerim ismi, mükrim (ikram eden); Semi ismi müsmî (işittiren) manasına geldiği gibi, Cemil ismi de mücmil yani güzellik veren manasına gelir" demiştir.
Kuşeyrî, cemil isminin celil yani büyük manasında olduğunu söylemiştir.
Hattâbî, cemilin nur ve güzelliğin sahibi manasında kullanıldığını söylemiştir.
Bazı alimler cemili "Size karşı fiilleri lütufkâr ve güzeldir, size az amel teklif eder, teklif ettiklerini îfada size yardımcı olur, îfa edene ecrini bol kılar" diye anlamıştır.
Nevevî, ulemadan bir kısmının bu "cemil" isminin, haber-i vahidle sabit olsa bile Allah'a izafesinin caiz olduğunu söylediğini nakleder.
İmamu'l-Harameyn, sahih nassla, şeriatta sabit olan şeyi kabul etmek gerektiğine, haram ve helalin bu yolla kesinlik kazanacağına, şeriatta haram mı helal mi olduğu hususunda kesin bir hüküm bulunmayan şeylerde haram veya helal hükmüne gidilemeyeceğine dikkat çektikten sonra, Allah'a bir isim izafesi meselesinde, kat'î bir delilin şart olmadığını, ilim iktiza etmeyen, amel iktiza eden bir delille de Allah'a isim izafe edilebileceğini söyler.
Hülasa, Allah Teala hazretlerini, şer'an varid olmayan fakat yasak da edilemeyen kemal, celal ve medih sıfatıyla tavsif etmenin caiz olup olmadığında Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat mezhebi ihtilaf etmiştir. Bir kısmı bunu caiz görmüş, bir kısmı görmemiştir. Bunda esas Kur'an veya mütevatir hadis veya icma ile sabit olmaktır. Eğer bir isim, haber-i vahidle sabit ise, bu ihtilaflıdır. Böyle bir isimle Allah'ın tavsifini bazıları caiz görürken, bazıları reddeder. Kabul edenler: "Böyle bir isimle dua ve sena, onunla amel babındandır. Esasen haber-i vahidle amel caizdir" demiştir. Reddedenler bunun Allah hakkında caiz ve caiz olmayan (müstakil) şeye itikad meselesine girdiğini, bu meselede ise kesin delilin esas alındığını söylerler. Bunlara göre Allah'a bir isim nisbet etmek kesin delille mümkündür.

Kadı İyaz, bu münakaşaya, Cemil ismini Allah'a nisbetin caiz olacağı kanaatiyle katılır. Der ki: "Bu mesele hem "amel"e, hem de "güzel isimler Allah'a mahsustur, ona bu isimlerle dua edin" (A'raf 180) mealindeki ayete şamildir."
Görüleceği üzere, haramhelal hükmü için şeriatten kesin nassın varlığını şart koşan Ehl-i Sünnet uleması bu meselede, caiz değil veya helalharam diye kesin hükümde bulunmaya karşı ihtiyatı tercih etmiştir.[6]

5220-4- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أنَّ رَجُ جَمِيً أتَى النَّبيَّ # فقَالَ: إنِّي أُحِبُّ الْجَمَالَ؛ وَقَدْ أُعْطِيتُ مِنْهُ مَا تَرَى، حَتّى مَا أُحِبُّ أنْ يَفُوقَنِي أحَدٌ بِشِرَاكِ نَعْلٍ، أفَمِنَ الْكِبْرِ ذلِكَ يَا رَسُولَ اللّهِ؟ قَالَ: َ؛ وَلَكِنِ الْكِبْرُ مَنْ بَطَرَ الْحَقَّ وَغَمَطَ النَّاسَ[. أخرجه أبو داود.»يَفُوقَنِي« أن يكون خيراً منى، ومنه الشئ الفائق: الجيد الخالص في نوعه .

4. (5220)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Yakışıklı bir adam Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelerek: "Ben güzelliği seviyorum. Gördüğünüz gibi bana güzellik de verilmiş. Kimsenin beni, ayakkabı bağı bile olsa bu hususta geçmesinden hoşlanmıyorum. Ey Allah'ın Resulü! Bu (haram olan) kibre girer mi?" diye sordu. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Hayır! buyurdular. Ancak kibr, hakkı ibtal, halkı tahkirdir!" [Ebu Davud, Libas 29, (4092).][7]

AÇIKLAMA:

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu hadislerinde güzel giyinmenin ayakkabı bağına varıncaya kadar her hususta güzel olmaya, güzellikle başkasını geçmeye çalışmanın günah olan kibre girmediğini ifade buyurmaktadır.

Hadiste ayrıca, kibrin ne olduğu açıklanmaktadır. Buna göre kibir hakkın iptali, insanların tahkiridir. Şu halde kibre düşen insanda iki büyük hata zuhur etmektedir:

1) Hakkın iptali: Allah'tan gelen nimeti kendinden bilerek Allah'ın hakkını iptal. Buna küfran-ı nimet de denilebilir.

2) İnsanları hakir görme. Bu önceki duygunun bir başka tezahürüdür. Mazhar

olunan nimet sebebiyle, o nimete eremeyenleri küçük görmek.

Hadis, her iki duyguyu da yasaklamaktadır.[8]

-5221 -5- وعن عَمْرُو بن شُعَيْبٍ عن أبيه عن جِدِّه رَضِيَ اللّهُ عَنْه أنَّ النَّبِيَّ # قَالَ:]يُحْشَرُ الْمُتَكَبِّرُونَ أمْثَالَ الذَّرِّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، يُغْشَاهُمُ الذُّلُّ منْ كُلِّ مَكَانٍ، يُسَاقُونَ الى سِجْنٍ في جَهَنَّمَ يُقَالُ لَهُ بُولَسُ تَعْلُوهُمْ نَارُ ا٭نْيَارِ: يُسْقَوْنَ مِنْ عُصَارَةِ أهلِ النَّارِ: طِينَةِ الْخَبَالِ[. أخرجه الترمذي .

5. (5221)- Amr İbnu Şuayb an ebihî an ceddîhi (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kıyamet günü, mütekebbirler küçük karıncalar gibi haşrolunurlar. Onları her yönden zillet bürümüştür. Cehennemde Bûles denen bir hapishaneye sevkedilirler. Ateşlerin ateşi onları bürür. Cehennem ehlinin irinleri kendilerine içecek olarak verilir. Bu içeceğe tînetu'lhabal denir." [Tirmizî, Kıyamet 48, (2494).][9]

-5222 -6- وعن سَلَمَةَ بْنِ ا٭كْوَعِ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: ٭ يَزالُ الرَّجُلُ يَذْهَبُ بِنَفْسِهِ حَتّى يُكْتَبَ في الْجَبَّارِينَ فَيُصِيبُهُ مَا أصَابَهُمْ[. أخرجه الترمذي.»يَذْهبُ بِنَفْسِهِ« أي يترفع ويتكبر .

6. (5222)- Selemetu'bnu'l-Ekva (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kişi kendisini (halktan büyük görüp) uzak tuta tuta cebbarlar arasına kaydedilir de onların başına gelen musibete duçar olur." [Tirmizî, Birr 61, (2001).] [10]

AÇIKLAMA:

Hadis, bir kimsenin, insanlardan, onları küçük görerek mesafeli dura dura, cebbarlar yani zalimler sınıfına geçeceğini haber vermektedir. Bu husus, eşyanın tabiatına uygundur. Çünkü, mesafeli durmak bir alışkanlık haline gelir. Halbuki dinimiz, cemaati, sıla-i rahmi, selamlaşmayı, büyükleri ziyaret ve karşılıklı

hediyeleşmeyi vs. emrederek, kişinin insanlarla kaynaşmasını emretmektedir. Uzlet normalde tavsiye edilmez. İnzivayı çok sıkı şartlarla dinimiz tecviz eder.
Şu halde, insanlara karşı uzak duran kimseler, Firavun, Nemrud, Şeddad gibi zalim cebbarlar defterine ismiyle resmiyle geçme ve onların maruz kaldığı dünyevî musibetlerle ve uhrevî cezalarla karşılaşma tehlikesiyle başbaşadırlar. el-İyazu billah.[11]

-5223 -7- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: لَيَنْتَهِيَنَّ أقْوَامٌ يَفْتَخِرونَ بِآبَائِهِمُ الّذِينَ مَاتُوا، إنَّمَا هُمْ فَحْمُ جَهَنَّمَ، أوْ لَيَكُونَنَّ أهْوَنَ عَلى اللّهِ مِنَ الْجِعْنِ الّذى يُدَهْدِهُ الْخِرَاءَ بِأنْفِهِ. إنَّ اللّهَ تَعالى قَدْ أذْهَبَ عَنْكُمْ عُبِّيَّةَ الْجَاهِلِيِّة، إنَّمَا هُوَ مُؤْمِنٌ تَقِيٌّ أوْ فَاجِرٌ شَقِيٌّ. اَلنَّاسُ كُلُّهُمْ بَنُو آدَمَ، وَآدَمُ خُلِقَ مِنْ تُرَابٍ[. أخرجه أبو داود والترمذي، وهو آخر حديث في كتابه.»عُبِّيَّةَ الْجَاهِلِيَّةَ« بضم العين المهملة وكسرها وتشديد الباء والياء: الكبر .

7. (5223)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"İnsanlar, ya cehennem kömüründen başka bir şey olmayan ölmüş ecdadlarıyla övünmekten vazgeçerler, yahut da Allah katında, burnuyla pislik yuvarlayan mayıs böceğinden daha adi bir derekeye düşerler. Allah Teala hazretleri sizlerden cahiliye kibrini temizledi. Artık o, muttaki bir mü'min yahut bedbaht bir facirdir. İnsanların hepsi Hz. Adem'in evlatlarıdır. Adem ise topraktan yaratılmıştır." [Ebu Davud, Edeb 120, (5116); Tirmizî, Menakıb (3950, 3951).][12]

AÇIKLAMA:

1- Aleyhissalâtu vesselâm, bu hadislerinde kabile taassubunu te'lin etmektedir. Kabile taassubu, bir cahiliye örfü olup, günümüzde ırkçılık veya faşistlik denen şeyi ifade eder. Bu, ecdadla övünmek şeklinde tezahür eder. Ecdadla tefahur etme hadisesi cahiliye Araplarında pek yaygındı. Tekasür suresi bu maksadla, kabirleri ziyaret edip sayım bile yaptıklarına dikkat çekerek, Müslümanları bu çeşit davranışlardan men eder.
Sadedinde olduğumuz hadis, ırkçıları, burunlarıyla yuvarladığı pisliği

sürükleyen mayıs böceklerine teşbih buyurmakta ve son derece alçaltmaktadır. Hadisteki tehvin ve teşbihin ağırlığı, ırkçılığın İslam kardeşliğine vurduğu büyük darbe ile izah edilebilir. Hele günümüzde İslam âleminin dağınık ve perişan halinin temelinde kavmiyetçiliğin bulunduğu, hatta bu noktaya gelmeye zemin hazırlayan "Osmanlı Devleti'nin çöküşü"nde de aslında, baş amilin ırkçılık olduğu gözönüne alınınca, kavmiyetçi taassubun çok daha ağır ifadelerle tel'ininin isabetli ve yerinde olacağı anlaşılır.

2- Hattâbi, hadisten hareketle insanların iki grup teşkil ettiğini söyler. Buna göre: 1) Mü'min ve muttaki olanlar. Bunlar halk nazarında itibar sahibi olmasalar da Allah nazarında kıymetlidirler, faziletlidirler.

2) Facir (haddini tecavüz eden) ve bedbaht olanlar. Bunlar, halk nazarında itibar ve şerefli kimseler bile olsalar Allah yanında değersiz adi kimselerdir.

3- Hadisten şu mana da çıkarılmıştır: "Mütekebbir ve müftehir kimse, ya müttaki mü'min bir kimsedir, bu durumda ona hiç kimseye karşı tekebbür (büyüklenme) yakışmaz; yahut da facir, bedbaht bir kimsedir Böyle birisi Allah indinde zelildir. Zelil kimsenin tekebbür etmesi hiç uygun değildir. Öyleyse tekebbür her halukârda menfidir, merduddur."

4- Hadiste insanların esas itibariyle topraktan geldiklerine dikkat çekilmesi suretiyle de büyüklenmeye mahal olmadığı hatırlatılmaktadır. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Ebu Davud, et-Tayâlisi'de gelen bir rivayette şöyle buyurmuştur:
"Cahiliye devrinde ölen ecdadınızla övünmeyin. Nefsimi elinde tutan Zat'a yemin olsun, mayıs böceğinin burnuyla yuvarladığı pislik, cahiliyede ölen ecdadınızdan daha hayırlıdır."

Irkçılığın İslam'daki yeri hususunda daha önce geniş açıklama sunduk.[13]

-5224 -8- وعن ابن عمر رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: َ يَنْظُرُ اللّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ الى مَنْ جَرَّ إزَارَهُ بَطَراً؛ وفي أخرى: الى مَنْ جَرَّ ثَوْبَهُ خُيَءَ[. أخرجه الستة إ أبا داود .

8. (5224)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Allah, kıyamet günü, büyüklenerek elbisesini sürüyenin yüzüne

bakmayacaktır."
Bir diğer rivayette: "Elbisesini çalımla sürüyene bakmayacaktır" denmiştir. [Buharî, Libas 1, 2, 5, Fezailu'l-Ashab 5, Edeb 55; Müslim, Libas 42, (2085); Muvatta, Libas 11, (2, 914); Tirmizî, Libas 8, (1730); Nesâî, Zinet 102, (8, 206); Ebu Davud, Libas 28, (4085).][14]

AÇIKLAMA:

Hadiste ifade edilen "Allah'ın bakmaması"ndan murad, rahmettir. Yani elbisesini kibirle yerde sürüyen erkeğe Allah merhamet etmeyecek veya merhamet nazarıyla bakmayacak demektir.[15]

-5225 -9- وعن ابن مسعودٍ رَضِـيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَنْ أَسْبَلَ إزَارَهُ في صَتِهِ خُيَءَ فَلَيْسَ مِنَ اللّهِ في حِلٍّ وَ حَرَامٍ[. أخرجه أبو داود .

9. (5225)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kim namazda izarını (gömleğini) çalımla yere değecek kadar uzatırsa, Allah onun ne günahını affeder, ne de onu kötü amellere karşı korur." [Ebu Davud, Salat 83, (637).][16]

AÇIKLAMA:

1- Resulullah, burada namazda dahi kibirle elbisesinin uzatılmasını yasaklamaktadır. Esasen erkekler için normali, elbisesinin baldırların ortasına kadar uzanmasıdır. Ancak topuklara kadar inen elbiseye de "caiz" denmiştir. Bunu taşan kıyafet erkeklere caiz değildir. Kadınların müstehab olan kıyafeti ise erkeğe caiz olandan bir karış uzun olanıdır. Bir zira' uzun olanı da onlar hakkında caiz olan kıyafettir.
Hadisten şu mana da çıkarılmıştır: "Elbisesini namazda kibirle uzatan kişi, cennetin helal, cehennemin haram olduğu kişi değildir."
Keza şöyle de denmiştir: "O kimse, helal amelde değildir. Allah indinde bir saygısı da yoktur."

2- Elbisenin namazda topukları aşağıya taşması, Ebu Hanife, Şafii ve diğer ulemaya göre mekruhtur. Sadece Malik, namazda caiz olacağını söylemiş, yürümede o da mekruh olduğuna hükmetmiştir.[17]

-5226 -10- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ # بَيْنَمَا رَجُلٌ يَمْشِى في حُلَّةٍ تُعْجِبُهُ نَفْسُهُ مَرَجِّلٌ رَأسَهُ، يَخْتَالُ في مِشْيَتِهِ إذْ خُسِفَ بِهِ في ا'رْضِ فَهُوَ يَتَجَلْجَلُ فيهَا الى يَوْمِ الْقِيَامَةِ[. أخرجه الشيخان.»الجَلْجَلة« بجيمين: صوت مع حركة، والمراد يغوص في ا'رض .

10. (5226)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Bir adam, nefsinin hoşuna giden bir takım elbise içinde saçları da yapılmış olarak giderken yürüme sırasında kibre düşmüştü ki, birden yere battı. Kıyamet kopuncaya kadar orada zorlukla batmaya devam edecek." [Buharî, Libas 5; Müslim, Libas 49, (2088).][18]

-5227 -11- وعن جابر بن عَتِك رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: إنَّ مِنَ الْغَيْرَةِ مَا يُحِبُّ اللّهُ تَعالى، وَمِنْهَا مَا يُبْغِضُ اللّهُ تَعالى. فَأمَّا الَّتي يُحِبُّ اللّهُ تَعالى: فَالْغَيْرَةُ في الرِّيبَةِ وَأمَّا الْغَيْرَةُ الَّتي يُبْغِضُهَا اللّهُ فَالْغَيْرَةُ في غَيْرِ رِيبَةٍ، وإنَّ مِنَ الْخُيَءِ مَا يُبْغِضُ اللّهُ، وَمِنْهَا مَا يُحِبُّ اللّهُ: فأمَّا الَّتي يُحِبُّهَا اللّهُ تعالى: فَاخْتِيَالُ الرَّجُلِ بِنَفْسِهِ عِنْدَ الْقِتَالِ، وَاخْتِيَالُهُ عِنْدَ الصَّدَقَةِ؛ وَأمَّا الَّتي يُبْغِضُهَا اللّهُ تعالى: فَاخْتِيَالُهُ في الْبَغْيِ وَالْفَخْرِ[. أخرجه أبو داود والنسائي.وعند النسائي:]فا'خْتِيَالُ في البَاطِلِ[.

11. (5227)- Cabir İbnu Atik (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kıskançlıktan bir nevi var ki Allah sever; bir kısmı da var ki Allah onu sevmez. Allah'ın sevdiği kıskançlık, kişinin (meharriminden haram kılınmış bir fiil görmesi ile) şüphe halinde duyduğu kıskançlıktır. Allah'ın sevmediği kıskançlık, şüphe olmadan kıskançlık duymasıdır.

Aynı şekilde bir kısım gurur vardır ki Allah hoşlanmaz, bir kısmı da var, Allah hoşlanır. Allah Teala'nın sevdiği gurur, kişinin savaş sırasında ve sadaka verme esnasında nefsine güvenerek duyduğu gururdur. Allah'ın buğzedip sevmediği gurur ise, taşkınlık ve övünme sırasında duyduğu gururdur." [Ebu Davud, Cihad 114, (2659); Nesâî, Zekat 66, (5, 78).][19]

AÇIKLAMA:

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu hadisleriyle insanlardaki bazı huyların hem iyi ve hem de kötü yönlerinin olacağına dikkat çekmektedir. Bunlardan iki tanesine misal vermektedir. Kıskançlık ve gurur. Kişi, akrabalarından birinde haram bir davranış görünce, kıskançlığa düşerse bu memduh, güzel bir davranıştır. Allah Teala hazretleri bu çeşit kıskançlığı sevmektedir. Ama, yakınlarını helallerine karşı kıskanacak olursa bu caiz değildir. Allah bundan memnun kalmaz. Zira Allah'ın nikah gibi meşru yolla helal kıldığı şeye rıza göstermemiz vacibtir. Bunun aksini düşünmek cahiliye hamiyyetini Alah'ın teşriatına tercih etmek olur, el-Iyazu billah.
Gurur meselesi de böyle: Kişinin, düşman karşısında kendine güvenerek şecaata gelmesi, pervasızca atılması, düşmanı korkutur ve onu zafere götürür. Allah bu gururu sevmektedir. Keza sadaka sırasındaki gurur da daha çok vermeye sevkedeceği için Allah indinde makbul olmuştur.
Taşkınlıktaki gurur, kişinin yaptığı zulüm ve tecavüzlerle, gasb ve yağmalama gibi yasak fiilleriyle övünmesidir. Allah'ın bunu sevmeyeceği açıktır.
Övünme sırasındaki gurur ise; kendi nesebi, şerefi, malı, makamı, şecaati ve sair varlık ve imtiyazlarıyla övünmesidir. Sırf övünmek için yaptığı ikram ve cömertlikler de bu gruba girer. Allah bu çeşit gururları da sevmez.[20]

-5228 -12- وعن جُبَيْرِ بن مُطعم رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]تَقُولُونَ: فيّ التِّيهُ وَقَدْ رَكِبْتُ الْحِمَارَ، وَلَبِسْتُ الشَّمْلَةَ، وَحَلَبْتُ الشَّاةَ، وَقَدْ قَالَ لِي النَّبِيُّ #: مَنْ فَعَلَ هذَا فَلَيْسَ فيهِ مِنَ الْكِبْرِ شَىْءٌ[. أخرجه الترمذي .

12. (5228)- Cübeyr İbnu Mut'im (radıyallahu anh) demiştir ki: "Benim hakkımda "Sende kibr var" diyorsunuz. Ben eşeğe binmiş, (dikişsiz) kumaşı (elbise olarak) sarınmış, keçiyi sağmış birisiyim. Üstelik Resulullah

(aleyhissalâtu vesselâm) bana: "Bun(lar)ı yapan kimsede hiçbir kibir bulunmaz" buyurdular." [Tirmizî, Birr 61, (2002).][21]

AÇIKLAMA:

Hadis, sayılan şu üç davranışın kibirli kimselerce yapılmadığını ifade etmektedir. Eşeğe binmek, elbise olarak kumaşa sarınmak ve keçi sağmak. [22]

---

[1] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/19-23.
[2] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/23.
[3] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/23-24.
[4] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/24.
[5] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/24.
[6] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/24-27.
[7] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/27.
[8] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/27-28.
[9] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/28.
[10] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/28.
[11] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/29.
[12] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/29.
[13] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/29-30.
[14] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/31.
[15] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/31.
[16] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/31.
[17] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/31-32.
[18] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/32.

[19] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/33.

[20] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/33.

[21] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/34.

[22] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/34.

KISAS BÖLÜMÜ

(Bu bölüm dört fasıldır)

*

BİRİNCİ FASIL

AMDEN KATLETME

*

HATA VE AMDEN HATA

*

BABA VE EVLAD ARASINDA KISAS

*

BİR KİMSE SEBEBİYLE CEMAATE KISAS, KÖLE SEBEBİYLE HÜR OLANA KISAS

*

KÂFİR SEBEBİYLE MÜSLÜMANA KISAS

*

DELİ VE SARHOŞA KISAS

*

AKRABALARIN CİNAYET

İ*

ZANİYİ BEYYİNESİZ ÖLDÜREN

*

AGIR BİR CİSİMLE ÖLDÜREN

*

İLAÇ VE ZEHİRLE ÖLDÜRME

*

HAYVAN, KUYU VE MADEN SEBEBİYLE ÖLME

*

İKİNCİ FASIL

İNSAN UZUVLARIYLA İLGİLİ KISAS

*

DİŞ

*

KULAK, TOKAT

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

KISASIN YERİNE GETİRİLMESİ

*

DÖRDÜNCÜ FASIL

AFFETME HAKKINDA

UMUMÎ AÇIKLAMA

Kısas, asıl itibariyle, müsavat mânasını müş'ir olup bir şeyin izine tabi olmak, onun mislini getirmek demektir. İslam hukuk tabiri olarak, -bazı suçlarda- işlenen cürmün aynıyla cezasını vermek demektir. Bu, şahsa karşı işlenen suçlarda verilen cezadır. Katilin, maktul mukabilinde öldürülmesi, yahud mecruhun (yaralanan kimsenin) telef olan uzvuna mukabil, carihin (yaralayanın) aynı uzvunu telef etmektir. İslam ceza hukukunda temel espri "ceza, işlenen amel cinsindendir." Şahsa karşı işlenen cezalarda tatbik imkânı oldukça, bu prensibe uyulur: Öldüren öldürülür, diş kıranın dişi kırılır, göz çıkaranın gözü çıkarılır.
Kur'an-ı Kerim şöyle der. (Mealen): "Ey iman edenler! Maktuller hakkında size kısas (misilleme) yazıldı (farz edildi). Hür, hür ile; köle, köle ile; dişi dişi ile (kısas olunur). Fakat kimin (hangi katilin) lehinde maktûlün kardeşi (velisi) tarafından cüz'î bir şey affolunursa (hemen kısas düşer). Artık örfe uymak (şeriatin ve aklın iyi gördüğünü yapmak, borcu) ona (maktulün velisine) güzellikle ödemek (lazımdır). Bu Rabbinizden bir hafifletmedir. O halde, kim bu (afüvvden ve ödemeden) sonra (katile veya taraflarına muhaseme ve) tecavüzde bulunursa onun için pek acıklı bir azab vardır. Ey salim akıl sahipleri, kısasta sizin için (umumi) bir hayat vardır. Ta ki (katlden) sakınasınız" (Bakara 178-179.]
Bu ayet, kısası emretmekle birlikte, kısasa mukabil, diyet ödeme kolaylığı da getirmektedir. Diyet işi, maktul tarafının rızasına bırakılmıştır. Maktul tarafının diyet alması halinde katile karşı düşmanlığı bırakması, intikam peşine düşmemesi, tecavüz etmemesi emredilmektedir.
Bir diğer ayette, kısas hükmünün eksikliğine dikkat çekildiği gibi, bazı başka teferruat da belirtilir: "Biz onda (Tevrat'ta) onların üzerine (şunu da) yazdık: Cana can, göze göz, buruna burun, kulağa kulak, dişe diş (karşılıktır. Hülasa bütün) yaralar birbirine kısastır. Fakat kim bunu (bu hakkını) sadaka olarak bağışlarsa o, kendisine (günahına) keffaret, (onun mağfiret edilmesine vesile)dir. Kim Allah'ın indirdiği (ahkâm) ile hükmetmezse onlar zalimlerin ta kendileridir" (Maide 45).
Kısas, zulme uğrayan tarafın intikam hislerini söndüren bir ceza çeşididir. Bu

sebeple mücrim kısasla cezalandırıldığı takdirde, araya girecek ve teselsül edecek düşmanlıklar derhal sona erer. Üstelik, öldürdüğü takdirde öldürüleceğini, göz çıkardığı takdirde gözünün çıkarılacağını bilen herkes kendini bu çeşit cinayetlere karşı firenler. Bu hal cemiyet hayatında cinayetlerin fevkalâde azalmasını sağlar. Bu sebeple ayet-i kerimede (mealen); "Kısasta sizin için hayat vardır" buyrulmuştur.
Kısaslar nefse ve azaya aid olmak üzere iki kısımdır: Birine "kısas finnefs", diğerine "kısas fi'l-etraf" denir. Müteakiben görüleceği üzere (4959-4962), bir kişinin ölümüne bir grup iştirak etmiş olsa, o grubun bütün ferdlerinin kısasla öldürülmesinin İslam hukukunda esas kılınması kişiyi, akibeti meçhul anarşik eylemlere katılmaktan da alıkoyar, cemaat psikolojisinin sevkiyle cinayete iştirakten önler, anarşiye büyük ölçüde sed çeker.
Anarşi girdabında boğulma noktasına gelen memleketimizde, ayet-i kerîmenin hayatbahş sesini bir başka kulakla dinlemeliyiz: "Kısasta sizin için hayat var!" [1]

BİRİNCİ FASIL

ÂMMDEN KATLETME

4952-1- عن أبي شريح رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَنْ قُتِلَ عَمْداً بِغَيْرِ حَقٍّ فَلِوَلِيِّه أنْ يَخْتَارَ إحْدَى ثَثٍ: إمّا أنْ يَقْتَصّ، وَإمّا أنْ يَعفُوَ، وَإمّا أنْ يَأَخُذَ الدَّيَةَ، فإذَا أرَادَ الرَّابِعَةَ فَخُذُوا على يَدِهِ ثُمَّ تَ: فَمَنِ اعْتَدى بَعْدَ ذلِكَ فَلَهُ عَذَابٌ ألِيمٌ[. أخرجه أبو داود .

1. (4952)- Ebu Şüreyh (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kim haksız yere, âmden (bile bile) öldürülürse velisi şu üç şeyden birini tercihte muhayyerdir:
Ya kısas ister
Ya affeder.
Yahut diyet alır.
Eğer dördüncü bir şey istemeye kalkarsa elinden tutun (mani olun)!"
Sonra Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), şu ayeti tilavet buyurdu. (Mealen):

"Kim bundan sonra tecavüz ederse ona elim bir azab vardır" (Bakara 179)." [Ebu Davud, Diyat 3, (4496), 4, (4504); Tirmizî, Diyat 13, (1406).][2]

-4953 -2- وعن ابن عمر رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]قَالَ رسولُ اللّهِ #: مَنْ قَتَلَ رَجُ مُؤْمِناً فَهُوَ قَوَدٌ بِهِ. فَمَنْ حَالَ دُونَهُ فَعَلَيْهِ لَعْنَةُ اللهِ وَغَضَبُهُ، وَ يَقْبَلُ اللّهُ مِنْهُ صَرْفاً وَ عَدْ[. أخرجه رزين.»الصَّرْفُ« النفلُ.و»العَدْلُ« الفرض .

2. (4953)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Kim mü'min bir kimseyi (âmden) öldürürse, katil bu sebeple kısas olunur. Kim bu kısasa mani olursa Allah'ın lanet ve gadabı onun üzerine olsun. Allah onun ne farz ve ne nafile hiçbir hayrını kabul etmez." [Rezin tahric etmiştir. Bu mânada rivayet Sünenler'in bir kısmında gelmiştir. Ebu Davud, Diyat 17, (4539, 4540, 4541); Nesâî, Kasame 29, (8, 40).][3]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste geçen kaved, yedmek mânasına gelen bir asıldan gelir ise de kısas demektir. Ancak çoğunlukla kısas finnefs için kullanılır. Bu da, katilin kısas mahalline boynuna ip takılarak getirilmesinden dolayıdır.

2- Hadiste kısasa şu veya bu şekilde mani olan kimseye Resulullah, Allah'ın lanet ve gadabını dilemekte, farz ve nafile nevinden hiçbir hayrının makbul olmayacağını bildirmektedir. Böylece adaletin yerine gelmesini engellemenin büyük vebal olduğuna dikkat çekmektedir. Aleyhissalâtu vesselâm bir başka hadislerinde: "Kıyamet günü, Allah yanında insanların en şerlisi, başkasının dünyası için ahiretini heba eden kuldur" buyurmuştur.

3- Hadiste geçen adli ulemâ "farz" diye anlamış, sarfa da "nafile" demiştir. Mamafih sarfa "tevbe", adle de "fidye" diyen alim de vardır.

4- Önceki hadiste geçen "dördüncü şey"den murad, mesela affettikten sonra kısas veya diyet istemesi, veya diyet talebinden sonra tekrar kısas istemesi gibi şeylerdir.

İbnu Hacer der ki: "Kısas etmek veya diyet almakla muhayyer olan kimse, cumhura göre, maktülün velîsidir. Ancak İmam Mâlik, Sevrî ve Ebu Hanife kısas

veya diyette muhayyerliğin kâtile ait olduğunu söylemişlerdir?
3- Neylü'l-Evtar'da denir ki: "Affa terğîb sahih hadisler ve ayet-i kerimelerle sübut bulmuştur. Affın meşruiyyeti hususunda ihtilaf mevcut değildir. Ancak, mazlum için evla olan hangisidir? Kendisine zulmedeni affetmesi mi, yoksa affı terketmesi mi bu hususta ihtilaf edilmiştir."[4]

*** HATA VE ÂMDEN HATA**

-4954 -1- عن ابن عبّاس رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]قَالَ رَسولُ اللّهِ #: مَنْ قُتِلَ فِي عِمِّيًّا أَوْ رِمِّيا تَكُونُ بَيْنَهُمْ بِحَجَرٍ أَوْ بِسَوْطٍ أَوْ ضَرْبٍ بِالْعَصَا فَهُوَ خَطَأٌ وَعَقْلُهُ الْخَطَأ، وَمَنْ قُتِلَ عَمْداً فَهُوَ قَوَدٌ، وَمَنْ حَالَ دُونَهُ فَعَلَيْهِ لَعْنَةُ اللّهِ وَغَضَبُهُ، وَ يُقْبَلُ مِنْهُ صَرْفٌ وَ عَدْلٌ[. أخرجه أبو داود والنسائي.»العِمِّيّا« بكسر العين وتشديد الميم المكسورة والقصر مصدر، ومعناه أن يوجد بينهم قتيل يعمى أمره و يتبين قاتله، فحكمه حكم قتيل الخطأ تجب فيه الدية .

1. (4954)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kim, aralarında taş atışması veya kamçı veya sopa darbı gibi durumlarda mübhem şekilde öldürülürse (bunun hükmü) hataen öldürme hükmüne tabidir, diyeti de hata diyetidir. Kim bu diyetin yerine getirilmesine mani olursa Allah'ın lanet ve gadabı üzerine olsun. Onun hiçbir farz ve nafile hayrı kabul edilmeyecektir." [Ebu Davud, Diyat 17, (4539, 4540), 28, (4591); Nesâî, Kasâme 29, (8, 40).][5]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadiste birbirlerine taş atan veya sopa sallayan, kamçı vuran iki tarafın kavgası sırasında kim tarafından öldürüldüğü, ne suretle öldüğü bilinemeyen bir maktulün görülmesi durumunda verilecek hüküm belirtilmektedir: Resulullah bunun hükmü, âmden katl değil, hataen katldir demektedir.
Ulemâ, bu kişinin diyetini kim ödeyecek meselesinde ihtilaf etmiştir:

* İmam Mâlik: "Bununla niza edenler" der.

* Ahmed İbnu Hanbel: "Diyeti, diğerlerinin akilelerinedir. Ancak, muayyen bir adam üzerinde iddiada bulunacak olurlarsa, kasâmeye başvurulur" demiştir. İshak da bu görüştedir.

* İbnu Ebî Leylâ ve Ebu Yusuf: "Bunun diyeti aralarında kavga yapan her iki grubun akilelerinedir" der.

* Evzâî: "Çarpışan her iki grubadır. Ancak bu gruplar dışından beyyine getirip: "Falan öldürdü" diye isbatlarsa, bu durumda o kimseye kısas gerekir" demiştir.

* Şafiî: "Bir şahıs veya bir grup hakkında "Bu (veya bunlar) öldürdü" diye iddia edecek olurlarsa kasâme gerekir, aksi takdirde ne diyet ne de kısas gerekir" demiştir.

* Ebu Hanîfe: "Öldürülenin sahipleri başka birinin üzerinde iddiada bulunmazlarsa, ölünün bulunduğu kabilenin akilesinedir" demiştir.[6]

-4955 -2- وعن وائل بن حجر رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]جَاءَ رَجُلٌ الى رسولِ اللّهِ # يَقُودُ آخَرَ بِنِسْعَةٍ. فقَالَ: يا رَسول اللّهِ هذَا قَتَلَ أخِي؟ فقَالَ رسُولُ اللّهِ # أقَتَلْتَهُ؟ فقَالَ: إنَّهُ لَوْ لَمْ يَعْتَرِفْ أقَمْتُ عَلَيْهِ الْبيِّنَةَ. فقَالَ: نَعَمْ، قَتَلْتُهُ. قَالَ: كَيْفَ قَتَلْتَهُ؟ قَالَ: كُنْتُ أنَا وَهُوَ نَخْتَبِطُ مِنْ شَجَرَةٍ فَسَبَّنِي وَأغْضَبَنِي فَضَرَبْتُهُ بِالْفَأسِ عَلى قَرْنِهِ فَقَتَلْتُهُ[. أخرجه مسلم وأبو داود والنسائي.وزاد أبو داود: »وَلَمْ أُرِدْ قَتْلَهُ. فقَالَ لَهُ رَسُولُ اللّهِ #: هَلْ لَكَ مِنْ شَىْءٍ تُؤَدِّيه عِنْ نَفْسِكَ؟ قَالَ: مَالي مِنْ مَالٍ إَّ كِسَائِي وَفَأسِي فَقَالَ: أتَرَى قَوْمَكَ يَشْتَرُونَكَ؟ قَالَ: أنَا أهْوَنُ عَلى قَوْمِي مِن ذلِكَ. فرَمَى إلَيْهِ النَّبِىُّ # بِنِسْعَتِهِ وَقَالَ: دُونَكَ صَاحِبَكَ، فَانْطَلَقَ بِهِ الرَّجُلُ، فَلَمَّا وَلَّى. قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: إنْ قَتَلَهُ فَهُوَ مِثْلُهُ. فَرَجَعَ إلَيْهِ، فقَالَ: يَا رَسُولُ اللّهِ؟ بَلَغَنِى أنَّكَ قُلْتَ إنْ قَتَلَهُ فَهُوَ مِثْلُهُ، وَمَا أخَذْتُهُ إَّ بِأمْرِكَ. فقَالَ #: أمَا تُرِيدُ أنْ يَبُوءَ بِإثْمِهِ وَإثْمِ صَاحِبِكَ. قَالَ: بَلَى يَا نَبِيَّ اللّهِ، قَالَ: فإنَّ ذلِكَ كَذلِكَ. قَالَ: فَرَمَى بِنِسْعَتِهِ وَخَلَّى سَبِيلَهُ«.»النُّسعة« سير يضفر على شبه اَعْنَة، تَشدّ به الرحال.وقوله: »إنْ قَتَلَهُ فَهُوَ مِثْلُهُ« يحتمل وجهين: أحدهما أنه لم ير لصاحب الدم أن يقتله ‘نه ادعى أن
قتله كان خطأ أو كان شبه عمد فأورث شبهة في نفي القود؛ والثاني أنه إن

أراد أنه مثله في حكم البواء فصارا متساويين فضل للمقتصّ حيث استوفى حقه من المقتص منه .

2. (4955)- Vail İbnu Hucr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah Aleyhissalâtu vesselâm'a bir adam geldi, bir başkasını kayışla bağlamış getiriyordu.
"Ey Allah'ın Resulü! Bu, kardeşimi öldürdü!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Doğru mu, kardeşini mi öldürdün?" diye sordu. Getiren adam:
"Şayet itiraf etmezse, aleyhine beyyine getirebilirim!" dedi. Öbürü:
"Evet kardeşini öldürdüm!" diye itiraf etti. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Nasıl öldürdün?" diye sordu. Adam açıkladı:
"O ve ben bir ağaçtan yaprak çırpıyorduk, bana küfredip beni kızdırdı, ben de baltayla başına vurup öldürdüm." [Müslim, Kasâme 32, (1680); Ebu Davud, Diyat 3, (4499, 4500, 4501); Nesâî, Kasame 5, (8, 13-18).]
Ebu Davud şu ziyadede bulundu: "Ben onu öldürmeyi düşünmemiştim."
Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Kendinden ödeyeceğin bir şeyin var mı?" diye sordu. Adam:
"Benim şu elbise ve baltamdan başka bir şeyim yok!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Ne dersin, kavmin seni satın alır mı (fidyeni öder mi)?" buyurdu. Adam:
"Ben kavmim nazarında o kadar kıymetli değilim ki!" dedi. Bunun üzerine (aleyhissalâtu vesselâm) kayıştan ipi getiren adama attı ve "Al adamını!" buyurdu. Adam onu alıp oradan ayrıldı. Onlar dönünce Aleyhissalâtu vesselâm:
"Eğer onu öldürürse, o da onun mislidir" buyurdular. Adam geri gelip:
"Ey Allah'ın Resûlü! "Eğer onu öldürürse o da onun mislidir" dediğiniz bana ulaştı. Oysa ben onu sizin emriniz üzerine aldım" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Sen onun hem kendi günahı ve hem de (öldürdüğü) arkadaşının günahıyla dönmesini istemiyor musun?" buyurdu. Adam:
"Evet ey Allah'ın Resûlü!" deyince Aleyhissalâtu vesselâm:
"Bu iş böyledir!" buyurdu. Bunun üzerine adam kayışı atıp, adamı serbest bıraktı." [Müslim, Kasame 32, (1680); Ebu Davud, Diyat 3, (4999, 4500, 4501); Nesâî, Kasâme 5, (8, 13-18).][7]

AÇIKLAMA:

1- Nis'a, deriden örülen ipe denir. Dilimizde buna kayış deriz.

2- Hadis, Ebu Davud'da muhtelif vecihlerde kaydedilmiştir. Tarikler arasında bazı ziyadeler mevcut. Bir veçhinde Resulullah katilin affını taleb eder. Ölenin velisi kabul etmez. Diyet teklif eder, veli onu da kabul etmez. Dördüncü sefer: "Eğer onu affedersen o kendi günahı ve öldürdüğü kimsenin günahı ile öbür dünyaya gider ve cehennemlik olur" der. Velî, bu söz üzerine adamı affeder ve kölenin ipini bırakır. Ravi: "Ben onun ipini sürüyerek geri döndüğünü gördüm!" der.

3- Hadiste, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın öldürme hâdisesini tahkik ettiğini, ne suretle vukua geldiğini araştırdığını görmekteyiz.

4- Sindî şu açıklamayı sunar: "Dendi ki: "Katil, kendi eski günahlarına ilaveten öldürme günahını da boynuna yüklenerek döner. Eğer katil suçuna mukabil öldürülürse, bu öldürmeden dolayı yüklendiği günaha keffaret olur."
Nevevî de şöyle der: "Mânası: "Katil, maktulün günahını yüklenir, velinin de günahını yüklenir. Çünkü kardeşini öldürerek onu da zarara uğratmıştır. Bu, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a hassaten bu adamla ilgili olarak vahyedilmiş olabilir. Mamafih mânanın şöyle olma ihtimali de var: "Katili affın, senin ve öldürülen kardeşinin günahlarının düşmesine sebep olabilir. Bu günahlardan murad onların eski günahlarıdır, bunların katilin günahıyla bir ilgisi yoktur. Böylece "döner"in manası, "düşer" olur. Bu lafzı ona mecazi olarak ıtlak etmiştir."
Dönme kelimesinin ifade edebileceği başka ihtimallere de yer veren Sindî der ki: "İkisinin günahıyla dönmesi"nin mânası şu da olabilir: "Her ikisinin de günahının ortadan kalkmış olmasıyla dönmesidir. Muhtemeldir ki, Allah Teala hazretleri, velinin katili affetmesi sebebiyle razı oldu da hem veliyi hem de maktulü mağfiret buyurdu. Böylece katil, o ikisi mağfiretle günahtan arınmış oldukları halde döner."

5- "Eğer onu öldürürse o da onun mislidir" sözü iki mânaya muhtemeldir.

1) Onu, kana veli olan kimsenin öldürmesini uygun görmemiştir. Çünkü, katil hataen veya şibh-i amd suretiyle öldürdüğünü iddia etmektedir. Bu durum kısasın kalkmasına yeterli bir şüphedir. Fıkıhta kaidedir: Şüphe hali haddlerin tatbikatını düşürür.

2) Dönme halinde, velinin katilin durumunda olduğu da murad edilmiş olabilir. Böylece her ikisi birbirlerine eşit olurlar. Şöyle ki: "Kısas yapan veli, kısasla katilden hakkını alınca, katile bir üstünlüğü kalmaz.

6- Hattâbî der ki: "Hadiste şu hükümler var:

* Veli kısas yapmak veya diyet almak hususunda muhayyerdir.

* Amden öldürmenin diyeti, caninin malından alınır.

* İmam, kısas kesinleştikten sonra, kana veli olan kimse nezdinde affetmesi için katil lehine şefaatte bulunur.

* Katilin kaçmasından korkulduğu takdirde bağlanması mübahtır.

* İp ve bağ altında getirilen kimsenin ikrarı caizdir.

* Katil affedilirse ta'zir gerekmez. Ancak İmam Malik'in "Afdan sonra yüz sopa vurulur, bir yıl da hapsedilir" dediği hikâye edilmiştir."[8]

-4956 -3- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَتَلَ رَجُلٌ رَجُ عَلى عَهْدِ رَسُولِ اللّهِ # فَرُفِعَ الى النَّبِيِّ # فَدَفَعَهُ الى وَلِي الْمَقْتُولِ. فقَالَ الْقَاتِلُ: يَا رَسُولَ اللّهِ مَا أرَدْتُ قَتَلَهُ. فقَالَ # لِلْوَلِيِّ: أمَا إنَّه إنْ كَانَ صَادِقاً فَقَتَلْتَهُ دَخَلْتَ النَّارَ فَخَلّى سَبِيلَهُ، وَكَانَ مَكْتُوفاً بِنِسْعَةٍ فَخَرَجَ يَجُرُّ نِسْعَتَهُ، فَسُمّى ذَا النِّسْعَةِ[. أخرجه أصحاب السنن .

3. (4956)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında bir adam bir adamı öldürmüştü. Hâdise Aleyhissalâtu vesselâm'a geldi. (Meseleyi tahkikten sonra) katili, maktulün velisine teslim etti. Katil:
"Ey Allah'ın Resûlü! Ben onu öldürmeyi kasdetmemiştim (kazaen öldürdüm)! " dedi. Aleyhissalâtu vesselâm veliye:
"Eğer bu sözünde sadık ise ve doğruyu söylüyorsa, bu durumda onu öldürdüğün takdirde ateşe gidersin!" buyurdu. Bunun üzerine veli, adamı salıverdi. Adam bir kayışla bağlı idi, kayışını sürüyerek uzaklaştı. Bundan sonra kendisine zu'nnis'a (kayışlı) adı takıldı." [Tirmizî, Diyât 13, (1407); Ebu Davud, Diyat 3, (4493); Nesâî, Kasâme 5, (8, 13).][9]

AÇIKLAMA için önceki hadise bakılsın. [10]

*** BABA VE EVLAD ARASINDA KISAS**

-4957 -1- عن سراقة بن مالك رَضِيَ اللّهُ عَنْه، قال:]حَضَرْتُ رَسُولَ اللّهِ # يُقِيدُ ا٭بَ مِن ابْنِهِ وَ يُقِيدُ ا٭بْنَ مِنْ أبِيهِ[. أخرجه الترمذي .

1. (4957)- Süraka İbnu Malik (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, oğlu sebebiyle babaya kısas uyguladığına, fakat oğluna, babası sebebiyle, kısas uygulamadığına şahid oldum." [Tirmizî, Diyat 9, (1399).][11]

AÇIKLAMA:

1- Hadisin zayıflığına dikkat çeken Tirmizî, ulemanın bu hadisin aksiyle amel ettiğini belirtir: "Baba oğlunu öldürse, babaya bu yüzden kısas uygulanmaz; kazıfta bulunsa, hadd-i kazf tatbik edilmez."

2- Bazı alimler, babayı öldürmesine rağmen oğlana kısas tatbik edilmemesini: "Oğlu deli veya henüz büluğa ermemiş bir çocuk olabilir" diye te'vil etmişlerdir. Bazısı da: "Bu, İslam'ın bidayetteki hükmü olabilir, sonradan neshedilmiştir" diye te'vil etmiştir. Mamafih şöyle diyen de olmuştur: "Bunun hikmeti şudur: Baba çocuğun vücuduna sebep olmuştur, onun yok olmasına da sebep olması caiz değildir."[12]

-4958 -2- وعن أبِي رمثة قال:]انْطَلَقْتُ مَعَ أبِي نَحْوَ النَّبِيِّ #: ثُمَّ إنّ رَسُولَ اللّهِ # قَالَ ٭بِي: اِبْنُكَ هذا؟ قَالَ: اِبْنِي وَرَبِّ الْكَعْبَةِ. فقالَ: حَقًّا؟ قَالَ: أشْهَدُ بِهِ. فَتَبَسَّمَ رَسُولُ اللّهِ # مِنْ حَلِفِهِ وَمِنْ قُرْبِ شَبهِي مِنْ أبِي. ثُمَّ قَالَ: أ إنَّه َ يَجْنِي عَلَيْكَ وَ تَجْنِي وَقَرأ رَسُولُ اللّهِ #: وَ تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرى[. أخرجه أبو داود والنسائي .

2. (4958)- Ebu Rimse anlatıyor: "Babamla birlikte Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gittik. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) babama:
"Bu, oğlun mu?" diye sordu. Babam:

"Ka'be'nin Rabbine yemin olsun oğlum!" dedi. Resulullah tekrar:
"Hakikaten mi?" buyurdular. Babam: "Şehadet ederim oğlumdur!" deyince, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), babamın yemini ve benim babama benzerliğimin fazlalığı sebebiyle tebessüm buyurdular ve sonra:
"Bilesin! O senin cinayetinle sorumlu tutulamaz. Sen de onun cinayetinden sorumlu olmazsın" buyurdular ve şu ayeti tilavet ettiler. (Mealen): "Hiçbir günahkâr, başkasının günahını yüklenmez" (Enam 164). [Ebu Davud, Diyat 2, (4495); Nesâî, Kasâme 39, (8, 53).][13]

AÇIKLAMA:

1- Şarihler babanın ısrarla: "Bu oğlumdur" diye yemin ve şehadette bulunmasında bir cahiliye müessesesinin dile getirildiğini belirtirler: Cahiliye devrinde baba ve evlat birbirlerinin cinayetinden sorumlu idiler. Burada baba, cahiliye sorumluluğunu dile getirmekte: "Ben oğlumun, oğlum da benim cinayetlerimden sorumludur, bu hususta şahid olun" demek istemektedir.

2- Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Ebu Rimse ile babası arasında pek aşikâr olan benzerliğe rağmen, babasının "o benim oğlumdur" diye yemin etmesine tebessüm buyurmuştur.

3- Resulullah, herkesin cinayetinden hasıl olacak sorumluluk ve günahın kendisinde kalıp diğerine sirayet etmeyeceğini Kur'andan da şahid getirerek ifade buyurmuştur. Ancak Sindî, bazı sorumlulukların sirayet edeceğini, hadiste öncelikle günahın kastedilmiş olması gerektiğini belirtir ve diyeti misal verir, "Onun ödenmesi her ikisine de vacib olur" der.[14]

*** CEMAATE BİR KİŞİ SEBEBİYLE, HÜR'E DE KÖLE SEBEBİYLE KISAS**

4959-1- عن ابن عمر رَضِيَ اللّهُ عَنْهما:]أَنَّ غُماً قُتِلَ غِيلَةً. فقَالَ عُمَرُ: لَوِ اشْتَرَكَ فيهِ أهْلُ صَنْعَاءَ لَقَتَلْتُهُمْ بِهِ[.

1. (4959)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Bir oğlan, hile (suikast) suretiyle öldürülmüştü. Hz. Ömer (radıyallahu anh):

"Bunun öldürülmesine San'a ahalisi iştirak etmiş olsaydı, bu tek kişi yüzünden bütün San'a ahalisini öldürürdüm!" dedi."[15]

-4960 -2- وفي رواية:]أَنَّ أَرْبَعَةً قَتَلُوا صَبِيًّا وَذَكَر نَحْوَهُ[. أخرجه البخاري .

2. (4960)- Bir başka rivayet: "Dört kişi bir çocuğu öldürmüştü, Hz. Ömer dedi ki..." diye başlar, yukarıdaki gibi devam eder. [Buharî, Diyat 21; Muvatta, Ukul 13, (2, 871).][16]

AÇIKLAMA:

Kaydedilen rivayette bir kimsenin haksız yere öldürülmesine iştirak edenlerin eşit olarak o cinayetin suçuna iştirak edecekleri ifade edilmektedir. Rivayetin aslında uzun bir hikâyesi var. Ancak İmam Buhârî, hikâyeyi atarak fıkha müteallik kısmını almış. İbretli olacağı için hikâye kısmını özetlemek istiyoruz: Bir kadının kocası gurbete gider ve gelmez, haber alınmaz olur. Kadının yanında kocanın önceki karısından kalma Asil isminde bir oğlu var. Kadın bir ara bir dost (kırık) edinir. Asil'i aralarında ayak bağı görmeye başlarlar ve öldürmeye karar verirler. Çocuğun öldürülmesine kadın, kırığı, hizmetçisi ve bir başka erkek daha iştirak ederler. Asil parça parça edilerek, parçaları bir dağarcığa doldurulup, köyün kenarında metruk bir kör kuyuya atılır. Sonra hâdise ortaya çıkar, işe devlet el koyar. Tahkik edilir. Önce kadının kırığı olmak üzere hepsi suçlarını itiraf ederler. Hâdiseyi tahkik eden Ya'la İbnu Ümeyye durumu Hz. Ömer'e yazar. Hz. Ömer dördünün de katledilmesi talimatını verir. Talimatında, sadedinde olduğumuz cümle yer alır: "Allah'a kasem olsun, eğer çocuğun öldürülmesine San'a ahalisinin tamamı iştirak etmiş olsaydı hepsini öldürürdüm."[17]

-4961 -3- وعن مالك:]أَنَّ عُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قَتَلَ نَفَراً خَمْسَةً، أَوْ سَبْعَةً بِرَجُلٍ وَاحِدٍ، قَتَلُوهُ غِيلَةً وَقالَ: لَوْ تَمَا' عَلَيْهِ أَهْلُ صَنْعَاءَ لَقَتَلْتُهُمْ جَمِيعاً[.

3. (4961)- İmam Malik anlatıyor: "Hz. Ömer (radıyallahu anh), tek bir kişi için beş veya yedi kişiyi öldürttü. Bunlar hile ile birini öldürmüşlerdi. Hz. Ömer talimatında şunu da ilave etmişti: "Bu tek kişinin öldürülmesine bütün San'a halkı katılmış olsaydı, hepsinin öldürülmesine hükmederdim." [Muvatta, Ukûl 13, (2, 871).][18]

AÇIKLAMA:

Bu ikinci rivayet hüküm itibariyle öncekinin aynıdır. Üstelik hâdise San'a'da geçmektedir. Aynı hâdisenin farklı bir veçhi gibi gözükmektedir. Ancak önceki hâdisede bir çocuğu dört kişinin öldürmesi mevzubahis olduğu halde, burada bir adamı beş veya yedi kişinin öldürmesi mevzubahistir. İbnu Hacer, bu rivayetlerde iki ayrı vak'anın anlatıldığını belirtir. Bu ikinci hâdisede, bir adamın cariyesi ile içki âlemi yapan yedi kişinin efendiyi öldürmeleri; cinayetlerini itirafları, Hz. Ömer'e vak'anın bildirilmesi, Hz. Ömer'in cevabî yazısı ve bu yazıda, yukarıda kaydedilen hükmü mevzubahistir. İbnu Hacer, rivayetlerdeki farklılıklara bakarak, Hz. Ömer zamanında bu nevi vak'aların tekerrürü ve Hz. Ömer'in bu şekilde hükmettiği hususunda cezmeder.[19]

4962-4- وعن سمرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَنْ قَتَلَ عَبْدَهُ قَتَلْنَاهُ، وَمَنْ جَدَعَ عَبْدَهُ جَدَعْنَاهُ[. أخرجه أصحاب السنن.وزاد النسائي:]وَمَنْ خَصى عَبْدَهُ خَصَيْنَاهُ[.قال الخطابي، ومعناه: من فعل بعبده ذلك بعد عتقه إياه .

4. (4962)- Semüre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kim kölesini öldürürse, biz de onu öldürürüz. Kim de kölesini (burnunu, kulağını keserek) sakatlarsa, biz de onun (burnunu, kulağını keserek) sakatlarız." [Ebu Davud, Diyat 7, (4515 , 4516, 4517, 4518); Tirmizî, Diyat 18, (1414); Nesâî, Kasâme 9, (8, 21).]
Nesâî'nin rivayetinde şu ziyade var: "Kim kölesini iğdiş ederse, biz de onu iğdiş ederiz."[20]

AÇIKLAMA:

1- Sadedinde olduğumuz hadis, efendi ile kölesi arasında birbirlerine karşı işleyecekleri cinayetlerin cezasında eşitlik olacağını ifade etmektedir. Ancak fukaha bu meselede ittifak etmemiştir. Bu hadisle fetva veren olmuşsa da, çoğunluk, başka delilleri de gözönüne alarak, bu hadise uymayan hükümlere gitmişlerdir.
Nitekim Tirmizî, hadisi kaydettikten sonra şu açıklamayı dermeyan eder. "Tabiin'den bazı ilim ehli bu hadise göre hükmetmiştir: İbrahim Nehâî bunlardandır. Bazıları da: "Köle ile hür arasında gerek nefiste, gerekse daha aşağı meselelerde kıyas yoktur" diye hükmeder. Hasan Basrî ve Atâ İbnu Rebah bunlardandır. Ahmed ve İshak da bu görüştedir." Bazıları da şöyle demiştir: "Efendi kölesini öldürürse, bu sebeple efendi öldürülmez, başkasının kölesini öldüren bir hür öldürülür." Süfyan Sevrî de bu görüştedir."
Bazı alimler, "Efendinin kölesi mukabilinde öldürülmeyeceği hususunda, İbrahim Nehâî dışında bütün alimlerin icma ettiğini" kaydeder. Kölesi mukabilinde efendisinin öldürülmeyeceği görüşünde olanlar bu hadisi te'vil etmişlerdir. "Bu, kölesini öldürmeye tevessül edilmemesi için bir zecr, bir caydırmadır. Nitekim Aleyhissalâtu vesselâm: "Bir kimse içki içerse celde uygulayın, tekrar yaparsa yine celde uygulayın, dördüncü veya beşinci sefer yine içerse artık onu öldürün" buyurmuştur. Ama kendisine dördüncü veya beşinci sefer içki içen getirildiği zaman öldürmemiştir.
Bazı alimler hadis hakkında şöyle bir te'vilde bulunmuştur: "Resulullah'ın bu hükmü, önce köle iken, sonradan kölelikten kurtularak hür olmada efendisi ile eşitlenen kimse hakkında varid olmuştur."
Bazıları da şöyle te'vil etmiştir: "Sadedinde olduğumuz hadis "Hür, hür ile; köle köle ile... kısasdır" (Bakara 178) ayeti ile neshedilmiştir."
Ebu Hanife'nin ashabı: "Hür, başkasının kölesini öldürürse öldürülür, kendi kölesini öldürürse öldürülmez" diye hükmetmiştir.
İmam Şafiî ve İmam Malik: "Hür, köle sebebiyle öldürülmez, başkasının kölesi de olsa" demişlerdir.
İbrahim Nehâî ve Süfyan-ı Sevrî ise: "Kendininki dahi olsa, hür köle sebebiyle öldürülür" diye hükmetmişlerdir.

2- Sakatlamak diye çevirdiğimiz "ced" kelimesi, insanın burun, kulak dudak gibi uzuvlarını kesmek mânasına gelir. Bu kelime, öncelikle ve hususi olarak burnun kesilmesini ifade eder. Fakat diğer uzuvların kesilmesini ifade için de

kullanılmıştır. Tercümede bu umumi mânayı ifade etmek için sakatlama kelimesini kullanmayı tercih ettik.
Şarihler, ulemanın: "Hür kimsenin herhangi bir uzvu, kölenin herhangi bir uzvu sebebiyle kesilemez" diye hükmettiğini; hadisin de korkutma ve caydırma için varid olduğu veya mensuk bulunduğu şeklinde te'vil ettiğini belirtirler.[21]

*** KÂFİR SEBEBİYLE MÜSLÜMANA KISAS**

-4963 -1- وعن أبي جحيفة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قُلْتُ لِعَلِيٍّ رَضِيَ اللّهُ عَنْه: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ. هَلْ عِنْدَكُمْ مِنْ سَوْدَاءَ فِي بَيْضَاءَ لَيْسَ فِي كِتَابِ اللّهِ؟ قَالَ: ، وَالّذى فَلَقَ الْجَنَّةَ وَبَرَأ النسمَةَ مَا عَلّمْتُهُ إ فَهْماً يُعْطِيهِ اللّهُ رَجُ في الْقُرآنِ، وَمَا في هذِهِ الصَّحِيفَةِ. قُلْتُ: وَمَا في هذِهِ الصَّحِيفَةِ؟ قَالَ الْعَقْلُ وَفِكَاكُ ا'سِيرِ، وَأنْ يُقْتَلَ مُسْلِمُ بِكافِرٍ[. أخرجه البخاري والترمذي والنسائي .

1. (4964)- Ebu Cuheyfe (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Ali (radıyallahu anh)'ye: "Ey mü'minlerin emîri! Yanınızda, Kur'an'da bulunmayan yazılı bir şey var mı?" diye sormuştum. Şöyle cevap verdi:
"Hayır! Daneyi yar(ıp ondan filizi çıkar)an ve insanı yaratan Zata kasem olsun! Bildiğim şeyler, Allah'ın, Kur'an'da olanı anlamak üzere kişiye verdiği anlayış ve bir de şu sahifede bulunanlardır.
"Pekiyi bu sahifede ne var?" dedim.
"Diyet(le ilgili ahkâm), esirlerin hürriyete kavuşturulması (ile ilgili tavsiye ve teşvik), kâfir mukabilinde Müslümanın öldürülmeyeceği!" cevabını verdi." [Buhârî, Diyat 31, İlm 39, Cihad 171; Tirmizî, Diyat 16, (1412); Nesâî, Kasâme 12, (8, 23).][22]

AÇIKLAMA:

1- el-Kâdî der ki: "Hz. Ali'ye bu soruyu Şiîlerin bir iddiası sebebiyle sormuştur: Onların iddiasına göre, Ehl-i Beyt ve bahusus Hz. Ali (radıyallahu anh) nezdinde Resulullah'ın onlara hususi olarak öğretip başkalarından gizlediği bir kısım vahiyler vardı."
Bu iddiaların yaygınlığı sebebiyle bu kimselerin Hz. Ali'ye Ebu Cuhfe Vehb

İbnu Abdillah el-Âmirî'nin dışında Kays İbnu Ubade, el-Eşter en-Nehâî de sormuştur. Yanında Kur'an'dan başka hususi bir vahiy metni olmadığı beyanına dair rivayetler ise başka zatlar tarafından da rivayet edilmiştir. Mesela Tarık İbnu Şihab der ki: "Hz. Ali minberde şöyle derken kendisini dinledim "Vallahi, yanımızda Kitabullah ve şu sahifeden başka size okuyacağımız herhangi bir kitap yok."

2- Hz. Ali'nin verdiği cevap ve hususen mezkur sahifenin muhtevasıyla ilgili açıklamalar, senetten senede bir kısım farklılıklar ihtiva eder. Nesâî'nin farklı bir rivayeti müteakiben gelecek. Buhârî ve Müslim'in bir rivayetinde: "Medine haramdır" hükmü; Müslim'in bir rivayetinde: "Allah, Allah'tan başkasının adına kesene lanet etti." Ahmed İbnu Hanbel'in rivayetinde "Sadakanın taksimi" gibi ziyadeler mevcuttur. İbnu Hacer: "Bunların hepsi o sahifede mevcud idi. Ravilerden her biri hatırlayabildiğini rivayet etti" diyerek arada bir tearuz olmadığını belirtir.

3- Sahife'den murad, yazılı kâğıttır.

4- Akl, burada diyet demektir. Diyete akl denmesi, diyet olarak deve verilip, maktulün evinin avlusuna "akl"larla bağlandığı içindir. Akl burada ip demektir. İbnu Mace'nin rivayetinde akl yerine diyat kelimesi gelmiştir. Şu halde mezkur sahifede diyetle ilgili ahkâm; çeşitleri, miktarları, ödeniş tarzı vs. yazılmış olmalı.

5- Hadiste kâfiri öldüren Müslümana kısas tatbik edilmeyeceği ifade edilmektedir. Ancak daha önce de dikkat çekildiği üzere, bu meselede fukaha ihtilaf eder. İbnu Hacer'in kaydına göre:

***** Şafiî, Malik ve Ahmed'in de dahil olduğu cumhur bunu esas almış, "kâfir sebebiyle Müslüman öldürülmez" demiştir. Ancak İmam Malik'in, yol kesenler ve bunlar durumunda olanlar hakkında sarfettiği: "Hile ile öldüren öldürülür, maktul zımmî bile olsa" sözüne göre, kâfire mukabil Müslümanlar da öldürülmektedir.

***** Hanefilere göre, Müslüman haksız yere öldürmüş ise, zımmî sebebiyle öldürülür; fakat müste'min (eman verilmiş olan) sebebiyle öldürülmez.

***** Şa'bî ve Nehâî'ye göre, "Nasrani ve Yahudiye mukabil öldürülür, fakat Mecusiye mukabil öldürülmez."Mesele hakkındaki münakaşa ve karşılıklı ileri sürülen deliller konuyu uzatacağı için kaydetmeyeceğiz.[23]

4964 -2- وعن قيس بن عباد قال:]انْطَلَقْتُ أنَا وَا٭شْترُ النَّخَعيُّ الى عَليّ ابن أبي طَالِبٍ. فَقُلْنَا لَهُ: هَلْ عَهَدَ إلَيْكَ رَسُولُ اللّهِ # شَيْئاً لَمْ يَعْهَدْهُ الى النَّاس عَامَّةً. قَالَ:، إّ مَافي هذا فَأخْرَجَ كِتَاباً مِنْ
قِرَابِ سَيْفِهِ. قَالَ: فرذَا فيهِ: الْمُؤْمِنُونَ تَتَكَافأُ دِمَاؤُهُمْ، وَهُمْ يَدٌ عَلى مَنْ سِوَاهُمْ، وَيَسْعَى بِذِمَّتِهِمْ أدْنَاهُمْ. أ َيُقْتَلُ مُؤْمِنٌ بكَافِرٍ، وَ ذُو عَهْدٍ في عَهْدِهِ. مَنْ أحْدَثَ حَدَثاً فَعَلى نَفْسِهِ، وَمَنْ أحْدَثَ حَدَثاً أوْ آوى مُحْدِثاً فَعَلَيْهِ لَعْنَةُ اللّهِ وَالْمَئِكَةِ وَالنَّاس أجْمَعِينَ[. أخرجه أبو داود والنسائي .

2. (4964)- Kays İbnu Ubad (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ben ve el-Eşter en-Nehâî, Hz. Ali (radıyallahu anhümâ)'nin yanına gittik. Kendisine:
"Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), bütün insanlara şamil olmayan hususi bir talimde bulundu mu?" dedik. Bize:
"Hayır! ama şu sahifede bulunanlar var!" dedi ve kılıncının kabzasından bir sahife çıkardı. İçerisinde şunlar vardı: "Mü'minlerin kanı eşittir. Onlar kendilerinden başkalarına karşı tek bir el gibidirler. Onlar içlerinden en adilerinin verdiği emana uyarlar. Haberiniz olsun: Mü'min, kâfir mukabilinde öldürülmez; ahd (antlaşma) sahibi de anlaşma müddeti esnasında (küfrü sebebiyle) öldürülmez. Kim bir cinayet işlerse sorumluluğu kendine aittir (başkasını ilzam etmez). Kim bir cinayet işler veya caniyi himaye ederse, Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların laneti üzerine olsun!" [Ebu Davud, Diyat 11, (4530); Nesâî, Kasâme 8, (8, 19).][24]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste Müslümanların kanının eşit olduğu belirtilmektedir. Yani şerefi, mevki ve makamı olanlarla, makamsız olanlar; zengin ve fakir olanlar; kadın, erkek olanlar; hanedan sahibi olanlarla asalete sahip olmayanlar; büyükler, küçükler; Arap ve acem olanlar; alim veya cahil olanlar arasında fark yoktur. Kim kime karşı cinayet işlerse aynı şekilde kısas yapılır, katil yerine bir başkası öldürülmez... demektir.

2- "Müslümanlar bir el gibidir" demek, "birbirleriyle dayanışma ve yardımlaşma

içindedirler. Başka din mensuplarına karşı birbirlerini yalnız bırakmazlar" demektir.

3- "En adilerinin verdiği emana uyarlar" demek: "Herhangi bir Müslüman bir kâfire eman verse, artık o kâfir, bütün mü'minlere haram olmuştur. Onun malı, canı, ırzı korunmaya mazhardır. Bu emanı, köle gibi en düşük durumda olan, hiçbir vasfı bulunmayan bir Müslüman da vermiş olsa muteberdir" demektir.

4- "Ahd (anlaşma) sahibi öldürülmez" ibaresi makabline atıf yapılınca, ibare şöyle de anlaşılmıştır: "Mü'min, harbî kâfir sebebiyle öldürülmez; ahd sahibi de, ahdi boyunca harbî kâfir sebebiyle öldürülmez."

5- Kişinin cinayeti kendini ilgilendirir, günah kendine aittir. Kişi başkasının cürmü sebebiyle muahaze olunmaz. Ancak bu hüküm, kişinin nefsine ve malına terettüp eden cezalarda makbuldür, fakat hata sebebiyle terettüp eden birkısım maddî cezalar akileye terettüp edebilmektedir.

6- Resulullah'ın caniyi himaye edenlere laneti dikkat çekicidir. Şarihler bunu: "Caniyi, hasmına karşı koruyup, kısas uygulanmasına mani olan kimse" diye açıklarlar.[25]

*** DELİ VE SARHOŞLARA KISAS**

4965-1- عن يحيى بن سعيد:]أَنَّ مَرْوَانَ كَتَبَ الى مُعَاوِيَةَ بْنِ أَبِى سُفْيَانَ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما: أَنَّهُ أُتِيَ إِلَيْهِ بِمَجْنُونٍ قَدْ قَتَلَ رَجُلاً فَكَتَبَ إِلَيْهِ أن اعْقِلْهُ، وَ تَقُدْ مِنْهُ، فإِنَّهُ لَيْسَ عَلى مَجْنُونٍ قَوَدٌ[. أَخرجه مالك .

1. (4965)- Yahya İbnu Said anlatıyor: "Mervan, Hz. Muaviye İbnu Ebî Süfyan (radıyallahu anhüma)'a: "Kendisine bir adamı öldürmüş olan bir deliyi getirdiklerini" yazarak hükmünü sormuştu, şu cevabı aldı:

"Onu hapset, kısas yapma, çünkü deliye kısas yoktur." [Muvatta, Ukul 3, (2, 851).][26]

AÇIKLAMA:

Hz. Muaviye'den meseleyi soran Mervan İbnu'l-Hakem Medine valisi idi. Hz.

Muaviye halife olarak Şam'da ikamet ediyordu. Hz. Muaviye, Mervan'ın sorusuna "Kalem üç kişiden kaldırılmıştır: "...iyileşinceye kadar deliden..." hadisine dayarak deliye kısas uygulamasını yasaklamıştır.
İmam Malik hadise şu açıklamayı ekler: "Bir çocukla bir büyük, bir kimseyi birlikte amden öldürecek olsalar, bu durumda büyük, kısasen öldürülür, çocuğa da diyetin yarısı ödetilir. Keza bir hürle bir köle birlikte bir köleyi öldürseler, köle öldürülür, hürüzerine de kölenin kıymetinin yarısını ödemek terettüp eder."
Zürkânî: "Köle müsavat sebebiyle öldürülür, hür ise müsavat olmadığı için öldürülmez, fakat diyeti aşsa bile kıymetinin yarısını öder" der.[27]

-4966 -2- وعن مالك:]أنَّه بَلَغَهُ أنّ مَرْوَانَ كَتَبَ الى مُعَاوِيَةَ: أنَّهُ أُتِيَ بِسَكْرَانٍ قَدْ قَتَلَ. فَكَتبَ إلَيْهِ أَنِ اقْتُلْهُ بِهِ[.

2. (4966)- İmam Malik'e ulaştığına göre, Mervan, Hz. Muaviye (radıyallahu anhüm)'ye yazarak: "Kendisine adam öldüren bir sarhoş getirildiğini" bildirir ve hükmünü sorar. Hz. Muaviye: "Onu öldür (kısas uygula)!" cevabını verir." [Muvatta, Ukul 15, (2, 872).][28]

AÇIKLAMA:

Zürkânî der ki: "Sarhoş, cinayetinden sorumludur. Aksi takdirde herkes sarhoş olur ve birbirlerini öldürür, malları tahrip ederler, sonra da sarhoşluk yüzünden akıllarının olmadığını söyleyerek mazeret beyan etmeye kalkarlar. İşte böyle bir durum ortaya çıkmasın diye şer-i şerif sarhoşluğu mazeret kabul etmemiştir. Sarhoşla deli arasında fark var. Zîra sarhoş kendi iradesiyle kendini sarhoş etti. Dolayısıyla bu halinde kasıt vardır. Halbuki delide kasıt yoktur."[29]

-4967 -3- وعن علي رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أنَّ يَهُودِيَّةَ كَانَتْ تَشْتِمُ رَسُولَ اللّهِ # وَتَقَعُ فيهِ فَخَنَقَهَا رَجُلٌ حَتّى مَاتَتْ. فأبْطَلَ النَّبِىُّ # دَمَهَا[. أخرجه أبو داود .

3. (4967)- Hz. Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir Yahudi kadın Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a şetimde bulunuyor, hakaretler ediyordu. Bir adam onu

boğarak öldürdü. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) kadının kanını batıl kıldı." [Ebu Davud, Hudud 2, (4362).][30]

AÇIKLAMA:

Bu hadis Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a şetmeden (söğüp sayan) kimsenin öldürüleceğini ifade eder. İbnu'l-Münzir, sarih olarak "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a şetmedenin öldürülmesi gerektiği hususunda" ulemanın ittifak ettiğini nakleder. Hattâbî: "Böyle biri Müslüman ise, katlinin vacib olduğu hususunda muhalefet eden bir alim bilmiyorum" der. İbnu Battal: "Resulullah'a sebbeden (söven, küfreden) kimse hakkında ulema ihtilaf etti" der ve devamla şunları kaydeder: "Bu kimse, Yahudi gibi ahd ve zımmet sahibi ise (yani İslam memleketinde yaşama ruhsatı almış kimse ise) İbnu Ôl-Kasım'ın Malik'ten nakline göre, Aleyhissalâtu vesselâm'a sebbi sebebiyle, Müslüman olmayan, öldürülür. Müslüman sebbetmişse, tevbe teklifi yapılmadan öldürülür" der. İbnu'l-Münzir: "Leys, Şafiî, Ahmed ve İshak'tan Yahudi ve diğerleri hakkında benzer görüş" nakleder. Evzâî ve Malik'ten, Müslüman hakkında: "Bu bir nevi irtidattır, tevbe teklif edilir" dedikleri rivayet edilir. Kûfilerin de: "Sebbeden kimse zımmî ise ma'zur addedilir, Müslümansa bu, irtidattır" dediği nakledilmiştir.
Kadı İyaz: "Aleyhissalâtu vesselâm'a sebbeden zımmîye ceza verilmeyişinin, bu hususta sarahat olmayışı sebebiyle mi, yoksa onların kalbini kazanmak mülahazasıyla mı olduğunda ihtilaf edildiğini" söyler ve devamla der ki: "Bazı Malikîlerin, "Resulullah, kendisine "ölüm senin üzerine olsun!" diyen Yahudileri öldürmedi. Çünkü bu hususta Yahudilerin böyle söylediğine dair bir beyyine ibraz edilmedi, bunu Yahudiler de ikrar etmediler. Aleyhissalâtu vesselâm (vahye dayanan) kendi bilgisiyle de onlara hükmetmezdi" dediğini nakleder. Şu da şöylenmiştir: "Yahudiler, şetimlerini açıkça ifade etmeyip, dillerini bükerek kelime oyunu yaptıkları için onları öldürmekten vazgeçti." Bazı alimler de: "Bu sözleri küfre hamledilmez, bu bir ölüm temennisidir, mutlaka vaki olacak bir şeyi dileyerek, beddua etmektir. Nitekim bu yüzden, onlara selamlarına mukabele sadedinde: "Size de olsun!" demekle yetinmiştir. Mânası: "Ölüm size de bize de gelicidir, onu talep etmenin bir mânası yoktur" şeklinde bir açıklamada bulunmuşlardır.[31]

4968 -4- وعن ابن عبّاس رَضِيَ اللهُ عَنْهما:]أنَّ أعْمَى قَتَلَ أمَّ وَلَدٍ لَهُ، وَكَانَتْ تَشْتُمُ النَّبِيَّ #. فَأهْدَرَ النَّبِيُّ # دَمَهَا[. أخرجه أبو داود والنسائي .

4. (4968)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Âma yani gözleri kör bir zat, ümmü veled olan cariyesini, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a şetmettiği için öldürdü. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) cariyenin kanını heder addetti." [Ebu Davud, Hudud 2, (4361); Nesâî, Tahrim 16, (7, 107, 108).][32]

AÇIKLAMA:

1- Hâdise Ebu Davud'da teferruatlı olarak anlatılmaktadır. Buraya vak'a ve buna terettüp eden hüküm kaydedilmiş: Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a şetmeden bir cariyeyi âma olan efendisi, şetmi sebebiyle öldürmüştür. Ertesi günü duruma muttali olan Aleyhissalâtu vesselâm "Cariyenin kanı hederdir" buyurmuştur. Yani öldüren kimseye ne kısas, ne diyet ne de tazir hiçbir ceza gerekmemektedir.

2- Şarihler, âmanın beyanının doğruluğu hususunda, "Resulullah vahiy almış olabilir" diyerek mesele hakkında tahkik yapılmayışının sebebini belirttiler. Çünkü, normalde bu çeşit cinayetlerde caninin beyanına itibar edilmeyip, tahkik edilmesi gerekir.

3- Sindî hadiste: "Zımmî, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) hakkında dilini tutmayıp hakaret edecek, iftira ve şetme yer verecek olursa, zımmet hakkını kaybedeceği ve öldürülmesinin helal olacağı hususunda delil vardır" der.
Sebbeden kimse Müslümanlardan biri ise, öldürüleceğinde ihtilaf yoksa da, zımmînin sebbine terettüp edecek hükümde ihtilaf edilmiştir. Önceki hadiste daha geniş yer verdiğimiz üzere:

***** Şafiî hazretleri: "Öldürülür, zımmet (himaye) kaldırılır" der.

***** Ebu Hanife merhum: "Öldürülmez, onun şirki bundan da büyük bir cinayetidir" demiştir.

***** İmam Malik rahimehullah: "Yahudi ve Nasârâ'dan şetmedenler öldürülür, Müslüman olan istisnadır" demiştir.[33]

* AKRABALARIN CİNAYETİ

-4969 -1- عن ثعلبة بن زهدم اليربوعي قال:]جَاءَ نَاسٌ مِنَ ا ْنْصَارِ فَقَالُوا: يَارسُولَ اللّهِ هؤُءِ بَنُو ثَعْلَبَةَ بنِ يَرْبُوعٍ قَتَلُوا فُناً فِي الْجَاهِلِيَّةِ. فقَالَ وَهَتَفَ بِصَوْتِهِ: أ َتَجْنِيَ نَفْسٌ عَلى أُخْرَى[. أخرجه النسائي .

1. (4969)- Sa'lebe İbnu Zehdem el-Yerbûî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ensârdan bir grup insan gelip:
"Ey Allah'ın Resulü! Şunlar Benî Sa'lebe İbnu Yerbû'dur. Cahiliye devrinde falan kimseyi öldürdüler!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm sesini yükselterek:
"Bir kimse diğerinin cinayetinden sorumlu olmaz" buyurdular." [Nesâî, Kasâme 39, (8, 53).] [34]

AÇIKLAMA:

Dikkat edilirse, hadiste eski bir cahiliye anlayışı iptal edilmektedir. Şöyle ki: Ensârdan bir grup, cahiliye devrinde, Benî Sa'lebe İbnu Yerbû kabilesine mensup bir kimse tarafından işlenmiş olan bir cinayeti, Benî Sa'lebe'nin tamamı işlemiş gibi göstermişler ve "Falanı bunlar öldürdüler" şeklinde ifade etmişlerdir. Aslında bu ifade cahiliye devrinde cari olan hukuk sisteminin dile getirilmesi idi. Kabile içerisinde ferdin müstakil bir sorumluluğu yoktu. Bütün kabile efradı müşterek bir sorumluluğa sahip idi. Bu sebeple bir kimsenin işlediği cinayet, caninin mensup olduğu kabile tarafından işlenmiş bir cinayet kabul ediliyordu. Keza o cinayet, tek bir ferde veya onun ailesine karşı bir cinayet olmayıp, bizzat kabilesinin kendine, bütün efradına karşı işlenmiş bir cinayet oluyordu. Bu anlayışın, tabii neticesi olarak, cani tarafın cezalandırılması için bizzat caninin öldürülmesi gerekmezdi, onun mensub olduğu kabileden herhangi bir ferdin öldürülmesi de intikam için yeterli olabilirdi.
Her hususta "şahsi sorumluluğu", kanun hakimiyetini tesis etmeyi esas alan İslam dini, "Hiçbir günahkâr, başkasının günahını yüklenmez" (En'am 164) ayetiyle eski sistemi kaldırmıştır. Bu, aslında İslam'ın getirdiği mühim inkılablardan biridir. Artık ferd, kabilenin bir parçası, buğday yığınında bir dane olarak kıymet taşıyan bir cüz değil, ayrı bir şahsiyettir; Allah ve şeriat karşısında müstakil bir sorumluluğu olan kimsedir.[35]

-4970 -2- وعن طارق المحاربي:]أَنَّ رَجُ قَالَ: يَا رَسُولَ اللّهِ: إنّ هؤُءِ بَنُو ثَعْلَبَةَ الَّذِينَ قَتَلُوا فُناً في الْجَاهِلِيَّة، فَخُذْ لَنَا بِثَأرِنَا. فَرَفعَ يَدَيْهِ حَتّى رَأيْتُ بَيَاضَ إبْطَيْهِ وَهُوَ يَقُولُ: َتَجْنِي أُمٌّ عَلى وَلَدٍ مَرَّتَيْنِ[. أخرجه النسائي .

2. (4970)- Tarık el-Muharibî anlatıyor: "Bir adam (gelerek):
"Ey Allah'ın Resulü! Şunlar, cahiliye devrinde falancayı öldüren Benî Sa'lebe kabilesidir. Onlardan intikamımızı alıver!" dedi. Bu söz üzerine (aleyhissalâtu vesselâm), ellerini öylesine kaldırdı ki, koltuk altlarının beyazlığını gördüm. Şöyle diyordu: "Anne çocuğu adına cinayet işlemez (cinayeti kendi adınadır)!" Resulullah bu sözü iki kere tekrar ettiler." [Nesâî, Kasâme 39, (8, 55).][36]

AÇIKLAMA önceki hadiste geçti. [37]

*** DELİL OLMADAN ZANİYİ ÖLDÜREN**

-4971 -1- عن سعيد بن المسيب:]أَنَّ رَجُ مِنْ أهْلِ الشَّام وَجَدَ رَجُ مَعَ امْرَأتِهِ فقَتَلَهُ وَقَتَلَهَا، فأشْكَلَ عَلى مُعَاوِيَةَ الْحُكْمُ فيهِ فَكَتَبَ الَى أبِى مُوسى لِيَسألَ لَهُ عَليّ بْنَ أبِى طَالِبٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْهم. فقَالَ لَهُ عَلِيّ رَضِيَ اللّهُ عَنْه: هذَا شَيْءٌ مَا وَقَعَ بِأرْضِي، عَزَمْتُ عَلَيْكَ لَتُخْبِرَنِي فقَالَ لَهُ أبُو مُوسى: إنَّ مُعَاوِيَةَ كَتَبَ الىّ بِهِ أنْ أسْألَكَ فيهِ فقَالَ عليّ رَضِيَ اللّهُ عَنْه: أنَا أبُو الْحَسَنِ، إنْ لَمْ يَأتِ بِأرْبَعَةِ شُهَدَاءَ فَلْيُعْطَ بِرُمَّتِهِ[. أخرجه مالك.»الرُّمةُ« الحبلَ، والمراد به الحبل الذي يقاد به الجاني .

1. (4971)- Said İbnu'l-Müseyyeb merhum anlatıyor: "Şam ehlinden bir kimse, hanımının yanında bir erkek yakalamıştı. Erkeği de kadını da öldürdü. Muaviye (radıyallahu anh), katil hakkında hüküm vermekte zorluk içinde kaldı. Meseleyi Ali İbnu Ebî Talib'e sorması için Ebu Musa (radıyallahu anhümâ)'ya yazdı.
Hz. Ali (radıyallahu anh): "Bu benim diyarımda (Irak'ta) vaki olmayan bir hâdisedir, hükmünü bana sizin söylemenizi istiyorum!" dedi. Ebu Musa (radıyallahu anh) da:

"Bu hususta sana sormam için bana Muaviye (radıyallahu anh) yazmıştı" dedi. Hz. Ali (radıyallahu anh):
"Ben Ebu'l-Hasan'ım! Eğer katil dört şahid getiremezse ipiyle (maktul tarafa) verilir (kısas yapılır)" buyurdu." [Muvatta, Akdiye 18, (2, 737).][38]

AÇIKLAMA:

1- Burada İslam'ın mühim bir prensibi gözükmektedir: Delile dayanmayan hiçbir iddia kabul edilmez. Mağdur taraf iddiada bulunarak şikayetini kadıya yapar, delilini ibraz eder. Kadı tahkik eder. Eğer iddia edilen suç, deliller muvacehesinde sübut bulursa, kadı hükmünü verir.
Halbuki hadiste anlatılan hâdisede erkek böyle yapmamıştır. Kendi görgüsünü esas alarak kendisi ölüme hükmetmiş ve bu hükmü infaz etmiştir. İslam dini böyle bir muhakeme ve infaz usulünü meşru addetseydi, çok suistimaller olurdu.
Hz. Ali, şer-i şerife uygun olarak: "Katilin ipi maktul tarafa verilir" diye hükmetmiştir. Maksad kısastır. İpinin verilmesi tabiri, bu çeşit durumlarda katilin bağlanıp, ipinin ucunun maktul tarafına bu suretle teslim edilmesini ifade eder. Katili teslim alan mağdur taraf onu dilerse affeder, dilerse öldürür, dilerse diyet alır.
İbnu Abdilberr der ki: "Fakihler cemaati şahid olmadan zaniyi öldüren katile kısas tatbik edileceğine hükmetmiştir. Zîra Allah Teala Hazretleri, Müslümanların kanını mutlak şekilde haram kılmıştır. Bu durumda kim bir Müslüman öldürüp, sonra da "öldürülmesi vacib olmuştu" diyecek olursa, iddiasını delillerle isbatlamadığı takdirde, sözü kabul edilmez. İsbatlarsa kısastan kurtulur; aksi takdirde kısas uygulanır." İbnu Abdilberr diğer hukuk davalarında da "hakkın sübut bulabilmesi için, iddia sahibinin delil getirmesinin şart olduğunu" belirtir. Abdürrezzak'ın bir rivayetinde geldiğine göre, "Bir adam Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a sorar:"
Bir adam, hanımıyla bir erkek yakalarsa onu öldürebilir mi?" Aleyhissalâtu vesselâm:
"Allah'ın (Kur'an'da) zikrettiği beyyineyi (yani dört erkek şahidi) bulmadıkça hayır!" diye cevap verirler."
Bu hususta, kıskançlığı ile meşhur Sa'd İbnu Ubade'nin, Resulullah'a tevcih ettiği sorusu da meşhurdur:
"Ben hanımımla bir erkek yakalasam, dört şahid getirmek için, onları imhal mi edeceğim?" Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) "Evet!" cevabını verir.

2- Sadedinde olduğumuz hadiste şu hükümler gözükmektedir:

* Sultanın gıyabında hadd tatbik edilemez.

* Şahidler olmadan suç sabit olmaz.

* Sadece iddia ile kan dökülemez; döken, suçlu duruma düşer.

3- Hz. Muaviye'nin meseleyi Hz. Ali (radıyallahu anhümâ)'den doğrudan sormayışı, aralarındaki ihtilaf sebebiyledir. Ama, görüldüğü üzere siyasî kırgınlık, Hz. Ali'nin fıkıh yönünü, ilmini, dirayetini takdir etmekten Hz. Muaviye'yi alıkoymamıştır. Allah her ikisinden de razı olsun. [39]

*** AGIR BİR CİSİMLE ÖLDÜRMENİN HÜKMÜ**

-4972 -1- عن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أنَّ يَهُودِيًّا قَتَلَ جَارِيَةً عَلى أوْضَاحٍ لَهَا بِحَجَرٍ. فجِئَ بِهَا الى النَّبِىّ # وَبِهَا رَمَقٌ. قِيلَ لَهَا: أقَتَلَكِ فُنٌ؟ فأشَارَتْ بِرَأسِهَا أنْ َ. ثُمَّ قِيلَ لَهَا، أقَتَلَكِ فُنٌ؟ فأشَارَتْ بِرَأسِهَا أنْ َ. ثُمَّ سَألَهَا الثَّالِثَةَ فَقَالَتْ: نَعَمْ؛ وَأشَارَتْ بِرَأسِهَا، فَقَتَلَهُ # بِحَجَرَيْنِ رَضَخَ رَأسَهُ بَيْنَهُمَا[أخرجه الخمسة.وعند بعضهم:]أنَّ الْيَهُودِيّ الَّذِي قَتَلَهَا لَمّا أُخِذَ أقَرَّ وَاعْتَرَفَ[.»ا٭وضَاحُ« الحلّي من البقرة .

1. (4972)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir Yahudi, gümüş takıları için bir cariyeyi taşla öldürmüştü. Cariye Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a getirildi. Henüz canını teslim etmemişti. Kadıncağıza (birkısım isimler sayılarak): "Seni falanca mı öldürdü?" diye soruldu. Başıyla: "Hayır!" diye işaret etti. "Seni falan mı öldürdü?" diye bir başka isim zikredildi. Kadıncağız yine: "Hayır!" mânasında başıyla işaret etti. Üçüncü kere sordu. Bu sefer: "Evet!" dedi ve başıyla işaret etti.
Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm, adamı (yakalattı, adam suçunu itiraf etti) o da iki taşla öldürdü, başını iki taş arasında ezdi." [Buhârî, Diyat 7, 4, 5, 12, 13, Husumat 1, Vesaya 5; Müslim, Kasame 15, (1672); Ebu Davud, Diyat 10, (4527, 4528, 4529), 14, (4538); Tirmizî, Diyat 6, (1394); Nesâî, Kasame 11, (8, 22).][40]

AÇIKLAMA:

Bu hadisten bazı hükümler çıkarılmıştır.

* Kadını öldüren erkek öldürülür. "Bu hususta icma var" denmiştir.

* Âmden adam öldüren kimse kısasla öldürülür. Onun bu öldürülüşü, maktulü öldürdüğü tarzda olur: Kılıçla öldürmüşse, o da kılıçla öldürülür. Taş veya sopa veya bir başka şey ile öldürmüş ise aynı şeyle öldürülür. Zîra hadiste, Yahudinin, kızcağızı başını ezmek suretiyle öldürdüğü için, onun da başı ezilmek suretiyle öldürülmüştür.

*Kısas, sadece kesici aletlerle öldürene değil, ağır bir şeyle vurmak suretiyle öldürene de uygulanmalıdır. Şafii, Malik, Ahmed ve cemahiru'l-ulema böyle hükmetmiştir.

Ebu Hanife ise: "Demir, taş ve tahtadan kesici bir aletle veya insan öldürmede kullanıldığı bilinen mancınıkla veya ateşe atma gibi yollardan biriyle icra edilen öldürme hâdiselerinde kısas uygulanır, diğer vasıtalarla öldürmelerde kısas yoktur" der.[41]

*** İLAÇ VE ZEHİRLE ÖLDÜRME**

-4973 -1- عن عمرو بن شعيب عن أبيه عن جده رَضِيَ اللّهُ عَنْهُمَا قَالَ:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَنْ تَطَبَّبَ، وَ يُعْلَمُ مِنْهُ طَبٌّ، فَهُوَ ضَامِنٌ[. أخرجه أبو داود والنسائي .

1. (4973)- Amr İbnu Şuayb an ebîhi an ceddihî (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Kim sahte doktorluk yapar ve kendisinden tedavi olunmazsa bu kimse (sebep olacağı neticeyi) tazmin eder." [Ebu Davud, Dyiat 25, (4586); Nesâî, Kasâme 38, (8, 52-53); İbnu Mace, Tıbb 16, (3466).][42]

AÇIKLAMA:

Tıbbı bilmeden insanları tedaviye yeltenmek, dinimizce yasaklanmıştır. Hadiste görüldüğü üzere bu çeşit mütetabbibler sebep olacakları kazadan sorumlu

tutulmuşlardır. Meydana gelen cinayetin tazmin edilmesi, akileleri üzerinedir.
Hattâbî, hastayı öldüren böyle bir kimsenin diyete zamin olacağı hükmüne muhalefet eden fakih bilmediğini belirttikten sonra: "Kısas düşer, çünkü tedavi işine hastanın rızasıyla başvurmuştur" der ve "doktorun sebep olacağı cinayetin tazmini, doktorun akilesine terettüp edeceği hususunun, bütün fakihlerin müşterek görüşü olduğuna" dikkat çeker.[43]

-4974 -2- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ:]أنَّ امْرَأةً مِنَ الْيَهُودِ. أهْدَتْ لِلنَّبِيِّ # شَاةً مَسْمُومَةً فَمَا عَرَضَ لَهَا #[. أخرجه أبو داود.

2. (4974)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Yahudilerden bir kadın Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a zehir katılmış bir koyun hediye etti, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), (bidayette) kadına dokunmadı." [Ebu Davud, Diyat 6, (4509).][44]

AÇIKLAMA:

Rivayette temas edilen hâdise Hayber'de cereyan etmiştir. Rivayetler, kadının akıllıca davranıp, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın koyunun kol kısmını sevdiğini işittiği için, oraya daha çok zehir koyduğunu belirtir.
Resulullah, zehirli lokmayı alır, ancak vahyen zehirli olduğu bildirilir, yutmadan tükürür. Durumu sofradaki Ashab'a duyurur ama, bu esnada lokmasını yutmuş olan Bişr İbnu Berâ zehirin tesiriyle ölür. Bazı rivayetler ise, Bişr (radıyallahu anh)'in derhal vefat ettiğini ifade ederken, bazıları da zehirin hasıl ettiği sancılarla zaman içinde vefat ettiğini ifade eder. Sadedinde olduğumuz rivayet bilahare vefat ettiğine müş'irdir. Çünkü hadisin sonunda, Resulullah'ın, zehir yediren kadına dokunmadığını ifade etmektedir. Şarihler bunu, "Zehirleme hadisesinden hemen sonra cezalandırma cihetine gitmedi. Bişr zehrin tesiriyle vefat edince, bilahare kadını yakalatıp, kısasen öldürttü" diye açıklarlar.
Hz. Enes, bir rivayetinde, bu zehirin tesirini Resulullah üzerinde zaman zaman gördüğünü, küçük dili üzerinde bu sebeple siyahlık bile peyda olduğunu belirtir.
Hz. Cabir'in rivayetine göre, hâdiseden sonra Aleyhissalâtu vesselâm kadını çağırarak bu işi niye yaptığını sorar. Kadın şöyle cevapta bulunur:
"Kendi kendime dedim: "Eğer Muhammed gerçek peygamber ise, (Allah

kendisine haber verir ve) zehirden zarar görmez; değilse ölür, ondan kurtuluruz!"Resulullah bu cevap üzerine kadını affeder ve ceza vermez. Bera ölünce cezalandırır.
Kadının tecziyesi işi rivayetlerde ihtilaflıdır. Kadı İyaz, rivayetlerdeki farklılıkları şöyle telif eder: "Resulullah kadını, zehirleme hâdisesine muttali olur olmaz öldürmedi. Hatta, "Bunu öldür!" diyenlere: "Hayır!" dedi. Bişr İbnu'l-Bera vefat edince, kadını Bişr'in velilerine teslim etti. Onlar kısasen öldürdüler. Böylece "öldürmedi" diyen rivayetler de, "öldürdü" diyen rivayetler de sahih olmuş olur."[45]

*** HAYVAN, KUYU VE MADEN SEBEBİYLE ÖLME**

Bu hadisle ilgili اَلْعُجْمَاءُ جُبَارٌ hadisi Zekatla ilgili bölümde geçti. (6. cilt 2030 numaralı hadis.)[46]

İKİNCİ FASIL

İNSAN UZUVLARIYLA İLGİLİ KISAS

*** DİŞ**

4975 -1- عن عمران بن حصين رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]عضَّ رَجُلٌ يَدَ رَجُلٍ فَنَزَعها مِنْ فِيهِ، فَوَقَعَتْ ثَنِيَّتَاهُ. فَاخْتَصَما الى رَسُولِ اللّهِ #: فقَالَ: يَعَضُّ أَحَدُكُمْ يَدَ أَخِيهِ كَمَا يَعَضُّ الْفَحْلُ؟ دِيَةَ لَكَ[. أخرجه الخمسة إ أبا داود.وزاد الترمذي: »فَأَنْزَلَ اللّهُ تَعالى: وَالْجُرُوحَ قِصَاصٌ«.وزاد مسلم في أخرى: »فقَالَ رسولُ اللّهِ #: مَا تَأمُرُنِي؟ تَأمُرُنِي أنْ آمُرُهُ أنْ يَدَعَ يَدَهُ في فِيكَ تَقْضَمُهَا كَمَا يَقْضِمُ الْفَحْلُ؟ ادْفَعْ يَدَكَ حَتّى يَقْضَمَهَا ثُمّ انْزَعْهَا« .

1. (4975)- İmran İbnu Husayn (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Bir adam bir adamın elini ısırmıştı. Eli ısırılan, öbürünün ağzından elini (hızla) çekti. Bu yüzden ısıranın iki dişi döküldü. Bunun üzerine ihtilaf edip Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) nezdinde dava açtılar.

"Biriniz diğerinin elini erkek deve gibi ısırmaya mı kalktı? Bunun için sana diyet yok!" buyurdular. [Buhârî, Diyat 18; Müslim, Kasame 19, (1673); Tirmizî, Diyat 20, (1416); Nesâî, Kasâme 17, (8, 28, 29).]
Müslim'in bir diğer rivayetinde şu ziyade gelmiştir. "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Bana ne emrediyorsun? Elini ağzına koymasını söyleyeyim de onu boğa gibi dişleyesin öyle mi? Ver elini de ısırsın, sonra çık!" buyurdular." [47]

AÇIKLAMA:

Seniyye, ön dişlere denir.
İmam Âzam'la İmam Şafiî başta bir çok fukaha sadedinde olduğumuz hadisi esas alarak, eli ısırılan kimse elini çekerek ısıranın dişlerini sökecek olsa diyet gerekmeyeceğine hükmetmiştir. İmam Malik, diyet gerektiğine kaildir. İmam Malik'in görüşü, "yavaş çekme imkanı olduğu halde hızla çekme durumuyla ilgilidir" diye te'vil edilmiştir.[48]

-4976 -2- وعن أنس بن مالك رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أَنَّ الرُّبَيِّعَ عَمَّتَهُ كَسَرَتْ ثَنِيَّة جَارِيَةٍ، فَطَلَبُوا إلَيْهَا الْعَفْوَ فَأبَوا. فَعَرَضُوا ا۴رْشَ فَأبَوْا. فَأتُوا رَسولَ اللّهِ # فَأبَوْا إِ ًّ الْقِصَاصَ. فأمَرَ # بِالْقِصَاصِ. فقَالَ أَنَسُ بْنُ النَّضْرِ: أَتُكْسَرُ ثَنِيُّة الرُّبَيْعِ؟ َ؛ وَالِّذى بَعَثَكَ بِالْحَقِّ َ تُكْسَرُ ثَنِيُّتهَا. فقَالَ #: يَا أَنَسُ، كِتَابُ اللّهِ الْقِصَاصُ. فَرضِيَ الْقَوْمُ فَعَفَوْا. فقَالَ #: إنَّ مِنْ عِبَادِ اللّهِ مَنْ أَقْسَمَ عَلى اللّهِ ۴برُّه[. أخرجه الخمسة إ الترمذي .

2. (4976)- Hz. Enes İbnu Mâlik (radıyallahu anh) anlatıyor: "Halası Rübeyyi', bir genç kızın ön dişini kırmıştı. Ondan affetmesini talep ettiler, kabul etmediler; diyet teklif ettiler, bunu da kabul etmediler. Resulullah Aleyhissalâtu vesselâm'a gittilerse de, kız tarafı kısas talebinde direndiler. Aleyhissalâtu vesselâm bunun üzerine kısas emretti.
Enes İbnu'n-Nadr: "Rübeyyi'in dişi kırılır mı? Hayır! Seni hak ile gönderen Zat-ı Zülcelal'e yemin olsun, onun dişi kırılmaz!" dedi. Bunun üzerine (aleyhissalâtu vesselâm):
"Ey Enes! Kısas Allah'ın kitabıdır (emridir)" buyurdular. Bunun üzerine kız tarafı razı olup, affettiler.

Aleyhissalâtu vesselâm (Enes İbnu'n-Nadr'ı takdir ederek):
"Allah'ın öyle kulları var ki, (bir iş için) Allah'a yemin etse, Allah onu boş çevirmeyip dilediğini yerine getirerek yemininde hanis kılmaz" buyurdular." [Buhârî, Diyat 19, Sulh 8, Tefsir, Bakara 23, Tefsir, Maide 6; Müslim, Kasâme 24, (1675); Ebu Davud, Diyat 39, (4595); Nesâî, Kasâme 16, (8, 27).] [49]

AÇIKLAMA:

1- Hadis şu fevaidi ihtiva etmektedir:

* Kişinin, olacağını zannettiği şeye yemin etmesi caizdir.

* Böyle bir durumda, dilediği yerine gelen hakkında sena etmek -fitneden emin olunursa- caizdir.

* Kısasın affı için şefaat müstehabtır.

* Kısası affetmek de müstehabtır.

* Kısas veya diyette muhayyerlik, hakk ödeyecek olana değil, hakk alacak olanadır.

* Diş ve yaralamalarda, kadınlar arasında kısas sabittir.

* Diyet hususunda sulh caridir.

* Diş kırma fiilinde de kısas caridir. Ancak bunun yeri, mislinin icrası mümkün olan hallerdir. Şöyle ki: Kırılan zabtedilmiştir, aynı miktar, eğe ile caninin dişinden koparılabilecektir.

* Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Enes İbnu'n-Nadr'ı övmek suretiyle onun Allah nezdinde, yeminini yerine getirerek mahcubiyetten kurtaracak bir makamı olduğunu ifade etmiştir. Böylece dişi kırılan kız tarafının kalbine, sulh etmeleri hususunda Cenab-ı Hak ilham atmış olmaktadır. Onların sulha yanaşıp, affetmek suretiyle dişte kısasa gitmemeleri bir lutf-u İlâhî olmaktadır ve buna da Enes İbnu'n-Nadr'ın yemini müessir olmuştur.[50]

*** KULAK**

4977 -1- عن عمران بن حصين رَضِيَ اللّهُ عَنْهما:]أنّ غُماً ناسٍ فُقَرَاءَ

قَطَعَ أذُنَ غَمٍ ُنَاسٍ أغْنِيَاءَ فَأتَى أهْلَهُ الى رَسُولِ اللّهِ # فقَالَوا يَا رَسُولَ اللّهِ: إنَّا أُنَاسٌ فُقَراءُ. فَلَمْ يَجْعَلْ عَلَيْهِ شَيْئاً[. أخرجه أبو داود والنسائي .

1. (4977)- İmran İbnu Husayn (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Fakirlere ait bir oğlan çocuğu, zenginlere ait bir oğlan çocuğunun kulağını kopardı. Oğlanın ailesi Aleyhissalâtu vesselâm'a gelip: "Ey Allah'ın Resûlü! Bizler fakirleriz!" dediler. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) cani tarafa bir ceza takdir etmedi." [Ebu Davud, Diyat 27, (4590); Nesâî, Kasâme 14, (8, 26).][51]

AÇIKLAMA:

Gulam kelimesi hem köle mânasına gelir, hem de oğlan çocuğu. Hattâbî, burada geçen cinayet sahibi gulamın hür olduğuna hükmeder ve der ki:
"Gulam hür idi, cinayeti de hataen işlemişti, akilesi de fakir kimselerdi. Esasen böyle durumlarda akileden genişlik ve imkan sahipleri yardımcı olur, fakirin bir ödemede bulunması gerekmez. Sanki, hadiste geçen kulağı koparan gulam hürdür. Çünkü köle olsaydı, ailesinin fakirliklerini söylerek özür beyan etmelerinin bir mânası olmazdı. Zîra akile, ne amden işlenen, ne itiraf edilen cinayetlerin diyetini yüklenmediği gibi, kölenin işlediği cinayetin diyetini de yüklenmez. Bu, alimlerden çoğunun görüşüdür. Amma köle gulam, bir köleye veya hürre karşı cinayet işlese, ehl-i ilmin ekseriyetine göre, cinayeti rakabesindedir."[52]

*** TOKAT**

4978-1- عن ابنِ عباس رَضِيَ اللّهُ عَنْهما:]أنّ رَجُ وَقَعَ في أبٍ كَانَ لَهُ في الْجَاهِلِيِّة، فَلَطَمَهُ الْعَبَّاس رَضِيَ اللّهُ عَنْه، فَجَاءَ قَوْمُهُ، فَقَالُوا: لَنَلْطَمَنَّه كَمَا لَطَمَهُ، فَلَبَسُوا السَّحَ. فَبَلَغَ ذلِكَ رَسولَ اللّهِ #، فَصَعِدَ الْمِنْبَرَ. وَقَالَ: أيُّهَا النَّاسُ! أيّ أهْلِ ا۠رْضِ تَعْلَمُونَ أكْرَمَ عَلى اللّهِ؟ فَقَالُوا: أنْتَ. فَقَالُوا: إنَّ العَبَّاسِ مِنِّي وَأنَا مَنْهُ، َ تَسُبُّوا أمْوَاتَنَا فَتُؤْذُوا أحْيَاءَنَا. فَجَاءَ الْقَوْمُ، فَقَالُوا: يَا رَسُولَ اللّهِ، نَعُوذُ بِاللّهِ مِنْ غَضَبِكَ، فَاسْتَغْفِرْ لَنَا[. أخرجه النسائي .

1. (4978)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) demiştir ki: "Bir adam, cahiliye devrinde yaşamış bir atamıza sövmüştü. (Babam) Abbas (radıyallahu anh) ona bir tokat aşketti. Bunun üzerine adamın yakınları gelerek:
"O nasıl tokat aşkettiyse mutlaka biz de ona tokat vuracağız!" dediler ve silahlarını kuşandılar. Bu durum Aleyhissalâtu vesselâm'a ulaştı. Hemen gelip minbere çıktı ve: "Ey insanlar! Yeryüzü ahalisinden kimin Allah katında en mükerrem olduğunu biliyorsunuz?" buyurdular. Hepsi birlikte:
"Siz ey Allah'ın Resûlü!" cevabını verdiler. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Bilesiniz! Abbas bendendir, ben de ondanım! Ölülerimize sövmeyin, aksi halde dirilerimizi üzersiniz!" buyurdular. Bunun üzerine halk gelip:
"Ey Allah'ın Resulü! Senin gadabından Allah'a sığınırız, bizim için mağfiret dileyiverin!" dediler." [Nesaî, Kasame 21, (8, 33).][53]

AÇIKLAMA:

Sindî der ki: "(Hadiste görüldüğü üzere) sövmek eza vericidir. Bir kimse sövmek suretiyle bir hâdiseyi başlatır ve bu sebeple bazı nahoş durumlara maruz kalırsa, karşılaştığı bu eza sebebiyle kısas taleb etmemesi gerekir. Çünkü o hal, başına amelinin cezası olarak gelmiştir." Yine Sindî der ki: "Hadiste, imamın maslahat görmesi halinde kısasın affedilmesini taleb edebileceğine delil vardır."
[54]

ÜÇÜNCÜ FASIL

KISASIN YERİNE GETİRİLMESİ

4979- 1- عن ابن مسعود رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قال رَسُولُ اللّهِ #: أَعَفُّ النَّاسِ قِتْلَةً أَهْلُ ا“يمانِ[. أخرجه أبو داود .

1. (4979)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Öldürme tarzında insanların en ölçülüsü, iman sahipleridir." [Ebu Davud, Cihad 120, (2666); İbnu Mace, Diyat 30, (2681, 2682).][55]

AÇIKLAMA:

Hadis, insan olsun hayvan olsun, öldürme hususunda, en ziyade şefkat ve merhamet duygularıyla hareket ederek onlara en ölçülü davranacak olanların mü'minler olduğunu ifade etmektedir. Kur'an'da ve sünnette Allah'ın mahlukatına tasarruf tarzı hususunda tahdidler, kayıtlar konmuştur. Mü'minler bu kayıtlara uyar, haddi aşarak haram edilen, yasaklanan tarzlara tevessül etmez. Mesela müsle yasaktır, bir canlıyı hedef yapmak yasaktır, ateşle yakarak öldürmek yasaktır, işkence etmek yasaktır. Bu yasaklar bütün insanlıkça müşterek değerler olarak benimsense bile, bunları kemal mertebede tatbik edecek olanlar iman sahipleridir. Çünkü onlar mahlukata başıboş, tesadüfen zuhur etmiş gayesiz eşyalar gözüyle bakmaz. Allah'ın mahluku olduğunu, san'atı olduğunu, insanlar üzerinde hepsinin hukuku olduğunu, en ziyade hukukun hayvan ve insanlara karşı olduğunu idrak eder, merhamet ve şefkat duygularıyla onlara bakar. Kâfirde ise eşyaya karşı, onu hürmete, saygıya sevkedecek temel bir nokta-i nazar bulunmadığı için onlara, talan edilecek ganimet gözüyle bakar. Hadis, bu nokta-i nazar farklılıklarını dile getirmektedir.[56]

-4980 -2- وعن عبداللّهِ بن زيد ا‘نصارى رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]نَهَى رَسولُ اللّهِ # عَنِ النُّهْبَى وَالْمُثْلَى[. أخرجه البخاري.

2. (4980)- Abdullah İbnu Zeyd el-Ensarî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) müsle (denen göz çıkarmak, burun, dudak, kulak kesmek, karın deşmek gibi tecavüzler)den, yağmacılıktan men etti." [Buharî, Mezalim 30, Zebâih 25.][57]

AÇIKLAMA:

Yağmalama diye tercüme ettiğimiz nühbâ: Başkasının malını cehren, rızası hilâfına arsızlıkla almaktır. Resûlullah hadiste bunu yasaklamaktadır.
Müsle ise hayvanın veya insanın uzuvlarını kesmektir. Onlar, canlı iken de cansız iken de bu tecavüz yapılabilir. Resûlullah, bunu da yasaklamıştır.
Cezası icabı ölüme mahkûm edilse de bu çeşit eziyet ve hakaret verici saldırıları dinimiz yasaklamıştır.[58]

-4981 -3- وعن أبي فراس عن عمر رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]رَأَيْتُ رسولَ اللّهِ # يُقِصُّ مِنْ نَفْسِهِ[. أخرجه النسائي .

3. (4981)- Ebu Firas, Hz. Ömer (radıyallahu anh)'den naklediyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı gördüm, (başkasının lehine olarak) kendi nefsine kısas uyguluyordu." [Nesâî, Kasâme 23, (8, 34).][59]

AÇIKLAMA:

Resulullah, adalete verdiği ehemmiyetin bir delili olarak kendisine kısas uygulamıştır. Hz. Ömer bu sözleriyle, Resulullah'ın: "Kimin bende hakkı varsa gelsin alsın, kime haksız olarak vurmuşsam gelsin vursun" mânasında zaman zaman yaptığı talepleri kasdetmiş olmalıdır. Bu hususta Ebu Davud'un kaydettiği bir örnek şöyle: "Ebu Said anlatıyor: "Resulullah bir taksim yapıyordu. Bir adam ilerleyerek geldi ve üzerine eğilip bakmaya başladı. Aleyhissalâtu vesselâm elindeki bir hurma dalını yüzüne dürterek "çekil" dedi. Dal yüzünü kanattı. Bunun üzerine (aleyhissalâtu vesselâm): "Gel (aynı şeyi bana yaparak) kısasta bulun!" dedi ise de, adam: "Hayır affettim ey Allah'ın Resulü" dedi."
Hz. Ebu Bekr ve Hz. Ömer'in de, nefislerinde kısas tatbik ettiklerine dair rivayetler gelmiştir. İslam, idarecilere teşriî ma'suniyet tanımaz. [60]

DÖRDİNCİ FASIL

AFFETME HAKKINDA

-4982 -1- عن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]مَا رَأيْتُ رَسولَ اللّهِ # رُفِعَ إلَيْهِ شَىْءٌ فيهِ قِصَاصٌ إَّ اَمَرَ فيهِ بِالْعَفْوِ[. أخرجه أبو داود والنسائي .

1. (4982)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı, kendisine her ne zaman kısas bulunan bir dava getirildiğinde, mutlaka her seferinde affetmeyi emrediyor gördüm." [Ebu Davud, Diyat 3,

(4497); Nesâî, Kasâme 27, (8, 37, 38).][61]

AÇIKLAMA:

Bu rivayet, kısasa giren davalarda, Aleyhissalâtu vesselâm'ın daima affetmeyi tavsiye ve teşvik ettiğini göstermektedir. Kısas cezası ferdin maddî ve manevî mağduriyetini telafi etmeyi hedef edinmektedir. Dolayısıyle mazlum ve mağdur taraf affetmek suretiyle bu mağduriyetini manen telafi etmiş, "affetmiş olma"nın şerefiyle mânevî doyuma ermiş olabilir. Nitekim başlangıçta da belirtildiği üzere kısas cezası, hakim tarafından hükme bağlandıktan, yani suç sübût bulup ceza kesinleştikten sonra, mağdur taraf üç şıktan birini tercih edecektir:

1- Kısas yapmak: "Cana can, göze göz, yaraya yara şeklinde caniye, cinayetine denk bir ceza vermek.

2- Diyet: Can, göz, el vs. her bir uzvun, şeriatçe tesbit edilen maddî bedelinin ödenmesi.

3- Affetmek: Ne kısas, ne diyet talep etmeden, caniyi bağışlamak.
Resulullah, kısas davalarında bu üçüncüyü tavsiye etmekte, buna teşvik etmektedir. Şevkânî der ki: "Affa teşvik ve terğîb sahih hadisler ve Kur'an-ı Kerim'in nasslarıyla sabittir. Hülasa affın meşruiyyeti hususunda herhangi bir ihtilaf mevzubahis değildir. İhtilaf, mazlum için hangisi evladır: Zalimi affetmek mi, affı terketmek mi hususundadır." Nitekim ayette: "...Fakat kim kendi hakkını bağışlarsa, bu onun günahlarına bir kefaret olur ve suçlunun cezası düşer..." (Maide 45) buyrulmuştur. Bir başka ayette de mealen şöyle buyrulmuştur: "Kötülüğün karşılığı, ona denk bir cezadır. Fakat kim affeder ve barışı tercih ederse onun mükafaatı Allah'a aittir. Şüphesiz ki O zalimleri sevmez" (Şûra 40). [62]

-4983 -2- وعن بريدة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]جَاءَ رَجُلٌ الى رَسُولِ اللّهِ # بِرَجُلٍ فقَال: إنَّ هذَا قَتَلَ أخِي. قَالَ: اذْهَبْ فَاقْتُلْهُ كَمَا قَتَلَ أخَاكَ فَقَالَ لَهُ الرَّجُلُ: اِتَّقِ اللّهِ وَاعْفُ عَنِّي. فَإنَّهُ أعْظَمُ ‘جْرِكَ وَخَيْرٌ لَكَ وَ‘خِيكَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَخَلّي عَنْهُ. فَأُخْبِرَ النَّبِيُّ # فَسَألَهُ فأخْبَرَهُ بِمَا قَالَ لَهُ. قَالَ فأعْتِقْهُ، أمَّا إنَّهُ كَانَ خَيْراً لَهُ مِمَّا هُوَ صَانِعٌ بِكَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، يَقُولُ: يَا رَبِّ سَلْ هذَا فِيمَ قَتَلَنِي؟[.

أخرجه النسائي .

2. (4983)- Hz. Büreyde (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir adam Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a bir adam getirip:
"Bu adam kardeşimi öldürdü!" diye şikayette bulundu. Resulullah da:
"Git sen de onu öldür, tıpkı kardeşini öldürdüğü gibi!" buyurdular. Adamcağız şikayetçiye:
"Allah'tan kork, beni affet! Çünkü af senin için büyük bir ücrete sebeptir. Senin için de, kardeşin için de kıyamet günü daha hayırlıdır!" dedi. Adam da onu salıverdi. Durum Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a haber verildi. Resulullah (onu çağırtıp) sordu. Adam (caninin) kendisine söylediklerini haber verdi.
(Ravi devamla) der ki: "(Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)): "Onu azat et! Aslında onu azat etmen, onun için, kıyamet günü onun sana yapacağından daha hayırlıydı. O gün: "Ey Rabbim diyecek, şuna sor bakalım, beni niye öldürmüştü?" [Nesâî, Kasâme 6, (8, 18).][63]

AÇIKLAMA:

Hadisin son kısmı Nesâî'deki aslından biraz farklı. Asla göre, Resulullah adamı affı sebebiyle azarlar ve: "Bu, (onu öldürmen), onun sana kıyamet günü yapacağından daha hayırlıydı: "Ey Rabbim! Buna sor! Beni niye öldürmüştü?" diyecek" buyurur. Nesâî, bu hadisi 4955 numarada kaydettiğimiz Vail İbnu Hucr hadisinin arkasından kaydeder. Vail hadisinde "aff"a teşvik var, burada ise, af sebebiyle ayıplama. Sindî meseleye şöyle bir açıklama getirir: "Bu hüküm, kayışlı adamla ilgili hükümden ayrı bir hükümdür. Muhtemelen, Aleyhissalâtu vesselâm, vahiy yoluyla bu katil hakkındaki katlin, önceki vak'adaki katil hakkındaki katlden hayırlı olacağını öğrenmiştir. Doğruyu Allah bilir."[64]

4984 -3- وعن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]قَالَ رَسُول اللّهِ #: عَلى الْمُقْتَتِلِينَ أنْ يَنْحَجِزُوا اَوْلَى فَا'ولي، وإنْ كَانَتْ امْرَأةً[. أخرجه أبو داود والنسائي. وعنده: ا'ول فا'ولَ.»الْمُقْتَتَلِينَ« بفتح التائين. وبيان ذلك أن يقتل رجل له ورثة رجال ونساء، فأيهم عفا وإن كان امرأة سقط القود واستحقوا

الدية، وأراد بالأولى فالأولى الأقرب فالأقرب .

3. (4984)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Maktulün kısas talep eden velilerine, (katillerden) birini affederek kısastan kaçınmaları gerekir. Kadın dahi olsa, en yakın olan başlasın." [Ebu Davud, Diyat 16, (4538); Nesâî, Kasâme 29, (8, 39).][65]

AÇIKLAMA:

Bu hadiste, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), kısasın düşmesi için, maktulün varislerine diyet talep etmelerini tavsiye ediyor. Varislerden sadece bir tanesi, kısas talebinden vazgeçip diyet talep edecek olsa, kısas düşecek ve hepsinin diyet talebine razı olması gerekecektir. Diyet talebine razı olacak kimse varislerden bir kadın bile olsa, kısas düşeceği için, teşvik edilmektedir.
Hattâbî, hadiste geçen muktetelîn tabirinin, burada şu mânada olma ihtimaline dikkat çeker: "Maktul taraf kısas taleb eder, katil taraf bundan kaçınır, bu yüzden aralarında harp çıkar. Bu durumda savaşmak zorunda kalan maktul taraf muktetelîndir." Resulullah bu halde savaşan maktul velilerine diyete razı olmalarını tavsiye etmiş olmalıdır.
Maksudun hasıl olmasında en müessir tarzın affeden veya diyet talep edenin, maktulün en yakınlarından birinin olmasıdır. Onun için Aleyhissalâtu vesselâm, en yakını buna teşvik etmiştir. Bu yakın, kadın bile olsa, istenen neticeyi hasıl edecektir. Evzâî ve İbnu Şübrüme gibi bazı alimler: "Kadın, kanı affedemez" demiş ise de cumhur, "Kadının kan hususundaki affı da caizdir" demiştir. [66]

---

[1] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/165-166.

[2] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/167.

[3] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/167-168.

[4] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/168.

[5] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/169.
[6] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/169-170.
[7] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/171-172.
[8] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/172-173.
[9] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/173.
[10] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/173.
[11] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/174.
[12] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/174.
[13] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/174-175.
[14] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/175.
[15] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/175.
[16] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/176.
[17] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/176.
[18] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/176.
[19] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/177.
[20] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/177.
[21] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/177-178.
[22] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/179.
[23] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/179-180.
[24] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/181.
[25] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/181-182.
[26] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/182.
[27] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/182-183.
[28] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/183.
[29] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/183.
[30] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/183.
[31] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/183-184.
[32] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/184.

[33] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/184-185.
[34] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/185.
[35] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/186.
[36] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/186.
[37] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/186.
[38] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/187.
[39] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/187-188.
[40] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/189.
[41] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/189-190.
[42] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/190.
[43] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/190.
[44] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/191.
[45] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/191.
[46] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/191.
[47] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/192.
[48] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/193.
[49] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/193.
[50] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/194.
[51] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/194-195.
[52] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/195.
[53] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/195-196.
[54] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/196.
[55] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/197.
[56] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/197.
[57] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/198.
[58] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/198.
[59] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/198.
[60] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/198.

[61] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/199.

[62] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/199-200.

[63] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/200.

[64] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/200-201.

[65] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/201.

[66] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/201.

KISKANÇLIK BÖLÜMÜ

KISKANÇLIK

4306- 1- عَنْ أبى هُرَيْرَة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قَالَ:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: إنَّ اللّهَ تَعالى يَغَارُ وَإنَّ الْمُؤْمِنَ يَغَارُ وَإنَّ غَيْرَةَ اللّهِ أنْ يَأتِى الْمُؤْمِنُ مَا حَرَّمَ اللّهُ تَعالى عَلَيْهِ[. أخرجه الشيخان والترمذي .

1. (4306)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah kıskançtır, mü'min de kıskançtır. Allah'ın kıskanması, mü'minin Allah'ın haram ettiği şeyi yapmasıdır." [Buhârî, Nikâh107, Müslim, Tevbe 36, (2761); Tirmizî, Radâ 14, (1168).][1]

AÇIKLAMA:

Kıskançlık diye çevirdiğimiz kelime gayret'tir. dilimizde gayret kelimesi kıskançlık manasına kullanılmaz. Çaba veya cehd manasındadır. Kadı İyaz, kıskançlık manasına olan gayret'in, kelime olarak tegayyürü'lkalb'ten inşikak ettiğini söyler. Şöyle der: "Bu kendine mahsus olan şeyde müşâreke (ortaklık) sebebiyle öfkenin kabarması, kalbin tegayyürüdür." Bu hal, en ziyade karıkoca arasında olur. Söylediğimiz bu husus insanlar hakkındaki kıskançlığı açıklar.

Allah'a nisbet edilen kıskançlığa gelince: Bu hususta Hattâbî derki: "Allah hakkında kıskançlığın ne olduğunu en iyi açıklayan şey Ebû Hureyre hadisidir." Hattabî burada, sadedinde olduğumuz hadisi kasteder. Çünkü orada; "Allah'ın kıskanması, mü'minin Allah'ın haram ettiği şeyi yapmasıdır"denir. İyaz der ki: "Allah hakkında gayret'in, onu yapanın hâlini değiştirdiğine işaret olması da muhtemeldir. Dendi ki, asıl itibariyle gayret, hamiyet ve izzeti nefisdir. Bu tarif, "gayret"i tegayyürün gerektirdiği şeyle tefsir etmektir, böylece gadaba râci olur. Cenâb-ı Hak, Kitabında gadab ve rıza'yı kendi nefsine nisbet etmiştir." İbnu Arabî der ki: "Tegayyürün Allah hakkında muhal olduğu kat'î delille sabittir.

Öyleyse lâzımı ile tevili gerekir. Onun lâzıımı ise vâid'dir ve faile ceza verilmesidir." Aynî, "Allah'ın gayretini (kıskanmasını), fevâhişten (çirkin fiillerden) yasaklaması ve onları haram kılması ve onlardan menetmesi" diye tarif eder ve şöyle açıklar: "Çünkü gayyur (kıskanç), kıskandığı şeyden başkasını zecr eden (yasaklayan kimsedir). Bu hususu, Resululah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Allah kıskanç olduğu için fevâhişi haram etti "hadisi açıklamıştır. Yani haram etti demek, işlenmesini yasak etti demektir. Yine Aleyhissalâtu vesselâm buyurmuştur ki: "Allah'ın kıskanması, mü'minin Allah'ın haram kıldığı şeyi yapmamasıdır."[2]

-4307 -2- وَعَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قَالَ:]قَالَ رَسُولُ اللّه # يَقُولُ: َأَحَدَ أَغْيَرُ مِنَ اللّهِ، مِنْ أَجْلِ ذلِكَ حَرَّمَ الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَما بَطَنَ، وَ َأَحَدَ أَحَبُّ إِلَيْهِ الْمَدْحُ مِنَ اللّهِ، مِنْ أَجْلِ ذلِكَ مَدَحَ نَفْسَهُ[. أخرجه الشيخان والترمذي .

2. (4307)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı işittim, şöyle diyordu: "Allah'dan daha kıskanç kimse yoktur. Bu sebeptendir ki fevâhişin açığını da kapalısını da haram kıldı. Medihten Allah kadar hoşlanan bir kimse de yoktur. Bu sebeptendir ki nefsini medhetmiştir." [Buhârî, Nikâh 107, Tefsir, En'âm 7, Tefsir A'raf 1, Tevhid 15; Müslim, Tevbe 33, (2760); Tirmizî, Daâvât 97, (3520).][3]

AÇIKLAMA:

1- Fevâhiş kelimesi fahişenin cem'idir. Fâhişe, gerek söz ve gerekse fiille icra edilen herçeşit çirkin fiildir. Allah'ın bütün haramları fevâhiş'e girer. İbnu'l-Esir, en-Nihaye'de şöyle açıklar: "Hadiste fuhş, fâhşe, meâsi ve günahlardan çirkinliği fazla olanlara denmiştir. Çoğu kere de zina manasında gelmiştir."

2- Allah'ın medh'i sevmesi hakkında Aynî der ki: "Bu, kulların maslahatına bir

durumdur. Çünkü kullar, Allah'a (güzel isimlerle tesmiye, nâkıs sıfatlardan tenzih ve kemal sıfatlarıyla tavsif etmek suretiyle) senâ etmekle sevap kazanırlar ve bundan istifade ederler. Değilse Allah Teâla Hazretleri bütün âlemlerden müstağnidir, hiç bir şeye ihtiyacı yoktur. İnsanların medh'i Ona bir fayda vermediği gibi, medhi terketmeleri de zarar vermez.

Hadiste, Allah'a senâda bulunmanın tesbih, tehlil, tahmid ve diğer zikirlerle Allah'ı anmanın fazileti gözükmektedir."[4]

-4308 -3- وَعَنْ اَبِى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قَالَ:]قَالَ سَعْدُ بْنُ عُبَادَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْه: يَا رَسُولَ اللّهِ لَوْ وَجَدْتُ مَعَ أهْلِى رَجُ أُمْهِلَهُ حَتّى آتِىَ بِأرْبَعَةِ شُهَدَاءِ. فقَالَ #: نَعَمْ. فقَالَ: كَّ. والَّذِى بَعَثَكَ بِالْحَقِّ إنْ كُنْتُ ،عَجِّلُهُ بِالسَّيْفِ قَبْلَ ذلِكَ. فقَالَ #: اسْمَعُوا إلى مَا يَقُولُ سَيِّدُكُمْ. إنَّهُ لَغَيُورٌ، وَأنَا أغْيَرُ مِنْهُ، واللّهُ تَعالى أغْيَرُ مِنِّى[. أخرجه مسلم ومالك وأبو داود.»أعَجِّلُهُ بِالسَّيْفِ« أىْ أضْرُبُهُ .

3. (4308)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Sa'd İbnu Ubâde (radıyallahu anh) dedi ki: "Ey Allah'ın Resulü, ben zevcemle birlikte bir adam yakalasam, dört şahit getirinceye kadar ona mühlet mi tanıyacağım?"

"Evet!" buyurdu Aleyhissalâtu vesselâm. Sa'd:

"Asla dedi, seni hakla gönderen Zât-ı Zülcelâl'e yemin olsun, şahid aramazdan önce kılıncımı indiririm."

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Şu efendinizin söylediğine bakın! Evet (biliyoruz ki) o kıskanç bir adamdır. Ama ben ondan da kıskancım, Allah da benden kıskanç." [Müslim, Li'ân 16, (1498); Muvatta, Akdiye 17, (2, 737); Ebû Dâvud, Diyât 12, (4532).][5]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, muhtelif vecihlerle rivayet edilmiştir. Hadisin vürûdu, kazıfla ilgili ayetin nüzûlüdür. Şöyle ki:

"İbnu Abbâs'tan gelen rivayete göre: "Namuslu ve hür kadınlara (zina) isnâdıyla) iftira eden, sonra (bu babta) dört şâhit getirmeyen kimselerin herbirine de seksen değnek vurun. Onların ebedi şâhitliklerini kabul etmeyin. Onlar fâsıkların tâ kendileridir" meâlindeki âyet geldiği zaman, Ashabtan kıskançlığı ile meşhur Sa'd İbnu Ubâde, "âyet böyle mi? Yani, ben hâin kadının dizlerine yabancı bir erkeği çökmüş olarak yakalayacağım da, dört şahid getirinceye kadar onu hiç rahatsız etmiyeceğim, hiç kımıldatmayacağım öyle mi? Hayır, Allah'a kasem olsun, ben dört şâhit getirinceye kadar o hâcetini görür (gider). Şâyet karımın yanında bir erkek görecek olsam hiç aman vermeden, önce kılıcımın keskin ağzıyla vurur tepelerim" der. Bunun üzerine Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) cemaatte bulunanlara: "Sa'd'ın bu kıskançlığına şaşıyor musunuz? Emin olunuz ki, ben ondan daha kıskancım. Allah da muhakkak ki benden ziyâde kıskançtır. Bu sebepledir ki, kullarına (gizli ve açık her çeşidiyle) fevâhişi (yâni çirkin söz ve uygunsuz filleri) yasakladı. (Tevbe ve pişmanlıktan Allah kadar hoşlanan bir başkası da yoktur. Bu sebeple ateşle korkutan, cennetle müjdeleyen (elçiler, peygamber)ler gönderdi)" der.

Hz. Sa'd bunun üzerine, "Ey Allah'ın Resûlü, bu (söylediğiniz) haktır ve Rabb-ı Teâla'nın indinden gelmiştir, fakat ben (ilk defa duyunca işte böyle bir) tuhaf oldum" der.

Bu hadiste Hz. Peygamer (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Sa'd İbnu Ubâde'ye sanki şöyle demek istediği ifade edilmiştir: "Allah senden daha kıskanç oduğu halde özür beyanını (tevbe ve pişmanlık) seviyor ve ancak hüccet ortaya çıktıktan sonra müâheze ediyor. O halde sana ne oluyor da bu halde öldürmeye tevessül ediyorsun?"

İmam Şafiî, bu rivayete dayanarak, karısıyla zina ederken yakaladığı kimseyi öldüren kocayı, delille isbatlayamadığı takdirde ölüme mahkum eder.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), suç, objektif delillerle sübût bulmadıkça vicdânî kanaatiyle ceza vermediğini şu rivayetten daha vâzıh olarak anlarız: İbnu Mâce'de kaydedilen -ki kısmen Buhârî de almıştır- bir rivayette Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle der: "Eğer ben bir kimseyi delilsiz olarak recmetseydim falanca kadını recmederdim. Zira hakkındaki şüpheyi, sözleri, dış görünüşü ve yanına giren kimse(ler) te'yid etmektedir."

Nevevî'ye göre "burada, üzerine delil gösterilemeyen, kadın tarafından da itiraf edilmeyen, buna rağmen pek çok kimsenin işitmiş bulunduğu bir kötülük kadından zuhur ettiği şuyû bulan bir kötülük kastedilmektedir. Bu rivayet de

ifade ediyor ki, bir fenâlık haberinin yaygınlaşmasına dayanarak hadd tatbik edilmez, mutlaka delil aranır."[6]

-4309 -4ـ وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْها:]أنَّ رسولَ اللّهِ #: خَرَجَ مِنْ عِنْدِنَا لَيْلاً. قَالَتْ: فَغِرْتُ عَلَيْهِ أنْ يَكُونَ أتَى بَعْضَ نِسَائِهِ، فَجَاءَ فَرَأى مَا أصْنَعُ. فَقَالَ: أغِرْتِ. فَقُلْتُ: وَمَا لِمِثْلِى َ يَغَارُ عَلى مِثْلِكَ؟ فقَالَ #: لَقَدْ جَاءَكِ شَيْطَانُكِ. قُلْتُ: أوْمَعِى شَيْطَانٌ؟ قَالَ: لَيْسَ أحَدٌ إ َّ وَمَعَهُ شَيْطَانٌ. قُلْتُ: وَمَعَكَ؟ قَالَ: نَعَمْ. وَلكِنْ أعَانِى اللّهُ عَلَيْهِ فَأسْلَمَ[. أخرجه مسلم والنسائي.قوله: »فَأسْلَمَ« أى إنقاد وأذْعَنَ وَصَارَ طَوْعاً فَ يَكَادُ يَعْرِضُ لى بِمَا َ أُرِيدُهُ، وَلَيسَ مِنَ ا“سْمِ الَّذِى هُوَ بِمَعْنى ا“يمان .

4. (4309)- Hz. Âişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir gece yanımdan çıkıp gitmişti. (Benim nöbetimde) hanımlarından birinin yanına gitmiş olabilir diye içime kıskançlık düştü. Geri gelince halimi anladı ve:

"Kıskandım mı yoksa?" dedi. Ben de:

"Evet! Benim gibi biri senin gibi birini kıskanmaz da ne yapar?" dedim. Aleyhissalâtu vesselâm:

"Sana yine şeytanın gelmiş olmalı" dedi. Ben:

"Benimle şeytan mı var?" dedim.

"Şeytanı olmayan kimse yoktur" dedi.

"Seninle de var mı?"dedim.

"Evet, ancak ona karşı Allah bana yardımcı oldu da müslüman oldu!" buyurdu."

[Müslim, Münafikun 70, (2815); Nesâî, İşretü'n-Nisâ 4, (7, 72).][7]

AÇIKLAMA:

1- Nevevî'nin açıklamasına göre سلم iki şekilde okunmuştur:

1) اَسْلَمُ bu durumda "selamet"ten gelir ve "Allah bana ona karşı yardım etti, onun şerrinden ve fitnesinden selamette kaldım" demek olur.

2) اَسْلَمَ bu durumda "müslüman olmak"tan gelir ve şeytanın müslüman olduğunu ifade eder. Bu takdirde mü'min olan şeytan hayırdan başka bir şey telkin etmeyeceğinden herhangi bir zararı olmaz.

Bu iki şıktan hangisi ercah? Bu meselede ihtilaf edilmiştir. Hattâbî: "Sahih ve racih olanı birinci şıktır" der. Ancak Kâdı İyâz ikinci şıkkı tercih eder.

Nevevî der ki: "Kâdı İyâz dedi ki: "Ümmet Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ismetinde (korunmasında) icma etmiştir: "Cisminde, hatırında dilinde şetanın şerrinden korunmaya mazhardır."

2- Bu hadiste şeytanın fitne, vesvese ve iğva (şaşırtma)sından sakındırma var. Yani, imkân nisbetinde ondan sakınmamızı sağlamak için onun her an bizimle beraber olduğunu haber vermektedir.[8]

4310-5- وَعَنْهَا رَضِيَ اللّهُ عَنْها قَالَتْ:]مَا رَأيْتُ صَانِعَةَ طَعَام مِثْلَ صَفَيَّةَ، صَنَعَتْ لِرَسُولِ اللّهِ # طَعَاماً وَهُوَ فِى بَيْتِى فَأخَذَنِى أفْكَلٌ فَارْتَعَدْتُ مِنْ شِدَّةِ الْغَيْرَةِ فَكَسَرْتُ ا۹نَاءَ ثُمَّ نَدِمْتُ. فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللّهِ، مَا كَفَّارَةُ مَا صَنَعْتُ؟ قَالَ: إنَاءٌ مِثْلُ إنَاءٍ وَطَعامٌ مِثْلُ طَعَامِ[. أخرجه أبو داود والنسائي.»ا۹فكلُ« بفتح الهمزة: الرعدة من برد أو خوف .

5. (4310)- Yine Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Safiyye (radıyallahu anhâ) gibi güzel yemek yapanı görmedim. (Bir defasında) Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) benim odamda iken, Safiyye ona yemek yapıp [göndermişti]. Çok şiddetli bir kıskançlık hissettim. Öyle ki beni bir titreme sardı. (Gidip) kabını kırdım, sonra da pişman oldum ve:

"Ey Allah'ın Resûlü dedim, yaptığım bu hareketin keffâreti nedir?"

"Tabağa aynıyla tabak, yemeğe misliyle yemek!" buyurdular." [Ebû Dâvud,

Büyû 91 (3568); Nesâî, İşretu'n-Nisa 4, (7, 71).][9]

AÇIKLAMA:

1- Alimler, hadisi fıkhî açıdan değerlendirerek: "Bu hadis, kıymet üzere satılan şeylerin tazmini, kıymetine göre değil misliyle yapılır. Yeter ki misli bulunsun. Misli bulunmadığı hallerde kıymeti üzere yapılır" demişlerdir. Şâfiî ve Hanefiler bu görüştedir.

Kastalânî der ki: "Bir şeyin tazmininde, -dirhem ve diğer misliyatta olduğu üzere- cüzleri birbirine benzeyen şeyler hakkında misline hükmedilmesi esas iken, bu hadis, kıymet biçilen eşyalara dahil olan tabağın tazmininde de misle hükmetmiş olmakla bir çapraşıklık arzetmektedir." Bunun cevabı Beyhakî'nin şu kaydında mevcuttur: Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın iki zevcesinin odalarında iki tabağı vardı. Kıran, zevcesinin odasına kırılanı koymak suretiyle kıranı cezalandırmış oldu. Oradaki sağlam tabağı da öbürünün odasına gönderdi. Böylece hadiste, davalı hakkında verilmiş bir hüküm mevzubahis değildir.

Ancak Beyhakî'nin bu yorumu tenkid edilmiş ve İbnu Ebî Hatim'in kaydettiği bir rivayetten aleyhine delil getirilmiştir: "Kim bir şey kırarsa, kırdığı kendisininin olur, bir mislini öbürüne öder."[10]

---

[1] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/287.
[2] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/287-288.
[3] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/288.
[4] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/288.
[5] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/289.
[6] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/289-290.
[7] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/291.

[8] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/291-292.

[9] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/292.

[10] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/292-293.

KISSALAR BÖLÜMÜ

UMUMİ AÇIKLAMA

Kıssa dilimize de girmiş bir kelimedir; fıkra, hikâye gibi manalara gelir. Kıssadan hisse tabirini sıkça kullanırız. Şu halde ibretli, muhayyel hikâyelere kıssa dediğimiz gibi, eski devirlerde yaşamış peygamberlerin, velilerin, kahramanların... hikâyelerine de kıssa deriz. Kur'an-ı Kerim'de birçok peygamberlerin kıssaları vardır. Hz. Yusuf'la ilgili olan, ahsenü'lkısas yani kıssaların en güzeli olarak tavsif edilir (Yusuf 3). Bir surenin ismi de Kasas'dır yani kıssalar. Kur'an'da peygamberler dışında Hz. Lokman, Hızır, Ashab-ı Kehf, Karun gibi başka kimselerin kıssalarına da yer verilmiştir.
Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hadisleri kıssa yönüyle daha zengindir. Bir kısım peygamberlerle ilgili olarak Kur'anî ve gayr-ı Kur'anî kıssalar anlatıldığı gibi, Kur'an'da hiç yer verilmeyen bazı eşhasın kıssaları da anlatılır. Bunlardan bir kısmı örnek kişilerin, bir kısmı da kötü kişilerin kıssasıdır. Bazan cennet ve cehennemin tefahuru, hayvanların konuşması gibi daha farklı kıssalara da rastlanır. Hepsi hisseler alınacak derslerle doludur. Sırf eğlence olsun diye anlatılan kıssa mevcut değildir. Resulullah, ihtiva ettiği ahlakî değerler sebebiyle isrâilî kıssalar da anlatmış ve israiliyatın anlatılmasına cevaz vermiştir. İsrailiyat tenkid edilirken ölçüyü kaçırmamak, Resulullah'ın da buna yer verdiğini bilmek gerek.
Yüce hakikatler, anlaşılması zor ve gâmız meseleler, kıssalar yoluyla müşahhas, herkesin ve hatta en ami bir kimsenin bile anlayabileceği bir hale getirilmekte, adeta sahneye konmaktadır. Bu tarza, taşıdığı ta'limî (didaktik) değer sebebiyle eskiden beri bütün dinî kitaplarda yer verilmiştir. Şu halde kıssaya genişçe yer verme hâdisesi İslam'a has bir metod değildir. İncil ve Tevrat gibi diğer mukaddes kitaplarda da mevcuttur. Telkin ve öğretimde kıssa anlatımının ehemmiyetini idrak eden laik çevreler de günümüzde kıssa edebiyatına çocuk, büyük her çeşit insan seviyesinde yer vermektedir. Roman bile bir kıssalar dizisinden meydana gelen bir büyük kıssa olarak tarif edilebilir.
Burada maksadımız edebî sanatlar hakkında yorum veya tahlilde bulunmak değildir. Ancak dinî mesajın, ahlakî ideallerin halka intikalinde kıssanın mühim ve müessir bir vasıta olduğuna dikkat çekmek istiyoruz. Bu sebeple bütün İlahî kitapların ve peygamberlerin kıssalara yer verdiğini, dolayısiyle günümüz şartlarında, dinî öğretim ve ahlakî terbiyede bu tekniğin yeterince kullanılması,

işlenmesi geliştirilmesi gereğine dikkat çekiyoruz.
Sadedinde olduğumuz bölümde, sünnette gelen kıssalardan çok az bir kısmına yer verilmiş olduğunu bilmemiz gerekir.[1]

*** HZ. İBRAHİM VE HZ. İSMAİL ALEYHİMASSELAM'IN KISSALARI**

-4992 -1- عن ابن عبَّاس رَضِيَ اللهُ عَنْهما قال:]أقْبَلَ إبْرَاهِيمُ بإسْمَاعِيلَ عَلَيْهِمَا السَّمُ وَأُمِّهِ وَهِىَ تُرْضِعُهُ، مَعَها شَنَّةٌ، حَتّى وَضَعَهَا عِنْدَ الْبَيْتِ عِنْدَ دَوْحَةٍ فَوْقَ زَمْزَمَ في أعْلَى الْمَسْجِدِ، وَلَيْسَ بمَكَّةَ يَوْمَئِذٍ أحَدٌ، وَلَيْسَ بِهَا مَاءٌ، فَوَضَعَهُمَا هُنَاكَ وَوَضَعَ عِنْدَهُمَا جِرَاباً فيهِ تَمْرٌ وَسِقَاءً فيهِ مَاءٌ. ثُمَّ قفى إبْرَاهِيمُ مُنْطَلِقاً فَتَبعَتْهُ أمُّ إسْمَاعِيلَ. فقَالَتْ: يَا إبْرَاهِيمُ! أيْنَ تَذْهَبُ وَتَتْرُكُنَا بهذَا الْوَادِي الَّذِي لَيْسَ فيهِ أنِيسٌ وَ شَىْءٌ. فقَالَتْ لَهُ ذلِكَ مِرَاراً، وَجَعَلَ يَلْتَفِتُ إلَيْهَا. فَقَالَتْ لَهُ: اللهُ أمَرَكَ بهذَا؟ قَالَ: نَعَمْ. قَالَتْ: إذاً يُضَيِّعُنَا، ثُمَّ رَجَعَتْ فَانْطَلَقَ إبْرَاهِيمُ، حَتّى إذَا كَانَ عِنْدَ الثَّنِيَّةِ حَيْثُ يَرُونَهُ، اِسْتَقْبَلَ بوَجْهِهِ الْبَيْتَ، ثُمَّ دَعَا بِهؤُءِ الدَّعَوَاتِ، وَرَفَعَ يَدَيْهِ. فَقَالَ: رَبِّ إنِّي أسْكَنْتُ مِنْ ذُرَّيَّتِي بوَادٍ غَيْرِ ذِي زَرْعٍ عِنْدَ بَيْتِكَ الْمُحَرَّمِ، حَتّى بَلَغَ يَشْكُرُونَ. وَجَعَلَتْ أمُّ إسْمَاعِيلَ تُرْضِعُهُ وَتَشْرَبُ مِنْ ذَلِكَ الْمَاءِ. فَلَمَّا نَفِدَ مَا في السِّقَاءِ عَطِشَتْ وَعَطِشَ وَلَدُهَا وَجَعَلَتْ تَنْظُرُ إلَيْهِ يَتَلَوَّى، أوْ قَالَ يَتَلَبَّطُ. فَانْطَلَقَتْ كَرَاهِيَةَ أنْ تَنْظُرَ إلَيْهِ، فَوَجَدَتِ الصَّفَا أقْرَبَ جَبَلٍ يَلِيهَا. فقَامَتْ عَلَيْهِ ثُمَّ اسْتَقْبَلَتِ الْوَادِي تَنْظُرُ، هَلْ تَرى أحداً. فَلَمْ تَرَ أحَداً. فَهَبطَتْ مِنَ الصَّفَا، حَتّى بَلَغَتِ الْوَادِي رَفَعتْ طَرَفَ دِرْعِهَا ثُمَّ سَعَتْ سعْىَ ا"نْسَانِ الْمَجْهُودِ. حَتّى جاوَزَتِ الْوَادِيَ ثُمَّ أتَتِ الْمَرْوَةَ فَقَامَتْ عَليْهَا، فَنَظَرَتْ هَلْ تَرى أحَداً؟ فَلَمْ تَرَ أحَداً فَفَعَلَتْ ذلِكَ سَبْعاً. فذلِكَ سَعْيُ النَّاسِ بَيْنَهُمَا. فَلَمَّا أشْرَفَتْ عَلى الْمَرْوَةِ سَمِعَتْ صَوْتاً فَقَالَتْ: صَهْ، تُرِيدُ نَفْسَهَا. ثُمَّ تَسَمَّعَتْ فَسَمِعَتْ أيْضاً. فقَالَتْ: قَدْ أسْمَعْتَ إنْ كَانَ عِنْدَكَ غِوَاثٌ. فإذَا هِىَ بالْمَلَكِ عِنْدَ مَوْضِعِ زَمْزَمَ، فَبَحَثَ بعَقِبِهِ، أوْ قَالَ بجَناحِهِ. حَتّى ظَهَرَ الْمَاءُ فَجَعَلَتْ تُحَوِّضُهُ، وَتَقُولُ بِيَدِهَا هكذَا، وَجَعَلَتْ تَغْرِفُ مِنَ الْمَاءِ في سِقَائِهَا وَهُوَ يَفُورُ بَعْدَمَا تَغْرِفُ. قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهما. قَالَ #: يَرْحَمُ اللهُ أمَّ إسْمَاعِيلَ لَوْ تَرَكَتْ زَمْزَمَ، أوْ قَالَ: لَوْ لَمْ

تَغْرِفْ مِنَ الْمَاءِ لَكَانَتْ زَمْزَمُ عَيْناً مَعِيناً. فَشَرِبَتْ وَأَرْضَعَتْ وَلَدَهَا. فقَالَ لَهَا الْمَلَكُ: َ تَخَافُوا الضَّيْعَةَ، فإِنَّ للّهِ تَعالى ههُنَا بَيْتاً يَبْنِيهِ هذا الْغُمُ وَأَبُوهُ، وَإِنَّ اللّهَ َ يُضِيِّعُ أَهْلَهُ. وَكَانَ الْبَيْتُ مُرْتَفِعاً مِنَ ا'رْضِ كَالرَّابِيَةِ، تَأتيهِ السُّيُولُ فتَأخُذُ عَنْ يَمِينِهِ وَعَنْ شِمَالِهِ، فَكَانَتْ كَذلِكَ حَتّى مَرَّتْ بِهِمْ رُفْقَةٌ مِنْ جُرْهِم مُقْبِلِينَ مِنْ طَرِيقِ كَدَاءَ فَنَزَلُوا في أسْفَلِ مَكَّة فرَأَوْا طَائِراً عَائِفاً. فقَالُوا: إنَّ هذَا الطَّيْرَ لَيَدُورُ عَلى مَاءٍ، وَلَعَهْدُنَا بِهذَا الْوَادِى وَ مَاءَ فِيهِ، فأرْسَلُوا جَرِيًّا أوْ جَرِيَّيْنِ، فإِذَا هُمْ بِالْمَاءِ. فَرَجَعُوا فأخْبَرُوهُمْ. فَأقْبَلُوا، وَأُمُّ إِسْمَاعِيلَ عِنْدَ الْمَاءِ. فقَالُوا: تَأذَنِينَ لَنَا أنْ نَنْزِلَ عِنْدَكِ؟ قَالَتْ: نَعَمْ، وَلكِنْ َ حَقَّ لَكُمْ في الْمَاءِ. قَالُوا: نَعَمْ.
قَالَ النَّبِيُّ # فأَلْفَى
أُمِّ إسْمَاعِيلَ وَهِىَ تُحِبُّ ا'نْسَ، فَنَزَلُوا. وَأرْسَلُوا الى أهْلِيهِمْ فَنَزَلُوا مَعَهُمْ، حَتّى إذَا كَانَ بِهَا أهْلُ أبْيَاتٍ مَنْهُمْ وَشَبَّ الْغُمُ وَتَعَلَّم الْعَرَبِيَّةَ مِنْهُمْ، وَأنْفُسَهُمْ وَأعْجَبَهُمْ حِينَ شَبَّ، فَلَمَّا أدْرَكَ زَوَّجُوهُ امْرَأةً مِنْهُمْ. وَمَاتَتْ أُمُّ إسْمَاعِيلَ. فَجَاءَ إبْرَاهِيمُ عَلَيْهِ السَّمُ بَعْدَ مَا تَزَوَّجَ إسْمَاعِيلُ يُطَالِعُ تَرِكْتَهُ فَلَمْ يَجِدْ إسْمَاعِيلَ فَسَألَ امْرَأتَهُ عَنْهُ. فَقَالَتْ: خَرَجَ يَبْتَغِى لَنَا. ثُمَّ سَألَهَا عَنْ عَيْشِهِمْ وَهَيْئَتِهِمْ. فقَالَتْ: نَحْنُ بِشَرٍ، نَحْنُ في ضِيقٍ وَشِدَّةٍ. فَشَكَتْ إِلَيْهِ. قَالَ: فإِذَا جَاءَ زَوْجُكِ فَاقْرَئِي عَلَيْهِ السَّمَ، وقُولِي لَهُ: يُغِيِّرُ عَتَبَةَ بَابِهِ. فَلَمّا جَاءَ إسْمَاعِيلُ كَأنَّهُ آنَسَ شَيْئاً. فقَالَ: هَلْ جَاءَكُمْ مِنْ أحَدٍ؟ قَالَتْ: نَعَمْ شَيْخٌ كَذَا وَكذَا. فَسَألَنَا عَنْكَ فَأخْبَرْتُهُ، وَسَألَنِي عِيشَتِنَا فأخْبَرْتُهُ أنّا في جَهْدٍ وَشِدَّةٍ. قَالَ: فَهَلْ أوْصَاكَ بِشَيْءٍ؟ قَالَتْ: نَعَمْ. أمَرَنِي أنْ أقْرَأ عَلَيْكَ السَّمَ، وَيَقُولُ: غَيِّرْ عَتَبَةَ بَابِكَ. فقَالَ: ذَلِكَ أبِي، وَقَدْ أمَرَنِي أنْ أفَارِقَكِ، إلْحَقِي بأهْلِكِ. فَطَلَّقَهَا وَتَزَوَّجَ مِنْهُمْ أُخْرَى، فَلَبِثَ عَنْهُمْ إبْرَاهِىمُ مَاشَاءَ أنْ يَلْبَثَ. ثُمَّ أتَاهُمْ بَعْدُ فَلَمْ يَجِدْهُ فَدَخَلَ عَلى امْرَأتِهِ فَسَألَهَا عَنْهُ. فقَالَتْ: خَرَجَ يَبْتَغِي لَنَا شَيْئاً. قَالَ كَيْفَ حَالُكُمْ؟ وَسَألَهَا عَنْ عَيْشِهِمْ وَهَيْئَتِهِمْ، فَقَالَتْ: نَحْنُ بِخَيْرٍ وَسَعَةٍ، وَأثْنَتْ عَلى اللّهِ عَزَّ وَجَلَّ فَقَالَ: مَا طَعَامُكُمْ؟ قَالَتِ اللَّحْمُ. قَالَ مَا شَرَابُكُمْ قَالَتِ الْمَاءُ. قَالَ اللَّهُمَّ بَارِكْ لَهُمْ في اللَّحْمِ وَالْمَاءِ. قَالَ # وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ يَوْمَئِذٍ حَبٌّ، وَلَوْ كَانَ لَهُمْ لَدَعَا لَهُم فيهِ. قَالَ: فَهُمَا َ يَخْلُو عَلَيْهِمَا أحَدٌ بِغَيْرِ مَكَّةَ إِّ لَمْ يُوَافِقَاهُ. قَالَ: فإِذَا جَاءَ زَوْجُكِ فَاقْرَئِي عَلَيْهِ السَّمَ وَمُرِيهِ يُثَبِّتُ عَتَبَةَ

بَابِهِ. فَلَمَّا جَاءَ إِسْمَاعِيلَ، قَالَ: هَلْ أَتَاكَمْ مِنْ أَحَدٍ؟ قَالَتْ: نَعَمْ. أَتَانَا شَيْخٌ حَسَنُ الْهَيْئَةِ، وَأَثْنَتُ عَلَيْهِ، فَسَألَنِي عَنْكَ فأخْبَرْتُهُ، فَسَألَنِي كَيْفَ عَيْشَنَا؟ فَأَخْبَرْتُهُ أنَّا بِخَيْرٍ. قَالَ فَأَوْصَاكَ بِشَيْءٍ؟ قَالَتْ: نَعَمْ، هُوَ يَقْرَأُ عَلَيْكَ السَّمُ، وَيَأمُرُكَ أنْ تُثَبِّتَ عَتَبَةَ بَابِكَ. قَالَ: ذَاكَ أبِي، وَأَنْتِ الْعَتَبَةُ، أمَرَنِي أنْ أُمْسِكَكِ. ثُمَّ لَبِثَ عَنْهُمْ مَا شَاءَ اللّهُ. ثُمَّ جَاءَ إلَيْهِمْ بَعْدَ ذلِكَ وَإسْمَاعِيلُ يَبْرِي نَبٌ لَهُ تَحْتَ دَوْحَةٍ قَرِيباً مِنْ زَمْزَمَ. فَلَمَّا رَآهُ قَامَ إلَيْهِ، وَصَنَعَا كَمَا يَصْنَعُ الْوَالِدُ بِوَلَدِهِ وَالْوَلَدُ بِالْوَالِدِ. ثُمَّ قَالَ: يَا إسْمَاعِيلُ إنَّ اللّهَ أمَرَنِي بِأمْرٍ. قَالَ: فَاصْنَعْ مَا أمَرَكَ رَبُّكَ. قَالَ: وَتُعِينُنِي؟ قَالَ: وَأُعِينُكَ. قَالَ: إنَّ اللّهَ أمَرَنِي أنْ أبْنِيَ بَيْتاً ههُنَا، وَأشَارَ الى أكَمَةٍ مُرْتَفِعَةٍ عَلى مَا حَوْلَهَا. قَالَ: فَعِنْدَ ذلِكَ رَفَعَا الْقَوَاعِدَ مِنَ الْبَيْتِ. فَجَعَلَ إسْمَاعِيلُ يَأتِي بِالْحِجَارَةِ وَإبْرَاهِيمُ يَبْنِي، حَتَّى إذَا ارْتَفَعَ الْبَنَّاءُ جَاءَ بِهذا الْحَجَرِ فَوَضَعَهُ لَهُ فَقَامَ عَلَيْهِ وَهُوَ يَبْنِي، وَإسْمَاعِيلُ يُنَاوِلُهُ الْحِجَارَةَ، وَهُمَا يَقُوَنِ: رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا إنَّكَ أنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ. قَالَ فَجَعَ يَبْنِيَانِ حَتّى يَدُورَا حَوْلَ الْبَيْتِ، وَهُمَا يَقُوَنِ: رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا إنَّكَ أنْتَ السِّميعُ الْعَلِيمُ[. أخرجه البخاري بهذا اللفظ. ولم يذكر البارزي ما بعد قوله: ولو كان لهم حبّ دعا لهم فيه، الى آخر الحديث. والله اعلم.»الدَّوحةُ« الشجرة العظيمة.و»الثَّنِيَّةُ« الطريق في العقبة، وقيل: ما ارتفع منها من ارض.وقولها: »صه« أي لما سمعت الصوت سكتت نفسها لتتحققه .

»تَحَوِّضُه« أي تجعل له حوضاً يجتمع الماء فيه.و»الضَّيعةُ« الضياع والحاجة.و»المَعينُ« الماء الجاري الظاهر الذي يتعذر أخذه.و»العَائفُ« المتردد حول الماء.و»أنس شَيْئاً« أي أبصر أثر أبيه وبركة قدومه .

1. (4992)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Hz. İbrahim beraberinde Hz. İsmail aleyhimasselam ve onu henüz emzirmekte olan annesi olduğu halde ilerledi. Kadının yanında bir de su tulumu vardı. Hz. İbrahim, kadını Beyt'in yanında Devha denen büyük bir ağacın dibine bıraktı. Burası Mescid'in yukarı tarafında ve zemzemin tam üstünde bir nokta idi. O gün Mekke'de kimse yaşamıyordu, orada hiç su da yoktu. İşte Hz. İbrahim anne ve çocuğunu buraya koydu, yanlarına, içerisinde hurma bulunan eski bir azık dağarcığı ile su bulunan bir tuluk bıraktı.

Hz. İbrahim aleyhisselam bundan sonra (emr-i İlahî ile) arkasını dönüp (Şam'a gitmek üzere) oradan uzaklaştı. İsmail'in annesi, İbrahim'in peşine düştü (ve ona Kedâ'da yetişti).
"Ey İbrahim, bizi burada, hiçbir insanın hiçbir yoldaşın bulunmadığı bir yerde bırakıp nereye gidiyorsun?" diye seslendi. Bu sözünü birkaç kere tekrarladı. Hz. İbrahim, (emir gereği) ona dönüp bakmadı bile. Anne, tekrar (üçüncü kere) seslendi.
"Böyle yapmanı sana Allah mı emretti?" dedi. Hz. İbrahim bunun üzerine "Evet!" buyurdu. Kadın:
"Öyleyse (Rabbimiz hafizimizdir), bizi burada perişan etmez!" dedi, sonra geri döndü. Hz. İbrahim de yoluna devam etti. Kendisini göremeyecekleri Seniyye (tepesine) gelince Beyt'e yöneldi, ellerini kaldırdı ve şu duaları yaptı: "Ey Rabbimiz! Ailemden bir kısmını, senin hürmetli Beyt'inin yanında, ekinsiz bir vadide yerleştirdim -namazlarını Beyt'inin huzurunda dosdoğru kılsınlar diye-. Ey Rabbimiz! Sen de insanlarda mü'min olanların gönüllerini onlara meylettir ve onları meyvelerle rızıklandır ki, onlar da nimetlerinin kadrini bilip şükretsinler" (İbrahim 37).
İsmail'in annesi, çocuğu emziriyor, yanlarındaki sudan içiyordu. Kaptaki su bitince susadı, (sütü de kesildi), çocuğu da susadı (İsmail bu esnada iki yaşında idi). Kadıncağız (susuzluktan) kıvranıp ızdırap çeken çocuğa bakıyordu. Onu bu halde seyretmenin acısına dayanamayarak oradan kalkıp, kendisine en yakın bulduğu Safa tepesine gitti. Üzerine çıktı, birilerini görebilir miyim diye (o gün derin olan) vadiye yönelip etrafa baktı, ama kimseyi göremedi. Safa'dan indi, vadiye ulaştı, entarisinin eteğini topladı. Ciddi bir işi olan bir insanın koşusuyla koşmaya başladı. Vadiyi geçti. Merve tepesine geldi, üzerine çıktı, oradan etrafa baktı, bir kimse görmeye çalıştı. Ama kimseyi göremedi. Bu gidipgelişi yedi kere yatpı. İşte (hacc esnasında) iki tepe arasında hacıların koşması buradan gelir.
Anne, (bu sefer) Merve'ye yaklaşınca bir ses işitti. Kendi kendine: "Sus" dedi ve sese kulağını verdi. O sesi yine işitti. Bunun üzerine:
"(Ey ses sahibi!) Sen sesini işittirdin, bir yardımın varsa (gecikme)!" dedi. Derken zemzemin yanında bir melek (tecelli etti). Bu Cebrail'di. Cebrail kadına seslendi: "Sen kimsin?" Kadın: "Ben Hacer'im, İbrahim'in oğlunun annesi..."
"İbrahim sizi kime tevkil etti?"
"Allah Teala'ya."
"Her ihtiyacınızı görecek Zat'a tevkil etmiş."
Ayağının ökçesi -veya kanadıyla- yeri eşeliyordu. Nihayet su çıkmaya başladı.

Kadın (boşa akmaması için) suyu eliyle havuzluyordu. Bir taraftan da sudan kabına doldurdu. Su ise, kadın aldıkça dipten kaynıyordu."
İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) dedi ki: "Allah İsmail'in annesine rahmetini bol kılsın, keşke zemzemi olduğu gibi akar bıraksaydı da avuçlamasaydı. Bu takdirde (zemzem, kuyu değil) akarsu olacaktı."
Kadın sudan içti, çocuğunu da emzirdi.
Melek, kadına:
"Zayi ve helak oluruz diye korkmayın! Zîra, Allah Teala hazretleri'nin burada bir Beyt'i olacak ve bunu da şu çocuk ve babası bina edecek. Allah Teala hazretleri o işin sahiplerini zayi etmez!" dedi. Beyt yerden yüksekti, tıpkı bir tepe gibi. Gelen seller sağını solunu aşındırmıştı.
Kadın bu şekilde yaşayıp giderken, oraya Cürhüm'den bir kâfile uğradı. Oraya Kedâ yolundan gelmişlerdi. Mekke'nin aşağısına konakladılar. Derken orada bir kuşun gelip gittiğini gördüler.
"Bu kuş su üzerine dönüyor olmalı, (burada su var). Halbuki biz bu vadide su olmadığını biliyoruz!" dediler. Durumu tahkik için, yine de bir veya iki atik adam gönderdiler. Onlar suyu görünce geri dönüp haber verdiler. Cürhümlüler oraya gelip, suyun başında İsmail'in annesini buldular.
"Senin yanında konaklamamıza izin verir misin?" dediler. Kadın:
"Evet! Ama suda hakkınız olmadığını bilin!" dedi. Onlar da:
"Pekâla! dediler. Aleyhissalâtu vesselâm der ki:
"Ünsiyet istediği bir zamanda bu teklif İsmail'in annesine uygun geldi. Onlar da oraya indiler. Sonra geride kalan adamlarına haber saldılar. Onlar da gelip burada konakladılar. Zamanla orada çoğaldılar. Çocuk da büyüdü. Onlardan Arapça'yı öğrendi. Büyüdüğü zaman onlar tarafından en çok sevilen, hoşlanılan bir genç oldu. Büluğa erince, kendilerinden bir kadınla evlendirdiler. Bu sırada İsmail'in annesi vefat etti.
Derken Hz. İbrahim aleyhisselam, İsmail'in evlenmesinden sonra oraya gelip, bıraktığı (hanımını ve oğlunu) aradı. İsmail'i bulamadı. Hanımından İsmail'i sordu. Kadın:
"Rızkımızı tedarik etmek üzere (avlanmaya) gitti" dedi. Hz. İbrahim, bu sefer geçimlerini, hallerini sordu. Kadın:
"Halimiz fena, darlık ve sıkıntı içindeyiz!" diyerek şikayetvâri konuştu. Hz. İbrahim:
"Kocan gelince, ona benden selam et ve "kapısının eşiğini değiştirmesini" söyle!" dedi. İsmail geldiği zaman, sanki bir şey sezmiş gibiydi:
"Eve herhangi bir kimse geldi mi?" diye sordu: Kadın:

"Evet şu şu evsafta bir ihtiyar geldi. Senden sordu, ben de haberini verdim, yaşayışımızdan sordu, ben de sıkıntı ve darlık içinde olduğumuzu söyledim" dedi. İsmail:
"Sana bir tavsiyede bulundu mu?" dedi. Kadın:
"Evet! Sana söylememi emretti ve kapının eşiğini değiştirmeni söyledi!" dedi. İsmail:
"Bu babamdı. Seninle ayrılmanı bana emretmiş. Haydi artık ailene git!" dedi ve hanımını boşadı. Cürhümlülerden bir başka kadınla evlendi.
Hz. İbrahim onlardan yine uzun müddet ayrı kaldı. Bilahare bir kere daha görmeye geldi. Yine İsmail'i evde bulamadı. Hanımının yanına gelip, İsmail'i sordu. Kadın:
"Maişetimizi kazanmaya gitti!" dedi. Hz. İbrahim:
"Haliniz nasıldır?" dedi, geçimlerinden, durumlarından sordu. Kadın:
"İyiyiz, hayır üzereyiz, bolluk içindeyiz" diye Allah'a hamd ve senada bulundu.
"Ne yiyorsunuz?" diye sordu. Kadın:
"Et yiyoruz!" dedi.
"Ne içiyorsunuz?" diye sorunca da:
"Su!" dedi. Hz. İbrahim:
"Allahım, et ve suyu haklarında mübarek kıl!" diye dua ediverdi." Aleyhissalâtu vesselâm der ki:
"O gün onların hububatı yoktu. Eğer olsaydı Hz. İbrahim, hububatları için de dua ediverirdi."
İbnu Abbas der ki: "Bu iki şey (et ve su) Mekke'den başka hiçbir yerde Mekke'deki kadar sıhhata muvafık düşmez (karın sancısı yaparlar). Bu, Hz. İbrahim'in duasının bir bereketi ve neticesidir).
(Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hz. İbrahim'den anlatmaya devam etti:)
"İbrahim (İsmail'in hanımına) dedi ki:
"Kocan geldiği zaman, benden ona selam söyle ve kapısının eşiğini sabit tutmasını emret! (Çünkü eşik, evin dirliğidir)."
Hz. İsmail gelince (evde babasının kokusunu buldu ve) "Yanınıza bir uğrayan oldu mu?" diye sordu. Kadın:
"Evet, bize yaşlı bir adam geldi, kılık kıyafeti düzgündü! " dedi ve (ihtiyar hakkında) bir kısım övgülerden sonra:
"Sana bir tavsiyede bulundu mu?" diye sordu. Kadın:
"Evet sana selam ediyor, kapının eşiğini sabit tutmanı emrediyor" dedi. Hz. İsmail:
"Bu babamdı. Eşik de sensin, seni tutmamı, evliliğimizin devamını emrediyor!

(Sen yanımda değerli idin kıymetin şimdi daha da arttı" der ve kadın İsmail'e on erkek evlad doğurur.)
Sonra, Hz. İbrahim Allah'ın dilediği bir müddet onlardan ayrı kaldı. Derken bir müddet sonra yanlarına geldi. Bu sırada Hz. İsmail zemzemin yanında Devha ağacının altında kendisine ok yapıyordu. Babasını görünce ayağa kalkıp karşılamaya koştu. Baba-oğul karşılaşınca yaptıklarını yaptılar (kucaklaştılar, el, yüz, göz öpüldü).
Sonra Hz. İbrahim:
"Ey İsmail! Allah Teala hazretleri bana ciddî bir iş emretti" dedi. İsmail de:
"Rabbinin emrettiği şeyi yap!" dedi. Hz. İbrahim:
"Bu işte sen yardım edecek misin?" diye sordu. O da:
"Evet sana yardım edeceğim!" diye cevap verdi. Bunun üzerine Hz. İbrahim:
"Allah Teala hazretleri bana burada bir Beyt yapmamı emretti!" diyerek atrafına nazaran yüksekçe bir tepeyi gösterdi."
(İbnu Abbas) dedi ki: "İsmail'le İbrahim işte orada Ka'be'nin (daha önceki) temellerini yükselttiler. Hz. İsmail taş getiriyor, Hz. İbrahim de duvarları örüyordu. Bina yükselince, Hz. İsmail, babası için (bugün Makam olarak bilinen) şu taşı getirdi. Yükselen duvarı örerken, Hz. İbrahim (iskele olarak) onun üstüne çıkıyordu. İsmail de ona (aşağıdan) taş veriyordu. Bu esnada onlar:
"Ey Rabbimiz (Bu hizmetimizi) bizden kabul buyur! Sen gören ve bilensin!" diyorlardı."
İbnu Abbas der ki: "Hz. İsmail ve Hz. İbrahim binayı yaparken (zaman zaman) etrafında dolaşarak: "Ey Rabbimiz (bu hizmetimizi) bizden kabul buyur! Sen işiten ve bilensin!" (Bakara 127) diye dua ediyorlardı." [Buhârî, Enbiya 8.][2]

AÇIKLAMA:

1- Önce şunu belirtelim: Rivayet pekçok kısımlarıyla İbnu Abbas (radıyallahu anhüma)'ın sözü gibidir. Ancak şarihler, rivayette yer alan bazı karinelerden hareketle tamamının Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a ait olduğuna hükmederler.

2- Hz. İbrahim aleyhisselam'ın oğlu İsmail'le çocuğun annesi Hz. Hacer'i Mekke'ye bırakması, sonra tekrar gelip gitmeleri ve orada büyüyen Hz. İsmail'le Ka'be'yi inşa etmesi ile ilgili rivayet farklı vecihlerde gelmiştir. Kaydedilen vechi Buhârî'deki veçhidir. Diğer bazı vecihlerinde görülen birkısım mühim farklılıkları imkan nisbetinde köşeli parantez içerisinde göstermeye gayret ettik.

Bazı mühim farkları burada belirtmeye çalışacağız.

3- Teysir'in kaydettiği vecih Buharî'nin metnine tamamen uymaz. Hadisin baş kısmı burada tayyedilmiş.

* Bazı rivayetlerde susayan çocuğun ayaklarını yere vurarak kıvrandığı, annenin Safa ile Merve arasında telaşla gidip geldiği, tepeye çıkışlarında dönüp çocuğa baktığı, bu sırada, çocuğun başına bir hâdise gelip gelmediğinden endişe ettiği belirtilir.

* Keza suyun yerden çıkarılışı ile ilgili bazı farklılıklar da rivayetlerde görülür: Cebrail ayağını vurarak, parmağıyla yeri deşeleyerek vs.. zemzem yerden fışkırmıştır:

* Ka'be ile ilgili olarak bazı rivayetlerde şu ziyade gelmiştir: "Beyt, Tufan sırasında kaldırıldı. Peygamberler ona haccederlerdi. Fakat yerini (tam olarak) bilmezlerdi. Allah onu İbrahim için hazırladı ve yerini ona öğretti." Beyhakî'nin kaydettiği bir rivayette: "Allah Teala hazretleri Cebrail'i Hz. Adem'e gönderdi ve Beyt'in inşa edilmesini emretti. Böylece onu Adem bina etti. Kendisine: "Sen insanların ilkisin, bu da insanlar için yapılan Beyt'in ilkidir" denilir. Bir başka rivayette: "Beyt'i ilk inşa eden Hz. Adem'dir" denmiştir. Ancak: "Ondan da önce meleklerin inşa ettiği de söylenmiştir. Vehb İbnu Münebbih'ten gelen bir rivayette ise: "Beyt'i inşa eden Şîs İbnu Adem'dir" denmiştir.

4- Alimler hadisten, zemzem suyunun bidayette Hz. Hacer ve oğlu İsmail için su ve yiyecek ihtiyaçlarına kâfi geldiği hükmünü çıkarmışlardır.

5- Hadis, Hz. İsmail'in annesi Hacer ve babası İbrahim'in dillerinin Arapça olmadığını ifade eder. Çünkü rivayette Arapça'yı Cürhümlülerden öğrendiği ifade edilmektedir. Böylece Arapçayı ilk konuşanın Hz. İsmail olduğuna dair bazı rivayetlerde gelen beyanın yanlışlığı ortaya çıkar. Keza bu rivayet, "Arapların tamamı İsmail evladından gelmektedir" diyenleri de yalanlar.

6- Hadiste, Hz. İbrahim'in, Mekke'ye, Hz. Hacer'in ölümünden ve Hz. İsmail'in evlenmesinden sonra "bıraktıklarını aramak üzere" uğradığı ifade edilmektedir.

Bu ifadeden çıkan neticelerden biri, Hz. İbrahim'in kurban edilmek üzere İsmail'i değil İshak'ı yere yatırdığı, bir başka ifade ile, semadan inen koçla kurban edilmekten kurtarılan kimsenin İsmail değil, İshak olduğudur. İbnu't-Tin der ki: "Bu hadiste Hz. İbrahim, İsmail'i süt emerken bırakmakta ve evlendiği zaman yanına gelmektedir. Hz. İbrahim onu boğazlamakla emredilseydi, süt devresi ile evlenmesi arasında Mekke'ye uğradığı, hadiste zikredilirdi." Esasen

boğazlanmak istenenin Hz. İshak soyundan olduklarını söylerler ve semavî koçla kurban edilmekten kurtulmuş olan birinin neslinden olmakla ayrıca tefahur ederler, şeref payı çıkarırlar.
İbnu't-Tin'e: "Hadiste, Hz. İbrahim'in Mekke'ye arada gelmiş olabileceğinin nefyedilmediği, dolayısıyle, gelmiş olabileceğinin zımnen mevcudiyeti" belirtilerek cevap verilmiştir. İbnu Hacer, bir başka rivayette, Hz. İbrahim'in zaman zaman Mekke'ye geldiğinin tasrih edildiğini göstererek, tenkidi te'yid eder: "Hz. İbrahim, hanımı Hacer'i her ay, Burak üzerinde ziyaret ederdi. Bu maksatla öğleden evvel Mekke'ye gelir (ve ziyaretini yapıp aynı gün) döner ve Şam'daki evinde kaylulesini (öğle uykusu) yapardı." İbnu Hacer, Hz. İbrahim'in Burak üzerinde gelip Hz. Hacer ve Hz. İsmail'i ziyaret ettiğini te'yid eden Hz. Ali ve başkalarından rivayetler kaydeder:

7- Rivayette Hz. İsmail'in rızkını kazanmak üzere evden çıktığ belirtmektedir. Başka rivayetler onun sürü otlattığını, bu esnada avcılık yaptığını ifade eder.

8- Hadiste kadın, "kapının eşiği"ne benzetilmiştir. Çünkü aralarında benzerlik var: "Kapı, evi ve içindekileri muhafaza eder; kadın da evin bekçisidir. Kocanın gıyabında evi ve içindeki eşyayı muhafaza eder. Ayrıca ikisi de vat mahallidir. Eşiğin değiştirilmesi, boşamadan kinaye yapılmıştır, ulema bunu boşamayı hasıl eden kinayat arasında mütalaa etmiştir.
İbnu Hâcer, Hz. İsmail'in hadiste zikri geçen iki hanımının isimleri üzerinde durur. Rivayetlerde farklı isimleri gelmiştir. Mesela ikinci hanımı hakkında sekiz ayrı rivayet, kadının hakkında da dört ayrı kavi ve isim bulunduğunu belirtir.

9- Hz. İsmail'in ikinci hanımı, bazı rivayetlerde, Hz. İbrahim'e: "Buyurun, binekten inin, yemek yiyin, su için" diye teklifte bulunur. Hz. İbrahim: "İnmeye gücüm yetmez" deyince, kadın: "Evet sizi (yolcu) saçı başı dağınık görüyorum. Dilerseniz (su getireyim) başınızı yıkayıp yağlayayım!" der. Hz. İbrahim kabul eder: "Siz bilirsiniz" der. Kadın, Makam'ı getirir, -Makam, o zaman billur gibi beyazdır ve Hz. İsmail'in evinde bir kenara bırakılmıştır.- Hz. İbrahim bineğinin üzerinden inmeden sağ ayağını Makam'ın üzerine koyar ve başını kadına uzatır. Kadın başının sağ tarafını öncelikle yıkar, tamamlayınca sol ayağını koyması için Makam'ın yerini değiştirir. Hz. İbrahim sol tarafı da yıkanmak üzere başını uzatır.
Bugün Makam-ı İbrahim'de görülen ökçe ve parmak izleri o günden kalmadır.

10- Bazı rivayetlerde, Hz. İbrahim'le Hz. İsmail'in Ka'be'yi inşa etmek üzere biraraya geldikleri zaman babanın yüz, oğulun otuz yaşında oldukları zikredilmiştir.

11- Bazı rivayetler, Hz. İbrahim'in inşa sırasında yükselttiği temellerin Hz. Adem tarafından atılmış olan temeller olduğunu tasrih eder. Bu durum Buharî rivayetinde kapalıdır. Bir rivayet şöyle:
"Hz. İbrahim (aleyhissalâtu vesselâm), temellerle Hz. Adem'in attığı temele ulaştı. Göğe doğru yüksekliğini dokuz zira', yerdeki genişliğini yani çevresini otuz zira' yaptı. Buradaki zira' (kol uzunluğu) kendi kollarıydı."
Bir başka rivayette şu ziyade mevcuttur: "Sonra Hıcr kısmını Beyt'e idhal etti. Daha önce (orası) Hz. İsmail'in koyunlarının barınağı idi. Hz. İbrahim Beyt'i taşları üst üste koyarak inşa etti, tavanı yoktu. Bir kapı yaptı, kapının yanında bir de kuyu açtı. Bu çukur, Beyt'in deposuydu. Beyt'e gelen hediyeler buraya atılıyordu."
Bir başka rivayette şu ziyade mevcut: "Allah, İbrahim'e, Sekîne'ye uymasını vahyetti. Sekîne Beyt'in yerinde halkalandı, tıpkı bir bulut gibiydi. Baba-oğul (o hududu) kazdılar, Hz. Adem'in attığı ilk temeli kazıyor gibiydiler."
Bir başka rivayette: "Hz. İbrahim başının üstünde Beyt'in yerinde bulut gibi bir şey gördü, içinde baş gibi bir şey vardı. Ona şöyle hitap etti: "Ey İbrahim! Benim gölgem üzerine benim miktarımca bina yap, ne artır ne de eksilt." İşte bundandır ki Allah Teala hazretleri:
"Hani biz İbrahim'e Beyt'in yerini göstermiş ve "Bana hiçbir şeyi ortak koşma" diye vahyetmiştik" (Hacc 26) buyurmuştur.
Bir başka rivayette, "İnşaat Rükn'ün bulunduğu yere ulaşınca, o gün Rüknü koyar, Makam'ı alıp Beyt'e yapışık şekilde yerleştirir" denmiştir.

12- Bir başka rivayete göre Ka'be'nin inşaatı bu suretle tamamlanınca Hz. Cebrail aleyhisselam gelir ve hacc menasikini öğretir.
Bundan sonra Hz.İbrahim aleyhisselam Makam'ın üzerine çıkıp halka şöyle hitap eder;
"Ey insanlar! Rabbinize icabet edin!" Hz. İbrahim ve Hz. İsmail bu yerlerde (bir müddet) kalırlar. Hz. İshak ve Sare Beytu'l-Makdis'ten buraya hacc yaparlar. Bundan sonra Hz. İbrahim Şam'a döner ve orada vefat eder.
İbnu Abbas'ın bir rivayetine göre, "Hz. İbrahim Makam'ın üzerine çıkınca şöyle hitap etmiştir:
"Ey insanlar! Size hacc farz kılındı! Bu sesi O, erkeklerin sulbünde, kadınların rahminde olanlara da işittirdi. Onun bu davetine, iman edenler ve Allah'ın ilminde kıyamete kadar gelip hacc edecekleri sebkat etmiş olanlar: "Lebbeyk Allahümme lebbeyk! =Buyur Allahım buyur!" diye cevap verdiler."
Bir başka rivayette şöyle denir: "Hz. İsmail vadiye bir taş aramaya gitmişti ki

Hz. Cibril aleyhisselam Haceru'l-Esved'i indirdi. Bu taş, yeryüzü Tufan'la sulara boğulunca semaya kaldırılmıştı. Hz. İsmail gelince Haceru'l-Esved'i gördü ve:
"Bu nereden geldi, kim getirdi?" dedi. Hz. İbrahim:
"Beni ne sana ne de taşına bırakmayan Zat" cevabını verdi."
Bir başka rivayette şu ziyade var: "Bu taş Hindistan'da idi; papatya gibi bembeyaz bir yakuttu."

Ka'be ile ilgili tamamlayıcı bilgi daha önce de geçti.[3]

*** ASHABU'L-UHDUD**

-4993 -1- عن صهيب رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]رَسُولُ اللّهِ #: كَانَ فِيمَنْ قَبْلَكُمْ مَلِكٌ وَكَانَ لَهُ سَاحِرٌ، فَلَمَّا كَبِرَ السَّاحِرُ قَالَ لِلْمَلِكِ: إنِّي قَدْ كَبِرْتُ فَأبْعَثْ اليّ غُماً أُعَلِّمُهُ السِّحْرَ. فَبَعَثَ إلَيْهِ غُماً يُعَلِّمُهُ فَكَانَ في طَرِيقِهِ إذَا سَلَكَ رَاهِبٌ. فَقَعَدَ إلَيْهِ وَسَمِعَ كَمَهُ فَأعْجَبَهُ! فَكَانَ إذَا أتَى السَّاحِرَ مَرَّ بِالرَّاهِبِ وَقَعَدَ إلَيْهِ. فإذَا أتَى السَّاحِرَ ضَرَبَهُ. فَشَكَا ذلِكَ الى الرَّاهِبِ. فَقَالَ: إذَا خَشِيتَ السَّاحِرَ فَقُلْ: حَبَسَنِي أهْلِي. وَإذَا خَشِيتَ أهْلَكَ فَقُلْ: حَبَسَنِي السَّاحِرُ: فَبَيْنَمَا هُوَ كَذلِكَ إذْ أتَى عَلى دَابَّةٍ عَظِيمَةٍ قَدْ حَبَسَتِ النَّاسَ. فقَالَ: الْيَوْمَ أعْلَمُ السَّاحِرُ أفْضَلُ أم الرَّاهِبُ؟ فَأخَذَ حَجَراً. فَقَالَ: اللَّهُمَّ إنْ كَانَ أمْرُ الرَّاهِبِ أحَبَّ إلَيْكَ مِنْ أمْرِ اَلسَّاحِرِ فَاقْتُلْ هذِهِ الدَّابَّةَ حَتّى يَمْضِىَ النَّاسُ فَرَمَاهَا فَقَتَلَهَا، وَمَشَى النَّاسُ فَأتَى الرَّاهِبَ فَأخبَرَهُ. فَقَالَ لَهُ الرَّاهِبُ: أي بُنَيّ! أنْتَ الْيَوْمَ أفْضَلُ مِنِّى، وَقَدْ بَلَغَ مِنْ أمْرِكَ مَا أرَى، وَإنَّكَ سَتُبْتَلَى فإنِ ابْتُلِيتَ فَ تَدُلَّ عَلَيّ، وَكَانَ الْغُمُ يُبْرِئُ ا٭كْمَهَ وَا٭بْرَصَ، وَيُدَاوِي النَّاسَ مِنْ سَائِرِ ا٭دْوَاءِ. فَسَمِعَ بِهِ جَلِيسٌ لِلْمَلِكِ، وَكَانَ قَدْ عَمِيَ، فأتَاهُ بِهَدَايَا كَثِيرَةٍ، وَقَالَ مَا ههُنَا لَكَ أجْمَعُ إنْ أنْتَ شَفيْتَنِي فقَالَ: إنِّي َ أشْفِى أحَداً، إنَّمَا يَشْفِي اللّهُ. فإنْ أنْتَ آمَنْتَ بِاللّهِ دَعَوْتُ اللّهَ لَكَ فَشَفَاكَ فآمَنَ فَشَفَاهُ اللّهُ تَعالى. فأتَى الْمَلِكَ، فَجَلَسَ إلَيْهِ كَمَا كَانَ يَجْلِسُ. فقَالَ: مَنْ رَدَّ عَليْكَ بَصرَكَ. فقَالَ: رَبِّى. قَالَ وَلَكَ رَبٌّ غَيْرِي؟ قَالَ: رَبِّي وَرَبُّكَ اللّهُ. فَأخَذَهُ فَلَمْ يَزَلْ يُعَذِّبُهُ حَتّى دَلَّ عَلى الغُم. فَجِئَ بِالغُم فقَالَ لَهُ الْمَلِكُ: أيْ بُنَيَّ قَدْ بَلَغَ مِنْ سِحْرِكَ مَا يُبْرِئُ ا٭كْمَهَ وَا٭بْرَصَ، وَتَفْعَلُ وَتَفْعَلُ. فقَالَ: إنِّي َ أشْفِي أحَداً. إنَّمَا يَشْفِي اللّهُ فَأخَذَهُ فَلَمْ يَزَلْ يُعَذِّبُه

حَتّى دَلَ عَلى الرَّاهِبِ، فَجِئَ بِالرَّاهِبِ، فَقيلَ لَهُ، اِرْجَعْ عَنْ دِينِكَ. فأبي فَدَعَا بِالْمِنْشَارِ فَوَضَعَهُ عَلى مَفْرِقِ رَأسِهِ فَشَقُّه حَتّى وَقَعَ شِقّاه. ثُمَّ جِئَ بِالْغُم، فَقِيلَ لَهُ اِرْجِعْ عَنْ دِينِكَ، فَأبَى، فَدَفَعَهُ الى نَفَرٍ مِنْ أصْحَابِهِ وَقَالَ: اِذْهَبُوا بِهِ الى جَبَلِ كَذَا وَكذَا، فَاصْعَدُوا بِهِ الْجَبَلَ، فإذَا بَلَغْتُمْ ذَرْوَتَهُ، فَإنْ رَجَعَ عَنْ دِينِهِ وَإ فَاطْرَحُوهُ. فَذَهَبُوا فَصَعِدُوا بِهِ الْجَبَلَ. فقَالَ: اللّهُمَّ اكْفِنِيهِمْ بِمَا شِئْتَ. فَرَجَفَ بِهِمُ الْجَبَلُ فَسَقَطُوا، وَجَاءَ يَمْشِي الى الْمَلِكِ. فَقَالَ لَهُ الْمَلِكُ: مَا فَعَلَ أصْحَابُكَ؟ قَالَ: كَفَانِيهِمُ اللّهُ. فَدَفَعَهُ الى نَفَرٍ مِنْ أصْحَابِهِ. فَقَالَ: اِذْهَبُوا بِهِ في قُرْقُورٍ وَتَوسَّطُوا بِهِ الْبَحْرَ. فإنْ رَجَعَ عَنْ دِينهِ وَإَّ فَاقْذِفُوهُ. فَذَهَبُوا بِهِ فَقَالَ: اللّهُمَّ اكْفِنِيهِمْ بِمَا شِئْتَ فَانْكَفَأتْ بِهِمُ السَّفِينَةُ فَغَرِقُوا، وَجَاءَ يَمْشِي الى الْمَلِكِ. فقَالَ لَهُ الْمَلِكُ: مَا فَعَلَ أصْحَابُكَ؟ قَالَ: كَفَانِيهُ اللّهُ. ثُمَّ قَالَ لِلْمَلِكِ: إنَّك لَسْتَ بِقَاتِلِي حَتّى تَفْعَلَ مَا آمُرُكَ بِهِ. قَالَ: مَا هُوَ؟ قَالَ تَجْمَعُ النَّاسُ في صَعِيدٍ وَاحِدٍ وَتَصْلُبُنِي عَلى جِذْعٍ وَتَأخُذُ سَهماً مِنْ كِنَانَتِي. ثُمَّ ضَعِ السَّهْم في كَبِدِ الْقَوْسِ. ثُمَّ قُلْ: بِسْمِ اللّهِ رَبِّ الْغُم. ثُمَّ ارْمِنِي فإنَّكَ إذا فَعَلْتَ ذلِكَ قَتَلْتَنِي. فَجَمَعَ النَّاسَ في صَعِيدٍ وَاحِدٍ وَصَلَبَهُ عَلى جِذْعٍ. ثُمَّ أخَذَ سَهْماً مِنْ كِنَانَتِهِ ثُمَّ وَضَعَ السَّهْمَ في كَبِدِ الْقَوْسِ ثُمَّ قَالَ: بِسْمِ اللّهِ رَبِّ الْغُم ثُمَّ رَمَاهُ فَوَقَعَ السَّهْمُ في صُدْغِهِ فَوَضَعَ يَدَهُ عَلَى صُدْغِهِ في مَوْضِعِ السَّهْمِ فَمَاتَ رَحِمَهُ اللّهُ فقَالَ النَّاسُ: آمَنَّا بِرَبِّ الْغُم، ثثاً. فَأُتِىَ الْمَلِكُ. فَقِيلَ لَهُ: أرَأيْتَ مَا كُنْتَ تَحْذَرُ قَدْ واللّهِ نَزَلَ بِكَ حَذَرُكَ، قَدْ آمَنَ النَّاسُ بِرَبِّ الْغُم فَأمَرَ بِا ُخْدُودِ بِأفْوَاهِ السِّكَكِ فَخُدَّتْ وَأُضْرَمَ فِيهَا النِّيرَانُ. وقَالَ: مَنْ لَمْ يَرْجِعْ عَنْ دِينِهِ فَاحْمُوهُ فيهَا، أوْ قِيلَ لَهُ اقْتَحِمْ. ففَعَلُوا حَتّى جَاءَتْ إمْرَأةٌ وَمَعَهَا صَبِيٌّ فَتَقَاعَسَتْ أنْ تقَعَ فيهَا. فقَالَ الْغُمُ لَهَا: يَا أُمَّه اِصْبِرِي فإنَّكَ عَلى حَقٍّ[. أخرجه مسلم واللفظ له، والترمذي .

»ا ُخْدُود« الشق في ارض، وجمعه أخاديد.و»المنشارُ« بالنون والياء وبالهمز: معروف يشق به الخشب.و»القُرْقُورُ« سفينة صغيرة.و»انكفأت السَّفينةُ« إذا انقلبت.و»الصَّعِيد« وجه ارض.و»الكِنانة« الجعبة التي يكون فيها النشاب.و»كَبدُ القوس« وسطها.و»السِّكَكُ« جمع سكة، وهي الطريق.و»التَّقَاعس« التأخر والمشي الى الوراء .

1. (4993)- Hz. Süheyb (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Sizden öncekiler arasında bir kral vardı. Onun bir de sihirbazı vardı. Sihirbaz yaşlanınca krala: "Ben artık yaşlandım. Bana bir oğlan çocuğu gönder ve sihir yapmayı öğreteyim!" dedi. Kral da öğretmesi için ona bir oğlan gönderdi. Oğlanın geçtiği yolda bir rahip yaşıyordu. (Bir gün giderken) rahibe uğrayıp onu dinledi, konuşması hoşuna gitti. Artık sihirbaza gittikçe, rahibe uğruyor, yanında (bir müddet) oturup onu dinliyordu.
(Bir gün) delikanlıyı sihirbaz, yanına gelince dövdü. Oğlan da durumu rahibe şikayet etti. Rahip ona:
"Eğer sihirbazdan (dövecek diye) korkarsan: "Ailem beni oyaladı!" de; ailenden korkacak olursan, "Beni sihirbaz oyaladı" de!" diye tenbihte bulundu.
O bu halde (devam eder) iken, insanlara mani olmuş bulunan büyük bir canavara rastladı. (Kendi kendine):
"Bugün bileceğim; sihirbaz mı efdal, rahip mi efdal!" diye mırıldandı. Bir taş aldı ve:
"Allahım! Eğer rahibin işi, sana sihirbazın işinden daha sevimli ise, şu hayvanı öldür ve insanlar geçsinler!" deyip, taşı fırlattı ve hayvanı öldürdü. İnsanlar yollarına devam ettiler. Delikanlı rahibe gelip durumu anlattı. Rahib ona:
"Evet! Bugün sen benden efdalsin (üstünsün)! Görüyorum ki, yüce bir mertebedesin. Sen imtihan geçireceksin. İmtihana maruz kalınca sakın benden haber verme!" dedi. Oğlan anadan doğma körleri ve alaca hastalığına yakalananları tedavi eder, insanları başkaca hastalıklardan da kurtarırdı. Onu kralın gözleri kör olan arkadaşı işitti. Birçok hediyeler alarak yanına geldi ve: "Eğer beni tedavi edersen, şunların hepsi senindir" dedi. O da:
"Ben kimseyi tedavi etmem, tedavi eden Allah'tır. Eğer Allah'a iman edersen, sana şifa vermesi için dua edeceğim. O da şifa verecek!" dedi. Adam derhal iman etti, Allah da ona şifa verdi.
Adam bundan sonra kralın yanına geldi. Eskiden olduğu gibi yine yanına oturdu. Kral:
"Gözünü sana kim iade etti?" diye sordu.
"Rabbim!" dedi. Kral:
"Senin benden başka bir rabbin mi var?" dedi. Adam:
"Benim de senin de rabbimiz Allah'tır!" cevabını verdi. Kral onu yakalatıp işkence ettirdi. O kadar ki, (gözünü tedavi eden ve Allah'a iman etmesini sağlayan) oğlanın yerini de gösterdi. Oğlan da oraya getirildi. Kral ona:

"Ey oğul! Senin sihrin körlerin gözünü açacak, alaca hastalığını tedavi edecek bir dereceye ulaşmış, neler neler yapıyormuşsun!" dedi. Oğlan:
"Ben kimseyi tedavi etmiyorum, şifayı veren Allah'tır!" dedi. Kral onu da tevkif ettirip işkence etmeye başladı. O kadar ki, o da rahibin yerini haber verdi. Bunun üzerine rahip getirildi. Ona:
"Dininden dön!" denildi. O bunda direndi. Hemen bir testere getirildi. Başının ortasına konuldu. Ortadan ikiye bölündü ve iki parçası yere düştü. Sonra oğlan getirildi. Ona da:
"Dininden dön!" denildi. O da imtina etti. Kral onu da adamlarından bazılarına teslim etti.
"Onu falan dağa götürün, tepesine kadar çıkarın. Zirveye ulaştığınız zaman (tekrar dininden dönmesini talep edin); dönerse ne âla, aksi takdirde dağdan aşağı atın!" dedi. Gittiler onu dağa çıkardılar. Oğlan:
"Allahım, bunlara karşı, dilediğin şekilde bana kifayet et!" dedi. Bunun üzerine dağ onları salladı ve hepsi de düştüler. Oğlan yürüyerek kralın yanına geldi. Kral: "Arkadaşlarıma ne oldu?" dedi.
"Allah, onlara karşı bana kifayet etti" cevabını verdi. Kral onu adamlarından bazılarına teslim etti ve:
"Bunu bir gemiye götürün. Denizin ortasına kadar gidin. Dininden dönerse ne âla, değilse onu denize atın!" dedi. Söylendiği şekilde adamları onu götürdü. Oğlan orada:
"Allahım, dilediğin şekilde bunlara karşı bana kifayet et!" diye dua etti. Derhal gemileri alabora olarak boğuldular. Çocuk yine yürüyerek hükümdara geldi. Kral:
"Arkadaşlarıma ne oldu?" diye sordu. Oğlan:
"Allah onlara karşı bana kifayet etti" dedi. Sonra krala:
"Benim emrettiğimi yapmadıkça sen beni öldüremeyeceksin!" dedi. Kral: "O nedir?" diye sordu. Oğlan:
"İnsanları geniş bir düzlükte toplarsın, beni bir kütüğe asarsın, sadağımdan bir ok alırsın. Sonra oku, yayın ortasına yerleştirir ve: "Oğlanın Rabbinin adıyla" dersin. Sonra oku bana atarsın. İşte eğer bunu yaparsan beni öldürürsün!" dedi. Hükümdar, hemen halkı bir düzlükte topladı. Oğlanı bir kütüğe astı. Sadağından bir ok aldı. Oku yayının ortasına yerleştirdi. Sonra:
"Oğlanın Rabbinin adıyla!" dedi ve oku fırlattı. Ok çocuğun şakağına isabet etti. Çocuk elini şakağına okun isabet ettiği yere koydu ve Allah'ın rahmetine kavuşup öldü. Halk:
"Oğlanın Rabbine iman ettik!" dediler. Halk bu sözü üç kere tekrar etti. Sonra

krala gelindi ve:
"Ne emredersiniz? Vallahi korktuğunuz başınıza geldi. Halk oğlanın Rabbine iman etti!" denildi. Kral hemen yolların başlarına hendekler kazılmasını emretti. Derhal hendekler kazıldı. İçlerinde ateşler yakıldı. Kral:
"Kim dininden dönmezse onu bunlara atın!" diye emir verdi. Yahut hükümdara "Sen at!" diye emir verildi.
İstenen derhal yerine getirildi. Bir ara, beraberinde çocuğu olan bir kadın getirildi. Kadın oraya düşmekten çekinmişti, çocuğu:
"Anneciğim sabret. Zîra sen hak üzeresin!" dedi. [Müslim, Zühd 73, (3005); Tirmizî, Tefsir, Bürûc, (3337).][4]

AÇIKLAMA:

Ashab-ı Uhdud, Kur'an-ı Kerim'de temas edilen zalim bir zümredir. Büruc suresinin 4-10. ayetleri onlardan bahseder, uhdud, hendek demek olduğuna göre, ashab-ı uhdud hendek sahipleri demektir. Kur'an'da bu hendek sahiplerinin kimler olduğu, ne zaman yaşadığı tafsil edilmez. Daha çok onların, mü'minlere dinlerinden dönmek için işkence yaptıkları belirtilir. Bunlar, içerisine ateş yakılmış hendeklerin sahipleridir. Dinlerinden dönmeyen mü'minleri bu hendeklere atıp yakmaktalar ve karşıdan bu manzarayı vicdansızca vahşi bir zevkle seyretmektedirler. Ama, hiçbir zalim felah bulmadığı gibi, bunlar da felah bulmamış, ayet-i kerime ashab-ı uhdud'un gebertildiklerini belirtmiştir. Müfessirler, ashab-ı uhdudla ilgili on ayrı hikâye kaydederler. Hikâyelere göre bu işkenceler Yemen'de, Mecran'da, Irak'ta, Şam'da, Habeşistan'da... Mecusiler, Yahudiler veya diğer bazı krallar tarafından icra edilmiştir. Kur'an'ın ıtlakı hepsine hak verdirecek mahiyettedir. Sanki, ayette bir hadiseye değil, bu çeşitten pek çok hadiseye bir iş'ar olmaktadır. Dolayısıyle, nakledilen hikâyelerin farklı yerlerle ilgili olması, onların batıl olduğuna delil olmaz. Bilakis ateş dolu hendeklerde mü'minlerin, insanlık tarihi boyunca mükerrer kereler imha edildiklerini, yakıldıklarını ifade eder. Ancak, Kur'an-ı Kerim'in öncelikle Kureyşliler tarafından bilinen bir hâdiseyi nazara vermesi gayet tabiidir. Kur'an bunları tel'in etmekte, kötü akibetlerini haber vermektedir. Bundan sonra gelip mü'minlere cehennemî azap verecek zalim kâfirlerin de aynı akibete uğrayacakları, mü'minlere bildirilerek teselli verilmektedir.[5]

*** BEŞİKTE KONUŞANLARIN KISSASI**

-4994 -1- عن أبِي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسول اللّهِ #: لَمْ يَتَكَلّمْ في الْمَهْدِ إِ ّ ثَثَةٌ: عِيسى ابْنُ مَرْيَمَ عَلَيْهِمَا السَّمُ. وَصَاحِبُ جُرَيْجٍ، وَكَانَ جُرَيْجٌ رَ جُ عَابِداً فَاتَّخَذَ صَوْمَعَةً، فَكَانَ فيهَا فَأتَتْهُ
أُمُّهُ، وَهُوَ يُصَلي. فَقَالَتْ: يَا جُرَيْجُ! فقَالَ: اللّهُمَّ أُمِّي وَصَتِي. فَأقْبَلَ على صَتِهِ. فقَالَتْ بَعْدَ ثَالِثِ يَوم في ثَالِثِ مَرَّةٍ: اللّهمَّ َ تُمِتْهُ حَتّى يَنْظُرَ في وُجُوهِ الْمُومِسَات، فَتَذَاكَرَ بَنُو إسْرائيلَ جُرَيْجاً وَعِبَادَتَهُ، وَكانَتْ إمْرَأةٌ بُغِيٌّ يُتَمَثَّلُ بِهَا. فَقَالَتْ: إنْ شِئْتُمْ ‘فْتِنَنَّهُ. فَتَعَرَّضَتْ لَهُ، فَلَمْ يَلْتَفِتْ إلَيْهَا. فأتَتْ رَاعِياً كَانَ يَأوِي الى صَوْمَعَتِهِ، فأمْكَنَتْهُ مِنْ نَفْسِهَا. فَوَقَعَ عَلَيها، فَحَمَلَتْ فَلَمَّا وَلَدَتْ قَالَتْ: هُوَ مِنْ جُرَيْجٍ. فَأتَوْهُ فَأنْزَلُوهُ مِنْ صَوْمَعَتِهِ وَهَدَمُوهَا، وَجَعَلُوا يَضْرِبُونَهُ. فقَالَ: مَا شَأنُكُمْ؟ قَالُوا: زَنَيْتَ بهذِهِ الْبَغْيِّ فَوَلَدَتْ مِنْكَ. فقَالَ: أيْنَ الصَّبِيُّ؟ فَجَاءُوا بِهِ. فقَالَ: دَعُونِي حَتّى أُصَلِّيَ فَصَلّى، فَلَمَّا انْصَرفَ أتَى الصَّبِيَّ. فَطَعَنَ فِي بَطْنِهِ وَقَالَ: يَا غُمُ مَنْ أبُوكَ؟ فقَالَ: فَنٌ الرَّاعِي. فأقْبَلُوا عَلى جُرَيْجٍ يُقَبِّلُونَهُ وَيَتَمَسَّحُونَ بِهِ، وَقَالُوا: نَبْنِي صَوْمَعَتَكَ مِنْ ذَهَبٍ. قَالَ: َ. أعِيدُوهَا مِنْ لَبَنٍ كَمَا كَانَتْ فَفَعَلُوا وَبَيْنَا صَبِيٌّ يَرْضَعُ مِنْ أُمِّهِ مَرَّ رَجُلٌ عَلى دَابَةٍ فَارِهَةٍ وَشَارَةٍ حَسَنَةٍ. فَقَالَتْ الْمَرأةُ: اللَّهمَّ اِجْعَلْ إبْنِي مِثْلَ هذَا فَتَرَكَ الثّدْيَ، وَأقْبَلَ يَنْظُرُ إلَيْهِ وَقَالَ: اللّهُمَّ َ تَجْعَلْنِى مِثْلَهُ. ثُمَّ أقْبَلَ عَلى ثَدْيِهِ وَجَعَلَ يَرْتَضِعُ. قَالَ: فَكأنِّي أنْظُرُ الى رَسُولِ اللّهِ # وَهُوَ يُحْكِي اِرْتِضَاعَهُ بِإصْبَعِهِ السَّبَّابَةِ فِي فِيهِ يَمَصُّهَا، وَمَرُّوا بِجَارِيَةٍ يَضْرِبُونَهَا وَيَقُولُونَ زَنَيْتِ، سَرَقْتِ؛ وَهِيَ تَقُولُ: حَسْبِيَ اللّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ. فَقَالَتْ أُمُّهُ: َ تَجْعَلْ اِبْنِي مِثْلَهَا. فَتَرَكَ الرَّضَاعَ، وَنَظَرَ إلَيْهَا. وَقَالَ: اللّهمَّ
اجْعَلْنِي مِثْلَهَا. فَهُنَالِكَ تَرَاجَعَا الْحَدِيثَ. فَقَالَ: مَرَّ رَجُلٌ حَسَنٌ الْهَيْئَةِ، فَقُلْتِ: اللّهمَّ اجْعَلِ ابْنِي مِثْلَهُ، فَقُلْتُ: اللّهمَّ َ تَجْعَلْنِي مِثْلَهُ. وَمَرُّوا بِهذِهِ ا‘مةِ يَضْرِبُونَهَا ويَقُولُونَ: زَنَيْتِ، سَرَقْتِ. فَقُلْتِ: اللّهمَّ َ تَجْعَلْ اِبْنِي مِثْلَهَا. فَقُلْتُ: اللّهمَّ اجْعَلْنِي مِثْلَهَا. فقَالَ: إنَّ ذَلِكَ الرَّجُلَ كَانَ جَبَّاراً. فَقُلْتُ: اللّهمَّ َ تَجْعَلْنِي مِثْلَهُ. وَإنَّ هذِهِ يَقُولُونَ لَهَا زَنَيْتِ، سَرَقْتِ وَلَمْ تَزْنِ وَلَمْ تَسْرِقْ. فَقُلْتُ اللّهمّ اجْعَلْنِي مِثْلَهَا[. أخرجه الشيخان وهذا لفظ مسلم.و»المومساتُ« هي جمع مومسة وهي

الفاجرة، والمياميس مثله. و»البَغيُّ« الزانية.و»يُتَمَثَّلَ بِحُسنَها« أي يعجب به فيقال لكل من يستحسن: هذا مثل فنة في الحسن.و»الشَّارةُ الحسنةُ« جمال الظاهر في الهيئة والملبس والمركب ونحو ذلك.و»الجَبَّار« العاتي المتكبر القاهر للناس، واللّه أعلم .

1. (4994)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Üç kişi dışında hiç kimse beşikte iken konuşmamıştır. Bunlar: Hz. İsa İbnu Meryem aleyhima'sselam, Cüreyc'in arkadaşı.
Cüreyc, kendini ibadete vermiş abid bir kuldu. Bir manastıra çekilmiş orada ibadetle meşguldu. Derken bir gün annesi yanına geldi, o namaz kılıyordu.
"Ey Cüreyc! [Yanıma gel, seninle konuşacağım! Ben annenim]" diye seslendi. Cüreyc:
"Allahım! Annem ve namazım (hangisini tercih edeyim?)" diye düşündü). Namazına devama karar verdi.
Annesi çağırmasını [her defasında üç kere olmak üzere] üç gün tekrarladı. (Cevap alamayınca) üçüncü çağırmanın sonunda:
"Allahım, kötü kadınların yüzünü göstermedikçe canını alma!" diye bedduada bulundu. Benî İsrail, aralarında Cüreyc ve onun ibadetini konuşuyorlardı. O diyarda güzelliğiyle herkesin dilinde olan zaniye bir kadın vardı.
"Dilerseniz ben onu fitneye atarım" dedi. Gidip Cüreyc'e sataştı. Ancak Cüreyc ona iltifat etmedi.
Kadın bir çobana gitti. Bu çoban Cüreyc'in manastırı(nın dibi)nde barınak bulmuş birisiydi. Kadın onunla zina yaptı ve hamile kaldı. Çocuğu doğurunca:
"Bu çocuk Cüreyc'ten" dedi. Halk (öfkeyle) gelip Cüreyc'i manastırından çıkarıp manastırı yıktılar, [hakaretler ettiler], kendisini de dövmeye başladılar, (linç edeceklerdi). Cüreyc onlara:
"Derdiniz ne?" diye sordu.
"Şu fahişe ile zina yaptın ve senden bir çocuk doğurdu!" dediler. Cüreyc:
"Çocuk nerede, (getirin bana?)" dedi. Halk çocuğu ona getirdi. Cüreyc:
"Bırakın beni namazımı kılayım!" dedi. Bıraktılar ve namazını kıldı. Namazı bitince çocuğun yanına gitti, karnına dürttü ve:
"Ey çocuk! Baban kim?" diye sordu. Çocuk: "Falanca çoban!" dedi. Bunun üzerine halk Cüreyc'e gelip onu öpüp okşadı ve: "Senin manastırını altından

yapacağız!" dedi. Cüreyc ise:
"Hayır! Eskiden olduğu gibi kerpiçten yapın!" dedi. Onlar da yaptılar.
(Üçüncüsü): Bir zamanlar bir çocuk annesini emiyordu. Oradan şahlanmış bir at üzerinde kılık kıyafeti güzel bir adam geçti. Onu gören kadın:
"Allah'ım şu oğlumu bunun gibi yap!" diye dua etti. Çocuk memeyi bırakarak adama doğru yönelip baktı ve:
"Allahım beni bunun gibi yapma!" diye dua etti. Sonra tekrar memesine dönüp emmeye başladı.
"Ebu Hureyre der ki: "Ben Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı, şehadet parmağını ağzına koyup emmeye başlayarak, çocuğun emişini taklid ederken görür gibiyim."
(Resulullah anlatmaya devam etti):
"(Sonra annenin yanından) bir kalabalık geçti. Ellerinde bir cariye vardı. Onu dövüyorlar ve:
"(Seni zani seni!) Zina yaparsın, hırsızlık yaparsın ha!" diyorlardı. Cariye ise:
"Allah bana yeter, o ne iyi vekildir!" diyordu. Çocuğun annesi:
"Allahım çocuğumu bunun gibi yapma!" dedi. Çocuk yine emmeyi bıraktı, cariyeye baktı ve:
"Allahım beni bunun gibi yap! dedi. İşte burada anne,evlat karşılıklı konuşmaya başladılar: [Anne dedi ki:
"Boğazı tıkanasıca! Kıyafeti güzel bir adam geçti. Ben: "Allahım, oğlumu bunun gibi yap" dedim. Sen: "Allahım! Beni bunun gibi yapma!" dedin. Yanımızdan cariyeyi döverek, zina ve hırsızlık yaptığını söyleyerek geçenler oldu. Ben: "Allahım, oğlumu bunun gibi yapma" dedim. Sen ise: "Allahım, beni bunun gibi yap!" dedin."]
Oğlu şu cevabı verdi:
"Güzel kıyafetli bir adam geçti. Sen: "Allahım, oğlumu bunun gibi yap!" dedin, ben ise: "Allahım beni bunun gibi yapma!" dedim. Yanınızdan bu cariyeyi geçirdiler. Onu hem dövüp hem de: "Zina ettin, hırsızlık ettin!" diyorlardı. Sen: "Allahım, oğlumu bunun gibi yapma! "dedin. Ben ise: "Allahım, beni bunun gibi yap!" dedim. (Sebebini açıklayayım): O atlı adam cebbar zalimin biriydi. Ben de: "Allahım beni böyle yapma!" dedim. "Zina ettin, hırsızlık yaptın!" dedikleri şu zavallı cariye ise ne zina yapmıştı, ne de çalmıştı! Ben de "Alahım beni bunun gibi yap!" dedim." [Buhârî, Enbiya 50, Amel fi's-Salat 7; Müslim, Birr 7, 8, (2550). Metin Müslim'den alınmalıdır.][6]

AÇIKLAMA:

1- Müellif, metnin Müslim'in metni olduğunu söylerse de hadisin sonunda, Müslim'deki asla uymayan bir durum var; üçüncü hikâyede annenin suali eksik. Biz bunu Müslim'den alarak köşeli parantez ([...]) içerisinde kaydettik. Ayrıca, sahibinin açıklaması Müslim'deki asılda daha kısa. Biz bu kısımda Teysir'in metnindekini aynen tercüme ettik.

2- Buharî'de kıssalar toptan da, ayrı ayrı da anlatılmıştır.

3- Konuşma yaşından önce konuşan çocukların sayısı rivayetlerde yediye çıkmaktadır. İbnu Hacer, kaynaklarını da vererek diğerlerini de tanıtır.

* Biri, Firavun'un kızına berberlik yapan kadının oğludur. Firavun ateşe atacağı zaman bebek: "Anneciğim sabret, biz hak yoldayız" demiştir.

* Ashab-ı uhduddan bir kadın ateşe atılacağı zaman, memede olan çocuk: "Anneciğim sabret, sen hak üzeresin" demiştir.

* Hz. Yahya'nın beşikte iken konuştuğu rivayet edilmiştir.

* Hz. İbrahim de beşikte konuşmuştur.

* Resulullah'ın o devirde Mübareku'l-Yemame adında bir çocuğun beşikte konuştuğu rivayet edilmiştir. Hz. Yusuf'un şahidi ihtilaflıdır.
Aynî, hadiste üç denmiş olmasını, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın "üç" dediği zaman, diğerlerinin henüz vahyen bildirilmemiş olabileceği ihtimaliyle açıklar. Çünkü, Aleyhissalâtu vesselâm gaybı bilmezdi. Cenab-ı Hakk'ın bildirdiği kadarını bilirdi. Hz. Yusuf'a şahidlik eden çocuk, Firavun'un ateşe atmak istediği kadının çocuğu ve Yahya aleyhisselam da konuşma yaşından önce konuşan çocuklar arasında zikredilirler. Kurtubî "Bu üç çocuğun beşikte iken, diğerlerinin beşikten çıkmış, biraz daha büyümüş ama henüz çocuk yaşına basmamış halde konuşmalarıyla" te'vil ederek tearuzu giderir.

4- Hadiste, Cüreyc namazda konuşuyor gözükmektedir. Halbuki konuşmak namazı bozar. Alimler bu hususta şu açıklamayı yapar: Cüreyc'in zamanındaki şeriatte namazda konuşmak namazı bozmayabilir. Nitekim, İslam'ın bidayetinde namazda huşu ile ilgili ayet gelmezden önce namazda konuşulabiliyor, hareket edilebiliyordu. Ayetten sonra bu yasaklanmıştır. Mamafih, Cüreyc'in konuşmasını, "içinden, kendi kendine konuşmuş olabilir" şeklinde yorumlayan da olmuştur.
Cüreyc annesine cevapla, namaza devam şıklarından "devamı" tercih etmiş,

ancak annesinin bedduasına mazhar olmuş ve bu dua indallah kabul görmüştür. Birkısım alimler, hadisten böyle bir durumda anneye cevap vermek gerektiğini istidlal etmişlerdir. "Kıldığı namazı nafile idi, anneye cevabı ise vacibtir" demişlerdir. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)' ın "Eğer Cüreyc alim olsaydı, annesinin çağırmasına cevap vermenin namazdan evla olacağını bilirdi" dediği de rivayet edilmiştir.
Nevevî şöyle der: "Annesinin duası kabul edilmiştir. Çünkü, Cüreyc' in namazı kısa tutup annesine cevap vermesi mümkündü. Ancak o, annesinin manastırı terkedip, dünyaya ve dünyaya ait işlere dönmesini talep edeceğinden korkarak cevap vermedi."

5- Hadisten Elde Edilen Bazı Fevaid:

* Hadiste anne ve baba hukukunun büyüklüğü, çocuk mazur bile olsa anne ve babanın çocuğa yapacağı bedduanın makbul olacağı ders verilmektedir.

* Terbiyecilerin, terbiye ettiklerine karşı rıfk ile muameleleri esastır: Annesi Cüreyc'e daha ağır bedduada bulunabilirdi: Ölmesi, fuhşa düşmesi gibi... Bunları talep etmiyor: "Fahişe yüzünü görmeden ölme!" şeklinde dileniyor.

* Allah'a karşı sıdk içinde olana fitne zarar vermez.

* Cüreyc kuvvetli bir yakine, sıhhatli bir ümide sahiptir. Nitekim, talebi üzerine, olmayacak şey vukua geliyor: Beşikteki çocuk konuşuyor.

* İki iş teâruz ederse, daha mühim olana öncelik verilmelidir.

* Veliler kerâmet gösterirler. Bu, talep ve ihtiyarlarıyla da olabilir.

* Nefsinde kuvvet gören, ibadetin meşakkatlisini tercih edebilir.

* Fuhşiyat işleyenin hurmeti kalmaz.

* Hadisin bazı vecihlerinde بَيْتُ الزَّوَانِي tabiri geçmektedir. Bu tabir, İsrailoğullarında fuhuş evlerinin mevcudiyetini ve onların zillete düşüşlerinin bir sebebini gösterir.

* Abdest ve namaz önceki ümmetlerde de mevcuttur.[7]

*** MAĞARA ASHABININ KISSASI**

ـ4995 ـ1ـ عن ابن عمر رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]قَالَ رَسُولَ اللّهِ #: انْطَلَقَ ثَثَةُ نَفَرَ مِمَّنْ كَانَ قَبْلَكُمْ حَتّى آوَاهُمُ الْمَبِيتُ الى غَارٍ، فَدَخَلُوا فيهِ، فَانْحَدَرَتْ

صَخْرَةٌ مِنَ الْجَبَلِ، فَسَدَّتَ عَلَيْهِمُ الْغَار. فقَالَوا: إنَّهُ َيُنْجِيكَمْ مِنْ هذِهِ الصَّخْرَةِ إّ أنْ تَدْعُوا اللهَ بِصَالِحِ أعْمَالِكُمْ. فقَالَ أحَدُهُمْ: إنَّهُ كَانَ لِي أبَوَانِ شَيْخَانِ كَبيرَانِ، وَكُنْتُ أرْعَى عَلَيْهِمَا وَ أغْبقُ قَبْلَهُمَا أهْ وَ مَا. إنَّهُ نَأى بِي طَلَبُ الشَّجَرِ يَوْماً فَلَمْ أرُوحْ عَلَيْهِمَا حَتّي نَامَا فَحَلَبْتُ لَهُمَا غُبُوقَهُمَا. فَوَجَدْتُهُمَا قَدْ نَامَا، فَكَرِهْتُ أنْ أغْبُقَ قَبْلَهُمَا أهْ وَمَاً، وَكَرِهْتُ أنْ أُوقِظَهُمَا، وَالصِّبْيَةُ يَتَضَاغَوْنَ عِنْدَ قَدَمَيَّ، وَالْقَدَحُ على يَدِي أنْتَظِرُ اسْتِيقَاظَهُمَا حَتّى بَرَقَ الْفَجْرُ: اللَّهمَّ إنْ كُنْتَ تَعْلَمُ أنّي فَعَلْتُ ذلِكَ ابْتِغَاءَ وَجْهِكَ فَفَرِّجْ عَنَّا مَا نَحْنُ فيهِ مِنْ هذِهِ الصَّخْرَةِ. فَانْفَرَجَتْ شَيْئاً َ يَسْتَطِيعُونَ الْخُروجَ؛ وَقَالَ اŒخَرُ: اللَّهمَّ إنَّهُ كَانَتْ لِي ابْنَةُ عَمٍّ هِيَ أحَبُّ النَّاسِ اليّ، فأرَدْتُهَا عَنْ نَفْسِهَا، فامْتَنَعَتْ مِنِّي حَتّى ألَمَتْ بِهَا سَنَةٌ مِنَ السِّنِينَ، فَجَاءَتْنِي، فأعْطَيْتُهَا مِائَةً وَعِشْرِينَ دِينَاراً عَلى أنْ تُخَلِّي بَيْنِي وَبَيْنَ نَفْسِهَا فَفَعَلَتْ حَتّى إذا قَدَرْتُ عَلَيْهَا قَالَتْ: َ يَحِلُّ لَكَ أنْ تَفُضَّ الْخَاتَمَ إّ بِحَقِّهِ. فَتَحَرَّجْتُ مِنَ الوُقُوعِ عَلَيْهَا فانْصَرَفْتُ عَنْهَا وَهيَ أحَبُّ النَّاسُ اليّ وَتَرَكْتُ الذَّهبَ؛ اللَّهمَّ إنْ كُنْتُ فَعلْتُ ذلِكَ ابْتِغَاءَ وَجْهِكَ فَأفْرِجْ عَنَّا مَا نَحْنُ فيهِ. فَانْفَرَجَتِ الصَّخْرَةُ، غَيْرُ أنَّهمْ َ يَسْتَطِيعُونَ الْخُروجَ. فقَالَ الثَّالثُ: اللَّهمَّ إنِّى كُنْتُ اسْتَأجَرْتُ أجَرَاءَ فأعْطَيْتُهُمْ أجْرَهُمْ غَيْرَ رَجُلٍ وَاحِدٍ تَرَكَ أجْرَهُ وَذَهَبَ، فَثَمَّرْتُهُ لَهُ حَتّى كَثُرَتْ مِنْهُ اƒمْوَالُ، فَجَاءَنِي بَعْدَ حِينٍ فقَالَ: يَا عَبْدَ اللهِ أدِّ اليّ أجْرِي. فَقُلْتُ: كُلُّ مَا تَرَى مِنَ الْبَقَرِ وَالْغَنَمِ وَإبِلِ وَالرَّقِيقِ أجْرُكَ، اِذْهَبْ فَاسْتَقْهُ. فقَالَ: يَا عَبْدَاللهِ، َ تَسْتَهْزِئُ بِي فَقُلْتُ: إنِّي َ أسْتَهْزِئُ بكَ، اِذْهَبْ فَاسْتَقْهُ فَأخَذَهُ كُلَّهُ. اللَّهمَّ إنْ كُنْتُ فَعَلْتُ ذلِكَ ابْتِغَاءَ وَجْهِكَ فَأفْرِجْ عَنَّا مَا نَحْنُ فيهِ فأنْفَرَجَتِ الصَّخْرَةُ، فَخَرَجُوا يَمْشُونَ[. أخرجه الشيخان وأبو داود .

»الغَبوقُ« شرب آخر النهار.و»يتضاغون« يضجون ويصيحون من الجوع.ومعنى »أردتُها« راودتها وطلبت منها ان تمكنني من نفسها.و»ألمّتْ بها سنةٌ« أي أصابها الجدب.و»فَضُّ الخاتم« كناية عن الجماع.و»التحرُّجُ« الهَرب من الحرج واƒثم والضيق .

1. (4995)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu

vesselâm) buyurdular ki:
"Sizden önce yaşayanlardan üç kişi yola çıktılar. (Akşam olunca) geceleme ihtiyacı onları bir mağaraya sığındırdı ve içine girdiler. Dağdan (kayan) bir taş yuvarlanıp, mağaranın ağzını üzerlerine kapadı. Aralarında:
"Sizi bu kayadan, salih amellerinizi şefaatçi kılarak Allah'a yapacağınız dualar kurtarabilir!" dediler. Bunun üzerine birincisi şöyle dedi:
"Benim yaşlı, ihtiyar iki ebeveynim vardı. Ben onları çok kollar, akşam olunca onlardan önce ne ailemden ne de hayvanlarımdan hiçbirine yedirip içirmezdim. Bir gün ağaç arama işi beni uzaklara attı. Eve döndüğümde ikisi de uyumuştu. Onlar için sütlerini sağdım. Hâlâ uyumakta idiler. Onlardan önce aileme ve hayvanlarıma yiyecek vermeyi uygun bulmadım, onları uyandırmaya da kıyamadım. Geciktiğim için çocuklar ayaklarımın arasında kıvranıyorlardı. Ben ise süt kapları elimde, onların uyanmalarını bekliyordum. Derken şafak söktü:
"Ey Allahım! Bunu senin rızan için yaptığımı biliyorsan, bizim yolumuzu kapayan şu taştan bizi kurtar!"
Taş bir miktar açıldı. Ama çıkacakları kadar değildi.
İkinci şahıs şöyle dedi:
"Ey Allahım! Benim bir amca kızım vardı. Onu herkesten çok seviyordum. Ondan kâm almak istedim. Ama bana yüz vermedi. Fakat gün geldi kıtlığa uğradı, bana başvurmak zorunda kaldı. Ona, kendisini bana teslim etmesi mukabilinde yüz yirmi dinar verdim; kabul etti. Arzuma nail olacağım sırada:
"Allah'ın mührünü, gayr-ı meşru olarak bozman sana haramdır!" dedi. Ben de ona temasta bulunmaktan kaçındım ve insanlar arasında en çok sevdiğim kimse olduğu halde onu bıraktım, verdiğim altınları da terkettim.
Ey Allahım, eğer bunları senin rızayı şerifin için yapmışsam, bizi bu sıkıntıdan kurtar."
Kaya biraz daha açıldı. Ancak onlar çıkabilecek kadar açılmadı.
Üçüncü şahıs dedi ki:
"Ey Allahım, ben işçiler çalıştırıyordum. Ücretlerini de derhal veriyordum. Ancak bir tanesi [bir farak pirinçten ibaret olan] ücretini almadan gitti. Ben de onun parasını onun adına işletip kâr ettirdim. Öyle ki çok malı oldu. Derken (yıllar sonra) çıkageldi ve:
"Ey Abdullah! Bana olan borcunu öde!" dedi. Ben de:
"Bütün şu gördüğün sığır, davar, deve, köleler senindir. Git bunları al götür!" dedim. Adam:
"Ey Abdullah, benimle alay etme!" dedi. Ben tekrar:
"Ben kesinlikle seninle alay etmiyorum. Git hepsini al götür!" diye tekrar ettim.

Adam hepsini aldı götürdü.
"Ey Allahım, eğer bunu senin rızan için yaptıysam, bize şu halden kurtuluş nasip et!" dedi. Kaya açıldı, çıkıp yollarına devam ettiler." [Buhârî, Enbiya 50, Büyû 98, İcâre 12, Hars 13, Edeb 5; Müslim, Zikr 100, (2743); Ebu Davud, Büyû' 29, (3387).][8]

AÇIKLAMA:

1- Hadisin bazı vecihlerinde, bu üç yolcu, yaya giderken yağmura tutulurlar ve bu sebeple mağaraya iltica ederler. Sadedinde olduğumuz veçhinde, gece sebebiyle mağaraya girdikleri ifade edilmektedir. İkisinin birleşmesi mümkündür, akşam vakti yağmura tutulmuş olabilirler.

2- Hikâyede, İslam'ın ahlak-ı hasenesinden üç ahlakın Allah indinde makbuliyeti ifade edilmektedir.
1) Annebabaya hürmet, onların hukukuna riayet.
2) Allah rızası için insanların iffetlerine riayet.
3) Başkasının hakkına riayet... Başkasının maddî menfaatini kendi menfaati derecesinde gözetmek, hileye yer vermemek. Bu amelleri makbul kılan husus da, bunların ihlasla yani Allah rızası için yapılmış olmasıdır. Dolayısiyle, hadis, amelde ihlasın ehemmiyetine, tebliğde müstesna bir yer vermektedir.

3- Sadedinde olduğumuz rivayette ücretin miktarı kaydedilmiyor. Fakat, bazı rivayetlerde bu bir farak pirinç olarak belirtilmiştir. Hatta bir başka rivayette yer alan açıklayıcı bir ziyade, hem miktar hususunda, hem de işçilerden birinin ücretini almayış sebebi hususunda bize bilgi sunmaktadır: "Ben bir grup insan tuttum, her birine yarım dirhem yevmiye verecektim. İşleri bitince herkese ücretini verdim. Biri: "Vallahi ben iki kişilik iş yaptım, bana bir dirhem vermezsen ücretini almayacağım" dedi ve almadan çekip gitti. İşte ben bu yarım dirhemi nemalandırdım."
Bir farak pirincin, o günün piyasasında yarım dirhem değerinde olabileceğini belirttikten sonra, nemalandırılmaya tabi tutularak koyun, deve, sığır sürülerine ulaşılan bu taban sermayenin, günümüzdeki karşılığını bulmaya çalışırsak şu sonuca varırız: Bir farak, üç sa' miktarında bir ölçektir. Bir sa' ise 2,120 ile 2,650 litre arasında değişen bir hacim miktarı. Öyle ise bir farak 6,360 ile 7,950 litre arasında değişen bir ölçek olmaktadır. Daha yuvarlak hesapla 6,5 litre ile 8 litre arasında bir hacim tutmaktadır. Bir litre pirincin 888 gram kadar olduğu[9]

gözönüne alınırsa, mezkur yarım dirhemlik pirincin yaklaşık 6 veya 7 kilo civarında olduğu anlaşılır.
Bazı rivayetlerde işçiye on bin dirhemlik para ödediği, yani verdiği deve, koyun, sığır vesairelerin bu değere ulaştığı belirtilmiştir. Hadisin muhtelif vecihleri gözönüne alınınca, mezkur zatın, işçisinin parasını önce ziraatle, sonra hayvancılık vs. ile nemalandırdığı anlatılmaktadır: Ekmiş, satmış satınalmış, doğurtmuş vs. Yani ticaret ve istihsal çeşitlerinden pek çoğuna başvurmuştur.

4- Hadis, sıkıntılı ve belalı anlarda salih amelleri zikrederek Allah'a iltica ve duanın müstehab olduğunu ifade eder. Bazı fakihler, yağmur namazında da aynı tarzda dua etmenin müstehab olduğuna hükmetmiştir.

5- Hadiste dikkat çeken bir edeb, üç şahıstan hiçbiri, zikrettiği amelin salih olduğu hususunda cezmetmemesidir. Her biri "bu amelim rızana uygunsa", "senin rızan için idiyse.." gibi amelin değerlendirilmesini meşiet-i İlahiyeye bırakan ihtiyatî ifadelere yer vermişlerdir. Hatta birinci konuşan zatın sarfettiği; "Ey Allahım, bunu senin rızan için yaptığımı biliyorsun..." şeklindeki -itikad açısından- mahzurlu ifadenin de bu endişeye baktığı belirtilmiştir. Yani o sözün sahibi, ameli hususunda mütereddittir; bu ameli Allah katında makbul mü, değil mi? Şöyle demek istemiştir: "Eğer bu amelim makbulse şu duamı kabul buyur."

5- Hadis, günahı bir noktada terketmenin, o noktaya kadar olan evveliyatını affettireceğini de ifade eder; Amcasının kızına, son anda teması terketmesi, o ana kadarki günahlarını affettirdi ki, bu "terk"le yaptığı dua makbul oldu.

6- Tevbenin makbul olması halinde, geçmişi affettireceği de hadiste ifade edilmektedir.

7- İşçi ve patron tarafından bilinen belli bir miktar yiyecek mukabili ücretli tutmak caizdir.

8- Salih kimselerin keramete mazhar olması haktır.
9- Emaneti edada büyük fazilet vardır.

10- Fakihler, hadiste fuzuli şahsın bey'inde cevaz bulmuşlardır.

11- Bazı alimler, "Emaneti taşıyan (müstevde') emanet malla ticaret yaparsa, kâr mal sahibine aittir" demiştir. Çoğunluk bu konuda başka görüşler ileri sürmüştür. "Mal, emaneti taşıyanın zimmetinde olduğu takdirde, izinsiz tasarrufta bulunsa, malın zimmeti üzerindedir, ticaret yaptığı takdirde kâr kendinin olur." Ebu Hanife "Kâr onun, ancak tasadduk eder" demiştir. Başka görüşler de var.

12- Geçmiş milletlerde cereyan eden hadiseler, dinleyenlerin ibret almaları için

anlatılabilir.[10]

*** KİFL KISSASI**

-4996 -1- عن ابن عمر رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ # كَانَ فِيمَنْ كَانَ قَبْلُكُمْ رَجُلٌ يُسَمّى الْكِفْلَ، وَكَانَ َ يَنْزِعُ عَنْ شَىْءٍ فأتَى امْرَأةً عَلِمَ بِهَا حَاجَة فأعْطَاهَا سِتَّين دِيناراً. فَلَمَّا أرَادَهَا عَلى نَفْسِهَا ارْتَعَدَتْ وَبَكَتْ. فقَالَ: مَا يُبْكِيكِ؟ فقَالَتْ: ّنَّ هذَا عَمَلٌ مَا عَمِلْتُهُ قَط وَمَا حَمَلَنِى عَلَيْهِ ِ اَّ الْحَاجَةُ. فقَالَ: أتَفْعَلِينَ أنْتِ هذَا مِنْ مَخَافَةِ اللّهِ تَعالى؟ فَأنَا أحْرَى بِذلِكِ. فاذْهَبِى، وَلَكِ مَا أعْطَيْتُكِ. وَوَاللّهِ

َ أُعْصِيهِ بَعْدَهَا أبَداً فَمَاتَ مِنْ لَيْلَتِهِ. فأصْبَحَ مكْتُوباً عَلى بَابِهِ: إنَّ اللّهَ تَعالى قَدْ غَفَرَ لِلْكِفْلِ. فَعَجِبَ النَّاسُ مِنْ ذلِكَ حَتّى أوْحى اللّهُ الى نَبِيِّ زَمَانِهِمْ بِشَأنِهِ[. أخرجه الترمذي .

1. (4996)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Sizden önce yaşayanlar arasında Kifl adında biri vardı. Bildiğinden hiç şaşmazdı. İhtiyaç içinde olduğunu bildiği bir kadına gelerek, altmış dinar verdi. Kadından kâm almak üzere teşebbüse geçince kadın, titredi ve ağladı. "Niye ağlıyorsun?" diye sorunca, kadın:

"Bu benim hiç yapmadığım (haram) bir amel. Bu günaha beni razı eden de fakrımdır!" dedi. Adam da:

"Yani sen şimdi Allah korkusuyla mı ağlıyorsun? Öyleyse, Allah'tan korkmaya ben senden daha layıkım! Haydi git, verdiğim para da senin olsun. Vallahi ben bundan böyle Allah'a hiç asi olmayacağım!" dedi. Adam o gece öldü. Sabah, kapısında şu yazılı idi:

"Allah Kifl'i mağfiret etti!"

Halk bu duruma şaşırdı kaldı. Allah o devrin peygamberine Kifl'in durumunu vahyen bildirinceye kadar şaşkınlık devam etti." [Tirmizî, Kıyamet 49, (2498).] [11]

*** AD KAVMİNİ HELAK EDEN RÜZGÂRIN KISSASI**

-4997 -1- عن أبي وائل عن رجل من ربيعة وهو الحارث بن يزيد البكري قال:]قَدِمْتُ الْمَدِينَةَ فأتَيْتُ رَسُولَ اللّهِ #، وَالْمَسْجِدُ غَاصٌّ بِأهْلِهِ، وَإذَا رَاياتٌ سُودٌ تَخْفِقُ، وإذَا بَِلٌ مُتَقَلِّدٌ السَّيْفَ بَيْنَ يَدي رَسُول اللّهِ #. فَقُلْتُ: مَا شَأنُ النَّاسِ؟ فقَالُوا: رَسُول اللّهِ # يُرِيدُ أنْ يَبْعَثَ عَمْرُو بْنَ الْعَاص نَحْوَ رَبِيعَةَ فَقُلْتُ: أعُوذُ بِاللّهِ أنْ أكُونَ مِثْلَ وَافِدِ عَادٍ. فقَالَ #: وَمَا وَافِدُ عَادٍ. فَقُلْتُ: عَلى الْخَبِيرِ بِهَا سَقَطْتَ. إنَّ عَاداً لَمَا قُحِطتْ بَعَثَتْ قَيْ يَسْتَسْقِي لَهَا فَنَزَلَ عَلى بَكْرِ بنْ مُعَاوِيَةَ، فَسَقَاهُ الْخَمْرَ وَغَنَّتْهُ الْجَرادَتَانِ. ثُمَّ خَرَجَ يُرِيدُ جِبَالَ مُهْرَة. فقَالَ: اللَّهمَّ إنِّى لَمْ آتِكَ لِمَرَضٍ فأُدَاوِيَهُ، وَ ٬سِيرٍ فأُفَادِيَهُ، فَاسْقِ عَبْدَكَ مَا كُنْتَ مُسْقِيَهُ وَاسْقِ مَعَهُ بَكْرَ بْنَ مُعَاوِيَةَ! يَشْكُرُ لَهُ الْخَمْرَ الّذى سَقَاهُ؛ فَرُفِعَ لَهُ ثَثَ سَحَائِبَ حَمْرَاءُ، وَبَيْضَاءُ، وَسَوْدَاءُ. فَقِيلَ لَهُ: اِخْتَرْ إحدَاهُنَّ، فَاخْتَارَ السَّوْدَاءَ مِنْهُنَّ. فَقِيلَ لَهُ: خُذْهَا رَمَاداً رِمْداداً ٬ تَذَرْ مِنْ عَادٍ أحَداً. فقَالَ # عِنْدَ ذلِكَ: إنَّهُ لَمْ يُرْسَلِ الرِّيْحُ إ مِقْدَارِ هذِهِ الحَلْقَةِ، يَعْنِى حَلْقَةَ الْخَاتَمِ. ثُمَّ قَرَأ: وَفِي عَادٍ إذْ أرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ الرِّيحَ الْعَقِيمَ مَا تَذَرُ مِنْ شَيْءٍ أتَتْ عَلَيْهِ إ جَعَلَتْهُ كَالرَّمِيمِ[. أخرجه الترمذي.»القحطُ« الغء، واصله من انقطاع المطر وهو سببه.و»الرَّمَادُ« معروف.و»الرَّمْدَادُ« المتناهي في احتراق والرقة.و»الرِّيحُ الْعَقِيمُ« التي تلقح و تأتي بالمطر .

1. (4997)- Ebu Vail, Rebîa kabilesinden el-Haris İbnu Yezid el-Bekrî adında bir adamdan naklen anlatıyor:

"Medine'ye gelmiştim, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanına gittim. Mescid, cemaatle dolu idi. Orada dalgalanan siyah bayraklar vardı. Hz. Bilal (radıyallahu anh) kılıcını kuşanmış, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanında duruyordu. Ben: "Bu insanların derdi ne, (ne oluyor)?" diye sordum."

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Amr İbnu'l-As'ı, Rebîa'ya doğru göndermek istiyor, (onun hazırlığı var)!" dediler. Ben:

"Âd elçisi gibi olmaktan Allah'a sığınırım" dedim. Aleyhissalâtu vesselâm: "Âd elçisi de nedir?" buyurdular. Ben:

"Bunu çok iyi bilen kimseye düştünüz. Âd (kavmi) kıtlığa uğrayınca Kayl'ı kendileri için su aramaya gönderdi. Kayl da, Bekr İbnu Muaviye'ye uğradı. O,

buna şarap içirdi ve Mekke'de o sıralarda seslerinin ve tegannisinin güzelliğiyle meşhur Cerade isminde iki cariye de şarkılar söyledi. [Bu suretle bir ay kadar kaldıktan sonra], Mühre (İbnu Haydân kabilesinin) dağına müteveccihen oradan ayrıldı. Dedi ki:
"Ey Allahım! Ben sana ne tedavi edeceğim bir hasta, ne de fidyesini ödeyeceğim bir esir için gelmedim. Sen kulunu, sulayıcı olduğun müddetçe sula. Onunla birlikte Bekr İbnu Muaviye'yi de sula. -Böylece kendisine içirdiği şarap için ona teşekür eder.-
Bunun üzerine onun için üç parça bulut yükseltildi. Biri kızıl, biri beyaz, biri de siyah. Ona: "Bunlardan birini seç!" denildi. O, bunlardan siyah olanını seçti. Ona:
"Âd kavminden tek kişiyi bırakmayıp helak edecek bu bulutu toz duman olarak al!" denildi."
Bunu söleyince (aleyhissalâtu vesselâm):
"(Onlara) sadece şu -yüzük halkası- miktarında rüzgâr gönderildi" buyurdular ve arkasından şu mealdeki ayet-i kerimeyi tilavet ettiler: "Âd (kavminin helak edilmesinde) de (ibret vardır). Hani onların üzerine o kısır rüzgârı göndermiştik. Öyle bir rüzgâr ki, her uğradığı şeyi (yerinde) bırakmıyor, mutlaka onu kül gibi savuruyordu" (Zariyat 41-42). [Tirmizî, Tefsir, Zâriyat, (3269, 3270).][12]

AÇIKLAMA:

1- Ebu Bekr İbnu'l-Arabi'nin hadisten çıkardığı bazı tesbitleri kısmen özetleyerek sunuyoruz:

1) Eski milletlerle ilgili haberler, dini ilgilendirmediği takdirde, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) dışınaki kimselerden de dinlenebilir, bu caizdir.

2) Bu hadisin aslı uzun ise de, Tirmizî kısaltarak almıştır. Aslına göre Resulullah'a Ad elçisinin hikâyesini anlatan el-Haris İbnu Yezid el-Bekrî, Medine'ye, Aleyhissalâtu vesselâm'dan memleketindeki birkısım arazinin tasarruf yetkisini talep etmek üzere gelmiş birisi idi. Resulullah'ın yanında, aynı şeyi talep eden Temimli bir yaşlı kadın görünce: "Ey Allah'ın Resulü! Ben, Âd kavminin elçisi Kayl İbnu Anz gibi olmaktan Allah'a sığınırım!" der. Bunu nüzerine Aleyhissalâtu vesselâm: "Sen onların kıssasını biliyor musun?" diye sorar: Haris İbnu Yezid: "Evet!" der ve anlatır: "Biz, onların memleketine iyiliklerini talep etmek üzere gelenlerdeniz. Atalarımız bize onlarla ilgili

haberler anlattılar. Bu haberleri küçükler büyüklerden öğrenip yeni gelenlere anlatırlar!" der. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bunun üzerine hadiste geçtiği üzere sorusunu sorar ve diğeri anlatır.

3) İslam, tevatür bulduğu takdirde, kâfirin haberini kabul eder, bu hadiste onun delili var.

4) Âd kavminin su talebi için elçi göndermelerinin meşru bir aslı mevcuttur. Nitekim bütün şeriatlerde buna rastlanır. Bizde de araziye çıkıp yağmur duasında bulunmak sünnettir.

5) O sıralarda Mekke'de Amalika kavmi vardı. Bunlar Bekr İbnu Muaviye kabilesine konakladılar. -Muaviye İbnu Bekr İbni Şübeym kabilesi de denmiştir.- Ama burada eğlenceye yöneldiler. Bekr'in meşhur iki çalgıcı cariyesi Ceradeler, Âd ve Semud için onlara şarkılar söylediler. Şiirlerinde, ne maksadla geldilerse onun yerine getirilmesini talep etmeyi teşvik eden sözler vardı. Bu şiiri, Muğribe İbnu Bekr, Âd kavmine helakın gelmesinden korktuğu için yazmıştı. Çünkü Âd onun dayıları idi. Muğribe İbnu Bekr, bu şiirin okunmasını o iki cariyeye söyledi. Kendisi okumaktan kaçındı. Ta ki, misafirlerinin aklına onları ağırlamaktan bıkkınlık geldi diye bir vehim gelmesin. Şiir üzerine elçiler, gafletlerinden uyandılar ve su talebinde bulundular.

6) Yüzük halkası gibi rüzgârın gönderilmesi rüzgârın da Allah'ın diğer mahlukatı gibi bir mahluku olduğunu, büyük bir cisim olduğunu, bu cismi, Allah'ın kudret-i şerifi ile dilediği gibi tasarruf ve tahrik ettiğini, rastladığı şeyi Allah'ın onda yarattığı şiddet nisbetinde itip sarstığını, bunun sonucu olarak alt-üst olmaların, dağılıp toz olmaların, daha da öte, yok olmaların meydana geldiğini gösterir.

7) Ayette geçen akim (kısır) rüzgâr, yağmur getirmeyen ve bitkileri ilkah etmeyen (döllendirmeyen) rüzgâr demektir.

8) Akim rüzgâr, rîhu'ddebur da denen garb yani batı rüzgârıdır. Doğu rüzgârı da denen sabâ rüzgârının zıddıdır. Aleyhissalâtu vesselâm: "Sabâ rüzgârı ile yardıma mazhar oldum. Debur rüzgârı ile de Âd kavmi helak edildi" buyurmuştur. Kezâ: "Sabâ rüzgârı bana yardım etti, ama o, benden öncekilere azab olmuştu" buyurmuştur.

9) İbnu'l-Arabî, son olarak bu hadisenin çarşamba günü cereyan ettiğini, bu yüzden halkın çarşamba gününü uğursuz addettiklerini belirtir ve bu inancın hiçbir esasa dayanmayan batıl tahayyülat olduğunu söyler.[13]

*** KEL, ALATENLİ VE ÂMANIN KISSASI**

-4998 -1- عن ابي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال: [قَالَ رَسُول اللّهِ #: إنَّ ثَثَةً مِنْ بَنِى إسْرَائِيلَ: أبْرَصَ وَأقْرَعَ وَأعمى، أرَادَ اللّهُ أنْ يَبْتَلِيَهُمْ، فَبَعَثَ إلَيْهِمْ مَلَكاً فأتَى ا'بْرَصَ فقَالَ: أىُّ شَىْءٍ أحَبُّ إلَيْكَ؟ قال: لَوْنٌ حَسَنٌ وَجِلْدٌ حَسَنٌ، وَيَذْهَبُ عَنِّي الّذِى قَذَرَنِى النَّاسُ. فَمَسَحَهُ، فَذَهَبَ عَنْهُ قَذَرُهُ وَأعْطِىَ لَوْناً حَسَناً وَجِلْداً حَسَناً. فقَالَ: أىُّ الْمَالِ أحَبُّ إلَيْكَ؟ قَالَ: ا''بِلُ. فَأعْطَاهُ نَاقَةً عُشَرَاءَ، فقَالَ: بارَكَ اللّهُ لَكَ فيهَا. ثُمَّ أتَى ا'قْرَعَ. فقَالَ: أىُّ شَىْءٍ أحَبُّ إلَيْكَ؟ قَالَ: شَعْرٌ حَسَنٌ، وَيَذْهَبُ عَنِّى هذَا الَّذِى قَدْ قَذِرَنِى النَّاسُ. فَمَسَحَهُ فَذَهَبَ عَنْهُ. وَأُعْطِىَ شَعْراً حَسَناً. قَالَ: فأىُّ الْمَالِ أحَبُّ إلَيْكَ؟ قَالَ: الْبَقَرُ. فأعْطَى بَقَرَةً حَامِ. وَقالَ: بَارَكَ اللّهُ لَكَ فيهَا. ثُمَّ أتَى ا'عْمى. فقَالَ أىُّ شَىْءٍ أحَبُّ إلَيْكَ؟ قال: أنْ يَرُدَّ اللّهُ عَليّ بَصَرِي فَأبْصِرَ بِهِ النَّاسَ. فَمَسَحَهُ فَرَدَّ اللّهُ عَلَيْهِ بَصَرَهُ. قَالَ فأىُّ الْمَالِ أحَبُّ إلَيْكَ؟ قَالَ: الغَنَمُ. فأعْطِىَ شَاةً وَالِداً. فَأنْتَجَ هذَانِ، وَوَلَّدَ هذَا. فَكَانَ لهذَا وَادٍ مِنَ ا''بِلِ، وَلهذَا وَادٍ مِنَ الْبَقَرِ، وَلهذَا وَادٍ مِنَ الغَنَمِ. ثُمَّ إنَّهُ أتَى ا'بْرَصَ فِي صُورَتِهِ وَهَيْئَتِهِ. فقَالَ: رَجُلٌ مِسْكِينٌ، قَدْ انْقَطَعَتْ بىَ الْحِبَالُ في سَفَرِي، فَ بَغَ لِيَ الْيَوْمَ إِّ بِاللّهِ، ثُمَّ بِكَ، أسْألُكَ بِالَّذِي أعْطَاكَ اللَّوْنَ الْحَسَنَ وَالْجِلْدَ الْحَسَنَ وَالْمَالَ بَعِيراً أتَبَلَّغُ بِهِ فِي سَفَرِي.

فقَالَ لَهُ: الْحُقُوقُ كَثِيرَةٌ. فقَالَ لَهُ: كَأنِّى أعْرِفُكَ؟ ألَمْ تَكُنْ أبْرَصَ يَقْذَرُكَ النَّاسُ، فَقِيراً فأعْطَاكَ اللّهُ. فقَالَ: إنَّمَا وَرِثْتُ هذَا الْمَالَ كَابِراً عَنْ كَابِرٍ. فقَالَ: إنْ كُنْتَ كَاذِباً فَصَيَّرَكَ اللّهُ الى مَا كُنْتَ. وَأتَى ا'قْرَعَ فِي صُورَتِهِ. فقَالَ لَهُ مِثْلَ ذلِكَ. وَرَدَّ عَلَيْهِ مِثْلَ مَا رَدَّ ا'وَّلُ. فقَالَ: إنْ كُنْتَ كَاذِباً فَصَيَّرَكَ اللّهُ الى مَا كُنْتَ. ثُمَّ أتَى ا'عْمى في صُورَتِهِ وَهَيْئَتِهِ. فَقَالَ لَهُ: رَجُلٌ مِسْكِينٌ وَابْنُ سَبِيلٍ وَتَقَطَّعَتْ بىَ الْحِبَالُ في سَفَرِى فَ بَغَ الْيَوْمَ إِّ بِاللّهِ ثُمَّ بِكَ. أسْألُكَ بِالَّذِي رَدَّ عَلَيْكَ بَصَرَكَ شَاةً أتَبَلَّغُ بِهَا في سَفَرِي. فقَالَ: قَدْ كُنْتُ أعْمى فَرَدَّ اللّهُ عَليّ بَصَرِي، وَفَقِيراً فَقَدْ أغْنَانِي. فَخُذْ مَا شِئْتَ، وَدَعْ مَا شِئْتَ. فوَاللّهِ َ أجْهدُكَ الْيَوْمَ لِشَىْءٍ أخَذْتَهُ للّه. فقَالَ: أمْسِكْ مَالَكَ، فإنَّمَا ابْتُلِيتُمْ. فقَدْ رُضِيَ عَنْكَ، وَسُخِطَ عَلى صَاحِبَيْكَ]. أخرجه الشيخان.»النَّاقَةُ العُشَرَاءُ« الحامل، وقيل التي أتى على حملها عشرة

أشهر. و»الشّاةُ الْوَالدُ« التي عرف منها كثرة الولد والنتاج.وقوله: »فأنتجَ هذانِ« أي صاحبا ا؛بل والبقر.و»وَلَّدَ هذا« أي صاحب الشاة، ومعناه اعتنى بها وافتقدها عند الودة.ومعنى »انقطعتْ بِيَ الحِبَالُ« أي ا؛سباب.و»معنَى بغَ« أي ليس لي ما ابلغ به غرضي.وقوله »ورِثْتُهُ كَابِرا عن كَابرِ« أي آبائِي واجدادي.ومعنى »َ أُجْهِدُكَ« أي أشق عليك في ا؛خذ وامتنان .

1. (4998)- Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Benî İsrail'den üç kişi vardı: Biri alatenli, biri kel, biri de âma. Allah bunları imtihan etmek istedi. Bu maksadla onlara (insan suretinde) bir melek gönderdi.

Melek önce alatenliye geldi. Ve: "En çok neyi seversin?" dedi. Adam:

"Güzel bir renk, güzel bir cild, insanları benden tiksindiren halin gitmesini!" dedi. Melek onu meshetti. Derken çirkinliği gitti, güzel bir renk, güzel bir cild sahibi oldu. Melek ona tekrar sordu:

"Hangi mala kavuşmayı seversin?"

"Deveye!" dedi, adam. Anında ona on aylık hamile bir deve verildi. Melek:

"Allah bunları sana mübarek kılsın!" deyip (kayboldu) ve kelin yanına geldi.

"En ziyade istediğin şey nedir?" dedi. Adam:

"Güzel bir saç ve halkı ikrah ettiren şu halin benden gitmesi" dedi. Melek, keli elleriyle meshetti, adamın keli gitti. Kendisine güzel bir saç verildi. Melek tekrar:

"En çok hangi malı seversin?" diye sordu. Adam:

"Sığırı!" dedi. Hemen kendisine hamile bir inek verildi. Melek:

"Allah bu sığırı sana mübarek kılsın!" diye dua etti ve âmanın yanına gitti. Ona da: "En çok neyi seversin?" diye sordu. Adam:

"Allah'ın bana gözümü vermesini ve insanları görmeyi!" dedi. Melek onu meshetti ve Allah da gözlerini anında iade etti. Melek ona da:

"En çok hangi malı seversin?" diye sordu. Adam:

"Koyun!" dedi. Derhal doğurgan bir koyun verildi."

Derken sığır ve deve yavruladılar, koyun da kuzuladı. Çok geçmeden birinin bir vadi dolusu develeri, diğerinin bir vadi dolusu sığırları, öbürünün de bir vadi dolusu koyunları oldu.

Sonra melek, alatenliye, onun eski hali ve heyetine bürünmüş olarak geldi ve:

"Ben fakir bir kimseyim, yola devam imkânlarım kesildi. Şu anda Allah ve

senden başka bana yardım edecek kimse yok! Sana şu güzel rengi, şu güzel cildi ve şu malı veren Allah aşkına bana bir deve vermeni talep ediyorum! Ta ki onunla yoluma devam edebileyim!" dedi. Adam:
"(Olmaz öyle şey, onda nicelerinin) hakları var!" dedi ve yardım talebini reddetti. Melek de:
"Sanki seni tanıyor gibiyim! Sen alatenli, herkesin ikrah ettiği, fakir birisi değil miydin? Allah sana (sıhhat ve mal) verdi" dedi. Ama adam:"
(Çok konuştun!) Ben bu malı büyüklerimden tevarüs ettim!" diyerek onu tersledi. Melek de:
"Eğer yalancı isen Allah seni eski haline çevirsin!" dedi ve onu bırakarak kel'in yanına geldi. Buna da onun eski halinde kel birisi olarak göründü. Ona da öbürüne söylediklerini söyleyerek yardım talep etti. Bu da önceki gibi talebi reddetti. Melek buna da:"Eğer yalancıysan Allah seni eski haline çevirsin!" deyip, âmaya uğradı. Buna da onun eski hali heyeti üzere (yani bir âma olarak) göründü. Buna da:
"Ben fakir bir adamım, yolcuyum, yola devam etme imkânı kalmadı. Bugün, evvel Allah sonra senden başka bana yardım edecek yok! Sana gözünü iade eden Allah aşkına senden bir koyun istiyorum; ta ki yolculuğuma devam edebileyim!" dedi. Âma cevaben:
"Ben de âma idim. Allah gözümü iade etti, fakirdim (mal verip) zengin etti. İstediğini al, istediğini bırak! Vallahi, bugün Allah adına her ne alırsan, sana zorluk çıkarmayacağım!" dedi. Melek de:
"Malın hep senin olsun! Sizler imtihan olundunuz. Senden memnun kalındı ama diğer iki arkadaşına gadap edildi" dedi (ve gözden kayboldu)." [Buhârî, Enbiya 50, Müslim, Zühd 10, (2964).][14]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste, üç farklı arazın, insan mizacında hasıl ettiği haleti görmekteyiz. Âma yumuşak kalpli ve cömert, kel ve alatenli bencil ve merhametsiz. Kirmânî, bu durumdan şöyle bir netice çıkarır: "Âmanın mizacı, diğer iki arkadaşına rağmen daha sıhhatlidir. Çünkü alatenlilik, mizacın fesadından ve tabiatın bozulmasından husül bulan bir hastalıktır. Kel hastalığı da öyle. Âmalık ise bunlardan ayrıdır; bu, mizaçtaki bozulmanın bir neticesi değildir. Çoğu kere haricî bir sebepten meydana gelir. Bu sebeple âmanın tabiatı güzel, diğerlerininki

kötü olmuştur." [15]

2- HADİSTEN ÇIKARILAN BAZI FEVAİD

* Dinleyenin ibret alması için, geçmişte vukua gelmiş olan hâdisatın zikri caizdir. Bu onlar hakkında gıybet sayılmaz. Onların ismen zikredilmeyişindeki sır da burada yatmalıdır. Hatta bilahare bunların başına neler geldi, o da açıklanmamıştır. Ancak meleğin söylediği eski duruma döndükleri anlaşılmaktadır.

* Hadiste nimete karşı nankörlükten tahzir (sakındırma), şükre teşvik ve nimeti itiraf etmeye ve Allah'a hamdetmeye teşvik var.

* Sadakanın fazileti gösterilmekte, zayıflara merhametli olmaya, ihtiyaçlarını görmeye davet edilmektedir.

* Cimrilikten zecr edilmektedir. Çünkü cimrilik, sahibini yalana ve Allah'ın nimetini inkâra sevketmiştir.[16]

*** BİN DİNAR BORÇ ALANIN KISSASI**

-4999 -1- عن أبِي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]ذَكَرَ رَسُولُ اللّهِ # رَجُ مِنْ بَنِي إسْرَائِيل سَألَ بَعْضَ بَنِي إسْرَائيلَ أنْ يُسْلِفَهُ ألْفَ دِينَارٍ. فقَالَ: ائْتِنِي بِالشُّهَدَاءِ أُشْهِدُهُمْ. قَال: كَفَى بِاللّهِ شَهِيداً. قَالَ: فأتِنِي بِالْكَفِيلِ. قَالَ: كَفَى بِاللّهِ كَفِيً. قَالَ: صَدَقْتَ. فَدَفَعَهَا إلَيْهِ الى أجَلٍ مُسَمّى، فَخَرَجَ في الْبَحْرِ، فقَضَى حَاجَتَهُ. ثُمَّ الْتَمَسَ مَرْكَباً يَقْدَمُ عَلَيْهِ في ا ٔجَلِ الّذِي أجَّلَهُ فَلَمْ يَجِدْ. فَاتَّخَذَ خَشَبَةً فَنَقَرَهَا، فَأدْخَلَ فيهَا ألْفَ دِينَارٍ وَصَحِيفَةً مِنْهُ الى صَاحِبِهِ. ثُمَّ زَجَّجَ مَوْضِعَهَا. ثُمَّ أتَى بِهَا البَحْرَ. ثُمَّ قَالَ: اللُّهمَّ إنَّكَ تَعْلَمُ أنِّي تَسَلَّفْتُ مِنْ فَنٍ ألْفَ دِينَارٍ فَسَألَنِي شَهِيداً. فَقُلْتُ: كَفى بِاللّهِ شَهِيداً فَرَضِيَ بِكَ شَهِيداً. وَسَألَنِي كَفِيً. فَقُلْتُ: كَفَى بِاللّهِ كَفِيً،
فَرَضِيَ بِكَ كَفِيً. وَإنّي جَهَدْتُ أنْ أجِدَ مَرْكَباً فَلَمْ أجِدْ، وإنِّي أسْتَوْدِعُكُهَا فَرَمى بِهَا في الْبَحْرِ حَتّى وَلِجَتْ فيهِ. ثُمَّ انْصَرَفَ وَهُوَ في ذلِكَ يَلْتَمِسُ مَرْكَباً يَخْرُجُ الى بَلَدِهِ فَخَرَجَ الرَّجُلُ الّذِى كَانَ أسْلَفَهُ يَنْظُرُ لَعَلَّ مَرْكَباً قَدْ جَاءَ بِمَالِهِ. فإذَا بِالْخَشَبَةِ الّتِي فيهَا الْمَالُ، فأخَذَهَا ٔهْلِهِ حَطَباً. فَلَمّا نَشَرَهَا وَجَدَ الْمَالَ

وَالصَّحِيفَةَ. ثَمَّ قَدَمَ الَّذِي كَانَ أَسْلَفَهُ. فأتَى بِألْفِ دِينَارٍ. وَقَالَ: مَازِلْتُ جَاهِداً في طَلَبِ مَرْكَبٍ Œتِيَكَ بِمَالِكَ، فَمَا وَجَدْتُ مَرْكباً قَبْلَ الَّذِي أَتَيْتُ فيهِ. قَالَ: هَلْ كُنْتَ بَعَثْتَ إلَيّ بِشَىْءٍ؟ قَالَ: أُخْبِرُكَ أنِّي لَمْ أجِدْ مَرْكَباً قَبْلَ الَّذي جِئْتُ فيهِ. قَالَ: فإنَّ اللّهَ تَعالَى قَدْ أدّى عَنْكَ الَّذِي بَعَثْتَ في الْخَشَبَةِ، فانْصَرِفْ بِا'لْفِ دِينَارٍ رَاشِداً[. أخرجه البخاري.»زَجَّج مَوْضِعَهَا« أي سوّى موضع النقر وأصلحها، مأخوذ من تزجيج الحواجب، وهو حذف زائد شعرها ويحتمل أن يكون مأخوذ من الزج بأن يكون نقر في طرف الخشبة وشدّ عليه زجاجاً ليمسكه ويحفظ ما في جوفه .

1. (4999)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Benî İsrail'den bin dinar borç para isteyen bir kimseden bahsetti. Benî İsrail'den borç talep ettiği kimse: "Bana şahidlerini getir, onların huzurunda vereyim, şahid olsunlar!" dedi. İsteyen ise: "Şahid olarak Allah yeter!" dedi. Öbürü: "Öyleyse buna kefil getir" dedi. Berikisi "Kefil olarak Allah yeter" dedi. Öbürü:

"Doğru söyledin!" dedi ve belli bir vade ile parayı ona verdi. Adam deniz yolculuğuna çıktı ve ihtiyacını gördü. Sonra borcunu vadesi içinde ödemek maksadıyla geri dönmek üzere bir gemi aradı, ama bulamadı. Bunun üzerine bir odun parçası alıp içini oydu. Bin dinarı sahibine hitabeden bir mektupla birlikte oyuğa yerleştirdi. Sonra oyuğun ağzını kapayıp düzledi. Sonra da denize getirip:

"Ey Allahım, biliyorsun ki, ben falandan bin dinar borç almıştım. Benden şahid istediğinde ben: "Şahid olarak Allah yeter!" demiştim. O da şahid olarak sana razı oldu. Benden kefil isteyince de: "Kefil olarak Allah yeter!" demiştim. O da kefil olarak sana razı olmuştu. Ben ise şimdi, bir gemi bulmak için gayret ettim, ama bulamadım. Şimdi onu sana emanet ediyorum!" dedi ve odun parçasını denize attı ve odun denize gömüldü.

Sonra oradan ayrılıp, kendini memleketine götürecek bir gemi aramaya başladı. Borç veren kimse de, parasını getirecek gemiyi beklemeye başladı. Gemi yoktu ama, içinde parası bulunan odun parçasını buldu. Onu ailesine odun yapmak üzere aldı. (Testere ile) parçalayınca parayı ve mektubu buldu.

Bir müddet sonra borç alan kimse geldi. Bin dinarla adama uğradı ve:

"Malını getirmek için aralıksız gemi aradım. Ancak beni getirenden daha önce gelen bir gemi bulamadım" dedi. Alacaklı:

"Sen bana bir şeyler göndermiş miydin?" diye sordu. Öbürü:
"Ben sana, daha önce bir gemi bulamadığımı söyledim" dedi. Alacaklı:
"Allah Teala hazretleri, senin odun parçası içerisinde gönderdiğin parayı sana bedel ödedi. Bin dinarına kavuşmuş olarak dön" dedi." [Buhârî, Kefalet 1, (muallak olarak); Büyû 10 (muallak ve mevsul olarak), İsti'zan 25 (muallak olarak).][17]

AÇIKLAMA:

1- Hadisten ulema şu fevaidi çıkarmıştır:

* Borçta vade caizdir

* Borçta vadeye uymak vacibtir. Ancak: "Bu bir vecibe değil, maruf ve hoş olan prensiptir" diyen de olmuştur.

* Benî İsrail'de ve başkalarında cereyan eden vak'aları ibret ve amel için anlatmanın cevazı vardır.

* Deniz ticareti ve gemiye binmek caizdir.
* Borç vermelerde şahid ve kefil istemek caizdir.

* Borç alıpverme işlerinde Allah'a tevekkülün fazileti var. Kim hakiki tevekkülde bulunursa, Allah onun ödemesini tekeffül etmekte; yardımını, nusretini eksik bırakmamaktadır.

* Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu kıssayı, mefhumu ile amel etmek için anlatmıştır. Aksi halde anlatmasında bir mana kalmazdı. [18]

*** MÜTEFERRİK HADİSLER**

5000- 1- عن سلمان رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]فَتْرَةُ مَا بَيْنَ عِيسى وَمُحَمَّدٍ عَلَيْهِمَا الصَّةُ وَالسَّمُ سِتُّمِائَةِ سَنَةٍ[. أخرجه البخاري .

1. (5000)- Hz. Selman (radıyallahu anh) dedi ki: "Hz. İsa ile Hz. Muhammed aleyhimessalatu vesselam arasındaki fetret altı yüz senedir." [Buharî, Menakıbu'l-Ensar 53.][19]

AÇIKLAMA:Hadiste geçen fetretten murad, Allah tarafından bir peygamberin gönderilmediği müddettir. Selman'ın verdiği bu rakam hususunda bazı ihtilaflar var: Katâde'ye göre bu müddet 560 senedir. Kelbî'den, 540 olduğu rivayet edilmiştir. 400 sene diyen de olmuştur.[20]

-5001 -2- وعن ابن عباس رَضِيَ اللّهُ عَنْهما:]أنَّ أهْلَ فَارِسَ لَمَّا مَاتَ نَبِيُّهُمْ كَتَبَ لَهُمْ إبْلِيسُ الْمَجُوسِيَّةَ[. أخرجه أبو داود.

2. (5001)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "İranlıların peygamberi vefat ettiği zaman, İblis, onlara Mecusilik dinini yazdı." [Bu rivayet, elde mütedavil Ebu Davud nüshalarında bulunmamıştır.][21]

-5002 -3- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: َ أدْرِي أتُبَّعٌ لَعِينٌ هُوَ أمْ ؟ وَ أدْرِي أعُزَيْرٌ نَبِيٌّ هُوَ أمْ َ[. أخرجه أبو داود .

3. (5002)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Tübba' mel'un mudur bilemiyorum. Keza Üzeyr, peygamber midir onu da bilemiyorum." [Ebu Davud, Sünnet 14, (4674).][22]

AÇIKLAMA:

1- Tübba' Himyerli bir kraldır, büyük orduları olmuştur. Tübba' denilmesi tebaiyetinin çokluğundandır. Kur'an-ı Kerim'de iki yerde ondan bahsedilir. Duhan 37 ve Kaf 14. ayetler... Resulullah, Tübba' hakkında, vahye mazhar olmazdan önce böyle söylemiştir. Ancak, daha sonra "Tübba'a sövmeyin, çünkü o Müslüman olmuştur" diyecektir. Resulullah'tan gelen bazı hadislerde, "Tübba' lain mi; Zülkarneyn peygamber mi; hudud cezası, sahibini günahtan temizler mi bilemediğini" ifade etmiştir. Ancak bazı rivayetlerde, Cenab-ı Hakk'ın, peygamberine "hududun kefaret olduğunu, Tübba'ın Müslüman olduğunu" bildirdiği belirtilmiştir.[23]

-5003 -4- وعنه رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: لَوْ َبَنُو إسْرَائِيلَ لَمْ تُخْنَزِ اللّحْمُ، وَلَوْ؟ حَوَّاءُ لَمْ تَخُنْ أُنْثى زَوْجَهَا الدَّهْرَ[. أخرجه الشيخان.»خَنَزَ اللّحْمُ يَخْنَزَ« إذا أنتن وَتغير ريحه.و»خيانةُ حَواءً Œدَمَ« هي ترك النصيحة له في أكل الشجرة في غيرها .

4. (5003)- Yine Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Eğer Benî İsrail olmasaydı, et kokuşmazdı. Eğer Havva olmasaydı, kadınlar kocalarına hiçbir zaman ihanet etmezdi." [Buhârî, Enbiya 1, 25; Müslim, Radâ 63, (1470).][24]

AÇIKLAMA:

1- Bizzat Kur'an-ı Kerim'in ifadesi ile, Benî İsrail'e gökten hergün bıldırcın kuşu ve kudret helvası yağardı (Bakara 57). İlahî emir gereği bunlardan sadece günlük ihtiyaçlarını alırlar, bir de cuma ile cumartesi günlerinin yiyeceklerini biriktirirlerdi. Fazla biriktirecek olurlarsa bozulup kokardı. Katâde'nin rivayetine göre, yiyeceklerin bozulması bundan kalmıştır. Ancak bir başka rivayet, yemeklerin kokmasını, bir başka hikmetle izah eder: "Cenab-ı Hak şöyle buyurmuştur: "Eğer ölenin çürüyüp bitmesine hükmetmese idim, onu ailesi, evlerinde hapsederlerdi. Yiyeceklere bozulmayı takdir etmeseydim, onu da zenginler fakirlerden sakınırlardı."

2- Havva ile ilgili olarak şu söylenmiştir: "Hz. Adem'i cennete yasak ağaçtan yemeye teşvik eden Hz. Havva olmuştur. Böylece kocası Adem'in hata işlemesine o sebep olmuş, dolayısıyle diğer kadınların kocalarına ihanet etmeleri ondan kalmıştır."
Cennetteki yasak ağaç için "buğday", "incir", "üzüm", "kâfur"dur diyenler olmuştur. [25]

[1] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/217-218.
[2] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/222-226.
[3] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/226-230.
[4] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/233-236.
[5] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/236.
[6] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/238-240.
[7] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/240-242.
[8] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/244-245.
[9] Şahsî tartımızda bir litre pirinç 888 gram geldi.
[10] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/245-247.
[11] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/248.
[12] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/249-250.
[13] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/250-252.
[14] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/253-255.
[15] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/255.
[16] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/256.
[17] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/257-258.
[18] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/258.
[19] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/259.
[20] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/259.
[21] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/259.
[22] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/259.
[23] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/259-260.
[24] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/260.
[25] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/260.

KIYAMET VE KIYAMETLE İLGİLİ MESELELER BÖLÜMÜ

(Bu bölümde dört bab vardır)

BİRİNCİ BAB

KIYAMET ALÂMETLERİ

(On fasıldır)

*

BİRİNCİ FASIL

HZ. İSA VE MEHDİ ALEYHİMA'S-SELAM

*

İKİNCİ FASIL

DECCAL

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

İBNU SAYYAD

*

DÖRDÜNCÜ FASIL

KIYAMET ÖNCESİ FİTNELER

*

(Beş fasıldır)

*

BİRİNCİ FASIL

SÛRA ÜFLENMESİ VE NÜŞUR

*

İKİNCİ FASIL

HAŞR (TOPLANMA)

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

HESAP VE KULLAR ARASINDA HÜKÜM

*

DÖRDÜNCÜ FASIL

KEVSER HAVUZU, MİZAN VE SIRAT KÖPRÜSÜ

BEŞİNCİ FASIL

ŞEFAAT

*

ÜÇÜNCÜ BAB

CENNET VE CEHENNEM

(İki fasıldır)

*

BİRİNCİ FASIL

CENNET VE CEHENNEMİN EVSAFI

*

CENNETİN EVSAFI

*

CEHENNEMİN EVSAFI

*

CENNET VE CEHENNEMİN MÜŞTEREK YÖNLERİ

*

İKİNCİ FASIL

CENNETLİKLER, CEHENNEMLİKLER

*

CENNETLİKLER

*

CEHENNEMLİKLER

*

MÜŞTEREK YÖNLERİ

*

DÖRDÜNCÜ BAB

ALLAH'IN GÖRÜLMESİ

UMUMİ AÇIKLAMA

İslam inancına göre, âlem mahluktur, sonradan yaratılmıştır. Sonradan meydana gelen herşey fanidir. Bu maddî âlem de günün birinde sona erecektir. Dinimiz bu büyük hadiseyi kıyamet olarak ifade eder. Bir başka ifadeyle kıyamet, dünyanın ölümüdür. Bütün semavî dinler, dünyanın ölümünden, kıyametten, bu büyük ölümden sonraki diriliş ve hesap gününden bahseder. Etnolojik araştırmalar iptidaî dinlerde dahi ahiret inancının varlığını ortaya çıkarmıştır. Bu açıdan, kıyamet inancının bütün insanlığı kuşatan beşerî kültürün müşterek ve temel unsurlarından biri olduğu söylenebilir.
Kıyamet inancı, İslam akidesinin altı ana umdesinden biri olan ahiret inancının bir parçasıdır. Ahiret hayatı kıyametla başlar. Bunu haşir, hesap, sırattan geçme, insanların cennetlik, cehennemlikler olarak ayrılması, cennetliklerin cennete, cehennemliklerin cehenneme gitmeleri ve bu suretle imtihansız ebedî bir hayatın başlaması gibi safhalar takip eder.
Bediüzzaman, kıyametle ilgili şöyle bir tasvirde bulunur: "Şu dünyanın sekeratını, ayat-ı Kur'aniyenin işaret ettiği surette tahayyül etmek istersen; bak şu kâinatın eczaları dakik, ulvî bir nizam ile birbirine bağlanmış. Hafi (gizli), nazik, latif bir rabıta ile tutunmuş ve o derece bir intizam içindedir ki; eğer ecram-ı ulviyeden (gök cisimlerinden) tek bir cirim, "kün (ol)" emrine veya "mihverinden çık!" hitabına mazhar olunca, şu dünya sekerata başlar. Yıldızlar çarpışacak, ecramlar dalgalanacak, nihayetsiz fezayı âlemde milyonlar gülleleri küreler gibi büyük topların müthiş sadaları gibi vaveylaya başlar. Birbirine çarpışarak, kıvılcımlar saçarak; dağlar uçuşarak, denizler yanarak, yeryüzü düzlenecek. İşte şu mevt ve sekerat ile Kadir-i Ezelî, kâinatı çalkalar, kâinatı tasfiye edip, cehennem ve cehennemin maddeleri bir tarafa, cennet ve cennetin mevaddı münasibleri (münasib maddeleri) başka tarafa çekilir, âlem-i ahiret tezahür eder."
Bediüzzaman'a göre, kıyamet iç içe giren zıd maddelerin birbirinden ayrılmasını, birinin cenneti, diğerinin cehennemi teşkil edecek şekilde

birbirinden saflaşıp uzaklaşmasını sağlayacak büyük hadisedir; kâinatın bu maksadla bir çalkalanmasıdır. Şöyle der: "Şu kâinatta dikkat edilse görünüyor ki, içinde iki unsur var ki, her tarafa uzamış, kök atmış; Hayırşer, güzelçirkin nef' (fayda)-zarar, kemal- noksan, ziya- zulmet, hidayet- dalalet, nur- nar, iman- küfür, taat- isyan, havf- muhabbet gibi asarlarıyla, meyveleriyle şu kâinatta ezdad birbiriyle çarpışıyor. Daima tegayyür ve tebeddülata mazhar oluyor. Başka bir âlemin mahsulatının tezgahı hükmünde çarkları dönüyor. Elbette o iki unsurun birbirine zıd olan dalları ve neticeleri, ebede gidecek; temerküz edip birbirinden ayrılacak. O vakit cennet ve cehennem suretinde tezahür edecektir. Evet cennetcehennem , şeçere-i hilkatten (yaratılış ağacından) ebed tarafına uzanıp eğilerek giden dalın iki meyvesidir ve şu silsile-i kainatın iki neticesidir ve şu seyl-i şuûnâtın iki mahzenidir ve ebede karşı cereyan eden ve dalgalanan mevcudatın iki havzıdır ve lütuf ve kahrın iki tecelligâhıdır ki, dest-i kudret (kudret eli) bir hareket-i şedide ile kâinatın çalkalandığı vakit, o iki havuz, münasib maddelerle dolacaktır." [1]

BİRİNCİ BAB

KIYAMET ALAMETLERİ

BİRİNCİ FASIL

HZ. İSA VE MEHDİ HAKKINDADIR

UMUMİ AÇIKLAMA

Mehdi ve Deccal'le ilgili hadislere ve bizzat hadislerin açıklamasına geçmezden önce, birbiriyle alâkalı ve hatta birbirini tamamlayıcı mahiyette olan bu iki tabiri öncelikle açıklamada fayda umuyoruz. Deccal ve Mehdi tabirlerinin birbirinden ayrılmadığını ve hatta birbirini tamamladığını söylerken mübalağa etmiş değiliz. Birçok hadislerde bunlar beraber zikredilirler. Mehdi, Deccal sebebiyle vardır. Yani O, Deccal'in tahribatını telafi etmek için gelecektir. Hadislerde 30 kadar yalancı deccalin çıkacağı ifade edilir. Ancak Mehdi'nin sayıca çokluğundan söz edilmez. Fakat her asırda müceddid geleceği belirtilir. Diğer taraftan, bazı rivayetlerde Hz. İsa'nın müceddid ve Mehdi olduğu ifade edilir. Şu halde sadece iki değil, bazı durumlarda dört tabirin iç içe sokularak, meselenin

muğlaklaştırıldığı görülür. İstikballe ilgili ihbarlarda Şari'in muttarid bir usulü, bu mübhemliktir. Böylece bu tabirlerde müşahhas bir şahıstan ziyade, mücerred bir mefhum, her asra, pekçok kimseye tatbik edilecek bir şahs-ı mânevî mahiyeti kazandırılmış olmaktadır.
Bu tabirleri şöyle açıklayacağız:
Müceddid İnancı: Bir hadis-i şerifte Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm): "Allah, bu ümmet için her yüz senenin başında, dini tecdid edip yenileyecek kimse(ler) gönderecektir" buyurmaktadır. Bu hadisin ihbarı mucibince, daha ilk asırdan itibaren müceddid beklenmiş, birinci asır müceddidi olarak Ömer İbnu Abdilaziz kabul edilmiş; çeşitli şahıslar müteakip asırların müceddidi bilinmiştir. Bunların isimlerini ve muhtelif münakaşaları burada vermek konumuzun dışına çıkmak olur. Ancak, müceddid mevzuunda Müslümanlarca beslenen telakkiyi, bir başka deyişle müceddide izafe edilen vasıfları az sonra ortaya koyarken anlamada yardımcı olmak üzere, Buhârî şarihlerinden Bedrü'l-Aynî'nin bir açıklamasını burada aynen vermede fayda mühalaza ediyoruz:
"...Nevevî Tehzîbü'l-Esma'da der ki: "Alimler, birinci asır müceddidi olarak Ömer (İbnu Abdilaziz)'i, ikinci asırda Şafii'yi, üçüncü asırda Ali İbnu Şureyh'i -Hafız İbnu Asakir üçüncü asır için Ebu'l-Hasanı'l-Eş'ari'yi teklif etmiştir- dördüncü asır için Ali İbnu Ebî Sehl eş-Şu'luki'yi, -bu asır için Bakillani'yi, Ebu Hamid el-İsferâyinî'yi de zikredenler olmuştur- beşinci asır için Gazâli'yi zikretmişlerdir." Kirmânî de şunları söyler: "Müceddid mevzuunda yakin sözkonusu değildir. Bu sebeple, müceddid olarak Hanefîler için ikinci asırda Hasan İbnu Ziyad, üçüncü asırda Tahavi ve bunların emsalleri Malikîler için ikinci asırda Eşhab vs.; Hanbelîler için, üçüncü asırda Hallal, beşinci asırda er-Rağunî vs.; muhaddisler için ikinci asırda Yahya İbnu Main; üçüncü asırda Nesâî vs.; iktidar sahipleri için el-Me'mun, el-Muktedir, el-Kaadir; zahidler için, ikinci asırda Ma'rufu'l-Kerhî, üçüncü asırda eş-Şiblî vs. mevcuttur. Hadis-i şerifde dinde tashih (düzeltme, tecdid) yapacak kimseye delalet eden "men" (kimse, kimseler manasına gelir), müteaddide (yani sayıca çokluğa) muhtemel olması sebebiyle bu sayılan grupların hepsinden din hizmeti (tashihu'ddin) vakidir. Nitekim her asrın sonlarında dinin emrini ikame edip tashihte bulunanlar olmuştur."
Bu iktibasın da yardımıyla Müslümanlar arasında müceddid hususunda şöyle bir telakkinin yerleştiği kesinlikle söylenebilir:

1- Müceddid, dine müteallik zahirî ve batınî ilimlerin alimidir, sünneti bid'atten temizler, ilmi yayar ve ilim ehline yardımcı olur. Bid'at ehline karşı kor, onları zelil kılar.

2- Her yüz senede gelecek mezkur müceddidin bir kişi olması gerekmez, aynı zamanda farklı yerlerde, çok sayıda müceddid gelebilir.

3- Her grup (kavm) kendi büyüğünü (imam) hadiste vaadedilen mezkur müceddid bilmiştir. Halbuki bu mana her taifenin, müfessir, muhaddis, fakih, nahivci, lügatçı vs. her sınıftan büyüklere şamildir.

4- Mezkur müceddid, asrında kesin olarak "müceddid" diye bilinemez, muasırları, onun izhar ettiği ahvalin karinesine dayanarak zann-ı galible müceddid olduğuna hükmederler.

5- Tecdidden maksad, Kitap ve sünnetin amelde ihmale uğrayan hükümlerinin ihyası, Kitap ve sünnetin muktezasının emredilmesi, bir de ortalığı saran, sünnete aykırı bid'aların yok edilmesidir.
Müslümanların vicdanında böyle bir müceddid telakkisi olduğu müddetçe, -ki kıyamete kadar devam edecektir- dine aykırı kötülüklerin arttığı devirlerde ilmi, ameli ve din uğrundaki gayretiyle iştihar edecek olan kimseler daima diğerlerince takip edilecekler, kendilerine tabi olanlar çıkacaktır. Uyanış ve dinî salabetini bu şahıslardan bilen etbaı, onları müceddid bilecektir. Bu durumda, bazı kimselerce birkısım ilim ve hamiyet sahiplerinin müceddid bilinmesi, din açısından normaldir; kınamak, hatakârlıkla itham etmek mümkün değildir. Tarihten vaki olan bu durumun bundan sonra da devam edeceği açıktır. Ancak hiç kimsenin de kesin bir dille: "Bu asrın müceddidi falancadır" demeye, bir başka iddiayı batıllıkla itham etmeye hakkı yoktur. Yukarıda yaptığımız iktibastan da anlaşılacağı üzere ciddi alimlerce müceddid olduğu ileri sürülen isimler arasında bile daima ihtilaflar olagelmiş, hatta bizzat sünnî alimler tarafından bazı Şiîlere bile müceddid denmiştir. Daha calib-i dikkat olanı, Celaleddinü's-Süyûtî gibi son derece meşhur ve muteber bir alimin, her asrın müceddidini tadad ettiği bir kasidede, kendisini dokuzuncu hicrî asrın müceddidi ilan etmiş olmasıdır. Müceddidleri sadec Şafiî fakihlerine hasretmesi sebebiyle İbn-i Hacer'i tenkid eden Aliyü'l-Kârî, dinî ilimlerin her birinde bir eser vermiş olması sebebiyle Celaleddinü's-Süyûtî'yi müceddid lakabına müstehak görür.

3) Mehdi İnancı: Gruplaşmalara psikolojik ortamı hazırlayan, dinden gelen diğer bir amil de Mehdi inancıdır. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den çok çeşitli vecihlerle gelen rivayetler, müceddidden başka, kıyamete yakın, içtimâî bozuklukların artması sonucu dinsizliğin siyasî hakimiyet kuracağı bir devirde Mehdi'nin çıkıp veya Hz. İsa'nın inip ehl-i imanın başına geçerek şer kuvvetlere

karşı mücadele verip zafer kazanacağını haber veriyor. Bu Mehdi inancı da, birçok asırlarda, cemiyette şer ve fesadı artıran şahıslara karşı çıkıp mücadele eden bazı fertlerin etrafında halkın "Mehdi"dir diye toplanmalarına sebep olmuştur.
İstikbalde geleceği haber verilen bu şahıs da, çeşitli hadislerde farklı şekillerde tarif ve tavsif edilmektedir. Bir rivayette Mehdi'nin Al-i Beyt'ten yani Hz. Peygambar (aleyhissalâtu vesselâm)'in neslinden olacağı belirtilirken, bir başka rivayette Mehdi'nin yapacağı hizmetlerin hemen hemen tamamı Hz. İsa tarafından görüleceği belirtilmiş; bir diğerinde de "Mehdi'nin Hz. İsa'dan başkası olmadığı" söylenmiştir. Müceddid, mehdî, Hz. İsa'nın tekrar yeryüzüne inmesi gibi birbirinden ayrı olan mefhumların böylece bazı rivayetlerde iç içe girdiği müşahede edilmektedir. İbnu Hacer, bazıları tarafından, Hz. İsa'nın tıpkı "müceddid" meselesinde olduğu gibi, yeryüzünün belli bir bölgesinde belli bir tarihinde, Mehdi olarak belli bir şahıs beklemek isabetli olmamalıdır. Her devirde, farklı bölgelerde bu manayı taşıyan şahıslar bulunabilir. Bu söylediğimizi, Mehdi inancının Deccal inancıyla beraber oluşu daha da te'yid eder. Zira bizzat hadiste, hakiki Deccal'den önce yeryüzünde otuz kadar yalancı deccalin zuhur edeceği bildirilmiştir. Hatta Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bazan Deccal'den öyle bir tarzda söz ediyordu ki, kendi muasırları bile "devirlerinde Deccal'in fitnesine uğramaktan korkuyorlardı. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle diyordu: "Hz. Nuh'tan sonra, ümmetini Deccal'e karşı inzar edip korkutmayan peygamber yoktur. Ben de sizi inzar ediyorum. Beni görüp sözlerimi duyan kimselerin bile Deccal'e ulaşmaları mümkündür." Bazı rivayetlerde Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in, İbnu Sayyad adında bir Yahudinin deccal olabileceği ihtimali üzerinde durup, tahkik ettiği ve hatta ashabtan bir kısmının buna dayanarak onun deccalliğine hükmettiği kaydedilir. Resulullah'ın namazlarından sonra duasında "Deccal'in fitnesinden istiazede bulunması" da mevzumuz yönünden burada kayda değer bir husustur.
Şu halde Deccal'in fitnesini bertaraf etmek vazifesiyle gelecek olan Mehdi, Deccal'in zuhurundaki mübhemiyete tabidir ve çıkacağı yer ve zaman için kesin bir şey söylenemez. Durum böyle olunca, her devirde ve İslam âleminin her köşesinde şerir insanlara "Deccal", dine şümullü bir şekilde hizmet edenlere de bir nevi "Mehdi" nazarıyla bakılması, din açısından mahzurlu olmamalıdır. Bu konudaki hadislerin mübhem ve teşbihli olarak gelmiş olması da esasen meselenin böyle anlaşılmasına imkan vermek içindir. Mezkur ibham, rivayetlerin zayıflığından değil, lisan-ı nübüvvetin i'cazındandır. Öyle ise, birkısım büyüklere Mehdi nazarıyla bakanlar "aldanmış olmakla", "batıl itikada

saplanmış olmakla" itham edilmemelidir. Yeter ki bunlar da, kanaatlarında, hadislerle tahdid edilen telakki ve ölçülerin dışına taşarak ifrata sapmasınlar, kendi Mehdilerine inanmayanları buna zorlamasınlar, bunu bir itham vesilesi yapmasınlar. [2]

-5004 -1- عن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: وَالّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَيُوشِكَنَّ أنْ يَنْزِلَ فيكُمُ ابْنُ مرْيَمَ حَكَماً مُقْسِطاً، فَيَكْسِرُ الصَّلِيبُ، وَيَقْتُلُ الْخِنْزِيرَ، وَيَضَعُ الْجِزْيَةَ، وَيَفِيضُ الْمَالُ حَتّى يَقْبَلَهُ أحَدٌ حَتّى تَكُونَ السَّجْدَةُ الْوَاحِدَةُ خَيْراً مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فيهَا. ثُمَّ يَقُولُ أبُو هُرَيْرَةَ: اِقْرَءُوا إنْ شِئْتُمْ: وَإنْ مِنْ أهْلِ الْكِتَابِ إِ لَيُؤْمِنَنَّ بِهِ قَبْلَ مَوْتِهِ اŒية[. أخرجه الخمسة إ النسائي.»الْحَكَمُ« الذي يقضي بين النّاس.و»المُقسِطُ« العادل: ضد القاسط وهو الجائر.و»وضَعَ الْجِزْيَةِ« إسقاطها عن أهل الكتاب وإلزامهم ا‘‘سم، و يقبل منهم غيره، فذلك معنى

1. (5004)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Nefsim kudret elinde olan Zat-ı Zülcelal'e yemin ederim! Meryem oğlu İsa'nın, aranıza (bu şeriatle hükmedecek) adaletli bir hakim olarak ineceği, istavrozları kırıp, hınzırları öldüreceği, cizyeyi (Ehl-i Kitap'tan) kaldıracağı vakit yakındır. O zaman, mal öylesine artar ki, kimse onu kabul etmez; tek bir secde, dünya ve içindekilerin tamamından daha hayırlı olur."

Sonra Ebu Hureyre der ki: "Dilerseniz şu ayeti okuyun. (Mealen): "Kitap ehlinden hiçbir kimse yoktur ki, ölümünden önce O'nun (İsa'nın) hak peygamber olduğuna iman etmesin. Kıyamet gününde ise İsa onlar aleyhine şahitlik edecektir" (Nisa 159). [Buhârî, Büyû 102, Mezalim 31, Enbiya 49; Müslim, İman 242, (155); Ebu Davud, Melahim 14, (4324); Tirmizî, Fiten 54, (2234).] [3]

AÇIKLAMA:

1- İnancımıza göre Hz. İsa ölmemiş, semaya çekilmiştir. Cesed-i dünyevîsi ile semada yaşamaktadır. Hadiste de görüldüğü üzere, kıyamete yakın, yeryüzüne

inecek, müsbet icraatları gerçekleştirecek: Deccal'in hasıl ettiği manevî tahribatı telafi edecektir. Onun gelmesiyle birlikte bolluğun, refahın artacağının ifade edilmesi, onun ıslahatı sadece manevî cihette olmayacak, maddî cihette de olacak, iktisadî düzelmeler, düzeltmeler de gerçekleştirecektir.
İstavrozların kırılması, Hıristiyanlığın iptal edilmesi, yeryüzünden kaldırılması demektir. Bugün insanlığın ızdırap kaynağı olan Batı'nın gerisinde kilisenin yer aldığı düşünülürse, kilisenin iptali, Batı'nın dize getirilmesi, egoizmden kurtarılması, gerçek insaniyete kavuşturulması demektir. Dünya siyaset ve ekonomisine hakim olan Batı'nın hakka gelmesi insanlığın sulh-u umumiye kavuşması demektir. Zira günümüzde, dünyanın neresinde olursa olsun, insanları huzursuz eden bütün içtimâî fitnelerin, kargaşaların gerisinde Batı'nın eli mevcuttur. Beşerî ızdırapların temelinde bu "Batılı el" yatmaktadır.
Haçın kırılmasının zımnında hınzır etinin tahrim edilmesi mevcuttur. Zira Hıristiyanlar hınzır yeme ruhsatını dinlerinden almaktadırlar. Din iptal edilince, diğer pek çok batıl inançları meyanında "domuz yeme" âdetleri de iptal olacak demektir. Dahası, bir rivayette "...adavetler, buğzlar, hasedler de mutlaka gidecektir" denmiş olması da dikkat çekicidir. Müslümanlarla Hıristiyanlar arasında, asırlar değil, çağlar boyu süregelmiş olan düşmanlıkların kalkacağı da ifade edilmiş olmaktadır. Bütün bunlarda kördüğüm kilise idi. Onun Hz. İsa tarafından iptali, çok şeyin birden değişeceğine bir işarettir.

2- Cizyenin terkedilmesi, Hıristiyanların Müslüman olması demektir. Çünkü Müslümandan cizye alınmaz, zekat alınır. Şu halde dünyada tek din kalır, cizye verecek kimse bulunmaz demektir. Bu ibareden şu yoruma ulaşan da olmuştur: "Mal öyle çoğalır ki, cizye yoluyla alınan malın sarfı için bundan istifade edecek fakir kalmaz. İstiğna sebebiyle, cizye sarfedilmeden terkedilir." İyaz der ki: "Cizyenin vaz'ı meselesinden murad, cizyenin kâfirlere takrir edilmesi de olabilir. Bütün kâfirlerden alınacak cizye ile de mezkur bolluk hasıl olabilir."
Nevevî, İyaz'ın yorumuna katılmaz ve: "Hz. İsa, İslam'dan başka hiçbirdini kabul etmeyecektir" der. Nitekim Ahmed İbnu Hanbel'in meseleyle ilgili bir tahricinde "Dava bir olur" buyrulmuştur.
Yine Nevevî, Hz. İsa'nın cizyeyi kaldırmasıyla ilgili olarak der ki: "Bu şeriatte cizyenin meşruluğuna rağmen Hz. İsa'nın onu kaldırmasının manası, onun meşruiyeti Hz. İsa'nın inmesiyle kayıtlıdır" demektir. Sadedinde olduğumuz hadis buna delalet eder. Hz. İsa cizye hükmünü neshedici değildir. Peygamberimiz (aleyhissalâtu vesselâm), bu sözüyle neshi beyan etmiş olmaktadır. İbnu Battal da: "Biz cizyeyi, mala olan ihtiyacımız sebebiyle Hz. İsa'nın inmesinden önce kabul ediyoruz, ama Hz. İsa'nın inmesinden sonra mala

ihtiyacımız olmayacak. Çünkü onun zamanında mal pek bol olacak. O kadar ki, kimse mal kabul etmeyecek. Şu da muhtemeldir: Cizyenin Yahudi ve Hıristiyanlardan kabul edilişinin meşru olması, onların elindeki kitabın vahiy olma şüphesini taşıması ve zanlarınca kadim şeriatla ilgisi sebebiyledir. Hz. İsa aleyhisselam inince, kendisini şahsen görme hasıl olunca, delillerinin inkıtaı ve durumlarının iyice ortaya çıkması sebebiyle mezkur şüphe izale olur ve onlar puta tapan diğer müşrikler durumuna düşerler ve böylece, onlarla muamele, cizyelerini kabul etmeme şeklinde olması münasib olur."
Bu yoruma bir kayd-ı ihtirazî koymak isteriz: Burada Hz. İsa indiği zaman onu herkes İsa olarak bilecek, tanıyacak gibi bir mana mevcuttur. Halbuki ahirzaman eşhasını herkesin kesin bir şekilde bilmesi mevzubahis değildir. O şahısların yakınları, manevî mertebesi yüksek olan hal sahipleri bilse de, başkaları bilemez. Aksi durum imtihan sırrına aykırı olur.
Hz. İsa'nın inmesiyle, arzın hazinelerinin ortaya çıkacağı, ancak "kıyametin yakınlığı sebebiyle" kimsenin iltifat etmeyeceği şeklindeki yorumlar da bu açıdan tatminkâr gelmiyor.

3- "Tek secdenin dünya ve içindekilerden hayırlı olması" o zaman, "sadakayı kimse kabul etmeyeceği için Allah'a en ziyade yaklaşma yolunun sadece ibadet ve namaz olacağı" şeklinde açıklanmıştır. Bazı alimler: "İnsanlar dünyadan öylesine nefret ederler ki, tek bir secde onlara dünya ve içindekilerden daha mahbub olur" şeklinde yorum getirmiştir.
İbnu'l-Cevzî der ki: "Ebu Hureyre, rivayetin sonunda ayet okumakla, o ayetle "tek secde dünya ve içindekilerden hayırlı olacak" sözü arasında münasebet kurduğuna işaret etmek istemiştir. Zira Ebu Hureyre bu suretle insanların düzeleceklerine ve imanlarının kuvvetine ve hayırlı amellere yönelmelerine işaret etmektedir. Öylesine bir düzelme ve kuvvetli bir imana ulaşacaklar ki, onlar tek secdeyi dünya ve içindekilere tercih edecektir. Secdeden maksat rek'attir."

4- Ayet hususunda da değişik te'vil ve yorumlar yapılmıştır.

***** Bu hadisten anlaşılacağı üzere, Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'ye göre, "ona iman edecek" ibaresindeki zamirle, ölümünden önce ibaresindeki zamir Hz. İsa'ya bakar. Yani mana şöyle olur. "Hz. İsa ölmezden önce, Ehl-i Kitaptan herkes Hz. İsa'ya inanacaktır." İbnu Abbas da bu te'vilde cezmetmiştir. Ondan gelen bir rivayette: "Hiçbir Yahudi ve Nasranî, İsa'ya iman etmeden ölmez.. Lakin ölüm anındaki imanın faydası yoktur" buyrulmuştur.

* Müfessirler de bu meselede farklı yorumlara gitmişlerdir. Bazısına göre, ona iman edeceklerdeki zamir Allah'a veya Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'e racidir. Ölümünden öcneki zamir de kitabîye -ve hatta Hz. İsa'ya- racidir. Bu durumda, Ehl-i Kitab'ın gerçek İslam inancına ererek ölecekleri anlaşılır. Yapılan bir te'vile göre: "Ne Yahudi, ne Hıristiyan, Hz. İsa'ya (doğru şekilde) iman etmeden ölmez." Nevevî bu görüşü şöyle açıklar: "Buna göre ayetin manası şöyledir: "Ehl-i Kitaptan her ferd, ölüm gelip (ayet ve hadiste haber verilen) ruhun çıkmasından önce, sekerât anında hakikatları gözle gördükten sonra Hz. İsa'nın Allah'ın kulu, Allah'ın bir cariyesinin oğlu olduğuna inanacak. Ancak o halde bu iman, şu mealdeki ayette de ifade edildiği üzere ona fayda vermeyecektir: "Yoksa Allah katında makbul olan tevbe, ömürleri boyunca günahları işleyip de, nihayet herbiri ölüm gelip çattığında "Ben şimdi tevbe ettim" diyenlerin veya kâfir olarak ölenlerin tevbesi değildir. Öyleleri için biz acı bir azab hazırladık." (Nisa 18) buyrulmuştur."
Nevevî bu te'vili daha mâkul bulur. "Çünkü der, önceki te'vilde "Ehl-i Kitapla sadece Hz.İsa'nın inme zamanına hazır olan ehl-i kitap kastedilmiş olmaktadır. Kur'an'ın zahiri ise bütün Ehl-i Kitab'a şamildir: Hz İsa'nın inme zamanındakiler olsun, daha önce yaşayanlar olsun farketmez."

* Bazı İslam alimleri: "Diğer peygamberler değil de Hz. İsa'nın inmesi, Yahudileri reddetme hikmetine dayanır. Çünkü onların iddiasına göre, Hz. İsa'yı öldürdüler. Allah ise onların yalanlarını beyan etti" demiştir.

* Şu da söylenmiştir: "Hz. İsa, Hz. Muhammed ve ümmetinin sıfatını görünce Allah'a dua edip, kendisini de bu ümmetten kılması talebinde bulunmuş, Allah da duasını kabul etmiştir. Böylece, onun hayatını, ahirzamanda bir müceddid olarak inme vaktine kadar ibka etmiştir. Günü gelince yeryüzüne inip, Deccal'ı öldürecektir. Onun inişi Deccal'ın zuhur zamanına tesadüf edecektir."
İbnu Hacer önceki görüşü daha mâkul bulur.

* Hz. İsa inince, yeryüzünde ne kadar kalacak, ihtilaflıdır:

** Bazı rivayetlerde yedi yıl kalacaktır.

** Bazı rivayetlerde, indikten sonra evleneceği ve 19 yıl daha yaşayacağı ifade edilmiştir.

** Bir başka rivayette ise 40 yıl kalacağı söylenmiştir.

* Hz. İsa ile ilgili bir rivayet de şöyledir: "Hz. İsa, üzerinde kızıl toprak renginde iki elbise olduğu halde iner; salibi kırar, hınzırı öldürür, cizyeyi kaldırır, insanları

İslam'a çağırır. Allah onun zamanında, İslam hariç bütün dinleri ortadan kaldırır. Yeryüzüne emniyet gelir. Aslanlar develerle otlar. Çocuklar yılanlarla oynar."

* Hz. İsa'nın semaya çekilmesinden önce ölüp ölmediği hususunda da ihtilaf edilmiş ise de bu meselede esas olan, şu mealdeki ayettir: "O vakit Allah buyurdu ki: "Ey İsa! Seni, ecelin geldiğinde öldürecek olan benim. Seni ben semaya yükselteceğim. Yahudilerin suikastinden tertemiz kurtaracağım... (Al-i İmran 55).

* Hz. İsa semaya çekildiği zaman kaç yaşında olduğu da ihtilaflıdır; 33 denmiştir, 120 denmiştir.[4]

-5005 -2- وعن جابر رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: َ تَزَالُ طَائِفَةٌ مِنْ أمَّتِي يُقَاتِلُونَ عَلى الْحقِّ ظَاهِرِينَ الى يَوْمِ الْقِيَامَةِ. فَيَنْزِلُ عِيسى ابْنُ مَرْيَمَ فَيَقُولُ أمِيرُهُمْ: تَعالَ صَلِّ لَنَا. فَيَقُولُ: َ. إنَّ بَعْضَكُمْ عَلى بَعْضٍ أمَراءُ، تَكْرِمَةِ اللهُ تَعالى لِهذِهِ ا ُمَّةِ[. أخرجه مسلم .

2. (5005)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Ümmetimden bir grup, hak için muzaffer şekilde mücadeleye kıyamet gününe kadar devam edecektir. O zaman İsa İbnu Meryem de iner. Bu Müslümanların reisi: "Gel bize namaz kıldır!" der. Fakat Hz. İsa aleyhisselam: "Hayır! der, Allah'ın bu ümmete bir ikramı olarak siz birbirinize emîrsiniz!" [Müslim, İman 247.] [5]

AÇIKLAMA:

1- Önceki hadisin açıklamasında Hz. İsa ile ilgili gerekli malumatı dercettik.

2- Hadis, kıyamete kadar, yeryüzünde İslam'ın devam edeceğini, hem de açıktan açığa mücadele edecek bir güç ve kuvvete sahip olarak devam edeceğini ifade eder. Bu ifade İslam'a karşı olan güçlerin devam edeceğini de ifade eder. Ancak, İslam'ın kesin bir mağlubiyetle her tarafta sindirilmiş, gizlilik içinde, gayr-ı müessir, mahdud ferdler arasında devamı suretinde değil, muzafferâne, açıktan açığa mücadelesini yapabilen bir haşmet içerisinde devam edeceğini ihbar

etmektedir. Bu ihbar-ı nebevî, mü'minlerin gelecek hakkında ye'si atmaları için yeterli bir müjdedir. Tarih boyu Müslümanlar çeşitli işkence, hakaret, muhaceret, mağlubiyet vs. zilletleri tatmışlarsa da, hiçbir zaman kesin bir yenilgiyle yok edilememişlerdir. Aleyhissalâtu vesselâm, bu halin kıyamete kadar devam edeceğini, yeryüzünün bazı bölgelerinde sindirilmiş olsalar bile, diğer bir kısım bölgelerinde tevhid bayrağının dalgalanacağını haber vermektedir.[6]

-5006 -3- وعن ابن مسعود رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ:]أنَّ رَسولَ اللّه # قالَ: لَوْ لَمْ يَبْقَ مِنَ الدُّنْيَا إَّ يَوْمٌ وَاحِدٌ لَطَوَّلَ اللّهُ ذلِكَ الْيَوْمَ حَتّى يَبْعَثَ فيهِ رَجُ مِنِّي، أوْ قَالَ: منْ أهْلِ بَيْتِي، يُوَاطِئُ اسْمُهُ اسْمِي، وَاسْمُ أبِيهِ اِسْمُ أبِي، يَمْ ُ ا َرْضَ قِسْطاً وَعَدْ كَمَا مُلِئَتْ جُوْراً وَظُلْماً[. أخرجه أبو داود، واللفظ له، والترمذي .

3. (5006)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Dünyanın tek günlük ömrü bile kalmış olsa Allah o günü uzatıp, benden bir kimseyi o günde gönderecek."
İbnu Mes'ud: "Resulullah yahut da şöyle buyurmuştu der: "...Ehl-i beytimden birisi, ki bu zatın ismi benim ismine uyar, babasının ismi de babamın ismine uyar. Bu zat, yeryüzünü, eskiden cevr ve zulümle dolu olmasının aksine- adalet ve hakkaniyetle doldurur." [Ebu Davud, Mehdî 1, (4282); Tirmizî, Fiten 52, (2231, 2232).][7]

-5007 -4- وعن أم سلمة رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: الْمَهْدِيُّ مِنْ عِتْرَتِي مِنْ وَلَدِ فَاطِمَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْه[. أخرجه أبو داود .

4. (5007)- Ümmü Seleme (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resululah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Mehdi benim zürriyetimden, kızım Fatıma'nın evladlarındandır." [Ebu Davud, Mehdi 1, (4284).][8]

-5008 -5- وعن أبِي إسْحَاقَ قَالَ:]قَالَ عليٌّ رَضِيَ اللّهُ عَنْه، وَنَظَرَ الى ابْنِهِ

الحَسَنِ رَضِيَ اللهُ عَنْه. فقَال: إنَّ ابْنِى هذا سَيِّدٌ كَمَا سَمَّاهُ رَسُولَ اللهِ #، وَسَيَخْرُجُ مِنْ صُلْبِهِ رَجُلٌ يُسَمِّي بِاسْمِ نَبِيُّكمْ، يُشْبِهُهُ في الْخُلْقِ وَ يُشْبِهُهُ في الْخَلْقِ ثُمَّ ذَكرَ قِصَّةَ يَمْ‘ ا‘رْضَ عَدًّ]. أخرجه أبو داود .

5. (5008)- Ebu İshak anlatıyor: "Hz. Ali (radıyallahu anh) , oğlu Hasan (radıyallahu anh)'a baktı ve: "Bu oğlum, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın tesmiye buyurduğu üzere Seyyid'dir. Bunun sulbünden peygamberinizin adını taşıyan biri çıkacak. Ahlakı yönüyle peygamberinize benzeyecek; yaratılışı yönüyle ona benzemeyecek" dedi ve sonra da yeryüzünü adaletle dolduracağına dair gelen kıssayı anlattı." [Ebu Davud, Mehdî 1, (4290).][9]

AÇIKLAMA:

1- Mehdi, ahirzamanda gelip, Müslümanların dinlerini tecdid edeceğine inanılan zata denir. Kelime olarak hidayet kökünden gelir. Allah'ın hidayetine ermiş manasını taşır, ancak hidayete erdirecek manasını da ifade eder.
Mehdi üzerinde çok sayıda hadis gelmiştir. Alimler bunu mütevatir kabul eder. Sadece İbnu Haldun bu hadislerin zayıf olduğu iddiasını ileri sürmüştür. Onun bu görüşünü İslam uleması kabul etmemiş "batıl"lıkla damgalamıştır. Ebu Davud şarihi Azimabadi'nin belirttiği üzere, Resulullah'tan beri, "Müslümanların kâffesi" ahirzamanda, Ehl-i Beyt'e mensup bir zatın çıkıp dini güçlendirebileceğine, adaleti hakim kılacağına, Müslümanların ona tabi olup İslam beldelerinde hakimiyet kuracağına, bu kimseye Mehdi deneceğine inanmıştır. Bu inanç meşhur olmuştur.
Deccal'in, Mehdi'nin çıkması ve bunlardan sonra kıyamet alâmeti olarak bazı hadisatın zuhuru sahih rivayetlerde gelmiştir. Bazı rivayetlere göre Mehdi'den sonra Hz. İsa inecektir. Bazılarına göre de, ikisi aynı zamanda çıkacak ve Hz. İsa Mehdi'ye yardımcı olacak, birlikte Deccal'i öldürecekler, Hz. İsa, Mehdi'nin arkasında namaz kılacaktır.
Zikri geçen ve mütevatir derecesine ulaştığı kabul edilen hadisler Ebu Davud, Tirmizî, İbnu Mace, Bezzar, Hakim, Taberânî, Ebu Ya'la el-Mevsılî gibi meşhur imamlar tarafından tahric edilmiştir. Bu hadisleri Hz. Ali, İbnu Abbas, İbnu Ömer, Talha, İbnu Mes'ud, Ebu Hureyre, Enes, Ebu Said el-Hudrî, Ümmü Habibe, Ümmü Seleme, Sevban, Kurre İbnu İyâs, Ali el-Hilâlî, Abdullah İbnu'l-

Haris İbni'l-Cez' radıyallahu anhüm ecmain gibi Ashab'ın en tanınmış kişileri rivayet etmiştir.
Bu rivayetlerin senetleri arasında zayıf olanları var ise de, hasen ve sahih olanları da var. Esasen tevatür derecesine ulaşan rivayetlerde zayıflar nazar-ı itibara alınmaz.
Günümüzde , daha ziyade batı menşeli telkinlerle olduğu anlaşılan bir fikir, İslam'da Mehdi inancının yokluğu iddiasını yaygınlaştırmaya çalışmaktadır. Dinî kaynaklara inemeyen veya kesif propagandanın tesiriyle sathî nazar eden birkısım insanlar tarafından benimsenen bu iddiaya göre, Mehdilik inancı İslam'da yoktur, sonradan girmiştir. Bunların en büyük dayanakları İbnu Haldun'dur. Fikirlerini isbatta kendilerince birkısım deliller de ileri sürmektedirler. Şöyle ki:

1) Kur'an-ı Kerim Mehdi'den bahsetmiyor.

2) Buhârî, Müslim gibi en muteber kaynaklarda Mehdi ile ilgili hadisler mevcut değildir.

3) Mehdi ile ilgili haberler haber-i vahiddir.

4) Bu inanç, her dinde görülen bir efsaneden ibarettir, bir kısım kötü niyetlilerin istismarına açık kapıdır vs.Şimdi bunları kısaca açıklayalım:[10]

1) Kur'an'da Mehdi Meselesi:

Kur'an-ı Kerim'de Mehdi'den bahsedilmiyor iddiası hem doğrudur, hem yanlış. Eğer bunu, Deccal meselesinde olduğu gibi, kelime olarak ararsak yoktur, bu bakımdan doğrudur. Ancak, Mehdi'yi mefhum olarak Kur'an'da ararsak, "yoktur!" demek, söz götürecek bir husustur.
Mehdi'yi mefhum olarak ele aldık mı, dindeki bozuklukları ıslah edici, cemiyete çöken zulmü, kötülükleri giderici, adaleti hakim kılıcı bir kurtarıcı şeklinde anlamak zorundayız. Yukarıda kaydedilen hadislerden anlaşılan budur.
Bu manada Kur'an-ı Kerim'de mîsak ayetleri var. Yani her peygamberin, kendisinden sonra gelecek bir kurtarıcıyı ümmetine haber verdiği, o kurtarıcı geldiği takdirde, ona uyacakları hususunda onlardan mîsak (kesin söz) aldığı bazı ayetlerde belirtilmiştir. İşte onlardan birinin meali: "Hani Allah, peygamberlerine, "ben size kitaptan ve hikmetten nasip verdim. Sizden sonra size verdiklerimi tasdik edici bir peygamber gelecek. Siz de muhakkak ona iman edip ona yardım edeceksiniz" buyurarak onlardan ahid almış ve sormuştu: "İkrar

edip ahdimi kabul ettiniz mi?" Onlar: "İkrar ettik!" dediler. Allah buyurdu ki: "Öyle ise şahidlerden olun ve ümmetlerinize bunu böylece bildirin ben de sizinle birlikte bu ahdin şahidiyim. Bundan sonra kim bu ahidden yüz çevirirse, işte onlar, Allah'ın emrinden çıkmış fasıkların ta kendisidir" (Al-i İmran 81-82).

Alimler bu ayetten başka diğer bir kısım Kur'anî ve Nebevî nasslara dayanarak Hz. Adem'den itibaren bütün peygamberlerden, hem kendilerinden sonra gelecek peygamber ve hem de bizzat Hz. Muhammed hakkında mîsak alındığını belirtirler. Her peygamberden alınan mîsak hususunda kaydettiğimiz ayet sarih değil ise de, İbnu Abbas ve Hz. Ali (radıyallahu anhüm)'den kaydedilen şu beyan sarihtir:

"Allah, gönderdiği her peygamberden "Allah Muhammed'i kendisi hayatta iken gönderdiği takdirde ona inanacağına ve ona yardım edeceğine dair mîsak aldı." Hadisin devamında "Cenab-ı Hakk'ın her peygambere ayrıca: "Ümmetlerinden "kendileri sağ iken Muhammed gönderildiği takdirde ona iman edip yardımcı olmaları hususunda da mîsak almalarını emrettiği" belirtilmektedir.

Nitekim İncil'de olsun Tevrat'ta olsun, onların maruz kaldığı bütün tahrifata rağmen Resulullah'ı haber veren pek çok ayet halen mevcuttur. Hüseyin-i Cisrî, Risale-i Hamidiye adlı te'lifinde bu ayetlerden 110 kadarını göstermiştir. Bu kitap, dilimize çevrilmiş ve basılmıştır. İncil ve Tevrat'taki ayetler umumiyetle bilinen, duyulan bir husustur, merak eden çabucak bulabilir. Bizce daha ilgi çekici olanı, semavî kitaplar deyince; hatıra gelmeyen, Zerdüştlerin, Brahmanların, Budistlerin mukaddes kitaplarında da Hz. Peygamber'den bahsedilmiş olmasıdır. Bizim inancımız o kitapların asıllarının semavî olduğunu kabule müsaittir. Hatta Fahr-ı Âlem'in onlarda zikri, asıllarının semavî olduğu hususunda bize yakin verir. Bu cümleden olarak, Osmanlıların son zamanlarında Asya devletlerini dolaşan meşhur seyyah Abdürreşid İbrahim'in hatıralarında görüyoruz ki, bir Budist rahip mukaddes kitaplarında Hz. Muhammed'in zikredildiğini ve Muhammed'in peygamberliğini inkâr etmenin mümkün olmadığını söylediğini nakleder. Muhammed Hamidullah'ın Resulullah Muhammed adlı kitabında bu meselenin o kitaplardan detaylı şekilde tahkikini görmekteyiz. Hz. Adem'den beri her peygamberin, ümmetini;

1- Kendinden sonra gelecek peygambere uyması.

2- Geldiği zaman Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'i tanıması hususlarında uyardığı, mîsak aldığı, hatta Fahr-ı Âlem'in belli başlı mümeyyiz vasıflarını öğrettiği hususunda ikna olabilmemiz için adı geçen kitaptan bazı pasajlar sunacağız.

Müellif, önce Hz. Adem ve onun oğlu Şit aleyhima'sselam'dan söz eder.
"Pek tabiidir ki biz Hz. Adem'in ve keza onun oğlu Şis (Şit) peygamberin sahip oldukları kitapların içindekilerini bilememekteyiz. Bize kadar gelen en eski bilgi, öyle anlaşılıyor ki İdris Peygamber hakkındadır. İslamî kaynaklar bu peygamberin yazıyı icad ettiğini söylemektedirler. Yahuda'nın bir mektubuna nazaran, durum şöyledir (İncil, Yahuda'nın Mektubu, 14 ve 15. cümleler):
"Adem'den sonra gelen İdris de şunları önceden haber vermiştir: "Bilin ki Rab on binlerce veli ile gelip herşey hakkında nihaî hükmünü verecektir: Allah'a karşı gelerek işledikleri günahkâr fiil ve hareketlerden, ona karşı sarfettikleri günahkâr, sert sözlerden dolayı günah işlemiş olanların hesabı görülecektir."
Hıristiyan müfessirler, bu sözlerden "gelecek olan bir kimse varlığına dair bir ön haber (beşaret)" neticesi çıkarırlar. Ancak İdris Peygamber'in bu ön haberinin kalan kısmı maalesef tamamen kaybolmuştur; elimizde bulunmamaktadır.[11]

Mecusilikte İhbar

O sırada mevcut dinlerden Mecusilik belki de en eski bir dindi. Bu dine mensup olanlar Mekke'de hiç bulunmamakla beraber, Mekkeli kervanların sık sık uğradıkları Doğu ve Güney Arabistan'da çok sayıda mevcut idiler. Zerdüşt'ün kitabı olan Avesta, Zend dilinde idi ve fakat kaybolmuştu. Bunun daha sonra Pazend dilinde yapılmış olan tefsirleri dahi (ki bunun bazı parçaları bize kadar ulaşabilmiştir), iyice ihmal edilip terkedilmiş ve hatta bu din mensupları ile Mazdek'in ortaya attığı dinin mensupları arasında çıkan din harplerinde kaybolup gitmişti. Zerdüşt herhalde Tek Allah, yani Ahura Mazda inancını insanlara talim etmişti ve fakat Araplar onu ikicilik (dualizm)'in ve Khuvedhvagdas'ın (en yakın ve mahrem akrabalarla yapılan nikahın, yani kızkardeş, ana ve kızlarıyla bir erkeğin evlenmesinin yabancılarla yapılan evliliklere üstün tutulup sevap kabul edilmesi), kurucusu olarak bilirler. Bu tarz bir tatbikat, ister onun bizzat talim edip öğrettiği bir şey olsun ister olmasın 7. miladî asrın başında bu din, "ateşe tapma", biri iyilik diğeri kötülük olmak üzere aralarında devamlı bir mücadele ve savaşın bulunduğu "iki tanrı inancı" şeklinde değişip dejenere olmuştu.[...]
Modern araştırmalar göstermiştir ki, Zerdüşt tek Allah'a inanmıştı. Meleklere, onun seçtiği kimselere İlahî vahyin gelebileceğine, cennete ve diğerlerine iman ediyordu. Zend Avesta'nın bugün elimizde bulunan parçalarında (Yasht 13, XXVIII. 129), putları kıracak olan Soeshyant (manası: Herkese, âlemlere

rahmet) adında biri ile keza Astvat Ereat (manası: Halkı ayağa kaldıran)ın geleceğini önceden haber vermiştir.[12]

Brahmanizm'de İhbar

Daha evvelki diğer dinler gibi Brahmanizm'de de "ilerde gelecek beklenen bir kimse" inancı vardır. Mesela Asrava Veda adını taşıyan dinî kitaplarında, bu kimsenin ismi de verilmiştir: Naraşansah Astivişyat yani, "alkışlanacak olan, övülmeye layık kişi." Onun bineceği araba çok süratli koşan develer tarafından cennete varana kadar koşturulacaktır vesaire... Vişnu Puran adlı kitabın 24. bölümünde denmektedir ki: Veda'lar (yani gerçek ilim kitapları) tarafından öğretilen hareket ve fiiller, hukuki müesseseler mevcudiyetlerini tam kaybedecekleri sırada bu karanlık çağların sona ermesi yaklaşacak ve Tanrı'nın son tenasuhu bir "cenkçi muharib" şeklinde tezahür (tecelli) edecekti. Bu "muharip", Sambla Dîb (Kublu Ada)'de arif ve namlı bir aileden dünyaya gelecek, babasının adı Vişnuyasa (Allah'ın Kölesi Abdullah) anasınınki ise Somti (emin olunan kimse, Amine) olacaktır vs...
Brahmanizm'de Allah'ın yeryüzüne insan şeklinde ineceğine inanılır. Bunların Purana denen mukaddes kitapları vardır. Kur'an'da geçen Zübüru'l-evvelîn tabirini andıran bir mana taşır: Eski yazılar... Mezkur ayetin bu kitaba işaret etmiş olabileceği muhtemeldir: "Şüphesiz bu Kur'an'ı Âlemlerin Rabbi indirmiştir. İnsanları uyarman için onu, Ruhu'l-Emin (Cebrail) apaçık bir Arapça ile indirdi. Onun bahsi zübüru'l-evvelînde de vardır" (Şuara 196). [13]

Budizm'de İhbar

Calibi dikkattir ki Buda dahi dini tamamlayamadığını ifade etmektedir. Ona göre, maitreya (bir diğer okunuşa göre: Matteya) yani "herkese, âlemlere rahmet" (= Rahmeten li'l-Âlemin) gelip bu işi görecektir." (Bk. Buda'nın Mukaddes Kitabı).[14]

Bütün Dinlerde "Gelecek Bir Kurtarıcı" İnancı

Mîsak ayetinde haber verilen, her peygamberin ümmetine gelecek bir peygamberi haber verme keyfiyeti, günümüzde ilmî araştırmalarla tahkik

edilmiştir. Yeryüzünün tarihen birbiriyle irtibatı olmayan en ücra köşesindeki cemaatlerin kültürlerinde yapılan araştırmalar, aralarında müşterek inançların varlığını ortaya çıkarmıştır. Mesela Amerika yerlileri ile, Afrika veya Avustralya yerlileri arasında o kadar benzer kültür değerleri, inançlar, efsaneler tesbit edilmiştir ki, başta Alman etnolog Wilhelm Schmidt olmak üzere birçoklarını: "Bidayette insanlık tek bir cemiyetti. Bu cemiyet oldukça ileri bir kültür seviyesine ulaştıktan sonra, birkısım sebeplerle yeryüzüne dağıldılar. Bu müşterek unsurlar, o eski kültürün hatıralarıdır" manasında, Kur'an-ı Kerim'in tezine uygun ilmî bir nazariye ileri sürmeye itmiştir."[15] Nitekim Kur'an'a göre insanlık Hz. Adem'den çoğalmıştır ve bidayette "Tek bir ümmet" hayatı yaşamıştır: كَانَ النَّاسُ اُمَّةً وَاحِدَةً (Bakara 213). Razi ve diğer İslam alimlerine göre bu birlik, Hz. Nuh'a kadar devam etmiştir.

Biz burada mevzuun dışına çıkmadan şunu hatırlatmak istiyoruz: İnsanlığın bu müşterek kültürü arasında yer alan değerlerden biri, "Bir kurtarıcı beklemek inancı"dır. Bu inanç sadece semavi menşei herkesçe bilinen Yahudi ve Hıristiyanlara mahsus değildir. Hemen hemen yeryüzündeki bütün "iptidaî" dinlerde de mevcuttur. Batılılar, Amerika'yı keşfettikleri zaman, bilhassa Brezilya yerlilerinde deniz yoluyla gelecek bir kurtarıcı inancı tesbit etmişlerdir. Sosyologların Cultes du Cargo (gemi akidesi) diye ıstılahlaştırdıkları bu inanç Malezya'da da görülmüştür.

Sözü uzatmaya hacet bırakmadan özetlemek gerekirse, dinler tarihi araştırıcıları eski Mısır medeniyetinden, Çin, Hint, İran, Amerika ve Afrika yerlilerine varıncaya kadar hemen hemen bütün kültürlerde adaleti ikame edecek bir halaskârın geleceği inancına rastlamışlardır.

Cihanşümul bu beşerî vak'ayı, biz bazı sığların yaptığı gibi İslam dininde mevcut olan Mehdiyi muntazar inancını, "diğer dinî efsanelerdekinin aynı olan asılsız bir efsane" olarak yorumlama vasıtası yapmaya kesinlikle karşıyız. Bilakis, bu cihanşümul vak'a, Kur'an-ı Kerim'de geçen ve yukarıda kaydettiğimiz mîsak hadisesinin te'yididir. Peygambere mazhar olan her cemaat, peygamberinden, kendisinden sonra gelecek bir kurtarıcı haberini almıştır. Kur'an-ı Kerim, peygambersiz ümmet bırakılmadığını, bütün cemaatlere peygamber gönderildiğini belirttiğine göre, yeryüzünün bütün cemiyetlerinde bir kurtarıcı, bir halaskâr bekleme inancının varlığından daha tabii bir şey olamaz.

Bediüzzaman'ın kaydedeceğimiz tahlilinde görüleceği üzere insanlık, yeis verici, kahredici, zalimane idareler, istilalar, sürgünler hengamında bir ümide muhtaçtır. Bu her devir insanının tabii bir ihtiyacıdır. O sayede kötü şartlara tahammül

edebilir, sabredebilir, mukavemet gösterebilir. Bu ümid insanlık için, bir kısım insanî duyguların canlı kalabilmesi için gereklidir.
Bu sebeple, Muhammed ümmetine, Mehdi müjdelenmiştir. Yani ümmetin fesada uğradığı, dinin arzu ettiği adalet, mal, can, ırz emniyeti, hürriyet... gibi ideal şartların kaybolduğu; zulmün, haksızlık ve adaletsizliğin, dinsizlik ve sefahetin, istibdad ve istilanın hakim olduğu şartlarda, bunun devam etmeyeceği, bu şartların zaman içinde, bir Mehdi'nin zuhuru şeklinde tecelli edecek İlahî rahmetle sona ereceği ifade edilmiştir. İslam'da Mehdi inancı Deccal inancıyla beraber zikredilir. Deccal zulüm, adaletsizlik, dinsizlik gibi kötü şartların, içtimâî fesadın sembolüdür, cemiyette pek çok maddîmanevî tahriplere, ızdıraplara sebep olacaktır. Mehdi ise onun tahribini tamir edecek, zulmü kaldıracak, adaleti getirecek, dinsizlik, sefahet yerine gerçek İslam'ı ihya edecektir. Her ikisi ile ilgili hadisler manen mütevatir derecesine ulaşmıştır.
İslam ümmeti, Deccal ve Mehdi inançlarına dayanarak her asırda ortaya çıkan zalim ve despotları "Deccal" diye tavsif ederek onlardan uzak kalmayı, desteklememeyi, tamir için ortaya çıkan, dine, sünnete çağıran muttaki muslihleri de "Mehdi" bilerek etrafında toplanmayı, böylelerini desteklemeyi esas edinmiştir. Bu meseleye temas eden kitaplarda her asırda Mehdi bilinen insanların isimlerine rastlanır.
Bu inanç sayesinde, kötüler frenlenmiş, zalim ve despotlar -halk tarafından Deccal kabul edilerek, halkın bir Mehdi'nin etrafında toplanmasına meydan verme korkusuyla- büyük ölçüde hizaya gelmiş olmalıdırlar.
Batılı sömürgecilerin yazdıklarından, onların uykusunu kaçıran bir hususun, Batı hakimiyetine düşen "yerli kavimler"deki bu Mehdiyi muntazar inancı olduğu anlaşılmaktadır. Sosyologların kitaplarında, Afrika'daki milliyetçi ve anti emperyalist hareketlerin, daima Mehdi ilan edilen yerli liderler etrafında teşkilatlanıp geliştiğinden yakınılmaktadır. Bu maksatla yapılan bir tahlil yazısında, Sudan, Somali, Senegal, Nijerya, Kamerun vs. yerlerde 19. asırda ve bu asrın ilk yarısında Batılı sömürgecilere karşı zuhur eden mehdici hareketleri ve liderlerini tanıttıktan sonra müellif, yazısını şu uyarıyla tamamlar: "Bütün bu mülahazalar, bizi mehdilik hareketinin tropikal Afrika'da sona ermediğini düşünmeye sevkediyor. Gelecekte yeni mehdici hareketleri beklemeliyiz."[16]
Mehdi hareketlerindeki tahlilleriyle tanınmış bir diğer Batılı, bu hareketlerin Batılının getirdiği yeni şeylere karşı olmayıp, bu yenilikler vasıtasıyla kurulan sömürü sistemine karşı olduğunu belirtir ve şöyle bir sonuçla tahlilini noktalar: "Bu tahlilden elde edilecek bazı neticeler, yeni devletlerin yeni liderlerinin işine

yarayabilir."[17] Esasen yazının, Afrika'da Batı menfaatleri doğrultusunda hakimiyet icra eden yerli liderlere yol göstermek, onları uyanık olmaya sevketmek için kaleme alınmış olduğu, ilk satırlardan itibaren anlaşılmaktadır.
Elbette bu zihniyet, hakimiyetlerinin üzerinde Demokles'in kılıcı gibi sallanan bir inancın ciddi şekilde insanların kalplerinde yer etmesini istemeyecektir. O zihniyete alet olan kimselerden de, dünyanın her tarafında, aynı telden nameleriyle beynelmilel koroya refakat etmekten mehdilik inancını inkâr ve istihfaftan öte bir şey beklenmez.
Mehdi inancına bizde karşı çıkanların, muteber kitaplarda gelen bir meseleyi inkârla irtikab ettikleri hatanın ötesinde, kimlere alet oldukları da böylece anlaşılmış olmalıdır. Bu inancı şarlatanların istismarı da reddetmeye haklılık kazandırmaz. Suiniyet sahiplerinin her istismar ettiği şeyi veya kötüye kullanılan her şeyi reddetmeye kalksak, elde hiçbir şey kalmaz. Bir şeyin isbat veya nefyinde ölçü, dinimiz açısından kaynaklarımız olmalıdır. Kur'an ve makbul sünnette gelen hiçbir şeyi, suistimal edenler var diye reddetmeye hakkımız yoktur.[18]

Mehdi Ve Deccal, Şahs-I Manevî Midir?

Hadislerde ahirzamanda çıkacak bu şahıslar öyle tasvir edilmiştir ki, hadislerin te'vilsiz, zahirî manalarını aynen kabul etmek zordur. Çünkü belirtilen evsafta normal insan bulmak mümkün değildir. Bediüzzaman, bu durumdan hareketle bu ahirzaman eşhasının, o büyük işleri çevirecek cemaatlerin lideri olacaklarını, cemaat kuvvetiyle yapılacak icraatların, hadislerde, onların temsilcisi durumunda olan "Deccal" ve "Mehdi"ye nisbet edilerek beyan edildiğini belirtir. Bediüzzaman'a has bu yorumda, ferd olarak Mehdi'yi veya Deccal'i inkâr mevzubahis değildir. Onlara izafe edilen icraatın onları bayraklaştırmış olan cemaatler, komiteler tarafından gerçekleştirileceği söylenmiş olmaktadır.
Bediüzzaman'ın seleflerinde rastlanmayan diğer bir yoruma göre, Mehdi ve Deccal'le ilgili ihtilaflı rivayetler arasında ihtilaf mevcut değildir. Bu durum, her asırda çıkacak o manadaki şahısların farklılıklar arzedecek vasıflarını beyandır. Bu vasıfları bir kişide aramak mümkün değildir. Eserlerinde farklı yerlerde bu meselelere yer verir. Onlardan birkaç iktibas yapacağız:
"Sual: Ahirzamanda Hazret-i Mehdi geleceğine ve fesada girmiş âlemi ıslah edeceğine dair müteaddit rivayat-ı sahiha var. Halbuki şu zaman, cemaat zamanıdır; şahıs zamanı değil! Şahıs ne kadar dahi ve hatta yüz dahi derecesinde

olsa, bir cemaatin mümessili olmazsa, bir cemaatin şahs-ı manevîsini temsil etmezse; muhalif bir cemaatin şahs-ı manevîsine karşı mağlubdur. Şu zamanda -kuvvet-i velayeti ne kadar yüksek olursa olsun- böyle bir cemaat-i beşeriyenin ifsadat-ı azimesi içinde nasıl ıslah eder? Eğer Mehdi'nin bütün işleri harika olsa, şu dünyadaki hikmet-i İlahiyyeye ve kavanin-i adetullah'a muhalif düşer. Bu Mehdi meselesinin sırrını anlamak istiyoruz?

Elcevap: Cenab-ı Hak; kemal-i rahmetinden, Şeriat-ı İslamiyye'nin ebediyetine bir eser-i himayet olarak, her bir fesad-ı ümmet zamanında, bir muslih veya bir müceddit veya bir halife-i zîşan veya bir kutb-u âzam veya bir mürşid-i ekmel veyahut bir nevi Mehdi hükmünde mübarek zatları göndermiş; fesadı izale edip, milleti ıslah etmiş; Din-i Ahmedî'yi (aleyhissalâtu vesselâm) muhafaza etmiş. Madem âdeti öyle cereyan ediyor; ahirzamanın en büyük fesadı zamanında; elbette en büyük bir müçtehid, hem en büyük bir müceddid, hem hakim, hem müdhi, hem mürşid, hem kutb-u âzam olarak bir zat-ı nuranîyi gönderecek; ve o zat da, Ehl-i Beyt-i Nebevîden olacaktır. Cenab-ı Hak, bir dakika zarfında beyne'ssema ve'l-arz alemini bulutlarla doldurup boşalttığı gibi, bir saniyede denizin fırtınalarını teskin eder ve bahar içinde bir saatte yaz mevsiminin nümunesini ve yazda bir saatte kış fırtınasını icad eden Kadir-i Zülceal; Mehdi ile de, âlem-i İslam'ın zulümatını dağıtabilir. Ve vaadetmiştir, vaadini elbette yapacaktır. Kudret-i İlahiyye noktasında bakılsa, gayet kolaydır. Eğer daire-i esbab ve hikmet-i Rabbaniye noktasında düşünülse, yine o kadar mâkul ve vukua layıktır ki, "Eğer Muhbir-i Sadık'dan rivayet olmazsa dahi, herhalde öyle olmak lazım gelir ve olacaktır" diye ehl-i tefekkür hükmeder. Şöyle ki:

اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَعلى آلِ سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ كَمَا صَلَّيْتَ عَلى اِبْرَاهِيمَ وَعلى آلِ اِبْرَاهِيمَ في الْعَالَمِينَ اِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ

Felillahil hamd duası -umum ümmet, umum namazında, günde beş defa tekrar ettikleri bu dua- bilmüşahede kabul olmuştur ki; Al-i Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm), Al-i İbrahim aleyhisselam gibi öyle bir vaziyet almış ki, umum mübarek silsilelerin başında, umum aktar ve asarın mecmalarında o nuranî zatlar kumandanlık ediyorlar[19] (Haşiye) Ve öyle bir kesrettedirler ki; o kumandanların mecmuu, muazzam bir ordu teşkil ediyorlar. Eğer maddî şekle girse ve bir tesanüd ile bir fırka vaziyetini alsalar, İslamiyet dinini milliyet-i mukaddese hükmünde rabıta-i ittifak ve intibah yapsalar, hiçbir milletin ordusu onlara karşı dayanamaz! İşte o pek kesretli, o muktedir ordu, Al-i Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'dir ve Hazret-i Mehdi'nin en has ordusudur.

Evet, bugün tarih-i âlemde hiçbir nesil, şeçere ile ve senedlerle ve an'ane ile

birbirine muttasıl ve en yüksek şeref ve âli haseb ve asil neseb ile mümtaz hiçbir nesil yoktur ki, Al-i Beyt'ten gelen seyyidler nesli kadar kuvvetli ve ehemmiyetli bulunsun. Eski zamandan beri bütün ehl-i hakikatin fırkaları başında onlar ve ehl-i kemalin namdar reisleri yine onlardır. Şimdi de, kemiyeten milyonları geçen bir nesl-i mübarektir. Mütenebbih ve kalpleri imanlı ve muhabbet-i Nebevî ile dolu ve cihandeğer şeref-i intisabiyle serfirazdırlar. Böyle bir cemaat-i azime içindeki mukaddes kuvveti tehyic edecek ve uyandıracak hadisat-ı azime vücuda geliyor. Elbette o kuvvet-i azimedeki bir hamiyet-i aliyye feveran edecek ve Hazret-i Mehdi başına geçip, tarik-i hak ve hakikata sevkedecek. Böyle olmak ve böyle olmasını; bu kıştan sonra baharın gelmesi gibi, adetullahtan ve rahmet-i İlahiyeden bekleriz ve beklemekte haklıyız.
İkinci işaret, yani Altıncı işaret: Hazret-i Mehdi'nin cemiyet-i nuraniyesi, Süfyan komitesinin tahribatçı rejim-i bid'akârânesini tamir edecek; sünnet-i seniyyeyi ihya edecek; yani âlem-i İslamiyette risalet-i Ahmediyye (s.a.s.) inkâr niyetiyle Şeriat-ı Ahmediyyeyi (s.a.s.) tahribe çalışan Süfyan komitesi, Hazret-i Mehdi cemiyetinin mucizekâr manevî kılıncıyla öldürülecek ve dağıtılacak.
Hem âlem-i insaniyette inkâr-ı Uluhiyet niyetiyle medeniyet ve mukaddesat-ı beşeriyyeyi zir ü zeber eden Deccal komitesini, Hazret-i İsa (aleyhissalâtu vesselâm)'nın din-i hakikisini İslamiyet'in hakikatiyle birleştirmeye çalışan hamiyetkâr ve fedakâr bir İsevî cemaati namı altında ve "Müslüman İsevîler" ünvanına layık bir cemiyet, o Deccal komitesini, Hazret-i İsa aleyhisselam'ın riyaseti altında öldürecek ve dağıtcak; beşeri, inkâr-ı Uluhiyetten kurtaracak..
Şu mühim sır pek uzundur. Başka yerlerde bir nebze bahsettiğimizden, burada bu kısa işaretle iktifa ediyoruz.
On yedinci Mesele: Rivayette var ki: "Deccal çıktığı gün bütün dünya işitir ve kırk günde dünyayı gezer ve harikulâde bir eşeği vardır."
Allahu a'lem, bu rivayetler tamamen sahih olmak şartıyla te'villeri şudur: Bu rivayetler mu'cizane haber verir ki: "Deccal zamanında vasıta-i muhabere ve seyahat o derece terakki edecek ki, bir hâdise bir günde umum dünyada işitilecek. Radyo ile bağırır, şarkgarp işitir ve umum ceridelerinde okunacak. Ve bir adam kırk günde dünyayı devredecek ve yedi kıt'asını ve yetmiş hükümetini görecek ve gezecek" diye, zuhurundan on asır evvel telgraf, telefon, radyo, şimendifer, tayyareden mu'cizane haber verir. Hem Deccal, deccallık haysiyetiyle değil, belki gayet müstebid bir kral sıfatiyle işitilir. Ve gezmesi de, her yeri istila etmek için değil, belki fitneyi uyandırmak ve insanları baştan çıkarmak içindir. Ve bindiği merkebi ve himarı ise, ya şimendiferdir ki, bir kulağı ve bir başı cehennem gibi ateş ocağı, diğer kulağı yalancı cennet gibi

güzelce tezyin ve tefriş edilmiş. Düşmanlarını ateşli başına, dostlarını ziyafetli başına gönderir. Veyahud onun eşeği, merkebi, dehşetli bir otomobildir veya tayyaredir veyahud.. (sükut lazım!)
On dokuzuncu Mesele: Rivayetlerde, ahirzamanın alâmetlerinden olan ve Al-i Beyt-i Nebevîden Hazret-i Mehdi'nin (radıyallahu anh) hakkında ayrı ayrı haberler var. Hatta birkısım ehl-i ilim ve ehl-i velayet, eskide onun çıkmasına hükmetmişler.
Allahu a'lem bissavab, bu ayrı ayrı rivayetlerin bir te'vili şudur ki: "Büyük Mehdi'nin çok vazifeleri var. Ve siyaset âleminde, diyanet âleminde, saltanat âleminde, cihad âleminde çok dairelerde icraatları olduğu gibi.. her bir asır me'yusiyet vaktinde, kuvve-i maneviyesini te'yid edecek bir nevi Mehdi'ye veyahud Mehdi'nin onların imdadına o vakitte gelmek ihtimaline muhtaç olduğundan, rahmet-i İlahiye ile her devirde belki her asırda bir nevi Mehdi Al-i Beyt'ten çıkmış, ceddinin şeriatını muhafaza ve sünnetini ihya etmiş.Mesela: Siyaset âleminde Mehdi-i Abbasî ve diyanet âleminde Gavs-ı Âzam ve Şah-ı Nakşibend ve aktab-ı erbaa ve on iki imam gibi Büyük Mehdi'nin bir kısım vazifelerini icra eden zatlar dahi, Mehdi hakkında gelen rivayetlerde, -medar-ı nazar Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm) olduğundan- (rivayetler) ihtilaf ederek, bir kısım ehl-i hakikat demiş: "Eskide çıkmış." Her ne ise. Bu mesele Risale-i Nur'da beyan edildiğinden, onu ona havale ile, burada bu kadar deriz ki:
Dünyada mütesanid hiçbir hanedan ve mütevafık hiçbir kabile ve münevver hiçbir cemiyet ve cemaat yoktur ki, Al-i Beyt'in hanedanına ve kabilesine ve cemiyetine ve cemaatine yetişebilsin.
Evet yüzer kudsî kahramanları yetiştiren ve binler manevî kumandanları ümmetin başına geçiren ve hakikat-ı Kur'aniye'nin mayası ile ve imanın nuriyle ve İslamiyetin şerefiyle beslenen, tekemmül eden Al-i Beyt, elbette ahirzamanda şeriat-ı Muhammediyeyi ve hakikat-ı Furkaniye'yi ve sünnet-i Ahmediye'yi (a.s.m.) ihya ile, ilan ile, icra ile başkumandanları olan "Büyük Mehdi"nin kemal-i adaletini ve hakkaniyetini dünyaya göstermeleri gayet mâkul olmakla beraber, gayet lazım ve zaruri ve hayat-ı ictimaiye-i insaniyedeki düsturların muktezasıdır." [20]

İKİNCİ FASIL

DECCAL HAKKINDA

-5009 -1- عن الشعبي عن فاطمة بنت قيس رَضِيَ اللَّهَ عَنْها قالت:]قَالَ رَسُولُ اللَّهِ # إنَّ تَمِيما الدَّارِيَّ كَانَ رَجُ نَصْرَانِيًّا فَجَاءَ وَبَايَعَ وَأَسْلَمَ وَحَدَّثَنِي حَدِيثاً وَافق الَّذِي كُنْتُ أُحَدِّثُكُمْ عَنِ الْمِسِيحِ الدَّجَّالِ. حَدَّثَنِي أَنَّهُ رَكِبَ في سَفِينَةٍ بَحْرِيَّةٍ مَعَ ثَثِينَ رَجُ مِنْ لَخْمٍ وَجُذَامٍ فَلَعِبَ بِهِمُ الْمَوْجُ شَهْراً في الْبَحْرِ ثُمَّ أَرْفَئُوا الى جَزِيرَةٍ في الْبَحْرِ حِينَ مَغْرِبِ الشَّمْسِ فَجَلَسُوا في أَقْرُبِ السَّفِينَةِ، فَدَخَلُوا الْجَزِيرَةَ، فَلَقِيَتْهُمْ دَابَّةٌ أَهْلَبُ، كَثِيرَةُ الشَّعَرِ، َ يَدْرُونَ مَا قُبُلُهُ مِنْ دُبُرِهِ مِنْ كَثْرَةِ الشَّعَرِ. فَقَالُوا: وَيْلَكِ مَا أَنْتِ؟ فَقَالَتْ: أَنَا الْجَسَّاسَةُ. قَالُوا: وَمَا الْجَسَّاسَةُ؟ قَالَتْ: أَيُّهَا الْقَوْمُ انْطَلِقُوا الى هَذَا الدَّيْرِ فإنَّ فيهِ رَجُ، وَهُوَ الى خَبَرِكُمْ با'شْوَاقِ. قَالَ: لَمَّا سَمَّتْ لَنَا رَجُ فَرَقْنَا مِنْهَا أَنْ تَكُونَ شَيْطَانَةً. قَالَ: فَانْطَلَقْنَا سِرَاعاً حَتّى دَخَلْنَا الدَّيْرَ فإذَا فيهِ أَعْظَمُ إنْسَانٍ رَأَيْنَاهُ قَطُّ خَلْقاً وَأَشَدُّهُ وَثَاقاً مَجْمُوعَةً يَدَاهُ الى عُنُقِهِ مَا بَيْنَ رُكْبَتَيْهِ الى كَعَبَيْهِ بالْحَدِيدِ. قُلْنَا: وَيْلَكَ، مَا أَنْتَ؟ قَالَ: قَدْ قَدَرْتُمْ على خَبَرِي، فَأَخْبِرُونِي مَا أَنْتُمْ؟ قَالُوا نَحْنُ أُنَاسٌ مِنَ الْعَرَبِ كُنَّا فِي سَفِينَةٍ بَحْرِيَّةٍ فَصَادَفْنَا الْبَحْرَ حِينَ اغْتَلَمَ فَلَعِبَ بنَا الْمَوْجُ شَهْراً ثُمَّ أَرْفَأْنَا الى جَزِيرَتِكَ هذِهِ، فَجَلَسْنَا في أَقْرُبِهَا فَدَخَلْنَا الْجَزِيرَةَ فَلَقِيَتْنَا دَابَّةٌ أَهْلَبُ كَثِيرَةُ الشَّعَرِ نَعْرِفُ قُبُلَهُ مِنْ دُبُرِهِ مِنْ كَثْرَةِ الشَّعَرِ. فَقُلْنَا: وَيْلَكِ مَا أَنْتِ؟ قَالَتْ: أَنا الْجَسَّاسَة، قلنا: وَمَا الْجَسَّاسَةُ؟ قَالَتْ:

اِعْمِدُوا الى هَذَا الرَّجُلُ في الدَّيْرِ فإنَّهُ الى خَبَرِكُمْ با'شْوَاقِ فَاقْبَلْنَا إلَيْكَ سِرَاعاً وَفَزِعْنَا مِنْهَا وَلَمْ نَأمَنْ أَنْ تَكُونَ شَيْطَانَةً. قَالَ: فَأَخْبِرُونِي عَنْ نَخْلِ بَيْسَانَ. قُلْنَا: عَنْ أيِّ شَأنِهَا تَسْتَخْبِرُ؟ قَالَ: أَسْأَلُكُمْ عَنْ نَخْلِهَا، هَلْ يُثْمِرُ؟ قُلْنَا: نَعم. قَالَ: أَمَا إنَّها يُوشِكَ أَنْ َ تُثْمِرَ. قَالَ: فأخْبِرُونِي عَنْ بُحَيْرَةِ طَبَرِيَّة، قُلْنَا: عَنْ أيِّ شَأنِهَا تَسْتَخْبِرُ؟ قَال: أَمَا إنّ مَاءَهَا يُوشِكُ أَنْ يَذْهَبَ. قَالَ: أَخْبِرُونِي عَنْ عَيْنِ زُغَرَ قَالُوا عَنْ أيِّ شَأنِهَا تَسْتَخْبِرُ؟ قَال: هَلْ في الْعَيْنِ مَاءٌ؟ هَلْ فِيهَا مَاءٌ؟ قُلْنَا: نَعَمْ، هِيَ كَثِيرَةُ الْمَاءِ، وَأَهْلُهَا يَزْرَعُونَ مِنْ مَائِهَا. قَالَ: فَأَخْبِرُونِي عَنْ نَبِيّ ا'مِّيِّينَ، مَا فَعَلَ؟ قَالُوا: قَدْ خَرَجَ مِنْ مَكَّةَ وَنَزَلَ يَثْرِبَ. قَالَ: أَقَاتَلَتْهُ الْعَرَبُ؟ قُلْنَا: نَعم. قَالَ: كَيْفَ صَنَعَ بِهِمْ؟ فَأَخْبَرْنَاهُ أَنَّهُ قَدْ ظَهَرَ على مَنْ يَلِيهِ مِنَ الْعَرَبِ وَأَطَاعُوهُ. قَالَ: ذلِكَ خَيْرٌ لَهُمْ أَنْ يُطِيعُوهُ. وإنِّى مُخَبِّرُكُمْ عَنِّي، أَنَا الْمَسِيحُ الدَّجَّالُ، وإنّي أُوشِكُ أَنْ يُؤذَنَ لِي في الْخُرُوجِ فَأَخْرُجُ فَأَسِيرُ في

ا٬رْضِ فَ أَدَعُ قَرْيَةَ إِ هَبَطْتُهَا في أرْبَعِينَ لَيْلَةَ، غَيْرَ مَكّةَ وَطَيْبَةَ فَهُمَا مُحَرَّمَتَانِ عَليّ كِلْتَاهُمَا، كُلَّمَا أَرَدْتُ أَنْ أَدْخُلَ واحِدَةً مِنْهُمَا اسْتَقْبَلَنِي مَلَكٌ بِيَدِهِ السَّيْفُ صَلْتاً يَصُدُّونِى عَنْهَا، وَإِنَّ على كُلِّ نَقْبٍ مِنْ أَنْقَابِهَا مَئِكَةً يَحْرُسُونَهَا. ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللّهِ #

وَطَعَنَ بِمِخْصَرَتِهِ في الْمَنْبَرِ: هذِهِ طَيْبَةُ هذِهِ طَيْبَةُ هذِهِ طَيْبَةُ، أَ هَلْ كُنْتُ حَدّثْتُكُمْ ذلِكَ؟ فقَالَ النَّاسُ: نَعَمْ. فقَالَ: إنَّهُ أعْجَبَنِي حَدِيثُ تَمِيمِ الدَّارِيِّ أنَّه وَافقَ الّذي كُنْتُ أُحَدِّثُكُمْ عَنْهُ وَعَنِ الْمَدِينَةِ وَعَنْ مَكَّةَ، أَ إِنَّهُ في بَحْرِ الشَّامِ أَوْ بَحْرِ الْيَمَنِ؟ َ. بَلْ مِنْ قِبَلِ الْمَشْرِقِ، مَا هُوَ مِنْ قِبَلِ الْمَشْرِقِ، مَاهُوَ قِبَلِ الْمَشْرِقِ، وَأوْمَأَ بِيَدِهِ الى الْمَشْرِقِ]. أخرجه مسلم وأبو داود والترمذي.سمى الدجال: »مسيحاً« ٬ن إحدى عينيه ممسوحة يبصر بها، وا٬عور يسمى مسيحاً. وأما المسيح عيسى عليه السم فإنما سمي مسيحاً ٬نه مسح ارض: أي قطعها، وقيل: ٬نه كان يمسح ذا العاهة فيبرأ، وقيل المسيح الصديق.وقوله: »أرْفِئُوا« يقول أرفأت السفينة إذا قربتها الى الشط وأدنيتها من البر، وذلك الموضع مرفأ.و»القَارِبُ« سفينة صغيرة تكون الى جانب السفن البحرية يستعجلون بها حوائجهم من البر وتكون معها خوفاً من غرق المركب فيلجئون إليها.وأما »أقرُبُ« بضم الراء فلعله جمع قارب على غير قياس.قاله الخطابي و»ا٬هْلَبُ« الغليظ الشعر الخشن.و»اغتِمُ البحْر« اضطراب أمواجه واهتياجه.و»الجَسَّاسَةُ« فعالة، من التجسس، وهو الفحص عن بواطن امور، وأكثر ما يقال ذلك في الشر.و»النُّقب« الطريق في الجبل وجمعه انقاب.و»المخصرَةُ« عصا أو قضيب أو سوط كانت تكون بيد الخطيب أو الملك إذا تكلم .

1. (5009)- Şa'bî'nin, Fatıma Bintu Kays (radıyallahu anhâ)'dan nakline göre Fatıma şöyle anlatmıştır: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki "Temîmu'd-Dari Hıristiyan bir kimse idi. Gelip biat etti ve Müslüman oldu. O, benim Mesih Deccal'den anlattığıma uygun olan bir rivayette bulundu. Bana anlattığına göre, Temim, bir gemiye binip denize açılmıştır. Yanında Lahm ve Cüzam kabilelerinden otuz kişi vardı. (Hava şartları iyi olmadığı için) onlarla

denizin dalgaları bir ay kadar oynadı. Sonunda güneşin battığı esnada denizde bir adaya yanaştılar. Geminin kayıklarına binerek adaya çıktılar. Derken karşılarına çok tüylü kıllı bir hayvan çıktı. Bunlar, tüylerinin çokluğundan hayvanın baş tarafı neresi, arka tarafı neresi anlayamadılar. (Şaşkın şaşkın):
"Sen necisin, neyin nesisin?" dediler. O cevap verdi:
"Ben cessâseyim!"
"Cessâse nedir?" denildi.
"Ey cemaat! Şu manastıra kadar gelin! İçinde bir adam var, o sizin haberinize müştaktır!" dedi. O, böylece bir adamdan söz edince, biz onun bir şeytan olmasından korktuk. Hemen koşarak manastıra girdik. İçeride bir adam vardı; hilkatçe gördüklerimizin en irisiydi ve elleri boynuna, dizlerinden topuklarına demirle sıkı şekilde bağlanmıştı.
"Vah sana! Kimsin sen?"
"Benim haberimi alabilmişsiniz. Şimdi siz kimsiniz, bana söyleyin!" dedi. Arkadaşlarım:
"Biz bir grup Arabız. Bir gemideydik, denizin coşkun bir anına rastladık. Dalgalar bizi bir ay oynatıp oyaladı. Sonra şu adaya yaklaştık, sandallara binip adaya çıktık. Tüylü ve çok kıllı bir hayvanla karşılaştık. Tüyünün çokluğundan başı ne taraf, arkası ne taraf anlayamadık. "Vah sana, nesin sen?" dedik.
"Ben cessâseyim!" dedi. Biz: "Cessâse de ne?" dedik.
"Manastırdaki şu adama gelin, o sizin haberinize pek müştaktır!" dedi. Biz de koşarak sana geldik. Biz onun bir şeytan olmadığından emin olmadığımız için korktuk" dedik. Adam:
"Bana Beysan hurmalığından haber verin!" dedi. Biz:
"Onun neyinden haber soruyorsun?" dedik.
"Ben onun ağacından soruyorum, meyve veriyor mu?" dedi.
"Evet!" dedik.
"Öyleyse meyve vermeme zamanı yakındır!" dedi.
"Bana Taberiya gölünden haber verin!" dedi.
"Onun nesinden haber istiyorsun?" dedik.
"Onun suyunun çekilmesi yakındır!" dedi.
"Bana Zuğer gözesinden haber verin!" dedi.
"Sen onun neyinden haber istiyorsun?" dedik.
"Gözede su var mıdır? Orada su var mıdır?" dedi.
"Evet, onun çok suyu vardır! Sahipleri onun suyu ile ziraat yapıyorlar!" dedik.
"Ümmilerin peygamberlerinden bana haber verin. O ne yaptı?" dedi.
"O Mekke'den çıkıp Yesrib'e (Medine'ye) yerleşti" dedik.

"Araplar O'nunla mukatele etti mi?" dedi. Biz:
"Evet!" dedik.
"Onlara karşı ne yaptı?" dedi. Biz de, (onu ezmek için) peşine düşen Araplara galebe çaldığını, Arapların kendisine itaat ettiklerini haber verdik. (O da bize):
"Bu, onların itaat etmeleri, kendileri için daha hayırlıdır. Ben şimdi size kendimi tanıtayım: Ben Mesih Deccal'im. Çıkış için bana izin verilme zamanı yakındır. O zaman çıkıp yeryüzünde dolaşacağım. Kırk gün içinde uğramadığım karye (köy) kalmayacak. Mekke ile Taybe (Medine) hariç. Bu iki şehir bana haramdır. Onlardan birine her ne vakit girmek istersem, elinde yalın kılıç bir melek beni karşılar, benim oraya girmeme mani olur. Onların her bir geçidinde bir melek vardır, onları korur!" dedi." Sonra Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) çubuğuyla minbere dürterek:
"Bu Taybe'dir! Bu Taybe'dir! Bu Taybe'dir! Ben bunu size anlattım değil mi?" buyurdular. Halk da: "Evet!" diye karşılık verdi. Bunun üzerine (aleyhissalâtu vesselâm):
"Temîmi'd-Dâri'nin rivayetinin benim size ondan (Mesih Deccal'dan) Mekke ve Medine'den anlattığıma muvafık düşmesi hoşuma gitti. Bilesiniz o Şam denizinde veya Yemen denizindedir. Hayır doğu tarafındadır. Evet o doğu tarafında zuhur edecektir. O doğu tarafından zuhur edecektir!" buyurdu ve eliyle doğu tarafına işaret etti." [Müslim, Fiten 119, (2942); Ebu Davud, Melahim 15, (4325, 4326); Tirmizî, Fiten 66, (2254).] [21]

AÇIKLAMA:

1- Deccal, kelime olarak örtmek manasına gelen bir asıldan gelir. Yalancıya deccal denmiştir. Çünkü batılıyla hakkı örter.

2- Bu hadis, rivayetin baş kısmından da anlaşılacağı üzere, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Temîmu'd-Dâri'den rivayet ettiği bir haberdir. Hadisçiler bunu, büyüklerin küçüklerden, şeyhlerin talebelerinden hadis rivayet etmelerinin cevazına delil olarak gösterirler. Buhâri' nin: "Kişi, mâfevkinden olduğu gibi, emsalinden ve madunundan hadis rivayet etmedikçe ilimde kemale eremez" derken, bu örnekten mülhem almış olmalıdır.

3- Fatıma Bintu Kays, kocası İbnu Muğire tarafından üç talakla boşandığı için dul kalmış idi. Aleyhissalâtu vesselâm, iddetini âma olan İbnu Ümmi Mektum'un yanında geçirmesini emretmiştir. Hadisin Müslim'deki aslında bu husus genişçe

anlatılır. Teysir, o kısmı hazfetmiş.

4- Hadiste geçen bazı yer isimleri var: Beysan hurmalığı diye çevirdiğimiz Nahlu Beysan, Şam'da bir yerin adıdır. Zügar gözesi (Ayn-u Zugar) da yine Şam yakınlarında bir yer adıdır. Taybe, Medine'nin isimlerindendir. Medine'ye cahiliye devrinde Yesrîb dendiğini, daha sonra peygamber şehri manasına Medinetu Resulullah'dan kısaltılarak Medine dendiğini daha önce belirtmiş idik. Taybe yerine, Tâbe de denir. Güzel koku demek olan tib'den gelir. Medine'nin toprağı güzel koktuğu için Tâbe denmiş olduğu söylenir. Taybe kelimesinin maddî manevî pisliklerden temiz, tahir manasını taşıdığı da söylenmiştir. Fahr-ı Âlem'e bidayette sinesinde yer verip müşriklere karşı himaye vermek, insanlığın saadet-i dareynine vesile, nur-u İlahî olan İslamiyetin tebliğ ve neşrine merkez ve mahal olan, getirdiği nurla sadece Müslümanların irşadını sağlamayıp, bütün zîşuuru feyizyâb eden halaskâr-ı ins u can levlâke lev lak'ın beden-i mübareklerini sinesinde muhafaza eden o belde-i tayyibe tavsifatın en güzeline, en temizlerine elyaktır. Hadiste Rabbülâlemin'in o temiz beldeyi mazisine mükâfaaten kıyamete kadar her çeşit şirk kirliliklerinden, Deccal'in şerrinden koruyacağını müjdelemektedir.

5- Hadisteki Şam kelimesi, daha ziyade Suriye bölgesinin ismidir. Tarsus, Maraş, Antakya gibi şehirlerimizin de Şam'a dahil olduğunu daha önce belirttik. Şam denizi ile Yemen denizi tabirlerinin, iki ayrı denizi değil, aynı denizin Yemen tarafını ve Şam tarafını ifade ettiği söylenmiştir. Bu, muhtemelen Kızıl Deniz'dir. Zira her iki diyarla da irtibatı var. [22]

-5010 -2- وعن أبي سعيد الخدري رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]حَدَّثَنَا رَسُولُ اللّهِ # حَدِيثاً طَوِيً عَنِ الدَّجَّالِ، فَكَانَ فِيمَا حَدَّثنا بِهِ أنْ قَالَ: يأتي الدَّجَّالُ، وَهُوَ مُحَرَّمٌ عَلَيْهِ أنْ يَدْخُلَ نِقَابَ الْمَدِينَةِ، فَيَنْتَهِي الَى بَعْضِ السِّباخِ، فَيَخْرُجُ إلَيْهِ رَجُلٌ هُوَ يَوْمَئِذٍ خَيْرُ النَّاسِ فَيَقُولُ: أشْهَدُ أَنَّكَ الدَّجَّالُ الّذِي حَدَّثَنَا عَنْكَ رسُولُ اللّهِ # حَدِيثَهُ. فَيَقُولُ الدَّجَّالُ: أرَأيْتُمْ أنْ قَتَلْتُ هذا ثُمَّ أحْيَيْتُهُ، هَلْ تَشُكُّونَ فِي ا٭مْرِ؟ فَيَقُولونَ: َ. فَيَقْتُلُهُ ثُمَّ يُحْيِيهِ. فَيَقُولُ حِينَ يُحْيِيهِ: وَاللّهِ مَا كُنْتُ قَطُّ أشَدَّ بَصِيرَةً مِنِّي الْيَوْمَ، فَيَقُولُ الدَّجَّالُ: أقْتُلُهُ؟ وَ يُسَلَّطُ عَلَيْهِ[أخرجه الشيخان .

2. (5010)- Ebu Saîdi'l-Hudrî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah

(aleyhissalâtu vesselâm) bize Deccal üzerine uzun bir hadis rivayet etti. Bize anlattıkları meyanında şöyle de demişti:
"Deccal, Medine geçitlerine girmesi kendisine haram kılınmış olarak çıkacak. Derken (Medine civarındaki) bazı ekimsiz yerlere kadar gelir. O gün insanların en hayırlısı olan -veya en hayırlılarından- bir kimse onun karşısına çıkar ve:
"Sen Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bize haber verdiği Deccal'sin!" der. Deccâl de (kendi adamlarına):
"Ben şunu öldürüp sonra da diriltsem ne dersiniz? Bu işte bu şüpheye düşer misiniz?" der. Oradakiler:
"Hayır!" derler. Deccal onu öldürür ve sonra diriltir. Dirilttiği zaman adam:
"Allah'a yemin olsun. Senin hakkında hiçbir vakit bugünkünden daha basiretli olmamıştım!" der. Deccal onu tekrar öldüreyim mi di(yerek öldürmek isteye)cek, fakat musallat edilmeyecek." [Buharî, Fiten 27, Fedailu'l-Medine 9; Müslim, Fiten 112, (2938).][23]

AÇIKLAMA:

1- Hadisin bazı vecihlerinde, ravilerce burada zikri geçen kimsenin Hızır aleyhisselam'ın olabileceği belirtilmiştir. Ancak İbnu'l-Arabî, bunu "delilsiz bir iddia" olarak vasıflar. Bazı rivayetlerde bu havarıkın sihir olduğu belirtilmiştir.

2- Deccal'in sorusu umumi olduğu takdirde, cevap verenlerin mü' minler olabileceği muhtemeldir. Bu durumda onların, "Hayır!" cevabını şöyle anlamak gerekir; "Hayır! Sizin Deccal ve yalancı olduğunuz hususunda şüphemiz yoktur!" Bir rivayette Deccal'le o zat (Hızır) arasındaki mücadele açıklanmıştır. "Deccal'in emriyle adama bir kısım eziyetler yapılır; sırtına, karnına darbeler vurulur. Sonra Deccal: "Bana iman etmiyor musun?" diye sorar. Adam "sen yalancı Mesih'sin!" der. Sonra Deccal emir verir, tepeden aşağıya testereyle ikiye bölünür. Deccal iki parçanın arasında yürür ve "Kalk!" der. Adam tam olarak kalkar." Bir başka rivayette Deccal, adamı ikiye böldükten sonra hempalarına: "Ben bunu diriltsem rabbiniz olduğuma inanacak mısınız?" diye sorar. Adamları: "E-vet!" derler. Deccal değneğini alıp her iki parçaya vurur, bunlar ayağa kalkarlar. Dostları bu hali görünce, onu tasdik ederler, sevgi izhar ederler ve onun, rableri olduğu hususunda kanaat sahibi olurlar." Bu rivayet zayıftır. Deccal'in o zata muamelesi, rivayetlerde farklı şekilde anlatılır. Bir rivayette kılıçla biçtiği ifade edilmiştir. İbnu'l-Arabî, öldürülenin biri kılıçla, diğeri testere ile olmak üzere iki ayrı şahıs olduğunu söyleyerek rivayetler arasındaki farklılığı

te'vil etmiştir. Ancak, bunların mecaz olabileceğini de gözönüne almak gerekir. Nitekim İbnu'l-Arabî der ki: "Deccal'in elinde zuhur eden harikulâde hadiseler: Yağmur yağması, ona uyanların bolluğa ermesi, inkâr edenlerin darlığa, kıtlığa düşmeleri, arzın hazinelerinin onu takip etmesi, beraberinde cennet ve ateşin bulunması, suların akması vs.. Bütün bunlar Allah tarafından vaz' edilen bir mihnettir, şüpheye düşenlerin helak edilmesi, yakin sahiplerinin (muteyakkin) kurtarılması için bir deneme ve imtihandır. Bunların hepsi korkutucu bir emrdir. İşte bu sebeple Aleyhissalâtu vesselâm: "Deccal fitnesinden daha büyük bir fitne yoktur" buyurmuştur. Ümmetine teşrî maksadıyla namazlarında Deccal fitnesinden istiazede bulunurdu. Müslim'de geldiği üzere bir başka hadiste "Sizin için, Deccal'den başka birinden daha çok korkuyorum" denmiş olmasına gelince, Aleyhissalâtu vesselâm bu sözü, münhasıran Ashab-ı Kiram radıyallahu anhüm ecmain için söylemiş olmalıdır. Çünkü onlar hakkında korktuğu şey, onlara Deccal'den daha yakın olan bir şeydi. Yakında geleceği kesinlikle bilinen korkutucu bir şey, korku verme yönüyle, ilerde geleceği zannedilen korkutucu bir şeyden daha şiddetlidir. Daha şiddetli korku vericidir, hatta geleceği kesin değil, zannî olan bu ileriki tehlike çok daha büyük bile olsa."
Şu halde, Deccal'in elinden zuhur edeceği ifade edilmiş olan harikulâde hadiseler bir kısım te'vil ve izaha muhtaç müteşabih ifadeler olarak anlaşılmalıdır. Söz gelimi, "Deccal'in çıkacağı zamanda teknik ve ilmin gelişmesi sebebiyle, yağmurun yağdırılması, yerden insanlığın menfaatine pek çok şeyin kolayca elde edilebilmesi, bütün bunlara imkan veren ilim, teknik ve maddî gücün büyük ölçüde Deccal'le sembolleştirilen şer cephesini tutanların elinde olacağı, zamanla o sırları, Mehdi sembolü ile ifade edilen hayır cephesinin ele geçirerek mahvolmaktan kendilerini koruyacakları" şeklinde yorumlanabilir. Ama unutmayalım: Resulullah'ın istikballe ilgili ihbarları hep teşbihlidir. Yorum yapılırken hissedilen, zannedilen manada cezmedilemez, ihtimal olarak ifade edilir, gerçeği ise Allah bilir.[24] ... يَعْلَمُ الْغَيْبَ إِّ اللهُّ وَالْعِلْمُ عِنْدَ اللهِّ

5011- 3- وعن حذيفة رَضِيَ اللهُّ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِّ #: إنَّ مَعَ الدَّجَّالِ إذَا خَرَجَ مَاءً وَنَاراً، فأمَّا الِّذي يَرَى النَّاسُ أنَّهُ نَارٌ فَمَاءٌ عَذْبٌ، وَأمَّا الِّذى يَرى النَّاسُ أنَّه مَاءٌ فَنَارٌ تَحْرِقُ، فَمَنْ أدْرَكَ ذلِكَ مِنْكُمْ فَلِيَقَعْ في الِّذى يَرى أنَّه نَارٌ. فإنَّه مَاءٌ بَارِدٌ عَذْبٌ[. أخرجه الشيخان وأبو داود .

3. (5011)- Hz. Huzeyfe (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Deccal çıktığı vakit beraberinde su ve ateş vardır. Ancak halkın ateş olarak gördüğü tatlı sudur; halkın su olarak gördüğü ise yakıcı bir ateştir. Sizden kim o güne ererse, halkın ateş olarak gördüğüne düş(meyi kabul et)sin. Çünkü o, tatlı soğuk sudur." [Buhârî, Fiten 26, Enbiya 50; Müslim, Fiten 105, (2935); Ebu Davud, Melahim 14, (4315).][25]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, Deccal'le ilgili haberlerin sembol ve teşbih ifade ettiğini, değerlendirmelerin izafî olduğunu anlamada daha açıktır. Çünkü, Deccal beraberinde ateş getirecek. Fakat bunun ateş olması beşerî bir değerlendirmedir; insanlara göre ateştir, İlahî ölçülere göre ise o ateş değil, tatlı sudur. Resulullah'ı dinleyen mü'minlerin o ateşi tercih etmesi gerekir. Çünkü insanlar nazarında tatlı olan "su"yu ise, Allah nazarında ateştir. Bu, Deccal'in, İslam tarafından reddedilen, nefisperestlerin hoşuna giden her çeşit sefahat, israfat, malayaniyat ve muharremat ve Allah'a isyanları tatbikata koyup, insanları buna zorla sevketmeye çalışacağının, uymayanların onun kahrına uğrayıp "ateş"ine atılacağının ifadesidir. Ateşi ise, insanların diri diri yakıldığı fırınlar, idamlar, hapishaneler, işten, aştan olmalar, aziller, tahkirler vs.'dir. Ama dini için, Allah rızası için bunlara katlanıp Deccal'in "tatlı suyu"na yani ikram, taltif ve terfiine, vereceği mevki, makam ve ünvana iltifat ve itibar etmeyenler, o dünya ateşinde yansalar da uhrevî ebedî lütfa, İlahî ikrama mazhar olacaklardır. Bu sebeple Resûl-i Ekrem o devre erecek Müslümanlara Deccal'in ateşinde yanmayı tercih etmelerini irşad buyurmaktadır.[26]

-5012 -4- وعن أبي سعيد الخدري رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أنَّهُ سَألَ رَسُولَ اللّهِ # عَن الدَّجَّالِ. فَقَالَ: هُوَ يومُهُ هذَا قَدْ أكَلَ الطَّعَامَ، أعْهَدُ إلَيْكُمْ فِيهِ عَهْداً لَمْ يَعْهَدْهُ نَبِيٌّ الى أُمَّتِهِ أ إن عَيْنَهُ الْيُمْنَى مَمْسُوحَةٌ جَاحِظَةٌ ـ حَدَقَةَ بهَا كَأنَّهَا نُخَامَةٌ في حَائِطٍ وَعَيْنَهُ الْيُسْرَى كَأنَّهَا كَوْكَبٌ دُرِّىٌّ. وَمَعَهُ مِثْلُ الْجَنَّةِ وَالنَّارِ. فَنَارُهُ جَنَّةٌ وَمَاؤُهُ نَارٌ. أ وَبَيْنَ يَدَيْهِ رَجُنِ يُنْذِرَانِ أهْلَ الْقُرَى فإذَا خَرَجَا مِنَ الْقَرْيَةِ دَخَلَها أوَّلُ أصْحَابِ الدّجّالِ[. أخرجه رزين.»الجَاحِظَةُ« الناتئة العظيمة .

4. (5012)- Ebu Saîdi'l-Hudrî (radıyallahu anh)'nin anlattığına göre, Aleyhissalâtu vesselâm'a Deccal'den sormuştur. Aleyhissalâtu vesselâm da şu cevabı vermiştir: "O (Deccal) çıktığı gün (aynen bir insan gibidir) yemek yer. Ben size, onun hakkında, benden önceki peygamberlerden hiçbirinin kendi ümmetine anlatmadığı hususları anlatacağım: Onun sağ gözü meshedilmiştir (görmez), pertlektir, göz hadakası yoktur, sanki hadakası çevrim içinde bir balgam gibidir. Sol gözü de inciden bir yıldız gibidir. Onun beraberinde sanki cennet ve ateşin birer misli vardır. Ancak hakikatta ateşi cennet, suyu da ateştir. Haberiniz olsun! Onun yanında iki kişi vardır; köy halkını inzar ederler. Bu ikisi köyden çıkınca Deccal'in ashabından ilki oraya girer." [Rezin tahric etmiştir. Hadisin kaynağı yok ise de, hadiste yer alan mefhumların şahidleri Sahiheyn ve diğer kaynaklarda çoğunluk itibariyle gelmiştir. [27]

-5013 -5- وعن ابن عمر رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]قَالَ رَسُول اللّهِ # يَوْمَ حَجَّةِ الْوَدَاعِ: اسْتَنْصَتِ النَّاسَ. فَحَمِدَ اللّهَ وَأثْنَى عَلَيْهِ، ثُمَّ ذَكَرَ الْمَسِيحَ الدَّجَّالَ فأطْنَبَ في ذِكْرِهِ. وَقَالَ: مَا بَعَثَ اللّهُ مِنْ نَبِيٍّ إَّ أنْذَرَهُ أُمَّتَهُ، أنْذَرَهُ نُوحٌ عَلَيْهِ السَّمُ أُمَّتَهُ، وَالنَّبِيُّونَ بَعْدَهُ، وَإنَّهُ يَخْرُجُ فِيكُمْ فَمَا خَفِيَ عَلَيْكُمْ مِنْ شَأنِهِ، فَلَيْسَ يَخْفَي عَلَيْكُمْ أنَّ رَبُّكمْ لَيْسَ بأعْوَرَ، وإنَّهُ أعْوَرُ الْعَيْنِ الْيُمْنَى كأنَّ عَيْنَهُ عِنَبَةٌ طَافِيَةٌ[. أخرجه الشيخان.»الطَّافِيَةُ« من العنب هِيَ الّتي قد خَرجت عن حدّ نبات اخواتها في العنقود ونتأت .

5. (5013)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Veda haccı sırasında (bir ara): "Halk susup dinlesin!" buyurdular. Sonra Allah'a hamd ve senada bulunup, arkadan Mesih ve Deccal'den uzun uzun söz ettiler ve buyurdular ki:
"Allah'ın gönderdiği her peygamber, ümmetini onunla inzar etti. Nuh aleyhisselam ümmetini onunla inzar etti, ondan sonra gelen peygamberler de. O, sizin aranızda çıkacak. Onun hali sizden gizli kalmayacak. Rabbinizin tek gözlü olmadığı size kapalı değildir. O ise sağ gözü kör birisidir. Onun gözü, sanki (salkımdan) dışa fırlamış bir üzüm danesi gibidir. [İki gözünün arasında kefere yani kâfir yazılmış olacaktır. Bunu her Müslüman okuyacaktır]." [Buhârî, Fiten

27; Müslim, Fiten 100-103. (169)-(2933).] [28]

ÜÇÜNCÜ FASIL

İBNU SAYYAD HAKKINDA

-5014 -1- عن محمد بن المنكدر قال:]كَانَ جَابِرُ بْنُ عَبْدِاللّهِ رَضِيَ اللّهُ عَنْهُمَا يَحْلِفُ بِاللّهِ أنَّ ابْنَ صَيِّاد الدَّجَّالُ. فَقُلْتُ: أتَحْلِفُ بِاللّهِ؟ فقَالَ: إنّي سَمِعْتُ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللّهُ عَنْه يَحْلِفُ عَلى ذلِكَ عِنْدَ رَسُولِ اللّهِ # فَ يُنْكِرُهُ[. أخرجه الشيخان وأبو داود .

1. (5014)- Muhammed İbnu'l-Münkedir anlatıyor: "Cabir İbnu Abdillah (radıyallahu anhümâ), İbnu Sayyad'ın Deccal olduğu hususunda yemin ederdi. Ben:
"Sen Allah'a yemin de ediyorsun ha!" dedim. Bana şu cevabı verdi:
"(Nasıl etmeyeyim?) Ömer İbnu'l-Hattab (radıyallahu anh)'ın, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanında İbnu Sayyad'ın Deccal olduğu hususunda yemin ettiğini işittim. Buna rağmen Aleyhissalâtu vesselâm kendisini reddetmemişti." [Buhârî, İ'tisam 23; Müslim, Fiten 94, (4929); Ebu Davud, Melâhim 16, (4331).][29]

-5015 -2- وعن ابن عمر رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]انْطَلَقَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللّهُ عَنْه مَعَ النَّبِيِّ # في رَهْطٍ مِنْ أصْحَابِهِ قِبَلَ ابْنِ صَيَّادٍ، فَوَجَدَهُ يَلْعَبُ مَعَ الصِّبْيَانِ عِنْدَ أُطمِ بَنِي مَغَالَةَ وَقَدْ قَارَبَ يَوْمَئِذٍ الْحُلْمَ. فَلَمْ يَشْعُرْ حَتّى ضَربَ # ظَهْرَهُ بِيَدِهِ. ثُمّ قَالَ: أتَشْهَدُ أنِّي رَسُولُ اللّهِ؟ فَنَظَرَ إلَيْهِ ابْنُ صَيِّاد. فَقَالَ: أشْهَدُ أنَّك رَسُولُ ا'مِّيِّينَ. فَقَالَ ابْن صَيِّاد لِرَسُولِ اللّهِ #: أتَشْهَدُ أنِّي رَسُولُ اللّهِ؟ فَرَفَضَهُ. ثُمَّ قَالَ: آمَنْتُ بِاللّهِ وَبِرُسُلِهِ. ثُمّ قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَاذَا تَرَى؟ قَالَ: يَأتِينِى صَادِقٌ وَكَاذِبٌ فَقَالَ #: خُلِّطَ عَلَيْكَ ا'مْرُ. ثُمّ قَالَ لَهُ #: إنِّي قَدْ خَبَأتُ لَكَ خَبِيئاً. فقَالَ ابْنُ صَيَّادٍ: هُوَ الدُّخُّ. فقَالَ #: اِخْسَأ، فَلَنْ تَعْدُو قَدْرَكَ. فقَالَ عُمَرُ رَضِيَ اللّهُ عَنْه: ذَرْنِي يَا رَسُولَ اللّهِ أضْرِبْ عُنُقَهُ.

فَقَالَ #: إنْ يَكَنْ هُوَ فَلَنْ تُسَلَّطَ عَلَيْهِ، وَإنْ لَمْ يَكَنْهُ فَ خَيْرَ لَكَ فِي قَتْلِهِ[. أخرجه الخمسة إ النسائي.وزاد الترمذي بعد قوله: »خَبأتُ لَكَ خَبِيئاً، وَخَبأ لَهُ: يَوْمَ تأتِي السَّمَاءُ بِدُخَانٍ مُبين«.»ا‘طمُ« البناء المرتفع.وقوله »اخْسأ« خسأت الكلبُ: إذا طردته .

2. (5015)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Ömer İbnu'l-Hattab (radıyallahu anh), Ashab'tan bir grup içerisinde Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la birlikte İbnu Sayyad'a doğru gittiler, Onu, Benî Megâle şatosunun yanında çocuklarla oynar buldular. O sıralarda büluğa yaklaşmış durumdaydı. İbnu Sayyad, Aleyhissalâtu vesselâm, eliyle sırtına vuruncaya kadar (onların geldiğini) hissetmedi. Aleyhissalâtu vesselâm, omuzuna vurup:
"Benim Allah'ın resulü olduğuma şehadet ediyor musun?" diye sordu. İbnu Sayyad ona bakıp:
"Şehadet ederim ki, sen ümmilerin peygamberisin!" dedi. İbnu Sayyad da Resulullah'a:
"Sen, benim Allah'ın resulü olduğuma şehadet eder misin?" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm onu reddetti ve:
"Ben Allah'a ve O'nun resullerine iman ettim!" buyurdu ve sonra sordu:
"Pekiyi, ne görüyorsun?"
"Bana bir doğru sözlü (sadık), bir de yalancı (kazib) gelmektedir" diye cevap verdi. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm:
"Sana bu iş karıştırıldı! (Sıdkı kizb; kizbi sıdk ile karıştırıyorsun)" buyurdular. Sonra da Aleyhissalâtu vesselâm ona:
"Ben senin için (içimde) bir şey sakladım (bil bakalım!)" dedi. İbnu Sayyad:
"O dumandır!" diye cevap verdi. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Sus, sen kendi kadrini hiçbir vakit aşamayacaksın!" buyurdular. Bunun üzerine Hz. Ömer (radıyallahu anh):
"Ey Allah'ın Resulü! Bana müsaade buyurun şunun boynunu vurayım!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm da:
"Eğer (Deccal) bu ise, sen ona musallat edilecek değilsin, eğer bu Deccal değilse onu öldürmekte sana bir hayır yok!" buyurdular." [Buharî, Cenaiz 80, Şehadat 3, Cihad 178, Edeb 97; Müslim, Fiten 85, 95, (2924, 2930); Ebu Davud, Mehahim 16, (4329); Tirmizî, Fiten 63, (2250), 56, (2236).]
Tirmizî, "Ben senin için (içimde) bir şey sakladım (bil bakalım!)" sözünden sonra şu ibareyi ilave etti: "Onun için (içinde) "O halde semanın ap aşikâr bir

duman getireceği günü gözetle (Habibim)" (Duhan 10) ayetini gizlemişti."[30]

5016- -3- وعن جابر رَضِيَ اللّٰهُ عَنْه قال:]فُقِدَ ابْنُ صَيَّاد يَوْمَ الْحَرَّةِ[. أخرجه أبو داود .

3. (5016)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "İbnu Sayyad, Harre Savaşı sırasında kaybedildi." [Ebu Davud, Melahim 16, (4332).][31]

AÇIKLAMA:

1- Kaydedilen rivayetlerden de anlaşılacağı üzere İbnu Sayyad -ki bazı rivayetlerde İbnu Said diye de geçer- Aleyhissalâtu vesselâm'ın devrinde yaşamış bir Yahudidir. Yaşça küçüktür. Ancak Resulullah'tan sonra da yaşamıştır. Aleyhissalâtu vesselâm onun Deccal olmasından kuşkulanmış ve bunu tahkik etmek istemiştir. Resulullah'ın onun Deccal olduğuna dair kuşku ve araştırmaları, bazı sahabilerde "İbnu Sayyad, Deccal'dir" kanaatini hasıl etmiştir. Öyle ki, İbnu Sayyad, hakkında yaygınlık kazanan bu kuşkulu durumdan rahatsızlık duyarak, Mekke'ye giderken Ebu Said'e şikayetlenir: "Halk beni Deccal biliyor. Sen Aleyhissalâtu vesselâm'ın "Deccal'in çocuğu olmayacak" dediğini duymadın mı?" der. "Evet!" cevabını alınca: "Halbuki benim çocuğum var" der ve "Resulullah'ın "Deccal, Mekke'ye ve Medine'ye girmeyecek!" buyurduğunu işitmedin mi?" diye sorar. Ebu Said "Evet!" deyince "Ben Medine'de dünyaya geldim. İşte şimdi de Mekke'ye gidiyorum" der. Bazı rivayetler, İbnu Sayyad'ın bu sadedde; "Resulullah'ın "Deccal Yahudiden olacak, ben ise Müslümanım" dediğini de kaydeder.

2- İbnu Sayyad meselesi şarihleri çokça meşgul eden bir bahis olmuştur. İbnu Hacer, Kitabu'l-İ'tisam'da bu hususu etraflıca işler. Teferruata girmeyeceğiz. Bahsi daha veciz olarak işleyen Nevevî, ulemanın şöyle söylediğini kaydeder: "Onun kıssası müşkil, durumu ise müştebih (karmaşık)dir: Bu kimse meşhur olan Mesih Deccal midir, yoksa başkası mıdır? Şurası muhakkak ki, deccallerden bir deccaldir.

Alimler şu hususu da belirtmişlerdir: Bu hususta gelen hadislerin zahirine göre Aleyhissalâtu vesselâm'a onun veya bir başkasının Deccal olduğuna dair vahiy

gelmemiştir. Ama Resulullah'a Deccal'ın evsafı vahyen bildirilmiştir. İbnu Sayyad'da ise bu sıfatlarla ilgili bazı muhtemel karineler mevcuttu. Bu sebeple Aleyhissalâtu vesselâm, ne onun ne de başkasının Deccal olduğu hususunda kesin hükme gitmemiştir. Hz. Ömer'e: "Eğer o, Deccal olsaydı, sen onu öldürmeye asla muktedir olamayacaktın" demesi de bundandır. İbnu Sayyad'ın: "Ben Müslüman oldum, Deccal ise kâfirdir. Deccal'in çocuğu olmayacak, benim ise çocuğum olmuştur. Deccal Mekke ve Medine'ye girmeyecektir, ben ise Mekke'ye de Medine'ye de girdim" şeklindeki ihticacına gelince, bu sözlerinde onun Deccal olmayacağına delil yoktur. Zira Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Deccal'in fitnesi ve yeryüzüne çıkışı vaktindeki sıfatlarını haber vermiştir."

3- Şato diye çevirdiğimiz kelimenin aslı ütümdür. Medine'deki, yüksek ve müstahkem binalara denmektedir. Umumiyetle dış duvarları sağlamdır. Eskiden kalma müstahkem yapılardır.

4- Benî Megâle'yi el-Kâdı şöyle açıklar: "Balat'ın nihayetinde Mescid-i Nebevi'yi karşına alarak durdun mu, sol tarafında kalanlar hep Benî Megâle'dir."

5- Rivayette, İbnu Sayyad'ın nübüvvet iddiası mevzubahistir. Buna rağmen Aleyhissalâtu vesselâm onu cezalandırma cihetine gitmemiştir. Halbuki peygamberlik iddiası İslamiyet'i inkar manasına gelen bir suçtur; cezası ölümdür. Buna iki ayrı sebep zikredilmiştir:

* İbnu Sayyad, o sıralarda henüz çocuktu, cezaya ehil değildi.
* Yahudilerle Müslümanların sulh yaptıkları bir döneme rastlamıştır.

Bu sulhtan maksad, Resulullah'ın hicretten sonra Medine'deki Yahudi ve diğer müşrik kabilelerle Müslümanların arasındaki münasebetleri tanzim eden antlaşmadır. Bu antlaşma bir metin halinde yazılı olarak tesbit edilmiştir. Bir kısım müellifler buna "İslam'ın ilk anayasası" demiştir.
Hattâbî'ye göre, "İbnu Sayyad, bu antlaşma mucibince sulh yapılmış olan Yahudilerin bir ferdi idi. Onun kehanet nev'inden yaptığı bir kısım iddiaları Resulullah'a ulaşıyordu. Bu sebeple onun hakkında bir tahkik ve ankette bulunmak istemiş ve bunu yapmıştır: "Ona haber vermeden yaklaşmış, sarfettiği bazı sözleri bizzat işitip tahlil etmeye ehemmiyet vermiştir.
Nitekim bunda muvaffak olmuş, bizzat konuşmuş ve görmüş ki, batıl bir yoldadır ve sihirbazlardan bir sihirbaz veya bir kahin veya kendisine cinlerin veya şeytanların gelip, bazı kelamları lisanına koydukları bir tiptir."

6- Aliyyu'l-Kârî, Resulullah, İbnu Sayyad'a: "Sana gelenler ne söylüyorlar?"

şeklinde soru sormuş olmalıdır. Cevabın da: "Bana getirdikleri haber bazan doğrudur, bazan da yalandan ibarettir" şeklinde olması gerektiğini belirtir.
Keza "Sana bu iş karıştırıldı" ifadesinin altında: "Sana bazan doğru, bazan yanlış haber getirdikleri için sen kizbi sıdk, sıdkı da kizb zannedip bu zıtları birbirine karıştırır hale gelmişsin" manasının yattığını şarihler belirtir.

7- Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), İbnu Sayyad'ın gaybı bilip bilmediğini isbat etmek için, içinden فَارْتَقِبْ يَوْمَ تَأتِي السَّمَاءُ بِدُخَانٍ مُبينٍ ayetini tutar ve ona: "Ne tuttum?" diye sorar. İbnu Sayyad "ed-Duh!" der. Bazı alimler ed-Duh kelimesinin ed-Duhan'dan gelme bir kelime olduğunu söylemiş ise de, el-Kâdı: "İbnu Sayyad ayetten sadece bu eksik kelimeyi söyleyebildi. Zaten kahinlerin adeti de budur. Zaten şeytan semaya haber hırsızlamak için çıkınca, Kur'an'ın haber verdiği şahab atılmazdan önce ne kapabildiyse onu getirebilmektedir" der.

8- Hz. Ömer'in "İbnu Seyyad Deccal'dir" şeklineki kesin iddiasına rağmen, Resulullah'ın sükût etmiş olmasını Beyhakî şöyle yorumlar: "Muhtemelen, Aleyhissalâtu vesselâm onun hakkında mütevakkıftı, yani "Deccal" veya "değil" diye hükme gitmekten geri duruyordu. Ama sonradan kendisine onun değil, başkasının Deccal olduğu hususunda İlahî açıklama gelmiştir. Temîm hadisesinde[32] olduğu üzere." Nevevî, bu ifade ile Beyhakî'nin "İbnu Sayyad'ın değil, başkasının Deccal olduğu" görüşünü tercih etmiş bulunduğunu belirtir.

9- 5016 numaralı hadiste, İbnu Sayyad'ın Harra Savaşı'nda kaybolduğu belirtilir. Bu savaş, Hz. Muaviye'nin oğlu Yezid'in, Medinelilere karşı savaşıp galebe çaldığı savaştır. İbnu Sayyad'ın bu savaşta ölme hadisesi ihtilaflıdır. Çünkü, onun Medine'de öldüğü de rivayetlerde gelmiştir. Ancak bazı alimler "Harra Savaşı'nda kaybolma" ifadesinin Medine'de veya bir başka yerde de ölmüş olma manasını da muhtemil olduğunu belirterek, arada ihtilaf görmemiştir. [33]

DÖRDÜNCÜ FASIL

KIYAMET ÖNCESİ FİTNELER

5017- 1- عن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: َ تَقُومُ السَّاعَةُ حَتّى تُقَاتِلُوا قَوْماً نِعَالُهُمُ الشَّعَرُ؛ وَ تَقُومُ السَّاعَةُ حَتّى تُقَاتِلُوا قَوْماً كأنَّ

وُجُوهَهُمْ الْمِجَانُّ الْمُطَرَقَةَ صِغَارُ ا‘عْيُنِ ذَلْفُ ا‘نُوفِ]. أخرجه الخمسة.»المِجَانُّ« جمع مجنّ وهو الترس.و»الْمُطْرَقَةُ« التي ضوعف عليها العصب وألبسته شيئاً فوق شئ .

1. (5017)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Ayakkabıları kıldan bir kavimle savaşmadıkça kıyamet kopmaz. Siz, yüzleri kılıflı kalkanlar gibi, gözleri küçük, burunları yassı olan bir kavmle savaşmadıkça kıyamet kopmaz." [Buharî, Cihad 95, 96, Menâkıb 25; Müslim, Fiten 62, (2912); Ebu Davud, Melahim 9, (4303, 4304); Tirmizî, Fiten 40, (2216); Nesâî, Cihad 42, (6, 45).][34]

AÇIKLAMA:

Burada, Müslümanların mutlaka savaşacakları bir kavmin fizyolojik tasviri yapılmakta, fakat ismi verilmemektedir. Bu tasvire göre, ayakkabıları, koyun yünü, keçi kılı veya deve yünü gibi şeylerden imal edilecektir. Yüzleri de kalkan gibi geniş ve burunları da yassı olacaktır.
Muhaddisler, bu kavmin Türkler olduğunda müttefiktirler. Buharî' nin bu hadisi verdiği bablardan birinin adı; "Türklerle Savaş Babı"dır. Hadisin burada kaydedilen vechinde Türk kelimesi geçmezse de, Buharî'nin aynı babta kaydettiği müteakip hadiste Türk kelimesi de geçer: "Küçük gözlü, kırmızı yüzlü, yassı burunlu, yüzleri kılıflı kalkanlar gibi olan, (kıldan ma'mul elbise giyen ve kıl içerisinde yürüyen) Türk(ler)le savaşmadığınız müddetçe kıyamet kopmaz.."
Hadiste, yüzün kalkana benzetilmesi Beyzavî'ye göre yüzün geniş ve yuvarlak olmasındandır, kılıflı denmesi de sertliği ve etinin çokluğundandır.
Ayakkabılarının kıldan olmasından maksad, bazı şarihlerce, saçlarının ayakkabılarına değecek kadar uzun olmasıdır. Bazıları da: "Bundan maksad onların, ayakkabılarını örülmüş (keçeleşmiş) kıl ve yünden yapmalarıdır" demiştir. Bugün çobanların ve hatta köylülerin hâlâ kullandıkları ve keçeden yapılan "kepenk"in kastedilmiş olması da muhtemeldir. Ayakkabılarının da kıldan olması, geçmiş devirlerde giyilen ve kılı yolunmamış deriden yapılan çarığa işaret de olabilir. Çarığın iç kısmı, yerin sertliğini hafifletmek maksadıyla

keçe ile beslenip takviye edilmesi de hadisi te'yid eden bir durumdur.[35]
İbnu Hacer bu hadisin şerhi sadedinde Türklerle ilgili olarak şu açıklamayı sunar: "Sahabe zamanında şu hadis meşhur idi: "Türkler sizi bıraktıkça, siz de onları bırakın (onlarla savaşmayın)." Taberâni bunu Hz. Muaviye rivayeti olarak kaydeder. Hz. Muaviye: "Ben Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın böyle söylediğini işittim!" demiştir. Ebu Ya'la aynı hadisi bir başka vecihten olmak üzere Muaviye İbnu Hudeyc'ten rivayet eder. İbnu Hudeyc der ki: "Ben Hz. Muaviye'nin yanında idim. Ona amilinden Türklerle karşılaştıklarına ve onları hezimete uğrattıklarına dair bir mektup gelmişti. Hz. Muaviye bu habere öfkelendi. Sonra amiline: "Benden emir gelmedikçe onlarla savaşmayın, çünkü ben Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın "Türkler, Arapları sürecek ve yavşan otunun bittiği yerlerde onlara yetişecek" dediğini işittim. Bu sebeple onlarla savaşmaktan hoşlanmıyorum."
Müslümanlar Emevîler zamanında Türklerle savaştılar. Müslümanlarla onlar arasında büyük mesafe vardı, burası yavaş yavaş fethedilerek açıklık kapandı. Türklerden çok sayıda esir alındı. Türklerde büyük bir güç ve şiddet bulunduğu için melikler onlara sahip olma hususunda aralarında adeta yarış yaptılar. Öyle ki, Mu'tasım zamanına gelindiğinde askerlerin çoğunluğunu onlar teşkil etti. Zamanla Türkler Melik'e galebe çaldılar, oğlu Mütevekkil'i öldürdüler, sonra birer birer onun çocuklarını öldürdüler. Keza Samanîlerin melikleri de Türklerdendi. Böylece acem diyarlarına da galebe çaldılar. Bu diyarlara sonraları, Sebüktekin Hanedânı bunların peşine de Selçukîler hakim oldu. Hakimiyetleri Irak, Şam ve Rum diyarlarına kadar uzandı. Bunların etbaları Zengîler, onların etbaları da Eyyubîler olarak devam ettiler. Türk olan bunlar çoğalarak Mısır, Şam ve Hicaz diyarlarına hakim oldular. Bunlar hicrî beşinci yüzyılda Selçukîlere karşı hücuma geçip memleketi harap, insanları perişan ettiler. Derken Büyük Musibet (et-Tammetu'l-Kübra) Tatarlardan geldi: Hicrî altıncı yüzyıldan sonra Cengiz Han çıktı ve dünyayı ateşe verdi. Bilhassa Meşrık tarafları büyük ekseriyeti ile bu felakete maruz kaldı. Onların şerrinden nasibini almayan belde hemen hemen yoktu. Altı yüz elli altıda, Bağdat'ın harab edilip son Abbasî halifesi Mu'tasım'ın onların eliyle öldürülmesi vukua geldi. Bunların bekayası, topal manasına gelen Leng lakabıyla meşhur Timur adındaki kişi gelinceye kadar tahribata devam ettiler. Timur, Şam diyarına geçti, oraları talan etti. Şam nehrini yakıp harabeye çevirdi. Batı'da Rum, doğuda Hind diyarlarıyla bunlar arasındaki yerlere hakim oldu. Allah onu alıp, çocukları arasına tefrika sokuncaya kadar hakimiyeti uzadı. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şu

sözünde haber verdiği hususların hepsi böyle zuhur etti. "Ümmetimin hakimiyetini ilk defa ortadan kaldıracak olan Benû Kantûra'dır." Bu hadisi Taberâni, Hz. Muaviye rivayeti olarak kaydetmiştir. Benî Kantûra'dan murad Türklerdir.

Dendiğine göre, Kantûra, Hz. İbrahim aleyhisselam'ın bir cariyesinin adıdır. Bundan birkısım çocukları oldu. Bunlardan Türkler çoğaldı. Bu rivayeti kaydeden İbnu'l-Esir, makul bulmaz ve reddeder. Ancak şeyhimiz, el-Kamus'ta bunun doğruluğunda cezmeder (kesin kanaat beyan eder). Benî Kantûra'dan muradın Sudanlılar olduğuna dair başka görüş kaydeder.

Hadiste geçen "ümmetim" tabiriyle, Aleyhissalâtu vesselâm'ın ümmet-i nesebi kasdettiği, "ümmet-i davet"i kasdetmediğini belirten İbnu Hacer, Türkler hakkında bir başka babta başka bilgiler kaydettiğini ilave eder. İlgili babta şu açıklamalara yer verir: "Türklerin aslı hususunda ihtilaf edilmiştir. Hattâbî: "Onlar Benû Kantûra (Kantûra evladları)dır. Kantûra Hz. İbrahim'in cariyesi idi. Lügatçi Kürau'n-Neml: "Bunlar Deyledir" demiştir. Ancak, "Onlar Türklerden bir cinstir, Guzz da[36] öyle" denilerek bu görüş tenkid edilmiştir. Ebu Amr: "Türkler, Yafes'in zürriyetindendir. Bunlar birçok boylara ayrılır" demiştir. Vehb İbnu Münebbih der ki: "Onlar Ye'cüc ve Me'cüc'ün amca çocuklarıdır. Zülkarneyn, seddini inşa ettiği zaman, Ye cüc ve Me'cüc'den bir kısmı gaibdiler, onlar terkedildiler. Böylece kavimleriyle birlikte (seddin dahiline) giremediler. Bu sebeple (terk kökünden olmak üzere) onlara Türk denildi." Türklerin Tübba neslinden oldukları da söylenmiştir. Keza Efrîdun İbnu Sam İbni Nuh zürriyetinden oldukları, keza Yafes'in kendi sulbünden oldukları, keza İbnu Kûmi İbni Ya'fes zürriyetinden oldukları da söylenmiştir.

Bir kısmı, tarihen varlığı bilinen, ırkî taassuba dayanan yorum ve efsane karışımı bu rivayetleri, eski kitaplarda mevcut olanlar hakkında bir bilgi vermiş olmak için aynen kaydettik. Sünnî İslam'ın, gerek Şia tehlikesine karşı dahilî ve gerekse Haçlılar başta olmak üzere dış düşmanlara karşı haricî tehlikelere karşı en az bin yıllık himayesini fiilen deruhte etmiş olan milletimiz hakkında Vehb İbnu Münebbih'ten kaydedilen efsane nevinden rivayetlerle yanlış bir kanaat hasıl olmaması için, asrımızın büyük müfessir ve yorumcusu Bediüzzaman'ın Kur'an hizmeti adına, milletimiz hakkındaki hasbî yorumunu aksettiren birkaç pasajını buraya kaydetmeyi gerekli buluyoruz:

"İşte ey ehl-i Kur'an olan şu vatanın evladları! Altı yüz sene değil, belki Abbasîler zamanından beri bin senedir, Kur'ân-ı Hakîm'in bayraktarı olarak, bütün cihana karşı meydan okuyup, Kur'ân'ı ilan etmişsiniz. Milliyetinizi,

Kur'ân'a ve İslamiyet'e kal'a yaptınız. Bütün dünyayı susturdunuz, müthiş tehacümatı defettiniz. Ta (Meâlen): "Ey iman edenler! Sizden kim dininden dönerse, Allah onların yerine öyle bir kavim getirir ki, Allah onları sever, onlar da Allah'ı sever. Onlar mü'minlere karşı alçakgönüllü, kâfirlere karşı izzet sahibidirler. Allah yolunda cihad ederler ve dil uzatanların kınamasından da korkmazlar..." (Mâide 54) âyetine güzel bir masaddak oldunuz..."
Bediüzzaman'a göre, "Türkler Fahr-i Kâinat (aleyhissalâtu vesselâm)'ın da övgüsüne mazhar olmuştur: "Türkler hakkında sena-i Peygamberî muhakkaktır. Birkaç yerde Türklerden ehemmiyetle bahsetmiş hadis var. Fakat bu hadisin hakiki sureti ne olduğunu, yanımda kütüb-ü hadisiye bulunmadığından bilemiyorum. Fakat manası hakikat ve Türk milletinin sena-i Peygamberîye mazhar olduğu hakikattır. Bir nümunesi Sultan Fatih hakkındaki hadistir."[37]

-5018 -2- وعنه رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: َتَقُومُ السَّاعَةُ حَتّى تَنْزِلَ الرُّومُ بِا‘عْمَاقِ أَوْ بِدَابِقَ! فَيَخْرُجُ إلَيْهِمْ جَيْشٌ مِنَ الْمَدِينَةِ مِنْ خِيَارِ أَهْلِ ا‘رْضِ يَوْمَئِذٍ، فإذَا تَصَافُّوا. قَالَتِ الرُّومِ: خَلُّوا بَيْنَنَا وَبَيْنَ الَّذِينَ سُبُوا مِنَّا نَقْتَلُهُمْ. فَيَقُولُ الْمُسْلِمُونَ:
وَاللّهِ َنُخَلِّي بَيْنَكُمْ وَبَيْنَ إخْوَانِنَا. فَيُقَاتِلُونَهُمْ فَيَنْهَزِمُ ثُلُثٌ َيَتُوبُ اللّه عَلَيْهِمْ أبداً، وَيُقْتَلُ ثُلُثُهُمْ، أفْضَلُ الشُّهَدَاءِ عِنْدَ اللّهِ، وَيَفْتَتِحُ الثُّلُثُ فَ يُفْتَتَنُونَ أبداً. فَيَفْتَتِحُونَ قُسْطَنْطِينِيَّةَ. فَبَيْنَمَاهُمْ يَقْتَسِمُونَ الْغَنَائِمَ، قَدْ عَلَّقُوا سُيُوفَهُمْ بِالزَّيْتُونِ. إذْ صَرَخَ فيهِمُ الشَّيْطَانُ: إنّ الْمَسِيحَ الدَّجَّالِ قَدْ خَلَفَكُمْ في أهَالِيكُمْ، فَيَخْرُجُونَ، وذلِكَ بَاطِلٌ، فإذَا جَاءُوا الشَّامَ خَرَجَ، فَبَيْنَمَاهُمْ يُعِدُّونَ لِلْقِتَالِ يُسَوُّونَ صُفُوفَهُمْ إذْ أُقِيمَتِ الصَّةُ فَيَنْزِلُ عِيسى ابْنُ مَرْيَمَ فأمَّهُمْ. فإذَا رَآهُ عَدُوُّ اللّهِ ذَابَ كَمَا يَذُوبُ الْمِلْحُ في الْمَاءِ، فَلَوْ تَرَكَهُ لَذَابَ حَتّى يَهْلِكَ، وَلَكِنْ يَقْتُلُهُ اللّهُ بِيَدِهِ حَتّى يُرِيَهُمْ دَمَهُ في حَرْبَتِهِ[. أخرجه مسلم.يقال »خَلَفَ الْقَوْمُ الْعَدُوَّ« إذا طرق أهلهم وهم غائبون عنهم .

2. (5018)- Yine Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Rumlar, A'mak ve Dâbık nam mahallere inmedikçek kıyamet kopmaz. Onlara karşı Medine'den bir ordu çıkar. Bunlar o gün arz ehlinin en hayırlılarıdır. Bu ordunun askerleri savaşmak üzere saf saf

düzen alınca, Rumlar:
"Bizden esir edilenlerle aramızdan çekilin de onları öldürelim!" derler. Müslümanlar da:
"Hayır! Vallahi sizinle, kardeşlerimizin arasından çekilmeyiz" derler. Bunun üzerine (Müslümanlar) onlarla harb eder. Bunlardan üçte biri inhizama uğrar. Allah ebediyen bunların tevbesini kabul etmez. Üçte biri katledilir, bunlar Allah indinde şehitlerin en faziletlileridir. Üçte biri de muzaffer olur. Bunlar ebediyen fitneye düşmezler. Bunlar İstanbul'u da fethederler. (Fetihten sonra) bunlar, kılıçlarını zeytin ağacına asmış ganimet taksim ederken, şeytan aralarında şöyle bir nida atar:
"Mesih Deccal, ailelerinizde sizin yerinizi aldı!"
Bunun üzerine, çıkarlar. Ancak bu haber batıldır. Şam'a geldiklerinde (Deccal) çıkar. Bunlar savaş için hazırlık yapıp safları tanzim ederken, namaz için ikamet okunur. Derken İsa İbnu Meryem iner ve onlara gitmek ister. Allah'ın düşmanı, Hz. İsa'yı görünce, tıpkı tuzun suda erimesi gibi, erir de erir. Eğer bırakacak olsa, (kendi kendine) helak oluncaya kadar eriyecekti. Ancak Allah onu kudret eliyle öldürür; öyle ki onlara, harbesindeki kanını gösterir." [Müslim, Fiten 34, (2897).] [38]

AÇIKLAMA:

1- A'mak ve Dâbık, Suriye'de Halep yakınlarında iki yerin adıdır.

2- Hadiste geçen سُبُوا kelimesi سَبَوْا şeklinde de rivayet edilmiştir. سُبُوا مِنَّا "Bizden esir edilenler" demektir. سَبَوْا مِنَّا ise: "Bizden esir aldılar" demektir. Nevevî her iki okunuşun da yerinde olduğunu belirtir. Çünkü Irak-Suriye-Mısır gibi fethedilen yerlerin ahalisi önce esir alınmıştır. Bu durum سُبُوا ile ifade edilmiş olmaktadır. Mağlup olarak İslam'a giren ahali, bilahare diyar-ı Rum'u fethederek oraları esir almışlardır.

3- Hadis, o devirde insanların en hayırlılarını teşkil edecek olan Medine ahalisinden çıkarılacak ordunun üçte birinin kaçıp bozguna uğrayacağını, böylece bunların Allah'ın af ve mağfiretinden mahrum kalacağını, üçte birinin sebat edip şehid olacağını, geriye kalanların da zafere ulaşacaklarını haber vermektedir.4- Hadiste İstanbul'un fethi mevzubahis edildiği için, ihbar vukua gelmiş olarak değerlendirilebilir. Ancak ganimet elde edilmesi, bu ganimetin

paylaşılması sırasında silahların zeytin dalına asılması, Deccal'in çıkması gibi bir kısmı müteşabih unsurlar dikkat çekicidir. Silahların zeytin dalına asılması, sulh yoluyla düşülecek bir gaflet dönemini ifade edebilir. Bu dönemde Deccal'in çıkma ve ailelerde erkeklerin yerini alma şayiası mevzubahis olmaktadır. Deccal bir kişi olarak nasıl ailelerin herbirinde yer alabilir? Bu, belki de Müslümanların, bolluktan gelen bir rehavet ve gafleti sebebiyle Deccal rejiminin terbiye işlerini ailelerde üzerine almasıdır. Ancak, bu hal onun kesin galebesi olmayacak, Allah'ın lütfu ile mü'minlerin namaz(la temsil ve teşbih edilen İslam'ın) etrafında tesis edecekleri birlikle Deccal fitnesi bertaraf edilecektir. Bu hali, Hz. İsa'nın inmesi ve Müslümanlara katılma arzusu tamamlamaktadır.

Şu halde hadis, kendisinden bazı mesajlar almaya açık bir mahiyettedir.[39]

5019 -3- وعنه رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: هَلْ سَمِعْتُمْ بِمَدِينَةٍ جَانِبٌ مِنْهَا في الْبَرِّ وَجَانِبٌ مِنْهَا في الْبَحْرِ؟
قالُوا: نَعَمْ. قَالَ: َتَقومُ السَّاعَةُ حَتّى يَغْزُوَهَا سَبْعُونَ ألْفاً مِنْ بَنِي إسْحَاقَ، فإذَا جَاؤُهَا نَزَلُوا فَلَمْ يُقَاتِلُوا بسِحِ، وَلَمْ يَرْمُوا بِسَهْمٍ، قَالُوا: َ إلَهَ إَّ اللّهُ، وَاللّهُ أكْبَرُ، فَيَسْقُطُ أحَدُ جَانِبِيهَا الَّذِى فِي الْبَحْرِ. ثُمَّ يَقُولُونَ الثَّانِيَةَ: َ إلَهَ إَّ اللّهُ، واللّهُ أكْبَرُ. فَيَسْقُطُ جَانِبُهَا اŒخَرُ ثُمَّ يَقُولُونَ: َ إلَهَ إَّ اللّهُ، وَاللّهُ أكْبَرُ. فَتُفرَجُ لَهُمْ فَيَدْخُلُونَهَا، فَيَغْنَمُونَ فَبَيْنَاهُمْ يَقْتَسِمُونَ الْغَنَائِمَ إذْ جَاءَهُمْ الصَّرِيخُ؛ فقَالَ: إنَّ الدَّجَّالَ قَدْ خَرَجَ فَيَتْرُكُونَ كُلَّ شَىْءٍ وَيَرْجِعُونَ[. أخرجه مسلم .

3. (5019)- Yine Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (bir gün):
"Bir tarafı karada bir tarafı da denizde olan bir şehir işittiniz mi?" diye sordular. Oradakiler: "Evet!" deyince, şöyle buyurdular:
"İshakoğullarından yetmiş bin kişi bu şehre sefer tertiplemedikçe kıyamet kopmaz. Askerler şehre gelince konaklarlar. Ancak silahla savaşmazlar, tek bir ok dahi atmazlar. "Lailahe illallahu vallahu ekber!" derler. Bunun üzerine şehrin deniz tarafı düşer. Sonra askerleri ikinci kere, "Lailahe illallahu vallahu ekber" derler, şehrin diğer tarafı da düşer. Sonra tekrar "Lailahe illallahu vallahu ekber!" derler. Bu sefer onlara (kapılar) açılır. Oradan şehre girerler ve şehrin ganimetini toplarlar. Ganimetleri aralarında taksim ederlerken, yanlarına bir münadi gelip: "Deccal çıktı!" diye bağırır. Askerler her şeyi bırakıp geri dönerler" [Müslim,

Fiten 78, (2920).][40]

AÇIKLAMA:

Burada kastedilen şehrin İstanbul olduğu, Benî İshak'la da Arapların kastedildiği belirtilmiştir. Rivayetlerin bazısında Benî İshak yerine Benî İsmail tabiri gelmiştir. Arapları kastedmede Benî İsmail tabiri daha fasihtir. Çünkü Araplar, Hz. İshak'tan ziyade Hz. İsmail'in ahfadıdır. Aliyyu'l-Kârî, bu tabirle Arap ve Arap olmayan başka Müslümanların kastedilmiş olacağını, ancak tağlib tarikiyle Arap dendiğini belirtir.[41]

-5020 -4- وعن ابْنِ عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهما قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: لَتُقَاتِلُنَّ الْيَهُودَ فَلَتَقْتُلُنَّهُمْ حَتّى يَقُولَ الْحَجَرُ: يَا مُسْلِمُ هذا يَهُودِيٌّ خَلْفِي تَعالَ فَاقْتُلْهُ[. أخرجه الشيخان والترمذي .

4. (5020)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Yahudilerle savaşacak ve onları öldüreceksiniz. Öyle ki taş dahi: "Ey Müslüman! İşte Yahudi, arkamda (saklandı), gel, öldür onu!" diyecek." [Buharî, Cihad 94, Menakıb 25; Müslim, Fiten 79, (2921); Tirmizî, Fiten 56, (2237).][42]

-5021 -5- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: َ تَقُومُ السَّاعَةُ حَتّى تَقْتَتِلَ فِئَتَانِ مِنَ الْمُسْلِمينَ فَيَكُونَ بَيْنَهُمَا مَقْتَلَةٌ عَظِيمَةٌ، دَعْوَاهُمَا وَاحِدَةٌ[. أخرجه الشيخان .

5. (5021)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Müslümanlardan iki grup aralarında savaşmadıkça kıyamet kopmaz. Bunlar aralarında büyük bir savaş yaparlar, fakat davaları birdir." [Buharî, Fiten 24, Menakıb 25, İstitabe 8; Müslim, İman 248, (157), Fiten 17, (157).][43]

AÇIKLAMA:

İslam alimleri burada temas edilen iki grupla, Hz. Ali ve Hz. Muaviye (radıyallahu anhümâ)'nin gruplarını anlarlar. Her iki tarafın da "Müslüman" olarak tesmiyelerini ve "davalarının bir" olduğu tabirini değerlendiren şarihler: "Hadiste, bu gruplardan herbirini tekfir eden Haricîlere reddiye vardır" derler. Ancak bir başka hadiste "Ammar'ı bağî bir grup öldürecek" ibaresini de gözönüne alarak, Hz. Ali'nin bu savaşta haklı (musib) olduğuna hükmederler. Çünkü Ammar'ı, Hz. Muaviye'nin adamları öldürmüştür.[44]

-5022 -6- وعن حذيفة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ َ تَقُومُ السَّاعَةُ حَتّى تَقْتُلُوا إمَامَكُمْ وَتَجْتَلِدُوا بِأسْيَافِكُمْ وَيَرِثَ دُنْيَاكُمْ شِرَارُكُمْ[. أخرجه الترمذي.

6. (5022)- Hz. Huzeyfe (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Nefsim yed-i kudretinde olan Zat-ı Zülcelal'e yemin olsun! İmamınızı öldürmedikçe, kılıçlarınızı birbirinize kullanmadıkça, dünyanıza şerirleriniz varis olmadıkça kıyamet kopmaz." [Tirmizî, Fiten 9, (2171).][45]

AÇIKLAMA:

Burada Müslümanların emr-i bi'lmaruf ve nehy-i ani'lmünkeri terketmenin sonucu olarak karşılaşacakları içtimâî bozukluk ifade edilmektedir:

* Sultanlarını öldürüp kargaşaya düşmek.

* İç kavgaya girişmek.

* Şerir kimselerin kahır ve zulümle, idarî mekanizmayı ele geçirmeleri ve zorbalıkla maddî kazançlar temin etmeleri.[46]

-5023 -7- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: َ تَقُومُ السَّاعةُ حَتّى يَكْثُرَ الْهَرْجُ. قَالُوا: وَمَا الْهَرْجُ؟ قَالَ: الْقَتْلُ، القَتْلُ[. أخرجه

. الشيخان

7. (5023)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Herc atmadıkça kıyamet kopmaz!" buyurmuşlardı. (Yanındakiler):
"Herc nedir ey Allah'ın Resulü?" diye sordular.
"Öldürmek! Öldürmek!" buyurdular." [Müslim, Fiten 18, (157).][47]

5024 -8- وعن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: يَكُونَ بَيْنَ يَدَى السَّاعَةِ فِتَنٌ كَقِطَعِ اللَّيْلِ الْمُظْلِمِ، يُصْبِحُ الرَّجُلُ مُؤْمِناً وَيُمسِي كَافِراً. وَيُمْسِي مُؤْمِناً وَيُصْبِحُ كَافِراً، وَيَبِيعُ أَقْوَامٌ دِينَهُمْ بِعَرَضٍ مِنَ الْدُّنْيَا[. أخرجه الترمذي.»قِطَع الليل« طائفة منه.

8. (5024)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kıyamet kopmazdan önce gece karanlığının parçaları gibi fitneler olacak. (O vakit) kişi mü'min olarak sabaha erer de kâfir olarak akşama kavuşur. Mü'min olarak akşama erer, kâfir olarak sabaha kavuşur. Birçok kimseler azıcık bir dünyalık mukabilinde dinlerini satarlar." [Tirmizî, Fiten 30, (2196).] [48]

BEŞİNCİ FASIL

RESULULLAH'TAN SONRA KIYAMET YAKINDIR

5025 -1- عن سهل بن سعد رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: بُعِثْتُ أنَا وَالسَّاعَةَ كَهَاتَيْنِ، وَأشَارَ بِأصْبُعَيْهِ، السَّبَّابَةِ وَالّتي تَلِيهَا[. أخرجه الشيخان .

1.(5025)- Sehl İbnu Sa'd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Ben kıyamet şöyle yakın olduğu halde gönderildim!" buyurdular ve şehadet parmağıyla orta parmağını yanyana gösterdiler. " [Buharî, Rikak 39, Tefsir, Nâziat 1, Talak 25; Müslim, Fiten 132, (2950).][49]

5026 -2- وعن المستورد بن شدّاد الفِهْري رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ # بُعِثْتُ في نَفْسِ السَّاعَةِ فَسَبَقْتُهَا كَمَا سَبَقَتْ هذِهِ لهذِهِ، ‘صْبُعَيْهِ السَّبَّابَةِ والْوُسْطَى[. أخرجه الترمذي .

2. (5026)- Müstevrid İbnu Seddad el-Fihrî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Ben kıyametin kopacağı aynı saatte gönderildim. Ancak, şunun şunu geçmesi gibi ben kıyamet saatini geçip biraz evvel geldim!" buyurdular ve orta parmağı ile şehadet parmağını gösterdiler." [Tirmizî, Fiten 39, (2214).][50]

AÇIKLAMA:

1- Kadı İyaz, "Bu hadisten murad kıyametin kopma zamanının pek yakın olduğunu ifade etmektir" der.

2- Şehadet parmağıyla orta parmağı yanyana getirip "şu ikisi gibi" demiş olması, farklı yorumlara sebep olmuştur:

* Kıyas uzunluk yönüyle yapılmıştır; orta, biraz uzundur.

* İkisi arasında bir başka parmak olmadığı gibi, kıyamet'le O'nun arasında başka peygamber yoktur.

* Kıyamet hadisesinin pek yakın olduğu ifade edilmiştir.

* Peygamberliğin gelişi, kıyametin gelişine, orta parmağın uzunluğu nisbetinde az bir önceliğe sahiptir.

* Resulullah'ın daveti kıyamet anına kadar devam edecek, birbirinden ayrılmayacak, tıpkı o iki parmak birbirinden ayrılmadığı gibi.

3- Kurtubî, et-Tezkire'de şunları söyler: "Hadisin manası kıyamet hadisesinin yakınlığını ifade eder. Bu hadisle, "Kıyametin ne zaman kopacağını, sorulan, sorandan daha iyi bilmiyor" hadisi arasında münafat yoktur. Zira sadedinde olduğumuz hadisten murad Resulullah'la kıyamet arasında başka bir peygamberin olmadığını beyandır. Tıpkı şehadet parmağı ile orta parmak arasında bir başka parmak olmadığı gibi. Bu beyandan kıyametin vaktini bilme manası çıkmaz. Fakat hadisin siyakından kıyametin yakınlığı anlaşılır. Alâmetleri ise, şu ayette ifade edildiği üzere peşpeşe gelmektedir: "Hâlâ onlar o saatten ve onun kendilerine ansızın geleceğinden başkasını mı bekliyorlar? İşte onun alâmetleri gelmiştir. Öyleyse bu, onlara geldiği vakit düşünüp ibret almaları kendilerine ne ifade verecek?" (Muhammed 18). Dahhak, ayette gelmeye başladığı haber verilmiş olan alâmetlerden birincisinin Nübüvvet-i Muhammediye'nin gönderilmesi olduğunu söylemiştir.
Ayetten de anlaşılacağı üzere, alâmetlerin daha önce gelmesi insanları ikaz ve irşaddır; gafletten tenbihtir, tevbeye teşvik, ahirete hazırlıktır. Kıyametin yakın olduğu hususunda Aleyhissalâtu vesselâm'ın pek sık olan hatırlatmaları da aynı maksada müteveccihtir. [51]

ALTINCI FASIL

KIYAMETTEN ÖNCE BİR ATEŞİN ÇIKMASI

5027- 1- عن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: َ تَقُومُ السَّاعَةُ حَتّى تَخْرُجَ نَارٌ مِنْ أرْضِ الْحِجَازِ تُضِئُ أعْنَاقَ ا‘‘بِلِ بِبُصْرَى[. أخرجه الشيخان .

1. (5027)- Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Hicaz bölgesinden bir ateş çıkmadıkça kıyamet kopmaz. Bu ateş Busra'daki develerin boyunlarını aydınlatacaktır." [Buharî, Fiten 24; Müslim, Fiten 42, (2902).][52]

-5028 -2- وعن ابن عمر رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: تَخْرُجُ نَار مِنْ حَضْرَمَوْتَ، أوْ مِنْ بَحْرِ حَضْرَمَوْتَ قَبْلَ يَوْمِ الْقِيَامَةِ تَحْشُرُ النَّاسَ. قَالُوا: يَا رَسُولَ اللّهِ فَمَا تَامُرُنَا؟ قَالَ: عَلَيْكُمْ بالشَّامِ[. أخرجه الترمذي .

2. (5028)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Kıyametten önce, Hadramevt'ten -veya Hadramevt denizinden- bir ateş çıkacak, insanları toplayacak" buyurmuşlardı. (Orada bulunanlar):
"Ey Allah'ın Resulü (o güne ulaşırsak) ne yapmamızı emredersiniz?" diye sordular.
"Size Şam(Ôı yani Suriye'ye gitmenizi) tavsiye ederim" buyurdular." [Tirmizî, Fiten 42, (2218).][53]

AÇIKLAMA:

Kaydedilen bu iki hadis, kıyamet alâmetlerinden olarak Hicaz bölgesinden muazzam bir ateşin çıkacağını, bu ateşin çıkardığı aydınlığın Suriye'deki Busra şehrinden görüleceğini ifade ediyor. Hicaz bölgesinden çıkacak bu ateşle ilgili rivayetler farklı tariklerden, ziyade ve noksan ifadelerle gelmiştir. Hz. Ömer'den gelen bir rivayet şöyle: "Hicaz vadilerinden birinde Busra'daki develerin boyunlarını aydınlatacak bir ateş sel olup akmadıkça kıyamet kopmaz."
Huzeyfe İbnu Esid (radıyallahu anh)'in rivayeti şöyle: "Rûman veya Rekûye'den çıkıp Busra'daki develerin boynunu aydınlatacak bir ateş zuhur etmedikçe kıyamet kopmaz."
Şarihler, bu ateş hadislerinin şerhinde tam bir mutabakat sağlayamazlar:
İki ayrı ateş mevzubahis olabilir. Biri, insanların haşrini (toplanmasını) sağlayacak Kıyamet ateşidir; biri de 654 yılında Medine'de volkan patlamasını andıran gürültü ve zelzele ile ortaya çıkıp birkaç gün dehşet saçan bir ateştir. Bu

ateş, müşahid müelliflerin ifadesiyle -ki müteakiben kaydedeceğiz- Busra dağlarından da görülmüştür.
Busra, bugünün Şam şehrine üç konak mesafede Havran da denen tarihî bir kasabanın adıdır.
Medine'de çıktığı belirtilen ateş mevzuuna devrin alimleri fazlaca ehemmiyet vererek bir kısmı bizzat müşahedesini, bir kısmı da işittiklerini olmak üzere bize aktarmışlardır. İbnu Hacer bu kaynaklardan iktibaslar yaparak hâdise hakkında geniş bilgi verir. Bazı özetlemeler yapacağız:
"Kurtubî (ki vefatı 671'dir) et-Tezkire nam eserinde der ki: "Hicaz'ın Medine yakınlarında bir ateş çıktı. Bu ateş hicrî 654 yılının Cemadiyelahir ayının üçünde çarşamba gününün gecesinde şiddetli bir zelzele ile başladı. Cuma günü kuşluk vaktine kadar devam etti. Zelzele o vakitler sükun buldu. (Bir volkan patlaması olan) ateş, Kureyza yurdunun Harre tarafındaki düzlükte muazzam bir cesamette zuhur etti.. Kırmızı ve mavi renkte ateşten bir nehir gibi akmaya başladı. Bu ateş tufanı, akarken gök gürültüsü gibi bir kısım sesler ve uğultular çıkarıyor, önüne gelen dağları ve kayaları eritip sürüklüyordu. Böylece akıntı er-Rekbü'l-Irakî mıntıkasına kadar geldi. Selin önünde sürüklenen cisimler orada dağ gibi büyük bir sed meydana getirdi. Ateş Medine yakınlarına kadar da gelmişti. (Ancak Cenab-ı Hak oranın hürmetine binaen daha da ilerlemesini durdurdu). Medine cihetinden esen serin bir rüzgâr, ateşi söndürdü. İnsanlar, bu ateşten tıpkı denizdeki galeyan gibi kaynamalara şahid oldu. Bir dostum: "Ben bu ateşin beş gün kadar yer ve göğe yükseldiğini müşahede ettim" dedi. Yine işittim ki, ateş Mekke'den ve Busra dağlarından da görülmüş."

Nevevî der ki: "Bu ateşin çıkışı bütün Suriye ahalisi nezdinde tevatüren şüyû bulmuş."
Ebu Şâmme -ki Şamlıdır ve 665 yılında vefat etmiştir- Zeylü'r-Ravzateyn adlı eserinde şu bilgiyi dermeyan eder: "Medine-i Münevvere'den 654 yılında Şa'ban ayının başlarında bazı mektuplar geldi. Bu mektuplarda Medine'de zuhur eden büyük bir hâdise anlatılıyordu. Bu hadise, Sahiheyn'de kaydedilmiş olan bir hadis-i şerifin ihbarını te'yid eder mahiyette idi." Bu hadisi de kaydeden Ebu Şâmme devamla der ki: "Hâdiseye şahid olanlardan sözüne güvendiğim biri, ateşin saçtığı ışık altında Teymâda mektup yazabildiğini söyledi." Bu mektuplarda Kurtubî'nin kaydettiği durumları andıran tasvirler var. Bu cümleden olarak, birinin yazdığına göre, Cemadiye'l-ahire ayının hafta başlarında Medine'nin doğusunda muazzam bir ateş zuhur etmişti ve ateşle Medine arasında yarım günlük mesafe vardı. Yerden patlayan ateş, bir vadi dolusu akmaya başlamış ve Uhud dağının hizasına kadar gelmiştir.

Bir diğer mektupta yazıldığına göre, "yer, Harre bölgesinde büyük bir ateş püskürtmüş, bu ateşin büyüklüğü Medine'deki Mescid-i Nebevî azametinde olmuştur ve bizzat Medine'den görülmüştür. Bundan hasıl olan ateş vadisinin boyu dört fersaha, genişliği dört mile ulaşmıştır. Bu vadide küçük çukurlar ve tepeler meydana gelmiştir." Bir başka mektupta: "Ateşten öyle bir ziya çıktı ki bunu Mekke'den gördükleri, ateşte uğultular olduğu, tasvirinden aciz kalınan bir mahiyet arzettiği" yazılmıştır. Ebu Şâmme, "Halkın bununla ilgili olarak şiirler inşad ettiğini, bu halin aylarca devam edip sonunda söndüğünü" yazar.
İbnu Hacer, bu açıklamalardan sonra, hadiste geçen ateşin Medine yakınlarında zuhur ettiği belirtilen bu ateş olduğu kanaatini beyan eder. Kurtubî ve birçoklarının da bu kanaatte olduklarını belirtir. Sonra: "İnsanları haşredecek olan ateş bir başka ateştir" der.
Bundan sonra İbnu Hacer, cahiliye devrinde Hicaz bölgesinde, Halid İbnu Sinan zamanında yine Medine civarında çıkmış olan bir ateşten bahseder. Bu ateşle ilgili haber Ebu Ubeyde Ma'mer İbnu'l-Müsenna'nın Kitabu'l-Cemacim adlı eseri ile Hakim'in el-Müstedrek'inde anlatılmıştır.
Teferruatı efsane olan bu hâdise mevzumuzu ilgilendirmez. Ancak, o bölgenin zaman zaman bu çeşit hâdiselere sahne olduğu hususunda bir fikir verir ve kıyamete yakın da böyle bir hâdisenin çıkabileceği meselesinde kanaat hasıl eder. Ancak şu da var ki, hadiste zikredilen ateş, bir volkan patlaması şeklinde değil, bütün insanları ilgilendirip belli bir görüşte toplayacak farklı bir ateş şeklinde de tecelli edebilir.
Her halukârda, İslam uleması 654 yılında Medine civarında zuhur eden ateşte Resulullah'ın bir mucizesini görmüşlerdir. [54]

YEDİNCİ FASIL

MUASIRLARININ ÖMRÜ

-5029 -1- عن أبي الزبير عن جابر رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: مَا مِنْ نَفْسٍ مَنْفُوسَةٍ الْيَوْمَ تَأتِي عَلَيْهَا مِائَةُ سَنَةٍ وَهِىَ حَيَّةٌ يَوْمَئِذٍ، يَعْنِى نَقْصَ الْعُمُرِ[. أخرجه مسلم والترمذي .

1. (5029)- Ebu'z-Zübeyr, Hz. Cabir (radıyallahu anh)'den nakılediyor:

"Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Bugün doğmuş (canlı olan) hiçbir nefis yoktur ki, yüz sene sonra ölmemiş olsun." (Ravi der ki): "Bununla ömrün kısalması kastedilmiştir." [Müslim, Fezâilu's-Sahabe 218, (2538); Tirmizî, Fiten 64, (2251).][55]

AÇIKLAMA:

Hadis muhtelif vecihlerden gelmiştir. Farklı rivayetlerde, hadisi açıklayıcı ziyadeler mevcuttur. Hadis, o gün doğmuş bulunan bir çocuğun yüz yıldan fazla yaşamayacağını ifade eder. Şarihler daha sonra doğanların fazla yaşamasının hadisi nakzetmeyeceğine dikkat çekerler. Esasen istisnaî nadir ferdlerin oluşu da kahir ekseriyet için konan hükmü bozmaz. Bununla ümmetin ömrünün kısa olacağının beyan buyrulduğunu söyleyen şarih de çıkmıştır. Bu hadis, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın vefatından yüzlerce yıl sonra ortaya çıkıp, sahabelik iddiasından bulunanların iddialarını reddetmede ciddi bir delil olmuştur."[56]
Hadisin Müslim'de gelen bir veçhinde, Aleyhissalâtu vesselâm'ın bu sözü, dar-ı bekaya irtihallerinden bir ay kadar önce söylemiş olduğu tasrih edilir.[57]
5030 -2- وعن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]سَألَ رَجُلٌ رَسُولَ اللّهِ #، مَتَى السَّاعَةُ؟ فَسَكَتَ هُنَيْهَةً، ثُمّ نَظَرَ الى غُم بَيْنَ يَدَيْهِ مِنْ أزْدِ شَنُوءَةَ: فقَالَ: إنَّ عُمُرَ هذَا لَمْ يُدْرِكْهُ الْهَرَمُ حَتّي تَقُومَ سَاعَتُكُمْ. قَالَ أنسٌ رَضِيَ اللّهُ عَنْه: وذلِكَ الْغَمُ مِنْ أقْرَانِي يَوْمَئِذٍ[. أخرجه مسلم .

2. (5030)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir adam Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a: "Kıyamet ne zaman kopacak?" diye sormuştu. Aleyhissalâtu vesselâm bir müddet sükuttan sonra yanında duran Ezd-i Şenûe kabilesine mensup bir çocuğa bakıp:
"Bu delikanlı pir-i fani olmadan önce kıyametiniz kopacaktır!" buyurdular."
Hz. Enes (radıyallahu anh) der ki: "Çocuk o gün benim akranım idi." [Müslim, Fiten 138, (2953).][58]

AÇIKLAMA:

Bu hadiste, Aleyhissalâtu vesselâm, herkesin ölümünü, kendisi için "kıyamet" olarak değerlendirmiş bulunmaktadır. Hadisi, dünyanın eceli olan kıyametten ziyade kendi ecelimiz olan şahsî kıyametimizle ilgilenmeye bir uyarı olarak değerlendirebiliriz. Dünyanın eceli ilm-i İlahîde mahfuzdur, Allah'tan başka kimse bilemez. Ama beşerî ecelimiz, şahsî kıyametimiz, zaman olarak kısmen bellidir. Yarın hususunda bir garanti olmadığına göre, şu veya bu şekilde her an gelebilir. Öyleyse "Kıyamet" hadisesinden insan nefsi bir dehşet alıyor, ibrete meylediyor ise, bu ibreti, her an gelmesi muhtemel olan ecelinden, kopması muhtemel olan şahsî kıyametinden almalıdır. Efendimiz, dünyanın kıyametinden sorulduğu halde şahsî kıyameti zikretmek suretiyle cevap vermekle dikkatleri buna çekmek gereğine uyan bir irşadda bulunmuş olmaktadır. [59]

SEKİZİNCİ FASIL

YALANCILARIN ZUHURU

-5031 -1- عن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قالِ:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: َ تَقُومُ السَّاعَةُ حَتّى يَنْبَعِثَ دَجَّالُونَ كَذَّابُونَ قِرِيباً مِنْ ثَثِينَ، كُلُّهُمْ يَزْعَمُ أنَّهُ رَسُولُ اللّهِ[. أخرجه أبو داود والترمذي .

1. (5031)- Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Otuz kadar yalancı deccaller çıkmadıkça kıyamet kopmaz. Bunlardan her biri Allah'ın elçisi olduğunu zanneder." [Tirmizî, Fiten 43, (2219); Ebu Davud, Melahim 16 (4333, 4334, 4335).][60]

AÇIKLAMA:

1- Daha önce de açıkladığımız üzere دَجْلِ kelimesi Arapçada "telbis (=giydirme, örtme) manasına gelir. Kizb yani yalan manasına da kullanılır. Çünkü, kizb de gerçeğin örtülmesidir. Deccal bu durumda yalancı demektir. Peygamber olmadığı halde peygamberliğini iddia eden manasında. Bu manada, sapık mezheplerin kurucuları birer Deccal olmaktadır.

2- Yalancı deccallerin çıkacağını haber veren hadisler farklı vecihlerde

gelmiştir. Bunların herbirinde, mevzuyu açıklayıcı bazı ziyade unsurlara rastlanmaktadır.

* Ahmed İbnu Hanbel'de Huzeyfe'den gelen bir rivayette, bu yalancıların 24 adet olacağı, bunlardan 4 tanesinin kadın olacağı, herbirinin kendisini resulullah zannedeceği belirtilmiştir.

* Yine Ahmed'de gelen bir rivayette: "...Ben peygamberlerin sonuncusuyum, benden sonra peygamber yoktur" ibaresi mevcuttur.
" Ahmed'in bir diğer ziyadesi, bu yalancılardan sonuncusunun a'ver yani "bir gözü kör" olacağını belirtir.

* Taberâni'nin bir rivayetine göre yalancıların sayısı 70'dir.
İbnu Hacer de ki: "Muhtemeldir ki, onlardan peygamberlik iddia edenler 30 veya otuz civarındadır. Bu miktardan fazlası, sadece yalancıdır, batıla davette bulunur, fakat peygamberlik iddia etmez." Buna örnek olarak Gulat-ı Rafizâ, Batıniyye, Ehl-i Vahdet, Hululiyye gibi ayet ve hadiste açık seçik beyan edilmeyen, aksine hadisin sarahatine muhalif olan meselelere inanmaya çağrıda bulunan dalalet fırkaları örnek gösterilmiştir.
Bu hususun doğruluğunu, Ahmed İbnu Hanbel'in kaydettiği bir rivayet te'yid eder. Mezkur rivayette, Hz. Ali, peygamberlik iddia etmemekle beraber Rafizîlikte ifrata kaçan Abdullah İbnu'l-Kevva'a: "Muhakkak ki sen Resulullah'ın haber verdiği yalancılardansın" demiştir.
Son devir müellifleri, İslam âleminin her tarafında Batılıların tahribiyle çıkmış olan din kisvesi altındaki Batıcı cereyanların liderlerini de Resulullah'ın haber verdiği bu deccaller (decâcile) zümresinden saymışlardır: Kadıyanilik, Bahailik vs. gibi. Bunlarda, ayete ve sünnete ters düşen iddialar mevcuttur. [61]

DOKUZUNCU FASIL

GÜNEŞİN BATIDAN DOGMASI

-5032 -1- عن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: َ تَقُومُ السَّاعَةُ حَتّى تَطْلُعَ الشّمْسُ مِنْ مَغْرِبِهَا، فإِذَا طَلَعَتْ وَرَآهَا النَّاس آمَنُوا أجْمَعُونَ، وَذلِكَ حِينَ َ يَنْفَعُ نَفْساً إيمَانُهَا لَمْ تَكُنْ آمَنَتْ مِنْ قَبْلُ أوْ كَسَبَتْ في إيمَانُهَا خَيْراً[. أخرجه الشيخان وأبو داود .

1. (5032)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Güneş, battığı yerden doğmadıkça kıyamet kopmaz. Batıdan doğunca, insanlar görür ve hepsi de iman eder. Ancak, daha önce inanmamış veya imanın sevkiyle hayır kazanamamış olan hiç kimseye bu iman fayda sağlamaz." [Buharî, Rikak 39, İstiska 27, Zekât 9; Müslim, İman 248, (157); Ebu Davud, Melahim 12, (4312).][62]

AÇIKLAMA:

1- Kıyametin büyük alâmetlerinden biri, güneşin batıdan doğmasıdır. "battığı yerden" demektir. Şu halde hadis, sarih bir şekilde kıyametten önce, güneşin battığı yerden doğacağını ifade etmektedir. Zamanımızda bu hadis bazılarınca bir teşbih olarak anlaşılarak "güneşin batıdan doğması ilmin, irfanın, medeniyetin Batı'dan (Avrupa'dan) gelmesi" şeklinde yorumlara tabi tutulmak istenmektedir. Bu bizce hiçbir gereği yokken hadisin zahirini terketmektir ve doğru değildir. Batıdan ilim ve irfan mı gelmiştir, küfür ve zulmet mi gelmektedir, bu, münakaşaya değer bir husustur. İnsanları yersiz te'vile sevkeden şey de, bir saat gibi dakik çalışan güneş sistemi içerisinde dünyanın, dönme istikametini tersine çevirmesinin imkânsızlığıdır. Halbuki emr-i İlahî gelince neler olmaz ki? Bediüzzaman bu hususta şöyle der: "Amma güneşin mağribten tulûu (doğması) ise, bedahet derecesinde bir alâmet-i kıyamettir. Ve bedaheti için aklın ihtiyarı ile bağlı olan tevbe kapısını kapayan bir hadise-i semaviye olduğundan tefsiri ve manası zahirdir, te'vile ihtiyacı yoktur. Yalnız bu kadar var ki: "Allahu a'lem, o tulûunun sebeb-i zahirisi kürre-i arz kafasının aklı hükmünde olan Kur'an onun başından çıkmasıyla zemin divane olup, -izn-i İlahî ile başını başka seyyareye çarpmasiyle hareketinden geri dönüp- garbten şarka olan seyahatini, irade-i Rabbanî ile şarkdan garba tebdil etmekle güneş garbdan tulûa başlar. Evet arzı, şems ile; ferşi arş ile kuvvetli bağlayan hablullahi'lmetin olan Kur'an'ın kuvve-i cazibesi kopsa, kürre-i arz'ın ipi çözülür, başı boş serseri olup aksiyle (ve intizamsız hareketinden) güneş garpten çıkar. Hem müsademe neticesinde emr-i İlahî ile kıyamet kopar diye bir te'vili vardır."

2- Tîbî, hadislerde kıyamet emareleri olarak zikredilen alâmetleri iki gruba ayırır:

1)- Kıyametin yaklaştığını haber verenler: Deccal'in çıkması, Hz. İsa'nın inmesi, Ye'cüc ve Me'cüc'ün zuhuru ve hasf.
2) Kıyametin husulünü haber veren alâmetler: Dumanın çıkması, güneşin battığı yerden doğması, dabbetu'l-arz'ın çıkması, insanları toplayan bir ateşin zuhuru. Şu halde güneşin batıdan doğması hadisesi kıyametin husulüne alâmettir. Bu hasıl olunca, kopmayacağı iddiası iptal olur. Kıyamet kesinlik kazanır. Bu sebepledir ki, ister istemez herkes inanacağından dolayı bu iman ihtiyarî olmaz, icbarî olur ve indallah makbul olmaz. Nitekim ayet-i kerimede bu muzdar durumlardaki imanın kabul edilmeyeceği ifade edilmiştir: "Artık, vaktaki o çetin azabımızı gördüler. "Allah'a, bir olarak inandık, O'na eş tutmakta olduğumuz şeyleri inkâr ettik" dediler. Fakat hışmımızı gördükleri zaman imanları faide verecek değildi. Allah'ın kulları hakkında cari olagelen âdeti (budur). İşte kâfirler burada hüsrana uğradı" (Mü'min 84-85).
İbnu Hacer, alâmetlerin evvellik sonralık sırası üzerine yapılan bazı münakaşaları kaydettikten sonra, Deccal'in çıkması, Hz. İsa'nın inmesi, Ye'cüc ve Me'cüc'ün zuhuru gibi hadiselerin, güneşin batıdan doğması hadisesine mukaddem olduğunu, bu hadisenin son hadiselerden olduğunu belirtir ve devamla der ki: "Deccal'in çıkması, büyük alâmetlerin ilkidir, arzın büyük kısmında ahvalin değiştiğini ilan eden bir vak'adır, bu Hz. İsa'nın vefatıyla sonuçlanır. Güneşin batıdan doğması ise, âlem-i ulvinin (semanın) ahvalinin değiştiğini ilan eden ilk büyük alâmettir, bu da kıyametin kopmasıyla sonuçlanır.
"Güneşin batıdan doğması ile kıyametin kopması arasında ne kadar zaman geçecek?" diye akla gelebilecek bir soruya cevap olabilecek farklı rivayetler var. İbnu Hacer bunlara da yer verir:

* Abdullah İbnu Ömer'den merfu bir rivayete göre: "Güneş batıdan doğduktan sonra insanlar yüz yirmi yıl daha yaşarlar.
"İbnu Hacer bu rivayetin ref'ini muallel addetmekten başka, buna muarız olan başka rivayetlerin varlığına dikkat çeker. Biri şöyle: "Kıyamet alâmetleri bir ipe dizilmiş tesbih taneleri gibidir. İp bir kere koptu mu hepsi peş peşe zuhur eder." Bir başka rivayet şu ziyadeyi ihtiva eder:
"Güneş, battığı yerden doğunca İblis secdeye kapanır ve şöyle nida eder: "Allahım emret! Kimi dilersen ona secde edeyim..." Bir başka rivayette: "Kıyametten önce on alâmet vardır. Bunlar bir ipe dizilmiş tesbih gibidir. Bunlardan biri düştü mü diğerleri onu takip ederler" denmiştir.

* Ebu'l-Âliye'den gelen bir rivayette: "Kıyametin ilk alâmeti ile son alâmeti arasında altı aylık müddet vardır. Bunlar, tıpkı bir tesbihin taneleri gibi bu

müddet içerisinde peş peşe geleceklerdir."
İbnu Hacer, kaydedilen müddetle ilgili bu iki farklı rivayeti şöyle te'vil eder: "Eğer müddet, önceki hadiste olduğu üzere yüz yirmi yıl olsa bile, bu çok çabuk geçecek ve onun müddeti, daha evvelki yüz yirmi aylık bir zamanı kaplayacaktır. Nitekim bir Müslim hadisinde "Bir yıl, bir ay hükmüne inmedikçe kıyamet kopmaz" buyrulmuştur. Bir rivayette "bir günün de bir hurma dalının yanışı gibi" olduğu belirtilmiştir.

* Bir rivayette de şöyle gelmiştir: "Ye'cüc ve Me'cüc'den sonra çok geçmeden güneş battığı yerden doğar. İnsanlara bir münadi şöyle seslenir: "Ey iman edenler! Sizlerin yaptığı (hayır ve tevbe) kabul edildi. Ey kâfirler sizlere de tevbe kapısı kapandı, kalemler kurudu, defterler kaldırıldı."
Bir başka rivayet şöyle: "Güneş batıdan doğduğu vakit, kalpler içinde önceden taşıdıkları üzere mühürlenir, hafaza melekleri artık çekilir. Meleklere hiçbir amel yazmamaları emredilir."
Bir başka rivayet: "Amellerin mühürlendiği kıyamet alâmeti, güneşin battığı yerden doğmasıdır."
Bu rivayetler sened itibariyle zayıf bile olsa birbirlerini te'yiden kuvvetlenirler. Hepsi de hükmen merfudurlar" (İbnu Hacer).
Hadisin şerhine geniş yer veren İbnu Hacer, mevzu üzerine varid olan ihtilaflı rivayetleri, bu rivayetlerden çıkarılan farklı hükümleri, felekiyat ulemasının ve hatta Mu'tezile ulemasından Zemahşerî'nin görüşlerini de derceder, gerekli tenkidleri ve te'lifleri yapar. Hepsini buraya aktarmayı gereksiz görüyoruz. Ancak mevzu ile ilgili farklı rivayetler sebebiyle yapılan bir açıklamayı kaydedeceğiz. Beyhakî'den kaydedeceğimiz bu açıklama, güneşin batıdan doğma hadisesinin Deccal'in zuhurundan evvel olma ihtimalini ifade eden rivayetlerden hasıl olacak müşkilleri bertaraf etme maksadına matuftur:
"Eğer, güneşin batıdan doğması, ilm-i İlahîde (diğer alâmetlerin zuhurundan) önce ise, (tevbe kapısının kapanmasından) murad, bu hadiseye şahid olan nesle karşı tevbenin kapanmasıdır. Bu nesil inkiraza uğrar, ve hâlâ kıyamet kopmaz, (güneşin batıdan doğmasıyla imana gelen nesilden bir kısmı zaman içinde kazandığı ülfetle "bu bir astronomik hadisedir, tesadüfen böyle olmuştur..." gibi mülahazalarla) tekrar küfre dönerse, gayba iman teklifi de geri gelir. Keza, Deccal kıssasında geçtiği üzere: "Deccal'i görünce, Hz. İsa'ya olan iman da, kişiye fayda etmez" hükmü de böyledir. Deccal'in inkırazından sonraki iman fayda eder. Ancak ilm-i İlahîde, güneşin batıdan doğması, Hz. İsa'nın nüzulünden sonra ise, muhtemelen, Abdullah İbnu Amr hadisinde geçen

alâmetlerden[63] murad, Deccal'in çıkması ve Hz. İsa'nın inmesi dışındaki alâmetlerdir. Zira, haberde, Hz. İsa'ya tekaddüm edeceğine dair bir nass (açık hüküm) mevcut değildir."[64]

-5033 -2- وعن أبِي ذَرٍّ رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]دَخَلْتُ الْمَسْجِدَ حِينَ غَابَتِ الشّمْسُ. فقَالَ رَسُولُ اللهِ #: يَا أبَا ذَرٍّ، هَلْ تَدْرِي أيْنَ تَذْهَبُ هذِهِ؟ قُلْتُ: اللهُ وَرَسُولُهُ أعْلَمُ. قَالَ إنَّهَا تَذْهَبُ حَتّى تَسْتَأذِنَ رَبَّهَا في السُجُودِ، فَيُؤذَنُ لَهَا وَكأنَّها وَقَدْ قِيلَ لَهَا: اُطْلُعِي مِنْ حَيْثُ جِئْتِ، فَتَطْلُعُ مِنْ مَغْرِبِهَا. ثُمّ قَرَأ: وذلِكَ مُسْتَقَرٌّ لَهَا، وَهِيَ قِرَاءَةُ ابْنُ مَسْعُودٍ[. أخرجه الشيخان والترمذي .

2. (5033)- Hz. Ebu Zerr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Güneş battığı sırada "Kıyâmet alâmetlerinin ilki güneşin battığı yerden doğması ve kuşluk vaktinde insanlara Dabbetü'l-arzın çıkmasıdır. Bunlardan hangisi önce çıkarsa diğerinin çıkması buna yakındır" (Müslim, Fiten 118). Mescid'e girmiştim. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana:
"Ey Ebu Zerr!" buyurdular. "Şu (güneş batınca) nereye gidiyor, biliyor musun?"
"Allah ve Resulü daha iyi bilir!" dedim.
"O, Rabbinden secde etmek için izin istemeye gider. Ona izin verilir ve sanki kendisine şöyle denir: "Git geldiğin yerden tekrar doğ." O da battığı yerden doğar."
Sonra (Ebu Zerr dedi ki: Aleyhissalâtu vesselâm şöyle kıraat etti: وذلكَ مُسْتَقَرٌّ لَهَا (Yasin 38). (Ebu Zerr ilaveten dedi ki: Bu İbnu Mes'ud kıraatidir."[65]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis daha önce (3. cilt 96. sayfa) geçti. Kaynak ve açıklamalar için oraya bakılmalıdır.

2- Daha önceki metnin vechi, buradakine nazaran bütündür. Sadedinde olduğumuz metinde bazı eksiklikler mevzubahis. Bu sebeple önceki metni mealinden tam olarak kaydediyoruz:
"Ebu Zerr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ben Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte mescidde idim. O sırada güneş batıyordu. Bana:

"Ey Ebu Zerr, biliyor musun, güneş nereye gidiyor?" diye sordu.
"Allah ve Resulü daha iyi bilir!" dedim. Bunun üzerine şu açıklamayı yaptı:
"Arşın altında secde etmeye gidiyor. (Secde için önce) izin ister. Kendisine izin verilir. Secde ettiği halde kendisinden bunun kabul edilmeyeceği zaman yakındır. O zaman da izin ister, fakat verilmez. Kendisine: "Geldiğin yere dön ve battığın yerden doğ!" denilir. İşte bunu şu ayet ifade etmektedir. (Mealen): "Güneş de (İlahî bir ayettir ki) müstekarrına (duracağı zamana) kadar cereyan etmektedir... (Yasin 38).
Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ilave etti:
"Bu (durma hadisesi) ne zamandır, bilir misiniz? Bu, kişiye imanının fayda vermeyeceği, artık inançsız hale geldiği zamandır."

3- Yasin suresinden kaydedilen ayet, biraz farklıdır. Ancak bu farklı şeklin İbnu Mes'ud kıraati olduğu tasrih edilir. İkrime, Ali İbnu'l-Hüseyin, eş-Şeyzerî (ani'l-Kisâî) gibi bir kısım alimler de ayeti böyle okumuşlardır. Ancak Hafs'ın Asım'dan yaptığı mütevatir kıraat وَالشَّمْسُ تَجْرِى لِمُسْتَقَرٍّ لَهَا şeklindedir. [66]

ONUNCU FASIL

KIYAMETİN BAŞKA ALAMETLERİ

-5034 -1- عن أبي سعيد رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: وَالَّذِي نَفْسِى بِيَدِهِ َ تَقُومُ السَّاعَةُ حَتّى تُكَلِّمَ السِّبَاعُ ا‘‘نْسَ، وَحتّي يُكَلِّمَ الرَّجُلَ عَذَبَةُ سَوْطِهِ وشِرَاكُ نَعْلِهِ وَتُخبِرَهُ فَخِذُهُ بِمَا أَحْدَثَ أَهْلُهُ بَعْدَهُ[. أخرجه الترمذي.»عَذبةُ السَّوْطِ« المعلق في طرفه .

1. (5034)- Ebu Said (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Ruhumu kudret elinde tutan Zat-ı Zülcelal'e yemin olsun ki, vahşi hayvanlar insanlarla konuşmadıkça, kişiye kamçısının ucundaki meşin, ayakkabısının bağı konuşmadıkça, kendisinden sonra ehlinin ne yaptığını dizi haber vermedikçe kıyamet kopmaz." [Tirmizî, Fiten 19, (2182).][67]

-5035 -2- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولَ اللهِ #: َتَقَومُ السَّاعَةُ حَتّى تَضْطَرِبَ أَلْيَاتُ نِسَاءِ دَوْسٍ حَوْلَ ذِي الْخَلصَةِ، وَذُو الْخَلَصَةِ: طَاغِيَةُ دَوْسٍ الِّتى كَانُوا يَعْبُدُونَ في الْجَاهِلِيِّةِ[. أخرجه الشيخان.»ذُو الخَلَصَةِ« بيت أصنام كانت لدوس وخثعم ومن كان ببدهم من العرب، ومعنى تسميته بذلك أن عبادة خلصة، ومعنى ذلك أنهم يرتدون ويرجعون الى جاهليتهم في عبادة ا٭وثان فيرمل حوله نساء دوس طائفات به فترتجُّ أردافهن.

2. (5035)- Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Devs kabilesinin kadınlarının kıçları, Zü'lhalasa putunun etrafında titremedikçe kıyamet kopmaz. Zü'lhalasa, Devslilerin cahiliye devrinde tapındıkları [Tebâle'deki] puttur." [Buharî, Fiten 23; Müslim, Fiten 51, (2906).][68]

AÇIKLAMA:

1- Hadisin bazı vecihlerinde Zü'lhalasa putunun yeri de zikredilmiştir: Tebâle, Burası, Taif'le Yemen arasında Yemen'e altı günlük mesafede bir karyedir. Ma'mer, rivayetinde: "Bugün orada kapalı bir bina mevcuttur" demiştir.

2- İbnu't-Tîn, Devs kadınlarının kıçlarının titremesi tabiriyle ilgili olarak der ki: "Hadiste, Devs kadınlarının mezkur puta giderken hayvana bindiklerine delil vardır; "kıçlarının titremesi"nden murad budur." Ancak İbnu Hacer bir başka mananın muhtemel olduğunu söyler: "Belki de onlar putun etrafında tavaf yaparlarken izdiham hasıl olur, sıkışma sebebiyle arkaları birbirlerine değer." Bu manada olan bir diğer rivayet şöyle: "Benî Amir'in kadınlarının omuzları, Zü'lhalasa putunun etrafında birbirini itmedikçe kıyamet kopmaz." Ebu Hureyre'den gelen bir diğer hadisde "Lat ve Uzza'ya tekrar tapılmadıkça kıyamet kopmaz" buyrulmuştur.
Şarihler, tekrar puta tapmaya başlanacağını haber veren bu hadisleri değerlendirirken derler ki: "Bu hadislerden maksad, yeryüzünden hakiki dinin tamamen silineceğini haber vermek değildir. Zira, İslam'ın kıyamet anına kadar devam edeceğini haber veren rivayetler vardır. Ancak zaman içinde din zaafa

uğrayacak ve başlangıçta olduğu şekilde garib kalacak."
Bunu ifade eden hadisleri daha önce kaydettik.[69]

5036- 3- وعن حذيفة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: َ تَقُومُ السَّاعَةُ حَتّى يَكُونَ أَسْعَدُ النَّاسِ بِالدُّنْيَا لُكَعَ بْنَ لُكَعٍ[. أخرجه الترمذي.»اللُّكَعُ« العبد أو اللئيم أو الوسخ القذر .

3. (5036)- Hz. Huzeyfe (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İnsanların dünyaca en bahtiyarını adi oğlu adiler teşkil etmedikçe kıyamet kopmaz." [Tirmizî, Fiten 37, (2210).][70]

AÇIKLAMA:

Lüka' İbnu Lüka' tabirini "adi oğlu adi" diye tercüme ettik. En adi veya ayak takımı diye tercümesi de caizdir. Bununla asaletsiz, ilimsiz, görgüsüz, mürüvvetsiz kimseleri anlamamız gerekecek. Hadiste mevzubahis edilen bahtiyarlık dünyevî bahtiyarlıktır. Mal, mülk, servet sahibi olmak, ünvan, makam sahibi olmak gibi. Kıyamete yakın içtimâî nizamın bozulması sonucu liyakatsiz kimseler, kayırmalarla, gayr-ı meşru kazançlarla birkısım imkanlara kavuşacaklardır. Hadis bu bozukluğu haber vermektedir.[71]

5037- 4- وعن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: َ تَقُومُ السَّاعَةُ عَلى أَحَدٍ يَقولُ: اللّهُ اللّهُ[. أخرجه مسلم، وهذا لفظه، والترمذي .

4. (5037)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kıyamet Allah Allah diyen bir kimsenin üzerine kopmayacaktır." [Müslim, İman 234, (148); Tirmizî, Fiten 35, (2208).][72]

AÇIKLAMA:

1- Hadisin bir başka veçhinde: "Yeryüzünde Allah Allah diyen kaldıkça kıyamet kopmaz" buyrulmuştur. Buna göre, yeryüzünde Allah Allah diyen insan bulundukça kıyamet kopmayacaktır. Bir başka ifade ile, gün gelip yeryüzünde Allah Allah diyen insan kalmayacak. Bu sebeple de kıyamet kopacaktır; hadisin zahirinde bu mana çıkar. Halbuki az yukarıda da belirtildiği üzere, başka hadislerde kıyamete kadar yeryüzünde Allah'a ibadet edenlerin eksik olmayacağı ifade edilmiştir. Az ileride kaydedeceğimiz 5043 numaralı hadiste de "kıyametin insanların en şerirleri üzerine kopacağı" ifade edilmiştir.
Arada gözüken tearuz, alimlerce muhtelif şekillerde giderilmiştir. Birine göre: "Kıyametin kopmasından murad, kıyametin yaklaşmasıdır. Bir başka deyişle, Yemen cihetinden esip mü'minlerin ruhunu kabzedeceği belirtilen rüzgârın gelme zamanıdır. Bu rüzgârla Allah Allah diyen bütün mü'minlerin ruhu kabzedilecek, kıyamet de geri kalan şerirlerin tepesine kopacaktır. O dehşetli hadiseyi onlar gözleriyle görüp, fiilen yaşayacaklardır."
Bu hadisle ilgili olarak asrın müceddidi Bediüzzaman merhum şu te'vili yapar: يَعْلَمُ الغَيْبَ إِ ّ اللّه Bunun bir te'vili şu olmak gerektir ki: "Allah! Allah! Allah deyip zikreden tekkeler, zikirhaneler, medreseler kapanacak ve ezan ve kaamet gibi şeairde ismullah yerine başka isim konulacak demektir. Yoksa umum insanlah küfre mutlaka düşecekler demek değildir. Çünkü Allah'ı inkâr etmek, kainatı inkâr etmek kadar akıldan uzaktır. Umum değil, belki, ekser insanlardan dahi vukuunu akıl kabul etmez. Kâfirler Allah'ı inkâr etmiyorlar, yalnız sıfatında hata ediyorlar..."
2- Hadiste geçen اللّهُ اللّهُ tabiri bazı rivayetlerde اللّهَ اللّهَ şeklinde nasb olarak gelmiştir. Bu durumda mana şöyle olur: "Allah'tan sakın diye emr-i bi'lmaruf'ta bulunan hiç kimse üzerine kıyamet kopmaz." Böylece hadis emr-i bi'lma'rufa teşvik etmiş olmaktadır.[73]

5038- 5- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]بَيْنَا رَسُولُ اللّهِ # يُحَدِّثُ الْقَوْمَ إذْ جَاءَهُ رَجُلٌ فقَالَ: مَتَى السَّاعَةُ؟ فَمَضى رَسُولَ اللّهِ # في حَدِيثِهِ حَتّى إذَا قَضَاهُ قَالَ: أيْنَ السَّائِلُ؟ قَال: هَا أنَا ذَا يَا رَسُولَ اللّهِ. قَالَ: إذَا ضُيِّعَتِ ا٪مَانَةُ فَانْتَظِر السَّاعَةَ. قَالَ: وَكَيْفَ إضَاعَتُهَا؟ قَالَ: إذَا وُسِّدَ ا٪مْرُ الى غَيْرِ أهْلِهِ فَانْتَظِرِ السَّاعَةَ[. أخرجه البخاري .

5. (5038)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), yanındaki cemaate konuşurken, bir adam gelerek: "(Ey Allah'ın Resulü!) Kıyamet ne zaman kopacak?" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm konuşmasına devam etti, sözlerini bitirdiği vakit:
"Sual sahibi nerede?" buyurdular: Adam:
"İşte buradayım ey Allah'ın Resulü!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Emanet zayi edildiği vakit kıyameti bekleyin!" buyurdular. Adam:
"Emanet nasıl zayi edilir?" diye sordu. Efendimiz:
"İş, ehil olmayana tevdi edildi mi kıyameti bekleyin!" buyurdular." [Buharî, İlm 2, Rikak 35.][74]

AÇIKLAMA:

1- Ulemânın hadisten çıkardığı fevaidin bir kısmı ilim ve ilim edebiyle ilgili:

* Sual sormanın bir edebi vardır. Konuşması esnasında alime sual sormak edebe aykırıdır. Aleyhissalâtu vesselâm bu kabalığı, cevabı geciktirmek suretiyle te'dib etmiştir.

* Soranın sualine ilgi göstermek gerekir. Sual açık değilse cevap verilmez.

* Ders alma hakkı öncelik sırasına göredir. Önce sorana cevap sırasında sual sorulmamalı. Fetva ve diğer hükümler de bu esasa göre sıraya tabidir.

* Alimin verdiği cevap açık değilse, izah istenebilir.* İlim, sual ve cevaptır. Bu sebeple ulemâ "Güzel soru ilmin yarısıdır" demiştir.
* İmam Ahmed ve İmam Malik başta, ulema bu hadisin zahirinden hareketle "Hutbe sırasında sorulan sorulara cevap vermeyiz" demişlerdir. Ancak mühim bir suale hutbe sırasında cevap vermenin müstehab olacağı da belirtilmiştir. Nitekim Müslim'de gelen bir rivayette, hutbe esnasında dinini öğrenmek üzere gelip sual soran kimseye Aleyhissalâtu vesselâm, -hutbeyi kesip- dinini öğretmiş, sonra hutbesine devam buyurmuştur.

2- Hadisten kıyamet hadisesiyle ilgili olarak çıkarılan fevaide gelince: Şârihler "iş" diye tercüme ettiğimiz el-emr kelimesiyle dine müte-allik işleri anlamışlardır: Hilafet, (halifelik, devlet başkanlığı), imaret (emîrlik yani memurluk, valilik, komutanlık vs.); kaza (mahkeme işleri, kadılık hizmetleri) ifta (dinî meselelere fetva verme işleri) vs.
Alimler, sayılan bu işlerin liyakatli olan kimselere verilmesi gerektiğini

belirterek: "İmamları (devlet reislerini) Allah, kulların üzerine imam kılmış ve kullar hakkında hayırhah olmalarını farz bir vazife yapmıştır. Bu sebeple imamların mezkur vazifeleri diyanet sahibi kimselere vermesi gerekir, diyanet olmayanları, işbaşına getirecek olurlarsa, kendilerine Allah'ın tevdi etmiş olduğu emaneti zayi etmiş olurlar" demişlerdir.

3- İbnu Hacer, emanetin zayi edilmesinin en büyük amili olarak "cehaletin galebesi ve ilmin kaldırılması"nı görür. Bu da kıyamet alâmetlerindendir. Öyleyse ilim ayakta olduğu müddetçe işler yolunda gidecek demektir. Nitekim bir hadiste Aleyhissalâtu vesselâm kıyamet alâmetleri meyanında: "İlmin, küçükler nezdinde aranması"nı zikreder:[75]

-5039 -6- وفي أخرى للشيخين: [تَقُومُ السَّاعَةُ حَتّى يَقُومَ رَجُلٌ مِنْ قَحْطَانَ يَسُوقُ النَّاسُ بِعَصَاهُ]. »وُسِّدَ« أسند.ومعنى »يَسُوقُ النَّاسَ بِعَصَاهُ« استقامته وانقياد أمرهم إليه واتفاقهم عليه، ولم يرد العصا نفسها وإنما كنى بها عن ذلك .

6. (5039)- Sahiheyn'de gelen bir diğer rivayette: "Kahtan'dan, insanları değneğiyle idare eden bir adam çıkmadıkça kıyamet kopmaz" buyrulmuştur." [Buharî, Fiten 23, Menakıb 7; Müslim, Fiten 60, (2910).][76]

AÇIKLAMA:

Kahtan'dan çıkacak olan bu şahsın mahiyeti ihtilaflıdır: Adil biri mi, zalim biri mi, belli değildir. İsmi de zikredilmemiştir. Hadisin verdiği zahirî manaya göre Kahtânî, zalim bir kimsedir. İnsanları koyun sürüsü gibi sopayla sevk ve idare edecektir. Bazı alimler de bu kimsenin Mehdi'yi müteakip gelerek onun yolunda devam edecek müsbet, adil bir kimse olduğunu ileri sürmüştür. Bazıları zalim mütegallibe olma ihtimalini, öbürüne nazaran daha kavi bulmuştur. Kurtubî: "Değnekle sevketme" tabiri, Kahtânî'nin halka zorla galebe çalmasından ve halkın da ona boyun eğmesinden kinayedir der ve devamla: "Belki hadiste sopanın kendisi murad değildir, ama onun halka sert ve merhametsiz davranacağına bir işarettir" demiştir.

Bazı alimler bu Kahtânî'nin bir diğer hadiste zikri geçen cahcah[77] olabileceğini, zira "cahcah", bağıran manasına geldiği için, bunun, sopaya muvafık bir sıfat olduğunu söylemiştir.İbnu Hacer bu ihtimali, bazı karinelerin reddettiğini belirtir. Bu karineler şunlardır:

* Kahtânî'nin, mutlak bir şekilde Kahtan'dan olacağı ifade edilmiştir. Bu duruma göre hür bir kimsedir.

* Cahcah'ın ise mevâliden olacağı kaydı vardır. Ayrıca Mehdi'den sonra onun sireti üzere olacağı belirtilmiştir.

* İbnu Hacer'in kaydettiği delillerden birine göre, bir rivayette, Habeşlilerin Ka'be'yi kıyamete yakın yıkacakları, bunlar üzerine Kahtânî'nin yürüyüp onları helak edeceği belirtilmiştir.

* İbnu Hacer bir diğer karine olarak, bu hadisi Müslim'in kitabına alış tarzını gösterir ve "Müslim, Kahtânî hadisini, "iki ince bacaklı (zü'ssiveykateyn) Habeşlinin Ka'be'yi yıkacağını" haber veren hadisin ardından kaydetmiştir. Muhtemeldir ki, Müslim bununla Kahtânî'nin Habeşlilerin tahribini tamir etmek üzere ortaya çıkan müsbet bir kişi olduğuna işaret etmek istemiştir" der.

Bazı alimler, Kahtânî hadisinden, hilafetin Kureyş dışında birine geçmesinin caiz olduğu hükmünü de çıkarmıştır. Ancak İbnu'l-Arabî: "Bu, ahirzamanda çıkacak şerleri zikretmek suretiyle inzarda bulunma gayesini güder..." diyerek öyle bir hüküm çıkarılmayacağını belirtmiştir.[78]

-5040 -7- وعنه رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: َتَقُومُ السَّاعَةُ حَتّي يَحْسِرَ الْفُرَاتُ عَنْ جَبَلٍ مِنْ ذَهَبٍ، يَقْتَتِلُ عَلَيْهِ النَّاسُ فَيُقْتَلُ مِنْ كُلِّ مِائَةٍ تِسْعَةٌ وَتِسْعُونَ. فَيَقُولُ كُلُّ رَجُلٌ مِنْهُمْ: لَعَلّي أنْ أكُونَ أنَا أنْجُو[. أخرجه الخمسة إ النسائي.»يحسرُ« يكشف .

7. (5040)- Yine Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Fırat nehri altın bir dağ üzerinden açılmadıkça kıyamet kopmaz. Onun üzerine insanlar savaşırlar. Yüz kişiden doksan dokuzu öldürülür. Onlardan her biri: "Herhalde savaşı ben kazanacağım" der." [Buhârî, Fiten 24, Müslim, Fiten 29, (2894); Ebu Davud, Melahim 13, (4313, 4314); Tirmizî, Cennet 26, (2572,

2573).][79]

AÇIKLAMA:

1- Hadisin Buhârî'de gelen bir veçhinde: "...Kim o hadiseye hazır olursa, ondan hiçbir şey almasın" ibaresi ziyadedir. İbnu Hacer, "Ondan hiçbir şey almasın" ifadesinden hareketle, ortaya çıkacak bu altının dinar (şeklinde madrub para) altın kalıpları veya altın tozu şeklinde olabileceğini, hepsinin caiz olduğunu söyler.

2- Bir rivayette altından dağ, bir başka rivayette "altundan hazine (kenz)" ifadesi kullanılmıştır. Dağla çokluk kinaye edildiği belirtilmiştir.

3- İbnu't-Tin bu hazineden almanın yasaklanmasını, "o hazinenin bütün Müslümanlara ait olmasındandır. Öyleyse kişi ondan sadece kendi hakkını alabilir"diye açıklar ve devamla: "Kim ondan alır, malını çoğaltırsa, faydasız olduğu için pişman olur, altundan bir dağ ortaya çıksa, altın değerini kaybedeceği için, bu istenmez" der. İbnu Hacer, bu yorumu muvafık bulmaz: "Onun söylediği, hadiste açık değil, açık olan husus şudur: Ondan alınması, fitne çıkacağı üzerine savaşılacağı için yasaklanmıştır" der. Şu ihtimale de yer verir: "Ondan almanın nehyedilişindeki hikmet, ona ihtiyacın kalmadığı veya pek az olduğu bir vakitte ortaya çıkmış olmasıdır." İbnu Hacer, önceki ihtimalin galib olduğunu söyler ve buna, hadisin Müslim'de geçen ve Teysir'de esas alınmış olan (kaydettiğimiz) veçhini delil gösterir. Ayrıca Müslim'de geçen şu mealdeki rivayetle de bu görüşünü te'yid eder: "...Fırat nehrinin, altından bir dağ üzerinden açılacağı zaman yakındır. İnsanlar bunu işitince oraya yürürler. Nehrin yanındakiler: "Biz insanları bırakacak olursak, ondan alıp tamamını götürecekler" derler." Resulullah devamla buyurdu ki: "Bunun üzerine onun için savaşa girişirler. Her yüz kişiden doksan dokuz tanesi öldürülür." İbnu Hacer: "Bu da gösteriyor ki, İbnu Tîn'in tahayyül ettiği sebep batıldır. Yasağın sebebi, ondan almanın getireceği neticedir: Savaş..." Bu hadisenin toplanma (mahşer) için ateşin çıkması sırasında vukuuna da bir mani yoktur. Lakin bu, ondan almayı nehyetmek için bir sebep olamaz. İbnu Mace, Sevban'dan şu hadisi merfu olarak tahric etmiştir: "Hazinenizin yanında üç (grup) savaşır. Her biri de bir halife oğludur..." İbnu Mace hadisi Mehdi ile ilgili bir babta kaydetmiştir. Eğer burada geçen hazineden murad, sadedinde olduğumuz hadiste geçen hazine ise, bu durum, yani nehrin altında olması hadisesi, Mehdi'nin zuhuru zamanında

meydana gelecektir. Bu ise, kesinlikle, Hz. İsa'nın inmesinden önce ve de ateşin çıkmasından öncedir.[80]

BÖYLE BİR SATIR ORJİNALDE YOK!

"Bugüne dek Fırat'ın başında dünya kadar katliamlar meydana geldi. Yakın tarihten başlayacak olursak, Fırat'a yakın yerde Irak ve İran katliamı oldu. 1958'de yine Fırat'a yakın bir yerde çok ciddî kıyım yapılarak Allah Resûlü'nün torunları katledildi.. gerçi onlar da Devlet-i Aliye'yi arkadan vurmuşlardı (men dakka dukka). Ancak, yukarıdaki hadisten, bu iki hadiseyi çıkarmak uygun olmasa gerek. Belki, daha sonra olması muhtemel bazı hadiselere işaret aramak daha uygun olur. Mesela: Fırat'ın suyu, altın değerinde olacak bir devreye, mecaz yoluyla bir işaret olabileceği gibi yapılacak barajlardan elde edilecek gelirlere de "altın" sözüyle işaret olabilir. Ayrıca, Fırat'ın suyu tamamen çekilerek, altında çok büyük altın ve petrol yataklarının çıkacağı da bildirilmiş olabilir. Ayrıca toprak çökmeleri neticesinde böyle bir maddenin de bulunması mümkündür. Fakat ne olursa olsun o bölgenin, İslam âleminin bünyesinde, bir dinamit gibi, potansiyel bir tehlike olduğunun anlatılmasında şüphe yoktur. Bunlar bugün zuhûr etmiş şeyler değil; ileride zuhur edecek hadiselerdir.. ve o günleri gören insanlar, Allah Resûlü'ne bir kere daha bütün kalpleriyle "sadakte: doğru söyledin" diyecek ve imanlarını yenileyeceklerdir."(12)

-5041 -8- وعن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: َ تَقُومُ السَّاعَةُ حَتّى يَتَقَارَبَ الزَّمَانُ فَتَكُونُ السَّنَةُ كَالشَّهْرِ، وَالشَّهْرُ كَالْجُمْعَةِ، وَالْجُمْعَةُ كَالْيَوْمِ، وَالْيَوْمُ كالسَّاعَةِ، وَالسَّاعةُ كَالضَّرَمَةِ مِنَ النَّارِ[. أخرجه الترمذي.»الضَّرْمَةُ« بالضاء المعجمة: احتراق السعفة .

8. (5041)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Zaman yakınlaşmadıkça kıyamet kopmaz. Bu yakınlaşma öyle olur ki, bir yıl bir ay gibi, ay bir hafta gibi, hafta da bir gün gibi, gün saat gibi, saat de bir çıra tutuşması gibi (kısa) olur." [Tirmizî, Zühd 24, (2333).][81]

AÇIKLAMA:

Türbüştî, "zamanın yakınlaşması" tabiri için şu açıklamayı yapar: "Bu, zamanın

bereketinin azlığına ve her yerde faidesinin azalmasına hamledilir. Yahut da, insanların karşılaştıkları musibetlere ilgileri ve kalplerinin büyük fitnelerle meşguliyeti gibi sebeplerle gece ve gündüzlerinin nasıl geçtiğini idrak edememelerine hamledilir."[82]

-5042 -9- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: إنَّ اللّهَ تَعالى يَبْعَثُ رِيحاً مِنَ الْيَمَنِ ألْيَنَ مِنَ الْحَرِيرِ، فَـ تَدَعُ أحَداً في قَلْبِهِ مِثْقَالُ حَبَّةٍ مِنْ إيمَانٍ إَّ قَبَضَتْهُ[. أخرجه مسلم .

9. (5042)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah Teala hazretleri ipekten daha yumuşak bir rüzgârı Yemen'den gönderir. Bu rüzgâr, kalbinde zerre mikter iman bulunan hiç kimseyi hariç tutmadan hepsinin ruhunu kabzeder." [Müslim, İman 185, (117).][83]

-5043 -10- وعن ابنِ مسعود رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: َتَقُومُ السَّاعةُ إَّ عَلى شِرَارِ النَّاسِ[. أخرجه مسلم .

10. (5043)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Kıyamet sadece şerir insanların üzerine kopacaktır!" buyurdular." [Müslim, Fiten 131, (2949).][84]

AÇIKLAMA:

1- Son iki hadis, kıyametin tam kopmasından önce Yemen tarafından esecek bir rüzgârla bütün mü'minlerin vefat edeceğini, geriye kötü ve şerli insanların kalacağını, kıyametin de onların tepesine yıkılacağını belirtmektedir.
Bazı rivayetlerde kıyamete yakın, mü'minlerin ruhunu kabzedecek olan rüzgârın Şam cihetinden eseceği ifade edilmiştir. Bu iki farklı rivayeti İmam Nevevî şöyle iki ayrı nokta-i nazardan te'lif eder:

1) "Bu rüzgârların, biri Yemen, diğeri de Şam cihetinden olmak üzere iki tane olması mümkündür.

2) Mezkur rüzgâr, bu iki beldeden birinde başlar, diğerine ulaşır, oradan da her tarafa yayılır, bu da bir ihtimaldir."

2- Rüzgârın ipekten yumuşak olmasını, bazı alimler, "Allah'ın, mü' min kullarına bir ikram ve lütuf olarak ruhlarını zahmetsizce alacağı" şeklinde yorumlamış ise de, diğer bazıları "Mü'minlerin ruhlarının meşakkatle alınması, onların lehinedir. Böylece günahlarından tam temizlenmiş olarak ahirete intikal ederler" diyerek itiraz etmişler ve bu manayı te'yid eden rivayetler göstermişlerdir.[85]

-5044 -11- وعن ابن زُغْبٍ ا ٔيادي قال:]نَزَلْتُ عَلى عَبْدِاللّهِ بن حَوَالَةَ ا ٔزْدِيّ رَضِيَ اللهُ عَنْه. فقَالَ لي: بَعَثَنَا رَسُولُ اللّهِ # لِنَغْنَمَ عَلى أقْدَامِنَا فَرَجِعْنَا وَلَمْ نَغْنَمْ شَيْئاً، وَعَرَفَ الْجَهْدَ في وُجُوهِنَا فقَامَ فِينَا. فقالَ: اللَّهمّ فَ تَكِلْهُمْ اليّ فأضْعَفَ عَنْهُمْ، وَ تَكِلْهُمْ الى أنْفُسِهِمْ فَيَعْجِزُوا عنْهَا، وَ تُكِلْهُمْ الي النَّاسِ فَيَسْتَأثِرُوا علَيْهِمْ. ثُمَّ وَضَعَ يَدَهُ عَلى رأسِي، ثُمَّ قَالَ: يَا ابْنَ حَوَالَةَ إذَا رَأيْتَ الْخِفَةَ نَزَلَتِ ا ٔرْضَ الْمُقَدَّسَةَ فَقَدْ دَنَتِ الزَّزِلُ وَالبَلِلُ وَا ٔمُورُ الْعِظَامُ، وَالسَّاعَةُ يَوْمَئِذٍ أقْرَبُ الى النَّاسِ مِنْ يَدِى هذِهِ مِنْ رَأسِكَ[. أخرجه أبو داود .

11. (5044)- İbnu Zuğb el-Eyâdî anlatıyor: "Abdullah İbnu Havale el-Ezdî (radıyallahu anh)'nin yanına indim. Bana:

"Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bizi, ganimet alalım diye yaya olarak gönderdi. Biz de döndük ve hiçbir ganimet elde edemedik. Yorgunluğumuzu yüzlerimizden anlayıp aramızda doğrularak:

"Ey Allah'ım, onları bana tevkil etme; ben onları üzerime almaktan acizim! Onları kendilerine de tevkil etme, bu işten kendileri de acizdirler. Onları diğer insanlara da tevkil etme kendilerini onlara tercih ederler!" buyurdular. Sonra elini başımın üstüne koydu ve:

"Ey İbnu Havâle! Hilafetin (Medine'den) Arz-ı Mukaddese'ye (Suriye'ye) indiğini görürsen, bil ki artık zelzeleler, kederler, büyük hadiseler yakındır. O gün kıyamet, insanlara, şu elimin, başına olan yakınlığından daha yakındır" buyurdu." [Ebu Davud, Cihad 37, (2535).][86]

AÇIKLAMA:

1- Hilafetin Şam'a inmesi demek, hilafet merkezinin Medine'den Dımeşk'e yani bugünkü Şam-ı Şerif'e nakledilmesi demektir. Hilafetten maksad da hilafet-i nübüvvettir. Nitekim bu hâdise, Emevîler zamanında aynen vukua gelmiştir. İslam devletinin merkezi, Medine'den alınmış, Şam'a nakledilmiştir.

2- Hadisteki mana şudur: "İnsanların işlerini bana havale etme, ben îfa etmekten acizim, kendilerine de bırakma, şehvetlerinin ve şerlerinin çokluğu sebebiyle onlar da aciz kalırlar. Onları insanlara da havale etme; onlar da kendilerini bunlara tercih ederler ve emanet edilen bu işi yerine getiremezler. Onlar senin kullarındır, efendiler kölelerine nasıl muamele ederlerse sen de kullarına öyle muamele et!"[87]

-5045 -12- وعن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]فَتْحُ الْقُسْطَنْطِينِيِّة مَعَ قِيَامِ السَّاعةِ[. أخرجه الترمذي .

12. (5045)- Hz. Enes (radıyallahu anh) dedi ki: "İstanbul'un fethi kıyamet anında olacaktır." [Tirmizî, Fiten 58, (2240).][88]

-5046 -13- وعن علي رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: إذَا فَعَلَتْ أُمَّتِي خَمْسَ عَشْرَةَ خَصْلَةً حَلَّ بِهَا الْبَ ءُ. قِيلَ: وَمَا هِيَ يَا رَسُولَ اللّهِ؟ قَالَ: إذَا كَانَ الْمُغْنَمُ دُوًَ، وَا ‘مَانَةُ مَغْنَماً، وَالزَّكَاةُ مَغْرَماً، وَأطَاعَ الرَّجُلُ زَوْجَتَهُ، وَعَقَّ أُمَّهُ، وَبَرَّ صَدِيقَهُ، وَجَفا أبَاهُ، وَارْتَفَعَتِ ا ‘صْوَاتُ في الْمَسَاجِدِ، وَكَانَ زَعِيمُ الْقَوْمِ أرْذَلَهُمْ، وَأُكْرِمَ الرَّجُلُ مَخَافَةَ شَرِّهِ، وَشُرِبَ الْخَمْرُ، وَلُبِسَ الْحَرِيرُ، وَاتُّخِذَتِ الْقَيْنَاتُ وَالْمَعَازِفُ وَلَعَنَ آخِرُ هذِهِ ا ‘مَّةِ أوَّلَهَا، فَلْيَرْتَقِبُوا عِنْدَ ذلِكَ رِيْحاً حَمْرَاءَ وَخَسَفاً أوْ مَسْخاً وَقَذْفاً[. أخرجه الترمذي .

ومعنى كون »المغنم دوً« أن يكون لقوم دون قوم.ومعنى كون »ا ‘مانة مغنما« أن يرى المؤتَمن أن الخيانة في ا ‘مانة غنيمة وقد غنمها، ويرى رب المال.»الزّكاة مغرما« أي يرى إخراجها كالغرامة والخسارة.و»القيناتُ«

جمع قينة، وهي المغنية .

13. (5046)- Hz. Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (bir gün):"Ümmetim on beş şeyi yapmaya başlayınca ona büyük belanın gelmesi vacib olur!" buyurmuşlardı. (Yanındakiler): "Ey Allah'ın Resulü! Bunlar nelerdir?" diye sordular. Aleyhissalâtu vesselâm saydı:

* Ganimet (yani millî servet, fakir fukaraya uğramadan sadece zengin ve mevki sahibi kimseler arasında) tedavül eden bir meta haline gelirse.

* Emanet (edilen şeyleri emanet alan kimseler, sorumlu ve yetkililer, memurlar) ganimet (malı yerini tutup, yağmalayıp nefislerine helal) kıldıkları zaman.

* Zekat (ödemeyi ibadet bilmeyip bir angarya ve) ceza telakki ettikleri zaman.

* Kişi annesinin hukukuna riayet etmeyip, kadınına itaat ettiği;

* Babasından uzaklaşıp ahbabına yaklaştığı;

* Mescidlerde (rızayı İlahî gözetmeyen husumet, alışveriş, eğlence ve siyasata vs. müteallik) sesler yükseldiği zaman.

* Kavme, onların en alçağı (erzel) reis olduğu;

* (Devlet otoritesinin yetersizliği sebebiyle tedhiş ve zulümle insanları sindiren zorba) kişiye zararı dokunmasın diye hürmet ettiği;

* (Çeşitli adlarla imal edilen) içkiler (serbestçe) içildiği;

* İpek (haram bilinmeyip erkekler tarafından) giyildiği;

* (San'at, bale, konser gibi çeşitli adlar altında; bar, gazino, dansing ve salonlarda ve hatta televizyon ve filim gibi çeşitli vasıtalarla yaygın şekilde) şarkıcı kadınlar ve çalgı aletleri edinildiği;

* Bu ümmetin sonradan gelen nesilleri, önceden gelip geçenlere (çeşitli ithamlar ve bahanelerle) hakaret ettiği zaman artık kızıl rüzgârı, [zelzeleyi], yere batışı (hasfı) veya suret değiştirmeyi (meshi) [veya gökten taş yağmasını, (kazfı)] bekleyin." [Tirmizî, Fiten 39, (2211).][89]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadisi, ümmet umumiyetle, kızıl rüzgar hâdisi olarak bilir. Hadiste, Aleyhissalâtu vesselâm, kıyamete yakın İslam ümmetinin ictimâî hayatında hakim duruma gelecek pekçok içtimâî marazları nazar-ı dikkate arzetmektedir. Bu sayılanlardan herbiri hakikaten içtimâî bir hastalıktır. Beşeriyetin yaratılış hikmeti gereğince bu hastalıklara her devirde her yerde rastlanır. Ancak çerçevesi dar, gücü zayıftır. Fakat, anlaşılan o ki, kıyameti zaruri kılan bir hal olarak, bunlar, hem yaygınlık, alaniyet ve hem de fevkalâde kesafet kazanarak cemiyetin bünyesinde kökleşeceklerdir. Beşeriyeti bir bütün olarak bir uzva, bir hey'et-i içtimaiyeye benzetecek olursak, bu büyük beşerî uzviyet tıpkı münferid bir insan gibi, bünyesine yerleşen bu kadar ağır hastalıklara dayanarak, on beş çeşit hastalıkla, ağır hasta yatan tedavisiz bir beden gibi, ölüm ona daha hayırlı ve belki de bir kurtuluş olacaktır. Kıyamet bir bakıma onulmaz şekilde içtimâî marazlarla alude olmuş beşeriyetin ölümüdür. Anlaşılacağı üzere bu küllî ölümü, beşeriyet, şeriat-ı İlahiyeyi dinlemeyerek kendi eliyle hazırlamaktadır. Hadiste sayılan on beş marazın herbiri dinin yasak ettiği bir haramdır. Dikkat edersek insanlığın, kendi eliyle ördüğü teknik çerçevenin sağladığı kolaylık ve imkanların da yardımıyla, rîhu'lhamra vetiresinde her geçen gün daha da artan bir sür'atle yol aldığını görürüz.

2- Hadisin anlaşılması için, kapalı olan bazı tabirlerin yanına parantez içerisinde açıklayıcı ilavelerde bulunduk. Burada sonradan gelen nesillerin önceden gelenlere (yani halefin selefe) hakareti meselesi ile ilgili bir açıklamayı kaydedeceğiz. Tîbî der ki: "Bundan maksad, halefin (arkadan gelenlerin) selefi (Sahabe, Tabiin ve Etbau'ttabiin gibi Resulullah'ın senasına mazhar olan nesilleri) ta'n etmesi onlara birkısım kusurlar izafe etmesi, salih amellerde onlara ihtida etmemesidir. Bu davranışlar onlar hakkında lanet gibidir." Aliyyu'l-Kârî te'vile kaçmaya gerek olmadan, selefe lanet eden zümrelerin varlığına dikkat çekerek "Bunlar kâfir veya mecnundur, ama lanet edici bir zümredir" der ve ilave eder: "Bu zümre sadece lanetle de yetinmeyip, selefi tekdir de ediyor. Bu cinayeti işlerken dayanakları fasid olan hevaları, kısır olan efkârlarıdır. Böyleleri mesela Hz. Ebu Bekr, Hz. Ömer, Hz. Osman radıyallahu anhüm ecmain'in, (Resulullah'tan sonra) hilafeti haksız olarak ele geçirdiğini, aslında hilafetin Hz. Ali'nin hakkı olduğunu iddia ederler. Gerçek şu ki, bu iddia batıldır ve bu hususta selef ve halef bütün ümmet icma etmiştir. Bu icmaya karşı çıkan münkirlerin iddialarının hiçbir değeri yoktur. Kur'an ve sünnette hilafetin Resulullah'tan sonra Hz. Ali'ye ait olduğuna dair hiçbir delil, hiçbir nass mevcut

değildir."[90]

5047-14- وعن ابن عمرو بن العاص رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: أوَّلُ اŒياتِ خُروجاً طُلُوعُ الشَّمْسِ مِنْ مَغْرِبِهَا، وَخُرُوجُ الدَّابَّةِ عَلى النَّاسِ ضُحى، فأيَّتُهُمَا كَانَتْ فَا‘خْرَى على أثَرِهَا[. أخرجه مسلم وأبو داود .

14. (5047)- İbnu Amr İbnu'l-As (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Çıkış itibariyle, kıyamet alâmetlerinin ilki güneşin battığı yerden doğması, kuşluk vakti insanlara dabbetu'l-arzın çıkmasıdır. Bunlardan hangisi önce çıkarsa, diğeri de onun hemen peşindedir." [Müslim, Fiten 118, (2941); Ebu Davud, Melahim 12, (4310).][91]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, ilk çıkacak kıyamet alâmeti hususunda varid olmuştur. Dikkat edilirse zikredilen iki alâmetten hangisinin önce olacağında kesin bir ifade olmadığı anlaşılır. Ancak biri diğerinin izindedir; biri çıkınca diğeri hemen onu takip edecektir. İlk çıkacak alâmet hangisi olacak hususu ulema tarafından münakaşa edilmiştir. 5033 numaralı hadisin açıklamasında kısmen geçti.

2- Burada, hadiste geçen dabbetu'l-arzdan bahsetmek istiyoruz. Dabbetu'l-arz tabir olarak arz hayvanı demektir. Kur'an-ı Kerim (Neml 82)'de ve pek çok hadiste kıyamete yakın, kıyamet alâmetlerinden biri olarak dabbetü'l-arzın çıkacağından bahsedilmiştir. Şerh kitaplarında bununla ilgili çok farklı açıklama ve tasvirler mevcuttur. Bazılarını şöyle hülasa edebiliriz:

* Bununla cehalette hayvanlar menzilesinde olan eşrar murad olunmuştur.

* Bazıları: "Hadiste geçen, Cessase'dir" demiştir. (Cessase hadisi 5009 numarada geçti.)

* Hz. Ali: "Sakalı olan bir adamdır" demiştir.

* Bir hadiste: "Dabbetu'l-arz Musa'nın asası ve Süleyman'ın mührü beraberinde olarak çıkacak, mühür ile mü'minin yüzünü parlatacak, asa ile kâfirin burnunu kıracak, insanlar sofraya toplanacak, mü'min kâfir tanınacak" denir.

* Huzeyfe İbnu Esid'in bir eserine göre: "Dabbenin üç hurucu var: Birisinde bazı badiyelerden çıkar, sonra gizlenir; birisinde de umera kanlar dökerken bazı şehirlerden çıkar, yine gizlenir, sonra da insanlar mescidlerin en şereflisi, en büyüğü ve en faziletlisi nezdinde iken, arz kendilerini fırlatmaya başlar; derken halk kaçışır, mü'minlerden bir taife kalır, "bizi Allah'tan, hiçbir şey kurtaramaz" derler. Dabbe de onların üzerine çıkar, yüzlerini inciden yıldız gibi cilalandırır, sonra hareket eder. Artık ne takip eden yetişebilir, ne kaçan kurtulabilir. Bir adama varır, namaz kılıyordur. Vallahi sen ehl-i salat değilsin der yakalar, mü'minin yüzünü ağartır, kâfirin burnunu kırar, dedi. O zaman insanlar ne halde olur? dedik, "Arazide komşular, emvalde şerikler, seferlerde arkadaşlar" dedi.

* Bazı alimler: "Dabbe, emr-i bi'lma'ruf nehy-i ani'lmünker terkedilince çıkar" demiştir.

* Bazı müfessirler onun Safa dağından çıkacak büyük bir hayvan olduğunu söylemiştir.

* Bazıları onun, birincisi Mehdî, ikincisi Hz. İsa'dan sonra, üçüncüsü de güneş batıdan doğduktan sonra olmak üzere üç kere çıkacağını söylemiştir.

* Dabbe hakkında Bediüzzaman şu açıklamayı yapar: "Kur'an'da, gayet mücmel bir işaret ve lisan-ı halinden kısacık bir ifade, bir tekellüm var. Tafsili ise ben şimdilik, başka meseleler gibi kat'î bir kanaatle bilemiyorum. Yalnız bu kadar diyebilirim: يَعْلَمُ الْغَيْبَ اِلاَّ اللهُ "...Nasıl ki kavm-i Fir'avn'e "çekirge afatı ve bit belası" ve Ka'be tahribine çalışan kavm-i Ebrehe'ye "ebabil kuşları" musallat olmuşlar. Öyle de Süfyan'ın ve Deccallerin fitneleriyle bilerek, severek isyan ve tuğyana ve "Ye'cüc ve Me'cüc' ün anarşistliği ile fesada ve canavarlığa giden ve dinsizliğe, küfür ve küfrana düşen insanların akıllarını başlarına getirmek hikmetiyle arzdan bir hayvan çıkıp musallat olacak, zir ü zeber edecek. Allah u a'lem, o dabbe bir nevidir. Çünkü gayet büyük bir tek şahıs olsa, her yerde herkese yetişmez. Demek, dehşetli bir taife-i hayvaniye olacak, Belki اِلاَّ دَابَّةُ الاَرْضِ تأكُلُ مِنْسَاَتَهُ ayetinin işaretiyle o hayvan dabbetü'l-arz denilen ağaç kurtlarıdır ki, insanların kemiklerini ağaç gibi kemirecek, insanın cisminde, dişinden tırnağına kadar yerleşecek. Mü'minler, iman bereketiyle ve sefahat ve su-i istimalden tecennübleriyle kurtulmasına işareten ayet iman hususunda o hayvanı konuşturmuş."[92]

5048-15- وعن معاذ بنِ جبل رَضِيَ اللهَ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولَ اللّهِ #: عُمْرَانُ بَيْتُ المَقْدِسِ خَرَابُ يَثْرِبَ، وَخَرَابُ يَثْرِبَ خَرُوجُ الْمَلْحَمَةِ، وَالْمَلْحَمَةُ فَتْحُ الْقُسْطَنْطِينِيِّةَ: وَفَتْحُ الْقُسْطَنْطِينِيُّةِ خُرُوجُ الدَّجَّالِ. ثُمَّ ضَرَبَ بِيَدِهِ عَلى فَخِذِ الِّذى حَدَّثَهُ؛ ثُمّ قَالَ: إنّ هذَا الْحَقُّ كَمَا أنَّك قَاعِدٌ ههُنَا، يَعْنِى مُعَاذَ بْنَ جَبَلٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه[. أخرجه أبو داود والترمذي .

15. (5048)- Hz. Muaz İbnu Cebel (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (birgün):
"Beytu'l Makdis'in imarı Yesrib'in harabıdır. Yesrib'in harabı melhamenin (savaşın) çıkmasıdır. Melhame İstanbul'un fethidir, İstanbul'un fethi Deccal'in çıkmasıdır!" buyurdular Sonra elini (Resulullah), konuşmakta olduğu kimsenin (yani Hz. Muaz'ın) dizine vurdular ve:
"Bu söylediğim kesinlikle hakikattir. Tıpkı senin burada oturman hak olduğu gibi" buyurdular."
Hz. Muaz burada kendisini kasdetmektedir. (Yani Aleyhissalâtu vesselâm'ın konuştuğu ve dizine elini vurduğu kimse Muaz İbnu Cebel (radıyallahu anh)'dir.)" [Ebu Davud, Melahim 3, (4294).][93]

AÇIKLAMA:

Burada, birbiriyle irtibatlı olarak zuhura gelecek bazı hadiseler nazar-ı dikkate arzedilmektedir. Ebu Davud bu hadisi Emaratu'l-Melahim başlığı altında kaydeder. Buna göre, sayılan hadiseler melhame denen büyük savaşların çıkmasına alamettir; o da Deccal'in çıkmasına...
* Beytu'l-Makdis, Mescidu'l-Aksa denen Kudüs şehrindeki mukaddes mesciddir. Onun umranı, imandır. İmar da insanca, gelirce, malca çokluğa kavuşmasıyla gerçekleşir.
* Yesrib, Medine-i Münevvere'nin cahiliye devrindeki eski adıdır.
Hadisi bazı şarihler: "Mescid-i Aksa'nın imarı Medine'nin harabının sebebidir" diye anlamıştır. Ancak Aliyyu'l-Kârî, "sebeb"i kabul etmez, "Mescid-i Aksa'nın imarı, Medine'nin harab olma zamanına rastlar" şeklinde açıklama getirir.
Bazı şarihler, "Beytu'l-Makdis'in imarı"ndan, harab edildikten sonra yeniden imar edilmesini anlarlar. "Çünkü derler, ahirzamanda, o harab olur, kâfirler sonra imar ederler." Bazı şarihler: "Umran, mükemmel şekilde imardır. Öyleyse,

Beytu'l-Makdis, Medine'nin harabı zamanında normalin üstünde mükemmel bir imara mazhar olacaktır. Çünkü Beytu'l-Makdis'in harab olması mevzubahis değildir" demiştir.
* Hadiste geçen melhame yani büyük savaştan, Şam ile Rum arasında çıkacak büyük bir savaş anlaşılmış ise de, İbnu Melek "Şam'la Tatarların arasında geçen savaşın kastedildiğini" söyler. Aliyyu'l-Kârî: "Birinci görüş daha doğru" der.
Bazı alimler, bunlardan herbirinin, kendinden sonra vukua gelecek bir hadisenin alâmeti olduğunu belirtir.
Resulullah, Hz. Muaz'a, bu söylediklerinin yakin ifade ettiğini belirtmiştir. Gerçekten de hepsi çıkmıştır.[94]

-5049 -16- وعن عبداللّهِ بن بسر رَضِـيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: بَيْنَ الْمَلْحَمَةِ. وَفَتْحِ الْمَدِينَةِ سِتُّ سِنِينَ وَيَخْرُجُ الْمَسِيحُ الدَّجَّالُ في السَّابِعَةِ[. أخرجه أبو داود .

16. (5049)- Abdullah İbnu Büsr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Melhame ile Medine'nin fethi arasında altı yıl vardır. Yedinci yılda da Mesih Deccal çıkar." [Ebu Davud, Melahim 4, (4296); İbnu Mace, Fiten 35, (4093).] [95]

AÇIKLAMA:

Hadiste geçen Medine'den maksad İstanbul'dur. Çünkü Medine, kelime olarak şehir demektir. Kelime burada lügat manasında kullanılmış olmaktadır. Mamafih yine Ebu Davud'un bir rivayetinde "Büyük melhame, İstanbul'un fethi ve Deccal'in çıkması yedi ay içerisindedir" denilmektedir. Bu hadiste Medine yerine İstanbul zikredilmiştir.
İki hadis arasında dikkat çeken bir müşkil var: Birinde "yedi yıl" denirken, diğerinde "yedi ay" denmektedir. İbnu Kesir şöyle bir açıklama ile müşkili gidermeye çalışır: "Melhame'nin başı ile sonu arasında altı yıl vardır. Sonu ile İstanbul kastedilmiş olan Medine'nin fethi arasında bir yakınlık vardır. Öyle ki, bu Deccal'in çıkmasıyla birlikte yedi ay içerisinde olur."
Aliyyu'l-Kârî, teâruzun halledilemez durumda olduğunu belirttikten sonra

melhame-i kübra ile Deccal'in çıkması arasında yedi yıl olduğunu belirten hadisin, yedi ay olduğunu söyleyen hadisten daha sahih olduğunu -Ebu Davud'un kaydına dayanarak- cezmen ifade eder. [96]

İKİNCİ BAB

SÛR'A ÜFLENMESİ VE NEŞR

-5050 -1- عن أبي سعيد رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: كَيْفَ أنْعَمُ وَقَدِ الْتَقَمَ صَاحِبُ الْقَرْنِ الْقَرْنَ وَحَنَا جَبْهَتَهُ وَاضِعاً سَمْعَهُ يَنْتَظِرُ أنْ يُؤْمَرَ فَيَنْفُخَ. فَكأنَّ ذلِكَ ثَقُلَ عَلى أصْحَابِهِ رَضِيَ اللّهُ عَنْهم، فقَالُوا: كَيْفَ نَفْعَلُ أوْ كَيْفَ نَقُولُ؟ قَالَ: قُولُوا: حَسْبُنَا اللّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ، تَوَكَّلْنَا عَلى اللّهِ، وَرُبَّمَا قَالَ: عَلى اللّهِ تَوَكَّلْنَا[. أخرجه الترمذي .

1. (5050)- Ebu Said (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Sûrun sahibi (İsrafil aleyhisselam), sûr denen borusunu ağzına dayamış, yüzünü çevirmiş, kulağını dikmiş, üfleme emrini beklerken ben nasıl tereffühle (dünya nimetlerinden) istifade edebilirim?" buyurmuşlardı. Bu, sanki ashabına çok ağır gelmişti:
"Peki biz ne yapalım -veya ne diyelim- ey Allah'ın Resûlü?" diye sordular. Onlara: "Hasbünallah ve ni'melvekil (Allah bize yeter, o ne güzel vekildir!), Allah'a tevekkül ettik. -belki de "tevekkülümüz Allah'adır!" demişti- deyiniz!" diye emir buyurdular." [Tirmizî, Kıyamet 9, (2433).][97]

AÇIKLAMA:

el-Kâdı merhum, Resulullah'ın bu hadiste: "Kıyameti koparacak olan İsrafil, sûrunu ağzına dayamış, üfleme emri beklerken yani kıyamet bu kadar yaklaşmış iken, ben nasıl ferah bir yaşayışa girebilirim?" demek istediğini söyler. Kıyamet ve ölüm hadiselerinin anılmasında, hatırlanmasında insanlara bir ders, bir nasihat var. Resulullah bu dersi vermektedir.[98]

-5051 -2- وعن ابن عمرو بن العاص رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]سُئِلَ رَسُولُ اللّهِ # عَنِ الصُّورِ، قَالَ قَرْنٌ يُنْفَخُ فيهِ[. أخرجه أبو داود والترمذي .

2. (5051)- İbnu Amr İbni'l-As (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a sûr'dan sorulmuştu:
"Bu, içine üflenen bir boynuzdur!" diye cevap verdi." [Ebu Davud, Sünnet 24, (4742); Tirmizî, Kıyamet 9, (2432).][99]

AÇIKLAMA:

1- Rivayetin Tirmizî'deki veçhinde bu soruyu bir bedevinin sorduğu belirtilir.

2- Sûr hakkında Mücahid'den gelen bir açıklamaya göre, sûr boynuz gibi bir şeydir. Yemen lehçesinde sûr kelimesi, boynuz manasında bir tabirdir. Bazılarına göre, bu kelime suret kelimesinin cem'idir. Yani ölülerin suretleri; bunlara ruh üflenir. Ancak doğru olanı, önceki açıklamadır. Çünkü hadislerde bu bazan "boynuz" demek olan karn kelimesiyle ifade edilmiştir.
Alimler, ayetlerin tahlilinden, İsrafil'in sûra üç sefer üfleyeceğini istidlal etmişlerdir.
"Birincisi, nefha-i fezadır: Bunda göklerde ve yerde kim varsa, Allah Teala'nın dilediği zevattan başkası, hep dehşetinden sarsılacaktır. Neml suresinin 87. ayeti bu nefhayı haber verir.
İkincisi, nefha-i sa'kdır: Bunda Allah'ın dilediklerinden başka hepsi yıkılıp ölecektir. Zümer suresinin 68. ayeti bu nefhayı haber verir.
Üçüncüsü, nefha-i kıyamdır. Bu sûrun üflenmesiyle bütün insanlar dirilip kabirden kalkacak ve mahşer yerine hesap vermek üzere koşuşacaklardır. Yasin suresinin 51. ayeti bunu haber verir.[100]

5052-3- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ # مَا بَيْنَ النَّفْخَتَيْنِ أرْبَعُونَ. قِيلَ أرْبَعُونَ يَوْماً؟. قَالَ أبُو هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه: أبَيْتُ. قِيلَ أرْبَعُونَ شَهْراً؟ قَالَ أبُو هريرة أبَيْتُ، قِيلَ أرْبَعُونَ سَنَةً. قَالَ: أبَيْتُ. ثُمّ يَنْزِلُ مِنَ السَّمَاءِ
مَاءٌ فَيَنْبُتُونَ كَمَا يَنْبُتُ الْبَقْلُ، وَليْسَ شَيْءٌ مِنَ اْ'نْسَانِ يَبْلَى إَّ عَظْمٌ وَاحِدٌ وَهُوَ عَجبُ الذَّنَبِ، وَمِنْهُ يُرْكَبُ الْخَلْقُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ[. أخرجه الستة إ الترمذي.»عَجْبُ الذَّنبِ« هو العظم المستدير الذي يكون في أصل العجز وأصل الذنب .

3. (5052)- Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"İki sur arasında kırk vardır!" buyurmuştur. Bunun üzerine oradakiler:
"Ey Ebu Hureyre! Kırk gün mü?" diye sordular. Fakat o: "Birşey diyemem!" cevabını verdi. Tekrar: "Kırk ay mı?" dediler. O yine: "Bir şey diyemem!" cevabını verdi. "Kırk yıl mı?" dediler. O yine: "Bir şey diyemem!" cevabını verdi ve (Resulullah'ın hadisine devam etti.)
"Sonra Allah semadan su indirecek ve insanlar yerden sebze biter gibi bitecekler. İnsanda bir kemik hariç hepsi çürür. Bu çürümeyen, acbu'zzeneb denen kuyruk sokumu kemiğidir. Kıyamet günü yeniden yaratılış bundan terkib edilecektir." [Buhârî, Tefsir, Zümer 3, Amme 1; Müslim, Fiten 141, (2955); Muvatta, Cenaiz 48, (1, 239); Ebu Davud, Sünnet 24, (4743); Nesâî, Cenaiz 117, (4, 111).][101]

AÇIKLAMA:

1- İsrafil'in sûra kaç sefer üfleyeceği hususunda ihtilaf edilmiştir. Önceki hadisin açıklamasında "üç" diyenleri esas almış idik. İki ve hatta "dört" diyenler de olmuştur. İbnu Hacer "dört" diyenlerin görüşünü zayıf bulur.

2- Bu rivayet, iki üfleme arasında geçecek müddet hususunda bir fikir verir: Arada bir müddet var ama miktarı belli değil. Resulullah söylemiş olsa bile Hz. Ebu Hureyre şu veya bu sebepten dolayı yakalayamamış. Bazı rivayetlerde "kırk sene", "kırk hafta" gibi kayıtlar gelmiş ise de İbnu Hacer onların zayıf olduğunu belirtir.
5055 numaralı hadiste iki ayrı sûr üfleyicisiyle ilgili açıklama kaydedilecektir.

3- Hadiste, insanın kuyruk sokumunda acbu'zzeneb denen bir kemik hariç tamamının çürüyeceği belirtilmiştir. Bazı rivayetlerde sual üzerine acbu'zzeneb hakkında bilgi verilmiştir. Bu, hardal danesi büyüklüğünde son derece küçük bir zerredir. Kıyamet günü insanın yeniden yaratılışı, çürümeyen bu kemikten başlatılacaktır. Günümüz ilmi bir DNA hücresine binlerce sayfalık ansiklopedideki bilginin depolanabileceğini ortaya koymuştur. Dolayısıyle her insanın şahsiyet-i müstakilesi ile ilgili temel bilgilerin, meşiet-i İlahî ile çürümeyecek olan bir hücrede depolanıp neş'eyi saniyenin (veya ikinci yaratılışın) bu hücreden itibaren olması gayet mâkuldur. Bazı alimler: "Burada

Allah'tan başka kimsenin bilemediği bir sır var. Çünkü yoktan var eden Allah, ikinci sefer yaratışta, yaratılışı bina edeceği bir asl'a muhtaç değildir" demiştir.

4- Hadiste amm bir üslubla çürümenin her insana şamil olacağı ifade edilmiştir. Halbuki başka rivayetlerde peygamberin, şehidlerin çürümeyeceği ifade edilmiştir. Şarihler bunları hükümden istisna ederler.

5- Şunu da belirtelim: İnsanın tamamen çürüme hadisesinden acbu'zzenebi istisna kılan إِلاَّ "hariç" kelimesini, bazı alimler istisna manasına değil, atıf vavı olarak anlamışlar ve "acbu'zzeneb de çürür" demişlerdir. Müzenî'nin öne sürdüğü bu manayı el-Ferra ve el-Ahfeş mâkul bulmuşlardır. Ancak, İbnu Hacer: "Müzenî'nin teferrüd ettiği bu mana bazı rivayetlerde "Arz acbu'zzenebi ebediyyen yemez (çürütmez)" şeklinde gelen sarahat reddeder" der.[102]

-5053 -4 وعن كعب بن مالك رَضِيَ اللهُّ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِّ # إنَّمَا نَسَمَةُ الْمُؤْمِنِ طَيْرٌ يَعْلِقُ في شَجَرِ الْجَنَّةِ حَتّى يُرْجِعَهُ اللهُّ الى جَسَدِهِ يَوْمَ يَبْعَثُهُ[. أخرجه مالك والنسائي.»النَّسَمةُ« الروح والنفس.و»يَعْلِقُ« بسكون العين: أي يأكل .

4. (5053)- Ka'b İbnu Malik (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Mü'minin ruhu, cennet ağacında beslenen bir kuş olur. Yeniden dirilme gününde Allah onu cesedine döndürünceye kadar orada beslenir." [Muvatta, Cenaiz 49, (1, 240); Nesâz- Cenaiz 117 (4, 108); İbnu Mace, Zühd 32, (4271).][103]

AÇIKLAMA:

1- Rivayet, Nesaî'de şöyledir: "Mü'minin ruhu, cennet ağacında bir kuş olur. Allah kıyamet günü cesedine gönderinceye kadar orada kalır."

2- Şarihler, başka rivayetlere dayanarak, cennete kuş olacak ruhun, mücahidlerin ve şehid olarak ölen mü'minlerin ruhları olduğunu tasrih ederler. Diğer ruhların ise, bazan semada, bazan mezarların avlularında bulunacaklarını belirtirler. Ebu Bekr İbnu'l-Arabî sadece şehidlerin kıyametten önce yeme ve diğer nimetlere mazhar olacağı, diğer ruhlara, kıyametten önce bunların verilmeyeceği

hususunda ümmetin icmaını nakleder. Sadedinde olduğumuz hadisin de bazı tariklerinde şehid ruhlarının kastedildiği tasrih edilmiştir: "Şehidlerin ruhları yeşil kuşların içindedir. Dilediği yerde rızkını yer."

3- Alimler, kuş olma hadisesi için: "Ruh, Allah'ın emriyle kuş şeklinde teşekkül ve temessül eder. Tıpkı meleğin, insan şeklinde temessül ettiği gibi" derler ve ilave ederler: "Muhtemelen, burada murad, bazı rivayetlerde geldiği üzere ruhun bir kuş bedenine girmesidir." Suyûtî, Ebu Davud'a yaptığı haşiyede "Hadisi, "ruh, kuş olarak teşekkül eder" diye açıklarsak, burada kastedilen mana sadece "uçmaya muktedir olmaktaki" benzeyiştir, yaratılış yönüyle benzeme değildir. Çünkü insanın maddî şekli mahlukatın şekilleri arasında en üstünüdür" der.
Sindî, Suyûtî'nin mülahazasına şu ilavede bulunur. "Bu görüş, insan ruhunun kendine has bir şekli olması halinde doğrudur. Ama hakikat-ı halde insan ruhunun müstakil, hususî bir şekli yoksa ve şekilden mücerred ise ve Allah, bir hikmete binaen belli bir şekil almasını dilerse, ilk olarak kuş şeklini almasında aklın kabul etmeyeceği bir husus yoktur."
Mevzuun ehemmiyetine binaen, Suyûtî'nin Nesâî Şerhi'nde yer verdiği açıklamalardan bazı pasajları iktibas edeceğiz:
"İbnu'l-Kayyim der ki: "Ruh'un kaldığı bir yerin (mak'ad) olduğunu söylemek, onların ne kabirde olduğuna, ne de kabrin havlusunda olduğuna delalet etmez. Bilakis ruhun bu yerle bir bağıntısının bulunduğuna delalet eder ve bu manada ona bir mekan izafesi sahih olur. Zira ruhun bir başka şe'ni (bizim tabi olduğumuz kayıtlarla mukayyed olmayan bir başka realitesi ve mahiyeti) vardır. Bundandır ki o, bedenle bağlı olduğu halde aynı zamanda Refik-i A'la'da bulunur. Öyle ki, bir Müslüman, (ölmüş) arkadaşına selam verdiği vakit, ruh o hususî yerinde olduğu halde bu selama mukabele eder. Nitekim Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) altı yüz kanadı olan Hz. Cebrail aleyhisselam'ı görmüştür. Bu esnada onun sadece iki kanadı ufku kapatmış ve dizini Resulullah'ın dizine dayayacak, ellerini dizinin üstüne koyacak şekilde ona yaklaşmıştır. Ruhla ilgili meseleleri anlamada zorluk çıkaran husus, şöyle bir yanılgıdır; ruhlar âlemi ile ilgili şuunatı, şehadet âleminin me'luf olan, alışılan şuunatı ile mukayese yapılır, orası da buraya göre değerlendirilir. Bu hatalı kıyasa göre, ruh bir yer işgal etti mi, onun bir başka mekanda bulunması mümkün olmaz. Bu açık bir yanılgıdır. Nitekim Aleyhissalâtu vesselâm Mirac gecesinde Hz. Musa'yı Refik-i A'la'da olduğu halde, kabrinde namaz kılarken ve selam verenlere mukabele ederken görmüştür. Bu iki durum arasında bir zıtlık yoktur. Çünkü ruhun şe'ni bedenlerin şe'ninden ayrıdır. Bu durumu daha iyi

anlamamız için bazıları güneşle misallendirmiştir: Güneş semada olduğu halde şuaları yerdedir. Gerçi burada benzetmede eksiklik var. Çünkü ışık güneşin zatı değil, arazıdır. Ruh ise, arazıyla değil, zatıyla yerdedir. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, yine Mirac'ta peygamberleri semavatta görmesi de bu meselemize bir başka delildir. Zira Aleyhissalâtu vesselâm orada ruhları misalî cesedlerinde görmüştü. Bununla birlikte onlar kabirlerinde canlı olarak namaz kılıyorlardı. Diğer taraftan Aleyhissalâtu vesselâm'ın şu sözünü de hatırlayalım: "Kim, kabrimin yanında bana salat okursa onu işitirim; kim de uzaktan salat okursa, o bana ulaştırılır." "Allah kabrime müvekkel bir melek koymuştur. Ona bütün mahlukatın kulaklarını vermiştir, kıyamete kadar bana salat okuyacak bir kimse yoktur ki, bu melek bana onu ismiyle, babasının ismiyle ulaştırmasın." Şurası da muhakkak ki, Aleyhissalâtu vesselâm'ın ruh-u şerifleri makamların en yücesinde, diğer peygamberlerin ruhlarıyla birliktedir.
Dinimizde sabit olan bu haberlerle, şu husus kesinlik kazanmıştır: "Ruhun A'layı İlliyyin'de veya cennette veya semada bulunmasına rağmen, bedeniyle de irtibatta olup idrak etmeye, işitmeye, namaz kılmaya, okumaya devam etmesi arasında bir zıtlık yoktur; biri diğerine mani değildir. Bu meselede şaşkınlık ve anlama zorluğu şuradan gelir: Dünyevî şahidde, söylenenleri görecek maddî bir organ mevcut değildir, bunlar iman ve tefekkürle idrak edilebilir. Berzah ve ahiretle ilgili umûr, dünyada alışmış olduklarımızdan tamamen ayrıdır. Öylesine ayrı ki, şöyle denebiliyor: "Ruhta öyle bir hareket kabiliyeti, öyle bir intikal sür'ati var ki, kabirden semaya çıkışına kadar muhtaç olduğu müddet, göz açıp kapama anı gibi zamanın en küçük bir birimidir. Bu durumu uykuda olan bir ruh müşahade eder. Nitekim hadislerde geldiğine göre: "Uyuyan kimsenin ruhu yükselir, yedi kat semayı deler. Arş'ın önünde Allah'a secde eder, sonra cesedine geri döner ve bu seyahatı çok kısa bir zamanda gerçekleştirir."
Vefatı, miladî 1505 olan Suyûti'nin özetle sunduğumuz bu açıklaması, günümüzde getirilen ilmî açıklamalara neredeyse ayniyle muvafık düşmektedir. Tamamen fizik kanunlarıyla yapılan açıklamalardan sonra verilen bir sonuç şöyle: "...Dünya adı verilen bu gezegen, bize göre insanlara ait zahirî âlemdir. Ama bu gezegende yaşayan ve farklı yaratılan cinler de bizimle dünyayı paylaşmaktadır. Onlar gene bu dünyamız üzerinde Kur'an-ı Kerimimizin gayb âlemi adını verdiği âlemde yaşamaktadırlar. Gayb âlemi, dünyadan başka bir yerde değildir. Farklı yaratılmamız sebebiyle cinler ve biz insanlar aynı koordinatlarda yaşadığımız halde fizik algılama sistemlerimizle birbirimizi farketmemekteyiz.
Görülmektedir ki, zahirî âlemin her noktası, aynı zamanda gayb âlemidir. Gayb

âleminin her noktası da, aynı zamanda zahirî âlemdir. Öyleyse her nokta zahirî âlemde de gayb âleminde de aynı koordinatlara sahiptir ve her iki âlemde de vardır."

Bu meselede Bediüzzaman şöyle der:

"İ'lem Eyyühe'l-Aziz: Âlem-i ziya, âlem-i hararet, âlem-i hava, âlem-i kehriba, âlem-i elektrik, âlem-i cezb, âlem-i esir, âlem-i misal, âlem-i berzah gibi âlemler arasında müzaheme (sıkışıklık) ve yer darlığı yoktur. Bu âlemler, hepsi de, ihtilalsiz, müsademesiz küçük bir yerde içtima ederler. Kezalik bu geniş gaybî âlemlerin de bu küçük arzda içtimaları mümkündür. Evet hava, su insanın yürüyüşüne, cam ziyanın geçmesine, şuanın röntgen vasıtasıyla kesif cisimlere bile nüfuzuna ve akıl nuruna, melek ruhuna, demirin içine hararetin akmasına, elektriğin cereyanına bir mani yoktur.

Kezalik bu kesif âlemde ruhanîleri devrandan, cinnîleri cevelandan, şeytanları cereyandan, melekleri seyerandan men edecek bir mani yoktur."

Merhum'un, mevzuyu aydınlatacak bir başka açıklaması, şöyle:

"İ'lem-Eyyühe'l-Aziz: Vücud nev'inde tezahum yoktur. Yani, pekçok âlemler, haller, vücud sahnesinde içtima eder, birleşirler. Mesela: Gece zamanı duvarları camdan olan ve elektrik yanan bir odaya girdiğin vakit, âlem-i misale bir pencere hükmünde olan camlarda pek çok menzilleri, odaları göreceksin.

Saniyen: Odada otururken, kemal-i suhuletle o misalî odalarda her çeşit tebdil, tağyir, tasarruf edebilirsin.

Salisen, odadaki elektrik, elektrik misallerinin en uzağına en yakındır. Çünkü, o misalî misallerin kayyumu odur.

Rabian, bu maddî vücudun bir habbesi, bir parçası, o misali vücudun bir âlemini içine alabilir. Bu dört hüküm, Vacib (Allah) ile âlem-i mümkinat arasında da caridir. Çünkü mümkinatın vücudu Vacib'in nurundan bir gölge olduğu cihetle, vehmî bir mertebedir. Vacib'in emriyle vücud-u hariciyeye girer. Sâbit ve müstekarr kalır. Demek mümkinatın vücubu, bizzat hakiki bir vücud-u haricî olmadığı gibi, vehmî veya zail bir zıllı da değildir. Ancak Vacibu'l-Vücud'un (Allah'ın) icadıyle bir vücuttur."

Bediüzzaman'ın bir başka tahliline göre, tasvirlerde yedinci kat semanın ötesinde yer aldığı ifade edilen ve zihinlerde, kevn dediğimiz maddî âlemi kuşatan uzak bir hudud gibi tebessüm eden arş dahi, kevn' den hariç değildir.

"İ'lem-Eyyühe'l-Aziz: Her şeyin içine melekut, dışına da mülk denir. Bu itibarla insan ile kalb, birbirine hem zarf, hem mazruf olur. Çünkü insan, mülk cihetiyle kalbe zarf olur; melekut cihetiyle de mazruf olur.

Bu kaide arş ile kevn hakkında da tatbik edilir. Şöyle ki: Arş, Zahir, Batın,

Evvel, Ahir isimlerinin halita ve karışığıdır. Bu halitada dahil olan ism-i Zahir itibariyle arş, mülk; kevn melekut olur. İsm-i Batın itibariyle arş melekut, kevn mülk olur. Demek arş'a ism-i Zahir nazarıyla bakılırsa, kendisi zarf, kevn de mazruf olur. İsm-i Batın gözüyle bakılırsa kendisi mazruf, kevn zarf olur ve keza ism-i evvel itibariyle وَكَانَ عَرْشُهُ عَلى الْمَاءِ ayetinin işaret ettiği kevnin bidayetini içine alıyor. Ve ism-i Ahir itibariyle, سَقْفُ الْجَنَّةِ عَرْش الرَّحْمنِ hadis-i şerifinin ima ettiği kevnin nihayetini içine alıyor.
Demek arş öyle bir halitadır ki, şu dört isimden aldığı hisseler ile kevn ve vücudun sağını solunu, üstünü ve altını ihata etmiş olur."[104]

-5054 -5- وعن أبي رزين العُقَيْلِي قالَ:]قُلْتُ يَا رَسُولَ اللّهِ كَيْفَ يُعِيدُ اللّهُ الْخَلْقَ؟ وَمَا آيَةُ ذلِكَ؟ قَالَ: أمَا مَرَرْتَ بِوادِى قَوْمِكَ جَدْباً، ثُمَّ مَرَرْتَ بِهِ يَهْتَزُّ خَضِراً؟ قُلْتُ: نَعَمْ. قَالَ: فَتِلْكَ آيَةُ اللّهُ في خَلْقِهِ كَذلِكَ يُحْيِي اللّهُ الْمَوْتَى[. أخرجه رزين .

5. (5054)- Ebu Rezin el-Ukaylî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ey Allah'ın Resulü dedim, Allah, mahlukatı nasıl iade eder, (yeniden diriltir)? Bunun dünyadaki örneği nedir?"
"Sen dedi, hiç kavminin üzerinde yaşadığı vadiden kurak mevsimde geçmedin mi? Sonra bir kere de her tarafın yemyeşil üğründüğü münbit mevsimde uğramadın mı?"
Ben "Elbette!" deyince:
"İşte bu, (yeniden) yaratmasına Allah'ın delilidir. Allah, ölüleri de böyle diriltecektir!" buyurdular." [Rezin tahric etmiştir. Bu hadis Ahmed İbnu Hanbel'in Müsned'inde biraz farklı lafızlarla rivayet edilmiştir (4, 11).][105]

AÇIKLAMA:

Ahirette yeniden diriltmeye, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın verdiği bu örnek, tamamen Kur'anî bir metoddur. Zira Kur'an-ı Kerim, dünyada cereyan eden ve gözle gördüğümüz hadiseleri zikrederek, ahiretteki ihyanın da böyle olacağını söyler.
"Allah, rüzgârları salıverip de bulutları harekete getirmekte olandır. Derken biz

onu ölü bir toprağa sürüp, onunla yeri, ölümünün ardından canlandırmışızdır. İşte (ölülerin) dirilmesi de böyledir" (Fatır 9).[106]

-5055 -6- وعنِ ابن عبّاس رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]في قوله تعالى: فإِذَا نُقِرَ في النَّاقُورِ. قَالَ: هُوَ الصُّورُ، والرَّاجِفَةُ النَّفْخَةُ ا‘ولى، والرَّادِفَةُ الثَّانِيَةُ[.
6. أخرجه البخاري ترجمة.

6. (5055)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) "O boru öttürülünce" (Müddessir 8) ayeti ile ilgili olarak dedi ki: "Bu, sûrdur. Surede geçen racife, birinci nefha (üfleme), râdife de ikinci nefhadır." [Buhârî, Rikak 43 (muallak olarak).][107]

AÇIKLAMA:

1- İbnu Hacer bu hadisin açıklaması zımnında, sûru üfleyecek melekten bahsederken, sûru İsrafil aleyhisselam'ın üfleyeceği hususunda Ehl-i Sünnet ve'lcemaat'in icma'ına dair Halimi'nin kaydını naklettikten sonra, bazı rivayetlerde de iki sûr üfleyicisinden bahsedildiğine temas eder. Bu rivayetlerden birinde " Her sabah, sûra müekkel iki melek, ona üfleme emrini beklerler."
İbnu Hacer, bu manayı ifade eden hadislerden bazılarını kaydeder sonra da birinci üflemeyi bir başka meleğin, ikinci üflemeyi ise İsrafil'in yapacağını ifade eden Hz. Aişe'ye ait şu rivayeti kaydeder: "O melek, İsrafil'in kanat çırptığını görünce, sûra üfler. O, birinci üflemeyi yapar ki, bu nefha-i sa'k'dır. Sonra İsrafil ikinci üflemeyi yapar. İşte bu da nefha-i ba's (yeniden dirilme=nefha-i kıyâm da denir)."[108]

2- Sadedinde olduğumuz hadis, Müddessir suresinde geçen nâkur ile Naziat suresinde geçen râcife ve râdife kelimeleri hakkında İbnu Abbas'ın yaptığı açıklamayı sunmaktadır. Buna göre, mezkur nâkurdan maksat, İsrafil'in kıyamet günü ölülerin dirilmesi için üfleyeceği sûr (boru)dur. Sûr' dan Kur'an'da bir çok ayette bahsedilmiştir. En'am 6, Kehf 99, Taha 102, Mü'minun 101, Neml 87, Yasin 51, Zümer 68, Kaf 20, Hakka 13, Nebe' 18.

3- Sûr kelimesini Hasan Basrî, suver şeklinde okumuştur. Suver, suretin cem'idir. Bu takdirde manayı şöyle te'vil etmiştir: "Üflemeden murad cesedleredir, ta ki

ruhlar cesedlere dönsünler. Ebu Ubeyde "sureti, cemi olarak suver şeklinde okumanın da" caiz olduğunu, başka şahidlerle gösterir. Böyle olunca, iki kıraat da aynı manayı ifade etmiş olur. Ancak Ezherî, bu yorumun Ehl-i Sünnet'in kabul ettiği şekle muhalefet ettiği belirtilir.
İbnu Hacer bu ihtilafı kaydettikten sonra, Ebu'ş-Şeyh'in Kitabu'l-Azamet'inden Vehb İbnu Münebbih'in bir rivayetini kaydeder: "Allah sûru kristal cam berraklığındaki inciden yarattı. Sonra arş'a: "Sûru al ve (bir köşene) as!" dedi. Sonra, "Ol!" emretti ve İsrafil oluverdi. İsrafil'e sûru (boruyu) almasını emir buyurdu. İsrafil de (arşta asılı olan sûru) aldı, onda, yaratılmış her bir ruh, hayat sahibi her bir nefis için bir delik açtı. [...] Sonra bütün ruhlar sûrda toplanır. Sonra Allah İsrafil'e emreder, o da sûra (cesedlere) üfler ve her bir ruh, cesedine girer."
İbnu Hacer der ki: "Bu hadise göre, üfleme hadisesi, önce ruhların sûra -ki bu manada cesedler demektir- ulaşması için vukua gelir. Öyleyse burada üflemenin, boynuz olan "sûr"a izafesi hakikattır, cesedler olan "sûr"a izafesi mecazdır.[109]

5056 -7- وعن أبي سعيد رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]ذَكَرَ رَسُولُ اللهِ # صَاحِبَ الصُّورِ، وَقَالَ عَنْ يَمِينِهِ جِبْرِيلُ، وَعَنْ يَسَارِهِ مِيكَائِيلُ عَلَيْهِمْ السَّمُ[. أخرجه رزين .

7. (5056)- Ebu Said (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (bir gün bize) Sahib-i Sûr'u (İsrafil'i) zikretti ve dedi ki:
"Sağında Cibril, solunda da Mikail aleyhimusselam var." Rezin tahric etmiştir. [Ebu Davud, Huruf ve'l-Kıraat 1, (3999).] [110]

İKİNCİ FASIL

HAŞR HAKKINDA

5057 -1- عن سهيل بن سعدٍ رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: يُحْشَرُ النَّاسُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ على أرْضٍ بَيْضَاءَ عَفْرَاءَ كَقُرْصَةِ النَّقِيِّ لَيْسَ فيهَا عَلَمٌ ‘حَدٍ[. أخرجه الشيخان .

1. (5057)- Süheyl İbnu Sa'd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kıyamet günü insanlar beyaz, bembeyaz, has unun çöreği gibi bir yerde toplanacaklar. Orada hiç kimsenin bir işareti (evi, bağı vs.) olmayacak." [Buhârî, Rikak 44; Müslim, Münafıkûn 28, (2790).][111]

AÇIKLAMA:

1- Burada mevkıf da denen haşir meydanı, yani kıyametin kopmasından ve ruhların cesedlere üflenmesinden sonra hesap vermek üzere insanların toplanacağı haşir meydanı tasvir edilmektedir: Burası beyaz, bembeyaz (veya kızıla çalan) bir beyaz renk taşıyacaktır. Afrâ kelimesi için "lekesiz beyaz", "bembeyaz", "kızıla çalan beyaz", "şiddetli beyaz" gibi manalar verilmiştir. "Beyaz" dedikten sonra "kızıla çalan beyaz" manası değil, "bembeyaz" manası da uygun gözükmektedir. Nitekim has un da beyazdır.

2- Haşir meydanının ikinci vasfı, düz oluşudur. Orada dünyanın sathını andıran dağ, dere, ev, bağ, bahçe, ağaç vs. olmayacaktır. Maksad, yeryüzünün tamamen yok olduğunu ve mevkıfın tamamen başka bir hüviyette bir meydan olduğunu belirtmektir.
İbnu Ebî Cemre: "Bu ifadede, mevkıf sahasının, bu dünyadan çok daha büyük olduğuna da işaret vardır" der. İbnu Hacer de: "Bunda dünya arzının yok olup ortadan kalktığına, mevkıf arzının yeni olduğuna işaret vardır" der ve selefin bu meseleyle ilgili olarak "O gün ki arz başka bir arza, gökler de (başka göklere) tebdil olunacaktır..." (İbrahim 48) ayetinin te'vilinde ihtilaf ettiklerini belirtir. Buradaki tebdilin manası dünyanınzâtının ve sıfatlarının değişmesi midir, yoksa sadece sıfatlarının değişmesi midir? İbnu Hacer, sadedinde olduğumuz hadisin birinci şıkkı te'yid ettiğini söyler. İbnu Mes'ud'dan bu ayetle ilgili olarak: "Arz öyle bir arza dönüşür ki, bu arz sanki gümüş gibi (saf ve tertemizdir), üzerinde haram kan dökülmemiş ve hiçbir günah işlenmemiştir." Bu hadis mevkuf ise de merfu olarak da rivayet edilmiştir. Beyhakî bunu İbnu Mes'ud'un bir yorumu olarak anlayıp: "Mevkuf olması daha sahihtir" demiştir. Taberî, Hz. Enes'ten merfu olarak "Allah arzımızı, üzerinde günahların işlenmediği gümüşten bir arza tebdil eder" hadisini rivayet eder. Başka rivayetler de var. Hülasa, arzın kıyamet günü beyaz, temiz, günahsız bir arza çevrileceği manasını te'yid eden

(Resulullah'tan) merfu rivayetler de mevcuttur.[112]

-5058 -2- وعن ابن عبَّاس رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: إنَّكُمْ مُقُو اللّه تَعالى حُفَاةً عُرَاةً غُرْلاً[.

2. (5058)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Sizler Allah'a yalınayak, bedenleriniz çıplak ve kabuklu (sünnet edilmemiş) olarak haşr olunacaksınız!" buyurdular."[113]

-5059 -3- وفي أخرى قال:]قَامَ فِينَا رَسُولُ اللّهِ # بِمَوْعِظَةٍ. فقَال: يا أيُّهَا النَّاسُ إنَّكُمْ مَحْشُورُونَ الى اللّهِ تَعالى حُفَاةً عُرَاةً غُرْلاً كَمَا بَدَأنَا أوَّلَ خَلْقٍ نُعِيدُهُ وَعْداً عَلَيْنَا إنَّا كُنَّا فَاعِلِينَ. أ وَإنَّ أوَّلَ الْخَلْقِ يُكْسَى يَوْمَ الْقِيَامَةِ إبْرَاهِيمُ عَلَيْهِ السَّمُ، أ وَإنَّهُ سَيُجَاءُ بِرجَالٍ مِنْ أُمَّتِي فَيُؤْخَذُ بِهِمْ ذَاتَ الشِّمَالِ فأقُولُ: يَا رَبِّ أصْحَابِى. فَيُقَالُ: إنَّكَ تَدْرِي مَا أحْدَثُوا بَعْدَكَ. فأقُولُ كَمَا قَالَ الْعَبْدُ الصَّالِحُ: وَكُنْتُ عَلَيْهِمْ شَهِيداً مَا دُمْتُ فِيهِمْ ـ الى قَوْلِهِ ـ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ. قَالَ فَيُقَالُ لِي: إنَّهُمْ لَمْ يَزَالُوا مُرْتَدِّينَ عَلَى أعْقَابِهِمْ مُنْذُ فَارَقْتَهُمْ[.
زاد في رواية:]فأقُولُ: سُحْقاً، سُحْقاً[. أخرجه الخمسة إ أبَا داود.»غُرًّ« أي غير مختونين .

3. (5059)- Bir diğer rivayette İbnu Mes'ud şöyle demiştir: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) va'z etmek üzere aramızda doğruldu ve dedi ki:
"Ey insanlar! Sizler (kıyamet günü) Allah'ın yanında yalınayak, çıplak ve kabuklu olarak toplanacaksınız. [Sonra şu ayeti okudu:] "İlk yaratışa nasıl başladı isek, üzerimizde hak bir vaad olarak yine onu iade edeceğiz..." (Enbiya 104). Haberiniz olsun! Kıyamet günü mahlukattan ilk giydirilecek İbrahim aleyhisselam'dır. Haberiniz olsun, o gün ümmetimden bazı kimseler getirilir ve sol tarafa alınırlar. Bunun üzerine ben:
"Ey Rabbim! Bunlar ashabımdır!" derim. Bana:
"Sen bilmiyorsun, bunlar senden sonra neler yaptılar" denilir. Ben salih kul (İsa)'nın dediği gibi diyeceğim:

"Ben içlerinde bulunduğum müddetçe üzerlerinde bir kontrolcü idim. Fakat vakta ki sen beni (içlerinden) aldın, üstlerinde nigehban yalnız sen oldun. (Zaten) sen (her zaman) her şeye hakkıyla şahidsin. Eğer kendilerine azab edersen şüphe yok ki onlar senin kullarındır. Eğer onları affedersen mutlak galib ve yegâne hüküm ve hikmet sahibi olan da hakikaten sensin sen"(Maide 117-118).]
Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) devamla dedi ki:
"Bunun üzerine bana: "Onlar, sen aralarından ayrıldığın günden beri, dinden yüz çevirmeye hiç ara vermediler!" denilecek.
"Bir rivayette şu ziyade var: "Ben: "Rahmetten uzak olsunlar, rahmetten uzak olsunlar!" derim." [Buhârî, Rikak 45, Enbiya 8, 44, Tefsir, Maide 14, 15, Tefsir, Enbiya 2; Müslim, Cennet 57, (2860); Tirmizî, Kıyamet 4, (3329); Nesâî, Cenaiz 118, (4, 114).][114]

AÇIKLAMA:

1- Haşr: Kurtubî, belki de kelimenin kullanışlarını esas alarak haşr hakkında şu açıklamayı yapar: (Biraz özetleyerek, kısaltarak alıyoruz.) "Haşr, toplanma manasına gelir. Dört çeşit haşir vardır. Bunlardan ikisi dünyada, ikisi de ahirettedir.

*** Birinci haşr:** Haşir suresinin ikinci ayetinde zikredilen haşirdir. (Mealen): "O, ehl-i kitaptan küfür edenleri ilk sürgünde yurtlarından çıkarandır" (Haşr 2).

*** İkinci haşr:** Kıyamet alâmetleri zımnında zikri geçen haşirdir: Bir rivayette Aden'den çıkacak bir ateşin insanları mahşere (toplanma yeri) sevkedeceği belirtilir: تَخْرُجُ نَارٌ قَبْلَ يَوْمِ الْقِيَامَةِ مِنْ حَضْرَموْتَ فَتَسُوقُ النَّاسَ
"Bir başka rivayette ذلِكَ نَارٌ تَخْرُجُ مِنْ قَعْرِ عَدَنٍ تَرْحَلُ النَّاسُ الى الْمَحْشَرِ
Bir başka rivayette: اَمَّا اَوَّلُ اَشْرَاطِ السَّاعَةِ فَنَارٌ تَحْشُرُ النَّاسَ مِنَ الْمَشْرِقِ الى الْمَغْرِبِ
Farklı şekillerde çıkacağı belirtilen bu ateşle ilgili rivayetlerin te'lifi zor görünmektedir. İbnu Hacer şöyle bir te'lif teklif eder: "Muhtemelen bu ateş önce Aden taraflarında çıkacak. Sonra arzın her tarafına sirayet edecek. Hadiste geçen "İnsanları doğudan batıya haşredecek" ifadesi, haşrin hususi kalmayıp, her tarafta umumileşeceğini beyan kasdını güder. Belki önce şark ahalisi haşredilecek, ama sonradan garb ahalisinin haşri de olacaktır. Nitekim bütün

fitneler doğudan başlar.."

* **Üçüncü haşr:** Ölülerin kabirlerinden haşridir. Bu yeniden dirilmeden (ba's) sonra, Mevkıf denen hesap meydanında toplanmasıdır. Bu haşr şu ayette bahsedilen haşrdır. (Mealen): "...Onları da mahşerde toplamışızdır da içlerinden hiçbirini bırakmamışızdır" (Kehf 47).

* **Dördüncü haşr;** İnsanların cennet veya cehennemde toplanmasıdır."
İbnu Hacer, bunlardan birinciye haşr denemeyeceğini, şer'an mutlak olarak haşr denince, kıyamet günü bütün mevcudatın toplanmasının kastedildiğini, halbuki birinci haşr olarak zikredilen hadisenin benzerlerinin tarihte sıkça vukua geldiğini, hiçbirine haşr denmediğini belirtir ve İbnu'z-Zübeyr'in halife olunca, Emevîlerin Medine'den Şam'a sürdüğünü ifade eder.

2- Hadiste kıyamet günü ilk elbise giyecek zatın İbrahim aleyhisselam olduğu belirtilir. Başka rivayetlerde, İbrahim'i Resulullah'ın takip edeceği belirtilmiştir. Hz. İbrahim'e tanınan bu öncelik, onun ateşe atılmış olması veya seravil (şalvar) ile ilk tesettürü onun vaz' etmiş olmasıyla izah edilmiştir. Şarihler onun bu meselede efdaliyetinin, her yönden Resulullah'a efdaliyet ihraz edeceği manasına gelmediğini belirtirler.

3- Resulullah'tan sonra irtidat edenlerle ilgili muhtelif açıklamalar yapılmıştır.

1) Bunlar münafık ve mürtedlerdir. Abdest uzuvlarında ve alınlarında beyazlıkla diriltilirler. Aleyhissalâtu vesselâm bunlara bu alâmetleri sebebiyle nida eder. Ancak:
"Bunlar vaadine mazhar olanlardan değiller!" denilir. Bunlar senden sonra dini değiştirdiler. Yani izhar ettikleri İslam üzere ölmediler."

2) "Bunlardan murad, Aleyhissalâtu vesselâm zamanında Müslüman olarak yaşayıp sonradan irtidat edenlerdir" denmiştir. Resulullah bunlara da, -üzerlerinde abdest nuru olmasa da- sağlığında onları Müslüman bildiği için nida eder. Ancak "Bunlar irtidat ettiler!" denilir.

3) "Bunlar, tevhid üzerine ölen büyük günah sahipleri ve kişiyi dinden çıkarmayan bid'alara düşen ehl-i bid'adır" denmiştir. Bunların alınlarında ve abdest uzuvlarında nur olması da mümkündür. Bunlar, Resulullah zamanında veya ondan sonra da yaşamış olabilirler. Bunları hususi alâmetleriyle tanımış olacaktır. İbnu Abdilberr der ki: "Dinde bid'at çıkaranların hepsi havuz'dan kovulacaktır; Haricîler, Rafizîler ve diğer ehl-i heva." Devamla "Zalimlerin, haksızlıkda ileri gidenlerin, hakkı gizleyenlerin ve kebair işleyerek asi olanların"

da bu hükme girdiklerini, bu sayılanların hepsinin, sadedinde olduğumuz hadiste haber verilen azaba maruz kalacaklarından korkulduğunu belirtir.

4- Hadiste, salih kul olarak işaret edilen zat, Hz İsa aleyhisselam' dır. Çünkü salih kul'a nisbet edilerek söylenen söz ayet-i kerimedir ve Kur'an, onu Hz. İsa'nın bir yakarışı olarak sunmaktadır. Böylece Aleyhissalâtu vesselâm, ümmetinden günahkâr bir zümreyi, Hz. İsa'nın merhametkârâne ve şefkatkârâne olan üslubuyla Allah'a havale etmekte, Hz. Nuh'un helak ve ceza talep eden üslubuna (Nuh 26) yer vermemektedir.[115]

-5060 -4- وعن أبِي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: يُحْشَرُ النَّاسُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ثَثَ أصْنَافٍ: صِنْفٌ مُشَاةٌ، وَصِنْفٌ رُكْبَانٌ، وَصِنْفٌ عَلى وُجُوهِهِمْ. قِيلَ يَا رَسُولَ اللهِ، كَيْفَ يَمْشُونَ عَلى وُجُوهِهِمْ؟ قَالَ: الَّذِي أمْشَاهُمْ عَلى أقْدَامِهِمْ قَادِرٌ أنْ يُمْشِيَهُمْ عَلى وُجُوهِهِمْ، أمَّا إنَّهُمْ يَتَّقُونَ بِوُجُوهِهِمْ كُلَّ حَدَبٍ وَشَوْكٍ[. أخرجه الترمذي.

4. (5060)- Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kıyamet günü insanlar üç sınıf olarak haşrolunurlar:

* Yayalar sınıfı,

* Binekliler sınıfı,

* Yüzü üstü sürünenler sınıfı."

Aleyhissalâtu vesselâm'a soruldu: "Ey Allah'ın Resulü! Bunlar yüzleri üzerine nasıl yürürler?" Şu cevabı verdiler:
"Onları ayakları üzerine yürüten Zat-ı Zülcelal, yüzleri üzerine yürütmeye de kadirdir. Ancak bilesiniz, bu yüzleri üstü yürüyenler, önlerine çıkan her engele, her dikene karşı kendilerini yüzleriyle korumaya çalışırlar." [Tirmizî, Tefsir Benî İsrail (İsra), 3141).][116]

AÇIKLAMA:

Kıyamet günü, ebedî menzillerine gitmek üzere, herkes amel ve imanlarının derecesine göre farklı süratte yol alacaklardır. Aleyhissalâtu vesselâm bunları üç

grupta ifade buyurmuştur: Yayalar, binekliler, yüzü üzeri sürünenler. İlk iki sınıf ehl-i imandır, üçüncüsü ise kâfirlerdir. Ehl-i iman da iki grupta ele alınmıştır: Yayalar. Bunlar gidişte meşakkat çekecekler, ama sürünenlerinkinden çok hafif. Bazı alimler, önce yayaların zikredilmiş olmasını, ehl-i imandan yayan yürüyecek olanların çoğunluğu teşkil etmeleriyle izah etmiştir.
En şerefli sınıf binekli olanlardır. Bunların da, dünyada bile bineklerin sürat ve konforca çeşitlilikleri gözönüne alınınca, kendi aralarında farklılıklar arzedeceği anlaşılır.
Yüz üstü sürünecek olanlarla ilgili şu ayeti de hatırlatabiliriz: "Biz onları kıyamet günü körler, dilsizler, sağırlar olarak yüzü koyun haşredeceğiz. Onların varacağı yer cehennemdir ki, ateşi yavaşladıkça biz onun alevini artırırız" (İsra 97).
el-Kâdi der ki: "Yüzleriyle korunurlar" ifadesi, onların ne kadar alçaltılıp hakir kılınacaklarını beyan eder. Allah eza veren şeylere karşı, onları, ellerine ve ayaklarına bedel yüzleriyle korunmaya mecbur kılacaktır. Hedefe gidişi ayağa bedel yüzleriyle yaptırması da, onların dünyada iken yüzlerini yaratıp şekillendiren Zat için secdeye koymamalarından dolayıdır."[117]

-5061 -5- وعن أبي هِريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ # يُحْشَرُ النَّاسُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلى ثَلاثِ طَرَائِقَ، رَاغِبِينَ رَاهِبِينَ، وَاثْنَانِ عَلى بَعِيرٍ، وَثَلاثَةٌ عَلى بَعِيرٍ، وَأرْبَعَةٌ عَلى بَعِيرٍ، وَعَشْرَةٌ عَلى بَعِيرٍ. وَتَحْشُرُ بَقِيَّتَهُمُ النَّارُ، تَقِيلُ مَعَهُمْ حَيْثُ قَالُوا، وَتَبِيتُ مَعَهُمْ حَيْثُ بَاتُوا، وَتُصْبِحُ مَعَهُمْ حَيْثُ أصْبَحُوا، وَتُمْسِي مَعَهُمْ حَيْثُ أمْسَوْا[. أخرجه الشيخان والنسائي .

5. (5061)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İnsanlar kıyamet günü üç hal üzere haşrolunurlar:

1) İstekliler, korkanlar,

2) İki kişi bir deve üzerinde olanlar, üç kişi bir deve üzerinde olanlar, dört kişi bir deve üzerinde olanlar, on kişi bir deve üzerinde olanlar.

3) Geri kalanları, ateşe tapanlar. Cehennem, onların kaylûle yaptığı yerde onlarla kaylûle yapar, geceledikleri yerde onlarla birlikte geceler, onların sabahladıkları

yerde onlarla sabahlar, onların akşamladıkları yerde onlarla beraber akşamlar." [Buhârî, Rikak 48; Müslim, Cennet 59 (2861); Nesâî, Cenaiz 118, (4, 115, 116).] [118]

AÇIKLAMA:

1- Haşr hakkında teferruatlı açıklamayı 5059 numaralı hadiste kaydettik.

2- Bu hadiste zikredilen haşir hangisidir? 5059 numaralı hadisin açıklamasında Kurtubî'den kaydettiğimiz yoruma göre, nusussta zikri geçen haşir dört idi. Bunlardan biri te'vil götürse de, üç haşirden bahsedilebileceği ve birisinin kıyamet kopmazdan önce, kıyametin kopmasına yakın meydana gelecek bir haşir olduğu belirtilmiş, rivayetler kaydedilmiş idi.
Sadedinde olduğumuz hadiste zikri geçen haşrin de işte bu haşir olduğu, çoğunlukla benimsenen görüştür.
Öyleyse hadis, Aden taraflarında çıkıp, dünyanın her tarafına sirayet edecek bir ateş sebebiyle insanların (Şam) tarafına toplanacaklarından ve bu toplanma, (bu göç, bu iltica) işine iştirak edenlerin üç kategoride mütalaa edileceğinden haber vermiş olmaktadır.
Birinci kategori: İstekliler, korkaklar. Hadis bunların neyi arzulayıp neyden korktuklarını açıklamıyor, müphem ve mutlak bırakıyor.
İkinci kategori: Bunlar kaçma sırasında meşakkattedirler. Bu meşakkat ve sıkıntı "bir deveye iki, üç...on kişi binecek" şeklinde ifade edilmiştir.
Üçüncü kategori: Kaçamayanlar. Bunları ateş yakalayacak. Bu hadisenin kıyametten önce vuku bulan bir vak'a olma ihtimali esas alınınca, kaçılan bu ateşin onları yakalayacağı söylenebilir. Yakalanmanın vakti yoktur; kimini sabah, kimini öğle, akşam... gece vs.Hattâbî, bu haşrin kıyametten önce vuku bulacağını söyler ve: "İnsanları diriler olarak Şam'a toplar" der.
Hattâbî, bu haşrin dünyada olacağını açıklama sadedinde şunları söyler: "Kabirlerden Mevkıf'a olacak haşir, bu suretle olmaz, bu uhrevî haşirde deveye binme, deveyi nöbetleşe kullanma şekli yoktur. Bu haşir, İbnu Abbas'tan gelen hadiste belirtildiği üzere "yalınayak, çıplak ve yaya" şekilde olacaktır."
"Bir devede iki, üç..on kişi olacak" ibaresini Hattâbî: "Bir deveyi iki, üç... on kişi münavebe ile kullanacaklar demektir" diye açıklar. Yani yol esnasında çok sayıda insana tek binek düşecek biri binerken diğerleri yürüyecek.
İbnu Hacer, münavebe ile kullanmayı kesin bir üslubla reddetmese de, bir deveye aynı anda on kişiye kadar binilebileceğini, Allah'ın bu gücü o gün deveye

verebileceğini söyler. Bu yorum bize deve kelimesini binek, binme aracı olarak anlamamıza imkan tanır. Bundan hareketle insanların (1990-1991 yılında çıkan Körfez hadisesinin sonunda Irak'ta yaşayan Kürtler ve Türkmenlerden iki milyona yakın insanın yurtlarını terkederek, bin bir müşkilatla eski coğrafî taksimatta Şam sayılan, bugün ise Suriye denen Güneydoğu Anadolu bölgesine hicret hadisesinde olduğu gibi) bu haşir sırasında canları pahasına pek müşkilatlı bir kaçışla Şam (yani Suriye) bölgesinde toplanacaklarını anlamamıza imkan verir.
Şunu da belirtelim ki, Halimî, bu haşrin kabirlerden Mevkıf'a gidiş haşri olduğuna meyletmiş, Gazalî ise bu hususta kesin kanaat beyan etmiştir. İsmailî: "Ebu Hureyre hadisinin zahiri, insanların "yalınayak, çıplak ve yaya" haşredileceklerini haber veren İbnu Abbas hadisine muhalif düşer" der. Şöyle bir te'lif teklif eder: "Haşirle "neşir" de[119] ifade edilir. Çünkü biri diğeriyle muttasıldır. Öyleyse haşir, insanların kabirlerden yalınayak, çıplak olarak çıkarılıp, Mevkif'e (hesap meydanına) sevkedilmeleridir. İşte bu sırada müttakiler deve üzerinde gelerek toplanırlar."
Bazıları da iki hadisi şöyle te'lif eder: "İnsanlar kabirlerinden, İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) hadisinde ifade edilen evsafta çıkarılırlar, sonra halleri, buradan Mevkif'e gelinceye kadar, Ebu Hureyre hadisinde ifade edilen evsaf içinde farklı olur. Bu son te'vili te'yid eden bir rivayet Ebu Zerr'den, Ahmed İbnu Hanbel ve Nesâî tarafından tahric edilmiştir.
"Sadık ve masduk olan Resul-i Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm) bana haber verdi ki: "Kıyamet günü insanlar, üç grup halinde haşredilecektir: Bir grup (Allah'ın nimetlerinden) yemekte oldukları ve elbiseler içinde ve binekler üzerinde bulundukları halde haşredilir. Bir grup yayadır, bir grup da melekler tarafından yüzleri üstü sürüklenirler."
İyâz, bu görüşler içerisinde Hattâbî'nin görüşünü tercih eder ve bazı hadislerde "ateş onlarla birlikte kaylûle yapar, onlarla birlikte akşamlar, onlarla birlikte sabahlar" ifadesini delil göstererek: "Bu haller dünyaya ait hallerdir, (öyleyse, hadiste, kıyametten önceki haşir kastedilmiştir)" der.
Hadis üzerinde başka yorumlar da var:
Son olarak onu hatırlatalım. Hadisler ve ayetler, İlahî mucizeye mazhar oldukları ve her asra baktıkları için ulemanın istinbat ettiği bütün manaları kasdetmiş olabilir. Sadece birinde cezmedip diğerlerini reddetmek caiz olmaz.[120]

-5062 -5- وعنه رَضِيَ اللّهَ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولَ اللّهِ #: يَعْرقُ النَّاسُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ حَتّى يَذْهَبَ عَرَقُهُمْ في ا'رْضِ سَبْعِينَ ذِراعاً، وَإنَّهُ يُلْجِمُهُمْ حَتّى يَبْلُغَ أذَانَهُمْ[. أخرجه الشيخان .

6. (5062)- Yine Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"İnsanlar kıyamet günü öylesine ter akıtırlar ki, bu terler yerin içinde yetmiş zira'lık derinliğe kadar iner ve bu ter (yer üstünde de birikerek insanları konuşamaz hale getirmek üzere ağızlarına) gem vurur ve kulaklarına kadar ulaşır." [Buhârî, Rikâk 47; Müslim, Cennet 61, (2863).][121]

AÇIKLAMA:

Kıyamet günü, hesap verme esnasındaki ahvalle ilgili olarak muhtelif hadisler gelmiştir. Bunların birkısmı ter hadisesi ile ilgilidir. Sadedinde olduğumuz hadis, insanların, hesap vermenin sıkıntısıyla yerin dibine yetmiş arşın inecek ve yerin üstünde de kulaklara kadar yükselip insanları konuşamaz hale getirecek bir derya teşkil edecek kadar çok terleyeceklerini ifade etmektedir.
Alimler, bu ter herkesin kendi teri midir, müşterek terleri midir ihtilaf ederler, İyâz: "Bundan kişinin müşahede ettiği korkunç haller nisbetinde salacağı terin kastedilmiş olması muhtemel olduğu gibi, hem kendi, hem başkasının teri kastedilmiş olması da muhtemeldir. Böylece bir kısmına çok şiddetli, bir kısmına daha hafif sıkıntı verir. Bütün bunlar, insanların izdiham ve birbirlerine sıkışmasından terin yerin altına yetmiş arşın nüfuz etmesinden sonra, yer üstünde akıp birikmesinden meydana gelir. Tıpkı suyun toprak tarafından emilmesinden sonra bir vadide akması gibi" der.
İbnu Hacer, bu terleme hadisesini, bir başka hadisin yardımıyla daha bir tavzih eder. Hadis şudur: "Kıyamet günü güneş arza (bir mil kadar] yaklaşır. İnsanlar terlerler. Kimi vardır, teri ökçesine kadar yükselir, kimi vardır ayağının yarısına kadar yükselir; dizine kadar yükselenler, uyluğuna kadar yükselenler, böğrüne kadar yükselenler, omuzuna kadar ve hatta ağzına kadar -ve eliyle işaret eder- yükselenler, vardır. Ağzına kadar yükselen ter, sahibine gem vurmuş olur. Bazılarını ter tamamen bürür -ve bunu söylerken elini başının üzerine vurur.-"
Bazı rivayetlere göre hesap gününün sıkıntısı o kadar şiddetlidir ki, insanlar: "Ey Rabbimiz, cehenneme giderek de olsa bizi bundan kurtar!" diye talepte

bulunurlar. Müslim'in bir rivayetinde tere batmanın, kişinin ameliyle mütenasib olacağı belirtilmiştir. فَتَكُونُ النَّاس عَلى مِقْدَارِ عَمَلِهِمْ في العَرَقِ.
Bir başka hadiste bu bekleme müddetinin kırk yıl olacağı; bir diğerinde bir günün yarısının, dünya zamanına göre ellibin yıl olacağı, ancak mü'mine bu günün, güneşin batma anı gibi hafif geleceği belirtilmiştir.
Beyhakî'nin bir hadisinde bu sıkıntılı halin kâfirlere mahsus olduğu tasrih edilmiştir. يَشْتَدُّ كَرْبُ ذلِكَ الْيَوْمِ حَتّى يُلْجَمَ الْكَافِرُ الْعَرَقُ قِيلَ لَهُ فَايْنَ الْمُؤمِنُونَ.
"O günün sıkıntısı kâfire çok şiddetlenir. Öyle ki ter onu gemler!" Denildi ki: "Ey Allah'ın Resulü mü'minler nerede olurlar?" Buyurdular ki: "Onlar altın kürsüler üzerindedirler, onlara bulutlar gölge yapar." Bazı rivayetlerde de "amelleri gölge yapar", bazı rivayetlerde de "güneşin, insanların başlarına iki yay boyu yaklaşacağı" ifade edilmiş ise de, (imanda kemal sahibi) mü'minlere bu hararetin zarar vermeyeceği belirtilmiştir.
Hülasa, hesap günü uzun bir müddettir, sıkıntısı azimdir. Ancak mü' minler, amellerine göre o günün sıkıntısını az veya çok az bir derecede atlatacaklardır.
İbnu Ebî Cemre: "Sadedinde olduğumuz hadis bu sıkıntının bütün insanlara şamil olacağını ifade ederse de; başka hadisler, bunun onlar çoğunluk da olsa birkısım insanlara mahsus olduğunu tasrih eder; peygamberler, şehidler ve Allah'ın diledikleri bundan istisna edilmiş, en şiddetli ter sıkıntısının da kâfirlere, sonra kebair ehline, sonra bunları takip edenlere olacağı, mü'minlerin kâfirlere nisbetle az oldukları belirtilmiştir."
İbnu Ebî Cemre, bu hadislerden akla gelebilecek: "İnsanlar muhtelif bazda oldukları halde hepsi nasıl kulaklarına kadar tere banar, bu arada ter bir kısmının ayağını bürümez...?" gibi sorulara: "Bunlar uhrevî, gaybî ihbarlardır, aklî izahı yoktur, kuvvetli iman sahipleri tasdik eder..." manasında cevap verdikten sonra der ki: "Bu durumu haber vermenin maksadı dinleyenleri uyarmak, mü'minleri bu korkunç hallere düşmekten kişiyi koruyacak amellere teşvik etmek, günahlardan tevbeye sevketmek, kerim ve bağışlayıcı olan Rab Teala'ya iltica etmeye bu hallerden ve ateşten koruyup, rahmet ve cennetine dahil etmesini talep etmeye bir sevktir."[122]

ÜÇÜNCÜ FASIL

HESAP VE KULLAR ARASINDA HÜKMÜN VERİLMESİ

-5063 -1- عن أبي هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ # مَنْ كَانَتْ عِنْدَهُ مَظْلَمَةٌ ‘خِيهِ مِنْ عِرْضِهِ أوْ شَيْءٍ مِنْهُ فَلْيَتَحَلَّلْهُ مِنْهُ الْيَوْمَ مِنْ قَبْلِ أنْ يَكُونَ دِينارٌ وَ دِرْهَمٌ، إنْ كَانَ لَهُ عَمَلٌ صَالِحٌ أُخِذَ مِنْهُ بِقَدْرِ مَظْلَمَتِهِ، وإنْ لَمْ تَكُنْ لَهُ حَسَنَاتٌ أُخِذَ مِنْ سَيِّئَاتِ صَاحِبِهِ فَحُمِلَ عَلَيْهِ[. أخرجه البخاري والترمذي .

1. (5063)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kimin üzerinde kardeşine karşı ırz veya başka bir şey sebebiyle hak varsa, dinar ve dirhemin bulunmadığı [kıyamet (ve hesaplaşmanın olacağı)] gün gelmezden önce daha burada iken helalleşsin. Aksi takdirde o gün, salih bir ameli varsa, o zulmü nisbetinde kendinden alınır. Eğer hasenatı yoksa, arkadaşının günahından alınır, kendisine yüklenir." [Buhârî, Mezalim 10, Rikak 48; Tirmizî, Kıyamet 2, (2421).][123]

AÇIKLAMA:

Hadis, mü'minleri, mü'min kardeşine karşı haksızlık yapmamaya, şayet yapmış ise helalleşmeye tevşik etmektedir. Bu haksızlık, "ırz"la ifade edilen manevî varlığına karşı olabilir. "Başka bir şey" tabiriyle de "bütün çeşitleriyle mal", "yaralama", hatta "tokat"a varıncaya kadar her şey kastedilmiştir. Nitekim Tirmizî'nin rivayetinde "ırz ve mal nevinden..." denmiştir.
Müslim'de bu mana bir başka üslubla ifade edilmiştir: "Ümmetimden müflis olan o kimsedir ki: Kıyamet günü namazı, orucu ve zekatı olduğu halde gelir. Ancak birine küfretmiş, diğerinin kanını dökmüş, bir diğerinin de malını yemiştir. Hasenatı, buna, öbürüne, diğerine dağıtılır. Üzerindeki borçlar bitmeden hasenatı tükenmişse öbürlerinin günahlarından alınır, üzerine yüklenir ve böylece ateşe atılır."
Bu hadis, "Bir günahkârın günahı diğerine yüklenmez" (En'am 164) ayetine muhalif düşmez. Zira bu kimse, kendi fiili ve zulmü sebebiyle cezalandırılmıştır. Çünkü hasenatı, Allah'ın kullar hakkındaki adaleti gereği, seyyiati mukabilinde alınmıştır.
Humeydî, Kitabu'l-Muvazene'de demiştir ki: "İnsanlar üç kısımdır:

* Hasenatı seyyiatına üstün gelenler.

* Seyyiatı, hasenatına üstün gelenler.

* Hasenatı ve seyyiatı müsavi olanlar.

Birinciler, Kur'an'ın nassı ile kurtuluşa ereceklerdir.
İkinciler, sevabından fazla olan günahı sebebiyle, nefhadan (İsrafil' in sûra üflemesinden) ateşten çıkanların sonuncusuna kadar, şerrinin azlığı çokluğu nisbetinde azab edilecektir.
Üçüncüler, a'raftakilerdir (A'raf cennet ve cehennem arası bir yer)."
Bu görüşü bazı alimler: "Allah'ın azab etmeyi murad ettikleri" diye kayıtlaması, keza üçüncü kısım için de: "Üç görüşten en kuvvetli olanı" diye tasrih etmesi gerekirdi diye tenkit etmişlerdir.
Ayrıca Humeydî, "Seyyiatı hasenatına galebe çalanlar da iki kısımdır: "Azab çekip, şefaatle ateşten kurtulanlar, günahı affedilip, hiç azab çekmeyenler" demiştir.[124]

-5064 -2- وعنه رَضِـيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: لَتُؤَدُّنَّ الْحُقُوقَ الى أهْلِهَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ حَتّى يُقَادَ لِلشَّاةِ الْجَلْحَاءِ مِنَ الشَّاةِ الْقَرْنَاءِ، وَيَسْألَ الْحَجَرُ: لِمَ انْكَبَّ عَلى الْحَجَرِ؟ وَلِمَ نَكَأ الرَّجُلُ الرَّجُلَ؟ قَالَ: وَكُنَّا نَسْمَعُ أنّ الرَّجُلَ يَتَعَلَّق بِالرَّجُلِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَهُوَ َ يَعْرِفُهُ. فَيَقُولُ: كُنْتَ تَرَانِي عَلى الْخطأِ وَعلى الْمُنْكَرِ وَ َ تَنْهَانِي[. أخرجه مسلم والترمذي الى قوله: القرناء وما بعده من زيادة رزين.»الجلحاء« التي قرن لها، ضد القرناء .

2. (5064)- Yine Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kıyamet günü hak sahiplerine haklarını mutlaka eda edeceksiniz. Öyle ki kabış (boynuzsuz) koyun için, boynuzlu koyundan kısas alınacak, taşa (niye bir başka) taş üzerine yüklenip kaldığından; adamın adamı niye yaraladığından sorulacak."
(Ebu Hureyre) der ki: "Biz şunu da işitirdik: "Kıyamet günü, kişiyi tanımadığı birisi yakalar ve der ki: "Sen beni hata ve münker işlerken görüyordun, fakat ondan men etmiyordun!" [Müslim, Birr 6, (2582); Tirmizî, Kıyamet 2, (2422).]
"Boynuzlu koyun..." tabirinden gerisi Rezin'in ziyadesidir.[125]

AÇIKLAMA:

Nevevî, hadisi açıklama sadedinde der ki: "Bu hadis, hayvanların da kıyamet günü haşredileceği ve tıpkı teklif ehli insanların, çocukların, delilerin ve kendilerine tebliğ ulaşmayanların iadesi (yeniden diriltilmesi) gibi, onların da iade edileceği hususunda bir açıklamadır. Bu hususta Kur'an ve sünnette deliller mevcuttur. Ayet-i kerimede Rabb Teala şöyle buyurmuştur: "Vahşi hayvanlar haşredildiği zaman" (Tekvir 5). Ayet ve hadiste gelen bir kelimenin zahirini esas almaya aklî veya şer'î bir mani yoksa onu zahirine hamletmek vacib olur. Alimler derler ki: "Kıyamet günü, yeniden diriltilme ve haşredilmek için mücazat, mükafaat veya sevab şart değildir. Boynuzlu keçinin kabış keçi için kısas olması, teklif kısası değil, mukabele kısasıdır."[126]

-5065 -3- وعن عائشة رَضِـيَ اللّهُ عَنْها قالت:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَنْ نُوقِشَ الْحِسَابَ عُذِّبَ. فَقُلْتُ: أليْسَ يَقُولُ اللّهُ تَعالى: فأمَّا مَنْ أوتِيَ كِتَابَهُ بيَمِينِهِ فَسَوْفَ يُحَاسَبُ حِسَاباً يَسِيراً وَيَنْقَلِبُ الى أهْلِهِ مَسْرُوراً. فقالَ: إنَّمَا ذلِكَ الْعَرْضُ وَلَيْسَ أحَدٌ يُحَاسَبُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ إَّ هَلَكَ[. أخرجه الخمسة إ النسائي.»مُنَاقَشَةُ الْحِسابُ« تحقيقه وتدقيقه واستقصاء فيه .

3. (5065)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Ahirette kimin hesabı münakaşa edilirse, azaba maruz kalacak demektir!" buyurmuşlardı. Ben: "Nasıl olur? Allah Teala hazretleri (mealen): "O vakit kimin kitabı sağ eline verilirse; kolay bir hesabla muhasebe edilecek ve ehline sevinçli olarak dönecek" (İnşikak 7-9) buyurmadı mı, (bu hesap münakaşası değil mi)?" dedim.
"Hayır! buyurdular, bu (münakaşa değil) arzdır. Kıyamet günü hesaba çekilen herkes mutlaka helak olmuş demektir!" [Buharî, İlim 35, Tefsir, İnşikak 1; Rikak 49; Müslim, Cennet 80, (2876); Ebu Davud, Cenaiz 3, (3093); Tirmizî, Kıyamet 6, (2428).][127]

AÇIKLAMA:

Burada geçen münakaşatü'lhesab tabiri, hesabın tahkik ve tedkikini ifade eder. Zemahşerî, Faik'te "hesap münakaşası"nı "hesapta zorluk çıkarmak, az çok hepsini ortaya dökmek, sayıya dahil etmek" şeklinde açıklar. Kişinin helak olması, burada "yapılan ince hesap sonucu, fazla gelen günahları sebebiyle azab çekmesi"dir.
Resulullah'ın arz diye ifade buyurduğu ayet-i kerime, inceden inceye yapılan bir hesabın sonucunu bildirmemiş olmakta, amelin arzını ifade etmektedir. Tîbî der ki: "Hadiste geçen "bu arzdır" ifadesinin manası şudur: "Ayette mezkur olan hesap, kulun eksikliklerine rağmen Allah'ın dünyadaki lütfunu ve bu eksikliklerin ahiretteki affını bilmesi için mü'minin amellerinin bir arzıdır."
Resulullah, bu hadislerinde "hiçbir kimsenin ameliyle cennete gidemeyeceğini" ifade ettiğine göre, ebedî cennet, insanların dünyada yaptıkları amellerin neticesi değildir. Şu halde inceden inceye, amellerimiz üzerine yapılacak hesabın sonucu olarak cennete gitmek mevzubahis olamaz. Cennet, lutf-u İlahînin neticesidir. Allah'ın lütfu tecelli edenlerin kitapları sağından verilmiş olacaktır. Şüphesiz ki, İlahî rahmetin tecellisinde amel defterinin muhtevası müessirdir.[128]

5066-4- وعن حُرَيْث بنِ قبيصة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَدِمْتُ الْمَدِينَةَ فَقلْتُ اللّهمَّ يَسِّرْ لي جَلِيساً صَالِحاً. فَجَلَسْتُ الى أبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْه. فَقُلْتُ: إنِّي سَألْتُ اللّهَ أنْ يَرْزُقَنِي جَلِيساً صَالِحاً، فَحَدِّثْنِي بِحَدِيثٍ سَمِعْتَهُ مِنْ رَسُولِ اللّهِ # لَعَلَّ اللّهَ تَعالى يَنْفَعُنِي بِهِ. فَقالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللّهِ # يَقُولُ: إنَّ أوَّلَ مَا يُحَاسَبُ بِهِ الْعَبْدُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِنْ عَمَلِهِ صَتُهُ، فإنَّ صَلَحَتْ فَقَدْ أفْلَحَ وَأنْجَحَ، وإنْ فَسَدَتْ فَقَدْ خَابَ وَخَسِرَ، وإنْ انْتَقص مِنْ فَرِيضَتِهِ شَيْئاً. قَالَ الرَّبُّ تَبَارَكَ وَتعالى: أنْظُرُوا هَلْ لِعَبْدِي مِنْ تَطَوُّعٍ؟ فَيُكَمَّلَ بِهَا مَا انْتَقَصَ مِنَ الْفَرِيضَةِ، ثُمَّ يَكُونُ سَائِرُ عَمَلِهِ عَلى ذلِكَ[. أخرجه الترمذي والنسائي .

4. (5066)- Hureys İbnu Kabîsa (radıyallahu anh) anlatıyor: "Medine' ye geldim ve: "Ey Allahım! Bana salih bir arkadaş nasib et!" diye dua ettm. Derken Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'nin yanına oturdum. Kendisine:
"Ben, Allah'a bana salih bir arkadaş nasip etmesi için dua ettim. Bana, Resulullah'tan işittiğim bir hadis söyle! Olur ki Allah Teala hazretleri ondan faydalanmamı nasib eder!" dedim. Bunun üzerine dedi ki: "Ben, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle söylediğini işittim:

"Kıyamet günü, kişi amelleri arasında önce namazın hesabını verecek. Bu hesap güzel olursa kurtuluşa erdi demektir. Bu hesap bozuk olursa, hüsrana düştü demektir. Eğer farzında eksiklik çıkarsa Rab Teala hazretleri: "Bakın, kulumun (defterinde yazılmış) nafilesi var mı?" buyurur. Böylece, farzın eksikleri nafile (namazları) ile tamamlanır. Sonra, bu tarzda olmak üzere diğer amelleri hesaptan geçirilir." [Tirmizî, Salat 305, (413); Nesâî, Salat 9, (1232).][129]

AÇIKLAMA:

1- Hadis, kişinin Allah'a karşı borçları arasında en mühiminin namaz olduğunu ifade etmektedir. Bu hadis, insanlar arasında kıyamet günü hesabı görülecek ilk şeyin kan olacağı hususunda hadise ters düşmez. Çünkü bu ikinci hadis, insanlar arasındaki hukuktan; öbürü ise Allah'a karşı olan hukuktan bahsetmektedir. Alimler bu iki hukuktan hangisi öncelik kazanır? sorusu üzerinde de durmuş ve önceliğin Allah'a karşı olan hukuk olduğunu belirtmiştir. Deliller bunu göstermektedir.

2- Hadis, hesap sırasında farzlarda çıkacak eksikliklerin, kulun sünnet ve nafile nevinden kılmış bulunduğu namazlarla tamamlanacağını, onların da hesaba gireceğini belirtiyor, yeter ki kişinin amel defterinde bu nevden ibadetler yapılmış olsun.

3- Farzdaki eksiklik nedir? sorusu farklı ihtimaller getirmiştir;

* Bir ihtimale göre, bununla farz namazların miktarca noksanlığı değil, farz namazlarda yerine getirilmesi gereken huşu, zikirler, dualar gibi farz sevabını artıran bazı sünnetler ve meşru heyetlerin noksanlığı kastedilmiş olabilir. Bu duruma göre, kişi bu sünnetleri farzda ihmal etmiş ve fakat tatavvu (nafile) namazlarda yerine getirmişse, burada oraya aktarma suretiyle oradaki eksiklik tamamlanılacak demektir.

* Keza: "Bu ifade ile, farz namazların farzları ve şartlarında ortaya çıkacak eksikliklerin kastedilmiş olması da muhtemeldir" denmiştir.

* Keza, "Bizzat farz namazlarının terki ile hasıl olan eksikliğin sünnetlerle telafi edileceği de kastedilmiş olabilir" denmiştir.
Öyleyse, hadiste, diğer farzlarda bu muhtevada yapılacak eksiklikler, nafilelerle ikmal edilecektir. Cenab-ı Hak vaadedince o yerine mutlaka gelir. Resul-i Ekrem'i de, O'nun namına haber verir. Kizbten, mübalağa ve mücazefeden uzak

konuşur.[130]

5067- 5- وعن يَحْيَى بنْ سعيد قال:]بَلَغَنِي أنَّ أوَّلَ مَا يُنْظَرُ فيهِ مِنْ عَمَلِ الْعَبْدِ الصَّةُ. فإنْ قُبِلَتْ مِنْهُ نُظِرَ فِيمَا بَقِى مِنْ عَمَلِهِ وإنْ لَمْ تُقْبَلْ لمْ يُنْظَرْ في شَىْءٍ مِنْ عَمَلِهِ[. أخرجه مالك .

5. (5067)- Yahya İbnu Said rahimehullah anlatıyor: "Bana ulaştığına göre, (kıyamet günü), kulun ilk bakılacak ameli namazdır. Eğer namazı kabul edilirse, geri kalan amellerine bakılır. Eğer namazı kabul edilmezse diğer amellerinin hiçbirine bakılmaz." [Muvatta, Kasru's-Salat 89, (1, 173).][131]

AÇIKLAMA için önceki hadisin açıklamasına bakılsın.[132]

5068- 6- وعن ابن مسعود رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: أوَّلُ مَا يُقْضى بَيْنَ النَّاس يَوْمَ الْقِيَامَةِ في الدِّمَاءِ[. أخرجه الخمسة إ أبا داود .

6. (5068)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kıyamet günü, insanlar arasında hükmedilecek ilk şey kandır." [Buhârî, Diyat 1, Rikak 48; Müslim, Kasame 28, (1678); Tirmizî, Diyat 8, (1396); Nesâî, Tahrim 2, (7, 83).][133]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, insanlarla ilgili hukukta ilk hesaba çekilecek meselenin "kan"la ilgili meseleler olduğunu ifade etmektedir. Bir önceki hadiste ise, ilk hesabın namazla ilgili olduğu belirtilmiştir. Zahirde bir zıtlık görülür ise de, aslında yoktur. Çünkü biri Allah hakkına ait meselelerde ilkle; diğeri ise kul hakkına ait meselelerde ilkle ilgilidir. Nitekim Nesâi'de gelen bir rivayet ikisini birlikte zikretmektedir:
"Kulun ilk hesaba çekileceği şey namazdır. İnsanlar arasında (cereyan edenlerden) ilk hesabı yapılacak şey de, kandır.
"İbnu Hacer: "En mühim olanla başlamak, prensip olması sebebiyle, bu hadis,

kan meselesinin ehemmiyetini nazarlarımıza arzediyor" der. Bazı alimler: "Kaza (hüküm) insanlara hastır, hayvanlarla ilgili olarak kaza yoktur" demiş ise de, İbnu Hacer, "Bunun hatalı olduğunu, hadisin insanlar arasındaki kazanın önceliğinden bahsettiğini; bu ifadede, mesela insanlar arasındaki hükümden sonra hayvanlar arasında da hüküm olacağının nefyedilmediğini" belirtir.
Yeri gelmişken kanın ehemmiyetini ifade eden bir başka hadis daha kaydetmek isteriz: "Dünyanın zevali, Allah indinde mü'min bir kulun (haksız yere) öldürülmesinden daha hafif kalır" veya "Mü'minin katli Allah indinde dünyanın zevalinden daha büyük (bir cürüm)dür." Dünyanın zevalinde, pek çok mü'minin helaki de bulunması sebebiyle hadisin ifadesinde müşkillik bulunduğu ifade edilmiş ise de, daha önce de açıklandığı üzere, burada "Allah nazarında" tabiri meseleyi halleder: Hadislerde Allah nazarında sinek kadar değeri olmadığı belirtilen dünya, ehl-i hevanın dünyasıdır, dünyanın isyanlarla, cinayetler ve haksızlıklarla dolu olan yönüdür, nefs-i emmareleri tatmin eden yönüdür. Bu yönüyle dünyanın Allah nazarında sinek kanadı kadar değeri yoktur. Öyleyse hadiste, Cenab-ı Hakk'ın esmasının tecelligâhı veya abid kullarının ibadet edip, ahiret için ekim yaptıkları dünya maksud değildir.[134]

-5069 -7- وعن أبِى برزة رَضِـيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: َ يَزُولُ قَدَمَا عِبْدٍ يَوْمَ الْقِيَامَةِ حَتّى يُسْألَ عَنْ أرْبَعٍ: عَنْ عُمُرِهِ فِيمَا أفْنَاهُ، وَعَنْ عِلْمِهِ مَا عَمِلَ بِهِ، وَعَنْ مَالِهِ مِنْ أيْنَ اكْتَسَبَهُ وَفيمَا أنْفَقَهُ، وَعَنْ جِسْمِهِ فيمَا أبْهُ[. أخرجه الترمذي .

7. (5069)- Ebu Berze (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kıyamet günü, dört şeyden sual edilmedikçe, kulun ayakları [Rabbinin huzurundan] ayrılamaz:

* Ömrünü nerede harcadığından,

* Ne amelde bulunduğundan,

* Malını nerede kazandığından ve nereye harcadığından,

* Vücudunu nerede çürüttüğünden." [Tirmizî, Kıyamet 1, (2419).][135]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, başka tariklerden de gelmiştir. Yine Tirmizî'de gelen bir başka veçhine göre "Kişiye beş şey sorulacaktır: "Ömrünü nerede tüketti, gençliğini nerede çürüttü, malını nerede kazandı, nereye harcadığı bildiği ile ne derece amel etti?" Bu rivayette, gençliğin ayrıca mevzubahis edilmesi, insan hayatı içerisinde onun ayrı bir ehemmiyet taşıdığını ifade eder. Ehemmiyetlidir, çünkü ibadet vs.yi yapmada güçkuvvet bulunan bir devredir. Bu devrede yapılan ibadetler daha kıymetlidir.

2- Yine Tirmizî'nin bir hadisi, kişinin Allah huzurunda tek başına hesap vereceğini daha açık olarak ifade eder:
"Sizden herbirinize mutlaka, arada herhangi bir tercüman bulunmadan Rabbisi, kıyamet günü konuşacaktır. Kişi sağına bakacak, hayatta göndermiş olduğu (salih) amelden başka bir şey göremeyecek. Sonra soluna bakacak, yine dünyada iken gönderdiği (kötü) amelden başka bir şey görmeyecek. Sonra karşısına bakacak, ateşin kendisini beklediğini görecek." Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu noktada şu tavsiyede bulunur:
"Sizden her kim kendini ateşe karşı, bir yarım hurmayla da olsun, koruyabilirse onu yapsın."[136]

5070 -8- وعن أبى سَعِيد وأبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قا:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: يُؤْتَي بِالْعَبْدِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ. فَيَقُولُ اللّهُ تَعالى لَهُ: أَلَمْ أَجْعَلْ لَكَ سَمْعاً وَبَصَراً وَماً وَوَلداً، وَسَخَّرْتُ لَكَ ا'نْعَامَ وَالْحَرْثَ، وَتَرَكْتُكَ تَرْأسُ وَتَرْبَعُ؟ أَكُنْتَ تَظُنُّ أنَّكَ كُنْتَ مُقِيَّ يَوْمَكَ هذا؟
فَيَقُولُ َ، فَيَقُولُ لَهُ: الْيَوْمَ أنْسَاكَ كَمَا نَسِيتَنِي[. أخرجه الترمذي.وقال معنى قوله »أنْسَاكَ كَمَا نَسِيتَنِي« أتركك في العذاب.»التَّرَوُّسُ« التقدم على القوم بأن يصير رئيسهم، وتربع: أي تأخذ المرباع وهو ربع المغانم يأخذه رئيس الجيش لنفسه، وروي ترتع بتاءين من التنعم والرتع .

8. (5070)- Ebu Saîd ve Ebu Hureyre (radıyallahu anhümâ) anlatıyorlar: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kıyamet günü kul (hesap vermek üzere huzur-u İlahîye) getirilir. Allah Teala hazretleri:
"Ben sana kulak, göz, mal ve evlat vermedim mi? Sana hayvanları ve ekimi

musahhar kılmadım mı? Seni bunlara baş olmak, onlardan istifade etmek üzere serbest bırakmadım mı? Acaba, benimle bugünkü şu karşılaşmanı hiç düşündün mü?" diye soracak. Kul da: "Hayır" diyecek. Allah Teala hazretleri: "Öyleyse bugün ben de seni unutacağım, tıpkı senin (dünyada) beni unuttuğun gibi!" buyuracak." [Tirmizî, Kıyamet 7, (2430).][137]

AÇIKLAMA:

Hadis, sayılan nimetlere mazhar olan bir kimsenin, nimetlere şükürle mukabele etmemesi halinde kıyamet günü, Cenab-ı Hakk'ın da onu nisyana (unutulmaya) mahkum edeceğini bildirmektedir. Allah'ın kulu unutması, onu azaba terketmesi, rahmetini tecelli ettirerek, azabtan kurtarmaması demektir.[138]

-5071 -9- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه قَال:]قَالُوا: يَا رَسُولَ اللهِ! هَلْ نَرَى رَبَّنا يَوْمَ الْقِيَامَةِ؟ فَقَالَ: هَلْ تُضارُّونَ في رُؤْيَةِ الشَّمْسِ في الظَّهِيرَةِ لَيْسَتْ في سَحَابَةٍ؟ قَالُوا: َ قَالَ: هَلْ تُضَارُونَ في رُؤْيَةِ الْقَمَرِ لَيْسَ في سَحَابَةٍ؟ قَالُوا: َ. قَالَ: وَالَّذي نَفْسِي بِيَدِهِ َ تُضَارُّونَ في رُؤْيَةِ رَبِّكُمْ إَّ كَمَا تُضَارُّونَ في رُؤْيَةِ أَحَدِهِمَا فَيَلْقَى الْعَبْدُ رَبَّهُ. فَيَقُولُ: أيْ قُلْ أَلَمْ أُكْرِمُكَ وَأُسَوِّدْكَ وَأُزَوِّجْكَ وَأُسَخِّرْ لَكَ الْخَيْلَ وَاِبلَ وَأَتْرُكْكَ تَرْأَسُ وَتَرْبُعُ فَيَقُولُ: بَلى يَا رَبِّ فَيَقُولُ: أظَنَنْتَ أنَّكَ مُقِيَّ؟
فَيَقُولُ: َ. فَيَقُولُ إنّى أنْسَاكَ كَمَا نَسِيْتَنِي. ثُمَّ يَلْقَى الثَّانِي فَيَقُولُ لَهُ مِثْلَ ذلِكَ. ثُمَّ يَقُولُ لِلثَّالِثِ مِثْلَ مَا قَالَ لِ‘وَّلِ. فَيَقُولُ: بَلَى يَا رَبِّ. فَيَقُولُ: أظَنَنْتَ أنَّكَ مُقِيَّ. فَيَقُولُ: أي رَبِّ آمَنْتُ بِكَ وَبِكِتَابِكَ وَرُسُلِكَ، وَصَلَّيْتُ وَصُمْتُ وَتَصَدَّقْتُ، وَيُثْنِي بِخَيْرٍ مَا اسْتَطَاعَ. فَيَقُولُ: أهُهُنَا مَنْ يَشْهَدُ لَكَ؟ فَيَقُولُ: َ. فَيَقُولُ: اŒنَ يُبْعَثُ عَلَيْكَ شَاهِدٌ فَيَتَفَكَّرُ في نَفْسِهِ مَنْ ذَا الَّذى يَشْهَدُ عَلَيّ؟ فَيُخْتَمُ عَلى فيهِ. فَيُقَالُ لِفَخِذِهِ انْطِقي، فَتَنْطَقُ فَخِذُهُ وَلَحْمُهُ وعِظَامُهُ بِعَمَلِهِ، وَذلِكَ لِيُعْذَرَ مِنْ نَفْسِهِ، وذلِكَ الْمُنَافِقُ الَّذِي سَخِطَ اللهُ تَعالى عَلَيهِ[. أخرجه مسلم.»الظَّهيرة« شدة الحر وقت الظهر.وقوله » تضَارَّون« بتخفيف الراء مع ضم أوله من الضير، وبتشديدها مع الفتح من المضارة، ومعناهما سواء: أي يضايق

بعضكم بعضاَ فِي رؤيته و ينازعه و يخالفه بل تكونون متفقين في رؤيته.»فُلُ« ترخيم فن.و»سَوٌّدت« الرجل: إذا جعلته سيداً في قومه .

9. (5071)- Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "(Ashab, Resulullah'a): "Ey Allah'ın Reulü! Kıyamet günü Rabbimizi görecek miyiz?" diye sordular. Aleyhissalâtu vesselâm: "Bulutsuz bir günde, öğle vaktinde güneşi görme hususunda bir itişip kakışmanız olur mu?" diye sordu. Ashab: "Hayır!" deyince:
"Bulutsuz (dolunaylı) gecede ayı görmekte itişip kakışmanız olur mu?" diye tekrar sordu. Ashab yine: "Hayır!" deyince:

"Nefsim yed-i kudretinde olan Zat-ı Zülcelal'e yemin olsun, Rabbinizi görme hususunda da hiçbir itişip kakışmanız olmayacak. Tıpkı güneş ve ayı görmede itişip kakışmanız olmadığı gibi. Böylece kul, Rabbiyle karşı karşıya gelecek. Rabb Teala:
"Ey filan! Ben sana ikram etmedim mi? Seni efendi yapmadım mı? Sana zevce vermedim mi? Atı, deveyi sana musahhar (hizmetçi) kılmadım mı? Reislik yapmana, ganimet malından dörtte bir almana müsaade etmedim mi?" diye soracak. Kul:
"Evet ey Rabbim!" diyecek. Rab Teala:
"Benimle karşılaşacağını hiç düşünmedin mi?" diyecek. Kul bu soruya: "Hayır!" karşılığını verecek. Rab Teala da:
"Öyleyse şimdi de ben seni unutuyorum. Tıpkı (dünyada) sen beni unuttuğun gibi!" diyecek. Sonra ikinci kul Allah'ın karşısına çıkar. Rab Teala ona da aynı şeyleri söyler. Sonra üçüncüye de birinciye söylediklerinin aynısını söyler. Kul:
"Evet! ey Rabbim!" der. Rab Teala da:
"Benimle karşılaşacağını hiç aklından geçirdin mi?" diye sorar. Kul:
"Ey Rabbim, sana, kitaplarına ve peygamberlerine inandım. Namaz kıldım, oruç tuttum, sadaka verdim!" der ve elinden geldiğince (Hak Teala hakkında) hayır senada bulunur. Rab Teala:
"Bu hususta lehine şehadet edecek biri var mı?" diye soracak. Kul:
"Hayır, yok!" diyecek. Rab Teala:
"Şimdi senin aleyhine bir şahit gönderilecek!" der. Kul kendi kendine: "Benim aleyhime şahidlik yapacak da kim?" diye içinden düşünür. Kulun ağzı mühürlenir. Uyluğuna: "Haydi konuş!" denir. Uyluğu , eti, kemiği konuşup, onun amelini haber verirler. Bu, onun kendisi için bir özür aramaması içindir. Bu kimse, Allah'ın gadabına uğrayan münafıktır." [Müslim, Zühd 16, (2968).][139]

-5072 -10- وعن ابنِ المُسَيَّبْ وعطاء بن زيد الليثي عن أبي هريرة رَضِيَ اللَّهُ عَنْه:]أَنَّ النَّاسَ قَالوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ هَلْ نَرَى رَبَّنَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ؟ فقَالَ: هَلْ تُمَارُونَ في رُؤْيَةِ الْقَمَرِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ لَيْسَ دُونَهُ سَحَابٌ؟ قَالُوا: َ يَارَسُولَ اللَّهِ. قَالَ: هَلْ تُمَارُونَ في رُؤْيَةِ الشَّمْسِ لَيْسَ دُونَهَا سَحابٌ؟ قَالُوا: َ. قَالَ: فإِنَّكُمْ تَرَوْنَهُ كذلِكَ، يُحْشَرُ النَّاسُ يَوْمَ
الْقِيَامَةِ، فَيَقُولُ: مَنْ كَانَ يَعْبُدُ شَيْئاً فَلْيَتَّبِعْهُ. فَمِنْهُمْ مَنْ يَتَّبِعُ الشَّمْسَ. وَمِنْهُمْ مَنْ يَتِّبِعُ الْقَمَرَ وَمِنْهُمْ مَنْ يَتَّبِعُ الطِّواغيتَ. وَتَبْقى هذِهِ أُمَّةُ فيهَا مُنَافِقُوهَا، فيأتِيهِمُ اللَّهُ تَعالى. فَيَقُولُ أَنَا رَبُّكُمْ. فَيَقُولُونَ هذا مَكَانُنَا، حَتّى يَأتِيَنَا رَبُّنَا، فإِذَا جَاءَ رَبُّنَا عَرَفْنَاهُ. فَيَأتِيِهُمُ اللَّهُ، فَيَقُولُ: أَنَا رَبُّكُمْ، فَيَقُولُونَ: أَنْتَ رَبُّنَا، فَيَدْعُوهُمْ، وَيُضْرَبُ الصِّرَاطُ بَيْنَ ظَهْرَانِيْ جَهَنَّمَ، فأكُونُ أَوَّلَ مَنْ يَجُوزُ مِنَ الرُّسُلِ بِأُمَّتِهِ، وَ يَتَكَلَّم يوْمَئِذٍ أَحَدٌ إِ الرُّسُلُ، وَكَمُ الرُّسُلُ يَوْمَئِذٍ: اَللَّهُمَّ سَلِّمْ سَلِّمْ، وَفي جَهَنَّمَ كَلِيبُ مِثْلُ شَوْكِ السَّعْدَانِ. هَلْ رَأَيْتُمْ شَوْكَ السَّعْدَانِ؟ قَالُوا: نَعَمْ. قَالَ: فإِنَهَا مِثْلُ شَوْكِ السَّعْدَانِ، غَيْرَ أَنَّهُ َ يَعْلَمُ قَدْرَ عِظَمِهَا إِ اللَّهُ تَعالى، تَخْطَفُ النَّاسَ بِأعْمَالِهِمْ، فَمِنْهُمْ مَنْ يُوبَقُ بِعَمَلِهِ. وَمِنْهُمْ مَنْ يُخَرْدَلُ ثُمَّ يَنْجُو، حَتّى إِذَا اَرادَ اللَّهُ رَحْمَةَ مَنْ أَرَادَ مِنْ أَهْلِ النَّارِ أمَرَ الْمَئِكَةَ أَنْ يُخْرِجُوا مِنَ النَّار مَنْ كَانَ يَعْبُدُ اللَّهَ. فَيَعْرِفُونَهُمْ بِآثَارِ السُّجُودِ، وَحَرَّمَ اللَّهُ تَعالى عَلى النَّارِ أَنْ تَأكُلَ مَوْضِعَ السُّجُودِ، فَيَخْرُجُونَ، وَقَدِ امْتُحِشُوا، فَيُصَبُّ عَلَيْهِمْ مَاءُ الْحَيَاةِ، فَيَنْبُتُونَ تَحْتَهُ كَمَا تَنْبُتُ الْحِبَّةُ في حَمِيلِ السَّيْلِ. ثُمَّ يَفْرُغُ اللَّهُ مِنَ الْقَضَاءِ بَيْنَ الْعِبَادِ وَيَبْقى رَجُلٌ بَيْنَ الْجَنَّةِ وَالنَّارِ، وَهُوَ آخَرُ أهْلِ النَّارِ دُخُوً الْجَنَّةَ؛ مُقْبً بِوَجْهِهِ قِبَلَ النَّارِ، فَيَقُولُ: يَا رَبِّ اصْرِفْ وَجْهِى عَنِ النَّارِ فَقَدْ قَشَبَنِي رِيحُهَا وَأَحْرَقَنِي
ذَكَاهَا، فَيَدْعُو اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ بِمَا شَاءَ أَنْ يَدْعُوَهُ بِهِ ثُمَّ يَقُولُ اللَّهُ: هَلْ عَسَيْتَ إِنْ أُعْطِيتَ ذلِكَ أَنْ تَسْأَلَ غَيْرَ ذلِكَ؟ فَيَقُولُ: َ، وَعِزَّتِكَ وَجَلِكَ، َ أَسْأَلُكَ غَيْرَهُ، فَيُعْطِي اللَّهَ مَا شَاءَ مِنْ عَهْدٍ وَمِيثَاقٍ أَنْ َ يَسْأَلَهُ غَيْرَهُ، فَيَصْرِفُ وَجْهَهُ عَنِ النَّارِ. فإِذَا أَقْبَلَ بِوَجْهِهِ عَلى الْجَنَّةِ، وَرَأى بَهْجَتَهَا سَكَتَ مَا شَاءَ اللَّهُ تَعالى أَنْ يَسْكُتَ. ثُمَّ قَالَ: يَا رَبِّ قَدِّمْنِى عِنْدَ بَابِ الْجَنَّةِ. فَيَقُولُ اللَّهُ تَعالى لَهُ: أَلَسْتَ قَدْ

أعْطَيْتَ الْعُهُودَ وَالْمَوَاثِيقَ أنْ تَسألَ غَيْرَ الَذى كَنْتَ تَسألَ؟ وَيْحَكَ يا ابْنُ آدَمَ مَا أغْدَرَكَ! فَيَقُولُ: يَا رَبِّ، َ أكُونُ أشْقَى خَلْقِكَ، فَيَقُولُ: هَلْ عَسَيْتَ إنْ أُعَطِيتَ ذلِكَ أنْ تَسْألَ غَيْرَهُ؟ فَيَقُولُ: َ، وَعِزّتكَ وَجَلِكَ َ أسْألُ غَيْرَهُ. وَرَبُّهُ يُعْذِرُهُ، ؛نَّهُ يَرَى مَا صَبْرَ لَهُ عَنْهُ. فَيُعْطِي رَبَّهُ مَا شَاءَ مِنْ عَهْدٍ وَمِيثَاقٍ فَيقَدِّمُهُ الى بَابِ الْجَنَّةِ. فإذَا بَلَغَ بَابَهَا وَرأى زَهْرَتَها وَمَا فيهَا مِنَ النَّضْرَةِ وَالسُّرُورِ سَكَتَ مَا شَاءَ اللّهُ أنْ يَسْكُتَ. ثُمَّ يَقُولُ: يَا رَبِّ أدْخِلْنِي الْجَنَّةِ. فَيَقُولُ: وَيْحَكَ يَا ابْنَ آدَمَ مَا أغْدَرَكَ ألَيْسَ قَدْ أعْطَيْتَ الْعُهُودَ وَالْمَوَاثِيقَ أنْ َتَسألَ غَيْرَ الّذي قَدْ أُعْطِيتَ؟ فَيقُولُ: يَا رَبِّ َ تَجْعَلْنِي أشْقى خَلْقِكَ، فَيضْحَكَ اللّهُ مِنْهُ. ثُمَّ يَأذَنُ لَهُ في دُخُولِ الْجَنَّةِ وَيَقُولُ لَهُ: تَمَنَّ! فَيَتَمَنَّى، حَتّى إذَا انْقَطَعَتْ أُمْنِيَّتُهُ. قَالَ اللّهُ تَعالى: تَمَنَّ كَذَا وَكذَا، يُذَكِّرُهُ رَبُّهُ، حَتّى إذَا انْتَهَتْ بِهِ ا؛مَانِيُّ. قَالَ اللّهُ تَعالى: لَكَ ذلِكَ وَمِثْلُهُ مَعَهُ. قَالَ أبُو سَعيدٍ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللّهِ # يَقُولُ: لَكَ ذلِكَ وَعَشَرَةُ أمْثَالِهِ مَعَهُ[. أخرجه الشيخان والترمذي.»السَّعدان« نبت ذو شوك معقف من مراعي ا”بل الجيدة.و»المُخردلُ« المرمّي المصروع؛ وقيل: المقطع، والمعنى أنه تقطعه كليب الصراط حتى يقعُ في النّار.و»ا؛متحَاشُ« احتراق.و»الحِبةُ« بكسر الحاء البذورات، وبفتحها كالحنطة والشعير . و»حَميلُ السَّيْلِ« هو الزبد وما يلقيه على شاطئه.و»قَشبني ريحها« أي آذاني.و»القشبُ« الشم فكأنه قال: قد شمني ريحها.و»ذَكاها« مفتوح ا؛ول مقصور: اشتغالها ولهبها.و»زَهرَتُهَا« حسنها ونضارتها وبهجتها .

10. (5072)- İbnu'l-Müseyyeb, Atâ İbnu Zeyd el-Leysî, Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'den naklen anlatıyor: "İnsanlar Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a: "Ey Allah'ın Resulü! Kıyamet günü Rabbimizi görecek miyiz?" diye sordular. O da: "Siz bulutsuz dolunay gecesinde ayı görmekten şüpheye düşer misiniz?" diye sordu. Onlar;

"Hayır! Ey Allah'ın Resulü!" diye cevap verdiler. Aleyhissalâtu vesselâm:

"Bulutsuz bir günde güneşi görmekten şüphe eder misiniz?" diye tekrar sordu. Ashab yine: "Hayır!" cevabını verdiler. Bunun üzerine:

"Şunu bilin ki, siz Rabbinizi de böyle göreceksiniz. Kıyamet günü, insanlar haşrolunurlar. (Rab Teala):

"Kim (Benden başka) bir şeye tapıyor idiyse ona tabi olsun!" buyurur. Onlardan

bir kısmı güneşe, bir kısmı aya, bir kısmı da putlara tabi olurlar. Orada, münafıklarıyla birlikte bu ümmet kalır. Allah onlara [tanımadıkları bir surette] yaklaşır.
"Ben sizin Rabbinizim!" buyurur. Oradakiler:
"[Senden Allah'a sığınırız]. Biz, Rabbimiz bize gelinceye kadar bu yerdeyiz! Rabbimiz gelince biz onu tanırız!" derler. Derken Rableri [onların tanıyacağı surette] gelir. "Ben Rabbinizim!" der. Onlar da:
"Sen Rabbimizsin!" derler. Rab Teala onları (cennete) davet eder. Cehennemin üzerine sırat kurulur. Peygamberler arasında, ümmetiyle sırattan ilk geçen ben olurum. O gün peygamberler dışında kimse konuşmaz. Peygamberlerin o günkü kelamı da:
"Allahümme sellim, Allahümme sellim (Ey Rabimiz selamet ver, ey Rabbimiz selamet ver!" olacak. Cehennemde, deve dikeninin[140] dikenleri gibi kancalar var. Deve dikeninin dikenlerini gördünüz mü?" diye sordu. Ashab: "Evet!" deyince Aleyhissalâtu vesselâm devam etti:
"İşte o kancalar, tıpkı deve dikeninin dikenleri gibidir. Ancak, onların büyüklüğü ne kadardır, Allah'tan başka kimse bilmez. İnsanları (kötü) amelleri sebebiyle kapar. İnsanların bir kısmı (kötü) ameli sebebiyle helak olur. Bir kısmı da ateşin içine yıkılır, sonra kurtulur. Allah, ateş ehlinden kurtarmak istediklerine rahmet etmeyi irade edince, ateş ehlinden Allah'a ibadet etmiş olanları, ateşten çıkarmaları için meleklere emreder. Melekler bu kimseleri, secde izleriyle tanırlar. Çünkü Allah Teala hazretleri secde mahallinin yakılmasını ateşe haram etmiştir.
Onlar böylece ateşten çıkarlar. Hepsi de ateşten kavrulmuş vaziyettedir. Üzerlerine hayat suyu dökülür. Selin getirdiği milli topraktan habbelerin (filiz açıp) bitmesi gibi, suyun değdiği yerler yeniden bitecek.
Rabb Teala, sonra, kullar arasındaki hükmünü tamamlayacak. Derken cennetle cehennem arasında bir kul kalacak. Bu, cennete girmede cehennemliklerin sonuncusudur. Yüzü cehenneme doğru ilerlerken:
"Ey Rabbim! Yüzümü ateş tarafından çevir! Kokusu beni perişan etti, alevi de beni kavurdu" diye yalvaracak. Allah Teala'ya, kendisine dua etmesini dilediği kadar duada bulunacak. Sonra Allah Teala hazretleri:
"Ben bu istediğini versem, bundan başkasını da ister misin?" diye soracak. Adam: "İzzet ve celaline yemin olsun hayır! Bundan başkasını istemem!" diyecek ve istemeyeceği hususunda Allah'a ahd u mîsakta bulunacak. (Allah), bunun üzerine yüzünü ateşten çevirecek. Adam yüzüyle cennete yönelince ve

onun güzelliğini görünce, Allah'ın dilediği bir müddet susacak. Sonra (dayanamayıp): "Ey Rabbim! Beni cennetin kapısına yaklaştır!" diyecek. Allah Teala hazretleri:
"Sen bana istemiş olduğundan başka bir talepte bulunmayacağına dair ahd u mîsakta bulunmadın mı? Ey ademoğlu yazık sana! Sen ne dönekmişsin!" diyecek. Adam:
"Ey Rabbim! Mahlukatın en bedbahtı ben olmayayım!" diyecek. Rab Teala: "Sana bu istediğin verilse, acaba başka bir şey istemeyecek misin?" der. Adam: "Hayır! İzzetine ve celaline yemin olsun hayır! Başka bir şey istemeyeceğim!" diyecek. Rabbi de onu mâzur addedecek. Çünkü o, sabredilemeyecek bir şeyler görmüştür. Adam, Rabbine, istediği ahd u misakta bulunur. (Rabbi de) onu cennetin kapısına yaklaştırır. Kapıya yaklaşıp onun güzelliğini ve içindeki taravet ve sürurU görünce, Allah'ın dilediği kadar sesini keser. (Fakat daha fazla dayanamayıp atılır):
"Ey Rabbim! Beni cennete koy!" der. Rab Teala:
"Ey ademoğlu yazık sana! Sen ne dönekmişsin! Sana verilenlerin dışında bir şey istemeyeceğine dair bana ahd u mîsak vermedin mi?" diyecek. Adam: "Ey Rabbim! Beni mahlukatın en bedbahtı yapma!" diyecek. Allah onun bu haline gülecek. Sonra ona cennete girmesi için izin verecek ve:
"Dile (ne dilersen!)" diyecek. Adam dileyecek. Öyle ki, hiçbir arzusu kalmayacak. Allah yine de: "Şunları şunları da iste!" deyip, istemesi gereken şeyleri zikredecek. Böylece istenecek şeyler bitince Allah Teala hazretleri:
"Bütün bunlar, bir misliyle sana verilmiştir!" buyuracak."
Ebu Saîd der ki: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Bütün bunlar, on misliyle birlikte sana verilmiştir!" dediğini işittim." [Buhârî, Rikak 52, Ezan 129, Tevhid 24; Müslim, İman 299, (182); Tirmizî, Cennet 20, (2560).][141]

AÇIKLAMA:

Hesap gününün çeşitli ahvalini gözlerimizin önüne seren bu hadisten İslam alimleri birçok fevaid çıkarmışlardır. Mühimlerini kaydediyoruz:

* Kişinin, hakikatı anlaşılmayan şeylere muhatap olması caizdir.

* Bu çeşit meselelerin, kişinin anlayacağı bir üslubla ifade edilmesi de caizdir.

* Ahiret umuru, dünyadakilere sadece ismen benzer, hakikatleri ayrıdır.

* Kula teklif, cennet veya cehennemde kesin olarak yerini almadıkça devam

etmektedir. Ancak Mevkıf'ta emre uymak iradî değil, ızdırârîdir.

* İmanın fazileti ifade edilmiştir. Çünkü, münafık, zahirî olarak bile imanı takınmış olduğu halde onun hürmeti, imanın verdiği nur sönünceye kadar devam etmiştir.

* Sırat köprüsü, incelik ve keskinliğe rağmen Hz. Adem'den kıyamete kadar gelen bütün yaratılanları istiab edecek genişliktedir.

* Ateş, büyüklüğüne ve şiddetine rağmen yakması emredilen hududu taşmamaktadır.

* İnsanoğlu cürmünün küçüklüğüne rağmen muhalefetten geri kalmıyor.

* Duanın fazileti ifade edilmekte, kişi zahirde liyakatli gözekmese bile, duasının kabul edileceğine kuvvetli bir ümit verilmektedir. Çünkü Allah'ın rahmeti pek geniştir.

* "Şefaat sadece günahkâr olanlar için vardır" diye hükmederek, başkalarının şefaat talep etmeyeceğini iddia edenlerin hilafına, şefaat talep etmenin caiz olduğu gözükmektedir. Nitekim bazı açıklamalarda sabit olduğu üzere:

** Sorgusuz sualsiz cennete girebilmek için de şefaatçi talebine gerek vardır.

** Kusurlu olduğunu itiraf eden akıl sahibi herkes, kusurlarının affını talep etmeye muhtaçtır. Acaba kemal iddia eden mü'min çıkar mı? Çıksa, bu noksan sahibi olmanın delili olmaz mı?

** Keza hiçbir kimse amelinin makbul olduğundan emin olamaz. Öyleyse sahib-i amel de amelinin kabul edilmesi için şefaate muhtaçtır. Öyleyse "Günahkâr olmayanlara şefaat talep etmesi gerekmez" diyen kimse için Allah'tan mağfiret ve rahmet de istenmemesi gerekir. Bu ise Resulullah ve seleften gelen duaların mahiyetine ters düşen bir durumdur. Zira herkes Allah'tan rahmet ve mağfiret talep etmiştir.

* Ahirette Allah'ı görmek kesindir. Ancak bunun mahiyetini Allah bilir, insanlar idrak edemez. Allah'ı görmek mü'minlere hastır. Münafıklar ve Ehl-i Kitap bundan mahrumdur.

* Bu ümmetten bir cemaat, ateşte azap çektikten sonra, şefaat ve rahmete mazhar olarak oradan çıkacaklardır. Bu hususta başka deliller de mevcuttur.

* Muvahhid olanların ta'zibi, mertebelerine göre farklı olacaktır. Bir kısmı ayaklarına kadar, bir kısmı bacaklarına kadar azaba maruz kalacaktır.

* Secde mahallerini ateş yakmayacaktır. Bunlar ölecekler, azapları da,

yakılmaları ve cennete girmekten mahrum kalmaları suretiyle olacaktır. Kâfirler ise azabı tatmak için, ölmeyecekler; istirahat verecek bir hayat da yaşamayacaklar. Bir Ebu Hureyre rivayetinde bu hususta şu tasrih mevcuttur: "Mü'minler ateşe girince ölürler. Allah onları ateşten çıkarmak istedi mi, o saatte azap elemini değdirir."

* Hadiste, insan fıtratında mevcut olan tamahkârlık kuvvesi ve matlubunu tahsilde başvurduğu hilesi de gözükmektedir: "Önce ateşten uzaklaştırılmayı, böylece cennet ehliyle az bir irtibat kurmayı talep eder, sonra onlara yaklaşmayı." Hatta bir rivayette ağaç ağaç yaklaşma, sonra girme talep ettiği belirtilmiştir. Şu halde bu durum, insanı hayvanlardan üstün kılan fikir, akıl gibi vasıfların "yeniden dirilme"den sonra tekrar insana geri geleceğini ifade eder. [142]

-5073 -11- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: يُعْرَضُ النَّاسُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ثَثَ عَرَضَاتٍ، فأمَّا عَرْضَتَانِ، فَجِدَالٌ وَمَعاذِيرُ. فَعِنْدَ ذلِكَ تَطِيرُ الصُّحُفُ في ا'يْدِي، فآخِذٌ بِيَمِينِهِ وَآخِذٌ بِشِمَالِهِ[. أخرجه الترمذي .

11. (5073)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kıyamet günü insanlar üç kere Allah'a arzedilirler: İlk iki arzedilmede cidal ve özür beyanı vardır. Ama üçüncü arzedilme esnasında ellerde sahifeler uçuşur, kimisi sağ eliyle, kimisi de sol eliyle alır." [Tirmizî, Kıyamet 5, (2427).][143]

AÇIKLAMA:

1- Kâri'nin açıklamasına göre, insanlar birinci arz sırasında kendilerini müdafaa edecekler: "Bize peygamber gelmedi" diye Allah'a karşı vaziyet alacaklar.
İkinci arzda ise, gerçekleri itiraf edecekler. Ancak: "Bu günahları sehven, hataen ve cehaletle yaptım, kastım yoktu..." gibi özürleri ileri sürecekler.
Üçüncü arzda ise, herkesin amel defteri ortaya çıkarılacak, saklamaya te'vile imkan kalmayacak. Defterini sağ elinde tutanlar saadet ehlidir, sol elinde tutanlar ise şekavet ehlidir.

2- Tirmizî, hadisin bir veçhiyle zayıf olduğunu belirtir. Ancak rivayet daha makbul vecihlerden de gelmiştir.[144]

-5074 -12- وعن ابن عمر رَضِيَ اللّهُ عَنْهما:]وَسَألَهُ رَجُلٌ مَاذَا سَمِعْتَ في النَّجْوَى؟ فقالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللّهِ # يَقُولُ: يُدْنَى الْمُؤْمِنُ مِنْ رَبِّهِ حَتّى يَضَعَ عَلَيْهِ كَنَفَهُ فَيُقِرِّرُهُ بِذُنُوبِهِ. فَيَقُولُ: أتَعْرِفُ ذَنْبَ كَذَا؟ أتَعْرِفُ ذَنْبَ كَذا؟ فَيَقُولُ: أعْرِفُ رَبِّ، مَرَّتَيْنِ. فَيَقُولُ: سَتَرْتُهَا عَلَيْكَ في الدُّنْيَا، وَأغْفِرُهَا لَكَ الْيَوْمَ. ثُمَّ يُعْطَى
صَحِيفَةَ حَسَنَاتِهِ، وَأمَّا اŒخَرُونَ مِنَ الْكُفَّارِ وَالْمُنَافِقِينَ فَيُنَادَى بِهِمْ عَلى رُؤُسِ الْخَئِقِ: هؤَءِ الِّذينَ كَذَبُوا عَلى رَبِّهِمْ. أ لعْنَةُ اللّهِ عَلى الظَّالِمِينَ[.
أخرجه الشيخان .

12. (5074)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Bir adam bana: " (Kıyamet günü Allah'ın kişiye hususi) hitabı hakkında ne işittin?" diye sordu. Şu cevabı verdim:
"Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Mü'min Rabbine yaklaştırılır. Öyle ki, (Allah onun) üzerine himayesini indirir ve günahlarını itiraf ettirir. Ona sorar: "Şu şu günahlarını biliyor musun?" Mü'min kul, iki kere:
"Evet ey Rabbim, biliyorum!" der. Rab Teala da:
"Dünyada iken bunları örterek seni teşhir etmemiştim. Bugün de onları senden affediyorum!" buyurur. Sonra ona hasenat defteri verilir. Amma, kâfirlere ve münafıklara gelince, bunlarla ilgili olarak, bütün mahlukatın huzurunda:
"Bunlar Allah namına yalan söylemişler (böylece büyük bir zulümde bulunmuşlardır). Haberiniz olsun! Allah'ın laneti zalimleredir" diye nida olunur" dediğini işittim."[Buharî, Mezalim 2, Tefsir, Hud 4, Edeb 60, Tevhid 36; Müslim, Tevbe 52, (2768).][145]

AÇIKLAMA:

1- Daha önce de temas edildiği gibi (5069-5070) her kul Allah'ın karşısına çıkarılıp, birer birer hesaptan geçirilecektir. Bu muhasebede Allah mü'min

kuluna bir rahmet olarak hususi şekilde hitap edecek, kusurlarını, başkaları duymayacak şekilde sayıp dökecektir. İşte bu hitap necva kelimesiyle ifade edilmiştir. Necva, fısıldamak, başbaşa konuşmak, gizli konuşmak gibi manalara gelir. Kirmanî: "Bu hitaba necva denmesi, kâfire olan hitabın aleni olması sebebiyledir" der.

2- Hadiste, kişinin gizli yaptığı günahları başkasına açmamasına bir telmih mevcuttur. Çünkü, Cenab-ı Hak dünyada gizli kalan günahları kıyamet günü affettiğini ifade etmektedir. Bu ifadenin manayı muhalifinden, alenî yapılan veya aleniyet kazanan günahların affı hususunda garanti olmadığı manası çıkar. Şarihler bu sadedde gelen hadislere dayanarak, kıyamet günü âsi mü'minlerin iki kısım teşkil edeceğini söylemişlerdir.
Birinci kısım: Günahı kendisi ile Rabbi arasında kalanlar. İbnu Ömer hadisi, bunların da iki kısma ayrıldığını ifade eder:

* Günahı dünyada örtülenler, Allah kıyamet günü bu günahları onlara karşı örtecektir.

* Günahları aşikâr olanlar. Hadis bunların kıyamet günü öncekilerin hilafına muamele göreceğini ifade eder.
İkinci kısım: Günahı kendisi ile kullar arasında olanlar. Bunlar da iki kısımdır:

* Günahları, sevaplarına galebe çalanlar: Bunlar ateşe girerler, şefaatle tekrar çıkarlar.

* Günah ve sevapları eşit olanlar: Bunlar da aralarında kısaslaşmadan cennete giremezler.[146]

-5075 -13- وعن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالتْ:]جَاءَ رَجُلٌ فَقَالَ: يا رَسُولَ اللّهِ! إنَّ لِي مَمْلُوكِينَ يَكْذِبُونَنِي وَيخُونُونَنِي وَيَعْصُونَنِي فأشْتِمُهُمْ وَأضْرِبُهُمْ. فَكَيْفَ أنَا مِنْهُمْ؟ فقَالَ رَسُولُ اللّهِ #: إذَا كَانَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يُحْسَبُ مَا خَانُوكَ وَكَذَّبوكَ وَعَصَوْكَ وَعِقَابُكَ وَإيَّاهُمْ. فَإنْ كَانَ عِقَابُكَ إيَّاهمْ بِقَدْرِ ذُنُوبِهِمْ كَانَ كَفَافاً، لَكَ وَ عَلَيْكَ، وَإنْ كَانَ عِقَابُكَ إيَّاهمْ دُونَ ذَنْبِهِمْ كَانَ فَضْلَ لَكَ، وإنْ كَانَ عِقَابُكَ إيَّاهمْ فَوْقَ ذُنُوبِهِمْ اقْتَصَّ لَهُمْ مِنْكَ الْفَضْلَ. فَتَنَحّي الرَّجُلُ يَبْكِي. فَقَالَ رَسُولُ اللّهِ #: أمَا تَقْرَأ قَوْلَ اللّهِ عَزّ وَجَلّ؛ وَنَضَعُ الْمَوَازِينَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ الْقِيَامَةِ فَ تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْئاً وإنْ كَانَ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ أتَيْنَا بِهَا وَكَفَى بِنَا

حَاسِبِينَ. فَقَالَ الرَّجُلُ: يَا رَسُولَ اللهِ مَا أجِدُ لِي وَلِهؤَءِ شَيْئاَ خَيْراَ مِنْ مُفَارَقَتِهِمْ. أشْهِدُكَ أنَّهُمْ كُلَّهُمْ أحْرَارٌ]. أخرجه الترمذي .

13. (5075)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Bir adam gelerek: "Ey Allah'ın Resulü! Benim kölelerim var, bana yalan söylüyorlar ve bana ihanet ediyorlar, bana isyan ediyorlar. Ben de onlara şetmediyor ve dövüyorum. Onlar yüzünden (Allah yanında) durumum ne olacak?" diye sordu. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Kıyamet günü onlar, sana olan ihanetleri, isyanları ve yalanları sebebiyle muhasebe olacaktır. Senin onlara verdiğin ceza ise, eğer cezan onların günahları nisbetinde ise, başabaştır; ne lehine ne de aleyhine olur. Eğer onlara verdiğin ceza günahlarından az ise bu senin için bir fazilet olur. Eğer onlara verdiğin ceza günahlarından çok olursa, bu fazla kısım sebebiyle onlar lehine sana kısas yapılır" buyurdular. Bunun üzerine adam huzurdan çekildi, ağlamaya ve dövünmeye başladı. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm) dedi ki:

"Sen Allah'ın kitabını okumuyor musun? (Bak ne diyor!) (Mealen): "Biz kıyamet gününe mahsus adalet terazileri koyacağız. Artık hiçbir kimse hiçbir şeyle haksızlığa uğratılmayacaktır. (O şey) bir hardal tanesi kadar bile olsa, onu getiririz (mizana koyarız). Hesapçılar olarak da biz yeteriz" (Enbiya 47). Adam tekrar:

"Allah'a yemin olsun, ey Allah'ın Resulü! Ben hem kendim ve hem de onlar için, ayrılmalarından daha hayırlı bir şey göremiyorum. Seni şahid kılıyorum, hepsi hürdür, (azat ettim)"dedi." [Tirmizî, Tefsir, Enbiya, (3163).][147]

-5076 -14- وعن أنس رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]ضحِكَ رَسُولُ اللهِ #فقَالَ: هَلْ تَدْرُونَ مِمَّ أضْحَكُ؟ قُلْنَا: اللهُ وَرَسُولُهُ أعْلَمُ. قَالَ: مِنْ مُخَاطَبَةِ الْعَبْدِ رَبَّه. فَيَقُولُ: يَا رَبِّ ألَمْ تُجِرْنِي مِنَ الظُّلْمِ؟ فَيَقُولُ: بَلَى. فَيَقُولُ إنِّي ُ أُجِيزُ الْيَوْمَ عَلى نَفْسِي شَاهِداً إَّ مِنِّي فَيَقُولُ: كَفَى بِنَفْسِكَ الْيَوْمَ عَلَيْكَ حَسِيباً، وَالْكِرَام الكَاتِبِينَ عَلَيْكَ شُهُوداً. قَالَ: فَيُخْتَمْ على فيهِ وَيُقَالُ ُرْكَانِهِ: انْطِقِي. فَتَنْطِقُ بِعَمَلِهِ، ثمَّ يُخَلِّى بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْكَمِ. فَيَقُولُ: بُعْداً لَكُنَّ وَسُحْقاً, فَعَنْكُنَّ كُنْتُ أُنَاضِلُ[. أخرجه مسلم.»أُنَاضِلُ«: أيْ أُجَادِلُ وأخاصم .

14. (5076)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (bir gün) güldüler ve:
"Neye güldüğümü biliyor musunuz?" buyurdular. Biz:
"Allah ve Resulü daha iyi bilir!" dedik.
"Kulun Rabbine olan hitabından!" buyurdular ve şöyle devam ettiler:
"Kul şöyle der: "Ey Rabbim, sen beni zulümden korumadın mı?"Rab Teala:
"Evet korudum" buyurur. Kul da:
"Fakat ben bugün, kendime, kendimden başka bir kimsenin şahid olmasını asla istemiyorum" der. Rab Teala:
"Bugün sana tek şahid olarak nefsin, çok şahid olarak da kiramen katibîn kâfidir" buyurur." Resulullah devamla dedi ki:
"Ağzına mühür vurulur ve diğer organlarına: "Konuş!" denilir. Onlar adamın amelini haber verirler. Sonra konuşma hususunda serbest bırakılır. Adam organlarına: "Yazıklar olsun size! Buradan defolun! Ben sizin için mücadele etmiştim" der." [Müslim, Zühd 17, (2969).][148]

-5077 -15- وعن ابن عمرو بن العاص رَضِيَ اللهُّ عَنْهما قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِّ #: إنَّ اللهَّ عَزَّ وَجلَّ سَيُخَلِّصُ رَجُ مِنْ أُمَّتِي عَلى رُؤُسِ الْخَئِق فَيَنْشُرُ لَهُ تِسْعَةً وَتِسْعِينَ سِجًّ، كُلُّ سِجلٍ مُدَّ الْبَصَرِ. فَيَقُولُ: أَتُنْكِرُ مِنْ هذَا شَيْئاً؟ أظَلَمَكَ كَتَبَتِي الْحَافِظُونَ؟ فَيَقُولُ: َ يَا رَبِّ. فَيَقُولُ: أفَلَكَ عُذْرٌ: فَيَقُولُ: َ يَا رَبِّ. فَيَقُولُ اللهُّ عَزَّ وَجَلّ: بَلى إنَّ لَكَ عِنْدنَا حَسَنَةً وَإنَّهُ َ ظُلْمَ عَلَيْكَ الْيَوْمَ، فَتُخْرَجُ بِطَاقَةٌ فِيهَا: أشْهَدُ أنْ َ إلهَ إَّ اللهُّ وَأشْهَدُ أنَّ مُحَمَّدا رَسُولُ اللهِّ. ثُمَّ يَقُولُ: احْضُرْ وَزْنكَ. فَيَقُولُ: يَا رَبِّ مَا هذِهِ الْبِطَاقَةُ مَعَ هذِهِ السِّجِتِ؟ فيَقُولُ: إنَّكَ لَنْ تُظْلَمَ، فَتُوضَعُ السِّجِّتُ في كِفَّةٍ، وَالْبِطَاقَةُ في كِفَّةٍ، فَطَاشَتِ السِّجِّتُ وَثَقُلَتِ الْبِطَاقَةُ، وَ يَثْقُلَ مَعَ اسْمِ اللهِّ تَعالى شَئْءٌ[. أخرجه الترمذي.»السِّجلُ« الكتاب الكبير، والبطاقة: رقيعة صغيرة،
وهي ما تجعل في طيّ الثوب يكتب فيها ثمنه.و»الطيش« الخفة .

15. (5077)- İbnu Amr İbni'l-As (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Aziz ve celil olan Allah [kıyamet günü], ümmetimden bir adamı mahlukatın

üstünden seçer ve onun için doksan dokuz büyük defter açar. Her defter, gözün alabildiği kadar büyüktür. Rab Teala adama sorar: "Bu defterde yazılı olanlardan bir şey inkar ediyor musun? Muhafız katiplerim (olmadık şeyler yazarak sana) zulmetmişler mi?" Kul:
"Ey Rabbim! Hayır! (Hepsi doğrudur!)" der. Rab Teala sorar:
"(Bunları yapmada beyan edeceğin) bir özrün var mı?" Kul der:
"Hayır! Ey Rabbim!" Aziz ve celil olan Allah:
"Evet! Senin bizim yanımızda (makbul, büyük) bir de hasenen var. Bugün sana zulüm yapmayacağız!" buyurur. Hemen bir etiket çıkarılır. Üzerinde "Eşhedü en la ilahe illallah ve eşhedü enne Muhammeden resulallah (şehadet ederim ki Allah'tan başka ilah yoktur ve şehadet ederim ki Muhammed Allah'ın elçisidir)" yazılıdır.
Sonra, Rabb Teala der: "Ağırlığını (yani amellerinin ağırlığını) hazırla!" Kul sorar:
"Ey Rabbim! Bu defterlerin yanındaki bu etiket de ne?" Rabb Teala der: "Sana zulmedilmeyecek! Hemen defterler Mizan'ın bir kefesine konur, etiket de diğer kefesine. Tartılırlar. Sonunda defterler hafif kalır, etiket ağır basar. Esasen Allah'ın ismi yanında hiçbir şey ağır olamaz." [Tirmizî, İman 17, (2641).][149]

5078-16- وعن أبِي مسعود البدري رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قِيلَ يَا رَسُولَ اللهِ! أنُؤَاخَذُ بِمَا عَمِلْنَا فِي الْجَاهِلِيِّةِ؟ فقَالَ #: مَنْ أحْسَنَ فِي ا‘‘سْم لَمْ يُؤَاخَذْ بِمَا عَمِلَ فِي الْجَاهِلِيِّةِ. وَمَنْ أسَاءَ فِي ا‘‘سْمِ أُخِذَ بِا‘وَّلِ وَاŒخِرِ[. أخرجه الشيخان.

16. (5078)- Ebu Mes'ud el-Bedrî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ey Allah'ın Resulü dendi, biz cahiliye devrinde yaptıklarımızdan hesaba çekilecek miyiz?" Şu cevabı verdiler:
"Müslüman olduktan sonra iyi olana, cahiliye devrinde yaptıklarından sorulmayacaktır. Kötü amel işleyene, hem İslam'daki ameli hem de önceki ameli sebebiyle hesap sorulacaktır." [Buhârî, İstitabe 1; Müslim, İman 189, (120).][150]

AÇIKLAMA:

Hadis, daha önceleri kâfir iken, sonradan Müslüman olan bir kişinin daha önceki hayatından suale maruz kalıp kalmama meselesine kayıdlı ve şartlı olarak cevap getirmektedir. İslam olduktan sonra amel-i salih sahibi ise sual yok, değilse var. Hattâbi der ki: "Bu hadisin zahiri, ümmetin icma ettiği "İslam, öncesini siler" hükmüne muhalefet eder. Allah Teala hazretleri: "Habibim, o küfredenlere söyle ki: Eğer (sana düşmanlıktan) vazgeçerlerse geçmiş (günahları) affedilecektir" (Enfal 38) buyurmuştur."
Hattâbi devamla der ki: "Bu hadisin manası şöyle olmalıdır: "Kâfir Müslüman oldu mu geçmişinden muaheze olunmaz. İslam'da çok fazla günah işler ve Müslümanlığına devamla birlikte, aşırı, şiddetli masiyetlere girerse, İslam'da işlediği cinayeti sebebiyle muaheze olunur ve küfür sırasında yaptığı başına kakılır. Sanki şöyle denir: "Sen şu kötü işleri kâfirken yapmadın mı? Müslümanlığın seni bunlardan men etmedi mi?"
İbnu Hacer, bu görüşü: "Önceki amelinden yapılacak evvelki muaheze, başa kakma suretiyle, sonraki günahların muahezesi, cezalandırma suretiyle olacaktır" diye özetledikten sonra der ki: "Evla olanı, başkasının görüşüdür. Hadiste geçen "isâe" (günah, kötülük) kelimesinden murad küfürdür, çünkü "küfür", "isâe"nin nihayeti, günahların en şiddetlisidir. Adam irtidat eder ve küfrü üzerine de ölürse, sanki Müslüman olmamış gibidir ve hayatı boyunca yaptığı bütün amellerden muaheze olunur. Buhârî, bu hadisi "Büyük günahların en büyüğü şirktir" hadisinden hemen sona zikretmek suretiyle, bu söylediğimiz açıklamaya işaret etmiş olmaktadır."[151]

-5079 -17- وعَنْ أنسٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَا مِنْ دَاعٍ دَعَا الى شَىْءٍ إلاَّ كَانَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مُوْقُوفاً لازِماً بِهِ لا يُفَارِقَهُ وَإنْ دَعَا رَجُلٌ رَجُلاً ثُمَّ قَرَأ: وَقِفُوهُمْ إنَّهُمْ مَسْؤُلُونَ[. أخرجه الترمذي .

17. (5079)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Bir kimseyi (küfür veya günah gibi) bir şeye çağıran hiç kimse yok ki kıyamet günü, o çağırdığı şeyle birlikte tevkif edilmemiş olsun. Mutlaka onunla ayrılmaz şekilde beraberdir. Bir adam bir adamı (bir şeye) davet etmiş olsa dahi!" Sonra şu ayeti okudu. (mealen): "Onları hapsedin, çünkü onlar mes'uldürler" (Saffat 24). [Tirmizî, Tefsir, Saffat, (3226).][152]

AÇIKLAMA:

Burada kişinin, propagandasını yaptığı şeyden sorumlu olduğu ifade edilmektedir. İnsanları, bir kişi bile olsa her neye davet etmişse ondan ayrılmayacak ise, kötülüğe çağıran kimse, kötülüklerin yer aldığı cehennemde olacak demektir. Ayetteki "mes'uldürler" ifadesini müfessirler, "akidelerinden, sözlerinden ve hareketlerinden" diye açmışlardır. [153]

DÖRDÜNCÜ FASIL

KEVSER HAVZI'NIN, MİZAN'IN VE SIRAT KÖPRÜSÜ'NÜN EVSAFI

-5080 -1- عن أبِي ذرّ رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قُلْتُ يَا رَسُولَ اللهِ! مَا آنِيَةُ الْحَوْضِ؟ قَالَ: وَالَّذي نَفْسِي بِيَدِهِ Œنِيَتُهُ أكْثَرُ مِنْ عَدَدِ نُجُومِ السَّمَاءِ وَكَوَاكِبَهَا في اللَّيْلَةِ الْمُظْلِمَةِ الْمُصَحِيَةِ آنِيَةُ الْجَنَّةِ: مَنْ شَرِبَ مِنْهَا لَمْ يَظْمَأ، آخِرَ مَا عَلَيْهِ يَشْخُبُ فيهِ مَيزَابَانِ مِنَ الْجَنَّةِ. عُرْضُهُ مِثْلَ طُولِ مَا بَيْنَ عَمَّانِ الى أيْلَةَ، وَمَاؤُهُ أشَدُّ بَيَاضاً مِنَ اللَّبَنِ، وَأحْلى مِنَ الْعَسَلِ[. أخرجه مسلم والترمذي.»يَشْخَبُ« أى يسيل ويجرى .

1. (5080)- Ebu Zerr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ey Allah'ın Resulü dedim, Kevser havzının kapları nedir?" Şu cevabı lutfettiler:
"Nefsimi kudret elinde tutan Zat-ı Zülcelal'e yemin olsun, onun kapları açık ve karanlık bir gecede gökteki yıldızlardan daha çoktur. Cennetin kaplarından kim içerse artık ömrünün sonuna kadar hiç susamaz. Havzın cennetten çıkan iki oluğu gürül gürül akar. Genişliği uzunluğuna denktir. Bu da Amman'dan Eyle'ye olan mesafe kadardır. Suyu sütten daha beyaz, baldan daha tatlıdır." [Müslim, Fezail 36,l (2300); Tirmizî, Kıyamet 16, (2447).][154]

-5081 -2- وعن سَمُرَةِ بن جَندب رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: إنَّ لِكُلِّ نَبِيٍّ حَوْضاً تَرِدُهُ أُمَّتُهُ، وإنَّهُمْ يَتَبَاهَوْنَ أيُّهُمْ أكْثَرُ وَارِدَةً، وَإنِّي أرْجُو أنْ أكُونَ أكْثَرَهُمْ وَارِدَةً[. أخرجه الترمذي .

2. (5081)- Semüre İbnu Cündeb (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Her peygamberin bir havzı vardır. Ümmeti oraya su almaya gelir. Peygamberlerin her biri, hangisinin suya geleni çok diye övünürler. Su almaya gelen ümmeti en çok olan peygamberin ben olacağımı ümid ediyorum." [Tirmizî, Kıyamet 15, (2445).][155]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, ahirette her peygambere mahsus müstakil bir havz olacağını belirtmektedir. Ümmetleri, bu havzlara gelip suyundan içecektir. Her peygamber havza gelenlerinin çokluğu ile iftihar edecektir. Bundan maksad ümmetlerinin çokluğudur. Resulullah da ümmetinin sayıca çok olmasını arzu ve temenni etmekte, diğer peygamberlere karşı bu çoklukla iftihar etmeyi arzulamaktadır.
Sadedinde olduğumuz hadis Muhammed ümmetinin çokluğu hususunda Resulullah'ın ümidini ifade eder. Aliyyü'l-Kârî der ki: "Resul-ü Ekrem bu ümidini, ümmetinin cennette seksen saf tuttuğunu, diğer ümmetlerin ise sadece kırk saf teşkil ettiğini vahyen bilmezden önce ifade etmiş olmalıdır."[156]

-5082 -3- وعن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]سُئِلَ رَسُولُ اللّهِ #: مَا الْكَوْثَرُ؟ قَالَ: نَهْرٌ في الْجَنَّةِ أعْطَانِيهِ اللّهُ، أشَدُّ بَيَاضاً مِنَ اللَّبَنِ، وَأحْلَى مِنَ الْعَسَلِ، فيهِ طَيْرٌ أعْنَاقُهَا كَأعْنَاقِ الْجَزُورِ. فقَالَ عُمَرُ رَضِيَ اللّهُ عَنْه: إنَّ هذِهِ لَنَاعَمٌ. فقَالَ #: آكِلُهَا أنْعَمُ مِنْهَا[. أخرجه الترمذي .

3. (5082)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a "Kevser nedir?" diye sorulmuştu.
"Cennette bir nehirdir. Allah onu bana verdi. O, sütten daha beyaz, baldan daha tatlıdır. Onda (nehirde) bir kuş vardır, boynu deve boynuna benzer!" buyurdular.
Hz. Ömer atılarak: "Öyleyse o müreffehtir!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm da:
"Onu yiyen, ondan da müreffehtir!" buyurdular." [Tirmizî, Kıyamet 15, (2445).] [157]

AÇIKLAMA:

Bu hadis cennette, Kevser nehrinin civarında yaşayan bir kuş hakkında bilgi vermektedir. Boynu deve boynuna benzeyen bir kuş. Cennet ehli bu kuşun etinden yiyecektir. Hadisin Ahmed İbnu Hanbel'de gelen bir veçhi biraz daha teferruatlı. Meali şöyle: Aleyhissalâtu vesselâm: "Cennet kuşu, deveye benzer, cennetin ağaçlarından beslenir" demişti ki, Hz. Ebu Bekr atıldı:
"Ey Allah'ın Resulü! Bu kuşlar muhakkak müreffehtirler!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm da:

"Ondan yiyenler daha da müreffehtirler. Ondan yiyenler daha da müreffehtirler, ondan yiyenler daha da müreffehtirler! Ben ümid ediyorum, sen ondan yiyenlerden olacaksın!" buyurdular."[158]

-5083 -4- وعن جُندب رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: أنَا فَرطُكُمْ عَلى الْحَوْضِ[. أخرجه الشيخان .

4. (5083)- Hz. Cündüb (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ben havza ilk geleniniz olacağım!" [Buhârî, Rikak 53; Müslim, Fezail 25, (2289).][159]

-5084 -5- وعن ابنِ مسعودٍ رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: أنَا فَرْطُكُمْ عَلى الْحَوْضِ، وَلَيُرْفَعَنَّ اليّ رِجَالٌ مِنْكُمْ حَتّى إذَا أهْوَيْتُ إلَيْهِمْ ‘نَاوِلَهُمُ اخْتُلِجُوا دُونِي. فأقُولُ: أيْ رَبِّ أصْحَابِي. فَيُقَالُ: إنَّكَ َ تَدْرِي مَا أحْدَثُوا بَعْدَكَ. فأقُولُ: سُحْقاً، سُحْقاً لِمَنْ بَدَّلَ بَعْدِي[. أخرجه الشيخان .

5. (5084)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Ben havzın başına sizden önce geleceğim. Bana sizden bazı kimseler yükseltilip (gösterilecek). O kadar ki, eğilsem onları tutarım. Ama hemen geri çekilecekler.
"Ey Rabbim! bunlar benim ashabım!" derim. Ama bana:
"Senden sonra bunların ne bid'alar yaptıklarını sen bilmezsin!" denilir. Ben de:
"Dini benden sonra değiştirenler rahmetten uzak olsun, rahmetten uzak olsun!" derim." [Buhârî, Rikak 53, Fiten 1; Müslim, Fezail 32, (2297).] [160]

-5085 -6- وفي أخرى لمسلم، عن أبي هريرة:]تَرِدُ أُمَّتِي عَليّ الْحَوْضَ، وَأنَا أذُودُ النَّاس عَنْهُ كَمَا يَذُودُ الرَّجُلُ إبِلَ الرَّجِلِ عَنْ إبِلِهِ. قَالُوا: يَا رَسُولَ اللهِ تَعْرِفُنَا؟ قَالَ: نَعَمْ، لَكُمْ سِيمَا لَيْسَتْ ‘حَدٍ غَيْرِكُمْ، تَرِدُونَ عَليّ غُرًّا مُحَجَّلِينَ مِنْ آثَارِ الْوُضُوءِ، وَلَتَصُدَّنَّ عَنِّى طَائِفَةٌ مِنْكُمْ فَ يَصِلُونَ اليّ، فأقُولُ: يَا رَبِّ أصْحَابِي أصْحَابِي؟ فَيُجِيبُنِي مَلَكٌ، فَيَقُولُ: وَهَلْ تَدْرِي مَا أحْدَثُوا بَعْدَكَ؟

[.وفي أخرى:]وَإنَّ حَوْضِي أبْعَدُ مِنْ أيْلَةَ الى عَدَنَ، لَهوَ أشَدُّ بَيَاضاً مِنَ الثَّلْجِ وَأحْلَى مِنَ الْعَسَلِ وَŒنِيَتُهُ أكْثَرُ مِنْ عَدَدِ النُّجُومِ[.»الفرطُ« المتقدم على القومِ الواردين الماء.»اخْتَلِجُوا« أي أخذوا بسرعة.و»سُحقاً« أي بعداً .

6. (5085)- Müslim'in bir diğer rivayetinde Ebu Hureyre'den şöyle rivayet edilmiştir: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ümmetim havzın başında yanıma gelecek. Ben, tıpkı devesinden başkasının devesini kovan bir kimse gibi, havzımdan (bazı) insanları kovarım!" Yanındakiler:

"Ey Allah'ın Resulü! Bizi tanıyacak mısınız?" dediler.

"Evet buyurdu. Sizin, başkasında olmayan bir alâmetiniz olacak. Sizler yanıma alın ve abdest uzuvlarında, abdestin eseri olan bir nurla geleceksiniz. Ancak sizden bir grup benden engellenecek, onlar bana ulaşamayacaklar. Ben: "Ey Rabbim onlar benim ashabım, onlar benim ashabım!" diyeceğim. Ama bir melek bana cevap verip:

"Senden sonra onlar ne bid'alar ortaya çıkardılar biliyor musun?" diyecek." [Müslim, Taharet 37, (247).]

Bir diğer rivayette şöyle buyrulmuştur: "Havuzum Eyle ile Aden arasınaki mesafeden daha geniştir. Onun rengi kardan daha beyaz, baldan daha tatlıdır. Onun maşrabaları yıldızlardan daha çoktur." [161]

5086 -7- وعن يزيد بن أرقم رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَا أنْتُمْ جُزْءٌ مِنْ مِائَةِ ألْفِ جُزْءٍ مِمَّنْ يَرِدُ عَليّ الْحَوْضَ. قِيلَ: كَمْ كُنْتُمْ يَوْمَئِذٍ؟ قَالَ: سَبْعَمِائَةِ أوْ ثَمَانْمِائَةٍ[. أخرجه أبو داود .

7. (5086)- Yezid İbnu Erkam (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Siz (ashabım), havzın başında yanıma gelenlerin yüz bin cüzünden sadece bir cüzünü teşkil edeceksiniz!" Yezid'e: "O gün siz ne kadardınız?" diye soruldu da: "Yedi yüz veya sekiz yüz kadardık!" diye cevap verdi." [Ebu Davud, Sünnet 26, (4746).][162]

AÇIKLAMA:

1- Hadisin Ebu Davud'daki aslında şu ziyade var: "Biz (bir seferde) Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la beraber idik. Bir yerde mola verdik. (Bu sırada) buyurdular ki: "...Kaydedilen bu ziyade, Yezid İbnu Erkam'ın "Kaç kişi idiniz?" sorusuna verdiği cevaptaki isabetlilik hususunda kanaat verir. Aksi takdirde: "O sıralarda bütün Müslümanların sayısı ne kadardı?" gibi bir muhtevada anlamak gerekir ki, buna verilen cevap daha az yakin hasıl eder.
Ancak Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın burada rakamın hakikatını değil de, kesrette mübalağa kasdetmiş olması da muhtemeldir.

2- Son yedi hadis, ahiretteki havuzla ilgili farklı bilgiler sunmaktadır. Havuz, Kevser havzı diye de adlandırılır. Kur'an-ı Kerim'de Kevser suresinde bahsedilen kevserle de bu havzın kastedildiği kabul edilmiştir. Kevser, mütevatir denecek kadar çok sayıda sahabe tarafından zikredilmiş gaybî bir hakikattır, inanılması şarttır. Bazı tahkiklerde kevserle ilgili rivayette bulunan sahabilerin sayısı elliden fazladır.
Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Kevser sebebiyle de diğer peygamberlere bir üstünlüğe sahip olacaktır. Rivayetler, cennetteki kevserin, cennet kapılarının yanında ve el'an mahluk olduğunu ifade eder. Yukarıda kevser, sırattan önce mi sonra mı diye beyan edilen ihtilafı belirtmiştik. Makbul görüşe göre iki adet kevser mevcuttur. Biri cennetin içindedir, diğeri sırattan öncedir ve mahşer yerindedir.
5081 numaralı hadis, her peygamberin bir kevseri olduğunu belirtiyor. Ancak onlar Resulullah'ın kevseri kadar büyük değildir.
Kevser, sırattan sonra ümmetin bir toplanma yeridir. Resulü Ekrem'le bir buluşma, görüşme yeridir. Resulullah, oraya kadar gelebilen bir kısım kimselerin oradan kovulacağını belirtmiştir (5085. hadis). Bu kovulanlar kimlerdir, bu hususta ihtilaf vardır. Bunlara: "Münafıklar ve mürtedler" diyen olmuş. "Resulullah zamanında mü'min olup da sonradan irtidat edenler" diyen olmuştur. Ancak Hattâbî: "Ashab-ı Kiram'dan irtidat eden yoktur, irtidat edenler çöl Araplarıdır" demiştir. Bazıları: "Bunlar, mü'min olarak ölen büyük günah sahipleri ile bid'atları küfür derecesine ulaşmayan ehl-i bid'attır" demiştir.
Bunların cehenneme gitmeleri kat'î değildir. Günahları, kusurları sebebiyle havzın yanından kovulmuş olsalar da, Allah'ın rahmetine mazhar olarak cennete girmeleri de muhtemeldir.
İbnu Abdilberr: "Havuzdan kovulacaklar zümresini, Haricîler, Rafizîler ve diğer ehl-i bid'a ile dinde bid'a çıkaranlar, zulümde ileri gidenler, haksız yere mal

yiyenler, günah-ı kebireyi alenî işleyenler teşkil edecek" der.
Bunların havza kadar yaklaşmalarının, kıldıkları namazların tesiriyle, abdest uzuvları ve alınlarında zuhur eden nur ve parlaklık sayesinde olduğu belirtilmiştir.[163]

-5087 -8- وعن أنسٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قُلْتُ: أشْفِعْ لِي يَا رَسُولَ اللّهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ. قَالَ: أنَا فَاعِلٌ إنْ شَاءَ اللّهُ. قُلْتُ: فَأيْنَ أطْلُبُكَ؟ قَالَ: اطْلُبْنِي أوَّلَ مَا تَطْلُبُنِي عَلى الصِّرَاطِ. قُلْتُ: فإنْ لَمْ ألْقَكَ؟ قَالَ: فَاطْلُبْنِي عِنْدَ الْمِيزَانِ. قُلْتُ: فإنْ لَمْ ألقَكَ؟ قَالَ: فَاطْلُبْنِي عِنْدَ الْحَوْضِ، فإنِّي ۥ أُخْطِئُ هذِهِ الثَّثَةَ الْمَوَاطِنَ[.
أخرجه الترمذي .

8. (5087)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "(Bir gün), ey Allah'ın Resulü! Kıyamet günü bana şefaat edin!" dedim.
"İnşaallah yapacağım!" buyurdular. Ben tekrar:
"Sizi nerede arayıp bulayım?" dedim.
"Beni ilk aradığın zaman sırat üzerinde ara!" buyurdular.
"Size (orada) rastlayamazsam?" dedim.
"Mizan'ın yanında beni ara!" buyurdular.
"Orada da size rastlayamazsam?" dedim.
"Öyeyse beni havzın yanında ara! Zira ben üç mevkinin dışına çıkmam!" buyurdular." [Tirmizî, Kıyamet 10, (2435).][164]

AÇIKLAMA:

1- Başka hadislerde beyan edildiği üzere, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bütün ümmetine şamil olmak üzere umumi bir şefaati vardır. Hz. Enes (radıyallahu anh), burada hususi bir şefaat talep etmiş olmalıdır.

2- Tîbî, burada Hz. Enes'in şunu sormayı kasdetmiş olacağını tahmin eder: "Hangi kritik mevkilerde ben sizin şefaatinize en ziyade muhtaç durumda olacağım?" Soru bu olunca Aleyhissalâtu vesselâm'ın cevabı şu manayı ifade eder: "Sen benim şefaatime en ziyade şu mevkilerde muhtaç olacaksın: Sırat üzerinde, mizanın yanında ve havzın başında." Tîbî'nin bu yorumuna hayran

kalmamak mümkün değil. Gerçekten uhrevi' maceranın belli başlı kritik ve hatarlı yerleri buralardır. Önceki rivayette de geçtiği üzere havzın başından kovulmak var, hem de hayvanların kovulurcasına kovulmak... Nitekim, müteakip rivayette (aleyhissalâtu vesselâm), bu üç yerin hassasiyetine dikkat çekmiştir. Hz. Aişe sorar: "Kıyamet günü ehlinizi hatırlayacak mısınız?" Aleyhissalâtu vesselâm: "Üç yer var ki oralarda kimse kimseyi hatırlayamaz." buyurur.
Hz. Aişe hadisi ile Enes hadisi arasındaki tearuzu bazı alimler şöyle te'lif ederler: "Resulullah, Hz. Aişe'ye, "Resulullah'ın zevceleri olmaları sebebiyle hususi ilgiye mazhar olacağız" diye aşırı güvenle ibadet ve tazarruda noksanlık göstermesinler diye böyle cevap vermiş, ye'se düşürmemek için de Hz. Enes'e öyle cevap vermiştir." Başka yorumlar da var.

3- Hadis, ahirette önce sırat, sonra mizan, sonra da havzın geldiğini ifade etmektedir. Ancak bazı rivayetlerden havzın sırattan önce olduğu anlaşılmaktadır. Bu müşkili Kurtubî: "Resulullah'ın havzı ikidir: Biri mevkıfta sırattan önce, diğeri de cennetin içindedir, her ikisine de Kevser denir" diyerek te'lif eder. Ancak İbnu Hacer bu görüşe katılmaz.[165]

-5088 -9- وعن عائشة رَضِيَ اللهُ عَنْها قالت:]ذَكَرْتُ النَّارَ فَبَكَيْتُ. فقَالَ رَسُولُ اللهِ #: مَا يَبْكِيكِ؟ قُلْتُ: ذَكَرْتُ النَّارَ فَبَكَيْتُ. فَهَلْ تَذْكُرونَ أَهْلِيكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ؟ قَالَ: أَمَّا في ثَثَةِ مَوَاطِنَ فَ يَذْكُرُ أَحَدٌ أَحداً: عِنْدَ الْمِيزَانِ، حَتّى يَعْلَمَ أَيَخِفُّ مِيزَانُهُ أَمْ يَثْقُلَ،
وَعِنْدَ تَطَايُرِ الصُّحُفِ، حَتّى يَعْلَمَ أَيْنَ يَقَعُ كِتَابُهُ، في يَمِينِهِ أم في شِمَالِهِ أَمْ وَرَاءَ ظَهْرِهِ. وَعِنْدَ الصِّراطِ إذَا وُضِعَ بَيْنَ ظَهْرَانَيْ جَهَنَّمَ، حَتّى يَجُوزَ[.
أخرجه أبو داود .

9. (5088)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Ateşi hatırlayıp ağladım. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Niye ağlıyorsun?" diye sordu.
"Cehennemi hatırladım da onun için ağladım! Siz, kıyamet günü, ailenizi hatırlayacak mısınız?" dedim.
"Üç yerde kimse kimseyi hatırlamaz: Mizan yanında; tartısı ağır mı geldi hafif mi öğreninceye kadar, sahifelerin uçuştuğu zaman; kendi defterini nereye düşecek, öğreninceye kadar: Sağına mı soluna mı; yoksa arkasına mı? Sıratın

yanında; cehennemin iki yakası ortasına kurulunca; bunu geçinceye kadar." [Ebu Davud, Sünen 28, (4755).][166]

AÇIKLAMA:

Gaybî olan hakikatlerden biri mizandır. Ahirete imanın bir cüz'üdür. Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat, bi'l-icma "Mizan haktır" demiştir. Hadislerden başka, Kur'an'la da sabittir. Ayet-i kerimede: ونَضَعُ الْمَوَازِينَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ الْقِيَامَةِ. "Biz kıyamet gününe mahsus adalet terazileri koyacağız. Artık hiçbir kimse hiçbir şeyle haksızlığa uğratılmayacaktır. (O şey) bir hardal tanesi kadar bile olsa onu getiririz (mizana koyarız). Hesapçılar olarak da biz yeteriz" (Enbiya 47).
Mizan, kıyamet günü kurulur. Kulların amellerinin yazılmış olduğu defterler mizanda tartılır. Bu mizanın iki kefesi vardır; biri hasenatın tartılması için, diğeri de seyyiatın. Hasan Basrî'den gelen bir rivayete göre mizanın bir de dili vardır. [167]

BEŞİNCİ FASIL

ŞEFAAT HAKKINDADIR

UMUMİ AÇIKLAMA:

Şefaat, en-Nihaye'ye göre, lügat olarak insanların arasında cereyan eden cürüm ve zünubun affını taleb etmektir. Bu talebi, yani şefaatte bulunmayı kabul edene şâfî, şefi' ve müşeffi' denir. Dilimizde kısaca şefaatci deriz. Şefaati kabul edilene de müşeffa denir.
Hadislerde dünya ve ahiret işleri için şefaat meselesi sıkça geçer. Kelimenin burada anlaşılan manası dışında başka kullanışları da var. Ancak mevzumuzun dışında kalır. Şefaatle ilgili açıklamalar, başka vesilelerle daha önce de geçti. Bu kısımda şefaatle ilgili hadislerin açıklaması zımnında da bazı teferruata yer vereceğiz.
* Resulullah dünyevî işlerde şefaatte bulunmayı tavsiye ve teşvik eder. Sadece hududa giren cürümlerin affı, tahfifi gibi hususlarda şefaat yasaklanmıştır. Bunun dışındaki her çeşit meselede -yeter ki başkasının hukukunu zayi etmeye müncer olmasın- şefaat teşvik edilmiştir.

* Uhrevî şefaat meselesinde Ehl-i Sünnet icma eder. Bazı dalalet fırkaları uhrevî şefaati inkâr etmiştir. Ahirette şefaatin hak olduğunda ihtilaf yoksa da, bazı teferruatta Ehl-i Sünnet de ihtilaf etmiştir. Kadı İyaz der ki: "Ehl-i Sünnete göre, şefaat aklen caiz, şu ayetlerin sarahatine göre de rivayeten vacibtir: "O gün Rahman'ın izin verip sözünden razı olduğu kimseden başkasının şefaati fayda vermez" (Tâ-Ha 109). Keza: "Onlar, Allah'ın razı olduğu kimseden başkasına şefaat edemezler..." (Enbiya 28). Başka ayetler de var." Bu hususta Sadık Zat (aleyhissalâtu vesselâm)'ın haberi de çoktur. Öyle ki, miktarı tevatür derecesine ulaşmıştır. Ahirette Aleyhissalâtu vesselâm'ın günahkâr mü'minlere şefaat edeceği hususunda selef, halef ve daha sonra gelen Ehl-i Sünnet icma etmiştir.
Günahkârların cehennemde ebedî kalacağı itikadında olan Haricîlerle bir kısım Mu'tezile mensupları şefaati reddederler. Delilleri şu ayettir: "Şefaat edeceklerin şefaati onlara bir fayda vermez" (Müddessir 48). Keza: "Onları o yakın gün ile korkut ki, yürekleri ağızlarına gelir ve dehşetle yutkunur dururlar. Artık zalimler için ne bir samimi dost vardır ne de sözü dinlenir bir şefaatci" (Mü'min 18). Bu ayetler kâfirler hakkındadır.
Bunların şefaatle ilgili hadisleri "ahirette derecelerin artmasına müteallikti̇r" şeklindeki te'villerine gelince, bu te'vil batıldır. Hadislerin elfazı onların görüşlerinin batıl olduğu ve ateş vacib olanların cehennemden çıkarılacakları hususunda sarihtir. Ancak şunu da belirtelim ki, şefaat beş kısımdır:

1) Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a mahsus olan: Bu şefaat, Mevkıf'ın korkusundan teskin ve hesabın tâcili ile ilgilidir.

2) Bir grup insanın hesapsız olarak cennete girmesiyle ilgili olanı. Müslim'de gelen bir rivayet bunun da Peygamberimiz Aleyhissalâtu vesselâm'a has olduğunu belirtmektedir.

3) Ateş vacib olan bir kısım insanlara Resulullah ve Allah'ın dilediği başka kimselerin yapacağı şefaat.

4) Günahkârlardan ateşe girenler hakkındaki şefaat. Bunların cehennemden Peygamberimiz (aleyhissalâtu vesselâm)'in, meleklerin ve mü'min kardeşlerinin şefaatiyle çıkacakları hususunda pek çok hadis gelmiştir. Nitekim şu hadiste ifade edildiği üzere Lailaheillallah diyen herkesi Allah ateşten çıkaracaktır. "Cehennemde sadece kâfirler kalır."

5) Cennet ehlinin, cennetteki derecesinin artmasını sağlayacak şefaat.[168]

5089 -1- عَنْ أبِي هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولَ اللهِ #: لِكَلِ نَبِيٍّ دَعْوَةٌ مُسْتَجَابَةٌ، فَتَعَجَّلَ كُلُّ نَبِيّ دَعْوَتَهُ، وإنِّي اخْتَبَأتُ دَعْوَتِي شَفَاعَةً ُمَّتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ، فَهِيَ نَائِلَةٌ إنْ شَاءَ اللهُ تَعالى: مَنْ مَاتَ مِنْ أُمَّتِي َ يُشْرِكُ بِاللهِ شَيْئاً[. أخرجه الثثة والترمذي .

1. (5089)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Her peygamberin müstecab (Allah'ın kabul edeceği) bir duası vardır. Her peygamber o duayı yapmada acele etti. Ben ise bu duamı kıyamet gününde, ümmetime şefaat olarak kullanmak üzere sakladım (kullanmayı ahirete bıraktım). Ona inşaallah, ümmetimin şirk koşmadan ölenleri nail olacaktır." [Buhârî, Da'avat 1, Tevhid 31; Müslim, İman 334, (198); Muvatta, Kur'an 26, (1, 212); Tirmizî, Daavat 141, (3597).][169]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadise göre "her peygamberin müstecab olan sadece bir duası var olduğu" manası çıkmaktadır. Halbuki, başta Resulullah olmak üzere bütün peygamberlerin nice duaları makbul olmuştur. Ortada bir müşkil gözükmekte ise de, alimler: "Burada kastedilen kabul edileceği kesin olan duadır, diğer dualarında esas olan kabulü hususunda ümiddir, "kesinlik" yoktur" diyerek cevap vermişlerdir.
“Her peygamberin müstecab bir duası vardır” ibaresini, alimler farklı yorumlara tabi tutmuştur:

* Bazısı: "En efdal duasıdır, başka duaları da var" demiştir.

* Bazısı: "Herbirinin ümmeti hakkında müstecab umumi bir duası vardır; ya helak olmaları, ya da kurtuluşa ermeleri için. Hususi dualara gelince, bunların bir kısmı müstecabtır, bir kısmı değildir" demiştir.

* Bazısı: "Her bir peygamberin bir duası vardır, onu şahsı veya dünyası için kullanır. Tıpkı Hz. Nuh aleyhisselam'ın: "Ey Rabbim, kâfirlerden yeryüzünde tek bir kişi bırakma" (Nuh 26) diye yaptığı dua, Hz. Zekeriya aleyhisselam'ın: " (Rabbim) sen yüce katından bana bir veli bağışla!" (Meryem 5) diye yaptığı dua ve Hz. Süleyman aleyhisselam'ın "Benden sonra kimseye nasib olmayacak bir

mülkü bana ihsan et!" (Sad 35) diye yaptığı gibi" demiştir.

2- Hadis, bütün duaların -peygamberler bile yapmış olsa- istendiği şekilde kabul edilmeyeceğini gösteriyor. Ancak her duaya bir cevap olacağını daha önce belirtmiştik.
Resulullah, ümmetinden (yani ümmet-i da'vetten, ümmet-i icabetten değil) bir kısmına beddua ettiği vakit, "Kullarımın tedbir ve idaresinden senin elinde bir şey yoktur ve sen onların inkârlarından mes'ul değilsin. Allah dilerse onlara tevbe nasib eder, dilerse zalim oldukları için azab verir" (Al-i İmran 128) ayeti nazil olmuş ve bundan Resulullah'ı menetmiştir.[170]

3- İbnu Battal der ki: "Bu hadiste, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın diğer peygamberlere olan bir üstünlüğü beyan edilmektedir: "Makbul duada, ümmetini kendisine ve ehl-i beytine tercih etmektedir. Keza diğer birkısım peygamberler kavimlerinin helaki için bu duayı kullanırken, Aleyhissalâtu vesselâm helak-ı ümmet için de bunu kullanmamıştır." İbnu'l-Cevzî de şu yorumu ilave eder: "Bu, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hüsn-i tasarrufunun ve kesret-i kereminin de bir ifadesidir. Çünkü duayı en uygun yerde kullandı. Şöyle ki: Ümmetini kendine tercih etti; isabetli karar vermesinin de bir ifadesidir, çünkü duasını, ümmetinden, bu duaya en çok muhtaç olanlara yani günahkârlara ayırdı. Gerçekten günahkârlar ona, muti olanlardan daha ziyade muhtaçtır."
Nevevî de şöyle der: "Bu hadis, Aleyhissalâtu vesselâm'ın ümmetine karşı duyduğu kemal mertebesindeki şefkat ve re'fetini, ümmetin menfaatine olan hususlarda itina ve dikkatini göstermektedir. Ümmetine olan bu şefaati ve yakın ilgisi sebebiyle, müstecab duasını, ümmetin en mühim ihtiyaç anına sakladı."

4- Hadiste geçen "Şefaatim ümmetimden şirk koşmadan ölenlere ulaşacaktır" ibaresinden, Ehl-i Sünnet "Kebairde ısrar bile etmiş olsa, mü'min olarak ölen, cehennemde ebedî kalmayacaktır" hükmüne bir delil bulmuştur.[171]

5090 -2- وعن جابر رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: شَفَاعَتِي ‘هْلِ الْكَبَائِرِ مِنْ أُمَّتِي[. أخرجه أبو داود والترمذي.وزاد الترمذي قال جابر:]مَنْ لَمْ يكُنْ مِنْ أهْلِ الْكَبَائِرِ فَمَالَهُ وَلِلشَّفَاعَةِ[.

2. (5090)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Şefaatim, ümmetimden büyük günah sahipleri

içindir." [Tirmizî, Kıyamet 12, (2437); Ebu Davud, Sünnet 23, (4739); İbnu Mace, Zühd 37, (4310).]
Tirmizî, şu ziyadeyi kaydeder: "Hz. Cabir (radıyallahu anh) dedi ki: "Kebair (büyük günah) ehli olmayanın şefaate ne ihtiyacı var!""[172]

AÇIKLAMA:

Hadis, kebair işlemiş olması sebebiyle kendisine cehennem gereken kimseye şefaat sebebiyle ateşe girmeyeceğini, Lailahe illallah Muhammederrasulullah diyenlerden günahı sebebiyle ateşe girenlerin yine şefaat sayesinde cehennemden çıkarılacaklarını ifade etmektedir. Hadisi Tîbî: "Helak olanları kurtaracak olan şefaatim büyük günah işleyenlere hastır" diye anlamıştır. Şefaatle ilgili bazı teferruatı umumî açıklamada kaydettik.[173]

-5091 -3- وعن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: إذَا كَانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ مَاجَ النَّاسُ بَعْضُهُمْ الى بَعْضٍ، فَيَأتُونَ آدَمَ عَلَيْهِ السَّمُ، فَيَقُولُونَ: اشْفَعْ لِذُرِّيَّتِكَ. فَيَقُولُ: لَسْتُ لَهَا وَلكِنْ عَلَيْكُمْ بِإبْرَاهِيمَ عَلَيْهِ السَّمُ، فإنَّهُ خَلِيلُ اللّهِ، فيَأتُونَ إبْرَاهِيمَ، فَيَقُولُ لَسْتُ لَهَا، وَلَكِنْ عَلَيْكُمْ بمُوسى، فإنَّهُ كَلِيمُ اللّهِ تعالى. فيُؤْتَى مُوسى عَلَيْهِ السَّمُ: فَيَقُولُ: لَسْتُ لَهَا، وَلَكِنْ عَلَيْكُمْ بِعِيسى، فإنَّهُ رُوحُ اللّهِ تعَالى وَكَلِمَتُهُ فَيُؤْتَى عِيسى عَلَيْهِ السَّمُ. فَيَقُولُ: لَسْتُ لَهَا، وَلَكِنْ عَلَيْكُمْ بِمُحَمَّد #. فَيَأتُونِي، فأقُولُ: أنَا لَهَا. فأنْطَلِقُ، فأسْتَأذِنُ على رَبِّي، فَيُؤذَنَ لِي فَأقُومُ بَيْنَ يَدَيْهِ، فأحْمَدُهُ بِمُحَامِدَ ‑ أقْدِرُ عَلَيْهَا اŒنَ، يُلْهِمُنِيهَا اللّهُ. ثُمَّ أخِرُّ لِرَبِّي سَاجِداً، فَيَقُولُ: يَا مُحَمَّدُ! ارْفَعْ رَأسَكَ، وَقُلْ يُسْمَعْ لَكَ، وَسَلْ تُعْطَهُ، وَاشْفَعْ تُشَفَّعْ فأقُولُ: يَا رَبِّ أُمَّتِي أُمَّتِي. فَيَقُولُ انْطَلِقْ فَمَنْ كَانَ في قَلْبِهِ مِثْقَالُ حَبَّةٍ مِنْ بُرَّةٍ أوْ شَعِيرَةٍ مِنْ إيمَانٍ فأخْرِجْهُ مِنْهَا. فَانْطَلِق فَأفْعَلُ. ثُمَّ أرْجِعُ الى رَبِّي فأحْمَدُهُ بِتِلْكَ الْمَحَامِدِ ثُمَّ أخِرُّ لَهُ سَاجِداً فَيُقَالُ لِي مِثْلُ ا٠ولى. فأقُولُ: يَا رَبِّ أُمَّتِي أمَّتِي. فَيُقَالُ لِى انْطَلِقْ، فَمَنْ كَانَ في قَلْبِهِ مِثْقَالُ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ مِن إيمَانٍ فأخْرِجْهُ مِنْهَا. فأنْطَلِقُ، فأفْعَلُ. ثُمَّ أعُودُ الى رَبِّي، فأفْعَلُ كَمَا فَعَلْتُ. فَيُقَالُ لِي: ارْفَعْ
رَأسَكَ مِثْلَ ا٠ولى، فأقُولُ: يَا رَبِّ أُمَّتِي أُمَّتِي. فَيُقَالُ: انْطَلِقْ، فَمَنْ كَانَ في

قَلْبِهِ أدْنَى مِنْ مِثْقَالِ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ مِنْ إيمَانٍ فأخْرِجْهُ مِنَ النَّارِ. فأنْطَلِقُ فأفْعَلُ ثُمَّ أرجِعُ الى رَبِّي في الرَّابِعَةِ، فأحْمَدُهُ بتِلْكَ الْمَحَامِدِ. ثُمَّ أخِرُّ لَهُ سَاجِداً. فَيُقَالُ لِي: يَا مُحَمَّدُ ارْفَعْ رأسَكَ، وَقُلْ يُسْمَعْ لَكَ، وَسَلْ تُعْطَهُ، وَاشْفَعْ تُشَفَّعْ؛ فأقُولُ: يَا رَبِّ ائذَنْ لِى فِيمَنْ قَالَ: َ إلَهَ إَّ اللّهُ. قَالَ: لَيْسَ ذلِكَ لَكَ، أوْ قَالَ لَيْسَ ذلِكَ إلَيْكَ، وَلَكِنْ وَعِزَّتِي وَجَلِي وَكِبْرِيَائِي وَعَظْمَتِي ‘خْرِجَنَّ مِنْهَا مَنْ قَالَ: َ إلَهَ إَّ اللّهُ[. أخرجه الشيخان .

3. (5091)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kıyamet gününde, insanlar birbirlerine girecekler. Hz. Adem aleyhisselam'a gelip: "Evlatlarına şefaat et!" diye talepte bulunacaklar. O ise:
"Benim şefaat yetkim yok. Siz İbrahim aleyhisselam'a gidin! Çünkü o Halilullah'tır" diyecek. İnsanlar Hz. İbrahim'e gidecekler. Ancak o da:
"Ben yetkili değilim! Ancak Hz. İsa'ya gidin. Çünkü o Ruhullah'tır ve O'nun kelamıdır!" diyecek. Bunun üzerine O'na gidecekler. O da:
"Ben buna yetkili değilim. Lakin Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'e gidin!" diyecek. Böylece bana gelecekler. Ben onlara:
"Ben şefaate yetkiliyim!" diyeceğim. Gidip Rabbimin huzuruna çıkmak için izin talep edeceğim. Bana izin verilecek. Önünde durup, Allah'ın ilham edeceği ve şu anda muktedir olamayacağım hamdlerle Allah'a medh u senada bulunacak, sonra da Rabbime secdeye kapanacağım. Rabb Teala:
"Ey Muhammed! Başını kaldır! Dilediğini söyle, söylediğine kulak verilecek. Ne arzu ediyorsan iste, talebin yerine gelecektir! Şefaatte bulun, şefaatin kabul edilecektir!" buyuracak. Ben de:
"Ey Rabbim! Ümmetimi, ümmetimi istiyorum!" diyeceğim. Rab Teala: "(Çabuk onların yanına) git! Kimlerin kalbinde buğday veya arpa denesi kadar iman varsa onları ateşten çıkar!" diyecek. Ben de gidip bunu yapacağım! Sonra Rabbime dönüp, önceki hamd u senalarla hamd ve senalarda bulunacağım, secdeye kapanacağım. Bana, öncekinin aynısı söylenecek. Ben de: "Ey Rabbim! Ümmetim! Ümmetim!" diyeceğim. Bana yine:
"Var, kimlerin kalbinde hardal danesi kadar iman varsa onları da ateşten çıkar!" denilecek. Ben derhal gidip bunu da yapacak ve Rabbimin yanına döneceğim. Önceki yaptığım gibi yapacağım. Bana, evvelki gibi:
"Başını kaldır!" denilecek. Ben de kaldırıp:

"Ey Rabbim! Ümmetim! Ümmetim!" diyeceğim. Bana yine:

"Var, kalbinde hardal danesinden daha az miktarda imanı olanları da ateşten çıkar!" denilecek. Ben gidip bunu da yapacağım. Sonra dördüncü sefer Rabbime dönecek, o hamdlerle hamd u senada bulunacağım, sonra secdeye kapanacağım. Bana: "Ey Muhammed! Başını kaldır ve (dilediğini) söyle, sana kulak verilecektir! Dile, talebin verilecektir! Şefaat et, şefaatin kabul edilecektir!" denilecek. Ben de: "Ey Rabbim! Bana Lailahe illallah diyenlere şefaat etmem için izin ver!" diyeceğim. Rabb Teala:

"Bu hususta yetkin yok! -veya: Bu hususta sana izin yok!- Lakin izzetim, celalim, kibriyam ve azametim hakkı için lailahe illallah diyenleri de ateşten çıkaracağım!" buyuracak." [Buhârî, Tevhid 36, 19, 37, Tefsir, Bakara 1, Rikak 51; Müslim, İman 322, (193).][174]

-5092 -4- وفي رواية لَهُمَا وللترمذي عن أبِي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ # في دَعْوَةٍ فَرُفِعَ إلَيْهِ الذِّرَاعُ، وَكَانَتْ تُعْجِبُهُ، فَنَهَشَ مِنْهَا نَهْشَةً؛ وَقَالَ: أنَا سَيِّدُ وَلَدِ آدَمَ يوْمَ الْقِيَامَةِ. هَلْ تَدْرُونَ لِمَ ذَاكَ؟ يَجْمَعُ اللّهُ ا ٔوَّلِينَ وَاŒخِرِينَ فِي صَعِيدٍ وَاحِدٍ، فَيَنْظُرُهُمُ النَّاظِرُ، وَيَسْمَعُهُمُ الدَّاعِي، وَتَدْنُو مِنْهُمُ الشَّمْسُ، فَيَبْلُغُ النَّاسَ مِنَ الغَمِّ وَالْكَرْبِ مَا َ يُطِيقُونَ وَ يَحْتَمِلُونَ. فَيَقُولُ النَّاسُ: أَ تَرَوْنَ الى مَا أنْتُمْ فيهِ؟ أَ تَنْظُرُونَ مَنْ يَشْفَعُ لَكُمْ؟ فَيَقُولُ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ: أبُوكُمْ آدَمُ فَيَأتُونَهُ فَيَقُولُونَ: يَا آدَمُ أنْتَ أبُو الْبَشَرِ، خَلَقَكَ اللّهُ بِيَدِهِ، وَنَفَخَ فِيكَ مِنْ رُوحِهِ، وَأسْجَدَ لَكَ مَئِكَتَهُ، وَأسْكَنَكَ الْجَنَّةَ. أَ تَشْفَعُ لَنَا الى رَبِّكَ، أَ تَرَى مَا نَحْنُ فيهِ وَمَا بَلَغْنَا؟ فَيَقُولُ آدَمُ عَلَيْهِ السَّمُ: إنَّ رَبِّي قَدْ غَضِبَ الْيَوْمَ غَضَباً لَمْ يَغْضَبْ قَبْلَهُ مِثْلَهُ، وَلَنْ يَغْضَبَ بَعْدَهُ مِثْلَهُ، وَإنَّهُ نَهَانِي عَنِ الشَّجَرَةِ فَعَصَيْتُ. نَفْسِي، نَفْسِي، نَفْسِي، اِذْهَبُوا الى غَيْرِي، اِذْهَبُوا الى نُوحٍ عَلَيْهِ السَّمُ. فَيأتُونَ نُوحاً عَلَيْهِ السَّمُ، فَيَقُولُونَ: يَا نُوحُ، أنْتَ نُوحٌ أوَّلُ الرُّسُلِ الى أهْلِ ا ٔرْضِ، وَقَدْ سَمَّاكَ اللّهُ عَبْداً شَكُوراً، أَ تَرَى الى مَا نَحْنُ فيهِ؟ أَ تَرَى الى مَا بَلَغْنَا؟ أَ تَشْفَعُ لَنَا الى ربِّكَ؟ فيَقُولُ: إنْ رَبِّي قَدْ غَضِبَ الْيَوْمَ غَضَباً لَمْ يَغْضَبْ قَبْلَهُ مِثْلَهُ وَلَنْ يَغْضَبْ بَعْدَهُ مِثْلَهُ، وإنِّي قَدْ كَانَتْ لِي دَعْوَةٌ دَعَوْتُ بِهَا عَلى قَوْمِي. نَفْسِي، نَفْسِي ، نَفْسِي، اِذْهَبُوا الى غَيْرِي، اِذْهَبُوا الى ابْرَاهِيمَ. فَيأتُونَ إبْرَاهِيمَ عَلَيْهِ السَّمُ، فَيَقُولُونَ: يَا إبْرَاهِيمُ أنْتَ نَبِىُّ اللّهِ وَخَلِيلُهُ مِنْ أهْلِ

ا٬رْضِ. اِشْفَعْ لَنَا الى رَبِّكَ، أ تَرَى الى مَا نَحْنُ فيهِ؟ فَيُقَولَ لَهُمْ: إنّ رَبِّي قَدْ غضِبَ الْيَوْمَ غَضَباً لَمْ يَغْضَبْ قَبْلَهُ مِثْلَهُ، وَلَنْ يَغْضَبَ بَعْدَهُ مِثْلَهُ، وإنِّي قَدْ كُنْتُ كَذَبْتُ ثَثَ كَذَبَاتٍ، فَذَكَرهَا. نَفْسِي، نَفْسِي، نَفْسِي. اِذْهَبُوا الى غَيْرِي، اِذْهَبُوا الى مُوسى. فَيَأتُونَ مُوسى، فَيَقُولُونَ: يَا مُوسى، أَنْتَ رَسُولُ اللّٰهِ، فَضَّلَكَ اللّٰهُ بِرِسَالَاتِهِ وَبِكَمِهِ عَلى النَّاسِ. اِشْفَعْ لَنَا الى رَبِّكَ، أ ترى الى مَا نَحْنُ فيهِ؟ فَيَقُولُ: إنَّ رَبِّي قَدْ غَضَبَ الْيَوْمَ غَضَباً لَمْ يَغْضَبْ قَبْلَهُ مِثْلَهُ وَلَنْ يَغْضَبَ بَعْدَهُ مِثْلَهُ، وإنِّي قَدْ قَتَلْتُ نَفساً لَمْ أُوْمَرْ بِقَتْلِهَا. نَفْسِي، نَفْسي، نَفْسِي، إذْهَبُوا الى غَيْرِي؛ اِذْهَبُوا الى عِيسى، فَيَأتُونَ عِيسى فَيَقُولُونَ: يَا عِيسى! أَنْتَ رَسُولُ اللّٰهِ

وَكَلِمَتُهُ أَلْقَاهَا الى مَرْيَمَ وَرُوحٌ مِنْهُ، وَكَلَّمْتَ النَّاسَ في الْمَهْدِ. اِشْفَعْ لَنَا الى رَبِّكَ، أ ترى الى مَا نَحْنُ فيهِ؟ فَيَقُولُ عِيسى: إنَّ رَبِّي قَدْ غَضَبَ الْيَوْمَ غَضَباً لَمْ يَغْضَبْ قَبْلَهُ مِثْلَهُ، ولَنْ يَغْضَبَ بَعْدَهُ مِثْلَهُ، وَلَمْ يَذْكُرْ ذَنْباً. نَفْسِي، نَفسي، نَفْسِي؛ اِذْهَبُوا الى غَيْرِى، اِذْهَبُوا الى مُحَمِّدٍ # فَيَأتُونَ مُحَمَّدا #؛ وَفي رِوايةٍ: فَيَأتُونِى فَيَقُولُونَ: يَا مُحَمُّد: أَنْتَ رَسُولُ اللّٰهِ وَخَاتَمُ ا٬نْبِيَاءِ، وَقَدْ غَفَرَ اللّٰهُ لَكَ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ وَمَا تَأخَّرَ؛ اِشْفَعْ لَنَا الى رَبِّكَ، أ ترَى الى مَا نَحْنُ فيهِ؟ فَأنْطَلِقُ الى تَحْتِ الْعَرْشِ، فأقَعُ سَاجِداً لِرَبِّي، ثُمَّ يَفْتَحُ اللّٰهُ علىّ مِنْ مَحَامِدِهِ وَحُسْنِ الثَّنَاءِ عَلَيْهِ شَيْئاً لَمْ يَفْتَحْهُ عَلى أَحَدٍ قَبْلِي، ثُمَّ يُقَالُ: يَا مُحَمُّد، اِرْفَعْ رَأسَكَ، وَسَلْ تُعْطَه، وَاشْفَعْ تُشَفَّعْ. فأرْفعُ رَأسِى، فأقُولُ: أُمَّتِي يَا رَبِّ، أُمَّتِي يَا رَبِّ أُمَّتِي يَا رَبِّ فَيُقَالُ: يَا مُحَمُّد، أَدْخِلْ مِنْ أُمَّتِكَ مَنْ َ حِسَابَ عَلَيْهِ مِنَ الْبَابِ ا٬يْمَنِ مِنْ أَبْوَابِ الْجنَّة، وَهُمْ شُركَاءُ النَّاسِ فِيمَا سِوَى ذلِكَ مِنَ ا٬بْوَابِ. ثُمَّ قَالَ: وَالَّذي نَفْسِي بِيَدِهِ إنَّ مَا بَيْنَ الْمِصْرَاعَيْنِ مِنْ مَصَارِيعِ الْجَنَّةِ كَمَا بَيْنَ مَكَّةَ وَهجَرَ، أوْ كَمَا بَيْنَ مَكَّةَ وَبُصْرَى[.وزاد في رواية، في قصة ابراهيم:]وَذَكَرَ قَوْلَهُ في الْكَوْكَبِ: هذَا رَبِّي، وَقَوْلُهُ Œلِهَتِهِمْ: بَلْ فَعَلَهُ كَبِيرُهُمْ هذَا. وَقَوْلَهُ: إنِّي سَقِيمٌ[.قلت: ذكر البارزي في تجريده حديث أنس وحديث أبي هريرة هذين في الشفاعة باختصار جداً، وقد أثبتهما بكمالهما حرصاً على الفائدة واللّٰه اعلم.»ا٬لهام« ضرب من الوحي الذي يلقيه اللّٰه في قلوب عباده الصالحين.و»النُّهش« أخذ اللحم بمقدم اسنان.

4. (5092)- Yine Sahiheyn ve Tirmizî'nin Ebu Hureyre'den kaydettikleri bir rivayet şöyledir: "Biz bir davette Resulullah ile beraberdik. Ona sofrada hayvanın ön budu(ndan bir parça) ikram edildi. Bud hoşuna giderdi. Ondan bir parça ısırdı ve:
"Ben kıyamet günü ademoğlunun efendisiyim! Acaba bunun neden olduğunu biliyor musunuz? (Açıklayayım): "Allah o gün, öncekileri ve sonrakileri tek bir düzlükle toplar. Bakan onlara bakar, çağıran onları işitir. Güneş onlara yaklaşır. Gam ve sıkıntı, insanların tahammül edemeyecekleri ve takat getiremeyecekleri dereceye ulaşır. Öyle ki insanlar:
"İçinde bulunduğumuz şu hali görmüyor musunuz, sizlere şefaat edecek birini görmüyor musunuz?" demeye başlarlar. Birbirlerine:
"Babanız Adem var!" derler ve ona gelerek: "Ey Adem! Sen insanların babasısın. Allah seni kendi eliyle yarattı, kendi ruhundan sana üfledi. [Bütün isimleri sana öğretti]. Meleklerine senin önünde secde ettirdi. Seni cennete yerleştirdi. [Allah katında itibarın, makamın var.] Rabbin nezdinde bizim için şefaatte bulunmaz mısın? Bizim şu halimizi, başımıza şu geleni görmüyor musun?" derler. Adem aleyhisselam da:
"Bugün Rabbim çok öfkelidir, daha önce bu kadar öfkelenmedi. Bundan sonra da böylesine öfkelenmeyecek. (Esasen şefaate benim yüzüm yok, çünkü, cennette iken, Allah) beni o ağaca yaklaşmaktan men etmişti. Ben, bu yasağa asi oldum. [Ben cennette iken işlediğim günah sebebiyle cennetten çıkarıldım. Bugün günahlarım affedilirse bu bana yeter]. Nefsim! Nefsim! Nefsim! Benden başkasına gidin. Nuh aleyhisselam'a gidin!" diyecek. İnsanlar Nuh aleyhisselam'a gelecekler:
"Ey Nuh! sen yeryüzü ahalisine gönderilen resullerin ilkisin. Allah seni çok şükreden bir kul (abden şekûrâ) diye isimlendirdi. İçinde bulunduğumuz şu hali görmüyor musun? Başımıza gelenleri görmüyor musun? Rabbin nezdinde bizim için şefaatte bulunmaz mısın?" diyecekler. Nuh aleyhisselam da şöyle diyecek:
"Bugün Rabbim çok öfkelidir. Daha önce hiç bu kadar öfkelenmedi, bundan sonra da böylesine öfkelenmeyecek! Benim bir dua hakkım vardı. Ben onu kavmimin aleyhine (beddua olarak) yaptım. Nefsim! Nefsim! Nefsim! Benden başkasına gidin. İbrahim aleyhisselam'a gidin!" diyecek. İnsanlar İbrahim aleyhisselam'a gelecekler:

"Ey İbrahim! Sen Allah'ın peygamberi ve arz ahalisi içinde yegâne Halilisin. Bize Rabbin nezdinde şefaat et! İçinde bulunduğumuz şu hali görmüyor

musun?" diyecekler. İbrahim aleyhisselam onlara:
"Rabbim bugün çok öfkeli. Bundan önce bu kadar öfkelenmemişti, bundan sonra da bu kadar öfkelenmeyecek. (Şefaat etmeye kendimde yüz de bulamıyorum. Çünkü ben) üç kere yalan söyledim!" deyip, bu yalanlarını birer birer sayacak. Sonra sözlerine şöyle devam edecek:
"Nefsim! Nefsim! Nefsim! Benden başkasına gidin! Musa aleyhisselam'a gidin!"
İnsanlar, Hz. Musa aleyhisselam'a gelecekler ve:
"Ey Musa! Sen Allah'ın peygamberisin. Allah seni, risaletiyle ve hususi kelamıyla insanlardan üstün kıldı. Bize Allah nezdinde şefaatte bulun! İçinde bulunduğumuz hali görmüyor musun?" diyecekler. Hz. Musa da:
"Bugün Rabbim çok öfkelidir. Daha önce böylesine öfkelenmedi, bundan sonra da böylesine öfkelenmeyecek. (Esasen Rabbim nezdinde şefaate yüzüm de yok. Çünkü) ben, öldürülmesi ile emrolunmadığım bir cana kıydım. [...Bugün ben mağfirete mazhar olursam bu bana yeterlidir.] Nefsim! Nefsim! Nefsim! Benden başkasına gidin! Hz. İsa aleyhisselam'a gidin!" diyecek. İnsanlar Hz. İsa'ya gelecekler ve:
"Ey İsa, sen Allah'ın peygamberisin ve Meryem'e attığı bir kelamısın ve kendinden bir ruhsun. Üstelik sen beşikte iken insanlara konuşmuştun. Rabbin nezdinde bize şefaat et! İçinde bulunduğumuz şu hali görmüyor musun?" diyecekler! Hz. İsa aleyhisselam da:
"Bugün Rabbim çok öfkeli. Daha önce bu kadar öfkelenmedi, bundan böyle de hiç bu kadar öfkelenmeyecek!" diyecek. -Hz. İsa şahsıyla ilgili bir günah zikretmeksizin- (Bir başka rivayette): ["Beni, Allah'tan ayrı bir ilah edindiler. Bugün bana mağfiret edilirse bu bana yeter."] Nefsim! Nefsim Nefsim! Benden başkasına gidin! Muhammed aleyhissalatı vesselam'a gidin!" diyecek. İnsanlar Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'e gelecekler, bir diğer rivayette: "Bana gelirler!" denmiştir- ve:
"Ey Muhammed! Sen Allah'ın peygamberisin, bütün peygamberlerin sonuncususun. Allah senin geçmiş, gelecek bütün günahlarını mağfiret buyurdu. Bize Rabbin nezdinde şefaatte bulun. Şu içinde bulunduğumuz hali görmüyor musun?" diyecekler. Bunun üzerine ben Arş'ın altına gideceğim. Rabbim için secdeye kapanacağım. Derken Allah, benden önce hiç kimseye açmadığı medh u senaları benim için açacak [Ben onlarla Rabbime medh u senalarda bulunacağım]. Sonra:
"Ey Muhammed başını kaldır ve iste! (İstediğin) sana verilecek! Şefaat talep et! Şefaatin yerine getirilecek!" denilecek. Ben de başımı kaldıracağım ve: "Ey Rabbim ümmetim! Ey Rabbim ümmetim! Ey Rabbim ümmetim!" diyeceğim.

Bunun üzerine:
"Ey Muhammed! Ümmetinden, üzerinde hesap olmayanları cennet kapılarından sağdaki kapıdan içeri al! Esasen onlar diğer kapılarda da insanlara ortaktırlar!" denilecek."
Resulullah sonra şöyle buyurdular:
"Nefsim kudret elinde olan Zat-ı Zülcelal'e yemin olsun. Cennet kapısının kanatlarından iki kanadının arasındaki mesafe Mekke ile Hacer arasındaki veya Mekke ile Busra arasındaki mesafe kadardır." [Buhârî, Enbiya 3, 8, Tefsir, Benî İsrail 5; Müslim, İman 327, (194); Tirmizî, Kıyamet 11, (2436).]
Hz. İbrahim aleyhisselam'ın kıssasıyla ilgili bir rivayette şu ziyade var: [Hz. İbrahim, (insanlar, şefaat etmesi için kendine geldikleri zaman, Allah'a şefaat talebinde bulunmasına mani olan üç günahı olarak yıldızlar hakkında sarfettiği "İşte bu Rabbim" (En'am 76) sözünü, atalarının putları hakkında sarfettiği "Belki de bu (putları kırma) işini onların en büyüğü yapmıştır" (Enbiya 63) sözünü ve bir de: "Ben gerçekten hastayım" (Saffat 89) sözünü zikretti."[175]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste Resulullah: "Kıyamet günü ben ademoğlunun efendisiyim" buyurmaktadır. Bunu şarihler, başka rivayetlere dayanarak: "Bütün peygamberler, Aleyhissalâtu vesselâm'ın sancağı altında olacaklar. Çünkü O, makam-ı mahmud üzere haşrolacaktır" diye açıklarlar.

2- Peygamberlerin "günah" olarak beyan ettikleri özürler, aslında günah değildir. Bu hatalarından hepsi mağfiret-i İlahiyeye mazhar olmuşlardır. Kendilerini günahkâr olarak tarif etmeleri tevazu içindir. Beyzâvî: "..Allah'tan en çok korkan, Allah'a makam itibariyle en ziyade yakın olan ve Allah'ın mağfiretine en ziyade erendir" der. O sözleriyle esas beyan etmek istedikleri husus, kendilerine kıyamet günü şefaat etme yetkisinin tanınmamış olmasıdır. O yetki, rivayette de sarih olarak görüldüğü üzere makam-ı mahmud ve liva-i hamd sahibi, Fahr-i Âlem Muhammed Mustafa (aleyhissalâtu vesselâm)'ya tanınmıştır. Makam-ı mahmud, herkesin hamd ile tebcil edeceği muazzam makam demektir. Hamdin hakikatıyla ilgili olan mutlak yakınlık (kurb-i mutlak) makamı ki hadis-i şeriflerde bunun, livau'lhamd altındaki şefaat-i kübra makamı olduğu ifade edilmiştir.

3- Başka rivayetlerde, gelen bazı ziyadeleri köşeli parantez arasında göstererek

birkısım gerekli açıklamaları metin içinde yapmış durumdayız. Bu açıklamaların ortaya koyduğu bir husus, önceki peygamberlerin ittifakla: "Bugün günahım affedilir, mağfirete mazhar olabilirsem bu bana yeter" demiş olmasıdır. Böylece Mevkıf'ın korkunç ahvali içerisinde, peygamberler dahil herkesin kendi nefsinin derdine düşeceği anlaşılmaktadır. Bu durumdan sadece Resul-i Ekrem müstesnadır. O, Cenab-ı Hakk'ın kendisine tanıdığı "dua hakkı"nı ümmetinin affı için kullanacaktır. Aleyhi efdalu'ssalavat ve ekmeli'tteslimat.

4- Resulullah'ın geçmiş ve gelecek günahlarının affedildiğini ifade eden ayet (Feth 2) müfessirlerce farklı anlamalara sebep olmuştur: Affedilen bu "geçmiş" ve "gelecek" günahlar nelerdir, bunlardan ne kastedilmiştir?
* Bazıları: "Mütekaddim olanlar peygamberlikten öncekilerdir; müteahhir olanlar ismettir (yani korunmasıdır)" demiştir.
* Bazıları: "Sehiv ve te'ville vaki olanlardır" demiştir.
* Bazıları: "Mütekaddim olanlar Hz. Adem'in günahıdır, müteahhir olanlar ümmetinin günahıdır" demiştir.
* Bazıları: "Hata yapılacak olsa mağfurdur" demiştir.
Başka te'viller de yapılmıştır. Sadedinde olduğumuz makamda, dördüncü te'vilin uygun olduğu belirtilmiştir.

5- Hadiste, Hz. Nuh'a: "Sen yeryüzü ahalisine gönderilen resullerin ilkisin" denmektedir. Halbuki Hz. Adem ilk peygamberdir. Bu müşkile şu açıklama yapılmıştır:
* Hz. Adem zamanında yeryüzünde ahali yoktu. O tek başına geldi. İnsanlar onun evlatları olarak çoğaldı. Halbuki Hz. Nuh gelince yeryüzünde insanlar vardı.
* Diğer bir açıklama şöyle: Hz. Adem'in peygamberliği, evlatlarına karşı "çocukların terbiyesi" şeklinde idi.
* Şu da muhtemel görülmüştür: "Hz. Nuh, kendi çocuklarına ve değişik bölgelere dağılmış olan diğer cemaatlere gönderilmiştir. Hz. Adem ise, tek bir beldede toplu halde bulunan kendi çocuklarına gönderilmiştir."
Hz. Nuh'un çok şükreden bir kul olarak tesmiyesi, bu manadaki bir ayete işarettir (İsra 3).
Abdurrezzak'ta gelen bir rivayet onun bu vasfının nasıl olduğunu açıklar:
"Nuh aleyhisselam helaya gidince şöyle derdi: "Lezzetiyle beni rızıklandıran, bende kuvvetini ibka edip, benden ezasını gideren Allah'a hamd olsun."[176]

-5093 -5- وعن يزيد بن صهيب الفقير قال:]كَنْتُ قَدْ شَغَفَنِي رَأىٌ مِنْ رَأىِ الْخَوَارِجِ. فَخَرَجْنَا في عِصَابَةٍ ذَوِي عَدَدٍ نُرِيدُ أنْ نَحُجَّ ثُمَّ نَخْرُجَ عَلى النَّاسِ. فَمَرَرْنَا عَلى الْمَدِينَةِ، فإذَا جَابِرُ بْنَ عَبْدِاللّهِ رَضِيَ اللهُ عَنْهما يُحَدِّثُ النَّاسَ، وإذَا هُوَ قَدْ ذَكَر الْجَهَنَّمِيِين. فَقُلْتُ: يَا صَاحِبَ رَسُولَ اللهِ، مَا هذَا الِّذى تُحَدِّثُونَهُ؟ وَاللّهُ تَعالى يَقُولُ: إنَّكَ مَنْ تُدْخِلِ النَّارَ فَقَدْ أخْزَيْتَهُ؛ وَكُلَّمَا أرَادُوا أنْ يَخْرُجُوا مِنْهَا أُعِيدُوا فيهَا. فَمَا هذَا الَّذِي تَقُولُ؟ فقَالَ: أتَقْرأُ الْقُرآنَ؟ قُلْتُ: نَعَمْ. قالَ: فاقْرَأْ مَا قَبْلَهُ، إنَّهُ لَفِى الْكُفَّارِ. ثُمَّ قَالَ: فَهَلْ سَمِعْتَ بِمَقَام مُحَمِّد # الِّذى يَبْعَثُهُ اللّهُ تَعالى فيهِ؟ قُلْتُ: نَعَمْ. قَالَ: فإنَّهُ مَقَامُ مُحَمِّد # المَحْمُودُ الِّذى يُخْرِجُ اللّهُ تَعالى بِهِ مَنْ يُخْرِجُ مِنَ النَّارِ. ثُمَّ وَصَفَ وَضْعَ الصِّرَاطِ وَمَرَّ النَّاسِ عَلَيْهِ. قَالَ فَقُلْنَا: أتَرَوْنَ هذَا الشَّيْخَ يَكْذِبُ عَلى رَسُولِ اللّهِ #؟ فَرَجَعْنَا. فَ وَاللّهِ مَا خَرَجَ مِنَّا غَيْرُ رَجُلٍ وَاحِدٍ[. أخرجه مسلم.»شغفني« أي دخل شغاف قلبى، وهو غفه .

5. (5093)- Yezid İbnu Süheyb el-Fakir anlatıyor: "Haricîlerin görüşlerinden biri içime işlemişti, haccetmek, sonra da (propaganda yapmak üzere) insanların karşısına çıkmak arzusuya, kalabalık bir grup içerisinde yola çıktık. Medine'ye uğradık. Orada Cabir İbnu Abdillah (radıyallahu anh), insanlara hadis rivayet ediyordu. Bir ara cehennemlikleri zikretti. Ben: "Ey Resulullah'ın arkadaşı! Sen ne konuşuyorsun? Halbuki Allah Teala hazretleri: "(Ey Rabbim!) Ateşe kimi atarsan mutlaka onu rezilrüsvay edersin" (Al-i imran 192); "Ateşten her çıkmak isteyişlerinde oraya geri çevrilirler" (Secde 20) buyurmaktadır" dedim. Hz. Cabir:

"Sen Kur'an'ı okuyor musun?" dedi. Ben de:

"Evet!" dedim.

"Öyleyse onun evvelini oku! Çünkü o, küffar hakkındadır!" dedi ve sonra ilave etti:

"Sen, Allah'ın Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'i dirilteceği makam-ı mahmudu işittin mi?"

"Evet!" dedim. Dedi ki:

"O, Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'e mahsus mahmud makamdır. Allah Teala hazretleri o makamın hatırına, cehennemden çıkaracaklarını çıkarır!"

(Hz. Cabir) sonra, sırat köprüsünün konuluşunu ve üzerinden insanların geçişini

tavsif etti. Biz:
"Bu ihtiyarın, Aleyhissalâtu vesselâm hakkında yalan söyleyeceğini mi zannedersiniz?" dedik ve Haricîlikten rücû ettik. Hayır! Vallahi bizden bir kişiden başka, Haricîlikte kalan olmadı." [Müslim, İman 320, (191).][177]

AÇIKLAMA:

Rivayet, ravimiz Yezid el-Fakir'in bir müddet Haricîlerin temel akidelerini benimsediğini göstermektedir. Bu akide de büyük günah işleyenlerin ebedî olarak cehennemde kalacaklarıdır. Bu batıl inancı benimseyen bir grupla hacca giden Yezid, hacc esnasında Medine'ye uğrar ve orada yüce sahabi Hz. Cabir (radıyallahu anh)'le karşılaşıp, onu dinleme şerefine erer. Hz. Cabir, ebedî cehennemde kalacakları ifade eden ayetin kâfirler hakkında nazil olduğu hususunda Yezid ve arkadaşlarını ikna eder. Böylece o gruptan bir kişi hariç hepsi Haricî fikirleri terkederler.[178]

-5094 -6- وعن أنس رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: يُؤْتَى بِأَنْعَمِ أَهْلِ الدُّنْيَا مِنْ أَهْلِ النَّارِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَيُصْبَغُ في النِّارِ صِبْغَةً. ثُمَّ يُقَالُ: يَا ابْنَ آدَمَ، هَلْ رَأيْتَ نَعِيماً قَطُّ؟ هَلْ مَرَّ بِكَ خَيْرٌ قَط؟ فَيَقُولُ: َ، وَاللّهِ يَا رَبِّ. وَيُؤتَى بِأَشَدِّ النِّاس بُؤْساً في الدُّنْيَا مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ فَيُصْبَغُ في الْجَنَّةِ صَبْغَةً، فَيُقَالُ لَهُ: يَا ابْنَ آدَمَ، هَلْ رَأيْتَ بُؤْساً قَطُّ؟ هَلْ مَرَّ بِكَ مِنْ شِدَّةٍ قَطُّ؟ فَيَقُولُ: َوَاللّهِ يَا رَبِّ، مَا مَرَّ بِي بُؤْسٌ قَطُّ. وََ رَأيْتُ شِدَّةً[. أخرجه مسلم.قوله »يصبغ« أي يغمس كأنه يدخل إليها إدخالة واحدة .

6. (5094)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kıyamet günü, cehennemliklerin, dünyada en müreffeh olanı getirilerek ateşe bir kere batırılacak. Sonra:
"Ey ademoğlu, denilecek. (Cehennemde) hiç nimet gördün mü? Sana hiç hayır uğradı mı?"
"Hayır! Ey Rabbim, vallahi hayır!" diyecek. Sonra cennetliklerden dünyada en fakir olan getirilecek. O da cennete bir sokulup, çıkarılacak ve kendisine:

"Ey ademoğlu (cennette) hiç fakirlik gördün mü, hiç sıkıntı çektin mi?" denilecek. O da:
"Hayır! Vallahi ya Rabbi! Başımdan hiç fakirlik geçmedi, hiçbir sıkıntı çekmedim" diyecek." [Müslim, Münafıkûn 55, (2807).][179]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, dünyadaki azab ve nimetin ahirette tamamen sona erdiğini ifade ediyor. Öyle ki: Dünyada en büyük nimete kavuşmuş olan kimse, cehennemde bu nimetlerin hiçbir fayda vermediğini görüyor. Cennetlik kimse de, dünyada çektiği en ağır sıkıntılardan hiçbir şey kalmadığını görüyor. Bu kimsenin cennete daldırılması, belki de cennetin Kevser'ine sokulup çıkarılmasıdır.[180]

5095 -7- وعنه رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #، يَقُولُ اللّهُ تَعالى ‘هْوَنِ أهْلِ النَّارِ عَذَاباً: لَوْ كَانَتْ لَكَ الدُّنْيَا كُلُّهَا أكُنْتَ مُفْتَدِياً بِهَا؟ فَيَقُولُ: نَعَمْ. فَيَقُولُ: قَدْ أرَدْتُ مِنْكَ أيْسَرَ مِنْ هذَا وَأنْتَ في صُلْبِ آدَمَ، أنْ تُشْرِكُ بِي شَيْئاً وَ أُدْخِلُكَ النَّار وَأُدْخِلُكَ الْجَنَّةَ. فأبَيْتَ إَّ الشِّرْكَ[. أخرجه الشيخان .

7. (5095)- Yine Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Allah Teala hazretleri azabı en hafif olan cehennemliğe:
"Eğer dünya her şeyiyle senin olsaydı, şu azabdan kurtulmaya bedel, fidye olarak verir miydin?" diye soracak. Adam: "Evet!" diyecek. Rabb Teala bunun üzerine:
"Sen daha Hz. Adem'in sulbünde iken ben senden bundan daha hafifini istemiş: "Bana hiçbir şeyi ortak kılma da seni ateşe sokmayayım, cennete koyayım" demiştim. Sen buna yanaşmadın, şirke girdin" buyuracak." [Buhârî, Rikak 51, 49, Enbiya 1; Müslim, Münafikûn 51, (2805).][181]

5096 -8- وعن ابْنِ عمر رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: إذَا صَارَ أهْلُ الْجَنَّةِ الى الْجَنَّةِ وَأهْلُ النَّار الى النَّارِ، جِئَ بِالْمَوْتِ حَتّى يُجْعَلَ بَيْنَ الْجَنَّةِ وَالنِّار، فَيُذْبَحُ. ثُمَّ يُنَادِى مُنَادٍ: يَا أهْلَ الْجَنَّةِ خُلُودٌ فَ مَوْتَ، وَيَا أهْلَ

النَّارِ خُلَودٌ فَ مَوْتَ. فَيَزْدَادُ أَهْلَ الْجَنَّةِ فَرَحاَ الى فَرَحِهِمْ. وَأَهْلَ النَّار حُزْناَ إلى حُزْنِهِمْ[. أخرجه الشيخان واللفظ لهما، والترمذي بمعناه.ومعنى »ذبح الموت« اليأس من مفارقة الحالتين في الجنة والنار والخلود فيهما .

8. (5096)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Cennetlikler cennette, cehennemlikler de cehennemde oldukları zaman ölüm getirilir. Cennetle cehennemin arasına konup orada kesilir. Sonra bir münadi nida eder:
"Ey ehl-i cennet! Artık ebediyet var, ölüm yok! Ey ehl-i nar! Artık ebediyet var, ölüm yok! Cennetliklerin sürûru bununla daha da artar. Cehennemliklerin de hüznü artar." [Buhârî, Rikak 50, 51; Müslim, Cennet 43, (2850).][182]

AÇIKLAMA:

Bu hadiste, ahiret hayatında ölümün olmayacağı, ebediyetin varlığını beyan maksadıyla ölümün bir koyun gibi kesildiği ifade edilmektedir. İbnu'l-Arabî der ki: "Bu hadis aklın sarih hükmüne muhalefeti sebebiyle müşkil bulunmuştur. Çünkü ölüm bir arazdır, araz cisme tahavvül edemez (dönüşemez), öyleyse nasıl kesilebilir? Bu sebeple bir grup, bu hadisin sıhhatini inkâra teşebbüs etti. Bir fırka da te'vil etti. Te'vil edenler: "Bu bir temsildir, gerçek bir kesim mevzubahis değildir" dediler. Bir grup alim de: "Bilakis, hadis gerçek bir kesimi ifade etmektedir, kesilen de ölümün mütevellisidir, herkes de bunu tanır. Çünkü, ruhlarını kabzeden işte bu mütevellidir" demiştir.
Bu açıklama, İbnu Hacer'in belirttiği üzere, müteahhir ulemadan çoğunu tatmin etmiştir. Çünkü buradaki mütevelli ile ölüm meleğini (melek'ülmevt) anlamışlardır. Nitekim Secde suresinde "meleku'lmevt"ten bahsedilmektedir. (11. ayet). Hadis şahid kılınarak: "Ahirette ölüm meleği yaşamaya devam edecek olsa, cennet ehlinin hayatı ızdıraba düşerdi" denmiştir. Sadedinde olduğumuz hadis, onun ölümü ile cennet ehlininin sevincinin, cehennem ehlinin de üzüntüsünün artacağını haber vermektedir.
İbnu Hacer, birkısım zayıf hadislerde "ölüm meleğinin de öleceği, hatta "en son ölen mahlukun o olacağı"nın ifade edildiğini belirttikten ve bu hadislerin ihticac etmeye elverişli olmayacak kadar zayıf olduğuna dikkat çektikten sonra, hadiste bir teşbihte bulunulduğuna dair yoruma geçer. Mazirî der ki: "Ölüm bize göre

arazlardan bir arazdır. Mu'tezile nezdinde ise mana değildir. Bu iki mezhebe göre ölümün koç veya cisim olması sahih değildir. Öyleyse bununla temsil ve teşbih murad edilmiştir. Allah Teala hazretleri bu cismi yaratır, sonra onu keser, sonra onu bir misal yapar. Çünkü ölüm cennet ehline arız olmaz."

Kurtubî et-Tezkire'de: "Ölüm bir manadır. Manalar cevhere kalbolmaz. Allah amellerin sevabından onları temsil eden mümessiller (eşhas) yaratır. Ölüm de böyle (Allah ölümü temsil eden) bir koç yaratır, onu ölüm diye tesmiye buyurur. Onu cennetliklerin ve cehennemliklerin kalbine "bu ölümdür" diye atar. Böylece onun kesilmesi, her iki yerde de (cennet ve cehennem) ebediyete delil olur."

Bazı alimler ise: "Allah'ın arazlardan bir cesed inşa etmesine, onu bir madde kılmasına hiçbir mani yoktur" demiş ve hadislerden buna delil getirmişlerdir. Sahih-i Müslim'de geçen: "Bakara ve Al-i İmran surelerini okuyun, çünkü bu iki sure kıyamet günü iki bulut şeklinde gelirler" hadisi, kaydettikleri örneklerden biridir.

Cehennemliklerin cehennemdeki durumları ve devamları hususunda muhtelif fırkalardan sayısı yediye ulaşan farklı görüşler ileri sürülmüş ise de, Ehl-i Sünnet ulemasının benimsediği esah görüş şudur: "Cehennem ehli cehennemde ebedî kalıcıdır, onlar için belli bir müddet yoktur. Onların bu kalışları ölümsüzdür, faydalı bir hayat da mevzubahis değildir, rahat da olmayacaklardır. Nitekim ayet-i kerime şöyle buyurur: "İnkâr edenler için ise cehennem ateşi vardır. Öldürülmezler ki kurtulsunlar; azapları da hiç eksilmez. Bütün kâfirleri biz işte böyle cezalandırırız" (Fatır 36), Bir diğer ayet şöyle: "Ne zaman cehennemin ızdırabından kurtulmak isteseler, her defasında oraya geri çevrilirler ve kendilerine: "Tadın yakıcı ateş azabını" denir" (Hacc 22). [183]

ÜÇÜNCÜ BAB:

CENNET VE CEHENNEM

BİRİNCİ FASIL:

CENNET VE CEHENNEMİN SIFATLARI

* CENNETİN EVSAFI

-5097 -1- عن أبي هريرة رَضِيَ اللهَ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولَ اللهِ #: قَالَ اللهَ تَعالى: أعْدَدْتُ لِعِبَادِي الصِّالحِينَ، مَاَ عَيْنٌ رَأتْ، وَ أُذُنٌ سَمِعَتْ، وَ خَطَرَ عَلى قَلْبِ بَشَر. قَال أبُو هُرَيْرَةَ اِقْرَءُوا إنْ شِئْتُمْ:)فَ تَعْلَمُ نَفْسٌ مَا أُخْفِىَ لَهُمْ مِنْ قُرَّةِ أعْيُنٍ([. أخرجه الشيخان والترمذي .

1. (5097)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Allah Teala hazretleri ferman etti ki: "Ben Azimu'ş-Şan, salih kullarım için gözlerin görmediği, kulakların işitmediği ve insanın hayal ve hatırından hiç geçmeyen nimetler hazırladım." Ebu Hureyre ilaveten dedi ki:
"Dilerseniz şu ayet-i kerimeyi okuyun, (Mealen): "Yaptıklarına karşılık Allah katında onlar için göz aydınlığı olacak ne mükâfaatların saklandığını kimse bilemez" (Secde 17). [Buhârî, Bed'ül-Halk 8, Tefsir Secde 1, Tevhid 35; Müslim, Cennet 2, (2824); Tirmizî, Tefsir, (3195).][184]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, Rabb Teala'nın cennette salih kulları için hazırladığı nimetlerin yüceliğini ifade etmektedir: Öyle nimetler ki, tarifi mümkün değildir. Çünkü insanoğlu ne görmüş, ne işitmiş ne tadmış, ne de hayal edebilmiştir. Cennet ve nimetlerinin bundan daha yüce, gerçeğine daha yakın bir tarifi düşünülemez. Gerçi başka nasslarda, cennet nimetlerinin sadece ismen dünyadakilere benzeyeceği ifade edilmişse de, bu benzerlik isimden öteye geçmemektedir, mahiyetinin idraki mümkün değildir.
İbnu Mes'ud'un rivayetinde "Onu mukarreb (Allah'a yakın) melekler de bilemez, peygamberler de" ziyadesi de mevcuttur. Hadiste geçen "beşer" kelimesini esas alan bazı şarihler: "Meleklerin kalbine gelebilir" ihtimalini ileri sürmüş ise de, bilhassa İbnu Mes'ud'dan gelen ziyadenin sarahatine dayanan ulema, ona da itibar etmemiş, nefyin âmm olmasını esas almıştır: Sadece insanın değil, meleklerin kalbine de cennet nimetleri hütûr etmez, tahayyül edilemezler.[185]

-5098 -2- وزاد البخاري في أخرى، عن سهل بن سعد: وَذكر مثله. ثمّ قال:]وَقَالَ مُحَمَّد بْن كَعْبٍ: إنَّهُمْ أخْفَوْا لله عَمَّ فأخْفَى لَهُمْ ثَواباً. فَلَوْا قَدِمُو عَلَيْهِ أقَرَّ

تِلْكَ ا٭عْيُنِ[.

2. (5098)- Buhârî, bir diğer rivayetinde şu ziyadeyi kaydeder: "Sehl İbnu Sa'd anlatıyor -deyip, hadisin aynısını kaydettikten sonra- der ki: "Muhammed İbnu Ka'b dedi ki: "Onlar Allah için ameli gizli tuttular. Allah da onların sevabını gizli tuttu. Kullar yanına gelince onları nimete boğacak."
Hadis, bu muhtevada olarak Buhârî'de mevcut değildir. Hakim'in el-Müstedrek'inde mevcuttur (, 413-414).][186]

5099 -3- وعنه رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللّهِ # مِمَّ خُلِقَ الْخَلْقُ؟ قَالَ: مِنَ الْمَاءِ. قُلْتُ: اَلْجَنَّةُ مَا بِنَاؤُهَا؟ قَالَ: لَبِنَةٌ فِضَّةٍ وَلَبِنَةٌ ذَهَبٍ. وَمِطُهَا الْمِسْكُ ا٭ذْفَرُ، وَحَصْبَاؤُهَا اَللُّؤْلُؤُ وَالْيَاقُوتُ، وَتُرَابُهَا الزَّعْفَرَانُ، مَنْ يَدْخُلُهَا يَنْعَمُ وَ يَبْأسُ، وَيَخْلُدُ وَ يمُوتُ، وَ تَبْلى ثِيَابُهُمْ، وَ يَفْنَى شَبَابُهُمْ: ثُمَّ قَالَ: ثَثَةٌ تُرد دَعْوَتُهُم: ا٭مَامُ الْعَادِلُ، وَالصَّائِمُ حِينَ يُفْطِرُ وَدَعْوَةُ الْمَظْلُوم يَرْفَعُهَا اللّهُ فَوْقَ الْغَمَامِ، وَتُفَتَّحُ لَهَا أبْوَابُ السَّمَاءِ. وَيَقُولُ اللّهُ: وَعِزَّتِي ٭نْصرَنَّكَ وَلَوْ بَعْدَ حِينٍ[. أخرجه الترمذي.»المطُ« الطين الذي يجعل فوق سافي البناء يملط به الحائط. أي يصلح .
و»بَئِسَ يَبْأسُ« إذا افْتَقَرَ واشتدت حاجته .

3. (5099)- Yine Sehl İbnu Sa'd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ey Allah'ın Resulü! dedim, insanlar neden yaratıldı?"
"Sudan!" buyurdular.
"Ya cennet? dedim, o neden inşa edildi?"
"Gümüş tuğladan ve altın tuğladan! Harcı da kokulu misk. Cennetin çakılları inci ve yakuttan, toprağı da za'ferandır. Ona giren nimete mazhar olur, eziyet görmez, ebediyet kazanır, ölümle karşılaşmaz. Elbisesi eskimez, gençliği kaybolmaz.
"Aleyhissalâtu vesselâm sözlerine şöyle devam buyurdular: "Üç kişi vardır duaları reddedilmez (mutlaka kabul edilir):
* Adil imam (devlet başkanı).
* İftarını yaptığı zaman oruçlu.
* Zulme uğrayanın duası.Allah, (mazlumun) duasını bulutların fevkine çıkarır ve

onlara sema kapıları açılır ve Allah Teala hazretleri:
"İzzetime yemin olsun! Vakti uzasa da, duanı mutlaka kabul edeceğim!" buyurur." [Tirmizî Cennet 2, (2528).][187]

AÇIKLAMA:

1- Resulullah bu hadislerinde üç büyük ameli nazar-ı dikkatimize arzetmektedir: Adalet, oruç ve zulme karşı sabır. İlk ikisi ibadettir, üçüncüsü zulmün ne kadar büyük bir cinayet olduğunu ifade eder. "Mazlum" hadiste mutlak geldiği için, alimler tarafından "her kim olursa olsun" açıklaması yapılmıştır. Yani zulme uğrayan kâfir de olsa, facir de olsa, münafık da olsa duası makbuldür. Onun küfrü, fıskı, nifakı başkasının ona zulüm ve haksız muamelede bulunmasına meşruiyet kazandırmaz. Bu teferruat hadislerde de gelmiştir, daha önce başka vecihlerle kaydettik.

2- Hadiste geçen يَرْ فَعُهَا فَوْقَ الْغَمَامِ -ki "Allah, (mazlumun) duasını.." diye tercüme ettik- ibare iki surette anlaşılmaya müsaiddir:

1) Burada bulutların fevkine çıkan ve er veya geç Allah'ın kabulüne mazhar olacak olan dua "mazlum"un duasıdır.

2) Bu dua, hadiste sayılan üç grup kimsenin dualarıdır: Adil imam, iftar sırasındaki oruçlu ve mazlum.

Aliyyü'l-Kârî: "İki vechin de doğru olduğunu" kabul eder. "Sadece mazlum hakkında olabilir. Çünkü, zulmün kötülüğünü tesbit için mübalağa münasiptir. Diğerleri de buna vav-ı atıfla birleştirilmiştir" manasında açıklamada bulunur. Mazlumla ilgili yaptığı açıklama şöyle: "Hakkında mübalağa edilmiştir. Çünkü ona ulaşan zulüm ateşi onu öylesine yakar ki, bundan kırıklık ve tazarru ile dua çıkar, bundan da ızdırar hali hasıl olur. Allah lisan-ı ızdırar ile yapılacak duayı mutlaka kabul edeceğini şu ayette haber vermektedir. (Mealen):"...Muzdar (çaresiz) kalmış kimse dua ettiğinde ona cevap veren ve sıkıntısını gideren... Allah" (Neml 62).

3- Hadiste, açıklanması gereken son bir husus, "vakti uzasa da" diye tercüme ettiğimiz بَعْدَ حِينٍ tabiridir. Cenab-ı Hak dualara cevap vereceğini vaad etmektedir. Aleyhissalâtu vesselâm bunu haber vermektedir. Ancak, ne Kur'anî kaynak ne de hadisler "anında, aynıyla" diye bir kayıt getirmezler. Çünkü Cenab-ı Hak, "hakim"dir, herşeyi hikmetle yapar. Dolayısiyle duaların kabulünde de takip edeceği bir hikmet vardır. Anında yerine getirebileceği gibi, on sene, yirmi

sene, kırk sene sonra da yerine getirebilir; imhâl eder, fakat ihmal etmez. Öyleyse mana şöyledir: "Ey mazlum! Ben senin çiğnenen hakkını zayi etmeyeceğim. Uzun zaman geçse de duanı geri çevirmeyeceğim. Çünkü ben Halim'im, kulları cezalandırmada acele etmem. Belki tevbe ederler; mazlumlara da haklarını vererek gönüllerini alarak razı ederler, zulüm ve günahtan vazgeçerler diye mühlet tanırım."
Hadis, böylece, Allah'ın zalime mühlet tanısa da onu asla ihmal etmeyeceğine de işarette bulunmuş olmaktadır.[188]

-5100 -4- وعن أبي موسى رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: جَنَّتَانِ مِنْ فِضَّةٍ، آنِيتُهُمَا وَمَا فيهَا؛ وَجَنَّتَانِ مِنْ ذَهَبٍ، آنِيَتُهُمَا وَمَا فِيهِمَا؛ وَمَا بَيْنَ الْقَوْمِ وَبَيْنَ أنْ يَنْظُرُوا الى رَبِّهِمْ إِّ رِدَاءُ الْكِبْرِيَاءِ عَلى وَجْهِهِ في جَنَّةِ عَدْنٍ[. أخرجه الشيخان والترمذي .

4. (5100)- Hz. Ebu Musa (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Gümüşten iki cennet vardır. Kapları ve içinde bulunan diğer şeyleri de gümüştendir. Altından iki cennet vardır, kapları ve içlerinde bulunan diğer eşyaları da hep altındandır. Adn cennetinde, cennetliklerle Rablerini görmeleri arasında Allah'ın veçhindeki ridau'lkibriyadan (büyüklük perdesinden) başka bir şey yoktur." [Buhârî, Tefsir, Rahman 1, 2, Bedu'l-Halk 8, Tevhid 24; Müslim, İman 180, (296); Tirmizî, Cennet 3, (2530).][189]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadisin bir başka vechinde rivayetin evveli şöyle başlar: "Firdevs cennetleri dörttür: İkisi altından, ikisi de gümüşten.." Başka rivayetlerde, altından olan iki cennetin mukarrebun'a yani Allah'a yakınlık kesbeden büyüklere, gümüşten olan diğer ikisinin de sağcılara, yani defteri sağından verileceklere mahsus olduğu belirtilmiştir.
Bu hadis, cennetin gümüş ve altın tuğlalardan -hatta bir kat altın, bir kat gümüş tuğladan- bina edildiğini ifade eden rivayetlere muarız düşer. Ancak alimler, başka rivayetlerdeki karineleri değerlendirerek: "Birincisi, her bir cennette

kapkaçak vs. nevinden bulunanların sıfatını, ikincisi de bütün cennetleri ihata eden duvarların sıfatını beyan etmektedir" diyerek hadisleri te'lif ederler. Bu te'vili te'yid eden delillerinden biri şu rivayettir: "Allah Teala hazretleri cennetin duvarını bir (sıra) altından, bir (sıra) gümüşten tuğla ile inşa etmiştir."

2- Hadiste Allah'ın görülmesi meselesine de yer verilmiştir. Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat uleması, kıyamet gününde, Cenab-ı Hakk'ın, insanlara en büyük lütfu olarak, Vech-i İlahîsini göstereceği hususunda icma etmiştir. Mazirî, "perde" kelimesinin kullanılışı ile ilgili olarak şu açıklamayı yapar: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Araplara, onların anlayacağı bir üslubla, anlayacağı tabirlere yer vererek hitabederdi. Bu sebeple, manevî meseleleri, anlayışlarına yaklaştırmak için hissî tabirata dökerdi. Burda da öyle yapmış, görmeye mani olan esbabın ortadan kalkacağını, görmenin muhakkak surette vukua geleceğini ifade etmek için bu ifadeye yer vermiştir." Kadı İyaz da şöyle demiştir: "Arap, istiareye sıkça başvurur. İstiare, Arapların icaz ve fesahatında en yüksek edebî sanatı teşkil eder. Ayet-i kerimede geçen "Tevazu kanadı" (İsra 24) tabiri bunun bir örneğidir. Aleyhissalâtu vesselâm'ın kelamında "ridau'lkibriya (büyüklük perdesi) tabirine yer vermesi de bu manada bir kullanıştır. Bunu anlamayan şaşırır. Kelamı, zahiri üzerine anlamak isteyen, Allah'a cisim izafe eder. Meselede vuzuh elde edemeyen kimse, bu rivayetin zahirinin gerektirdiği manadan Allah'ın münezzeh olduğunu bildiği takdirde, ya ravileri tekzib eder, ya da şöyle (basit) bir te'vile kaçar: "Allah'ın İlahî saltanatının büyüklüğü, kibriyası, azameti, heybeti ve celali için, keza aciz olan beşerî basarların idrak manilerini ifade için ridau'lkibriya tabiri bir istiare yapılmıştır, (oysa Allah), insanların basarlarını ve kalplerini güçlendirmek dilerse, onlardan heybetinin hicabını, azametinin manilerini kaldırır.
"Kirmâni der ki: "Bu hadis müteşabihattandır. Bunun karşısında kişi ya: "Bundan muradı Allah bilir" deyip tefvize gidecek veya te'vilde bulunacak. Te'vil eden: "Veche'den murad Zattır, rida, Zat'ın mahlukata benzemekten münezzeh olan lazım sıfatlarından bir sıfattır" diyecek. Sonra te'vilci, hadisin zahiri: "Allah'ın rü'yeti vaki değil demeyi gerektirir" diyerek müşkilatlı bulur ve: "Bunun mefhum ve manası, nazar yakınlığını beyandır, çünkü ridau'lkibriya rü'yete mani olmaz, gözlerden manilerin izalesini, muradın izalesi ile ifade etti" diyerek cevaplar."
İbnu Hacer bu açaklamadan şu neticeyi çıkarır: "Ridau'l-Kibriya rü'yete manidir. Sanki hadiste mahzuf bir ibare var. Onun takdiri اً رِدَاءُ الْكِبْرِيَاءِ ibaresinden sonra olmalıdır. Çünkü, Allah onu ref etmek suretiyle insanlara nimette

bulunmakta ve insanlar Allah'ı görmeye muvaffak olabilmektedir. Sanki burada murad şudur: Mü'minler cennetteki yerlerine yerleşince, celal sahibi Allah'tan duydukları heybet olmasaydı, onlarla rü'yet arasında herhangi bir mani olmayacaktı. Onlara ikramda bulunmak dileyince, Allah onları re'fetiyle kuşatıp onlara Allah'a nazar etme takatı vermek suretiyle lütufta bulunur. "Sonra İyi iş, güzel amel yapanlara daha güzel iyilik, bir de ziyade vardır" (Yunus 26) ayetinin tefsirinde geçen Süheyb hadisinde, Ebu Musa hadisinde geçen rıdau'lkibriyadan muradın, Süheyb hadisinde zikri geçen hicab olduğuna delalet eden karineyi buldum ve Allah Teala hazretleri'nin cennet ehline bir ikram olarak onlar için bunu açacağını anladım. Mezkur hadis Müslim, Tirmizî, Nesâî, İbnu Huzeyme ve İbnu Hibban'da geçmektedir. Müslim'in metni şöyle:
"Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Cennet ehli, cennete girince, Allah Teala hazretleri sorar:
"Size ilave bir nimette bulunmamı diler misiniz?" Cennet ahalisi:
"Sen bizim yüzlerimizi ak etmedin mi? Bizi cennete koymadın mı (daha ne isteyeceğiz) ?" derler. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) der ki: "Bunun üzerine onlara hicab açılır. Cennet ahalisine bundan daha hoş bir şey verilmemiştir."
Aleyhissalâtu vesselâm sonra şu ayeti tilavet buyurdu. (Mealen): "İyi iş, güzel amel yapanlara daha güzel iyilik, bi de ziyade vardır" (Yunus 26).
Kurtubî der ki: "Rida bir istiaredir, onunla azamet kinaye edilmiştir. Nitekim şu hadiste de böyledir: "Kibriya ridamdır, azamet de izarımdır."[190] Kurtubî devamla der ki: "Burada hislerle algılanan elbise kastedilmiyor. Ancak izar ve rida Arap muhataplar nazarında birbirinden ayrılmaz oldukları için, azamet ve kibriyayı bu ikisiyle ifade etti." İbnu Hacer der ki: "Sadedinde olduğumuz hadisin manası, Allah'ın izzet ve istiğnasının muktezası hiç kimsenin onu görmemesi olduğu halde, Allah'ın mü'minlere karş rahmeti, nimetinin bir kemali olarak Veçh-i İlahîsini onlara göstermesini gerektirmektedir. Mani zail olunca, insanlara, kibriyasının gereğiyle amel etmekte ve sanki Teala hazretleri, onlarla aradaki engel olan perdeyi kaldırmaktadır." Taberî'nin nakline göre Hz. Ali (radıyallahu anh) de "Orada onların dilediği herşey bulunur. Üstelik katımızda bundan fazla da vardır" (Kaf 35) ayetindeki "fazla"dan maksadın Allah'ın veçhini görmek, هُوَ النَّظَرُ الى وَجْهِ اللّٰهِ olduğunu söylemiştir.
İbnu Battal der ki: "Bu hadiste, Allah'a cisim izafe etmeye çalışan Mücessime fırkası için mekan izafesine bir yol yoktur. Çünkü Allah Teala hazretlerine cisim izafe etmenin veya bir mekanda bulunmasını gerektiren bir halin muhal olduğu

hususunda deliller sabittir. Bu durumda ridayı, insanların Allah'ı görmesine mani gözlerdeki afet olarak te'vil etmek gerekir. İşte bu afetin izalesi, insanların Allah'ı görme sırasında Rab Teala'nın icra edeceği bir fiildir. İnsanlar, bu mani mevcut olduğu müddetçe O'nu göremezler. Öyleyse görme fiili varsa, bu mani izale olmuş demektir. Bunu rida olarak tesmiye etmiştir. Çünkü o, yüzü görmekten alıkoyan rida menzilesindedir. Ancak ona rida denmesi mecazdır." [191]

-5101 -5- وفي رواية لَهُمْ:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: في الْجَنَّةِ خَيْمَةٌ مِنْ لُؤْلُؤَةٍ مُجَوَّفَةٍ. وَفي رواية: عَرْضُهَا سِتُّونَ مِيً: في كُلّ زَاوِيَةٍ مِنْهَا أهْلٌ َ يَرَوْنَ اŒخَرِينَ، يَطُوفُ عَلَيْهِمُ الْمُؤْمِنُ[.

5. (5101)- Yine aynı kaynaklarda şu rivayet gelmiştir: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Cennette, mü'min için, içi boş tek bir inciden bir çadır vardır. -Bir rivayette- genişliği altmış mildir. Her köşesinde bir refikası bulunur, hiçbiri diğerini görmez, mü'min bunların herbirini dolaşır." [Buhârî, Bed'ü'l-Halk 8, Tefsir, Rahman 1, 2, Tevhid 24; Müslim, Cennet 23, (2838); Tirmizî, Cennet 3, (2530).] [192]

AÇIKLAMA

Mü'mine cennette hazırlanan bu çadırın bazı rivayetlerde yüksekliğinin altmış mil olduğu ifade edilmiştir. Demek ki, hem yüksekliği hem de genişliği altmış mil olacaktır. Her köşesinde bir zevcenin yer alacağı belirtilmiş olmasından, bazı alimler, ahirette huri menşeli olsun, dünya menşeli olsun, eşlerin sayıca çok olacağı hükmünü çıkarmıştır. Köşelerde oturan eşlerin birbirlerini görememeleri, mesafenin uzaklığındandır. Bazı rivayetlerde, tek bir inciden mâmul bu çadırın yetmiş kapısı olduğu tasrih edilmiştir.
Çadır diye tercüme ettiğimiz hayme'nin ağaçtan mâmul dört köşeli ev manasına geldiği de söylenmiştir. Böylece mü'minin uhrevî çadırında dört hanımının olacağı anlaşılabilir. Onları dolaşmaktan mananın, cima'dan kinaye olduğu belirtilmiştir.[193]

-5102 -6- وعن أبِي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: في الْجَنَّةِ مِائَةُ دَرَجَةٍ، مَابَيْنَ كُلِّ دَرَجَتَيْنِ مِائَةُ عَامٍ[. أخرجه الترمذي .

6. (5102)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Cennette yüz derece vardır. Her iki derece arasında yüz yıl(lık yürüme mesafesi) vardır." [Tirmizî, Cennet 4, (2531).][194]

-5103 -7- وعن عُبادة بن الصّامت رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: في الْجَنَّةِ مِائَةُ دَرَجَةٍ، مَا بَيْنَ كُلِّ دَرَجَةٍ وَدَرَجَةٍ كَمَا بَيْنَ السَّماءِ وَا‘رْضِ. وَالْفِرْدَوْسُ أعْهَا. وَمِنْهَا تُفَجَّرُ أنْهَارُ الْجَنَّةِ ا‘رْبَعَةُ، وَمِنْ فَوْقِهَا يَكُونُ الْعَرْشُ. فإذَا سَألْتُمُ اللّهَ فَاسْألُوهُ الْفِرْدَوْسَ[. أخرجه الترمذي .

7. (5103)- Ubade İbnu's-Samit (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Cennette yüz derece vardır. Her bir derecenin diğer derece ile arası, sema ile arz arası kadar geniştir. Firdevs bunların en yukarıda olanıdır. Cennetin dört nehri buradan çıkar. Bunun üstünde Arş vardır. Allah'tan cennet istediğiniz vakit

Firdevs'i isteyin." [Tirmizî, Cennet 4, (2533).][195]

5104 -8- وعن ابي سعيد رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: إنَّ في الْجَنَّة مِائَةَ دَرَجَةٍ لَوْ أنَّ الْعَالَمِينَ اجْتمَعُوا في إحْدَاهُنَّ لَوَسِعَتْهُمْ[. أخرجه الترمذي .

8. (5104)- Ebu Said (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Cennette yüz derece vardır. Bütün âlemler bunlardan birinin içinde toplansalar, hepsini de kuşatır, istiab eder." [Tirmizî Cennet 4, (2534).][196]

5105 -9- وعن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: إنَّ في الْجَنَّةِ شَجَرَةً يَسِيرُ الرَّاكِبُ في ظِلِّهَا مِائَةَ عَامٍ َيقْطَعُهَا؛ وَاقْرءُوا إنْ شِئْتُمْ: وظِلٍّ مَمْدُودٍ[. أخرجه الترمذي .

9. (5105)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Cennette bir ağaç vardır ki, binekli bir kimse yüz yıl gölgesinde yürüse onu katedemez. İsterseniz şu ayeti okuyun: وَظِلٍّ مَمْدُودٍ وَمَاءٍ مَسْكُوبٍ "Daimî gölgededirler, çağlayıp duran su başlarındadırlar" (Vakıa 30-31) [Tirmizî, Tefsir, Vakıa, (3289, Cennet 1, (2525).][197]

5106 -10- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَا في الْجَنَّةِ شَجَرَةٌ إَّ وَسَاقُهَا مِنْ ذَهَبٍ[. أخرجه الترمذي .

10. (5106)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Cennette hiçbir ağaç yoktur ki gövdesi, altından olmasın." [Tirmizî, Cennet 1, (2527).][198]

AÇIKLAMA:

Kaydettiğimiz bu beş hadis, cennetle ilgili bazı tavsif ve tariflerde bulunmaktadır. Şöyle ki:

1- Cennet tek dereceli değildir. Başlıca yüz derecesi vardır. Her dereceninmesafesi diğer dereceye kadar çok fazladır. Demek ki derece içerisinde de tali tabakalar, mertebeler vardır. Cennetlikler, ameline uygun bir derecede yerini alacaktır. Nitekim bazı alimler yüz derece tabiriyle çokluğun kastedildiğini belirtirler. Cehennem de böyledir, küfürdeki şiddetine göre her bir kâfir bir derekede yerini alacaktır. Ayet-i kerime münafıkların atşeşin en aşağı tabakasında yer alacaklarını ifade eder. "Şüphesiz ki münafıklar cehennem ateşinin en aşağı tabakasındadırlar..." (Nisa 145).
Dereceler arasındaki mesafeler hadislerde farklıdır. Bazısında beşyüz yürüme yılı, bazısında daha az, daha çok denmiştir. Münavî, arada tearuz olmadığını söyler ve yürümelerin farklı süratlerde vuku bulduğuna dikkat çeker.

2- Firdevs: Her çeşit bitkiyi cem'eden bahçe, bostan manasına gelir. Ancak "Üzüm asmalarının bulunduğu bahçedir" denmiştir. Kelimenin Rumca, Kıptice ve hatta Süryanice olduğu iddia edilmiştir.
Buradan çıkan dört ana nehirden maksad, başka rivayetlerde açıklanmıştır: Biri su, biri süt, biri hamr, biri bal nehridir.
Firdevs cenneti hepsinin yukarısında, hepsinden üstün olduğu için Allah'tan öncelikle bunun taleb edilmesi tavsiye edilmiştir. Şu halde mü'min Allah'tan bir şey isterken en yüceyi, en büyüğü, en fazlayı istemelidir. Onun rahmetine sınır olmadığı için Allah'tan isterken kanaatkâr olmak, mütevazi davranmak fazilet değildir.

3- Cennetteki ağacın Tûba ağacı olduğu söylenmiştir. Ancak gölge kelimesinin, örfî manası anlaşılmamalıdır. Çünkü dilimizde gölge deyince güneş sıcaklığına karşı hasıl edilen korunma hatıra gelir. Halbuki ahirette güneş olmayacaktır. Öyleyse gölgeden maksad, ağacın hasıl ettiği nimetler ve rahatlık olmalıdır. Yani cennetin neresine gidilse cennetî saadetin dışına çıkılmayacak demektir. Zıll=gölge kelimesi Arapçada "himaye" manasına da kullanılır. Onun zıllinde demek, onun kanatları, himayesi altında demektir.

4- Cennetteki her ağacın gövdesinin altından olmasına gelince, bu ibare oradaki ağacın me'lufumuz olan dünyevî ağaçlar gibi olmadığını beyan eder. Altın, çürümeyen bir maddedir. Öyleyse cennet ağacının altından olması, onun ebedi, çürümez bir mahiyette olacağının ifadesidir. Bir hadis şöyledir: "Cennette bir ağaç vardır, gövdeleri altından, dalları zeberced incidendir. Rüzgâr estikçe bunlar

birbirine çarparak öyle bir name çıkarırlar ki hiçbir kulak böylesine tatlı bir ses işitmemiştir." İbnu Abbas'ın bir rivayetinde: "Cennet hurmalarının gövdeleri yeşil zümrüttendir. Dallarının sapı kızıl altından, yaprakları da cennet ehlinin kisvesindendir. Ceketleri ve hulleleri bundan yapılır. Onun meyvesi ise, küp ve kovalar gibi iri, sütten beyaz, baldan tatlı, kaymaktan daha yumuşaktır, onlarda çürük yoktur" denmiştir.
Cennet ehlinin bu ağaç altında sohbet edip dünya hatıralarını tazeleyecekleri; eğlence arzu ettikleri zaman, Allah'ın göndereceği bir rüzgârla ağacın kımıldayıp, dünyadaki her çeşit eğlenceyi ortaya koyacağı ifade edilmiştir.[199]

5107 -11- وعنه رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: لَقابُ قَوْسٍ في الْجَنَّةِ خَيْرٌ مِمَّا طَلعَتْ عَلَيْهِ الشَّمْسُ أوْ تَغْرُبُ[. أخرجه الشيخان.وزاد الترمذي عن أنس، في أخرى:]وَلَقَابُ قَوْسِ أحَدِكُمْ، أوْ مَوْضِعُ قَدِّهِ في الْجَنَّةِ خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فيهَا، وَلوْ أنَّ امْرأةً مِنْ أهْلِ الْجَنَّةِ اطَّلعَتْ الى أهْلِ ا َرْضِ َضَاءَتِ قَوسِ الدّنْيَا وَمَا فيهَا، وَلَمَ َتْ مَا بَيْنَهُمَا رِيحاً، وَلَنَصِيفُهَا يَعْنِي الْخِمَارَ خَيْرٌ مِنَ الدّنْيَا وَمَا فيهَا[.»قَاب القوس وقده« قدره .

11. (5107)- Yine Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Cennette, yay kadar bir yer, güneşin üzerine doğduğu veya battığı şeyden (dünyadan) daha hayırlıdır." [Buhârî, Bed'ül-Halk 8, Tefsir, Vakı'a 1; Müslim Cennet 6, (2826); Tirmizî, Cennet 1, (2525).]
Tirmizî, Hz. Enes'ten şu ziyadede bulunmuştur: "Sizden birinizin yayı kadar veya kamçısı kadar cennetteki bir yer, dünya ve içindekilerden daha hayırlıdır. Cennet ehlinden bir kadın, arz ehline görünecek olsa, dünya ve içindekileri aydınlatır, arzla sema arasını güzel koku ile doldururdu, onun başörtüsü dünya ve içindekilerden daha hayırlıdır."[200]

AÇIKLAMA:

1- Daha önce de açıkladığımız üzere, cennette bir yay kadar bir yerin koca dünyadan hayırlı olması, mübalağalı bir ifade değildir. Çünkü cennet ebedî

olduğu için, orada ebedî olan az bir nur, burada geçici olan güneşe bedel olabilir. Dünya ise, bir yay veya kamçı ile kıyas götürmeyecek derecede büyük ise de fanidir, geçicidir, ebedî olan, o azıcık varlığa mukabil gelemez.

2- Kader olarak manalandırdığımız (kab) kelimesi yayda kirişin takıldığı "uç"la okun fırlatıldığı orta kısma kadar olan kısım manasına da gelir, yani bir yayın yarısı. Bu durumda mana: "Birinizin yayının yarısı cennette dünya ve içindekilerden daha hayırlı..." şeklinde olur. Önceki mana asıl olmakla birlikte, bu da hakikate uygundur.[201]

-5108 -12- وعن سَعْدِ بن أبي وقّاص رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: لَوْ أنَّ مَا يُقِلُّ ظُفْرٌ مِمَّا فِي الْجَنَّةِ بَدَا لَتَزَخْرَفَتْ لَهُ خَوَافِقُ السَّمواتِ وَا٭رْضِ، وَلَوْ أنَّ رَجُ مِنْ أهْلِ الْجَنَّةِ اطَّلَعَ فَبَدَا سِوَارُهُ لَطَمَسَ ضَوْءَ الشَّمْسِ كَمَا تَطْمِسُ الشّمْسُ ضَوْءَ النُّجُومِ[. أخرجه الترمذي.»الزَّخْرفة« الزينة. »والزُّخرف« الذهب.»وخَوَافِقُ السِّماء« جوانبها ا٭ربعة وهي جهات الرياح ا٭ربع .

12. (5108)- Sa'd İbnu Ebi Vakkas (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Cennette olan şeyden bir tırnağın azalttığı miktar, semavat ve dünya arasında dört ciheti de tezyin etmiş olarak görünürdü. Eğer cennet ehlinden bir adam dünya ehline zuhur etse ve bilezikleri görünse o(nun şavkı) güneşin ziyasını bastırırdı, tıpkı güneşin, yıldızların ziyasını bastırması gibi." [Tirmizî, Cennet 7, (2541).][202]

-5109 -13- وعن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: رُفِعْتُ الى سِدْرَةِ الْمُنْتَهى فإذَا أرْبَعَةُ أنْهَارٍ: نَهْرَانِ ظَاهِرَانِ وَنَهْرَانِ بَاطِنَانِ: فأمَّا الظَّاهِرَانِ فَالنِّيلُ وَالْفُراتُ، وَأمَّا الْبَاطِنَانِ فَنَهْرَانِ في الْجَنَّةِ[. أَخرجه البَخاري .

13. (5109)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Sidretü'l-Münteha'ya çıkarıldım. Orada dört nehir gördüm: İki nehir zâhirdi, iki nehir de bâtın. Zâhir olan iki nehir Nil ve Fırat nehirleriydi. Bâtın olanlar da cennetin iki nehri idi." [Buhârî, Eşribe 12; Müslim, İman 264, (164).][203]

-5110 -14- وعن بريدة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]سَأَلَ رَجُلٌ رَسُولَ اللّهِ # فقَالَ: هَلْ في الْجَنَّةِ خَيْلٌ؟ قَالَ: إن اللّهُ أدْخَلَكَ الْجَنَّةَ فَ تَشَاءُ أنْ تُحْمَلَ فيهَا عَلي فَرَسٍ مِنْ يَاقُوتَةٍ حَمْرَاءَ تَطِيرُ بِكَ في الْجَنَّةِ حَيْثُ شِئْتَ إَّ كَانَ. فقَالَ آخَرُ: هَلْ في الْجَنَّةِ مِنْ إبِلٍ؟ قَالَ: فَلَمْ يَقُلْ لَهُ مَا قَالَ لِصَاحِبِهِ. فقَالَ: إنْ يُدْخِلْكَ اللّهُ الْجَنَّةَ يَكُنْ لَكَ فيهَا مَا اشْتَهَتْ نَفْسُكَ وَلَذَّتْ عَيْنُكَ[. أخرجه الترمذي .

14. (5110)- Hz. Büreyde (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir adam Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a: "Cennette at var mı?" diye sordu. Aleyhissalâtu vesselâm da:
"Allah Teala hazretleri seni cennete koyduğu takdirde, kızıl yakuttan bir at üzerinde orada dolaşmak isteyecek olsan, o seni istediğin her yere uçuracaktır" buyurdular. Bunun üzerine diğer biri de:
"Cennette deve var mı?" diye sordu. Ama buna Aleyhissalâtu vesselâm öncekine söylediği gibi söylemedi. Şöyle buyurdular:
"Eğer Allah seni cennete koyarsa, orada canının her çektiği, gözünün her hoşlandığı şey bulunacaktır." [Tirmizî, Cennet 11, (2546).][204]

AÇIKLAMA:

Hadisin ibaresi netice itibariyle değişmeyecek farklı bir üslubla tercümeye de elverişlidir. Ancak, esas söylenmek istenen, cennette, binme arzusu duyulduğu takdirde her tarafa götürecek vasıtaların bulunduğudur. Yine Tirmizî'nin bir başka rivayeti bu hususu daha sarih bir üslubla ifade etmiştir: "Bir bedevi gelerek: "Ey Allah'ın Resulü! Ben atı severim, cennette at var mı?" diye sordu. Resulullah şu cevabı verdi:
"Cennete konduğun takdirde, iki kanadı olan yakuttan bir at sana getirilir. Sen ona bindirilirsin. O seni istediğin yere uçurur."
Sadedinde olduğumuz hadisin sonunda yer alan "canının her çektiği, gözünün her hoşlandığı" ibaresi şu ayete işaret etmektedir: "...Orada canların çekeceği,

gözlerin zevk alacağı her şey vardır..." (Zuhruf 71.)
Dikkat edilirse, Resulullah, açık bir şekilde cennette "at" veya "deve vardır" veya "yoktur!" demiyor. Ama her arzu edilecek şeyin var olduğuna dikkat çekiyor. Binme ihtiyacı duyulduğu takdirde bunun cennetî atlarla yerine getirileceğini belirtiyor. Cennetteki atlar, dünyevî atlar gibi değildir.[205]

-5111 -15- وعن عليٍّ رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: إنَّ في الْجَنَّةِ لَمُجْتَمَعاً لِلْحُورِ الْعِينِ يُغَنِّينَ بأصْوَاتٍ لَمْ يَسْمَع الْخَئِقُ بِمِثْلَهَا، يَقُلْنَ: نَحْنُ الْخَالِدَاتُ فَ نَبِيدُ. وَنَحْنُ النَاعِمَاتُ فَ نَبْأسُ، وَنَحْنُ الرَّاضِيَاتُ فَ نَسْخَطُ طُوبَى لِمَنْ كَانَ لَنا وَكُنّا لَهُ[. أخرجه الترمذي.»الحُورُ« جمع حوراء، وهي شديدة بياض العين الشديدة سوادها.و»العَيناءُ« واحدة العين وهي واسعة العين.وقوله: »نَبيدُ« أي نهلك ونتلف .

15. (5111)- Hz. Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Cennette siyah gözlülerin (hurilerin) toplanma yerleri vardır. Orada, benzerini mahlukatın hiç işitmediği güzel bir sesle şarkı okurlar ve şöyle söylerler:
"Bizler ebedîleriz, hiç ölmeyiz!
Bizler nimetlere mazharız, fakr bilmeyiz!
Rabbimizdan razıyız, mükedder olmayız!
Kendisinin olduğumuz beylerimize ne mutlu!" [Tirmizî, Cennet 24, (2567).] [206]

AÇIKLAMA:

Dilimizde huri veya huri kızı denen cennet kızları tabiri Kur'anî bir tabirdir. Kur'an'da birçok kereler zikri geçer ve cennet ehline bunlardan nikah edileceği belirtilir, güzellikleri tasvir edilir. (Duhan 54, Tur 20, Rahman 72, Vakı'a 22). Hûr, lügat olarak, havra'nın cem'idir. Havra, gözünün beyazı çok beyaz, siyahı da çok siyah manasına gelir. Kısaca siyah gözlü, ceylan gözlü gibi tercümelere mazhardır.
Sadedinde olduğumuz hadis, hurilerin cennette dünyada işitilmemiş olan fevkalâde güzel namelerle şarkı okuyacaklarını belirtmektedir. Böylece cennet

ehlinin, Allah'ın bir başka nev'e giren nimetlerinden kulağa hitap eden nimetlerini de, cennete layık bir üstünlükle tadacağını haber vermektedir.[207]

-5112 -16- وعن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: إنَّ في الْجَنَّةِ لَسْوقاً يَأْتُونَهَا كُلَّ جُمْعَةٍ فَتَهُبُّ رِيحُ الشِّمَالِ فَتَحْثُو في ثِيَابِهِمْ وَوُجُوهِهِمْ فَيَزْدَادُونَ حُسْناً وَجَمَالاً فَيَرْجِعُونَ الَى أهْلِيهِمْ وَقَدْ إزْدَادُوا حُسْناً وَجَمَالاً. فَيَقُولُ أهْلُوهُمْ: واللّهِ لَقَدِ ازْدَدْتُمْ بَعْدَنَا حُسْناً وَجَمَالاً. فَيَقُولُونَ: وَأنْتُمْ واللّهِ لَقَدِ ازْدَدْتُمْ بَعْدَنَا حُسْناً وَجَمَالاً[. أخرجه مسلم .

16. (5112)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Cennet ehlinin bir çarşısı vardır. Her cuma oraya gelirler. Derken kuzey rüzgârı eser, elbiselerini ve yüzlerini okşar. Bunun tesiriyle hüsün ve cemalleri artar. Böylece ailelerine, daha da güzelleşmiş olarak dönerler. Hanımları:
"Vallahi, bizden ayrıldıktan sonra sizin cemal ve güzelliğiniz artmış!" derler. Erkekler de:
"Sizler de, Allah'a kasem olsun, bizden sonra çok daha güzelleşmişsiniz!" derler." [Müslim, Cennet 13, (2833).][208]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, yeryüzünde insanların zevk aldıkları toplantı ve içtimaların ahirette de olacağını ihbar etmektedir. Çarşı diye tercüme ettiğimiz şuh kelimesi, insanların daha çok alışveriş için biraraya geldikleri, eşdostun karşılaştıkları yerdir. Çarşı, karşılaşmaya, selamlaşmaya, görüşmeye vesile olduğu için, rivayetlede, alışveriş gayesi olmadan da, bilhassa cuma namazından sonra çarşının şöyle bir dolaşılmasının sünnet kılındığı görülür. Böylece beşerî bir ihtiyaç olan ünsiyet sağlanmış olur. Şu halde bu meşru zevk ahirette de vardır. Ancak oranın zevki derece ve mertebe itibariyle çok farklıdır. Güzellik, ziyadeleşmede aile efradı arasında karşılıklı muhabbetlerin daha da artmasına vesile olmaktadır. Müteakip hadiste de belirtileceği üzere, ahirette dünyadaki gibi alışveriş ihtiyacı olmadığına göre, oranın çarşısı, alışveriş yapılan yer manasında anlaşılmamalı, ünsiyetin temin edildiği toplanma yerleri manasında anlaşılmalıdır.

Resulullah'ın, kuzey rüzgârı tabirini kullanması, o rüzgârın yağmur ve serinlik getirmesindendir. Sıcak iklimde bu evsaftaki rüzgâr en ziyade sevilen ve arzu edilen rüzgârdır.
el-Mebarik'de şöyle denilmiştir: "Çarşıya her hafta cennetlikler toplanır, melekler onları kuşatır, onlara gözlerin görmediği, kulakların işitmediği, insan kalbine hiç doğmamış nimetler getirirler. Onlar bu nimetlerden istedikleri kadar, para ödemeden alırlar. Bu da cennette tadılan lezzetlerden biridir."
Yani, çarşıdan eve bir şeyler alarak gelme lezzeti. Bunun dahi cennette olduğu anlaşılmaktadır.[209]

-5113 -17- وعن عليّ رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: إنَّ في الْجَنَّةِ لَسُوقاً مَا فيهَا شِرَاءٌ وَبَيْعٌ إَّ الصُّورَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّساءِ. فإذَا اشْتَهى الرَّجُلُ صُورَةً دَخَلَ فيهَا[. أخرجه الترمذي .

17. (5113)- Hz. Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Cennette bir çarşı vardır. Ancak orada ne alış, ne de satış vardır. Sadece erkek ve kadın suretleri vardır. Erkek bunlardan bir suret arzu ederse o surete girer." [Tirmizî, Cenet 15, (2553).][210]

AÇIKLAMA:

1- Hadis, cennetteki çarşı hakkında daha detaylı bilgi sunmaktadır. Orada alışveriş mevzubahis değildir. Ancak kadın ve erkek suretleri mevcuttur. Erkek bu suretlerden dilediğine girmekte (yani bürünmektedir).

2- Şarihler hadisin iki manaya muhtemel olduğunu belirtirler:

* Birinci manaya göre çarşıya güzel suretler arzedilmektedir. Kişi bunlardan hangisini arzular ve temenni ederse, Allah Teala hazretleri Kudret-i Sübhaniyesi ile o kimseyi, arzuladığı surete sokmaktadır.

* İkinci manaya göre suretten murad zinettir. Kişi o çarşıda bu zinetle süslenir, onu takınır, kendisine arzu edip seçeceği zinet, takım, taç vs.yi giyinir. Arapçada falancanın güzel bir sureti var (لِفَنٍ صُورَةٌ حَسَنَةٌ) demek, hoş bir görünümü var demektir. Bir başka ifade ile, hadis: "Çarşıda bulunan şeylerden her ne arzu

ederse kendisine verilir" manasını ifade eder. Öyleyse o çarşıya girmekten murad, orada tezeyyün etmek, süslenmektir.
Her iki manada da zat değil, sıfat değişikliği, dış görünüş değişmesi mevzubahis olmaktadır.[211]

*** CEHENNEMİN EVSAFI**

-5114 -1- عن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ # نَارُكُمُ الّتِى تُوقِدُونَ جُزْءٌ مِنْ سَبْعِينَ جُزْءاً مِنْ نَارِ جَهَنَّمَ. قَالُوا: وَاللّهِ إنْ كَانَتْ لَكَافِيَةً. قَالَ: فإنَّهَا فُضِّلَتْ عَلَيْهَا بِتِسْعَةٍ وَسِتِّينَ جُزْءً كُلُّهَا مِثْلُ حَرِّهَا[. أخرجه الثلاثة والترمذي .

1. (5114)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Yaktığınız ateş var ya, bu cehennem ateşinin yetmiş cüzünden bir cüzdür!" buyurmuştu. (Yanındakiler):
"Zaten bu ateş, vallahi (asileri cezalandırmaya ahirette) yeterliydi" dediler. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Cehennem ateşi öbürüne altmış dokuz kat üstün kılındı. Her bir kat'ın harareti, bunun mislindedir." [Buhârî, Bed'ü'l-Halk 10; Müslim, Cennet 29, (2843); Muvatta, Cehennem 1, (2, 994); Tirmizî, Cehennem 7, (2592).][212]

AÇIKLAMA:

Bu hadiste ahiretteki cehennem ateşinin, derece ve şiddet itibariyle, dünyadaki ateşin yetmiş katı olduğu ifade edilmektedir. Ashab, kâfir ve asileri cezalandırmak için dünyadaki ateşin de yeterli olacağını söylemesi üzerine, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Allah'ın azabının ne kadar şiddetli olduğunu belirtmek üzere te'kiden, cehennem ateşinin dünyadaki ateşe nisbetle altmış dokuz kat olduğunu, her bir katın aynen dünyadakine eşit bir şiddete sahip bulunduğunu beyan ediyor.
Allah'ın azabının şiddeti, ayet ve hadislerde tekrarla nazara verilmiş ve bunun "ateş"le olacağı ifade edilmiştir. Mesela: "Onlar ateşe karşı ne de sabırlıdırlar!" (Bakara 175); "...Öyle bir ateşten sakının ki, onun yakıtı insanlarla o taştır" (Bakara 24) buyrulmuştur.

Öyleyse, dünya ateşini, Cenab-ı Hak, ahiretteki ateşin şiddetini haber vermek üzere onun yetmiş cüz'ünden bir cüz olarak halketmiş olmaktadır.
Şarihler, hadisteki maksadlardan birinin Allah'tan sadır olan azabın, kullardan, zalim insanlardan sadır olmakta bulunan azabtan çok daha şiddetli olacağına dikkat çekmek olduğunu belirtirler.
Bu hadis de, "Allah'tan korkulmaz, Allah sevilir" diyenlerin, bu çeşit sözleriyle dinî bir hakikatı ortaya koymayıp keyfî bir muğalata (demagoji) yaptıklarını ortaya koymaktadır. Evet Rabbimizi, rahmetiyle severken, celalinden, azabından ve adaletinden de korkarız; kulluk edebi bunu gerektirir. Kur'an ve hadis de bunu ders verir. "Allah'tan korkulmaz.." sözü küfrün değilse cehlin eseridir, dinde delili, dayanağı yoktur.[213]

-5115 -2- وعنه رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: أُوقِدَ عَلى النَّارِ أَلْفُ سَنَةٍ حَتّى احْمَرَّتْ. ثُمَّ أُوقِدَ عَلَيْهَا أَلْفُ سَنَةٍ حَتّى ابْيَضَّتْ. ثُمَّ اُوقِدَ عَلَيْهَا أَلْفُ سَنَةٍ حَتّى اسْوَدَّتْ. فَهِىَ سَوْدَاءٌ مُظْلِمَةٌ[. أخرجه مالك والترمذي، وهذا لفظه .

2. (5115)- Yine Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Cehennem ateşi bin yıl yakıldı. Öyle ki kıpkırmızı oldu. Sonra bin yıl daha yakıldı, öyle ki beyazlaştı. Sonra bin yıl daha yakıldı. Şimdi o siyah ve karanlıktır." [Tirmizî, Cehennem 8, (2594); Muvatta, Cehennem 2, (2, 994). Metin Tirmizî'ye aittir.][214]

AÇIKLAMA:

Muvatta'nın rivayetinde, cehennemin hal-i hazır siyahlığı zifte benzetilir.[215]

-5116 -3- وعن الخدْرِي رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: لِسُرَادِقِ النَّارِ أرْبَعُ جُدُرٍ كُثْفُ كُلِّ جِدَارٍ مَسِيرَةُ أرْبَعِينَ سَنَةً[. أخرجه الترمذي.»الجِدَارُ« الحائط.

3. (5116)- Ebu Saidi'l-Hudrî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Cehennemi kuşatan surun dört (ayrı) duvarı vardır. Her duvarın kalınlığı kırk yıllık yürüme mesafesi kadardır." [Tirmizî, Cehenmem 4, (2587).][216]

AÇIKLAMA:

1- Hadis, cehennemi çevreleyen surun genişliği hakkında bilgi vermektedir. Sur, iç içe dört duvardan müteşekkildir, her duvarın kalınlığı kırk yıllık yürüme mesafesi kadardır. Hadiste, duvarlar arasındaki mesafe belirtilmemiştir. Dört ayrı duvar olduğuna göre, bitişik olmadığı, aralarında az veya çok bir mesafe, bir açıklık olacağı anlaşılmaktadır.

2- Hadis, şu ayete işaret etmektedir: "Biz zalimlere öyle bir ateş hazırladık ki, (etrafını saran) duvar(lar), çepe çevre kendilerini kuşatmıştır" (Kehf 29). "Sur" veya "duvar" diye çevirdiğimiz süradık kelimesini İbnu Abbas'ın, ateşten duvar diye açıkladığı rivayet edilmiştir.

3- Hadisin Tirmizî'deki devamında şöyle denir: "Eğer, cehennemliklerin (içinde yüzdükleri) irinden, dünyaya bir kovacık dökülecek olsa, bütün arz ahalisi(ne bu koku siner ve bu sebeple herkes) pis kokardı."[217]

5117-4- وعن الحسن البصري قال: قالَ عُتْبَةُ بْن غَزْوَانْ رَضِيَ اللّهُ عَنْه على مِنْبَرِ الْبَصْرَةِ: إنَّ النّبيّ # قَالَ:]إنَّ الصَّخْرَةَ الْعَظِيمَةَ لَتُلْقى مِنْ شَفِيرِ جَهَنَّمَ فَتَهْوِى سَبْعِينَ عاماً مَا تُفْضِى الى قَرَارِهَا، وَكَان عُمَرُ رَضِيَ اللّهُ عَنْه يَقُولُ: أَكْثِرُوا ذِكْرَ النَّار فإنَّ حَرَّهَا شَديدٌ، وَقَعْرُهَا بَعِيدٌ، وَمَقَامِعُهَا حَديدٌ[. أخرجه الترمذي .

4. (5117)- Hasan Basri rahimehullah anlatıyor: "Utbe İbnu Gazvan (radıyallahu anh), Basra'da minberde (hutbe esnasında) dedi ki:
"Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bize şöyle buyurmuşlardı: "Cehennemin kıyısından büyük bir taş bırakıldı. Bu taş yetmiş yıl aşağı doğru düştü de henüz dibe ulaşmadı."
(Utbe İbnu Gazvan, devamla) der ki: "Hz. Ömer (radıyallahu anh): "Ateşi çok

zikredip hatırlayın. Zira onun harareti pek şiddetlidir; derinliği çok fazladır, çengelleri demirdendir" buyurdu." [Tirmizî, Cehennem 2, (2578).] [218]

AÇIKLAMA:

Hadis, cehennemin derinliğine bir nihayet olmadığını belirtmektedir. Şarihler, "yetmiş" rakamının çokluk ifade ettiğini, miktar ifade etmediğini belirtirler.
Cehennem ateşini sıkça hatırlamada, nefsi kötülüklerden frenleyen bir ibret bulunduğu için Hz. Ömer onun sıkca tahattur edilmesini tavsiye etmiştir.[219]

-5118 -5- وعن أبي سعيد الخدري رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: وَيْلٌ وَادٍ في جَهَنَّمَ يَهْوى فيهِ الْكَافِرُ أرْبَعِينَ خَرِيفاً قَبْلَ أنْ يَبْلُغَ قَعْرَهُ[. أخرجه الترمذي .

5. (5118)- Ebu Said el-Hudrî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Veyl, cehennemde bir vadidir. Kâfir orada, kırk yıl batar da dibine ulaşamaz." [Tirmizî, Tefsir, Enbiya, (3164).][220]

AÇIKLAMA:

Veyl kelimesi, asıl itibariyle azab manasındadır. Araplar felaket temennisi için "falancaya veyl (azab) olsun!" diye sıkça kullanırlar. Dilimize "yazıklar olsun!", "vay haline!" gibi tabirlerle çeviririz. Sadedinde olduğumuz hadis, veyl kelimesinin cehennemde muayyen bir azab vadisinin ismi olduğunu belirtmektedir. Öyle bir vadi ki, cehennemlikler satıhtan aşağı doğru düşüşe geçseler, kırk yılda dibe ulaşmayacaklardır, öylesine derin bir vadidir. Şu halde "falancaya veyl (azab) olsun!" tabirinde "falanca, cehennemin Veyl vadisinin azabına uğrasın!" manası da vardır.[221]

-5119 -6- وعن ابن عبّاس رَضِيَ اللهُ عَنْهما قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: لَوْ أنَّ قَطْرَةً مِنَ الزَّقُّومِ قُطِرَتْ في الدُّنْيَا ،فْسَدَتْ عَلى أهْلِ الدُّنْيَا مَعَايِشَهُمْ. فَكَيْفَ

بِمَنْ يَكَونُ طَعَامَهُمْ وَشَرابَهُمْ[. أخرجه الترمذي .

6. (5119)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Eğer zakkumdan, dünyaya tek damla damlatılacak olsa, bu dünya ehlinin yiyeceklerini ifsad ederdi. Öyleyse, yiyecek ve içeceği zakkumdan cehennemliğin hali ne olur (anlayın)!" [Tirmizî, Cehennem 4, (2588).][222]

AÇIKLAMA:

Zakkum: Ayet-i kerimede cehennemden çıkan bir ağaç olarak tavsif edilir (Saffat 62-66). Alimler, zakkum ağacını: "Cehennem ehline mahsus pek acı bir ağaç" diye tarif ederler. Zakkum cehennemliklerin yiyeceğidir. Cehennemlikler onun üzerine kaynar su içeceklerdir (Vakıa 52-55). Sadedinde olduğumuz hadis, zakkumun, son derece pis kokulu olduğunu belirtmektedir.[223]

-5120 -7- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: اشْتَكَتِ النَّار الى رَبِّهَا. فقَالَتْ: يَا رَبِّ أكَلَ بَعْضِي بَعْضاً، فأذِنَ لَهَا بِنَفَسَيْن. نَفَس في الشِّتَاءِ وَنَفسٍ في الصَّيْفِ، فَهُوَ أشَدُّ مَا تَجِدونَ مِنَ الْحَرِّ، وَأشَدُّ مَا تَجِدُونَ مِنَ الزَّمْهَرِيرِ[. أخرجه الشيخان والترمذي .

7. (5120)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Cehennem, Rabbine şikayet ederek: "Ey Rabbim! Bir parçam diğer bir parçamı yemektedir" dedi. Bunun üzerine, Allah Teala hazretleri ona, iki nefes almaya izin verdi; Bir nefes kışta, bir nefes de yazda. (Yazdaki nefesi) sizin rastladığınız en şiddetli sıcaktır. (Kıştaki nefesi de) sizin rastladığınız en şiddetli (soğuk olan) zemherirdir." [Buhârî, Bed'ülhalk 10; Müslim, Mesacid 185, (617); Tirmizî, Cehennem 9, (2595).][224]

-5121 -8- وعنه رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: يَخْرُجُ عُنُقٌ مِنَ

النَّارِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ لَهُ عَيْنَانِ تُبْصِرَانِ وَأُذُنَانِ تَسْمَعَانِ وَلِسَانٌ يَنْطِقُ، يَقُولَ: إنِّى وُكِّلْتُ بِثَلَثَةٍ: بِمَنْ دَعَا مَعَ اللّهِ إلهاً آخَرَ، وَبِكُلِّ جبَّارٍ عَنِيدٍ، وَبِالْمُصَوِّرِينَ[. أخرجه الترمذي.»العُنقُ« الطائفة من الناس، والمراد به طائفة من النار كالعنق.و»الجبارُ« القهار المتكبر .
و»العَنيدُ« الجائرُ عنِ الْحَقِّ كالمعاند له .

8. (5121)- Yine Ebu Hureyre anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kıyamet günü, ateşten bir parça, boyun şeklinde uzanır .Bunun, gören iki gözü, işiten iki kulağı, konuşan iki dili vardır. Der ki: "Ben üç takım (insanı cezalandırmak) için vazifelendirildim: Allah'la birlikte bir başka ilaha dua eden kimse, bile bile zulmeden cebbar, tasvirciler." [Tirmizî, Cehennem 1, (2577).] [225]

AÇIKLAMA:

Hadiste geçen musavvirîn tabiri resim ve heykel yapanlar demektir. İslam'da tasvir meselesi teferruatlı bir mevzudur; daha önce de temas ettik. Bu hususta İbnu'l-Arabî'nin bir özetlemesi şöyle: "Suretler hususunda söylenenler şöyle hülasa edilebilir: Eğer (gölge yapacak şekilde) cüssesi varsa, bi'l-icma haramdır. (Satıh üzerine) işlenmişse (gölgesiz ise) dört görüş vardır;

1) Mutlak cevaz.

2- Mutlak yasak.

3- Tafsil; yani tam bir canlı resmi ise haramdır; başı kopmuş şekilde olur da, tam olmazsa caizdir. Bu görüş en doğru görüştür.

4) Eğer hakir tutulan bir tarzda kullanılıyor ise caizdir, (hürmet ifade edecek tarzda) yükseğe asılmışsa caiz değildir. Bu icmaya çocukların bebekleri dahil değildir."
Ülemâ çoğunlukla üçüncü görüşü benimsemiştir.
Her görüşün dayandığı bir rivayet mevcuttur.
Bu meselede Bediüzzaman şöyle der: "Sanemperestliği şiddetle Kur' an menettiği gibi, sanemperestliğin bir nevi, taklidi olan suretperestliği de men eder. Medeniyet ise, suretleri kendi mehasininden sayıp Kur'an'a muaraza etmek

istemiş. Halbuki, gölgeli gölgesiz suretler ya bir zülm-ü mütehaccir (taşlaşmış zulüm) veya bir riyayı mütecessid (cesed giymiş riya) veya bir heves-i mütecessim (cisimleşmiş heves)dir ki, beşeri zulme ve riyaya ve hevaya, hevesi kamçılayıp teşvik eder. Hususan suretperestlik, ahlakı fena halde sarstığı ve sukut-u ruha sebebiyet verdiği şununla anlaşılır: Nasıl ki, merhume ve rahmete muhtaç bir güzel kadın cenazesine nazar-ı şehvet ve hevesle bakmak, ne kadar ahlakı tahrib eder. Öyle de, ölmüş kadınların suretlerine veyahut sağ kadınların küçük cenazeleri hükmünde olan suretlerine hevesperverane bakmak, derinden derine hissiyat-ı ulviye-i insaniyeyi sarsar, tahrib eder."
Bu bahse 2173 numaralı hadisi açıklarken de yer verdik ve orada Bediüzzaman'ın bu görüşüne bir yorum ekledik (7. cilt s. 67.)[226]

-5122 -9- وعن ابنِ مسعودٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: يُؤْتَى بِجَهَنَّمَ يَوْمَئِذٍ لَهَا سَبْعُونَ أَلْفَ زِمَامٍ، مَعَ كُلِّ زِمَامٍ سَبْعُونَ أَلْفَ مَلَكٍ يَجرُّونَهَا[. أخرجه مسلم والترمذي .

9. (5122)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kıyamet günü cehennem, yetmiş bin yuları olduğu halde getirilir. Her yularında, onu çeken yetmiş bin melek vardır." [Müslim, Cennet 29, (2842); Tirmizî, Cehennem 1, (2576).][227]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste, cehennemin, kıyamet günü, yaratıldığı yerden Mevkif'e getirileceği ifade edilmektedir. Bu mana şu ayette de gelmiştir. (Mealen): "O gün cehennem de getirilmiştir..." (Fecr 23). "Cehennemin Mevkif'e getirilmesi, orada toplanan insanlara gösterilerek onların korkutulması gayesine mebni olabilir" denmiştir.
2- 5120 numarada geçen hadisi esas alan alimler, cehennemin el'an yaratılmış olduğunu kabul ederler. Bu hadis, zahiri esas alındığı takdirde cehennemin taşınabilecek mahiyette, müstakil bir ünite, bir varlık olduğunu ifade etmektedir. Mazirî, hadisin zahirini esas almak gerektiğini söyler ve: "Bunu hakikatı üzere hamletmeye hiçbir mani yoktur" der. Esasen, nassların zahirini kabule açık bir

mani olmadıkça te'vil caiz değildir.[228]

-5123 -10- وعن مُجاهد قال:]قَالَ لي ابْنِ عبَّاس رَضِيَ اللّهُ عَنْهما: أَتَدْرِي مَا سعَةُ جَهَنَّمَ؟ قُلْتُ: َ. قَال: أجَلْ، وَاللّهِ مَا تَدْرِي. حَدَّثَتْنِي عَائِشَةُ رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالَتْ: سَألْتُ رَسُولَ اللّهِ # عَنْ قَوْلِهِ تعالى: وَا'رْضُ جَمِيعاً قَبْضَتُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَالسَّموَاتُ مَطْوِيَّات

بِيَمِينِهِ. قَالَتْ، قُلْتُ: أيْنَ يَكُونُ النُّاس؟ قَالَ: عَلى جِسْرِ جَهَنَّمَ[. أخرجه الترمذي رحمه اللّه تعالى .

10. (5123)- Mücahid anlatıyor: "İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) bana: "Cehennemin genişliği ne kadardır, biliyor musun?" diye sordu. Ben: "Hayır!" deyince: "Doğru, Allah'a yemin olsun, bilemezsin!" dedi ve ilave etti: "Bana Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) dedi ki: Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a: وارضُ جَميعاً قَبْضَتُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَالسُّموات مَطْوِيَّات بِيمِينِهِ
"Kıyamet günü arz toptan O'nun bir kabzasıdır (tam tasarrufundadır). Gökler de O'nun sağ eliyle dürülmüşlerdir" (Zümer 67) ayetinden sormuş ve:
"Bu sırada insanlar nerede olurlar [ey Allah'ın Resulü]" demiştim. Aleyhissalâtu vesselâm: "Cehennem köprüsünde!" cevabını verdi." [Tirmizî, Tefsir, Zümer, (3242).][229]

*** CENNET VE CEHENNEMİN MÜŞTEREK YÖNLERİ**

-5124 -1- عن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: لَمَّا خَلَقَ اللّهُ تعالى الْجَنَّةَ قَالَ لِجِبْرِيلَ عَلَيْهِ السَّمُ: اِذْهَبْ فَانْظُرْ إلَيْهَا. فَذَهَبَ، فَنَظَرَ إلَيْهَا. فقَالَ: وَعِزَّتِكَ َ يَسْمَعُ بِهَا أحَدُ إّ دَخَلَهَا. فَحَفَّهَا بِالْمَكَارِهِ. ثُمَّ قَالَ اِذْهَبْ فَانْظُرْ إلَيْهَا، فَذهَبَ، فَنَظَر إلَيْهَا. فقَال: وَعِزَّتِكَ لَقَدْ خَشِيْتُ أنْ َ يَدْخُلَهَا أحَدٌ وَلَمّا خَلَقَ النَّار قَالَ لِجِبْرِيلَ: اِذْهَبْ فَانْظُرْ إلَيْهَا. فَذَهَبَ، فَنَظَرَ إلَيْهَا. فقَالَ: وَعِزَّتِكَ َ يَسْمَعُ بِهَا أحَدُ فَيَدْخُلُهَا. فَحَفَّهَا بِالشَّهَوَاتِ. ثُمَّ قَالَ: اِذْهَبْ، فَانْظُرْ إلَيْهَا. فَذَهَبَ، فَنَظَرَ إلَيْهَا. فَلَمّا رَجَعَ. قَالَ: وَعِزَّتِكَ لَقَدْ خَشِيْتُ أنْ َ يَبْقى أحَدٌ إَّ

دَخَلهَا]. أخرجه اصحاب السنن وصححه الترمذي .

1. (5124)- Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Allah Teala hazretleri cenneti yarattığı zaman Cibril aleyhisselam'a:
"Git ona bir bak!" buyurdular. O da gidip cennete baktı ve: "[Ey Rabbim!] Senin izzetine yemin olsun, onu işitip de ona girmeyen kalmayacak, herkes ona girecek!" dedi. (Allah Teala hazretleri) cennetin etrafını mekruhlarla çevirdi. Sonra: "Hele git ona bir daha bak!" buyurdu. Cebrail gidip ona bir daha baktı. Sonra da:
"Korkarım, ona hiç kimse girmeyecek!" dedi. Cehennemi yaratınca, Cebrail'e:
"Git, bir de, şuna bak!" buyurdu. O da gidip ona baktı ve:
"İzzetine yemin olsun, işitenlerden kimse ona girmeyecektir!" dedi. Allah Teala hazretleri de onun etrafını şehvetlerle kuşattı. Sonra da:
"Git ona bir kere daha bak!" dedi. O da gidip ona baktı. Döndüğü zaman:
"İzzetine yemin olsun, tek bir kişi kalmayıp herkesin ona gireceğinden korkuyorm!" dedi." [Ebu Davud, Sünnet 25, (4744); Tirmizî, Cennet 21, (2563); Nesâî, Eyman 3, (7, 3).][230]

AÇIKLAMA:

Hadis, cennetin cazib fakat kazanılmasının kolay olmadığını, cehennemin de çok kötü fakat oraya şiddetle çeken cazibeler bulunduğunu belirtmektedir. Hz. Cebrail, birinci görüşlerinde onları zatî evsaflarıyla değerlendirir: "Cennet o kadar güzel ki, herkes oraya girer, yani onu kazanma iştiyakı izhar eder, kazanılması için gerekli gayreti gösterir" demek istemiştir. Keza "cehennemin çirkinliği, kötülüğü karşısında herkes oraya girmemek için elinden geleni yapar" demek istemiştir.
Ama ikinci defa, yani cenneti kazanmak için nefsin hoşlanmadığı nice mekarihin aşılması gerektiğini, cennetin etrafını bunların sardığını görünce, bu hoş olmayan engelleri aşacak kimseler çıkmayacak endişesine düşer, zira cennetin etrafında ibadet için meşakkatler, sabır, tevekkül, kötülüklerden içtinab, zekat, sadaka vermek, cihad etmek, kulluk yolunda açsusuz ve uykusuz kalmak, yanılmak, nefse hakim olmak vs. gibi meşakkatli teklifler, nefsanî arzulara muhalefet ve şehvetlerin kırılması var. İnsan nefsi bunları sevmez. Cennetin etrafı da hep bunlarla sarılı. Keza cehennemin etrafında da nefsin hoşuna

giden, pek cazip şeyler var: Serbestlik, sorumsuzluk, eğlence, israf, dedikodu, fuhuş, yalan, gıybet.. vs. Bunların cazibesine kapılmamak her insanın işi değil.

İşte cennet ve cehennemi çeviren şeyler sebebiyle Cebrail aleyhisselam, buralara gidecek insanların miktarı hususunda endişelenir.

Şarihler, bu hadisi Resulullah'ın bedî sözlerinden biri kabul ederler. Cennetin nefsin hoşuna gitmeyen amellerle kazanılabileceği; keza cehennemden korunmak için de mutlaka şehevî arzulardan, nefsin meylettiği şeylerden kaçınmak gerektiği çok güzel bir teşbihle ifade edilmiş olmaktadır.

Hadis, cenneti kazanma ve cehennemden kaçınmanın yollarını en veciz bir şekilde belirtmekte, mü'minleri bu mühim meselede uyarmaktadır.[231]

-5125 -2- وعن أنسٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: حُفَّتِ الْجَنَّةُ بِالْمَكَارِهِ وَحُفَّتِ النَّارُ بِالشَّهواتِ[. أخرجه مسلم والترمذي.وللشيخين عن أبي هريرة مثله، وقال: »حُجبت، بدل حُفّت في الموضعين« .

2. (5125)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Cennetin etrafı mekarihle (nefsin hoşlanmadığı şeylerle) sarılmıştır. Cehennemin etrafı da şehevî (nefsin arzuladığı, cazip) şeylerle sarılmıştır."

Sahiheyn'de, Ebu Hureyre'den bu rivayet aynen gelmiştir. Ancak iki yerde حُفَّتْ (= sarılmış) kelimesine bedel حُجِبَتْ (= örtülmüş) kelimesi kullanılmıştır.[232]

-5126 -3- وعنه رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: َ تَزَالُ جَهَنَّمَ يُلْقى فيهَا وَتَقُولُ: هَلْ مِنْ مَزِيدٍ؟ حَتّى يَضَعَ رَبُّ الْعِزَّةِ فِيهَا قَدَمَهُ فَيَزْوَى بَعْضُهَا الى بَعْضٍ. فَتَقُولُ: قَطِ قَطِ بِعِزَّتِكَ وَكَرمِكَ. وَ يَزَالُ في الْجَنَّةِ فَضْلٌ حَتّى يَنْشِئَ اللّهُ لَهَا خَلْقاً فَيُسْكِنُهُمْ فَضْلَ الْجَنَّةِ[. أخرجه الشيخان والترمذي.»وَقَدمُ رَبِّ العزةِ« كناية عن أهل النار الذين قدمهم اللّه لها من شرار خلقه كما أن المؤمنين قدمه الذين قدمهم الى الجنة.وقوله »فيُزْوَى« أي يضمّ ويجمع .

3. (5126)- Yine Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Cehennem, içerisine asiler atıldıkça: "Daha var mı?" demekten geri durmaz. Bu hal, Rabbu'l-İzze'nin cehennemin üzerine ayağını koyup, iki yakasını dürüp birleştirmesine kadar devam eder. İşte o zaman cehennem:

"Yeter, yeter. İzzet ve keremine yemin olsun yeter!" der. Cennette fazlalık devam eder. Allah, ona mahsus yeni bir halk yaratır ve bunları cennetin fazla kısmına yerleştirir." [Buhârî, Tefsir, Kaf 1, Eyman 12, Tevhid 7; Müslim, Cennet 37, (2848); Tirmizî, Tefsir, Kâf (3268).][233]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, müteşabih hadislerdendir. Zahiri üzere alınması mümkün değildir. Çünkü Allah'a ayak nisbet etmektedir. Halbuki Allah hiçbir şeye benzemez. Ona hakiki manada ne el, ne de ayak nisbet edilemez. Mükerrer seferler geçtiği üzere, selef uleması bu çeşit hadisleri kabul edip, "Bundan murad ne ise onu Allah bilir" diyerek te'vile gitmemiştir. Bunlara muvaffıza denir. Ancak müteahhir ulema, bu çeşit hadislerde kastedilebilecek mana üzerinde durarak, hadisleri te'vil cihetine gider. Bunlara müevvile denir. Bazı tevilcilere göre "ayak"tan kastedilen şey, mütekaddimdir (yani önde olan, evvel gelen). Böylece hadis "Allah cehennemin üzerine cehennemliklerden bir kısmını koyar" diye anlaşılmalıdır. Kademle, "bir mahluk ismi kastedilmiş", "yer ismi kastedilmiştir" "ayak koymak, yeter artık demektir" gibi değişik yorumlar yapılmıştır.

2- Hadis, Ehl-i Sünnetin "sevab amele bağlı değildir" hükmüne delildir. Çünkü cennette yaratılanların hiç ameli olmadığı halde, onlara cennet lutfedilecektir. Ehl-i Sünet küçükken ölen çocuklar ve hatta deliler hakkında da böyle hükmeder. Amelleri olmadığı halde Hak Teala, onlara sevap verip cennete koyacaktır.

3- Hadis cennetin çok geniş olduğuna, orada, yeni yaratılacaklara da yetecek yer olacağına delildir. Başka hadislerde her ferde dünya genişliğinde cennet verileceği, on misli kadar da ziyadesi ihsan edileceği belirtilmiştir. [234]

İKİNCİ FASIL:

CENNETLİKLER VE CEHENNEMLİKLER

* CENNETLİKLER

5127-1- عن سهل بن سعد رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: إنَّ أهْلَ الْجَنَّةِ لَيَتَرَاءوْنَ أهْلَ الْغُرفِ كَمَا تَتَرَاءوْنَ الْكَوْكَبَ في السَّماءِ[. أخرجه الشيخان .

1. (5127)- Sehl İbnu Sa'd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Cennet ehli, gurfelerde kalanları seyrederler, tıpkı gökteki yıldızları seyretmeniz gibi." [Buharî, Rikak 51; Müslim, Cennet 10, (2830).][235]

5128-2- وعن ابى سعيد رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: إنَّ أهْلَ الْجَنِّة لَيَتَراءوْنَ أهْلَ الْغُرَفِ كَمَا تَتَرَاءوْنَ الْكَوْكَبَ الدُّرِّىَّ الْغَابِرَ في ا‘فُقِ مِنَ الْمَشْرِقِ الى الْمَغْرِبِ لِتَفَاضُلِ مَا بَيْنَهُمْ. قَالُوا: يَا رَسُولَ اللّهِ، تِلْكَ مَنَازِلُ ا‘نْبِيَاءِ َ يَبْلُغُهَا غَيْرُهُمْ. قَالَ: بَلى وَالّذي نَفْسِي بِيَدِهِ، رِجَالٌ آمَنُوا بِاللّهِ وَصَدَّقَوا الْمُرسَلِينَ[. أخرجه الشيخان .

2. (5128)- Ebu Said (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Cennet ehli gurfelerde kalanları (ehl-i guraf) görürler. Tıpkı, ufukta doğudan batıya giden inci gibi parlak yıldızları gördüğünüz gibi. Aralarındaki fazilet farkı, (gurfe ehlini) böyle yukarıda gösterir."
Bunun üzerine Ashab: "Ey Allah'ın Resulü! Bu söylediğiniz, peygamberlerin makamı olmalı, başkaları oraya ulaşamamalı!" dedi. Ancak Aleyhissalâtu vesselâm:
"Hayır! Ruhumu kudret elinde tutan Zat'a yemin olsun! Gurfelerde kalanlar (peygamberler değiller), Allah'a inanıp peygamberleri tasdik eden kimselerdir" buyurdular. " [Buhârî, Bed'u'l-Halk 8; Müslim, Cennet 11, (2831).][236]

AÇIKLAMA:

1- Hadis, cennet ehlinin derece itibariyle birbirlerinden farklı olduğunu ifade etmektedir. Öyle ki derecesi üstün olanların yüce menzilleri vardır. Bunlar, tıpkı bize göre yıldızlar gibi yukarıda ve parlak görüleceklerdir.

2- Guraf, gurfenin cem'idir. Gurfe ise oda demektir. Ancak, Kur'an-ı Kerim ve hadislerde bir kısım cennetliklerin mazhar olacağı bir lütfu, hususi bir mertebeyi ifade eder. Furkan (75. ayet) Zümer (20. ayet) ve Ankebut (58. ayet) surelerinde kendilerine gurfe verileceklerin vasıfları belirtilir.

3- Hadis, bu mertebeye Allah'a iman edip, peygamberleri tasdik edenlerin ulaşacağını ifade etmektedir. Ancak şarihler, bakşa rivayetlerin sarahatine dayanarak, bu iki vasfı taşıyan herkesin o mertebeyi elde edeceği manasına gelmediğini belirtirler. Nitekim bir Tirmizî rivayetinde Resulullah "Cennette gurfeler vardır. Dışları içlerinden, içleri de dışlarından görünür" buyurur. Bir bedevi bunların kimlere ait olduğunu sorunca (aleyhissalâtu vesselâm): "Bunlar, tatlı sözlü olan, oruca devam eden ve herkes uyurken gece namaz kılan kimseler içindir" buyururlar. Bazı şarihler, o menzillere mezkur vasıflardaki kimselerin ulaşacaklarını, peygamberlerin makamlarının ise daha üstün olacağını söylemiştir. Bazıları da bu vasıfları taşıyan kimselerin peygamberlerin mertebelerine ulaşacaklarını anlamışlardır.
İbnu Hacer, gurfelerin bu ümmete mahsus olma ihtimali üzerinde durur ve ilave eder: "Bu ümmet dışında olanlar muvahhidlerdir." İkinci bir ihtimale daha dikkat çeker: "Gurfelerde kalacak olanlar, cennete ilk safhada girecek olanlardır. Bunlar, şefaate uğrayarak ikinci safhada gireceklerden farklı olmalıdırlar." Bunların Muhammed ümmeti olduğu iddiasını, sadedinde olduğumuz rivayetle delillendirir. Der ki: "Hadiste, onlar Allah'a inanıp (bütün) peygamberleri tasdik edenlerdir" denilmektedir. İşte bu vasıf Muhammed ümmetine hastır. Çünkü (bütün) peygamberleri tasdik hadisesi, sadece bu ümmette tahakkuk etmiştir. Halbuki önceki ümmetler, kendilerinden sonra gelenleri tasdik hususunda bunlara yetişememiştir. Gerçi, onlardan da kendilerinden sonra gelecek olanları tasdik edenler olmuşsa da, arada fark var. Zira biri vâki olanı, diğeri vukûa gelecek olanı tasdik etme durumundadır." [237]

-5129 -3- وعن أَبِي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: إنَّ أوَّلَ

زُمْرَةٍ يَدْخُلَونَ الجَنَّةَ عَلى صُورَةِ الْقَمَرِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ. ثمَّ الَذينَ يَلَونَهُمْ عَلى أشَدِّ كَوْكَبٍ دُرِّيٍّ في السَّماءِ إضاءَةً، َيَبُولُونَ وَ يَتَغَوَّطُونَ وَ يَتْفُلُونَ وَ يَمْتَخِطُونَ. أمْشَاطُهُمُ الذَّهبُ، وَرَشْحُهُمْ الْمِسْكُ، وَمَجَامِرُهُمُ ا'لُوَّةُ ا'لَنْجُوجُ: عُودُ الطِّيبِ. أزْوَاجُهُمُ الْحُورُ الْعِينُ عَلى خَلْقِ رَجُلٍ وَاحِدٍ على صُورةِ أبيهم آدَمَ سِتُّونَ ذِرَاعاً في السِّماءِ]. أخرجه الشيخان والترمذي.»ا'لُوَّةُ. وا'لْنجوج« من أسماء العود الذي يتبخر به. ومن أسمائه الكباء .

3. (5129)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Cennete ilk girecek zümre, dolunay gecesindeki ay suretindedir. Onu takip eden zümre, parlaklık yönüyle gökteki en büyük yıldız gibidir. Cennetlikler bevletmezler, büyük abdest de bozmazlar, tükürmezler, sümkürmezler de. Tarakları altındandır, terleri misktir. Buhurdanları öd ağacından, zevceleri kara gözlü hurilerden olacak. Onlar ataları Âdem'in yaratılışı üzere, altmış zira' boyunda tek bir adam suretinde olacaklar." [Buhârî, Bed'ü'l-Halk 8, Enbiya 1; Müslim, Cennet 15, (2834); Tirmizî, Cennet 7, (2540).][238]

AÇIKLAMA:

Bu hadiste, Aleyhissalâtu vesselâm ahiret hayatıyla ilgili bâzı teferruata ışık tutmaktadır. Oradaki hayat, mahiyet itibariyle dünyevî hayattan farklılıklar arzetmektedir. Burada tâbi olduğumuz kanunlar çerçevesinde orayı aklen izah etmemiz oldukça zorlaşıyor. Ahirette de yeme içme var, fakat fuzilat, kazurat yok! Bu nasıl olur, aklen bunu nasıl kabul edebiliriz? Gerçi dünyamızda da nebatî hayatta bunun bir örneği müşâhede edilebilir; ağaçlar da yer içer, fakat kazurat bırakmazlar. Nesâî'de gelen bir rivayet mevzumuza biraz daha ışık tutar:

"Ehl-i kitaptan bir adam gelerek:

"Ey Ebu'l-Kâsım, inancınıza göre cennet ehli yer ve içer, öyle değil mi?" der. Aleyhissalâtu vesselâm:

"Evet, buyurur, cennette herkese yüz adamın yeme, içme ve cima kuvveti verilir." Soru sahibi:

"Ama yiyen ve içen kimse kazayı hâcet etmek zorundadır. Halbuki cennette eza (=pislik) yok!" diyerek tavzîh ister. Aleyhissalâtu vesselâm da:

"Orada kazayı hâcet ter şeklinde vukûa gelir. İnsanların derilerinden misk reşhaları (sızıntıları) gibi atılır!" buyururlar."
İbnu'l-Cevzî der ki: "Cennet ehlinin gıdaları son derece letâfet ve itidâle sahip olduğu için, onlarda kazuratı gerektiren eza ve fazlalık bulunmaz. Aksine bu nevi gıdalardan kokuların en hoşu, en güzeli hâsıl olur."
Buhârî'nin bir rivayetinde cennet ehli hakkında daha farklı, daha tamamlayıcı bilgiler verilmiştir. Ziyadeleri kaydediyoruz: ".Kalpleri, tek bir kimsenin kalbi gibidir. Aralarında ihtilaf, husumet yoktur. Her bir erkeğe iki zevce vardır. Bunlardan her birinin bacağının iligi, güzelliği sebebiyle, etinin gerisinde görülür. Sabah ve akşam Allah'ı tesbih ederler... kapları altın ve gümüştendir."
Buradaki kalp birliği, temizlikte birliktir, hiçbirinde dünyevî kir, kötü ahlak kalmamıştır demektir. Cennetliklerin tesbîhi bir vecibe değildir. Müslim'de gelen ve müteakiben kaydedeceğimiz bir ziyâde bunun mahiyetini açar. "Cennetliklere, tıpkı nefes ilham olunduğu gibi, tesbîh ve tahmîd ilham olunur." Maksad bu tesbîh ve tahmîdlerde bu zahmetin, külfetin olmadığını, teneffüslerinin bir nevi tesbih kabul edildiğini beyandır. Şarihler: "Ahirette kalp, ma'rifet-i İlahiye ile dolunca, her an onun zikrinde olur" derler.
Ahiretteki akşam ve sabahın da dünyadaki akşam ve sabahlara benzemediği belirtilmiştir. Zayıf olduğu belirtilen bir rivayete göre, Arş'ın altında asılı bir perde vardır. Bu, açılınca sabaha alâmet olmakta, katlanınca da akşama alâmet olmaktadır.

Cennetliklerle ilgili tamamlayıcı teferruat müteakip rivayetlerde gelecek.[239]

-5130 -4ـ وعن جابر رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: أَنَّ أهْلَ الْجَنَّةِ يَأكُلُونَ فيهَا وَيَشْرَبُونَ وَ يَتْفُلُونَ وَ يَبُولُونَ وَ يَتَغَوَّطُونَ وَ يَمْتَخِطُونَ. قيلَ فَمَا بَالُ الطَّعَامِ؟ قَالَ: جُشَاءٌ كَرَشْحِ
الْمِسْكِ، يُلْهَمُونَ التَّسْبِيحَ وَالتَّحميدَ كَمَا تُلْهَمُونَ النَّفس[َ. أخرجه مسلم وأبو داود .

4. (5130)- Hz. Câbir radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Cennet ehli cennette yerler ve içerler. Ancak tükürmezler, küçük ve büyük abdest bozmazlar, sümkürmezler de!" buyurmuştu. Ashab:
"Peki yedikleri ne olur?" diye sordular. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Geğirmek ve misk sızıntısı gibi ter! Onlara tıpkı nefes ilham olunduğu gibi

tesbîh ve tahmîd ilham olunur." [Müslim, Cennet 18, (3835); Ebu Dâvud, Sünnet 23, (4741).][240]

AÇIKLAMA önceki hadiste geçti.[241]

-5131 -5- وعن الْخُدْرِي رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَال رسُولُ اللّهِ #: مَنْ مَاتَ مِنْ أهْلِ الْجَنَّةِ مِنْ صَغِيرٍ أوْ كَبِيرٍ يَدْخُلُونَ الْجَنَّة بَنِي ثَثِينَ َيَزِيدُونَ عَلَيْهَا أبَداً وَكذلِكَ أهْلُ النّار[. أخرجه الترمذي .

5. (5131)- Ebu Saîd el-Hudrî radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Bir kimse cennetlik olarak ölünce, büyük veya küçük, yaşı ne olursa olsun, otuş yaşında bir kimse olarak cennete girer ve artık bu yaş ebediyen değişmez. Cehennemlikler için de durum böyledir." [Tirmizî, Cennet 23, (2565).][242]

-5132 -6- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: أهْلُ الْجَنَّةِ جُرْدٌ مَرْدٌ كُحَّلٌ َيَفْنَى شَبَابُهُمْ وَ تَبْلَى ثِيَابُهُمْ[. أخرجه الترمذي.وزاد في رواية: »عَلَيْهِمُ تِّيجَانُ، وإنّ لُؤْلُؤَةً مِنْهَا لَتُضِئُ مَا بَيْنَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ«.»الْجُرْدُ« جمع أجرد، وهو الذي شعر عليه.و»الكحيلُ« هو الذي ترى أجفانه كأنها مكحولة من غير كحل.

6. (5132)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Cennet ehlinin vücudu kılsız, yüzü sakalsız, gözleri sürmelidir, gençlikleri zail olmaz, elbiseleri eskimez." [Tirmizî, Cennet 8, (2542).]
Tirmizî'nin, bir rivayetinde şu ziyâde var: "Cennetliklerin başlarında taçlar vardır. Taçtaki tek bir inci, meşrık ile mağrib arasını aydınlatır."[243]

-5133 -7- وعن أبي رزين الْعُقَيْلِي رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّه #: َ

يَكُونُ ٔهْلِ الْجَنَّةِ وَلَدٌ[. أخرجه الترمذي.وزاد في رواية عن الخدري »إِنِ اشْتَهِىَ الْوَلَدَ كَانَ حَمْلُهُ وَوَضْعُهُ وَسُنّه في ساعةٍ واحدةٍ قال بَعْضُهُم: ولكِن يُشْتَهى« .

7. (5133)- Ebu Rezîn el-Ukaylî radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Cennet ehlinin çocuğu olmaz, (orada doğum yoktur)." [Tirmizî, Cennet 23, (2566).][244]

-5134 -8- وعن أنسٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: يُعْطَى الْمُؤْمِنُ في الْجَنَّةِ قُوَّةَ كَذَا وَكَذَا مِنَ الْجِمَاعِ. قِيلَ: يَا رَسُولَ اللّهِ أوَ يُطِيقُ ذلِكَ؟ قَالَ: يُعْطى قُوَّةَ مِائَةٍ[. أخرجه الترمذي .

8. (5134)- Hz. Enes radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Mü'mine cennette şu şu kadar (kadınla) cima gücü verilir!" buyurmuşlardı. Kendisine:
"Ey Allah'ın Resûlü! Buna tâkat getirebilir mi?" diye soruldu.
"Yüz (kişinin) gücü verilir! (Böyle olunca takat getirir!)" buyurdular." [Tirmizî, Cennet 6, (2539).][245]

-5135 -9- وعن الْخدري رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: تَكُونُ ا ٔرْضُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ خُبْزَةً وَاحِدَةً يَتَكَفَّاها الْجَبَّارُ بِيَدِهِ كَمَا يَتَكَفّى أحَدُكُمْ خُبْزَتَهُ في السَّفَرِ نُزُوً ٔهْلِ الْجَنَّةِ. فأتَى رَجُلٌ مِنَ الْيَهُودِ، فقَالَ: بَارَكَ الرَّحْمنُ عَلَيْكَ يَا أبَا الْقَاسِم. أ أخْبِرُكَ
بِنُزُولِ أهْلِ الْجَنَّةِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ؟ قَالَ: بَلي. قَالَ: تَكُونُ ا ٔرْضُ خُبْزَةً وَاحِدَةً كَمَا قَالَ رَسُولُ اللّهِ # فَنَظَرَ النَّبِىُّ # إلَيْنَا. ثُمَّ ضَحِكَ حَتّى بَدَتْ نَوَاجِذُهُ. ثُمَّ قَالَ: أ أُخْبِرُكَ بِإدامِهِمْ؟ قَالَ: بَلى. قَالَ: بَامٌ وَنُونٌ. قَالَ: وَمَا هذَا قَالَ: ثَوْرٌ وَنُونٌ، يَأكُلُ مِنْ زَائِدَةِ كَبِدِهِمَا سَبْعُونَ ألْفاً[. أخرجه الشيخان.»يتكفّاها« أي يقلبها ويميلها.»الجبَّار« من أسماء اللّه تعالى.و»النُّزُولُ« ما يعدّ للضيف من طعام

وشراب.و»النِّواجذَ« ا‘نياب.و»بَاَمُ« الثور كما فسره في متن الحديث، ولعل اللفظة عبرانية.و»النُّون« الحوت وهو عربي .

9. (5135)- el-Hudrî radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kıyamet günü arz, tek bir çörek olacak. Cebbar (olan Allah Teâla hazretleri), onu, cennetliklere azık olarak elinde çevirecektir, tıpkı sizin sefer sırasında çöreğinizi çevirdiğiniz gibi!" Bu sırada bir Yahudi gelerek:
"Ey Ebu'l-Kâsım! Rahmân (olan) Allah seni mübarek kılsın! Kıyamet günü cennet ehlinin (iştah açıcı) ikramı ne olacak haber vereyim mi?" dedi. Efendimiz:
"Söyle bakalım!" buyurdular. Adam, tıpkı Aleyhissâlatu vesselâm'ın söylediği gibi:
"Arz, tek bir çörek olur!" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bize baktılar. Sonra azı dişleri görününceye kadar tebessüm buyurdular ve:
"Peki cennet ehlinin katıklarını sana haber vereyim mi?" dediler. Adam: "Buyurun!" dedi. Aleyhissalatu vesselâm:
"Bâlâm ve nûn!" buyurdular. Adam:
"Bu nedir?" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Öküz ve balıktır. Bunların ciğerlerinin kenarından yetmiş bin kişi yer" buyurdular." [Buhârî, Rikâk 44; Müslim, Münâfikûn 30, (2792).][246]

AÇIKLAMA:

1- Hadisteki arzdan maksat, dünya arzıdır.

2- Nüzl, şarihlerin umumiyetle benimsedikleri manaya göre, misafirlere yemekten önce ikram edilen şey, bir nevi iştah açıcı çerez demektir.

3- Hadisin manası üzerinde âlimler ihtilaf eder. Teferruata girmeden İbnu Hacer'in te'vilini kaydediyoruz: "Hadisten şu mana elde edilmektedir: "Mü'minler (hesap verme zamanında), Mevkıf'da uzun müddet beklerken açlık cezası çekmezler. Allah Teâla hazretleri, kudretiyle arzın mahiyetini değiştirir, yenebilecek bir hale getirir de, onlar, ayaklarının altından, yeni bir muamele ve külfete hacet kalmadan yerler. Bu yeme hâdisesi, cennete gidecekler için cennete girmezden önce hâsıl olacaktır."

4- Resûlullah, Yahudinin ihbarına gülmüştür. Çünkü vahye dayanarak kendi söylediklerini, Yahudi, kitaplarından öğrendiği bilgiye dayanarak aynen söylemekle, kendisini te'yid etmiş, Aleyhissalâtu vesselâm da bu muvafakattan memnuniyet duymuş ve bu hissini gülerek izhar etmiştir.

5- Hadiste, cennetliklerin katığı olarak zikredilen nûn, balık olarak tefsîr edilmiştir. Bâlâm kelimesi farklı izahlara tâbi tutulmuştur. Bunun İbrânice olabileceği de söylenmiştir. Çoğunluk, bununla öküzün kastedildiğini kabul etmiştir.

6- Öküz ve balığın ciğerinden yiyeceklerin sayısı yetmiş bin olarak ifade edilmiştir. Şârihler bu yetmiş bin, cennete sorgusuz sualsiz gireceği belirtilen yetmiş bin olma ihtimalinden bahsettikleri gibi, bu rakamla hasr değil, çokluğun kastedilmiş olma ihtimalini de belirtirler. Hadiste geçen zâidetu'lkebîd, karaciğerin bir kısmının adıdır. Şârihler hayvanın en lezzetli kısmı olduğunu belirtirler.[247]

5136 -10- وعن الخدري رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَال رَسُولُ اللهِ #: أَدْنَى أَهْلِ الْجَنَّةِ مَنْزِلَةً الّذى لَهُ ثَمَانُونَ أَلْفَ خَادِمٍ، وَاثْنَانِ وَسَبْعُونَ زَوْجَةً؛ وَتُنْصَبُ لَهُ قُبَّةٌ مِن لُؤْلُو وَزَبْرجَدٍ وَيَاقُوتٍ كَمَا بَيْنَ الْجَابِيَةِ الى صَنْعَاءَ[. أخرجه الترمذي.

10. (5136)- el-Hudrî radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Cennet ehlinden derecesi en düşük olanın seksen bin hizmetçisi, yetmiş iki zevcesi vardır. Onun için inciden, zebercedden ve yakuttan bir çadır kurulur. Bu çadır, Câbiye'den San'a'ya kadar uzanan bir büyüklüktedir." [Tirmizî, Cennet 23, (2565).][248]

AÇIKLAMA:

1- Cennette, mertebece en düşük mü'mine verilebilecek hizmetçi ve zevcelerle ilgili rakamın hasr olabileceği gibi, kesretten kinaye olabileceği de belirtilmiştir. Zevce olarak zikredilenler hûrilerdir, dünyevî zevceler bunun dışındadır.

2- Cennetliğin çadırı kubbe ile ifade edilmiştir. Kubbe kelimesi, bu çadırın yuvarlak olacağını belirtir. Câbiye, Suriye'de bir kasabadır. San'a da Yemen'de bir şehir adıdır. İkisinin arasında bir aylık mesafe mevcuttur. Böylece, çadırın büyüklüğü ifade edilmiş olmaktadır.
Hadis şu manayı zihne vermektedir: "Cennetliğin en düşük mertebelisi böylesine büyük nimetlere mazhar olursa, en yukarı mertebelerde olanlar nasıl nimetlere mazhar olacaklar?

"Hadiste yüce mertebelere tâlib olmaya teşvik vardır.[249]

-5137 -11- وعن ابنِ عُمرَ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: إنَّ أدْنَى أهْلِ الْجَنَّةِ مَنْزِلَةً لِمَنْ يَنْظُرُ الى جِنَانِهِ وَأزْوَاجِهِ وَخَدَمِهِ وَنِعَمِهِ وَسُرُرِهِ مَسِيرَةَ ألْفِ عَامٍ. وَأكْرَمُهُمْ على اللّهِ مَنْ يَنْظُرُ الى وَجهِهِ غُدْوَةً وَعَشِيَّةً. ثُمَّ قَرَأَ #: وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَاظِرَةٌ الى رَبِّنَا نَاضِرَةٌ[. أخرجه الترمذي .

11. (5137)- İbnu Ömer radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Cennet ehlinin mertebece en düşük olanı o kimsedir ki: "Bahçelerine, zevcelerine, nimetlerine, hizmetçilerine, koltuklarına bakar. Bunlar bin yıllık yürüme mesafesini doldururlar.
Cennetliklerin Allah nezdinde en kıymetli olanları ise, Vech-i İlâhîye sabah ve akşam nazar ederler."
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sonra şu âyeti okudu. (Meâlen): "Yüzler vardır, o gün ter ü tâzedir, Rablerini görecektir" (Kıyamet 22-23). [Tirmizî, Cennet 17, (2556), Tefsîr, Kıyamet (3327).][250]

-5138 -12- وعن الْمُغِيرةَ بْنِ شُعْبَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: سَألَ مُوسى عَليْهِ السَّمُ رَبَّهُ تَعالى: مَا أدْنى أهْلِ الْجَنَّةِ مَنْزِلَةً؟ قَالَ: هُوَ رَجُلٌ يَجِئُ بَعْدَ مَا أُدْخِلَ أهْلُ الْجَنَّةِ الْجَنَّةَ، فَيُقَالُ لَهُ: ادْخِلِ الْجَنَّةَ. فَيَقُولُ: أي رَبِّ وَكَيْفَ وَقَدْ نَزَلَ النَّاس مَنَازِلَهُمْ وَأخَذُوا أخَذَاتِهِمْ. فَيُقَالُ: أمَا تَرْضى أنْ يَكُونَ لَكَ مِثْلُ مُلْكِ مَلِكٍ مِنْ مُلُوكِ الدُّنْيَا؟ فَيَقُولُ: رَبِّ رَضِيتُ. فَيَقُولُ: لَكَ ذلِكَ وَمِثْلُهُ وَمِثْلُهُ وَمِثْلُهُ وَمِثْلُه. فَيقولُ في الْخَامِسَةِ: رَضِيتُ رَبِّ فَيَقُولُ: هذَا لَكَ

وَعَشْرَةُ أمْثَالِهِ، وَلَكَ مَا اشْتَهَتْ نَفْسُكَ وَلَذَّتْ عَيْنُكَ. فَيَقُولَ: رَبِّ رَضِيتُ. فَقَالَ: فأعْهُمْ مَنْزِلَةً؟ قَالَ: أُولئِكَ الَّذينَ أرَدْتُ، غَرَسْتُ كَرَامَتَهُمْ بِيَدِيَّ وَخَتَمْتُ عَلَيْهَا فَلَمْ تَرَ عَيْنٌ وَلَمْ تَسْمَعْ أُذُنٌ وَلَمْ يَخْطُرْ عَلى قَلْبِ بَشَرٍ]. أخرجه مسلم والترمذي.قوله)أخَذُوا أخَذاتِهِمْ(أي نزلوا منازلهم المختصة بهم .

12. (5138)- Muğîre İbnu Şu'be radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Hz. Musa aleyhisselâm Rabbine sordu:
"Derece itibariyle cennet ehlinin en düşüğü nasıldır? "Rab Teâla buyurdu: "O, cennet ehli cennete dahil edildikten sonra gelecek olan bir adamdır ki kendisine: "Cennete gir!" denilir. Adam:
"Ey Rabbim nasıl gireyim. Herkes yerlerine yerleşti, mekanlarını tuttu!" der. Ona şöyle denilir:
"Sana dünya meliklerinden birinin mülkü kadar mülk verilmesine razı mısın?"
"Rabbim, razıyım!" der. Rab Teala:
"Sana bu verilmiştir. Onun misli, onun misli, onun misli, onun misli de.
"Adam beşincide:
"Ey Rabbim razı oldum (yeter)!" der. Rab Teala:
"Bu sana verildi, on misli daha verildi. Ayrıca gönlün her ne isterse, gözün neden zevk alırsa, sana hep verilmiştir!" buyurur. Adam:
"Rabbim razı oldum (yeter)" der. (Hz. Musa sormaya devam eder):
"Ya derecesi en üstün olan (nasıldır)?"
"İşte irade ettiklerim bunlardı. Onların keramet fidanlarını kendi elimde diktim ve üzerlerine mühür vurdum. Onlara hazırladığımı, ne bir göz görmüş ne bir kulak işitmiştir, hiçbir beşer kalbine de hutur etmemiştir." [Müslim, İman 312, (189); Tirmizî, Tefsir Secde, (3196).][251]

-5139 -13- وعن أبي سعيد الخدري رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ: يَقُولُ اللّهُ عَزَّ وَجَلَّ ٬هْلِ الْجَنَّةِ: يَا أهْلَ الْجَنَّةِ؟ فَيَقُولُونَ: لَبَّيْكَ رَبَّنَا وَسَعْدَيْكَ وَالْخَيْرُ في يَدَيْكَ. فَيَقُولُ: هَلْ رَضِيتُمْ؟ فَيَقُولُونَ: وَمَالَنَا نَرْضَى يَا رَبَّنَا، وَقَدْ أعطَيْتَنَا مَالَمْ تُعْطِ أحَداً مِنْ خَلْقِكَ. فَيَقُولُ: أَ أُعْطِيكُمْ أفْضَلَ مِنْ ذلِكَ؟ فَيَقُولُونَ: وَأيُّ شَيْءٍ أفْضَلُ مِنْ ذلِكَ؟ فَيَقُولُ: أُحِلُّ عَلَيْكُمْ رِضْوَانِي فَ أسْخَطُ عَلَيْكُمْ

بَعْدَهُ أبَداَ[. أخرجه الشيخان والترمذي .

13. (5139)- Ebu Said el-Hudrî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah Teala hazretleri cennet ehline:
"Ey cennet ahalisi!" diye seslenir. Onlar:
"Ey Rabbimiz buyur! Emrine amadeyiz! Hayır senin elindedir!" derler. Rab Teala:
"Razı oldunuz mu?" diye sorar. Onlar:
"Ey Rabimiz! Razı olmamak ne haddimize! Sen bize mahlukatından bir başkasına vermediğin nimetler verdin!" Rab Teala:
"Ben sizlere bundan daha fazlasını vereyim mi?" der. Onlar:
"Bu verdiklerinden daha üstün ne olabilir?" derler. Rab Teala:
"Size rızamı helal kıldım. Artık, size ebediyyen gadab etmeyeceğim!" buyururlar." [Buhârî, Rikak 51, Tevhid 38; Müslim, Cennet 9, (2829); Tirmizî, Cennet 18, (2558).][252]

-5140 -14- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: عُرِضَ عَليّ أوَّلُ ثَلَثةٍ يَدْخُلُونَ الْجنَّةَ: شَهِيدٌ، وَعَفِيفٌ مُتَعَفِّفٌ، وَعَبْدٌ أحْسَنَ عِبَادَةَ اللّهِ وَنَصَحَ لِمَوالِيهِ[. أخرجه الترمذي .

14. (5140)- Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Bana cennete giren ilk üç kişi arzedildi. Bunlardan biri şehid, biri iffetli olan (ve azla yetinerek) iffetini koruyan, biri de Allah'a ibadetini güzel yapan ve efendilerine hayırhah olan bir köle idi." [Tirmizî, Fezailu'l-Cihad 13, (1642).] [253]

-5141 -15- وعن حارِثة بن وهْب رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: أَ أخْبِرُكُمْ بِأهْلِ الْجَنَّةِ؟ قَالُوا: بَلى يَا رَسُولَ اللّهِ. قَالَ: كُلُّ ضَعِيفٍ مُتَضَعِّفٍ لَو أقْسَمَ عَلى اللّهِ ،بَرَّهُ، أَ أخْبِرُكُمْ بِأهْلِ النَّارِ؟ كُلُّ عُتُلٍّ جَوَّاظٍ مُسْتَكْبِرٍ[. أخرجه الشيخان .

15. (5141)- Harise İbnu Vehb (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Size cennet ehlini haber vereyim mi?" buyurdular. Ashab:
"Evet ey Allah'ın Resulü!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Her bir biçare addedilen zayıf kimsedir. Bu kimse, bir hususta Allah'a yemin etse, Allah onun dilediğini yerine getirerek tebrie eder ve hanis kılmaz" buyurdu ve tekrar sordu:
"Size cehennem ehlini haber vereyim mi?" Bunlar kaba, cimri ve kibirli kimselerdir." [Buhârî, Tefsir, Nun 1, Edeb 61, Eyman 9; Müslim, Cennet 46, (2853); Tirmizî, Cehennem 13, (2608).][254]

5142- 16- و ٔبي داوُدَ مِنْ روايةِ حارِثة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: َيَدْخُلُ الْجَنَّةَ الْجَوَّاظُ وَ الْجَعْظَرِيُّ[.قالَ و»الجَوَّاظ« الغليظ الفظ.قُلتُ: »الْجَوَّاظُ« الجموع المنوع. وقيل السمين المختال في مشيته، وقيل القصير البطين.و»الْجَعْظَرِيُّ« الفظ الغليظ، واللّه أعلم .

16. (5142)- Ebu Davud'da Harise (radıyallahu anh)'den gelen bir rivayette Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurmuştur:
"Cennete ne zengin cimri, ne de kaba merhametsiz girer." [Ebu Davud, Edeb 8, (4801).][255]

AÇIKLAMA:

Cennete giremeyecekleri belirtilen şahıslarla ilgili kelimelerin ifade ettikleri manalarda alimler ihtilaf etmiştir:
Utüll: Katı, batıl sebeple düşmanlığı ileri götüren demektir.
Cevvaz: Katı kalpli, çok biriktirip harcamaktan, hayır yapmaktan kaçınan; çok şişman, yürürken kibirlenen, kısa boylu, ağır, merhametsiz, facir, çok yiyen gibi manalara geldiği söylenmiştir.
Ca'zerî: "Kaba, kibirli, elinde olmayanla övünen gibi manalara gelmektedir.
Yapılan açıklamalardan, bu kelimelerin birbirine yakın manalarda, kötü huyları

ifade etmek için kullanıldığı anlaşılmaktadır.[256]

*** CEHENNEMLİKLER**

5143 -1- عن النّعمان بن بشير رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: أهْوَنُ أهْلِ النِّار عَذَاباً مَنْ لَهُ نَعْن وَشِراكَانِ مِنْ نَار يَغْلِي مِنْهُمَا دِمَاغُهُ كَما يَغْلِي الْمِرْجَلُ، مَا يَرى أنّ أحَداً أشَدّ مِنْهُ عَذَاباً وَإنُّه ُهْوَنُهُمْ عَذاباً[. أخرجه الشيخان والترمذي.

1. (5143)- Nu'man İbnu Beşir (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Cehennemliklerin azab cihetiyle en hafif olanı, ayağında ateşten bir nalın ve nalın bağı olan kimsedir ki, ayağındakiler sebebiyle, tıpkı tencerenin kaynaması gibi, başında dimağı kaynar. Öyle tahammülfersa bir azab duyar ki, azabca insanların en hafifi olduğu halde, kendinden şiddetli azab çeken olmadığını zanneder." [Buhârî, Rikak 8, Müslim, İman 363,l (213); Tirmizî, Cehennem 12, (2607).][257]

5144 -2- وعن سَمُرَةَ بن جُنْدَبٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: إنّ مِنْهُمْ مَنْ تَأخُذُهُ النُّار الى كَعْبَيْهِ، وَمِنْهُمْ مَنْ تَأخُذُهُ الى رُكْبَتَيْهِ، وَمِنْهُمْ مَنْ تَأخُذُهُ الى حُجْزَتِهِ، وَمِنْهُمْ مَنْ تَأخُذُهُ الى تَرْقُوَتِهِ[. أخرجه مسلم .

2. (5144)- Semüre İbnu Cündeb (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"(Cehennemlikler derece derecedir.) Bir kısmı vardır, ateş onları topuğuna kadar yakalar, bir kısmı vardır, dizlerine kadar yakalar, bir kısmı vardır kemere kadar yakalar, bir kısmı vardır köprücük kemiğine kadar yakalar." [Müslim, Cennet 33, (2845).][258]

5145 -3- وعن أبي الدّرْدَاءِ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: يُلْقى

عَلى أهْلِ النَّار الْجُوعُ، فَيَعْدِلَ مَاهُمْ فيهِ مِنَ الْعَذَابِ، فَيَسْتَغِيثُونَ، فَيُغَاثُونَ بِطَعَامٍ مِنْ ضَرِيعٍ َ يُسمِنُ وَ َ يُغنِى مِنْ جُوعٍ فَيَسْتَغِيثُونَ بِالطَّعَامِ، فَيُغَاثُونَ بِطَعَامٍ ذِي غُصَّةٍ. فَيَذكُرُونَ أنَّهُمْ كَانُوا يُجِيزُونَ الْغُصَصَ في الدُّنْيَا بِالشَّرَابِ. فَيَسْتَغِيثُونَ بِالشَّرَابِ. فَيُدْفَعُ إلَيْهِمُ الْحَمِيمُ بِكَلِيبِ الْحَدِيدِ. فَإذَا أدْنِىَ مِنْ وُجُوهِهِمْ شَوى وُجُوهَهُمْ فَإذَا دَخَلَ بُطُونَهُمْ قَطَعَ مَا في بُطُونِهِمْ فَيَقُولُونَ: ادْعُوا خَزَنَةَ جَهَنَّمَ عَسَاهُمْ يُخَفِّفُونَ
عَنَّا فَيَدْعُونَهُمْ فَيَقُولُونَ: ألَمْ تَكُ تَأتِيكُمْ رُسُلُكُمْ بِالْبَيِّنَاتِ؟ قَالُوا: بَلى. قَالُوا: فَادْعُوا وَمَا دُعَاءُ الْكَافِرِينَ إَّ في ضَلٍ. فَيَقُولُونَ: أُدْعُ مَالِكاً، فَيَقُولُونَ: يَا مَالِكُ لِيَقْضِ عَلَيْنَا رَبُّكَ. فَيُجِيبُهُمْ: إنَّكُمْ مَاكِثُونَ. قَالَ ا ْعْمَش رَحِمَهُ اللّهُ نُبِّئْتُ أنَّ بَيْنَ دُعَائِهِمْ مَالِكاً وَإجَابَتِهِ مِقْدَارَ ألْفِ عَامٍ فَيَقُولُونَ: أُدْعُوا رَبَّكُمْ، فَ أحَدَ خَيْرٌ مِنْ رَبِّكُمْ، فَيَقُولُونَ: رَبَّنَا غَلَبَتْ عَلَيْنَا شِقْوَتُنَا وَكُنَّا قَوْماً ضَالِّينَ. رَبَّنَا أخْرِجْنَا مِنْهَا فإنْ عُدْنَا فإنَّا ظَالِمُونَ. قَالَ فَيُجِيبُهُمْ: اِخْسَئُوا فِيهَا وَ َ تُكَلِّمون. قَال: فَعِنْدَ ذلِكَ يَئِسُوا مِنْ كُلِّ خَيْرٍ، فَيأخُذُونَ في الزَّفِيرِ وَالشَّهِيقِ وَيَدْعُونَ بِالْوَيْلِ وَالثُّبُورِ[. أخرجه الترمذي.وزاد رزين:]فَيُقَالُ لَهُمْ: َ تَدْعُوا الْيَوْمَ ثُبُوراً وَاحِداً وَادْعُوا ثُبُوراً كَثِيراً[.»الضَّرِيعُ« نبت بالحجاز له شوك.و»الحميمُ« الماء المتناهي الحرارة.و»الزَّفيرُ« إدخال النفس الى الجوف مع صوت.و»الثبورُ« الهك .

3. (5145)- Ebu'd-Derda (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Cehennem ehline açlık musallat edilir. Bu, içinde bulundukları azaba eşit dereceye ulaşır. Açlığa karşı yardım talep ederler. Onlara besleyici olmayan ve açlığı gidermeyen dari' (denen dikenli bir ot) verilir. Tekrar yiyecek isterler, bu sefer de boğazda tıkanıp kalan bir yiyecekle imdat edilir. (Bu da boğazlarında takılır kalır, ne ileri geçer, en de geri gelir). Derken dünyada iken, bu durumda, bir içecekle takılan lokmaları kaydırdıklarını hatırlarlar ve bir içecek talep ederler. Kendilerine demir kancalar bulunan kaplarda kaynar sular verilir. Bu kaplar, yüzlerine yaklaştırılınca, yüzlerini dağlayıp atar. Su karınlarına girince içlerini param parça eder. Bu sefer de:

"Cehennemin bekçilerini çağırın, ola ki azabımızı biraz hafifletir!" derler. Onları çağırırlar. Onlar gelince:

"Size peygamberleriniz bu halleri açıklayan haberleri getirmemiş miydi?" derler. Onlar:
"Evet getirmişti (ama dinlemedik)" derler. Bunun üzerine, bekçiler:
"Siz isteyin durun! Kâfirlerin istekleri (burada) boşadır!" derler" (Gâfir 50). Cehennemlikler bekçilerden ümidi kesince:
"(Cehenneme müvekkel melek) Malik'i çağırın!" derler. (Malik gelince):
"Ey Malik (söyle de) Rabbin bizim hakkımızda ölüme hükmetsin!" derler. Malik de onlara:
"Hayır! (Siz burada canlı olarak ebedî) kalıcılarsınız!" diye cevap verecek" (Zuhruf 77).
(Hadisin ravilerinden) A'meş rahimehullah der ki: "Bana bildirildi ki, cehennemliklerin Malik'e yalvarmaları ile Malik'in onlara verdiği cevap arasında bin yıllık zaman geçecektir. Cehennemlikler, bu sefer aralarında:
"Rabbinize dua edin sizin için O'ndan daha hayırlı kimse yok!" diyecekler ve elbirlik şöyle yakaracaklar:
"Ey Rabbimiz, bedbahtlığımız bize galebe çalmıştı, biz gerçekten sapıtmış kimselerdik. Ey Rabbimiz bizi bundan çıkar. Eğer (yine) küfre dönersek artık hiç şüphesiz ki zalimlerden oluruz" (Mü'minun 106-107). Rab Teala, onlara: "Cehennemin içine yıkılıp gidin! Bana bir şey söylemeyin!" diyecek" (Mü'minun 108).
Resulullah devamla dedi ki: "Bu cevap üzerine, cehennem ehli her çeşit hayırdan ümidlerini keserler; hıçkırmaya, nedamet etmeye, dövünüp yırtınmaya başlarlar." [Tirmizî, Cehennem 5, (2589).][259]

-5146 -4- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: إنَّ الْحَمِيمَ لَيُصَبُّ عَلى رُؤُوسِهِمْ فَيَنْفُذُ حَتّى يَخْلُصَ الى جُوفِهِ فَيَسْلِتُ مَا في جَوْفِهِ حَتّى يَمْرُقَ مِنْ قَدَمَيْهِ، وَهُوَ الصَّهْرُ ثُمَّ يُعَادُ كَمَا كَانَ[. أخرجه الترمذي .

وقوله: »فَيَنْفُذُ« أي يخرق ويجوز.وقوله: »فَيَسلتُ ما في جَوْفِهِ« أي يستأصله.»حَتّى يَمْرُقَ« أي ينْفذ ويخرج.»والصَّهرُ« ا‘‘ذابة .

4. (5146)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Cehennemliklerin tepelerine kaynar su dökülür. Bu su, vücudlarının içine nüfuz eder, öyle ki karınlarına kadar ulaşır; içlerinde ne var ne yok, söker atar ve ayaklarını delip, geçer. Bu hâdise, "Bununla karınlarının içinde ne varsa hepsi ve derileri eritilecektir" (Hacc 20) ayetinde zikri geçen) eritme (es-Sahru) hâdisesidir. Sonra (eriyen cesedleri) eski haline iade edilir." [Tirmizî, Cehennem 4, (2585).][260]

5147 -5- وعنه رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: ضِرْسُ الْكَافِرِ مِثْلُ أُحُدٍ، وَغَلِظُ جِلْدِهِ مَسِيرَةُ ثَثٍ[. أخرجه مسلم والترمذي .

5. (5147)- Yine Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kâfirin cehennemdeki bir azı dişi Uhud dağı kadardır. Derisinin kalınlığı da üç gecelik yol mesafesidir." [Müslim, Cennet 44, (2851); Tirmizî, Cehennem 3, (2580, 2581, 2582).][261]

AÇIKLAMA:

Tirmizî'nin rivayetinde, deri kalınlığı kırk iki zira' olarak ifade edilmiştir. Farklılık, "Her kâfirin derisinin eşit kalınlıkta olmayacağı" şeklinde te'vil edilebilir. Yine Tirmizî'deki rivayetlerde bazı farklı bilgiler gelmiştir: "Kafirin uyluğu Beyza dağı kadardır. Oturduğu yer de üç gecelik mesafe, Medine'den Rebeze'ye kadar. -Bir diğer rivayette:- Medine'den Mekke'ye kadar ki uzaklıktır." Burada da "her kâfirin oturduğu yer aynı büyüklükte olmayacak" diye te'vil edilebilir.[262]

5148 -6- وعن ابنِ عمر رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: إنَّ الْكَافِرَ لَيَسْحَبُ لِسَانَهُ في النَّار الْفَرْسَخَ وَالْفَرْسَخَيْنِ يَتَواطَّؤُهُ النَّاس[. أخرجه الترمذي .

6. (5148)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Kâfir, bir iki fersah uzunluğundaki dilini kıyamet günü yerde sürür, (Mevkıf'te) insanlar onun üzerine basarlar." [Tirmizî, Cehennem 3, (2583).][263]

-5149 -7- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: إنَّ أوَّلَ مَنْ يُدْعَى يَوْمَ الْقِيَامَةِ آدَمُ. فيقُولُ: يَا آدَمُ. فَيَقُولُ: لَبَّيْكَ وَسَعْدَيْكَ. فَيَقُولُ: أخْرِجْ بَعْثَ جَهَنَّمَ مِنْ ذُرِّيَّتِكَ. فَيَقُولُ: يَا رَبِّ: كَمْ أخْرِجُ؟ فَيَقُولُ: أخْرِجْ مِنْ كُلِّ مِائَةٍ تِسْعَةً وَتِسْعِينَ. قِيلَ: فَمَا يَبْقى مِنَّا يَا رَسُولَ اللّهِ؟ قَالَ: إنَّ أمَّتِي فِي ا‘مَمِ كَالشَّعْرَةِ الْبَيْضَاءِ في الثَّوْرِ ا‘سْوَدِ[. أخرجه البخاري .

7. (5149)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kıyamet günü ilk çağırılacak olan, Hz. Adem'dir. Hak Teala hazretleri:
“Ey Âdem!” der. Hz. Âdem:
"Buyur ey Rabbim, emrindeyim!" der. Rabb Teala:
"Zürriyetinden cehenneme gidecekleri ayır!" emreder. Adem:
"Ey Rabbim ne miktarını ayırayım?" diye sorar. Rabb Teala:
"Her yüzden doksan dokuzunu!" ferman buyurur."
(Ashab bu esnada atılıp): "Ey Allah'ın Resulü! Bizden geriye ne kaldı?" derler. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Benim ümmetim, diğer ümmetler yanında siyah öküzün başındaki beyaz tüy gibi (az)dır!" buyurdular." [Buhârî, Rikak 45.][264]

-5150 -8- وعنه رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: إنَّ إبْرَاهِيمَ يَرى أبَاهُ آزَرَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلَيْهِ الْغَبْرَةُ وَالْقَتَرَةُ. فَيقُولُ لَهُ إبْرَاهِيمُ: ألَمْ أقُلْ لَكَ َ تُعْصِنِي. فَيَقُولُ لَهُ أبُوهُ: فَالَيَوْمَ َ أعْصِيكَ. فَيَقُولُ إبْرَاهِيمُ: يَا رَبِّ ألَمْ تَعِدْنِي أنَّكَ َ تُخْزِنِي يَوْمَ يُبْعَثُونَ، فأىَّ خِزْيٍ أخْزَى مِن أبِي ا‘بْعَدِ. فَيَقُولُ اللّهُ: إنِّي حَرَّمْتُ الْجَنَّةَ على الْكَافِرِينَ. ثُمَّ يُقَالُ: يا إبْرَاهِيمُ: مَا تَحْتَ رِجْلَيْكَ؟ فَيَنْظُرُ فإذَا هُوَ بِذِيخٍ مُلْتَطِخٍ، فَيُؤْخَذُ بِقَوائِمِهِ، فَيُلْقَى فِي النَّارِ[. أخرجه البخاري.»القَتَرةُ« غبرة معها سواد.و»الذِّيخُ« ذكر الضباع .

8. (5150)- Yine Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Hz. İbrahim aleyhisselam, kıyamet günü, babası Azer'i [yüzü] üzerinde bir siyahlık ve toz toprak olduğu halde görür. Babasına:

"Ben sana dünyada iken, "Bana asi olma!" demedim mi?" der. Babası ona:

"İşte bugün ben artık sana asi olmayacağım!" der. Bunun üzerine İbrahim aleyhisselam:

"Ey Rabbim! Sen yeniden diriltme gününde beni rüsvay etmeyeceğini vaadetmiştin. Rahmetten uzak babamın halinden daha rüsvay edici başka ne var?" diye yakarır. Allah Teala hazretleri:

"Ben cenneti kâfirlere haram kıldım!" cevabında bulunur. Sonra şöyle nida edilir:

"Ey İbrahim, ayaklarının altında ne var, biliyor musun?" İbrahim yere bakar ve kana bulanmış bir sırtlan görür. Derhal ayaklarından tutulup ateşe atılır. (İşte bu, İbrahim'in babasıdır, o çirkin surete sokulmuştur)." [Buhârî, Enbiya 8, Tefsir, Şuara 1.][265]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadiste, ahirette kâfir olarak ölenlere rahmet edilmeyeceği, kişi kâfir olarak öldüğü takdirde en yüce makama bile sahip olsa oğlunun hiçbir fayda sağlayamayacağı ifade edilmektedir. Halilullah olan Hz. İbrahim, babasına yardımcı olmak isteyecek, ancak babası kâfir olarak öldüğü için şefaati kabul edilmeyecektir.

2- Azer'in sırtlan suretine çevrilmesi iki sebebe dayandırılarak izah edilmiştir:

1) Ahmaklığı sebebiyledir. Çünkü sırtlan uyanık olması gereken şeylerde gafletiyle bilinir ve hayvanların en ahmağı addedilir. Azer de oğlunun uyarılarına rağmen ahmaklık edip, eliyle yonttuğu putlara uluhiyet izafe etmekten vazgeçmemiştir.

2) Azer'in o pis ve çirkin surete çevrilmesi, Hz. İbrahim'in ondan teberri etmesini sağlamak içindir. Tabii görünüşüyle ateşe atılsa, Hz. İbrahim üzülecek idi. Böyle olunca nefsi ondan nefret etmiştir.[266]

*** CENNETLİKLERİN VE CEHENNEMLİKLERİN MÜŞTEREKEN**

ZİKREDİLDİGİ HADİSLER

-5151 -1- عن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: تَحَاجَّتِ الْجَنَّةُ والنَّار: فَقَالَتِ النَّار: أُوثِرْتُ بِالْمُتَكَبِّرِينَ وَالْمُتَجَبِّرِينَ، وَقَالَتِ الْجَنَّةُ: فَمَا لِي َ يَدْخُلُنِي إَّ ضُعَفَاءُ النَّاس وَسَقَطُهُمْ؟ فقَالَ اللّهُ تَعالى لِلْجَنَّةِ: أنْتِ رَحْمَتِي أرْحَمُ بِكِ مَنْ أشَاءُ مِنْ عِبَادِي، وقَالَ لِلنَّار: أنْتِ عَذَابِي أُعَذِّبُ بِكِ مَنْ أشَاءُ مِنْ عِبَادِي، وَلِكُلِّ وَاحِدَةٍ مِنْكُمَا مِلْؤُهَا. فأمَّا النَّار فَ تَمْتَلِئُ حَتَّى يَضَعَ اللّهُ تَبَارَكَ وَتعالى فيهَا رِجْلَهُ. فَتَقُولُ: قَطِ قَطِ. فَهُنَالِكَ تَمْتَلِئُ وَيُزْوَى بَعْضُهَا الى بَعْضٍ وَ يَظْلِمُ اللّهُ تعالى مِنْ خَلْقِهِ أحَداً. وَامَّا الْجَنَّةُ فإنَّ اللّهَ يُنْشِئُ لَهَا خَلْقاً[. أخرجه الشيخان والترمذي.»السقط« في ا'صل المزدرى به. ومنه السقط: الردئ من المتاع .

1. (5151)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Cennet ve cehennem, aralarında (ihtilaf ederek Allah nezdinde) dava açtılar. Cehennem:
"Ben, mütekebbirler (dünyada büyüklük taslayanlar) ve mütecebbirler (zorbalık yapanlar) için tercih edildim!" diye dövündü. Cennet ise:
"[Ey Rabbim!] Bana niçin sadece zayıflar ve (insanlar nazarında) düşük olanlar, (hakir görülenler) girer?" dedi. Allah Teala hazretleri önce cennete hitap etti:
"Sen benim rahmetimsin. Kullarımdan dilediklerime rahmetimi seninle ulaştıracağım!" Sonra da cehenneme hitap etti:
"Sen de benim azabımsın. Kullarımdan dilediğimi seninle azablandıracağım!" (Her ikisine yönelerek):
"İkiniz(in de vazifesi var! İkiniz de) dolacaksınız!" buyurdu. Ancak cehennem, bir türlü dolmak bilmedi. Allah Teala da ayağını üzerine bastı. Derken cehennem:
"Yeter! yeter!" diye inledi. Bu suretle dolmuş olan cehennemin ağzı birbirine kavuştu. Allah mahlukatından hiçbir ferde asla zulmetmez.
Cennete gelince, Allah yeni mahlukat yaratarak onu dolduracaktır." [Buhârî, Tefsir, Kaf 1, Tevhid 25; Müslim, Cennet 35, (2846); Tirmizî, Cennet 22, (2564).][267]

AÇIKLAMA:

Burada idrak ve şuurdan uzak bilinen cennet ve cehennemin konuşması, iddialaşması vs. mevzubahistir. Alimler, hadisi izahta farklı görüşler ileri sürmüştür. Bir kısmı zahirî mananın te'vil edilmesi gereğini kabul eder. Nevevî der ki: "Bu hadis zahiri üzeredir, te'vil gerekmez. Allah, cennet ve cehenneme temyiz ve idrak yaratmıştır. Dolayısıyle münakaşa ve mübaheseye muktedirler." İbnu Battal, Mühelleb'in: "Bu münakaşanın gerçekten vukuu caizdir, Allah onlarda hayat, fehim ve konuşma yaratmış olabilir. Allah Teala hazretleri herşeye kadirdir" dediğini kaydeder.

Bazı şarihler, mecaz olmasının caiz olduğunu söyler ve Mülk suresinde cehennemin sözü olarak geçen "Daha var mı?" ifadesinin de böyle olduğunu belirtir. Bu ihtilafta cehennemin, kendisine gelenlerle övündüğünü görmekteyiz. Zannetmiştir ki, dünyadaki büyüklerin içine atılması, Allah nezdinde, kendisine cennetten daha iyi bir durum kazandırmaktadır. Cennet de kendisine hep Allah'a dost olanların konması sebebiyle Allah nezdinde cehennemden daha iyi bir mevkie sahip olduğu zannındadır. Ancak Allah Teala hazretleri, onlara, içinde iskan edilenler sebebiyle birinin diğerine bir üstünlükleri olmadığını belirtmektedir.

Cennet ve cehennemin bir cüz'üne, Allah'ın konuşma hassası vererek onları konuşturabileceğini kabul edip, hadisin zahire göre anlaşılmasını esas alan müfessirlerden bazıları "Ahiret yurdu hayatın ta kendisidir" (Ankebut 64) ayetini de delil getirirler. Bunlara göre "Ahirette her ne varsa canlıdır. Cennet ve cehennem de canlıdır, öyleyse konuşmaları sahihtir."

Lisan-ı halin de muhtemel olduğu söylenmişse de çoğunluk nezdinde, Nevevî'nin belirttiği mülahaza evladır.[268]

-5152 -2- وعن أبي سعيدٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: أَمَّا أَهْلُ النَّارِ الَّذينَ هُمْ أَهْلُهَا فإِنَّهُمْ َ يَمُوتُونَ فيهَا وَ َ يَحْيَوْنَ وَلَكِنْ نَاسٌ أَصَابَتْهُمُ النَّارُ بِذُنُوبِهِمْ فأَمَاتَتْهُمْ إِمَاتَةً. حَتّى إِذَا كَانُوا فَحْماً أُذِنَ في الشَّفَاعَةِ، فَجِئَ بِهِمْ ضَبَائِرَ ضَبَائِرَ، فَبُثُّوا عَلى أَنْهَارِ الْجَنَّةِ. ثُمَّ قِيلَ: يَاأَهْلَ الْجَنَّةِ، أَفيضُوا عَلَيْهِمْ مِنَ الْمَاءِ. فَيَنْبُتُونَ نَبَاتَ الْحِبَّةِ في حَمِيلِ السَّيْلِ[. أخرجه مسلم .

2. (5152)- Ebu Said (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Hakkıyla cehennemlik olan cehennemlikler var ya, onlar cehennemde ne ölürler ne de yaşarlar. Lakin günahları -yahut hataları denmiştir- sebebiyle ateşe duçar olan birkısım kimseler vardır ki, ateş onları tamamen öldürür. Yanıp kömür olduktan sonra, kendilerine şefaat edilme izni verilir. Böylece grup grup getirilirler ve cennet nehirlerine dağıtılırlar. Sonra:
"Ey cennet ehli! Bunların üzerlerine su dökün" denilir. Bunlar, sel yatağında biten bir ot gibi yeniden biterler." [Müslim, İman 306, (185).][269]

-5153 -3- وعنه رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: يُخَلَّصُ الْمُؤْمِنُونَ مِنَ النّار، فَيُحْبَسُونَ على قَنْطَرَةٍ بَيْنَ الْجَنَّةِ وَالنّار، فَيُقْتَصُّ لِبَعْضِهِمْ مِنْ بعْض مَظَالِمَ كَانَتْ بَيْنَهُمْ في الدُّنْيَا، حَتّى إذَا هُذِّبُوا وَنُقُّوا أُذِنَ لَهُمْ في دُخُولِ الْجَنَّةِ. فَوَالَّذي نَفْسِي بِيَدِهِ ،حَدُهُمْ أهْدَى بِمَنْزِلِهِ في الْجَنَّةِ مِنْهُ بِمَنْزِلِهِ كَانَ في الدُّنْيَا[. أخرجه البخاري .

3. (5153)- Yine Ebu Said (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Mü'minler cehennemden kurtarılıp, cennetle cehennem arasındaki köprüde bir müddet hapsedilirler. Bu sırada, aralarında dünyada geçmiş olan haksızlıklar kısas edilir. Böylece günahlardan temizlenip paklandıktan sonra cennete girmelerine izin verilir. Nefsimi kudret elinde tutan Zat-ı Zülcelal'e yemin olsun, onlardan herbiri, cennetteki evini, dünyadaki evinden daha iyi bilir." [Buhârî, Mezalim 1, Rikak 48.][270]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadiste, imanla kabre giren herkesin, günahlarının cezasını çektikten sonra cennete gireceği belirtilmektedir. Ancak, cehennemliklerin birbirlerine karşı işlemiş oldukları zulümler de son defa kısas edilip, günahtan eser kalmadıktan sonra, "şefaat"le cennete alınacaklardır. Hadis, günah kiri bulunan kimsenin cennete giremeyeceğini ifade eden "Üzerinde kul hakkı bulunan hiç kimse

cennete giremez" hadisini te'yid eder.

2- Hadisten hareketle bazı alimler "Cennetle cehennem arasında da bir köprü olmalı" diyerek cehennem üzerindeki köprüden ayrı ikinci bir köprünün daha varlığını iddia etmiştir. Ancak umumiyetle, bunun malum köprünün uzantısı olacağı kabul edilmiştir.

3- Hadiste mevzubahis edilen temizlenme hadisesi, birbirlerine karşı hakları olan kimsenin günahını verip sevabını alma şeklinde bir ödeşmedir. Mevzubahis olan temizlenme bu suretle cereyan edecektir. Üzerinde ödenmemiş kul hakkı bulunan kimse, ona kendi sevabından verecek ve şahsî derecesini düşürecektir Öbürü de sevabını almakla derecesini yüceltecektir, alacak sevabı kalmamışsa, bunun günahından ona yüklenecektir.[271]

-5154 -4- وعن عِمْرَانِ بْنِ حُصَيْنِ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: يَخْرُجُ قَوْمٌ مِنَ النِّار بِشَفَاعَةِ مُحَمِّد # فَيَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ، يُسَمَّوْنَ الْجَهَنَّمِيِّينَ[. أخرجه البخاري وأبو داود والترمذي .

4. (5154)- İmran İbnu Husayn (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'in şefaati ile, birkısım insanlar cehennemden çıkacak, cennete girecektir. Bunlara cehennemlikler denecektir." [Buhârî, Rikak 513, Ebu Davud, Sünnet 23, (4740); Tirmizî, Cehennem 10, (2603).][272]

-5155 -5- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: إنَّ رَجلَيْنِ مِمَّنْ يَدْخُلُ النَّار يَشْتَدُّ صِيَاحُهُمَا فيهَا، فَيَقُولُ اللّهُ تَعالى: أخْرِجُوهُمَا. ثُمَّ يَقُولُ: ‘يِّ شَيْءٍ صِيَاحُكَما؟ فَيَقُونَ: فَعَلْنَا ذلِكَ لِتَرْحَمنا. فيقُولُ: إنَّ رَحْمَتِي لَكُمَا أنْ تَنْطَلِقَا فَتُلْقِيَا أنْفُسَكما في النِّارِ. فَيَنْطَلِقَانِ. فَيُلْقِي أحَدُهُمَا نَفْسَهُ، فَيَجْعَلُهَا اللّهُ عَلَيْهِ بَرْداً وَسَماً. وَيَقُومُ اŒخَرُ فَ يُلْقِي نَفْسَهُ. فَيَقُولُ اللّهُ تَعالى: مَا مَنَعَك أنْ تُلْقي نَفْسَكَ كَمَا ألْقى صَاحِبُك؟ فَيَقُولُ: يَا رَبِّ إنِّي ‘رْجُو أنْ َ تُعِيدُنِي فيهَا بَعْدَ أنْ أخْرَجْتَنِي مِنْهَا. فَيَقُولُ اللّهُ تَبَارَكَ وَتَعالى: لَكَ رَجَاؤُكَ. فَيُدْخَنِ الْجَنَّةَ

مَعاَ بِرَحْمَةِ اللهِ تَعالى[. أخرجه الترمذي .

5. (5155)- Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Cehenneme giren iki kişinin oradaki bağırtıları şiddetlenecek. Allah Teala hazretleri: "Çıkarın bunları!" buyuracak. Onlara:

"Niçin bağırıyorsunuz?" diye soracak. Onlar:

"Bize merhamet edesin diye böyle yaptık!" diyecekler. Rab Teala:

"Benim size rahmetim, gidip kendinizi ateşe atmanız şeklindedir!" buyuracak. Onlar gidecekler. Biri kendisini ateşe atacak. Allah da ateşi ona soğuk ve selametli kılacak. Diğeri kalkar fakat kendini ateşe atamaz. Allah Teala hazretleri:

"Arkadaşının attığı gibi, seni de kendini atmaktan alıkoyan nedir?" diye sorar. Adam:

"Ey Rabbim, beni ondan çıkardıktan sonra oraya bir kere daha göndermeyeceğini ümid ediyorum!" der. Allah Teala hazretleri:

"Haydi ümidini verdim!" der. İkisi de Allah'ın rahmetiyle cennete sokulurlar." [Tirmizî, Cehennem 10, (2602).][273]

-5156 -6- وعن ابْنِ مَسعود رَضِيَ اللهُّ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: آخِرُ مَنْ يَدْخُلُ الْجَنَّةَ رَجُلٌ، فَهُوَ يِمْشِي مَرَّةً، وَتَسْفَعُهُ النَّارُ مَرَّةً، فإذَا جَاوَزَهَا الْتَفَتَ إلَيْهَا، فقَال: تَبَارَكَ اللهُ الَّذي نَجَّانِي مِنْكِ. لَقَدْ أعْطَانِي اللهُّ تَعالى شَيْئاً مَا أعْطَاهُ أحَداً مِنَ ا'وَّلِينَ وَاŒخَرينَ. فتُرْفَعُ لَهُ شَجَرَة. فَيَقُولُ: يَا رَبِّ أدْنِنِي مِنْ هذهِ الشَّجَرَةِ 'سْتَظِلَّ بِهَا وَأشْرَبَ مِنْ مَائِهَا. فيَقُولُ اللهُّ يَاابْنَ آدَمَ لَعَلِّي إنْ أعْطَيْتُكَهَا تَسْألُنِي غَيْرَهَا؟ فيَقُولُ: يَا رَبِّ أسْألُكَ غَيْرَهَا، وَيُعَاهِدُهُ أنْ َ يسألَهُ غَيْرَهَا. وَرَبُّهُ يَعْذُرُهُ، 'نَّهُ يَرى مَا َ صَبْرَ لَهُ عَلَيْهِ. فَيُدْنِيهِ مِنْهَا فَيَسْتَظِلُّ بظِلِّهَا وَيَشْرَبُ مِنْ مَائِهَا. ثُمَّ تُرْفَعُ لَهُ شَجَرَةٌ هِيَ أحْسَنُ مِنَ ا'ولى. فَيَقُولُ: يَا رَبِّ أدْنِنِي مِنْ هذِهِ 'سْتَظِلَّ بِظِلِّهَا وَأشْرَبَ مِنْ مَائِهَا، َ أسْألُكَ غَيْرَهَا. فَيَقُولُ: يَا ابْنَ آدَمَ ألَمْ تُعَاهِدُنِي أنْ َ تَسْألَنِي غَيْرَهَا؟ لَعَلِّي إنْ أدْنَيْتُكَ مِنْهَا تَسْألُنى غَيْرَهَا؟ فَيُعَاهِدُهُ أنْ َ يَسْألَهُ غَيْرَهَا، وَرَبُّهُ يَعْذِرُهُ 'نَّهُ يَرى مَا َ صَبْرَ لَهُ عَلَيْهِ فَيُدْنِيهِ

مِنْهَا، فَيَسْتَظِلَ بِظِلَهَا وَيَشْرَبُ مِنْ مَائِهَا. ثَمَّ تُرْفَعُ لَهُ شَجَرَةٌ عِنْدَ بَابِ الْجَنَّةِ هِيَ أحْسَنُ مِنَ ا؛ولَتَيْنِ. فَيقُولُ: يَا رَبِّ أدْنِنِي مِنْ هذهِ ؛سْتَظِلَّ بِظِلِّهَا وَأشْرَبَ مِنْ مَائِهَا ـ أسْألُكَ غَيْرَهَا. فَيَقُولُ: يَا ابْنَ آدَمَ، ألَم تُعَاهِدْنِى أنْ ـ تَسْألنِي غَيْرَهَا؟ قَالَ: بَلى يَا رَبِّ، ـ أسْألُكَ غَيْرَهَا. وَربُّهُ يَعْذُرُهُ ؛نَّهُ يَرى مَا صَبْرَ لَهُ عَلَيْهِ فَيُدْنِيهِ مِنْهَا. فإذَا أُدْنِيَ مِنْهَا سَمِعَ أصْوَاتَ أهْلِ الْجَنَّةِ، فَيَقُولُ: أيْ رَبِّ أدْخِلْنِي الْجَنَّةَ.

فَيَقُولُ: يَا ابْنَ آدَمَ مَا يُصَرِّينِي مِنْكَ؟ ايُرْضِيكَ أنْ أُعْطِيكَ قَدْرَ الدُّنْيَا وَمِثْلَهَا مَعَهَا. فَيَقُولُ: يَا رَبِّ أتَسْتَهْزِئُ بِى، وَأنْتَ رَبُّ الْعَالَمِينَ. فَضَحِكَ ابْنُ مَسْعُودٍ. فقَالَ: أ تَسْألُونِي مِمَّ ضَحِكْتُ؟ فَقِيلَ: مِمَّ تَضْحَكُ؟ فقَالَ: هكذَا ضَحِكَ رَسُولُ اللّهِ #. فَقِيلَ مِمَّ تَضْحَكُ؟ فقالَ مِنْ ضَحِكِ رَبِّ الْعَالَمِينَ حِينَ قَالَ: أتَسْتَهْزِئُ بِي وَأنْتَ رَبُّ الْعَالَمِينَ. فَيَقُولُ: إنِّي ـ أسْتَهْزِئُ بِكَ وَلكِنِّي عَلى مَا أشَاءُ قَادِرٌ]. أخرجه مسلم.قوله »مَا يُصرِّينِي مِنْكَ« أي ما الذي يرضيك ويقطع مسألتك، من التصرية، وهى الجمع والقطع. ومنه المصراة التي جمع لبنها وقطع حلبه .

6. (5156)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Cennete en son giren kimse, bazan yürür, bazan ağlar. Ateş de arada sırada onu yalar geçer. Cehennemi tamamen geçince dönüp ona bir nazar eder ve:

"Senden beni kurtaran Allah münezzehdir! Allah Teala hazretleri, bana evvelîn ve ahirînden hiç kimseye vermediği şeyi verdi!" der. Derken ona bir ağaç gösterilir.

"Ya Rabbi! der, beni şu ağaca yaklaştır da altında gölgeleneyim, suyundan içeyim." Allah Teala hazretleri:

"Ey ademoğlu! Dilediğini versem benden başka bir şey istemezsin değil mi?" der. Adam:

"Ey Rabbim, ondan başka bir şey istemeyeceğim!" der ve başka bir şey istemeyeceğine dair söz verir. Rabbi de onun özrünü kabul eder. Çünkü o, sabredemeyeceği şeyi görmüştür. Onu ağaca yaklaştırır. Adamcağız, onun gölgesinde gölgelenir, suyundan içer. Sonra adama, evvelkinden daha güzel bir ağaç daha gösterilir. Dayanamayıp:

"Ey Rabbim! Beni şuna yaklaştır, gölgesinde gölgeleneyim, suyundan içeyim, artık senden başka bir şey istemeyeceğim!" der. Allah Teala:
"Ey ademoğlu! Bana öncekinden başkasını istememeye söz vermemiş miydin? Ben seni yaklaştıracak olsam başka şeyler isteyeceksin!" der. Adam, başka şey istemeyeceği hususunda söz verir. Rabbi de onu mazur görür. Çünkü o, sabredemeyeceği şeyi görmüştür. Adamı ona yaklaştırır. Adam onun gölgesinde gölgelenir, suyundan içer.
Sonra ona cennetin kapısının yanında bir ağaç yükseltilir. Bu ağaç diğer ikisinden daha güzeldir. Adam yine:
"Ey Rabbim! Beni şuna yaklaştır da gölgesinde gölgeleneyim, suyundan içeyim, senden başka bir şey istemiyorum!" der. Rab Teala:
"Ey ademoğlu! Sen, ondan başka bir şey istemeyeceğine dair bana söz vermemiş miydin?" der. Adam:"Evet, Rabbim! Senden, başka bir şey istemeyeceğim!" der. Rabbi onu mazur görür. Çünkü o, sabredemeyeceği bir şey görmüştür. Onu bu ağaca yaklaştırır. Adam ona yaklaştırılınca cennet ehlinin seslerini işitir. (Dayanamayıp):
"Ey Rabbim! Beni cennete sok!" der. Rab Teala:
"Ey ademoğlu! Beni senden kurtaracak şey nedir! Dünya kadarını ve beraberinde mislini versem razı olur musun!" der. Adam:
"Ey Rabbim! Benimle istihza mı ediyorsun? Sen ki Âlemlerin Rabbisin!" der."
İbnu Mes'ud bu noktada güldü ve:
"Niye güldüğümü sormuyor musunuz?" dedi.
"Niye güldün söyle!" dediler.
"Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) da böyle gülmüştü. "Niye güldünüz?" diye soruldu da:
"Rabbülalemin'in, adamın "Sen ki Âlemlerin Rabbisin, benimle istihza mı ediyorsun?" demesine gülmesine gülüyorum!" dedi.
Allah Teala hazretleri:
"Ben seninle istihza etmiyorum. Lakin ben, Azimüşşan dilediğimi yapmaya kadirim!" buyurdular." [Müslim, İman 310, (187).] [274]

DÖRDÜNCÜ BAB:

RÜ'YETULLAH (ALLAH'IN GÖRÜLMESİ)

5157- 1- عَنْ جرير بنِ عَبْدُاللّهِ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]نظَرَ رَسُولُ اللّهِ #

الى الْقَمَرِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ. فقَالَ: إنَّكمْ سَتَرَوْنَ رَبَّكَمْ عَياناَ كَمَا تَرَوْنَ هذَا الْقَمَرَ َ تُضَامُونَ في رُؤْيَتِهِ. فإنِ اسْتَطَعْتُمْ أنْ َ تُغْلَبُوا عَلى صََةٍ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ غُرُوبِهَا فَافْعَلُوا. ثُمَّ قَرأ: وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشّمْسِ وَقَبْلَ الْغُروبِ]. أخرجه الخمسة إ النسائي .

1. (5157)- Cerir İbnu Abdillah (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir dolunay gecesi, aya baktı ve:
"Siz şu ayı gördüğünüz gibi, Rabbinizi de böyle perdesiz göreceksiniz ve O'nu görmede bir sıkışıklığa düşmeyeceksiniz (herkes rahatça görecek). Artık, güneşin doğma ve batmasından önce hiç bir namaz hususunda size galebe çalınmamasına gücünüz yeterse bunu yapın (namazları vaktinde kılın, vaktini geçirmeyin)."
Cerir der ki: "Resulullah, sonra şu ayeti okudu: "Rabbini güneşin doğmasından ve batmasından önce hamd ile tesbih et!" (Taha 130). [Buhârî, Mevakitu's-Salat 6, 26, Tefsir, Kaf 1, Tevhid 24; Müslim, Mesacid 211, (633); Ebu Davud, Sünnet 20, (4729); Tirmizî, Cennet 16, (2554).][275]

AÇIKLAMA:

1- Sadedinde olduğumuz hadis, kıyamet günü mü'minlerin, Allah Teala'yı gözleriyle göreceklerini ifade ediyor. Rü'yetullah meselesi, ulema arasında derin tahlillere ve münakaşalara mevzu olmuş kelamî bir meseledir. Şu kadarını söyleyelim: Ehl-i Sünnet uleması ahirette Allah'ı mü'minlerin göreceği hususunda müttefiktir. Bu meselede, pek çok hadisten başka, Kur'an-ı Kerim'den de delil gösterilmiştir. "O gün yüzler vardır ter ü tazedir, Rablerini görecektir" (Kıyamet 22-23). Haricîler, Mu'tezile ve Mürcie'denbazıları "Görme işi, görülen şeyin mahluk olmasını bir mekan işgal etmesini gerektirir" mülahazasıyla rü'yetullahı inkar etmişler, mezkur ayette geçen (görecek) kelimesini (bekleyecek) diye te'vil etmişlerdir. Kendi görüşlerine delil olarak: "O'nu gözler idrak edemez" (En'am 103) ayetiyle, Hz. Musa hakkında söylenmiş olan "Sen beni göremeyeceksin" (A'raf 143) ayetlerini zikretmişlerdir. Ancak Ehl-i Sünnet, bu ayetlerin dünyadaki görmeyi nefyettiğini söyleyerek, onların iddiasına itibar etmemiştir.

2- Hadiste geçen (sıkışıklığa düşmeyeceksiniz) tabiri, rivayetlerde farklı imlalarla gelmiştir. Hepsi, görme olacağını ifade etmede bütünleştiler. Sözgelimi hilalin görülmesi rahat değildir, bazıları zorlanır, belli noktalarda görüldüğü için tezahum ve sıkışıklık mevzubahis olabilir. Halbuki dolunay görülmesi herkes tarafından, zahmetsizce vukua gelir, birbirlerini itmeye de gerek kalmaz. İşte kıyamette Rab Teala'nın görülmesi bu çeşitten bir görülmedir.[276]

-5158 -2- وعن صُهيب رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قالَ رَسُولُ اللّهِ #: إذَا دَخَلَ أهْلُ الْجَنَّةِ الْجَنَّةَ يَقُولُ اللّهُ تَعالى: تُرِيدُونَ شَيْئاً أزِيدُكُمْ؟ فَيَقُولُونَ: ألَمْ تُبَيِّضْ وُجُوهَنَا، ألَمْ تُدْخِلْنَا الْجَنَّةَ، ألَمْ تُنْجِنَا مِنَ النَّارِ؟ قَالَ: فَيُكْشَفُ الْحِجَابُ. فَمَا أُعْطُوا شَيْئاً أحَبَّ إلَيْهِمْ مِنَ النَّظَرِ الَى رَبِّهِمْ تَبَارَكَ وَتعالى. ثُمَّ تَ هذِهِ اŒيَةَ: لِلَّذِينَ أحْسَنُوا الْحُسْنَى وَزِيَادَةٌ[. أخرجه مسلم والترمذي .

2. (5158)- Hz. Süheyb (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Cennetlikler cennete girince Allah Teala hazretleri:

"Bir şey daha istiyorsanız söyleyin, onu da ilaveten vereyim!" buyurur. Cennetlikler:

"Sen bizim yüzlerimizi ak etmedin mi? Sen bizi cennete koymadın mı? Sen bizi cehennemden kurtarmadın mı (daha ne isteyeceğiz?)" derler. Derken perde açılır. Onlara, yüce Rablerine bakmaktan daha sevimli bir şey verilmemiştir."

Süheyb der ki: "Resulullah bu sözlerinden sonra şu ayeti tilavet buyurdular. (Mealen): "İyi iş, güzel amel yapanlara, daha güzel iyilik bir de ziyade vardır" (Yunus 26). [Müslim, İman 297, (181); Tirmizî, Cennet 16, (2555).][277]

-5159 -3- وعن أبِى ذَرٍّ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]سَألْتُ رَسُولَ اللّهِ #: هَلْ رَأيْتَ رَبَّكَ تَعالى؟ قَالَ: نُورٌ، أنّي أرَاهُ[. أخرجه مسلم والترمذي .

3. (5159)- Ebu Zerr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a: "Sen Rab Teala'nı hiç gördün mü?" diye sordum.

"Nurdur, ben O'nu nasıl görürüm" buyurdular. " [Müslim, İman 291, (178);

Tirmizî, Tefsir, Necm, (3278).][278]

AÇIKLAMA:

Nevevî, bu hadisin manasını şöyle tavzih eder: "Bunun manası: "O'nun hicabı (perdesi) nurdur, O'nu ben nasıl görebilirim?" demektir. İmam Ebu Abdillah el-Mazirî de: "...manası: "Nur, görmede bana mani oluyor, tıpkı herkes için olduğu gibi: Işık gözü kamaştırır, bakanla, araya girdiği eşyanın bakan tarafından görülmesine mani olur" demektir."

Müslim'in bir rivayetinde, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Ebu Zerr'in "Rabbini gördün mü?" sorusuna verdiği cevap "Bir nur gördüm" şeklindedir. Bunu şarihler: "Ben, nur gördüm o kadar, başka bir şey görmedim" şeklinde tavzih ederler.

İki rivayet zahirde zıt gibi görünür ise de, aslında böyle bir zıddiyet yoktur. Aynı manada birleşirler. Çünkü birincide kastedilen, gözün görmekten aciz kalacağı baskın nurdur. Resulullah bunu göremediğini ifade buyurmaktadır. İkinci nur, birinci perde olan, görülebilecek bir nurdur. Resulullah bu perde nuru görmüştür. Nitekim gece karanlığında bakılınca karşıdan bize ışık tutulsa ışığı görürüz, ancak gerisini göremeyiz.

Allah'ın nura nisbetini ifade eden nassları te'vil ederek anlamaya çalışan bir kısım alimler, "Allah semavat ve arzın nurudur" ayeti ile, Allah'ı nur olarak ifade eden diğer hadisleri "Allah nurun halıkıdır" şeklinde bir te'vile tabi tutarlar. Bunlara göre Allah'a nur demek, teşbih olmaktadır. Zira, nur, bir nevi cisimdir. Halbuki Allah "Onun bir benzeri yoktur."

Mevzu, müteakip hadiste daha da açıklığa kavuşacak.[279]

-5160 -4- وعن مسروق قال:]قُلْتُ لِعَائِشَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْها. يَاأُمَّتَاهُ: هَلْ رَأى مُحَمَّدٌ # رَبَّهُ؟ فَقَالَتْ: لَقَدْ قَفَّ شَعْرِي مِمّا قُلْتَ. أيْنَ أنْتَ مِنْ ثَثٍ، مَنْ حَدَّثَكَهُنَّ فَقَدْ كَذَبَ. مَنْ حَدَّثَكَ أنَّ مُحَمَّدا رَأى رَبَّهُ فَقَدْ كَذَبَ. ثُمَّ قَرَأتْ: َتُدْرِكُهُ ا'بْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ ا'بْصَارَ. وَمَنْ حَدَّثَكَ أنَّهُ يَعْلَمُ مَا فِي غَدٍ فَقَدْ كَذَبَ. ثُمَّ قَرَأتْ: وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ مَاذَا تَكسِبُ غَداً؛ وَمَنْ حَدَّثَكَ أنَّهُ كَتَمَ شَيْئاً مِنَ الْوَحْي فَقَدْ كَذبَ. ثُمَّ قَرَأتْ: يَا أيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنْزِلَ إلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ اŒية: وَلَكِنَّهُ رَأى جِبْرِيلَ فِي صُورَتِهِ مَرَّتَيْنِ[. أخرجه الشيخان والترمذي .

4. (5160)- Mesruk rahimehullah anlatıyor: "Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'ye dedim ki: "Ey anneciğim! Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm) Rabbini gördü mü?" Bu soru üzerine:
"Söylediğin sözden tüylerim ürperdi. Senin üç hatalı sözden haberin yok mu? Kim onları sana söylerse yalan söylemiş olur. Şöyle ki: Kim sana: "Muhammed Rabbini gördü" derse yalan söylemiş olur.
(Hz. Aişe bu noktada, sözüne delil olarak) şu ayeti okudu. (Mealen): "Onu gözler idrak edemez, O ise gözleri idrak eder" (En'am 103).
Devamla dedi ki: "Kim sana derse ki Muhammed yarın olacak şeyi bilir, yalan söylemiştir. Zira ayet-i kerimede (mealen): "Hiçbir nefis yarın ne kesbedeceğini bilemez" (Lokman 34) buyrulmuştur. Kim sana Muhammed'in vahiyden bir şey gizlediğini söylerse o da yalan söylemiştir. Çünkü ayet-i kerimede (mealen): "Ey Peygamber! Sana Rabbinden her indirileni tebliğ et. Şayet bunu yapmazsan Allah'ın risaletini tebliğ etmiş olmazsın" (Maide 67) buyrulmuştur. Lakin Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Cibril'i (suret-i asliyesinde) iki sefer görmüştür." [Buhârî, Tefsir, Maide 7, (Bed'ül-Halk 6, Tefsir, Necm 1, Tevhid 4; Müslim İman, 287, (177); Tirmizî, Tefsir, En'am (3070).][280]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, bazı tariklerinde şöyle başlar: "Mesruk der ki: "Ben Hz. Aişe'nin yanında dayanmış duruyordum. Bana: "Ey Ebu Mesruk! Üç söz vardır, kim onlardan birini söylerse, Allah'a en büyük iftirayı yapmış olur..." dedi.
Hz. Aişe Allah hakkında en büyük iftira olarak tavsif ettiği sözleri yukarıda kaydettiğimiz üzere teker teker sayar ve onların butlanını gösteren ayetleri zikreder.
Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'nin cedelî üslubundan, bu üç iddianın, daha onun zamanında piyasada tedavül ettiğini ve meselelerin münakaşa edilmeye başlandığını anlamaktayız. Hadisin Teysir'e intikal eden veçhinde yok ise de, başka vecihlerinde bu meselelerden bazısına, Mesruk'un, mukabil ayet okuyarak itiraz ettiğini görmekteyiz. Mesela, Hz. Aişe'nin: "O'nu gözler idrak edemez, O ise gözleri idrak eder" ayetiyle delillendirdiği, "Allah'ın görülemeyeceği" fikrine karşı şöyle der:
"Ey mü'minlerin annesi! Bana mühlet tanı, beni fazla sıkıştırma. Allah Teala hazretleri: "Yemin olsun ki, peygamber onu apaçık ufukta gördü" (Tekvir 23);

"Yemin olsun ki, onu başka bir inişte de gördü" (Necm 13) buyurmadı mı?" dedim. Hz. Aişe de: "Bu ümmetten, o meseleyi Resulullah'a ilk soran ben oldum. Aleyhissalâtu vesselâm: "O Cibril'dir. Ben onu bu iki defadan başka halkedildiği şekilde görmedim. Onu, semadan inerken vücudunun büyüklüğü arz ile sema arasını kaplamış olarak gördüm" buyurdular" der.

Hz. İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'dan gelen bazı rivayetler de meselenin o zaman ciddi şekilde münakaşa edildiğini gösterir. Bir rivayette İbnu Ömer'in, Abdullah İbnu Abbas'a adam göndererek "Muhammed Rabbini gördü mü?" diye sordurduğunu, İbnu Abbas'ın da: "Evet!" diye cevap verdiğini, bir başka rivayette İbnu Abbas'ın: "(Ateşte yanmayan) hulle ile Hz. İbrahim'in, kelam (Allah'la konuşma) ile Hz. Musa' nın, rü'yet (Allah'ı görmek) ile de Hz. Muhammed'in mümtaz kılınmasına hayret mi ediyorsunuz? [Allah Teala hazretleri] İbrahim'i hulle ile, Musa'yı kelamla, Muhammed'i de rü'yetle seçkin kıldı" dediğini görmekteyiz.

İbnu Abbâs, bu ifadelerinde "görme" hadisesini mutlak bırakmıştır. Yani bu ifadelerde Resûlullah'ın Cenab-ı Hakk'ı "gözleriyle" gördüğü manası da mevcuttur. Halbuki, yine İbnu Abbas'tan bize nakledilen bazı rivayetlerde bu görme hâdisesi "gözle" değil "kalble" vuku bulmuştur. Nitekim Müslim'in bir rivayetinde "Onun gördüğünü kalb yalan çıkarmadı.. Andolsun ki onu diğer bir defa da Sidretü'l-Müntehâ'nınyanında gördü" (Necm 11-14) âyeti hakkında şöyle demiştir: "O, Rabbini kalbiyle iki sefer görmüştür." Bir başka tarikte "O'nu kalbiyle gördü" demiş, bir başka rivayette "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Rabbini gözüyle görmedi, bilakis kalbiyle gördü" diye ısrar etmiştir.

Alimler, bu meselede Hz. Aişe'nin nefyi ile İbnu Abbas'ın isbatını şöyle te'lîf ederler: "Nefiy gözle görmekle ilgilidir, isbat ise kalble görmekle ilgilidir." Ve derler ki: "Kalble rü'yetten maksad, kalbin hakiki görmesidir. Sadece ilim husulü değildir. Çünkü Aleyhissalâtu vesselâm, Allah'ı her an bilmekte idi. Öyleyse, rü'yeti isbattan maksad, Allah'ı kalbi ile görmesidir. Ona hâsıl olan rü'yet, kalpte yaratılmış olan rü'yettir, tıpkı diğer insanlara gözde yaratılan rü'yet gibi. Rü'yet (görme) hâdisesi ise, her ne kadar âdeten gözde yaratılması câri ise de, hadd-i zâtında, aklen husûsi bir şarta bağlı değildir."

İbnu Hacer, mevzuyu, önceki hadisin şerhi zımnında kaydettiğimiz rivayetleri de zikrederek tahlile şöyle devam eder: "İbnu Huzeyme kuvvetli bir senetle Hz. Enes'ten: "Muhammed Rabbini gördü" rivayetini kaydeder. Müslim'de Ebu Zerr rivayeti olarak, onun Resûlullah'a bu hususta sorduğu, Resûlullah'ın: "Nurdur, nasıl görebilirim?" dediği kaydedilmiştir. Ahmed'de yine Ebu Zerr'den: "Bir nur gördüm" cevabını aldığını, İbnu Huzeyme'de Ebu Zerr'in: "Allah'ı kalbiyle

gördü, gözüyle görmedi" dediği kaydedilmiştir. Böylece, Ebu Zerr'in Nur'u zikirdeki gayesi açıklık kazanmaktadır: "Nur, Resûlullah'ın, Allah'ı gözüyle görmesine mâni olmuştur."
İbnu Hacer devamla der ki: "Kurtubî, el-Müfhim'de, "Bu meselede tevakkuf etmek gerekir" diyenlerin görüşünü tercih eder. Bu görüşü birkısım muhakkiklere nisbet eder ve: "Bu babta kesin bir delil yok" diyerek mezkur görüşü takviye eder ve devamla der ki: "Her iki görüş sahiplerinin istidlalde kullandıkları deliller zahirde müteârızdırlar ve te'vile kâbildirler. Mesele ise, amelî meselelerden değil ki, zannî delillerle iktifa edilsin. Bu mesele akideye girmektedir. Akide hususunda katî delillerle istidlâl edilir. İbnu Huzeyme, Kitâbu't-Tevhîd'de rü'yetin isbatını tercih etmiş, bu hususta istidlal için sözü uzatmıştır. Onu burada zikretmeyeceğiz. İbnu Abbâs'tan vârid olan görüşü, "rü'yet iki sefer vaki oldu, biri kalbiyle" diye te'vil eder. Bu hususta kaydettiğim seni iknaya yeterlidir."
İbnu Hacer, Ahmed İbnu Hanbel'in de rü'yeti isbat edenlerden olduğuna dair rivayet geldiğini kaydeder, ancak bunun bir rivayet hatası olduğuna dair yapılan açıklamaları da kaydeder.
Rü'yetin sübutuna meyleden Nevevî der ki: "Hz. Aişe, rü'yeti merfu bir hadise dayanarak reddetmiyor, eğer nezdinde bu hususta bir rivayet olsaydı onu zikrederdi. İstinbatını, ayetin zâhirinden zikrettiği manaya dayandırmıştır. Halbuki bu meselede sahâbeden birkısmı kendisine muhalefet etmiştir. Usul kâidesine göre, sahâbeden biri bir hükme varır, diğer bir sahâbe de ona muhalefet ederse, onun bu sözü kesin, bağlayıcı bir hüccet olmaz."
İbnu Hacer, Nevevî'nin bu sözünü kaydettikten sonra, bunu nasıl söylediğine hayretini ifade eder ve Hz. Aişe'nin, Müslim'de gelen ve biri şu açıklamamızın baş tarafında kaydettiğimiz rivayet[281] olmak üzere kaydettiği birkaç rivayetle, Hz. Aişe'nin bu meselede Resûlullah'ın açıklamasına dayandığını belirtir.
Hadiste mevzu edilen bu husus, Resûlullah'ın Cebrail aleyhisselâm'ı fıtrî ve aslî hüviyetiyle iki sefer görmesidir. Bunun biri yeryüzünde vukûa gelmiştir. Vahyin bidayetlerinde, yukarı ufukta, arz ve sema arasını dolduran bir azamette görmüştür. İkincisi ise, Mîraç sırasında, Sidretü'l-Münteha'nın yanında vukûa gelmiştir.[282]

---

[1] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/264-265.

[2] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/266-269.

[3] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/270-271.

[4] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/271-274.

[5] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/274.

[6] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/275.

[7] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/275.

[8] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/276.

[9] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/276.

[10] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/276-277.

[11] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/277-279.

[12] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/279-280.

[13] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/280.

[14] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/281.

[15] Bu mevzu Peygamberimizin Hadislerinde Medeniyet Kültür ve Teknik adlı eserlerimizde daha geniş işlenmiştir (s. 96-104).

[16] A. Le Grip, Mehdisme en Afrique Noire, L'Afrique et L'Asie, 1952, Nu. 18.

[17] R. Bastide, Messiannisme et developement economique et social, Cahier Intemation aux de Sociologie, 1961, Nu: XXX!.

[18] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/281-283.

[19] Haşiye: Hatta onlardan bir tanesi olan Seyyid Ahmed-üs Sünûsî, milyonlar müride kumandanlık ediyor. Seyyid İdris gibi diğer bir zat, yüzbinden fazla müslümanlara kumandanlık ediyor. Seyyid Yahya gibi bir başka seyyid, yüzbinler adamlara emirlik ediyor.. Ve hâkeza... Bu seyyidler kabilesinin efradlarında böyle zâhiri kahramanlar çok olduğu gibi; Seyyid Abdülkâdir-i Geylânî, Seyyid Ebülhasen-i Şâzelî, Seyyid Ahmed-i Bedevî gibi mânevî kahramanların kahramanları dahi varlarmış.

[20] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/283-287.

[21] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/290-292.

[22] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/293.

[23] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/294.

[24] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/294-296.

[25] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/296.

[26] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/296-297.

[27] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/297.

[28] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/298.

[29] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/299.

[30] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/300-301.

[31] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/301.

[32] Temim hadîsi 5009 numarada geçti. İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları.

[33] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/301-304.

[34] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/305.

[35] Tasvir ettiğimiz şekilde çarık ayakkabılar 1950'li yılların ortalarına kadar giyilirdi. Çarığın alt kısmını ve etrafını besleyen keçe vs.'ye de dolak denirdi.

[36] Guzz'un Oğuz demek olduğu açıktır.

[37] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/305-308.

[38] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/309-310.

[39] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/310.

[40] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/311.

[41] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/311.

[42] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/312.

[43] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/312.

[44] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/312.

[45] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/313.

[46] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/313.

[47] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/313.

[48] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/314.

[49] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/315.

[50]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/315.
[51]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/315-316.
[52]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/317.
[53]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/317.
[54]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/317-319.
[55]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/320.
[56]
Bu şarlatanlardan bazılarını birinci ciltte tanıttık (s. 520-521).
[57]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/320.
[58]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/321.
[59]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/321.
[60]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/322.
[61]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/322-323.
[62]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/324.
[63]
Burada zikri geçen Abdullah İbnu Amr hadisi şöyledir: اَوَّلُ آياتِ طُلُوع الشَّمْسِ مِنْ مَغْرِبهَا وَخُرُوجُ الدَّابَةِ عَلى النَّاسِ ضُحىً فأيُّهُمَا خَرَجَتْ قَبْلَ أخْرى فأخرى مِنْهَا غَرِيبٌ
"Kıyâmet alâmetlerinin ilki güneşin battığı yerden doğması ve kuşluk vaktinde insanlara Dabbetü'l-arzın çıkmasıdır. Bunlardan hangisi önce çıkarsa diğerinin çıkması buna yakındır" (Müslim, Fiten 118).
[64]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/324-327.
[65]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/327-328.
[66]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/328.
[67]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/329.
[68]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/330.
[69]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/330.
[70]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/330-331.
[71]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/331.
[72]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/331.
[73]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/331-332.

[74] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/332.
[75] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/332-333.
[76] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/334.
[77] O hadis şudur: "Cahcâh denilen bir adam melik olmadıkça günlerle geceler gitmez."
[78] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/334-335.
[79] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/335.
[80] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/335-336.
[81] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/336-337.
[82] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/337.
[83] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/337.
[84] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/337.
[85] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/337-338.
[86] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/338-339.
[87] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/339.
[88] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/339.
[89] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/339-341.
[90] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/341-342.
[91] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/342.
[92] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/342-343.
[93] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/344.
[94] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/344-345.
[95] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/345.
[96] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/345-346.
[97] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/347.
[98] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/347.
[99] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/348.
[100] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/348.
[101] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/349.

[102] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/349-350.

[103] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/350.

[104] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/350-354.

[105] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/354-355.

[106] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/355.

[107] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/355.

[108] Bu açıklama 5051 numaralı hadisteki açıklamaya nazaran tabir itibariyle farklı ise de esasta aynıdırlar.

[109] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/355-356.

[110] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/356.

[111] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/357.

[112] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/357-358.

[113] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/358.

[114] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/359.

[115] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/359-361.

[116] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/362.

[117] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/362-363.

[118] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/363.

[119] Neşir; hesap vermek üzere amel defterlerinin ortaya çıkarılmasıdır.

[120] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/363-365.

[121] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/365.

[122] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/366-367.

[123] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/368.

[124] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/368-369.

[125] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/369-370.

[126] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/370.

[127] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/370-371.

[128] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/371.

[129] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/372.

[130] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/372-373.

[131] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/373.

[132] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/373.

[133] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/373.

[134] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/373-374.

[135] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/374-375.

[136] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/375.

[137] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/376.

[138] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/376.

[139] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/377-378.

[140] Sa'dân: Develerin otladığı kırlarda biten dikenli bir bitkidir. Bitkinin her tarafından dikenler çıkar (Ahterî). Halkımız bu bitkiye deve dikeni der.

[141] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/381-383.

[142] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/383-385.

[143] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/385.

[144] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/385.

[145] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/386.

[146] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/386-387.

[147] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/387-388.

[148] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/388-389.

[149] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/390.

[150] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/391.

[151] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/391.

[152] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/392.

[153] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/392.

[154] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/393.

[155] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/393-394.

[156] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/394.
[157] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/394.
[158] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/394-395.
[159] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/395.
[160] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/395.
[161] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/396.
[162] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/397.
[163] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/397-398.
[164] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/398-399.
[165] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/399.
[166] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/400.
[167] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/400.
[168] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/401-402.
[169] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/402-403.
[170] Resûlullah Uhud savaşında yaralanınca: "Peygamberlerini yaralayan bir kavme Allah nasıl felâh verir?.." diye bedduada bulunmuştu. Bunun üzerine kaydettiğimiz âyet nâzil oldu. Ayet-i kerimenin ifade ettiği üzere, bilahare, o savaşa katılan niceleri İslâm'a girmiş ve İslâm'ın inkişafında fevkalade hizmetler vermiştir. Hâlid İbnu Velîd radıyallahu anh gibi.
[171] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/403-404.
[172] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/404.
[173] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/405.
[174] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/406-407.
[175] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/410-412.
[176] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/412-414.
[177] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/414-415.
[178] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/415.
[179] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/416.
[180] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/416.
[181] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/416-417.

[182] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/417.

[183] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/417-418.

[184] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/419.

[185] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/419-420.

[186] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/420.

[187] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/421.

[188] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/421-422.

[189] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/422-423.

[190] Rida: Bele kadar giyilen (gömlek), izâr, belden aşağı giyilen elbisedir.

[191] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/423-425.

[192] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/425-426.

[193] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/426.

[194] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/426.

[195] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/426-427.

[196] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/427.

[197] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/427.

[198] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/427.

[199] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/427-429.

[200] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/429.

[201] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/429-430.

[202] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/430.

[203] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/430-431.

[204] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/431.

[205] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/431-432.

[206] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/432.

[207] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/432-433.

[208] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/433.

[209] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/433-434.

[210] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/434.
[211] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/434-435.
[212] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/435.
[213] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/435-436.
[214] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/436.
[215] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/436.
[216] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/437.
[217] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/437.
[218] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/437.
[219] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/438.
[220] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/438.
[221] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/438.
[222] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/438-439.
[223] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/439.
[224] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/439.
[225] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/440.
[226] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/440-441.
[227] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/441.
[228] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/441.
[229] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/442.
[230] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/442-443.
[231] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/443-444.
[232] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/444.
[233] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/445.
[234] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/445.
[235] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/446.
[236] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/446-447.
[237] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/447.

[238] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/448.
[239] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/448-449.
[240] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/450.
[241] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/450.
[242] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/450.
[243] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/451.
[244] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/451.
[245] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/451.
[246] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/452-453.
[247] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/453.
[248] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/454.
[249] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/454.
[250] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/454-455.
[251] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/455-456.
[252] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/456-457.
[253] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/457.
[254] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/457-458.
[255] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/458.
[256] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/458.
[257] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/459.
[258] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/459.
[259] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/460-461.
[260] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/462.
[261] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/462.
[262] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/462.
[263] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/463.
[264] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/463.
[265] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/464.

[266] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/464-465.
[267] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/465-466.
[268] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/466-467.
[269] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/467.
[270] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/468.
[271] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/468.
[272] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/469.
[273] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/469-470.
[274] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/471-472.
[275] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/473.
[276] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/473-474.
[277] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/474-475.
[278] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/475.
[279] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/475.
[280] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/476.
[281] Mezkur rivayette, Hz. Aişe, sorusu üzerine Mesrûk'a: "Bu ümmetten, o meseleyi Resûlullah'a ilk soran ben oldum. Aleyhissalâtü vasselâm : "O, Cibril'dir!.." buyurdular" demiştir.
[282] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/476-479.

ÂZAD ETME, MÜDEBBER KILMA VE MUKÂTEBE YAPMA VE KÖLE İLE MUSAHABE (ARKADAŞLIK) BÖLÜMÜ

(Bu bölüm dört babtır)

*

BİRİNCİ BAB

KÖLE ÂZAD ETMENİN FAZİLETİ

*

İKİNCİ BAB

KÖLE İLE MUHASEBE VE KÖLE EDİNME ÂDÂBI

*

İYİ MUAMELE

*

KÖLEYİ AFFETMEK

*

KÖLEYİ DÖVME VE KAZF

*

KÖLEYİ TESMİYE

*

ÜÇÜNCÜ BAB

ÂZAD ETME

*

DÖRDÜNCÜ BAB

MÜDEBBER KILMA, MÜKÂTEBE YAPMA

UMUMÎ AÇIKLAMA

Kölelik insanlığın eski bir müessesesidir. Bunu İslamiyet vaz'etmemiştir. Kölelik esas itibariyle savaştan kaynaklanmaktadır. Zira kazanan taraf, mağlub olan tarafı esir etmekte ve köleleştirmektedir. İslam geldiğinde bu müessese vardı.
İslam bunu tek başına kaldıramazdı, çünkü beynelmilel bir yaygınlığa sahip idi. Öyleyse bunun ilgası beynelmilel karşılıklı anlaşmalarla mümkün idi. İslam'ın bunu tek taraflı yasaklaması olamazdı. Zira savaşta elde edilen esirlere yapılacak muamele, her iki tarafın mutabakatı ile tesbit edilir. İslam, Batılıların yaptığı gibi hür insanları köleleştirmeyi kabul etmez. Bilindiği gibi, bugün Amerika'daki siyahîlerin menşei Afrika'dan baskınlarla yakalanıp Amerika'da köleleştirilen hür insanlardır. İslamiyet bunu tecviz etmez.
İslam kölelere bir kısım haklar tanıyarak onların durumunu düzeltmiştir. Bazılarını hatırlatalım:

* Kölelere okumayazma öğretilmesi teşvik edilmiştir.

* Mekteplerde muallimlerin kölehür hiçbir çocuğa ayırım yapmaması, hepsine eşit muamelede bulunması emredilmiştir.

* Kölelerin, efendisinin yediğinden yemesi, giydiğinden giydirilmesi tavsiye edilmiştir.

* Kölelere hürriyete kavuşma fırsatları verilmiştir. Kefaret gerektiren bir çok cezada ilk şık köle âzad etmektir.

** Yemin kefareti.
** Zıhâr kefâreti.

** Katl kefâreti.

** Oruç kefâreti gibi.

* Mukâtebe, yani efendiyle anlaşarak hürriyetini kazancıyla satınalma anlaşma yapma hakkı, 4184 numaralı rivayette görüleceği üzere bu âyetle sâbit olan bir haktır. Birçok âlimler kölenin mükâtebe talebine efendinin itiraz hakkı olmadığı görüşündedir.

* Mahkeme hakkı: Köle haksız muameleye maruz kalırsa kadıya çıkabilir. Efendi köleye dilediği muameleyi yapamaz.

* Hayat hakkı: Efendi köleyi öldüremez, işkence edemez, herhangi bir uzvunu sakatlayamaz. Aksi takdirde suçlu duruma düşer.

* Müteakiben görüleceği üzere köle âzadı en hayırlı amellerden biri kılınmıştır. Kölelik statüsüne İslam'ın getirdiği bu iyileşme, tarihte İslam dışı memleketlerden kölelerin İslam beldesine kaçmasına sebep olmuştur.
İslam tarihi, dinin getirdiği bu ıslah sayesinde kölelikten yetişen nice sultanlar, vezirler, valiler, askeri komutan ve fatihler tanır. Hele âlim o kadar çok ki... Daha ilk asırda, Sahâbe ve Tâbiîn devrinde ilim hayatı köle asıllıların eline geçmiş durumdadır. Bir rivayeti buraya kaydedeceğiz
Zührî anlatıyor:
"Abdülmelik İbnu Mervân'ın huzuruna çıkmıştım. Bana: "Ey Zührî nereden geliyorsun?" diye sordu. Ben: "Mekke'den geliyorum" deyince, aramızda şu konuşma geçti:
"Mekke halkına mürşidlik edecek geride kim kaldı?
"Atâ İbnu Ebî Rabâh."
"Arap asıllı mı, mevâli mi?" (Mevâli, âzadlı köle demektir.)
"Mevâlîdendir."
"Pekâla Mekkelilere ne ile hükmeder?"
"Diyânet ve rivayetle" (Hz. Peygamber'in sünneti ile.)
"Diyanet ve rivayet ehli irşad etmeye layıktır. Yemen ehline kim mürşidlik ediyor?"
"Tâvus İbnu Keysân."
"Arap asıllı mı, mevâlîden mi?"
"Pekâla onlara ne ile hükmedecek?"
"Mevâlidendir."
"Atâ'nın hükmettiği ile (yani Diyanet ve Rivayetle)."
"Öyleyse layıktır. Mısır ahalisine kim mürşidlik edecek?"
"Yezid İbnu Ebî Habib."
"Arap asıllı mı, mevalîden mi?"
"Mevâliden."

"Şam ahalisine kim mürşidlik ediyor?"
"Mekhul."
"Arap asıllı mı, mevâlîden mi?"
"Mevâlidendir. Huzeyl kabilesine mensup bir kadın tarafından âzad edilmiş. (Sudan asıllı) Nûbî bir köledir."
"Cezîre ahalisine kim mürşidlik ediyor?"
"Meymun İbnu Mihrân.""Arap asıllı mı, mevâlîden mi?"
"Mevâlîdendir."
"Horasan ahalisine kim mürşidlik ediyor?"
"Dahhâk İbnu Müzâhim."
"Arap asıllı mı, mevâliden mi?"
"Mevâlîden."
"Basra ahalisine kim mürşidlik ediyor?"
"el-Hasan İbnu Ebî'l-Hasan (Hasan Basrî) Hazretleri."
"Arap asıllı mı mevâliden mi?""Mevâlîden."
"Helâk olasıca, Kûfe'ye kim mürşidlik ediyor?""İbrahim en-Nehâî."
"Arap asıllı mı, mevâlîden mi?"
"Bu Arap asıllıdır."
"Ey helâk olasıca Zührî, beni biraz ferahlattın. Allah'a kasem olsun, mevâlî, Araplar üzerine efendi olmuş bulunuyor. Araplar minberin dibinde otursun da mevâli üstüne çıkıp bunlara hutbe okusun ha (olacak şey değil)!"
"Ey mü'minlerin emîri, bu Allah'ın takdiridir. O'nun dinini kim tatbik eder korursa, efendi olur, kim de tatbik etmez, elden kaçırırsa zelil olur!"[1]

BİRİNCİ BAB

KÖLE ÂZAD ETMENİN FAZİLETİ

-4149 -1- عن أبي هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: أيُّمَا رَجُلٍ أعْتَقَ امْرَأً مُسْلِماً، اسْتَنْقَذَ اللهُ تَعالى بِكُلِّ عُضْوٍ مِنْهُ عُضْواً مِنَ النَّارِ[.زاد في رواية أخرى: »حَتّى فَرْجَهُ بِفَرْجِهِ«. أخرجه الشيخان والترمذي .

1. (4149)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim bir müslüman erkeği âzad ederse, onun her bir uzvuna mukabil, bunun bir uzvunu Allah ateşten âzad eder."
Bir diğer rivayette şu ziyade var: "...hatta fercine mukabil fercini..." [Buhârî, Itk 1; Müslim, Itk 24, (1509); Tirmizî, Nüzûr 19, (1547).][2]

-4150 -2- وعن واثلة بن ا'سقع رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]أتَيْنَا رَسُولَ اللهِ # في صَاحِبٍ لَنَا أوْجَبَ: يَعْنِى النَّارَ بِالْقَتْلِ. فقَالَ: أعْتِقُوا عَنْهُ يُعْتِقِ اللهُ بِكُلِّ عُضْوٍ مِنْهُ عُضْواً مِنَ النَّارِ[. أخرجه أبو داود .

2. (4150)- Vâsile İbnu'l-Eska' (radıyallahu anh) anlatıyor: " Kendisine -katl sebebiyle ateş- vacib olan bir arkadaşımızla Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelmiştik.
"Ona bedel bir köle âzad edin, Allah da onun her bir uzvuna bedel sizden bir uzvu ateşten âzad etsin!" buyurdu." [Ebu Dâvud, Itk 13, (3964).][3]

AÇIKLAMA:

1- Bu iki rivayet köle âzad etmenin faziletini beyan etmektedir: Âzad eden, âzad ettiği kölenin her bir uzvuna mukabil bir uzvunu cehennem ateşinden korumaktadır. Kur'an-ı Kerim'de (fekkü rakabe) tabiri de bu meseleye temas eder. Bir hadiste fekkü rakabe, "kölenin hürriyetine kavuşma işinde ona yardımcı

olmak" olarak açıklanır. Rabbimizin "zor geçidi aşmak" olarak tavsif ettiği fekkü rakabe (Beled 11-13)'nin âzad etme ma'nâsına da geldiği söylenmiştir. Âzad olmasında yardımcı olmak "zor geçidi aşmak" kıymetinde ise, bütünüyle âzad etmek çok daha kıymetli bir amel olmalıdır.

2- Nesâî'nin bir rivayeti şöyledir: "Hangi müslüman, iki köle müslüman kadını âzad ederse, onlar bunun ateşten kurtuluşunu sağlarlar, onlardan iki kemik bunun bir kemiğine bedel olur. Hangi müslüman kadın, bir kadın müslümanı âzad ederse, onun hürriyeti, bunun ateşten âzadlığına sebep olur." Bu hususta başka rivayetler de var.

3- Rivayetler âzad etmenin faziletini ifade ederler, ancak erkeğin âzad edilmesi kadının âzad edilmesinden daha kıymetli olmaktadır. İbnu Hacer bunun sebebini: "Çünkü, kadının hür kılınması, çoğu kere onun zayi olmasına sebep olmaktadır. Halbuki erkeğin hürriyete kavuşmasında, kadında bulunmayan bazı umumî ma'nâlar mevcuttur. Kaza (hakimlik yapma) yetkisi, cihad, şehâdet gibi erkeklere mahsus ammeye bakan menfaat ve yetkiler var." diye açıklar.

4- Hadiste geçen "Allah onun herbir uzvuna mukabil, bunun bir uzvunu ateşten halas eder" ifadesi, tam istifadenin olması için kölenin eksiksiz olmasının, bütün uzuvlarının mevcut bulunmasının gereğine bir işarettir. Hattâbî, iğdişlik gibi, bir menfaat sağlayan eksikliğin, elde edilen o menfaatle telafi edileceğine dikkat çekmişse de, Nevevî diğer âlimler eksiksiz olanın âzad edilmesinin her halukârda evlâ olacağını söylemiştir.

5- İbnu'l-Münir, kefâret olmak üzere âzad edilecek kölenin müslüman olması gereğine hadiste işaret olduğunu belirtmiştir. "Zira der, kefaret ateşten kurtarıcıdır, öyleyse, bunun ateşten kurtulmuş biriyle olması gerekir."[4]

İKİNCİ BAB

KÖLEYE MUSAHEBE VE MUAMELE ADÂBI

*** İYİ MUAMELE**

-4151 -1- عن أبي بكر رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #:َ يَدْخُلُ الْجَنَّةَ سَيِّءُ الْمَلْكَةِ[. أخرجه الترمذي .

1. (4151)- Hz. Ebu Bekr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kötü muamele sâhibi cennete giremez." [Tirmizî, Birr 29, (1947).][5]

-4152 -2- وعن رافع بن مكيث رَضِيَ اللّهُ عَنْه، وَكَانَ من جهينة قد شهد الحديبية مع رَسُولِ اللّه # قَالَ:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: حُسْنُ الْمَلْكَةِ نَمَاءٌ، أوْ قَالَ يُمْنٌ، وَسُوءُ الْخُلُقِ شُؤْمٌ[. أخرجه أبو داود.»النَّمَاءُ« الزيادة.
وَ»اليمن« ضد الشوم .

2. (4152)- Rafi' İbnu Mekîs (radıyallahu anh) -ki Cüheynelidir, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte Hudeybiye seferine katılmıştır- anlatıyor; "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"İyi muamele artmadır -veya uğurdur dedi- kötü huyda uğursuzluktur." [Ebu Dâvud, Edeb, 133, (5162, 5163).][6]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste geçen hüsnü'lmeleke, "köleye iyi muamele etmek" ma'nâsına gelir.
Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), emri altında bulunan kimselere, efendi durumunda olan büyüğün iyi muamele etmesini tavsiye etmekte, bunu uğur olarak tavsif etmekte, kötü muameleyi de uğursuzluk. Şârihler: Efendi, emri altındakilere iyi davranırsa onlar da samimi hislerle, severek, isteyerek güzel hizmet ederler. Böylece karşılıklı muhabbet, saygı doğar. Bundan da huzur ve

bereket hâsıl olur. Kötü davranış da aksi bir netice hasıl ederki, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bunu, uğursuzluk diye tavsif etmiştir.

2- Köleye iyi muameleyi tavsiye eden Ebu Dâvud hadislerinden birkaçını kaydediyoruz: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ölmezden önce söylediği en son sözü: "Namaz, namaz, ellerinizin sahib olduğu köleler hususunda Allah'tan korkun!" oldu." "Köleleriniz kardeşlerinizdir. Allah onları sizin ellerinizin altına (emaneten) koymuştur. Öyleyse kimin elinin altında kardeşi varsa, ona, yediğinden yedirsin, giydiğinden giydirsin, yapamayacağı işi buyurmasın, buyurduğu takdirde yardım etsin."(88) "Kim kölesine tokat atar veya döverse bunun kefareti onu âzad etmesidir."[7]

*** KÖLEYİ AFFETMEK**

-4153 -1- عن ابن عمر رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]جَاءَ رَجُلٌ إلى رسولِ اللّهِ # فقَالَ: يَا رَسُولَ اللّهِ كَمْ أعْفُو عَنِ الخَادِمِ؟ فَصَمَتَ #. ثُمَّ سَألَهُ، فقَالَ: يَا رَسُولَ اللّهِ كَمْ أعْفُو عَنِ الْخَادِمِ؟ فقَالَ اعْفُ عَنْهُ فِي كُلِّ يَوْمٍ سَبْعِينَ مَرَّةً[. أخرجه أبو داود والترمذي .

1. (4153)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Bir adam Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelerek: "Hizmetciyi ne kadar affedeyim?" diye sordu. Aleyhissalâtu vesselâm susup cevap vermedi. Adam tekrar:
"Ey Allah'ın Resûlü! Hizmetcimi ne kadar affedeyim?" diye sordu. Bu sefer: "Her gün yetmiş kere affet!" cevabını verdi. [Ebu Dâvud, Edeb 133, (5164); Tirmizî, Birr 31, (1950).][8]

-4154 -2- وَعن المَعْرُورِ بْنِ سُوَيْد قَالَ:]رَأيْتُ أبَا ذَرٍّ وَعَلَيْهِ حُلَّةٌ وَعلى غُمِهِ مِثْلُهَا. فَسَألْتُهُ عَنْ ذلكَ. فَقَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللّهِ # يَقُولُ: هُمْ إخْوَانُكُمْ وَخَوَلُكُمْ جَعَلَهُمُ اللّهُ تَعالى تَحْتَ أيْدِيكُمْ. فَمَنْ كَانَ أخُوهُ تَحْتَ يَدِهِ فَلْيُطْعِمْهُ مِمَّا يَأكُلُ وَلْيُلْبِسْهُ مِمَّا يَلْبَسُ وَ تُكَلِّفُوهُمْ مِنَ الْعَمَلِ مَا يَغْلِبُهُمْ. فَإنْ كَلَّفْتُمُوهُمْ فَأعِينُوهُمْ عَلَيْهِ[. أخرجه الخمسة إ النسائي.»الخَوَلُ« حشم الرجل وأتباعه .

2. (4154)- Ma'rur İbnu Süveyd rahimehullah anlatıyor: "Ebu Zerr'i gördüm, üzerinde bir takım (hulle) vardı, kölesi de aynı şekilde bir takım giyiyordu. Bunun sebebini sordum. Bana şu cevabı verdi: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan şöyle söylediğini işitmiştim:
"Onlar sizin kardeşleriniz ve yakın adamlarınızdır. Allah Teâlâ Hazretleri onları ellerinizin altına (emaneten) koymuştur. Kimin kardeşi eli altında ise, yediğinden yedirsin, giydiğinden giydirsin, yapamayacağı iş buyurmayınız, eğer buyurursanız onlara yardım edin." [Buhârî, İman 22, Itk 15, Edeb 44; Müslim, Eyman 40 (1661); Ebu Dâvud, Edeb 133, (5157, 5158, 5161); Tirmizî, Birr 29, (1946).][9]

AÇIKLAMA:

Nevevî der ki: "Hadiste gelen "yediğinden yedirme, giydiğinden giydirme" emri vecibe değil, istihbab ifade eder. Efendiye vacib olan, kölenin yiyecek ve giyeceğini ma'ruf üzere te'mindir. Maruf demek bölgenin, şahısların âdetlerine, durumlarına uygun olarak demektir. Bu, efendinin yediği ve giydiği cinsten de olabilir, daha düşük de olabilir, daha fevkinde de olabilir. Hatta efendi, âdete muhalefet ederek, kendisi, zühd veya cimrilik sebebiyle emsâlinden daha düşük bir seviye ile iktifa edecek olsa, kölesine cimrilik etmesi, rızası olmadan kendisi gibi olmaya zorlaması helal olmaz."[10]

4155-3- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ # إذَا أتَى أحَدَكُمْ خَادِمُهُ بِطَعَامِهِ، فَإنْ لَمْ يُجْلِسْهُ مَعَهُ فَلْيُنَاوِلْهُ لُقْمَةً أوْ لُقْمَتَيْنِ، أوْ أُكْلَةً أوْ أُكْلَتَيْنِ فَإنَّهُ وَلِيَ حَرَّهُ وَعِجَهُ[. أخرجه البخاري، وهذا لفظه، وأبو داود والترمذي .

3. (4155)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Birinize hizmetçisi yemeğini getirince, onu beraber yemek üzere oturtmayacaksa, hiç olsun bir iki lokma veya bir iki yiyecek versin. Zira yemeğin hararet (pişirme) ve muamele (zahmeti)ni o çekmiştir." [Buhârî, Et'ime 55, Itk 18; Tirmizî, Et'ime 44, (1854); Ebu Dâvud, Et'ime 51, (3846); (Müslim, Eymân 42, (1663).][11]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste geçen "lokma" veya "yiyecek" tabirleri ravinin bir tereddüdü olmaktadır, aynı ma'nâda kullanılmıştır.

2- Hizmetçiye bir iki lokma verilmesi, yemeğin azlığı veya çokluğuna göre, şartlara göre az veya çok miktarda yapılacak ikramı ifade eder.

3- Bu hadis daha önce Ebu Zerr'den kaydedilen rivayette ifade edilen efendi ile köle arasında eşitlik sağlama meselesinin bir istihbab olduğunu, yemede ve giymede eşitliği sağlamak veya köleyle beraber yemenin efendinin ihtiyarına bırakılan müstehab bir tavır olduğunu ifade eder. İbnu Hacer der ki: "İbnu'l-Münzir bütün ilim ehlinden şunu nakletmiştir: Vacib olan, efendinin köleye, o bölgede emsalinin çoğunlukla yediğinden yedirmektir, katık ve giyecek için de hüküm böyledir. Efdal olanı hizmetçiyi de ortak etmek ise de, efendi nefîs olanları kendine ayırabilir."[12]

KÖLEYE MUSAHABE VE MUAMELE ÂDÂBI

*** HİZMETÇİNİN DÖVÜLMESİ VE KAZFI**

-4156 -1- عن أبي سعيد الخدري رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: إِذَا ضَرَبَ أَحَدُكُمْ خَادِمَهُ فَذَكَرَ اللّهَ تَعالى فَارْفَعُوا أَيْدِيكُمْ عَنْهُ[. أخرجه الترمذي .

1. (4156)- Ebu Saîdi'l-Hudrî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Biriniz hizmetçisini dövünce, hizmetçi Allah'ın ismini zikrede(rek Allah aşkına vurma diye)cek olursa derhal elinizi kaldırın." [Tirmizî, Birr 32, (1951).][13]

AÇIKLAMA:

1- Tîbî, te'dib maksadıyla dövme sırasında Allah'tan yardım dilemek kasdıyla

ismi anıldığı takdirde Allah'ı tazimen dövmeyi bırakmak gerektiğini, ancak hadd cezası tatbik edilirken, Allah'a sığınacak olursa dinlememek gerektiğini söyler.

2- Kritik durumlarda Allah'ın adına müracaat etmek, Kur'ânî bir irşaddır. Binaenaleyh, mü'min kişi sıkışık anlarında O'na başvurduğu gibi, kendisine karşı başvurulduğu takdirde, onun hakkını vermeli, Allah'a tazimen isteneni yerine getirmeli, davranışından vazgeçmelidir. Âyet şöyle:

"Ey insanlar, sizi bir tek nefisten yaratan, ondan eşini var eden ve ikisinden pek çok erkek ve kadın meydana getiren Rabbinize hürmetsizlikten sakının. Kendisi adına birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allah'ın ve akrabanın haklarına riayetsizlikten de sakının" (Nisa 1).[14]

-4157 -2- وعن معاوية بن سويد بن مقرن قال:]لَطَمْتُ مَوْلىً لَنَا فَهَرَبْتُ، ثُمَّ جِئْتُ قُبَيْلَ الظُّهْرِ فَصَلَّيْتُ خَلْفَ أبِي. فَدَعَاهُ وَدَعَانِي، ثُمَّ قَالَ لِلْخَادَمِ: امْتَثِلْ مِنْهُ، فَعَفَا. ثُمَّ قَالَ: كُنَّا بَنِي مُقَرِّنٍ عَلى عَهْدِ رَسُولِ اللّهِ #. لَيْسَ لَنَا خَادِمٌ إلاَّ وَاحِدَةٌ فَلَطَمَهَا أحَدُنَا. فَبَلَغَ ذلِكَ رَسولَ اللّهِ # فقَالَ: أعْتِقُوهَا، فَقِيلَ لَهُ: لَيْسَ لَهُمْ خَادِمٌ غَيْرُهَا قَالَ: فَلْيَسْتَخْدِمُوهَا فَإذَا اسْتَغْنَوْا عَنْهَا فَلْيُخَلُّوا سَبِيلَهَا[. أخرجه مسلم وأبو داود والترمذي.ومعنى »امْتَثِلْ مِنْهُ« اقتصّ مثل ما فعل بك.و»الخَادِمُ« الذى يخدمك ذكراً كان أو أنثى .

2. (4157)- Muâviye İbnu Süveyd İbni Mukarrin anlatıyor: "Bizim bir âzadlımıza bir tokat attım ve kaçtım. Sonra öğleden az önce döndüm, babamın arkasında namaz kıldım. Babam âzadlıyı da beni de çağırdı. Sonra hizmetçiye: "Misilleme (onun sana yaptığının mislini) yap!" dedi. Hizmetçi affetti. Bunun üzerine babam anlattı: "Biz Benî Mukarrin, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında tek bir hizmetciye sahiptik. Ona birimiz bir tokat vurdu. Bu hadise Aleyhissalâtu vesselâm'ın kulağına ulaşmıştı: "Onu âzad edeceksiniz!" emir buyurdular. Kendisine: "Ondan başka hizmetçileri yok!" dendi. Bunun üzerine: "Öyleyse onu hizmetlensinler. Ancak ne zamandan ondan müstağni olurlarsa, derhal yol versinler!" buyurdular." [Müslim, Eymân 31, (1658); Tirmizî, Nüzûr 14, (1542); Ebu Dâvud, Edeb 133, (5166, 5167).][15]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, hizmetçi ve kölelere iyi muameleyi, gönül alıcı davranmayı emretmektedir. Hadiste geçen "misilleme yap" cümlesini bazı âlimler "kısas olarak sana yapılanın aynını yap" diye açıklamışlardır. Ancak buradaki kısas şerî kısas değildir. Çünkü, kısas hudûd'a giren ağır suçlarda muteberdir. Halbuki atılan bir tokat, şerî kısas olmaz. Bu çeşit cezalar tâzirdir. Öyleyse "misilleme yap" emri hizmetçinin gönlünü almaya râcidir, vecibe değildir. Ayrıca tokat vurana da bir derstir.

2- Bazı rivayetlerde Süveyd'in yedi kardeş oldukları, tokadın yüze atıldığı, yüze vurmanın haram edilmiş olduğu vs. bazı teferruat daha gelmiştir.

3- Rivayetlerde mevlâ, hâdim aynı ma'nâda kullanılmaktadır. Köle demektir. Hâdim erkek ve kadın her ikisi için kullanılır. Rivayetten tokatlanan hâdim'in kadın olduğu anlaşılmaktadır. Buna rağmen hâdime diye ifade edilmemiştir, çünkü Araplar hâdime şeklini kullanmazlar, kadın içinde hâdim derler. [16]

-4158 -3- وعن أبي مسعود البدري رَضِيَ اللّهُ عَنْه قالَ:]كُنْتُ أضْرِبُ غُماً لِي بِالسَّوطِ فَسَمِعْتُ صَوْتاً مِنْ خَلْفِي يَقُولُ: اعْلَمْ أبَا مَسْعُودٍ. فَلَمْ أفْهَم الصَّوْتَ مِنَ الغَضَبِ. فَلَمَّا دَنَا مِنِّي إذَا هُوَ رَسُولُ اللّهِ #: يَقُولُ: اعْلَمْ أبَا مَسْعُودٍ، اعْلَمْ أبَا مَسْعُودٍ فَألْقَيْتُ السَّوْطَ مِنْ يَدِي. فَقَالَ: اعْلَمْ أبَا مَسْعُودٍ أنَّ اللّهَ أقْدَرُ عَلَيْكَ مِنْكَ عَلى هذَا الْغُمِ. قَالَ فَقُلْتُ: َ أضْرِبُ مَمْلُوكاً بَعْدَهُ أبَداً[. أخرجه مسلم وأبو داود والترمذي .

3. (4158)- Ebu Mes'ud el-Bedrî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ben köleme kamçıyla vuruyordum. Arkamdan bir ses işittim. "Ebu Mes'ud, bil!" diyordu. Öfkeden sesi tanıyamadım. Bana yaklaşınca onun Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) olduğunu gördüm.
"Ebu Mes'ud bil! Ebu Mes'ud bil!" diyordu. Kamçıyı elimden attım.
"Ebu Mes'ud bil! Allah senin üzerinde senin bunun üzerindekinden daha fazla muktedir" dedi. Ben: "Bundan sonra ebediyen köle dövmeyeceğim" dedi. [Müslim, Eyman 34, (1659); Ebu Dâvud, Edeb 133, (5159, 5160); Tirmizî, Birr 30, (1949).][17]

-4159 -4- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسولَ اللهِ #: مَنْ قَذَفَ مَمْلُوكَهُ وَهُوَ بَرِئٌ مِمَّا قَالَ جُلِدَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِ َّأَنْ يَكُونَ كَمَا قَالَ[. أخرجه الخمسة إ النسائي.»الْقَذْفُ« الرمي بالزنا ونحوه .

4. (4159)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim kölesine kazıf'ta bulunursa (zina isnadı yaparsa) kölesi bu iftiradan beri ise, Kıyamet günü celde uygulanır. Dediği doğru ise o başka." [Buhârî, Hudûd 45; Müslim, Eyman 77, (1660); Ebu Dâvud, Edeb 133, (5165); Tirmizî, Birr 30, (1948).] [18]

AÇIKLAMA:

1- Kazf, iftira demektir. Öncelikle zina iftirasına denir ise de, başka çeşit suçların iftirası için de kullanılabilir. Şeriatımızda zina suçu isnad etmenin cezası ağırdır. Kâzıfa yani iftiracıya seksen sopa vurulur.

2- Bu rivayet, kölesini zina ile suçlayan efendiye dünyada celde cezası verilmeyeceğini ifade eder. Çünkü, dünyada da ceza verilecek olsaydı, Resulullah'ın onu belirtmesi gerekirdi. "Resulullah bunu, hürle köleyi ayırmak için beyan buyurmuştur" denmiştir. Zira köle kazıfta bulunsa cumhura göre celde cezasının yarısı tatbik edilir.

Mühelleb: "Hür kimse, köleye kazıfta bulunsa celde tatbik edilmeyeceği hususunda icma var" demiş ise de icma iddiası hatalı bulunmuştur. Zira, İbnu Ömer, Hasan Basrî, Ehl-i Zâhir bir başkasının ümmü veledine zina iftirasında bulunan kimseye hadd vurulacağı görüşündedirler.

Nevevî der ki: "Hadiste, köleye kazıfta bulunan kimse dünyada hadd tatbik edilmeyeceğine işaret edilmiştir, bu hususta icma vardır. Ancak, yine de kâzıf, tâ'zir edilir. Çünkü köle, muhsan kabul edilmez. O isterse tam köle, isterse hürriyet şâibesi bulunan köle olsun, müdebber, mükâteb veya ümme veled olsun farketmez, hepsi böyledir (gayr-ı muhsan kabul edilirler.)" İmâm Mâlik ve Şâfiî rahimehümullah: "Köle zannıyla hür kimseye kazıfta bulunana hadd cezası gerektiğine hükmetmişlerdir.

Müdebber; Efendisinin "Ben öldükten sonra hür olsun" dediği köledir.

Mükâteb: Efendisiyle anlaşarak hürriyetini satın almak üzere ödeme yapan köledir.

Ümmü Veled: Efendisinden çocuk doğuran köle. Bu artık satılamaz, efendisi ölünce hür olur, kimse ona vâris olamaz.[19]

*** KÖLENİN TESMİYESİ**

-4160 -1- عن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسولُ اللّهِ #: َ يَقُولَنَّ أَحَدُكُمْ عَبْدِي وَأمَتِي. وَ يَقُولُ الْمَمْلُوكُ رَبِّي وَرَبَّتِي. لِيَقُلِ الْمَالِكُ: فَتَايَ وَفَتَاتِي وَلْيَقُلِ الْمَمْلُوكُ: سَيِّدِي وَسَيِّدَتِي. فإنَّكُمْ الْمَمْلُوكُونَ، والرَّبُّ هُوَ اللّهُ عَزَّ وَجَلَّ[. أخرجه الشيخان وأبو داود .

1. (4160)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sizden kimse "kölem", "cariyem" demesin. Köle de Rabbî (sahibim), rabbetî (sahibem) demesin. Mâlik (efendi) "Oğlum" "kızım" desin. Memluk (köle) de Seyyidî (efendim), seyyidetî desin. Zira hepiniz memluklersiniz. Rabb de aziz ve celil olan Allah'tır." [Buhârî, Itk 17; Müslim, Elfâz 14, (2249); Ebu Dâvud, Edeb 83, (4975, 4976).][20]

-4161 -2- وفي رواية:]َ يَقُولَنَّ أحَدٌ: أَطْعِمْ رَبَّكَ، وَضِّئْ رَبَّكَ، اسْقِ رَبَّكَ، وَلْيَقُلْ: سَيِّدِي وَمَوْيَ، وَ يَقُلْ أحَدُكُمْ: عَبْدِي وَأمَتِي، وَلْيَقُلْ: فَتَايَ وَفَتَاتِي وَغُمِي[.

2. (4161)- Bir rivayette şöyle gelmiştir: "Hiç kimse "Rabbini (efendini) doyur; "Rabbine abdest suyu dök"; "Rabbine su ver" demesin. Bilakis "Seyidim"; "efendim" desin.
Sizden kimse abdî (kulum), emetî (cariyem) de demesin. Bilakis "oğlum", "kızım, "yavrum"desin." [Müslim, Elfaz 15, (2249).][21]

-4162 -3- وفي أخرى لمسلم:]َ يَقُولَنَّ أحَدُكُمْ عَبْدِي وَأمَتِي. كُلُّكُمْ عَبِيدُ اللّهِ وَكُلُّ نِسَائِكُمْ إمَاءُ اللّهِ[.

3. (4162)- Müslim'in bir diğer rivayetinde: "Sizden kimse "kölem!" "cariyem!" diye söylemesin. Hepiniz Allah'ın kölelerisiniz, bütün kadınlarınız da Allah'ın kullarıdır." [Müslim, Elfaz 13, (2249).][22]

AÇIKLAMA:

1- Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu hadislerde köle ve hizmetçilerle efendiler arasında birbirlerine hitab etme edebini öğretmektedir.
Efendinin büyüklenme havası taşıyan kölem, cariyem, hizmetçim gibi tabirlerle hitabını Resulullah yasaklamaktadır. Bu tabirler efendide büyüklenme ifade ettiği gibi, muhatab tarafta da eziklik meydana getirir. Buhârî, hadisi "Köle üzerine büyüklenme (tetâvül)'ün mekruh olması adını verdiği bir babta kaydeder. Böylece, her çeşit büyüklenme tavrının mekruh olduğu ifade edilmiş olmaktadır. Bu durumda büyüklerin en uygun ifade tarzı "oğlum", "kızım" "yavrum", "evladım" gibi şefkat, sevgi ve merhamet ma'nâlarını beraberinde getiren kelimelerin kullanılması uygun olmaktadır. Bu kelimeler muhatapta da saygı ve hürmet hislerini uyandırır.
Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), köle ve hizmetçilerin, aynı zamanda Allah için de kullanılan Rabb kelimesini, efendileri için kullanmamalarını emretmektedir. Rabb arapçada sahip, evin büyüğü, terbiyecisi gibi ma'nâlara gelir. Rabb kelimesi Allah için kullanılır. Rabbülâlemîn, Alemlerin sâhibi, idarecisi, terbiyecisi ma'nâsında Allah için kullanılmaktadır. Bu kelimenin Arapçada kullanılışı günlük olarak çok yaygın da olsa, Resulullah, efendi ma'nâsında insanlar için köleler ve hizmetçiler tarafından kullanılmasını hoş karşılamıyor.
İbnu Hacer, nehyin sebebini "Rububiyyetin hakikatı Allah'a mahsustur, zira gerçek rabb (sahip) mâlik olan ve eşyaya kıyam verendir. Bunun hakikatı ise ancak Allah'da bulunur" diyerek açıklar. Hattâbî der ki: "Yasağın sebebi, insan merbub (terbiye edilen, sahip olunulan)dır ve Allah'a karşı her çeşit şirki terkederek tam bir tevhidle kulluk yapmak zorundadır. Bu yüzden O'na, isimde bile benzerlik mekruhtur, ta ki en küçük bir şirk ma'nâsına düşmesin. Bu hususta hür ile köle arasında fark yoktur. Ancak, diğer hayvanlar ve cansızlar arasında ibadete mahal olmayan şeyler için, izafet (tamlama) ile birlikte kullanılmasının bir mahzuru yoktur. Rabbu'ddar (ev sahibi), rabbu'ssevb (elbise sahibi) gibi."
Haliyle bu ruhsat Araplar için. Bizim dilimizde eşya için de kullanılması

münasebet almaz.
İbnu Battal der ki: "Allah'tan başka hiç kimse için rabb kelimesinin kullanılması caiz değildir. Tıpkı ilah kelimesinin kullanılması gibi..." İbnu Hacer, bu yasağın kelimenin izafetsiz ve mutlak kullanılışı ile ilgili olduğunu, izafetli olunca mahzurun kalkacağını, Kur'an'dan da bir delil kaydederek açıklar: Hz. Yusuf, meşhur kıssasında: "Efendinin yanında beni an" (Yusuf 42) demiştir. Hadiste ise Kıyamet alametleri sayılırken: "Câriyenin efendisini doğurduğu zaman" buyurulmuştur. [23]

-4163-4 وعن جرير رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: أيُّمَا عَبْدٍ أبِقَ فَقَدْ بَرِئَتْ مِنْهُ الذِّمَّةُ وَ تُقْبَلُ لَهُ صَةٌ حَتّى يَرْجِعَ[. أخرجه مسلم وأبو داود والنسائي .

4. (4163)- Hz. Cerîr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Hangi köle kaçarsa, bilsin ki ondan zimmet (garanti) kalkmıştır, dönünceye kadar namazı kabul edilmez." [Müslim, İmân 122-124, (68, 69, 70); Ebu Dâvud, Hudûd 1, (4360); Nesâî, Tahrimu'd-Dem 12, (7, 102).] [24]

AÇIKLAMA:

İslam, köleye iyi muamele yapılmasını emrederken, efendinin de hukukunu ihmal etmemiştir. Kölelerde efendilerine sadakatlı olmak, üzerlerine düşen hizmeti hakkıyla yapmak zorundadır. Sadedinde olduğumuz hadis, kaçmayı yasaklamaktadır. Kaçan köleden zimmetin kalkması, şeriatın ona tanıdığı koruma garantisinin kalkmasıdır. Hadisin Ebu Dâvud'daki vechi bu hususta daha açıktır: "Köle dar-ı harbe kaçarsa kanı helal olur." Yani böyle birisi öldürülecek olsa katiline herhangi bir ceza terettüp etmez. Hele bir de irtidad etmiş ise. Tîbî der ki: "Dinden dönmemiş de olsa hüküm böyledir, çünkü, kanını heder edecek işler yapmıştır. İslam diyarını terketmek, müşriklerin himayesine (civâr) girmek gibi. Nesâî'nin bir rivayetinde "Köle efendilerinden kaçarsa namazı kabul edilmez, (dönmeden) ölürse kâfir olarak ölür" buyurulmuştur." [25]

ÜÇÜNCÜ BAB

AZAD ETME

-4164 -1- عن ابن عمر رَضِـيَ اللهُ عَنْهما قال:]قَالَ رَسول اللهِ #: مَنْ أعْتَقَ عَبْداً بَيْنَهُ وَبَيْنَ آخَرَ قُوِّمَ عَلَيْهِ فِي مَالِهِ قِيمَةَ عَدْلٍ وَكْسَ وَ شَطَطَ ثُمَّ عتَقَ عَلَيْهِ فِى مَالِهِ إنْ كَانَ مُوسِراً، وَإِّ فَقَدْ عَتَقَ مِنْهُ مَا عَتَقَ[. أخرجه الستة، وهذا لفظ الشيخين.»اَلْوَكْسُ« النقصان.و»الشَّطَطَ« مجاوزة الحد والمقدار .

1. (4164)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim, kendisi ile bir başkası arasında (ortak) olan bir köle(deki kendine mahsus hisse)yi âzad ederse, köleye onun malından adilane bir kıymet biçilir, ne eksik nede fazla. Sonra, eğer zenginse, onun malından [Ortaklara hisseleri verilerek] köle âzad edilir. Değilse köleden âzad ettiği kısım âzad olmuştur." [Buhârî, Şirket 5, 14, Itk 4, 17; Müslim, Itk 1, (1501); Muvatta, Itk 1, (2, 772); Ebu Dâvud, Itk 6 (3940, 3941, 3942, 3943, 3944, 3945, 3946, 3947); Tirmizî, Ahkâm 14 (1346, 1347); Nesâî, Büyû 106, (7, 319).][26]

AÇIKLAMA:

Birkaç kişi arasında ortak olan bir köleyi, ortaklardan biri, kendi hissesini âzad edecek olursa, imamlar farklı hükümler beyan etmiştir. Rivayette görüldüğü üzere, âzad eden zengin ise, köleye adilane bir değer biçildikten sonra öbür ortaklarının hisselerini de verir ve köle onun adına âzad edilmiş olur. Mâlik ve Şâfiî hazretleri böyle hükmeder. Adam fakirse ondan geri kısmın parası taleb edilmez. Ebu Hanîfe'ye göre ortağı muhayyerdir, dilerse hissesini âzad eder veya hizmet mukabili köleyi âzad eder. Her iki durumda velâ hakkı ortakların olur. Veya âzad eden, zenginse, kendi hissesinin kıymetini tazmin eder. Veya tazmin ettiği hisseyi köleden bilahare alır, bu durumda velâ hakkı âzad edenindir.
Ebu Yusuf ve İmam Muhammed'e göre, zengin olma halinde âzad eden, diğer borcu tazmin eder, fakirse köleden hizmet ister ama köleden geri para isteyemez, velâ her iki halde de âzad edene aittir.[27]

4165 -2- وعن أبي الدرداء رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولَ اللهِ #: مَثَلَ الَّذِى يَعْتِقُ عِنْدَ الْمَوْتِ كَمَثَلِ الَّذِى يُهْدِى إذَا شَبَعَ[. أخرجه أبو داود .

2. (4165)- Ebu'd-Derda (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Köleyi ölme anında âzad edenin misâli, doyduğu zaman hediyede bulunan adam gibidir." [Ebu Dâvud, Itk 15, (3968); Tirmizî, Vesâya 7, (2124).][28]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, başta köle âzadı olmak üzere her çeşit bağış ve hayrın, nefsin hırsına, şahsî arzusuna rağmen yapılmasını teşvik etmektedir. Doymuş olan değil, aç adamın, yani yemeye ihtiyaç ve iştahı olan adamın yapacağı bağış daha kıymetlidir. Böylesi bağışlar, Allah rızası içindir veya ahiretin dünyaya, nefsin bencilliğine tercih edilerek yapılan bağıştır. Bu çeşit bağıştan ferdin istifadesi çok olur.
İnsanlar, şahsi arzularını tatminden sonra bağışta bulunmayı esas almaya başlasalar, bağışlar gerçekten son derece azalır. Çünkü, dünya hırsı tatmin olmak bilmez. Çoğu insanın bugünyarın derken, eceli beklenmedik bir anda geliverir, bağış yapmaya fırsat da bulamaz. Hülasa hangi açıdan bakarsak bakalım hadis gerçekten hikmetlidir.[29]

4166 -3- وعن عمران بن حصين رَضِيَ اللهُ عَنْهما:]أنَّ رَجُ أعْتَقَ سِتَّةً مَمْلُوكِينَ لَهُ عِنْدَ مَوْتِهِ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ مَالٌ غَيْرَهُمْ. فَدَعَاهُمْ رسولُ اللهِ # فَجَزَّأهُمْ أثْثاً ثُمَّ أقْرَعَ بَيْنَهُمْ فَأعْتَقَ اثْنَيْنِ وَأرَقَّ أرْبَعَةً. وَقَالَ لَهُ قَوًْ شَدِيداً[. أخرجه الستة إ البخاري .

3. (4166)- İmran İbnu Husayn (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Bir adam, öleceği sıra, kendine ait altı köleyi âzad etti. Onlardan başka malı da yoktu. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) onları çağırdı. Onları üç gruba ayırdı, sonra aralarında kur'a çekti. İkisini âzad etti, dördünü köle olarak bıraktı. Adamı da şiddetle azarladı." [Müslim, Eyman 56, (1668); Muvatta, Itk 3, (2, 774) Tirmizî,

Ahkam 27, (1364); Ebu Dâvud, Itk 10, (3958, 3959, 3960, 3961); Nesâî, Cenâiz 65, (4, 64).][30]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, ölüm anında yapılan bağış hibe, vasiyet gibi tasarrufların, ölüme muallak tasarruflar gibi olduğunu göstermektedir.

2- Şeriatımız, maldan üçte bir nisbetinde vasiyeti meşru kılmış ise de fazlasına müsaade etmemiştir. Üçte iki varislerin hakkıdır, o vasiyet edilemez, bağışlanamaz. Bu sebeple Resulullah bütün malı altı köleden ibaret olduğu halde onları da âzad ederek, vârislere hiç mal bırakmayan adama kızıyor ve bu gayr-ı meşru bağışı bozarak meşru şekle sokuyor.

3- Nevevî, bu hadiste, İmam Mâlik, Şâfiî, Ahmed, İshak, Dâvud-ı Zâhirî, İbnu Cerîr ve cumhur'un kura hakkındaki görüşlerne delil olduğunu belirtir. Onlara göre, bu çeşit durumlarda âzad edilecek olanların tesbitinde kur'a esastır. Ebu Hanîfe merhum: "Kur'a bâtıldır, bu işte onun medhali yoktur, her bir köle, hissesi nisbetinde âzad edilmiş olur, mütebâki kısmını hizmetle ödeyerek hürriyetine kavuşur" demiştir. Şabî, Nehâî, Şureyh, Hasan Basrî ve İbnu Müseyyeb de Ebu Hanîfe gibi düşünmüşlerdir.[31]

4167 -4- وعن ابن عمر رَضِـيَ اللّهُ عَنْهما أن عمر بن الخطاب رَضِـيَ اللّهُ عَنْه قال:]أيُّمَا وَلِيدَةٍ وَلَدَتْ مِنْ سَيِّدِهَا فَإنَّهُ َ يَبِيعُهَا وَ َ يُهِبُهَا وَ َ يُوَرِّثُهَا وَهُوَ يَسْتَمْتِعُ مِنْهَا فَإذَا مَاتَ فَهِيَ حُرَّةٌ[. أخرجه مالك .

4. (4167)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) diyor ki: "Hangi cariye, efendisinden bir çocuk dünyaya getirirse, artık efendi bu cariyeyi satamaz, hibe edemez, miras da kılamaz. Hayatta oldukça ondan istifade eder, öldü mü artık cariye hür olur." [Muvatta, Itk 6, (2, 776).][32]

AÇIKLAMA:

Efendisinden çocuk doğuran cariyeye ümmü veled denir. Ümmü veled artık

sıradan bir köle değildir. İbnu Ömer'in belirttiği gibi, satılamaz, hibe edilemez, ona varis de olunamaz. Efndisinin vefatından sonra hürriyetine kavuşur. Bu hususta icma vardır. Bütün imamlar böyle hükmetmiştir.[33]

-4168 -5- وعن سمرة بن جندب رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسولُ اللّهِ #: مَنْ مَلَكَ ذَا رَحِمٍ مُحْرَمٍ فَهُوَ حُرٌّ[. أخرجه أبو داود والترمذي.»وذُو ا'رحَام« هم ا'قارب وكّل منً يجمع بينك وبينه نسب. ويطلق في الفرائض علَى ا'قارب من جهة النساء، والمحرم من ذوي ا'رحام من يحلّ نكاحه كا'م والبنت وا'خت، ومذهب الشافعي أنه يعتق عليه ا'صول والفروع دون ا'خوة .

5. (4168)- Semüre İbnu Cündeb (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim zûrahm mahrem birisine mâlik olursa o hürdür." [Ebu Dâvud, Itk 7, (3949); Tirmizî, Ahkâm 28, (1365); İbnu Mâce, Itk 5, (2524).][34]

AÇIKLAMA:

Zûrahm, ebediyen nikah edilmesi haram olan yakınlar, akrabalar demektir. en-Nihâye'de Feraiz bahsinde, kadın tarafından akrabalara zûrahm dendiği belirtilir: Anne, kız, kızkardeş, teyze, hala gibi nikahlanması haram olanlar. Muhrim (veya mahrem veya muharrem) denmesi, diğerlerinden tefrik içindir.
Hadis, yakın akraba, şu veya bu şekilde kişinin mülkiyetine geçmesi halinde onların hür olacaklarını, yakınların köle statüsünde tutulmayacağını beyan etmektedir. İbnu'l-Esir, Sahâbe ve Tâbiînden ehli ilmin ekseriyetinin buna hükmettiğini belirtir. Ebu Hanîfe, Ashabı, Ahmed İbnu Hanbel, hep bu görüştedirler.

* İmam Şâfiî ve diğer bazı selef ülemâsı ise evladın, babaların, annelerin âzad edileceğine, diğer yakınların âzad edilmeyeceğine hükmederler.

* İmam Mâlik, "evlad, ebeveyn ve kardeşler hür olur, başkaları olmaz" diye hükmetmiştir.[35]

-4169 -6- وعن عمرو بن شعيب عن أبيه عن جده رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]جَاءَ رَجُلٌ مُسْتَصْرِخٌ الى رسولِ اللّهِ # فقَالَ: جَارِيَةٌ لَهُ يَا رسُولَ اللّهِ. فقَالَ: وَيْحَكَ، مَالَكَ؟ قَالَ شَرًّا. أبْصَرَ لِسَيِّدِهِ جَارِيَةً فَغَارَ فَجَبَّ مَذَاكِيرَهُ. فقَالَ رَسُولُ اللّهِ #: علي بِالرَّجُلِ. فَطُلِبَ فَلَمْ يُقْدَرْ عَلَيْهِ. فَقَالَ رسولُ اللّهِ #: اذْهَبْ فَأنْتَ حُر. فقَالَ: يَا رَسُولَ اللّهِ # على مَنْ نُصْرَتِي؟ فقَالَ: نُصْرَتُكَ عَلى كُلِّ مُسْلِمٍ[. أخرجه أبو داود.»الجَبُّ« القطع. و»المَذَاكِيرُ« جمع ذكر على غير قياس .

6. (4169)- Amr İbnu Şu'ayb an ebîhi an ceddihî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a yardım taleb etmek üzere bir adam gelip: "Ey Allah'ın Resulü! (Efendim) falana ait şu cariye var ya (onun yüzünden efendim bana sıkıntı veriyor)" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm "Vah! Neyin var?" deyince adam: "Bela hâsıl oldu. Köle (ben demek istiyor) efendinin cariyesine bakmıştı, efendi kıskançlıkla erkeklik uzvunu burdu (hadım etti)" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Adamı bana getir!" emretti. Efendi çağırıldı ama getirilemedi. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm: "Öyleyse git, sen hürsün!" ferman buyurdu. Adam: "Ey Allah'ın Resûlü! (Efendimin kölesi olmamda direnmesi halinde) kim bana yardımcı olacak?" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Sana yardımcı olmak bütün müslümanlara terettüp eder" cevabını verdi." [Ebu Dâvud, Diyât 7, (4519); İbnu Mâce, Diyât 29, (2680).][36]

AÇIKLAMA:

Hadis, görüldüğü üzere, efendisi tarafından, cariyesine baktığı için, erkeklik uzvu burularak hadım edilen bir kölenin şikayetine Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın verdiği hükmü aksettiriyor.

* Köle hür olacak.

* Bu hükmün uygulanmasında bütün müslümanlar kölenin yardımcısı olacaklar.[37]

-4170 -7- وعن سفينة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]كُنْتُ مَمْلُوكاً ُمِّ سَلَمَةَ رَضِيَ اللّهُ

عَنْها. فقَالَتْ: أعْتقَلكَ وَأشْتَرِطُ عَلَيْكَ أنْ تَخْدُمَ رسولَ اللهِ مَا عِشْتَ. فَقَلْتُ: وَلَوْ لَمْ تَشْتَرِطِي عَلَيَّ لَمْ أفْعَلْ غَيْرَهُ، فَأعْتَقَتْنِي وَاشْتَرَطَتْ عليَّ]. أخرجه أبو داود .

7. (4170)- Sefîne (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ben Ümmü Seleme (radıyallahu anhâ)'nın kölesi idim. Bir gün bana: "Seni âzad ediyorum, ancak yaşadığın müddetçe Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a hizmet etmeni şart koşuyorum dedi. "Sen bu şartı koşmasan da başka bir şey yapacak değilim!" dedim. Beni âzad etti ve bana bu şartı koştu." [Ebu Dâvud, Itk 3, (3932); İbnu Mâce, Itk 6, (2526).][38]

AÇIKLAMA:

Hattâbî der ki: "Bu, şart adıyla ifade edilen bir vaaddir. Bu vaade uymak gerekli değildir. Fakihlerin çoğu, âzad ettikten sonra şart koymayı sahih kabul etmiyorlar. Zira âzadlık başkasının mülkiyetini kabul etmeyen bir şarttır. Hür kimsenin hâsıl edeceği menfaatlere, kendisinden başka kimse, ücret karşılığı ve benzeri bir durum olmadan, mâlik olamaz."
Begavî'nin Şerhu's-Sünne'sinde denir ki: "Bir kimse, kölesine: "Bana bir ay hizmet etmen şartıyla seni âzad ettim" dese, o da kabul etse, derhal hür olur ve ona bir aylık hizmet terettüp eder. Eğer: "Bana ebediyyen hizmet etmen şartıyla" deseydi veya "Bana hizmet etmen şartıyla" deyip mutlak bıraksaydı, o da kabul etseydi, derhal hür olur, efendisine kölelik kıymetini borçlanırdı. Bu şart âzad olmaya makrun olursa, köleye kıymetini ödeme borcu terettüp eder, hizmet terettüp etmez. Ama âzad olduktan sonra bu şart koşulursa, bu şarta uymak gerekmez, köle üzerine bir borç da terettüp etmez, fukaha çoğunluk itibariyle böyle hükmetmiştir."
Neylü'l-Evtâr'da: "Bu hadisle, bir şarta muallak (bağlı) âzad etmenin sıhhatine istidlal edilmiştir" denir ve İbnu Rüşd'ün: "Köleyi efendisi, senelerce hizmet şartıyla âzad etse, onun âzadlığı hizmet etmedikçe tahakkuk etmeyeceği hususunda ihtilaf edilmemiştir" dediği kaydedilir.
İbnu Raslân da şunu söyler: "Bu meselede ihtilaf edildi. İbnu Sîrîn, buna emsal meselelerde şartı sabit görürdü. Ahmet İbnu Hanbel'e aynı mesele soruldu. "Bu hizmeti köle, onu kendine şart kılan sahibinden satın alır" cevabını verdi,

"parayla mı?"denince, "evet" dedi.[39]

-4171 -8- وعن مالك أنه بلغه أن ابن عمر رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهما:]سُئِلَ عَنِ الرَّقَبَةِ الْوَاجِبَةِ تُشْتَرى بِشَرْطِ الْعِتْقِ، فقَالَ: لاَ[.

8. (4171)- İmam Mâlik'e ulaştığına göre, İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'e âzad etme şartıyla satın alınan rakabe-i vâcibe'den sorulmuştu. "Hayır, olmaz" cevabını verdi." [Muvatta, Itk 12, (2, 778).][40]

AÇIKLAMA:

Rakabe-i vâcibe, kişiye, dinî bir vecibe olarak âzad etmesi gereken köledir. Yani, Kur'an-ı Kerim'de zikri geçen hallerin birinde âzad edilmesi gereken köleye denir. Sözgelimi yemin kefâreti, katl kefâreti, zıhâr kefâreti olarak zikredilen köle âzadları vacib olan âzadlardır. Bunlara rakabe-i vâcibe denmiştir. Bir de tetavvu âzadlar vardır; Resulullah'ın vaadettiği sevabı elde etmek üzere köle âzadı. Şu halde bu iki âzad mahiyetce farklı olduğu gibi, âzad edilecek kölelerde aranacak şartlar da farklı olabilecektir.
İşte İbnu Ömer'e sorulan husus şu olmaktadır: "Üzerinde köle âzad etme borcu bulunan bir kimse, bunu yerine getirmek üzere, bir başkasından bazı şartlarla kayıtlı olarak bir köle satın alıp onu âzad edebilir mi?" İbnu Ömer (radıyallahu anh) buna "Hayır!" diye cevap veriyor.
Öyle ise, rakabe-i vâcibe'nin tam bir köle âzadı olması gerekmektedir. Bir başkasının ortak olduğu, bir başkasına biraz borç ödemek, hizmet etmek gibi herhangi bir şartla kayıtlı olan kimsenin âzad edilmesi, o vâcib âzad etme borcunu yerine getirmiyor.
İmam Mâlik, İbnu Ömer'in "Hayır!" cevabını şöyle açıklar: "Çünkü, bu tam bir rakabe (köle) değildir. Zira satıcı, âzad etmek şartıyla satın alana, fiyatından bir miktarını eksik tutmuştur."
İmam Mâlik devamla der ki: "Kişinin tetavvu niyetiyle âzad edeceği köleyi âzad etme şartıyla satın almasında bir beis yoktur."
Yine der ki: "Rakabe-i vâcibe'de hristiyan, yahudi köleyi, mükâteb köleyi, müdebber köleyi, ümmü veled'i, birkaç yıl sonraya hürriyetine kavuşma şartına sahip köleyi, âmâ köleyi âzad etmek caiz değildir."

Şu halde rakabe-i vâcibenin hem müslüman hem de rakabe-i tâmme (tam köle) olması gerekir. Tetavvu olarak, nasranî, yahudi, mecusi âzad edilebilir.
İmam Mâlik, Muvatta'da rakabe-i vâcibe'nin rakabe-i mü'mîne olması gerektiğini söyledikten sonra, kefâret olarak yedirilmesi gereken yemeğin de mutlaka müslüman fakirlere yedirilmesi gerektiğini ilave eder.

* Şunu belirtmede fayda var; İmam Mâlik'i rakabe-i vâcibe'nin müslüman köleden olma şartını koymaya sevkeden husus Kur'an-ı Kerim'deki katl kefaretiyle ilgili âyetten çıkarılmıştır. Orada âzad edilecek kölenin mü'min olması şart koşulur (Nisa 92). Diğer kefaretlerde ise bu şart görülmez. Ancak mutlakın mukayyede hamli umumî bir prensip olması haysiyetiyle mezkur âyetin hükmü diğer mutlaklara teşmil edilmiştir.[41]

-4172 -9- وعن فضالة بن عبيد ا٬نصاري رَضِيَ اللهُ عَنْه:]أنَّهُ سُئِلَ عَنِ الرَّجُلِ يَكُونُ عَلَيْهِ رَقَبَةٌ، هَلْ يَجُوزُ لَهُ أنْ يَعْتِقَ وَلَدَ زِنـىً؟ قَالَ: نَعَمْ[. أخرجه مالك .

9. (4172)- Fudâle İbnu Ubeyd el-Ensârî (radıyallahu anh)'tan anlatıldığına göre Fudâle'ye, "üzerinde bir köle âzad etme borcu bulunan kimsenin veled-i zina'yı âzad etmesi caiz olur mu?" diye sorulmuş, o da "Evet" demiştir. [Muvatta, Itk 11, (2, 777).][42]

AÇIKLAMA:

Burada da rakabe-i vâcibe hakkında sorulmakta ve zina mahsûlü bir kölenin âzad edilmesinin caiz olup olmadığı mevzubahis edilmektedir. Bu soru Ashab'tan Fudâle'ye sorulmuş, o da "caiz olur" demiştir.
Zürkânî, bilhassa katl kefaretinin edasında bu kölenin mü'min olması gereğinde icma ve nass olduğunu kaydeder. Zıhâr kefareti ihtilaflıdır.

Önceki hadisle ilgili açıklamamıza da bakılmalıdır. [43]

-4173 -10- وعن عبدالرحمن بن أبي عمرة ا٬نصاري رَضِيَ اللهُ عَنْه:]أنَّ أُمَّهُ أرَادَتْ أنْ تَعْتِقَ فَأخَّرَتْ ذلِكَ إلى أنْ تُصْبِحَ. فَمَاتَتْ. فَقُلْتُ لِلْقَاسِمِ بْنِ

مُحَمَّدٍ: يَنْفَعُهَا أنْ أعْتِقَ عَنْهَا؟ فقَالَ الْقَاسِمُ: إنَّ سَعْدَ بْنِ عُبَادَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْه أتَى رسولَ اللّهِ # فقَالَ: إنَّ أُمِّي هَلَكَتْ، فَهَلْ يَنْفَعُهَا أنْ أعْتِقَ عَنْهَا؟ قَالَ: نَعَمْ[. أخرجه مالك .

10. (4173)- Abdurrahman İbnu Ebî Amra el-Ensârî rahimehullah'ın anlattığına göre "annesi, bir köle âzad etmek istemiş ve bunu sabaha tehir etmiş, annesi de bu sırada ölmüştür. Abdurrahman Kâsım İbnu Muhammed'e: "Ben anneme bedel bir köle âzad etsem, anneme faydası olur mu (sevabı ulaşır mı)?" diye sorar. Kâsım: "Sa'd İbnu Ubâde (radıyallahu anh) Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelip: "Annem vefat etti, ben onun adına bir köle âzad etsem ona faydası olur mu?" diye sormuştu. "Evet!" cevabını aldı" dedi. [Muvatta, Itk 13, (2, 779).][44]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, Zürkânî'nin açıkladığı üzere muhtelif vecihlerden gelmiştir. Rivayetlerin çoğunda Sa'd İbnu Ubâde (radıyallahu anh)'ın, Resulullah'tan annesi adına tasaddukta bulunmanın annesine bir faydası olup olmayacağını sorduğu rivayet edilmiştir; bazılarında da burada olduğu gibi, köle âzad etmenin bir faydası olup olmayacağını sormuş olmalıdır. Her hal ve kârda ülemâ ölü adına tasaddukta bulunmanın da, köle âzad etmenin de caiz olduğunda icma eder.

Bu durumda âzad edilen kölenin velâ'sına gelince:

* İmam Mâlik ve ashâbına göre, kimin adına âzad edildi ise ona aittir.

* İmam Şâfiî ve ashâbına göre, âzad edene aittir.

* Kûfîlere göre, Ölenin emri (vasiyeti) ile yapılmışsa ölene ait, değilse âzad edene aittir. [45]

-4174 -11- وعن يحيى بن سعيد قال:]تُوفِّي عَبْدُ الرَّحْمنِ بنُ أبي بَكْرٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهما في نَوْمَةٍ نَامَهَا فَعَتَقَتْ عَنْهُ أُخْتُهُ عَائِشَةُ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا رِقَاباً كَثِيرَةً[. أخرجه مالك .

11. (4174)- Yahya İbnu Saîd rahimehullah anlatıyor: "Abdurrahman İbnu Ebî

Bekr (radıyallahu anhümâ), uyuduğu bir uykuda vefat etti. Kız kardeşi Hz. Âişe (radıyallahu anhâ) onun adına birçok köle âzad etti." [Muvatta, Itk 14, (2, 779).] [46]

-4175 -12- وعن ابن عمر رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]قَالَ رسولُ اللّهِ #: مَنْ أعْتَقَ عَبْداً وَلَهُ مَالٌ فَمَالُ الْعَبْدِ لَهُ إ َّ أنْ يَشْتَرِطَ سَيِّدُهُ[. أخرجه أبو داود.وقوله »فَمَالُ الْعَبْدِ لَهُ« اَخَرَجُوا هذا على وجه النَدب واستحباب إ أن سمح المالك له بذلك إذا كان العتق منه إنعاماً ومعروفاً فندب كانَ إلى مسامحته بما في يده من المال إتماماً للنعمة والمعروف .

12. (4175)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim malı olan bir köle âzad ederse, kölenin malı kendisinin olur, yeter ki efendisi bu hususta bir şart koşmamış olsun." [Ebu Dâvud, Itk 11, (3962); İbnu Mâce, Itk 8, (2529).][47]

AÇIKLAMA:

1- Normal olarak kölenin kazancı efendisine aittir. Öyleyse, köleye mal nisbet edilerek, malı olan köle denmesi, kölenin mal sahibi olduğu ma'nâsında değildir. Öyleyse bu, "elinde mal bulunan ve kesbiyle hâsıl" ma'nâsına gelir.

2- "Kendisine aittir" ifadesinde kendisi ile kim kastediliyor? Köle mi efendi mi; ikisine de râci olabilmektedir. Âlimler ihtilaf etmiştir. Çoğunluk, âzad eden efendi demiştir. Şu halde ma'nâ "Kölenin elindeki malı, efendi köleye bağışlarsa onun olur, değilse efendinindir" demektir. [48]

-4176 -13- وعن ربيعة بن أبي عبدالرحمن:]أنَّ الزُّبَيْرَ بنَ الْعَوَّام اشْتَرى عَبْداً فَأعْتَقَهُ ولِذلِكَ الْعَبْدِ بَنُونَ مِنْ امْرَأةٍ حُرَّةٍ فقَالَ الزُّبَيْرُ: إنَّ بَنِيهِ مَوالِيَّ. وَقَالَ مَوالِي أُمِّهِمْ؛ بَلْ هُمْ مَوَالِينَا، فَاخْتَصَمُوا إلى عُثْمَانَ رَضِيَ اللّهُ عَنْه، فَقَضى لِلزُّبَيْر بِوَئِهِمْ[. أخرجه مالك .

13. (4176)- Rebîa İbnu Ebî Abdirrahmân anlatıyor: "Zübeyr İbnu'l-Avvâm (radıyallahu anh) bir köle satın aldı ve onu âzad etti. Bu kölenin, hür bir kadından oğulları vardı. Hz. Zübeyr: "Oğulları benim mevâlimdir" dedi. Annesinin efendileri: "Hayır, onlar bizim mevâlimizdir" dediler. Bunun üzerine dâvaları Hz. Osman (radıyallahu anh)'a intikal etti. O, velâ'nın Hz. Zübeyr'e ait olduğuna hükmetti." [Muvatta, Itk 21, (2, 782).][49]

AÇIKLAMA:

Velâ, daha öncede geçtiği üzere, lügat açısından tasarruf, muâvenet, muhabbet demek olup kurb (yakınlık) ma'nâsına olan velî kelimesinden alınmadır. Ancak fıkıh tabiri olarak, verâsete sebep olan hükmî bir akrabalığı ifade eder. Bu akrabalık bazan akidle teessüs eder ki, buna velâ-i müvâlât denir, bazanda âzad etme sonucu efendi ile âzadlı arasında teessüs eder ki, buna da velâ-i ataka denir. Şu halde, bu hadiste geçen velâ' dan murad velâ-i atakadır. Mevlâ, bir ma'nâda, arada velâ-i ataka bağı bulunan hükmi akraba demektir. Daha âmiyane tabiriyle âzad edilmiş köle diyoruz.
Mevlâ'nın bir diğer ma'nâsı, köle âzad etmiş efendi demektir. Sahip ma'nâsına, Allah için de kullanıldığı malumdur.[50]

4177 -14- وعن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]سُئِلَ رَسُول اللّهِ # عَنِ الرِّقَابِ أيُّهَا أفْضَلُ فَقَالَ: أغْلَهَا ثَمَناً وَأنْفَسُهَا عِنْدَ أهْلِهَا[. أخرجه مالك .

14. (4177)- Hz. Âişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a "Hangi köleyi âzad etmek efdaldir?" diye sorulmuştu."
Fiyatça yüksek olanı ve efendisinin nazarında en nefis olanıdır!" cevabını verdi." [Muvatta, Itk 15, (2, 779); Buhârî, Itk 2; Müslim, İman 136 (84).][51]

AÇIKLAMA:

1- Buhârî'nin rivayetinde soru sâhibinin Ebu Zerr el-Gıfarî (radıyallahu anh) olduğu tasrih edilmiştir.

2- Hadis'te en efdal âzad için iki ölçü verilmiştir:

1) Pahası yüksek olan.

2) Sahibinin yanında nefîs olan.

Ülemâ, meselenin tahlilinde bazı farklı neticeler ileri sürmüştür:

Nevevî der ki: "Allah bilir ya, bu hadis tek bir köle âzad edecek kimse içindir. Amma, bir kimsenin, mesela bir dirhemi olsa, bununla bir köle satın almak ve âzad etmek istese, derken bu paraya nefîs bir köle veya değerce düşük iki köle alabilecek olsa, iki köleyi alıp âzad etmesi efdaldir." Devamla der ki: "Bu, kurbanlığın hilafınadır. Şişman bir kurbanlık daha efdaldir, çünkü bunda matlub olan etin iyi olması, öbüründe köle âzadıdır."

İbnu Hacer der ki: "Bana zâhir olan şudur: "Bu meseledeki hüküm, şahsa göre değişir. Bazı tek şahsın âzad edilmesi ile, âzad eden, çok sayıda kimseyi âzad etmekten daha fazla istifadede bulunur. Bazısı güzel etten ziyade, daha fazla dağıtabilmek için miktarca çok olan ete muhtaçtır, çünkü ete muhtaç olanlar çoktur. Şu halde bunda esas olan, azlıkçokluktan ziyade (içinde bulunulan şartlara göre) en çok faydalılıktır."

Hadisten hareketle: "Bir kimsenin müslüman köleden daha pahalı olan kâfir kölesini âzad etmesi efdaldir" diye hükmedilmiştir. Ancak bu hükme, Esbağ ve başka âlimler muhalefet ederek: "Murad müslümanlar arasında kıymetce üstün olandır" demişlerdir.

Kâdî İyaz der ki: "Kafiri âzad etmenin câiz olduğunda ihtilaf yok, ancak tam fazilet mü'minin âzad edilmesindedir."

İmam Mâlik'in: "Fiyatca yüksek olanın âzad edilmesi, kafir de olsa efdaldir" diye, hadisin zahirine göre hükmettiği rivayet edilmiştir. Ancak, ashabından olan-olmayan pek çok âlim ona bu meselede muhalefet etmiştir. Esahh olan da muhalif görüştür. Hatta Kurtubî demiştir ki: "Müslimi âzad etmenin efdal olması, hem müslümanın hürmeti, hem de şehâdet, cihad (kaza, zekât gibi kafire câiz olmadığı halde hür müslümana caiz olan ammeye faydalı hizmetler) sebebiyledir." Bir kısım hadisler, ayrıca erkeği âzad etmenin, kadını âzad etmekten efdal olduğunu ifade eder.

Tirmizî'nin bu hususa açıklık getiren bir rivayeti şöyle: "Hangi müslim, iki müslüman köle kadını âzad ederse, bunlar onun ateşten kurtuluşuna sebep olur..." (Hadisi 4151 numaralı hadisin şerhinde tam olarak kaydettik). Bu rivayette bir erkeğin âzad edilmesi, iki kadının âzad edilmesine denk tutulmuştur. Bunun sebebi, fayda açısından bakınca, erkeğin içtimâî faydası kadından fazladır. Dediğimiz gibi cihada katılabilir, kadılık yapabilir, zekat verebilir, şehadette bulunabilir vs. Ayrıca erkeğin hizmeti daha çok aranan bir

hizmettir, verimlidir. Bu sebeple geçmiş devirlerde erkek köleler daha çok görülmüştür. Âlimler, bir kısım cariyelerin âzad edilmesine, onların ziyan olması gözüyle bakmışlardır, korunmalarının devamı için âzad edilmemelerini haklarında hayırlı bulmuşlardır.

Bazı âlimler, meseleye bir başka noktadan yaklaşarak: "Koca hür de olsa, köle de olsa kadından doğanlara hürriyetin daha çok sirayet edeceğini söylerek kadının âzad edilmesinin efdal olacağını söylemiş ise de, böyle söyleyenlere erkekleri âzad etmedeki yukarıda zikredilen umumî menfaatlerle, kadınların zâyi olma durumları hatırlatılarak âzad edilmesinin efdal olduğunu söylemişlerdir.

Şu halde, sadedinde olduğumuz hadisin zâhiriyle hüküm vermezden önce, nazar-ı dikkate alınması gereken başka rivayetler ve bir kısım izâfi durumları bilmek gerekmektedir; ülemâmız bunu yapmıştır. [52]

DÖRDÜNCÜ BÂB

MÜDEBBER KILMA, MÜKÂTEBE YAPMA

4178-1- عن جابر رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أنَّ رَجُ اعْتَقَ غُماً لَهُ عَنْ دُبُرٍ فَاحْتَاجَ فَأخذَهُ النَّبِيُّ # فقَالَ: مَنْ يَشْتَرِيهِ مِنِّي؟ فَاشْتَرَاهُ نُعَيْمُ بْنُ عَبْدِ اللّهِ بنَ النَّحَّام رَضِيَ اللّهُ عَنْه بِكذَا وَكَذَا فَدَفَعَهُ إلَيْهِ[. أخرجه الخمسة .

1. (4178)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir adam, kölesini "benden sonra hür olsun" diye âzad etmişti. Sonradan ona ihtiyacı doğdu. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) köleyi alarak: "Bunu benden kim satın alacak?" dedi. Nuaym İbnu Abdillah İbni'n-Nehhâm (radıyallahu anh) şu şu miktar fiyata satın aldı. Resulullah o parayı (köle sahibine) verdi." [Buhârî, Büyû 59, 110, İstikrâz 16, Husumât 2, Itk 9, Kefâretu'l-Eymân 7, İkrâh 4, Ahkâm 32; Müslim, Eymân 41, (997); Ebu Dâvud, Itk 9, (3955, 3956, 3957); Tirmizî, Büyû 11, (1219); Nesâî, Büyû 84, (7, 304).][53]

AÇIKLAMA:

1- Kölesi olan bir kimse: "Kölem, ben öldükten sonra hürdür" derse, bu köleye müdebber denir. Çünkü, hürriyeti ölme şartına bağlanmıştır. Kelime geri, arka ma'nâsına gelen dübürden gelir.

2- Sadedinde olduğumuz hadis, müdebber kölenin, ihtiyaç halinde satılabileceğini, bunun cevazını göstermektedir. Çünkü rivayet, müdebbirin kölenin parasına muhtaç duruma geldiğini ifade ediyor. Rivayette yok ise de, adam durumu Resulullah'a arzetmiş, Aleyhissalâtu vesselâm da bizzat satış işiyle ilgilenerek cevazı göstermiştir. Buhârî'nin bir rivayetinde ise, "Başka hiçbir malı bulunmayan bir kimsenin yegâne mülkü olan tek kölesini müdebber kıldığı Resulullah'ın kulağına gelmiş, Resulullah da köleyi sekizyüz dirheme satıp, parasını adama göndermiştir."

3- Tariklerin çoğunda, kölenin sekizyüz dirheme satıldığı belirtilir.

4- Bazı rivayetlerde adamın borçlu olduğu, diğer bazılarında muhtaç olduğu, diğer bazılarında başka malı bulunmadığı açıklanır. Aslında bunların hepsi bir

kapıya çıkarak müdebberin satılmasını meşrû kılan gerekçeyi gösterir. Çoğunluğun ittifak ettiği husus, müdebberin, sahibinin sağlığında satılmış olmasıdır. Sadece Seleme İbnu Küheyl'den Şerîk'in rivayetinde "Bir adam öldü, geriye bir müdebber ve borç bıraktı, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın emriyle, borçlarının ödenmesi için müdebber satıldı" denir. Hadisi kaydeden Dârakutnî, Şerîk'in bu rivayette hata ettiğini şeyhi Ebu Bekr en-Neysâburî'den kaydetmiştir.
Alaeddin Mağoltay, Telvîh'de der ki: "Ülema, müdebberin satılıp satılamayacağı hususunda ihtilaf etmiştir:

* Ebu Hanîfe, Mâlik ve bir grup Ehl-i Kûfe, efendinin müdebberini satamayacağına hükmetmiştir.

* Şâfiî, Ahmed, Ebu Sevr, İshâk ve Ehl-i Zâhir câiz demiştir. Hz. Âişe, Mücâhid, Hasan Basrî, Tâvus da bu görüştedir.

* İbnu Ömer, Zeyd İbnu Sabit, Muhammed İbnu Sîrîn, İbnu Müseyyeb, Zührî, Şâ'bî, Nehâî, İbnu Ebî Leyla, Leys İbnu Sâd mekruh olduğuna hükmetmişlerdir.

* Evzâ'î, "âzad etmek isteyen satın alabilir" demiştir.

* Ahmed İbnu Hanbel de "efendisi borçlu olmak kaydıyla câizdir" demiştir.

* Mâlik "ölüm sırasında satabilir, hayatta iken satamaz" demiştir."[54]

-4179 -2- وعن نافع أن ابنَ عمر رَضِيَ اللّهُ عَنْهما:]دَبَّرَ جَارِيَتَيْنِ لَهُ فَكَانَ يَطَؤُهمَا وَهُمَا مُدَبَّرَتَانِ[. أخرجه مالك .

2. (4179)- Nâfi anlatıyor: "İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ), kendine ait iki cariyeyi müdebber kıldı. Onlar müdebber oldukları halde İbnu Ömer onlara temasta bulunuyordu." [Muvatta, Müdebber 4, (2, 814).][55]

-4180 -3- وعن عمرو بن شعيب عن أبيه عن جده قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَنْ كَتَبَ عَبْدَهُ عَلى مِائَةِ أُوْقِيَّةٍ فَأدَّاهَا إَّ عَشْرَ أوَاقٍ فَهُوَ عَبْدٌ[. أخرجه أبو داود والترمذي .

3. (4180)- Amr İbnu Şuayb an ebîhi an ceddihî

(radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim kölesi ile yüz okiyye üzerinden mükâtebe yapsa da, kölesi bunun on okiyyesi hariç hepsini ödese, yine de köledir." [Ebu Dâvud Itk 1, (3927); Tirmizî, Büyu' 35, (1260); İbnu Mâce, Itk 3, (2519).][56]

4181-4- و ٴبِى داود:]المُكَاتَبُ عَبْدٌ مَا بَقِىَ عَلَيْهِ مِنْ كِتَابَتِهِ دِرْهَمٌ[.

4. (4181)- Ebu Dâvud'un bir rivayetinde şöyle buyurulur: "Mükâteb, üzerinde bir dirhemlik borç kaldığı müddetçe köledir." [Ebu Dâvud, Itk 1, (3926).][57]

AÇIKLAMA:

Mükâtebe veya kitâbet, efendi ile köle arasında cereyan eden hürriyetini satın alma anlaşmasıdır. Köle, varılacak mütabakatla tesbit edilen belli bir meblağı kazanarak, efendisine ödemek karşılığında hürriyetini satın almak isteyebilir. Bu antlaşmayı yapan köleye mukâteb, efendiye de mükâtib denir.
Yukarıdaki rivayetler, kölenin, borcunu son kuruşuna kadar ödemedikçe kölelikten kurtulamayacağını ifade eder. İbnu't-Tîn mükâtebe akdinin İslam'dan önce de mevcut olduğunu, İslam'ın bunu ikrar ettiğini belirtir. Mesele üzerine selef ihtilaf etmiştir:

* Abdullah İbnu Sâbit, Hz. Zübeyr, Süleyman İbnu Yesâr, Zeyd İbnu Sâbit, Hz. Âişe, İmam Mâlik mukâtebin az bir borcu da olsa köle olmaya devam ettiği kanaatinde idiler.

* Hz. Ali: "Yarısını ödedi mi artık kölelikten çıkar, borçlu durumuna geçer" demiştir. Hz. Ali'nin, "ödediği nisbette hürriyete kavuşur" dediği de rivayet edilmiştir.

* İbnu Mes'ud: "Köle ikiyüz dirheme mükâtebe yapmış ve fakat gerçek değeri yüz dirhem ise, yüz dirhemi ödedi mi hür olur" demiştir.

* Atâ: "Mükâteb kitabetinin dörtte üçünü ödedi mi hür olur" demiştir.

* İbnu Abbâs, merfûan, "mukâteb ödediği miktarca âzad edilir" hadisini rivayet etmiştir (Nesâî).
Zürkânî'nin kaydına göre, bu meselede cumhurun delili, Berîre ile ilgili rivayettir. Mukâtebe yapmış olmasına rağmen borcunu ödeyemediği için satılmıştır. Onun hakkında Zeyd İbnu Sâbit'le Hz. Ali (radıyallahu anhümâ) tartışmışlardır. Zeyd: "Zina yapacak olsa recmeder, şehâdette bulunacak olsa şâhidliğini kabul eder misin?" der.
Hz. Ali "Hayır!" deyince, Zeyd: "Öyleyse, üzerinde borç kaldıkça o köledir" der.
Hattabî: "Bu hadis, mükâtebin satılması caizdir" diyenlere delildir, çünkü o köle ise memluktur, asıl vasfı olan mülk olma durumunda devam edince, onda bir başkasının mülkü meydana gelmez. Böylece satılması yasaklanamaz. Hadiste ayrıca, mükâteb taksidlerini tam olarak ödemeden ölürse, âzadlığına hükmedilemez, hatta borcunu karşılayacak mal bırakmış da olsa. Çünkü, köle olarak ölünce ölümden sonra da hür olamaz. Efendisi malı alır, evladları varsa efendiye köle olurlar. Bu hüküm Ömer İbnu'l-Hattab ve Zeyd İbnu Sâbit (radıyallahu anhümâ)'dan rivayet edilmiştir. Ömer İbnu Abdilaziz, Zührî, Katâde de bu görüşü benimsemiştir. İmam Şâfiî ve Ahmed İbnu Hanbel de bu görüştedirler."

* el-Erdebili, el-Ezkâr'da der ki: "Çoğunluk, "Mukâteb taksidlerini ödemezden önce ölse, kalan az da olsa çok da olsa, borcunu ödeyecek mal bıraksa da bırakmasa da, geride çocuğu kalsa da kalmasa da, bu hadise göre köle olarak ölür" diye hükmetmiştir.
Ebu Hanîfe der ki: "Mükâteb, geriye borcunu karşılayacak mal bırakarak ölmüşse âzad edilir, bırakmamışsa âzad edilmez."
İmam Mâlik der ki: "Geriye evlad bırakmışsa âzad edilir, değilse edilmez."
Hadiste, mükâtebin bütün taksitlerini ödemedikçe âzad edilmeyeceği hususuna delil vardır. Sahâbe, Tâbiîn ve Etbâuttâbiîn'den çoğunluk böyle hükmetmiştir. [58]

-4182 -5- وعن ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهما قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: إذَا أصَابَ الْمُكَاتَبُ حدًّا أوْ مِيراثاً وَرِثَ بِحِسَابِ مَا عَتَقَ مِنْهُ، وَقَالَ النَّبِيُّ # يُؤَدِّى الْمَكَاتَبُ بِحِصَّةِ مَا أدَّى دِيَةَ حُرٍّ، وَمَا بَقَى دِيَةَ عَبْدٍ[. أخرجه أبو داود والترمذي واللفظ للترمذي .

5. (4182)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Mükâtebe karşı bir hadd işlenir, (diyet almaya hak kazanırsa) veya mirasa mazhar olursa, (borcunu ödeyerek) hürriyetinden kazandığı miktarca onlara vâris olur." Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurdular: "Mükâteb, ödediği hisse nisbetinde hür diyeti öder, geri kalanı köle diyetinden öder." [Tirmizî, Büyû' 35, (1259); Ebu Dâvud, Diyât 22, (4582); Nesâî, Kasâme 36, (8, 45, 46).][59]

AÇIKLAMA:

Hadis şunu demek istemektedir: Mükâteb için bir diyet veya mirâs sabit olursa, diyet ve mirastan, hürriyetten kazandığı miktarca hak alır. Mesela kitabetinin yarısını ödemiş, o sırada babası hür olarak vefat etmiş ise mükâtebden başka vârisi de yoksa, ondan malın yarısına varis olur veya mükâtebe karşı bir cinayet işlenmiş ise, o da mükâtebe borcundan bir miktar ödemiş ise, câni, öldürülen mükâteb'in vârislerine, diyet olarak, ölenin mükâtebe karşılığı olarak ödediği miktarın karşılığını hür diyetinden, efendisine de mütebâkisini köle diyetinden öder. Mesela, efendisiyle bin dirhem üzerine mukâtebe yapan kimsenin kıymeti yüz dirhem ise ve beş yüz dirhemi ödemiş olsa ve öldürülse, kölenin vârislerine, diyetin yarısı binden beşyüz, efendisine de kıymetinin yarısı olan elli dirhem verilir (Mirkât'dan).[60]

-4183 -6- وعن أم سلمة رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]قَالَ لَنَا النَّبِيُّ # إذَا كَانَ عِنْدَ مُكَاتَبِ إحْدَاكُنَّ مَا يُؤَدِّى فَلْتَحْتَجِبْ مِنْهُ[. أخرجه أبو داود والترمذي .

6. (4183)- Ümmü Seleme (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bize buyurdular ki: "Sizden birinin mükâtebetinin size hala ödeyeceği borcu varsa da, ona karşı örtünsün." [Ebu Dâvud, Itk 1, (3928); Tirmizî, Büyû' 35, (1261); İbnu Mâce, Itk 3, (2520).][61]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, mükâtebe yapan kadına kölesi ödemeye devam ederken, artık

hürriyetine kavuşmuş yabancı gibi davranmasını emretmektedir. Zira, artık onun üzerindeki mülkiyetinin kalkması yakındır, bir şey yaklaştı mı, onun hükmü verilir. Bunun ma'nâsı, mükâteb kölenin artık kadın efendisinin yanına önceden olduğu şekilde serbestçe girmesini yasaklamaktadır.
Bu hüküm 4180'de Amr İbnu Şuayb'dan kaydedilen hadisin hükmüne muhalefet etmektedir. Çünkü orada ödenmemiş son kuruşa kadar, mükâteb köle addedilmektedir. İmam Şâfiî bu iki rivayeti şöyle cem eder: "Bu son rivayet Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevcelerine hastır, böylece ümmehâtu'lmü'minîn, mükâteblerine karşı örtünmelidirler, onlar borçlarını tamamen ödememiş olsalar da: "Mevzuun bazı teferruatı var ise de günümüzde tatbikatı olmadığından bu kadarını yeterli görüyoruz.[62]

-4184 -7- وعن موسى بن أنس بن مالك رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]سَألَ سِيرِينُ أنَساً الْمُكَاتَبَةَ وَكَانَ كَثِيرَ الْمَالِ فَأبَى، فَانْطَلَقَ سِيرِينُ إلى عُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنْه فَدَعَاهُ عُمَرَ. فقَالَ لَهُ: كَاتِبْهُ فَأبَى، فَضَرَبَهُ بِالدِّرَةِ. وَتَ: فَكَاتِبُوهُمْ إنْ عَلِمْتُمْ فِيهِمْ خَيْراً، فَكَاتَبَهُ[. أخرجه البخاري .

7. (4184)- Musa İbnu Enes İbn-i Mâlik (radıyallahu anh) anlatıyor: "Sîrîn, Hz. Enes'e mükâtebe yapma talebinde bulundu. Hz. Enes çok zengindi, mükâtebe yapmayı reddetti. Sîrîn Hz. Ömer (radıyallahu anh)'a başvurdu. Hz. Ömer, Enes (radıyallahu anhümâ)'yı çağırarak: "Sîrîn'le mükâtebe yap!" emretti. Enes (radıyallahu anh) yine kabul etmedi. Hz. Ömer, çubuğuyla Enes'e vurdu. Ve şu âyeti okudu: "Kölelerinizden hür olmak için bedel vermek (mukâtebe yapmak) isteyenlerin, -onlardan bir iyilik görürseniz- bedel vermesini kabul edin" (Nur 33). Bunun üzerine Hz. Enes mükâtebe yaptı." [Buhârî, Mükâteb 1.][63]

AÇIKLAMA:

1- Sîrîn, meşhur fakih Muhammed İbnu Sîrîn'in babasıdır. Aynu't-Temr esirlerindendi. Hz. Enes (radıyallahu anh), onu Hz Ebu Bekr'in hilafeti zamanında satın almıştı. Hz. Ömer ve başkalarından hadis rivayet etmiştir. Sîkalardandır. Hz. Enes'le 40 bin dirhem üzerinden mükâtebe yaptığı rivayetlerde gelmiştir.

2- Mükâtebe yapmanın bu hadise göre vacib olduğu anlaşılmaktadır. Zira, Sîrîn'in talebini Hz. Enes reddedince, Sîrîn Hz. Ömer'e şikayet eder ve Hz. Ömer, Hz. Enes'i buna mecbur eder. Bilhassa çubuk vurma hadisesini bazı alimler vücuba delil kılmışlardır. Atâ, İshak (rahimehümullah) vacib olduğuna hükmedenlerdendir. İmam Şâfiî ve Zahirîler de bu görüştedirler. İbnu Cerîr'in tercihi de böyledir.

Bir kısım âlimler de âyette geçen: "Onlarda bir hayır görürseniz" kaydını gözönüne alarak gayr-ı vâcib olduğuna hükmetmiştir.[64]

-4185 -8- وعن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنْها:]أنَّ بَرِيرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْها جَاءَتْ تَسْتَعِينُهَا فِى كِتَابَتِهَا الْحَدِيثَ[.وَقدْ تَقَدَّمَ بِتَمَامِهِ فِي كَتابِ الْبَيْعِ مِنْ رواية الستة .

8. (4185)- Hz. Âişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Berîre mükâtebe bedelini ödemede yardım istemeye geldi..."
Bu rivayet Bey' bölümünde tam olarak Kütüb-i Sitte rivayeti olarak kaydedildi (281. hadis, 1. cilt, s. 495).[65]

-4186 -9- وزاد النسائي:]كَاتَبْتُ بَرِيرَةُ عَلى نَفْسِهَا فِي تِسْعِ أوَاقٍ فِي كُلِّ سَنَةٍ أُوقِيَّةٌ. فَخَيَّرَها رَسُولُ اللهِ # مِنْ زَوْجِهَا وَكَانَ عَبْداً فَاخْتَارَتْ نَفْسَهَا. قَالَ عُرْوَةُ: وَلَوْ كَانَ حُرًّا مَا خَيَّرَهَا[.

9. (4186)- Nesâî'nin rivayetinde şu ziyade mevcuttur: "Berîre (radıyallahu anhâ) kendi nefsinin hürriyete kavuşması için dokuz okiyye üzerine mükâtebe yaptı. Her sene bir okiyye ödeyecekti. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) onu, (hürriyetine kavuştuğu zaman) kocası ile beraberliğe devam etme veya boşanma hususunda muhayyer bıraktı. Kocası köle idi. Berîre kendini (kocadan ayrılmayı) tercih etti. Urve der ki: "Kocası hür olsaydı, Aleyhissalâtu vesselâm Berîre'yi muhayyer bırakmazdı."[66]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis 281 numarada (1. cilt, s. 495) ve 4077-4078 numaralı hadislerde açıklandı ve kaynakları da gösterildi. Oralara müracaat edilsin.

2- Burada şunu ilave edelim: Bazı rivayetler, İslamî dönemde cariyelerden ilk mükâtebeyi yapanın Berîre olduğunu söyler. Erkeklerden de ilk mükâteb Selman Fârisî veya Ebu'l-Müemmil (radıyallahu anhüm) olmalıdır.
İbnu Hacer'in kaydına göre Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan sonra ilk defa mükâtebe yapan Ebu Umeyye Mevlâ Ömer'dir, onu da Sîrîn Mevla Enes takip etmiştir. Hadise çok yaygın olmasa bile, halifeye başvurup zorla bu hakkı kullanacak derecede hükmünün kölelerce bilinmesi, kölelerin kültür seviyesini göstermesi bakımından dikkat çekicidir. [67]

---

[1] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/545-548.

[2] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/549.

[3] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/549.

[4] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/550.

[5] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/551.

[6] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/551.

[7] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/551-552.

[8] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/552-553.

[9] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/553.

[10] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/553.

[11] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/554.

[12] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/554.

[13] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/5.

[14] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/5.

[15] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/6.

[16] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/6.
[17] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/7.
[18] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/7.
[19] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/8.
[20] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/9.
[21] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/9.
[22] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/9.
[23] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/9-10.
[24] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/11.
[25] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/11.
[26] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/12.
[27] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/12-13.
[28] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/13.
[29] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/13.
[30] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/14.
[31] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/14.
[32] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/14-15.
[33] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/15.
[34] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/15.
[35] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/15-16.
[36] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/16.
[37] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/16-17.
[38] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/17.
[39] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/17-18.
[40] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/18.
[41] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/18-19.
[42] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/19.
[43] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/19.

[44] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/20.
[45] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/20.
[46] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/21.
[47] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/21.
[48] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/21.
[49] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/22.
[50] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/22.
[51] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/22.
[52] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/22-24.
[53] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/25.
[54] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/25-26.
[55] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/26.
[56] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/27.
[57] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/27.
[58] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/27-28.
[59] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/29.
[60] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/29.
[61] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/29.
[62] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/29-30.
[63] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/30.
[64] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/30-31.
[65] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/31.
[66] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/31.
[67] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/31.

KORKU BÖLÜMÜ

Umumî Açıklama:

KORKU BÖLÜMÜ

Umumî Açıklama:

Havf da denen korku, insanda mevcut mühim hislerden biridir. Hayatın muhafazası için insan fıtratına Yaratıcı tarafından konmuştur. İnsan ve hayvanlarda müştereken bulunur. Korku hissi olmayan insan yoktur, denebilir. Bu hissin insan üzerinde büyük etkisi vardır. Birçok yönlenmeler bu his vasıtasıyla gerçekleşir. Bu hususu sathî olarak değerlendiren bir kısım pozitivist ve tekâmülcü espriler, insanlardaki din duygusunun temelinde korkunun olduğunu söyleyecek kadar ifrata kaçmışlardır. Onlara göre insan korktuğu şeylere, onların zararından kurtulmak için tapınmaya başlamıştır. Gerçekten insan dünyevî ve fani şeylerden korkmayı ifrat dereceye götürecek olursa ortaya çıkan durum bir şirk-i hafî olur ve bir taabbüd, bir nevi din mahiyetini kazanabilir. Zâlimler, dikdatörler, tarih boyunca tedhiş, terör gibi şiddetli korkutma vasıtalarını müessir bir silah olarak kullanarak insanları istedikleri gibi yönlendirmeyi başarabilmişlerdir.
İslâm, insanı korku vasıtasıyla zâlimlere esir olmaktan kurtarabilmek için Allah'tan korkmayı esas almış, ruhlarda onu tesbit etmeye çalışmıştır. Bu korkunun gerçek mânada girdiği kalplerde insanlardan korkma olmaz. Böylelerinde dünyevî korkular, hakikî değil, mecâzîdir, bir nevi tedbirdir, daha öteye geçmez. İnsanların korkusu ile inancından, dinî hayatından taviz vermemek bunun miyarıdır. İnsanların vicdan ve inanç dünyalarında istibdad kurmak isteyen ideolojik rejimlerin bütün güçleriyle İslâm'a ve İslâm dininin Allah korkusu prensibine saldırmaları bundandır. Kendileri, çeşitli vasıtalarla korkuyu hâkim kılmayı esas alıp bu maksadla putlarının en korkunç büst ve resimlerini yaygınlaştırırken "Allah'tan korkulmaz, Allah sevilir", "Allah öcü değildir" gibi, mugâlata ve demagojilerle Allah inancına saldırmayı, Allah'tan korkma prensibini istihza konusu yapmayı sistemle, ısrarla yürütürler. İslâm dininde Allah'ı hem sevmek ve hem de O'ndan korkmak esastır. Cenab-ı Hakk, cemâlî sıfatlarıyla sevilir, celâlî sıfatlarıyla korkulur. Hayatı ve hayatın levâzımını vermekle bizde tezâhür eden rahmetleri, lütufları sebebiyle Allah'ı sever, kulluk vazifemizdeki eksikliklerimiz, isyanlarımız sebebiyle de O'ndan korkarız. Allah'dan korkmamız Kur'ân'ın emrine uymak içindir. Zîra Kur'ân Allah'tan korkmayı emretmekte, zâlimler, âsiler için Allah'ın azâbını, cehennemi

haber vermektedir.
Âyetlerde sevgiyi tahrik eden "cennet" kelimesi ile, korkuyu tahrik eden "cehennem" kelimesi çoğu kere yan yanadır. Keza, rahmet ve cennetiyle müjdeleyen âyetlerle, azab ve cehennemiyle korkutan âyetler de Kur'ân'da yan yanadır. Kısacası Allah korkusundan tecrid edilmiş bir İslâm düşünülemez.. Halk korkusunun getireceği esâret ve istibdat zehirinin panzehiri olarak İslâm, Allah korkusunu teşri etmiş, bunda ısrar etmiştir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) mükerrer hadislerinde "halk korkusu" ile hakkı söylemekten kaçanları kınar, tehdid eder. Mü' min halktan değil Hakk'tan korkmalıdır.
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), zâlimleri frenleyip endişeli ve hatta ölçülü, istikametli olmaya sevkedecek en müessir vasıtalardan biri olarak insanlardaki Hakk korkusunu gördüğü için gerçekleri dile getirmede halktan korkmamayı başka korkuları Hakk korkusunun üzerine çıkarmamayı ısrarla, tekrarla tavsiye etmiştir. İşte birkaç irşâd:"
Cihadların en efdali, değerce en kıymetlisi zâlim sultana karşı hakkı söylemektir."
"Aman dikkat edin; HALK KORKUSU, kişiyi hakkı söylemekten alıkoymasın."
"- Sizden kimse nefsini hakir görmesin."
"- Ey Allah'ın Resûlü, kişi nefsini nasıl hakir görür?"
"- Allah için üzerine söz terettüp eden fena bir durum görür, fakat hiç ağzını açmaz. Cenab-ı Hakk kıyamet günü kendisine sorar. "Şu falanca şey hakkında gerçeği söylemekten seni ne alıkoydu?" O kul cevap verir: "HALK KORKUSU!" Allah o zaman şöyle der: "Asıl benden korkman gerekirdi."
"Eğer ümmetimin, zâlime: "Sen zâlimsin!" demekten korktuğunu görürsen, bil ki onun varlığı ile yokluğu birdir."
Şu halde, korku hissi, şuurla, irâde ile kontrol edilmesi, imandan gelen bazı düsturlar çerçevesinde mürâkebe altına alınması gereken bir damardır. Eğer akılla, iman ve irâde ile bu damar üzerinde hakimiyet ve kontrol kuramazsak, hayatın muhafazasında gerekli bir kalkan ve tedbir iken, hayatımızı tahrip edip, saadetimizi zehirleyen, ağzımızın tadını mütemadiyen acılaştıran bir musibete dönüşebilir. Vehme müptela bir kısım insanların hastalığı, büyük ihtimalle, kaynağını korku damarından almakta, bu da söylediğimiz gibi, bu fıtrî duygu üzerinde aklî ve iradî bir kontrol kuramamaktan ileri gelmektedir.
Korku üzerine, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan varid olan hadisler, bu meselede orta yolu bulmamızda yardımcı olacaktır.[1]

-1- وعن أبى هريرة رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قالَ:]قالَ رسولَ اللهِ # مَنْ خَافَ أدْلَجَ)-1(، وَمَنْ أدْلَجَ بَلَغَ المَنْزِلَ، أَ إنَّ سِلْعَةَ اللّهِ غَالِيَةٌ، أَ إنَّ سِلْعَةَ اللّهِ الجَنَّةُ[. أخرجه الترمذى .

1. (1678)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim korkarsa akşam karanlığında yol alır. Kim akşam karanlığında yol alırsa hedefine varır. Haberiniz olsun Allah'ın malı pahalıdır, haberiniz olsun Allah'ın malı cennettir." [Tirmizî, Kıyâmet 19, (2452).][2]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın burada mevzubahis ettiği korku, seher vaktinde düşmanın baskın korkusudur. Çünkü, umumiyetle baskınlar sabah vakti olmakta idi.
2- Tîbî, bu hadiste Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ahiret yolcusu için bir temsil getirdiğini belirterek der ki: "Zîra şeytan yolunu kesmiş, nefsi ve boş hayalleri de şeytanın yardımcısı durumundadır. Bu yolcu sefer esnâsında uyanık davranır ve işlerinde halis niyetten ayrılmazsa şeytan ve hilesinden emin olur. Kimin de yolunu, şeytan avaneleriyle keserek, âhiret yolundan yürümenin zor, âhireti elde etmenin çetin bir iş olduğunu telkin ederse, o kimse azıcık bir gayret bile gösteremez."
3- Allah'ın malı diye tercüme ettiğimiz tâbirin aslı sil'atullah'tır, yani Allah'ın ticârete arzettiği metâı demektir. Bununla cennet kastedildiği de Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) tarafından açıklanmıştır. Cennetin ticaret malı (sil'a) olarak tavsifi, âyet-i kerimeye uygundur. Zîra âyet-i kerimede: اِنَّ اللّهَ اشْتَرى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اَنْفُسَهُمْ وَاَمْوَالَهُمْ بِاَنَّ لَهُمُ الْجَنَّةَ "Allah mü'minlerden nefislerini ve mallarını cennet mukabili satın almaktadır" (Tevbe 111) buyurulmuştur.______________)1-(أدلج: أى سار من أول الليل.
4- "Cennetin pahalı olması", kıymetinin yüce olması demektir. Bu onun dünyevî kazançla, kolay kolay elde edilemeyeceğini de ifade eder. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), kendisi dahil hiç kimsenin ameliyle cennete

gidemiyeceğini, ancak İlâhî rahmetin imdâd edeceğini belirtir. Gerçek o ki, Allah cenneti râzı olduğu kullarına lütuf olarak ihsan edecektir. Onun fiyatını bir âyet-i kerime, ebediyete bakan sâlih ameller olarak tavsif eder: وَالْبَاقِيَات الصالحات خير عند ربك ثواباً وخير امً "Baki kalacak sâlih ameller, sevab olarak da, emel olarak da Rabbinin katında daha hayırlıdır" (Kehf 46).[3]

-2- وعن أنس رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]دَخَلَ رَسُولُ اللّهِ # عَلى شابٍّ وَهُوَ فِي المَوْتِ، فقَالَ: كَيْفَ تَجِدُكَ؟ فقالَ: أرْجُو اللّهَ تَعالى يَارسُولَ اللّهِ وَأخَافُ ذُنُوبِى. فقَالَ #: مَا اجْتَمْعَا في قَلْبِ عَبْدٍ في مِثْلِ هذَا المَوْطِنِ إَّ أعْطَاهُ اللّهُ مَا يَرْجُو، وَآمَنَهُ مِمَّا يَخَافُ[. أخرجه الترمذى .

2. (1679)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ölmek üzere olan bir gencin yanına girmişti. Hemen sordu:
"Kendini nasıl buluyorsun?"
"Ey Allah'ın Resûlü, Allah'tan ümidim var, ancak günahlarımdan korkuyorum" diye cevap verdi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da şu açıklamayı yaptı: "Bu durumda olan bir kulun kalbinde (ümit ve korku) birleşti mi Allah o kulun ümid ettiği şeyi mutlak verir ve korktuğu şeyden de onu emin kılar." [Tirmizî, Cenâiz 11, (983); İbnu Mâce, Zühd 31, (4261).][4]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Kendini nasıl buluyorsun?" sözü ile, "dünyadan âhirete intikal ederken kalbinde ne hissediyorsun, Allah'ın rahmetinden ümit mi, yoksa Allah'ın gadabından korku mu?" demek istemiş, genç de böyle anlamıştır.
2- "Bu durumda olan" demek, "ölüm halinde sekerât halinde" demektir. Âlimler, düşmanla mübâreze, kısas, idam anları gibi, ölümle burun buruna olunan bütün halleri bu hükme dâhil ederler. Kişi o durumlarda Allah'ın rahmetinden ümid ettiği ve günahları sebebiyle de gadabından korktuğu takdirde, hadisteki

müjdeye mazhar olacaktır.
3- Korktuğundan emin kılması, kulun günahlarını affetmesi demektir.
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu hadisleriyle, ölümün yakın olduğu hallerde mü'minin takınması gereken ruhî ve fikrî âdâbı talim buyurmaktadır.[5]

-3- وعن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]مَا رَأيْتُ رسُولَ اللّهِ # مُسْتَجْمِعاً قَطَّ ضَاحِكاً حَتَّى أرَى مِنْهُ لَهَوانِهِ)-1(، إنّما كَانَ يَتَبَسَّمُ[. أخرجه الخمسة إِّ النسائى.وزاد البخارى في رواية:]وَكَانَ إذَا رَأى غَيْماً عُرِفَ في وَجْهِهِ فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللّهِ، النَّاسُ إذَا رَأوُا الغَيْمَ فَرِحُوا رَجَاءَ أنْ يَكُونَ مِنْهُ المَطَرَ، وَأرَاكَ إذَا رَأيْتَ غَيماً عُرِفَ في وَجْهِكَ الكَرَاهَةُ؟ فقَالَ: يَا عَائِشَةُ، مَا يُؤمِنُنِى أنْ يَكُونَ فِيهِ عَذَابٌ، قَدْ عُذِّبَ قَوْمٌ بِالرِّيحِ، وَقَدْ رَأى قَوْمٌ العَذَابَ، فقَالُوا: هَذَا عارِضٌ مُمْطِرُنَا[.)-2(

3. (1680)- Hz. Aişe (radıyallâhu anhâ) diyor ki: "Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı ciddi bir şekilde, küçük dili görünecek derecede güldüğünü görmedim. O, sadece tebessüm ederdi." [Buhârî, Tefsir, Ahkâf 2, Edeb 68; Müslim, İstiska 16, (899); Ebu Dâvud, Edeb 113, (5098, 5099); Trimizî, Tefsir, Ahkâf, (3254).]
Buhârî'in bir rivayetinde şu ziyade mevcuttur: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir bulut görecek olsa bu yüzünden bilinirdi. Ben (bir seferinde):
"Ey Allah'ın Resûlü, halk bir bulut görecek olsa, yağmur getirebilir ümidiyle sevinir, halbuki sen bir bulut gördüğünde üzüldüğünü yüzünden okuyorum, sebebi nedir?" diye sordum. Bana şu cevabı verdi:
"Ey Aişe! Bunda bir azab bulunmadığı hususunda bana kim te'minat verebilir? Nitekim geçmişte bir kavm rüzgarla azaba uğratılmıştır. O kavim azabı gördükleri vakit: "Bu gördüğümüz, bize yağmur getirecek bir buluttur" demişlerdi."[6]
____

)-2(اللّهوات ـ جمع لهاة بفتح الم ـ وهي: اللحمات في سقف

أقصى الفم.)3-(العارض: السحاب الذي يعترض في أفق السماء.

AÇIKLAMA:

1- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in, bir rüzgar esmesi veya bir bulut zuhur etmesi halinde bir korku ve endişe izhar ettiği, duada bulunduğu hususunda muhtelif rivayetler mevcuttur. Yukarıda kaydedilen rivayetin Müslim'de gelen bir vechi daha teferruatlıdır: Yine Hz. Aişe anlatıyor: "Şiddetli bir rüzgar estiği zaman Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):
اَللَّهُمَّ إنِّى اَسْألُكَ خَيْرَهَا وَخَيْرَ مَا فِيهَا وَخَيْرَ مَا اُرْسِلَتْ بِهِ وَأعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّهَا وَشَرِّ مَا فِىهَا وَشَرِّ مَا اُرْسِلتْ بِهِ
"Allahım senden bunun hayrını ve bunda bulunan hayrı ve bununla gönderilen şeyin hayrını diliyorum. Bunun şerrinden, bunda bulunanın şerrinden, bununla gönderilen şeyin şerrinden sana sığınıyorum" derdi. Hava bulutlandığı vakit rengi değişir, (duyduğu huzursuzluk sebebiyle yerinde duramaz) girerçıkar, gidergelirdi. Yağmur yağınca da rahatlardı. Ben bunu onun yüzünden anlardım..."
2- Yağmurla helâk edildiği belirtilen kavim Ad kavmidir. Bu, hadisin başka vecihlerinde tasrih edilmiştir. Ayrıca, o kavmin yağmuru görünce sarfettikleri "Bu gördüğümüz, bize yağmur getirecek bir buluttur" cümlesi, Kur'ân-ı Kerim'in Ad kavmi ile ilgili hikâyesinde aynen geçer (Ahkaf 24).
3- Şârihlerin dikkat çektiği bir inceliği belirtmekte fayda var: "Hadisin Buhârî'den kaydedilen ziyade kısmında: قَدْ عُذِّبَ قَوْمٌ بِالرِّيحِ وَقَدْ رَأى قَوْمٌ الْعَذَابَ "İbaresinde kavm kelimesi iki sefer geçmektedir. Arapça kaideye göre birinci sefer nekre olan isim, ikinci sefer geçince ma'rife kılınır, yani ikincide القوم olması gerekir. Halbuki ibarede her ikisi de قوم şeklindedir, yani nekredir. Öyle ise burada iki ayrı kavm söz konusu olmalıdır. Diğer taraftan meseleye temas eden âyetlerde rüzgârla azaba uğratılanların o sözü söyleyenler olduğu ifâde edilmektedir.
Ortadaki işkâle dikkat çeken İbnu Hacer, Kirmânî'nin yaptığı bir açıklamayı pek tatminkâr bulmayarak kendisi şunu söyler: "Necm sûresinde Rabb Teâla: وَاَنَّهُ

اَهْلَكَ عَاداَ اُولى "İlk Âd milletini helâk eden O'dur" (Necm 50) buyurur. Bu âyette, bir başka Âd kavmi daha olduğu ihsas edilmektedir. İkinci Âd kavmi üzerine bir kıssayı Ahmed İbnu Hanbel, hasen bir isnadla el-Hâris İbnu Hassân el-Bekrî'den tahric etmektedir... Tirmizî, Nesâî ve İbnu Mâce bu kıssanın bâzı kısımlarını tahric etmişlerdir... Ahkâf sûresinde zikri geçen Âd kavmi, sonraki Âd'dır. Bu durumda, âyet-i kerimede zikri geçen اَخَا عَادٍ "Âd'ın kardeşi" (Ahkaf 21), Hud (aleyhisselam) değil, bir başka peygamberdir." [7]

-4ـ وعن أبى ذر رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قال رسولُ اللّهِ #: إنِّى أرَى مَاَ تَرَوْنَ، وَأسْمَعُ مَاَ تَسْمَعُونَ، أطَّتِ السَّمَاءُ)-1(، وَحَقَّ لَهَا أنْ تَئِطَّ، مَا فِيهَا مَوْضِعُ أرْبَعِ أصَابِعَ إَّ وَفِيهِ مَلَكٌ وَاضِعٌ جَبْهَتَهُ ِللّهِ تَعالىِ سَاجِداً، وَاللّهِ لَوْ تَعْلَمُونَ مَا أعْلَمُ لَضَحِكْتُمْ قَلِيً، وَلَبَكَيْتُمْ كَثِيراً، وَلَمَا تَلَذّذْتُمْ بِالنِّسَاءِ عَلى الفُرُشِ، وَلَخَرَجْتُمْ إلى الصُّعُدَاتِ تَجْأرُونَ إلى اللّهِ تَعالى، لَوَدِدْتُ أنِّى شَجَرَةٌ تُعْضَدُ[. أخرجه الترمذى.ومعنى »أطتِ السَّماءُ«، أى كثرة ما فيها من الم‍ئكة قد أثقلها حتى أطت: أى صوتت وهذا مثل، وإيذان بكثرة الم‍ئكة. وإن لم يكن ثَمَّ أطيط)وَالجُؤَارُ(: الصياح: أى تستغيثون، وقوله »لَوَدِدْتُ أنِّى شَجَرَةٌ تُعْضَدُ« مَدرج في الحديث من قول أبى ذر .

4. (1681)- Ebu Zerr (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ben sizin görmediğinizi görür, işitmediğinizi işitirim. Nitekim sema uğuldadı, uğuldamak da ona hak oldu. Semada dört parmak sığacak kadar boş bir yer yoktur, her tarafta Allah'a secde için alnını koymuş bir melek vardır. Allah'a yemin olsun, benim bildiğimi siz bilse idiniz az güler, çok ağlardınız, yataklarda kadınlarla telezzüz etmezdiniz, yollara, çöllere dökülür, (belanızı defetmesi için) Allah'a yalvar yakar olurdunuz." [Ebu Zerr (radıyallâhu anh) ilâve etti:] "Keşke sökülen bir ağaç olsaydım." [Tirmizî, Zühd 9, (2313); İbnu Mâce, Zühd 19, (4190).][8]

AÇIKLAMA:

1- Semâvâtın uğuldayarak ses çıkarmasını, şârih Tîbî meleklerin sikleti ile açıklar. Hadiste belirtildiği üzere, melekler miktarca çoktur, bu çokluğun hasıl ettiği ağırlık ve sıklet altında semâvât çatırdayıp uğuldamaktadır. Bu ifade, meleklerin çokluğunu bildirmek üzere getirilmiş bir temsildir. Burada gerçek bir uğultu olmasa bile, O, Allah'ın büyüklüğünü takrir için söylenen mecazî bir kelamdır." Bu yoruma Aliyyu'l-Kârî katılmak istemez. Der ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sözünün hakikati varken hangi mucib sebeple mecaza kaçıyoruz? Halbuki, aklen ve naklen hadisin hakikati mümkündür ve mecaza yönelmeye gerek ____________ (1-) أطيط صوت قتب الجمل إذا كان جديداً. yoktur. Zîra Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Sizin işitmediğinizi işitiyorum" diyerek (insanlarca işitilmese bile semanın uğultusu olduğunu) tasrih etmiştir. Üstelik, semânın uğultusu pekâla onun tesbih, tahmid ve takdis sırasındaki sesi olabilir, zîra âyet-i kerime: "Mevcut olan her şey O'nu hamdederek tesbih etmektedir" (İsra 44) buyurmakla semânın tesbihini haber vermektedir."

2- Hadisin sonunda yer alan "ağaç olma" temennisinin, hadisin râvisi Ebu Zerr (radıyallâhu anh)'e ait olduğunu şârihler belirtir. Hadis, insana uhrevî hesabın ciddiyet ve zorluğunu anlatınca, Ebu Zerr (radıyallâhu anh) hazretleri, bu ihbarın ciddiyetini anlamış olduğunu ifade sadedinde, kazanılması zor, kaybedilmesi dehşetli bir sonuca atacak öyle bir imtihana mâruz kalmaktansa bir ağaç olmayı temenni etmiştir. Hadislere, râviler tarafından yapılan her çeşit ilâvelere idrac denir.[9]

-5- وَعَنْ أبى هريرة رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قال رسولُ اللّهِ #: لَوْ يَعْلَمُ المُؤمِنُ مَا عِنْدَ اللّهِ مِنَ الْعُقُوبَةِ مَا طَمِعَ بِجَنَّتِهِ، وَلَوْ يَعْلَمُ الكَافِرُ مَا عِنْدَاللّهِ مِنَ الرَّحْمَةِ لمَا قَنَطَ مِنْ جَنَّتِهِ[. أخرجه رزين .

5. (1682)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Mü'min, Allah indindeki ukubeti bilseydi, cennetten ümidini keserdi. Eğer kâfir Allah'ın rahmetini bilse idi,

cennetten ümidini kesmezdi." [Rezîn ilavesidir. Hadis'i Müslim tahric etmiştir: Tevbe 23, (2755); Keza, Tirmizî de tahric etmiştir: Da'avât 108, (3536).][10]

AÇIKLAMA:

Allah karşısında, mü'minin koruması gereken edebi veciz şekilde ifade eden hadislerden biridir: Ne tam ümid ne de mutlak yeis, fakat eşit derecede hem korku hem ümid. Ulemâ mutlak ümidi de mutlak ye'si de büyük günahlar arasında addetmiştir. Ne kadar çok hayır amel işlese de mü'min, Allah'ın azabından korku içinde olacaktır, kezâ ne kadar çok, ne kadar büyük günah işlese de Allah'ın rahmetinden ümidini kesmeyecektir.[11]

-6- وعن أبى بردة عامر بن أبى موسى رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قال لِى عَبْدُاللّهِ ابْنُ عُمَرَ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما: هَلْ تَدْرِى مَا قال أبى ‘بيكَ؟ قُلْتُ: َ. قال: إنَّ أبِى قال ‘بِيكَ ياَ أبا مُوسى: هَلْ يَسُرُّكَ أنَّ إسْمَنَا مَعَ رسولِ اللّهِ # وَهِجْرَتَنَا مَعَهُ، وَعَمَلَنَا كُلَّهُ مَعَهُ يُرَدُّ لَنَا، وَأنَّ كُلَّ عَمَلٍ عَمِلْنَاهُ بَعْدَهُ نَجَوْنَا مِنْهُ كَفَافاً رَأساً بِرَأسٍ؟ فقَالَ أبُوكَ ‘بى: ً واللّهِ، قَدْ جَاهَدْنَا بَعْدَهُ وَصَلَّيْنَا، وَصُمْنَاَ وَعَمِلْنَا خَيْراً كَثِيراً، وَأسْلَمَ عَلى أيْدِينَا بَشَرٌ كَثِيرٌ، وَإنَّا لَنَرْجُو أجْرَ ذلِكَ. قال أبِي: لكِنِّى أنَا والَّذِى نَفْسُ عُمَرَ بِيَدِهِ لَوَدِدْتُ أنَّ ذلِكَ يُرَدُّ لَنَا، وَأنَّ كُلَّ شَئٍ عَمِلْنَاهُ بَعْدَهُ نَجَوْنَا مِنْهُ كَفافاً رَأساً بِرَأسٍ، فَقُلْتُ: إنَّ أبَاكَ وَاللّهِ خَيْرٌ مِنْ أبى[. أخرجه البخارى .

6. (1638)- Ebû Bürde Âmir İbnu Ebî Musa (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Bana, Abdullah İbnu Ömer (radıyallâhu anhüma):
"Biliyor musun babam babana ne demiş?" diye sordu. Ben: "Bilmiyorum" dedim. Bunun üzerine:
"Babam, senin babana: "Ey Ebu Musâ! Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la

olan İslâmımız, onunla olan hicretimiz, onunla olan bütün amellerimiz bizim için sâbit ve devamlı olsa, ondan sonra işlediğimiz amellerin de herbirinden başa baş kurtulsak bu seni memnun eder mi?" dedi. Baban, babama şu cevabı verdi:
"Vallahi hayır! Biz ondan sonra cihad yaptık, namaz kıldık, oruç tuttuk, çok hayırlar işledik. Bizim elimizde çok insan Müslüman oldu. Biz bütün bunların ecrini ümid ediyoruz." Babam tekrar dedi ki:
"Fakat ben, Ömer'in ruhu yed-i kudretinde olan Zat-ı Zülcelâl'e kasem olsun, bunların bize sabit kalmasını, O'ndan sonra yaptıklarımızdan da başa baş kurtulmayı isterim.
"Ben atılıp: "Senin baban, vallahi benim babamdan daha hayırlıymış" dedim." [Buhârî, Menâkıbu'l-Ensar 45.][12]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayet, Ashab arasında korku ve ümid meselesinin nasıl yer ettiğini göstermektedir. Hadiste, Hz. Ömer (radıyallâhu anh)'in, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den sonraki hayır amelleri ile birlikte şer amelleri işlemiş olmaktan da korktuğunu, hayırları, şerleri karşılayacak miktarda olsa sevineceğini ifade buyurduğunu görmekteyiz.
Ebu Bürde, böyle düşünen Hz. Ömer'i takdirle yâd ederek, babası Ebu Mûsa'dan efdal olduğunu ikrâr eder. Aslında mutlak mânada Hz. Ömer'in efdaliyeti ulemâca kabul edilmiş ise de, Ebu Bürde, burada mevzubahis edilen amellere güvenmeme meselesinde Hz. Ömer'in üstünlüğünü dile getirmektedir. Gerçi, mutlak efdaliyete sâhip olan bir kimseye, bir başkasının hususî bir meselede üstün olması mümkün ise de Hz. Ömer (radıyallâhu anh) burada, makam-ı havfta bulunmakla, makam-ı recâda yer alan Ebû Musa'ya tefevvuk etmiştir. Zîra ulemâ havf makamının recâ (ümid) makamından üstün olduğunu kabul etmiştir. Çünkü, insanoğlu hayır niyetiyle yaptığı her şeyde kusur işlemekten uzak olamaz. Ayrıca ümidin ucba ve atâlete götürme ihtimaline karşı havfın tevbe ve istiğfara sevketme garantisi vardır. [13]

---

[1] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/348-350.

[2] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/350.

[3] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/350-351.

[4] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/351.

[5] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/351-352.

[6] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/352.

[7] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/353.

[8] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/354.

[9] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/354-355.

[10] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/355.

[11] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/355.

[12] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/356.

[13] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/356-357.

LAKÎT BÖLÜMÜ

LAKÎT BÖLÜMÜ

-5330 -1- عن سُنَيْن أبي جميلةَ السُّلَمِى:]أنَّهُ وَجَدَ مَنْبُوذاً في عَهْدِ عُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنْه، قال: فَجَاءَ عُمَرُ، فَلَمَّا رَآنِى قَالَ: عسى الْغُوَيْرُ أبْؤُساً. مَا حَمَلَكَ عَلى أخْذِ هذِهِ النَّسَمَةِ؟ قُلْتُ: وَجَدْتُهَا ضَائِعَةً فأخَذْتُهَا، وَكأنَّه اتَّهَمَنِى. فقَالَ عَرِيفِى: يَا أمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ، إنَّهُ رَجُلٌ صَالِحٌ. فقَالَ عُمَرُ: أكَذلِكَ؟ قَال: نَعَمْ. فقَالَ اذْهَبْ بِهِ فَهُوَ حُرٌّ، وعَلَيْنَا نَفَقَتُهُ[. أخرجه مالك.وزاد رزين: »وَوَؤُهُ لِلْمُسْلِمِينَ يَرِثُونَهُ وَيَعْقِلُونَ عَنْهُ«. أخرجه البخاري في ترجمة باب.»المنبوذُ« الطفل الذي تلقيه أمه عند ودته في ا'رض يعرف أبواه.ومعنى قوله: »عَسى الْغُوَيْرُ أبْؤُساً« أي عسى باطن أمرك رديئاً 'نه اتهمه أن يكون صاحبه .

1. (5330)- Süneyn Ebu Cemile es-Sülemi'nin anlattığına göre, Hz. Ömer (radıyallahu anh) zamanında atılmış bir çocuk bulunmuştur. (Hadiseyi işiten) Ömer yanına gelir ve onu görünce:
"Bu işte bir bit yeniği olabilir. Bu yavruyu niye aldın?" der. Süneyn de: "Bunu helake maruz buldum, o yüzden (kurtarmak için) aldım!" der. Ve Hz. Ömer'in tavrından kendisini itham ediyor anlar. Ancak (Ömer'in) arifi:
"Ey mü'minlerin emîri, bu salih bir kimsedir" (diyerek lehinde tezkiyede bulunur. Bunun üzerine) Hz. Ömer:
"Öyle mi?" der. Arif te'yiden: "Evet!" deyince Hz. Ömer: "Götür onu! O hürdür [velası sanadır] nafakası da bizim üzerimizedir!" der." [Muvatta, Akdiye 19, (2, 738).]
Rezin şu ilavede bulunmuştur: "Onun velası da Müslümanlara aittir, ona varis olurlar, hin-i hacette onun diyetini öderler." [Buhârî, bu ziyadeyi bir babta bab başlığı olarak senedsiz şekilde kaydetmiştir (Şehadat 16).][1]

AÇIKLAMA:

1- Hadisin Muvatta'daki aslında çocuğu bulan Süneyn, çocuğu Hz. Ömer'e götürür.

Bir rivayette Hz. Ömer'in Süneyn hakkındaki ithamkâr tavrı, çocuğun kendinin olması zannından ileri gelmektedir. Yani çocuk kendisinindir, fakat devletten buluntu nafakası almak maksadıyla bulunmuş çocuk olarak göstermiş olabilir zannına kapılır.
el-Bacî, bu ithamkâr tavrı, Hz. Ömer'in, bazı açıkgözlerin, devletten buluntu nafakası almak ve onların muvalatını elde etmek üzere, atılmamış olan çocukları da kapıp atılmış diye getirmeye kalkacaklarından korktuğu için ızhar etmiş olabileceğini söyler. İbnu Abdilberr de Hz. Ömer'in ithamkâr tavrının adamın, çocuğa veli olmak, ona tahsis edilecek parayı alıp istediği gibi kullanmak düşüncesiyle hareket etmiş zannına düşmesiyle izah eder. Hz. Ömer'in "adamı, kadınla zina yapıp, doğan çocuğa da buluntu süsü vermekle itham ettiğini" söyleyen de olmuştur. Ancak İbnu Hacer, bunun çok uzak bir ihtimal olduğunu söyler.
En doğrusu, Hz. Ömer'in buluntu çocuk hakkında bir tahkikatta bulunup rapor tutma prensibini tesis etmek gayesini güttüğünü söylemek olmalıdır. Nerede buldu, nasıl buldu, bulanın durumu nedir, çocuğa bakmaya ve terbiye etmeye ehil midir?
Hz. Ömer bu hususlarda gerekli bilgileri aldıktan sonra, çocuğu bulana teslim edip hukuki durumları esasa bağlar:

1) Nafaka devlete aittir.

2) Vela hakkı ona bakacak olana attir.

3) Buluntu çocuklar hürdür, köleleştirilemez, satılamaz. Hz. Ömer' in meseleye bir soruşturma sistemi vazetmeye çalıştığını, hadiseyi daha teferruatlı olarak aksettiren rivayetlerden de anlamaktayız. Zürkâni'nin kaydettiği bir veçhinde, çocuğu bulan kimsenin ankete verdiği cevap meyanında: "Zayi olmaya maruz bir çocuk bulmuştum. Almadığım takdirde, ziyan olmasından ve Allah'ın beni bundan sorumlu tutmasından korktum.." sözleri de yer alır.

2- İbnu Abdilberr, "Buluntu hür olduğu için, kimsenin onun üzerinde vela hakkı olmaması gerekir. Zira Aleyhissalâtu vesselâm "Vela hakkı azad edene aittir" buyurmuştur" der imam Malik de: "Buluntu hürdür" velası Müslümanlar üzerinedir. Onlar ona varis olurlar ve diyetini öderler" demiştir. el-Baci der ki: "Hadis sahihtir. Ancak lafzı te'vile açıktır. Bulan kimse onun terbiyesini ve işlerini yürütmeyi üzerine almayı istemiş olabilir. Zira çocuğu bulan, buna bir başkasından ehaktır. Eğer biri çocuğu elinden alacak olsa, bulana iade edilir. Yeter ki terbiyesini yapacak güçte olsun. Bu iki kişi eşit güçte veya durumda olsalar yine bulan, alma hakkında önceliklidir. Ancak, bulanın yanında ziyana

uğrayacağından korkulursa o zaman ikincisi almaya ehak olur. Fakat birincinin yanında çokça kalmış, zarar da görmemişse, yine haklılığını korumaya devam eder."

3- Arif, halkın ahvalini bilmekle vazifeli memurdur. Hin-i hacette, ilgili makamlara ve zatlara, insanlar hakkında bilgi verir. Hadiste, arif, kişinin yüzüne karşı senada bulunmaktadır. Aslında bu caiz değilse de "ihtiyaç halinde caiz olur" denmiştir.
Ayrıca, kişi hakkında tezkiye şehadetini burada tek kişi yapmıştır ve Hz. Ömer de bunu makbul addetmiştir. Ulema çoğunluk itibariyle bu hususta tek kişinin şehadetini yeterli görmüştür. Ancak Malikîler ve Şafiîler nezdinde müreccah olanı, şehadette olduğu gibi, tezkiye işinde de iki kişiyi şart koşmaktır. İmam Muhammed de bu görüştedir. Tahavi de bu görüşü benimsemiş ve hatta; "Rivayette, Hz. Ömer'in yanında ariften başka birinin bulunmadığı da sarih değildir" demiştir. [2]

---

[1] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/132-133.

[2] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/133-134.

LANETLEME VE SÖVME BÖLÜMÜ

UMUMİ AÇIKLAMA

Daha önce mükerrer olarak lanet, sebb, şetm gibi kelimeler geçti ve her seferinde gerekli açıklamalar yapıldı. Bu kelimeler, lügat olarak mana farklılıkları taşırlarsa da örfî kullanışta müteradif gibidirler. Biri diğerinin yerine kullanılır. Dilimizde kötü söz söylemek şeklinde vasat bir ibare o kelimelerin karşılığı olabilir.
Müteakiben kaydedilecek ilk hadisten itibaren görüleceği üzere, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) kötü sözlü olmayı mü'minlik vasfıyla bağdaştırmıyor. Mü'minin hangi çeşidi olursa olsun, kötü sözü ağzına almamasını emrediyor. Hayatının her anından, her anında yaptığı her fiilinden hesap vereceği bildirilen insanın ahirette hesabını zor vereceği amellerden olduğu için midir, kalplerde ve ruhlarda açtığı yaranın, kılıncınkinden, kurşununkinden daha derin olmasından mıdır, her ne ise "Allah'a ve ahirete inanan kimsenin hayır konuşması veya sükut etmesi" tavsiye edilmiştir hadislerde.
Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), sadece insanlara karşı kötü sözlü olmayı yasaklamaz, hayvanlara ve eşyaya da kötü söz söylenmemesini, lanet edilmemesini emreder.[1]

-5344 -1- عن ابنِ مسعودٍ رَضِـيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ # لَيْسَ الْمُؤْمِنُ بِطَعَّانٍ، وَ لَعّانٍ، وَ فَاحِشٍ، وَ بَذِيءٍ[. أخرجه الترمذي.»الطَّعَّانُ« الذي يطعن في أعراض الناس ويقع فيها، ومنه الطعن في النسب، وهو القدح فيه.و»البَذَاءُ« الفحش في القول.

1. (5344)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Mü''min ne ta'n edici, ne lanet edici, ne kaba ve çirkin sözlü, ne de hayasızdır." [Tirmizî, Birr 48, (1978).][2]

AÇIKLAMA:

1- Şarihler, mü'mine yakıştırılamayan bu vasıflara yer veren insanın tekfir edilmeyeceğini belirtirler. Bu maksatla mü'min kelimesini "kâmil mü'min" diye kayıtlarlar. Şu halde kötü söz sarfetme alışkanlığı olan insan imanını kaybetmez ise de imandaki kemali kaybeder. Mü'min kişinin, şahsî planda hadisi mutlak ifadesiyle anlayıp "ağzımdan çıkan kötü söz imanımı tehlikeye atıyor" diyerek kötü söz sarfetmekten kaçınması gerekir. Kulluk ve Fahr-ı Kâinat'a ümmetlik edebi bunu gerektirir. Fakat kötü söz sarfeden kimseleri tekfire yeltenmemek gerektiği de bilinmelidir.

2- Hadiste geçen kelimelerin hepsini kötü söz olarak anlamamız mümkün ise de, aralarında mana farklılıkları da var. Şöyle ki:

* Ta'n etmek: Ayıplamak, şerefini düşürmek, izzet-i nefsini kırıcı kusur izafe etmek demektir.

* Lanet etmek: "Allah'ın lanetine uğra", "lanet olsun", "mel'un" gibi tabirleri kullanmaktır. Allah'ın rahmetinden uzak olasın manasına gelir.

* Fahiş söz; kaba ve çirkin olan, kabalığı pek açık, söylenmesi çirkin olan sözdür, fuhşa müteallik müstehcen söz manasına da anlaşılabilir.

* Beziy; hayasız demektir. Zaten gerçek bir hayaya sahip olan insanın ağzından, önce vasfedilen kelamlar çıkmaz. en-Nihaye'nin açıklamasına göre beziy, lisanında fuhşiyat olan yani ağzı bozuk dediğimiz kimseye denmektedir.[3]

5345- 2- وعن أبي الدَّرْدَاءِ رَضِيَ اللٌّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللٌّهِ #: َيَكُونُ اللَّعَانُونَ شُفَعَاء وَ شُهَدَاءَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ[. أخرجه مسلم وأبو داود .

2. (5345)- Ebu'd-Derda (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Laneti çok yapanlar kıyamet günü şefaatçi olamazlar, şehid de olamazlar." [Müslim, Birr 85, (2598); Ebu Davud, Edeb 53, (4907).] [4]

AÇIKLAMA:

Bu hadiste, kıyamet günü mü'minler muhtaç olanlara şefaatte bulunurlarken, dilinden laneti düşürmeyen kimselerin bu şerefe eremeyecekleri, dolayısıyla

yakınlarına şefaat edemeyecekleri belirtilmektedir.
Lanetçi mü'minin şehid olamaması Nevevî tarafından üç ayrı manada izah edilmiştir:

1) En doğru ve en meşhur olanına göre: "Kıyamet günü diğer ümmetler üzerinde, peygamberlerin kendilerine Allah'ın risaletini tebliğ ettiklerine dair şehadette bulunamaz.

2) Dünyada şahidlik yapamazlar. Yani fıskları sebebiyle dünyada şahid olamazlar, şehadetleri kabul edilmez. Zira fasığın şehadeti merduddur.

3) Şehidlik nimetini tadamazlar. Yani Allah yolunda ölemezler.
"Şu da var ki, ayet ve hadislerde Allah'ın, Resulü'nün ve meleklerin lanetine müstehak oldukları belirtilenler var. Onlara lanet etmek bu yasağa girmez; zalimlere, Yahudi ve Hıristiyanlara, içkicilere, faiz yiyenlere... lanet gibi.[5]

5346- 3- وعن سَمُرَةِ بنُ جُنْدُبِ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ # َ تَعَنُوا بِلَعْنَةِ اللّهِ وَ بِغَضَبِ اللهِ وَ بِالنَّارِ[. أخرجه أبو داود والترمذي .

3. (5346)- Semüre İbnu Cündüb (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Birbirinize, Allah'ın laneti, Allah'ın gadabı ve cehennem temennisiyle bedduada bulunmayın." [Ebu Davud, Edeb 53, (4906); Tirmizî, Birr 48, (1977).][6]

5347- 4- وعن أبِي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قِيلَ يَا رَسُولَ اللّهِ! اُدْعُ اللّهَ عَلى الْمُشْرِكِينَ وَالْعَنْهُمْ. فقَالَ: إنِّي إنَّمَا بُعِثْتُ رَحْمَةً وَلَمْ اُبْعَثْ لَعَّانا[. أخرجه مسلم .

4. (5347)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a: "Ey Allah'ın Resulü! Müşriklere beddua et, onları lanetle!" denilmişti. Şu cevabı verdi:
"Ben rahmet olarak gönderildim, lanetleyici olarak değil!" [Müslim, Birr 87, (2597)][7]

AÇIKLAMA:

Dinimiz mü'minleri birbirlerine kardeş kılmıştır. Ayette "Müminler birbirlerinin kardeşleridir" (Hucurat 10) buyrulmuştur. Dili, rengi, içtimâî seviyesi, maddî durumu ne olursa olsun birbirlerinin kardeşi olan mü'minler bir bedenin azaları mesabesindedirler ve dayanışma içinde olmaları gerekir. Birbirlerine dua edecekler, rahmet okuyacaklar "Ey Rabbimiz, beni, annemi, babamı ve mü'minleri hesap günü mağfiret buyur" (İbrahim 41) diyeceklerdir. Şu halde birbirine karşı ahlakı bu olması gereken mü'min, mü'min kardeşine nasıl bedduacı olur, lanetçi olur? Mü'min kardeşe lanet, kişinin imanıyla, ahlakıyla ters düşmesi, tezad içinde kalması Allah'a ve Resulü'ne karşı gelmesi demektir. Hele âlemlere rahmet olarak gelen peygamberin lanetçi olması hiç düşünülemez. Bu sebeple Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), beddua etmesi talebini reddederek, "Ben rahmet olarak gönderildim, lanetçi değil" demiştir. Bu hususta da örneğimiz olan Efendimiz'in yolunda giderek, bilhassa mü'minlere karşı merhametkâr, sabırlı, bağışlayıcı, hayırhah, hayır dualar edici olmamız gerekir. [8]

-5348 -5- وعن أبي ذرٍّ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: َ يَرْمِي رَجُلٌ رَجُ بِالْفِسْقِ أوِ الْكُفْرِ إَّ رُدَّتْ عَلَيْهِ إنْ لَمْ يَكُنْ صَاحِبُهُ كَذلِكَ[. أخرجه البخاري .

5. (5348)- Hz. Ebu Zerr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Bir kimse diğer bir kimseyi fıskla veya küfürle itham etmesin. Aksi takdirde, itham edilen arkadaşında bunlar yoksa, kelime kendine dönderilir." [Buhârî, Edeb 44).][9]

AÇIKLAMA:

Mü'mini, diğer mü'min kardeşine karşı tekfir edici veya tefsik edici olmaktan men etmede en müessir hadislerden biri bu hadis olmalıdır. Eğer "fasık" veya "kâfir" denen kimse fasık veya kâfir değilse, o kelime bunu söyleyen üzerine dönüyor. Kendisi fasık veya kâfir oluyor. Bir mü'mine fasık veya kâfir demenin

ne manaya geldiğini bilen ve anlayan bir kimsenin bu meselede dikkatli olması gerekir.
Bu pek tehditkâr hadis, Buhârî hadisidir yani sahih hadistir ve muhtelif vecihlerde gelmiştir. Her bir veçhi aynı manayı te'yid eder. Yine Buhârî'de gelen hadislerde "mü'mine lanet onu katletmek" "mü'mini tekfir onu katletmek", "mü'mine sövmek fısk" olarak ifade edilmiştir.
Bu hadislerde herhangi bir mübalağa olmadığını anlamak için şöyle bakabiliriz: Fısk, bir haramın alenen işlenmesidir. Lügat olarak da haddi aşmak, yasağı dinlememek manasına gelir. Namazı kılmamak, içki içmemek gibi. Şu halde bu yasakları yapan fasıktır. Dinimizin diğer bir yasağı yalan söylememek, mü'min kardeşine lanet etmemek, rahmet, mağfiret duasında bulunmaktır. Şu halde bu emre uymayanın fasık olacağı açıktır. Eğer fasık dediği kardeşi fasık değilse yalan söylemiş, iftira etmiş olmaktadır. Böylece fıska düşmektedir.
Küfür ithamı, daha büyük bir cinayettir. Dinimizin temel kaidelerinden biri "Ceza amel cinsindendir" şeklindedir. Öyleyse mü'min kardeşini tekfir etmekle işlenen cinayetin cezası, işlenen cinayet cinsinden olacaktır: Küfre düşmek.. El-ıyazu billah.
Bilhassa günümüzde, cehalet ve siyasî mülahazaların yönlendirdiği bazı şahısların ortaya attığı sloganların tesiriyle, ayet ve hadislerin pek kaba saba te'villeriyle mü'minleri tekfir meselesinde çok dikkat etmek gerekecektir. Hatta şahsî müşahedemiz, şahsî ilmimiz, kendini mü'min addeden bir kimse hakkında "küfrüne hükmetmemizi gerektirse bile te'vil edip bundan kaçınmak daha selametli bir yoldur." Bir kâfire bile "ey kâfir!" diye hitap etmeyiz. Sözgelimi alışveriş yaptığımız kimse veya komşumuz bir Yahudi ve Hıristiyan olabilir. Hatta dinimiz Hıristiyan bir kadınla evlenme müsaadesi verdiğine göre zevcemiz Hıristiyan olabilir. Biz bunlara hitap ederken: "Ey kâfir!" diye hitap etmeyiz. Böyle hitapta bulunmayı dinimiz emir de etmiyor. Böyle bir hitap mürüvvete, sıla-i rahme aykırı olduğu için bunu din ne tecviz eder ne de hoş karşılar. Öyleyse "nazarımızda" küfre düşen bir insanı tekfir etmek, kâfir olarak teşhir etmek dinî bir emir değildir. Kaldı ki, onun hakkındaki hükmümüzde isabet ettik mi? Kalbini yarmadığımıza, içine girmediğimize göre yanılma payımız da vardır. Öyleyse bu ihtimali düşünüp, tekfir etmek gerekir diye dinî bir emrin yokluğunu düşünüp, tekfir etmenin müeyyidesinin ağırlığını düşünüp, mü'mini tekfirden kaçınmak en selametli yoldur. Tekfir etmemekle hiçbir kayıp yok, ama tekfirde büyük risk var.
İbnu'l-Esir, en-Nihaye'de "Kim kardeşine "ey kâfir" derse, bu söz, ikisinden birine rücu eder, (itham edilen kâfir değilse itham eden kâfir olur)" hadisiyle

ilgili şu açıklamayı yapar: "Hüküm böyledir. Çünkü ithamı yapan onun hakkında ya doğru söyledi ya da yalan. Eğer doğru söyledi ise, öbürü kâfirdir. Eğer yalan söyledi ise itham, Müslüman kardeşine olan tekfiri sebebiyle kendi üzerine döner. Küfür iki sınıftır:

* Biri, imanın aslını inkardır. İşte bu imanın zıddıdır.

* Diğeri, İslam'ın teferruatından birini inkardır. Bunu yapan, bu davranışı ile imanın aslından çıkmış olmaz.

Bir kısım alimler şöyle söylediler: "Küfür dört çeşittir:

1) Küfr-i inkârî: Bu, Allah'ı hiç tanımamak, varlığını itiraf ve kabul etmemekle hasıl olur.

2) Küfr-i cuhudî: Bu, Allah'ı bildiği halde inkardır; tıpkı İblis'in küfrü gibi; kalben Allah'ı bildiği halde diliyle ikrar etmez.

3) Küfr-i inadî: Kalbiyle itiraf ettiği, diliyle de itiraf ve ikrarda bulunduğu halde, hased ve tuğyan sebebiyle imanın gereğini din olarak benimsemez. Ebu Cehl'in küfrü bu nev'e girer.

4) Küfr-i nifakî: Diliyle ikrar ettiği halde kalbiyle inanmayan insanın küfrüdür.

Herevî der ki: "el-Ezheri'ye "Kur'an mahluktur" diyen kimse hakkında sorulmuş, buna kâfir denilebilir mi denmişti.

"Söylediği şey küfürdür!" diye cevap verdi. Sual kendisine üç kere tekrar edildi. Her seferinde aynı cevapta bulundu. Sonuncu cevabına şunu ekledi:

"Bazan Müslümanın ağzından küfür çıkar.

"İbnu'l-Esir, bu meselede başka tekfir ve te'vil örnekleri de verir:

* "Buna İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'ın bir ayetle ilgili cevabı da örnek verilebilir: Kendisine "Allah'ın indirdiği ile hükmetmeyenler işte bunlar kâfirlerdir" (Maide 44) ayetinden sorulmuştu. Şu cevabı verdi: "Onlar kâfirlerdir, fakat Allah'ı ve ahiret gününü inkar edenler gibi değillerdir."

* Yine İbnu Abbas bir başka hadiste şöyle demiştir: "Evs ve Hazreç kabileleri, cahiliye devrindeki kusurlarını sayıp dökerek birbirlerini ayıpladılar. Bu, onları birbirlerine kılıç çekip saldırmaya sevketti. Bunun üzerine Allah Teala hazretleri şu ayeti inzal buyurdu: "Size Allah'ın ayetleri okunmakta olduğu ve aranızda Allah'ın Resulü de bulunduğu halde nasıl olur da küfredersiniz?" (Al-i İmran 101). Buradaki "küfür"le Allah'ı inkarı kastedilmez. Buradaki küfür, aralarındaki ülfet ve sevgi nimetine olan nankörlük, onun inkarıdır.

* İbnu Mes'ud'un bir hadisinde şöyle denir: "Bir kimse bir başkasına: "Sen bana düşmansın" dese, bunlardan biri İslam'ı inkar etmiştir." Burada inkar (küfür) ile, nimetin inkarını kasdetmiştir. Çünkü Allah kalplerini kaynaştırmış, O'nun nimetiyle kardeşler olmuşlardır. İşte bu nimeti itiraf etmeyen onu inkar etmiş olur. (Bu inkar da Allah'ı ve ahireti inkar değildir, nimete nankörlüktür.)

* Bir başka hadiste "İntikamından korkarak yılan öldürmeyi terkeden küfretmiştir." Yani nimete nankörlük etmiştir.

* Bir başka hadiste "Hayız halinde kadına temas eden küfretmiştir" hadisi de bunun gibi.

* Yıldızla ilgili hadis de böyle: "Allah yağmur yağdırır da, bir kısım insanlar bu sebeple kâfir olarak sabahlarlar ve şöyle derler: "Falan falan yıldız sebebiyle yağmura kavuştuk." Yani, bu meselede kâfirler yağmuru Allah'a değil, yıldıza nisbet etmiş oluyorlar.

* Şu hadis de buna örnektir: "[Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Cehennem bana arzedildi] ehlinin çoğunu, küfürleri sebebiyle kadınlar gördüm" buyurmuştu. "(Ey Allah'ın Resulü) dediler. Allah'ı mı inkar ediyorlar?" diye sordular. "Hayır dedi. Fakat iyiliği inkar ediyorlar, kocalarının iyiliğini inkar ediyorlar."

* Şu hadis de bu gruba girer: "Müslümana sövmek fısk, öldürülmesi küfürdür."

* "Babasından yüz çeviren, küfretmiştir" hadisi de böyle.

* "Atıcılığı terkeden, bir nimete küfretmiştir" hadisi de böyle.
Bu çeşide giren hadis çoktur."
İbnu'l-Esir, küfür kelimesinin hadislerde değişik kullanılışlarına başka örnekler vererek açıklamasına devam eder. [10]

KÜFRÜN TEKFİR EDENE DÖNMESİ MESELESİ

Bu mesele, Müslümanların birliğe en ziyade muhtaç oldukları zamanımızda, iyi anlaşılması, söz ve tavırlarımızı ona göre ıslah etmemiz gereken bir meseledir. Ehemmiyetine binaen Buhârî şarihi İbnu Hacer'in hadisle ilgili kaydettiği açıklamalardan bazı özetlemeler kaydedeceğiz:
"Hadis, bir kimsenin: "Sen fasıksın" veya "sen kâfirsin" dediği takdirde bu ithamı yiyen kimsenin fasık veya kâfir olmaması halinde, söyleyen kimsenin bu

mezkur vasfa müstehak olduğunu ifade eder. Ama, müttehem kişi dediği gibi ise, bu itham kendine dönmez. Ancak şunu da ilave edelim ki, bu ithamı yapan kimse, sözü hedefi bulduğu için kâfir veya fasık olmaz ise de, yine de ona sarfettiği "sen fasıksın" sözünün sureti sebebiyle günahkâr olmaktan uzak kalmaz.
Öyleyse bu ifade tarzı üzerinde durmak gerekmektedir. Şöyle ki: "Eğer bu sözüyle, ona nasihat etmek veya onun halini beyanla başkasının ibret almasını kasdetti ise, bu sözü sarfetmesi câiz olur. Fakat bu sözüyle onu kınamayı ve bu kınayıcı vasıfla teşhir etmeyi ve ona eza vermeyi kasdetti ise bu tabiri kullanması câiz değildir. Çünkü mü'min, muhatabının kusurunu örtmek ve ona gerçeği öğretmek, güzeli va'z u nasihat etmekle memurdur. Bunu da imkân nisbetinde rıfkla, tatlılıkla, yumuşaklıkla yapmalıdır. Bu vazifesini, şiddetle, kabalıkla yapması câiz değildir. Çünkü sertlik, onun fıskında iyice taassub ve ısrarına sebep olabilir. Nitekim birçok insanın tabiatında bu aksilik vardır. Hususen hayrı emreden kimse, makam itibariyle, emredilen kimsenin altında ise.
Müslim'in rivayetinde ibare şöyle gelmiştir: "Kim bir kimseye kâfir diyerek çağırırsa veya "Allah'ın düşmanı" dediği halde o kimse böyle değilse bu sözü kendi üzerine döner."
Nevevî der ki: "Hadiste geçen "geri dönme" meselesinde ihtilaf edilmiştir.

* Bazıları: "Eğer, bu (tekfiri) helal gören biriyse, küfür üzerine döner" demiştir. Ancak hadisin siyakından bakarsak bu, uzak bir ihtimaldir.

* Bazıları: "Bu Hâricîlere hamledilir. Çünkü onlar mü'minleri tekfir ediyorlar" demiştir. Kadı İyâz, İmam-ı Mâlik'in böyle söylediğini nakleder. Bu da zayıf bir yorumdur. Çünkü ulemânın ekserisinin görüşüne göre, Hâricîler, bid'aları sebebiyle tekfir edilemezler. Buna göre, İmam-ı Mâlik'in sözünün muteber bir yönü var: Onlardan (Hâricîlerden) birkısmı, sahabeden Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın cennetlik olduklarına ve mü'min olduklarına şehadet ettiği kimseleri bile tekfir etmektedirler. Böylece onların tekfiri, Resûlullah'ın şehadetini tekzib manasına gelmekte, bu iş, onlardan te'vili yapılabilen basit bir tekfir etme fiilinin sâdır olmasından başka bir mahiyet kazanmaktadır.
Gerçek şu ki, sadedinde olduğumuz hadis, Müslümanı, Müslüman kardeşine bu sözü sarfetmekten zecretmek maksadıyla beyan edilmiştir ve bu da henüz ortada Hâricîler ve diğer fırkalar mevcut değilken söylenmiştir.
* Bazı âlimler: "Hadisin manası, kişinin arkadaşına izafe ettiği "eksiklik" ve "tekfir etme günahı" üzerine döner demektir" şeklinde yorumlamıştır. Bu yorum yabana atılmaz bir açıklamadır.

* Bazı âlimler: "Bu söz onu küfre götüreceğinden korkulur. Nitekim, günah küfrü hedefler, günahı devam ettiren ve günahta ısrar edenin kötü bir âkibete uğramasından korkulur" demiştir.
Bütün bu söylenenlerin ercah (en makbul) olanı şudur: "Müslüman olduğu bilinen biri hakkında böyle bir söz (tekfir) sarfeden kimse, itham ettiği kimse hakkındaki kâfir olduğuna dair zu'munu te'yid edecek bir şüphe (bir delil) getiremezse, o kimse ileride açıklayacağımız üzere kâfir olur. Hadisin manası ise: "tekfiri üzerine döner" demektir, küfrü değil. Sanki o, kendi emsalini tekfir ettiği ve İslâm dininin bâtıl olduğuna inanan kâfirden başka kimsenin tekfir etmeyeceği kimseyi tekfir ettiği için, kendisini tekfir etmiş olmaktadır. Bu hususu, hadisin bir tarikinde gelmiş olan "küfür ikisinden birine vâcib olmuştur" ibaresi te'yid eder.
Kurtubî der ki: "Şer'î lisanda her nerede küfür vaki oldu ise, bu, İslâm dininde şer'an zarurî olan malum bir şeyin inkârıdır. Nitekim, şeriatta küfür, ni'metlerin inkârı, mü'minin şükrünü terk ve O'nun hakkını yerine getirme işini ihmal manalarında gelmiştir.
Elhasıl, tekfir edilen kişi, gerçekten şer'an küfür addedilen bir inanç sebebiyle kâfir ise, tekfir eden doğru söylemiş olur, küfür ithamı onunla birlikte gider. Eğer kâfir değilse, bu sözün cinayeti ve günahı söyleyen üzerine döner."
Tekfirin mükeffir üzerine dönmesi meselesinde bu açıklamayı en doğru te'vîl olarak tavsif eden İbnu Hacer, mevzuyla ilgili Ebu Dâvud'un Ebu'd-Derdâ'dan kaydettiği bir hadisle açıklamasını tamamlar: "Kul herhangi bir şeyi lânetleyince, lânet semaya çıkar, ama önünde sema kapılarını kapanmış bularak geri döner, arza iner. Sağa sola gider, gidecek bir yer bulamazsa lânet edilene uğrar. O buna ehilse mesele yok, değilse, lâneti yapana döner."
Bu açıklamalar bize, Aleyhissalâtu vesselâm'ın "Allah ve ahirete inanan ya hayır konuşsun ya sükût etsin" irşadının bilhassa mü'mini tekfir veya tefsik etme meselesindeki ehemmiyetini bir kere daha ortaya koymaktadır.[11]

-5349 -6- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: اَلْمُسْتَبَّانِ مَا قَاَ، فَعَلى البَادِئِ مِنهُمَا حَتّى يَعْتَدى الْمَظْلُومُ[. أخرجه مسلم وأبو داود والترمذي .

6. (5349)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Sövüşen iki kişinin söyledikleri(nin vebali), mazlum olan tecavüzde bulunmadıkça başlayana aittir." [Müslim, Birr 68, (2587); Ebu Dâvud, Edeb 47, (4894); Tirmizî, Birr 51, (1982).][12]

AÇIKLAMA:

1- Hadis, birbirlerine söven iki kişi ile ilgilidir. Böyle bir durumda sorumluluk, ilk defa söverek karşı tarafı da sövmeye zorlayan kimseye aittir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu ölçüsü, hâdisenin çıkmasını imanlı vicdanlarda oldukça önler ve frenler. Çünkü, sorumluluktan korkan kişi ilk başlatan olmaktan kaçınır.
Hadiste geçen "mazlumun tecâvüzde bulunması"ından murad, kendisine sövülen kimsenin sövene daha fazla, daha şiddetle sövme suretiyle mukabelede bulunmasıdır. Dinimiz, bize yapılan kötülüğe misliyle mukabelede bulunmayı tecvîz eder. Affetmenin daha iyi olacağını da hatırlatarak bu cevazı verir ise de, bize yapılandan fazlasını yapmayı uygun bulmaz. Şu halde hadiste, yapılan miktarda kalmak şartıyla sövene söverek cevap vermek câiz olmaktadır. Bu cevazı ifade eden ayet de mevcuttur. "Ceza verecekseniz, uğradığınız muamelenin misliyle ceza verin. Eğer sabrederseniz, bu sabır, sahipleri için daha da hayırlıdır" (Nahl 126).

2- Hadiste dikkat edilirse, her iki taraf için de vebalden bahsedilmektedir. Başlayanın vebali açıktır. Öbürünün vebali, ilk başlayanı sövmeye sevkeden davranışıdır. Şu halde belli bir ölçüde ikisi de vebal taşımaktadır. Ancak mazlum taraf ölçüyü korursa, her iki vebal de başlayana gidiyor.[13]

-5350 -7- وعنه رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: قَالَ اللهُ تعالى: يُؤْذِينِى اِبْنُ آدَمَ، يَسُبُّ الدَّهْرَ، وَأنَا الدَّهْرُ. بِيَدِى ا۠مْرُ أُقَلِّبُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارِ[. أخرجه الثلاثة وأبو داود.وقوله: »وَأنَا الدَّهْرُ« كانَ من عادة العرب ذم الدهر عند حدوث النوازل والنوائب اعتقاداً منهم أن الدهر: الزمان فاعل ذلك. فقال الله تعالى: أنا الدهر: أي أنا الذي احل بهم ذلك، الدهر الذي يزعمونه، والله أعلم .

7. (5350)- Yine Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Allah Teâla hazretleri şöyle dedi: "Ademoğlu, dehre söverek beni üzüyor. Halbuki ben dehrim. Emir benim elimde. Gece ve gündüzü ben çeviririm." [Buharî, Edeb 101, Tefsîr, Câsiye 1, Tevhîd 35, Müslîm, Elfâz 2, (2246); Muvatta, Kelâm 3, (2, 984); Ebu Dâvud, Edeb 181, (5274).][14]

AÇIKLAMA:

1- Hadis muhtelif şekillerde rivayet edilmiştir.

2- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu hadisleriyle dehre sebbetmeyi yasaklamaktadır. Dehr mutlak zaman manasına gelir. en-Nihaye'de "Dehr: Uzun zaman ve dünya hayatı için isimdir" diye açıklanır. Kur'ân-ı Kerîm'den de anlaşılacağı üzere, cahiliye Arapları, hoşlarına gitmeyen hadiselerle karşılaştıkları zaman, dehri zemmedip, ona hakaretler savururlar, başlarına gelen musibeti ondan bilirlerdi. (Meâlen): "Dediler ki: "Ancak bir dünya hayatımız vardır. Burada ölür, burada yaşarız. Bizi helak eden de dehrdir." Bu söylediklerine dâir hiçbir bilgileri yoktur. Sadece bir zanna kapılmış gidiyorlar" (Câsiye 24).
Hayır ve şer her şeyi yaratan, takdir eden Allah'tır. Bu sebeple hoşumuza gitmeyen şeyleri dehrden bilmek, bir nevî şirktir, tevhid inancını rencide eder. Bu sebeple Aleyhissalâtu vesselâm'ın diliyle, insanların dehr kelimesiyle kasdettikleri mananın Allah'a raci olduğu bildirilmiştir. Rab Teâlâ'nın "Ben dehrim, geceyi de gündüzü de ben çeviririm" veya bazı rivayetlerde geldiği üzere "Ben dehrim, günler ve geceler benimdir. Onları yeniler ve eskitirim. Krallardan sonra yeni krallar getiririm" veya "Ben dehrim, geceyi ve gündüzü de ben gönderirim, diledim mi onları tutarım da" denmesi, hoşumuza gitmeyen hadiseler sebebiyle zamana sebbedilmesinin mü'minin edebine uymadığını, o çeşit inançların yanlış olduğunu ifade eder. Alimler: "Kim herhangi bir fiili gerçekten dehre nisbet ederse küfre düşer" diye hükmetmiştir. Ancak, bu çeşit ifade, gerçek bir itikada mukarin olmaksızın dilden çıkacak olsa, küfre nisbet edilmez. Her hal u kârda bu nevî sözler kâfirlerin sözüne benzediği ve İslâm'ın tevhid inancına uygun gelmediği için mekruhtur, kaçınılması gerekir. Dilimizde, dehr kelimesi yerine felek kelimesi vardır. Bazan şans, tâlih kelimeleri bu manalarda kullanılır. "Felek ne verdi ki, neyimi alacak?" sözüne yaygınca yer

verilir. Ne kadar mahzurlu olduğu izah gerektirmeyen bir husustur.

3- Kadı İyaz, bazı tahkiksiz ve bilgisiz kişilerin dehr kelimesini Allah'ın isimlerinden biri zannettiklerini belirtir ve "Bu yanlıştır, dehr dünya zamanının müddetidir" der.

4- Kurtubî, "Allah'ı üzme" tabirini, insanlardan hiçbir eziyetin Allah'a ulaşmayacağı gerçeğinden hareketle şöyle açıklar: "Bunun manası şudur: "İnsanlar bazan bana, üzülen kimseleri üzen tâbirlerle hitap eder. Halbuki Allah, kendisine eziyet ulaşmasından münezzehtir. Bundan murat, kimden böyle bir ifade sadır olmuş ise kendini Allah'ın gadabına maruz kılar demektir."

5- "Ben dehrim" sözünü Hattâbî şöyle anlar: "Dehrin sahibi benim. Dehre nisbet edilen işleri çeviren de benim. Öyleyse kim hoşlanmadığı işlerin fâili bilerek dehre söverse, bu sövme, o işlerin gerçek faili olan Rabbine döner. Dehr ise, vukûa gelen işlerin zarfıdır."[15]

-5351 -8- وعن ابن عبَّاس رَضِيَ اللّهُ عَنْهما:]أنَّ رَجُ نَازَعَتْهُ الرِّيحُ رِدَاءَهُ فَلَعَنَهَا فقَالَ رَسُولُ اللّهِ #: َ تَلْعَنْهَا فإنَّها مَأمُورَةٌ مُسَخَّرَةٌ، وإنَّ مَنْ لَعَنَ شَيْئاً لَيْسَ لَهُ بِأهْلٍ رَجَعَتِ اللَّعْنَةُ عَلَيْهِ[. أخرجه أبو داود والترمذي .

8.(5351)- İbnu Abbâs radıyallahu anhümâ anlatıyor: "Bir kişinin ridasını rüzgâr savurmuştu, tutup rüzgâra lanet etti. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) müdahele buyurdu:
"Sakın rüzgâra lanette bulunmayın. O memurdur, (Allah'ın emriyle) iş görmektedir. Şunu bilin ki, kim bir şeye haksızlıkla lanet ederse, lanet kendisine döner." [Ebu Dâvud, Edeb 53, (4908); Tirmizî, Birr 48, (1979).] [16]

-5352 -9- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: إنَّ هذِهِ الرِّيحَ مِنْ رَوْحِ اللّهِ، تَأتِى بِالرَّحْمَةِ وَتأتِى بِالْعَذَابِ! فإذَا رَأيْتُمُوهَا فَ تَسُبُّوهَا. وَاسْألُوا اللّهَ خَيْرَهَا، واسْتَعِيذُوا بِاللّهِ مِنْ شَرِّهَا[. أخرجه أبو داود .

9. (5352)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Bu rüzgâr, Allah'ın rahmetindendir. Rahmeti de, azabı da getirir. Onu görünce, sakın ona sövmeyin. Allah'tan rüzgârın hayr (getirmes)ini dileyin, şer (getirmes)inden Allah'a sığının." [Ebu Dâvud, Edeb 113, (5097).][17]

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu hadislerinde her gün esip duran rüzgâra dikkatlerimizi çekmekte, onların rastgele, tesadüfen esmeyip, Allah'ın irade ve emriyle, çok ciddî gayeler için estirildiğini belirtmektedir. Bazan rahmet için eser, bazan azab için eser. Kirlenen havayı temizlemesi, baharda bitki telkihini yapması, rahmet dolu bulutları sürüklemesi, herkesin idrak ettiği rahmetlerdendir. Ne var ki, onun esişi bazan da azab getirir: Çatıları uçurur, ekinlere, ağaçlara hasar verir. Bu da tesadüf değil, İlahî bir tecellidir. Kur'ân-ı Kerim, bir kısım azgın milletlerin rüzgârla helak edildiğini haber verir.[18]

5353 -10- وعن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: َ تسُبُّوا ا'مْوَاتَ فإنَّهُمْ قَدْ أفْضَوْا الى مَا قَدَّموا[. أخرجه البخاري وأبو داود والنسائي .

10. (5353)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Ölülere sövmeyin. Çünkü onlar (sağken hayırdan ve şerden) gönderdiklerine kavuştular." [Buharî, Cenâiz 97, Rikâk 42; Ebu Dâvud, Edeb 50, (4899); Nesâî, Cenâiz 51, 52, (4, 52, 53).][19]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis kâfir, fâsık, mü'min ayrım yapmaksızın, mutlak bir şekilde ölülere sövmeyi yasaklamaktadır. Âlimler, hadisi başka rivayetler muvâcehesinde de değerlendirince, fâsık ve kâfirlerin ölülerine, sağların ibret alması melhuz ise sebbetmenin câiz olacağını söylemişlerdir.

2- Burada sebbetme'yi kötü yönleriyle anma olarak anlamak daha uygundur. Gerçi sebbetmek, sövmek, hakâret etmek şeklinde anlamaya da muvafıktır.

3- Kâfir ve fâsık ölüler hakkındaki sebbetme ruhsatını âlimler, Ashâbın, geçen bir cenaze hakkında menfi konuşması üzerine Resûlullah'ın: "(Sizin şehadetiniz sebebiyle ona cehennem vacib olmuştur.) Sizler Allah'ın yeryüzündeki şahidlerisiniz" manasındaki açıklamalarından çıkarmışlardır. Çünkü Resûlullah, o hadiste, ölü hakkındaki menfi konuşmalarına rağmen Ashab'a itabda bulunmamıştır.

4- Alimler, kâfir ve fâsık ölüye yapılacak sebb hayatta olan Müslümanı üzecekse, buna da cevaz vermezler. İbnu Battâl, ölüye sebbetmenin gıybet gibi olduğunu, gıybetin câiz olmadığı hallerde ölü hakkında sebbetmenin câiz olmayacağını söyler: "Kişinin ahvali çoğunluğuyla hayır üzere olduğu halde, bazı bozuk davranışları varsa gıybet câiz değildir. Eğer fıskını ilân eden bir fâsıksa o da gıybet edilmez; ölü de böyle.."
İbnu Hacer'e göre, hadiste gelen nehyin, definden sonrası için umumî olma ihtimali de var. Kişide mevcut kusurların söylenmesinin mübahlığı definden öncedir, bu da, sağlar arasındaki fâsıkların ibret alıp kendilerine gelmeleri içindir. Kabre kondu mu, gönderdiklerine kavuşmuş olması sebebiyle artık hakkında menfi konuşmaktan vazgeçilir. Rivayete göre Hz. Aişe radıyallahu anhâ, nazarında gıybeti câiz olan bir kimseyi (Yezid İbnu Kays el-Ercî) hayatı boyu lanet etmiş, öldüğünü işitince bundan vazgeçmiştir. Sebebi sorulunca, Resûlullah'ın yasakladığını hatırlatmıştır.[20]

-5354 -11- وعنِ الْمُغِيرَةُ بْنُ شُعبة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: َ تَسُبُّوا ا'مْوَاتَ فَتُؤْذُوا ا'حْيَاءَ[. أخرجه الترمذي .

11. (5354)- Muğîre İbnu Şu'be radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Ölüler hakkında kötü konuşmayın, sonra dirileri üzersiniz." [Tirmizî, Birr 51, (1983).)[21]

AÇIKLAMA:

Bu mevzuda gerekli açıklamayı önceki hadiste yaptık. Burada ölüler kelimesinin başındaki eliflâm üzerinde duran bazı şarihlerimizin görüşünü kaydedeceğiz: "Bu, ahd içindir (yani bütün ölüleri değil, birkısmını kasdetmektedir.). Onlar da

Müslümanların ölüleridir. Bu manayı Tirmizî'de gelen "Ölülerinizin hayırlarını yâdedin, kusurlarını zikretmeyin" hadisi de te'yid eder. Öyleyse kâfirlerin kötülüklerini zikretmede mahzur yoktur. Üstelik, onların şayet varsa, ölülerinin dürüstlük, köle azadı, yemek yedirmeleri nev'inden hayırlarını zikretmek de emredilmemiştir. Ancak bununla, onun zürriyetinden gelen bir Müslüman üzülecekse, bu takdirde onun kötülüklerini söylemekten de içtinab edilir." Bu hususta kaydedilen bir örnek Ahmed İbnu Hanbel ve Nesâî'de gelen bir rivayettir. Buna göre: "Ensardan bir zat Hz. Abbâs'ın cahiliyedeki kusuru sebebiyle babasına hakâret eder. Abbâs radıyallahu anh da ona bir tokat akşeder. Adamın kavmi silahlarını kuşanıp gelirler ve Abbâs'a tokat vurmak isterler. Durum Hz. Peygamber'e ulaşınca minbere çıkar ve: "Ey insanlar, yeryüzü ahalisinden kim Allah'a en yakındır?" der. "Sen!" derler. "Öyleyse bilin buyurur Aleyhissalâtu vesselâm, Abbas bendendir, ben de ondan. Sakın ölülerimize kötü söylemeyin, dirilerimizi üzersiniz!" Halk gelip Aleyhissalâtu vesselâm'dan özür dilerler." Bir rivayette Aleyhissalâtu vesselâm'ın Bedir'de öldürülen müşriklere kötü söylemeyi yasakladığını görüyoruz. Sebebini şöyle açıklar: "Onlara sebbetmeyin, çünkü söylediklerinizden hiçbir şey onlara ulaşmaz, üstelik hayatta olanları üzersiniz."
Şu halde, kâfir ölüsü bile olsa, dile dolamazdan önce, bir maslahat olacak mı diye değerlendirmek gereklidir. Fayda değil, mahzur melhûz ise kötü söz sarfetmemek evladır.[22]

5355-12- وعن ابن عمر رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]قَالَ رَسُولُ اللّه #: اذْكُرُوا محَاسِنَ مَوْتَاكُمْ، وَكُفُّوا عَنْ مَسَاوِيهِمْ[. أخرجه أبو داود والترمذي .

12.(5355)- Abdullah İbnu Ömer radıyallahu anhümâ anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Ölülerinizin iyiliklerini zikredin, kötülüklerini zikretmeyin." [Ebu Dâvud, Edeb 50, (4900); Tirmizî, Cenâiz 34, (1019).][23]

5356-13- وعن عمران بن حصين رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]بَيْنَمَا رَسُولُ اللّهِ # في بَعْضِ أسْفَارِهِ وَامْرَأةٌ مِنَ ا‘نْصَارِ عَلى نَاقَةٍ لَهَا، فَضَجِرَتْ فَلَعَنَتْهَا، فَقَالَ رَسُولُ اللّهِ #: خُذُوا مَا عَلَيْهَا وَدَعُوهَا فإنَّهَا

مَلْعُونَةٌ. قَالَ عِمْرَانُ رَضِيَ اللّهَ عَنْه: فَكَأنِّي أرَاهَا تَمْشِي في النَّاس، مَا يَعْرِضُ لَهَا أحَدٌ[. أخرجه مسلم وأبو داود .

13. (5356)- İmran İbnu Husayn (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir seferdeydi. Ensardan bir kadın devesinin üzerinde giderken yüksek sesle devesine lanet okudu. Bunu işiten Aleyhissalâtu vesselâm: "Devenin üzerindeki eşyaları alın ve deveyi salıverin, zira artık o lanetlenmiştir" buyurdular."
İmran (radıyallahu anh) der ki: "Sanki ben deveyi insanlar arasında yürürken görür gibiyim, kimse ona dokunmuyordu." [Müslim, Birr 80, (2595); Ebu Davud, Cihad 55, (2561).][24]

AÇIKLAMA:

Alimler, kadının lanet okuduğu devenin salıverilmesi hususundaki Nebevî emri iki şekilde yorumlamıştır:

* Bir kısmına göre, kadının laneti indallah hemen kabul görmüştür. Nitekim deve için mel'une (lanetlenmiştir) tabiri hadiste mevcuttur.

* Birkısmı da, "kadın (ve diğer Müslümanlar) bir daha hayvanlarını tel'in etmesin diye, kadına ceza olarak hayvanı salıvermesi emredilmiştir" der.
Bazı yorumcular, hadisin yine Müslim'de gelen bir başka veçhindeki "Üzerinde Allah'ın laneti bulunan bir deve bizimle beraber olmasın!" ibaresini nazar-ı dikkate alarak, "Bu deveden, Resulullah'ın olmadığı yerde binilmek, kesilmek, başka işlerde çalıştırılmak gibi yollardan biriyle istifade edilebilir" demiştir.[25]

5357 -14- وعن زَيْدِ بْنِ خَالِدَ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: تَسُبُّوا الدِّيكَ فإنَّهُ يُوقِظُ لِلصَّةِ[. أخرجه أبو داود .

14. (5357)- Zeyd İbnu Halid (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Horoza sövmeyin! Zira o, namaz için uyandırıyor." [Ebu Davud, Edeb 115, (5101).][26]

AÇIKLAMA:

Horoz, namaz gibi dinen son derece ehemmiyetli ve kıymetli olan bir şeye uyandırdığı için mübarek sayılmıştır. Elbette kötü söze değil övülmeye ve sevilmeye layıktır. Bir başka hadiste (aleyhissalâtu vesselâm): "Horozun öttüğünü işittiğiniz zaman, Allah'tan fazlını talep edin. Zira horoz melaikeyi görmüştür..." buyurur.[27]

RESULULLAH ALEYHİSSALATU VESSELAM'IN LANET ETTİKLERİ

-5358 -1- عن أبي الطُّفَيْلِ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]أَتَى رَجُلٌ عَلِيَّ بْنَ أَبِى طَالِبٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه. فقَالَ: مَا كَانَ رَسُولُ اللّهِ # يُسِرُّ إلَيْكَ؟ فَغَضِبَ، وَقَالَ: مَا كَانَ يُسِرُّ إلَىَّ شَيْئاً يَكْتُمُهُ النَّاسَ؛ غَيْرَ أَنَّهُ حَدَّثَنِى بِأَرْبَعِ كَلِمَاتٍ. قَالَ: ما هُنَّ؟ قَالَ: لَعَنَ اللّهُ مَنْ ذَبَحَ لِغَيْرِ اللّهِ، لَعَنَ اللّهُ مَنْ لَعَنَ وَالِدَيْهِ. لَعَنَ اللّهُ مَنْ آوَى مُحْدِثاً. لَعَنَ اللّهُ مَنْ غَيَّرَ مَنَارَ اۘرْضِ[. أخرجه مسلم والنسائي.وزاد رزين عن ابن عبّاس:]مَلْعُونٌ مَنْ صَدَّ أَعْمَى عَنْ طَرِيق. مَلْعُونٌ مَنْ وَقَعَ عَلى بَهِيمَةٍ مَلْعُونٌ مَنْ عَمِلَ عَمَلَ قَوْمِ لُوطٍ[.»المحدث« الذي قد أذنب ذنباً أو فعل أمراً منكراً، والمعنى من نصره ومنع منه، وضمه اليه ليحميه.و»منارُ اۘرضِ« العمة التي تكون على الطرق والحدّ بين اۘراضى .

1. (5358)- Ebu't-Tufeyl (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ali İbnu Ebi Talib (radıyallahu anh)'e bir adam gelerek:
"Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sana tevdi ettiği sır nedir?" diye sormuştu. Hz. Ali buna öfkelendi ve:
"Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), halka gizlediği hiçbir şeyi bana sır olarak vermedi. Şu kadar var ki, bana dört kelime söyledi!" dedi. Adam:
"Nedir onlar, söyler misin?" deyince, Hz. Ali:
"Allah'tan başkasının adına kesene Allah lanet etsin. Ebeveynine lanet edene Allah lanet etsin. Bid'atçıyı himaye edene Allah lanet etsin. Tarlanın sınır taşlarını değiştirene Allah lanet etsin!" [Müslim, Edahi 43, (1978); Nesâî, Dahaya 34, (7, 232).]

Rezin, İbnu Abbas'tan şu ziyadede bulundu: "A'mayı yoldan men eden mel'undur. Bir hayvana temasta bulunan mel'undur. Lut kavminin pis işini yapan mel'undur."[28]

AÇIKLAMA:

1- Hz. Ali (radıyallahu anh)'ye, Resulullah'ın hususi talimde bulunduğu, başkalarından ayrı olarak ona bir kısım şeyler öğrettiği hususunda şüyû bulan dedikodular üzerine, kendisinden bu hususî bilgilerin ne olduğunu soranlar olmuştur. Hz. Ali bu çeşit sorulara daima hususi bir sırra, ayrı bir bilgiye sahip olmadığını belirterek cevap vermiştir. Böyle bir sırrı reddederken, bazı cevaplarda, kılıncında asılı olan tomarı istisna eder, tomarda ne var denilince, bazan bu hadiste geçen dört istisnayı, bazan da fıkha giren bazı meseleleri zikreder. Rafizîler tarafından çıkarılan dedikodular, Hz. Ali'ye Resulullah'ın siyasi vasiyette bulunduğunu, Hz. Ali'nin halife olmasını vasiyet ettiğini propaganda etmekteydi. Ama verilen cevaplarda hiçbir siyasi vasiyetin olmadığı belirtilmiştir.
Hz. Ali'nin kızması, sorulan soruların gerçekle hiçbir alâkasının bulunmayışı sebebiyledir. Böylece Rafızî, İmamiye ve Şiilerin iddiaları suya düşmüştür.
Bu bahis daha önce de geçti.

2- Anne ve babaya lanetle ilgili olarak 5232. hadiste açıklama geçti.

3- Allah'tan başkasının adına kesmek, İslam'ın yasakladığı bir husustur. Kesilen hayvanın helal olabilmesi için Allah'ın adıyla kesilmsi, İslam'ın bu meselede vazettiği adaba uyulması gerekir. Putlar için kesilen, müşrik kimsenin kestiği, keserken kasten besmelenin terkedildiği hayvanların eti yenmez. Bu husus, ilgili bahislerde açıklandı.[29]

5359 -2- وعن عليٍّ رَضِـيَ اللّهُ عَنْه قال:]لَعَنَ رَسُولُ اللّهِ # آكِلَ الرِّبَا وَمُوكِلَهُ وَكَاتِبَهُ، وَمَانِعَ الصَّدَقَةِ، وَالْوَاشِمَةَ، وَالْمُسْتَوْشِمَةَ إِّ مِنْ دَاءٍ، وَالْمُحَلِّلَ وَالْمُحَلَّلَ لَهُ[. أخرجه النسائي.

2. (5359)- Hz. Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ribayı yiyeni, yedireni, riba akdini yazanı, sadakaya (zekata) mani

olanı, dövme yapanı, dövme yaptıranı -hastalık sebebiyle olan hariç- hulle yapanı, hulle yaptıranı lanetledi." [Nesâî, Zinet 25, (8, 147).][30]

AÇIKLAMA:

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu hadislerinde, mü'minler ve hatta hayvan ve eşya hakkında bile kullanılmasına cevaz vermediği "lanetleme"nin, kimler hakkında kullanılabileceğinin örneğini vermektedir:

1- Faizle ilgili muamelelere girişenler: Alan, veren, faizin girdiği akidleri yazan, şahidlik yapan vs. Riba veya faiz aynı manaya gelir, lügat olarak artmak, ziyadeleşmek demektir. İslam dini alışverişte faizi şiddetle yasaklamıştır.
Kur'an-ı Kerim birçok ayette faizin haram olduğunu belirtmiş, mü'minlere "faiz yemeyin" uyarısında bulunmuştur (Al-i İmran 130, Nisa 161, Rum 39). Faizle ilgili birkaç ayetlik uzunca bir pasaj aynen şöyle: "Faiz yiyenler, kendilerini şeytan çarpmış (birer mecnun)dan başka bir halde (kabirlerinden) kalkamazlar. Böyle olması da onların: "Alım satım da ancak riba gibidir" demelerindendir. Halbuki Allah, alışverişi helal, ribayı haram kılmıştır. (Bundan böyle) kim Rabbinden kendisine bir öğüt gelip de (faizden) vazgeçerse, geçmişi ona, ve işi (hakkındaki hüküm) de Allah'a aittir. Kim de tekrar faize dönerse onlar o ateşin yaranıdırlar ki, orada onlar bir daha çıkmamak üzere ebedî kalıcıdırlar...
Allah ribanın bereketini tamamen giderir. Sadakası verilen malları ise artırır. Allah haramı helal tanımakta ısrar eden çok kâfir, çok günahkâr hiçbir kimseyi sevmez.
Ey iman edenler! Gerçek mü'minler iseniz Allah'tan korkun, faizden henüz alınmamış olup da kalanı bırakın, almayın. İşte böyle yapmazsanız Allah'a ve peygamberine karşı harbe girmiş olduğunuzu bilin. Eğer (faizciliğe) tevbe ederseniz mallarınızın başları (sermayeleriniz) yine sizindir. Bu suretle ne haksızlık yapmış ne de haksızlığa uğratılmış olursunuz" (Bakara 275-279).
Ribanın ne olduğunu açıklama sadedinde Taberi, cahiliye âdetini anlatır: "Cahiliye devrinde kişi bir malı belirlenen bir vade ile satardı. Vade dolunca, borçlu borcunu ödeyemez ise vade uzatılır, borcu da artırılırdı." İşte bu artma riba idi.
Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu'nda şer'an haram olan riba iki kısımda incelenir:

1) Riba-i fazl: Mevzunat (tartıya giren) veya mekilat (kile ile ölçülen, hacme giren) kabilinden olan şeyleri kendi cinsleri ile peşin olarak mütefazılan (artırılmış olarak) mübadele etmektir. Ağırlıkları müsavi iki altını iki buçuk altın

veya iki altın ile şu kadar kuruşa filhal (aynı anda) satıp tekabuzda bulunmak (alışverişi tamamlamak) gibi.
Kezalik bir kile buğdayı, bir buçuk kile buğday ile peşin satıp kabzetmek gibi.

2) Riba-i nesîe: Ya bir cinsten iki şeyin birini diğeri mukabilinde veresiye olarak satmaktır veya başka başka cinslerden olup veznî, keylî veya ziraî veya adedî olmak hususunda müttehid bulunan iki şeyden birini diğeri mukabilinde veresiye olarak mübadele etmektir ki, miktarları müsavi olsa da yine caiz olmaz.
Mesela on dirhem gümüşü, on dirhem veya on bir dirhem veya dokuz dirhem gümüş mukabilinde veresiye olarak satmak -bir riba-i nesie olacağından- caiz değildir.
Kezalik iki kile buğdayı bir veya iki veya üç kile buğday mukabilinde veresiye olarak satmak caiz olmadığı gibi, iki kile buğdayı bir veya iki veya üç kile arpa mukabilinde veresiye olarak satmak da caiz olmaz.
Kezalik bir metre Şam kumaşını, yine aynı cinsten bir veya iki metre Şam kumaşı veya başka cinsten, mesela o kadar Basra kumaşı mukabilinde veresiye olarak satmak da caiz değildir.
Kezalik yüz yumurtayı, yüz veya yüz yirmi yumurta mukabilinde veresiye satmak da bu kabildendir."
Ribayı fazlın haram oluşundaki illet "cins" ile "miktar"dır. Yani vezniyatta "vezn", keyliyatta "keyl"dir. Ribayı nesienin haram oluşundaki illet ise "yalnız cins" ve "yalnız miktar"dır.
Şu halde cinsleri ve miktarları aynı olan şeylerde ribayı fazl cereyan ettiği gibi, yalnız cinsleri veya yalnız veznî, keylî, ziraî ve adedî olmak itibariyle miktarları aynı olan şeylerde de ribayı nesie cereyan eder.

2- Hadiste lanetlenen ikinci taife, sadakayı men edenlerdir. Sadaka hadiste zekat manasına gelir. Daha umumi bir tabirle, İslam devletine kişinin vermesi gereken her çeşit vergiler. Devlet, kendine düşen birkısım hizmetleri yürütebilmek için vergi almak zorundadır. Şu halde bunu vermeyenler Allah'ın lanetine müstehak olmaktadırlar.

3- Dövme muamelesi yapan ve yaptıranlar. Bu, tedavi gayesiyle olursa caiz kılınmıştır. Ancak süs maksadına yönelik olursa haram edilmiştir. dövme yaptırmak Allah'ın insana koyduğu fıtratı beğenmeyip değiştirmek manasını taşımaktadır. Estetik mülahazası ile fıtratı değiştirmeye yönelik müdahaleleri dinimiz kesinlikle yasaklar. Başka hadislerde dişlerin törpülenerek inceltilmesi, takma saç (peruk) takılması da zikredilir. Buna zamanımızda gündeme gelen yaşlanmadan mütevellit yüz kırışıklıklarını gidermek üzere yapılan ameliyatlar

da ilave edilebilir. Keza, yanık gibi arazlarla hasıl olan çirkinliklere yapılacak cerrahi müdahaleler, bu söylenenden hariç tutulmalıdır. Zira bu ikincisi tedaviye girer.

4- Muhallil=boşanmış kadını, eski kocasına helal kılmak niyetiyle nikah yapan, Muhallel leh hulle yoluyla eski karısıyla yeniden nikahlanan. Dinimiz, boşanmış kadının eski kocasına dönmesini, bir başka erkekle evlenip boşanmış olma şartına bağlamıştır. Bu şart yerine geldikçe boşananların tekrar evlenmeleri haramdır. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu müessesenin suistimal edilmemesi için boşanmış kadının eski kocasına dönmesini sağlamak için bir kaç gün sonra hemen boşamak düşüncesiyle evlenen erkeği ve bu suretle evlenmişboşanmış eski karısıyla hemen nikah yapan eski kocayı da lanetlemiştir. Dinimiz nikahın müebbet olmasını emreder. Muvakkat nikah kesinlikle haramdır. Muvakkat nikaha mut'a nikahı denmektedir. Cahiliye devrinde cari olan bu nikahı Resulullah bidayette yasaklamamış, hatta talep üzerine ruhsat da beyan etmiştir. Ancak Mekke Fethi sırasında kesinlikle yasaklamıştır. Bu yasağı işitmeyen bazı sahabilerin Resulullah'ın vefatından sonra da buna yer verdikleri görülmüş ise de, Hz. Ömer bunu işitince Nebevî yasağı hatırlatarak İslam'ın kesin hükmünü her tarafa ta'mim etmiştir. Hz. Ömer'in bu yasaklamasına hiçbir sahabi çıkıp da "Resulullah zamanında bu serbestti, senin böyle bir yasak koymaya hakkın yok" diye itiraz etmemiş ve dolayısıyle mut'a nikahının haram olması icma ile kesinlik kazanmıştır. Sünni mezhepler arasında bazı meselelerde ihtilaf var ise de mut'anın haram oluşunda hiçbir ihtilaf yoktur. Sadece Rafizîlerden bir kısmı, eski İran İbahîliğinin bir devamı olarak -nesihten önceki Nebevî ruhsatı delil yaparak- mut'a nikahının helal olduğunu iddia etmektedirler. Hülasa, muhallil ve muhallel leh'in lisan-ı nübüvvetle tel'ini de mut'a nikahının haram olmasının bir delilidir. Hüllecilik, dinin en ziyade hassasiyet gösterdiği nikah müessesesi ile oynama, bir başka hadisin ifadesiyle dinle temerrüs (dinle kaşınma)dır. Allah'ın, peygamberlerin, meleklerin lanetine müstehak olmadır[31] [32].

5360 -3- وعن محمد بن عبدالرّحمن عن أمِّه عمرة بِنْتِ عبدالرّحمن:]أنَّ النِّبىَّ # لَعَنَ الْمُخْتَفِيَ وَالْمُخْتَفِيَةَ، يَعْنِى نَبَّاشَ الْقُبُورِ[. أخرجه مالك .

3. (5360)- Muhammed İbnu Abdirrahman, annesi Amra Bintu Abdirrahman'dan naklen anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) nebbaş (mezar soyan)

erkek ve kadınlara lanet etti." [Muvatta, Cenaiz 44, (1, 238).][33]

AÇIKLAMA:

Hadiste lanetlenen muhtefiden muradın nebbaş, yani mezarları açıp kefenlerini soyan kimseler olduğu hususu İmam Malik'e has bir tefsirdir. Ancak bu tefsire hiçbir alim itiraz etmemiştir.
Hadiste nebbaşlık tel'in edildiğine göre, bu fiil, diğer tel'in edilen ameller gibi (riba, içki, dövme, zekatın verilmemesi, hüllecilik) haram ameller arasına dahil edilmiş bulunmaktadır.
Alimler, nebbaşa hırsız muamelesi yapılıp yapılmayacağı hususunda ihtilaf etmiştir.[34]

-5361 -4- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: اَللَّهُمَّ إنِّى أتَّخِذُ عِنْدَكَ عَهْداً لَنْ تُخْلِفَنِيهِ، فإنَّما أنَا بَشَرٌ، فأىُّ الْمُؤْمِنِينَ آذَيْتُهُ، شَتَمْتُهُ، لَعَنْتُهُ، جَلَدْتُهُ، فَاجْعَلْهَا لَهُ صَةً وَزَكَاةً وَقُرْبَةً تُقَرِّبُهُ بِهَا إلَيْكَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ[. أخرجه الشيخان .

4. (5361)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulllah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Allahım, ben senden hulf etmeyeceğin bir ahd talep ediyorum. (Biliyorsun) ben bir beşerim. Hangi mü'mine (hataen) eziyet verir, kırıcı söz sarfeder, lanette bulunur, değnek vurup (canını yakar)sam bu haksızlığı onun hakkında, kıyamet günü bir rahmet, (sevabında) bir artış, sana bir yaklaşma vesilesi kıl." [Buhârî, Da'avat 34; Müslim, Birr 90, (2601).][35]

-5362 -5- وعن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]دَخَلَ على رَسُولِ اللّهِ # رَجُنِ فَكَلَّمَاهُ بِشَىْءٍ أدْرِي مَا هُوَ، فأغْضَبَاهُ، فَسَبَّهُمَا وَلَعَنَهُمَا. فَلَمَّا خَرَجَا قُلْتُ: واللّهِ يَا رَسُولَ اللّهِ لَمَنْ أصَابَ مِنَ الْخَيْرِ شَيْئاً مَا أصَابَهُ هذَانِ. قَالَ: وَمَا ذاكِ؟ قُلْتُ: سَبَبْتَهُمَا وَلَعَنْتَهُمَا. قَالَ: وَمَا عَلِمْتِ مَا شَارَطْتُ عَلَيْهِ رَبِّي؟ قُلْتُ: ؟ قَالَ: قُلْتُ: اللَّهُمَّ إنَّمَا أنَا بَشَرٌ فأيُّ الْمُؤْمِنِينَ سَبَبْتُهُ أوْ لَعَنْتُهُ فَاجْعَلْهَا لَهُ زَكَاةً

وَأجْراَ]. أخرجه مسلم .

5. (5362)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanına iki kişi girdi. Resulullah'a bir şeyler söylediler. Fakat ne söylediklerini bilmiyorum. Söyledikleriyle Aleyhissalâtu vesselâm'ı kızdırmışlardı. Onlara lanet etti, sebbetti (kırıcı konuştu). Adamlar çıkınca:
"Vallahi Ey Allah'ın Resulü! Bunların kazandığı hayrı kim kazanabilir?" dedim.
"Bu da ne?" buyurdular.
"Onlara lanet ettin, sebbettin" dedim.
"Benim Rabbime ne şart koştuğumu bilmiyor musun? Dedim ki: "Allahım, ben bir beşerim. [Beşerin razı olduğu gibi razı olur, beşerin kızdığı gibi kızarım.] Öyleyse mü'minlerden hangisine [hak etmediği halde] lanet edersem, sebbedersem bunu onun hakkında [tahur (günahlarından temizlik vesilesi)], (sevabında) bir artış ve ücret kıl" buyurdular." [Müslim, Birr 88, (2600).][36]

AÇIKLAMA:

Bu iki hadis, Resulullah'ın ümmetine karşı şefkatini ne kadar ileri götürdüğünü göstermektedir. Zira herhangi birini yanlışlıkla üzme ihtimaline karşı, bunun o kimse hakkında bir rahmet olması için Rabbinden ahidde bulunmuştur. Hadis, bu muhtevasıyla ilk nazarda bazı suallere sebep olabilmekte, peygamber yanlışlıkla da olsa haksız fiil ve sözde bulunur mu? sorusunu akla getirmektedir. Bu meseleye açıklık getirenler olmuştur. Mesela Şarih Mazirî der ki: "Eğer "hak etmeyene Resulullah nasıl bedduada bulunur?" denilirse şöyle cevap verilir: "Hak etmeyene لَيْسَ لَهَا بِاَهْلٍ tabiri "senin indinde hak etmeyen" demektir. "Benim beddua ettiğim sırada zahirde hak etmeyen, bize intikal eden haline ve cinayetine uymayan" demek değildir. Sanki Aleyhissalâtu vesselâm şöyle demek istemiştir: "Yaptığı işin iç yüzü senin indinde kendisinden razı olduğun şekilde olan kimse hakkında, bana akseden dış görünüşüne uygun olarak yaptığım bedduayı, onun hakkında günahlarından bir temizleme, sevabında bir artış vesilesi kıl." Mazirî devamla der ki: "Bu mana sahihtir, muhal olan hiçbir yönü yoktur. Çünkü, Aleyhissalâtu vesselâm zahire göre hareket ederdi. İnsanların iç hesabını Allah'a havale ederdi."
İbnu Hacer der ki: "Bu söz, Resulullah, hükümlerinde zahirî delillere dayanarak hareket ederdi" diyenlerin sözüne mebnidir. Ama, "O hep vahye müstenid

konuşurdu" diyenlere göre, bu cevap tatminkâr olmaz."
Mazirî devamla der ki: "Eğer "Ben de beşer gibi öfkelenirim" sözünün manası nedir?" denilirse -ki bu söz, bedduanın öfke sebebiyle vaki olduğunu, şeriatın muktezasıyla vaki olmadığını gösterir- bundan da yeni sorular çıkar.
Buna cevabımız şudur: Muhtemeldir ki, Aleyhissalâtu vesselâm kişi hakkındaki sebbi, laneti ve dövmesi ile suçluya ceza olarak tatbikte veya bu cezaları terkederek bunlar dışında bir vasıta ile zecretmede muhayyer bırakıldığı sebb, lanet ve döğmeleri kasdetmiştir. Bu durumda, onun öfkesi, kendisini lanet etme veya dövme ruhsatıyla göndermiş olan Allah için olmuş olur, bu da şeriatten hariç bir davranış değildir."
Mazirî devamla der ki: "Bu halin, bir şefkat ve ümmete Allah'ın hududunu aşmaya karşı korkmayı öğretmek maksadıyla varid olması da muhtemeldir. Sanki Aleyhissalâtu vesselâm, öfkenin, caniyi cezalandırmada -öfkenin yokluğu durumunda meydana gelmeyecek- ziyade bir ceza vermeye kendini sevketmesinden duyduğu korkuyu izhar etmektedir. Yahut, caniyi cezalandırmada -öfkelenmeseydi meydana gelmeyecek olan azıcık bir ceza artmasından korkusunu izhar etmiş olmaktadır. Böylece bu, peygamber hakkında caiz görenlerin kavlince- küçük günahlardan sayılır yahut da küçük günah olmaksızın hasıl olan zecr olmuş olur.
Lanet ve sebbin Aleyhissalâtu vesselâm'dan kasıdsız olarak vukuu da muhtemeldir. Bu durumdaki lanet ve sebbin hükmü Allah rızası için ve kabul edilmesi arzusuyla yapılan lanet gibi olmaz."
Kadı İyaz bu son ihtimali tercih etmiştir. Bu maksadla der ki: "Aleyhissalâtu vesselâm'ın zikrettiği sebb ve bedduanın, bizzat kastedilmeyen, niyet de edilmeyen, Arap âdetince sözlerinin gelişi icabı, münasebetsiz haller karşısında itabı te'kiden kendiliğinden dile geliveren, vukua gelmesi hiç niyet edilmeyen ifadelerden olması muhtemeldir." Sonra Hattabî "Sağ elin toprağa bulansın" tabirini misal verir. -Nitekim bizde de anneler çocukları için "Allah canını alsın" diye sıkça kullanırlar, ama gerçekten canını almasını kasdetmezler. Hatta dikkatli anneler: "Allah canını almasın..." demeyi tercih eder.- Hattâbî devamla der ki: "Aleyhissalâtu vesselâm, herşeye rağmen bu kasıtsız bedduasının, duaların kabul gördüğü saat-i icabeye rastlamasından korkarak bu nahoş sözün, söylediği mü'min hakkında rahmet ve yakınlık vesilesi olmasını Rabbinden ahdetmiştir."
Kadı İyaz mesele üzerine son bir yorum daha ilave ederek der ki: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), öfkeli halde iken de ancak hakkı söyler, hak olanı yapardı. Fakat Allah adına olan öfkesi, ona, muhalifinin cezalandırılmasında sabır ve teenniyi terkettirir ve ta'cile sevkederdi. Bu hususu Hz. Aişe'nin şu sözü

te'yid eder: "Aleyhissalâtu vesselâm hiçbir vakit nefsi için intikam peşinde koşmadı. Onun tecyizesi, Allah'ın haramlarının ihlaline karşı idi."
Esasen, Resulullah pek nadir durumlarda öfkelenmiş, kırıcı sözler sarfedip ceza verme cihetine gitmiştir. Yukarıdaki bütün yorumlar pek nadir olan vakalarla ilgilidir. Bu da şahsıyla ilgili değil, Allah rızası, dinin menfaatiyle, tebliğle ilgilidir.
Bize her hususta en güzel örnek veren Resulümüze sünnetleri, kelamları adedince salat ve selam olsun! [37]

---

[1] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/142.
[2] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/143.
[3] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/143.
[4] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/143.
[5] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/144.
[6] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/144.
[7] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/144-145.
[8] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/145.
[9] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/145.
[10] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/145-148.
[11] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/149-151.
[12] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/151.
[13] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/151.
[14] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/152.
[15] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/152-153.
[16] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/153.
[17] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/154.
[18] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/154.

[19] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/154.

[20] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/154-155.

[21] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/155.

[22] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/155-156.

[23] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/156.

[24] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/157.

[25] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/157.

[26] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/157.

[27] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/157-158.

[28] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/158-159.

[29] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/159.

[30] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/160.

[31] Mut'a nikâhı ile ilgili geniş bir tahlili kitabımızın nikâhla ilgili bölümünde, birinci faslın sonunda bulacaksınız. (5651. hadisin sonunda).

[32] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/160-163.

[33] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/163.

[34] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/163.

[35] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/163-164.

[36] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/164.

[37] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/164-166.

LİAN BÖLÜMÜ

(Bu bölümde iki fasıl vardır)

*

BİRİNCİ FASIL

LİAN'IN AHKÂMI

*

İKİNCİ FASIL

ÇOCUGUN İLHAKI VE NESEB İDDİASI

*

KÂFE

UMUMÎ AÇIKLAMA

Lian kelimesi, kovma, uzaklaştırma, nefret gibi manalara gelen la'n kökünden gelir. Aynı kökten olmak üzere dilimizde lanet, tel'in gibi kelimeler mevcuttur. Aynı kökten telaun, birbirine lanet okumak, sövüşmek manasına gelir.
Fıkıh ıstılahı olarak lian, "yemin ile müekked la'n ve gazab lafızlarına mekrun olarak karı ile koca tarafından, belli bir şekil çerçevesinde yapılan dörder şehadete" denir. Yani koca, karısına zina suçunu isnad ederse fakat şahid getiremezse, bu isnad ve ithamını hakimin huzurunda, belirtildiği şekilde dört kere yemin ederek tekrar eder. Kadın da bu ithamı, yemin ederek ve yalancı olduğu takdirde Allah'ın lanet ve gazabının üzerine olmasını dileyerek dört kere reddeder. Bu şekilde cereyan eden hadiseye lian denir. Lian hadisesi karısına zina isnadında bulunan koca hakkında hadd-i kazf denen bir "ağır ceza"nın yerine geçer. Kadın hakkında da -yine İslam'ın en ağır suçlarından biri olan- hadd-i zinanın yerine geçer.
Lian sonunda karı ile koca boşanır. Koca kazf cezasından, kadın da zina

cezasından kurtulur.
Istılahat-ı Fıkhiye Kamusu'nda Ömer Nasuhi Bilmen bu yeminleşmeyi şöyle anlatır:
"Bir kimse, zevcesine hem zina isnadı ve hem de çocuğunun nesebini nefy suretiyle kazfde bulunmuş, mesela "sen zaniyesin, bu doğurduğun çocuk da benden değildir" demiş olursa şu vecihle lian yapılır:"
Evvela zevc: "Eşhedü billah ben bu zevceye zina isnadında ve çocuğunun nesebini nefy hususunda sadıklardanım" diye dört defa şehadet eder. Beşinci defa da:
"Eğer bu zina isnadında ve bu nesebi nefy hususunda kâziblerden isem üzerime Allah'ın laneti olsun" diye kendisine lanet okur.
Sonra da kadın: "Eşhedü billahi. Bu kocam bana zina isnadında ve çocuğumun nesebini nefy hususunda kâziblerdendir!" diye dört defa şehadet eder. Beşinci olarak da:
"Eğer zevcim bana zina isnadında ve çocuğunun nesebini nefy hususunda sadıklardan ise Allah'ın gazabı üzerime olsun!" der.
Bu vechile mülâaneyi müteakib hakim tarafından beyinlerinin tefrikine (boşanmalarına) karar verilir." [1]

BİRİNCİ FASIL

LİANIN AHKAMI

-5314 -1- عن ابن عبَّاس رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]جَاءَ هَِلُ بْنُ أُمَيَّةَ، وَهُوَ أَحَدُ الثَّثَةِ الَّذِىنَ تَابَ اللّهُ عَلَيْهِمْ رَضِيَ اللّهُ عَنْه. فَجَاءَ مِنْ أرْضِهِ عِشَاءً فَوَجَدَ عِنْدَ أهْلِهِ رَجُ، فَرَأى ذلِكَ بِعَيْنَيْهِ وَسَمِعَ بأُذُنَيْهِ، فَلَمْ يَهَجْهُ حَتّى أصْبَحَ. فَغَدَا عَلى رَسُولِ اللّهِ # فقَالَ: يَا رِسُولَ اللّهِ، إنّى أتَيْتُ أهْلِى عِشَاءً فَوَجَدْتُ عِنْدَهُمْ رَجُ فَرَأيْتُ بِعَيْنَيَّ وَسَمِعْتُ بِأُذُنَيَّ. فَكَرِهَ رَسُول اللّهِ # مَا جَاءَ بِهِ، وَاشْتَدَّ عَلَيْهِ؛ فنَزَلَتْ: وَالَّذِينَ يَرْمُونَ أزْوَاجَهُمْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ شُهَدَاءُ إَّ أنْفُسُهُمْ فَشَهَادَةُ أحَدِهِمْ أرْبَعُ شَهَادَاتٍ بِاللّهِ إنَّهُ لَمِنَ الصَّادِقِينَ؛ الى قَولِهِ: وَالْخَامِسَةَ أنَّ غَضَبَ اللّهِ عَلَيْهَا إنْ كَانَ مِنَ الصَّادِقِينَ. فَسُرِّيَ عَنْ رَسُولِ اللّهِ # وقَالَ: أبْشِرْ يَا هَِلُ، فَقَدْ جَعَلَ اللّهُ لَكَ فَرَجاً وَمَخْرَجاً. فقَالَ هَِلٌ: قَدْ كُنْتُ أرْجُو ذلِكَ مِنْ رَبِّي تَعالى. فقَالَ رَسُولُ اللّهِ #: أرْسِلُوا إلَيْهَا، فجَاَءَتْ فتَ عَلَيْهَا رَسُولُ اللّهِ # اَ‘يَاتِ،

وَذَكَّرَهُمَا، وَأَخْبَرَهُمَا أَنَّ عَذَابَ اŒخِرَةِ أَشَدُّ مِنْ عَذَابِ الدُّنْيَا. فَقَالَ هِلَ: واللهِ لقَدْ صَدَقْتُ عَلَيْهَا. فَقَالَتْ: قَدْ كَذَبْتَ. فَقَالَ #: َعِنُوا بَيْنَهُمَا. فَقِيلَ لِهِلٍ: اشْهَدْ فَشَهِدَ أَرْبَعَ شَهَادَاتٍ بِاللّهِ إِنَّهُ لَمِنَ الصَّادِقِينَ. فلمَّا كَانَتِ الْخَامِسَةُ قِيلَ لَهُ: يَا هِلُ! اتَّقِ اللّهَ،
فَإِنَّ عَذَابَ الدُّنْيَا أَهْوَنُ مِنَ عَذَابِ اŒخِرَةِ، وَإِنَّ هذِهِ الْمُوجِبَةُ الَّتِي تُوجِبُ عَلَيْكَ الْعَذَابَ. فَقَالَ: واللّهِ َ يُعَذِّبُنِى اللّهُ عَلَيْهَا كَمَا لَمْ يَجْلِدْنِى عَلَيْهَا فَشَهِدَ الْخَامِسَةَ أَنَّ لَعْنَةَ اللّهِ عَلَيْهِ إِنْ كَانَ مِنَ الْكَاذِبِينَ. ثُمَّ قِيلَ لَهَا إِشْهَدِى. فَشَهِدَتْ أَرْبَعَ شَهَادَاتٍ بِاللّهِ إِنَّهُ لَمِنَ الْكَاذِبِينَ. فَلَمَّا كَانَتِ الْخَامِسَةُ قِيلَ لَهَا: اِتَّقِي اللّهَ، فإِنَّ عَذَابَ الدُّنْيَا أَهْوَنُ مِنْ عَذَابِ اŒخِرَةِ، وَإِنَّ هذِهِ الْمُوجِبَةُ الَّتِي تُوجِبُ عَلَيْكِ الْعَذَابَ فَتَلَكَّأَتْ سَاعَةً. ثُمَّ قَالَتْ: واللّهِ َ أَفْضَحُ قَوْمِي سَائِرَ الْيَوْم. فَشَهِدَتِ الْخَامِسَةَ أَنَّ غَضَبَ اللّهِ عَلَيْهَا إِنْ كَانَ مِنْ الصَّادِقِينَ، وَفَرَّقَ # بَيْنَهُمَا وَقَضى أَنْ َ يُدْعى وَلَدُهَا ُب وَ َ تُرْمَى وَ َ يُرْمَى وَلَدُهَا، وَمَنْ رَمَاهَا أَوْ رَمَى وَلَدَهَا فَعَلَيْهِ الْحَدُّ، وَقَضى أَنَّهُ َ بَيْتَ عَلَيْهِ لَهَا وَ َ لِوَلدِهَا قُوتٌ مِنْ أَجْلِ أَنَّهُمَا يَتَفَرَّقَانِ مِنْ غَيْرِ طَق وَ َ وَفَاةٍ. وَقَالَ #: إِنْ جَاءَتْ بِهِ أُصَيْهِب أُرَيْصِحَ أُثَيْبِجَ فأتىءَ اْلِيَتَيْنِ أَحْمَشَ السَّاقَيْنِ فَهُوَ لِهِلٍ وَإِنْ جَاءَتْ بِهِ أَوْرَقَ جَعْداً جُمِّالِيًّا خَدلَّجَ السَّاقِينَ سَابِغَ اْلِيَتَيْنِ فَهُوَ لِلَّذِى رُمِيَتْ بِهِ. فَجَاءَتْ بِهِ أَوْرَقَ جَعْداً جُمِّالِيًّا خَدَلَّجَ السَّاقَيْنِ سَابِغَ اْلِيَتَيْنِ. فَقَالَ #: لَوْ َ اْيمَانُ لَكَانَ لِي وَلَهَا شأنٌ قَالَ عِكْرِمَةُ: وَكَانَ وَلَدُهَا بَعْدَ ذلِكَ أمِيراً على مُضَرَ وَمَا يُدْعَى ُبٍ]. أخرجه أبو داود بهذا اللفظ، وللستة عن ابن عمر بمعناه.قوله: »فتلكأت« أي تباطأت وتوانت عن اتمام اليمين .
و»اْصَيْهِيبُ« تصغير أصهب وهو اْشقر، واْصهب من اْبل: ما يخالط بياضه حمرة.و»اْرَيْصحُ« تصغير أرْصَحْ بصاد وحاء مهملتين: وهو خفيف لحم اْليتين.و»اْثيبج« تصغير أثبج وهو الناتِىء الثبج، وهو ما بين الكتفين، وجاء بها مصغرة ْنها صفة لمولود.و»حمَش الساقين« دقيقيهما.و»اْورق« اْسمر.و»الْجَعْدُ« القصير.و»الجمليُّ« العظيم الخلقة كأنه الجمل في القدّ .

1. (5314)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Allah Teala hazretleri'nin (Tebük Seferi'nden geri kalmaları sebebiyle) tevbelerini kabul edip affettiği üç kişiden biri olan Hilal İbnu Ümeyye (radıyallahu anh) geldi. (Anlattığına göre) tarlasından evine yatsı vaktinde dönmüştü. Hanımının yanında bir adam buldu. Manzarayı gözleriyle görmüş, kulaklarıyla işitmişti. Sabah oluncaya kadar adamı ürkütüp telaşlandırmadı. Sabah olunca doğru Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanına gitti.
"Ey Allah'ın Resulü dedi, ben aileme geceleyin dönmüştüm, yanlarında bir adam buldum. Üstelik gözlerimle gördüm, kulaklarımla işittim."
Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) getirdiği bu haberden hoşlanmadı, adama karşı sert davrandı. Bunun üzerine:
"Kendi hanımlarına zina isnad eden, ancak, kendisinden başka şahidi bulunmayan kimse ise, doğru söylediğine dair Allah adına yemin ederek dört defa şahitlik eder. Beşinci şahitliğinde ise, eğer yalan söylüyorsa Allah'ın lanetinin kendi üzerine olmasını ister. Kadının Allah adına yemin ederek kocasının yalan söylediğine dair dört defa şahidlik etmesi ve beşinci şahitliğinde, eğer kocası doğru söylüyorsa Allah'ın lanetinin kendi üzerine olmasını istemesi, onun hakkındaki cezayı kaldırır" (Nur 6-9) mealindeki ayet nazil oldu. Vahiy hali Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın üzerinden kalkınca:
"Ey Hilal, müjde! Allah senin için bir kurtuluş ve kurtuluş yolu gösterdi" buyurdular. Hilal:
"Ben Rabbim Teala hazretleri'nden bunu ümid ediyordum!" dedi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Kadına adam gönderin gelsin!" emretti. Kadın geldi. Ayet-i kerimeyi Resulullah ona okudu. İkisine de meselenin ciddiyetini hatırlattı ve ahiret azabının dünyadaki azabtan daha şidetli olacağını haber verdi. Bunun üzerine Hilal:
"Vallahi kadın hakkında doğruyu söyledim!" dedi. Kadın da:
"Hayır yalan söyledin!" dedi. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm:
"Aranızda lanetleşin!" emretti. Hilal'e: "Şehadet getir!" dendi. O da doğru söylediğine dair dört kere Allah'a şehadet etti. Beşinci sefer olunca kendisine:
"Ey Hilal, Allah'tan kork, zira dünya azabı ahiret azabından pek hafiftir, senin bu yaptığın, üzerine azabı vacib kılmaktadır!" dendi. O yine:
"Allah'a yemin olsun, ona iftira ediyorum diye bana celde yapılmadığı gibi, Allah da onun sebebiyle bana azab vermeyecektir!" dedi ve "Eğer yalancı ise, Allah'ın laneti üzerine olsun!" diye beşinci kere şehadette bulundu.
Sonra kadına: "Şehadet getir!" dendi. Kadın da: "Hilal yalancıdır" diye dört kere Allah'a şehadette bulundu. Beşinci şehadete sıra gelince, kadına:

"Allah'tan kork, zira dünyadaki azab ahiret azabından hafiftir. Bu yaptığın, üzerine azabı vacib kılmaktadır!" dendi. Kadıncağız bir müddet durakladı: Sonra:
"Kavmimi, geri kalan zamanlarda rezil rüsvay edemem!" dedi ve beşinci defa: "Hilal doğru söyledi ise Allah'ın gazabı üzerime olsun!" diye şehadette bulundu.
Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm aralarını ayırdı. Kadının çocuğunun babasının adıyla çağrılmamasına, kadına zina isnad edilmesine, çocuğa da veled-i zina denmemesine, kim kadına veya çocuğa böyle bir isnadda bulunacak olursa hadd-i kazfe maruz kalacağına hükmetti. Keza bunlar ne boşanma ne de ölüm sebebiyle ayrılmadıkları için Hilal üzerinde, ne kadın için mesken ne de çocuk için nafaka mesuliyeti olmadığına hükmetti. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Eğer kadın kızılımsı, kabaları etsiz, sivri omuzlu, iki kabası sivri, bacakları ince bir çocuk dünyaya getirirse, bu çocuk Hilal'dendir. Eğer esmer, kısa saçı, iri yapılı, iri bacaklı, iri kabalı bir çocuk dünyaya getirirse bu çocuk, zina nisbet edilen şahsa aittir" buyurdular. Gerçekten kadın esmer renkli, kısa saçlı, iri yapılı, iri bacaklı, iri kabalı bir çocuk doğurdu. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Eğer (şehadetlerle yapılan) yeminler olmasaydı benimle o kadın arasında mesele olacaktı" buyurdular. İkrime der ki: "Kadının çocuğu bundan sonra Mudar üzerine emîr oldu, tesmiyede babasına nisbet edilmezdi.
Hadisi Ebu Davud bu metnin aynısıyla rivayet etti. Kütüb-i Sitte, İbnu Ömer'den bu manada rivayette bulundular." [Buhârî, Talak 28, Şehâdât 21, Tefsir, Nur 3; Ebu Davud, Talak 27, (2254, 2255, 2256); Tirmizî, Tefsir Nur, (3178).][2]

AÇIKLAMA:

Hadis, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında cereyan eden bir lian hadisesini nakletmektedir. Hadisten anlaşılacağı üzere:

* Mülâane ile boşanan kadına zina nisbet edilemez. Zina nisbet eden, "zaniye" diyen kimseye hadd-i kazf tatbik edilir. Böyle bir kadından doğan çocuğa da veled-i zina denemez. Çünkü, kocanın yeminiyle suç tam olarak sübut bulmuş değildir. Öyle ise burada aslolan "harama düşmemiş olduğu"dur. Sadece lian ile, kadın iffetten çıkmış olmaz. Irzlar, yakin hasıl olmadıkça ayb'a karşı korunmuştur.

* Mülâane ile ayrılmalarda ayrılış boşanma değil, nikahın feshidir. Şafiiye göre, erkek kadına karşı nafaka ve meskenle mükellef olmaz. Ebu Hanife ve

Muhammed İbnu'l-Hasan: "Bâin bir boşamadır, iddet boyunca kadın nafaka ve süknâ hakkına sahiptir" demişlerdir.

* Lian yemindir diyenlere bu hadiste delil mevcuttur. İmam Şafii ve cumhur bu görüştedirler. Ebu Hanife, Malik ve bir görüşünde Şafii rahimehümullah lian'ın yemin değil, şehadet olduğunu söylemişlerdir. Fethu'l-Bari'de başka yorumlar da kaydedilmiştir.[3]

5315 -2- وعن ابن عبَّاس رَضِيَ اللّهُ عَنْهما ايضاً قال:]عَنَ رَسُولُ اللّهِ # بَيْنَ عُوَيْمِرَ الْعَجَنِى وَامْرَأتِهِ وَكَانَتْ حُبْلَى[. أخرجه النسائي.

2. (5315)- Yine İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Üveymir el-Aclânî ile hanımı arasında lian uyguladı. Hanımı bu sırada hamile idi." [Nesâî, Talak 36, (6, 171).][4]

5316 -3- وفي رواية له:]أمَرَ رَسُولُ اللّهِ # رَجُ حِينَ أمَرَ الْمُتَعِنَيْنِ أنْ يَتَعَنَا أنْ يَضَعَ يَدَهُ عِنْدَ الْخَامِسَةِ عَلى فيهِ. وَقالَ: إنَّهَا مُوجِبَةٌ[.

3. (5316)- Yine ona ait bir rivayette: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), birbirine lianda bulunan iki eşe lianlaşmayı teklif ettiği zaman beşinci yeminde, erkeğe elini ağzının üzerine koymasını emretti ve: "Bu (Allah'ın azabını) gerektiricidir!" buyurdu. [Nesâî, Talak 40, (6, 175).] [5]

İKİNCİ FASIL

ÇOCUGUN İLHAKI VE NESEB İDDİASI

5317 -1- عن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: الْوَلَدُ لِلْفِرَاشِ وَلِلْعَاهِرِ الْحَجَرُ[. أخرجه الخمسة إ أبا داود.»العاهرُ« الزاني، وقوله للعاهر الحجر: أي يرمى به إن كان محصنا.وقيل معناه: له الخيبة .

1. (5317)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Çocuk yatağa aittir. Zaniye de mahrumiyet vardır." [Buhârî, Hudud 23, Feraiz 18; Müslim, Rada 37, (1458); Tirmizî, Rada' 8, (1157); Nesâî, Talak 48, (6, 180).][6]

-5318 -2- وعن عائشة رَضِيَ اللهُ عَنْها:]أَنَّ عُتْبَةَ بْنَ أَبِى وَقّاص عَهِدَ الى أَخِيهِ سَعْدٍ أَنَّ ابنَ وَلِيدَةِ زَمْعَةَ مِنِّى فَاقْبِضْهُ إِلَيْكَ فَلَمَّا كَانَ عَامُ الْفَتْحِ أَخَذَهُ سَعْدٌ وَقَالَ: ابْنُ أخِى قَدْ عَهِدَ اليّ فيهِ. وَقَالَ عَبْدُ بْنُ زَمْعَةَ: هُوَ أَخِي وَابْنُ وَلِيدَةِ أَبِي، وُلِدَ عَلى فِرَاشِهِ. فَتَسَاقَا إِلى النَّبِىِّ #. فقَالَ سَعْدٌ رَضِيَ اللهُ عَنْه يَا رَسُولَ اللّهِ ابْنُ أخِى عَهِدَ اليّ فيهِ، اُنْظُرْ الى شَبَهِهِ. وَقَالَ عَبْدٌ: أخِي وابْنُ وَلِيدَةِ أَبِي، وُلِدَ عَلى فِرَاشِهِ فَنَظَرَ رَسُولُ اللّهِ # الى شَبَهِهِ، فَرَأى شَبْهاً بَيِّناً بِعُتْبَةَ فَقَالَ: هُوَ لَكَ يَا عَبْدُ بْنَ زَمْعَةَ، الْوُلَدُ لِلْفِرَاشِ، وَلِلْعَاهِرِ الْحَجَرُ. ثُمَّ قَالَ لِسَوْدَةَ بِنْتِ زَمْعَةَ: إِحْتَجِبي مِنْهُ لِمَا رأى مِنْ شَبَهِهِ بِعُتْبَةَ فَمَا رَآهَا حَتّى لَقِيَ اللّهَ عَزَّ وَجَلَّ، وَكَانَتْ سَوْدَةُ زَوْجَةَ النَّبيِّ #[. أخرجه الستة إ الترمذي .

2. (5318)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Utbe İbnu Ebi Vakkas, kardeşi Sa'd'a: "Zem'a'nın cariyesinden doğan oğlan bendendir, onu sahiplen" diye vasiyet etmişti. Fetih yılında onu Sa'd yakalayıp: "Bu kardeşimin oğludur, kardeşim onu bana vasiyet etmişti!" dedi. Abd İbnu Zem'a da:
"O, benim kardeşimdir ve babamın cariyesinin oğludur, onun yatağında doğmuştur!" dedi. Problemin halli için Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a koştular. Sa'd (radıyallahu anh):
"Ey Allah'ın Resulü! Bu kardeşimin oğludur. Kardeşim onun hakkında bana vasiyette bulundu. Hele onun benzerliğine de bakın!" dedi. Abd:
"O benim kardeşimdir ve babamın cariyesinin oğludur. Babamın yatağında doğdu!" dedi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), ondaki benzerliğe baktı Utbe'ye açık bir benzerlik gördü. Sonra:
"Bu sana aitir ey Abd İbnu Zem'a. Çocuk yatağa aittir, zani için de mahrumiyet vardır" buyurdu. Sonra da Sevde Bintu Zem'a'ya:
"Bun(u kardeşin bilme, ihtiyat et, ona karşı) tesettür et!" emretti. Bu emri, onun Utbe'ye olan benzerliği sebebiyle vermişti.

O, kadını Allah'a kavuşuncaya kadar göremedi. Sevde, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevcesi idi."[Buhârî, Vesaya 4, Büyû 3, 100, Husumat 6, Itk 8, Feraiz 18, 28, Hudud 23, Ahkam 29; Müslim, Rada 36, (1457); Muvatta, Akdiye 20, (2, 739); Ebu Davud, Talak 34, (2273); Nesâî, Talak 48, 49, (6, 180, 181).] [7]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste geçen meselenin anlaşılması için önce Arapların bir cahiliye âdetinden bahsetmek gerekmektedir. Şarihlerin kaydettiğine göre cariyeler, efendilerine belli bir meblağ öderlerdi. Bunu kazanmak için zinaya bile tevessül edenler olurdu. Bu sebeple Kur'an-ı Kerim'de, cariyelerin zinaya zorlanmaması emredilmiştir (Nur 33). Zinaya giden cariyelerin sahipleri de onlarla münasebet-i cinsiyede bulunurdu. Cariye doğum yapınca efendisi veya zina yaptığı kimse "çocuk bendendir" diye iddiada bulunabilirdi. Efendi, çocuk hakkında "bendendir", değildir" diye bir beyanda bulunmadan ölecek olursa, varislerinin dileğiyle çocuk cariye sahibine ilhak olunurdu. Ancak çocuk varis olamazdı. Mirasçı olabilmesi için miras taksiminden önce nesebi ilhak olması gerekli idi.
Efendi cariyesinden olan çocuğun nesebini reddederdi. Bu durumda çocuğun nesebi, efendiye ilhak olunmazdı.

2- Hadiste bahsi geçen Zem'a İbnu Kays, Ümmühatu'l-Mü'minîn'den olan Sevde (radıyallahu anhâ)'nin babasıdır. Zem'a'nın, cinsî münasebette bulunduğu bir cariyesi vardı. Bir ara gebe kalan cariyenin çocuğunu Sa'd İbnu Ebi Vakkas'ın kardeşi Utbe sahiplenmiş, kardeşi Sa'd'a cariyeden doğacak çocuğun kendisine ait olduğunu, sahip çıkması gerektiğini vasiyet etmişti. Müşrik olarak ölen Utbe'nin kardeşi Sa'd, yapılan tenbihe uygun olarak, Zem'a'nın cariyesinden doğan oğlan çocuğunu sahiplenmek istemişti. Üstelik çocuk Utbe'ye benzerliğiyle dikkat çekiyordu. Ancak, Zem'a'nın oğlu Abd, Sa'd'a itiraz ederek çocuğun babası Zem'a'ya ait olduğunu söyler. Aralarındaki ihtilafı Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a arzederler. Çocuk kimin yatağında doğdu ise, yatak sahibine ait olacağı kaidesini vazederek benzerlik veya kuru iddia gibi sebeplerle çocuğa sahip olunamayacağını belirtir.

3- Rivayette çocuk yatağa aittir denirken, "zaniye de mahrumiyet vardır" buyrulmuştur. Hadiste geçen ve mahrumiyet diye tercüme ettiğimiz hacer

kelimesinin taş manasını esas alan bazı alimler: "Zaniye de taşlama (recm) cezası vardır" şeklinde anlamışlardır. Ancak bu mana çok uygun bulunmamıştır. Çünkü her zani taşlanmaz. Recm cezası, birçok şartların tahakkukundan sonra verilmektedir. Öyleyse "zina edenin, doğacak çocuk üzerinde bir hakkı yoktur, neseb, maliyiket vs. iddia edemez" manasında "...mahrumdur" demiştir.[8]

4- Hadisten Çıkan Bazı Hükümler:

* Erkek, karısını, kadının kardeşine görünmekten men edebilir.

* Bir adamla zina eden kadın, o adamın oğullarına haram olur. Bu hükmü beyan eden Ebu Hanife, hadiste geçen "Ondan kaç ey Sevde!" ibaresiyle istidlal etmiştir. Ancak İmam Malik, Şafii ve Ebu Sevr haram olmadığı kanaatindedir. Onlarca kaçgöç emri vacib ifade etmez, tenzihîdir.

* Neseb meselesinde hüküm, zahire göre verilir. Benzerlik ve iddia gibi şeylerle neseb sübut bulmaz. Nitekim hadiste Resulullah yatağı esas almış, benzerliğe itibar etmemiştir. Fakat bu zahire göre verilen hüküm, batinen de o meseleyi helal kılmaz. Bu sebeple Resulullah, Sevde'ye -zahirde kardeşi olmasına rağmen- o çocuktan kaçgöçte bulunmasını emretmiştir.

* "Çocuk yatağa aittir" ifadesinden hareket eden ulema, çocuğun nesebini babanın mücerred bir nehiy suretiyle reddedemeyeceğini belirtmiştir. Çünkü yatak, doğacak çocuğa, anne ve babadan neseb hakkı getirmektedir. Anne ve baba, lian vs. ile, onun bu hakkını iptal edemezler, kendi çocukları olmaktan çıkaramazlar.[9]

-5319 -3- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]أَتَى رَجُلٌ اَلنِّبىَّ # فقَالَ: يَا رَسُولَ اللّهِ، وُلِدَ لِي غَمٌ أَسْوَدُ، وَهُوَ يُعَرِّضُ بِنَفْيِهِ، فَلَمْ يُرَخِّصْ لَهُ في ا‘‘نْتِفَاءِ مِنْهُ. فقالَ: هَلْ لَكَ مِنْ إبِلٍ؟ قَالَ: نَعَمْ. فقَالَ: مَا أَلْوَانُهَا؟ قَالَ: أَحْمَرُ. قَالَ: هَلْ فيهَا مِنْ أَوْرَقَ؟ قَالَ: نَعَمْ. قَالَ: أنى ذلِكَ؟ قَالَ: لَعَلَّهُ نَزَعَهُ عِرْقٌ. فقَالَ #: لَعَلَّ ابْنَكَ نَزَعَهُ عِرْقٌ[. أخرجه الخمسة .

3. (5319)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir adam Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelerek:

"Ey Allah'ın Resulü! Benim siyah bir çocuğum dünyaya geldi" dedi. Adam, ta'riz yoluyla çocuğu nefyetmeyi teklif ediyordu. Aleyhissalâtu vesselâm, onun

nefyedilmesine ruhsat vermedi.
"Senin bir deven var mı?" dedi. Adam: "Evet" deyince:
"Bunların renkleri nasıldır?" diye sordu. Adam: "Kırmızı!" dedi. Resulullah tekrar sordu:
"Bunlar arasında boz renkli var mı?"
"Evet!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Peki bu nereden (geldi)?" dedi. Adam:
"Belki bir damar çekmiştir" deyince, Aleyhissalâtu vesselâm da:
"Senin oğlun da bir damara çekmiştir!" buyurdular." [Buhârî, Talak 26, Hudud 41; Müslim, Lian 20, (1500); Ebu Davud, Talak 28, (2260, 2261, 2262); Tirmizî, Vela ve Hibe 4, (2129); Nesâî, Talak 46, (6, 178, 179).][10]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste ta'riz yoluyla çocuğunu nefyetmek isteyen kimseye karşı Resulullah Aleyhissalâtu vesselâm'ın davranışını görmekteyiz. Kendisi beyaz renkli olan bir bedevinin -ki ismi Damdam İbnu Katâde'dir- hanımı siyah renkli bir çocuk doğurunca, bunu hanımının bir başkasından peydahladığı vehmine düşerek çocuğu nefyetmek ister. Resulullah'a gelip çok sarih olmayan bir üslubla gayesini ifade eder. İşte bu dolaylı ifadeye ta'riz denmektedir. Ta'riz kelimesi dilimizde ta'rizde bulunmak şeklinde kullanılır. Aleyhissalâtu vesselâm develerden misal verip, bizzat adamı konuşturmak suretiyle, çocuğun uzakta kalan bir ceddine çekebileceğini, bu durumun tabii olduğunu ifade buyurur. Ta'riz üslubu bir meseleyi açık bir şekilde ifade etmediği için burada kazf mevzubahis olmamıştır. Bu sebeple Resulullah, bedevinin hanımı hakkındaki dolaylı ithamı karşısında kazf muamelesine veya liana başvurmamıştır. Bu sebeple ulema ta'rizin kazf sayılmayacağına, lian gerektirmeyeceğine hükmetmiştir. Sadece imam Malik, çok açık ifade ettiği takdirde ta'rizin hadd-i kazf ve lian gerektireceğine hükmetmiştir. İbnu Dakîku'l-İd, Malikîlere şöyle cevap verir: "Burada bedevi, fetva sorma durumundadır. Müsteftiye ne hadd ne de ta'zir gerekir."
İbnu Hacer bu meselede der ki: "Fetva sorma işi, soruş tarzına göre, hadd gerektirebilir. Şöyle ki: "Sözgelimi biri gelip şöyle sorabilir: "Bir kadının kocası beyaz olduğu halde, kadın siyah doğuracak olursa hüküm nedir?" Bu tarz suale bir şey terettüp etmez. Ama gelen adam: "Hanımım siyah bir çocuk doğurdu. Ben ise beyazım" derse, bu ta'riz olur. Eğer bu ifadesine "zina yaptı" ibaresini de

eklerse, burada tasrih mevzubahis olur. Sadedinde olduğumuz hadiste ikinci tarz varid olmuştur." Hattâbî, "bu durumda adam "hanımın doğurduğu çocuk benden değil" diye tasrihte bulunsa da adama hadd-i kazf terettüp etmeyeceğini" söyler. Çünkü der, adamın, şüphe yoluyla kadına temas edilmiş olmayı veya imkan halinde çocuğu önceki kocadan doğurmuş olabileceğini kasdetmiş olması caizdir."

2- Hadis, meçhul olan bir şeyin anlaşılmasını kolaylaştırmak için teşbihte bulunmaya, malum şeylerden misal vermeye örnek vermektedir.

3- Keza hadiste, kıyasla amelin sıhhatine delil bulunmuştur.

4- Koca, sırf zandan hareket ederek, çocuğunu nefyedemez.

5- Çocuk, annesinin rengine muhalif doğsa bile, baba onu kendi nesebine ilhak etmek zorundadır. Şafiiler, "Koca, kadını itham etse ve itham ettiği kimsenin rengine uygun bir çocuk doğsa, -sahih görüşe göre- kocanın nefyi caiz olur demiştir. Hanbelîler de, bir karine olduğu takdirde çocuğun nefyini tecviz etmiştir.

6- Yatağın hükmü, benzerlikten hasıl olan muhalefetin hükmüne takdim edilir.

7- Neseb meselesinde ihtiyat edilir ve imkan nisbetinde bekası esas alınır, bu husutaki su-i zannın tahkikine gidilmez.

8- Kurtubi'ye göre, hadiste men-i teselsül var; hâdiseler hadis olmayan bir evvele dayanır.[11]

-5320 -4- وعِنِ عمرو بن شعيب عن أبيه عن جدّه قال:]قَامَ رَجُلٌ فقَالَ يَا رَسُولَ اللّهِ إنَّ فَناً ابْنِي عَاهَرْتُ بِأُمِّهِ في الْجَاهِلِيِّة. فقَالَ #: َدَعْوَى في ا‘‘سْم، ذَهَبَ أمْرُ الْجَاهِلِيِّة، الْوَلَدُ لِلفِرَاشِ وَلِلعَاهِرِ الْحَجَرُ[. أخرجه أبو داودَ .

4. (5320)- Amr İbnu Şuayb an ebihi an ceddihi (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir adam kalkarak: "Ey Allah'ın Resûlü! Falan benim çocuğumdur. Cahiliye devrinde ben annesiyle zina yapmıştım!" dedi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) şu cevapta bulundu:
"İslam'da (neseb) iddiası yok. Cahiliye işi bitti artık. Çocuk yatağa aittir, zaniye de mahrumiyet vardır!" [Ebu Davud, Talak 34, (2274).][12]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste reddedilen neseb iddiası, cahiliye devrinde rastlanan bir durumdu. Kişi, kendisini, hakiki babası ve hakiki aşiretinden başkasına nisbet ederdi. Resulullah, İslam'ın böylesi sahte intisabları haram ettiğini beyan etmiştir. Kişi, kimin yatağında doğmuşsa nesebi onadır, kendini bir başkasına nisbet edemez.

2- "Zaniye mahrumiyet vardır" sözü zani mezhep hakkı iddia edemez demektir. Hadiste geçen hacer taş manasına geldiği için bazı fakihler "zaniye de taşla öldürülmek vardır" şeklinde anlamıştır. Ancak her zaninin cezası "taş" olmadığı için bu ikinci te'vil zayıf bulunmuş, öncekinin asıl olduğu çoğunlukla kabul edilmiştir.[13]

*** KÂFE**

5321-1- عن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]دَخَلَ عَليّ رَسُولُ اللّهِ # مَسْرُوراً تَبْرُقُ أسَارِيرُ وَجْهِهِ. فقَالَ: ألَمْ تَرَى مُجَزِّزاً اَلْمُدْلِجِيَّ؟ نَظَرَ آنِفاً الى زَيْدِ بْنِ حَارِثَةَ وَأُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ. فقَالَ: إنَّ هذِهِ ا'قْدَامَ بَعْضها مِنْ بَعْضٍ[. أخرجه الخمسة.قَال أبو داود: قَال أبو صالح: كان أسامة أسود شديدً السواد مثل القار، وكان ابوه ابيض من القطن.»ا'ساريرُ« تكاسير الجبين.و»بريقها« ما يعرض لها عند الفرح واستبشار بالشئ السارّ من البشاشة .

1. (5321)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (bir gün) yanıma mesrur olarak girdi, yüzünün çizgileri parlıyordu.
"Hani, Mücezziz el-Müdlici var ya, az önce, Zeyd İbnu Harise ve Üsame İbnu Zeyd'e baktı da: "Şu ayaklar var ya (aralarında öyle benziyorlar ki) sanki birbirlerinden hasıllar" dedi" buyurdular." [Buhârî, Fezailu'l-Ashab 17, Menakıb 23; Feraiz 31; Müslim, Rada 38, (1459); Ebu Davud, Talak 31, (226), 22687; Tirmizî, Vela ve'l-Hibe 5, (2130); Nesâî, Talak 51, (6, 184).][14]

AÇIKLAMA:

1- Kâfe, kâif'in cem'idir. Kâif benzerlikleri bilen, iz takip edip, izleri ayıran, teşhis eden kimsedir. Kâiflik Araplarda cari bir âdetti. Hz. Ömer'in de kâif olduğu rivayet edilmiştir. İz takibi ile, benzerliklerle meşgul olup yorum yapma işine kıyafet denir. Bu sahada yazılan eserlere Osmanlılar döneminde kıyafetname denmiştir.

2- Mücezziz el-Müdlici kâifti. Cahiliye devrinde savaşlarda esir ettiği kimselerin alnını çizip salıverdiği için Mücezziz denmiştir.

3- Hadis, muhtelif şekillerde rivayet edilmiştir. Farklı rivayetlerin açıklamalarına göre, Üsame İbnu Zeyd koyu siyahi idi. Baba Zeyd ise pamuktan da beyazdı. Üsame'nin annesi Ümmü Eymen de siyahi idi. Üsame ile babası Zeyd arasındaki renk farklılığı sebebiyle bazı dedikodular vardı. Resulullah bu durumdan üzülmekteydi. Bir gün, Mücezziz el-Müdlici, Resulullah'ın yanına girer. O sırada Zeyd ve Üsame bir kadife örtü altında yatmaktaydılar. Örtü baş taraflarını örtse de ayakları açıktaydı. Mücezziz, onları tanımadan: "Bu ayaklar (renk farkına rağmen) birbirlerine çok benziyorlar. Sakın birbirlerinden hasıl olmasınlar?" diyerek aralarında kan karabeti bulunacağı hususunda kanaat beyan etti.
O devirde sözlerine itibar edilen kâiflerden birinin bu teşhisi, Resulullah'ı ziyadesiyle memnun eder. Hadisin kaydedilen veçhinde bu memnuniyetin derecesi ifade edilmiş ise de, bir başka veçhi de burada kayda değer. Buna göre Resulullah Hz. Aişe'ye gelince: "el-Müdlici'nin Zeyd ve Üsame hakkında ne dediğini işitmedin mi? Onların ayaklarını (yan yana) görünce: "Bu ayakların bazısı diğer bazısından hasıl olmuştur" dedi" der.

4- Hadisten bazı faideler çıkarılmıştır:

* Bir kimsenin yüzü görülmeden hakkında şehadette bulunulabilir.

* Kişinin oğlu ile birlikte bir örtü altında yatması caizdir.

* Töhmet olmama halinde, şahidlik talep edilmeden şehadette bulunan kimsenin şehadeti kabul edilebilir.

* Hevadan selamet halinde, hakim, ihtilaflı meselede hak ortaya çıkınca sevinç izhar edebilir, caizdir.

* Kâiflerin beyanıyla amel edilebilir.[15]

5322- 2- وعن سُلَيْمَان بن يسار قال:]كَانَ عُمَرُ رَضِيَ اللّهُ عَنْه يُلِيطُ أَوْدَ

الْجَاهِلِيَّة بِمَنِ ادَّعاهُمْ في ا''سْم. فأتَى رَجُن: كِهُمَا يَدّعى وَلَدَ امْرَأةٍ. فَدَعَا عُمَرُ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قَائِفاً، فَنَظَرَ إلَيْهِمَا. فَقَالَ: لَقَدِ اشْتَرَكَا فيهِ: فَضَرَبَهُ عُمَرُ بِالدِّرَّةِ. فقَالَ: مَا يُدْرِيكَ؟ ثُمَّ دَعَا الْمَرْأةَ؛ فقَالَ: أخْبرِينِى بِخَبَرِكِ. فقَالَتْ: كَانَ هذَا، تَعْنِى أحَدَ الرَّجُلَيْنِ، يأتِيهَا وَهِىَ في إبِلِ أهْلِهَا، وَ يُفَارِقُهَا حَتّى يَظُنَّ وَتَظُنَّ أنْ قَدِ اسْتَمَرَّ بِهَا الْحَمْلُ ثُمَّ انْصرَفَ عَنْهَا، فَهُرِيقَتْ عَلَيْهَا الدَّمَاءُ. ثُمَّ خَلَفَهُ اŒخَرُ فَـ أدْرِى مِنْ أيِّهِمَا هُوَ؟ فَكَبَّرَ الْقَائِفُ. فقَالَ عُمَرُ رَضِيَ اللّهُ عَنْه لِلْغُمِ: وَالِ أيَّهُمَا شِئْتَ[. أخرجه مالك.

2. (5322)- Süleyman İbnu Yesar anlatıyor: "Hz. Ömer (radıyallahu anh), İslam döneminde neseb iddiasında bulunanları cahiliye doğumlulara ilhak ediyordu. (Bir gün) iki kişi geldi. Her ikisi de, bir kadının çocuğunun kendisine ait olduğunu iddia ediyordu. Hz. Ömer, bir kâif çağırdı. Kâif adamlara baktı. Sonra:
"Her ikisinin de çocukta iştirakleri var!" dedi. Hz. Ömer bu söz üzerine elindeki değneği kâife indirdi ve:
"Nereden biliyorsun?" dedi. Sonra kadını çağırıp:
"Bana haberini söyle!" emretti. Kadın, iki adamdan birini kastederek:
"Şu var ya, dedi ben ailemin devesini güderken bana gelirdi ve benden ayrılmazdı. O da ben de hamilelik başladı zannettik. Sonra o benden ayrıldı. Arkadan kan aktı (adet gördüm). Sonra da onun yerini diğeri aldı (bana temasta bulundu). Çocuğun hangisinden olduğunu bilmiyorum!" dedi. Kâif bu cevabı işitince tekbir getirdi. Hz. Ömer çocuğa dönerek:
"Hangisini dilersen onu vekil kıl!" dedi." [Muvatta, Akdiye 22, (2, 740).][16]

AÇIKLAMA:

Hadis, Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in, doğduğu yatak belli olmayan kimseler için neseb iddia eden çıktığı takdirde, bu iddiayı resmen ikrar edip neseb tescili yaptığını göstermektedir. Burada şu noktanın belirtilmesinde gerek var: Hz. Ömer'in bu tutumu cahiliye devrinden intikal eden nesebi belli olmayan çocuklar içindi. Cahiliye devrindeki pek çok doğumlar bu şekildeydi. İslam devrinde doğan çocuklara bunu yapmak mümkün değildir. Çünkü İslam, zina mahsulü doğumlara neseb tanımaz, böylesi çocukları "o çocuk bendendir!" iddiasında bulunanlara ilhak etmez.

el-Baci'ye göre, Hz. Ömer'in kâife vuruş sebebi, onun sözüne itibar etmemesi değil, insanın yaratılışında iki erkeğin suyunun birleşmeyeceği hususundaki kanaatidir. Zira, ayet-i kerime bu hususta açıktır: "Biz sizi bir erkekle bir kadından yarattık!" (Hucurat 13). Yani insanın yaratılışında iki erkek mevzubahis değildir, bir erkekle bir kadın mevzubahistir. Kâiflere itibar etmeyenlerin, Hz. Ömer'in vurmasını, onun sözüne değer vermemekle yorumladıklarını belirten el-Baci, bu görüşe katılmaz ve: "Hz. Ömer'in kâiflerin sözüne dayanarak verdiği hükümler, izah gerektirmeyecek kadar meşhur bir husustur" der ve ilave eder: "Görmez misin, bu rivayette de kâifin sözünü esas alarak, oğlana "Hangisini istersen onu vekil kıl!" diye hükmetmiştir."
İmam Malik de, bu durumda, büluğa erdiği zaman, dilediğini veli seçmede çocuğu muhayyer bırakmıştır. İbnu'l-Kasım, her ikisinin de velayetinin caiz olacağına, çocuğun, ikisine ait olacağına hükmetmiştir.[17]

-5323 -3- وعن أبي عثمان النّهدي قال:]سَمِعْتُ سَعْدَ بنَ أبِى وَقّاص رَضِيَ اللّهُ عَنْه يقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَنِ ادَّعى أباً في ا‘‘سْم غَيْرَ أبِيهِ، وَهُوَ يَعْلَمُ أنَّهُ غَيْرُ أبِيهِ، فَالْجَنَّةُ عَلَيْهِ حَرَامٌ[. أخرجه الشيخان وأبو داود .

3. (5323)- Ebu Osman en-Nehdi anlatıyor: "Sa'd İbnu Ebi Vakkas (radıyallahu anh)'ı dinledim. Demişti ki: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İslam'da bir kimse asıl baba varken bir başkasının babası olduğunu söylerse ve bu iddiasını da o kimsenin babası olmadığını bilerek yaparsa, cennet ona haramdır." [Buhârî, Feraiz 29, Megazî 56; Müslim, İman 114, (63); Ebu Davud, Edeb 119, (5113).][18]

AÇIKLAMA:

Cahiliye devrinde, evlat edinme vardı. Bir kimse, birini evlat edinecek olsa, bu çocuk, hakiki evlad manasını, örfen, hukuken kazanırdı. İslam bunu ayet ve hadislerle yasaklamış, intisabda kan bağını esas almıştır. Mesela bir ayet mealen şöyle: "Onları kendi babalarına nisbet edin. Allah katında doğru olan budur. Eğer babalarının kim olduğunu bilmiyorsanız, zaten onlar sizin din kardeşlerinizdir ve dostlarınızdır. Bu hususta unutarak veya bilmeyerek yaptığınız hatadan dolayı sizin için bir günah yoktur; siz ancak kasten yaptıklarınızdan mesulsünüz"

(Ahzab 5).
Bundan önceki ayet, daha sarih olarak evlatlıkların hakiki evlat kılınmadığını belirtmiştir: "Allah... evlatlıklarınızı, oğullarınız hükmünde kılmamıştır. Bunlar sizin ağzınızdaki manasız bir sözden ibarettir" (Ahzab 4).
Şu halde sadedinde olduğumuz hadis, cahiliye örfünü devam ettirerek, bile bile kendini bir başkasına nisbet eden, yabancıyı baba gösteren bir kimsenin cennete giremeyeceğini belirtmektedir. Hadisin Buhari'de ve başka kaynaklarda yer alan diğer vecihlerinde bu davranış Allah'a küfür olarak ifade edilmiştir: وَمَنْ ادّعى لِغَيْرِ اَبِيهِ وَهُوَ يَعْلَمُهُ اًّ كَفَرَ بِاللّٰهِ "Bu davranıştan zecreden hadisler çoktur. Birinde de şöyle buyrulmuştur: "Babalarınızdan nefret etmeyin. Bu Rabbinize karşı bir küfr(an-ı nimet)dir."
Hemen belirtelim ki, ulema, buradaki küfr ile ebedî cehennem gerektiren "hakiki küfr"ün kastedilmediğini, daha çok küfran-ı nimetin kastedildiğini belirtirler. Bazı şarihler de: "Bu davranışa "küfür" ıtlak olunmasının sebebi, Allah'a karşı bir kizb (yalan) olmasındandır. Zira bu sözüyle kul, sanki: "Allah beni falan kimsenin suyundan yaratmıştır ama bu böyle değildir. Çünkü O, beni başkasından yaratmıştır" demiş olmaktadır" diye yorumlamışlardır.
İbnu Battal, asıl babası herkesçe bilindiği halde, galat olarak bir başka kimseye nisbet edilmekle şöhret kazanmış kimselerin, bu ayet ve hadislerde ifade edilen vaide (yani tehdide) girmediklerini belirtir ve Mikdad İbnu'l-Esved'i misal verir. Cahiliye devrinde ayıplanmayan bu çeşit tesmiye sebebiyle, hakiki babasının ismi Amr İbnu Sa'lebe olan Mikdad, kendisini evlat edinmiş olan el-Esved İbnu Abdi Yegus'a nisbet edilmekle meşhur olmuş ve herkes onu Mikdad İbnu'l-Esved diye tanımıştır. Öyleyse onu bu meşhur nisbetiyle tesmiye, bir nevi tarif maksadına yönelmektedir. Nesebe nisbet gayesi gütmemektedir. Öyleyse bunda bir vebal ve bir günah mevzubahis değildir.
Yeri gelmişken şu hususu da belirtelim: Sahih hadislerde gelen "Bir kavmin kızkardeşlerinin oğlu kendi nefislerindendir", "Bir kavmin azadlısı kendilerindendir" gibi hadislerde ifade edilen nisbetteki murad şefkat, iyilik, sıla-i rahm ve yardımlaşmadır. Bu içtimâî vazifeler yönüyle yeğenler, azadlılar birbirlerinden sayılmış, aynı içtimâî bütünlüğün parçası ve devamı addedilmiştir. Zira insan gerçek şahsiyetini bulmada içtimâî çevreye muhtaçtır. Akrabalar, dostlar, aralarında şu veya bu şekilde hukuk teessüs etmiş kimseler insanın içtimâî çevrisini teşkil eder. Kaydettiğimiz son iki hadis ve benzerlerinde Aleyhissalâtu vesselâm bu beşerî ihtiyacı ifade buyurmuştur.[19]

5324 -4- وعن ابى هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولَ اللهِ #: حِينَ نَزَلَتْ آيَةُ الْمُعَنَةِ: أيُّمَا امْرَأةٍ أدْخَلَتْ عَلى قَوْم مَنْ لَيْسَ مِنْهُمْ فَلَيْسَتْ مِنَ اللهِ في شَيْءٍ، وَلَنْ يُدْخِلَهَا اللهُ الْجَنَّةِ، وَأيُّمَا رَجُلٍ جًحَدَ وَلَدَهُ وَهُوَ يَنْظُرُ إلَيْهِ احْتَجَبَ اللهُ عَنْهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَفَضَحَهُ عَلى رُؤُسِ ا'وَّلِينَ وَاŒخِرِينَ[. أخرجه أبو داود والنسائي.

4. (5324)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) mülâane (lanetleşerek boşanma) ayeti indiği zaman şöyle buyurdular:

"Hangi kadın, bir kavme, onlardan olmayanı dahil edecek olursa, hiç bir hususta Allah'la irtibatı kalmamıştır. Artık Allah onu asla cennete koymayacaktır. Hangi erkek de göre göre evladını inkar ederse, Allah kıyamet günü onunla kendi arasına perde koyar ve herifi öncekilerin ve sonrakilerin önünde rezil rüsvay eder." [Ebu Davud, Talak 29, (2263); Nesâî, Talak 47, (6, 179).][20]

AÇIKLAMA:

1- Hadis, bir başka erkekten gayr-ı meşru surette aldığı çocuğu kocasına nisbet etmek suretiyle, o aileye dahil eden kadını tehdid etmektedir. Bu kadın için Allah'tan hiçbir surette af, mağfiret, lütuf, ikram gelmeyeceği, o kadınla Allah arasında hiçbir Rabkul bağlantısının kalmayacağı, Cenab-ı Hakk'ın sanki "O bütün işlerinde artık Allah'tan beridir" demiş olduğunu belirtmektedir. İnanan kişi için bundan daha büyük hüsran olur mu? Önündeki ebed yolculuğunda O'nun rahmetinden mahrum kalmak ne demektir? Rabbimizden bu hallere düşürmemesini niyaz ederiz.

Resulullah, bu tehditten sonra onun tabii neticesini ifade buyurmuştur: "Allah onu asla cennete koymayacaktır."

2- Hadisin ikinci kısmında, bile bile evladını inkar eden babanın durumu mevzubahis edilmektedir: Allah'ın onunla kendisi arasında perde koyması yani ona hiçbir rahmet ulaştırmaması ve onu bütün insanların önünde rezil rüsvay etmesi.. Alimler, gerek ayet ve gerekse hadiste cehennemle tehdid edilerek yasaklanan amellerin haram olduğu hükmünü çıkarırlar. Öyleyse kadının aileye yabancıyı sokmak, erkeğin bile bile evladını inkar etmek suretiyle neseb

meselesinde işledikleri cinayetler, din açısından son derece ciddi amelleri ifade etmektedir ki, basit bir yasaklama suretiyle değil, şiddetli zecri ifade eden ağır tehditlerle nazar-ı dikkate arzedilmiştir.
Münavi bu babta birçok hadisin geldiğini belirtir.

3- Hadiste baba için: "...oğluna bakar olduğu halde" ifadesiyle "kendi oğlu olduğunu bildiği halde" denmek istenmiştir. Bu ifadeyi "göre göre" diye çevirdik.[21]

5325-5- وعن عَمْرُو بن شعيب عن أبيه عن جدّه قال:]قضَى رَسُولُ اللّهِ # أنَّ كُلَّ مُسْتَلْحَق اسْتُلْحِقَ بَعْدَ أبيهِ الّذى يَدَّعِي لَهُ ادَّعَاهُ وَرَثَتُهُ، فَقَضى أنَّ كُلَّ مَنْ كَانَ مِنْ أمةٍ يَمْلِكَهَا يَوْمَ أصَابَهَا فَقَدْ لَحِقَ بِمَنِ اسْتَلْحَقَهُ، وَلَيْسَ لَهُ مِمَّا قُسِمَ قَبْلَهُ مِنَ الْمِيراثِ شَىْءٌ، وَمَا أدْرَكَ مِنْ مِيرَاثٍ لَمْ يُقْسَمْ فَلَهُ نَصِيبُهُ، وَ يُلْحَقُ إذَا كَانَ أبُوهُ الّذى يَدَّعِى لَهُ أنْكَرَهُ، وإنْ كَانَ مِنْ أمَةٍ لَمْ يَمْلِكْهَا أوْ مِنْ حُرَّةٍ عَاهَرَ بِهَا فإنَّهُ يُلْحَقُ بِهِ وَ يَرِثُهُ. وَإنْ كَانَ الّذى يَدِّعى لَهُ هُوَ ادَّعاهُ فَهُوَ وَلَدُ زِنيةٍ مِنْ حُرَّةٍ كَانَتْ أوْ أمَةٍ[. أخرجه أبو داود.قال: الخطابى: هذه أحكام وقعت في أول زمان الشريعة، وفي ظاهر لفظ الحديث تعقد وإشكال. وتحريره، وبيانه: أن أهل الجاهلية كان لهم إماء يبغين، أى يزنين، ويلم بهن ساداتهن و يجتنبونهن فإذا اتت منهن واحدة بولد، وقد وطئها السيد وغيره بالزنا وادّعياه، فحكم به # لسيدها ‘نها فراش له كالحرة ونفاه عن الزاني. فإن دعى للزنى مدة حياة السيد ولم يدعه السيد في حياته ولم ينكره ثم ادعاه ورثته من بعده واستلحقوه لحق به، و يرث أباه و يشارك أخوته الذين استلحقوه فيما اقتسموه من ميراث أبيهم قبل استلحاق. وإن أدرك ميراثاً لم يقسم حتى ثبت نسبه باستلحاق شاركهم فيه أسوة من يساويه في النسب منهم، وأن مات من إخوته أحد ولم يخلف من يحجبه من الميراث ورثه، إن أنكر سيد ا‘مة الحمل ولم يدّعه فإنه يلحق به، وليس لورثته استلحاقه بعد موته .

5. (5325)- Amr İbnu Şuayb an ebihi an ceddihi (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) varisler tarafından babaya nisbeti talep

edilip de, (hayatında inkar etmediği için) babanın ölümünden sonra nesebe dahil edilen bu çocuğun o babanın cima yaptığı gün mülkünde bulunan cariyelerden doğmuş olması halinde, varislere ilhak edilmesine; ancak çocuğa, bu ilhaktan önce taksim edilen mirastan herhangi bir payın geçmeyeceğine; fakat taksim edilmeyen mirastan pay alacağına; çocuğun kendisine nisbet edildiği baba, şayet ölmezden önce çocuğun kendisinden olduğunu inkar etmişse, bu çocuğun o babaya ilhak edilemeyeceğine; eğer çocuk mülkünde olmayan bir cariyeden veya kendisiyle zina yaptığı bir hür kadından ise, bu çocuğun da o babaya ilhak edilmeyeceğine ve o babaya varis olamayacağına, -hatta çocuk kendisine nisbet edilen şahsın bizzat kendisi, onun hür veya köle kadından edindiği veled-i zinası olduğunu itiraf etse bile- o çocuğun varis olamayacağına hükmetti." [Ebu Davud, Talak 30, (2265, 2266).][22]

AÇIKLAMA:

Hadisin tercümesini aslına muvafık surette yaptığımız için, mana biraz karışık ve hatta mübhem ise de, Hattâbi'den kaydedeceğimiz açıklama, hadiste ifade edilen hükümleri daha net olarak anlamamıza imkan verecektir. Der ki:
"Bu hükümler İslam'ın ilk başlarında cahiliye ile İslam'a geçiş döneminde vaki olmuştur. Hadis metninin zahirinde bazı tıkanıklık ve zorluklar var. Açıklaması şöyledir: "Cahiliye hakkında, Nur suresinin 33. ayetinde de temas edildiği üzere zina yaparak gelir sağlayan cariyeler vardı. Böylesi cariyelere efendileri de temasta bulunurlar, (neseb karışır endişesiyle) temastan kaçınmazlardı. Bu cariyelerden yani hem efendisinin, hem de zina suretiyle bir başkasının temasta bulunduğu cariyelerden biri bir çocuk dünyaya getirince, her iki şahıs da "çocuk benimdir" diye neseb iddiasında bulunacak olsalar, Resulullah çocuğun efendisine ait olacağına hükmetmiştir. Çünkü kadın, efendinin firaşıdır, tıpkı hür kadın gibi, çocuğun zaniye ait olması hadiste reddedilmiş olmaktadır.
Eğer zani, efendinin hayatta olduğu sıralarda bu iddiada bulunmuş olduğu halde, efendinin "çocuk bendendir" diye bir iddiası görülmediği ve zaniyi "çocuk senden değil" diye inkarı duyulmadığı takdirde, efendinin varisleri, efendinin ölümünden sonra çocuğu "babamızdan" diye kendi neseblerine ilhak etmek isteseler, ilhak edebilirler, bu durumda çocuk, babasına varis olamaz. Yani kendisini nesebe ilhak etmiş bulunan kardeşlerine, bu ilhaktan önce vaki olmuş bulunan miras taksiminde iştirak edemez. Eğer ilhak yoluyla sübut bulan nesebe kadar taksim edilmemiş mirasa yetişirse, bu mirasa kardeşlerine,

diğerlerinden biri gibi eşit haklarla iştirak eder. Kardeşlerinden biri ölse, buna mirasın geçmesini engelleyen bir varis bırakmadı ise ona da varis olur. Eğer, kölenin efendisi çocuğun kendinden olduğunu inkar etmiş, çocuğun talibi olmamış ise bu çocuk, varis olamaz. Efendi sağlığında inkar ettiği takdirde, ölümünden sonra çocuğun varisleri de nesebe ilhak edemezler. Bu söylenenin benzeri, Abd İbnu Zem'a ve Sa'd İbnu Malik'in hikâyesinde geçmiştir. Bunlar İbnu Ümmi Zem'a hakkında iddiada bulunmuştur. Sa'd: "Kardeşimin oğludur, o bana onun kardeşimin olduğunu vasiyet etmiştir" demiş. Abd İbnu Zem'a: "O kardeşimdir, babamın yatağında doğdu" demiştir. Meseleyi Resulullah: "Çocuk yatağa aittir" diyerek onun Zem'a'ya ait olduğuna hükmetmiştir." (Bu hâdise daha önce 5319 numarada geçti.)[23]

-5326 -6- وعن ابن عبّاس رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ # َ مَسَاعَاةً في ا‘‘سْم. مَنْ سَاعَى في الْجَاهِلِيِّة فَقَدْ لَحِقَ بِعَصَبَتِهِ. وَمَنْ ادّعى وَلداً مِنْ غَيْرِ رِشْدَةٍ َف يَرِثُ وَ َ يُورَثُ[. أخرجه أبو داود.»المُساعاةُ« الزنا بِا‘‘مَاءِ.و»الرَّشدةُ« النكاح الصحيح، ضد الزنية .

6. (5326)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"İslam'da cariye ile zina yoktur. Kim cahiliyede cariye ile zina yapmış ise, (bundan hasıl olan çocuk) asabesine (efendisine=cariyenin efendisine) dahil olur. Kim, meşru nikahdan olmayan bir çocuğun kendine ait olduğunu iddia ederse, ona varis olamaz, kendisine de varis olunamaz." [Ebu Davud, Talak 30, (2264).] [24]

AÇIKLAMA:

Hadiste geçen müsâat, en-Nihaye'ye göre, cariye ile yapılan zinadır. Müsâat, dilimizde mevcut olan ve çalışma manasına gelen sa'y ve mesai' den gelir. Cahiliye devrinde, cariyeler, efendilerine belirlenen bir meblağı ödemek zorunda idiler. Cariyeler bunu kazanabilmek için zinaya da yer verirlerdi. İşte cariyelerin bu maksadla yaptıkları zina, sa'y masdarının müfaale babıyla ifade edilirdi. Resulullah "İslam'da müsâat yok" demekle "cariyelerin zinaya teşviki", "onlarla zina yapmak yok" buyurmuş olmaktadır. Önceki hadisleri açıklama sadedinde

temas edildiği üzere, Kur'an-ı Kerim'de (Nur 33) cahiliye devrindeki bu çirkin âdete temas edilmiş ve yasaklanmıştır. Öyleyse hiç kimse çıkıp da meşru nikah dışında kalan zina çeşitlerinden birine fetva veremez.
Hadisin devamında, cahiliye devrinde cereyan eden bu çeşit zinadan hasıl olan çocuğun neseb durumu beyan edilmektedir: Çocuk cariyeye ve dolayısıyla cariyenin efendisine aittir.
İster köle, ister hür kadından olsun, meşru nikahla hasıl olmayan çocuğun varis olamayacağı, çocuğa da varis olunamayacağı daha önce de ifade edildi.[25]

-5327 -7- وعن زيد بن أرقم رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]جَاءَ رَجُلٌ مِنَ الْيَمَنِ الى رَسُولِ اللّهِ # فقَالَ: إنَّ ثَثَةَ نَفَرٍ أتَوْا عِلِيًّا رَضِيَ اللّهُ عَنْه يَخْتَصِمُونَ إلَيْهِ في وَلَدٍ قَدْ وقَعُوا عَلى امْرَأةٍ في طُهْرٍ وَاحِدٍ. فقَالَ ثْنَيْنِ مِنْهُمْ: طِيباً بالْوَلَدِ لهذَا، فَغلَيَا. ثُمَّ قَالَ ثْنَيْنِ مِنْهُمْ: طِيباً بِالْوَلَدِ لهذَا، فَغَلَيَا. فقَالَ: أنْتُمْ شُرَكَاءُ مُتَشَاكِسُونِ، إنّى مُقْرِعٌ بَيْنَكُمْ فَمَنْ قُرِعَ أصَابَتْهُ الْقُرْعَةُ فَلَهُ الْوَلَدُ، وَعَلَيْهِ لِصَاحِبَيْهِ ثُلْثَا الدِّيَةِ. فَأقْرَعَ بَيْنَهُمْ فَجَعَلَهُ لِمَنْ قُرِعَ أصَابَتْهُ الْقُرْعَةُ. فَضَحِكَ رَسُولُ اللّهِ # حَتّى بَدَتْ أضْرَاسُهُ أوْ نَوَاجِذُهُ[. أخرجه أبو داود والنسائي.»التشاكس« اختف وافتراق .

7. (5327)- Zeyd İbnu Erkam (radıyallahu anh) anlatıyor: "Yemen'den bir zat Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelip:
"Üç kişi Hz. Ali'ye gelip, tek bir tuhur zamanı içerisinde cimada bulundukları bir kadından doğan bir çocuk hakkındaki ihtilaflarını arzettiler. Hz. Ali ikisine:
"Çocuk şu üçüncüye mübarek olsun!" dedi. Bunun üzerine diğer ikisi feveran ettiler (olmaz böyle hüküm diye çıkıştılar). Hz. Ali bunun üzerine:
"Siz, ihtilaflı ortaklarsınız. Ben aranızda kur'a çekeceğim. Kime çıkarsa çocuk onundur. Diğer iki arkadaşına da bir diyetin üçte ikisini ödeyecektir!" dedi ve aralarında kur'a çekti ve çocuk kime çıktı ise ona verdi.

(Adamın bu anlattıklarına) Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), azı dişleri -veya kesici dişleri- görülünceye kadar güldü." [Ebu Davud, Talak 32, (2270); Nesâî, Talak 50, (6, 182, 184).][26]

AÇIKLAMA:

1- Hadis, çocuğun birden fazla babaya nisbet edilip ilhak edilemeyeceğine delil olmaktadır. Ayrıca, çocuk meselesinde dahi kur'aya başvurabileceği anlaşılmaktadır. Esasen kur'a şeriatımızda birçok ihtilaflı meselelerde bir çözüm yolu olarak benimsenmiştir. Köle azadında iki ve daha fazla sayıda kimsenin bir şeyi eşit değerde beyyinelerle taleb etmeleri halinde, sefere çıkarken beraberine alacağı kadını tefrikte, mirasların taksim edilip hisselerin dağıtımında.. Bazı alimler bu söylenenlerin hepsinde kur'aya cevaz verirken bazıları bir kısmında tecviz etmiş, bazılarında etmemiştir. Kur'aya başvurma işine Kur'an-ı Kerim'de de örnek görülmektedir (Al-i İmran 44).

2- Üçte iki diyet demek, kıymetin üçte ikisi demektir. Bundan da maksad annenin kıymetidir. Çünkü, böylece anne temas ettiği günden itibaren kendisine (kur'a çıkana) intikal etmiş olmaktadır.

3- Bazı alimler, bu hadisin zahirini, çocuk ihtilaflarının çözümünde esas kabul etmiştir. İshak İbnu Rahuye bunlardandır. İmam Şafii de kavl-i kadiminde bu görüştedir. Bazıları da bunun mensuh olduğunu söylemiştir.[27]

5328-8- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَنْ تَوَلى قَوْماً بِغَيْرِ إذْنِ مَوَالِيهِ فعَلَيْهِ لَعْنَةُ اللّهِ وَالْمَئِكَةِ، َ يَقْبَلُ اللّهُ مِنْهُ صَرْفاً وَ عَدًْ[. أخرجه مسلم وأبو داود.»العدل« الفريضة او الفدية.و»الصرفُ« النافلة او التوبة .

8. (5328)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Bir kimse kendini azad edenlerin izni olmadan bir kavmi veli ittihaz ederse, Allah'ın, meleklerin [ve bütün insanların] laneti üzerine olsun. Allah ondan ne bir farz ne de bir nafile kabul eder." [Müslim, Itk 19, (1508); Ebu Davud, Edeb 119, (5114).][28]

AÇIKLAMA:

1- Azad edilen köle ile azad eden arasında, aynen neseb gibi muvalat denen bir

bağ vardır. Bu bağ hukuki yükümlülük getirir. Köle ölse, eski efendisi veya varisleri ona varis olur. Köle, diyeti gerektiren bir cinayet işlese, eski efendileri ödenmesine iştirak ederler. Bu velayet hakkı satılamaz, devredilemez. Sadedinde olduğumuz hadiste bunu satacak olan azatlının maruz kalacağı akibet belirtilmektedir: Allah ve mahlukatın laneti.
Gerçi hadis "azad eden efendisinin izni"yle kayıtlıyor gözükmektedir. Yani eski efendisinden izin alarak, yeni bir muvalat akdi yaptığı takdirde bu, caiz gözükmektedir. Hadisi böyle anlayıp, velayetin satılabileceği söylenmiştir. Ancak cumhur hadisi böyle anlamamış, buradan mefhum-u muhalifle amel edilebilir hükmü çıkmaz demiştir. Bunlara göre Kur'an' da geçen: "Evlerinizdeki üvey kızlarınızla evlenmek de haram kılınmıştır" (Nisa 23) veya "Çocuklarınızı açlık sebebiyle öldürmeyin" (İsra 31) ayetlerinden de mefhum-u muhalifle amel hükmü çıkmaz. Yani, "Üvey kızlarınız evlerinizde değilse onlarla evlenebilirsiniz" veya "açlık korkusu yoksa çocuklarınızı öldürebilirsiniz" şeklindeki manayı muhalifle amel edilir manası çıkmaz. Şu halde, sadedinde olduğumuz hadisi de bu grupta mütalaa eden cumhur, hadisin manayı muhalifi muteber değildir, amel edilemez demiş ve velanın azad edenin izniyle başkasına devredilemeyeceğini söylemiştir.

2- Hadiste farz diye tercüme ettiğimiz adl kelimesi fidye diye anlaşılmıştır. Keza nafile diye tercüme ettiğimiz sarf kelimesi de tevbe diye de anlaşılmıştır. Şu halde velayı azad edenden başka birine devreden, satan bir kimsenin Allah ne farzını ne fidyesini ne nafilesini ne de tevbesini kabul etmeyecektir.[29]

-5329 -9- وعن عبدُ الْحَميدِ بن جَعفر قال:]أَخْبَرَنِي أَبِي عَنْ جَدّي رَافِعِ بْنِ سِنانٍ رَضِيَ اللهُ عَنْه أَنَّهُ أَسْلَمَ وَأَبَتِ امْرَأَتُهُ أَنْ تُسْلِمَ، وَقَالتِ: ابْنَتِى؛ وَهِيَ فَطِيمٌ، وَقال رَافِعٌ: اِبْنَتي. فقَالَ لهَا #: اِقْعُدِي نَاحِيَةً، وَأَقْعَدَ الصَّبِيَّةَ بَيْنَهُمَا، ثُمَّ قَالَ: اِدْعُوهَا، فَمَالَتِ الصَّبِيَّةُ الى أُمِّهَا. فقَالَ #: اللَّهُمَّ اهْدِهَا، فَمَالَتْ الى أبيهَا فأَخَذَهَا[. أخرجه أبو داود والنسائي؛ وعنده ابن: بدل البنت.

9. (5329)- Abdulhamid İbnu Ca'fer anlatıyor: "Babamın dedem Rafi' İbnu Sinan (radıyallahu anh)'dan anlattığına göre dedem Rafi' Müslüman olmuş, fakat hanımı Müslüman olmamakta direnmiş ve [(iş ayrılma noktasına gelince) kadın Aleyhissalâtu vesselâm'a gelerek:] "Kızım benimdir, sütten de kesilmiştir"

demiştir. Rafi' de: "Kızım benimdir" demiştir. [Resulullah Rafi'e: "Sen bir köşeye otur!]" kadına da: "Sen de bir köşeye otur!" der. Çocuğu da ikisinin arasına oturtur. Sonra kadına ve erkeğe: "Çocukları kendinize çağırın!" buyurur. Çağırırlar, Çocuk annesine meyleder. Aleyhissalâtu vesselâm: "Allahım ona doğruyu göster!" diye dua eder. Bunun üzerine kız babasına yönelir. Baba böylece çocuğu alır." [Ebu Davud, Talak 26, (2244); Nesâî, Talak 52, (6, 185).] [30]

AÇIKLAMA:

Hadis, boşanma halinde çocukların anne veya babadan hangisine verileceği hususuna temas etmektedir. Hattâbi der ki: "Bu hadiste, çocuk kâfirle Müslüman arasında ise Müslümanın çocuğa ehak olduğu beyan edilmektedir." Şafii de bu görüştedir. Ashab-ı rey ise: "Boşanan iki eşten zevce zımmıyye ise, anne çocuğa, bekar kaldıkça ehaktır. Bu hususta müslime veya zımmiyye arasında fark yoktur" demiştir.

Bu mevzu üzerine gelen bir kısım teferruat hidane ile ilgili bahiste geçti. [31]

---

[1] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/106.

[2] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/110-111.

[3] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/111.

[4] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/112.

[5] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/112.

[6] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/113.

[7] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/114.

[8] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/114-115.

[9] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/115-116.

[10] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/116.

[11] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/116-118.

[12] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/118.
[13] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/118.
[14] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/119.
[15] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/119-120.
[16] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/121.
[17] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/121-122.
[18] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/122.
[19] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/122-123.
[20] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/124.
[21] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/124.
[22] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/125-126.
[23] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/126-127.
[24] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/127.
[25] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/127-128.
[26] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/128-129.
[27] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/129.
[28] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/129.
[29] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/129-130.
[30] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/131.
[31] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/131.

LİBAS (GİYECEKLER) BÖLÜMÜ

(Bu bölüm altı fasıldır)

BİRİNCİ FASIL

GİYİM VE KIYAFET

*

SARIKLAR

*

KAMİS VE İZAR

*

İZARIN YERE DEGMESİ

*

KADIN İZARLARI

*

İHTİBA VE İŞTİMAL

*

KADIN BAŞÖRTÜLERİ

*

AYAKKABI GİYİNMEK

*

SÜSÜ TERK

*

SÜSLENME

*

İKİNCİ FASILGİYECEK ÇEŞİTLERİ

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

ELBİSELERİN RENKLERİ

*

BEYAZ

*

KIRMIZI

*

SARI

*

YEŞİL

*

SİYAH

*

DÖRDÜNCÜ FASIL

İPEGİN HÜKMÜ, TAHRİMİ

*

İPEKTEN MÜBAH OLAN

*

BEŞİNCİ FASIL

YÜN

*

ALTINCI FASIL

DÖŞEK VE YASTIKLAR

UMUMI AÇIKLAMA

Libas, beşer kültürünün temel unsurlarından biridir. Cenab-ı Hak, dileseydi insanlara da, hayvanlarda olduğu gibi fıtrî bir elbesi giydirebilirdi. Ancak bütün mahlukata halife ve üzerlerinde tasarrufa yetkili kıldığı insanoğlunu, onlardan ayırarak sunî kıyafet üniforması ile tezyin etmiştir.
Bir kıyafete bürünmek, bir başka açıdan, Rab Teala'nın Settar ismine mazhar olmak demektir.
Kıyafet insanoğlunun hayatında ciddi bir yer işgal eder. Bir yönüyle o tekniktir: Sıcak ve soğuğa karşı korur, avret yerlerimizi örterek mahremiyetimizi sağlar. Bir başka yönüyle kültürel değer taşır, dinî, millî, mahallî, örfî ve ferdî şahsiyetlerimizi temsil eder. Her dinin, her kavmin, her bölgenin, her örfün ve hatta her ferdin kendini ifade ettiği, başkasından farklı bir kıyafeti vardır. Taşıdığı kıyafetten insanın dini, milliyeti, bölgesi, maddî ve manevî durumları,

hatta halet-i ruhiyesi hakkında bilgi edinmek mümkündür. "Pejmürde", "pasaklı", "zevk sahibi", "kibar giyinişli" gibi tabirler hep kıyafetle ilgilidir. Bazan kıyafetin iyi bir tavsiye mektubu olduğu söylenir.

İslam medeniyetinin kurucusu olan Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), medenî hayatımızdaki ehemmiyetine muvafık şekilde, kıyafet üzerinde çokça durmuştur. Kadın ve erkeğin kıyafeti, çocukların kıyafeti, kıyafetlerin boyu, dar ve geniş oluşu, rengi, kumaşların cinsi, temizlik ve kirlilikleri, cuma ve bayram kıyafetleri, kıyafetin İslamî olan ve olmayanları vs. hep hadislerde mevzubahis edilmiştir. Bu sebeple bütün hadis kitaplarında Kitabu'l-Libas veya Kitabu'z-Zinet adı altında müstakil bölümler yer alır.

Kur'an-ı Kerim'de de kıyafet ve libasla ilgili ayetler mevcuttur: (Bakara 187, 233, 259; Nisa, 5; Maide 89, A'raf 26, 27, 32; Hud 5; İbrahim 50; Nahl 5, 14, 81, 112; Kehf 31; Enbiya 80; Hacc 19, 23; Mü'minun 14; Nur 58, 60; Furkan 47; Ahzab 59; Fatır 12, 33; Duhan 53; Nuh 7; Müddessir 4; İnsan 21; Nebe 10).

Libas ve kıyafet bahsine saç kıyafeti, ayakkabı, elbise hepsi dahildir.

Keza süs ve takılar da bu bahis içerisinde ele alınıp işlenmiştir.

İslam'ın kıyafetle ilgili olarak vazettiği esasları anlamada sünnette gelen bazı yasakları şöyle özetleyebiliriz:

1- İslâmî tesettürü sağlamayan giyecekler:

a) Kısa olanlar.

b) Vücut hatlarını ortaya vuracak kadar dar olanlar.

2- Dinî kültüre (sünnete) zıd düşen kıyafetler:

a) Yabancı kültürü temsil eden kıyafetler.

b) Şekil veya renk yönleriyle mukaabil cinse ait olan giyecekler.

c) Tekebbür verecek kıyafetler.

d) Erkekler için, ipekten mamul giyecekler.

e) Mevkiine uygun düşmeyen kıyafetler (belli bir sınıfa (mesela zahidlere) alem olan elbiseyi başkalarının giymesi, zenginin fukaraca giyinmesi gibi).

f) Dikkat çekici elbiseler (hadislerde şöhret elbisesi diye geçer ve şarihlerce "cemiyetin umumi modasına uymadığı için dikkat çeken, çok güzel veya çok çirkin olan" diye açıklanır.

g) Pejmürde olan kıyafetler.

Kıyafetle alâkalı olarak varid olan birkısım hadisleri tedkik sonucu, çıkarılan

yukarıdaki esasların teker teker açıklanması, bizi belli bir ölçüde asıl mevzumuzun dışına çıkaracağı için burada, bilhassa yabancı kültürü temsil eden kıyafetler üzerinde duracağız.
Farklı medeniyete (dine) mensup kimselerin daha ilk nazarda, kıyafetiyle tefrik edilmesini esas kabul eden İslam dini, bu maksadla bilhassa baş kıyafetine ehemmiyet verir. Hadislerde sakal ve bıyığın traş şeklinden, bunlara gereğinde vurulacak rengin çeşidine, başı örten serpuşun çeşit ve şekline varıncaya kadar bazı teferruat üzerinde ehemmiyetle durulmuştur. Bu cümleden olarak sarık "imanla küfrü", "müşriklerle bizi" ayıran alâmet-i farıka olarak tavsif edilir.
"Yahudiler gibi iştimal[1] etmeyin" hadisiyle, tesettürü sağlasa bile, bazı hususi giyim tarzlarında Ehl-i Kitab'a benzemekten kaçınmak dile getirilmektedir.
Rivayetler Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in, bir Hıristiyanlık sembolü olan haç işaretinin değil elbiseler, eşyalar üzerinde bulunmasına izin vermediğini, "üzerinde haç bulunan her eşyanın haçını mutlaka bozduğunu" belirtir.
Yabancı kültür unsurları karşısında İslam'ın bidayetteki tutumunu anlamak için Hz. Ömer'in tatbikatından da bir misal vermeyi faydalı görüyoruz. Rivayetler, ehl-i zimmenin kendilerine has kıyafetlerini muhafaza ederek Müslümanlara benzemeye yeltenmelerini önlemek için "Başın ön kısmındaki saçlarını kesip, orta kısımdakileri uzatmalarını ve hiçbir şeylerinde Müslümanlara benzememelerini emrettiğini" kaydeder. Hatta Şam'daki Hıristiyanlarla yaptığı anlaşmada, kıyafet meselesi ile alâkalı müstakil bir pasaja rastlamaktayız. Orada Hıristiyanlar şu taahhüdde bulunurlar: "Biz, gerek ayakkabılarında, gerekse baş kıyafetlerinde (imame, kalansuve) ve libaslarında hiçbir surette Müslümanlara benzemeyeceğiz; onların lisanlarıyla konuşmayacağız, künyelerini kendimize künye yapmayacağız... yüzüklerimize Arapça kelime nakşetmeyeceğiz.. başlarımızın önünü traş edeceğiz. Ziyyimiz[2] eskiden nasıl idiyse aynen takınacağız. Bellerimize zünnar bağlayacağız. Müslümanların sokaklarında haçlarımızı ve kitaplarımızı izhar etmeyeceğiz..."
Klasik İslam alimleri, imanî ayrılık halinde bir kısım kültürel tezahürlerdeki ayrılığa o kadar ehemmiyet vermişler ki, bunu, yukarıda görüldüğü üzere, sadece kılık kıyafete, dile, yazıya inhisar ettirmemişler, daha da ileri giderek binaların haricî şekillerinde bile aramışlardır. Hanefîlerce meşhur ve muteber el-Hidaye'de şöyle denir: "...Evlerine tefrik edici alâmetler de koymak gerekir, ta ki, dilenciler gelip, yanlışlıkla kapılarında durup mağfiret duasında bulunmasınlar."[3]

BİRİNCİ FASIL

GİYİM VE KIYAFET

*** SARIKLAR**

5233 -1- عن محمّد بن رُكَانَة عن أبيه رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: فَرْقُ مَا بَيْنَنَا وَبَيْنَ الْمُشْرِكِينَ الْعَمَائِمُ عَلى الْقَنِسِ[. أخرجه أبو داود والترمذي .

1. (5233)- Muhammed İbnu Rükane, babası (radıyallahu anh)'tan anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Bizimle müşrikler arasındaki fark, kalansuveler üzerindeki sarıklardır." [Ebu Davud, Libas 24, (4078); Tirmizî, Libas 47, (1785).][4]

AÇIKLAMA:

1- Amâim, imamenin cem'idir, amame diye de okuyan olmuşsa da, doğrusu imame şeklinde okumaktır.

2- Hadis Müslümanlarla müşrikler arasında bariz farkın baş kıyafetinde bulunmasını ifade etmektedir. Baş kıyafetinin İslamî şekli kalansuve üzerine sarıktır. Kalansuve fes, takke nevinden başı örten serpuştur. Bazı alimler, kalansuveyi müşriklerin de giydiğine, buna sarık ilavesinin İslamî kıyafet olduğuna işaret ederler.
Şarihler, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, sarığın altına kalansuve giydiğini, kalansuve olmadan da tek başına sarığı başına koyduğunu, ama sarıksız kalansuve giydiğinin hiç görülmediğini; bu durumun da, kalansuvenin tek başına olması halinde müşriklere mahsus bir kıyafet olduğunun tescili bulunduğunu kaydederler. Kalansuve için "fes"dir, "takke"dir, "külah"dır, "şapka"dır diye tek bir şeyle ifade etmek muvafık düşmemektedir. "Sarık konulmasına mani olmayan bir serpuş" diye tarif etmek daha uygun gözükmektedir.[5]

-5234 -2- عن أبي الْمُلَيْح عنِ أبيه رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: اِعْتَمُّوا تَزْدَادُوا حِلْماً؛ قَالَ: وَقَالَ عَلىٌّ رَضِيَ اللّهُ عَنْه: اَلْعَمَائِمُ تِيجَانُ العَرَبِ[. أخرجه أبو داود .

2.(5234)- Ebu'l-Müleyh babası (radıyallahu anh)'tan anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Sarık sarın da hilminiz ziyadeleşsin!" buyurdular. Ravi devamla der ki: "Hz. Ali (radıyallahu anh) da: "Sarıklar Arapların taçlarıdır" buyurdular."
[NOT: Hadis, Teysir'de Ebu Davud'a nisbet edilmiş ise de, onda mevcut değildir. Camiu's-Sağir'de mevcuttur (1, 555).][6]

AÇIKLAMA:

1- Sarığın insandaki hilmi (hoşgörülü ve sabırlı olma halini) artırması meselesinde Münavi şu açıklamayı sunar: "Sarıkla hilminiz artar, göğsünüz genişler. Çünkü kıyafetin güzelleşmesi kişiyi vakar ve ihtişama sevkeder, hafifliği, seviyesizliği ve düşük davranışları terke zorlar. Sünnette sarık sarıldığı zaman, sarığın bir ucunun omuz arasında serbest bırakılması irşad buyrulmuştur, bu müsneddir."
2- Sarığın taç olarak ifadesi, yine Münavi'ye göre, onda izzet, cemal, heybet ve vakar bulunması sebebiyledir. Nitekim krallar da taçlarıyla başkalarından ayrılmaktadırlar. Sarıksız olan diğer kalansuveler ise acemler ve hafifmeşreb insanlara aittir ve onları tefrik eden taçları durumundadır.
Bir başka hadiste: "Sarıklar Arapların taçlarıdır. Onu bıraktıkları vakit izzetlerini de bırakırlar" denmektedir. Deylemî'nin bir rivayetinde sarığın terkedilip kalansuvenin alınması kıyamet alâmeti olarak ifade edilmiştir.[7]

-5235 -3- وعن ابن عمر رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]كَانَ رَسُولُ اللّهِ # إذَا اعْتَمَ سَدَلَ عِمَامَتَهُ بَيْنَ كَتِفَيْهِ[. أخرجه الترمذي .

3. (5235)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu

vesselâm) başına sarık sardığı zaman, ucunu iki omuzu arasından sarkıtırdı." [Tirmizî, Libas 12, (1736).][8]

AÇIKLAMA:

Bu rivayet sarığın nasıl olacağı hususunda bir fikir vermektedir. Buna göre sarık sarılınca bir ucunun iki omuz arasında sarkıtılması mendub olmaktadır. Bununla ilgili birçok rivayet gelmiştir. Bazısında sarkacak kısmın dört parmak uzunluğunda olacağı tasrih edilir. Çok zayıf bir rivayette, Resulullah'ın taşraya vali tayin ederken, göndereceği kimselere sarık sardığı, sarığın ucunu kulağı hizasına inecek kadar sağ omuzundan sarkıttığı ifade edilir. Abdullah İbnu Zübeyr'in sarığın ucundan bir zira'lık bır kısmı sarkıttığı rivayet edildiği gibi, bir karış ve hatta daha az bir kısmı sarkıttığı da rivayet edilmiştir. es-Sübülu's-Selam'da: "Sarığın adabı onun sarkan kısmını kısa tutmaktır, aşırı gitmemektir" denir. Nevevî de: "Sarığın sarkıtılan kısmında ifrat etmek, tıpkı elbiseyi fazla uzatmak gibidir, kibirlenenlere haram, başkalarına da mekruhtur" demiştir.
Muhakkikler, Resulullah'ın sarığının boyu hakkında rivayete rastlamadıklarını belirtirler.[9]

5236-4- وعن عبدِالرّحمن بن عوف رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]عَمَّمَنِى رَسُولُ اللّهِ # بِعَمَامَةٍ فَسَدَلَهَا مِنْ بَيْنِ يَدَيَّ وَمِنْ خَلْفِي أصَابِعَ[. أخرجه أبو داود .

4. (5236)- Abdurrahman İbnu Avf (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana bir sarık sardı, onu önümden ve arkamdan birkaç parmak sarkıttı." [Ebu Davud, Libas 24, (4079).][10]

AÇIKLAMA:

Bu hadiste, sarığın bir ucunun göğüs istikamtinde sarkıtıldığı, diğer ucunun ise arka tarafında sarkıtıldığı ifade edilmektedir. Rivayet zayıf olmaktan başka, kendisinden kuvvetli olan rivayetlere de muhalefet etmektedir. Zira diğer rivayetlerde sarığın önden sarkıtıldığı mevzubahis edilmemekte, hepsinde iki omuz arasından sarkıtıldığı belirtilmektedir. İbnu Ömer, Nafi, Salim ve Kasım'ın

da hep omuzlarının arasından sarkıttıkları rivayetlerde gelmiştir. Bu sebeple çoğunluk sarığın önden değil, arkadan sarkıtılacağını söylemiştir.[11]

-5237 -5- وعن عمرو بن حُرَيْثٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]رَأيْتُ رَسُولَ اللّهِ # وَعَلَيْهِ عِمَامَةٌ سَوْدَاءُ، قَدْ أرْخَى طَرَفَيْهَا بَيْنَ مِنْكَبَيْهِ[. أخرجه مسلم وأبو داود والنسائي .

5. (5237)- Amr İbnu Hureys (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı gördüm, üzerinde siyah bir sarık vardı. İki ucunu omuzları arasından sarkıtmıştı." [Müslim, Hacc 453, (1359); Ebu Davud, Libas 24, (4077); Nesâî, Zinet 109, (8, 211).][12]

-5238 -6- وعن أبي كَبْشَةَ ا'نْمَارِى قَالَ:]كَانَتْ كِمَامُ أصْحَابِ رَسُولِ اللّهِ # بُطْحاً، يَعْني طِيةً[. أخرجه الترمذي .

6. (5238)- Ebu Kebşe el-Enmârî anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ashabının kalansuveleri geniş idi." [Tirmizî, Libas 40, (1783).][13]

AÇIKLAMA:

Hadiste geçen kimam kelimesi iki ayrı tefsire tabi tutulmuştur. Birine göre kummenin cem'idir. Bu yuvarlak kalansuvenin adıdır, başı tam olarak örter. Bazıları küçük, dar kalansuve diye açıklamıştır. Bu durumda Ashab'ın, üzerine sarık sardıkları serpuşun külah gibi uzun olmayan takke gibi başlarına yapışık olduğu anlaşılmıştır. Ancak küm kelimesi ile ilgili bir başka yoruma göre, kalansuve geniştir ve yüksektir. Zira kim'in cem'idir.[14] Araplar kalansuveyi az giyerlerdi. Buth, geniş arazi manasına gelen batha'nın cem'idir. Hadis bu durumda kalansuvenin geniş olduğunu ifade etmelidir. Öyleyse, mezkur kalansuveler Rumî ve Hindî kalansuveler gibi dar olmayıp geniş olmalıdır, hatta genişliği (yüksekliği) bir karışa ulaşmalıdır. Aliyyu'l-Kârî, bir kısım Hanefî kitaplarında kalansuvenin bir karış kadar geniş tutulmasının müstehab

olduğunun kayıtlı bulunduğunu zikreder. Şu halde Mevlevî külahlarının uzunluğu menşeini bu te'vilden almış olmalıdır. Ancak İbnu Hacer el-Heytemî yukarıda belirttiğimiz önceki görüşte cezmeder ve kimam'ın kim değil, kümmenin cem'i olduğunu söyler ve kalansuvelerin genişlemesini mezmum bid'alardan sayar. Kârî, bu ifadenin ifrata kaçan genişlik hakkında olabileceğini belirterek, sahabeden nakledilen zahiri, Heysemî'nin söylediğinin aksini te'yid ettiğini ilave eder.
Başta Tirmizî, ulemanın büyük çoğunluğu, hadisten ifarata kaçmayan genişliği anlamışlardır.[15]

*** KAMİS VE İZAR**

5239 -1- عن أسْمَاءَ بِنْت يَزِيد بْنِ السَّكَنِ رَضِيَ اللّهُ عَنْها قال:]كَانَتْ يَدُ قَمِيصِ رَسُولِ اللّهِ # الى الرُّسْغِ[. أخرجه أبو داود والترمذي.

1. (5239)- Esma Bintu Yezid İbnis-Seken (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın gömleğinin kolu bileğe kadardı." [Tirmizî, Libas 28, (1765); Ebu Davud, Libas 3, (4027).][16]

AÇIKLAMA:

Kamis, beden üzerine giyilen, cilde temas eden çamaşırdır.
İzar ise peştemal gibi belden aşağıyı örten, bele bağlanmak suretiyle giyilen libasa denir.
Sadedinde olduğumuz hadis, yen uçlarının bileğe ulaşıp, bilekten öte taşmadığını göstermektedir. Bazı rivayetlerde kamisin boy itibariyle topukların yukarısında kaldığını görmekteyiz. Ancak yenlerin parmaklara kadar uzandığını te'yid eden rivayetler de var. Alimler, kamisin kolunun, parmakların yen ile bilek arasında olacak bir uzunlukta bulunmasının müstehab olacağı hükmünü çıkarırlar.[17]

5240 -2- وعن الْعَءِ بنِ عبدالرِّحمن عن أبيهِ قال:]سَألْتُ أبَا سَعيدٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه عنِ ا“زارِ. فقَالَ: عَلى الخَبِيرِ سَقَطْتَ قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: أُزْرَةُ

الْمُؤْمِنِ الى نِصْفِ السَّاقِ، وَ جُنَاحَ عَلَيْهِ فِيمَا بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْكَعْبَيْنِ، وَمَا كَانَ أَسْفَلَ مِنْ ذلِكَ فَهُوَ في النَّار، وَمَنْ جَرَّ إزَارَهُ بَطَراً لَمْ يَنْظُرِ اللّهُ إلَيْهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ[. أخرجه مالك وأبو داود. ولم يقل أبو داود: يَوْمَ الْقِيَامَةِ .

2. (5240)- Alâ İbn Abdirrahman babasından naklediyor: "Ebu Said (radıyallahu anh)'e izar hakkında sordum. Dedi ki:
"Tam bilene düştün! Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle demişti:
"Mü'minin izarı bacağın yarısına kadar uzanmalıdır. Burası ile topuklar arasında olmasının da bir günahı yok. Ama topuktan aşağı inen kısım ateştedir. Kim de, gururla izarını (yerde) sürürse kıyamet günü Allah ona (rahmet) nazarı ile bakmaz." [Muvatta, Libas 12, (2, 914, 915); Ebu Davud, Libas 30, (4093); İbnu Mace, Libas 7, (3573).]

Ebu Davud'un rivayetinde "kıyamet günü" ibaresi mevcut değildir. [18]

-5241 -3- وعن ابن عمر رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]مَا قَالَ رَسُولُ اللّهِ # في ا“زَارِ فَهُوَ في الْقَمِيصِ[. أخرجه أبو داود .

3. (5241)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) izar hakkında ne söylemişse o, kamis hakkında da muteberdir." [Ebu Davud, Libas 30, (4095).][19]

AÇIKLAMA:

Hadis, izarın boyu, yerde sürünmesi ile ilgili olarak Resulullah'ın beyan ettiği bütün hükümlerin kamis için de geçerli olduğunu belirtmektedir. Nitekim bir hadiste şöyle buyrulmuştur: "İzarda, kamisde, sarıkta isbal (sarkıtma) vardır. Kim bu sarkıtılan kısımdan bir miktarını yerde kibirle sürüyecek olursa Allah kıyamet günü ona rahmet nazarında bulunmaz."[20]

*** İZARIN SARKITILMASI**

5242 -1- وعن ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهما قال:]قَالَ رَسُولَ اللهِ #: َيَنْظُرُ اللهُ الى مَنْ جَرَّ ثَوْبَهُ خُيَءَ. قَالَ أَبو بَكْرٍ رَضِيَ اللهُ عَنْه: يَا رَسُولَ اللهِ، إنْ إزَارِى يَسْتَرْخِى إِّ أنْ أتَعَاهَدَهُ؟ فَقَالَ #: لَسْتُ مِمَّنْ يَفْعَلُهُ خُيَءَ[. أخرجه الخمسة إ الترمذي .

1. (5242)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Allah, elbisesini kibirle sürüyene bakmaz" buyurmuştur. Hz. Ebu Bekr (radıyallahu anh):
"Ey Allah'ın Resulü! İzarım salık durumda, dikkat etmezsem sürünüyor" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Sen, bunu kibirle yapanlardan değilsin!" cevabını verdi." [Buhârî, Libas 5, 1, 2, Fezauli Ashab 5, Edeb 55; Müslim, Libas 45, (2085); Ebu Davud, Libas 28, (4085); Nesâî, Zinet 102, 105, (8, 206).][21]

AÇIKLAMA:

Hadis, izarın yerde kibirle sürünmesinin haram olduğunu beyan etmektedir. Ancak bu, kibir gurur gibi bir kasda makrun olmazsa haram değildir. Fakat yine de mekruhtur. İzarın erkeklerde topuklardan aşağı düşmemesi gerekir. [22]

*** KADIN İZARLARI**

5243 -1- عن ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهما قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: مَنْ جَرَّ ثَوْبَهُ خُيَءَ لَمْ يَنْظُرِ اللهُ إلَيْهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ. فقَالَتْ أُمُّ سَلَمَة: كَيْفَ تَصْنَعُ النِّسَاءُ بِذُيُولِهِنَّ؟ قَالَ يُرْخِينَ شِبْراً. قَالَتْ: إذَنْ تَنْكَشِفَ أقْدَامُهُنَّ. قَالَ: فَيُرْخِينَ ذِرَاعاً وَ يَزِدْنَ عَلَيْهِ[. أخرجه أصحاب السنن، وهذا لفظ الترمذي. والنسائي .

1. (5243)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Kim elbisesini gururla yerde sürürse, kıyamet günü Allah ona (rahmet nazarıyla) bakmaz!" buyurmuştu. Ümmü Seleme atılarak:

"Öyleyse kadınlar zeyllerini ne yapacaklar?" diye sordu.
"Bir karış salarlar!" buyurdu. Ümmü Seleme:
"Bu taktirde ayakları açılır!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Öyleyse bir zira' salsınlar bunu daha da artırmasınlar!" buyurdular." [Tirmizî, Libas 9, (1731); Nesâî, Zinet 106, (8, 209); Ebu Davud, Libas 40, (4119).][23]

AÇIKLAMA:

1- Zeyl: Her şeyin son kısmına denir. Kadın elbiselerinde yerde sürünen kısımdır.

2- Daha önce de geçtiği üzere şarihler erkek ve kadın kıyafetlerinin boyu hususunda iki durum beyan ederler: Erkekte normal uzunluk, baldırların ortasına kadar uzanmalıdır. Ancak topuklara kadar uzaması da caizdir.
Kadınlarda ise yerde sürünen kısım bir arşın olmalıdır, bu normal uzunluktur. Bir karışlık bir kısmın sürünmesi de caizdir.[24]

*** İHTİBA VE İŞTİMAL**

-5244 -1- عن جابر رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]رَأيْتُ رَسُولَ اللّهِ #
وَهُوَ مُحْتَبٍ بِشَمْلَةٍ قَدْ وَقَعَ هُدْبُهَا عَلى قَدَمَيْهِ[. أخرجه أبو داود .

1. (5244)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı bir örtü ile ihtiba etmiş gördüm. Örtünün saçağı ayaklarının üzerine dökülmüştü." [Ebu Davud, Libas 23, (4075).][25]

AÇIKLAMA:

İhtiba, dizlerini dikip karnına çekmiş vaziyette kabalarının üzerine oturmaktır. Çömelmeye benzer ise de çömelme değil. Dilimizde çömelme deyince kabaların üzerine oturma hatıra gelmez. Halbuki ihtiba ile ilgili lügatlerde gelen tarifler kabaların üzerine oturmaktan bahsederler. Azimabadi hadiste belirtilen oturuş tarzını şöyle tasvir eder: "Aleyhissalâtu vesselâm ihtiba şeklinde oturmuş, örtüsünü dizlerinin arkasına atmış, her bir eliyle örtünün birer ucundan tutmuştu;

ta ki, bir şeye dayanır vaziyette olsun. Bu tarz (oturuş), bir şeye dayanmadıkları zaman başvurulan bir Arap âdeti idi."
Müteakip hadiste görüleceği üzere, üzerinde izar gibi tek parça giyecek taşıyan kimsenin ihtiba tarzında oturması yasaklanmıştır. Çünkü avret mahalli üzerinde o tek parça giyecekten bir şey yoktur, tesettür olmaz.[26]

-5245 -2- وعنه رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]نَهى رَسُولُ اللّهِ # عنِ الصَّمَّاءِ وَاُحْتِبَاءِ في ثَوْبٍ وَاحِدٍ[. أخرجه أصحاب السنن .

2. (5245)- Yine Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), sammâ sarınmasını ve tek bir giysi içerisinde ihtiba oturuşunu yasakladı." [Ebu Davud, Libas 25, (4081); Tirmizî, Edeb 20, (2768); Nesâî, Zinet 18, (8, 210);[27]

AÇIKLAMA:

Sammâ, vücudun, el, kol çıkacak bir aralık bırakılmadan sarılmasıdır. Bu tarz bir giyinme yasaklanmıştır. Çünkü kişi gereğinde elini kullanamayacağı gibi, zarar ihtimali de vardır. Lügatçiler, sammâyı vücudun kollardan birini kaldıramayacak ve elin de çıkmasına imkan tanıyan bir delik olmayacak şekilde sarılması diye tarif etmişlerdir. İbnu Kuteybe, bu tarz bir giyinmeye sammâ denmesini "bütün menfezlerin kapanması sebebiyle hiçbir çatlağın bulunmadığı kayaya benzemesiyle" izah eder. Esasen sammâ sert kaya manasına gelir. Fukaha da: "Bu, kişinin bir kumaşla sarındıktan sonra bunun bir tarafını kaldırıp omuzlarına koyması ve fercini açık bırakmasıdır" diye tarif etmiştir.
Nevevî der ki: "Lügatçilerin açıkladığı tarza göre, sammâ mekruhtur. Ta ki, ihtiyaç halinde kişi elini çıkarmada karşılaşacağı zorluk sebebiyle zarara uğramasın. Fukahanın açıklama tarzına göre ise, avret yerinin açılmasına meydan vereceği için haramdır." Hadisin Buhârî tarafından kaydedilen veçhinde, fukahanın yorumunu te'yid eden Nebevi açıklama şöyledir:
"Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) sammâ sarınmasından ve kişinin ferci üzerinde bir başka örtü almadan tek bir elbise ile ihtiba şeklinde almadan yasakladı."[28]

5246 -3- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]نَهى رَسُولَ اللهِ # عَنْ لِبْسَتَيْنِ: عَنْ اِشْتَمَالِ الصَّمَّاءِ، وَهُوَ أنْ يَجْعَلَ ثَوْبَهُ عَلى عَاتِقِهِ فَيَبْدُوَ أحَدُ شِقَّيْهِ، لَيْسَ عَلَيْهِ ثَوْبٌ آخَرُ، وَأنْ يَشْتَمِلَ عَلى يَدَيْهِ في الصَّةِ؛ وَاللِّبْسَةُ اُخْرَى اِحْتِبَاؤُهُ بِثَوْبِهِ وَهُوَ جَالِسٌ لَيْسَ عَلى فَرْجِهِ مِنْهُ شَئٌ[. أخرجه الستة .

3. (5246)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), şu iki çeşit giyinmekten men etti: "Sammâ sarınması ki bu, üzerinde bir başka giysi olmadığı halde giysisini omuzuna koyup bir yarısını açık bırakması ve namazda iki elini de sarmasıdır. Diğer giyinme de, fercini örtecek kadar olmayan tek giysisi içinde ihtiba tarzında oturmasıdır." [Buhârî, Libas 20, 21, Büyû 62, 63, Salat 10, Mevakit 30, 31, Savm 67; Müslim, Büyû 2, (1511); Muvatta, Büyû 76, (2, 666); Ebu Davud, Libas 25, (4080); Tirmizî, Libas 24, (1758); Nesâî, Büyû 23, 25 (7, 259-260).][29]

AÇIKLAMA:

İhtiba oturuşu ve sammâ sarınmasının ne olduğu hususundaki tarifleri önceki iki rivayetin açıklamasında yaptık.[30]

*** KADIN BÜRGÜLERİ**

5247 -1- عن أُمُّ سلَمةَ رَضِيَ اللهُ عَنْها قالت:]لَمَّا نَزَلَ قَوْلُهُ تَعالى: يُدْنِينَ عَلَيْهِنَّ مِنْ
جَبِيبِهِنَّ. خَرَجْنَ نِسَاءُ ا'نْصَارِ كَأنَّ عَلى رُؤُسِهِنَّ الْغِرْبَانَ مِنَ ا'كْسِيَةِ[. أخرجه أبو داود .

1. (5247)- Ümmü Seleme (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Cenab-ı Hakkın şu (mealdeki) kavl-i şerifleri indiği zaman, "Ey peygamber! Hanımlarına, kızlarına ve mü'minlerin hanımlarına söyle. Evlerinden çıktıklarında dış örtülerini üzerlerine alsınlar." (Ahzab 59) Ensar kadınları başlarında (siyah) örtüden kargalar taşıyor oldukları halde dışarı çıkarlardı." [Ebu Davud, Libas 32,

(4101).][31]

AÇIKLAMA:

Burada başlarının kargaya teşbihi, örtülerinin siyah olması sebebiyledir.[32]

-5248 -2- وعن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]دَخَلَتْ أَسْمَاءُ بِنْتُ أَبي بَكْرٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه على رَسُولِ اللّهِ # وَعَلَيْهَا ثِيَابٌ رِقَاقٌ فَأعْرَضَ عَنْهَا. وَقَالَ: يَا أَسْمَاءُ! إنَّ الْمَرْأَةَ إذَا بَلَغَتِ الْمَحِيضَ لَمْ يَصْلُحْ أنْ يُرَى مِنْهَا إَّ هذَا وَهذا، وأَشَارَ الى وَجْهِهِ وَكَفَّيْهِ[. أخرجه أبو داود .

2. (5248)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Esma Bintu Ebi Bekr (radıyallahu anhümâ), üzerinde ince bir elbise olduğu halde Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın huzuruna girmişti. Aleyhissalâtu vesselâm, ondan yönünü ters istikamete çevirdi ve:
"Ey Esma! Kadın hayız yaşına girdi mi ondan sadece şunun ve şunun dışında hiçbir yerinin görünmesi caiz değildir!" dedi ve yüzü ile ellerini işaret etti." [Ebu Davud, Libas 34, (4104).][33]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, fitneden emin olunduğu takdirde, büluğa ermiş yabancı kadının el ve yüzüne bakılmasının caiz olduğunu ifade eder. Nur suresinde geçen "Zinetlerini de açmasınlar, ancak görünenler hariç" ayeti de bu manaya delil kılınmıştır. Celaleyn Tefsiri'nde zinetten istisna edilen yerlerin eller ve yüz olduğu belirtilir. Şafii hazretleri, yabancı kadının yüz ve ellerine bakmanın fitne tehlikesi taşıdığı için haram olduğunu da söylemiştir. Buradaki istisnadan maksadın yüz ve eller olduğuna dair İbnu Abbas'tan da rivayet gelmiştir. İbnu Abbas'ın bir rivayetinde bu açıklama Resulullah'a aittir. [34]

-5249 -3- وعن دِحْيَةُ الْكَلْبِى رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]أُتِىَ رَسُولُ اللّهِ # بِقَبَاطِىَّ فَاَعْطَانِى قُبْطِيَّةً. وَقَالَ: اصْدَعْهَا صِدْعَيْنِ، فَاقْطَعْ إحْدَاهُمَا قَمِيصاً، وَأعْطِ

اَخرَ امْرَأتَكَ تَخْتَمِرُ بِهِ، وَلْتَجْعَلْ تَحْتَهُ ثَوْباً ـ يَصِفُهَا[. أخرجه أبو داود.»القَباطىُّ« ثياب رقاق بيض بمصر، واحدتها قبطية بضم القاف، وأما بكسر القاف فمنسوب الى القبط، الجيل المعروف.و»الصَّدع« الشق: أي شقها نصفين، وكل واحد منهما صدع بكسر الصاد، وأما بالفتح فهو المصدر .

3. (5249)- Dihye el-Kelbî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a (Mısır'dan), (beyaz renkli ve ince olan) kubâtî kumaşlar getirilmişti. Bana ondan bir kupon verdi ve:
"Bunu ikiye böl, bir parçayı kendine kamis yap, diğerini hanımına ver. Bununla kendine bürgü yapsın!" buyurdular. (Ayrılmak üzere Dıhye) geri dönünce:
"Hanımına söyle, bunun altına bir astar koysun da bedenini vasfetmesin!" buyurdular." [Ebu Davud, Libas 39, (4116).][35]

AÇIKLAMA:

Kubâtî, kıbtî kelimesinden gelir. Kıptî, Mısır'ın yerli halkına verilen isimdir. Kopt da denir. Kubâtî, Mısır'da koptlar tarafından imal edilip, hariç memleketlerde pazarlanan bir kumaş nevidi. Hadis bu kumaşın beyaz ve ince olduğunu, giyen kimsenin bedenini gösterdiğini belirtmektedir. Bu sebeple Aleyhissalâtu vesselâm bunu giyecek kimsenin alta, astar dediğimiz bir başka kumaş koymasını emreder. Bu emir iki ayrı mahzuru bertaraf etmeye matuf olabilir:

a) Kumaşın teni göstermesi,

b) Vücud hatlarını göstermesi. Dinimiz, vücud hatlarını gösterecek darlık ve incelikte olan elbiselerin giyilmesini tecviz etmemiştir. [36]

5250-4- وعن ابنِ عبّاس رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]كَانَتْ أُمُّ سَلَمَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْها ـ تَضْعُ جِلْبَابَهَا عَنْهَا وَهِيَ في الْبَيْتِ طَلَباً لِلْفَضْلِ[. أخرجه رزين .

4. (5250)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Ümmü Seleme

(radıyallahu anhâ), evinde iken de cilbabesini (başörtüsünü) fazilet ümidiyle üzerinden hiç çıkarmazdı." [Rezin tahric etti.][37]

-5251 -5- وعن مالك:]أنَّهُ بَلَغَهُ أنَّ أَمةً كَانَتْ لِعَبْدِ اللّهِ بْنِ عُمَرَ رَآهَا عُمَرُ وَقَدْ تَهَيّأتْ بِهَيْئَةِ الْحَرَائِرِ فَأنْكَرَ ذلِكَ عَلَيْهَا[.

5. (5251)- İmam Malik rahimehullah'a ulaştığına göre, Abdullah İbnu Ömer'in bir cariyesi vardı. Hz. Ömer onu, hürlerin kıyafetine bürünmüş vaziyette görünce bu davranışını normal karşılamayıp müdahale etti. [Kızı Hafsa'nın yanına girip: "Oğlan kardeşinin cariyesini halkın içine karışmış görmedin mi, hürlerin kıyafetine bürünmüş değil mi?" dedi ve Hz. Ömer bu hali hoş karşılamadı.]" [Muvatta, İsti'zan 44, (2, (981).][38]

AÇIKLAMA:

Kılık kıyafet, kişinin içtimâî statüsünü de tayin eden bir faktördür. İslam dini, herkesin kendine uygun kıyafeti taşımasını esas kabul etmiştir. Erkek kadına, kadın erkeğe kıyafette benzememelidir. Kölenin hür olana benzemesini de uygun görmez. Hz. Ömer, kölehür ayırımının kıyafette korunması taraftarıdır." [39]

*** AYAKKABI GİYİNME**

-5252 -1- عن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: إذَا انْتَعَلَ أحَدُكُمْ فَلْيَبْدَأ بِالْيُمْنَى، وَإذَا خَلَعَ فَلْيَبْدَأ بِالشِّمَالِ[.

1. (5252)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Biriniz ayakkabı giyince sağdan başlasın, çıkarırken de soldan başlasın [ya ikisini birlikte giysin, ya ikisini birlikte çıkarsın.]" [Müslim, Libas 67, (2097).] [40]

5253 -2- وفي رواية:] يَمْشِى أَحَدُكَمْ في نَعْلٍ وَاحِدَةٍ لِيُحْفِهِمَا جَمِيعاَ أوْ لِيُنْعِلْهُمَا جَمِيعاً[. أخرجه ا‘ول مسلم، والثانية الستة .

2. (5253)- Bir rivayette de: "Sakın kimse tek ayakkabı ile yürümesin, ya ikisini de çıkarsın, yahut ikisini de giyinsin" buyrulmuştur. [Buharî, Libas 39 Müslim, Libas 68, (2097); Muvatta, Libas 14, 15, (2, 916); Ebu Davud, Libas 44, (4139); Tirmizî, Libas 37, (1780).][41]

5254 -3- وعن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنْها، قالت:]كَانَ رَسُولُ اللّهِ # يُعْجِبُهُ التَّيَمُّنُ في تَنعُّلِهِ أوْ تَرَجُّلِهِ وفي طُهُورِهِ وفي شَأنِهِ كُلِّهِ[. أخرجه الخمسة.»اَلتَّرجُّل« تسريح الشعر وغسله .

3. (5254)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ayakkabı giymede, başını taramada, temizlikte ve bütün işlerinde sağdan başlamayı severdi." [Buhârî, Salat 47, Vüdu 31, Et'ime 5, Libas 38, 77; Müslim, Taharet 67, (268); Ebu Davud, Libas 44, (4140); Tirmizî, Salat 428, (608); Nesâî, Taharet 90, (1, 78).][42]

5255 -4- وعن أبي هريرة وأنسٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قاَ:]نَهَى رَسُولُ اللّهِ #: أنَّ يَنْتَعِلَ الرَّجُلُ قَائِماً[. أخرجه الترمذي وأخرجه أبو داود عن جابر .

4. (5255)- Hz. Ebu Hureyre ve Hz. Enes (radıyallahu anhümâ) anlatıyorlar: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) kişinin ayakta giyinmesini yasakladı." [Tirmizî, Libas 35, (1776, 1777). Bu hadisi Ebu Davud Hz. Cabir (radıyallahu anh)'dan rivayet etti: Libas 44, (4135).][43]

AÇIKLAMA:

Ayakkabının ayakta giyilmesinin yasaklanış sebebiyle ilgili olarak Hattâbî şu açıklamayı yapar: "Resulullah bunu yasaklamıştır. Çünkü ayakkabıyı oturarak

giymek kişiye daha kolay ve daha rahattır. Ayrıca ayakta giyinmesi, adamın başaşağı olmasında da bir sebeptir. Bu sebeple oturmayı ve elini de kullanarak sıkıntıya düşmeden giyinmeyi emretti." [44]

-5256 -5- وعن ابن عبَّاس رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]مِنَ السُّنَّةِ إذَا جَلَسَ الرَّجُلُ أنْ يَخْلَعَ نَعْلَيْهِ فيَضَعَهُمَا بِجَنْبِهِ[. أخرجه أبو داود .

5. (5256)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) diyor ki: "Kişi oturduğu zaman, ayakkabılarını çıkarıp (sol) yanına koyması sünnettir." [Ebu Davud, Libas 44, (4138), Salat 89, (648).][45]

AÇIKLAMA:

Şarihler, bu hadisi açıklama sadedinde şu bilgiyi sunarlar: "Ayakkabının oturulacağı zaman çıkarılması sünnettir. Ebu Davud'un namazla ilgili bölümünde gelen rivayette, çıkarılan ayakkabının sol tarafa konması emredilir. Kâri'nin yorumuna göre sağa konmayış, sağın bereketi sebebiyledir. Öne konmayış da kıbleye hürmetendir. Çalınma endişesiyle de arkaya konulmaması uygundur."
Hadis, sergisiz olan Resulullah devrinin mescit şartlarını aksettirir. Günümüzde, mescide ayakkabıyla girmek mevzubahis olamaz. Ayrıca ayakkabılıklar varken halıların üzerine ayakkabı taşımak da tecviz edilemez. Hırsızlık endişesi galebe çalan kimselere, hadiste ayakkabıyı beraberinde götürme ruhsatı vardır. Ancak bunu naylon torbalarda yapmak gerekir. Hadisleri anlarken veya tatbik ederken, Aleyhissalâtu vesselâm devrinin içtimâî ve teknik şartlarını gözönüne almak, muhataplarıyla ilgili değişken unsurlara dikkat etmek gerekir.[46]

-5257 -6- وعن جابرٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ # في غَزْوَةٍ غَزَوْنَاها: اِسْتَكْثِرُوا مِنَ النِّعَالِ فإنَّ الرَّجُلَ يَزَالُ رَاكِباً مَا انْتَعَلَ[. أخرجه مسلم وأبو داود .

6. (5257)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), katıldığımız bir gazvede buyurdular ki:

"Ayakkabıları çoğaltın. Çünkü kişi ayakkabı giydiği müddetçe binmeye devam eder." [Müslim, Libas 66, (2096); Ebu Davud, Libas 44, (4133).][47]

AÇIKLAMA:

Hadiste, sefer sırasında ayakkabı giymeye teşvik var. Ayakkabı giymekle biniyor olmanın manası, "ayakkabılı kimsenin ayakları binen kimsenin ayakları gibi bir kısım zararlardan ve meşakkatlerden selamette kalır" demektir. [48]

-5258 -7- وعن ابن عمر رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]رَأيْتُ رَسُولَ اللّهِ # يَلْبَسُ النِّعَالَ السِّبْتِيَّةَ، وَهِىَ الّتِي لَيْسَ عَلَيْهَا شَعْرٌ، وَيَتَوَضّأ فيها، وَأنَا أُحِبُّ أنْ ألْبَسَهَا[. أخرجه النّسائى.»السِّبْتِيةُ« جلود بقر مدبوغة بالقرظ قد سبت عنها شعرها: أى حلق .

7. (5258)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı sebtiyye ayakkabısı giyerken gördüm. Sebtiyye ayakkabısı, üzerinde hiç tüy bulunmayan ayakkabıdır. Aleyhissalâtu vesselâm bu ayakkabı içinde abdest alıyordu. Ben bu ayakkabıyı giymeyi severim." [Nesâî, Taharet 95, (1, 80), Zinet 67, (7, 186).][49]

AÇIKLAMA:

1- Sebtiyye: Debbağlanmış sığır derisi demektir. Üzerindeki bütün kıllar, debbağlanma sırasında yolunmuştur. Sebt kelimesi yolunmayı ifade eder. Yumuşama manası da bulunduğundan, ismin bu manadan geldiği de söylenmiştir.

2- Hadis, Ashab'ın zevklerini bile sünnete göre ayarladığına güzel bir örnektir. [50]

-5259 -8- وعن أنسٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]كَانَ لِنَعْلَىْ رَسُولِ اللّهِ # قِبَانِ[. أخرجه الخمسة إ مسلماً.»قِبَال النِّعل« زمامها، وهو السير الذي يكون بين

ا‘صبع الوسطى والتي تليها .

8. (5259)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ayakkabısında parmak arasına geçen atkısı vardı." [Buhârî, Libas 41, Ebu Davud, Libas 44, (4134); Tirmizî, Libas 33, (1773, 1774); Nesâî, Zinet 117, (8, 217).][51]

AÇIKLAMA:

Burada Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ayakkabısı hakkında bilgi verilmektedir. Yapılan tarife göre, ayakkabısında parmak aralarından geçen bir atkı mevcuttur. Kıbal, bu parmak atkısına denmektedir. Sırımdan olan bu atkı, orta parmakla onu takip eden parmak arasına girmelidir. Aliyyu'l-Kârî'nin el-Cezerî'den nakline göre, "Resulullah'ın ayakkabısında iki sırım vardı. Birini başparmağı ile onu takip eden parmağın arasına geçirirdi, diğerini de orta parmakla onu takip eden parmağın arasına geçirirdi. Bu iki sırımın birleşme yeri ayağın üst yüzünün üzeri idi. Bu, ayakkabının şirak denen bağlama takımını teşkil ediyordu." Kıbal'ı, Cevherî şöyle açıklamıştır: "Ayakkabı atkısı: Ortaparmakla onu takibeden parmak arasında bulunan zimam (yular)dır."[52]

-5260 -9- وعن ابن أبي مُلَيْكَةَ قَالَ:]قِيلَ لِعَائِشَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْها. هَلْ تَلْبَسُ الْمَرأةُ النّعْلَ؟ فقَالَتْ: قَدْ لَعَنَ رَسُولُ اللّهِ # الرَّجُلَةَ مِنَ النَّساءِ[. أخرجه أبو داود.»اَلْمُترجِّلَةُ« من النِّساء: هِىَ الّتي تشبّه بالرجال في هيئتهم وأحوالهم وأخقهم وأفعالهم .

9. (5260)- İbnu Ebi Müleyke anlatıyor: "Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'ye:
"Kadın (erkeğe mahsus) ayakkabı giyer mi?" diye sorulmuştu:
"Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) kadınlardan erkekleşenlere lanet etti!" diye cevap verdi." [Ebu Davud, Libas 31, (4099).][53]

AÇIKLAMA:

1- Na'l kelimesi, nalın veya ayakkabı diye çevrilebilir. en-Nihaye'de "yürüme sırasında giyilen şey" diye açıklanmıştır. Şu halde bunu sadece takunya diye anlamak hatalı ve eksik olur. Bu durumda hadisi "erkek ayakkabısı" diyerek kayıtlayarak anlamak gerekecektir.

2- Hadis, kadınların ayakkabıda dahi erkeklere benzememesi gereğini teşri buyurmaktadır. Recüle kelimesi reculün müennesidir. Erkekleşmiş, kılık kıyafetiyle, konuşma tarzıyla erkeğe benzemiş kadın demek olur.[54]

-5261 -10- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]لَعَنَ رَسُولُ اللّهِ #: اَلرَّجُلَ يَلْبَسُ لِبْسَةَ الْمَرْأةِ، وَالْمَرْأةَ تَلْبَسُ لِبْسَةَ الرَّجُلِ[. أخرجه أبو داود.

10. (5261)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) kadın elbisesini giyen erkeğe ve erkek elbisesini giyen kadına lanet etti." [Ebu Davud, Libas 31, (4098).][55]

AÇIKLAMA:

"Bu hadis, benzeşme meselesini önceki hadise nazaran daha umumi olarak ele almaktadır. Anlaşılacağı üzere, sadece ayakkabıda değil, kılık kıyafete giren her hususta cinsler birbirlerine benzememelidir. en-Nihaye'de, "kadınların rey ve ilimde erkeklere benzemelerinin mahmud olduğu"nu, bunun takdir edilecek bir meziyet olduğunu belirtir.[56]

*** ZİNETİN TERKİ**

-5262 -1- عن معاذ بن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَنْ تَرَكَ اللِّبَاسَ تَوَاضعاً للهِ، وَهُوَ يَقْدِرُ عَلَيْهِ، دَعَاهُ اللّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلى رُؤُسِ الْخَلائِقِ حَتّى يُخَيِّرَهُ مِنْ أىِّ حُلَلِ ا‘‘يمانِ شَاءَ يَلْبَسُهَا[. أخرجه الترمذي .

1. (5262)- Muaz İbnu Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Kim muktedir olduğu halde tevazu maksadıyla (Allah için) (kıymetli) elbise

giymeyi terkederse, Allah kıyamet günü, onu mahlukatın başları üstüne çağırır ve dilediği iman elbisesini giymekte onu muhayyer bırakır." [Tirmizî, Kıyamet 40, (2483).][57]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste sadece "elbise" kelimesi geçmektedir. Ancak bundan maksad pahası yüksek olan kıymetli, süslü elbisedir. Ayrıca Teysiru'l-Vüsul' de eksik olduğu halde, Tirmizî'deki aslında "Allah için" tabiri vardır. Bu ziyade, hadis metninde olmasaydı bile takdiren var kabul edilecekti. Çünkü sırf "mütevazi" veya "zahid " desinler diye güzel elbise giymeyi terketmek zikredilen fazilete sebep olamaz.

2- Mahlukatın başları üstüne çağırılması, onun herkese gösterilip, ammenin huzurunda taltif ve tebcil edilmesi demektir.
Bir başka rivayette, Resulullah'ın şöyle söylediği de belirtilmiştir: "Kim almaya gücü yettiği halde güzellik elbisesini terkederse... Allah ona keramet elbisesini giydirir."
Resulullah: "Allah, nimetini kulu üzerinde görmeyi sever" hadisleriyle herkesi geliriyle mütenasib giyinmeye teşvik etmiş, iyi ve kıymetli şeylerin giyilmesinin günah olmadığını belirtmiş ise de, sadedinde olduğumuz hadiste, Allah rızası için mütevazi giyinmenin faziletini de belirtmiş olmaktadır. Şu halde, bu hadis, mütevazi giyinmeye bir emir olmayıp, bir irşaddır.[58]

5263 -2- وعن ابن عمر رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَنْ لَبِسَ ثَوْبَ شُهْرَةٍ أَلْبَسَهُ اللّهُ ثَوْبَ مَذَلَّةٍ؛ وفي رواية: أَلْبَسَهُ اللّهُ أَيَّاهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ثُمَّ أُلْهَبَ فيهِ النَّار[. أخرجه الرواية ا‘ولى أبو داود، والثانية رزين.»ثَوْبُ الشّهْرَةِ« هو الذي إذا لبسه ا‘‘نسان افتضح به اشتهر بين الناس، والمراد به ما يجوز للرجال لبسه شرعاً و عرفاً .

2. (5263)- Hz. İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kim şöhret elbisesi giyerse Allah ona zillet elbisesi giydirir."
Bir rivayette de şöyle denmiştir: "...Kıyamet günü Allah ona onun aynısını

giydirir, sonra içinde ateşi tutuşturur." [Ebu Davud, Libas 5, (4029), 4030).][59]

AÇIKLAMA:

1- Hadisin Ebu Davud'daki aslı ile Teysir'deki metin arasında, manaya tesir etmeyen bazı farklılıklar mevcuttur.

2- Şöhret elbisesi: İbnu'l-Esir bunu, "rengi, herkesin giydiği elbiselerin rengine muhalefetle dikkatleri kendine çeken elbisedir, sahibi böylece hasıl ettiği istiğrabla tekebbür eder" diye açıklar. Dikkat çekmek her zaman renk farklılığı ile olmaz. Giyilen elbisenin şekli, tarzı da dikkatleri kendine çekebilir. Bir başka ifade ile, hadisin mutlak ifadesi gözönüne alınınca, bölgenin umumi ve mutad modasına ters düştüğü için şu veya bu yönüyle garabet arzederek dikkatleri üzerine çeken her çeşit elbise bu gruba girmeli ve yasak olmalıdır. Nitekim bu elbise "şeriate ve örfe uymayan kıyafet" diye de tarif edilmiştir.
Öyleyse İslam kıyafeti, sadece tesettürün sağlanmasıyla gerçekleşmez, başka esaslar da arar. İşte bunlardan biri dikkat çekici olmamaktır. Aksi takdirde, Allah kıyamet günü, kişinin işlediği suça muvafık bir ceza ile cezalandırıp onu zillete atacaktır. [60] الجزاءُ مِنْ جِنْسِ العَمَلِ

*** SÜSLENME**

-5264 -1- عن أبي ا،حْوص عن أبيه قال:]أتَيْتُ النِّبىَّ # وَعلَيَّ ثَوْبُ دُونٍ. فقَالَ: ألَكَ مَالٌ؟ قُلْتُ: نَعَمْ. قَالَ: مِنْ أىِّ الْمَالِ؟ قُلْتُ مِنْ كُلِّ الْمَالِ قَدْ أعْطَانِى اللّهُ تَعالى. قَالَ: فَإذَا أتاكَ اللّهُ تَعالى مَاً فَلْيُرَ أثَرُ نِعْمَةِ اللّهِ عَلَيْكَ وَكَرامَتِهِ[. أخرجه النسائي .

1. (5264)- Ebu'l-Ahvas babasından naklen diyor ki: "Üzerimde adi bir elbise olduğu halde Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanına gelmiştim. Bana:
"Senin malın yok mu?" diye sordu.
"Evet var!" cevabıma:
"Hangi çeşit maldan?" sorusunu yöneltti.
"Her çeşit maldan Allah bana vermiştir [deve, sığır, davar, at, köle, hepsinden

var]" demem üzerine:
"Öyleyse Allah Teala hazretleri sana bir mal verdiği vakit Allah'ın verdiği bu nimetin eseri ve fazileti senin üzerinde görülmelidir!" buyurdular." [Nesaî, Zinet 83, (8, 196).][61]

AÇIKLAMA:

Dinimiz, her ne kadar mütevazi bir hayat tavsiye ediyorsa da, tevazuda ileri gidip varlık içinde yokluk hayatı yaşamayı hoş görmez. Ayet-i kerime dünyadaki nasibin unutulmamasını emreder (Kasas 77). Hadiste de: "Allah birinize bir mal verdi mi, onu önce kendine harcasın" buyurarak daha açık bir üslupla kişinin kendisi için makul ölçülerle harcaması gereğine dikkat çeker.[62]

5265 -2- وعن محمّد بن يحيى بن حِبَّان قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَا عَلى أَحَدِكُمْ إنْ وَجَدَ سَعَةَ أنْ يَتَّخِذَ ثَوْبَيْنِ لِيَوْمِ الْجُمْعَةِ غَيْرُ ثَوْبى مِهْنَتِهِ[. أخرجه أبو داود.»المهنة« الخدمة ومعاناة ا'شغال .

2. (5265)- Muhammed İbnu Yahya İbnu Hibban anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Sizden biri bolluğa erince iş elbisesinden başka bir de cum'a elbisesi edinirse üzerine (bir vebal) yoktur." [Ebu Davud, Salat 219, (1078); İbnu Mace, İkametu's-Salat 82, (1095).][63]

AÇIKLAMA:

Rivayetin Ebu Davud'daki aslında, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu irşadı hutbe sırasında beyan ettiği belirtilir. Böylce cum'a ve bayramlarda giyilmek üzere hususi bir elbise bulundurmanın dinen reddedilen israf sayılmayacağı beyan edilmiş olmaktadır. Bu, hem cum'aya katılan insanların iş elbiselerinin neşredeceği nahoş kokulardan uzak tutulmasını sağlayarak mescidleri daha cazip, daha huzurlu kılar, hem de Müslümanların bayramı olan cum'aya tazim ifade eder.
Hadis, cum'a günü güzel ve temiz elbise giymenin ve hatta sırf cum' aya mahsus

bir takım bulundurmanın müstehab olduğunu ifade eder.[64]

-5266 -3- وعن جابر رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]نَظَرَ رَسُولُ اللّهِ #: الى صَاحِبٍ لَنَا يَرْعى ظَهْراً لَنَا وَعَلَيْهِ بُرْدَانِ قَدْ أخْلَقَا. فقَالَ: أمَالَهُ غَيْرُ هذَيْنِ؟ قُلْتُ: بَلى لَهُ ثَوْبَانِ في الْعَيْبَةِ كَسَوْتُهُ إيَّاهمَا. فقَالَ: ادْعُهُ، فَلْيَلْبَسْهُمَا، فَلَبِسَهُمَا. فَلَمَّا وَلّى؛ قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَالَهُ؟ ضَرَبَ اللّهُ عُنُقَهُ. ألَيْسَ هذَا خَيْراً؟ فَسَمِعَهُ الرَّجُلُ فقَالَ: في سَبِيلِ اللّهِ يَا رَسُولَ اللّهِ؟. فقَالَ: في سَبِيلِ اللّهِ. فَقُتِلَ الرَّجُلُ في سَبيلِ اللّهِ[. أخرجه مالك .

3. (5266)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), bize binek hayvanlarımızı güden bir adamımızı gördü. Üzerinde eskimiş (çizgili) iki parçalı giysi vardı.

"Onun bu eskilerden başka giyeceği yok mu?" buyurdular. Evet var dedim. Çamaşır torbasında iki giysisi daha var, ben onları giydirmiştim."

"Öyleyse çağır onu da, bunları giysin!" emrettiler. (Çağırdım, emr-i Nebeviyi söyledim, o da onları giyindi. Geri gitmek üzere dönünce, Aleyhissalâtu vesselâm:

"Nesi var (da bu yenileri giymiyor?) Allah boynunu vurasıca! Bu daha hoş değil mi?" buyurdular. Adam bu sözü işitti ve: "Allah yolunda mı (boynum vurulsun) ey Allah'ın Resulü?" dedi.

"Evet buyurdular, Allah yolunda!" Adam Allah yolunda öldürüldü. [Muvatta, Libas 1, (2, 910).][65]

AÇIKLAMA:

1- Hadisin Muvatta'daki aslında mevzumuz açısından ehemmiyetli bir ziyade var. Hz. Cabir bu hadisenin bir sefer sırasında (Enmar Gazvesi'nde) cerayan ettiğini belirtir. Yani savaş sırasında bile olsa, çoban bile olsa eskipüskü pejmürde bir kıyafetten imkan nisbetinde kaçınılmalıdır. İslam uleması, nususun karinesine dayanarak kıyafetin insan ruhuna tesir edeceğini kabul etmiştir.

2- Hadiste geçen "Allah boynunu vurasıca!" tabiri, bir bedduadan ziyade memnuniyetsizliği ifade eden bir tabirdir. Dilimizde Allah hayrını veresice

tabirini bu makamda kullanırız. Hadisin devamındaki inceliğin hatırına, dilimizdeki örfî karşılığını kullanmadık.
Hadisin devamı Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bir mucizesiyle tamamlanmaktadır.[66]

-5267 -4- وعن ابن عمر رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]نَهى رَسُولُ اللّهِ #: عَنْ هَاتَيْنِ اللِّبْسَتَيْنِ: اَلْمُرْتَفِعَةِ، وَالدُّونِ[. أخرجه رزين .

4. (5267)- İbnu Ömer (radıyallahu anhüma) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) şu iki kıyafeti yasakladı: Çok yüksek kıyafet, çok düşük kıyafet." [Rezin tahriç etmiştir.][67]

AÇIKLAMA:

Rivayet Rezin İbnu Muaviye'ye aittir. Ancak mütedavil kaynaklarda bulunamamıştır. Hadiste insan haysiyetine yakışmayacak derecede düşük bir kıyafetin yasaklanması yanında, kişiye kibir telkin edecek çok pahalı bir kıyafet de yasaklanmaktadır. Böylece, "Her işin hayırlısı vasat olanıdır" hadisi kıyafette de cari olmaktadır. Çok düşük kıyafet kişiyi ruhen sefilleştirip, insanî itibarını da haleldar edeceği gibi, yüksek bir kıyafet de israfa kaçmaktan öte, ruhta mezmum olan tekebbür hissini doğurabilecek, normal insanların uzaklaşmasına ve kişinin yalnızlaşmasına sebep olabilecektir.[68]

İKİNCİ FASIL

ELBİSE ÇEŞİTLERİ

-5268 -1- عن أمِّ سَلَمَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]كانَ أحَبُّ الثِّيَابِ الى رَسُولِ اللّهِ #: اَلْقَمِيصُ[. أخرجه أبو داود والترمذي .

1. (5268)- Ümmü Seleme (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın en ziyade sevdiği elbise kamîs idi." [Ebu Davud,

Libas 3, (4025); Tirmizî, Libas 28, (1762, 1763).][69]

AÇIKLAMA:

1- Arapça'da vücudu örtmek üzere giyilen veya sarılan her şeye sevb denir. Sevb dikişli de olabilir, dikişsiz de. Dilimizdeki giysi kelimesi sevbin karşılığı olabilir. Kamis ise dikişli giysidir. Bunun baş ve kolların geçmesini sağlayan oyukları vardır. Şu halde, kamis, bedenin yukarı kısmını örten dikişli giysinin adıdır ki, gömlek demekteyiz.
Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), vücudu örtmede, rida ve izar gibi dikişsiz olup sargı ve atkı suretiyle vücudun örtülmesine bedel, dikişli olan kamisin giyilmesini tercih etmektedir. Rida belden yukarıyı atkı suretiyle izar da belden aşağıyı sarınma suretiyle örten giysilerin adıdır. Şu halde dikişli olan kamis, örtünme işini daha iyi, daha sağlam yapacağı için (aleyhissalâtu vesselâm) bunu daha çok sevmiş olmalıdır. İzar ve ridanın ayrıca bağlanarak bedene rabtedilmeye ihtiyacı vardır.[70]

5269 -2- وعن سُوَيْدِ بْنِ قَيْسٍ قَالَ:]جَلَبْتُ أنَا وَمَخْرَفَةُ الْعَبْدِىُّ بَزًّا مِنْ هَجَرَ، فأتَيْنَا بِهِ مَكَّةَ، فَجَاءَ رَسُولُ اللّهِ # فَسَاوَنَا سَرَاوِيلَ فَبِعْنَا مِنْهُ فوَزَنَ ثَمَنَهُ وَقالَ لِلّذى يَزِنُ زِنْ وَأرْجِحْ[. أخرجه أصحاب السنن .

2. (5269)- Süveyd İbnu Kays anlatıyor: "Ben ve Mahrefetu'l-Abdî, Hacer'den bez alıp, Mekke'ye getirdik. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) [yanımıza] gelip bizimle bir şalvar pazarlık etti ve satın aldı. Fiyatını bize tartıp ödedi. Tartan kimseye de: "Tart (ve ibreyi lehine) kaydır!" emretti." [Ebu Davud, Büyû 7, (3336); Tirmizî, Büyû 66, (1305); Nesaî, Büyû 54, (7, 284).][71]

AÇIKLAMA:

1- Hacer, Medine'ye yakın bir yer adıdır.

2- Alimler bu hadisten, tartma ve ölçme işinin ücretle olabileceği, bu hizmete mukabil ücret alınabileceği hükmünü çıkarmışlardır. Bundan hareketle taksim

eden ve muhasebe işini yapanların da bu hizmetleri mukabili ücret alabileceği hükmüne varılmıştır. Sadece Ahmed İbnu Hanbel ile Said İbnu Müseyyeb rahimehümallah'ın taksim eden ve hesap yapanların (kassam ve hasib) ücret almalarını mekruh addettikleri rivayet edilmiştir.

3- Resulullah'ın hitabında, fiyatın tartılma (ve bozdurulma) ameliyesinin müşteriye terettüp ettiği hükmü çıkarılmıştır. Sözgelimi bu iş bir külfet, bir ücret mukabili yapılacaksa bu külfet ve ücret müşteriye aittir, satıcıya değil. Günümüzdeki tatbikat buna uymuyor denebilir. Müşteri bütün para verir, bozma veya bozdurma zahmetine satan katlanır. Paranın tartılması günümüzde mevzubahis değildir. Resulullah devrinde madrub dediğimiz dökme para mevcut değildi. Altın ve gümüş tartılarak ödeme yapılırdı. Şimdilerde dövizden bozdurarak ödeme mevzubahis olabilir.
Alimler, bu hadisten hareketle, satın alınan eşyaya terettüp eden tartma bölme gibi ameliyenin külfet ve ücretinin de satıcıya ait olacağına hükmetmişlerdir.[72]

5270 -3- وعن الْمِسْوَرِ بْنِ مَخْرَمَةَ قالَ:]قَسَمَ رَسُولُ اللّهِ # أقْبِيَةً فَلَمْ يُعْطِ مَخْرَمَةَ مِنْهَا شَيْئاً. فقَالَ: يَا بُنَىَّ انْطَلِقْ بِنَا الى رَسُولِ اللّهِ #، فَانْطَلَقْتُ مَعَهُ. فقَالَ: ادْخُلْ، فَادْعُهُ لِي. فَدَعَوْتُهُ، فَخَرَجَ وَعَلَيْهِ قِبَاءٌ مِنْهَا. فقَالَ: خَبَأنَا هذَا لَكَ ثُمَّ نَظَرَ رَسُولُ اللّهِ # الى أبِي، فقَالَ: رَضِيَ مَخْرَمَةُ[. أخرجه الخمسة .

3. (5270)- Misver İbnu Mahreme (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), (ashabına) bir kısım kaftanlar taksim etti, fakat (babam) Mahreme'ye hiçbir şey vermedi. Bunun üzerine babam:
"Haydi Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gidelim!" dedi ve beraber gittik. Bana: "Gir de Aleyhissalâtu vesselâm'ı bana çağır!" dedi. Ben de çağırdım. Resulullah üzerinde dağıttığı kaftanlardan biri olduğu halde dışarı çıktı ve "Bunu senin için sakladık!" buyurdu. Sonra Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) babama baktı ve: "Mahreme razı oldu!" buyurdu." [Buharî, Farzu'l-Humus 11, Libas 12; Müslim, Zekat 129, (1058), Ebu Davud, Libas 4, (4028); Tirmizî, Edeb 53, (2819); Nesâî, Zinet 100, (7, 205).][73]

5271 -4- وعن أنسٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]كَانَ أحَبَّ الثِّيَابِ الى رَسُولِ اللّهِ

أنْ نَلْبِسَهُ الْحِبَرَةُ]. أخرجه الخمسة.»الْحِبَرَةُ« واحدة الْحِبْرُ، وهي البرود الْمَوشِيةِ الْمَنْقُوشَةِ .

4. (5271)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) en çok, hıbere (denen Yemen'de mamul, çubuklu) kumaştan giyinmemizi severdi." [Buhârî, Libas 18; Müslim Libas 32, (2079); Ebu Davud, Libas 15, (4060); Tirmizî, Libas 45, (1788); Nesaî, Zinet 95, (8, 203).][74]

-5272 -5- وعن أبي زميل قال: حَدَّثَنَا ابن عبَّاسٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]لَمّا خَرَجَتِ الْحَرُورِيَّة أَتَيْتُ عَلِيًّا رَضِيَ اللّهُ عَنْه. فقَالَ: ائْتِ هؤُءِ الْقَوْمِ، فَلَبِسْتُ أَحْسَنَ مَا يَكُونُ مِنْ حُلَلِ الْيَمَنِ، قَالَ أَبُو زُمَيْلٍ: وَكَانَ ابْنُ عَبّاس رَجُ جَمِيً جَهِيراً. قَالَ ابْنُ عَبّاس: فأَتَيْتُهُمْ فقَالُوا: مَرْحَباً بِكَ يَا ابْنُ عَبّاس، مَا هذِهِ الْحُلَّةُ؟ قُلْتُ: مَا تَعِيبُونَ عَلَىَّ؟ لَقَدْ رَأَيْتُ عَلى رَسُولِ اللّهِ # أَحْسَنَ مَا يَكُونُ مِنَ الْحُلَلِ]. أخرجه أبو داود .

5.(5272)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Harûriyye (denen Haricîler) çıktığı zaman Hz. Ali (radıyallahu anh)'nin yanına geldim. Bana:
"Şu adamlara bir uğra!" dedi. Ben de mevcut Yemen hullelerinin en güzelini giydim."
Ebu Zümeyl der k: "İbnu Abbas yakışıklı ve gür sesli biriydi." İbnu Abbas der ki:
"Harurîlerin yanına vardım. Bana:
"Hoş geldin ey İbnu Abbas! Bu takımın da ne?" dediler. Ben:
"Beni ayıplıyor musunuz? Ben Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) üzerinde mümkün olan en güzel elbiseyi gördüm!" dedim." [Ebu Davud Libas 8, (4037).] [75]

-5273 -6- وعن عبدُ الواحِدِ بْنِ أَيْمَنْ عَنْ أبيه قال:]دَخَلْتُ عَلى عَائِشَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْها وَعَلَيْهَا دِرْعٌ قِطْرِىٌّ ثَمَنُ خَمْسَةِ دَرَاهِمَ فقَالَت: اِرْفَعْ بَصَرَك الى جَارِيَتِى فإنَّهَا تَزْهَى أَنْ تَلْبِسَهُ في الْبَيْتِ، وَقَدْ كَانَ لِى مِنْهَا دِرْعٌ على

عَهْدِ رَسولِ اللهِ # فَمَا كَانَتِ امْرَأَةٌ تُقَيِّنُ بِالْمَدِينَةِ إِّ أَتَتْ اليّ تَسْتَعِيرُهُ[. أخرجه البخاري.»اَلدُّرُوعُ الْقِطِرِّيَةُ« دروع حمر لها أعم فيها بعض الخشونة، وقيل هى حلل جياد تحمل من قبل البحرين.و»تَزَهى« أى تتكبر.و»تُقيِّنُ« أى تزين للدخول على زوجها .

6. (5273)- Abdülvahid İbnu Eymen babasından anlatıyor: "Hz. Aişe'nin yanına girdim. Üzerinde kalın Yemen bezinden yapılmış fiyatı beş dirhem olan bir elbise bulunuyordu. Hz Aişe:
"Gözünü cariyeme kaldır da ona bir bak! Zira o şimdi benim giydiğim şu elbiseyi evin içinde giymekten arlanır. Halbuki, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında benim o (kaba kumaş)tan bir elbisem vardı. Medine'de zifaf için süslenen her kadın gelip o elbiyi benden iareten alırdı." [Buhârî, Hibe 34.][76]

AÇIKLAMA:

Kıtrî: Bahreyn'deki Katar karyesine mensup demektir. Şu halde dır'un kıtrî, orada imal edilen bir kumaştır. Lütgatçiler bunun çizgili sert kaba bir kumaş olduğunu söylerler. Dır' (cem'i: durû) kadınların giydiği kamis (gömlek)dir. Zırh kelimesi bundan gelir.
Şu halde Hz. Aişe (radıyallahu anhâ), Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan sonra kavuştuğu fevkalade bolluğa rağmen zahidane bir hayatı tercih etmiş, ince, narin, kumaşlar varken kaba ve sert olan düşük kumaşlarla iktifa etmiştir. Kumaşın kalitesinin düşüklüğünü ifade için cariyelerin bile giymekten ar duyacaklarını söylemektedir.
Hadis, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında Arap cemiyetinde, evlenecek olan kadınların gelinlik elbise iare ettiklerini ve dolayısıyla bunun caiz olduğunu da belirtmektedir.[77]

5274 -7- وعنِ الْمُغِيرَةُ بن شُعْبَة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]وَضُّأت رَسُولَ اللّهِ # وَعَلَيْهِ جُبَّةٌ مِنْ صُوفٍ شَامِيَّةٌ ضَيِّقَةُ الْكُمَّيْنِ، فَذَهَبَ يُخْرِجُ يَدَهُ مِنْهَا، فَضَاقَتْ عَلَيْهِ، فأخْرَجَهَا مِنْ تَحْتِ بَدَنِهِ فَغَسَلَهُمَا[. أخرجه الترمذي .

7. (5274)- Muğîre İbnu Şu'be (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a üzerinde yünden Şamî bir cübbe olduğu halde abdest suyunu döktüm. Cübbenin yenleri dar idi. Elini çıkar(ıp cübbenin yenlerini çemre)mek istedi. Fakat kol dar gelince, (cübbeyi omuzuna atarak) ellerini bedeninin altından çıkardı ve yıkadı." [Tirmizî, Libas 30, (1768, 1769).][78]

AÇIKLAMA:

Resulullah bu Şamî (bazı rivayetlerde Rumî) cübbeyi Tebük Seferi sırasında giymiştir. Giyme sırasında temizliğini tahkik etmediği için küffardan satın alınan elbisenin pisliği belli olmadıkça temiz addedileceği hükmü çıkarılmıştır.[79]

ÜÇÜNCÜ FASIL

ELBİSELERİN RENKLERİ

*** BEYAZ**

-5275 -1- عن ابن عباٍّس رَضِيَ اللهُّ عَنْهما قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِّ #: اَلْبَسُوا مِنْ ثِيَابِكُمُ الْبَيَاضَ، فإنَّهَا مِنْ خَيْرِ ثِيَابِكُمْ، وَكَفِّنُوا فيهَا مَوْتَاكُمْ[. أخرجه أبو داود والترمذي .

1. (5275)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Elbiselerden beyaz olanları giyin. Çünkü onlar en hayırlı giyeceklerinizdir. Ölülerinizi de beyazla kefenleyin." [Tirmizî, Cenaiz 18, (994); Ebu Davud, Tıbb 14, (3878).][80]

*** KIRMIZI**

-5276 -1- عن هلِ بن عامرٍ عن أبيه قال:]رَأيْتُ رَسُولَ اللهِّ # بِمِنىً

يَخْطب، وَعَلَيْهِ بُرْدٌ أحْمَرُ، وَهُوَ عَلى بَغْلَتِهِ، وَعَلِيٌّ رَضِيَ اللّهَ عَنْه أمَامَهُ يُعَبِّرُ عَنْهُ[. أخرجه أبو داود .

2. (5276)- Hilal İbnu Amir babasından naklediyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı Mina'da halka hitap ederken gördüm. Sırtında kırmızı bir bürde vardı ve katırının üzerinde idi. Hz. Ali (radıyallahu anh) de önüne durmuş, Aleyhissalâtu vesselâm'ın söylediklerini tekrarlıyordu." [Ebu Davud, Libas 21, (4073).][81]

AÇIKLAMA:

Bu rivayet Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kırmızı renkli elbise giydiğine delalet etmektedir. Erkeklerin kırmızı giymesini hoş karşılamadığını ifade eden rivayetler de var. Bu sebeple renk hususunda mezhepler ihtilaf etmiştir. Rivayetlerin değerlendirilmesi, kırmızı renk için Hanefîleri "mekruh" demeye sevkederken, Şafiî, Malikî gibi bazılarını da "mübah" demeye sevketmiştir. Bu meseledeki ihtilafın teferruatına inmeyi, her iki tarafın delillerini mütalaalarını burada kaydetmeyi gereksiz görüyoruz. Zaten bir kısmı müteakiben kaydedilecek. Şu halde sadedinde olduğumuz hadis, "kırmızı renk erkekler için mübahtır" diyenlerin delillerinden birini teşkil etmektedir.[82]

5277-2- وعن البراء رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]كَانَ رَسُولُ اللّهِ # مَرْبُوعاً، وَقَدْ رَأيْتُهُ في حُلَّةٍ حَمْرَاءَ مَا رَأيْتُ شَيْئاً أحْسَنَ مِنْهُ قَطٌّ[. أخرجه الخمسة .

2. (5277)- Hz. Bera (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) orta boylu idi. Ben onu kızıl bir hulle içerisinde gördüm. Ben Aleyhissalâtu vesselâm'dan daha güzel bir şeyi hiç görmedim." [Buhârî, Libas 35; Menakıb 23; Müslim, Fezail 91, (2337); Ebu Davud, Libas 21, (4072); Tirmizî, Libas 4, (1724); Nesâî, Zinet 94, (8, 203).][83]

5278-3- وعن ابن عمرو بن العاصِ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]مَرَّ رَجُلٌ

وَعَلَيْهِ ثَوْبَانِ أحْمَرانِ، فَسَلَّمَ عَلى النَّبىِّ # فَلَمْ يَرُدَّ عَلَيْهِ[. أخرجه أبو داود والترمذي .

3. (5278)- İbnu Amr İbni'l-As (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Üzerinde kırmızı renkli iki giyecek bulunan bir adam geldi ve Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a selam verdi. Ama (aleyhissalâtu vesselâm) adamın selamını almadı." [Ebu Davud, Libas 20, (4069); Tirmizî, Edeb 45, (2808).][84]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadisi, bir kısım alimler kırmızı renkli elbise giymenin erkeklere yasak olduğu istikametinde değerlendirmiştir.Resûlullah'ın selamı almayışı için bir başka sebep olabileceği söylenmişse de, o sebep belli değildir ve hadisin siyakı, selam almama hadisesinin adamın kırmızı giymiş olmasından ileri geldiğini müşirdir.

2- Hadisten çıkarılan diğer bir hükme göre, münker iş yapan kimseye, onu bu davranışından zecretmek (vazgeçirmek) için selamını almamak, selam vermemek caizdir. Yine denmiştir ki: "Bid'at ehline ve açıktan günah işleyene, tahkir olsun diye selam vermemek ve bu yolla onları davranışlarından zecretmek müstehabtır." Nitekim Tebük Seferi'ne mazeretsiz ve izinsiz katılmayanlardan Ka'b İbnu Malik'e vahiyle af gelinceye kadar Resulullah ne selam vermiş, ne de selamını almıştır.[85]

5279-4- وعن اِمْرَأةٍ من بَنِى أسد قالت:]كُنْتُ يَوْماً عِنْدَ زَيْنَبَ امْرَأةِ النَّبىِّ # وَنَحْنُ نَصْبُغُ ثِيَاباً لَهَا بِمَغْرَةٍ، فَبَيْنَا نَحْنُ كذلِكَ إذْ طَلَعَ عَلَيْنَا رَسُولُ اللّهِ # فَلَمَّا رَأى الْمَغْرَةَ رَجَعَ. فَلَمَّا رَأتْ زَيْنَبُ رَضِيَ اللّهُ عَنْها ذلِكَ عَلِمَتْ أنَّهُ كَرِهَ ذلِكَ. فَغَسَلَتْ ثِيَابَهَا وَوَارَتْ كُلَّ حُمْرَةٍ! فَرَجَعَ؛ فَاطَّلَعَ. فَلَمَّا لَمْ يَرَ شَيْئاً دَخَلَ[. أخرجه أبو داود .

4. (5279)- Benî Esed'den bir kadın anlatıyor: "Bir gün, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevcelerinden Zeyneb'in yanında idim ve kızıl toprakla onun

elbiselerini boyuyorduk. Biz bu işle meşgulken Resulullah Aleyhissalâtu vesselâm çıkageldi. Ancak kızıl toprağı görünce geri döndü. Zeynep bu hali görünce, Aleyhissalâtu vesselâm'ın bunu mekruh addettiğini anladı ve derhal elbiselerini yıkadı ve bütün kırmızılığı örttü. Aleyhissalâtu vesselâm geri döndü ve aniden geldi. (Boyadan) hiçbir şey görmeyince içeri girdi." [Ebu Davud, Libas 20, (4071).][86]

-5280 -5- وعن عِمْرانِ بن حُصَيْنٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: َ أرْكَبُ ا ُرْجُوَانَ، وَ اَلْبَسُ الْمُعَصْفَرَ، وَ الْقَمِيصَ الْمَكْفُوفَ بِالْحَرِيرِ؛ أَ وَطِيبُ الرِّجَالِ رِيحٌ َ لَوْنَ لَهُ. أَ وَطِيبُ النِّسَاءِ لَوْنٌ َ رِيحَ لَهُ[. أَخرجه أبو داود.»ا ُرْجُوَانُ« صبغ أحمر شديد الحمرة .

5. (5280)- İmran İbnu Husayn (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Ben erguvan (koyu kızıl) renkli şeyin üzerine binmem. Ne sarıya boyanmışı ne de (eteğinin ucuna, yakasına, yenine) ipekli geçirilmiş gömleği giymem. Bilesiniz erkeğin sürünme maddesi kokuludur, renksizdir. Bilesiniz kadının sürünme maddesi renklidir kokusuzdur." [Ebu Davud, Libas, 11, (4048); Tirmizî, Edeb 30, (2789).][87]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste geçen "el-ercuvan"dan maksadın meyseretu'l-ercuvan olduğu belirtilir. Meyseretu'l-ercuvan ise, en-Nihaye'nin açıklamasına göre, kırmızı ipekten ve atlastan yapılan yumuşak küçük bir minderdir. İçerisine pamuk veya yün doldurulmuştur. Deve vs. bineklerde semerin üzerine konulur. Hayvana binen kimse bunun üzerine oturur. Hadiste Aleyhissalâtu vesselâm bu evsafta minderlerin konduğu hayvana binmeyeceğini ifade etmektedir.

Şarihler bu Nebevi yasağın israf sebebiyle konduğunu, bunun bir erkek giysisi olmadığını belirtirler.

2- Bu hadis, Müslim'de Hz. Esma'dan gelen ve Hz. Peygamber'in cübbesinin iki oyuğunun (yenler ve yaka) ipek şeritle kaplı olduğunu belirten rivayete muhalif

gözükmekte ise de, el-Kâdî, burada muaraza olmadığını, Aleyhissalâtu vesselâm'ın ipekle şeritlenmiş cübbeyi giymiş olsa bile aşırı bir süslenme ve tereffüh bulunduğu için ipekle şeritlenmiş gömleği giymediğini belirtir. Aliyu'l-Kârî aradaki tearuzu te'lif sadedinde der ki: "Buradaki şeridin eni ruhsat verilen dört parmaklık miktardan fazla olabilir veya biri vera ve takvaya hamledilir, diğeri de ruhsata." Yasak ifade eden beyanın, cübbenin giyilmesinden önceye ait olabileceği ihtimali de söylenmiştir.

3- Kırmızı renkli elbisenin hükmü hususunda, ulemanın nususa dayanarak ileri sürdüğü ihtilafları İbnu Hacer yedi görüşe irca eder ve delilleriyle birlikte zikreder. Biz sadece görüşleri kaydederek özetleyeceğiz:

1) Mutlak cevaz var.

2) Mutlak yasaktır.

3) Kırmızılık galebe çalan elbiseyi giymek mekruhtur.

4) Şöhret ve zinet kasdıyla kırmızı giyinmek mutlak haramdır; evde, iş hayatında giymek caizdir.

5) İpliği kızıl olmakla birlikte sonradan dokunmuş olan kumaşın giyilmesi caizdir, dokunduktan sonra boyanan yasaktır.

6) Kırmızı boyalıyı giymek Resulullah'a hastır sonrakilere yasaklanmıştır.

7) Yasak tamamı boyanmış elbiseye hastır, başka renkler de ihtiva eden elbiseler giyilebilir.

İbnu Hacer en sonda der ki: "Bu makamda tahkik şudur: Kızıl, giymekten nehiy, kâfir kıyafeti olduğu içinse, burada hüküm miseretu'lhamra (kızıl renkli eyer minderi) hakkındaki gibidir. Onun, kadın kıyafeti olmasından dolayı ise, yasak, kadınlara benzemekten zecre racidir. Bu durumda yasak rengin kendisi sebebiyle (lizatihi) değildir. Şöhret veya mürüvveti yaralaması sebebiyle ise, yasak bu durumun bulunduğu yerde mevzubahis olur. Aksi takdirde, İmam Malik'in, evler mahfiller arasında yer verdiği tefrik görüşü kuvvet kazanır."[88]

*** SARI**

5281-1- عن ابن عمرو بن العاص رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]رَأى عَليَّ رَسُولُ اللّهِ # ثَوْبَيْنِ مُعَصْفَرَيْنِ. فقَالَ: أُمُّكَ أمَرَتْكَ بهذا؟ قُلْتُ: أغْسِلُهُمَا يَا

رَسُول اللهِ. قَالَ: بَلَ اِحْرِقْهُمَا؛ وَفي رواية: إنَّ هذِهِ مِنْ ثِيَابِ الْكَفّارِ فَ تَلْبَسْهُمَا[. أخرجه مسلم وأبو داود والنسائي .

1. (5281)- İbnu Amr İbni'l-As (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) üzerimde sarıya boyanmış iki giysi görmüştü. Derhal:
"Bunu giymeni annen mi sana emretti?" diye sordu. Ben: "Bunları yıkayayım mı, ey Allah'ın Resulü!" dedim.
"Hatta yak onları!" buyurdular."
Bir rivayette: "Bu, kâfirlerin kıyafetidir, sakın bunları giyme!" buyurdular" denmiştir. [Müslim, Libas 27, (2077); Ebu Davud, Libas 20, (4066, 4067, 4068); Nesaî, Zinet 96, (8, 203, 204).][89]

AÇIKLAMA:

1- Sarı renge boyanmış elbisenin giyilip giyilmeyeceği de alimler tarafından münakaşa edilmiştir. Sadedinde olduğumuz hadis caiz görmeyenlere delildir.
Sahabe ve Tabiin'in cumhuru bunun cevazına hükmetmiştir. Ebu Hanife, Şafii ve Malik de cevaza hükmedenler arasında yer alır. İmam Malik, varid olan nehye binaen, bir başka renge boyanmış olanı sarıya tercih ettiğini söylemiştir. Sarı en ziyade dikkat çeken bir renk olduğu için İmam Malik'in insanların çoklukla bulunduğu mahfillerde mekruh olacağına, evlerde, iş yerlerinde caiz olacağına hükmettiği de rivayet edilmiştir.

2- Rivayette, Resulullah'ın Abdullah İbnu Amr'a "Bunu giymeni annen mi emretti?" demesi, sarı kıyafetin kadınlara has olduğuna delil kılınmıştır. Yasak erkekler hakkında mevzubahistir.
Ateşte yakılmasının emredilmesi, başkalarını da zecre, yasağın ciddiyetini ifadeye hamledilmiştir.[90]

5282-2- وعن عليٍّ رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]نَهى رَسُولُ اللهِ # عَنْ لِبْسِ الْقَسِيِّ وَالْمُعَصْفَرُ[. أخرجه أبو داود والترمذي.»القَسِّى« ثياب كتان مخططة بابريسم كان يجاء بها من مصر .

2. (5282)- Hz. Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), kasiy (yol yol ipek bulunan keten) kumaşla sarıya boyanmış kumaşı yasakladı." [Ebu Davud, Libas 11, (4044); Tirmizî, Libas 5, (1725); Müslim, Libas 29, (2078).][91]

AÇIKLAMA:

Kasiyye ipekli bir kumaştır. Dokuma sırasında yol yol ipek tabakasına yer verilmiş bir ipekli çeşidi. Tariflerde ipek damarlarının kaburga kemiği kalınlığında ve onun gibi eğrice olduğu belirtilir. Kumaş, Kass şehrinde imal edildiği için kasî veya kısî diye nisbet ismini almıştır.
Hattâbî, gerek ipekli kumaşın ve gerekse sarıya boyanmış elbisenin kadınlara helal, erkeklere haram olduğunu belirtir.[92]

*** YEŞİL**

5283 -1- عن أبي رَمْثَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]رَأيْتُ عَلى رَسُولِ اللّهِ # ثَوْبَيْنِ أخْضَرَيْنِ[. أخرجه أصحاب السنن .

1. (5283)- Ebu Remse (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah'ın üzerinde iki yeşil giysi gördüm." [Ebu Davud, Libas 19, (4065); Tirmizî, Edeb 48, (2813); Nesâî, Zinet 97, (8, 204); Iydeyn 16, (3, 185).][93]

AÇIKLAMA:

Hadis, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yeşil renkli elbise giydiğini ifade etmektedir.
Bir kısım rivayetler, yeşilin cennetliklerin çoğunun elbiselerinin rengi olduğunu te'yid etmektedir. Ayet-i kerimede de: "Üzerlerinde ince ve kalın ipekten yeşil elbiseler vardır" (İnsan 21) buyrulmuştur. Göz için en uygun rengin yeşil olduğu, yeşili seyretmenin gözde dinlendirici etki yaptığı bilinmektedir. Yeşile gerek ayet-i kerimelerde yer verilmiş olması ve gerekse Aleyhissalâtu vesselâm'ın onu

sevmesi sebebiyle, yeşil İslam'a sembol olmuştur.[94]

*** SİYAH**

-5284 ـ1ـ عن أمّ خَالِدْ بِنْتُ خَالِدِ بن سعيد بن العاص رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قالت:]أُتِىَ رَسُولَ اللّهِ # بِثِيَابٍ فيهَا خَمِيصَةٌ سَوْدَاءُ. فقَالَ: مَنْ تَرَوْنَ أكْسُو هذهِ؟ فَسَكَتُوا. فقَالَ: ائْتُونِي بِأُمِّ خَالِدٍ فَأُتِىَ بِى، فَألْبَسْنِيهَا بِيَدِهِ، وقَالَ: أبْلى وَأخْلِقِى مَرَّتَيْنِ، وَجَعَلَ يَنْظُرُ الى عَلَم الْخَمِيصَةِ وَيُشِيرُ بِيَدِهِ اليّ، وَيَقُولُ: يَا أمَّ خَالِدٍ هذَا سَناً يَا أمَّ خَالِدٍ هذَا سَنًّا. وَالسَّنَا بِلِسَانِ الْحَبَشَةِ: الْحَسَنُ[. أخرجه البخاري وأبو داود.»أخلقى« بالفاء والقاف.و»الخميصةُ« كساء اسود له علم، فإن لم يكن له علم فليس بخميصة .

1. (5284)- Ümmü Halid Bintu Halid İbni Said İbni'l-As (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a benekli siyah bir giysi getirilmişti.

"Bunu kime giydirmemi uygun bulursunuz?" buyurdular. Herkes susmuştu.

"Bana ümmü Halid'i getirin!" emrettiler. Beni yanına götürdüler. Giysiyi elleriyle bana giydirdi ve sonra da:

"Üstünde eskit, üstünde eskit!" diye iki sefer tekrarladılar. Siyah kumaşın beneğine bakıyor, eliyle de bana işaret ediyor ve:

"Ey Ümmü Halid! Bu senna (güzel), ey Ümmü Halid bu senna!" diyordu. Senna, Habeşistan dilinde güzel demekti." [Buhârî, Libas 22, 32, 188; Menakıbu'l-Ensar 37, Edeb 17; Ebu Davud, Libas 1.][95]

AÇIKLAMA:

1- Hamîsa, yün veya ibrişimden mamul siyah benekli kumaşa denmektedir. Bu kumaşa hamîsa denmesi için benek bulunmasının gereğine dikkat çekilir. Hadis, siyah renkli kumaştan giysi yapmanın caiz olduğuna delil kılınmıştır. Aleyhissalâtu vesselâm'dan, siyahın cevazına delalet eden başka rivayetler de gelmiştir.

2- Hadis, ayrıca yeni bir elbise giyene nasıl duada bulunulacağı hususunda da

fikir vermektedir. اَبْلى اَخْلِقى eskit, parçala demektir. Ancak dilimizde bu makamda: "Üzerinde eskisin, sağlıkla eskit!" gibi tabirler kullanırız. Yani "O eskiyinceye kadar ömrün uzun olsun, kazadan beladan uzak kalasın!" manasında bir dua... [96]

DÖRDÜNCÜ FASIL

İPEK HAKKINDA

*** İPEGİN TAHRİMİ**

-5285 -1- عن أبي عُثمان النّهْدِى قال:]كَتَبَ إلَيْناَ عُمَرُ بن الخطّاب رَضِيَ اللّهُ عَنْه، وَنَحْنُ بأذربيجَانَ مَعَ عُتْبَةَ بْنِ فَرْقَدٍ. فَقَالَ: يَا عُتْبَةُ، إنَّهُ لَيْسَ مِنْ كَدِّكَ وَ كَدِّ أبِيكَ وَ كَدِّ أُمِّكَ، فأشْبِعِ الْمُسْلِمِينَ في رِحَالِهِمْ مِمَّا تَشْبَعُ مِنْهُ في رَحْلِكَ، وَإيَّاكُمْ وَالتَّنَعُّمَ، وزِيَّ أهلِ الشِّرْكِ، وَلَبُوسَ الْحَرير، فإنَّ رَسُولَ اللّهِ # نَهى عَنْ لَبُوسِ الْحَرِيرِ إلاَّ هكذَا، وَرَفَعَ لَنَا رَسُولَ اللّهِ # اَلْوُسْطَى وَالسَّبَابَةَ وَضَمَّهُمَا[. أخرجه الخمسة .

1. (5285)- Ebu Osman en-Nehdi anlatıyor: "Ömer İbnu'l-Hattab (radıyallahu anh), biz Utbe İbnu Ferkad ile Azerbaycan'da iken bize şöyle yazmıştı:
"Ey Utbe, (bu mal) ne senin emeğin, ne babanın emeği ne de annenin emeğidir. Öyleyse mü'minleri, evlerinde, kendi evinde doyduğun şeyden doyur. Zevk için yemekten ve şirk ehlinin zinetinden, ipekli giymekten kaçın. Zira Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) şu kadarı hariç ipekli giymekten yasakladı ve Resulullah bize orta ve işaret parmağını kaldırarak birbirine bitiştirdi." [Buhârî, Libas 25; Müslim, Libas 12, (2069); Ebu Davud, Libas 10, (4042); Nesâî, Zinet 93, (8, 202); İbnu Mace, Libas 18, (3593).][97]

AÇIKLAMA:

Hadis, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın elbiselerde, şehadet ve orta parmak enindeki bir genişlikten fazla ipeği tecviz etmediğini ifade etmektedir. İpek bahsinin sonunda teferruata yer vereceğiz. [98]

-5286 -2- وعن عليٍّ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]أخَذَ رَسُولَ اللّهِ # حَريراً فَجَعَلَهُ في يَمِينِهِ؛ وَذَهَباً فَجَعَلَهُ في شِمَالِهِ. فقَالَ: إنَّ هذَيْنِ حَرَامٌ عَلى ذُكُورِ أُمَّتِي[. أخرجه أبو داود والنسائي.وفي أخرى للترمذي والنسائي، عن أبي موسى:

]حُرِّمَ لِبَاسُ الْحَرِيرِ وَالذَّهَبِ عَلى ذُكُورِ أُمَّتِي، وَأُحِلّ ‘‘نَاثِهِمْ[.

2. (5286)- Hz. Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir miktar ipek alıp sağ avucuna koydu, bir miktar da altın alıp sol eline koydu sonra da:

"Şu iki şey ümmetimin erkek kısmına haramdır!" buyurdu." [Ebu Davud, Libas 14, (4057); Nesâî, Zinet 40, (8, 160).]

Tirmizî, ve Nesâî'de Ebu Musa'dan gelen diğer bir rivayette: "Ümmetimin erkeklerine, ipek elbise ve altın haram kılındı, kadınlarına helal kılındı" buyrulmuştur.[99]

5287-3- وعن ابن عمر رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: إنَّمَا يَلْبَسُ الْحَرِيرَ في الدُّنْيَا مَنْ َ خَقَ لَهُ في اŒخِرَةِ[. أخرجه الشيخان والنسائي .

3. (5287)- İbnu Ömer (radıyallahu anhüma) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Dünyada ipeği, ahirette nasibi olmayanlar giyer." [Buhârî, Libas, 25; Müslim, Libas 6, (2068); Nesâî, Zinet 91,(8, 201).][100]

5288-4- وعن أبي أمَامَة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَنْ لَبِسَ الْحَرِيرَ في الدُّنْيَا لَمْ يَلْبَسْهُ في اŒخِرَةِ[. أخرجه الشيخان .

4. (5288)- Ebu Ümâme (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"İpeği dünyada giyen, ahirette giyemez." [Buhârî, Libas 25; Müslim, Libas 23, (2075); Nesâî, Zinet 91, (8, 200).][101]

5289-5- وعن ابن عمر رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]رَأى عُمَرُ رَضِيَ اللّهُ عَنْه حُلَةً مِنْ إسْتَبْرَقٍ تُبَاعُ فَأتَى بِهَا النَّبِيَّ #، فقَالَ: يَا رَسُولَ اللّهِ: اِبْتَعْ هذِهِ فَتَجَمَّلْ

بِهَا لِلْعِيدِ وَالْوُفُودِ. فقَالَ رَسُولَ اللّهِ #! إنَّمَا هذِهِ لِبَاسُ مَنْ َ خَقَ لَهُ. ثَمَّ لَبِثَ عُمَرُ مَا شَاءَ اللّهُ أنْ يَلْبَثَ فأرْسَلَ إلَيْهِ بِجُبَّةِ دِيبَاجٍ فَأتَى عُمَرُ رَضِيَ اللّهُ عَنْه؛ فقَالَ: يَا رَسُولَ اللّهِ، قُلْتَ: إنَّمَا هذِهِ لِبَاسُ مَنْ َ خَقَ لَهُ، ثُمَّ أرْسَلْتَ إلَيَّ بِهذِهِ؟ فقَالَ #: إنِّي لَمْ أرسِلْهَا إلَيْكَ لِتَلْبَسَهَا، وَلَكِنْ لِتَبِيعَهَا وَتُصِيبَ بِهَا حَاجَتَكَ[. أخرجه الستة إ الترمذي.»ا"سْتَبْرُقُ« ما غلظ من الديباج .

5. (5289)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "(Babam) Ömer (radıyallahu anh) satılmakta olan atlas bir elbise gördü. Onu Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a getirip:

"Ey Allah'ın Resulü! Bunu satın al da bayramlarda ve taşradan gelen heyetlerin karşılanması sırasında tecemmülen giyin!" dedi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Bu, (ahirette) nasibi olmayanların giysisidir" buyurdular. Sonra Hz. Ömer, Allah'ın dilediği kadar kaldı. Aleyhissalâtu vesselâm ona atlastan mamul bir cübbe gönderdi. Ömer gelerek:

"Ey Allah'ın Resulü! Siz (ipek hakkında): "Bu, (ahirette) nasibi olmayanların giyeceğidir" demiştiniz. Sonra bana bunu gönderdiniz, (hikmeti nedir?)" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm, buna karşılık:

"Bunu, sana bizzat giyesin diye göndermedim. Bilakis, satasın ve parasıyla ihtiyaçlarını göresin diye göndermiştim" buyurdular." [Buhârî, Libas 30, Cum'a 7, Iydeyn 1, Büyû 40, Hibe 27, 29, Cihad 177, Edeb 9, 66; Müslim, Libas 6, (2068); Muvatta, Libas 18, (2, 917, 918); Ebu Davud 10, (4040, 4041); Nesâî, Zinet 84, 86, 87, (8, 196-198).][102]

-5290 -6- وعن علي رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]كَسَانِى رَسُولُ اللّهِ # حُلَّةَ سِيَرَاءَ فَخَرَجْتُ بِهَا، فَرَأيْتُ الْغَضَبَ في وَجْهِهِ فأطَرْتُهَا خُمُراً بَيْنَ نِسَائِي[. أخرجه الخمسة إ الترمذي .

6. (5290)- Hz. Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana siyera (denen yolyol sarı kalemli dokunmuş ipek) kumaştan bir takım elbise giydirdi. Sonra ben onu giyip çıktım (Resulullah bunu üzerimde görünce bana kızmıştı), öfkesini yüzünde görüyordum. Hemen dönüp, onu

hanımlarım arasında başörtüsü yapmaları için taksim ettim." [Buhârî, Libas 30, Hibe 27, Nafakat 11; Müslim, Libas 19, (2071); Ebu Davud, Libas 10, (4043); Nesâî, Zinet 85, (8, 197).][103]

-5291 -7- وفي رواية لمسلم:]أنَّ أُكَيْدِرَ دُومَةِ الْجَنْدَلِ أهْدَى الى النَّبىِّ # ثَوْبَ حَرِيرٍ فأعْطَاهُ عَلِيًّا، وقَالَ: شَقِّقْهُ خُمُراً بَيْنَ الْفَواطِمَ[.»والفواطم« جمع فاطمة، وهن: فاطمة الزهراء بِنْتِ رَسُولِ اللّهِ #، وفاطمة بنت أسد: أم علي بن أبي طالب، وفاطمة بنت حمزة. وقيل الثالثة فاطمة بنت عتبة ابن ربيعة، وكانت قد هاجرت.»الحُلةُ السِّيراءُ« المخططة بابريسم والقز.و»أطَرْتُهَا« شققتها وقسمتها بينهن .

7. (5291)- Müslim'in bir diğer rivayetinde şöyle denmiştir. Dûmetu'l-Cendel şefi Ukeydir, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a ipek bir elbise hediye etti. Aleyhissalâtu vesselâm da onu Hz. Ali (radıyallahu anh)'ye verdi ve:
"Bunu Fatımalar arasında taksim et!" buyurdular. "[Müslim, Libas 18, (2071).][104]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste geçen Fevatım, Fatımalar demektir. Bundan üç kadın kastedilmiştir:

1) Fatımatu'z-Zehra: Resulullah'ın kızı ve Hz. Al'nin zevce-i tahireleri.

2) Fatıma Bintu Esed: Hz. Ali'nin annesi.

3) Fatıma Bintu Hamza İbni Abdilmuttalib... Üçüncünün hicrete katılan Fatıma Bintu Utbe İbni Rebia olduğu da söylenmiştir.

2- Kaydedilen hadisler ipek ve ipekli kumaşların erkeklere haram, kadınlara ise helal kılındığını ifade etmektedir. İpek olmayan kumaş üzerine, yaka şerit, alem, yama gibi ipekten parçaların belli bir ölçüyü aşmayan miktarı caiz görülmüştür. Keza bazı hallerde erkeğe de ipek kumaş caiz görülmüştür. Bu hususta teferruat bahsin sonunda (5295. hadisten sonra) yer alacak.[105]

*** İPEKTEN MÜBAH OLAN MİKTAR**

5292 -1- عن ابن عبَّاس رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]إنَّمَا نَهى رَسُولُ اللّهِ # عَنِ الثَّوْبِ المُصْمَتِ مِنَ الْحَرِيرِ، وَأمَّا الْعِلْمُ وَسَدى الثَّوْبِ فَ بَأسَ بِهِ[. أخرجه أبو داود .

1. (5292)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) saf ipekten yapılmış elbiseyi yasakladı. Ama alem olarak konan ve kumaşın direzisinde kullanılan ipeğe yasak yoktur." [Ebu Davud, Libas 12, (4055).][106]

AÇIKLAMA:

Bu hadiste, kumaşta ipek karışımı olur, fakat bu karışım galebe çalmazsa bunun kullanılmasının caiz olduğuna delil var. Cumhur bu görüştedir. Ancak Sahabe'den İbnu Ömer, Tabiin'den İbnu Sîrin gibi bazıları ipek karışımı kumaşın da (kasiyy) yasaklandığını ifade eden rivayetlere dayanarak ipek karışımı kumaşların da erkeklere haram olduğuna hükmetmişlerdir.[107]

5293 -2- وعن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]رَخَّصَ رَسُولُ اللّهِ # لِلزُّبَيْرِ بْنِ الْعَوَّامِ وَعَبْدِالرَّحْمنِ بْنِ عَوْفٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما في لُبْسِ الْحَرِيرِ لْحِكَّةٍ كَانَتْ بِهِمَا[. أخرجه الخمسة .

2.(5293)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Zübeyr İbnu'l-Avvam ve Abdurrahman İbnu Avf (radıyallahu anhümâ) için kendilerindeki uyuz sebebiyle ipekli giymelerine izin verdi." [108]

5294 -3- وفي رواية:]شَكَوْا الى رَسُولِ اللّهِ # اَلْقَمْلَ، فَرَخَّصَ لَهُمَا في الْحَرِيرِ في غَزَاةٍ لَهُمَا[.

3. (5294)- Bir rivayette de şöyle denmiştir: "Resulullah (aleyhissalâtu

vesselâm)'a (hacc sırasında) bitten şikayet ettiler. Aleyhissalâtu vesselâm onlara katıldıkları gazveleri sırasında ipek gömlekler giymeye ruhsat tanıdı." [Buhârî, Libas 29, Cihad 91; Müslim, Libas 25, (2076); Tirmizî, Libas 2, (1722); Ebu Davud, Libas 13, (4056); Nesâî, Zinet 93, (8, 202).][109]

AÇIKLAMA:

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Hz. Zübeyr ve Hz. Abdurrahman (radıyallahu anhümâ)'a tanıdığı ipek ruhsatının sebebi bazı rivayetlerde "bit sebebiyle", bazı rivayetlerde "uyuz sebebiyle" diye ifade edilmiştir. Ulema bunu çeşitli şekillerde yorumlamıştır.

* Bu iki zattan birine bit, diğerine de uyuz sebebiyle ruhsat vermiş olabilir.* Rivayetin birinde bir hata veya bir te'vil olabilir.

* Her ikisi için de ruhsat çıkmış olabilir.

* Uyuz bit sebebiyle hasıl olur. Öyleyse ruhsat, bazan sebebe (uyuz), bazan da sebebin sebebine (bite) nisbet edilerek ifaade edilmiş olabilir.
Keza rivayetlerde bazan "sefer"de, bazan "gazve"de ruhsatın geldiği belirtilmiş, bazan da "bit"den veya "uyuz"dan dolayı ipekliye ruhsat verildi denilerek mutlak bırakılmıştır. Bu ifadelerin her biri ulemanın farklı değerlendirmelerinde müessir olmuştur.

* İmam Malik ve Ebu Hanife'ye göre ipek mutlak olarak haramdır.

* Şafii ve Ebu Yusuf'a göre zaruret halinde cevaz vardır.

* İbnu Mâceşûn'a göre harpte müstehabtır.

* Mühelleb: "Harpte ipeğin düşmanı korkutmak maksadıyla giyilmesi, harpte hileye ruhsata benzer" demiştir.

* Nevevî: "İpeğin giyilmesindeki hikmet onda mevcut olan soğukluk hassasına dayanır" demişse de "onun hassası sıcak olmaktır" diye tenkit edilmiştir. İbnu Hacer, ipeğin bazı hastalıklara giyilmesine verilen ruhsatın hikmetini "onda uyuzun hasıl olmasına sebep olan bit gibi bazı haşaratın defedilmesine müessir bir hassanın bulunmasıyla" izah eder.[110]

5295- 4- وعن سُوَيْدُ بنِ غَفَلَةَ قَالَ:]خَطَبَ عُمَرُ رَضِيَ اللّهُ عَنْه بِالْجَابِيَةِ،

فقَالَ: نَهى رَسُولَ اللهِ # عَنْ لَبْسِ الْحَرِيرِ إّ مَوْضِعَ إصْبَعٍ أوْ إصْبعَيْنِ أوْ ثَثٍ أوْ أرًبَعٍ[. أخرجه مسلم .

4. (5295)- Süveyd İbnu Gafele anlatıyor: "Hz. Ömer (radıyallahu anh) el-Cabiye'de halka hitap ederek: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) iki, üç veya dört parmak yeri hariç, ipek giymeyi yasaklamıştı!" dedi." [Müslim, Libas 12, (2069).][111]

AÇIKLAMA:

İpekle ilgili kaydedilen rivayetlerden de anlaşılacağı üzere, bazı hallerde giyilmesine cevaz verilmiş olmasına rağmen erkeklere haram kılınmış olması esastır. Tahrîm ve ibahe ile gelen rivayetler alimlerin hükümde ihtilafa düşmelerine sebep olmuştur. Ebu Bekr İbnu'l-Arabî on farklı görüşün ileri sürüldüğünü belirtir:

1) Mutlak olarak haramdır.

2) Harpte mübahtır.

3) Sefer (yolculuk) halinde helaldir.

4) Sadece hastalık sırasında helaldir.

5) Sadece gazve sırasında helaldir.

6) Sadece alem olarak mübahtır.[112]

7) Kadınlara da erkeklere de haramdır.

8) Üste giymek haramdır, yerde yaygı olarak kullanmak mübahtır. Ebu Hanîfe ve İbnu Mâceşûn böyle demişlerdir.

9) Mutlak olarak mübahtır.

10) Başka bir şeyle karışık da olsa haramdır.

Seferde helal diyenler, ipeğin insanlara kibir verdiği için yasaklandığını ileri sürer. "Çünkü derler, kâfire karşı gurur ve tekebbür câizdir."
Seferde mübah diyenler, Zübeyr ve Abdurrahman radıyallahu anhümâ'ya sefer ve gazve sırasında Resûlullah'ın, uyuz sebebiyle tanıdığı ruhsatı esas almışlardır. Bu rivayette ruhsata üç illet müessir olmaktadır: Sefer, gazve, hastalık... İbnu'l-

Arabî, ipekten nehyin sebebi hususunda başka sebepler üzerinde durulduğunu da belirtir:

* Kadınlara benzeme,

* İsraf,

* Kibir.

Yasakta israfın asıl sebep olduğunu belirten İbnu'l-Arabî, bidayette ipeğin helal olduğunu, sonradan tahrîm edildiğini not eder. Bazı hadislerde, bu sebeple Resûlullah'ın ipek giydiği, sonra çıkarıp, "Bu muttakîlere uygun değildir" dediği gelmiştir. İbnu'l-Arabî, ipeğin bazı kayıtlar ve şartlar altındaki ruhsatını ifade eden hadislerin bu yasaklamadan sonra Aleyhissalâtu vesselâm'dan vârid olduğunu belirtir. [113]

BEŞİNCİ FASIL

YÜN HAKKINDA

5296 -1- عن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]صَنَعْتُ لِرَسُولِ اللّهِ # بُرْدَةً سَوْدَاءَ فَلَبِسَهَا، فَلَّما عَرِقَ فيهَا وَجَدَ مِنْهَا رِيحَ الصُّوفِ، فَقَذَفَهَا، وَكَانَ تُعْجِبُهُ الرِّيحُ الطَّيِّبَةُ[. أخرجه أبو داود .

1. (5296)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a siyah bir bürde (hırka) yaptım, bunu giydi. İçinde terlediği zaman ondan yün kokusu hissetti. Bunun üzerine o hırkayı çıkarıp attı. Aleyhissalâtu vesselâm güzel kokudan hoşlanırdı." [Ebu Dâvud, Libâs 22, (4074).][114]

AÇIKLAMA

Hadis, yün kumaşın giyilebileceğini ifade ettiği gibi, siyah renkli kumaşın giyilmesinin câiz olduğuna da delalet eder. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) güzel kokuya karşı hassas olduğu için fena koku neşredecek elbiselere karşı ihtiyatlı olmuştur. Sadedinde olduğumuz rivayet, neşrettiği ağır koku sebebiyle yünden mâmul hırkasını attığını göstermektedir. Bu rivayet yünün haram olduğunu ifâde etmez. Aleyhissalâtu vesselâm'ın yünden mâmul esvap

kullandığını ifade eden rivayetler vardır. Müteakiben bazılarını göreceğiz.[115]

5297 -2- وعن أبي بُرْدَةُ بن أبي مُوسى ا'شْعَرى قال:]دَخَلْتُ عَلى عَائِشَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْها فأخْرَجَتْ إلَيْنَا كِسَاءً مُلَبَّداً وَإزَاراً غَلِيظاً. فقَالَتْ: قُبِضَ رَسُولُ اللّهِ # في هذَيْنِ[. أخرجه الخمسة إ النسائي .

2. (5297)- Ebu Bürde İbnu Ebî Mûsa el-Eş'arî anlatıyor: "Hz. Aişe radıyallahu anhâ'nın yanına girdim. Bana yamalı bir giysi ve kaba bir izar çıkardı ve "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şu iki (parça)nın içinde vefat etti!" dedi." [Buhâri, Humus 5, Libâs 19; Müslim, Libâs 35, (2080); Ebu Dâvud, Libâs 8, (4036); Tirmizî, Libas 10, (1733).] [116]

AÇIKLAMA:

Hadis, devlet reisliği gibi dünyevî en büyük makamı da elinde tutan Aleyhissalâtu vesselâm'ın dünyalık karşısındaki zühd ve istiğnasına da bir örnek olmaktadır. Resûlullah'ın bu zühdü yokluktan gelmiyordu. Rabb-i Kerîminden zaten bunu istiyor "Ey Allahım, beni fakir olarak yaşat, fakir olarak huzuruna al!" diye dua ediyordu.
Ümmeti, zengin bile olsa, Fahr-i Kâinat'ın bu sünnetine uyma hakkına sahiptir. [117]

5298 -3- وعن عَائِشَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالتْ:]خَرَجَ رَسُولُ اللّهِ # ذَاتَ غَدَاةٍ وَعَلَيْهِ مِرْطٌ مُرَحَّلٌ مِنْ شَعْرٍ أسْوَدَ[. أخرجه مسلم وأبو داود والترمذي.»اَلْمِرْطُ« كساء من خزّ أو صوف يؤتزر به.و»المرحلُ« بالحاء المهملة: الذي فيه صور الرحال، وقيل المقرش .

3. (5298)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bir sabah üzerinde, siyah kıldan yapılmış desenli bir giysi olduğu halde çıktı." [Müslim, Libâs 36, (2081); Ebu Dâvud, Libâs 6, (4032); Tirmizî, Edeb 49, (2814).][118]

AÇIKLAMA:

Mırtın, yün veya kıldan mâmul bir giysi olup, izar olarak vücuda sarıldığı belirtilir.
Murahhal, üzerinde daha ziyade rihal (deve) desenleri bulunan kumaş demektir.
Şu halde Aleyhissalâtu vesselâm efendimiz, üzerinde bazı desenler bulunan kaba kumaştan mâmul giysileri giymiştir. Bu rivayet, aynı zamanda Aleyhissalâtu vesselâm'ın tek parça giysi ile dışarı çıktığını da ifade eder.[119]

-5299 -4- وعن ابن مسعودٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: كَانَ عَلى مُوسى عَلَيْهِ السَّمُ يوْمَ كَلَّمَهُ رَبُّهُ تَعالى سرَاوِيلَ صُوفٍ، وَجُبَّةُ صُوفٍ، وَكِسَاءُ صُوفٍ، وَكُمَّةُ صوفٍ وَنَعْنِ مِنْ جِلْدِ حِمَارٍ مَيِّتٍ[. أخرجه الترمذي .

4. (5299)- İbnu Mes'ud radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Hz. Musa aleyhisselâm'ın Rabbi Teâlâ hazretleriyle konuştuğu gün, üzerinde yünden bir şalvar, yünden bir cübbe, yünden bir kisâ, yünden küçük bir serpuş (takke) vardı. Ayağında da ölü eşek derisinden mâmul bir ayakkabı vardı." [Tirmizî, Libâs 10, (1734).] [120]

ALTINCI FASIL

MİNDER VE YASTIKLAR

-5300 -1- عن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]كَانَ فِرَاشُ رَسُولِ اللّهِ # مِنْ أدَمٍ حَشْوُهُ لِيفٌ[. أخرجه الخمسة إ النسائي .

1. (5300)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın minderi deridendi ve içi hurma lifiyle dolu idi." [Buhârî, Rikâk 17; Müslim, Libâs 38, (2082); Ebu Dâvud, Libâs 45, (4146, 4147); Tirmizî, Libâs

27, (1762).][121]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, Resûlullah'ın zühdünü ve hayatının ne kadar sade olduğunu gösteren rivayetlerdendir. Evinde minder ve yastık olarak içerisi hurma lifi ile doldurulmuş, deri kılıf kullanmaktadır.
Bir başva rivayette, bazı hücrelerinde sadece hasır üzerinde oturduğu, hasırın, bedeninde izler bıraktığı belirtilmiştir. Hatta hasır üzerine konacak bir başka sergi getirilmesi teklif edilince: "Ben kendimi dünyada yolcu gibi biliyorum. O yolcu bir ağacın dibinde bir miktar dinlenmiştir, sonra da bırakıp gitmiştir. (Bu yolcu ağacın altını tefrişle, tezyinle uğraşmaz)" buyurmuştur.[122]

-5301 -2- وعن جابرٍ رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]ذُكِرَ لِرَسُولِ اللهِ # الْفَرْشُ فقَالَ: فِرَاشٌ لِلرَّجُلِ، وَفِرَاشٌ لِلْمَرأةِ، وَفِرَاشٌ لِلضَّيْفِ، وَالرَّابِعُ للشَّيْطَانِ[. أخرجه أبو داود والنسائي .

2. (5301)- Hz. Cabir radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a evde (bulunması gereken) yataklar zikredilmişti. Şöyle buyurdular:
"Kişinin kendisi için bir yatak, kadın için bir yatak, misafir için bir yatak lazımdır. Dördüncü yatak şeytanadır." [Ebu Dâvud, Libas 45, (4142); Nesâî, Nikâh 82, (6, 135); Müslim, Libas 41, (2084).] [123]

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) burada, gösteriş için ihtiyaç fazlası eşya bulundurmayı yasaklamaktadır. Görünüşte dördüncü yatak israfa girmektedir. Ancak, hadisin gayesi evlerde bulunması gereken kesin yatak sayısını belirtmek olmamalıdır. Bilakis prensip vazetmektedir. Çünkü, çocuk yatağından bahis yoktur. Hele çocuklar kız-erkek şeklinde ayrı cinsten iseler, yaş itibariyle büluğa yaklaşmış iseler, her birisi için ayrı bir yatağa ihtiyaç olacaktır. Ya annebaba gibi barındığı yaşlılar da varsa?
Şu halde evdeki kesin yatak sayısı her ailede değişebilir. Esas olan, gösteriş için

israf sayılacak ihtiyaç dışı yatağın bulundurulmamasıdır.
Fazla yatak şeytana nisbet edildiğine göre, bu mezmumdur, yasaktır.
Erkek ve kadın için ayrı ayrı yataklar bahsi, hastalık gibi, ihtiyaç durumlarında kullanılmak üzere cevazı ifade eder. Asıl olan beraber yatmalarıdır.[124]

5302- 3- وعن جابرِ بن سَمُرَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]رَأيْتُ رَسُولَ اللّهِ # مُتَّكِئاً عَلى وِسَادَةٍ عَلى يَسَارِهِ[. أخرجه أبو داود والترمذي .

3. (5302)- Hz. Câbir İbnu Semüre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bir yastığa solu üzerine yaslandığını gördüm." [Ebu Dâvud, Libâs 45, (4143); Tirmizî, Edeb 23, (2771).][125]

5303- 4- وعن أبي الْمَلِيحْ عن أبيه رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]نَهى رَسُولُ اللّهِ # عَنْ جُلُودِ السِّبَاعِ أنْ تُفْتَرَشَ[. أخرجه أصحاب السنن.إنما نهى عن جلود السباعِ قبل أن تدبغ ومع بقاء شعرها فإن الشعر يقبل الدباغ .

4. (5303)- Ebu'l-Melih, babası radıyallahu anh'tan anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) vahşi hayvanların derilerinden yaygı yapılmasını nehyetti." [Ebu Dâvud, Libâs 43, (4132); Tirmizî, Libâs 32, (1771); Nesâî, Fere' 12, (7, 176).][126]

AÇIKLAMA:

Bu hadisle istidlal eden bazı alimler vahşi hayvanların derisinden istifade etmenin caiz olmayacağına hükmetmiştir. Yasağın hikmeti hususunda ihtilaf vardır. Beyhakî: "Bu yasak deride kalan kıllar sebebiyle olabilir. Çünkü debbağlamanın kılların temizliğine tesiri olmaz" demiştir. Bazıları da: "Yasak, debbağlanmamış deriler, tereffüh ve israf ehlinin, kibirlilerin oturduğu yaygılar olduğu içindir" demiştir.
Şevkânî münakaşayı şöyle özetler: "Vahşi hayvan derisini yasaklayıcı hadis ve onun manasındaki rivayetlerle, bu hadisin; "debbağlamak bütün derileri temizleyicidir" diye hükmeden hadisler için muhassıs (tahsis edici) olmasına

binaen, "debbağlama vahşi hayvanların derisini temizlemez" şeklindeki istidlal zâhir değildir. Çünkü hadisin nihâî gayesi, o deriden faydalanmayı mücerret bir nehiydir; bu yasak, derinin necis olmasını şart kılmaz, nitkekim altın ve ipeğin yasak olması onların necis olmasını gerektirmiyor."[127]

-5304 -5- وعن عُتْبَةُ بن عبدِ السُّلَمِى رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]إسْتَكْسَيْتُ رَسُولَ اللّهِ فَكَسَانِي خَيْشَتَيْنِ. فَلَقَدْ رَأيْتُنِي وَأنَا أكْسِي أصْحَابِي[. أخرجه أبو داود .

5. (5304)- Utbe İbnu Abdi's-Sülemî radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah'dan beni giydirmesini talep ettim. Bunun üzerine bana iki parça hayşe (âdi keten) bezi giydirdi. Kendimi, bununla arkadaşlarım arasında en iyi giyinmiş gördüm." [Ebu Dâvud, Libâs 6, (4032).][128]

AÇIKLAMA:

Hayşe: Kaba ve âdi keten ipliğinden dokunan bir bezin adıdır. Kalite ve değer yönüyle düşük olan iki parça bezle giyinen kimsenin kendisini, arkadaşları arasında en iyi kıfayette görmesi, diğerlerinin kıyafetleri hakkında bir fikir verir.
İslâm böylesi bir fukaralık içerisinde neşv ü nema bulmuştur. İslâm memleketlerinin geriliğini maddî darlıkla izah edip, kalkınmak bahanesiyle kâfir milletlere borçlanmayı tercih edenlerin gittiği yolun yanlışlığı açıktır. Tabiî ki bu bir bahanedir. Nitekim bütün bu borçlara rağmen kalkınma ve terakkî bir türlü gerçekleşmiyor. Demek ki teşhis yanlış, reçete ve yol yanlış. [129]

---

[1] Burada yasaklanan "yahudi iştimali"ni şarihler : "Elbisenin, ucu aşağıya serbestçe sarkmaksızın, vücudu sımsıkı sarması" şeklinde izah ederler.

[2] Ziyy : Kıyafet, dış görünüş. Zünnar : Papazların bellerine bağladıkları kuşağın adı.

[3] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/42-44.

[4] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/45.

[5] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/45.

[6] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/46.

[7] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/46.

[8] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/46.

[9] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/46-47.

[10] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/47.

[11] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/47.

[12] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/47-48.

[13] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/48.

[14] Kim, çiçek ve meyveyi örten kabuk manasına gelir. Bilahare bu kabuk açılır.

[15] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/48.

[16] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/49.

[17] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/49.

[18] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/49.

[19] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/50.

[20] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/50.

[21] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/50.

[22] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/50.

[23] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/51.

[24] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/51.

[25] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/52.

[26] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/52.

[27] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/52.

[28] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/52-53.

[29] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/53.

[30] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/53.

[31] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/54.

[32] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/54.
[33] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/54.
[34] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/54.
[35] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/55.
[36] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/55.
[37] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/56.
[38] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/56.
[39] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/56.
[40] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/56.
[41] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/57.
[42] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/57.
[43] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/57.
[44] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/57.
[45] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/58.
[46] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/58.
[47] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/58.
[48] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/58.
[49] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/59.
[50] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/59.
[51] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/59.
[52] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/59-60.
[53] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/60.
[54] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/60.
[55] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/61.
[56] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/61.
[57] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/61.
[58] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/61-62.
[59] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/62.

[60] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/62-63.
[61] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/63.
[62] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/63.
[63] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/64.
[64] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/64.
[65] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/64-65.
[66] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/65.
[67] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/65.
[68] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/65.
[69] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/66.
[70] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/66.
[71] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/66-67.
[72] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/67.
[73] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/67-68.
[74] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/68.
[75] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/68-69.
[76] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/69.
[77] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/69-70.
[78] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/70.
[79] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/70.
[80] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/71.
[81] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/71.
[82] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/71-72.
[83] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/72.
[84] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/72.
[85] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/72-73.
[86] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/73.
[87] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/73-74.

[88] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/74-75.
[89] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/75.
[90] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/75-76.
[91] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/76.
[92] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/76.
[93] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/76.
[94] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/76-77.
[95] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/77.
[96] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/78.
[97] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/79.
[98] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/79.
[99] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/80.
[100] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/80.
[101] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/80-81.
[102] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/81.
[103] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/82.
[104] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/82.
[105] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/82-83.
[106] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/83.
[107] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/83.
[108] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/83.
[109] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/84.
[110] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/84.
[111] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/85.
[112] Müslim Şerhinde Ahmed Davudoğlu merhum metinde geçen اَلْعِلْمُ kelimesini ilm olarak okuyarak ipeğin ilim tahsilinde giyilmesi helaldir şeklinde yorum kaydetmiştir. (9. cilt s. 426).
[113] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/85-86.
[114] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/87.

[115] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/87.
[116] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/87.
[117] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/88.
[118] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/88.
[119] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/88.
[120] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/89.
[121] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/90.
[122] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/90.
[123] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/90.
[124] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/91.
[125] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/91.
[126] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/91.
[127] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/91-92.
[128] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/92.
[129] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/92.

LUKATA (BULUNTULAR) BÖLÜMÜ

UMUMİ AÇIKLAMA

Lukata, kelime olarak lakit'den gelir; yerden kaldırılmış şey manasına "buluntu" yerine kullanılır. Lakit, alıp kaldırmak demektir. Istılah olarak lukata "canlı ve cansız yitik mal", "mâliki bilinmeyen düşmüş mal", "yolunu şaşırmış hayvan", "ziyana maruz herhangi masum bir mal" gibi netice itibariyle aynı manada birleşen tabirlerle tarif edilmiştir.
Gerek mal ve gerekse çocuk olsun, bulunan şeyler, İslâm dininde birçok teferruat gerektiren hukuka tabidir. Fıkıh kitaplarında bunlarla ilgili meseleler Kitâbu'l-Lukata adını taşıyan müstakil bölümlerde inceleme konusu yapılmıştır.[1]

-5305 -1- عنِ يزيد مؤلي الْمُنْبَعِث قال:]سَمِعْتُ زَيْد بن خَالِدِ رَضِيَ اللّهُ عَنْه يقُولُ: سُئِلَ رَسُولُ اللّهِ # عَنْ لُقَطَةِ الذَّهَب أو الْوَرِق. فَقَالَ: اِعْرِفْ وِكَاءَهَا وَعِفَاصَهَا ثُمَّ عَرِّفْهَا سَنَةً، فإنْ لَمْ تَعْرِفْ فَاسْتَنفِقْهَا، وَلْتَكُنْ ودِيعَةً عِنْدِكَ، فإنْ جَاءَ طَالِبُهَا يَوْماً مِنَ الدَّهْرِ فأدِّهَا إلَيْهِ، وَسُئِلَ عَنْ ضَالَّةِ ا‘‘بِلِ. فقَالَ: مَالَكَ وَلَهَا، دَعْهَا فإنَّ مَعَهَا حِذَاءَهَا وَسِقَاءَهَا، تَرِدُ الْمَاءَ وَتَأكُلُ الشَّجَرَ حَتّى يَجِدَهَا رَبُّهَا، وَسُئِلَ عَنِ الشَّاةِ. فقَالَ: خُذْهَا، فإنَّمَا هِىَ لَكَ أوْ ‘خِيكَ أوْ لِلذِّئْبِ[. أخرجه الستة إ النسائي.»العِفَاصُ« الوعاء الذي تكون فيه اللقطة.و»الوِكاءُ« الخيط الذي يربط به الوعاء .

1. (5305)- Yezîd Mevlâ'l-Münbais anlatıyor: "Zeyd İbnu Hâlid radıyallahu anh'ı işittim. Diyordu ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a altın veya gümüş buluntu hakkında sorulmuştu.
"Kesesini ve bağını belle sonra onu bir yıl ilan et. (Sahibini) bilemezsen, onu harca. O yanında bir emanet olsun. Günün birinde arayanı gelecek olursa, ona ödersin" buyurdu. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm'a kaybolmuş develerden soruldu.
"Kaybolan develerden sana ne? Onları (kendi haline) bırak. Zira sahibi onu buluncaya kadar, ayağında çarığı, sırtında su tulumu vardır. Suya gider, ottan yer" buyurdular. Bu sefer (kaybolmuş) davardan soruldu:"

"Onları alın. Zira onlar ya senindir, ya (kaybeden) kardeşinindir, ya da kurdundur" buyurdular." [Buhârî, İlm 28, Şürb 12, Lukata 2, 3, 4, 11, Talak 22, Edeb 75; Müslim, Lukata 1, (1722); Muvatta, Akdiye 46, (2, 757); Ebu Davud, Lukata 1, (1704, 1705, 1706, 1707, 1708); Tirmizî, Ahkam 35, (1372, 1373).][2]

AÇIKLAMA:

1- Resulullah, devenin sahibi onu buluncaya kadar kendisini koruyabileceğini ifade etmektedir. Dolayısıyla onun yakalanmasını tecviz etmiyor. Ancak ziyana uğrayacak şeyin sahibini bulmak maksadıyla koruma altına alınabileceğini belirtiyor.

2- Hattâbî'nin açıklamasına göre "bu hadis, buluntu az da olsa çok da olsa, şayet bir yıl kalabilecek neve giren bir şeyse sahibini bulmak üzere ilan etmek gerekmektedir. Zira Aleyhissalâtu vesselâm lukata tabirini âmm ve mutlak kullandı, kayıtlamadı." Bazıları: "Bulunan şeyin değeri düşükse, bulanın bunu kullanabileceğini söylemiştir; ayakkabı, kamçı, çorap gibi kendisinden istifade edilen fakat mal edinilemeyen şeyler böyledir."
Bazı alimler, on dirhemden daha düşük değerde olanlar için bu hükme varmışlar, "değerce düşüktür" demişlerdir. Bazısı "buluntulardan değeri dinarı aşanlar ilan edilir" demişler ve görüşlerine rivayetlerden delil göstermişlerdir.

3- Kastalâni, küçük vahşilere karşı kendi gücüyle korunabilen öküz, at gibi hayvanların da bu meselede hükümde deveye tabi olacağını söyler.
Bulunan devenin alınıp alınmayacağı hususunda alimler ihtilaf etmiştir. İmam Malik, Evzaî, Şafiî hazretleri , hadisteki nehyi esas alarak "yitik deve alınmaz, ilan da edilmez" derken, Kûfîler, alınıp ilan edilmesinin efdal olacağını söylemişlerdir. "Zira derler, deveyi kendi haline bırakmak onun ziyan olmasına sebep olur."
İbnu'l-Cevzî: "At, deve, sığır, katır, merkeb, davar ve geyiğin alınması sadece imama (devlet temsilcileri) caizdir. O, muhafaza maksadıyla alır" der.[3]

5306- 2- وعن عَمْرُو بنِ شعيب عن أبِيه عن جِدّه رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال: [سُئِلَ رَسُولُ اللّهِ # عن الثّمرِ الْمُعَلّق فقَالَ: مَنْ أصَابَ بفيهِ مِنْ ذِى حَاجَةٍ غَيْرَ مُتَّخِذٍ خُبْنَةً فَ شَىْءَ عَلَيْهِ، وَمَنْ خَرَجَ مِنْهُ بِشَىْءٍ فَعَلَيْهِ غَرَامَةُ مِثْلَيْهِ

وَالْعقَوبَةَ، وَمَنْ سَرَقَ مِنْهُ شَيْئاَ بَعْدَ أنْ يُؤْوِيَهُ الْجَرِينُ فَبَلَغَ ثَمَنَ الْمِجِنِّ فَعلَيْهِ الْقَطْعُ، وسُئِلَ عَنِ اللُّقَطَةَ: فقَالَ: مَا كَانَ مِنْهَا في الطَّرِيقِ الْمَيْتَاءِ وَالْقَرْيَةِ الْجَامِعَةِ فَعرِّفْهَا سَنَةً، فإنْ جَاءَ طَالِبُهَا فَادْفَعْهَا إلَيْهِ وَإنْ لَمْ يَأتِ فَهِىَ لَكَ، وَمَا كَانَ مِنْهَا في الْخَرَابِ فَفِيهِ وَفِى الرِّكَازِ الْخُمُسُ[. أخرجه أبو داود والنسائي.»الخُبنةُ« ما يجعل في طرف الثوب ويخبأ فيه.و»الجَرِينُ« للتمر كالبيدر للحنطة والشعير.وقوله »فَعَلَيْهِ غَرَامَةُ مِثْلَيْهِ والعُقُوبَةُ« على سبيل الوعيد لينزجر فاعل ذلك، وإ ف يجب على متلف الشئ أكثر من مثله.و»الطَّريق المَيْتَاءُ« هى التي يطرقها الناس كثيراً .

2. (5306)- Amr İbnu Şuayb an ebihi an ceddihi (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a (dalında) asılı meyve hakkında sorulmuştu:

"İhtiyaç sahibi, sepetine almaksızın ağzıyla ulaşırsa, kendisine bir vebal gelmez. Ancak kim de, eteğinde (birşeyler) alarak oradan çıkarsa, aldığının iki kat değeriyle borçlanır. Ayrıca (ta'zir nevinden) ceza da yer. Kim de yığın yapıldıktan sonra meyveden çalarsa ve bunun değeri miğfer fiyatını bulursa, eli kesilir" buyurdu. Sonra kendisine lukata (buluntu)dan sorulmuştu:

"İşlek yolda bulunmuş olanla, insanların çokça yaşadığı meskun karyede bulunmuş olanı bir yıl boyu ilan et. Eğer sahibi gelirse hemen ver. Eğer gelmezse artık o senin olmuştur. Harabede bulunmuş ise, bununla, maden için humus (beşte bir) vergisi vardır" buyurdular. [Ebu Davud, Lukata 1, (1710, 1711, 1712, 1713); Nesâî, Kat'u's-Sârik 11, (8, 84-85).][4]

AÇIKLAMA:

Burada, ağaçtan alınacak meyve ile ilgili bazı hükümler mevzubahis edilmektedir.

1) Başkasının ağacından, ihtiyaç sahibi, orada yemek üzere alabilir. "Ağzıyla ulaşmak"tan murad, mahallinde yemektir.

Eteğine veya sepetine koyarak oradan meyve çıkarmamalıdır. Hadis, bu çeşit çıkarmayı menediyor, haram ilan ediyor.

2) Hadis ağacın dalında veya dağda iken çalınana borçlanma takdir ederken,

harmandan veya meyvelerin toplandığı yer olan "kurulma yerleri"nden nisab miktarı çalındığı takdirde hadd cezasını takdir etmektedir.

3) "Değerinin iki misli" tabiri zecr içindir. Değerinin misliyle borçlanmak esastır. Borçlanmaya ilave edilen ukubet, ta'zir cezasıdır.
Ancak bazı alimler "iki misliyle" tabirini esas alarak, bu durumlarda mala ceza verilebileceğini söylemiştir. Çünkü bu bir nevi malî ceza olmaktadır. İmam Şafiî, kavl-i kadiminde bunu caiz görmüş ise de kavl-i cedidinde bundan rücu etmiştir. "Borç, hiç kimseye, hiçbir şeyde katlanmaz, ceza bedendedir malda değil" demiştir. Şafii bu hükmün mensuh olduğunu, nasih rivayeti "geceleyin sürüsüyle zarar verenlere, Resulullah'ın aynıyla tazmin edeceklerini bildiren hadisin teşkil ettiğini" söyler.
Hattâbî de hadisteki "iki misli" ile ödeme emrini bu işlerden vazgeçirmek için korkutmak gayesine hamleder. Aslolanın bir şeye zarar verenin, o şeyi misliyle tazmin etmek olduğunu belirtir. Bazı alimler de: "Bu İslam'ın başında fiillere karşı konan cezalardan biridir, sonradan neshedilmiştir" demiştir. Ağacın başındaki meyveyi çalandan el kesme cezasının düşmesi, o zaman Medine bahçelerinin etrafında duvarların bulunmaması ile izah da edilmiştir.

4) Çalınan, miğfer fiyatına ulaştığı takdirde el kesme cezasının uygulanması meselesine gelince: "Miğfer, o zamanda üç dirhem değerinde idi. Üç dirhem bir dinarın dörtte biridir. Şafii nezdinde bu miktar hırsızlık için nisabtır.

5) Hadis, harabe yerde bulunan buluntu ile, insanların yaşadığı köyde veya insanların gelip geçtiği yolda bulunan buluntuyu ayrı hükümlere tabi kılmaktadır. Hemen şunu belirtmede fayda var. Harabe deyince sahipsiz harabe ile, sahibi olan harabeyi ayırmak gerekmektedir. Sahibi olmayan eski milletlerden kalma harabede bulunan mal, madenler gibi beşte bir nisbetinde vergiye tabi tutulmaktadır. Ama böyle olmayan mal, bulana aittir. Sahibi olan harabede bulunan mal, harabe sahibine aittir, bulana herhangi bir şey yoktur. Eğer sahibi bilinmezse bu takdirde lukatadır, buluntuya uygulanan hükümler buna da aynen uygulanır.

6) Hadiste geçen rikaz kelimesi -ki maden diye tercüme ettik- Hicaz uleması ile Irak uleması arasında farklı anlaşılmıştır. Bundan murad Iraklılara göre madenlerdir. Hicazlılara göre ise cahiliye devrinin defineleridir. Lügat açısından ikisi de muhtemeldir.[5]

-5307 -3- وعن سهل بن سعدٍ رَضِيَ اللهُ عَنْه:]أنَّ علَيّ بن أبي طالب رَضِيَ اللهُ عَنْه دَخلَ على فَاطِمَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْها، وَحَسَنٌ وَحُسَيْنٌ رَضِيَ اللهُ عَنْهما يَبْكِيَانِ. فقَالَ: مَا يُبْكِيكُمَا؟ فقالَتِ: الْجُوعُ. فَخَرَجَ، فَوَجَدَ دِينَاراً بالسُّوقِ، فأتَى فَاطِمَةَ فَأخْبَرَهَا، فقَالَتِ: أئْتِ فُناً الْيَهُودِىَّ فَاشْتَرِ بهِ دَقِيقاً فَجَاءَهُ فَأخَذَ الدَّقىقَ، فقَالَ لَهُ الْيَهُودِىُّ: أنْتَ خَتَنُ هذَا الَّذى يَزْعُمُ أنَّهُ رَسُولُ اللّهِ؟ قَالَ: نَعَمْ. قَالَ: فَخُذْ دِينَارَكَ، وَلَكَ الدَّقِيقُ. فَخَرَجَ عَلِيٌّ حَتّى جَاءَ فَاطِمَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْها بِالدَّقيقِ وَالدِّينَارِ فَأخْبَرَهَا بِهِ. فقَالَتِ: اذْهَبْ الى فُنٍ الْجَزَّارِ فَخُذْ لَنَا بِدِرْهَم لَحْماً. فَذَهَبَ فَرَهَنَ الدِّينَارَ بِدِرْهَم لَحْم فَجَاءَ بِهِ فَعَجَنَتْهُ وَنَصَبَتْ وَخَبَزَتْ، وَأرْسَلَتْ الى أبِيهَا فَجَاءَهُمْ. فقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللّهِ أذْكُرُ لَكَ، فإنْ رَأيْتَهُ حَ أكَلْنَاهُ وأكَلْتَ مَعَنَا، مِنْ شَأنِهِ كذَا وَكذَا. فقَالَ: كُلُوا بِسْمِ اللّهِ، فأكَلُوا مِنْهُ. فَبَيْنَمَا هُمْ مَكَانَهُمْ إذَا غُمٌ يَنْشُدُ اللّهَ وَا''سْمَ الدِّينَارَ فَدَعَاهُ النَّبِيُّ # فَسَألَهُ فقَالَ: سَقَطَ مِنّي بِالسُّوقِ. فقَالَ: يَا عَلِيُّ اِذْهَبْ الى الْجَزَّارِ. فَقُلْ لَهُ: إنَّ رَسُولَ اللّهِ

يَقُولُ لَكَ: أرْسِلْ إلَيَّ بَالدِينَارِ، وَدِرْهَمُكَ عَلَيَّ. فأرْسَلَ بِهِ، فَدَفَعَهُ # الى الْغُمِ[. أخرجه أبو داود .

3. (5307)- Sehl İbnu Sa'd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ali İbnu Ebi Talib (radıyallahu anh), (bir gün), Hz. Fatıma (radıyallahu anhâ)'nın yanına girmiş idi. O sırada Hz. Hasan ve Hüseyin ağlamakta idiler. "Niye ağlıyorsunuz?" diye sordu. Hz. Fatıma: "Acıktılar!" dedi.

Hz. Ali (bir yiyecek temin etmek üzere) çıktı. Derken yolda bir dinar para buldu. Dönüp Hz. Fatıma'ya gelerek haber verdi. O da:

"Falan Yahudiye git, bununla un satın al!" dedi. Ali (radıyallahu anh) ona vardı ve un aldı. Yahudi ona:

"Sen, kendini Allah elçisi zanneden şu zatın damadı mısın?" dedi. Hz. Ali'nin "evet"i üzerine:

"Dinarını al, un da senin olsun!" dedi. Ali oradan ayrılıp, Fatıma (radıyallahu anhâ)'ya unu ve dinarı getirdi, durumu da anlattı. Hz. Fatıma:

"Şimdi de şu falan kasaba git, bize bir dirhemlik et al!" dedi. Hz. Ali gidip, dinarı bir dirhemlik et mukabilinde rehin bıraktı. Eti Hz. Fatıma'ya getirdi. O hamur yaptı , (tencereye) koydu, ekmek pişirdi. Babasına haber gönderdi.

Resulullah yanlarına gelince, Hz. Fatıma:
"Ey Allah'ın Resûlü! (Şu yemeğin) hikâyesini size anlatayım da eğer helalse yiyelim, bizimle siz de yiyin. Bunun mahiyeti şöyle şöyledir..." diye anlattı. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Allah'ın adıyla yiyin!" buyurdular ve hep beraber ekmekten yediler. Onlar daha yerlerinde iken, bir köle gelip, Allah ve İslam adına dinar bulan var mı?" diye sormaya başladı. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) onu çağırıp (dinarı hakkında) sordu. Köle:
"Çarşıda benden düştü!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Ey Ali! Haydi kasaba git. Ona: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) sana "Dinarı bana göndersin, dirhemini ben ödeyeceğim!" diyor de!" emretti. Kasap dinarı gönderdi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) onu köleye verdi." [Ebu Davud, Lukata 1, (1714).][6]

AÇIKLAMA:

Bu rivayette dikkat çeken husus, Hz. Ali (radıyallahu anh)'nin çarşıda bulduğu dinarın sahibini aramadan, hemen onu harcamasıdırr. Halbuki, önceki hadislerde de gördüğümüz üzere kaideten bir yıl boyu ilan ederek sahibini araması gerekliydi, bunu yapmadı. Hz. Fatıma, sofraya konan bu ekmek ve etin hikâyesini anlattığı vakit, Aleyhissalâtu vesselâm, bu yiyeceklerin helal olduğunu söylemekle, Hz. Ali'nin davranışını te'yid etmiş olmaktadır.
Hadisteki müşkile dikkat çeken Münzirî, müşkilin çözümü sadedinde sadece hadisteki zayıflığa dikkat çekmekle kalmaz, İmam Şafii'nin kaydettiği iki ayrı veçhinde Resulullah'ın Hz. Ali'ye ilan etmeyi emrettiğinin, buna rağmen Hz. Ali'nin ilan etmediğinin yer aldığını belirtir. Sözlerine şöyle devam eder: "Buluntu malı ilanda müddet şartını zikreden hadisler hem sayıca çok ve hem de sıhhatçe daha üstündür " der ve sonra ilave eder: "Belki de Hz. Ali, onu, ilan müddeti geçmezden önce, zaruret sebebiyle harcadı."
Bazı alimler: "Hz. Ali hadisinde Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buluntunun ilanını emretmemektedir. Burada müşkilat var. Çünkü, hiç bir fakih, buluntu malla ilgili "ilan" prensibini kaldırma sonucunu veren fetvada bulunmamıştır" dedikten sonra şöyle bir çözüm teklif etmiştir: "İlanın alışılmış bir tarafı yok. Hz. Ali'nin Aleyhissalâtu vesselâm'a kalabalığın huzurunda müracaatı da bir nevi ilandır. Bu durum, buluntuyu bir kere ilan etmenin yeterli olacağına delildir." İmam Şafiî'nin rivayetinde ilan etme emredildiğine göre bu yorum isabetli

olmamaktadır.
Bu hadisten hareket eden bazıları da: "Lukatada azın miktarı bir dinar ve daha aşağı değerde olan eşyadır" demiştir. Bazıları da yine bu hadisi delil göstererek: "Az malın ilanı gerekmez" diye hükmetmiştir.[7]

-5308 -4- وعن عِيَاضْ بن حِمَار رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَنْ وَجَدَ لُقَطَةً فَلْيُشْهِدْ ذَا عَدْلٍ أوْ ذَوىْ عَدْلٍ، وَ يَكْتُمْ وَ يُغِيِّبْ. فإنْ وَجَدَ صَاحِبَهَا فَلْيَرُدَّهَا عَلَيْهِ وَإَّ فَهُوَ مَالُ اللّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءَ[. أخرجه أبو داود.ا‘مر باشهاد هنا أمر تأديب وإرشاد لما يخشى من تسويل النفس والرغبة فيها فتدعو الى الخيانة فيها، أو ينزل به حادث الموت فيدّعيها وارثه ويجعلها في جملة تركته.

4. (5308)- İyaz İbnu Hımar (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kim bir buluntu ele geçirirse, buna adalet sahibi birini şahid kılsın, ne filanı terkederek buluntuyu gizlesin, ne de (bir başka yere yollayarak) nazardan kaçırsın. Sahibini buldu mu hemen ona versin. Sahibini bulamazsa (bilsin ki) bu mal Allah'ın malıdır, Allah onu dilediğine verir." [Ebu Davud, Lukata 1, (1709).] [8]

AÇIKLAMA:

1- Hattâbî der ki: "Şahid kılma emri, irşadî ve te'dibî bir emirdir, iki mana taşır:
Birinci mana, şeytanın iğvasından duyulan peşin korkudur. Kişinin mala rağbet duyarak temellük etmeye kalkması melhuzdur. Bu hıyaneti şahid önler.
İkinci mana: Kişiye ölümün gelme ihtimalidir. Bu halde şahid, varislerin o buluntuya sahip çıkma iddialarını önler. Bu hadisi esas alan Ebu Hanife, lukatada şahidlemenin vacib olduğunu söylemiştir. Şafii hazretlerinin iki görüşünden biri de böyledir. Bunlar: "Lukata ve evsafı üzerine işhad vacibtir" demişlerdir. İmam Malik'le, Şafii'nin diğer görüşüne göre işhad vacib değildir. Bu kanaatte olanlar: "Sahih hadislerde şahidlemenin zikri geçmez, öyleyse sadedinde olduğumuz hadisteki şahidleme emri, nedbe hamledilir" derler.
Doğru olanın şahidleme olduğu kabul edilmiştir.

2- Hadiste geçen "gizlenme" emrinin lukata (buluntu eşya), "gözden kaçırmama" emrinin de yolunu kaybetmiş (deve, sığır, at gibi) hayvanlarla ilgili olabileceği de belirtilmiştir.

3- Sahibi bulunamayan buluntu hakkında geçen "Allah'ın malı" tabiri, zahirîlerin: "Bu artık bulanın malı olmuştur; sonradan sahibi çıksa da tazmin etmez" iddialarına delil kılınmıştır. Ancak bu iddiaya: "Bu mutlak değil, geçmiş olan tazminin vacib olduğu şartı ile mukayyeddir" diye cevaplandırılmıştır.

4- "Allah dilediğine verir " tabiriyle "bir yıl ilan edildikten sonra kullanılması, bulana helal olur" denmek istenmiştir.[9]

5309 -5- وعن جابر رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]رَخَّصَ لَنَا رَسُولُ اللّهِ # في الْعَصَا وَالسَّوْطِ وَالْحَبْلِ وَأشبَاهِهِ يَلْتَقِطُهُ الرَّجُلُ يَنْتَفِعُ بِهِ[. أخرجه أبو داود.

5. (5309)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) değnek, kamçı, ip ve benzeri şeylerde ruhsat tanıdı. Bunları bulan kimse (ilan etmeksizin) onlardan faydalanabilir." [Ebu Davud, Lukata 1, (1717).][10]

AÇIKLAMA:

Bu hadise dayanarak "az" sayılan (yani kıymeti fazla olmayan) buluntu eşyaların bir yıl ilan edilmeden kullanılabileceğine hükmedilmiştir. Bağavî, Şerhu's-Sünne'de: "Bu hadiste, az'ın ilan edilmeyeceğine delil vardır" der.[11]

5310 -6- وعن عامر الشّعْبى قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَنْ وَجَدَ دَابَّة قَدْ عَجِزَ عَنْهَا أهْلُهَا أنْ يَعْلِفُوهَا فَسَيَّبُوهَا فأخَذَهَا فأحْيَاهَا فَهِيَ لَهُ[. أخرجه أبو داود .

6. (5310)- Amiru'ş-Şa'bî rahimehullah der ki: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Kim, sahibinin beslemekten aciz kalarak bırakıverdiği bir hayvan bulur da, onu

alıp ihya edecek olursa o onun olur." [Ebu Davud, Büyû 77, (3524, 3525).][12]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, yürümekten aciz kalması sebebiyle sahibinin salıverdiği hayvanı bir hamiyet sahibi, su ve gıda vermek suretiyle canlandırıp aktif hale getirdiği takdirde, bu hayvanın, bakan kimseye ait olacağı belirtilmektedir. Ahmed İbnu Hanbel ve İshak İbnu Rahuye, bu hadise dayanarak: "Sahibi hayvanı helak olmaya terketmiş idiyse, bu ihya edene aittir" demişlerdir. Ancak bir kısım fukaha da hayvanın mülkiyetinin asıl sahibinden acz sebebiyle düşmeyeceğine hükmetmiş, bunun lukata ahkamına tabi olacağını söylemiştir. Öyleyse, sahibi geldiği takdirde, alan kimse bunu vermek zorundadır.

2- Hadis, hayvanın, bakmaya aciz kalındığı takdirde helak olmak üzere çöle, kıra salıverilmesinin caiz olacağına da delil kılınmıştır. Şafii ve ashabı: "Hayvanı beslemesi veya satması veya kıra salıvermesi, sahibine vacibtir. Bunlardan birini yapmamakta inad ederse mecbur edilir" demiştir. Ebu Hanife ve ashabı ise: "Bu ağaçta olduğu gibi kesin bir emir şeklinde değil, Istıslah (iyileştirme) olarak talep edilir" demiştir. Ruh sahiplerinin ağaçtan ayrı olacağı söylenerek cevaplandırılmıştır.
Doğru olanı şudur: Eğer hayvan, eti yenen cinsten ise, sahibinin onu kesip muhtaçlara yedirmesi gerekir.
İbnu Raslan: "Sakatlık gibi bir sebeple kullanılmaz hale gelen hayvanı salıvermesi sahibine caiz olmaz, nafaka vermesi vacibtir" der.
Müslümanların hayvan hakları karşısındaki titizliğini görme bakımından bu yorumların ayrı bir ehemmiyeti vardır.[13]

5311 -7- وعن أبي هريرة وأنس رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قاَ:]مَرَّ رَسُولُ اللّهِ # بِتَمْرَةٍ في الطَّرِيقِ. فقَالَ: لَوْ أنِّى أخْشَى أنْ تَكُونَ مِنَ الصَّدَقَةِ ‘كَلْتُهَا[. أخرجه الشيخان وأبو داود .

7. (5311)- Hz. Ebu Hureyre ve Hz. Enes (radıyallahu anhümâ) anlatıyorlar: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) yolda giderken bir hurma tanesine rastlamıştı. "Eğer sadakadan (düşmüş) olacağından korkmasaydım bunu

yerdim!" buyurdular." [Buhârî, Büyû 4, Lukata 6; Müslim, Zekat 165, (1071); Ebu Davud, Zekat 29, (1651).][14]

AÇIKLAMA:

1- Alimler, bu hadise dayanarak yolda bulunan, yenecek şeylerin lukata (buluntu) ahkamına tabi olmayacağı, ilan etmek, sahibini aramak gerekmeyeceği, hemen alınıp yenebileceği hükmünü çıkarmışlardır.

2- Resulullah "sadaka" malından düşmüş olabilir diye almıyor. Çünkü sadaka malı Resulullah'a ve Al-i Beytine haramdır. Aleyhissalâtu vesselâm, hediye kabul ederdi, fakat sadaka almazdı.

3- Resulullah'ın bu hurma tanesi için "...yerdim" buyurması, nimete hürmet ve ta'zim içindir. Şu halde, yolda bulunan nimet, tepilip geçilmemeli, imkan nisbetinde alınıp yenmelidir.

4- Hadiste, bir şeyin helal olup olmayacağından tereddüt edildiği takdirde muttakilerin ondan kaçınması gerektiğine de bir irşad vardır.[15]

5312 -8- وعن عبدالرِّحمن بن عثمانِ التَّيْمِى قال:]نَهى رَسُولُ اللّهِ # عَنْ لُقَطَةِ الْحَاجِّ[. أخرجه مسلم وأبو داود .

8. (5312)- Abdurrahman İbnu Osman et-Teymî anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) hacının lukatasını nehyetti." [Müslim, Lukata 11, (1724); Ebu Davud, Lukata 1, (1719).][16]

AÇIKLAMA:

Sahiheyn'de merfu olarak: "Mekke'de bulunan bir yitik, ilan için olmadıkça alınması helal olmaz" buyrulmuştur. Bu sahih hadise dayanan cumhur sadedinde olduğumuz hadisteki nehyi, "temellük için alma"ya hamletmiş, "ilan etmek için almak haram değildir" demiştir. Hacıların yitiği üzerinde durulması, bunun sahibine ulaşma imkanının mevcudiyetine bağlanmıştır.
İbnu Battal, Mekke'nin bu meselede diğerlerinden farklı olmadığını söyler. Ona

göre Mekke üzerinde hususen durulması, ilan meselesinde mübalağa içindir. Çünkü hacı memleketine döner, çoğunluk durumda bir daha Mekke'ye uğramaz, öyleyse yitiği bulan kişi, ilanda mübalağa etmek zorundadır.
Şunu da belirtelim ki, bu hadisi, "Mekke'de bulunan yitiği, sahibi buluncaya kadar almak caiz değildir" şeklindeki yorumu Hanefî fakiherden İbnu'l-Hümâm tenkid eder ve: "Bu manada, hadisle şu zamanda amel edilmez. Çünkü Mekke'de, terkedilenin yerinde kalması şöyle dursun, Ka'be'nin çevresinde hırsızlık artmıştır" der. Bu yorum, muahhar alimlerin takdirini kazanmıştır.
Münzirî şunu söyler: "Sahih olan şudur: "Kişi, Harem'de bir yitik bulursa, onu, sahibi için muhafaza ve ilan gayesiyle almalıdır. Bu, diğer memleketlerde bulunan yitiklere muhaliftir. Çünkü onların temellük için alınması da caizdir. Mamafih birkısım alimler de Mekke'nin buluntuları ile diğer memleketlerin buluntuları arasında fark olmadığını söylemiştir."[17]

-5313 -9- وعن ابن مسعودٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أنَّهُ اشْتَرى جَارِيَةً فَفَقَدَ صَاحِبَهَا فَالْتَمَسَ سَنَةً فَلَمْ يُوجَدْ فأخَذَ إبْنُ مَسْعُودٍ يُعْطِى الدِّرْهَمَ وَالدِّرْهَمَيْنِ، وَيَقُولُ: اللَّهمَّ عَنْ فَنٍ، فإنْ أتَى فَلي وَعَلَيّ، وَقَالَ: هكَذَا فَافْعَلُوا بِاللُّقَطَةِ إذَا لَمْ تَجِدُوا صَاحِبَهَا[. أخرجه البخاري تعليقاً .

9. (5313)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh)'un anlattığına göre: "[Yedi yüz dirheme] bir cariye satın almış ve (borcunu ödemeden) sahibini kaybetmiştir. Bir yıl sahibini arayan İbnu Mes'ud onu bulamaz ve bu parayı, bir dirhem, iki dirhem şeklinde parça parça vermeye başlar ve: "Ey Allahım, bunu falanca adına sadaka kabul et! Eğer adam gelirse sadaka benim adıma olacak, borç da uhdemde kalacak!" der. İbnu Mes'ud der ki:
"Sahibini bulamadığınız buluntu hakkında böyle hareket edin!" [Buhârî, Talak 22, (Tercümede (bab başlığında) muallak olarak kaydedilmiştir).][18]

AÇIKLAMA:

İbnu Mes'ud'la ilgili Buhârî'nin bu muallak rivayeti, sahibi bulunmayan buluntu (lukata) hakkında takip edilmesi uygun düşecek bir yol gösterilmektedir: Buluntunun bedelini, sahibi adına tasadduk etmek.
Buna benzer bir vak'a şöyle cereyan eder: Bir zat, Mekke'de esvab satın alır,

ancak bedelini ödemeden, kalabalık sebebiyle satıcıyı kaybeder ve bulamaz. Durumu, gelip İbnu Abbas'a sorar: İbnu Abbas şöyle der: "Gelecek sene aynı yerde satıcını ara, borcunu ilan et. Bulabilirsen ödersin, bulamazsan bu borcu tasadduk et. Eğer sonradan gelirse, onu muhayyer bırak. Kendi adına sadaka olmasını kabul ederse mesele yok, kabul etmezse borcu ona ödersin, sevabı senin adına sadaka olmuş olur." [19]

---

[1] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/93.

[2] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/93-94.

[3] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/94-95.

[4] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/95-96.

[5] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/96-97.

[6] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/98.

[7] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/98-99.

[8] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/100.

[9] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/100.

[10] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/101.

[11] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/101.

[12] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/101.

[13] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/101-102.

[14] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/102.

[15] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/102.

[16] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/102-103.

[17] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/103.

[18] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/103-104.

[19] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/104.

MEDH BÖLÜMÜ

UMUMİ AÇIKLAMA

Medih, övmek demektir. Birini övmek, ona kemal sıfatlarından birini veya birkaçını izafe etmekle olur. İslam telakkisinde her çeşit kemalin sahibi, kaynağı Allah'tır. Bu sebeple insanlara kemal nisbet etmek, kişiyi nankörlüğe, şirke atabilecek ciddi bir tehlikedir. Bu sebeple övmek veya övünmek pek hoş karşılanmamıştır. Kişi mazhar olduğu her çeşit nimet, fazilet ve kemali Allah'tan bilmeli, O'na nisbet etmelidir. Bu manada nimetin zikir ve beyanı caizdir, bir nevi şükürdür. "Rabbinin nimetini yadet!" (Duha 11) ayeti bir bakıma nimeti yadetmeyi, söylemeyi emreder. Bu övünme olmuyor, nimet, sahibine nisbet ediliyor. Aksi takdirde nefis "nimet benden" yanılgısına bile düşebilir, Allah'a nisbet ederek zikri, bu vartayı önler.
Resulullah, başkasını övmeyi de hoş karşılamamış, zaruret olmadan kişileri yüzlerine karşı övmeyi yasaklamıştır. "Meddahların yüzüne toprak saçın" buyurmuştur.
Son olarak şunu da belirtelim: Alimler, medih yasağını kişide olmayan şeylerle yapılan mübalağalı medhe hamletmişler, hatta bazan övgünün kişiyi hayırda ilerlemeye başkalarını bu hayırda ona uymaya teşvik olacağından, müstahsen olacağını söylemişlerdir. Bu husus bahsin sonunda açıklanacaktır.[1]

-5391 -1- عن مُطرِفِ بن عبداللّه عن أبيه رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]إنْطَلَقْتُ في وَفْدِ بَنِي عَامِرٍ الى رَسُولِ اللّهِ #، فَقُلْنَا: أنْتَ سَيِّدُنَا. فَقَالَ: الْسَّيِّدُ اللّهُ. قُلْنَا: وَأفْضَلُنَا فَضْلاً، وَأعْظَمُنَا طَوْلاً. فَقَالَ: قُولُوا بِقَوْلِكُمْ، أوْ بَعْضِ قَوْلِكُمْ، وَ يَسْتَجْرِيَنَّكُمُ الشَّيْطَانُ[. أخرجه أبو داود.ومعنى الحديث تكلموا بما يحضركم من القول و
تسجعوا كأنما تنطقون على لسان شيطان.وفي قوله: »أو بَعْضِ قَوْلِكُمْ« حذف واختصر، ومعناه دعوا بعض قولكم واتركوه وأراد بذلك اقتصاد في المقال .

1. (5391)- Mutarrif İbnu Abdillah, babası (radıyallahu anh)'tan naklediyor: "Benî

Amir heyetiyle Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanına gitmiştik.
"Sen bizim efendimizsin!" diye hitap ettik.
"Efendi, Allah'tır!" buyurdular. Biz:
"Fazilette en ileride olanımız, mertlikte en başta gelenimizsin!" dedik. Bize: "Söylediğinizin hepsi bu veya buna yakın bir söz olsun. Şeytan sizi (mübalağalı medihlerde) koşturmasın!" buyurdular." [Ebu Davud, Edeb 10, (4806).][2]

AÇIKLAMA:

1- Hadis, seyyid yani efendi kelimesini hakiki manada insanlara izafe etmeyi yasaklamaktadır. İnsanların alnından tutup, onları gerçek manada idare eden Allah'tır.
Ancak alimler, bunun insanlara, daha hususi manada ferdlere izafe edilerek kullanılmasını caiz görürler. Nitekim Resulullah "Ben ademoğlunun efendisiyim. Bunu söylemem fahr değildir" buyurmuştur. Yani: "Ben bunu övünmek için değil, Allah'ın bana verdiği nimeti tahdisen (zikretmiş olmak için) söylüyorum" demek istemiştir. Nitekim Buhârî'de gelen bir rivayette Hz. Ömer "Ebu Bekr bizim efendimizdir" demiş ve Bilal'i kastederek: "E-fendimizi azad etti" diyerek sözlerini noktalamıştır.

2- Tavl, "dostlara ihsan, düşmanlara yücelik" manasına gelir, mertlik diye çevirdik.

3- "Söylediğinizin hepsi bu.. olsun" diye çevirdiğimiz ibarenin aslı muhtelif manaları ifade edecek mahiyettedir. Bu sebeple şarihler "İki kelimeyle yetinin, mübalağaya yer vermeyin", "Tevazuda mübalağa için, söylediğinizin birini söyleyin", "Buraya ne maksadla geldi iseniz onu söyleyin, sizi ilgilendirmeyen, gayeniz olmayan şeyleri terkedin" gibi manalar anlamışlardır.

4- Hadis, medhi, mübalağalı övgüyü, şeytanın kendi yolunda koşturması olarak tavsif etmektedir. يَسْتَجْرِيَنَّكُمْ kelimesinin cür'et kökünden gelme ihtimaline binaen mananın: "Şeytan caiz olmayan şeyleri söylemekte sizi cür'etkâr kılmasın" şeklinde olabileceğine dikkat çekilmiştir.
en-Nihaye'de hadisin, "Şeytan size galebe çalıp, sizi elçi ve vekil kılmasın!" manasına geldiği belirtilir. "Çünkü denir, onlar Resulullah'ı övmüşlerdi. Aleyhissalâtu vesselâm bu davranışlarını beğenmeyerek onları bundan bu suretle men etti." Mirkat'ta hadisin: "Hatırınıza gelen kelimelerle konuşun, şeytanın vekilleri ve elçileri gibi tekellüfe, yapmacıklığa gitmeyin, onun diliyle

konuşmayın " demek istediğine dikkat çekilir.[3]

-5392 -2- وعن ابن عبَّاس رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]سَمِعْتُ عُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنْه يقُولُ: سَمِعْتُ النِّبىَّ # يَقُولُ: َ تُطْرُونِى كَمَا أطْرَتِ النَّصَارَى ابْنَ مَرْيَمَ، فَإنَّمَا أنَا عَبْدٌ. فَقُولُوا: عَبْدُاللّهِ وَرَسُولُهُ[. أخرجه الشيخان.»ا“طْرَاءُ« مجاوزة الحد في المدح والكذب فيه .

2. (5392)- Hz. İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in şöyle söylediğini işittim:
"Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı dinledim diyordu ki: "Hakkımda, Hıristiyanların Meryem oğlu İsa'ya yaptıkları aşırı övgülerde bulunmayın. Şurası muhakkak ki ben bir kulum. Benim için "Allah'ın kulu ve elçisi" deyin." [Buhârî, Enbiya 44, Teysir bu hadisi Müslim'de rivayet ettiğine işaret eder. Ancak rivayet Müslim'de mevcut değildir.)][4]

AÇIKLAMA:

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), kendisini medh u sena ederken ümmetinin aşırılığa gitmemesini talep etmektedir. Hıristiyanlar, Hz. İsa'ya uluhiyet nisbet etmişler, Allah'ın oğlu demişler, üç unsurlu tek kabul ettikleri Allah'ın bir unsurunun Hz. İsa olduğunu söylemişlerdir. Şu halde, Müslümanların bu çeşit ifratlara düşmemesi talep edilmiş olmaktadır. Hz. Peygamber abdiyet (kulluk) vasfını, risalet vasfından önce zikretmektedir. Hatta, İslam'ı yeni öğrenenlerin kelime-i şehadeti zikrederken yanlışlıkla bu sırayı ters çevirip "şehadet ederim ki sen Allah'ın elçisi ve kulusun" diyenlere: "Ben önce kul, sonra elçiyim" manasında müdahale edip tashihte bulunmuştur. [5]

-5393 -3- وعن أبي بكرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]أثْنَى رَجُلٌ عَلى رَجُلٍ عِنْدَ النِّبىِّ # فقَالَ: وَيْحَكَ قَطَعْتَ عُنُقَ صَاحِبِكَ، قَالَ لَهُ ثَثاً. ثُمَّ قَالَ: مَنْ كَانَ مَادِحاً أخَاهُ َ مَحَالَةَ، فَلْيَقُلْ أحْسِبُ فُناً، وَاللّهُ حَسِيبُهُ، وَ َ أُزَكِّي عَلى اللّهِ أحَداً، أحْسِبُ فُناً كذَا وكَذَا، إنْ كَانَ يَعْلَمُ ذلِكَ مِنْهُ[. أخرجه الشيخان وأبو داود.قوله:

»قطعت عنق صاحبك« أي أهلكته با‘‘طراءِ والمدح والتعظيم عند نفسه فإنه يعجب بذلك فيهلك كأنك قد قطعت عنقه .

3. (5393)- Hz. Ebu Bekre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir adam, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanında bir başkasını medh u sena etmişti.
"Yazık sana! Arkadaşının boynunu kestin" buyurdular ve bunu üç kere tekrar ettiler. Sonra da şu açıklamayı yaptılar:
"Bir kimse kardeşini illa da övecekse bari: "Falancayı zannederim, ona Allah kafidir.[6] Ben Allah'a karşı kimseyi tezkiye etmem (çünkü Allah herkesi benden iyi bilir). -Ondan (böyle bir fazilet) biliyorsa- falanca şöyle şöyledir" desin." [Buhârî, Şehadat 16 , Edeb 54, 95; Müslim, Zühd 65, (3000); Ebu Davud, Edeb 10, (4805).][7]

-5394 -4- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]أمَرَنَا رَسُولُ اللّهِ # أنْ نَحْثُوَ في أفْوَاهِ الْمَدَّاحِينَ التُّرَابَ[. أخرجه الترمذي.»المدّاحون« هم الذين اتخذوا مدح الناس عادة يستأكلون به الممدوح. فأما من مدح على ا‘مر الحسن والفعل المحمود ترغيباً له في أمثاله وتحريضاً للناس على اقتداء به في أشباهه فليس بمدّاح.والمراد »بالتُّرابِ« عينه، أو يكون مؤوّ بمعنى الخيبة والحرمان.

4. (5394)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), meddahların ağzına toprak saçmamızı emretti." [Tirmizî, Zühd 55, (2396).][8]

AÇIKLAMA:

1- Son iki hadis, yüzlerine karşı insanların övülmesini yasaklamaktadır. Birincide, Resulullah, övmeyi "kardeşinin boynunu kesmek"le tavsif buyuruyor. Şarihler bunu: "Övülen kişi, bundan hoşlanır ve ucbe, gurura düşer. Bu ise helake götüren bir durumdur. Resulullah kişinin manevî yıkımını "boynunu

kesmek" -diğer bir hadiste geldiği üzere "sırtını kesmek"- şeklinde ifade etmiştir" diye açıklar. İbnu Battal, ucba (yaptığı amelin yeteceği kanaatine) düşen bir kimsenin meddahın ifade ettiği mübalağalı olan makamda olduğu zannına düşüp kendinde bulunmayan bu mevsuf (ve de mevhum) makama güvenerek ameli ve hayrını artırma gayretini terkedeceğini, böyle bir halin o kimse hakkında helak olduğunu söyler. Hz. Ömer "övme kesmedir" demiştir.

2- Bu sadedde gelen bir Buhârî hadisinde "Resulullah bir kimsenin bir başkasını övdüğünü ve "övgüde aşırı gittiğini" işitti. Bunun üzerine: "Adamı helak etiniz -veya sırtını kestiniz-" buyurdu" dendiğini görmekteyiz. 5392 numaralı hadiste de olduğu üzere, bu hadiste de Itrâ kelimesi kullanılmaktadır. Itrâ, "kişiyi, kişide olmayan vasıfları da kullanarak mübalağalı şekilde övmek" manasında bir kelimedir. Şarihler, kelimenin bu manasını hesaba katarak, hadislerde gelen övme yasağını mübalağalı övmeye, övmeyi uzatıp gitmeye hamletmişlerdir. Bu sebeple, ihtiyaç halinde kişiyi, yanında, yüzüne karşı övmenin de caiz olacağına hükmeder. Yeter ki ifrata, mübalağaya yer verilmesin. Bu kanaatte olan Buhârî hazretleri ilgili hadise şöyle bir bab başlığı koymuştur. "Övmede uzatmanın mekruh olduğuna ve (kişinin tezkiyede, bildiğini söylemesi gerektiğine dair bab." Şarihler, Resulullah'ın kişi hakkında, yüzüne karşı kısaca övgü beyan ederek tezkiyede bulunan kimseye müdahale edip ayıplamadığını örneklerle gösterir. Hattâbi bir kimsenin güzel davranışları sebebiyle onu benzeri güzel fiillere özendirmek ve başkalarını, böylesi güzel hareketlerinde ona uymaya teşvik etmek için övmede hiçbir mahzur bulunmadığını, bunun hadiste yasaklanan "medih" olmadığını belirtir.

3- Yeri gelmişken tezkiye hususunda İbnu Hacer'in zikrettiği bir açıklamayı kaydedeceğiz. Der ki: "Selef bir kimsenin tezkiye edilmesinde (yani iyi hal sahibi olduğunu tesbitte) "iki şahid gerekir mi, tek şahid yeterli olmaz mı" meselesinde ihtilaf etmiştir. Şafiîler, Malikîler ve Hanefîler'den İmam Muhammed'e göre şahitlikte olduğu gibi iki kişi müreccahtır. Tahavi de bu görüşü tercih etmiştir. Çünkü, o hakem makamındadır. Hakemde sayı aranmaz. Ebu Ubeyd, "tezkiyede üçten aşağının sözü kabul edilmez. Rivayette, sahih olan, tek kişinin sözünün makbul olmasıdır. Zira başkasından nakil ise bu bir haberdir, haberde şahid aranmaz, kendisinden ise, hakim durumundadır, bunda da sayı aranmaz" demiştir.

4- Son hadiste geçen "meddahın ağzına toprak saçmak"tan murada gelince: Burada kötülenen meddah, az yukarıda da belirtildiği gibi, insanları, batıl şeylerle yüzüne karşı övendir. Kişide bulunmayan vasıflarla onu tavsif edendir,

övmede mübalağaya kaçandır. Alimler kişide bulunan bir sıfatla onu övmenin bu yasağa girmediğini de belirtirler.
Toprak saçmak, çeşitli te'villere menşe olmuştur. "Bu, onu davranışından dolayı tahkir etmektir, tezlil etmektir", "Ona meddahlığı sebebiyle yüz vermeyin, ihsanda, ikramda bulunmayın; bunlardan mahrum kalsın" demektir, "ağzından çıkan sözlerin, bu davranışının kötü olduğunu, iyi karşılanmadığını ihsasdır, duyurmadır". Övülmüş olan kimseye de bunda bir hatırlatma vardır: Övgü sebebiyle ucba düşme, duyduğun methiyeler seni tuğyana atmasın, sonun şu toprak olmaktır" manasında bir hatırlatma. Bazıları da toprak saçmayı "meddaha dilediğini vermek" diye anlamıştır. Tibi: "Toprak saçmakla, adamı kendinden uzaklaştırmayı, verilecek bahşişlerle dilinden gelecek zararlara karşı ırzını, şerefini korumayı kasdetmiş olması da muhtemeldir" der.[9]

5- Yasak Olan Ve Olmayan Övgünün Farkı:

İbnu Hacer açıklamalarına şöyle devam eder: "Alimler, caiz olan mübalağa ile caiz olmayan mübalağa arasında şöyle bir fark zikrederler: "Caiz olan mübalağayı bir şart veya bir benzetme takip eder. Yasak olanda böyle bir kayıtlama yoktur. Bu husus, ma'sum kişiden sadır olan övmelerde aranmaz. Zira onlar hakkında kayda ihtiyaç duyulmaz. Sahabelerden bazıları hakkında Aleyhissalâtu vesselâm'dan varid olan tavsifler gibi. Bunlarda herhangi bir kayda ihtiyaç duyulmaz. Aleyhissalâtu vesselâm'ın İbnu Ömer hakkında sarfettiği "Abdullah ne iyi kuldur" cümlesinde olduğu gibi.
Gazâli, İhya'da der ki: "Meddah hakkında medhin getireceği zarar şudur: Meddah bazan yalan söyler, bazan övdüğü kimseye övgüsüyle riyakarlık yapar. Hususan, övülen, fasık ve zalim ise. Hz. Enes'in Resulullah'tan naklettiği bir hadiste "Fasık övülürse Rabb Teala gadab eder..." buyurulur. Meddah bazan , muttali olması mümkün olmadığı için tahkik edemediği şeyi söyler. Bu sebeple Aleyhissalâtu vesselâm: "Zannederim desin" buyurmuştur. Bu, şu misalde olduğu gibi: Kişinin "falan zat ehl-i veradır, müttakidir, zahiddir" demesi gibi. Halbuki buna bedel: "Ben onu namaz kılarken veya haccederken veya kurban keserken gördüm" derse daha uygundur. Çünkü buna muttali olması mümkündür. Fakat övülmüş olan kişi hakkında mahzur devam eder. Çünkü, medhin onun içinde kibir veya ucb hasıl etmeyeceğinden, meddahın övgüsüyle şöhret bulan faziletine güvenerek çalışmaya karşı fütura düşmeyeceğinden emin olunamaz. Çünkü, amelde devamlı olanlar umumiyetle, kendilerini yetersiz gören kimselerdir. Eğer övgü, bu muzır unsurlardan azade ise, onda bir mahzur yoktur, hatta bazı hallerde makbuldür bile. İbnu Uyeyne der ki: "Nefsini

hakkıyla bilen kimseye medih zarar vermez." Seleften şöyle diyen de olmuştur: "Kişi yüzüne karşı övülürse şöyle dua etsin: "Allahım Beni insanların bildiği şeylerden dolayı mağfiret buyur, söyledikleri sebebiyle beni muaheze etme! Beni zannettiklerinden de hayırlı kıl." [10]

---

[1] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/202.

[2] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/203.

[3] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/203-204.

[4] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/204.

[5] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/204.

[6] "Allah kâfidir" diye çevirdiğimiz ibâre, hesâb kelimesinden gelme ihtimalini de taşır. Bu takdirde "onun hesabını Allah tutucudur" demek olur. (İbnu Hacer).

[7] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/205.

[8] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/206.

[9] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/206-207.

[10] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/207-208.

MEHİR BÖLÜMÜ

Bu bölümde iki fasıl var

*

BİRİNCİ FASIL

MEHRİN MİKTARI

*

İKİNCİ FASIL

MEHRİN AHKÂMI

UMÛMÎ AÇIKLAMA

Mehir, sadak ve sevk, evlenme sırasında kadına verilmesi gereken bir bedeldir. Nikahın sahih olmasının şartlarından biridir. Bu olmaksızın nikâh sahih olmaz. Ancak bilahere kadın mehrinden vazgeçebilir. Zirâ mehir kadının şahsi malıdır, onu dilediği gibi tasarruf eder, kimse karışamaz şöyle veya böyle tasarruf etmek için kimse onu icbar edemez. Evlenilen kadın ehl-i kitap dahi olsa mehir hakkı aynen mevcuttur.
Mehrin nikâh için şart olması, Kur'ân-ı Kerim'de yer almış olmasından ileri gelir. Ayet-i kerime:
"Kadınlara mehirlerini cömertçe verin. Eğer ondan gönül hoşluğu ile size bir şey bağışlarsa onu âfiyetle yeyin." (Nisâ 4).
Mehrin âzâmî miktarı hususunda bir hudud yoktur. Resûlullah devrinde, mehir olarak hurma bahçesinin bile verildiği olmuştur.
Asgarî miktarı hususunda ülemâ ihtilâf eder. Hanefîlere göre en az on dirhem gümüş olmalıdır.
Mâlikîlere göre hâlis altından bir dinarın dörtte biri, hâlis gümüşten de üç dirhemdir veya bunların kıymetinde maldır.
İmam Şâfiî, Ahmed İbnu Hanbel, Sevrî, Dâvud-u Zâhirî, İbnu Ebî Leylâ'ya göre, mehrin muayyen bir miktarı yoktur. Her mal olan şey az olsun çok olsun mehir

olabilir. Bununla beraber İmam Ahmed İbnu Hanbel'e göre mehrin on dirhemden az olmaması müstehabtır, dörtyüz dirheme kadar olması mesnundur, ziyade olmasında bir beis yoktur.
Nikâh akdi sırasında mehir miktarının tesbit edilmesi sünnettir. Akid zamanında mehir belirlenmemiş ise veya belirlenen miktar sahih kabul edilmemiş ise buna mehr-i misil gerekir. Yani o devirde o bölge halkı, o emsal kadının nikâhında ne miktar mehir vermeyi örfleştirmiş ise o esas alınır. Buna mehr-i misil denir. Nikâh sırasında zikredilen mehre, mehr-i müsemmâ denir.
Mehr-i müsemmânın âzâmi miktarına şer'an miktar tayin olunmamış, iki tarafın mütâbakatına bırakılmıştır. Akid sırasında tesmiye edilen yani bilfiil zikredilerek mütabakatla tesbit edilen meblağ ne kadar yüksek olursa olsun, onun kadına ödenmesi gerekir. Bu husus, âyet-i kerime ile garanti altına alınmıştır: "Bir eş yerine başka bir eş almak isterseniz, birincisine bir yük altın vermiş olsanız bile, ondan bir şey almayın..." (Nisâ 20). Burada Rabbimiz Teâlâ Hazretleri boşanma halinde, kadına mehr-i müsemmânın bir yük altın bile olsa verilmesini emreder. Yük'ün sayısı, kilosu yoktur. Bu hususta Hz. Ömer'e itiraz eden kadının kıssası meşhurdur: Hz. Ömer (radıyallâhu anh), kadınlara verilen bu mehrin âzamî miktarını tesbit etmek niyetiyle, bir cuma hutbesinde: "Kadınlara mehir verirken aşırı gitmeyin..." deyince, cemaatten bir kadın atılarak: "Ey Ömer, senin buna hakkın yok. Zirâ âyet-i kerime'de Cenâb-ı Hakk: "Birisine bir yük altın da vermiş olsanız bile ondan birşey almayın..." buyurmuştur" der. Hz. Ömer kadına hak verir ve kararından rücû eder.
Yeri gelmişken şunu da belirtelim: Mehir, evlenme anında peşin verilebileceği gibi, önce borçlanıp sonra da verilebilir. Veya bir kısmı önce verilir, bir kısmı borç olarak tesbit edilir, sonradan ödenir. Peşin ödenene mehr-i muaccel denir. Koca, hayat boyu borçlu kalabilir. Bu esnada boşanma olursa, boşanma sırasında erkeğin mehir borcunu ödemesi gerekir. Ölmüş ise geride bıraktığı mal, vârisler arasında taksim edilmezden önce, ondan mehir ödenir, geri kalan, taksime tabi tutulur.
Görüldüğü üzere, mehir müessesesi son derece ciddi bir müessesedir ve kadınların korunmasına, istikballerinin garanti edilmesine yöneliktir.
Bugün bu müessesenin işletilmemesinden hâsıl olan bir kısım ızdırapların günahı İslâmiyet'e yükletilemez. Aksamaların vebâli, müesseseyi işletmeyen, bu emre riâyet etmeyen cemiyete ve müslümanlara aittir. Bir de kadınlarımızın cehaleti bu meselede büyük rol oynamaktadır. Bu hususları bilip, evlenme sırasında açık ve net olarak medar-ı bahs edip gereğini yapması gerekir. Mehir gibi ağır, maddi bir yükün altına giren bir erkek karısını kolay kolay boşayamaz.

Çok mevziî ve aksaktopal bir vaziyette câri olan bu müessesenin, aslî ruhuna uygun olarak ihyası, kadınlarımızın himayesi, boşanmaların azalması, İslâm'a yöneltilen iftiraların yersiz olduğunun fiilen gösterilmesi için gereklidir. وبِه نَسْتَعِينَ [1]

BİRİNCİ FASIL

MEHRİN MİKTARI

-3452 -1- عن سهل بن سعد رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]جَاءَتِ امْرَأةٌ إلِى رَسُولِ اللّه # فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللّهِ؟ جِئْتُ أهَبُ نَفْسِي لَكَ. فَنظَر إليْهَا فَصَعَّدَ النَّظَرَ فِيهَا وَصَوَّبهُ وَطَأطَأ رَأْسَهُ. فَلَمَّا رَأتْ أنَّه لَمْ يَقْضِ فِيهَا شَيْئاً جَلَسَتْ. فقَامَ رَجُلٌ فقَالَ: يَا رَسولَ اللّهِ إنْ لَمْ يَكُنْ لَكَ بِهَا حَاجَةٌ فَزَوِّجْنِيهَا، فقَالَ: فَهَلْ عِنْدَكَ مِنْ شَيْءٍ؟ فقَالَ: ؛ وَاللّهِ يَا رسولَ اللّهِ. فقَالَ: اذْهَبْ إلى أهْلِكَ فَانْظُرْ هَلْ تَجدْ شَيْئاً فَذَهَبَ. ثُمَّ رَجَعَ فَقَالَ: ؛ وَاللّهِ يَا رَسُولَ اللّهِ! مَا وَجَدْتُ شَيْئاً. فقَالَ: انْظُرْ وَلَوْ خَاتَماً مِنْ حَدِيدٍ. فَذَهَبَ ثُمَّ رَجَعَ فقَالَ: َ وَاللّهِ يَا رسَولَ اللّهِ، وَ خَاتماً مِنْ حَدِيدٍ. ولَكِنْ هذَا إزَارِي. قالَ سَهْلٌ: مَالَهُ رِدَاءٌ، فَلَهَا نِصْفُهُ فقَالَ #: مَا تَصْنَعُ بِإزَارِكَ إنْ لَبِسْتَهُ لَمْ يَكُنْ عَلَيْهَا مِنْهُ شَيْءٌ وَإنْ لَبِسَتْهُ لَمْ يَكُنْ عَلَيْكَ مِنْهُ شَيْءٌ. فَجَلَسَ الرَّجُلُ حَتّى إذَا طَالَ مَجْلِسُهُ قَامَ فَرَآهُ رسولُ اللّهِ # مُوَلِّياً فَأمَرَ بِهِ فَدُعِى فقَالَ: مَاذَا مَعَكَ مِنْ الْقُرآنِ؟ قالَ: مَعِي سُورَةُ كَذَا وَكَذَا، عَدَّدَهَا. فقَالَ: تَقْرَؤُهُنَّ عَنْ ظَهْرِ قَلْبِكَ؟ قالَ: نَعَمْ. قالَ: اذْهَبْ، فقَدْ مَلّكْتُكَهَا[. وفي رواية: »أنْكَحْتُكَهَا بِمَا مَعكَ مِنَ الْقُرآنِ«. أخرجه الستة .

1. (3452)- Sehl İbnu Sa'd (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a bir kadın gelerek:

"Ey Allah'ın Resûlü, dedi. Sana nefsimi bağışlamaya geldim."

Aleyhissalâtu vesselâm kadına şöyle bir nazar edip sonra tepeden tırnağa gözden geçirdi, bir de sâbit baktı ve sonunda (hiçbirşey söylemeden) başını yere eğdi.

Kadın, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, hakkında hiç bir hükme varmadığını görünce oturdu. Derken bir adam doğrulup:

"Ey Allah'ın Resûlü! Sizin ona ihtiyacınız yoksa onu bana nikahlayın!"dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Yanında (buna mehir olarak verecek) bir şeyler var mı?" diye sordu. Adam:
"Vallahi yok ey Allah'ın Resûlü!" deyince:
"Ailene git, bir şeyler bulabilecek misin bir bak!" dedi. Adam gitti ve az sonra geri geldi:
"Hayır, vallahi ey Allah'ın Resulü hiç bir şey bulamadım!" dedi. Resûlullah tekrar:
"İyi bak, demirden bir yüzük de mi yok!" buyurdu. Adam tekrar gidip yine geri geldi ve:
"Hayır! Vallahi ya Resûlullah, demirden bir yüzük bile yok! Ancak işte şu izârım[2] var, yarısı onun olsun" dedi. Sehl der ki: "Adamın ridası yoktu" Aleyhissalâtu vesselam:
"İzarın ne işe yarar? Onu sen giyecek olsan onun üzerinde birşey olmayacak, şayet o giyecek olsa senin üzerinde bir şey kalmayacak!" buyurdular. Bunun üzerine adam oturdu. Epey bir müddet oturduktan sonra, kalktı.
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onun döndüğünü görünce, geri çağırılmasını söyledi. Adamı çağırdılar.
"Kur'ân'dan ne biliyorsun (hangi sureler ezberinde?)" diye sordu. Adam:
"Şu şu sûreleri biliyorum!" diye bildiklerini saydı.
"Yani sen bunları ezbere okuyor musun?" diye tekrar sordu. Adam:
"Evet!" deyince, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Haydi git, ben kadını sana temlîk ettim" buyurdu."
Bir rivayette: "Kur'an'dan bildiklerin(i öğretmen) mukabilinde onu sana nikâhladım" buyurdu."[3]

-3453 -2- وفي رواية ‘بي داود عن أبي هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه:]قُمْ فَعَلِّمْهَا عِشْرِينَ آيَةً وَهِيَ امْرَأَتُكَ[.

2. (3453)- Ebu Dâvud da kaydedilen bir Ebu Hüreyre rivâyetinde: "Kalk buna yirmi âyet öğret, o senin hanımındır" denmiştir.[4]

3454 -3- وفي أخرى له عن جابر رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قال رسولُ اللهِ #: مَنْ أعْطَى في صَدَاقِ امْرَأتِهِ مِلْءَ كَفِّهِ سَوِيقاً أوْ تَمْراً فَقَدْ اسْتَحَلَّ[.

3. (3454)- Yine Ebu Dâvud'un Câbir'den yaptığı bir diğer rivayette: "Resûlullah: "Kim mehir olarak bir avuç kavud veya hurma verirse kadını kendine helâl kılmış olur" buyurmuştur.[5]

3455 -4- وعن عبداللّه بن عامر عنْ أبِيهِ:]أنَّ امْرَأةً مِنْ بَنِي فَزَارَةَ تَزَوَّجَتْ عَلى نَعْلَيْنِ. فقَالَ رسُولُ اللّهِ #: أرَضِيتِ مِنْ نَفْسِكِ وَمَالِكِ بِنَعْلَيْنِ؟ قالَتْ نَعَمْ. فأجَازَهُ النّبِيُّ #[. أخرجه الترمذي وصححه .

4. (3455)- Abdullah İbnu Âmir babasından naklediyor: "Benî Fezâre' den bir kadın bir çift ayakkabı mehir mukabilinde evlendi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Nefsin ve malın için bir çift ayakkabıya razı mısın?" diye sordu. Kadın: "Evet!" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu evliliğe müsaade etti."[6]

AÇIKLAMA:

1- Burada, nefsini Resûlullah'a bağışlayan bir kadın ve bu vesile ile teselsül eden bir kısım gelişmeler mevzubahistir. Bu hadise Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hayatında tek değildir, birkaç kere vukûa gelmiştir. Hatta âyet-i kerime bu meseleye sârih olarak temas eder: "...Nefsini peygambere (mehirsiz) hibe eden mü'min kadın..." (Ahzâb 50).
Vak'anın teaddüdünden olacak, nefsini hibe eden kadının ismi muhteliftir. Kimisi zayıf, kimisi sahih muhtelif rivayetler, şu kadınların nefislerini Resûlullah'a hibe ettiklerini belirtir: Havle Bintu Hakîm veya Ümmü Şerîk, Fâtıma Bintu Şüreyh,

Leyla Bintu'l-Hatim, Zeyneb Bintu Huzeyme, Meymûne Bintu'l-Hâris. İbnu Abbâs, (radıyallâhu anhümâ), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın (mubah olmalarına rağmen) nefsini hibe edenlerden hiçbiri ile evlenmediğini belirtmiştir.

2- Hadiste geçen sana temlîk ettim tabirinin "sana mehirsiz olarak nikahladım" ma'nâsında anlaşılması gerektiği belirtilmiştir. Çünkü İslâm'da hür kimsenin köleleştirilmesi diye bir şey mevcut değildir.

3- Tepeden tırnağa baktı tabirinin Arapça aslını Kurtubî "Yukarıdan aşağıya, aşağıdan yukarıya birkaç sefer (teemmül ederek, tedkik ederek) baktı" diye anlar.

4- Vak'anın sadedinde olduğumuz vechinde, Resûlullah'ın en sonda başını önüne eğip sükut buyurduğunu ifade eder. Ancak, bir başka vechinde: "Benim kadına ihtiyacım yok!" dediği belirtilir. İbnu Hacer, iki rivayeti şöyle te'vil eder: "Öyle anlaşılıyor ki, Resûlullah önce sükut buyurarak ihtiyacı olmadığını ifâde etti. Kadın talebini tekrarlayınca bizzat sözle tasrih etmek zorunda kaldı."
Resûlullah'ın sükûtu bir başka edebtir. Çünkü kadının yüzüne karşı menfi cevap vermek istememiş, ancak kadın ümidle ısrar edince mecbur kalmıştır. Vahiy beklemek üzere veya vereceği uygun cevabı hazırlamak üzere cevabı geciktirmiş olabileceği de söylenmiştir.

5- Kadına tâlib olan zâtın, Ensârdan biri olduğu belirtilmiş, ancak ismi tasrih edilmemiştir. Bu zâtın, vücudunu belden aşağı örten bir izârdan başka bir giyeceği olmadığı anlaşılıyor. Burada şunu belirtelim ki kıssa sahibi zâtın fakirliğini ve bu meyanda bir ridâsının dahi yokluğunu ifade için, râvi: Sehl (radıyallahu anh)'ın açıklayıcı mahiyetteki "onun ridası da yoktu" cümlesi kıssa sahibinin sözlerinin arasına girince "onun ridası da yoktu"'dan sonraki kelâm Sa'd'a mal edilerek, ifadeye şöyle bir ma'nâ verilmiştir.
"Bir ridası yoktu ki onu da kadına vererek üzerindekilerin yarısını ona vermiş olsun." İbnu Hacer, müteahhir ulemâdan bir kısmının ma'nâ sahih de olsa, bu hatalı esasa dayandıklarını belirtir.
Şu halde, yanında değil, evinde de bir demir yüzük veya benzeri bir şey bulamayan Ensarî tek varlığı olan izarını göstermiş ve onun yarısını vermeyi teklif etmiş oluyor. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Bunu kendin kullanıyorsun, kadına verecek olsan çırılçıplak kalacaksın, öyleyse izârını mevzubahis etme" ma'nâsında irşadda bulunuyor. İbnu Hacer, buradaki nefiyden maksad kemâldir öyleyse "izârını ikiye bölünce ne sen tam bir tesettür sağlayabilirsin ne de kadın, şu halde izarını bölme" ma'nâsında bir tevilde bulunur ve hadisin bir vechinin bu tevili teyid ettiğini belirtir: Adam: "Vallahi

şu izarımdan başka birşey bulamadım. Bunu kadınla kendi aramda taksim edeyim"dedi. Resûlullah: "Elbisende senin ihtiyacını taşan bir fazlalık yok" dedi. Keza bir başka rivayette: "...Lâkin şu ridamı bölüp yarısını kadına verebilirim, geri yarısı da bana kalır" demiştir. Sonuçta Kur'an'dan öğretebileceği birkaç sure üzerine anlaştırıyor.
Yani bu hadiste Resûlullah birkaç sure öğretilme işini, kadına verilecek olan mehir olarak takdir ediyor. Bu sureler kaç tanedir, hangileridir? gibi sorulara çok kesin olmayan değişik ve farklı cevaplar rivayetlerimizde gelmiştir.

* Bir rivayette: "Resûlullah bir kadınla erkeği, Kur'an'dan kadına iki sure öğretmesi şartıyla evlendirdi"denir.

* Bir rivayette adamın, Bakara veya onu tâkib eden sureyi bildiğini söylediği tasrih edilmiştir.

* Bir başka rivayette, sûretu'l-Bakara ve sûretu'l-Mufassal'ı bildiği belirtilir.

* Bir başka rivayette, "Resûlullah, Ashabından yanında hiçbir şeyi olmayan bir erkeği Bakara suresini öğretmek şartıyla evlendirdi" denir.

* Bir başka rivayette, mehir olarak mufassal surelerden birini öğretme şartıyla evlendirdiği;

* Bir başka rivâyette "kadına yirmi âyet öğret, o, artık karın olsun" dediği;

* Bir başka rivayette: "Onu sana, dört veya beş sûre öğretmen şartıyla nikahlıyorum" buyurduğu;

* Bir başka rivayette: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), (bir erkeği), kadına Kur'an'dan bir sure öğretmesi kaydıyla evlendirdi" dediği;

* Bir rivayette adam, Resûlullah'ın; "Kur'an'dan bir şey biliyor musun?" sualine: "İnnâ a'tâyna kelkevser" cevabını verdiği, Aleyhissalâtu vesselâm'ın, "bunu ona mehir yap!" ferman ettiği belirtilmiştir.
İbnu Hacer bu çeşitten çeşitli rivayetleri kaydettikten sonra bu farklılıkları iki ihtimal üzere cem eder:

* Râviler hâdise ile ilgili farklı yönleri zaptetmiş olabilir. Biri diğerinin zaptetmediğini zaptetmiştir.

* Hâdise bir değil, müteaddiddir.Buna bir üçüncü ihtimal olarak; Hem hâdisenin müteaddid olması, hem de her birinin farklı şekillerde rivayet edilmiş olması da söylenebilir.

6- Hadisten ulemâ pek çok hüküm çıkarmıştır. Buhârî bu maksadla hadîsi

vekâlet, Kur'ân'ın faziletleri, nikâh, libâs, tevhid gibi bölümlerde farklı bâblarda tekrar etmiştir. Biz mehirle ilgili bazılarına dikkat çekeceğiz:

* Nikâh için mehir şarttır fakat asgarî bir sınırı yoktur. Şartlara göre, Kur'an'dan İnnâ a'taynâ suresinin öğretilmesi bile, yerine göre mehir olarak takdir edilebilmektedir. Nitekim, bahsin umumi açıklama kısmında belirttiğimiz üzere, başta Şâfiî ve Ahmed İbnu Hanbel olmak üzere birçok fakih bu hükmü esas almıştır. İmamlar arasında bu mesele üzerine geçen münâkaşa ve delillerine girmeyeceğiz. Ancak şunu bir kere daha belirtmek isteriz: Nikâh için mehrin şart olduğunda, câriye dışında, mehirsiz kadına temasın haram olduğunda İslâm ulemâsı icma etmiştir. Peşin verecek bir şey olmasa bile, akid sırasında muahharan ödenecek olan meblağ zikredilmelidir. Bu ihmal edilirse, mihr-i misil var kabul edilir.

* Sadece Resûlullah'a mahsus olmak üzere hibe kelimesiyle nikâhın cevazı. Bu, ümmetten bir başkası için câiz görülmemiştir.

* İmam, kimsesi olmayan kadını, kendi rızası olunca evlendirilebilir. Bu yetkinin de sadece Resûlullah'a ait olduğunu söyleyen âlim de vardır. Ancak esas olan, belirtilen husustur.

* Evlenmek istenen kadının mehâsinini teemmül etmeye cevaz var. Bu teemmül, kadına hakiki talepten önce veya evlenmeye kesin karar vermezden önce de olabilir, câizdir. Zira Resûlullah birkaç kere, tepeden tırnağa kadını nazardan geçirmiştir.

* Hibe, kabulle gerçekleşir. Rivayette kadın nefsini hibe etmiş ise de, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) "kabul ettim" demediği için kadın Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevcesi olmamıştır.

* Herhangi bir evlenme talebini, karşı taraf reddedince, bir başka talep câizdir.

* Nikâh için akid sırasında mehir miktarının belirtilmesi evlâdır, ihtilâfı önler, kadının menfaati daha iyi korunmuş olur. Çünkü kadın, gerdekten önce ayrılacak olursa mehr-i müsemmânın yarısına hak kazanır.

* Mehir borcunun geciktirilmeden ödenmesi müstehabtır.

* Hadis, yemin teklif edilmeden te'kiden yemin edilmesinin caiz olduğunu gösterir, ancak ulemâ zaruret yoksa "mekruh"tur der.

* Mehir için kıymeti bulunan bir şey ileri sürülmelidir. Kıymetsiz bir şeyin mehir olamayacağında, böyle bir şeyle nikâhın haram olduğunda icma edilmiştir.

Müslim'in bir rivayetinde Hz. Câbir: "Resûlullah zamanında, bir avuç "hurma" veya unla nikâhı helâl addederdik. Bu hal, Hz. Ömer'in yasaklamasına kadar devam etti" der. Beyhakî, Hz. Ömer'in miktara bağlı bir yasak koymadığını, mehrin ta'ciliyle ilgili bir yasak koyduğunu, aslolanın Hz. Câbir'in söylediği önceki durum olduğunu belirtir.

* Cumhur bu rivayete dayanarak "Demir yüzük ve ona muâdil değerdeki eşya ile nikâh caizdir" demiştir. Bazı âlimler demirden yüzüktabirinin mehir miktarında azlığı ifade için mübâlağa maksadıyla kullanıldığını söylemiştir.

* Bazı âlimler, bu hadiste peşin verilmesi gereken mehrin mevzubahis olabilme ihtimali üzerinde durmuştur. Yani, gerdekten önce mutlaka peşin bir şeyler verilmeli, mehir kılınmalıdır demiştir.
Bazıları: "Bu miktar, mezkur şahsa aittir, başkası için câiz olmaz" demiştir. Ancak, "hadislerde gelen hükmün hususiyet arzettiğini söylemek delile tâbidir, delil yoksa hükmün âmm olması esastır, burada öyle bir delil yoktur" diye itiraz edilmiştir.

* Bazıları, "demir yüzük kullanılması caizdir" demiştir.

* Bazıları: "Mehrin ta'cili vacibtir, te'hiri caiz olsaydı, Resûlullah mehir olarak tesbit edilecek miktarı bilahere ödemeye muktedir olup olmadığını sorardı" demiştir. Buna cevaben: "Resûlullah evlâ olana işaret etmek istemiş olabilir, vacibi takrir değil" denmiştir.

* Kişinin mülkiyetinde bulunan bir şeyi mehir olarak vermesi, onu mülkiyetinden çıkarır. Mesela: Câriyesini mehir olarak verse, artık onunla cinsî münâsebet haram olur. Câriyeyi, yeni sâhibinin izni olmadan istihdam da edemez.

* Bazıları bu hadisten şu hükmü çıkarmıştır: "Bir kimse birisine: "Filanca kadını bana nikâhla" dese, o da: "Onu sana şu miktar mehirle nikahladım" dese, nikâh akdinin sıhhati için bu yeterlidir; zevc'in kabul ettim demesine gerek yoktur." Hanefîlerden Ebû Bekr er-Râzi bu görüştedir. Şâfiîlerden Râfiî bunu zikretmiştir. Bu görüş, bazı itirazlar getirmiştir.

* Bazı âlimler nikâh ve tezvic kelimeleri kullanmadan, bu ma'nâya delâlet eden başka kelimelerle de nikah akdinin yapılabileceğine hükmetmiştir, yeter ki nikâh kasdına delâlet eden temlîk, hibe, sadaka, bey' gibi bir kelimeye mehrin zikri mukarenet etsin. Bu görüş sahipleri icâre, âriyet ve vasiyet lafızlarının kullanılmasını nikâh için yeterli bulmazlar. İhlâl (helâl kılma), ibâhe (mübah

kılma) kelimelerinde ihtilaf edilmiştir. Hanefîler nikâh kasdı ile ebedîliğe delâlet eden her lafzın yeterli olacağını söyler. Bunu, sadedinde olduğumuz hadisin "onu sana temlik ettim" lafzından çıkarırlar. İhtilâf, hadisin başka vechinde "onu sana zevce kıldım" şeklinde gelmiş olmasından ileri elmiştir. Bu hususta bazı ihtilâflar olmuştur.

* Bir kimsenin kıymetçe kendisinden çok üstün olanla evlenme arzusu izhâr etmesi kınama sebebi olamaz.

* Nikâhı kıyılan kadının sükutu teyid sayılır. Yeter ki onu, konuşmaktan korku veya hayâ veya benzeri bir şey men etmemiş olsun.

* Kufüvlük (denklik) hür olmakta, dinde, nesebte aranır, malda değil; zira hadiste adamın hiç bir şeyi olmadığı halde, kadın razı oldu.

* İhtiyaç sahibi, ihtiyacını talepte ısrarlı olmamalı, rıfk ve teennîden ayrılmamalıdır.

* Fakir kişi, mehir bulabildi ise, diğer vecibeleri yerine getirip getiremeyeceği araştırılmadan evlendirilebilir, yeter ki hâli bilinsin ve beğenilen birisi olsun. Nitekim, hadiste sâdece mehir üzerinde durulmuştur.

* "Şahid olmasa da nikâh sahih olur" diyen olmuşsa da, bu hadisenin cemaat huzurunda olduğu belirtilmiştir. İbnu Habîb: "Bu hadis "Veli ve âdil iki şâhid olmadıkça nikâh sahih olmaz" hadisi ile mensuhtur" demiştir.

* Veli olmasa da nikâh sahih olur diyen olmuş ise de; ona da: Kadının hususî velisi olmaması mümkün, ancak "Sultan, velisi olmayanın velisidir" hadisi mucibince, Resûlullah kadının velisi sayılacağından bu da reddedilmiştir.

* İmam raiyyetinin meselelerine ilgi göstermelidir, en hayırlıya irşadda bulunmalıdır.

* Mehirde karşılıklı rıza ve mutabakat esastır.

* Kadın evlenme teklifi yapabilir.[7]

3456 -5- وعن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]تَزَوَّجَ أبُو طَلَحَةَ أمَّ سُلَيم رَضِيَ اللّهُ عَنْها فَكَانَ صَدَاقُ مَا بَيْنَهُمَا ا"سْمَ. أسْلَمَتْ أمُّ سُلَيْم قَبْلَ ًأبِي طَلحَةَ فَخَطَبَهَا فَقَالَتْ: إنِّي قَدْ أسْلَمْتُ فإنْ أسْلَمْتَ نَكَحْتُكَ.

فَأَسْلَمَ. فَكَانَ صَدَاقُ مَا بَيْنَهُمَا ا‘‘سْمَ[. أخرجه النسائي .

5. (3456)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) buyurdular ki: "Ebû Talha, Ümmü Süleym (radıyallâhu anhâ)'la evlendi. Aralarındaki mehir müslüman olmaktı. Ümmü Süleym, Ebû Talha'dan önce müslüman olmuştu. Ebû Talha, Ümmü Süleym'i istetince, Ümmü Süleym: "Ben müslüman oldum, sen de müslüman olursan evlenirim" dedi. Bunun üzerine o da müslüman oldu. Ümmü Süleym'in mehir olarak istediği şey müslüman olması idi."[8]

-3457 -6- وعن أبِي العَجْفَاءِ السُلميِّ قال:]خَطبَ عُمَرُ رَضِيَ اللّهُ عَنْه يَوْماً فقَالَ: أَ تَغَالَوْا في صَدُقَاتِ النِّسَاءِ. فإنَّ ذلِكَ لَوْ كَانَ مَكْرُمَةً في الدُّنْيَا وَتَقْوى عِنْدَ اللّهِ في إِŒخِرَةِ كَانَ أَوْكُمْ بِهِ رسولُ اللّهِ #، مَا أَصْدَقَ امْرَأَةً مِنْ نِسَائِهِ وَ أُصْدِقَتِ امْرَأةٌ مِنْ بَنَاتِهِ أَكْثَرَ مِنَ اثْنَتَيْ عَشْرَةَ أَوْقِيَّةَ[. أخرجه أصحاب السنن .

6. (3457)- Ebû'l-Acfâ es-Sülemî anlatıyor: "Bir gün, Hz. Ömer (radıyallâhu anh), cuma hutbesi verdi ve hutbede şöyle söyledi: "Sakın, kadınların mehirlerini artırmayın, zira bu, eğer dünya için bir şeref, âhiret için de bir takva olsaydı buna en çok Resulullah lâyık idi. Halbuki O, kadınlarından veya kızlarından hiç birine oniki okiyyeden fazla mehir takdir etmemiştir."[9]

-3458 -7- وعن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنْها:]وَسئلت كم كان صداقُ رسولِ اللّهِ # ‘زْوَاجِهِ؟ قَالَتْ: ثِنْتَيْ عَشْرَةَ أُوقِيَّة وَنَشّا، أتَدْرِي مَا النَّشُّ؟ قُلْتُ: َ. قالَتْنِصْفُ أُوقِيِّة، فذلِكَ خَمْسُمِائَةِ دِرْهَم[. أخرجه مسلم وأبو داود والنسائيً .

7. (3458)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ)'ya: "Resulullah (aleyhissalâtu

vesselâm)'ın hanımlarına verdiği mehir ne idi?"diye sorulmuştu şu cevabı verdi: "Oniki okiyye ve bir neşş idi. Neşş nedir biliyor musunuz? Yarım okiyyedir. Bunun tamamı beşyüz dirhem eder."[10]

-3459 -8- وعن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أنَّ رسولَ اللّه #: أعْتَقَ صَفِيَّة رَضِيَ اللّهُ عَنْها وَجَعَلَ عِتْقَهَا صَدَاقَهَا[. أخرجه الخمسة .

8. (3459)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Safiyye (radıyallâhu anhâ)'yı âzad etti ve onun âzadlığını mehri yaptı."[11]

-3460 -9- وعنه رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]لَمَّا قَدِمَ عَبْدُالرَّحْمنِ بنَ عَوْفٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه آخى النَّبىُّ # بَيْنَهُ وَبَيْنَ سَعْدِ بنِ الرَّبِيع ا٭نْصَارِيِّ، وَعِنْدَ ا٭نْصارِيِّ امْرَأتَانِ فَعَرَضَ عَلَيْهِ أنْ يُنَاصِفَهُ أهْلَهُ وَمَالَهُ. فقَالَ لَهُ: بَارَكَ اللّهُ لَكَ في أهْلِكَ وَمَالِكَ، دُلُّونِي عَلى السُّوقِ. فأتَى السُّوقَ فَرَبِحَ شَيْئاً مِنْ أقِطٍ وَسَمْنٍ. فَرَآهُ النَّبِيُّ # بَعْدَ أيَّام وَعَلَيْهِ وَضَرٌ مِنْ صُفْرةٍ. فقَالَ: مَهْيَمْ يَا عَبْدَالرَّحْمنِ؟ قالَ: تَزَوَّجْتُ أنْصَارِيّة. قالَ: فَمَا سُقْتَ إلَيْهَا؟ قالَ: وَزَنَ نَوَاةٍ مِنْ ذَهَبٍ. قالَ: أوْلِمْ وَلَوْ بِشَاةٍ[. أخرجه الستة.وزاد في رواية: بعد قوله »منْ ذَهَبٍ قال: فبَارَكَ اللّهُ لَكَ«.»الْوَضَرُ« هنا: أثر من خُلوف أو طِيب.»وَمَهْيَمْ« كلمة يمانية بمعنى ما أمرك وما شأنك.»وَالنَّوَاةُ« اسم لما وزنُهُ خمسةُ دَرَاهِمَ كَمَا سموا ا٭ربعين أوقية والعشرين نشاً .

9. (3460)- Yine Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor:

"Abdurrahman İbnu Avf (radıyallâhu anh) Medine'ye gelince Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onu Sa'd İbnu Rebî el-Ensârî ile kardeşledi. el-Ensarî (zengin birisiydi ve) iki hanımı vardı. Abdurrahman'a malını ve ehlini yarı yarıya paylaşmayı teklif etti. Abdurrahmân:
"Allah malını ve ehlini sana mubârek kılsın. Bana pazarı göster kâfi!" dedi. Pazara geldiler. O gün keş ve yağ alıp satmaktan bir miktar kazanç elde etti. Bir müddet sonra, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), onunla karşılaşınca, üzerinde sürünme maddesinin izlerini gördü ve:
"Hayırdır! Neler oldu Ey Abdurrahmân?" diye sordu.
"Ensârî, bir kadınla evlendim!" dedi. Resûlullah:
"İyi de kadına mehir olarak ne verdin?" buyurdu. Abdurrahmân:
"Bir nevât (beş dirhem) altın!" deyince, Aleyhissalâtu vesselâm:
"Birde ziyafet ver, bir tek koyunla da olsa!" ferman etti." [12]

Bir rivayette "...altın" kelimesinden sonra "Allah sana mübarek kılsın" ziyadesi vardır.[13]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın teşkilatçılığını, Ashab'ın İslâm için, din kardeşleri için fedâkarlıkta ne derecelere ulaştıklarını görmede fevkalâde ehemmiyeti olan bir rivayettir.

2- Hadisin burada kaydedilmeyen vecilerinde bâzı kıymetli ziyadeler var.

Meselâ Buhârî'nin bir rivayetinde Sa'd İbnu Rebî, Abdurrahman İbnu Avf (radıyallâhu anhümâ)'ya şöyle der: "Ben Ensâr'ın en zenginiyim. Malımı ikiye böleyim. Ayrıca iki tane de hanımım var. Bak, bunlardan hangisi hoşuna giderse onu bana söyle, boşayayım, iddeti (bekleme müddeti) sona erince onunla evlen."
Rivâyette görüldüğü üzere, ticârî ruha sahip olan Abdurrahman (radıyallâhu anh), ondan sadece alışveriş merkezini, çarşıyı sorar. Kendisine Kaynuka Çarşısı gösterilir. Orada yağ, peynir alışverişiyle para artırır ve kısa bir müddet sonra mehir olarak verecek kadar para biriktirerek Medineli bir kadınla evlenir.

3- Mehir kelimesi sevk olarak ifade edilmiştir. En-Nihâye'de Arapların, câhiliye devrinde mehir olarak, kadına deve göndermeleri sebebiyle mehre sevk (gönderme) dendiğini, zaman içinde, bu maksadla verilen her şeye sevk dendiğini açıklar. Böylece kelime mehrin müterâdifi olur, sadak gibi.
Bu hadis Abdurrahman'ın mehir olarak bir nevât altın verdiğini ifade ediyor. Nevât, beş dirhem ağırlığında bir miktarın adıdır, bir birimdir. Nitekim kırk dirhem ağırlığı okiyye, yirmi dirhem ağırlığa da neşş denir. Şu halde nevât, neşş, okiyye birer ağırlık birimi olmaktadır.[14]

-3461 -10- وعن أم حبيبة رَضِيَ اللهُ عَنْها:]أنَّهَا كَانَتْ تَحْتَ عُبَيْدِ اللهِ بنِ جَحْشٍ، فَمَاتَ بِأرْضِ الحَبَشَةِ فَزَوَّجَهَا النَّجَاشِيُّ رَحِمَهُ اللهُ تَعَالى النَّبِيَّ # وَأمْهَرَهَا عَنْهُ أرْبَعَةَ آفِ دِرْهَمٍ وَبَعَثَ بِهَا إلَيْهِ مَعَ شُرَحْبِيلَ بنِ حَسَنَةَ وَكَتَبَ بذلِكَ إلى رسُولِ اللهِ # فَقَبِلَ[. أخرجه أبو داود والنسائي .

10. (3461)- Ümmü Habîbe (radıyallâhu anhâ)'nın anlattığına göre, Ubeydullah İbnu Cahş'ın nikahı altında idi. Ubeydullah Habeşistan'da vefat etti. Necâşi rahimehullah, onu Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a nikâhladı. Ve Resûlullah'a bedel, Ümmü Habîbe'ye dörtbin dirhem mehir verdi. Sonra onu, Aleyhissalâtu vesselâm'a Şürahbil İbnu Hasene ile birlikte gönderdi ve (mehir miktarını) Resûlullah'a mektupla bildirdi. Resûlullah aynen kabul etti."[15]

AÇIKLAMA:

1- Ümmü Habîbe (radıyallâhu anhâ), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevce-i pâklerinden biridir. O sıralarda Mekkelilerin şefi durumundaki Ebû Süfyân'ın kızıdır. Resûlullah'ın bununla evlenmesi, Mekke ile Medine arasının yumuşamasını sağlamıştır. Hatta bir ara Ebû Süfyân, Medine'ye kadar gelip, adamlarınca ihlâl edilen Hudeybiye Sulhü'nün yenilenmesine çalışmıştır. Medine'ye gelince kızının yanına inmiştir. Müşrik olduğu için, kızının itibar etmemiş olması ayrı mesele...

2- Necâşi isim değil, ünvandır. Bizde hâkan, padişah, hân kelimeleri lider için kullanıldığı gibi, Habeş dilinde de Necâşi kelimesi kullanılmıştır. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la irtibatı olan Necâşi'nin adı Eshame'dir, müslüman olmuştur. Bazı âlimler sahabî kabul ederse de muhadram olması esahhtır, zira Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la sohbeti olmamıştır. Ancak, Habeşistan'a göçen müslümanlara verdiği himaye sebebiyle İslâm'a hizmeti büyük olmuştur, cezahullahu hayran kesîra.

3- Hattâbî der ki: "Necâşi, onu Resûlullah'a nikâhladı" demek, Necâşi mehrini ödedi demektir. Nikâh akdi'nin Necâşi'ye nisbeti, mehir'in onun tarafından verilmesinden dolayıdır. Siyer yazanlar, bu nikâhı kıyan kimsenin Halid İbnu Saîd İbni'l-Âs olduğunu belirtir. Bu zat, o sırada müşrik olan Ebû Süfyân'ın amcasının oğlunun oğludur. Nikâhı Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) adına kabul eden de Amr İbnu Ümeyye ed-Damrî'dir. Zira, Resulullah bu maksadla onu tevkil etmiş idi."
Resûlullah'ın Ümmü Habîbe ile nikâhlanma zamanı ve yeri biraz ihtilaflıdır. Umumiyetle Habeşistan'da altıncı hicrî senede nikahlandığı kabul edilir. Rivayete göre, Aleyhissalâtu vesselâm, Amr İbnu Ümeyye ed-Damrî'yi Necâşî'ye göndermiş, Ümmü Habîbe'yi kendisi için istemesini, dörtyüz dinar mehir ile nikâhını kendi üzerine kıyıvermesini, sonra da Ümmü Habîbe'yi Şurahbil İbnu Hasene ile kendisine göndermesini rica etmiştir.
Necâşî, Ümmü Habîbe'ye elçi olarak câriyesi Ebrehe'yi gönderip durumunu anlatmış. Ümmü Habîbe de akrabası olan Hâlid İbnu Saîd İbni'l-Âs'ı getirtip nikâh için vekâletini vermiştir.
Ebrehe bu karara memnun kalır ve sevincini Ümmü Habîbe'ye gümüş iki bilezik ve bir yüzük hediye ederek ifade eder.
Akşam olunca Necâşî, Cafer İbnu Ebî Tâlib ve oradaki diğer mü' minlere haber vererek toplar. Necâşi şu hutbeyi okur:

اَلْحَمْدُللهِ اَلْمَلِكِ اَلْقَدُّوسِ السَّمِ اَلْمُؤْمِنِ اَلْمُهَيْمِنِ اَلْعَزِيزِ اَلْجَبَّارِ اَشْهَدُ اَنْ َ اِلَهَ اِّ اللهُ وَاَنَّ مَحُمَّداً عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ اَرْسَلَهُ بِالْهُدَى وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلى الدِّينِ كُلِّهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ Sonra şunları söyler: "Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın davetine icabet ettim. Ümmü Habîbe'ye dörtyüz dinar altın mehir veriyorum."

Anında çıkarıp, herkesin önünde bu parayı ortaya kor. Halid İbnu Saîd de söz alıp şunları söyler:

اَلْحَمْدُللهِ اَحْمَدُهُ وَاسْتَعِينُهُ وَاشْهَدُ اَنْ َ اِلَهَ اِّ اللهُ وَحْدَهُ َ شَرِيكَ لَهُ وَاَنَّ مُحَمَّدا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ اَرْسَلَهُ بِالْهُدَى وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلى الدِّينِ كُلِّهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ.

"Ben de Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın davetine icabet ediyor, Ümmü Habîbe'yi Resulullah'a nikahlıyorum. Allah, Resûlullah'a mübarek kılsın."

Bu konuşmalardan sonra mehir, Halid İbnu Saîd'e teslim edilir, o da kabzeder.

Cemaat kalkmak ister, ancak Necâşî "...oturun!" der ve ilave eder: "Zira, peygamberlerin sünneti, evlendikleri vakit, nikah üzerine yemek yemektir." Yemek getirtir ve beraber yeyip sonra dağılırlar.

Bu nikâhın hicretin yedinci yılında olduğu da söylenmiştir. Keza nikâhın Medine'de, Habeşistan dönüşünde kıyıldığı da söylenmiştir. Ancak doğru olan önceki kaydettiğimizdir.[16]

İKİNCİ FASIL

MEHRİN AHKÂMI

-3462 -1- عن عقبة بن عامر رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أنَّ رسولَ اللّهِ # قال لِرَجُلٍ: أتَرْضَى أنْ أُزَوِّجَكَ مِنْ فُنَةَ؟ قالَ: نَعَمْ، وَقالَ لِلْمَرأةِ: أتَرْضَيْنَ أنْ أُزَوِّجَكِ مِنْ فُنٍ؟ قالَتْ: نَعْ . فَزَوَّج أحَدَهُمَا مِنْ صَاحِبِه. فَدَخَلَ بِهَا وَلَمْ يَفْرِضْ لَهَا صَداقاً وَلَمْ يُعْطِهَا شَيْئاً، وَكَانَ مِمَّنْ شَهِدَ الحُدَيْبِيَّة، وَكَانَ لَهُ سَهْمٌ بِخَيْبَرَ. فَلَمَّا حَضَرَتْهُ الْوَفَاةُ قالَ: إنَّ رسُولَ اللّهِ زَوَّجَنِي فُنَةَ وَلَمْ أفْرِضْ لَهَا صَدَاقاً ولَمْ أُعْطِهَا شَيْئاً. وَإنِّي أُشْهِدُكُمْ أنِّي قَدْ أعْطِيْتُهَا مِنْ صَدَاقِهَا سَهْمي بِخَيْبَرَ. فَأَخَذَتْهُ فَبَاعَتْهُ بَعْدَ مَوْتِهِ بِمِائَةِ ألْفٍ[.

1. (3462)- Ukbe İbnu Âmir (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir adama:

"Sana falan kadını nikâhlasam razı mısın?" diye sordu. Adam, "Evet!" deyince, bu sefer o kadına sordu: "Seni falan erkekle nükâhlasam razı olur musun?"

Kadın, "Evet!" deyince bunları birbirlerine nikâhladı. Erkek, kadınla gerdeğe girdi, ama kadın için bir mehir belirlemedi herhangi bir şey de vermedi. Bu erkek, Hudeybiye gazvesine katılanlardan biriydi, Hayber'de onun da hissesi vardı. Adam ölceği zaman:

"Resûlullah falan kadını bana nikâhladı ama ben ona bir mehir belirlemedim, peşin olarak da bir şey vermiş değilim. Şimdi sizleri şâhid kılıyorum, kadına mehir olarak Hayber'deki hissemi veriyorum!" dedi. Kadın onu aldı ve erkeğin vefatından sonra yüzbin (dirhem)e sattı."[17]

-3463 -2- زاد أحد الرواة في أول هذا الحديث:]قالَ النَّبيُّ #: خَيْرُ النِّكَاحِ أيْسَرُهُ[. أخرجه أبو داود.

2. (3463)- Râvilerden biri, bu hadisin baş kısmına şu ilavede bulundu: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Nikahların en hayırlısı en kolayıdır."[18]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, nikâhı imkân nisbetinde kolaylaştırmanın gereğini gösteriyor. Nitekim ikinci rivayet olarak kaydedilen rivayette Resûlullah: "En hayırlı nikah en kolay olanıdır" buyurarak nikâhın kolaylaştırılmasını irşad buyurmaktadır. Zorluk, çoğu kere mehir meselesinden gelir. Fazla mehir istenmesi herkesin yenebileceği bir zorluk değildir. Mihr-i müeccel mâkul bir miktarda tutulsa da mihri muaccel denen evlenmeden önce yapılan harcamaların imkân nisbetinde mütevazi tutulması uygundur. Hele günümüzde evlenme yaşının yükselmesi, bir kısım bekârların artması buradan ileri gelir. Halbuki dinimizin ruhu, bülûğa eren gençlerin fazla geciktirilmeden evlendirilmesini âmirdir. İmâm-ı Azam hazretleri yirmibeş yaşını dede olma yaşı olarak tavsif eder. Günümüzde, bilhassa okuyan nesil 25-30'dan sonra evlenebilmektedir. Erken evlilik bekârlıktan hâsıl olacak fitneleri önler. Unutulmasın ki, her şeyin bir mevsimi vardır. Evlenme dahi öyledir. Yaş ilerledikçe evlenme kararına varmak zorlaşmaktadır.
Bekârlığın ferdî ve içtimâî afetleri saymakla bitmez.

2- Ancak, evlenme kolaylaştırılırken, kadının hukuku zayî olmamalıdır. Onun mehri garanti edilmelidir. Onun mehr-i muaccel hususunda göstereceği anlayışı da erkek mehr-i müeccelde göstermelidir. Kaydedilen hadiste olduğu gibi.
Hudeybiye Gazvesi, altıncı hicri yılda, umre maksadıyla yapılan bir gazvedir. Müslümanlar bu maksadla yola çıkmışlar ancak Mekke yakınlarındaki Hudeybiye nâm mevkiye gelince Mekkeli müşrikler, yollarını keserek umrelerine mâni olmuştur. Sonunda pek çok hayırların, fetihlerin sebebi olan Hudeybiye Sulhü aktedilir ve o yıl umre yapmadan müslümanlar geri dönerler. Antlaşma gereği müteakip sene umretu'lkaza yapılır.[19]

3464- 3- وعن ابن مسعود رَضِيَ اللهُ عَنْه:]وَسُئِلَ عَنِ امْرَأةٍ مَاتَ عَنْهَا زَوْجُهَا وَلَمْ يَدْخُلْ بِهَا ولَمْ يَفْرِضْ لَهَا صَدَاقاً؟ فقَالَ: لَهَا

الصَّدَاقُ كَامٌ، وَعَلَيْهَا الْعِدَّةُ، وَلَهَا المِيرَاثَ. فَقَالَ مَعقل بن سنان: سمعت النّبيّ # قَضَى في بَرْوَعَ بِنْتِ وَاشِقٍ بِمِثْلِهِ. فَفرحَ بها ابنُ مسعود[. أخرجه أصحاب السنن، وهذا لفظ الترمذي .

3. (3464)- İbnu Mes'ud (radıyallâhu anh)'ın anlattığına göre ona, kocası ölen bir kadından soruldu, kocası ona mehir tesbit etmemiş, henüz kendisiyle gerdek de yapmamış. Kadına şu cevabı verdi:
"Kadın mehrin tamamını alır (ne eksik, ne fazla) iddet bekler ve mirasa da iştirak eder.
Ma'kıl İbnu Sinân söz alarak dedi ki: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı işittim, Berva' Bintu Vâşık için bunun misli bir hüküm vermişti." Bu açıklamaya İbnu Mes'ud sevindi."[20]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, İbnu Mes'ud'un şahsi bir fetvasını gösteriyor. Şöyle ki: Kendisine bazıları gelip bir kadının durumunu belirterek fetva sorarlar.
Kadın evlenmiş, ancak kocası henüz gerdek yapmadan vefat etmiş, ayrıca sağlığında kadına mehir hususunda bir şey de söylememiş.
İbnu Mes'ud'un hükmü şudur:

* Kadın mehrin tamamını yani, mehr-i misil ne ise onu alır. (Şayet mehri tesmiye edip miktar belirtseydi yine tamamını alacaktı.)

* Kadın, gerdek yapılmış gibi iddet bekler.

* Kadın mirasa da iştirak eder.

İbnu Mes'ud bu hükmü verince cemaat içinde hazır bulunan Ma'kıl İbnu Sinân, ayağa kalkıp böyle bir vak'aya, Resûlullah'ında aynı hükmü verdiğine şâhid olduğunu söyler. Bu açıklama İbnu Mes'ud'u sevindirir, çünkü fetvasında hata etmemiştir. Resûlullah'ın hükmüne uygunluk arzetmiştir.

2- Ashabtan bir kısmı, Ebû Hanîfe ve Ashabı, İbnu Sîrîn, İbnu Ebî Leyla, Ahmed İbnu Hanbel bu görüştedir.
Hz. Ali, İbnu Abbâs, İbnu Ömer gibi Ashab'tan diğer bir grup, İmam Şâfiî, Evzâî, Leys biraz farkla şöyle hükmetmiştir: "Bu kadın mirasa iştirak eder, iddet

bekler, fakat mehir alamaz."[21]

-3465 -4- وعن نافع:]أَنَّ ابْنَةً كَانَتْ لِعُبَيْدِ اللّهِ بنِ عُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنْها وَأمُّهَا بِنْتُ زَيْدِ بنِ الخَطّابِ، وَكَانَتْ تَحْتَ ابنٍ لِعَبْدِ اللّهِ بنِ عُمَرَ. فَمَاتَ عَنْهَا وَلَمْ يَقْرَبْهَا وَلَمْ يُسَمِّ لَهَا صَدَاقاً. فَجَاءَتْ أُمُّهَا تَبْغِي مِنْ عَبْدِ اللّهِ صِدَاقَهَا. فقَالَ لَهَا ابنُ عُمَرَ: َ صَدَاقَ لَها وَلَوْ كَانَ لَهَا صَدَاقٌ لَمْ أُمْسِكْهُ وَلَمْ أظْلِمْهَا. فَأبَتْ أنْ تَقْبَلَ مَنْهُ فَجَعَلُوا بَيْنَهُمْ زَيْدَ ابنَ ثَابِتٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه. فَقَضَى أنْ َ صَدَاقَ لَهَا وَلَهَا المِيرَاثُ[. أخرجه مالك.

4. (3465)- Nâfi anlatıyor: "Ubeydullah İbnu Ömer'in bir kızı vardı. Annesi de Bintu Zeyd İbni'l-Hattâb idi. Bu kız, Abdullah İbnu Ömer'in bir oğlunun nikahı altında idi. Oğlan, Zeyd İbnu'l-Hattab'ın kızıyla gerdek yapmadan vefat etti, üstelik henüz mehir de tesbit etmemişti. Kızın annesi, Abdullah'a gelerek kızın mehrini taleb etti. İbnu Ömer (radıyallâhu anh), kadına: "Kızınıza mehir yoktur. Eğer mehir olsaydı onu asla tutmaz verirdim, aksi halde kıza zulmetmiş olurum" dedi. Kadın onun hükmünü kabul etmek istemedi. Aralarında, Zeyd İbnu Sâbit (radıyallâhu anh)'ı hakem yaptılar. O, kızın mehir hakkının bulunmadığına, fakat mirasa iştirak hakkı olduğuna hükmetti."[22]

-3466 -5- وعن ابن عمر رَضِيَ اللّهُ عَنْهما أنه قال:]لِكُلِّ مُطَلَّقَةٍ مُتْعَةٌ إَّ الَّتِي تُطَلَّقُ وَقَدْ فُرِضَ لَهَا وَلَمْ تُمَسَّ فَحَسْبُهَا نِصْفُ مَا فُرِضَ لَهَا[. أخرجه مالك .

5. (3466)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) demiştir ki: "Boşanan her kadının bir istifâde (tazminat) hakkı vardır. Bu tazminattan, kendisine mehir tayin edildiği halde, temas vâki olmadan boşanan hariçtir. Böyle bir kadın, kendisi için

tesbit edilen mehrin yarısını alır."[23]

AÇIKLAMA:

Burada, boşanan kadının mağduriyetinin telafisi için, maddî bir menfaat (mut'a) ödenmesi gereği dile getirilmektedir. Rivayette bu menfaate mut'a denmektedir. Bugünkü karşılığı tazminattır. İmam Mâlik, bunun ne asgarî ne de azamî miktarıyla ilgili bir hududu olmadığını belirtir. Ancak Abdurrahman İbnu Avf (radıyallâhu anh)'ın boşadığı hanıma "mut'a" olarak bir cariye bağışladığını kaydeder.[24]

3467-6- وعن ابن المسيب قال:]قَضَى عُمَرُ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْه. أنَّهُ إِذَا أُرْخِيَتِ السُّتُورُ في النِّكَاحِ وَجَبَ الصَّدَاقُ[. أخرجه مالك .

6. (3467)- İbnu'l-Müseyyeb anlatıyor: "Hz. Ömer (radıyallâhu anh): "Nikâhda perdeler indirildi mi mehir vacib olur" diye hükmetti."[25]

AÇIKLAMA:

Burada hadis biraz özetlenerek kaydedilmiş. Aslı daha açık olmak üzere şöyledir: "Hz. Ömer: "Bir kadını bir erkek nikâhlar, sonra (kadının yanına girip) perdeleri çekerse (kadına temas etse de etmese de) mehir artık vacib olur" demektedir.
Burada perdelerin çekilmesi demek, erkekle kadının halvet yani başbaşa kalma halleri demektir. Bu tahakkuk edince evlilik akdi her yönüyle tamamlanmış sayılır.
Şayet böyle bir durumda ihtilâf çıksa, kadın erkeğin temas ettiğini iddia etse, erkek de bunu inkâr etse, bu durumda temas vukua gelmiş olması esas alınır ve kadın mehri hak eder.[26]

3468-7- وعن ابن عباس رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهما قال:]لَمَّا تَزَوَّجَ

عَليٌّ فَاطِمَةَ رَضِيَ اللهَ عَنْهما أرَادَ أنْ يَدْخُلَ بِهَا فَمَنَعَهُ رسولَ اللهِ # حَتَّى يُعْطِيَهَا شَيْئاً. فقَالَ: لَيْسَ لِي شَىْءٌ. فقَالَ #: أعْطِهَا دِرْعَكَ. فَأعْطَاهَا دِرْعَهُ ثُمَّ دَخَلَ بِهَا[. أخرجه أبو داود والنسائي .

7. (3468)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Hz.Ali, Fâtıma (radıyallâhu anhümâ)'yı nikâhlayınca, hemen gerdek yapmak istedi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ise, mehir olarak bir şeyler verinceye kadar buna mâni oldu. Hz. Ali (radıyallâhu anh): "Benim verecek bir şeyim yok!" demişti. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Ona zırhını ver!" buyurdu. Hz. Ali (radıyallâhu anh) (bu maksadla) zırhını verdi, sonrada gerdek yaptı."[27]

AÇIKLAMA:

Hadis, evlenen erkeğin, kadına gerdeğe girmezden önce, mutlaka bir şeyler vermesi, onun için bazı harcamalar yapması gereğini ifade etmektedir. Bu, kadının gönlünü hoş etmeye yönelik bir davranıştır. Bu, her tarafta bilinen insanî bir örftür. İslâm bu örfü te'yid etmiş, daha da takviye etmiştir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Hz. Ali'ye zırhını sattırarak satın aldırdığı bazı şeyleri, günümüzün örfünde düğün öncesi yapılan harcamalar, takılar, giyecekler karşılar.[28]

3469 -8- وعن عائشة رَضِيَ اللهُ عَنْها قالت:]أمَرَنِي رسولُ اللهِ # أنْ أُدْخِلَ امْرَأةً عَلى زَوْجِهَا قَبْلَ أنْ يُعْطِيَها شَيْئاً[. أخرجه أبو داود .

8. (3469)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bana, kocası kadına bir şey vermezden önce kadını kocasına göndermemi emretti."[29]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, nikâhın sıhhati için, kocanın kadına gerdekten önce mehir vermesinin şart olmadığını ifade eder. Bu hususta ihtilaf bilinmiyor. Daha önce geçen "nikahın sıhhati için mehir şarttır ifadesi ile bu ifade arasında zıtlık mevcut değildir. Çünkü nikâhta mehir vardır. Bu, ya zikredilerek belirlenir. Bu takdirde mihr-i müsemmâ olur, bunun miktarı iki tarafın mütabakatına vâbestedir. Yahut da mehrin hiç zikri geçmez. Bu durumda mehr-i misil zımnen var kabul edilmiştir. Şu halde nikâhta mehrin yokluğu demek, kadına "mehir olarak hiç bir şey verilmeme şartı" üzerine nikâh yapmak demektir. İşte İslâm'ın yasakladığı budur. Buna rağmen böyle nikah yapılırsa şart bâtıl, nikah sahihtir ve mehr-i misil vacib olur.[30]

3470 -9- وعن عُقْبَةَ بن عامر رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قال رَسولُ اللّهِ #: أَحَقُّ مَا أوْفَيْتُمْ بِهِ مِنَ الشُّرُوطِ مَا اسْتَحْلَلْتُمْ بِهِ الْفُروجَ[. أخرجه الخمسة .

9. (3470)- Ukbe İbnu Âmir (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Yerine getirilmeye en ziyade lâyık olan şart, fercleri helâl kılmak üzere kabul ettiğiniz şartlardır."[31]

AÇIKLAMA:

Bu hadiste nikâha müteallik şartlara uyulması emredilmektedir. Ancak bu şartların neler olduğu belirtilmemiştir. Hattâbî der ki: "Nikâhtakı şartlar muhteliftir." Bazılarına uymak bilittifak vacibtir. Bu, Allah'ın emrettiği "kadını iyilikle tutmak veya hoşlukla salıvermek" (Bakara 231) şartı gibi Bazı âlimler, sadedinde olduğumuz hadisi buna hamletmiştir. Bazılarına da bilittifak uymamak gerekir. (Yâni meşru olmayan şartlara uyulmaz.) Hanımın, kız kardeşini boşamasını taleb etmesi gibi. (İbnu Mes'ud: "Kadın, kız kardeşinin boşanmasını şart koşamaz"der.) Bazı şartlara uyma hususunda ihtilaf edilmiştir. Kadının, nikâh sırasında, kocasına bir başka kadınla evlenmeme şartını koşması gibi, veya kendi evinden bir başka eve götürmemesi şartı gibi.

İbnu Hacer, nikahla ilgili şartlar hususunda şu bilgileri verir. Şâfiî mezhebinde nikâhtaki şartlar iki çeşittir:

* Bir kısmı mehre müteallіktir. Bunu yerine getirmek vacibtir. Mehrin dışında kalanın hükmü, duruma göre muhteliftir.

* Bir kısmı kocanın hakkına müteallіktir. Bundan ayrıca bahsedilecektir.

* Bir de akdi yapanın kendisi için, mehirden ayrı olarak koştuğu şart vardır. Bazıları buna hulvân der. Hulvân, kimin hakkı? Bu, ihtilaflıdır. Bir kısım âlimler, "mutlak olarak kadının" derken, "akid yapan herkesin" veya "sadece kızın babasının diğer yakınlarının değil" demiştir. İmam Şâfiî: "Eğer aynı akidde vâki olursa kadın için mehr-i misil vâcib olur, akid dışında vâki olursa vacib olmaz" demiştir.

İmam Mâlik: "Akid halinde vâki olursa kimin için hibe edilmişse bu, onun olur demiştir. Bu hususta merfu hadis de gelmiştir. Nesâî'de Abdullah İbnu Amr İbni'l-Âs'ın rivayetine göre Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Hangi kadın, nikâh kıyılmazdan önce bir mehir veya hibâ (mehir harici hediye) veya ide (vaad) üzerine nikâhlanmış ise bu şey, sadece kadınındır. Nikâh kıyıldıktan sonra verilen ise, kime verildi ise ona aittir..."
Tirmizî sadedinde olduğumuz hadisi tahriç ettikten sonra: "Bazı sahâbeler bununla amel etmiştir, mesela Hz. Ömer bunlardandır. Der ki: "Adam kızını evlendirir ve (bulunduğu yerden) çıkarılmayacak diye şart koşarsa bu şarta uyulmalıdır."
İmam Şâfiî, Ahmed İbnu Hanbel ve İshak da böyle demiştir. Ancak onlar uyulması gereken şartı, nikâhın gerektirdiği şartlar olarak anlamışlardır. Söz gelimi kadına iyi muamele, nafakasını, giyeceğini, süknâsına temin etmek, kadının haklarından hiçbir şeyi noksan kılmamak gibi. Keza erkeğin kadına: "İzinsiz evinden dışarı çıkmama, nefsini men etmeme, malından rızası çerçevesinde tasarruf etme"yi şart koşması gibi. (Bunlar nikâh akdinde zaten var, hiç zikredilmese bile.)
Öte yandan nikâhın muktezasına ters düşen şartlar da vardır: Kadın için gece taksiminde âdil olmama, iyi davranmama, infâk etmeme gibi. Bu çeşit şartlara uyulmaz. Nikâh akdinde bu şartlar yer almış olsa bile nikâh sahihtir; ancak mehr-i misil vacib olur. Bir görüşte mehr-i müsemmâ vacibtir, bu çeşit şartların te'siri yoktur. Şâfiînin bir kavline göre, bu durumda nikâh bâtıl olur.
Ahmed ve bir cemaat: "Şarta mutlak olrak uymak gerekir" demiştir.
İbnu Dakîki'l-Îd, hadisi, nikâhın muktezası olan şartlara hamletmeyi yersiz bulur. Der ki: "Sonradan koşulan şartlar nikâhın getirdiği vecibelere müessir olamaz.

Bunların yerine getirilmesi için yeni bir şarta gerek yok. Zaten hadisin siyakı bunun aksine hüküm getiriyor. Çünkü "şartların en layıkı" tabiri, bir kısım şartlara uymanın gereğini ifade ederken, diğer bir kısım şartlara uymanın daha çok gerektiğini ifade etmektedir. Nikâh akdinin muktezası olan şartların hepsi, uymanın vücubu hususunda eşittirler." Tirmizî'nin kaydına göre Hz. Ali: "Allah'ın koyduğu şart insanların koyacağı şarttan önce gelir" demiştir. Tirmizî ilâve eder: "Bu, Sevrî'nin ve bir kısım Kûfe ulemâsının da görüşüdür. Netice olarak hadiste kastedilen şartlar, caiz olan şartlardır, yasaklanan şartlar değildir."

Bu hususta Hz. Ömer'in görüşü nedir? Bunda ihtilâf edilmiştir. İbnu Vehb'in bir rivayetine göre: "Bir adam bir kadınla evlenir ve kızı evinden çıkarmama şartını kabul eder. Mesele bir müddet sonra ihtilâf kaynağı olur ve Hz. Ömer'e çıkarırlar. Hz. Ömer bu şartı reddeder ve: "Kadın kocasıyla birliktedir" hükmünü verir. Ebû Ubeyd: "Bu meselede Hz. Ömer' den yapılan rivayetler birbirine zıddır" der...

Leys, Sevrî ve Cumhûr Hz. Ali'nin kavliyle hükmeder ve der ki: "Meselâ mehr-i misil yüz dinar olsa kadın memleketinde kalmak şartıyla elli dinara razı olsa, erkek kadını memleketinden çıkarır, mehir olarak da müsemmâ olan elli dinarı borçlanır."

Hanefîler der ki: "Kadın, bu durumda geri kalan elli dinarı da isteme hakkına sahiptir." Şâfiî: "Nikâh sahihtir, şart lağvdir;[32] erkek mehr-i misil ödemek zorundadır" der.

Ülemâ: "Kadın, erkeğe "bana temas etmeyeceksin" diye bir şart koşsa buna uyulmaz"demekte icmâ etmiştir.

Sadedinde olduğumuz Ukbe hadisini nedb'e hamletme gereğini kuvvetleniren bir hadiste Resulullah şöyle ferman etmiştir: "Allah'ın kitabında olmayan her şart bâtıldır." Temas, iskân gibi hususlar kocanın haklarındandır. Bunları ortadan kaldıracak bir şart, Kitabullah'a aykırıdır ve bâtıldır. Bir başka hadiste "Müslümanlar şartlarına uyarlar, yeter ki bu şartlar haramı helâl, helâli de haram kılmasın" buyrulmuştur. Bir diğer hadis şöyle: "Müslümanlar, hakka muvafık oldukça şartlarına uyarlar."

Taberânî, Mu'cemu's-Sağîr'de Hz. Câbir'den şu rivayeti kaydeder: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Ümmü Mübeşşir Bintu'l-Berâ İbnu Ma'rur'u istetmişti.Kadın: "Ben kocama, benden sonra başka evlenmemesini şart koşarım" dedi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Bu şart uygun değildir" buyurdu."

Hadiste yasaklanan şartlardan biri, kadının evlenmek için, erkekten önceki hanımını boşaması şartıdır. Buhârî bu hususa müstakil bir bab tahsis etmiştir.[33]

---

[1] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/243-244.

[2] İzâr belden aşağıyı örten giyecek (peştemal); rida ise omuz-bel arasını örten giyecek.

[3] Buharî, Nikâh: 6, 32, 35, 37, 40,44, 50, 51, Vekâle: 9, Fedâilu'l-Kur'ân: 21, 22, Libas: 49; Müslim, Nikâh: 76, (1425); Muvatta, Nikâh: 8, (2, 526); Ebû Dâvud, Nikâh: 31, (2111); Tirmizî, Nikâh: 22, (1114); Nesâî, Nikâh. 62, (6, 113); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/245-246.

[4] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/247.

[5] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/247.

[6] Ebû Dâvud, Nikâh: 30-31, (2110, 2112); Tirmizî, Nikâh: 21, (1113); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/247.

[7] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/247-252.

[8] Nesâî, Nikâh: 63, (2, 114); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/252.

[9] Ebû Dâvud, Nikâh: 29, (2106); Tirmizî, Nikâh: 22, (1114); Nesâî, Nikâh: 66, (6, 117, 118); İbnu Mâce, Nikâh: 17, (1887); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/252.

[10] Müslim, Nikâh: 78, (1426); Ebû Dâvud, Nikâh: 29, (2105); Nesâî, Nikâh: 66, (6,116, 117); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/253.

[11] Buhârî, Nikâh: 68, Büyû: 108, Cihad: 74; Müslim, Nikâh: 78, (1365); Ebû Dâvud, Nikâh: 6, (2054); Tirmizî, Nikâh: 23, (1115); Nesâî, Nikâh: 64, (6, 114); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/253.

[12] Buhârî, Nikâh: 7, 49, 54, 56, 68, Büyû: 1, Kefâlet: 2, Edeb: 67, Da'avât: 53, Menâkibu'l-Ensâr: 3, 50; Müslîm, Nikâh: 79, (1427); Muvatta, Nikâh: 47, (2, 545); Tirmizî, Nikâh: 10, (1094), Birr: 22, (1934); Ebû Dâvud, Nikâh: 30, (2109); Nesâî, Nikâh: 67, (6, 119, 120).

[13] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/253-254.

[14] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/254.

[15] Ebû Dâvud, Nikâh: 29, (2107, 2108); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/255.

[16] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/255-256.

[17] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/257.

[18] Ebû Dâvud, Nikâh: 32, (2117); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:

10/258.

[19] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/258.

[20] Ebû Dâvud, Nikâh: 32, (2114); Tirmizî, Nikâh: 44, (1145); İbnu Mâce, Nikâh: 18, (1891); Nesâî, Nikâh: 68, (6, 121); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/258-259.

[21] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/259.

[22] Muvatta, Nikâh: 10, (2, 527); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/260.

[23] Muvatta, Talâk: 45, (2, 573); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/260.

[24] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/260.

[25] Muvatta, Nikâh: 12, (2, 5285); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/260.

[26] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/260-261.

[27] Ebû Dâvud, Nikâh: 36, (2125, 2126); Nesâî, Nikâh: 76, (6, 129); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/261.

[28] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/261.

[29] Ebû Dâvud, Nikâh: 36, (2128); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/261.

[30] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/261-262.

[31] Buhârî, Nikâh: 52, Şurût: 6; Müslim Nikah: 63, (1418); Ebû Dâvud, Nikâh: 63, (2139); Tirmizî, Nikâh: 31, (1127); Nesâî, Nikâh: 42, (6, 92, 93); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/262.

[32] Lağv demek, hukukî değeri olmayan boş söz demektir.

[33] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/262-264.

MESCİDLER BÖLÜMÜ

(Bu bölümde iki bab vardır)

*

BİRİNCİ BAB

MESCİD İNŞA ETMENİN FAZİLETİ

*

İKİNCİ BAB

MESCİD İNŞAASI

*

MESCİDLE İLGİLİ AHKÂM

UMUMİ AÇIKLAMA

Mescid, lügat olarak secde yeri demektir. Dolayısıyla öncelikle Müslümanların cemaatle ibadetlerini yaptıkları yerin adıdır. Bu yerler, bilhassa Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) devrinde, içtimâî faaliyetlerin her çeşidinin odak noktasıdır. Çeşitli hizmetlerin görüldüğü ana merkezdir.
Mabeddir: Herkes ibadetini cemaat halinde orada yerine getirir.
Yabancı elçilerin kabul edildiği, ağırlandığı, İslam'ın onlara öğretildiği yerdir.
Mekteptir: Müslümanlar suffadaki hususi yazı ve kıraat muallimlerinden yazı ve kıraat öğreniyorlar, ilmihal öğreniyorlardı.
Hapishanedir: Bazı suçlular mescidin direğine bağlanmıştır.
İrşad yeridir: Hutbeler, vaazlar, dinî sohbetler orada yapılır.
Buluşma, görüşme yeridir: Müslümanlar mescide her seferinde sadece ibadet için gelmezler. Buluşmak, konuşmak üzere de gelirler, meselelerini hallederler.
İstirahat yeridir: Rivayetler, Resulullah zamanında kaylule denen öğle uykusuna uyumak üzere birkısım sahabinin mescide uzandıklarını göstermektedir.

Mahkemedir: Bir kısım davaları Resulullah mescidde hükme bağlayıvermiştir.
Düğün yeridir: Hadislerde Aleyhissalâtu vesselâm nikahın ilan edilmesini, onun mescidde yapılmasını emreder.
Spor merkezidir: At yarışlarında başlama ve bitiş yeri olarak mescid tespit edilmekten başka bayramlarda Habeşiler kılınç kalkan oyunu oynamışlardır. Hz. Aişe Aleyhissalâtu vesselâm'ın izniyle bunu seyretmiştir. Günümüzde bu meselenin gündeme getirilmesi, bazılarınca haklı bir endişe ve itiraza sebep olabilir. Ancak biz bunu, spor meselesine dindarların sahip çıkarak meşru istikamette gelişmesinin sağlanması gereğine Nebevî bir işaret kabul ediyoruz. aksi takdirde, inananlar meseleyi gündem dışı bırakınca, o iş, mü'min vicdanları sızlatan ve gerçekten de zararlı olan bir istikamette serbestçe gelişir ve başını alır gider. İslam medeniyet dinidir, her meseleye el atar, ölçüsünü koyar. Spor da İslam'ın ilgi alanına girer.
Mescidde yemek: Aleyhissalâtu vesselâm fakirlerin yemesi için mescidin direklerine hurma salkımları astırmıştır.
Mal taksim yeri: Taşradan gelen zekat ve sadaka mallarını, ganimeti, mescidde taksim etmiştir.
Abdest alma yeri: Resulullah'ın mescidin içinde abdest aldığı rivayetlerde gelmiştir. Bu tatbikatı atalarımız Bursa Ulu Camii'nde olduğu üzere, mescidin içerisine şadırvan yaparak müesseseleştirmiştir.
Şiir kürsüsü: Efkar-ı umumiyeyi hazırlamada mühim bir yer tutan şiirin okunması, şairlerin desteklenmesi gayesiyle mescidde imkan hazırlanmıştır. Aleyhissalâtu vesselâm hususi şairi Hassan İbnu Sabit için hususi bir şiir kürsüsü ihdas etmiştir.
Kültür Evi: Aleyhissalâtu vesselâm'ın mescidi daha geniş manada kültürel faaliyetler, edebî yarışmalar için de kullanılmıştır. Temimlilerlerle yapılan mufahara buna misal olarak gösterilebilir. Mufahara iki tarafın şairleri ve hatipleri arasında yapılan edebî bir yarışmadır: Şairler şiir okuyarak, hatipler konuşma yaparak yarışırlar.
Misafire ma'bed: Aleyhissalâtu vesselâm, kendisiyle anlaşma yapmak üzere gelen Necranlı Hıristiyanlara, ayinlerini yapmaları için bir pazar günü Mescid-i Nebevi'yi göstermiş, onlar da, girip doğuya yönelerek ibadetlerini yapmışlardır.
Görüldüğü üzere İslam'da mescid son derece mühim bir yer işgal eder. Bu sebeple Müslüman bir cemaatin olduğu yerde ilk düşünülecek şey mesciddir. Nitekim Aleyhissalâtu vesselâm hicret ettiği zaman Medine'ye gelmeden ilk uğrak yeri olan Kuba'da bir müddet kalmış ve derhal bir mescid inşa etmiştir. Medine'ye geliği zaman, henüz bir ikametgâh tesbit etmeden Mescid-i

Nebevi'nin yerini tesbit etmiş ve derhal mescidin inşaatına başlamıştır.
Mescidlerin inşa ve imarı bizzat Kur'an-ı Kerim tarafından ele alınan, teşvik edilen bir meseledir. Ayet-i kerime mescide taraftar olup olmamayı küfürle imanı ayıran bir alâmet olarak kaydeder.
"Müşrikler, küfürlerine kendileri şahid oldukları halde Allah'ın mescidlerini imar edemezler. Öylelerinin bütün yaptıkları boşa gitmiştir. Onlar ebedî olarak cehennem ateşinde kalıcıdırlar" (Tevbe 17).
Rabbimiz Teala hazretleri bu ayetin devamında gerek maddî yardımıyla mescidin fizikî imarına ve gerekse cemaate katılarak manevî imar ve hayatiyetine katkıda bulunmayı, imanda kemal ifade eden bir alamet olarak zikir buyurmaktadır.
"Allah'ın mescidlerini, ancak Allah'a ve ahiret gününe iman eden, namazlarını dosdoğru kılan, zekatlarını veren ve Allah'tan başkasından korkmayan kimseler imar eder. İşte doğru yola ermişlerden olmaları umulanlar bunlardır" (Tevbe 18).
Şu ayet, mescidlerden men edenleri insanları "en zalimi" ilan etmektedir:
"Allah'ın mescidlerinde Allah'ın adının anılmasına mani olan ve mescidleri tahribe çalışan kimseden daha zalim kim vardır? Onlar, mescidlere ancak korku içinde gireceklerdir. Dünyada onlar için bir rezillik, ahirette ise pek büyük bir azab vardır" (Bakara 114).
Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Müslümanların yaşadığı yerlerde mescid inşaasına fevkalâde ehemmiyet vermiş, her bir meskun mahalde mescidler açılıp "temiz tutulması" için ta'mim çıkarmıştır. Kaynaklarımız Medine civarında kırktan fazla mescidin isminden ve yerinden, Resulullah'ın onlarla olan alâkasından bahseder, bilgi verir. Medine'nin içinde ise, Mescid-i Nebevi'den başka dokuz ayrı mescidin varlığı belirtilmektedir. Aleyhissalâtu vesselâm bunlara da imam tayin etmiş, meseleleriyle ilgilenmiştir. O sıralarda Medine'nin on bin nüfuslu bir şehir olduğu tahmin edilmektedir. Bu duruma göre, ortalama bin nüfusa bir mescid düşmektedir.
Resulullah mescid inşasına teşvik için مَنْ بَنَى مَسْجِداً كَمَفْحَصِ قَطَاةٍ اَوْ اَصْغَرَ يَبْتَغِي بِهِ وَجْهَ اللّٰهِ بَنَى اللّٰهُ لَهُ مِثْلَهُ في الْجَنَّةِ.
"Kim Allah'ın rızasını düşünerek bağırtlak kuşunun yuvası kadar bir mescid inşa ederse, Allah onun için cennette bir mislini inşa eder" buyurmuştur. [1]

BİRİNCİ BAB

MESCİD İNŞA ETMENİN FAZİLETİ

5504- 1- عن عثمان رَضِيَ اللهُ عَنه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: مَنْ بَنَى مَسْجِداً يَبْتَغِى بهِ وَجْهَ اللهِ بَنَى اللهُ تَعالى لَهُ بَيْتاً في الْجَنَّةِ؛ وَفي أخرى: بَنَى اللهُ لَهُ مِثْلَهُ في الْجنَّةِ[. أخرجه الشيخان والترمذي .

1. (5504)- Hz. Osman (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kim Allah'ın rızasını talep ederek bir mescid inşa ederse, Allah ona cennette bir ev inşa eder.
"Bir diğer rivayette: "...Allah, onun için, cennette bir mislini inşa eder" buyrulmuştur. [Buhârî, Salat 65; Müslim, Mesacid 25, (533); Tirmizî, Salat 237, (318).][2]

AÇIKLAMA:

Hadiste, mescid inşasına teşvik edilmektedir. "Mescid" tabiri mutlaktır. Alimler "büyük" veya "küçük" hepsinin buna dahil olduğunu belirtir. Mamafih bazı vecihlerinde "bağırtlak kuşunun yuvası kadar da olsa" denmiştir. Kuş yuvası secde etmeye, mescid olmaya elverişli büyüklükte olmadığına göre, mübalağa kastedildiği açıktır. Yani mescid inşaatlarına azıcık bir katkıda bulunmaya da teşvik edilmiş olmaktadır. Sözgelimi, cennette kuş yuvası kadar bir yer kazanmak, mü'min açısından büyük kazançtır. Çünkü başka hadislerde "cennette kamçı kadarlık yerin dünyadan hayırlı olacağı" ifade edilmiştir. Çünkü o ebediyete mazhardır.
Alimler, ismini yazdırmak üzere veya ücret mukabili yaptırılacak mescidler için sevap olsa da, hadiste vaadedilen ücretin verilmeyeceğini belirtir. Bu ücret ihlasa bağlıdır, sırf Allah'ın rızasını düşünerek mescid yaptırmış veya mescid inşaatına katkıda bulunmuş olmalıdır.
Alimler, bu maksadla bir yeri duvarla çevirenin veya yine rızayı İlahî düşüncesiyle binasını mescid olarak vakfedenin de aynı ücrete mazhar olabileceğini söylerler.
Hadiste geçen "cennette bir mislini" ibaresi şu soruyu getirmiştir: A-yette yapılan her haseneye on katı sevap vaadedildiği halde, burada "misli" ile kayıtlanmaktadır. Alimler, bu ifadenin mezkur ayetin nüzulundan önce varid olmuş olabileceği ihtimaline dikkat çekmekten başka:

* Hadisten muradın "Allah bunun mislinden on tane bina yapar" olması muhtemeldir.
* Birle kayıtlanmış olması, ziyadeye mani değildir.
* Misli adettir, fazlası fazldır, lütuftur.
* Burada misil sayı yönüyledir, keyfiyet yönüyle değildir. Biri diğerinin misli olan nice binalar, değer bakımından bire yüz farklıdır.
* Misilden maksad, "bu amelin mükâfaatı bina cinsindendir, başka şey cinsinden değil" demektir gibi yorumlar yapılmıştır.
Mamafih Ahmed İbnu Hanbel'in bir rivayetinde "...Allah onun için cennette daha iyisini bina eder"; Taberâni'deki bir rivayette "...Ondan daha genişini..." denmiştir.
Nevevî mananın "Cennette inşa edilecek bu binanın diğer binalara üstünlüğü, dünyada mescidlerin evlere üstünlüğü gibidir" şeklinde olabileceğine de dikkat çekmiştir.
İbnu Hacer, "cennette binası olmak"tan muradın,"o kimsenin cennete mutlaka gireceğinin müjdesi" olduğunu belirtir. Çünkü der, kişi cennete girdikten sonra orada bina sahibi olabilir.[3]

5505-2- وعن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ # عُرِضَتْ عَلَيَّ أُجُورُ أُمَّتِي، حَتّى اَلْقَذَاةُ يُخْرِجُهَا الرَّجُلُ مِنَ الْمَسْجِدِ، وَعُرِضَتْ عَلَىَّ ذُنُوبُ أُمَّتِى، فَلَمْ أرَ ذَنْباً أعْظَمَ مِنْ سُورَةٍ مِنَ الْقُرآنِ أوْ آيَةٍ أُوتِيهَا الرَّجُلُ ثُمَّ نَسِيهَا[. أخرجه أبو داود والترمذي .

2. (5505)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Ümmetimin ücreti bana arzedilip gösterildi. Öyle ki mescidden çıkarılıp atılan bir çerçöpün sevabını bile gördüm. Ümmetimin günahı da bana arzedil(ip gösteril)di. Kişiye Kur'an'dan kendine gelen sure veya ayeti unutmasından daha büyük bir günah görmedim." [Ebu Davud, Salat 16, (461); Tirmizî, Fezailu'l-Kur'an 19, (2917).][4]

AÇIKLAMA:

1- Hadisin zahiri Kur'an'dan öğrenildikten sonra sure veya ayet unutmanın müeyyidesinin büyüklüğünü ifade etmektedir.
Büyük günahlar arasında bunun zikredilmemiş olması, alimlerimizi, farklı yorumlar yapmaya sevketmiştir.

* Nisyan (unutma) meselesine böyle ağır bir vaid, Kur'an-ı Kerim'in şeriat-ı garranın temelini teşkil etmesindendir. Onun unutulması şeriatın ihlali gibi değerlendirilmiştir.

* "Unutmaya muaheze yok" denecek olursa, buradan muradın "âmden terkedilmesi"dir diye cevap verilebilir.

* "Büyük günah" tabiriyle "küçük günahların büyüğü" de kastedilmiş olabilir, yeter ki bu unutma, istihfaf ve hürmetsizlikten ileri gelmesin.

2- Hadisin ikinci yarısı bir ayetten muktebestir. "Allah buyurur: "Öyleydin. Fakat sana ayetlerimiz geldiğinde sen onları unutmuştun. Bugün de sen böyle unutulursun" (Taha 126). Gerçi müfessirlerin çoğu ayetteki unutulandan maksadın müşrik olduğunu ve nisyanın da imanı terki ifade ettiği söylenmiştir. Zaten ayette, "verildi"ği zikredilmiş, ezberlendiği zikredilmemiş, böylece onun büyük bir nimet olduğuna işaret edilmiştir. Şu halde bunun unutulması bu nimete karşı bir küfrandır, nankörlüktür. Bu nokta-i nazardan unutma, kebairden olmasa da en büyük bir cürümdür" (Aliyyu'l-Kârî).
3- İbnu Raslan, bu hadisin mescidleri temizlemeye teşvik gayesi güttüğünü en ufak bir pisliğin atılmasıyla bile hesaba yazılan bir sevab hasıl olduğunun bildirildiğini belirtir. [5]

İKİNCİ BAB

MESCİDLERİN İNŞA EDİLMESİ

-5506 -1- عن أنسٍ رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]قَدِمَ رَسُولُ اللّهِ # اَلْمَدِينَةَ فَنَزَلَ في عُلُوِّهَا في حَىٍّ يُقَالُ لَهُمْ بَنُو عَمْرِو بْنِ عَوْفٍ، فأَقَامَ فيهِمْ أَرْبَعَ عَشَرَةَ لَيْلَةً. ثُمَّ أَرْسَلَ الى مَ؛ بَنِي النَّجَّارِ، فَجَاءُوا مُتَقَلِّدِينَ سُيُوفَهُمْ، فَكَأَنِّي أَنْظُرُ الى رَسُولِ اللّهِ # عَلى رَاحِلَتِهِ، وَأبو بَكْرٍ رِدْفَهُ وَمَ؛ بَنِي النَّجَّارِ حَوْلَهُ، حَتّى ألقى بِفِنَاءِ أَبِي أَيُّوبَ ا؛نْصَارِيِّ رَضِيَ اللّهُ عَنه؛ وقال: يَا بَنِى النَّجَّارِ ثَامِنُونِي بِحَائِطِكُمْ

هذا. قَالَوا: َ، واللهِ مَا نَطَلَبُ ثَمَنَهُ إ َ الى اللهِ، فَكَانَ فيهِ نَخْلَ وَقَبُورُ الَمُشْرِكِينَ وَخَرِبٌ. فَأمَرَ رَسُولُ اللّهِ # بِالنَّخْلِ فَقُطِعَ، وَبِقُبُورِ الْمَشْرِكِينَ فَنُبِشَتْ، وَبِالْخَرْبِ فَسُوِّيَتْ، وَصَفُّوا النَّخْلَ قِبْلَةَ الْمَسْجِدِ، وَجَعَلُوا عَضَادَتَيْهِ حِجَارَةً، وَكَانُوا يَرْتَجِزُونَ وَرَسُولُ اللّهِ # مَعَهُمْ، وَهُمْ يَقُولُونَ:اَللّهمَّ إنَّهُ َ خَيْرَ إ َّ خَيْرُ اŒخِرَةِ فَانْصُرِ ا ًنْصَارَ وَالْمُهَاجِرَةِ[. أخرجه الخمسة إ الترمذي.»ثَامِنُونِى« أى قاولوني في ثمنه وساومونى على بيعه مني واشترائه .

1. (5506)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Medine'ye geldiği zaman, Medine'nin yüksek kısmında, kendilerine Benî Amr İbni Avf denen bir kabileye indi. Onların yanında on dört gece kaldı.
Sonra Benî Neccar'a haber gönderdi. Onlar kılınçlarını kuşanmış olarak geldiler. Ben (şu anda) Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı devesi üzerinde Ebu Bekr'i de terkisinde, Benî Neccar'ın ileri gelenleri etraflarını sarmış olarak görür gibiyim. Aleyhissalâtu vesselâm, (yükünü) Ebu Eyyub el-Ensârî'nin evinin avlusuna indirdi.
"Ey Benî Neccar! buyurdular, şu bahçenin fiyatında pazarlık edelim!" buyurdu. Onlar:
"Hayır! dediler. Vallahi biz senden onun bedelini istemiyoruz, Allah'tan istiyoruz!"
Bu arsada hurma ağaçları, müşriklere ait kabirler ve bazı yıkıntılar vardı. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) hurma ağaçlarının kesilmesini, müşrik kabirlerinin kaldırılmasını, harabelerin de düzlenip arazinin tesviyesini emretti. Hurma kütükleri mescidin kıble tarafına (direkler halinde) dizildiler, kapının iki yanı taşla örüldü.
(Bu inşaat devam ederken Müslümanlar) şu beyti terennüm ediyorlardı, Resulullah da onlara katılıyordu:
"Ey Rabbimiz, ahiret hayrından başka hayır yok!
Öyleyse muhacir ve ensara yardım et!" [Buhârî, Salat 48, Fezailu'l-Medine 1, Büyû 41, Vesaya 27, 30, 34, Menakıbu'l-Ensar 46; Müslim, Mesacid 9, (524); Ebu Davud, Salat 12, (453, 454); Nesâî, Mesacid 12, (2, 39).][6]

AÇIKLAMA:

1- Hadis, hicretle Medine'ye gelen Resulullah Aleyhissalâtu vesselâm'ın, ikametgâh yerini tesbit etmeden, mescid yerini tesbit ettiğini göstermektedir. Başka rivayetler, ensarın Aleyhissalâtu vesselâm'ı ağırlama yarışına girdiklerini, Resulullah'ın da herhangi birini gücendirmemiş olmak için "deveyi serbest bırakmalarını, onun memur olduğunu, nerede durursa orada misafir kalacağını" söylediğini belirtir. Yularından serbest bırakılan deve, bugünkü Mescid-i Nebevi'nin yerine kadar gelir ve orada çöker. Aleyhissalâtu vesselâm oranın mescid olmasını emreder. Oraya en yakın ev de Ebu Eyyub el-Ensari'nin evidir, oraya taşınır. Böylece Ebu Eyyub hazretleri Fahr-i Âlem'in mihmandarlığı şerefine erer.

2- Resulullah Beni Neccar'ı çağırmıştır. Çünkü onlar Abdulmuttalib'in dayıları idi. Annesi Selma onlardandı. Kuba'dan Medine'ye gelince onların arasında oturmak arzu etmişti. Benî Neccar, ensarın büyük kabilelerinden biri idi, Hazrec'in bir koluydu.

3- Resulullah Kuba'yı bir cuma günü terketmiş, cuma namazını da yolda Ranuna denen mevkide ikamet eden Benî Selim İbnu Af yurdunda kılmıştır. Şehre girişi namazdan sonradır.
Halk, Resulullah'ı beklemekte olduğu için yollara dökülmüştü, merasimle, heyecanla karşılamıştır.
4- Medine'ye girişte Aleyhissalâtu vesselâm'ın bindiği deve, Kasva adındaki devesi idi. Hz. Ebu Bekir'i Aleyhissalâtu vesselâm teşrifen terkisine almış olmalıdır. Aksi takdirde hicret sırasında onun ayrıca devesi vardı.

5- Hadis müşrik kabirlerinin açılabileceğini, yerine mescid inşa edilebileceğini de göstermektedir.[7]

5507 -2- وعن ابنِ عمر رَضِيَ اللهُ عَنهما قال:]كَانَ الْمَسْجِدُ عَلى عَهْدِ رَسُولِ اللهِ # مَبْنِيًّا بِاللِّبنِ، وَسَقْفُهُ بِالْجَرِيدِ، وَعُمُدُهُ خَشَبُ النَّخْلِ، فَلَمْ يَزِدْ فيهِ أَبُو بَكْرٍ رَضِيَ اللهُ عَنه شَيْئاً، وَزَادَ فيهِ عُمَرُ رَضِيَ اللهُ عَنه وَبَنَاهُ عَلى بُنْيَانِهِ في عَهْدِ رَسُولِ اللهِ #، ثُمَّ غَيَّرَهُ عُثْمَانُ رَضِيَ اللهُ عَنه وَزَادَ فيهِ زِيَادَةً كَثِيرَةً، وَبَنَى جُدُرَهُ بِالْحِجَارَةِ الْمَنْقُوشَةِ وَالْقَصَّةِ، وَجَعَلَ عُمُدَهُ مِنْ حَجَارَةٍ مَنْقُوشَةٍ وَسَقْفَهُ سَاجاً[. أخرجه البخاري وأبو داود.»القصَّة«: الجص بلغة أهل

الحجاز .

2. (5507)- Abdullah İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Mescid, Resulullah Aleyhissalâtu vesselâm zamanında kerpiçten yapılmıştı. Tavanı hurma dallarıyla örtülmüştü. Direklerini hurma kütükleri teşkil ediyordu. Hz. Ebu Bekr (radıyallahu anh) buna (gerek tezyin ve gerekse tevsi yönüyle) hiçbir ilave getirmedi. Hz. Ömer (radıyallahu anh), (enini boyunu) artırarak mescidi, Resulullah devrindeki tarz üzere [kerpiç ve hurma dallarıyla] yeniden inşa etti. Onu esaslı şekilde Hz. Osman (radıyallahu anh) (hem tezyin hem tevsi yönleriyle) değiştirdi ve pek çok ilavelerde bulundu. Duvarlarını nakışlı taşlarla ve kireçle inşa etti. Direklerini de nakışlanmış taşlardan yaptı. Tavanını da (pek kıymetli olan) sac ağacından yaptı." [Buhârî, Salat 62; Ebu Davud, Salat 12, (451).] [8]

AÇIKLAMA:

Bu rivayet, Mescid-i Nebevî'nin ilk yapıldığı zamanki halini ve müteakiben dört halife devrinde geçirdiği tadilatları anlatmaktadır.
İlk yapıldığı sırada son derece sadedir: Duvarları kerpiç, tavan sadece güneşe karşı gölge yapmak üzere hurma dallarıyla örtülmüş, taban da hurma kütükleri üzerine oturtulmuştur. Başka rivayetler zeminde herhangi bir sergi bulunmadığını, yağmur yağdığı zaman tavandan olduğu gibi geçip zemini ıslatıp çamur haline getirdiğini ve secde sırasında alınların çamura bulandığını tasrih eder. Resulullah'ın verdiği bu ilk örnek mescidlerin inşasında sadeliğin esas olduğunu ifade eder. Aşırı süslenme ve bilhassa zuhruf denen yaldız kullanma işi mekruh addedilmiştir. Kerahet, bunun israf oluşundan, tevazuya aykırı bulunmasından, ibadet sırasında dikkatleri çekerek fitneye sebep olmasından ileri gelir.
Buhârî, mescidin yeniden inşaası sırasında Hz. Ömer'in ustaya: "Sen, insanları yağmurdan koru, inşaata allı sarılı tezyinat katarak insanları fitneye atmaktan sakın!" tenbihinde bulunduğunu belirtir. Bu açıklık Hz. Ömer zamanındaki tadilatta tavanın yağmur geçirmeyecek şekilde örtüldüğünü söylemeye imkan verir.
Rivayetten de anlaşılacağı üzere, Mescid-i Nebevî, her yönüyle ciddi bir tadilatı Hz. Osman (radıyallahu anh) zamanında görmüştür. Duvarlar, sütunlar nakışlı

taştan örülmüştür. Böylece hem genişletilmiş ve hem de inşaat malzemesi değiştirilmiş, ayrıca estetikî unsurlara yer verilmiştir. Hz. Osman'ın inşaat malzemesi arasında yer alan sac ağacının Hindistan'da yetişen ve abanoza benzeyen sert, dayanıklı bir ağaç nevi olduğu bilinmektedir. Kamus'ta buna "Hint ardıcı" ve "Hint çınarı" dendiği de belirtilir.
İslam uleması mescidlerin süslenmesini hoş karşılamamıştır. Buhârî, Hz. Enes'in rivayet ettiği: "(Öyle bir devir gelecek ki) insanlar mescidlerle öğünme yarışına girerek (süslü ve masraflı inşaatlara yer verdikleri halde) onları pek az ma'mur ederler, (içinde namaz kılmaya gelmezler)" hadisini muallak olarak kaydeder.
Mescid süsleme bid'ati Sahabe devrinin sonlarında başlamıştır. Buna ilk tevessül eden Emevi halifelerinden Melik İbnu Abdülmelik İbnu Mervan'dır. O sıralarda umeranın, ulema üzerindeki terörü sebebiyle ulemanın bu bid'aya "fitne çıkar korkusuyla" karşı koymayıp sükutla geçiştirdiği belirtilir. Bilahare, evlerin tezyinata boğulması karşısında mescidlerin sade kalması, onlara olan ihtiramı azaltabilir mülahazasıyla mescidlerin tezyin edilmesine fetva veren alimler çıkmıştır. Her halukârda, bu çeşit içtimâî gelişmeler, mescidlere olan ta'zim ve alâkayı artırmak kasdıyla ve Müslümanların resmî ve müşterek hazinelerinden (devlet bütçesinden) çıkmamak kaydıyla mescidlerin tezyinine verilmiş olan fetvalar benimsenmiş, tatbikat buna göre yapılır olmuştur. Hanefi ulema bu görüştedir. İbnu Hacer, "Tezyinden yasaklama selefe uyma gayesine matufsa, bunda asıl olan yasaklamadır" der.
Mescid-i Nebevi müteakip asırlarda yeni tadilatlara, genişlemelere mazhar olacaktır. Günümüzde icra edilmekte olan tadilat hepsinden fazladır.[9]

-5508 -3- وعن عَمْرُو بْنِ عَبَسَةٍ رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَنْ بَنَى مَسْجِداً لِيُذْكَرَ اللّهُ فيهِ بَنَى اللّهُ لَهُ بَيْتاً في الْجَنَّةِ[. أخرجه النسائي .

3. (5508)- Amr İbnu Abese (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kim içerisinde Allah(ın adı) zikredilsin diye bir mescid bina ederse, Allah da ona cennette bir ev bina eder." [Nesâî, Mesacid 1, (2, 31).][10]

-5509 -4- وعن أبي الْوَلِيدِ قال:]سَألْتُ ابْنَ عُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنهُمَا عَنِ الْحَصَى الّذي في الْمَسْجِدِ؟ فقَالَ: مُطِرْنَا ذَاتَ لَيْلَةٍ فأصْبَحَتِ ا‘رْضُ مُبْتَلَّةً،

فَجَعَلَ الرَّجُلَ يَجِئُ بِالْحَصَى فِي ثَوْبِهِ فَيَبْسُطُهُ تَحْتَهُ. فَلَمَّا قَضَى رَسُولَ اللهِ # الْصَّةَ. قَالَ: مَا أَحْسَنَ هذَا[. أخرجه أبو داود .

4. (5509)- Ebu'l-Velid anlatıyor: "İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'e Mescid(i-Nebevi)deki çakıldan sordum. Dedi ki:
"Bir gece yağmura yakalanmıştık.Yerler hep ıslandı. Kişi giysisinin içinde çakıl taşı taşıdı ve onu altına yaydı. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) namazı tamamlayınca: "Bu (yaptığınız) ne iyi!" buyurdular." [Ebu Davud, Salat 15, (458).][11]

AÇIKLAMA:

Hadis, Mescid-i Nebevi'nin altını çakılla döşemeye nasıl geçildiğini göstermektedir. Ayrıca mescidin zeminini çakılla döşemenin cevazına delildir. Ashab'ın, birkısım işleri, emr-i Nebevî olmadan kendi iradeleriyle yaptığına da hadis delil olmaktadır. Resulullah, uygun bulduklarını takdirle karşılamıştır, burada olduğu gibi.[12]

-5510 -5- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: إنَّ الْحَصَاةَ لَتُنَاشِدُ اللّهَ الّذِي يُخْرِجُهَا مِنَ الْمَسْجِدِ لِيَدَعَهَا[. أخرجه أبو داود .

5. (5510)- Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"(Mesciddeki) çakıllar, kendilerini dışarı çıkaran kimsenin tekrar mescide koyması için Allah'a talebde bulunur." [Ebu Davud, Salat 15, (459).][13]

AÇIKLAMA:

1- Hadisin, Ebu Davud'daki metni, mana yönüyle aynı olsa da lafız yönüyle biraz farklı: "Çakıllar, hiç kimsenin kendilerini mescidden dışarı atmaması için Allah'a talepde bulunur."

2- İslam inancı cansız eşyayı tamamen ölü kabul etmez. Kur'an'da pek çok ayet, herşeyin Rabbini tesbih ettiğini belirtir. Her eşyanın müekkel meleği vardır. Onun tesbihini Rabb Teala'ya takdim eder. Burada çakılın, Allah'a ibadet edilen mahalden ayrılmak istemediği ifade edilmektedir.[14]

5511 -6- وعن سَلَمَةَ بْنِ ا۠كْوَعِ رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]كَانَ بَيْنَ الْمِنْبَرِ وَبيْنَ الْحَائِطِ بِقَدْرِ مَمَرَّ الشّاةِ[. أخرجه الشيخان وأبو داود .

6. (5511)- Seleme İbnu'l-Ekva (radıyallahu anh) anlatıyor: "Minberle duvar arasında bir koyun geçecek kadar aralık vardı." [Buhârî, Salat 91, 95; Müslim, Salat 263, (509); Ebu Davud, Salat 222, (1082).][15]

AÇIKLAMA:

Resulullah'ın mescidinde mihrab yoktu. Namazları minberin yanında kılardı. Minberle kıble duvarının arasında koyun geçecek kadar aralık bulunmaktadır. İbnu Hacer'in açıkladığına göre, alimler bu hadisi, musalli ile sütresi arasındaki mesafeyi tesbitte esas kılmışlardır. Çünkü Resulullah, mescidinde mihrab olmadığı için, minberin yanında namaz kılmaktadır. Dolayısiyle, minberle duvar arasındaki mesafe Resulullah'la duvar arasındaki mesafeyi ifade etmektedir. Bunu daha da vazıh kılan bir diğer rivayet yine Buhârî'de gelmiştir. "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), yapıldığı ve yerine konduğu zaman minberin üzerinde namaz kıldı." Bu hadis, minberin genişliği hakkında bir bilgi vermektedir: Üzerinde namaz kılınabilecek uzunluktadır. Resulullah bunun yanında namaz kıldığına göre, verilen ölçü -bir koyunun geçebileceği aralık- kıble duvarı ile Aleyhissalâtu vesselâm'ın arasındaki -veya musalli ile sütresi arasındaki- mesafeyi belirlemektedir.
İbnu Battal, bu -koyun geçme- mesafesini musalli ile sütre arasında bulunması gereken asgarî mesafe olarak değerlendirir. Ancak, Resulullah'ın Ka'be'de duvardan üç zira' geride namaz kıldığını ifade eden hadisi esas alan bazı alimler "sütre mesafesi en az üç zira' olmalıdır" demiştir. Fakat Davudi, en azı koyun geçme aralığı, en fazlası üç zira'dır diyerek iki görüşü cemetmiştir.
Bazı alimler: "Önceki, kıyam ve kuud halini, ikincisi ise ruku ve sücud halini gösterir" demiştir. İbnu Salah da: "Koyun geçme aralığını üç zira' ile takdir

ettiler" diyerek bir başka cem şeklini hatırlatmıştır. Bagavî: "Biriniz sütreye karşı namaz kılınca sütresine yakın dursun. Ta ki, şeytan namazını kesmesin" hadisini esas alarak "musallinin imkan nisbetinde sütreye yakın durmasını müstehab addetmişlerdir" der. Bu durumda, sütre, normal secde yapılabilecek mesafede olmalı, ne yakın ne de uzak olmamalı.[16]

*** MESCİDLERE MÜTEALLİK AHKÂM:**

-5512 -1- عن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]رَأى رَسُولُ اللّهِ # نُخَامَةَ في قِبْلَةِ الْمَسْجِدِ فَشَقَّ ذلِكَ عَلَيْهِ، وَقَامَ وَحَكَّهُ بِيَدِهِ وَقَالَ: إنَّ أحَدَكُمْ إذَا قَامَ فِي الْصَّةِ فَإنَّمَا يُنَاجِي رَبَّهُ، أوْ إنَّ رَبَّهُ بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْقِبْلَةِ فَ يَبْصُقَنَّ أحَدُكُمْ قِبَلَ قِبْلَتِهِ وَلَكِنْ عَنْ يَسَارِهِ أوْ تَحْتَ قَدَمِهِ، ثُمَّ أخَذَ طَرَفَ رِدَائِهِ، فَبَصَقَ فيهِ، ثُمَّ رَدَّ بَعْضَهُ عَلى بَعْضٍ، ثُمَّ قَالَ: أوْ يَفْعَلُ هكَذَا[. أخرجه الشيخان والنسائي.»النُّخَامةُ« بزقة تخرج من أصل الحلق من مخرج الخاء.

1. (5512)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) mescidin kıble (duvarında) balgam gördü. Bu onun ağrına gitti, kalkıp eliyle kazıdı ve: "Sizden biri namaza kalkınca, Rabbine hususi hitapta bulunur veya Rabbi(nin kıblesi) kendisi ile kıblesinin arasındadır. Öyleyse hiç biriniz kıble cihetine tükürmesin. (İlla tükürecekse bari) soluna veya ayağının altına tükürsün!" buyurdular. Sonra, (göstermek için) ridasının bir kenarını alıp içine tükürerek elbisesinin kenarını üst üste katladı, sonra da: "Veya şöyle yapsın!" buyurdu [ve tükrüğü katlar arasında ovdu]." [Buhârî, Salat 33, 35, 36, 39, Mevakîtu's-Salat 8, el-Amel fi's-Salat 12; Müslim, Mesacid 54, (551); Nesâî, Taharet 193, (1, 163), Mesacid 35, (2, 52, 53).][17]

AÇIKLAMA:

1- Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu hadislerinde, namaz esnasında tükürme edebini göstermektedir: Sağ ve kıble cihetine tükürülmemelidir. Ayak altına tükürme ruhsatını o günün şartlarında değerlendirmek gerekir: Mescidde sergi mevcut değildir. Elbisenin kıvrımına tükürmeyi de o günün şartlarında

değerlendirmek esastır. Mendil taşıma gelenek ve âdeti olmayınca, tükürmek zorunda kalan kimsenin elbisesinin kıvrıntısına tükürmesi tavsiye edilmiştir. Yine Buhârî'de yer alan bir başka hadiste "Mescidde tükrük hatadır, kefareti, yok edilmesidir" buyrulmuştur. Bir başka hadiste "Kim mescidde balgam çıkarırsa, bir başka mü'minin beden veya elbisesine değdirip ona eza vermeden yok etsin" denmiştir. Alimler, bu hadislerden hareketle, mescidde tükürüp, balgamı çıkarmamanın esas olduğu, ancak elinde olmadan balgam gelecek olursa bunu da başkasını rahatsız etmeyecek şekilde yok etmesi gerekeceği hükmünü çıkarmışlardı. "Yok etsin" diye çevirdiğimiz kelimenin aslı "defnetsin" dir. Bazı alimler bunu "tükrüğün mescidden çıkarılmasıyla gerçekleşeceğini" söylemiştir. Bazıları da yere gömmekle gerçekleşeceğini söylemiştir. Bazı alimler, mescide tükürme iznini, dışarı çıkma hususunda özrü olanlara hamletmiş, "özrü olmayana caiz değildir" demiştir.

2- Kıble cihetindeki tükrüğü Aleyhissalâtu vesselâm bizzat kazıyor. Bazı rivayetlerde kazıma işini bir hurma dalı vasıtasıyla yaptığı tasrih edilmiştir. Keza bazı rivayetler, Resulullah'ın duvarda balgamı görünce mescid ehline öfkelenip kızardığını tasrih eder. Resulullah bu hadiste kıble cihetinin hürmetinin büyüklüğünü de tesbit etmektedir. Rabb'in kişi ile kıblesi arasında bulunması ibaresini, Allah'a mekan izafesi olarak anlamamak gerekir. Allah mekandan münezzehtir. Öyleyse musallinin kıble ciheti onun için ehemmiyet taşımaktadır.

3- Bazı alimler, bu hadisten hareketle, mescidde veya başka yerde, kıblecihetinde tükrüğün haram olduğuna hükmetmiştir. İbnu Hibban ve İbnu Huzeyme'nin Sahihlerinde "Kim kıble cihetine tükürürse, kıyamet günü, tükrüğü iki gözünün arasında olduğu halde gelir" buyrulmuştur. Bazı hadislerde, imam olarak namaz kıldığı sırada kıble cihetine tüküren kimseye Resulullah'ın "bu namaz olmadı", "sen Allah ve Resulü'ne eziyet verdin" dediği belirtilir.[18]

-5513 -2- وعنه رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: اَلْبُصَاقُ فِي الْمَسْجِدِ خَطِيئَةٌ وَكَفَّارَتُهَا دَفْنُهَا[. أخرجه الخمسة .

2. (5513)- Yine Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Mescidde tükrük hatadır, onun kefareti defnedilmesidir." [Buhârî, Salat 37; Müslim, Mesacid 55, (552); Ebu Davud Salat 22, (474, 475, 476); Tirmizî, Salat

401, (572); Nesâî, Mesacid 30, (2, 50, 51).][19]

AÇIKLAMA önceki hadiste geçti.

-5514 -3- وعن ابن عمر رَضِيَ اللّهُ عَنهما قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: إِذَا اسْتَأْذَنَتْ أَحَدَكُمْ اِمْرَأَتُهُ الَي الْمَسْجِدِ فَ يَمْنَعْهَا، وقَالَ بَلُ بْنُ عَبْدِاللّهِ: وَاللّهِ لَنَمْنَعُهُنَّ فَأقْبَلَ عَلَيْهِ عَبْدُاللّهِ رَضِيَ اللّهُ عَنه فَسَبَّهُ سَبًّا مَا سَمِعْتُ مِثْلَهُ قَطّ. وَقَالَ: أُخْبِرُكُم عَنْ رَسُولِ اللّهِ # وَتَقُولُ: وَاللّهِ لَنَمْنَعُهُنَّ[. أخرجه الثثة وأبو داود .

3. (5514)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ), Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Birinizin hanımı mescide gitmek için izin talep ederse ona mani olmasın (izin versin)" dediğini haber vermişti. Bilal İbnu Abdillah:
"Allah'a yemin olsun biz onlara mani olacağız!" dedi. Bunun üzerine Abdullah (radıyallahu anh), ona yaklaşıp öyle hakaretâmiz söz sarfetti ki, böylesini hiç işitmedim. Sonra şunu ekledi:
"Ben sana Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan haber veriyorum; sen ise durmuş, "Vallahi mani olacağız" diyorsun!" [Buhârî, Cum'a 12, Ezan 162, 166, Nikah 116; Müslim, Salat 134, (442); Muvatta, Kıble 12, (1, 197); Ebu Davud, Salat 53, (566, 567, 568); Tirmizî, Salat 400, (570).] [20]

AÇIKLAMA:

Bazı rivayetlerde "geceleyin mescid için izin taleb ederlerse..." denmiştir. Bazı alimler "Fitne ve şüphe endişesi daha çok geceleyin mevcuttur, gece mani olunmazsa, gündüz hiç mani olunmaz" demiştir.
Nevevî, hadisten "kadınının evden dışarı çıkması kocasının iznine bağlıdır" hükmünü çıkarır. Bazı alimler, "kadının izinsiz çıkma yasağı zaten malum, mukarrer bir durumdur, hadis, istisnayı bildiriyor, çıkması caiz olan durumu belirtiyor, o da mesciddir, mescid dışı yerlerin yasaklığı bakidir" demiştir.
Hadiste, mezkur olan iznin, vücub ifade etmediğine işaret mevcuttur. Zira, eğer vacib olsaydı izin isteme manası kalmazdı. Zira, bu (izin isteme işi), izin istenen kişinin, isteneni kabul veya reddetmede muhayyer olmasıyla gerçekleşir, mana

kazanır. Ancak, İbnu Ömer sünnete olan bağlılığı sebebiyle bunu vacib gibi anlamıştır.
Şu halde, bu meselede esas, içinde bulunulan şartlara göre, erkek, hanımını mescide bile olsa gitmekten alıkoyabilmesidir.[21]

-5515 -4- وعن ابنِ مسعودٍ رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: صَةُ الْمَرْأةِ في بَيْتِهَا أفْضلُ مِنْ صَتِهَا في حُجْرتهَا، وَصَتُهَا في مَخْدَعِهَا أفْضَلُ مِنْ صَتهَا في بَيْتِهَا[. أخرجه أبو داود.»المخدعُ« بضم الميم وفتحها: البيت الصغير في داخل البيت الكبير .

4. (5515)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kadının odasındaki namazı holündeki namazından üstündür. Mahda'ındaki namaz ise odasındaki namazından üstündür." [Ebu Davud, Salat 54, (570).][22]

AÇIKLAMA:

Hadiste, kadının, tesettüre en çok imkan taşıyan yerde namaz kılması tavsiye edilmektedir. Bu sebeple evin odasında (beyt) kılınan namazın oda kapılarının açıldığı ara odadaki (hücredeki)[23] namazından daha hayırlı olduğu belirtilmektedir. Mahda'da kılınan namaz ise hepsinden hayırlıdır. Çünkü mahda' oda içerisinde tesis edilen, kadına mahsus daha dar ve küçük hücreye denmektedir. Nitekim, bazı hadislerde kadınların mescide gitmelerine mani olunmaması tasviye edildiği halde, evindeki namazının daha hayırlı olacağı da ilave edilmiştir. Bir Ebu Davud hadisi şöyle: "Kadınlarınızı mescide gitmekten men etmeyin. Ancak evleri onlar için daha hayırlıdır." Bu husustaki hadislerin hepsini nazar-ı dikkate alan alimler: "Kadınları mutlak şekilde veya geceleyin mescidden men etmek kocalarına haramdır. Ancak, kadınlar bilmelidir ki, evdeki ibadetleri daha hayırlıdır" demiştir.
Hz. Aişe'nin bir yorumu mevzuyu aydınlatıcı mahiyettedir: "Eğer Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) kadınların (zinet, koku, güzel elbise vs. erkeklerin dikkatlerini üzerlerine çekici cazib şeylerden) ihsas ettikleri şeyleri görseydi, onları mescide gitmekten men ederdi. Tıpkı Benî İsrail kadınlarının men

edilmeleri gibi.
Bazı alimler bunu esas alarak, kadınları mescidden mutlak surette men etmek gerektiğine hükmetmiştir.
Fakat İbnu Hacer der ki: "Bu hüküm itiraz götürür. Zira buna hükmün değiştirilmesi terettüp etmez. Çünkü, Hz. Aişe hükmü, bulunmayan bir şarta ta'lik etmiştir. O şart da zanna dayanan zannıdır: "Resulullah görseydi men ederdi" diyor. Buna mukabil "Görmedi ve yasaklamadı, öyleyse hüküm devam etmektedir" denilir. Hatta, her ikisi de men etme görüşünde olduğunu ihsas etse bile Hz. Aişe de yasak hususunda kesin açık bir şey söylemiş değildir. Keza, Allah olacakları bildiği halde, Resulüne, kadınların mescidden men edilmesini vahyetmemiştir. Eğer onların ihdas edecekleri bid'alar, onların mescidlerden men edilmelerini gerektirseydi, sokağa, çarşıya çıkma gibi başka şeylerden evleviyetle men ederdi. Ayrıca bid'a ihdası bütün kadınlardan değil, bazılarından olmuştur. Eğer bid'a sebebiyle men edilmeleri kesinlik kazanırsa, bunu ihdas edenler men edilir.
En doğrusu, fesad çıkmasından korkulan şeye dikkat edip, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın irşadı üzere ondan kaçınmaktır, koku ve süslenme meselesinde olduğu gibi, gece ile kayıtlamak da böyle." [24]

-5516 -5- وعن نافع عن ابن عُمر رَضِـيَ اللّهُ عَنـهما قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ # لَوْ تَرَكْنَا هذَا الْبَابَ لِلنِّسَاءِ، قَالَ نَافِعٌ: فَلَمْ يَدْخُلْ مِنْهُ ابْنُ عُمَرَ حَتّى مَاتَ[. أخرجه أبو داود .

5. (5516)- Nafi, İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'den anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Bu kapıyı kadınlara ayırsak" buyurmuştu. Nafi der ki: "İbnu Ömer (radıyallahu anh), ölünceye kadar o kapıdan hiç girmedi" [Ebu Davud, Salat 54, (571).][25]

AÇIKLAMA:

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Mescid-i Nebevi'nin giriş kapılarından birinin kadınlara ayrılmasını dilemiş ve oradan erkeklerin girip çıkmamasını söylemişti. Bugün Mescid-i Nebevi'de halen bir kapı kadınlara mahsustur, oradan sadece onlar girip çıkarlar.

Hadis, Hz. İbnu Ömer'in sünnete bağlılığındaki şiddeti göstermektedir. Bu hususta o meşhurdur.[26]

-5517 -6- وعن بُرَيدة رَضِـيَ اللّهُ عَنه قال:]نَشَدَ رَجُلٌ فـي الْمَسْجِدِ. فقَالَ: مَنْ دَعَا الى الْجَمَلِ ا'حْمَرِ؟ فقَالَ رَسُولُ اللّهِ #: َ وَجَدْتَ، إنَّمَا بُنِيَتِ الْمَسَاجِدُ لِمَا بُنِيَتْ لَهُ[. أخرجه مسلم.قوله »مَن دعا الى الجمل ا'حمر« أى من وجده فدعا إليه صاحبه ليأخذه .

6. (5517)- Hz. Büreyde (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir adam mescidde yitiğini ilan etti ve: "Kim kızıl deveyi gördü?" dedi. Bunu işiten Aleyhissalâtu vesselâm: "Bulamaz ol! Mescidler neye yarayacaksa onun için inşa edilmiştir (gayesinden başka maksadla kullanılamaz)!" buyurdular." [Müslim, Mesacid 80, (569).][27]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, mescidde kayıp ilanını yasaklamaktadır. Alimler bu hususta ihtilaflıdır. Bir kısmı buna mekruh derken, bir kısmı haram demiştir. Keza alışveriş, icare gibi akitler de bu hükme dahil edilmiştir.
Camilerde yüksek sesle konuşmak da mekruh addedilmiştir. İmam Malik ve bir grup alim "İlim için bile olsa!" diyerek yasağı âmm kılmıştır. Ebu Hanife ve Malikîlerden Muhammed İbnu Mesleme ilim, dava vs. gibi insanların muhtaç olduğu meselelerin mescidde yüksek sesle konuşulmasında beis görmemişlerdir.

Resulullah'ın: "Mescidler ne maksadla yapılmışsa o iş içindir" sözü, mescidlerin sadece ibadet ve zikrullaha tahsisini gerektirir. Bu sebeple İmam Malik gibi bir kısım alimler "çocuk okutma"yı bile bu gayenin dışında görerek caiz bulmazlar. Sanat icrası, ticaret yapılması da caiz olmaz. Ancak savaş için gerekli olan silah ıslahı gibi bazı işlerin olabileceği de söylenmiştir.[28]

-5518 -7- وعن عَمْرُو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أبيهِ عَنْ جَدِّهِ رَضِـيَ اللّهُ عَنه قال:]نَهَى رَسُولُ اللّهِ # عَنِ الشِّرَاءِ وَالْبَيْعِ في الْمَسْجِدِ، وَأنْ تُنْشَدَ فيهِ ضَالَّةٌ، وَأنْ يُنْشَدَ فيهِ شِعْرٌ، وَنَهى عَنِ الْحِلَقِ قَبْلَ الصَّةِ يَوْمَ الْجُمُعَةِ[. أخرجه أصحاب

السنن.»الحلق« جمع حلقة، وهى ههنا: الجماعة من الناس .

7. (5518)- Amr İbnu Şuayb an ebihi an ceddihi (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) mescidde alışveriş yapmayı, yitik ilan edilmesini, şiir okunmasını, yasakladı. Keza cuma günü namazdan önce (ilim, vaaz) halkası teşkil edilmesini de yasakladı." [Ebu Davud, Salat 220, (1079); Tirmizî, Salat 240, (322); Nesaî, Mesacid 22, 23, (2, 47, 48).][29]

-5519 -8- وعن عائشة رَضِيَ اللهُ عَنها قالت:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: وَجِّهُوا هذِهِ الْبُيُوتَ عَنِ الْمَسْجِدِ فإنِّى أُحِلُّ الْمَسْجِدَ لِحَائِضَ وَ جُنُبٍ[. أخرجه أبو داود .

8. (5519)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Bu evlerin yönünü mescidden çevirin. Zira ben, mescidi ne hayızlı kadına ne de cünüb kimseye helal kılmıyorum!" [Ebu Davud, Taharet 93, (232).][30]

AÇIKLAMA:

1- Hadisten de anlaşılacağı üzere, Mescid-i Nebevi'nin civarındaki bazı evlerin giriş kapısı doğrudan mescide açılıyordu. Buradan doğru geçip mescide girebiliyorlardı. Temiz olunmayan durumlarda da mescidden geçme olabiliyordu. Bu sebeple, Aleyhissalâtu vesselâm, evlerin mescide bakan duvarlarındaki kapıların iptal edilerek başka cihetlerinden kapılar açılmasını emretmiştir.

2- Hadisle istidlal eden alimler, cünüblerin ve hayızlı kadınların mescidlere girmesinin haram olduğuna hükmetmişlerdir. Alimler, ayet ve hadisin gelen bazı tasrihatı nazar-ı dikkate alarak bu tahrimi az veya çok "mescidde kalma" ile kayıtlamışlardır, hiç durmaksızın içinden geçmeye cevaz vermişlerdir. Bazı alimler, mescidi kirletme ihtimali olursa "geçme"ye de ruhsat tanımamıştır. "Kirletmeyeceği hususunda kesin kanaat varsa geçmeleri caizdir" demişlerdir.
Şafii ve Malik hazretleri kalmaksızın mecsidden geçmeyi caiz görenlerdendir.

Bir ihtiyaç için olsa da olmasa da farketmez derler. Ebu Hanife, İshak, Süfyan-ı Sevrî ve Ebu Hanife'nin ashabından da bunların, zaruret halinde abdest aldıktan sonra geçebilecekleri rivayet edilmiştir. Su bulamazlarsa teyemmüm ederler demişlerdir.
Ahmed İbnu Hanbel de: "Bir şeyi almak veya bırakmak gibi bir maksadla veya yolun oradan geçmesi hallerinde mescidden geçmenin mübah olduğunu" söyler, başka durumlarda geçmenin haram olduğuna hükmeder.[31]

-5520 -9- وعن ابن عمرو رَضِيَ اللّهُ عَنهما قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: إذَا نَعَسَ أحَدُكُمْ وَهُوَ في الْمَسْجِدِ فَلْيَتَحَوَّلْ مِنْ مَجْلِسِهِ ذلِكَ الى غَيْرِهِ[. أخرجه أبو داود .

9. (5520)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Biriniz mescidde iken uyuklayacak olursa, bulunduğu yerden bir başka yere gidip orayı değiştirsin." [Ebu Davud, Salat 239, (1119); Tirmizî, Salat 379, (526).][32]

AÇIKLAMA:

Hadisin, Ahmed İbnu Hanbel'de gelen veçhinde "cuma günü" kaydı mevcuttur. Öyleyse, cuma günü, hutbe sırasında veya daha önce, uykusu gelen bir kimseye Resulullah, uykuyu dağıtmak için, yer değiştirmeyi tavsiye etmektedir. Bu emirdeki hikmet, hareketin uykuyu dağıtması olabilir. Hikmet, kendisine uyku sebebiyle gaflet basmış olan yeri değiştirme de olabilir. Nitekim -bir sefer sırasında- sabah namazı vaktinde uyku basan vadiden de çıkılmasını emretmiş, namazlar bir başka yerde kaza edilmişti. Şarihler: "Namazı beklemek üzere oturan kimse namazda sayılır, namazda uyku ise şeytandandır. Öyleyse, yer değiştirme emri şeytana ait olan şeyin giderilmesi içindir. Böylece mescidde oturanın zikir, hutbe dinleme veya menfaatli bir başka meşguliyetine karşı gelen gafleti dağıtarak onu şeytandan kurtarmak gerekir" derler.[33]

-5521 -10- وعن كعب بن عُجْرة رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #:

إذَا خَرَجَ أَحَدُكَمْ الى الَمَسْجِدِ فَ يُشَبِّكَنَّ يَدَيْهِ فإنَّهُ في صَةٍ[. أخرجه أبو داود والترمذي .

10. (5521)- Ka'b İbnu Ucre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Biriniz mescide gidince orada ellerini kenetlemesin, çünkü o namazdadır." [Ebu Davud, Salat 57, (562); Tirmizî, Salat 284, (386).][34]

AÇIKLAMA:

Muhtelif sahabi tarafından rivayet edilen hadislerde, namaz için abdest alındıktan sonra parmakların kenetlenmemesi Resulullah tarafından emredilmekte, "Çünkü, denmekdedir, kişi abdestten sonra namazda sayılır, ellerin kenetlenmesi ise şeytandandır." Bazı rivayetlerde mescidde elleri kenetleyerek oturanları görünce Resulullah'ın müdahale ettiği belirtilir.[35]

5522 -11- وعن ابن عبَّاس رَضِيَ اللّهُ عَنهما قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَا أُمِرْتُ بِتَشْيِيدِ الْمَساجِدِ. قَالَ ابْنُ عَبَّاس: لَتُزُخْرِفَنَّهَا كَمَا زَخْرَفَتِ الْيَهُودُ وَالنَّصَارى[. أخرجه أبو داود.قلت: وعلق منه البخاري قول ابن عبَّاس فقط واللّه أعلم.»الزَّخرفةُ« النقوش وتمويه الحيطان بالذهب .

11. (5522)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Ben mescidlerin yükseltilmesiyle emrolunmadım!"
İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) der ki: "Yemin olsun! Sizler mescidlerinizi, Yahudi ve Hıristiyanlar gibi süsleyeceksiniz!" [Ebu Davud, Salat 12, (448); Buhârî Salat 62 (muallak olarak).][36]

AÇIKLAMA:

Hadis, mescidlerde süslemeyi yasaklamaktadır. Mescidler, mabedler, İslam'a göre sade olmalıdır. Onun imarı, güzelliği cemaatledir. Öyleyse, cemaate

katılmak suretiyle mescidlere olan alâkanızı göstermek gerekirken, süslemek, şatafatlı kılmak suretiyle alâka gösterilecektir. Aleyhissalâtu vesselâm bu duruma düşülmemesi için Yahudi ve Hıristiyanları misal verir. Onların gerek ayetlerde ve gerek hadislerde belirtilen hususiyetleri, kitaplarını tatbik etmemeleri, dinlerini hayatlarından çıkarmalarıdır. Her hususta tahrifata yer vermişlerdir. Kitap ahkamı rafa kaldırılınca mabedlerin tezyinine ehemmiyet vermişlerdir. Resulullah, Müslümanların da bu meş'um, bu istenmeyen noktaya geleceklerini haber vermektedir. Hadisin devamı İbnu Abbas'ın sözü gibi görünüyor ise de Resulullah'ın sözüdür. İbnu Abbas geleceğe ait bir meseleyi böylesi kesin bir üslubla ifade edemez, bunu vahye mazhar olan söyleyebilir.

Mescidlerin süslenmesi meselesini daha önce açıkladık (5507).[37]

5523 -12- وعن أنسٍ رَضِيَ اللهُ عَنه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: َ تَقُومُ السَّاعَةُ حَتّى يُتَبَاهَى فيٍ الْمَسَاجِدِ[. أخرجه أبو داود والنسائي.»يُتَبَاهَى« أى يتفاخر .

12. (5523)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Mescidler hakkında övünme olmadan kıyamet kopmaz." [Ebu Davud, Salat 12, (449); Nesai, Mesacid 2, (2, 32).][38]

AÇIKLAMA:

Resulullah, kıyamete doğru insanların İlahî ölçülerden uzaklaşarak mescidlerle de övünmeye başlayacaklarını belirtiyor. Mescidin boyu, genişliği, inşaatta kullanılan malzemenin çeşidi, süsleme ve tezyini, sergisi ayrı ayrı övünme, gösteriş vesilesi kılınabilir. Halbuki dinî hizmetlere kıymet kazandıran şey kemiyet değil, keyfiyettir, ihlastır, sırf Allah rızası için yapılmış olmasıdır. İhlasta övünmenin yeri yoktur. Bu çeşit tefahur bir bakıma muhtevaya gösterilmesi gereken alâkayı kıracağı için zemmedilmiştir. Kişi madde ile övünerek tatmin bulur ve mana, muhteva eksikliğini görme veya araştırma tasasına düşmez.
İbnu Raslan der ki: "Bu hadiste, Aleyhissalâtu vesselâm'ın açık bir mucizesi var. Çünkü, kendinden sonra vukua gelen şeyleri aynıyla haber vermiş olmaktadır.

Zira bu zamanda melikler ve emirler, Kahire'de, Şam'da, Kudüs'te mescidleri tezyine yöneldiler ve onların süsüyle çokça övünmeye başladılar. Üstelik, halktan zulüm yoluyla mallarını alıp, onu estetik yönüyle üstün medreseler inşa etmede harcıyorlar."[39]

-5524 -13- وعن طَلْقِ بن علي رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]خَرَجْنَا وفْداً الى رَسُولِ اللّهِ # فَبَايَعْنَاهُ وَصَلَّيْنَا مَعَهُ، وَأخْبَرْنَاهُ أنَّ بِأرْضِنَا بَيْعَةً لَنَا، وَاسْتَوْهَبْنَاهُ مِنْ فَضْلِ طَهُورِهِ، فَدَعَا بِمَاءٍ فَتَوضَّأ وَتَمَضْمَضَ ثُمَّ صَبَّهُ لَنَا فِي إدَاوَةٍ وَقَالَ: إذَا أتَيْتُمْ فَاكْسِرُوا بِيْعَتُكُمْ، وَانْضَحُوا مَكَانَهَا هذَا الْمَاءَ، وَاتَّخِذوهَا مَسْجِداً. فَقُلْنَا: إنَّ الْبَلَدَ بَعِيدٌ، وَالْحَرُّ شَدِيدٌ، وَالْمَاءُ يَنْشَفُ. فَقَالَ: مُدُّوهُ مِنَ الْمَاءِ فَإنَّهُ َ يَزْدَادُ إَّ طِيباً فَقَدِمْنَا بَلَدَنَا، وَكَسَرْنَا بَيْعَتَنَا، ثُمَّ نَضَحْنَا مَكَانَهَا وَاتَّخَذْنَاهَا مَسْجِداً فَنَادَيْنَا فيهِ بِا‘ذَانِ، وَالْرَّاهِبُ رَجُلٌ مِنْ طَيِّئ فَلَمَّا سَمِعَ ا‘ذَانَ قَالَ: دَعْوَةُ حَقٍّ. ثُمَّ اسْتَقْبَلَ تَلْعَةً مِنْ تِعِنَا فَلَمْ نَرَهُ بَعْدَهُ[. أخرجه النسائي.»التَّلْعَةُ« مجرى أعلى ا‘رض الى بطون ا‘ودية، وقيل هو ما ارتفع من ا‘رض، وما انهبط منها، فهو من ا‘ضداد إذاً .

13. (5524)- Talk İbnu Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a heyet olarak yola çıktık. Gelip ona biat ettik. Onunla namaz kıldık. Kendisine, memleketimizde Ehl-i Kitaba ait mabedin olduğunu haber verdik. Abdest suyunun fazlasından bize hibede bulunmasını talep ettik. Su getirtip abdest aldı, mazmaza yaptı, sonra bunu bir kaba bizim için döktü. Dedi ki:

"Haydi gidin! Memleketinize varınca (o eski) mabedinizi yıkın. Bu suyu onun yerine çileyin, orasını mescid yapın!

"Biz: "Ama yerimiz uzak, hararet şiddetlidir. Bu su (buharlaşıp) kurur " dedik. Bize:

"Ona bir müdd su ilave edin. O (abdest artığı) öbürünün (ilave edilen suyun) güzelliğini de artırır" buyurdular. Oradan ayrılıp memleketimize geldik. Mabedimizi yıktık. Sonra yerine o suyu çiledik, orayı kendimize mescid yaptık. İçerisinde ezan okuduk. Rahibi, Tayylı bir adamdı, ezanı işitince:

"Bu, hak bir davettir!" dedi. Sonra dağın sırtındaki sel yataklarından birine yöneldi. Bir daha onu görmedik." [Nesâî, Mesacid 11, (2, 38-39).] [40]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste, büyüklerin artığı ile teberrük etmenin cevazı var. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) abdest suyunun artığından isteyen bu heyetin talebini yerine getiriyor. Artık nedir? İki mana üzerinde durulmuştur:

1) Abdest aldıktan sonra kalan kullanılmamış su.

2) Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın abdestte kullandığı ve azalarını yıkamış bulunduğu su. Hadisin elfazı iki manayı da anlamaya imkan tanır. Resulullah'ın mübarek uzuvlarına değmiş bulunan su ile teberrük, Ashab-ı Kiram hazeratının müstemir bir âdetidir. Sadedinde olduğumuz hadiste talep edilen artığın da bu olması ihtimale daha yakındır.

2- Hadiste mübarek addedilen az bir suya ilave edilecek suyun da aynı şekilde bereket kazanacağı ifade edilmektedir.

3- Rahibin ezan sesini duyar duymaz, imana geldiği anlaşılmaktadır. Bir daha görülmemesi, Cenab-ı Hakk'ın onu ricalu'lgayb denen insanlara dahil etmiş olma ihtimalini hatıra getirmektedir. [41]

---

[1] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/314-316.

[2] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/317.

[3] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/317-318.

[4] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/318-319.

[5] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/319.

[6] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/320-321.

[7] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/321-322.

[8] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/322.

[9] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/323-324.

[10] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/324.

[11] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/324.
[12] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/324-325.
[13] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/325.
[14] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/325.
[15] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/325.
[16] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/325-326.
[17] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/327.
[18] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/327-328.
[19] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/328.
[20] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/328.
[21] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/329.
[22] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/329.
[23] Şimdiki kullanışta hol demektir.
[24] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/329-330.
[25] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/331.
[26] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/331.
[27] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/331.
[28] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/331-332.
[29] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/332.
[30] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/332.
[31] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/332-333.
[32] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/333.
[33] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/333.
[34] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/334.
[35] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/334.
[36] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/334.
[37] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/334-335.
[38] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/335.

[39] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/335.

[40] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/336.

[41] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/337.

BİNA BÖLÜMÜ

-1- عن ابن عمر رَضِىَ اللّهُ عَنْهُمَا قال:]لَقَدْ رَأيْتُنِى مَعَ رَسولِ اللّه # وَقَدْ بَنَيْتُ بَيْتاً بِيَدِى يُكِنُّنِى مِنَ المطَرِ وَيُظِلُّنِى مِنَ الشَّمْسِ مَا أعَانَنِى عَلَيْهِ أحَدٌ مِنْ خَلْقِ اللّهِ تعالى[. أخرجه البخارى .

1. (401)- İbnu Ömer (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la beraber iken kendi elimle bir ev yapmıştım. Bu ev beni yağmura karşı korumaya, güneşe karşı da gölgelemeye yetiyordu. Bunun inşasında Cenâb-ı Hakk'ın mahlukatından hiçbirinin yardımını da görmemiştim."[1]

-2- وفي رواية:]مَا وَضَعْتُ لَبِنَةً عَلى لَبِنَةٍ مُنْذُ قُبِضَ رسولُ اللّه # [.

2. (402)- Bir başka rivayette: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın vefatından beri tuğla üzerine tuğla da koymuş değilim" der.[2]

-3- وعن قيس بنِ أبى حَازم رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]أتَيْنَا خَبَّابَ بْن ا٬رتْ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ نَعُودُهُ، وَقَدِ اكْتَوَى سَبْعَ كَيَّاتٍ في بَطْنِهِ؛ فقالَ: إنَّ أصْحابَنَا الَّذِينَ سَلَفُوا وَمَضَوْا وَلَمْ تَنْقُصْهُمْ الدُّنْيَا، وإنَّا أصَبْنَا مَا ٬نَجِدُ لَهُ مَوْضِعاً إ٬ّ التُّرَابَ، وَلَوْ أنَّ النَّبِىَّ # نَهَانَا أنْ نَدْعُوَ بِالْمَوْتِ لَدَعَوْتُ بِهِ أتَيْنَاهُ مَرَّةً أخْرَى وَهُوَ يَبْنِى حَائِطاً لَهُ فقالَ: إنَّ الْمُسْلِمَ يُؤْجَرُ في كُلِّ شَئٍ يُنْفِقُهُ إ٬ّ في شَئٍ يَجْعَلَهُ في هَذا التُّرَابِ[. أخرجه الشيخان .

3. (403)- Kays İbnu Ebî Hâzım (radıyallahu anh) anlatıyor: "Habbab İbnu'l-Eret

(radıyallahu anh)'e geçmiş olsun ziyaretine geldik. Karnına tam yedi yerden dağ vurdurmuştu. Bize:
"Bizden önce gelip geçen arkadaşlarımız varya, dünya onların sevaplarından hiçbir şey noksanlaştırmadı. Biz ise onlardan sonra öyle dünyalığa erdik ki, koruyacak yer bulamayarak toprağa (bina inşaatına) yatırdık. Halbuki sıkıntılı dönemde, (öyle anlar oldu ki) eğer Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yasaklamasaydı, ölmeyi temenni edecektik" dedi. Bir başka gelişlerimizde, Habbab'ı kendine ait bir duvarı inşa ederken görmüştük de şöyle buyurmuştu:
"Müslüman harcadığı her şey için sevaba erer, ancak şu inşaat işi hâriç."[3]

AÇIKLAMA:

Habbab İbnu Eret, ilk Müslümanlardandır. Kendisi aslen Temimli'dir ve Mekke'ye bir nevi mülteci statüsüyle yerleşmiştir. Yabancı ve dolayısıyla hâmisiz oluşu sebebiyle en ağır işkencelere mâruz kalmıştır. Kızgın demir ve taşlarla yapılan işkenceler vücudunda ölünceye kadar devam eden yaralar açmıştır.
Rivâyette, Habbâb (radıyallahu anh) kendisi gibi ilk dönemin işkence ve sıkıntılarına mâruz kaldıkları halde, sonraki zafer ve bolluk devrine erişmeden ölmüş olanları anıyor: "Onlar, hizmetlerine mukabil, hiçbir dünyevî ücret alamadılar, bütün ücretleri âhirete kaldı, biz ise zafer ve zaferin getirdiği bolluk devrini idrak ettik. Hizmetlerimizin mükâfaatını dünyada almış gibiyiz" demek istiyor. Habbâb'ın kasteddiklerinden biri: Mus'âb İbnu Umeyr (radıyallahu anh)'dir. İslâm'dan önce bolluk içinde olduğu halde, Müslüman olunca, ailesi onu evlatlıktan çıkarıp, her türlü maddî destekten mahrum bırakmıştı. Büyük maddî sıkıntılara rağmen İslâm için hizmet verirken Uhud'da şehid düştüğü zaman, vücudunu örtecek kefen bile bulunamadı. Elbisesi ile baş tarafı örtülünce ayak tarafı açık kalmıştı, ayakları kuru otlarla örtülerek mezara kondu.
Hadiste geçen bina yapmanın keraheti meselesine gelince, âlimler bu konularda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. İhtiyaçtan fazla, gösteriş için yapıldığı takdirde mekruh olduğunda ittifak ederler. Aksine, zaruri ihtiyacı karşılayan mesken inşaatının mekruh olmayacağında da ittifak ederler. Ancak bazıları bu durumda harcanan için ne sevap ne günah yoktur demişse de, sevab olacağını ifade eden âlimlerimiz de vardır. Aslolan ikinci görüş olmalıdır.[4]

-4ـ وعن أنس رَضِىَ اللهَ عَنْهُ قال:]قال رسولَ لله # النَّفَقَةَ كلّهَا في سَبِيلِ اللّهِ إَّ الْبِنَاءَ فَ خَيْرَ فِيهِ[. أخرجه الترمذى .

4. (404)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Nafaka için harcananın hepsi Allah yolunda harcanmış gibidir, bina için harcanan müstesna, bunda hayır yoktur."[5]

-5ـ وعنه رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قالَ:]خَرَجَ رسولُ اللّه # يَوْماً وَنَحْنُ مَعَهُ فَرأى قبَّةً مُشْرِفَةً. فقالَ مَا هذِهِ؟ قِيلَ لِفُنٍ رَجُلٍ مِنَ ا'نْصَارِ. فسكَتْ وَحَمَلَهَا في نَفْسِهِ حَتَّى جَاءَ صَاحِبُهَا فَسَلَّمَ عَلَيْهِ في النَّاسِ فَأعْرَضَ عَنْهُ فَصَنَعَ ذلكَ مِرَاراً حتى عَرَفَ الرَّجُلُ الْغَضَبَ فِيهِ وَا''عْراضَ عَنْهُ فَشَكَا ذلكَ إلى أصْحَابِهِ فقالَ وَاللّهِ إنِّى َنْكِر نَظَرَ رسول اللّه #، مَا أدْرِى مَا حَدَثَ فِيَّ؛ فقالوا: خَرَجَ فَرَأى قبَّتَكَ فقالَ: لِمَنْ هذهِ؟ فأخْبَرْنَاهُ فَرَجَعَ الرَّجُلُ إلى الْقُبَّةِ فَهَدَمَهَا حتَّى سَوَّاهَا با'رْضِ. فَخَرجَ رسولُ اللّه # ذَاتَ يَوْمٍ فَلَمْ يَرَهَا فقالَ: مَا فَعَلَتِ الْقُبَّةُ؟ فَحَدَّثُوهُ بِمَا كَانَ مِنْ صَاحِبها. فقالَ رسولُ اللّه #: أمَا إنَّ كُلَّ بِنَاءٍ وَبَالٌ عَلَى صَاحِبِه إَّ مَاَ إَّ مَاَ. يُعْنِى: مَا بدّ منه[. أخرجه أبو داود .

5. (405)- Yine, Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir gün Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yanında biz olduğumuz halde (gezintiye) çıktı. Derken, etrafındaki binalara rağmen (daha yüksek olduğu için) sivrilen bir kubbe görmüştü:

"Bu da ne?" diye sordu.

"Ensardan falancaya ait" dendi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sükut buyurdu, ancak binaya karşı içinden hoşnutsuz olmuştu. Bir müddet sonra,

sahibi geldi. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e cemaatin içinde selam verdi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yüzünü çevirdi ve selamını almadı. Tekrar tekrar selam verdi ise de aynı şekilde davranarak selamını almadı. Adam anladı ki Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kendisine kızgındır ve yüz çevirmektedir. Durumu arkadaşlarına açarak:
"Allah'a kasem olsun, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bakışını iyi bulmuyorum. Hakkımda ne olup bitti, bilemiyorum da" dedi. Kendisine:
"Gezinirken kubbeni gördü. "Bu kimin?" dedi. Sana ait olduğunu haber verdik" dediler.
Adam hemen dönüp, kubbesini yıktı, öyle ki yerle bir etti. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir başka gün yine gezintiye çıktı. Kubbeyi göremeyince:

"Kubbeye ne oldu?" diye sordu.

Kubbe sâhibiyle olup biten gelişmeler haber verildi. Bunun üzerine Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)

"Bilin ki, zaruri olmayan her bina, sahibine bir vebaldir" buyurdu.[6]

-6- وعن عبداللّهِ بن عمرو بن العاص رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما قال:]مَرَّ بِىَ رسولُ اللّهِ # وَأنَا أطَيِّنُ حَائِطاً لِى مِنْ خُصٍّ. فقالَ ما هذَا يَا عَبْدَاللّهِ؟ فقُلْتُ حَائِطاً أصْلِحُهُ. فقالَ: ا٭مْرُ أيْسَرُ مِنْ ذَلِكَ، وفي رواية: مَا أرَى ا٭مْرَ إ٪ّ أعْجَلَ مِنْ ذلِكَ[. أخرجه أبو داود والترمذى وصححه »الحصيچ القصب .

6. (406)- Abdullah İbnu Amr İbni'l-Âs (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ben, ahşab evimi tamir için çamurlamakla meşguldüm. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana uğradı ve:

"Bu da ne Ey Abdullah?" buyurdu. Ben:

"Evin tamiriyle meşgulüm" dedim.

"Ölüm(ün gelmesi) ve bu ev(in yıkılmasın)dan daha çabuktur" buyurdu.

Bir rivayette: "Ben emr-i Hakk'ın gelmesini bun(un yıkılmasın)dan daha çabuk görüyorum" buyurmuştur.[7]

-7- وعن دكين بن سعيدِ المزنى رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]أتيْنَا رسولَ اللّه # سألْنَاهُ الطَّعامَ فقالَ: يَا عُمَرُ اذْهَبْ فأعْطِهِمْ؛ فارْتَقَى بِنَا إلى عُلِّيَّةٍ فأخْرَجَ الْمِفْتاحَ مِنْ حُجْرَتِهِ فَفَتَحَ[. أخرجه أبو داود.

7. (407)- Dükeyn İbnu Sâid el-Müzenî (radıyallahu anh) anlatıyor; "Yiyecek istemek üzere Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a uğradık. Hz. Ömer (radıyallahu anh)'e seslenerek:

"Ey Ömer git, istediklerini ver" emretti. Hz. Ömer bizi bir odaya çıkardı. Hücresinden anahtarı çıkardı ve kapıyı açtı."[8]

-8- وعن أبى هريرة رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قال رسولُ اللّهِ #: إذَا تَشَاجَرْتُمْ في الطَّريقِ فَاجْعَلُوهُ سَبْعَةَ أذْرُعٍ[. أخرجه الخمسة إ النسائى .

8. (408)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Yol hususunda ihtilaf ederseniz genişliğini yedi zira' yapın."[9]

AÇIKLAMA:

Bu rivayet Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şehircilik meseleleriyle de meşgul olması bakımından ehemmiyetlidir. Yeri geldikçe görüleceği üzere belediyeleri ilgilendiren çeşitli meselelerle ilgilenmiştir.
Âlimler, yolla ilgili bir rivayeti açıklarken, hadisten maksadın yolun genişliğini bu rakamla tahdid etmek olmadığını belirtirler. Bu rakamın daha çok herkesin gelip geçtiği ana yollarla ilgili olduğu, tâli ve hususî yolların, ihtiyacı görecek genişlikte olabileceği gibi, ana yolların daha da geniş olabileceği belirtilir.[10]

İSLÂM'DA MESKEN

Kitabımızın meskenle ilgili bölümünde, gördüğümüz üzere, sekiz aded hadis yer almıştır. Halbuki Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den meskenle ilgili yüzlerce hadis vârid olmuştur.

Öte yandan mesken aslî ihtiyaçlarımızdan biridir ve hayatımızın çoğu meskende geçmektedir. Mesken içtimâî, kültürel, terbiyevî çok yönü olan medenî bir müessesedir. Bilhassa günümüzde mesken, teknik ve mühendislik yönleri bir tarafa, sadece içtimâî yönüyle müstakil bir araştırma konusu olmuştur. Mesken Sosyolojisi denen bu yeni dalı, her hayvanın ayrı bir yuvası olduğu gibi her inanç sisteminin, her kültür ünitesinin kendisine has bir meskeni olduğunu söylemektedir.[11]

Mesken Ve Kültür:

Terbliye meselesinde mühim bir husus, meskendir. İnsanoğlunun, yarı ömründen fazlasını içerisinde geçirdiği mesken, tek zâviyeden değil, pek çok zâviyelerden ehemmiyet taşır. Kur'ân-ı Kerim'de geçmiş ümmetlerin, gerek güç ve haşmetleri ve gerekse zulüm ve fesâdları ile meskenleri arasında bir ilgi kurulmakta, meskenlerinin ahvâli üzerine durulup ibret almaya teşvik edilmektedir.

Şu âyet Sebe' kavminin ulaştığı haşmetin meskenlerinde okunduğunu söyler:

"Gerçekten (Yemen'de yaşamış olan) Sebe' kavmi için meskenlerinde bir âyet vardı. Sağ ve soldan iki taraflı bahçeler (...)" (Sebe': 34/15).

Keza Semûd kaminin kudretini tasvîr zımnında:

"Vâdilerde kayaları oyarak" ev ve şehir kurdukları belirtilir (Fecr: 89/8-9). Şu âyete de zulmün, neticede medeniyetleri yıkıp, evleri virâneye çevireceği bildirilir, virâneler üzerinde tefekkür ve araştırmaya sevkedilir: *"İşte zulümleri yüzünden çökmüş, ıpıssız kalmış evleri (nin enkâzı). Şüphe yok ki bilecek bir kavm için bunda (ibret verici) bir nişâne vardır,"* (Neml: 27/52).

Şu âyette de maddî medeniyette ulaşılacak ileri bir seviye, meskenlerin alacağı şa'şaa ile tasvir edilmekten başka, bu şa'şaa karşısında insanların kültürel değişikliğe uğrayıp bozulacaklarına da işaret edilmektedir:

"Eğer bütün insanlar (küfre imrenecek), bir tek ümmet hâline gelmeyecek olsalardı o çok esirgeyen (Allah)'a küfreden kimselerin evlerinin tavanlarını, üstünden çıkacakları merdivenleri, odalarının kapılarını, üzerine yaslanacakları tahtları hep gümüşten yapardık. Onların bu eşyalarını altın yaldızlı ve işlemeli

kılardık. Bunların hepsi, ancak dünya hayatının geçici menfaatleridir." (Zuhruf: 43/33-35).
Bu âyetlerde temas edilen beşer-mesken münâsebetleri, günümüzde müstakil bir ilim dalı olarak inceleme konusu hâlini almış durumdadır. Mesken Sosyolojisi dediğimiz bu yeni disiplinin mensubları, araştırmalar ilerledikçe, tecrübi ilimlere has, objektif, her tarafta geçerli kanunlara ulaşacaklarını söylemektedirler.
Bugüne kadar yapılan araştırma ve katedilen mesafelere dayanarak şimdiden kesin bir dille meskeni "belli bir medeniyette kültürün bir tezâhürü", "cemiyetin arz üzerine vurulmuş bir mührü, bir damgası" olarak tavsîf etmektedirler. Onlara göre, bu damgada, o cemiyetin mânevî durumu, iktisâdî durumu, mâruz kaldığı "çeşitli problemleri ve müşkilleri" okunabilir.
Dilimizde kısaca aslan yatağından belli olur diye ifâde edilen fikre, ilmî ve daha şümûllü bir hüviyet verilerek "Ferd... Cemiyet... Ve hattâ medeniyet yatağından bellidir" denecek kadar ileri gidilerek bir cemiyetin kültürü ile meskeni arasında tefrîki gayr-ı kaabil bir birlik ve berâberlikten ittifakla söz edilmiştir. Neticede ferdin oturduğu meskenin kendi kültürüne uygun olması gerektiği, aksi takdirde ya meskende bâzı tadilatlar yaparak sâkinin onu kendisine uyduracağı, yahut meskenin, içinde oturan kimsenin duygu, düşünce, telakkî ve davranışlarında (yani kültüründe) bazı değişiklikler husûle getirerek kendine uyduracağı ileri sürülmüştür. Bu husûsun kesinliği, meselenin uzmanlarına: "Meskenlerimizi biz yaptığımızı zannederiz, aslında bizi yapan meskenlerimizdir" dedirtmiştir. Aynı fikir, bazan da tıpkı cemiyetin, alt yapı (enfrastructure) denen ekonomik durumuna tabi olarak üst yapı (süperstructure) denen din, hukuk, siyâset vs.nin değişeceğini iddia edenlere paralel bir üslûbla: "Mesken ve lojmanı, devâm edecek bir değişikliğe tâbi tutmak, ancak ve ancak, âile ve cemiyeti değiştirmekle mümkündür" şeklinde ifâde edilmiştir. Ciddi bir terbiye sonucu kültür, teknik ve iktisâdî hayatta husûle gelecek bir değişiklikle meskenin de kendiliğinden değişeceği böylece ifâde edilmiştir.
Şüphesiz bu ifâdeler inkârı zor olan bir gerçeği dile getirmektedirler. İbtidâîlerin meskenleriyle yüksek bir teknik seviyeye ulaşan ileri bir milletin inşaatlarını nazara alacak olsak söyleneni te'yîd eden müşâhedelere varırız.
Şu hâlde, sâdece soğuk-sıcak ve emniyetsizliklere karşı ferdin ilticâ yeri olmakla kalmayan, aynı zamanda kültür ve mânevî değerlerin de bir melcei durumunda olan meskenin sünnetteki yeri nedir? Terbiye bir yönüyle cemiyetin kültürünü ferde aktarmak, diğer bir yönüyle de ferdin dünyâ ve âhiret saâdetini te'mînde ona yardımcı olmak olduğuna göre, kendisini bir muallim ve bir mürebbi olarak takdim eden dünyâ ve âhiret saâdetinin yollarını gösteren Hz. Muhammed

(aleyhissalâtu vesselâm), insanoğlunun hayatında bu kadar ehemmiyetli bir yer tutan meskene nasıl bir nazar atfetmiş, getirdiği sistem için nasıl bir meskeni uygun bulmuştur? Bunları bilmekte mevzûmuz için fayda ve belki de zarûret vardır. Nitekim, geçmişte ciddi şekilde kaleme alınmış sistematik terbiye ve ahlâk kitaplarımızın çoğunda meskenle ilgili bölümlere de rastlamaktayız. Buralarda ittifakla meskenin aslî ihtiyâçlardan biri olduğu belirtilir. Meselâ Kınalızâde, evi: "İnsanların bekâyı nesil için muhtaç oldukları beş esâsı (anne, baba, evlad, hâdim ve gıda) muhâfazaya mahsûs mahal ve me'vâ" olarak târîf ettikten sonra bunun, taştan, yünden, deriden vs. olabileceğini söyler. Ahlâk-ı Hâmide de: "İndelhâce alıp kullanmak üzere havâic-i asliyesini hıfzetmek üzere yerler tedârikini" insanı hayvandan ayıran vasıflardan biri olarak kaydeder. Kârî, mesken inşaatına başlarken "Sıcak ve soğuktan korunmakla birlikte, içerisinde ibâdet yapmaya da (taabbüd) niyet etmeli" der. Bu kitabların bir kısmında bâzan inşaatta kullanılacak malzeme ve tâkip edilecek inşaat usûlüne kadar inen -yapıcı tekniğiyle ilgili- bâzı teferruâta da rastlandığı hâlde, terbiye için asıl mühim olan plân meselesine, meskenin diğer te'sîslerle olan münâsebetlerine, hıfzu's-sıhha şartlarına vs. aynı ağırlıkta ve yeterince rastlanamaz. Meselâ geniş olması, yüksek olmaması gerektiği söylenir ama tatmîn edici açıklamaya yer verilmez. Halbuki terbiyenin mahalli olarak mesken, bilhassa taşıdığı plân ve beşerî ihtiyâçlara uygunluğu ile büyük ehemmiyet taşır. Hele, meskeni tek başına ele almak son derece noksan bir davranış olur.

Öte yandan Kur'ân ve sünnette meskenin terbiyevî yönüyle alâkalı bir hayli teferruât yer aldığı gibi, diğer te'sislerle olan ilgisine de dikkat çekilmektedir. Bilhassa sünnette meskene geniş yer verildiğini görürüz. Mükerrer rivayetlerde Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), meskeni, kişinin saâdeti için şart olan üç ana unsurdan biri olarak tavsîf eder: "Kişinin saâdeti üç şeye bağlıdır: "Sâliha kadın, sâlih mesken, iyi binek." Burada teleffuz edilen "sâlih"lik vasfı oldukça mutlak bir ifâdedir. Az sonra belirteceğimiz gibi, bâzı hadislerde "sâlih" olmanın şartları" arasında bilhassa genişlik, komşularının iyiliği, camiye yakınlık vs. bâzı vasıflar daha belirtilmişse de her devrin değişen şart ve gelişen telakkîlerine göre ilâve edilecek başka vasıflara, aranacak başka hususiyetlere açıktır.

Hülâsa, biz burada Hz.Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in meskenle ilgili olarak tebliğ ettiği tâlimâtı inceleyeceğiz. Temâs edilecek meseleler iki ana başlık altında toplanacaktır.

1. Mikro Plânda Mesken: Bu kısımda meskeni tek başına ele alıp sünnette beyân edilen vasıfların ve kısımlarını belirtip, İslâm'ın ideal mesken plânını ana hatlarıyla ortaya koymaya, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in mesken

siyâsetini açıklamaya çalışacağız.

2. Makro Plânda Mesken: Bu kısımda ise meskeni şehir bütününün bir parçası olarak ele alıp, meskenin bir nevi hârice uzantısı olan ve tamamlayıcı durumunda bulunan diğer içtimâî te'sîslerle olan münâsebeti üzerinde duracağız[12] [13].

Mikro Plânda Mesken

Terbiye nokta-i nazarından mesken ele alınınca, birinci plânda karşımıza çıkan, meskenin müstakil bir ünite olarak taşıması gereken vasıflarıdır. Bir başka deyişle bir meskenin sâkinini mes'ûd edebilmesi için hâiz olması gereken vasıflar nelerdir? Genişliği, odalarının sayısı, mefrûşât, dekor vs. nasıl olmalıdır? Bu meselelerde Sünnet'in tavsiye ettiği ölçüler var mıdır, varsa nelerdir? Şu hâlde biz burada, bu husûsları belirtmeye çalışacağız ve önce bunlardan en mühimmi olan genişlikten söz edeceğiz.[14]

a- Genişlik

Sünnetin beyânında meskenin geniş olması kaçınılmaz, vazgeçilmez bir vasıftır. "Sâlih Mesken" in evsâfını belirten çeşitli hadislerde, genişlik her seferinde birinci şart olarak tekrâr edilmiştir. Bundan maksadın (istifâde edilen) odaların (merâfık) sayıca çokluğu olduğu ayrıca tasrih edilmiştir.
Sünnette meskenin genişliği üzerinde ısrarla durulduğunu te'yîd eden rivayetler çoktur. Kurtuluşun nasıl olacağını soran Ukbetu'bnu Âmir'e Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):

"Diline hâkim ol, evini genişlet, hatâlarına da ağla (tevbe et)" cevabını verir. Sevbân'ın rivayetinde bu mânâ: "Lisânına hâkim olan, evini genişleten ve hatasına ağlayana ne mutlu" şeklinde ifâde edilmiştir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in: *"Yâ Rabbî! Günâhımı affet, evimi genişlet, rızkımı mubârek kıl"* diye dua ettiği de rivayetler arasındadır.
Bir kısım rivayetlerde evin genişliği, evin uğuru olarak ifâde edildiği gibi, darlığı da uğursuzluğu olarak ifâde edilmiş[15] ve darlık kişiyi şekâvete (bedbahtlık) atan, üç âmilden biri olarak zikredilmiştir:
"Âdemoğlunun şekâveti üç şeydendir: "Kötü hanım, kötü mesken ve kötü binek

(...)". Meskenin kötülüğünden Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in darlığını kastettiğini Hâkim'in bir tahricinde görmekteyiz:
"(...) Meskenin kötülüğü darlığıdır (yâni, istifade edilen) bölümlerinin azlığı." İbnu Hacer'in Taberânî'ye atfen zikrettiği bir vecihte, bu darlık, "bölümlerinin azlığı" şeklinde değil *"sâhasının darlığı"* şeklinde ifâde edilmiştir.
Bâzı rivayetlerde, Hicreti müteâkip bir kısım muhâcir kadınların, ev darlığından şikâyet etmeleri üzerine, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in bu mesele ile ciddiyetle ilgilendiğini görürüz. Önce, Muhâcirler'i Ensar'ın evlerine yerleştirmiş, (bilâhere de) Medine'de ev inşâ etmeleri için arsa taksîm etmiştir. Kendilerine arsa verilenlerden bir çoğunun ismini zikreden ve arsaların yerleriyle ilgili rivayetleri de zikreden es-Semhûdî, mezkûr arsaların büyük ekseriyetinin Mescid-i Nebevî etrafında yer aldığını ilâve eder.
Kötü meskenin başlıca vasfının darlık olduğu belirtilmiş olmakla berâber, bâzı rivayetlerde "komşusunun kötülüğü", "ezân ve kaamet işitilmeyecek derecede mescide uzaklığı" da zikredilmiştir. Gürânî, bunlara "havasının kötü olmasını" da ilâve eder.
Diğer bâzı rivayetler bize sünnetin oturulan meskenden hoşlanılmasını istediğini, hoşlanılmayan meskenin -hoşlanılacak şekle sokulmasını, mümkün olmuyorsa- terkedilmesini emrettiğini göstermektedir. Hz. Enes (radıyallahu anh)'in rivayet ettiğine göre (yeni yerleştiği evi uğursuz addederek) Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e gelip: "Ya Resûlallâh! Biz bir evde idik, orada sayıca kalabalık, malca zengindik, bir başka eve geçtik, bu yeni yerde sayımız da azaldı, malımız da, (ne yapmamızı söylersin?)" diyen bir kimseye -ki, bu Muvattâ'nın rivayetinde kadındır-: "Orayı zemim olarak (kabûl edin ve) terkedin" der. Hattâbî, buraya terk emrini, orada bizâtihi uğursuzluk olduğu için değil, ev ve mesken sebebiyle kendilerine uğursuzluk geldiğine dâir içlerinde doğan vehmi izâle etmek için verdiğini belirtir.
Aynı şekilde ikamet etmekte oldukları yerin, şiddetli vebâ vakalarına sahne olduğundan şikâyet eden bir (Yemenliye) de: "Oraya gitmekten vazgeç, zira hastalığın bulaşması kırıma sebep olur" der. Kezâ evinin darlığından şikâyet eden Hâlid İbnu Velîd'e de: "Binâyı göğe yükselt ve Allah'tan (fiilî olarak) genişlik taleb et" der.
Bu rivayetlerden evin gerek kapladığı mesâha ve gerekse oda sayısı yönünden geniş olması gerektiği anlaşılmakla berâber ne mesâha ne de oda sayısı yönüyle bir rakama rastlanmamaktadır. Bunun sebebini, ailenin sâbit olmayan hacmi ile izâh edebiliriz. Zîra aileler nüfusça kalabalık olabileceği gibi karı-kocadan müteşekkil iki kişi de olabilir. Binâenaleyh ev için sünnetçe tesbît edilecek kesin

bir rakam olamazdı.[16]

b- Plân

Bir meskenin nasıl olması husûsunda bâzı umûmî bilgileri verdikten sonra nassî ifâdelere dayanarak, acaba bu evin bütün kısımlarına şâmil kaba bir plân mümkün mü? diye bir sual akla gelebilir. Esâsen bu husûs bizzat Kur'ân-ı Kerîm'de işlenmiş olan bir mevzûdur. Orada bir Müslüman ailesinin oturması gereken asgarî ölçüleri havi normal bir evin plânı bize verilmektedir. Kur'ân'daki bu bilgilere sünnetten bâzı detaylar da ilâve edilince İslâm terbiyesine ve İslâm dünya görüşüne uygun ev plânı kolayca çıkmaktadır.

Daha önce de belirtildiği gibi meskenin ebâdı herşeyden önce ailenin hacmine bağlıdır. Kur'ân'ın derpîş ettiği aile, günümüz sosyolojisinde nükleer (çekirdek) aile denen, anne-baba, çocuklar (ve hizmetçi)'den müteşekkil sınırları oldukça mahdût bir aile tipidir. Diğer yakın akrabaların herbirinin evleri ayrı, sofraları ayrı olacaktır. Biz bunu şu âyetten anlamaktayız:

"Size göre de (gerek) kendi evlerinizden, gerek babalarınızın evlerinden, gerek annelerinizin evlerinden, gerek bîraderlerinizin evlerinden, gerek kızkardeşlerinizin evlerinden, gerek amcalarınızın evlerinden, gerek halalarınızın evlerinden, gerek dayılarınızın evlerinden, gerek teyzelerinizin evlerinden gerek (başkasına ait olup da) anahtarlarına mâlik (ve hazinedârı) bulunduğunuz (evler)den, yâhut da sâdık dostlar (ın evlerinden) yemenizde de (bir hareç yoktur). Hep bir arada toplu olarak da, dağınık olarak da yemenizde dahi hareç yok (...)" (Nur: 24/61).

Âyetin sonunda berâber olmaya da cevaz vermekle birlikte esas olan ayrılmaktır.

Şu âyetten çocuk veya hizmetçi bulunan bir evde en az iki odanın bulunması gerektiğini, günün (istirâhate tahsîs edilen) belli saatlerinde aynı odada kalmayıp ayrı ayrı odalara geçmek icâbettiğini anlıyoruz:

"Ey iman edenler, sağ elinizin mâlik olduğu (köle ve cariyeler), bir de sizden olup da henüz bülûğ çağına girmemiş (küçük)ler, (şu) üç vakitte, sabah namazından önce, öğle sıcağından elbisenizi çıkaracağınız zaman, bir de yatsı namazından sonra (odanıza girecek olurlarsa) sizden izin istesin(ler). Bu üç (vakit) sizin için avret (ve halvet vakitleri)dir. Bunlardan sonra ise birbirinizi dolaşmanızda ne sizin üzerinize, ne de onların üzerine bir vebâl yoktur. Allah âyetleri size böyle açıklar (...). Sizden olan (hür) çocuklar bülûğ çağına ulaştığı zaman kendilerinden evvelkilerin izin istediği gibi izin istesinler (...)" (Nûr:

24/58-59).
İbnu Abbâs âyetin iniş sebebini beyân zımnında o vakitte evlerde perde olmadığını, erkek hanımı üzerinde iken "hâdim veyâ çocuk veya evde bulunan yetime"nin âniden çıkageldiklerini, bunun üzerine âyetin perdeyi emrettiğini bildirir. İbnu Kesîr, âyetin muhkem ve gayrı mensûh olmasına rağmen insanların bununla amele pek riayet etmedikleri için İbnu Abbâs'ın hayıflandığını kaydeder.
Şu hâlde bir Müslüman'ın evi, birbirine kapı ile geçilen asgarî iki bölme olmalıdır. Bölmeler ahşap kapı veyâ bez perde ile mutlaka ayrılmalıdır.
Diğer taraftan sünnet yedi yaşından itibâren çocukların yataklarının ayrılmasını emretmektedir. Bu ayırma keyfiyeti, hadiste oldukça mübhemdir. Henüz bülûğa ermeyenler için yataklarının aynı oda içerisinde ayrılması anlaşılsa bile bülûğa erdikten sonra odaların da ayrılması, bilhassa erkek ve kız çocuklarının odalarının ayrılması, terbiye için daha muvâfık gözükmektedir. Hadîsten bu mânayı çıkarmaya mâni bir sarâhat de gözükmüyor.
Şu hâlde bu durumda asgarî oda sayısının üç olması gerekmektedir:

1- Ebeveyn odası,

2- Kız çocukları için bir oda,

3- Erkek çocukları için bir oda.

Sünnet açısından bir Müslüman, misâfiri de nazara almak zorundadır. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm): *"Allah'a ve âhiret gününe inanan (...) misâfirine ikrâm etsin." "Her şeyin bir zekâtı vardır, evin zekâtı da ziyâfettir",* gibi çeşitli beyânlarıyla evlerde misâfir ağırlamaya, onlara hizmet, yemek v.s. yollarla ikramda bulunmaya teşvîk etmiştir. Hattâ *"Bir gün ve bir gece evde kalması, misâfirin kesinlikle hakkı"* olarak beyân edildikten başka misâfirliğin üç gün olduğu teyid edilir. Evi planlarken misâfir unsurunun behemahal nazar-ı itibâra alınması gerektiğini te'yîd eden bir diğer hadis de yatak sayısı ile ilgili olarak gelmiştir: *"Bir kimsenin evinde üç yatak bulunmalıdır: Biri erkek için, biri hanım için, biri de misâfir için, dördüncüsü ise şeytana aittir."* Anlaşılacağı üzere buradan asıl maksat evde bulunması gereken yatak sayısını bildirmek değildir. Nitekim çocukların yatağından bahsedilmiyor. Hadîs, karı ile kocanın ayrı ayrı yatağı (ve hattâ odaları) olabilir mi gibi bir tereddüt ve suale "evet" diyor, bir de ihmâli mümkün olan misâfir yatağı (ve konması gereken odayı) hatırlatıyor. "Dördüncüsü şeytana aittir" tâbiri ise, şârihlerin belirttiği gibi, "ihtiyaçtan fazla, gösteriş ve övünmeklik için isrâf olarak alınan ev eşyâsına şâmilir." Nitekim İbnu Zübeyr, zevcesinin yanında üç yatak görünce: "Biri bana, biri de zevceme ait, üçüncüsü ise şeytana aittir, çıkarın onu" der ve misâfir

yatağını sözkonusu bile etmez.
Tatbikatta, bir evi plânlarken ilk Müslümanların bu husûsu nazara almış olacağını teyîd eden son bir delîlimiz Şir'atu'l-İslâm'da yer eden şu cümledir: "Binâ ile ilgili sünnetlerden biri de (...) evde ziyâfet için bir odanın (misâfir odası) inşâsıdır; zira hadiste: "Her şey için bir zekât vardır, evin zekâtı da (evde verilcek) ziyâfettir" buyrulmuştur.
Bunlardan başka, Kur'ân-ı Kerîm yaşlanan anne ve babalara da bakılmasını emreder ki, mesken inşâsında nazara alınması gereken bir başka durum olmaktadır.
Şu hâlde asgarî iki oda olması gereken Müslüman evinin âzamî oda sayısı için bir hudûd konmamış, ihtiyâca ve maddî imkâna göre Müslümanların insiyâtifine bırakılmış, ancak daha önce de belirttiğimiz gibi gerek kapladığı sâha ve gerekse oda sayısı itibârıyla geniş olması, yani az sonra belirteceğimiz seyyaliyete imkân tanıması tavsiye edilmiştir.
Burada ev plânına dâhil edilmesi gereken diğer bir unsur evin avlusudur. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in şahsî evinin plânından bahsederken görüleceği üzere avlu evin ayrılmaz bir parçasıdır. Evin şartlarından bahseden bir çok rivayetlerde avlunun da behemahâl söz konusu edildiğini görürüz. Bu durum Müslümanlar'a: "Finâyı hâne'yi hânenin müştemilâtından" telâkkî ettirmiş, yakın zamana kadar şehirlerde bile evlerin bahçeli olarak inşâ edilmesini netice vermiştir. Ancak zamanımızın şartları, bilhassa büyük şehirlerde, avlu veya bahçe mefhumunu unutturmak istikâmetinde gelişmektedir.[17]

Hz. Peygamber'in Evinin Plânı

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in evi beher kenarı takrîben 100 zira' olan kare bir avlu etrafında sıralanan dokuz adet hücreden müteşekkildi. Bunlardan iki adedi Mescid-i Nebevî'nin inşâsı sırasında yapılmış, diğerleri ihtiyaç hasıl oldukça bilâhare ilâve edilmiştir. Bu, bir avlu etrafında dışarı kapalı, hepsi avluya açılan odalardan müteşekkil ev tipi, "Halen Mısır, Suriye, Mezopotamya ve Arabistan Yarımadası'nın şehirlerinde ikâmetgâh olarak kullanılmakta olan" ev tiplerine benzemektedir. Rivâyetler, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hücrelerinin takrîben 10x10 zira' ebâdında kare şeklinde, duvarlarının da 7 veya 8 zira' boyunda olduğunu haber verir. Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'nin hücresi ile ilgili tafsîlâta göre kapısı dikenli ardıç (sâc)

veyâ ur'ur (denen, Hindistan'da yetişen, abanoz ve çınara benzetilen bir ağaç)dandır. Tek kanatlıdır ve Şam cihetine bakmaktadır. Bâzı rivayetler bu hücreye ikindi güneşinin vurduğunu da kaydederler.
Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in meskeninin plân ve şümûlü husûsunda Kettânî oldukça mübâlağalı bir tasvîr ve tahminde bulunur. Delîle dayanmadığı için burada zikretmeyi uygun bulmadık.
Müteahhir kitaplarda, inşâ edilecek bir binada odanın yüksekliği için verilen: "Sünnette bu, mikdâru'lkifâye (yeterli miktar)dır, bu da altı zirâdır", ölçüsü buradan alınmış olabilir. Odanın genişliği hususundaki "mikdâru'lkifâye" için "içinde oturanların durumuna bağlı olarak değişir" denmektedir.[18]

c- Evin Seyyâliyeti

Anlaşıldığı üzere, evin muhtaç olunan hacmi ve odalarının sayısı, her an değişmesi muhtemel olan ihtiyâca göre farklı olacaktır. Halbuki inşaat bir defa yapılır ve sâbittir. Bu durumda âilenin ilerde muhtemelen alacağı en büyük vüsati nazarı itibâra alarak mı plân yapmalı? Halbuki çocukların büyüdükten sonra evlenip ayrılmaları, âilenin hacmini tekrar düşürecektir. Her hâl u kârda sünnette bu meseleyle de ilgili bâzı rivayetlere rastlamaktayız ve bunlardan evin elastikî bir plâna sahib olması gerektiği sonucunu çıkarmaktayız. Mezkûr rivayetlerden bâzıları Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in, evin içerisinde, bir köşede, büluğa ermiş kızların kalması için "hıdr" denen bir çadır kurduğunu haber verir. Hattâ evlendireceği zaman çadırın önüne oturur ve: "Falanca, falancayı (kızın ve erkeğin ismini söyleyerek) istiyor", der eğer içerideki sükût ederse onu isteyenle evlendirirdi, istemediği takdirde vururdu ve Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) de istemediğini anlayarak ona vermezdi, denir.
Diğer bâzı rivayetlerden de Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in bir hasırı olduğunu, gündüzleyin bunu (üzerine oturmak üzere) yaydığını, geceleyin de onunla (evin içerisine kendisi ile başkaları arasında perde olmak üzere) bölme yaptığını öğrenmekteyiz. Zeyd İbnu Sâbit (radıyallahu anh)'ten gelen rivayette, hasırla bölme işinin mescidde yapıldığı tasrîh edilir. Ancak bu, evde de yapılmış olduğunu nefyetmez. Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'den Müsned'de tahrîc edilen rivayette aynen şöyle denir: "Bizim bir hasırımız vardı. Onu gündüzleri yayar, geceleri de (onunla) hücre yapardık (...)."
Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hücrelerinde çadır kurup, bölme yaptığına delâlet eden daha sarîh başka rivayetler de mevcuttur. Hz. Peygamber

(aleyhissalâtu vesselâm)'in âzadlı cariyelerden Ruzeyne (radıyallahu anhâ)'nin rivayetine göre, "Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'nin hücresinde (ihtiyaç halinde) içerisine girilerek saklanılan, hurma dallarından (sa'af) örülmüş bir çadır vardı." İçerisine toz, toprak ve örümcek ağının bulunduğuna dâir gelen sarahat nazarı itibâra alınacak olursa bunun pek sık kullanılmadığı anlaşılmaktadır.
Hülâsa, muhtelif rivayetler nazara alınınca Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hücrelerinde, mahremiyyet v.s. maksadlarla perde germek, küçük çapta çadır kurmak gibi çeşitli tedbirlere tevessül ederek evi genişletme imkânları aradığı ve evin de bu çeşit teşebbüslere imkân verecek durumda olduğu anlaşılmaktadır.
Burada son olarak şu noktayı da belirtelim ki Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in evi zevcelerinden her birine birer oda isâbet edecek şekilde idi. Üstelik, daha önce başka vesîlelerle de belirttiğimiz üzere, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in çocukları yanında kalmıyorlardı. Zâten Medîne'de iken, sâdece Mısırlı câriyesi, Mâriye (radıyallahu anhâ)'den çocukları olmuştu. O da diğer zevceleri gibi mescidin yanındaki hücrelerden birinde değil, ayrı bir yerde kalıyordu. Nitekim daha önceki bahislerimizde Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in süt annesi (radıyallahu anhâ)'nde olan çocuğu için sık sık ziyârete gittiğini de zikretmiştik.[19]

d- Sâbit Unsurlar

Evin mutfak, helâ, gusülhâne.. gibi sâbit unsurlarına gelince, bunlardan bir kısmının eskiden beri bütün evlerde mevcut olmasına rağmen bir kısmının İslâmî kültür ve terbiyenin bir icâbı olarak sonradan ilâve edildiği anlaşılmaktadır ki bu durum, mesken sosyolojisine "meskeni kültürün arz üzerine vurulmuş bir damgası kabûl edip, evdeki her bir inşâî unsurun, içerisinde yaşayanların kültüründe mevcut zevk, inanç ve alışkanlıklarına tekâbül ettiği" fikrini savunanları te'yîd etmektedir. Komşularından biriyle müşterek olan fırın, bâzı kereler -maddî darlık sebebiyle- iki ay boyunca ateş yakılmadığı bildirilen mutfak, umûmiyetle evlerin üst kısmında yer alıp, merdivenle çıkıldığı anlaşılan ve müstakil bir odadan müteşekkil meşrübe, içerisine eşyâ koymak için evin dâhilinde inşâ edilen ve kapısına perde çekilerek örtülen -ki sofa, raf, duvarda eşyâ koymaya mahsus oyuk, ışık ve hava için açılan delik (kevve), evin bir kenarında altına eşyâ koymak için inşâ edilen üzeri örtülü târiflere nazaran bugünkü dîvânı andıran sâbit hücre-, vs. mânâlarına da gelen sehve, büyük

odaların içerisinde inşâ edilen, küçük çaptaki dar mahdâ, câhiliye devrinde kocası ölen kadınların mâtem alâmeti olarak bir yıl boyu girdikleri tavanı son derece basık, dar, âdi hıfş gibi câhiliye evlerinde de bulunan unsurlar istisnâ edilirse, helâ, gusûlhane, misâfir odası, namazgâh gibi bâzı kısımlar İslâmî kültürün bir icâbı olarak Müslüman evlerin plânında hemen hemen umûmî bir şekilde yer almıştır. Ahlâk kitaplarında "binâ husûsundaki sünnetler" meyânında: "Büyük ve küçük, abdest bozmaya mahsûs bir yer (helâ), abdest ve gusül için bir yer (gusülhâne), ziyâfet için bir yer (misâfir odası -ki ziyâfet odası demek daha doğrudur-) zira hadiste vârid oldu ki: *"Her şeyin bir zekâtı vardır, evin zekâtı da ziyâfettir (...)"* ifadesine hemen hemen aynı lâfızlarla yer verilmesi, bu plânın umûmîliğini ifâdeye kâfidir.

İslâmî inancın getirdiği mühim unsurları görelim:[20]

Helâ:

Buhârî, Müslim ve diğer sünnet kitaplarında gelen rivayetlerden, İslâm'dan önceki Arap cemiyetinde, evlerde helâ bulunmadığını anlıyoruz, tıpkı yakın zamana kadar Avrupa evlerinde ve hattâ saraylarda bulunmadığı gibi. İhtiyâcı gelenler kazây-ı hâcet için şehir dışına çıkmaktadır. Bidâyette Hz. peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) ve zevceleri de aynı geleneğe uymuşlardır. Ancak kadınların gece karanlığından bilistifâde akşamdan akşama Medîne'nin dışında Menâsı' denen "husûsî yerler"e kazâ'yı hâcet yaptıkları, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in de bu maksatla şehir dışına çıkarak "kimsenin göremiyeceği kadar uzaklaştığı" ve hattâ Muğammis denen ve Mekke'ye üçte iki fersâh mesâfede, (Tâif yolu üzerine bulunan) bir yere kadar gittiği rivayetlerde tasrîh edilir. Bu hal, tesettür âyetinin gelişine kadar devâm etmiş, ancak ondan sonradır ki evlerde helâlar inşâ edilmiştir. Semhûdî'nin kaydettiği bir rivayetten Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'nin hücresi ile kızı Fatıma (radıyallahu anhâ)'nın hücresi arasındaki boşlukta yer aldığını anlamaktayız.
Dinin bir vecibesi, evlerde hela ilavesiyle inşaat planlarını değiştirmekle kalmamış, helanın yönüne de te'sir etmiştir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den *"Kazâyı hâcet ve bevl sırasında ön ve arkanızı kıbleye çevirmeyin (...)"* meâlindeki hadisler Müslüman evlerde helaların istikametine de yön vermiştir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bu kararı verdiği zaman kararını Mekke ahâlisine de duyurmak için Sehl İbnu Hanif'i husûsi elçi olarak yollamıştır. Rivayetler, Mısır'a ve Şam'a gelen Müslümanlar'ın orada yönü

kıbleye müteveccih olarak eskiden inşa edilmiş olan helalarda bile imkân nisbetinde bu emre riayet ettiklerini gösteriyor. Alimler bu yasağın kır gibi etrafı açık yerler için varid olduğu, kapalı yerler için olmadığı arka tarafın çevrilebileceği, ön tarafın çevrilemeyeceği, yasağın Kudüs cihetine de (yâni her iki kıbleye de) râci olduğu hususlarında sünnette gelmiş olan muhtelif rivayetlere dayanarak münakaşa etmişlerdir. Bundan başka helâlarda su bulundurmak, suya imkân verecek şekilde inşa etmek gibi hususiyetler, sünnetteki ilgili emirlerden menşelerini almışlardır.[21]

Banyo:

Helâdan sonra mühim bir unsur banyodur. Az önce söylediğimiz gibi İslâm'dan önce de varlığı düşünülebilse de İslâmiyet'ten sonra evlerin vazgeçilmez bir unsuru olmalıdır. Hem abdest almak, hem de gusletmek için ihtiyaç vardır. Hastalığı sırasında Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in leğen içerisinde yıkandığına dâir rivayet olmakla berâber Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'nin Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'le birlikte guslettiğine ve kendisine Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in guslünden soran kardeşine, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın az su ile guslettiğini göstermek niyetiyle, perde gerisinde, bir sa' su ile yıkandığına dair rivayetler Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'nin hücresinde gusle mahsus hususi bir mahallin varlığını ifade eder. Nitekim az ilerde, tasvirle ilgili olarak Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'dan rivayet edilen: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bir seferden dönmüştü. (O'nun) yokluğu esnâsında üzerinde (kanatlı at) timsâller(i) bulunan bir durnûku eve (sehve üzerine) asmıştım. Bana onu indirmemi emretti. İndirdim. Ben ve Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bir tek kaptan su alarak yıkanıyorduk" hadisinde Hz. Aişe'nin perdeden söz ederken hiçbir sebep yokken gusle geçip, ondan söz etmeye başlamasını, Kirmanî rivayette üzerinde perde çekilen mezkûr sehve'nin gusülhâne (muğtesel) olabileceği ihtimâli üzerinde durmaktadır. Sehve hakkında ilerde kaydedeceğimiz tasvirler de bu ihtimâli kuvvetlendirmektedir. Bu durumda Hz. Aişe'nin hücresinde gusülhane olduğu hükmüne varılabilir. Bunu takviye eden diğer bir husus az önce temas ettiğimiz Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hasta iken içerisinde yıkandığı leğenle ilgili: Rivâyette bunun Hz. Hafsa'ya ait olduğu tasrih edilmektedir. Hz. Aişe'nin odasında bulunan Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) hasta olması sebebiyle gusülhânede yıkanmıyor, daha kullanışlı olduğu için Hz. Hafsa'nın

leğeninde yıkanıyor.[22]

e- Dar Ev Ve Çocuk

Hadiste dünyevi hayatın şekâvet ve huzursuzluklarının baş âmillerinden biri olarak gösterilen fenâ mesken, içerisinde yaşayan her yaştaki sâkinine zararlı olmakla berâber en büyük zararı çocuklara yapmaktadır. Meskenin çocuğun terbiye ve sıhhatli bir gelişme göstermesindeki ehemmiyetini ibrâz sadedinde: "Lojmanda baş yeri çocuk almalıdır. Lojman çocuğun ihtiyaçları nazara alınarak plânlanıp inşâ edilmelidir" denilmektedir. Günümüz araştırıcıları çocuk ölüm nisbetinin nâmüsâit evlerde müsâit evlere nazaran daha önde olduğunu tesbit etmiştir. Sağ kalanlar içerisinde de çocuk suçları işleyerek mahkemelere, çeşitli ruhî ve bedenî marazlarla hastanelere düşenlerin nisbeti yüksektir.
Bunlardan başka çocuk şahsiyetinin gelişmesinde de bu dar evlerin menfi rolü büyüktür. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in çocuklarla münâsebetini incelerken çocuğa tam bir hürriyet tanımanın esâs olduğunu görmüş, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in çocuklara aşırı sevgi göstermekten başka müdâhaleden de kaçındığını belirtmiş, hele dayağa hiç yer vermediğini misâllerle beyân etmiştik. Halbuki dar meskende, her elinin ulaştığını tedkîk edip karıştırarak merâkını tatmin etme, her an hoplayıp zıplayarak eğlenme, gürültü yapma fıtratında olan çocukların mütemâdî müdâhale, azar, tekdir, te'dip ve dayağa mâruz kalmaları için en iyi ortam hazırlanmış oluyor. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in evinin sâdeliği, Müslümanlar'a sâdeliği tavsiye edip dikkat çekişi, "dünyâya çekici" tezyinâtı istihkâr edişi de çocuk terbiyesi noktasından değerlendirilebilir. Zira, günümüzde olduğu gibi, bu çeşit câzib biblolar, tablolar, rengârenk ve parlak masa ve sehpa örtüleri gibi hep çocukları kendine dâvet eden çeşitli süsleme unsurları çocuklara müdâhale imkânlarını sayıları nisbetinde artırmaktadır. Hele bunlar ellerinin ulaşacağı seviyede, -darlık veya odaların düşüncesizce plânlanmaları sebebiyle de- günlük cevelân sâhasının içerisinde yer alıyorlarsa böyle bir ev, çocuklu bir âile için büyük küçük herkese, gerçekten büyük bir huzursuzluk kaynağı olacaktır. Bu açıdan eski evlerimizi takdir etmemek elden gelmiyor. Bugünkü, üzerlerindeki tezyin unsurlarıyla çocukları kendine çeken, her an kırılıp dökülmeye hazır koltuk ve sehpâlara bedel, her bakımdan emniyetli, çocuk ölçüleriyle de mütenâsib kanapeler minderler, çocukların ulaşamayaağı seviyede (raflarda duvarlarda) yer alan tezyin unsurları, onların terbiyesinde, anne-babaya âdetâ yardımcı

durumundadırlar. Geniş ve iyi plânlanmış meskenler, bu yeni şartların zararlarını asgarî bir nisbete indirebilirse de dar evlerde -ki günümüzde iktisâdî ve içtimâî sebeplerle çoğunluğu teşkil etmektedirler- mümkün değilir.
Darlığın çocuğun ruhî inkişâf ve terbiyesiyle olan menfi ilgisini araştırıcılardan dinleyelim: "Bir evde oda başına düşen ferd sayısı 2'den 2,5'a yükselirse[23] çocuk çabuk sinirlenen, kırıp dökmeyi huy edinen bir tip olur." Bu ifâde bir başka ekibin: "Evin genişliği, adam başına ortalama sekiz-on metrekareden daha az bir yer isâbet edecek şekilde dar olursa ebeveynle çocuklar arasındaki münâsebetler son derece gergin olur, ebeveyn çocuklara bağırıp çağırmaktan kendilerini alamazlar" hükmüne tevafuk etmektedir. Bu araştırmalardan bahsederken şunu belirtmek gerekir ki kalabalık ve dar meskenlerde çocuk, davranış bozuklukları göstermek tehlikesiyle başbaşadır. Sonunda genç çocuğun rûhî gelişmesi önlenmiş olur ve böylece ortaya çıkan gecikme, şartlar değişmedikçe bir daha telâfi de edilemez. Çocukta meydana gelen "bir kısım ruhî bozuklukların, çocuğun anne baba ile aynı odada yatıp kalkmasından" ileri geldiği artık bilinen bir husustur.
Fenâ meskenlerin hâsıl ettiği problemler, şüphesiz sadece içinde oturanlara münhasır kalmamakta, cemiyete de sirâyet ederek çok yönlü menfi neticeler, içtimâî huzursuzluklar doğurmaktadır. Bu hususta da şu pasajı gözden geçirelim: [24]

Fenâ Meskenlerin İçtimâî ve İktisâdî Neticeleri ve Bunları Telâfî Etmek İçin Gösterilen Gayretler:

"Bu seriye giren hadiseler, beşerî ve ahlâkî planda tecâhülü imkânsız, insanı isyâna sevkeden vahim bir durumu gözler önüne sermektedir. Fenâ mesken, bir yandan esas sebebini teşkil eden içtimâî eşitsizlikleri takviye edip artırırken diğer yandan da ferd ve âilelerin bozulmalarının yegâne sebebi olmaktadır.(...)"
"Fena meskenler, gruplar teşkil edecek şekilde bir arada bulundukları zaman, cemiyetin dışında kalan fertlerin bir araya gelmesine imkân hazırlayan yuvalar ortaya çıkmış olur. Böylece fertlerin tekrâr düzeltilmeleri iyice zorlaşır. Diğer taraftan, iktisâdî imkânsızlıklar sebebiyle başka yerde yerleşmeyecek olan âileler de bozulmaya yüz tutacaklar. Bu durum, sâdece vahim ruhî netcelere müncer olmakla kalmıyor, aynı zamanda devlet için de çok pahalıya mal oluyor. Hattâ gecekondunun bir "lüks maddesi" olduğu söylenmiştir. İçtimâî Muâvenet Dâiresi gecekondularda oturan muhtelif âilelere hastalık ve hastaneye kaldırılmaları için

yapılan masrafları rakamlara vurmayı denedi. Devletin karşıladığı yük, gerçekten ağır (...) Bâzan o kadar ağır ki, âile için mükemmel dayalı döşeli bir mesken inşâsı daha ucuza çıkıyor. Bu değerlendirmede ne komşulara da bulaştırma tehlikesi, ne hastalık sebebiyle kişinin kaybedeceği iş verimi, ne de âilenin çekeceği ızdırâb ve bozulmalar hesâba katılmamıştır. Meselâ ABD'de Cleveland şehrinin gecekondu mahalleri ağır bir yüktür. Orada şehir halkının sâdece onda biri oturduğu hâlde, şehirdeki mevcut polis, itfâiye ve içtimâî muâvenet hizmetlerinin % 26'sı, bütün şehir sâkinleri için yapılan masrafların da % 36'sı onlara gitmektedir. Bu nisbet bir çok Amerikan şehirlerinde mevcuttur."

Son araştırmalarla, mesken darlığının bilhassa çocuk için bir yıkım olduğunu anlayan batılılar, iktisâdî imkânlarına paralel olarak, mesken telakkilerini değiştirerek ferd başına bir odayı esâs alma görüşüne ulaşmışlardır. Le Monde Gazetesi'nin bir haberinden Fransa'da 1976 yılı içerisinde, sırf günlük vaktinin mühim bir kısmı mutfakta geçen anneyle bu esnâda, çocukların münâsebetlerini en iyi bir tarzda tanzim etmek gâyesiyle, bundan böyle inşâ edilecek meskenlerde mutfakların en az 12 m2 olması için kanûnî mecburiyet koyma cihetinde prensip kararına varıldığını öğreniyoruz.

Çocukların ihtiyacı nazar-ı itibâra alınarak kanunlaştırılan diğer bir husus, lojman dışı genişlikle ilgili. İslâmî meskenin plânını incelerken "hanenin müştemilâtından" olarak telakki edildiğini belirttiğimiz avlu unsurunun, modern "blok inşaatları" dediğimiz toplu meskenlerde ortadan kalkmasının husûle getirdiği boşluk ve ızdırapları telâfi etmeyi, -hiç olmazsa azaltmayı-, hedef edinen bu tedbire göre Fransa'da -şimdilik resmî- blok inşaatlarında lojman başına asgarî 0, 75-1,000 m2'lik bir boş sâha bırakılacaktır.

Bu tedbirlere ehemmiyet veren Fransa'da doğum nisbetinin düşüklüğü sebebiyle çocuk sayısının son derece az olması bir yana, kış mevsiminin oldukça mûtedil ve nisbeten kısa geçtiğini, her şehirde mahalle aralarında sık sık irili ufaklı parklar, çocuk bahçeleri vs. olduğunu, çocuklar için ayrıca ana okulları, kreşler bulunduğunu, kaldırımların oldukça geniş olduğunu vs. nazara alırsak, yurdumuzda bu tedbirleri daha da çoğaltmaya, çocuk sayısı, kış süresi ve diğer bir kısım imkânsızlıklara muvâzî olarak değişik rakamlara yer vermeye mecbur olduğumuzu anlarız. İstanbul'un bahçelerden mahrûm edilmiş, parlaklardan yoksun, kaldırımları -bazân hiç yok denecek kadar- dar, nüfusça kalabalık yerlerinde çocuklar ömürlerinin baharını yaşamaktan çok uzaktalar. Bu tâlihsizlerin sağlıklı bir gelişim göstermeleri, tesâdüfe kalmış gibidir.

Bu fecî durumu bütün büyük şehirlere teşmîl etmek gerekir. Hele Erzurum gibi, iklim icâbı sekiz ay içeride kalmak zorunda olan çocukların durumu yeni

inşaatlarda behemahal nazara alınmalıdır.[25]

f- Mefruşat

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in evinde yer alan malzeme ile de ilgili bâzı rivayetler mevcuttur. Bunlar tezyin işinde olduğu gibi tefriş işinde de sâdeliğin esas olduğunu göstermektedir. Hz. Ömer ilâ hâdisesiyle ilgili ziyâretinde Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in evini gözleriyle tetkik ettiğini belirttikten sonra bize çok kıymetli bir tasvir sunar. Anlattıklarına göre bu ziyârette, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in başını dayadığı, içerisi lifle doldurulmuş bir yastık, vücudunun ancak bir kısmına kifâyet eden hurma yaprağından örülmüş bir hasır (hasefe), tepesinin üzerinde asılı duran işlenmemiş bir kaç (üç adet) deri ve bir miktar da, deri işlemede kullanılan ağaç yaprağından görür. Hasırın örgülerinin, Hz. Peygamber'in vücûdunun açık yerlerinde izler yapmış olduğunu gören Hz. Ömer (radıyallahu anh) manzaradan müteessir olarak ağlamaya başlar. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) niçin ağladığını sorunca:
"Nasıl ağlamayayım, şu hasır vücudunda izler bırakmış, odada ise görülenlerden başka bir şey yok. Şu Kisrâ ve Kayser nehirler, meyveler içerisinde (altın tahtlar, ipek ve atlas yataklar üzerinde) olsunlar, sen ise Allah'ın Resûlü (ol da böyle yokluk çek) sana da yatak yapsak olmaz mı?" der. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in (bir rivayetteki) cevâbı aynen şöyle:
"Benim dünyâ ile ne alâkam var, ben dünyâda kendimi bir ağacın altında gölgelenip, sonra bırakıp giden yolcu gibi görüyorum."
Böylece Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) nezdinde sâdeliğin bir esâs olduğunu belirttikten sona bazı ana malzemeden bahsedebiliriz.[26]

Sergi:

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in evinde sergi olarak umumiyetle, yukarıda da sözü geçtiği gibi, hurma yaprağından örülmüş hasır zikredilir. Daha önce de temâs edildiği üzere gündüzleri alta yayılan bu hasır, geceleri de evi bölmek için perde olarak kullanılmaktadır.
Halı Araplarca bilinmekle berâber Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in ve umumiyetle Müslümanların kullanmadığı anlaşılıyor. Hattâ Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) kullanmadığı için Ashâb'dan bunun kerâhetine zâhip

olanlar da çıkmıştır. Ancak şu rivayet bunun kullanılmayışının maddî darlık sebebiyle olduğunu ve hattâ Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in halıya cevâz da verdiğini göstermektedir: Hz. Câbir anlatıyor: "Evlendiğim zaman Hz. Peygamber bana:

"Halılar da te'mîn ettin mi?" dedi. Ben de:

"Halıyla da ne alâkamız var?" dedim. Bunun üzerine:

"Fakat bil ki yakın bir gelecekte halılar da olacak" buyurdu.

Buradaki cevâzın daha ziyâde yere serilen halılara olduğu, sırf tezyin kasdıyla duvara halı vs. asmanın hoş karşılanmadığı belirtilmektedir. Müslim'in tahricinde, kapının üzerine halı asan Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'ye Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın *"Allah taş ve toprağa elbise giymeyi emretmemiştir"* diyerek indirttiğini görmekteyiz. Buhârî'nin bir tahricinde, İbnu Ömer (radıyallahu anhüma) tarafından dâvet edilen Ebû Eyyûb (radıyallahu anh) da duvarın bir örtü ile kaplanmış olduğunu görünce (duraklar). İbnu Ömer (radıyallahu anhüma) "Bu meselede kadınlar bize galebe çaldı (söz dinletemedik)" der. Ebû Eyyûb (radıyallahu anh): "Başkasın(ın evde böyle bir münkere yer vereceğin)den korksam da senden korkmazdım" der ve geri döner. İbnu Hacer, başka rivayetlere dayanarak, bu dâvetin İbnu Ömer'in oğlu Sâlim'in düğünü vesilesiyle yapıldığını belirtir. Abdullah İbnu Yezîd de dâvet edildiği yerde tezyin için duvara örtü çekildiğini görünce girmez, oturup ağlar. Sebebi sorulunca: "Nasıl ağlamıyayım" der ve Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in *"(...) Dünya size galebe çalacak (...) siz bir elbiseyle evden çıkıp, bir başka elbiseyle geri döneceksiniz, evlerinizi de Kâbe'yi örter gibi örteceksiniz."* (...) dediğini duymuştum" der.

Hülâsa bu konuda muhtelif rivayetleri veren İbnu Hacer duvara halı vs. çekmenin hükmü hususunda "İhtilâf-ı kadim" var dedikten sonra cumhur-u Şâfiiyyenin, kerâhetine hükmettiğini belirtir. Hanefiler de bu çeşit tezyinâtta mübâlağayı tavsiye etmezler.[27]

Karyola:

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in ev malzemelerinden biri de bir karyoladır (serîr). Rivâyetler Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in torunu Hasan'ın oynamakta olduğu bir köpek yavrusunun zaman zaman bunun altına girdiğini ve hatta orada öldüğünü belirtirler. Yerine göre leğen, evrak gibi bâzı eşyaların konduğu, küçük hayvanların girebildiği bu karyolanın altı boştur.

Süheylî bu karyola hakkında şu bilgiyi verir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın karyolası lifle çatılmış tahtalardan (mâmûl) dü. Benû Ümeyye zamanında satıldı. Bir adam bunu 4.000 dirheme satın aldı.
Ebû Rifâ'a' (radıyallahu anh)'nın rivayetinden Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in ayakları demirden olan bir sandalyesi olduğunu, Hz. Ali (radıyallahu anh)'nin rivayetinde Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in kızı Fâtıma'nın el değirmeni kullanmaktan ellerinin yara ve nasır bağladığını öğreniyoruz.[28]

Yatak:

Evde zarûri olandan fazla yatak bulundurmayı yasaklamış bulunan Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in kendisinin tek yatağı olduğu, bunun da kılıfının deri, içerisinin ise hurma lifleriyle doldurulmuş bulunduğu belirtilir. Yastığı için de aynı tavsifde bulunulmuştur. Bu hâliyle bir hayli sert olduğu söylenebilen bu yatak, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hayat karşısındaki sâdelik ve zühdünü ifâde etmektedir. Çocukların yatağı hususunda terbiye kitaplarında "sert olması" için yapılan tavsiyeler bu tavsiflerden alınmadı ise hükemâ ve etibbânın sözlerinden alınmış olabilir. Zira bu konuda Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e nisbet edilen herhangi bir rivayete rastlamadık.[29]

Perde:

Bilhassa tesettür vâsıtası olması hasebiyle Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hücrelerinde yaygın bir şekilde perde kullanıldığı anlaşılmaktadır. Buhârî'de geçen "odasının perdesini açtı" cümlesinde kullanılan "es-Sicfu" isminin boydan boya ortadan bölünmüş perdeye ıtlak edildiğine bakılırsa Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in penceresinde (daha kullanışlı olan) iki kanatlı perde kullanmış olabileceğine hükmedilebilir.[30]

Leğen:

Bâzı rivayetler, "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in, evde hurma kütüğünden bir leğen bulundurduğunu, geceleyin bunu kullanıp karyolasının

altına koyduğunu" haber verir. Bâzı âlimler *"Evde bevli bekletmeyin, zira melâike, bekletilmiş bevl olan eve girmez", "Evde leğen içerisinde bevl bekletilmesin (...)"* gibi hadislere dayanarak bu iki hadisin teâruzundan bahsetmişse de Suyutî'nin belirttiği üzere yasaktan maksad uzun süre bekletme olabilir. Kaldı ki Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hastalığı sırasında (küçük abdest bozmak için) leğen istediğine ve yine hasta iken leğen içerisinde guslettiğine dâir rivayetler gelmiştir. Şu hâlde eve seyyâliyet kazandıran bir unsur olarak leğen, diğer ev eşyâları arasında mühim bir yer işgal etmiş olmalıdır.[31]

Kandil:

Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'den gelen, gece namazıyla ilgili bir rivayette geçen: "O sırada evlerde lâmba (mesabih) yoktu" cümlesinden anlaşıldığına göre bidâyette lamba Medine'de kullanılmamaktadır. Zâten diğer bâzı rivayetler, bunun ilk defâ Hıristiyânlıktan mühtedî Temîmu'd-Dârî tarafından getirildiğini bildirmektedir. Her hâl u kârda kandil Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında evlere girmiş olmalıdır. Zîra Buhârî'nin el-Edebü'l-Müfred'de yaptığı bir tahricten anlıyoruz ki yanık bırakılan kandilin fitilini bir fâre alıp tavana götürdüğünü, geceleyin uyanmış olan Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) görür ve muhtemel bir yangının önüne geçer. Hâkim'in tahricinde, bu fitilin fâre tarafından geri getirilip, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in yanına bırakıldığı, dirhem büyüklüğünde bir yerin yanmasına sebep olduğu sarâhatına rastlarız. Muhtemelen bu hadiseden sonra olacak ki yatarken kandillerin söndürülmesini Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) sıkı sıkıya tavsiye etmiştir.[32]

g- Mahremiyet

Evde aranan diğer bir fonksiyon, içinde yaşayanlara mahremiyet imkânlarını sağlamasıdır. Sünnet bu husûsa da ehemmiyet vermiştir. Sünnet açısından ev, sâdece soğuğa sıcağa karşı bir ilticâ yeri değil, aynı zamanda insanda fitrî olan mahremiyeti sağlama yeridir. Bu sebeple eve "haram" denmiş ve buraya sâhibinin izni olmadan girilmesi yasaklanmıştır.
Sünnetin beyânlarına göre mahremiyeti ihlâl sâdece "girmek" fiiliyle tahakkuk etmez, "bakmak"la da vukûa gelir. Bu sebeple, "Hiç kimse izin almaksızın

başkasının evinin içine bakmasın, kim izinsiz bakarsa aynen girmiş gibidir" denir ve bu fiil, "helâl olmayan fiiller" meyânında zikredilir.
"İzin istemek" (isti'zân) göz sebebiyle vaz edilmiş olduğu gibi izin henüz tahakkuk etmeden gözün içeriye kaymamasına dikkat etmek gerekecektir. Bu sebeple kapıyı çalarken, kapıya yüzünü dönerek değil, yan dönerek durmak emredilmiştir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in de böyle hareket ettiği belirtilir. *"Kim, bir başkasının evine ıttılâ peydâ ederken gözü çıkarılır da diyet için mürâcaat etmeye kalkarsa bilsin ki hiçbir hak talep etmeye hakkı yoktur"* hükmü bu meselenin ciddiyet ve ehemmiyetini teyid eder. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) kendi evine pencereden izinsiz bakmış olan bir adama elinde tarağı göstererek: *"Bilseydim ki içeri bakıyordun, şu tarağı gözüne sokardım"* der. İbnu Abbâs (radıyallahu anh)'ın bildirdiğine göre Hakem İbnu Ebî'l-Âsî (radıyallahu anh)'yi içeriye bakarken tesbit eden Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) "Ben sağ olduğum müddetçe Medine'de oturmayacaksın" diyerek Tâif'e sürer.
Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in: *"Bir kimse kapısı açık bırakılmış (veya giriş kısmında perde olmayan) bir eve uğrar da (içeriye bakarsa kabahat onda değil, ev sâhibindedir"* sözü, mahremiyeti bozmama husûsunda sâdece yoldan geçenin veya eve uğrayan ziyâretçinin değil herkesin, bütün ev sâhiplerinin dikkat etmesi gerektiğini ifâde etmektedir. Her âile dışarıya karşı mahremiyetin te'mini için gerekli tedbiri almalı, bunu te'min vasıtası olan perde, kapı vs.ye dikkat etmelidir. Aksi takdirde mahremiyetin ihlâli vak'asından "ev sâhibi kabahatlidir."
Bu hadis Müslümanlar'ı, evlerin plânlanmasında mahremiyyet unsurlarının yerleştirilmesine itinâya dâvet etmektedir. Kapılar ve pencereler bu maksada en uygun şekilde yerleştirilmelidir. Umûmiyetle giriş kapılarının arkasında yer alan aralık (antre) kısmı bu maksatla ihdâs edilmiş olabilir. Şu hâlde bâzı yeni plânlamalarda bunun ihmâli, bir eksiklik olarak değerlenirilmelidir.[33]

Dâhilî Mahremiyet

Meskenin şâmil olması gereken muhtemel plânını incelerken de belirttiğimiz üzere, plâna, sâdece âile dışındakilere karşı duyulan mahremiyet değil, "zevce ve sağ elin sâhip olduğu (yâni cariye) dışında kalan" bütün âile efradına karşı korunması emredilen mahremiyyet de te'sîr etmektedir. Hz. Câbir'den: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) *"Kişi çocuğundan -ne kadar yaşlı da olsa-*

annesinden, erkek kardeşlerinden, kız kardeşlerinden ve babasından izin almalıdır" dediği rivayet edildiğine göre, bunlarla berâber yaşandığı takdirde, bu ferdlerden her birinin birbirlerine -en az Kur'ân'ın belirttiği üç vakitte- isti'zânla gidip gelecekleri şekilde yerleştirilmeleri gerekecektir. Yukarıdaki hadisi "Burada zikredilen fertlerin ayrı ayrı evlerde yaşamaları hâline râcidir" diye yapılabilecek muhtemel bir itirazı şu hadisle cevaplandırabiliriz: "Atâ' İbnu Yesâr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e bir adam gelerek sordu:

"Yâ Resûlallah annemin yanına girerken izin isteyeyim mi?"

"Evet" cevâbını verince adam tekrâr:

"Eğer ben evde onunla berabersem?" Hz. Peygamber:

"İzin iste" dedi. Adam itirazla:

"Ben ona hizmet etmekteyim" dedi. Bunun üzerine Resûlullah:

"(Öfkeyle): "Annenden izin iste, onu üryân olarak görmekten hoşlanır mısın?" dedi. Adam:

"Hayır" deyince:

"Öyle ise (her seferinde yanına girerken) annenden izin iste" buyurdu."

Bilhassa bu son rivayette, hayâtının büyük bir kısmını geçirdiği evinde fertlerin, gönlünce ve kılık kıyâfet bakımından da oldukça serbest olabilmesi için behemahal müsâit, müstakil bir odaya muhtâç olduğu ifâde edilmektedir. Müslüman âile geçici darlıklar müstesnâ, devâmlı dar yerlerde kalmamalıdır. Büluğ sahasını aşan -ve hattâ bülûğa yaklaşan- âile ferdleri, anne baba dâhil, müstakil birer odaya sâhip olmalıdır, sünnetin ulaşılmasını istediği ideal mesken tipi budur.

Burada bir kere daha tekrâr edelim ki günümüz sosyologları dar meskenin zararları üzerinde ısrarla durmaktadırlar. Bunlar çok yönlü olarak mahzurludurlar. Ezcümle, dar meskenlerde ve bunların bir araya gelmesiyle teşkil edilen muhitlerde, zamanla, cemiyette hâkim bir kısım değer öçlülerinin kaybolduğu, bunların yerine, cemiyete ters düşen yeni değerlerin çıktığı, binnetice telâkki ve davranışların da değişerek, yeni davranışların ortaya çıktığı tesbit edilmiştir. Bu sebeple gecekondu diye ifâde edilen dar ve nâmusâid yerlerde kalanlar sosyal yönden "anormaller" olarak kabûl edilmekte ve "cemiyetin kayıpları" nazarıyla bakılmaktadır. Araştırmalar, uzun müddet böyle dar yerlerde kalanların, müsâid meskenlere geçtikleri zaman, buralara intibâk edemedikleri, yeni ve normal hayat şartlarına intibâk edebilmeleri için "bunların, her seferinde, tâkip edilmeleri" ve "yeniden terbiyeden geçirilmeleri" gerektiğini

ortaya çıkarmıştır. Bu meseleye ciddiyetle eğilen Hollanda, Belçika, İngiltere, ABD, Fransa gibi ileri memleketlerde "bu, sosyal yönden bozulmuşlar"a normal ev verilmezden önce, "yeniden terbiye edilerek" cemiyete kazandırılmak düşüncesiyle, husûsi sûrette inşâ edilmiş mutavassıt lojmanlarda belli bir müddet (10-12 ay civârında) oturmaya icbâr edilmişlerdir.
Batı Medeniyeti'nin Zevâli (Le Declin de l'Occident) adlı eseriyle ün yapan Spengler'in ifâdesinde, medeniyetlerin çöküş sebebi olarak gösterilen "Medenînin kısırlığı (la stérilité du civilisé)" bir başka deyişle doğum azalması, sosyologlarca geniş ölçüde mesken şartlarına bağlanmış olması da bize enterasan gelmektedir. Muhtelif araştırmalardan: "Çok dar ve gayr-i müsâid meskenlerde, davranışlarda her çeşit kontrolun kaybolmaya yüz tutması sonucu doğumun, fizyolojik bir hâl alarak arttığı, müsâid meskenlerde oturan âilelerde tabiî bir şekilde arttığı, bu ikisi arasında kalan nâmüsâid evlerde ise azalmaya yüz tuttuğu" sonucunun çıkarıldığı belirtilmiştir.[34]

h- Tezyin (Dekor)

Sünnette üzerinde titizlikle durulmuş olan diğer bir husus, içerisinde ikamet edilen meskenin dekorudur. Ev içerisinde yer alan her bir eşya ve eşyada tezâhür eden telkin unsurları üzerinde Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) hassâsiyet göstermiştir. Gerek kendi evinde gerekse Ashâb'ın evlerinde İslâm kültürüne muhalif düşen ve başka kültürleri temsil eden unsurların ve şekillerin varlığına muttali olunca ya sözle, ya fiille, yâhut da ahvâliyle istikrâhını bildirerek müdâhale etmiştir.
Buhârî'nin Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'den yaptığı bir tahricte, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in evde, üzerinde haç bulunan her eşyanın haçını mutlaka bozduğu bildirilmektedir.
Yasak sâdece haç şekillerini ihtivâ eden eşyâlara münhasır kalmayıp Allah'ı, yaratma fiilinde taklid manası taşıyan tasvirlere de şamil kılınmıştır. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bu mânâyı taşıyan tasvirlerin evde bulunma yasağını: *"Tasvirin olduğu yere melek girmez", "En büyük azâba maruz kalacak kimseler musavvirlerdir", "Dünyada suret yapana kıyamet günü "haydi, yaptığına ruh üfle" denecek ve üfleyemeyecek"* gibi şiddet ifade eden çeşitli tâbirlerle dile getirmiştir.[35] Bu husûsla ilgili rivayetlerden birinde Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) şöyle bir vak'a anlatır: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bir seferden dönmüştü. (Onun yokluğu esnâsında) üzerinde (kanatlı

at) timsaller(i) bulunan bir durnûku (eve) asmıştım. Bana onu indirmemi emretti, indirdim (...)" Hadisin bir başka vechinde "üzerinde timsaller bulunan bir kıramımı, sehve (denen duvardaki hücrenin) üzerine örtmüştüm. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) onu görünce çıkardı ve: *"Kıyâmet günü azâbın en şiddetlisine dûçar olacak kimseler Allah'ın yarattıklarını taklid edenlerdir"* dedi. Ben de ondan bir veya iki yastık yaptım. Bir başka vechinde: "İki nümruka (minder) yaptım, bunlar evdeydi ve Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) üzerine oturuyordu" der.
Bu hadise müsteniden alimlerin, gölgesi olmayan tasvirlerin, üzerine oturmak, basmak gibi hakir durumlarda kullanılan halı, döşek vs. eşyâ üzerinde bulunmasına cevaz verdiği belirtilir. Nevevî bu görüşün Sahâbe ve Tâbiine mensub Cumhur-u ulemânın görüşü olduğunu belirttikten sonra bu meyânda Sevrî, Mâlik, Ebû Hanîfe ve Şâfiî'nin ismini zikreder. Nesâî'nin bir tahricinde Hz. Peygamber'in yanına girmek için gelmiş olan Cibril girmez ve: *"Nasıl gireyim, evinde tavsirler ihtivâ eden bir örtü var. Ya suretlerin başını kopar, ya örtüyü üzerine basılan bir sergi yap. Biz melekler tasvirin bulunduğu bir eve girmeyiz"* der.
Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) Abdullâh İbnu Ömer (radıyallahu anh)'in rivayetinde ziyâret için gelmiş olduğu, Sefine Ebû Abdirrahmân'ın rivayetinde de berâber yemek için vâki dâvet üzerine gelmiş olduğu kızı Fâtıma (radıyallahu anhâ)'nın evine, kapıya asılmış olan nakışlarla süslü perde sebebiyle girmeden geri döner.
Abdurrezzâk'ın bir tahricinde de yemeğe dâvet edildiği eve geldiği vakit, çeşitli renklerle tezyin edilmiş olduğunu görür, kapıda durup renkleri saydıktan sonra "Keşke tek renk olsaydı" diyerek girmeksizin geri döner. Aşağıdaki misallerin de te'yid edeceği üzere, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), bu davranışla evin tezyininde sadeliğin esas olmasını irşâd buyurmuştur.
İlim adamları bu rivayetlerden "İçerisinde muharremât bulunan eve girmek ve dâvete icâbet etmek için önce izâlesine çalışılır, muktedir olunmazsa girilmez, icâbet edilmez" hükmünü vermişlerdir. Ancak Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in son misalde *"keşke tek renk olsaydı"* dediği, birinci misâlde de geri dönüş sebebini soran Hz. Ali'ye *"Dünya benim neyime, nakış benim neyime?"* cevabını verdiği, kezâ yukarıda zikrettiğimiz tasvirli perde vs.yi kaldırması için Hz. Aişe'ye verdiği emirle ilgili hadisin bâzı vecihlerinde: "Zira bu bana dünyayı hatırlatıyor", "Zira üzerindeki tasvirler namaz esnasında dikkatimi dağıtıyor", "Zira eve her girişimde bunu görüyorum, dünyâyı hatırlıyorum" vs. dediği tasrih edilmektedir ki bunlar Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in yeni tebliğ

etmiş olduğu bir dinin tam yerleşmesine engel teşkil edebilecek sebepler hususunda titizliğinin derecesini göstermektedir. O, istiyordu ki insanlar bütün himmetleriyle Kur'ân'a yönelsin, onun hakikatlarını anlamaya, yaşamaya çalışsın. Hattâ bu sebeple kendisinden Kur'ân dışında bir şey yazmayı da yasaklamış, bir nevi câhiliye prestişlerinden biri olan kabir ziyaretlerini de menetmişti. Diğer taraftan *"İnsanların kalbi Allah'ın iki parmağı arasındadır, istediği gibi oynatır"* cümlesinde ifâde ettiği beşer tabiatındaki istikrarsızlık sebebiyle iman ve amellerine rağmen müşrikliğe ait hâtıralar sebebiyle eski sapıklıklarının tekrâr şu veya bu şekilde tezâhüründen korkmakta idi. Bu sebeple, o hususlarda Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) titizliği ileri götürmüş, açık kapı bırakmak istememiştir. Halkın esprisini nazara alışını gösteren en mânidâr misallerden biri Hz. Aişe'ye, cahiliye devrinde yanlış temele oturtulmuş olan Kâbe'yi, yeniden aslî temeli üzere kurmaya teşebbüs etmeyişinin sebebini izah sadedinde söylediği şu cümledir: *"Kavmin Câhiliye devrine yakındır. Bu sebeple, (yapacağım tâdilâtın) kalplerinde nefret uyandıracağından korkuyorum..."*
Şu hâlde "Câhiliye devrine yakın" olan insalığın hâlet-i rûhiyelerini nazarı itibara alan Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), o devre âit şirklere alâmet olan her şeye karşı amansız bir mücâdele açmıştır. Bu, put olabilir, putların tasviri olabilir, o devreye âit bir yemin tarzı, selâmlaşma şekli vs. olabilir, hepsi yasaklanmıştır.
Tasvirle ilgili yasakları, şârihlerin: "Kendisine ibâdet edilen zîruhların hürmet ifade eden tarzda konması haramdır, ayak altına atılması mübahtır" diye formüle etmesi sünnette gelen yasağın terbiyevî yönünü ifâde eder. Bu yasaktan ağaç tasvirleri istisnâ edilmiştir. Ancak Arapların o devirde takdis ettikleri ağaçları Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in yıktırdığını, rivayetler haber verir. [36]

Evlerin Kontrolü:

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in Medine'yi baştan ayağa kontrol ettirecek "putları kırdırdığı, yüksek kabirleri düzlettiği, tasvirleri de iptal ettirdiği"ne dair rivayetler bu husustaki titizliğinin ne dereceyi bulduğunu gösterir. Bu rivayetlerden bâzılarında bu maksatla gönderilen "Ensâr'dan bir adamın":
"Yâ Resûlallâh, ben kavmimin evlerine girmek istemiyorum" diye itirazı -ve bunun üzerine Hz. Ali'nin gönderilmesi- devletin, bu hususla ilgili olarak

koyduğu yasağın uygulanmasını tâkip için evleri kontrolden bile geçirdiğini göstermektedir.
Söylediklerimizi hülâsa etmek gerekirse, evin dekor ve tezyininde yer alan tezyin unsurları aynı zamanda bir telkin vâsıtası kabul edilmektedir. Müslümanın hayat görüşüne ters düşen unsurların yer almaması gerekmektedir. Son olarak şunu da kaydedelim: Dehlevî'ye göre duvar ve elbisenin resimlenmesi iki sebepten yasaktır: **1-** Fuzûlî isrâf ve iftihârı önlemek, **2-** Putperestlik kapısını açmamak.[37]

ı- Mânevî Hava

Çocuğun terbiyesinden birinci derecede baba ve sonra anne mes'ul olması hasebiyle evin başlıca fonksiyonlarından biri, çocuğun mânevî ve ruhî terbiyesinde de en önde yer almaktır. Bu sebeple daha yapılışı sırasında onun maddî mânevî kirlerden temiz olması istenmekte ve: *"Binâlarınıza haram taş koymaktan sakının. Zîra bu harap olmanın esâsı (temel sebebi)dir"* denmektedir. Bu meâlde olarak Vehb İbnu Münebbih'in "Tevratta Okudum" kaydıyla yaptığı rivayette de: "Zayıfların gücü ile (zorla) yapılan binanın âkibeti harap olmaktır, haram yolla kazanılan malın âkibeti de fakra düşmektir" denir ki bu çeşit nasihatlara ahlâk kitaplarımızın ilgili bahislerinde rastlanır.
Şüphesiz evi helâl kazançla inşa etmekle (veya helâl kazançtan kirasını ödemekle) mesele bitmiş olmuyor. Evin iyi bir terbiye yuvası olabilmesi için her çeşit menhiyâttan sakınılması, farz ve vâcibâtın yerine getirilmesi, bir başka deyişle İslâm'ın fiilen yaşanması gerekmektedir. Bu sebeple yasak olan oyun âletleri, ipekten mâmul döşek (halı, yastık, perde vs.) altın ve gümüşten mâmul kap kacak vs.nin evde bulundurulması yasaklanmıştır.
Diğer mühim bir husus, evin sadece yatma, yeme, istirahat veya emniyet yeri olarak düşünülmemesi, veya fiilen öyle bir havanın hakim kılınmamasıdır. Bunu Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm): *"Evlerinizi kabirlere çevirmeyin"* sözüyle ifade eder. Evleri kabir olmaktan kurtaracak şey, evlerde yapılacak ibadet ve zikirlerdir. Kur'an okumak, namaz kılmak, tefekkür ve nefsî murâkebede bulunmak gibi. Bu sebeple: *"Evlerinizi kabirlere çevirmeyin, Kur'ân okuyun, Kur'ân okunan eve şeytan girmez". "Kişi evinde Kur'ân okursa ev, ehline karşı genişler ve melekler de orada hazır olur, şeytanlar kaçar, hayır artar. Kur'ân okunmayan eve gelince, o, sâhibine daralır, melekler orayı terkeder, şeytanlar istilâ eder, hayır da azalır." "Nâfile namazlarınızı evlerinizde*

kılın, onları kabirlere çevirmeyin", "Kişinin evindeki namazı nûrdur, öyle ise evlerinizi (namazla) nurlandırın." "Mescitte namazınızı edâ edince eviniz için de bir nasib ayırın, zira Allah bu namazdan dolayı eve (hususi) bir hayır yapar", "Farzdan sonra en hayırlı namazınız evlerinizde kıldığınız namazdır" vs. mânevî tevâtüre ulaşan pek çok târiklerle gelen rivayetle, kişinin behemahal evinde namaz kılmasını emretmektedir.

Hattâ bâzı rivayetlerde bu teşviklerin bir neticesi olarak evlerde hususî namazgâhlar (mescidler) ittihâz edildiği anlaşılmaktadır. Buhârî'nin bir rivayetinden daha Mekke devresinde iken buna başlandığını ve (belki de ilk defâ olarak) Hz. Ebû Bekir (radıyallahu anh)'in evinin avlusunda, bir köşede bir mescit ittihâz ettiğini görmekteyiz. Medine'de Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e çeşitli mâzeretlerle mürâcaat edip evlerinde mescit ittihaz etmek için müsâade talep ettiklerine rastlıyoruz. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) arzu üzerine evlere gidip "mescit yapmak istedikleri yerde" namaz kıldırmak suretiyle bu talepleri yerinde ve normal bulduğunu göstermiştir. İbnu Mes'ud (radıyallahu anh)'dan gelen uzun bir rivayetin son kısmı "mescid"in hususî bir hücre olabileceği ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Hadiste İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) fitne ânında ne yapması gerektiğini sorar. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):

"Dârına (kabilesinin, akrabalarının kaldığı yer) gir" der. İbnu Mes'ud:

"Oraya da gelirse?" der.Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):

"Beytine (âilesiyle kaldığı ev) gir" der. İbnu Mes'ud tekrar sorar:

"Oraya da gelirse?" Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in cevabı şu olur:

"O vakit mescidine gir (...)". Kezâ bir başka rivayette de Zeyneb bintu Cahş (radıyallahu anhâ)'ın Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'le evlenmezden önce evindeki "mescid"den bahsedilmektedir.

Hülâsa evlerde husûsî mescidler ittihâzı için vâki teşvikten sonra, daha Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) devrinde, bir kısım Müslümanlar meskenlerinde buna yer vermişler, âlimler de bunu tecviz etmiştir.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in evlerden menhiyyâtın kaldırılması, Kur'ân okunması, namaz kılınması, hattâ mescidler ittihâz edilmesi gibi dinin evde yaşanmasına müteallik ısrarlı tavsiyeleri, bir bakıma, evde yeni yetişmekte olan çocukların terbiyeleri içindir. Zira, böylece onlar, büyüklerinden dini meseleleri kulaklarıyla işitmiş, gözleriyle görmüş, halleriyle de yaşamış olacaklardır.[38]

i- Mesken Siyâseti

Evle ilgili rivayetler bize, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) tarafından vaz edilen ve müteakip halifelerce titizlikle tâkip edilen bir "mesken siyâseti"nin varlığını göstermektedir. Bir başka deyişle meskenin kültürle olan sıkı irtibatı sebebiyle bir kısım kültürel değerlerin hayâtiyeti için devletin mesken inşaatını devamlı murâkebe altında tuttuğunu, kanun dışı inşaat tipleri ortaya çıkınca derhal müdahale ederek bunları ortadan kaldırttığını görüyoruz. Müteâkiben vereceğimiz misallerden, ferdler ve ailelerin mesken inşası meselesinde tamamen hür olmadıkları, devletin müdahale hakkının her an mevcut olduğu fikrinin vicdanlara iyice yerleştirildiği sonucu çıkarılabilir. Bizi bu hükme götüren bâzı misâlleri, müdahalenin yapıldığı sâhalar çerçevesi içerisinde inceleyeceğiz. [39]

1- Fuzulî İnşaat Yasağı

Şunu belirtelim ki, meskende genişlik tavsiye edilmiş olmakla berâber, isrâfa yer verilmemesi, fuzulî inşaatlar yapılmaması için ısrar edilmiştir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) *"Nafakanın hepsi Allah yolundadır, bundan bina (yapmak için harcanan) hâriç, onda hayır yoktur"* der. Başka rivayetlerde *"Kişinin ihtiyacı hâricinde yaptığı her bina sırtına bir vebaldir", "(...) Oturmayacağınız binâyı yapmayın (...)", "Kim ihtiyacından fazla bina yaparsa kıyâmet günü onu boynuna yüklenmeye zorlanır", "Allah bir kuluna kötülük murad edince malını binaya infak ettirir"* vs. yasaklayıcı ifadeler bulunur.
Mevzu ile ilgili bazı hadisleri vermek için, Buhari'nin ayırdığı baba "Binâ hakkında varid olanlar bâbı" diye mutlak bir başlık atmasından da anlaşılacağı üzere yukarda verdiğimiz hadislere istinâd eden bir kısım Müslüman âlimler, bina yapmanın kerâhetine kaani olmuşlar, "İnşaat için harcanacak parayı kerih addetmişlerdir". Kerâhete meyledenlerden İbrâhim Nehâ'î mûtedil bir ifâde ile ihtiyaç için yapılan binâlardan dolayı "sevab da günah da terettüp etmez" demiştir.
Ancak buradaki kerahatin ihtiyaçtan fazla olarak, tefâhur ve gösteriş için yapılan inşaatlara râci olduğu "ikâmet, soğuk ve sıcağa karşı korunmak için yapılanlara şâmil olmadığı" da ayrıca belirtilmiştir. Esâsen bizzat Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den "Kim zulmetmeksizin ve ilâhî hududu tecavüz etmeksizin bir bina yapacak olursa, bundan Cenab-ı Hakk'ın mahlûkatı istifâde

ettiği müddetçe, ona komşuluk sevâbı hâsıl olur" buyurur.
Binaya para ve ekmek sarfetmenin kerâhetine kaail olanların, kendilerine delil meyânında zikrettikleri Abdullah İbnu Amr hadisini de muhkem kabul edemeyiz. Zira bu rivayet evini çamurla tamir etmekte olan Abdullâh İbnu Amr (radıyallahu anh)'a Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in: *"(...) Ölümün gelmesi bu evin yıkılmasından daha süratlidir"* diyerek, bu meşguliyetten kerâhat izhâr ettiğini göstermekte ise de Habbetü'bnu Hâlid ve Sevâ' İbnu Halid (radıyallahu anh)'in rivayetlerinde bizzat Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in evini tamir işiyle meşgul olduğunu görmekteyiz. Üstelik Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in de minberden: "Ey nâs evlerinizi tâmir edin (...)" diye uyarılarda bulunduğu da mervidir. Şu hâlde sâdece bazı hadislerin zâhirine bakarak: "Sünnet meskene yapılacak yatırımı kerih addetmiştir" diye hükmetmek, gerçeği aksettirmekten son derece uzak kalacaktır.
Semerkandî, inşaatta beis görmeyenlerin Kur'ân'dan: *"Allah sizi (...) yeryüzünde yerleştirdi, ovalarında (kışlık) köşkler ediniyor, dağlarında (yazlık) evler oyup duruyorsunuz"* (A'râf: 7/74), *"De ki, Allah'ın kulları için çıkardığı zineti, temiz ve hoş rızıkları kim haram etmiş?"* (A'râf: 7/32), gibi âyetleri; hadisten de: *"Allah bir kuluna nimet verince o nimetin eserini kulu üzerinde görmekten hoşlanır"* mealindeki Hz. Peygamber'in sözlerini delil getirdiklerini zikrettikten sonra (kendini kastederek) fakih der ki:
"Efdal olanı, malı âhiret için harcayıp dünya için sarfetmemektir. Buna rağmen,

1- Malı haram yoldan kazanmamış olmak,

2- Bir Müslüman veya zımmîye (İnşaat vesilesiyle) zulmetmemek,

3- (İnşaat sebebiyle) Allah'a karşı olan farzlardan birini terketmemek şartıyla inşaat haram değildir" hükmüne varır.
el-Hakîmu't-Tirmizî de, Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in bina hususundaki bir müdâhalesini kaydettikten sonra şunu söyler: "Eğer bina muhtaç olunan miktarsa bunu Allah'tan sevâb bekleyerek inşâ edebilir. Zira meskene olan ihtiyaç aynen yiyecek, giyecek ve bineğe olan ihtiyaç gibidir" der.
Bina hususunda hadislerde gelen bir kısım istikrâhı, isrâfla izah etmek çok yerinde olacak. Müslümanlar'ın bu konudaki kanaatlerini, bu meseleye bakışlarını Hârunu'r-Reşîd'e, yüksek bir saray yaptırdığı zaman, Muhammed İbnu's-Semmâk'ın cesâretle yüzüne haykırdığı şu sözlerde bulabiliriz: "Toprağı yükselttin, dini bıraktın. Eğer bu kendi paranla yapıldıysa, bil ki sen müsriflerdensin, Allah ise müsrifleri sevmez. Yok bu başkasının malından ise bil ki zâlimlerdensin. Allah ise zâlimleri sevmez" der.

Mesken mevzuunda israftan zecirle ilgili tâlimât Ahlâk-ı Alâiyye'de şu ifâdeye ulaşır.: "... İrtifa'ı binâ ve nakş ve zuhrufe'i sakf ve cidârda mübâlağadan hazer ede. Ahbârda vârid olmuştur ki bir kimseye menzilini altı zirâ'dan artık kaldırsa melâike-i âsiman ilâ eyne yâ mel'ûn derler.
İtidâlden bîrûn kadr u mâlâbüdden efzûn harc mezmumdur. Hususan ki bozup düzmeye mûtad ve bir sûretten usanıp hey'et-i cedid etmeğe mübtelâ olma maraz-ı sa'b ve huluk-ı zemimdir..."[40]

2- Herkese Bir Ev:

Yukarıda verdiğimiz misâllerden Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in her insan için zaruri olan, normal bir eve sahip olmasını hoş karşılamadığı hükmünü çıkarmak çok yanlış olur. Aksine bu husustaki siyâsetin esası her âileyi "geniş" bir ev sâhibi yapmaya dayanır. Vazifeli olarak tayin ettiği her memurun, bir ev edinme külfetini devlete tahmil etmesi kim olursa olsun her Müslümana herhangi bir ev veya akarını, alacağı parayı tekrar ev veya akara yatırmadıkça, satmayı hoş karşılamayıp *"yerine yenisi konmazsa bu para hakkında hayırlı kılınmaz"* demesi gibi muhtelif rivayetler Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in "her Müslüman için normal bir ev" siyâseti takib ettiğinin inkâr edilmez delilleridir.[41]

3- Binaların Yükseklği:

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) evlerin yüksek olmasına katiyyen taraftar değildir. Rivâyetlerin göstereceği üzere ev hususunda müdâhele ettiği cihetlerden biri de evlerin boyu ile ilgilidir. Hattâ Medine'ye gelince Hz. Ebû Eyyûbi'l-Ensârî (radıyallahu anh)'nin yedi ay misâfir kaldığı evinin alt katına yerleşmiş, bir müddet sonra Hz. Ebû Eyyûb (radıyallahu anh)'un üste geçmesi için vâki mürâcaatına Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): *"Alt daha rahattır", "Bizim ve bizimle temâsı olanlar (Ashâb) için altta olmamız daha uygundur"* gibi cevâplar vermiştir. Fakat Ebû Eyyûb hazretlerinin (radıyallahu anh): "Senin, altında bulunduğun bir tavanın üstüne çıkamıyacağım" diye ısrârı üzerine Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) mihmândârını memnûn etmek için (istemeyerek) üste geçer ve Ebû Eyyûb (radıyallahu anh) da aşağı iner.
Hatta Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in nezâret ve iştiraki ile yapılan ilk câmi ve âilesine mahsûs etrafındaki hücrelerin de tavanı el değecek kadar

alçaktır.
Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) evlerin boyca yükselmesindeki istikrâh ve memnûniyetsizliğini muhtelif vesilelerle ifâde etmiş, bunu "kıyâmet alâmetlerinden biri" olarak tavsif etmiştir. Meşhûr Cibril hadisinde kıyâmetin ne zaman kopacağına dâir suâle *"Bilmiyorum"* dedikten sonra alâmetlerinden olarak: *"Davar çobanları bina yükseltmekte yarıştıkları zaman"* der[42]. Kezâ bir diğer rivayette de *"binâlar sivrilince"* kıyâmetin beklenmesi gerektiğini söylemektedir. Bu cümleden olarak kıyâmete yakın insanların evlerini (rengârenk münakkaş ve çizgili elbiselere benzeteceklerini ifâde ederek, evin harici tezyinatını da israf sınıfına sokarak kerâhetini bildirmiştir.
Meskenlerin fazla yüksek olmasını tavsiye etmeyen Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şu rivayette takribî bir rakam da verir: *"Bir kimse binâsını yedi (bir başka vecihte on) zirâdan fazla yükseltirse kendisine (semâdaki bir münâdi tarafından): "Ey fâsık (Ey Allah'ın düşmanı) nereye (gitmeyi arzu ediyorsun?) diye nidâ edilir."* İbnu'l-Arabî "Rabbinin Ad’a ne yaptığını görmedin mi, Sütunlar sahibi İrem’e" (Fecr: 89/6-7) âyetinin tefsirinde bu âyetten, binayı yüksek ve iri yapmaktan tahzir manasını da kaydeder.
Yüksekten men sebepleri hadiste tavzih edilmediği halde şarihlerce israf, tefahur ve başkalarının avretine ıttıla gibi sebeplerle izah edilmektedir. Bunlarla birlikte başka sebeplerin de olabileceğini hadisin ıtlâkından çıkarmak mümkündür. Bu meyânda, hususen zamanımızda anlaşılan mahzurlardan biri, insan ölçüleriyle tenâsübü son derece aşan inşaatların insanda meydana getirdiği ruhî ve içtimâî bozukluklardır. Bugün "cehennemî makine", "umacı şehir" gibi vasıflarla tavsif edilmeye başlanan büyük şehirlerde hızla artmakta olan tecennün ve buna yakın rûhî hastalıkların sebepleri arasında bu durum da kaydedilmektedir. Büyük inşaatlar azametleriyle insan ruhunu ezmekle kalmıyor, içinde yaşayanların tabiatla ilgisini son derece azaltıyor ve ayrıca insanlar arası münasebetlere te'sir ederek menfi istikamette geliştiriyor. Apartman hayatının huzursuzlukları ve komşu seçme imkânı tanımayan şartları nazara alınınca büyük şehirlerde, kalabalığa rağmen insanın nasıl yalnızlığa itildiği anlaşılır. Sosyologlar, "Temâslar satıhta kaldığı müddetçe, mübâşeret ne kadar artarsa artsın ferdin kalabalık içerisinde yalnız kalacağını", yalnızlığı ortadan kaldıran şeyin sâdece "görmek ve dinlemek" değil, aynı zamanda "görülmek ve dinlenilmek" olduğunu belirtmişlerdir. Bir İslâm feylesofu olan Fârâbî'de (v. 950) de değişik kelimelerle aynı şeyi buluruz. O, "el-Medînetü'l-Fâdıla" ile kasteddiği ideal şehri "saadeti elde etmede muhtaç olunan şeyleri te'minde, teâvün maksadıyla toplanılan yer"

olarak kabûl eder. Cemâat ve yardımlaşma şuurunu vermeyen, bugünün tabiriyle kişiyi yalnızlığa iten şehir, ideal şehir değildir. Ona göre ideal şehir sıhhatli, her bakımdan tam ve mükemmel bir beden gibidir ki uzuvları birbiriyle gâyenin te'mîninde yardımlaşırlar."
Şunu da son olarak kaydedelim ki, ihtiyaçtan doğarak darlığı önleyecek yükseltmelere müsâade edilmişe benziyor. Zira evinin darlığından şikâyet eden Hâlid İbnu Velîd'e Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): *"Evi semâya doğru yükselt ve Allâh'tan genişlik iste"* buyurmuştur.[43]

4- Müdâhale:

Bazı rivayetler sünnetin meskenle ilgili bir kısım tavsiye ve nasihatlarda bulunmakla kalmayıp, tavsiye edilen evsafa uyulmadığı hallerde müdahale de edildiğini göstermektedir.
Enes'in rivayetine göre, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bir çıkışında etrafındaki evlere nazaran çıkıntı teşkil eden (yüksekçe) bir kubbe görür ve

"Bu da ne?" diye sorar. Ashâbı kendisine
"Bu, Ensâr'dan falancanındır" derler. Hz.Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) manzaraya içinden kızarsa da sükût eder. Fakat inşaat sâhibi, kendisine gelip selâm verince selâmını almaz ve yüzünü çevirir. Öbürü kaç sefer karşısına geçip selâm verse de Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) her defasında aynı şekilde davranıp selâmını almaz. Neticede adamcağız Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in kendisine kızdığını ve bu sebeple yüz çevirdiğini anlar. Durumu arkadaşlarına açarak dert yanar. Ona:
"Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) dışarı çıktığı vakit kubbeni gördü (ve buna kızdı)" derler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir başka gün kubbeyi yerinde görmeyince

"Kubbeye ne oldu?" diye sorar. Olup biteni kendisine anlatırlar. Bunun üzerine: *"İhtiyaç fazlası her bina, sâhibi üzerine bir vebâldir"* buyurur.
Kezâ aynı muhtevâda bir müdahale de amcası Abbas'ın yaptırdığı gurfe'ye karşı olmuştur. Hz. Abbâs (radıyallahu anh), gurfe'nin yıkılmaması karşılığında bedelince sadakada bulunmayı teklif eder. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bunu kabul etmez. Abbâs (radıyallahu anh) teklifinde sonuna kadar ısrar ederse de Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buna katiyyen yanaşmaz ve *"yık onu"* der. İnşaat yıktırılır.
Süveylimu'l-Yahûdi'nin evinin yıkılmasıyla ilgili hâdise, Hz. Peygamber

(aleyhissalâtu vesselâm)'in meskene olan müdâhalesine değişik bir misâl olarak zikre değer. İbnu Hişâm'ın kaydına göre münâfıklar, Tebük gazvesi için hazırlık yapıldığı sırada Yahudi Süveylim'in evinde toplanarak halkın sefere katılmasını önleyici faaliyetlerde bulunuyordu. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) Talha İbnu Ubeydillah (radıyallahu anh) başkanlığında bir grup göndererek Süveylim'in evini üzerlerine yıkmalarını emreder. Talha (radıyallahu anh) emri aynen icra eder.

Burada müdâhale sebebi olarak devlet aleyhine cereyân eden menfi faaliyeti görmekteyiz ki az ilerde, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den sonra görülen bâzı benzer örnekler vereceğiz.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hayâtında rastlanan mühim bir müdâhale örneği mâbedlerle ilgili. Hâtırası Kur'ân'da ebedleştirilen Mescid-i Dırâr hâdisesi mevzumuzu ilgilendirse gerek. Kaynaklarımızın bildirdiğine göre Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) Tebük seferinde iken Medine münafıklarından 12 kişilik bir grup, müstakil bir mescid inşa ederek kendi aralarında bir araya gelme imkânı düşünürler. Zira Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in onlara karşı takip ettiği başarılı bir siyaset sonucu bir araya gelemiyorlardı. Müslümanlar seferden dönüp, Medine yakınlarındaki Zi-Evân mevkiine gelince Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e adam yollayarak:

"Ya Resûlullah biz, hastalar, ihtiyaç sahipleri, yağmurlu ve karanlık geceler için bir mescit yaptık, senin bize orada namaz kıldırarak (küşâdını yapmanı) istiyoruz" dediler. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):

"Siz gidin, şu anda yolculuğum bitmiş değil, meşguliyetim de var, Medine'ye varınca inşaallah geliriz (...)" diyerek müsbet cevap verir.

Fakat bir müddet sonra gelen vahiy münâfıkların gerçek gayesini Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e bildirir:

"Bir de (Müslümanlar'a) zarar vermek için, küfür için, mü'minlerin arasına ayrılık sokmak için ve daha evvel Allah ve Resûlü ile harb eden (in gelmesini iştiyak ile) beklemek ve gözetmek için bir (bina yapıp onu) mescid edinenler ve " (bununla) iyilikten başka bir şey kastedmedik" diye muhakkak yemin edecek olanlar vardır. Allah şâhitlik eder ki: Onlar şeksiz şüphesiz yalancıdırlar. (Habîbim) onun içerisinde hiçbir vakit (namaza) durma (...) onların kurdukları bina, kalblerinde dâimî bir şek (ve nifaka) sebep olacaktır. Meğer ki kalbleri ölümle parçalanmış olsun (....)" (Tevbe: 9/107-110).

Vahiy üzerine Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) gönderdiği adamlarla "küfür, Müslümanlar'a zarar ve nifak için" yapılmış olan ve "sağ kaldıkları

müddetçe kalplerindeki şek ve nifakı besleyip artıracak" olan bu inşaatı yıktırıyor ve yaktırıyor.
Rivayetler, Mescid-i Dırâr'ın yerinin çöplük ve mezbelelik yapıldığını, oraya uğrayan yoldan Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hiç geçmediğini kaydederler. Taif mescidinin Taif'deki eski tapınağın bulunduğu yere yapılması için verilen emirle bu sünnet karşılaştırılınca "binâu'lmüfsidin"e karşı gösterilen aksülamel anlaşılır.
Rivâyetler, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in sünnetinde rastlanan bu misâllere muvazî olarak müteakip devirlerde halifeler tarafından hususi meskenlere ve hatta amme için yapılmış inşaatlara, benzeri maksatlarla müdahalelerde bulunulduğunu göstermektedir. Müleyh İbnu Avf es-Sülemî'nin rivayetine göre Hz. Ömer'e, Sa'd İbnu Ebi Vakkas (radıyallahu anhümâ)'ın evinin kapısına tahtadan işlemeli bir kapı, kasrına da kamıştan ilave bir kulübe yaptırdığı haberi ulaşır. Hz. Ömer (radıyallahu anh) bu haber üzerine derhal Muhammed İbnu Mesleme (radıyallahu anh)'yi göndererek (israf olarak değerlendirilen) mezkur kapı ve kulübeyi yakmasını emreder. el-Hakîmu't-Tirmizî'nin bir tahricinde, Ebûd-Derdâ'nın Humus'daki evine bir kenif ilâve ettiğini haber alan Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in, "Yâ Üveymir, dünyayı tezyin hususunda Fars ve Rum'un inşaatları sana kifayet ederdi. Allah onları (israfları için) harâb etti. Mektubumu alır almaz Humus'u terket, Dımeşk'e git" diyerek cezâ olarak onu bulunduğu yerden sürgün eder.
Hz. Ömer (radıyallahu anh), Humus emîrinin, evin üstünde ılliyye denen bir tenezzüh odası yaptırdığını duyunca derhal ona bir mektup yazarak "odun toplayıp yakmasını" emreder. Benzeri bir olayı Hâricetu'bnu Hüzâfe (radıyallahu anh)'nin Mısır'da yaptırdığını duyunca Mısır Vâlisi Amr İbnu'l-Âs (radıyallahu anh)'a yazarak "... Hârice, komşuların avretine ıttıla peydâ etmek istyor, mektubumu alınca yık onu" der.
Temîmü'd-Dârî (radıyallahu anh)'nin rivayetinden "Hz. Ömer (radıyallahu anh) zamanında halkın yüksek binâlar yaptırdığını" öğreniyoruz. Abdullâhu'r-Rûmî'nin bahsettiği, Hz. Ömer (radıyallahu anh) tarafından vâlilere: "Binâlarınızı yükseltmeyin" diye yapılan tamim bu yüksek yapma hareketlerinden sonra yapılmış olabilir. Belki de Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in bu titizliği sonucu olarak Kûfe'de bulunan Sa'd İbnu Ebî Vakkâs oturmak için muhtâç olduğu evin Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in mesken mevzuundaki titizliğini ifade eden bir diğer misâl tezyinatla ilgili. Abdurrezzâk'ın bir tahricinde Hz. Ömer (radıyallahu anh)'e Basralı Hadrâ adında bir kadın evinin iç duvarlarını, örtüler çekerek, tezyin ettiği haberi ulaşınca orada vâli bulunan Ebû

Musâ el-Eş'arî (radıyallahu anh)'ye yazarak bu tezyinat perdelerini yırtmasını emreder. Kezâ kendisini İrânlı bir çiftçi (dehkân) dâvet edecek olsa, önce sorar, eğer evinde tasvir olduğunu öğrenecek olursa icâbet etmezdi.
Hz. Ömer (radıyallahu anh) umumi ahlâka menfi te'sir eden evlere de müdâhale etmiştir. Bu meyânda bir nevi içki imâl ve satış yeri (hânût) durumunda olan Ruveyşudu's-Sakafi'nin evini yaktırır. Sa'd İbnu İbrâhim evi bir kor hâlinde gördüğünü kaydeder.
Hülâsa, gerek Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den, gerek Hz. Ömer (radıyallahu anh)'den verdiğimiz bu misaller her çeşit inşaatların -ister yükseklik ve ebad yönüyle, ister tezyinat ve kullanılış gayesi yönüyle- devletin murâkebe ve kontrolü altında tutulduğunu göstermektedir. Bu durum, bilhassa ilk zamanlarda daha titizlikle uygulanmış gözükmektedir. Suyûti, Halife Muktedir Billâh'ın Râfizîler'den bir grubun toplanıp namaz kıldığı, Sahâbeye hakâret edip cuma kılmadıkları ve Karâmita ile de mektup irtibâtına başladıkları, Nerâsâ mescidinin yıkılması hususunda ulemâya başvurup "Mescid-i Dırâr'dır" diye fetvâ alıp yıktırdığını ve yerini de mezarlık yaptırdığını kaydeder.
Cemiyet için zararlı faaliyetlerde bulunan, davranış ve yaşayışlarıyla ammenin ahlâkını bozucu kötü örnekler veren kimseleri barındıran "binâu'l-müfsidin"in yıktırılması hususunda fetvâ veren Suyûtî, bu mühim mesele için bir de müstakil eser vermiştir: Ref'u Menâri'd-Din ve Hedmu Binâi'l-Müfsidîn.[44]

5- Mesken Telakkisi:

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in mesken siyâsetini belirtmek sadedinde naklettiğimiz hususlar nazara alınınca her Müslümanın şöyle bir mesken telakkisine sahip olmasını arzu ettiği neticesi çıkarılabilir.

1- Mesken dünyevî (ve dolayısıyla uhrevî) saadetin baş âmillerinden biridir.

2- Meskenin iyi olması: Genişliğine, komşusuna, sosyal tesislere yakınlığına, yeni yerinin havadar, güneşli vs. olmasına, civarında mescid, mektep, çarşı gibi kültürel ve iktisâdî tesislerin bulunmasına bağlıdır.

3- Meskenin genişliği, içinde oturanların adedine bağlı olarak oda sayısının çokluğu ve odalarının genişliği ile ölçülür.

4- Mesken sâde olmalı, inanç ve ahlâka zıt telkinlere sebep olan yabancı kültürü temsil eden tezyin unsurlarına yer verilmemelidir.

5- Mesken gerek vüsat ve gerek tefriş yönüyle ihtiyacı taşıyıp isrâfa yer

vermemelidir.

6- Mesken yüksek olmamalıdır.

7- Her mesken gusülhâne, helâ, mutfak gibi unsurlara şâmil olmalıdır.

8- Kanûna uymayan meskene devlet müdâhale edebilir.

Böyle bir mesken telâkkisine her Müslümanın sâhip olması gerektiğini, bu vasıfların ufak tefek farklarla kısa bir şekilde terbiye kitaplarında umumiyetle yer almış olmasından da anlayabiliriz.[45]

6- Şer'î Mesken:

Sünnete göre bir evde bulunması gereken şartları ortaya koyup, her Müslüman'ın sâhip olması gereken mesken telakkisini belirttikten sonra fukahânın, kocayı, karısına karşı teminle mükellef kıldığı meskenin tasvirini vermekte fayda var. Bu meskene şer'î mesken veya meşrû mesken denebilir. Burada, fukahânın, normal bir İslâmî hayat için oturulacak meskende bulunmasını şart ve zarurî gördükleri asgarî evsafı görmüş olacağız. Dikkat edilirse burada, çocuk unsuru üzerinde durulmamıştır. Evlenme ânında, çocuksuz farzedilen bir kadına hazırlanması gereken meskenin zarurî şartları mevzubahistir. Çocuklar olunca durum ne olacak? Fıkıh kitaplarında burası mübhemdir. Dr. Ruhi Özcan'ın "İslâm Hukukunda Karı-Koca Nafaka Mükellefiyeti" adlı doktora tezinden aynen aldığımız tasvir şöyle:

"**A- Meşrû meskende aranan şartlar** şunlardır:

1) Zevcenin din ve dünya işlerini görmesine müsâid olmalıdır.

2) Kocanın zevceye zulüm (haksızlık) etmek istediğinde bu zulümden onu men etmeye kudreti yeten sâlih komşular arasında yer almalıdır.

3) Zevceye can ve mal emniyeti sağlayabilmelidir.

4) Kocanın zevcesinden cinsen faydalanmasına imkân vermelidir.

5) Bütün ihtiyaçlarla birlikte su da meskene koca tarafından getirilmiş olmalıdır. Meskenin içinde sarnıç, kuyu, çeşme bulunması, bu mahallin meşrû mesken olmasına engel değildir.

6) Zevce izin vermedikçe meskeninde, kocanın akrabası ikâmet edemezse de kocanın her türlü kadın kölelerinin, başka kadından olma cinsî münâsebeti anlamayacak kadar küçük çocuklarının bulunmasına mani olamaz. Buna

mukabil meskende zevce de kocanın izni olmadıkça, başka kocasından olma küçük çocuğunu, kendi akrabasını bulunduramaz. Mesken mülkiyetinin kocaya âit olması veyâ olmaması bu ahkâma müessir değildir.

B- Mesken tenhâ, duvarları yüksek, konak gibi geniş olup da, zevcenin yalnızlıktan dolayı aklına bir bozukluk gelmesine sebep olacağı anlaşılır (mâlum olur)sa kocanın zevceye bir yoldaş; (arkadaş, enise) temin etmesi lâzımdır.

C- Zevceye arkadaş te'mîn mecbûriyeti, zevceden zevceye ve yerden yere değişir; farklıdır. Meselâ zevce yalnız başına odada ikâmet edip gecelemekten korkan cinsten ise, iskân yeri küçük olsa bile, kocanın zevceye yoldaş te'mîn etmesi gerekir. Kezâ zevce küçük ve yalnız olarak ikâmetten korkan bir insansa, zevceye yoldaş te'mîni icâb eder.

Ç- İskân yeri küçük, sâlih komşular arasında olup da, zevcenin korkmayacağı anlaşılır (mâlûm olur)sa, kocanın zevcesine yoldaş te'min etmesi gerekmez.[46]

---

[1] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/174.

[2] Buhârî, İstizan: 53; İbnu Mâce, Zühd: 13, (4162); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/174.

[3] Buhârî, Mardâ: 19, Da'avât: 30, Rikâk: 7, Temennî: 6; Müslim, Zikr: 12, (2681); Nesâî, Cenâîz: 2, (4, 3-4); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/175.

[4] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/175-176.

[5] Tirmizî, Kıyamet: 41, (2484); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/176.

[6] Ebû Dâvud, Edeb: 169, (5237); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/177.

[7] Ebu Davud, Edeb: 169, (5235), (5236); Tirmizî, Zühd: 25, (2336); İbnu Mâce, Zühd: 13 (4160); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/177.

[8] Ebû Dâvud, Edeb: 170, (5238); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/178.

[9] Buhârî, Mezâlim: 29; Müslim, Müsâkât: 243, (1613); Tirmizî, Ahkâm: 20, (1355); Ebu Dâvud, Akdiye: 31, (3633), İbnu Mâce, Ahkâm: 16, (2338); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/178.

[10] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/178.

[11] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/179.

[12]
Bu bahse burada yer vermeyeceğiz. (İbrahim Canan)

[13]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/179-182.

[14]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/182.

[15]
Hz. Peygamber bâzı sahîh hadîslerde, uğursuzluk addetmeyi, (teşâum) reddettiği halde (bak. Müslim, Selâm: 110-114 (4, 1745-46, 2223-2224 HI.) burada uğursuzluktan bahsetmesi âlimler arasında münâkaşa vesilesi olmuştur. Hattâ Hattâbî ve diğer birçokları, bu üç şeyde uğursuzluk çıkarmanın nehyedildiğini (Meâlim: 4, 236) anlamışlardır. Onlara göre bu üç nesneden sâhiplerinin memnûniyetsizlikleri söz konusu olabilir. Bu durumda talak ve satış yoluyla halâs olması gerekir. Bâzılarına göre de kadının uğursuzluğu kısır oluşu; kötü dilli oluşu; bineğin uğursuzluğu huysuz oluşu, üzerinde cihât edilmemesi vs. dir. (İbrahim Canan)

[16]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/184.

[17]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/184-187.

[18]
Evin genişliği, bugünkü sosyologlara göre, sâdece içerisinde yaşayanların sayısına değil, yaşayanın iktisâdî durumuna da bağlıdır. Meselâ Fransa'da bekâr yaşayan bir kimse için 14 m² normal genişlik kabûl edilirken, bu Amerika'da 36 m² dir. Kezâ Amerika'da iki kişi için 67 m², üç kişi için 90 m², dört kişi için 103 m² tesbît edilmiştir (Famille et Habitation 1, 108). Oda sayısının tesbîti için de : "Ebeveyn için bir yatak odası, -ailenin durumuna göre- evde kalan diğer nüfustan her ikisi (veyâ her biri) için birer oda. Diğer kısımların (oturma odası, gusulhane, mutfak, helâ...) sayı ve genişliği evde kalanların sayısına göre değişir" denmektedir. (a.e. 1, 109); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/187-188.

[19]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/188-189.

[20]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/189-190.

[21]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/190-191.

[22]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/191-192.

[23]
Dar mesken husûsunda iki ölçü verilir:

1- Mesâha yönünden: Adam başına 8-10 m² düşen lojman behemahal marazîdir, 12-14 m² tehlikelidir ve marazî ârazlara sebep olabilir.

2- Kesâfet yönünden : Oda başına 2,5 kişi düşerse behemahal marazîdir, 2 kişi düşerse tehlikelidir (Famille et Habitation 1, 121). Meselenin ehemmiyetine binâen bir başka kaynakta, Fransa'da âile nüfus sayısına göre tesbît edilen lojman standart tablosunu burada sunmayı uygun bulduk (J. -E. Havel, Habitat et Logement, Puf, Paris, 1974, s.34). (İbrahim Canan)

[24]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/192-194.

[25]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/194-195.

[26]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/196.

[27]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/196-197.

[28] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/197-198.

[29] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/197-198.

[30] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/198.

[31] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/198.

[32] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/198-199.

[33] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/199-200.

[34] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/200-201.

[35] Aynî bu konuda şiddet ve suhûlet ifade eden hadîslerin te'lifi zımnında: "Şâri bidâyette nakış bile olsa, bütün sûretleri yasakladı. Zira halk sûretperestlikten yeni çıkmıştı. Fakat nehiy yerleştikten sonra câhilin, hürmete tevessül etmeyeceğinden emin olunan vazîyetlerdeki (yüksekte asılı olmayan) tasvîrler mubâh kılındı" der. (Aynî 22, 74). (İbrahim Canan)

[36] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/202-204.

[37] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/204.

[38] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/204-206.

[39] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/206.

[40] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/207-208.

[41] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/208-209.

[42] İbnu Hacer'in Kurtubî'den *"Nebat (ehlinin) kibarlaşması ve şehirlerde kasırlar edinmeleri dînin inkilâbına duçâr olmasıdır"* hadîsi üzerine naklettiği şu îzahı, enteresan olduğu için aynen naklediyoruz: "Hadîsden maksûd ehl-i bâdıyenin (köylülerin) amme işlerini (el-emr) (devlet) istilâ etmeleridir. Memlekete zorla hâkim olurlar. Bunların (böylece) malları çoğalır, himmetleri (yüksek apartmanlar inşasıyla) binâ yarışına ve bununla tefâhura yönelir. Bu duruma içinde bulunduğumuz şu devir şehâdet etmektedir:" (F.B. 1,131). Merhûm Prof. Hamdi Râgıb Atademir bir vesile ile Cibril hadisinde geçen "tetavülü'l-Bünyân" tâbiriyle günümüzün demokrasi sistemine ve bunun marazî tarafına delâlet ettiğini söylemişti. Aynı hadîsi Mübârekfûrî' de: "Bu hadis köylü ve benzeri ihtiyâç sâhiplerinin dünyâlık yönüyle zenginleşerek binâlar yaptırmak sûretiyle birbirlerine karşı böbürleneceklerine delâlet eder" der. (İbrahim Canan)

[43] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/209-211.

[44] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/211-214.

[45] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/214-215.

[46] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/215-216.

MEV'İZELER BÖLÜMÜ

MEV'İZELER BÖLÜMÜ

-5363 -1- وعن أبي إدْريس الْخَوْنِي عَنْ أبي ذَرٍّ رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ # فِيمَا يَرْوِي عَنْ رَبِّهِ عَزَّ وَجَلَّ أَنَّهُ قَالَ: يَا عِبَادِي إِنِّي حَرَّمْتُ الظُّلْمَ عَلى نَفْسِي، وَجَعلْتُهُ بَيْنَكُمْ مُحَرَّماً، فَ تَظَالَمُوا. يَا عِبَادِي كُلُّكُمْ ضَالٌّ إَّ مَنْ هَدَيْتُهُ فَاسْتَهْدُونِي أهْدِكُمْ. يَا عِبَادِي كُلُّكُمْ جَائِعٌ إَّ مَنْ أطْعَمْتُهُ، فَاسْتَطْعِمُونِي أطْعِمُكُمْ. يَا عِبَادِي كُلُّكُمْ عَارٍ إَّ مَنْ كَسَوْتُهُ، فَاسْتَكْسُونِي أكَسِكُمْ. يَا عِبَادِي إنَّكُمْ تُخْطِئُونَ باللَّيْلِ وَالنَّهَارِ، وَأنَا أغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعاً فَاسْتَغْفِرُونِي أغْفِرْ لَكُمْ. يَا عِبَادِي، إنَّكُمْ لَنْ تَبْلُغُوا ضُرِّي فَتَضُرُّونِي. وَلَنْ تَبْلُغُوا نَفْعِي فَتَنْفَعُونِي. يَا عِبَادِي، لَوْ أنَّ أوَّلَكُمْ وَآخِرَكُمْ وَإنْسَكُمْ وَجِنَّكُمْ كَانُوا عَلى أتْقَى قَلْبِ رَجُلٍ وَاحِدٍ مِنْكُمْ مَازَادَ ذلِكَ في مُلْكِي شَيْئاً. يَا عِبَادِي لَوْ أنَّ أوَّلَكُمْ وَآخِرَكُمْ وَإنْسَكُمْ وجِنَّكُمْ كَانُوا عَلى أفْجَرِ قَلْبِ رَجُلٍ وَاحِدٍ مِنْكُمْ مَا نَقَصَ ذلِكَ مِنْ مُلْكِي شَيْئاً. يَا عِبَادِي، لَوْ أنَّ أوَّلَكُمْ وَآخِرَكُمْ وإنْسَكُمْ وَجِنَّكُمْ قَامُوا فِي صَعِيدٍ وَاحِدٍ وَسَألُونِي، فَأعْطَيْتُ كُلَّ إنْسَانٍ مَسْألَتَهُ، مَا نَقَصَ ذلِكَ مِمَّا عِنْدِي إَّ كَمَا يَنْقُصُ الْمِخْيَطُ إذَا أُدْخِلَ فِي الْبَحْرِ. يَا عِبَادِي، إنَّمَا هِيَ أعْمَالُكُمْ أُحْصِيهَا لَكُمْ، ثُمَّ أُوَفِّيكُمْ إيَّاهَا. فَمَنْ وَجَدَ خَيْراً فَلْيَحْمَدَ اللهَ وَمَنْ وَجَدَ غَيْرَ ذلِكَ فَ يَلُومَنَّ إَّ نَفْسَهُ[. أخرجه مسلم والترمذي .

»الصَّعيدُ« وجه ا٭رض، وقيل التراب وحده.و»الخيطُ« بكسر الميم ا٭برة .

1. (5363)- Ebu İdris el-Havlânî, Ebu Zerr (radıyallahu anh)'den anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), aziz ve celil olan Rabbinden naklen anlattığına göre, Rabb Teala şöyle buyurmuştur:

"Ey kullarım! Ben nefsime zulmü haram ettim, onu sizin aranızda da haram kıldım. Öyleyse birbirinize zulmetmeyin.

Ey kullarım! Hidayet verdiklerim dışında hepiniz dall (doğru yoldan sapmışlar)sınız. Öyleyse benden hidayet isteyin de sizi hidayet edeyim!

Ey kullarım! Benim yedirdiklerim hariç, hepiniz açlarsınız. Öyleyse benden yiyecek isteyin de size yiyecek vereyim!

Ey kullarım! Benim giydirdiklerim hariç hepiniz çıplaklarsınız! Öyleyse benden

giyinme talep edin de sizleri giydireyim!
Ey kullarım! Sizler gece ve gündüz hata işliyorsunuz. Ben ise bütün günahları affederim. Öyleyse benden mağfiret talep edin de sizleri bağışlayayım.
Ey kullarım! Bana zarar verme mevkiine ulaşamazsınız ki bana zarar veresiniz! Bana fayda sağlama mertebesine de ulaşamazsınız ki bana menfaat sağlayasınız.
Ey kullarım! Şayet sizlerin öncekileri, sonrakileri; insî olanları, cinnî olanları hepsi de sizden en muttaki bir insanın kalbi üzere olsaydınız, bu benim mülkümde hiç bir şeyi zerre miktar artırmazdı.
Ey kullarım! Eğer sizin öncekileriniz ve sonrakileriniz, insî olanlarınız, cinnî olanlarınız sizden en facir bir kimsenin kalbi üzere olsaydınız, bu benim mülkümden zerre kadar bir eksiklik hasıl etmezdi.
Ey kullarım! Eğer sizlerin öncekileri ve sonrakileri insî olanları, cinnî olanları bir düzlükte toplanıp bana talepte bulunsaydınız, ben de her insana istediğini verseydim, bu, benim nezdimde olandan, iğnenin denize batırıldığı zaman hasıl ettiği eksilme kadar bir noksanlık ancak meydana getirirdi.
Ey kullarım! Bunlar sizin amelleriniz, onları sizin için sayıyorum. Sonra bunların karşılığını size ödeyeceğim. Öyleyse sizden kim bir hayırla karşılaşırsa Allah'a hamd etsin. Kim de hayır değil de başka bir şey bulursa, kendinden başka bir şeyi levmetmesin (kınamasın, başına geleni kendinden bilsin)." [Müslim, Birr 55, (2577); Tirmizî, Kıyamet 49, (2497).][1]

AÇIKLAMA:

1- Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu hadislerinde Rab Teala'dan naklen bazı İslamî hakikatları beyan etmektedir. Bu çeşit, manası Cenab-ı Hak'tan elfazı Aleyhissalâtu vesselâm'dan olan hadislere hadis-i kudsî denmiştir. Sıhhat yönünden bu hadisin diğerlerinden bir farkı yoktur. Bunlar da senedlerine göre değerlendirilir. Sahih, hasen, zayıf ve hatta mevzu olabilir. Hüküm yönüyle de diğer hadislerden farklı bir imtiyaz taşımazlar. Zira, diğer hadislerin de Resulullah'a vahyi, gayr-ı, metluv olarak geldiği alimlerin müşterek görüşüdür. Hadis-i kudsilerde "Rabbim buyuruyor" üslubuyla medar-ı bahs edilen meselelerin diğer hadislerle de ifade edildiği gözönüne alınırsa iki hadis çeşidi arasında temelde bir üslub farklılığından başka bir şeyin olmadığı anlaşılır: Kudsî hadis daha çarpıcı, daha dikkat çekici bir beyan üslubuna sahiptir.

2- Bu hadis, mühim esaslara şamil olduğu için usul-i İslam'dan mühim bir asıl kabul edilmiştir. İslam'ı öz olarak ifade eden mühim rivayetlerden biridir. Bunun

üzerine müstakil şerh te'lif edenler olmuştur. Ebu İdris el-Havlânî'nin bunu rivayet ederken, hürmeten, ta'zimen diz çöktüğü, Ahmed İbnu Hanbel merhumun "Şam ehlinin bundan daha şerefli başka bir hadisleri yoktur" dediği rivayet olunur.

3- Hadiste, Cenab-ı Hakk'ın zulmü kendisine haram kıldığı belirtilmektedir. Alimler, Allah'ın zulme yer vermesini akıl dışı kabul ederler, "müstahildir" derler. Nasıl müstahil olmasın ki, bütün kâinatın mülkü Allah'a aittir. Kendi mülkünde dilediği gibi tasarruf eder. Allah Teala hazretlerinin bir eksiği, bir ortağı yok ki, onu, ortağının mülkünden alarak, zulmederek tamamlasın.
Allah kendisi zulmetmediği gibi, insanların da zulümden kaçınmalarını emretmektedir. Allah'ın en ziyade sevmediği şeylerden biri zulümdür. Öyle ki, bu, bazı hadislerde cezası derhal verilecek amel olarak ifade edilmiştir. Allah'ın hoşlanmadığı zulüm mutlaktır. Mü'mine karşı işlenmiş, kâfir veya fasığa karşı işlenmiş farketmez, hepsi haramdır.

4- Hadiste geçen "Hepiniz dalalettesiniz" tabiri "Her çocuk fıtrat üzere doğar" hadisine muhalif görünüyor ise de, bu hadiste peygamber gelmezden önceki durumun kastedilmiş olabileceği veya "insanlar tabiatlarındaki şehvet, rahat düşkünlüğü gibi zaafları ve adem-i tefekkür halleri üzerine bırakılsalar dalalete düşerlerdi" manası kastedilmiş olabileceği belirtilerek arada bir tezadın olmayacağı gösterilmiştir.

5- Denize batırılan iğneye bulaşacak suyun denizde meydana getireceği azalma, Cenab-ı Hakk'ın zenginliğini ifadede bir temsildir. İdraki zor hakikatlerin bu tarz temsillerle ifadesi, ayet ve hadiste sıkça yer verilen bir üsluptur. Deniz, bilinen şeylerin en büyüğü, iğne ise en küçüğüdür. Aslında iğne batırmakla denizde hiçbir eksilme hasıl olmaz. Bu örfî teşbih Cenab-ı Hak'ın zenginliğinin sonsuzluğnu ifadede gayet muvafıktır.

6- Hadisin son kısmı, fevkalâde ehemmiyet taşıyan bir İslam telakkisi veriyor: Mazhar olunan her hayrı Allah'tan bilip hamdetmek, maruz kalınan bütün şer ve kötülükleri kendinden bilip tevbe etmek. Bu ölçüyü hakkıyla anlayıp, istenen seviyede hayatına tatbik edemeyen kimseler dinimizce ciddiyeti belirtilen bir kısım vartalara düşebilirler: Hayrı kendinden bilen ucba ve fahra düşer; şerri kendinden bilmeyen, kendini düzeltme istikametinde bir aksiyona geçme yerine, kaderi tenkid, içtimâî, fizikî şartları itham gibi ataletlere düşer, başını kayalara vurur. Her iki halden de Allah'a sığınırız.[2]

-5364 -2- وعن أبَيِّ بن كعب رَضِيَ اللهَ عَنْه قال:]كَانَ رَسُولَ اللهِ # إذَا ذَهَبَ ثُلُثَا اللّيْلِ قَامَ فَقَالَ: يَا أيُّهَاً النُّاس اذْكُرُوا اللّهَ، اذْكُرُوا اللّهَ. جَاءَتِ الرَّاجِفَةُ تَتْبَعُهَا الرَّادِفَةُ. جَاءَ الْمَوْتُ بِمَا فيهِ. قَالَ أُبَيُّ، قُلْتُ يَا رَسُولَ اللّهِ، إنِّى أُكْثِرُ الصَّةَ عَلَيْكَ، فَكَمْ أجْعَلُ لَكَ مِنْ صَتي؟ قَالَ: مَا شِئْتَ؛ قُلْتُ الرُّبُعَ؟ قَالَ: مَا شِئْتَ، وإنْ زِدْتَ فَهُوَ خَيْرٌ لَكَ؛ قُلْتُ: النِّصْفَ؟ قَالَ مَا شِئْتَ، وَإنْ زِدْتَ فَهُوَ خَيْرٌ لَكَ؛ قُلْتُ: الثُّلُثَيْنِ؟ قَالَ: مَاشِئْتَ، وَإنْ زِدْتَ فَهُوَ خَيْرٌ لَكَ؛ قُلْتُ: أجْعَلُ لَكَ صَتِي كُلَّهَا؟ قَالَ: إذاً تُكَفّى هَمُّكَ وَيُغْفَرَ ذَنْبُكَ[. أخرجه الترمذي.»الرَّاجِفَةُ« النفخة ا'ولى التي يموت بها الخئق.و»الرَّادِفَةُ« النفخة الثانية التي يحيون بها يوم القيامة.

2. (5364)- Ubey İbnu Ka'b (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) gecenin üçte ikisi geçince kalkar ve: "Ey insanlar! Allah'ı zikredin! Allah'ı zikredin! "Sarsıcı" kesinlikle gelecektir; "takipçi" de onun arkasından gelecektir. Ölüm, içindeki (şiddet ve sıkıntı)larla gelecek, (öyleyse ahirete hazırlanın!)" derdi.

Übey devamla dedi ki:

"Ey Allah'ın Resulü dedim, ben sana çok salat oku(mak isti)yorum. (Duamda) ne miktarını sana salat u selam yapayım?"

"Dilediğin kadar!" buyurdular.

"Dörtte bir (yeter mi)?" dedim.

"Dilediğin kadar!" buyurdular, "Eğer artırırsan, bu senin için daha hayırlı!" dediler.

"Üçte iki(ye ne dersiniz?)" dedim.

"Dilediğin kadar!" buyurdular, "Eğer artırırsan, bu senin için daha iyi!" dediler.

"(Kendim için dua ettiğim vaktin) tamamını size salât u selam okumaya ayırayım mı?" dedim.

"Bu takdirde, (dünyevî ve uhrevî) dilediğin kabul edilir, günahın affedilir!" buyurdular." [Tirmizî, Kıyamet 24, (2459).][3]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste geçen ve sarsıcı diye çevirdiğimiz kelime râcifedir. Şarihler, bununla

nefha-i ûlâ denen İsrafil aleyhisselam'ın yapacağı birinci üfürmenin kastedildiğini söylerler. Bu üfleme ile bütün canlılar ölecektir.
Takipçi diye çevirdiğimiz râdife ise, nefha-i saniye de denen ikinci üfleme diye açıklanmıştır. Bununla kıyamet günü dirilme vukua gelecektir.
Bu ibareler, Naziat suresinde geçen "O gün sarsan sarsacak, onun takipçisi de peşinden gelecek" (Naziat 6-7) ayetlerine bir işaret vardır. Müfessirler burada birinci ve ikinci nefhanın kastedildiğini belirtmişlerdir. Gelecek diye, gelecek zamanla ifade ettiğimiz fiilin aslı geçmiş zamanlardır, vukua geleceği kesin olması sebebiyle, aynen olmuş gibi geçmiş zamanla ifade edilmiştir.

2- "Ölümün içindeki"nden maksat, can çekişme anında kabirde ve daha sonraki safhalarda karşılaşılacak sıkıntılı ve şiddetli hallerdir.

3- Hadiste Resulullah'a çok salavat okumanın fazileti görülmektedir. Hadis, dua etme sırasında kişinin, nefsi için şunu bunu talep edinceye kadar, Resulullah'a salat u selam okuması, hem dünyevî ve hem de uhrevî muradlarına ermede daha müessir, daha kârlı bir hareket olacağını haber vermektedir.
İslam alimleri, nassa dayanarak, salavatın Allah katında en makbul bir dua olduğunu kabul ederler. "Öyleyse derler, Müslüman dünyevî veya uhrevî, her ne talep edecekse, önce makbul olan salavatı sıkça okumalı, sonra dileklerini ifade etmeli, dileklerini tekrar salavat takip etmelidir." Makbul iki dua arasında yapılacak duanın, kabule daha yakın olduğunu belirtirler.
Dua edebi ile ilgili olarak şunu da belirtelim ki, gerek salavat duamız ve gerekse diğer taleplerimiz için, önce istiğfarla manevî bir temizlik yapmamız bu manevî temizlikten sonra salavat okumaya geçmemiz tavsiye edilmiştir.[4]

5365- 3- وعن عُقْبَةُ بن عامرٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]خَرَجَ رَسُولُ اللّهِ # يَوْماً فَصَلّى عَلى أهْلِ أُحُدٍ صَتَهُ عَلى الْمَيِّتِ، ثُمَّ انْصَرَفَ الى الْمِنْبَرِ فقَالَ: إنِّي فَرَطٌ لَكُمْ، وَأنَا شَهِيدٌ عَلَيْكُمْ، وَإنِّى وَاللّهِ أنْظُرُ الى حَوْضِي اŒنَ، وإنِّي أُعْطِيتُ مَفَاتِيحَ خَزَائِنِ ا٭رْضِ، وإنِّي واللّهِ مَا أخَافُ عَلَيْكُمْ أنْ تُشْرِكُوا بَعْدِي، وَلَكِنْ أخَافُ عَلَيْكُمْ أنْ تَنَافَسُوا فِيهَا[. أخرجه الشيخان.»الفرط« السابق في السير الى الماء، والمراد أني لكم سابق فإذا قدمتم عليّ وجدتمونِي انتظركم.»المنافسة« المغالبة على تحصيل الشئ وانفراد به .

3. (5365)- Ukbe İbnu Amir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir gün çıkıp Uhud şehidlerine cenazelere kıldığı namazla namaz kıldı. Sonra minbere geçti:
"Ben dedi, sizden önce (havuzun başına) varacağım ve ben size şahidlik yapacağım. Şimdi, şu anda ben, vallahi havzımı görüyorum. Bana arzın hazinelerinin anahtarları verildi. Vallahi ben artık sizin benden sonra şirke düşmenizden korkmuyorum. Fakat sizin dünya hususunda birbirinizle rekabete, çekememezliğe düşmenizden korkuyorum." [Buhârî, Rikak 53, 7, Cenaiz 73, Menakıb 25, Megazi 17, 27; Müslim, Fezail 30, (2296).][5]

AÇIKLAMA:

1- Bazı rivayetlerde Resulullah'ın bu namazı Uhud şehidlerine, Uhud Savaşı'ndan (yuvarlak hesap) sekiz yıl sonra kıldığı belirtilir. Rivayet, şehidlerin ardına namaz kılınabileceğine bir delil kabul edilmiştir. Tahavi der ki: "Resulullah'ın şehidler üzerine namaz kılmasının üç manası olabilir:

* Bu hadis, onlara namaz kılmayı terketmesini neshetmiş olabilir.

* Şehidler için namazın bu mezkur müddetten sonra kılınabilmesi sünnettir.

* Namaz şehidler hakkında, diğer insanlara nazaran caizdir. Çünkü diğerleri hakkında farzdır.

Hülasa bu ihtimallerden hangisi esas olursa olsun, Aleyhissalâtu vesselâm'ın Uhud şehidlerine kılmış bulunduğu bu namazla, şehidler üzerine namaz sübut bulmuştur." Tahavi devamla der ki: "Bu hususta, günümüzde ihtilaf edenlerin sözü daha çok şehidlerin defninden önceki namazları hakkındadır. Definden sonra namaz sabit olunca, definden önce kılınması (haydi haydi caizdir ve) evladır."
İbnu Hacer, Tahavi'nin yorumunu isabetli bulmayarak, şu mülahazayı dermeyan eder: "Şehide namaz kılınmaz" diyenlerin dayandığı ihtimaller de var:

* Resulullah'ın kıldığı namaz, onun hasaisinden olmasın?

* Rivayette geçen salat (namaz) kelimesi dua manasını taşımasın? (Çünkü salat hem namaz, hem de dua manasında kullanılan bir kelimedir.)

Ayrıca bu rivayet umumi bir prensipten ziyade belli bir hadiseyi aksettiriyor. Öyleyse bunu ta'mim edip "şehide namaz kılınmaz" diye kesinlik kazanan bir prensibi kaldıran bir içtihada nasıl gidilir?" Nevevî de bu görüşte olmak üzere:

"Buradaki "salat"tan murad duadır. Bunun "ölülere yapılan şekilde" olmasının manası "Aleyhissalâtu vesselâm'ın şehidlere, ölüler hakkında yapmayı âdet edindiği dualar gibiydi" demektir" der.

2- Hadiste geçen havz, kevserdir. Havz inancı, Müslümanların ahiret inancının bir parçasıdır. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) havzla ilgili pek çok beyanlarda bulunmuştur. Birkısım alimler, bazı hadisleri esas alarak "ahirette kevseri olmak, peygamberlerden sadece bizim peygamberimize mahsus bir imtiyazdır" demiştir. Ancak diğer bazı hadislere göre, her peygamberin cennette bir havzı olacak, ümmetiyle orada buluşacak. Peygamberler orada toplanan ümmetlerinin çokluğuyla övünecekler. Ama, bazı ümmetler çok olduğu halde, bazıları az olacak; kimisi bir grup, kimisi birkaç kişi, kimisi iki, bir kişilik ümmete sahip olacak, hatta tek ümmeti olmayan peygamber de bulunacak. Aleyhissalâtu vesselâm sözünü "Kıyamet günü, tabisi en çok olan peygamber ben olacağım" diye tamamlar.
Havuzla ilgili hadisler elliden fazla sahabe tarafından rivayet edilmiştir.
Rivayetler arasındaki farklılık, bazı alimleri: "Resulullah'ın havzı ikidir; biri mevkıf denen hesap vermek üzere insanların toplandığı meydandadır, diğeri de cennettedir. Birinin etrafında, sırat köprüsünden geçilmezden önce buluşacaktır, diğerinde ise, sırattan sonra buluşulacaktır. Bu, cennetteki havz-ı kevserdir" şeklinde yoruma sevketmiştir.

3- Bazı alimler, sadedinde olduğumuz hadisi Resulullah'ın mucizelerinden biri olarak değerlendirmişlerdir.[6]

5366- 4- وعن أبي كبشة ا'نمارى قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: ثَثَةٌ أقْسِمُ عَلَيْهِنَّ وَأُحَدَّثكُمْ حَدِيثاً فَاحْفَظُوهُ! مَا نَقَصَ مَالٌ مِنْ صَدَقَةٍ، وَ ظُلِمَ عَبْدٌ مَظْلَمَةً فَصَبَرَ عَلَيْهَا إَّ زَادَهُ اللّهُ بِهَا عِزّاً، وَ فَتَحَ عَبْدٌ بَاب مَسْئَلَةٍ إَّ فَتَحَ اللّهُ عَلَيْهِ بَابَ فَقْرٍ[. أخرجه الترمذي .

4. (5366)- Ebu Kebşe el-Enmârî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Üç şey vardır, (bunların doğruluğu hususunda size) yemin ederim. Ayrıca bir de hadis söyleyeceğim, bunları iyi belleyin: Kişinin malı sadaka sebebiyle eksilmez. Bir kula haksız zulüm yapılır o da sabrederse, Allah onun izzetini

(dünya ve ahirette) mutlaka artırır. Bir kul dilenme kapısını açtı mı, onunla birlikte Allah da o zavallıya fakirlik kapısını açar." [Tirmizî, Zühd 17, (2326).] [7]

-5367 -5- وزاد في رواية:]وَمَا تَوَاضَعَ عَبْدٌ للّهِ إِ ّ رَفَعَهُ اللّهُ، وَأُحَدِّثُكُمْ حَدِيثاً فَاحْفَظُوهُ؛ إنَّمَا الدُّنْيَا ُرْبَعَةِ نَفَرٍ: عَبْد رَزَقَهُ اللّهُ مَا ً وَعِلْماً فَهُوَ يَتَّقِي في مَالِهِ رَبِّهِ، وَيَصِلُ بِهِ رَحِمَهُ، وَيَعْلَمُ أنَّ للّهِ فيهِ حَقًّا، فهذَا بِأفْضَلِ الْمَنَازِلِ؛ وَعَبْدٍ رَزَقَهُ اللّهُ عِلْماً وَلَمْ يَرْزُقْهُ مَا ً فَهُوَ صَادِقُ النِّيَّةِ، يَقُولُ لَوْ أنَّ لِي مَا ً لَعَمِلْتُ عَمَلَ فُنٍ، فَهُوَ بِنِيَّتِهِ، فأجْرُهُمَا سَوَاءٌ، وَعَبْدٍ رَزَقَهُ اللّهُ مَا ً وَلَمْ يَرْزُقُهُ عِلْماً فَهُوَ يَخْبِطُ في مَالِهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ، َ يَتَّقِي فيهِ رَبَّهُ، وَ يَصِلُ فيهِ رَحِمَهُ، وَ يَعْلَمْ للّهِ فيهِ حَقًّا فهذَا بِأخْبَثِ الْمَنَازِلِ، وَعَبْدٍ لَمْ يَرْزُقْهُ اللّهُ مَا ً وَ عِلْماً؛ فَهُوَ يَقُولُ: لَوْ أنّ لِى مَا ً لَعَمِلْتُ فيهِ بِعَمَلِ فُنٍ فَهُوَ بِنِيَّتِهِ وَوِزْرُهُمَا سَوَاءٌ[.»الخَبطُ« فعل الشئ على غير نظام وكذلك في القول .

5. (5367)- Bir rivayette şu ziyade mevcuttur: "Bir kul, Allah rızası için mütevazi olur, alçalırsa Allah onu mutlaka yüceltir. Size bir hadis söyleyeceğim, onu iyi belleyin: "Dünya dört kişi içindir:

* Bir kul vardır, Allah kendisine mal ve ilim vermiştir de kul, malı hususunda Allah'tan korkmakta, (mal ve ilmi kullanarak) sıla-ı rahm yapmakta, (mal ve ilimde) Allah'ın hakkı olduğunu bilmektedir; işte bu kimse en faziletli bir makamdadır.

* Bir kul vardır. Allah ona ilim vermiştir, mal vermemiştir, ama iyi niyetlidir ve "Malım olsaydı onu falan kişi gibi (hayırda) harcardım" der. İşte bu kimse niyetindekini yapmış gibi sevaba nail olur, ikisi de eşit şekilde ücrete konar.

* Bir kul vardır Allah ona mal vermiştir, fakat ilim vermemiştir. Malını cahilane harcar. Malı hususunda Rabbinden korkmaz. (Cimriliği, cahilliği sebebiyle) malıyla sıla-ı rahim yapmaz; malında Allah'ın da hakkı olduğunu hiç düşünmez. İşte bu kimse, mertebelerin en düşüğündedir.

* Bir kul vardır, Allah ona ne ilim ne de mal vermiştir ama: "Eğer malım olsaydı, onunla filan kimsenin yaptıklarını ben de yapardım der. Bu da niyetiyle muamele görür. Niyet ettiği kimsenin vebalini aynen elde eder." [Tirmizî, Zühd

17, (2326); İbnu Mace, Zühd 21, (4228).][8]

AÇIKLAMA:

Hadis, bir kimse cahil ve fakir bile olsa niyetiyle, alim ve zengin kişilerin sevap veya günahlarını aynen kazanabileceğini anlatmaktadır. Nitekim bir sahih hadiste "Mü'minin niyeti amelinden hayırlıdır" buyrulmuştur. Şu halde elde edilmesi zor olan, mesuliyetli olan ilim, mal gibi nimetlerden mahrum olan mü'mine alim ve zenginin uhrevî kazancını zahmetsiz elde etmenin yolu gösterilmektedir. İyi bir niyet! Mü'min akil davranarak farzlarını hakkıyla yerine getirdikten sonra himmetini yüce tutup, hayırlı işlere niyet etti mi, fiilen yapmasa bile örnek edindiği, özlediği mümtaz büyüklerin sevabına iştirak edebilir. Burada, özlenen örnek alınacak olan kişilerin de mümkün mertebe daha büyük olanlarının seçilmesine teşvik var.
Tabii ki aksi durum da mevzubahis. Kişi, fakir ve cahil haliyle, "param olsaydı da falanca gibi yaşasaydım" diye dünyevî hayat yaşayan, dinle diyanetle alâkası olmayan bir kısım sefil meşhurlara özlem duyup, onların tarzına özenebilir. Bu da onun kötülüklerine iştirak etmiş olur. Cenab-ı Hak mü'minleri bu çeşit ziyanlardan muhafaza buyursun.
Son olarak şu noktayı belirtmemiz gerekir: Mü'minin sade bir niyetle alim ve zengin kimselerin -yani fiilen yapmaya güç yetiremeyeceği işlerin- sevabını elde edebilmesi için, gücü dahilinde olan hayırlardan geri kalmaması gerekir. Yani farz olan ibadetlerini yapmalıdır. Gücü yettiği halde farzlarını bilemeyen, haramlardan kaçınmayan insanın niyetiyle, bu hadiste vaad edilen yüce sevaplara ermesi de uzak bir ihtimal olur.[9]

5368-6- وعن أنسٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَنْ كَانَتِ اŒخِرَةُ هَمَّهُ جَعَلَ اللّهُ غِنَاهُ في قَلْبِهِ، وَجَمَعَ عَلَيْهِ شَمْلَهُ وَأتَتْهُ الدُّنْيَا وَهِيَ رَاغِمَةٌ. وَمَنْ كَانَتِ الدُّنْيَا هَمَّهُ جَعَلَ اللّهُ فَقْرَهُ بَيْنَ عَيْنَيْهِ، وَفَرَّقَ عَلَيْهِ شَمْلَهُ، وَلَمْ يَأتِهِ مِنَ الدُّنْيَا إ“َّ مَا قُدِّرَ لَهُ. فَ“ يُمْسِي إ“َّ فَقِيراً، وَ“ يُصْبِحُ إ“َّ فَقِيراً، وَمَا أقْبَلَ عَبْدٌ عَلى اللّهِ بِقَلْبِهِ إ“َّ جَعَلَ اللّهُ قُلُوبَ
الْمُؤْمِنِينَ تَنْقَادُ إلَيْهِ بِالْوُدِّ وَالرَّحْمَةِ، وَكَانَ اللّهُ بِكُلِّ خَيْرٍ إلَيْهِ أسْرَعَ[. أخرجه الترمذي .

6. (5368)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kimin arzusu ahiret olursa, Allah onun kalbine zenginliğinden koyar ve işlerini derli toplu kılar, artık dünya ona hakir gelmeye başlar. Kimin hedefi de dünya olursa, Allah iki gözünün arasına (dünyanın) fakirliğini koyar, işlerini de darmadağınık eder. Netice olarak, dünyadan da eline, kendisine takdir edilmiş olandan fazlası geçmez." [Tirmizî, Kıyamet 31, (2467).][10]

AÇIKLAMA:

Bu hadiste, Aleyhissalâtu vesselâm, dünyayı asıl hedef edinen insanın, dünyalık için, nasıl şu iş, bu iş derken darmadağan olduğunu, her şeye rağmen takdir edilenden fazla birşey de elde edemediğini anlatmaktadır. Asıl hedefi ahiret olan kimselere de dünya karşısında nasıl bir tavır takınmaları gerektiğini gösteriyor: Dünyalığa hırs göstermemek, kanaatkâr olmak, fazla çeşitli işlerde dağılmamak. İşlerin çokluğu insanın aklını, fikrini, zihnini onlarla meşgul edecektir. Dünyayı birinci hedef yapanı derhal hırs bürüyecektir. Hırs, onu aklına gelen, teşebbüs gücü çerçevesinde gördüğü her işin peşine takacaktır. Derken meşguliyetlerin içinde boğulacak, uhrevî hazırlık şöyle dursun, dünyayı da yeterince yaşayamayacaktır.
Hadiste, dünyayı esas gaye yapanların iki gözünün arasına dünyalığa karşı fakrın konmuş olması, üzerinde düşünülmesi gereken psikolojik bir prensiptir.
Hadis, gerçekten biri ehl-i dünya, diğeri muttakî iki kişinin ruh hallerini ve dünyevî yaşayışlarını tasvir ettiği gibi, ehl-i takvaya da nasıl hareket etmesi gerektiği hususunda yol göstermektedir.[11]

-5369 -7- وعن ابي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: يَقُولُ اللّهُ تَعالى: يَا ابْنَ آدَمَ، تَفَرَّغْ لِعِبَادَتِي أمْ ْ صَدْرَكَ غِنىً وَأسُدَّ فَقْرَكَ. وإنْ َتَفْعَلْ مَ ْتُ يَدَيْكَ شُغْلاً وَلَمْ أسُدَّ فَقْرَكَ[. أخرجه الترمذي.

7. (5369)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) dediler ki:
"Allah Teala hazretleri şöyle buyurdular:

"Ey ademoğlu! Kendini ibadetime ver, gönlünü zenginlikle doldurayım, fakrını kapayayım. Böyle yapmazsan ellerini meşguliyetle doldururum, fakrını da kapamam." [Tirmizî, Kıyamet 31, (2467); İbnu Mace, Zühd 2, (4107).][12]

AÇIKLAMA:

Bu kudsî hadis, ihlasla ibadete yönelen kimselere Cenab-ı Hakk'ın gönül zenginliği vereceğini haber veriyor. Bazı hadislerde gerçek zenginlik gönül zenginliği olarak ifade edilmiştir.
"Hakiki zenginlik mal çokluğu değildir. Bilakis, zenginlik kalb zenginliği, gönül tokluğudur." Kalp zenginliğine eremeyen kimselerin, -insanlardaki insiyakî olan madde hırsı sebebiyle- iki vadi dolusu altına malik olsa bile bir üçüncü vadiyi talep ettirecek bir açgözlülük içerisinde olacağı yine hadislerde ifade edilmiş bulunan hakikatlerdir. Sadedinde olduğumuz hadis, insanoğlunu bu fıtrî zaafın vartalarından kurtaracak çareyi göstermektedir: Hayatını hakiki kulluk manasına göre tanzim etmek... Bu tanzim, her şeyden önce niyet işidir. Kişi, niyeten, her hareketinin Allah yolunda, Allah'ın rızasına uygun, ibadet manasında olmasını düşünmelidir. Bu takdirde ticaret hayatı da, ziraat hayatı da, ilim hayatı da ibadet yerine geçer. Bu ihlasa ermedi mi, ibadeti bile riyaya dönüşebilir, el-iyazu billah.[13]

-5370 -8- وعنه رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قُلْنَا يَا رَسُولَ اللّهِ! مَالَنَا إذَا كُنَّا عِنْدَكَ رَقَتْ قُلُوبُنَا وَزَهِدْنَا في الدُّنْيَا، وَكَانَتِ اŒخِرَةُ كَأنَّهَا رَأْيُ عَيْنٍ، وَإذَا خَرَجْنَا مِنْ عِنْدِك فَعَافَسْنَا أهْلِينَا وَشَمَمْنَا أوْدَنَا أنْكَرْنَا أنْفُسَنَا. فَقَالَ عَلَيْهِ السَّمُ: لَوْ تَدُومُونَ عَلى حَالِكُمْ عِنْدِي لَزَارَتْكُمُ الْمَئِكَةُ فِي بُيُوتِكُمْ، وَلَصَافَحَتْكُمْ فِي طُرقِكُمْ، وَلَوْ لَمْ تَذْنِبُوا لَذَهَبَ اللّهُ بِكُمْ وَلجَاءَ بِخَلْقٍ جَدِيدٍ يُذْنِبُونَ وَيَسْتَغْفِرُونَ فَيَغْفِرُ لَهُمْ[. أخرجه الترمذي.

8. (5370)- Yine Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Aleyhissalâtu vesselâm'a: "Ey Allah'ın Resulü dedik, senin yanında iken kalplerimiz maneviyatta rikkate gelip inceliyor, dünyaya karşı alâkamız kesiliyor ve ahireti sanki görmüş gibi oluyoruz. Yanınızdan ayrılınca ailemizle ünsiyet edip çocuklarımızı kokladık mı, önceki halimizi inkar ediyoruz, bunun sebebi nedir?"

Aleyhissalâtu vesselâm şu cevabı verdi:
"Eğer siz, ayrıldıktan sonra da yanımdaki halinizi devam ettirseydiniz, melekler sizi evlerinizde ziyaret eder, yollarda sizinle müsafahada bulunurdu. Eğer siz hiç günah işlemeseydiniz, Allah sizi toptan yokeder, günah işleyip istiğfar edecek yeni bir mahluk yaratır ve onları mağfiret ederdi." [Tirmizî, Cennet 2, (2528); İbnu Mace, Siyam 48, (1752).][14]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, insan tabiatının her zaman aynı halette, aynı kesafeti muhafaza eden dinî doygunlukla olamayacağını ifade etmektedir. Aleyhissalâtu vesselâm, bazı haricî şartlarla kesif bir dinî halete girilebileceğini, o şartların değişmesiyle bu kesafetin azalacağını ve bunun normal karşılanması gerektiğini, insan olarak aynı dinî kesafet üzere yaşamanın mümkün olamayacağını ve hatta böyle bir şeyi talep etmemenin daha doğru olacağını belirtmektedir. Dahası, Müslim'de gelen bir rivayette Hanzala İbnu'r-Rebi'in Resulullah'ın yanında ayrıldıktan sonra dinî heyecanının zayıflamasını münafıklaşma olarak değerlendirip, halini Resulullah'a şikayet ettiğini görüyoruz. Resulullah ona "Eğer siz, hep benim yanımda olduğunuz şekilde devam etseniz ve zikir halinde bulunsanız melekler sizinle yataklarınızda, yollarda müsafaha ederdi" diyerek dışarıdaki değişme halinin münafıklık olmadığını, bunun tabii olduğunu ifade buyurur; Hanzala'yı ve bareberindekileri teselli eder.

2- Hadiste geçen ikinci ana fikir, günah işlemenin insan tabiatından gelen bir şe'niyet olduğudur. Mü'min için, günah işlemesinden çok, tevbe etmemesi daha ciddi bir durumdur. İnsanlar hiç günah işlemeyecek duruma gelseler, yaratılış hikmetlerinin dışına çıkma gibi bir durum hasıl olacaktır. Cenab-ı Hakk Rezzak isminin gereği olarak rızka muhtaçları yarattığı gibi, Tevvab ve Gaffar isimlerinin gereği olarak da tevbe edecek, istiğfar edecek mahluklar yaratacaktır. Bu isimlerin tecellisi için tevbe, istiğfar şartları ve sebepleri olacaktır. Ayrıca kişinin kendini günahsız bilerek Allah'a karşı ucba, fahra, naza düşmesi ciddi bir vartadır. Günah işlemiş olarak tevbe, istiğfar ve niyaz ile Allah'a iltica ve yönelmesi daha iyi bir durumdur, kulluk edebine daha muvafıktır. [15]

5371- 9- وعن شَدَّاد بن أوْسٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #:

اَلْكَيِّسُ مَنْ دَانَ نَفْسَهُ وَعَمِلَ لِمَا بَعْدَ الْمَوْتِ، وَالْعَاجِزُ مَنْ أتْبَعَ نَفْسَهُ هَوَاهَا وَتَمَنَّى عَلى اللّهِ[. أخرجه الترمذي.»دَانَ نَفْسَهُ« أى حَاسبَها .

9. (5371)- Şeddad İbnu Evs (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Akıllı kimse, nefsini muhasebe eden ve ölümden sonrası için çalışandır. Aciz de, nefsini hevasının peşine takan ve Allah'tan temennide bulunan kimsedir." [Tirmizî, Kıyamet 26, (2461).][16]

AÇIKLAMA:

Akıllı diye tercüme ettiğimiz keyyis, "işlerini iyi çeviren", "işlerini rıfkla, tatlılıkla yürüten", "hayra ulaşmakta en iyi kararı veren" gibi manalara da gelmektedir. Şu halde nefis muhasebesi bu vasıflara uyan bir davranış olmaktadır. İbnu Arabî der ki: "Büyüklerimiz, konuştuklarını ve yaptıklarını bir deftere yazarak, yatsıdan sonra kendilerini muhasebeden geçirirlerdi. Deftere bakıp kendilerinden sadır olan söz ve fiil hepsini gözden geçirirlerdi. Bunlardan tevbe gerekenler için tevbe, istiğfar gerekenler için de istiğfar, şükür gerekenler için de şükrederlerdi. Onlar bu muhasebeyi yaptıktan sonra uyurlardı."
Acizin Allah'tan temennisi bazı kuruntulardır. Yani, nefsine uyup, günahlarda ısrar ettiği, tevbe edip dönüş yapmadığı halde, Allah'ın kendisini affedeceği, cennetine koyacağı hususundaki temenni ve ümiddir.[17]

-5372 -10- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قالَ رَسُولُ اللّهِ #: بَادِرُوا بِا٬عْمَالِ سَبْعاً؛ هَلْ تَنْتَظِرونَ إ َّفَقْراً مُنْسِياً، أوْ غِنىً مُطْغِياً، أوْ مَرَضاً مُفْسِداً، أوْ هَرماً مُفْنِداً، أوْ مَوْتاً مُجْهِزاً، أو الدَّجَّالَ، فَشَرُّ غَائِبٌ يُنْتَظَرُ، أوِ السَّاعَةُ أدْهَى وَأَمَرُّ[. أخرجه الترمذي والنسائي .
يقال »أفند الشيخ« إذا خرج بالكم عن سنن الصحة.و»الموت المجهز« السريع .

10. (5372)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Yedi şeyden önce amelde acele edin:

* Unutturucu fakirliği mi bekliyorsunuz?

* Tuğyan ettirip azdırıcı zenginliği mi bekliyorsunuz?

* İfsad edici hastalığı mı bekliyorsunuz?

* Aklınızı götürecek ihtiyarlığı mı bekliyorsunuz?

* Ani ölüm mü bekliyorsunuz?

* Deccali mi bekliyorsunuz. Bu beklenen gaib bir şerdir.

* Yoksa kıyameti mi bekliyorsunuz? Kıyamet ise hepsinden kötü, hepsinden daha acıdır." [Tirmizî, Zühd 4, (2308); Nesâî, Cenaiz 123, (4, 4).][18]

AÇIKLAMA:

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) dindeki ihmali sebebiyle mü'mini tevbih (azarlama) üslubuyla, hayırlı amellerde bulunmakta gecikmemek gerektiğini ders veriyor. Hadiste sayılan yedi hallerden birkısmı hemen gelebilecek durumdadır. Onlardan biri geldi mi hayır yapma imkanı kalmayacaktır. Öyleyse, bu musibetli durumlar gelip çatmadan elinizdeki fırsatı hayır işlemede değerlendirin denmiş olmaktadır.[19]

5373 -11- وعن حُذَيْفَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: اَلْخَمْرُ جِمَاعُ اٖ‘‘ثْمِ، وَالنَّساءُ حَبَائِلُ الشَّيْطَانِ، وَحُبُّ الدُّنْيَا رَأسُ كُلِّ خَطِيئَةٍ[. أخرجه رزين.»جِماع اٖ‘‘ثم« أى مجمعة ومظنته.و»الحبائل« الشراك التي يصطاد بها .

11. (5373)- Hz. Huzeyfe (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Hamr (sarhoş edici içki), günahın her çeşidinin kaynağıdır. Kadın, şeytanın oltasıdır, dünya sevgisi her çeşit hatanın başıdır." [Rezin tahriç etmiştir.][20]

5374 -12- وعن ابن عمر رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: يَا

مَعْشَرَ النَّساءِ تَصَدَّقْنَ، وَأَكْثِرْنَ مِنْ ا‘‘سْتِغْفَار فَإنِّي رَأيْتُكَنَّ أَكْثَرَ أهْلِ النَّارِ. فَقَالَتِ امْرَأةٌ مِنْهُنَّ جَزْلَةٌ: وَمَا لَنَا أَكْثَرُ أَهْلِ النَّارِ؟ قَالَ: تُكْثِرْنَ اللَّعْنَ وَتَكْفُرْنَ الْعَشِيرَ. مَا رَأيْتُ مِنْ نَاقِصَاتِ عَقْلٍ وَدِينٍ أغْلَبَ لِذِي لُبٍّ مِنْكُن. قَالَتْ: يَا رَسُولَ اللّهِ، وَمَا نُقْصَانُ العَقْلِ وَالدِّين. قَالَ: أمَا نُقْصَانُ الْعَقْلِ: فَشَهَادَةُ الْمَرأتَيْنِ تَعْدِلُ شَهَادَةَ رَجُلٍ، فهذَا نُقْصَانُ الْعَقْلِ، وَتَمْكُثُ اللَّيَالِى مَا تُصَلِّى، وَتُفْطِرْنَ فِي رَمَضَانَ، فَهَذَا نُقْصَانُ الدِّينِ[. أخرجه مسلم.»العَشِيرُ« المعاشر، والمراد به هنا الزوج.و»كُفْرُهنَّ إياه« جحدهن إحسانه إليهن .

12. (5374)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (bir bayram namazında kadınlar tarafına geçerek):

"Ey kadınlar cemaati! (Allah yolunda) sadakada bulunun, istiğfarı çok yapın. Zira ben siz kadınların cehennemde çoğunluğu teşkil ettiğini gördüm" buyurdular. Dinleyenlerden cesaretli bir kadın:

"Niye cehennemliklerin çoğunu kadınlar teşkil ediyor, neyimiz var?" diye sordu. Aleyhissalâtu vesselâm:

"Ağzınızdan kötü söz çıkıyor ve kocalarınıza karşı nankörlük ediyorsunuz. Aklı ve dini eksik olanlar arasında akıl sahibi erkeklere galebe çalan sizden başkasını görmedim!" dedi. O kadın tekrar:

"Ey Allah'ın Resulü! Aklı ve dini eksik ne demek?" diye sorunca Aleyhissalâtu vesselâm açıkladı:

"Aklı noksan tabiri, iki kadının şahitliğinin bir erkeğin şahitliğine denk olmasını ifade eder. Dinlerinin eksik olması tabiri de onların (hayız dönemlerinde) günlerce namaz kılmamalarını, Ramazan ayında oruç tutmamalarını ifade eder." [Buhârî, Hayz 6, Zekat 44, İman 21, Küsûf 9, Nikah 88; Müslim, Küsûf 17, (907), İman 132, (79); Nesâî, Küsuf 17, (3, 147); Muvatta, Küsuf 2, (1, 187).] [21]

AÇIKLAMA:

1- Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm), bu hadislerinde kadınları manen en ziyade ziyana atan fıtrî zaaflarına dikkat çekmektedir. En ziyade diyoruz çünkü cehennemdeki çokluklarının sebebi bu zaafa bağlanmaktadır. O zaaf da: Kötü sözü çabukça, çokça sarfetmeleri, kocalarına karşı nankörlükleri, erkeklerin

aklını çelici olmaları. Erkekleri günaha attıkları için, sebep olmadan dolayı kendilerine mesuliyet gelmektedir.

2- Hadis, ilk nazarda, kadınlara karşı her zaman her yerde görülen istihfaf edici bir tavır taşıyor gibi gelebilir. Fakat aslında, bunu söylemek hadisteki inceliği kavramamak olur. Resulullah, kadınlarda tabii olarak mevcut, fakat farkında olamadıkları zaaflarını göstererek, şuurlu olarak o zaaflarının üzerine gidilmediği takdirde hasıl edecekleri zararın büyüklüğüne dikkat çekmiştir. Şöyle ki: Kadınlar annelik gibi, şefkat ve hissilik gerektiren bir vazife üzere yaratıldıkları için, birkısım hissiliklerde erkeklere nazaran daha üstündürler. Bu hissi güçlülüğün, beraberinde getirdiği yan zaaflar var. Bu zaaflar hususunda şuurlu olunmaz, irade ile yönlendirilmez ve tabii hallerine bırakılırsa sahibini zarara atıcı menfi tezahürleri olacaktır. Resulullah cehennemdeki sayı çokluğunun bu fıtrî zaaftan ileri geldiğini belirtmiştir.
Sözünü ettiğimiz fıtrî zaaf ayet-i kerime ile gündeme getirilmiştir: Onların şehadeti, birçok meselede erkeğin şehadetinin yarısına denktir: "...Erkeklerden iki şahid yapın. Eğer iki erkek bulunmazsa, o halde razı (ve doğruluğuna emin) olacağınız şahidlerden bir erkekle iki kadın (yeter. Bu suretle) kadınlardan biri unutursa öbürünün hatırlatması (kolay olur)..." (Bakara 282). Alimler, ayette geçen "biri unutursa diğerinin hatırlatması" ibaresinin, kadınların hadiseyi zabt yönüyle zayıf olduklarına delil olduğunu, Cenab-ı Hakk'ın bu ibare ile onların zaafına dikkat çektiğini söylerler. Mülk suresinde her şeyin gerçeğini, yaratanın bileceği belirtilir: "Yaratan mı bilmeyecek?" (Mülk 14).
Kadınların aklen nakıs olduklarını söylemek; onları levmetmek, kınamak veya onlara herhangi bir hakaret manası taşımaz. Çünkü bu, yaratılıştan gelen bir hususiyettir. Bunun zikri, o zaafın getireceği fitneye karşı uyarma, tedbirli olmaya çağırma gayesini güder. Nitekim, abdest sırasında hususi dikkat sarfedilmediği takdirde kuru kalma tehlikesine maruz olan ökçeler için Aleyhissalâtu vesselâm "Ateşte yanacak o ökçelere yazık!" demiştir. Aslında sadece ökçeler değil, diğer abdest uzuvlarına da "ateşten yazık!" var. İyi yıkanmazlarsa. Bu "iyi yıkanma" riskinin acı neticesi, iyi yıkanmama tehlikesine en ziyade maruz olan ökçeler zikredilerek gündeme getirilmiş, dikkatlere arzedilmiştir.
Kadınlar, kendilerini çokça ateşe atan zaaflarından bîhaber olduklarını "Niye cehennemliklerin çoğunu kadınlar teşkil ediyor?" şeklindeki sorularıyla ortaya koymuş olmaktadır.
Dikkat çekeceğimiz bir incelik, hadiste kadınların aklen nakıs olmaları sebebiyle ateşle tehdit edilmemiş olmalarıdır. Ateş tehdidi, "kötü sözü çok

yapmaları", "kocalarına karşı küfranları", "erkeklerin aklını çelici olmaları" sebebiyle yapılmıştır.
Aynı şey dinî noksanlık için de söylenebilir. Bu da fıtrî bir durumun neticesidir. Hayız halinde Allah'ın yasaklaması ile namaz kılmazlar, oruç tutmazlar, dolayısıyla bu hal dahi onlar hakkında bir levm, bir ayıplama tahkir ifade etmez. Kâmil ve nakıs olma işi nisbî bir durumdur. Ekmele nisbeten "kâmil" de noksan sayılır. Öyleyse hayız halinde namaz kılmayan kadın, kılana nisbetle dinen nakıstır. Burada şöyle bir soru akla gelir: Nasıl ki, hasta kimse, sağlıklı iken kıldığı nafilelerin sevabını, hastalık sebebiyle kılamasa da aynen aldığı gibi, hayızlı kadın da, Allah'ın emriyle, hayız müddetince kılmadığı namazın sevabını, kılmış gibi alabilir mi?
Nevevî bu soruya: "Zahire göre alamaz" diye cevap verir ve şöyle devam eder: "Hayızlı ile hasta arasında şu fark var; hasta kimse sağlıklı iken nafilelerini devam etmek niyetiyle yapmakta idi, hayızlı böyle değildir."[22]

3- Hadiste Mevcut Bazı Faydalar:

1) Kadınların bayramlarda musallaya çıkmaları meşrudur.

2) İmam, halka sadaka verme emrinde bulunabilir.

3) Kadınlar namazgâhta hususi bir kısımda bulunabilir.

4) İmam kadınlara hususi va'z edebilir.

5) Nimetin inkarı haramdır.

6) Kötü sözü (lanet, beddua, kehanet, kırıcı kelam..) çokça kullanmak da haramdır. Nevevî bu hadise dayanarak nankörlük ve kaba sözlülüğü kebairden saymıştır.

7) Lanet yani Allah'ın rahmetinden uzak olmasını temenni etmek, muayyen bir şahıs hakkında ise caiz değildir.

8) Dinden çıkarmayan bir kısım günahlar hakkında "küfür" kelimesini kullanmak caizdir. Bu kullanış tağliz ve korkutma gayesini güder. Bu çeşit tağliz (ağır sözlerle caydırma) işi, hadislerde bazan imanın nefyi ile yapılmıştır.

9) Nasihatta, reddedilen, ayıplanan vasfın izalesi için, ağır tabirler kullanılabilir (tağliz). Ancak bunun belli bir şahsa tevcih edilmemesi gerekir.

10) Sadaka azabı defeder, kullar arasındaki günahlara kefaret olur.

11) Akıl, ziyadenoksan kabul eder. Herkesin aklı eşit değildir. Bunu, kadınlar

hakkında kabul etmenin, onlara bir levm olmadığını az yukarıda belirttik. Azab da akıl noksanlığına değil, küfran, kötü söz, insanların aklını çelme gibi davranışlara terettüp etmektedir.

12) Dinin noksanlığı sadece günah hasıl eden davranışlardan ileri gelmez. Dinin noksan oluşu, (Nevevî'ye göre) izafi bir haldir.

13) Talebe hocasına, tabi olan metbuuna (tabi olduğu amirine) anlamadığı şeyi sorabilir, itiraz edebilir.

14) Hadis Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yüce ahlakını, müsamahasını, insanlara karşı rıfk ve mülayemetini de göstermektedir.[23]

5375-13- وعن علي رَضِيَ اللّهُ عَنْه أنَّهُ قال: [خَيْرَ في قِرَاءَةٍ لَيْسَ فيهَا تَدَبُّرٌ، وَ عِبَادَة لَيْسَ فيهَا فِقْهٌ؛ اَلْفَقيهُ كُلُّ الْفَقيهِ مَنْ لَمْ يَقَنِّطِ النَّاسَ مِنْ رَحْمَةِ اللّهِ وَلَمْ يُؤَمِّنْهُمْ مَكْرَهُ وَلَمْ يَدَعِ الْقُرآنَ رَغْبَةً عَنْهُ الى مَاسِوَاهُ]. أخرجه رزين .

13. (5375)- Hz. Ali (radıyallahu anh) demiştir ki: "Tefekkür edilmeden yapılan kıraatte, (beklenen) hayır yoktur. Fıkıh olmayan ibadette (çok) hayır yoktur. Fakihlerin fakihi, halkı Allah'ın rahmetinden ümitsizliğe düşürmeyen ve Allah'ın mekrinden de emniyete salmayan ve insanları Kur'an'dan başka şeye rağbete sevketmeyen kimsedir." [Rezin tahric etmiştir.][24]

5376-14- وعن مالِك أنَّهُ بَلَغَهُ أنَّ عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ عَلَيْهِ السَّمُ قَالَ: [تُكْثِرُوا الْكَمَ بِغَيْرِ ذِكْرِ اللّهِ فَتَقسُو قُلُوبَكُمْ، وَإنَّ الْقَلْبَ الْقَاسِىَ بَعِيدٌ مِنَ اللّهِ، وَلكِنْ َ تَعْلَمُونَ، وَ تَنْظُرُوا في ذُنُوبِ النَّاسِ كَأنَّكُمْ أرْبَابٌ، وَانْظُرُوا في ذُنُوبِكُمْ كَأنَّكُمْ عَبِيدٌ، فإنَّمَا النَّاسُ مُبْتَلىً وَمُعَافىً، فَارْحَمُوا أهْلَ الْبَءِ، وَاحْمَدُوا اللّهَ عَلى الْعَافِيَةِ] .

14. (5376)- İmam Malik'e ulaştığına göre, Hz. İsa İbnu Meryem (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurmuştur: "Allah'ın zikri dışında çok kelam etmeyin, kalpleriniz katılaşır. Çünkü katı kalp Allah'tan uzaktır, fakat bunu bilemezsiniz. Kendiniz efendiler imişçesine insanların günahlarına bakmayın, bilakis, kullar olarak kendi günahlarınıza bakınız. Çünkü insanlar(ın bir kısmı) belaya

maruzdur, (bir kısmı) afiyete mazhardır, bela (imtihan) sahiplerine merhamet edin. Mazhar olduğunuz afiyete de hamd edin." [Muvatta Kelam 8, (2, 986).][25]

-5377 -15- وعن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]صَلّى بِنَا رَسُولُ اللّهِ # يَوْماً ثُمَّ رَقِىَ الْمِنْبَرَ وَأشَارَ بِيَدِهِ قِبَلَ الْقِبْلَةِ، وَقَالَ: أُرِيتُ اŒنَ مُنْذُ صَلَّيْتُ لَكُمُ الصَّةَ الْجَنَّةَ وَالنَّارَ مُمَثَّلَتَيْنِ في قُبُلِ هذا الْجِدَارِ، فَلَمْ أرَ كَالْيَوْمِ في الْخَيْرِ وَالشَّرِّ[. أخرجه البخاري .

15. (5377)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir gün bize namaz kıldırdı, sonra minbere çıktı, eliyle kıble cihetine işaret etti ve: "Size namaz kıldırdığım andan beri, bana cennet ve cehennem gösterildi. Onlar şu duvarın önünde temessül etmiş vaziyette idiler. Hayırda ve şerde bugünkü kadarını hiç görmedim" buyurdu." [Buhârî, Ezan 91, Salat 40, Rikak 18.][26]

-5378 -16- وعن عبداللّه بن أبي بكر:]أنَّ أبَا طَلْحَةَ ا‘نْصَارِىَّ رَضِيَ اللّهُ عَنْه كَانَ يُصَلِّي فِي حَائِطٍ لَهُ فَطَارَ دُبْسِيٌّ، فَطَفِقَ يَتَرَدَّدُ وَيَلْتَمِسُ مَخْرَجاً فَ يَجِدُ. فأعْجَبَ أبَا طَلْحَةَ ذلِكَ فَتَبِعَهُ بَصَرُهُ سَاعَةً، ثُمَّ رَجَعَ الَى صَتِهِ، فَإذَا هُوَ َ يَدْرِى كَمْ صَلّى. فَقَالَ: لَقَدْ أصَابَنِى في مَالِى هذَا فِتْنَةٌ. فَجَاءَ الى رَسُولِ اللّهِ #، فَذَكَرَ لَهُ الَّذِى أصَابَهُ فِي صَتِهِ، وَقَالَ: يَا رَسُولَ اللّهِ، هُوَ صَدَقَةٌ فَضَعْهُ حَيْثُ شِئْتَ[. أخرجه مالك.»الحَائِطُ« البستان.و»الدُّبسىُّ« طائر صغير، وقيل هو ذكر اليمام .

16. (5378)- Abdullah İbnu Ebi Bekr anlatıyor: "Ebu Talha el-Ensarî (radıyallahu anh) bahçesinde namaz kılıyordu. Derken (dübsî denen kumruya benzeyen) bir kuş uçtu. Gidip gelmeye, çıktığı yeri aramaya başladı, fakat bulamadı. Bu hal Ebu Talha'nın garibine gitti ve bir müddet gözleriyle kuşu takip etti. Sonra namazına döndü. Ne kadar kıldığını bilemiyordu. Kendi kendine: "Bu malımdan bana fitne arız oldu!" dedi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelerek namazda başına gelen fitneyi anlattı ve "Ey Allah'ın Resulü! Bu (bağım Allah

için) sadakadır, onu dilediğine ver!" dedi." [Muvatta Salat 67, (1, 98).][27]

AÇIKLAMA:

Yine Muvatta'da yer alan benzer bir hâdise Hz. Osman'ın hilafeti zamanında cereyan eder. Medine'nin Kuff vadisindeki bir hurma bahçehesinde ensardan bir zat, hurmaların erdiği yaz mevziminde gölgelerin arasında namaz kılarken, meyvelere bakar ve çok hoşuna gider. Namazda kaç rekat kıldığını hatırlayamayınca, "Bu malım sebebiyle bana fitne isabet etti" diyerek, o gün halife olan Hz. Osman (radıyallahu anh)'a giderek bahçeyi Allah yolunda bağışlar. Hz. Osman da onu elli bin (dirhem)e satar.
Bu örnekler, Ashab'ın sehavetini, nazarlarında namazın ne kadar mühim bir yer tuttuğunu, buna bedel dünyalığa kıymet vermediklerini ifade eder. [28]

---

[1] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/168-169.
[2] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/169-170.
[3] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/171.
[4] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/171-172.
[5] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/172-173.
[6] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/173-174.
[7] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/174.
[8] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/175-176.
[9] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/176.
[10] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/177.
[11] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/177.
[12] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/178.
[13] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/178.
[14] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/179.

[15] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/179.

[16] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/180.

[17] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/180.

[18] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/181.

[19] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/181.

[20] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/181-182.

[21] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/182-183.

[22] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/183-184.

[23] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/184-185.

[24] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/185.

[25] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/186.

[26] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/186.

[27] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/187.

[28] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/187.

FERAİZ VE MEVARİS (MİRASLAR) BÖLÜMÜ

(Bu bölümde üç fasıl vardır)

*****

BİRİNCİ FASIL

MİRASIN SEBEPLERİ, MANİLERİ

*****

İKİNCİ FASIL

FERAİZİN AHKAMI VE VARİSLER

*** Dede, Nine**

*** Kızlar, Kızkardeşler**

*** Erkek Kardeşler**

*** Cenin**

*** Veled-i Mülâane**

*** Mutedde (İddet Bekleyen Kadın)**

*** Kelâle (ne evlad ne de baba bırakmadan ölen)**

*** Zevi'l-Erhâm**

*** Miras-ı diyet**

*** Miras-ı sadaka**

*** Cemaat-ı varis**

*** Miras-ı vela**

*** Miras-ı asabe**

*****

ÜÇÜNCÜ FASIL

RESULULLAH (ALEYHİSSALATU VESSELAM)'IN MİRASI VE GERİDE BIRAKTIKLARI

FERAİZ BÖLÜMÜ

BİRİNCİ FASIL

MİRASIN SEBEPLERİ, MANİLERİ

UMUMİ AÇIKLAMA

Ferâiz kelimesi farizanın cem'idir. Fariza, mefrûza manasında yani ism-i mef'ul olarak kullanılmaktadır. Kesmek manasına gelen farz kökünden gelir. Arap فَرَضَتْ لِفَنٍ كَذَا deyince "Ona maldan bir miktar kesip (ayırdım)" demiş olur. Bu yorum Hattabi'ye göredir. Bazı alimler, bu kelimenin yayın iki ucuna kiriş yerleştirmek maksadıyla oyuk açmak manasına gelen farzdan geldiğini iddia etmiştir. Ancak, "Bu ikinci manada Allah'ın farzettiği şeyler kastedilir. Bunlar, Allah'ın kullara mecbur ettiği şeylerdir (kul onun dışına çıkamaz)" denmiştir.

Ragıp der ki: "Farz, sert bir şeyi kesmek, onda iz meydana getirmektir. Mevaris şu ayette feraiz kelimesiyle hususileştirilmiştir: نَصِيباً مَفْرُوضاً "takdir edilmiş pay" (Nisa 7). Burada "miktar" veya "malum" veya "başkalarından kesilip ayrılmış" manalarına gelir. İbarenin geçtiği ayetin meali şöyle:

"Erkekler için anne ile babanın ve yakın akrabanın bıraktığı mirastan bir pay vardır. Kadınlar için de anne ile babanın ve yakın akrabanın bıraktığı mirastan bir pay vardır. Miras olarak kalan mal az olsun çok olsun, "onlar için takdir edilmiş birer pay vardır"; hiçbiri bundan mahrum bırakılamaz" (Nisa 7)."

Şu halde feraiz kelimesi mirastan varislere düşen hakları, payları ifade etmektedir. Bu paylar meselesi, ölen kimsenin bıraktığı malların çeşidine, geride bıraktığı şahısların akrabalık derecesine, onların kadın-erkek şeklindeki cinsiyetine, borç bırakıpbırakmadığı, vasiyette bulunupbulunmadığı gibi farklı durumlara bağlı olduğu için hesaplanması karmaşık bir konudur. Bu hususi bir ilim ister. Bu sebeple buna ilm-i feraiz denmiştir. Bu ilmi iyi bilenlere de ferazi denilir. Resûlullah ferâiz ilminin ihmal edilmemesine, zamanla bunu bilenlerin pek azalacağına dikkat çekmiştir. [1]

-4706 -1- عن أُسَامَةُ بْنُ زَيْدٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: َيَرِثُ الْمُسْلِمُ الْكَافِرَ، وَ الْكَافِرُ الْمُسْلِمَ[. أخرجه الستة إ النَّسائِى، ولم يذكر مالكَ: و الكافر المسلم .

1. (4706)- Üsâme İbnu Zeyd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdu ki:

"Müslüman kimse kafir kimseye varis olamaz; kâfir de Müslümana varis olamaz." [Buharî, Feraiz 26; Müslim, Feraiz 1, (1614); Muvatta, Feraiz 10, (2,

519); Ebu Davud, Feraiz 10, (2909); Tirmizî, Feraiz 15, (2108).][2]

AÇIKLAMA:

"İslam dini farklı dinlere mensup olanların birbirlerine varis olamayacağını teşrî etmiştir. Yukarıdaki hadisi aynen bab başlığı yapan Buharî hazretleri, başlığın devamı olarak, İslam ulemasının ittifak ettiği bir hususu kaydeder: "...Mirasın taksiminden önce Müslüman olan kimseye miras yoktur."

Ancak, hadis metninden bu hükmün çıkarılması ihtilaflı bir meseledir. Bir kısım alimler bu hükme giderken, diğer bir kısmı: "Bunun için başka delile ihtiyaç var" demiştir.

"Mirasın taksiminden önce Müslüman olan kimseye miras yoktur" diyenlere karşı çıkanlar der ki: "Kişi, mirasa, ölümle istihkak kesbeder. Öyleyse ölümle mal, sahibinin mülkiyetinden çıktı mı, artık varislerin hak sahibi olması için taksim beklenmez. Ölüden kendilerine intikal eden mala müstehak olmuşlardır; mal henüz taksim edilmemiş bile olsa." İbnu'l-Münir burada şöyle bir temsil getirir: "Ölen bir Müslümanın, biri kafir biri Müslüman iki oğlu olsa, kafir olan oğlu, mal taksim edilmezden önce Müslüman olsa, cumhura göre bu oğlan mirastan pay alır. Buna sadedinde olduğumuz Üsame İbnu Zeyd (radıyallahu anh) hadisinin amm olan hükmü delalet eder. Ancak Hz. Muaz'dan gelen hadise göre Müslümanın varis olma nokta-i nazarı değişmektedir: Müslüman, kafire varis olabilmekte, kafir Müslümana olamamaktadır. Hz. MuazResûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın "İslam artar, eksilmez"[3] hadisine dayanır."

Birkısım alimler Ebu Davud'da (Feraiz 10) da gelmiş olan bu hadisin, ihticac edilmeyecek kadar zayıf olduğunu ileri sürmüştür. Müsedded'in bir tahricine göre, "biri Müslüman diğeri Yahudi iki kardeş, Yahudi olan babalarının ölümüyle miras hususunda ihtilafa düşerler ve Hz. Muaz İbnu Cebel'e başvururlar. İhtilafa göre Yahudi kardeş malın tamamına el koymuştur. Müslüman kardeş buna itiraz ederek, Hz. Muaz'a çıkmıştır. Hz. Muaz, Müslümanı da varis kılmıştır."

İbnu Ebi Şeybe'nin, Abdullah İbnu Ma'kul tarikinden yaptığı rivayete göre, Hz. Muaviye "Biz Ehl-i Kitaba varis oluruz, onlar bize varis olamaz; tıpkı onların kızlarını nikahlamak helal olduğu halde, bizim kızlarımızın onlara helal olmadığı gibi" demiştir. Mesruk, Said İbnu'l-Müseyyeb, İbrahim Nehai ve İshak İbnu

Rahuye de böyle hükmetmiştir.

Aksi görüşte olan cumhur der ki: "Bu hüküm, nassa muarız olan bir kıyastır. Halbuki nasstaki murad, (kıyasa gitmeye hacet bırakmayacak kadar) sarihtir. Böyle bir nass varken kıyasa gidilmez. Mezkur hadise gelince, maksud olan murad da nass değildir. Bilakis Müslümanın diğer din mensuplarına üstün olacağını ifade etmektedir. Bu üstünlüğün miras meselesiyle bir alakası yoktur.
Nitekim bu hükme bir başka kıyas muaraza eder. Buna göre, tevarüs yani varis olma hadisesi, velayetle ilgilidir. Müslümanla kafir arasında Rab Teala'nın şu ayeti mucibince velâyet (dostluk) yoktur: "Ey iman edenler! Yahudileri ve Hıristiyanları dost edinmeyin; onlar birbirlerinin dostudur. Sizden kim onları dost edinirse, şüphesiz onlardan olur" (Maide 51). Ayrıca, zımmî bir erkek harbî bir kadınla evlense, kadına varis olamaz. Böyle bir durumda zımmînin: "Ben Müslümana varis olurum. Çünkü onlar bizimle nikahlanıyorlar" demesi halinde delil ters dönmüş olur."

Bu meselede, İbnu Hacer'in kaydına göre üçüncü bir görüş, "mirasın taksimini esas almaya" dayanır. Bu husus, Hz. Ömer, Hz. Osman, İkrime, Hasan ve Cabir İbnu Zeyd'den rivayet edilmiştir. Ancak Hz. Ömer'den bunun aksi görüş de rivayet edilmiştir.[4]

4707-2- وعن ابْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ وَجَابِرٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْهم قَالَ:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: َ يَتَوَارَثُ أَهْلُ مِلَّتَيْنِ[. أخرجه أبو داود عن ابْنِ عَمْرو. والترمذي عنْ جابِرٍ .

2. (4707)- İbnu Amr İbni'l-As ve Hz. Cabir (radıyallahu anhüm) anlatıyorlar: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"İki farklı din mensupları birbirlerine varis olamazlar." [Ebu Davud, Feraiz 10, (2911); Tirmizî, Ferâiz 16, (2109). Ebu Davud'un rivayeti İbnu Amr'dan, Tirmizî'nin rivayeti Hz. Cabir'dendir.][5]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadisi, farklı dine mensup olan kafirlerin birbirlerine varis olamayacağına hükmedenler esas almışlardır. Ancak cumhur, hadiste geçen iki dinden biriyle "İslam"ın, diğeriyle "küfr"ün kastedildiğine hükmetmiştir. Böyle olunca bundan çıkacak hüküm, önceki hadisle müsavi olur.

Şafi, Hanefî başta olmak üzere ulâmanın çoğunluğuna göre, kafirler kendi aralarında birbirlerine varis olabilirler. Müslümanla aralarında tevarüs cereyan etmez.

2- Alimler zımmî ile harbî arasında fark gözetmişlerdir. Ebu Hanife zımmî ve harbî kafirlerin birbirlerine varis olamayacaklarını söylemiştir. Harbîler, Ebu Hanife'ye göre aynı diyarda olurlarsa tevarüs ederler. Şafii mezhebine göre böyle bir şart aranmaz.

3- Bir kısım alimler (Sevrî, Rebîa vs.) ise kafirleri üçe ayırmıştır:

* Yahudiler,

* Hıristiyanlar

* Diğerleri,

Bu üç dinden biri diğerlerine varis olamaz.

4- Medine ve Basra ulemâsından bir grup da şöyle demiştir: "Kâfirlerden her grup ayrı bir dindir. Öyleyse Mecusi, putpereste varis olamaz, Yahudi Hıristiyana varis olamaz." Bu görüşte olan Evzâî daha da ifrata kaçarak; Aynı dine mensup iki farklı fırka, birbirlerine varis olamaz" demiştir.

5- Mürted hususunda ihtilaf edilmiştir:

* Şafiî ve Ahmed: "Mürted öldü mü malı bütün Müslümanlara fey' (ganimet) olur" demiştir.

* Malik: "Malı fey' olur. Ancak, irtidadıyla, Müslüman varislerini malından mahrum kılmayı kastetti ise, mal varislerinin olur" demiştir. Zındık hakkında da hükmü böyledir.

* Ebu Yusuf ve Muhammed'e göre "Mürtedin malı Müslüman varislerinin olur."

* Ebu Hanife'ye göre: "İrtidatdan önce kazandıkları, Müslüman varislerindir. İrtidatdan sonraki kazandıkları devlet hazinesine gider."

* Alkame gibi bazıları: "Onun malı, geçmiş olduğu din mensuplarına intikal eder" demiştir.

* Davud-u Zahiri: "Girdiği dine mensup varisleri bu mala müstehak olur" demiştir.[6]

-4708 -3- وعن أُسَامَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْه أنَّهُ قَالَ:]يَا رَسُولَ اللّهِ! أيْنَ تَنْزِلُ غَداً في دَارِكَ بِمَكَّةَ؟ قَالَ: وَهَلْ تَرَكَ لَنَا عَقِيلٌ مِنْ رِبَاعٍ أوْدُورٍ، وَكَانَ عَقِيلٌ وَرِثَ أبَا طَالِبٍ هُوَ وَطَالِبٌ، وَلَمْ يَرِثْهُ جَعْفَرٌ وَ عَلِيٌّ رَضِيَ اللّهُ عَنْهُمَا ،نَّهُمَا كَانَا مُسْلِمِينَ، وَكَانَ عَقِيلٌ وَطَالِبٌ كَافِرَيْنِ[. أخرجه الشيخان وأبو داود .

3. (4708)- Hz. Üsâme (radıyallahu anh)'ın anlattığına göre [haccı sırasında Aleyhissalâtu vesselâm'a] denmiştir ki:

"Ey Allah'ın Resûlü! Yarın nereye ineceksin, Mekke'deki evine mi?""Akil bize evbark bıraktı mı ki?" buyurdular.

"Akil ile Talip, Ebu Talib'e varis olmuşlardı. Ne Ali ne de Cafer (radıyallahu anhüma) ona varis olamamışlardı. Çünkü bu ikisi Müslüman idiler. Akil ve Talib ise kafirdiler." [Buharî, Hacc 44, Cihad 180, Megazî 48; Müslim, Hacc 439, (1351); Ebu Davud, Feraiz 10, (2910).][7]

AÇIKLAMA:

1- Hadisle ilgili fıkha müteallik açıklamaya geçmeden önce, hadiste geçen isimler hakkında bilgi verelim: Akîl, Talip ve Cafer, Hz. Ali'nin kardeşleridir; yani Ebu Talib'in oğulları. Bir başka deyişle Resûlullah'ın amcaoğulları. Talip, hepsinin büyüğüdür, babaları künyesini ondan almıştır. Talip, Akil'den, Akil Cafer'den, Cafer de Ali'den onar yaş büyüktür. Şu halde en küçükleri Ali'dir. Hz. Cafer, Mute Savaşı'nda şehit olmuştur. Cafer-i Tayyar ve Zülcenâheyn diye de meşhurdur. Babalarının vefatında Akil ve Talip müşrik iseler de Akil, Hudeybiye'de Müslüman olacak, Tâlip ise küfrü üzerine ölecektir. Hadisin İbnu Mace'deki veçhinde Talip ve Akil'in Ebu Talip'e varis oldukları, Müslüman

olmaları sebebiyle, Cafer ve Ali'nin varis olamadıkları ifade edilir.

2- Hadiste geçen ribâ kelimesi rab'ın cem'idir. Rab beytler (aile meskeni) ihtiva eden menzil demektir. Dar (mahalle) manasına geldiği de söylenmiştir.[8] Öyleyse dar ve riba kelimesinin yan yana kullanılmış olması ya tekid ifade eder veya ravinin "bu kelimelerden hangisi hadiste gelmişti" diye düştüğü şekki ifade eder. Tercümede evbark diyerek te'kid şıkkını esas aldık.

3- Bu hadis, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Veda Haccı sırasında Hz. Üsâme'nin bir sorusuna cevabını aksettirmektedir. Üsâme (radıyallahu anh), Mekke'deki ikamet sırasında Aleyhissalâtu vesselâm'ın nerede ikamet edeceğini merak etmektedir. Eski doğup büyüdüğü evinde mi, başka bir yerde mi? Çünkü, orası Akil tarafından çoktan satılmış durumdaydı. Rivayetler, hicretle birlikte Mekke'de olduğu gibi terkedilmiş olan Hz. Ali, Hz. Cafer ve Resûlullah'a ait akarları Akil'in sattığını ifade eder. Keza diğer muhacirlerin malları da müşrik yakınları tarafından yağmalanıp satılmıştı.

Şu halde Üsâme (radıyallahu anh)'nin sorusu, harp halinde yapılmış bu haksız tasarrufların meşruiyyet durumuna yönelik olabilir. Bu emrivakiyi Resûlullah kabulmu edecek, yoksa kabul etmeyip, o gün elinde tutanlardan geri mi alacak?

Şarihler, bu hadisle ilgili açıklamalarında bir başka soruyu gündeme getirip münakaşasını yaparlar: Dini bakımdan ayrı bir statüye sahip bulunan ve haram olan Mekke'deki evlerin durumu nedir? Satılabilir mi, satılamaz mı? Orada şahsî mülk edilebilir mi, edilemez mi?

Yine bu hadisle ilgili olarak üzerinde durulan bir husus, Kur'an'da geçen el-Mescidü'l-Haram'la kastedilen huduttur. Mekke'nin her tarafı mı, muayyen bir kısım mı?

Hadisten, bir Müslümanın dar-ı harpte mülk edinmesi halinde, burası fethedilecek olsa o mülkün eski Müslüman sahibine ait olacağı hükmü de çıkarılmıştır.

Bu meseledeki ihtilaf, mevzu üzerine gelmiş bulunan farklı hadislerden ve farklı tatbikatlardan ileri gelir.

* Sadedinde olduğumuz hadiste geçen Resûlullah'ın "Akil bize evbark bıraktı mı?" sözü ile Efendimiz'in, Akil'in tasarrufunu meşru addettiği manası çıkarılmıştır. Bu telakkiye göre, Akil'in tasarrufu cahiliye devrinde yapılmış olmasına rağmen, sonradan meşru addedilip kabul edilen bir kısım tasarruflar

sırasına girer. Nitekim cahiliye devrinde nikahlananların sonradan nikahları yenilenmemiştir.

* Cumhur, bu hadise dayanarak Mekke'deki evlerin miras olacağına, alınıp satılacağına hükmetmiştir.

* Öte yandan Alkame İbnu Nadla'dan İbnu Mace'nin kaydettiği bir hadiste şöyle denir: "Resûlullah, Ebu Bekr ve Ömer öldükleri zaman Mekke'nin evlerine, sevâib (Allah için bağışlanan, bedava istifade edilen şey) deniliyordu. ihtiyaç duyan oturur, ihtiyaç duymayan da başkasını oturturdu."

Bu hadisin munkatı ve mürsel olması sebebiyle zayıflığına dikkat çekilmiş olmakla beraber, İbnu Ömer, Mücahid ve Ata bu hadisin zahiriyle hükmetmişlerdir.

İbnu Hacer'in açıklamasını takip edelim: "Abdurrezzak, İbnu Cüreyc' ten naklen der ki: "Ata, Harem bölgesinde kirayı nehyeder, "bana Hz. Ömer'in, Mekke'deki evlerin kapılanmasını yasakladı. Çünkü hacılar, evlerin arsalarına inmekte idi" derdi. Evine ilk kapı koyan kimse Süheyl İbnu Amr oldu ve bu hususta Hz. Ömer'e özür beyan etti."

Tahavî'nin İbrahim İbnu Muhacir tarikiyle Mücahid'den nakline göre, Mücahid: "Mekke mübahtır; orada evbarkın satılması, evlerinin kiraya verilmesi haramdır" demiştir. Sevrî ve Ebu Hanife de aynı hükme varmıştır. Ebu Yusuf, Hanife'ye bu meselede muhalefet etmiştir. İmam Muhammed'in görüşünde ihtilaf edilmiştir. Cumhur caiz olduğuna hükmeder, Tahavî de cevaz hükmüne uyar, Alkame hadisinin bilfarz sahih olduğu kabul edilse bile az ilerde belirtilen tevile dayanılarak zahirine uyulmayış sebebi belirtilmiştir.

Şafiî hazretleri, Buhari'nin Kitabu'l-Hacc'da tahric ettiği Üsâme hadisiyle ihticac etmiştir. Şafiî merhum der ki: "Resûlullah, hadiste mülkü, hem kendine hem de satana (Akil'e) izafe etmektedir." Şafiî'nin bu meselede bir diğer hücceti Resûlullah'ın fetih senesinde sarfettiği şu sözüdür: "Kim Ebu Süfyan'ın evine girmişse emniyettedir." Burada evi Ebu Süfyan'a izafe etmiştir.

Şafiî gibi düşünen İbnu Huzeyme, ayetten delil getirmiştir: "O mallarda bir de evlerinden çıkarılıp mallarından mahrum bırakılmış fakir muhacirlerin hakkı vardır.." (Haşir 8). Allah Teala hazretleri, bu ayet-i kerimede Mekkeli muhacirlere evlerini nisbet etmektedir; tıpkı mallarını nisbet ettiği gibi. Eğer evler kendilerinin olmasaydı, kendilerinin olmayan evlerden çıkarılmış olmakla mazlum sayılmayacakladı." İbnu Huzeyme devamla der ki "Eğer Akil'in sattığı

evler mülk edinilmeyecek mahiyette olsaydı, o evlere Müslüman olmaları hasebiyle Ali ve Cafer evleviyetle müstehak olacaktı." Büyu bölümünde görüleceği üzere, Hz. Ömer Mekke'de hapishane yapmak üzere bir ev satın almıştır. Abd İbnu Humeyd'in bir tahricinde Hz. Ömer'in, hacc sırasında Mekke evlerinin kapılarını kapamayı yasakladığına dair Nafi'in İbnu Ömer'den rivayet ettiği haber, bu söylediğimizle muaraza etmez. Abdurrezzak'ın Mücahid'den yaptığı bir tahrice göre, Hz. Ömer: "Ey Mekkeliler, evlerinize kapı koymayın, ta ki, uzaktan gelenler diledikleri yere insinler" demiştir. Bu rivayetin, Hz. Ömer'den bir başka veçhini de daha önce kaydettik. Bunların arasını şöyle cemetmek mümkündür. Hz. Ömer, dışardan gelenlere merhameten, onlardan kira alınmasını hoş karşılamamış olmalı. Bundan Mekke'deki evlerin alınıp satılmasını yasaklama hükmü çıkmaz. Ahmed İbnu Hanbel ve başkaları da bu görüşe meyletmiştir. İmam Malik'in bu meseledeki tutumu hususunda ihtilaf edilmiştir:

* el-Kadı İsmail der ki: "Kur'an'ın zahiri, bundan kastedilen şey içerisine, menasik ve namaz icra edilen mesciddir. Mekke'nin diğer evleri değil."

* el-Ebheri der ki: "Malik ve ashabının kavli Mekke'nin savaşla fethedildiği hususunda ihtilaf etmez. Onların ihtilafı "Mekke'yi Resûlullah, hurmetinin büyüklüğü sebebiyle Mekke ahalisine bağışladı mı, yoksa Müslümanlara mı bıraktı?" hususundadır. Bu ihtilaf da, evlerinin satılması, kiraya verilmesi meselesindeki ihtilafa bais olmuştur. "Mekke savaşla fethedildi" diyenlerce racih olanı, "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Mekke'nin evlerini eski ahalisine bağışladığı"dır. Böylece Mekke'nin hükmü, savaşla fethedilen diğer beldelerin hükmünden farklı olmaktadır." Süheylî ve başkaları bunu zikretmiştir.

* el-Mescidu'l-Haram'la kastedilen nedir? Bu husustaki münakaşaya daha önce yer verdiğimiz için burada tekrar etmeyeceğiz (4583. hadis).

4- Hadiste mevzubahis edilen darın (yani evin) Haşim İbnu Abdi Menaf'a ait bulunan dar olduğu, bunun Haşim'den sonra oğlu Abdulmuttalib'e geçtiği, bunu Abdulmuttalib'in, hayatında oğulları arasında taksim ettiği, böylece Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a da, babasının hissesi sebebiyle bir hak düştüğü, Aleyhissalâtu vesselâm'ın bu evde dünyayı şereflendirdiği belirtilir. İbnu Hacer, Resûlullah'ın evindeki, Akîl ve Talib'in tasarruflarını şöyle açıklar: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hicret edince, Akil ve Talib, "dar"ın tamamına, Müslüman olmamaları ve Resûlullah'ın da hicretle hakkını terketmiş olması

haysiyetiyle tevarüs ettiler. Talib, Bedir'de öldürülünce, Akîl darın tamamını sattı." el-Fakihî, bu darın Akil'in evladlarının elinde devam ettiğini, Haccac-ı Zalim'in kardeşi Muhammed İbnu Yusuf'a yüz bin dinara sattıklarını kaydetmiştir.

ed-Dâvudî ve başkası, hadisle ilgili farklı bir açıklama sunarlar: "Hicret eden mü'minlerin evini kafir yakınları satmışlardı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), -onlardan İslam'a girenlerin kalplerini kazanmak için- bu cahiliye tasarruflarını te'yid etti."

Hattabî der ki: "Bana göre, bu ev Akil'in mülkünde baki kalmış olsaydı bile, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), o eve yine de inmezdi. Çünkü o evler artık, Allah yolunda terkedilmiş evlerdi, bir daha onlara geri gelmezlerdi." Ancak, Hattabî'yi bu görüşünde tenkid etmişler ve: "hadisin siyakı Akil'in evi sattığını ifade etmektedir. Hadisten şu mana çıkmaktadır: "Eğer Akîl satmasaydı Resûlullah ona inecekti" demişlerdir.

Şarihler, ilgili hadislerin şerhinde başka teferruata da inerler.[9]

4709-4- وعن أبى هريرة رَضِـيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: الْقَاتِلُ َ يَرِثُ[. أخرجه الترمذي .

4. (4709)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Katil varis olamaz." [Tirmizî, Ferâiz 17, (2110).][10]

AÇIKLAMA:

Hadis, katilin maktule varis olamayacağını ifade etmektedir. Ulemâ çoğunluk itibariyle bu görüştedir. Katil hataen veya kasten de öldürse hüküm böyledir. Hz. Ömer, Ali ve Şureyh gibi meşhur kadılar, Şafiî, Ebu Hanife ve ashabı gibi imamlar hep aynı görüşü paylaşırlar. Maldan da diyetten de pay alamayacağını söylerler.

İmam Malik ve Nehâî, hataen katilin diyetten olmasa da maldan miras hissesi alacağını söylemişlerdir. Ancak alimler tahsis, delilsiz makbul değil demişlerdir.

Cabir İbnu Zeyd'den gelen bir rivayette daha sarih olarak: "Hangi erkek, bir erkek veya kadını âmden veya hataen öldürecek olsa onlardan buna miras yoktur; hangi kadın, bir erkek veya bir kadını âmden veya hataen öldürecek olsa o kadına bunlardan miras yoktur" denmiştir. [11]

-4710 -5- وعن سعيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ قَالَ:]أبِي عُمَرُ أنْ يُوَرِّثَ أَحَداً مِنَ ا'عَاجِمِ إَّ أَحَداً وُلِدَ في الْعَرَبِ[. أخرجه مالِكٌ.وزاد رزين: »وَامْرَأةً جَاءَتْ حَامٍ فَوَلَدَتْ في الْعَرَبِ فَهُوَ يَرِثُهَا إنْ مَاتَتْ وَتَرِثُهُ إنْ مَاتَ، ومِيرَاثُهُ في كِتَابِ اللّهِ تعالى« .

5. (4710)- Said İbnu'l-Müseyyeb rahimehullah anlatıyor: "Hz. Ömer (radıyallahu anh), Arap (memleketinde) doğmadıkça, Acem'den birini varis kılmaktan imtina etmiştir." [Muvatta, Feraiz 14, (2, 520).]

Rezîn şu ilavede bulundu: "Hamile olarak gelip Arap (memleketinde) doğuran kadını da hariç kıldı. Bu durumda erkek, eğer ölürse kadına varis olur. Eğer erkek ölürse, kadın da ona varis olur. Erkeğin miras(taki pay nisbet)i Allah'ın kitabında vardır."[12]

AÇIKLAMA:

Zürkânî'nin açıklamasına göre, İmam Malik'in İbnu'l-Müseyyeb'ten yaptığı bu rivayet, Arap olmayanlardan birinin, ölen bir kimse hakkında delil ve hüccete dayanmadan: "Ben onun yakınıyım, malına varisim" şeklinde bir iddiada bulunacak olsa, Acemler kendi aralarında bunu ikrar da edecek olsalar, Hz. Ömer'in bu iddiayı kabul etmediğini fade etmektedir. Ancak, bunun gerçek olduğu bilinir ve adil Müslümanların şehadetiyle sübut bulursa, bu durumda İslam memleketinde doğmuş biri gibi verâset hakkı doğar ve birbirlerine varis olurlar.

İmam Malik der ki: "Hamile bir kadın düşman diyarından gelse, Arap memleketinde doğum yapsa bu çocuk belli ki onundur; kadın ölse, çocuk ona varis olur; çocuk ölse, kadın ona varis olur. Kadının alacağı miras payı da

Allah'ın kitabında belirtilmiştir; altıda veya üçte bir."[13]

4711-6- وعن أبى ا٘سْوَدِ الدُّؤَلِى قَالَ:]أُتِيَ مُعَاذٌ رَضِيَ اللّهُ عَنْه بِمِيرَاثِ يَهُودِيٍّ فَوَرَّثَهُ ابْناً لَهُ مُسْلِماً وَقَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: ا٘سْ٘مُ يَزِيدُ وَ يَنْقُصُ[. أخرجه أبو داود .

6. (4711)- Ebu'l-Esved ed-Düelî anlatıyor: "Hz. Muaz'a bir Yahudinin miras meselesi getirildi. Onun Müslüman oğluna da mirastan pay verdi ve dedi ki: "İslam [galebe çalar, ona galebe çalınmaz], artar eksilmez." [Ebu Davud, Feraiz 10, (2912, 2913).][14]

AÇIKLAMA:

1- 4706 numaralı hadiste geçtiği üzere Hz. Muâz, Müslüman kafirden miras alabileceği görüşünde idi. Bu sebeple, kendisine intikal eden -biri Yahudi, diğeri Müslüman- iki kardeşin, Yahudi babalarının mirasıyla ilgili ihtilaflarında, Müslüman kardeşin de mirasa iştirak etmesine hükmetmiştir. Kullandığı delil de yukarıda kaydedilen, Resûlullah'ın اِ٘سْم يَزِيدُ وَ يَنْقُصُ sözüdür. Şarihler bu ibareye muhtelif manalar vermişlerdir.

* İslam, (kendisine dahil olanlarla) artar, (irtidad edenlerle) eksilmez.

* İslam, (fethedilen memleketlerle) artar, (keferenin galebe çalacağı diyarlarla) eksilmez.

* İslam'ın hükmü galebe çalar. Onun galebe çaldığı hususlardan biri, ebeveyninden biri Müslüman olan kimseye İslam hükmünün verilmesidir. Hz. Muâz bu manayı esas alarak, hadisten Müslüman kafire varis olacağına, fakat kafirin Müslümana varis olamayacağına hükmetmiştir.

2- Hadisin bazı vecihlerinde "İslam üstün olur, ona üstün olunamaz" ibaresi yer eder. Teysir'in metninde yok ise de köşeli parantez içine alarak bu ziyadeyi

dercettik.[15]

-4712 -7- وعن عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أبِيهِ عَنْ جَدِّهِ قَالَ:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: أيُّمَا رَجُلٍ عَاهَرَ بِحُرَّةٍ أوْ أمَةٍ، فَالْوَلَدُ زِناً ـ يَرِثُ مِنْ أبِيهِ وَ يَرِثْهُ[. أخرجه الترمذي ولم يذكر: وَ يَرِثُهُ.»المُعَاهَرَةُ« الزنا. و»الْمُعَاهِرُ« الزاني. و»عَهَرَ بِهَا« إذا زنِى بها .

7. (4712)- Amr İbnu Şuayb, an ebihi an ceddihi tarikiyle anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Hür veya cariye bir kadınla kim zina yaparsa, bundan hasıl olacak çocuk veled-i zinadır, ne o babasına, ne de babası ona varis olamaz." [Tirmizî, Feraiz 21, (2114).] [16]

AÇIKLAMA:

İslâm uleması, bu hadise dayanarak veled-i zinanın babaya varis olamayacağına hükmetmiştir: "Çünkü derler, verasette asıl, nesebtir. Veled-i zina ile zani arasında nesep yoktur. Böyle olunca verasete hak kazanamaz." Bu çocuğa da ne zani ne de yakınları varis olamazlar.

Tirmizî, ilim ehlinin bu hadisle amel ettiğini belirtir. [17]

İKİNCİ FASIL

FERAİZİN AHKÂMI VE VARİSLER

*** DEDE VE NİNE**

-4713 -1- عن ابْنِ الزبير رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]أنَّهُ كَتَبَ إلَيْهِ أهْلُ الْكُوفَةِ

فِي الَجَدِّ فَقَالَ: أمَّا الَذي قَالَ فيهِ رَسُولَ اللهِ #: لَوْ كَنْتُ مُتَّخِذاَ مِنْ هذِهِ ا'مَّةِ خَلِيَ َتَّخَذْتُهُ فإنَّهُ نَزَّلَهُ مَنْزِلَةَ ا'بِ. يَعْنِي أَبَا بَكْرٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ[. أَخْرَجه البخاري. ومعناه: جعل الَجدّ في منزلة ا'ب، وأعطاه ما يأخذ ا'ب من الميراث.

1. (4713)- İbnu'z-Zübeyr (radıyallahu anhümâ)'in anlattığına göre: Ehl-i Kûfe, kendisine yazarak dede hakkında sormuşlardı. O da şu cevabı vermişti: "Hakkında Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Ben bu ümmet içerisinde birini kendime halil seçseydim, onu seçerdim" dediği kimse, yani Ebu Bekr, dedeyi (miras meselesinde) baba yerine koymuştu." [Buhârî, Fezâilu'l-Ashab 5.] [18]

AÇIKLAMA:

Görüldüğü üzere, Abdullah İbnu Zübeyr'e dedenin mirastan alacağı pay sorulmuş, o da Hz. Ebu Bekr'in bu meseledeki kanaatini yazarak cevap vermiştir. Bu cevaba göre, Hz. Ebu Bekr: "Dede, baba gibi mirastan pay almalıdır. Büyük babanın varlığı halinde kardeşler mirasa iştirak etmemelidir, miras tamamiyle dedeye kalmalıdır" diye fetva vermiştir.[19]

-4714 -2- وَعَنْ عِمْرَانِ بْنِ حُصَين رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا قَالَ:]جَاءَ رَجُلٌ الى رَسُولِ اللهِ #: فقَال: إنَّ ابْنَ ابْنِي مَاتَ، فَمَالِي مِنْ مِيرَاثِهِ؟ قَال: لَكَ السُّدُسُ، فَلَمَّا وَلَّى دَعَاهُ. فَقَالَ: لَكَ سُدُسٌ آخَر؛

فَلَمَّا وَلّى دَعَاهُ وَقَالَ: إنَّ السُّدُسَ اŒخَرَ طُعْمَةٌ[. أخرجه أبو داود والترمذي.وقال أبو داود: قالَ قَتَادَةُ: فَ يَدرون مع أيِّ شيءٍ ورثه. قال قتادة: وأقلّ شيءٍ ورث الجدّ السدس.يُقَال أعطاه هذا الشئ »طُعْمَة« إذا أعطاه زائداً على حقه، أو أعطاه شيئاً يعطى غيره مثله .

2. (4714)- İmrân İbnu Husayn (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a bir adam gelerek: "Oğlumun oğlu vefat etti. Ondan miras hakkım nedir?" diye sordu. Aleyhissalâtu vesselâm:

"Sana altıda biri var!" buyurdu. Adam dönüp gidince geri çağırdı ve:

"Sana diğer bir altıda bir daha var!" buyurdu. Adam dönüp gidince tekrar çağırdı ve:

"Diğer altıda bir, (hak değil) fazladan bir ikramdır!" buyurdu." [Ebu Davud, Feraiz 6, (2896); Tirmizî, Feraiz 9, (2100).]

Ebu Davud der ki: "Katade şunu söyledi: "(Sahabe, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu kimseyi, başka) hangi varisler olduğu halde varis kıldığını bilmiyor." Katâde devamla der ki: "Dedenin tevarüs ettiği en az miktar, altıda birdir."[20]

AÇIKLAMA:

Şarihler, bu taksim sırasında, ölen torunun herkesçe bilinen iki kızı olması gerektiğini belirtirler. Böylece o iki kız evlada üçte iki düşecek, geriye üçte bir kalacaktır. Bu üçte birin yarısı -ki altıda bir eder- büyükbabaya kalmıştır. Bu altıda bir, büyükbabanın normal hissesidir. Geriye ikinci altıda bir kalmaktadır. Resûlullah, başka ehl-i feraiz (hisse düşen varis) olmadığı için bunu da dedeye tahakkuk ettirmiş. Ancak bunu, kanuni bir hisse sayılmasını önlemek için ikinci kere çağırarak vermiş; onun asabelikten gelen ziyade bir bağış olduğunu da ayrıca belirterek: "Diğer altıda bir tu'medir (ikramdır)" demiştir.

Tîbî der ki: "Bu meselenin şekli şöyledir: "Ölen kimse, geride iki kızla bu soru sahibini bırakmıştır. İki kıza üçte iki düşer, geriye üçte bir kalır. Aleyhissalâtu vesselâm, soru sahibine miras payı olarak altıda biri verdi. Çünkü o, ölenin dedesi idi. Adam bıraktı, o da çekip gitti. Sonra adamı geri çağırıp, ona diğer altıda biri de verdi. Böyle yapması, adamın kendisine düşen payın üçte biri olduğu zannına düşmesin diye idi. Hadiste geçen tu'menin burada, manası ta'sibdir, yani asabe olmaktan düşen bir ikram, yani "sana farz suretinde pay olmayan bir rızk"dır. Diğer altıda bire tu'me demiş, birinci altıda bire dememiştir. Çünkü birincisi "farz", yani sabit miras payı idi. Pay, ikram gibi değildir. Muayyen olan miktarı değişmez, hep sabit kalır. Halbuki ikram sabit bir nisbet üzere değildir, değişir. Bu sebeple ona tu'me denmiştir."

2- Katâde, "dedenin torundan en az altıda bir alacağını, bu altıda birin, onun normal payı (farz) olduğunu, duruma göre kanuni hakkı dışında bazı ikramlarda daha fazla olabileceğini" belirtiyor. Nitekim sadedinde olduğumuz hadiste Resûlullah ikinci bir altıda bir daha vermiştir.[21]

-4715 -2- وعن معاوية رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أنَّهُ كَتَبَ الى زَيْدِ بْنِ ثَابتٍ يَسْألُهُ عَنْ الجَدِّ. فَكَتَبَ إلَيْهِ: كَتَبْتَ تَسْألُنِى عَنِ الجَدِّ، واللّهُ أعْلَمُ. فإنْ ذلِكَ مِمَّا لَمْ يَكُنْ يَقْضِى فيهِ إَّ ا۟مَراءُ، يَعْنِى الْخلفاءُ، وقَدْ حَضَرْتُ الْخَلِيفَتَيْنِ قَبْلَكَ يُعْطِيَانِهِ النِّصْفَ مَعَ ا۟خِ الْوَاحِدِ، وَالثُّلُثَ مَعَ ا۟ثْنَيْنِ فَصَاعِداً، َ يَنْقُصُ مِنَ الثُّلُثِ وَإنْ كَثُرَ ا۟خْوَةُ[. أخرجه مالك .

3. (4715)- Hz. Muaviye (radıyallahu anh)'nin anlattığına göre: "Kendisine dedenin miras payından soran Zeyd İbnu Sabit'e şöyle yazmıştır: "Bana yazarak dededen soruyorsun. Doğruyu Allah bilir. Bu mesele, ancak umeranın -yani halifelerin- hükmedeceği meselelerden biridir. Ben sizden önce iki halifeyi gördüm. Onlar ölenin tek bir kardeşi ile verasete iştirak eden dedeye malın yarısını veriyorlardı. İki ve daha fazla kardeş olması halinde üçte bir veriyorlardı. Erkek kardeşler çok da olsa dedenin payı üçte birden aşağı düşmezdi." [Muvatta, Feraiz 1, (2, 510).][22]

-4716 -3- وعن بُرَيْدَةٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]جَعَلَ النَّبِىُّ #: لِلْجَدَّةِ السُّدُسَ إذَا لَمْ يَكُنْ دُونَهَا أُمٌّ[. أخرجه أبو داود.

4. (4716)- Büreyde (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), büyükanneye, önünde, (ölenin) anne(si) olmadığı takdirde, altıda bir pay koydu." [Ebu Davud, Feraiz 5, (2895).][23]

AÇIKLAMA:

Ölen torunun annesi olmadığı takdirde büyükanneye torundan altıda bir miras düşmektedir. Eğer ölen torunun annesi hayatta ise, büyükanneye mirastan pay düşmemektedir. Burada büyükanne anneanne veya babaanne olmuş farketmez, hükümleri birdir.[24]

*** KIZLAR VE KIZKARDEŞLER**

-4717 -1- عن ا٘سود بْنِ يزيد قال:]أَتَانَا مُعَاذٌ رَضِيَ اللّهُ عَنْه بِالْيَمَنِ مُعَلِّماً وَأمِيراً. فَسَألْنَاهُ عَنْ رَجُلٍ تُوُفِّي وَتَرَكَ ابْنَةً وأُخْتاً. فَقَضَى لِ٘بْنَةِ النِّصْفُ، وَلُِ٘خْتِ النِّصْفُ، وَرَسُولُ اللّهِ # حَيٌّ[. أخرجه البخاريُّ، وهذا لفظه، وأبو داود .

1. (4717)- Esved İbnu'l-Yezid anlatıyor: "Bize (Yemen'e), Muaz (radıyallahu anh), muallim ve emir olarak geldi. Ona, bir kızla bir kızkardeş bırakarak ölen kimse(nin veraset durumu) hakkında sorduk. O, kız için yarım, kızkardeşi için de yarıma hükmetti. O sırada Aleyhissalâtu vesselâm sağdı." [Buhârî, Ferâiz 6 12; Ebu Davud, Feraiz 4, (2893).][25]

AÇIKLAMA:

Hadiste, Hz. Muaz'ın hükmü belirtildikten sonra, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hayatta olduğu belirtilir. Bundan maksad Hz. Muaz'ın verdiği hükümlerde Aleyhissalâtu vesselâm'dan bir delile dayandığını; delil olmayan, yeni karşılaştığı meselelerde karar vermeyip, Efendimizden sorduğuna dikkat çekmektir. Böylece bu hükmün Hz. Mu-az'ın şahsî bir fetvası değil, sünnet-i nebeviyeye dayanan bir hüküm olduğu anlaşılır.[26]

-4718 -2- وعن هُزيل بْنِ شُرحبيل قال:]سُئِلَ أبو مُوسى عَن بِنْتٍ وَبِنْتِ ابْنِ وَأُخْتٍ. فَقَالَ: لِلْبِنْتِ النِّصْفُ، وَلُِ٘خْتِ النِّصْفُ؛ فَسُئِلَ ابْنُ مَسْعُودٍ،

وَأخْبِرَ بِقَوْلِ أبِي مُوسى؛ فقَالَ ابْنُ مَسْعُودِ رَضِيَ اللهُ عَنْه: لَقَدْ ضَلَلْتُ إذاً وَمَا أنَا مِنَ الْمُهْتَدِينَ. ثُمَّ قَالَ: أقْضِى فِيهَا بِقَضَاءِ
رَسُولِ اللّهِ # لِ٭بْنَةِ النِّصْفُ، وَ٭بْنَةِ اِبْنِ السُّدُسُ تَكْمِلَةَ الثُّلُثَيْنِ، وَمَا بَقِىَ لِ٭ُخْتِ. فأُخْبِرَ أبُو مُوسى بِقَوْلِ ابْنِ مَسْعُودٍ. فقَالَ: ٭تَسْألُونِى مَا دَامَ هذَا الْحَبْرُ فيكُمْ[. أخرجه البخاري وأبو داود والترمذي.»الحَبْرُ« بفتح الحاء وكسرها: العالم .

2. (4718)- Hüzeyl İbnu Şurahbil anlatıyor: "Ebu Musa (radıyallahu anh)'ya "Ölenin bir kızıyla kızkardeşinin oğlu ve [anababa bir] kızkardeşinin miras payından soruldu. Dedi ki:

"Kız için yarı, [anne baba bir] kızkardeş için de yarı. [İbni Mes'ud'a gidin, ondan da sorun. O da benim söylediğime muvafakat edecektir!] [Ebu Musa, fetvasında oğlan kardeşin kızına mirastan pay vermemişti.] Bunun üzerine doğru İbnu Mes'ud'a sorulmaya gidildi ve Ebu Musa'nın söylediği de kendisine haber verildi. İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) dedi ki: "(Eğer ben onun fetvasına uyarsam) dalalete düşmüş olurum ve hidayetten ayrılanlara katılırım!"

Sonra ilave etti: "Onlar hakkında, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)' ın verdiği hükümle hükmedeceğim: "Kız için yarı, oğulun kızı için- üçte ikiyi tamamlamak üzere- altıda bir,[27] geri kalan da kızkardeş içindir!"

Ebu Musa'ya İbnu Mes'ud'un sözü haber verildi. Bunun üzerine:

"Bu derin alim aranızda olduğu müddetçe (müşkillerinizi) bana sormaya gelmeyin!" dedi. [Buhârî, Feraiz 7, 12; Ebu Davud, Feraiz 4, (2890); Tirmizî, Feraiz 4, (2094).][28]

AÇIKLAMA:

1- Hadisin anlaşılmasını sağlayacak bazı ilave ibareleri tercüme zımnında parantez içerisinde dercettiğimiz için onları tekrar etmeyeceğiz.

2- Hadis, İbnu Mes'ud'un, miras meselesini Ebu Musa'dan daha iyi bildiğini,

Ebu Musa'nın onun bu faziletini tasdik ve kabul ettiğini göstermektedir.

3- Hadisin Ebu Davud ve Tirmizî'deki veçhinde, soru sadece Ebu Musa'ya değil, Süleyman İbnu Rebia'ya da sorulur. Soru sahibine Ebu Musa ve Süleyman birlikte cevap verirler.

4- İbnu Mes'ud, oğulun kızına altıda bir nisbetinde pay ayırıyor.

5- "Geri kalan, kızkardeş içindir" ifadesinin gerekçesi: "Kızkardeş kızlarla birlikte asabedir" diye açıklanmıştır. Şöyle ki: Normalde kızların hakkı üçte ikidir. Tek olan kız çocuğu, bunun yarısı olan bir hisseyi alınca, geriye kızların hakkında altıda bir kalır. Bunu da oğulun kızı (veya kızları) alır. Terekeden geri kalan ise en yakın asabeye gider. Oğulun kızları "pay sahipleri" arasında yer almıştır. Öyleyse geriye kalan (üçte bir) da kızkardeş içindir.

Ebu Musa'yı, mirasın yarısını kızkardeşe vermeye sevkeden husus ayet-i kerimede: "Bir kimse ölür ve kendisinin çocuğu olmayıp da bir kızkardeşi bulunursa, mirasın yarısı onundur" (Nisa 176) buyrulmuş olmasıdır. Muhtemelen, ayette geçen veled (çocuk) kelimesinin kız-erkek her ikisini de ifade etmesi durumu nazardan kaçmıştır veya veled kelimesinin sadece erkek çocuğa has olduğunu irade etmiştir. Mamafih "kızkardeş için yarısı" hükmünü "pay" manasında değil, ikram manasında söylemiş olabileceği de ifade edilmiştir.

Hattâbî der ki: "Hadiste, kızkardeşlerin kızlarla birlikte asabe olduğu beyan edilmektedir. Bu görüş sahabeden bir cemaatin, tabiinin ve değişik beldelerin fukahasının umumunun görüşüdür. Ancak sahabeden İbnu Abbas bu meselede bütün ashaba muhalefet etmiştir. Ona göre, bir adam ölür ve geride bir kız ve anababa bir bir kızkardeş bırakırsa, mirasın yarısı kıza aittir. Kızkardeşe hiçbir şey düşmez."[29]

*** ERKEK KARDEŞLER**

-4719 -1- عن عليّ رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]إِنَّكُمْ تَقْرَءُونَ هذِهِ اŒيةَ: مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ تُوصُونَ بِهَا اَوْ دَيْنٍ، وإِنَّ رَسُولَ اللهِ # قضَى بِالدَّيْنِ قَبْلَ الْوَصِيَّةِ، وإِنَّ أَعْيَانَ بَنِي ا ُمِّ يَتَوارَثُونَ دُونَ بَنِي الْعَّتِ. الرَّجُلُ يَرِثُ أَخَاهُ بِيهِ وأُمِّهِ

دُونَ أخِيهِ ‘‘بِيهِ[. أخرجه الترمذي.»اَعْيَانُ« اِخْوَةُ مِنَ اَبِ وَاَمُّ.و»العَّتُ« الذين أبُوهُمْ وَاحد وأمهاتهم شتى .

1. (4719)- Hz. Ali (radıyallahu anh) buyurmuştur ki: "Sizler şu ayeti okuyorsunuz: "...Bu hisseler, onların borçları ödendikten ve vasiyetleri yerine getirildikten sonradır..." (Nisa 12). Bilesiniz ki Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) vasiyyetin yerine getirilmesinden önce borçlarının ödenmesine hükmetti. Annebaba bir kız ve erkek kardeşler, baba bir, anne ayrı kız ve erkek kardeşlerden önce birbirlerine varis olurlar. Erkek, annebaba bir erkek kardeşine, baba bir erkek kardeşinden önce varis olur." [Tirmizî, Feraiz 5, (2095).][30]

AÇIKLAMA:

1- Hz. Ali (radıyallahu anh) "şu ayeti okuyorsunuz, ama manasını, hükmünü yeterince biliyor musunuz?" demek istemiştir. Çünkü ayette önce vasiyet zikrediliyor, sonra da borç zikrediliyor. Halbuki, ehemmiyet yönüyle Resûlullah, borcu öne almıştır. Yani ölen kimsenin önce borçları tesviye edilecek, sonra vasiyetleri yerine getirilecektir.

2- Hz. Ali, ikinci olarak anababa bir kardeşlerle, baba bir-anne ayrı kardeşler mirasta birleşince, anababa bir kardeşler, yakınlık bağlarının daha güçlü olması sebebiyle varis olacaklarını, öbürlerinin varis olamayacağını ifade eder.[31]

*** CENİN**

4720-1- عن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَضى رَسُولُ اللّهِ #: في جَنِينِ امْرَأةٍ سَقَطَ مَيْتاً بِغُرَّةٍ: عَبْدٍ أوْ أمَةٍ. ثُمَّ تُوُفِّيَتِ الْمَرْأةُ الَّتِي قَضى لَهَا بِالْغُرَّةِ فَقَضى # أنَّ مِيرَاثَهَا لَبَنِيهَا وَزَوْجِهَا، وَأنَّ الْعَقْلَ عَلى عَصَبَتِهَا[. أخرجه الشيخان والترمذي.»الغُرَّةُ« عند العرب العبد أو ا ٔمة. وعند الفقهاء ما بلغ ثمنه من العبيد نصف عشر الدّية.و»العقلُ« الدية.و»العاقِلَةُ« أقارب

الرجل الذين يؤدون عنه ما يلزمه من الدية .

1. (4720)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), ölü olarak düşürülen bir cenin için köle veya cariye bir gurreye hükmetti. Sonra lehine bir gurreye hükmedilen kadın ölmüştü. Aleyhissalâtu vesselâm, kadının mirasının oğullarına ve kocasına kalacağına, diyetinin de asabesine kalacağına hükmetti." [Buhârî, Feraiz 11, Tıbb 46, Dyiat 25; Müslim, Kasame, 35, (1681); Tirmizî, Diyat 15, (1410), Ferâiz 19, (2112).][32]

AÇIKLAMA:

1- Hadise muhtelif tariklerde bazı açıklayıcı ziyadelerle rivayet edilmiştir. Buna göre, Hüzeyl'e bağlı Benî Lihyan'dan bir kadın, hamile olan kumasıyla ağız kavgası yapmış, sonra da çadır direği ile vurup önce karnındaki ceninin düşmesine, daha sonra da annenin ölmesine sebep olmuştur. Kavga eden bu kadınlar Hamel İbnu Malik'in hanımlarıdır.

2- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), düşen cenin için bir gurreye hükmetmiştir. Gurre, köle demektir, kadın da olabilir, erkek de. Düşük yapan kadın da ölünce, öldüren kadının âkilesinin, yani baba tarafındaki akrabalarının diyet ödemelerine hükmetmiştir. Diyetin, cinayeti bizzat işleyene değil de âkilesine hükmetmesi, ortadaki vakanın gerçek bir cinayet olmamasındandır. İslam şeriatine göre, amden öldürme ile şibh-i amd'ın hükmü farklıdır. Amden öldürme, cinayetin öldürme aletiyle vuku bulmasıyla tahakkuk eder; kesici, yaralayıcı silahlarla yapılan öldürmeler bu sınıfa girer. Böyle olmayanlara şibh-i amd denir. Nitekim sadedinde olduğumuz rivayette çadır direğinin vurulması mevzubahistir. Amden öldürme ile şibh-i amd'le öldürmenin müeyyidesi de farklıdır. Ammde kısas esastır, şibh-i amde âkile'ye diyet terettüp eder.

3- Ulema, düşürülen ceninin diyetinin bir gurre olduğunda ittifak eder. Cenin erkek olmuş, kız olmuş, azaları belli olmuş olmamış farketmez, hüküm aynıdır.

Ancak, cenin canlı doğar da sonra ölürse buna gurre değil, normal bir insanın diyeti gerekir. Bu durumda erkek için yüz deve, kız için elli deve vermek icap eder.

Gurreyi cani vermez, âkilesi öder. Hanefiler ve Şafiiler böyle hükmetmiştir. İmam Malik ve Basra ulemasına göre gurreyi cani öder.

İmam A'zam'la İmam Malik'e göre caniye kefaret lazım gelmez ise de, Şafii'ye ve bazı alimlere göre kefaret de lazımdır.[33]

-4721 -2- وعنه رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَضَى رَسُولُ اللهِ #: أنَّ الْمَوْلُودَ إذَا اسْتَهَلَّ ثُمَّ مَاتَ وَرِثَ وَوُرِّثَ. وإذَا لَمْ يَسْتَهِلَّ فَ يَرِثُ وَ يُوَرِّثُ[. أخرجه أبو داود.»استَهَلَّ الْمَوْلُودُ« إذا بكى عند ودته و يكون ذلك إ من حي، وكذا إن وجد منه أمارة تدل على الحياة.

2. (4721)- Yine Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), doğan çocuk ağlar sonra ölürse, varis olur ve ona varis olunur. Ağlamazsa (ölü doğarsa), ne varis olur ne de ona varis olunur." [Ebu Davud, Feraiz 15, (2920).][34]

AÇIKLAMA:

Önceki hadiste de geçtiği üzere ölü doğan çocukla, diri doğup ölen çocuk arasında terettüp edecek ahkam yönüyle büyük fark var. Doğan çocuğun ağlaması, onun diri olarak doğmuş olduğunu tesbit eden alametlerden biridir; nefes alması, hapşırması, kımıldaması gibi başka alametler de canlılığa delil kılınabilir. Bir kimsenin vefatı sırasında varisi hamile ise, doğuma kadar miras taksimi yapılmaz. Çünkü ölü mü doğacak, diri mi; kız mı olacak erkek mi? Bunlar miras taksimine müessir olacak amillerdir. Resûlullah'ın ağlamayı zikretmesi, doğum sırasında anneden ayrılır ayrılmaz, çocuklar çoğunlukla ağlarlar. Şu halde ağlama en belirgin canlılık alametidir.[35]

*** MÜLÂANE ÇOCUGU**

-4722 -1- عن مكحول قال:]جَعَلَ رَسُولَ اللهِ # مِيرَاثَ ابْنِ الْمُعَنَةِ ُمِّهِ ثُمَّ لِوَرَثَتِهَا مِنْ بَعْدِهَا[. أخرجه أبو داود.»الْمُعَنَةُ« التي عنها زوجها وانتفى من ولدها .

1. (4722)- Mekhul anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), mülâane (ile ayrılan karıkocanın) çocuğunun mirasını annesine kıldı, anneden sonra da annenin varislerine kıldı." [Ebu Davud, Ferâiz 9, (2907).][36]

AÇIKLAMA:

Hadis, mülâane ile boşanan ailenin çocuğunu anneye vermekte, mirasını da anneye ve ondan sonra, belli bir tertip ve sıraya göre gelen annenin asabesine havale etmektedir.[37]

-4723 -2- وعن واثلة بن اسقع رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: تَحُوزُ الْمَرْأةُ ثَثَةَ مَوَارِيثَ: عَتِيقَهَا، وَلَقِيطَهَا، وَولَدِهَا الَّذِى َعَنَتْ عَلَيْهِ[. أخرجه أبو داود والترمذي.»اَللَّقِيطُ« الطفل الذي يوجد مرميا على الطريق يعرف أبوه

و أمه وهو حرّ وءَ عليه عند أكثر الفقهاء، وذهب بعضهم الى أن وءَ اللقيط لملتقطه، واحتج بهذا الحديث وليس بحجة عند اكثر، و ثابت عند أكثر أهل النقل .

2. (4723)- Vasile İbnu'l-Eska (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Kadın üç mirası toplar. Azadlısı(nın mirası), buluntusu(nun mirası), üzerine mülâane bulunduğu çocuğu(nun mirası)." [Ebu Davud, Feraiz 9, (2906); Tirmizî, Feraiz 23, (2116).][38]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, kadının üç ayrı mirasa hak sahibi olduğunu belirtir:

* Azadlısının mirası: yani bir kadının azad ettiği köle ölecek olsa, eğer başka varisi yoksa, azad eden kadın, onun mallarına varis olur. Azadlığa rağmen arada vela denen bir bağ devam eder.

* Buluntunun mirası: Bu umumî yerlerde, cami yol, park, dağ gibi yerlerde bulunup büyütülen çocuk, (bunlara lakit de denir). Bunların babaları belli değildir.

* Mülâane çocuğu: Yani kadının mülâane yoluyla kocasından ayrılmasına sebep olan çocuk. Şarihler, "Bu çocuğu baba nefyettiği için çocukla baba arasında nesep yoktur. Dolayısıyla birbirlerine varis olamazlar" derler. Ama anne cihetinden nesebi sabittir. Bu sebeple anneyle çocuk birbirlerine varis olurlar. [39]

*** MU'TEDDE (İDDET BEKLEYEN KADIN)**

4724 -1- عن محمّد بْنِ يَحْيى بنِ حِبَّانِ قالَ:]كَانَ عِنْدَ جَدِّى حِبَّانَ امْرَأتَانِ: هَاشِمِيَّةٌ، وَأنْصَارِيَّةٌ، فَطَلَّقَ ا'نْصَارِيَّةَ، وَهِىَ تُرْضِعُ. فَمَرَّتْ بِهَا سَنَةٌ، ثُمَّ هَلَكَ وَلَمْ تَحِضْ. فَقَالَتْ: أنَا أرِثُهُ، لَمْ أحِضْ. فَاخْتَصَمُوا الى عُثْمَانَ رَضِيَ اللّهُ عَنْه فقَضى لَهَا بِالْمِيرَاثِ فَمَتْهُ الْهَاشِمِيَّةُ. فقَالَ: هذَا عَمَلُ ابْنِ عَمِّكِ، هُوَ أشَارَ عَلَيْنَا بِهذَا. يَعْنِى عَلِيًّا رَضِيَ اللّهُ عَنْه[. أخرجه مالك.

1. (4724)- Muhammed İbnu Yahya İbni Hibban anlatıyor: "Dedem Hibban'ın iki hanımı vardı. Biri Haşimiye, diğeri Ensariye idi. Dedem, Ensariye'yi, çocuğu meme verir halde boşadı. Kadının üzerinden bir yıl geçti, sonra dedem öldü, kadın hala hayız olmadı. Bunun üzerine:

"Ben kocama varis olurum, çünkü hayız olmadım!" dedi. Dava Hz. Osman (radıyallahu anh)'a intikal etti. Hz. Osman kadının mirasa iştirak etmesine

hükmetti. Haşimiye kadın, bu kararı sebebiyle Hz. Osman'ı levmetti. Hz. Osman: "Bu, senin amcaoğlunun işidir. Böyle hükmetmemize o işaret etti!" dedi. "Amcaoğlun" sözüyle Hz.Ali (radıyallahu anh)'yi kasdetmişti." [Muvatta, Talak 43, (2, 572).][40]

AÇIKLAMA:

1- Hadis, boşanan bir kadının, aradan bir yıl geçmesine rağmen hayız görmediğini belirtir. Bu hal, kadının çocuğunu emzirmesinden ileri gelmiş olmalıdır. Hz. Osman, bu kadının, ölen kocasına varis olacağına hükmeder.

Hz. Osman: "Amcaoğlun" tabiriyle Hz. Ali'yi kasdetmiştir. Haşimi kadının Hz. Osman'ın kararından memnuniyetsizlik izhar etmesi üzerine Hz. Osman'ın "Bu senin amcaoğlunun işi" demesi, bu hükmü Hz.Ali'nin vermiş olduğunu gösterir. Bilindiği üzere Hz. Ali, halifelere hep kadılık yapmıştır.

2- Hz. Osman'ın kadına: "Bu senin amcaoğlunun işi" demekle, kadını yatıştırmayı, gönlünü almayı düşünmüş olmalıdır.[41]

4725-2- وعن عبدالرَّحمنِ بْنِ هُرْمُزُ ا٬عْرَجِ:]أنَّ عُثْمَانَ بْنِ عَفَّانِ رَضِيَ اللّهُ عَنْه وَرَّثَ نِسَاءَ ابْنِ مُكَمِّلٍ مِنْهُ، وَكَانَ طَلَّقَهُنَّ وَهُوَ مَرِيضٌ[. أخرجه مالك .

2. (4725)- Abdurrahman İbnu Hürmüz el-A'rac anlatıyor: "Osman İbnu Affan (radıyallahu anh) İbnu Mükemmil'in hanımlarını kendisine varis kıldı. İbnu Mükemmil hasta iken hanımlarını boşamıştı." [Muvatta, Talak 41, (2, 572).][42]

AÇIKLAMA:

İbnu Mükemmil'in ismi Abdullah'tır. Kaynaklar onun üç hanımı olduğunu, Zühri'nin şeyhi bulunduğunu kaydeder. Abdurrezzak'ın belirttiğine göre, İbnu

Mükemmil hasta olduğu halde hanımlarını boşadıktan sonra iki sene daha hayatta kalır. Ölümünden sonra, kadınların iddeti dolar dolmaz, Hz. Osman, kadınları kocalarının malına varis kılar. Hz. Osman'ın varis kılma sebebi, boşama hadisesinin hastalık sırasında yapılmış olmasıdır. Hz. Osman (radıyallahu anh)'ın bu hükmüne ashabtan kimse itiraz etmemiştir.[43]

4726 -3- وعن ربيعة بن أبى عبد الرحمن قال:]سَألَتِ امْرأةُ عَبْدِالرَّحْمنِ بْنِ عَوْفٍ رَضِيَ اللهُ عَنْه الطَّلقَ مِنْهُ. فقَالَ: إذَا طَهُرْتِ فآذِنِينِى. فآذَنَتْهُ فطَلَّقَهَا ألْبَتَّةَ. أوْ تَطْلِقَةً كَانَتْ بَقِيَتْ لَهَا وَهُوَ مَرِيضٌ يَوْمَئِذٍ، فوَرَّثهَا عُثْمَانُ مِنْ زَوْجِهَا مِيرَاثَهَا بَعْدَ انْقِضَاءِ عِدَّتِهَا[. أخرجه مالك .

3. (4726)- Rebîa İbnu Ebi Abdirrahman anlatıyor: "Abdurrahman İbnu Avf'ın hanımı, ondan kendisini boşamasını talep etti. Abdurrahman: "Adetten temizlenince bana haber ver!" dedi. Kadın haber verdi. O da talak-ı bette ile (üç talakla) -veya baki kalan tek bir talakla- boşadı. Ne var ki Abdurrahman o gün hasta idi. Hz. Osman, kadının iddeti tamamlanınca kocasının malına onu da varis kıldı." [Muvatta, Talak 40, (2, 571, 572).][44]

AÇIKLAMA:

Bu kadının adı Tümadır Bintu'l-Esbağ el-Kelbiyye'dir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Abdurrahman İbnu Avf'ı Kelb kabilesine gönderir ve: "Davetine icabet ederlerse meliklerinin kızıyla evlen!" emir buyurur. İslamî daveti kabul etmeleri üzerine bir müddet orada ikamet eder ve bu esnada Tümadır ile evlenir. Medine'ye dönüşte, onu beraberinde getirir. Bir Kureyşli ile evlenen ilk Kelbî kadının bu olduğu belirtilir.

Kaynaklarımız, kadının geçimsiz olduğunu, Hz. Abdurrahman'ın onu daha önceden iki talakla boşadığını, tek talak kaldığı halde geçimsiz davranışlarını devam ettirdiğini, Hz. Abdurrahman (radıyallahu anh), hastalanınca böyle bir durumda: "Allah'a yemin olsun. Eğer boşanma istemeye kalkarsan seni boşayacağım" dediğini, kadının da: "vallahi talep edeceğim" dediğini

Abdurrahman'ın da: "Öyleyse hayız olup temizlenince bana haber ver!" dediğini kadının durumunu bildirdiğini, Abdurrahman-'ın da onu son defa boşadığını, sadedinde olduğumuz hadiste görüldüğü üzere, Hz. Osman'ın kadını Abdurrahman'a varis kıldığını belirtir.

Hz. Osman'ın varis kılış sebebi, kadını boşadığı sırada Abdurrahman (radıyallahu anh)'ın hasta bulunması ve bu hastalıktan hiç kurtulmadan ölmüş olmasıdır.

Şu halde, ölüme götüren hastalık sırasındaki boşama hadisesi muteber değildir. [45]

*** KELÂLE (NE EVLAD NE DE BABA BIRAKMADAN ÖLEN)**

4727 -1- عن زيد بْنِ أسلم قال:]سَألَ عُمَرُ رَضِيَ اللّهُ عَنْه رَسُولَ اللّهِ #: عَنِ الْكَلَةِ. فقَالَ لَهُ: تَكْفِيكَ مِنْ ذلِكَ اŒية الَّتِى أُنْزِلَتْ في الصَّيْفِ في آخِرِ سُورَةِ النَّساءِ.قَالَ رَاوِيه: قُلْتُ ٔبِى إسْحَاقَ: وَهُوَ مَنْ مَاتَ وَلَمْ يَدَعْ وَلَداً وَ وَالِداً؟ قَالَ: كذلِكَ ظَنُّوا[. أخرجه مالك.»آيَةُ الصَّيْفِ« الَّتِى فِي آخر سورة النساء: يَسْتَفْتُونَكَ قُلِ اللهُ يُفْتِيكُمْ في الْكَلَةِ.و»آيةُ الشِّتَاءِ« اŒية الّتى في أولها: يُوصِيكُمُ اللّهُ في أوْدِكُمْ اŒية .

1. (4727)- Zeyd İbnu Eslem (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Ömer (radıyallahu anh), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a kelâle'(nin miras hissesin)den sormuştu.

"Bu yaz nazil olan, Nisa suresinin sonundaki ayet, bu meselede sana yeterlidir" buyurdular.

Hadisin ravisi der ki: "Ebu İshak'a sordum: "Kelâle, ne çocuk ne de baba bırakmadan ölen kimse değil mi?" Bana: "Böyle zannettiler!" diye cevap verdi." [Muvatta, Feraiz 7, (2, 515); Müslim, Feraiz 9, (1617).]

Yaz mevsiminde indiği için "Yaz ayeti" denen ayet şudur: (Mealen "Senden fetva istiyorlar. De ki: "Varis olarak babası ve çocuğu bulunmayan kimsenin mirası hakkında Allah size hükmünü bildiriyor: Eğer bir kimse ölür ve kendisinin çocuğu olmayıp da bir kızkardeşi bulunursa, mirasın yarısı onundur. Eğer kadın

ölür de çocuğu olmayıp geride sadece erkek kardeşi varis olarak bulunursa, mirasın tamamını alır. Varisler iki kızkardeş ise, mirasın üçte ikisi onlara aittir. Eğer varisler hem erkek, hem de kızkardeşler ise, erkeğe iki kız hissesi vardır." Allah şaşırırsınız diye hükümlerini size böylece bildiriyor. Allah herşeyi hakkıyla bilir" (Nisa 176).

Kış mevsiminde indiği için kış ayeti denen ayet de, Nisa suresinin baş tarafındadır:

"Allah, miras taksimini size şöyle emrediyor: Size varis olan çocuklarınızdan erkeğe iki kız hissesi vardır. Çocuklar, hepsi kız olmak üzere ikiden fazla iseler, o zaman mirasın üçte ikisi onlarındır. Eğer çocuk sadece bir kızdan ibaretse ona mirasın yarısı verilir. Eğer ölenin çocuğu varsa, ölenin anne ve babasından herbirine altıda bir hisse vardır. Ölenin çocuğu olmayıp da sadece anne ve babası onun mirasçısı ise, o zaman annenin hakkı üçte birdir. Eğer ölenin kardeşleri de varsa, annenin hakkı yine altıda birdir. Bu hükümler ölünün borçları ödendikten ve usulü dairesinde vasiyeti yerine getirildikten sonra kalan mal içindir. Babalarınız ve oğullarınızdan hangisinin size menfaatçe daha yakın olduğunu siz bilemezsiniz; bu yüzden de onlar arasındaki miras taksimini size bıraktığımız takdirde adaletsizlik edersiniz. Bu hisseler ise, Allah katından birer hak olarak size emrolunmuştur. Muhakkak ki Allah herşeyi hakkıyla bilir ve her işini hikmetle yerine getirir" (Nisa 11).[46]

AÇIKLAMA:

Kelâle ile ne kastedildiği hususunda pekçok görüş ileri sürülmüştür. Hz. Ebu Bekr', kelâleyi "Varisleri arasında babası ve oğlu olmayan kimse" diye tarif etmiştir. Bu tarif, sahabe, tabiin ve arkadan gelen nesillere mensup ulemanın cumhuru tarafından benimsenmiştir.

Ancak, Kur'an'da iki ayrı ayette gelen bu kelime, farklı anlamlara müsait olduğu için ihtilaflara yol açmıştır. Nisa suresinin evvelindeki ayet, el-Vahidi'ye göre kışta inmiştir, sonundaki ayet ise yazda inmiştir. Kelâlenin zikredildiği evvelki ayetle, sondaki ayetlerde zikredilen diğer varisler farklıdır. Evvelki ayette, (Nisa 11) sözgelimi anne bir kardeşler mezkurdur, sondaki ayette (Nisa 176) annebaba bir kardeşler veya baba bir kardeşler mevzubahistir.

Sadedinde olduğumuz rivayetten anlaşılmakta ise de, Müslim'de gelen bir

rivayet daha sarih olarak, kelâleyi anlamakta Hz. Ömer'in kesin bir neticeye varamayarak Resûlullah'a müracatta bulunduğunu gösterir. Resûlullah, Hz. Ömer'i ayetten anlayacağı hususla başbaşa bırakarak, ayete havale etmiştir.

"Hz. Ömer der ki: "Ben size, kendimden sonra nazarımda, kelâle kadar ehemmiyetli bir şey bırakmıyorum. Hiçbir şeyde Resûlullah'a kelâlede olduğu kadar çok başvurmadım. Resûlullah da bana kelâle meselesinde olduğu kadar hiçbir şeyde sert olmadı. Sonunda parmağıyla göğsüme dürttü ve:

"Ey Ömer! Nisa suresinin son ayeti sana yetmiyor mu?" dedi. Eğer ben yaşarsam kelâle hakkında (kesin bir hükümle) hükmedeceğim. Kur'an'ı okuyan da okumayan da onunla hükmedecek."

Bu ayet, hasta yatağında yatan Hz.Cabir'in bir sorusu üzerine nazil olmuştur: Cabir İbnu Abdillah'ı Aleyhissalâtu vesselâm geçmiş olsun ziyaretine gelmişti.

"Ey Allah'ın Resulü, ben kelaleyim, mirasım nasıl olacak?" diye sordu. İşte bunun üzerine mezkur ayet nazil oldu. Ahkamla ilgili nazil olan son ayetin bu olduğu söylenir.[47]

*** ZEVİL ERHAM**

4728 -1- عن محمّد بن أبى بَكْرِ بْنِ حَزْمٍ:]أنَّهُ سَمِعَ أبَاهُ كَثِيراً يَقُولُ: كَانَ عُمَرُ رَضِيَ اللّهُ عَنْه كَثِيراً ما يَقُولُ: عَجَباً لِلْعَمَّةِ، تُورَثُ وَ تَرِثُ[. أخرجه مالك .

1. (4728)- Muhammed İbnu Ebi Bekr İbni Hazm'ın anlattığına göre babasının sıkça şöyle söylediğini işitmiştir:

"Hz. Ömer (radıyallahu anh) pek çok defalar şöyle derdi: "Halanın haline hayret ediyorum! Kendisine varis olunur, fakat o varis olmaz." [Muvatta, Feraiz 9, (2, 517).][48]

AÇIKLAMA:

1- Zevil erham zirahm'ın cem'idir. Zirahm lügat olarak, karabet sahibi, yani akrabalığı bulunan kimse demektir. Istılah olarak terikeden üçte bir, dörtte bir gibi muayyen bir hissesi olmayan herhangi bir akraba demektir. Halbuki asabeden olanın terikede belli bir payı vardır.

2- Muvatta'nın bir başka rivayetinde, Hz. Ömer'in, bazı şartlarda yeğeni kendisinden miras aldığı halde, hiçbir halde yeğeninden miras alamayan hala hakkında bir mektup bile yazdığını, sonra mektubu getirtip:

"Eğer halanın yeğenden miras almasını Allah dileseydi ayette buna yer verirdi!" diyerek ve bu sözü iki kere terar ederek mektubu suda yıkadığını görmekteyiz.[49]

4729 ـ2ـ وعن أبى مُوسى رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: اِبْنُ أُخْت الْقَوْمِ مِنْهُمْ[. أخرجه أبو داود، وأخرجه النّساء عن أنسٍ.وعنده »ابْنُ أخْتِ الْقَوْمِ مِنْ أنْفُسِهِمْ« .

2. (4729)- Ebu Musa (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Bir kavmin kızkardeşlerinin oğlu, kendilerindendir." [Ebu Davud, Edeb 121, (5122); Nesâî, Zekat 96, (5, 106); Buharî, Feraiz 24.]

Nesâî'de şu ibare de gelmiştir: "Bir kavmin kızkardeşlerinin oğlu, kendi nefislerindendir."[50]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, kızkardeşten olan yeğenlerin, kendilerinden biri addedilmesini gerektiriyor. Ona terettüp edecek hüküm, kendilerine terettüp edecek hüküm gibidir. Böyle olunca, mesela zekatın haram olduğu Haşimiler hususunda onların yeğenlerine de bu hurmet sirayet ettirilmiş, Haşimîlerin kızlarının çocuklarına da zekat haram addedilmiştir.

Nevevî der ki: "Zevil erhamın da varis olması gereğine inananlar bu hadisle

istidlal ettiler. Ancak cumhur şu cevabı verdi: "Bu hadiste, onların varis kılınmasının gerektiğini ifade eden bir açıklık mevcut değildir. Hadis yeğenlerle dayılar arasında bir bağın ve akrabalığın varlığını beyan etmektedir; veraset meselesine temas etmemektedir. Hadisin siyakı, ondan muradın, yeğenin yanında, sır ifşası ve benzeri meselelerde onun kendilerinden biri gibi olmasını iktiza etmektedir."

Başka alimler de, yeğenin dayılardan biri olması meselesini, mirasla ilgili bulmaz. Yardımlaşma, dayanışma, iyilik, şefkat, ilgi gibi hususlardaki birlik ve beraberliğin kastedildiğini söylemiştir.

İbnu Ebi Cemre bir başka sebep görür: "Resûlullah'ın bunu söylemiş olmasındaki hikmet şudur: Cahiliye devrinde, kızkardeşlerinin çocukları şöyle dursun, kız evladlarının çocuklarına bile itibar edilmez, iltifatta bulunulmazdı. Aleyhissalâtu vesselâm bu kötü adeti iptal etmek istemiştir."[51]

*** DİYETİN MİRASI**

-4730 -1- عن سعيدِ بْن الْمُسَيَّبْ قالَ:]كَانَ عُمَرُ رَضِيَ اللّهُ عَنْه يَقُولُ: الدِّيَةُ على الْعَاقِلَةِ وَهُمْ يَرِثُونَهَا، وَ تَرِثُ الْمَرْأةُ مِنْ دِيَةِ زَوْجِهَا. فقَالَ لَهُ الضَّحَّاكُ بْنُ سُفْيَانَ رَضِيَ اللّهُ عَنْه: إنَّ رَسُولَ اللّهِ #: كَتَبَ إلَيّ أنْ أُوَرِّثَ امْرَأةَ أشْيَمَ الضَّبَابِيِّ مِنْ دِيَةِ زَوْجِهَا، وَكَانَتْ مِنْ قَوْمِ آخَرِينَ. فَرَجَعَ عُمَرُ رَضِيَ اللّهُ عَنْه[. أخرجه أبو داود والترمذي وصححه .

1. (4730)- Said İbnu'l-Müseyyeb rahimehullah anlatıyor: "Hz. Ömer (radıyallahu anh) diyordu ki: "Diyet âkile üzerinedir. Öyle ise akile(yi teşkil edenler) diyete varis olurlar; kadın (âkileden olmadığı için) kocasının diyetine varis olamaz." Dahhak İbnu Süfyan (radıyallahu anh) kendisine (itiraz ederek) dedi ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bana Eşyem ed-Dıbâî'nin hanımını kocasının diyetine varis kılmamı yazmıştı. Kadın bir başka cemaatten idi." Bunun üzerine Hz. Ömer, önceki tatbikatından hemen vazgeçti." [Ebu Davud, Feraiz 18, (2927); Tirmizî, Feraiz 18, (2111).][52]

AÇIKLAMA:

1- Rivayetin tam anlaşılabilmesi için âkile diye kime dendiğini hatırlamamız gerekecek. el-Mecma'da âkile: "Kişinin hataen öldürdüğü kimsenin diyetini ödemeye iştirak eden baba cihetinden gelen asabe ve akrabalarıdır" diye tarif edilmiştir. Istılahat-ı Fıkhiyye'de, Ömer Nasuhi Bilmen'in etraflıca açıkladığı üzere, âkile, İslam hukukuna has bir tabirdir: "Bir şahsın mensup olduğu ehl-i divanıdır veya onun asabesi ile aşiretidir veya beytu'lmaldir veya azad edilmiş bir şahsın mevlasıdır" diye açıklanmıştır. Bunların arasında yardımlaşma ve dayanışma vardır. Binaenaleyh böyle bir akile kendi efradından birinin, hata suretiyle veya şüpheli amd ile yaptığı cinayetin diyetini veya gurre denilen damânı usulü dairesinde te'diye etmekle mükelleftir. Şunu da kaydedelim ki, âkile tatbikatı divan ve aşiret hayatı cari olan Araplar için akvam-ı İslamiyeye mahsus olagelmiş, bu gibi teşkilatı olmayan diğer İslam kavimlerinde tatbik edilmemiş, cinayetlere terettüp eden diyeti cani bizzat tesviye etmişti" (Istılahat-ı Fıkhiyye 3, 53-59).

2- Şu halde, sadedinde olduğumuz rivayete göre, Hz. Ömer, öldürülen bir kimsenin diyetine kimler varis olacak? meselesini, "diyet ödeme durumunda kimler iştirak edecekse onlara ödemek gerekir" şeklinde bir kıyasla çözmüş, erkeğin karısını diyetten hisse alacakların dışında tutmuştu. Çünkü kadın, kocanın âkilesi sayılmazdı.

Hz. Ömer'in bu tatbikatına, Resûlullah zamanında bedeviler arasında amil olarak vazife yapmış, icraatta bulunmuş olan Dahhak İbnu Süfyan muttali olunca itiraz etmiş, Aleyhissalâtu vesselâm bu meseleyle ilgili olarak kendisine yazdığı bir talimatı hatırlatmıştır.

Bu hatırlatmaya göre, öldürülen koca için ödenen diyete onun karısı da varisdir. Hz. Ömer, şahsî kıyasına dayanan önceki tatbikatından derhal rücu eder.

Bu rivayet de gösteriyor ki, Hz. Ömer gibi ilklerden ve Resûlullah'ın yakınlarından olan bir sahabe bile bir kısım sünnetleri bilmemektedir, daha sonra öğrenmiştir. Hz. Ömer ve hatta Hz. Ebu Bekir ve diğer bir kısım sahabiler için bunun örnekleri var.

3- Hadis, maktul için diyet ödeneceğini göstermekte, ayrıca diyetin, maktulün diğer malları gibi verasete dahil edileceğini ifade etmektedir. Ulemâ çoğunluk itibariyle böyle hükmetmiştir.

Ancak Hz. Ali (radıyallahu anh)'nin "diyetin varisleri arasında anne bir kardeşlerin, kocanın, karının yer almayacağı görüşünde olduğu" belirtilmiştir. [53]

*** SADAKANIN MİRASI**

-4731 -1- عن بريدةٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]أَتَتِ امْرَأَةٌ رَسُولَ اللّهِ # فقَالَتْ: كُنْتُ تَصَدَّقْتُ عَلى أُمِّي بِوَلِيدَةٍ، وَإنَّهَا مَاتَتْ وَتَرَكَتِ الْوَلِيدَةَ. فقَالَ: قَدْ وَجَبَ أجْرُكِ، وَرَدَّهَا عَلَيْكِ الْمِيرَاثُ[. أخرجه مسلم وأبو داود والترمذي.

1. (4731)- Büreyde (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir kadın Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelip: "Ben anneme bir cariye tasadduk etmiş idim. Şimdi annem, cariyeyi bırakarak vefat etti" (deyip, hükmünü sordu). Aleyhissalâtu vesselâm:

"Sana onun sevabı vacip olmuştur. Miras yoluyla da cariye sana geri gelmiştir!" buyurdular." [Müslim, Sıyâm 154, (1149); Tirmizî, Zekât 31, (667); Ebu Davud, Vesaya 12, (2877); Zekat 31, (1656).][54]

AÇIKLAMA:

Bu (ve müteakip) hadis, kişinin yakınlarına yapacağı bağışla, "bağış sevabı"nı aynen kazanacağını ifade ettiği gibi, bağış yapılan kimsenin vefat etmesi halinde, bağış yapan kimseye veraset yoluyla geri gelebileceğini ifade etmektedir. Veraset yoluyla geri gelen mal "bağış olma" vasfını artık kaybetmiştir. Dolayısıyla hadislerde şiddetle yasaklanmış olan "bağışından rücu etmek" fiiline girmez. Alimler büyük ekseriyetiyle veraset yoluyla geri gelen bu bağışın helal olduğuna hükmetmiştir. Ancak, "Bunun fakirlere sarfedilmesi gerekir. Çünkü artık bu, Allah'ın hakkı olmuştur" diyen de olmuştur.[55]

-4732 -2- وعن مالكٍ:]أنَّهُ بَلَغَهُ أنَّ رَجُ مِنَ ا۠نْصَارِ تَصَدَّقَ عَلى أبَوَيْهِ

بِصَدَقَةٍ فَهَلَكَا فَوَرِثَ ابْنُهُمَا الْمَالَ وَكَانَ نَخْ. فَسَألَ رَسُولَ اللّهِ # عَنْ ذلِكَ. فقَالَ لَهُ: لَقَدْ أُجِرْتَ في صَدَقَتِكَ وَرَدَّهَا عَلَيْكَ الْمِيرَاثُ[.

2. (4732)- İmam Malik'e ulaştığına göre, "Ensardan bir zat, ebeveynine bir bağışta bulundu. Bilahare ebeveyni vefat etti. Oğulları tekrar bu mala veraset yoluyla sahip oldu. Bu bir hurmalıktı. Oğlan, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a bu husustа sual etti. Aleyhissalâtu vesselâm ona:

"Şurası muhakkak ki tasadduk sevabını aldım. Şimdi o malı (Allah) sana miras olarak geri gönderdi" buyurdu." [Muvatta, Akdiye 54, (2, 760).][56]

*** VARİSLER CEMAATİ**

-4733 -1- عن ابْنِ عبّاس رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]كَانَ الْمَالُ لِلْوَلَدِ، وَالْوَصِيَّةُ لِلْوَالِدَيْنِ، فَنَسَخَ اللّهُ مِنْ ذلِكَ مَا أحَبَّ فَجَعَلَ لِلذَّكَرِ مِثْلَ حَظِّ ا'نْثَيَيْنِ، وَجَعلَ لِ'بَوَيْنِ لِكُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا السُّدُسَ وَالثُّلُثَ، وَجَعلَ لِلْمَرْأةِ الثُّمْنَ وَالرُّبُعَ، ولِلزَّوْجِ الشَّطْرَ وَالرُّبْعَ[. أخرجه البخاري .

1. (4733)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "(Cahiliye devrinde ölen babanın) malı oğluna kalırdı. Vasiyet de valideyn için yapılırTdı. Allah Teala hazretleri bundan dilediği kısmı neshedip erkeğin hissesini kadının hissesinin iki misli kıldı, ebeveynden herbiri için (eğer çocuk varsa) altıda bir, üçte bir kıldı. Kadına (çocuk varsa) dörtte bir kıldı. Zevc'e, (çocuk yoksa) yarı, (çocuk varsa) dörtte bir miras payı kıldı." [Buharî, Vesâyâ 6, Tefsir, nisa 5, Feraiz 10.][57]

AÇIKLAMA:

1- Hadis cahiliye döneminin veraset ve vasiyet usulü ile, İslam'ın yaptığı tadilatı belirtmektedir. Buna göre, Resûlullah, cahiliye devrinde, ölen babanın malının sadece oğluna kaldığını, vasiyetin de sadece anne ve baba lehine yapıldığını

belirtmektedir. Bu durum, mirasla ilgili ayetler (Nisa suresi 11-12. ayetler) nazil oluncaya kadar devam eder. Resûlullah, Arap örfünü, İlahî bir müdahale olmadan değiştirmez. Mevzu üzerine bir vahiy gelinceye kadar onu uygulardı. Miras meselesinde de öyle yapıldığı, vahyin gelişine kadar eski sistemin aynen tatbik edildiği sadedinde olduğumuz hadiste geçen "Allah Teala hazretleri bundan dilediği kısmı neshedip.." ibaresinden anlaşılmaktadır.

Hatta hadisin Taberi'de geçen veçhi, hem eski sistemin ruhunu kavramak, hem de yeri gelince hasıl olan istiğrabı anlamak bakımından burada kayda değer: İbnu Abbas anlatıyor: "(Miras ayeti) nazil olunca, Ashab:

"Ey Allah'ın Resulü! Ata binemeyen, düşmana karşı savaşmayan, küçücük kız çocuğuna mirasın yarısını mı vereceğiz?" dediler.

İbnu Abbas devamla der ki: "Cahiliye devrinde, mirası ancak düşmanla savaşanlara verirlerdi."

2- Bu hadiste çok sarih değilse de İmam Şafiî'ye "mütevatir" dedirtecek kadar yaygın rivayetlerde geldiğine göre, İslam şeriatı, mirasta hissesi olanlar lehine vasiyette bulunmayı yasaklamıştır. İlerde (5793-5804 numaralar arası hadisler) açıklanacağı üzere İslam, vasiyeti malın üçte bir nisbetini aşmayacak şekilde tecviz etmiş ve hatta vasiyette bulunmaya teşvik etmiştir. Ancak bu, varislerden biri lehine olmamalıdır.

3- Hadiste geçen "Ebeveynden herbiri için.." "üçte bir var" tabiri, Buharî'de, sadece hadisin Tefsir bölümündeki veçhinde geçer. Bu ziyadeyle ilgili olarak İbnu Hacer: "...Anne ve babadan herbirine, bir halde altıda bir, bir başka halde anneye üçte bir hisse vardır" şeklinde açıklar

4- Ölenin çocuğu veya (erkek kardeşi) olması halinde anne ve babasına eşit olarak altıda bir düştüğü halde, çocuk (veya oğlan kardeş) olmadığı takdirde babaya, -anneye nesbetle- daha çok verilmektedir. Süheylî bunu, "babanın infak ve yardım gibi hususlarda evlad üzerinde hukuku fazladır" diye açıkladıktan sonra: "Buradaki farklılığın, hayatta kaldığı müddetçe annesine daha çok saygı ve hürmette bulunması için oğlana yapılan emirle telafi edildiğini" söyler. Abd İbnu Humeyd, bazı alimlerin, evlad olduğu durumda babanın aldığı faazlalığı: "Baba erkek kardeşleri örter ve onların hisselerini alır. Zira evlenme masraflarını, nafakalarını, -anneler değil- babalar çeker" demiştir.[58]

Son satır cd'de yoktu. Elden yazıldı. Kontrol ediniz.

-4734 -2- وعن زيد بْنِ ثَابتٍ رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]وَلَدُ ا‘بْنَاءِ بِمَنْزِلَةِ ا‘بْنَاءِ إذَا لَمْ يَكُنْ دُونَهُمْ أبْنَاءٌ: ذَكَرَهُمْ كَذَكَرِهِمْ، وَأُنْثَاهُمْ كَأُنْثَاهُمْ، يَرِثُونَ كَمَا يَرِثُونَ وَيُحْجَبُونَ كَمَا يُحْجَبُونَ، وََ يرِثُ وَلَدُ ابْنِ مَعَ ابْنِ ذَكَرٍ. فإنْ تَرَكَ ابْنَةً وابْنَ ابْنِ ذَكراً فَلِلْبِنْتِ النِّصْفُ، وَ‘بْنِ ابْنِ مَا بَقِيَ؛ لِقَوْلِ رَسُولِ اللّهِ #: ألْحِقُوا الْفَرَائِضَ بأهْلِهَا فمَا بَقِيَ فَهُوَ ‘وْلَى رَجُلٍ ذَكَرٍ[. أخرجه البخاري ترجمة .

2. (4734)- Zeyd İbnu Sabit (radıyallahu anh) anlatıyor: "Oğulların çocukları, kendileriyle ölü arasında başka bir erkek çocuk olmadığı takdirde, ölenin çocuğu menzilesindedir: Oğlanların erkek çocukları, ölenin erkek çocukları gibidir. Oğulların kız çocukları da ölenin kız çocuğu gibidirler. Oğulların çocukları, oğullar gibi miras alırlar. Oğullar kendilerinden aşağıdakilerden mirasına mani oldukları gibi, oğulların oğulları da kendilerinden aşağıdakilerin miras almasına mani olurlar. Oğulun çocuğu, oğulla birlikte miras alamaz.

Ölen kimse, bir kızla, bir oğulun oğluna bıraksa, kız yarı alır, geri kalanı da oğulun oğlu alır. Zira Aleyhissalâtu vesselâm şöyle buyurmuştur:

"Miras paylarını (Kur'an'da zikredilen) hak sahiplerine verin. Geri kalan, (baba tarafından) en yakın erkeğe aittir." [Buhârî, Feraiz 7.][59]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadisin birinci paragrafı Buharî'de bab başlığı olarak kaydedilmiştir ve mevkuf gözükmektedir. İkinci paragrafı ise İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'ın merfu bir rivayetidir.

2- Hadiste, ölen kimse ile oğlundan hasıl torununun -arada başka erkek çocuk olmaması halindeki- miras durumu açıklanmaktadır. Kendi öz oğlundan hasıl erkek torun bu durumda öz oğlu menzilesinde olmaktadır.

3- İbnu Abbas'ın sözünde (ikinci paragrafta) geçen feraizden -ki "miras payları" diye çevirdik- maksad Kur'an'da zikredilen paylardır. Bu paylar: Yarım, yarımın yarısı, yarımın yarısının yarısı: üçte iki (sülüsan), bu ikinin yarısı, bu ikinin yarısının yarısı. Bunlardan da murad belirtilen hisselere nass-ı Kur'an'la hak

sahibi olanlardır. Nitekim bir başka rivayette "Malı, Allah'ın kitabında belirtildiği nisbetlere uygun olarak taksim edin" buyrulmuştur.

4- "En yakın erkeğe" tabiri, "ölene neseb itibariyle en yakın olan erkek" demektir. Burada ehak manasına değildir. Buradaki hadiste söylenen mana (evlâ) kelimesi ile ifade edilmişse de, bazı hadislerde اَدْنَى kelimesi kullanılmıştır ki, "en yakın" manasını ifade eder. Hattabi bunun "asabede en yakın erkek" manasına geldiğini belirtir. Bu, "asabe arasında farz ehli -yani mirasa iştirak edecekler- dışında ölene en yakın kim varsa hak sahibi olur. daha uzak olan değil" diye açıklanmıştır. Eğer eşit uzaklıkta birden fazla kimse varsa, hepsi eşit şekilde o paya iştirak ederler. Keza, bu hadiste ayrı anne ve ayrı babalardan gelenlerin kastedilmediği, -zira bunlar menzile itibariyle eşit olmaları sebebiyle aralarında evla yoktur- kastedilen şeyin amca ile hala, oğlan kardeşin kızı ile oğlan kardeşin oğlu; amcanın oğlu ile amcanın kızı olduğu belirtilmiştir. Buradan aynı annebabadan veya aynı babadan olan erkek kardeşle kız kardeş hariç tutulmuştur. Zira bunlar şu ayet gereğince mirasa iştirak ederler: "Eğer mirasçılar erkek veya kız kardeşler ise o zaman erkek için kızın iki hissesi vardır..." (Nisa 176). Bundan annebaba bir kız ve kızkardeşle beraber olan erkek kardeşte olduğu gibi daha kuvvetliyle örtülen de istisna kılınır. Keza şu ayet gereğince anne bir kız ve erkek kardeş de bundan hariç kalır: "...Ve bir erkek veya kız kardeşi varsa, onlardan herbiri için altıda bir hisse vardır" (Nisa 12). Bundan muradın, anne bir kardeşler olduğu hususunda icma nakledilmiştir. [60]

-4735 -3- وعن عليّ رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]وَقَدْ سُئِلَ عَنِ ابْنَيْ عَمٍّ أحَدُهُمَا أخٌ ‘مٍّ وَاŒخَرُ زَوْجٌ. فقَالَ: لِلزَّوْجِ النِّصْفُ، ولِ‘خِ مِنَ ا‘مِّ السُّدُسُ، وَمَا بَقِيَ بَيْنَهُمَا نِصْفَانِ[. أخرجه رزين .

3. (4735)- Hz. Ali (radıyallahu anh)'den biri anne bir erkek kardeş, diğeri koca olan iki amca çocuğu hakkında sorulmuştu. Şu cevabı verdi: "Koca için yarı, anne bir erkek kardeş için altıda bir, geri kalan da aralarında ikiye bölünür." [Rezin tahric etmiştir. (Buharî'de muallak olarak gelmiştir: Feraiz 15).] [61]

AÇIKLAMA:

Bu vak'a şöyle olmuştur. Bir adam bir kadınla evlenir. Kadın buna bir oğlan doğurur. Sonra kadın diğer biriyle evlenir, ona da bir oğlan doğurur. Sonra, ikinciden boşanan kadını bunun erkek kardeşi alır, buna da bir kız doğurur. Bu kız, ikinci oğlanın anne bir kardeşi ve aynı zamanda amcasının kızıdır. Bu kız, birinci oğlanla evlenir. Bu oğlan, kızın amca oğludur. İşte bu kız, iki amca oğulu bırakarak ölmüş olan kızdır.

Hz. Ali'nin fetvasından çıkan husus şudur: Kocaya koca olması haysiyetiyle mirasın "yarı"sı verilir. Diğerine, anne bir kardeş olması sebebiyle altıda bir verilir. Geriye üçte bir kalır, bu da asabe olmaları haysiyetiyle ikisi arasında taksim edilir. Böylece birinci için üçte ikisi "farz" ve asabelik sebebiyle sahih olur, diğerine de farz ve asabelik sebebiyle üçte bir sahih olur.[62]

-4736 -4ـ وعن زَينبِ رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]اشْتَكَى نِسَاءٌ مِنَ الْمُهَاجِرَاتِ الى رَسُولِ اللِّهِ #: ضِيقَ مَنَازِلِهِنَّ. فأمَرَ # أنْ تُوَرَّثَ دُورَ الْمُهَاجِرِينَ النِّسَاءُ فَمَاتَ ابْنُ مَسْعُودٍ فَوَرِثَتْهُ امْرَأتُهُ دَاراً بِالْمَدِينَةِ[. أخرجه أبو داود .

4. (4736)- Zeynep (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Muhacir kadınlardan bir kısmı Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a evlerinin darlığından ve kendilerinin evlerden çıkarıldıklarından şikayet ettiler. Bunun üzerine Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), kadınların muhacir evlerine varis kılınmalarını emretti." [Ebu Davud, Harac 7, (3080).] [63]

AÇIKLAMA:

1- Fethu'l-Vedûd'da Sindî'nin kaydına göre, "o zamanlar bir kadının kocası vefat edince evi varisler alıyor, kadıncağız diyar-ı gurbette iyice yalnız kalıyor, başını sokacak bir mesken bulamıyor, sıkıntıya düşüyordu." Şu halde sadedinde olduğumuz hadis bu sıkıntıyı aksettirmektedir. Bundan sonra Aleyhissalâtu

vesselâm'ın emriyle muhacir kadınlar veraset yoluyla kocalarının evlerine sahip oluyorlar, orada yerleşip kalıyorlardı. Muhacir kadınları Medine'de yabancı olmaları haysiyetiyle, Resûlullah, miras taksimi esnasında kocalarının evlerini onlara vermeyi emretmiş olmaktadır. Hadis bunu ifade ediyor.

Hattabî, bir başka açıklama sunar: Buna göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Medine'de muhacirlere ev tahsis etmiş olmasıyla ilgili rivayet iki suretle tevil edilmiştir.

* Bu tahsis arsa tahsisidir, ta ki o arsalara herkes oturacağı evi yapsın. Bu duruma göre, herkes verilen o arsa üzerinde inşa ettiği binanın sahibidir.

* Muhacirlere ariyet olarak evler tahsis edildi. Bu durumda evlere sahip olmamaları gerekir. Zira miras, ancak gerçek şekliyle malik olunan mal üzerinde caridir.

Bazı alimler, bir başka ihtimale de yer vermiştir: "Evler, hayatları müddetince bu kadınlara verilmiş olabilir. Bu tam bir temlik değildir; tıpkı Aleyhissalâtu vesselâm'ın evleri gibi. Ezvac-ı Tahirat, Efendimiz'in vefatından sonra hücrelerinde baki kaldılar. Ama evler onlara miras olmadı. Nitekim Resûlullah "Biz miras bırakmayız, bizden kalan sadakadır" buyurmuştur.[64]

*** VELA'NIN MİRAS OLMASI**

-4737 -1- عن عمر بن شُعيبٍ عن أبيه عن جَدِّهِ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْه قَالَ:]قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ #: يَرِثُ الْوَۤءَ مَنْ يَرِثُ الْمَالَ[. أخرجه الترمذي.

1. (4737)- Amr İbnu Şuayb an ebihi an ceddihi (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Mala kim varis olursa vela'ya da varis olur." [Tirmizî, Feraiz 22, (2115).][65]

AÇIKLAMA:

Vela, burada verasete sebep olan hükmî bir akrabalık demektir. Bu akrabalık

karşılıklı akidle teessüs edebileceği gibi köle azad etme sonucu da teessüs eder. Öncekine vela-i muvalat; sonuncuya da vela-i ataka denir.

Öyle ise hadiste denmek istenen şudur: "Erkek asabelerden kim mala varis olursa, aynı şekilde arada vela bağı olan kimsenin -mesela azadlının- malına da varis olur." Asabe'ye kadınlar dahil olamayacağı için, velaya kadınların varis olamayacağı; ancak, köleyi kadın azad etmişse veya kadının azad ettiği azad etmişse, o takdirde varis olabileceği belirtilmiştir.[66]

-4738 -2- وعن عمرو بن شعيب عن أبيه عن جَدِّهِ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: الْوَءُ لِ‘كْبَرِ مِنَ الذُّكُورِ، وَ يَرِثُ النَّساءُ مِنَ الْوَءِ إَّ وَءَ مَنْ أَعْتَقْنَ أَوْ أَعْتَقَ مَنْ أَعْتَقْنَ[. أخرجه رزين .

2. (4738)- Amr İbnu Şuayb an ebihi an ceddihî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) anlatıyor:

"Velâ, erkeklerden en büyüğe aittir. Kadınlar, velaya (iki durum dışında) varis olamazlar. Bu iki durum şudur: Bizzat azad ettikleri veya azad ettiklerinin azad ettikleri." [Rezin tahriç etmiştir.][67]

AÇIKLAMA:

Önceki hadiste de geçtiği üzere, kadınlar asabeye dahil olmadıkları için vela sebebiyle doğacak mirasa varis olamıyor. Buna iki istisnai durum var: Köleyi bizzat azad etmişse; bu takdirde velâ şahsına aittir. Çünkü, daha önce geçtiği üzere velâ, azad edene aittir. Azad eden kadınsa vela onundur, azadlısının bıraktığı -varissiz- malına varis olur. Yahut da kadının azad ettiği kimsenin azad ettiği kimse aynı durumda başka varis bırakmadan ölürse bu mala o kadın varis olabilir. [68]

-4739 -3- وعن أبِى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]أرَادَتْ عَائِشَةُ رَضِيَ اللّهُ

عَنْها أنْ تَشْتَرِيَ جَارِيَةَ لِتَعْتَقَهَا فأبَى أهْلَهَا إ أنْ يَكُونَ لَهُمُ الْوَءُ. فَذَكَرَتْ ذلِكَ لِرَسُولِ اللهِ # فَقَالَ: ‹يَمْنَعُكِ ذلِكِ، فإنَّمَا الْوَءُ لِمَنْ أعْتَقَ[. أخرجه مسلم .

3. (4739)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Aişe (radıyallahu anhâ), azad etmek niyetiyle bir cariye satın almak arzu etti. Ancak, kölenin sahibi velânın kendilerine ait olmasını şart koşdu. Hz. Aişe durumu Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a söyledi. Efendimiz:

"Bu şart sana mani olmasın, (zira batıldır); velâ, köleyi kim azad etmişse ona aittir!" buyurdu." [Müslim, Itk 15, (1505).][69]

AÇIKLAMA:

Velâ, yukarıda belirttiğimiz gibi azad edilenle azad eden arasında devam eden hukuki bağ, bir akrabalıktır. Ölüm halinde birbirlerine veraset hakkı doğuran bir bağ. İslam, bu bağın köleyi satana değil, azad edene ait olduğunu teşrî etmiştir. Bu sebeple azad edilmek kaydıyla satın alınacak kölenin velâsının kendine ait olacağını söyleyen ve bu şartla satmayı kabul eden köle sahibinin böyle bir şart koşmaya hakkı olmadığı Resûlullah tarafından belirtilmiş olmaktadır.[70]

4740-4- وعن أبِى بكر بْنِ عبْدِالرَّحْمنِ بْنِ الْحَارِثِ بْنِ هِشَام قَالَ:]إنَّ الْعَاصَ ابْنَ هِشَامِ هَلَكَ، وَتَرَكَ ثَثَ بَنِينَ: ابْنَانِ ُمٍّ، وَآخَرُ لِعِلَّةٍ. فَهَلَكَ أحَدُ اللَّذَيْنِ ُمٍّ، وَتَرَكَ مَاً وَمَوَالِيَ فَوَرَثَهُ أخُوهُ الَّذِى ُمِّهِ الْمَالَ وَوَءَ مَوَالِيهِ، ثُمَّ هَلَكَ الَّذِى وَرِثَ الْمَالَ وَالْوَءَ وَتَرَكَ ابْنَهُ وَأخاً بِيهِ. فقَالَ ابْنُهُ: أنَا أحْرَزْتُ مَا أحْرَزَ أبِى. فقَالَ اخُ: لَيْسَ كَذلِكَ إنَّمَا أحْرَزْتَ الْمَالَ فَقَطْ، وأمَّا وَءُ الْمَوَالِى فَ، أرَأيْتَ لَوْ مَاتَ أخِى الْيَوْمَ ألَسْتُ أرِثهُ أنَا، فاخْتَصَمَا الى عُثْمَانَ رَضِيَ اللهُ عَنْه فقَضَى بِالْوَءِ خِى الْمَيِّتِ وَبِالْمَالِ بْنِ الْمَيِّتِ[. أخرجه مالك.

4. (4740)- Ebu Bekr İbnu Abdirrahman İbni'l-Haris İbni Hişam anlatıyor: "As

İbnu Hişam ölmüş, geride üç oğlan bırakmıştı. Bunlardan ikisi bir anadan, biri de bir başka anadandı. Aynı anadan olan iki oğlandan biri daha öldü. Bu da mal ve azadlılar bıraktı. Aynı anadan olan kardeşi mala ve azadlıların velâsına varis oldu. Sonra da mal ve velaya varis olan kardeş de öldü, geriye bir oğlanla, baba bir kardeşini bıraktı. Oğlu: "Ben babamın sahip olduğu şeylere sahibim!" dedi. Kardeşi de:

"Durum böyle değil. Sen sadece mala sahip olursun, azadlıların velasına sahip lamazsın! Bilmez misin, kardeşim bugün ölseydi, ben ona varis olmayacak mıydım?" dedi ve Hz. Osman (radıyallahu anh) nezdinde dava açtılar. O, velanın ölen kardeşe; malın da ölenin oğluna ait olduğuna hükmetti." [Muvatta, Itk 22, (2, 784).][71]

*** ASABE'NİN MİRASI**

-4741 -1- عن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: أنَا أوْلَى بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أنْفُسِهِمْ. فَمَنْ مَاتَ وَعَلَيْهِ دينٌ وَلَمْ يَتْرُكْ وَفَاءً فَعَلَيْنَا قَضَاؤُهُ، وَمَنْ تَرَكَ مَاً فَلِوَرَثَتِهِ. وفي رِوايةٍ: وَمَنْ تَرَكَ مَاً فَلْيَرِثْهُ عَصَبَتُهُ مَنْ كَانُوا[. أخرجه الخمسة إٍَّ النَّسائِى .

1. (4741)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Ben mü'minlere, kendi nefislerinden evlayım. Öyleyse kim üzerinde borcu olduğu halde ölür, bunu ödeyecek mal bırakmazsa, onu ödemek bana aittir. Kim de mal bırakarak ölürse bu mal varislerine aittir. -Bir rivayette- Kim bir mal bırakmışsa, buna, kim olursa olsun asabesi varis olur." [Buharî, Feraiz 4, 15, 25, Kefalet 5, İstikra 11, Tefsir, Ahzab 1, Nafakat 15; Müslim, Feraiz 16, (1619); Tirmizî, Feraiz 1, (2091); Cenaiz 69, (1070); Ebu Davud, Harâc 15, (2955).][72]

-4742 -2- وعن المِقْدَام رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَنْ تَرَكَ كَّ فإلَيَّ، وَمَنْ تَرَكَ مَاً فَلِوَرَثَتِهِ، وَأنَا وَارِثُ مَنْ َ وَارِثَ لَهُ أعْقِلُ عَنْهُ وَأرِثُهُ

وَالْخَالَ وَارِثُ مَنْ َوَارِثَ لَهُ. يَعْقِلَ عَنْهُ، وَيَفُكَ عَلَيْهِ عَانِيَهُ وَيَرِثُهُ]. أخرجه أبو داود .

2. (4742)- Mikdam (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Kim külfet bırakırsa yükü banadır. Kim de mal bırakırsa bu varislerinedir. Ben varisi olmayanın varisiyim. Onun yerine diyet öderim, ona varis de olurum. Dayı da varisi olmayanın varisidir, ona bedel diyet de öder. Esirine de ona (fidye ödeyerek) kurtarıverir, ona varis de olur." [Ebu Davud, Feraiz 8, (2900).][73]

AÇIKLAMA:

1- Külfet diye çevirdiğimiz كَلَ hem "borç" ve hem de "evlad u iyâl" manasına gelir. Öyleyse manası: "Bakıma muhtaç kimseler bırakarak ölen kimse gamlanmasın. Onların bakımı, himayesi bana aittir, bana sığınabilirler. Borç bırakmışsa borcunu da öderim" demek olur. Bir rivayette "...banadır" yerine "Allah ve Resûlüne'dir" şeklinde gelmiştir.

2- Resûlullah, varisi olmayana varis olacağına ve varisine, hîn-i hacette terettüp edecek, diyetini vermek, esirinin esaretten kurtulmasına maddi katkıda bulunmak gibi hizmetleri yerine getireceğini ifade ediyor. Bu ifadeler, Resûlullah'ın devlet reisi şahsiyeti gözönüne alındıkta, İslam devletinin, Müslüman vatandaşı karşısındaki hukuki vaziyetini ortaya koyar.

3- Dayının verasetine gelince: Normal olarak dayı varis olamaz. Ancak, hadis hiçbir asabesi olmayana dayının varis olacağını, diyetini ödeyeceğini belirtmektedir. Zevil erhamın varis olacağını söyleyenler bu hadisle ihticac etmişlerdir. Ancak hadisin zayıf olduğu, bu babta kavi bir hadis gelmediği kabul edilmiştir. Ulemâ, Resûlullah'ın, bu hadiste, başka varis olmama hallerinde dayıya ikram (tu'me) nev'inden verdiğini, bunun bir miras olmadığını söylemiştir. Aleyhissalâtu vesselâm'ın, dayıya, malda noktalanacak şekilde ölüye halef kılması ve buna miras demesi, mecaz nev'indendir. Tıpkı şu deyimlerde olduğu gibi; "Açlık, yiyeceği olmayan kimsenin yiyeceğidir" sabır,

hilesi olmayanların hilesidir."[74]

-4743 -3- وللترمذي عن عائشة مرفوعاً:]الخَالُ وَارِثُ مَنْ َ وَارِثَ لَهُ فقَطْ[. »الكَلُّ« العيال والثقل.

3. (4743)- Tirmizî'de Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'den merfu olarak şu rivayet gelmiştir: "Dayı, sadece varisi olmayana varis olur." [Tirmizî, Ferâiz 12, (2105).] [75]

AÇIKLAMA:

Hadisi kaydeden Tirmizî, hadis hususunda Ashab'ın ihtilaf ettiğini, bir kısmının dayı, teyze, hala ve amcayı varis kıldığını belirtir. "Ulemanın çoğu bu hadisle amel ederek zevilerhamı ehl-i ferâiz ve asabenin bulunmaması halinde varis kıldı" der. Zevil erham burada asabe ve ehl-i ferâiz dışındaki yakınlar mânasına gelir. Ashabın çoğu (Hz. Ömer, Ali, İbnu Mes'ud, Ebu Ubeyde İbnu'l-Cerrah, Muâz İbnu Cebel, Ebu'd-Derda, İbnu Abbas ve başkaları) zevil erhamın varis olacağı görüşündedirler. Tâbiînden Alkame, Nehâî, Şureyh, Hasen, İbnu Sîrîn, Atâ, Mücâhid, Ebu Yusuf, Muhammed, Züfer vs. de bu görüşü benimsemişlerdir. Ancak Zeyd İbnu Sabit ile sazz bir rivayette İbnu Abbâs: "Zevil erhama miras yoktur, ehl-i ferâiz ve asabe yoksa mal beytulmale konur" demişlerdir. Tabiînden Said İbnu Müseyyeb ve Said İbnu Cübeyr bu görüşü benimsemiştir. İmam Mâlik, Şâfiîde bunu tercih etmişlerdir. Birinci görüş sahipleri sadedinde olduğumuz hadisten başka وأُولُوا اَرْحَامِ بَعْضُهُمْ اَوْلَى بِبَعْضٍ ayeti ile لِلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَاَقْرَبُونَ وَلِلنِّساءِ نَصِيبٌ مِمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَاَقْرَبُونَ. ayetlerine dayanırlar. Zira burada akrabaların terekedeki hakkı mutlak olarak ifade edilmektedir.[76]

-4744 -4- وعن عائِشة رَضِيَ اللّهُ عَنْهَا قَالَتْ:]مَاتَ مَوْلى لِرَسُولِ اللّهِ # وَتَرَكَ شَيْئاً وَلَمْ يَدَعْ حَمِيماً وَ وَلَداً. فَقَالَ #: أعْطُوا مِيرَاثَهُ رَجُ مِنْ أهْلِ

قَرْيَتِهِ[. أخرَجه أبو داود والترمذي.   »الْحَمِيم«: القريب .

4. (4744)- Tirmizî'de Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'den merfu olarak, şu rivayet edilmiştir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bir azadlısı vefat etti ve mal bıraktı. Geride ne evladı ne de bir yakını yoktu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Mirasını köyünden bir adama verin!" emretti." [Ebu Dâvud, Ferâiz 8, (2902); Tirmizî, Ferâiz 213, (2106).][77]

AÇIKLAMA:

Ölen kimse, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın azadlısı olması haysiyetiyle, geride hiçbir yakınını da bırakmayınca, malın Resûlullah'a kalması gerekir. Ancak, peygamberler miras bırakmadıkları gibi hiç kimseye varis de olmazlar. Bu durumda malın beytülmale gitmesi gerekir. Ancak Resûlullah, azadlı adına bir sadaka olması düşüncesiyle, bir fakire verilmesini, bu fakirin de azadlının köy halkından olmasını uygun görmüş olmalıdır (el-Kâdî). Neylü'l-Evtar'da Şevkânî der ki: "Bunda, malum bir varisi olmayanın mirasını, kendi memleketinden birine vermenin cevazına delil var."[78]

-4745 -5- وعن بريدة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]أتَى رَجُلٌ رَسُولَ اللّهِ # فقَالَ: إنَّ عِنْدِى مِيرَاثَ رَجُلٍ مِنَ ا٭زْدِ، وَلَسْتُ أجِدُ أزْدِيًّا أدْفَعُهُ اليهِ. قَالَ: فاذْهَبْ فَالْتَمِسْ أزْدِيًّا حَوْ. قَالَ: فأتَاهُ بَعْدَ الْحَوْلِ فقَالَ: لَمْ أجِدْ أزْدِيًّا أدْفَعُهُ الَيْهِ. قَالَ: فانْطَلِقْ فانْظُرْ أوَّلَ خُزَاعَيٍّ تَلْقَاهُ فَادْفَعْهُ إلَيْهِ. فَلَمَّا وَلّى قَالَ: عَليَّ بِالرَّجلِ. فَلَمَّا جَاءَهُ قَالَ: أُنْظُرْ كُبْرَ خُزَاعَةَ فَادْفَعْهُ إلَيْهِ[. أخرجه أبو داود.»الْكُبْرُ« بضم الكاف جمع ا٭كبر، وهم المشايخ، وقيل أراد به أقربهم الى الجلد اول، ولم يُرد كبر السن، وقد احتج بهذا الحديث قوم على توريث الرجل ممن يسلم على يده من الكفار، وخالفهم أكثر. الفقهاء، وجعلوا معنى الحديث ا٭يثار بالبّر ورعي الذمام والصلة ونحو ذلك، وضعفوا هذا الحديث .

5. (4745)- Büreyde (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir adam Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a geldi ve: "Bende Ezd'den birisinin mirası var. Ben onu verecek bir Ezdli bulamıyorum (ne yapayım?)" dedi. Aleyhisselâtu vesselâm:

"Git bir yıl bir Ezdli ara!" emretti. Adam bir yıl sonra tekrar geldi ve "Mirası verecek bir Ezdli bulamadım!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm:

"Git bak; karşılaşacağın ilk Huzâî'ye malı ver!" buyurdu. Adam geri dönünce: "Adamı bana çağırın" emretti. Adam çağırıldı. Gelince:

"Huzâa'nın en yaşlısına bak, malı ona ver!" buyurdu." [Ebu Dâvud, Ferâiz 8, (2903, 2904).] [79]

AÇIKLAMA:

Ezd, Yemen'de bir kabile adıdır. Kabilenin ecdadı Ezd İbnu Gavs'a dayandığı için bu ismi almıştır. Ensarın aslı da buna dayanır.

Ezdli birisi olmayınca, Huzâa'dan birinin tavsiye edilişinin sebebi, Huzâanın Ezd'in bir kolu olmasındandır.

Hadiste kavmin en yaşlısı (كُنْر) 'ndan murad, en-Nihaye'de açıklandığına göre, kabilenin ceddine, diğer efrada nazaran en yakın olan kimse demektir. Bir bakıma en büyük olan manasına gelir.

Bazıları hadisten, kişinin, küffardan İslam'a girmesine vesile olduğu kimseye varis olabileceği hükmünü çıkarmıştır. Ancak çoğunluk, hadisin zaafına hükmederek bu istidlali benimsememiştir.[80]

-4746 -6- وعن ابْنِ عَبَّاس رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]مَاتَ رَجُلٌ وَلَمْ يَدَعْ إَ غُماً لَهُ كَانَ أعْتَقَهُ. فقَالَ رَسُولُ اللّهِ #: هَلْ لَهُ أحَدٌ قَالُوا: َ. إَّ غُماً كَانَ أعْتَقَهُ. فَجَعَلَ # مِيرَاثَهُ لَهُ[. أخرجه أبو داود والترمذي .

6. (4746)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Bir kişi ölmüş, geride

azad ettiği bir köleden başka [varis] bırakmamıştı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Bu adamın geride bıraktığı bir adamı var mı?" diye sordu.

"Hayır yok! Sadece azad etmiş olduğu bir kölesi var!" dediler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), mirasını azadlısına verdi." [Ebu Davud, Ferâiz 8, (2905); Tirmizî, Ferâiz 14, (2107).][81]

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın buradaki tavrı da 4743 numaralı hadistekinin aynısı olmaktadır; varisi olmayan kişinin mirasını beytülmale değil, ona en yakın kimseye vermektedir. Şurehy ve Tavus: "Azadlı"ya (başka varis olmayınca) "azad eden" varis olduğu gibi, "azadlı" da (başka varis yoksa) "azad eden"e varis olur" demiştir.[82]

-4747 -7- وعن عُمَرُ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]اَللَّقِيطُ حُرٌّ، وَمَالُهُ لِبَيْتِ الْمَالِ، وَكَذَا السَّائِبَةُ[. أخرجه رزين.

7. (4747)- Hz. Ömer (radıyallahu anh) anlatıyor: "Lakit (buluntu) hürdür (ölünce) malı da beytülmale aittir. Saibe de böyledir [hürdür]" buyurdu. " [Rezin tahric etmiştir. (Hadisi Buhari mullak olarak kaydetmiştir: Feraiz 19.)][83]

AÇIKLAMA:

Lakit, mükerrer sefer açıkladığımız üzere sahipsiz olarak bulunan çocuklardır. Cami veya kilise avlusuna, sokağa, kıra terkedilen çocuklar gibi. Bunlara devlet sahip çıkmak zorundadır. Hukuken hürler ahkamına tabidirler.

Saibe: Cahiliye Arabı, bazan köleyi azad ederken şöyle derdi: "Sen saibe olarak hürsün!" Bu şekilde azad edilen köle üzerinde hiçbir kimsenin vela hakkı olmazdı. Saibe, lügat olarak, hayvanın dilediği şekilde otlaması manasına gelen

bir kökten gelir. İslam'da bu şartla aza etmek mekruh addedilmiştir, ama batıl değildir. Mübah diyen şaz kalmıştır. Velanın varlığı hususunda ihtilaf edilmiştir. Teferruata girmeyeceğiz. [84]

ÜÇÜNCÜ FASIL

RESÛLULLAH ALEYHİSSALÂTU VESSELÂM VE GERİDE BIRAKTIKLARININ MİRASI

-4748 -1- عن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]سَألَتْ فَاطِمَةُ أبَا بَكْرٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما أنْ يَقْسِمَ لَهَا مِيرَاثَهَا مِمَّا تَرَك رَسُولُ اللّهِ #. فقَالَ: إنَّ رَسُولَ اللّهِ # قَالَ: َ نُورَثُ مَا تَرَكْنَا صَدَقَةٌ. فَغَضِبَتْ فَهَجَرَتْهُ. فَلَمْ تَزَلْ كذلِكَ حَتّى تُوُفِّيَتْ، وَعَاشَتْ بَعْدَ رَسُولِ اللّهِ # سِتَّةَ أشْهُرٍ إَّ لَيَالِىَ. ثُمَّ فَعَلَ ذلِكَ عُمَرُ رَضِيَ اللّهُ عَنْه. فأمَّا صَدَقَتُهُ بِالْمَدِينَةِ فَدَفَعهَا عُمَرُ الى عَلِيٍّ وَعَبَّاسٍ، وَأمْسَكَ خَيْبَرَ وَفَدَكَ، وقال: هُمَا صَدَقَةُ رَسُولِ اللّهِ # كَانَتَا لِحُقوقِهِ الَّتِى تَعْرُوهُ وَنَوائِبِهِ، وَأمْرُهُمَا الى مَنْ وُلِيَ ا'مْرُ بَعْدَهُ. قَالَ: وَهُمَا عَلى ذلِكَ الى الْيَوْمِ[. أخرجه الخمسة إ الترمذي، ولفظ البخاري مختصر .

1. (4748)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Hz. Fatıma (radıyallahu anhâ), Hz. Ebu Bekr (radıyallahu anh)'den, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bıraktığı maldaki hissesini taksim edivermesini talep etti. Hz. Ebu Bekr, ona şu cevabı verdi:

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Bize varis olunmaz, bıraktığımız sadakadır" buyurmuştu."

Hz. Fatıma bu cevaba öfkelendi ve Hz. Ebu Bekr'e küstü, ölünceye kadar da konuşmadı. Zaten Aleyhissalâtu vesselâm'dan sonra altı ay kadar hayatta kalmış (ve rahmet-i Rahman'a kavuşmuştu.)

Sonra Hz. Ömer (radıyallahu anh) bunu yaptı: Medine'deki sadakasını Hz. Ali ve Abbas (radıyallahu anhümâ)'ya verdi. Hayber ve Fedek'teki (sadakasını) kendi elinde tuttu ve: "Bu iki arazi, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın karşısına

çıkan hakları ve hadiseleri içindi. (Şimdi) bu iki arazinin işi, Resûlullah'tan sonra devlet işini eline alan halifenin tasarrufuna kalmıştır" dedi. Ravi devam eder: "Bu iki yer, bugüne kadar aynı minval üzere devam etmiştir." [Müslim, Cihad 52, (1759); Ebu Davud, Harac 18, (2968, 2969); Nesâî, Kasmu'l-Fey 1, (7, 132); Buharî, Ferâiz 4, -Buharî muhtasar olarak almıştır.][85]

-4749 -2- وعن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]جَاءَتْ فَاطِمَةُ الى أبى بَكْرٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما فقَالَتْ: مَنْ يَرِثُكَ. فقَالَ: أهْلِي وَوَلَدِى. قَالَتْ: فَمَالِي َ أرِثُ أبِي؟ فقَالَ سَمِعْتُهُ يقُولُ: َ نُورَثُ، وَلكِنْ أعُولُ مَنْ كَانَ رَسُولُ اللّهِ # يَعُولُهُ، وَأُنْفِقُ عَلى مَنْ كَانَ يُنْفِقُ عَلَيْهِ[. أخرجه الترمذي .

2. (4749)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Fatıma (radıyallahu anhâ), Hz. Ebu Bekr (radıyallahu anh)'in yanına gelip:

"Sana kim varis olacak?" diye sordu.

"Ehlim ve çocuğum!" cevabını alınca: "Öyleyse ben niye babamın bıraktığına varis olamıyorum?" dedi. Bunun üzerine Hz. Ebu Bekr:

"Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Bize varis olunamaz!" dediğini işittim. Ancak ben, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın geçimini sağladıklarının geçimlerini sağlarım. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın nafaka verdiklerine ben de nafakalarını veririm!" dedi." [Tirmizî, Siyer 44, (1608).][86]

-4750 -3- وعن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]أرَادَ نِسَاءُ رَسُولِ اللّهِ # حِينَ تُوُفِّيَ أنْ يَبْعَثْنَ عُثْمَانَ الى أبِي بكْرٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما يَسْألْنَهُ مِيرَاثهُنَّ. فقَالَتْ عَائِشَةُ: ألَيْسَ قَدْ قَالَ رسُولُ اللّهِ #: َ نُورَثُ مَا تَرَكْنَا صَدَقَةٌ[. أخرجه الثثة وأبو داود .

3. (4750)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu

vesselâm)'ın hanımları, Resûlullah vefat ettiği zaman Hz. Osman'ı, Hz. Ebu Bekr (radıyallahu anhümâ)'e gönderip miras hisselerini talep ettirmek istediler. O zaman ben onlara: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Bize varis olunmaz, bıraktığımız sadakadır!" demedi mi (nasıl miras talep edebilirsiniz?" dedim ve onları, bu niyetten vazgeçirdim.)" [Buharî, Feraiz 3; Müslim, Cihad 51, (1758); Muvatta, Kelam 27, (2, 993); Ebu Davud, Harac 19, (2976, 2977).][87]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), sadedinde olduğumuz hadislerde, sadece kendisinin değil, peygamberler cemaatinden hiçbirinin malına varis olunmadığını, peygamberlerin bıraktığı bütün malların sadaka olduğunu belirtiyor. Şu halde peygamberlerin mirasçıları olmamıştır.

2- Ulema, bunun hikmetini şöyle belirtir: "Peygamberlerin malları miras yoluyla helal olsaydı, mirasçıları arasında onların ölmesini bekleyip mirasına konmak isteyenler bulunabilir, hatta mirasçılarına mal topladığını zannedenler de çıkabilirdi. Bu suretle su-i zanda bulunanların hali harap olur; insanlar da peygamberlerden nefret ederdi. Bu açıdan Neml suresinde geçen "Süleyman, Davud'a mirasçı oldu" (16. ayet) ifadesi müşkilat arzeder ise, de buradaki "miras"tan muradın mal değil peygamberlik, ilim ve hikmet olduğu belirtilmiştir."

Resulullah'ın varis olunamaz olmasının hikmetleri meyanında, Aleyhissalâtu vesselâm'ın ümmetine "baba" gibi olması da gösterilmiştir. Eğer ona varis olunsaydı bütün ümmet onun varisi durumunda olacaktı ki bu da o malın umumi bir sadaka durumunda olduğu manasını ifade eder. Birçok alim, Resûlullah'ın varis olunamaz oluşunu onun hasaisinden addetmiştir.

3- Hz. Fatıma'nın Hz. Ebu Bekir'le miras hussundaki ihtilafı daha önce açıklandı.[88]

* RESULULLAH'IN GERİDE BIRAKTIGI MALLAR

-4751 -1- عن عمرو بْنِ الْحَارث الخزاعي رَضِيَ اللّهَ عَنْه قال:]مَا تَرَك رَسُولُ اللّهِ #: دِيناراً وَ دِرْهَماً وَ عَبْداً وَ أمَةً وَ شَيْئاً إ َّ بَغْلَتَهُ الْبَيضَاءَ وسِحَهُ، وَأرْضاً جَعَلَهَا ِبْنِ السَّبِيلِ صَدَقةً[. أخرجه البخاري والنسائي .

1. (4751)- Amr İbnu'l-Haris el-Huzâî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) (öldüğü vakit geride) ne dinar, ne dirhem, ne öle, ne cariye ne de başka bir şey bıraktı. Onun bıraktıkları beyaz katırı, silahı ve yakınları için tasadduk ettiği bir tarladan ibaretti." [Buhârî, Vesaya 1, Cihad 61, 86, Humus 3, Megazî 83; Nisâî, Ahbas 1, (6, 229).][89]

-4752 -2- وعن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]مَا تَرَكَ رَسُولُ اللّهِ # دِيناراً وَ دِرْهماً وَ شَاةً وَ بَعِيراً وَ أوْصَى بِشَىْءٍ[. أخرجه مسلم وأبو داود والنسائي .

2. (4752)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) (öldüğü vakit) ne dinar, ne dirhem, ne koyun ve ne de deve bıraktı. Hiçbir vasiyette de bulunmadı." [Müslim, Vasiyyet 18, (1635); Ebu Davud, Vsaya 1, (2863); Nesâî, Vesaya 2, (6, 240).][90]

AÇIKLAMA:

1- Bu iki rivayet, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, ölünce parapul nevinden miras bırakmadığını ifade etmektedir. Bıraktığı şey, bir beyaz katırla silahıdır. Arazi de bırakmış ise de bunu yolcuların ihtiyaçlarına sarfedilmek üzere tasadduk etmiştir.

2- Hadiste köle de bırakmadığı belirtilir. Bu, Resûlullah'ın hiç köle kullanmadığı manasına gelmez. Sağlığında azad etmiş olduğunu ifade eder.

3- Hz. Aişe hadisinde, ilaveten Resûlullah'ın herhangi bir vasiyette de bulunmadığı belirtilir. Bu "vasiyet"ten maksadın ne olduğu, hadisin Buharinin megazi bölümünün sonlarında da dercedilen veçhinde görülmektedir: Resûlullah'ın Hz. Ali'ye hususi bir vasiyette bulunup bulunmadığı Hz. Aişe'ye sorulur. O da bu soruya cevap sadedinde, Resûlullah'ın, son nefesini kendi kucağında verdiğini, bu halde iken Ali'ye nasıl vasiyette bulunabileceğini söyleyerek reddeder.

Daha önce vasiyette bulunmuş olabileceği iddiasına karşı alimlerimiz: "Bu da olamaz. Çünkü bizzat Hz.Ali'nin, Resûlullah'tan Kur'an ve bir de kılıcının kabzasına asmış olduğu bir tomar kağıttan başka hususi bir talime mazhar olmadığını itiraf eden beyanlar gelmiştir" derler. Bu beyanlar pek çok rivayette te'yid ve te'kid edilmiştir. Şu halde, böyle bir iddia Şia'nın ifratkar iddialarından biri olmaktan öte bir değer taşımamaktadır.

Hattabî, burada kastedilen vasiyetten bilhassa maddi şeyleri anlamak gerektiğine dikkat çeker. Resûlullah bu çeşitten mal ve bunlara müteallik vasiyet bırakmamıştır. Ama bunun dışında bazı vasiyetlerde bulunmuştur:

* Namazın vaktinde kılınması.

* Kölelere iyi muamele edilmesi.

* Yahudi v e Hıristiyanların Arabistan'dan çıkarılması.

* Medine'ye taşradan gelen heyetlere hediye verilmesi.[91]

-4753 -3- وعن يُونُسِ بْنِ عُبَيْدٍ مَوْلى مُحَمّد بْنِ القَاسم قال:]بَعَثَنِى مُحَمُّد بْنُ الْقَاسِمِ الى الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما أسْألُهُ عَنْ رَايَةِ رَسُولِ اللّهِ # مَا كَانَتْ؟ فقَالَ: كَانَتْ سَودَاءَ مُرَبَّعَةً مِنْ نَمِرَةٍ[. أخرجه أبو داود والترمذي.»النَّمِرة« بردة من صوف يلبسها ا٫عراب .

3. (4753)- Yunus İbnu Ubeyd Mevla Muhammed İbnu'l-Kasım anlatıyor: "Muhammed İbnu'l-Kasım, beni Bera İbnu Azib (radıyallahu anh)'e gönderip, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sancağının neden yapılmış olduğunu sormamı emretti. (Ben de gidip sordum). Şu cevabı verdi:

"Sancağı siyahtı. Kaplan alacası şeklinde olacak bezden dört köşeli idi." [Ebu Davud, Cihad 76, (2591); Tirmizî, Cihad 10, (1680).][92]

4754- 4 -وعن جابرٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]كَانَ لِوَاءُ رَسُولِ اللّهِ # يَوْمَ دَخَلَ مَكَّةَ أبْيَض[. أخرجه الترمذي .

4. (4754)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Mekke'ye girdiği gün bayrağı beyaz renkliydi." [Tirmizî, Cihad 9, (1679); Ebu Davud, Cihad 76, (2592).][93]

4755- 5 -وعن ابْنِ عبّاس رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]كَانَتْ رَايَةُ رَسُولِ اللّهِ # سَوْدَاءَ وَلِوَاؤُهُ أبْيَضُ[. أخرجه الترمذي .

5. (4755)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bayrağı siyah, sancağı beyazdı." [Tirmizî, Cihad 10, (1681).] [94]

4756- 6 -وعن سماكِ بْنِ حَرْب عن رجلٍ من قومه عن آخر منهم قال:]رَأيْتُ رَايةَ رَسُولِ اللّهِ # صَفرَاءَ[. أخرجه أبو داود .

6. (4756)- Simak İbnu Harb, -kavminden bir adamdan, bu da onlardan bir başkasından naklen- anlattığına göre, adam: "Resulullah'ın bayrağını sarı gördüm!" demiştir. [Ebu Davud, Cihad 76, (2593).][95]

AÇIKLAMA:

Son üç rivayet Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bayrak ve sancakları hakkındadır. Önce liva ve raye kelimelerini açıklayalım. Türbüşti: "Raye, harbin sorumlusunun taşıdığı alemdir. Savaşı bunun altında yürütür, savaşanlar bunu merkez alıp ona yönelirler" der. Livayı da şöyle tarif eder: "Emir nereye giderse beraberinde giden birliğin alametidir." Müslim şerhinde Nevevî: "Raye küçük alemdir, liva büyük alemdir" der. İbnu'l-Arabî, livayı "Mızrağın ucuna bağlanan ve üzerinde olan şey; rayeyi de, rüzgarın dalgalandırmasına terkedilmek üzere bağlanan şey" diye tarif eder. Ahteri, livayı sancak, rayeyi de sancak kelimesiyle karşılar. Şu halde biri diğeri yerine kullanılabilen iki kelimedir.

Kadı İyaz, "bayrağın renginin siyah olması, uzaktan bakınca galib ve hakim görüntünün siyah olmasını ifade eder, halis, saf siyah olmasını değil" der. Delil olarak bir diğer rivayetteki nemire kelimesini gösterir. Bu, kaplan rengindeki alaca renkli kumaş demektir. Yani kaplanda olduğu gibi siyah ve beyaz çizgilerin bulunduğu alaca renkli kumaş. Kumaş bu haliyle kaplana (nemr) benzediği için nemre denmiştir.

Rivayetlerdeki farklılık, İbnu Hacer'e göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın farklı zamanlarda değişik renkli sancaklara yer verdiğini ifade eder. Rivayetler, (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Beni Süleym'e kırmızı, Ensar'a sarı bayrak bağladığını kaydeder. Bir rivayete göre Resûlullah'ın bayrağının üzerinde Lailahe illallah, Muhammedun Resûlullah yazılıdır. Sa'd İbnu Malik el-Ezdi'ye verdiği bayrak ise siyah renkli ve üzeri beyaz hilallidir. Bazı alimler İslam'ı temsil eden hilalin buradan geldiğini söyler.[96]

-4757 -7- وعن عاصم ا٭حْول قال:]رَأيْتُ قَدَحَ رَسُولِ اللّهِ # عِنْدَ أنس بْنِ مَالِكٍ، وَكَانَ قَدِ انْصدَعَ فَسَلْسَلَهُ بِفِضَّةٍ. قَالَ: وَهُوَ قَدَحٌ عَرِيضٌ مِنْ نُضَارٍ. قَالَ مَعْمَرٌ: وَالنُّضَارُ شَجَرٌ بِنَجْدٍ؛ وَقَالَ أنَسٌ: لَقَدْ سَقَيْتُ رَسُولَ اللّهِ # في هذا الْقَدَحِ مَا أُحْصِى. قَالَ مُحَمَّدُ بْنُ سِيرِينَ رَحِمَهُ اللّهُ: وَقَدْ رَأيْتُ ذلِكَ الْقَدَحَ وَكَانَ فيهِ حَلْقَةٌ مِنْ حَدِيدٍ فأرَادَ أنَسٌ أنْ يَجْعَلَ مَكَانَهَا حَلْقَةً مِنْ فِضَّةٍ أوْ ذَهَبٍ. فقَالَ أبُو طَلْحَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْه: ٭تُغَيِّرْ شَيْئاً فَعَلَهُ رَسُولُ اللّهِ # فتَرَكَهُ؛ وَقَالَ أنَسٌ رَضِيَ اللّهُ عَنْه: لَقَدْ سَقَيْتُ رَسُولَ اللّهِ # بِقَدَحِي هذَا الشَّرَابَ كُلَّه: الْعَسَلَ، وَالنَّبِيذَ، وَالْمَاءَ، وَاللَّبْنَ[. أخرجه البخاري.»النُّضَارُ« قِيل: هو خشب أثْل يكون بالغور .

7. (4757)- Asım el-Ahvel anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın su bardağını Enes İbnu Malik (radıyallahu anh)'in yanında gördüm; bardak çatlamıştı. Enes onu gümüş (halkalar) ile bağlayıp tutturmuştu." Asım ilaveten dedi ki: "O nudâr ağacından yapılmış geniş, [güzel] bir bardaktı."

Ma'mer der ki: "Nudar, Necid'de yetişen bir ağaç çeşididir."

Enes der ki: "Ben bu bardakla, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a sayamayacağım kadar çok su verdim!"

Muhammed ibnu Sirin rahimehullah der ki: "Ben bu bardağı gördüm. Onun demirden bir halkası vardı. Enes onun yerine gümüşten veya altından bir halka koymak istemişti. Ebu Talha kendisine:

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yapmış olduğu bir şeyi değiştirme!" dedi. O da bundan vazgeçti.

Enes (radıyallahu anh) der ki: "Ben bu kadehimle Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a her çeşit meşrubat içirdim: Bal, nebiz, su ve süt!" [Buharî, Eşribe 30, Humus 5, (Hadis bu veçhiyle Buhari'de mevcut olmayıp Ahmed İbnu Hanbel'in Müsned'inde gelmiştir: 3, (247).][97]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadiste, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şahsî eşyalarından olan tahta bir bardağı mevzubahis edilmektedir. Arapçada kadeh olarak ifade edilen bu kap, dilimizde tahtadan olması haysiyetiyle çanak veya kap kelimeleriyle çevrilmesi daha uygun olabilir. Günümüzde, küçük çapta böylesi eşyalar ahşaptan mamul olduğu takdirde tahta çanak veya su kabı demeyi tercih ederiz. Bardak öncelikle camdan mamul olanlar için kullanılır.

2- Kurtubî, eski bir Buharî nüshasında Ebu Abdillah el-Buharî'nin: "Ben bu bardağı Basra'da gördüm, ondan su içtim" dediği ve Nadr ve İbnu Enes'in mirası arasından sekiz yüz bin dirheme satın aldığı notuna rastladığını kaydetmiştir.

3- Hadiste bazı fevaid mevcuttur.

***** Gümüşten sap, parça gibi kakma kullanılması caizdir. Keza zincir, halka da

kullanılabilir. Ancak bu meselede ulemâ ihtilaf etmiştir. Hattabi şu açıklamayı sunar:

** Sahabe ve tabiinden bir cemaat gümüşten mamul sap, halka vs. kakma kullanmayı mutlak olarak men etmiştir. İmam Malik ve Leys bu görüştedir. Malik merhumun, az bir gümüşün caiz olacağını söylediği de rivayet edilmiştir.

** İmam Şafii mekruh addetmiştir ve: "Gümüş üzerinden içmiş olmaması için" demiştir.

** Bazıları bu hadisten hareketle: "Kerahet, gümüş kakmanın su içerken ağza değecek yerde olmasına mahsustur" demiştir. Hanefiler bu şekilde tasrihte bulunurlar. Ahmed, İshak ve Ebu Sevr de bu görüştedir.

** Gümüş kakmalı kabın kullanılmasının caiz olduğuna inananlardan İbnu'l-Münzir: "Gümüşlenmiş kap "gümüş kap" değildir" der.

** Şafii mezhebinde takarrur eden görüş şudur: "Kaptaki kakma iri olur ve zinet maksadı taşırsa haramdır. Ama bir ihtiyaca mebni olursa mutlak surette caizdir."

** Bazı alimler bu meselede altın kakma ile gümüş kakmayı bir addederler. [98]

---

[1] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/300.

[2] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/301.

[3] Bu hadisin geniş açıklaması 4711 numaralı hadiste gelecek.

[4] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/301-302.

[5] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/302-303.

[6] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/303-304.

[7] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/304.

[8] Arapçada dâr: Aynı avlu etrafında kümelenen aile meskenleri mânâsına gelir. Akrabaların meskenidir. Birçok ailelerin ayrı ayrı meskeni aynı avluya açılarak dışarıya karşı yekparelik arzeder. Bunu mahalle kelimesiyle karşılamak daha muvafık gözüküyor.

[9] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/304-308.
[10] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/308.
[11] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/308.
[12] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/309.
[13] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/309.
[14] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/309-310.
[15] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/310.
[16] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/310.
[17] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/311.
[18] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/312.
[19] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/312.
[20] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/313.
[21] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/313-314.
[22] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/314.
[23] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/315.
[24] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/315.
[25] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/315.
[26] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/315.
[27] Tîbî, "Altıda biri, yarıya izafe edince, onu üçte ikiye tamamlarsın" der. Bu durumda geri kalan üçte bir olur.
[28] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/316.
[29] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/316-317.
[30] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/317-318.
[31] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/318.
[32] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/318.
[33] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/318-319.
[34] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/320.
[35] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/320.

[36] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/320.
[37] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/320.
[38] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/321.
[39] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/321.
[40] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/322.
[41] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/322.
[42] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/322.
[43] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/322-324.
[44] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/323.
[45] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/323-324.
[46] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/324-325.
[47] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/325-326.
[48] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/326.
[49] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/326-327.
[50] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/327.
[51] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/327-328.
[52] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/328.
[53] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/328-329.
[54] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/330.
[55] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/330.
[56] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/330.
[57] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/331.
[58] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/331-332.
[59] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/332.
[60] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/333.
[61] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/334.
[62] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/334.
[63] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/334.

[64] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/335.
[65] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/336.
[66] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/336.
[67] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/336.
[68] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/336.
[69] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/337.
[70] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/337.
[71] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/338.
[72] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/338.
[73] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/339.
[74] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/339.
[75] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/340.
[76] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/340.
[77] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/340.
[78] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/340-341.
[79] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/341.
[80] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/342.
[81] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/342.
[82] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/342.
[83] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/343.
[84] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/343.
[85] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/344-345.
[86] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/345.
[87] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/345-346.
[88] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/346.
[89] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/346-347.
[90] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/347.
[91] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/347-348.

[92] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/348.
[93] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/348.
[94] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/348.
[95] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/349.
[96] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/349.
[97] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/350.
[98] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/350-351.

MİSAFİRLİK (ZİYAFET) BÖLÜMÜ

UMUMÎ AÇIKLAMA

MİSAFİRLİK (ZİYAFET) BÖLÜMÜ

UMUMÎ AÇIKLAMA

Ziyâfet kelimesi dilimizde daha ziyade düğün, doğum, başarı, açılış gibi mutlu fırsatlarda bir nevi kutlamalaya yönelik yemeklerin adıdır. Ziyafet yemeğine, umumiyetle toplu halde bir cemaatin iştiraki mevzubahistir, tek kişiye yedirilen yemeğe ziyafet denmez. Kelimenin Arapça aslı ise daha ziyade ağırlamak ma'nâsına gelir. Yani, evde bir yabancıyı ağırlamak misafir etmek... Bu açıdan Arapça ziyafet kelimesinin dilimizdeki yaygın karşılığı "misafirlik"tir. Misafir etmek, misafir ağırlamak, misafir olmak, misafirperver, misâfirperverlik gibi değişik tabirler dilimizde yaygındır. Şimdilerde konuk kelimesi misafir yerine ikâmeye çalışılıyor ve yukarıda kaydettiğimiz tabirler konuk etmek, konuk olmak, konukseverlik gibi tabirlerle karşılanmaya zorlanıyor ise de henüz uydurukçuların bekledikleri ölçüde halka inmiş değil. Halkımızın hâlen atalarından devraldığı misafir'i , misafirperverlik'i devam ettirmektedir.
Öte yandan "misafir" kelimesi Arapça aslında yolcu, "müsaferet" de yolculuk ma'nâsına gelir. Dilimizdeki "ağırlamak"la ilgisi yoktur.
Bu kısa açıklamayı, dilimize Arapçadan girmiş olmalarına rağmen, kullanışta farklı bir ma'nâ kazandıkları için ziyâfet ve müsâferet kelimelerinin iltibas edilmemesi için yaptık. Çünkü bazı hallerde, kitaplarımızda bu kelimelerin dikkat edilmeden aslî ma'nâlarıyla kullanılıverdiğine de rastlarız.
Şu halde, Teysîru'l-Vüsûl'de ziyafet kelimesiyle gelen bu bahis, misafirlikle ilgilidir. Bu sebeple bölümün başlığını, kelimenin dilimizdeki ma'nâsına uygun olarak misafirlik diye koyduk.
Yüce dinimiz, vazgeçilmesi mümkün olmayan bu beşerî müesseseye ehemmiyet vermiş, bununla ilgili birçok âdâb teşrî etmiştir. Mü'min ev sahibi de olsa, misafir de olsa bu âdâbı bilip riayet etmelidir.[1]

-3486 -1- عن أبي كريمة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قال رَسُولُ اللّه #: لَيْلَةُ الضَّيْفِ حَقٌّ عَلى مُسْلِمٍ. فَمَنْ أصْبَحَ بِفِنَائِهِ فَهُوَ عَلَيْهِ دَيْنٌ إنْ شَاءَ اقْتَضَىً وَإنْ شَاءَ تَرَكَ[. أخرجه أبو داود.

1. (3486)- Ebû Kerîme (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bir gece misafir olmak müslümanın hakkıdır. Kim, (bir ev sahibinin) avlusunda sabahlarsa, ağırlanma masrafı, (ev sahibi) üzerine bir borç olur. (Misafir) dilerse o hakkını alır, dilerse terkeder (almaz)."[2]

3487 -2- وفي رواية له قال:]أيُّمَا رَجُلٍ ضَافَ قَوْماً فَأصْبَحَ الضَّيْفُ مَحْرُوماً فَإنَّ نُصْرَتَهُ حَقٌّ عَلى كُلِّ مُسْلِمٍ حَتَّى يَأخُذَ بِقِرَى لَيْلَتِهِ مِنْ زَرْعِهِ وَمَالِهِ[.»الْقِرَى« نزُلُ الضيفِ وهُو ما يُعدُّ له ويحضرُ إليه من طعامِ وشرابٍ ونحوهِ .

2. (3487)- Bir başka rivayette (Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm' ın) şöyle söylediği kaydedilmiştir: "Kim bir cemaate misafir olur ve fakat misafir, (ağırlanmaktan) mahrum kalırsa, -ona yardım, her müslüman üzerine hak (bir vazife) olması hasebiyle- bir gecelik (ağırlanma) masrafını o cemaatin ekininden ve malından alır."[3]

AÇIKLAMA:

Bu iki rivayet, bir yolcunun, uğradığı yerde bir gecelik bakılma hakkından bahsetmektedir. Yani bir gece ağırlanmak yolcunun hakkı, ağırlamak da ev sahibinin -veya yolcunun indiği mahallin- vazifesidir. Öylesine kesin bir hak ve vazife tahakkuk etmektedir ki, yolcu bir gecelik yeme-içme nevinden ihtiyacını almaya yetkili olmakta, ev sahibi de ödemek mecburiyetinde kalmaktadır. İkinci hadis, daha sarih bir ifade ile beyan eder ki, ev sahibi, bu borcunu ödemediği takdirde zulmetmiş olacaktır, dolayısıyla misafir, ev sahibinin ekin ve malından, şeriatın kendine tanıdığı hakkı zorla izinsiz alabilecektir. Bu, hırsızlık değildir.
Ahmed İbnu Hanbel ve Leys, hadislerin zâhirini esas almış ise de, cumhur meseleye bazı kayıdlar getirmiş ve bunun mutlak bir vacib olmadığını söylemiştir. Bir kısmına göre: "Bu ve benzeri hadisler, İslam'ın bidâyetiyle ilgilidir, zira o esnada misafir ağırlamak vacib idi, sonradan bu vücub neshedildi." Bu görüşe şu itiraz yapılmıştır: "Resûlullah'ın şeriatının muayyen bir zamana, belli bir hale tahsis etmek delille mümkündür. Bu meselede böyle bir

delil yoktur, öyleyse hüküm her devirde geçerlidir, üstelik burada şer'î kaidelere muhalif bir husus da mevcut değildir. Çünkü misafirin ağırlanması meselesi teşri edildikten sonra, ev sâhibine kendisine gelen her misafiri ağırlaması gerekir. Misafir de, şer'an sabit olan bu hakkı, diğer hakları gibi taleb edebilir..."
Hattâbî şu açıklamayı yapar: "Hadisin ma'nâsı şudur: "Misafirin (bir gece ağırlanması), maruf bir örf, güzel bir âdet olarak haktır. Misafirin ihtiyaçlarının karşılanması ve ona hüsn-ü kabul gösterilmesi tarih boyunca âlicenap kimselerin vasfı ve sâlih kişilerin âdeti olmuştur. Misafirin ihtiyacını karşılamamak bütün dillerde kötülenmiş, öylesi kimseler de ayıplanmış, levmedilmiştir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da nitekim: "Kim Allah'a, âhirete inanıyorsa misafirine ikramda bulunsun" buyurmuştur."
İkinci hadiste, bir köy ve obaya inen müslümanın ağırlanması, ora halkının hepsine bir vazife olduğu ifade edilmektedir. Birinin bu vazifeyi yerine getirmesi, diğerlerini borçtan kurtarır; hiç kimse sahiplenmezse, hepsi borçlu, zâlim durumuna düşer.
Hattâbî, bu vecîbeyi ızdırâr haliyle kayıtlar. Yani, "Yolcu muzdar durumda ise, ihtiyacı olur kendi imkânları bulunmazsa ve açlıktan telef olmaktan korkarsa..." der. Ve ilave eder: "Eğer yolcu bu vasıflardan birinde ise, nefsini kurtaracak kadar yiyeceği kardeşinin malından alma hakkına sahip olur." Böyle yapan kimseye yapılacak muamele hususunda âlimler ihtilaf etmiştir.

* Bir kısmı, "Yolcu bunun kıymetini sahibine ödemelidir" demiştir. Şâfiînin görüşü bu merkezdedir.

* Bir kısmı da, "Ona kıymetini ödemek gerekmez" demiştir. Bunu ashab-ı hadisten bir grup söyler. Delil olarak, hicret sırasında Hz. Ebû Bekr' in, Kureyş'li bir kimseye ait, başında sahibi değil, çobanı bulunan sürünün bir koyunundan sağdığı sütü Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'ın içme hadisesini de gösterirler. Bunların diğer bir delili, İbnu Ömer tarafından rivayet edilen şu hadistir: "Bir bahçeye giren kimse, ondan yesin, fakat eteğinde de götürmesin."
Hasan Basrî hazretleri de şöyle demiştir: "Bir kimse, susuz olduğu halde develere rastlarsa sahibine üç kere ünlesin, cevap verirse ne âla (ihtiyacını arzeder... vs.), cevap alamazsa deveyi sağıp sütünü içsin."
Zeyd İbnu Eslem der ki: "Bir meyte (leş) ve bir müslümanın malından yemek zorunda kalan bir kimse hakkında sordular da "meyteyi yer" dedi. Abdullah İbnu Dinar ise: "Kişi bu durumda müslüman kimsenin malını yer"demiştir. Muzdar kimseye her ikisini helâl addetmeyen âlim de vardır.
Görüldüğü üzere teferruatta bazı farklı görüşler ileri sürülmüştür.

Sonç olarak misafiri ağırlamanın vacib olduğunu ifade eden hadislerin diğer bazı nasslarla tahsis edildiği söylenebilir. Nitekim ulemânın ihtilâfı da buna delil olmaktadır.
Tahsiste istinad edilen âyet ve hadisler vardır. Bir âyette: "Mallarınızı aranızda bâtıl yollarla değil, karşılıklı rızaya dayanan ticaretle yeyin.." (Nisâ 29) buyrulmaktadır. Keza bir hadisinde Resûlullah da gönül hoşluğuna dayanmaksızın başkasının malını yemeyi haram kılmıştır.[4]

3488-3- وعن عقبة بن عامر رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قُلْتُ لِرَسُولِ اللّهِ # إنَّك تَبْعَثُنَا فَنَنْزِلُ بِقَوْمٍ َ يُقِرُّونَنَا. فَمَا تَرَى؟ فقَالَ: إذَا نَزَلْتُمْ بِقَوْمٍ فَإنْ أمَرُوا لَكُمْ بِمَا يَنْبَغِى لِلضَّيْفِ فَأقْبَلُوا وَإَّ فَخُذُوا مِنْهُمْ حَقَّ الضَّيْفِ الَّذِى يَنْبَغِى لَهُمْ[. أخرجه الخمسة إ النسائي .

3. (3488)- Ukbe İbnu Âmir (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a dedim ki:
"Siz, bizi (sefere) gönderiyorsunuz. Bir yere vardığımız zaman, ahalisi ihtiyaçlarımızı görmezlerse ne yapmalıyız?" (Resûlullah bize) şu cevabı verdiler: "Bir kavme inince, onlar misafire davranılması gereken muameleyi size de yaparlarsa ikrâmlarını kabul edin. Aksi takdirde, misafire yapmaları gereken ikrâm kadarını onlardan (zorla da olsa) alın."[5]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis Tirmizî'nin rivayetinde birazcık farkla şöyle gelmiştir: "..Dedim ki: "Ey Allah'ın Resûlü! biz bir kavme uğruyoruz, onlar bizi misafir etmezler ve üzerlerinde bize karşı olan ağırlama vazifesini yerine getirmezlerse, biz de onlardan bunu almayalım mı?" Şu cevabı verdi:
"Eğer zorla almanızı gerektirecek kadar imtina ederlerse, zorla alın."
Tirmizî, hadisle ilgili olarak şu açıklamayı sunar: "Onlar gazve için sefere çıkıyorlardı. Yol esnasında bir kavme uğradıkları zaman, parayla satın alacak yiyecek bulamıyorlardı. İşte bunun için Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Onlar şayet [satmaktan] imtina edecek olurlar ve size de zorla almaktan başka

çare kalmazsa zorla alın" buyurmuştur. Hadis, bazı rivayetlerde bu şekilde müfesser (açıklanmış olarak) rivayet edildi."

2- Tirmizî'nin de açıkladığı üzere, "zorla alma" işi, Resûlullah devrinde, henüz beytu'lmal'in yani devlet hazinesinin kurulmadığı devirde, gazveye çıkan orduların erzakları tükendiği zaman takip edecekleri yolu göstermektedir. Resûlullah bu talimiyle, muzdar kalan ordunun yağmacılığa düşmesine meydan vermemiştir. Zira ağırlama çerçevesinde yapmaları gereken ikram kadarını alın, fazlasını değil, ma'nâsında bir talimat vermektedir. Ağırlama vazifesi de "bir gün"le sınırlandırıldığına göre, sefer halinde muzdar kalan ordunun, bulunduğu bölge ahalisinden zorla alabileceği miktar fevkalâde tahdid edilmiş olmaktadır.
Tirmizî, hadisi "Ehl-i zimmenin malından helâl olan miktar hakkında gelen rivayet" adını verdiği bir babta kaydeder. Böylece, gayr-ı müslim bile olsa, insanların malından ızdırar halinde zorla alma miktarı böylece tahdid edilmiş, yağmacılık yasaklanmış olmaktadır. Tirmizî'nin başlığına rağmen, şârihler hükmün müslümanlar için de aynı şekilde muteber olduğunu belirtirler.
Hattâbî başta olmak üzere bir kısım âlimler bu hükmün Resûlullah devrinin bidâyetleriyle kayıtlı olduğunu belirttikten sonra: "Bugün ise, ordunun erzakı beytü'lmal'a aittir, müslümanların malında hakkı yoktur"der. Daha önce de belirttiğimiz gibi, hadisin hükmünü mensuh kabul etmek hem usul yönünden hemde vak'a yönünden muvafık değildir. Günümüzde sefere çıkan İslâm ordusu şu veya bu sebeple muzdar kalsa, komutan eratını her halde telef olmaya veya vazifesini yapmasına imkân tanımayacak derecede açlığa terketmeyecek, bulunduğu mahalde sivil halk varsa, onlardan ihtiyacını görecektir. Sivil halk yardıma, parayla vermeye yanaşmazsa?.. Elbette ki zorla da olsa alacaktır. Belirtilen bu durumda zorla almayı Resûlullah'ın yasaklaması, eşyanın tabiatına zıt olurdu. Aynı hali tek başına olan bir yolcu içinde düşünebiliriz. Kendini helak olmaya mı terketsin, yardımdan kaçınan insanlardan zorla alsın mı? İşte Resûlullah'ın bu tabiî durumda irşadı ve rehberliği var: "Alınan miktar yağma ve hırsızlık mahiyetinde olmamalı, günlük ihtiyacın karşılanması ve ev sahibinin yapacağı ikrâm ölçüsünde olmalıdır."

Şu halde bu nebevî ölçü bugün de muteberdir, yarın da muteber olacaktır.[6]

3489- 4- وعن عوف بن مالك رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قُلْتُ: يَا رَسولَ اللّهِ، الرَّجُلُ أَمُرُّ بِهِ فَ يُقْرِينِى ثُمَّ يَمُرُّ بِى أفَأُجَازِيهِ قالَ:

بَلَ أقْرِهِ، وَرَآنِى رَثّ الثِيَابِ فقَالَ: هَلَ لَكَ مِنْ مَالٍ؟ قَلَتُ: مِنْ كَلَ المَالِ قَدْ أعْطَانِى اللّهُ تَعالى مِنْ ا"بِلِ وَالغَنَم قال فَلْيُرَ عَلَيْكَ]. أخرجه الترمذي وصححه. »الثِّيَابُ الرَّثُّة«: الخلقة الردية .

4. (3489)- Avf İbnu Mâlik (radıyallâhu anh) anlatıyor:
"Ey Allah'ın Resûlü dedim, ben bir adama uğrasam, o beni ağırlamasa, sonra o bana uğrasa ben ona yaptığını yapayım mı?"
"Hayır!"dedi, sen onu ağırla!"
Bir gün Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) beni eskimiş bir elbise içerisinde görmüştü.
"Senin malın yok mu (da böyle giyiniyorsun)?" diye sordu.
Allah bana deve, koyun, [sığır, at, köle] her maldan verdi!" dedim.
"Öyleyse buyurdular, üzerinde görülmelidir!"[7]

AÇIKLAMA:

Bu rivayet iki ayrı kısım ihtiva etmektedir: Birinci kısım misafir ağırlamakla ilgili. Burada Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), "sizi ağırlamaktan kaçınan kimseyi bile ağırlayın" ma'nâsında ifade-i kelâmda bulunarak misafirperverliğe teşvik buyurmaktadır. Bu meselede, kötü davranana iyi davranarak mukabele etme prensibi hatırlatılmaktadır. Esâsen, âyet-i kerime bunu her hususa şâmil olacak şekilde mutlak olarak vaz'etmiştir: "Kötülüğü en iyi ile sav.." (Mü' minûn 96).
İkinci kısım, kişinin zenginliğiyle mütenasib şekilde giyinmesiyle ilgili... Zengin kişi eski, pejmürde kıyafet taşımamalıdır. Bir rivayette: "Allah sana nimet vermişse, Allah'ın nimetinin ve ikrâmının eseri, üzerinde görülmelidir: فَاِذَا اَتَاكَ اللّهُ مَاً فَلْيُرَ اَثَرُ نِعْمَةِ اللّهِ عَلَيْكَ وَكَرَامَتِهِ buyrulmuştur.
Böylece Resûlullah: "Allah'ın sana çeşitli nimetleriyle lütuflarda bulunduğu ve dolayısıyla zengin olduğunun bilinmesi için yeni elbise giy" buyurmuş olmaktadır.
Begavî der ki: "Bu hadis, imkân olduğu takdirde, mübâlağaya kaçmadan yeni ve

temiz elbiselerle güzel giyinmenin meşru olduğunu takrir etmektedir." Âlimler, bazı hadislerin de tasrihatına dayanarak, elbise ile tefâhuru, dikkatleri çekecek kadar elbiseye itina göstermeyi mekruh addederler. Bunun Acemlere mahsus bir âdet olduğunu belirtirler. Ancak Aliyyu'l-Kârî, bu meselede Arapların Acemleri geçtiğini belirtir. Beyhakî'nin Ebu Hüreyre (radıyallâhu anh)'tan kaydettiği bir rivayette Aleyhissalâtu vesselâm elbisede iki şöhreti (dikkat çekiciyi) yasaklamıştır: Çok ince olmasıçok kalın olması, çok yumuşakçok sert olması, çok uzunçok kısa olması, ikisi ortası olmaktır, mutavassıd olmaktır."
Libasla ilgili geniş bilgi giyeceklerle ilgili (libas) bölümünde ele alınacaktır. Hususen Umumî Açıklama kısmında derli toplu bilgi verilecektir. (5233-5304. hadisler).[8]

3490 -5- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قالَ رسولُ اللّهِ #: اَلضِّيَافَةُ ثَثَةُ اَيَّامٍ. فَمَا سِوَى ذَلِكَ فَهُوَ صَدَقَةٌ[. أخرجه أبو داود .

5. (3490)- Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Misafirlik üç gündür. Bundan fazlası sadakadır."[9]

AÇIKLAMA:

1- Hadisin Ebû Dâvud'daki aslı daha uzundur. Hadis buraya kaydedilirken terkedilen kısımları daha önce geçti ise de, rivayeti mealen bütün halinde kaydediyoruz: "Kim Allah'a ve âhirete inanıyorsa misafirine ikrâm etsin. Onun câizesi bir gün ve bir gecedir. Misafirlik üç gündür. Bundan fazlası sadakadır. Ev sahibine sıkıntı verecek kadar ikâmet, misafire helâl değilir."

2- Hadis hakkında İbnu'l-Esîr, en-Nihâye'de şu açıklamayı sunar: "Yolcu üç gün misafir edilir. Birinci gün misafir için külfete katlanılır, iyilik ve ikramda elden geldiğince cömert davranılır. İkinci ve üçüncü günde ise, mevcut olun sunulur, evin âdetinin dışına çıkılıp ziyade bir ikrâmda bulunulmaz. Sonra ev sâhibi, misafire bir gün ve gece yetecek bir şeyler verir. Buna câize denir. Bu, yolcunun bir konaktan diğer bir konağa kadar yürümesine yetecek miktardır. Bundan

fazlası, sadaka ve iyiliktir, dilerse yapar, dilerse yapmaz. Hadis, misafirin üç günden fazla kalmasını mekruh addetmiştir, tâ ki ikâmeti ev sâhibine sıkıntı sebebi olmasın. Aksi takdirde sadaka, minnete ve ezâya dönüşür."[10]

-3491 -6- وَعَنْ أبي شريح العدوي رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قَالَ:]قال رسولُ اللّهِ #: مَنْ كَانَ يُؤمِنُ بِاللّهِ وَالْيَوْمِ اŒخِرِ فَلْيُكْرِمْ ضَيْفَهُ جَائِزَتَهُ. قالُوا: وَمَا جَائزَتُهُ يَا رسولَ اللّهِ؟ قال: يَوْمُهُ وَلَيْلَتُهُ، وَالضِّيَافَةُ ثَثَةُ أيَّام، وَمَا وَرَاءَ ذلِكَ فَهُوَ صَدَقَةٌ، وَ يَحِلُّ لَهُ أنْ يُقِيمَ عِنْدَهُ حَتّى يُؤْثِمَهُ. قالُوا: كَيْفَ يُؤْثِمُهُ؟ قالَ: يُقِيمُ عِنْدَهُ وَلَيْسَ لَهُ شَىْءٌ يُقْرِيهِ بِهِ[. أخرجه الستة إ النسائي.»الجائزةُ«: العطية. قال ا“مام مالك: يكرمه ويتحفه ويحفظه يوماً وليلة ويضيفه ثثة أيام.ومعنى »يؤثمه« يوقعه في ا“ثم .

6. (3491)- Ebû Şüreyh el-Adevî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim Allah'a ve âhirete inanıyorsa, misafirine "câize"sini ikrâm etsin."
Yanındakiler sordular:
"Ey Allah'ın Resulü! Câizesi de nedir?" Aleyhissalâtu vesselâm açıkladı:
"Bir gecesi ve gündüzüdür. Misafirlik üç gündür. Bundan fazlası sadakadır. Misafire, ev sahibini günaha sokuncaya kadar yanında kalması hoş değildir.
Tekrar sordular:
"Misafir ev sahibini nasıl günaha sokar?" Aleyhissalâtu vesselâm açıkladı:
"Adamın yanında ikâmet eder kalır, halbuki kendisine ikrâm edecek bir şeyi yoktur."[11]

AÇIKLAMA:

1- Hadisteki "iman"dan maksad kâmil imandır. "Yani "Kim kâmil ma'nâda Allah'a ve âhirete inanıyorsa" demektir. Yani misâfire gönlünden koparak

yapılabilen ikrâm, kişinin mükemmel bir iman sahibi olduğunun delillerinden biridir.

2- Âlimler, hadiste zikredilen "misafire ikrâm"ın güler yüz, tatlı söz ve üç gün yemek yedirmekle gerçekleşeceğini belirtir. İlk gün imkân nisbetinde genişçe ikram edilecek, diğer iki gün de külfete girmeden, tekellüfe yer vermeden ne varsa o ikrâm edilecektir.

3- Câize, ikrâm atâ ma'nâsına gelir. Misâfire ilk gün ve gecede yapılan ikrâm diğer günlerde yapılandan farklı olduğu için bu adı almıştır. Çünkü diğer iki günde mutad şeyler takdim edilecektir.
Nevevî der ki: "Müslümanlar misafir ağırlamanın meşruiyyeti ve onun İslâm'ın te'kid ettiği meseleler arasında yer aldığı hususunda icmâ ederler. Şâfiî Mâlik, Ebû Hanîfe merhumlar ve cumhur bunun sünnet olduğu hususunda müttefiktirler." Ahmed İbnu Hanbel ve Leys: "Bu, kırlarda ve köylerde yaşayanlara bir gün ve gece vacibtir, şehirlerde yaşayanlara değil." Cumhur, bu ve benzeri hadisleri istihbâb'a ve mekârim-i ahlâka hamletmiştir. Hattâbî ve bazılarının da bunu muzdar durumdakilere hamlettiklerini daha önce kaydetmiştik.

4- Misafirin ev sâhibini günaha sokması, çeşitli şekillerde olabilir. Misâfir üç günden fazla kalacak olsa, ev sahibi "Niye kalıyor?" diye gıybetini yapabilir. Onun sebebiyle, kendisine rahatsızlık verici bazı şeyler ârız olabilir, hatta misafir hakkında su-i zanna düşmesi de mümkündür. Hadiste, ev sahibinin misafire ikrâm edecek bir şeylerinin olmaması sebebiyle darlanacağı da belirtilmiştir.[12]

---

[1] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/295.

[2] Ebû Dâvud, Et'ime: 5, (3750); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/296.

[3] Ebû Dâvud, Et'ime: 5, (3751); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/296.

[4] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/296-297.

[5] Buhârî, Edeb: 85, Mezâlim: 18; Müslim, Lukâta: 17, (1727); Ebû Dâvud, Et'ime: 5, (3752); Tirmizî, Siyer. 32, (1589); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/298.

[6] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/298-299.

[7] Tirmizî, Birr: 63, (2007); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/299-300.

[8] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/300.

[9] Ebû Dâvud, Et'ime: 5, (3749); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/300.

[10] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/301.

[11] Buhârî, Edeb: 85, 31, Rikâk: 23; Müslim Lukata: 77, (48); Muvatta, Sıfatu'n-Nebiyy: 22, (2, 929); Ebû Dâvud, Et'ime: 5, (3748); Tirmizî, Birr: 43, (1968, 1969); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/301-302.

[12] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/302.

[MİZAH VE ŞAKALAŞMA BÖLÜMÜ](#)

[UMUMİ AÇIKLAMA](#)

MİZAH VE ŞAKALAŞMA BÖLÜMÜ

UMUMİ AÇIKLAMA

İslam dini, ölçü çerçevesinde kalınmak şartıyla mizah ve şakalaşmaya da yer verir. İslamî ölçüleri korumak kaydıyla yer verilen şaka ve mizah hem dinlendirici olur, hem de insanlar arasında muhabbet ve sevginin artmasına vesile olur. Şakaya yer vermemek ciddiyet olarak ifade edilirse de, her şeyin fazlası ifrattır ve hoş karşılanmaz. Yani somurtkanlar fazla sevilmez. Çok şaka, azdan daha kötü durumlara sebep olabilir.
Kısacası dinimiz şakayı tecviz etmiştir. Fakat ölçülü olmaya dikkat çekmiştir. Hadis kitaplarımızın hepsinde bu bahse yer verilir. Bazılarında Kitabu'l-Mizah adıyla müstakil bir bölümdür. Bazılarında Babu'l-Mizah diye bir bölümün tali bir başlığıdır. Nitekim görüldüğü üzere, Teysiru'l-Vüsul (ve bunun aslı olan el-Camiu'l-Usûl) müstakil bir bölüm yapmayı uygun görmüştür.
Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hayatında sıkça şakaya rastlanır. Hatta Hz. Enes: "Resulullah, çocuklarla şakalaşmada insanların en önde olanı" der. Kadın, erkek, kendisiyle temasta olanlara yaptığı şakalardan pek çok örneğe hadis kitaplarında rastlarız.
Resulullah şaka adabıyla ilgili uyarılarda da bulunmuştur. Mesela şakada yalana yer verilmemelidir. Şaka yoluyla başkası küçük duruma düşürülmemelidir. Ateşle, silahla korkutarak şaka yapılmamalıdır. Şaka caizse de ifrata gidilmemeli, hele hele insanları güldürmek meslek yapılmamalıdır vs.

* "Ben şaka yaparım ama sadece doğruyu söylerim."

* "Bir Müslümanın kardeşini korkutması helal değildir."

* "Kardeşinle münakaşa etme, (alaya alarak) onunla şakalaşma."

* "Başkalarını güldürmek için yalan söyleyene yazıklar olsun."

* "Kul, şaka da olsa yalan söylemeyi, doğru da olsa münakaşa etmeyi bırakmadıkça iyi bir mü'min olamaz."

* "Şaka da dahil yalan söylemeyene cennette bir köşk garanti ederim."

Resulullah'ın ashabı arasında şakalarıyla meşhur olanlar vardır. Ebu Hureyre, Nuayman, Abdullah İbnu Huzafe, Zeyd İbnu Sabit, Büreydetu'l-Eslemî hatta Hz. Ömer'in bile şakalarına rastlanır. Bunu büyük ölçüde Resulullah'ın müsamahasıyla izah edebiliriz. Esasen fıtrattan gelen bir mizac olan şakacılığa

Resulullah müdahale etmemiş, bazı kayıtlar beyan etmiştir. Şakacılığı ile en ziyade meşhur olan Nuayman (radıyallahu anh) Resulullah'a bile şaka yapmıştır. Anlattığına göre, Medine'ye turfanda veya iyi bir şey gelince onu veresiye alır. Resulullah'a "hediye" olarak getirir, ödeme zamanı gelince, Aleyhissalâtu vesselâm'a giderek "hediyesi"nin borcunu isterdi. Resulullah: "Sen onu bana hediye etmiştin ne oldu?" deyince: "Bu güzel şeyi sana layık gördüm, param olmadığı için böyle yaptım" derdi. Resulullah Nuayman'ı hep gülerek karşılar ve ona hiç kızmazmış. Hatta onunla karşılaşınca kendini gülmekten alamazmış. Nuayman'ın bir sefer sırasında kızdığı arkadaşı Süveybit'i "kölem" diye satması da onun meşhur şakalarından biridir.[1]

-5395 -1- عن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالُوا يَا رَسُولَ اللهِ، إنَّكَ لَتُدَاعِبُنَا. قَالَ: إنّي أقُولُ إلاّ حَقّاً[. أخرجه الترمذي .

1. (5395)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "(Ashab'tan birkısmı): "Ey Allah'ın Resulü! Sen bize şaka yapıyorsun!" demişlerdi.
"Şurası muhakkak ki (şaka da olsa) ben sadece hakkı söylerim!" buyurdular." [Tirmizî, Birr 57, (1991).][2]

AÇIKLAMA:

Şarihler, Resulullah'a, Ashab'ın: "Sen bize şaka yapıyorsun!" sözünü Aleyhissalâtu vesselâm'ın "Kardeşinle ne münakaşa yap, ne ona şaka yap, ne de yerine getirmeyeceğin vaadde bulun" sözü üzerine söylemiş olacağını belirtirler. Zira bu hadiste şaka yasaklanmaktadır.
Aleyhissalâtu vesselâm, Cenab-ı Hak tarafından, gerek sözleri ve gerekse davranışları hususunda hatadan korunmuş olma keyfiyetine istinaden, şaka sırasında da haktan, doğru söylemekten uzak olmayacağını belirtmiştir. Öyleyse, Resulullah'ın yasaklaması, şaka sırasında insanların bu kizbe, hataya düşme ihtimaline binaendir. Çünkü sapmalara karşı bir garantileri mevcut değildir.[3]

-5396 -2- وعن أنسٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]جَاءَ رَجُلٌ الى النَّبِيِّ # فقَالَ: يَا رَسُول اللهِ اِحْمِلْنِي

عَلى بَعِيرٍ. فقَالَ: إنِّى حَامِلَكَ عَلى وَلَدِ النَّاقَةِ. فقَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ مَا أصْنَعُ بِوَلَدِ النَّاقَةِ. فقَالَ: النَّبِيُّ # وَهَلْ تَلِدُ اِبِلَ إَّ النُّوقُ[. أخرجه أبو داود والترمذي وهذا لفظه .

2. (5396) Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir adam Aleyhissalâtu vesselâm'a gelerek:
"Ey Allah'ın Resulü! Beni bir deveye bindir!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm da: "Ben seni devenin yavrusuna bindireceğim!" dedi. Adam:"Ey Allah'ın Resulü, ben deve yavrusunu ne yapayım (ona binilmez ki!)" deyince Aleyhissalâtu vesselâm:
"Acaba deveyi deveden başka bir mahluk mu doğurur?" buyurdular." [Tirmizî, Birr 57, (1992); Ebu Davud, Edeb 92, (4998).][4]

AÇIKLAMA:

Deveye bindirmesini talep eden kimseye Aleyhissalâtu vesselâm: "Seni bir devenin yavrusuna bindireceğim" diyerek, yavru kelimesiyle zikre gelen manayı tevehhüm ettirdikten sonra, her devenin gerçekte bir başka deveden dünyaya geldiğine dikkat çekerek muhatabının şaşkınlığını giderir.
Hadis, insana bir söz işitince iyice düşünüp derinliğini, muhtevasını kavramadan reddetmemesi, itirazda acele etmemesi gerektiğini de göstermektedir.[5]

-5397 -3- وعنه رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أنَّ النَّبىَّ # قَالَ لَهُ: يَا ذَا ا ُذُنَيْنِ، يَعْنِي بِهِ أنَّهُ يُمَازِحُهُ[. أخرجه أبو داود والترمذي .

3. (5397)- Yine Enes (radıyallahu anh), Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, kendisine: "Ey Zü'l-üzüneyn (iki kulaklı)" diye hitap ettiğini, bu sözüyle şaka yapmayı kasdettiğini rivayet etmiştir." [Tirmizî, Birr 57, (1993); Ebu Davud, Edeb 92, (2005).][6]

-5398 -4- وَعَنْ أُسَيْدِ بْنِ حُضَيْرٍ:]أَنَّ رَجُ مِنَ ا ْنْصَارِ كَانَ فِيهِ مِزاحٌ!

فَبَيْنَمَا هُوَ يُحَدِّثَ ٱلقَوْمَ وَيُضْحِكَهُمْ إذْ طَعَنَهُ النَّبِيُّ # فِي خَاصِرَتِهِ بِعُودٍ كَانَ فِي يَدِهِ. فَقَالَ: أَصْبرنِى يَارَسُولَ اللّهِ. قَالَ: اصْطبرْ. فقَالَ: إنَّ عَلَيْكَ قمِيصاً وَلَيْسَ على قَمِيصٌ فَرَفَعَ النَّبِيُّ # قَمِيصَهُ فَاحْتَضَنَهُ وَجَعَلَ يُقَبِّلُ كَشْحَهُ، وَقالَ: إنَّمَا أرَدْتُ هذَا يَا رَسُولَ اللّهِ]. أخرجه أبو داود.»أصبرني« أى أقدني ومكّني من نفسك ‘قتصّ منك.و»الكشح« ما فوق شدّ ا‘‘زار من جانب البطن وهما كشحان .

4. (5398)- Useyd İbnu Hudayr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ensardan mizahçı bir zat vardı. (Bir gün yine) konuşup yanındakileri güldürürken Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) elindeki çubuğu (şaka yollu) adamın böğrüne dürttü. Bunun üzerine adam:
"Ey Allah'ın Resulü (canımı yaktınız). Müsaade edin kısas yapayım!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm da: "Haydi yap!" buyurdu. Adam:
"Ama üzerinde gömlek var, benim üzerimde yoktu (kısas tam olması için çıkarmalısınız)!" dedi.
Adamın talebi üzerine, Aleyhissalâtu vesselâm gömleğini kaldı(rıp böğrünü aç)tı. Adam, Resulullah'ı kucaklayıp böğrünü öpmeye başladı ve:
"Ben bunu arzu etmiştim ey Allah'ın Resulü!" dedi." [Ebu Davud, Edeb 160, (5224).][7]

-5399 -5- وعن عبدُاللّهِ بنِ السَّائِبِ بْنِ يَزِيدِ بْنِ السَّائِبِ عَنِ أبيهِ عَنْ جِدِّهِ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: َيَأْخُذَنَّ أَحَدُكُمْ عَصَا أَخِيهِ ِعِباً وَ جَادًّا وَمَنْ أَخَذَ عَصَا أَخِيهِ فَلْيَرُدَّهَا إلَيْهِ[. أخرجه أبو داود والترمذي .

5. (5399)- Abdullah İbnu's-Sabit İbni Yezid İbni's-Saib babası tarikiyle ceddi (Yezid İbnu's-Saib) (radıyallahu anh)'den anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Sizden kimse, ne şaka ne de ciddi olarak kardeşinin değneğini almasın. Kim kardeşinin değneğini almışsa hemen ona geri versin." [Ebu Davud, Edeb 93, (5003); Tirmizî, Fiten 3, (2161).][8]

AÇIKLAMA:

1- Müteakip hadis, bu hadisin bir başka veçhine benziyor veya Aleyhissalâtu vesselâm'ın bu hadisi söylemesine, şaka sebebiyle Ashab arasında vukua gelen bir korkma hadisesi sebep olmuştur.

2- Hattâbi bir şeyin şaka yoluyla ve ciddi olarak alınmasını şöyle açıklar: İade etmek maksadıyla alınırsa, bu şaka yoluyla olmaktır. İade etmemek maksadıyla alırsa bu ciddi alıştır.
Hadisin bir veçhinde "şakaciddiyet suretiyle" denmiştir. Bunu, Hattâbî "bidayette şaka niyetiyle alıp, sonradan iade etmemeye karar vermek" şeklinde izah eder.

3- Bu alışların yasaklanma sebebine gelince, ciddiyetle yani geri vermemek üzere alış bir nevi hırsızlıktır, böyle bir alışın yasak olacağı açıktır. Şaka yollu almanın yasaklanmasına gelince: Bunda bir fayda olmadığı gibi, çoğu kere malı almanda öfke meydana getirir ve ona eza verir. Halbuki, mü'minin başkasına eziyet vermesi caiz değildir. Öyleyse eziyete sebep olan davranışlardan kaçınılmalıdır.[9]

5400 -6- وعن ابن أبي لَيْلى قَالَ:]حَدَّثَنَا أصْحَابُ رَسُولِ اللهِ # أنَّهُمْ كَانُوا يَسِيرُونَ مَعَ رَسُولِ اللّهِ #، فَنَامَ رَجُلٌ مِنْهُمْ، فَانْطَلَقَ بَعْضُهُمْ الى حَبْلٍ كَانَ مَعَهُ فأخَذَهُ، فَفَزِعَ. فقَالَ #: َيَحِلُّ لِمُسْلِمٍ أنْ يُرَوِّعَ مُسْلِماً[. أخرجه أبو داود .

6. (5400)- İbnu Ebi Leyla anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Ashabı radıyallahu anhüm ecmainin bize anlattıklarına göre, onlar bir sefer yürüyüşünde idiler. (Bir konaklama sırasında) içlerinden biri uyurken, arkadaşı gidip ipini alır. Uyanınca ipini bulamayan zat (kaybettim diye) korkar. (Duruma muttali olan) Aleyhissalâtu vesselâm: "Bir Müslümana bir başka Müslümanı korkutmak helal olmaz!" buyurdular." [Ebu Davud, Edeb 93, (5004).] [10]

---

[1] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/209-210.

[2] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/210.

[3] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/210.

[4] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/211.

[5] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/211.

[6] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/211.

[7] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/212.

[8] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/212.

[9] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/212-213.

[10] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/213.

MUDARABE BÖLÜMÜ

UMUMİ AÇIKLAMA

MUDARABE BÖLÜMÜ

UMUMİ AÇIKLAMA

Teysir'in aslında Kırâz diye isimlendirilmiş olan bu bölümün ismini mudarebe diye değiştirdik. Çünkü kırâz kelimesi dilimizde bilinmez. Esasen kırâz da mudarebe demektir. Hicaz ulemasının kırâz dediği şeye Irak ulemâsı mudarebe demiştir.

Zürkânî'nin açıkladığı üzere, Irak uleması, kelimeyi "Yeryüzünde sefere çıktığınız zaman..." (Nisa 101) ve "Bir kısmınız, Allah'ın lütfundan rızkını aramak için yeryüzünde dolaşacak..." (Müzzemmil 20) ayetlerinden almıştır. Hadiste لَوْ جَعَلْتُهُ قِرَاضاً ibaresinin gelmiş olması da, bu tabirin Hicaz'da müsta'mel bir lügat olduğunu gösterir.

Mudarebe (kırâz) cahiliye devrinde cârî olan ticârî bir ortaklık çeşidi idi. İslam aynen benimsemiştir. Hatta Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) kendisine henüz peygamberlik gelmezden önce, Hz. Hatice (radıyallahu anhâ) ile mudarebede bulunmuştur. Tıpkı diyet gibi, bu tatbikat herkes tarafından rivayet edilmiştir. Meşruiyyetinde herhangi bir şüphe mevzubahis değildir.

Bu kısa açıklamadan sonra mudarebeyi kısaca: "Bir taraftan sermaye, diğer taraftan say ve amel (çalışma) olmak üzere akdedilen bir nevi şirket, ticârî bir ortaklık" diye tarif edebiliriz. Bu şirkette sermayeyi kullanıp çalışan ortağa mudarib denir.

İbnu Abdilberr: "Mudarebenin amel edilmiş olan bir sünnet olduğu hususunda ulema icma etmiştir" dedikten sonra, Hz. Ömer, Abdullah İbnu Ömer, Hz. Aişe, İbnu Mes'ud gibi büyük sahabilerin: "Yetimlerin mallarını ticarette çalıştırın, zekat yiyip tüketmesin" dediklerini ve onların, yetimlerin mallarını mudârebe usulüyle çalıştırdıklarını belirtir.[1]

-4990 -1- عن زيد بن أسلم عن أبيه قال:]خَرَجَ عَبْدُاللّهِ وَعُبَيْدُاللّهِ ابْنَا عُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنْهم في جَيْشٍ الى الْعِرَاقِ. فَلَمَّا قَفَ مَرّا
عَلى أبِي مُوسى ا٭شْعَرِيِّ رَضِيَ اللّهُ عَنْه وَهُوَ أمِيرُ الْبَصْرَةِ فَرَحَّب بِهِمَا وَسَهَّل. ثُمَّ قال: لَوِ أقْدِرُ لَكُمَا عَلى أمْرٍ أنْفَعُكُمَا بِهِ لَفَعَلْتُ؟ ثُمَّ قَالَ: بَلى، هَهُنَا مَالٌ مِنْ مَالِ اللّهِ أُرِيدُ أنْ أبْعَثَ بِهِ الَى أمِيرِ الْمُؤْمِنينَ فاسْلِفَكُمَاهُ، فَابْتَاعَا بِهِ

مِنْ مَتَاعِ الْعِرَاقِ ثَمَّ تَبِيعَانِهِ بِالْمَدِينَةِ، فَتُؤَدِّيَانِ رَأسَ الْمَالِ الى أمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ وَيَكُونُ لَكُمَا الرِّبْحُ. فقاَ: وَدِدْنَا، فَفَعَلَ. وَكَتَبَ الى عُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنْه أنْ يَأخُذَ مِنْهُمَا الْمَالَ. فَلَمّا قَدِمَا بَاعَا فأرْبَحَا فَلَمَّا دَفَعَا ذلِكَ الى عُمَرَ، قَال: أَلِكُلِّ الْجَيْشِ أَسْلَفَ مِثْلَ مَا أَسْلَفَكُمَا. أدِّيَا الْمَالَ وربْحَهُ. فأمَّا عَبْدُاللّهِ فَسَكَتَ، فأمَّا عُبَيْدُاللّهِ فقَالَ: مَا يَنْبَغِي لَكَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ هذَا؛ أرَأيْتَ لَوْ نَقَصَ الْمَالُ أوْ هَلَكَ ضَمَنَّاهُ. فقَالَ: أدِّيَا الْمَالَ وَرِبْحَهُ فَسكَتَ عَبْدُاللّهِ. فَرَاجَعَهُ عُبَيْدُاللّهِ فقَالَ رَجُلٌ مِنْ جُلَسَائِهِ: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ؛ لَوْ جَعَلْتُهُ قِراضاً؟ فَقَالَ: عُمَرُ قَدْ جَعَلْتُهُ قراضاً، أدِّيَا الْمَالَ وَرِبْحَهُ. فَسَكَتَ عَبْدُاللّهِ فَأخَذَ رَأسَ الْمَالِ وَنِصْفَ رِبْحِهِ. وَأخَذَ عَبْدُاللّهِ وَعُبَيْدُ اللّهِ نِصْفَ رِبْحِ الْمَالِ]. أخرجه مالك .

1. (4990)- Zeyd İbnu Eslem (radıyallahu anh) babasından naklen anlattığına göre, "Ömer İbnu'l-Hattab'ın iki oğlu Abdullah ve Ubeydullah (radıyallahu anhümâ), Irak'a giden bir orduya katılıp sefere çıktılar. Bu seferde, Basra emîri olan Ebu Musa el-Eş'arî (radıyallahu anh)'ye uğradılar. Ebu Musa onlarla merhabalaşıp, kolaylık diledikten sonra:

"Size faydası dokunacak bir şey yapabilmeyi ne kadar isterdim!" dedi ve az sonra hatırladı: "Evet evet! Şurada Allah'ın malından mal var. Onu Emîrü'lmü'minîn (Hz. Ömer)'e göndermek istiyorum. Ben onu size karz olarak vereyim. Siz onunla Irak mallarından satın alın, sonra da Medine'de satın. Sermayeyi emîru'lmü'minîn'e ödeyin, kâr da sizin olsun!" dedi. Abdullah ve Ubeydullah:

"Bunu yapmak isteriz" dediler ve yaptılar. Ebu Musa, Hz. Ömer (radıyallahu anhümâ)'e onlardan malı almasını yazdı.

Medine'ye geldikleri vakit malı sattılar, kâr ettiler. Parayı Hz. Ömer'e verdikleri zaman:

"Ebu Musa, her askere size yaptığı gibi borç veriyor mu?" diye sordu. Oğulları, "Hayır!" dediler. Bunun üzerine Hz. Ömer:

"Emîru'lmü'minînin iki oğlu olduğunuz için borç vermiş. (Olmaz böyle şey!) Sermayeyi de, kârı da getirin!" diye gürledi. Abdullah sükût etti. Ubeydullah ise:

"Ey Emîru'lmü'minîn, bu davranış sana yakışmaz! Eğer bu sermaye noksanlaşsa veya kaybolsa idi, biz tazmin edecektik" dedi. Fakat Hz. Ömer:

"Kârı da getirin!" diye ısrar etti. Abdullah yine sesini çıkarmadı. Ubeydullah

(önceki söylediklerini tekrar ederek) karşılık verdi. Bunun üzerine Hz. Ömer'in meclis arkadaşlarından bir adam:
"Ey Emîru'lmü'minîn! Bunu mudarebe saysan!" teklifinde bulundu. Hz. Ömer de:
"Evet, onu mudarebe kıldım!" deyip, sermayeyi ve kârın yarısını aldı. Abdullah'la Ubeydullah da diğer yarısını aldılar." [Muvatta, Kıraz 1, (2, 687, 688).][2]

-4991 -2- وعن العء بن عبدالرحمن عن أبيه عن جده:]أنّ عُثْمَانَ بْنَ عَفَّان: أعْطَاهُ مَاً قَراضاً يَعْمَلُ فيهِ عَلى أنّ الرِّبْحَ بَيْنَهُمَا[. أخرجه مالك .

2. (4991)- Alâ İbnu Abdirrahman babası vasıtasıyla dedesi (Yakup el-Medenî)'den naklediyor: "Osman İbnu Affan kendisine, çalıştırması için, mudarebe olarak mal verdi ve kâr ikisinin oldu." [Muvatta, Kırâz 2, (2, 688).][3]

AÇIKLAMA:

1- Sermaye birinden, onu çalıştırıp ticaret yapma işi bir diğerinden olmak suretiyle teşkil edilen ve mudarebe (veya kıraz) denilen ticarî şirkete Ashab'tan iki örnek görmekteyiz. İmam Malik, bunları, mudarebeye sahabe devrinden örnek göstermek maksadıyla kaydetmiş olmalıdır. Çünkü bu meseleye ayet ve merfu sünnette rastlanmaz.

2- Hz. Ömer (radıyallahu anh), Ebu Musa'nın davranışından, kendi çocuklarına hususi muamele ile kayırma gördüğü için devlet malıyla elde edilen kârı da hazineye almak istiyor. Ancak Ubeydullah, bunu borç olarak almış olduklarını, kaybı veya ziyana uğraması halinde tazmin edeceklerini, dolayısıyla kârının kendilerinin olması gerektiğini istidlal ediyor. Zürkânî, Ubeydullah'ın, babasına yaptığı itirazın ukuk ve saygısızlık olmadığını, dolayısıyla bu itiraz ve ihticacda ne babalık ne de halifelik hakkına bir halel gelmediğini belirtir. "Nass olmayan yerde ihticaca cevaz vardır" der.

3- Meseleyi çözüme kavuşturan zatın Abdurrahman İbnu Avf (radıyallahu anh) olduğu belirtilmiştir. O, kendisine sorulmadan fetva vermiş ve fetvası kabul görmüştür. Bu kabul, Hz. Ömer'in müdarebe tarzındaki şirketin meşruluğunu

te'yid etmesi demektir. Hâdisenin birçok sahabenin hayatta oldukları bir zamanda cereyan etmesi, buna herhangi bir itiraz da gelmemesi mudarebenin meşruluğuna delil kabul edilmiştir.

* Bazı alimler: "Bu muamele İslam'da ilk mudarebedir" demiştir. Bazıları da bunun değil, bir başka hâdisenin ilk olduğunu söyler. Şöyle ki: Hz. Ömer, ticaretten anlamayan kimseleri çarşıdan çıkarır. Bunlar arasında Ya'kub Mevla'l-Huraka da vardı. Onun halini yakinen bilen Hz. Osman (radıyallahu anh) kendisine sermaye verip çarşıya oturtur ve ortak olarak ticaret yaptırır. İşte bu hâdisenin ilk mudarebe örneğini teşkil ettiği de söylenmiştir. [4]

---

[1] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/213.

[2] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/214-215.

[3] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/215.

[4] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/215-216.

MÜSÂBAKA VE ATICILIK BÖLÜMÜ

(Bu kitap iki fasıldır)

*

BİRİNCİ FASIL

MÜSÂBAKA VE ATICILIGA ÂİT HÜKÜMLER

*

İKİNCİ FASIL

ATIN VASIFLARIYLA İLGİLİ HADİSLER

UMUMÎ AÇIKLAMA

İslam, bazı sportif meşguliyetlere fazlasıyla ehemmiyet vermiştir. Ancak günümüzün spor anlayışıyla İslam'ınkini iltibas etmemek gerekir. Herşeyden önce her ikisinin gayeleri farklıdır. İslam, sporu askerî antrenman olarak değerlendirir. Meşru addettiği sportif faaliyetlerin hepsini bu açıdan yorumlamak, îzah etmek mümkündür. Meseleyi tersinden alırsak şu netice çıkar: Askerî antrenman olarak değerlendirilemeyecek meşguliyetler İslam açısından meşru olmaz, oyalanma veya oyalama, aldanma veya aldatılma vasıtaları olur. Bu açıdan akl-ı selim ile düşünülecek olunca "spor" adı takılan nice meşguliyetlerin bir aldatmaca ve zaman öldürme vasıtası olduğu kolayca anlaşılır. Hele sportif takımlardan birini tutmanın, bunların meselelerini takip edip münakaşasına zaman ayırmanın sporla uzaktan yakından ilgisi olmadığı gibi, ebedî bir hayatı kazanmak üzere dünyaya gönderildiğine inanan mü'minlerin hayat felsefesine taban tabana zıttır. O'nun inancına göre insan, ömrü kısa, vazifesi çok bir misafirdir, sırtında emânet-i kübrâ vardır. O, mahdut olan ömür sermayesini, dünya ve âhirete faydası olmayan fuzûlî ve abes şeylerle heder etmeye me'zun değil, bilakis, cuma günü, Ramazan ayı, Kadir gecesi ve saat-i icâbet gibi Allah indinde kıymeti fazla olan vakitleri değerlendirme gayretine düşmek suretiyle hayatını bereketlendirmeye mahkumdur.
Evet, ebedî hayatını kurtarma endişesini taşıyan mü'minin günümüzde mühim vartalarından (risklerinden) biri, müzmin bir hastalık halinde yaygınlaştırılan bu sahte "spor" aldatmacasıdır. Bu mesele üzerinde ciddi şekilde düşünmek gerekiyor. Hissiyattan, peşin hükümden uzak olarak, iman gözlüğüyle meseleye eğilip, aklın, sağ duyunun hükmüyle kesin bir karar ve tavır ortaya koymak gerekmektedir.
Teysîr'in bu bahse almış olduğu hadisler, meseleye İslamî yaklaşımda yardımcı olacaktır. Biz, bu mevzunun ehemmiyetine binaen, 2218 numaralı hadisten sonra, çocukların hayatında spora tekabül eden "Oyun"la ilgili uzunca bir tahlilimizi dercedeceğiz. Oradaki açıklamalar ve kaydedilecek bazı ziyâde hadislerden de anlaşılacağı üzere, burada gerçek spora tavır almak diye birşey mevzubahis değil. Bilakis dinimiz buna teşviklerde bulunmuştur. İslam, aldatıcı boş oyalamacıları kapı dışarı etmiştir.[1]

BİRİNCİ FASIL

Müsâbaka ve Atıcılıkla İlgili Hükümler

-1- عن أبِى هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قال رسول الله #: َ سَبَقَ إ ًّ في خُفٍّ أوْ حَافِرٍ أوْ نَصْل[. أخرجه أصحاب السنن.والمراد »بالخُفِّ« ا“بل. و »بِالحَافِرِ« الخيل. و »بِالنَّصْلِ« السهم. »وَالسَّبقُ« بفتح الباء: الجُعْلُ، وبإسكانها مصدر سبقت أسبق سَبْقاً .

1. (2209)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Şu üç şeyde armağan vardır: Deve yarışı veya at yarışı veya ok yarışı."[2]

AÇIKLAMA:

1- Hattâbî: "Hadis, mükafaat ve armağanın bu üç şeyde yapılacak yarış sonunda verilmesinin uygun olacağını belirtmektedir" der. Böyle olunca Resûlullah başka çeşit yarışlar yapıp kazananlara armağan verilmesini tecviz etmemekte, helâl addetmemektedir.

2- Hadisin metninde at, deve, ok tabirleri geçmez; ata "tırnaklı", deveye "mestli", ok'a da "demirli" manalarına gelen kelimelerle işaret edilir. Âlimler bu tabirlerden maksadın at, deve ve ok olduğunu belirtmekten başka bu mânayı ifade edecek başka yarışların da helâl olacağını belirtirler. Sözgelimi Bagavî, Şerhu's-Sünne'de: "At mânasına katır ve merkeb de girer; deve mânasına fil de girer, çünkü bu savaşta deveye ihtiyaç bırakmaz" der. Bazı âlimler ayakla yapılacak koşu yarışı ile taş (gülle) atılarak yapılacak müsâbakayı da buraya dahil etmiştir. Bu müsâbakaların "düşmanla savaşmaya hazırlık olmaları" sebebiyle armağan vermenin câiz olduğunu âlimler belirtir. Ortaya konan armağan, cihâda teşvik unsuru olmaktadır.
Said İbnu'l-Müseyyeb, harp hazırlığına girmeyen veya cihad için kuvvet kazanmaya yardımcı olmayan kuş, güvercin vs. ile yapılacak yarışlarda armağan

almayı kumar ve haram olarak değerlendirmiştir. İbnu'l-Müseyyeb'ten taş atma hakkında sorulunca, "Bunda bir beis yok" demiştir.[3]

-2- وعن ابن عمر رَضِـيَ اللّهُ عَنْهما قال:]كانَ رسولُ اللّهِ # يُضَمِّرُ الخَيْلَ يُسَابِقُ بِهَا[. أخرجه أبو داود .

2. (2210)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) atı antremana tâbi tutar, (sonra da) onunla yarışa katılırdı."[4]

AÇIKLAMA:

1- Antrenman diye çevirdiğimiz kelimenin aslı idmâr veya tadmîr'dir. Bu, atın kuvvetlenmesi için hususî bir beslenme rejimi uygulamaktır. Buna göre, önce bol gıda verilerek at şişmanlatılır ve güçlendirilir. Sonra yemi tedricen azaltılır. Bir odaya sokulup üzerine çul sarılır. Hayvan ısınır ve terler. Teri tamamen kuruyunca hayvanın eti hafifler ve koşmaya güç kazanır. İşte bu muameleye idmâr denmektedir.

2- Hadis, cahiliye devrinden beri atlara uygulanan idmârın meşruiyyetine delil olmaktadır.[5]

-3- وعنه رَضِـيَ اللّهُ عَنْه قال:]سَبَّقَ رسولُ اللّه # بَيْنَ الخَيْلِ وَفَضَّلَ الْقَرْحَ في الغَايَةِ[. أخرجه أبو داود .

3. (2211)- Yine İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) atlar arasında yarışma yaptırdı. Hedefte, beş yaşına basanları tafdîl etti."[6]

-4- وعنه رَضِـيَ اللّهُ عَنْه قال:]أجْرَى رسولُ اللّهِ # مَا ضَمَّرَ مِنَ الخَيْلِ مِنَ الحَفْيَاء إلى ثَنِيَّةِ الْوَدَاعِ، وَمَا لَمْ يُضَمِّرْ مِنَ الثَّنيةِ إلى

مَسْجِدِ بَنِى زُرَيْقٍ]. أخرجه الستة .

4. (2212)- Yine İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), antrenmanlı atı el-Hafya'dan Seniyyetu'l-Vedâ'ya kadar koşturdu. Antrenmanlı olmayanı da Seniyyetü'l-Vedâ'dan Benî Zürayk Mescidi'ne kadar koşturdu."[7]

AÇIKLAMA:

1- Antrenman (idmâr veya tadmîr) ile ne kastedildiğini 2210 numaralı hadiste açıkladık.

2- Resûlullah, antrenmanlı atların koşu hedefleri ile antrenmansız atların koşu hedeflerini farklı tutmuştur. Zira Süfyan-ı Sevrî'nin belirttiği üzere el-Hafya ile Seniyyetü'l-Vedâ'nın arası beş veya altı mil olduğu halde, Seniyye ile Mescid-i Zürayk'ın arasında bir mil civarında bir mesafe mevcuttur.

3- Bu rivayetin bazı vecihlerinde, İbnu Ömer'in bu müsâbakaya iştirak ettiği belirtilir. Bunun, râvilerce ilave edilen bir derc olabileceği de söylenmiştir. Hadisin bir başka vechinde İbnu Ömer'in: "Ben yarışçılar arasında idim, atım beni bir duvardan atlattı" açıklaması o yarışların engelli, ciddi yarışlar olduğunu gösterir.

4- Hadis, müsâbaka yapmanın meşru olduğunu, abes bir iş olmayıp, düşmana karşı savaşta aranan maksadların kazanılmasına götüren makbul bir riyazet olduğunu ifade eder. Bu rivayetle elde edilen marifetten, ihtiyaç anında istifade edilecektir. Öyle ise, müsâbaka, duruma göre mübah ve hatta müstehab bir ameldir. Kurtubî: "At vs. hayvanlar üzerinde yapılacak müsâbakanın cevazında alimler ihtilaf etmez. Ok yarışları, silah kullanma yarışları da böyle zîra bütün bunlarda harb için hazırlık vardır" demiştir.

5- Hadisten ayrıca, müsâbakalarda başlama ve bitme noktalarını önceden belirtmenin müstehab olduğu görülmektedir.

6- İbnu Hacer der ki: "Ulema, herhangi bir karşılık (armağan) mevzubahis olmadan yapılacak müsâbakanın cevazında icma eder." Ancak, İmam Mâlik ve Şafiî (rahimehumullah) bunu, mestli (deve, fil), tırnaklı (at, katır, merkeb) ve demirli (ok, mızrak...) olanlarla sınırladılar. Bazı âlimler bu cevazı da "at"la

kayıtlarken, Atâ; herşeye teşmil eder.

Âlimler, armağanı câiz görmekte de ittifak ederler, ancak: "Bunu, müsâbakaya iştirak edenlerin dışında birinin vermesi şartıyla" derler. Sözgelimi, müsâbakada atı bulunmayan imam gibi. Cumhur bazı kayıtlarla, armağanın müsâbakaya iştirak eden iki taraftan birinden olmasını da câiz addetmiştir. Ulemânın câiz görmediği armağan, kumar mânası giren armağandır. O da şöyle olur: Her iki taraf da kazanana vermek üzere armağan koyar. Kazanan ikisini de alır. İşte bu, haramdır. Bu husus, müteakip hadiste genişçe açıklanacaktır.

7- Hadis, müsâbakanın binilen atlarla olacağını da belirtir. Yani üzerinde binicisi olmayan, boş atları salmak suretiyle yapılan yarış caiz değildir.

8- Hadis, belli bir maksada mebnî olarak ihtiyaç halinde, hayvana eziyet veren acıktırma, koşturma gibi bazı muamelelerin yapılabileceğine delildir.

9- Mahlukâtı kendi gerçek yerine koymak gerekir. Nitekim Resûlullah, antrenmanlı atlarla, antrenmansız atları birbirinden ayırdı. Her ikisini de hallerine uygun mesafede ayrı ayrı koşturdu. Aksi halde birisi yorulmuş olacaktı. [8]

-5- وعن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قال رسول اللّه #: مَنْ أدْخَلَ فَرَساً بَيْنَ فَرْسَيْنِ وَهُوَ َ يَأمَنُ أنْ يُسْبَقَ فَلَيْسَ بِقِمَارٍ، وَمَنْ أدْخَلَ فَرَساً بَيْنَ فَرَسَيْنِ وَقَدْ أمِنَ أنْ يُسْبَقَ فَهُوَ قِمَارٌ[. أخرجه أبو داود .

5. (2213)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim, iki at arasına, geçeceğinden emin olunmayan bir üçüncü at dahil ederse, bu kumar olmaz. Kim de geçeceğinden emin olunan atı dahil ederse bu kumar olur."[9]

AÇIKLAMA:

1- Şârihlerden Tîbî ve İbnu Melek, hadisi, tercümede kaydedildiği şekilde anlamışlardır: İki koşu atının arasına sokulan üçüncü atın kazanacağı önceden

anlaşılırsa bu yarış câiz değildir, bu bir nevi kumardır. el-Muzhir: "Muhallil"in (araya giren üçüncü atlının), diğer iki yarış atına denk veya yakın koşu yapan bir at üzerinde olması gerekir. Eğer bu üçüncü atlı (muhallil), diğer iki atı geçeceğini önceden kesinlikle bildiği bir koşu atı üzerinde ise bu câiz olmaz, onun varlığı, yokluğu gibidir. Şayet diğer iki atı geçeceğini veya geçileceğini yakînî bir şekilde bilmiyor idiyse o zaman koşuya katılması câiz olur.

2- Kazanana verilecek armağan hususunda Bagavî, Şerhü's-Sünne'de şunu kaydeder: "Müsâbakada armağana gelince, eğer imam tarafından veya halktan biri tarafından, birinci olana verilmek üzere belli bir armağan konmuş ise bu câizdir, öne geçen buna müstehak olur. Eğer armağan yarışçılardan biri tarafından konur ve bunu koyan diğerine: "Eğer beni geçersen, sana şu malı vermek bana borç olsun, şayet ben seni geçecek olursam senden hiçbir şey istemiyorum" derse bu da câizdir. Fakat her ikisi de mal koyup, birbirlerine: "Ben kazanacak olursam sen bana şu kadar borçlanacaksın, sen kazanacak olursan ben sana şu kadar borçlanacağım" diyerek anlaşsalar, bu câiz olmaz. Bu son durumda, ikisinin arasına bir üçüncü yarışcı (muhallil) girer ve birinci olursa, bu ortaya konan her iki armağanı da alır, kaybederse kendisine bir ödeme yapması gerekmez. Görüldüğü üzere, iki taraf arasında yapılmış olan gayr-ı meşru bir yarış akdi muhallilin araya girmesiyle meşruiyet kazanmış, kumar olmaktan çıkmıştır. Zîra kumarın özü, oyunda kişinin kazanma veya kaybetme durumlarında olmasıdır, ama üçüncü şahıs araya girince bu mâna kalkıyor. Şayet, muhallil evvel gelir, diğer yarışçı birlikte veya peşpeşe gelirlerse muhallil her iki armağanı da alır, iki yarışçı birlikte aynı anda gelir, muhallil arkadan gelirse kimse bir şey alamaz. İki yarışçıdan biri önce gelir onu muhallil takip ederse muhallil ikinci yarışçıyla birlikte gelse de, sonra gelse de birinci gelen, kendi koyduğunu korur, ikinci yarışcının koyduğunu da alır. Muhallil iki yarışçıdan biriyle beraber gelir sonra da ikinci yarışcı gelirse, iki birinci, sona kalanın koyduğu armağanı paylaşır." (Aliyyü'l-Kârî'nin Mirkât'ından.)[10]

-6- وعن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]كانَ للنَّبىِّ # نَاقَةٌ تُسْمَّى الْعَضْبَا َ تُسْبَقُ فَجَاءَ أعْرَابِىٌّ عَلى قُعُودِ فَسَبَقَهَا فَشَقَّ ذلِكَ عَلى المُسْلِمِينَ. فقَالَ #: حَقٌّ عَلى اللّهِ أنْ َ يَرْتَفِعَ شَىْءٌ مِنَ الدُّنْيَا إ ّ وَضَعَهُ[. أخرجه البخارى وأبو داود والنسائى .

6. (2214)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Adbâ adında bir devesi vardır. Bu bütün yarışları kazanırdı. Bir gün binek devesi üzerinde bir bedevi geldi ve yarışta Adbâ'yı geçti. Bu durum Ashâb'ın ağrına gitti. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), üzüntülerini yüzlerinden okuyunca şu açıklamayı yaptı:"

Yeryüzünde, yükselttiği herşeyi arkadan alçaltmak Allah üzerine bir haktır."[11]

AÇIKLAMA:

1- Binek devesi diye tercüme edilen kelime kaûd'dur. Araplar binilecek yaşa gelen develere bu ismi vermişlerdir. En az iki yaşında kaûd olabilir. Altı yaşına kadar artık kaûd denir. Altıya basınca cemel denmektedir. Kaûd, erkek deveye denmektedir, dişiye kalûs denmiştir.

2- Adbâ, Resûlullâh'ın devesinin adıdır, kulağı kesik veya kulağı yarık mânalarına gelir. Resûlullah'ın bir de Kasvâ adında devesi vardır. Âlimler ikisi aynı deve mi, farklı farklı develer mi ihtilaf ederler. Bazıları: "Aynı devedir, Kasvâ, Adbâ, Ced'â diye isimleri vardır" diye hükmetmiştir.
İbnu Hacer hadisten şu nüktelerin çıktığını belirtir:

* Binmek ve üzerinde müsâbakaya katılmak için deve beslenmesi.

* Dünyaya karşı zühd var, zîra onda her yüksekliği alçalma takip edeceğine işaret edilmiş, dünyaya ait her kemâlin nâkıs olduğu belirtilmiştir.

* Tevazuya teşvik, övünmeme, iftiharı terke davet var.

* Resûlullah'ın güzel ahlak ve tevâzusu gözükmektedir.

* Ashâb'ın gönlünde Resûlullâh'ın büyüklük ve azameti anlaşılmaktadır.

* Müsâbakanın câiz olduğu ifade edilmektedir.

* Dünyayı alçaltmak Allah'ın değişmez bir kanunudur.

* Her akıl sahibinin dünya hususunda ölçülü olması, onu kazanma yarışında itidali, meşru sınırlara riayeti elden bırakmaması gerekir.

* Taberî demiştir ki: "Tevazuda hem dînî hem dünyevî maslahat var. Zîra, insanlar dünyada onu istimal etseler, aralarındaki kin ve buğz zail olur, gösteriş

ve tefâhur yorgunluğundan âzad olup sükûna kavuşurlar."[12]

-7- وعن فُقَيْمَ اللخمى قال:]قُلْتُ لِعُقْبَةَ بن عَامِرٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهما: تَخْتَلِفُ بَيْنَ هذَيْنِ الْغَرَضَيْنِ وَأنْتَ شَيْخٌ كَبِيرٌ وَيَشُقُّ عَلَيْكَ. فقَالَ: لَوْ كَمْ سَمِعْتُهُ مِنْ رسولِ اللهِ # لَمْ أعَانِهِ، سَمِعْتُهُ يَقُولُ: مَنْ تَعلَّم الرَّمْىَ ثُمَّ تَرَكَهُ فَلَيْسَ مِنَّا أوْ قَدْ عَصَى[. أخرجه مسلم.»ومعناه« الشئ مقاساته ومبسته .

7. (2215)- Fukaym el-Lahmî anlatıyor: "Ukbe İbnu Âmir (radıyallâhu anh)'e dedim ki: "Sen yaşlanmış bir ihtiyar olduğun halde bu iki hedef arasında gidip geliyorsun, artık bu sana meşakkat veriyor olmalı."
Bana şu cevabı verdi:
"Eğer Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan işittiğim bir söz olmasaydı kendimi bu sıkıntıya atmazdım. Efendimizin şöyle söylediğini işittim:
"Kim atıcılık öğrenir ve sonra brakırsa o bizden değildir - veya: asi olmuştur.-" [13]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadislerinde Efendimiz, gençliğinde, atış yapmayı öğrenip sonradan bırakıverenleri tehdit etmektedir. Münâvî şu açıklamayı sunar: "Atış yapmasını bilmede dini müdâfaa ve düşmanı bertaraf etme ehliyeti vardır. Cihâd vazifesi bu sayede îfâ edilir. Unutacak kadar terkedilmesi halinde, kendisine terettüp eden vazifeyi yerine getirmesi mümkün olmaz. Tehdiddeki şiddet bu terkin haram olduğunu ve hatta büyük günah olduğunu ifade eder. Ancak Şafiî mezhebinde bu mekruhtur. İbnu Salâh, ok atmanın kılıç kullanmaktan efdal olduğuna hükmetmiştir. Zîra, her birinin fazileti, masiyet ehline karşı, ehl-i taate kazandırdığı güç ve kuvvete bağladır. Bu hususta atış daha üstündür.

2- Hadiste geçen "bizden değildir" sözü kâfir oldu mânasına gelmez, "bizim yolumuzda değildir", "bizim sünnetimiz üzerine değildir" demektir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) pekçok merdud ahlakı bu ve benzeri bir tabirle

reddetmiştir: "Kim (musibet karşısında) yanaklarına vurarak, üstünü başını yırtarak dövünürse ve cahiliye duasıyla dua ederse bizden değildir"; "Kim bizi aldatırsa bizden değildir" hadislerinde olduğu gibi. Bu davranışların zemmedildiği açıktır, ancak ulemâ bunu tekfir anlamamıştır.[14]

-8- وعن عقبة بن عامر رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قال رسول اللّه #: إنَّ اللّهَ لَيُدْخِلُ بِالسَّهْمِ الْوَاحِدِ ثَلَثَةَ نَفَرٍ الجَنَّةَ: صَانِعَهُ يَحْتَسِبُ في صَنْعَتِهِ الخَيْرَ، والرَّامِىَ بِهِ، وَالمُمِدَّ بِهِ[.

8. (2216)- Ukbe İbnu Âmir (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Allah tek bir ok sebebiyle üç kişiyi cennete koyar:

1- Onu yapan; yeter ki bunu hayır maksadıyla yapsın.

2- Atan.

3- Atana ulaştıran."[15]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), oku yapanın sevaba nâil olmasını niyetine bağlamıştır: Hayırda yani Hak yolunda cihadda kullanılmak niyetiyle yapmış olmak. Bundan şu anlaşılır. Sırf ticaret metâ'ı olarak veya hayır dışı bir maksadla yapılan oktan sevab umulamaz.
Keza, sarih olarak zikredilmemiş olsa da "atan" ve "atana ulaştıran" ların sevabları da hayır niyetlerine bağlı olmalıdır. Hayır dışı maksadlarla bu amellerin sevab getirmeyeceği, bilakis vebale sebep olacağı açıktır.

2- Bu hadisle Resûlullah'ın bütün bir harp sanayiine teşvik ettiğini söyleyebiliriz. Zîra günümüzde "atma" deyince artık ok anlaşılmaz. Füzeler, balistik ve nükleer başlıklı mermiler vs. hatıra gelir. Bunların hammaddesi, îmâli, nakli, depolanması, ihtiyaç ânında atılması pekçok yan hizmetleri gerektirir, maddî güç gerektirir. Doğrudan veya dolaylı olarak bu üç hizmetin (yani yapmak, atmak, taşımak) gerçekleşmesinde katkıda bulunan herkes

niyetine göre sevap sahibi olacaktır. [16]

-9- وفي رواية:]وَمُنَبِّلَهُ، وَارْمُوا، وَارْكَبُوا، وَأنَّ تَرْمُوا أحَبُّ إلَيَّ مِنْ أنْ تَرْكَبُوا، كُلُّ لَهْوٍ بَاطِلٌ: لَيْسَ مِنَ اللَّهْوِ مَحْمُودٌ إَّ ثَثٌ: تَأدِيبُ الرَّجُلِ فَرَسَهُ، وَمُعَبَتُهُ أهْلَهُ، وَرَمْيُهُ بَقَوْسِهِ وَنَبْلِهِ فَإنَّهُمَّ مِنَ الحَقِّ، وَمَنْ تَرَكَ الرَّمْى بَعْدَ مَا عَلِمَهُ رَغْبَةً عَنْهُ فإنَّهَا نِعْمَةٌ تَرَكَهَا، أوْ قَالَ كَفَرَهَا[. أخرجه أصحاب السنن، وهذا لفظ أبى داود.»وَالمُنَبِّلُ« الذي يناول الرامى النّبْلَ ليرمى به، وهو الممِدُّ به.وقوله »كَفَرَهَا« أى جحدها .

9. (2217)- Bir rivâyette ise şöyle buyurulmuştur: "(Allah tek bir ok sebebiyle üç kişiyi cennete koyar: Yapan, yeterki hayır maksadıyla yapsın, atan) ve oku atana veren (münebbil). Atın, binin. Sizin (ok) atmanızı, ben binmenizde daha çok seviyorum. Her eğlence bâtıldır. Eğlenceleriniz içinde sadece şu üç şey (mübahtır), övgüye değer: Kişinin atını te'dib etmesi, hanımıyla mulatafede bulunması, yayla ok atıp, atılan okları toplaması. Bunlar Hakk'tandır. Kim öğrendikten sonra atışı, nefretle terkederse bilsin ki, bir nimeti terketmiştir -veya şöyle dedi-: "Bu nimete karşı nankörlük etmiştir."[17]

AÇIKLAMA:

1- Münebbil, oku atan kimseye atması için veren adam demektir. Hattâbî bunun iki şekilde olduğunu belirtir:

a) Ya atan kimsenin yanındadır, yahut da arkasındadır, okları hazırlar, attıkça teker teker yenisini verir.

b) Atılan okları toplar, atana geri getirir.

2- Atın te'dibi, gazve niyetiyle atın ta'limidir. Ata koşmanın, atlamanın öğretilmesidir.

3- Nankörlükten murad, nimetin kıymetini takdir etmemek, gerekli şükrü yerine

getirmemektir. Râvi "bir nimeti terketmiştir" mi dedi yoksa "nimete karşı nankörlük etmiştir" mi dedi, tereddüt göstermektedir. Hadisin daha önce kaydedilen veçhinde (2215): "Atıcılığı öğrenip de sonradan terkeden bizden değildir" dendiğini kaydetmiştik. [18]

-10- وعن سَلمةَ بن ا٬كوع رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]خَرَجَ رسولُ اللهِ # عَلى نَفَرٍ مِنْ أسْلَمَ يَنْتَضِلُونَ بِالسُّوقِ. فقَالَ: ارْمُوا بَنِى إسْمَاعِيلَ فَإنَّ أبَاكُمْ كَانَ رَامِياً، ارْمُوا وَأنَا مَعَ بَنِى فُنٍ، فَأمْسَكَ أحَدُ الْفَرِيقَيْنِ بِأيْدَيهِمْ. فقَالَ: مَالَكمْ َ تَرَمُونَ؟ فقَالُوا: كَيْفَ تَرْمِى وَأنْتَ مَعَهُمْ، فقَالَ: ارْمُوا وَأنَا مَعَكُمْ كُلِّكُمْ[. أخرجه البخارى .

10. (2218)- Seleme İbnu'l-Ekva' (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) çarşıda ok yarışı yapan Benî Eslem'den bir grupla karşılaşmıştı. Onlara: "Ey İsmailoğulları atın, zîra atalarınız atıcı idiler. Atın, ben falan kabileyi tutuyorum" dedi.
Bu söz üzerine bir grup atıştan vazgeçti. Efendimiz:
"Ne oldu, niye atmıyorsunuz?" diye sordu. Şöyle cevap verdiler:
"Nasıl atalım, siz öbür tarafı tutuyorsunuz!" Bunun üzerine:
"Atın! dedi, ben hepinizi, her iki tarafı da tutuyorum."[19]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadisi Buhârî, atışa teşvikle ilgili açtığı bir bâbta kaydeder.

2- Hadiste mübhem gelen atıcının ismi, Taberânî'nin bir rivayetinde sarih olarak gelmiştir: "Atın, ben Mihcen İbnu'l-Erda ile beraberim" buyurulur. Yayını bırakarak atıştan vazgeçenin de Nadla el-Eslemî olduğunu İbnu İshak Meğâzî'sinde belirtmiştir.

3- Bazı âlimler, bu hadisten bilistifade yarışçılar üzerinde hakimiyeti olan kimsenin, onlarla yarışa katılmaması gerekir hükmüne varmıştır. Bazıları da, buradaki imtinanın Resûlullah'ın tuttuğu tarafın manevî yardıma mazhar olarak kazanacağı düşüncesiyle karşı taraftan vukua geldiğini söylemiştir. Nitekim bir

rivayetteki ziyade bunu te'yid eder. Bırakanlar: "Siz kimi tutarsanız o galebe çalar" derler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu davranışı normal karşılayarak: "Atın, ben hepinizden yanayım" buyurması mânidardır.

4- Ecdâd'ın, "baba" kelimesiyle ifade edilebileceğine bu rivayet delil olmuştur.

5- Hadis, bir işte mahareti olan kimsenin faziletini beyan ederek, övüp mensuplarının gönlünü almanın câiz olduğunu göstermektedir.

6- Resûlullah'ın yüce ahlaklarını, harple ilgili meselelerdeki hazâkatini de hadis bize ifade etmektedir.

7- Ataların güzel ahlakına tabi olup onlarla amel etmek mendubtur.

8- Ashâb'ın Resûlullah'a saygı hususunda ne kadar hassas olduğu, bu rivayette görülen bir diğer husustur. Bazı âlimlere göre, kazanmak azmiyle yapılan bir yarışta, Resûlullah bir tarafı tutunca, O'nun tarafının mağlub olmasını istemek, Ashâb'ın vicdanına ağır gelmiş olacak ki, yarışı terketmişlerdir.[20]

İslâm'a Göre Çocukların Oyunu:

Büyükler için spor ne ise çocuklar için de oyun odur. Hatta, çocukların hayatında oyun çok daha ehemmiyetli ve zaruret derecesinde gerekli bir yer tutar. Yeri gelmişken dinimizin bu husustaki teşriâtını belirtmeye çalışacağız:[21]

a) Oyunun Sünnetteki Yeri:

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in de gerek çocuklar için ve gerekse büyükler için bazı kayıtlar çerçevesinde oyuna yer verdiği bilhassa çocukların oyununa daha çok önem verdiği görülmektedir. Rivayetler, "Çocuğu olan onunla çocuklaşsın" diyerek bütün babalara çocuklarını bizzat eğlendirmelerini emreden Hz. Peygamber'in Ashâb'a karışarak onlarla şakalaşıp latifeler yaptığı gibi, onların çocuklarıyla da oynadığını tasrih etmektedir. Deylemî'nin bir tahricinde Talha İbnu Ubeydullah'ın oğlu Ebû Umayr'la oynadığı, isim verilerek belirtilir: Kendi terbiyesinde bulunan torunları Hasan, Hüseyin ile hizmetine bakan Enes gibi yakınlarını, çocuklarla oynamak üzere sokağa salarak başka çocuklarla oynamaya teşvik ettiği gibi, yolda oynar rastladığı çocuklara da selam vererek iltifatta bulunmuş, torunu Hasan'ı sokakta çocuklarla oynar gördüğü halde mâni olmamıştır. Müsnedü Zeyd'de tahric edilen bir rivayete göre Hasan ve Hüseyin

gecenin geç vaktine kadar Hz. Peygamber'in yanında oyunlarına devam etmişler, neden sonra "Annenizin yanına gidin" demiştir.
Hz. Peygamber'in çocukların oyunlarına mâni olmamak hususundaki gayretini şu rivayet de göstermektedir: Hâlid İbnu Saîd'in kızı Ümmü Hâlid anlatıyor: "Ben çocukken, üzerimde sarı bir kamîs olduğu halde babamla Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanına gitmiştik. Resûlullah (elbisem için) "güzel, güzel" dedi. Ben (bu esnada) Resûlullah'ın (omuzları arasında yer alan keklik yumurtası büyüklüğündeki peygamberlik mührü ile oynamaya başladım. Babam beni bundan men etti ise de Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Bırak çocuğu" dedi ve sonra şunları söyledi: "(Üzerinde) eskit, (üzerinde) eskit, (üzerinde) eskit."
Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'le evlendiği zaman, "oyuncakları beraberinde, dokuz yaşlarında bir kız" olan ve hatta düğün hazırlıklarına başlandığı vakit iki hurma ağacı arasına kurulmuş bulunan salıncakta oynamakta iken annesi tarafından alınıp götürülen Hz. Âişe, mükerrer rivayetlerinde Resûlullah'ın, bebekleriyle oynamasına müsaade ettiğini belirtir: "Ben Resûlullah (aleyhissalâtu veselâm)'ın yanında bebeklerimle oynardım. Benimle oynayan arkadaşlarım da vardı. Resûlullah içeri girince onlar kaçarlar, fakat o, yeniden onları bana getirirdi, tekrar benimle oynarlardı" der.
Ebû Dâvud'un bir tahricinde, Hz. Âişe'nin çocukluğu geride bırakmış olması gereken bir yaşta bile, hâlâ oyuncaklara yer verdiği görülmektedir. Der ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Tebük veya Hayber seferinden dönmüştü. Evin ön kısmında örtü vardı. O sırada esen rüzgar, Âişe'nin oyuncak kızlarının üzerindeki perdeyi aralamıştı. Resûlullah "Ey Âişe, bu da ne?" dedi. "Kızlarım" dedim. Bunlar arasında parçadan iki kanat eklenmiş bir de at vardı, (onu göstererek): "Aralarında gördüğüm şu da ne?" dedi. "Bir at" dedim. "Ya üzerindeki ne?" dedi. "Kanatları" dedim. "Hiç kanatlı at olur mu?" diye takıldı. "Duymadın mı, Hz. Süleyman'ın kanatlı atı vardı" cevabım üzerine Resûlullah dişleri görününceye kadar güldü."
Şârihler, cumhur-u ulemânın bu hadise dayanarak "kız çocuklarının ev işlerine ve çocuklarla ilgili işlere küçüklüklerinden itibaren alıştırılmaları için onlara oynamaları maksadıyla çeşitli oyuncak ve bebeklerin alınıp satılmasını tecviz ettiğini, bunun tasvir ittihazı yasağından hariç tutulduğunu" belirtirler. Bazı âlimler "bu hadis, suverin tahrîminden evvele aittir ve mensuhtur" demişlerse de, ekseriyet bu görüşü kabul etmemiştir. Yalnız Ahmed İbnu Hanbel bebeklerin başsız olması gerektiğine kânidir.
Hz. Peygamber'in bu sünnetinden mülhem olarak İslam terbiyecileri "babanın

mübah oyun ve hoş sözlerle çocuklara karşı geniş davranmasını", "herkesin kendi evinde (bir nevi) çocuk olmasını" tavsiye etmişlerdir. Birbirine yakın ifadelerle "çocuğa oynamayı" men edip devamlı ders çalışmaya zorlamak onun kalbini öldürür, zekasını iptal eder ve hayatının neşesini kaçırır. Sonunda çocuk dersten kurtulmak için hile düşünmeye başlar derler. Yeri gelmişken belirtelim ki, İslam âlimlerinin ittifakla üzerinde durdukları husus, çocukların mübah olan, bir başka deyişle hiç bir surette zararlı olmayan oyunlarla oynamalarına müsaade edilmesidir.[22]

b) Oyun Çeşitleri:

Oyunla ilgili rivâyetler incelenince Sünnet'te oyunların üç grupta mütâlaa edildiği anlaşılmaktadır:

1- Gayeli oyunlar,

2- Oyalayıcı oyunlar,

3- Zararlı oyunlar.

Şimdi bunları açıklayalım:[23]

1- Gayeli Oyunlar:

Bu grup oyunlar hayata hazırlayıcı mahiyettedir. Bunlara, gerek çocuklar ve gerekse büyükler teşvik edilmiştir. Erkekler için atış, yüzme, ata binme; kızlar için bebeklerle ve ev işleriyle ilgili oyunlar gibi.
Kız çocuklarının bebekleriyle ilgili olarak "ev ve çocuk işlerine alıştırıcı" olmaları sebebiyle iştirâlarının tecvizi, bunlardan beklenen terbiyevî maksadı apaçık görtermektedir.
Gayeli oyunlardan askerlikle ilgili oldukları için erkeklere ait olanlar üzerinde Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) ısrarla durmuş, bunlara teşvik sadedinde pek çok hadis îrad etmişti. Bu meyanda en çok üzerinde durulanlar atıcılık, binicilik, yürüme ve yüzmedir. Hz. Peygamber bir babanın evladına kaşı vazifelerini sayarken "helal rızıkla beslemek", "yazıyı öğretmek"le birlikte bunlardan atıcılık ve yüzme öğretmeyi de zikreder. Keza Tirmizî'nin "sahih" olduğunu tasrih ettiği bir rivayette, insanoğlunun bütün eğlenceleri bâtıl ilan edilirken "atma, binme, yüzme, yürüme ve hanımıyla eğlenme" bundan hariç tutulmuştur ve bunların "Hak'tan" olduğu tasrih edilmiştir.

Şimdi bunlarla ilgili teşvikleri ayrı ayrı görelim:[24]

Atıcılık:

Gayeli oyunlarla olarak tavsif ettiğimiz gruba dahil olanlar arasında fazla ehemmiyet verilen ve ısrarla üzerinde durulan budur. Hemen belirtelim ki -ilgili âyetin Hz. Peygamber tarafından yapılan tefsirinde göreceğimiz üzere- Resûlullah "atıcılık"ı tafdil ederken, "ok atma" diyerek, devrinde geçerli atma vasıtasıyla kayıtlamıyor, alelıtlak atmayı övüyor ki bu ifadeye -zamanımızdaki atom, roket vs. dahil- her devrin atma vasıtası girmektedir. Böylece "atma" fiili, üstünlüğünü koruduğu müddetçe, sünnetin -ve dolayısıyle âyetin- çağrısı aktüalitesini ve geçerliliğini bütün canlılığı ile muhafaza edecektir.
Kur'ân-ı Kerîm'de: "Siz de onlara (düşmanlara) karşı gücünüzün yettiği kadar kuvvet ve (cihad için) bağlanıp beslenen atlar hazırlayın..." (Enfâl 60) âyetinde geçen kuvveti Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm): "Bilesiniz ki kuvvet remy'dir, bilesiniz ki kuvvet remy'dir, bilesiniz ki kuvvet remy (atmak) dir" diyerek, te'kidli bir tarzda, kuvveti "atmak" olarak tefsir ederek "atma" ya ve "atıcılık"a müstesna bir yer vermiştir.
Atıcılık, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e göre, daha çocukken öğrenilip ölünceye kadar kaybedilmemesi gereken bir maharettir. Boş kaldıkça can sıkıntısı ârız oldukça, biraz eğlenme ihtiyacı duyuldukça en meşru vakit değerlendirme vasıtasıdır. Bir rivâyette: "Sizden birinizi gam ve sıkıntı bastığı zaman, yayını kuşanıp, kederini onunla dığıtmadan başka yapacak bir şeyi yoktur" demektedir. Müslim'in bir rivayetinde de: "Sizden hiç kimse oklarıyla eğlenmekten geri durmasın" der. Öğrendikten sonra atıcılığı bırakarak unutan kimse için; "Bizden değildir, veya (bana) isyan etmiştir", "Allah'ın bir nimetine küfranda bulunmuştur" gibi ifade eden tabirler kullanılmıştır. Bir kısım rivayetler, Ashab'tan bazılarının bu çeşit tehdidlerden korkarak ihtiyarlık zamanlarında bile atış temrini (antrenman) yaptıklarını haber vermektedir.
Hz. Peygamber, atıcılığı "düsmanın hezimeti" diye vasıflandırır ve "atıcılık, binicilikten daha mühimdir" diyerek diğer askerî oyunlar arasında en mümtaz makamı buna verir. Utbe İbnu Ebî Hakîm'in rivayetine göre, yanında atış vasıtası olan "yay" zikredilen Resûlullah şunu söyler: "Hiçbir silah, hayırda onu geçememiştir." Serahsî bu sözle, yayın cihad aletlerinin en kuvvetlisi olduğunu ifade ederek gazileri atış talimine teşvik ettiğini kaydeder. "Atıcılık öğrenin, zira iki hedef arası, cennet bahçelerinden bir bahçedir" demiş olan Hz. Muhammed'in

bir gün atış yapmakta olan bir gruba rastlayınca aynı sözü tekrar ederek, ayakkkabılarını çıkarıp, atış sahası içerisinde yalınayak yürüdüğünü görüyoruz.
Ashab'tan bir grubun eğlenmeye gittiği söylenince memnuniyetsizlik izhar ederken "atışa" gittiklerinin tasrihi üzerine, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in: "Atış eğlence değildir, atış eğlendiğiniz şeylerin en hayırlısıdır" dediğine şâhit olmaktayız. Bir başka rivayette de: "Melâike sizin hiçbir eğlencenizde bulunmaz, atış ve at koşusu hariç" demektedir. Atış sırasında atıcıların "vallahi isabet ettim, billahi isabet edeceğim" vs. gibi, birbirlerini tahrik edip şevke getirmek için yaptıkları yeminlerinden dolayı hânis olmayacakları belirtilmiş, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in yanlarına gelmesiyle bu çeşit sözleri terkedenler, devam etmeleri için teşvik edilmiştir.
Rivayetler, iyi atış yapanlara Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in fevkalade iltifatlarda bulunduğunu da göstermektedir. Uhud harbinde isabetli atışları sebebiyle Hz. Peygamber, başka hiç kimse için kullanmadığı "annem babam sana feda olsun" tabirini Sa'd İbnu Ebî Vakkas'a kullanmıştır -ki, Serahsî bu keyfiyeti, atıcılığın diğer oyunlara efdaliyeti hususunda zikrettiği deliller meyanında kaydeder- bu cümleden olarak, iyi atıcılardan olduğu tasrih edilen Ebû Talha, atış yaptığı zaman, okunun düstüğü yere Hz. Peygamber (aleyhisssalâtu vesselam)'in "boyunu uzatarak" baktığı rivayet edilir. Mamafih Allah rızası için attıktan sonra, her atışın isabet etse de etmese de "Kıyamet günü atıcı için bir nûr" olacağı, bir köle âzad etmiş gibi ateşten koruyacağı belirtilmiştir.
Bazan Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in atış yarışlarında hazır bulunup, hatta taraf bile tuttuğuna şâhit olmaktayız. Ancak mukabil tarafın: "Siz o tarafı tuttunuz" diyerek atıştan vazgeçmesi üzerine Hz. Peygamber: "Atın! ben ikinizle de beraberim" diyerek taraf tutmaktan vazgeçer.
Bütün bu teşviklerin tabii bir sonucu olarak Ashab, atıcılığa önem vermiş, her fırsatta, hatta akşam namazından sonra hava kararıncaya kadar bile ok atışları yapmıştır. Hz. Enes (radıyallâhu anh)'in umumiyetle, kendisine atılan bir mindere oturduğu, bu sırada çocuğunun önünde ok atma talimleri yaptığı belirtilir. Bir seferinde atış yapan çocuklarına çıkagelen Enes (radıyallâhu anh) atışlarını isabetsiz bularak beğenmez, yayı ellerinden alıp birkaç atış yapar, hiçbiri de hedefinden şaşmaz. Ukbe İbnu Âmir ok atmanın faziletiyle ilgili hadisleri işitince: "Elim kesilmiş bile olsa ok atmayı bırakmayacağım" der.
Hz. Ömer de, gerek hutbelerinde Medîne halkına, gerek mektuplarında Şam, Azerbaycan gibi civar halklara; Ebû Ubeydeti'bnu'l-Cerrâh gibi komutanlarına yazarak yukarıda zikredilen hadisleri kaydedip atıcılık, binicilik, yüzme ve

koşma gibi askerî tâlimlere (gayeli oyunlara) ehemmiyet verilmesi, bunların çocuklara öğretilmesi için sık sık talimatlar vermiştir.
Muhtelif rivayetler, çocukların belli hedefler koyarak ok atışları yaparak eğlendiklerini göstermektedir. Bazı durumlarda çocukların çeşitli nev'den canlı hayvanları bile atışlarına hedef yaptıklarına rastlıyoruz ki, bu davranışlar şiddetle yasaklanmıştır. [25]

Binicilik:

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) daha önce de zikrettiğimiz gibi, atıcılığı biniciliğe takdim etmekle beraber, bunun da ihmal edilmeyip behemahal öğrenilmesi ve çocuklara öğretilmesi, mümkün mertebe günlük eğlenceler arasına dahil edilmesi için ısrar etmiş at ve deve yarışlarına teşvik etmiştir.
Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in zaman zaman koşu yarışları tertiplediği, bunları maddî ödüllerle mükâfatlandırdığı rivayetlerden anlaşılmaktadır. Bazı rivayetlere göre -bizzat Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) de, bir seferinde, antrenmanlı, bir seferinde antrenmansız deveyle olmak üzere- iki defa yarışa katılmış antrenmanlı deve ile altı mil mesafe tutan Hafya ile Seniyyetü'l-Vedâ arasında, antrenmansız deve ile bir mil mesafe tutan Seniyyetü'l-Vedâ ile Mescid-i Züreyk arasında koşmuştur. Fakat şu rivâyete bakarsak Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in daha fazla binme yarışları yapmış olabileceği hükmüne varılabilir. Hz. Enes anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in Adbâ adındaki devesini hiçbir deve geçemezdi. (Bir gün) bir bedevi devesiyle geldi. Hz. Peygamber onunla yarıştı. Müsâbakayı bedevî kazanmıştı ki bu durum müslümanların ağrına gitti. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onları teskin için şunu söyledi: "Dünyada her yükselişe bir alçalış, (her kemale bir zeval), vermek Allah üzerine bir haktır."
Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in deve ile atı da yarıştırdığı rivayetlerde gelmiştir. [26]

Yüzücülük:

Çocukluğunda Medine'de öğrenmiş olduğu yüzücülüğü de takdir edip "atış ve yüzmeyi bilenlerden memnun kaldığı" belirtilen Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in yüzmeyi öğrenmeleri için de ümmetine teşvikleri mevcuttur.

Kitabet, atıcılık ve biniciliğe olan teşvikleri meyanında yüzmenin de zikredildiğini görmüştük. Burada, aynı rivâyetleri tekrar etmeyeceğiz. Ancak şunu da belirtelim ki, müteakip devirlerde müslümanların yüzmeye yazıdan daha çok ehemmiyet verdikleri anlaşılmaktadır. Halîfe Abdülmelik, Şa'bî'ye (İbnu Kuteybe'nin rivâyetinde Haccac, oğlunun müeddibine): "Çocuklarıma yüzmeyi öğret, zîra kendileri için yazacak birini her zaman bulabilirler, fakat tehlike ânında kendileri yerine yüzecek birini bulamazlar" der. [27]

Yürüme ve Koşu:

Bazı rivâyetlerde atıcılık ve binicilikle birlikte yürümenin de tavsiye edildiğine, Ashâb'ın buna da ehemmiyet verdiğine şâhit olmaktayız. Ebû Zerr'den yapılan bir rivayette Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm): "İki hedef arasında koşan kimsenin her adımı için bir hasene mevcuttur" demektedir. Bir başka rivâyette: "Ok yarışı yapın, (vücudça) sertleşin, yalınayak yürüyün" buyurmaktadır. Hz. Ömer'in de: "Çocuklarınıza yüzmeyi, binmeyi öğretin ve hedefler arasında yalınayarak yürümeyi emredin" dediği rivayet edilir. Mücâhid de Abdullah İbnu Ömer (radıyallâhu anh)'i hedef arasında çok hızlı koşarken gördüğünü, hedeflerden birine yaklaştıkça "işte geldim, işte geldim" dediğini rivâyet eder. Keza Huzeyfe'nin de Medâin'de izarsız olarak iki hedef arasında koştuğu rivâyet edilmektedir.
Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in Hz. Âişe ile iki sefer koşu yarışı yaptığı, birincide Hz. Âişe'nin kazandığı, ikinci seferde şişmanlık sebebiyle, Hz. Âişe'nin kaybettiği ve koşuyu kazanan Hz. peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in ona: "Bu, önceki koşuya bedeldir (ödeştik)" dediği rivayet edilmektedir. [28]

Güreş:

Bu gruba güreşi de katmak mümkündür. Muhammed İbnu Ebî Ali'den gelen mürsel bir rivâyet, Hz. Hasan'la Hüseyin'in, dedelerinin huzurunda güreştiklerini kaydeder. Rivâyette belirtildiğine göre Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) Hasan tarafını tutar, sebebi sorulunca: "Cebrâil Hüseyin'e yardım etmektedir, ben de Hasan'a yardım etmeyi seviyorum" cevabını verir. İbnu Hişam'ın bir rivayetine göre bizzat Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) de güreş yapmıştır. Mekke'nin ünlü pehlivanı Rükâne İbnu Abdi Yezid, müslüman olmak

için, kendine göstermesi gereken bir mucize olarak, güreşmeyi ve Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in güreşte kendisini yenebilmesini şart koşar. Hz. Peygamber teklifi kabul eder ve pazularından son derece emin olan Rukâne'yi fevkalade şaşırtan bir netice hasıl olur: Güreşi kaybeder.
Yukarıda sayılan gayeli oyunlara teşvik edici hadislerden, İslam alimleri, harpteki mücadeleye yardımcı olacak her çeşit temrin ve alıştırma yapmaya bunlarda hazâkat ve maharet kazanmaya, uzuvların çeşitli riyazetlerle geliştirilmesine teşvik olduğu hükmünü çıkarmışlar "zîra bunda dîni aziz, düşmanı zelil kılma vardır" demişlerdir.
Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) askerî mahiyetteki temrin ve oyunlara teşvikle kalmaz. Bunların yapıldığı vasıta ve bu işlerde kullanılan malzemelerin hazırlanmasına, ikmaline de aynı derecede ehemmiyet vermiştir, teşvik etmiştir. mesela en çok kıymet verilmiş olan "atıcılık"ın o zamanki vasıtası olan ok için şunu söyler: "Allah tek bir okla üç kişiyi cennetine kor:

1- Îmâli sırasında hayır murad etmiş olan imalcisi,

2- Onu atan kimse,

3- Oku (atıcıya) ulaştıran (yani taşıyan), îmâl edenle atan arasında vasıta olan."
Keza biniciliğin vasıtası olan "at" besleyenler de son derece takdir edilmiş, cihad için beslenen atların yediği şeyler, ayağında hâsıl olan toz ve izler, hatta vücudundan çıkan ter, gübre ve bevl'e varıncaya kadar her bir şey için sahibine sevab hasıl olacağı ve Kıyamet günü mizana gireceği" tebşir edilmiştir.
Burada ilave edeceğimiz son bir nokta, mezkur malzemelerin menşei meselesidir. Rivâyetler harp malzemelerinin yerli olması gerektiğini ve yerlisi varken yabancı menşe'li malzemenin kullanılmaması icab ettiğini ifade etmektedir. İki ayrı tarikden bazı icmal ve tafsil farklarıyla gelen rivayete göre, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), Hayber'in fethi sırasında "İran Yayı" (Kavsen Farisiyyen) taşıyan bir asker görür ve: "Onu at, zira bu yay ve bu yayı taşıyan, her ikisi de mel'undur. Siz Arap ok ve yaylarını kullanın. Zîra Allah, dininizi onunla aziz kıldı ve çeşitli memleketlerin kapısını onunla açıp fethettirdi" der. [29]

Askerî Terbiye Yaşı:

Aynı zamanda bir nevî askerî eğitim olan atıcılık, binicilik ve yüzmeyi öğrenip bunlarda maharet kazanma işine, mümkün mertebe erken yaşlarda başlandığını

te'yid eden rivayetler mevcuttur. Bunlardan birinde Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in torunları Hasan ve Hüseyin'in, dedelerinin huzurunda ok atma müsâbakası yaptıklarını görüyoruz. Hz. Peygamber (alleyhissalâtu vesselâm)'in vefatında Hasan'ın 7; Hüseyin'in de 6 yaşlarında oldukları nazara alınırsa, ok atmaya çok erken yaşlarda başlatıldıkları anlaşılır.

Deve ve ata binme yaşı ile de ilgili olarak, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in katıldığını zikrettiğimiz yarışlarla ilgili rivâyeti verebiliriz. Zîra bu rivayetlerde, yarışmadaki müsâbıklardan birinin Abdullah İbnu Ömer olduğu belirtilir. Hadisenin yılı tasrih edilmemiş olmakla beraber Abdullah'ın Hendek savaşı sırasında 15 yaşına basarak harbe katılabildiğini biliyoruz. Mezkur yarışın Hendek harbinden önce cereyan etmiş olabileceği ihtimali nazara alınınca, askere katılma yaşlarına (yani 14-15 yaşlarına) gelmiş bulunan bir kimse, yarışa katılabilecek seviyede binicilikte hazâkat kazanmış olmaktadır. Esasen bu yaşta askere alınması demek, bu yaşa kadar askerliğin icap ettirdiği ok atma, kılıç kullanma, ata, deveye binme gibi maharetleri öğrenmiş olması demektir.

Son olarak, mezkur yaş meselesinde fiilî tatbikat hususunda bir fikir vermek üzere Kâbusnâme müellifinin bir kaydına nazar atabiliriz. Müellif çocuk için: "Kur'an'dan sonra (...) buğur bir silahşor üstâda ver, ta ki silahşorluk öğrene ve bile ki her bir silaha nice iş buyurmak gerek, yani oku nice atmak gerek, süngüyü nice dürtmek gerek ve kılıç nice urmak gerek ve ata nice binmek gerek bile. Çünkü tamam bu hünerleri öğrene ve fariğ ola gerektir ki oğlana suda yüzmek dahi öğredesin..." dedikten sonra hatıralarını anlatma zımnında, kendisinin Ebû Mansur Hâcib isminde bir silahşora 10 yaşında iken verilerek askerî eğitim aldığını, "ata binmek, süngü oynatmak, zıpkın atmak ve çevgen ile top vurmak ve kement atmak..." vs. öğrendiğini kaydeder.[30]

2- Oyalayıcı Oyunlar:

Bunlar çocukların hoş vakit geçirmelerine yardımcı olan oyunlardır. Yasaklanmış cinsten olmamak şartıyla meşgul edip eğlendirici her çeşit oyun burada mütalaa edilebilir. Şüphesiz bunlar da çocuklar için çeşitli yönlerden faydalıdır.

Bu çeşit oyunların da cevazına dair rivayetler mevcuttur. Resûlullah: "Toprak çocukların ilk baharıdır" buyurmakla, baharda her çeşit hayvanatın yayılıp eğlendikleri gibi, çocukların da toprak üstünde dağılıp oynayacakları oyunu tecviz etmiş oluyor.

Keza bir kısım hayvanlarla ve bilhassa kuş ve köpeklerle yapılacak oyunlar da tecviz edilmiştir. Burada şunu ilave edelim ki, gerek kuşlarla ve gerekse köpeklerle oynama cevazı daha ziyade çocuklarla ilgili olsa gelerek. Zîra Ebû Hüreyre'den gelen bir rivayette, güvercinle eğlenip peşinde koşan bir kimseyi gören Hz. Peygamber: "(Bu kimse) şeytanın peşinde koşan bir şeytandır" demiş, bir başka hadislerinde de: "Güvercinle oynama fakra sebep olur" diyerek bu davranıştaki kerâhete dikkat çekmiştir. Diğer taraftan Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in çok istisnâî haller dışında, Medîne'deki bütün köpeklerin öldürülmesi için verdiği mükerrer emirleri mevcuttur. Aynı şekilde Hz. Osman'ın da "Her hutbede" mutlaka "köpeklerin öldürülüp, güvercinlerin kesilmesini" emrettiğine dair rivâyetler de mevcuttur. İbnu Kayyim de Süfyan'dan: "Cülahik (denen bir atma aleti) ve güvercin ile oynamanın, Lût kavminin eğlencelerinden olduğunu işittik" dediğini nakleder. İbnu Kayyim, bu ve benzeri rivayetlere dayanmaktan başka, "halkın mahremiyetine ıttılaya sebep olur" gerekçesiyle damlar üzerinde güvercin kovalayarak eğlenmekten men etmeyi "veliyyü'l-emrin vazifeleri" meyanında zikreder.
Çocukların kuşla oynayabileceği kanaatine mütemayil gözüken Münâvî de, kanat tüylerinin kesilmiş olma şartını, zaafının şiddetinde hemen hemen ittifak edilen bir hadisten istidlal ederek "aksi halde kuşla oyun, mekruh olan tetayyur ve müsâbakaya müncer olur" der.
Her hâl u kârda kerâheti ifade eden hadisler, vaktini değerlendirme durumunda olan büyüklerin (mükelleflerin) kuşlarla boş vakit geçirmelerine hamledilerek rivâyetler arasındaki teâruz te'lif edilebilir. Nitekim, önce de kaydettiğimiz üzere Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), mü'min kişinin yürüme, binme ve ok atma talimleri yapması ile hanımıyla eğlenmesi dışındaki bütün eğlencelerini bâtıl addetmiş, aradığı kimsenin eğlenmeye gittiği söylenince: "Oyun için yaratılmadık" diyerek büyüklerin maksatsız, sırf hoş vakit geçirmeye matuf eğlenceleri hoş karşılamadığını ifade etmiştir. Ayrıca muhtelif rivayetlerde, "çok gülmenin kalbi öldürüp, fakirlik getireceği" sebebiyle Allah'ın en çok nefret ettiği üç şeyden biri gösterilerek hoş karşılanmamış ve ısrarla "az gülmek" tavsiye edilmiştir. Bu çeşit ifadeler de, eğlencede büyüklerin ölçülü olmasını istemektedir. Nevevî fazla gülmeye ve kalbin kasavetine sebep olarak zikrullahtan ve dinin mühim meselelerini tefekkürden alıkoyacak kadar ifrat ve ısrarla devam edilen her eğlencenin yasaklanmış olduğunu söyler. İmam Şâfiî de: "Eğlence, dindar ve mürüvvet sahibi kimselerin sanatı olmamalı" diyerek kerâhetini ifade eder.
Sünnette rastlanan ve "oyalayıcı grub"a dahil edebileceğimiz diğer bir kısım

eğlenceler bayram, düğün, sünnet düğünü, istikbal merasimi... gibi çeşitli vesilelerle yapılan şenliklerdir. Bunların meşruiyeti ve çocukların Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in devrinde bunlara iştirakleriyle ilgili misaller "Büyüklerle Münasebet" kısmında zikredilmiştir.[31]

3- Zararlı Oyunlar:

Bunlar dinen yasaklanmış olan kumar, tetayyur (uğursuzluk çıkarma), bahisli müsâbakalar gibi oyunlardır. Bunlarla behemahal yasaklanmış bir husus bulaşmaktadır veya bulaşması muhtemeldir. Güvercinle ilgili teferruâtta da görüldüğü üzere, aslında meşru olan bütün oyunlar bu şekle döküldüğü takdirde zararlı ve menhî gruba girer. Yasaklanmış olan veya bu hüviyete girmiş olan oyunlardan çocukların korunması gerekmektedir. "Allah'ın her yasakladığı şey, büyük günahtır, hatta çocuğun kumar oynaması bile" diyen Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) çocuğun bu işteki mesuliyetini onun anne, baba gibi sorumlusuna yüklemektedir: "Çocuğun cevizle (kumar) oynar görüp de kulağını çekmeyen ebeveynin kırk gün namazı kabul edilmez."
Bu gruptan, bir de o devirde bilinip de yasaklanmış oyunlar vardır. Bunlardan biri tavladır. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm): "Kim tavla ile oynarsa Allah ve Resûlüne isyân etmiştir" der. Müslim'de de tahric edilen bir diğer rivayette tavla oynamanın tahrimiyeti: "Tavla oynayan, elini domuzun etine ve kanına batırmış gibidir" sözleriyle ifade edilmiştir. Nâfi'nin rivayetine göre "İbnu Ömer aile efradından tavla oynayanı yakalarsa oynayanı döver, oyun aletini de kırardı."
Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında pek yaygın olmadığı -ve belki de bilinmediği- anlaşılan satranç için de kerâhet ifade edilmiş, ancak nass yokluğu sebebiyle kesinlikle tahrimine hükmedilmemiştir. İmam Şâfiî, tahrimi hususunda tavakkufu tercih ederken, İbnu Teymiyye tahrimine kâil olur ve edille ikamesine çalışır. Hattâbî (v. 388): "Bazı âlimler, harb ahvali ve düşmanın hilesi üzerinde düşünmeye sevkedeceği zannıyla satranç oyununa ruhsat verdiler" dedikten sonra, bununla kumara yer verilmeden oynansa bile, oynayanların bir çoğu namazı vaktinden te'hir etmeye; birçoğu da dilinden kötü söz eksik etmemeye mütemayil olduklarından, bununla iştigal edenlerin mürüvvetlerini kaybedeceklerini, şehadetlerinin makbul olmayacağını söyler.
Mûsikî için de durum aynıdır. Bayram, düğün gibi hususî durumlarda tecviz edilmiş olan mûsikî, bunun dışında kerih addedilmiştir. Sûfilerin raksa cevaz

istidlâl etmelerine imkan veren bazı rivâyetler de bizzat Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in bayram günü eğlence ve şenlik yapan Habeşli çalgıcıları dinleyip oyuncuları seyrettiği sabit ise de, yine bizzat Hz. Peygamber tarafından mûsikî "Kalbte nifakı yeşertici" olarak tavsif edilmiştir. İbnu Abbas, Kur'ân-ı Kerîm'de geçen: "İnsanlardan kimi de vardır ki Allah yolundan bilmeyerek saptırmak ve o yolu eğlence yerine tutmak için bâtıl ve boş lafa müşteri çıkar..." (Lokman 6) âyetinde geçen "bâtıl ve boş laf"la mûsikî ve benzeri şeylerin kastedildiğini söylemiştir.

Gazâlî mûsikinin kalbe son derece müessir olduğunu, ancak kalbde mevcut olan şeyi ortaya çıkardığını, iyilik varsa iyiliğin, kötülük varsa kötülüğün "mevzun nağmelerle" ortaya çıkacağını söyler ve bu konuda alimlerin münakaşalarını sunar. Mûsikî konusuna hususi bir bahis ayıran İbnu Haldun bilhassa harpte askerlerin cesaretini artırıcı bir te'sire sahip olduğunu belirtir. Günümüz terbiyecileri de mûsikînin çocuk şahsiyetinin gelişmesinde müessir olduğunu söylemektedirler.

Hülasa etmek gerekirse musikinin insan üzerindeki te'siri, bidayetten beri, İslam âlimlerince de kabul edilmiş olmasına rağmen, birinci planda menfî te'sirleri nazara alınarak çocukların terbiyelerinde fazla yer verilmemişe benziyor. Hatta Ömer İbnu Abdilaziz'in, çocuğunun müeddibine: "Bana sikalardan ulaştığına göre, müzaifin sesi ve şarkıların dinlenmesi kalpte nifakı yeşertir, tıpkı suyun bitkileri yeşertmesi gibi" diye yazdığı rivayet edilir ki, bu söylediğimizi te'yid eder.

Ancak tekrar belirtelim ki sünnetten intikal eden rivayetlerde mutlak bir tahrim mevzubahis değildir. Bu sebepledir ki âlimler bu konuda ihtilaf etmişlerdir. Üstelik bayram ve düğünlerde de mübahtır. Şu halde herşeyde olduğu gibi mûsikînin de fazlası ve havâiliğe atacak miktar ve çeşidi menhi addedilmiş olmalıdır. Aksi takdirde, insan hayatında yokluğu düşünülemeyen bir şeyin tamamen yasaklanmış olması gerekir ki, buna ne sünnette ne de âlimlerde rastlanır.[32]

İKİNCİ FASIL

ATIN VASIFLARI

-1- عن أبى وَهب الجُشَمي رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قال رسولُ اللّه #: عَلَيْكُمْ مِنَ الخَيْلِ بِكُلِّ كُمَيْتٍ أغَرَّ مُحَجَّلٍ، أوْ أشْقَرَ أغَرَّ مُحَجَّلٍ، أوْ أدْهَمَ أغَرَّ مُحَجَّلٍ. قِيلَ ‘بِى وَهْبٍ لِمَ فُضِّلَ ا‘شْقَرُ؟ قال: ‘نَّ النبى # بَعَثَ سَرِيَّةً فَكَانَ أوَّلَ مَنْ جَاءَ بِالْفَتْحِ صَاحِبُ أشْقَرُ[. أخرجه أبو داود والنسائى.وعنده: ارْتَبِطُوا الخَيْلَ وَامْسَحُوا بِنَوَاصِيهَا وَأكْفَالِهَا وَقَلِّدُوهَا وَ تُقَلِّدُوها ا‘وْتَارَ.وَمَعْنَى: َ تقلدوها ا‘وتار: أنهم كانوا يقلدون خيلهم ا‘وتار من العَيْنِ فَأعْلَمَهُمْ أنْ ذلك َ يَرُدُّ من قدر اللّه شيئاً. وقيل: معناه تطلبوا عليها ا‘وتار التى وُتِرْتُمْ بها في الجاهلية .

1. (2219)- Ebû Vehb el-Cüşemî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Size alnı sakar, ayakları sekili kahverengi atı veya alnı sakar ayakları sekili kızıl atı veya alnı sakar, ayakları sekili siyah atı tavsiye ederim."

Ebû Vehb'e: "Kızılın tafdil edilişinin sebebi nedir?" diye soruldu. Şu cevabı verdi:

"Çünkü, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bir seriyye göndermişti. Zafer haberini ilk getiren kızıl atın sahibi idi."[33]

Nesâî'de şu ziyade vardır: "(Allah yolunda) at besleyin, alınlarından ve arkalarından okşayın. Boyunlarına takı bağlayın fakat kiriş bağlamayın."

"Kiriş bağlamayın" ibaresi şunu ifade eder: Araplar cahiliye devrinde nazar değmesine karşı atlarına kiriş bağlarlardı. Bu hadisle Resûlullah bu işin, Allah'ın kaderinden hiçbirşeyi geri çeviremeyeceğini onlara bildirmiş oldu. Mamafih bu ibarenin: "Atın üzerinde, cahiliye devrindeki gibi intikam almaya kalkmayın" mânasını taşıdığı da söylenmiştir. (Zîra evtâr, "vitr" kelimesinin de cem'idir. Vitr,

intikam demektir."[34]

AÇIKLAMA:

1- Görüldüğü üzere, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) atların rengine ve alacasına göre onların değerlendirmesini yapmakta, renkleri ve alacaları atları tercihte miyar olarak kullanmaktadır.
Hadiste geçen kümeyt, siyah ve kızıllığı eşit seviyede olan renktir, dilimizde kahverengi diyoruz. Eğarr: Sakar dediğimiz alındaki beyazlıktır. Muhaccel, ayaklarındaki beyazlıktır, seki diye ifade ederiz. Askar, kızıl dediğimiz, saf kırmızıdır, insan teninde olunca beyaza çalan kızıllıktır. Atlarda daha ziyade yele ve kuyruktaki renktir. Siyahın galebe çalmasıyla kümeyt (kahverengi) denen renk ortaya çıkar.

2- "Ata evtar takmayın" ibaresine gelince, buradaki evtar kiriş mânasına gelen vetr'in cem'i olduğu gibi, intikam mânasına gelen vitr'in de cem'idir. Âlimler, hadise her iki mânayı da tatbik ederler. Nitekim Teysîr müellifi, kaydettiği açıklamada iki mânaya da dikkat çekmiştir. Uzak mânayı veya zayıf görüşü sunarken kullanılan kîle (denildi ki) tabiriyle takdim edilen bu ikinci mânada "atın intikam almada değil, Allah yolunda cihadda kullanılması" emredilmiş olmaktadır.[35]

-2- وعن أبى قتادة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قال رسول الله #: خَيْرُ الخَيْلِ ا'دْهَمُ ا'قْرَحُ ا'رْثَمُ ثُمَّ ا'قْرَحُ المُحَجَّلُ طُلُقُ الْيَمِينِ، فإنْ لَمْ يَكُنْ أدْهَمَ فَكُمَيْتٌ عَلى هذِهِ الشَّيةِ[. أخرجه الترمذي.»ا'قْرَحُ« الذي في جبْهَتِهِ قَرْحَةٌ، وهي بياضٍ يسير في وسطها.»وَا'رْثَمُ« الذي في شَفَتِهِ العليا بياض.»وطَلُقُ الْيَمِينِ« بضم الطاء والم: غير مَحَجَّلِهَا.»وَالشَّيةُ« كل لون خالف مُعْظَمَ لون الخيل وغيره .

2. (2220)- Hz. Ebû Katâde (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Atların en hayırlısı alnında küçük bir sakar, üst dudağında beyaz beneği olan siyahtır. Bunun üç ayağı sekili, ön sağ

ayağı sekisiz siyah takip eder. Eğer siyah değilse alacası, böyle olan kahverengi hayırlıdır."[36]

AÇIKLAMA:

1- Edhem, siyahlığı koyu olan demektir. Hiç beyazlığı olmayan simsiyah ata cevn denmiştir. Akrah, alındaki azıcık bir beyaz beneğin adıdır. Benek büyük olursa gurre denir. Dilimizdeki sakar daha ziyade gurreyi karşılar. Akrah'ı benekle ifade edebiliriz, ancak benek dilimizde, hayvanın her tarafındaki aklığı ifade için kullanılır.

2- Ersem, hayvanın üst dudağındaki beyazlığa denmiştir. Aliyyü'l-Kârî'ye göre, bununla, burnundaki beyazlığın da kastedildiğini söyleyen olmuştur. Muhaccel, üç veya dört ayağında veya arka ayaklarında seki olan atdır. Muhaccel denebilmesi için sekinin bileklerden yukarıda, dizlerden aşağıda olması gerekir. Bu sınırlar arasındaki beyazlık az veya çok olmuş farketmez, bu hayvana muhaccel denir. Tuluku'l-Yemîn ön sağ ayağı beneksiz demektir. Tuluk, "mutlak" yani beneksiz demektir. Hadisin Câmi'u's-Sağîr'deki vechi mutlaku'lyemîn şeklindedir. Kümeyt, kızılsiyah arasındaki renktir. Sibeveyh bunu esfer (sarı) diye de ifade etmiştir.[37]

-3- وعن ابن عباس رَضِـيَ اللّهُ عَنْـهما قال:]قال رسولُ اللّه #: يُمْنُ الخَيْلِ في شُقْرِهَا[. أخرجه أبو داود والترمذي.»اليُمْنُ« البَرَكَةُ .

3. (2221)- Hz. İbnu Abbâs (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Atın bereketi kızıllığındadır" buyurdu."[38]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullâh'ın kızıl atta bereket bulmasının sebebi önceki hadiste belirtilmiştir.

2- Münavî'ye göre, önceki hadiste siyahın tafdil edilmesi ile bu hadiste kızılın

tafdil edilmesi arasında bir teâruz yoktur. Zîra, tafdil cihetleri farklıdır. Çünkü siyah, hayırlı olmakla, kızıl da bereketli (uğurlu) olmakla tafdil edilmiştir. Öyleyse birinde hayır, öbüründe bereket bulunması câizdir. Veya bu iki hadisten biri mutlak tafdile delalet etmeyen bir sebeple tahric edilmiştir. Veya alnında ve dudağında beyaz beneği olan siyah tafdil edilmiş olmakla, üç vasfın beraberliği ile hayırlı olmuştur. Bereket de kızıllığa, diğer iki vasfın katılmasıyla hâsıl olmuştur. [39]

-4ـ وعن أبى هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]كانَ رسولُ اللهِ # يَكْرَهُ الشِّكالَ في الخَيْلِ، وَهُوَ أنْ يَكُونَ الْفَرَسُ في رِجْلِهِ الْيُمْنِى بَيَاضٌ وفي يَدِهِ الْيُسْرَى، أوْ يَدِهِ الْيُمْنِى وَرِجْلِهِ الْيُسْرَى. وقِيلَ: الشِّكَالُ أنْ يَكُونَ ثَثُ قَوَائِمَ مُحَجَّلَةً وَوَاحِدَةٌ مُطْلَقَةً أوْ الثَّثُ مُطْلَقَة وَوَاحِدَةٌ مُحَجَّلَةً وَ يَكُونُ الشِّكَالُ إَّ في رِجْلٍ، وَقِيلَ اخْتَفُ الشِّيَةِ بِبَياضٍ في خَفٍ[. أخرجه الخمسة إ البخارى .

4. (2222)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şikâl attan hoşlanmazdı. Bu, atın ön sağ ve arka sol ayağında veya ön sol, arka sağ ayağında (çaprazlama) seki bulunmasıdır. Ancak şikâl için şöyle diyen de olmuştur: "Atın üç ayağının sekili, birinin sekisiz olmasıdır veya üçünün sekisiz, birinin sekili olmasıdır, şikâl sadece arka ayakta olur. Şu da söylenmiştir: "Şikâl, beyazlı alaca ihtilafının çaprazlama olmasıdır." [40]

AÇIKLAMA:

Rivâyette yer alan şikâl ile ilgili açıklama Resûlullah'ın sözü değildir. Râvilerden biri tarafından yapılmıştır. Tarifteki işkâlin de râviye ait olduğu açıktır. Şikâl hakkında İmam Nevevî daha başka tarifleri de kaydeder. Şikâlattan kerâhet duymanın sebebi hususunda bazı şârihler: "Böyle bir atın kösteklenmiş atlara benzemesindendir" demiştir. Köstekli at yürüyemez. Bu çeşit atların necib olmayacağı, yani ırk olarak asil olmayacağı da söylenmiştir. Fakat buradaki

gerçek sebebi Allah bilir, söylenenler hep tahmin ve yorumdan ibarettir, rivâyete dayanmaz.[41]

-5- وعن عروة بن الجعد رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قال رسول اللّه #: الْخَيْلُ مَعْقُودٌ في نَوَاصِيهَا الْخَيْرُ: ا'جْرُ وَالمَغْنَمُ إلى يَوْمِ الْقِيَامَةِ[. أخرجه الخمسة إ أَبا داود .

5. (2223)- Urve İbnu'l-Ca'd (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Atın alnına hayır bağlanmıştır: "Bu hayır), sevap ve ganîmettir. Bu hal kıyamete kadar bâkidir."[42]

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) devirlerinde en iyi savaş vasıtası olan atın bu maksadla beslenmesini pek çok hadislerinde teşvik buyurmuşlardır. İbnu Hacer, bu hadisi rivâyet eden Sahâbi'nin (Urvetu'bnu Ebi'lca'd) yetmiş kadar at beslediğine işaret eder.
At beslemeye teşvik eden hadisler, bunun Allah rızası için" beslenmesini şart koşar. Bu maksadla beslenmeyecek atın hayır değil, vebal olduğu da sarih olarak ifade edilmiştir. Buhârî ve diğer kaynaklarda gelen bir hadis meâlen şöyle: "At üç kısımdır: Adam atı Allah yolunda kullanmak üzere beslemektedir. Onu çayıra veya bahçeye bağlayınca, ipi bu çayır ve bahçeden her ne yeme imkanı verirse, bu yedikleri ona hep sevap yazılır, At bu esnada ipini koparıp kaçsa, birkaç tepeyi aşsa, bu sırada bıraktığı mayısları, hasıl ettiği izleri sahibine ücret olur. At, bir nehri geçerken su içse, adam sulamak niyetinde olmamış bile bulunsa bu da ona hasenât ve sevap olur.
Atın vebal olduğu kimseye gelince, bu atı fahr, gösteriş ve müslümanlara düşmanlık maksadıyla besleyen kimsedir. Böyle bir at besleyene yüktür, vebaldir."
Hadisin Müslim ve Nesâî'deki vechinde sahibine (ateşe karşı setr ve) örtü olan atın, nakil ihtiyacını görmek, başkasına muhtaç olmamak, zenginliğin gereğini yerine getirmek gibi maksadlarla beslenen, komşu ve dostların ihtiyaçları olduğu zaman sakınılmayan, bazı yorumlarda zekâtı verilen attır.

Ahmed İbnu Hanbel'in bir rivayeti bu hususta câmî bir muhtevadadır: "Atın alnına hayır bağlanmıştır. Bu Kıyâmete kadar ebediyyen böyle olacaktır. Kim onu Allah yolunda kullanmak maksadıyla edinir, Allah yolunda harcadığını düşünerek onun için harcarsa artık atın açlığı da tokluğu da, suya kanması da susaması da, çıkardığı mayısları da bevlleri de Kıyamet günü, besleyenin mizanında kurtuluştur. Kim de onu gösteriş için, desinler için, tereffüh ve eğlence için beslerse, artık hayvanın açlığı da tokluğu da, suya kanması da susaması da, çıkardığı mayısları da, bevlleri de Kıyamet günü sahibinin mizanında hüsrandır."
Şârih Hattâbî der ki: "Bu hadis, at edinmek suretiyle kazanılan malın, en hayırlı, en temiz mal olduğuna işaret eder. Araplar "mal"ı hayır diye de isimlendirirler."
Kadı İyâz, bu hadise dayanarak: "Hayır atın alnında bağlı olduğuna göre, atda uğrsuzluk olamaz. Öyle ise: "Uğursuzluk üç şeydedir: Kadın, at ve ev" hadisinde kastedilen atın cihad atı olmaması muhtemeldir. Zîra bu maksadla hazırlanan at hayır ve bereketle has kılınmıştır, onda uğursuzluk olamaz." Zürkânî der ki: "Veya şöyle de söylenebilir: "Hayır ve şerrin aynı zatta ictimâı mümkündür. Hayır, ücret (sevap) ve ganimetle tefsir edilmiştir. Bu durum, aynı atla insanların uğursuzluk çıkarmalarına mâni değildir."[43]

-6- وعن عُتْبَةَ بن عبداللّه السلمى رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قال رسولُ اللّهِ #: َ تَقُصُّوا نَوَاصِىَ الخَيْلِ وَ أعْرَافَهَا وَ أذْنَابَهَا فإنَّ أذْنَابَهَا مَذَابُّهَا، وَمَعَارِفَهَا دِفَاؤُهَا، ونَوَاصِيهَا مَعْقُودٌ فِيهَا الخَيْرُ[. أخرجه أبو داود .

6. (2224)- Utbe İbnu Abdillah es-Sülemî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Atın alnındaki tüyleri kesmeyin (boynunun üstündeki) yeleleri de kesmeyin, kuyruğundaki tüyleri de. Çünkü kuyruğu sinekleri vs. kovalar, yeleleri onu ısıtan elbisesidir, alnı ise orada hayır bağlıdır."[44]

-7- وعن جرير رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]رَأيْتُ النَّبىَّ # يَلْوِى نَاصِيَةَ

فَرَسٍ بِأصْبُعِهِ وَيَقُولَ: الخَيْلَ مَعْقُودٌ في نَوَاصِيهَا الخَيْرُ إلى يَوْمِ الْقِيَامَةِ، ا۰جْرُ وَالْغَنِيمَةُ[. أخرجه مسلم والنسائى .

7. (2225)- Hz. Cerîr (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı atın alnındaki tüyleri parmaklarıyla bükerken gördüm. Büküyor ve şöyle diyordu: "Atın alnına Kıyamet gününe kadar hayır bağlanmıştır. Bu hayır sevap ve ganimettir."[45]

-8ـ وعن يحيى بن سعيد قال:]رُؤىَ النَّبىُّ # يَمْسَحُ وَجْهَ فَرسِهِ بِرِدَائِهِ. فَقِيلَ لَهُ في ذلِكَ فقَالَ: إنِّى عُوتِبْتُ اللّيْلَةَ في الخَيْلِ[. أخرجه مالك .

8. (2226)- Yahya İbnu Saîd (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ridası ile atının alnını okşadığı görüldü. Bunun sebebi sorulunca şu cevabı verdi:

"Ben bu gece at mevzuunda azarlandım."[46]

AÇIKLAMA:

Zürkânî'nin şerhte kaydettiği bir başka rivayette mesele biraz daha açıklık kazanmaktadır: "Cebrail geceleyin, ata hor muamele sebebiyle beni azarladı." Vak'anın rüyada veya uyanıklık halinde olabileceği, ancak uyanıklık halinde olmasının kuvvetli ihtimal olduğu belirtilir.

Bu rivayetler Resûlullah'ın ata olan sevgisini de göstermektedir. Nesâî'nin Hz. Enes (radıyallâhu anh)'ten kaydettiği bir rivayet şöyledir: "Resûlullâh'a kadınlardan sonra en ziyade sevgili olan şey at idi." İbnu Abdilberr, Resûlullah'ın at hakkında kullandığı övücü ifadeleri başka hiçbir hayvan hakkında kullanmadığını, dolayısiyle bu hadiste, atın, diğer hayvanların hepsine tafdil edildiğini söyler.[47]

9- وعن أبى ذرّ رَضِيَ الله عَنْه قال:]قال رسُولَ الله #: مَا مِنْ فَرَسٍ عَرَبِيٍّ إ يُؤْذَنُ لَهُ عِنْدَ كُلِّ سَحَرٍ بِكَلِمَاتٍ يَدْعُو بِهِنَّ: اللَّهُمَّ خَوَّلْتَنِى مَنْ خَوَّلْتَنِى مِنْ بَنِى آدَمَ وَجَعَلْتَنِى لَهُ فَاجْعَلْنِى أَحَبَّ أَهْلِهِ وَمَالِهِ إِلَيْهِ، أَوْ مِنْ أَحَب أَهْلِهِ وَمَالِهِ إِلَيْهِ[. أخرجه النسائى .

9. (2227)- Hz. Ebû Zerr (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Hiçbir Arabî at yoktur ki, her seher vaktinde şu kelimelerle dua etmesine izin verilmesin: "Ya Rabbi, Beni insanoğlundan dilediğine temlîk ettin, beni onun malı kıldın. Öyleyse beni, ona onun en sevgili malı, en sevgili ehli kıl" veya "Beni ona, onun en sevgili malından ve ehlinden biri kıl."[48]

AÇIKLAMA:

Senet yönüyle hasen olan bu hadisi Nesâî, "Atın duası" adını verdiği bâbta kaydeder. [49]

10- وعن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]كانَ النَّبىُّ # يُسَمى ا۠نْثى مِنَ الخَيْلِ فَرَساً[. أخرجه أبو داود .

10. (2228)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) dişi ata feres derdi."[50]

11- وعن سَهْل بن سعد رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]كانَ لِرَسُولِ اللّهِ # فَرَسٌ في حَائِطِنَا يُقَالُ لَهُ اللَّخِيفُ[. أخرجه البخارى.وَيُرْوَى بِالحَاءِ والخَاءِ مُكَبَّراً وَمُصَغَّراً.

11. (2229)- Sehl İbnu Sa'd (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bizim bahçemizde bir atı vardır, adı el-Lahîf idi."[51]

AÇIKLAMA:

Rivayetin Buhârî'deki aslında atın adı Lahîf olduğu gibi Luhayf olduğu da kayıtlıdır. Luhayf (noktasız "ha" ile) olduğu takdirde uzun kuyruklu mânasında kullanılmış olabileceğini bazı şârihler ifade eder, çünkü kelimenin aslı, yerde sürünmek mânasını ifade etmektedir. Lahîf (noktalı "hı" ile) olduğu takdirde uygun bir mâna verilememiştir. Ancak İbnu Hacer, "hı" yerine "cim" ile Lacîf şeklinde bazı rivayetlerde geldiğini, bunun ise demir kısmı geniş olan ok mânasına geldiğini İbnu'l-Esîr'den naklen kaydeder. Dolayısiyle at, sür'ati sebebiyle "ok" diye isimlenmiş olabilmektedir.
Bir başka rivayette mezkur bahçede Resûlullah'ın üç atının bulunduğu, atların Lizâz, ez-Zarif, ve el-Luheyf diye tesmiye edildikleri belirtilir.[52]

-12- وعن علي رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]أُهْدِيَتْ للنَّبىِّ # بَغْلَةٌ فَرَكِبَهَا. فَقُلْتُ لَهُ: لَوْ حَمَلْنَا الحُمُرَ عَلى الخَيْلِ فَكَانَتْ لَنَا مِثْلَ هذِهِ؟ فقَالَ: إنَّمَا يَفْعَلُ ذلِكَ الَّذِينَ َ يَعْلَمُونَ[. أخرجه أبو داود والنسائى .

12. (2230)- Hz. Ali (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a bir katır hediye edilmişti, ona bindi. Ben kendisine:
"Eşekleri atlara aşırtsak da bunun gibi katırlar elde etsek olmaz mı?" dedim. Şöyle cevap verdi:
"Bunu (şeriatın bu meseledeki hükmünü) bilmeyenler yapar."[53]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayet, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in katıra binmekle beraber, merkeble atın çiftleştirilerek katır elde edilmesini hoş karşılamadığını ifade etmektedir. Hattâbî merhum Resûlullah'ın kerâhetinin sebebini şöyle izah eder: "Eğer merkebler atlara bindirilecek olursa, atların sayısı azalır, artmaları

kesilir ve atlardan hasıl olan faydalar muattal olur. Halbuki at, binmede, hızlı gitmede, takipte, cihadda, ganimetler elde etmede kendisine muhtaç olunan bir hayvandır. Üstelik eti de yenir. Daha başka faydaları da var. Katırda bu faydaların hepsi yoktur. Öyle ise, ondan istifadenin artması için neslinin çoğalması gerekir."
Tîbî de şöyle der: "Belki de ata merkebi bindirmek câiz değildir de, katıra binmek ve ona sahip olmak câizdir. Nitekim resim de böyle; onu yapmak haramdır, ama minder ve halı üzerine işlenmiş olanları kullanmak mübahtır."

2- Resûlullah'ın "Bunu, bilmeyenler yapar" sözü ile "Şeriatin bu husustaki ahkamını bilmeyenler, evlâ ve hikmete uygun olanı bilmeyenler" kastedildiği belirtilir. Ayrıca kerâhetin sebebi hususunda: "Âdi olanı, hayırlı olanla değiştirmek" olduğu için dahi denmiştir.

3- Bu hadisten hareketle katır beslemenin câiz olduğuna hükmedilmiştir. Zîra Resûlullah'ın bindiğini ifade etmektedir. Katıra binmek câiz olmasaydı Efendimiz de binmezdi. Ayrıca, Kur'ân-ı Kerîm dahi, katırın binek olarak yaratıldığını zikreder: "Sizin için atları, katırları ve merkebleri binek ve süs hayvanları olarak yaratmıştır..." (Nahl 8). [54]

---

[1] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/47.

[2] Ebû Dâvud, Cihad: 67, (2574); Tirmizî, Cihâd: 22, (1700); Nesâî, Hayl: 14, (6, 226, 227); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/48.

[3] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/48.

[4] Ebû Dâvud, Cihâd: 67, (2577); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/49.

[5] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/49.

[6] Ebû Dâvud, Cihâd: 67, (2576); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/49.

[7] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/49.

[8] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/49-50.

[9] Ebû Dâvud, Cihâd: 69, (2579); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/51.

[10] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/51-52.

[11] Buhârî, Cihâd: 59, Rikâk: 38; Ebû Dâvud, Edeb: 9, (4802); Nesâî, Hayl:14, (6, 227); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/52.
[12] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/52-53.
[13] Müslim, İmâret 169, (1919); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/53.
[14] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/53-54.
[15] Ebû Dâvud, Cihâd: 24, (2513); Tirmizî, Fedâilu'l-Cihâd: 11, (1637); Nesâî, Cihâd: 26, (6, 28), Hayl: 8, (6, 222, 223); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/54.
[16] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/54.
[17] Ebû Dâvud, Cihâd: 24, (2513); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/55.
[18] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/55.
[19] Buhârî, Cihâd: 78, Enbiyâ: 12, Menâkıb: 4; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/56.
[20] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/56-57.
[21] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/57.
[22] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/57-58.
[23] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/58-59.
[24] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/59.
[25] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/59-61.
[26] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/61-62.
[27] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/62.
[28] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/62.
[29] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/62-63.
[30] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/63-64.
[31] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/64-65.
[32] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/65-67.
[33] Ebû Dâvud, Cihâd: 44, (2544); Nesâî, Hayl: 3, (6, 218, 219)
[34] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/68-69.
[35] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/69.
[36] Tirmizî, Cihâd: 20, (1696, 1697); İbnu Mâce, Cihâd: 14, (2789); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte

Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/69-70.

[37] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/70.

[38] Ebû Dâvud, Cihâd: 44, (2545); Tirmizî, Cihâd: 20, (2454); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/70.

[39] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/70.

[40] Müslim, İmâret: 102, (1875); Ebû Dâvud, Cihâd: 46, (2547); Tirmizî, Cihâd: 21, (1698); Nesâî, Hayl: 4, (6, 219); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/71.

[41] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/71.

[42] Buhârî, Cihâd: 43, 44, Humus: 8; Müslim, İmâret: 98, (1873); Tirmizî, Cihâd: 19, (1694); Nesâî, Hayl: 7, (6, 222); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/71.

[43] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/72-73.

[44] Ebû Dâvud, Cihâd: 43, (2542); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/73.

[45] Müslim, İmâret: 97, (1872); Nesâî, Hayl: 7, (6, 221); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/73.

[46] Muvatta, Cihâd: 47, (2, 468); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/73.

[47] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/73-74.

[48] Nesâî, Hayl 9, (6, 223); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/74.

[49] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/74.

[50] Ebû Dâvud, Cihâd: 45, (2546); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/74.

[51] Buhârî, Cihâd: 46; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/75.

[52] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/75.

[53] Ebû Dâvud, Cihâd: 59, (2565); Nesâî, Hayl: 10, (6, 224); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları :8/75.

[54] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/75-76.

MUSİKİ VE EĞLENCE BÖLÜMÜ

UMUMİ AÇIKLAMA:

Beşer hayatının her meselesine kendi ölçüsünü getiren dinimizin, günümüzde yeterince bilinmeyen bir vechesi de eğlence meselesinde vaz'ettiği ölçüdür. Bu hususta yeterince bilinmiyor yahut da bilindiği halde tatbik edilmiyor. Ben şahsen yeterince sistemli bir bilgi sahibi olunmadığı kanaatindeyim. Geçmiş devirlerin hayat tarzı ve günlük meşgalelelerin çokluğu ve bir de eğlence, hele gayr-ı meşru eğlence imkanlarının azlığı sebebiyle bu noktada ferd ve cemiyetin az bilgi ile de yetinmesi, eğlence meselesinden fazla yaralar almaması tabiîdir. Ancak günümüzde şartlar fevkalâde değişmiştir.

* Tekniğin hayatımıza geniş çapta girmesiyle boş vaktimiz artmıştır. Artık, insan yerine pek çok işi makinalar yapıyor. Geçmiş devirde evin her işini kendisi yapan kadın, süpürmeden yıkamaya, dikişe nakışa, örgüye varıncaya kadar makineye yaptırabiliyor. Tarla işleri de, atelyeler de öyle.

* Eğlence vasıtaları geçmiş devirlerde azdı. Şimdi parklar, gazinolar, tiyatrolar, çeşitli oyun salonları, elektronik eğlence cihazları bir tarafa, televizyon ve video ile evlerin içine kadar pekçok eğlence vasıtası hayatımızı istilâ etmiş durumda.

* Eğlence, masraflı bir iştir. Eskiden iktisadî darlık eğlenceye kaçmayı sınırlıyordu. Şimdi ise zenginliğin artması, eğlence vasıtalarının da ucuzlaması, eğlenceye daha fazla kaçma imkanı tanımaktadır.

* Geçmişte insanlar daha muhafazakar, inançlarına daha sâdık idi. Daha fazla ruh sükûnetine sâhipti. Şimdi ise çeşitli sebeplerle dinî bağları zayıflayan insanlar, ruhî kabusların ve sıkıntıların kıskacındadır. Stres de denen bu dahili çelişkilerden, bunalımlardan kurtulmak için eğlence ile kendini unutma yolları aranmaktadır.

* Günümüzde, hayatımızı kendi kültür ve inancımıza zıt düşen yaşayış tarzları istilâ etmiş durumda. En ziyade hayatımıza giren yabancılıklar, eğlencelerle ilgili. Bir başka iktisâdi seviyenin, bir başka kültür ve inanç dünyasının eğlenceleriyle, eğlence tarzlarıyla eğlenmeye çalışıyoruz. Batıda her ne çıkarsa hiç bir seçime tabi kılmadan alıyoruz.

Bu mülahazaları daha da artırabiliriz. Demek istediğimiz şudur: Bugün müslümanı eğlenceye iten pek çok esbab var. Ahirette imtihanın büyüğünü belki

de bundan verecek. Çünkü ölçüsüzce eğlence, zaman israfına sebep olmakta, verimli işten, ibâdetten, zikirden, tefekkürden alıkoymaktadır. İslâm aleyhine çevrilen dolapları bu yüzden farkedememekte, etrafında cereyan eden hâdiseler hakkında sağlıklı fikir ve kanaat edinememektedir. İslâm memleketlerinin başındaki bir avuç anti-İslam kadrolar müstebitâne saltanatlarını daha kolay ve tavizsiz sürdürebilmektedir. Bunda eğlencenin verdiği uyuşukluk ve mahmurluğun rolünü görmemek mümkün değildir.

Hülasa, burada, biz bazı ayet ve hadislerle, İslam'da eğlencenin ne olduğunu, hayatımızda ne miktar ve nasıl yer alması gerektiğini belirtmeye çalışacağız:

Önce şunu belirtelim ki, daha önce de temas ettiğimiz üzere, Kur'an-ı Kerim, dinlenme vasıtası olarak "uyku"yu gösterdiği için, eğlenceyi dinlenme vâsıtası saymaz ve ona karşı soğuk davranır. Eğlence mânâsına gelen la'ib ve levh kelimeleri ile, bu köklerden türeyen kelimeler, büyükler hakkında [Tevbe: 65; Mâide: 57, 58; En'am: 70, A'raf: 51; Enbiyâ: 3, 55; Zuhruf: 83; Me'âric: 42; Tekâsür: 1; Münâfıkûn: 9; Nûr: 37; Lokman: 6; Cum'a 11] veya "aldatıcı" olduğu belirtilen "dünya hayatı"nın tavsîfi sadedinde [En'âm: 32; Ankebût: 64; Muhammed: 47/36; Hadîd: 20]; bir de mahlûkatın bir eğlence olsun diye yaratılmadığını beyan maksadıyla [Enbiyâ: 16; Duhân: 38] kullanılır ve her defasında tezyifi (pejoratif) mânadadır. Hiçbirinde oyun ve eğlenceyi te'yid eden, ona teşvik eden müsbet mâna görülmez.

Kısacası söylemek gerekirse, İslâm dini, büyükler için eğlenceyi çok dar kayıtlarla tecviz eder. Çünkü eğlence gaflet vesilesidir, ferdî mes'uliyetlerden bir nev'i kaçıştır. Eğlenceye dalan kişi, Allah'ın huzurunda bulunduğunu unutur, sorumluluk duygusunu kaybeder. Kendi üzerindeki kontrrol ve murâkabe hâli ortadan kalkar. Halbuki, kâmil mü'min, her ânını, asıl gayesi olan rızayı ilâhîyi kazandıracak, maddî ve bilhassa mânevî kemâlatta yol aldıracak faydalı işler yapma gayreti içinde geçirmekle mükelleftir. Bu endişeyi zihninden çıkarmamak, bu gâye ile her an maddî veya mânevi bir şeyler istihsal etmek zorundadır. İşte eğlence, böylesi bir verimliliğe mânidir. Eğlencenin hiçbir istihsal yönü yoktur. Zararı ise kesindir ve çeşidine göre farklı derecelerdedir. Öyle ise Kur' ân-ı Kerîm'de "...sadece ibadet için yaratıldığı" (Zariyât: 56) belirtilen insanın, eğlence karşısındaki tepkisi, tıpkı Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) gibi: "Oyun için yaratılmadık" demek olmalıdır.[1]

Meşru Hudud: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) meşru eğlencenin hududunu şöyle tayin eder: "Allah'ı zikretmek maksadıyla yapılmayan her şey (meşru olmayan) bir oyun ve eğlenceden ibarettir; ancak dört şey bundan

müstesnadır:

1- Kişinin ehliyle mülâtefesi,

2- Kişinin iki hedef arasında yürümesi,

3- Kişinin atını te'dib etmesi,

4- Kişinin yüzme ta'limi yapması. Zira bunlar haktandır."

Başka hadislerde çocukların eğlendirilmesi de büyüklere emredilir: "Çocuğu olan, onunla çocuklaşsın." Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hayatında çocukların seviyesine inerek onları eğlendirmesi, güldürmesi ve şakalaşması ile ilgili pekçok örnek mevcuttur. Şu halde çocukların eğlendirilmesi esnâsındaki "eğlenme" de bu hususta meşru bir kısım teşkil etmektedir.

Boş vakitlerde, bu söylenen meşru kısımlar dışında eğlence aramak, güldürücü vesileler ihdas etmek, fırsatlar kollamak tecviz edilmemiştir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bir çok hadislerinde gülmek, güldürmek hususlarında ölçülü olmak tavsiye edilmiş, düşülecek ifratlar kınanmıştır:

"...Çok gülme, zira gülmenin çoğu kalbi öldürür."

"Benim bildiğimi siz de bilseydiniz, mutlaka az güler, çok ağlardınız."

"Ağlayın! Ağlayamazsanız, kendinizi ağlamaya zorlayın."

"İnsanları güldürmek için konuşup (binbir) yalan (ve maskaralıklar) uyduranlara yazıklar olsun, yazıklar olsun, yazıklar olsun."

"Kişi, arkadaşlarını güldürmek için bazı sözler sarfeder de, bunlar sebebiyle Arz'la Süreyya yıldızı arasındaki mesafe kadar ateşin derinliklerine düşer."[2]

Ayrıca muhtelif rivayetler, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın gülmeyip tebessüm buyurduklarını tebârüz ettirirler.

Nevevî, fazla gülmeye ve dolayısıyle kalbin kasâvetine sebebiyet vererek zikrullahtan ve dinin mühim mes'elelerini tefekkürden alıkoyacak kadar ifrat ve ısrarla devam edilen her eğlencenin yasaklanmış olduğunu söyler. İmam-ı Şafiî de "Eğlence dindâr ve mürüvvet sahibi kimselerin işi olmamalı" der.[3]

Yasak Oyun ve Eğlenceler: Hadisler yukarıda belirtilen birkaç kısım dışında kalan her çeşit eğlenceyi mutlak bir ifade ile yasaklamakla kalmaz; bazı oyun çeşitlerini ismen zikrederek şiddetle yasaklar. Günümüzde bile hâlen kendilerine veya çok sayıda benzerlerine astlanan bu oyun çeşitlerini belirtebiliriz:[4]

1- Kumar oyunları:

Her çeşit kumar oyunu kesinlikle haramdır. Bunlar Kur'ân-ı Kerim'de puta tapmakla bir tutularak şeytan işi bir pislik olarak tavsif edilmiştir (Maide, 90).
Kumar, kazanan tarafın kaybeden taraftan bir şey alması şartı koşulan her çeşit oyundur. Zamanımızda oynanan çeşitli piyangolar, kâğıt ve zar oyunları, yarışlar... İslâm'ın yasakladığı "kumar" sınıfına girer.
Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), kendi devrinde bilinen "tavla"yı açık bir ifade ile yasaklamıştır: "Nerd (tavla) oynayan kimse mutlaka Allah ve Resulü'ne isyan etmiştir", "Tavla oynayan, elini domuz etine ve kanına batırmış gibidir." Hz. Ali (radıyallahu anh) tavla oynayanları hapsettirmiş, onlara selâm vermeyi yasaklamıştır.
Belki de o devirde Araplarca bilinmediği için Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) hadislerinde zikri geçmeyen satranç oyununun haram sayılıp sayılmayacağı hususunda âlimler ihtilaf etmişlerse de çoğunluk, en azından kerâhetinde ittifak etmiştir. Fetevâyi Hindiyye'de satrancın mekruh olduğu belirtildikten sonra şu açıklama kaydedilir.
"Satranç dışındaki bütün oyunların haramlığı hususunda alimler icma ederler. Satranç oyunu, bizim (Hanefîler) nezdinde haramdır. Bununla oynayanın adaleti sabit, şahidliği makbul müdür? meselesine gelince: Şayet araya kumar sokulmuş ise, -yani kaybeden, kazanan bir ödeme yapacak ise- oynayanların adaleti düşer ve şâhidlikleri kabul edilmez. Kumar yoksa, adâletleri sâbit, şâhidlikleri makbuldür. Ebû Hanife bunlara selâm vermede bir beis görmez ise de Ebû Yusuf ve İmam Muhammed mekruh sayarlar."[5]

2- Hayvanlarla Oynamak:

Bu, bazı hayvanları tahrik edip dövüştürmek şeklinde olduğu gibi, yarıştırma şeklinde de olabilir. Birinciye misal, horozların döğüştürülmesi; ikinciye misal güvercin peşinde koşmaktır. Hadislerde her iki çeşit oyun da yasaklanmıştır. Güvercinle oynayan kimse hakkında Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şiddetli bir üslub kullanmıştır.[6]
Âlimlerin oyun ve eğlence karşısındaki bu sert tutumları, bidayette de temas ettiğimiz gibi, en başta zamanın boş geçmesine sebep olmasıyla izah edilmektedir. Dehlevî şöyle der: "Yasak işler meyanında teselli vericilerle meşgul olmayı da saymalıyız. Bu işler dünya ve âhiret endişesine karşı teselli veren, zamanı boşa geçirten şeylerdir. Çalgılar, satranç, güvercinle oynamak,

hayvanları kızıştırıp dövüştürmek gibi. Bu eğlencelere dalan kimseler, yeme içme gibi zaruri ihtiyaçlarını dahi ihmal ederler. Öyle ki, üzerlerine sıkışırlar da bevl etmek için kalkmaktan bile sarf-ı nazar ederler. Şâyet bu gibi eğlencelerle meşguliyet câri bir adet haline gelecek olsa, insanlar cemiyet üzerine bir yük, bir parazit haline gelir ve nefislerini ıslâha yönelmezler."[7]

3- İçkili, Kadınlı, Çalgılı Eğlenceler:

Bu çeşit eğlenceler, az olsun çok olsun, hangi fırsat ve zamanda olursa olsun kesinlikle haramdır. Dinimiz, düğün ve bayramlarda ölçülü şekilde eğlenerek neş'e izhârını tecviz etmiş olmasına rağmen bu müsaadeyi haram şeylere tevessül etmemek şartıyla kayıtlamıştır:
"Ümmetimden bir grup, "yeme, içme, malayâniyât ve eğlence ile geceyi geçirir. Sonra maymunlar ve hınzırlar olarak sabaha ulaşır. Onlardan bir mahalleye bir rüzgâr estirirler de bu rüzgâr, içkileri helâl addetmeleri, çalgılar kullanıp şarkıcı kızlar tutmaları sebebiyle öncekilerin helâk oldukları gibi, bunları da helâk eder."
Bazı hadislerde, içki istihlâkinin artıp, çalgıcı kadınların çoğulması "Kıyamet alâmeti" olarak belirtilmiştir.[8]

SPORTİF OYUNLAR:

Tatil ve boş vakti dolduran meşguliyetlerden bahsederken sportif oyunları müstakilen ele almamız gerekmektedir. Zira İslâm nokta-i nazarından bunları "eğlence" tabirinin ifade ettiği mana içinde mütalâa etmek bile zordur. O çeşit oyunların faydalık, yani "cihad"a hazırlık yönü galebe çalar. Bu yüzden Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) onlara ısrarla teşvik etmiştir. Bu gruba, yüzme, binme, atma, koşma ve güreş girer.
Ashabtan bir grubun eğlenmeye gittiği söylenince memnuniyetsizlik izhar ederken, "atışa gittikleri"nin tasrihi üzerine Hz. Peygamber: "Atış eğlence değildir, atış eğlendiğiniz şeylerin en hayırlısıdır" der. Bir başka rivayette de; "Melâike sizin hiçbir eğlencenizde hazır bulunmaz, atış ve at koşusu hariç" buyurur.
Bu çeşit oyunlarda yarışlar yapmak da söz konusudur. Rivayetler Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şahsen deve ve at yarışlarına katıldığını, bazan kazanıp, bazan kaybettiğini belirtir.

Yarışların ve yarışlarda verilecek armağanların İslâmî manada meşru olabilmesi, bunlara "kumar manasına gelecek bir davranışın girmemesine bağlıdır."[9]
Sportif oyunlara dinimizin ehemmiyet verdiğini kaydederken, bir hususu bilhassa belirtmek gerek: Zamanımızda da bu oyunlara fazlaca ehemmiyet verilmektedir. Geri kalmış memleketlerde bile üretime dönük acil yatırımlar dururken, son derece mahdud ve mütevazi imkanların, üretimi artırıcı yönü olmayan, tamamen ölü sayılacak sportif harcamalara aşırı şekilde tahsisi ve bunda ısrar edilmesi, bu çeşit işlerde beynelmilel ideolojik güçlerin rolleri ve gizli baskıları hususundki şüpheleri kuvvetlendirmektedir. Dinin karşılayacağı bir kısım fıtrî ihtiyaçlar, adeta sportif "alaka" ve "meşguliyetler"le karşılanmaya, beriki sâyesinde diğeri unutturulmaya çalışılmaktadır. Bu sinsi ısrar, sportif faaliyet ve yatırımları neredeyse tabulaştırmıştır. Dünyanın hemen hemen her tarafında insanı yıpratma ve tahkirde kullanılan devrin en galiz sloganlarıyla hücuma uğramayı göze almadan, mevki ve haysiyetinden olmayı peşînen kabul etmeden makam, unvan ve müessiriyet sahibi hiç bir kimse bu tabuları ve tabular için düşülen aşırılık ve abesiyetleri tenkide cür'et edemez.
İslâm âlimleri, sportif faaliyetlerin, bu çeşit menfi maksadlara kanalize edilmesini önlemek için bunlar hususundaki cevazlarını kayıtlamışlardır:
1- Bunların câiz olmasında niyet esastır. Sırf eğlence için yapılırsa mekruhtur. Fakat küffâra karşı güç kazanmak, savaşta galebe çalmak maksadlarına râci ise câizdir. Sâdece caiz değil, sevaptır da.

2- Sportif oyunlar, meşruiyet hududları dışına çıkmamalıdır. Kılık kıyafet yönünden itidali korumak, dürüstlükten ayrılmamak, gayr-i ahlâkî davranışlarda bulunmamak, hiçbir surette kumar ve diğer çeşit menhiyatı oyuna sokmamak, onları yaparken dini vecibeleri ihmal etmemek, zamanı öldürmemek gibi kayıtlar bu çeşit oyunların meşruiyet şartlarıdır.
Hakkında hadiste bir beyan gelmemiş olan satranç oyunuyla ilgili olarak Hattâbi'nin yaptığı bir açıklama, İslâm alimlerinin bu husustaki esprilerini aksettirmede faydalıdır: Ebû Dâvud şârihi Hattâbî (v. 388/998). "Bazı alimler, harp ahvali ve düşmanın hilesi üzerinde düşünceye sevkedeceği zannıyla satranç oyununa ruhsat verdiler" dedikten sonra, bununla kumara yer vermeden oynansa bile, oynayanların bir çoğu namazı vaktinde tehir etmeye, birçoğu da dilinden kötü söz eksik etmemeye mütemâyil olduklarından, bununla iştigal edenlerin mürüvvetlerini kaybedeceklerini, binâenaleyh şehâdetlerinin makbul olmayacağını söyler.
Burada ifade edilen ihtiyati ölçülerle, her devirde rastlanan değişik oyunlar,

mizandan geçirilebilir.[10]

BAZI MEŞRU EGLENCE FIRSATLARI:

Daha önce, bayramların eğlenmek için meşru bir fırsat olduğunu belirttik. Dinimiz, diğer bazı fırsatlarda da nezih bir şekilde eğlenmeye cevaz vermiştir. Onlardan da kısaca bahsetmeyi faydalı ve gerekli bulduk.[11]

1- Çeşitli Merasimler:

Bazı vesilelerle yapılan bir kısım merasimler meşru eğlence fırsatlarıdır. Bunlara Hz. Peygamber ve Ashâb zamanından beri rastlanmaktadır: Doğum, sünnet düğünü, karşılama, hatim, temel atma vs. vesilelerle yapılan çeşitli merasimler gibi.
Çocuğu doğan kimsenin bir merasim yapması, dini bir emir olmamakla beraber, akika kurbanının sünnet kılınması, böyle bir merasime cevaz ve hattâ zımmî bir teşvik olmaktadır.
Ashâb devrinde ziyâfetli ve eğlenceli sünnet düğünlerinin yapıldığını birçok rivayet teyid eder.

Keza Kur'ân hatmi vesilesiyle yapılan dua merasimi[12] örneği, Ashâb'ın büyüklerinden olan Hz. Enes (radıyallahu anh)'ın tatbikatından rivayet edilmektedir. İbnu Hacer, gerek hatim ve gerekse herhangi bir meslekte hazâkat (ustalık) kazanma vesilesiyle verilen ziyafete "hızak" dendiğini belirtir.
Yılın ilk turfanda meyvesi veya herşeyin turfandası çıkınca da değişik bir havanın yaşanmasına vesiledir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'a ondan takdim edilirdi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) da bunu önce üç defa sağ, sonra da üç defa sol gözüne sürüp dua buyurduktan sonra, cemaatte bulunan en küçük çocuğa ikram ederdi.
Karşılamaların da ayrı bir merasim fırsatı olduğunu belirtmeliyiz. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Medine'ye ilk girişi, büyük bir merasim vesilesi olmuştur. Kadınlarıyla, çocuklarıyla, köleleriyle bütün Medine halkı bir başka zaman yaşamadıkları bir neş'eyle sokaklara dökülmüş, Habeşliler neş'eyle kılıçkalkan oynamışlar, hizmetçiler, çocuklar ve câriyeler defler çalarak, şiirler okuyarak tezâhürâtta bulunmuşlardır. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'ın askerî seferlerden her dönüşleri, çocukların da katıldığı bir merasim vesilesi

olduğu, rivayetlerden anlaşılmaktadır. Tebük seferi örneğinde olduğu üzere bazı karşılama merasimleri daha muhteşem, daha şa'şalı olmuştur. Sünnette gelen örneklerden hareket eden âlimler "yolcuları ve cihaddan gelenleri neş'e ve sürurla karşılamak hoş bir davranıştır, insanlara karşı ifa edilen iyiliklerden biridir" hükmünü vermişlerdir.
Değişik bir hava yaşanmasına, sünnette rastlanan diğer bir vesile temel atma merasimidir. En azından herkesi alakadar eden umumi inşaatlarda böyle bir merasimin meşruiyyetine, Mescid-i Nebevînin inşaatıyla ilgili rivayet delâlet eder. Arazinin tanziminden sonra ilk taşı Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) atar. Onu takiben sırayla Hz. Ebû Bekr, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali (radıyallahu anhüm ecmaîn) temele taş atarlar.[13]

2- Ziyafetler:

Yukarıda temas edilen merasimlerin bir kısmı ziyafetle noktalanmaktadır. Ayrıca merasimi olmayan ziyafetler de vardır. Bu sebeple, ziyafetlere müstakil olarak dikkat çekmemizde fayda var. Mevzu üzerinde duran alimlerimiz, hadislere dayanarak, ziyafetle ilgili pek çok adabı belirtmişlerdir. Bazı lüzumlu teferruât düğünle ilgili açıklamalarda geçtiği için, âlimlerimizin sünnete uygun gördükleri ve müstakil isim taşıdıklarını belirttikleri sekiz çeşit ziyafeti kaydedeceğiz:

1) Sünnet (hıtân) ziyafeti.

2) Doğum ziyafeti.

3) Akika ziyafeti

4) Kadının boşanmadan kurtulma ziyafeti.

5) Yolcunun seferden dönüş ziyafeti.

6) Yeni meskene girme ziyafeti.

7) Musibetten kurtuluş ziyafeti.

8) Herhangi bir sebep olmaksızın verilen ziyafet.[14]

3- Dügün:

Düğünler, meşru eğlence fırsatlarıdır. Sıkça zuhur eder. Bilhassa cemiyetimizde düğüne bağlı olarak çeşitli merasimler vardır. Hemen hemen hepsinde yemek,

eğlence meşrudur. Yeter ki harama yer verilmesin. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) -yine bazı kayıtlarla- musikiyi de düğünlerde tecviz etmiştir. Düğünle ilgili teferruatı yemekle ilgili bölümün sonunda, 3977 numaralı hadisten sonra kaydettiğimiz için burada tekrar etmeyeceğiz.[15]

-4330 -1- عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْهَا قَالَتْ:]دَخَلَ عَلَيّ الْنَّبِىَّ # وَعِنْدِي جَارِيَتَانِ تُغَنِّيَانِ بِغِنَاءِ بُعَاثَ. فَاضْطَجَعَ عَلى الْفِرَاشِ، وَحَوَّلَ وَجْهَهُ، وَدَخَلَ أَبُو بَكْرٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه فَانْتَهَرَنِى وَقَالَ: مِزْمَارَةُ الشَّيْطَانِ فِى بَيْتِ رَسُولِ اللّهِ #؟ فَاقْبَلَ عَلَيْهِ # فقَالَ: دَعْهُمَا! فَلَمَّا غَفَلَ غَمَزْتُهُمَا فَخَرَجَتَا. قَالَتْ: وَكَانَ يَوْمَ عِيدٍ، وَكانَ السَّوْدَانُ يَلْعَبُونَ بِالدَّرَقِ وَالْحِرَابِ فِى الْمَسْجِدِ. فَإِمَّا سَألْتُ النَّبِىَّ #، وَإِمَّا قَالَ تَشْتَهِينَ تَنْظُرِينَ؟ فَقُلْتُ: نَعَمْ. فَأَقَامَنِى وَرَاءَهُ خَدِّى عَلَى خَدِّهِ، يَقُولُ: دُونَكُمْ يَا بَنِى أَرْفِدَةَ حَتّى إِذَا مَلَلْتُ قَالَ: حَسْبُكِ. قُلْتُ: نَعَمْ قَالَ: فَاذْهَبِى[. أخرجه الشيخان والنسائي.»بُعاثُ« اِسْمَ حِصْنٍ لِ ْوسِ كَانَ بِهِ يَوْمٌ مَشْهورٌ بَيْنَ ا ْوسِ وَالْخَزْرَجِ.قَوْلُهَا »اِنْتَهَرَنِى« أى زَجَرَنِى.وَ»بَنو أَرْفِدَةَ« بِفَتْحِ الْفَاءِ وَكَسْرِهَا: جِنْسٌ مِنَ الْحَبَشِ يَرْقُصُونَ.

1. (4330)- Hz. Âişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), benim yanımda iki cariye, Buas (savaşı ile ilgili hamasi) türküler söylerken çıkageldi. Gidip yatağın üzerine (yan üstü uzandı ve yüzünü de (aksi istikamete) çevirdi. Derken (babam) Hz. Ebû Bekr (radıyallahu anh) girdi. Derhal beni azarladı ve: "Resulullah'ın hane-i saadetlerinde şeytan çalgısı ha!" dedi. Bunun üzerine Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), ona yönelip:

"Bırak onları (söylesinler!)" buyurdu. (Onlar sohbete dalıp, bizden) dikkatlerini çekince, ben cariyelere göz işareti yaptım, kalkıp gittiler."

Hz. Aişe devamla der ki: "Bir bayram günüydü. Siyahiler, mescidde kılıçkalkan oyunu oynuyorlardı. Ben mi Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan taleb etmiştim (bilemiyorum), yoksa o (kendiliğinden) mi, "Seyretmek ister misin?" buyurdular. Ben:

"Tabiî!" dedim. Kalktı, beni geri tarafına aldı yanağım yanağının üstünde olduğu halde durduk.

"Ey Erfideoğulları göreyim sizi (oynayın)!" diyordu. Ben usanınca(ya kadar böyle devam ettik. Usandığımı farkedince):

"Yeter mi?" buyurdular. Ben:
"Evet!" dedim.
"Öyleyse git!" dediler." [Buhârî, Iydeyn 2, 3, 25, Cihad 81, Menâkıb 15, Menâkıbu'l-Ensâr 46, Nikah 82, 114; Müslim, Iydeyn 19, (892); Nesâî, Iydeyn 35-36, (3, 195-197).][16]

AÇIKLAMA:

1- Buâs, Medine civarında bir yer adıdır. Cahiliye devrinde orada, Medine'nin Evs kabilesi ile Hazrec kabilesi arasında savaş olmuş. Bazı rivayetler bunu Yahudilere ait bir kale olduğunu; savaşın bu kalenin yanında bir ekin tarlasında cereyan ettiğini söyler. Kaynaklar bu savaşın İslam'ın zuhuruna kadar tam 120 yıl sürdüğünü, sonunda Evs'in galebesiyle sona erdiğini yazar. Son Buâs savaşı bir kısım rivayetlere göre hicretten üç (veya beş) yıl önce cereyan etmiştir.

2- Erfideoğulları (Benî Erfide), Habeşlilerin lakabıdır. Erfide veya Erfide'nin dedelerinin ismi olduğunu söyleyen alim var. Erfidelilerin Habeşistan'a mensup, raksetmeleriyle meşhur bir kabile olduğu da söylenmiştir.

3- Resulullah'ın yanında hamasi türkü okuyan cariyelerin şahsiyeti biraz münakaşalıdır. Bazıları, cariye kelimesinin lügat manasından hareketle, kız çocuğu olduğunu söylemiştir. Cariye kelimesi, kız çocuğu manasına gelir ise de, kadın köle manasına da gelir. Burada kız çouktan ziyade, kadın köle oldukları kabul edilmiştir. Zira bazı rivayetlerde bu istikamette tasrihat gelmiştir. Nitekim Taberânî'nin bir rivayetinde bunlardan birinin Hassan İbnu Sâbit (radıyallahu anh)'a ait olduğu belirtilmiştir. İbnu Ebi'd-Dünya'nın rivayetinde ise şarkı okuyanlardan birinin Hamame olduğu belirtilmiştir. Zehebî'nin et-Tecrid'de belirttiğine göre Hamâme, Hz. Bilâl'in annesidir. Hz. Ebû Bekr satın alıp azad etmiştir. İbnu Hacer ikinci cariyenin isminin muhtemelen Zeyneb olduğunu söyler.
Bazı rivayetlerde, cariyelerin def çaldıkları da ifade edilmiştir. Hatta bir rivayette iki def mevzubahistir.

4- Hadiste musiki dinlemenin bazı kayıtlarla cevazı gözükmektedir. Ancak bu husus ülemâ arasında münakaşa edilmiştir. Bu münakaşayı 3977 numaralı hadise ilave olarak yer verdiğimiz Düğün bahsinde Musiki başlığı altında kaydettiğimiz için burada tekrar etmeyeceğiz.

5- Hadiste şu fevaid görülmektedir:

* Bayram günlerinde aile ü efradına eğlence hususunda geniş davranmak meşrudur.

* Bayramlarda sürur izhârı dinin şiarındandır.

* Baba, kocasıyla beraber olan kızının yanına girebilir, yeter ki bu adetten olsun.

* Baba, kocanın yanında kızını tedib edebilir, yeter ki koca tedibi terketmiş olsun, zira tedib babaların vazifesidir.

* Kocaların kadınlarına lütufkâr davranması meşrudur.
* Kadına rıfkla muamele etmek ve sevgisini aramak esastır.
* Hayır ehlinin makamı lehv ve lağv'dan uzaktır, içinde günah olmasa bile onların izni olmadan buralarda yer verilmemelidir.
* Talebe, hocanın huzurunda mekruh addettiği bir şey görürse, müdâhalede acele davranabilir; bunun için şeyhinden izin alması gerekmez.[17]

-4331 -2- وَعَنْ عَامِرِ بْنِ سَعْدٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْه قَالَ:]دَخَلْتُ عَلى قَرَظَةَ بْنِ كَعْبٍ وَأَبِي مَسْعُودٍ أ۪نْصَارِىّ فِى عُرْسٍ فإِذَا جَوَارِى يُغَنِّينَ فَقُلْتُ: أَنْتُمَا صَاحِبَا رَسُولِ اللّٰهِ # مِنْ أهْلِ بَدْرٍ، يُفْعَلُ هذَا عِنْدَكُمْ؟ فقَالَ: اِجْلِسْ إنْ شَئْتَ فَاسْتَمِعْ مَعَنَا وَإنْ شِئْتَ اِذْهَبْ فَقَدْ رُخِّصَ لَنَا فِى اللَّهْوِ عِنْدَ الْعُرْسِ[. أخرجه النسائي .

2. (4331)- Âmir ibnu Sa'd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir düğün sırasında Karaza İbn Ka'b ve Ebu Mes'ud el-Ensârî'nin yanına girdim, bir kısım cariyeler şarkı söylüyorlardı. Dayanamayıp:
"Sizler, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Bedir Ashabından olun da yanınızda şu iş yapılsın olacak şey değil!" dedim. Bunun üzerine onlar:
"Otur, dilersen bizimle dinle, dilersen git. Bize düğünde eğlenme ruhsatı verildi!" dediler." [Nesâî, Nikâh 80, (6, 135).][18]

-4332 -3- وَعَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْمَنْكَدِرِ قَالَ:]بَلَغَنى أَنَّ اللّٰهَ تَعَالى يَقُولُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ: أيْنَ الَّذِينَ كَانُوا يُنَزِّهُونَ أَسْمَاعَهُمْ عَنِ اللَّهْوِ وَمَزَمِيرِ الشَّيْطَانِ؟ اَدْخِلُوهُمْ فِى رِيَاضِ الْمِسْكِ: ثُمَّ يَقُولُ لِلْمَئِكَةِ عَلَيْهِمُ السَّمُ: أَسْمِعُوهُمْ حَمْدِى،

وَأخْبِرُوهُمْ أنْ َخَوْفَ عَلَيْهِمْ وَهُمْ يَحْزَنُونَ]. أخرجه رزين .

3. (4332)- Muhammed İbnu'l-Münkedir (rahimehullah) anlatıyor: "Bana ulaştığına göre, Allah Teâla Hazretleri Kıyâmet günü şöyle seslenecektir: "Kulaklarını eğlence ve şeytan çalgısından uzak tutanlar neredeler? Onları misk bahçelerine dahil edin!"Sonra Melaike aleyhimüssalâtü vesselâm'a seslenecek:" Onlara benim takdirlerimi duyurun ve haber verin ki, kendilerine artık ne korku var, ne de üzüntü!" [Rezîn ilavesidir.] [19]

---

[1] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/321-323.

[2] "Günaha götüren bir söz bulunmadıkça veya arkadaşlarını sırf güldürmek gâyesi olmadıkça mizahta bir beis yoktur" (Hindiyye: 5/352). "Mizahda sıdktan ayrılmayan mizahçıyı Allah muâheze etmez" (Feyzu'l-Kadîr: 2/279).

[3] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/323-324.

[4] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/324.

[5] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/324.

[6] Ebu Dâvud, Edeb: 57; el-Edebü'l-Müfred: 2/683. Bu çeşit hadislere rağmen, İslâm âleminde, diğer bir kısım yasaklar gibi, güvecinle meşguliyetinde zaman zaman yaygın bir moda hâlini aldığını görülmüştür. Kalkaşandî, 565/1169 yılında Nuraddin Zengî ile başlatılan güvercinle meşguliyetin kısa zamanda yaygınlık kazanarak, devrin en ileri gelenlerini bile saran bir moda hâlini aldığını, kuşlara neseb defterleri tutulacak, tanesi 1000 dinara satılacak kadar ileri gidildiğini, güvercinlerin tam bit ticaret metâı halini aldığını vs. anlatır (Kalkaşandî: 14/390-391).

[7] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/324-325.

[8] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/325.

[9] Fetavâ'yı Hindiyye'de, yarışlarda tek taraflı şartın câiz olacağı, çift taraflı şartın ise haram olduğu belirtilir. "Şayet armağan, önceden belli olan bir cânib tarafından konmuşsa câizdir. Şöyle demesi gibi: "Şayet sen kazanırsan sana şu kadar armağan vereceğim, ben kazanacak olursam senden bir şey almayacağım." Armağanı her iki tarafın koyması kumardır. Bu ise haramdır" (5/324)

[10] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/325-327.

[11] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/327.

[12] Kur'ân mekteblerinde cereyan eden.

[13] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/327-328.

[14] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/328-329.

[15] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/329.

[16] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/330.

[17] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/330-331.

[18] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/332

[19] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/332.

NAMAZ BÖLÜMÜ

(Bu bölümde iki kısım vardır)

*

BİRİNCİ KISIM

NAMAZIN FARZLARI HAKKINDADIR

*

İKİNCİ KISIM

NÂFİLE NAMAZLAR HAKKINDADIR

NAMAZ BÖLÜMÜ

UMUMÎ AÇIKLAMA

Dilimize namaz diye çevrilmiş olan salât, Arapçada dua demektir. Geniş mânasıyla salât kelimesi dînî metinlerde "dua", "namaz", "rahmet" ve hatta "ibadet" gibi muhtelif mânalarda kullanılmıştır. Fakat namaz deyince, vakit, taharet, kıyam, kıraat, rüku, secde tabirleriyle ifade edilen müslümanlara has, muayyen zamanlarda, belli şartlar altında, bilinen şekiller ve hareketler çerçevesinde yapılan ibadeti kastederiz. Halbuki ibadet ve dua deyince belli şekil ve şartlarla sınırlandırılmayan, hangi dinde olursa olsun her insanın izhar edeceği tazim ve taabbüd kastedilebilir. Öyle ise "namaz" müslümanlara has ibadettir, onun alâmet-i fârıkasıdır, müslümanda giriş kapısını kelime-i şehâdetin teşkil ettiği ve en mühim hizmetini -hatta diğer hizmetlerinin makbuliyeti de buna bağlı kılınmıştır- namaz teşkil eden kulluğu yerine getirmek akdini yapmış, bu akdin şartlarına teslim olmuş kimse demektir.
Bu mânada salât, İslâm'ın âlem ve sembolü, İslâm dîninin direği, kulun Allah'a takdim ettiği ubûdiyetin en yücesidir. Namaz, farz olması haysiyetiyle, Allah'a kulluğun yegane berat ve senedidir. Diğer ibadetlerin makbuliyeti, ihlası da buna bağlıdır. Kişi farz olan namazını eda etmedikçe, kulluğunda samimiyetten uzaktır, diğer nafile ibadetleri hedefine ulaşamaz.
Yakîn yani ölüm gelinceye kadar (Hicr 99) her üç halinde de yani gerek ayakta durur vaziyette, gerek oturur ve gerekse yatar vaziyette ibadetle mükellef olan (Âl-i İmrân 191), bir başka ifade ile büluğdan ölüme kadar ubûdiyete uygun bir hayat geçirmek misyonuyla yaratılmış olan insanın bu mükellefiyetini en yüksek mertebede îfâsının vazgeçilmez şartı namazdır. Bu sebeple Hz. Peygamber: "Namaz dinin direğidir. Kim bunu ikâme ederse (ayakta tutarsa) dînini ikâme eder, kim de bunu yıkarsa dînini yıkar" buyurmuştur.
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), görüleceği üzere (2324; hadis) namazı ibadetlerin en hayırlısı olarak tavsif edecektir. Çünkü "ubûdiyet"e giren her çeşit kulluk tezahürü namazda mündemiçtir.
İslâm dîninde namazın tuttuğu ehemmiyetli mevkiin yerini anlamada Hz. Ömer (radıyallâhu anh)'in İslâm Devletinin devlet başkanı sıfatıyla valilerine yaptığı bir tamimine göz atabiliriz. Der ki: "Benim nazarımda en ehemmiyetli, işiniz namazdır. Kim onu korur ve devam ettirirse dinini korumuş olur. Kimde de onu zâyi ederse onun dışındakileri daha çok zayi eder." (2369. hadis).

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm): "Ey Allah'ın Resûlü, İslâm' da Allah'a en sevgili şey nedir?" diye soran kimseye şu cevabı vermiştir: "Vaktinde kılınan namazdır, kim namazı terkederse onun dîni yoktur, namaz dînin direğidir." Taberânî'nin Evsat'ında gelen bir hadis de şöyle: "Üç şey vardır. Kim bunları muhafaza ederse o gerçek dosttur, kim zâyi ederse o da gerçek düşmandır: Namaz, oruç, cenâbet(ten temizlik)."

Namazın ehemmiyeti üzerine rivayet çoktur. Bu bölümde, namazın çeşitli meselelerine giren rivayetlerden bazıları görülecektir.[1]

BİRİNCİ KISIM

NAMAZIN FARZLARI

(Bu kısımda dokuz bâb vardır)

*

BİRİNCİ BÂB
NAMAZIN FAZİLETİ
*
İKİNCİ BÂB
EDA VE KAZA OLARAK NAMAZ VACİBTİR
*
ÜÇÜNCÜ BÂB
NAMAZLARIN VAKİTLERİ
*
DÖRDÜNCÜ BÂB
EZAN VE İKÂMET
(Bu bâbın fer'leri var)
*
BİRİNCİ FER'
EZAN VE İKÂMETİN FAZİLETİ
*
EZANDA ADI GEÇENLER
ABDULLAH İBNU ZEYD, EBÛ MAHZÛRA BİLAL-İ HABEŞÎ
*
İKİNCİ FER
'EZAN'IN BAŞLANGICI
*
ÜÇÜNCÜ FER'
EZAN VE İKÂMETE MÜTEALLİK HÜKÜMLER
*
FASL
İSTİKBAL-İ KIBLE

BEŞİNCİ BÂB

*

3- Setrü'l-Avret
*

4- Namaz Kılınan Yerler
*

5- Konuşmayı Terk
*

6- Fiilleri Terk
*

7- Musallînin Kıblesi
*

8- Müteferrik Hadisler
*
Namazda Çocuk Taşımak
*
Namazda Uyuklamak
*
Namazda Saçın Bağlanması
* Haşerâtı Defetmek

SECDELER ÜZERİNE FASIL
Sehiv Secdesi
*
Tilâvet Secdesi
*
Tilâvet Secdesiyle İlgili Tafsilat
*
Şükür Secdesi

ALTINCI BÂB
CEMAATLE NAMAZ
(Beş fasıldır)
*
BİRİNCİ FASIL
CEMAATİN FAZİLETİ

*
İKİNCİ FASIL
CEMAATA DEVAM VACİBTİR
*
ÜÇÜNCÜ FASIL
CEMAATİ ÖZRÜ OLAN TERKEDER
*
DÖRDÜNCÜ FASIL
İMAMIN EVSAFI
*
BEŞİNCİ FASIL
İMAMA UYANLARLA İLGİLİ AHKÂM VE ÂDÂB
*
YEDİNCİ BÂB
CUM'A NAMAZI
(Beş fasıldır)
*
BİRİNCİ FASIL
CUM'ANIN FAZİLETİ, VÜCÛBU, AHKÂMI
*
İKİNCİ FASIL
CUM'ANIN VAKTİ VE EZAN
*
ÜÇÜNCÜ FASIL
HUTBE VE HUTBE İLE ALÂKALI HUSUSLAR
*
DÖRDÜNCÜ FASIL
NAMAZ VE HUTBEDE KIRÂAT
*
BEŞİNCİ FASIL
CÂMİYE GİRME VE İÇİNDE OTURMA ÂDÂBI
*
SEKİZİNCİ BÂB
YOLCU NAMAZI
(Üç fasıldır)
*
BİRİNCİ FASIL

SEFERDE NAMAZI KASRETMEK
*
İKİNCİ FASIL
SEFERDE İKİ VAKTİN NAMAZINI CEM'ETMEK
*
ÜÇÜNCÜ FASIL
NAFİLE NAMAZLAR
*
HAVF(KORKU) NAMAZI ÂDÂBI

Birinci Bâb

Namazın Fazileti

-1- عن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]سَمِعْتُ رَسُولَ اللّهِ # يَقُولُ: أرَأيْتُمْ لَوْ أنَّ نَهْراً بِبَابِ أحَدِكُمْ يَغْتَسلُ فِيهِ كُلَّ يَوْم خَمْسَ مَرَّاتٍ مَا تَقُولُونَ يُبْقِى ذلِكَ مِنْ دَرَنِهِ شَيْئاً؟ قالُوا: َ يُبْقِى ذَلِكَ مِنْ دَرَنِهِ شَيْئاً. قالَ: فذلِكَ مَثَلُ الصَّلَواتِ الخَمْس، يَمْحُوا اللّهُ بِهَا الخَطَايَا[. أخرجه الخمسة إ أبا داود.»الدَّرَنُ« الوسخ .

1. (2318)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in şöyle söylediğini işittim:
"Sizden birinizin kapısının önünden bir nehir aksa ve bu nehirde hergün beş kere yıkansa, acaba üzerinde hiç kir kalır mı, ne dersiniz?"
"Bu hal, dediler, onun kirlerinden hiçbir şey bırakmaz!" Aleyhissalâtu vesselâm:
"İşte bu, beş vakit namazın misalidir. Allah onlar sayesinde bütün hataları siler" buyurdu."[2]

-2- وعن سعد بن أبى وقاص رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]كَانَ رَجُنِ أخَوَانِ فَهَلَكَ أحَدُهُمَا قَبْلَ صَاحِبِهِ بِأرْبَعِينَ لَيْلَةً فَذُكِرَتْ فَضِيلَةُ

اُوَّلِ مِنْهُمَا عِنْدَ رَسُولِ اللهِ #، فقَالَ النَّبىُّ #: أَلَمْ يَكُنِ اŒخَرُ مُسْلِماً؟ قالوا: بَلَى، وَكانَ َ بَأسَ بِهِ، فقَالَ #: وَمَا يُدْرِيكُمْ مَا بَلَغَتْ بِهِ صَتُهُ بَعْدَهُ، إنَّمَا مَثَلُ الصَّةِ كَمَثَلِ نَـهْرٍ عَذْبٍ غَمْرٍ بِبَابِ أَحَدِكُمْ يَقْتَحِمُ فِيهِ كُلَّ يَوْمِ خَمْسَ مَرَّاتٍ، فَمَا تَرَوْنَ ذلِكَ يُبْقِى مِنْ دَرَنِهِ، فإنَّكُمْ َ تَدْرُونَ مَا ً بَلَغَتْ بِهِ صَتُهُ[. أخرجه مالك .»الْغَمْرُ«: بفتح الغين المعجمة: الكثير.و »يَقْتَحِمُ فِيهِ«: يدخله ويلقى نفسه فيه .

2. (2319)- Sa'd İbnu Ebî Vakkas (radıyallâhu anh) anlatıyor: "İki erkek kardeş vardı. Bunlardan biri öbür kardeşinden kırk gün kadar önce vefat etti. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanında bunlardan birincinin faziletleri zikredildi. Bunun üzerine Efendimiz (aleyhissalâtu vesselâm):
"Diğeri müslüman değil miydi?" diye sordu.
"Evet, müslümandı ve fena da değildi!" dediler. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Öldükten sonra, namazının ona ne kazandırdığını biliyor musunuz? Namazın misali, sizden birinin kapısının önünde akan ve her gün içine beş kere girip yıkandığı suyu bol ve tatlı bir nehir gibidir. Bu (nehrin) onun üzerinde kir bıraktığını göremezsiniz. Öyleyse, siz ona namazının neler ulaştırdığını bilemezsiniz."[3]

AÇIKLAMA:

1- Tîbî, önceki hadiste namazın günahları temizleyeceği hususunda mübalağalı bir üsluba yer verildiğine dikkat çekmektedir. "Çünkü der, cevapta "Hayır!" demekle iktifa edilmemiş, te'kîden lafz tekrar edilmiştir."
İbnu'l-Arabî buradaki benzetmeyi şöyle açıklar: "Kişi elbise ve bedeninde maddî kirlerle kirlendiği ve bundan da bol su ile temizlendiği gibi, namaz da kişiyi günah kirlerinden temizler, öyle ki hiçbir günah bırakmaz, namaz sayesinde kişi pak ve lekesiz olur."

2- Bu hadisler, zahirde hükmen âmmdir, yani günahın büyüğüne de, küçüğüne de şâmildir. Ancak İbnu Battal der ki: "Küçük günahların kastedildiği hadisin kendisinden anlaşılabilir. Zira, hadiste "hatalar" kire (deren) benzetilmiştir.

Deren, daha büyük kurûh (yara ve çıbanlar) ve hurâcât'a (derin yaralar) nisbetle küçük kirlere ıtlak olunur." Bazı şârihler: "Hadiste, namazın temizleyeceği günahların su ile yıkanabilecek kirlere benzetilmesi de bunların küçük günah olduğunu ifade eder, çünkü su ile küçük kirlerin temizlenmesi uygun düşer (vücutta derin yaralar (kurûh) olduğu takdirde bu, su ile yıkanmaz)" derler. Ancak, meseleyi Müslim'in bir rivayeti nassen tavzih etmektedir: "Beş vakit namaz, büyük günahlardan içtinab edildiği müddetçe arada işlenen günahlara kefarettir."Bulkûnî, insanları küçük ve büyük günah işleme noktasından beş kısma ayırır:

1) Hiçbir günah işlemeyen: Namaz bunun derecesini yüceltir.

2) Israrlı olmaksızın küçük günah işleyen: Namazla bunun günahı kesinlikle affa uğrar.

3) Küçük günahı işleyip, onda ısrar eden: Bu durumda, "küçük günahta ısrar büyük günahtır" prensibine göre namazla bunun günahı affolunmaz, çünkü namaz, küçüklere kefarettir.

4) Bir tek büyük ve bir çok küçük günah işleyen.

5) Büyük günahlar ve küçük günahlar işleyen: Böylesinde şu durum var: Büyüklerden içtinab etmezse büyüklerin affedilmeyip küçüklerin affedilmesi muhtemeldir. Keza hiçbir affa mazhar olmaması da muhtemeldir. İkinci ihtimal daha kuvvetlidir...[4]

-3- وعن أبى أمامة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]بَيْنَا رَسولُ اللّهِ # في المَسْجِدِ، وَنحْنُ مَعَهُ إذْ جَاءَ رَجُلٌ، فقَالَ يَا رَسُولَ اللّهِ: إنّى أصَبْتُ حَدًّا فَأقِمْهُ عَلَىَّ، فَسَكَتَ عَنْهُ، ثُمَّ أعَادَ فَسَكَتَ، وَأقِيمَتِ الصَّةُ، فَلَمَا انْصَرَفَ رَسُولُ اللّهِ # تَبِعَهُ الرَّجُلُ، وَاتَّبَعْتُهُ انْظُرُ مَاذَا يَرُدُّ عَلَيْهِ، فقَالَ لَهُ: أرَأيْتَ حِينَ خَرَجْتَ مِنْ بَيْتِكَ، ألَيْسَ قَدْ تَوَضَّأتَ فَأحْسَنْتَ الوُضُوءَ؟ قالَ: بَلَى يَا رَسُولَ اللّهِ. قالَ: ثُمَّ شَهِدْتَ الصَّةَ مَعَنَا؟ قالَ: نَعَمْ يَا رسُولَ اللّهِ. قالَ: فإنَّ اللّهَ تَعالى قَدْ غَفَرَ لَكَ حَدَّكَ، أو قالَ: ذَنْبَكَ[. أخرجه مسلم وأبو داود .

3. (2320)- Ebû Ümâme (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile beraber mescidde idik. O esnada bir adam geldi ve:
"Ey Allah'ın Resûlü, ben bir hadd işledim, bana cezasını ver!" dedi. Resûlullah adama cevap vermedi. Adam talebini tekrar etti. Aleyhissalâtu vesselâm yine sükut buyurdu. Derken (namaz vakti girdi ve) namaz kılındı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) namazdan çıkınca adam yine peşine düştü, ben de adamı takip ettim. Ona ne cevap vereceğini işitmek istiyordum. Efendimiz adama:
"Evinden çıkınca abdest almış, abdestini de güzel yapmış mıydın?" buyurdu. O:
"Evet ey Allah'ın Resûlü!" dedi. Efendimiz:
"Sonra da bizimle namaz kıldın mı?" diye sordu. Adam:
"Evet ey Allah'ın Resûlü!" deyince, Efendimiz:
"Öyleyse Allah Teâlâ hazretleri haddini -veya günahını demişti- affetti" buyurdu."[5]

AÇIKLAMA:

Bu hadiste ulemanın ihtilaf ettikleri bir husus mevzubahistir. Hadd cezasını devlet reisi affedebilir mi?
İmam Buhari, bu hadisi şu adı taşıyan bir bâbta kaydeder: "Bir kimse hadd işlediğini ikrar eder fakat çeşidini beyan etmezse İmam bunu örtme selahiyetine sahip midir?" Buhârî ve Müslim'in ittifak ettiği hadislerden olmasına rağmen Ebû Bekr el-Berzencî, hadisin sıhhati hususunda ta'n'da bulunmuştur. Ancak, hadise mütâbaad eden başka rivayetler bulunduğu için, ulema bu hususta fazla durmayıp kastedilen mânayı tesbite çalışmıştır. Çünkü hadde giren cürüm sübut bulunca cezası ikâme edilir; bu, temel prensiptir. Bu sebeple hadis hususunda muhtelif te'viller yapılmıştır:

* Belki adam aslında hadd olmayan bir günahını "hadd" zannetti veya yaptığı işi, nazarında büyüterek onu hadd terettüp eden bir suç zannetti.

* Buhârî'nin tercümesi, "haddi ikrar edip çeşidini beyan etmeyen kimseye hadd cezası uygulamak, adam tevbe ettiği takdirde, imama vacib olmaz" hükmünü tazammun etmektedir.

* Hattâbî şöyle te'vil eder: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in vahiy

yoluyla, Allah'ın o adamı affettiğine muttali kılınması câizdir. Aksi halde, nasıl bir hadd işlediğini sorup ona terettüp eden cezayı vermesi gerekirdi."

Hattâbî ilaveten der ki: "Bu hadiste, hudûdun araştırılmayıp, imkan nisbetinde kaçınılması gereği ifade edilmektedir. Hadiste zikri geçen adam hadd ikamesi gerektiren cürmünü açıklamıyor. Belki de bir küçük günah işledi de hadd gerektiren büyük günah zannetti. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da mesele üzerine gitmedi. Zîra ihtimal üzerine hadd gerekmez. Açıklama talebinde bulunmamasına gelince, bu (âyetle) yasaklanmış olan tecessüse girmesinden olabileceği gibi, setri tercih etmiş olmasından ve adamın kendisine hadd tatbik ettirme teşebbüsünde pişmanlık ve dönüş görmüş olmasındandır."

Ulema, bu hadisten hareketle, haddi gerektiren bir cürüm ikrar eden kimseye -haddin düşmesi çin- ister ta'rîz ve ister daha vâzıh bir sûrette ikrardan rücûyu telkin etmeyi müstehab addetmiştir.

Nevevî ve bir cemaat, hadiste zikri geçen zâtın işlediği cürmün küçük günahlardan olduğu hususunda cezmetmiştir. Bunları kesin hükme sevkeden delil haberin devamında, "cürme namazın kefaret olduğunun" ifade edilmesidir. Zîra, namazın büyük değil, küçük günalara kefaret olacağı beyan edilmiştir. Ekseri ve ağlebi durum için hüküm budur. Ancak, bazan namazın büyük günahı da affettirdiği vâkidir. Mesela bir kimse, pek çok küçük günahlarının affına sâlih olacak derecede tetavvu amellerini artırmış olabilir. Böyle birinin üzerinde küçük günah yoksa veya az bir şey varsa, ama işlediği bir büyük günah varsa işte bu büyük günah çokça işlenen nafilelerle affa uğrar, zîra Allah güzel amelde bulunanın amelini zâyi etmez.

* Rivayetin bir vechinde, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelen zât: "Ey Allah'ın Resûlü, ben zinâ işledim, hadd tatbik et" demiştir. Bu açık itirafa rağmen Resûlullah'ın hadd tatbik etmemiş olmasını nazar-ı dikkate alan bazı âlimler: "Mutlaka adamcağız, şer'an zinâ olmayan bir fiili zinâ zannetmiş olmalıdır" diye hükmetmişlerdir.

* Bu hadisten şu hükme varanlar da olmuştur: "Bir kimse tevbekâr olarak gelip itirafda bulunursa ondan hadd düşer." Ancak şu da ihtimalden uzak değildir: Hadis ravilerinden biri, rivayette geçen "hadd işledim" ifadesini "zinâ işledim" diye anlayıp, zannına uygun şekilde ifade etmiş olabilir. Asıl olan Buhârî'de gelen şeklidir. Âlimler büyük çoğunluğuyla bunda ittifak eder.

* Bu tatbikatın, rivayette zikri geçen kimseye mahsus olması da muhtemeldir. Zîra Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onun günahını, namazı sebebiyle Allah'ın affettiğini haber vermiştir. Bu da ancak vahiyle bilinebilir, bu hükümde -

bu meselede onun misli olduğu bilinen kimse dışında- devam etmez. Resûlullah'tan sonra vahyin inkıtâı ile bunu bilmek de inkıtaya uğramıştır. Hadisin zâhirine temessük eden bazısına göre Ebû Ümâme hadisinin zâhirinden üç görüş çıkarılmıştır:

1- Hadd, onu ikrar edenin, üzerinde ısrarı ve cürmün taayyün etmesinden sonra gerekli olur.

2- Bu hüküm, kıssada mezkur olan şahsa aittir.

3- Tevbe ile hadd düşer.

Bu görüş sahibine göre, en muvafık, en sahih görüş üçüncüsüdür.[6]

4ـ وعن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]كُنْتُ عِنْدَ النَّبىِّ # فَجَاءَهُ رَجُلٌ فقَالَ يَا رسولَ اللّهِ: إنِّى أصَبْتُ حَدًّا فَأقِمْهُ عَلَيَّ، وَلَمْ يَسْألْهُ، وَحَضَرَتِ الصَّةُ فَصَلَّى مَعَ النَّبىِّ #، فَلَمَّا قَضى النَّبىُّ # الصَّةَ قَامَ إلَيْهِ الرَّجُلُ، فقالَ
يَا رسُولَ اللّهِ: إنِّى أصَبْتُ حَدًّا، فَأقِمَ فىَّ كِتَابَ اللّهِ تَعالى. قالَ: ألَيْسَ قَدْ صَلَّيْتَ مَعَنَا؟ قالَ: نَعَمْ. قالَ اذْهَبْ فإنَّ اللّهَ قَدْ غَفَرَ لَكَ ذَنْبَكَ، أوْ قالَ حَدَّك[. أخرجه الشيخان .

4. (2321)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanında idim. Bir adam huzuruna gelerek:
"Ey Allah'ın Resûlü, dedi, ben bir hadd (suçu) işledim, cezasını tatbik et!"
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) adama (birşey) sormadı. Derken namaz vakti girdi. Resûlullah'la birlikte o da namaz kıldı. Aleyhissalâtu vesselâm namazını tamamlayınca, adam yanına geldi ve:
"Ey Allah'ın Resûlü! dedi, ben hadd (çeşidine giren bir suç) işledim. Bana Allah'ın Kitabını tatbik et!" Efendimiz:
"Sen bizimle birlikte namazını eda etmedin mi?" diye sordu. Adam:
"Evet!" dedi. Efendimiz:

"Öyleyse git. Zîra Allah, senin günahını affetti" veya -hadd'ini affetti-" dedi."[7]

AÇIKLAMA:

Görüldüğü üzere bu rivayet de önceki hadis gibi, dînin yasakladığı bir günahı işleyen kişinin sonradan pişman olarak günahından temizlenmesi için Hz. Peygamber'e müracaatıyla ilgilidir. Râviler aynı hadiseyi rivayet etmiş olabilecekleri gibi farklı iki hadiseyi de rivayet etmiş olabilirler.
Her hâl u kârda bu mevzuyu önceki hadisin açıklamasında îzah ettik, oraya bakılmalıdır.[8]

-5- وعن عاصم بن سفيان الثقفي رَضِيَ اللهُ عَنْه:]أَنَّهُمْ غَزَوْا غَزَاةَ السَّسِلِ فَفَاتَهُمْ الْغَزْوُ فَرَابِطُوا، ثُمَّ رَجَعُوا إلى مُعَاوِيَةَ، وَعِنْدَهُ أبُو أيُّوبَ، وَعُقْبَةُ بنُ عَامِرٍ، فقَالَ عَاصِمٌ: يَا أبَا أيُّوبَ فَاتَنَا الْغَزْوُ الْعَام، وَقَدْ أخْبِرْنَا
أنَّهُ مَنْ صَلّى في المَسَاجِدِ ا'ربعةِ غُفِرَ لَهُ ذَنْبُهُ، فقَالَ يَا ابنَ أخِى: أدُلُّكَ عَلى أيْسَرَ مِنْ ذَلِكَ، إنِّى سَمِعْتُ رسولَ اللهِ # يَقُولُ: مَنْ تَوَضَّأ كَمَا أُمِرَ، وَصَلَّى كَمَا أمِرَ، غُفِرَ لَهُ مَا قَدَّمَ مِنْ عَمَلٍ أكذَلِكَ يَا عُقْبَةُ: قالَ: نَعَمْ[. أخرجه النسائى .

5. (2322)- Âsım İbnu Süfyân es-Sakafî (radıyallâhu anh)'nin anlattığına göre, bunlar Selâsil gazvesine gitmişler. Fakat fiilen gazveye iştirak edememişlerdi. Bunun üzerine kendilerini Allah yoluna verdiler. Sonra Hz. Muâviye (radıyallâhu anh)'nin yanına döndüler. Hz. Muâviye'nin yanında Ebû Eyyûb el-Ensârî ve Ukbe İbnu Âmir vardı. Âsım:
"Ey Ebû Eyyûb! dedi. Bu sene gazveyi kaçırdık. Bize, (bunun telafisi için bir çare) haber verildi. Buna göre, kim dört mescitte namaz kılarsa, günahları affedilirmiş." Ebû Eyyûb:
"Ey kardeşimin oğlu! dedi. Ben sana bundan daha kolayını haber vereyim. Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şu sözünü işittim: "kim emredildiği şekilde (mükemmel olarak) abdestini alır, emredildiği şekilde namazını kılarsa,

önceden yapmış olduğu (kusurlu) ameli sebebiyle affolunur." Ey Ukbe! (Resûlullah'ın tebşiri) böyleydi değil mi?"Ukbe: "Evet!" dedi."[9]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, hakkı verilerek alınacak abdest ve kılınacak namazın, herhangi meşru bir sebeple kaçırılan cihadın zararını telafi edebileceğini belirtir. Zîra, hadiste râvi Âsım, -açıklamadığı bir sebeple- Selâsil gazvesini kaçırdığını belirtmektedir. Bundan hasıl olan manevî zararın telafisi için çareler aradığı, kendisine "dört mescidde namaz kılması" tavsiye edildiği, bu tavsiye ile de mutmain olmayarak Hz. Muâviye'nin yanında rastladığı yüce sahabi Ebû Eyyûb el-Ensârî'ye de maruz kaldığı cihadı kaçırma musibetinin çaresini sorduğu görülmektedir.
Ebû Eyyûb el-Ensârî hazretleri, Kuzey Afrika fatihlerinden Ukbe İbnu Âmir (radıyallâhu anh)'in şehadet ve tasdikiyle hakkıyla alınan abdest ve hakkı verilerek kılınan namazın daha önce işlenmiş olan hatalı amelin günahına keffaret olacağına dair nebevî tebşirâtı haber veriyor.

2- Bu rivayette ashâbın Allah yolunda cihad ve günahlarını affettirme çarelerini araştırmada ne kadar hırslı ve ısrarlı olduklarını göstermektedir.

3- Hadiste geçen ferâbetû tabirini "Bunun üzerine kendilerini Allah yoluna verdiler" diye tercüme ettik. Çünkü kelimenin aslı ribat'tır ve farkılı mânalarda anlaşılmıştır:

***** Kök olarak rabt bağlamak mânasına gelir. Hatta dilimizdeki bağlamak mânasına kullanılan rabdetmek; bağ mânasına kullanılan rabıta bu kökten gelir. Ribat, bağlama vasıtası (bağ) mânasına geldiği gibi Allah yolunda bağlanan şey (at) mânasına, keza Allah yoluna bağlanıp kalınan yer (askeri kışla, zikirhane) gibi mânalara da gelir. İlk devirlerde hududlarda kurulan askerî karakol ve kışlalar ki bir nevî küçük çapta kaledir, içerisinde mescid, kütüphane, hamam, at bağlama yeri, asker koğuşları vs. gerekli kısımlar birlikte bulunurdu- hep ribat diye anılmıştır. Askerler burada cihad dışındaki vakitlerini zikir ve ilmî meşguliyetlerle geçirirlerdi. Bu sebeple ribat dînî meşguliyetlerle cihad gibi dünyevi zannına düşülen meşguliyetlerin her ikisini birlikte ifade eden câmi kelimelerden biridir. Sadece bir kelime değil, bir müessesedir de. Yani dünya ve ahiret ve âhiret birliğine ulaşılan, aynı fiille her ikisi birden yaşanılan bir müessese. Bu sebeptendir ki, ribat kelimesinin, tasavvuf ıstılahı olarak tekke

mânasında kullanıldığı da olur.
Kelimenin bu mâna zenginliğine kavuşmasında şüphesiz Kur'ân-ı Kerîm'in katkısı olmuştur. Çünkü Kur'ân'da: *"Ey iman edenler! Sabredin, düşmanlarınızla sabır yarışı edin, sınırlarda nevbet bekleşin. Allah'tan korkun böylece kurtuluşa erebilirsiniz"* (Âl-i İmrân: 3/200) buyurulmuştur. Âyette geçen verâbitû bazılarınca sınırda bekleşmek olarak anlaşılmıştır. Ancak, Resûlullah "ribat"ı, bazı hadislerinde bizzat yaptığı açıklamalarında "ibadette hassasiyet", "ibadette çokluk" mânasında tarif etmiştir. Şöyle buyurur: "Ebû Hüreyre anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselam) buyurdular ki: "Size Allah'ın kendisiyle günahları yok ettiği ve dereceleri yükselttiği şeyi haber vereyim mi? Bu, hoşa gitmeyen durumlara rağmen abdesti tam almak,mescidlere çok adım atmak, namazdan sonra ikinci namazı intizar edip beklemektir. İşte ribat budur, işte ribat budur." Âlimler, Resûllah'ın burada, yukarıda kaydettiğimiz âyette Cenâb-ı Hakk'ın kastettiği ribatta maksadın bu olduğunu belirttiğini söylerler. Şu halde bazılarınca "sınırda nöbet beklemek" diye anlaşılabilen ribat, bazılarınca da mescitte oturarak -veya zihinde canlı şekilde- müteakip namazı beklemek olarak anlaşılmıştır. Bu anlama hadislerin anlatmasına dayanmaktadır.
Şu halde, bu açıklamalardan sonra şunu söyleyebiliriz: Ebû Eyyûbu'l Ensârî (radıyallâhu anh) "ribat"ı bu mânada anlamış ve kendisine, kaçırdığı cihadın telafisi için çare soran Âsım İbnu Süfyan'a, hakkı verilerek alınacak abdest ve hakkı verilerek kılınacak namazın ribat yani cihad sayılacağını belirtmiş olmaktadır.
Esasen bazı âlimler, âyet-i kerimedeki "Kendinizi rabtedin" emrinin hakikatını: "Nefsin ve bedenin taatlerle bağlanması" diye açıklarlar. Bunu "hudutta düşmâna karşı nefsini bağlayıp nöbet beklemek, düşmanın hücumunu defetme" diye anlayanlar da özden ayrılmış, farklı bir te'vile sapmış değillerdir. İçinde bulunulan şartlarda, biri diğerine efdaliyet kazanır, o kadar. Sindî der ki: "Bu ameller, şeytanın kişiye yol bulup nüfuz edeceği yolları tıkar, nefsi de şehvetlerden uzaklaştırır. Nefse ve şeytana karşı ortaya konan adâvet ise cihâd-ı ekberdir. Zîra bu cihadla kişi, en büyük düşmanı olan nefsini kahreder. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu cihadın şanını yüceltemek için hem er-Ribât diyerek marife kılmış ve hem de üç kere tekrar etmiştir."[10]

-6- وعن عقبة بن عامر رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]سَمِعْتُ رسول اللّهِ # يقول: يَعْجَبُ رَبُّكَ مِنْ رَاعِى غَنَمٍ في رَأسِ شَظِيَّةِ الجَبَلِ يُؤَذِّنُ

بِالصَّةِ وَيُصَلى، فَيَقُولَ اللهَ تَعالى: انْظرُوا إلى عَبْدِى هَذَا، يُؤَذِّن وَيُقِيمُ الصَّةَ يَخَافُ مِنِّى، قَدْ غَفَرْتُ لِعَبْدِى، وَأدْخَلْتُهُ الجَنَّةَ[. أخرجه أبو داود والنسائى .

6. (2323)- Ukbe İbnu Âmir (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle söylediğini işittim: "Rabbin, koyun güden bir çobanın, bir dağın zirvesine çıkıp namaz için ezan okuyup sonra da namaz kılmasından hoşlanır ve Allah Teâlâ hazretleri şöyle der:
"Benim şu kuluma bakın! Ezan okuyor, namaz kılıyor, yani benden korkuyor. Kasem olsun, kulumu affettim ve onu cennetime dahil ettim."[11]

-7- وعن مالك رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أنَّهُ بَلَغَهُ أنَّ رَسولَ اللّهِ # قالَ: اسْتَقِيمُوا وَلَنْ تُحْصُوا، وَاعْلَمُوا أنَّ خَيْرَ أعْمَالِكُمْ الصَّةُ، وَ يُحَافِظُ عَلى الْوُضُوءِ إَّ مُؤمِنٌ[.

7. (2324)- İmam Mâlik (radıyallâhu anh)'e ulaştığına göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurmuştur:
"İstikamet üzere olun. (Bunun sevabını) siz sayamazsınız. Şunu bilin ki, en hayırlı ameliniz namazdır. (Zâhirî ve bâtînî temizliği koruyarak) abdestli olmaya ancak mü'min riayet eder."[12]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, Muvatta'da muallak (senetsiz) ise de başka kaynaklarda muttasıl olarak gelmiştir.

2- Hadiste geçen, istikamet üzere olun emrini âlimler: "Sizin için farz ve sünnet kılınan yoldan sapıtmayın, buna gücünüz yeter" veya "Allah'ın hukukunu îfa etmek, hudûduna (yasaklarına) uymak, kazâsına razı olmak suretiyle doğru yoldan ayrılmayın" şeklinde açıklamışlardır.

Hadisin devamı, bu istikametin korunması halinde Allah'ın vereceği sevabın kullar tarafından hesap edilemeyeceğini belirtir. Nitekim âyet-i kerîmede: "... Allah'ın nimetini sayacak olsanız bitiremezsiniz..." (İbrahim 34) buyrulmuştur.
Zürkânî hadisin açıklanması sadedinde şu mânaya da yer verir: "Siz kendi güç ve kudretinizin tamamını bezl etseniz de (dinin bütün hayırlarını yapmakta) muvaffak olamazsınız. Ancak Allah'ın yardımıyla olabilirsiniz" veya: "Güzel olan yolda istikamet üzere olun, vasat üzere gidin, en iyiye yakın olanı arayın, zîra siz iyi amellerin hepsini ihata etmeye güç yetiremezsiniz. Mahlukâtın mutlaka eksiği, kusuru bulunacaktır."
Bu açıklamadan sonra Zürkânî devam eder."Burada sanki maksad, mükellefin kusuruna dikkat çekmek, onu görmesini sağlamak, böylece amele güvenmeyip, daha iyiyi bulmak için gayret göstermeye tahrik etmek, teşvik etmektir." Nitekim bu hususta Beyzâvî de şöyle demiştir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vessselâm), istikameti emrettikten sonra onların Allah'ın hakkını îfa etmeye ve dînin gösterdiği ideal hedefe ulaşmaya güç yetiremeyeceklerini haber vermiştir, ta ki insanlar bu gerçekten gafil olmasınlar. Sanki şöyle demektedir: " Yaptığınız hayırları (yeterli bulup) güvenmeyin, kusurunuz sebebiyle değil, acziniz sebebiyle terkedip yapamadıklarınız için de Allah'ın rahmetinden ümid kesmeyin."

3- Hadiste geçen, "En hayırlı ameliniz namazdır" ifadesini bir kısım ulema şöyle açıklar: "Yani namaz ecri ve sevabı en ziyade olan amelinizdir. Bu sebeple amellerin en efdalidir. Çünkü namaz, ibadetlerin bütün çeşitlerini içine alır: Kıraat, tesbih, tekbir, tehlil, beşerî kelamdan ve ibadeti bozucu davranışlardan sakınma, (kıyam, rüku, secde), bu camiiyyet sebebiyledir ki mü'minin mîracı ve Alllah'a yakınlaşma vesilesi olmuştur."

4- Hadiste, devamlı abdestli olmak ve namaz anında yenilemek istihbab edilmektedir. Namaz anında yenilenmesi, onun mükemmel şekilde muhafaza edilmesinin şartıdır.[13]

-8- وعن حذيفة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]كانَ رسولُ اللّهِ # إذا حَزَبَهُ أمْرٌ صَلّى[. أخرجه أبو ادو .»حَزَبَهُ«: بالباء والنون: أى نزل به، وأوقعه في الحزن.

8. (2325)- Hz. Huzeyfe (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı herhangi bir şey üzecek olursa namaz kılardı."[14]

AÇIKLAMA:

İbnu'l-Esîr, en-Nihâye'de bir iş vukua geldiği veya bir gam isabet ettiği zaman..." diyerek açıklama getirmiştir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesslam) böylece, ciddi bir hâdisenin şokuyla karşılaştığımız veya hehangi bir üzüntü ile sersemleştiğimiz hengamlarda, üzerimizdeki şok ve şaşkınlığı namaz kılarak hafifletmeyi tavsiye etmektedir. Böyle anlarda karar veya ani harekete tevessül etmek zararlı neticeler hasıl edebilecektir. Namaz bir sığınak olacak, bir toparlanma fırsatı sağlayacaktır.[15]

-9- وعن عبداللّه بن سلمان عن رجل من أصحاب النّبىِّ # قال:]جَاءَ رَجُلٌ يَوْمَ خَيْبَرَ إلى النّبىِّ #، فقَالَ يَا رسُولَ اللّهِ: لَقَدْ رَبِحْتُ الْيَوْمَ رِبْحاً مَا رَبِحَهُ أحَدٌ مِنْ هَذَا الْوَادِى؟ قَالَ: وَيْحَكَ، وَمَا رَبِحْتَ؟ قالَ: مَا زِلْتُ أبِيعُ وَأبْتَاعُ حَتّى رَبِحْتُ ثَثِمائَةِ أوقِيَّةٍ، فقَالَ لَهُ # أفَ أُنَبِّئُكَ بِخَيْرِ رِبْحٍ، فقَالَ: مَاهُوَ يَا رسُول اللّهِ قالَ: رَكْعَتَيْنِ بَعْدَ الصَّةِ[. أخرجه أبو داود .

9. (2326)- Abdullah İbnu Selmân, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ashabından birisinden naklediyor: "Hayberin fethedildiği gün bir adam Hz. Peygamber'e gelerek:

"Ey Allah'ın Resûlü, bugün ben öyle bir kâr ettim ki böyle bir kârı şu vadi ahalisinden hiçbiri yapmamıştır" dedi. Efendimiz:

"Bak hele! Neler de kazandın?" diye sordu. Adam:

"Ben alıp satmaya ara vermeden devam ettim. Öyle ki üçyüz okiyye kâr ettim dedi. Aleyhissalâtu vesselâm efendimiz:

"Sana kârların en hayırlısını haber vereyim mi?" diye sordu. Adam:

"O nedir, ey Allah'ın Resûlü?" dedi. Efendimiz açıkladı:

"(Farz) namazdan sonra, kılacağın iki rekattir."[16]

AÇIKLAMA:

1- Hadisin Ebû Dâvud'daki aslı daha uzun. Rivayet şöyle başlar: "Hayber'i fethettiğimiz zaman, askerler hisselerine ganimetten -Mal ve köle- her ne düştü ise ortaya çıkarıp alışverişte bulundular. Resûlullah namaz kılarken bir zât gelerek: "Ey Allah'ın Resûlü, bugün ben öyle bir kâr ettim ki, böyle bir kârı şu vadi ahalisinden hiçbiri yapmamıştır" dedi..."

2- Bir okiyye kırk dirhemdir.

3- Hadis, gazve sırasında alışverişin câiz olduğunu, hususen, dağıtımdan sonra, ganimet mallarıyla ticaret yapmanın câiz olduğunu ifade eder. Şayet ticaret, gazinin gazve sevabını eksiltse idi, Resûlullah bunu mutlaka belirtirdi. Belirtmediğine göre takrir buyurmuş olmaktadır. Öyleyse bu maddî ticaret, manevî kazanca herhangi bir eksiklik getirmemektedir. Nitekim, ashabın hacc seferi sırasında alışverişle meşguliyetlerinin, amellerinde bir noksanlık getirmeyeceği hususunda âyet nazil olmuştur: "(Hacc mevsiminde ticaret ederek) Rabbinizden rızık istemenizde bir günah yoktur..." (Bakara 198).[17]

-10- وعن أنس رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قال رسولُ اللهِ #: حُبِّبَ إلَيَّ النِّسَاءُ وَالطِّيبُ، وَجُعِلَتْ قُرَّةُ عَيْنِى في الصَّةِ[. أخرجه النسائى .

10. (2327)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Bana kadın ve güzel koku sevdirildi, gözümün nuru namazda kılındı."[18]

AÇIKLAMA:

Bu hadisin koku ve kadınla ilgili kısmını 2137 numaralı hadiste açıkladık. Burada namazla ilgili bir miktar açıklama sunacağız:

Önce şu hususu belirtelim ki, Efendimiz burada en hayırlı şeylerin zikrini

beraber yapmıştır: Kadın ve namaz. Zîra bir hadiste kadın, dünyevi metaın en hayırlısı olarak tavsif edilmiştir. "Dünya bir meta'dan ibarettir. Onun en hayırlı meta'ı ise sâliha kadındır." Yukarıda kaydettiğimiz üzere dînî emirlerin de en hayırlısı namazdır. O halde ikisinin beraber zikri pek münasip düşmüştür. "Gözümün nuru namazda kılındı" ifadesi namazın şanını yücelten bir ifadedir. Namazın dünyevî şeylerden biri olarak ifade edilmiş olmasını Gazâlî şöyle açıklar: "His ve müşahedeye giren her şey şehadet ve müşahede âlemindendir, dolayısiyle dünyadan sayılır. Namazın secde ve rükûsunda organların hareketiyle hissedilen telezzüz dünyevi bir his olduğu için namazı dünyaya izafe etmiştir. Kul bazan ibadetiyle öylesine ünsiyet eder ve ondan öyle lezzet duyar ki, ibadet etmesine engel olunması ona en büyük cezalardan biri olur. Nitekim bazı âbidler şöyle dua etmişlerdir: "Ben ölümden korkmazdım, ne var ki benimle gece namazlarımın arasına girmektedir." Böylelerinden şu şekilde dua edene de rastlanmıştır: "Allah'ım, bana kabirde de namaz kılma gücü ver."[19]

-11- وعن ربيعة بن كعب ا٬سلمى قال:]كُنْتُ أبيتُ مَعَ النّبىِّ # فَآتِيهِ بِوَضُوئِهِ وَبِحَاجَتِهِ، فقَالَ لِى: سَلْنِى. قُلْتُ: فإنِّى أسْألُكَ مُرَافَقَتَكَ في الجَنَّةِ، فقَالَ: أوَ غَيْرَ ذلِكَ؟ قُلْتُ: هُوَ ذاكَ. قالَ: فَأعِنِّى عَلى نَفْسِكَ بِكَثْرَةِ السُّجُودِ[. أخرجه مسلم وأبو داود .

11. (2328)- Rebî'a İbnu Ka'b el-Eslemî anlatıyor: "Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile beraber gecelemiştim, kendisine abdest suyunu ve başkaca ihtiyaçlarını getirdim. Bana:
"Dile benden (ne dilersen)!" buyurdu. Ben:
"Senden cennette seninle beraberlik diliyorum!" dedim. Bana:
"Veya bundan başka birşey?" dedi. Ben:
"Hayır, sadece bunu istiyorum!" dedim.
"Öyleyse kendin için çok secde ederek bana yardımcı ol!" buyurdu."[20]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, cennette Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'le beraberliğin zor

olduğunu ifade etmektedir. Zîra Hz. Peygamber, dilek sahibinden, bir başka dilekte bulunmasını istemiştir. Bir başka dileğinin gerçekleşmesi, Resûlullah nazarında bundan daha kolay olacaktı ki, dileğini değiştirmesini taleb etmiştir.

2- Bazı şârihler, Rebî'a (radıyallâhu anh)'nın bu taleple âhirette eşitlik istemiş olabileceğini söylemiş iseler de, bu pek uzak bir ihtimaldir. Her mü'minin en tabii isteği Resûlullah'la âhirette beraberliktir. Bunda eşitlik düşüncesi bulunmaz. Hz. Peygamber'in resûllük vasfıyla arkadaşlığına mazhar olmayı dilemek, eşitlik talebi değildir. Bu çeşit temenni zaman zaman olmuş, bazan Efendimiz: "Kişi sevdiği ile beraberdir" diyerek beraberlik arzu eden aşık mü'minlerin gönüllerini serinletmiş, hoşnud kılmıştır.

3- Secdeden maksad namazdır. Çok secde, çok namazdır. Cennette Resûlullah'la beraberlik gibi elde edilmesi zor, uhrevî yüce mertebeler, ancak namaz gibi değerli ibadetleri çokça yapmakla kazanılabilir. Şu halde bu hadis, aynı zamanda namazın ehemmiyetine, şanının, Allah indindeki değerinin yüksekliğine bir delil teşkil etmektedir. Nitekim Alak Sûresinin son âyetinde secdenin Allah'a yaklaştıracağı kesin bir üslubla ifade edilmiştir.

4- Hadis şunu da ders veriyor ki, yüce dilekler için dua yeterli değildir, onun gerçekleşmesi için gerekli olan amele yer vermek şarttır.

5- Bir hizmet mukabilinde hizmeti yapana, "Dile benden ne dilersen!" denmesi, büyüklerin şanındandır.

6- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), Cenâb-ı Hakk'ın hazinelerinde mevcut olan herhangi bir şeyi vermek veya vaaddetmek hususunda yetkilidir. [21]

-12- وعن معدان بن أبى طلحة اليعمرى رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]لَقِيتُ ثَوْبَانَ مَوْلَى رَسُولِ اللّهِ #، وَرَضِيَ اللهُ عَنْه، فقُلْتُ: أَخْبِرْنِى بِعَمَلٍ أعْمَلُهُ يُدْخِلُنِى اللهُ بِهِ الجَنَّةَ، أوْ قالَ قُلْتُ: بِأحَبِّ ا۠عْمَالِ إلى اللهِ تَعالى، فَسَكَتَ، ثُمَّ سَألْتُه فَسَكَتَ، ثُمَّ سَألْتُهُ الثَّالثَةَ، فقَالَ: سَألْتُ عَنْ ذلِكَ رَسُولَ اللّهِ # فقَالَ: عَلَيْكَ بِكَثْرَةِ السُّجُودِ، فإنَّكَ َ تَسْجُدُ للهِ تَعالى سَجْدةً إَّ رَفَعَكَ اللهُ بِهَا دَرَجَةً، وَحَطَّ عَنْكَ بِهَا

خَطِيئَةً. قالَ مَعْدَانُ: ثَمَّ أَتَيْتُ أَبَا الدَّرْدَاءِ فَسألتُهُ، فقَالَ: مِثْلَ مَا قَالَ لِى ثَوْبَانُ[. أخرجه مسلم والترمذي والنسائى .

12. (2329)- Ma'dan İbnu Ebî Talha el-Ya'merî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın azadlısı Sevbân (radıyallâhu anh)'a rastladım. Kendisine:
"Bana bir amel söyle de onu yapayım. Allah da onun sayesinde beni cennetine koysun" dedim. -Veya şöyle demişti: "Dedim ki: "..Allah nezdinde en hayırlı ameli bana bildir."- Sevbân sükut etti. Sonra ben tekrar aynı şeyi sordum. O yine sükut etti. Ben üçüncü sefer sordum. Sonunda dedi ki:
"Aynı şeyleri ben de Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a sormuştum. Bana şu cevabı vermişti:
"Çokça secde yapman gerekir. Zîra sen secde ettikçe, her secden sebebiyle Allah dereceni artırır, onun sebebiyle günahını döker." Ma'dan der ki: "Sonra Ebu'd-Derdâ'ya geldim. Aynı şeyi ona da sordum. O da Sevbân'ın bana söylediğinin aynısını söyledi."[22]

AÇIKLAMA:

1- Hadis, Selef'in en büyük meselesinin Allah'ın rızasını kazanmak olduğunu göstermektedir. Resûlullah'ın âzadlısı Sevbân'la karşılaşan Ma'dan İbnu Ebî Talha, muhatabı, Resûlullah'ın bir yakını olması haysiyyetiyle ilk iş, ondan Allah'ın rızasını kazandıracak en muteber ameli soruyor.

2- Sevbân, soruya hemen cevap vermiyor. Umumiyetle, Efendimiz de, muhatabın merakını uyandırmak, alakasını artırmak için, aynı şekilde sorulan soruya hemen cevap vermez, tekrar ettirirdi. Şu halde bu rivayet, Resûlullah'ın tebliğde takip ettiği bu prensibin, ashab tarafından da zaman zaman tatbik edildiğine güzel bir örnek olmaktadır.
Mamafih, derhal konuşmayıp sorunun bir-iki sefer tekrarından sonra cevaplamada, yapılacak açıklamayı düşünme, zihinde derleyip toparlama, mesele ile alakalı bilgisine zihnen başvurma gibi bir başka gaye daha aramak da muvafıktır.
İlave açıklama için önceki hadise bakılabilir.

İkinci Bâb

Namazın Eda Ve Kazasının Vücûbu Hakkında

-1- عن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]سَألَ رَجُلٌ نَبىَّ اللّهِ #: فقَالَ يَارسُولَ اللّه كَم افْتَرضَ اللّهُ عَلى عِبَادِهِ مِنَ الصَّلَواتِ؟ قالَ: افْتَرَضَ اللّهُ عَلَى عِبَادِهِ صَلَواتٍ خَمْساً. قالَ يَا رَسولَ اللّهِ: هَلْ قَبْلَهُنَّ أوْ بَعْدَهُنَّ شَىْءٌ؟ قالَ: افْتَرَضَ اللّهُ عَلى عِبَادِهِ صَلَواتٍ خَمْساً، فَحَلَفَ الرَّجُلُ َ يَزِيدُ عَلَيْهَا شَيْئاً، وَ يَنقُصُ مِنْهَا شَيْئاً، فقَالَ رَسولُ اللّهِ #، إنْ صَدَقَ لَيَدْخُلَنَّ الجَنَّةَ[. أخرجه مسلم والترمذي والنسائى، وهذا لفظ النسائى.وقد أخرجه مسلم والترمذي في جملة حديث طويل مذكور في كتاب ا“يمان .

1. (2330)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Bir adam, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a: "Allah, kullarına kaç vakit namazı farz kıldı?" diye sordu. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Allah, kullarına beş vakit namazı farz kıldı" diye cevap verdi. Adam tekrar sordu:
"Bunlardan önce veya sonra başka bir şey var mı?"
"Allah kullarına beş vakti farz kıldı."
Bu cevap üzerine adam, bunlar üzerine hiçbir ilavede bulunmayacağına, onlardan herhangi bir eksiltme de yapmayacağına dair yemin etti. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Bu adam sözünde durursa mutlaka cennete girecektir!" buyurdu."[23]
Bu rivayeti, Müslim ve Tirmizî, Kitâbu'l-Îman'da mezkur, uzun bir hadis zımnında tahric ederler.[24]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayette sual soran kimsenin Dımâm İbnu Salebe olduğu başka rivayetlerde belirtilmiştir. Dımâm, Benû Sa'd İbnu Bekr'in Hz. Peygamber'e gönderdiği elçi idi. Resûlullah'ın huzuruna çıkınca bölgesine gelen müslüman memurların söylediği ve gönderilen "nebevi mektupların" ihtiva ettiği tevhid, yaratılış, namaz, oruç, zekât gibi esaslardaki tebliğatıyla ilgili sorular sorup, İslâm adına duyduklarını tahkik eder. Dımâm hakkında gelen müslüman oluşuyla ilgili bilgiler ihtilaflı ise de, umumiyetle, Resûlullah'ın huzuruna çıktığında henüz müslüman olmadığı, her seferinde yemin vererek sorduğu sorulara aldığı cevaptan mutmain olarak müslüman olduğu kabul edilir. Buhârî'nin rivayeti bu kanaati te'yid etmektedir. Başka rivayetler, kendisi müslüman olduktan sonra kavmine İslam'ı götürerek tebliğde bulunduğunu ve onların da toptan müslüman olmalarına sebep olduğunu te'yid eder. Vak'ayı anlatan bir rivayette, Dımâm'ın, kavmine geri dönünce onlara söylediği söz şöyledir: "Allah bir peygamber göndermiş ve O'na bir kitap indirmiştir. Ben O'nun yanından geldim ve size O'nun emrettiklerini ve yasakladıklarını getirdim. Rivayet şöyle devam eder:" Vallâhi, o gün orada hazır bulunanlardan -kadın ve erkek- herkes ertesi güne kadar müslüman oldu."

2- Hz. Ömer (radıyallâhu anh), Dımâm'ın soru sormadaki maharetini fevkalade takdir ederek: "Vallâhi ben Dımâm kadar güzel ve veciz soran birini görmedim" demiştir. Ebû Dâvud'un İbnu Abbâs (radıyallâhu anh)' tan kaydettiğini hadisin sonunda: "Hz. Peygamber'e elçi olarak gelenler arasında, Dımâm kadar güzel konuşan birini işitmedik" ifadesine yer verilmiştir.

3- Hadiste görülen bazı fevâid:

* Hadiste, bazı âlimler haber-i vahidle amel etmeye delil bulmuşlardır. Dımâm'ın işittiklerini tahkik etmesi bu esası zedelemez. Çünkü, o bizzat görüşüp, şahsen konuşmak için gelmiştir. Üstelik o tek başına dönüp tebliğde bulunmuş ve kavmi onun sözüne güvenerek İslâm'ı kabul etmiştir.

* Tesebbüt ve tahkik memduhtur, zîra Resûlullah, Dımâm'ı, araştırması sebebiyle kınamamıştır.

* Sırf farzları yapıp nevâfile yer vermeyen, kurtuluşa erecektir.

2ـ وعن أنس رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]فُرِضَتْ عَلى النَّبِيِّ # لَيْلَةً أُسْرِىَ بِهِ الصَّةُ خَمْسِينَ، ثُمَّ نَقَصَتْ حَتَّى جُعِلَتْ خَمْساً، ثُمَّ نُودِى

يَا مُحَمَّدٌ: إنَّهُ َ يُبَدَّلَ الْقَوْلَ لَدَىَّ، وَإنَّ لَكَ بِهذِهِ الخَمْسِ خَمْسِينَ]. أخرجه الخمسة إ أبا داود، وهذا لفظ الترمذي.

2. (2331)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a Mi'râc'a çıktığı gece elli vakit namaz farz kılındı. Sonra bu azaltılarak beşe indirildi. Sonra da şöyle hitap edildi:"Ey Muhammed! Artık, nezdimde (hüküm kesinleşmiştir), bu söz değiştirilmez. Bu beş vakit, (Rabbinin bir lüftu olarak on misliyle kabul edilerek) senin için elli vakit sayılacaktır."[25]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, beş vakit namazın Mi'râc sırasında farz kılındığını ve ilk defa elli vakit olarak teşrî edildiğini belirtiyor. Mi'râc'la ilgili uzun bir hadiste (5570 numaralı hadis) açıklandığı üzere Resûlullah Cenâb-ı Hakk'tan elli vakit namaz farzını telakki ettikten sonra dönüş sırasında Hz. Mûsa (aleyhisselâm)'ya uğrar. Hz. Mûsa: "Allah ümmetine neyi farz kıldı?" diye sorunca, Resûlullah "Elli vakit namaz!" der. Bunun üzerine Hz. Mûsa: "Ümmetin buna takat getiremez, git Rabbinden azaltmasını taleb et!" tavsiyesinde bulunur. Resûlullah mükerrer gidişlerle namaz miktarını elliden beş vakte indirtir. Şu halde yukarıdaki hadis, Resûlulah (aleyhissalâtu vesselâm)'a Cenâb-ı Hakk'ın son müracaatında verdiği cevabı aksettirmektedir: "Namaz artık beş vakitten daha da azaltılamaz, bu kesinleşmiş bir hükümdür."
Hadiste, namaz beş vakit olmakla birlikte elli vakit olduğu ifade edilir. Bu, "yapılan her hayrın Allah indinde en az on misliyle kabul edileceği"ni tebşir eden âyet-i kerîmeye uygun bir ihbardır: "Kim bir hayır işlerse işte ona bunun on katı var" (En'âm 160). Şu halde Resûlullah'a Mî'rac'ta farz edilen beş vakit namaz, mü'minin defter-i ameline on misliyle yani elli vakit olarak yazılmaktadır. Rabbimiz, namazın ehemmiyetini gereğince takdir etmemiz için elli vakit olarak farzetmiş, lütfunun, kereminin vüs'atini ifade için de beş vakte indirerek elli vakit olarak değerlendirmeye tabi tutmuştur.

-3- وعن ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهما قال:]فَرَضَ اللهُ الصَّةَ عَلى لِسَان نَبِيِّكُمْ # في الحَضَرِ أرْبَعاً، وفي السَّفَرِ رَكْعَتَيْنِ، وَفي

الخَوْفِ رَكْعَةً]. أخرجه مسلم وأبو داود والنسائى .

3. (2332)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Allah, namazı peygamberinizin diliyle hazerde dört, seferde iki, korku halinde de dört rek'at olarak farz kılmıştır."[26]

ـ4ـ وعن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]فُرِضَ اللّهُ الصَّةَ حِينَ فَرَضَـهَا رَكْعَتَيْن، ثُمَّ أتَمَّهَا في الحَضَرِ، وَأُقِرَّتْ صَةُ المُسَافِرِ عَلى الفَرِيضَةِ ا'ولَى[. أخرجه الستة إ الترمذي .

4. (2333)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Allah namazı (ilk defa farz ettiği zaman iki rek'at olarak farz etmişti. Sonra onu hazer için (dörde) tamamladı. Yolcu namazı ilk farz edildiği şekilde sabit tutuldu."[27]

AÇIKLAMA:

1- Namaz farz edildiği zaman, bütün vakitler ikişer rek'at olarak farz edilmiştir. Ahmed İbnu Hanbel'in bir rivayetinde akşam namazı istisna edilir ve onun üç rek'at olarak farz edildiği belirtilir.
Buhârî'nin kaydettiği bir başka rivayette, namazların hicretten sonra dört rek'ate çıkarıldığı belirtilir. Bu hususu İbnu Huzeyme, Beyhakî ve İbnu Hibbân tarafından tahriç edilmiş olan bir rivayette Hz. Âişe şöyle açar: "Hazer ve sefer namazı (Mi'râc'ta) ikişer rek'at olarak farz kılınmıştı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Medîne'ye gelip, itminan bulunca hazer namazlarına ikişer rek'at daha ilave edildi. Sadece sabah namazı, kıraatinin uzunluğu sebebiyle iki rek'at olarak bırakıldı. Akşam namazı da eski hâli üzere üç rek'at olarak bırakıldı, çünkü bu gündüzün vitridir."
Namazlar bu şekilde dört rek'ata çıkarıldıktan sonra: "Yeryüzünde sefere çıktığınız zaman, eğer kâfirlerin size fenalık yapacağından endişe ederseniz, namazdan kısaltmanızda üzerinize bir vebal yoktur..." (Nisâ 101) âyeti nâzil olmuştur. İbnu'l-Esîr'in, Şerhu'l-Müsned'de kaydettiğine göre, namazın

kısaltılması hadisesi hicretin dördüncü yılında teşri edilmiştir. Mamafih ilgili âyetin, hicretin ikinci yılında nâzil olduğu da söylenmiştir.

2- Hanefîler, sadedinde olduğumuz Hz. Âişe hadisini esas alarak, seferde namazın kasredilmesini ruhsat değil, azimet telakki etmiştir. Muhalifleri ve bu meyanda Şâfiîler yukarıda kaydettiğimiz âyeti esas alarak namazı seferde kasretmeyi (iki kılmayı) ruhsat telakki etmiştir.

3- Yeri gelmişken şunu da belirtelim ki, bir kısım âlimler, İsra yani Mi'râc'tan önce farz namaz olmamakla birlikte gece namazının emredildiğini belirtirler. Bunun herhangi bir miktarı, hududu yoktur. el-Harbî, ilk defa sabah ve yatsı namazlarının ikişer rek'at farz kılındığını söylemiştir. Şâfiî gibi bazı âlimler, gece namazının bidayette farz kılındığını, ancak 'Ondan kolayınıza geleni okuyun' âyetinin (Müzzemmil 20) nüzûlünden sonra bu farziyetin neshedildiğini söylerler. Bunlara göre, gecenin bir kısmında kalkmak farz olmuştur. Beş vakit namaz farz olunca bu da neshedilmiştir.

-5- وعن عمر رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]صَةُ النَّحْرِ رَكْعَتَانِ، وَصَةُ الْفِطْرِ رَكْعَتَانِ، وَصَةُ السَّفَرِ رَكْعَتَانِ، وَصَةُ الجُمُعَةِ رَكْعَتَانِ، تَمَامٌ غَيْرُ قَصْرٍ عَلَى لِسَانِ النَّبىِّ #[. أخرجه النسائى .

5. (2334)- Hz. Ömer (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Kurban bayramında kılınan namaz iki rek'attir, Fıtır (Ramazan) bayramında kılınan namaz iki rek'attir, sefer namazı iki rek'attir, cum'a namazı da iki rek'attir. Bunlar Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın lisanı üzere, tamamdır, kısaltma yoktur."[28]

-6- وعن عبداللّه بن فضالة عن أبيه قال:]عَلَّمنِى رسولُ اللّه #، وَكَانَ فِيمَ عَلَّمنِى، وَحَافِظْ عَلى الصَّلَواتِ الخَمْسِ. قالَ قُلْتُ: إنَّ هذِهِ سَاعَاتٍ لِى فِيهَا أشْغَالٌ، فَمُرْنِى بِأمْرٍ جَامِعٍ إذَا أنَا فَعَلْتُهُ أجْزأَ عَنِّى؟ فقَالَ: حَافِظْ عَلي الْعَصْرَيْنِ، وَمَا كَانَتْ مِنْ لُغَتِنَا، قُلْتُ: وَمَا الْعَصْرَانِ؟ فقَالَ: صَةٌ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ، وَصَةٌ قَبْلَ غُرُوبِهَا[.

أخرجه أبو داود .

6. (2335)- Abdullah İbnu Fudâle, babası (Fudâle'den) naklen anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bana öğrettikleri arasında: "Beş vakit namaza devam edin!" emri de vardı. Ben: "Bu beş vakit, benim meşguliyetlerimin bulunduğu anlardır. Bana (bunların yerine geçecek) cami (kapsamlı) bir şey emret, öyle ki onu yaptım mı, benden beş vakit namaz borcunun yerine geçsin!" dedim. Bunun üzerine: "Öyleyse Asreyn'e devam et!" buyurdu. Bu kelime bizim dilimizde yoktu. Bu sebeple: "Asreyn nedir?" diye sordum. "Güneş doğmazdan önceki namazla güneş batmazdan önceki namaz" buyurdu."[29]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste, "devam et" diye tercüme ettiğimiz hâfizun emri muhafaza etmekten gelir, bu da "amel"e ilim, hey'et ve vakit olarak riayet etmek ve aslını ortaya çıkaran ve îfa edilmesini tamamlayan ve kemaline götüren bütün cüzleriyle ikame etmek mânasına gelir.

2- Sabah namazına da asr denmesi tağlib prensibiyledir. Araplar annebabaya ebeveyn (iki baba), ay ve güneşe kamereyn (iki ay) derler. Bu bir ifade üslubudur, tağlib denir. Asr'ın sabah'a galebesi, meşguliyetlerin çokluğu sebebiyle ikindiye riayetin zorluğundan ileri gelmiştir.

3- Bu hadis, görüldüğü üzere müşkil bir mâna arzetmektedir. Çünkü sabah ve ikindi namazlarının, diğer vakitlerin yerine geçebileceği mânasını zihne getirmektedir. Halbuki, Kur'an ve sünnette gelen pek çok muhkem nassla sabit olmuştur ki, günde beş vakit namaz farzdır ve bunlardan hiçbiri diğerinin yerini tutmayacağı gibi, bu beşi eksiltmenin de imkanı yoktur.
Bu çeşit, sahih hadislere veya Kur'ân'a ters düşen (teâruz eden) rivayetler vasfen sahih bile olsa şazz denir ve hükmüyle amel edilmez. Zayıf olduğu takdirde münker denir, evleviyetle amelden terkedilir.
Beyhakî Sünen'inde hadisi sıhhat yönüyle değerlendirmeden güzel bir te'vilde bulunur: "Doğruyu Allah bilir ya Efendimiz şunu demek istemiş olmalıdır: "Beş vakit namazın her birini ilk vakitlerinde kıl, mücbir bir sebeple ilk vaktinde kılamaz da tehir edersen mazur sayılırsın, ama iki vaktin namazlarının ilk

vaktinde kılınmasını sıkı sıkıya emretmektedir." İbnu Hibbân da Sahih'inde şöyle demiştir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Asreyn'in kılınması hususundaki ziyade te'kidi, vaktin evvelinde kılınmasını emir gayesine matuftur. Betahsis bu iki vaktin zikr, o zamandaki meşguliyetlerin çokluğu sebebiyle tehlikeye düşme ihtimalinin fazlalığından ileri gelir."

-7- وعن سيرة بن معبد قال:]قالَ رسولُ اللّهِ # مُرُوا الصَّبىَّ بِالصَّةِ إذا بَلَغَ سَبْعَ سِنِينَ، فإذَا بَلَغَ عَشْرَ سِنِينَ فَاضْرِبُوهُ عَلَيْهَا[. أَخرجه أبو داود والترمذي.ولفظه: »عَلِّمُوا الصَّبىَّ الصَّةَ ابْنَ سَبْعٍ وَاضْرِبُوهُ عَلَيْهَا ابن عَشْرٍ« .

7. (2336)- Sebretü' bnu Ma'bed (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Yedi yaşına geldi mi çocuğa namazı emredin, on yaşına geldi mi kılmadığı takdirde dövün."[30]
Tirmizî'nin rivayetinde "Çocuğa namazı yedi yaşında öğretin, kılmadığı takdirde on yaşında dövün" şeklindedir.

-8- وعن عمرو بن العاص رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قالَ #: مُرُوا أَوْدَكُمْ بِالصَّةِ وَهُمْ أَبْنَاءُ سَبْعٍ، وَاضْرِبُوهُمْ عَلَيْهَا وَهُمْ أَبْنَاءُ عَشْرٍ، وَفَرِّقُوا بَيْنَهُمْ في المَضَاجِعِ[. أخرجه أبو داود .

8. (2337)- Amr İbnu'l-Âs (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Çocuklarınıza, onlar yedi yaşında iken namazı emredin. On yaşında olunca namaz(daki ihmalleri) sebebiyle onları dövün, yataklarını da ayırın."[31]

-9- وله في أخرى:]أَنَّ رَسولُ اللّهِ # سُئِلَ عَنْ ذلِكَ فقَالَ: إذَا عَرَفَ يَمِينَهُ مِنْ شِمَالِهِ فَمُرُوهُ بِالصَّةِ[.

9. (2338)- Onun bir diğer rivayetinde şöyle denir: "Resûlullah'a bundan (namazın çocuğa ne zaman emredileceğinden) sorulmuştu:

"Çocuk sağını solundan ayırmasını bildi mi ona namazı emredin" buyurdu."[32]

AÇIKLAMA:

1- Çocuk terbiyesi ile ilgili olarak Resûlullah'ın verdiği mühim talimatlardan biri, çocuğa namazın emredilmesiyle ilgilidir. Yukarıda kaydedilen üç hadis bu mesele üzerine ciddi prensipler vaz'etmektedir. Doğar doğmaz kulaklarına ezan ve kamet okuyup isim koymakla fiilen başlatılan çocuk terbiyesinin, sünnette gelen beyanlara göre muhtelif safhaları var. Kısaca özetleyelim:

* **Ta'lime (öğretmeye) başlama yaşı:** Konuşmaktır. Hz. peygamber'den gelen rivayetler, Abdulmuttaliboğullarından bir çocuk, konuşmaya başlar başlamaz, o çocuğa şu âyeti yedi sefer okutarak ezberletirdi: "Hamd O Allah'a olsun ki, O ne bir çocuk edinmiştir, ne de mülkünde bir ortağa sahiptir" (Nahl 78).
Görüldüğü üzere ilk öğretilen şey Kur'an'dan bazı âyetlerdir ve itikadla ilgilidir.

* **Namaza başlama yaşı:** Temyiz yaşıdır. Yukarıda, ilk iki hadiste yedi rakamı geçmekte ise de üçüncü hadiste sağını solundan ayırma tabiri geçmektedir. bu meseleye temas eden başka hadislerde "20'ye kadar sayma" "namazı anlama", "süt dişlerini atma (dişeme)" gibi başka kıstaslar zikredilmiştir. Âlimler bütün rivayetleri değerlendirerek namazı emretme yaşının "temyiz yaşı" olduğunu, bunu rakamla tesbitin zor olduğunu, zîra her çocukta bunun değişebileceğini, bazılarının 4-5 yaşlarında bile "temyiz"e ulaşabilirken diğer bir kısmının 7-8 yaşlarında bile "temyiz"e ulaşamayacağını belirtirler.Temyizi tarifte hadisciler umumiyetle muhatap olabilmeyi, yani "çocuğun söylenenleri eksiksiz anlayıp tam olarak cevap verebilir hale gelmesi"ni esas alırlar.Âlimler derler ki: "Namaz temyiz yaşında emredildiğine göre daha önceden çocuk namazla ilgili farz, vacib, sünnet her çeşit bilgileri öğrenmelidir." Buna göre konuşmaya başladığı andan itibaren en azından namazda okuyacağı sûreler, duâlar, namazın rükünleri, vacibleri vs. ile ilgili bilgiler öğretilmiş olmalıdır.

* **Namazı zorla kıldırma yaşı:** On yaşıdır. Hadiste: "Yedi yaşında namazı emredin, on yaşında namaz için dövün" buyrulmuştur. Bu emir yedi yaşlarında

yavaş yavaş, fazla zorlanmadan tatlılıkla alıştırılmasını irşad eder, bu yaşta dayağı tavsiye etmez. Ama on yaşına gelince namaz henüz tam benimsetilemememişse icabında dövülmesi tavsiye edilmektedir. Zîra o yaşlarda dinin en mühim emri olan namaza alıştırılamazsa ondan sonra büyük zorluklar çıkabilecek, alıştırılamayabilecek demektir.
Dal küçükken eğilir ve: Müslüman evladının evleviyetle eğilmesi, alıştırılması gereken şey namazdır.
Âile reisini pek çok âyetiyle [Tahrîm 6, Zümer 15-16, Şuarâ 45] terbiyeden sorumlu tutan Kur'ân-ı Kerîm, âile ferdlerine bilhassa namazın emredilmesi üzerinde durur: "Ehline namazı emret. Kendin de ona sebat ile devam eyle. Biz senden bir rızık istemiyoruz. Seni biz rızıklandırırız" (Tâhâ 132).
İslâm âlimleri, çocuğa dînini öğretmeden meslek öğretilmesini câiz bulmazlar. "Zîra derler, çocuğun bilahare kalbinden sökülüp atılması zor olan bozuk bir mezhep üzere yetişme ihtimali vardır."
On yaş yataklarını ayırma yaşıdır da. Münâvî, emir mutlak olması haysiyetiyle hepsi kız veya hepsi erkek de olsa o yaşta çocukların "uyudukları yatakların" ayrılması gerektiğini belirtir. Bu nebevî irşad on yaşına basan çocukların cinsî terbiyelerinin ciddî ve sistemli şekilde ele alınmasını tazammun eder. On yaşlarına mürâhık yaşı da denir. Çocukta yavaş yavaş büluğ emareleri başlar. Bu yaşa terettüp eden başka ahkâm da vardır.

2- İslâm âlimleri on yaşında dayağa izin verilmiş olmasını, çocuğun bu yaşta dayağa tahammül edebileceği ve böylece dayağın terbiyevî olabileceği gerekçesiyle îzah ederler. Aliyyü'l-Kârî, altı yaştan önce dayağın haram olduğunu belirtir. Beyhakî hazretleri "farzı ilgilendirmeyen meseleler dışında dayağın helâl olmadığı" kanaatini ifade eder. Bu bâbta gelen âyet ve hadisleri esas alan âlimler meşru olan dayağın "yaralayıcı olmayacak", "üç darbeyi geçmeyecek" ve "başa vurulmayacak" şekilde olması gerektiğinde ittifak ederler.

-10- وعن ابن عمر رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]عَرَضَنِى رَسولُ اللّهِ # يَوْمَ أُحُدٍ وَأنَا ابْنُ أرْبَعَ عَشَرَةَ فَلَمْ يُجْزِنِى، وَعَرَضَنِى يَوْنَ الخَنْدَقِ، وَأنَا ابْنُ خَمْسَ عَشَرَةَ فَأجَازَنِى. قَالَ نَافِعٌ: فَقَدِمْتُ عَلى عُمَرَ بنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ، وَهُوَ خَلِيفَةٌ فَحَدَّثْتُهُ هذا الحَديثَ، فقَالَ: إنَّ هذَا الحَدَّ مَا بَيْنَ الصَّغِيرِ وَالْكَبِيرِ، فَكَتَبَ إلى عُمَّالِهِ أنْ يَفْرِضُوا

لِمَنْ بَلَغَ خَمْسَ عَشْرَةَ، وَمَا كانَ دُونَ ذلِكَ فَاجْعَلوهُ في الْعِيَالِ[.
أخرجه الخمسة .

10. (2339)- İbnu Ömer (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) beni Uhud savaşı sırasında teftiş etti. O zaman ondört yaşında idim, savaşa katılmama izin vermedi. Hendek savaşı sırasında da beni gördü, o zaman ben onbeş yaşında idim, bu sefer bana (cihad) izni verdi."
Nâfi' der ki: "Ben Ömer İbnu Abdilaziz'e uğradım, o zaman halife idi. Kendisine bu vak'ayı anlattım. Bana:
"Bu (onbeş yaş) çocukla büyüğü ayıran hududdur" buyurdu. Valilerine yazarak, onbeş yaşına basanları mükellef addetmelerini, daha küçükleri âile efradından saymalarını emretti."[33]

AÇIKLAMA:

1- Hz. Peygamber cihada kaydetme işinde büluğa ermiş olmayı esas alıyordu. Bazı rivayetlerde sarahaten geldiği üzere, Abdullah İbnu Ömer (radıyallâhu anh) Uhud'a katılmak ister, ancak teftişte yaşının ondört olduğu anlaşılınca kabul etmez.

2- Teftiş, metinde arz kelimesiyle ifade edilmiştir. Hz. Peygamber, cihada katılmak isteyenleri yola çıktıktan sonra konaklayıp, teker teker gözden geçirir, savaşla ilgili bazı talimatlar verirdi. Arz'dan bu kastedilmiş olabilir. Bazı rivayetlerde meçhul ifade ile "Ben Resûlullah'a arzedildim" şeklinde gelmiştir. Cihada çıkacakların yazılması sırasında huzura çıkarılmış olabilir. Belirttiğimiz üzere, vak'a, savaşa katılacakların Efendimiz tarafından önceden şu veya bu şekilde görülmesi, tedkik ve teftişten geçirilmesidir. Bu teftişlerde "küçük bulunduğu" için geri çevrilenler de olmuştur.

3- Rivayette dikkatimizi çeken bir husus, Uhud savaşında 14 yaşında olan İbnu Ömer'in Hendek savaşında 15 yaşında olduğunun ifade edilmiş olmasıdır, İbnu Sa'd'ın kaydettiği üzere, "onaltı yaşında" olması gerekirdi.
Bu husus iki şekilde îzah edilir:

* Bazı rivayetlere göre Hendek savaşı 4. hicrî yılın Şevval ayında cereyan

etmiştir. Uhud savaşı hicrî 3. senenin Şevvalinde cereyan ettiğine göre, arada ihtilaf yoktur.

***** Ancak meğâzî sahiplerinin büyük çoğunluğu, 4. hicrî senede, müslümanların -Mekkelilerin Uhud savaşı sırasında: "Gelecek yıl Bedir'de buluşalım!" tehdidi üzerine- Bedr'e gittiklerini, orada müşrikleri göremeyip savaşmadan geri döndüklerini belirtirler. Ayrıca rivayetler çoğunluk itibariyle Hendek Savaşı'nın 5. Hicrî yılında cereyan ettiğini belirtir. Bu durumda sadedinde olduğumuz rivayet te'vile muhtaç olmaktadır. Beyhakî ve diğer bazıları şöyle açıklar: "İbnu Ömer'in: "Ben Uhud Savaşında ondört yaşında olduğum halde arzedildim" sözü "ondört yaşına bastım" demektir. "Hendek sırasında arzedildiğimde 15 yaşındaydım" sözü de "onbeş yaşını geçmiştim" demektir. Birincide küsürâtı atmış, ikincide de yuvarlamış olmaktadır. Arapların bu tarz kullanımları câridir, her zaman işitilir. Bu suretle aradaki ihtilaf da kalkmış olur."

4- Bu rivayet Hz. Peygamber döneminin terbiye sistemi hakkında mühim bir ip ucu vermektedir: Askerî terbiye büluğdan önce tamamlanmaktadır. Şöyle ki: "Bir kimsenin savaşa alınması demek, gerekli olan savaş bilgisinin öğretilmesi, gerekli talimin yaptırılması demektir. O devirde ok atma, kılıç sallama, kalkan kullanma, ata binme, teke tek vuruşma, saldırma, müdafaa gibi maharet isteyen pek çok teknikler savaşçı için gerekli idi. Aksi takdirde bunlarda yeterli formasyonu almamış kimsenin savaşa alınması, silahşörlerin eline kurbanlık teslim edilmesi gibi bir mânaya gelirdi.
Şu halde onbeş yaş askerî talimin tamamlanma yaşıdır. Tıpkı, dînî bakımdan da mükellefiyetlerini yerine getirecek bilgi ve alışkanlıklarla teçhizi gibi. Zîra büluğ yaşı mükellef olma yaşıdır. Müslüman evladı, büluğla başlayacak mükellefiyetlerini yerine getirebilecek formasyonu büluğdan önce almalıdır. Ailenin vazifesi onu bu mükellefiyetlerine hazırlamaktır. Büluğa eren bir kimse:

1) Allah'a karşı ubûdiyetle (namaz, oruç, zekât, hacc) mükelleftir.

2) Ailesine karşı (nafaka, himaye, terbiye vs. vazifelerle) mükelleftir.

3) Devletine karşı (vergi, askerlik vs. ile) mükelleftir."
Çocuğun babası üzerindeki haklarından biri de terbiyesini güzel yapmaktır."(18) hadisinde beyan edilen "güzel terbiye alma hakkı" çocuğun hayata mükemmelen hazırlanmasıyla, bütün mükellefiyetlerini îfa edebilecek şekilde yetiştirilmesiyle yerine getirilmiş olur. Sadece "din terbiyesi" veya sadece "meslek terbiyesi" veya sadece "askerlik terbiyesi" vermek "güzel terbiye" değildir, eksik terbiyedir. Askerî terbiye ile ilgili olarak şu noktayı ilave etmemiz gerekir: Elbette her

devrin askerî talim ve terbiyesi farklıdır ve formasyonu da farklıdır. Duruma göre büluğ çağı, asker olması için yeterli olmayabilir. Aksine büluğdan önce de askerî vazife, duruma göre verilebilir. Bu gibi sebeplerle Mâlikî ve Hanefî ulemâ, savaşa katılma iznini büluğa bağlı kılmamışlar, imamın yetkisine bırakmışlardır: İmam, savaşa muktedir gördüğüne izin verebilir. Nitekim Semuretu'bnu Cündüb, arz sonunda bir arkadaşı cihada kabul edilip kendisi reddedilince, Hz. Peygamber'e itiraz eder ve güreşte onu yıkabileceğini söyler. Resûlullah onları güreştirir. Semure söylediğini yapar ve Efendimiz de onu askere kaydeder.

5- Bu rivayeti esas alan Ömer İbnu Abdilaziz gibi bazıları mükellefiyet için onbeş yaşı esas alırlar: "Çocuk bu yaşa bastı mı ihtilam olmasa da mükellef olur, yeter ki, onda rüşd tesbit edilsin" derler. Onlara göre bu yaşa basanın üzerinden çocukluk ahkâmı kalkar. Hanefîler ihtilamı şart koşarlar ve bunun 18 yaşına kadar uzayabileceğini söylerler.

-11- وعن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أنَّ رسول اللّهِ # قالَ: مَنْ نَسِىَ صَةً فَلْيُصَلِّ إذَا ذَكَرَهَا، َ كَفَّارَةَ لَهَا إَّ ذَلِكَ[. أخرجه الخمسة .

11. (2340)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim bir namaz unutacak olursa hatırlayınca derhal kılsın. Unutulan namazın bundan başka kefareti yoktur."[34]

-12- وفي أخرى للشيخين:]إذَا رَقَدَ أحَدُكُمْ عَنِ الصَّةِ، أوْ غَفَلَ عَنْهَا، فَلْيُصَلِّهَا إذَا ذَكَرَهَا، فإنَّ اللّهَ عَزَّ وَجَلَّ يَقُولُ: وَأقِمِ الصَّةَ لِذِكْرِى[.

12. (2341)- Buhârî ve Müslim'in bir diğer rivayetinde şöyle denmiştir: "Sizden biriniz namaz sırasında yatmış idiyse veya namaza karşı gaflet etmiş (ve unutmuş) ise, hatırlar hatırlamaz onu kılsın. Zîra Allah Teâlâ Hazretleri şöyle buyurmuştur: "Beni anmak için namaz kıl!" (Tâhâ 14).[35]

AÇIKLAMA:

1- Bu iki hadisin, müteakiben kaydedeceğimiz başka vecihlerinde esbâb-ı vürûdu da belirtilmiştir. Buna göre: "Hayber seferi dönüşünde İslâm ordusu, gecenin baş tarafında yol alır. Bir ara askerlere uyku bastırınca Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Bilâl-i Habeşî (radıyallâhu anh)'yi nöbetçi bırakarak orduya istirahat verir. Nöbet sırasında Bilal de uyur. Ertesi sabah güneşin hararetiyle uyanırlar. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) oradan uzaklaşmalarını emreder. Bir müddet sonra, ordu namaz için, Aleyhissalâtu vesselâm'in işaretiyle durur. Askerler abdest alıp kaçırılan sabah namazını kaza ederler. Namaz bitince Efendimiz: "Kim bir namaz unutacak olursa hatırlayınca hemen kılsın, zîra Cenâb-ı Hakk "Beni anmak için namaz kıl" buyurmuştur" der.

2- Bu hadis çok farklı yorumlara tâbi tutulmuş, ihtiva ettiği ahkâm hususunda ihtilaflı neticelere varılmıştır. Bu farklılıklara, âyet-i kerîmenin kıraatindeki ihtilaf da müessir olmuştur. Biz fazla teferruâta girmeden mühim birkaç noktaya temas edeceğiz:

* Hadisin zâhiri, kaçırılan namazla, eda edilecek namaz arasında, tertibe riâyet edilmesini âmirdir. Yani bir namaz, unutma veya uyuma sebebiyle kaçırılırsa o kaza edilmeden vakti girmiş bulunan müteakip namaz kılınamaz. İmam Mâlik kaçırılan namaz kaza edilmeden vaktin namazı kılındıktan sonra hatırlanması halinde, kaçırılan namazın kazaen kılındıktan sonra vaktin namazının ikinci sefer yeniden kılınması gerektiğine hükmetmiştir.

* Kaçırılan namaz kerâhet vaktinde hatırlanmış ise, Hanefîlere göre bu vakitte namaz kılınamaz. Mâlik ve Şâfiî, Evzâî, Ahmed ve İshak (rahimehumullah)'a göre, kaçırılan namazlar kerâhet vakitlerinde dahi kaza edilir. Bunlara göre, mekruh vakitlerde de kılınır. Zîra sadedinde olduğumuz hadis, "hatırlayınca" diye mutlak gelmiştir, mekruh vakitler bu ıtlaka dahildir.Sahabeden bazılarının (Hz. Ömer, İbnu Ömer, Sa'd İbnu Ebî Vakkas, İbnu Mes'ud, Selman (radıyallâhu anhüm): "Namazı kasden terkeden kimseye kaza yoktur" dediği rivayet edilmiştir. Buna kâil olanlara şöyle cevap verilmiştir: "Unutarak namazı kılamayana kaza gerekirse, bilerek terkedene evleviyetle lazım gelir. Hadiste meselenin ehemmiyetini tesbit için hafifi zikredilmiştir. Unutarak bırakana kaza gerekirse, bilerek terkedene daha fazla kaza gerekir. Üstelik unutan mazurdur, bıraktığı için günaha girmez, kaza edince borcunu eda etmiş olur. Öbürünün

hadiste zikredilmemesi, ednayı zikrederek âlâya (daha ehemmiyetliye) tembih kabilindendir. Ayrıca "Kasden bırakana kaza gerekmez" diyenler, bunu unutmaktan daha hafif gördükleri için söylememişlerdir. Bilakis daha fena buldukları için öyle söylemişlerdir. "Bu isyandır kaza ile telafi edilmez, boşuna zahmet çekmesinler" mânasında bir değerlendirmedir, ağır bir tevbihtir.

* Kaçırılan namazlar kaza edilirken ikâmet ve ezan okunmalı mı okunmamalı mı? Bu hususta da ihtilaf edilmiştir. Ahmed İbnu Hanbel ve Hanefîlere göre okunması gerekir. İmam Şâfiî'nin bu husustaki görüşü ihtilaflıdır. Ercah görüşe göre kamet okunur, ezan okunmaz.

* Kazaya kalan namaz bizzat kılmaktan başka bir surette telafi edilemez. Sözgelimi onun yerine başkası kılamaz, sadaka vs. ile kefareti ödenemez. Ancak âlimler, çok borcu olan kimsenin ölürken, namazlarına bedel fidye verilmesini vasiyet etmiş olması durumunda, bu vasiyetin yerine getirileceğini söylemişlerdir.

-13- وعن أبى قتادة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]سِرْنَا مَعَ رَسولِ اللّهِ # لَيْلَةً فقَالَ بَعْضُ الْقَوْمِ: لَوْ عَرَّسْتَ بِنَا يَا رَسُولَ اللّهِ؟ قالَ: أخَافُ أنْ تَنَامُوا عَنِ الصَّةِ، فقَالَ بَلٌ: أنَا أوقظُكُمْ، فضْطَجعُوا، وَأسْنَدَ بَلٌ ظَهْرَهُ إلى رَاحِلَتِهِ فَلَبَتْهُ عَيْنَاهُ فَنَامَ، فَاسْتَيْقَظَ النّبىُّ # وَقَدْ طَلَعَ حَاجِبُ الشَّمسِ، فقَالَ يَا بَلُ: أيْنَ مَا قُلْتَ؟ فقَالَ: مَا ألْقِيَتْ عَلَىَّ نَوْمَةٌ مِثْلُهَا قَطّ. قالَ: إنَّ اللّهَ قَبَضَ أرْوَاحَكُمْ حِينَ شَاءَ، وَرَدَّهَا عَلَيْكُمْ حِينَ شَاءَ، يَا بَلُ: قُمْ فَأذِّنْ بِالنَّاسِ بِالصَّةِ، فَتَوَضَّأ، فَلَمَّا ارْتَفَعَتْ الشَّمْسُ وَابْيَاضَّتْ قَامَ فَصَلّى بِالنَّاسِ جَمَاعَةً[. أخرجه الخمسة، واللفظ للبخارى والنسائى .

13. (2342)- Ebû Katâde (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah'la beraber bir gece boyu yürüdük. Cemaatten bazıları:"Ey Allah'ın Resûlü! Bize mola verseniz!" diye talepte bulundular. Efendimiz:
"Namaz vaktine uyuyakalmanızdan korkuyorum" buyurdu. Bunun üzerine Hz. Bilâl: "Ben sizi uyandırırım!" dedi. Böylece Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)

mola verdi ve herkes yattı. Nöbette kalan Bilâl de sırtını devesine dayamıştı ki gözleri kapanıverdi, o da uyuyakaldı.
Güneşin doğmasıyla Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) uyandı ve:
"Ey Bilâl! Sözün ne oldu?" diye seslendi ve Hz. Bilâl: "Üzerime böyle bir uyku hiç çökmedi" diyerek cevap verdi. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Allah Teâlâ Hazretleri, ruhlarınızı dilediği zaman kabzeder, dilediği zaman geri gönderir. Ey Bilâl! Halka namaz için ezan oku" buyurdu. Sonra abdest aldı ve güneş yükselip beyazlaşınca kalktı, kafileye cemaatle namaz kıldırdı."[36]

-14- وعند أبى داود:]فَمَا أَيْقَظَهُمْ إِّ حَرُّ الشَّمْسِ، فقَامُوا وَسَارُوا هُنَيَّةً، ثُمَّ نَزَلُوا فَتَوَضُّئوا، وأَذَّنَ بَلٌ فَصَلّوا رَكْعَتَى الْفَجرِ، ثُمَّ صَلّوا الْفَجْرَ وَرَكِبُوا، فقَالَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ قَدْ فَرَّطْنَا في صَتِنَا، فقَالَ النّبىُّ #: إنَّهُ َ تَفْرِيطَ في النَّوْمِ، إنَّمَا اَلتَّفْرِيط في الْيَقَظَةِ، فإذَا سَهَا أَحَدُكُمْ عَنْ صَةٍ فَلْيُصَلِّهَا حِينَ يَذْكُرُهَا، وَمِنَ الْغَدِ لِلْوَقْتِ[.

14. (2343)- Bu hadis Ebû Dâvud'un bir rivayetinde şöyle gelmiştir: "Güneşin harareti onları uyandırınca kalktılar, bir müddet yürüdüler, sonra tekrar konaklayıp abdest aldılar. Hz. Bilâl (radıyallâhu anh) ezan okudu. Sabahın iki rekatlik (sünnet) namazını kıldılar, sonra da sabah namazını (kazaen) kıldılar. Namazdan sonra hayvanlara binip yola koyuldular. Giderken birbirlerine: "Namazımızda ihmalkârlık ettik" diye yakınıyorlardı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Uyurken (vâki olan namaz kaçması) ihmal sayılmaz, ihmal uyanıklıktadır. Sizden biri, herhangi bir namazda gaflete düşer kaçırırsa, hatırlayınca onu hemen kılsın. Ertesi sabahın namazı da mûtad vaktinde kılınır" buyurdu."

-15- وفي أخرى له:]فَقُمْنَا وَهِلِينَ لِصَتِنَا، فقَالَ النَّبىُّ #: رُوَيْداً رُوَيْداً: َ بَأسَ عَلَيْكُمْ. حَتَّى إذَا تَعَالَتِ الشّمْسُ. قالَ رَسُولُ اللهِ #: مَنْ كَانَ مِنْكُمْ يَرْكَعُ رَكْعَتَى الْفَجْرِ فَلْيَرْكَعْهُمَا، فقَالَ مَنْ كَانَ يَرْكَعُهُمَا، وَمَنْ لَمْ يَكُنْ يَرْكَعُهُمَا فَرَكَعَهُمَا، ثُمَّ أَمَرَ رسولُ

اللهِ # أنْ يُنَادَى بِالصَّةِ فَنُودِيَ بِهَا، فقَامَ رسولَ اللهِ # فَصَلَّى بنَا، فَلَمَّا انْصَرَفَ قالَ: أَ إنَّا بِحَمْدِ اللَّهِ لَمْ نَكُنْ في شَىْءٍ مِنْ أُمُورِ الدُّنْيَا يَشْغَلُنَا عَنْ صَتِنَا، ولكِنْ أرْوَاحُنَا كَانَتْ بِيَدِ اللَّهِ تَعالَى فأرْسَلَهَا أنّى شَاءَ، فَمَنْ أدرَكَ مِنْكُمْ صَةَ الْغَدَاةِ مِنْ غَدٍ صَالِحاً فَلْيَقْضِ مَعَهَا مِثْلَهَا[.

15. (2344)- Ebû Dâvud'un bir diğer rivayetinde şöyle gelmiştir: "Namaz(ın kaçmış olmasın)dan korkarak kalktık, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Ağır olun, ağır olun, bunda bir taksiriniz yok!" buyurdu. Güneş yükselince de:
"Sizden kim sabahın iki rekat sünnetini (mûtad olarak) kılıyor idiyse yine kılsın" dedi. Bu emir üzerine kılan da, kılmayan da kalkıp sünnetini kıldı. Sonra Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) namaz için kâmet emretti. Kâmet getirildi. Efendimiz kalktı ve bize namaz kıldırdı. Namaz bitince:
"Haberiniz olsun, Allah'a hamdediyoruz ki, bizi namazımızdan, dünyevî işlerimizden herhangi biri alıkoymuş değildir. Ancak ruhlarımız Allahu Teâlâ'nın kabza-i tasarrufundadır, dilediği zaman onu salar. Sizden kim sabah namazına, sabahleyin mûtad vaktinde kavuşursa, sabah namazıyla birlikte bir mislini de kaza etsin!" dedi."

-16- وفي أخرى له وللترمذي والنسائى فقالِ:]أمَا إنَّهُ لَيْسَ فِي النَّوْمِ تَفْرِيطٌ، إنَّمَا التَّفْرِيطُ عَلى مَنْ لَمْ يُصَلِّ الصَّةَ حَتَّى يَدْخُلَ وَقْتُ الصَّةِ ا'خْرَى[.

16. (2345)- Ebû Dâvud, Tirmizî ve Nesâî'nin bir diğer rivayetinde şöyle gelmiştir: "Şunu bilin ki, uykuda ihmal sözkonusu değildir. İhmal (yani taksir), diğer bir namazın vakti girinceye kadar namazını kılmayan için mevzubahistir."

-17- وفي رواية لمسلم عن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]فَلَمْ يَسْتَيْقِظْ حَتَّى طَلَعَتِ الشَّمْسُ، فقَالَ النَّبىُّ #: لِيَأخُذْ كُلُّ رَجُلٍ بِرَأسِ

رَاحِلَتِهِ، فإنَّ هذَا مَنْزِلَ حَضَرَنَا فِيهِ الشَّيْطَانُ.قَالَ: فَفَعَلْنَا[.

17. (2346)- Müslim'in Ebû Hüreyre'den kaydettiği bir diğer rivayette şöyle gelmiştir: "...Güneş doğuncaya kadar uyanmadı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Herkes bineğinin başından tutsun (ve burayı terketsin). Zîra burası bize şeytanın musallat olduğu bir yerdir!" dedi. Biz de emri yerine getirdik."

-18- وفي أخرى ‘بى داود عن أبى هريرة أيضاً:]فقَالَ رسُولُ اللّهِ #: تَحَوَّلُوا عَنْ مَكَانِكُمْ الَّذِى أصَابَتْكُمْ فِيهِ الْغَفْلَةُ[.»التَّعْرِيسُ«: نزول المسافر آخر الليل لستراحة والنوم.»وَالْوَهَلُ«: الفزع والرعب.ومعنى »رُوَيْداً«: ا‘مر بالتأنى والتمهل .

18. (2347)- Ebû Dâvud'un Ebû Hüreyre'den kaydettiği bir rivayette şöyle denmiştir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Size gaflet gelen bu yeri değiştirin!" buyurdu.[37]

AÇIKLAMA:

1- Son altı hadis aynı vak'ayı anlatmaktadır: Hayber'in Fethinden sonra Medîne'ye dönerken, yolda sabah namazı sırasında bastıran uykunun, İslâm ordusunda nöbetçiye de galebe çalması sebebiyle namaz kazaya kalır. Vaktinde kılınamayan bu namaz, kuşluk vaktinde kaza edilir.
Bu vak'a muhtelif tariklerden nakledilmiştir ve görüldüğü üzere rivayetler arasında, çoğunlukla birbirini tamamlayıcı farklılıklar mevcuttur. Bu farklı anlatımlara, Resûlullah'ın delil olarak zikrettiği âyetin lizikrî veya lizikrâ şeklindeki okunuşundan gelen ihtilaf da inzimam edince 2341. hadiste belirttiğimiz bazı farklı anlam ve yorumlar ortaya çıkar.
Sözkonusu ihtilafların mühimlerini orada zikrettiğimiz için burada tekrar etmeyeceğiz. Ancak şunu belirtmek isteriz ki: Ashab, uyku sebebiyle sabah namazlarının kaçırılmış olmasından, ziyade korku ve telaş izhar eder. Resûlullah

(aleyhissalâtu vesselâm), bu vak'ada kasıt bulunmadığı için korkuyu gerektitiren bir ihmalin söz konusu olmadığını söyler. Ayrıca korkmayı gerektiren ihmalin, bir vaktin namazını bile bile müteakip vaktin girmesine kadar kılmamak olduğunu belirtir. Müslim'in bir rivayetinde: "...Hayvanlarımıza binince "Namazda yaptığımız bu taksiratımızın kefareti nedir?" diye birbirimizle fısıldaşmaya başlamıştık. Buna muttali olan Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Bende size güzel örnek yok mu? (Ben de namazımı kaçırdım, bu bir taksir değildir. Üzülmenizi gerektiren) gerçek taksir ikinci vaktin girmesine kadar bilerek namazı terketmektir" der.

2- Burada belirtmemiz gereken bir husus 2344 numaralı hadisle ilgilidir. Bu hadis, bütünü ile ele alınınca, sabah namazını uyku sebebiyle kaçırma hadisesini Mûte seferi sırasında gösterir.
Muhaddisler, bu hadisin râvilerinden olan Hâlid İbnu Sümeyr'i hadiste üç ayrı yerde vehme düşmekle itham etmişlerdir:

a) Hadisenin Mûte seferinde cereyan etmesi. Zîra bütün râviler, Hayber dönüşünde olduğunda ittifak eder.

b) Hadiste geçen: "Sizden kim sabahın iki rek'at sünnetini (mûtad olarak) kılıyor idiyse yine kılsın" cümlesi, Bu ifade, sabahın sünnetini kılıp kılmamakta ashap serbestmiş, bazıları kılmıyormuş gibi bir mâna mevcuttur. Halbuki bu sünnet müekkeddir, sabah namazı kazaya kaldığı takdirde, bu sünnet dahi kaza edilir. Binaenaleyh râvinin vehmi açıktır.

c) "...Sabah namazıyla birlikte bir mislini de kaza etsin..." cümlesi. Bu ifade, kazaya kalan sabah namazının, o gün kuşlukta kaza edilmeyip ertesi günü sabahına bırakıldığını ifade eder. Halbuki, o gün kazaya kalan namaz ertesi sabaha bırakılmamıştır, aynı günün kuşluğunda kaza edilmiştir. Nitekim Hâlid İbnu Sümeyr dışındaki ravilerin rivayeti bu hususta ittifak ederler.

-19- وعن ابن عباس رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]أَدْلَجَ رَسولُ اللّهِ # ثُمَّ عَرَّسَ فَلَمْ يَسْتَيْقِظْ حَتَّى طَلَعَتِ الشّمْسُ، أوْ بَعْضُهَا فَلَمْ يُصَلِّ حَتَّى ارْتَفَعَتْ فَصَلّى، وَهِىَ صَةُ الوُسْطى[. أخرجه النسائى .

19. (2348)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) gecenin evvelinde yürüdü, sonuna doğru uyku molası verdi. Ancak

güneş doğuncaya -veya bir kısmı ufuktan çıkıncaya- kadar uyanamadı. (Uyanınca) namazı hemen kılmadı. Güneş yükselince namazı kıldı. İşte bu orta namazdır (Salâtu'l-Vustâ)."[38]

AÇIKLAMA:

1- İbnu Abbâs (radıyallâhu anh)'ın anlattığı bu vak'a da önceki hadislerde daha teferruatlı olarak anlatılmış olan Hayber Fethi dönüşünde vukua gelen ve sabah namazının kazaya kalmasına sebep olan uyuma hadisesi olmalıdır.

2- Bu rivayette salâtu'lvustâ'nın sabah namazı olduğu ifade edilmektedir. Salâtu'l-Vustâ, beş vakitten biridir. Kur'ân-ı Kerîm bilhassa salât-ı vustâ'nın korunmasının ehemmiyetine dikkat çeker: "Namazlara ve orta namaza devam edin" (Bakara 238). Orta namazının hangi vaktin namazı olduğu rivayetlerde çok sarih değildir. Bu sebeple ulema beş vaktin hepsine şâmil olan çeşitli ihtimal üzerinde durmuştur. Ancak başta İmâm-ı Âzam olmak üzere çoğunluğun tercih ettiği görüşe göre bu, ikindi namazıdır, sabah namazı değil.

-20- ولمالك بن زيد بن أسلم فقال:]إِنَّ اللّهَ قَبَضَ أَرْوَاحَنَا، وَلَوْ شَاءَ لَرَدَّهَا عَلَيْنَا في حِينٍ غَيْرِ هذَا، ثُمَّ الْتَفَتَ رَسولُ اللّهِ # إِلى أَبِى بَكْرٍ الصِّدِّيقِ رَضِيَ اللّهُ عَنْه فَقَالَ: إِنَّ الشّيْطَانَ أَتَى بً وَهُوَ قَائِمٌ يُصَلِّى فَأَضْجَعَهُ فَلَمْ يَزَلْ يُهَدْهِدُهُ كَما يُهَدْهَدُ الصَّبىُّ حَتَّى نَامَ ثُمَّ دَعَا رَسُولُ اللّه # بً، فَأَخْبَرَ بِلٌ رَسُولَ اللّهِ # مِثْلَ الَّذِى أَخْبَرَ رَسُولُ اللّهِ # أَبَا بَكْرٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه، فقَالَ أَبُو بَكْرٍ: أَشْهَدُ أَنَّكَ رَسُولُ اللّهِ[.»ا‘‘دْجُ«: بِالتخفيف السير من أول الليل، وبالتشديد من آخره .

20. (2349)- İmam Mâlik, Zeyd İbnu Eslem'den naklen anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdu ki: "Muhakkak ki, Allah, ruhlarımızı kabzetmektedir. Dilerse onu, bize bundan başka bir vakitte iade eder."
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) böyle söyledikten sonra Hz. Ebû Bekri's-

Sıddîk (radıyallâhu anh)'a yönelerek:
"Şeytan (bu gece) namaz kılmakta iken Bilâl'e geldi ve onu yatırdı. Uyuması için bir çocuk nasıl sallanarak avutulursa öylece onu da sallayarak uyuttu" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sonra Bilâl'i çağırdı. Gelince Bilâl, Resûlullah'a onun Hz. Ebû Bekr'e anlattığının tıpkısını haber verdi. Hz. Ebû Bekr bu işittikleri karşısında: "Şehadet ederim ki, sen Allah'ın Resûlüsün!" demekten kendini alamadı."[39]

AÇIKLAMA:

1- İmam Mâlik, bu rivayeti, Zeyd İbnu Eslem'den muallak (senetsiz) olarak yapmıştır. Ancak aynı mealde olmak üzere, daha önce kaydettiğimiz rivayetler senetli ve sahih olarak gelmiştir.

2- Rivayetin Muvatta'daki aslı uzundur, Teysir kısaltarak almış. Tayyedilen teferruât önceki rivayetlerde çoğunlukla geçtiği için, burada tekrar etmeye gerek görmüyoruz. Sadece Resûlullah'ın namaz için bir başka vadiye intikal edilmesini emrederken, uyunulan yer için: "Burası şeytanlı bir vadidir" dediğini kaydetmek isteriz.

3- Namazın kaza edilmesi için bir başka vadiye intikal emrinin sebebi, rivayetlerde tam açık değildir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) burada vadinin şeytanlı olduğunu ifade buyurmuştur. Menfi şeylere şeytanın sebep gösterilmesi, Hz. Peygamber'in hadislerinde sıkca yer verilen bir üslubtur. Hayırlı şeylerde meleğe îmana, cennete vs'ye nisbet edildiği gibi. Âlimler, daha başka sebepler arayarak: "Askerler namaz ahvaliyle meşgul oldukları için", "Düşmandan sakınmak için", "Uyuyanların iyice uyanıp, tembellerin canlanması için", "Uyanma anları kerâhet vakti olduğu için" vs. demişlerdir.
Âlimlerin bir kısmı, bu rivayetlerden hareketle, "İbadette gaflete sebep olan yerden uzaklaşmanın müstehap olduğu"na hükmetmişlerdir.

4- Hadiste yer verilen ruhun Allah tarafından kabzı ve dilediği zaman iadesi meselesi ile ilgili olarak İzzü'bnu Abdi's-Selâm şu açıklamaya yer vermiştir: "Her cesedde iki ruh vardır. Biri Rûhu'lyakaza, cesedde bulundukça kişi uyanık olur. Kişi uyuyunca bu ruh cesetten çıkar ve rüyalar görür. İkincisi rûhu'lhayat'tır. Bununla alakalı ilahi kanuna göre, bu ruh bedende bulundukça ceset canlıdır, bedeni terketti mi ceset artık ölür, cesede dönünce, beden canlanır. Bu ki ruh, cesedin içindedir. Bunların gerçek yerini de, Allah'ın buna muttali

kıldığı kimseler bilebilir. Bunlar bir kadının tek karnında beraberce bulunan iki cenin gibidirler."

Âlimimiz açıklamasına Kur'ân'dan delil kaydederek şöyle devam eder: "Ruhun kalbte olması, nazarımda ihtimalden uzak değildir. Hayat ve yakaza ruhlarının mevcudiyetine şu âyet delildir: "Allah (ölenin) ölümü zamanında, ölmeyenin de uykusunda ruhlarını alır. Bu suretle hakkında ölüm hükmettiği (ruhu) tutar, diğerini muayyen bir vakte (eceli gelineye) kadar salıverir..." (Zümer 42). Bu âyetin tefsiri şöyledir: "Allah (ölenin) ölümü zamanında ruhunu kabzeder" demek, "Allah cesedin ölümüne sebep olmayan nefislerini uykuları sırasında tutar, ölümüne hükmettiklerini yanında alıkor, cesedine gönderemez. Diğer nefisleri (yani yakaza ruhlarını) ecelleri gelinceye kadar cesetlerine geri gönderir. İşte bu ecel ölüm ecelidir. Bu ecel gelince, hayat ve yakaza ruhlarının her ikisini de beraberce tutar, cesede göndermez, böylece gerçek ölüm vukua gelir."

5- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Bilâl'i çağırması, onu teselli içindir, azar için değil. Çünkü kasıdsız olan hatası sebebiyle üzgün idi.

6- Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh)'in şehadet emesi, açık bir mucize müşahade etmiş olmaktan hasıl olan hayranlıktan ileri gelmiştir, Resûlullah'ın nübüvvetindeki tereddüdünü izaleden değil. Bu çeşit bâhir mucizeler karşısında Resûlullah'ın bile: "Şehadet ederim ki ben Allah'ın Resûlüyüm" dediğine zaman zaman şâhid olunmuştur.

-21- وعن جابر رَضِيَ اللهُ عَنْه:]أَنَّ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْه جَاءَ يَوْمَ الخَنْدَقِ بَعْدَ مَا غَرَبَتِ الشَّمْسُ فَجَعَلَ يَسُبُّ كُفَّارَ قُرَيْشٍ، وَقَالَ يَا رَسُولَ اللهِ: مَا كِدْتُ أُصَلِّى الْعَصْرَ حَتَّى كَادَتِ الشَّمْسُ تَغْرُبُ، فقَالَ #: وَاللهِ مَا صَلَّيْتُهَا، فَقُمْنَا إلى بُطْحَانَ فَتَوَضَّأ لِلصَّةِ وَتَوَضَّأنا، فَصَلّى الْعَصْرَ بَعْدَ مَا غَرَبَتِ الشَّمْسُ، ثُمَّ صَلّى بَعْدَهَا المِغْرِبَ[. أخرجه الخمسة إ أبا داود.»وَبَطْحَانُ«: اسم واد بالمدينة .

21. (2350)- Hz. Câbir (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Hz. Ömer, Hendek savaşı

sırasında bir keresinde güneş battıktan sonra geldi ve Kureyş kafirlerine küfretmeye başladı ve bu meyanda: "Ey Allah'ın Resûlü dedi, güneş batmak üzereyken ikindi namazını (güç bela) kılabildim." Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Vallâhi ikindiyi ben kılamadım!" dedi. Beraberce kalkıp Butha'ya gittik. Orada Efendimiz abdest aldı, biz de abdest aldık. Güneş battıktan sonra ikindiyi kıldı, sonra da akşamı kıldı."[40]

AÇIKLAMA:

1- Hendek savaşının şiddetli geçtiği günlerde müslümanlar, düşmanları olan kâfirleri hendekten bu tarafa atlatmamak için vazife yerlerinden ayrılamadılar. Öyle ki bazı namazlarını bile terketmek zorunda kıldılar. Başta Resûlullah olmak üzere müslümanları Kureyş'e karşı öfke, hakaret ve bedduaya sevkeden mühim sebeplerden biri, onlar yüzünden namazlarını kılamamış olmalarıdır. Resûlullah da: "Allah Kureyş'in kabirlerini ateşle doldursun, Salâtu'l-Vustâmıza mâni oldular" diye beddua ederek öfkesini dile getirmiştir.
Sadedinde olduğumuz rivayet, Hz. Ömer'in, namazın gecikmesinden bile ne kadar müteessir olduğunu göstermektedir.

2- Bazı âlimler, hadisin siyakına dayanarak rivayetten, Hz. Ömer'in: "Güneş battığı halde ikindi namazımı kılamadım" dediğini anlamıştır. Ancak râcih görüşe ve lügavî sevke daha muvâfık mâna, namazı güneşin batmasından önce kıldığını ifade der. Diğerleri kılamadığı halde Hz. Ömer'in kılabilmesi, onun abdestli olması halinde, müşriklerin meşgul oldukları bir fırsatı değerlendirerek hemencecik namazını kılmış olabileceği şeklinde açıklanmıştır.

3- Hadiste zikri geçen Butha Medîne'de bir vadi adıdır.

-22- وعن ابن مسعود رَضِـيَ اللّهُ عَنْه:]أنَّ المُشْرِكِينَ شَغَلُوا رَسُولَ اللّهِ # يَوْمَ الخَنْدَقِ عَنْ أرْبَعِ صَلَوَاتٍ حَتَّى ذَهَبَ مِنَ اللَّيْلِ مَا شَاءَ اللّهُ، فأمَرَ بًِ فَأذَّنَ، ثُمَّ أقامَ فَصَلّى الظُّهْرَ، ثُمَّ أقَامَ فَصَلّى الْعَصْرَ، ثُمَّ أقَامَ فَصَلّى المَغْرِبَ، ثُمَّ أقامَ فَصَلّى العْشَاءَ[. أخرجه الترمذي والنسائى .

22. (2351)- İbnu Mes'ûd (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Müşrikler Hendek günü Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı fazlaca meşgul ederek dört vakit namazı kazaya bıraktırdılar, geceden Allah'ın dilediği bir müddet geçinceye kadar onları kılamadı. Sonra Bilâl (radıyallâhu anh)'e emretti, o da ezan okudu. Sonra kâmet getirdi. Resûlulllah öğleyi (kazâen) kıldı. (Bilâl tekrar) ikâmet getirdi, Resûlullah ikindiyi kıldı. Sonra (Bilâl tekrar) ikâmet getirdi. Resûlullah akşamı kıldı. Sonra (Bilâl yatsı için) kâmet getirdi ve Resûlullah yatsıyı kıldı."[41]

AÇIKLAMA:

1- Hz. Ali (radıyallâhu anh)'den Müslim'de gelen bir rivayet, "Bizi ikindi namazı olan orta namazdan engellediler" buyurarak kaçırılan namazın sadece ikindi namazı olduğunu ifade eder. Aynı mânada Hz. Câbir'den de rivayet gelmiştir. Âlimler hadisleri şöyle te'lif ederler: "Hendek savaşı günlerce devam eden bir savaştır. Bir defasında sadece ikindi namazı, bir başka günde de burada sayılan namazların geçmiş, kazaya kalmış olması mümkündür."

2- Bu rivayet, vaktinde kılınmayan namazların tertibe tâbi tutularak kaza edilmesi gerektiğini gösterir. İbnu Hacer ulemanın çoğunluğunun tertibe uymanın vacib olduğuna hükmettiğini belirtir. Şafiî'ye göre tertip vacib değildir. Ayrıca, vakit daralması halinde de tertibe riayet gerekip gerekmeyeceği de münakaşa edilmiştir.

* İmam Mâlik: "Vaktin namazına zaman kalmayacak bile olsa önce kazayı kılar, sonra vakit namazını kaza eder" der.

* İmam Şafiî: "Zaman dar olunca vaktin namazını önce kılar, müteakiben kaza namazını kaza eder" der.

* Bazıları da: "Muhayyerdir, dilediğinden başlar" demiştir.

Kâdı İyaz: "İhtilaf , miktardan ileri gelir. Kazaya kalan namazın miktarı çoksa ihtilaf edilmez, vaktin namazından başlanır" der. Âlimler "az" ve "çok"un hududu nedir? Bunda da ihtilaf eder. Bazıları azı "bir günlük namaz"; bazıları, "dört vakit namaz" diye açıklamıştır.

* Hanefîler, farz namazla, kaza namazlarının edasında tertibe riayetin farz olduğuna hükmeder. Bu hükümde delilleri, İbnu Ömer'in müteakiben

kaydedeceğimiz şu mealdeki hadisidir:"Kim bir namazı kılmayı unutur, sonra bunu imamla namaz kılarken hatırlayacak olursa, imam selam verince, unutma sebebiyle kılmamış olduğu namazı hemen kılsın, bundan sonra öbür (yani imamla kıldığı vakit) namazını yeniden kılsın."Tertibin vacib olduğuna hükmedenler şu hadisi de delil gösterirler: 'Lâ salâte limen aleyhi salâte' Buna dayanarak: "Üzerinde borcu olduğu halde kılınan namaz bâtıldır, önce onun kılınması gerekir" demişlerdir. Ancak bunu "nafile" ile te'vil edenler olmuştur.

-23- وعن نافع:]أَنَّ عَبْدَ اللّهِ بنَ عُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما أُغْمِىَ عَلَيْهِ فَذَهَبَ عَقْلُهُ فَلَمْ يَقْضِ الصَّةَ[. أخرجه مالك.وقال:]وذلكَ فِيما نَرَى واللّهُ أَعْلَمُ أَنّ الْوَقْتَ ذَهَبَ، فأَمَّا مَنْ أفاقَ، وَهُوَ فى وَقْتِ الصَّةِ فإنَّهُ يُصَلِّى[.

23. (2352)- Nâfi' anlatıyor: "Abdullah İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ)'e baygınlık gelmiş ve aklı gitmişti. (Bu esnada kılamadığı) namazı kaza etmedi." [42]

İmam Mâlik der ki: "Doğruyu Allah bilir ya, bana göre bu şundan ileri gelir: "Vakit çıkmıştır. Ama vakit içinde ayılan, o vaktin namazını kılar.."

-24- وعن نافع أيضاً:]أَنّ ابنَ عُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قالَ: مَنْ نَسِىَ صَةً، فَلَمْ يَذْكُرَهَا إَّ وَهُوَ مَعَ اِ“مَامِ، فإذا سَلَّم اِ“مَامُ فَلْيُصَلِّ الصَّةَ الَّتِى نَسِىَ، ثُمَّ ليُصَلِّ بَعْدَهَا الصَّةَ ا‘خرى[. أخرجه مالك .

24. (2353)- Yine Nâfi' anlatıyor: "İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) dedi ki: "Kim bir namazı unutur ve bunu imamın arkasında namaz kılarken hatırlarsa, imam selamı verince unutmuş olduğu namazı hemen kılsın, sonra da öbür namazı (kıldığını yeniden) kılsın."[43]

AÇIKLAMA:

Ebû Hanîfe, Ahmed ve Mâlik bu hadisle hükmetmiştir. Sadece Şafiî merhum: "İmamla kıldığı namaz muteberdir, hatırladığını kaza eder" der.

-25- وعن جابر رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أنَّهُ سَمِعَ رسُولَ اللّهِ # يَقُولُ: بَيْنَ الرَّجُلِ وَبَيْنَ الشِّرْكِ تَرْكُ الصَّةِ[. أخرجه مسلم، واللفظ له، وأبو داود والترمذي.ولفظه:]بَيْنَ الكُفْرِ وَا“يمَانِ تَرْكُ الصَّةِ[.

25. (2354)- Hz. Câbir (radıyallâhu anh)'in anlattığına göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'in şöyle söylediğini işitmiştir "Kişiyle şirk arasında namazın terki vardır."[44]
Tirmizî'nin metni şöyledir: "Küfürle îman arasında namazın terki vardır."

-26- وفي أخرى له و‘بى داود:]بَيْنَ الْعَبْدِ وَبَيْنَ الكُفْرِ تَرْكُ الصَّةِ[.

26. (2355)- Tirmizî ve Ebû Dâvud'un bir diğer rivayetinde: "Kulla küfür arasında namazın terki vardır."[45]

-27- وعن بريدة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قال رسولُ اللّهِ #: الْعَهْدُ الَّذِى بَيْنَنَا وَبَيْنَهُمْ الصَّةُ، فَمَنْ تَرَكَهَا فَقَدْ كَفَرَ[. أخرجه الترمذي

27. (2356)- Hz. Büreyde (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Benimle onlar (münafıklar) arasındaki ahid (antlaşma) namazdır. Kim onu terkederse küfre düşer."[46]

-28- وعن عبداللّه بن شقيق قال:]كانَ أصْحَابُ رسولِ اللّهِ # َ يَرَوْنَ شَيْئاً مِنَ ا‘عْمَالِ تَرْكُهُ كُفْرٌ إَ الصَّةَ[. أخرجه الترمذي .

28. (2357)- Abdullah İbnu Şakik merhum anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Ashâb'ı ameller içerisinde sadece namazın terkinde küfür görürledi."[47]

-29- وعن ابن عمر رَضِيَ اللّهُ عَنْهما:]أنَّ رسُولَ اللّهِ # قال: الَّذِى تَفُوتُهُ صَةُ الْعَصْرِ كَأنَّمَا وُتِرَ أهْلُهُ وَمَالُهُ[. أخرجه الستة.»وُتِرَ«: أى نقص .

29. (2358)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İkindi namazını kaçıran bir insanın (uğradığı zarar yönünden durumu), malını ve ehlini kaybeden kimsenin durumu gibidir."[48]

AÇIKLAMA:

Son beş hadis, namazın ehemmiyetini tesbit ile namazı terketmenin ne kadar büyük bir cürüm olduğunu ifade etmektedir. Zîra namaz, küfürle mü'min arasındaki yegane perde olarak gösterilmekte ve namazın terki bu perdenin kaldırılması olarak ifade edilmektedir.
Namazın terki bazan şirk'e, bazan küfr'e nisbet edilir. Aslında şirkle küfür arasında ciddi bir fark yoktur. "Şirk"i, inanmakla birlikte O'na eş koşmak, puta da inanmak olarak anlarsak; küfür Allah'ı inkârdır ve daha umumî bir tabirdir. Müslim'de her iki kelime beraber kullanılır: "Kişi ile şirk ve küfür arasında sadece namazın terki vardır." Mâna şudur: Kişiyi küfürden men eden şey namaz kılmasıdır. Namazı bıraktı mı müslümanı kafirden ayıran alameti terketmiş olur ve böylece zahiren kâfir hükmüne maruz kalabilir. Ayrıca namazın terki onu, neticede küfre atan durumlara, inançlara, hatalara düşürebilir. Nitekim her bir günahta küfre giden bir yol bulunduğu kabul edilmiştir.
Namazın ehemmiyetini ifade etmede 2356 numaralı hadisin ayrı bir yeri vardır. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) orada "Benimle onlar arasında ahid

namazdır, kim onu terkederse küfre düşer" buyurmaktadır. Hadisteki "onlar" zamiriyle müslümanların kastedilebileceği de kabul edilmekle birlikte esas itibariyle münafıkların kastedildiği belirtilmiştir. Şu halde onların kanlarını korumalarının müslüman muamelesi görmeye hak kazanmalarının yegane sebebi namaz kılmalarıdır. Şayet namazı terkederlerse, onlardan zimmet kalkar. Kâfirler zümresine dahil olurlar ve kendilerine kâfire uygulanan ahkâmın uygulanması gerekir. Kâdı İyâz hadisi açıklarken der ki: "İslâm ahkâmını onlara icrasında esas, onların namazlara gelip cemaatlere katılıp zahirî ahkâma inkıyadla müslümanlara benzemeleridir. Bunu bırakacak olurlarsa diğer kâfirler gibi olurlar." Türbüştî der ki: "Bu mânayı Resûlullah'ın münafıkları öldürmek için izin isteyenlere verdiği şu cevap da te'yid eder: "Ben musalli olanları (yani namaz kılanlar) öldürmekten men edildim."
Namazı terkedenin tekfiri meselesine gelince, Nevevî der ki: "Namazın terki onun vacib olduğunu inkardan ileri gelmişse bu müslümanların icmaı ile küfürdür. Böyle biri derhal İslam dîninden dışarı çıkar. Ancak yeni müslüman olmuş, bir müddet müslümanlarla da düşüp kalkmamış ve bu sebeple namazın farziyyeti kendisine henüz ulaşmamış birisi ise böyle birinin namazı terki, onun küfrünü gerektirmez. Keza namazın farz olduğuna inanarak tembellikle terkeden kimse hakkında ihtilaf edilmişse de İmam Mâlik ve Şafiî başta olmak üzere, selef ve haleften birçok cemâhir, böyle birinin tekfir edilemeyeceğine hükmetmişlerdir. Böyle birisi fâsıktır. Kendisine tevbe teklif edilir. Tevbe ederse dokunulmaz, aksi halde muhsan zâni gibi hadd suçundan kılıç kullanılarak öldürülür. Seleften bir grup da tekfirine hükmetmiştir. Bu görüş, Hz. Ali'den rivayet edilmiştir. İki rivayetten birine göre Ahmed İbnu Hanbel, Abdullah İbnu'l-Mübarek, İshak İbnu Râhûye ve bazı Şafiîler de bu görüştedirler. Ebû Hanîfe, bir grup Kûfî ve Şâfiîlerden el-Müzenî, namazı terkeden tekfir edilmez ve öldürülmez diye hükmetmişlerdir. Bunlar taziren hapsedileceğini ve namaz kılıncaya kadar mevkuf tutulacağını söylerler. Öldürüleceğine hükmedenler, sadedinde olduğumuz hadisleri esas almışlardır. Öldürülmeyeceğine hükmedenler: "Şu üç şey dışında, müslüman kişinin kanı helâl olmaz..." hadisiyle hükmederler. Hadiste "dul zâni", "cana can kısas", "dîninden dönen" sayılır, fakat "namazı terkeden"in zikri geçmez. Tekfir edilmeyeceği görüşünde olan cumhur şu âyeti de delil gösterir: "Allah kendisine şirk koşulmasını asla bağışlamaz. Bunun dışındaki günahı dilediğinden affeder" (Nisa 48). Keza Resûlullah'ın "Lâilâhe illallah diyen cennete girer", "Allah'ın bir olduğunu bilerek ölen cennete girer", "Lâilâheillallah diyenlere Allah ateşi haram etmiştir" gibi çok sayıda hadislerini de bu görüş sahipleri delil olarak zikrederler.

Nevevî: "Kulla, küfür arasında namazın terki vardır" hadisini âlimlerin dört şekilde te'vil ettiklerini belirtir:

1- Kişi namazı terketmekle, kâfirin cezasını hakeder, o da ölümdür.

2- Hadis namazın terkini helâl addedenler hakkındadır.

3- Namazın terki kişiyi küfre götürür.

4- Namazı terk fiili, kâfirlerin fiilidir.

Namaz dışında kalan diğer farzlardan birini terkeden hakkında verilecek hüküm hususunda da ihtilaf olmuştur. Mesela İmam Mâlik'e göre bir kimse, "abdest almam, oruç tutmam..." dese kendisinden tevbe etmesi taleb edilir, tevbe etmezse öldürülür, çünkü kâfir olmuştur. "Zekât vermem" derse zorla alınır, direnecek olursa mukâtale edilir. Ancak "Hacc yapmam" derse, buna mecbur edilmez, zîra haccın müddeti geniştir. İbnu Habib ise: "Ben abdest almam, gusletmem, oruç tutmam" diyen veya zekâtı, haccı terkeden kimsenin kâfir olacağına hükmeder. Cumhur'a göre bir kimse ibadetin farziyyetini inkar etmedikçe kâfir olmaz. Bu hususta ashab icma eder.

-30- وعن أبى المليح رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]كُنَّا مَعَ بُرَيْدَةَ في غَزَاةٍ في يَوْمٍ ذِى غَيْمٍ. فقَالَ: بَكِّرُوا لِصََةِ الْعَصْرِ، فإنَّ النَّبىَّ # قالَ: مَنْ تَرَكَ صَةَ الْعَصْرِ، فقَدْ حَبِطَ عَمَلُهُ[. أخرجه البخارى والنسائى.ومعنى »بَكِّرُوا«: بَادروا إليها في أول أوقاتها.ومعنى »حَبِطَ عَمَلُهُ«: أى باطل .

30. (2359)- Ebû'l-Melih (rahimehümullah) anlatıyor: "Biz bulutlu bir günde Büreyde (radıyallâhu anh) ile bir gazvede beraberdik. Dedi ki: "İkindi namazını erken kılın, zîra Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Kim ikindi namazını terkederse ameli boşa gider" buyurdu."[49]

AÇIKLAMA:

1- Bulutlu günde vaktin tayininde yanılma olabileceği için namazın gecikebilme

ihtimali fazladır. Bu sebeple o çeşit durumlarda ikindi namazının ilk vaktinde kılınması hususunda daha bir titiz davranılmasına dikkat çekilmiştir. "Bulutlu günde güneş olmadığı için vaktin girdiği bilinemez, öyleyse nasıl acele edilebilir, erken davranılabilir?" diye itiraz edilmiş ise de: Hava bulutlu olsa da zaman zaman güneş gözükebilir, ayrıca bu işte, içtihad da yeterlidir" diye cevap verilmiştir. Ulemanın bu münakaşasına yer verişimiz, onların mesele üzerinde gösterdikleri hassasiyeti tebarüz ettirmek içindir. Çünkü günümüzde saat var, takvim var. Bunlar sayesinde güneşe bakmadan ikindinin ilk vaktini bilebiliriz. Ancak, bunların olmadığı şartları düşünerek, namaz vakitleriyle ilgili temel bilgileri edinmemiz gerekir.

2- Rivayetin bazı vecihlerinde "bilerek" kaydı yer alır: "İkindiyi kim bilerek terkederse..." şeklinde.

3- Haricilerden ve diğerlerinden, "kebîre işleyen kâfir olur" diye hükmedenler, bu hadisle ihticac etmişlerdir. Bunlar derler ki: "Bu hadis, şu âyetin bir benzeridir: "Kim îmanı inkar ederse şüphesiz amelleri boşa gider" (Mâide 5). İbnu Abdilberr der ki: "Âyetin mefhum-u muhalifi: "Kim de îmanı inkar etmezse ameli boşa gitmez" demektir. Öyleyse âyetin mefhumu ile hadisin mantûku (ifade ettiği hüküm) müteârızdır, yani birbirlerine zıtlık arzederler. Bu durumda hadisin te'vili gerekir. Zîrâ âyet ve hadiste teâruz görülünce bunların mümkünse cemedilerek her ikisiyle de amel yolu araştırılır. Cem, birini diğerine tercihten evladır.
Hanbeliler ve "namazı terkedenler kâfir olur" diye hükmedenler de bu hadisle amel ederler. Bunlara verilecek cevap önceki hadisin izahında geçtiği üzere, farziyyeti inkârla terkedenler kâfir olur, tembellikle terkedenler değil.

4- Cumhur bu hadisi te'vil etmiştir. Ancak te'vilden ayrılmışlar, farklı görüşler getirmişlerdir. Bir kısmı, terk sebebi üzerinde, bir kısmı boşa çıkma (veya yok etme) üzerinde; bir kısmı da amel üzerinde durmuş ve te'vilde bulunmuştur: "Hadisteki terk'den kasıd ikindinin farziyyetini inkâr ederek veya farzlığını itiraf etse bile kılmayı hafife alarak, istihza ederek terketmektir" denmiştir. Bu te'vile şu cevap verilmiştir: "Hadisten Sahâbî'nin anladığı bu değildir, o namaz vaktinde kılmada ifrat etmeyi anlamıştır. Bundan dolayıdır ki ilk vaktinde kılmayı emretmiştir. Sahâbî'nin anladığı şey, başkasının anladığından evlâdır."
Şöyle diyen de olmuştur: "Hadisteki terkden murad "tembellikle terk"tir, ancak bununla ilgili vaid "şiddetli zecr" üslubuyla varid olmuştur, öyleyse zahiri murad değildir, tıpkı "Zâni, mü'min olarak zinâ etmez..." hadisinde olduğu gibi..."
Şöyle diyen de olmuştur: "Bu mecazî bir teşbihtir. Mânası sanki: "Bu kimse,

ameli boşa gidene benzer" demektir."
Şöyle de denmiştir: "Hadisin mânası: "Ameli boşa gideyazdı" demektir."
Şöyle de denmiştir: "Boşa gitmekten maksad amellerin Allah'a yükseldiği o vakitte hasıl olan noksanlıktır. Ve sanki amelden murad hassaten namazdır, yani: "O kimse ikindiyi vaktinde kılanın ecrini alamaz, sonradan icra ettiği "namaz ameli" Allah'a yüselmez." Bu te'vilin anlaşılmasında şunu bileceğiz: İlk vaktinde kılınan ikindinin Allah'a yükselme şansı vardır.

Şu da denmiştir: "Boşa gitme veya yoketme"den murad "ibtal"dir[50] yani amelinden, herhangi bir vakitte yapacağı istifade, iptal olur, sonra ondan istifade eder, tıpkı seyyiâtı hasenâtına galebe çalan kimse gibi. Zîra bu kimsenin durumu Allah'ın meşietine bağlıdır. Eğer affa maruz kalırsa hesanâtından istifade eder. Öyleyse bu meşiete bağlı kalma hali bile tek başına, hasenâtından istifadenin iptal olmasıdır, çünkü affa uğrayıncaya kadar hasenâtından istifade edememiştir. Affa uğramayıp azab çektikten sonra affa uğrasa durum yine aynıdır, yani "iptal" mevzubahistir.

5- Bu meseleye, Mürcie fırkasına cevap verme sadedinde genişce yer veren el-Kâdî Ebû Bekr İbnu'l-Arabî şöyle der: "(Amel'in) yok edilmesi iki çeşittir:

a) Bir şeyin bir başka şeyi tamamen yokedip ortadan kaldırması: Îmanın küfrü yoketmesi veya küfrün îmanı yoketmesi gibi. Burada her iki cihette de gerçek bir yoketme mevcuttur.

b) Muvâzeneli yoketme: Şöyle ki: Hasenât bir kefeye, seyyiât da diğer kefeye konulup tartılınca, kimin hasenâtı üstün gelirse kurtulur, kimin seyyiâtı üstün gelirse durumu Allah'ın meşietine bağlıdır; dilerse affeder, dilerse azab verir. İşte bu meşiete bağlı olma hâli, belli bir iptaldır. Çünkü, ihtiyaç halinde istifadenin durdurulması onun iptalidir. Azab çekmek ise, ateşten çıkıncaya kadar öncekinden daha şiddetli bir iptaldir. Şu halde, her iki durumda da, mecazî olarak "yoketme" tabirinin ıtlak edileceği nisbî bir iptal vardır. Bu, hakikî yoketme değildir. Çünkü, ateşten çıkarılıp cennete konunca, (muvazenede hafif düşen) amelinin sevabı kendisine geri döner. Bu telakki, her iki yoketme'yi bir tutan Ahbatiyye fırkasının iddiasından farklıdır. Bunlar, asiller hakkında da, kâfirler hakkındaki hükümde bulundular. Kaderiye fıkrasının çoğunluğu bu gruba girer."
Şu halde, Ebû Bekr İbnu'l-Arabî, küfrün îmanı yoketmesini "hakiki yoketme" olarak görmüş, seyyiâtın hasenâta galebe çalmasını da mecazî, geçici yoketme mânasında "muvazeneli yoketme" olarak isimlendirmiştir. Öyle ise sadedinde

olduğumuz hadiste ikindinin terki küfürden gelmiyor ise, ameli tamamen yok etmeyecek, ancak diğer hayırlı amellerinden istifade, Allah'ın meşietine ve marifetine bağlı kalacak veya azabtan sonraya tehir edilecektir. Şu halde bu "bağlı kalma" ve "tehir" durumları da muvazeneli yoketme'ye giren nisbi bir iptaldir.

6- Hadiste geçen "amel"den murad nedir? sorusuna cevap sadedinde şu söylenmiştir: "Bu, kendisiyle meşguliyet sebebiyle namazın terkedildiği dünyevî ameldir. Öyle ise bu amelin iptal olması "ondan ne fayda ne de menfaat göremeyeceğini" ifade eder. Birçok hadislerde ifade edildiği üzere meşru dairede yapılan bütün ameller bir nevi ibadettir, dünyevî bir iş olsa bile âhirete bakan yönü, manevî kazancı vardır. Namazın bırakılması pahasına, yapılan iş meşruiyyet yönünü kaybedeceğinden uhrevî kazancı derhal iptal olur ve ondan en azından bu cihetiyle istifade edemez. Şu halde hadis-i şerif bu manaya da dikkat çekmiş olmaktadır.
Buhârî şârihi İbnu Hacer, hadisle ilgili yapılan çeşitli te'viller içerisinde, "Bunun şiddetli zecr makamında vârid olduğunu" beyan eden görüşün en kuvvetli görüş olduğunu belirtir ve zahirinin kastedilmediğini söyler.

ÜÇÜNCÜ BÂB

NAMAZ VAKİTLERİ

-1- عن أبى موسى رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أنَّ النّبىَّ # أتَاهُ سَائِلٌ يَسْألُهُ عَنْ مَوَاقِيت الصَّةِ، فَلَمْ يَرُدَّ عَلَيْهِ شَيْئاً قالَ: وَأمَرَ بَ فَأقَامَ الْفَجْرَ حِينَ انْشَقَّ الْفَجْرُ وَالنَّاسُ َ يَكَادُ يَعْرِفُ بَعْضُهُمْ بَعْضاً، ثُمَّ أمَرَهُ فَأقَامَ الظُّهْرَ حِينَ زَالَتِ الشّمْسُ، وَالْقَائِلُ يقُولُ: قَدْ انْتَصَفَ النَّهَارُ وَهُوَ كَانَ أعْلَمَ مِنْهُمْ، ثُمَّ أمَرَهُ فأقَامَ بِالْعَصْرِ وَالشّمْسُ مُرْتَفِعَةٌ، ثُمَّ أمَرَهُ فَأقَامَ بِالْمَغْرِبِ حِينَ وَقَعَتِ الشَّمْسُ، ثُمَّ أمَرَهُ فَأقَامَ بِالْعِشَاءِ حِينَ غَابَ الشَّفَقُ، ثُمَّ أخَّرَ الْفَجْرَ مِنَ الْغَدِ حَتَّى انْصَرَفَ مِنْهَا، وَالْقَائِلُ يقُولُ: قَدْ طَلَعَتِ الشّمْسُ، أوْ كَادَتْ، ثُمَّ أخَّرَ الظُّهْرَ حَتَّى كانَ قَرِيباً مِنْ وَقْتِ الْعَصْرِ بِا‘مسِ، ثُمَّ أخَّرَ الْعَصْرَ حَتَّى انْصَرَفَ مِنْهَا، وَالقَائِلَ يقُولُ: قَدِ احْمَرَّتِ الشّمْسُ، ثُمَّ أخّر المَغْرِبَ حَتَّى كَانَ عِنْدَ سُقُوطِ الشَّفقِ[.

1. (2360)- Hz. Ebû Mûsa (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a bir zat gelerek namaz vakitlerini sordu. Efendimiz ona hiçbir cevap vermedi."

(Sabah vaktinde) şafak sökünce, henüz kimse kimseyi tanıyamayacak kadar ortalık karanlık iken Bilâl'e emretti, sabah ezanını okudu.

Sonra, güneş tam tepe noktasından batıya dönme (zeval) anında yine Bilâl'e emretti, öğle ezanını okudu. Bu vakit için, -öbürlerinden daha iyi bilen- birisi: "Bu, gün ortası (nısfu'n-Nehar)" demişti. Sonra, güneş henüz yüksekte olduğu zaman emretti, Bilâl akşam namazı için ezan okudu. Sonra ufuktaki aydınlık (şafak) kaybolunca yatsı için emretti, Bilâl yatsı ezanını okudu. Sonra ertesi gün, sabah namazını tehir etti. O kadar geciktirdi ki, kişinin, "sabah vakti çıktı veya çıkmak üzere" demesi ânında namazı tamamladı. Sonra öğleyi tehir etti, öyle ki, öğle namazını dün ikindiyi kıldığımız âna yakın bir vakitte kıldı. Sonra ikindiyi

tehir etti. Bir kimsenin, "Güneş (ikindi) kızıllığına büründü" diyebileceği bir vakitte namazdan çıktı. Sonra akşamı, nerdeyse ufuktan aydınlığın (şafak) kaybolduğu âna kadar tehir etti."

-2- وفي رواية:]فَصَلّى المَغْرِبَ قَبْلَ أنْ يَغِيبَ الشُّفق في الْيَوْمِ الثَّانِي، ثُمَّ أَخَّرَ الْعِشَاءَ حَتَّى كانَ ثُلُثُ اللّيْلِ ا‘وَّلُ، ثُمَّ أَصْبَحَ فَدَعَا السَّائِلَ، فقَالَ: الْوَقْتُ بَيْنَ هذينِ[. أخرجه مسلم، واللفظ له، وأبو داود والنسائى .

2. (2361)- Bir rivayette de şöyle gelmiştir: Akşamı, ikinci günde, ufuktaki aydınlığın kaybolmasından önce kıldı. Sonra yatsıyı, gecenin ilk üçte birine kadar tehir etti. Sonra sabah oldu ve soru sahibini çağırdı: "İşte namazın vakti bu iki hudud arasındadır" buyurdu.[51]

-3- وفي رواية ‘بى داود:]فَأَقَامَ الْفَجْرَ حِينَ كانَ الرَّجُلُ َ يَعْرِفُ وَجْهَ صَاحِبِهِ أوْ أنَّ الرَّجُلَ َ يَعْرِفُ مَنْ إلى جَنْبِهِ، ثُمَّ أَخَّرَ الْعَصْرَ حَتَّى انْصَرَفَ منْهَا، وَقَدِ اصْفَرَّتِ الشّمْسُ، وقالَ في آخرِهِ، وَرَواهُ بَعْضُهُمْ فقَالَ: ثُمَّ صَلّى الْعِشَاءَ إلى شَطْرِ اللَّيْلِ[.

3. (2362)- Ebû Dâvud'un bir rivayetinde şöyle denmiştir: "Sabah namazını kişi arkadaşının yüzünü tanıyamayacak -veya kişi yanındakini tanımayacak- kadar (ortalığın karanlık olduğu) bir anda kıldı. Sonra ikindiyi öylesine tehir etti ki, namazdan çıktığı zaman güneş sararmıştı..."
Rivayetin sonunda Ebû Dâvud der ki: Bu hadisi rivayet edenlerden bazısı şöyle dedi: "sonra yatsıyı gece yarısına kadar tehir ederek kıldı."[52]

-4- وعن بريدة رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أنَّ رَجُ سَألَ رَسُولَ اللّهِ # عَنْ وَقْتِ الصَّةِ؟ فقَالَ لَهُ: صَلِّ مَعَنَا هذَيْنِ الْيَوْمَيْنِ: فَلَمَّا زَالَتِ الشّمْسُ

أمَرَ بِ فأذَنَ، ثَمَّ أمَرَهُ فَأقَامَ الظّهْرَ، ثَمَّ أمَرَهُ فَأقَامَ الَعَصْرَ وَالشّمْسُ مُرْتَفَعَةٌ بَيْضَاء نَقِيَّةٌ، ثُمَّ أمَرَهُ فَأقَامَ المَغْرِبَ حِينَ غَابَتِ الشّمْسُ، ثُمَّ أمَرَهُ فَأقَامَ العِشَاءَ حِينَ غَابَ الشُّفق، ثُمَّ أمَرَهُ فَأقَامَ الْفَجْرَ حِينَ طَلَعَ الْفَجْرُ، فَلَمَّا أنْ كانَ الْيَوْمُ الثَّانِى أمَرَهُ فَأبْرَدَ بِالظُّهْرِ فَأبْردَ بِهَا، فأنْعَمَ أنْ يُبْرِدَ بِهَا، وَصَلّى الْعَصْرَ وَالشّمْسُ مُرْتَفِعَةٌ أخَّرهَا فَوْقَ الَّذى كانَ، وَصَلّي المَغْرِبَ قَبْلَ أنْ يَغِيبَ الشَّفقُ، وَصَلّى العِشَاءَ بَعْدَمَا ذَهَبَ ثُلُثُ اللّيْلِ، وَصَلّى الْفَجْرَ فَأسْفَرَ بِهَا، ثُمَّ قَالَ: ايْنَ السَّائِلُ عَنْ وَقْتِ الصَّةِ؟ فقَالَ الرَّجُلُ: أنَا يَا رَسُولَ اللّهِ، فقَالَ: وَقْتُ صَتِكُمْ بَيْنَ مَا رَأيْتُمْ]. أخرجه مسلم والترمذي والنسائى.»ا‘بْرَادُ«: انكسار الوهج والحرِّ.ومعنى »أنْعَمَ«: أطال ابراد .

4. (2363)- Hz. Büreyde (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Bir adam Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a namazların vaktinden sormuştu. Ona:
"Şu (önümüzdeki) iki günde namazları bizimle kıl!" buyurdu. (O gün) güneş tam tepe noktasından (batıyor) kayınca ezan için Bilâl'e emretti. O da öğle ezanını okudu. Sonra öğle için kâmet okumasını emretti. Sonra güneş yüksekte, beyaz parlak iken emretti ve ikindi için kâmet okudu. Sonra güneş batınca emretti, akşam için kâmet okudu. Sonra ufuktaki aydınlık kaybolunca emretti, yatsı için kâmet okudu. Sonra şafak sökünce emretti sabah için kâmet okudu. İkinci gün olunca, Bilâl'e ortalığın serinlemesini beklemeyi emretti. O da öğleyi, ortalık iyice serinleyinceye kadar geciktirdi. İkindiyi, güneş yüksekten, dünkü vakitten biraz sonra kıldı. Akşamı ufuktaki beyazlık kaybolmazdan az önce kıldı. Yatsıyı gecenin üçte biri geçtikten sonra kıldı. Sabahı ortalık iyice ağarınca kıldı. Sonra:
"Namaz vakitlerinden soran kimse nerede?" diye sordu. Soru sahibi:
"Benim ey Allah'ın Resûlü!" dedi.

"Namazlarınızın vakti dedi, gördüğünüz (iki vakit) arasındadır."[53]

AÇIKLAMA:

1- Yukarıda kaydedilen hadisler beş vakit namazdan her birinin ilk vakti ile son vaktini belirlemektedir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), muhataplarının anlamakta zorluk çekeceği veya çabuk unutacağı bir kısım tariflere ve hatta teknik tabirlere dayanacak olan açıklamalara yer vermiyor. Namaz vakitlerini öğrenmek isteyen zâta, iki gün boyu bunu fiilen gösteriyor: Bunu birinci gün, namazları ilk vakitlerinde, ikinci gün de son vakitlerinde kılmak suretiyle yapıyor. İkinci günün sonunda soru sahibini çağırarak, "namaz vakti, bu iki hududun arasında kalan zamandır" buyuruyor.

2- Namazlar bu iki vakit arasında muteber olmakla beraber, ilk vaktinde kılınmalarının ehemmiyetine başka hadislerde dikkat çekilmiştir. Gerçi, bu rivayetlerde öncelikle ilk vaktinde kılmış olması da namazları ilk vakitlerinde kılmanın efdaliyetine bir delil sayılabilir.

3- Sorulan bir şeyin cevabını, fiilen göstererek vermek efdaldir. Bu tarz, meselenin hem herkesce anlaşılmasına, hem de daha iyi kavranmasına yardım eder.

4- Bir kısım meseleleri, ihtiyaç ânına kadar açıklamamak, ihtiyaç hasıl olunca açıklamak efdaldir. İhtiyaç ânını sorulan sual, bilme ihtiyacının duyulması tayin eder.

5- Rivayetlerde yatsının vakti ihtilaflı gözükmektedir. Büreyde ile Ebû Mûsa'nın rivayetlerinde (2360 ve 2363. rivayetler) yatsıyı Hz. Peygamber'in gecenin üçte birinden sonraya bıraktığı ifade edilirken 2362 numaralı hadiste -ki Abdullah İbnu Amr İbni'l-Âs'ın rivayetidir- gece yarısında kıldığı belirtiliyor. Bunlardan hangisinin efdal olduğunu âlimler münakaşa etmiştir. Hanefîlere göre, yatsıyı gecenin ilk üçte birinin sonunda kılmak müstehabtır. Bazı Hanefîlere göre müstehab olan vakit son üçte bir'den önceki vakittir. Bazı Hanefîlere göre de namazın gecenin üçte birine tehiri efdaldir. Bu iki görüşü birleştirerek:"Yatsıya, gecenin üçte biri çıkmazdan önce niyetlenip bu üçte birin sonunda namazdan çıkmalı" diyen de olmuştur.
Şafiî hazretlerinden iki görüş rivayet edilmiştir. Birine göre yatsının ihtiyarî vakti gecenin üçte birine, diğerine göre yarısına kadar devam eder. Nevevî ikinci kavlin esahh oduğunu söylemiştir.

-5- وعن ابن عباس رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهما:]أنَّ رَسُول اللّٰهِ # قال:

أَمَّنِى جِبْرِيلَ عَلَيْهِ السَّمُ عَنْدَ البَيْتِ مَرَّتَيْنِ، فَصَلَى الظّهْرَ في ا'ولَى مِنْهُمَا حِينَ كَانَ الْفَيْءُ مِثْلَ الشِّرَاكِ، ثُمَّ صَلّى الْعَصْرَ حِينَ كانَ كُلُّ شَىْءٍ مَثْلَ ظِلِّه، ثُمَّ صَلّى المَغْرِبَ حِينَ وَجَبَتِ الشّمْسُ، وَأَفْطَرَ الصَّائِمُ، ثُمَّ صَلّى العِشَاءَ حِينَ غَابَ الشَّفَقُ، ثُمَّ صَلّى الْفَجْرَ حِينَ بَزَقَ الْفَجْرُ، وَحَرُمَ الطَّعام عَلى الصَّائم، وَصَلّى المَرَّةَ الثَّانِيَةَ الظُّهْرَ حِينَ كانَ ظِلُّ كُلِّ شَىْءٍ مَثْلَهُ لِوَقْتِ اَلْعَصْرِ بِا'مْسِ، ثُمَّ صَلّى الْعَصْرَ حِينَ كانَ ظِلُّ كُلِّ شَىْءٍ مِثْلَيْهِ، ثُمَّ صَلّى المَغْرِبَ لِوَقْتِهِ ا'وَّلِ، ثُمَّ صَلّى العِشَاءَ اŒخِرَ حِينَ ذَهَبَ ثُلُثُ اللّيْلِ، ثُمَّ صَلّى الصُّبْحَ حِينَ أسْفرَتِ ا'رْضُ، ثُمَّ التَفَتَ إلَىَّ جِبْرِيلُ، فقَالَ يَا مُحَمَّدُ: هذَا وَقْتُ ا'نْبِيَاءِ عَلَيْهِمُ الصَّةُ والسَّمُ مِنْ قَبْلِكَ، وَالْوَقْتُ فِيمَا بَيْنَ هذَيْنِ الْوَقْتَيْنِ[. أخرجه أبو داود والترمذي، وهذا لفظه.

5. (2364)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Cibril (aleyhisselâm) bana, Beytullah'ın yanında, iki kere imamlık yaptı. Bunlardan birincide öğleyi, gölge ayakkabı bağı kadarken kıldı. Sonra, ikindiyi her şey gölgesi kadarken kıldı. Sonra akşamı güneş battığı ve oruçlunun orucunu açtığı zaman kıldı. Sonra yatsıyı, ufuktaki aydınlık (şafak) kaybolunca kıldı. Sonra sabahı şafak sökünce ve oruçluya yemek haram olunca kıldı. İkinci sefer öğleyi, dünkü ikindinin vaktinde herşeyin gölgesi kendisi kadar olunca kıldı. Sonra ikindiyi, herşeyin gölgesi kendisinin iki misli olunca kıldı. Sonra akşamı, önceki vaktinde kıldı. Sonra yatsıyı, gecenin üçte biri gidince kıldı. Sonra sabahı, yeryüzü ağarınca kıldı.
Sonra Cibrîl (aleyhisselâm) bana yönelip:
"Ey Muhammed! Bunlar senden önceki peygamberlerin (aleyhimü'ssalâtu vesselâm) vaktidir. Namaz vakti de bu iki vakit arasında kalan zamandır!" dedi." [54]

-6- وفي رواية النسائى عن جابر:]ثُمَّ أتَاهُ حِينَ امْتَدَّ الْفَجْرُ،

وَأصْبَحَ وَالنَّجُومُ بَادِيَةَ مُشْتَبِكَةَ فَصَنَعَ كمَا صَنَعَ بِا٘مْسِ فَصَلَّى الغَدَاةَ[.

6. (2365)- Nesâî'nin Hz. Câbir (radıyallâhu anh)'den yaptığı bir rivayette şöyle denmiştir: "Sonra O'na (Cibrîl), Fecr uzayıp[55] sabah olunca daha yıldızlar parlak ve cıvıl cıvıl[56] iken geldi. Dünkü yaptığını aynen yaptı, sabah namazını kıldı. Sonra da: "Namaz vakti, işte gördüğünüz bu iki namaz arasıdır" dedi."[57]

ـ7ـ وفي أخرى:]فَصَلّي الظُّهْرَ حِينَ زَالَتِ الشّمْسُ، وَكَانَ الْفَئُ قَدْرَ الشِّرَاكِ، ثُمَّ صَلّى الْعَصْرَ حِينَ كانَ الْفَئُ مِثْلَ الشِّرَاكِ، وَظِلِّ الرَّجُلِ، ثُمَّ صَلّى المَغْرِبَ حِينَ غَابَتِ الشّمْسُ، ثُمَّ صَلّى العِشَاءَ حِينَ غَابَ الشَّفقُ، ثُمَّ صَلّى الْفَجْرَ حِينَ طَلَعَ الْفَجْرُ، ثُمَّ صَلّى الْغَدَ الظُّهْرَ حِينَ كَانَ الظِّلُّ طُولَ الرَّجُلِ، ثُمَّ صَلّى الْعَصْرَ حِينَ كَانَ ظِلُّ الرَّجُلِ مِثْلَيْهِ، ثُمَّ صَلّى المَغْرِبَ حِينَ غَابَتِ الشّمْسُ، ثُمَّ صَلّى العِشَاءَ إلى ثُلُثُ اللّيْلِ، أوْ نِصْفِ اللّيْلَ، ثُمَّ صَلّى الْفَجْرَ فَأسْفَرَ[.وَالمراد »بِالشِّرَاكِ«: أحد سيور النعل .

7. (2366)- Bir diğer rivayette şöyle denmiştir: "...Öğleyi, güneş (tepeden batıya) meyledince kıldı. (Bu sırada) gölge ayakkabı bağı kadardı. Sonra ikindiyi, gölge ayakkabı bağının misli ve adam boyu olunca kıldı. Sonra akşamı, güneş batınca kıldı. Sonra yatsıyı, ufuktaki aydınlık kaybolunca kıldı. Sonra, sabahı, şafak sökünce kıldı. Sonra ertesi günün öğlesini, gölge, adam boyu olunca kıldı. Sonra ikindiyi, kişinin gölgesi iki misli olunca kıldı. Sonra akşamı, güneş batınca kıldı. Sonra yatsıyı, gecenin üçte birine veya yarısına doğru kıldı. Sonra sabahı kıldı ve ortalık ağardı."[58]

AÇIKLAMA:

Hadiste geçen şirak'ı ayakkabı bağı diye çevirdik. Bu, ayakkabının üstündeki kayış, sırım demektir. Şârihlerden Sindî bununla eşyanın öğle vaktindeki aslî gölgesinin kastedildiğini belirtir. Mekke'de bu sıfırdır. Mevsime ve mekana göre, zeval ânındaki bu gölgenin miktarı olabilecektir. Zîra her yerde tam zeval ânında gölgesizlik hali olmaz. Bu hâl ekvatorda ve oraya yakın yerlerde olabilir. Sindî der ki: "Şirak ile, zeval ânındaki gölgenin kastedildiğinin delili şu ki, hadisin devamında ikindi vakti, bu aslî gölgeye (mesela) insan gölgesinin bir misli daha ilave olmasıyla başlatılmaktadır."

-8- وعن أبِى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]قال رسولُ اللّهِ #: إنَّ لِلصَّةِ أوَّ وَآخِراً، وَإنَّ أوَّلَ وَقْتِ صَةِ الظُّهْرِ حِينَ تَزُولُ الشّمْسُ، وَآخِرَ وَقْتِهَا حِينَ يَدْخُلُ وَقْتُ الْعَصْرِ، وَإنَّ أوَّلَ وَقْتِ الْعَصْرِ حِينَ يَدْخُلُ وَقْتُهَا، وَإنَّ آخِرَ وَقْتِهَا حِينَ تَصْفَرُّ الشّمْسُ، وَإنَّ أولَ وَقْتِ المِغْربِ حِينَ تَغْرُبُ الشّمْسُ، وَإنّ أخرِ وَقْتِهَا حِينَ يَغِيبُ الشَّفقُ، وَإنّ أوَّلَ وَقْتِ الْعِشَاءِ حِينَ يَغِيبُ ا ُفْقُ، وَإنَّ آخِرَ وَقْتِهَا حِينَ يَنْتَصِفُ اللّيْلُ، وَإنَّ أوَّلَ وَقْتِ الْفَجْرِ حِينَ يَطْلَعُ الْفَجْرُ، وَإنَّ آخِرَ وَقْتِهَا حِينَ تَطْلُعُ الشّمْسُ[. أخرجه ا ُربعة إ أبا داود، وهذا لفظ الترمذي .

8. (2367)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bilesiniz, namazın bir ilk vakti bir de son vakti vardır. Öğle vaktinin evveli güneşin tepe noktasından batıya meyil (zeval ânıdır. Son vakti de ikindinin girdiği andır. İkindi vaktinin evveli, vaktinin girdiği andır. Vaktin sonu da güneşin sarardığı andır. Akşam vaktinin evveli, güneşin battığı andır. Vaktin sonu da ufuktaki aydınlığın (şafak) kaybolduğu andır. Yatsı vaktinin evveli, ufuğun kaybolduğu andır. Vaktin sonu da gecenin yarısıdır. Sabah vaktinin evveli fecrin (aydınlığı) doğmasıdır. Vaktin sonu da güneşin doğmasıdır."[59]

-9- وفي رواية مالك عن عبداللّه بن رافع مولى أمِّ سلمة:]أنَّهُ سَألَ أبَا هُرَيْرَةَ عَنْ وَقْتِ الصَّةِ، فقَالَ أبُو هُرَيْرَةَ أنَا أُخْبرُكَ: صَلِّ الظُّهْرَ إذَا كانَ ظِلُّكَ مِثْلَكَ، وَالْعَصْرَ إذَا كَانَ ظِلُّكَ مِثْلَيْكَ، وَالمَغْرِبَ إذَا غَرَبَتِ الشّمْسُ، وَالْعِشَاءَ مَا بَيْنَكَ وَبَيْنَ ثُلُثِ اللّيْلِ، وَصَلِّ الصُّبْحَ بِغَبَشٍ، يَعْنِى: الْغَلَسَ[.

9. (2368)- Muvatta'da Abdullah İbnu Râfi' Mevla Ümmü Seleme'den kaydedilen bir rivayette şöyle denmiştir: "Abdullah İbnu Râfi', Ebû Hüreyre'ye namazların vaktini sormuştu. Ebû Hüreyre kendisine şu açıklamayı yaptı: "Ben sana haber vereyim: Gölgen kendi mislin kadarken[60] öğleyi kıl. İkindiyi gölgen iki mislin olunca kıl. Akşamı güneş batınca kıl. Yatsıyı seninle[61] arana gecenin üçte biri girince kıl. Sabahı da alaca karanlıkta kıl."[62]

-10- وعن مالك قال:]كَتَبَ عُمَرُ رَضِيَ اللّهُ عَنْه إلى عُمَّالِهِ إنَّ أهَمَّ أُمُورِكُمْ عِنْدِى الصَّةُ، مَنْ حَفِظَهَا وَحَافَظَ عَلَيْهَا حِفِظَ دِينَهُ، وَمَنْ ضَيَّعَهَا فَهُوَ لِمَا سِوَاهَا أضْيَعُ، ثُمَّا كَتَبَ: أنْ صَلُّوا الظُّهْرَ إذَا كانَ الْفَئُ ذِرَاعاً إلى أنْ يَكُونَ ظِلُّ أحَدِكُمْ مِثْلَهُ، وَالْعَصْرَ وَالشَّمْسُ مُرْتَفِعَةٌ بَيْضَاءُ نَقِيَّةٌ قَدْرَ مَا يَسِيرُ الرَّاكِبُ فَرْسَخَيْنِ أوْ ثَثَةً قَبْلَ مَغِيبِ الشَّمْسِ وَالمَغْرِبَ إذَا غَرَبَتِ الشّمْسُ، وَالْعِشَاءَ إذَا غَابَ الشفَقُ إلى ثُلُثِ اللّيْلِ، فَمَنْ نَامَ فَ نَامَتْ عَيْنُهُ، فَمَنْ نَامَ فَ نَامَتْ عَيْنُهُ، فَمَنْ نَامَ فَ نَامَتْ عَيْنُهُ، والصُّبْحَ وَالنُّجُومُ بَادِيَةٌ مُشْتَبِكَةٌ[.

10. (2369)- İmam Mâlik'in anlattığına göre, Hz. Ömer valilerine şöyle yazdı: "Nazarımda işlerinizin en ehemmiyetlisi namazdır. Kim onu (farz, vacib, sünnet

ve vaktine riayetle) korur ve (tam zamanında kılmaya) devam ederse dînini korumuş olur. Kim de onu(n zamanını tehir suretiyle) zayi ederse, onun dışındakileri daha çok zayi eder."
Hz. Ömer yazısına şöyle devam etti: "Öğleyi gölge bir ziralıktan birinizin gölgesi misli oluncaya kadar kılınız. İkindiyi, güneş yüksekte, beyaz, parlak iken, hayvan binicisinin, güneş batmazdan önce iki veya üç fersahlık yol alacağı müddet içerisinde; akşamı güneş batınca; yatsıyı ufuktaki aydınlık battımı gecenin üçte birine kadar kılınız. -Kim (yatsıyı kılmadan) uyursa gözüne uyku düşmesin, kim (yatsıyı kılmadan) uyursa gözüne uyku düşmesin, kim (yatsıyı kılmadan) uyursa gözüne uyku düşmesin- Sabahı da yıldızlar parlak ve cıvıldarken kılınız."[63]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayet, Hz. Ömer'in namaza ne kadar ehemmiyet verdiğini göstermektedir. Onun nazarında namaz ferdlerin dînî hayatını ilgilendiren bir mesele olarak kalmıyor, devletin meselesi oluyor ve en mühim meselesi addediliyor. Bundandır ki, namaz vakitleriyle ilgili teferruâtı valilerine tamim ediyor ve yatsıyı kılmazdan önce yatacak olanlara üç kere tekrar ettiği bir bedduada bulunuyor: "Namazdan önce yatanın gözü uyku tutmasın." Bezzâr'ın bir rivayetinde bu bedduayı bizzat Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yapmıştır:

2- Yıldızların cıvıldaşması diye tercüme ettiğimiz tabirin aslı müştebike'dir. Yani, iç içe girmiş, kenetlenmiş demektir. Maksad yıldızların hepsinin canlı olarak görüldüğünü, ortalığın henüz iyice aydınlanmadığını ifade etmektir. Çünkü, gündüz aydınlığı zayıfken yıldızlar daha çok gözükür. Aydınlık arttıkca azalır ve sonunda görünmez olurlar.

-11- وفي أخرى له:]أَنَّ عُمَرَ كَتَبَ إِلى أَبِى مُوسى، وَذَكَرَ مِثْلَهُ، وَقالَ: وَاقْرَأ فِيهَا. أىْ في صَةِ الصُّبْحِ بِسُورَتَيْنِ طَوِيلَتَيْنِ مِن المفَصَّلِ[. أخرجه مالك .

11. (2370)- Muvatta'nın diğer bir rivayetinde şöyle gelmiştir: "Hz. Ömer (radıyallâhu anh), Ebû Mûsa el-Eş'arî hazretlerine yazdığı bir mektupta aynı şeyi hatırlattı ve (ilaveten) şunu yazdı: "Onda -yani sabah namazında- mufassal sûrelerden iki uzun sûre oku."[64]

AÇIKLAMA:

Ebû Mûsa el-Eş'ari (radıyallâhu anh) hazretleri ashâb'ın kibârındandır, ilk müslüman olanlar arasında yer alır. Hz. Ömer (radıyallâhu anh) onu, Muğire İbnu Şube'den sonra Basra'ya vali tayin etmişti. Yani Hz. Ömer sadedinde olduğumuz mektubu Ebû Mûsa'ya Basra valisi sıfatıyla yazmış olmaktadır. Nitekim önceki rivayet (2369) namaz ve namaz vakitleriyle ilgili mektubu Hz. Ömer'in, valilerine yazdığını belirtmişti. Şu halde bu rivayet, mumaileyh mektuplardan Basra'ya gidenin âlimlerin ıttılâına mazhar olarak günümüze kadar korunduğuna şâhidlik etmektedir. Üzerinde durduğumuz mevzumuz açısından mühim olan husus İslâmHalîfesi Hz. Ömer'in valilerine "sabah namazında" okuyacakları sûreler hususunda bile, irşâdî devlet tamimi göndermiş olmasıdır.

-12- وفي أخرى نحوه، وفيها:]وَأَنْ صَلِّ الْعِشَاءَ فِيمَا بَيْنَكَ وَبَيْنَ ثُلُثِ اللّيْلِ، فإنَّ أخَّرْتَ فَإِلَى شَطْرِ اللّيْلِ، وَ تَكُنْ مِنَ الْغَافِلِينَ[.

12. (2371)- Yine benzer bir diğer rivayette şu ifade mevcuttur: Hz. Ömer, Ebû Mûsa (radıyallâhu anhümâ)'ya şöyle yazdı: "...Yatsıyı seninle (akşam namazıyla) arana gecenin üçte biri girince kıl. Geciktirirsen gecenin yarısına kadar olsun. Sakın gafillerden olma."[65]

-13- وعن ابن عمرو بن العاص رَضِيَ اللّهُ عَنْهما:]أنَّ رَسول اللّهِ # قال: وَقْتُ الظّهْرِ إذَا زَالَتِ الشّمْسُ، وَكَانَ ظِلُّ الرَّجُلِ كَطُولِهِ مَا لَمْ تَحْضُرِ الْعَصْرُ، وَوَقْتُ الْعَصْرِ مَا لَمْ تَصْفَرَّ الشّمْسُ، وَوَقْتُ المَغْرِبِ مَا لَمْ يَغِبِ الشفَقُ، وَوَقْتُ صَةِ الْعِشَاءِ

إلى نِصْفِ اللّيْلِ ا۠وْسَطِ، وَوقْتُ صَةِ الصُّبْحِ مِنْ طلوعِ الْفَجْرِ إلى أنْ تَطْلُعَ الشَّمْسُ، فإذَا طَلَعَتْ فأمْسِكْ عَنِ الصَّةِ فَإنَّهَا تَطْلُعُ بَيْنَ قَرْنَىْ شَيْطَانٍ]. أخرجه مسلم، وهذا لفظه، وأبو داود والنسائى .

13. (2372)- Abdullah İbnu Amr İbni'l-Âs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Öğlenin (başlama) vakti, güneşin (tepe noktasından batıya) meylettiği zamandır. Kişinin gölgesi kendi uzunluğunda olduğu müddetçe öğle vakti devam eder, yani ikindi vakti girmedikçe. İkindi vakti ise güneş sararmadıkça devam eder. Akşam vakti ufuktaki aydınlık (şafak) kaybolmadığı müddetçe devam eder. Yatsı namazının vakti orta uzunluktaki gecenin yarısına kadardır. Sabah namazının vakti ise fecrin doğmasından (yani şafağın sökmesinden) başlar, güneş doğuncaya kadar devam eder. Güneş doğdu mu namazdan vazgeç. Çünkü o, şeytanın iki boynuzu arasından doğar."[66]

AÇIKLAMA:

Hadiste geçen şeytanın iki boynuzu tabiriyle ilgili olarak İbnu Hacer şu açıklamayı sunar: "Şeytanın iki boynuzu başının iki tarafı demektir. Denir ki: "Şeytan güneşin doğduğu yerin hizasında dikilir. Öyleki o, doğunca (şeytanın) başının iki yanı ortasında olur. Ta ki, güneşe tapanların güneş için yaptıkları secde onun için yapılmış olsun. Batma sırasında da aynı hal mevzubahistir. Durum böyle olunca güneşin, şeytanın iki boynuzu arasından doğması, doğuşu esnasında güneşi seyredene nisbetendir. Şöyle ki, eğer şeytanı seyretmiş olsaydı, onu güneşin yanında dikilmiş olarak görecekti."
İbnu'l-Esîr, en-Nihâye'de karneyn yani iki boynuz tabiriyle -İbnu Hacer'in açıklamasından görüldüğü üzere- başın iki tarafından ifade edildiğini kaydettikten sonra "kîle" yani denildi ki diyerek kelimenin tâlî manalara da tevcih edildiğini belirtir: "Karn, kuvvet"tir, yani güneş doğarken şeytan harekete geçer ve tasallutta bulunur ve güneşe yardımcı vaziyetini alır."
İbnu'l-Esîr, karn kelimesinin devir, çağ mânasının da esas alınarak hadisteki karneyn tabirinin iki çağ şeklinde anlaşıldığına dikkat çeker.
Denildi ki: "İki çağı arasında demek "öncekilerden ve sonrakilerden olacak iki ümmeti" demektir. Bütün bunlar, güneşin doğuşu esnasında ona secde edenler

için bir temsildir. Ve sanki, bu sapıklığı, onlara şeytan kurmuştur. Öyleyse güneşperest güneşe secde etti mi şeytan güneşin yanında yer almış gibidir."
Ulemanın bu açıklamalarına şunu da ilave edebiliriz: Dîn-i mübîn-i İslâm, sabah namazının nihâi vaktini güneşin doğuşu olarak tesbit etmiştir. Öyleyse mü'min Rabbine karşı farz olan sabah ibadetini yapabilmek için güneş doğmazdan önce kalkmalıdır. Güneşin doğması ânında yapılacak ibadet makbul değildir. Öyle ki, güneş doğmadan önce başlanmış bir namaz henüz bitmeden güneş doğacak olsa, o namaz bozulmaktadır, kazası gerekmektedir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) dînde bu kadar ehemmiyetli yeri olan bir meselenin mü'minlerin zihninde daha canlı olarak yer etmesi için, meseleyi şeytanla da irtibat kurarak vazetmiş olmaktadır. Nitekim dînin reddettiği pek çok mesele şeytana nisbet edilerek kerâhet veya haramiyeti beyan edilmiştir. Bu tebliğ üslubunun Kur'ân'da da pek çok örnekleri vardır. İçki, kumar ve putları haram eden âyette olduğu gibi (Mâide 90-93).
Şu halde, hadisten İbnu Hacer'in de kaydedip reddettiği bir kısım kozmoğrafik, maddî îzahlar yapmak için tekellüfe gerek kalmamaktadır.
Hadisteki maslahat açıktır: Mü'minlerin erken kalkmalarını sağlamak, mü'minlere zaman şuuru, programlı iş yapmak, vaktinde iş yapmak alışkanlığı kazandırmak, kendini vakte göre ayarlamak, disipline etmek, vaktinden sonra yapılacak işlerin kıymet ifade etmeyeceği fikrini zihinlerde tesbit etmek gibi günlük hayatımızın gerek ferdî ve gerekse içtimâî vechelerinde, gerek sıhhat ve gerek iktisad açılarından gerek dünyaya ve gerek âhirete bakan pek çok faydaları, maslahatları saymak, görmek ve göstermek mümkündür.

-14- وعن أبى المنهال قال:]دَخَلْتُ أنَا وَأبِى عَلَى أبِى بَرْزَةَ ا'سْلَمِىِّ رَضِيَ اللّهُ عَنْه، فقَالَ لَهُ أبِي: كَيْفَ كَانَ رسولُ اللّهِ # يُصَلِّى المُكْتُوبَةَ؟ فقَالَ: كانَ يُصَلِّى الْهَجِيرَةَ الّتى تَدْعُونَهَا ا'وْلى حِينَ تَدْحَضُ الشّمْسُ، وَيُصَلِّى الْعَصْرَ، ثُمَّ يَرْجِعُ أحَدُنَا إلى رِحْلِهِ فِي أقْصى المَدِينَةِ وَالشّمْسُ حَيَّةٌ، وَنسِيتُ مَا قَالَ في المَغْرِبِ، وَكَانَ يَسْتَحِبُّ أنْ يُؤَخِّر الْعِشَاءَ الّتى تَدْعُونَهَا الْعَتَمَةَ، وَكَانَ يَكْرَهُ النَّوْمِ قَبْلَهَا وَالحَديثَ بَعْدَهَا، وَكَانَ يَنْفَتِلُ مِنْ صَةِ الْغَدَاةِ حِينَ يَعْرِفُ المَرْءُ جَلِيسَهُ، وَيَقْرأ بِالسِّتِّينَ إلى المِائَةِ[. أخرجه الخمسة

إ الترمذي.وفي رِواية:]وَ يُبَالِى بِتَأخِيرِ العِشَاءِ إلى ثَلَثِ اللّيْلِ، ثَمَّ قالَ إلى شَطْرِ اللّيْلِ[. وهذا لفظ الشيخين.قوله »وَالشمْسُ حَيَّةٌ«: أى مرتفعة عن المغرب لم يتغير لونها بمقاربة ا‘فق .

14. (2373)- Ebû'l-Minhâl Seyyâr İbnu Selâme (rahimehullah) anlatıyor: "Ben ve babam birlikte Ebû Berze el-Eslemî (radıyallâhu anh)'nin yanına girdik. Babam ona: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) farz namazları nasıl kılardı?" diye sordu. Şu cevabı verdi:
"Efendimiz sizin "el-Evvel" dediğiniz öğle namazını güneş (tepe noktasından) batıya kayınca kılardı. Birimiz ikindiyi kılınca, Medîne'nin en uzak yerindeki evine dönerdi de güneş hâlâ canlılığını korurdu.
Akşam namazı hakkında ne söylediğini unuttum. Sizin atame dediğiniz yatsıyı geciktirmeyi iyi bulurdu (müstehap addederdi). Yatsıdan önce uyumayı, sonra da konuşmayı mekruh addederdi.
Kişi (yanında beraber oturduğu) arkadaşını tanıyınca sabah namazından ayrılırdı. Namazda altmışyüz âyet miktarınca Kur'ân okurdu."[67]

AÇIKLAMA:

1- Hâcire veya hâcir, öğle vaktinde hararetin şiddetli olduğu andır. Sindî'ye göre hadis Resûlullah'ın sıcak olan günlerde bile öğle namazını ilk vaktinden fazla taşırmayıp hemen kıldığını ifade etmektedir ve rivayet öğleyi biraz serinleyince kılmayı emreden hadislere de bir açıklık getirmiş olmakta, tehirin çok fazla olmadığını göstermektedir. "Şu halde sıcak günlerde fazla tehir yoksa, serin günlerde hiç tehir yapılmadan hemen kılınmalı demektir" der.
Biraz serinlemeyi emreden hadisle bu hadis arasındaki tearuzu İbnu Hacer şöyle telif edip giderir: "Arada muhalefet yoktur, çünkü bu tatbikatın havaların serin olduğu zamanla ilgili veya serinliği bekleme emrinden önceye ait olma veya serinliği bekleme şartlarının bulunmadığı durumlarla ilgili olma ihtimali vardır.
Bu hadisin zahiriyle "Vaktin evveline va'd edilen fazilet, taharet, setr vs. gibi takdimi mümkün olan herşeyi vaktin girmesinden önce yerine getirmekle hasıl olur" diyenler amel etmiştir."

2- Öğle namazına "el-Evvel" denmesi gündüzün ilk namazı olmasındandır.

Mamafih Cebrâil (aleyhisselâm)'in beş vakti beyan ettiği zaman Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a ilk kıldırıp öğrettiği namaz öğle namazı olduğu için el-Evvel denmiş olabileceği de söylenmiştir.

3- İkindi vaktini tavsifte kullanılan "güneşin canlı olması" tabiriyle, güneşin batma vaktine henüz fazla yaklaşmadığını, güneşe henüz sararmanın ârız olmadığını, henüz yüksekte bulunup, ışık, hararet, renk ve parlaklıkça canlılığını koruduğunu ifade eder. Şârihler bu hâlin, bir cismin gölgesi, onun boyunun iki misli olmasına kadar devam ettiğini belirtirler.

4- Ateme, yatsı vaktinin adıdır. Kur'ân'da işâ olarak ismi geçen bu vakte bedevîler ateme dedikleri için yatsı namazı da ateme olarak tesmiye edilmiştir. Ancak Resûlullah yatsıya ateme denmesini yasaklamıştır. İbnu Hacer'e göre yasaklamanın sebebi ateme karanlık manasına gelir, bedeviler, vakitten aldıkları isimle yatsı namazına salatu'l-ateme demişlerdir. Resûlullah bu meselede onlara uymayı yasaklamış, şeriat dilindeki ismi ile tesmiyesini müstehap kılmıştır.

-15- وعن محمد بن عمزو بن الحسن بن على بن أبى طالب رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَدِمَ الَحَجَّاجُ المَدِينَةَ، فَكَانَ يُؤَخِّرُ الصَّةَ، فَسَأَلْنَا جَابرَ بنَ عَبْدِ اللهِ فقَالَ: كانَ رَسولُ اللهِ # يُصَلِّى الظُّهْرَ بِالْهَاجِرَةِ، وَالْعَصْرَ وَالشَّمْسُ نَقِيَّةٌ، وَالمِغْرِبَ إِذَا وَجَبَتِ الشُّمس وَالعِشَاءَ، أَحْيَانَا يُؤَخُّرهَا، وَأَحْيَاناً يُعَجِّلُ، إِذَا رَآهُمُ اجْتَمَعُوا عَجَّلَ، وَإِذَا رَآهُمُ ابْطِئُوا أَخَّر، وَالصُّبْحُ كَانَ يُصَلِّيهَا بِغَلَس[. أخرجه الخمسة إ الترمذي .

15. (2374)- Muhammed ibnu Amr İbni'lHasen İbni Ali İbnu Ebî Tâlib (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Haccâc, Medîne'ye geldiğinde namazı mûtad vaktinden tehir ediyordu. Bunun üzerine Câbir İbnu Abdillah (radıyallâhu anh)'a (namazların vakti hakkında) sorduk. Bize şu açıklamayı yaptı:
"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) öğleyi hararetin şiddetli olduğu zamanda (hâcire vaktinde) kılardı. İkindiyi de güneş parlakken kılardı. Akşamı, güneş batınca; yatsıyı bazan geciktirir, bazen de öne alırdı. Halkın toplandığını görünce tacil eder, onları ağır görünce de tehir ederdi. Sabahı da alaca karanlıkta kılardı."

[68]

-16- وفي أخرى للنسائى عن أنس:]وَيُصَلِّى الصُّبْحَ إلى أنْ يَنْفَسِحَ الْبَصَرُ[.

16. (2375)- Nesâî'nin Enes (radıyallâhu anh)'ten yaptığı rivayette şöyle denmiştir: "Sabahı, göz(ün görme ufku) genişleyinceye kadar kılardı."[69]

AÇIKLAMA:

Bu rivayet, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yatsıyı, cemaatin durumuna göre ayarladığını, gerek tacil ve gerekse tehirde kesin bir prensip takip etmediğini gösteriyor.
Sabahın ihtiyari vaktiyle de ilgili bir açıklama mevcuttur. Gözün görüş alanı genişleyinceye kadar sabahı kılmış oluyor. Bu ifade ondan sonra sabah kılınmaz mânasına gelmez. Çünkü gözün ufkunun genişlemesinden bahsetmek, daha ortalıkta karanlığın varlığını ifade eder. Halbuki sabah namazı güneş doğuncaya kadar devam eder. Ancak Resûlullah'ın bu son anlarına kadar tehir etmeden sabahı kıldığı anlaşılmaktadır.

-17- وعن ابن مسعود رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]كانَ قَدْرُ صَةِ رَسُولِ اللّهِ # الظُّهْرَ في الصَّيْفِ ثَثَةَ أقْدَامٍ إلى خَمْسَةِ أقْدَامٍ، وَفى الشِّتَاءِ خَمْسَةَ أقْدَامٍ إلى سَبْعَةِ أقْدَامٍ[. أخرجه أبو داود والنسائى .

17. (2376)- İbnu Mes'ud (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) öğle namazı kıldığı zaman (gölgenin) miktarı, yazda üç ayaktan beş ayağa kadar idi. Kışta da beş ayaktan yedi ayağa kadardı."[70]

AÇIKLAMA:

Burada verilen rakama aslî gölge ile sonradan ziyade olan gölge de dahildir, sadece ziyade olan gölge değildir.
Gölge meselesinde Hattâbî şu açıklamayı yapar: "Bu, iklime ve şehirlere göre değişen bir husustur. Bütün şehirlerde ve beldelerde rakamlar eşit olmaz. Zîra, gölgenin uzunluk veya kısalığına müessir olan amil güneşin gökteki yüksekliğinin artması ve düşmesidir. Yüksekliği artıp tam tepe hizasında olacak şekilde başa en yakın noktaya ulaşırsa, gölge azami küçüklüğe düşer. Güneş ne zaman da azami şekilde eğilir baş hizasından en uzak noktada olursa gölge de azami uzunluğa ulaşır. Bu sebeple kış gölgelerini her yerde daima yaz gölgelerinden uzun görürsün. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın namazı Mekke ve Medine'de olmuştur. Bu iki şehir de ikinci iklimdendir. Derler ki bu iki şehirde gölge, yazın başında Âzâr ayında üç ayaktan biraz uzundur. Resûlullah'ın namazı, hararet artınca, daha önce mûtad olan vaktinden gecikmiş gibi olur. Böylece, o sırada gölge beş ayak olur. Ancak kıştaki gölgenin, teşrin-i evvel'de beş ayak veya beş ayaktan biraz fazla olduğunu söylerler. Kanun ayında ise yedi ayak veya yedi ayaktan biraz fazla olmaktadır. Öyleyse, İbnu Mes'ud'un sözü, bu takdire göre bu iklim için muvafık düşer, diğer iklimler ve ikinci iklimin dışında kalan memleketler için muvafık düşmez."
Bazı âlimler, hadiste geçen ayağın, boyuna göre her insanın ayağı olabileceğini söylemiştir. Bazı âlimler her memlekette zeval (öğle) vaktini tesbitte başvurulacak usûl hususunda duvar veya tahta üzerine sağ ve sola meyli ayarlı, düz olarak çakılacak bir çubuk tavsiye eder: "Bunun gölgesine bakılır; tam düzleştimi gün ortası demektir. Gölge tam olarak doğuya meylettimi bu zeval (dönme) vaktidir ve öğle namazı girmiş demektir."

-18- وعن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]كُنَّ نِسَاءَ المؤمِنَاتِ يَشْهَدْنَ مَعَ رَسُولِ اللّهِ # صَةَ الْفَجْرِ مُتَلَفَّعاتٍ في مُرُوطِهِنَّ، ثُمَّ يَنْقَلِبْنَ إلى بُيُوتِهِنَّ حِينَ يَقْضِينَ الصَّةَ، وَ يَعْرِفُهُمْ أحَدٌ مِنَ الغَلَسِ[. أخرجه الستة.التَّلَفُعُ«: التحاف والتغطى.و »المُرُوطُ«: ا٠كسية.»الغَلَسُ«: ظلمة آخر الليل قبل طلوع الفجر وأوّل طلوعه .

18. (2377)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Mü'min kadınlar Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la birlikte sabah namazlarını, bürgülerine sarılmış olarak kılarlardı. Sonra, namazlarını kılınca evlerine dönerlerdi de bu esnada karanlıktan dolayı kimse de onları tanıyamazdı."[71]

AÇIKLAMA:

Kadınların da sabah namazında cemaate katıldıklarını belirten bu rivayet, namaz bittiği halde bile ortalığın, kadınların tanınmasına imkan tanımayacak kadar karanlık olduğunu ifade etmektedir.

-19- وعنها رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]مَا رَأيْتُ رَجُ كانَ أشَدّ تَعْجِيً لِلظُّهْرِ مِنْ رَسولِ اللّهِ # وَ مِنْ أبِى بَكْرٍ، وَ مِنْ عُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما[. أخرجه الترمذي .

19. (2378)- Yine Hz. Âişe anlatıyor: "Ben öğle namazını, ne Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kadar, ne de Ebû Bekr ve Ömer kadar tacil edip geciktirmeyen bir başka insan tanımıyorum."[72]

-20- وله في أخرى عن أمِّ سلمة رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]كَانَ رسولُ اللّهِ # أشَدّ تَعْجِيً لِلظُّهْرِ مِنْكُمْ، وَأنْتَمْ أشَدُّ تَعْجِيً لِلْعَصْرِ مِنْهُ[.

20. (2379)- Yine Tirmizî'de Ümmü Seleme (radıyallahu anhâ)'den kaydedilen bir hadiste denmiştir ki: "Öğleyi tacilde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sizden daha titizdi. Siz de ikindiyi tacilde ondan daha titizsiniz."

-21- وعن خباب رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]شَكَوْنَا إلى رَسول اللّهِ #

حَرَّ الرَّمْضَاءِ فَلَمْ يُشْكِنَا. قالَ زُهَيْرٌ ٠بِى إِسْحَاقَ: أَفِى الظّهْرِ؟ قالَ: نَعَمْ. قُلْتُ أَفِى تَعْجِيلِهَا قالَ: نَعَمْ[. أخرجه مسلم والنسائى.»الرَّمْضَاءِ«: شدة الحر على وجه ا٠رض.وقوله »فَلَمْ يُشْكِنَا«: أى لم يزل شكوانا .

21. (2380)- Habbâb (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a (secde edilen) yerin sıcaklığından şikayet ettik, ancak şikayetimizi dinlemedi.

Züheyr, Ebû İshak'a: "Şikayetiniz öğle vaktinden miydi?" diye sordu. Öbürü: "Evet!" dedi. Ben:"
Vakit girer girmez, (yani ortalık çok sıcakken) kılınmasından mı?" diye sordum. O yine:
"Evet!" dedi."[73]

AÇIKLAMA:

Son üç hadis öğlenin ilk vaktinde (tacilen) kılınması gereğini ifade eden rivayetlerdendir. Bazı rivayetlerde biraz serinleme ânına tehiri için ruhsat beyan edilmiştir. Ancak azimete uyan ve bu bâbta esas olan, öğlenin de ilk vaktinde kılınmasıdır.
Sonuncu hadisi, fakihler daha çok secde ile ilgili bahiste kaydederek, yerle alın arasına herhangi bir hail konmaması gerektiğine delil yaparlar. Zîra yerin yakıcı sıcaklığına rağmen, aleyhissalâtu vesselâm yere yaygı tavsiye etmemiştir. Hadisin burada namaz zamanıyla ilgili olarak zikri, Züheyr'in Ebû İshak'a sarfettiği: "Şikayetiniz namazın vakit girer girmez kılınmasından mıydı?" şeklindeki sözünden ileri gelir. Rivayette bu soruya verilen cevap vakitle ilgilidir ve öğle namazının, namaz mahalli elleri, yüzü yakacak kadar hararetli olmasına rağmen ilk vaktinde kılınmasını âmirdir.

-22- وعن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]كانَ رَسولُ اللّهِ # إذَا نَزَلَ مَنْزِاً لَمْ يَرْتَحِلْ حَتَّى يُصَلِّىَ الظُّهْرَ. قالَ لَهُ رَجُلٌ: وَإنْ كَانَ نِصْفَ

النَّهَارِ؟ قالَ: وَإنْ كَانَ نِصْفَ النَّهَارِ[. أخرجه أبو داود والنسائى
.

22. (2381)- Hz. Enes (radıyallâhu anh): "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) (yolculuk sırasında) bir yere inecek olsa, öğleyi kılmadan orayı terketmezdi" demişti. Bir adam sordu:
"Yani gün ortasında olsa da mı?"

"Evet, dedi, Enes, gün ortasında olsa da!"[74]

AÇIKLAMA:

Burada, yine öğle namazının taciliyle ilgili bir rivayet mevzubahistir. Sindî, "bir yere inme" tabirini mutlak olarak anlamaz, yani sabahleyin veya kuşluk vakti bir yere inince, öğleyi beklemek mevzubahis değildir. Bilakis, öğleden az önce, öğle vaktinin girmesine çok az bir zaman kaldığı sırada bir yere inme (konaklama, mola verme) hali mevzubahistir. İşte Efendimiz böyle durumlarda öğleyi kıldıktan sonra, yoluna devam etmek üzere orayı terketmekte imiş. Ebû Dâvud bu hadisi yolcu ile ilgili olarak açtığı bir bâbta kaydeder.Soru üzerine Hz. Enes'in verdiği cevap, siyak itibariyle Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in öğleyi tacilde ifrata vararak, namaz vaktinin henüz girmediği gün ortasında bile öğleyi kıldığını ifade etmektedir (Sindî). Bilindiği üzere, gün ortası diye çevirdiğimiz nısfu'nnehar zeval (denen güneşin tepe noktasından batıya doğru meyletmesin)den önceki andır. Aslında bu anda namaz kılmak mekruhtur.

-23- وعن عائشة رَضِيَ اللهُ عَنْها قالت:]إنَّ رَسولَ الله # كَانَ يُصَلِّى الْعَصْرَ وَالشَّمْسُ وَاقِعَةٌ في حُجْرَتِى[.زاد في رواية أبى داود: »قَبْلَ أنْ تَظْهَرَ«. أخرجه الخمسة .

23. (2382)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) güneş odama vurduğu sırada ikindiyi kılardı."Ebû Dâvud'un rivayetinde şu ziyade var: "... (güneş) odamdan yükselmezden önce..."[75]

AÇIKLAMA:

Bu hadis de ikindinin çabuk kılındığını ifade eden bir rivayettir. Hz. Âişe (radıyallahu anhâ)'nin odasının saha itibariyle dar, tavanının da alçak olduğu bilinmektedir. Bu durumda güneş ışığının oda içerisinde kalma müddeti azdır.
Hattâbî, Ebû Dâvud'un rivayetinde gelen ziyadede geçen zuhur kelimesinin, bu hadiste bu kelimenin umumiyetle taşıdığı doğmak, gözükmek, ortaya çıkmak gibi mânalarda değil, "yükselmek", "çekilmek" mânasında kullanıldığını belirtir. Bu durumda mâna şöyle olur: "Resûlullah ikindiyi, odamda güneş varken ve henüz çekilmeden kılardı."
Nevevî şu açıklamayı sunar: "Hz. Âişe'nin hücresi arsa yönüyle dardı ve duvarın yüksekliği de arsasının mesafesinden birazcık kısa olacak şekilde sınırlı ve alçaktı. Bu durumda, duvarın gölgesi, misli kadar olunca, güneş arsanın son noktasından uzaklaşıyordu." Görüldüğü üzere, güneşin oda içerisindeki varlığı, onun yüksekten vurması demektir. Eşyanın (duvarın) gölgesi, kendi boyunu aşması, güneşin batı ufkuna doğru alçalmasını ifade ettiğine göre, bu hadis, ikindi namazının tacilini ifade etmektedir.

-24- وعن أنس رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]كانَ رَسولُ اللهِ # يُصَلِّى الْعَصْرَ وَالشَّمْسُ مُرْتَفِعَةٌ حَيَّةٌ، فَيَذْهَبُ الذَّاهِبُ إلى الْعَوالِى، فَيأتِى الْعَوالِىَ وَالشَّمْسُ مُرْتَفِعَةٌ. وَبَعْضُ الْعَوالِى مِنَ المَدِينَةِ عَلى أرْبَعَةَ أمْيَالٍ[. أخرجه الستة إ الترمذي.وفي رواية: »فَيَذْهَبُ الذَّاهِبُ مِنَّا إلى قُبَاءَ« .

24. (2383)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) güneş yüksekte ve canlı iken ikindiyi kılardı. Bu esnada kişi avâli'ye (dış semtlere)[76] gider, oraya varırdı ve hâlâ güneş yüksekliğini muhafaza ederdi. Gidilen bu avâli'den bazıları Medîne'ye dört mil uzaklıkta idi."[77]

-25- وفي أخرى:]قالَ أسْعَدُ بنُ سَهْلِ بنِ حُنَيْفِ: صَلَّيْنَا مَعَ عُمَرَ

بنِ عَبْدِ الَعَزِيزِ الظّهْرَ، ثَمَّ خَرَجْنَا حَتّى دَخَلْنَا عَلى أنَسِ بنِ مَالِكٍ فَوَجَدْنَاهُ يُصَلِّى الْعَصْرَ، فَقُلْتُ: يَا عَمِّ مَا هذِهِ الصَّةُ الّتِي صَلَّيْتَ؟ قالَ: الْعَصْرُ، وَهذِهِ صَةُ رَسُولِ اللّهِ # الّتِى كُنَّا نُصَلِّى مَعَهُ[.

25. (2384)- Bir diğer rivayette şöyle gelmiştir: "Es'ad İbnu Sehl İbnu Huneyf der ki: "Biz Ömer İbnu Abdilaziz (rahimehullah) ile öğleyi kıldık. Sonra çıkıp Hz. Enes İbnu Mâlik (radıyallâhu anh)'in yanına gittik. Varınca onu ikindiyi kılıyor bulduk. Ben kendisine:

"Ey amcacığım! Kıldığın bu namaz da ne?" diye sordum. Bana:"Bu, ikindi namazıdır. Ve bu Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la beraber kıldığımız namazdır" dedi.[78]

-26- وفي أخرى قال:]صَلَّى لَنَا رَسُولُ اللّهِ # الْعَصْرَ، فَلَمَّا انْصَرفَ أتَاهُ رَجُلٌ مِنْ بَنِى سَلَمَةَ، فقَالَ يَا رَسُولَ اللّهِ: إنَّا نُرِيدُ أنْ نَنْحَرَ جَزُوراً لَنَا، وَإنَّا نُحِبُّ أنْ تَحْضُرَهَا؟ قالَ: نَعَمْ فَانْطَلَقَ وَانْطَلَقْنَا مَعَهُ فَوَجَدْنَا الجَزُورَ لَمْ تُنْحَرْ، فَنُحِرَتْ، ثُمَّ قُطِّعَتْ، ثُمَّ طُبِخَ مِنْهَا، ثُمَّ أكَلْنَا قَبْلَ أنْ تَغِيبَ الشَّمْسُ[.

26. (2385)- Bir diğer rivayette de şöyle gelmiştir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bize ikindiyi kıldırdı. Namazdan çıkınca Efendimizin yanına Benî Seleme'den birisi geldi ve:

"Ey Allah'ın Resûlü! dedi. Biz, bir deve kesmek istiyor ve sizin de kesimde hazır bulunmanızı arzu ediyoruz."

Efendimiz "Pekala!" deyip gitti. Biz de onunla gittik. Varınca, devenin henüz kesilmediğini gördük. Kestiler, parçaladırlar. Bir miktarını pişirdiler. Güneş batmadan o eti yedik."[79]

AÇIKLAMA:

1- Yukarıdaki son üç hadis de ikindi namazının erken kılındığını ifade etmektedir. İkindi namazının baş kısmını tesbitte, akşam veya sabahın baş kısmını tesbitte olduğu gibi kesin işaret olmadığı ve o devirde, günümüzdeki zaman ölçmeye mahsus saat, takvim gibi teknikler bulunmadığı için, zaman tayininde çeşitli tavsiflere başvurulmuştur. Bu rivayetlerin birinde Medîne'nin avâli denen dış semtlerine gidiş müddeti zikredilmektedir. Avâlilerden bazılarının merkeze uzaklığı dört mili bulmaktadır. Güneşin canlılığını yitirip sararmaya başlaması, kerâhet vaktinin girmesi -veya ikindinin ihtiyarî olan vaktinin nihâî hududunu teşkil etmesi- olduğuna göre, en uzak avaliye varıldığında bile hâlâ ikindinin kılınabilecek yani güneşin canlılığını, parlaklığını koruduğu yükseklikte olması, ikindi namazının Mescid-i Nebevî'de kılınmış bulunduğu saati tahmin ve tesbitte işe yarar.

2- Üçüncü hadiste, bunu tesbitte namaz kılma müddettine, Benî Seleme yurduna gitme müddeti ile bir devenin kesilme, parçalanma, bir parçanın pişirilip yenilme müddeti ilave ediliyor. Bütün bu işler, namazın ilk vakti ile güneş batmasına yakın zaman içerisinde cereyan etmiştir.

-27- وعن سلمة بن ا'كوع رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أنَّ رَسولَ اللّهِ # كَانَ يُصَلِّى المَغْرِبَ إذَا غَرَبَتِ الشَّمْسُ وَتَوارَتْ بِالْحِجَابِ[. أخرجه الخمسة إ النسائى.وفي أخرى 'بى داود: »سَاعَةَ تَغْرُبُ الشَّمْسُ إذَا غَابَ حَاجِبُهَا«.

27. (2386)- Seleme İbnu'l-Ekvâ (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) akşamı, güneş batıp perdeye bürününce kılıyordu."[80]
Ebû Dâvud'un bir rivayetinde şöyle denir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) akşamı, güneşin battığı vakitte, güneş (kursunun son) izi de ufukta kaybolunca kılıyordu."

AÇIKLAMA:

Hadis, akşam namazının ilk vaktini tarif etmektedir: Güneşin ufukta kaybolması... Râvi bunu "perdeye bürünmek" olarak ifade etmektedir. Çünkü bir

şey perdeye büründü mü artık görünmez olur.
Ebû Dâvud'un bir rivayetinde, güneşin batışı daha sarih tasvir edilmektedir, hâcib'in kaybolması... Hâcib, göz üzerindeki kaştır. Güneşin kaşı diye dilimizde bir tabir mevcut değildir. Şârihler bunu, ufukta batan güneş kursundan sonra bir müddet daha görülmeye devam eden güneşe ait kızıllık olarak açıklarlar. Şu halde, güneş kursu denen yuvarlağın ufuktan kesilmesi, namaz vaktinin girmesi için yeterli değildir. Hadiste hâcib diye ifade edilen ve kızıllık şeklinde kendini hissettiren, yakın civarının da kaybolması gerekmektedir. Esasen bu andan itibaren de doğu ufkunda karanlık belirir.

-28- وعن رافع بن خريج رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]كُنَّا نُصَلِّى المَغْرِبَ مَعَ النَّبىِّ # فَيَنْصَرِفُ أَحَدُنَا وَإنَّهُ لَيُبْصِرُ مَوَاقِعَ نَبْلِهِ[. أخرجه الشيخان .

28. (2387)- Râfi İbnu Hadîc (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Biz akşamı, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte kılınca, cemaatten ayrılıp (ok atışı yapanımız olurdu da) attığı okun düştüğü yerleri rahat görebilirdi."[81]

AÇIKLAMA:

Bu rivayet birkısım kıymetli bilgiler sunmaktadır:

1- Akşam namazı ilk vaktinde kılınmaktadır.

2- Namaz fazla uzatılmamaktadır, öyle ki namaz bitince ortalık henüz fazla kararmış değildir, atılan ok mesafesi bile, düşen okun yerini görmeye imkan verecek aydınlıktadır. Ve bu aydınlık safha, bir müddet ok talimi yapmaya imkan verecek kadar devam edebilmektedir. Şayet çok kısa sürse idi ok talimi yapması için techizat alıp, uygun mahalle gitmeye değmezdi. Nitekim müteakip rivayet bu hususu daha da sarih olarak belirtecek.

3- Ashabın her an askerlik talimi yaptığını göstermektedir. Öyle ki akşamyatsı arasındaki kısa müddeti bile değerlendirmektedirler.

4- Askerî hazırlık, en az ibadet kadar manevî değer taşıyan bir amel olmalı ki, oturup nafile zikir yapmaya, namaz kılmaya bunu tercih etmektedirler.

Resûlullah'ın akşamyatsı arasındaki ibadete teşvik eden bir çok hadisleri mevcuttur. Demek ki, o tavsiyeler, daha kıymetli bir ibadet olan cihad hazırlığında bulunma imkanı ve şartlarından mahrum olanlar içindir. Çünkü ashab, daima daha hayırlısını tercih etmiştir.
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın atıcılığa teşviklerini daha önce gördüğümüz için burada tekrar etmeyeceğiz (bilhassa 2215-2218. hadisler görülmelidir).

-29- وللنسائى:]عَنْ رَجُلٍ مِنْ أَسْلَمَ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِىِّ # أَنَّهُمْ كَانُوا يُصَلُّونَ مَعَ النَّبِىِّ # المَغْرِبَ، ثُمَّ يَرْجِعُونَ إِلى أَهْلِيهِمْ إِلى أَقْصى المَدِينَةِ يَرْمُونَ يُبْصِرُونَ مَوَاقِعَ سِهَامِهِمْ[.

29. (2388)- Nesâî'nin bu hususta Eslem kabîlesine mensup ashabtan bir kimseden kaydettiği beyan şöyledir: "Onlar Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte akşamı kılarlar, sonra da Medîne'nin (Mescid'e) en uzak yerinde olan ailelerine dönüp ok atışı yaparlar ve de oklarının düştüğü yerleri görürlerdi."[82]

-30- وعن مرثد بن عبداللّه المزنى رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَدِمَ عَلَيْنَا أَبُو أَيُّوبَ غَازِياً، وَعُقْبَةُ بنُ عَامِرٍ يَوْمَئِذٍ عَلى مِصْرَ، فَأَخَّرَ عُقْبَةُ المَغْرِبَ، فقَامَ إِلَيْهِ أَبُو أَيُّوبُ فَقَالَ: مَا هذِهِ الصَّةُ يَا عُقْبَةُ؟ فقَالَ: شُغِلْنَا. قالَ: أَمَا سَمِعْتَ رَسولَ اللّهِ # يَقُولُ: َ تَزَالُ أُمَّتِى بِخَيْرٍ، أَوْ قَالَ عَلى الْفِطْرَةِ، مَا لَمْ يُؤَخِّرُوا المَغْرِبَ إِلى أَنْ تَشْتَبِكَ النُّجُومُ[. أخرجه أبو داود.»وَاشْتِبَاكُ النُّجُومِ«: ظهور صغارها بين كبارها حتَى يخفى منها شئ .

30. (2389)- Mersed İbnu Abdillah el-Müzenî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Ebû Eyyûb, gâzi (mücahid) olarak yanımıza geldi. Bu sırada Ukbe İbnu Âmir de Mısır'da vali idi. Ukbe, akşam namazını tehir etti. Ebû Eyyûb ona yönelerek:
"Ey Ukbe! dedi. Bu kıldırdığın namaz ne namazıdır?" Ukbe, hatasını anlayarak:

"Meşguliyetimiz vardı" diye özür beyan etti. Ebû Eyyûb:
"Sen Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şu sözünü işitmedin mi? Buyurmuştu ki:
"Ümmetim, akşam namazını, yıldızlar cıvıldayana kadar geciktirmedikçe hayır üzere -veya fıtrat üzere demişti- olmaktan geri kalmaz."[83]

-31- وعن علِي بن أبى طالب رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أنَّ النَّبىَّ # قالَ لَهُ يَا عَلِيُّ ثَثاً َ تُؤخِّرْهَا، الصَّةَ إذَا دَخَلَ وَقْتُهَا، وَالجَنَازَةَ إذَا حَضَرَتْ، وَا'يِّمَ إذَا وَجَدْتَ لَهَا كُفْؤاً[. أخرجه الترمذي .

31. (2390)- Hz. Ali İbnu Ebî Tâlib (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana şu tembihte bulundu:"Ey Ali, üç şey vardır, sakın onları geciktirme:Vakti girince namaz, (hemen kıl!)Hazır olunca cenaze, (hemen defnet!)Kendisine denk birini bulduğun bekar kadın, (hemen evlendir!)"[84]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah bu hadiste, ehemmiyet arzeden şeylerden üç tanesine dikkat çekmektedir: Namaz, kadın ve cenaze. Şüphesiz bunlar yegane mühimler değiller, başkaları da var. Ama bunlar mühim olan şeylerden... Resûlullah bu üslûbla, ehemmiyeti takdir edilemeyecek olan namazı ilk vaktinde kılma işine dikkat çekmiş olmaktadır.

2- Bazı âlimler, bu hadisten hareketle cenazenin hazır olması halinde, mekruh vakitlerde de cenaze namazının kılınabileceği hükmüne varmışlardır. Aliyyü'l-Kârî der ki: "Bizim (Hanefîler) mezhebimizde de hüküm böyledir: Güneşin doğma batma ve öğle (istiva) anlarındaki mekruh vakitlerde cenaze hazır olmuş ise namaz kılınır, bekletilmez. Ancak, cenaze önceden hazır olduğu halde namazı kılınmaz da bu vakitlerde kılınırsa o zaman mekruh bir iş yapılmış olur. Tilavet secdesinin hükmü de böyledir. Sabahtan sonra veya önce, ikindiden sonra olursa her ikisi de mekruh olmazlar."

3- Kadınla ilgili kelime eym'dir. Bakire bile olsa, bekar kadın demektir, dul mânası da mevcuttur. Şu halde esas, evlenme çağına gelen kadına uygun bir

talep çıkınca bekletilmeden evlendirilmesidir. Başka hadislerde erkek için de büluğ çağından itibaren hemen evlendirilmesi tavsiye edilmiştir. Bu hadiste, kadınların erkenden evlendirilmesinin daha ehemmiyetli olduğuna dikkat çekilmiştir. Evlenmesi geciken erkeklerin eş araması kolay olmasına rağmen, kadınların eş aramalarının zorluğu göz önüne alınınca bu nebevî irşadın ne kadar yerinde olduğu takdir edilir.

4- Denklik meselesine gelince, bu nikahta erkeğin müslüman, hür, salih (kötü alışkanlıkları olmayan), neseb sahibi, iş ve temiz kazanç sahibi olmasıyla tahakkuk eder. Bunlar dışında tali olarak, müstakbel, uyuma müessir olacak görgü ve terbiye tarzları, kültürel şartlar, dil birliği gibi fıkıh kitaplarının yer vermediği hususlar da göz önüne alınabilir. Biri şehir, diğeri köy görgüsü üzerine yetişenlerin imtizaçlarında bile bazı zorluklara rastlanmaktadır.
Bu vasıfları taşıyan namzedin beğenilmeyerek, imkanları zorlayan şartlar koşulması, bu sebeple daha uygun talipler beklenmesi hadise muhalefettir. Nikâhın zorlaştırılması İslâm'ın ruhuna aykırıdır. Peygamberimiz bu mevzuda da kolaylık tavsiye etmiştir. (Bu bahisle alakalı olarak Nikah Bölümü'ne, hususan 5625-5627. hadislere bakılmalıdır.)

-32- وعن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أنَّ رَسولُ اللّهِ # قال: مَنْ أدْرَكَ مِنَ الصُّبْحِ رَكْعَةً قَبْلَ أنْ تَطْلُعَ الشّمْسُ، فَقَدْ أدْرَكَ الصُّبْحَ، وَمَنْ أدْرَكَ رَكْعَةً مِنَ الْعَصْرِ قَبْلَ أنْ تَغْرُبَ الشّمْسُ، فقَدْ أدْرَكَ الْعَصْرَ[. أخرجه الستة بهذا اللفظ .

32. (2391)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim sabah namazından bir rek'ati güneş doğmazdan önce kılabilirse, sabah namazına yetişmiş demektir. Kim ikindi namazından bir rek'ati güneş batmadan önce kılabilirse ikindi namazına yetişmiş demektir."

-33- وفي أخرى للبخارى والنسائى:]إذَا أدْرَكَ أحَدُكُمْ سَجْدَةً مِنْ صَةِ الْعَصْرِ قَبْلَ أنْ تَغْرُبَ الشّمْسُ فَلْيُتِمَّ صَتَهُ، وَإذَا أدْرَكَ سَجْدَةً

مِنْ صَةِ الصُّبْحِ قَبْلَ أنْ تَطلَعَ الشّمْسُ فَلْيُتِمَّ صَتَهُ[.اَ أن النسائى قال: »أوَّل سَجْدَةً في المَوْضِعَيْنِ« .

33. (2392)- Buhârî ve Nesâî'de gelen bir diğer rivayette şöyle denmiştir: "Sizden kim, ikindi namazının bir secdesini güneş batmazdan önce kılabilirse, namazını tamamlasın, sabah namazının da bir secdesini güneş doğmazdan önce kılabilen, namazını tamamlasın."

Ancak Nesâî (bir rivayetinde de) şöyle der: "...ilk rek'atinde kılarsa..."[85]

AÇIKLAMA:

1- Son iki rivayet, ikindi ve sabah namazlarından birer rek'at vakti içerisinde kılınabildiği takdirde diğer rek'atlerin tamamlanmasına şer'î ruhsat ifade etmektedir. Böylece, bir rek'ati kılabilen, geri kalan rek'atleri vakit çıkmış olmasına rağmen tamamlayacak ve namazını vakti içerisinde kılmış olacak, sonradan kaza etmeyecektir.
İkinci rivayette rek'at kelimesi yerine secde kelimesinin kullanıldığı görülmektedir. Nesâî'nin bir rivayetinde ise "ilk secde" tabiri geçmektedir. Hattâbî bununla kıyamı, rükuu ve secdesi bulunan bir rek'atin kastedildiğini belirtir. Ona göre rek'at, secde ile tamamlandığı için "secde" diye tesmiye edilmiş olmalıdır. Şu halde, sabah veya ikindinin ilk rek'atini vakti içinde kılabilenler gerisini tamamlayacaktır.
Hadisin zahiri bu olmakla beraber bu mevzuda varid olan başka nassları göz önüne alan âlimler farklı neticelere ulaşmışlardır:

* Bu hadis, ikindi namazından bir rek'ati vakti içerisinde kılabilen kimsenin diğer rek'atları da tamamlayacağına delildir. Bu hususta ulema icma eder.

* Sabah namazı hususunda da Şafiî, Mâlik ve Ahmed (rahimehümullah) aynı şekilde hükmetmişler ise de Ebû Hanîfe, güneşin doğması ile sabah namazının batıl olacağına hükmetmiştir. Ona göre, güneşin doğmasıyla namaz kılınması yasaklanmış olan bir vakte girilmiş olmaktadır, halbuki güneşin batmasıyla namaz kılınması yasak olan bir vakte girilmiyor.

* Bazı âlimler: "Bu ve benzeri hadislerde güneş doğduktan sonra sabahın tamamlanacağına ruhsat verir ise de, güneş doğduktan sonra her çeşit namazı

yasaklayan rivayetler tevatür derecesini bulmuştur, öyle ise, mübah kılan hadisler mensuhtur" demiştir. Aynî, Hanefî görüşü madafaa sadedinde şöyle bir îzah sunar: "Bir meselede mübahlık ve haramlık birleşirse haram hükmü esas alınır ve onunla amel edilir, mübahlık terkedilir. Çünkü, eşyada asıl olan ibahedir, öyleyse haram hükmü sonradan gelmiştir. Sonradan gelen nâsihtir, önceki mensuhtur. Öyle ise güneşin doğmasından sonra namazın tamamlanmasını haram kılan hüküm muahhardır ve nâsihtir, bununla amel edilmesi gerekir."

* Bazı âlimler bu yasağın nafilelerle ilgili olduğunu söylemiş ve farzın hariç tutulması gereğini iddia etmiştir. Ancak Hanefîler, daha önce 2342 numaralı hadiste nakledilen hadiseye dayanarak yasağın farz, nafile her çeşit namaza şâmil olduğunu belirtmiş, "Buradaki yasağın nafileye ait olduğunu söylemek müreccihi olmayan bir tercihtir" demiştir.

* Hanefîler, bu hadise dayanarak, "İkindi vaktinin sonu güneşin batmasıdır" demiştir.

* Bir çocuk güneş batmazdan önce büluğa erse veya kâfir hidayete erse veya mecnun ifakat kılsa veya baygın kendine gelse veya hayızlı kadın temizlense bunlara o günün ikindi namazı farz olur. Ulaşılan vakit, farzı eda edemeyecek kadar az da olsa, o vaktin kaza edilmesi gerekir, hadis bu hususta delildir. İmam Züfer bu hükme katılmamış: "Farzı tam olarak edaya yetmeyen bir vakte ulaşmak farzı sabit kılmaz" demiştir.

* Bir rek'atten daha az bir cüz'e ulaşıldığı takdirde -vakte veya namaza veya cemaat faziletine- yetişilip yetişilemeyeceği hususunda da ihtilaf edilmiştir. İmam Mâlik, bir kavlinde Şâfiî ve cumhur: "Bir rek'atten az bir parçaya ulaşılacak olsa bunlardan hiçbirine kavuşulmamış olunur" demiştir. Bunlar rek'at kelimesinde ısrar ederler ve şu hadisi de delil getirirler: "Biz secdede iken namaza yetirşirseniz, siz de secdeye katılın fakat bunu birşey addetmeyin. Kim rek'ate ulaşmışsa namazı yakalamıştır."

* Bu meselede Ebû Hanîfe, Ebû Yûsuf ve bir kavlinde Şafiî "namazın hükmüne yetişmiş olur" görüşündedirler.

* Bazı âlimler -ki Aynî de bu görüştedir- "Rek'atten maksad namazdan bir cüzdür, öyle ise iftitah tekbirine yetişen de rek'ata ve dolayısıyle namaza yetişmiş sayılır" demiştir.[86] Kurtubî, Ebû Hanîfe, Ebû Yûsuf ve bir kavlinde Şafiî'nin, ikindi namazı hususunda "güneş batmazdan önce iftitah tekbirine

yetişen namazı kılar" demekte ittifak ettiklerini belirtir. Öğlede ihtilaf ederler. Şafiî'nin bir kavline göre öğlenin iftitah tekbirine yetişen kimse namaza yetişmiş demektir, çünkü öğle ile ikindi (hadislerde) vakit yönüyle iç içe girmektedirler. Ama bir diğer rivayete göre Şafiî: "Öğlenin bir rek'atinin kıyamına tam olarak yetişse bile sonradan bu namazı kaza etmesi gereğine" hükmeder.

* Cuma namazı hususunda da ihtilaf edilmiştir. Mâlik, Sevrî, Evzâ'î, Leys, Züfer, Muhammed, Şâfiî ve Ahmed (rahimehullah) cumâ'nın bir rekatine yetişen kimsenin, ikinci rekati tek başına tamamlayacağını söylemişlerdir. Ebû Hanîfe ve Ebû Yûsuf (rahimehümullah): "Bir kimse, imam selam vermezden önce iftitah tekbirini alıp uyacak olsa geri kalan iki rekati tamamlar" demişlerdir. Nehâî, Hakem ve Hammâd da böyle hükmetmişlerdir. Atâ, Mekhûl, Tâvus ve Mücâhid ise bazılarınca istiğrab edilen bir görüş ileri sürmüşlerdir: "Cumâ hutbesini kaçıran, namazı dörde tamamlar, zîra cumâ namazı hutbe sebebiyle kısaltılmıştır, (hutbe iki rekat namaza bedeldir)."

-34- وعنه رَضِيَ اللهُ عَنْه:]أنَّ النَّبىَّ # قالَ: إذَا اشْتَدَّ الحَرُّ فَأبْرِدُوا بِالصَّةِ، فإنَّ شِدَّةَ الحَرِّ مِنْ فَيْحِ جَهَنَّمَ[. أخرجه الستة بهذا اللفظ .

34. (2393)- Yine Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Hararet şiddetlenince namazı (vakit) biraz serinleyince kılın. Çünkü, şiddetli hararet cehennemden bir esintidir."[87]

AÇIKLAMA:

Hadis, sıcak günlerde öğle namazının, öğle sıcağının biraz kırılmasına kadar tehir edilmesini emretmektedir. Bu serinlemeyi bekleme işi emir sigası ile gelmiştir. Ama ulemanın çoğunlukla kabul ettiğine göre bu bir vecibe ifade etmez. İstihbabi bir emirdir. "Beklense daha iyidir" mânasında "irşadî bir emirdir" ve hatta "vacib bir emirdir" diyen de olmuştur, ancak bunlar ferdî görüşlerdir. Cumhur: "Sıcak günlerde öğlenin, serinliğe kadar tehiri müstehabtır" diye hükmetmiştir. Bazı âlimler bu tehirin cemaatle kılınacak namazlara has olduğunu, münferid kılınacak ise ilk vaktinde kılmanın (ta'cil) efdal olduğunu

belirtmiştir.
Hanefîler, Ahmed İbnu Hanbel ve diğer bazı âlimler bu ayırımı kabul etmezler, ferd için de cemaat için de hükmün aynı olduğunu söylerler.
Bu mevzu üzerine gelen muhtelif rivayetlerdeki tasrihattan anlaşıldığına göre, ashabtan bazıları Resûlullah'a secde sırasında alın ve avuçlarının yerin hararetinden yandığını şikayet ederler. Aleyhissalâtu vesselâm bunun üzerine sıcağın hafiflemesine kadar öğleyi tehire müsaade eder. Bazı rivayetler kumların iyice soğumasına kadar tehir taleb edildiğini -bu durumda öğle vaktinin çıkma ihtimaline binaen- Efendimizin müsaade etmediğini belirtir. Şu halde beklenecek serinlik yerle değil, vakitle ilgili bir keyfiyettir.
Son olarak şunu da belirtelim ki: "Ta'cil efdaldir, çünkü meşakkat daha fazladır" diyen de olmuştur. Bu iddiaya iltifat etmemek gerektiğini belirten İbnu Hacer: "Çünkü bir şeyin efdal olması onun meşakkatli olmasına bağlı değildir. Bilakis, bazan daha hafif olan efdal olur, nitekim seferde namazı kasr etmek böyledir" der.

-35- وفي رِوٍايةٍ لمالك:]إنَّ النَّارَ اشْتَكَتْ إلى رَبِّهَا، فأذِنَ لَهَا في كُلِّ عَامٍ بِنَفَسَيْنِ، نَفَسٍ في الشِّتَاءِ، وَنَفَسٍ في الصَّيْفِ[.

35. (2394)- İmam Mâlik'in bir rivayetinde (Resûlullah'ın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir): "Cehennem, Rabbine (ey Rabbim! bir kısmım, diğer bir kısmımı yiyor diye) şikayet etti. Bunun üzerine Rab Teâlâ ona yılda iki kere teneffüs etmesine izin verdi: Kışta bir nefes, yazda bir nefes. (İşte, hararetten en şiddetli hissedilen ve soğuktan en şiddetli hissedilen şey bu soluklardır)."[88]

AÇIKLAMA:

1- Bu mürsel (senedi kopuk) bir rivayettir. Ancak, aynı mevzu üzerine muttasıl senetli başka hadislerle takviye görmüştür.

2- Teysîr müellifi hadisi biraz özetleyerek buraya aktarmış ve meselâ cehennemin şikayet sebebini tayyetmiştir. Biz tercümede o kısmı parantez içerisinde gösterdik. Hadisin son kısmındaki parantez arası ziyade, Muvatta'nın rivayetinde mevcut değildir.

3- Cehennemin, Cenâb-ı Hakk'a bir kısmım diğer bir kısmımı yiyor diye yaptığı şikayet, hararetinin yüksek olduğunu ifade eder.
Cenâb-ı Hakk yılda iki sefer nefes alıp vermesine izin vermiştir. Şüphesiz burada bir teşbih var. O da yaz aylarındaki hararetle kış aylarındaki soğuğun, hayvanın içinden attığı soluğa benzetilmesidir. Çünkü nefes, lügaten bir hayvanın havayı içine çekip sonra dışarı atmasıdır. Öyle ise hadis: "Yaz harareti -veya kış soğuğu- cehennemin dünyaya gönderdiği bir soluk mesabesindedir" demek istemiştir.

4- Şikayetin "lisân-ı hâl"den mecaz olduğu veya cehennemi bekleyen meleğin konuşması olabileceği ya da Allah'ın dilediği bir başka şekilde olabileceği söylenmiştir. Bu konuşmanın mecaz mı, hakikat mı olduğu münakaşa edilmiştir. Bazıları "her iki görüşün bir makul yönü vardır" derken, ekseriyet: "Ercah olanı hakikate hamlidir, çünkü Allah her mahluku konuşturduğu gibi cehennemi de konuşturmuştur" demiştir Kurtubî bu görüşü şöyle müdafaa eder: "Lafzı hakikatine hamletmenin hiçbir zorluğu yok. Sâdiku'lkelam olan Efendimiz (aleyhissalâtu vesselâm) câiz bir şeyi haber verdi mi onu te'vil etmeye hacet kalmaz, hakikatine hamletmek evla olur." Nevevî de: "Doğru olan hakikate hamlidir. Allah, onda konuşacak şekilde temyiz ve idrak yaratmıştır" der.
Bundan mecaz kastedildiği kanaatinde olan Beyzâvî: "Cehennemin şekvası, Onun kaynamasından mecazdır; bir kısmının diğer bir kısmını yemesi de onun cüzlerinin üst üste izdihamından (yığılmasından) mecazdır; teneffüs etmesi, dışına uzanan kısımların çıkmasından mecazdır" der. Zeynü'bnü'l-Münîr: "Muhtar olan hakikattır, çünkü Allah'ın kudreti cehennemi konuşturmaya salihtir" demiştir.

5- Cehennemin "kıştaki soluması" ile kışın şiddetli soğuğu kastedilmiş olmalıdır. Çünkü cehennemin bir tabakası "şiddetli sıcağı sebebiyle" etrafından sıcağı emerek donma etkisi yapan ve soğukluğu ile yakan zemherir tabakasıdır. Cehennemde soğuğun varlığı müşkilat meselesi ise de, İbnu Hacer: "Bunda bir müşkilat olmamalı. Zîra, ateşten maksad onun yeridir. Onda bir de zemherir tabakası vardır" der.

6- Hadis, Mûtezile ve diğer fırkalardan: "Cehennem Kıyamet günü yaratılacak" diyenleri reddeder.

7- Hadisin Buhârî'deki vechinden hareketle: "Kışta da soğuğun geçmesine kadar namazın tehirine cevaz olmalıdır" denebileceğini belirten İbnu Hacer, bunu hiçbir fakihin söylemediğini, aksi takdirde kışta en soğuk an sabah namazı vaktine rastladığı için soğuk kırılıncaya kadar vaktin çıkacağını belirtir.

-36- وعن أبى ذر رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللّهِ # في سَفَرٍ فَأرَادَ المُؤَذِّنُ أنْ يُؤَذِّنَ لِلظُّهْرِ، فقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ #: أبْرِدْ، ثُمَّ أَرَادَ المُؤَذِّنُ أنْ يُؤَذِّنَ، فقالَ لَهُ: أبْرِدْ مَرَّتَيْنِ أوْ ثَثاً حَتَّى رَأَيْنَا فَيْءَ التُّلُولِ، ثُمَّ قالَ النَّبىُّ #: إنَّ شِدَّةَ الحَرِّ مِنْ فَيْحِ جَهَنَّمَ، فإذَا اشْتَدَّ الحَرُّ فَأبْرِدُوا بِالصَّةِ[. أخرجه الخمسة إ النسائى.»الْفَيْحُ«: اللفح والوهج .

36. (2395)- Ebû Zerr (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Biz bir sefer sırasında Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile beraberdik. Müezzinimiz öğle namazı için ezan okumak istedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ona:
"Serinlemeyi bekle!" dedi. Bir müddet geçince müezzin ezan okumak istemişti, yine ikinci ve hatta üçüncü defa:
"Serinlemeyi bekle!" dedi. (Bekledik), hatta tümseklerin (doğu cihetindeki) gölgelerini gördük. O zaman aleyhissalâtu vesselâm:
"Şiddetli hararet cehennemin bir kabarmasıdır. Öyleyse, hararet şiddetlenince öğle namazını (vakit) serinleyince kılın" dedi.[89]

AÇIKLAMA:

Burada yolculuk sırasında da, sıcaklık sebebiyle öğle namazının tehiri mevzubahistir. Hadis tehirin nihâî hududu hakkında bir bilgi vermektedir. Aslında âlimler, bu meselede ittifak edecekleri kesin bir yorum yapamamışlardır. Bazıları: "Öğle (zevâl) gölgesinden sonra gölgenin bir zîra olmasına kadar tehir edilir" demiştir. Diğer bazıları, gölge, eşyanın boyunun "dörtte biri", "üçte biri", "yarısı... oluncaya kadar" -ve hatta başka şeyler- söylemişlerdir. Mâzirî, bu ihtilafın (aylara, yerlere göre) durumun farklı olmasından ileri geldiğini belirtir. Şurası muhakkak ki, nihâî noktayı tesbit edecek gölge miktarı, bulunulan ahvale göre değişse de şu kaide esastır: "Hiçbir surette öğlenin nihâî vaktini taşıracak şekilde tehir câiz değildir." Durum bu olunca, Buhârî'nin Kitâbu'l-Ezân'da, Müslim, İbnu İbrâhim'den kaydettiği "Namazı, gölge tümseğe müsavi oluncaya kadar tehir etti" ibaresini te'vil gerekir. Zîra bunun zahiri, eşyanın gölgesi,

eşyanın misli oluncaya kadar öğlenin tehirine cevaz vermektedir. İbnu Hacer der ki: "Buradaki müsâvattan maksad, gölgenin tümseğin yanında, -hiç belli değilken- zuhur etmesidir. Yani miktarda değil, zuhurda eşit olması, maksud olması ihtimali var. Ancak şu da söylenebilir: "Bu sefer sırasında söylenmiştir, muhtemeldir ki öğleyi, ikindi ile beraber kılmak (cem'etmek) üzere gölge eşyanın misli oluncaya kadar namazı tehir etmiştir."

-37- وعن القاسم بن محمد قال:]مَا أدْرَكْتُ النَّاسَ إلاَّ يُصَلُّونَ الظُّهْرَ بِعَشِىٍّ[. أخرجه مالك .

37. (2396)- Kâsım İbnu Muhammed anlatıyor: "Ben, Ashâb'ı öğle namazını aşiyy'de kılar gördüm."[90]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste geçen nâs (insanlar) tabirini Ashâb olarak tercüme ettik. Çünkü râvi Kâsım İbnu Muhammed, Tabiîn'in büyüklerindendir, nâs ile Ashâb'ı kastetmektedir.

2- "Aşiyy" kelimesi, zevâlden gurûb'a kadar olan zamanın ismidir. Yani güneş öğleyin batıya yönelince akşam ufukta kayboluncaya kadar geçen zamandır. Dahası, zeval'den ertesi sabaha kadar geçen zaman dilimine de aşiyy dendiği olmuştur. Bu durumda öğle müddetinin aşiyy'le tarifi zahirde müşkilat arzeder. Ancak, Zürkânî'nin kaydettiği üzere bununla Kâsım (rahimehullah) öğlenin serinliğe tehirini kastetmiştir.

-38- وعن أبى موسى رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]كانَ رَسُولُ اللّهِ # إذَا كَانَ الحَرُّ أبْرَدَ بِالصَّةِ، وَإذَا كانَ الْبَرْدُ عَجَّلَ[. أخرجه النسائى .

38. (2397)- Ebu Musa (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hava sıcaksa öğleyi serinleyince kılıyordu, hava serinse ta'cil (edip ilk vaktinde) kılıyordu."[91]

AÇIKLAMA:

Teysîr, hadisin râvisini Ebû Mûsa(r.a) olarak kaydetmiştir. Bir zühul olsa gerektir, zîra Nesâî'de Enes İbnu Mâlik'tir. Aslına göre tashih ettik.

-39- وعن عليّ بن شيبانِ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَدِمْنَا عَلى رَسُولِ اللّهِ #، فَكَانَ يُؤَخِّرُ الْعَصْرَ مَا دَامَتِ الشّمْسُ بَيْضَاءَ نَقِيَّةً[. أخرجه أبو داود .

39. (2398)- Ali İbnu Şeybân (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanına geldik. İkindi namazını, güneş gökte beyaz ve (sarılıktan arı ve) parlak olduğu müddetçe tehir ediyordu."[92]

-40- وعن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قالَ رَسُولِ اللّهِ #: إذَا قُدِّمَ الْعَشَاءُ فَابْدَءُوا بِهِ قَبْلَ صَةِ المَغْرِبِ، وَ تَعْجِلُوا عَنْ عَشَائِكُمْ[. أخرجه الخمسة إ أبا داود .

40. (2399)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Akşam yemeği hazırlanmış ise, yemeğe namazdan önce başlayın. Yemeğinizi aceleye de getirmeyin."[93]

AÇIKLAMA:

1- Akşam namazı sırasında yemek hazır olduğu takdirde akşam yemeğini öne almayı tavsiye eden muhtelif rivayetler vardır. Teysîr'in kaydettiği rivayet, "Akşam yemeği takdim edilirse..." şeklindedir. Buhârî "Akşam yemeği, konulursa..." "Akşam yemeği hazır olursa..." şekillerini kaydetmiştir. "Akşam namazı başlar başlamaz yemek de getirilirse yemeği yiyin, sonra namaz kılın" şeklinde başka şekilde hadis rivayet edilmiştir.

Yemeğin hazır olması, yiyecek kimsenin önüne konmuş olması diye açıklanmıştır.
Şu halde, akşam namazı ile akşam yemeği aynı zamana rastlayacak olursa, yemeğin öne alınması gerekmektedir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir an önce namaza geçelim diye acele edilmesini de tavsiye etmiyor. İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ)'den rivayet edildiğine göre, kendisinin önüne yemek konunca namaza başlandığı olmuştur da O, yemeğini bitirmedikçe namaza iştirak etmemiştir. Ancak imamın kıraatını dinlemiştir.

2- Bazı âlimler, hadislerde hep akşam yemeğinin zikrini delil yaparak: "Bu ruhsat akşam namazına hastır" demişlerdir. Ancak el-Fâkihânî, illeti nazar-ı dikkate alarak hükmü umum namazlara hamletmek gerektiğini söylemiştir. Yani hangi namaz olursa olsun, yemekle çakışacak olursa yemeğin takdimi, namazın tehiri gerekir. Ona göre illet huşunun kaybolmasına müncer olacak teşviştir. Hadiste akşamın zikri, umumiyetle o saatte oruç açılacağı içindir. Ama: "Oruçlu olmayan acıkmış kimse, bazan oruçlulardan daha çok yemek arzusu duyar" denmiştir.

3- Bazıları, ikamet sırasında sofra gelirse birkaç lokma ile nefsini öldürüp, namaza gelmesi, sonra da doyuncaya kadar yemesi gerekir demiş ise de, bu mülahaza hadislerde gelen "acele etmeyin" kaydına muhalif bulunmuştur.

4- Şunu da belirtelim ki, cumhur bu emri vecibe olarak anlamamış, nedb anlamıştır. Yani "Önce yemek yerseniz daha iyi olur" mânasında bir tavsiye telakki etmiştir. Bazıları da bunu vücub olarak görmüştür. Esas olan cumhurun görüşüdür. Zâhirîlere göre sofraya rağmen kılınan namaz bâtıldır.

5- Son olarak şunu da belirtelim ki, yemekle namazın çakışması halinde yemeğin öne alınması, namaz kılmaya gerekli olan vaktin bulunması şartıyla mendub ve meşrudur. Aksi takdirde namazın fevt olma veya daralamasına müncer olacak şekilde vakit dar ise câiz değildir.Mevzuun bütünlüğü için 2403 numaralı hadis ve açıklamasına da bakılmalıdır.

-41ـ وعن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]قالَ رَسولُ اللّهِ #: إذَا أُقِيمَتِ الصَّةُ وَحَضَرَ الْعَشَاءُ فَابْدَءُوا بِالْعَشَاءِ[. أخرجه الشيخان .

41. (2400)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu

vesselâm) şöyle buyurdular: "Namaz başlar ve akşam yemeği de hazır olursa akşam yemeğiyle başlayın."[94]

-42ـ وعن ابن عمر رَضِيَ اللّهُ عَنْـهما:]أنَّ رَسولَ اللّهِ # قالَ: إذَا وُضِعَ عَشَاءُ أحَدِكُمْ، وَأُقِيمَت الصَّةُ فَابْدُءُوا بِالعِشَاءِ، وَ يَعجَلْ حَتَّى يَفْرُغَ مِنْهُ، وَكَانَ ابنُ عُمَرَ يُوضَعُ لَهُ الطَّعَامُ، وَتُقَامُ الصَّةُ فَ يَأتِيهَا حَتَّى يَفْرُغَ، وَإنَّهُ لَيَسْمَعُ قِرَاءَةَ ا"مَامِ[. أخرجه الستة إ النسائى .

42. (2401)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Birinizin akşam yemeği konur, (bu sırada) namaz da başlarsa, siz akşam yemeği ile başlayın. Ondan boşalıncaya kadar acele de etmeyin."
"İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) için yemek konunca namazın başladığı olurdu. O, yemekten boşalmadıkça namaza gelmezdi. Ancak o, imamın kıraatını dinlerdi."

-43ـ وفي أخرى ‘بى داود عن عبداللّه بن عبيد بن عمير قال:]كُنْتُ مَعَ أبِى في زَمَانِ ابنِ الزُّبَيْرِ إلى جَنْبِ عَبْدِ اللّهِ بنِ عُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنْـهما، فقَالَ عَبَّادُ بنُ عَبْدِ اللّهِ ابنِ الزُّبَيْرِ: إنَّا سَمِعْنَا أنَّهُ يُبْدَأُ بِالْعِشَاءِ قَبْلَ الصَّةِ؟ فقَالَ عَبْدُاللّهِ بنُ عُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنْـهما: وَيْحَكَ، مَا كَانَ عَشَاؤُهُمْ؟ أتُرَاهُ كَانَ مِثْلَ عَشَاءِ أبِيكَ[.

43. (2402)- Ebû Dâvud'un bir diğer rivayetinde Abdullah İbnu Ubeyd İbni Umeyr şunu anlatır: "İbnu'z-Zübeyr zamanında, ben Abdullah İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ)'in yanında babamla birlikte bulunuyordum. Abbâd İbnu Abdillah İbni'z-Zübeyr sordu:
"Biz işittik ki, akşam yemeğine namazdan önce başlanırmış, (doğru mu?)"

Abdullah İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) şu cevabı verdi:
"Bak hele! Onların akşam yemekleri nasıldı? Zanneder misin ki, bu, babanın akşam yemeği gibiydi?"[95]

44- وعن جابر رَضِيَ اللّٰهُ عَنْه قال:]قالَ رَسُولُ اللّٰهِ #: َ تُؤَخِّرُوا الصَّةَ لِطَعَامٍ، وَ لِغَيْرِهِ[. أخرجه أبو داود .

44. (2403)- Hz. Câbir (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Yemek veya bir başka şey için namazınızı tehir etmeyin."[96]

AÇIKLAMA:

Hz. Câbir (radıyallâhu anh) tarafından yapılan bu rivayet öncekilerle teâruz etmektedir. Çünkü burada Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), yemek sebebiyle namazı tehir etmememizi emretmektedir.
Hattâbî merhum, aradaki zıtlık ve teâruzu şöyle giderir: "...Yemeği öne almayı irşad buyuran hadis, nefsine yemek iştihası galebe çalan kimse hakkında vârid olmuştur. Öyleyse:

* Kişi bu durumda ise (yani nefsine mağlup ise),

* Yemek de hazır olursa,

* Namazın da yetişmesine yeterli vakit varsa, nefsinin iştihasını teskin için yemeği öne alır. Nefsin bu hakkı, namazı îfâya mâni olmaz. Ashâb-ı güzîn nezdinde yemek işi fazla zaman almıyordu. Az bir müddette yemekten hâli oluyorlardı. Zîra fazla yemek yemiyorlardı. (Uzun müddet başından kalkılamayacak) çeşitli yemeklerin yendiği mükellef sofralar da kurmuyorlardı. Onların yemeğini, birkaç yudum süt, birkaç lokma kavud veya bir avuç hurma veya buna benzer bir şey teşkil ediyordu. Böylesi şeylerin yenilmesi namazı normal zamanından tehire sebep olmadığı gibi, vaktinin kaçırılmasına hiç sebep olmazdı.
Hz. Câbir'in hadisindeki, "Yemek veya bir başka şey için namazınızı tehir etmeyin" emri ise, bu söylenenlerden:

* Musallînin hâli,

* Yemeğin vasfı,

* Namazın vakti, değişiklik arzetmek durumuyla ilgilidir. Şöyle ki:

* Yemek henüz konmamışsa,

* Kişi yemek hususunda nefsine hakim ise,

* Namaz vakti de girmiş ise namazı önce kılıp, yemeği sona bırakması vacibtir."

-45 وعن ابن عباس رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهما قال:]أعْتَمَ رَسولُ اللّٰه # بِالْعِشَاءِ، فَخَرَجَ عُمَرُ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْه فقَالَ: الصَّةَ يَا رَسُولَ اللّٰهِ، رَقَدَ النِّسَاءُ وَالصِّبْيَانُ، فَخَرَجَ وَرَأسُهُ يَقْطُرُ، يَقُولُ: لَوْ أنَّ أشُقَّ عَلى أُمَّتِى ،مَرْتُهُمْ بِالصَّةِ هذِهِ السَّاعَةِ[. أخرجه الشيخان والنسائى .

45. (2404)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) (bir gün) yatsıyı tehir etmişti. Ömer (radıyallâhu anh) çıkıp:
"Ey Allah'ın Resûlü, namazı kılalım. Kadınlar ve çocuklar yattılar" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm başı su damlıyor olduğu halde çıkıp:
"Ümmetime meşakkat vermemiş olsam yatsıyı bu vakitte kılmalarını emrederdim!" buyurdu."[97]

AÇIKLAMA:

1- Teysîr müellifi hadisi özetleyerek nakletmektedir. Aynı vak'a Hz. Âişe, Abdullah İbnu Ömer gibi başkaları tarafından da rivayet edilmiştir.
İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) namazın oldukça geciktiğini belirtmek için "...Halk yattı, uyandı, tekrar yattı tekrar uyandı, bunun üzerine Ömer kalkarak..." diye anlatır.

2- Çeşitli rivayetlerden sarih olarak anlaşıldığı üzere, sadedinde olduğumuz hadis, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yatsıyı, bir keresinde mûtad olarak

kıldığı vaktin dışına çıkarmış ve Hz. Ömer (radıyallâhu anh)'in müracaatta bulunmasına sebep olacak şekilde tehir etmiştir. Bazı rivayetlerde bu gecikmenin nısfu'lleyl'e yani gecenin yarısına kadar uzadığı belirtilir. Nitekim Müteakiben kaydedilen Hz. Enes rivayeti (2405. hadis) Şatru'lleyl (gece yarısı) tabirini ihtiva eder.

3- Bir kısım ulema, bu hadise dayanarak, uykusu galebe çalan kimselerin yatsı namazını kılmazdan önce yatıp uyuyabileceği hükmünü çıkarmıştır. Bu kanaatte olan Buhârî, İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ)'in uyku bastırdığı zaman, -uykunun namazın kaçırılmasına sebep olacağına dair korkusu yoksa- yatsıyı kılıp kılmadığına bakmadan uyuduğuna dair rivayeti kaydeder.

4- Sadedinde olduğumuz hadisin haber verdiği namazı tehir hadisesinin bazı rivayetlerde "gece yarısı"na kadar tehiriyle ilgili tasrihat geldiğini belirtmiştik. İşte bu tasrihattan hareket eden bazı âlimler, yatsının ihtiyârî olan vaktinin ufuktaki şafak denen aydınlığın kaybolma ânından gece yarısına kadar devam ettiği hükmüne ulaşmışlardır. Bu hususu belirten Nevevî, yatsının kılınmasının "câiz" olduğu vaktin sabah namazı vaktinin girmesine kadar devam ettiğini söyler. Bu husus Müslim'in kaydettiği Ebû Katâde hadisinde sarihtir: "(Uyku sebebiyle namazı kaçırmada bir taksir yoktur.) Taksir ancak başka namazın vakti girinceye kadar namazını kılmayan kimseye vardır.[98]

Mezkur Ebû Katâde hadisinde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir namaz vaktinin nihâî hududunu, müteakip namaz vaktinin girişine kadar uzatmaktadır. Cumhur, namaz vakitlerini sınırlamada bu hadiste gelen ölçüyü esas almış, buna uymayan ferdî ictihadlara itibar etmemiştir. Sözgelimi el-İstahrî, sadedinde olduğumuz hadise dayanarak yatsının nihâî hududunun nısfu'lleyl olduğunu söylemiş, nısfu'lleyl'den sonra kılınacak namazı eda değil "kaza" olarak değerlendirmiştir.

46- وعن أنس رَضِيَ اللهُ عَنْه:]أنَّهُ سُئِلَ، هَل اتَّخَذَ رَسولُ اللهِ # خَاتماً؟ قالَ: أخَّرَ لَيْلَةً الْعِشَاءَ إلى شَطْرِ اللّيْلِ، ثُمَّ أقْبَلَ عَلَيْنَا بِوَجْهِهِ فَكأنِّى أنْظُرُ إلى وَبِيص خَاتِمِهِ، وَقَالَ: إنَّ النَّاسَ قَدْ صَلُّوا وَرَقَدُوا، وَإنَّكُمْ لَنْ تَزَالُوا في صَلاةٍ مَا انْتَظَرْتُمُوهَا[. أخرجه الشيخان والنسائى.»الْوَبِيصُ«: البريق واللمعان .

46. (2405)- Hz. Enes (radıyallâhu anh)'den rivayet edilir ki, kendisine: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yüzük kullandı mı?" diye sorulmuştur da şu cevabı vermiştir:"Bir gece, yatsıyı gece yarısına kadar (şatru'lleyl) tehir etti. Sonra yüzü bize dönmüş olarak yanımıza geldi -sanki şu anda yüzüğünün parıltısını görüyor gibiyim- ve şöyle dedi: "İnsanlar namazlarını kıldılar ve yattılar. Siz ise, namazı beklediğiniz müddetçe namaz kılma (sevabını alma)ktasınız."[99]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayet, nısfu'lleyl'e (gece yarısına) kadar tehir hadisesinin mûtad olmadığını pek sarih olarak göstermektedir: "Bir gece..." tabirinden başka, Resûlullah'ın: "İnsanlar namazlarını kıldılar..." ifadesi de bunu teyid eder. Yani çoğunluk mûtad üzere ilk vaktinde yatsı namazını kılıp yatmış bulunmaktadır.
Resûlullah'ın ifadesinde erken yatanlara kınama mevcut değildir. Ancak namaz kılmak üzere bekleyenlere övgü mevcuttur, çünkü namaz kılmak maksadıyla bekledikçe, geçen her an namaz kılmış gibi ibadet sevabına vesile olduğunu ifade buyurmuştur.

2- Hasan Basrî hazretleri bu hadise dayanarak "İnsanlar bir hayrı bekledikleri müddetçe o hayrın içindedirler" demiştir.

3- Âlimler bu ve başka hadisleri de gözönüne alarak, bir maslahata mebni geç yatmayı, geceyi uyanık geçirmeyi tecviz etmişlerdir.

-47ـ وعنه رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]أُقِيمَتْ الْعِشَاءُ، فقَالَ رَجُلٌ: لِى حَاجَةٌ، فقَامَ النَّبىُّ # يُنَاجِيهِ حَتَّى نَامَ الْقَوْمُ، أوْ بَعْضُ الْقَوْمِ ثُمَّ صَلُّوهَا[. أخرجه الخمسة: واللفظ لمسلم.

47. (2406)- Yine Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Yatsı namazı için ikâmet okunmuştu ki bir adam: "Benim bir işim var!" diyerek araya girdi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) (farzı kıldırmazdan önce) kalktı, adamla hususî şekilde

konuşmaya başladı. İnsanlar -veya bir kısmı- uyuyuncaya kadar konuşma uzadı. Namazı sonra kıldılar."[100]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah'a tam namaz öncesi uğrayan kimsenin kim olduğuna dair rivayetlerde sarahat yoktur. Ancak şârihler, bunun, kavminin ileri gelenlerinden biri olduğu, bu sebeple Aleyhissalâtu vesselâm'ın onun kalbini kazanmak için kendisine itibar edip, namazın tehiri pahasına, meselesini uzun uzadıya dinleyip tartıştığını belirtirler. Ancak, bu zâtın vahiy getiren bir melek olabileceğini söyleyen de olmuştur.

2- Bazı rivayetlerde "halkın uyukladığı"nın zikredilmiş olmasını değerlendiren İbnu Hacer burada kastedilen uykunun müstağrak yani abdesti bozar mahiyetteki gerçek uyku olmayıp uyuklamadan ibaret olduğunu belirtir.

3- Bu rivayet, bir kişinin cemaat huzurunda bir başkasını hususî şekilde çağırmasının câiz olduğunu ifade eder. Bu noktayı belirtmenin şu bakımdan ehemmiyeti vardır: Resûlullah iki kişiden birini çağırıp hususî fısıldaşmayı yasaklamıştır.

4- Hadis ihtiyaç halinde ikamet ile iftitah tekbirinin arasının açılabileceğine delil kılınmıştır. İhtiyaç olmadığı halde bu davranış mekruhtur. Şafiîler, Hanefîlerin mutlak şekilde "Müezzin: "Kâd kâmeti’s-sâlâtu: Namaz başladı" dedikten sonra, imamın tekbir getirmesi vacibtir" hükmünü reddetmede bu hadisi delil yapmışlardır.

-48- وعن معاذ بن جبل رَضِيَ اللّهُ عَنْه قالَ:]بَقِينَا نَنْتَظِرُ رَسولَ اللّهِ # في صَةِ الْعَتَمَةِ فَتَأخَّرَ حَتَّى ظَنَّ الظَّانُّ أنَّهُ لَيْسَ بِخَارِجٍ، وَالْقَائِلُ مِنَّا يَقُولُ قَدْ صَلّى، فإنَّا لكذلِكَ حَتَّي خَرَجَ النَّبِىُّ # فقَالُوا لَهُ كَمَا قَالُوا؟ فقَالَ: أعْتِمُوا بِهذِهِ الصَّةِ فإنَّكُمْ قَدْ فُضِّلْتُمْ بِهَا عَلى سَائِرِ اُمَمِ، لَمْ تُصَلِّهَا أُمَةٌ قَبْلَكُمْ[. أخرجه أبو داود .

48. (2407)- Hz. Muaz İbnu Cebel (radıyallâhu anh) anlatıyor: "(Bir gece)

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı yatsı namazı için uzun müddet bekledik, ama gecikti. O kadar ki, bazıları (hane-i saadetinden) çıkmayacağı zannına düştü. İçimizden: "Namazını (evinde) kılmıştır" diyen bile oldu.
İşte biz bu hâl üzere iken Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) çıktı ve kendisine önceden tahminen söylediklerini tekrar ettiler. Bunun üzerine:
"Geceye bu namazla girin. (Bilin ki) siz bu namaz sayesinde diğer ümmetlere üstün kılındınız. Bunu sizden önceki ümmetlerden hiçbiri kılmadı" buyurdu." [101]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın "Geceye bu namazla girin!" emrini, bir kısım âlimler: "Yatsıyı tehir ederek kılın!" şeklinde anlamışlardır.

2- Tîbî: "Bu hadiste, bizden önceki şeriatler hakkında nesh varid olmamışsa bizim için de şeriat olacaklarına delil vardır" demiştir.

3- Aliyyü'l-Kârî, yatsı dahil beş vakit namazın vakitlerini kılarak gösterdikten sonra Cibrîl (aleyhisselâm)'ın beyan buyurduğu "Bu, senden önceki peygamberlerin de namaz vakti idi" hadisi ile[102] bu hadis arasındaki tearuzu şöyle te'lif eder: "Yatsı namazını önceki peygamberler nafile veya bir ziyade olarak kılarlardı, ümmetleri üzerine farz kılınmamıştı, tıpkı teheccüd namazı gibi. Çünkü teheccüd namazı aleyhissalâtu vesselâm'a vacib olduğu halde bizlere vacib değildir."
Mirek de şöyle bir açıklama sunmuştur: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, önceki peygamberler yatsıyı sizin gibi, tehirli ve karanlığın çöktüğü, insanlara uykunun bastırdığı bir zamanda cemaat halinde kılma bekleyişi içinde olmadan kıldıklarını kastetmiş olması da muhtemeldir."

-49 وعن أبى موسى رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]أعْتَمَ بِالصَّةِ، يَعْنِى النَّبىَّ # حَتَّى ابْهَارَّ اللَّيْلُ، ثُمَّ خَرَجَ، فَصَلّى بِهِمْ قَضى النّبىُّ # صَتَهُ. قالَ لِمَنْ حَضَرَهُ: عَلى رِسْلِكُمْ أعْلِمُكُمْ وَأبْشِرُوا، إنَّ مِنْ نِعْمَةِ اللهِ عَلَيْكُمْ أنَّهُ لَيْسَ أحَدٌ مِنَ النَّاسِ يُصَلِّى هذِهِ السَّاعَةَ

غَيْرَكَمْ[. أخرجه الشيخان.»ابْهَارَّ اللَيْلَ«: ذهب معظمه، أو نصفه.»وَرِسْلِكُمْ«: بكسر الراء، أى على هينتكم.

49. (2408)- Ebû Mûsa (radıyallâhu anh) anlatıyor: "[Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir gün] yatsı namazını geciktirdi. Hatta gecenin çoğu gitti. Sonra çıktı ve cemaate namazlarını kıldırdı. Namazı bitirince Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) orada hazır bulunan cemaate:
"(Buradan ayrılmakta) acele etmeyin, size bir husus haber vereyim de sevinin: Bilesiniz, üzerinizdeki Allah'ın nimetlerinden biri de şudur: Şu saatte namaz kılan sizden başka hiç kimse yok -veya sizden başka kimse şu saatte namaz kılmamıştır.-" Bu iki sözden hangisini söylemişti bilemiyoruz."
Ebû Mûsa ilaveten dedi ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan işittiklerimize sevinerek evlerimize döndük."[103]

AÇIKLAMA:

1- İbnu Hacer mezkur gecikmenin, keyfî bir gecikme olmayıp, ordu techizi gibi fevkalade bir meşguliyetten ileri geldiğini, Taberî'nin Hz. Câbir'den kaydetmiş olduğu bir rivayete atfen belirtir.

2- Bu hadise dayanarak, yatsının tehirinde fazilet olduğu kabul edilmiştir. Ancak İbnu Battal demiştir ki: "Artık bu, günümüzde imamlara muvafık olmaz. Zîra aleyhissalâtu vesselâm namazı hafif tutmayı emretmiş, "Çünkü cemaatte zayıflar, ihtiyaç sahipleri vardır" buyurmuştur." Ebû Saîdi'l-Hudrî'nin bir rivayeti şöyle: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte yatsı namazını kıldık. O gece takriben nısfu'lleyl geçinceye kadar çıkmamıştı. Çıkınca şunları söyledi: "Herkes namazını kıldı ve yatağına girdi. Siz ise namaz bekledikçe namaz kılma sevabı aldınız. Eğer zayıfın zaafı, hastanın hastalığı, ihtiyaç sahibinin ihtiyacı olmasaydı bu namazı gecenin yarısına kadar tehir ederdim."
Bazı âlimler bunu ve Tirmizî'nin kaydettiği: "Eğer ümmetime meşakkat vermemiş olsaydım yatsıyı gecenin üçte biri veya yarısına kadar tehir etmelerini emrederdim" hadisini nazar-ı dikkate alarak şöyle derler: "Kim yatsıyı tehire kendinde güç bulabilir ve uykuya da mağlub olmazsa, cemaatten kimseye meşakkat vermemek şartıyla, onun tehir etmesi efdaldir." Nevevî'nin Müslim

Şerhi'nde kaydettiği bu hükme Şafiîlerden ve diğer mezhep mensuplarından bir çok âlim iştirak etmiştir.
Başta Tahâvî, Mâlik ve Ahmed olmak üzere ashab ve Tabiîn'den pek çoğu yatsıyı gecenin üçte birine kadar tehir etmeyi müstehap addetmişlerdir. Yeni görüşünde Şafiî hazretleri de buna hükmeder. Eski görüşünde ise, ta'cil efdaldir demiştir.

-50- وعن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أنّ النّبىّ # قالَ: مَنْ أدْرَكَ رَكْعَةً مِنَ الصَّةِ، فقَدْ أدْرَكَ الصَّةَ كُلّها[. أخرجه الستة.وفي رواية: »مَنْ أدْرَكَ رَكْعَةً مِنَ الصَّةِ مَعَ ا“مَامِ« .

50. (2409)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Namazdan bir rekate yetişen, namazın tamamına yetişmiş sayılır."[104]

AÇIKLAMA:

Bu hadis 2391-2392. hadislerde genişçe açıklandığı için burada tekrar etmeyeceğiz.

-51- وعن ابن عمر رَضِيَ اللّهُ عَنْهما:]أنّ النّبىَّ # قالَ: مَنْ أدْرَكَ رَكْعَةً مِنْ صَةٍ مِنَ الصَّلواتِ، فَقَدْ أدْرَكَهَا إ َّ أنُّه يَقْضِى مَا فَاتَهُ[. أخرجه النسائى .

51. (2410)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Namazlardan herhangi bir namazın bir rekatine yetişen, o namaza yetişmiş demektir. Ancak, kaçırdığını kaza eder." [Nesâî, Mevâkît 30, (1, 275).]

-53- وعن عائشة رضي اللّه عنها قالت:]مَا صَلّى رَسُولُ اللّهِ #

صَةَ لِوَقْتِهَا اŒخِرِ مَرَّتيْنِ حَتّى قَبَضَهُ اللهَ[.

52. (2411)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ölünceye kadar, hiçbir namazı son vaktinde iki kere kılmış değildir." [Tirmizî, Salât 127, (174).]

AÇIKLAMA:

Bu rivayet, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zaruret olmadıkça namazı, hep ihtiyarî vakti içerisinde kıldığını göstermektedir. Efdal olan, ilk vaktinde kılmaktadır. Resûlullah, amellerinde her seferinde en efdali tercih ettiği ve takip ettiği için son vaktinde namaz kıldığına dair rivayet mevcut değildir. Ancak Aliyyü'l-Kârî, "Hz. Âişe'nin bunu söylerken Resûlullah'ın öğrenmek üzere son vaktinde Cebrâil'le beraber kıldıkları ile, öğretmek üzere son vaktinde ashabına kıldırdığı namazları sayıya dahil etmemiş olmalı" der. Zîra bunları saysaydı ikişer sefer kılmış olduğunu zikrederdi.

-53- وعن ابن عمر رَضِيَ اللّهُ عَنْهما:]أنّ رَسُولَ اللّهِ # قالَ: الْوَقْتُ ا٪وَّلُ مِنَ الصَّةِ رِضْوَانُ اللّهِ، وَاŒخِرُ عَفْوُ اللّهِ[. أخرجهما الترمذي .

53. (2412)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Namazın ilk vaktinde Allah'ın rızası vardır. Son vaktinde de affı vardır." [Tirmizî Salât 127, (172).]

AÇIKLAMA:

Hadis namazı ilk vaktinde kılmanın Allah'ın rızasına sebep olduğunu belirtmektedir. Rızaya sebeptir, çünkü Allah'a ibadete acele etme, koşma vardır. Kul böylece ilâhî davetin ehemmiyetini kavradığını ifade etmiş olmaktadır.
Son vaktinde kılmada, vaktin dışına çıkma veya en azından kerâhet vaktine girme ihtimali vardır. Bu ise bir taksir, bir kusurdur. Öyle ise o vakitte kılmak affa vesile olan bir hayır olur. Amma rızayı kazanmak nerede, affa mazhar olmak

nerede? Rızaya eren daha önceden işlenmiş kusuru varsa, onların da affına ister istemez mazhar olur.
Her hâl û kârda namazı ilk vaktinde kılmak efdaldir.

-54- وعن رافع بن خديج رَضِيَ اللّهُ عَنْه]أنّ رسُولَ اللّهِ # قالَ: أسْفِرُوا بِالْفَجْرِ فإنَّهُ أعْظَمُ لِ'جْرِ[. أخرجه أصحاب السنن.وزاد رزين: »وَإنّ أفْضَلَ الْعَمَلَ الصَّةُ لِوَقْتِهَا« .

54. (2413)- Râfi' İbnu Hadîc (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sabah namazını aydınlıkta kılın."[105]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis sabah namazını ortalık aydınlanınca kılmayı emretmektedir, yani ilk vaktinde değil.
Ebû Hanîfe, Süfyân-ı Sevrî, namazın aydınlanınca kılınmasını efdal bulurlar. Sahabe ve Tabii'nden bu görüşte olan başkaları da var.

2- Bazı rivayetler, sabah namazının karanlıkta kılınmasını âmirdir. Nitekim onlar daha önce geçti (2360-2363). Bu ise aydınlanınca kılınmasını efdal göstermektedir. İkisini birleştirmek maksadıyla: "Burada murad, erken başlansa da kıraatı ortalık ağarıncaya kadar uzatmak kastedilmiştir" diyen de olmuştur.
Mamafih, erkenden kılma (tağlis) emri sonradan neshedilmiştir diyen âlimler de olmuştur. Ancak bu iddia zanna dayandığı için reddedilmiştir.
Şunu da kaydedelim ki, sabah namazını ortalık ağarınca kılma hususunda Ashâb'ın icma ettiğini söyleyen de olmuştur. Gerçek şu ki, bu meselede icma söz konusu olamaz.

-55- وعن يحيى بن سعيد رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]إنَّ المُصَلِّى لَيُصلِّى الصَّةَ، وَمَا فَاتَتْهُ،، وَلَمَا فَاتَهُ مِنْ وَقْتِهَا أعْظَمُ مِنْ أهْلِهِ وَمَالِهِ[. أخرجه مالك .

55. (2414)- Yahya İbnu Saîd (radıyallâhu anh) demiştir ki: "Musallî, (farz) namazı vakti çıkmış olan namazları da kılar. Onun vaktinde kılamayıp kaçırdığı, ehlinden de malından da daha mühim (bir kayıp)dır."[106]

AÇIKLAMA:

Bu rivayet, zahirde Yahya İbnu Saîd (radıyallâhu anh)'in sözü gözükmektedir. Yani sahabi sözüdür. Ancak, İbnu Abdilberr'in de dikkat çektiği üzere rivayette ortaya konan hüküm, rey ve ictihadla ulaşılacak bir mesele olmaması haysiyyetiyle hadis hükmen merfûdur. Zîra bu çeşit değerlendirmeleri ancak vahye mazhar peygamberler yapabilir.

-56- وعن أمّ فروة رَضِيَ اللّهُ عَنْهما:]وَكَانَتْ مِمّنْ بَايَعَ النّبىَّ # قالَتْ: سُئِلَ النّبىُّ # أىُّ ا٭عْمَالِ أفْضَلُ؟ قالَ: الصَّةُ ٭وِّل وَقْتِهَا[. أخرجه أبو داود والترمذي .

56. (2415)- Ümmü Ferve (radıyallâhu anhâ) -ki Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a biat edenlerden biri idi- anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a, "Hangi amel efdaldir?" diye sorulmuştu, şu cevabı verdi:

"İlk vaktinde kılınan namaz!"[107]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan amelin en efdali, en hayırlısı hangisidir? diye bir çok kereler sualler vâki olmuştur. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu ve benzeri suallere her seferinde farklı cevaplar vermiştir. Âlimler, cevaplardaki farklılığı birkaç sebeple îzah ederler:

* Soru sahiplerinin ahvalindeki farklılık: Bu yüzden, herkesin en ziyade muhtaç olduğu veya haline en uygun şey ne ise onunla cevap vermiştir. Mesela böyle bir sorunun cevabı erkeğe "Cihad" iken, kadına "Hacc" olmuştur.

* Soru vaktinin farklılığı: Bazı vakitlerde -o vaktin şartlarına uygun olarak bir amel, diğerine nazaran efdaldir. Nitekim İslâm'ın bidayetinde cihad en efdal amel olmuştur. Çünkü dînin kıyamı buna bağlı idi. Birçok nasslarda namazın sadakadan üstün olduğu beyan edildiği halde, darlık ve maddî sıkıntı zamanlarında sadakanın efdal olduğu belirtilmiştir.

* "Efdal" kelimesi ile muayyen bir şey kastedilmemiş, aksine mutlak efdaliyet kastedilmiştir. Bu te'vile göre aslında cevap şu mânadadır: "En efdal amellerden biri de..." Yani soru sahibi "En efdal amel nedir" demişse ve "vaktinde kılınan namazdır" diye cevap almışsa bu cevabı şöyle anlamalıdır: "Vaktinde kılınan namaz efdal amellerdendir."

* İbnu Dakîku'l-Îd, sadedinde olduğumuz namaz hadisiyle ilgili bir başka te'vil kaydeder ve der ki: "Bu hadisteki "amel" bedenî olanlara hamledilmelidir." Yani "Bedenî amellerin en hayırlısı, vaktinde kılınan namazdır" mânasında. Böylece îmanla namazın mukayesesini mevzu dışı bırakmış olmaktadır. Çünkü îman kalbî amellerdendir. İbnu Dakîku'l-Îd'in bu te'vilden maksadı, Ebû Hüreyre'den gelen bir hadisle bu hadis arasında tearuz olmadığını belirtmektir. Çünkü mezkur hadiste: "Amellerin en efdali Allah'a îmandır" buyurulmuştur.

2- İlk vaktinde kılınan namazın, tehir edilerek kılınan namazlar karşısında efdaliyeti hususunda ulemanın ihtilafı mevzubahis değildir (2390. hadis). Sabahın ilk vakti ile ilgili yorum ihtilafını daha önce belirttik. Bunu bir ihtilaf olarak görsek bile bu da bizzat Resûllullah'tan gelen rivayete müstenid olduğu için ulemanın ittifakını cerh etmez.[108]

MEKRUH VAKİTLER

UMUMÎ AÇIKLAMA

İslâm'ın zaman anlayışında bütün vakitler aynı değerde değildir. Sözgelimi devir olarak Asr-ı Saâdet denilen Fahr-ı Kâinât Resûl-i Ekrem Efendimizin (aleyhissalâtu vesselâm) hayatlarıyla dünyamızı şereflendirdikleri yıllar, dünyanın ömrü içerisinde en değerli, en şerefli devri teşkil eder. Bunu sahabenin berhayat olmaya devam ettiği yıllar, bunu da Tâbiîn ve Etbauttâbiîn denen, Kur'ân'ın ve hadislerin övgülerine mazhar olan mümtaz nesillerin yaşadıkları zaman dilimi takip eder. Bu devreye İslâm âlimleri Selef Devri derler.
Yıl içerisinde Ramazan Ayı, Ramazan içerisinde Kadir gecesi, hafta içerisinde

cuma günü, cuma gününde saat-ı icâbet, bir gün içerisinde seher zamanı ve namaz vakitleri, namaz vakitlerinin ilk anları kıymetli vakitlerdir. Bu vakitlerde yapılan ibadetler daha makbul, daha sevaplı, daha değerlidir. Dualar icâbet görür, tevbeler kabul edilir.
İslâm dîni zaman mevzuunda vaz'ettiği bu hiyerarşiye bir de mekruh vakitler mefhumunu ilave etmiştir. Yani bazı vakitler vardır ki, onlarda ibadetten kaçınmak gerekir. Bu anlarda yapılacak ibadet sevaba değil günaha vesiledir; kılınan namaz itaat değil isyandır. Bu mesele beşerî kıstasla mantıksız bile gelebilir, "Hiç ibadet isyan olur mu?" denilebilir. Ama dînin esasatına göre bakınca meselenin mantığını kavramak zor olmaz. Çünkü dînimizde bir şeyin "iyi" veya "kötü" olması, o şeyin zatından gelmez. Allah'ın emrine veya nehyine göre "iyilik" veya "kötülük" ortaya çıkar. İbadet, Allah emrettiği için iyidir. İbadet Allah'ın dilediği şekil ve muhtevaya uygun olursa güzeldir, makbuldür. Veya Allah birşeyi nehyetmişse o kötüdür, haramdır. Nitekim önceleri yasaklama gelmediği için helâl olan içki, yasaklama geldikten sonra haram olmuştur.
Şu halde, dînimiz namaz kılmayı en üstün ibadet kabul etmiş olmakla beraber bazı zamanlar da ibadeti yasaklamıştır. Öyle ise, namazın makbul olması için konan şartlardan biri zamanla ilgilidir. Bazı zamanlarda namaz "kılmak" emredilmiş, bazılarında "kılmamak" emredilmiştir. Şu halde bu yasak saatte kılınan namaz bir itaatsizliktir. İşte namazın yasaklandığı bu vakitlere mekruh vakitler diyoruz. Mekruh vakit telakkisi, dînimizin, "hayır" ve "şerr"in kaynağını beşer aklından değil, Allah' ın vahyinde arama esasını kavramamızda yardımcıdır.
Bir başka hikmeti de hayatımıza plan ve program, zamanlı iş yapma şuuru vermek olabilir.
Hadislerde gelen teferruâta geçmeden dînimizde mekruh addedilen vakitleri hülasaten kaydetmede fayda mülahaza ediyoruz. Hadislerde gelen tasrihata dayanan alimler başlıca beş mekruh vakitten bahseder:

1) Güneşin doğmasından bir mızrak boyu yani beş derece yükselmesine kadar olan vakittir.

2) Güneşin tepe noktasına geldiği andır. Ondan sonra batıya meyletmeye (zevale) başlar.(29)

3) İkindileyin güneşin sararması sebebiyle gözleri kamaştırmaz bir hale geldiği andan battığı zamana kadar olan vakittir.

4) Fecr-i sâdık'ın doğmasından güneşin doğacağı zamana kadar olan vakittir.

5) İkindi namazının kılınmış olduğu andan güneşin batmasına kadar olan vakittir.
Bu vakitlerle ilgili şu hükümler var:

* İlk üç kerâhet vaktinde ne kazaya kalmış farz namazlar, ne vitir gibi vacib namaz, ne de daha önceden hazırlanmış olan bir cenazenin namazı kılınabilir. Keza evvelce okunmuş bir secde âyetinin tilâvet secdesi de bu vakitlerde yapılamaz. Bu yasaklara riayet edilmeden kılınan namazların iadesi gerekir.

* Bu üç vakitte nafile namazlar da kılınmaz. Nafileye başlanmış ise bozulur, sonra iade edilmesi efdaldir.
Bu üç vaktin, ateşe tapanların ibadet vakti olduğu, buna binaen bu vakitlerin mekruh îlan edildiği hadislerde gelmiştir.

* Diğer iki kerâhet vaktinde ise yalnız nafile namaz mekruhtur. Farz ve vacib bir namaz mekruh değildir, kılınabilir. Cenaze namazı, tilavet secdesi de mekruh değildir. Bu iki vakitten birinde başlanmış olan bir nafile namazı, kerâhetten kurtulmak maksadıyla bozulmuş ise, kerâhet vakti çıkınca kaza etmek vacibtir.

* Güneşin batması sırasında sadece o günün ikindi namazı kılınabilir. Daha önceden kazaya kalan bir ikindi namazı kılınamaz.

* Güneşin doğmasına tesadüf eden bütün namazlar Hanefî mezhebine göre fâsid olur. Fakat güneşin batmasına tesadüf eden ikindi namazı fâsid olmaz. Birinci
_______________(29) Bunun müddeti hususunda iki görüş var: Gündüzün başlangıcını tesbitte fecr-i sadıkı esas alıp Nehar-ı şer'iye göre hesap yapan görüşe göre uzundur, bir saate yaklaşabilir. Güneşin doğuşunu esas alıp nehar-ı örfiye göre hesap yapan görüşe göre kısadır ve güneşin tam tepe noktasına geldiği andır, ondan sonra batı tarafına dönecektir. Öğle vakti, bu dönme ile başlar.
halde bir başka namaz vaktine girilmez, ikinci halde yeni bir namazın vaktine girilmiş olmaktadır.

* Güneş battıktan sonra akşam namazı kılmadan nafile kılmak mekruhtur.

* Cuma günü, imam hutbe okurken nafile kılmak mekruhtur.

* Bayram namazlarından evvel ve bayram hutbeleri esnasında, bu hutbelerden sonra bayram namazı kılınan yerde nafile kılmak mekruhtur. Keza küsûf, istiska ve hacc hutbesi sırasında kılınan namaz da mekruhtur, hutbeler dinlenmelidir.
Görüldüğü üzere, mekruh vakitlerin bir kısmı izafidir. Bu vakitlerle ilgili daha bir kısım teferruat mevcuttur, ilmihal kitaplarının ilgili bahisleri görülmelidir.

[109]

-1- عن عقبة بن عامر رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]ثَثُ سَاعَاتٍ كانَ رَسوُلُ اللّهِ # يَنْهَانَا أنْ نُصَلِّى فِيهِنَّ أوْ نَقْبُرَ فِيهِنّ مَوْتَانَا: حِينَ تَطْلُعُ الشّمْسُ بَازِغَةً حَتّى تَرْتَفِعَ، وَحِينَ يَقُومُ قَائِمُ الظّهيرَةِ حَتّى تَمِيلَ الشّمْسُ، وَحِينَ تَضَيَّفُ الشّمْسُ لِلْغُرُوبِ حَتّى تَغْرُبَ[. أخرجه الخمسة إ البخارى.»تَضَيَّفُ« بضاد معجمة، وبعدها مثناة من تحت مشددة: أى تميل .

1. (2416)- Ukbe İbnu Âmir (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Üç vakit vardır ki, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bizi o vakitlerde namaz kılmaktan veya ölülerimizi mezara gömmekten nehyetti:

* Güneş doğmaya başladığı andan yükselinceye kadar.

* Öğleyin güneş tepe noktasına gelince, meyledinceye kadar.

* Güneş batmaya meyledip batıncaya kadar."[110]

AÇIKLAMA:

Bu üç vakitte cenazenin defni ve cenaze namazının kılınmasının câiz olup olmadığı hususunda ulemâ ihtilaf etmiştir. Çoğunluk, namazın mekruh olduğu vakitlerde cenaze namazı ve cenaze defninin de kerâhetine hükmetmiştir. İbnu Ömer, Atâ, Nehâî, Evzâî, Süfyân-ı Sevrî, Ashâb-ı rey (Hanefîler), Ahmed İbnu Hanbel, İshak İbnu Rahuye'nin hep kerâhete hükmettikleri mervidir.
Şâfiî hazretleri, günün ve gecenin hangi saati olursa olsun, cenaze namazını câiz görmüştür. Onun için defnin hükmü de aynıdır. Hattâbî: "Ekseriyetin sözü hadise daha muvafık" demiştir.[111]

-2- وعن ابنِ عمر رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]قالَ رَسولُ اللّهِ #: َ يَتَحَرَّى أَحَدُكُمْ فَيُصَلِّىَ عِنْدَ طُلُوعِ الشّمْسِ، وَ عِنْدَ غُرُوبِهَا[.

أخرجه الثلاثة والنسائى .

2. (2417)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Hiç biriniz, güneşin doğması ve batması esnasında namaz kılmaya kalkmasın.". [112]

AÇIKLAMA:

Güneşin doğma ve batma anlarında namaz kılmayı yasaklayan hadislerden biri şudur. Hadisin kelimelere sâdık bir tercümesi şöyle olabilir: "Sizden kimse, araştırıp da güneş doğarken veya batarken namaz kılmasın." Yani Resûlullah bile bile, kasden o zamanları namaz için seçmeyi yasaklamış olmaktadır.
Bu mânada muhtelif rivayetler gelmiştir, müteakiben kaydedilecek olan da bunlardan biridir.[113]

-3ـ وعن عبداللّه الصنابحى رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]أنَّ رسولَ اللّهِ # قالَ: إنَّ الشّمْسَ تَطْلُعُ وَمَعَها قَرْنُ الشّيْطَانِ، فإذَا ارْتَفَتْ فَارَقَها، ثُمَّ إذا اسْتَوَتْ قَارَنَهَا، فإذا زَالَتْ فَارَقَهَا، فإذَا دَنَتْ لِلْغُرُوبِ قَارَنَهَا، فإذا غَرَبَتْ فَارَقَها، وَنَهى رَسُولُ اللّهِ # عَنِ الصَّةِ في تِلْكَ السَّاعَاتِ[. أخرجه مالك والنسائى .

3. (2418)- Abdullah es-Sunâbihî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Güneş, beraberinde şeytanın boynuzu olduğu halde doğar, yükselince ondan ayrılır. Bilahare istiva edince (tepe noktasına gelince) ona tekrar mukarenet (yakınlık) peydah eder. Zevâlden sonra (tepe noktasından ayrılıp batıya meyletimi) ondan yine ayrılır. Batmaya yakın tekrar ona yakınlık peydah eder, batınca ondan ayrılır."
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) işte bu vakitlerde namaz kılmaktan men etti." [114]

AÇIKLAMA:

Bazı şârihler, hadisin zahirini esas alarak hadise zikri geçen bu üç vakitte şeytanın güneşe fiilî yakınlığını ifade etmişlerdir. Bazıları da yakınlıktan maksad "kuvvet"tir demiştir. Arabın: "Ben bu işe yakınım" demesi, "onu yapmak benim gücüm, imkanım ve takatim dahilindedir" demesidir. Öyleyse hadis: "Şeytan, bu üç vakitte işine muktedirdir" demektedir. Bazıları "boynuz"u "hizb" mânasında anlayarak hadiste güneşe tapan şeytanın hizbinin kastedildiğini söylemiştir. Bazıları da: "Şeytan, doğuş ânında güneşe mukabil durur ve önünde dikilir, öyle ki doğuşu onun iki boynuzu arasında husule gelir, iki buynuzundan maksad da başının iki tarafıdır. Böylece güneşe tapanların secdeleri şeytana yapılmış olur."
Bu açıklamalara şunu ilave etmek isteriz: Bize öyle geliyor ki, Resûlullah birçok haram ve mekruhu -"şeytan" kelimesinin Arap dilindeki kullanılış üslubuna binaenşeytanla nisbet kurarak yasakladığı gibi, burada da aynı üslubla üç vakitte namaz kılmayı yasaklamıştır. Öyle ise mü'minlere düşen bu yasağı almaktır. Şeytangüneş irtibatını fiilî bir vak'a gibi açıklamak gereksizdir. Esasen güneşin doğma, batma ve istiva anları tamamen izafî anlardır. Sözgelimi, mutlak bir istiva anından bahsedilmez. Dünyanın belli bir noktasındaki kimse için istiva ânı vardır ama, bu ân başkası için doğma, bir başkası için de batma ânıdır. Öyle ise şeytanın yaklaşma, uzaklaşma gibi durumlarının fiilî bir yönü, gerçek bir manası yoktur. Mükerrer seferler temas edildiği gibi, meseleyi bir beyan üslubu, tebliğ metodu olarak kavramak gerekmektedir.[115]

ـ4 وعن عمرو بن عبسة السلمى رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قُلْتُ يَا رَسُولَ اللّهِ: هَلْ مِنْ سَاعَةٍ أقْرَبُ إلى اللّهِ عَزَّ وَجَلَّ مِنْ أُخْرَى، أوْ هَلْ مِنْ سَاعَةٍ أقْرَبُ يُبْتَغَى ذِكْرُهَا؟ قالَ: نَعَمْ، إنَّ أقْرَبَ مَا يَكُونُ الرَّبُّ مِنَ الْعَبْدِ جَوْفُ اللّيْلِ اŒخِرُ فإنِ اسْتَطَعْتَ أنْ تَكُونَ مِمَّنْ يَذْكُرُ اللّهَ عَزَّ وَجَلَّ في تِلْكَ السَّاعَةِ فَكُنْ، فإنَّ الصَّةَ مَحْضُورَةٌ مَشْهُودَةٌ إلى طُلُوعِ الشَّمْسِ، فإنَّهَا تَطْلُعُ بَيْنَ قَرْنَىْ شَيْطَانٍ، وَهِىَ سَاعَةُ صَةِ الْكُفَّارِ، فَدَعِ الصَّةَ حَتَّى تَرْتَفِعَ قِيدَ رُمْحٍ، وَيَذْهَبُ

شَعَاعُهَا، ثَمَّ الصَّةَ مَحْضُورَةٌ مَشّهُودَةٌ حَتّى تَعْتَدِلَ الشّمْسُ اعْتِدالَ الرُّمْحِ بِنِصْفِ النَّهَارِ، فإنَّهَا سَاَعةٌ، تُفْتَحُ فِيهَا أبْوَابُ جَهَنَّمَ وتُسْجَرُ فَدَع الصَّة
حَتَّى يَفِئَ الفَئُ، ثُمَّ الصَّةُ مَحْضُورَةٌ مَشْهُودَةٌ حَتّى تَغِيبَ الَشّمْسُ، فإنَّهَا تَغِيبُ بَيْنَ قَرْنَىْ شَيْطَانٍ وَهِيِ صَةُ الْكُفَّارِ[. أخرجه أبو داود والنسائى، وهذا لفظه.»جَوْفُ اللَّيْلِ اŒخِرُ« هو ثلثه اŒخر، والمراد السدس الخامس من أسداس الليل.وقوله »مَشْهُودَةٌ« أى يشهدها المئكة، وتكتب أجرها للمصلى.»وَقِيدَ رُمْحٍ« بكسر القاف. أى قدره.»وَفاءَ الْفَئُ« إذا رجع من جانب الغرب إلى جانب الشرق .

4. (2419)- Amr İbnu Abese es-Sülemî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Bir gün Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a:
"Ey Allah'ın Resûlü! dedim, Allah'a biri diğerinden daha yakın olan bir saat var mıdır -veya- Allah'ın zikri taleb edilen daha yakın bir saat var mıdır?"
"Evet, dedi, vardır. Allah'ın kula en yakın olduğu zaman gecenin son kısmıdır. Eğer bu saatte Aziz ve Celil olan Allah'a zikredenlerden olabilirsen ol. Zîra o saatte kılınan namaz, güneş doğuncaya kadar (meleklerin) beraberlik ve şehadetine mazhardır. Çünkü güneş şeytanın iki boynuzu arasından doğar ve bu doğma ânı kafirlerin ibadet vakitleridir. O esnada, güneş bir mızrak boyunu buluncaya ve (sarı, zayıf) ışıkları kayboluncaya kadar namazı bırak.
Bundan sonra namaz -güneş gün ortasında mızrağın tepesine gelinceye kadar- yine (meleklerin) beraberlik ve şehadetine mazhardır. Güneşin tepe noktasına gelme saati, cehennem kapılarının açıldığı ve cehennemin coşturulduğu bir saattir; namazı (eşyaların gölgesi) doğu tarafa sarkıncaya kadar terkedin.
Bundan sonra namaz -güneş batıncaya kadar- meleklerin beraberlik ve şehadetine mazhardır. Güneş, batarken de bu beraberlik ve şehadet kalmaz, çünkü o, şeytanın iki boynuzu arasında kaybolur. O sırada yapılacak ibadet kâfirlerin ibadetidir." [116]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, Müslim'de çok uzun bir rivayet halinde kaydedilmiştir. Ancak Müslim'deki vechi bazı ziyade ve noksanlar ihtiva ettiği gibi, manen rivayetten ileri gelen tabir değişiklikleri de ihtiva eder.

2- Allah'a yakın saat tabiriyle, kulun Allah'a daha yakın olduğu, zikirlerin daha değerli, duaların daha makbul ve müstecab bulunduğu vakit kastedilmiştir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu soruya "evet!" diye cevap verir ve gecenin son kısmıyla sabah vaktini gösterir. Bu esnada yapılacak ibadetin kıymetini: "O, meşhuddur, mahzurdur" sözleriyle ifade buyurmuştur. Yani melekler hazır olurlar, müşahede ederler, sevabını yazarlar, böylece kabule ve rahmetin husulüne daha yakın olur mânasındadır.

3- Hadis sabahtaki mekruh vakti, güneşin çıkması vakti olarak ifade etmeyip "yükselmesine kadar" diye tasrih ediyor. Öyleyse tulû' denen doğma, güneşin zuhurundan (görünmesinden) ibaret değildir. Yükselmesini de ifade etmektedir. Bu yükselme göz kararıyla bir mızrak kadar olacaktır. Yani ufukla güneş arasındaki yükselme miktarı bir mızrak olacak. Âlimler bu miktarı tayinde şöyle bir usül daha tavsiye ederler: "Çeneyi göğse dayayarak güneşe doğru bakmalı, eğer güneş ufuktan yükselme sebebiyle gözükmüyorsa artık kerahet vakti çıkmış demektir."
NOT: Mızrağın boyu da çok kesin bir uzunluk birimi olmadığı için kitaplarda "bir-iki mızrak kadar" diye takribî bir uzunluk verilir. Mûtedil bir mızrağın oniki karış uzunluğunda olacağı kabul edilmiştir.[117]

-5- وعن أبى سعيد رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أنّ رسولَ اللّهِ # قالَ: َ صَةَ بَعْدَ الصُّبْحِ حَتَّى تَرْتَفِعَ الشّمْسُ، وَ صَةَ بَعْدَ الْعَصْرِ حَتّى تَغِيبَ الشّمْسُ[. أخرجه الشيخان والنسائى .

5. (2420)- Ebû Saîd (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sabah namazını kıldıktan sonra güneş yükselinceye kadar artık namaz yoktur. İkindiyi kıldıktan sonra da güneş batıncaya kadar

namaz yoktur." [118]

-6- وفي أخرى للخمسة عن ابن عباس رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]شَهِدَ عِنْدى رِجَالٌ مَرْضِيُّونَ، وَأرْضَاهُمْ عِنْدى عُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنْه أنَّ رسولَ اللّهِ # نَهى

عَنِ الصَّةِ بَعْدَ الصُّبْحِ حَتّى تَشْرُقَ الشّمْسُ، وَبَعْدَ الْعَصْرِ حَتّى تَغْرُبَ[. والمراد بقوله »حتّى تَشْرُقَ الشّمْسُ« ارتفاعها وإضاءتها

6. (2421)- Kütüb-i Sitte'nin beş kitabı tarafından İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ)'dan kaydedilen bir rivayette şöyle buyurulmuştur: "Nazarımda pek değerli birçok kimse -ki bence onların en değerlisi Hz. Ömer'di- şu hususta şâhidlik ettiler: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), sabah namazından sonra güneş doğuncaya kadar, ikindi namazından sonra da batıncaya kadar namaz kılmayı yasakladı." [119]

-7- وعن نضر بن عبدالرحمن عن جده معاذ رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أنَّهُ طَافَ مَعَ مُعَاذِ ابنِ عَفْرَاءَ فَلَمْ يُصَلِّ، فَقُلْتُ: أَ تُصَلِّى؟ فقَالَ: إنّ رسولَ اللّهِ # قالَ: َ صَةَ بَعْدَ الْعَصْرِ حَتّى تَغِيبَ الشّمْسُ، وَ بَعْدَ الصُّبْحِ حَتّى تَطْلُعَ الشّمْسُ[. أخرجه النسائى .

7. (2422)- Nadr İbnu Abdirrahman, ceddi Muaz (radıyallâhu anh)'dan anlattığına göre, der ki: "Muaz İbnu Afrâ ile birlikte tavafta bulundum, (tavaftan sonra kılınan iki rekatlik tavaf namazını) kılmadı. Kendisine:
"Namaz kılmıyor musun?" diye sordum. Şu cevabı verdi:
"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İkindi (namazı)ndan sonra güneş batıncaya kadar namaz yoktur. Sabah (namazın)dan sonra da güneş

doğuncaya kadar namaz yoktur."[120]

-8ـ وعن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنْها:]أنَّهَا قالَتْ: وَهِمَ عُمَرُ رَضِيَ اللّهُ عَنْه إنَّما نَهى رسولُ اللّهِ # قالَ: َ تَتَحَرَّوْا بِصَتِكُمْ طُلُوعِ الشّمْسِ وَ غُرُوبَهَا، فإنَّهَا تَطْلُعُ بَيْنَ قَرْنَيْ شَيْطَانٍ[. أخرجه مسلم والنسائى.وزاد مسلم:]لَمْ يَدَعْ رَسُولُ اللّهِ # الرَّكْعَتَيْنِ بَعْدَ الْعَصْرِ[.

8. (2423)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) dedi ki: "Ömer vehme düştü (yanıldı). Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Namaz kılmak için güneşin batma ve doğma zamanını taharri etmeyin (araştırıp seçmeyin). Çünkü o, şeytanın iki boynuzu arasında doğar" diye yasakladı."[121]
Müslim, şu ziyadede bulundu: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ikindiden sonraki iki rekati hiç bırakmadı."[122]

AÇIKLAMA:

Burada Hz. Ömer'le Hz. Âişe (radıyallâhu anhümâ) arasında bir meselede ihtilaf çıktığı görülmektedir: Hz. Ömer, ikindiden sonra, mutlak olarak namaz kılmanın yasak olduğunu rivayet etmiş, buna karşılık Hz. Âişe de yasağın mutlak olmadığını, taharri'nin yani kasden o vakte namaz bırakmanın yasak olduğunu söylemiştir. Hz. Âişe bu husustaki bilgisinden o kadar emindir ki, aksini söyleyen Hz. Ömer'i vehme düşmekle, yani yanılmakla itham etmiştir.
Aynî, "Namazınız için güneşin doğuşu ve batışını taharri etmeyin" hadisiyle ilgili açıklamada, sadedinde olduğumuz hadise de temasla müşterek bir açıklama sunar, bazı kısaltmalarla kaydediyoruz:
"Taharri etmeyin", "kastetmeyin" demektir. Ancak uykusundan uyanan veya unuttuğunu hatırlayan, onu kastetmiş sayılmaz. Müteharri, namazı kasden o vakitte kılandır. Dendiğine göre, kafirlerden bir cemaat, güneşe ibadet için onun doğma ve batma anlarını arar, o vakitlerde güneşe secde ederdi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bunun üzerine, onlara benzemeyi mekruh bulduğu için

bu yasağı koydu."
Aynî sözlerine şöyle devam eder: "Derim ki, Resûlullah'ın: "Taharri etmeyin" sözü, mezkur iki vakitte namaz kılma hususunda vazettiği müstakil bir yasaklamadır, namazı bu vakitlere bırakmayı kasden yapmış olsun, kasıdsız yapmış olsun farketmez. Bazıları buna önceki hadis (yani 2421'de kaydedilen hadisi kasdeder) için bir tefsir ve orada kastedilen şeyi açıklayıcı mahiyette telakki etmiş ve demiştir ki: "Sabah ve ikindiden sonra -namazını güneşin doğuş ve batış anlarında kılmayı kastedenler dışındakilere- namaz kılmak mekruh değildir." Bu görüşte olanlar Zâhirîlerdir. İbnu'l-Münzir de bu hükme meyleder. Onlar bu görüşlerini, Müslim'de Tâvus an Âişe tarikinden gelen şu rivayetle takviye ederler: "Ömer (radıyallâhu anh) vehme düştü. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Namaz kılmak için güneşin doğma ve batma zamanını taharri etmeyin (araştırıp seçmeyin)" buyurdu."
Bu hususu bazıları da şu hadisle takviye etmiştir: "Kim güneş doğmazdan önce, sabah namazının bir rek'atini yakalarsa geri kalanını da ilave edip tamamlasın." Öyle ise, hadisteki o zamanda namaz kılma emri gösterir ki mezkur kerâhet namazı o vakitte kılmaya kasdeden kimseyle ilgilidir, kasıdsız olarak o vakte tesadüf eden kimse ile ilgili değildir.
Beyhakî der ki: "Hz. Âişe böyle söylemiştir, çünkü o Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı ikindiden sonra namaz kılarken gördü ve bu sebeple nehyi, kasden namazı o vakitte kılana hamletti, ıtlakı üzere değil."
Ancak Beyhakî'nin bu teviline şöyle cevap verilebilir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın o namazı, -(daha önce) zikrettiğimiz üzere- kaza namazı idi. Gerçi bu namaz için: "(Ümmetine meşru olmadığı halde) O'na vacib olan hususî bir namazdı" da denmiştir. Ancak mutlak şekilde gelen nehiy, sahabeden pek çoklarının rivayetiyle sabittir."
Mevzuyu Nevevî'nin özetlemesiyle kapatalım:
"Ümmet bu vakitlerde,

* Sebepsiz ve mazeretsiz olarak namaz kılmanın mekruh olduğu hususunda icma eder.

* Farz namazları eda etmenin câiz olduğunda ittifak eder.

* Sebebi ve mazereti bulunan nafileler hususunda ihtilaf eder: Tahiyyetü'lmescid, tilavet ve şükür secdesi; bayram, husuf ve küsuf namazları, cenaze namazı, vakti geçen namazların kazası gibi.

* Şâfiî mezhebine ve bir grup âlime göre bütün bu sayılanlar kerâhetsiz câizdir.

* Ebû Hanîfe mezhebine ve başka bir grup ulemaya göre, hadis âmm geldiği için bu namazlar nehye dahildir, mekruh vakitlerde kılınamazlar..."
İlave edelim: "Ebû Hanîfe mezhebinde o günün ikindisi dışında, başka namazlar bu vakitlerde haramdır.
İmam Mâlik ve Ahmed farzı hariç tutarak nafileyi haram addetmiştir. İmam Mâlik iki rekatlik tavaf namazını da câiz addetmiştir.
Hanefî şârihler, ikindi ve sabah namazlarından sonra kılınacak namazların mekruh olduğunu ifade eden rivayetlerin mütevatir olduğunu belirttikten sonra, Hz. Ömer'in pek çok ashabın huzurunda, ikindiden sonra namaz kılanları sopayla dövdüğünü, buna hiçbir sahabenin itiraz etmediğini, bu husustaki Hanefî görüşün haklılığına delil olarak kaydederler.
Rivâyetin sonunda Müslim'den kaydedilen ziyadeye gelince, burada Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ikindiden sonra, her seferinde iki rek'at namaz kıldığını ve bunu hiç terketmediğini ifade ediyor. Ulema bunu ümmetine helal kılmadığı, kendine vacib olan hasâis'ten biri olarak değerlendirmiştir. [123]

-9- وعن جندب بن السكن الغفاريِّ وهو أبو ذر رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أنَّهُ قالَ وَقَدْ صَعِدَ عَلى دَرجَةِ الْكَعْبةِ مَنْ عَرَفَنِي فَقَدْ عَرَفَنِى، وَمَنْ لَمْ يَعْرِفْنِي فَأنَا جُنْدُبٌ. سَمِعْتُ رَسُولَ اللّهِ # يَقُولُ َ صَةَ بَعْدَ الصُّبْحِ حَتَّى تَطْلُعَ الشّمْسُ، وَ بَعْدَ الْعَصْرِ حَتَّى تَغْرُبَ الشّمْسُ إ ّ بِمَكَّةَ، إ ّ بِمَكَّةَ، إ ّ بِمَكَّةَ[. أخرجه رزين .

9. (2424)- Cündüb İbnu's-Seken el-Gıfârî'nin -ki bu zât Ebû Zerr (radıyallâhu anh)'dır- anlattığına göre, Kâbe'nin basamağına çıkıp şöyle demiştir.
"Beni bilen bilir, bilmeyen de bilsin ki, ben Cündüb'üm. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı, şöyle söyler işittim: "Sabah (namazın)dan sonra güneş doğuncaya kadar namaz yoktur. İkindi namazından sonra da güneş batıncaya kadar; Mekke'de hariç, Mekke'de hariç, Mekke'de hariç."[124]

AÇIKLAMA:

1- Hadis hakkında Aliyyü'l-Kârî bazı açıklamalar sunar. Buna göre:

* Ebû Zerr'in çıktığı basamak muhtemelen o devirde Kâbe'nin kapısına konmuş olan ahşab bir merdivendir, Kâbe'ye girmede kullanılmakta idi. Başka bir şey de olabilir. Mamafih, Kâbe'nin eşiği olması da ihtimalden uzak değildir.

* Ebû Zerr, "Beni bilen bilir" cümlesiyle doğru sözlülüğüne dikkat çekmiş, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), onun doğru sözlülüğüne şehadet eden bir cümlesine îmâda bulunmuştur: Ebû Zerr kadar doğru sözlü birisini ne arz taşıdı, ne de sema gölgeledi."

* Ebû Zerr'in kasdettiği namaz, farz namazdır.

* Hanefîlerden İbnu Hümâm hadisi dört ayrı noktadan mâlûl bularak zayıf addetmiş, sonda Mekke ile ilgili istisnaya hüküm bina etmemiştir. İbnu Hacer de zayıf bulmuş, bir başka hadisle güçlendirmek istemişse de, o hadisin hususîliğine dikkat çekmiştir.[125]

-10- وعن علي بن طالب رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أنّ رسُولَ اللّهِ # نَهى عَنِ الصَّةِ بَعْدَ الْعَصْرِ إ وَالشّمْسُ مُرْتَفِعَةٌ[. أخرجه أبو داود والنسائى.وعنده: »إَّ أنْ تَكُونَ الشّمْسُ بَيْضَاءَ نَقِيَّةً«.

10. (2425)- Hz. Ali İbnu Ebî Tâlib (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ikindi (namazı)ndan sonra, güneşin yüksekte olma halini istisna ederek, namaz kılmayı yasakladı."[126]
Nesâî'nin rivayetinde (ibare, ifade bakımından biraz farkla) şöyle gelmiştir: "...güneşin beyaz ve parlak halde olmasını istisna ederek..."[127]

AÇIKLAMA:

Önceki hadiste açıklanan hususlar gözönüne alınınca bu hadiste ifade edilen hüküm anlaşılır: Resûlullah ikindiden sonra namaz kılmayı yasaklamıştır. Ancak, namaz ikindinin ilk vaktinde daha güneş yüksekte iken kılınmış ise, güneşin alçalıp sararmasına kadar, bazı namazlar kılınabilecektir. Güneşin alçalıp sararması, kerâhet vaktinin girmesidir. Şu halde, bu vakit girince mutlak

yasak başlıyor demektir.
Şu halde, ikindi vaktindeki yasağı iki kısımda anlamak gerekiyor:

1- Vakte bağlı kerâhet, bu kerâhet vakti denen, güneşin sararmaya başlamasıyla giren vakittir. Bu andan itibaren, batıncaya kadar vaktin farzı dışında her çeşit namaz mekruhtur. Cenaze namazıyla ilgili kayıtlı ruhsat daha önce belirtildi.

2- Namaza bağlı kerâhet, ikindi namazı kılınmadı ise, ondan önce her çeşit namaz kılınabilir. O kılınınca, artık kılınmamalıdır. Bu hususla ilgili bazı teferruat da önceki hadislerde işlendi.[128]

-11- وعن أبى بصرة الغفارى رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]صَلّى بِنَا رسولُ اللّهِ # بِالمَخْمِصِ صَةَ الْعَصْرِ. فقَالَ: إنّ هذِهِ الصَّةَ عُرِضَتْ عَلى مَنْ كانَ قَبْلَكُمْ فَضَيَّعُوهَا. فَمَنْ حَافظَ عَلَيْهَا كانَ لَهُ أجْرُهُ مَرَّتَيْنِ، وَ صَةَ بَعْدَهَا حَتّى يَطْلُعَ الشّاهدُ[.و »الشّاهدُ« النجم. أخرجه مسلم والنسائى .

11. (2426)- Ebû Basra el-Gıfârî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) el-Muhammas'ta ikindi namazı kıldırdı. Ve dedi ki:
"Bu namaz, sizden öncekilere de arz olundu, ama onlar bunu zayi ettiler. Kim buna devam ederse ecri iki kere verilecek. Şahid doğuncaya kadar; ondan sonra namaz mevcut değildir."[129]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste, ikindi ile akşam arasındaki sınır belirtilmektedir: Şahidin doğması, Şahid'den maksad yıldızdır. Yıldızın doğması, güneşin batmasına bağlı olduğu için asıl kasdedilen şey güneşin batmasıdır.

2- Muhammas:[130] bir yer adı olup Ayr dağından Mekke'ye giden yol üzerinde bir yer adıdır.[131]

-12- وعن السائب بن يزيد رَضِيَ اللهَ عَنْه:]أنَّهُ رَأى عُمَرَ بنَ الخَطّاب رَضِيَ اللهُ عَنْه يَضْرِبُ المُنْكَدِرِ في الصَّةِ بَعْدَ الْعَصْرِ[. أخرجه مالك .

12. (2427)- es-Sâib İbnu Yezîd (radıyallâhu anh)'in anlattığına göre, "ikindiden sonra namaz kıldığı için el-Münkedir'i Hz. Ömer (radıyallâhu anh)'in dövdüğünü görmüştür."[132]

AÇIKLAMA:

2423 numaralı hadisin açıklamasında belirtiğimiz üzere, Hz. Ömer, Hz. Âişe'ye muhalif olarak, ikindiden sonra her ne olursa olsun, namaz kılınmayacağı inancında idi. Resûlullah'tan bu dersi almış bulunuyordu. Resûlullah'ın hasâisinden olan iki rek'at namazı kıldığı için, ikindiden sonra namaz kılınabileceği düşüncesinde olanlar bulunabiliyordu. Hz. Ömer bu husustaki bilgisinin kesinliği sebebiyle sünnette gelen yasağa riayet etmeyenleri, pekçok ashab'ın sağlığında dövmüştür. Şârihler, kendisine karşı çıkan olmadığını belirtirler. Şu halde, bu rivayet dayak yiyenlerden birinin ismini belirtmektedir: Münkedir İbnu Muhammed İbni'l-Münkedir el-Kureşî et-Teymî el Medenî, hicrî 80 yılında vefat etmiştir.
Abdurrezzak'ın bir rivayetine göre, Zeyd İbnu Hâlid de aynı sebepten dayak yiyenlerden biridir. Hatta Hz. Ömer kendisine şöyle demiştir: "Ey Zeyd! insanların bu namazı, geceye kadar namaza bir merdiven yapacaklarından korkmasaydım bu iki rekat sebebiyle vurmazdım." Temîmü'd-Dârî (radıyallâhu anh)'den gelen benzer bir rivayette şunu da ilave etmiştir: "...Lakin ben sizden sonra bir kavmin gelip, ikindi namazından güneşin batmasına kadar namaz kılacağından ve böylece Resûlullah'ın yasakladığı vakti de namaz kılarak geçireceğinden korkuyorum."[133]

-13- وعن أبى قَتادَة رَضِيَ اللهُ عَنْه:]أنّ رسولَ اللهِ # كَانَ يَكْرَهُ الصَّةَ نِصْفِ النَّهارِ إَّ يَوْمَ الجُمُعَةِ، وقالَ إنّ جَهَنَّمَ تُسْجَرُ إَّ يَوْمَ

الجُمُعَةِ[.

13. (2428)- Ebû Katâde (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) cuma günü hariç, gün ortasında (nısfu'nnehâr) namaz kılmayı mekruh addederdi ve derdi ki: "Cehennem, cuma dışında (her gün o vakitte) coşturulur." [134]

AÇIKLAMA:

Cehennemin coşturulması, mahiyeti bilinmeyen bir ifadedir, gayb alemiyle ilgilidir. Lügat olarak, yakılması, sıcaklığının artıp kabarması mânasına gelir. Hattâbî der ki: "Cehennemin coşturulması, şeytanın iki boynuzu gibi bir kısım şer'î tabirler vardır ki, bunlarla ifade edilen gerçeği sadece Şârî bilir. Bize, bunları tasdik gerekir. Ayrıca, sıhhati kesinleşince te' vili hususunda cür'et etmeyip tevakkuf etmeli ve mucibiyle amel etmeliyiz."
Hadis, cuma günü, cehennem nısfu'nnehâr denen öğle vaktinde coşturulmadığı için namaz kılınabileceğini ifade etmektedir. Bunu takviye eden başka rivayetlere de dayanan bir kısım ulema -ki Şâfiî hazretleri bunlardan biridir- güneşin tepe noktasında bulunduğu sırada söz konusu olan kerâhetten cuma gününü istisna etmişlerdir. Hattat Ahmed ve İshak gibi bazı âlimler zevalden önce cuma namazının da kalınabileceğini söylemiştir. Ancak Ebû Hanîfe, Şâfiî ve Mâlik ve diğer pekçok ulema, zevalden önce cuma'nın câiz olmayacağında ittifak ederlerler.[135]

-14- وعن العء بن عبد الرحمن:]أنَّهُ دَخَلَ عَلى أنَسِ بنِ مَالِكٍ فِي دَارِهِ بِالْبَصْرَةِ حِينَ انْصَرَفَ مِنَ الظُّهْرِ، وَدَارُهُ بِجَنْبِ المَسْجِدِ. قالَ: فَلَمَّا دَخَلْتُ عَلَيْهِ قالَ: أصَلَّيْتُمُ الْعَصْرَ؟ فقُلْتُ لَهُ: . إنَّمَا انْصَرَفْنَا السَّاعةَ مِنَ الظُّهْرِ. قالَ: فَصَلُّوا الْعَصْرَ. فَقُمْنَا فَصَلّيْنَا فَلَمّا انْصَرَفْنَا قَالَ: سَمِعْتُ رَسولَ اللّهِ # يَقُولُ: تِلْكَ صَةُ المُنَافِقِ، يَجْلِسُ يَرْقُبُ الشّمْسَ حَتَّى إذَا كَانَتْ بَيْنَ قَرْنَىِ الشّيْطَانِ.

قامَ فنَقَرَهَا أرْبَعاَ َ يَذْكَرُ اللهَ فِيهَا إِ قَلِيً[. أخرجه الستة إ البخارى .

14. (2429)- Alâ İbnu Abdirrahman'ın anlattığına göre, öğle namazından çıkınca, Basra'daki evinde Enes İbnu Mâlik'e uğramıştı. Zaten evi de mescidin bitişiğindeydi. Der ki: "Huzuruna çıktığım zaman bana: "İkindiyi kıldınız mı?" diye sordu. Ben: "Hayır, şu anda öğle namazından çıktık" dedim:"İkindiyi kılın!" dedi. Kalkıp kıldık. Namazdan çıkınca:

"Ben, dedi, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle söylediğini işittim: "Bu, münafıkların namazıdır, oturur, oturur şeytanın iki boynuzu arasına girinceye kadar güneşi bekler, sonra kalkıp dört rek'at gagalar. Namazda Allah'ı pek az zikreder."[136]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayet ikindi namazını tacil etmek yani ilk vaktinde kılmakla ilgilidir. Hz. Enes (radıyallâhu anh) öğlenin henüz kılındığı bir anda ikindiyi kılmıştır. Anlaşılacağı üzere öğlede geciktirilme olmuştur. Hz. Enes, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın geciktirilen ikindi namazı için "münafıkların namazı" dediğini belirtir. Ebû Dâvud'un rivayetinde bu benzetme üç sefer tekrar edilir.

2- Namazı gagalamak, süratle kılmaktan kinayedir. Kuşlar, yemlerini toplarken hızlı olarak başlarını indirip kaldırdıkları için namazını süratle kılanların hali kuşlara benzetilmiş olmaktadır. Kıraatları azdır, rüku ve secdelerde tesbihatları azdır, hülasa çabuk kılınan namazda Allah az zikredilir. Dört rek'at olarak belirtilmesi, farzın kasdından ileri gelir. Geciktirenler zaten çoğunlukla ikindinin sünnetini de terkederler.[137]

-15- وعن ابنِ مسعود رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]مَا رَأيْتُ رسولَ اللّهِ # يُصَلِّ صَةً لِغَيْرِ مِيقَاتِهَا إِّ صَتَيْنِ، جَمَعَ بَيْنَ المَغْرِبِ وَالْعِشَاءِ بِجَمْعٍ، وَصَلَّى الْفَجْرَ يَوْمَئِذٍ قَبْلَ مِيقَاتِهَا[. أخرجه الشيخان .

15. (2430)- İbnu Mes'ûd (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Ben Resûlullah

(aleyhissalâtu vesselâm)'ı vakti dışında sadece iki namazı kılarken gördüm: (Veda Haccı sırasında) Müzdelife'de akşamla yatsıyı birleştirerek kıldı. O gün, sabah namazını da (mûtad) vaktinden önce kıldı."[138]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, Resûlullah'ın hiçbir zaman namazlarını vakti dışında kılmadığını gösterir. İbnu Mes'ud buna iki istisna hatırlamaktadır.

1- Hacc sırasında Arafat vakfesi günü yani 9 Zilhicce günü akşam namazı ile onu takiben yatsı namazını Hz. Peygamber, cem de denilen Müzdelife'de birleştirerek kılmıştır. Buna cem-i te'hirde denir. Resûlullah'ın bu sünnetine binaen-hacc bahsinde de gördüğümüz üzere (1431. hadis) akşam vaktinin girmesiyle Arafat'ı- akşam namazını kılmadan terkeden hacıların akşamı yatsı ile birlikte Müzdelife'de kılmaları, Hacc'ın menasikinden biri olmuştur.

2- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), aynı Müzdelife vakfesinde kurban bayramı sabahı (10 Zilhicce) sabah namazını mûtad vaktinden önce kılmıştır. Hadiste mûtad tasrihi yoktur. Ancak, Efendimiz'in vakti girmeden namaz kılması mümkün olmayacağına göre hadiste geçen "...vaktinden önce..." tabirini mûtad vaktinden önce diye anlamak gerekir. Nitekim, bilhassa Hanefîlere göre, Resûlullah'ın mûtad vakti, ortalığın bir hayli ağarma zamanıdır. Şâfiîler karanlık zamanı esas alırlar.
Bu hadisi esas alan Hanefîler de, Müzdelife'de bayramın birinci günü sabahında, sabah namazının mûtad vaktinden önce kılınmasını efdal kabul ederler.
Resûlullah'ın sabahı erken kılmış olması, o gün îfâ edilecek diğer hacc menasiki için zaman kazanma düşüncesinden ileri geldiği belirtilmiştir.[139]

-16- وفي أخرى للبخارى عن عبدالرحمن بن يزيد قال:]حَجَّ ابنُ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ فَأتَيْنَا المُزْدَلِفَةَ حِينَ ا؛ذَانِ بِالْعَتَمَةِ أوْ قَرِيباً مِنْ ذلِكَ. فَأمَرَ رَجُ فَأذَّنَ وَأقَامَ ثُمَّ صَلّى المَغْرِبَ وَصَلّى بَعْدَهَا رَكْعَتَيْنِ، ثُمَّ دَعَا بِعَشَائِهِ فَتَعَشَّى، ثُمَّ أمَرَ رَجُ فأذَّنَ وَأقَامَ، ثُمَّ صَلّى الْعِشَاءَ رَكْعَتَيْنِ. فَلَمَا كانَ حِينَ طَلَعَ الْفَجْرُ قالَ: إنَّ النّبىَّ #

كانَ َ يُصَلى هذِهِ السَّاعَةَ إِ هذِهِ الصَّةَ في هذَا المَكَانِ مِنْ هذَا الْيَوْمِ. قالَ عَبْدُاللّهِ: هُمَا صَتَانِ تُحَوَّنِ عَنْ وَقْتِهِمَا، صَةُ المَغْرِبِ بَعْدَ مَا يَأتِي النَّاسُ المُزْدَلِفَةَ، وَالْفَجْرِ حِينَ يَبْزُغُ الفَجْرُ. قَالَ: رَأيْتُ رَسولَ اللّهِ # يَفْعَلُهُ ثُمَّ وَقَفَ حَتَّى أَسْفرَ. ثُمَّ قالَ: لَوْ أنْ أمِيرَ المُؤمِنِينَ يَعْنِى عُثْمَانَ رَضِيَ اللّهُ عَنْه أفَاضَ انَ أَصَابَ السُّنَّةَ فَمَا أدْرِى أقَوْلُهُ كانَ أسْرَعَ أمْ دَفْعُ عُثْمَانَ؟ فَلَمْ يَزَلْ يُلَبِّى حَتَّى رَمَى جَمْرَةَ الْعَقْبَةِ يَوْمَ النَّحْرِ[.

16. (2431)- Buhârî'nin Abdurrahman İbnu Yezîd'den kaydettiği bir diğer rivayet şöyledir: "İbnu Mes'ud (radıyallâhu anh) haccetmişti. Yatsı ezanı sırasında veya buna yakın bir zamanda Müzdelife'ye geldik. Yanındaki bir adama söyledi, ezan ve arkasından ikamet okudu. Sonra akşam namazını kıldı. Arkasından iki rekat (sünnetini) kıldı. Sonra akşam yemeğini istedi ve yedi. Arkadan bir adama emretti, ezan ve ikamet okudu, iki rekat olarak yatsıyı kıldı.
Şafak söktüğü zaman: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şu saatte bugün ve bu yer dışında şu namazı hiç kimse kılmamıştır" dedi.
Abdullah (radıyallâhu anh) dedi ki: "İşte şu ikisi, vakti değiştirilmiş olan yegane iki namazdır. Biri akşam namazı- bu, halk Müzdelife'ye geldikten sonra kılınır; diğeri sabah namazı, bu da şafak söker sökmez kılınır."
İbnu Mes'ud sözlerine devamla: "Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bunu yaptığını, sonra ortalık ağarıncaya kadar kaldığını gördüm" dedi. Sonra sözlerini şöyle tamamladı:
"Eğer, Emîrü'l Mü'minîn -yani Hz. Osman (radıyallâhu anh)- şu anda ifaza'da bulunsa (Mina'ya müteveccihen hareket etse) sünnete uygun hareket etmiş olur."
(Hadisin râvisi Abdurrahman İbnu Yezîd der ki): "Bilemiyorum, İbnu Mes'ud'un bu sözü mü önce telaffuz edildi, Hz. Osman'ın (Mina'ya) hareket emri mi... Derhal telbiye çekmeye başladı ve bu hal, yevm-i nahirde Büyük Şeytan'a taş atılıncaya kadar devam etti."[140]

AÇIKLAMA:

Bu rivayet, Hz. Osman zamanında, İbnu Mes'ud'un huzurunda cereyan eden hacc menasikinden bir bölüm yani Müzdelife vakfesini aydınlatmaktadır.
Hadis esas itibariyle hacc bahislerini ilgilendirir ise de, hacc sırasında Müzdelife'de kılınan akşam, yatsı ve sabah namazlarındaki farklılığa dikkat çektiği için "namazla ilgili bölüm"ü de alakadar etmiştir. Önceki hadiste açıkça görüldüğü üzere akşamla yatsı birlikte kılınmış, her ikisi için de ayrı ayrı ezan ve ikamet okunmuştur. Sabahın da başka zaman hiç görülmeyen bir erkenlikte kılındığı belirtilmiştir.
Bu hadis, bilhassa Müzdelife'den ifaza'yı yani topluca Mina'ya hareketi vuzuha kavuşturmaktadır. Ortalık ağarır ağarmaz, daha güneş doğmadan hareket başlatılmıştır. Rivayette çok net olmayan bir durum Hz. Osman'ın telbiyeyi başlatarak hareket verme ânıyla, İbnu Mes'ud'un sözünün tevafukudur. Hadisin râvisi Abdurrahman İbnu Yezîd, bu tevafuk'a olan hayretini ifade için: "Bu söz mü, hareket emri mi, hangisi daha süratli olmuştu, bilmiyorum" demiştir. Bazı şârihler "Bilmiyorum" sözünün İbnu Mes'ud'a ait olduğunu söylemişlerse de yanlış olduğu açıktır.[141]

DÖRDÜNCÜ BÂB

EZAN VE İKÂMET

UMUMÎ AÇIKLAMA

Ezan, kelime olarak duyurma, bildirme mânasına gelen Ezen أَذَنْ kökünden gelir, esas itibariyle dinletmek demektir. Şer'î ıstılah olarak, hususî elfazla namaz vaktini bildirmek, duyurmak mânasına gelir. Kurtubî ve başkaları: "Ezan, kelimelerin azlığına rağmen itikadla ilgili bütün meseleleri içine alır" der ve şu izahı sunar: "... Allah'ın büyüklüğünü ifadeye başlar. Bu ise Allah'ın varlığını ve kemalini tazammun eder. Sonra tevhidi beyan eder, şirki reddeder. Sonra Muhammedî risaleti teyid eder. Sonra, şehadetten sonra hususî ibadete çağırır. Zaten şehadetsiz ibadet bilinemez. Sonra felaha yani kurtuluşa davet eder ki, bu da ebedî bekadır. Şu halde, burada âhiret hayatına işaret vardır. Sonra bazı şeyler, ehemmiyetine binaen takviye için tekrar edilmiştir."
Ezanla namaz vaktinin girdiği îlan edilmiş, mü'minler cemaate davet edilmiş olur. Ezan'ın bir başka mühim yönü şeâir-i İslâm'ın îlanıdır. Bu yönünü düşünmeyen nâdanlar, bir tüfek veya boru sesiyle veya minareye yerleştirilecek mahsus bir çalar saattin sertçe vurmasıyla veya mahalli dile tercümesiyle de bu duyurma işinin yerine getirilebileceğini söylerler. Ama mesele, sadece bir vakit duyurma işi değildir. Belki bu, ezanın îfâ ettiği birçok fonksiyondan sadece biridir ve tâlî kalan bir yönüdür. Ezan'ın fiille değil de sözle yapılmasındaki hikmet, sözdeki kolaylık sebebiyledir bu, her yerde her zaman herkesin imkanı dahilindedir.
Ezan mı daha faziletli, imamet mi daha faziletlidir? İhtilaf konusudur. Buna: "Kişi, içinden bilirse ki imametin hakkını tam olarak verebilecektir, bu durumda imamet efdaldir, değilse ezan!" diye açıklık getirilmiştir. İmamlıkla müezzinliğin bir kimsede birleştirilmesi hususunda da ihtilaf vârid olmuştur. Buna bazıları "mekruh" demiştir. Beyhakî'de, bunun mekruh olduğunu belirten bir de rivayet vardır, ancak hadis zayıftır. Fakat Hz. Ömer'in şu sözü sahih senedle sabittir: "Hilafetle birlikte ezanı da yürütebilseydim ezan da okurdum." İmamlık ve müezzinliğin aynı şahısta birleşmesine umumiyetle müstehab denmiştir.
Ezanı tarif ederken -çoğunlukça benimsenmemiş bile olsa da- İbnu'l-Münîr gibi bazılarının: Ezanın hakikatı müezzinden sâdır olan şeylerin tamamıdır. Söz, davranış ve heyet" dediğini bilmekte fayda var.

Ezanın değiştirilemeyeceği hususunda Bediüzzaman'ın bir açıklaması şöyle:
"Mesâil-i şeriatten bir kısmına Taabbüdî denilir- aklın muhakemesine bağlı değildir, emrolunduğu için yapılır. İlleti emirdir.
Bir kısmına "Mâkûlü'lmâna" tabir edilir, Yani bir hikmet ve bir maslahatı var ki, o hükmün teşriine müreccih olmuş; fakat sebep ve illet değil. Çünkü hakikî illet, emir ve nehy-i ilâhîdir.
Şeâirin taabbüdî kısmı, hikmet ve maslahat onu tağyir edemez, taabbüdîlik ciheti tereccuh ediyor, ona ilişilmez. Yüzbin maslahat gelse, onu tağyir edemez. Öyle de: "Şeâirin faidesi, yalnız mâlûm mesâlihdir" denilmez ve öyle bilmek hatadır. Belki o maslahatlar ise, çok hikmetlerinden bir faidesi olabilir. Mesela biri dese: "Ezanın hikmeti, müslümanları namaza çağırmaktır, şu halde tüfenk atmak kâfîdir." Halbuki o divane bilmez ki, binler maslahat-ı ezâniyye içinde o bir maslahattır. Tüfenk sesi, o maslahatı verse; acaba nev-i beşer namına, yahut o şehir ahalisi namına hilkat-ı kâinâtın netice-i uzması ve nev-i beşerin netice-i hilkatı olan îlân-ı Tevhid ve Rubûbiyet-i İlâhiyyeye karşı izhâr-ı ubûdiyete vasıta olan ezanın yerini nasıl tutacak?..
Elhasıl: Cehennem lüzumsuz değil, çok işler var ki, bütün kuvvetiyle "Yaşasın Cehennem!" der. Cennet dahi ucuz değildir; mühim fiyat ister." ...يَسْتَوِى اَصْحَابُ النَّارِ وَاَصْحَابُ الْجَنَّةِ اَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمُ الْفَائِزُونَ
"Şu ezanlar ki, şehadetleri dinin temeli,
Ebedî yurdumun üstünde benim inlemeli!" [142]

BİRİNCİ FER'

Ezanın Fazileti

-1- عن أبى هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْهُ:]أن رسولَ اللهِ # قالَ: لَوْ يَعْلَمُ النَّاسُ مَا في النِّداءِ وَالصَّفِّ ا٠وَّلِ، ثُمَّ لَمْ يَجِدُوا إ َّ أنْ يَسْتهِمُوا عَلَيْهِ سْتَهَمُوا[. أخرجه الشيخان.»اِسْتِهَامُ« اقتراع .

1. (2432)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İnsanlar, eğer ezan okumak ile namazın

ilk safında yer almada ne (gibi bir hayır ve bereket) olduğunu bilseler, sonra da bunu elde etmek için kur'a çekmekten başka çare kalmasaydı, mutlaka kur'aya başvururlardı."[143]

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), mü'minlere ezan okumak ile, cemaatle kılınan namazların ilk safında yer almanın (yani, namaza erken gelmenin) ne kadar kıymetli, Allah indinde ne derece makbul bir amel olduğunu duyurabilmek için böyle bir üsluba yer vermiştir. Hususan, elde edilecek faziletin beyan edilmemesi onu nazarlarda daha da büyütmeye yöneliktir. Mamafih bazı rivayetlerde "hayır ve bereketten" ziyadesi gelmiştir ki, tercümede parantez arasında gösterdik.
Bu rivayette, mesela ezan okumak için evleviyet hakkı tanıyan güzel ses, gür ses, güzel okuma, vakit ahkamını iyi bilme gibi şartlarda eşitlik halinde kur'aya başvurmayı tavsiye etmiş olmaktadır. Buhârî'nin kaydettiği bir örneğe göre, (Kadisiye fethedildiği gün, müezzin yaralanıp ezan okuyamayınca askerler ezan okuma hususunda ihtilafa düşüp) durumu, komutanları Sa'd İbnu Ebî Vakkas'a götürürler. O da kur'a çekerek meseleyi halleder.
Zayıf da olsa bir başka rivayette Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kur'aya başvurmaktan değil, kılıca sarılmaktan söz etmiş olmalıdır: لَتُجَادِلُوا عَلَيْهِ بِالسَّيْفِ [144]

-2- وعنه رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قال رسولُ اللّه #: إذَا نُودِىَ لِلصَةِ أَدْبَرَ الشّيْطَانُ لَهُ ضُرَاطٌ، حَتَّى يُسْمَعَ التَّأذِينُ فإذَا قُضِىَ التَّأذِينُ أقْبَلَ، حَتَّى إذَا ثُوِّبَ بِالصَةِ أدْبَرَ، حَتّى إذا انْقَضى التَّثْوِيبُ أقْبَلَ حَتَّى يَخْطِرَ بَيْنَ المَرْءِ وَنَفْسِهِ، يَقُولُ لَهُ: اذْكُرْ كَذَا وَاذْكُرْ كَذَا، لِمَا لَمْ يَكُنْ يَذْكُرُ مِنْ قَبْلُ، حَتّى يَظِلّ الرَّجُلُ مَا يدْرِى كَمْ صَلّى[. أخرجه الستة إ الترمذي .

2. (2433)-Yine Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Namaz için ezan okunduğu zaman

şeytan oradan sesli sesli yellenerek uzaklaşır, ezanı duyamayacağı yere kadar kaçar. Ezan bitince geri gelir. İkamete başlanınca yine uzaklaşır, ikamet bitince geri dönüp kişi ile kalbinin arasına girer ve şunu hatırla, bunun düşün diye aklında daha önce hiç olmayan şeylerle vesvese verir. Öyle ki (buna kapılan) kişi kaç rekat kıldığını bilemeyecek hale gelir." [145]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu hadislerinde insî ve cinnî şeytanların ezandan duyduğu rahatsızlığı beliğ bir üslupla dile getirmektedir. Şârihler, hadiste öncelikle cinnî şeytan zikredilmiş olsa da insî şeytanların da dahil olduğunu belirtirler. "Çünkü derler, insî ve cinnî her mütemerride şeytan denir. Burada şeytandan murad iblis ise de şeytan cinsinin kastedilmiş olması da muhtemeldir." Tîbî der ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ezan dinlemek için şeytanın kendisini meşgul etmesini, kulağı dolduran ve bir başka şeyi dinlemeye mâni olan bir sese teşbih etti, bunun kötülüğünü belirtmek için de "sesli sesli yellenme" olarak tesmiye buyurdu." Tîbî'nin bu açıklaması ve ifade-i nebeviyi teşbihe hamli gayet tatminkâr olmakla beraber Kadı İyâz'ın, hadisi zahirine hamletmeye imkan bulduğunu da belirtmek isteriz. "Çünkü der, şeytan gıda ile beslenen bir cisimdir, ondan yel çıkması sahihtir."
Bazı âlimler bu işi şeytanın ezanı dinlemeye mani bir meşguliyet bulmak veya bazı sefih takımının yaptığı gibi istihfaf maksadıyla kasden yapmış olabileceği gibi, ezanı işittiği zaman, hissettiği korkunun şiddetinden, kasıdsız olarak, kendiliğinden hasıl olabileceğini de söylemiştir.

2- Rivayetin bazı vechinde şeytanın kaçtığı mesafe hakkında bir bilgi verilir: Müslim'dekine göre Ravha nam mevkiye kadar kaçmaktadır. İshak İbnu Râhûye'nin Müsned'inde bir dercede, buranın Medîne'ye otuz mil mesafede olduğu belirtilmiştir.

3- Şeytanın namazda verdiği vesvese hususunda çeşitli tasrihat farklı rivayetlerde gelmiştir: "Şunu şunu hatırla! der", "onu hayal ve kuruntulara daldırır", "hatırına gelmeyecek ihtiyaçlarını da hatıra getirir", "önceden hatırına gelmeyen şeyleri hatırlatır."
Bu son cümleden İmâm-ı Âzam'ın bir istinbatı meşhurdur: Anlatıldığına göre, bir adam gelerek, gömdüğü bir hazinenin yerini hatırlayamadığını söyleyerek yardım talebeder. İmam, namaz kılmasını ve namazda dünyevî hiçbir şey

düşünmemeye gayret etmesini sıkı sıkı tembihler. Adam gider, tavsiyeyi yapar ve anında malının yerini hatırlar.

4- Bazı âlimler, bu hadisten hareketle, ezandan sonra, namaz kılmadan mescidden ayrılmayı mekruh addederler. Bunun, şeytanın fiiline benzeyeceğini söylerler.

5- Hadis ezanın faziletini beyan etmektedir. Ezan sesini duyan şeytanın onu işitmemek için otuz mil uzağa kaçması, onun faziletini anlamada yeterli bir delildir. Kaldı ki, başka rivayetlerde ezanı okuyan kimseler hakkında da fazilet beyan edilmiştir. Bu hadislerden bir kısmı müteakiben kaydedilecek[146]

-3ـ وفي أخرى لمسلم:]إنّ الشّيْطَانَ إذَا سَمِعَ النِّدَاءَ بِالصَّةِ أحَالَ، وَلَهُ ضُرَاطٌ حَتّى َ يُسْمَعَ صَوْتُهُ. فإذَا سَكَتَ رَجَعَ فَوَسْوَسَ. فإذَا سَمِعَ اْ ّقَامَةَ ذَهَبَ حَتّى َ يُسْمَعَ صَوْتُهُ. فإذَا سَكَتَ رَجَعَ فَوَسْوَسَ[. هذا لفظه، وللبخارى نحوه.والمراد »بِالتّثْوِيبِ« هاهنا: إقامة الصة.ومعنى »أحالَ« تَحوّل عن موضعه .

3. (2434)- Müslim'in diğer bir rivayetinde şöyle denmiştir: "Şeytan namaz için okunan ezanı işitti mi kaçar. Müezzinin sesini işitmemek için sesli sesli yellenir. (Ezan bitip müezzin) susunca geri döner ve vesvese verir. İkameti işittiği zaman, müezzini duymamak için gider, susunca geri döner ve vesvese verir."[147]

-4ـ وعن جابر رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]سَمِعْتُ رسولَ اللّهِ # يَقُولُ إنَّ الشّيْطَانَ إذَا سَمِعَ النِّدَاءَ بِالصَّةِ ذَهَبَ حتّى يَكُونَ مَكانَ الرَّوحاءِ[.قال الراوى: والروحاء من المدينة على ستة وثثين مي. أخرجه مسلم .

4. (2435)- Hz. Câbir (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu

vesselâm)'ın şöyle söylediğini işittim: "Şeytan namaz için okunan ezanı işitince Ravhâ nâm yere kadar gider."[148]

AÇIKLAMA:

Ravhâ daha önce kaydettiğimiz üzere İshak İbnu Râhûye'nin bir dercinde Medîne'ye otuz mil mesafede bir yer olarak tarif edilmiştir. Bazı rivayetlerde ise otuz altı mil olarak tarif edilmiştir. Hülasa Medîne'den oldukça uzak mesafede bulunan bir yerin adıdır.[149]

-5- وعن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]كُنّا مَعَ رسولِ اللّهِ # فقَامَ بِلٌ يُنَادِى. فَلَمَّا سَكَتَ قالَ رسولُ اللّهِ #: مَنْ قالَ مِثْلَ هذَا يَقِيناً دَخَلَ الجَنَّةَ[. أخرجه النسائى .

5. (2436)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile beraberdik. Bilâl (radıyallâhu anh) kalkıp ezan okudu. (Ezanı bitirip) susunca, Aleyhissalâtu Vesselâm: "Kim bunun mislini kesin bir inançla söylerse cennete girer" buyurdu."[150]

AÇIKLAMA:

Ezan'ın muhtevası, bahsin başındaki UMUMÎ AÇIKLAMA kısmında belirttiğimiz üzere İslâm îtikadının yani Âmentü'nün temel prensiplerini ihtiva etmektedir. Bunlara yakînî şekilde yani kesin bir inanç, İslâm şeriatına îman demektir. Amel olmasa bile Lâilâhe illallah Muhammedü'r-Resûlullah diyen kimsenin dahi cennete gideceği müjdelendiğine göre, ezanı tekrar eden kimse başkaca günahları için ceza çekse bile, cehennemde ebedî kalmayıp, cennete gidecektir. Resûlullah, şeriatının bu umumî prensibini bir kere de ezan vesilesiyle beyan buyurmuş olmaktadır.[151]

-6- وعن ابن عمرو بن العاص رَضِيَ اللّهُ عَنْهما]أنَّه سَمِعَ

رسولَ اللهِ # يَقَولَ: إذَا سَمِعْتُمُ النِّدَاءَ فَقُولَوا مِثْلَ مَا يَقُولَ. ثَمَّ صَلُّوا عَلىّ فإنَّهُ مَنْ صَلّى

عَلَىّ صةً صَلّى اللّهُ عَلَيْهِ بِهَا عَشْراً، ثُمَّ سَلُوا اللّهَ لِىَ الْوَسِيلَةَ فَإِنَّهَا مَنْزِلَةٌ في الجَنِّةَ يَنْبَغِي أنْ تَكُونَ إ لِعَبْدٍ مِنْ عِبَادِ اللّهِ، وَأرْجُوا أنْ أَكُونَ أنَا هُوَ؟ فَمَنْ سَألَ اللهَ لِىَ الْوَسِيلَةَ حَلّتْ لَهُ الشَّفاعَةُ[. أخرجه الخمسة إ البخارى .

6. (2437)- Abdullah İbnu Amr İbni'l-Âs (radıyallâhu anh)'ın anlattığına göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle söylediğini işitmiştir:
"Ezanı işittiğiniz zaman müezzinin söylediğini aynen (kelime kelime) tekrar edin. Sonra bana salât u selâm okuyun. Zîra kim bana salât u selâm okursa Allah da ona on misliyle rahmet eder. Sonra benim için el-Vesîle'yi taleb edin. Zîra o, cennete bir makamdır ki, mutlaka Allah'ın kullarından birinin olacaktır. Ona sahip olacak kimsenin ben olmamı ümid ediyorum. Kim benim için Allah'tan el-Vesîle'yi taleb ederse, şefaat kendisine vâcib olur."[152]
Hadisin ilk cümlesi Buhârî'de de rivayet edilmiştir.[153]

-7- وعن جابر رَضِيَ اللّهُ عَنْه]أنّ رسولَ اللّهِ # قالَ: مَنْ قالَ حِينَ يَسْمَعُ النِّدَاءُ: اللَّهُمَّ رَبّ هذِهِ الدّعْوَةِ التّامّةِ وَالصَّةِ الْقَائِمَةِ آتِ مُحَمَّدا الْوَسِيلَةَ وَالْفَضِيلَةَ وَابْعَثْهُ مَقَاماً مَحْمُوداً الّذِي وَعَدْتَهُ[.وفي رواية: »كَمَا وَعَدْتَهُ إ حَلّتْ لَهُ شَفَاعَتِى يَوْمَ الْقِيَامَةِ«. أخرجه الخمسة إ مسلماً .

7. (2438)- Hz. Câbir (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ezanı işittiği zaman kim: "Allâhümme Rabbe hâzihi'dda'veti'ttâmme ve'ssalâti'lkâime âti Muhammedeni'l-Vesîlete ve'lfadîlete

veb'ashu makâmen mahmûdeni'llezî va'adtehu. (Ey bu eksiksiz davetin ve kılınan namazın sahibi! Muhammed'e Vesîle'yi ve fazîleti ver. O'nu, va'adettiğin -bir rivayette va'adettiğin üzere- makam-ı Mahmûd üzere ba's et (dirilt)" derse, ona Kıyâmet günü mutlaka şefaatim helal olur."[154]

AÇIKLAMA:

1- Son iki hadis, ezan dinleme adabını öğretmekte ve ezanı dinleyince okunması gereken duâyı haber vermektedir. Ayrıca, duâda vesile ve mâkam-ı Mahmûd'un zikri geçmektedir.
Şimdi bunları kısa kısa açıklayalım:

A) EZAN DİNLEME ÂDÂBI:

Bu birbirini takiben yapılması gereken birkaç davranış gerektirmektedir:
* Müezzinin sözlerini tekrar etmek.
* Resûlullah'a salât u selâm okumak.
* Vesîle duâsını okumak.
Bunları kısaca açıklayalım:

EZANI TEKRAR:

Hadiste, "işitme" şartıyla ezanın tekrarı emredilmektedir. Şu halde müezzin görülse ve fakat uzaklık veya sağırlık gibi bir sebeple ezan duyulmasa, tekrar gerekmez.
Ezanın tekrarı demek, başka meşguliyetleri terketmek demektir. Hanefî âlimleri bu hadisten hareketle Kur'ân okumak, zikretmek, duâ etmek, konuşmak, selam almak gibi her çeşit meşguliyetin terkini ve okunan ezanın tekrarını "vacib" addetmişlerdir. Zâhirîler ve İbnu Vehb de bu hükme varırlar. Müteakip rivayet tekrarın keyfiyyetini daha sarîh olarak açıklayacaktır. Burada şimdiden dikkat çekmemiz gereken husus şudur: Müezzin حَىَّ عَلى الصَّةِ حَيَّ على الفَحِ "(Haydi namaza, haydi kurtuluşa)" dediği zaman bu ibâre aynen tekrar edilmeyip buna bedel حَوْلَ وَ قُوَّةَ اِ بِاللّٰهِ الْعَلِىِّ الْعَظِيم "Lâ havle velâ kuvvete illâ billâh. (Günaha karşı korunmak ve ibadet yapmak için gerekli

kuvvet ancak Allah'tandır)" denilecektir. Hanefîlerden bazılarına göre müezzin: حَيَّ عَلَى الفَلَاح "Hayye alâ'l-Felâh" deyince, işiten: مَا شَاءَ اللّٰهُ كَانَ وَمَا لَمْ يَشَأْ لَمْ يَكُنْ "Allah'ın dilediği olur dilemediği olmaz" demelidir. الصَّلَاةُ خَيْرٌ مِنَ النَّوْمِ "es-Salâtu hayrun minennevm" yerine de sadakte ve bererte demelidir. "Bunların da aynen tekrarı müezzini alay yerine geçer" denmiştir.

Ezanı tekrar etmemeyi meşru kılan bazı sebepler vardır: Namazda veya helada olmak, cinsî münasebette bulunmak gibi. Bu durumlarda tekrar gerekmez. Bunun dışında genç-ihtiyar, kadın-erkek, temizcünüp, nifaslı herkese tekrar vâcibtir.

Hulvânî: "Namaz farz olmayana tekrar vacib olmaz" demiştir. Bazı âlimler, "Ezanı namazda işiten kimse, namazdan çıkınca tekrar etmelidir" demiştir. Şunu da kaydedelim ki hadisten: "Namazda olan kimse işittiği ezanı tekrar edecek olsa namazı bozulmaz, yeter ki hayye ala'ssalât, hayye ala'lfelâh demesin, bunlar kişiyi namaza çağrıdır, namazı bozar, bunlara bedel lâ havle velâ kuvvete illâ billâh diyecek olursa namazı bozulmaz çünkü bunlar zikirdir" hükmü de çıkarılmıştır. "Çünkü emir âmmdır, musallîyi hariç tutacak bir karîne yoktur, bu çeşit emirler vücûb ifade eder" denmiştir. İmam Şâfiî bu görüştedir.

Şâfiî, Mâlikî, Hanbelî mezheplerine göre -ki cumhur-u fukahanın hükmü de böyledir- hadisteki emir vücûb değil, istihbab ifade eder. Hanefîlerden Tahâvî de bu kanaattedir.

Âlimler müezzini "aynen tekrar" meselesini kayıtlarlar. Sözgelimi o "duyurmak" maksadıyla yüksek sesle okuduğu halde işiten, "zikir" maksadıyla gizlice tekrar eder. Ancak telaffuz etmeksizin zihninden mânayı geçirmesi, emrin yerine getirilmesinde yeterli olmayacaktır.

Birkaç ayrı ezan okunması halinde ilk okunanın tekrarı yeterli midir konusu da medâr-ı bahis olmuştur. Nevevî: "Mezhebimizde bu meseleyle ilgili rivayete rastlamadım" demiştir. Ancak bazı âlimler: "Sebep taaddüd ettiği için her birine icabet etmesi gerekir" hükmüne varmıştır.

Ezanı tekrar meselesini bitirirken şunu da belirtelim: Ezanı tekrar işine müstehap diyen cumhur, Müslim'deki bir başka rivayeti esas almıştır. Bu rivayete göre Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir müezzinin ezan okuduğunu işitir. Müezzin Allahu ekber deyince عَلَى الفِطْرَةِ (fıtrat üzere oldu) der. Eşhedü en lâ ilâhe illallah deyince خَرَجَ مِنَ النَّارِ (ateşten kurtuldu) der.

Bazı âlimler: "Resûlullah, ezan sırasında, müezzinin söylediklerinden bir başka şey söylediğine göre, ezanı tekrar müstehabtır, vacib değildir" diye netice çıkarırlar. Bu istidlale şöyle cevap verilmiştir: "Hadiste, Resûlullah'ın tekrar etmediği tasrih edilmemiştir, müezzinin söylediklerini aynen tekrar etmiş olması da caizdir, ancak râvi, adet olanla yetinip onu rivayet etmemiştir, sadece adet olana ziyade edilen sözü rivayet etmiştir." Keza şu mülahaza da ilave edilmiştir: "Belki de bu hadis, Resûlullah'ın tekrar emrinden önce cereyan eden durumu anlatmaktadır." Yani bidayette tekrar emredilmemiştir, ancak Efendimiz sonradan ezanın tekrarını emretmiştir, esas olan da nâsih olan son emirdir.[155]

RESÛLULLAH'A SALÂT (U SELAM)

Ezan okununca, yapılması emredilen ikinci husus, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a salât okunmasıdır.[156] Salât duâdır, Cenab-ı Hakk' tan rahmetini talebtir. Resûlullah'a okunacak salâtın belli bir formülü vardır denebilir. "Allâhümme salli alâ Muhammedin ve alâ âli Muhammed. (Rabbim Muhammed'e ve O'nun âli'ne rahmetini bol kıl)" şeklinde yapılacak salât rivayetlerde gelen en kısa salâtlardandır. En mükemmeli, namazda son tahiyyatta okunan sallibârik duâsıdır. Cenâb-ı Hakk'ın salât etmesi, rahmet kılması, mağfirette, afda bulunması demektir. Her hayrın on misliyle kabul edilmesi ilâhi kanun olması sebebiyle (En'âm 160) Resûlullah için yapılan bir salât duâsına mukabil Cenâb-ı Hakk on rahmet verecektir.[157]

DA'VETU'T TÂMME:

Ezandan sonra okunacak duâda birkaç tabir geçmektedir: "Ed-Da'vetu't-Tâmme", "el-Vesîle", "el-Fazîle", "Makâm-ı Mahmûd." Önce ed-Da'vetu't-Tâmme'yi açıklayalım. Zîra duâ "Ey bu da'vetu'ttâmme'nin ve kılınan namazın sahibi Allah'ım..." diye başlamaktadır. Beyhakî'nin bir rivayetinde اَللّٰهُمَّ اِنِّى اَسْأَلُكَ بِحَقِّ هذِهِ الدَّعْوةِ التَّامَّةِ şeklinde gelmiştir. Yani: "Allah'ım, senden şu da'vet-i tâmme hakkı için istiyorum..."
Bundan murad hususunda âlimler şu açıklamayı yapmışlardır:
Bu tevhid da'veti'dir, şu âyette olduğu gibi: لَهُ دَعْوَةُ الْحَقِّ "Hak olan

da'vet ancak O'nadır" (Ra'd 14). Denmiştir ki: "Tevhid da'veti tamdır. Çünkü şirk noksanlıktır. Tam demek, içerisine tegayyür ve tebeddül girmez. Haşir gününe kadar bâki kalır" demektir. Tevhid, "tam" sıfatına layık olan yegane da'vettir, onun dışında kalan her şey fesada maruz olabilir. İbnu't-Tîn: "Ezan tam sıfatıyla tavsif edilmiştir, çünkü içerisinde sözlerin etemmi (en eksiksiz olanı) mevcuttur. Bu da "Lâilâheillallah" dır" der. Tîbî de ezanın başından Muhammedu'r-Resûlullah cümlesine kadar olan kısmın da'vet-i tâmme'yi teşkil ettiğini, hay'ale'nin[158] يُقِيمُونَ الصَّلَاةِ âyetinde kastedilen -ve başlanan namaz diye tercüme ettiğimiz -essalâtu'lkâime'yi teşkil ettiğini söylemiştir. Şu ihtimal de ileri sürülmüştür: Muhtemeldir ki, buradaki es-Salât'tan murad ed-Duâ'dır, kâime' den murad da eddâime'dir. Kim bir şeyi devam üzere yaparsa o şeye kaim oldu denir, bu hale göre, essalâtu'lkâime, edda'vetu't-Tâmme'yi beyan etmiş olmaktadır. Mamafih duâda kastedilen essalat'ın o anda kılınması için çağrısı yapılan namaz olması da muhtemeldir. İbnu Hacer bu ihtimalin azher (daha kuvvetli) olduğunu belirtir.

el-VESÎLE

el-VESÎLE'ye gelince, bu lügat olarak bir büyüğe yaklaşmayı sağlayan vasıta, aracı mânasına gelir. Hadiste bununla cennetteki yüce bir makam kastedilmiş olmaktadır. Nitekim, sadedinde olduğumuz rivayet, Vesîle'yi dile getiren rivayetlerden Resûlullah'ın onunla ilgili olarak yaptığı tarifi ihtiva eden vechidir: "Zîra o (elvesîle), cennette bir makamdır..." buyurmakta, bu makamı Allah'ın bir kişiye vereceğini belirtmekte ve tevâzu olarak bu kimsenin kendisi olması hususundaki temennisini ifade buyurmaktadır. Öyle ise, daha net ifade ile el-Vesîle, cennetteki en yüce makamdır, bu makam tek bir insana verilecektir, o da Allah indinde insanların en yüce olduğunu Mi'rac ve Kur'an gibi mucizelere mazhariyetle isbat eden Eşref-i Mahlukât ve Fahr-i Kâinat Efendimiz (aleyhissalâtu vesselâm)'dir.
Bu yüce makama vâsıl olan, Allah'a yakındır; böylece Efendimiz, günahların affı dahil her çeşit ebedî lütuflara mazhariyet için şart olan ilâhî yakınlığı elde etmeye vesîle olmuş olur. Şu halde baştaki mâna böylece tahakkuk etmiş olmaktadır.

el-FAZÎLET:

Resûlullah için Vesîleden sonra taleb edilen ikinci şey, el-Fazîlet'dir. Bunun da Vesîle gibi diğer mahlukâta nasib olmayacak bulunan ziyade bir mertebe olduğu veya Vesîle'yi tefsir mahiyetinde geldiği söylenmiştir.

MAKÂM-I MAHMÛD:

Bu da cennette bir makamdır. Öyle bir makam ki, o makamda bulunan kimse övgüye mazhardır. Övgü, belli bir kıymet ve kemal ve fazilet; bir kelime ile, kerâmetler sebebiyle olur. Burada mutlaktır, yani pek çok üstünlüklerle övgüye mazhar olunan bir makamdır. Duâ, çeşitli te'villere göre: "O'nu Kıyâmet günü dirilt ve Makâm-ı Mahmûd'a çıkar" veya "...makâm-ı Mahmûd'u O'na ver" veya "...O'nu makâm-ı Mahmûd üzere dirilt" mânalarında anlaşılabilir.
Nevevî, bu makam mübhem olmadığı halde, hadiste nekre gelmiş olmasını, sanki âyetten hikaye tarzında zikredilmiş olmasıyla açıklar. Zîra Makâm-ı Mahmûd âyet-i kerîme'de zikredilmektedir: عَسَى اَنْ يَبْعَثَكَ رَبُّكَ مَقَاماً مَحْمُوداً "Ümid edebilirsin, Rabbin seni bir Makâm-ı Mahmûd'a gönderecektir" (İsrâ 79.).Mamafih, bazı rivayetlerde, اَلْمَقَامُ الْمَحْمُودُ diye ma'rife olarak da gelmiştir.
Makâm-ı Mahmûd üzerine İbnu Hacer şu açıklamayı sunar: "İbnu'l-Cevzi ve ulemânın ekserisi Makâm-ı Mahmûd ile "şefaat" kastedilmiştir" derler. Bazıları: "Resûlullah'ın Arş üzerine oturtulmasıdır", bazıları: "Kürsî üzerine oturtulmasıdır" demiştir. Her iki görüşün de taraftarları var. Sahih olmaları halinde, biri diğerine mâni değildir. Zîra, Resûlullah'ın Arş (veya Kürsî) üzerine oturtulması, şefaat etme hususunda izin alameti olması muhtemeldir. Makâm-ı Mahmûd ile -meşhur olduğu üzere- şefaat, oturtma ile de vesîle veya fazîlet ile ifade edilmiş olan menzile (makam) kastedilmiş olma ihtimali de vardır. Nitekim İbnu Hibbân'ın Sahih'inde Ka'b İbnu Mâlik hadisi olarak geldiği üzere Resûlullah şöyle demiştir: "Allah insanları Kıyâmet günü diriltir. Rabbim, (önce) bana yeşil bir elbise giydirir. Ben Rabbimin söylememi dilediği şeyi söylerim. İşte bu Makâm-ı Mahmûd'dur." Anlaşılan o ki, buradaki mezkûr söz, şefaatten önce Resûlullah'ın Rabb'ine takdim ettiği senâdır. Yine anlaşılan o ki, Makâm-ı Mahmud bu halde iken, Resûlullah için hâsıl olan şeylerin mecmuudur. Bunu, hadisin sonundaki, حَلَّتْ لَهُ شَفَاعَتِى "Ona şefaatim vacib olur" cümlesi ihsâs eder. Çünkü, onun için taleb edilen şey şefaattir.
Hadiste gelen "şefaatim vacib olur" ifadesi üzerine şöyle bir itirazda

bulunulmuştur: "Şefaat günahkârlar hakkında sâbit olduğu halde Vesîle duâsını okuyanları mazhar olacağı sevap şefaatle ifade edilmiştir. Günahı olmayanların şefaate ihtiyacı var mıdır? Bu itiraza şu cevap verilmiştir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın başka şefaatleri de var. Sorusuale maruz kalıp hesap vermeden cennete girme, cennetteki derecelerin yüceltilmesi gibi. Bu duâyı yapan herkes, kendine münasip olana mazhar olur."[159]

-8- وعن عمر رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قال رسولُ اللّهِ #: إذَا قالَ المُؤَذِّنُ: اللّهُ أكْبَرُ اللّهُ أكْبَرُ فقَالَ أحَدُكُمْ: اللّهُ أكْبَرُ اللّهُ أكْبَرُ. ثُمَّ قَالَ: أشْهَدُ أنْ َ إلَهَ إَّ اللّهُ. قَالَ: أشْهَدُ أنْ َ إلهَ إَّ اللّهُ، ثُمَّ قالَ: أشْهَدُ اَنَّ مُحَمَّدا رَسولُ اللّهِ. قالَ: أشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدا رسولُ اللّهِ، ثُمَّ قالَ: حَيّ عَلى الصَّةِ. قالَ: َ حَوْلَ وَ َ قُوَّة إَّ بِاللّهِ، ثُمَّ قَالَ: حَيّ عَلى الفَحِ. قالَ: َ حَوْلَ وَ َ قُوَّةَ إَّ بِاللّهِ. ثُمَّ قالَ: اللّهُ أكْبَرُ اللّهُ أكْبَرُ قالَ: اللّهُ أكْبَرُ اللّهُ أكْبَرُ، ثُمَّ قالَ: َ إلهَ إَّ اللّهُ. قالَ: َ إلهَ إَّ اللّهُ مِنْ قَلْبِهِ دَخَلَ الجَنَّةَ[. أخرجه مسلم وأبو داود .

8. (2439)- Hz. Ömer (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Müezzin, "Allahu ekber Allahu ekber" deyince sizden kim samimiyetle, "Allahu ekber Allahu ekber" derse; sonra müezzin: "Eşhedu en lâ ilâhe illallah" deyince, "Eşhedu en lâ ilâhe illallah" derse; sonra müezzin: "Eşhedü enne Muhammeden Resûlullah" deyince, "Eşhedü enne Muhammeden Resûlullah" derse; sonra müezzin: "Hayye ala'ssalât" deyince "Lâ havle velâ kuvvete illâ billah" derse; sonra müezzin: "hayye ala'lfelâh" deyince, "Lâ havle velâ kuvvete illâ billâh" derse; sonra müezzin: "Allahu ekber Allahu ekber" deyince, "Allahu ekber Allahu ekber" derse; sonra müezzin: "Lâilâhe illallah" deyince "Lâilâhe illallah" derse cennete girer."[160]

AÇIKLAMA:

Önceki hadiste (2438) emredilmiş olan müezzinle birlikte ezanın tekrar edilmesi emrinin nasıl yapılacağı bu hadiste gösterilmektedir.[161]

-9- وعن سعد بن أبى وقاص رَضِيَ اللّهُ عَنْه]أنّ رسولَ اللّهِ # قالَ: مَنْ قالَ حِينَ يَسْمَعُ المُؤَذِّنَ: وَأنَا أشْهَدُ أنْ َ إلَهَ إَّ اللّهُ وَحْدَهُ َ شَرِيكَ
لَهُ وَأنَّ مُحَمَّدا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ، رَضيْتُ بِاللّهِ رَبَّا وَبِمُحَمَّد رَسُوًَ[.وفي رواية: »نَبِيّا، وَبِا“سْمِ دِيناً غُفِرَ لَهُ ذَنْبُهُ«. أخرجه الخمسة إ البخارى .

9. (2440)- Sa'd İbnu Ebî Vakkâs (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Müezzini işittiği zaman, kim: "Ben şehadet ederim ki, bir olan Allah'tan başka ilah yoktur, O'na şerik de yoktur, Muhammed O'nun kulu ve Resûlüdür. Rabb olarak Allah'tan Resûl olarak Muhammed'den -bir rivayette "...nebî = peygamber olarak Muhammed'den din olan İslam'dan- razıyım" derse günahı affedilir."[162]

-10- وعن أبى أُمامة أسعد بن سهل قال:]سَمِعْتُ مُعَاوِيَةَ بنَ أبِى سُفْيَانَ وَهُوَ جَالِسٌ عَلى المِنْبَرِ حينَ أذَّن المُؤَذِّنُ فقَالَ: اللّهُ أكْبَرُ اللّهُ أكْبَرُ. فَقَالَ مُعَاوِيَةُ: اللّهُ أكْبَرُ اللّهُ أكْبَرُ، قالَ: أشْهَدُ أنْ َ إلهَ إَّ اللّهُ. قالَ مُعَاوِيَةُ: وَأنَا. قالَ: أشْهَدُ أنْ َ إلهَ إّ اللّهُ. قالَ مُعَاوِيَةُ: وَأنَا. قالَ: أشْهَدُ أنَّ مُحَمَّدا رسولُ اللّهِ. قالَ مُعَاوِيَةُ: وَأنَا. قالَ: أشْهَدُ أنّ مُحَمَّدا رسُولُ اللّهِ. قالَ مُعَاوِيَةُ: وَأنَا، فَلَمّا انْقَضَى التأذِينُ. قالَ: يَا أيُّهَا النَّاسُ سَمِعْتُ رسُولَ اللّهِ # عَلى المِنْبَرِ حِينَ أذَّن المُؤذِّنُ يَقُولُ مِثْلَ مَا سَمِعْتُمْ مِنْ مَقَالَتِى[. أخرجه البخارى .

10. (2441)- Ebû Ümâme Es'ad İbnu Sehl (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Mu'âviye İbnu Ebî Süfyan (radıyallâhu anh)'ı minberde oturmuş (hutbe vermek üzere bekliyorken) dinliyordum. (Ezan başladı.) Müezzin: "Allahu ekber Allahu ekber" deyince, Mu'âviye de: "Allahu ekber Allahu ekber" dedi; Müezzin: "Eşhedu en lâ ilâhe illâllah!" dedi. Mu'âviye: "Ben de!" dedi; Müezzin: "Eşhedu en lâ ilâhe illallah!" dedi. Mu'âviye: "Ben de!" dedi. Müezzin: "Eşhedü enne Muhammeden Resûlullah!" dedi. Mu'âviye: "Ben de!" dedi. Müezzin: "Eşhedü enne Muhammeden Resûlullah!" dedi. Mu'âviye: "Ben de!" dedi. Ezan okuma işi bitince dedi ki: "Ey insanlar! Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı minberde iken işittim, O da, müezzin ezan okurken tıpkı sizin benden işittiğinizi söylüyordu (bizzat işittim)."[163]

AÇIKLAMA:

Bu hadisten âlimler şu hususları istinbat etmişlerdir:

1- Bu hadis minberde olan imamdan ilim alınabileceğini ifade eder.

2- Hatib müezzine icabet edip, ezanı tekrar eder.

3- Müezzine icabet için sözünü aynen tekrar etmek gerekmez. Hz. Mu'âviye'nin yaptığı gibi müezzini te'yid eden "Ben de" veya benzer bir şey söylemek yeterlidir.

4- Hutbeye başlamadan önce başka söz söylemek mübahtır.

5- Hutbeden önce oturulabilir.[164]

-11- وعن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنْها:]أنّ النّبىَّ # كانَ إذَا سَمِعَ المُؤَذِّنُ يَتَشَهَّدُ قالَ: وَأنَا وَأنَا[. أخرجه أبو داود .

11. (2442)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), müezzinin ezan okurken şehadet getirdiğini işitince:

"Ben de! Ben de!" derdi." [Ebû Dâvud, Salât 36, (527).][165]

AÇIKLAMA:

Bu rivayette, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ezan sırasında müezzine icabet edip, ezan elfazını tekrar ettiğini göstermektedir. Resûlullah'ın teşehhüdünün اَشْهَدُ اَنّـى رَسُولُ اللّهِ "Şehadet ederim ki, ben Allah'ın Resûlüyüm" şeklinde mi, yoksa bizimki gibi, اَشْهَدُ اَنَّ مُحَمَّدا رَسُولُ اللّهِ "Şehadet ederim ki, Muhammed Allah'ın Resûlüdür" şeklinde mi olduğu ihtilaf mevzuu olmuştur. Ancak, "sahih olanı onun şehadetinin de bizimki gibi olduğudur" denmiştir.[166]

-12- وعن أبى سعيد الخدرى رَضِيَ اللّهُ عَنْه]أنّ النّبىَّ # قالَ: إذَا سَمِعْتُمُ النِّدَاءَ فَقُولُوا مِثْلَ مَا يَقُولُ المُؤَذِّنُ[. أخرجه الستة .

12. (2443)- Ebû Saîdi'l-Hudrî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ezanı işittiğiniz zaman, müezzinin söylediğinin mislini tekrar edin!"[167]

-13- وعن ابن عباس رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]قال رَسُولُ اللّهِ #: مَنْ أذَّن سَبْعَ سِنِينَ مُحْتَسِباً كَتَبَ اللّهُ لَهُ بَرَاءَةً مِنَ النَّارِ[. أخرجه الترمذي.»المُحْتَسِبُ« طالب ا٭جر والثواب على فعله من اللّه تعالى .

13. (2444)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim, yedi yıl sevabına inanarak ezan okursa, Allah bunu, onun ateşten kurtulmasına bir senet yapar."[168]

AÇIKLAMA:

Burada ezandan maksad, namaz için okunan ezandır. Muhtesiben demek, Resûlullah'ın müezzin için vaadetmiş olduğu sevaba inanıp, bunu Allah'tan bekleyerek demektir. Münâvî, bu kelimeden hareketle, hizmeti mukabil ücret almamayı, müezzinliği sırf sevabı için yapmayı anlar.
Yine Münâvî, bu hizmetin ateşten kurtuluş beratı olacağı hususunu şöyle açıklar: "Çünkü, iki şehadete ve Allah'a duaya bu kadar uzun müddet, dünyevî bir sebep olmadan devam etmek, kişinin nefsini, tevhidle yoğurulmuş hale getirir. Bu ise, Allah tarafından verilmiş bir hediyyedir. Rabb Teâlâ verdiği hediyyesini geri almaz."[169]

-14- وعن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه]أنّ رسُولَ اللّهِ # قالَ: المُؤَذِّنُ يُغْفَرُ لَهُ مَدَى صَوْتِهِ، وَيَشْهَدُ لَهُ كُلُّ رَطْبٍ وَيَابِسٍ. وَشَاهِدُ الصَّةِ يُكْتَبُ لَهُ خَمْسٌ وَعِشْرُونَ صَةً، وَيُكَفِّرُ عَنْهُ مَا بَيْنَهُمَا[. أخرجه أبو داود والنسائى.وفي رواية: »بَعْدَ قَوْلِهِ كُلُّ رَطْبٍ وَيَابِسٍ؟ وَلَهُ مِثْلُ أجْرِ مَنْ صَلّى مَعَهُ«.»المَدَى« ا٠مَدُ وَالغايةُ، والمعنى أنه يَسْتَوفى وَيستكمل مَغْفرة اللّه إذا اسْتَوفَى وُسْعَهُ في رَفْع صوته فيبلغ الغاية من المغفرة إذا بلغ الغاية من الصوت، وقيل غير ذلك .

14. (2445)- Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Müezzin, sesinin gittiği yer boyunca mağfiret olunur. Yaş ve kuru herşey onun lehinde şehadet eder, namaza katılan kimseye yirmibeş kat namaz yazılır ve iki namaz arasındaki (günahları) affedilir."[170]

AÇIKLAMA:

1- Müezzinin, sesinin gittiği yere kadar mağfiret olunması, muğlak bir tabirdir. Bu sebeple birbirinden farklı yorumlara ve anlaşmalara imkan verilmiştir:

* مَدى الشّىْء bir şeyin nihâî hedefi, ulaşacağı son nokta olduğuna göre, hadisin mânası, Allah'ın mağfiretinin çokluğunu ifade eder. Sesinin ulaştığı bir hedef varsa, mağfiret de o hedefe ulaşacak kadar çoktur, öyleyse hadis, Allah'ın mağfiretinin genişliğini mübâlağalı bir üslubla ifade etmektedir.

* Burada bir teşbih yapılmıştır, şöyle ki: Kişinin bulunduğu yerle sesin ulaştığı en uzak nokta arasını dolduracak kadar çok günah işlemiş bile olsa, bu günah affedilir.

* Müezzin sayesinde, -onun sesini işitip de o sesin sebep olduğu namaza iştirak eden- herkes mağfiret olunur. Böylece bunlar, onun sayesinde mağfiret görmüş gibi olur. Müteakip hadisin de te'yid edeceği üzere, bu açıklamadan şu sonuç da çıkarılır: "Sebep olan, yapan gibidir" kaidesince, onların sevabının bir misli, ayrıca müezzine gelir. سُبْحَانَ مَنْ وَسِعَتْ رَحْمَتُهُ

* Müezzinin, sesinin gittiği bölge içerisinde işlediği günahları affedilir.

* Onun şefaati ile, sesinin gittiği yere kadar olan saha içerisinde sakin olanların günahları affedilir.

* Mağfiretin "mağfiret taleb etme" mânası da vardır. Öyleyse, hadis "Sesini işiten herşey müezzin için mağfiret taleb eder."

2- Yaş, kuru tabiri ile "canlı cansız (herşey)" denmek istenmiştir. "Yaş"la hayvanlar, bitkiler; "kuru" ile de cansızlar kastedilmiştir.

3- Hadiste müezzinleri seslerini imkan nisbetinde yükseltmeye teşvik vardır. Esasen Buhârî'nin bir rivayetinde: "...Ezan okurken sesini yükselt, zîra müezzinin sesini işiten insan, cin ve sâir her şey Kıyâmet günü onun lehinde şehadet edecektir" buyurulmuştur. İbnu Huzeyme'nin bir rivayeti: "...ağaç, toprak, taş..." ziyadesini ilave eder.

4- Bazı âlimler, bu hadisle ilgili olarak akla gelebilecek bir noktaya parmak basarlar: "Âdet ve müşahede ile sabittir ki, "işitme", "şehadette bulunma", "tesbih etme", "mağfiret taleb etme" gibi fiiller canlılara mahsustur, cansızlardan bunlar hâsıl olamaz. Acaba hadiste bunlar cansızlara nisbet edilirken, onların, bunların lisan-ı hal ile söylemeleri mi kastedilmiştir? Yoksa hadisin zahiri mi maksuddur?"
İbnu Hacer şu cevabı verir: "Allah'ın cansızlarda da hayat ve kelam yaratması aklen mümteni' (imkansız) değildir."
Aliyyü'l-Kârî de şu cevabı vermiştir: "Gerçek şu ki Allahu Teâlâ'nın şu

âyetlerinden anlaşıldığına göre cansızların, bitkilerin ve hayvanların da ilmi, idrâki ve tesbihi vardır: وَاِنَّ مِنْهَا لَمَا يَهْبِطُ مِنْ خَشْيَةِ اللّٰهِ "Nitekim onlar (taşlar) arasında Allah korkusundan yuvarlananlar vardır" (Bakara 74). Keza: وَاِنْ مِنْ شَىْءٍ اِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ "Var olan her şey O'nu (Allah'ı) hamd ile tesbih eder" (İsrâ 44).

Begavî der ki: "Bu, (yani canlı cansız her şeyin belli bir ilim, idrâk ve tesbih sahibi olması inancı) Ehl-i Sünnet'in görüşüdür. Buna da (hadislerde Hz. Peygamber'in risaletini te'yiden bir nevi mûcize olarak) kurt ve ineğin konuşma hadisesi şehadet eder." Bunun, kitaplarımızda misali çoktur, çakıl taşlarının, Resûlullah'ın avucunda başkaları da işitecek derecede tesbihte bulunması, Resûlullah'ın emrine uyarak ağaçların yanına gelmesi, eski yerine gitmesi, selam vermesi gibi. Müslim'in bir rivayetinde Aleyhissalâtu vesselâm şöyle der: "Ben bir taş biliyorum, bana selam verirdi." Buhârî ve Müslim'in müştereken kaydettiği ve daha önce 2394 numarada geçen hadiste cehennemin: "...benim bir kısmım bir kasmımı yiyor..." nev'inden konuşması da burada zikre değer.

Mesele zamanımızda ehl-i sünnet ulemasının kabul ettiği istikamette ilmi açıklığa kavuşmuştur denebilir. Bugün hâlâ madde denen "cansız"ın sırrı çözülmüş değildir; canlı mı, cansız mı, mahiyeti nedir? Kesin bir hüküm verilememektedir. Öte taraftan, tek bir DNA hücresine binlerce sayfalık ansiklopedi bilgisinin kaydedilebileceği anlaşılmıştır. Tabiatta zuhur eden herşeyin, her sesin cansız eşya tarafından kaydedilme meselesi, zamanımızda dînî çevreler kadar, ilmî çevrelerin de gündemine girmiştir.

Türbüştî: "Bu şehadetten murad, lehinde şahidlik edilenin Kıyâmet günü fazîlet ve derece yüksekliği ile iştihar etmesidir. Nitekim Allah Teâlâ, şehadetle bazı kimseleri de rüsvay etmektedir. Bu şekilde şehadetle bazılarına da ikramda bulunur" demiştir.

Bu vesîle ile bir kere daha îmanımızı dile getiriyoruz: "Rebbülâlemin adına konuşan Resûlümüz Muhammed Mustafa (aleyhissalâtu vesselâm) her ne söylemişse o haktır, doğrudur. Çünkü O, hevasından konuşmaz.[171]

-15- وعن الْبَرَاء رَضِيَ اللّٰهُ عَنْه.]أَنَّ نَبِىَّ اللّٰهِ # قالَ: إنَّ اللّٰهَ وَمَئِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلى الصَّفِّ المُقَدِّمِ، وَالمُؤَذِّنُ يُغْفَرُ لَهُ مَدَى صَوْتِهِ، وَيُصَدِّقُهُ مَنْ سَمِعَهُ مِنْ رَطْبٍ وَيَابِسٍ، وَلَهُ مِثْلُ أجْرِ مَنْ

صَلَّى مَعَهُ[. أخرجه النسائى.

15. (2446)- Berâ (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah ve melekleri namazda birinci safa rahmet ederler. Müezzin sesinin ulaştığı yere kadar mağfiret görür. Yaş ve kuru her ne, sesini işitirse, onu tasdik eder. Ona, beraberinde namaz kılanların ecrinin bir misli verilir."[172]

-16- وعن ابن عمرو بن العاص رَضِيَ اللّهُ عَنْهما]أَنَّ رَجُ قالَ: يَا رسُولَ اللّهِ إنَّ المُؤَذِّنِينَ يَفْضُلُوَننَا. فقَالَ: قُلْ كَمَا: يَقُولُونَ، فإذَا انْتَهَيْتَ فَسَلْ تُعْطهُ[. أخرجه أبو داود .

16. (2447)- İbnu Amr İbni'l-Âs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Bir adam: "Ey Allah'ın Resûlü! Müezzinler (sevapca) bizden üstün oluyorlar. (Onlara yetişmemiz için ne tavsiye edersiniz?) diye sordu. Aleyhissalâtu vesselâm:" Onların söylediklerini sen de tekrar et. Bitirip sona erince dilediğini iste, sana da (aynı sevap) verilecektir" cevabını verdi."[173]

AÇIKLAMA:

Burada Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) müezzinle birlikte ezanın elfazını tekrar eden kimsenin de müezzin gibi "ezan okuma" sevabını kazanacağını belirtiyor. Daha önce belirtildiği üzere, bu tekrar sırasında hayyeala'ssalât, hayye ala'lfelâh cümlelerini tekrar etmeyecek, onun yerine "lâ havle velâ kuvvete illâ billah" diyecek.[174]

-17- وعن عبداللّه بن عبدالرحمن بن أبى صَعْصَعَةَ]أَنَّ أَبَا سَعِيدٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قالَ لَهُ: أَرَاكَ تُحِبُّ الْغَنَمَ وَالْبَادِيَةَ، فإذَا كُنْتَ في غَنَمِكَ أَوْ بَادِيَتِكَ فأَذَّنْتَ بِالصَّةِ فَارْفَعْ صَوْتَكَ بِالنِّدَاءِ، فإنَّهُ يَسْمَعُ

مَدى صَوْتِ المُؤذِنِ جِنٌّ وَ إنْسٌ وَ شَىْءٌ إِ شَهِدَ لَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ. قالَ أَبُو سَعِيدٍ. سَمِعْتُهُ مِنْ رسولِ اللّهِ #]. أخرجه البخارى ومالك والنسائى .

17. (2448)- Abdullah İbnu Abdirrahman İbni Ebî Sa'sa'a anlatıyor: "Ebû Saîd (radıyallâhu anh) bana dedi ki:
"Seni, koyunları ve kır hayatını seviyor görüyorum. Koyunlarınla birlikte veya kırda olunca namaz ezanı okursan, ezan sırasında sesini yükselt. Zîra, müezzinin sesini insan, cin ve sair her ne işitirse en uzağı bile Kıyâmet günü onun lehinde şehadet eder."
Ebû Saîd sözlerini şöyle tamamladı: "Ben bunu Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan işittim"[175]

AÇIKLAMA:

1- Kır diye tercüme ettiğimiz kelime bâdiye'dir. Bâdiye îmar girmemiş sahra mânasına gelir. Otlak, kır, yaylak gibi kelimelerle karşılamamız mümkündür. Yani koyunların güdüldüğü yer.

2- Yalnız başına kırda olunsa bile ezan okunacağına dair hadisten hüküm çıkarılmıştır. Şâfiîler: "Ezan vaktin sünnetidir, namaza bağlı değildir" diyerek, tek başına olan kişinin de namaz sırasında ezan okunmasının müstehab olduğunu söylemiştir. Bazıları da: "Ezan, namaza cemaati çağrı içindir. Bu sebeple, münferidin ezan okuması müstehap olmaz" demiştir. Bazısı da cemaat ihtimali olan durumla olmayan durum arasında da fark gözetmiştir.[176]

-18- وعن معاوية رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]سَمِعْتُ رسُولَ اللّهِ # يَقُولُ: المُؤَذِّنُونَ أطْوَلُ النَّاسِ أعْنَاقاً يَوْمَ الْقِيَامَةِ[. أخرجه مسلم .

18. (2449)- Hz. Mu'âviye (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı: "Müezzinler Kıyâmet günü, boyun itibariyle insanların en uzunu

olacaklardır" derken işittim."[177]

AÇIKLAMA:

Müezzinlerin boyunlarının uzun olması ile kastedilen mânanın ne olduğu âlimlerce farklı şekillerde yorumlanmıştır:

* Bazıları: "Müezzinler Allah'ın rahmetini en ziyade uman kimselerdir. Çünkü bir şeyi uman, gözletleyen, ona doğru boynunu çevirir, uzatır" demiştir.

* Bazıları: "Onlar efendiler, reisler olacaktır. Çünkü Araplar efendiliği boynun uzunluğuyla ifade ederler" demiştir.

* Bazıları: "Onlar insanların en çok sevabı olanlarıdır. Çünkü Araplar: "Falancanın hayırdan boynu var" dedi mi, hayırdan bir nasibi var, anlarlar" demiştir.

* Bazıları: "İnsanların en çok ümid besleyeni; çünkü kim bir şeyi ümitlenirse ona boynunu uzatır. Ayrıca, insanlar Kıyâmet günü büyük sıkıntı çekerken müezzinler ümidle doludurlar. Boynun uzatılması da ferahlı olmaktan kinayedir, tıpkı boynun çöküklüğü hüzünden kinaye olduğu gibi" demiştir.

* Bazıları: "En kalabalık cemaatler kastedilmiştir, çünkü, "İnsanlardan bir boyun içinde geldi" denince, cemaat içinde geldi anlaşılır" demiştir.

* Bazıları: "Kıyâmet günü, yükselen terler ağza kadar ulaşınca müezzinlerin boyunları, bu terin ağızlarına girmemesi için uzar" demiştir.

* Bazıları boyun mânasına gelen anâk kelimesini i'nâk olarak da okumuş ve şu mânayı vermiştir: "Müezzinler cennete en sür'atli şekilde gidecek olanlardır."

* Bazıları: "Kıyâmet günü müezzinler boyunlarının uzunluğu ile tanınacaklardır" demiştir. Başka yorumlar da yapılmıştır.[178]

-19- وعن عاصم بن بَهْدَلة قال:]مَرّ رَجُلٌ عَلى زِرّ بنِ حُبَيْشٍ وَهُوَ يُؤذِّن. فقَالَ: يَا أَبَا مَرْيَمَ أَتُؤَذِّنُ؟ إنِّى ‘رْغَبُ بِكَ عَنِ ا‘ذَانِ. فقَالَ زِرٌّ: أَتَرْغَبُ بِى عَنِ الْفَضْلِ؟ وَاللّهِ َ أُكَلِّمُكَ[. أخرجه رزين.ومعنى »‘رْغَبُ بِكَ« أى ‘كره لك .

19. (2450)- Âsım İbnu Behdele der ki: "Zirri'bnu Hubeyş ezan okurken yanına bir adam uğradı ve:
"Ey Ebû Meryem, ezan mı okuyorsun? Ben ezan yüzünden senden nefret ediyorum" dedi. Zirr ona şöyle cevap verdi:"
Fazîlet sebebiyle benden nefret mi ediyorsun? Vallahi seninle konuşmuyorum." [179]

İKİNCİ FER'

Ezanın Başlangıcı

-1- عن ابن عمر رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]كانَ المُسْلِمُونَ حِينَ قَدِمُوا المَدِينَةَ يَجْتَمِعُونَ فَيَتَحَيَّنُونَ الصَّةَ وَلَيْسَ يُنَادِى بِهَا أَحَدٌ، فَتَكَلَّمُوا يَوْماً في ذَلِكَ. فقَالَ بَعْضُهُمْ: اتَّخَذُوا نَاقُوساً مِثْلَ نَاقُوس النَّصَارَى، وَقالَ بَعْضُهُمْ: اتَّخَذُوا قَرْناً مِثْلَ قَرْنِ الْيَهُودِ. فقَالَ عُمَرُ رَضِيَ اللّهُ عَنْه: أوَ تَبْعَثُونَ رَجُ يُنَادِى بِالصَّةِ؟ فقَالَ رسولُ اللّهِ #: يَا بَِلُ قُمْ فَنَادِ بِالصَّةِ[.»التَّحَيُّنُ« طلب الحين والوقت .

1. (2451)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Müslümanlar Medîne'ye geldikleri vakit toplanıyorlar ve namaz vakitlerini birbirlerine soruyorlardı. Namaz için kimse nidâ etmiyordu. Bir gün bu hususta konuştular. Bazıları:
"Hristiyanların çanı gibi bir çan edinin" dedi. Bazıları da:
"Yahudilerin boynuzu gibi bir boynuz edinerek (onu öttürün!)" dedi. Hz. Ömer (radıyallâhu anh):
"Bir adam çıkarsanız da namazı ilan etse!" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Ey Bilâl! Kalk! namazı ilan et!" dedi."[180]

-2- وعن أبى عمير بن أنس عن عمومة له من ا'نصار قال:

]اهْتَمّ رسولَ اللهِ # لِلصَّةِ كَيْفَ يَجْمَعُ النَّاسَ لَهَا؟ فَقِيلَ لَهُ: انْصُبْ رَايَةً عِنْدَ حُضُورِ الصَّةِ فإِذَا رَأَوْهَا آذَنَ بَعْضُهُمْ بَعْضاً: فَلَمْ يُعْجِبْهُ ذَلِكَ، فَذُكِرَ لَهُ الْقُنْعُ، وَهُوَ شَبُّورُ الْيَهُودِ فَلَمْ يُعْجِبْهُ ذَلِكَ. فقَالَ: هذَا أَمْرِ مِنْ أَمْرِ الْيَهُودِ؛ فَذُكِرَ لَهُ النَّاقُوسُ. فقَالَ: هُوَ مِنْ أَمْرِ النَّصارَى. فَانْصَرَفَ عَبْدُاللّهِ بنُ زيد ا٘نْصارِيُّ وَهُوَ مُهْتَمٌّ لِهَمِّ رسولِ اللّهِ # فأُرِىَ ا٘ذَانَ في مَنَامِهِ[. أخرجه أبو داود .

2. (2452)- Ebû Umeyr İbnu Enes, Ensar'dan olan bir amcasından naklen anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) halkı namaza nasıl toplayacağı meselesine eğildi. Kendisine:

"Namaz vakti olunca bir bayrak dik, onu görünce halk birbirine haber verir" dendi. Bu, Aleyhissalâtu vesselâm'ın hoşuna gitmedi. Bunun üzerine O'na, boynuz hatırlatıldı. Bu, yahudilerin borazanı idi. Onu bu da memnun etmedi ve hatta:

"Bu yahudi işidir!" dedi. Bunun üzerine büyük çan hatırlatıldı. Efendimiz:

"Bu hristiyanların işidir" dedi. Bu (konuşmalar)dan sonra Abdullah İbnu Zeyd el-Ensârî, Resûlullah'ın üzüntüsüne üzülerek ayrıldı. Bunun üzerine rüyasında ezan öğretildi."[181]

-3- وفي أخرى له:]جَاءَ رَجُلٌ مِنَ ا٘نْصَارِ فقَالَ يَا رسُولَ اللّهِ: إنِّى لَمّا رَجَعْتُ لِمَا رَأَيْتُ مِنْ اهْتِمَامِكَ رَأَيْتُ رَجُ كَأَنّ عَلَيْهِ ثَوْبَيْنِ أَخْضَرَيْنِ فقَامَ عَلى المَسْجِدِ فأَذَّنَ ثُمَّ قَعَدَ قَعْدَةً ثُمَّ قَامَ فقَالَ مِثْلَهَا إِ أَنَّه يَقُولُ قَدْ قَامَتِ الصَةُ؛ وَلَوْ أَنْ يَقُولَ النُّاس لَقُلْتُ إِنِّى كُنْتُ يَقْظَاناً غَيْرَ نَائِم، فقَالَ رَسُولُ اللّهِ #: لَقَدْ أَراكَ اللّهُ خَيْراً فَمُرْ بَ فَلْيُؤَذِّنْ. فقَالَ عُمَرُ رَضِيَ اللّهُ عَنْه: أَمَا إِنِّى قَدْ رأيْتُ مِثْلَ الَّذِى رَأى، وَلَكِنِّى لِما سُبِقْتُ اسْتَحْيَيْتُ، وَقالَ فِيهِ: فَاسْتَقْبَلَ الْقِبْلَةَ، قالَ:اللّهُ أَكْبَرُ ، اللّهُ أَكْبَرُ ، اللّهُ أكْبَرُ ، اللّهُ أَكْبَرُ ، أَشْهَدُ أَنْ َ إِلَهَ إَّ اللّهُ،

أَشْهَدُ أَنْ َ إِلَهَ ِإ اللَهَ، أَشْهَدُ أَنّ مُحَمَّدا رسولَ اللهِ، أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدا رَسُولُ اللّهِ، حَىّ عَلي الصةِ مَرَّتَيْنِ، حَىّ عَلى الفَحِ مَرَّتَيْنِ، اللّهُ أَكْبَرُ اللّهُ أَكْبَرُ، َ إِلَهَ إِ اللّهُ، ثُمَّ أَمْهِلَ هُنَيَةً، ثُمَّ قَامَ فقَالَ مِثْلَهَا، إِ أَنهُ زَادَ بَعْدَ مَا قَالَ حَيَّ عَلى الفَحِ، قَدْ قَامَتِ الصَةُ قَدْ قَامَتِ الصَّةُ. قالَ فقَالَ رسولُ اللّهِ # لقِّنْهَا بَ. فأذّن بِهَا بَلٌ[. »الشّبُّورَ« الْبُوقُ.

3. (2453)- Bir diğer rivayette şöyle denmiştir: "Ensardan bir adam gelerek:

"Ey Allah'ın Resûlü! Ben sizin üzüntünüzü görüp ayrıldığım vakit (rüyamdan) bir adam gördüm. Üzerinde yeşil renkli iki giysi vardı. Kalkıp mescidin üzerinde ezan okudu. Sonra bir miktar oturdu. Tekrar kalkıp aynı söylediklerini bir kere daha tekrarladı. Ancak bu sefer bir de kad kâmeti'ssalât (namaz başlamıştır) cümlesini ilave etti. Eğer halkın (bana yalancı diyeceğinden korkum) olmasaydı ben "uykuda değildim, uyanıktım" diyecektim" dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):

"Allah sana hayır göstermiş. Bilâl'e söyle (bu kelimeleri söyleyerek) ezan okusun!" dedi. Hz. Ömer (radıyallâhu anh) de atılarak:"

Onun gördüğünü aynen ben de gördüm, ancak o, anlatma işinde benden önce davranınca, ben utandım (anlatamadım)" dedi."

Adam anlattıkları arasında şunları da söyledi: "(Mescidin üzerine çıkan adam) kıbleye yöneldi ve dedi ki: "Allahu ekber Allahu akber Allahu ekber Allahu ekber, eşhedu en lâ ilâhe illallah, eşhedu en lâ ilâhe illallah. Eşhedü enne Muhammeden Resûlullah eşhedü enne Muhammeden Resûlullah, hayye ala'ssalât -iki defa-, hayye ala'lfelâh -iki defa- Allahu ekber Allahu ekber, lâilâhe illallah."

Sonra bir miktar durduruldu. Sonra adam tekrar kalktı, aynı şeyleri yeniden söyledi. Ancak bu sefer Hayye ala'lfelâh'tan sonra kad kâmeti'ssalât kad kâmeti'ssalât dedi. Râvi ilave etti: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Bunu Bilâl'e öğret!" buyurdu. (Adam emri yerine getirdi) Bilâl de onları söyleyerek ezan okudu."[182]

AÇIKLAMA:

1- Burada aynı babın birkaç hadisi birleştirilerek sunulmuş, bazı özetlemeler de yapılmıştır.

2- Burada ismi tasrih edilmeyen rüya sahibi ensârî zât Abdullah İbnu Zeyd (radıyallâhu anh)'dir. Bu zât, rivayette de görüldüğü üzere, uyurken ezan ve kâmet kendisine rüya yoluyla öğretilmiş olan zâttır.
Rüya o kadar canlı şekilde görülmüştür ki, neredeyse "Uykuda değil, uyanık halde gördüm" diyecek olmuştur. Ancak hakkında "yalancı" denmesinden korktuğu için "rüyada gördüm" demiştir. Rüya bahsinde geçtiği üzere, rüyada açıklık, onun rüyayı sâdıka oluşunun alametidir.

3- Abdullah İbnu Zeyd'e rüyasında hem ezan hem de ikâmet tafsilatıyla birlikte öğretilmiştir. Resûlullah'a rüyasını anlatınca aleyhissalâtu vesselâm, bunu rüyayı sâdıka olarak yormuş ve namaz zamanı halka duyurmada okuması maksadıyla Hz. Bilâl (radıyallâhu anh)'e öğretmesini emretmiştir.
Emir yerine getirilir ve müteakip vakitten itibaren Hz. Bilâl ezan okumaya başlar.[183]

ـ4ـ وعن عبداللّه بن زيد رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]لَمَّا أَمَرَ رسول اللّهِ # بالنَّاقُوسِ يُعْمَلُ لِيُضْرَبَ بِهِ لِلنَّاسِ لِجَمْعِ الصَّةِ طَافَ بِي وَأنَا نَائِمٌ رَجُلٌ يَحْمِلُ نَاقُوساً فِي يَدِهِ، فَقلْتُ يَا عَبْدَ اللّهِ؟ أَتَبِيعُ النَّاقُوسَ؟ قَالَ: وَمَا تَصْنَعُ بِهِ؟ فَقلْتُ: نَدْعُو بِهِ إِلى الصَّةِ. قالَ: أفَ أَدُلُّكَ عَلى مَا هُوَ خَيْرٌ مِنْ ذَلِكَ؟ فَقلْتُ لَهُ بلَى. قالَ تَقُولُ: اللّهُ أَكْبَرُ، اللّهُ أَكْبَرُ، اللّهُ أَكْبَرُ، اللّهُ أَكْبَرُ، أَشْهَدُ أنْ َ إلهَ إِّ اللّهُ، أَشْهَدُ أنْ َ إلهَ إِّ اللّهُ، أَشْهَدُ أنّ مُحَمَّدا رسولُ اللّهِ، أَشْهَدُ أنّ مُحَمَّدا رسولُ اللّهِ، حيَّ عَلى الصَّةِ، حَيّ عَلى الصَةِ، حَيّ عَلى الفَحِ، حَيّ عَلى الفَحِ، اللّهُ أَكْبَرُ، اللّهُ أَكْبَرُ، َ إلهَ إِّ اللّهُ. قالَ: ثُمَّ اسْتَأخَرَ عَنِّى غَيْرَ بَعِيدٍ. ثُمَّ قَالَ: ثُمَّ تَقُولُ إذَا أقَمْتَ الصَّةَ: اللّهُ أكْبَرُ اللّهُ أَكْبَرُ، أَشْهَدُ أنْ َ إلهَ إِّ اللّهُ، أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدا رَسُولُ اللّهِ، حَيَّ عَلى الصَّةِ، حَيَّ عَلى الفَحِ، قَدْ قَامَتِ

الصَّةَ، قَدْ قَامَتِ الصَّةَ، اللهُ أَكْبَرُ ، اللهُ أَكْبَرُ، َ إِلهَ إَ اللهُ. فَلَمَّا أَصْبَحْتُ أَتَيْتُ رسولَ اللّهِ # فَأَخْبَرْتُهُ بِمَا رَأَيْتُ. فقَالَ: إِنَّهَا لَرُؤْيَا حَقٌّ إِنْ شَاءَ اللّهُ. فَقُمْ مَعَ بَلِ فَألْقِ عَلَيْهِ مَا رَأيْت فَلْيُؤَذِّنْ بِهِ فإنَّهُ أَنْدَى صَوْتاً مِنْكَ. فَقُمْتُ مَعَ بَلِ فَجَعَلْتُ أُلْقِيهِ عَلَيْهِ وَيُؤَذِّنُ بِهِ، فَسَمِعَ ذلِكَ عُمَرُ بنُ الخَطّاب رَضِيَ اللّهُ عَنْه وَهُوَ في بَيْتِهِ فَخَرَجَ وَهُوَ يَجُرُّ رِدَاءَهُ، يَقُولُ يَا رَسُولَ اللّهِ: وَالَّذِى بَعَثَكَ بِالْحَقِّ لَقَدْ رَأَيْتُ مِثْلَ الَّذِى أُرِىَ. فقَالَ رَسُولُ اللّهِ # فَلِلّه الحَمْدُ[. أخرجه أبو داود والترمذي .

وفي أخرى: »فقَالَ عَبْدُ اللّهِ أَنَا رَأيْتُهُ وَأنَا كُنْتُ أُرِيدُهُ. قالَ: فَأَقِمْ أَنْتَ«.وفي رواية للترمذي: »وَذَكَرَ قِصَّةَ ا٘ذانِ مَثْنَى مَثْنَى، وَا“قَامَةَ مَرَّةً«.وفي أخرى له قال: »كانَ أَذَانُ رسولِ اللّهِ # شَفْعاً شَفْعاً في ا٘ذَانِ وَا“قَامَةِ«

4. (2454)- Abdullah İbnu Zeyd (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), halkı namaz için toplamak maksadıyla çalınmak üzere bir çan yapılmasını emrettiği zaman, ben uyurken yanıma bir adam geldi. Elinde bir çan vardı. Ben:
"Ey Allah'ın kulu, bu çanı bana satar mısın?" dedim. Adam:
"Pekala, ama bunu ne yapacaksın?" dedi. Ben:
"Bununla insanları namaza çağıracağım" dedim. Bana:
"Sana bu iş için daha hayırlı bir söz göstereyim mi?" dedi. Ben de ona: "Elbette!" dedim.
"Öyleyse şunu söyle!" diyerek bana öğretti:
"Allahu ekber Allahu ekber Allahu ekber Allahu ekber.
Eşhedü enne Muhammeden Resûlullah, eşhedü enne Muhammeden Resûlullah.
Hayye ala'ssalât, Hayye ala'ssalât.
Hayye ala'lfelâh, Hayye ala'lfelâh.
Allahu ekber Allahu ekber Lâilâhe illallah."
Abdullah İbnu Zeyd (radıyallâhu anh) devamlı dedi ki: "(Rüyamdaki bu zat)

benden biraz uzaklaştı sonra tekrar söze başlayıp:
"Sonra namazı kılacağın zaman şunu söylersin" dedi ve öğretti:
"Allahu ekber Allahu ekber-Eşhedu en lâ ilâhe illallah, Eşhedü enne Muhammeden Resûlullah, Hayye ala'ssalât, Hayye ala'lfelâh, Kad kâmeti'ssalât, kad kameti'ssalât, Allahu ekber Allahu ekber Lâilâhe illallah."
Sabah olunca Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelerek (rüyamda) gördüklerimi haber verdim. Bana:
"İnşallah bu hak bir rüyadır. Kalk rüyada öğrenmiş olduğunu Bilâl'e öğret. O bunları söyleyerek ezan okusun. Zîra o, sesce senden daha gür!" buyurdu. Ben de Bilâl'le birlikte kalktım. Ona teker teker arzediyordum. O da bunları yüksek sesle söyleyerek ezan okumaya başladı.
Bunu evinde olan Ömer İbnu'l-Hattâb (radıyallâhu anh) işitmişti. Hemen evden çıkıp ridâsını çekerek geldi ve:
"Ey Allah'ın Resûlü! diyordu, seni hak ile gönderen Zât-ı Zülcelâl'e yemin olsun, onun gördüğünün aynısını ben de gördüm!"
Bunu işiten Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Elhamdülillah! Şimdi bu daha sağlam oldu!" dedi."[184]
Bir diğer rivayette şöyle gelmiştir: "(Bilâl ezanı okuyup sıra ikâmete gelince) Abdullah: "Onu ben gördüm, ben okumak isterim!" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da:
"Öyleyse sen de ikâmet getir!" buyurdu."[185]
Tirmizî'nin bir rivayetinde şöyle gelmiştir: "(Abdullah İbnu Zeyd ezanla ilgili kıssayı anlatırken elfazı ikişer ikişer zikretti, ikâmeti ise birer kere zikretti."[186]
Yine Tirmizî'nin bir rivayetinde denmiştir ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ezanı(nda elfaz) çift çift idi, ezanda da ikâmette de."[187]

AÇIKLAMA:

Tirmizî'den kaydettiğimiz son iki ziyadeden birincisi elfazın ezanda ikişer, ikâmette birer kere tekrar edileceği belirtilmiştir. Şâfiî, Ahmed ve cumhur-u ulemâ bu hadisle amel ederek ikâmeti -başta ve sondaki tekbir dışında- birer kere okumak gerektiğine hükmetmişlerdir.
İkinci rivayette ise, ezan ve ikâmet her ikisinde de elfazın ikişer kere okunacağı belirtilmektedir. Bazı âlimler de bunu esas almıştır. Ebû Hanîfe ve ashâbı bu görüştedir.

Hanefî ulema'ya, Sevri, İbnu'l-Mübârek ve ehl-i Kûfe'ye göre, ikâmetteki elfazla ezandaki elfaz sayıca aynıdır, ancak ikâmette kad kâmeti'ssalât ilave edilir ve iki kere tekrar edilir. Bunlar Ebû Dâvud ve Tirmizî'de gelen -yukarıda kaydettiğimiz- Abdullah İbnu Zeyd hadisiyle istidlal ederler.
Diğer taraftan Şâfiî, Ahmed İbnu Hanbel ve cumhur, ikâmetin elfazının onbir kelime olduğu, başta ve sonradaki tekbirlerle kad kâmeti'ssalât lafzı dışında hepsinin birer kere, bu belirtilenlerin de ikişer kere söyleneceğine hükmetmişlerdir. Bunda delilleri, müteakiben kaydedeceğimiz Hz. Enes rivayetidir.
Sadece İmam Mâlik kad kâmeti'ssalât lafzının bir kere okunacağına hükmetmiştir. Şâfiî'nin de kavl-i kadiminde buna hükmettiği bilinmektedir.
Hz. Ömer'in ben de görmüştüm demesi üzerine Hz. Peygamber'in hamdederek daha sağlam oldu demesi, rüyanın sıdkına Hz. Ömer'in şehadet etmiş olması sebebiyledir. Çünkü Sekîne onun diliyle birçok fırsatta konuşmuştur.[188]

-5- وعن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]لَمَّا كَثُرَ النَّاسُ ذَكَرُوا أنْ يُعَلِّمُوا وَقْتَ الصَّةِ بِشَىْءٍ يَعْرِفُونَهُ فَذَكَرُوا أنْ يُورُوا نَاراً أوْ يَضْرِبُوا نَاقُوساً. فَأمَرَ رَسُولُ اللّهِ # بً أنْ يَشْفَعَ ا‘ذَانَ وَأنْ يُوتِرَ ا“قَامَةَ[. أخرجه الخمسة .

5. (2455)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "İnsanlar çoğalınca, herkesçe bilinecek olan bir şeyle namaz vaktinin duyurulmasının gerektiğini aralarında konuştular. Bu meyanda bir ateş yakılması veya bir çan çalınması teklif edildi.
Bunun üzerine Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Bilâl'e emrederek ikişer kere söyleyerek ezan, birer kere söyleyerek de ikâmet okumasını emretti."[189]

-6- وعن أبى مَحْذُورة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال: قُلْتُ يَا رَسُولَ اللّهِ]عَلِّمْنِى سُنَّةَ ا‘ذَانِ. قَالَ: فَمَسَحَ مُقَدَّمَ رَأسِى، قالَ تَقُولِ: اللّهُ أكْبَرُ، اللّهُ أكْبَرُ، اللّهُ أكْبَرُ، اللّهُ أكْبَرُ تَرْفَعُ بِهَا صَوْتَكَ. ثُمَّ تَقُولُ: أشْهَدُ أنْ َ إلَهَ إَّ اللّهُ، أشْهَدُ أنْ َ إّ اللّه، أشْهَدُ أنَّ مُحَمَّدا رسولُ اللّهِ، أشْهَدُ أنّ

مُحَمَّدا رسولَ اللهِ تَخْفِضُ بِهَا صَوْتَكَ؛ ثُمَّ تَرْفَعُ صَوْتَك بِالشّهَادَةِ، أَشْهَدُ أَنْ َ إلهَ إَّ اللّهُ، أشْهَدُ أَنْ َ إلهَ إَّ اللّهُ؛ أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدا رسولُ اللّهِ، أَشْهَدُ أَنّ مُحَمَّدا رسولُ اللّهِ؛ حَىَّ عَلى الصَّةِ، حَىَّ عَلى الصَّةِ؛ حَىَّ عَلى الفَح، حَيَّ عَلى الفَح؛
فإنْ كانَ صَةُ الصُّبْح قُلْتَ: الصَّةُ خَيْرٌ مِنَ النَّوْمِ، الصَّةُ خَيْرٌ مِنَ النَّوْمِ؛ اللّهُ أَكْبَرُ ؛ اللّهُ أَكْبَرُ َ إلهَ إَّ اللّهُ[. أخرجه الخمسة إ البخارى .

6. (2456)- Ebû Mahzûra (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Ey Allah'ın Resûlü, bana ezanın usûlünü öğret" dedim. Bunun üzerine başımın ön kısmını meshederek:
"Allahu ekber, Allahu ekber, Allahu ekber, Allahu ekber dersin ve bunları derken sesini yükseltirsin. Sonra: "Eşhedü en lâ ilâhe illallah, eşhedü en lâ ilâhe illallah, eşhedü enne Muhammeden Resûlullah, eşhedu enne Muhammeden Resûlullah dersin ve bunları söylerken sesini alçaltırsın, sonra sesini şehadette tekrar yükseltirsin: Eşhedü en lâ ilâhe illallah eşhedü en lâ ilâhe illallah.
Eşhedü enne Muhammeden Resûlullah, eşhedü enne Muhammeden Resûlullah.
Hayye ala'ssalâti hayye ala'ssalât.
Hayye ala'lfelâhi hayye ala'lfelâh.
Eğer okuduğun ezan sabah ezanı ise şunu da söylersen:
"es-Salâtu hayrun mine'nnevm, essalâtu hayrun mine'n nevm (Namaz uykudan hayırlıdır). Allahu ekber Allahu ekber, Lâilâhe illallah."[190]

-7- وفي رواية:]وَعَلَّمَنِى ا‘‘قَامَةَ مَرَّتَيْنِ مَرَّتَيْنِ، اللّهُ أَكْبَرُ اللّهُ أَكْبَرُ أَشْهَدُ أَنْ َ إلهَ إَّ اللّهُ، أَشْهَدُ أَنْ َ إلهَ إَّ اللّهُ؛ أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدا رسولُ اللّهِ، أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدا رسول اللّهِ؛ حَيَّ على الصَّةِ، حَىَّ عَلى الصَّةِ؛ حَىَّ على الفَح، حَىَّ على الفَح، اللّهُ أَكْبَرُ ، اللّهُ أَكْبَرُ ، َ إلهَ إَّ اللّهُ[.قال أبو داود وقال عبد الرزاق:]وَإذَا أَقَمْتَ الصَّةَ فَقُلْهَا مَرَّتَيْنِ: قَدْ قَامَتِ الصَّةُ، قَدْ قَامَتِ الصَّةُ، أَسَمِعْتَ؟ قَالَ: نَعَمْ؛

وَقَالَ: وَكانَ أبُو مَحْذُورَةَ يَجُزّ نَاصِيتَهُ وَ يَفْرُقَهَا
ّنَّ النَّبىَّ # مَسَحَ عَلَيْهَا[.

7. (2457)- Bir diğer rivayette şöyle gelmiştir: "(Ebû Mahzûra dedi ki): "Bana [Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ikâmeti ikişer ikişer öğretti:
"Allahu ekber, Allahu ekber,
Eşhedu en lâ ilâhe illallah, Eşhedu en lâ ilâhe illallah.
Eşhedu enne Muhammeden Resûlullah, Eşhedu enne Muhammeden Resûlullah.
Hayye ala'ssalât, Hayye ala'ssalât.
Hayye ala'lfelâh, Hayye ala'lfelâh.
Allahu ekber, Allahu ekber.
Lâilâhe illallah.
Ebû Dâvud der ki: "Abdurrezzak rivayetinde dedi ki: "(Resûlullah devamla): "İkâmet getirince iki sefer de şunu söyle: Kad kâmeti'ssalât, kad kâmeti'ssalât!" (Aleyhissalâtu vesselâm ayrıca sordu):
"Duydun mu?" (Ebû Mahzûra):
"Evet!" dedi. (Hadisi rivayet eden râvi Sâib) der ki: "Ebû Mahzûra alnındaki saçı ne kestirir ne de ayırırdı. çünkü oraya Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın elleri değmiş idi."[191]

-8ـ وعن ابن عمر رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]إنَّمَا كَانَ اْذَانُ عَلى عَهْدِ رسولِ اللّهِ # مَرَّتَيْنِ مَرَّتَيْنِ، وَاْقَامَةُ مَرَّةً مَرَّةً، غَيْرَ أنَّهُ كانَ يَقُولُ: قَدْ قَامَتِ الصَّةُ قَدْ قَامَتِ الصَّةُ يُثَنِّى. قالَ: فإذَا سَمِعْنَا اْقَامَةَ تَوَضَّأْنَا ثُمَّ خَرَجْنَا إلى الصَّةِ[. أخرجه أبو داود والنسائى
.

8. (2458)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Ezan Resûlullah devrinde ikişer ikişer idi. İkâmet de birer birer. Ancak (müezzin), ayrıca ikişer sefer olmak üzere kad kâmeti'-salât, kad kâmeti'ssalât da derdi."
İbnu Ömer devam eder: "Biz, ikâmeti işittik mi abdest alır, namaza giderdik."

[192]

-9- وعن مالك:]أنَّه بَلَغَهُ أنَّ المُؤَذِّنَ جَاءَ عُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنْه. يُؤذِنُهُ لِصَةِ الصُّبْحِ، فَوَجَدَهُ نَائِماً. فقَالَ: الصَّةُ خَيْرٌ مِنَ النَّوْم. فَأمَرهُ عُمَرُ أنْ يَجْعَلَهَا في نِدَاءِ الصُّبْحِ[.

9. (2459)- İmam Mâlik'e ulaştığına göre: "Müezzin, sabah namazını haber vermek için Hz. Ömer (radıyallâhu anh)'in yanına gider. Onu uyuyor bulunca:
"Essalâtu hayrun mine'nnevm (namaz uykudan hayırlıdır)" der. Bunun üzerine Hz. Ömer, o ibareyi sabah ezanına ilave etmesini emreder."[193]

AÇIKLAMA:

Bu rivayet, sadece sabah ezanında söylenen essalâtu hayrun mine'nnevm cümlesinin, ezana Hz. Ömer tarafından ilave dildiğini ifade etmektedir. Halbuki 2456 numaralı Ebû Mahzûra rivayetinde görüldüğü üzere bu ilaveyi bizzat Aleyhissalâtu Vesselâm talim buyurmuştur. Resûlullah'ın müezzinlerince söylendiğini ifade eden başka rivayet de var. Hz. Ömer (radıyallâhu anh)'in bunu bilmemesi de mümkün değildir. Görüldüğü üzere ortada, izahı gereken bir müşkil söz konusudur. Ebû'l-Velid el-Baci der ki: "Muhtemelen, Hz. Ömer (radıyallâhu anh) bu cümlenin, diğer vakitlerin ezanında da kullanılmasını önlemek için bunu söylemiş, "Bunu sadece sabah ezanında söyle" demek istemiş olmalıdır." İbnu Mâce'de gelen bir rivayete göre, Hz. Bilâl (radıyallâhu anh), sabah ezanı için Resûlullah'a gelir, ancak uyumakta olduğu söylenir. Bunun üzerine Hz. Bilâl iki kere, essalâtu hayrun mine'nnevm der. Bunun üzerine bu cümle sabah ezanında sabitleşir, kesinleşir.
Bir başka rivayete göre, Ebû Mahzûra, Huneyn günü sırasında sabah vakti Resûlullah'ın yanında sabah ezanı okur. O vakit Aleyhissalâtu vesselâm ezana es salâtu hayrun mine'nnevm cümlesini ilave ettirir.
İmam Mâlik der ki: "Müezzin, essalâtu hayrun mine'nnevm cümlesini sabah ezanında hazerde de seferde de terketmemelidir. Ancak kim, kendi başına tarlasında okursa terkinde bir beis yok, fakat terketmemesi daha iyidir."[194]

-10- وعن مجاهد قال:]دَخَلْتُ مَعَ ابنِ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهما مَسْجِداً، وَقَدْ أُذِّنَ فِيهِ وَنَحْنُ نُرِيدُ أنْ نُصَلّى فَثَوَّبَ المُؤَذِّنُ فَخَرَجَ عَبْدُاللّهِ مِنَ المَسْجِدِ وَقالَ: اخْرُجْ بِنَا مِنْ عِنْدِ هَذَا المُبْتَدِعِ، وَلَمْ يُصَلِّ فِيهِ[. أخرجه أبو داود والترمذي.وقال: وقد روى عن ابن عمر أنهُ كانَ يَقُولُ في أذَانِ الْفَجْرِ: »الصَّةُ خَيْرٌ مِنَ النَّوْمِ«.

10. (2460)- Mücâhid (rahimehullah) anlatıyor: "Abdullah İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ)'le bir mescide girdim. Ezan çoktan okunmuştu. Biz namaz kılmak istiyorduk. Müezzin tesvîbte bulundu (ikâmet okudu). Abdullah mescidi terketti ve:

"Haydi bizi bu bid'atçinin yanından çıkar!" dedi ve orada namz kılmadı."[195]
Tirmizî der ki: "İbnu Ömer'den rivayet edildiğine göre, sabah ezanında essalâtu hayrun mine'n nevm derdi."[196]

AÇIKLAMA:

1- Abdullah İbnu Ömer'in mescidden çıkıp gitmesine sebep olan şey tesvîbtir. Tesvîb, lügat olarak bir duyurma yaptıktan sonra dönüp tekrar duyurma yapmaya denir. Hadiste üç ayrı mânada kullanılmıştır:

1) İkâmette ezandan sonra ikinci bir duyurma olduğu için, ikâmet'e "tesvîb" denmiştir.

2) Sabah ezanında müezzinin sarfettiği essalâtu hayrun mine'nnevm cümlesine de tesvîb denmiştir. Kelime bu iki mânada Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den beri kullanılagelmiştir.

3) Bir üçüncü tesvîb, Tirmizî'nin açıklamasına göre sonradan ihdas edilmiştir. Şöyle ki, halk ezana rağmen namaza koşmakta ağır alınca, müezzinler, ezan-ikâmet arasında "Kad kâmeti'ssalât, hayye ala'ssalât, hayye ala'l felâh" diyerek yeni bir uyarı daha yapmaya başlamışlardır. İşte buna da tesvîb denmiştir. Bu bid'attir, mekruhtur.
Sadedinde olduğumuz hadiste bu üçüncü "tesvîb" mevzubahistir. Şârihlerin

belirttiği üzere müezzinler ezanla ikâmet arasına üçüncü bir tesvib (i'lam = duyurma) ihdas etmişlerdir. Bu, sünnette olmadığı için İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) buna reaksiyon göstermiş, bid'attir diye mescidi terketmiştir. Bid'at olan bu üçüncü mânadaki tesvîb hususunda âlimler ihtilaflıdır. Bazılarına göre bu tesvîb "essalâtu hayrun mine'nnevm" cümlesinin öğle ezanına ilavesidir. İşte Abdullah İbnu Ömer, bu cümlenin öğle ezanına ilavesi -veya kad kâmeti'ssalât, hayye ala'ssalât, hayye ala'lfelâh şeklindeki ara uyarı- bid'at olduğu için rahatsız olmuş ve bu bid'ata seyirci kalmış olmamak için mescidi terketmiştir. Ebû Dâvud'un rivayetinde bu hadisenin öğle veya ikindi namazında cereyan ettiği belirtilir.

2- Abdullah İbnu Ömer'in: "Bizi... çıkar" demesi âmâ olmasındandır. Ömrünün sonlarında gözlerine âmâlık ârız olduğu bilinmektedir." [197]

-11- وفي رواية أبى داود قال:]كُنْتُ مَعَ ابنِ عُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما، فَثَوَّبَ رَجُلٌ في الظُّهْرِ وَالْعَصْرِ. فقَالَ: اخْرُجْ بِنَا فَإنَّ هَذِهِ بِدْعَةٌ[.»التَّثْوِيبُ« الرجوع في القول مرة بعد مرة، وكل داع مُثَوِّبٌ، والتثويب في أذان الفجر: قول المؤذن الصة خير من النوم مرتين: واحدة قبل أخرى .

11. (2461)- Ebû Dâvud'un bir rivayetinde şöyle gelmiştir: "Ben İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ)'le beraber idim, bir adam öğle veya ikindi namazında tesvîbte bulundu. Bunun üzerine (İbnu Ömer): "Bizi (buradan) çıkar, zîra şu (yapılan tesvîb) bid'attir" dedi."[198]

AÇIKLAMA önceki hadiste geçti.

-12- وعن بل رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قال لى رسول اللّه # َ تُثَوِّبَنَّ في شَىْءٍ مِنَ الصَّةِ إَّ في صَةِ الْفَجْرِ[. أخرجه الترمذي .

12. (2462)- Hz. Bilâl (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana: "Sabah hariç, sakın hiçbir namazda tesvîbte bulunma!" tembihini yaptı."[199]

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Hz. Bilâl'e yasakladığı tesvîb, 2460 numarada açıkladığımız üzere, sabah ezanında söylenen essalatu hayrun mine'nnevm cümlesidir. Efendimiz (aleyhissalâtu vesselâm) bu cümlenin sadece sabah ezanında söylenmesini muvafık bulmuş olmakta, meşru kılmaktadır. Sadedinde olduğumuz hadis de bu cümlenin diğer vakitlerde ilavesini yasaklamaktadır.[200]

-13- وعنه رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]آخِرُ ا‘ذَانِ اللّهُ أكْبَرُ اللّهُ أكْبَرُ َ إّ اللّهُ[. أخرجه النسائى .

13. (2463)- Yine Hz. Bilâl (radıyallâhu anh) der ki: "Ezanın sonu şöyledir: "Allahu ekber, Allahu ekber, Lâilâhe illallah."[201]

EZANDA ADI GEÇENLER

Ezan deyince isimleri zihnimize dökülüveren birkaç zât var. Onlar, ezanın hem metin ve elfaz olarak şekillenmesinde hem de okunuş ritminin şekillenip, tarz-ı Nebevîye uygun halde bize intikalinde hizmeti geçen kimselerdir. Bu yüce sahabîleri daha yakında tanımalıyız:

1-ABDULLAH İBNU ZEYD İBNİ SA'LEBE[202]:

Medînelidir ve Hazrec kabilesine mensuptur, dolayısıyla Ensar'dandır (radıyallâhu anh). Ebû Muhammed diye künyesi vardır. Akabe biatına katılan ilk müslümanlardandır. Bedir gazvesi başta olmak üzere, Resûlullah'la birlikte bütün gazvelere katılmıştır. Mekke Fethi'nde Benî'l-Hâris İbnu'l-Hazrec'in bayrağını

taşımıştır.
Namaz vaktini nasıl duyurmak gerektiği hususunda Resûlullah'ın ashab'la yaptığı istişarenin ferdasında ezanla ilgili rüyayı görmüştür. Gelip Aleyhisalâtu Vesselâm'a anlatınca, Efendimiz bu rüyanın hak bir rüya olduğunu te'yid etmiş ve Bilâl'e anlatmasını, onun namaz vakitlerinde bunu okuyarak duyuruda bulunmasını söylemiştir.
Alimlerin çoğunlukla kabul ettiklerine göre bu rüya hadisesi, Mescid-i Nebevî'nin inşaatı biter bitmez, hicrî birinci yıl içinde vukua gelmiştir.
Tirmizî, Abdullah İbnu Zeyd'e ait, Resûlullah'tan yapılan yegane sahih rivayetin bu ezan hadisi olduğunu söylerse de, İbnu Hacer bunun hatalı olduğunu, onun rivayet ettiği 6-7 hadisi müstakil bir cüzde toplayarak gösterdiğini söyler ve hadisleri, kaynakları ve muhtevalarıyla birlikte kısa kısa tanıtır.
Kendisinden Saîd İbnu'l-Müseyyeb, Abdurrahman İbnu Ebî Leyla ve oğlu Muhammed İbnu Abdillah İbnu Zeyd hadis rivayet etmiştir.
Medîne'de hicrî 32 yılında vefat etmiştir. Öldüğü zaman 64 yaşında idi. Cenaze namazını Hz. Osman (radıyallâhu anh) kıldırmıştır.
Ezanla ilgili rüyayı Hz. Ömer de görmüştür, ancak Resûlullah'a öncelikle anlatma ve Hz. Bilâl'e öğretme şerefi Abdullah İbnu Zeyd'e aittir. Hz. Ömer ezanı Bilâl'den işitince, "Bunu rüyamda ben de görmüştüm" der. Resûlullah: فَلِلّٰهِ الْحَمْدُ فَذَاكَ اَثْبَتُ "Allah'a hamdolsun (ezan şimdi) daha sağlam oldu" buyurur.
Hz. Ömer'in de mesele ile ilgili rüyası sebebiyle, ezanın metnen takarrur etmesinde onun da bir katkısından söz edilebilir. Zîra Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in Abdullah İbnu Zeyd tarafından rüyada görülmüş olan ezanın meşruiyyeti hususundaki kanaat güçlenmiş, yakîn kazanmıştır.

2- EBÛ MAHZÛRA:

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in Mekke' ye tayin ettiği müezzindir. Ezanın okunuş tarzını Hz. Peygamber'den bizzat öğrenmiş, o tarz üzere okumuş, ve bu tarz arkadan gelen nesillere intikal ettirilmiştir.
Ebû Mahzûra'nın ismi ihtilaflıdır: Semure İbnu Mi'yer denmiş, Evs İbnu Mi'yer denmiş, Mi'yer İbnu Muhayriz denmiştir. İsmini Mi'yer değil mu'ayyin diye tesbit eden de olmuştur. Başka iddialar da var.
Buhârî ve İbnu Ma'în, Semure İbnu Mi'yer'i kabul etmişlerdir.
Ebû Mahzûra (radıyallâhu anh)'nın müezzin olarak kazanılması ve ezanın

Muhammedî okunuş tarzına üstad kılınması, Resûlullah'ın insanları kazanmada takip ettiği ibretli sünneti anlama yönüyle mühim bir hadisedir. Vak'a'yı Ebû Mahzûra'nın kendi ağzından dinleyelim: Beyhakî'nin es-Sünenü'l-Kübrâ'da kaydettiği bir rivayette Ebû Mahzûra şöyle anlatır:

"Biz on kişilik bir grubtuk. Huneyn yolunda (Ci'irrâne'de) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a katıldık. Hz. Peygamber'in müezzini namaz için ezan okudu. Biz, müezzinle alay etmek gayesiyle söylediklerini tekrar etmeye başladık. Resûlullah, sesimizi işitmişti, bizi yanına çağırdı.

"Kulağıma gelen ses hanginizin?" diye sordu. Arkadaşlarım beni işaret ettiler. Bunun üzerine onlara gitmelerini söyledi. Bana da dönüp:

"Haydi, ezanı oku bana!" dedi. Ben boşa dikilmiştim, hiçbir şey bilmiyordum. (Öylesine mahçup oldum ki) o anda, nazarımda dünyanın en menfur insanı Resûlullah oluverdi. Bana emrettiğinden daha iğrenç bir şey de bilmiyordum.

(Gözlerimi öne eğip sustum). Bunun üzerine ezanın muhtevasını ve okunuş tarzını kelime kelime, cümle cümle tekrar ederek öğretti. Öğrenme işi tamamlanınca bana bir çıkın verdi, içinde para vardı. Sonra elini alnıma koydu, yüzümü, göğsümü okşadı.

"Bârekallah!" dedi. Ben cesarete geldim ve:

"Ey Allah'ın Resûlü, emret Mekke'de müezzin olayım!" dedim.

"Haydi ol! izin verdim" dedi. O anda Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a karşı içimden geçirmiş olduğum bütün kötü düşünceler kayboldu ve sevgiye dönüştü."

Üsdü'l-Gâbe'nin rivayeti Ebû Mahzûra'nın o gün müslüman olduğunu tasrih eder. Der ki: "Resûlullah onu, ezanı yansılarken işitmişti, sesi hoşuna gitti, yanına getirilmesini emretti. Ebû Mahzûra o gün müslüman oldu. Huneyn'den dönünce Mekke'de ezan okumasını emretti. Bilahare bu işe aralıksız devam etti."

Aynı rivayetin devamından anlıyoruz ki, Mekke'de müezzinlik işi, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şahsi taliminden geçerek ezan üstadı olan Ebû Mahzûra'nın oğlundan sonra nesli kesilince amcasının oğlu, amcasının oğlunun oğlu şeklinde yakınları arasında devam eder. Bunların nesillerinin de inkıtaya uğramasıyla, aynı kabileden bir başkasına geçer.

Onun ezân-ı Muhammedî'nin makâm-ı Muhammedî üzere tesbit ve intikalindeki yerini üçüncü göbekten torunu İbrahim tarafından (İbrahim İbnu Abdilaziz İbnu Abdilmelik İbnu Ebî Mahzûra) rivayet edilen şu hadis açık olarak ortaya kor: "Ebû Mahzûra dedi ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) beni oturttu. Bana ezanı harf harf söyledi." İbrahim der ki: "Tıpkı bizim ezanımız gibi." (Hadisi İbrahim'den nakleden) Bişr İbnu Muâz der ki: "O'na: "Bana tekrar et!" dedim. O, ezanı bana tercî ile (makamı üzere) tavsif etti."

Ebû Mahzûra'nın sesce insanların en güzeli ve en gürü olduğu rivayet edilmiştir. Hz. Ömer (radıyallâhu anh) bir seferinde onunu ezanını dinlemiş ve "kendimden geçeyazdım" demiştir.
Ebû Mahzûra, hep Mekke'de kalmış, başka yere hiç ayrılmamıştır. Orada hem ezan okumuş, hem de dileyenlere ezan okumasını öğretmiştir. Ebû Mahzûra 59 hicrî yılında Mekk'de vefat etmiştir (radıyallâhu anh).
Ebû Mahzûra'dan İbnu Abdi'l-Melik, İbnu Muhayrız, İbnu Ebî Müleyke, Atâ, Abdülaziz İbnu Refi vs. hadis rivayet etmiştir.

3- BİLÂL-İ HABEŞİ:

Resûlullah'ın müezzinlik ve hazinedarlık gibi iki mühim hizmetini yürütmüştür. Adı, Bilâl İbnu Rabâh'tır. Künyesi, Ebû Abdi'l-Kerîm'dir; Ebû Abdillah, Ebû Amr da denmiştir. Annesi, Hamâme olup, Mekke'nin Benî Cumâh hanedanı müvelledlerindendir. (Müvelled= köle asıllı demektir.)
Hz. Bilâl, Hz. Ebû Bekr (radıyallâhu anhümâ) 'nin azadlısıdır. Beş -veya yedi veya dokuz-okiyye'ye[203] satır almış ve Allah yolunda azad etmiştir.
Hz. Bilâl ilk müslümanlaradandır. Bu sebeple Allah'ın dini için en çok işkence çekenlerden biridir. Umeyye İbnu Halef onu yüzü üzerine güneşe yatırır, üzerine değirmen taşı koyar, altta kızgın kum, üstte cehennemî güneş yakıncaya kadar öylece bırakıp kıvrandırır ve bu sırada: "Muhammed'in Rabbi'ni inkar et!" diye telkinde bulunurdu. Bilâl (radıyallâhu anh) bütün işkencelere sabreder ve Umeyye İbnu Halef'e:
"Ahad Ahad! yani Allah bir, Allah bir" diye cevap verirdi.
Bir seferinde, o bu şekilde işkence altında Ahad! Ahad! diye bağırırken, Varaka İbnu Nevfel yanından geçer. Ve:
"Ey Bilâl! Ahad! Ahad! Allah'a yemin olsun bu hale dayanamayıp ölürsen, kabrini dilek makamı yapacağım"[204] der.
Bilâl, Benî Cumâh'a ait köle idi. En ziyade Ümeyye İbnu Halef işkence yapar, aralıksız buna devam ederdi. Ne var ki, Cenâb-ı Hakk Bedir savaşında Ümeyye'nin Bilal'in eliyle öldürülmesini müyesser kılacaktır. Bilâl, İslam'ı ilk izhar eden yedi kişiden (Hz. Peygamber, Hz. Ebû Bekr, Habbâb, Süheyb, Ammar, Bilâl, Sümeyye) biri olması hasebiyle işkencenin her çeşidine, en haysiyet kırıcılarına hedef olmuştur. Ellerini arkadan bağlayıp boynuna ip takıyorlar, sonra eğlenmeleri için çocuklara teslim ediyorlar, çocuklar da onunla Mekke'nin Ahşaban denen tepelerinde yoruluncaya, bıkıncaya kadar eğlenip,

sonunda bırakıyorlardı.
Bilâl son derece dindar ve dîni hususunda titiz ve kıskançtı. Müşrikler kendilerine kazanmaya çalıştıkları vakit:
"Allah! Alah!" diya pervasızca cevap verir, kızacaklarına, işkence yapacaklarına hiç aldırmazdı. Onun bu salabetine hayran kalan Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir gün Hz. Ebû Bekr (radıyallâhu anh)'e rastlar ve:
"Keşke biraz bir şeylerimiz olsa da Bilâl'i satın alsak! buyurur. Hz. Ebû Bekr, Abbâs İbnu Abdilmuttalip'e rastlar ve:
"Bilâl'i benim için satın alıver!" der. Abbâs gidip, efendisi kadına:
"Şu kölen Bilâl'i sana olan faydası tükenmeden bana satar mısın?" diye sorar. Kadın:
"Onu ne yapacaksın? O, habisin tekidir... O şöyledir. O böyledir.." diye sayar döker, reddeder. Abbâs (radıyallâhu anh) bir başka sefer ona rastlayınca önceki taklifini aynen yeniler. Kadın bu sefer itiraz etmez. Satın alıp, Hz. Ebû Bekr'e gönderir.
Bir başka rivayete göre Bilâl, taşın altına gömülmüş halde işkence çekerken bizzat Hz. Ebû Bekr (radıyallâhu anh) tarafından satın alınmıştır.
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onu Ebû Ubeyde İbnu'l-Cerrâh ile kardeşlemiştir.
Bilâl hayatı boyunca Resûlullah'tan ayrılmamış, O'na müezzinlik yapmıştır. Resûlullah'ın katıldığı bütün gazvelerde O'nunla birlikte olmuştur.
Bilâl'in mümtaz yönü, Hz. Peygamber'e müezzinlik yapmış olmasıydı. İslam'da ilk ezanı okuyan odur. Daha önce belirttiğimiz üzere Abdullah İbnu Zeyd, ezan rüyasını görünce Resûlullah: "Bunu Bilâl'e öğret, bununla namaz için ezan okusun, o, sesce senden daha güzel, daha gür" demiştir.
Yine daha önce kaydettiğimiz üzere bazı rivayetler, sabah ezanındaki "essalâtu hayrun mine'nnevm" cümlesinin ezana girmesinde Hz. Bilâl'in rolü olmuştur: Bir gün Resûlullah'a namaz vaktini haber vermek üzere gelince Aleyhissalâtu Vesselâm'ın uyumakta olduğu haber verilir. Bunun üzerine Hz. Bilâl "essalâtu hayrun mine'nnevm" cümlesini irtical buyurarak vazifeyi îfâ eder. Bundan hoşnud olan Şâri-i mübîn Fahr-i Kâinat Efendimiz, sabah ezanlarında bunun da söylenmesini teşrî ve ferman buyururlar.
Medîne'de Resûlullah'a ve ashâb-ı güzîn hazerâtına ezan şakıyan İslâm'ın bu ilk bülbülü, andelib-i Muhammedî, Resûlullah'ın baş âşıklarındandı. Tıpkı her bülbülün güle olan aşkı gibi, o da Medîne'de açan ve kokusu kıyâmete kadar bâki kalacak olan o ilâhî güle, Muhammed adındaki hakkın, hakikatin, Allah'ın gülüne âşıktı.

Resûlullah'ın ölümüne dayanamıyordu. Medîne'nin her taşı, her ağacı, her insanı, esen rüzgarı, öten kuşu O'na sevgilisini hatırlatıyordu. Sevgilisiz Medîne'de kalmak ona çok ağır geliyordu.
Oradan ayrılmak, uzaklara gitmek istiyordu. Allah yolunda cihad ederek, kendini meşgul ederek ızdırabını, kederini azaltmayı, hasretini unutmayı deneyecekti.
Hz. Ebû Bekr (radıyallâhu anh)'den Şam'a gitmek üzere izin istedi.
"Hayır yanımda kalacaksın!" dedi. Ayrılmasını istemiyor, izin vermedi. Ama Bilâl kesin kararlıydı, ağır bastırdı:
"Eğer beni nefsin için âzad ettiysen burada hapset. Yok Allah için azad etti isen bırak Allah'a gideyim!"
Hz. Ebû Bekr, Bilâl (radıyallâhu anhümâ)'in karalılığını anlamıştı.
"Git!" dedi. Bilâl Şam'a gitti.[205] Ölünceye kadar orada kaldı. Artık ezan da okumuyordu. Gülsüz bülbül öter mi? Kudus'ün fethi sırasında Hz. Ömer Şam'a uğramıştır. O'nun gelişi şerefine Hz. Bilâl Şam'da bir kere ezan okur, başta Hz. Ömer, bütün müslümanları ağlatır.
Bir seferde rüyasında Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı görür. Efendimiz:
"Bu vefasızlık da ne? Niye ziyaretime gelmiyorsun ey Bilâl!" der. Üzüntü içinde uyanan Bilâl bineğine atlayıp Medîne'ye gelir. Resûlullah'ın makber-i şeriflerine uğrar. Orada ağlar, kabrin üzerine kapanır. Hz. Hasan ve Hüseyin (radıyallâhu anhümâ) yanına gelirler. Onları öper, kucaklar. Kendisinden bir sabah ezanı okumasını rica ederler. Kabul eder. Mescidin damına çıkarak ezan okur. Medînelilere sunulan bu sabah ziyafeti Medîne'de bir hadise olur. Allahu ekber, Allahu ekber dediği zaman Medîne ihtizaza gelir (ve adeta yerinde oynar). Eşhedu enlâ ilâhe illallah deyince titremesi artar ve herkesi yerinden kaldırır. Eşhedu enne Muhammeden Resûlullah deyince kadınlar husûsî çadırlarından dışarı fırlarlar. Kadın ve erkek herkesin ağladığı böyle bir gün Medîne'de hiç görülmez."
Bir gün Hz. Peygamber sabahleyin kalkınca Hz. Bilâl'i çağırtır. Gelince:
"Ey Bilâl! Cennette seni benim önüme geçiren şey nedir? Her ne zaman cennete girdi isem, her seferinde önümde senin hışırtını duydum" der.
Bilâl'in Resûlullah'la menkîbesi çoktur.
İbnu Sa'd, Şam-ı Şerif'te (Dımeşk) hicrî 20 yılında altmış küsur yaşında olduğu halde vefat ettiğini, Bâbu's-Sağir'e defnedildiğini belirtir. Ölüm tarihi hususunda başka rakamlar da söylenmiştir. 17, 18, 21, 15 gibi. Hatta bir rivayette de Halep'te ölüp Bâbu'l-Erba'în'e defnedildiği söylenmiştir. Öldüğü zaman yaşının 70'e ulaştığını söyleyen de olmuştur.

Hz. Bilâl koyu esmer, zayıf uzun boylu, gövdesi öne eğik (kamburca), yanakları zayıf idi. Hâlid isminde erkek, Gufeyre isiminde de bir kız kardeşi vardı.
Kendisinden birçok sahâbe ve tabiîn hadis rivayet etmiştir. Hz. Ebû Bekr, Hz. Ömer, Üsâme, Abdullah İbnu Ömer, Ka'b İbnu Ucre, Berâ İbnu Âzib, es-Sanâbehî, Ebû Osman en Nehdî, Ebû İdrîs el-Havlânî, İbnu Ebî Leylâ, Tarık İbnu Şihâb vs.[206]

ÜÇÜRCÜ FER'

EZAN VE İKÂMETLE İLGİLİ HÜKÜMLER

-1- عن ابن عمر رَضِيَ اللّهُ عَنْهما]أَنَّ مُؤَذِّناً لِعُمَرَ أَذَّنَ بِلَيْلٍ فَأَمَرَهُ أَنْ يُعِيدَ ا'ذَانَ[. أخرجه أبو داود .

1. (2464)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Hz. Ömer (radıyallâhu anh)'in bir müezzini geceleyin ezan okumuştu. Ezanı iade etmisini emretti."[207]

-2- وللترمذي في أخرى عنه:]أَنَّ بًِ أَذَّنَ قَبْلَ طُلُوعِ الْفَجْرِ فَأَمَرَهُ النَّبىُّ # أَنْ يُنَادِى: أَ إنَّ الْعَبْدَ قَدْ نَامَ[.

2. (2465)- Tirmizî'nin yine İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ)'dan kaydettiği bir diğer rivayet şöyledir: "Hz. Bilâl güneş doğmazdan önce ezan okumuştu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ona: "Haberiniz olsun kul uyudu" diye nidâ etmesini emretti."[208]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadisleri Tirmizî, "Geceleyin Okunan Ezan" adında bir babta kaydeder. Ebû Dâvud ise: "Vaktinden Önce Okunan Ezan" adını verdiği bir babta kaydeder.

2- Tirmizî ve bir kısım hadisciler, ikinci hadisin Hz. Peygamber'den rivayet

edilmesini, senette yer alan Hammâd İbnu Seleme'nin bir hatası olduğunda ittifak ederler. Onlara göre, ezanı vaktinden önce okuyan müezzine, iade etme emrini veren Hz. Ömer'dir. Ebû Dâvud'un rivayetinde bu müezzinin ismi de tasrih edilmiştir: Mesrûh... Bunlara göre ezanı iade etme (yeniden okuma) emrin merfû değil, mevkuftur, bu emrin muhatabı Bilâl değil Mesrûh'tur. Tirmizî bu mesele üzerine uzun açıklamada bulunur. Hadis merfû da olsa, mevkuf da olsa mesele üzerine tarettüp edecek hükümde bir değişiklik yoktur. Bu meselede âlimlerin düştüğü ihtilaf -ki belirteceğiz- daha çok yoruma dayanmaktadır.

3- Birinci hadis, Hz. Ömer'in, vaktinden önce sabah ezanı okuyan bir müezzine vakti girince yeniden ezanı okuttuğunu haber vermektedir. Görüldüğü üzere, ikinci hadis de bu mânayı te'yid eden merfû bir örnek olmaktadır. Yani Hz. Peygamber zamanında Bilâl-i Habeşî, bir keresinde sabah ezanını yanlışlıkla vaktinden önce okumuştur ve Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Hz. Bilâl'e: "Bana uyku galebe çaldı, bu sebeple gaflet edip yanlışlıkla vaktinden önce okudum" mânasında -ve özür beyan etmek maksadıyla- olmak üzere "Haberiniz olsun kul uyudu"[209] diye nidâ etmesini emretmiştir.
Vaktinden önce okunan ezan mevzuunda ulema ihtilaf etmiş, farklı hükümlere varmıştır:

1- İmam Şâfiî, Mâlik, Ahmed İbnu Hanbel, Evzâî- İshak İbnu Râhûye sabah ezanının şafak sökmezden yani fecr-i sâdık doğmazadan önce okunmasına hükmederler. Hz. Câbir (radıyallâhu anh) de bu görüştedir. Bu görüş cumhurun görüşü olmaktadır.

2- Ebû Hanîfe ve İmam Muhammed, diğer vakitlere kıyas ederek vakit girmedikçe sabah ezanının da vakti girmeden okunamayacağına hükmederler. İmam Yûsuf da Ebû Hanîfe gibi hükmetmiş ise de sonradan, rivayetlerde gelen örneği esas alarak "sabah ezanının vaktinden önce okunmasında bir beis yoktur" demiştir.

3- Bazı hadisciler, şayet bir mescidde iki müezzin varsa, sabah vakti girmeden sabah ezanını okumanın câiz olduğunu söylemişlerdir. Bunlar şöyle düşünürler: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in bidayette tek müezzini vardı. Bilâl-i Habeşî (radıyallâhu anh). O zaman sabah ezanı, vakti girince okunuyordu. Ne zaman İbnu Ümmü Mektum da ikinci müezzin olarak devreye girdi, Bilâl, ezanı vaktinden önce okumaya başladı. Nitekim sahih rivayetlerde geldiği üzere, Resûlullah اِنَّ بِ يُؤَذِّنُ بِلَيْلٍ فَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتّى يُؤَذِّنَ اِبْنُ اُمِّ

مَكْتُوم "Bilâl ezanı geceleyin okur. Siz, İbnu Ümmü Mektûm ezan okuyuncaya kadar yiyin için" tembihinde bulunmuştu. Bu haberin muahhar olduğu açıktır.Öyle ise vaktinden evvel okununca iade etmeyi emreden rivayet -ki sadedinde olduğumuz 2465 numaralı hadistir- Resûlullah'ın tek müezzini bulunduğu zamanla ilgilidir. Bunu, İbnu Ömer'in rivayeti de te'yid etmektedir."
Bunlara göre, vaktinden önce okunan sabah ezanı yeterli değildir. Vakti girince ikinci bir ezan daha okumak gerekir.[210]

-3ـ وعن بل رَضِيَ اللّهُ عَنْه.]أنَّ رسولَ اللهِ # قالَ: َ تُؤَذِّنْ حَتَّى يَسْتَبِينَ لَكَ الْفَجْرُ هكَذَا، وَمَدَّ يَدَيْهِ عَرْضاً[. أخرجه أبو داود .

3. (2466)- Hz. Bilâl (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Sabah vakti iyice belirinceye kadar ezan okuma!" dedi ve ellerini yanlara doğru açarak: "Şöyle!"diye gösterdi." [211]

AÇIKLAMA:

Bu hadise göre, fecr doğmazdan önce ezan okunması câiz değildir. Ancak hadis munkatı'dır. Zaten yukarıda açıklama sırasında kaydettiğimiz Buhârî hadisi, Peygamberimizi müezzini Hz.Bilâl (radıyallâhu anh)'in oruç tutacaklara henüz yeme-içmenin helâl olduğu bir vakitte yani daha şafak sökmezden önce ezan okuduğunu göstermektedir. Sahih hadisin olduğu yerde zayıf hadisle amel edilemeyeceği bedihî bir husustur.[212]

-4ـ وعن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْه.]أنَّ سَائِ سَألَ رسولَ اللهِ # عَنْ وَقْتِ الصُّبْحِ فَأمَرَ بِ فَأذَّنَ حِينَ طَلَعَ الْفَجْرُ، فَلَمَّا كَانَ مِنَ الْغَدِ أخَّرَ الْفَجْرَ حَتَّى أسْفَرَ. ثُمَّ أمَرَهُ فَأقَامَ فَصَلّى. ثُمَّ قَالَ: هذَا وَقْتُ الصَّةِ[. أخرجه النسائى .

4. (2467)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Bir kimse, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a sabah namazının vaktini sormuştu. O da Hz. Bilâl'e emretti. Şafak sökerken ezan okudu. Ertesi gün ortalık ağarıncaya kadar sabah ezanını tehir etti. Sonra ikâmet okumasını emretti ve namazı kıldı. Sonra da adama:

"İşte bu, (sabah) namazının vaktidir" dedi."[213]

-5- وعن زياد بن الحارث الصُّدَائِى رَضِيَ اللّهُ عَنْه قالَ:]لَمّا كانَ أوَّلُ أذَانِ الصُّبْحِ أمَرَنِى رسولُ اللّهِ # فأذَنْتُ فَجَعَلْتُ أقُولُ: أُقِيمُ يَا رسولَ اللّهِ؟ فَجَعَلَ يَنْظُرُ إلى نَاحِيَةِ المَشْرِقِ إلى الْفَجْرِ فَيَقُولُ: َ . حَتَّى إذَا طَلَعَ الْفَجْرُ نَزَلَ فَبرَزَ ثُمَّ انْصَرفَ إلىَّ، وَقَدْ تَحَقَ أصْحَابُهُ فَتَوَضّأ؟ فأرَادَ بَلٌ أنْ يُقِيمَ. فقَالَ لَهُ رَسُولُ اللّهِ #: إنَّ أخَا صُدَاءَ أذَّنَ، وَمَنْ أذَّنَ فَهُوَ يُقيمُ. قَالَ: فَأقَمْتُ[. أخرجه أبو داود والنسائى، واللفظ ٔبى داود .

5. (2468)- Ziyâd İbnu'l-Hâris es-Sudâî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Sabah ezanının ilk vakti girince, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana emretti, ben de ezan okudum ve:

"İkâmet de getireyim mi ey Allah'ın Resûlü?" diye sordum. (Soruma hemen cevap vermeyip) doğu tarafına, fecre bakmaya başladı ve:

"Hayır!" dedi. Ne zaman ki şafak söktü Hz. Peygamber (bineğinden) indi, abdest bozdu. Sonra bana doğru geldi. (Bu ara Ashâbı da toplandı. Abdestini aldı. Bilâl ikâmet okumak istedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Sudâ'nın kardeşi ezan okudu, ezanı okuyan ikâmeti getirsin!" dedi. Ben de ikâmet getirdim."[214]

AÇIKLAMA:

1- Sudâ: Yemen'de San'a ya kırkiki fersah mesafede bir yer adıdır. Bu yer, adını bir kabileden almıştır.

2- Hadiste ezan okuyan kimsenin ikâmet de okuması gerektiği ifade edilmektedir.
Bu meseleyi başka hadisler muvacehesinde değerlendiren âlimler farklı neticelere gitmişlerdir:
Tirmizî'nin kaydettiğine göre ulema çoğunluk itibariyle ezanı kim okudu ise ikâmeti de o yapmalıdır demiştir.
Hâfız el-Hâzimî, Kitâbu'l- İ'tibâr'da der ki: "Ulema şu hususta ittifak etmiştir: "Bir kimsenin ezan, bir başkasının da ikâmet okuması câizdir. Ancak "ikisini de aynı şahsın yapması mı, yoksa ayrı ayrı şahısların yapması mı evladır?" meselesinde ihtilaf edilmiştir. Çoğunluk: "Arada fark yoktur, esas olan bu hususta genişlik ve ruhsattır" demiştir. Bu görüşte olanlar arasında İmam Mâlik ve Ebû Hanîfe ile Hicaz ve Kûfe ulemasının ekseriyeti vardır."
İmam Şâfiî ve Ahmed İbnu Hanbel'in bunu mekruh addettiği rivayet edilmiştir. [215]

-6- وعنِ سماك بن حرب قال:]كانَ بَلٌ يُؤَذِّنُ إذَا دَحَضَتِ الشّمْسُ فَ يُقِيمُ حَتَّى يَخْرُجَ النّبىُّ #. فَإذَا خَرَجَ أقَامَ الصَّةَ حِينَ يَرَاهُ[. أخرجه مسلم واللفظ له، وأبو داود والترمذي .

6. (2469)- Simak İbnu Harb anlatıyor: "Bilâl, güneş (öğlede, batı cihetine) kayınca ezan okurdu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) odasından çıkıncaya kadar ikâmet getirmezdi. Odasından çıkınca, O'nu görür görmez ikâmet getirirdi."[216]

-7- وعنِ ابن عمر رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]كانَ لرسولِ اللّهِ # مُؤَذِّنَانِ، بَلٌ وَابْنُ أُمِّ مَكْتُومٍ ا٫عْمَى[. أخرجه مسلم وأبو داود.

7. (2470)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın iki müezzini vardı: Biri Bilâl diğeri İbnu Ümmi Mektûm el-A'mâ."

[217]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, bir mescidde iki müezzinin istihdam edilebileceğini ifade eder. Mamafih cami ve cemaatin durumuna ve duyulan ihtiyaca göre daha fazla sayıda müezzin istihdamı da câizdir. Nitekim Hz. Osman ihtiyaç artınca dört adet müezzin tayin etmiştir. Şâfiîlere göre, müezzinlerden biri tanyeri ağarmadan ezan okur, tıpkı Bilâl gibi, diğeri de tanyeri ağardıktan sonra okur, tıpkı İbnu Ümmi Mektûm gibi.
Nevevî'ye göre müezzinin birden fazla olması halinde hepsinin bir defada değil, ayrı ayrı okuması efdaldir. Cami büyükse her biri bir köşede okur, küçükse hepsi beraber, aynı anda okuyabilirler. Vakit olduğu takdirde sıra ile hepsinin ayrı ayrı okuması müstehabtır. Beraber okumak cemaate hoş gelmeyecek olursa bir tanesi okur. İhtilaflar kur'a ile halledilir.
İkâmet'e gelince, bunu bir tanesi yapar. İkâmet, ezanı ilk okuyanın hakkıdır. Müezzinler hep bir ağızdan ezan okumuşsa ikâmeti biri getirir. İhtilaf olursa kur'a çekerler. Cami büyük olur, ihtiyaç da duyulursa iki müezzin ikâmet okuyabilir. Bu cevaz hem Şâfiî ve hem de Hanefî mezhebi için mevzubahistir. Vazifeli müezzin varsa onun öncelik hakkı vardır. Cemaatten biri erken davranıp ikâmet getirecek olsa da yeterlidir.

2- İbnu Ümmi Mektûm âmâ bir zattır. Şu halde âmânın müezzinlik yapması câizdir.

3- Hz. Âişe, İbnu Ümmi Mektûm'u âmâ diyerek tavsif etmiştir. Âlimler bu tavsiften hareketle, kişiyi tarif etmek gibi meşru bir maksadla, kusuruyla zikretmenin câiz olduğu hükmünü çıkarmışlardır. Şu halde, böylesi bir tavsif, haram olan "gıybet"e girmez.[218]

-8ـ وعن جابر رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قال رسولَ اللّهِ # لِبَلٍ: إذَا أذَّنْتَ فَتَرَسَّلْ، وَإذَا أقَمْتَ فَأحْدِرْ، وَاجْعَلْ بَيْنَ أذَانِكَ وَإقَامَتِكَ قَدْرَ مَا يَفْرُغُ اكِلُ مِنْ أكْلِهِ، وَالشَّارِبُ مِنْ شُرْبِهِ، وَالمُعْتَصِرُ إذَا دَخَلَ لِقَضَاءِ حَاجَتِهِ. قالَ: وَ تَقُومُوا حَتَّى تَرَوْنِى[. أخرجه

الترمذي.»المُعْتَصِرُ« الذي يريد أن يأتى الغائط لقضاء حاجته.

8. (2471)- Hz. Câbir (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Bilâl (radıyallâhu anh)'e:
"Ezan okuduğun zaman ağır ağır oku. İkâmet getirdiğin zaman da peş peşe serî oku. Ezanla ikâmetin arasına, yemek yiyenin yemeğinden, içenini içmesinden, üzerine sıkışarak helaya girmiş olanın heladan fâriğ olacağı bir zaman fasılası koy " diye talimat verdi. Şunu da ilave etti: "Beni görünceye kadar da (ikâmet için) kalkmayın."[219]

AÇIKLAMA:

1-Ezan okunurken, riayeti tavsiye edilen teressül, ezanın kelimelerini birbirinden keserek teker teker söylemek mânasına gelir. İbnu Kudâme teressülü, yavaşlık ve teennî diye açıklar. Böylece ezanın acele edilmeden, her kelimeye müstakil bir nefes tahsis ederek okunmasını ve mesela, baştaki dört tekbirin dört ayrı nefeste okunmasını tavsiye etmiş olmaktadır. Ancak Nevevî: "Ashabımız her iki tekbiri bir nefeste okumayı, yani bidayette Allahu ekber Allahu ekber' bir nefeste, sonra Allahu ekber Allahu ekber'i bir ikinci nefeste okumayı müstehab addetmişlerdir" der. Nevevî'nin bu açıklaması Efendimizin, müezzinin söylediklerini tekrar etmeyi tavsiye ettiği -ki 2439 numarada kaydettik- hadiste belirtilen ezan okunuş tarzına uygundur.

2- İkâmette tavsiye edilen hadr ise teressül'ün zıddıdır. Aslen inmek, düşmek mânasına gelse de kıraatte sür'at, çabukluk demektir. Şârihler, sadedinde olduğumuz nebevî tavsiyeden, ikâmet okurken cümlelerin birbirini hazlıca takib etmesi, araya -ezanda olduğu gibi- fasıla girmemesi gerektiğini anlarlar. İbnu Kudâme: "Ezan gaib olana hitaptır, onun vurgulanarak söylenmesi uygundur. İkâmet ise hazır olana hitaptır, vurgulamaya gerek yoktur" der. Hz. Ömer, Beytu'l-Makdis'e müezzin tayin ettiği zaman: "Ezan okurken ağır ağır oku, ikâmet getirirken serî ol" tembihinde bulunmuştur.

3- Mu'tasır: Dilimizdeki "üzerine sıkışmak" tabirinin karşılığıdır. Büyük veya küçük abdesti sıkışıp, sıkıntısını hisseden, karnını veya fercini sıkan, dolayısiyle helaya girme ihtiyacında olan kimse mânasına gelir.

4- "Beni görünceye kadar kalkmayın" sözü müezzine tembihtir. Resûlullah

(aleyhissalâtu vesselâm), Mescid'in avlu kısmında inşa edilmiş olan hücrelerde ikâmet ediyordu. Namaz vakitlerinde, ihtiyaç anlarında mescide geçiyorlardı. Bu rivayet, Efendimizin sünnetleri hane-i saadetlerinde eda ettiklerini, farzı kılmak üzere mescide teşrif buyurduklarını göstermektedir: "Benim girdiğimi görmeden ikâmet getirmeyin, ben ne zaman kapıdan içeriye adımı mı atarsam ikâmet getirin, böylece farzın edasına hemen başlarız.." demiş olmaktadır.[220]

sahih olduğu belirtilen rivayet merfû'dur [Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sözü]; diğeri mevkuf (Hz. Ebû Hüreyre'nin sözü). Bir vecihten mevkuf, bir başka vecihten merfû gelen rivayetler vardır. Kaideten merfû olması esastır.

2- Hadis, abdestsiz olarak ezan okumanın mekruh olduğuna delâlet etmektedir. Bazı kaynaklar, seleften birçoğunun ezan olsun, ikâmet olsun her ikisinin de abdestsiz olarak okunmasının câiz olmayacağına hükmettiklerini belirtir ise de, bu meselede Aynî, el -Hidâye'den naklen şu hükmü kaydeder: "Müezzinin ezan ve ikâmeti abdestli olarak okuması gerekir, zîra ezan ve ikâmet şerefli zikirlerdir. Dolayısıyla bu zikirde taharet müstehabtır. Ancak, abdestsiz olarak ezan okumuş ise bu da câizdir. Şâfiî, Ahmed ve ilim ehlinin tamama yakını böyle hükmetmiştir. İmam Mâlik, ezanda değil, ikâmette taharetin şart olduğunu söylemişir. Atâ, Evzâî ve bazı Şâfiîler her ikisinde de şart olduğunu söylemişlerdir."
Başta Kûfîler olmak üzere abdestsiz olarak okunan ezanın câiz olduğuna hükmedenler şöyle bir mülahaza dermeyan ederler: "Ezan, namazın erkanlarından biri değildir, bu sebeple namaz için şart koşulan temizlik, burada şart olamaz, nitekim istikbâl-i kıble ve huşû da ezanda müstehab değildir, ezan sırasında elin kulaklara konması , muhtelif istikametlere yönelmeler huşûya zıddır."[221]

-12- وعن عثمان بن أبى العاص رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]إنَّ مِنْ آخِرِ مَا عَهَدَ إلَىَّ رسولُ اللّهِ #: أنْ اتَخِذَ مُؤَذِّناً َ يَأخُذُ عَلى أذَانِهِ أجْراً[. أخرجه أبو داود، والترمذي واللفظ له .

12. (2475)- Osman İbnu Ebî'l-Âs (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah

(aleyhissalâtu vesselâm)'ın bana en son vasiyetlerinden biri de, ezanına mukabil ücret almayan bir müezzin tutmamdı."[222]

AÇIKLAMA:

1- Osman İbnu Ebî'l-Âs,[223] Sakîflilerin Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e gönderdikleri murahhas içerisinde yer almış birisi idi. Hey'etin yaşça en küçüğü, İslam'ı öğrenme hususunda da en hevesli ve gayretlisi idi. Hey'et mensupları müzâkerelerle meşgulken o, gizli gizli gelip İslâm'ı tederrüs ediyordu. Samimiyetle müslüman oldu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da onu Tâif'e veli tâyin ederek, gayretini mükafaatlandırdı. Vali olarak birinci ve mühim vazifesi namazları kıldırmaktı. Vazifesi ile igili verdiği talimatlardın birinin müezzin tutmasıyla ilgili olduğunu sadedinde olduğumuz rivâyet göstermektedir.

2- Hadis sarîh bir ifade ile müezzinin, ezan mukabilinde ücret almasının mekruh olduğunu göstermektedir. Bu meselede farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bazıları, "Müezzinliği kabul sırasında ücret olarak bu hizmeti yürütecek kimse arar, bulamazsa, humsu'lhumustan vermesinde beis yoktur" vs.demişlerdir.
İbnu'l-Arabî der ki: "Sahih olan şudur: Ezan, namaz, kaza ve her çeşit dînî hizmetlere mukabil ücret alınması câizdir. Çünkü, halife bütün bu hizmetlere mukabil kendisi ücret almaktadır. Öyle ise onun bütün bu hizmetlerdeki naibleri de ücret alırlar... Bu meselede asıl, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şu sözüdür: "Kadınlarımın nafakalarından ve âmilimin ihtiyacından sonra her ne bıraktı isem o sadakadır."
İbnu'l-Arabî, bu sözüyle, müezzini âmil'e kıyas etmiş olmaktadır. sadedinde olduğumuz hadis sahihtir, bu durumda İbnu'l-Arabî'nin kıyası, nassla çatışma halindedir. Ayrıca bu mevzu üzerine, İbnu Ömer'den rivayet edilen bir fetva mevcuttur ve onun fetvasına Ashâb'tan kimsenin itirazı vârid olmamıştır. İbnu Ömer'e: "Seni Allah için seviyorum" diyen bir" zata: Sana Allah için buğzediyorum" diye karşılık verir. Adam sebebini sorunca "Evet, çünkü sen ezana mukabil ücret istiyorsun" der. İbnu Mes'ud (radıyallâhu anh)'dan da: "Dört hizmet mukabili ücret alınmaz. Ezan, kırâatu'l-Kur'ân, mukâsım (şerîk) ve kaza" hadisi rivayet edilmişir.[224]
Tirmizî de sadedinde olduğumuz hadis hakkında şu notu düşer: "Ehl-i ilm indinde amel şöyledir: "Müezzinin, ezan hizmetine mukabil ücret almasını

mekruh buldular ve müezzinin ezan hizmetini Allah rızası için yürütmesini müstehab addettiler."
Mezkûr hizmetlerin ve bâhusus müezzinliğin ücretsiz yapılması ideal ise de fiiliyatta müezzinlik hizmetini hasbî olarak yürütecek kimseleri bulmak imkânsızlık arzedebilir ve din hizmeti aksar. Böyle durumlarda İmam Mâlik (rahimehulla)'in يَأْمَنْ بِهِ "Bunda bir mahzur yoktur" fetvası esas alınmalıdır. Dört mezhebin dördü de haktır.[225]

-13- وعن أبى بَكْرَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قالَ:]خَرَجْتُ مَعَ رسولِ اللّهِ # لِصَةِ الصُّبْحِ فَكَانَ مَا يَمُرُّ بِرَجُلٍ إَّ نَادَاهُ لِلصَّةِ أوْ حَرَّكَهُ بِرِجْلِهِ[. أخرجه أبو داود.

13. (2476)- Ebû Bekr (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte sabah namazı için beraber çıktık. Uğradığı her adama namaz için sesleniyor veya ayağı ile dürtüyordu."[226]

AÇIKLAMA:

Hadis, sabah için hücre-i saâdetlerinden çıkan Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın mescidin Suffe bölümünden geçerek namazgâh'a geldiğini ifade etmektedir. Aleyhissalâtu vesselâm, Suffe ashabından henüz kalkmamış olanları seslenerek uyandırmakta, seslenmekle uyanmayanları da ayağının ucuyla dürterek kımıldatmak sûretiyle uyandırmaktadır. Âlimler, bu hadisten hareket ederek; "Namaza uyanan kimselerin, uyanamıyanları uyandırması gerekir" diye hükmetmişlerdir.[227]

-14- وعن أبى أُمامة رَضِيَ اللّهُ عَنْه أو عن بعض أصحاب رسولِ اللّهِ #:]أنَّ بَِّ أخَذَ في ا“قَامَةِ، فَلَمَا أنْ قَالَ: قَدْ قَامَتِ الصَّةُ؛ قَالَ رسولُ اللّهِ #: أقَامَهَا اللّهُ وَأدَامَهَا؛ وَقَالَ في سَائِرِ ا“قَامَةِ كَنَحْوِ حَدِيثِ عُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنْه المذْكُورِ في فَضَائِلِ

ا٬ذَانِ]. أخرجه أبو داود .

14. (2477)- Ebû Ümâme (radıyallâhu anh) veya Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Ashâbından bir diğeri tarafından rivayet edildiğine göre, (bir seferinde) Bilâl (radıyallâhu anh) ikâmete başlamıştır. Kad kâmeti'ssalât deyince Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Allah onu (namazı) ikâme etsin ve dâim kılsın!" buyurdu. İkâmetin geri kısmında, ezanın faziletleri bahsinden mezkûr olan Hz. Ömer hadisinde olduğu gibi (müezzinin söylediklerini tekrar şeklinde) hareket ediyordu."[228] [229]

-15- وعن نافع:]أَنَّ ابن عُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما كانَ َ يَزِيدُ عَلى ا٬قَامَةِ في السَّفَرِ إَّ في الصُّبْحِ فَإنَّهُ كَانَ يُنَادِى فِيهَا وَيُقِيمُ، وَكَانَ يَقُولُ: إنَّمَا ا٬ذَانُ لِ٬مَامِ الَّذِى يَجْتَمِعُ النَّاسُ إلَيْهِ]. أخرجه مالك .

15. (2478)- Nâfi (rahimehullah) anlatıyor: "İbnu Ömer (radıyallâhu anh) sefer sırasında ikâmete sadece sabah namazından hem ezan, hem de ikâmet her ikisini okurdu. Derdi ki: "(Seferde ezana hacet yok, çünkü) ezan, kendisine cemaat gelecek olan imama mahsustur."[230]

AÇIKLAMA:

Bu hadise göre, İbnu Ömer, ezanın cemaat toplamak maksadıyla okunduğuna inanmakta, sefer sırasında cumâ ve cemaat sâkıt olduğu için ezanın bir mâna ve gereği kalmadığına hükmetmektedir. O'nun sabah ezanını ihmal etmeyişini Zürkânî şöyle açıklar: "Ezanı, sabaleyin okumak İslam'ın şiarını izhâr etmek içindir. Bir de o vakit küffâra saldırma vaktidir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), sefere çıkıp bir yere gelince bu vakitte ezan işitmezse saldırır, işitirse saldırmazdı."
İbnu Ömer'in sabah ezanını okuması; "Fecrin doğduğunu, beraberindekilerden uyuyanlara ve bîhaber olanlara duyurmak içindir, diğer vakitler ise zaten kimseye gizli kalmaz" şeklinde de açıklanmıştır.

Abdurrezzak'ın sahih bir rivayetinde İbnu Ömer şöyle der: "Ezan, başlarında komutanları olan ordu veya kafile içindir. Bu durumda namaz için toplanmaları maksadıyla namaz ezanı okunurken, böyle olmayanlara sadece ikâmet yeterlidir."
Sadedinde olduğumuz bu hadise rağmen, Abdullah İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ)'den meşhur olan ve üç imam ve diğer pek çok âlimlerce de benimsenen görüşe göre, her namazda ezanın meşruiyyetidir. Atâ, bu hususta mübalâğa bile etmiş ve : "Eğer seferde iken ezan okunmamış, ikâmet getirilmemiş ise, namazı iade et" demiştir. Atâ'ya göre, ezan namazın sıhhati için şart kabul edilmiş olabilir.İbnu Abdilberr bu görüşe "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hazerde ve seferde ezanı terketmemiş olması"nı delil gösterir.
Sözün kısası, ulema, seferde olanın da ezan okumasının câiz olduğu, okuduğu takdirde sevap elde edeceği hususunda icmâ eder. Keza her müslüman beldede ezanın gereğinde de icma edlmiştir. Öyle ise bu sünnet yolcu üzerinden düşmez, zaten düşeceği hususunda icma yoktur. Bu söylenen hususlar, Zürkânî'ye göre, "Ezanın insanları toplamaktan başka bir mânası yoktur" diyenlerin zanlarının bâtıl olduğunu göstermeye yeterlidir. Ezanın insanları toplamadan öte pek çok fazîletleri rivayetlerde beyan edilmiştir, bir kısmı daha önce zikredildi.[231]

-16- وعن أبى جحيفة رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أنَّهُ رَأى بً يُؤَذِّنُ، قالَ: فَجَعَلْتُ أتَتَبَّعُ فَاهُ هَاهُنَا وهَا هُنَا بِا ٔذَانِ[. أخرجه الخمسة وهذا لفظ الشيخين.زاد الترمذي: »وَأصْبُعَاهُ في أُذُنَيْهِ«.

16. (2479)- Ebû Cuhayfe (radıyallâhu anh)'nin anlattığına göre, Hz. Bilâl (radıyallâhu anh)'i ezan okurken görmüştür. Der ki: "Ben, ezan okurken, onun ağzını şu tarafa, bu tarafa (sağa sola) dönerken takibe koyuldum."
Tirmizî'nin rivayetinde şu ziyade mevcuttur: "İki parmağı kulaklarını üzerinde olduğu halde..."[232]

-17- وَعند أبى داود:]فَلَمَّا بَلَغَ حَىّ عَلى الصَّةِ حَىَّ عَلى الفَحِ لَوّى عَنُقَهُ يَمِيناً وَشِمَاً وَلَمْ يَسْتَدِرْ[.

17. (2480)- Ebû Dâvud'da şu ifadeye yer verilmiştir: "(Bilâl), hayye ala'ssalât, hayye ala'lfelâh cümlesine gelince boynunu sağa ve sola çevirdi, bizzat kendi dönmedi." [233]

AÇIKLAMA:

1- Son iki hadis, Hz. Bilâl'in ezan okuyuş şeklini kısmen tasvir etmektedir. Önceki rivayet, hayye ala'ssalât, hayye ala'lfelâh derken, Hz. Bilâl'in başını sağa ve sola çevirdiğini ifade edeken; ikinci rivayet, bu çevirme keyfiyetinin boyundan yapıldığını belirtmektedir. Yani Hz. Bilâl, bulunduğu yerde sâbit kalarak başını önce sağa çevirip hayye ala'ssalât demekte, sonra da sola çevirip hayye ala'lfelâh demektedir. Ezan sırasında Hz. Bilâl'in dönmesiyle ilgili rivayetler ihtilaflıdır. Bazıları döndüğünü beyan ederken bazıları dönmediğini ifade eder. İbnu Hacer, her iki görüşüde te'lif eder: "Döndü diyenler başın dönmesini, dönmedi diyenler vücudun dönmesini kasdetmiş olmalıdır." der.
Birinci rivayette Müslim'den kaydedilen ziyadeden Bilâl hazretleri'ni ezan okurken ellerini kulaklarının üzerine koyduğunu öğrenmekteyiz.

2- Hadis aslında uzundur, buraya son derece özetlenerek alınmıştır. [234]

EZAN BAHSİNE BİR TETİMME

EZANIN TARİHÇESİ

Ezan bahsi, mevzu üzerine kaydedilen rivayetlerin çokluğundan ve aralarındaki farklılıklardan da anlaşılacağı üzere, pekçok teferruâtı olan, ihtilaflı bir bahistir. Biz burada, münâkaşaya, farklı görüşlerin delillerine girmeden, muhtelif meselelerine ve cumhurca benimsenmiş olan kavillere kısa kısa işaretler koyacağız.

1- Ezan Mekke'de mi teşrî edilmiş, Medîne'de mi? diye farklı rivayetler olmuştur. Mekke'de başlatan rivayetlerin hepsi zayıftır. Ulema Medîne'de teşrî edildiğinde ittifak eder.
Medîne'de hangi yılda teşrî edilmiştir? Bu da çok kesin olmamakla beraber umumîyetle benimsenen kavl, hicretin birinci yılıdır. Mescidin inşasından sonra olmuştur

2- Bazı rivayetlerde ezanın Resûlullah'a vahyen geldiği, Mi'râc sırasında vahyedildiği ifade edilmiştir. Bu rivayetler zayıftır. Ezan Ashâbtan bazılarına rüyalarında öğretilmiştir.

3- Rüyada ezanı görmüş ve öğrenmiş olan sahâbelerin sayısıyla ilgili, muhtelif kitaplarda farklı rakamlar gelmiştir. On küsur, ondört, yedi gibi. Sahih rivayetler bunları reddeder. Ezanı rüyasında iki kişi görmüştir. Hz. Ömer ve Abdullah İbnu Zeyd (radıyallâhu anhümâ). Şu halde: "Namaz ezanını dünya semasında ilk okuyan Cibrîl (aleyhisselâm)'dir. O'ndan Hz. Ömer ve Hz. Bilâl işitti. Hz. Ömer, Resûlullah'a haber vermede önce davrandı..." şeklindeki rivayet de bir kıymet taşımaz.
4-Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) ezan okumuş mudur? Bu da münâkaşa edilmiştir. Ancak bunu te'yid eden sahih bir rivayet yoktur.

5- İhticaca elverişli olmayan bazı rivayetlerde Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in Hz. İbrahim (aleyhisselâm)'in ezanından aldığı, Hz. Âdem yeryüzüne indiği zaman Cibrîl (aleyhisselâm)'in Âdem için ezan okuduğu beyan edilmiştir. İbnu Hacer bu rivayetleri "garib" olarak değerlendirir.

6- Ezanın okunuş tarzı bizzat Resûlullah tarafından Ebû Mahzûra'ya ta'lim edilmiş, onun muallimliğinde günümüze intikal etmiştir. Ezan sırasında, ellerin kulaklara konmasından, hay'aleteyn'de başın sağa sola çevrilmesine, minarede muhtelif cihetlere dönülmesine kadar, bilinen pekçok teferruât Resûlullah'ın ilk müezzinlerinden rivayet edilmiştir, yani hepsi Efendimizin ta'limine dayanmaktadır.

7- Ezanın hükmü husûsunda da ihtilaf edilmiştir. Bunun sebebi, menşeinin meşverete dayanmış olmasıdır. Zîra, rivayetlerden anlaşılacağı üzere, namaz vaktini duyurma ihtiyacı zuhur edince Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) "ne suretle duyurma yapalım?" diye istişâre açmış, muhtelif teklifleri dinlemiş, hiç biri kabul edilmeden dağılınmıştır. Sonra rüyada bazı sahâbîlere ezan öğretilmiş, ilk defa Abdullah İbnu Zeyd gelip gördüğünü anlatmış, Resûlullah bunu Bilâl (radıyallâhu anh)'e öğretmesini ve bununla ezan okumasını söylemiş, ezanı duyan Hz. Ömer, rüyada bunun kendisine, de öğretildiğini beyan edince mesele iyice kuvvet kazanmış, hak küya olduğu tebeyyün etmiştir. Zîra Sekîne Hz. Ömer'in diliyle konuşmaktadır.
Görüldüğü üzere, ezanın menşei müşâvereye dayanır. Müşâvere ise mendub bir fiilidir. Öyle ise ezan daha ziyade mendubâta yakın gözükmektedir. Acaba mendub denebilir mi? Bu, hatıra gelebilecek bir soru ise de Resûlullah'ın

tatbikatı açısından bakınca vâcib olduğu anlaşılır. Çünkü, Aleyhissalâtu Vesselâm onu takrîr etmiş, takrîrinde devam etmiş, hiç terketmemiş, terkini emretmemiş, terkine ruhsat da vermemiştir. Şu halde bu açıdan vâcibata daha yakındır. Ve bir kere daha tekrar edelim: "Dînimizin bir kısım vâcib , farz ve haramları Resûlullah tarafından va'z ve teşrî edilmiştir."[235]

İSTİKBÂLÜ'L-KIBLE

-1- عن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قال رسولُ اللّه # مَا بَيْنَ المَشْرِقِ وَالمَغْرِبِ قِبْلَةٌ[. أخرجه الترمذي

1. (2481)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Doğu ile batı arasında tek bir kıble vardır."[236]

AÇIKLAMA:

Bu hadisin ifade ettiği mâna hususunda ilim adamları ihtilaf etmiştir. Beyhakî, Irakî, Nevevî gibi meseleye eğilen müdakkik alimler bu hadisin her memlekete şâmil âmm bir hüküm taşımadığını, hadisteki hükmün Medîne'ye ve kıble itibariyle Medîne'ye tâbi olan bölgelere ait olduğunu, bulunulan yere göre kıblenin kuzey ve güney ortasında vesair durumlarda da olabileceğini belirtmişlerdir. Nitekim her nerede olunursa olunsun kıble Ka'be istikâmetinde olacağına göre, Ka'be'nin tam doğusunda yer alan bölgelerde kıble kuzeygüney ortasıdır. Yani kişi, kuzeyi sağına, güneyi de soluna alarak durur. Burada bir başka kıble câiz olamaz. Keza, Ka'be'nin batı istikâmetindeki bölgelerde yer alan kimseler de kuzeyi soluna, güneyi sağına alarak durur. Burada da kıble tek istikâmetedir ve doğuyadır.[237]

-2- وعن نافع:]أنّ عُمَرَ بنَ الخَطّابِ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال: مَا بَيْنَ المَشْرِقِ وَالمَغْرِبِ قِبْلَة إذَا تَوَجَّه قِبَلَ الْبَيْتِ[. أخرجه مالك، واللّه

أعلم .

2. (2482)- Nâfi (rahimehullah) anlatıyor: "Ömer İbnu'l-Hattâb (radıyallâhu anh) dedi ki: "Kişi Beytullah istikâmetine yöneldi mi doğu ile batı arasında tek bir kıble vardır."[238]

BEŞİNCİ BÂB

NAMAZIN MAHİYETİ VE RÜKÜNLERİ

-1- عن ابن عمر رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]كانَ رَسُولُ اللّهِ # إذَا قَامَ إلى الصَّةِ رَفَعَ يَدَيْهِ حَتَّى تَكُونَا حَذْوَ مَنْكِبَيْهِ ثُمَّ يُكَبِّرُ، فإذَا أرَادَ أنْ يَرْكَعَ فَعَلَ مِثْلَ ذلِكَ، وَإذَا رَفَعَ رَأسَهُ مِنَ الرُّكُوعِ فَعَلَ مِثْلَ ذَلِكَ، وَ يَفْعَلُهُ حِينَ يَرْفَعُ رَأسَهُ مِنَ السُّجُودِ[. أخرجه الستة.وفي أخرى: »َ يَفْعَلُ ذلِكَ حِينَ يَسْجُدُ« .

1. (2483)- İbnu Ömer (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) namaza kalktığı zaman, ellerini iki omuzunun hizasına kadar kaldırır sonra tekbir getirirdi. Rükû yapmak isteyince de (ellerini iki omuzu hizasına kaldırmak suretiyle) aynı şeyi yapardı. Rükûdan başını kaldırınca da aynı şeyi yapardı. Ancak bunu, secdeden başını kaldırırken yapmazdı."

Bir başka rivayette: "Bunu, secde ederken yapmazdı" denmiştir.[239]

-2- وفي أخرى:]وَإذَا رَفَعَ رَأسَهُ مِنَ الرُّكُوعِ رَفَعَهُمَا كَذَلِكَ. وقالَ: سَمِعَ اللّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ، رَبَّنا وَلَكَ الحَمْدُ[. وهذا لفظ الشيخين .

2. (2484)- Bir diğer rivayette: "Başını rükûdan kaldırınca, ellerini aynı şekilde kaldırır ve: "Semi'allâhu limen hamideh, Rabbenâ ve leke'lhamd. (Allah kendine hamdedeni işitir. Rabbimiz, hamd sanadır)" derdi" şeklinde gelmiştir.[240]

-3- وللبخارى في أخرى:]أنَّ ابْنَ عُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما كانَ إذَا دَخَلَ في الصَّةِ كَبَّر وَرَفَعَ يَدَيْهِ[.

3. (2485)- Buhârî'nin diğer bir rivayetinde şöyle gelmiştir: "İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) namaza girince tekbir getirir ve ellerini kaldırırdı."[241]

-4ـ وعند مالك وأبى داود:]أنَّ ابْنَ عُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما كَانَ إذَا افتَتَحَ الصَّةَ يَرْفَعُ يَدَيْهِ حَذْوَ مَنْكِبَيْهِ، وَإذَ رَفَعَ مِنَ الرُّكُوعِ رَفَعَهُمَا دُونَ ذلِكَ[.

4. (2486)- Muvatta ve Ebû Dâvud'da gelen bir rivayette de şöyle denmiştir: "İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) namaz için iftitah tekbiri getirince (namaza başlayınca), ellerini iki omuzu hizasına kadar kaldırırdı, rükûdan kalkınca daha aşağı kaldırırdı."[242]

-5ـ ولمالك في أخرى:]كانَ يُكَبِّرُ كُلَّما خَفَضَ وَرَفَعَ. قَالَ ابْنُ جُرَيجٍ: قُلْتُ لِنَافِعٍ: أكَانَ يَجْعَلُ ا٭ولى أرْفَعَهُنَّ؟ قالَ سَوَاءً، قُلْتُ: أشِرْ لى؟ فأشَارَ إلى الثَّدْيَيْنِ أوْ أسْفَلَ مِنْ ذلِكَ[.

5. (2487)- Muvatta'nın bir diğer rivayetinde şöyle gelmiştir: "(İbnu Ömer) eğilip doğruldukça her seferinde tekbir getirirdi."
İbnu Cüreyc der ki: "Nâfi'e (Yani İbnu Ömer ellerini) ilk kaldırmada öbürlerinden daha mı yukarı kaldırıyordu?" diye sordum. Bana:
"Hayır! eşitti" dedi. Ben tekrar:
"Öyleyse bana işaret et (göster)" talebinde bulundum. Göğsüne hatta daha aşağıya işaret etti."[243]

-6ـ و٭بى داود:]كانَ رَسولُ اللّهِ # إذَا قَامَ الى الصَّةِ رَفَعَ يَدَيْهِ حَتَّى يَكُونَا حَذْوَ مَنْكِبَيْهِ ثُمَّ كَبَّرَ وَهُمَا كَذلِكَ فَيَرْكَعُ. ثُمَّ إذَا أرَادَ أنْ يَرْفَعَ صُلْبَهُ رَفَعَهُمَا حَتَّى يَكُونَا حَذْوَ مَنْكِبَيْهِ. ثُمَّ قَالَ: سَمِعَ اللّهُ لِمَنْ

حَمِدَهُ، وَ يَرْفَعُ يَدَيهِ فِي السُّجُودِ، وَيَرْفَعُهُمَا في كَلَ تَكْبيرَةٍ يُكَبِّرُهَا قَبْلَ الرُّكُوعِ، حَتَّى تَنْقَضِىَ صَتُهُ[.وله في أخرى: وَإذَا رَفَعَ مِنَ الرُّكُوعِ، وَإذَا انْحَطَّ إلى السُّجُودِ، وَ يَرْفَعَهُمَا بَيْنَ السَّجْدَتَيْنِ .

6. (2488)- Ebû Dâvud'un bir rivayetinde şöyle gelmiştir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) namaza kalktığı zaman ellerini iki omuzunun hizasına kadar kaldırırdı. Sonra eller o halde iken tekbir getirirdi, rükûa giderdi. Sonra belini doğrultmak isteyince ellerini tekrar iki omuz hizasına kadar kaldırır ve, "Semi'allâhu limen hamideh" derdi.

Secdede ellerini kaldırmazdı. Rükûdan önce getirdiği her bir tekbirde ellerini kaldırırdı ve bu hal namazın bitimine kadar devam ederdi."

Yine Ebû Dâvud'un bir diğer rivayetinde: "Rükûdan doğrulunca, secdeye eğilince (kaldırır), iki secde arasında kaldırmazdı" denmiştir.[244]

-7- وللنسائى:]كانَ يَرْفَعُ يَدَيْهِ إذَا دَخَلَ فِي الصَّةِ، وَإذَا أرَادَ أنْ يَرْكَعَ، وَإذَا رَفَعَ رَأسَهُ، وَإذَا قَامَ بَيْنَ الرَّكْعَتَيْنِ يَرْفَعُ يَدَيْهِ كَذَلِكَ حَذْوَ المَنْكَبَيْنِ[.

7. (2489)- Nesâî'nin rivayetinde şöyle gelmiştir: [Resûlulah (aleyhissalâtu vesselâm)] namaza girdiği zaman ellerini kaldırırdı. Rükûya gitmek istediği zaman, başını rükûdan kaldırdığı ve iki rek'at arasında kalktığı zaman aynı şekilde ellerini iki omuzunun hizasına kaldırırdı."[245]

AÇIKLAMA:

1- Yukarıda kaydettiğimiz hadisler, iftitah tekbiri sırasında olsun, rükûya eğilirken veya rükûdan doğrulurken ve secdeye giderken olsun ellerin kaldırılmasıyla ilgilidir. İbnu Ömer'den farklı vecihlerde gelmiş olan bu rivayetlerin hepsi ref'ulyedeyn tabir edilen iki elin omuz hizasına kadar kaldırılmasını te'yid etmektedir.

Bu mesele ulema arasında münâkaşalı bir husustur. Çoğunluk, sadece iftitah tekbirinde değil, diğer rükûya giderken, rükûdan kalkarken,secdeye giderken çekilen tekbirler sırasında da ellerin kaldırılacağı hususunda ittifak ederler. Muhammed İbnu'n-Nasr el-Mervezî Kûfe elhi (Hanefîler) dışında, ulemanın ref'ulyedeyn'in meşruiyyetinde "icma" ettiğini söyler. Buhârî ref'u'lyedeyn'den bahseden hadisleri müstakil bir cüz'de toplamıştır.
Hülâsa, mesele üzerinde dermeyan edilen münâkaşaya girmeden şunu söyleyeceğiz: Hanefîler dışında kalan diğer mezhepler ref'ülyedeyn'de ittifak ederler.
Hanefîler ise sadece iftitah tekbiri sırasında ellerin kaldırılacağına inanırlar. Hanefîleri bu hükme sevkeden rivayet İbnu Mes'ud'dan gelir. Mezkûr rivayete göre Resûlullah ellerini sadece iftitah tekbirinde kaldırmış, diğer tekbirlerde hiç kaldırmamıştır. Hanefîlerin dayandıkları usûl kaideleri açısından bu rivayet daha sıhhatlidir ve amel etmeye elyaktır. Ref'u'lyedeyn'den bahseden İbnu Ömer rivayeti ise zayıftır, İbnu Mes'ud rivayeti varken onunla amel edilmez. Hanefî kitaplarının ve mesela Serahsî'nin kaydettiği - müteakiben kaydedilecek olandan başka bu meseleye giren- bir başka rivayete göre, bu mevzu üzerine Ebû Hanife (radıyallâhu anh) ile Evzâî arasında Mekke'de ilmî bir münâzara dahi vukua gelmiş, Ebû Hanîfe kendi görüşündeki haklılığı müdafaa edince, Evzâî merhum sükût buyurmuş ve böylece hak vermiştir. Hanefî mezhebi açısından ehemmiyet taşıyan bu münâzara ile ilgili rivayeti aynen kaydediyoruz:

اِنَّهُ اِجْتَمَعَ هُوَ وَاَوْزَاعِىُّ فِى دَارِ الْحِنَّاطِينَ بِمَكَّةَ فَقَالَ اَوْزَاعِىُّ بِى حَنِيفَةَ مَا بَالُكُمْ َ تَرْفَعُونَ اَيْدِيَكُمْ فِى الصَّةِ عِنْدَ الرَّكُوعِ وَعِنْدَ رَفْعِ الرَّأْسِ مِنْهُ؟ فَقَالَ اَبُو حَنِيفَةَ ؕاَنَّهُ لَمْ يَصِحَّ عَنْ رَسُولِ اللّٰهِ # فِيهِ شَىْ ءٌ فَقَالَ: كَيْفَ لَمْ يَسِحَّ وَقَد حَدَّثَنِى الزُّهْرِىُّ عَنْ سَالِمِ عَنْ اَبِيهِ عَنْ رَسُولِ اللّٰهِ # اَنَّهُ كَانَ يَرْفَعُ يَدَيْهِ اِذَا افْتَتَحَ الصَّةَ وَعِنْدَ الرُّكُوعِ وَ عِنْدَ الرَّفْعِ مِنْهُ فَقَالَ اَبُو حَنِيفَةَ حَدَّثَنَا حَمَّادُ عَنْ اِبْرَاهِيمَ عَنْ عَلْقَمَةَ وَاَسْوَدِ عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ مَسْعُودٍ اَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ # كَانَ َ يَرْفَعُ يَدَيْهِ اَّ عِنْدَ افْتِتَاحِ الصَّةِ ثُمَّ َ يَعُودُ بِشَىْءٍ مِنْ ذٰلِكَ فَقَالَ اَوْزَاعِىُّ: اُحَدِّثُكَ عَنِ الزُّهْرِىِّ عَنْ سَالِمٍ عَنْ اَبِيهِ وَتَقُولُ: حَدَّثَنَا

حَمَّادُ عَنْ اِبْرَاهِيمُ؟ فَقَالَ: اَبُو حَنيفَةَ كَانَ حَمَّادُ اَفْقَهُ مِنَ الزَّهْرِىِّ وَاِبْرَاهِيمُ اَفْقَهُ مِنْ سَالِمِ وَعَلْقَمَهُ لَيْسَ بِدُونِ اِبْرَاهِيمَ فِى الْفِقْهِ وَاِنْ كَانَتْ لَهُ صُحْبَةٌ وَلَهُ فَضْلُ الصُّحْبَةِ فَاَسوَدُ لَهُ فَضْلٌ كَبِيرٌ. وَعَبْدُ اللّٰهِ فَسَكَتَ اْ َوْزَاعِىُّ.

"Ebû Hanîfe, Evzâî ile Mekke'de Dâru'l-Hınnâtîn'de (Buğdaycılar evi) toplanırlar. Evzâî, Ebû Hanîfe'ye: "Niye namazda rükûya gider ve rükûdan doğrulurken ellerinizi kaldırmazsınız" der. Ebû Hanîfe de: "Zîra bu konuda Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den sahih bir rivayet yoktur" cevabını verir.
Evzâî: "Nasıl olmaz? Zührî bana Sâlim'den, o da babasından, babası da Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den rivayet ettiğine göre, Hz. Pegamber (aleyhissalâtu vesselâm) namaza başlarken, rükûya doğrulurken ellerini kaldırıyordu" der. Ebû Hanîfe de: "Hammâd'ın İbrahim'den, o da Alkame ve Esved'den, onlar da Abdullah İbnu Mes'ud'dan bize Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in sadece namaza başlarken iftitah tekbiri sırasında ellerini kaldırdığını, bundan sonra namaz bitinceye kadar hiç kaldırmadığını rivayet etmiştir" der.
Evzâî de şöyle mukabelede bulunur: "Ben sana Zührî, Sâlim ve babası tarikinden rivayet ediyorum, sen bana Hammâd, İbrahim tarikinden rivayet ediyorsun (yani benim tarikim daha kısa ve âli bir tariktir). Ebû Hanîfe cevaben: "Hammâd, Zührî'den daha fakih (efkah) dir. İbrahim de Sâlim'den daha fakihtir. Alkame'ye gelince: "O fıkıh yönüyle İbnu Ömer' den geri değildir. Eğer İbnu Ömer'in Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'le sohbeti varsa, öbürünün de sohbet fazîletinden nasibi var. Esved ise, O da büyük bir fazîlet sahibidir. Abdullah İbnu Mes'ud'a gelince O herkesçe malum, fazla söze ne hacet" der. Ebû Hanîfe'nin bu sözleri karşısında Evzâî sükût eder.[246]
Görüldüğü gibi, münâzara fevkalade ilmî ölçü ve kaideler çerçevesinde cereyan etmiştir. Evzâî hazretleri ref'u'lyedeyn'i isbat eden rivayetin ulvî bir senedle geldiğini söyler, yani Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e öbürüne nazaran daha kısa(üç kişi) bir senetle ulaştığını söyler. Bu noktada Evzâî haklıdır, çünkü ulemanın müştereken kabul ettiği bir prensip şudur: Diğer yönleriyle eşit olan müteârız iki hadisten senedce ulvî olan, olana müreccahtır. Ama Ebû Hanîfe de kendi açısından haklıdır.Çünkü ona göre râviler fakih ise, fakih olmayanlara

müreccahtır. Evzâî'nin zikrettiği râviler sıka ise de fıkıh yönüyle Ebû Hanîfe'nin râvileriyle kıyaslanamaz.Onlar fakih olmaktan çok muhaddistir. Ebû Hanîfe'nin râvileri muhaddis olduğu kadar da fakihtirler.
Evzâî hazretleri, Ebû Hanîfe'nin bu açıklaması karşısında sükût buyurur. Allah her ikisinden de razı olsun.

2- İftitah tekbiri sırasında el kaldırmanın hükmü hususunda ihtilaf edilmiştir. Zâhirîler farz demiş ise de ulemanın ekseriyeti buna katılmamıştır.Vâcib diyen de olmuştur. Müstehap oluğunda icma'dan bahseden de vardır.
Keza tekbir getirmenin hükmü de münâkaşa edilmiş ise de ulema bunun da farziyyetine kâil değildir. Allah'ı ta'zim ifade eden bir tâbir vâcib ise de Allahu ekber tâbiri müstehabtır.

3- Âlimler, iftitah sırasında "el mi önce", "tekbir mi önce", "ikisi beraber mi?" diye münâkaşa etmişlerdir. Bu meseledeki ihtilaf, esas itibariyle rivayetlerden kaynaklanır. Zîra, bazısı önce elin kaldırılıp sonra tekbir getirildiğini ifade eder.Bazı Hanefîlerle Şâfiîler, ikisinin berabe olmasını (mukarene) esahh bulurken, Hanefîlerden bir kısmı önce elin kaldırılıp, sonra tekbir getirilmesini esas almışlardır. el-Hidâye'de bu görüş şöyle açıklanır: "Doğrusu önce elleri kaldırıp, sonra tekbir getirmektir. Zîra elleri kaldırmak, büyüklük sıfatını Allah dışındaki mahlukattan nefyetmektir, tekbir ise bu sıfatı Allah'a has kılmaktır. Bilindiği üzere nefyetmek kelime-i şehadette de önce zikredilmiştir. İsbat sonra zikredilmiştir.
Bu bâbta rivayetlerin ihtilafı, mesele üzerine Resûlulla'ın genişlik ve ruhsat teşrî ettiğini, hepsinin de sahih ve câiz olduğunu ifade eder. "Elleri kaldırma tekbirle beraber olmalıdır" diyenlerin bir kısmı, bunun hikmetini, "namazın başlamış olduğunu sağır duyar, kör de görür, ânında niyet ederler" şeklinde açıklamıştır.
Eli kaldırmanın hikmeti zımnında muhtelif açıklamalar yapılmıştır. Bazıları: "Dünyayı geriye atıp, bütün varlığı ile ibadete teveccüh etmektir." Bazıları: "Namaza ta'zimdir", bazıları: "Allahu ekber sözüne fiilini de uydurarak tam teslimiyet ve tam inkıyaddır", bazıları: "Kıyâmın kemaline işarettir", bazıları "Kul ve ma'bud arasındaki hicâbın kalkmasına işarettir." Bazıları: "Bütün bedeniyle kıbleye yönelmektir" vs. demiştir. Kurtubî, son kaydettiğimiz te'vili "en münasibi" diye değerlendirmiştir. İmam Şâfiî'ye, "Elleri kaldırmanın mânası nedir?" diye sorulunca: "Allah'a ta' zim, Resûlünün sünnetine ittibadır" şeklinde cevap vermiştir. İbnu Abdilberr, Abdullah İbnu Ömer'in: "Elleri kaldırmak namazın zînetlerindendir" dediğini rivayet eder. Ukbe İbnu Âmir (radıyallâhu anh): "Her kaldırmada on sevap vardır, her bir parmak için bir sevap vardır"

buyurmuştur.

4- Ellerin nereye kadar kaldırılacağı da rivayetlerde farklıdır. Fukaha da bu hususta ihtilaf etmiştir. Ahmed İbnu Hanbel, Şâfiî ve İmam Mâlik omuzlara kadar kalkacağına hükmetmişlerdir. Hanefîlere göre kulakların yumuşağına kadar kalkmalıdır. Yani baş parmak kulak yumuşağına değmeli, diğerleri kulakla yan yana gelmelidir.[247]

-8- وعن عَلْقَمَةَ قال:]قالَ لَنَا ابْنُ مَسْعُودٍ يَوْماً أَ أُصَلِّى بِكُمْ صَةَ رَسُولِ اللّهِ #. قَالَ فَصَلّى وَلَمْ يَرْفَعْ يَدَيْهِ إ ّ مَرَّةً وَاحِدَةً مَعَ تَكْبِيرَةِ افْتِتَاحِ[.

8. (2490)- Alkame (rahimehullah) anlatıyor: "Size Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın namazıyla namaz kıldırayım mı?" dedi ve namaz kıldı. Bu namazda ellerini bir kere iftitah tekbiri sırasında kaldırdı, başka kaldırmadı."[248]

-9- وفي أخرى:]كانَ رسولُ اللّهِ # يُكَبِّرُ في كُلِّ خَفْض وَرَفْعٍ وَقِيَامٍ وَقُعُودٍ، وَأبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما[. أخرجه أصحاب السنن .

9. (2491)- Bir diğer rivayette şöyle demiştir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) her eğilip doğrulmalarda, kıyâm ve oturmalarda tekbir getirirdi. Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer (radıyallâhu anhümâ) de aynı şekilde tekbir getirirlerdi." [249]

AÇIKLAMA:

Önceki açıklamada belirttiğimiz üzere Hanefîler, "Namazda ellerin sadece iftitah tekbiri sırasında kaldırılması gerekir, rükûya giderken veya rükûdan doğrulurken veya secdeye giderken eller kaldırılmaz" diye hükmederken, bu rivayetle bu

mânada birkaç başka rivayeti esas almışlardır. Müteakiben kaydedilecek olan da aynı hükmü te'yid eder.
Şerh kitaplarında hadisin sıhhati üzerine açıklamalar, münâkaşalar dermeyan edilmiştir, burada teferruât faidesizdir.[250]

-10- وعن البراء رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]رَأيْتُ رسولَ اللّهِ # إذَا افْتَتَحَ الصَّةَ رَفَعَ يَدَيْهِ إلى قَرِيبٍ مِنْ أُذُنَيْهِ ثُمَّ َ يَعُودُ[. أخرجه أبو داود .

10. (2492)- Berâ (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı iftitah tekbiri alırken gördüm. Ellerini kulaklarına yakın kaldırmıştı. Sonra (namazdan çkıncaya kadar) başka kaldırmadı."[251]

-11- وعن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أنَّهُ كانَ يُصَلِّى بِهِمْ فَيُكَبِّرُ كُلَّما خَفَضَ وَرَفَعَ. فَقِيلَ لَهُ: مَا هذَا التَّكْبِيرُ؟ فقَالَ: إنَّهَا لَصَةُ رَسُولِ اللّهِ #[. أخرجه الستة، وهذا لفظ الشيخين.وعن أبى داود والترمذي: »كَانَ إذَا كَبَّرَ نَشَرَ أصَابِعَهُ«.وفي أخرى للترمذي: »كَانَ يُكَبِّرُ وَهُوَ يَهْوِى« .

11. (2493)- Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh)'den yapılan rivayete göre, halka namaz kıldırdığı zaman, her eğilip doğrulmada tekbir getirirdi. Kendisine:
"Bu tekbirler de ne?" dendiği vakit:
"Bu, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın namazıdır!" diye cevap verirdi."
Bu hadis, Sahiheyn'in rivayetine lafzen uygundur. Ebû Dâvud ve Tirmizî'nin bir rivayetinde: "(Ebû Hüreyre) tekbir getirince parmaklarını açardı" denmiştir.
Tirmizî'nin bir diğer rivayetinde "O eğilirken tekbir getirirdi" denmiştir.[252]

-12- وفي أخرى ‘بى داود:]لَوْ كُنْتُ قُدَّامَ النَّبىِّ # لَرَأيْتُ إبْطَيْهِ [

.

12. (2494)- Ebû Dâvud'un bir diğer rivayetinde: "Şayet Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in ön cihetinde olsaydım koltuk altlarını görürdüm (kollarını öylesine yüksek kaldırırdı)."[253]

-13- وفي أخرى للنسائى:]أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْه جَاءَ إِلى مَسْجِدِ بَنِى زُرَيْق وقالَ: ثَثٌ كانَ رَسولُ اللّهِ # يَعْمَلُ بِهِنَّ تَرَكَهُنَّ النَّاسُ: كَانَ يَرْفَعُ يَدَيْهِ في الصَّةِ مَدًّا وَيَسْكُتُ هُنَيْئَةً. وَيُكَبِّرُ إِذَا سَجَدَ[.

13. (2495)- Nesâî'de gelen bir diğer rivayette şöyle denmiştir: "Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) Beni Züreyk Mescidi'ne geldi ve dedi ki: "Üç şey var ki, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onları yapıyordu, halk ise terketmiş durumda... Namazda ellerini uzatarak kaldırırdı, (Fatihayı okuyunca kırâate geçmezden
önce) bir miktar sükût buyurdu, secdeye varınca (ve secdeden kalkınca) tekbir getirirdi."[254]

AÇIKLAMA:

Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh)'nin bu hadisi çok farklı vecihlerde rivayet edilmiştir. Yukarıda 2493-2495 numaralı hadisler arasında bu vecihlerden bazıları kaydedilmiş olmaktadır. Bu rivayetlerden şu hususlar anlaşılmaktadır:

1- Namaz sırasında gerek rükû ve gerekse secdelere, hep eğilip doğrulamalarda telaffuz edilen tekbirler -ki bunlara intikal tekbiri de denir- sünnettir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bunlara, namazda yer vermiş, Ebû Hüreyre hazretleri de, namaz kılarken bu tekbirleri getirmiş ve bunun sünnet olduğunu ayrıca belirtmiştir.

2- Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh)'nin: "Halk bunu bıraktı" diye yakınması, tarihî bir vak'aya işaret eder. Şârihlerimiz Benî Ümeyye'nin intikal tekbirlerini terkettiğini belirtir. Tekbiri terk edenler arasında Hz. Muâviye, Ziyâd, Ömer İbnu Abdilaziz'in de ismi geçer. İbrahim Nehâî, "Tekbirleri ilk noksan bırakanın Ziyâd olduğunu", "Ebû Hüreyre ise -soru üzerine- Hz. Muâviye olduğunu" söylemiştir. Bir başka rivayet bu meselede ilk şahsın Velîd İbnu Ukbe olduğunu zikreder.
Görüldüğü üzere, seleften bazıları intikal tekbirlerini getirmezlermiş. Bazı alimler intikal tekbirlerinin cemaat namazına ait olduğunu bile söylemiştir. Abdurrahman İbnu Ebzâ'dan gelen bir rivayette, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in de intikal tekbirlerini getirmediği söylenmiştir. Şu halde tekbirin alınmadığına dair rivayetler Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e kadar dayanmaktadır. Demek oluyor ki, Resûlullah, bunun farz olmadığını göstermek için zaman zaman terketmiştir. Ulema, bu sebepten olacak ki intikal tekbirlerinin "sünnet" olduğunu söylemiş, farz ve vâcib olmadığını belirtmiştir. İmam Ebû Hanîfe, Şâfiî, Mâlik hazerâtı bu kanaattedir. İmamlardan sadece Ahmed İbnu Hanbel bu tekbirlerin vâcib olduğuna hükmetmiştir. Bazıları: "Bu tekbirler namazın süsüdür, terkinde bir beis yoktur, bunlar daha çok cemaat namazında intikalleri cemaate duyurmak içindir" demiştir.
İntikal tekbirleri uzatılabilir de kısa da tutulabilir. Sözgelimi rükûdan secdeye giderken, secdeye varıncaya kadar uzatılması câizdir. Uzatma bilhassa Şâfiîler nezdinde efdaldir. Ayrıca bu tekbirler Hanefîlere göre tam eğilirken, tam doğrulurken alınmalıdır, daha önce veya daha sonra alınması câiz değildir.[255]

-14- وعن وائل بن حُجر رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أنَّهُ رَأى النَّبىَّ # رَفَعَ يَدَيْهِ حِينَ دَخَلَ في الصَّةِ كَبَّرَ[.
قال أحد الرواة:]حِيَالَ أُذُنَيْهِ ثُمَّ الْتَحَفَ بِثَوْبِهِ ثُمَّ وَضَعَ يَدَهُ الْيُمْنَى عَلى الْيُسْرَى. فَلَمَّا أرَادَ أنْ يَرْكَعَ أخْرَجَ يَدَيْهِ مِنْ الثَّوْبِ ثُمَّ رَفَعَهُمَا ثُمَّ كَبَّرَ فَرَفَعَ. فَلَمَّا قالَ: سَمِعَ اللّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ، رَفَعَ يَدَيْهِ. فَلَمَّا سَجَدَ سَجَدَ بَيْنَ كَفَّيْهِ[. أخرجه مسلم، واللفظ له، وأبو داود، والنسائى .

14. (2496)- Vail İbnu Hucr (radıyallâhu anh)'un anlattığına göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı, namaza girdiği sırada ellerini kaldırıp tekbir getirirken görmüştür.
[Râvilerden Hemmâm Resûlullah'ın ellerini kulaklarının hizasına kadar kaldırdığını gösterdi.] (41) Sonra elbisesine gömüldü, sonra sağ elini sol elinin üstüne koydu. Rükûya gitmek isteyince, ellerini elbiseden çıkardı. Sonra onları kaldırdı, sonra tekbir getirdi ve rükûya gitti, semi'allâhu limen hamideh dediği zaman ellerini kaldırdı, secdeye gittiğinde ellerinin arasına secde etti."[256]

-15- و ٌبى داود في أخرى قالَ:]ثُمَّ أَتَيْتُ المَدِينَةَ بَعْدَ فَرَأيْتُهُمْ يَرْفَعُونَ أيْدِيهُمْ إلى صُدُورِهِمْ في افْتِتَاحِ الصَّةِ وَعَلَيْهِمْ بَرَانِسُ وَأكْسِيَةٌ[.

15. (2497)- Ebû Dâvud'da gelen bir diğer rivayette şöyle denir: "...Sonra Medîne'ye geldim, gördüm ki (halk, namazı) üzerlerinde bürnuz ve kisalar(42) olduğu halde kılıyor ve namaza başlarken ellerini göğüslerine kadar kaldırıyor." [257]

-16- وفي أخرى قالَ:]صَلّيْتُ مَعَ رَسولِ اللّهِ #، فَكَانَ إذَا كَبَّرَ رَفَعَ يَدَيْهِ ثُمَّ الْتَحَفَ. ثُمَّ أخَذَ شِمَالَهُ بِيَمِينِهِ وَأدْخَلَ يَدَيْهِ في ثَوْبِهِ. فَإذَا أرَادَ أنْ يَرْكَعَ أخْرَجَ يَدَيْهِ ثُمَّ رَفَعهُمَا، وَإذَا أرَادَ أنْ يَرْفَعَ رَأسَهُ مِنَ الرُّكوعِ رَفَعَ يَدَيْهِ ثُمَّ سَجَدَ وَوَضَعَ وَجْهَهُ بَيْنَ كَفّيْهِ، وَإذَا رَفَعَ رَأسَهُ مِنَ السُّجُودِ أيْضاً رَفَعَ يَدَيْهِ حَتَّى فَرَغَ مِنْ صَتِهِ[.

16. (2498)- Bir diğer rivayette der ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la birlikte namaz kıldım. Tekbir getirdiği zaman ellerini kaldırıyor, sonra (elbisesine) gömülüyordu. Sonra sol elini sağ eliyle tutuyor, ellerini elbisesine sokuyordu, rükû yapmak istediği zaman ellerini çıkarıp sonra kaldırıyordu.

Rükûdan başını kaldırmak isteyince de ellerini kaldırıyor, sonra secde ediyordu. (Secdede) yüzünü elleri arasına koyuyor idi. Keza başını secdeden kaldırınca da ellerini kaldırıyordu. Namaz bitinceye kadar (her rek'atte böyle yapıyordu)." [258]

-17- وفي أخرى:]أَنَّهُ رَفَعَ يَدَيْهِ حَتَّى كَانَتَا بِحِيَالِ مَنْكِبَيْهِ، وَحَاذَى بِإِبْهَامَيْهِ أُذُنَيْهِ ثُمَّ كَبَّرَ[.

17. (2499)- Bir diğer rivayette şöyle der: "[Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ellerini, omuzları hizasına kadar kaldırdı. Baş parmaklarını da kulaklarıyla, hizaladı, sonra tekbir getirdi."[259]

-18- وفي أخرى:]رَآهُ # رَفَعَ يدَيْهِ مَعَ التَّكْبِيرَةِ[.وفي أخرى: »رَفَعَ إبْهَامَيْهِ إلى شَحْمَةِ أُذُنَيْهِ« .

18. (2500)- Bir diğer rivayette: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı iftitah tekbiriyle birlikte ellerini kaldırırken görmüştür."[260]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah'ın namazı nasıl kıldığını bize bütün teferruâtıyla rivayet eden bu yüce sahâbî Vâil İbnu Hucr, Hadramevtlidir. Babası oranın şeflerindendir (Melik). Kavminin elçisi olarak Resûlullah'a biat etmek üzere Medîne'ye hareket eder etmez, Aleyhissalâtu Vesselâm, onun geleceğini Ashâb-ı güzîn'e birkaç gün önceden haber vermiş ve şöyle demiştir: "Size uzak bir diyardan, Hadramevt'ten Vâil İbnu Hucr geliyor. Mûti, Allah ve Resûlünun aşkı ile dolu olarak geliyor. O, melikler hanedanının son evladıdır."
Efendimiz, Vâil yanına girince ziyade iltifat ve ikramda bulunur. Kendi yakınına çağırır. Ridâsını yere serer, bir kısmına onu oturtur, geri kalan kısmına kendisi oturur. Bu tavır, Resûlullah'ın nâdir talihlilere bahşettiği mühim ikramlardandır.

Ayrıca Vâil (radıyallâhu anh)'e اَللّٰهُمَّ بَارِكْ فِى وَائِلَ وَوَلَدِهِ "Allahım Vâil ve evladlarını mübârek kıl" diye duâ eder.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Vâil'i Hadramevt'in mahallî şeflerine[261] âmil (genel vâli) tâyin eder, bazı arazilerin tasarrufunu bağışlar. Beraberinde (İslam'ın tebliği v.s. danışmanlık hizmetleri için) Hz. Muaviye'yi gönderir.
Vâil bilahare Kûfe'ye yerleşecek ve Hz. Muâviye'nin hilafetine kadar orada yaşıyacaktır. Muâviye ile karşılaşmış ve ondan ikram görmüştür.
Vâil, Sıffîn savaşında Hz. Ali'nin yanında olarak savaşta yer almış, Hadramevt'in bayraktarlığını yapmıştır.
Kendisinden oğulları Alkame ve Abdulcebbar rivayette bulunmuştur. Vâil'in, Resûlullah'tan sadedinde olduğumuz namazla ilgili hadislerin dışında rivayetleri vardır.
Vâil (radıyallâhu anh), Hz. Muâviye'nin hilafeti yıllarında vefat etmiştir. Rivayete göre, Hadramevt'e Hz. Muâviye ile giderken yolda kendisi deve üzerinde, Hz. Muâviye yaya olarak yol alırlar. Hz. Muâviye, kumların sıcaklığından şikayet eder ve devenin terkisine almasını söyler.
"Sen meliklerin terkisine binemezsin" cevabını verir. Ayakkabısını bari emaneten vermesini rica eder.
"Devenin gölgesinden istifade et!" karşılığında bulunur. Hz. Muâviye'nin ikramına mazhar olunca: "Keşke o yolculuk sırasında devemin önüne alsaymışım!" diye hayıflanır.

2- Vâil (radıyallâhu anh)'in Ebû Dâvud'da yer alan bir ifadesi, Resûlullah'ın namazını kasdî bir nazarla tedkik ettiğini göstermektedir. Der ki: "(Kendi kendime): "Resûlullah namazı nasıl kılıyor iyice bir bakayım dedim... " Bu sebeple onun rivayetlerinde ince teferruâtlara rastlanır. Oturma sırasında ellerin, parmakların, ayakların durumu gibi. Yukarıda kaydedilen rivayetlerde yer verilen mühim hususlar şöyle özetlenebilir:

***** Namaz sırasında elbise boldur. Tekbirden sonra "gömülme" olarak ifade ettiği müşahade bunu ifade eder. Bidayette rahatça sarkan bürnuz, eller bağlanınca ve vücud huşû ile sabit kalınca, elbisenin daralarak kolları örtmesi, -veya elbisenin bol ve uzun olan yenleri içerisinde- kolların kaybolması gibi durumlar bunu ifade eder.

***** Eller sadece ittitah tekbirinde değil, her intikalde kaldırılmaktadır. Kaldırma, bazan "göğüs", bazan da "kulak" hizasına kadar diye ifade edilmiştir.

* Sağ el sol elin üstünde olacak şekilde eller önde bağlanmaktadır. Ebû Dâvud'un bir rivayetinde bu bağlama daha teferruâtlı tasvir edilir: "Sağ elini sol avcunun sırtı, bileği ve kolu üzerine gelecek şekilde koydu."

* Secdede eller aralıklı olarak konmakta, baş ikisi arasına secde etmektedir. Rivayette eller omuza göre daha mı ilerde, daha mı geride yoksa aynı hizada mı belli değildir. Bazı şârihler: "Omuzların hizasına koydu" şeklinde açıklama getirmiş ise de, metinde buna hükmetmeye imkan tanıyan bir karîne mevcut değildir."

* Oturuş sırasında ayak ve ellerin vaziyeti de tasvir edilmiştir. Hz. Vâil'in bu tasviri 2644 numaralı hadiste kısmen gelecektir.

* Secdeden başını kaldırınca ellerini kaldırması, alimlerin büyük çoğunluğunca rivayet hatası olarak değerlendirilmiştir. Bu ziyade, hadisin diğer vecihlerinde mevcut değildir. Bâbın başında İbnu Ömer'den kaydedilen rivayetler (2483, 2488) secdede ellerin kaldırılmasını reddederler. Bu hadisler sıhhatçe üstündür. Ulemanın kâhir çoğunluğunca reddedilse de Ebû Bekr el-Münzir, Ebû Ali et-Taberî ve bazı hadisciler secdeden kalkarken elleri kaldırmanın müstehap olduğunu söylemiştir.[262]

-19- وعن سعيد بن الحرث المعلى قالَ:]صَلّى لَنَا أبُو سَعِيدٍ الْخُدْرِىِّ رَضِيَ اللّهُ عَنْه. فَجَهَرَ بِالتَّكْبِيرِ حِينَ رَفَعَ رَأسَهُ مِنْ السُّجُودِ، وَحِينَ سَجَدَ، وحِينَ رَفَعَ مِنَ الرَّكْعَتَيْنِ، وقالَ: هكَذَا رَأيْتُ النَّبىَّ #[. أخرجه البخارى .

19. (2501)- Saîd İbnu Haris el-Muallâ (rahimehullah) anlatıyor: "Ebû Saîdi'l-Hudrî (radıyallâhu anh) bize namaz kıldırdı. Secdelerden başını kaldırırken, secdeye giderken, iki(nci)rek'atten kalkarken, tekbirlerini cehrî (sesli) olarak getirdi ve sonunda:
"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı böyle yapar gördüm!" diye açıklamada bulundu."[263]

AÇIKLAMA:

İbnu Hacer Buhârî Şerhi'nde hadisin bir başka vechini kaydeder. Buna göre, Medîne'de imamet vazifesini yürüten Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) bir ara hastalanır. O'nun yerine imâmete geçen Ebû Saîdi'l-Hudrî namazı kıldırır. İftitah ve rükû tekbirlerini cehrî yapar. Namaz bitince kendisine: "Halk kıldırdığın namaz hususunda ihtilafa düştü" denilir. Bunun üzerine minberin yanına giderek: "Vallahi, ben namaz hususunda ihtilaf etmiş veya etmemişsiniz ona karışmam. Ancak ben Resûlullah'ın namazı böyle kıldırdığını gördüm!" açıklamasında bulunur.
İbnu Hacer şu açıklamayı yapar: "Görünen o ki, aralarında çıkan ihtilaf, tekbirlerin cehrî veya sırrî olmasıyla ilgilidir. Emevîlerden Mervân ve diğerleri, daha önce açıkladığımız üzere[264] tekbirleri sırrî (sessiz) okuyorlardı. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh), Mervân'in Medîne valiliği sırasında imâmet yapıyordu."
Yeri gelmişken şu hususu bir kere daha belirtelim: "Muvatta'da kaydedilen rivayete göre, Ebû Hüreyre'den meşhur olan tarz şöyledir: "O, secdeden kalkma esnasında tekbir getirir, -bazılarının yaptığı üzere- belini tam doğrultuncaya kadar te'hir etmezdi."[265]

-20- وعن مُطَرِّفِ بنِ عبداللّهِ قالَ:]صَلَّيْتُ خَلفَ عَلِيِّ بنِ أبِى طَالِبٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه أنَا وَعِمْرَانُ بنِ حُصينَ. فَكَانَ إذَا سَجَدَ كَبَّرَ، وَإذَا رَفَعَ رَأسَهُ كَبَّرَ، وَإذَا نَهَضَ مِنَ الرَّكْعَتَيْنِ كَبَّرَ[. أخرجه الخمسة إ الترمذي.وعند النسائى: »فَكَانَ يُكَبِّرَ في كُلِّ خَفْضٍ وَرَفْعٍ وَيُتِمَّ الرُّكُوعَ« .

20. (2502)- Mutarrif İbnu Abdillah (rahimehullah) anlatıyor: "Ali İbnu Ebî Tâlib (radıyallâhu anh)'in arkasında ben ve İmrân İbnu Husayn beraber namaz kıldık. Ali (radıyallâhu anh) secde edince tekbir getiriyor, başını kaldırınca tekbir getiriyor, iki(nci) rek'atten kalkınca yine tekbir getiriyordu."[266]
Nesâî'nin rivayetinde şöyle denmiştir: "Her eğilme ve her kalkmada tekbir getirir, rükûyu tamamlardı."[267]

AÇIKLAMA:

1- Gerek önceki hadiste ve gerekse burada "iki rekatte tekbir..." tâbirini âlimler iki surette anlamışlardır:

a) Her iki rek'atte, ikinci secdeden sonra kıyâma kalkarken tekbir getirdi...

b) İkinci rek'atte teşehhüd'den sonra üçüncü rek'ate kalkış esnasında tekbir getirdi...
Biz tercümeyi, iki mânayı da muhtemil olsun diye iki(nci) rek'at şeklinde yaptık.
2-Bu rivayet de İbnu Hacer'in te'viline göre, zâhiren yeterince sarih olmasa da, Hz. Ali (radıyallâhu anh)'nin tekbiri kalkma sırasında çektiğini ifade etmektedir. [268]

-21- وعن علي رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أنَّ رسولَ اللّهِ #: كانَ إذَا قَامَ إلى الصَّةِ المكْتُوبَةِ كَبَّرَ وَرَفَعَ يَدَيْهِ حَذْوَ مَنْكِبَيْهِ وَيَصْنَعَ مِثْلَ ذَلِكَ إذَا قَضى قِرَاءَتَهُ وَأرَادَ أنْ يرْكَعَ، وَيَصْنَعُهُ إذَا رَفَعَ مِنَ الرُّكُوعِ، وَ يَرْفَعُ يَدَيْهِ في شَىْءٍ مِنْ صَتِهِ وَهُوَ قَاعِدٌ، وَإذَا قَامَ مِنَ السَّجْدَتَيْنِ رَفَعَ يَدَيْهِ كَذَلِكَ وَكَبَّرَ[. أخرجه أبو داود .

21. (2503)- Hz. Ali (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) farz namaza kalkınca tekbir getirir, ellerini omuzlarının hizasına kadar kaldırırdı. Kıraatini tamamlayıp rükûya gitmek isteyince aynı şeyi yapardı. Rükûdan kalkınca da aynı şeyi yapardı. Oturur vaziyette iken ellerini hiçbir surette kaldırmazdı. İki(nci) secdeden de kalkınca ellerini aynı şekilde kaldırır ve tekbir getirirdi."[269]

AÇIKLAMA:

Şârihler burada geçen secdeteyn (iki secde) kelimesiyle rek'ateyn (iki rek'at) kasdedildiğini belirtirler. Çünkü, hadisin diğer vecihlerinde secdeteyn yerine rek'ateyn gelmiştir. İki(nci) rek'atten sonraki kalkışla, teşehhüdden sonraki

kalkışın kastedildiğini önceki açıklamamızda belirtmiştik. Şu halde, teşehhüd'den sonraki kalkışta ellerin kaldırılması müstehab olmaktadır.
Şunu da kaydedelim ki, sadece Hattâbi, burada geçen secdeteyn (iki secde) kelimesiyle, her rek'atte yapılan malum iki secdenin kastedildiğini söylemiş, ancak secde sırasında ellerin kaldırılacağını hiçbir fakihin söylemediğini belirterek kendisi gereksiz bir çıkmaza girmiştir. İbnu Raslân der ki: "Hattâbî, hadisin başka vecihlerinde secdeteyn kelimesinin yerine rek'ateyn kelimesinin kullanıldığını görmemiş olmalıdır. Görseydi, bu kelimeyi rek'ateyn'e hamlederdi."[270]

-22- وعن أبى قبة]أَنَّ مَالِكَ بْنَ الحويرث رَضِيَ اللّهُ عَنْه رَأى النَّبِيَّ # يَرْفَعُ يَدَيْهِ إذَا كَبَّرَ، وَإذَا رَكَعَ، وَإذَا رَفَعَ رَأسَهُ مِنَ الرُّكُوعِ حَتّى يَبْلُغَ بِهِمَا فُرُوعَ أُذُنَيْهِ[. أخرجه الخمسة إ الترمذي.زاد النسائى في أخرى: »وَإذَا سَجَدَ وَإذَا رَفَعَ رَأسَهُ مِنَ السُّجُودِ« .

22. (2504)- Ebû Kılâbe anlatıyor: "İbnu Hüveyris (radıyallâhu anh), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın (namaza başlarken) tekbir getirdiği, rükûya gittiği, rükûdan başını kaldırdığı zaman, kulağının üst kısmına ulaşıncaya kadar ellerini kaldırdığını görmüştür."[271]
Nesâî, bir diğer rivayette şu ziyadeyi kaydeder: "...secde ettiği ve secdeden başını kaldırdığı (zaman da ellerini kaldırırdı)."[272]

AÇIKLAMA:

Bu rivayet namazda tekbirler sırasında ellerin nereye kadar kaldırılacağı hususunda açıklamada bulunuyor. Hadiste geçen furû' kelimesi fer'in cem'idir, bir şeyin üst kısmı demektir. Kulağın üst kısmı olarak anlaşılmıştır. Ancak bazılarınca kulak memesi diye izah edilmiştir. Müslim'in bir rivayetinde "kulaklarının hizasına kadar" tabiri geçer. Nevevî, bu hadislere dayanarak el kaldırma işi'ni şöyle tavsif eder: "Mezhebimizde (Şâfiî) ve cemâhir'in

mezhebinde meşhur şekli şöyledir: Musalli, ellerini omuzları hizasında kaldırır, şöyle ki: Parmaklarının kenarları kulaklarının üst hizasında, başparmakları kulak memelerinin hizasında, avuçları omuzlarının hizasında olur. Şâfiî merhum, bu babta gelen farklılıkları böylece cem'etti ve diğer âlimler onun bu izahını yerinde buldu."

Aliyyü'l-Kârî de Mirkât'ta meseleyi Kadı İyâz'dan naklen şöyle açıklar: "İmamlar, iftitah tekbiri (tahrim) sırasında ellerin kaldırılmasına sünnet demekte müttefiktirler, ancak bunun nasıl olması gerektiğinde ihtilaf ederler. Mâlik ve Şâfiî, musallinin ellerini omuz hizasına kadar kaldıracağını, Ebû Hanîfe kulak hizasına kadar kaldıracağını söyler."[273]

-23- وعن النّضر بن كثير السعدى قال:]صَلّى إلى جَنْبى عَبْدُاللّهِ بن طَاوُسٍ في مَسْجِدِ الحَيْفِ فَكَانَ إذَا سَجَدَ السَّجْدَةَ ا؛ولى فَرَفَعَ رَأسَهُ مِنْهَا رَفَعَ يَدَيْهِ تِلْقَاءَ وَجْهِهِ، فَأنْكَرْتُ ذَلِكَ. فَقُلْتُ لِوُهَيْب بن خَالِدٍ: فقَالَ وُهَيْبٌ: تَصْنَعُ شَيْئاً لَمْ تَرَ أحَداً صَنَعُهُ؟ فقَالَ ابنُ طَاوُسٍ: رَأيْتُ أبِى يَصْنَعُهُ؛ وَقَالَ أبِى: رَأيْتُ ابنَ عَبَّاسٍ يَصْنَعُهُ، وَ أعْلَمُ إَّ أنَّهُ قالَ كانَ النّبىُّ # يَصْنَعُهُ[. أخرجه أبو داودَ والنسائى .

23. (2505)- Nadr İbnu Kesîr es-Sa'dî anlatıyor: "Abdullah İbnu Tâvus, Mescidü'l-Hayf'da yanıbaşımda namaz kıldı. İlk secdeyi yapıp secdeden başını kaldırdığı zaman ellerini yüzünün hizasına kadar kaldırmıştı. Ben bunu hoş bulmadım ve Vüheyb İbnu Hâlid'e söyledim. Vüheyb ona:

"Sen hiç kimsede görmediğin birşey mi yapıyorsun?" dedi. Ancak Tâvus cevaben:

"Babamın onu yaptığını gördüm. Üstelik babam şunu da söylemişti:

"İbnu Abbâs (radıyallâhu anh) böyle yaptığını gördüm. Üstelik onun: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bunu yapıyordu" demiş olmasından başka bir şey de bilmiyorum."[274]

AÇIKLAMA:

Bu hadiste sarih olarak, secdelerde baş, yerden kalkarken ellerin yüzün hizasına kadar kaldırılacağı ifade edilmektedir. Bu meseleye 2500 numaralı hadisin açıklamasının sonunda genişçe yer vererek ulemanın secdeden kalkarken ellerin kaldırılmaması gerektiğinde ittifak ettiğini belirttik. Burada şunu da ilave edelim ki, sadedinde olduğumuz hadisin râvilerinden olan Nadr İbnu Kesîr, kendisiyle amel edilemeyecek kadar zayıf addedilmiştir. Kütüb-i Sitte'de böyle hadisler yer alır mı? sorusuna cevabımız şudur: Kütüb-i Sitte'de yer alan hadislerin durumlarını açıklarken zıddiyet hadisleri'nden bahsetmiş, müellifler bir bâbta gelen ve bazı âlimlerce amel edilmiş olan zayıf hadisleri de -zaafına dikkat çekmek maksadıyla- bilerek almışlardır. (Bu mevzu ileride tafsilatiyla ele alınacaktır). Bu çeşit hadislerin varlığı o kitaplara olan itimadımızı sarsmaz, bilâkis âlimlere olan saygı ve güvenimizi artırır. Onlar, kendisi açılarından, amel edilmeyecek kadar zayıf olan hadisleri de -onlarla amel eden bazı fakihler bulunduğu için- göstermiş olmakla ilmî bîtaraflıklarını ortaya koymuş olmaktadırlar.[275]

-24- وعن ميمون المكي:]أَنَّهُ رَأى عَبْدَ اللّهِ بنَ الزُّبَيْرِ وَصَلّى بِهِمْ، يُشِيرُ بِكَفّيْهِ حِينَ يَقُومُ، وَحِينَ يَرْكَعُ، وَحِينَ يَسْجُدُ، وَحِينَ يَنْهضُ لِلْقِيَامِ. فَيَقُومُ فَيُشِيرُ بِيَدَيْهِ، قالَ فَانْطَلَقْتُ إلى ابنِ عَبّاس رَضِيَ اللّهُ عَنْهما فَقُلْتُ إنِّى رَأيْتُ ابنَ الزُّبَيْرِ صَلّى صَةً لَمْ أرَ أحَداً يُصَلِّيها. فَوَصَفْتُ لَهُ هذِهِ ا“شَارَةَ، فقَالَ: إن أحْبَبْتَ أنْ تَنْظُرَ إلى صَةِ رَسولِ اللّهِ # فَاقْتَدِ بِصَةِ عَبْدَ اللّهِ ابْنِ الزُّبَيْرِ[. أخرجه أبو داود.

24. (2506)- Meymûn el-Mekkî, Abdullah İbnu Zübeyr (radıyallâhu anh)'i gördüğünü ve kendilerine namaz kıldırdığını anlatmıştır. Devamla der ki: "Abdullah namazda kıyâm, rükû, secde ve secdeden kıyâma kalkma esnalarında elleriyle işaret yapıyordu (ellerini kaldırıyordu). İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ)'a gittim. Ve:

"İbnu Zübeyr'i hiç kimsede görmediğim bir tarzda namaz kılıyor gördüm" deyip

onun namazda yaptığı işareti anlattım. Bana:
"Eğer Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın namazını görmekten hoşlanırsan, Abdullah İbnu Zübeyr'in namazına uy!" dedi."[276]

AÇIKLAMA:

Hadiste geçen işaret yapıyor ifadesinden maksad, elini kaldırmasıdır. Önceki hadiste olduğu gibi bu hadiste de, secdeden kalkarken elin kaldırılması meselesi, 2500 numaralı hadiste açıklandığı üzere, 2483 numarada kaydedilen müttefekun aleyh, İbnu Ömer hadisine muhalif olduğu için amel ve istidlale salih bulunmamıştır.[277]

-25- وعن عمران بن الحصين رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]كَانَتْ بِى بَوَاسِيرُ فَسَألْتُ النّبىَّ # عَنِ الصَّةِ. فقَالَ: صَلِّ قَائِماً وَإنْ لَمْ تَسْتَطِعْ فَقَاعِداً: فإنَّ لَمْ تَسْتَطِعْ فَعَلى جَنْبٍ[. أخرجه الخمسة إ مسلماً .

25. (2507)- İmrân İbnu'l-Husayn (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Bende basur vardı. Namazı nasıl kılacağım diye Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a sordum.
"Ayakta kıl, muktedir olmazsan oturarak kıl, buna da muktedir olmazsan yan üzeri (yatarak) kıl" buyurdu."[278]

-26- وفي أخرى:]أنَّهُ سَألَ النّبىَّ # عَنْ صَةِ الرَّجُلِ قَاعِداً. قالَ: إنْ صَلّى قَائماً فَهُوَ أفْضَلُ، وَمَنْ صَلّى قَاعِداً فَلَهُ مِثْلُ نِصْفِ أجْرِ الْقَائِمِ، وَمَنْ صَلّى نَائِماً فَلَهُ نِصْفُ أجْرِ الْقَاعِدِ[.قال الخطابى: إن لم تكن لفظة نائماً مُدْرجة في الحديث من بعض الرواة، وقاس ذلك على صة القاعد أو اعتبر بصة المريض نَائماً إذا لم يقدر

على القعود، فإن التطوع مضطجعاَ للقادر جائز كما يجوز للمسافر إذا تطوع على راحلته؛
فأما من جهة القياس ف يجوز أن يصلى مضطجعاً كما يجوز له أن يصلى قَاعِداً ‘ن القعود شكل من أشكال الصة، وليس اضطجاع في شئ من أشكال الصة .

26. (2508)- Diğer bir rivayette geldiğine göre, İmrân Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a kişinin oturarak kılacağı namaz hususunda sordu. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Ayakta kılarsa bu efdaldir. Kim de oturarak kılarsa, ona ayakta kılanın ecrinin yarısı verilir. Kim de yatarak kılarsa ona da oturarak kılanın ecrinin yarısı verilir" buyurdu."[279]

-27- وعن عبداللّه بن شقيق قال:]قُلْتُ لِعَائِشَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْها: هَلْ كَانَ النّبىُّ # يُصَلِّى وَهُوَ قَاعِدٌ؟ قالَتْ نَعَمْ. بَعْدَ مَا حَطَّمَهُ النُّاس، أوْ قالَ السِّنُّ[. أخرجه الستة .

27. (2509)- Abdullah İbnu Şakîk anlatıyor: "Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ)'ye:
"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) oturarak namaz kılar mıydı?" diye sordum. Bana şu cevabı verdi:
"Evet! Halk -veya yaş demişti- O'nun dermanını kesince (yani insanların meseleleriyle ömrünü tüketince, dermandan kesilince demektir)."[280]

-28- وفي أخرى:]أنّ رسولَ اللّهِ # كانَ يُصَلِّى جَالِساً فَيَقْرأُ وَهُوَ جَالِسٌ فإذا بَقِىَ مِنْ قِرَاءَتِهِ نَحْوٌ مِنْ ثَثِينَ أوْ أرْبَعِينَ آيَةً قَامَ فَقَرأهَا وَهُوَ قَائِمٌ ثُمَّ رَكَعَ ثُمَّ سَجَدَ. فَفَعَلَ في الرَّكْعَةِ الثَّانِيَةِ مَثْلَ ذَلِكَ. فَإذَا

قَضى صَتَهُ فإنْ كَنْتُ يَقّظَى تَحَدَّث مَعِى، وَإنْ كَنْتُ نَائِمَةَ اضْطَجَعَ[.

28. (2510)- Bir diğer rivayette şöyle denmiştir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) oturarak namaz kılar, oturduğu halde kırâat buyurur, kırâatinden takriben otuzkırk âyet kalınca kalkar, kırâatına ayakta devam eder, sonra rükûya ve secdeye giderdi. İkinci rek'atte aynen bunun gibi yapardı. Namazı bitince, ben uyanıksam benimle konuşurdu, uyuyor isem yatardı." [281]

-29- وفي أخرى للنسائى قالَ:]رَأيْتُ النّبىَّ # يُصَلِّى مُتَرَبِّعاً[.قال النِّسَائِى: وَ أحسب هذا الحديث إ خطأ

29. (2511)- Nesâî'de gelen bir rivayette şöyle denmiştir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı (oturarak namaz kılarken) bağdaş kurma şeklinde oturmuş gördüm."

Nesâî der ki: "Bu hadisin hatalı olduğu kanaatindeyim."[282]

AÇIKLAMA:

1-Yukarıda kaydedilen on beş rivayet, oturarak namaz kılma ile alakalıdır. Oturarak namaz kılmanın hükmünde ulema fazla ihtilaf etmez. Sıhhati yerinde olan kimse için farzlarda câiz değildir, nafilelerde câizdir. 2508 numaralı hadis nafileye hamledilerek sevabının yarıya düşeceği belirtilir. Özrü olan kimsenin oturarak namaz kılması farzda da, nafilede de caizdir ve sevabından da eksilme olmaz. Sıhhati yerinde olanın oturarak namaz kılması caiz değildir, günaha sebeptir. Bunun helâl olduğuna îtikad eden küfre düşer. Böyle bir îtikadla, bir farzı yani "kıyâm"ı inkar etmiş olur. Hanefî mezhebine göre, hakkında, mürted (yani dinden çıkmış) ahkâmı uygulanır.
2-Yatarak namaz meselesine gelince bunun cevazında biraz ihtilaf vardır:

* Özre binaen yatarak farz namaz kılınabilir, bu hususta ihtilaf yoktur.

* Nafileye gelince, bazı âlimler yatarak nafile kılınmayacağına hükmetmiştir.

Hattâbî: "Yatarken nafile kılmaya cevaz veren tek alim bilmiyorum" der ve devamla şunları söyler: "Yatarak nafile kılmanın cevazını ifade eden ibare -râvilerden biri tarafından derc edilmeyip- Resûlullah tarafından söylenmiş ise, oturarak kılınan namazla kıyaslanmış veya muktedir olamayanın yatarak kılacağı namaza itibar etmiştir. Böylece bu hadise göre, oturmaya muktedir olanın yatarak kılacağı nafile câizdir, tıpkı yolcunun binek üzerinde nafile kılmasının cevazı gibi. Fakat bu kıyas söz götürür. Çünkü, oturma (kuud), namazın şekillerinden biri olduğu halde, yatma namaz şekli değildir. Öyle ise yatarak namaz kılmaya cevaz veren İmrân hadisi (2507-2508) farz kılacak olan hasta ile ilgilidir. Şöyle ki: -Yatarak kılmaya cevaz veren bir hastalığına rağmen-meşakkate katlanarak bu farzı oturarak kılmayı tercih edecek olursa, onun sevabı iki kat olur... Şu halde bu hadiste, meşakkate tahammül etmeye teşvik edilmektedir. Kişinin özrü sebebiyle oturarak kılması caiz ise de bazı sıkıntılara katlanarak ayakta kılması efdaldir ve daha sevaplıdır."
Kısaca Hattâbî, yatarak namaz kılma ruhsatını farza tahsis eder, nafile hakkında câiz görmez.
Hasan Basrî gibi bazı alimler, yatarak namazı nafilede de câiz görmüşlerdir. Tirmizî'nin kaydına göre Hasan Basrî: "Kişi dilerse ayakta, oturarak, yatarak nafile namaz kılabilir" demiştir. Bu görüşte Hasan Basrî yalnız değildir, âlimlerden bazıları kendisine katılmıştır. Müteahhirûn da bu görüşü sahih bulmuştur.

3- Oturarak veya yatarak kılınacak namazlarla ilgili ahkâm, kadın hakkında da, erkek hakkında da câridir, aralarında farklılık yoktur.

4- Oturarak namaz tecviz edilmiş ise de nasıl, ne şekilde oturulacağı hususunda hadiste kesin bir sarahat gelmemiştir. Hadisin ıtlakından her çeşit oturuş tarzının cevazına hükmedilmiş, bununla beraber efdal şekil hangisidir? aranmıştır. Eimme-i selâseye göre bağdaş kurmaktır. Başka şekiller de söylenmiştir. Mamafih, zayıf da olsa bağdaş kurma (müterebbi) ile ilgili bir hadis de gelmiştir. [283]

-30- وعن أم سلمة رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]ما قُبِضَ رسولُ اللّهِ # حَتّى كانَ أَكْثَرُ صَتِهِ جَالِساً إِلاَّ المَكْتُوبَةَ، وَكانَ أَحَبُّ الْعَمَلِ إِلَيْهِ أَدْوَمَهُ وَإِنْ قَلَّ[. أخرجه النسائى .

30. (2512)- Ümmü Seleme (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ölümüne yakın, farzlar dışındaki namazlarının çoğu oturarak idi. Ona göre, amellerin en güzeli, az da olsa devamlı olanı idi."[284]

-31- وعن حَفْصَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]مَا رَأيْتُ رسولَ اللّهِ # صَلّى في سُبْحَتِهِ قَاعِداً حَتّى كَانَ قَبْلَ وَفَاتِهِ بِعَامٍ فَكَانَ يُصَلِّى في سُبْحَتِهِ قَاعِداً، وَكانَ يُصَلِّى بِالسُّورَةِ فَيُرَتِّلُهَا حَتَّىً تَكُونَ أطْوَلَ مِنْ أطْوَلَ مِنْهَا[.المراد »بِالسُّبْحَةِ« هنا: النافلة خاصة.»وَتَرْتيلُ الْقِرَاءَةِ« تبيينها وترك الْعَجَلَةِ فيها.

31. (2513)- Hz. Hafsa (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, nafile namazlarını kılarken, ölümüne bir yıl kalıncaya kadar hiç oturduğunu görmedim. Bundan sonra hep oturarak kıldı. Namazda sûreyi hep tertîl üzere okurdu. Bundan dolayı o sûre, aslında ondan daha uzun olan sûreden daha uzun görünürdü."[285]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis de nafileleri oturarak kılmanın cevazını ifade eder. Hadisin bir başka vechinde "...ölümüne bir veya iki yıl kalıncaya kadar..." denmiştir. Yukarıdaki hadis, böylece zaman yönüyle biraz daha açıklık kazanmış olmaktadır.
2- Hadiste geçen "sübha" Mecma'u'l-Bihâr'da açıklandığı üzere, öncelikle mutlak olarak "namaz" ve "zikir" mânasına geler. Bu durumda farzlar da hükme dahil olur. Ancak, hadislerde sübha'nın hasseten nafileler için kullanıldığı olmuştur. Nitekim burada da öyledir. Lügaten sübha, tesbîh'ten gelir. Farz namazlardaki tesbîhler de nafiledir. Bu sebeple bütün nafile namazlara sübha denmiştir.

3- Tertîl, Kur'ân'ı ağır ağır okumaktır. Sûre, ağır ağır yani tertîl üzere okununca daha fazla zaman alacağı için, tertilsiz okumada daha kısa olan bir sûre tertîl üzere okununca daha uzun olmaktadır.
4- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ömrünün son senesinde mazeret sayılacak derecede bir rahatsızlığı bilinmediğine göre, hadis oturarak nafile namazı kılmanın cevazına delâlet eder ki, ulemanın bunda icma ettiğini az yukarıda belirttik. Nafile namazlarda tertîl üzere Kur'ân okumak da müstehabtır. [286]

-32- وعن ابنِ عمرو بن العاص رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]حُدِّثْتُ أنَّ رَسولَ اللّهِ # قالَ: إنَّ صَةَ الرَّجُلِ قَاعِداً عَلى نِصْفِ الصَّةِ. قالَ: فَأتَيْتُهُ فَوَجَدْتُهُ يُصَلِّى جَالِساً فَوَضَعْتُ يَدِى عَلى رَأسِهِ. فقَالَ مَالِكَ يا عَبْدَ اللّهِ بْنَ عَمْرو؟ قُلْتُ: حُدِّثْتُ يَا رَسُولَ اللّهِ أنَّكَ قُلْتَ صَةُ الرَّجُلِ قَاعِداً عَلى نِصْفِ الصَّةِ، وَأنْتَ تُصَلِّى قَاعِداً. قال: أجَلْ، وَلَكِنِّى لَسْتُ كَأحَدٍ مِنْكُمْ[. أخرجه مسلم ومالك والترمذي والنسائى.

32. (2514)- İbnu Amr İbni'l-Âs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Bana Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Kişinin oturarak kıldığı (nafile) namaz, normal şekilde kıldığı namazın (sevapca) yarısına denktir" buyurduğu söylenmişti. (Kendisinden sormak üzere) derhal yanına gittim. Varınca, Efendimizi oturarak namaz kılıyor buldum. Elimi başının üzerine koydum. Bana:
"Ey Abdullah İbnu Amr! Meselen nedir?" dedi. Ben:
"Ey Allah'ın Resûlü, bana "Kişinin oturarak kıldığı namaz, normal namazın yarısına denktir" buyurduğunuz söylendi. Halbuki siz de oturarak kılıyorsunuz?" dedim. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Evet öyledir. Ancak ben sizlerden biri gibi değilim" cevabını verdi."[287]

AÇIKLAMA:

1- Az yukarıda (2511. hadis) açıklandığı üzere, oturarak kılınan namaz sahihtir, ancak bir mazerete mebni olmadığı taktirde ayakta kılınan namazın sevabca yarısına denktir ve bu cevaz da nafileye hastır. Farz namazlar, mazeretsiz oturularak kılınamaz, zîra "kıyâm" yani ayakta durmak namazın farzlarından biridir.

2- Hadiste geçen, "Ben sizlerden biri gibi değilim" sözü, Resûlullah, (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu meselede de hususiyet arzettiğini ifade eder. Âlimler, bu hususiyete binaen, Aleyhissalâtu vesselâm'ın, oturarak kıldığı nafilenin diğer mü'minlerin kıyâm halinde kıldıkları gibi olduğunu söylerler. Bunun en açık izahı şöyledir: Efendimiz, öğretmekle vazifelidir. Bu vazifesi icabı yaptıkları O'nun sevabına eksiklik getirmemelidir. Nitekim, oturarak kılmış olmasını ashâbın görmesi ve bunun rivayeti nice hükümlerin teşriîne sebep olmuştur. Bu sebeple elbette ki, Aleyhissalatu vesselâm diğer mü'minler gibi olmayacak, vazifesi icabı yaptıklarından nisbî bir sevab eksikliğine maruz kalmayacaktır.

3- Hadisin bir başka vechinde: "Elimi başımın üzerine koydum" denmiştir. Bu durumda, hayrete düşülünce takınılan tavır mevzubahistir. Resûlullah' ummadığı şekilde bulmuş, hayrete düşmüştür. Öbür durum, yani elini Hz. Peygamber'in başına koymuş olması, Efendimizle aralarındaki samimiyeti ifade eder.[288]

-33- وعنِ مُحارب بن دِثار قال:]نَظَرَ حُذَيْفَةُ رَضِيَ اللّهُ عَنْه إلى رَجُلٍ يُصَلِّى وَ يُقِىمُ ظَهْرَهُ. فَلَمَّا فَرَغ قالَ لَهُ: أيَألَمُ ظَهْرُكَ؟ قالَ: . قالَ: إنَّكَ لَوْ مُتَّ عَلى حَالَتِكَ هذِهِ مُتَّ مُخَالِفاً لِسُنَّةِ رَسُولِ اللّهِ #]. أخرجه رزين .

قلت وهو في البخارى بلفظ]رَأى حُذَيْفَةَ رَجُ َ يُتِمّ رُكُوعَهُ وَ سُجُودَهُ. فَلَمَّا قَضى صَتَهُ قالَ لَهُ حُذَيْفَةُ: مَا صَلَّيْتُ، وَلَوْ مُتَّ مُتَّ عَلى غَيْرِ الْفِطْرَةِ الَّتِى فَطَرَ اللّهُ مُحَمَّدا #، واللّهُ أعْلم[.

33. (2515)- Muhârib İbnu Disâr (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Huzeyfe (radıyallâhu anh), namaz kılmakta olan ve bu sırada belini tam doğrultamayan

bir adam görmüştü. Namazdan çıkınca:
"Sırtında bir rahatsızlığın mı var?" diye adama sordu.
"Hayır!" cevabını alınca:
"Şayet, bu halin üzere ölecek olsan Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sünnetine muhalefet üzere ölürsün" dedi."
Rezin ilavesidir.
Derim ki: "Bu rivayet Buhârî'de şu şekilde gelmiştir: "Huzeyfe, (namazda) rükû ve secdesini tamamlayan bir adam görmüştü. Namazını kılıp bitirince Huzeyfe (radıyallâhu anh) ona:
"Sen namaz kılmadın. Eğer ölecek olsan, Allah'ın Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'ı, yarattığı fıtrattan başka bir fıtrat üzere ölürsün" dedi. Gerçeği Allah bilir."[289]

AÇIKLAMA:

1- Bazı rivayetlerde: "... Adam gagalıyor secdeyi tamamlamıyordu....." ziyadesi mevcuttur. Ahmet İbnu Hanbel'in rivayetinde Huzeyfe (radıyallâhu anh)'nin adama: "Kaç yıldan beri namaz kılıyorsun?" diye sorup "kırk yıldan beri!" cevabını aldığı belirtilir. Bu durumda, adamın yuvarlak hesap veya mübâlağa olarak böyle söylediği anlaşılır. Çünkü, Huzeyfe'nin vefatı 36 hicrî yılı olduğu düşünülürse, namazın henüz farz olmadığı bir tarihe kadar gidilme ihtimali oluyor.

2- Hadisle istidlal eden âlimler, secde ve rükû vaziyetlerinde tuma' nîne denen bir miktar durmanın vâcib olduğuna, bunun ihlalinin namazı iptal edeceğine hükmetmişlerdir. Hadisten çıkarılan diğer bir hüküm, namazı terkedenin küfrüne hükmetmektir. Çünkü Huzeyfe (radıyallâhu anh), hadisin zâhirine göre, namazın bazı erkânını ihlal edenden İslâm'ı nefyetmektedir. "O, bazı erkanı ihlal edenin İslam'ını nefyederse, tamamen bırakandan İslâm'ı nefyetmek evlâ olur" denmiştir. Ancak hemen belirtelim ki, bu istidlal, "fıtrat" kelimesi ile "dîn" kastedilmiş olma faraziyesine dayanır. Nitekim, Müslim'de de geldiği üzere, namaz kılmayana küfr ıtlak olunmuştur. Bu ıtlakı bazı âlimler hakikati üzere, namazı kabul ederken, bazıları "zecr" de mübâlağa "olarak anlamıştır. Hattâbî der ki: "fıtrat" millet veya dîn demektir. Ancak burada "fıtat'la sünnet kastedilmiş olma ihtimali vardır. خمس من الفطرة "Fıtrattan olan beş şey ...."

hadisinde olduğu gibi.[290] Şu halde Huzeyfe hazretlerinin adam gelecekte kendine çeki düzen versin diye onu azarlama gayesi gütmüş olabilir, tekfir gayesi değil. Nitekim, hadisin bir başka vechinde " نة محمد "... Muhammed'in sünneti..." tabirinin yer almasıda tekfiri kasdetmiş olduğuna bir karîne olabilir.[291]

-34- وعن أبى حازم قال:]قالَ سهل بن سعد رَضِيَ اللهُ عَنْهما: كانَ النَّاسُ يُؤْمَرُونَ أنْ يَضَعَ الرَّجُلُ الْيَدَ الْيُمْنَى عَلى ذِرَاعِهِ الْيُسْرَى في الصَّةِ. قالَ أبو حازم: َ أعْلمُهُ إِّ يَنْمِى ذلِكَ إلى رَسُولِ اللهّ #[. أخرجه البخارى ومالك .

34. (2516)- Ebû Hâzım (rahimehullah) anlatıyor: "Sehl İbnu Sa'd (radıyallâhu anhümâ) demişti ki: "İnsanlara, namazda sağ elini sol kolu üzerine koysun" diye emredilmişti. " Ebû Hâzım devamla der ki: "Ben onun (Sehl'in), bu hadisi Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a nisbet ettiğini biliyorum."[292]

AÇIKLAMA:

1-Bu hadis, namazda kıyâm esnasında sağ elin sol kol üzerine konulacağına dair Resûlullah'tan emir çıktığını gösteriyor. Gerçi emri veren, rivayette, şârih değil ise de, böyle dînî bir emri Resûlullah'tan başka kimse veremeyceğine göre emrin kaynağı Aleyhissalâtu vesselâm'dır.

2- Nesâî ve Ebû Dâvud'da gelen Vâil hadisinde biraz daha teferruât yer alır: " (Resûlullah), sonra sağ elini, sol avucunun ve kol (kısmın)'dan bileğin üstüne koydu."

3- Eller bu şekilde bağlandıktan sonra konmuş olduğu yer hususunda rivayetler ihtilaflıdır:Bazıları: "Göğsün üzerine" der.
Bazıları: "Göğsün yanına" der. Bazıları: "Göbeğin altına" der.
Şârihler bu tarzın huşû haline en uygun olduğunu, gereksiz şeylerle (abesle) meşguliyeti önleyeceğini, keza bunun zelil bir taleb sahibinin hali olduğunu,

dolayısiyle ibadetinin makbuliyetine müessir olacağını belirtirler. Bazıları da şöyle demiştir: "Kalb niyet mahallidir, kişinin elini onun üstüne koyması kalbi koruma azmini ifade eder, zira bir şeyi korumak isteyenin onun üzerine elini koyması adettendir."
İbnu Abdilberr, elin önde bağlanması hilafına Resûlullah'tan rivayet vârid olmadığını söyler. Sahâbe ve Tabiîn'in cumhuru bu görüştedir. Ancak İbnu'l-Kâsım, İmam Mâlik'ten ellerin yana salınmasını rivayet etmiş, ashabının çoğunluğu onu benimsemiştir.

4- Hadisin sonunda, râvi Ebû Hâzım, eli önde bağlama emriyle ilgili haberi anlatan Sa'd'ın bunu -sarih olarak zikretmemiş bile olsa- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a nisbet ettiğini, yani merfû bir hadis rivayet etmiş olduğunu belirtir. Rivayet zahirde merfû değil gibi gözükse de merfûdur. Çünkü hadiscilerin ıstılahında, Ashabın "bize emredilir" gibi sözü ref'e hamledilmiştir. Mesela Hz. Âişe'nin كُنَّا نُؤْمَرُ بِقَضَاءِ الصَّوْم "Biz orucu kaza etmekle emrolunduk" sözü merfû kabul edilmiştir. Zîra, Ashâb'a bu emri verecek kaynak ancak Şâri'nin kendisi olabilir.[293]

-35- وعن ابن مسعود رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أنَّهُ كانَ يُصَلِّى فَوَضَعَ يَدَهُ عَلى اليُسْرَى عَلى اليُمْنَى. فَرَآهُ رَسُولُ اللّهِ # فَوَضَعَ يَدَهُ اليُمْنى عَلى اليُسْرى[. أخرجه أبو داود واللفظ له، والنسائى .

35. (2517)- İbnu Mes'ud (radıyallâhu anh)'un anlattığına göre, namaz kılarken sol elini sağ eline koymuştur. Bunu gören Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) (bizzat elleriyle tutarak) sağ elini sol elinin üzerine koymuştur."[294]

-36- وعن وائل بن حُجر رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]رَأيْتُ رَسُولَ اللّهِ # إذَا كانَ قَائِماً في الصَّةِ قَبَضَ بِيَمِينِهِ عَلى شِمَالِهِ[. أخرجه النسائى .

36. (2518)- Vâil İbnu Hucr (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı namazda kıyâmda iken, sağ eliyle sol elinin üstünden tutmuş gördüm."[295]

-37- وعن إسماعيل بن أُمية قال:]قال سَألْتُ نَافِعاً عَنِ الرَّجُلِ يُصَلِّى وَهُوَ مُشَبِّكٌ يَدَيْهِ؟ فقَالَ: سَمِعْتُ ابْنَ عُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما يَقُولُ: تِلْكَ صَةُ المَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ[. أخرجه أبو داود .
وفي رواية ذكرها رزين:]أنَّ ابنَ عُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما رَأى رَجٌ يَتَّكِئُ عَلى أَلْيَةِ يَدِهِ الْيُسْرَى وَهُوَ قَاعِدٌ في الصَّةِ. فقَالَ لَهُ: َ تَجْلِسْ هكذَا فَإنَّ هكذَا يَجْلِسُ الَّذِينَ يُعَذَّبُونَ[.

37. (2519)- İsmâil İbnu Ümeyye anlatıyor: "Nâfi merhuma namazda ellerinin parmaklarını kenetleyen kimse hakkında sormuştum. Bana: "Bu hususta Abdullah İbnu Ömer (radıyallâhu anh)'i işittim: "Bu, Allah'ın gadabına uğrayanların namazıdır" demişti diye cevap verdi."[296]
Rezîn'in ilave ettiği bir rivayette de şöyle denmiştir: "İbnu Ömer (radıyallâhu anh), namazda kuûd halinde (otururken) sol elini kabası üzerine dayanan bir adam görmüştü, hemen müdahale ederek:
"Böyle oturma, zîra azaba uğrayanlar bu şekilde otururlar!" dedi.[297]

AÇIKLAMA:

1-Rezîn'in ilavesi, Ebû Dâvud'da gösterilen rivayetten lafzen biraz farklı ise de ifade ettiği mâna ve hüküm itibariyle aralarında fark yoktur.
2-Kenetleme diye tercüme ettiğimiz teşbîk Arapçada bir elin parmaklarını diğer elin parmak aralarına sokmak, tek yumruk haline getirmektir. Şu halde sadedinde olduğumuz hadis bunu yasaklamaktadır. Kenetleme işinin hangi durumunda olduğu zikredilmemiştir. Bu durumda yasak mutlaktır; kıyâm halinde de câridir, kuud (oturma) halinde de.
Bu rivayet daha önceki hadiste (2518) beyan edilen adabı takviye eder. Yani kıyâm halinde eller kenetlenmez; sağ el, sol eli üst kısmından kavrar.
3- Rezîn ilavesinde, kuud'da elin yere dayanması yasaklanmaktadır. Dayanarak oturmayı yasaklayan hadis aynı mahreçten (yani İbnu Ömer' den) çıkmasına

rağmen değişik vecihlerden gelmiştir, aralarında bazı farklılıklar da vardır.[298]

Ahmed İbnu Hanbel'in rivayetinde: نَهى رَسُولُ اللّهِ # اَنْ يَجْلِسَ الرَّجُلُ في الصَّةِ وَهُوَ مُعْتَمِدٌ عَلى يَدِهِ "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kişinin namazda eline dayanarak oturmasını yasakladı" şeklindedir.

İbnu Abd'l-Melik'in rivayetinde: نَهى اَنْ يَعْتَمِدَ الرَّجُلُ عَلى يَدِهِ إذَا نَهَضَ في الصَّةِ

"(Resûlullah) namazda kişinin (kuuddan) kalkarken elinin üzerine dayanmasını yasakladı" şeklindedir.

İbnu Şebbüveyh'in rivayetinde: نَهى اَنْ يَعْتَمِدَ الرَّجُلُ عَلى يَدِهِ في الصَّةِ

"(Resûlullah) kişinin namazda eli üzerine dayanmasını yasakladı" şeklindedir.

Fakihler bu farklılıklardan farklı yorum ve hükümlere ulaşmışlardır. Aliyyü'l-Kârî'nin el-Ezhâr'dan naklen kaydettiğine göre "Kişinin namazda dayanmasını, bazıları: "Teşehhüdde elini yere koyarak eline dayanmasıdır" diye; bazıları: "Kişinin namazda oturup, ellerini dizlerinin üzerine koymayıp yanlara salmasıdır" diye; bazıları: "Secdeye giderken elleri yere, dizlerden önce koymaktır" diye, bazıları: "Kalkma sırasında ellerini yere koyarak dayanmaktır" diye açıklamışlardır. Aliyyü'l-Kârî, hadisin metnine en uygun te'vili Ebû Hanîfe'nin yaptığını belirtir. Ebû Hanîfe'ye göre hadis, "Kişinin namazda kıyâma kalkarken ellerine dayanmasını yasaklamaktadır; yani kişi yere dayanmadan ayaklarının sırtı üzerinde doğrulmalıdır."

Görüldüğü üzere, Ebû Hanîfe kıyâma kalkarken elini yere dayamama hükmünde, hadisin Abdi'l-Melik tarafından rivayet edilen vechine; ayakların sırt kısmı üzerine dayanma hükmünde de Tirmizî'de gelen bir rivayete dayanmıştır:

كَانَ رَسُولُ اللّهِ # يَنْهَضُ في الصَّةِ عَلى صُدُورِ قَدَمَيْهِ

"(Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) namazda (kıyâma kalkarken) ayaklarının sırtları üzerinde kalkardı."[299] (47)

-38- وعن أبى جُحيفة رَضِيَ اللّهُ عَنْه]أنَّ عَلِيًّا رَضِيَ اللّهُ عَنْه قالَ: السُّنَّة وَضْعُ الكفِّ عَلى الكَفِّ في الصَّةِ وَيَضَعُهُمَا تَحْتَ

السُّرَّةِ[. أخرجه رزين .

38. (2520)- Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "(Namazın) sünnetlerinden biri namazda (sağ) avucu (sol) avuç üzerine koyup, her ikisini birlikte göbeğin altına yerleştirmektir."[300]

-39- وعن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]نَهى النّبىُّ # عَنْ اخْتِصَارِ في الصَّةِ[. أخرجه الخمسة .

39. (2521)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) namazda ihtisârı (elleri böğre koymayı) yasakladı."[301]

-40- وفي أخرى للبخاري عن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنْها:]أنَّهَا كَانَتْ تَكْرَهُ أنْ يَجْعَلَ الرَّجُلُ يَدَهُ في خَاصِرَتِهِ، وَتَقُولُ إنَّ الْيَهُودَ تَفْعَلُهُ[.

40. (2522)- Buhârî'de Hz. Âişe'den yapılan bir diğer rivayette geldiğine göre: "Hz. Aişe (radıyallâhu anhâ), kişinin ellerini (ihtisâr yaparak) böğrüne koymasını mekruh addeder ve: Bunu yahudiler yapar" derdi."[302]

-41- وفي أخرى ذكرها رزين قال:]نَهى رسُولُ اللّهِ # عَنْ اخْتِيَارِ في الصَّةِ وَغَيْرِهَا[.

41. (2523)- Rezîn'in rivayet ettiği diğer bir hadiste: "Resûlullah ihtisârı (eli böğre koymayı) namazda ve namaz dışında yasakladı" demiştir."[303]

42- وعن زياد بن صُبيح الحَنْفى قال:]صَلَّيْتُ إلى جَنْبِ ابنِ عُمَرَ. فَوَضَعْتُ يَدَىَّ عَلى خَاصِرَتَىَّ. فَلَمَّا صَلَّى قالَ: هذَا الصَّلْبُ في الصَّلةِ، وَكانَ النبىّ # يَنْهى عَنْهُ[. أخرجه أبو داود، واللفظ له، والنسائى .

42. (2524)- Ziyâd İbnu Sübeyh el-Hanefî anlatıyor: "İbnu Ömer (radıyallâhu anh)'in yanı başında namaz kıldım. Ellerimi de böğürlerime koydum. Namazı bitirince: "Bu, namazda haç(a benzemek)dir, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bunu yasaklamıştı" buyurdu."[304]

AÇIKLAMA:

1- Son dört hadiste ihtisâr'ın namaz içinde -ve hatta namazın dışında- yasaklandığını görmekteyiz.
İhtisâr nedir? Kısaca "elleri böğre koymak" diye tercüme ettiğimiz bu kelime bir çok mânada kullanılmıştır:
Hasr, hasîre lügaten insan koltuğunun alt kısmı ki böğür (veya bel dahi) denir. Tahassür, ihtisâr, elini beline koyma, deyneğe dayanmaz, özetleme gibi çeşitli mânalar taşır. Rivayetlerde kelime bu farklı mânalarda kullanıldığı gibi âlimler de bu kökten kelimelerin geçtiği rivayetlerde farklı mânalar üzerinde durmuşlardır. Şöyle ki:

* Elleri böğre koymak ki sadedinde olduğumuz hadislerde bu mâna esastır, çünkü, bu mânada açıklama yapılmıştır. Bilhassa 2524 numaralı hadiste bu mâna pek sarihtir.

* Sözü kısa tutmak. Namazda ihtisâr deyince bazı âlimler bu mâna üzerinde de durmuşlardır, namazda Kur'ân'dan bir kaç âyet okuyarak, kırâati yerine getirerek kıyâmı kısa tutmak, keza diğer tesbihatları da az yaparak rükû, secde ve kaideleri kısaltmaktır. Herevî, Garîbeyn'de bu mâna üzerinde durarak namazın bu şekilde hafif kılınmasının mekruh olduğunu, hadiste bunun yasaklanmış olduğunu söyler. Herevî'nin kaydettiği diğer bir açıklamaya göre, sûrelerin sonlarından birer ikişer âyet okuyup geri kısmını terkederek yapılan bir ihtisâr mevzubahistir. Şu halde bu tarz kıraat yasaklanmış olmaktadır.

* Namazda, kırâat sırasında secde âyetlerini atlamak. Bu da bazı sûrelerde geçen ve okununca secde etmeyi gerektiren âyetleri, -secdeden kaçınmak için okumadan müteakip âyete geçmekle olur. اَنَّهُ نَهى عَنْ اِخْتِصَارِ السَّجْدَةِ hadisinde Resûlullah bu "atlama"yı yasaklamış olmaktadır.

* Dayanmak, İbnu'l-Esîr, en-Nihâye'de deynek mânasına gelen mihsara'dan hareketle نَهى اَنْ يُصَلِّى الرَّجُلُ مُخْتَصراً hadisinde olduğu üzere "Kişinin deyneğe dayanarak namaz kılması yasaklanmıştır" diyerek hadisin mânasına bir başka buud kazandırır.
Kelimenin hadislerde başka kullanışları da var, yeri geldikçe belirtilecektir.

2- İbnu Ömer -2524 numaralı- hadiste eli böğre koyma yasağının bir hikmetini açıklamaktadır: "Kişinin haça benzemesi. Elleri böğre konunca, yanlara çıkan kollar, hıristiyanlığın alemi olan salîb manzarası hâsıl eder." Ancak eli böğre koymanın yasaklanmasında başka mânalar üzerinde de durulmuştur.

* Şeytana benzemek,

* Yahudilere benzemek,

* Cehennem ehlinin istirahat bulma halidir,

* Kibir ve büyüklük taslayanların amelidir.

* Felâkete uğrayanların çaresizlik halinde başvurdukları bir haldir, ümitsizlik tezahürüdür.
Şu halde bu menfî mânaları mutazammın olduğu için elin böğre konması namaz içinde olsun, namaz dışında olsun dînen hoş karşılanmamıştır.
3-Tahassür'ün (veya ihtisâr'ın) hükmüne gelince, Zâhirîler buna haram demiş ise de cumhur mekruh olduğunu kabul etmiştir. İmam-ı Âzam, İmâm Mâlik, Şâfiî ve Evzâî hazerâtı (rahimehumullah) cumhur'a dâhildirler.
4-Bir hadiste gelen, "ihtisâr yapmak cehennemliklerin rahatıdır" ifadesi şöyle te'vil edilmiştir. "Onlar belki bir parça rahat ederiz ümidiyle ellerini bellerine koyarlarsa da neticede halinde bir değişiklik olmaz."[305]

-43ـ وعن ابن مسعود رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أنَّه رَأى رَجُ يُصَلِّى قَدْ صَفَّ بَيْنَ قَدَمَيْهِ. فقَالَ قَدْ خَالَفَ السُّنَّةَ لَوْ رَاوَحَ بَيْنَهُمَا كانَ

أفّضَلَ]. أخرجه النسائى .

43. (2525)- İbnu Mes'ud (radıyallâhu anh)'dan nakledildiğine göre, ayaklarının arasını bitiştirerek namaz kılan bir adam görmüştü. Şöyle söylendi:"
(Bu adam) sünnete muhalefet etti. Ayaklarını sırayla dinlendirse daha iyidir." [306]

AÇIKLAMA:

Burada İbnu Mes'ud'un hoş görmediği duruş, kıyâmda ayaklarını yan yana getirip ikisine birden eşit şeklinde dayanmış olmasıdır. Temenni ettiği duruş tarzı da, biraz bir ayağı üzerinde ağırlık verip öbürünü dinlendirmek, bir müddet sonra dinlenmiş olana dayanarak, diğerini dinlendirmektir. Böylesi bir duruş ayaklarının yan yana aynı vaziyette saf halinde olmalarını bozar.[307]

44ـ وعن أم قيس بنت مِحْصَّن رَضِيَ اللّهُ عَنْها: أَنَّ رسولَ اللّهِ # لَمّا أَسَنَّ وَحَمَلَ اللَّحْمَ اتَّخذَ عَمُوداً في مُصَّهُ يَعْتَمِدُ عَلَيْهِ[. أخرجه أبو داود .

44. (2526)- Ümmü Kays Bintu Mihsan (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yaşlanıp biraz şişmanlayınca, namaz kıldığı yerde bir sütun bulundurdu namazda ona dayandı."[308]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, bir özre mebni olarak namazda sütun veya deynek gibi bir şeye dayanmanın câiz olduğunu ifade etmektedir. Hadisin Ebû Dâvud' daki aslı deynek ve sütun kelimelerinin her ikisine de yer vermektedir.
Şevkâni, Neylü'l-Evtâr'da der ki: "Ulema'dan bir grup, bir özür sebebiyle, kıyâm için bir deynek, kazık, duvar gibi bir şeye dayanmak veya yanında bulunan kimseye abanmak zorunda kalan kimseye bunu yapmasının câiz olduğuna

hükmetmiştir." Şâfiîlerden bir grup da dayanarak kıyâm imkanı olan kimsenin oturarak kılmasını câiz görmemiştir.
Ashâb'tan da bazılarının kırâatı uzun olan terâvih namazında deyneğe dayandıkları hususunda rivayet gelmiştir. İmam Mâlik'in Muvatta'da kaydettiğine göre, Hz. Ömer (radıyallâhu anh), Übey İbnu Ka'b ve Temîmü'd-Dârî'ye ramazanda onbir rek'at kıldırmalarını emreder. Bunlar namazda, miîn denen ve uzunluğu yüz âyeti geçen sûrelerden okudukları için, kıyâmın uzaması sebebiyle cemaatten dayanamayanlar deyneklere dayanırlar. Râvi Sâib İbnu Yezîd der ki: "Biz terâvih namazından şafak sökünce ayrılırdık."[309]

KIRÂAT

-1- عن ابن عباس رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]كَانَ رسولُ اللّهِ # يَفْتَتِحُ قِرَاءَتَهُ بِبِسْمِ اللّهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ[. أخرجه الترمذي .

1. (2527)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kırâatını bismillâhirrahmânirrahîm ile başlatıyordu."[310]

-2- وعن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]صَلّيْتُ مَعَ رسولِ اللّهِ # وَأبى بَكْرٍ وَعُمَرَ وَعُثْمانَ رَضِيَ اللّهُ عَنْهم فَلَمْ أسْمَعْ أحَداً مِنْهُمْ يَقْرأُ بِسْمِ اللّهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ[. أخرجه الستة .

2. (2528)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Ben, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Hz. Ebû Bekr, Hz. Ömer, Hz. Osman (radıyallahu anhüm) ile birlikte namaz kıldım. Onlardan hiçbirinin bismillâhirrahmânirrahîm'i okuduklarını işitmedim."[311]

-3- وعن ابن عبداللّه بن مُغَفّل قال:]سَمِعَنِى أبِى وَأنَا أقْرأُ بِسْمِ اللّهِ

الرَّحْمنِ الرَّحِيم. فقَالَ لى بُنَيَّ مُحْدَثٌ: إيَّاكَ وَالحَدَثَ، قالَ: وَلَمْ أرَ أحَداً مِنْ أصْحَابِ رسولِ اللّهِ # أبْغَضَ إلَيْهِ الحَدَثُ مِنْهُ. قالَ: وَقَدْ صَلّيْتُ مَعَ رَسولِ اللّهِ # وَمَعَ أبِى بَكْرٍ وَمَعَ عُمَرَ وَمَعَ عُثْمَانَ رَضِيَ اللّهُ عَنْهم فَلَمْ أسْمَعْ أحداً مِنْهُمْ يَقُولُهَا. فَ تَقُلْهَا؛ إذَا أنْتَ صَلّيْتَ فَقُلْ: الحَمْدُلِلّهِ رَبِّ العَالَمِينَ[. أخرجه الترمذي، وهذا لفظه والنسائى.»الحَدَثُ« ا'مر الحادث الذي لم تأت به سنة.

3. (2529)- İbnu Abdillah İbnu Muğaffel (rahimehullah) anlatıyor: "Ben (namazda) bismillâhirrahmânirrahîm'i okumuştum. Babam işitti. Bana:
"Oğulcuğum, (bu yaptığın) bir bid'attir. bid'atten sakın!" dedi. Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ashâbından her kimle karşılaştı isem, hepsinin de bid'atten nefret ettiği kadar bir başka şeyden nefret etmediğini gördüm. Babam sözlerine şöyle devam etmişti:
"Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la, Hz. Ebû Bekr'le, Hz. Ömer'le, Hz. Osman'la (radıyallâhu anhüm) namaz kıldım. Onlardan hiç birinin bunu (besmelenin okunacağını) okuduklarını işitmedim. Onu sen de okuma. Sadece "Elhamdülillahi rabbi'l-âlemîn" de."[312]

AÇIKLAMA:

1- Namaza başlarken Fatiha'nın evvelinde besmelenin okunup okunamayacağı hususu rivayetler açısından ihtilaflıdır. Bazı rivayetler okunduğunu söylerken, diğer bir kısım rivayetler okunmadığını söyler. Leh ve aleyhteki rivayetler öylesine dengeli ki, bir kısım âlimler bu rivayetlerin muzdarib olduğunu söylemişlerdir.[313]
Şüphesiz biz burada meselenin münâkaşasını nakledecek değiliz. 2527 numaralı İbnu Abbâs hadisinde görüldüğü üzere bazı rivayetler. Hz. Peygamber'in besmeleyi okuduğunu te'yid ediyor, müteakip iki rivayet ise bunu kesin bir üslubla reddediyor. Meseleye temas eden rivayetler burada kaydedilenden ibaret değildir.
Hemen şunu belirtelim ki, Resûlullah'ın ve ismi geçen Ashâb'ın besmeleyi âşikâr

okumayışları sırrî yani sessiz okumuş olmalarına mâni değildir. Birçok İslâm âlimi bu nokta üzerinde durarak, şu mânada mülâhaza yürütmüşlerdir: "Gerçek şu ki, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ve ondan gördüğünü tekrar eden Ashâb, Kırâatin cehrî yapıldığı akşam yatsı ve sabah namazlarında müttarid olarak her seferinde besmeleyi cehren okumamıştır. Okusaydı, rivayetlerde bir ihtilaf olmazdı. İhtilaf olduğuna göre çoğu kere okumadığı âşikârdır. Ancak, cehrî okumadığı sırada sırrî olarak sesizce okumamış olduğu da söylenemez..."
Besmele'nin Fatiha suresinin ilk âyeti olduğu görüşünde olan âlimler, bu hadisi esas alınca, Resûlullah'ın besmeleyi mutlaka okuduğuna, ancak sırrî okuduğu için işitilmemiş bulunduğuna hükmederler. Hanefîler böyle söylemişlerdir. Ahmed İbnu Hanbel, Sevrî, İshak İbnu Râhûye gibi başka selef büyükleri de böyle hükmeder. Bunlara göre besmele, her rek'atte Fatiha'dan evvel okunur.
Şâfiî hazretlerine göre, besmele Fatiha'nın ilk âyetidir, dolayısıyle okunuşta ona tâbidir- onun gizli okunduğu yerlerde gizli, cehrî okunduğu yerde cehrî okunur. Şâfiî'den gelen bir rivayete göre, besmele her sûrenin ilk âyetidir, diğer bir rivayete göre sadece Fatiha'nın birinci âyetidir, diğerlerinin değil.
İmam Mâlik, farz namazlarda besmelenin hiç çekilmeyeceğini söyler. Ona göre, nafile namazlarda dileyen çeker, dileyen çekmez. Taberî dahi böyle hükmetmiştir.
Hâzimî'nin görüşü de kayda değer. Ona göre besmelenin cehrî okunacağını beyan eden hadisler sahih olsalar bile mensuhturlar. Çünkü Saîd İbnu Cübeyr'den şu mürsel rivayet mevcuttur: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) besmeleyi Mekke'de cehrî okurdu. Müseylemetu'r-Rahmân adında bir puta tapan Mekkeliler: "Muhammed, Yemâme'nin ilahına tapıyor" dediler. Bunun üzerine Resûlullah besmeleyi sırrî okumaya başladı. Ölünceye kadar da cehrî okumadı." Hadisi, mürsel diye amel dışı tutmak isteyeceklere de: "Hülafâ-i Raşidîn'in tatbikatıyla takviye görmüştür. Zîra onlar Resûlullah'ın son durumunu herkesten iyi bilen kimselerdir..." cevabını verir.

2- Yeri gelmişken şunu da belirtelim: Bazı âlimler, besmeleyi Kur'ân' dan bir âyet saymamışlar, Neml sûresindeki bir âyetten bir cüz kabul etmişlerdir. Bu görüşte olan Tahâvî "Eğer Kur'ân'dan bir âyet olsa Resûlullah namazda Fatiha ile birlikte cehrî okurdu" der. Ona göre besmele sadece Neml sûresinde Kur'an'dan bir parçadır, orada okunması vâcibtir, bunun dışında sûrelerin başına konmuş olması oralarda âyet olduğunu göstermez. İlk vahiy sırasında Cebrâil Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e: "Oku!" diye emretmiş, Resûlullah'ın: "Ben okuma bilmem" demesi ve bu taleb ve cevabın üç kere tekrarından sonra

ilk vahiy: اِقْرَأ بِسْمِ رَبِّكَ الَّذِى خَلَقَ "Yaratan Rabbinin adıyla oku!" diye başlamıştır. Burada besmele yoktur. Eğer bu sûrenin başında hâlen mevcut olan besmele vahiy olsaydı, Resûlullah'a ilk âyet olarak besmele nâzil olurdu, öyle ise besmele vahiyden değildir.
Bu mülâhazada Tahâvî yalnız değildir. Evzâî, İbnu'l-Mübârek, Dâvud-ı Zâhirî, Ahmed İbnu Hanbel, buna yakın görüşler beyan etmişlerdir.
Tatbikî neticeye gelince, ilmihal bilgisi şöyledir:

* Namazların farz veya nafile ilk rek'atlerinde Fatiha'dan önce eûzübesmelenin okunması sünnettir.

* Müteâkib rek'atlerde Fatiha'dan önce besmelenin okunması da sünnettir.

* Fatiha'dan sonra okunacak sûrelerin evvelinde besmele okunmaz. İmam Muhammed sessiz kılınan namazlarda zamm-ı sûrelerin başında da besmele çekileceğini söylemiştir.[314]

4ـ وعن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]كانَ رسولُ اللّه # إذَا نَهَضَ في الرَّكْعَةِ الثانية اسْتَفْتَحَ الْقِرَاءَةَ بِالْحَمْدِ للّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ، وَلَمْ يَسْكُتْ[. أخرجه مسلم .

4. (2530)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ikinci rek'atten kalktığı zaman kırâati Elhamdü lillâhi Rabilâlemîn ile başlatıyor ve sükût etmiyordu."[315]

AÇIKLAMA:

Bu hadis ikinci rek'atin sonundaki oturuştan üçüncü rek'ate kalkıldığı zaman, hemen Fatiha okunacağını, bundan önce Sübhâneke ve benzeri birşey okunmayacağını belirtir. Bunun istisnası gayr-ı müekked olan nafilelerdir. İkindi ve yatsıdan önce kılınan dörder rek'atli sünnetler böyledir. Bunlarda üçüncü rek'atin başında Sübhaneke okunur. Eûzubesmele çekilir, sonra Fatiha'ya geçilir. Bu namazlarda -ki terâvih de buraya dahildir- her iki rek'atin baş kısmında Sübhâneke Eûzubesmele mesnûndur. Zira gayr-ı müekked sünnetlerin ikişer

rek'atler halinde olmaları esastır.
Sadedinde olduğumuz hadiste geçen "sükût etmiyordu" ibâresi, namaza başladığı zaman, cehrî kılınan namazlarda bile iftitah tekbirinden sonra bir miktar sükût buyurarak sırrî şekilde duâ okuyup eûzubesmele çektiğini ifade eden açıklamalara binaendir, "...üçüncü rek'atte bunu yapmazdı" mânasında bir ifade. [316]

-5- وعن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قالَ رَسُولِ اللّهِ #: مَنْ صَلّى صَةً لَمْ يَقْرَأ فِيهَا بِفَاتِحَةِ الْكِتَاب فَهِىَ خِدَاجٌ ثَثاً غَيْرُ تَمَام. فَقِيلَ ْبِى هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْه: إنَّا نَكُونُ وَرَاءَ ا"مَامِ. فقَالَ: اقْرَأ بِهَا في نَفْسِكَ فَإنِّى سَمِعْتُ رسولَ اللّهِ # يَقُولُ. قالَ اللّهُ تَعالى: قَسَمْتُ الصَّةَ بَيْنِى وَبَيْنَ عَبْدِى نِصْفَيْنِ، فَنِصْفُهَا لى، وَنِصْفُهَا لِعَبْدِى، وَلِعَبْدِى مَا سَألَ. فإذَا قالَ الْعَبْدُ: الْحَمْدُ للّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ؛ قالَ اللّهُ عَزَّ وَجَلَّ: حَمِدَنِى عِبْدِى؛ وَإذا قالَ: الرَّحْمنِ الرَّحِيم. قالَ اللّهُ أثْنَى عَلىَّ عَبْدِى. وَإذَا قالَ: مَالِكِ يَوْمِ الدِّين. قالَ: مَجَّدَنِى عَبْدِى. وَإذَا قالَ: إيَّاكَ نَعْبُدُ وَإيَّاكَ نَسْتَعِينُ. قالَ: هذَا بَيْنِى وَبَيْنَ عَبْدِى وَلِعَبْدِى
مَا سَألَ. وَإذَا قالَ: اهْدِنَا الصِّرَاطَ المُسْتَقِيمَ صِرَاطَ الَّذِينَ أنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ المَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَ الضَّالِّينَ. قالَ: هَذَا لِعَبْدِى، وَلِعَبْدِى مَا سَألَ[. أخرجه الستة إ البخارى .

5. (2531)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim Fâtihâ-i şerîfe sûresini okumadan namaz kılarsa bilsin ki bu namaz nâkıstır -bu sözü üç kere tekrarladı- eksiktir."
Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh)'ye:
"Biz imamın arkasında bulunuyorsak (ne yapalım)?" diye sorulmuştu. Şu cevabı verdi:
"Yine de içinden oku. Zîra ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle

söylediğini işittim:

"Allah Teâlâ hazretleri (bir hadîs-i kudsîde) buyurdu ki: "Ben kırâati[317] kulumla kendi aramda iki kısma böldüm, yarısı bana ait, yarısı da ona. Kuluma istediği verilmiştir: Kul: "Elhamdülillâhi Rabbi'l-âlemîn. (Hamd alemlerin Rabbine aittir)" deyince, Azîz ve Celîl olan Allah: "Kulum bana hamdetti!" der. "er-Rahmânirrahîm" deyince, Allah: "Kulum bana senâda bulundu" der. "Mâlikî yevmiddîn (âhiretin sahibi)" deyince, Allah: "Kulum beni tebcîl ve ta'zîz etti (büyükledi)" der. "İyyâkena'budü ve iyyâkenesta'în (yalnız sana ibâdet eder, yalnız senden yardım isteriz)" deyince, Allah: "Bu benimle kulum arasında bir (taahhüddür). Kuluma istediğini verdim" der. "İhdina'ssırâta'lmüstakîm sırâtallezîne en'amte aleyhim gayr'ilmağdûbi aleyhim ve la'ddâllîn. (Bizi doğru yola sevket, o yol ki kendilerine nimet verdiğin kimselerin yoludur, gadaba uğrayanların ve dalâlete düşenlerin değil)" dediği zaman, Allah: "Bu da kulumundur, kuluma istediği verilmiştir" buyurur."[318]

6- وفي أخرى ٬بى داود قال:]قال لى رَسولُ الله #: اخْرُجْ فَنَادِ في المَدِينَةِ: أنَّهُ َ صَةَ إ ّ بِقُرْآنٍ، وَلَوْ بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ، فَمَا زَادَ وَلَوْ بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ فمَا زَادَ[.

6. (2532)- Ebû Dâvud'da gelen bir rivâyette şöyle denmiştir: "...Bana Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Haydi git ve Medîne'de ilan et ki: "Sadece Fatiha sûresi de olsa, Kur'ân'dan bir parça okumadıkça kıldığınız namaz namaz değildir" dedi ve başka bir şey ilave etmedi."[319] [320]

7- وفي رواية ذكرها رزين]أنَّ رسولَ اللّهِ # قالَ: َ صَةَ إ ّ بِقِرَاءَةٍ. فَمَا أعْلَنَ لَنَا رسولُ اللّهِ # أعْلَنَّا لَكُمْ، وَمَا أخْفَى عَنَّا أخْفَيْنَا عَنْكُمْ. فقَالَ لَهُ رَجُلٌ: أرَأيْتَ يَا أبَا هُرَيْرَةَ إنْ لَمْ أزِدْ على أمِّ القُرآنِ؟ فقَالَ: قَدْ سُئِلَ عَنْ ذلِكَ رَسُولُ اللّهِ # فقَالَ: إنِ انْتَهَيْتَ

إِلَيْهَا أَجْزَأَتْكَ، وَإِنْ زِدْتَ عَلَيْهَا فَهُوَ خَيْرٌ وَأَفْضَلَ[.»الخِدَاجُ« الناقص.»وَأُمُّ القُرآنِ« سورة الفاتحة، ‘نها أوّله وعليها مبناه، وأمّ الشئ: أصله ومعظمه.والمراد بقوله »قسمْتُ الصَّةَ« أى القراءة لتفسيره إياها في الحديث بها.»وَالتَّمْجِيدُ« التعظيم والتشريف .

7. (2533)- Rezîn'in zikrettiği bir rivâyette şöyle gelmiştir: "...Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kırâatsiz namaz sahih değildir." Bilesiniz, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bize her ne duyurdu ise biz de size duyurduk. Bize gizli tuttuğunu biz de size gizli tuttuk."
Bu açıklama üzerine bir zât ona:
"Ey Ebû Hüreyre, Fatiha'ya herhangi bir ilavede bulunmazsam (yeterli midir) ne dersin?" diye sordu. Ebû Hüreyre dedi ki:
"Bu suâl Aleyhissalâtu vesselâm'a da sorulmuştu, şu cevabı verdi:
"Bununla iktifâ edersen sana yeter, ilavede bulunursan senin için daha hayırlı ve efdal olur."[321]

AÇIKLAMA:

1- Yukarıda kaydedilen hadisler, namaz için Fatiha'nın gereği üzerinde durmaktadır. Resûlullah mükerrer emirleriyle, uyarılarıyla namazda Fatiha okunmasını emir buyurmuşlardır. Bu hadislerden âlimler, büyük çoğunluğuyla, "Âciz kimse dışında herkese Fatiha okumasının vâcib olduğu, başka bir sûrenin okunması onun yerine tutamayacağı" hususunda ittifak etmiştir. Bu görüşü temsil eder cumhûr-u ulema meyanında İmam Şâfiî ve Mâlik'in de ismi geçer.
Ebû Hanîfe ve bazı âlimler ise, Fatiha'sız da namazın sahih olabileceği, zîra sıhhat için sadece Kur'ân'dan âyet okumanın vâcib olduğuna hükmetmişlerdir. Bu hükme giderken 2532 numarada kaydedilen hadise dayanırlar. Zîra bu hadiste Fatiha değil, Kur'ân'dan bir parça şart koşulmaktadır. Ayrıca 2531 numaralı hadiste geçen noksan (hıdâc) tabirini de te'vil ederler: "Fatihasız namaz noksandır" demek, "Bâtıldır" demek değildir. Noksan namaz câizdir." Hemen belirtelim ki bu görüş sahipleri de Fatiha'nın gereğini inkar etmiş olmuyorlar. İstisnaî de olsa bazı hallerde Fatiha'nın okunmadığı durumlarda namazın câiz olup olmayacağı meselesinde "câiz olur" demişlerdir. Onlar da normal durumda

Fatiha'nın şart olduğunu söylerler.

2-Yukarıdaki hadislerde ve bilhassa 2533 numaralı hadiste bir başka husus daha problem olarak karşımıza çıkmaktadır: Sadece Fatiha yeterli midir, zammı sûre de vâcib midir? İşaret ettiğimiz hadiste Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) mesele üzerine Resûlullah'tan kaydettiği fetva ile Fatiha'dan başka bir şey okumanın vâcib olmadığını, dileyenin ihtiyarî olarak okuyabileceğini, okumasının fazîletli, sevablı bir amel olduğunu ifade etmektedir. Zamm-ı sûre denen Fatiha dışı bir şey okumanın vâcib olmadığı hususunda âlimlerin icmaından bile bahseden olmuştur. Ancak Kurtubî'nin bu iddiası, gerçeği ifade etmiyor. Zîra bir kısım başka rivâyetlere dayanan Hanefî âlimler, farz namazların ilk iki rek'atlarında, Fatiha'dan sonra başka sûre veya onun yerine kâim olacak âyet(ler)in okunmasını vâcib addetmişlerdir. Teferruâtı müteâkiben zikredeceğiz.[322]

-8- وعن أبى سعيد رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]أُمِرْنَا أنْ نَقْرَأ بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ وَمَا تَيَسَّرَ[. أخرجه أبو داود .

8. (2534)- Ebû Saîd (radıyallâhu anh) anlatıyor: "(Namazda) Fatiha sûresi ile kolaya gelen bir miktar (Kur'ân âyetin)i okumakla emrolunduk."[323]

-9- وعن جابر رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]مَنْ صَلَّى رَكْعَةً لَمْ يَقْرأ فِيهَا بِأُمِّ الْقُرآنِ فَلَمْ يُصَلِّ إِلاَّ أنْ يَكُونَ وَرَاءَ ا“مَامِ[. أخرجه مالك والترمذي .

9. (2535)- Hz. Câbir (radıyallâhu anh) demiştir ki: "Kim Fatiha'yı okumadan bir rek'at namaz kılarsa, imamın arkasında bulunmadığı takdirde, namaz kılmış sayılmaz."[324]

AÇIKLAMA:

1- Bu iki rivâyetten birincisi, namazın sıhhati için Fatiha ile birlikte Kur'ân'dan

bir miktar daha okunmasının gereğine dikkat çekerken, ikinci rivâyet imama uyan kimseyi kırâatten muaf tutmaktadır. Mevzu ile ilgili bazı teferruâtı şöyle sıralayabiliriz:

* Kırâat'i, âlimler "Kişinin kendi işiteceği kadar diliyle telaffuz etmesi" diye tarif ederler. Şu halde âyetin mânasını zihnen düşünmek, aklen tefekkür etmek kırâat sayılmaz. Kırâatte bulunması yasaklanmış olan cünüb, hayızlı veya nifaslı kadınların zihnen âyet tefekkürleri yasak olmadığı gibi, namaz kılan kimsenin fiilen telaffuz etmedikçe zihninden âyetin mânalarını mülahaza etmesi de kırâat sayılmamıştır, âlimlerin görüşü budur.

* Namazda Fatiha'nın okunması İmam Şâfiî, Mâlik ve Ahmed İbnu Hanbel'e göre farz Ebû Hanife'ye göre vâcibtir. Ebû Hanife Kur'ân'dan bir miktarın okunmasını farz anlamıştır. Bu miktar, ona göre kısa da olsa bir âyettir. Ebû Hanife'den bir ikinci kavil ile, İmameyn'e (İmam Muhammed ve Ebû Yûsuf) göre, bu miktar kısa üç âyet veya böyle üç âyet miktarında uzun bir âyettir.

* Farz olan kırâat, Ebû Hanîfe'ye göre:

* Nafile namazların her rek'atinde,

* Vitir namazının her rek'atinde,

* İki rek'atli farzların her rek'atinde.

* Dört veya üç rek'atli namazların lalettâyin iki rek'atinde farzdır. Dört veya üç rek'atli namazlarda farz olan kırâatin ilk iki rek'atinde olması vacibtir.

* Üç ve dört rek'atli farzların üçüncü ve dördüncü rek'atlerinde kırâat câizdir, tesbîh veya üç tesbîh miktarı sükût da câiz ise de kırâat efdaldir. Kırâatte bulunulduğu takdirde Fatihayı şerîfenin okunması sünnettir.

2- Sadedinde olduğumuz Ebû Saîd (radıyallâhu anh) hadisinde mevzubahis edilen Fatiha'ya ilave edilecek başka âyet(ler) meselesine gelince buna bazan zamm-ı sûre de denmektedir. Bu da vâcibtir. Şöyle ki:

* Farz namazların ilk iki rek'atinde,

* Vitir namazının her rek'atinde,

* Nafile namazların her rek'atinde, bir sûre veya sûreye muâdil bir miktar âyet-i kerîmenin Fatiha'ya ilaveten okunması Ebû Hanîfe'ye göre vâcibtir. Diğer üç imama [yani Şâfiî, Mâlik, Ahmed (rahimehümullah) göre sünnettir.

3- NOT:

1) Bir harften veya bir kelimeden ibaret âyetlerin okunması, farz olan kırâat'in yerini tutmayacağı hususunda ittifak edilmiştir. Bir harflik âyet'e örnek ن (nûn); kelimeye örnek, مُدْهَامَّتَانْ (müdhâmmetân)'dır.

2) Bir âyetten başkasını okumaya muktedir olmayan âciz,[325] İmâm-ı Âzam'a göre, o âyeti bir kere okursa yeterlidir.
Ebû Yûsuf ve Muhammed'e göre üç kere tekrar etmesi gerekir. Üç âyet okuyabilen kimsenin tek âyeti üç kere okuması İmameyn'e göre de câiz değildir. Eimme-i selâse, Fatiha'nın okunmasını "farz" kabul ettikleri için, bu mesele sadece Hanefîler arasında mevzubahistir.[326]

-10- وعن وائل بن حُجر رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]سَمِعْتُ رسولَ اللّه # قَرَأ غَيْرِ المَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَ الضَّالِّينَ. فقَالَ: آمِين، وَمَدَّ بِهَا صَوْتَهُ[.وفي رواية:]رَفَعَ بِهَا صَوْتَهُ[. أخرجه أبو داود والترمذي .

10. (2536)- Vâil İbnu Hucr (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın gayri'lmağdûbi aleyhim ve lâ'ddâllîn'i okuyunca âmîn dediğini ve bunu söylerken sesini uzattığını işittim."
Bir başka rivâyette şöyle gelmiştir. "...Bunu söylerken sesini yükselttiğini işittim."[327]

-11- وعن بل رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أنَّهُ قالَ يَا رسُولَ اللّهِ َ تَسْبِقْنِى بِآمِينَ[. أخرجه أبو داود .

11. (2537)- Hz. Bilâl (radıyallâhu anh)'in söylediğine göre, Aleyhissalâtu vesselâm'a: "Ey Allah'ın Resûlü! âmîn'de beni geride bırakma!" demiştir."[328]

AÇIKLAMA:

1- Müteakip iki hadiste (2538 ve 2539) görüleceği üzere, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Fatiha sûresini okuyunca, ister imama uymuş olalım, isterse münferiden namazımızı kılalım, âmîn demeyi emretmekte ve buna teşvik buyurmaktadır. Bu iki rivâyetten birincisinde bizzat Aleyhissalâtu vesselâm'ın âmîn dediğini görmekten başka bunun söyleniş âdabını da öğrenmekteyiz: Âmîn derken ses biraz yükseltilecek ve uzatılacaktır.
Bundan, baştaki elifin uzatılması anlaşıldığı gibi sesin cehrî olacak şekilde yükseltilmesi de anlaşılmıştır. Nitekim bazı rivâyetlerde ön saftakilerin duyacak şekilde yükseltildiğini ve bütün cemaatin buna iştirak ettiğini iştirak ettiğini tasrîh eder:
حَتَّى يَسْمَعَهَا الصَّفُّ اْوَّلُ فَيَرْتَجُّ بِهَا الْمَسْجِدُ
Bu rivâyetleri esas alan bir kısım fakihler -ki Şâfiî, Ahmed ve İshak bunlardandır- âmîn derken musallinin sesini hafif yükseltmesinin sünnet olduğuna hükmetmiştir.
Ebû Hanîfe ve bir kavlinde İmam Mâlik, âmîn'in cehrî değil, sırrî olmasına hükmetmişlerdir. Bunlar, Ahmed İbnu Hanbel, Ebû Ya'la ve Hâkim tarafından tahric edilen bir rivâyete dayanırlar. Yine Vâil İbnu Hucr mahreçli olan bu rivâyetler üzerine, hadis ulemasının münâkaşaları mevsubahis ise de, teferruat gayemizin dışında kalır.
2-İkinci hadiste (2537) geçen Hz. Bilâl'in sözüne gelince, şârihler bunu açıklamada biraz zorlanmaktadır. Hattâbî şu açıklamayı yapar: "Derim ki, hadisin mânası muhtemelen şöyledir: Bilâl de, (Resûlullah'a uymuş olmasına rağmen namazda) Fatiha suresini, -rek'atteki- iki sekteden birincisinde okumakta idi. Ancak, Fatiha'nın kırâatini tamamlamadan Aleyhissalâtu vesselâm Fatiha'yı tamamlayıp âmîn demekte idi. Bu sebeple Bilâl Resûlullah'a rica ederek, kendi kırâatini tamamlayacak kadar bir tehir taleb etmiştir, ta ki kendi âmîn'i, Resûlullah'ın âmîn'i ile aynı zamana rastlasın ve böylece Aleyhissalâtu vesselâm'ın mazhar olacağı berekete kendisi de mazhar olsun. Doğruyu Allah bilir."
Hattâbî, bazı âlimlerin de şu te'vilde bulunduklarını kaydeder: "Bilâl, ezan okuduğu aynı yerden ikâmet okumakta idi. Burası da safların gerisindeydi. Kad kâmeti's-Salât der demez, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) hemen iftitah tekbirini alarak namaza başlamakta, böylece Bilâl kıraate yetişmekte gecekmekte

idi. Bunun üzerine Resûlullah'a başvurarak kırâat ve âmîn'e yetişecek kadar mühlet tanıması talebinde bulundu."
Beyhakî'nin bir rivâyetine göre, Ebû Hüreyre benzer bir teklifi Mervân'a yapmıştır. Zîra Ebû Hüreyre, Mervân'a müezzinlik yapmakta idi. Bu hadis, daha veciz olarak Buhârî'nin tâlikleri arasında وَكَانَ اَبُو هُرَيْرَةَ يُنَادِى ا"ِمَامَ تَفُتْنِى بآمِينَ "Bana âmîn'i kaçırtma" şeklinde yer alır. İbnu Hacer'in Beyhakî'den naklettiği daha açık rivâyete göre, Ebû Hüreyre'nin bu talebten gayesi namazda imamla birlikte âmîn diyebilmektir: "Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) Mervân'a müezzinlik yapıyordu. Ona, kendisinin safa girmiş olduğundan emin oluncaya kadar ve lâ'ddâllîn demekte acele etmemesini şart koştu." İbnu Hacer devam eder: "Sanki Ebû Hüreyre ikâmet okumak ve safların düzeltmesiyle meşguldür, Mervân da, Ebû Hüreyre'nin "âmîn'de beni geride bırakma" mânasında "âmîn'i bana kaçırtma" diye tembih etmesi buna binaendir."
Ebû Hüreyre'nin, Bahreyn'de müezzinlik ettiği sırada aynı tembîh'i imamlık yapan el-Alâ İbnu'l-Hadramî'ye de yaptığına dair rivâyetler gelmiştir.
3-Hanefîler, sadedinde olduğumuz hadisten hareket ederek, müezzin daha ikâmeti tamamlamadan, imamın namaza başlaması gerektiğine hükmetmiştir. [329]

ÂMÎN DEMENİN FAZİLETİ

-1- عن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أنَّ رَسولَ اللّهِ # قالَ: إذَا أمَّنَ ا"مَامُ فَأمِّنُوا، فإنَّهُ مَنْ وَافَقَ تَأمِينُهُ تَأمِينَ المَئِكَةِ غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ. قال ابن شهاب: وَكانَ رسولُ اللّهِ #: يَقُولُ: آمِينَ[. أخرجه الستة .

1. (2538)- Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İmam âmîn deyince siz de âmîn deyin. Zîra kimin âmîn'i meleklerin âmîn'ine tevâfuk ederse geçmiş günahları affedilir."
İbnu Şihâb der ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) âmîn derdi."[330]

-2- وفي أخرى للبخارى:]إذَا أمَّنَ القَارِئُ فَأمِّنُوا فَإنَّ المَئِكَةَ تُؤَمِّنُ، فَمَنْ وَافَقَ تَأمِينُهُ تَأمِينَ المَئِكَةِ غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ[.

2. (2539)- Buhârî'de diğer bir rivâyette şöyle gelmiştir: "Kârî (okuyucu) âmîn deyince siz de âmîn deyin. Zîra melekler "âmîn" der. Kimin âmîn'i meleklerin âmîn'ine tevâfuk ederse geçmiş günahları affedilir."[331]

AÇIKLAMA:

1- Âmîn, duâdan sonra cumhura göre "Kabul et Allah'ım" mânasında söylenen bir kelimedir. Âmin'in mânası hususunda çeşitli başka yorumlar da yapılmıştır. "Böyle olsun", "Cennetten bir derecedir, söyleyene verilmesi vacib olur", "Allah'ın isimlerinden biridir" vs.
Bu kelimenin Arapçaya İbrânîceden ve Süryânîceden geçtiği de söylenmiştir.

2- "İmam'ın te'minde bulunması"nın (âmîn demesinin) mânası için şunlar söylenmiştir:

***** İmam da "âmîn" der, hadisin zâhiri bunu ifade eder.

***** İmam duâ edince yani "Fatiha'yı İhdinâ'dan sonuna kadar okuyunca" demektir, zira te'min duâdır.

***** "İmam, âmîn'i dileme yerine gelince" demektir. Bu yer ve la'ddâllîn kelimesidir, yani Fatiha'nın sonu.
Birinci olarak kaydedilen mâna zahire uygun olduğu için öncelikle bu esas alınmıştır ve bundan hareketle, imamın da âmîn demesinin meşruiyetine istidlal edilmiştir. Ancak İmam Mâlik iki kavlinden birinde: "İmam cehrî kırâatta âmîn demez" demiştir. Bir başka rivâyette cehrî ve sırrî ayırımı yapmadan mutlak bir ifade ile "İmam demez" demiştir.
Görüldüğü üzere bu hususta teferruâta müteallik bazı münâkaşalar vardır, ancak mevzumuz açısından ehemmiyetsiz.

3- Şurası kesin ki, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) mükerrer hadislerinde mü'minleri Fatiha okuyunca -namaz içinde olsun, namaz dışında olsun- âmîn demeye teşvik etmiştir. Şu hadislerde olduğu gibi: اِذَا قَالَ اِمَامُ وَ

الضَّالِيْنْ فَقُولُوا: آمِينِ فَإنِ ّالْمَلئِكَةَ تقَولَ: آمِين إنِ آ ّ"مَام يَقَولَ آمِين "İmam ve lâ'ddâllîn deyince siz de âmîn deyin zira imam âmîn derse, melekler de âmîn derler." مَا حَسَدَتْكُمِ الْيَهُو دُ عَلَى شَئْءٍ مَا حَسَدَتْكُمْ عَلَى السَّمِ وَالتَّأْمِينِ demeniz için kıskandıkları kadar başka hiçbir şey için kıskanmazlar." يَجْتَمِعُ مَ ٌ فَيَدْعُو بَعْضُهُمْ وَيُؤْمِنُ بَعْضُهُمْ اِ ّ اَجَابَهُمُ اللهُ تَعَالَى

"Bir grup bir araya gelir, bir kısmı duâ eder, diğer kısmı da âmîn derse Allah Teâla, mutlaka onlara icâbet eder."

4- İkinci hadiste (2539) geçen kârî, "imam" demektir. Ancak kârî ile daha umumî mânada herhangi bir Fatiha suresini okuyan kimsenin kastedilmiş olabileceği de kabul edilmiştir. Çünkü, mutlak olarak âmîn demeye teşvik eden hadisler mevcuttur. Nitekim yukarıda kaydettiğimiz ikinci ve üçüncü hadis buna bir örnektir.[332]

NAMAZDA OKUNAN SÛRE

-1- عن أبى بُردة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]كَانَ رَسولُ اللهِ # يَقرأُ في صَةِ الْغَدَاةِ مَا بَيْنَ السِّتِّينَ إلى المِائَةِ[. أخرجه النسائِى .

1. (2540)- Ebû Bürde (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sabah namazında altmışyüz arasında âyet okurdu."[333]

-2- وعن عمرو بن حُريث رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]سَمِعْتُ رَسولَ اللهِ # يَقْرأُ في الْفَجْرِ إذاَ الشَّمْسُ كُوِّرَتْ[. أخرجه مسلم وأبو داود والنسائى، واللفظ له .

2. (2541)- Amr İbnu Hureys (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sabah namazında İza'şşemsu küvviret sûresini

okuduğunu işittim."[334]

-3- وعن عبداللّه بن السائب رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]صَلّى لَنا رَسولُ اللّه # الصُّبْحَ بِمَكَّةَ فَاسْتَفْتَحَ سُورَةَ المُؤمِنينَ حَتَّى إذَا جَاءَ ذِكْرَ مُوسى وَهرُونَ أوْ ذِكْرُ عِيسى شك الراوى أخَذَتْهُ سَعْلَةٌ فَرَكَعَ[. أخرجه الخمسة إ الترمذي، وهذا لفظ البخارى، لكنه أخرجه تعليقاً .

3. (2542)- Abdullah İbnu Sâib (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bize Mekke'de sabah namazı kıldırdı. Mü' minûn sûresini kırâat buyurarak namaza başladı. Hz. Musa ve Harun'un zikrine gelince -veya Hz. İsâ'nın zikrine, râvi burada tereddüt etti. Resûllullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı bir öksürük tuttu, hemen rükûya gitti."[335]

AÇIKLAMA:

1-Bu rivâyet, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın namaz esnasında sûreyi yarıda kestiğini ifade etmektedir. Bunu esas alan bir kısım âlimler: Hadiste kırâati yarıda kesmeye ve sûrenin sadece bir kısmını okumaya cevaz vardır" demiştir. İmam Mâlik'e göre bu mekruhtur. Bazı âlimler sûre içerisinde Hz. Musa ve Hz. Harun'la ilgili zikir, âyet ortasında olması sebebiyle, namazda âyetin de kesilebileceğini söylemiştir. Bunun mekruh olduğunu da söyleyenler olmuş ise de kerâhete delâlet edecek bir karîne gösterememişlerdir. Buna karşılık cevaz ifade eden deliller çoktur. Ancak şunu ada kaydedelim ki -Nevevî'nin belirttiğine göre- uzun bir sûreden yarım okumaktansa kısa bir sureyi tam okumak efdaldir. Çünkü, okuyan için müstehab olanı, birbiriyle irtibatlı olan kelâmın başından başlayıp sonunda durmasıdır. Uzun sûrelerden irtibatlı kısımları herkes bilemez. Öyle ise irtibatsız bir yerde durmaktan kaçınabilmek için kısa bir sureyi tam okumak mendubtur.

2- Hadisten, ayrıcagalebe çalması halinde- öksürüğün namazı bozmayacağı hükmü de çıkarılmıştır. İbnu Hacer: "Öksürük geldiği zaman kırâatı terketmek, öksürerek kırâate devam etmekten evlâdır, hatta uzun okunması efdal olan

namazlarda kırâat hafifletilmiş bile olsa" der.[336]

4ـ وعن جابر بن سَمرُة رَضِيَ اللهُ عَنْه:]أنَّ رسولَ اللهِ #: كَانَ يَقْرأ في الْفَجْرِ بِقَاف وَالْقُرآنِ المَجِيدِ وَنَحْوِهَا، وَكَانَتْ صَتُهُ إلى التَّخْفِيفِ[. أخرجه مسلم .

4. (2543)- Câbir İbnu Semüre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sabah namazında Kâf ve'l-Kurâni'l-Mecîd ve benzeri bir sûre okurdu. Aleyhissalâtu vesselâm diğer namazları hafif kıldırırdı."[337]

AÇIKLAMA:

1- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in sabah namazlarında kırâatı uzun tuttuğunu, diğer vakitleri ise kısa tuttuğunu ifade eden rivâyetler sayıca çoktur. Bu rivâyetler onlardan birkaçıdır. Son rivâyette geçen kıraati hafif tutma tabiri, az miktarda âyet okunarak kırâatin uzatılmaması, kısa tutulması mânasına gelir.

2- Bu konuda vârid olan - ki bir kısmı daha, müteakiben kaydedilecektir- hadisler gözönüne alınınca Hz. Peygamber'in şartlara göre namazların kıraatini uzun veya kısa tuttuğu anlaşılır. Buna binâen Hanefîler cemaatte ağır gelmeyeceğini bildiği takdirde imamın, kırâatı uzatılmasını "sünnet" kabul etmişlerdir.
Şâfiîlere göre, kırâatin uzamasına razı olduğunu cemaat açıkça bildirirse imamın uzatması sünnettir. Sadece cuma sabahı, cemaatın rızasına bağlı olmadan kırâatin uzaması sünnettir.
Mâlikîler, bazı şartlarla kırâatin uzatılmasını mendub addederler: Cemaat sınırlı olacak, çok kalabalık olmayacak, cemaat uzun kırâata rızasını söylemeli veya halinden anlaşılmalı; kıraatın uzamasına tahammül edecekleri anlaşılmalı, cemaatte özürlü hiçbir kimsenin olmadığı bilinmeli veya tahmin edilmelidir. Bu şartlardan biri eksik olursa kısa tutulması efdaldir.

3- Beş vakit namazda okunacak miktar her vakte göre farklı kabul edilmiştir. Âlimler şöyle derler: "Sünnet olan şudur:

* Sabah ve öğle namazlarında tıvâlu'lmufassal (uzun) sureler okunur. Sabah öğleden daha uzun tutulur.

* İkindi ve yatsıda evsat (orta uzunlukta) sûreler okunur.

* Akşamda kısa sûreler okunur.

* Yolculuk, hastalık gibi bir özür olursa, sabah ve öğlede de kısa okunabilir. Hiçbir özür yokken sabahı kısa okumak mekruhtur."

Bunun hikmeti de şöyle açıklanmıştır: "Sabahın ve öğlenin uzun olması bu iki namazın uyku sebebiyle gaflet vakitlerinde bulunmasından ileri gelir: Sabah gecenin sonuna rastlar, öğle de kaylûle denen gündüz uykusu anına rastlar. Bunlarda kırâat uzun yapılır, tâ ki, gaflet ve benzeri bir sebeple geciken kimse böylece namaza yetişsin. İkindi böyle değildir. Çalışanların yorgunluk anında kılınmaktadır, bu sebeple daha kısa tutulur. Akşam dar vakte rastlar, bu sebeple daha da hafif olmasına ihtiyaç duyulur. Ayrıca oruçluların iftarlarını bir an önce açma ihtiyaçları da mevzubahistir. Yatsı ise, uyku ve uyuklamanın galebe çaldığı bir âna rastlar, ancak vakti geniştir, bir bakıma ikindiye benzer."

4- Uzun ve kısa sûreler hakkında ulemâ ihtilaflıdır. Hanefîler Hucurât suresinden Bürûc sûresine kadar olanlara "uzun", Bürûc'tan Beyyine'ye kadar olanlara "orta"; Beyyine'den Nâs suresine kadar olanlara "kısa" demiştir.

Şâfiîler Hucurât -Amme arasındakilere "uzun"; Amme - Vedduha arasındakilere "orta", Vedduha-Nâs arasındakilere "kısa" derler.

Mâlikîler ve Hanbelîler başka sûreler üzerinde dururlar.

5-Son olarak şu noktayı da belirtelim: Sahiheyn'de[338] gelen bazı rivâyetler Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın namazı hafif tutmaya özen gösterdiğini ifade eder. Efendimiz'in namazı en hafif kılan kimse olduğu, كَانَ اَخَفَّ belirtilir. Nitekim bir hadislerinde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurur: اِنِّى دْخُلُ فِى الصَّةِ اُرِيدُ اِطَالَتَهَا فَاَسْمَعُ بُكَاءَ الصَّبِىِّ فَاَتجَوَّزُ فِى صَتِى مَخَامَةً اَنْ تَفْتَنَّ اُمُّهُ "Ben uzun okumak arzusuyla namaza başlarım. Ancak kulağıma bir çocuk ağlaması gelince annesini huzursuz etmemek için uzun okumaktan vazgeçerim." Nitekim rivâyetler, birinci rek'atte 50-60 âyet okuduğu halde, ikinci rek'atte kulağına gelen çocuk ağlaması sebebiyle en kısa bir sûreyi okuduğuna dair örnekler sunar.

Şu halde belli vakitlerde uzun okumak prensip ise de, içinde bulunulan şartlara

göre kısa okumak da efdal olmaktadır.[339]

-5- وعن ابن عباس رَضِيَ اللّهُ عَنْهما:]أَنَّ رسُولَ اللّهِ #: كَانَ يَقْرأ في صَةِ الْفَجْرِ يَوْمَ الجُمْعَةِ سُورَةَ الم تنزيل، السجدة، وهَلْ أتى على ا“نْسَانِ حِينٌ مِنَ الدَّهْرِ، وَأنَّ النَّبىَّ # كانَ يَقْرأُ في صَةِ الجُمُعَةِ سُورَةَ الجُمُعَةِ وَالمُنَافِقِينَ[. أخرجه الخمسة إ البخارى، ولم يذكر الترمذي الفصل ا‘خير منه .

5. (2544)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) cuma günü, sabah namazında Eliflâmmim Tenzîl es-Secde, ve Hel etâ alâ'l-insânî hînun mine'ddehr sûrelerini okurdu. Yine Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) cuma namazında Cuma ve Münâfikûn surelerini okurdu."[340]

-6- وعن عروة:]أنَّ أبَا بَكْرٍ الصديقَ رَضِيَ اللّهُ عَنْه: صَلّى الصُّبْحَ فقَرَأَ فِيهَا بِسُورَةِ الْبَقَرَةِ في الرَّكْعَتَيْنِ كِلتَيْهِمَا[. أخرجه مالك .

6. (2545)- Urve (rahimehullah) anlatıyor: "Hz. Ebû Bekr es-Sıddîk (radıyallâhu anh) sabah namazını kıldırdı. Namazın her iki rek'atinde Bakara sûresini okudu."[341]

-7- وعن الفُرَافِصة بن عُمير الحنفي قال:]مَا أخذتُ سُورَةَ يُوسُفَ إَّ مِنْ قِرَاءَةِ عُثْمَانَ بن عَفّان رَضِيَ اللّهُ عَنْه إيَّاهَا في صَةِ الصُّبْحِ مِنْ كَثْرَةِ مَا كانَ يُرَدِّدُهَا[. أخرجه مالك .

7. (2546)- Fürâfisa İbnu Umeyr el-Hanefî der ki: "Ben Yûsuf sûresini, Osman İbnu Affân (radıyallâhu anh)'ın sabah namazlarındaki kırâatinden öğrendim. Çünkü o, bu sûreyi çok sık okurdu."[342]

-8- وعن ابن مسعود رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أنَّهُ قَرَأ في ا٭ولى مِنَ الصُّبْحِ بِأرْبَعِينَ آيَةً مِنَ ا٭نْفَالِ، وفي الثَّانِيَةِ بُسُورَةٍ مِنَ المُفَصَّلِ[. أخرجه رزين .

8. (2547)- İbnu Mes'ud (radıyallâhu anh)'dan anlatıldığına göre, sabah namazının birinci rekatinde Enfâl'den kırk âyet kadar, ikinci rek'atinde ise mufassal sûrelerden birini okumuştur."[343]

-9- وعن عامر بن ربيعة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]صَلَّيْنَا وَرَاءَ عُمَرَ بنِ الخَطّاب رَضِيَ اللّهُ عَنْه الصُّبْحَ فَقَرأ فِيهَا بسُورةِ يُوسُفَ وَسُورَةِ الحَجِّ قِرَاءَةً بَطِيئَةً. قىلَ لَهُ: إذاً لَقَدْ كانَ يَقُومُ حِينَ يَطْلُعُ الْفَجْرُ؟ قالَ أجَلْ[. أخرجه مالك .

9. (2548)- Âmir İbnu Rebî'a (radıyallâhu anh) demiş ki: "Hz. Ömer İbnu'l-Hattâb (radıyallâhu anh)'ın arkasında sabahı kıldık. Namazda Yusuf ve Hacc surelerini ağır bir kırâatle okudu.
Bunun üzerine Âmir'e: "Öyleyse fecir doğarken namaza başlamış olmalıdır" dendi. O da: "Evet!" diye cevap verdi."[344]

-10- وعن معاذ بن عبداللّه الجُهَنى]أنَّ رَجُ مِنْ جُهَيْنَةَ أخْبَرَهُ أنَّهُ سَمِعَ رسولَ اللّهِ # قَرَأ في الصُّبْحِ إذَا زُلْزِلَتِ في الرَّكْعتَيْنِ كِلْتَيْهِمَا، فَ أدْرِى أنَسِىَ أمْ قَرَأ ذلَكَ عَمْداً[. أخرجه أبو داود .

10. (2549)- Muâz İbnu Abdillah el-Cühenî anlatıyor: "Cüheyne kabilesine mensup bir zât bana: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sabah namazının her iki rek'atinde de İzâ zülzilet sûresini okuduğunu işittim, bilmiyorum unutarak mı böyle yaptı, bilerek mi okudu" dedi."[345]

AÇIKLAMA:

Sonuncu hadis, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sabah namazının her iki rek'atinde de aynı sûreyi okuduğunu haber vermektedir. Hadiseyi rivâyet eden sahâbî tereddüt etmektedir: "Resûlullah bunu bilerek mi yaptı, unutarak mı?" Çünkü Aleyhissalatu vesselam mûtad olarak her rek'atte ayrı bir sûre okumaktadır. Tabiî ki unutarak yaptı ise, onu yapmak ümmete câiz olmaz, bilerek yaptı ise ümete de caiz ve meşrû olur.
Âlimler bu çeşit durumlar için yani Efendimizin bir fiili hakkında meşrûluk ve gayr-ı meşrûluk hususunda tereddüt hâsıl olursa: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın fiilinin meşrûluğa hamledilmesi evlâdır" diye kaide koymuşlardır. "Çünkü derler, onun ef'alinde asıl olan teşrîdir, unutma ise bu asl'ın dışında kalır." Bu hususta usulcüler benzer bir durum daha zikrederler: Resûlullah'ın yaptığı bir iş hakkında bu, cibillî, fıtrî bir davranış mı yoksa şer'î bir beyan mı? diye tereddüde düşülecek olursa, ulemanın ekseriyeti bu fiilin uyulması gereken bir sünnet olduğuna hükmetmiştir. [346]

ÖGLE VE İKİNDİ NAMAZLARI

-1- عن أبى قتادة رَضِيَ اللّهُ عَنْه]أنَّ النّبىَّ # كانَ يَقْرأُ في الظّهْرِ في ا'ولَيَيْنِ بأُمِّ الْكِتَابِ وَسُورَتَيْنِ، وفي الرَّكْعَتَيْنِ ا'خِيرَتَيْنِ بِأُمِّ الْكِتَابِ وَيُسْمِعُنَا اŒيةَ أحْيَاناً، وَيطَوِّلُ في الرَّكْعَةِ ا'ولى مَا يُطِيلُ في الثَّانِيَةِ، وَكَذَا في الْعَصْرِ وَالصُّبْحِ[. أخرجه الخمسة إ الترمذي.زاد أبو داود في رواية: »فَظَنَنَّا أنَّهُ يُرِيدُ بِذَلِكَ أنْ يُدْرِكَ النَّاسُ الرَّكْعَةَ ا'ولى« .

1. (2550)- Ebû Katâde (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) öğlede ilk iki rek'atte Fatiha ile iki sûre okurdu. Son iki rek'atte de Fatiha'yı okur, bazan da âyeti bize işittirirdi. Birinci rek'atte (kıraatı) uzun tutar ikinci de o kadar uzatmazdı. İkindi ve sabah namazlarında da böyle yapardı." [347]

Ebû Dâvud, bir rivâyette şu ziyadeye şâmildir: "O'nun (aleyhissalâtu vesselâm), halk birinci rek'ata yetişebilsin diye böyle yaptığını zannederdik."[348]

AÇIKLAMA:

Bu hadiste, bütün namazlarda Aleyhissalâtu vesselâm'ın birinci rek'atleri daha uzun tuttuğunu görmekteyiz. Âlimler, bunu cemaate daha çok kimsenin iştirakine imkan sağlamak için yaptığını söylerler. Dolayısıyle tek başına kılan kimsenin her iki rek'ati de eşit tutmasının efdal olacağını belirtirler. Ancak bazı âlimler, sabah namazının birinci rek'atini her hal u kârda daha uzun tutmanın müstehab olduğuna hükmetmiştir. Diğer vakitlerde cemaatin artma ihtimali bulunma hallerinde birinciyi uzatmak efdaldir, böyle bir ihtimal olmayan hallerde her ikisini eşit tutmak efdaldir. İbnu Hacer sabahta kırâatın uzatılmasındaki ısrarın sebebini şöyle açıklar: "Zîra sabah namazı, uyku ve istirahati tâkib eden bir âna rastlar. Ayrıca bu vakitte kalb, geçim ve sâir meselelerine henüz bulaşmayıp boş bulunması sebebiyle, dil ve kulağa uyum sağlar."[349]

-2- وعن ابنِ عباسٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:] أَدْرِى أكانَ رسولُ اللّهِ # يَقْرَأ في الظّهْرِ وَالْعَصْرِ أمْ ؟َ[. أخرجه أبو داود .

2. (2551)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) demiştir ki: "Resûlullah'ın öğle ve ikindi namazlarında kırâatte bulunup bulunmadığını bilmiyorum."[350]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, İbnu Abbâs (radıyallâhu anh)'a has bir tereddüde parmak basmaktadır. Kırâati cehrî olmayan öğle ve ikindi namazlarında Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Kur'ân okur muydu. hemen belirtelim ki bu mesele üzerine İbnu Abbâs'tan üç ayrı rivâyet gelmiştir: "Bir rivâyete göre okurdu, bir rivâyete göre okumazdı, burada kaydedilen rivâyete göre de İbnu Abbâs bu meselede kararsızdır, şekk içerisindedir. Red rivâyeti Ebû Dâvud'da gelir. Kendisine, "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) öğle ve ikindide kıraatte bulunur muydu? diye sorulunca: "Hayır!" cevabını verir. "Belki içinden okuyordu" denince: "Sizin bu sözünüz önceki söylediğinizden de fena. O memur bir kuldu, kendisine emredileni tebliğ etti" der. İbnu Abbâs'ın bu iki namazda kırâatı te'yid eden görüşünü Ebû'l-Âliye-el Berrâ rivâyet eder: "İbnu Abbâs'a göre ikindide okuyayım mı? diye sordum. Bana: "O önündedir, ondan az veya çok bir miktar oku" dedi." (Rivâyeti İbnu'l-Münzîr ve Tahâvî kaydetmiştir.)
Öğle ve ikindide kıraatin varlığı hususunda ulemanın bir tereddüdü mevcut değildir. Ebû Katâde Habbâb ve başkalarından gelen çeşitli rivâyetler, hiçbir şekk ifade etmeden Resûlullah'ın öğle ve ikindi namazlarında kırâatte bulunduğu hususunda cezmederler, kesin konuşurlar. Nitekim müteakiben kaydedilecek olanlardan başka, bir önceki hadise bir kere daha bakılabilir. Ayrıca şekk ile yakın zâil olmaz kaidesince, bu rivâyetteki tereddüt, öbür rivâyetlerin kesin ifadesini zedeleyemez, bilakis onlar buradaki tereddüdü bertaraf eder.[351]

-3ـ وعن جابر بن سمرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]كانَ رسولُ اللّهِ # يَقْرأُ في الظّهْرِ بِاللَّيْلِ إذَا يَغْشى، وفي العَصْرِ نَحْوِ ذَلِكَ، وفي الصُّبْحِ أطْوَلَ مِنْ ذَلِكَ[. أخرجه وأبو داود والنسائى .

3. (2552)- Câbir İbnu Semüre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) öğlede Velleyli izâ yağşâ sûresini okur, ikindide dahi aynısını yapar, sabah namazında bundan daha uzun bir kırâatte bulunurdu."[352]

-4ـ وعن البراء رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]كُنَّا نُصَلِّي خَلْفَ رَسُولِ اللّهِ # الظّهْرَ فَنَسْمَعُ مِنْهُ اŒية بَعدَ اŒيَاتِ مِنْ لُقْمَانَ والذَّارِيَاتِ[.

أخرجه النسائى .

4. (2553)- el-Berâ (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Biz, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın arkasında öğleyi kılmıştık. Kendisinden Lokmân ve Zâriyat sûrelerinin âyetlerini peş peşe işitiyorduk."[353]

-5- وعن ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهما:]أَنَّ النَّبىَّ # سَجَدَ في صَةٍ ثُمَّ قَامَ فَرَكَعَ فَرَأوْا أنَّهُ قَرَأ الم تنزيلَ السجدةُ[. أخرجه أبو داود .

5. (2554)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir namazda secde edip sonra kıyâma kalktı ve rükû yaptı. Cemaat onun, Elf-Lâm-Mim Tenzile's-Secdetü'yü okuduğunu gördü."[354]

AÇIKLAMA:

1- Hadis burada biraz ihtisâr edilmiş gözüküyor. Ebû Dâvud'daki aslında: "...öğle namazında.." diye sarahat var. Secde'den maksad "tilâvet secdesi'dir. Şârihler, hadisten Resûlullah'ın tilâvet secdesinden kalkınca surenin devamını hiç okumadan rükûya gittiğinin anlaşıldığını belirtirler. Aliyyü'l-Kârî'ye göre, "Kırâat caiz ve hatta efdaldir. Buna rağmen terki ya namazın yeterince uzamasındandır, ya da bunun câiz olduğunu beyan etmek içindir. Bununla beraber Resûlullah'ın kıraati terkettiğine dair, rivâyette kesin ve sarih bir ifade mevcut değildir." Ayrıca Aliyyu'l-Kârî der ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), mezhebimizde (Hanefî) caiz olduğu üzere, rükû, kırâat secdesi yerine geçtiği halde, rükû ile iktifa etmeyip tilâvet için hususi secde yapmıştır, böyle davranışı, amelde efdal olanı tercih içindir."[355]

AKŞAM NAMAZI

-1- عن مروان بن الحكم قال:]قالَ لى زَيْدُ بنُ ثَابِتٍ رَضِيَ اللهُ

عَنْه: مَالَكَ تَقْرَأ في المَغْرِبِ بِقِصَارِ المُفَصَّلِ، وَقَدْ سَمِعْتُ النَّبىَّ # يَقْرَأ بِطُولَى الطُّولَيَيْنِ[. أخرجه البخارى وأبو داود والنسائى.وزاد أبو داود. قلت: »وَمَا طُولى الطُّولَيَيْنِ؟ قالَ: ا'عْرَافُ وا'خْرَى ا'نْعَامُ«. واللّه أعلم .

1. (2555)- Mervân İbnu'l-Hakem anlatıyor: "Bana Zeyd İbnu Sâbit (radıyallâhu anh) dedi ki: "Sen niye akşam namazında (kısâru'lmufassal denilen) kısa sûrelerden okuyorsun? Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Tûlâ't-Tûleyeyn'i okuduğunu işittim."[356]
Ebû Dâvud'un rivâyetinde şu ziyade var: "...Dedim ki: Tûlâ't-Tûleyeyn nedir? Bana "el-A'râf", öbürü de "el-En'âm" diye cevap verdi."[357]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste geçen kısâru'lmufassal "kısa olan mufassal sûreler" demektir. Mufassal sûreler hangileridir? hususunda ihtilaf edilmiştir. Gerçi sonuncu mufassal'ın Nâs sûresi olduğunda ihtilaf edilmez. İhtilaf hangi sûreden itibaren mufassaldır sorusunu cevabında düğümlenir: Saffât, Câsiye, Kıtâl, Feth, Hucurât, Kâf, Saff, Tebâreke, Sebbehâ ve son olarak da Duhâ suresinin mufassaların ilki olduğu ileri sürülmüştür. Râcih görüşe göre ilk mufassal Hucurât'tır. Cumhur Lem yekün'ü kabul eder. Bu sûrelere mufassal denmesi, besmele ile sık sık aralarının ayrılmış olmasına binaendir. Tıvâl'a gelince bunlar Hucurât'tan Bürûc'a kadar olanlardır. Bürûc'tan Lem yekün'e kadar olanlar da vasat'tır.

2-Tûla't-Tûleyeyn en uzun iki sûrenin en uzunu demektir[358] Bu en uzun iki sureden maksad nedir?
İbnu Hacer, bu tâbir üzerine ulema arasında cereyan eden ihtilafları kaydeder. Buna göre eliflâmmîmsâd; el-A'râf; el-Mâide, el-A'râf; el-Enâm, el-A'râf; el-Bakara, el-A'râf. İbnu Hacer, iki en uzundan en uzun tabiriyle A'râf'ın kastedildiği hususunda ittifak hâsıl olduğunu belirtir. Kur'an-ı Kerim'de en uzun surenin Bakara olmasına rağmen A'râf'ta ittifak hâsıl olması meselesini açıklama

sadedinde İbnu Battâl'ın şu izahını kaydeder: 'Bakara yedi uzunun (es-Seb"uttıvâl) en uzunudur. Eğer (râvi Zeyd İbnu Sâbit) bunu kasdetseydi uzunların en uzunu (tula't-Tıvâl) derdi. Onu kasdetmemiş olması A'râf'ı kastettiğine delâlet eder, çünkü o Bakara'dan sonra sûrelerin en uzunudur." Bu yorum Nisâ sûresi, A'raf'tan daha uzun denilerek tenkid edilmiştir, ancak bu tenkid maksada muvafık bir tenkid değildir, zîra (Zeyd İbnu Sâbit) âyet sayısına itibar etmiştir. A'râf sûresinin âyet sayısı, Nisâ sûresinin ve yedi uzuna giren Bakara'dan sonraki sûrelerin âyet sayısından daha fazladır. Tenkidci ise, sûrelerdeki kelime sayısını esas almıştır, zîra Nisâ sûresinin kelimeleri A'râf'ın kelimelerinden yüz kelime fazladır."

3- İbnu'l-Münîr, bu hadise dayanarak Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın nadiren de olsa akşam namazında uzun sûre okuduğunu istidlal eder.

4-Yine bu hadisle istidlal edilerek akşam vaktinin uzadığına ve akşam namazında kısa olmayan sûrelerin okunmasının da müstehab olduğuna hükmedilmiştir.[359]

-2- وعن أم الفضل رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]سَمِعْتُ النّبِيَّ # يَقْرَأُ فِي المَغْرِبِ وَالمُرْسَتِ عُرْفاً؛ ثُمَّ مَا صَلّى لَنَا بَعْدَهَا حَتَّى قَبَضَهُ اللّهُ[. أخرجه الستة .

2. (2556)- Ümmü'l-Fadl (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın akşam namazında ve'lmürselâti urfen suresini okuduğunu işittim. Bundan sonra artık bize, ruhu kabzedilinceye kadar hiç namaz kıldırmadı."[360]

AÇIKLAMA:

1- Burada Ümmü'l-Fadl diye künyesi ile zikredilen râviye kadın İbnu Abbâs'ın annesidir (radıyallâhu anhüm). İsmi Lübâbe Bintu'l-Hâris el-Hilâliyye'dir. Hz. Hatice validemizden sonra ilk müslüman olan kadın olduğu söylenir (radıyallâhu anhümâ). Ne var ki, Saîd İbnu Zeyd'in muhterem zevceleri -ki Hz. Ömer'in kız kardeşidir- Fâtıma Bintul-Hattâb'ın ikinci sırada yer alması daha sahihtir.

2- Bu rivâyet, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in vefatından önce

kıldırdığı son namazın akşam namazı olduğunu haber vermektedir. Halbuki Hz. Âişe'den gelen bir rivâyette: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Ashâbına kıldırdığı en son namazın öğle namazı olduğu" ifade edilir. İbnu Hacer, delillere dayanarak, Hz. Âişe hadisi'nin Mescid'de kıldırılan son namazı Ümmü'l-Fadl hadisinin de evde kıldırılan son namazı kasdettiğini belirterek iki rivâyeti te'lif eder.[361]

-3ـ وعن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنْها:]أنَّ رَسُولَ اللّهِ #: صَلّى المَغْرِبَ بِسُورَةِ ا٭عْرَافِ، فَرَّقَهَا في رَكْعَتَيْنِ[. أخرجه النسائى .

3. (2557)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), A'râf sûresiyle akşamı kıldırdı. Sûreyi ikiye bölerek her iki rek'atte bir parçasını okudu."[362]

-4ـ وعن جُبير بن مُطعم رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]سَمِعْتُ رسُولَ اللّهِ # يَقْرأُ في المَغْرِبِ بِالطُّورِ[. أخرجه الستة إ الترمذي .

4. (2558)- Cübeyr İbnu Mut'im (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı akşam namazında et-Tûr sûresini okurken işittim." [363]

-5ـ وعن أبى عثمان النَّهْدِى قال:]صَلَّيْتُ خَلْفَ بن مَسْعُودٍ المَغْرِبَ فَقَرَأ: قُلْ هُوَ اللّهُ أحَدٌ[. أخرجه أبو داود .

5. (2559)- Ebû Osmân en-Nehdî anlatıyor: "İbnu Mes'ud (radıyallâhu anh)'ın arkasında akşam namazı kılmıştım. Namazda Kulhüvallahü ahad'i okudu."[364]

-6ـ وعن عبداللّه بن عُتبة بن مسعود:]أنَّ رسُولَ اللّهِ # قَرَأ في

صَةِ المَغْرِبِ بحم الدُّخَانَ]. أخرجه النسائى .

6. (2560)- Abdullah İbnu Utbe İbni Mes'ûd anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) akşam namazında Hâmîm-ed-Duhân sûresini okudu."[365]

-7- وعن أبى عبدالله الصُّنَابحى قال:]قَدِمْتُ المَدِينَةَ في خِفَةِ أَبِى بَكْرٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه فَصَلَّيْتُ وَرَاءَهُ المَغرِبَ فَقَرَأ في الرَّكْعَتَيْنِ ا٭وَّلَيَيْنِ بِأُمِّ الْقُرْآنِ وَسُورَةٍ سُورَةٍ مِنْ قِصَارِ المفَصَّلِ؛ ثُمَّ قَامَ في الثَّالِثَةِ فَدَنَوْتُ مِنْهُ حَتَّى إنَّ ثِيَابِى لَتَكَادُ أنْ تَمَسَّ ثِيَابَهُ. فَسَمِعْتُهُ قَرَأ بِأُمِّ الْقُرآنِ وَبِهذِهِ اŒية: رَبَّنا َ تُزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ إذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً إنَّكَ أنْتَ الوَهَّابُ]. أخرجه مالك .

7. (2561)- Ebû Abdillah es-Sunâbihî anlatıyor: "Hz. Ebû Bekr (radıyallâhu anh)'in hilafeti sırasında Medîne'ye geldim, arkasında akşam namazını kıldım. İlk iki rek'atinde Fatiha ile (kısâru'lmufassal denen) kısa sûrelerden birer sûre okudu. Sonra üçüncü rek'ate kalktı. Ben (ne okuyacağını işitmek için) hemen kendisine -elbisem elbisesine değecek kadar- yaklaştım. Fatiha ve beraberinde "Rabbenâ lâ tuziğ kulûbenâ ba'de iz hedeytenâ veheb lenâ min ledünke rahmeten inneke ente'l-Vehhâb. (Rabbimiz, bize hidâyet verdikten sonra kalblerimizi saptırma. Katından bize bir rahmet lutfet, sen çok lutfedenlerdensin)" âyetini okuduğunu işittim."[366]

AÇIKLAMA:

1- Burada üçüncü rek'atte Fatiha'dan sonra âyet kırâati mevzubahistir. Ebû'l-Velîd el-Bâcî bunu bir nev'i kunût ve duâ olarak değerlendirir ve bazı âlimlerin, bunu akşam namazında -ve hatta bütün namazlarda- tecviz ederken diğer bazılarının tamamen reddettiklerini söyler.

2- Buraya kadar kaydedilen rivâyetler, akşam namazında illâ da şu şu sûreler okunacak diye bir sınır olmadığını göstermektedir. Resûlullah'tan kısa sûrelerin

okunmasına dair tavsiyeler var ise de cemaatin durumuna hamledilmiştir. Gerek Resûlullah ve gerekse Ashâb ve diğer selef büyüklerinden, akşam namazında uzun sûrelerin de okunduğuna dair rivâyetler gelmiştir.[367]

YATSI NAMAZI

-1- عن بُرَيدة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]كانَ رسولُ اللّه # يَقْرأُ في الْعِشَاءِ اŒخِرَةِ وَالشَّمْسِ وَضُحَاهَا وَنحْوَهَا مِنَ السُّور[. أخرجه الترمذي والنسائى .

1. (2562)- Büreyde (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yatsı namazında Veşşemsi ve duhâhâ ve benzeri sûreleri okurdu." [368]

AÇIKLAMA:

Bu rivâyetten Resûlullah'ın yatsı namazında fazla uzun sûrelerden okumayıp, uzunlukça Veşşemsi ve duhâhâ'ya benzeyen sûreleri okuduğu anlaşılmaktadır. Sahiheyn'de gelen bir riyavet yatsının uzatılmaması için bazı uyarılarda bulunduğunu da göstermektedir: Hz. Muâz (radıyallâhu anh)'ın yatsı namazında uzun sûre okuduğunu işitince çağırıp şunu söyler: اَتُرِيدُ اَنْ تَكُونَ يَا مُعَاذُ فَتَّانًا إِذَا اَمَمْتَ النَّاسَ فَاقْرَأْ بِالشَّمْسِ وَضُحِاهَا وَسَبِّحْ اِسْم رَبِّكَ اَعْلَى واللَّيْلِ اِذَا يَغْشَى

"Ey Muâz, fitne mi çıkarmak istiyorsun! Halka imam olunca Veşşemsi ve duhâhâ'yı, Ve Sebbih isme Rabbike'l-A'lâyı, Velleyli izâ yağşâ'yı oku!"
Şu halde bu rivâyet, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yatsıda bu ve benzeri sûreleri okuduğunu ifade etmektedir.[369]

-2- وعن البراء رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أنَّ النّبىَّ #: كَانَ في سَفَرٍ

فَصَلّي الْعِشَاء اŒخِرَةَ فَقَرَأ في إحْدَى الرّكْعَتَيْنِ بِالتّين وَالزَّيْتُونِ[. أخرجه الستة.وزاد الشيخان:]فَمَا سَمِعْتُ أحداً أحْسَنَ صَوْتاً أوْ قِرَاءةً مِنْهُ #[.

2. (2563)- el-Berâ (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir yolculuk sırasında yatsıyı kılmıştı. İki rek'atin birinde Vettîni ve'z-Zeytûni'yi okudu."[370]

Sahiheyn'de şu ziyade yer alır: "Sesce ve kırâatçe O'ndan daha güzel kimseye rastlamadım."[371]

-3- وعن نافع:]أنَّ عُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما: كانَ إذَا صَلّى وَحْدَهُ يَقْرَأُ في ا٭رْبَعِ جَمِيعاً في كُلِّ رَكْعَةٍ بِأُمِّ الْقُرآنِ. وَسُورَةٍ مِنَ الْقُرآنِ. وَكانَ يَقْرَأ أحْيَاناً السُّورتَيْنِ وَالثَّث في الرَّكْعَةِ الْوَاحِدَةِ مِنْ صَةِ الْفَرِيضةِ[.

3. (2564)- Nâfî anlatıyor: "İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) tek başına namaz kılınca dört rek'atin her birinde Fatiha'yı ve Kur'ân'dan bir sûreyi okurdu. Bazan da farz namazın bir rek'atinde iki ve üç sûre birden okurdu. Akşam namazının iki rek'atinde aynı şekilde Fatiha ve birer sûre okurdu."[372]

-4- وعن عمرو بن شعيب عن أبيه عن جده قال:]مَامِنَ المُفَصَّلِ سُورَةٌ صَغِيرَةٌ وَ كَبِيرَةٌ إَّ قَدْ سَمِعْتُ رسُولَ اللّه # يَؤُمُّ بِهَا النَّاسَ في الصَّةِ المَكْتُوبَةِ[أخرجهما مالك .

4. (2565)- Amr İbnu Şu'ayb an ebîhi an ceddihi anlatıyor: "Mufassal sûrelerden -uzunu olsun, kısası olsun- hiçbiri yoktur ki, ben onu Resûlullah'ın namaz

kıldırırken okuduğunu işitmemiş olayım."[373]

-5- وعن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنْها:]أنَّ رسولَ اللّهِ #: بَعثَ رَجُ عَلى سَرِيِّة وَكانَ يَقْرأ ٬صْحَابِهِ في صَتِهِمْ فَيَخْتِمُ بِقُلْ هُوَ اللّهُ أَحَدٌ. فَلَمَّا رَجَعُوا ذَكَرُوا ذلِكَ لِرَسُولِ اللّهِ #، فقَالَ: سَلُوهُ؛ ٬ىِّ شَيْءٍ يصْنَعُ ذَلِكَ؟ فَسَألُوهُ. فقالَ: ٬نَّهَا صَفَةُ الرَّحْمنِ، فأنَا أحِبُّ أنْ أقْرَأ بِهَا: فقَالَ رَسُولُ اللّهِ #: أخْبِرُوهُ أنَّ اللّهَ تَعالى يُحِبُّهُ[. أخرجه الشيخان والنسائى .

5. (2566)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) askerî bir birliğin başına bir adamı komutan yapmıştı. Bu zât arkadaşlarına namaz kıldırırken, her seferinde kırâatını kul hüvallahu ahad ile tamamlıyordu. Döndükleri zaman durumu Hz. Peygamber'e söylediler. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Sorun ona niçin öyle yapıyormuş?" buyurdu. Dediği gibi kendisine sorulmuştu.
"Çünkü O, Rahmân'ın sıfatıdır, ben onu okumayı seviyorum!" diye cevap verdi. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm:
"Ona bildirin, Allah onu seviyor!" müjdesini verdi."[374]

AÇIKLAMA:

Bu hadiste birkaç mes'ele dikkatimizi çekmektedir:

* Namazda zamm-ı sûre makamında iki ve daha fazla sûrenin okunması. Rivâyette bu husus açıktır. Zîra komutan normal kırâatini yapınca en sonda İhlas suresini her rek'atte okumaktadır. Bu hususu te'yid eden başka rivâyetler İbnu Abbâs ve Enes (radıyallâhu anhüm)'den yapılmıştır. 2564 numaralı Nâfî hadisi de bunu te'yid eder. Buhârî'de gelen Enes hadisi, sadedinde olduğumuz hadisin bir farklı rivâyeti olabileceği gibi, ayrı bir vak'a da olabilir, hatta bu ihtimal daha kuvvetli.[375] Şöyle der: "Ensar'dan bir zat, Kuba mescidinde onlara imamlık yapıyordu. Namazın her rekatinde okuduğu sûreyi kulhüvallahu ahad'i okuyarak

başlatıyor, namazdan çıkıncaya kadar böyle yapıyor, asıl sûreyi ondan sonra okuyordu.
Arkadaşları bu durumu kendisine açarak:
"Sen namazı İhlas sûresiyle başlatıyor, sonra da onu yeterli bulmayıp bir başka sûre ilave ediyorsun. Ya sadece onu oku veya onu terket, bir başka sure oku (aynı rek'atte ikisini birden okuma)!" dediler. İmam onlara:
"Ben onu terketmem. Bu şekilde imamlık yapmamı dilerseniz yaparım, bundan hoşlanmıyorsanız ben imamlığı terkederim" dedi. Cemaat onu aralarında en fazîletli kimse biliyorlardı, başkasının imamlık yapmasına gönülleri râzı olmadı. Resûlullah (aleyhisallâtu vesselâm) kendilerine uğrayınca durumu açtılar. Bunun üzerine (imamı çağırarak):
"Ey falan! Arkadaşlarının söylediklerini niye yapmıyorsun! Her rek'atte bu sûreyi okumaya seni sevkeden sebep nedir?" diye sordu. Adam:
"Ben onu seviyorum!" cevabını verince, Aleyhissalâtu vesselâm:
"Ona olan sevgin seni cennete sokacaktır!" müjdesini verdi."
Bu zâtın Külsum İbnu'l-Hidam olduğu belirtilir. Şu halde bu rivâyet, bir rek'atte iki ayrı sûrenin, zamm-ı sûre makamında okunacağını te'yid etmektedir. Ve buna delâlet eden rivâyetler birden fazladır.

* Bu rivâyette dikkat çeken ikinci bir husus, namazın bütün rek'atlerinde aynı sûrenin tekrarı'dır.

* Bir diğer mesele: Namazda okunan sûreler arasında Kur'ân-ı Kerîm'deki tertibin dışına çıkmak. Görüldüğü üzere İhlas sûresi her rek'atte sonda (veya başta) okunmak suretiyle Kur'ân'daki tertibe okumada riâyet edilmemiş olmaktadır. Bunun rivâyette başka örnekleri de gelmiştir. İbnu Hacer onlara dikkat çeker. Fukaha, Kur'ân'daki sûre tertibinin tevkifî olmayıp ıstılahî olduğuna, yani vahye müstenid olmayıp, Ashâbın ictihadına binaen olduğuna dikkat çekerek bu tertibin kırâatle bozulmasını büyütmezler. Sözgelimi Şâfiîler ve Mâlikîler, sıranın bozulmasını sadece evlâ olana muhalif bulurlar. Hanefîler ve Hanbelîler ise mekruh addederler.[376]

-6- وعن شَقيق بن سلمة قال:]جاء رَجُلٌ إلى ابْنِ مَسْعودٍ فقَالَ: إنِّي أقْرَأ المُفَصَّل في رَكْعَةٍ. فَقَالَ ابْنُ مَسْعُودٍ: أهَذًّا كَهَذِّ الشِّعْرِ، وَنَثْراً كَنثْرِ الدَّقَلِ؟ لَكِنَّ النَّبىَّ # كَانَ يَقْرَأُ النَّظائِرَ السُّورَتَيْنِ

رَكْعَةٍ: الرَّحمنَ والنَّجْمَ في رَكْعَةٍ. وَاقْتَرَبَتْ وَالحَاقَة في رَكْعَة، وَالطُّورَ والذَّارِيَاتِ في رَكْعَةٍ، وَإذَا وَقَعَتْ وَنُونَ في رَكْعَةٍ، وَسألَ سَائِلٌ وَالنَّازِعَاتِ في رَكْعَةٍ، وَوَيْلٌ لِلْمُطَفِّفِينَ وَعَبَسَ في رَكْعَةٍ، وَالمُدَّثِّرَ وَالمُزَمِّلَ في رَكْعَةٍ، وَهَلْ أتَى وَ أقْسِمُ بِيَوْمِ الْقِيَامَةِ في رَكْعَةٍ. وَعَمَّ يَتَساءَلُونَ وَالمُرْسَتِ في رَكْعَةٍ، وَالدُّخَانَ وَإذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ في رَكْعَةٍ[. أخرجه الخمسة.وهذا لفظ أبى داود، وقال هذا تأليف ابن مسعود، وذكره عن علقمة وا٠سود ولم يذكر الباقون السُّور.والمراد »بالهَذِّ« سرعة القراءة والعجلة فيها.»الدقل« ردِئ التمر ف يجتمع ليُنسِه ورداءته.و»النَّظائرُ« جمع نَظيرة وهى: المثل والشبه.

6. (2567)- Şakîk İbnu Seleme (rahimehullah) anlatıyor: "Bir adam İbnu Mes'ud'a gelerek:

"Ben bir rek'atte mufassal sûrelerin tamamını okudum" dedi. İbnu Mes'ud (radıyallâhu anh) da:

"Şiir mırıldar gibi mırıldar, meyve döküştürür gibi döküştürür müsün? Olmaz öyle şey! Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) tek rek'atte birbirine denk iki sûre okurdu. Bir rek'atte, İkterebet ve el-Hâkka sûrelerini, bir rek'atte Vettûr ve Vezzâriyât sûrelerini; bir rek'atte Ve izâ vaka'at ve Nûn sûrelerini; bir rek'atta Seele sâîlun ve ve'n-Nâzi'ât sûrelerini; bir rek'atte Veylün li'l-Mutaffifîn ve Abese sûrelerini, bir rek'atte el-Müddessir ve, el-Müzzemmil sûrelerini; bir rek'atte Hel Etâ ve Lâ Uksimu biyevmi'l-Kıyâme sûrelerini, bir rek'atte Amme yetesâelûn ve Ve'l-Mürselât sûrelerini; bir rek'atte de ed-Duhân ve İzâ'ş-Şemsü Küvvirat sûrelerini okurdu."[377] Bu rivâyet, metin olarak Ebû Dâvud'un rivâyetidir. Ebû Dâvud: "Bu İbnu Mes'ud'un telifidir" demiştir. Bunu Alkame ve Esved'den kaydeder. Diğerleri, sûreleri zikretmezler.[378]

AÇIKLAMA:

1- İbnu Mes'ud'a gelip bir rek'atte mufassal sûreleri okuduğunu söyleyen kimsenin Nehîk İbnu Sinân el-Becelî olduğu Müslim'in bir rivâyetinde tasrîh edilmiştir.

2- Daha önce de belirtildiği gibi mufassal sûrelerin hangi sûreden başladığı ihtilaflıdır. (2555. hadisin açıklamasına bakılsın.)

3- Müslim'in bir rivâyetinde İbnu Mes'ud'a gelen Nehîk, bir harfin okunuşunu sorarak söze başlar:

"Ey Ebû Abdirrahman şu harfi nasıl okursun? Elif mi, yâ mı? Yani مِنْ مَاء غير اسن mi yoksa من ماء غير ياسن mi?" dedi."

İbnu Abbâs, bu soruyu iyi karşılamaz ve adamı azarlayıcı bir üslubla cevaplar:
"Sen bu harf dışında bütün Kur'ân'ı araştırıp (kavradınmı) ki bunu soruyorsun!"
Adam bu soru üzerine bir rek'atte bütün mafassal sûreleri okuduğunu söyler. İbnu Abbâs, rivâyetin sadedinde olduğumuz vechinde de görüldüğü gibi, adamı kınamaya devam eder ve Kur'ân'ın şiir mırıldanırcasına hızlı okunmayacağını belirtir.
Mırıldanmak diye çevirdiğimiz hezze kelimesi sür'atle çok çabuk söylemek mânasına gelir. İbnu Mes'ud hızlı tilâveti, sallanan hurma ağaçlarından, âdi çürük meyvelerin patır patır dökülmesini de benzetir. Maksad, Kur'an'ın hızlı şekilde okunarak tefekkür ve taakkul edilmeden, mânası ve maneviyatı yaşanmadan, lafzan telaffuz edilmesini takbîhtir. Esâsen Kur' an'ın bu şekilde anlaşılmadan okunması başka rivâyetlerde de takbîh edilmiştir: "Bazı insanlar Kur'an okurlar ama, okudukları gırtlaklarından öte geçmez, ama kalbe varır, orada yerleşirse faydalı olur."

4- Birbirine denk iki sûre tabirinde kasdedilen denklik nedir? Bazı âlimler mâna denkliği demiştir: Mev'ize ve hikmet gibi. Bazıları da âyet sayısı denkliği demiştir. İbnu Hacer'e göre mânaca denkliğin kastedilmiş olması daha kavîdir.

5- Namazda birden fazla sûre aynı rek'atte okunabilir, câizdir. Zîra iki sûrenin birleştirilmesi -rivâyette görüldüğü üzere- câiz olunca, ikiden fazlasının birleştirilmesi de câizdir. Hz. Peygamber'in mufassal sûreleri birleştirdiğine dair rivâyet geldiği gibi -nadiren de olsa- Bakara gibi uzun sûreleri birleştirdiği de rivâyet edilmiştir.

6- Kur'ân acele okunmamalıdır, bu mekruhtur. Ağır ağır, tefekkür edilerek okunmalıdır.

7- İki rek'atli namazlarda her iki rek'atin kırâatlerini birbirine denk tutmak efdaldir. Sabah namazında birinci rek'atin daha uzun tutulmasının efdal olacağı daha önce geçmişti:[379]

-7- وعن أبى ذر رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أنَّ رسولَ اللّه #: قَامَ حَتَّى أَصْبَحَ بِآيَةٍ؛ وَاŒيَةُ: إنْ تُعَذِّبْهُمْ فَإنَّهُمْ عِبَادُكَ. وَإنْ تَغْفِرْ لَهُمْ فإنَّك أنْتَ الْعَزِيز الحَكِيم[. أخرجه النسائى .

7. (2568)- Ebû Zerr (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) gece namazına kalktı ve sabah vakti girinceye kadar namaza devam etti. Namazda tek âyet okudu. O da şu (meâldeki) âyettir: "Onlara azab edersen, doğrusu onlar senin kullarındır. Onları bağışlarsan, güçlü olan, Hakîm olan şüphesiz ancak sensin" (Mâide 118).[380]

AÇIKLAMA:

Bu rivâyet aynı âyetin her rek'atte okunabileceğini, bunun câiz olduğunu ifade etmektedir. Ancak efdal olan her rek'atte farklı âyetlerin (veya sûrelerin) okunmasıdır, daha önce belirttik (2535. Hadis).[381]

-8- وعن أبى سلمة]أنَّ عُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنْه: صَلّى بِالنَّاسِ المغْرِبَ فَلَمْ يَقْرأ فِيهَا فَلَمّا انْصَرَفَ قِيلَ لَهُ مَا قَرَأتَ؟ قالَ: كَيْفَ كَانَ الرُّكُوعُ وَالسُّجُودُ؟ قَالُوا: حَسَناً. قالَ َ بَأسَ إذاً[. أخرجه رزين .

8. (2569)- Ebû Seleme anlatıyor: "Hz. Ömer (radıyallâhu anh), halka akşam namazı kıldırmıştı. Namazda kırâatte bulunmadı. Namazdan çıkınca kendisine:
"Kur'ân okumadın!" dendi.
"Rükû ve secdeler nasıl oldu?" diye sordu.

"İyi oldu!" dediler.

"Öyleyse, tamamdır!" dedi."[382]

AÇIKLAMA:

Bu hadisi Beyhakî, "Kırâati unutandan kırâat sâkıt olur diyenle sâkıt olmaz diyenler" adını verdiği bir bâbta zikreder. Hadis zayıftır. Ayrıca hadisin bir başka vechinde Hz. Ömer'in bu namazı iade ettiği tasrîh edilmiştir. Ulema, Resûlullah'ın "Fatiha okunmayan namaz eksiktir" hadisine dayanarak bununla amel etmemişlerdir. Bu rivâyet hakkında İmam Mâlik'e sorulmuş, o da şu cevabı vermiştir: "Ben Ömer'in böyle bir şey yapacağını kabul edemiyorum. Hadisi de kabul edemiyorum. Halk, Ömer'in akşam namazında böyle yaptığını görecek, onu uyarıp haber vermeyecekler... Bu olacak şey değil. Kanaatimce kim böyle bir fiil işlese, ne kendi namazı ne de ona uyanların namazı sahihtir."[383]

CEHRÎ OKUMA

-1- عن أبى هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]في كُلِّ الصَّةِ يُقْرأ فَمَا أَسْمَعَنَا رَسولُ اللهِ # أَسْمَعْنَاكُمْ، وَمَا أَخْفى عَلَيْنَا أَخْفَيْنَا عَلَيْكُمْ[. أخرجه أبو داود والنسائى .

1. (2570)- Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) demiştir ki: "(Kur'ân) her bir namazda okunur. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bize hangilerini işittirmişse biz de size işittiriyoruz. Hangilerini de gizlemişse biz de size gizliyoruz."[384]

AÇIKLAMA:

Hadiste geçen "işittirme"den maksad cehrî olan kırâatlerdir. İslâm ümmeti cuma namazı, sabah namazı, akşam ve yatsı namazlarının ilk rek'atlerinde cehrî olacağı, akşamın son rek'ati ile yatsının son iki rek'ati, öğle ve ikindinin bütün rek'atlerinde gizli okunacağı hususunda icma etmiştir.

* Bayram ve istiska (yağmur) namazlarında da ihtilaf edilmiştir. Hanefî mezhebi bunların ikisinde de cehrî okumaya hükmeder.

* Gece nafileleri gizli de olabilir, cehrî de. Gündüz nafilelerinde gizli okunur.

* Küsûf namazı gece olursa cehrî, gündüz olursa gizli olur.

* Cenaze namazı gecegündüz gizli olur. Geceleyin cehrî olacağı da söylenmiştir.

* Yatsı gibi bir gece namazını, vaktinde kılamasa da ertesi gece kaza edince cehrî yapar. Gündüz kaza ederse esahh olanı sırrî yapmasıdır, cehrî de yapabilir.

* Öğle gibi bir gündüz namazı kazaya kalsa, gündüzleyin kaza etse gizli yapar, gece kaza ederse esahh olanı cehrî yapmasıdır. Gizli de yapabilir.
Bu meselede "gizli yapar" ve "cehrî yapar" sözleri vecîbe ifade etmez, sünnet ifade eder. Aksini yapması, namazın sıhhatini bozmadığı gibi secde-i sehiv de gerektirmez.[385]

-2- وعن أبى قَتَادة رَضِيَ اللهُ عَنْه:]أَنَّ النَّبِيَّ # خَرَجَ ذَاتَ لَيْلَةٍ

فَإِذَا هُوَ بِأَبِى بَكْرٍ رَضِيَ اللهَ عَنْه يُصَلى يَخْفِضُ مِنْ صَوْتِهِ وَمَرَّ بِعُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنْه يُصَلّى رَافِعاً صَوْتَهُ. قالَ: فَلَمَّا اجْتَمَعْنَا عِنْدَ النَّبىِّ # قال النَّبىُّ #: يَا أَبَا بَكْرٍ مَرَرْتُ بِكَ وَأنْتَ تُصلِّى تَخْفِضُ صَوْتَكَ. فقَالَ: قَدْ أسْمَعْتُ مَنْ نَاجَيْتُ يَا رسولَ اللّهِ. قالَ؛ وَقالَ لِعُمَرَ: مَرَرْتُ بكَ وَأنْتَ تُصَلِّى رَافِعاً صَوْتَكَ. فقَالَ يَا رسُولَ اللّهِ: أوقِظُ الْوَسْنَانَ وَأطْرُدُ الشَّيْطَانَ[. أخرجه أبو داود والترمذي، واللفظ ٌبى داود.وقال: زاد الحسن في حديثه: فقالَ رسولُ اللّهِ #:]يَا أبَا بَكْرٍ ارْفَعْ مِنْ صَوْتكَ شَيْئاً. وقالَ لِعُمَرَ: اخْفِضْ مِنْ صَوْتِكَ شَيْئاً[.

2. (2571)- Ebû Katâde (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir gece (evinden) çıkmıştı. Hz. Ebû Bekr (radıyallâhu anh)'e uğradı. Alçak sesle namaz kılıyordu. Hz. Ömer (radıyallâhu anh)'e uğradı, o da yüksek sesle namaz kılıyordu."

Râvi der ki: "Resûlullah'ın yanında toplanınca Aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

"Ey Ebû Bekr sana uğradım sen sessizce namaz kılıyordun." Ebû Bekr:

"Ben konuştuğum Zât-ı Zülcelâl'e sesimi işittirdim ey Allah'ın Resûlü!" cevabını verdi.

Hz. Ömer'e de:

"Sana da uğradım. Sen yüksek sesle namaz kılıyordun!" dedi. O da şu cevabı verdi:

"Ey Allah'ın Resûlü! Uyuklayanı uyandırıyor, şeytanı da uzaklaştırıyordum." [386]

Hasan Basrî rivâyetinde der ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hz. Ebû Bekr'e: "Ey Ebû Bekr sen sesini biraz yükselt!" dedi. Hz. Ömer'e de: "Sesini sen de biraz alçalt!" buyurdu."[387]

3ـ وعن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]فَذَكَرَ مِثْلَ هذِهِ الْقِصِّة: وَلَمْ

يَذْكَرْ، فقالَ ׳بِى بَكْرٍ ارْفَعْ شَيْئاَ، وَ لِعُمَرَ اخْفِضْ شَيْئاَ[.وزاد:]وَقَد سَمِعْتُكَ يَا بِلُ وَأَنْتَ تَقْرأ مِنْ هذِهِ السُّورَةِ وَمِنْ هذِهِ السُّورَةِ. قالَ: كَمٌ طَيِّبٌ يَجْمعُهُ اللّهُ بَعْضَهُ إلى بَعْضٍ. فقَالَ النّبِىُّ # كُلَّكُمْ قَدْ أَصَابَ[. أخرجه أبو داود .

3. (2572)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh)'den yapılan rivâyette, bu kıssa aynen zikredilir, ancak Hz. Ebû Bekr'e: "Sesini biraz yükselt", Hz. Ömer'e de: "Sesini biraz alçalt" dedi" cümleleri zikredilmez."
Fakat şu ziyadede bulunur: "Ey Bilâl seni, şu sûreden ve şu sûreden okurken işittim" dedi. (Bilâl) cevaben: "(Kur'ân) tatlı bir kelam, Allah onu kısım kısım yapıp bir araya getirdi" dedi. Sonunda Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Hepiniz isâbet ettiniz!" buyurdu."[388]

AÇIKLAMA:

1- Ebû Hüreyre'den yapılan bu rivâyeti Ebû Dâvud özetleyerek kaydetmektedir. Yani Ebû Hüreyre'nin de, bir önceki hadiste yani Ebû Katâde rivâyetinde tafsilatlı olarak kaydedilen -kıssayı aynen anlattığını belirttikten sonra, onda yer almadığı halde Ebû Hüreyre'nin rivâyetinde mevcut olan ziyadeyi kaydeder. Ebû Dâvud, kitabının hacmini artırmamak için rivâyetlerinde bu usluba sıkça başvurmaktadır. Birinci ciltte Ebû Dâvud'un kitabını tertipte takip ettiği metodu açıklarken bu hususu belirtmiş idik.

2- Ziyade kısımda kasdedilen hususa gelince: Orada şu mâna ifade edilmektedir: "Kur'ân baştan sona güzel, tatlı bir kelâmdır. Allah onu sûre sûre, âyet âyet ihtiyaca göre beyân buyurup bir araya getirmiştir. Biz ondan hoşumuza giden, gönlümüzün arzu ettiği miktarı, kısmı okuruz." Allahu a'lem.
Peygamberimiz (aleyhissalâtu vesselâm), en sonda alçak sesle okuyan Ebû Bekr'e, yüksek sesle okuyan Hz. Ömer'e, değişik sûrelerden okuyan Bilâl'e böyle okuyuşlarının gerekçesini dinledikten sonra, gayeye göre Kur'ân'ın alçak sesle de yüksek sesle de kıraat edilebileceğini, şu veya bu sûresinden okunabileceğini belirtmek sadedinde: "Hepiniz isâbet ettiniz, (doğru ve uygun hareket etmektesiniz") buyurur.[389]

4ـ وعن البياضى:]أَنَّ النَّبىَّ # خَرَجَ عَلى النَّاسِ وَهُمْ يُصَلُّونَ، وَقَدْ عَلَتْ أَصْوَاتُهُمْ بِالْقِرَاءَةِ. فقَالَ: إنَّ المُصَلِّىَ يُنَاجِى رَبَّهُ فَلْيَنْظُرْ بِمَ يُنَاجِيهِ؟ وَ يَجْهَرْ بَعْضُكُمْ على بَعْضٍ بِالْقُرآنِ[. أخرجه مالك .

4. (2573)- el-Beyâzî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) namaz kılmakta olan insanların yanına geldi. Kırâatte sesleri yüksekti. Hemen: "Namaz kılan kimse Rabbine münâcaatta (hususi konuşmada) bulunuyor demektir. Öyleyse ne şekilde münâcaatta bulunduğuna dikkat etsin. Kur'ân'ı birbirinize cehren okumasın!" dedi."[390]

AÇIKLAMA:

1- el-Beyâzî: Ferve İbnu Amr İbnu Vedka'dır. Beyâz, Hazrec kabilesine bağlı bir kolun adıdır. Ferve (radıyallâhu anh) Akabe ve Bedr'e ve daha sonraki gazvelere katılan ilklerden biridir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Medîne bahçelerinin meyvelerini ona tahmin ettirir, onun tahminine göre zekat tarhederdi. Tahminlerinde hiç yanılmadığı belirtilir.
İmam Mâlik'in, bu rivâyette ismini zikretmeyişinin sebebi, bazılarına göre, onun Hz. Osmân'ı şehid edenlere yardım etmiş olmasıdır. Cemel savaşı'nda Hz. Ali'nin yanında yer almıştır. Allah yolunda çokça tasadduk edenlerdendir, (radıyallâhu anh).

2- Hadisin başka vecihlerinde, hadisenin ramazanda geçtiği, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kapısı hasır olan yuvarlak bir çadırda itikâfa çekilmiş bulunduğu belirtilir.

3- Hz. Peygamber çadırdan çıkıp halkın yanına gelince, herkesin namazda yüksek sesle kırâatte bulunduğunu görüyor ve rivâyette belirtildiği üzere, müdâhale ederek seslerini kısmalarını irşâd buyuruyor. Yani namaz bir münâcaat, kişinin Rabbine husûsî konuşması, kalbini, içini açması olduğuna göre, bunu sesli yapmasına gerek yoktur. Başkası duymayacak şekilde, kendisinin ne dediğini tefrik edebilecek kadar alçak bir sesle yapması yeterlidir. Çünkü Rabb Teâlâ münâcaatları işitmek için insanlar gibi yüksek sese muhtaç

değildir.
İbnu Abdilberr, musallinin Rabbine yaptığı münâcaatı: "Namazda huşû ve kalbin ihzârı" olarak tarif eder. Kadı İyâz ise: "Bu, kalbin ihlâsı; ve sırr'ın; namazda Allah'ın zikri ve hamdi ve Kitabının okunması yoluyla başka şeylerden boşaltılması" diye tarif eder.
Kulun Rabbine münâcaatı'nı: "Namazda yapması ve söylemesi matlub olanları yerine getirmesi, yasaklanan söz ve fiillerden de kaçınması" olarak tarif edenler de olmuştur.
Rabb Teâlâ'nın kula olan münâcaatı ise ona rahmet ve rıza ile teveccüh buyurması, bir kısım marifete ulaştırıp sırrlara erdirmesidir.
Bu hadiste, Ebû'l-Velîd el-Bâcî'nin dikkat çektiği üzere, namazın taşıdığı mânaya ve ondaki maksada dikkat çekilmektedir, tâ ki kul, namaza girebilecek mekruhlardan kaçınma hususunda daha çok gayrete gelsin, namazın kemalini arttıracak tâate müteallik işlere daha fazla yönelsin.

3- "Öyleyse ne şekilde münâcaatta bulunduğuna dikkat etsin" ifadesi, Kur'ân'ı mekruh olan bir tarzda münâcaatta kullanmamaya bir uyarıdır. Yani, her ne kadar Kur'ân'ın tilâveti baştan sona bütün âyetleriyle bir tâat ve vesîle-i kurbet ise de, okunuş tarzı itibariyle gayeden uzaklaşılabilecektir, onu sadece okumak yeterli değildir, usûle de dikkat etmek gerekir... vs. denmek istenmiştir. Nitekim, müteakip cümle mekruh olan tarzı beyan etmekte ve yasak koymaktadır: "Birbirinize karşı Kur'ân'ı cehren okumayın."
Bazı şârihler bu yasağı şöyle açıklar: "Çünkü böyle yapınca (başkasının yanında cehrî okuyunca) diğer kimseler rahatsız edilir ve kâmil bir ihlasla namaza girmesine, kalbinin kendini tam olarak namaza verebilmesi için başka meşguliyetlerden boşaltmasına, Rabbine münâcaat sırasında okuduğu Kur'ân âyetlerini teemmül ve tefekkür etmesine mâni olunur. Musalliye verdiği ezâ sebebiyle yüksek sesle Kur'ân okumak yasaklanırsa hadis ve diğer şeylerin yasaklanması evlâdır."
İbnu Abdilberr der ki: "Müslüman, bir başka müslümâna iyi bir amel yaparken ve Kur'ân okurken ezâ vermekten yasaklanırsa, başka şekillerde verdiği ezânın ne kadar şiddetli bir haram olduğu anlaşılır."
Son olarak şunu da belirtelim: Resûlullah'ın yanındakileri rahatsız edecek şekilde yüksek sesle münâcaat ve tilavet-i Kur'ân'da bulunanlara müdâhalesini haber veren başka rivâyetler de vardır.[391]

-5- وعن أبى هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه قالَ:]كانَتْ قِرَاءَةُ النَّبىِّ # بِاللَّيْلِ يَرْفَعُ طَوْراً وَيَخْفِضُ طَوْراً[. أخرجه أبو داود .

5. (2574)- Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın geceleyin kırâatı bazan yüksek sesle, bazan da alçak sesle olurdu." [392]

AÇIKLAMA:

Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) bu rivâyette Resûlullah'ın gece tilâvetlerini nasıl yaptığını ifade ediyor: Bazan yüksek, bazan alçak sesle yaptığını haber vermektedir. Yani odada yalnız olduğu, yanında rahatsız olacak -uyanık veya uyuyan biri olmadığı zamanlarda yüksek sesle okuduğu- yalnız olmadığı hallerde de alçak sesle okuduğu anlaşılmaktadır.
Yine Ebû Dâvud'un bir rivâyetinde, Resûlullah hücresinde iken (geceleyin) odanın içerisinde bulunan kimsenin işiteceği kadar (mütavassıt) bir sesle kırâatte bulunduğunu belirtir. Şârihler, mescidde olduğu takdirde sesini daha yüksek tuttuğuna dikkat çekerler.[393]

-6- وعن عبداللّه بن شَدَّاد قال:]سَمِعْتُ نَشِيجَ عُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنْه وَأنَا في آخِرِ الصُّفُوفِ يَقْرَأ: إنَّمَا أشْكُوا بَثِّى وَحُزْنِى إلى اللّهِ[. أخرجه البخارى.»التَّشِيجُ« صوت يتردّد في الحَلقِ والصدر .

6. (2575)- Abdullah İbnu Şeddâd anlatıyor: "Ben Hz. Ömer (radıyallâhu anh)'in: "Ben üzüntü ve hüznümü yalnız Allah'a açarım..." meâlindeki âyeti (Yûsuf 86) okurken (boğuk boğuk çıkan) sesini en arka safta olduğum halde işittim..."[394]

AÇIKLAMA:

1- Neşîc boğazla göğüs arasında gidip gelerek çıkan sese denir. Normal çıkan sesde bu hal olmaz. Şu halde ağlamaklı bir sestir. Yani kişinin içinden tabiî olarak ağlamak gelir, o ise iradî olarak mâni olmak veya ağlamanın şiddetini asgariye düşürmek ister, işte bu halde, dilimizdeki boğuk boğuk diye ifade edilen bir ses çıkar, Araplar bunu neşîc olarak ifade etmiştir.

2- Rivâyetten Hz. Ömer (radıyallâhu anh)'in bu âyeti okurken -imâmeti esnasında- kendini tutamayıp ağladığını anlıyoruz. Esasen Buhârî, hadisi şöyle bir bâb başlığı altında kaydeder: "İmâm namazda ağlarsa..."
Namazda ağlamanın hükmü nedir, namazı bozar mı, bozmaz mı? Buhârî, münâkaşalı meselelere girerken, hükme delâlet eden kesin bir başlık atmaz, sadece meseleye dikkat çekici bir ifadeye yer verir. Burada da öyle yapmıştır. Nitekim:

* Şa'bî, Nehâî, Sevrî gibi bazılarına göre namazda ağlamak namazı bozar.

* Hanefîlere ve Mâlikîlere göre, cehennemi hatırlayıp, uhrevî istikbalden hâsıl olan korku sebebiyle ağlamışsa, bu namazı bozmaz.

* Şâfiîler'de üç ayrı durum mevzu bahistir:

* Ağlamaktan iki yabancı harf zuhur ederse namazı bozar, değilse bozmaz. Esahh görüş budur.

* Mutlak olarak bozmaz, çünkü ağlamak kelâm cinsine girmez. Ağlamaktan hiçbir gerçek harf hasıl olmaz, sadece bir ses benzerliği ortaya çıkar.

* Ağzı kapalı ise bozulmaz. Aksi takdirde iki harf zâhir olacak kadar ses çıkarsa bozulur.

3- Namazda ağlamayı tecviz ederek namazı bozmayacağını söyleyenlerin başka delilleri de var: Hz. Ebû Bekr ve Hz. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın da namaz sırasında yanındakiler işitecek kadar ağladıklarına dair kavî senetli rivâyetler gelmiştir. Resûlullah'la ilgili olan bir rivâyet şöyle: عبداللّهِ بْنُ الشخير قال: رَاَيْتُ رَسُولَ اللّهِ # يُصَلّى بِنَا وفي صَدْرِهِ اَزِيزٌ كَاَزِيزِ الْمِرجَلِ مِنَ الْبُكَاءِ

"Abdullah İbnu'ş-Şıhhîr (radıyallâhu anh) der ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı gördüm, ağlamaktan göğsünde, kaynayan tencerenin çıkardığı uğultu gibi uğultu olduğu halde bize namaz kıldırmıştı."[395]

-7- وعن سَمُرة بن جُندبُ رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]حَفِظْتُ سَكْتَتَيْنِ في الصَّةِ، سَكْتَةً إذا كَبَّر ا“مَامُ حَتَّى يَقْرأ. وَسَكْتَةً إذَا فَرَغَ مِنْ فَاتِحَةِ الْكِتَابِ وَسُورَةً عِنْدَ الرُّكُوع، قالَ: فَأنْكَرَ ذَلِكَ عَلَيْهِ عِمْرَانُ بنُ حُصَيْنٍ. فَكَتَبُوا في ذَلِكَ إلى اَلمَدِينَةِ إلى أبَيٍّ فَصَدَّقَ سَمُرَةَ[. أخرجه أبو داود، واللفظ له، والترمذي.وفي أخرى: »وَسَكْتَةَ إذَا فَرَغَ مِنَ الْقِرَاءَةِ«.وفي أخرى: »إذَا اسْتَفْتَحَ وَإذَا فَرَغَ مِنَ الْقِرَاءَةِ« .

7. (2576)- Semüre İbnu Cündüb (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Namazda iki sekte hatırımda kaldı. Biri, imam "Allahuekber" dedikten kırâata başladığı âna kadar geçen sektedir. Diğeri de Fatiha ve zamm-ı sûreyi okuyup bitirince rükûya gitme sırasındaki sektedir."

(Hadisi rivâyet eden Hasan Basrî) der ki: "Bunun üzerine İmrân İbnu Husayn ona karşı çıktı (ve tek sekte olduğunu söyledi). Sonunda Medîne'ye Übeyy (İbnu Ka'b)'e yazıp sordular. (Übeyy verdiği cevapta) Semüre'yi tasdik etti."[396]

Bir diğer rivâyette, "...Kırâatten çıkınca bir sekte" denmiştir. Bir diğer rivâyette: "...İftitah tekbiri alınca ve kırâatten çıkınca" denmiştir.[397]

AÇIKLAMA:

1- Bu hâdise, birkaç farklı tarikten rivâyet edilmiştir. Namazda sekte (durak) yerlerini belirtmektedir. Sekte, imamın, cemaatin işiteceği şekilde kırâatte bulunmaması, bir müddet sessiz kalmasıdır.

2- Görüldüğü üzere Semüre İbnu Cündüb, birinci rek'atte iki ayrı yerde Resûlullah'ın sekte yaptığını hatırlayıp bunu söyleyince, İmrân İbnu Husayn adında bir diğer sahâbî, "namazda tek sekte var" iddiasıyla Semüre'ye karşı çıkmıştır. Birbirlerini bu hususta ikna edemeyince, birçok meselede otorite durumunda olan Übeyy İbnu Ka'b'e -ki Medîne'dedir- yazarak meseleyi sorarlar.

O, Semüre'nin doğru hatırladığını bildirir.[398]
Hadisin Tirmizî'de gelen vechinde şu ziyade var: "Katâde'ye: "Bu iki sekte nedir?" diye sorduk. Şöyle dedi: "Namaza girdiği zaman (biri), kırâatten çıktığı zaman (da diğeri)." Bunu söyledikten sonra dedi ki: "Veladdâllîn'i okuyunca." Der ki: "Kırâatı bitirince, nefsinde tefekkür için bir miktar sükût etmekten hoşlanırdı."

3- Sekte'nin mahiyetine gelince, Ebû Hüreyre'den Ebû Dâvud'da kaydedilen bir hadis bu meseleyi daha iyi açıklamaktadır: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) namaz için (iftitah) tekbiri alınca, tekbirle kırâat arasında bir miktar sükût eder. (Bir gün kendisine): "(Ey Allah'ın Resûlü) annem babam sana feda olsun. Tekbirle kırâat arasındaki sükûtta ne söylüyorsun bana haber ver!" dedim. Bunun üzerine şunu okuduğunu bildirdi: اَللّٰهمَّ بَاعِدْ بَيْنِى خَطَايَاىَ كَمَا بَاعَدْتَ بَيْنَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ. اَللّٰهمَّ نَقِّنِى مِنْ خَطَايَاىَ كما يُنَقّى الثُّوب اَبْيَضُ مِنَ الدَّنَسِ. اَللّٰهمَّ اَغْسِلْنِى بِالثَّلْجِ وَالْمَاءِ وَالْبَرْدِ. "Allahım, benimle hatalarımın arasını, doğu ile batıyı uzak kıldığın gibi uzak kıl. Allah'ım, hatalarımı beyaz elbisenin kirden temizlenmesi gibi temizle. Allah'ım beni karla, su ile, soğukla temizle."
Şu halde, birinci sekte, iftitah tekbirinden sonra, kırâate geçmeden, imamın cemaatin işitmeyeceği şekilde dua etmesidir.
İkinci sekte'de bir ihtilaf sözkonusudur: Fatiha'nın bitiminde mi, zamm-ı sûrenin bitiminde mi? Ancak Tirmizî'nin Katâde'den kaydettiği açıklamadan bu ikinci sekte'nin Fatiha'nın bitiminde olduğu sarahat kazanmaktadır. Bu hususu te'yid eden başka rivâyetler de mevcuttur.

TA'DÎL-İ ERKÂN

-1- عن أبى مسعود البدرى رَضِيَ اللّٰهُ عَنْه:]أَنَّ رسولَ اللّٰهِ # قالَ: َ تُجْزِئُ صَةُ أَحَدِكُمْ حَتَّى يُقِيمَ ظَهْرَهُ في الرُّكُوعِ وَالسُّجُودِ[. أجرجه أصحاب السنن .

1. (2577)- Ebû Mes'ûd el-Bedrî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah

(aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sizden biri, rükû ve secdelerde belini (tam olarak) doğrultmadıkça namazı yeterli olmaz."[399]

AÇIKLAMA:

Namazda ta'dîl-i erkân, bir bakıma rükünlerin hakkını vermek mânasına gelir. Bu maksadla kıyâm, rükû ve secdeyi yaparken her uzvun belli bir sükûnete ermesi, sübhânallâhi'l-azîm diyecek kadar o halde kalması gerekmektedir. Şu halde rükû'nun kemâli, secdeye gitmezden önce beli tam olarak doğrultup kıyam vaziyetini almakla gerçekleşecektir. Keza secdenin kemâli de birinci secdeden sonra beli tam olarak doğrultup oturur vaziyetini almakla gerçekleşecektir. Gerek rükû'daki ve gerekse secdedeki bu tam doğrulma haline tuma'nîne de denmiştir.
Tirmizî'nin açıklamasına göre, İmam Şâfiî, Ahmed ve İshak tuma' nîne'yi farz görerek: "Rükû ve secdede belini (yeterince) kaldırmayanın namazı fâsiddir." demişlerdir. Onlar bu hükme giderken sadedinde olduğumuz hadise dayanırlar.
Hanefîlerden Ebû Yûsuf da farz demiş ise de mezhep görüşü, ta'dîl-i erkânın vâcib olmasıdır. Buna riâyet edilmemesi halinde sehiv secdesi gerekir. Cumhurun farz demiş olmasını da nazar-ı dikkate alan bazı Hanefî âlimler, ta'dîl'in terki halinde namazın iadesini tavsiye ederler. Esasen Ebû Hanîfe ve İmam Muhammed'in de ta'dîl için - Tahâvî'nin nakline göre - "farz" dedikleri rivâyet olunmuştur. Mamafih onlardan "sünnet" -Cürcânî'nin tahricine göre- ve vâcib -Kerhî'nin tahricine göre- gibi başka hükümler de rivâyet edilmiştir. Müteahhir ulemanın tahkikine göre Hanefî görüş vâcib olduğu merkezindedir. [400]

-2- وعن النعمان بن مُرَّةَ:]أَنَّ رسولَ اللّهِ # قالَ: مَا تَرَوْنَ في الشّارِبِ والزَّانِي وَالسَّارِقِ، وَذلِكَ قَبْلَ أنْ يُنْزِلَ فِيهِمُ الحدودُ؟ قَالُوا: اللّهُ وَرَسُولُهُ أعْلَمُ. قَالَ: هُنَّ فَوَاحِشُ وَفِيهِنَّ عُقُوبَةٌ، وَأسْوَأُ السَّرِقَةِ الّذِى يَسْرِقُ صَتَهُ قَالُوا: وَكَيْفَ يَسْرِقُ صَتَهُ يَا رَسُولُ اللّهِ؟ قالَ: يُتِمُّ رُكُوعَهَا وَ سُجُودَهَا[. أخرجه مالك .

2. (2578)- Nu'mân İbnu Mürre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah

(aleyhissalâtu vesselâm): "İçki içen, zinâ yapan ve hırsızlıkta bulunan kimse hakkında ne dersiniz?" diye sordu. Bu sual, bunlar hakkında henüz hadd cezası gelmezden önce sorulmuştu.
"Allah ve Resûlü daha iyi bilir!" diye cevap verdiler. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Bu fiiller ağır suçtur, onlar hakkında ceza vardır. Hırsızlığın en kötüsü de namazını çalmaktır" buyurdu. Bunun üzerine:
"Ya Resûlullah, kişi namazını nasıl çalar?" diye sordular. Şu cevabı verdi:
"Rükûsunu ve secdelerini tamamlamaz."[401]

AÇIKLAMA:

1- Rasûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu hadiste, namazdaki ta'dîl-i erkânın ehemmiyetini zihinlerde tesbit maksadıyla teşbihe başvurmaktadır. Bu maksadla, herkes nazarında çirkinliği açık ve belli olan üç cürüm hakkında sual sorar. Ashâb, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın tebliğ sırasında umumiyetle bir soru sorarak dikkatleri çekmekle işe başladığını bildiği için, sualden maksadın kendilerinden cevap beklemek olmadığını müdrikdiler. Bu sebeple: "Allah ve Resûlü daha iyi bilir" diye cevapla yetindiler.
Resûlullah, hırsızlığın kötülüğünü hatırlattıktan sonra, onun dereceleri bulunduğunu telmîhan, en kötü derecesinin kişinin namazında yaptığı hırsızlık olduğunu söyler. Bu, merak uyandıran bir teşbihtir. Ashâb ister istemez soracaktır:
"Ya Resûlullah kişi namazını nasıl çalar?"
Tîbî der ki: "Resûlullah hırsızlığı ikiye ayırdı: Bilinen hırsızlık, bilinmeyen hırsızlık. Bilinmeyeni, namazdaki tuma'nîne ve huşû'nun eksiltilmesi olarak tarif etti. Sonra bilinmeyen hırsızlığın bilinenden kötü olduğunu belirtti."

2- Ta'dîl-i erkâna riâyet etmemenin nasıl hırsızlığın en kötüsü olduğu şöyle açıklanır: "Hırsız, başkasının malını alınca dünyada bazan ondan faydalanır. Yahut sahibinden helallik ister, yahud da hadd cezasını çekerek ahiret azabından kurtulur. Ama öbürü böyle değil. Zîra nefsinin sevab hakkını çalmış ve onu ahirette cezaya tebdil etmiştir."

3- Ebû'l-Velîd el-Bâcî namazda başkaca hatalara rağmen Resûlullah' ın hassaten secde ve rükû üzerinde durmasını, ihlallerin çoklukla bu ikisinde vukûa gelmesiyle îzah eder ve devamla der ki: "Bu ihlali hırsızlık olarak isimlendirmesi, edası emanet edilmiş olan bir şeyi yapmanın ihanet mânası

taşımasındandır."

4- Ahmed İbnu Hanbel ve Tayâlesî'nin Ebû Saîdi'l-Hudrî'den kaydettikleri bir başka rivâyet de sadedinde olduğumuz hadisi te'yid eder: اَسْوَأ النَّاسِ سَرِقَةً الذي يَسْرِقُ صَلاَتَهُ قَالُوا يَا رَسُولَ اللّهِ وَكَيْفَ يَسْرقُهَا قَالَ: َ يَتِمُّ رُكُوعَهَا وَ سُجُودَهَا وَ خُشُوعَهَا

Efendimiz: "Hırsızlıkta insanların en kötüsü namazını çalan kimsedir" buyurmuştu: "Ey Allah'ın Resûlü bu nasıl olur?" diye sordular da: "Namazda rükûyu, secdeleri ve huşûyu tamamlamaz" diye cevap verdi."[402]

-3- وعن سالم البراد قال:]أَتَيْنَا أَبَا مَسْعُودٍ فَقُلْنا لَهُ حَدِّثْنَا عَنْ صَلاَةِ رَسولِ اللّهِ #، فَقَامَ بَيْنَ أيْدِينَا فَكَبَّرَ. فَلَمَّا رَكَعَ وَضَعَ رَاحَتَيْهِ عَلى رُكْبَتَيْهِ وَجَعَلَ أصَابِعَهُ أسْفَلَ مِنْ ذلِكَ وَجَافَى بَيْنَ مِرْفَقَيْهِ حَتَّى اسْتَوَى كُلُّ شَيْءٍ مِنْهُ. ثُمَّ قالَ: سَمِعَ اللّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ. فقَامَ حَتَّى اسْتَوَى كُلُّ شَيْءٍ مِنْهُ[. أخرجه أبو داود والنسائى.»المُجَافَاهُ« أن يرفع يديه عن جنبيه و يُلْصقها .

3. (2579)- Sâlim el-Berrâd anlatıyor: "Ebû Mes'ud'a gelerek:

"Bize Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın namazından anlat!" dedik. Hemen önümüzde kalktı, tekbir getirdi. Rükûya varınca ellerinin ayalarını dizlerinin üzerine koydu. Parmaklarını dizinin alt kısmına getirdi. Dirseklerini yan taraflarına uzattı. Bu halde her uzvu hareketsiz sâbit durdu. Sonra semi'allâhu limen hamideh dedi ve her uzvu düz oluncaya kadar doğruldu."[403]

-4- وعن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أنَّ رسولَ اللّهِ # قالَ: اعْتَدِلُوا في السُّجُودِ، وَ يَبْسُطَنَّ أحَدُكُمْ ذِرَاعَيْهِ انْبِسَاطَ الْكَلْبِ[. أخرجه الخمسة.

4. (2580)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurdular: "Secdede ta'dîle riâyet edin, kimse kollarını köpeklerin yayışı gibi yaymasın."[404]

-5- وعنه رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أنَّ النَّبىَّ # قالَ: أقِيمُوا الرُّكُوعَ وَالسُّجُودَ؟ فَوَاللّهِ إنّى ‘رَاكُمْ مِنْ بَعْدِى. وَرُبَّمَا قالَ مِنْ بَعْدَ ظَهْرِى، إذَا رَكَعْتُمْ وَسَجدْتُمْ[. أخرجه الشيخان والنسائى .

5. (2581)- Yine Hz. Enes anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Rükû ve secdeleri yerine getirin. Allah'a yemin olsun siz secde rükû ettikçe ben arkamda olanları da görüyorum." -Belki "sırtımın gerisini" demişti-"[405]

-6- وعن مالك بن الحُويرث رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أنَّهُ قالَ ‘صْحَابِهِ: أَ أنْبئُكُمْ بِصَةِ النَّبىِّ #؟ قالَ أبُو قِبَةَ: فَصَلَّى بِنَا صَةَ شَيْخِنَا أبِى يَزِيدَ. فَكَانَ أبُو يَزِيدَ إذَا رَفَعَ رَأسَهُ مِنَ السَّجْدَةِ ا‘خِيرَةِ مِنَ الرَّكْعَةِ ا‘ولى والثَّالثَةِ اسْتَوَى قَاعِداً ثُمَّ نَهضَ[. أخرجه البخارى وأبو داود والنسائى .

6. (2582)- Mâlik İbnu'l-Huveyris (radıyallâhu anh)'ten rivâyete göre, arkadaşlarına: "Size Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın namazını haber vereyim mi?" diye sormuştur. Ebû Kilâbe der ki: "(Böyle söyledikten sonra), bize şeyhimiz Ebû Yezîd'in namazı (gibi) namaz kıldırdı. Ebû Yezîd, başını birince ve üçüncü rek'atin ikinci secdesinden kaldırınca otururcasına doğrulur sonra kalkardı."[406]

AÇIKLAMA:

Yukarıda kaydedilen son dört hadis, namazda riâyet edilmesi gereken bazı hususları beyan ediyor. Onları sırayla şöyle açıklayabiliriz.

1- 2579 numaralı hadise göre rükû sırasında el ve parmakların vaziyeti: El ayası dizkapağının tam üzerine gelecek, bu sırada parmakla bacağın dizkapağına bitişen kısmını kavrayacak, dirsekler de yana doğru açılarak birbirinden uzaklaşacak. Bu esnada dirseklerin karna yapıştırılması, karınla bacaklar arasına sıkıştırılması mekruhtur.
Rükûda bel ve baş yere paralel, düz bir istikâmet teşkil edecek şekilde olmalıdır.
Rükûdan kalkınca vücut tabii dikliğini alacak, baş tam olarak doğrulacaktır. İşte bu vaziyette bir miktar -yani Rabbenâ ve leke'lhamd diyecek kadar- sâbit durulacaktır.

2- 2580 numaralı hadiste, secdede ta'dîle riâyet emredilmekte, kolların yere yayılmaması istenmektedir. Secdede ta'dîl, Resûlullah'ın tarif ettiği hususlara uymakla yerine getirilir. Bu hadiste mezkur hususlardan bir zikredilmiştir: Kolların yere yayılmaması... Rivâyetlerde başka teferruât da istenmiştir. Ellerin aralıklı olarak yere konması; baş eller arasında alın ve burun yere değecek şekilde secde mahalline bırakılması, kolların dirsekler havada olacak şekilde yan taraflara çıkarılması, karınla dizlerin birbirine yapışmaması ve arada bir mesafenin bulunması. Sadedinde olduğumuz hadis, kolların yere değecek şekide bırakılmasını, köpeklerin yatma sırasında bacaklarını yere sermesine benzetmektedir. Maksad bu tarzın terkini telkindir. Zîra, bir tavrın hasis bir şeye benzetilmesi onun terkini emretme mânası taşır.

3- 2581 numaralı hadiste, rükû ve secdelerin ta'dîl-i erkâna uygun olarak yapılması emredilmekte ve te'kîden (ilâhî bir mûcize olarak) arkasında namaz kılanların da kendisine gösterildiğini, kimin ta'dîle uygun şekilde, kimin aykırı şekilde namaz kıldığını bildiğini ifade etmektedir.
Bu mesele ulema arasında farklı yorumlara sebep olmuştur. Çünkü Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sarih bir şekilde arkada kalan cemaatini namaz sırasında gördüğünü ifade etmektedir. Bu ne demektir? Bir mecaz mı söz konusudur, kelamın zâhiri, hakikatı mı muraddır?

***** Bazıları: "Bundan maksad bilmektir, yani cemaatin ahvalini gerek vahiy yoluyla bilmesi ve gerekse ilham yoluyla bilmesidir" demiştir. Ancak hadiste arka cihet söz konusu olduğuna göre, maksad "bilmek" değildir denmiştir.

***** Bazıları: Bundan maksad, nadir de olsa arada sırada göz atmakla sağ ve solunda gözüne ilişenleri de görmesidir, buradakiler de "arkasındakiler" olarak

tavsif edilebilir" demiştir. Bu te'vilde de açık bir tekellüf, gereksiz olarak hadisin zâhirinden uzaklaşma var.

* Cumhur -ki doğrusu da budur- hadisi zâhirine hamletmiştir. Burada Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a has fiilî bir görme durumu mevzubahistir. Bu meselede âdet ve âdiyât ortadan kalkmakta, bir mûcize olarak, hasâis'ten bir imtiyaz olarak Fahr-ı Kainat arka cihetini de görebilmektedir. Ehl-i Sünnet'in telakki ve kabulüne göre gerçek şudur: "Görmek için, aklen, husûsî bir uzvun varlığı, görülecek eşyanın önde olması, yakın olması da şart. Bunlar âdi umurlardır, bunların yokluğu halinde de idrak, aklen câizdir." Bu görüşten hareketle ehl-i sünnet, âhirette Allah'ın görüleceğine hükmetmişlerdir. Ehl-i bid'at "görme" hadisesini anlamada beşerî âdetin dışına çıkamadıkları için, (mekandan, cihetten, şekilden münezzeh olan) Allah'ın görülmesini reddetmişlerdir.

* Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın arkasındakileri görmesiyle ilgili olarak fazla değeri olmayan başka görüşler de ileri sürülmüştür:

* O'nun sırtının arka kısmında bir gözü vardı. Onunla gerisindekileri daima görürdü.

* Arkadakilerin sûretleri kıble cihetindeki duvarda, eşyanın aynadaki tecellîsi gibi tecellî ederdi, Efendimiz onların timsallerine burada bakar, fiillerini böylece görürdü.

* İki omuzu arasında iğnenin yurdusu büyüklüğünde iki gözü vardı, onlarla görürdü. Bunlara elbise vs. perde olmazdı.

* Resûlullah,önünü gördüğü kadar arkayı da gördüğünü muhtelif hadislerinde ifade etmiştir. Hadisler arkayı da görme vak'âsının sadece namaz haliyle kayıtlı olduğunu ifade etmektedir. Ancak, bütün ahvaline şâmil olması da ihtimalden uzak değildir. Mücâhid bu kanaattedir. Takîyyüddin İbnu Muhalled, Aleyhissalâtu vesselâm'ın karanlıkta da aydınlıktaki gibi gördüğünü hikaye etmiştir.

4- 2582 numaralı hadiste, Resûlullah'ın namazı nasıl kıldığı tarif edilmektedir. Hatta Ebû Dâvud'un bir rivâyeti şöyle başlar: "Mâlik İbnu'l-Huveyris mescidimize geldi ve dedi ki: "Vallahi namaz kılacağım. Aslında (burada) namaz çılmak heveslisi olduğum için kılmıyorum. Ancak size Resûlullah namaz kılarken onu nasıl gördüğümü göstermek istiyorum."
Bu ifade onun edâ, kaza, nafile nev'inden muayyen bir namazı kılmak için değil,

Resûlullah'ın namaz tarzını öğretmek maksadıyla o namazı kıldığını anlatmaktadır. Çünkü Aleyhissalâtu vesselâm: صلّوا كَمَا رَأيْتُمُونِى اُصَلّى "Beni namaz kılarken nasıl gördüyseniz siz de öyle kılın" buyurmuştur. Bu hadisin de râvisi olan Mâlik İbnu'l-Huveyris, gördüğünü göstermeyi vazife bilmiştir.
Ancak onun namazı, mescidin imamı bulunan Ebû Yezîd künyesiyle mâruf Amr İbnu Seleme'nin namazına benzemektedir. Rivâyete göre Resûlullah onu kavmine imam tayin ettiğinde 6-7 yaşlarında çocuk idi.[407] Kavminden Resûlullah'a gelen heyet içerisinde Kur'an'ı en çok bilen O olduğu için Aleyhissalâtu vesselâm onu imam tayin etmişti.[408]
Bu rivayette dikkat çekilen bir husus, birinci ve üçüncü rek'atlerin ikinci secdesinden sonra yani kıyama kalkma durumlarında önce oturma vaziyetine girilmiş olmasıdır. Hadisin Buhârî ve Ebû Dâvud'da kaydedilen bazı vecihleri bu meselede daha açık ifadelere yer verirler. Mesela Ebû Dâvud'da: "...birinci rek'atin ikinci secdesinden başını kaldırınca oturdu, sonra kalktı" denir. Buhârî'nin rivâyetinde: "...başını ikinci secdeden kaldırınca oturdu ve yere dayandı, sonra kalktı" denir. Fakihler buna celsetü'l-istirâha derler ve bazıları bu hadisten hareketle bu geçici oturmanın (celsetü'l-istirâha'nın) meşruluğuna hükmeder. Şâfiî ve bir grup ehl-i hadis bu görüştedir. Ahmed İbnu Hanbel de bu görüşü esas almıştır.
Ancak çoğunluk bu celsetü'l-istirâha'yı kabul etmez. Mesela Tahâvî hadisin bundan bahsetmeyen vechini esas alarak Mâlik İbnu'l-Huveyris'in bir rahatsızlık sebebiyle böyle bir oturmaya yer vermiş olabileceğini söyler. Öyle ise onun oturması, bu oturuş sünnet olduğu için değil, rahatsızlığı sebebiyledir.
Tahâvî'ye itiraz edenler olmuş- Mâlik İbnu'l-Huveyris'in hasta olmadığını, onun Resûlullah'ın namazıyla ilgili bu tasvirinin, kendi rivâyeti olan "Beni namaz kılarken nasıl gördü iseniz siz de öyle kılın" emrini yerine getirmeye yönelik olduğunu söylemişlerdir. Ancak Tahâvî'nin esas aldığı vecihle de istidlal ederek, celsetü'l-istirâha'nın vâcib olmadığını, terketmenin de câiz olduğunu göstermek için terkettiğini söyleyen olmuştur.
Celsetü'l-İstirâha'nın müstehap olmadığını söyleyenlere gelince, bunlar şu hadisle istidlâl etmişlerdir: تُبَادِرونِى بِالْقِيَامِ وَالْقُعُودِ فَاِنِّى قَدْ بَدَّنْتُ "Gerek oturmada ve gerekse kıyamda benden evvel davranmayın. Ben artık yaşlandım (bunları yapmakta gecikebilirim)." Öyle ise Resûlullah'ın gecikmesi

bu sebepten ileri gelmekteydi. Bu durumda aynı şekilde mazereti olmayanın celsetü'l-istirâha'da bulunması meşrû olmaz. Şu halde çok kısa bir müddete şâmil olan bu oturuş, kıyâmlarda meşrû olan yeni bir tekbiri gerektirmez, zaten o da kıyâma geçiş safhalarına dahildir.
Görüldüğü üzere, bu hadis muhtelif yorumlara, münâkaşalara sebep olmuştur. Daha fazla teferruâta girmeyi gereksiz görüyoruz.[409]

RÜKÛ VE SECDELERİN MİKTARI

-1- عن سعيد بن جبير قال:]سَمِعْتُ أنَسَ بْنَ مَالِكٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه يقولُ: مَا صَلَّيْتُ وَرَاءَ أحَدٍ بَعْدَ رسولِ اللّهِ # أشْبَهَ صَةً بِرسُولِ اللّهِ # مِنْ هذَا الْفَتى، يَعْنِى عُمَرَ بنَ عَبْدِ الْعَزِيزِ. قالَ: فَحَزَرْنَا في رُكُوعِهِ عَشَرَ تَسْبِيحَاتٍ، وَفي سُجُودِهِ مِثْلَهُ[. أخرجه أبو داود والنسائى .

1. (2583)- Saîd İbnu Cübeyr (rahimehullah) anlatıyor: "Enes İbnu Mâlik (radıyallâhu anh)'i dinledim şöyle diyordu: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan sonra, namazı Resûlullah 'ın namazına bu derece benzeyen, şu gençten yani Ömer İbnu Abdilaziz'den başka birinin ardında namaz kılmadım."
Enes (devamla) dedi ki: "Rükûsunda on tesbihât, secdelerinde de o kadar tesbihat tahmin ettik."[410]

AÇIKLAMA:

Hz. Enes, Ömer İbnu Abdilaziz'in rükû ve secdelerinde on kadar tesbihât tahmin ettiklerini söyler. Bu ifadeden Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'n rükû ve secdelerde tesbihâtı onar aded tekrar ettiği anlaşılır. Böylece bu rivâyet, rükû ve secdenin kemâli için tesbihâtı onar aded tekrar etmek gerekir hükmünde olanları te'yid eder.
Bu hususta esas olan şudur: Namazını yalnız kılan kimse tesbihâtı ne kadar çok tutarsa evlâdır. Resûlullah'ın tesbihâtı uzun tuttuğunu beyan eden rivâyetler Aleyhissalâtu Vesselâm'ın tek başına kıldığı namazlarla ilgilidir. Cemaati

sıkmadığından emin olan imam için de hüküm böyledir. Resûlullah'ın bazı rivâyetlerde "Rükû yaptığınız zaman en az üç kere Sübhâne Rabbiye'l-Azîm deyin, secde yapınca da en az üç kere Subhâne Rabbiye'l-a'lâ deyin" buyurmuştur.[411]

-2- وعن السعدى عن أبيه عن عمه قال:]رَمَقْتُ رسولَ اللّهِ # في صَتِهِ فَكَانَ يَتَمَكَّنُ في رُكوُعِهِ وَسُجودِهِ قَدْرَ مَا يَقُولُ سُبْحَانَ اللّهِ وَبِحَمْدِهِ ثَثاًَ[. أخرجه أبو داود.

2. (2584)- es-Sa'dî babasından veya amcasından naklediyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a namazını kılarken dikkatle baktım, rüku ve secdelerinde üçer kere subhânallâhi ve bihamdihi diyecek kadar duruyordu." [412]

AÇIKLAMA:

Bu hadise göre musalli, rükû ve secdelerde tesbihât yaparken üçten az söylerse sünneti terketmiş olmaktadır. Mâverdi, rükû ve secdelerin mükemmel olması için tesbihât sayısının onbir veya dokuz veya bunun ortası olan beş olmasını tavsiye eder, "Bir kere söylemek de kâfidir" der. Tirmizî'nin İbnu'l-Mubârek, İshâk İbnu Râhûye'den yaptığı rivayete göre, "imamın beş kere tesbihâtta bulunması müstehabtır." Şu da bir gerçek ki, tesbihâtın kemalini gösteren rakam ileri sürmek delile dayanmaz. Namazın uzunluğuna göre tesbihâtın sayısı artırılabilir, bunun rakamla kayıdlanması gerekmez. Neylü'l Evtâr'da tesbihât dokuzdan fazla olursa sehiv secdesi gerekir, üçten fazla yapıldığı takdirde çift olmayıp tek olması müstehabtır" gibi hükümlerin de delile dayanmadığı belirtilir. [413]

-3- وعند غُندر قال:]غَلَبَ عَلى الْكُوفَةِ زَمَنَ ابْنِ ا‘شْعَثِ مَطَرُ بنُ نَاجِيَةَ فأمَرَ أبَا عُبَيْدَةَ بن عَبْدِ اللّهِ أنْ يُصَلِّى بِالنَّاسِ. فَكَانَ إذَا رَفَعَ رَأسَهُ مِنَ الرُّكُوعِ قَامَ قَدْرَ مَا أقُولُ: اللَّهُمَّ رَبَّنَا وَلَكَ الحَمْدُ

مِلْءَ السَّمَواتِ وَمِلْءَ ا'رْضِ وَمِلْءَ مَا شِئْتَ مِنْ شَىْءٍ بَعْدُ أَهْلَ الثَّنَاءِ وَالمَجْدِ. َ مَانِعَ لِمَا أعْطَيْتَ، وَ مُعْطِى لِمَا صَنَعْتَ، وَ ينْفَعُ ذَا الجَدِّ مِنْكَ الجَدُّ[.قال: الحكم: فذكرت ذلك لعبد الرحمن بن أبى ليلى. فقال:]سَمِعْتُ البَرَّاء ابنَ عَازِبٍ يَقُولُ: كانَتْ صَةُ رسولِ اللّهِ #، قِيَامُهُ وَرُكُوعُهُ وَإذا رَفَعَ رَأسَهُ مِنَ الرُّكُوعِ وَالسُّجُودِ وَمَا بَيْنَ السَّجْدَتَيْنِ قَرِيباً مِنَ السَّوَاءِ. قالَ شُعْبَةُ: فَذَكَرْتُهُ لِعَمْرِو بنِ مُرَّةَ. فقَالَ: قَدْ رَأيْتُ ابنَ أبى لَيْلَى فَلَمْ تَكُنْ صَتُهُ هكذَا[. أخرجه الخمسة .

3. (2585)- Gunder'in bir rivayetinde denir ki: "İbnu'l-Eş'as zamanında Kûfe'ye Mataru'bnu Nâciye (adında biri) galebe çaldı. (İbnu Abbâs'ın oğlu) Ebû Ubeyde İbnu Abdillah'a halk'ın önüne geçip namaz kıldırmasını emretti. Ebû Ubeyde, (namaz kıldırırken) başını rükûdan kaldırdığı zaman ben: "Allahümme Rabbenâ ve leke'lhamdü mil'e'ssemâvât ve mil'e'l-ardı ve mil'e mâ şi'te min şey'in ba'du. Ehle'ssenâi ve'lmecdi, Lâ mâni'a limâ a'tayte ve lâ mu'tiye limâ mena'te. Ve lâ yenfe'u zâ'lceddi minke'lceddü" duâsını okuyuncaya kadar kıyamda dururdu." [414]

el-Hakem der ki: "Bunu ben Abdurrahman İbnu Ebî Leylâ'ya zikrettim. Dedi ki: "Berâ İbnul-Âzib (radıyallâhu anh)'i işittim: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kıldığı namazın rükûsu, secdesi, rükû ve secdeden başını kaldırdığı zamanki ve iki secde arasındaki (fâsılaları) birbirine yakın uzunlukta idi" demişti."
Şu'be der ki: "Ben bunu Amr İbnu Mürre'ye söyledim. O da: "Ben, İbnu Ebî Leylâ'yı gördüm, onun namazı böyle değildi" dedi."[415]

4ـ وفي أخرى للشيخين قال:]كانَ رُكُوعُ النَّبِيِّ # وَسُجُودُهُ وَبَيْنَ السَّجْدَتَيْنِ وَإذَا رَفَعَ رَأسَهُ مِنَ الرُّكُوعِ، مَا خَ الْقِيَامَ وَالْقُعُودَ، قَرِيباً مِنَ السَّوَاءِ[.

4. (2586)- Sahiheyn'in diğer bir rivayetinde şöyle gelmiştir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın rükû ve secdesi ve iki secde arasındaki (fâsıla ile), rükûdan başını kaldırdığı zamanki (fâsıla) -kıyam ve ku'ûd (oturma) hariç- birbirine yakın miktardaydı."[416]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadisler rükû ve secde ile bunlar arasındaki fâsılaların uzunluk miktarını tesbite mahsus rivayetlerdir. Bunlar, namazda kırâat ve teşehhüd'ün hafif; rükû, sücûd ve onlar arasındaki tume'nîne denen fâsılaları uzunca tutmaya delildir.[417]

2- Hadiste geçen "birbirine yakın miktardaydı" tabiri, rükû ve secde ve arasındaki tuma'nîne fâsılalarının uzunlukça tam eşit olmayıp bazılarının azçok kısa, bazılarının da azçok uzun olduğunu gösterir. Ancak, pek bâriz farklılık yoktur. Bu ifade açık şekilde kırâat ve teşehhüdün uzatılmadığını, ama rükû ve secdelerin de aceleye getirilmeyip ta'dîle uygun şekilde ağır ağır yapıldığını gösterir.
Ancak, daha önce kaydettiğimiz üzere Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın uzun sûreler okuması (2540, 2550 vs.) da mevzubahistir. Bu rivayetlerle onlar arasında bir teâruz mevcut değildir. Âlimler Resûlullah'ın bazan öyle, bazan böyle kıldığını, şartlara göre hem uzun hem de kısa sûreler okuduğunu belirtmişlerdir.[418]

-5- وعن زيد بن وهب قال:]رَأى حُذَيْفَةُ رَجُ يُصَلِّى نَطَفَّفَ. فقَالَ لَهُ حُذَيفةُ: مُذْكَمْ تُصلِّى هذِهِ الصَّةَ؟ قالَ: مُنْذُ أرْبَعِينَ سَنَةً. قالَ: مَا صَلَّيْتَ مُنْذُ أرْبَعِينَ سَنَةً. وَلَوْ مُتَّ وَأنْتَ تُصَلِّى هذِهِ الصَّةَ مُتَّ عَلى غَيْرِ فِطْرَةِ مُحَمَّدٍ # ثُمَّ قالَ: إنَّ الرَّجُلَ لَيَخَفِّفُ وَيُتِمُّ ويُحْسِنُ[. أخرجه البخارى والنسائى، واللفظ له .

5. (2587)- Zeyd İbnu Vehb anlatıyor: "Huzeyfe (radıyallâhu anh) bir adamın

namaz kılarken hîle yaptığını görmüştü.
"Sen bu namazı ne zamandan beri kılıyorsun?" diye sordu. Adamcağız:
"Kırk yıldan beri!" dedi. Huzeyfe? "Öyleyse kırk yıldan beri namaz kılmadın (bütün kıldıkların boşa gitmiş). Şâyet bu şekilde namaz kılarak ölecek olursan Muhammed'in fıtratından başka bir fıtrat üzere öleceksin!" dedi ve ilave etti:
"Kişi namazı hafif kılar (ama buna rağmen) tam kılar, güzel kılar!"[419]

AÇIKLAMA:

1- Hîle diye çevirdiğimiz kelimenin aslı tatfîfdir ve ölçüde, tartıda eksik yaparak hîle yapmak mânasına gelir. Burada namazı eksik bırakmak, rükünlerin hakkını vermemek mânasına gelir. Buhârî, hadisi iki ayrı bâbta kaydeder. Bir bâbın ismi "musalli rükûyu tamamlamazsa"; diğer bâbın ismi "musalli sücûdu tamamlamazsa" dır. Şu halde hîle'den maksad rükû ve secdeleri alelacele yapıp eksik bırakmaktır. Huzeyfe (radıyallâhu anh) bu şekilde kılınan namazı "sanki kılınmamış" olarak tavsif etmektedir. Nitekim Resûlullah da rükû ve sücûdu gerekli şekilde yapıp, tamamlamadan eksik bırakan Hallâd İbnu Râfi'e: اِرْجِعْ فَصَلِّ فَاِنَّكَ لَمْ تُصَلِّ "Dön, yeniden kıl, zîra sen namaz kılmadın" demiştir.
Gerek Resulûlullah'ın ve gerekse Huzeyfe'nin namazı inkarları, bir rüknünün eksikliği sebebiyledir. Bazı âlimler, bu hadisten hareketle "namazı terkeden kâfir olur" hükmüne varmıştır. Ayrıca, hadiste geçen "Muhammed'in fıtratından başka bir fıtrat üzerine öleceksin" tabiri de dikkat çekmiştir. Fıtrat kelimesi dîn mânasını da taşır. Bu duruma göre, namazın şartlarına uymadan kılınması "Muhammed'in dininden başka bir din üzere ölmek" gibi bir mâna ifade etmiş olmaktadır. Bu mâna da namazı terkeden kimseyi tekfir edenlere bir delil olmaktadır.
Ancak bir kısım âlimler bunu zecrde mübâlağa olarak değerlendirmiş, tekfire taraftar olmamıştır. Bunlar, fıtrat'ın sünnet mânasını da hatırlatarak "Muhammed'in sünnetinden başka bir sünnet üzere ölmek" diye te'vili daha muvâfık bulmuşlardır. Bazı âlimler, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın burdaki nefyini kemalin nefyi olarak anlarlar ve misal olarak: يَزْنِى الزَّانِى حِينَ يَزْنِى وَهُوَ مُؤْمِنٌ "Zânî, mü'min olarak zinâ etmez" hadisinde zinâ edenden îman nefyedilmiş gibi görünürse de "kâmil mânada imanın nefyedildiği tahkîk sonucu ortaya konmuştur. Öyle ise burada da

namazın aslı değil, kemâli nefyedilmiş olmalıdır demişlerdir. Hattâbî der ki: "Burada fıtrat'ın mânası milletdir (din). Aleyhissalâtu vesselâm, bu sözüyle adamı kötü davranışı sebebiyle tevbîh etmek istemiştir, tâki gelecekte bu davranıştan vazgeçsin. Bununla dinden çıktığını kastetmemiştir." et-Teymî de: "Namaz, fıtrat olarak tesmiye edilmiştir, çünkü îman bağlarının en büyüğü odur" der.
Hadisin sonunda namazın mükemmel olması için mutlaka uzun kılınması gerekmediğine de dikkat çekilmiştir: "Kişi hafif bile kılsa tam ve güzel yapabilir namazını" denmektedir.[420]

-6- وعن عبدالرحمن بن شِبْل قال:]نَهى رَسولُ اللّهِ # عَنْ نَقْرَةِ الْغُرَابِ، وَافْتَرَاشِ السَّبُعِ، وَأنْ يُوَطِّنَ الرَّجُلُ بِالمَكَانِ الَّذِى في المَسْجِدِ كَمَا يُوطِّنُ الْبَعِيرُ[. أخرجه أبو داود والنسائى.»نقرةُ الغرابِ« المتابعة بين السجدتين من غير طمأنينة بينهما.»وافتراشُ السبعِ« أن يضع ساعديه على ا'رض في السجود كالكلب وغيره من السباع.وقوله: »وأنْ يُوطِّنَ الرَّجُلُ بِالمَكانِ كَما يُوطِّنُ البَعِيرُ« معناه أن يألف مكاناً معلوماً من المسجد يصلى فيه يعدوه كالبعير يأوى من عَطَن ا''بل إ إلى مكان قد اعتاده.

6. (2588)- Abdurrahman İbnu Şibl (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) karga gagalamasından, vahşi hayvanlar gibi kolları yaymaktan, kişinin mescidde deve gibi mekân tutmasından nehyetti"[421]

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu hadiste namazla ilgili üç âdâb beyan etmektedir:

* İki secde arasında bir miktar oturmaya (tuma'nîne) yer vermeden çabucak

ikinci secdeye gitmeyi karga gagalaması olarak tavsif etmiştir. Çünkü karga da bir leşe rastlayınca gagalarını peş peşe aralıksız saplar.

* Musalli'nin secde sırasında kollarını yere yaymasını da vahşi hayvanların yatma sırasında (ön ve arka) bacaklarını yere yaymasına benzetmiştir. Halbuki kollar yana doğru çıkmış ve dirsekler havada olmalıdır.

* Namaz kılan kimse mescidde aynı yere alışıp, her gelişinde orada namaz kılmamalıdır. Bu davranış hadiste "deve gibi mekan tutmak" tabiriyle yasaklanmıştır. Çünkü develer ağıllarda her seferinde aynı alıştıkları yere ıharak yatmayı tercih ederler. [422]

RÜKÛ VE SUCÛDUN ŞEKLİ

-1- عن ابن مسعود رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]عَلّمْنَا رَسولُ اللّهِ # الصَّةَ فَكَبَّرَ وَرَفَعَ يَدَيْهِ. فَلَمَّا رَكَعَ طَبَّق يَدَيْهِ بَيْنَ رُكْبَتَيْهِ. قالَ: فَبَلَغَ ذَلِكَ سَعْداً. فَقَالَ: صَدَقَ أخِى كُنَّا نَفْعَلُ هذَا ثُمَّ أُمِرْنَا بِهذَا، يَعْنِى ا“مْسَاكَ عَلى الرَّكْبَتَيْنِ[. أخرجه أبو داود والنسائى .

1. (2589)- İbnu Mes'ûd (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bize namazı şöyle öğretti: "Önce tekbir getirdi iki elini kaldırdı. Rükûya gittiği zaman ellerini dizlerinin arasında kavuşturdu."
Râvi der ki: "Sa'd'a bu haber ulaşınca:
"Kardeşim doğru söyledi. Biz böyle yapardık, sonra şununla emredildik dedi ve bununla diz kapaklarını kavrayıp avuçlamayı kastetti."[423]

AÇIKLAMA:

Burada, rükû sırasında elleri, tatbîk denen bir şekilde koymak mevzubahis olmaktadır. "Tatbîk", ellerin avuçlarını -parmakların arasını açmaksızın- birbiri üzerine kapamaktır. Şu halde İbnu Mes'ûd rükûda ve teşehhüdde birbirine kapanmış vaziyetteki elleri dizlerinin arasına koymuştur. Nevevî der ki: "Bizim ve bütün ulemanın bu meseledeki mezhebi şudur: Sünnet ellerin diz kapakları üzerine konmasıdır. "Tatbîk" ise mekruhtur. Sadece İbnu Mes'ud ve onun iki

arkadaşı Alkame ve Esved bu meselede istisnâdırlar. Bunlar "tatbîk"in sünnet olduğunu söylerlerdi. Zira onlara bunun neshedildiği ulaşmamış idi. Halbuki Sa'd İbnu Ebî Vakkâs (radıyallâhu anh)'ın rivayeti neshi ifade etmektedir. Doğrusu, cumhurun benimsemiş olduğu sarih nesihtir."[424]

-2ـ وعن عمر رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]سُنَّتْ لَكُمُ الرُّكَبُ فَأَمْسِكُوا بِالرُّكْبِ[أخرجه الترمذي والنسائى.

2. (2590)- Hz. Ömer (radıyallâhu anh) demiştir ki: "Diz kapağı(nı tutmak) sizin için sünnet kılınmıştır. Öyle ise rükûda diz kapaklarını kavrayın."[425]

AÇIKLAMA:

Hz. Ömer de rükû sırasında ellerle diz kapaklarının kavranacağını rivayet etmektedir. Bir başka rivayette: "(Rükûda) sünnet, diz kapaklarından yakalamaktır" demiştir. Tirmizî'deki rivayette ise şöyle buyurmuştur: "Diz kapakları peygamberinizin sünnetidir, öyleyse (rükûda) diz kapaklarını yakalayın." Rivayet Beyhakî'de şöyle gelmiştir: "Biz rükûya gittiğimiz zaman ellerimizi dizlerimizin arasına koyardık. Hz. Ömer: "(Namaz) sünnetlerinden biri de dizlerden tutmaktır" dedi." İbnu Hacer bu rivayetin merfû olduğunu belirtir ve: "Çünkü der, Sahâbî, şu sünnettir, şöyle yapmak sünnettir dedi mi bu ref'e delâlet eder." Merfû demek Hz. Peygamber'e nisbet edilen demektir.[426]

-3ـ وعن أبى إسحاق قال:]وَصَفَ لَنَا الْبَرَاءُ بنُ عَازِبٍ السُّجُودَ فَوضَعَ يَدَيْهِ وَاعْتَمَدَ عَلى رُكْبَتَيْهِ وَرَفَعَ عَجِيزَتَهُ وقالَ: هكَذَا كَانَ رسُولُ اللّهِ # يَسْجُدُ[.وفي أخرى: »كَانَ رَسُولُ اللّهِ # إذَا صَلّى جَنَّحَ«. أخرجه أبو داود والنسائى.ومعنى »جَنَّحَ« أى جافى يديه عن جنبيه فصارا له مثل الجناح .

3. (2591)- Ebû İshak anlatıyor: "Berâ İbnu Âzib (radıyallâhu anh) bize secdeyi şöyle vasfeyledi: Ellerini (yere) koydu, dizleri üzerine dayandı, kalçasını (havaya) kaldırdı ve: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) böyle secde yaparlardı" buyurdu."
Bir diğer rivayette: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) namaz kılınca kollarını kanat gibi yanlarına açardı" denmiştir."[427]

-4- وعن البراء رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قالَ رَسُولُ اللّهِ #: إذَا سَجَدْتَ فَضَعْ كَفَّيْكَ وَارْفَعْ مِرْفَقَيْكَ[. أخرجه مسلم والترمذي .

4. (2592)- Berâ (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Secde ettiğin zaman ellerini yere koy, dirseklerini (havaya) kaldır."[428]

-5- وفي رواية للترمذي قال:]قُلْتُ لِلْبَراءِ: أيْنَ كانَ النّبىُّ # يَضَعُ وَجْهَهُ إذَا سَجَدَ؟ قالَ: بَيْنَ كَفَّيْهِ[.

5. (2593)- Tirmizî'nin bir rivayetinde şöyle gelmiştir: "Berâ'ya: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) secde edince yüzünü nereye koyardı?" diye sordum.
"Ellerinin arasına" diye cevap verdi."[429]

-6- وعن عبداللّه بن مالك بن بحينة قال:]كانَ النّبىُّ # إذَ صَلّى فَرَّجَ بَيْنَ يَدَيْهِ حَتَّى يَبْدُو بَيَاضُ إبْطَيْهِ[. أخرجه الشيخان والنسائى .

6. (2594)- Abdullah İbnu Mâlik İbni Buhayne (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) namazda secdeye gidince ellerinin arasını,

koltukaltı beyazlıkları görününceye kadar açardı."[430]

AÇIKLAMA:

Hadiste geçen ellerinin arasını açmaktan maksad ellerini yan taraflarından uzaklaştırmak mânasına gelir. Kurtûbî, secde sırasında ellerin arasını açmanın hikmetini, secdeyi rahat yapmakla îzah eder: "Yüz, yere hafifçe dayanmış olur, ne alnı ne de burnu secde sırasında (çöken ağırlıktan) müteessir olmaz ve böylece yere değme sırasında rahatsızlık hissetmez." Başka âlimler de: "Bu şekildeki secde ile, hem a'zâmi ölçüde tevâzu izhâr etmiş olur; hem de alın ve burun tembellerin durumuna zıdlık içerisinde yere en iyi şekilde konmuş olur" demiştir. Nâsıruddin İbnu'l-Münîr bu tarz secdede bir başka hikmet görür: "Her uzuv secdede kendini müstakillen izhâr eder ve (diğerlerinden) ayrılır. Böylece tek bir insan, secdesi esnasında, birçok imiş gibi olur. Bunu icâb ettiren husus her bir uzvun tek başına müstakil olması, secdesinde de bir diğerine dayanmama gereğidir. Bu hal, safta birbirine değerek bütünleşmeye zıddır. Çünkü saf hali, musallilerin tek bir vücût gibi, aralarında birlik izhâr etmeleri gereken haldir." [431]

-7- وعن أبِي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أنَّ النَّبىَّ # قالَ: إذَا سَجَدَ أحَدُكُمْ فَ يَفْتَرِشْ ذِراعَيْهِ افْتِرَاشَ الكَلْبِ[. أخرجه الترمذي .

7. (2595)- Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Biriniz secde edince kollarını, köpeğin yayması gibi yere yaymasın."[432]

AÇIKLAMA:

Secde sırasında kollar havaya kaldırılacak, yere değdirilmeyecektir. Resûlullah yere bırakmanın mekruh olduğunu, yatan köpeklerin bacaklarını yere sermelerine teşbih buyurarak ifade etmiş olmaktadır.[433]

-8- وعن عامر بن سعد عن أبيه رَضِيَ اللهُ عَنْه:]أنَّ النّبىَّ # أمَرَ بوَضْعِ اليَدَيْنِ وَنَصْبِ الْقَدَمَيْنِ[. أخرجه الترمذي .

8. (2596)- Âmir İbnu Sa'd babasından (Sa'd'dan) (radıyallâhu anh) naklediyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) (secdede) ellerin yere konulmasını, ayakların da dikilmesini emretti."[434]

-9- وعن أبى حميد الساعدى رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]كانَ النّبىُّ #: إذَا رَكَعَ اعْتَدَلَ وَلَمْ يَنْصِبْ رَأسَهُ وَلَمْ يُقْنِعُهُ وَوَضَعَ يَدَيْهِ عَلى رُكْبَتَيْهِ، وَإذَا أهْوَى إلى ا'رْضِ سَاجِداً جَافى عَضُدَيْهِ عَنْ إبْطَيْهِ وَفَتَحَ أصَابِعَ رِجْلَيْهِ[. أخرجه النسائى .

9. (2597)- Ebû Humeyd es-Sâidî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) rükû yapınca itidali muhafaza eder, başını (yukarı) dikmez, (aşağı da) eğmezdi. Ellerini dizkapaklarının üzerine koyardı. Secde için yere eğilince adalelerini koltuk kısmından yana açardı. Ayaklarının parmaklarını da aralardı."[435]

AÇIKLAMA:

1- Teysîr, Nesâî'de iki ayrı bâbta geçen hadisi birleştirmiştir.

2- Rükûda itidalden maksad -Sindî'nin açıklamasına göre- vücûdun ne fazla yüksek tutulması ne de fazla eğilmesidir. Nitekim arkadan gelen şu ifade, itidalden maksadı açıklamaktadır: "Başını (yukarı) dikmez, (aşağı da) eğmezdi." [436]

-10- وعنه أيضاً رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أنَّ النّبىَّ #: كانَ إذَا سَجَد أمْكَنَ أنْفَهُ وَجَبْهَتَهُ مِنَ ا'رْضِ وَنَحَّى يَدَيْهِ عَنْ جَنْبَيْهِ وَوَضَعَ كَفّيْهِ

حَذْوَ مَنْكِبَيْهِ[. أخرجه الترمذي وصححه .

10. (2598)- Yine Ebû Humeyd (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) secde ettiği zaman, burnunu ve alnını yere koyardı. Ellerini yanlarından aralardı, avuçlarını omuzları hizasına koyardı."[437]

-11- وعن وائل بن حُجْر رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]كَانَ النّبىُّ # إذَا سَجَدَ وَضَعَ رُكْبَتَيْهِ قَبْلَ يَدَيْهِ، وإذَا نَهَضَ رَفَعَ يَدَيْهِ قَبْلَ رُكْبَتَيْهِ[. أخرجه أصحاب السنن .

11. (2599)- Vâil İbnu Hucr (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) secde edince, yere, dizkapaklarını ellerinden önce koyardı. Kalkınca da ellerini dizkapaklarından önce kaldırırdı."[438]

-12- وفي أخرى ‘بى داود:]فَلَمَّا سَجَدَ وَضَعَ جَبْهَتَهُ بَيْنَ كَفّيْهِ، وإذَا نَهَضَ نَهَضَ عَلى رُكْبَتَيْهِ وَاعْتَمَدَ عَلى فَخِذِهِ[.

12. (2600)- Ebû Dâvud'un diğer bir rivayetinde şöyle gelmiştir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) secdeye gidince alnını ellerinin arasına koydu, kalkınca da dizkapaklarının üzerine kalktı ve dizlerine dayandı."[439]

AÇIKLAMA:

Son iki hadis, secdeye giderken önce dizlerin sonra ellerin yere konacağını, secdeden kıyâma kalkarken de önce ellerin, sonra da dizlerin yerden kaldırılacağını, ifade ediyor. Bu şekilde hareket edilmesi cumhurun müşterek görüşüne göre sünnet kabul edilmiştir.[440]

-13- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه قالَ:]قال رَسُولَ الله #: إِذَا سَجَدَ أَحَدُكُمْ فَ يَبْرُكْ كَمَا يَبْرُكُ الْبَعِيرُ، يَضَعَ يَدَيْهِ قَبْلَ رُكْبَتَيْهِ[. أخرجه أصحاب السنن .

13. (2601)- Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Biriniz secde edince, devenin çöküşü şeklinde yere çökmesin, yani ellerini dizlerinden önce yere koymasın."[441]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, önceki hadisi te'yid eder mahiyettedir. Orada, secde sırasında önce dizlerin sonra ellerin konulması emredilirken, burada ellerin dizlerden önce yere konması yasaklanmakta ve bu hal devenin yere çöküşüne benzetilmektedir.[442]

-14- وعن على رَضِيَ اللهُ عَنْه:]أن النَّبى # قالَ له: يَا عَلىُّ إِنِّى أُحِبُّ لَكَ مَا أحِبُّ لِنَفْسِى، وَأكْرَهُ لَكَ مَا أكْرَهُ لِنَفْسِى؛ فَ تُقْعِ بَيْنَ السَّجدَتَيْنِ[. أخرجه الترمذي.»افعاء« في الصة أن يُلصق أليتيه با٭رض وينصب ساقيه ويضع يديه با٭رض كما يقعد الكلب في بعض حاته.و»اقعاء« عند الفقهاء أن يضع أليته على عقبه بين السجدتين .

14. (2602)- Hz. Ali (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana şunu söyledi: "Ey Ali! Ben, kendim için sevdiğimi senin için de seviyorum, kendim için hoşlanmadığımı senin için de hoşlanmıyorum, öyleyse iki secde arasında ik'âda bulunma."[443]

AÇIKLAMA:

İk'âyı açıklama hususunda âlimler fazlaca ihtilaf ederler. Nevevî der ki: "Gözardı edilemeyecek gerçek şu ki ik'â iki çeşittir: Biri, kişinin kabalarını yere yapıştırıp bacaklarını dikmesi ve ellerini de yere koymasıdır, tıpkı köpeklerin ik'âsı gibi. Lügatcilerden bir çoğu ve bu meyanda Ebû Ubeyd Ma'mer İbnu'l-Müsennâ ve arkadaşı Ebû Ubeyde el-Kâsım İbnu Sellâm kelimeyi böyle açıkladılar. Yasaklama bu çeşit ik'â ile ilgili ve bu mekruhtur.
İkinci çeşit ik'â'ya gelince, bu iki secde arasında kabalarını, ökçeleri üzerine koymaktır." Şu halde yasaklanan ve mekruh addedilen ik'â birincisidir.[444]

-15- وعن ابن عمر رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]نَهَى رسولُ اللّهِ أنْ يَجْلِسَ الرَّجُلُ في الصَّةِ وَهُوَ مُعْتَمِدٌ عَلى يَدَيْهِ[. أخرجه أبو داود.وفي أخرى: »نَهَى أنْ يَعْتَمِدَ الرَّجُلُ عَلى يَدَيْهِ إذَا نَهَضَ مِنَ الصَّةِ« .

15. (2603)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) (namazda) kişinin, elleriyle yere dayanarak oturmasını yasakladı."[445]
Bir başka rivayette şöyle gelmiştir: "[Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)] namazdan kalkarken kişinin ellerine dayanmasını yasakladı."[446]

AÇIKLAMA:

Namazın teşehhüd kısmında otururken eller dizlerin üzerine konmalıdır, sünnet olan oturuş budur. Sadedinde olduğumuz rivayetler hiçbir mazeret olmadan, teşehhüd sırasında ellerin dizlerin üzerinden kaldırılıp yere dayanarak oturmayı yasaklamaktadır. Hatta son rivayet, teşehhüdden kalkış sırasında da ellerin yere dayanmasını yasaklamaktadır. Ebû Hanîfe, kalkarken yere dayanmaksızın ayakların sırtı üzerinde kalkmak gerektiğini söylemiştir.

Bu hadisin geniş açıklaması daha önce geçti (2519 numaralı hadis)[447]

-16- وعن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]كانَ النّبىُّ # يَنْهَضُ

في الصَّـةِ عَلى صُدُورِ قَدَمَيْهِ[. أخرجه أبو داود .

16. (2604)- Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) namazda ayaklarının sırtı üzerinde kalkardı."[448]

AÇIKLAMA:

Tirmizî şârihi Mübârekfûrî, "ayaklarının sırtı üzere kalkma" tabirini, "Oturmaksızın kalkardı" diye açıklar ve devamla der ki: "Bu hadisle, celsetü'l-istirâha'nın[449] sünnet olmadığını söyleyenler istidlâl ederler. Ancak hadis zayıftır, istidlâl edilmez."
Tirmizî bu hadisi değerlendirirken "Ehl-i ilm bununla amel etmiştir" der. Ancak, Mubârekfûrî bu ifadeyi de tenkid ederek: "Tirmizî şâyet: "Bu hadisle bazı ehl-i ilim amel etmiştir" deseydi daha iyi olurdu" der. Hadisle ilgili bazı münâkaşaları aktarmayı gereksiz görüyoruz.[450]

-17- وعن مالك بن الحويرث رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أنَّهُ رَأى النّبىَّ # يُصَلِّى فإذَا كَانَ في وَتْرٍ مِنْ صَتِهِ لَمْ يَنْهَضْ حَتَّى يَسْتَوِىَ قاعِداً[. أخرجه الخمسة إ مسلماً .

17. (2605)- Mâlik İbnu'l-Huveyris (radıyallâhu anh)'in anlattığına göre Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı namaz kılarken görmüştür. Efendimiz, tek rekatte iken, tam bir oturuş vaziyeti almadan kalkmamıştır."[451]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, tek rekatların sonunda kıyâma kalkmazdan önce yapılması -Şâfiî gibi bazı fakih ve muhaddislerce benimsenen- celsetü'l-İstirâha'nın meşruiyyetine delildir. Mâlik İbnu'l-Huveyris'ten yapılan bazı rivayetlerde buna yer verildiği halde bazı rivayetlerde yer verilmemiş olması, celsetü'l- istirâha'nın

meşruiyyetini inkar edenlere delil olmuştur. Bu görüşte olan Tahâvî bazı rivayetlerde yer verilen celsetü'l-istirâha'nın yaşlılık, hastalık gibi bir mazeretten ileri geldiğini söyler ve "şâyet dinde böyle bir şey olsaydı hususi bir beyanla teşrî edilirdi- böyle bir beyan yoktur" der.
Bu konuda bazı mütâlaaları 2582 numaralı hadisin izahında kaydettik, burada tekrar etmeyeceğiz.[452]

-18- وعن نافع:]أَنَّ ابنَ عُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما كَانَ إذَا سَجَدَ وَضَعَ كَفّيْهِ عَلى الَّذِى يَضَعُ عَلَيْهِ، وَلَقَدْ رَأيْتُهُ في يَوْم شَدِيدِ الْبَرْدِ، وَإنَّهُ لَيُخْرِجُ كَفّيْهِ مِنْ تَحْتِ بُرْنُسٍ لَهُ حَتَّى يَضَعَهُمَا عَلى الحَصْبَاءِ[. أخرجه مالك .

18. (2606)- Nâfî (rahimehullah) anlatıyor: "İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) secde ettiği zaman ellerini, yüzünü koyduğu şeyin üzerine koyardı. Ben O'nu çok soğuk bir günde gördüm, ellerini (giymekte olduğu) bürnusunun altında çıkarmış çakılların üzerine koymuştur."[453]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, ellerin de aynen yüz gibi secdede yere değmesinin sünnet olduğunu ifade etmektedir. Secde edilen mahal her ne ise, eller de alın gibi, araya herhangi bir hâil (mâni) girmeden değmelidir. İbnu Ömer çok soğuk bir günde bu maksadla elini cübbesinin içerisinden çıkararak soğuk olduğu anlaşılan çakıllarının üzerine başı ile birlikte koymuştur. Böyle yapmak sünnet olmasaydı cübbesinin gerisinden de ellerini yere koyabilirdi.
Şunu da belirtelim ki, İbnu Ömer bunu amelin efdalini tahsil için yapıyordu, vecîbe olarak değil. Nitekim Tâbiînden birçok kimsenin elleri elbiselerinin içinde olduğu halde secde ettikleri rivayet edilmiştir.[454]

-19- وعن مَجزأة بن زاهر عن رجل من أصحاب الشجرة اسمه أهبان بن أوْس:]وَكَانَ يَشْتَكِى رُكْبَتَيْهِ. فَكَانَ إذَا سَجَدَ جَعَلَ تَحْتَ

رُكْبَتَيْهِ وِسَادَةً]. أخرجه البخارى.

19. (2607)- Mecze'e İbnu Zâhir, Ashâbu Şecere'den Uhbân İbnu Evs'ten naklettiğine göre, Uhbân "Diz kapaklarından rahatsızdı, secde ettiği zaman dizkapağının altına minder koyardı."[455]

-20- وعن نافع:]أنَّ ابنَ عُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما كانَ يَقُولُ: إذَا لَمْ يَسْتَطِعْ المَرِيضُ السُّجُودَ أوْمَأَ بِرَأسِهِ وَلَمْ يَرْفَعْ إلى جَبْهَتِهِ شَيْئاً]. أخرجه مالك .

20. (2608)- Nâfî (rahimehullah) anlatıyor: "İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) şöyle derdi: "Hasta kimse secde etmeye muktedir olamazsa başıyla ima eder, alnına herhangi bir şey kaldırmaz."[456]

AÇIKLAMA:

Son iki rivayet, mazereti olanların namaz esnasında bazı kolaylıklardan istifade edebileceğini göstermektedir. Birincide diz kapağının altına, gereğinde yumuşak birşeyler koymaya cevaz verilmektedir. İkincide secde edemeyecek durumda olanların yere ima ederek secde yapacağını ve fakat eliyle bir şey kaldırarak secde yerine geçmek üzere alnına değdirmeyeceğini ifade etmektedir. Ulemanın çoğu bunu mekruh addetmiştir. Ancak İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) ile Urve'nin câiz addettiği bilinir. İbnu Abdilberr, Ümmü Seleme'nin rahatsızlığı sebebiyle koluna secde ettiğini kaydeder.
İma'dan maksad, namazda rükû ve secde'ye işaret olmak üzere başı eğmektir. İma ayakta da yapılabilir, oturarak da. [457]

SECDE ÂZÂLARI

-1- عن ابن عباس رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]أمَرَنَا النّبىُّ # أنْ

نَسْجُدَ عَلى سَبْعَةِ أعْضَاءٍ وَ نَكَفّ شَعْراَ وَ ثَوْباَ: الجَبْهَةِ وَالْيَدَيْنِ وَالرُّكْبَتَيْنِ وَالرِّجْلَيْنِ[. أخرجه الخمسة .

1. (2609)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bize yedi âzâ üzerine secde etmemizi, saçımızı ve elbisemizi toplamamamızı emretti. Bu âzâlar şunlardır: "Alın, eller, diz kapakları, ayaklar."[458]

-2- وفي أخرى:]أنّ النّبىَّ # قالَ: أمِرْتُ أنْ أسَجُدَ عَلى سَبْعَةِ أعْظُمٍ: الجَبْهَةِ، وَأشَارَ بِيَدِهِ إلِى أنْفِهِ، والْيَدَيْنِ، وَالرُّكْبَتَيْنِ، وَأطْرَافِ الْقَدَمَيْنِ، وَ نَكُفَّ الثِّيَابَ وَ الشَّعْرَ[. هذا لفظ الشيخين.»الكَفُّ« جمع الثوب باليدين عند الركوع والسجود .

2. (2610)- Bir diğer rivayette şöyle demiştir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ben yedi kemik üzerine secde etmekle emrolundum: Alın, -ve eliyle burnunu işaret etti- eller, diz kapakları, ayakların etrafları. Ne elbiseleri ne de saçı (secde sırasında) toplamayız."[459]

İkinci rivayet Sahiheyn rivayetidir.[460]

-3- وعن ابن عمر رَضِيَ اللّهُ عَنْهما يرفعه قال:]إنّ الْيَدَيْنِ تَسْجُدَانِ كَمَا يَسْجُدُ الْوَجْهُ فإذَا وَضَعَ أحَدُكُمْ وَجْهَهُ فَلَيَضَعْهُمَا، وَإذَا رَفَعَهُ فَلْيَرْفَعْهُمَا[. أخرجه أبو داود والنسائى.

3. (2611)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a nisbet ederek buyurdu ki: "Eller de secde eder, tıpkı alnın secde etmesi gibi. Öyleyse, biriniz alnını secdeye koyunca ellerini de koysun. Alnı

secdeden kaldırdımı onları da kaldırsın."[461]

KUNÛT

-1- عن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]بَعَثَ النّبىُّ # سَبْعِينَ رَجُ لِحَاجَةٍ يُقَالُ لَهُمْ الْقُرَّاءُ فَعَرَضَ لَهُمْ حَيِّان مِنْ سُلَيم، رِعْلٌ وَذَكْوَانُ عِنْدَ بِئْرٍ يُقَالُ لَهَا بِئْرُ مَعُونَةَ. فقَالَ الْقَوْمُ: واللّهِ مَاَ إِيَّاكم أَرَدْنَا إِنَّمَا نَحْنُ مُجْتَازُونَ في حَاجَةِ النّبىَّ # فَقَتَلُوهُمْ. فَدَعَا النّبىُّ # عَلَيْهِمْ شَهْراً في صَةِ الغَدَاةِ، وذَلكَ بَدْءَ الْقُنُوتِ، وَمَا كُنَّا نَقْنُتُ. فَسَأَلَ رَجُلٌ أنَساً عَنِ الْقُنُوتِ، أبْعدَ الرُّكُوعِ أوْ عِنْدَ فَرَاغِ الْقِرَاءَةِ؟ قالَ: . بَلْ عِنْدَ فَرَاغِ الْقِرَاءَةِ[. أخرجه الخمسة إ الترمذي.وفي رواية أخرى: »بَعْدَ الرُّكُوعِ« .

1. (2612)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir ihtiyaç sebebiyle, kendilerine Kurrâ denilen yetmiş kişiyi yola çıkardı. Süleym aşiretinden Ri'l ve Zekvân adında iki kabîle, Bi'r-i Ma'ûne (Ma'ûne Kuyusu) denilen bir suyun yanında bunların önünü kesti.
Hey'et bunlara: "Biz size gelmedik. Biz Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bir ihtiyacı için gidiyoruz" dediler. Ancak öbürleri bunları dinlemeyip öldürdüler.
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) (duruma muttali olduktan sonra) sabah namazlarından sonra bir ay boyu onlara bedduâ etti. Bu hadise namazda kunût okumanın başlangıcı oldu. Biz kunut yapmıyorduk."
Abdülaziz İbnu Süheyb der ki: "Bir zât Enes (radıyallâhu anh)'e Kunût'dan sorarak:
"Bu, rükûdan sonra mı yoksa kırâatın tamamlanmasından sonra mı?" dedi. Enes:
"Hayır, kırâatin bitiminde" diye cevap verdi."
Bir başka rivayette (Enes şöyle) dedi: "[Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir ay boyu] rükûdan sonra (kunût yaparak bazı Arap kabîlelerine bedduâ etti.)" [462]

-2- وفي أخرى:]قَنَتَ رسولُ اللّهِ # شَهْراً بَعْدَ الرُّكُوعِ في صَةِ الصُّبْحِ[.

2. (2613)- Bir başka rivayette: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sabah namazından sonra bir ay boyu kunût yaptı" denmiştir."[463]

-3- ولمسلم:]أنّ رسولَ اللّهِ # قَنَتَ شَهْراً بَعْدَ الرُّكُوعِ في صَةِ الفَجْرِ يَدْعُو عَلى عُصَيَّةَ[.وللبخارى قال: »كانَ الْقُنُوتُ في المَغْرِبِ وَالْفَجْرِ«.وفي رواية أبى داود والنسائى: »قَنَتَ شَهْراً ثُمَّ تَرَكَهُ« .

3. (2614)- Müslim'in bir rivayetinde: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bir ay boyu sabah namazında rükûdan sonra kunût yaparak Useyye (kabîlesi)ne bedduâ etti" denir."
Buhârî'nin bir rivayetinde: "Kunût, akşam ve sabah namazındaydı" denir."
Ebû Dâvud ve Nesâî'nin bir rivayetinde: "Bir ay kunût yaptı sonra terketti" denir."[464]

AÇIKLAMA:

Burada Kunût duâsının teşrî sebebiyle ilgili rivayetler gözükmektedir. Bu rivayetlerden çıkan neticeyi şöyle hülâsa edebiliriz:

1- Hanefîlerce Vitr namazının üçüncü rek'atinde okunan Kunût, du-âsı, tarih kitaplarına Bi'r-i Ma'ûne Vak'âsı diye geçen hadiseden sonra teşrî edilmiştir. Bu hadisenin özeti şudur: Hicretin dördüncü yılında Ebû Berâ Âmir İbnu Mâlik, Medîne'ye gelip Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den Necid'e İslâm'ı yayacak bir hey'et göndermesini ister. Resûlullah gidecek heyetin can emniyetinden emin olmadığını söyleyerek müsbet cevap vermek istemezse de Ebû Berâ'nın garanti vermesi üzerine, Kurrâ tabir edilen Ehl-i Suffe'ye mensup

70 kişilik bir hey'eti gönderir.
Ancak, bu he'yet Bi'r-i Maûne nam mevkide pusuya düşürülür. Sadece Amr İbnu Umeyye ed-Damri hariç hepsi bu ihânetin kurbanları olarak şehid edilirler.

2- Bu ihânete son derece üzülen Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir ay boyu, bu ihâneti tezgahlayan Ri'l ve Zekvân kabîlelerine namazda bedduâ eder.

3- Rivayetler, görüldüğü üzere kunût denen bu bedduânın hangi vakitte, hangi rek'atte, re'katin neresinde olduğuna dair bazı farklılıklar ihtiva etmektedir.

Müteakip rivayetler bu mevzuyu tamamlayıcı mahiyettedir.[465]

-4ـ وعن ابنِ عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهما قال:]قَنَتَ رَسُولُ اللهِ # شَهْراً مُتَتَابِعاً في الظُّهْرِ وَالْعَصْرِ وَالمَغْرِبِ والْعِشَاءِ وَصَةِ الصُّبْحِ، في دُبُرِ كُلِّ صَةِ إذَا قالَ سَمِعَ لِمَنْ حَمِدَهُ مِنَ الرَّكْعَةِ ا'خِيرَةِ، يَدْعُو على أحْيَاءِ مِنْ سُلَيْم عَلى رِعْلٍ وَذَكْوَانَ وَعُصَيَّةَ، وَيُؤَمِّنُ مَنْ خَلْفَهُ[. أخرجه أبو داود .

4. (2615)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) tam bir ay boyu, hiç aralık vermeden her namazın peşinde, öğle, ikindi, akşam, yatsı ve sabah namazlarında Kunût yaptı. Şöyle ki: Son rek'at'te semi'allahu limen hamideh deyince Süleym aşiretinden Ri'l, Zekvân, Useyye kabîlelerine bedduâ ediyor, namazda kendine uyanlar da âmîn diyorlardı."[466]

-5ـ وعن خُفاف بن إيماء الغفارى رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]رَكَعَ رسولُ اللهِ # ثُمَّ رَفَعَ رَأسَهُ فقَالَ: غِفَارٌ، غَفَرَ اللهُ لَهَا؛ وَأسْلَمُ سَالَمَهَا اللهُ: وَعُصَيَّةُ عَصَتِ اللهَ وَرَسُولَهُ: اللَّهُمَّ الْعَنْ بَنِى الْحَيَانَ، وَالعَنْ رِعْ وَذَكْوَانَ. ثُمَّ وَقَعَ سَاجِداً[. أخرجه مسلم .

5. (2616)- Hufâf İbnu Îmâ el-Gıfârî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) rükû'ya gitti, sonra başını kaldırdı ve "Gıfâr kabîlesini Allah mağfiret etsin, Eslem kabîlesine Allah selâmet versin, Useyye Allah'a ve Resûlüne isyan etmiştir. Allahım, Benî Lihyân'a lânet et. Ri'l ve Zekvân'a da lânet et" deyip secdeye gitti."[467]

-6- وعن ابن عمر رَضِيَ اللّهُ عَنْهما:]أنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللّهِ # إذَا رَفَعَ رَأسَهُ مِنَ الرُّكُوعِ فِي الرَّكْعَةِ اخِرَةِ مِنَ الْفَجْرِ يَقُولُ: اللَّهُمَّ الْعَنْ فُناً وَفُناً، بَعْدَ مَا يَقُولُ سَمِعَ اللّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ رَبَّنَا وَلَكَ الحَمْدُ. فأنْزَلَ اللّهُ عَلَيْهِ: لَيْسَ لَكَ مِنَ ا،مْرِ شَىْءٌ أوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ أوْ يُعَذِّبَهُمْ فَإنَّهُمْ ظَالِمُونَ[. أخرجه البخارى والترمذي .

6. (2617)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ)'in anlattığına göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sabah namazının son rekatinin rükûsundan başını kaldırınca semi'allâhu limenhamideh Rabbenâ ve leke'lhamd dedikten sonra şöyle söylediğini işitmiştir: "Allahım falancaya falancaya lânet et." Allah Teâlâ Hazretleri bunun üzerine şu meâldeki âyeti indirdi: "(Kullarımın) işinden hiçbir şey sana ait değildir. (Allah) ya onların tevbesini kabul eder, yahud onları, kendileri zâlim (kimse)ler oldukları için, azablandırır"[468] (Âl-i İmrân 128).

AÇIKLAMA:

Bu hadisi Nesâî: "Kunûtta münâfıkların lanetlenmesi" başlığını taşıyan bir bâbta verir. Hadisin başka vecihlerinde kaydedilen sarâhat, burada lânetlenen kimselerin Bi'r-i Maûne vak'âsı ile alakası olmadığını gösterir. Çünkü, diğer rivayetlerde bu şahısların ismi kaydedilmiştir: Saffân İbnu Ümeyye, Süheyl İbnu Umeyr, Hâris İbnu Hişâm, Amr İbnu'l-Âs. Allah bilahere bunların hepsine de hidayet vermiştir.[469]

-7- وعن الحسن:]أَنَّ عُمَرَ بنَ الخَطاب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ جَمَعَ النَّاسِ عَلى أُبَيِّ بْنِ كَعْبٍ فَكَانَ يُصَلِّي لَهُمْ عِشْرِينَ لَيْلَةً وَ يَقْنُتُ بِهِمْ إِلاَّ في النِّصْفِ الْبَاقِى. فإِذَا كَانَتِ الْعَشْرُ ا'وَاخِرُ تَخَلَّف فَصَلّى في بيَيْتِهِ. وَكَانُوا يَقُولُونَ: أبِقَ أَبَىُّ[. أخرجه أبو داود .

7. (2618)- Hasan Basri (rahimehullah) anlatıyor: "Ömer İbnu'l-Hattâb (radıyallâhu anh), halkı, Übeyy İbnu Ka'b üzerinde topladı. O, bunlara ramazanda yirmi gece namaz kıldırdı. Bu esnada (vitirlerde) sadece son yarıda kunût yaptı, daha önce hiç kunût yapmadı. Son on kalınca cemaate gelmedi, teravihi evinde kıldı. Halk: "Übeyy (cemaatten) kaçtı" dedi."[470]

AÇIKLAMA:

Başka rivayetlerin tasrihine göre Hz. Ömer erkeklere ve kadınlara ayrı ayrı imam tayin etmişti. Erkeklerin imamı Übeyy İbnu Ka'b (radıyallâhu anh), kadınların da imamı Süleymân İbnu Ebî Hasme idi.
Rivayet Übeyy İbnu Ka'b'ın ramazanın ilk on gecesinde vitir namazlarında Kunût duâsı okumadığını, ikinci on gecede okuduğunu bildirmektedir. Son onunda mescidde kılmadığı için evinde okuyup okumadığı belirtilmiyor. Bu esnada namazı Hz. Muâz kıldırmıştır.
Halk Übeyy İbnu Ka'b'ın teravih kıldırmak üzere mescide gelmeyişini hoş karşılamamış olacak ki, hakkında "kaçtı" kelimesini kullanmışlardır. Arapçada
أبق aslında kölenin efendisinden kaçmasıdır.
Übeyy İbnu Ka'b'ın son onda vitri evde kılmasının sebebiyle ilgili muhtelif tahminlerde bulunulmuştur. Bunlardan birine göre radıyallâhu anh, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sünnetine uymak için böyle yapmıştır.
Kunût'un ramazının tamamında mı yoksa yarısında mı okunduğu da ihtilaflıdır. Umumiyetle ikinci yarısında okunduğu te'yid edilir.[471]

-8- وعن الحسن بن على بن أبى طالب رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:

]عَلمنِى رَسُولَ اللهِ # كَلِمَاتٍ أقَولَهُنّ في الَوَتْرِ: اللَهُمَّ اهْدِنِى فِيمَنْ هَدَيْتَ، وَعَافِنِى فِيمَنْ عَافيْتَ، وَتَوَلَّنِى فِيمَنْ تَوَلَّيْتَ، وَبَارِكْ لِى فِيمَا أعْطَيْتَ، وَقِنِى شَرَّ مَا قَضَيْت، فإنَّكَ نَقْضِى وَ يُقْضَى عَلَيْك، وَإنَّهُ َ يَذِلُّ مَنْ وَالَيْتَ، تَبَارَكْتْ رَبَّنَا وَتَعَالَيْتَ[. أخرجه أصحاب السنن .

8. (2619)- Hasan İbnu Ali İbnu Ebî Tâlib (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana vitirde okuduğum bir duâ öğretti. Şöyle ki: "Allahım! Beni hidayet verdiklerinden kıl, âfiyet verdiklerinden eyle, Beni, işlerini üzerine aldıkların arasına koy. (Ömür, mal, ilim, v.s.'den) verdiklerini hakkımda mübârek kıl. Vukûuna hükmettiğin şerlerden beni koru. Sen dilediğin hükmü verirsin, kimse seni mahkum edemez. Sen kimin işini üzerine aldıysan o zelîl olmaz. Rabbimiz! Sen münezzehsin, muallâsın."[472]

-9- وعن عليّ بن أبى طالب رَضِيَ اللهُ عَنْه:]أنَّ رَسُولَ اللهِ # كَانَ يَقُولُ في آخِرِ وَتْرِهِ: اللَّهُمَّ إنِّى أعُوذُ بِرِضَاكَ مِنْ سَخَطِكِ، وَأعُوذُ بِمُعَافَتِكَ مِنْ عُقُوبَتِك، وَأعُوذُ بِكَ

مِنْكَ، َ أحْصِى ثَنَاءً عَلَيْكَ، أنْتَ كَمَا أثْنَيْتَ عَلى نَفْسِكَ[. أخرجه أصحاب السنن .

9. (2620)- Hz. Ali (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) vitrinin sonunda şunu okurdu: "Allahım! Senin gadabından rızana sığınırım, cezandan affına sığınırım. Senden sana sığınırım. Sana (layık olduğun) senâyı saymaya gücüm yetmez. Sen, kendini senâ ettiğin gibisin."[473]

AÇIKLAMA:

Bazı şârihler bu duânın selamdan sonra okunduğunu söylerler. Nitekim Nesâî'nin rivayetlerinin birinde: "(Aleyhissalâtu vesselâm) namazından çıkıp, yatmaya hazırlanırken okurdu" denmiştir. Bu te'vil, duânın vitir namazında da okunmasına mâni değildir. Esasen rivayetin zâhiri bunu ifade eder.[474]

-10- وعن جابر رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]أفْضَلُ الصَّةِ طُولُ الْقُنُوتِ[. أخرجه مسلم والترمذي.والمراد »بِالْقُنُوتِ« هنا القيام .

10. (2621)- Hz. Câbir (radıyallâhu anh) demiştir ki: "En efdal namaz, kunûtu uzun olandır."[475]

AÇIKLAMA:

1- Son üç hadis namazda okunan kunût üzerinedir. Son rivayet, Teysîr'de Hz. Câbir'in kendi sözü gibi nakledilmiş. Tirmizî'de ise merfû olduğu açıktır: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a: "Hangi namaz efdaldir?" diye sorulunca: "Kunûtu uzun olandır!" diye cevap vermiştir. Ancak ulema buradaki kunût'tan maksadın kıyâm olduğunu belirtir. Hadis, böylece namazda kırâatı mümkün mertebe uzun kılmaya teşvik etmiş olmaktadır.
Hadis ayrıca, kıyam'ın rükû ve sücûddan efdal olduğunu da ifade etmektedir. Başta Şâfiî, bazı âlimler bu görüştedir.

2- Vitir duâsı olarak farklı rivayetlerin varlığı, Resûlullah'ın bunların hepsini okuduğunu ifade eder.[476]

TEŞEHHÜD

-1- وعن ابن مسعود رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]عَلَّمَنِى رَسُولُ اللّهِ # التَشَهُّدَ، كَفِّى بَيْنَ كَفَّيْهِ كَمَا يُعَلِّمُنِى السُّورَةَ مِنَ الْقُرآنِ: التَّحِيَّاتُ للّهِ وَالصَّلَوَاتُ وَالطَّيِّبَاتُ، السَّمُ عَلَيْكَ أيُّهَا النّبىُّ وَرَحْمَةُ اللّهِ وبَرَكَاتُهُ،

السَّمُ عَلَيْنَا وَعَلى عِبَادِ اللهِ الصَّالِحِينَ، أَشْهَدُ أَنْ َ إِلهَ إِ اللهَ وَأَشْهَدُ أَنّ مُحَمَّدا رَسُولُ اللّهِ[.زاد في رواية بعد عباد اللهِ الصالحين »فإنَّكُمْ إذَا فَعَلْتُمْ ذلِكَ فَقَدْ سَلَّمْتُمْ عَلى كُلِّ عَبْدٍ صَالِحٍ في السَّمَاءِ وَا ْرْضِ« .

1. (2622)- İbnu Mes'ud (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana, avucum avuçlarının içinde olduğu halde, Kur' ân'dan sûre öğretir gibi teşehhüd'ü öğretti." "Tahiyyât, tayyibât ve salavât[477] Allah içindir. Ey Nebi, selam, Allah'ın rahmet ve bereketleri senin üzerine olsun. Selam bizim üzerimize ve Allah'ın sâlih kulları üzerine de olsun. Şehadet ederim ki Allah'tan başka ilah yoktur, yine şehadet ederim ki Muhammed Allah'ın Resûludür."
Bir rivayette "Allah'ın sâlih kulları" ibaresinden sonra şöyle denmiştir: "Siz bu teşehhüdü yaptınız mı semâ ve arzdaki bütün sâlih kullara selam vermiş olursunuz."[478]

-2- وفي أخرى:]ثُمَّ يَتَخَيَّرُ مِنْ الثَّنَاءِ مَاشَاءَ[. أخرجه الخمسة، وهذا لفظ الشيخين .

2. (2623)- Bir diğer rivayette: "(Teşehhüdden) sonra dilediği senâyı yapmakta muhayyerdir" denmiştir.[479]

-3- وفي رواية أبى داود:]وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ ثُمَّ لْيَتَخَيَّرْ أَحَدُكُمْ مِنْ الدُّعَاءِ أَعْجَبَهُ إلَيْهِ فَيَدْعُو بِهِ[.

3. (2624)- Ebû Dâvud'un bir rivayetinde şöyle gelmiştir: "Şehadet ederim ki, Muhammed O'nun kulu ve elçisidir" (dersiniz). Sonra her biriniz hoşuna giden duâyı seçip onunla duâ etsin."[480]

-4ـ و ٔبِى داود في أخرى:]وَكَانَ يُعَلِّمُنَاهُنَّ: أىْ هذِهِ الدَّعَوَاتِ كَمَا يُعَلِّمُنَا التَّشَهُّدَ: اللَّهُمَّ أَلِّفْ بَيْنَ قُلُوبِنَا، وَأصْلِحْ ذَاتَ بَيْنِنَا، وَاهْدِنَا سُبُلَ السَّم. وَنَجِّنَا مِنَ الظُّلمَاتِ إلى النُّورِ، وَجَنِّبْنَا الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ، وَبَارِكْ لَنَا في أسْمَاعِنَا وَأبْصَارِنَا وقُلُوبِنَا وَأزْوَاجِنَا وَذُرِّيَّاتِنَا، وَتُبْ عَلَيْنَا إنَّكَ أنْتَ التَّوَابُ الرَّحيمُ. وَاجْعَلْنَا شَاكِرِينَ لِنِعْمَتِكَ مُثْنِينَ بِهَا قَابِلِيهَا وَأتِمَّهَا عَلَيْنَا[.

4. (2625)- Ebû Dâvud'un bir diğer rivayetinde şöyle gelmiştir: "...bize onları öğretirdi veya şu duâları bize teşehhüdü öğrettiği gibi öğretirdi: "Allah'ım! Kalplerimizi birleştir, aramızdaki geçimsizliği düzelt. Bizi selâmet yollarına sevket, zulümâttan nûra kavuştur. Bizi, çirkinliklerin açık ve gizli olanlarından uzak tut. Kulaklarımızı, gözlerimizi, kalplerimizi, zevcelerimizi ve çocuklarımızı hakkımızda mübârek ve hayırlı kıl. Tevbelerimizi kabul et, sen rahimsin, tevbeleri kabul edersin. Bizleri verdiğin nimetlere şâkir, onlarla senâ edici, onları kabul edici kıl, onları (ahirette de nasib ederek) hakkımızda tamamla."[481]

-5ـ وله في رواية أخرى: بعد]وَأشهد أن محمداً رسُولُ اللّهِ: إذَا قُلْتَ هذَا أوْ قَضَيْتَ هذَا فَقَدْ قَضَيْتَ صَتَكَ، إنْ شِئْتَ أنْ تَقُومَ فَقُمْ، وَإنْ شِئْتَ أنْ تَقعُدَ فَاقْعُدْ[.

5. (2626)- Yine Ebû Dâvud'un bir diğer rivayetinde: "Şehadet ederim ki Muhammed Allah'ın elçisidir" cümlesinden sonra şöyle denir: "Bunu söyledin veya şehadeti ifa ettin mi, namazını ifa ettin demektir. Kalkmak istersen kalk, oturmak istersen otur."[482]

-6ـ وفي أخرى للنسائى:]كُنَّا إذَا صَلَّيْنَا مَعَ النَّبىِّ # نَقُولُ: السَّمُ

عَلى اللهِ، السَّمُ عَلى جِبْرِيلَ وَمِيكَائِيلَ، فقَالَ رَسولَ اللهِ #:َ تَقَولَوا السَّمُ عَلى اللّهِ فإنَّ اللّهَ هُوَ السَّمُ. ولَكِنْ قُولُوا التَّحِيَّاتُ[. الحديث.

6. (2627)- Nesâî'nin bir rivayetinde şöyle denmiştir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la namaz kılınca: "Selam Allah'ın üzerine, selam Cibrîl ve Mikâil üzerine olsun" derdik. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Selam Allah'ın üzerine olsun demeyin. Zîra Allah selam'ın kendisidir. Ancak şöyle deyin: "Tahiyyât... Allah içindir..."[483]

AÇIKLAMA:

1- Teşehhüd, lügat olarak şehadet getirme demektir. Şehadet getirmeden maksad "Eşhedü en lâilâhe illallâh ve eşhedü enne Muhammeden abduhü ve Resûlühu" şeklinde kalıplaşmış olan kelime-i şehadeti telaffuz etmektir. Bu cümlede Allah'ın birliğini ve Hz. Muhammed'in peygamberliğini kabul ve ilan vardır. Kişi bunu samimiyetle söyledimi İslâmî îmanı ifade etmiş olur. İslâm akîdesini özetleyen bu kelime-i şehadetin dinde mümtaz bir yeri ve üstün bir değeri vardır. Bunun sıkça telaffuzu tavsiye edilmiş, en kıymetli zikirlerden biri addedilmiştir. Bu sebeple, namaz gibi İslâm'ın en mühim alâmet ve ibadetinde bunun yer alması gerekmiştir.

2- Bir de teşehhüd, namaz ıstılahı olarak ka'delerde okunan ve içerisinde şehadetin de yer aldığı hususi zikrin adıdır. Bu zikre tağlîb tarikiyle teşehhüd denmiştir.

3- Teşehhüd kelimesi, duâ adı olduğu gibi namazda bu duânın okunduğu bölümün de adıdır. Bu kısım, içinde başka ezkârlar da okunmasına rağmen teşehhüd adını alır. Çünkü diğer okunanlar tâli, teşehhüd asıldır ve bunun diğerlerine nazaran ehemmiyet ve şerefi üstündür.
Şu halde bir başka ifadeyle teşehhüd, namazın her iki rek'atten sonra oturulan kısmıdır. Bu mânada celse ve ka'de kelimeleri de kullanılmıştır. Üç ve dört rek'atli namazlarda birinci ve ikinci teşehhüd olmak üzere iki ayrı teşehhüd mevzubahistir. İki rek'atli namazlarda ise ikinci rekatin sonunda olmak üzere tek teşehhüd vardır. Üç ve dört rek'atli namazların birinci teşehhüdüne ka'de-i ûlâ veya celse-i ûlâ dendiği gibi ikinci ve son teşehhüde de ka'de-i uhrâ, ka'de-i âhire

veya celse-i uhrâ, celse-i âhire gibi değişik tabirler kullanılmıştır.

4- Sadedince olduğumuz rivayetler bu ka'delerde okunacak teşehhüd ve duâları tanıtmaktadır. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan yapılan rivayetlere göre, teşehhüdlerin elfâzı farklılıklar arzeder. Bu sebeple Şâfiîlerin benimsediği rivayetle, Hanefîlerin benimsediği rivayet değişince elfazda da bazı farklılıklar araya girer. Ancak birinci ka'dede okunacak teşehhüdle ikinci ka'dede okunacak teşehhüdün farklı olması diye bir mesele mevzubahis değildir. Buhârî'nin: "Birinci (ka'de)de teşehhüd" diye iki ayrı bâb tanzim etmesi, okunacak elfazın farklılığından ileri gelmez, iki teşehhüde terettüp eden hükmün farklılığından ileri gelir. Zîra bazı âlimler ikinci ka'dede teşehhüd okumaya vacib derken birincideki teşehhüde vacib dememiştir. Seleften Ömer İbnu'l-Hattâb, Hasan Basrî, Şâfiî, bir rivayette Ahmed İbnu Hanbel, Leys, İshâk, Taberî (rahimehumullah) vâcib diyen cumhur meyanında yer alırlar. Ehl-i rey de denen Hanefîler: "Teşehhüd ve ondan sonra okunan salât müstehabtır, vacib değildir, teşehhüd miktarı oturmak vâcibdir" demiştir.
Hanefîler İbnu Mes'ud (radıyallâhu anh)'un rivayet ettiği teşehhüdü esas alırken Şâfiîler 2628 numarada kaydedeceğimiz İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ)'ın teşehhüd duâsını esas alırlar. İbnu Mes'ud, bunu Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ağzından kelime kelime öğrendiğini, Resûlullah'ın bunu insanlara öğretmesini kendisine emrettiğini belirtir. Ahmed İbnu Hanbel de İbnu Mes'ud rivayetini benimsemiştir. İmam Mâlik, İbnu Ömer'den rivayet edilen teşehhüdü esas almıştır.
Ulema rivayet edilen teşehhüdlerden herhangi birinin okunmasının cevazında ittifak etmiştir.

5- Teşehhüd duâsı Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Mi'râc hadisesinin Cenâb-ı Hakk'la mülâkat sahnesini aksettirir. Şöyle ki: Fahr-i Kâinât, ubudiyet dairesinin Rububiyet dairesindeki halktan Hakk'a bir elçi olarak kurbiyet-i İlâhiyyeye mazhar olunca, temsil ettiği ibâdullah adına Cenâb-ı Hakk'a bir nevi selam olarak hitapta bulunuyor:
"Tahiyyât, tayyibât ve salavât Allah içindir." Cenâb-ı Hakk, huzuruna gelip selam (ve hediye) makamında Habîb-i Kibriyâsının sunduğu bu hitaba şöyle cevap verir:
"Ey Nebi, selam, Allah'ın rahmet ve bereketleri senin üzerine olsun!"
Rasul-i Ekrem, Cenab-ı Hakk'ın bu selamını, kendisi ve o sırada mümessili olduğu ibadullah adına şöyle alır:
"Selam bizim üzerimize ve Allah'ın salih kullları üzerine olsun!"

Hakk ile halkın temsilcisi arasında cereyan eden bu mükâlemeye şahid olan Cebrâil (aleyhisselâm) şehâdetini beyan eder:
"Eşhedü en lâ ilâhe illallah ve eşhedü enne Muhammeden Resûlullah!"
Şu halde, mü'minin mırâcı olarak tavsif edilen namazdaki teşehhüd, ruhen ve kalben hüşyâr olan mü'minlere, günde beş vakit, Resûlullah'ın kulluk hayatındaki en zirve, en müntehâ makam olan Mi'râc safhasını yaşatmaktadır.
6-Teşehhüd'de geçen bazı tâbirler:

***** et-Tahiyyât, tahiyye'nin cem'idir, selam mânasınadır. Bazı âlimler bekâ, azâmet, âfetlerden ve noksanlıklardan selâmet, melik gibi başka mânalar da ileri sürmüşlerdir. Ebû Saîd ed-Darîr der ki: "Tahiyye, Melik'in kendisi değil, Melik'e selamda kullanılan kelamdır. Hattâbî: "Arapların meliklerini selamladıkları hususi kelimelerdir..." der. İbnu Kuteybe: "Onunla sadece Melik selamlanır, her bir melik'in kendine has bir tahiyyesi vardır, bu sebeple kelime cemî halde gelmiştir. Sanki mâna şöyledir: "Mülûk'un selamlanmasında kullanılan tahiyyelerin hepsi Allah'a layıktır." Hattâbî ve sonra da Bagavî şöyle der: "Onların tahiyyelerinde Allah'ı senâya sâlih olan hiçbir şey yoktur. Bu sebeple, onların meliklerini selamlamada kullandıkları tâbirlerin kendileri terkedildi, bu tahiyyeden sadece ta'zim mânası alınıp kullanıldı ve şöyle denilmesi emredildi: "Tahiyyât Allah içindir." Yani "Ta'zimin bütün envaı ve çeşitleri Allah'a mahsustur..."
Muhibbu't Taberî tahiyye için yapılan açıklamaları te'lif edici bir üslubla şöyle der:
"Tahiyye lafzının, zikri geçen bütün mânalarda müşterek olması da ihtimalden uzak değildir."
Bediüzzaman merhum, tahiyyât'la hayat sahiplerinin hayatlarıyla ortaya koydukları tesbihatların kastedildiğini ifade eder: "Resûl-ü Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm) o gecede (Mi'râc gecesinde) Cenâb-ı Hakk'a karşı selam yerinde et-Tahiyyâtu lillah demiş. Yani: "Bütün zîhayatların hayatlarıyla gösterdikleri tesbîhât-ı hayatiyye ve Sânilerine (yaratıcılarına) takdim ettikleri fıtrî hediyeler, "Ey Rabbim sana mahsustur. Ben dahi bütün onları tasavvurumla ve imanımla sana takdim ediyorum."

***** es-Salavât, salât'ın cem'idir. Duâ mânasına geldiği gibi, cemî haliyle beş vakit namazın kastedildiği, ayrıca daha umumî olarak bütün şeriatlerde gelmiş bulunan farzlar, nafileler nev'inden her çeşit ibadetin kastedildiği de söylenmiştir. Bazı âlimler: "Bütün ibadetlerdir." Bazı âlimler: "et-Tahiyyât, kavlî ibadetlerdir; es-Salavât ise fiilî ibadetlerdir, et-Tayyibât da mâlî sadakalardır"

demiştir.
Bedi'üzzaman, es-Salavât'ı: "Zîhayatın hülasası olan bütün zîruhun ibâdât-ı mahsusaları" olarak açıklar.

* et-Tayyibât tayyibe'nin cem'idir. Güzel, tâhir (temiz), hoşa giden şey gibi mânalara gelir. İbnu Hacer: "Kelamdan güzel olanı" diye açıklar. Sadedinde olduğumuz hadiste Allah'ı senâ etmede kullanılması güzel ve muvafık olan kelam olarak açıklar, bu kelama melikleri selamlamada kullanılmış olsa bile Allah'ın sıfatlarına da uygun düşmeyenlerin girmemesi gerektiğini belirtir. Tayyibâtla ilgili olarak farklı âlimlerce şu tefsirler de teklif edilmiştir:

* Zikrullahtır.

* Sâlih sözlerdir, duâ ve senâ gibi...

* Sâlih amellerdir, bu daha âmmdır, yani ef'al, ekvâl, evsâf buna dahildir.
İbnu Dakîku'l-Îd der ki: "Tahiyye, selama hamledilirse, mâna şöyle takdir edilir: "Meliklerin ta'zim edildiği tahiyyeler daimi olarak Allah'a aittir; eğer bekâ'ya hamledilirse onun Allah'a ait olacağında zaten şüphe yok (çünkü yalnız O bâkidir). Hakiki mülk, gerçek ve tam büyüklük de öyle. Eğer salât "ahd" veya "cins"e hamledilecek olursa mâna şöyle takdir edilir: "Salât'ın Allah'a ait olması vacibtir, onunla Allah'tan başkasının kastedilmesi câiz değildir. Eğer rahmete hamledilecek olursa "Allah'a âittir (veya Allah içindir)" sözünün mânası şöyle olur: "Allah bununla mütefeddil (gayrından üstün)dür, çünkü tam rahmet Allah'a aittir onu dilediğine verir." Eğer duâ'ya hamledilirse, mâna açıktır. et-Tayyibât'a gelince, onu akvâl ile tefsir ettim. Belki onun daha âmm bir şeyle tefsiri daha uygundur (evlâdır), böylece hem ef'ale hem akvâle ve hem de evsâf'a şâmil olur."

Kurtubî de şunları söyler: "Allah'a âittir. (لِلّٰه) kavlinde ibadete ihlâsa (yani ibadetin sadece Allah için yapılmasına) tembih ve uyarı var. Yani bu (ibadet) sadece Allah için yapılır. Mamafih bununla: "Meliklerin mülkünün ve zikri geçenlerin hepsinin hakikatte Allah'a ait olduğunu" itiraf etmek murad edilmiş olması da muhtemeldir."

* es-Selâm: Âlimlerin açıkladığı üzere selam, "Selâmet" mânasına masdardır, her çeşit ayıp, âfet, noksanlık ve fesaddan azade olmak berî olmak mânasınadır. Allah'ın isimlerinden biridir ve noksanlardan salim demektir. Burada masdar isim yerine kullanılmıştır, böylece mâna daha da kuvvetlenmiş, mübâlağa kazanmıştır. Esselâmu aleyke (selam üzerine olsun) sözümüzün mânası duâdır yani, kötülüklerden selamette olasın demektir. Şu da denmiştir: "Bunun mânası:

Selam ismi üzerine olsun demektir, sanki Azîz ve Celîl olan Allah'ın ismi ile ona hayır temennî etmiştir."

Selam kelimesinin başına eliflâm gelmesiyle kelime es-Selâm diye ma'rife kılınmıştır. Marifelik ahd-i takdiri olarak alınırsa mâna şöyle olur: "Geçmiş nebi ve resûllere tevcih edilen bu selam, "Ey nebi, sana olsun. Keza önceki ümmetlere tercih edilen selam bize ve kardeşlerimize olsun."

Sözkonusu ma'rifelik cins için olursa mâna şöyle olur: "Herkesin ne olduğunu, kimden sâdır olup kime indiğini iyi bildiği selam hakikati, senin ve bizim üzerimize olsun."

Hakimu't-Tirmizî der ki: "Bütün halkın namazlarında yaptıkları bu selam (ateşten selâmette olma) duâsında hisse sahibi olmak isteyen sâlih olmalıdır, aksi takdirde bu büyük faziletten mahrum kalır." Fâkihâni de şunu der: "Musalli, bunu okurken bütün peygamberleri, melekleri ve mü'minleri hatırlamalıdır, tâki sözü maksadına tevafuk edip uygun düşsün." Âlimler, tahiyyatın mânası, tahiyyatla ilgili akla gelecek bazı sorular ve cevaplarıyla ilgili geniş açıklamalara yer vermişlerdir. Bazı teferruâtı burada keserek, bahsin sonunda (2635. hadisin arkasından) Bediüzzaman'ın kıymetli bir açıklamasını kaydedeceğiz.

7-Teşehhüd'den Sonra Duâ:

2623 ve 2624 numaralı rivayetlerde (ka'de-i âhire'de) teşehhüd okunduktan sonra istenen senâ ve duâların yapılabileceği belirtilmiş, müteakip rivayetlerde de okunacak duâlardan örnekler verilmiştir. 2626 numaralı rivayette ise teşehhüdle birlikte kalkılabileceği belirtilmiştir. Bu rivayetlerden çıkan hüküm şudur:

* Teşehhüdden sonra ka'de-i âhirede bir kısım senâ ve duâlar okunabilir, okunacak duâlar belli ölçüde ihtiyâridir. Dileyen duâ okumayabilir de.Hanefî kaynaklar teşehhüdde okunacak duâların Kur'ân'da gelmesi veya hadislerde sâbit olması şartını koşarlar.[484]

-7ـ وعن ابن عباس رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]كانَ رَسُولُ اللّهِ # يُعَلِّمنَا التَّشَهُّدَ كَمَا يُعَلِّمُنَا السُّورَةَ مِنَ الْقُرآنِ، فَكَانَ يَقُولُ: التَّحيَّاتُ المُبَارَكَاتُ الصَّلَوَاتُ الطَّيِّبَاتُ للّهِ. السَّمُ عَلَيْكَ أيُّهَا النَّبِىُّ وَرَحْمَةُ اللّهِ وَبَرَكَاتُهُ، السَّمُ عَلَيْنَا وَعَلى عِبَادَ اللّهِ الصَّالِحِينَ. أشْهَدُ أنْ َ إلهَ إَّ اللّهُ وَأشْهَدُ أنَّ مُحَمَّدا رَسُولُ اللّهِ[. أخرجه الخمسة إ البخارى،

وهذا لفظ مسلم .

7. (2628)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bize, Kur'ân'dan sûre öğrettiği gibi teşehhüdü öğretirdi. Şöyle derdi: "Tahiyyât, mübârekât, salavât, tayyibât Allah içindir. Ey Nebi selam, Allah'ın rahmet ve bereketi sana olsun. Selam bize, Allah'ın sâlih kullarına olsun. Şehadet ederim ki Allah'tan başka ilah yoktur, şehadet ederim ki Muhammed Allah'ın Resûlüdür."[485]

-8- وعند الترمذي:]سَمٌ عَلَيْكَ، سَمٌ عَلَيْنَا بِغَيْرِ ألِفٍ وَمٍ[.

8. (2629)- Tirmizî'de şöyle gelmiştir: "...Selam sana olsun, selam bize olsun." Yani her iki "selam" kelimesi de eliflamsızdır."[486]

AÇIKLAMA:

Teşehhüdde Şâfiîlerin esas aldığı İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) rivayetini görmekteyiz. İbnu Mes'ud rivayetiyle karşılaştırınca iki küçük fark var:

1) Burada mübârekât ziyadesi.

2) Hadisin Tirmizî'deki vechinde selam kelimeleri eliflamsız olarak gelmiştir. Halbuki İbnu Mes'ud rivayetinde es-Selâmu şeklinde eliflamlı idi.
el-Mübârekât, "bereket" kelimesinden gelir. Lügat olarak devenin yere çöküp orada kalmasını ifade eder. Kelime bu asıldan "devamlı" mânasında kullanılmıştır. Sözgelimi salavatlarda "Allahümme bârik alâ Muhammedin" deyince: اَللّٰهُمَّ بَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ "Allahım, Muhammed'e verdiğin şeref, kerâmet, hayır vs.'yi dâim kıl" demiş oluyoruz. Yine aynı asıldan bereket, "ziyâde" mânasında kullanılır. Şârihler, sadedinde olduğumuz hadiste geçen mübârekât'ı nâmiyât diye açıklar. Nâmiyât, "artanlar", "büyüyenler" demektir. Artan, büyüyen şeyin ne olduğu hadiste tasrîh edilmemiştir, yani mutlak bırakılmıştır. Anlaşılmaya en yakın "çok hayır" diyebiliriz. Mübârekât ile Bediüzzaman, "Bütün medar-ı bereket ve tebrik ve bârekallah dediren ve

"mübârek" denilen ve hayatın ve zîhayatın hülasası olan mahluklar, hususan tohumların ve çekirdeklerin, danelerin, yumurtaların fıtrî ibâdetlerini..." anlar. böylece, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Mi'râc'ta, bunları da Cenâb-ı Hakk'a takdim ederek: "...Bu mübârek canlıların ibâdetleri de Allah'a aittir" demiş olmaktadır.
Selam kelimesinin İbnu Abbâs rivayetinde eliflamsız gelmiş olması dikkat çekecek bir incelik taşımaz. Nevevî, elflam'lı da olabileceğini eliflamsız da olabileceğini, Arap dili yönünden her ikisinin de câiz olduğunu, mânada değişiklik olmadığını ancak eliflamlı olmasının efdal olduğunu söyler. İbnu Hacer, İbnu Mes'ud rivayetinde hep eliflamlı olduğunu, ihtilafın İbnu Abbâs rivayetinde bulunduğunu belirtir.[487]

-9- وللنسائى عن أبى موسى رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أَشْهَدُ أَنْ َ إِلهَ إَّ اللّهُ وَحْدَهُ َ شَرِيكَ لَهُ، وَأَنَّ مُحَمَّدا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ[.

9. (2630)- Ebû Mûsa (radıyallâhu anh)'dan Nesâî'nin yaptığı bir rivayette şöyle gelmiştir: "...Şehadet ederim ki Allah'tan başka ilah yoktur, tektir, şerîki yoktur. Muhammed de O'nun kulu ve Resûlüdür."[488]

-10- وله في أخرى عن جابر رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]تَعَلّمْنَا التَّشهُّدَ كَمَا تَعَلّمْنَا السُّورَةَ مِنَ الْقُرآنِ، بِسْمِ اللّهِ، وَبِاللّهِ التَّحِيَّاتُ[. وذكر الحديث.وفيه: »بَعْدَ عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ: أَسْألُ اللّهَ الجَنَّةَ، وَأعُوذُ بِهِ مِنَ النَّارِ« .

10. (2631)- Yine Nesâî'de Hz. Câbir (radıyallâhu anh)'den gelen bir rivayette şöyle denmiştir: "Teşehhüdü, Kur'an'dan bir sureyi öğrendiğimiz gibi öğrendik. Şöyle ki: "Bismillah ve billah ettahiyyâtu..."
Bu rivayette, abduhu ve resûlühü ibaresinden sonra şu ziyade mevcuttur: "Es-elu'llâhe'lcennete ve e'ûzü bihi mine'nnâri. (Allah'tan cenneti istiyor, ateşten O'na sığınıyorum.)"[489]

AÇIKLAMA:

Süyûtî'nin Zehrü'r-Rübâ'da kaydettiği üzere, bu hadisle amel ederek, teşehhüd duâsı olarak bunu okuyan fakih çıkmamıştır. Bu hadiste bir hata olduğu kabul edilmiştir.[490]

-11- وعن ابن عمر رَضِيَ اللّهُ عَنْهما:]عَنْ رَسولِ اللّهِ # في التَّشَهُّدِ: التِّحيَّات للهِ وَالصَّلوَاتُ وَالطَّيِّبَاتُ. السَّمُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبىُّ وَرَحْمَةُ اللّهِ. قالَ ابنُ عُمَرَ: زِدْتُ فِيهَا وَبَرِكَاتُهُ، السَّمُ عَلَيْنَا وَعَلى عِبَادِ اللّهِ الصَّالحِينَ، أَشْهَدُ أَنْ َ إلَهَ إَّ اللّهُ. قالَ ابنُ عُمَرَ: زِدْتُ فِىهَا وَحْدَهُ َ شَرِيكَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ[. أخرجه مالك وأبو داود، واللفظ له .

11. (2632)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan teşehhüd olarak şunu rivayet etmiştir: "et-Tahiyyâtu lillâhi vessalavâtu ve't-Tayyibâtu. es-Selâmu aleyke eyyühennebiyyu ve rahmetullâhi."
İbnu Ömer der ki: "Ben buna şunu ilave ettim: "Ve berekâtuhu es-Selâmu aleynâ ve alâ ibâdillâhi's-Sâlihin. Eşhedü en Lâ-ilâhe illallah..."
İbnu Ömer der ki: "Ben buna şunu ilave ettim: "Vahdehu lâşerîke lehu ve eşhedü enne Muhammeden abduhu ve Resûlühu."[491]

AÇIKLAMA:

Burada İbnu Ömer'den iki ayrı rivayet kaydedilerek farklı ziyadelerde bulunduğu belirtilmektedir. "Berekâtuhu ziyadesi Sahiheyn ve diğer kitaplarda merfû olarak, vahdehu lâ şerîke leh ziyadesi de Müslim'de kaydedilen Ebû Mûsa rivayetinde merfû olarak gelmiştir.[492]

-12- وفي الموطأ:]أَنَّ ابنَ عُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما كانَ يَتَشَهَّدُ:

بِسْمِ اللهِ التَّحِيَّاتُ للهِ، وَالصَّلَواتُ للهِ، الزَّاكِيَاتُ للهِ، السَّمُ عَلى النَّبِيِّ وَرَحْمَةُ اللّهِ وَبَرَكَاتُهُ، السَّمُ عَلَيْنَا وَعَلى عِبَادِ اللّهِ الصَّالِحِينَ، شَهِدْتُ أنْ َ إلهَ إَّ اللّهُ وَشَهِدْتُ أنَّ مُحَمَّدا رَسُولُ اللّهِ، يَقُولُ هذَا في الرَّكْعَتَيْنِ ا؛ولَيَيْنِ، وَيَدْعُوا إذَا قَضى تَشهُّدَهُ، فَإذَا جَلَسَ في آخِرِ صَتِهِ تَشَهَّدَ كَذلِكَ أيْضاً إَّ أنَّهُ يُقَدِّمُ التَّشَهُّدَ، ثُمَّ يَدْعُوا بِمَا بَدَا لَهُ، وَإذَا قَضى تَشَهُّدُهُ وَأرَادَ أنْ يُسَلِّمَ قالَ: السَّمُ عَلى النَّبِيِّ وَرَحْمَةُ اللّهِ وَبَرَكاتُهُ، السَّمُ عَلَيْنَا وَعَلى عِبَادِ اللّهِ الصَّالِحِينَ، ثُمَّ يَقُولُ: السَّمُ عَلَيْكُمْ عَنْ يَمِينِهِ، ثُمَّ يَرُدُّ عَلى ا؛مَامِ، فإنْ سَلَّمَ عَلَيْهِ أحَدٌ عَنْ يَسَارِهِ رَدَّ عَلَيْهِ[.زاد رزين وقال:]إنَّ رَسولَ اللّهِ # أمَرَهُ بِذلِكَ[.

12. (2633)- Muvatta'da şöyle gelmiştir: "(Nâfî der ki:) "İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) şöyle teşehhüd okurdu: "Bismillâhi, ettahiyyâtu lillâhi, ve'ssalavâtu lillâhi, ez-Zâkiyâtu lillâhi, es-Selâmu ale'n-Nebiyyi ve Rahmetullahi ve berekâtuhu, es-Selâmu aleynâ ve ala ibâdillâhi's-Sâlihîn. Şehidtü en lâ-ilâhe illallâhu ve şehidtü enne Muhammeden Resûlullâhi."
Bunu ilk iki rek'at(in ka'desin)de okur ve teşehhüdünü tamamlayınca duâ ederdi.

Namazın sonunda oturunca da yine böyle teşehhüdde bulunur ve teşehhüd'ü öne alırdı. Sonra dilediği duâyı okuyarak duâ ederdi. Teşehhüdünü tamamlayıp selamı vermek isteyince şöyle derdi: "Esselâmu ale'n, Nebiyyi ve rahmetullâhi ve berekâtuhu esselâmu aleynâ ve alâ ibadillâhi'ssâlihîn."
Sonra sağına, esselâmu aleyküm derdi. Sonra mukâbeleten imama selam verirdi. Solundan biri kendisine selam verirse mukâbeleten ona da selam verirdi."
Rezîn şunu ilave etti: "Ve dedi ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) böyle yapmayı emretti."[493]

AÇIKLAMA:

1- Son iki rivayet, namazın ka'delerinde Abdullah İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ)'in okuduğu teşehhüdü göstermektedir. Bu teşehhüd'ün Mâlikîlerce esas

alındığını daha önce belirtmiştik.

2- Burada metin yakından tedkik edilecek olursa, muhtevâ yönüyle öncekilerden birkaç noktada farklıdır. Şöyle ki:

1) Bu teşehhüd "Bismillah" kelimesiyle başlamaktadır. Ancak, muhaddisler bunu bir hata olarak kabul etmişlerdir. İmam Mâlik'in de bu ziyadeyi sahih, merfû bir rivayette görmediği belirtilmiştir. Ebû Mûsa' dan gelen merfû sâbit bir rivayete: "Sizden biri oturunca ilk sözü, ettahiyyâtu lillah olsun" buyurulmuştur. İmam Mâlik burada, sadedinde olduğumuz hadisi mevkuf bir rivayet olarak sunmaktadır.

2) Öncekilerde mevcut olan ettayyibât yerine, hadisin Muvatta'daki vechinde ez-Zâkiyât kelimesinin bulunmasıdır. Bu tabir diğer teşehhüdlere nazaran rivayete çok farklı bir mâna kazandırmaz. Şöyle ki: Kelime kök olarak zekât'tan gelir. en-Nihâye'ye göre, lügat yönüyle tahâret (temizlik), nemâ (artma, büyüme), bereket (hayırda devamlılık) ve medih mânalarına gelir. Kur'an ve hadiste kelime bu mânalarda kullanılmıştır.
Şu halde, burada zâkiyât'ın bir bakıma tayyibât'a müteradif olarak kullanıldığı söylenebilir. Zîra tayyib, "tâhir" mânasına da sıkça kullanılmıştır. Ancak İbnu Habîb'in bir te'vilini hemen kaydetmek isteriz. Der ki: "Bu, sahibinin âhiret sevabını artıran sâlih amellerdir."

3) Bu rivayette esselâmu aleyke eyyühennebiyyu yerine "esselâmu ale'n-Nebiyyi" denmektedir. Şârihler bunu normal karşılarlar ve bazı rivayetlerde Ashâb'ın Resûlullah sağken, "esselâmu aleyke" yani "selam sana olsun" dediği halde, vefatından sonra, muhataptan gayba geçerek, "es-Selâmu ale'n-Nebiyyi" dediklerini belirtirler. Şu halde sadedinde olduğumuz rivayette bunun bir örneğini görmüş olmaktayız.

4) İbnu Ömer'in Ebû Dâvud'daki rivayette: "Ben ilave ettim" dediği kısımlar zâhiren mevkuf ise de teşehhüd'ün İbnu Ömer dışındaki sahâbeler tarafından yapılan bazı rivayetlerinde merfû olarak gelmiştir.

5) Bu rivayetin daha dikkat çeken bir yönü, birinci ka'de'de teşehhüdden sonra duâ okumaktan bahsetmesidir. Halbuki birinci ka'de'de matlub olan onun kısa olmasıdır, bu sebeple İmam Mâlik de bunu te'yid etmemiştir.

6) Diğer teşehhüdlerden farklı bir diğer husus, selam vermezden önce İbnu Ömer'in "esselâmu ale'n-Nebiyyi ve rahmetullâhi ve berekâtuhu..." diye salât okumasıdır. Bununla İbnu Ömer Resûlullah'a ve sâlihlere selamla teşehhüdü

tamamlamayı düşünmüş olmalıdır.

7) Rivayetin sonunda, imama uyan kimsenin (me'mûm) solunda biri bulunduğu takdirde üç selam vermesi mevzubahistir. Zürkânî, İmam Mâlik'ten de üç selam meşhur olduğunu, muhtevada yer alan bir kısım farklılıklara katılmadığı halde bu mevkuf hadise Muvatta'da yer vermiş olmasının bu üç selam'dan ileri gelmiş olabileceğini söyler. Zürkânî devamla, bu hadisin İmam Mâlik nazarındaki yerini şöyle tesbit eder:"
Eimme-i selâse (Ebû Hanîfe, Şâfiî, Ahmed) ve diğerleri "İmama da uysa her musalliye iki selam terettüp eder" demiştir. İmam Mâlik, İbnu Ömer'in bu rivayetindeki:

a) Besmele ile başlamaya,

b) Eşhedü yerine şehidtü demeye,

c) Birinci ka'de'de duâ okumaya,

d) Duâ ettikten sonra selamdan önce Nebî (aleyhissalâtu vesselâm)'ye ve sâlihlere selamı tekrara,

e) Esselâmu aleyke eyyühennebiyyu yerine esselâmu ale'n-Nebiyyi demeye katılmaz."
Şu halde, İbnu Ömer'den rivayet edilen teşehhüd'ü İmam Mâlik bazı kayıdlarla benimsemiştir.
Teşehhüd duâsının okunmasıyla ilgili hükmü şöyle özetleyebiliriz:

* Ebû Hanîfe, İmam Mâlik ve bir cemaate göre sünnettir.

* Ahmed İbnu Hanbel ve bir cemaate göre her iki ka'de de vâcibtir.

* İmam Şâfiî'ye göre son ka'dede vacibtir.[494]

-13- ولمالك في أخرى عن القاسم بن محمد:]أَنَّ عَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْها كانَتْ تَقُولُ إذا تَشَهَّدَتْ: التَّحِيَّاتُ الطَّيِّبَاتُ الصَّلَوَاتُ الزَّاكِيَاتُ للهِ، أَشْهَدُ أَنْ لا إِلَهَ إِلَّا اللهُ وَحْدَهُ لا شَرِيكَ لَهُ، وَأَنَّ مُحَمَّدا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ، السَّمُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِىُّ وَرَحْمَةُ اللهِ وَبَرَكَاتُهُ، السَّمُ عَلَيْنَا وَعَلى عِبَادِ اللهِ الصَّالِحِينَ، السَّمُ عَلَيْكُمْ[.

13. (2634)- İmam Mâlik'in, Kâsım, İbnu Muhammed'den yaptığı diğer bir rivayette şöyle gelmiştir:
"Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) teşehhüdde iken şunu okurdu: "Et-Tahiyyâtu ettayyibâtu es-Salavâtü, ezzâkiyâtu lillâhi, eşhedu en lâ ilâhe illallâhu vahdehu lâ şerîke lehu ve enne Muhammeden abduhû ve Resûlühü. Esselâmu aleyke eyyühennebiyyu ve rahmetullâhi ve berekâtuhu, esselâmu aleynâ ve alâ ibâdillâhi'ssâlihîn, esellâmu aleyküm."[495]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayette geçen vahdehu lâ şerîke leh ziyâdesi, Ebû Mûsa'dan Müslim'in kaydettiği bir vecihte merfû olarak geçer.

2- En son kaydedilen "esselâmu aleyküm" ibâresi namazdan çıkma selamıdır. [496]

-14- وعن ابن مسعود رَضِـيَ اللهُ عَنْه:]أَنَّهُ كانَ يَقُولُ: مِنَ السُّنَّةِ إخْفَاءُ التَّشَهُّدِ[. أخرجه أبو داود والترمذي .

14. (2635)- İbnu Mes'ud (radıyallâhu anh)'dan yapılan rivayete göre şunu demiştir: "Teşehhüd'ün sessiz okunması sünnettir."[497]

AÇIKLAMA:

Burada teşehhüd'ün cehrî okunmayacağı, sessiz okunacağı teşrî edilmektedir. Rivayet zâhiren mevkuf (sahâbî sözü) gözükmekte ise de hükmen merfû'dur. Muhaddisler ve fakihler: "Sahâbenin "şu sünnettendir" diye haber verdiği şey merfu sünnettir" prensibinde ittifak ederler. Ayrıca Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ)'den gelen bir rivayet, bu hususun âyetle tesbit edildiğini belirtir: "Şu ayet teşehhüd hakkında nâzil oldu: وَ تَجْهَرْ بصَتِكَ وَ تُخَافِتْ بِهَا "Namaz kılarken sesini yükseltme, gizli de okuma ikisi ortasında bir yol tut!" (İsrâ 110). [498]

TEŞEHHÜD'ÜN MÂNA VE EHEMMİYETİ

Şerh kitaplarımız, teşehhüdün ehemmiyetini, ifade ettiği mânaları, teşehhüdle ilgili hatıra gelen soru ve cevapları açıklamaya geniş yer verirler. Biz bunlardan en çok gerekli olanları özetlemeye çalıştık.
Aşağıya, Bediüzzaman'dan alacağımız bir parça meselenin en ziyade can alıcı noktalarının sorucevap tarzında açıklamasını yapmaktadır. Başlıca şu sorulara cevaplar bulacağız:

* Teşehhüd, Resûlullah'ın Mi'râc sırasında Cenâb-ı Hakk'la olan konuşması olduğu halde namazda niçin okunmaktadır?

* Teşehhüdün sonunda okunan salli bârik duâsında Hz. İbrahim'e kıyâsen Hz. Muhammed'e Allah'tan rahmet talebi münâsib görünmüyor, çünkü, Hz. Muhammed'in makamı Hz. İbrahim'in makamından yücedir, bunun izahı nasıl olur?

"Namazdaki teşehhüdde bulunan التحيات المباركات الصلوات الطيبات للّٰه ilâ âhirenin iki noktasına gelen iki suale, iki cevaptır. Teşehhüdün sair hakikatlarının beyanı başka vakta tâlik edilerek, bu "Altınca Şûa"da yüzer nüktesinden yalnız iki "nükte"si muhtasar bir sûrette beyan edilecek.
Birinci Sual: Teşehhüdün mübârek kelimâtı, Mi'râc gecesinde Cenâb-ı Hakk ile Resûlünün bir mükalemeleri olduğu halde, namazda okunmasının hikmeti nedir?
EL-CEVAP: Her mü'minin namazı, onun bir nevi mi'râcı hükmündedir. Ve O huzura layık olan kelimeler ise, Mi'râc-ı Ekber-i Muhammed aleyhissalâtu vesselâm'da söyleyen sözlerdir. Onları zikretmekle, o kudsî sohbet tahattur edilir, (hatırlanır). O tahatturla o mübârek kelimelerin mânaları cüz'iyyetten külliyete çıkar ve o kudsî ve ihatalı mânalar tasavvur edilir, veya edilebilir. Ve o tasavvur ile kıymeti ve nûru teâli edip genişlenir.
Mesela: "Resûl-ü Ekrem aleyhissalâtu vesselâm, o gecede Cenâb-ı Hakk'a karşı, selam yerinde التحيات للّٰه demiş; yani "Bütün zîhayatların, hayatlarıyla gösterdikleri tesbihât-ı hayatiye ve Sânilerine (yaratıcılarına) takdim ettikleri fıtrî hediyeler, Ey Rabbim sana mahsusdur. Ben dahi bütün onları tasavvurumla ve îmanımla sana takdim ediyorum." Evet nasıl ki Resûl-ü Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm) التحيات kelimesiyle, bütün zîhayatın ibâdât-ı fıtrîyelerini niyyet

edip takdim ediyor.

Öyle de: Tahiyyâtın hülasası olan المباركات kelimesiyle de bütün medâr-ı bereket ve tebrik ve bârekallah ve mübârek denilen ve hayatın ve zîhayatınhülasası olan mahluklar, hususen tohumların ve çekirdeklerin, danelerin, yumurtaların, fıtrî mübârekiyetlerini ve bereketlerini ve ubûdiyetlerini, temsil ederek, o geniş mâna ile söylüyor. Ve mübârekâtın hülasası olan الصلوات kelimesiyle de zîhayatın hülasası olan bütün zîruhun ibâdât-ı mahsûsalarını tasavvur edip dergâh-ı ilâhiye o ihatalı mânasıyla arzediyor: والطيبات kelimesiyle de, zîrûhun hülasaları olan kâmil insanların ve melâike-i mukarrebînin[499] salavâtın hülasası olan طيبات ile nûrânî ve yüksek ibadetlerini irâde ederek mâbûduna tahsis ve takdim eder.

Hem nasıl ki: O gecede Cenâb-ı Hakk tarafından السم عليك يا ايها النبي demesi, istikbalde yüzer milyon insanların (herbiri) her gün hiç olmazsa on defa السم عليك يا ايها النبي demelerini âmirâne i'şâr eder. Ve o selam-ı İlâhi, o kelimeye geniş bir nur ve yüksek bir mâna verir. Öyle de: Resûl-ü Ekrem Aleyhissalâtu Vesselâm'ın, O selama mukâbil السم علينا وعلى عباد اللّٰه الصالحين demesi, istikbalde muazzam ümmeti ve ümmetinin sâlihleri, selâm-ı İlâhîyi temsil eden İslamiyet'e mazhar olmasını ve İslâmiyet'in umumi bir şiarı olan mü'minler ortasındaki السم عليك وعليك السم umum ümmet demesini râcîyâne (rica ederek), dâîyâne (taleb ederek) halıkından istediğini ifade ve ihtar eder. Ve o sohbette hissedâr olan Hazret-i Cebrâil (aleyhisselâm), emr-i İlâhî ile o gece اشهد ان اله ا اللّٰه واشهد ان محمداً رسول اللّٰه demesi bütün ümmet Kıyâmete kadar böyle şehâdet edeceğini ve böyle diyeceklerini mübeşşirâne haber verir. Ve bu mükâleme-i kudsiyeyi tahattur ile kelimelerin mânaları parlar, genişlenir.

Bir zaman karanlıklı bir gurbette, karanlık bir gecede, zulmetli bir gaflet içinde, hâl-i hazırda olan bu koca kâinât, hayalime câmid, ruhsuz, meyyit, boş, hâlî, müthiş bir cenaze göründü. Geçmiş zaman dahi, bütün bütün ölü, boş, meyyit, müthiş tehayyül edildi. O hadsiz mekan ve hududsuz zaman, karanlıklı bir

vahşetgâh sûretini aldı. Ben o hâletten, kurtulmak için namaza iltica ettim. Teşehhüdde التحيات dediğim zaman, birden kâinât canlandı: hayattar, nûrânî bir şekil aldı, dirildi. Hatta, Kayyum'un parlak bir âyinesi oldu. Bütün hayattar eczasiyle beraber, hayatlarının tahiyyelerini ve hedâyâyı hayatiyelerini dâimî bir sûrette Zât-ı Hayy-ı Kayyuma takdim ettiklerini ilmelyakîn, belki Hakkalyakîn ile bildim ve gördüm.

Sonra السم عليك يا ايها النبي dediğim vakit, o hududsuz ve hâlî zaman, birden Resûl-ü Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm)'ın riyaseti altında, zîhayat ruhlar ile vahşetzâr (yabanî-ıssız) sûretinden ünsiyetli bir seyrangâh sûretine inkılâb etti.

İkinci Sual:

اللّهم صلّ على محمد وعلى آل محمد كما صليت على ابراهيم وعلى آل ابراهيم 'deki teşehhüd âhirinde teşbihlerin kaidesine uygun gelmiyor, çünkü: Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm), İbrahim (aleyhissalâtu vesselâm)'dan daha ziyade rahmete mazhardır ve daha büyüktür. Bunun sırrı nedir? Hem bu tarzdaki salavâtın teşehhüdde tahsisinin hikmeti nedir?

Aynı duâ, eski zamandan beri ve bütün namazda tekrar etmeleri; halbuki bir duâ bir defa kabûle mazhar olsa yeter. Milyonlarca duâları makbûl olan zatlar musırrâne duâ etmesi ve bilhassa o şey vâ'ad-i İlâhîye iktiran etmiş ise. Mesela عسى ربك ان يبعثك مقاماً محموداً Cenâb-ı Hakk vâ'adettiği halde, her ezan ve kâmetten sonra edilen mervi duâda وابعثه مقاماً محموداً الذى وعدته deniliyor; bütün ümmet o vâ'adi ifa etmek için duâ ederler. Bunun sırr-ı hikmeti nedir?

EL-CEVAP: Bu sualde üç cihet ve üç sual var.

Birinci Cihet: Hazret-i İbrahim (aleyhisselâm), gerçi Hazret-i Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'a yetişmiyor. Fakat onun Âli, Enbiyâdırlar. Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Âli evliyâdırlar. Evliyâ ise Enbiyaya yetişemezler. Âl hakkında olan bu duânın parlak bir sûrette kabul olduğuna delil şudur ki:

Üçyüzellimilyon içinde Âl-i Muhammed (aleyhissalâtü vesselâm)'dan yalnız iki zatın, yani Hasan (r.a.), Hüseyin (r.a.)'in neslinden gelen evliya, ekser mutlak hakikat mesleklerinin ve tarikatlarının pîrleri ve mürşidleri onlar olmaları علماء امتى كانبياء بنى اسرائيل hadisinin mazharları olduklarıdır.

Başta Câfer-i Sâdık (r.a.) ve Gavs-i Âzam (r.a.) ve Şâh-ı Nakşibend (r.a.) olarak her bir ümmetin bir kısm-ı âzâmını tarîk-i hakikâta ve hakikat-ı İslâmiyet'e irşad edenler, bu Âl hakkındaki duânın makbuliyetinin meyveleridir.
İkinci Cihet: Bu tarzdaki Salavâtın namaza tahsisinin hikmeti ise, meşâhir-i insaniyenin en nûrânisi, en mükemmeli, en müstakimi olan enbiyâ ve evliyanın kâfile-i kübrâsının gittikleri ve açtıkları yolda, kendisi dahi o yüzer icmâ ve yüzer tevatür kuvvetinde bulunan ve şaşırmaları mümkün olmayan o cemaat-i uzmâya, o sırât-ı müstakîmde iltihak ve refâkât ettiğini tahattur etmektir. Ve o tahattur ile, şübehât-ı şeytânîyeden ve evhâm-ı seyyieden kurtulmaktır. Ve bu kafile, bu kainat sahibinin dostları ve makbul masnuları ve onların muârızları, onun düşmanları ve merdûd mahlukları olduğuna delil ise zaman-ı Âdem'den beri o kafileye daima muâvenet-i gaybiye gelmesi; ve muârızlarına her vakit musîbet-i semavî'ye inmesidir.
Evet Kavm-i Nûh ve Semûd ve Âd ve Firavn ve Nemrud gibi bütün muârızlar, gadâb-ı İlâhîyi ve azabını ihsas edecek bir tarzda gaybî tokatlar yedikleri gibi... Kafile-i Kübrânın Nûh (aleyhisselâm), İbrahim (aleyhisselâm), Musa (aleyhisselâm), Muhammed (aleyhissalâtü vesselâm) gibi bütün kudsî kahramanları dahi, hârika ve mûcizane ve gaybî bir sûrette mucizelere ve ihsânât-ı Rabbaniyeye mazhar olmuşlar. Bir tek tokat hiddeti, bir tek ikram muhabbeti gösterdiği halde, binler tokat muârızlara, ve binler ikram ve muâvenet kafileye gelmesi, bedâhet derecesinde ve gündüz gibi zahir bir tarzda o kafilenin hakkaniyetine ve sırât-ı müstakimde gittiğine şehadet ve delâlet eder. Fatiha'da صراط الذين o kafileye ve غير المغضوب عليهم و الضالين انعمت عليهم muârızlarına bakıyor. Burada beyan ettiğimiz nükte ise Fatiha'nın âhirinde daha zâhirdir.
Üçüncü Cihet: Bu kadar tekrar ile kat'î verilecek olan bir şeyin vermesini istemesinin sırr-ı hikmeti şudur: İstenilen şey mesela; makam-ı Mahmûd bir ucudur. Pek büyük ve binler makam-ı Mahmûd gibi mühim hakikatları ihtivâ eden bir hakikatı âzâm'ın bir dalıdır ve hilkât-ı kâinatın en büyük neticesinin bir meyvesidir. Ve ucu ve dalı ve o meyveyi duâ ile istemek ise; dolayısiyle o hakikat-ı umumîye-i uzmânın tahakkukunu ve vücûd bulmasını ve o şecere-i hilkatin en büyük dalı olan Âlem-i Bâkî'nin gelmesini ve tahakkukunu ve kâinâtın en büyük neticesi olan haşir ve kıyâmetin tahakkukunu ve dâr-ı Saadetin açılmasını istemektedir. Ve o istemekle, dâr-ı Saâdetin ve cennetin en mühim bir sebeb-i vücûdu olan ubudiyet-i beşeriyeye de da'avât-ı insaniyeye kendisi dahi

iştirak etmektir. Ve bu kadar hadsiz derecede azîm bir maksad için bu hadsiz duâlar dahi azdır. Hem Hazret-i Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'a makam-ı Mahmud verilmesi, umum ümmete şefaât-ı kübrâsına işarettir. Hem o bütün ümmetinin saâdetiyle alâkadardır. Onun için hadsiz salavât ve rahmet duâlarını bütün ümmetten istemesi ayn-i hikmettir." سبحانك علم لنا ا ما علمتنا انك انت العليم الحكيم [500]

CULÛS (KÂ'DE) = OTURMA

-1- عن عليّ بن عبدالرحمن المعاوى قال:]رَآنِى ابنُ عُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما وَأنَا أعْبَثُ بِالْحَصى في الصَّةِ، فَلَمَّا انْصَرَفَ نَهَانِى وَقالَ: اصْنَعْ كَمَا كَانَ رسولُ اللّهِ # يَصْنَعُ، فَقُلْتُ: وَكَيْفَ كَانَ رسولُ اللّهِ # يَصْنَعُ؟ قالَ: كَانَ إذَا جَلَسَ في الصَّةِ وَضَعَ كَفَّهُ الْيُمْنى عَلى فَخِذِهِ الْيُمْنى، وَقَبَضَ أصَابِعَهُ كُلَّهَا، وَأشَارَ بِأُصْبَعِهِ الَّتِى تَلِى ا"بْهَامَ، وَوَضَعَ كَفَّهُ الْيُسْرَى عَلى فَخِذِهِ الْيُسْرى[. أخرجه الستة إ البخارى وهذا لفظ مسلم .

1. (2636)- Ali İbnu Abdirrahmân el-Mu'âvî (rahimehullah) anlatıyor: "Ben namazda çakıl taşlarını kurcalarken İbnu Ömer (radıyallâhu anh) beni gördü. Namazdan çıkınca beni bundan nehyetti ve:
"Sen de Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yaptığı gibi yap!" dedi. Ben:
"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ne yapmıştı?" diye sordum. Ben:
"Namazda oturduğu zaman, efendimiz sağ avucunu sağ dizinin üzerine koyarak, bütün parmaklarını yumar, başparmağını takip eden parmağıyla da işarette bulunurdu. Sol avucunu da sol uyluğunun üstüne koyardı."[501]

-2- وفي أخرى عن نافع عن ابن عمر رَضِيَ اللّهُ عَنْهما:]وَيَدُهُ الْيُسْرَى عَلى رُكْبَتِهِ الْيُسْرَى بَاسِطُهَا عَلَيْهَا[.

2. (2637)- Nâfî'nin İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ)'den yaptığı bir diğer rivayette şöyle denmiştir: "...Sol eli de sol dizinin üstüne açmış olarak koydu." [502]

-3- وفي أخرى عنه:]وَوَضعَ يَدَهُ الْيُمْنى عَلى رُكْبَتِهِ الْيُمْنى، وَعَقَدَ ثَثَةً وَخَمْسِينَ، وَأشَارَ بِالسَّبَّابَةِ[.

3. (2638)- Yine İbnu Ömer'den bir başka rivayet şöyledir: "Sağ elini sağ dizi üzerine koydu. Elliüç akdi yapıp şehadet parmağıyla işarette bulundu."[503]

-4ـ وفي أخرى للنسائى عن عليّ بن عبدالرحمن قال:]صَلَّيْتُ إلى جَنْبِ ابْنِ عُمَرَ فَقَلَّبْتُ الحَصى؟ فقَالَ لِى: َ تُقَلِّبُ الحَصى، فإنَّ تَقْلِيبَ الحَصى مِنَ الشَّيْطَانِ، وافْعَلْ كَمَا رَأيْتُ رَسُولَ اللّهِ # يَفْعَلُ. قُلْتُ: وَكَيْفَ رأيْتَ رسولَ اللّهِ # يَفْعَلُ؟ قالَ: هَكذَا، وَنَصَبَ الْيُمْنى، وَأضْجَعَ الْيُسْرَى، وَوَضَعَ يَدَهُ الْيُمْنى عَلى فَخِذِهِ الْيُمنى، وَيَدَهُ الْيُسْرى عَلي فَخِذِهِ الْيُسْرى، وَأشَارَ بِالسَّبَّابَةِ[.وفي أخرى:]بِأُصبُعِهِ الَّتِى تَلِى ا"بْهَامَ في الْقِبْلَةِ، وَرَمى بِبَصَرِهِ إلَيْهَا[.

4. (2639)- Nesâî'nin Ali İbnu Abdirrahmân'dan kaydettiği bir rivayette der ki: "İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ)'nın yanında namaz kıldım ve namazda çakılları alt üst ettim. Bana:
"Çakılları alt üst etme. Zîra çakılların çevrilmesi şeytan işidir. Sen de Resûlullah'ın yaptığı gibi yap. Ben O'nun ne yaptığını gördüm" dedi. Ben:
"Resûlullah'ın ne yaptığını gördün?" diye sordum.
"Şöyle' dedi ve sağ ayağını dikti, solunu yatırdı. Sağ elini sağ uyluğu üzerine, sol elini de sol uyluğu üzerine koydu. Şehadet parmağıyla da işaret etti."
Bir diğer rivayette şöyle denmiştir: "Baş parmağı takip eden parmağı ile kıbleye işaret etti, nazarlarını da ona dikti."[504]

-5ـ وعن ابن الزبير رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]كانَ رسولُ اللّهِ # إذَا قَعَدَ في الصَّةِ جَعَلَ قَدَمَهُ الْيُسْرى تَحْتَ فَخِذِهِ، وَسَاقِهِ، وَفَرَشَ قَدَمَهُ الْيُمْنى[.

5. (2640)- İbnu'z-Zübeyr (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) namazda oturunca, sol ayağını (sağ) uyluğunun ve bacağının altına koyar, sağ ayağını da yere döşerdi."[505]

-6- وعنه رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أنَّ النَّبىَّ # كانَ يُشِيرُ بِأُصْبُعِهِ إذَا دَعَا وَ يُحُرِّكُهَا يَدْعُو كَذلِك وَيتَحَامَلُ بِيَدِهِ الْيُسْرَى عَلى فَخِذِهِ الْيُسْرى[.

وفي أخرى:]َ يُجَاوِزُ بَصَرُهُ إشَارَتَهُ[. أخرجه أبو داود، واللفظ له والنسائى .

6. (2641)- Yine İbnu'z-Zübeyr (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) (namazda oturur vaziyette iken), duâ edince, hareket ettirmeksizin parmağıyla işaret yapar, bu vaziyette duâ (teşehhüd) okurdu. Sol eliyle de sol uyluğunun üzerine dayanırdı."

Bir diğer rivayette şöyle gelmiştir: "Gözü de işaretinden ayrılmazdı."[506]

-7- وعن وائل بن حجر رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]افْتَرَشَ رَسُولُ اللّهِ # رِجْلَهُ الْيُسْرَى، وَرَفَعَ يَدَهُ يَعْنِى عَلى فَخِذِهِ الْيُسْرى، وَنَصَبَ الْيُمْنى[. أخرجه الترمذي وصححه والنسائى.وعنده:]وَوَضَعَ ذِرَاعَيْهِ عَلى فَخِذَيْهِ، وَأشَارَ بِالسَّبَّابَةِ يَدْعُو[.

7. (2642)- Vâil İbnu Hucr (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sol ayağını yere yaydı, elini sol uyluğunun üzerine koydu, sağ ayağını da dikti."

Nesâî'nin bir rivayetinde: "Kollarını, uyluklarının üzerine koydu. Şehadet parmağıyla işaret ederek duâ ediyordu (teşehhüdü okuyordu)."[507]

-8- وعن أبى يعفور رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]سَمِعْتُ مُصْعَبَ بنَ سَعْدِ بنِ أبِى وَقَّاص يَقُولُ: صَلَّيْتُ إلى جَنْبِ أبى فَطَبَّقْتُ بَيْنَ كَفَّيَّ وَوَضَعْتُهُمَا بَيْنَ فَخِذَيَّ فَنَهَانِى أبِى وَقَالَ: كُنَّا نَفْعَلُهُ فَنُهِينَا عَنْهُ وَأُمِرْنَا أنْ نَضَعَ أيْدِينَا عَلى الرُّكَبِ[. أخرجه الخمسة إ الترمذي .

8. (2643)- Ebû Ya'fûr (radıyallâhu anh) diyor ki: "Mus'ab İbnu Sa'd İbnu Ebî Vakkâs'ın şöyle söylediğini işittim: "Babamın yanında namaz kılmış, namazda avuçlarımı iç içe kavuşturup uyluklarımın arasına koymuştum. Babam bu tarzdan beni men' etti ve:
"Biz de bir ara böyle yapmıştık. Ondan nehyedildik ve ellerimizi dizlerimizin üzerine koymakla emrolunduk" dedi."[508]

-9- وعن عاصم بن كليب الجرمى عن أبيه عن جده، واسمه شهاب بن المجنون. قال:]دَخَلْتُ عَلي رَسُولِ اللّهِ # وَهُوَ يُصَلِّى، وَقَدْ وَضَعَ يَدَهُ الْيُسْرَى عَلى فَخِذِهِ الْيُسْرِى، وَوَضَعَ يَدَهُ الْيُمْنى عَلى فَخِذِهِ الْيُمْنى، وَقَبَضَ أصَابِعَهُ وَبَسَطَ السَّبَّابَةَ وَهُوَ يَقُولُ: يَا مُقَلِّبَ الْقُلُوبِ ثَبِّتْ قَلْبِى على دِينِكَ[. أخرجه الترمذي .

9. (2644)- Âsım İbnu Küleyb el-Cermî an ebîhi an ceddihî -ki ismi de Şihâb İbnu'l-Mecnûn'dur- der ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın huzuruna girdim, namaz kılıyordu. Sol elini sol uyluğunun üzerine koymuş, sağ elini de sağ uyluğunun üzerine koymuş idi. (Sağ elin) parmakları hep yumuk, sadece işaret parmağı açıktı. Şöyle duâ ediyordu:

"Ey kalbleri döndüren Allah'ım, kalbimi dînin üzerine sâbit kıl."[509]

-10- وله في أخرى عن أبى حميد الساعدى:]جَلَسَ يَعْنِى لِلتَّشَهُّدِ: فَافْتَرَشَ رِجْلَهُ الْيُسْرَى، وَأقْبَلَ بِصَدْرِ الْيُمْنى عَلى قِبْلَتِهِ[.

10. (2645)- Ebû Humeyd es-Sâidî'den yine Tirmizî'nin bir rivayetinde şöyle denir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) teşehhüd için oturdu, sol ayağını yayıp sağ göğsünü kıbleye çevirdi..."[510]

-11- وللنسائى:]إِذَا كانَ في الرَّكْعَةِ الَّتِى تَنْقَضِى فِيهَا الصَّةُ أَخْرَجَ رِجْلَهُ الْيُسْرى، وقَعَدَ عَلى شِقِّهِ مُتَوَرِّكاً، ثُمَّ سَلَّم[.وله في أخرى: »رَافِعاً إِصْبَعَهُ السَّبَّابَةَ قَدْ أَحْنَاهَا شَيْئاً« .

11. (2646)- Nesâî'deki rivayette şu ziyade var: "Namazın sona erdiği rek'atte sol ayağını geride bırakmış ve uyluk kemiğine dayanarak oturmuş, sonra da selam vermişti."
Yine Nesâî'nin bir diğer rivayetinde şu ziyade var: "Şehadet parmağını kaldırmış ve onu hafif eğmiş (vaziyette teşehhüdü okuyordu)."[511]

-12- وعن عبداللّه بن عبداللّه بن عمر قال:]كانَ ابنُ عُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما يَتَرَبَّعُ في الصَّةِ إِذَا جَلَسَ، فَفَعَلْتُهُ وَأَنَا يَوْمَئِذٍ حَدِيثُ السِّنِّ، فَنَهَانِى وَقَالَ: إِنَّمَا سُنَّةُ الصَّةِ أَنْ تَنْصِبَ رِجْلَكَ الْيُمْنى، وَتَثْنِىَ الْيُسْرى، فَقُلْتُ: إِنَّكَ تَفْعَلُ ذلِكَ؟ فقَالَ: إِنَّ رِجْلَىَّ تَحْمِنِى[. أخرجه البخارى، وهذا لفظه، ومالك والنسائى .

12. (2647)- Abdullah İbnu Abdillah İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "İbnu Ömer namazda oturunca bağdaş kurardı. Aynı şeyi ben de yaptım. O sırada yaşım gençti. Beni bundan nehyetti. Ve dedi ki:
"Namazın sünneti sağ ayağını dikmen, solu da bükmendir." Ben kendisine:
"Ama sen bunu yapıyorsun!" dedim. Bunun üzerine:
"Ayaklarım beni taşımıyor" diye açıklamada bulundu."[512]

-13- وفي رواية النسائى:]أَنْ تَنْصِبَ الْقَدَمَ الْيُمْنى، وَاسْتِقْبَالَهُ بِأَصَابِعِهَا الْقِبْلَةَ وَالجُلُوسَ عَلى الْيُسْرى[.

13. (2648)- Nesâî'nin rivayetinde şöyle denmiştir: "... (Namazın sünneti) sağ ayağını dikmen, parmaklarını kıbleye yöneltmen ve sol (ayak) üzerine de oturmandır."[513]

-14- وعن طاوس قال:]قُلْتُ بْنِ عَبَّاسٍ في ا"فْعَاءِ عَلى الْقَدَمَيْنِ فقَالَ: هِيَ السُّنَّةُ، فَقُلْنَا لَهُ: إنَّا لَنَرَاهُ جَفَاءً بِالرَّجُلِ، فقَالَ: بَلْ هِيَ سُنَّةُ نَبِيِّكُمْ #[. أخرجه مسلم وأبو داود والترمذي، وهذا لفظ مسلم.وزاد أبو داود: بَعْدُ »عَلى الْقَدَمَيْنِ في السُّجُودِ«

14. (2649)- Tâvus (rahimehullah) anlatıyor: "İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ)'a (namaz'da) iki ayak üzerine ik'â hakkında sordum.
"Bu sünnettir" dedi. Kendisine:
"Biz bunu erkeğe eziyet görüyoruz!" dedik. O tekrar:
"Bilakis, o, Peygamberiniz (aleyhissalâtu vesselâm)'in sünnetidir!" dedi."[514]
Ebû Dâvud'da, "iki ayak üzerine" tabirinden sonra "secdede" ziyadesi mevcuttur. [515]

-15- وعن ابن مسعود رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]كانَ رَسُولُ اللّه # إذَا جَلَسَ في الرَّكْعَتَيْنِ ا'ولَيَيْنِ كَأَنَّهُ عَلى الرَّضْفِ حَتَّى يَقُومَ[. أخرجه أصحاب السنن.»الرَّضْفُ«: بسكون الضاد المعجمة جمع رضفة، وهى الحجارة المحماة .

15. (2650)- İbnu Mes'ud (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ilk iki rek'atte oturunca, (çabuk) kalkmak için sanki kızgın taş üzerine oturmuş gibiydi."[516]

AÇIKLAMA:

Bu kısımda yer alan onbeş kadar rivayet namazın celselerinde sünnete uygun oturuş tarzını beyan etmektedir. Bu rivayetlerden ortaya çıkan hükümleri şöyle tesbit edebiliriz:

1- İlk iki rek'atteki oturuş ile son rek'atteki oturuş, şekil olarak aynı olsa bile müddet olarak farklıdır. Birinci oturuş kısadır. Bundaki kısalık 2650 numaralı hadiste latif bir teşbihle ifade edilmiştir: "Kızgın taş üzerine oturmuş gibi oturmak." Şârihler, bu teşbihten maksadın cülûsun hafifliğini ifade olduğunu belirtirler. Yani sadece teşehhüd okunup kalkılacak, salavât ve duâ ilave edilmeyecek demektir. Hanefîlere göre ilave bir şey okunursa sehiv secdesi gerekir. Şâfiîler salavât da okunabilir demiştir.

2- Namazda oturuşun kendine has bir şekli var. Bu şekil, ayakların vaziyetinden, ellerin ve hatta parmakların vaziyetine kadar bazı teferru-âta şâmildir. Şöyle ki:
* Sağ ayak, parmaklar, kıble istikâmetinde olacak şekilde dikilecek; sol ayak, sırtı üzerine yere döşenecek ve sol ayak üzerine oturulacak, sağ el sağ uyluk, sol el de sol uyluk üzerine dize yakın olarak konulacaktır, diz üzerine de konulabilir. Ancak 2640 numarada İbnu'z-Zübeyr'den gelen rivayet sol ayağı sağ uylukla baldırın altına koyup sağ ayağı da yere döşeyip onun üzerine oturmayı tarif etmektedir. Bu rivayette sağ ayağın yere döşenmesi epeyce bir ihtilaf konusu olmuştur, zîra oturuşta sağ ayağın dikileceği hususunda ulema ittifak eder. Ancak Kadı İyâz sağ ayağı döşemenin mânası onu parmaklar üzerine dikmeyip ayağını yatırmak diye bir açıklama yapar. Bu muhtar kavildir. Öyle ise meşrû olan iki sûret ortaya çıkmaktadır:

a) Sağ ayağı dikerek oturmak,

b) Yatırarak oturmak. Her ikisi de sahih rivayetlerde geldiği için ulema: "Dikmek müstehab ise de terki de câizdir, Resûlullah cevazı göstermek için her ikisine de yer vermiştir" demiştir.

Ancak, bazı âlimler daha ileri giderek teverrük denen, ayakları yatırarak[517]

oturmanın son oturuşa, iftirâş denen ve sağ ayağı dikip, sol ayağı da yatırarak üzerine oturmaktan ibaret şeklin birinci oturuşa ait olduğunu söylemiştir. Şâfiî ve bazı fakihler bu görüştedir.
Ebû Hanîfe ve fakihler her iki cülûsta da erkeklerin iftirâş kadınların teverrük sûretinde oturmasını efdal kabul eder.
Mâlikîlere göre her iki cülûsta teverrük efdaldir.

* Sağ elin parmakları şu şekilde yumulacak: Baş parmakla orta parmak bir halka yapacak şekilde bir araya gelecek şehadet parmağı kıble istikametini işaret eder şekilde yumulmayıp düz kalacak. 2638 numaralı rivayette geçen elliüç akdini, Nevevî şöyle izah eder: "Hesap ilmi mensuplarına göre, bu tabirle, serçe parmağının kenarının yüzük parmağı üzerinde konması ifade edilir. Ancak burada murad o değildir. Sadedinde olduğumuz hadiste bu tabirle serçe parmağının el ayası üzerine konarak hesapçıların ellidokuz dedikleri şekli vermektir."

* 2643 numaralı hadiste geçen avuçları iç içe kavuşturarak bacaklar arasına koyarak oturma tarzı hakkında daha önce açıklama geçmiştir (2590 numaralı hadis).

* Sağ el parmaklarının yumulup, şehadet parmağıyla işaret verilmesi ile ilgili olarak da bir kısım teferruât üzerinde ihtilaf edilmiştir. Mesela parmakların yumulma zamanı, baş parmağın vaziyeti diz üzerinde sâbit mi, hareket edecek mi?... gibi. Bu mevzuya giren hadislerin hepsine Teysîr yer vermez. Sözgelimi 2641 numaralı hadiste şehadet parmağıyla ilgili olarak geçen "hareket ettirmeksizin" tabiri ile 2646 numaralı hadiste geçen, "hafif eğmiş" tabiri, şehadet parmağının vaziyetiyle ilgili ihtilaflı rivayetlerin varlığına delâlet ederler.
Âlimler, bu ihtilaflı rivayetleri, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)' ın değişik zamanlarda bu farklı tarzların hepsine yer vermiş olduğunu belirterek te'vil ederler. Teferruâta girmeden mezhebimizce de benimsenmiş olan şehadet parmağıyla işaret verme tarzını belirtelim:
Teşehhüd duâsı okunurken, sıra tevhide gelince, tevhid'in Lâilâhe kısmı söylenirken sağ elin diğer parmakları yumulurken şehadet parmağı yukarıya kaldırılır, illallah denilirken indirilir. Bazı rivayetler şehadet getirirken şehadet parmağını kaldırmaktan başka hareket de ettirilebileceğini söyler. Hanefî fakihlerden İmam Muhammed bu yumma işinin, şehadet parmağı kalkarken sağ elin baş parmağı ile orta parmağının halka olacak şekilde bir araya getirilip diğer iki parmağın da yumulmasıyla gerçekleştirileceğini söyler. Bazı fakihler

parmakların yumulmadan şehadet parmağıyla işaret verileceğini; diğer bazıları da baş parmağı diğer parmakların altına getirerek şehadet parmağının kaldırılacağını söylemiştir. Şehadet parmağının kaldırılmasını gereksiz gören de olmuştur. Ancak bu sahih rivayete aykırıdır. Parmak kaldırmaya Keydânî "haram" demiştir, ancak bu görüş, tekfire varacak şiddette ciddî tenkidle karşılaşmıştır.
Şehadet parmağını kaldırmak sahih rivayetlerle sâbit bir sünnet olmaktan başka kuûd sırasında gözün vaziyetini de yönlendirmektedir. Çünkü 2639-2641 numaralı rivayetlerde de geçtiği üzere, göz, kuûd sırasında kalkmış vaziyetteki şehadet parmağını takib edecektir. Ayrıca, şehadet parmağı kaldırılırken, tevhid yani Allah'ın bir olduğu niyet edilip hatırlanacaktır.

3- Yukarıda kaydedilen hadiste iki farklı oturuş şekli üzerinde daha durulmuştur: Bağdaş kurma ve ik'â. Daha önce de geçtiği üzere bazı rivayetler, selefin bağdaş kurarak namaz kıldığını mevzubahis eder. 2647 numaralı rivayet bunun bir özre binaen tecviz edildiğini göstermektedir. Normal şartlarda bağdaş kurarak namaz kılmaya ulema cevaz vermemiştir. İbnu Abdilberr sağlam kimsenin bağdaş kurarak farz namaz kılmasının câiz olmadığında icma edildiğini belirtir. Nafile namazlarla, hasta kimsenin farzlarda bağdaş kurarak kılacağı namaz hususunda ihtilaf olmuştur. İbnu Mes'ud'dan gelen bir rivayet O'nun bunu haram telakki ettiğini ifade ederse de âlimler çoğunluk itibariyle teşehhüdde oturuş şeklinin sünnet olduğunda ittifak etmişlerdir.
İk'â'ya gelince buna 2649 numaralı hadiste temas edilmekte ve sünnet olduğu belirtilmektedir. İk'â'yı tarif eden âlimler onu tavsifte ihtilaf ettikleri için dilimizdeki bir karşılığı ile tercüme etmeyi uygun görmeyip, ne olduğunu burada açıklamaya bıraktık.
Evet ik'â إِقْعَاء denilen oturuş şekli nedir? Nevevî bu soruya şöyle cevap verir: "Bil ki, ik'â hakkında iki (çeşit) hadis vârid olmuştur. Biri sadendinde olduğumuz bu hadistir. Ve bunda ik'â'nın sünnet olduğunu söylemektedir. Tirmizî ve başkaları tarafından rivayet edilen diğer bir hadiste ise ik'â yasaklanmaktadır."
Nevevî hadislerin kaynaklarını belirttikten sonra der ki: "Ulema ik'â'nın hükmü ve tefsiri hususlarında pek çok ihtilaflara düşmüştür. Gerçek olan şu ki, ik'â iki çeşittir: Biri "köpeğin ik'âsı gibi, kabalarını yere dayayıp bacaklarını dikmesi, ellerini de yere dayamasıdır." Ebû Ubeyde Ma'mer İbnu Müsennâ ve arkadaşı Ebû Ubeyd el-Kâsım İbnu Sellâm ve diğer lügatçiler ik'âyı böyle tarif ederler. İşte, bu ik'â mekruhtur. Yasaklayıcı rivayetler bu ik'â hakkında vârid olmuştur.

İkinci çeşit ik'â, kişinin kabalarını iki secde arasında ökçelerinin üzerine koymasıdır. Sadedinde olduğumuz hadiste İbnu Abbâs'ın "Peygamberimizin sünnetidir" dediği ik'â budur. İbnu Abbâs'tan hadis: "Ökçelerinin kabalarına değmesi sünnettir" diye açıklanmış olarak da rivayet edilmiştir.
Mezheplere göre sünnet olan oturuş şeklini yukarıda belirttik. Burada, daha önce geçmiş olan bir teferruâtı tekrar hatırlatıyoruz: Şâfiî hazretleri iki secde arasında bir miktarcık oturmayı sünnet addetmişti. İşte o oturuş, İbnu Abbâs'ın bu hadiste sünnet dediği ik'â tarzında olacaktır. [518]

SELÂM

-1- عن عامر بن سعد عن أبيه رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]كانَ رَسولُ اللّهِ # يُسَلِّمُ عَنْ يَمِينِهِ وَعَنْ يَسَارِهِ حَتَّى أرَى بَيَاضَ خَدِّهِ[. أخرجه مسلم والنسائى .

1. (2651)- Âmir İbnu Sa'd, babasından (radıyallâhu anh) naklediyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) (namazını tamamlayınca) sağına ve soluna selam verirdi, öyle ki ben (geride olduğum halde) yanağının beyazlığını görürdüm." [519]

-2- وعن ابن مسعود رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أنَّ النَّبىَّ # كانَ يُسَلِّمُ عَنْ يَمِينِهِ وَعَنْ شِمَالِهِ: السَّمُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللّهِ السَّمُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللّهِ[. أخرجه أصحاب السنن.وزاد أبو داود بعد قوله شماله: »حَتَّى نَرَى بَيَاضَ خَدِّهِ«.وزاد النسائى: »حَتَّى نَرَى بَيَاضَ خَدِّهِ مِنْ هَاهُنَا، وَبَيَاضَ خَدِّهِ مِنْ هَاهُنَا« .

2. (2652)- İbnu Mes'ud (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) (namazı bitince) sağına ve soluna selam verir, şöyle derdi: "Esselâmu

aleyküm ve rahmetullah, esselâmu aleyküm ve rahmetullah."[520] Ebû Dâvud'da "soluna" tabirinden sonra şu ziyade yer alır: "...Öyle ki yanağının beyazını gördük."
Nesâî'de ise şu ziyade vardır: "...Öyle ki, şu taraftan yanağının beyazlığını görürdük."[521]

-3- وفي أخرى ٬بى داود عن وائل بن حجر:]كانَ يُسَلِّمُ عَنْ يَمِينِهِ: السَّمُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللّهِ وَبَرَكَاتُهُ، وَعَنْ شِمَالِهِ: السَّمُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللّهِ[.وله في أخرى عن سمرة بن جندب: »ثُمَّ سَلِّمُوا عَلى أقَارِبِكُمْ وَعلى أنْفُسِكُمْ«.

3. (2653)- Ebû Dâvud'un Vâil İbnu Hucr (radıyallâhu anh)'dan yaptığı bir diğer rivayette şöyle gelmiştir: "[Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)] sağına, "esselâmu aleyküm ve rahmetullah ve berekâtuhu" diyerek, soluna da "esselamu aleyküm ve rahmetullah" diyerek selam verirdi."
Yine Ebû Dâvud'da Semüre İbnu Cündeb'ten gelen bir rivayette: "...sonra imamınıza ve kendinize selam verin" buyurulmuştur."[522]

AÇIKLAMA:

Semüre'den rivayet edilen hadisin Ebû Dâvud'daki aslı ile Teysîr'de kaydedilen şekli arasında fark var. Teysîr'de على اقاربكم denmiş iken, asılda على إمَامكُم denmektedir. Kâri, okuyucu demek ise de hadislerde imam mânasında geçmektedir. Burada da imam demektir. Biz tercümeyi buna göre yaptık.[523]

-4- وعن جابر بن سمرة رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]كُنَّا إذا صَلَّيْنَا مَعَ رسولِ اللّهِ #. قُلْنَا بِأيْدِينَا: السَّمُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللّهِ، وَأشَارَ بِيَدِهِ الى الجَانِبَيْنِ، فقَالَ رَسُولُ اللّهِ #: عَمَ تُومُونَ بأيْدِيكُمْ؟ مَالِى أرَى

أَيْدِيكَمْ كَأنَّهَا أذْنَابُ خَيْلٍ شَمْسٍ؟ اسْكَنُوا في الصَّةِ، وَإنَّمَا يَكْفِى أحَدَكُمْ أنْ يَضَعَ يَدَهُ عَلى فَخِذِهِ، ثُمَّ يُسَلِّمُ عَلى أخِيهِ مِنْ يَمِينِهِ وَشِمَالِهِ[. أخرجه مسلم وأبو داود والنسائى.»الشَّمْسُ«: بضم الشين المعجمة وسكون الميم جمع شموس بفتح الشين، وهى النفورة من الدوابّ التى تستقرّ لنفورها وحدّتها .

4. (2654)- Câbir İbnu Semüre (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile beraber namaz kılınca, ellerimizle (işaret ederek): "Esselâmu aleyküm ve rahmetullâhi" demiştik -ve eliyle de iki tarafına işaret etti. -Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bunun üzerine:
"Ellerinizle neye işaret ediyorsunuz? Niye ellerinizi hırçın atların kuyruğu gibi (kıpırdak) görüyorum? Namazda sakin olun. Herbirinizin ellerini dizlerine koyup, sonra sağındaki ve solundaki kardeşine selam vermesi yeterlidir!"[524]

-5- وعن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]كَانَ رَسولُ اللّهِ # إذَا سَلَّمَ لَمْ يَقْعُدْ إَّ مِقْدَارَ مَا يَقُولُ: اللَّهُمَّ أنْتَ السَّمُ وَمِنْكَ السَّمُ تَبَارَكْتَ يَاذَا الجَلِ وَا“كْرَامِ[. أخرجه مسلم والترمذي .

5. (2655)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) selam verince: "Allahümme ente'sselâm ve minke'sselâm. Tebârekte yâ ze'lcelâli ve'l-ikrâm" diyecek kadar otururdu."
Bu cümlenin mânası: "Ey Allah'ım! Sen selamsın (her çeşit ayıp, kusur ve âfetlerden uzaksın). İnsanların mazhar olduğu selâmet sendendir. Ey Celâl ve ikram sahibi Rabbimiz! Senin şânın yücedir" demektir."[525]

-6- وعن سمرة بن جندب رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]أمَرَنَا النّبىُّ # أنْ نَرُدَّ عَلى ا“مَامِ، وَأنْ نَتَحَابَّ، وَأنْ يُسَلِّمَ بَعْضُنَا عَلى بَعْضٍ[.

أخرجه أبو داود .

6. (2656)- Semüre İbnu Cündeb (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) imamın selamına selamla mukâbele etmemizi, birbirimizi sevmemizi, birbirimize selam vermemizi emretti."[526]

AÇIKLAMA:

Bu kısımda kaydedilen altı aded hadis, namazın bitiminde verilecek selamla ilgilidir. Bu hadislerde ortaya çıkan ahkâmı şöyle özetleyebiliriz:

1) Namazın bitiminde (teşehhüd, salât ve dualardan sonra) baş sağa ve sola çevrilerek selam verilecektir (2651).

2) Selam verirken sağ ve sol cephelere ayrı ayrı esselâmu aleyküm ve rahmetullah denecektir (2652, 2653). Sağdan başlamak efdaldir. Nevevî, "her iki selamda sola veya sağa veya öne verilse, veya önce soldan başlansa selam sahih olur, fakat fazîlet kaçırılır" der. Sağa ve sola dönüş mübâlağalı olacaktır. Hadiste geçen "... yanağının beyazlığı görülünceye kadar sağa (sola) döndü..." sözü bu mübâlağa ile te'vil edilmiştir.

3) Selam verirken, imamın selamına mukâbele etmeye niyet edilecektir (2653, 2656). Aliyyü'l-Kârî'nin Mirkât'da belirttiği üzere, imamın sağında olanlar ikinci selamla, solunda olanlar ise birinci selamla, tam geri hizasında olanlar da her iki selamla imama selam vermeyi niyet edecektir. Bu, Hanefîlere göre yapılmış bir te'vildir.
Neylü'l-Evtâr'da Şâfiîlerin şöyle te'vil ettiği belirtilir: "İmamın sağındaki kimse, ikinci selamında imama mukâbele etmeyi niyet eder. Solundaki, birinci selamda imama mukâbeleye niyet eder, hizasında olan kimse istediği selamda imama mukâbele etmeyi niyet eder, ancak birincideki niyet daha iyidir." İbnu Mâce'nin rivayeti şöyledir: "Resûlullah bize imamlarımıza ve birbirimize selam vermemizi emretti."
Mâlikîlere göre musallinin imama mukabelesi imamın söylediğini aynen söylemekle olur. Onlara göre imama uyan (me'mûm) üç selamda bulunur: Birincisi ile namazdan çıkar, bunu hafif sağa dönerek karşısına verir. İkinci selamı imamadır, üçüncü selamı da solundakileredir.

4) Kendine selam verilecektir (2653). İlk nazarda garib de gelse, Resûlullah, kişinin kendine selam vermeyi de niyet etmesini emretmektedir. Esasen bir âyette: "... Evlere girdiğiniz zaman kendinize, ehlinize Allah katından bereket, esenlik ve güzellik dileyerek selam verin" (Nûr 61) buyrularak nefsimize selam vermek Allah tarafından emredilmiştir. Şu halde Resûlullah'ın emri, namazdaki selamda da kendimizi niyet etmemizin gereğini irşad etmektedir. Selamın mahiyeti açısından bu tabiîdir. Çünkü, selam bir duâdır, bir teavvüz duâsıdır, yani Allah'tan sığınma talebi ve O'na ilticâdır. Yani selam, Allah'ın bir ismi olması haysiyetiyle esselâmu aleyküm demek: "Allah üzerine hafîz ve vekil olsun" demektir. Şu mânaya geldiği de söylenmiştir: "Selâmet ve necât (kurtuluş) bulasınız." Kişi namaz selamı sırasında kendini de niyetine almakla bu temennilere şahsını da dahil etmiş olmaktadır. Bazı âlimler sağa verilen selamla sadece sağındaki melekleri ve diğer mevcut emsalini değil, Hz. Âdem devrinden beri geçmiş emsalini; sola selamla da soldaki melekleri ve emsalini ve Kıyâmete kadar gelecek ehl-i îman emsalini kastedeceğini söylemişlerdir. Tirmizî'de ve Ahmed İbnu Hanbel'in Müsned' inde gelen bir rivayette Hz. Peygamber'in selamı bu şekilde geniş tuttuğu belirtilir. "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) öğleden önce dört, öğleden sonra dört, ikindiden sonra dört rek'at kılar, her iki rek'atin arasını mukarreb meleklere, peygamberlere ve onlarla olan mü'min kimselere selamla ayırırdı." Bazı âlimler burada teşehhüddeki selamın kastedildiğini söylemiştir. Ancak hemen belirtileceği üzere teşehhüd selamı ile tahlîl selamı arasında irtibat olmadığını söylemek zor ve çok tekellüflü olur. Tahlîl selamı imam'ın cemaate, cemaatin imam'a ve etrafındakilere selamıdır diye kesip atacak olsak tek başına kılanların selamını nasıl değerlendireceğiz?
Sırf selam vesilesiyle mü'minin ulaştığı bu hayal gücü ve tefekkür derinliği, namazın rûhî hayatımıza kazandırdığı müstesnâ zenginliklerden sadece biridir. Rabbimizin namaz nimetine şükrümüzü edadan gerçekten ne kadar âciziz!
NOT: Âlimler, selam'ın eliflâmlı olup olmaması hususunda ihtilaf etmişlerdir. Bazıları eliflâmsız olabileceğini söylemiş ise de esselam şeklinde eliflamlı olmasının efdal olduğunu belirtmiştir. Ancak diğer bir kısım âlimler eliflâm olmasının vâcib olduğunda ısrar etmiştir. "Çünkü derler, bütün rivayetler eliflâmlıdır, zaten teşehhüdde de geçmiştir, öyle ise tekrar edilirken mutlaka eliflâm'la mârife yapılması gerekir."

5) Namazda sağ ve sola selam verilirken eller uylukların üzerinde olacak. Sözle verilen selama elkol, parmak hareketi refâkât etmeyecek (2654). Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) namazın sonunda selam sırasında eliyle işaret ve imada

bulunanlara müdâhale etmiş ve bu davranışı huysuz atların mânasız ve yersiz kuyruk sallamalarına benzetmiştir.
Ashâbın bu davranışı, namazda huşû ve sükûnetle ilgili ahkâmın ve teferruâta inen bir kısım ahkâm ve âdâbın teşriînden önceye rastlar. Bu müdahale de işaret ettiğimiz bir teşriât olmaktadır. Rivayetler, bidayette namaz içinde mü'minlerin yürüdüklerini, selamlaştıklarını ve hatta konuştuklarını belirtir. Zaman içerisinde ve bilhassa huşû ile ilgili âyet geldikten sonra namazla ilgili âdâb tamamlanmış, son şeklini almıştır.

6) Namazdan selamla çıkınca, namaz hali üzere kalınmayacaktır. Namaz hali üzere kalmanın miktarı Allahümme ente'sselam ve minke'sselam, tebârekte yâ ze'lcelâli ve'l-ikrâm deme müddeti kadardır (2655). Esasen selam'a tahlîl selamı denmiştir. Yani namaz halinde uyulması gereken yasakların kalkması, helal olması selamı. Öyle ise, selamdan sonra o hal fazla uzatılmayacaktır. Konuşmak, sağa sola dönmek, vaziyetini değiştirmek, kalkıp gitmek artık helaldir.[527]

NAMAZIN EVSAFINI BİLDİREN BAZI HADİSLER

-1- عن أبى حميد الساعدى رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]وَكَانَ قاعِداً مَعَ نَفَرٍ مِنْ أصْحَابِ رَسُولِ اللّهِ # فَذَكَرُوا صَةَ رَسولِ اللّهِ #، فقَالَ: أنَا أعلَمُكُمْ بِصَتِهِ # قالُوا: فَلِمَ؟ فَوَاللّهِ مَا كُنْتَ بِأكْثَرَ مِنَّا لَهُ تَبعاً، وَ أقْدَمَ مِنَّا لَهُ صُحْبَةً؟ قَالَ: بَلى، قالُوا: فَاعْرِضْ. قالَ: كانَ إذَا قَامَ إلي الصَّةِ يَرْفَعُ يَدَيْهِ حَتَّى يُحَاذِىَ بِهِمَا مَنْكِبَيْهِ، ثُمَّ يُكبِّرُ حَتَّى يَقِرَّ كُلُّ عَظْمٍ في مَوْضِعِهِ مُعْتَدً، ثُمَّ يَقْرَأُ، ثُمَّ يُكَبِّرُ وَيَرْفَعُ يَدَيْهِ حَتَّى يُحَاذِىَ بِهِمَا مَنْكِبَيْهِ، ثُمَّ يَرْكَعُ وَيَضَعُ رَاحَتَيْهِ عَلى رُكْبَتَيْهِ، ثُمَّ يَعْتَدِلُ وَ يُصَوِّبُ رَأسَهُ وَ يُقْنِعُ، ثُمَّ يَرْفَعُ رَأسَهُ فَيَقُولُ: سَمِعَ اللّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ، ثُمَّ يَرْفَعُ يَدَيْهِ حَتَّى يُحَاذِى بِهِمَا مَنْكِبَيْهِ مُعْتَدً، ثُمَّ يَقُولُ: اللّهُ أكْبَرُ، ثُمَّ يَهْوِى إلى ا'رْضِ فَيُجَافِى يَدَيْهِ عَنْ جَنْبَيْهِ، ثُمَّ يَرْفَعُ رَأسَهُ وَيَثْنِى رِجْلَهُ الْيُسْرَى فَيَقْعُدَ عَلَيْهَا وَيَفْتَحُ اَصَابِعَ رِجْلَيْهِ إذَا سَجَدَ، ثُمَّ يَسْجُدُ، ثُمَّ يَقُولُ: اللّهُ أكْبَرُ وَيَرفَعُ رَأسَهُ فَيَثْنِى رِجْلَهُ

الْيُسْرى، فَيَقْعُدُ عَلَيْهَا حَتّى يَرْجِعَ كُلّ عَظم إلى مَوْضِعِهِ، ثُمَّ يَصْنَعُ في ا'خْرَى مِثْلَ ذلِكَ، ثُمَّ إذَا قامَ مِنَ الرَّكْعَتَيْنِ كَبَّرَ وَرَفَعَ يَدَيهِ حَتَّى يُحَاذِى بِهِمَا مَنْكِبَيْهِ كَمَا كَبَّرَ عِنْدَ افْتِتَاحِ الصَّةِ، ثُمَّ يَصْنَعُ ذَلِكَ في بَقِيَّةِ صَتِهِ، حَتَّى إذَا كَانَتِ السَّجْدَةُ الَّتِى فِيهَا التَّسْلِيمُ أخْرَجَ رِجْلَهُ الْيُسْرى، وَقَعَدَ مُتَوَرِّكاً عَلى شِقِّهِ ا'يْسَرَ. قَالُوا: صَدَقْتَ، هكَذَا كانَ يُصَلّى رَسولُ اللّهِ #[. أخرجه البخارى مختصراً، وأبو داود والترمذي.

1. (2657)- Ebû Humeyd es-Sâidî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Kendisi, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Ashâbından on kişilik bir grupla oturuyor idi. Resûlullah'ın namazını zikrettiler. Bunun üzerine:

"Ben içinizde Aleyhissalâtu vesselâm'ın namazını en iyi bilen kimseyim!" dedi. Yanındakiler:

"Nasıl olur. Allah'a yemin olsun, sen O'na bizden daha çok tâbi olmuş bizden önce onun sohbetine katılmış değilsin!" dediler. O:

"Herşeye rağmen!" deyip (ısrar edince):

"Peki (Efendimizin nasıl namaz kıldığını) arzet görelim" dediler. O da anlattı:

"Aleyhissalâtu vesselâm, namaza kalkınca kollarını omuzları hizasına kadar kaldırırdı. Bütün kemikleri mûtedil şekilde yerlerinde istikrarını bulunca tekbir getirir, sonra kırâatte bulunur, sonra tekrar tekbir getirir, ellerini omuzları hizasına kadar kaldırır, sonra rükûya gider ve el ayalarını dizlerinin üzerine koyar, sonra o durumda mûtedil bir vaziyet alır, başını ne aşağı kırar ne de yukarı kaldırır, sonra başını kaldırıp: "Semi'allâhu limen hamideh (Allah kendisine hamdedeni işitir)!" der, sonra ellerini tekrar omuzlarının hizasına kadar mutedil şekilde kaldırır, sonra: "Allahu ekber!" deyip yere eğilir, ellerini yanlarına açar, sonra başını kaldırır, sol ayağını büker, üzerine oturur, secde edince ayaklarının parmaklarını açar, sonra secde eder, sonra: "Allahu ekber!" der, başını kaldırır, sol ayağını büker, her kemik yerine gelinceye kadar sol ayağının üzerine oturur. Sonra aynı şeyleri diğer (rek'at)de yapardı.

Sonra iki rek'ati (tamamlayıp) kalkınca, iftitah tekbirinde olduğu gibi tekbir getirir, ellerini omuzlarının hizasına kadar kaldırır. Sonra aynı şeyleri namazın geri kalan kısmında da yapardı.

Selam vereceği son rek'atin secdesi olunca sol ayağını (mak'adının altından sağ tarafına) çıkarır ve sol tarafı üzerine yere çökerek oturdu."
(Onun bu açıklamasını dinleyince yanındakiler:) "Doğru söyledin, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) böyle namaz kılardı!" dediler."[528]

AÇIKLAMA:

1- Hadisin râvisi Ebû Humeyd es-Sâidî'nin ismi ihtilaflıdır: "Abdurrahman İbnu Amr İbni Sa'd, Abdurrahman İbnu Sa'd, Münzir İbnu Sa'd İbni Mâlik. Annesi Ümâme Bintu Sa'lebe'dir. Medîneli addedilir, Hz. Muâviye'nin hilafetinin sonunda vefat etmiştir.

2- Hadiste geçen oturuş tarzı 2650. hadiste yeterince açıklandığı için tekrar etmeyeceğiz.[529]

-2- وعن رفاعة بنِ رافع رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]بَيْنَنَا نَحْنُ في المَسْجِدِ إذْ جَاءَ رَجُلٌ كالْبَدَوِىِّ، فَصلَّى فَأخَفَّ صَتَهُ، ثُمَّ انْصَرَفَ فَسلَّمَ عَلى النَّبىِّ #، فقَالَ النَّبىُّ #: وَعَلَيْكَ، فارْجِعْ فَصَلِّ فإنَّكَ لَمْ تُصَلِّ، فَرَجَعَ فَصَلى، ثُمَّ جَاءَ فَسَلَّمَ عَلى النّبىِّ # فَرَدَّ عَلَيْهِ، فَقَالَ: ارْجِعْ فَصَلِّ فَإنَّكَ لَمْ تُصَلِّ ففَعَلَ ذلِكَ مَرَّتَيْنِ أوْ ثَثاً كُلُّ ذلِكَ يَقُولُ: ارْجِعْ فَصَلِّ فإنَّكَ لَمْ تُصَلِّ، فَخَافَ النَّاسُ وَكَبَّرَ عَلَيْهِمْ أنْ يَكُونَ مَنْ أخَفَّ صَتَهُ لَمْ يُصَلِّ، فقَالَ الرَّجُلُ في آخِرِ ذلِكَ: فَأرِنِى وَعَلِّمْنِى، فإنَّمَا أنَا بَشَرٌ أُصِيبُ وَأُخْطِئُ، فقَالَ: أجَلْ إذَا قُمْتَ إلى الصَّةِ فَتَوَضَّأ كَمَا أمَرَكَ اللّهُ تَعالى، ثُمَّ تَشَهَّدْ فَأقِمْ، فإنْ كَانَ مَعَكَ قُرآنٌ فَاقْرَأ وَإَّ فاحْمَدِ اللّهَ وَكَبِّرْهُ وَهَلِّلْهُ ثُمَّ ارْكَعْ فَاطْمَئِنَّ رَاكِعاً، ثُمَّ اعْتَدِلْ قَائِماً، ثُمَّ اسْجُدْ وَاعْتَدِلْ سَاجِداً، ثُمَّ اجْلِسْ فَاطمَئِنَّ جَالِساً، ثُمَّ قُمْ فإذَا فَعلْتَ ذلِكَ فقَدْ تَمَّتْ صَتُكَ، فإنِ انْتَقَصْتَ مِنْهُ شَيْئاً فَقَدِ انْتَقَصْتَ مِنْ صَتِكَ. قالَ: فَكَانَ أهْوَن عَلَيْهِمْ أنَّ مَنِ انْتَقَصَ مِنْ

ذَلِكَ شَيْئاَ انْتَقَصَ مِنْ صَتِهِ وَلَمْ تَذْهَبْ كَلَهَا]. أخرجه أصحاب السنن .

2. (2658)- Rifâa İbnu Râfi' (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Biz mescidde iken bedevî kılıklı bir adam çıkageldi. Namaza durup, hafif bir şekilde (yani rükunleri, tesbihleri kısa tutarak) namaz kıldı. Sonra namazı tamamlayıp Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a selam verdi: Efendimiz:
"Üzerine olsun. Ancak git namaz kıl, sen namaz kılmadın!" buyurdu. Adam döndü (tekrar) namaz kılıp geldi, Resûlullah'a selam verdi. Aleyhissalâtu vesselâm selamına mukabele etti ve:
"Dön namaz kıl, zîra sen namaz kılmadın!" dedi. Adam bu şekilde iki veya üç sefer aynı şeyi yaptı, her seferinde Aleyhissalâtu vesselâm:
"Dön namaz kıl, zîra sen namaz kılmadın!" dedi. Halk korktu ve namazı hafif kılan kimsenin namaz kılmamış sayılması herkese pek ağır geldi.
Adam sonuncu sefer:
"Ben bir insanım isabet de ederim, hata da yaparım. Bana (hatamı) göster, doğruyu öğret!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Tamam. Namaza kalkınca önce Allah'ın sana emrettiği şekilde abdest al. Sonra (ezan okuyarak) şehadet getir. İkâmet getir (namaza dur). Ezberinde Kur'ân varsa oku, yoksa Allah'a hamdet, tekbir getir, tehlîl getir, sonra rükuya git. Rükû halinde itmi'nâna er (âzâların rükûda mûtedil halde bir müddet dursun). Sonra kalk ve kıyam halinde itidâle er, sonra secdeye git ve secde halinde itidale er, sonra otur ve bir müddet oturuş vaziyetinde dur, sonra kalk.
İşte bu söylenenleri yaparsan namazını mükemmel (kılmış olursun). (Bundan bir şey) eksik bırakırsan namazını eksilttin demektir."
Râvi der ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu sonuncu sözü Ashâb'a önceki: (Dön, namaz kıl, zîra sen namaz kılmadın!) sözünden daha kolay (ve rahatlatıcı) oldu. Zîra (bu söze göre), sayılanlardan bir eksiklik yapan kimsenin namazında eksiklik oluyor ve fakat tamamı hebâ olmuyordu."[530]

-3ـ وعنِ عليّ رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قالَ رَسولُ اللهِ #: مِفْتَاحُ الصَّةِ الطَّهُورُ، وَتَحْرِيمُهَا التَّكْبِيرُ، وَتَحْلِيلُهَا التَّسْلِيمُ]. أخرجه أبو

داود والترمذي .

3. (2659)- Hz. Ali (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Namazın anahtarı temizliktir. (Namaz dışı şeylerle meşguliyeti) haram kılan şey iftitah tekbiridir, (namaz dışı meşguliyeti) helal kılan şey (de sondaki) selamdır."[531]

AÇIKLAMA:

1- Hadis, namaza mâni olduğu için Hz. Peygamber mecaz olarak temizliği anahtar diye tesmiye buyurmuştur. Nevevî der ki: "Ümmet, su veya toprakla temizlik olmaksızın namaz kılmanın haramlığı hususunda icma etmiştir, farz ve nafile, tilâvet ve şükür secdesi, cenaze namazı arasında fark yoktur. Sadece cenaze namazı hususunda Şâbî ile Muhammed İbnu Cerîr et-Taberî'den istisnâî bir kavil mevcuttur: "Cenaze namazı, taharetsiz caizdir" demişlerdir. Ancak bu bâtıl bir görüştür. Ulema bunun hilafında icma etmiştir. Abdestsiz biri, bilerek özürsüz namaz kılacak olsa günahkâr olur, mezhebimizce (Şâfiî) tekfir edilmez. Cumhur da tekfir etmez. Ancak Ebû Hanîfe'den rivayete göre, şeriatle oynadığı için tekfir edilir."

2- Namaza başlarken söylenen iftitah tekbirine tahrim denmiştir. Çünkü, onun söylenmesinden itibaren namaz başlar ve namaz edebine girmeyen şeyler haram olur; konuşmak, gülmek, yemek-içmek, dünyevî bir iş yapmak v.s.
Keza namazın en sonunda selam vermek de tahlîl diye isimlenmiştir. Çünkü selâm'dan sonra her çeşit namaz yasağı kalkmış olur. Böylece namazın dışına çıkılır. Hadiste وَاِحْرَامُهَا التَّكْبِيرُ واِحْلُهَا التَّسْلِيمُ "Namazın ihramı tekbîr, ihlâli selam" buyrulmuş, böylece iftitah tekbiri hacc yasaklarını başlatan ihrâm'a benzetilmiştir. İftitah tekbirine tahrime de denmiştir.[532]

NAMAZIN UZUNLUGU VE KISALIGI HAKKINDA

-1- عن أبى سعيد رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]كُنَّا نَحْزِرُ قِيَامَ رَسُولِ اللّهِ

فِي الظّهْرِ والْعَصْرِ، فَحَزَرْنَا قِيَامَهُ فِي الرّكْعَتَيْنِ ا٭ولَيَيْنِ مِنَ الظُّهْرِ قَدْرَ الم السَّجْدَةِ، وَحَزَرْنَا قِيَامَهُ فِي ا٭خِرَتَيْنِ قَدْرَ النِّصْفِ مِنْ ذلِكَ، وَحَزَرْنَا قِيَامُهُ فِي الرَّكْعَتَيْنِ ا٭وَلَيَيْنِ مِنَ الْعَصْرِ عَلى قَدْرِ قِيَامِهِ فِي اŒخِرَتَيْنِ مِنَ الظُّهْرِ، وَفِي اŒخِرَتَيْنِ مِنَ الْعَصر عَلى النِّصْفِ مِنْ ذلِكَ[. أخرجه مسلم وأبو داود والنسائى .

1. (2660)- Ebû Saîd (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın öğle ve ikinci namazındaki kıyamlarını(n uzunluğunu tahmin ve) takdir ederdik. Öğledeki ilk iki rek'atin uzunluğunu Eliflâmmîm Tenzîlü's-Secde sûresi(ni okuyacak) kadar tahmin ettik. Sonra iki rek'atin uzunluğunu da bunun yarısı kadar takdir ettik.
İkindinin ilk iki rek'atinin kıyamının uzunluğunu, öğlenin son iki rek'atinin uzunluğu kadar takdir ettik. İkindinin son iki rek'atinin uzunluğunu da bunun yarısı kadar."[533]

-2- وعنه رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]لَقَدْ كَانَتْ تُقَامُ صَةُ الظُّهْرِ، فَيَذْهَبُ الذَّاهِبُ إلى الْبَقِيعِ فَيَقْضِى حَاجَتَهُ، ثُمَّ يَتَوَضَّأُ ثُمَّ يَأتِى وَرَسُولُ اللّهِ # فِي الرَّكْعَةِ ا٭ولَى مِمَّا يُطَوِّلُهَا[. أخرجه مسلم والنسائى .

2. (2661)- Yine Ebû Saîd (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Öğle namazı başlardı, bu anda bir kimse Bakî'ye gider, ihtiyacını görür, sonra abdest alır, gelir ve uzunluğu sebebiyle Resûlullah'ın birinci rek'atine yetişirdi."[534]

-3- وعن ابن مسعود رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]صَلَّيْتُ مَعَ رَسُولِ اللّهِ # لَيْلَةً،
فأطَالَ حَتَّى هَمَمْتُ بِأمْرِ سُوءٍ. قِيلَ: وَمَا هَمَمْتَ بِهِ؟ قالَ: هَمَمْتُ

أَنْ أَجْلِسَ وَأَدَعَهُ]. أخرجه الشيخان .

3. (2662)- İbnu Mes'ud (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Bir gece Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte namaz kıldım. Öylesine namazı uzattı ki, içimden çirkin bir şey yapmak geçti.
"Ne yapmak istemiştin?" diye sordular. Dedi ki:
"Oturup O (aleyhissalâtu vesselâm)'nu terketmeyi düşündüm."[535]

AÇIKLAMA:

Bu rivayet Resûlullah'ın teheccüd namazlarının uzunluğu hakkında tatminkâr bir bilgi vermektedir. İbnu Hacer bu hadisle ilgili olarak özetle şu bilgileri dermeyan eder:
"Hadis, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın gece namazlarını uzun kılmayı tercih ettiğini gösterir." İbnu Mes'ud (radıyallâhu anh) Resûlullah'a ittibada kavî bir zât idi. Müslim, Câbir rivayeti olarak: اَفْضَلُ الصَّة طُولُ الْقُنُوتِ "Namazın en efdali kunûtu uzun olanıdır" hadisini kaydeder. Bununla namazın uzunluğunun faziletine delil getirir. Ancak burada kunût'la huşû'yu kastetmiş olması da muhtemeldir. Sahâbe'den ve diğer seleften pekçoğu rükû ve secdenin sayıca çokluğu efdaldir diye hükmettiler. Müslim'de gelen bir Sevbân (radıyallâhu anh) hadisinde اَفْضَلُ اَعْمَال كَثْرَةُ السُّجُودِ "Amellerin en hayırlısı çokca secdedir" buyrulmuştur. Görünen o ki, uzunluktan kasdedilen şey şahıslara ve ahvale göre değişmektedir.
Sadedinde olduğumuz hadiste imamın hareketlerine muhalefet etmek çirkin amel sınıfına girmektedir.
Hadiste, birbirleri arasındaki durumları bilmenin faydalı olacağına bir tembih var. Zîra İbnu Mes'ud'un ashâbı, onun "çirkin bir iş yapacaktım" sözünü anlamamışlar ve kendinden sormuşlardır. O da arkadaşlarının bu davranışını tenkid etmeyip cevap vermiştir.
Müslim, Huzeyfe hadisi olarak şunu kaydeder: Aleyhissalâtu vesselâm' la birlikte Huzeyfe bir gece namaz kılmıştır. Efendimiz, o gece bir rek'atte Bakara, Âl-i İmrân ve Nisâ sûrelerini okudu. Kırâat sırasında içinde tesbih olan bir âyet geçince tesbih'te bulunuyor, sual geçince istiyor, teavvüz geçince istiâze ediyordu. Sonra rükûyu geçti ve rükûya kıyam kadar uzun tuttu. Sonra kalktı,

rükûsu kadar kıyamda kaldı. Sonra secde yaptı, secdesi de kıyamı kadar uzun oldu."
Bu iş, takriben iki saat alır. Muhtemelen Aleyhissalâtu vesselâm o geceyi tam olarak ihyâ etmiştir.
Ancak, bu gece dışındaki halinin gereğine gelince, onu Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) haber vermektedir: "Aleyhissalâtu vesselâm mûtad olarak gecenin üçte birinde namaz kılardı ve bu müddette kıldığı namazların sayısı onbir rek'ati tecavüz etmezdi. Bu hal, rek'atlerin uzun tutulmuş olmasını gerektirir."[536]

4ـ وعن الفضل بن العباس رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]قال رسولُ اللّهِ #: الصَّةُ مَثْنى تَشَهُّدٌ في كُلِّ رَكْعَتَيْنِ، وَتَخَشُّعٌ، وَتَمَسكُنٌ، وَتُقْنِعُ يَدَيْكَ يقُولُ: تَرْفَعُهُمَا إلى رَبِّكَ تَعالى مُسْتَقْبِ بِبِطُونِهِمَا وَجْهَكَ وَتَقُولُ: يَا رَبُّ. يَا رَبُّ. يَا رَبُّ، وَمَنْ لَمْ يَفْعَلْ فَهِىَ خِدَاجٌ[. أخرجه الترمذي .

4. (2663)- Fadl İbnu'l-Abbâs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Namaz ikişer ikişer kılınır. Her iki rek'atte bir teşehhüd vardır. Namazda huşû duyulur (tazarrûda bulunulur), temeskün (tezellül) izhâr edilir. Ellerini kaldırırsın." Şöyle de dedi: "Ellerini, içleri kendi yüzüne dönük olarak Rabbine kaldırır, isteklerini (ısrarla tekrarla söyleyerek) istersin:

"Ya Rabbi! ya Rabbi! ya Rabbi!....." Kim bunu yapmazsa namazı eksiktir."[537]

AÇIKLAMA:

Burada namazda takınılacak edep halinin mühimleri sayılmaktadır.

* Tehaşşû, huşû duymak ma'nâsına gelir. Hudû'ya yakın bir ma'nâ taşır. Ancak hudu göz, kulak, beden, ses gibi zâhire akseden ahvaldeki saygı tavrıdır, huşû ise daha ziyade kalbteki saygı halidir. Şunu da belirtelim ki, "hudû bedendedir, huşû ise göz, beden ve sestedir" diye de açıklanmıştır.
Tehaşşû'yu sükûn ve tezellül olarak anlayan ve hudû ile ma'nâ yakınlığı içinde

gören şârihler buna delil olarak Resûlullah'ın hadisini gösterirler: لَوْ خَشَعَ قَلْبُهُ لَخَشَعَتْ جَوَارِحُهُ "...eğer onun kalbinde huşû olsaydı, dış organlarında da huşû (sükûnet, saygı hali) olurdu."

* Tazarrû; tezellül, taleb ve rağbette mübalağa olarak tarif edilir.

* Temeskün: Kişinin kendinden meskenet (fakirlik) izhar etmesi; bu da tezellül ve hudû ma'nâsı taşır.

* Eller duâ edenin yüzüne dönük vaziyette kaldırılıp, talepler ısrarla takrarla, yalvaryakar vaziyette Allah'tan istenecektir.

* Son olarak namaz edebiyle ilgili olarak sayılan hususlar yapılmazsa o namazın nâkıs olacağı belirtilmiştir. Şu halde namaz, sadece farz ve vâciblerin edasıyla kemâlini bulmuyor. Onu tamamlayan âdâblar da var, onlara da riayet gerekmektedir. Aksi takdirde ihmal edilen âdâb sayısınca namazda eksiklikler artacaktır.[538]

-5ـ وعن عمار بن ياسر رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قالَ رَسُولُ اللّهِ #: إنَّ الرَّجُلَ لَيَنْصَرِفُ مِنْ صَتِهِ وَمَا كُتِبَ لَهُ مِنْهَا إَّ عُشْرُهَا. تُسْعُهَا. ثُمُنُهَا. سُبْعُهَا. سُدُسُهَا. خُمُسُهَا. رُبُعُهَا. ثُلُثُهَا. نِصْفُهَا[. أخرجه أبو داود .

5. (2664)- Ammâr İbnu Yâsir (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kişi vardır, namazını kılar bitirir de, kendisine namazın sevabının onda biri yazılır. Kişi vardır, dokuzda biri, sekizde biri, yedide biri, altıda biri, beşte biri, dörtte biri, üçte biri yarısı yazılır."[539]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, muasillinin namaz kılarken, namazın rükun ve şartlarından, huşû ve huzû gibi diğer gereklerinden ihlal ve ihmâl ettikleri sebebiyle uğrayacağı ziyanı dile getirmektedir. Önceki hadisle, bu beraber mütâlaa edilence musallinin namazla ilgili edeplere son derece dikkat ve riayet etmesinin ehemmiyeti

anlaşılır. Sorumsuzluk, gereksiz bir gevşeklik yüzünden hergün manevi ziyanlara uğramak akıl kârı mıdır? Muhakkak ki hiçbir sevabın yazılmadığı haller de mevcuttur. [540]

NAMAZIN SEKİZ ŞARTI BİRİNCİSİ: HADESTEN TAHÂRET

-1- عن ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهما قال:]قالَ رَسولُ اللهِ #: َ يَقْبَلُ اللهُ صَةً بِغَيْرِ طَهُورٍ، وَ صَدَقَةً مِنْ غُلُولٍ[. أخرجه مسلم والترمذي.»الطُّهورُ«: بفتح الطاء المهملة وبضمها المصدر، وكذا الْوُضوء والْوَضوء. »وَالْغُلُولُ«: الخيانة في الغنيمة والمسرقة منها .

1. (2665)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah temizlik olmayan namazı kabul etmez, hıyânetle kazanılan paradan verilen sadakayı da kabul etmez."[541]

-2- وعن أبى هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قالَ رَسُولُ اللهِ #: َ يَقْبَلُ اللهُ صَةَ أَحَدِكُمْ إذَا أَحْدَثَ حَتَّى يَتَوَضَّأ[. أخرجه أبو داود والترمذي .

2. (2666)- Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah, sizlerin namazını hades vâki olunca yeniden abdest almadıkça kabul etmez."[542]

-3- وعنه رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قال رَسُولُ اللهِ #: َ صَةَ لِمَنْ َ وُضُوءَ لَهُ، وَ وُضُوءَ لِمَنْ لَمْ يَذْكُرِ اسْمَ اللهِ عَلَيْهِ[. أخرجه أبو

. داود

3. (2667)- Yine Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Abdesti olmayanın namazı da yoktur. Üzerine besmele çekmeyenin abdesti yoktur."[543]

AÇIKLAMA:

Bu hadis tek başına ele alındıkta, zâhiriyle besmele çekilmeden alınan abdestin sahih olmadığını ifade etmektedir. Zâhirîler ve İshâk İbnu Râhûye buna hükmetmişlerdir. Ancak ekseriyet burada nefyedilenin fazîlet ve kemâl olduğuna, dolayısıyla besmelesiz abdestin mükemmel bir abdest olmayacağına, sevabının az olacağına hükmetmiştir. Nitekim Resûlullah'tan şu hadis rivayet edilmiştir:

مَنْ تَوَضَّأَ وَذَكَرَ اِسْمَ اللّٰهِ عَلَيْهِ كَانَ طَهُورًا لِجَمِيعِ بَدَنِهِ وَمَنْ تَوَضَّأَ وَلَمْ يَذْكُرْ اِسْمَ اللّٰهِ عَلَيْهِ كَانَ طَهُورًا اَعْضَاءِ وُضُوءِهِ

"Kim besmele ile abdest alırsa, bu bütün bedenine (günahlardan) temizlik olur. Kim de besmele çekmeden abdest alırsa bu da ona, abdest uzuvlarının (maddî) temizliği olur."

Bazı âlimler, besmeleyi niyetle te'vil etmiş, "Kalbin zikridir" demiştir. Bunlara göre: "Eşya zıddıyla bilinir. Öyle ise unutmanın mahalli kalb olduğuna binaen, onun zıddı olan zikrin mahalli de kalbtir. Kalbin zikri ise niyettir, azmetmedir."

Ebû Dâvud, bir rivayetinde er-Rebî'a'nın hadisle ilgili şu tefsirini kaydeder: "Bir kimse abdest alsa, gusletse, fakat ne namaz için abdeste, ne de cenâbetten temizlik için gusle niyat etmese, onun abdesti abdest, guslü de gusül olmaz hadis bunu demek ister, (abdest ve gusül için niyet şarttır)."

Her hâl u kârda abdest ve gusülde besmelenin hükmü, görüldüğü üzere ihtilaflıdır. Hanbelîler abdeste başlarken besmelenin vâcib olduğunu söyler, âmden terkedilirse abdest bâtıl olur, sehven ve cehlen terki abdesti ibtal etmez. Hanefîler "Başta besmele çekilmezse sevab az olur" derse de bunun sünnet olduğunu kabul eder.[544]

-4ـ وعن أنس رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]كانَ النّبىُّ # يَتَوَضّأ بِكَل صَةٍ قِيلَ: كَيْفَ كُنْتُمْ تَصْنَعُونَ؟ قالَ: يُجْزِئُ أحَدَنَا الْوُضُوءُ مَا لَمْ يُحْدِثْ[. أخرجه الخمسة إ مسلماً .

4. (2668)- Hz. Enes (radıyallâhu anh), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın her namaz için abdest aldığını söylemişti, kendisine:
"Siz nasıl yapıyordunuz?" diye soruldu. Şu cevabı verdi:
"Aldığımız abdest bozuluncaya kadar bize yetiyordu."[545]

-5ـ وعن بريدة رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أنَّ رسولَ اللّهِ # صَلَّى يَوْمَ الْفَتْحِ الصَّلَوَاتِ كُلَّهَا بوُضُوءٍ وَاحِدٍ، فقَالَ لَهُ عُمَرَ: فَعَلْتَ يَا رَسُولَ اللّهِ شَيْئاً لَمْ تَكُنْ تَفْعَلُهُ؟ قَالَ فَقَالَ: عَمْداً فَعَلْتُهُ يَا عُمَرُ[. أخرجه الخمسة إ البخارى.

5. (2669)- Büreyde (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Fetih günü bütün namazları tek abdestle kıldı. Ömer İbnu'l-Hattâb (radıyallâhu anh) kendisine:
"Ey Allah'ın Resûlü, bugün şimdiye kadar hiç yapmadığın şeyi yapmış olmalısın?" demişti, şu cevapta bulundu:
"Ey Ömer, bunu bilerek yaptım."[546]

-6ـ وعن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]قالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَنْ أحْدَثَ في صَتِهِ فَلْيَنْصَرِفْ، فَإنْ كَانَ في صَةِ جَمَاعَةٍ فَلْيَأْخُذ بِأنْفِهِ وَلْيَنْصَرِفْ[. أخرجه أبو داود.وإنما أمره أن يأخذ بأنفه ليوهم القوم أن به رعافاً، وهو من نوع ا٘دب في ستر العورة وإخفاء القبيح .

6. (2670)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: Namaz kılarken kimin abdesti kozulacak olursa hemen namazdan çıksın. Eğer cemaatle kılınan bir namazda ise burnunu tutarak ayrılsın."[547]
Burnunu tutmasını emretmesi, cemaate burnu kanamış zannını vermek içindir. Bu davranış, avretin örtülmesi ve kabîhin gizlenmesi hususunda bir nevî edebe riayettir.[548]

-7- وعن مالك:]أنَّهُ بَلَغَهُ أنَّ ابنَ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما: كانَ يَرْعُفُ في الصَّةِ فَيَخْرُجُ وَيَغْسِلُ الدَّمَ، ثُمَّ يَرْجِعُ فَيَبْنِى عَلى مَا قَدْ صَلّى[. وله في أخرى عن ابن المسيب فذكر مثله .

7. (2671)- İmam Mâlik merhuma ulaştığına göre, İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) namazda iken burnu kanardı, o da çıkar burnunun kanını yıkar, geri döner ve önceki kıldığı namazını (kaldığı yerden) tamamlardı."
Yine Muvatta'nın İbnu'l-Müseyyeb'den kaydettiği bunun aynısı olan bir başka rivayet daha vardır."[549]

-8- وعن ابن عمرو بن العاص رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]قال رَسُولُ اللّهِ #:
إذَا أحْدَثَ الرَّجُلُ وَقَد جَلَسَ Œخِرِ صَتِهِ قَبْلَ أنْ يُسَلِّمَ فقَدْ جَازَتْ صَتُهُ[. أخرجه الترمذي.وقال: ليس إسناده بالقوى وقد اضطروا في إسناده .

8. (2672)- İbnu Amr İbnu'l-Âs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bir kimse son rek'atte oturmuşken daha

selam vermeden hades vâki olsa namazı caizdir."[550]

AÇIKLAMA:

1- Yukarıda kaydedilen sekiz aded hadis, hadesten tahâretle ilgilidir. Hades, manevî kirlilik demektir. Abdesti bozan hallerden biriyle meydana gelir. Bu manevî kirden yani hadesten temizlenmedikçe bazı ibadetleri yapmak caiz olmaz. Bir Buhârî rivayetinde geldiği üzere, "Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) Resûlullah'tan: "Hades vâki olan kimse abdest almadıkça kıldığı namaz makbul olmaz" hadisini nakledince Hadramevtli bir zat: "Hades nedir?" diye sorar. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh): "Sesli veya sessiz yellenmedir" diye cevap verir. Ebû Hüreyre bu cevabıyla namaz sırasında vukûu en ziyade muhtemel olan sebeple hadesi tarif etmiş olmaktadır. Değilse, hadesin, bir kısmı icma ile bir kısmı ittifakla ve bir kısmı da ihtilafla sâbit olan başka sebepleri de vardır. Hades, dediğimiz hükmî kirlilikleri abdestsizlik, cünüblük, hayız ve nifas halleri olarak da tarif etmek mümkündür. Böyle bir tariften sonra, bunları meydana getiren her hali hadesin sebebi olarak belirlemiş oluruz. Sözgelimi arka ve ön yollardan bir şeyin çıkması, vücuddan kan çıkması, uyumak, ağız dolusu kusmak, hayız kanının gelmesi, doğum, kadına değmek veya temas etmek gibi, bunların her biri hadesin sebebidir.
Hadesin bir kısmı sadece abdest alarak giderilir: "Arka ve ön yollardan birşey gelmesi, kanama, uyuma, kusma, namazda gülme... gibi. Bir kısmı boy abdesti ile temizlenir: İhtilâm, kadına temas, hayız ve nifas hali gibi.
Neticeye gelmek gerekirse, dinimizin temel prensiplerinden biri, namaz ve sair bazı ibâdetlerin makbul olması için temizlik şartının konmuş olmasıdır. 2665, 2666, 2667 numaralı hadisler abdestsiz namazın makbul olmayacağını kesin bir üslubla ifade etmektedir.

2- Her namaz için ayrı bir abdest almak efdaldir. Resûlullah'ın mûtad olan âdeti ve sünnet budur (2667. hadis). Ancak, abdesti bozan bir hal vukû bulmadıkça abdest devam ediyor demektir ve abdest bozulmadığı müddetçe de müteakip namazları kılmak mümkündür. 2668 numaralı hadis ashâb'tan bir kısmınınböyle yaptığını gösterir. İbnu Mâce'de gelen bir rivayette bu hal, وَكُنَانَحْنُ نُصَلِّى الصَّلَوَاتِ كُلَّهَا بِوُضُوءٍ وَاحِدٍ "Biz bütün namazları tek abdestle kılardık." diye daha açık ifade edilmiştir. Tahâvî, her vakti ayrı bir

abdestle kılmak sadece Efendimize has bir vacip olabileceğini söylemiştir. 2669 numaralı hadis de Resûlullah'ın Mekke'nin fethedildiği gün sabah abdesti ile yatsı namazını da kıldığını haber vermektedir. Resûlullah'ın bir kere de olsa yaptığı bir şey meşrûdur, en azından benzer şartlarda, istisnâî durumlarda meşrûdur.
Resûlullah'ın her namaz için abdest almayı emrettiğine dair sahih rivayet dahi mevcut ise de bunun neshedilmiş olabileceği belirtilmiş ve böyle bir vecîbenin olmadığı hususunda icma hâsıl olmuştur.

3- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ)'nin rivayet ettiği 2670 numaralı hadiste Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), namaz sırasında abdest bozulacak olursa, namazın derhal terkedilmesini emretmektedir. Hadis mutlak geldiği için, âlimler bu hadesin iradî, gayr-ı iradî veya bir zarûrete mebni, her ne sûretle vâki olursa olsun hükmün aynı olacağını belirtir.
Ayrıca bu hadiste, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu durumda takip edilecek mühim bir edep vaz'ediyor: "Burnu tutarak çıkmak..." Hatta burna bir de mendil konması, gayeyi daha iyi hâsıl eder. Çünkü Hattâbî gibi bazı şârihler burnu tutmanın, cemaate "burnu kanamış" zannını verme gayesine yönelik olduğunu belirtirler: "Bu hadis der, setrü'l-avret ve kabîh bir durumun gizlenmesinde edebe riayet dersi de vermektedir. Benzer hallerde bu çeşit tevriye'ye başvurmak günâh ve merdud olan riya ve yalan sınıfına girmez. Tam aksine bu, nezâkettir, hayanın kullanılmasıdır ve halkın su-i zan ve kuşkusundan sâlim kalma yollarına başvurmadır."

4- 2671 numaralı hadis İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'dan verdiği örnekle namazın bir kısmını kılmışken, abdesti bozulan kimsenin namazını tamamlama şeklini aydınlatmaktadır: İbnu Abbâs abdest aldıktan sonra önceki kıldığı kısmın üzerine geri kalanı bina ediyor. Yani namazı bozulmakla kıldığı kısımlar iptal olmuyor. Sözgelimi dördüncü rek'atte namazdan ayrılmış ise, abdesti alıp dönünce tek rek'at kılarak namazını tamamlıyor, önceki üçü yenilemiyor. Muvatta'nın Abdullah İbnu Ömer'den kaydettiği bir başka örnekte "(bu sırada hiç) konuşmadı" ziyadesiyle önceki kılınan kısmın muteber olma şartını da beyan eder. Zürkânî: "Bu kimselerin ameli, onlar nazarında burnu kanaması abdest bozucu olmadığını, kanı yıkamak için çıkıp konuşmadığı ve namaz kılınan yere en yakın mekandan öte geçmediği takdirde önceki kıldığının üzerine tamamlayabileceğini ifade eder" der.
Bu mesele ilmihâl kitaplarında Lâhik adını taşıyan bahislerde teferruâtlı olarak açıklanır. Şöyle özetleyebiliriz: İmama uyan kimse, namaz sırasında uyku,

gaflet, cemaatin çokluğundan dolayı bir zahmet veya vâki olan bir hades sebebiyle namazın tamamını veya bir kısmını imamla kılamazsa, bunu sonradan bazı kayıtlarla tamamlar. Bu durum başına gelen kimse muktedi gibidir. Öyle ise, kendisi tamamlayacağı kısımları imamın arkasında imiş gibi yaparak tamamlar, mesela Kur'ân okumaz.
Lâhik mümkünse, kaçırdığı kısımları kaza ederek, imama uyar. Kaza edemeyeceğini anlarsa imama uyar, imam selam verdikten sonra tamamlar.
Mesela bir muktedi, dördüncü rek'atte burnu kanasa, gider abdest tazeler, bu esnada namaza mâni bir söz ve davranıştan kaçınır. Dönüşte nerede yakalayabilirse imama uyar, rek'ate yetişemedi ise imam selam verdikten sonra kalkıp tamamlar. Eğer imama yetişemezse tek başına, kılamadığı dördüncü rek'ati imamın arkasında imiş gibi hiçbir şey okumadan kılıp selam verir. Bu hâdise ücüncü rek'atte vâki olsa, abdest alan lâhik, önce üçüncü rek'ati kırâatsiz olarak kılar ve imama uyar, onunla dördüncü rek'ati kılar. Ancak imama bu şekilde kavuşamamaktan korkarsa hemen imama uyar, eksik kısmı imam selam verdikten sonra kırâ-atsiz tamamlar. İmam sehiv secdesi yapsa imamla sehiv secdesi yapmaz, sehiv secdesini en sonda yapar.
Bu tarza uymayanlar namazlarını yeniden kılarlar.

5- Sadedinde olduğumuz hadislerin sonuncusu (2672), son rek'ati tamamlayıp oturduğumuz zaman selam vermezden önce hades vukûu halinde namazın mûteber olacağını ifade etmektedir.
Hadiste oturma müddeti belirtilmemiş ise de Hanefîler bunu, teşehhüd okuma müddeti ile kayıdlarlar. Daha az olursa câiz olmaz, çünkü teşehhüd miktarı oturmak farzdır. Selam aranmıyor, çünkü bu, namazın farzlarından değildir. İmam Şâfiî'ye göre bu durumda namaz iade edilir. Çünkü ona göre teşehhüd de, selam da farzdır.

Ahmed İbnu Hanbel'e göre teşehhüd okumadan selam verse namaz câizdir.[551]

NAMAZIN İKİNCİ ŞARTI: ELBİSE TEMİZLİĞİ

-1- عن معاوية رَضِيَ اللّٰهُ عَنْه:]أنَّهُ سَألَ أُخْتَهُ أُمَّ حَبِيبَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْها زَوْجَ النَّبِىِّ #: هَلْ كَانَ رسولُ اللّٰهِ يُصَلِّى في الثَّوْبِ الَّذِى كانَ يُجَامِعُهَا فِيهِ؟ فقَالَتْ: نَعَمْ، مَالَمْ يَرَ فِيهِ أذىً[. أخرجه أبو داود والنسائى.والمراد »بِا ٴذَى« هنا الرطوبة من الجماع.

1. (2673)- Hz. Mu'âviye (radıyallâhu anh)'nin dediğine göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevce-i pâkleri Ümmü Habîbe'ye -ki kızkardeşidir- sormuştur:
"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), içerisinde kendisiyle temasta bulunduğu elbise sırtında olduğu halde namaz kılar mıydı?" Ümmü Habîbe (radıyallâhu anhâ) şu cevabı vermiştir:
"Evet, yeter ki elbisede bir ezâ (meni bulaşığı) görmemiş olsun!"[552]

AÇIKLAMA:

Burada ezâ ile gözle görülen pislik kastedilmiştir. Bazı âlimler bu hadise dayanarak meni, mezi, kadının fercinden hasıl olan rutubetin necis olduğuna hükmetmiştir. Zira Resûlullah ezâ ile bu söylenenlerin bulaşığını kastetmiş olmalıdır. Meninin necis olup olmadığı ihtilaflıdır. Şâfiî ve Ahmed temiz olduğunu söyler. Ebû Hanîfe ve Mâlik necis olduğunu söyler. Mâlik'e göre kurusu da yaşı da yıkanarak temizlenir. Ebû Hanîfe'ye göre yaşı su ile de temizlenebilir.[553]

-2- وعن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]كانَ رسولُ اللّهِ # َ يُصَلِّى في مَحِفِنَا[. أخرجه أصحاب السنن .

2. (2674)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bizim (kadınların) çamaşırları içerisinde namaz kılmazdı."[554]

AÇIKLAMA:

Burada Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in kadın çamaşırı içerisinde namaz kılmadığı belirtiliyor. Kadın çamaşırı diye tercüme ettiğimiz melâhif kelimesi rivayetlerde luhuf diye de gelmiştir. Bir rivayette şuur kelimesiyle beraber gelir, yani râvi şuur mu derdi luhuf mu derdi şekke düşer. Luhuf, "lihâf"ın cem'idir. Lihâf, milhafe, milhaf vücudu örten, vücuda giyilen her şey

olarak açıklanır.[555] Şuur ise "şi'âr"ın cem'idir. Bu ise vücuda giyilen ilk çamaşırdır. Öyle ise lihâf da şi'âr da aynı ma'nâda yani iç çamaşırı manasında kullanılmış olmalıdır. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sadedinde olduğumuz rivayete göre namazda kadınların iç çamaşırlarını kullanmaktan sakınmıştır. Şârihler bunu: "Kadının iç çamaşırına hayız kanı bulaşmış olma ihtimaline binaen" diye açıklarlar. Namazda bütün giysilerin temiz olması şarttır. Halbuki kan bulaşığı temizliğe mânidir.[556]

-3- وعن ابن عمر رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]إنَّهُ كانَ يَعْرَقُ في الثَّوْبِ، وَهُوَ جُنُبٌ ثُمَّ يُصَلِّى فِيهِ[. أخرجه مالك .

3. (2675)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ)'in anlattığına göre, cünübken içinde terlediği elbise sırtında olduğu halde namaz kılardı."[557]

AÇIKLAMA:

İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) burada cünüb kimsenin temiz olduğunu ifade etmektedir.
Terin temizliğine hükmetmeye ulemayı sevkeden delillerden biri, ehl-i kitap olan kadınla müslümanların evlenmelerinin caiz olmasıdır. Cumhur der ki: "Kadınların terinden onlarla beraber yatan kimse korunamaz. Eğer ehl-i kitap kadının teri necis olsaydı, kocasına namaz kılabilmesi için bu teri yıkaması emredilirdi. Halbuki bu meselede mü'min kadınla ehl-i kitap kadın arasında tefrik yapılmamıştır. Öyle ise diri olan insan-oğlu necîsu'l-ayn değildir. Çünkü, kadınla erkek arasında fark yoktur."[558]

-4- وعن أبى سعيد رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]بَيْنَمَا رَسولُ اللّهِ # يُصَلِّى بِأَصْحَابِهِ إذْ خَلَعَ نَعْلَيْهِ فَوَضَعَهُمَا عَنْ يَسَارِهِ، فَلَمَّا رَأى ذلِكَ الْقَوْمُ أَلْقَوْا نِعَالَهُمْ، فَلَمَّا قَضى رسولُ اللّهِ # صَتَهُ قالَ: مَا حَمَلَكُمْ عَلى إلْقَائِكُمْ نِعَالَكُمْ. قالُوا: رَأيْنَاكَ أَلْقَيْتَ نَعْلَيْكَ فَأَلْقَيْنَا

نِعَالَنَا، فقَالَ: إنَّ جِبْرِيلَ عَلَيْهِ السَّمُ أتَانِي فَأخْبَرَنِى أنَّ فِيهِمَا قَذَراً أوْ أذىً، فإذَا جَاءَ أحدكمْ إلى المَسْجِدِ فَلْيَنْظُرْ، فإنْ رَأى في نَعْلَيْهِ قَذَراً، أوْ قالَ أذىً فَليَمْسَحْهُ وَلْيُصَلِّ فِيهِمَا]. أخرجه أبو داود .

4. (2676)- Ebû Saîd (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ashâbiyle namaz kılarken âniden nalınlarını çıkarıp sol tarafına koydu. Bunu gören cemaat de derhal nalınlarını attılar. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) namazı tamamlayınca:
"Nalınlarınızı niye attınız?" diye sordu.
"Seni nalınlarını atarken gördük, biz de kendi nalınlarımızı attık!" cevabını verdiler.
"Cebrâil (aleyhisselâm) bana gelip pislik olduğunu haber verdi (onun için attım). Öyleyse sizler mescide gelirken dikkat edin, nalınlarınızda bir pislik (kazurat) -veya ezâ demişti- görürseniz onu silin; o, ayağınızda olduğu halde namazınızı kılın."[559]

AÇIKLAMA:

1- Râvi burada kazr kelimesi ile ezâ kelimesini şekk içinde kullanır. Kazr dilimizde kazurat olarak kullandığımız pislik demektir. Ezâ aslında temiz bile olsa pis addedilen, istikrah duyulan şeydir. Ezâ'nın daha değişik ma'nâları, daha geniş kullanım sahaları vardır.

2- Hadis ayakkabı ile birlikte namaz kılınabileceğine delildir.

3- Hadis ayrıca ayakkabıda gözle görülen necâsetin silinip atılmasıyla ayakkabıyla namaz kılınabilecek tahâretin hâsıl olduğuna delâlet eder.

4- Hattâbî bu hadisten: "Bir kimse elbisesinde necâset olduğunu farketmeden namaz kılıp sonra farkedecek olsa, namazı sahihtir, iade gerekmez" hükmünü çıkarır.

5- Resûlullah'ın sözlerine uymak vacib olduğu gibi fiillerine uymak da vâcibtir. Zîra Ashâb, O'nun ayakkabısını çıkardığını görünce derhal ayakkabılarını çıkarıp atmışlardır.

6- Bir kimse tek başına namaz kılınca ayakkabısını çıkarırsa sol tarafına koymalıdır. Safta başkalarıyla namaz kılar, sağında solunda adamlar bulunursa ayakkabısını bacaklarının arasına koyar.

7- Amel-i yesir (azıcık amel) namazı bozmaz.[560]

NAMAZIN ÜÇÜNCÜ ŞARTI: SETRÜ'L-AVRET

-1- عن بهز بن حكيم عن أبيه عن جده رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]قُلْتُ يَا رَسُولَ اللّهِ عَوْرَاتُنَا مَا نَأتِى مِنْهَا وَمَا نَذَرُ؟ قالَ: احْفَظْ عَوْرَتَكَ إِلاَّ مِنْ زَوْجَتِكَ، أَوْ مَا مَلَكَتْ يَمِينُكَ. قُلْتُ يَا رَسُولَ اللّهِ: فَالرَّجُلُ يَكُونُ مَعَ الرَّجُلِ؟ قالَ: إنِ اسْتَطَعْتَ أنْ َ يَرَاهَا أحَدٌ فافْعَلْ. قُلْتُ: الرَّجُلُ يَكُونُ خَالِياً؟

قالَ: فَاللّهُ أحَقُّ أنْ يُسْتَحْيَى مِنْهُ[. أخرجه أبو داود والترمذي .

1. (2677)- Behz İbnu Hakîm (radıyallâhu anh) anlatıyor: "(Bir gün Hz. Peygamber'e sorarak) dedim ki:
"Ey Allah'ın Resûlü! Hangi avretimizi açıp, hangi avretimizi örtelim?"
"Zevcen ve sağ elinin sahip oldukları dışında herkese karşı avretini koru!" cevabını verdi. Ben tekrar:
"Ey Allah'ın Resûlü, erkekle olursa?" dedim,
"Gücün yeterse avretini kimseye gösterme!" dedi.
"Kişi tek başına olursa?" dedim.
"Kendisine karşı haya edilmeye Allah daha lâyıktır" dedi."[561]

AÇIKLAMA:

1- Avret, en-Nihâye'de "Göründüğü takdirde istihyâ edilen (utanılan) her şey" diye tarif edilmiştir. Şer'i nokta-i nazardan örtülmesi gereken yani avret olan yerler hakkında da şu bilgi verilir: "Avret, erkeklerde göbekle dizkapağı arasındadır. Hür kadınlarda yüz, bileklere kadar eller hariç bütün bedendir,

ayakları ihtilaflıdır. Câriyede erkekteki gibidir, hizmet sırasında açılan baş, boyun, kollar gibi yerler avret değildir. Avretin örtülmesi gerek namaz içinde ve gerekse dışında vâcibtir. Yalnız olma halinde bu meselede ihtilaf vardır." Kadınlarda yüz ve eller hariç bütün bedenin avret olması sebebiyle kadınlara avret denmiştir. Dilimizdeki kadın ma'nâsına kullanılan avrat kelimesi, şu halde avret'den bozmadır.

2- Fakihler bu hadisten hareketle, hadiste belirtilen kimselerin dışındakilere avret mahallini açmanın haram olduğunu belirtirler. Haramlık sadece erkeğin avreti kadına karşı, kadınınki de erkeğe karşı değildir, söylenenler dışında kadının kadına, erkeğin erkeğe bakması haramdır. Ulema bu hususta icma eder.
Hadisin son fıkrası tek başına bile olsa çıplak durulmasını yasaklamakta, Allah'a karşı da haya duygusu içinde olunmasını emretmektedir.
Tesettürü emreden yegane hadis bu değildir. Müteakip rivayetler başka teferruâta yer verecekler. Esasen kadın olsun, erken olsun, her iki cinsi de gözlerini yabancı avret'e (haram edilen şeylere) bakmaktan Kur'ân âyetleri yasaklamıştır: " (Ey Muhammed), mü'min erkeklere söyle, gözlerini bakılması yasak olandan çevirsinler. Mahrem yerlerini korusunlar... mü'min kadınlara da söyle:
Gözlerini bakılması yasak olandan çevirsinler, iffetlerini korusunlar, süslerini, kendiliğinden görünen kısmı müstesnâ açmasınlar..." (Nûr 30-31). Âyette hem "gözü korumak" hem de "mahrem yerlerin (fercler) korunması" birlikte emredilmektedir.[562]

-2- وعن أبى سعيد الخدرىّ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قالَ رَسولُ اللّهُ #: َ يَنْظُرُ الرَّجُلُ إلى عَوْرَةِ الرَّجُلِ، وَ المَرأةُ إلى عَوْرَةِ، اَلْمَرْأةِ وَ يُفْضِى الرَّجُلُ إلى الرَّجُلِ في الثَّوْبِ الْوَاحِدِ، وَ تُفْضِى المَرأةِ إلى المَرأةِ في الثَّوْبِ الْوَاحِدِ[. أخرجه مسلم وأبو داود والترمذي.والمراد بقوله »َ يُفْضِى« الخ: أى يلصق جسده بحسده .

2. (2678)- Ebû Saîd el'Hudrî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bir erkek başka bir erkeğin avretine

bakmasın, kadın da kadının avretine. Bir erkek aynı örtünün içinde bir başka erkeğe sokulmasın. Kadın da aynı örtünün içinde bir başka kadına sokulmasın." [563]

-3- وعن ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهما قال:]قالَ رَسولُ اللهِ #: إيَّاكُمْ وَالتَّعَرِّي، فإنَّ مَعَكُمْ مَنْ َ يُفَارِقُكُمْ إَّ عِنْدَ الْغَائِطِ، وَحِينَ يُفْضِى الرَّجُلُ إلى أهْلِهِ، فَاسْتَحْيُوهُمْ وَأكْرِمُوهُمْ[. أخرجه الترمذي.»التَّعَرِّى« التجرّد من الثياب .

3. (2679)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Çıplaklıktan sakının! Zîra sizin yanınızda sadece helâya girdiğiniz zaman ve erkek hanımına sokulunca ayrılan melekler var. Onlardan utanın ve onlara karşı saygılı olun."[564]

-4- وعن ابن عمرو بن العاص رَضِيَ اللهُ عَنْهما قال:]قالَ رسولُ اللهِ #: إذَا زَوَّجَ أحَدُكُمْ أمتَهُ، أوْ عَبْدَهُ، أوْ أجِيرَهُ فَ يَنْظُرَنَّ إلى عَوْرَتِهَا[. أخرجه أبو داود.

4. (2680)- Abdullah İbnu Amr İbni'l-Âs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sizden biri câriyesini veya kölesini veya ücretlisini evlendirdi mi, artık onun avretine bakmasın."[565]

AÇIKLAMA:

1- İkinci hadiste (2678) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kadının kadınla, erkeğin erkekle aynı örtü altında birbirine sokulmasını yasaklamaktadır. Sokulmak diye tercüme ettiğimiz kelimenin hadisteki aslı efdâ'dır. Teysîr müellifi İbnu Deybe kelimeyi cesedin cesede değmesi diye açıklamış. Efdâ, yerine göre elle değmek, yerine göre mübâşeret de denen bedenin bedene

değmesi ve hatta cima ma'nâsında da kullanılmıştır.
Hadisten: "Erkeğin erkekle aynı örtünün altında yatması, keza kadının da kadınla -aralarında bir hâil (perde engel) olsun olmasın- çıplak vaziyette yatmasının yasaklanmış olduğu" hükmü çıkarılmıştır. Tîbî: "İki erkeğin, çıplak olarak aynı örtü altında yatmaları câiz değildir, kadınlar için de hüküm aynıdır, bu yasağa riayet etmeyenler ta'zîr cezasına çarptırılırlar" der.
Nevevî, bu nehyin, "tahrim nehyi" olduğunu, yani "haram" ifade ettiğini belirtir, "şayet aralarında bir hâil yoksa" der. Nevevî devamla der ki: "Bu hadisle, başkasının avretine -vücudunun hangi noktasında olursa olsun- elle değmenin haram olduğuna delil var. Bu hususta ulema ittifak eder. Maalesef bu meselede umumi belva var, bilhassa hamamlarda gevşeklik gösterilmektedir. Hamama gidenlerin, gözünü, elini veya başka bir yerine gayrın avretinden koruması gerekir. Keza kendi avretini de oradaki hizmetçi ve benzeri yabancının göz, el vesairesinden koruması gerekir. Bu yasaklardan birini ihlal eden bir kimse görülünce o da azarlanmalıdır. Ulemamız demiştir ki: "Bu ihlâlle karşılaşan kimseden azarlama vazifesi, saygısız herifin söz dinlemeyeceğini zannetmesiyle üzerinden düşmez. Ancak kendinin veya bir başkasının hayatına mal olacak bir fitneden korkarsa o zaman azarlama vazifesi düşer."
Kişi yalnız olduğu zaman bir ihtiyaca mebni avretini açabileceği söylenmiştir. Helâda, hamamda olduğu gibi.

2- 2679 numaralı hadiste, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) insandan nâdir birkaç hal dışında hiç ayrılmayan hafaza meleklerine (el-Kirâmu'l-Kâtibûn) karşı da tesettür emretmektedir. Hadiste onlara ikram (hürmet) tavsiye edilmektedir. Onlara hürmet, saygının gereklerini yerine getirmekle olur. Beşerî münâsebetlerde bunun bir gereği de örtünmektir. Âlimler mücâma'a, kazayı hâcet, temizlik gibi zaruri haller dışında yalnız başına bile olsa, kişiye çıplak vaziyette durmasının câiz olmayacağını belirtmişlerdir.[566]

-5- وعن عليّ رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قالَ لِى النّبىُّ #: يَا عَلىُّ َ تُبْرِزْ فَخِذَكَ، وَ تَنْظُرْ إلى فَخِذِ حَىٍّ، وَ مَيِّتٍ[. أخرجه أبو داود .

5. (2681)- Hz. Ali (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana: "Ey Ali, dizini çıkarma, ne canlı, ne ölü, başkasının dizine de

bakma" buyurdu."[567]

-6- وعن ابن عباس رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]عَدَّ رسولُ اللّهِ # الْفَخِذَ عَوْرَةً[. أخرجه الترمذي .

6. (2682)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) uyluğu avret addetti."[568]

AÇIKLAMA:

1- 2681 numaralı hadis avret meselesinde ölü ile canlı arasında fark olmadığını belirtiyor.

2- Bu hadis uyluk'a avret diyen cumhurun delillerindendir. Ebû Hanîfe de bu kavildedir. Yalnız halvet halinde kadınların -câriye dahil- avreti dizkapağı göbek arası, erkeğinki arka ve ön fercidir.[569]

-7- وعن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قالَ رسولُ اللّهِ #: َيُصَلِّى أحَدُكُمْ في الثَّوْبِ الْوَاحِدِ لَيْسَ عَلى عَاتِقِهِ، أوْ قالَ عَلى عَاتِقَيْهِ، مِنْهُ شَىْءٌ[. أخرجه الخمسة إ الترمذي .

7. (2683)- Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Omuzunuzu da örtmeyen -veya şöyle demişti bir parçası iki omuzunuzu da örtmeyen- tek parçadan müteşekkil kumaş içerisinde kimse namaz kılmasın."[570]

-8- وعنه رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قالَ رسولُ اللّه #: مَنْ صَلّى في ثَوْبٍ وَاحِدٍ فَلْيُخَالِفْ بَيْنَ طَرَفَيْهِ[. أخرجه البخارى وأبو

داود.وعنده:]فَلْيُخَالِفْ بِطَرَفَيْهِ عَلى عَاتِقِهِ[.

8. (2684)- Yine Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim tek parçalı kumaş içerisinde namaz kılarsa onu iki omuzu arasında çaprazlasın."[571]
Ebû Dâvud'un metninde: "(Kumaşın) iki ucuyla omuzunda çapraz yapsın" denmiştir. [572]

-9- وعنه أيضاً رَضِيَ اللّهُ عَنْه قالَ:]سُئِلَ رسولُ اللّهِ # عَنِ الصَّةِ في الثَّوْبِ الْوَاحِدِ فقَالَ: أوَلِكُلِّكُمْ ثَوْبَانِ[. أخرجه الستة إ الترمذي .

9. (2685)- Yine Ebû Hüreyre'nin rivayeti de şöyle gelmiştir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a tek bir kumaş içinde kılınacak namazdan sorulmuştu şu cevabı verdi:
"Hepinizin iki parçası var mı?"[573]

-10- وعن عمر بن أبى سلمة رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أنَّ النّبىَّ #: صَلَّى في ثَوْبٍ وَاحِدٍ مُلْتَحِفاً بِهِ مُخَالِفاً بيْنَ طَرَفَيْهِ عَلى مَنْكِبَيْهِ[. أخرجه الستة إ الترمذي .

10. (2686)- Ömer İbnu Ebî Seleme (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) tek parça kumaşa sarınmış olarak namaz kıldı. İki ucu omuzlardan çaprazlama geçmişti."[574]

AÇIKLAMA:

1- Yukarıda kaydedilen son dört hadis (2683-2686) tek parçalı giysi ile namaz kılma meselesi ile ilgilidir. Burada kaydedilen rivayetler bunun bazı kayıdlarla cevazını ifade etmektedir:

2- 2685 numarada kaydedilen Ebû Hüreyre hadisinde görüyoruz ki, bu hususta soru soran kimseye Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Hepinizin iki parçası varmı?" diye istifhâm-ı inkâri ile cevap veriyor. Bu cevapla Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şunu söylemek istediği beyan edilmiştir: "Biliyorsunuz ki, setrü'l-avret farzdır, namaz da gereklidir. Hepiniz de ikişer elbiseye sahip değilsiniz. Öyleyse setrü'l-avret yerine getirildikten sonra tek parçalı elbise ile namazın caiz olacağını nasıl bilemezsiniz?"

Tahâvî bu hadisi şöyle yorumlar: "Hadisin ma'nâsı şudur: "Eğer tek parça elbise içerisinde namaz mekruh olsaydı, tek parçadan başka elbise bulamayana da mekruh olurdu."

Şu halde muktedir olanla olamayan ayırımı yapılmadan mutlak ma'-nâda bir kerâhet mevzubahis olsaydı, İslâm zorluk getirmiş olacaktı. Halbuki dînimiz imkanları zorlamaz. Zorlaştırma yok, kolaylık esastır. Öyleyse, burada mesele tek elbise ile namazın caiz olup olmadığı noktasındadır, kerâheti hususunda değildir.

3- Diğer bazı hadisler (2683, 2684) ise tek parçalı kumaş içerisinde namaz kılacak olana bunu imkan nisbetinde omuzlardan itibaren bağlamayı tavsiye etmektedir. 2686 numaraları hadiste ise, Resûlullah'ın da tek parçalı kumaş içerisinde namaz kılmış olduğunu, ancak bunu omuzlarından çaprazlama bağladığını görmekteyiz.

Cumhur, tek parçalı kumaşın omuzdan bağlanma emrini istihbâba hamletmiştir. Öyleyse belden bağlamaya müteveccih nehiy de tenzihîdir, tahrimî değil. Ancak âlimler bu hususu yorumlamada ihtilaf ederler.

Ahmed İbnu Hanbel cumhurdan ayrılarak: "Omuzdan bağlamaya muktedir olan bunu yapmazsa namazı sahih olmaz" demiş, bunu namazın şartlarından biri yapmıştır. Mamafih yine Ahmed'den birçok meselede olduğu gibi bunda da farklı bir görüş daha rivayet edilmiştir: "Namazı sahihtir, ancak günahkâr olur." Böylece bunu, müstakil bir şart yapmış olmaktadır.

4- Buhârî'nin Câbir İbnu Abdillah'tan kaydettiği bir hadis, tek parçalı giyeceğin omuz veya belden bağlanması hususunda bir açıklık getirmektedir:

... قَالَ فَإِنْ كَانَ وَاسِعًا فَالْتَحِفْ بِهِ وَإِنْ كَانَ ضَيِّقًا فَاتَّزِرْ بِهِ.

"Tek parçanız genişse omuzdan bürünün, darsa belden bağlayın."

Hattâbî gibi bazı âlimler, tek parçalı elbiseye sarınmış vaziyette gördüğü Hz. Câbir'e Resûlullah'ı bu sözlerle müdahaleye sevkeden sebebin, onun kollarını bile hareket ettirmeyecek şekilde vücudunu dıştan sımsıkı sarmış -ki buna sammâ denmektedir[575] olmasını gösterirler. Ancak, Müslim'in bir rivayetinde de beyan edildiği üzere, Resûlullah'ın müdahalesi başka bir sebebe dayanmaktadır: Câbir'in kumaşı dar idi. Bunu omuzdan çaprazvari sarınca, setrü'l-avreti sağlayamamış, Hz. Câbir biraz eğilerek eksiği tamamlama zorunda kalmıştı.

Şu halde, omuzdan sarınmak esas ise de kumaş, darlığı, azlığı sebebiyle yeterince setrü'l avrete imkan tanımayacaksa bunu belden bağlayarak, örtünmesi gereken yerlere tam örtmek gerekmektedir.

5- Mevzûnun daha iyi anlaşılması için iki noktanın ek bilgi olarak bilinmesi gerekmektedir:

* Tek parça ile tesettür bahislerinde örtünmek, sarınmak, bağlamak, çaprazlamak gibi farklı kelimelerle ifade ettiğimiz "giyinme" şekilleri, hadis metinlerinde de farklı kelimelerle ifade edilmiştir. Bunlar yerine göre değişik ma'nâlara gelir ise de sadedinde olduğumuz bâbta aynı ma'nâda kullanılmıştır. Sözgelimi müştemil, müteveşşih, muhalif kelimelerinin Nevevî, aynı ma'nâyı taşıdıklarını belirtir. Yani bunlar müttezir'in aksine omuzdan itibaren örtünmeyi ifade ederler. Müttezir ise belden aşağıyı örten ma'nâsına gelir. Tercümede çaprazlama bağlama diye ifade ettiğimiz bağlama tarzını -ki böyle bağlayana muhâlif denmektedir- şârihler şöyle tarif ederler: "Sağ omuza atılmış olan kumaşın ucunu sol kolun altından geçirir, sol omuz üzerine atılmış olan diğer uç da sağ kolun altından geçirilir ve bu iki uç, göğüs üzerinde düğümlenir..."

Şevkânî bu meselede esasın, kumaşı sadece bele bağlayarak omuzları açık bırakmamak bilakis aynı kumaşı hem ridâ olarak bel-omuz arasını, hem de izar olarak beldiz arasını örtecek tarzda bağlamanın teşkil ettiğini belirtir.

* Mevzumuzu tamamlayacak son nokta şudur: İslâm bir musalli için normal olarak üç parçalı bir kiyafet derpîş eder:

* Serpuş; başörtüsü. Burada sünnete uyanı, sarıktır.

* Ridâ: Omuzdan bele kadar olan giyecektir.

* İzar: Belden aşağıyı örtecek giyecek. Bunun vücud hatlarını dışarı vurmayacak genişlikte olması esastır, sünnete uyan şalvardır.

İslam teferruâtta ısrar etmez, esas olan farz'ın yerine gelmesidir. Buna riayet

edildikten sonra, millîmahallî gereklere, ferdî imkân ve zevklere göre teferruâta müsâmaha gösterir.
İslâm'ın kıyafet telakkisini Libas'la ilgili bölümün UMUMÎ AÇIKLAMA kısmında geniş şekilde tahlil edeceğiz.[576]

-11- وعن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]قال رسُولُ اللّهِ #: َ يَقْبَلُ اللّهُ صَةَ الحَائِضِ إَّ بِخِمَارٍ[. أخرجه أبو داود والترمذي .

11. (2687)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah hayız görenin (kadının) namazını başörtüsüz kabul etmez."[577]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste geçen hâiz (hayız gören) kelimesiyle bülûğ yaşına ermiş kadın kastedilmiştir, hayız görmekte olan değil. Bu açıklamaya gerek duyulmuştur, çünkü hâiz kelimesi normalde namazdan menedilmiş olan hayız halindeki kadın için kullanılır. Aliyyü'l-Kârî'nin Mirkat'daki kaydına göre: "Daha doğrusu, bu kelime ile hayız görme tabiatında olanlar kastedilmiştir, tâ ki, kız çocukları da hükme dahil olsun. Zira kız çocuklarının kıldığı namazların muteber olması için başlarını örtmeleri şarttır."
2- Hımâr, başı örten her şeydir. Cinsi, şekli, uzunluğu mühim değildir, yeterki şer'in derpîş ettiği örtünmeyi sağlasın.
"Avret" meselesinde hür ve köle ayırımı yapmayıp, ikisini aynı hükme tâbi tutan Ehl-i zâhir için bu hadis delil olmuştur, çünkü hüküm hiçbir kaydı şâmil olmaksızın mutlak gelmiştir. Ebû Hanîfe, Şâfiî vs. ulemanın da dahil olduğu cumhur, hür ile köle kadın arasında tefriki esas alır ve câriyenin avretini, erkeklerde olduğu üzere göbekle diz arası olarak belirlerler. İbnu Abdiberr el-İstizkâr'da belirttiği üzere İmam Mâlik: "Câriyenin avreti saç hariç hürre'ninki gibidir" der. Ancak Irakî Şerhu't-Tirmizî'de: İmam Mâlik'ten meşhur olan rivayete göre, câriyenin avreti erkeklerin avreti gibidir demiştir.[578]

-12- وعن عبيد الله بن ا٬سود الخونى، وكان في حجر ميمونة رَضِيَ اللّٰهُ عَنْها زوج النبي # قال:]كَانَتْ مَيْمُونَةُ تُصَلِّى في الدِّرْعِ الْوَاحِدِ وَالخِمَارِ لَيْسَ عَلَيْهَا إزَارٌ[. أخرجه مالك .

12. (2688)- Ubeydullah İbnu'l-Esved el-Havlânî -ki Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevce-i pâkleri Meymûne (radıyallahu anhâ)'nin terbiyesinde idi anlatıyor: "Meymûne (radıyallâhu anhâ) üzerinde izar olmaksızın tek entari (dır') ile başörtüsü giyinmiş olduğu halde namaz kılardı."[579]

AÇIKLAMA:

1- Mücâhid, kadınların normal olarak dört parça giysi içerisinde namaz kılması gerektiğini söylemiştir:

* Entari(dır' = kadınlarda omuzdan bele kadar olan kısmı örten giysi).[580]

* Başörtüsü (hımâr).

* Cübbe (Milhafe = en üste giyilen şey).

* Etek (izar = Belden aşağıya giyilen şey).

Ancak bu ferdî bir görüştür. Cumhur kadınların en az iki parça giyerek namaz kılmasını vâcib olduğunu söyler: Entari ve başörtüsü, yeter ki entari topukları da örtecek kadar uzun olsun. Hatta, tepeden tırnağa kadar örtecek genişlikte tek bir parçanın içinde kılınacak namazın caiz olacağı belirtilmiştir, yeter ki şeriât-ı garrâmızın derpîş ettiği tesettür sağlanmış olsun.

Ancak çoğunluk, kadınlarda da normal namaz kıyafetinin üç parçadan ibaret olduğunu söylemiştir: "Başörtüsü (hımâr), entari (dır'), ve etek (izar).

2- Sadedinde olduğumuz rivayet, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevce-i pâkleri muhterem validemiz Meymûne (radıyallâhu anhâ)' nin uzunca bir entari ve başörtüsü ile namaz kıldığını belirtmektedir. Böylece, "kadınların dört parça giyerek" veya "üç parça giyerek" namaz kılması gerekir" şeklindeki hükümlerin vecîbeyi değil, istihbâbı ifade ettiği görülmüş olmaktadır.[581]

-13- وعنٍ محمد بن زيد بنٍ قنفذ عن أمه:]أنَّـهَا سَألَتْ أمّ سَلَمَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْها مَاذَا تُصَلِّى فِيهِ المَرأةُ مِنَ الثِّيَابِ؟ فقَالَتْ: تُصَلِّى في الخِمَارِ وَالدِّرْعِ السَّابِغِ إذَا غَيَّبَ ظُهُورَ قَدَمَيْهَا[. أخرجه مالك وأبو داود .

13. (2689)- Muhammed İbnu Zeyd, İbnu Kunfuz'un annesinden yaptığı nakle göre, annesi Ümmü Seleme (radıyallâhu anhâ)'ye

"Kadın, hangi giysiler içerisinde namaz kılmalı?" diye sormuştur. O da:

"Başörtüsü ve ayağın üzerini örtecek kadar uzun entari içerisinde!" diye cevap vermiştir."[582]

AÇIKLAMA:

1- Daha önceki hadisten fazla olarak burada kadın entarisi ile ilgili bir açıklamaya yer verilmiştir. Entarinin (yani dır'ın) ayağın sırtını örtecek kadar uzunlukta olması gerekmektedir. Bu kadar uzun entariye sâbiğ dendiği rivayette belirtilmiştir.

2- Bu rivayete göre, kadın, namazda ayaklarını da örtmelidir. Nitekim İmam Mâlik, Şâfiî, Ahmed hazretleri böyle hükmetmişlerdir. Ancak Ebû Hanîfe hazretleri kadınlarda ayağın sırtını avret kabul etmez, namazda açık olması namazın sıhhatine mâni değildir.

3- Namazda kadınların kapanması gereken yerleri hususunda âlimler arasında bazı ihtilaflar olmuştur. Bunu Hattâbî, Ebû Dâvud Şerhi'nde şöyle özetler:

"...Evzâî ve Şâfiî: "Eller ve yüz hariç her tarafını örter" demiştir." Bu hüküm İbnu Abbâs ve Atâ'dan da mervîdir. Ebû Bekr İbnu Abdirrahmân İbni'l-Hâris İbni Hişâm der ki: "Kadının her tarafı avrettir, tırnakları bile.

"Mâlik İbnu Enes der ki: "Kadın namaz kılarken saçı veya ayaklarının sırtı açılacak olursa, vakti içinde namazı iade eder."

Ashâb-ı Re'y (Hanefîler): "Kadın namaz kılarken başının dörtte biri veya üçte biri açılacak olursa veya uyluğunun dörtte veya üçte biri açılacak olursa, veya karnının dörtte biri veya üçte biri açılacak olursa namazı bozulur. Bu söylenen miktardan daha az bir kısım açılırsa bozulmaz. Bunu tahdidde, aralarında ihtilaf

mevcuttur. Bazısı yarısı demiştir. Ancak tahdidi koyarken, ileri sürdükleri miktarı dayandırdıkları (rivayetten gelen) bir asıl bilmiyorum. Sadedinde olduğumuz hadiste "kadının bedeninden bir şey açılırsa kıldığı namaz sahih olmaz." diyenlere delil vardır. Zira hadiste, "ayağın üzerini örtecek kadar uzun olursa..." denmektedir. Yani açık bir ifade ile kadının namazının câiz olması için, âzâlarından hiçbir şeyin görülmemesi şartı koşulmuş olmaktadır."[583]

-14- وعن عائشة رَضِيَ اللهُ عَنْها قالت:]صَلَّى رسولُ اللهِ # في خَمِيصَةٍ لَهَا أعْمٌ، فَنَظَرَ إلى أعْمِهَا نَظْرَةً فقَالَ: اذْهَبُوا بِخَمِيصَتِي هذِهِ إلى أبِى جَهْمِ ابْنِ حُذَيْفَةَ وائتُونِى بِأنْبِجَانِيَّتِهِ، فإنَّهَا ألْهَتْنِى آنِفاً عَنْ صَتِي[. أخرَجه الستة إ الترمذي.وفي رواية مالك وأبى داود:]كُنْتُ أنْظُرُ إلَيْهَا وَأنَا في الصَّةِ فَأخَافَ أنْ تَفْتِنَنِى[.»ا٬نْبِجَانِيَّةُ«: كَساء له خمل، وقيل هو الغليظ من الصوف.ومعنى »ألْهَتْنِى«: شغلتنى.وقوله »آنفاً«: أى اŒن .

14. (2690)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), üzerinde çizgiler olan hamîsa kumaşı üzerinde namaz kılmıştı. (Namazdan sonra) çizgilere bir göz attı ve:

"Bu hamîsa'yı Ebû Cehm İbnu Huzeyfe'ye götürün, onun enbicâniye'sini getirin. Zîra bu beni az önce namazda meşgul etti" buyurdu."[584]

Muvatta ve Ebû Dâvud'un bir rivayetinde (Resûlulah) şöyle buyurmuştur: "Ben namazda iken (dikkatimi çekti) ona baktım, bende fitne hasıl edeceğinden korktum."[585]

AÇIKLAMA:

1- Hamîsa üzeri çizgili dört köşe bir kumaş, ibrişim veya yünden mamuldür.

2- Enbicâniyye: Sert, çizgisiz sade bir kumaş. Bu ismi, kumaşa, Suriye'deki Enbicân adındaki beldeye nisbeten vermişlerdir. Çünkü kumaş orada imal

ediliyordu.

3- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kumaşı Ebû Cehm'e göndermesi, onun hediye etmiş olmasındandır. Hadisin Muvatta'daki rivayetinde bu husus belirtilmiştir. İbnu Battâl, Resûlullah'ın Ebû Cehm'den hamîsa'ya mukabil enbicâniyye kumaşı istemesini, hediyyesini beğenmeme sebebiyle iade ettiği zannına düşerek üzülmesini önlemek için yaptığını belirtir. Namazda meşgul edici bir kumaşı ona göndermesi, bunu ona muvafık bulduğu için değildir. Ebû Cehm'in bu kumaşı seccade olarak değil, başka maksadlarla kullanacağını bildiği içindir. Nitekim Utârid'in gönderdiği bir elbiseyi giymeyi mahzurlu bulduğu için Hz. Ömer'e göndermiş, sonra da "Ben onu sana giyesin diye göndermedim" açıklamasını yapmıştır.

4- HADİSTEN ÇIKARILAN FEVÂİD VE HÜKÜMLER

* Resûlullah namaz meselesine çok ehemmiyet vermiştir.

* Namazda zihni meşgul eden herşey mekruhtur.

* Sûretlerin ve görünen eşyaların sadece sıradan insanlara değil, temiz kalplere, yüce ve pâk ruhlara bile tesiri vardır.

* Çizgili kumaştan mamul elbise giyilebilir, içinde namaz kılınabilir.

* Kalbi tâat ve tefekkürden alıkoyacak dünyevî, gereksiz meşguliyetler terkedilmelidir.

* Mescidleri ve bilhassa kıble cihetini, zihni dağıtacak şekilde tezyin mekruhtur.

* Dostlar arasında hediyeleşmek meşrûdur.

* Namazda zihnin başka bir şeyle meşguliyeti, namaz sıhhatını kaldırmaz, çünkü çizgiler Resûlullah'ı meşgul etmiş, buna rağmen namazı iade etmemiştir.

* Zihni meşgul edip huşû ve huzûdan uzaklaştırıcı şeylere de fitne denebilir. [586]

15- وعن عقبة بن عامر رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]أُهْدِىَ لِرسُولِ اللّهِ # فَرُّوجٌ مِنْ حَرِيرٍ فَلَبِسَهُ فَصَلَّى فِيهِ، ثُمَّ انْصَرَفَ فَنَزَعَهُ نَزَعاً شَدِيداً كَالْكَارِهِ لَهُ وَقالَ َ يَنْبَغِى هذَا لِلْمُتَّقِينَ[. أخرجه النسائى.»الفَرَّوجَ«: بالتخفيف القباء الذى له شق من خلفه .

15. (2691)- Ukbe İbnu Âmir (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a ipekten mamul bir kaftan hediye edildi. Kaftanı giyip içinde namaz kıldı. Sonra namazdan ayrılıp hemen kaftanı şiddetle çıkarıp attı, sanki kaftandan gayr-ı memnundu:

"Bu, muttakîlere muvafık düşmüyor!" dedi."[587]

AÇIKLAMA:

1- Ferrûc arkadan veya önden yırtmaçlı giyecek; kaftan diye tercüme ettik. Resûlullah'ın bunu bidayeten giymesi, hadisenin ipeğin tahriminden önceye ait olma ihtimalini doğurmuştur. Bununla beraber, tahrimden sonra olma ihtimaline binaen kumaşın saf ipek değil, ipek karışımı bir dokuma olabileceği söylenmiştir. Çünkü, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yasaktan sonra ipek giyeceği düşünülemez. Tahrimden önce olması halinde, çıkarıp atması, Efendimizin mizâcen ipekten hoşlanmadığını gösterir ki bu fıtrî istikrah, ilâhî yasaklamaya tam bir uyum ifade eder. Ancak tahrimden önceye ait olduğunu te'yid eden bir rivayet'i Müslim, Câbir (radıyallâhu anh)'den kaydeder: صَلّى فِى قِبَاءٍ دِيبَاج ثُمّ نَزَعَهُ وَقَالَ نَهَانِى عَنْهُ جِبْرِيلُ "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ipek bir kaftan içinde namaz kıldı, sonra çıkardı ve: "Cebrâil bundan beni menetti" dedi. Ayrıca: "Bu, muttakîlere muvafık düşmüyor" sözü de tahrimden önceye ait olduğuna delildir, çünkü ilâhî haram karşısında muttakî olanla olmayan arasında fark kalmaz, kimseye muvafık düşmez.

Muttakî ile müslümanın kastedilmesi de muhtemeldir. Bu durumda, nehiy sebebiyle çıkarmış olabilir ve bu hadise ipekle ilgili nehyin başlangıcını teşkil eder. Bu yorum takarrur ettiği takdirde "ipeklinin içinde namaz câizdir" diye verilen fetvanın hükmü kalkar.

Hadisenin tahrimden sonra olması halinde cumhura göre namaz câizdir, ancak tahrimen mekruhtur. İmam Mâlik "vaktinde iade edilmeli" demiştir.[588]

-16- وعن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]صَلّى رَسُولُ اللّهِ # في

ثَوْبٍ وَبَعْضُهُ عَلَيَّ]. أخرجه أبو داود.وله عن ميمونة رَضِيَ اللهُ عَنْها مثله .

16. (2692)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) demiştir ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir ucu beni örtmekte olan bir kumaşın diğer ucuyla örtünerek, içinde namaz kıldı."[589]

AÇIKLAMA:

Bu rivayeti açıklayıcı bir hadis Müslim'de kaydedilmiştir. Hz. Âişe orada şöyle anlatır: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) geceleyin, ben yanı başında hayızlı halde dururken namaz kılardı. Bu sırada üzerimde bir örtü bulunurdu ki bu örtünün bir ucu da Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın üzerinde olurdu."
Fukaha, bu hadiste hayızlının yanında namaz kılmanın câiz olduğuna, hayızlının elbisesinde kan veya necâset lekesi olmadığı takdirde bu elbisenin temiz olduğuna delil görmüştür.
Keza, hadisten, bir kumaşın bir kısmı birinin üstünde olduğu halde, diğer kısmını üzerinde taşıyan kimsenin namaz kılmasının câiz olduğu hükmü çıkarılmıştır.[590]

NAMAZIN DÖRDÜNCÜ ŞARTI: NAMAZ KILINAN YERLER

-1- عن أنس رَضِيَ اللهُ عَنْه:]أَنَّ جَدَّتَهُ مُلَيْكَةَ دَعَتْ رَسولَ اللهِ # لِطَعَامٍ صَنَعَتْهُ فَأكَلَ مِنْهُ ثُمَّ قالَ: قُومُوا فَأُصَلِّىَ لَكُمْ. قالَ أَنَسٌ: فَقُمْتُ إِلى حَصِيرٍ لَنَا قَدِ اسْوَدَّ مِنْ طُولِ مَا لَبِسَ فَنَضَحْتُهُ بِمَاءٍ، فقَامَ عَلَيْهِ وَصَففْتُ أنَا وَالْيَتِيمُ وَرَاءَهُ وَالْعَجُوزُ مِنْ وَرَائِنَا فَصَلّى بِنَا رَكْعَتَيْنِ ثُمَّ انْصَرَفَ[. أخرجه الستة .

1. (2693)- Hz. Enes (radıyallâhu anh)'in anlattığına göre, büyükannesi Müleyke (radıyallâhu anhâ) hazırladığı bir yemeğe Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı davet etti. (Efendimiz şeref vererek) yemekten yediler. Sonra:
"Kalkın size namaz kıldırayım!" buyurdular. Enes (radıyallâhu anh) der ki:
"Ben uzun müddettir kullanılmaktan kararmış olan hasırımızı getirdim, üzerine su çiledim. Aleyhissalâtu vesselâm üzerinde namaza durdu. Ben ve yetim, arkasında saf yaptık, yaşlı (annem) de bizim arkamızda durdu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bize iki rek'at (nafile namaz) kıldırıp, sonra ayrıldı." [591]

AÇIKLAMA:

1- İbnu Hacer'in hadisle ilgili uzunca bir açıklamasının neticesini kaydetmek isteriz: Burada Hz. Enes'in büyük annesi olarak gözüken Müleyke, annesi Ümmü Süleym'in adıdır. جَدَّتُهُ kelimesinin sonundaki zamirin mercii Enes değil, hadisin râvisi ve aynı zamanda Enes'in yeğeni olan İshâk'dır. (Enes'in anne bir kardeşi Abdullah'ın oğlu İshâk; İshâk İbnu Abdillah İbnu Ebî Talha. Ebû Talha, Ümmü Süleym'in ikinci kocası ve Enes'in babalığıdır.)[592]

2- Buhârî, hadisi önce hasır üzerinde namaz başlığı taşıyan bir bâbta kaydeder. Hadiste yer alan fıkhın çokluğu sebebiyle başka bâblarda da kaydeder. Müellifimiz İbnu Deybe de bu hadisi namaz kılınan yerlerle ilgili bir bâbta kaydederek, hasır üzerinde namaz kılınabileceğini belirtmiş olmaktadır. Hasır,

hurma lifi ve benzeri şeylerden yapılan yaygıya denmektedir. Tabir dilimizde aynen mevcuttur. Humra denen bir başka yaygı daha var, o da hasır gibi hurma lifi ve benzeri şeylerden dokunmaktadır. Ancak, bu küçüktür, namaz kılan kimsenin daha ziyade secde mahalline, yüz ve elleri sıcak ve soğuğa karşı korumak maksadıyla konmaktadır. Eğer bu örgü insan boyunda ve daha büyük olursa ona hasır denmektedir. Hattâbî'nin ifadesiyle, bunların her ikisi de dilimizde seccâde dediğimiz şeyin bir nev'idir.

3- Hasır, hurma vs. üzerinde namaz kılınacağını te'yid eden rivayetlere sadedinde olduğumuz bâblarda yer verilmesi, seleften bazılarında görülmüş olan ferdî titizliklere karşı delil getirmek gayesini gütmelidir. Nitekim İbnu Battâl, Ömer İbnu Abdilaziz (rahimehullah)'in humra üzerine toprak yayıp onun üstüne secde ettiğini belirtmektedir. Onun bu davranışı, tevâzu ve huşûda mübâlağaya hamledilmiş ve hasır, humra gibi başka eşyaların -temiz olmaları kaydıyla- üzerinde namaz kılınabileceğine hükmedilmiştir. Urve İbnu Zübeyr ve başka bazılarının da yerden başka bir şey üzerine secde etmeyi mekruh addettikleri rivayet edilmiştir. Bu rivayetlere Mescid-i Nebevî'nin içerisine Resûlullah zamanında hiçbir sergi konmamış olması ilave edilince, herhangi bir yaygının üzerinde namaz kılınabileceği, yeryüzü cinsinden başka bir şey üzerine de secde edileceği hususunda Resûlullah'tan örneklerin rivayet edilme gereği anlaşılır.

4- Hasıra su çilenmesini âlimler onu yumuşatmak, sertliğini azaltmak için diye îzah ederler. "Temizlemek için" diyen de olmuşsa da muteber addedilmemiştir. Zîra "Hasır aslen temizdir, temizlenmeye muhtaç necâseti olsa su serpmekle temizlik hâsıl olmaz" denmiştir.

5- Enes'in beraberindeki yetimin Dümeyre olduğu kabul edilmiştir. Hüseyn İbnu Abdillah İbnu Dümeyre'nin dedesi.

6- HADİSTEN ÇIKARILAN BAZI FEVÂİD

* Düğün için bile olsa hatta bir kadın bile yapsa davete icabet gerekir, yeter ki fitneden emin olunsun.

* Davet yemeğinden yenmelidir.

* Evlerde cemaatle nafile namaz kılınır.

* Resûlullah namazın fiillerini bizzat gösterip ev halkına öğretmek istemiş gibidir. Bu gereklidir, çünkü, kadınlar mescidde geri tarafta oldukları için bir kısım teferruâtı göremezler.

* Namaz kılınacak yerin temizlenmesi gerekir.

* Çocuk, büyüklerle yan yana saf yapabilir.

* Kadınlar, erkeklerin safının gerisinde yer alır.

* Kadın yalnız ise tek başına müstakil saf yapar.

* Gündüz nafilesi iki rek'at olabilir.

* Mümeyyiz çocuğun abdesti ve namazı sahihtir.

* Nafile namazda münferid kılmanın efdal olacağına dair gelen rivayetler; bunda ta'lim maksadı olmama durumuna mahsustur. Öğretme maksadı işin içine girerse cemaat halinde efdaldir, hususan Resûl-i Ekrem hakkında.[593]

-2- وعن ميمونة رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]كانَ رسُولُ اللّه # يُصَلِّى وَأنَا حِذَاءَهُ حَائِضٌ، وَرُبَّمَا أصَابَنِى ثَوْبُهُ إذَا سَجَدَ، وَكانَ يُصَلِّى عَلى الخُمْرَةِ[. أخرجه الخمسة إ الترمذي.»الخُمْرَةُ«: هى مايضع عليه الرجل وجهه في سجوده من حصير، أو نسيجه خوص ونحوه من الثياب، وقد يطلق على الكبير من نوعها.

2. (2694)- Hz. Meymûne (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ben hayızlı halde tam hizasında dururken, namaz kılardı. Secde ettiği vakit bazan elbisesi bana değerdi. Humra üzerinde namaz kılardı."[594]

AÇIKLAMA:

1- Hadisle ilgili bazı açıklamalar önceki rivayetin açıklamasında geçmiştir, humra kelimesiyle ilgili olan gibi.

2- Bu rivayet öncelikle, hayızlı kadının yanında namaz kılınabileceğini, namaz kılarken elbisenin hayızlıya değmesinde herhangi bir kerâhet bulunmadığını belirtmektedir.[595]

-3- وعن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]كُنَّا نُصَلِّى مَعَ النَّبىِّ # في

شِدَّةِ الحَرِّ، فإِذَا لَمْ يَسْتَطِعْ أَحَدُنَا أَنْ يُمَكِنَ جَبْهَتَهُ مِنَ ا'رْضِ بَسَطَ ثَوْبَهُ فَصَلَّى عَلَيْهِ[. أخرجه الخمسة .

3. (2695)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Biz çok sıcak günlerde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la birlikte namaz kılardık. Birimiz alnını sıcak sebebiyle yere koyamayacak olsa, giysisini serer onun üzerine secde ederdi."[596]

AÇIKLAMA:

Hadis, sıcak veya soğuğa karşı namaz kılanla yer arasına bir hâil kullanılmasının cevazına delil olmaktadır.
Hattâbî hadisle ilgili şu açıklamayı sunar: Bu meselede ulema ihtilaf etmiştir. Fukaha'nın büyük ekseriyeti bunun câiz olduğuna hükmetmiştir.[597]
Şâfiî ise: "Elbisenin kenarına secde kifayet etmez, tıpkı sarığın kıvrımı üzerine yapılacak secdenin kifayet etmemesi gibi. Hz. Enes'in rivayetinde, giymediği bir şeyin yere serilmiş olması muhtemel gözükmektedir" demiştir.
Şu halde Şâfiî hazretleri, hadiste kastedilen giysinin "namaz kılan kimsenin üzerindeki elbise olmayıp, musalliden ayrı bir kumaş" olduğuna kânidir. Beyhakî, bu te'vili bir başka rivayetle te'yid eder. İsmâilî'nin kaydettiği bu rivayette: "...Birimiz çakılı eline alır, sağına bırakıp üzerine secde ederdi" denmektedir. Beyhakî bu rivayeti kaydettikten sonra: "Musalliye bitişik olan bir şeyin üzerine secde caiz olsaydı uzun zamana mal olan çakıl soğutma işine tevessüle ihtiyaç duyulmazdı" der. Beyhakî'nin bu açıklamasına: "Çakıl soğutan kişinin üzerindeki elbisede tesettürü sağladıktan sonra, bir de secdeye imkan sağlayacak fazlalık bulunmamış olabileceği ihtimali" ileri sürülerek cevap verilmiştir.
Hadisten, namaz sırasında az bir amelle huşûya riayet edilebileceği hükmü çıkarılmıştır. Çünkü, elbisenin ucuna secde etmeleri, yerin harareti sebebiyle ârız olacak teşvişi önlemek içindi. Hadisin zâhirinden anlaşılan budur.[598]

4ـ وعن البراء رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قالَ رَسُولُ اللّهِ #: صَلُّوا

فِي مَرَابِضِ الْغَنَم فإنَّهَا مُبَارَكَةَ، وَ تُصَلّوا فِي عَطَنِ ا"بِلِ فَإنَّهَا مِنَ الشَّيَاطِينَ[. أخرجه أبو داود .

4. (2696)- Berâ (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Koyun ağıllarında namaz kılın. Zîra koyunlar mübârek (hayvanlar)dır. Deve damlarında namaz kılmayın, zîra onlar şeytanlardandır." [599]

-5ـ وعن ابن عمر رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]نَهَى رَسولُ اللّهِ # عَنِ الصَّةِ فِي سَبْعَةِ مَوَاطِنَ: المَزْبَلَة، وَالمَجْزَرَةِ، وَالمَقْبَرَةِ، وَقَارِعَةِ الطَّرِيقِ، وَفِي الحَمَّامِ، وَمَعَاطِن ا"بْلِ، وَفَوْقَ ظَهْرِ بَيْتِ اللّهِ الحَرَامِ[. أخرجه الترمذي .

5. (2697)- İbnu Ömer (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yedi yerde namaz kılmayı yasakladı: "Mezbele (çöplük), meczere (hayvan kesilen yer), makbere (mezarlık), yol geçeği, hammâm, deve damı, Beytullâhi'l-Haram'ın damının üstü."[600]

AÇIKLAMA:

1- Mü'minler için yeryüzü baştan sona mescid kılınmıştır, dilediği yerde Rabbine ibâdet yapabilir. Bununla beraber Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), hâiz olduğu bazı mahzurlar sebebiyle bir kısım yerlerde ibâdet yapmayı yasaklamıştır. Yukarıda kaydedilen iki hadiste bu yerler belirtilmektedir.

* Deve damları: Hadiste me'âtın (ma'tın'ın cem'i) diye geçer. Su kenarlarında develerin ıhıp yattıkları yerlere denir. Ancak hadiste deve damı diye çevirdiğimiz develer için hazırlanan ahırlar kastedilmiştir. Resûlullah deve ağılllarında namaz kılma yasağını develerin "şeytanlardan olma" sebebine bağlamıştır. Öyle anlaşılıyor ki; deve damları, izahı uzun kaçacak bazı mahzurlar

taşımaktadır. Çünkü; Hz. Peygamber, bu çeşit durumlarda meseleyi şeytana nisbetle ifadeye dökerdi.

* Mezbele, çöplerin, pisliklerin atıldığı yerlerdir. Böylesi yerlerin pis olacağı mâlumdur. Halbuki ibâdet yapılacak makamın temiz olması gerekir.

* Meczere: Sığır, deve, koyun gibi hayvanların kesildiği yerlerdir. Buralar da kan ve fışkı pisliklerinden halî değildir.

* Makbere, insan cenazelerinin gömüldüğü yerlere denir. Dilimizde mezarlık da denir. Mezarlıkta namaz meselesinde âlimler ihtilaf eder. Ahmed İbnu Hanbel, "Mutlak olarak haramdır" der. Mezar açılmış olsun olmasın, mezarlığa bir şey serilsin serilmesin, kabir üzeri olsun, münferid ev gibi bir yer olsun, kâfir mezarlığı olsun müslüman mezarlığı olsun birdir, namaz haramdır. Zâhirîler de böyle hükmeder, Şâfiî, temiz bir yerde kılınacak namazın câiz olacağını söyler. Ebû Hanîfe, Evzâî, Sevrî, "kabristanda namaz mekruhtur" derler. İmam Mâlik'e göre kerâhetsiz caizdir.

* Yol geçeği diye tercüme ettiğimiz kâri'atu'ttarîk, yol ortası, daha doğrusu yol demektir. Yolda namaz kılanın kalbi, gelip geçenlerle meşgul olacağından huzur bulamaz, ayrıca gelip geçenlere de yolu daraltarak ezâ vermiş olur. Bu sebeple yolda kılınacak namaz mekruh kılınmıştır.

* Hammâm: Bu kelime hamîm'den gelir. Hamîm sıcak su demektir. Hammâm sıcak su ile yıkanılan yere denir ise de zamanla sıcak veya soğuk olsun su ile yıkanılan her yere ıtlak olunmuştur. Buralar pislikten halî olmayacağı için hadisin zâhirine göre, mutlak olarak namaz yasaklanmıştır. Ancak ulema çoğunluk olarak, başka karînelerden hareketle temizlik şartıyla hammâmda kılınacak namazın sıhhatine hükmeder, ancak "mekruhtur" der.

* Beytullâhi'l-Haram'ın damının üstü: Burada namaz kılanın önünde onu örten sâbit bir sütre yoksa namazı sahih olmaz, çünkü o, Beyt'e doğru değil, beyt'in üzerinde namaz kılmıştır. Şâfiî (rahimehullah), Ka'be'nin binasından üçte iki zirâ boyunda bir parçaya yönelenin kıldığı namazın sahih olduğuna hükmeder. Bu görüşe uyan bazı âlimler: Çünkü böyle birisi, bu durumda Allah korusun Ka'be'nin yıkılması halinde arsasına yönelmiş kimse durumundadır, der.

2- Sadedinde olduğumuz Berâ hadisinde: "Koyun ağıllarında namaz kılın" denmekte, sebep olarak koyunların mübârek oldukları gösterilmektedir. Bazı rivayetlerde koyunun bereket yani bereket sahibi olduğu ifade edilmiştir. Bazı şârihler, hadisi şöyle açıklamıştır: "Bunun ma'nâsı şudur: "Koyunda temerrüd

yoktur, zayıf bir mahluktur. Cennet hayvanlarındandır. Onda sekîne vardır. Musalliyi rahatsız etmez, namazını da kesmez. Bereketli bir hayvandır, öyle ise onun kaldığı ağıllarda namaz kılın."

Buradaki emir, vücûb ifade etmez, cevaz ve ruhsat ifade eder.[601]

-6- وعن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قال رسولُ اللّهِ # لَعَنَ اللّهُ الْيَهُودَ والنَّصَارى اتَّخَذُوا قُبُورَ أنْبِيَائِهِمْ مَسَاجِدَ[. أخرجه الخمسة إ الترمذي.زاد غير أبى داود في رواية عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت: »وَلَوْ ذلِكَ بُرِزَ قَبْرُهُ« .

6. (2698)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle dediler:
"Allah yahudilere ve hıristiyanlara lânet etsin. Peygamberlerinin kabirlerini mescide çevirdiler."[602]
Ebû Dâvud'un dışındaki bir rivayette Hz. Âişe'den şu ziyadeye yer verilmiştir: "Eğer bu (endişe) olmasaydı, (Resûlullah'ın) kabri açıkta bulundurulacaktı. Ancak mescid ittihaz edilmesinden korkuldu."[603]

AÇIKLAMA:

1- Burada yahudiler ve hıristiyanlar peygamberlerinin kabirlerini mescide çevirmekten dolayı lânetlenmektedirler. Lânet, Allah'ın rahmetinden uzak kalmalarını dilemektir. Hadisin bazı vecihlerinde beddua: "Kâtele...", "Allah canlarını alsın..." diye ifade edilmiştir. Bu da aynı ma'-nâya gelir.

2- Hadisin bazı vecihlerinde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sadece yahudilere lânet etmiştir. Çünkü tarihte ilk defa onlar peygamberlerinin kabirlerini mescide çevirmişlerdir.

3- Hıristiyanların peygamberi olan Hz. İsa'nın göğe çekilmiş olması sebebiyle kabri bulunmadığı için, onların kabri mescide çevirmeleri mevzubahis olamayacağı belirtilerek hadiste müşkil olduğu ileri sürülmüştür. Ancak,

hıristiyanlar, Tevrat'ı münzel bir kitap olarak benimseyip ona inandıkları için, onda zikri geçen peygamberleri, yahudi an'anesine tâbi olarak tebcîl etmişlerdir. Nitekim müslümanlar da Hz. Muhammed'den önce gelip geçen bütün peygamberleri benimser, ta'zim'de bulunur. Ne var ki, bizim onlara ta'zimimiz belli bir âdâb ve ölçüye tâbidir, onların peygamberler ve kabirleri hakkında düştükleri ifrad ve tefride yer vermeyiz.

4- Bu hadiste beyan edilen yasağın asıl sebebi, müslümanları, peygamberleri hakkında, önceki milletlerin düştüğü bir kısım aşırılıklardan korumaktır. Nevevî şu açıklamayı sunar: "Ulema der ki: "Efendimiz gerek kendi ve gerekse başkasının kabrini mescid ittihaz etmeyi yasaklamıştır. Çünkü, ta'zimde ifrat ve mübâlağaya düşülerek fitneye giriftâr olunmasından korkmuştur." Bu durum, küfre bile götürebilirdi. Nitekim geçmiş ümmetlerde örneği çokça görülmüştür. Sahâbe-i Kiram (radıyallâhu anhüm) ve Tâbiîn, müslümanların sayıca artması üzerine Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın mescidini genişletme ihtiyacı hissettiği vakit, ilave edilen kısma Ümmühâtu'l- Mü'minîn hazerâtının (radıyallahu anhünne) hücreleri ve bu meyanda Resûlü Ekrem'in ve iki arkadaşı Hz. Ebû Bekr ve Ömer (radıyallâhu anhümâ)'in kabirlerini de ihtivâ eden Hz. Âişe'nin hücresi de dahil edildi. Bu kısım, Mescid'in içinde açıkta kaldığı takdirde avam ona karşı namaz kılabilir, yanlış iş yapabilirdi. İşte bu mahzurları önlemek için kabirlerin etrafına yüksek yuvarlak duvarlar inşa ettiler. Sonra da daha dıştan kuzeydeki köşelerinden itibaren başlayıp uçları birleşecek iki münharif duvar çektiler, böylece kimsenin bunları kıblegâh yapmasına imkan verilmemiş oldu. İşte bu ameleye kabri halkın kıblegâh yapma korkusundan tevessül edildiğini, hadis metninde yer alan Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ)'nin: "Eğer bu endişe olmasaydı Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kabri açıkta bırakılacaktı, fakat onun da mescide çevrilmesinden korkuldu" sözü göstermektedir."[604]

-7- وعن عطاء بن يسار رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قال رَسولُ اللّهِ #: اللَّهُمَّ َ تَجْعَلْ قَبْرِى وَثَناً يُعْبَدُ، اشْتَدَّ غَضَبُ اللّهِ عَلى قَوْمٍ اتَّخَذُوا قُبُورَ أنْبِيَائِهِمْ مَسَاجِدَ[. أخرجهُ مالك .

7. (2699)- Atâ İbnu Yesâr (rahimehullah) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu

vesselâm) şöyle duâ buyurdular: "Allahım, kabrimi ibâdet edilen bir put kılma" (ve devamla dedi ki): "Nebilerinin kabirlerini mescidler haline getiren bir kavme Allah'ın öfkesi artmıştır."[605]

AÇIKLAMA:

Bu hadisten hareketle, İmam Mâlik mescidlerin içine cenâze defnini mekruh addetmiştir.
Âlimlerden bazıları: "Bu hadis peygamberlerin kabirleri üzerinde secde etmeyi yasaklamaktadır" derken, diğer bazıları da: "Peygamber kabirlerinin, ibâdette yönelinen bir kıble yapılması yasaklanmaktadır" demiştir. Zürkânî: "Bu davranış, kabirleri hakkında yasaklanırsa, diğer hatıraları hakkında daha açık bir yasak olacağı açıktır" der.
İmam Mâlik ve birçok başka âlimler, yahudi ve hıristiyanlara muhalefet için, Bey'atu'r-Rıdvan'ın icra edildiği ağacın yerini aramayı mekruh addetmişlerdir.
Kur'ân-ı Kerîm'de olsun, hadislerde olsun, dünyevî ve uhrevî kurtuluşumuz için daima, Resûlullah'ın getirdiği şeriata ve sünnete ittiba emredilmiştir. Her davranışında rıza-ı ilâhiyi aramak endişesinde olması gereken müslüman için bu irşad yeterlidir. Kendinden istenmeyen şeylere iltifat etmesi, istenip istenmediği meşkûk şeyler hususunda ihtiyatlı davranıp ifrata düşmemesi mü'minlik edebine girer.
Elbette Resûlullah'tan bize intikâl eden maddî hatıralar ve âsâr da nazarımızda muhteremdir, saygımızı eksik etmeyeceğiz. Fakat tâli olan, asl'ın yerini almamalıdır. Herşeye dindeki yerini vermeli, ifrattan ve tefritten kaçınmalıyız. [606]

اَللُّهمَّ اَرِنَا الْحَقَّ حَقًّا وَارْزُقْنَا اِتِّبَاعَهُ وَاِرَنا الْبَاطِلَ بَاطِلً وَارْزُقْنَا اجْتِنَابَهُ

ـ8ـ وعن علىّ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]نَهَانِى رَسولُ اللّهِ # أنْ أُصَلِّى في المَقْبَرَةِ، وَأنْ أُصَلِّى في أرْض بَابِلَ فإنَّهَا مَلْعُونَةٌ[. أخرجه أبو داود.قال الخطابى: في إسناد هذا الحديث مقال، و أعلم أحداً من العلماء حرّم الصة بأرض بابل، فإن صح فيكون

على الخصوص لعلىّ رَضِيَ اللهُ عَنْه إنذاراً منه بما لقى من المحنة بالكوفة، وهى من أرض بابل .

8. (2700)- Hz. Ali (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), beni mezarlıkta namaz kılmaktan menetti. Beni Bâbil toprağında da namaz kılmaktan menetti (ve şöyle dedi:) "Zîra orası mel' undur."[607]

Hattâbî der ki: "Bu hadisin senedinde zayıflık olduğu söylenmiştir. Ben âlimlerden kimseyi bilmem ki Bâbil toprağında namaz kılmayı yasaklamış olsun. Hadis(in Resûlullah'a nisbeti) sahih ise, bu yasak sadece Hz. Ali'nin şahsıyla ilgilidir; böylece, onu Kûfe'de maruz kaldığı mihnete (sıkıntılı hadislere) karşı uyarmak istemiştir. (Malum olduğu üzere) Kûfe, Bâbil diyarındadır."[608]

AÇIKLAMA:

1- Hadisle ilgili Hattâbî'nin mühim bir açıklamasını müellifimiz İbnu Deybe hadisin akabine hemen koymak ihtiyacını duymuştur. Biz de, açıklama kısmında kaydedebileceğimiz bu metni, müellifimizin tertibine uyarak, hadisin arkasından hemen kaydettik. İbnu Deybe'nin açıklamayı koyma ihtiyacı, kanaatimizce, hadiste dinimizin umumi bir prensibine ters düşen bir hükmün yer almasıdır. Şöyle ki İslâm dîni, temiz olmak kaydıyla yeryüzünün her tarafını mescid ilan etmiştir. Resûlullah: جُعِلَتْ لِىَ اَرْضُ مَسْجِداً وَطَهُوراً "Küre-i arz benim için mescid ve temiz kılındı." buyurmuştur. Daha önceki hadislerde hammâm ve makbere gibi bazı noktaların istisnâ edilmesi, bu umumî hükmü zedelemez. Zira oralar, pis olmaları sebebiyle yasaklanmıştır. Halbuki sadedinde olduğumuz hadiste Bâbil diyarı'nın tamamı namazdan yasaklanmış olmaktadır. Mu'cemu'l-Büldân Bâbil denince Kûfe civarının ve hatta Irak diyarının kastedildiğini belirtir. Şu halde burası, mahdud bir nokta olmaktan ziyâde Tûfan'dan sonra Hz. Nûh'un ateş aramak üzere gemiden inip yerleştiği, ahfadının da köyler, şehirler kurarak imar edip, hâkimiyet kurduğu geniş bir sahadır. Sihirle meşguliyetleri şöhret bulan bu yerin Kur'ân'da zikri geçer.

Yani İbnu Deybe, bu geniş diyarda namaz kılmanın yasaklanmayacağını belirtmek ister. Nitekim Ashâb'ın sağlığında Bâbil diyarı fethedilmiş, pek çok

sahâbî oralara cihad, tedris, ticâret, me'muriyet gibi çeşitli maksadlarla gitmiş, yerleşmiş ve namaz kılmıştır.
Hattâbî, İbnu Deybe'nin iktibas ettiği ve tercümesini kaydettiğimiz açıklamasını Ebû Dâvud, Şerhi'nde şöyle devam ettirir "...Bu hadise, ondan daha sahih olan Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şu sözü muâraza eder: "Küre-i arz bana mescid ve temiz kılındı." Sadedinde olduğumuz rivayet -şayet sâbitse- şu ma'nâyı ifade etmektedir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Bâbil diyarını ikâmet etmek üzere vatan ve yerleşim yeri seçmeyi yasaklamış olmalıdır. Yani orada yerleşmesi halinde, oradaki namazı mevzubahis olacak(ına göre namazın yasaklanması orada ikâmetin yasaklanması olur.) Üstelik bu yasak sadece Hz. Ali hakkında vârid olmuştur. Nitekim hadis metninde نَهانِى "...beni yasakladı" demekte (ve herkese şâmil bir yasak olmadığını ifade etmekte)dir. Belki de bu, Resûlullah'tan kendisine (Hz. Ali'ye), Kûfe'de maruz kaldığı mihnet'e (fitnelere, belalara) karşı bir inzar (ve uyarı)dır. Kûfe ise, Bâbil toprağıdır. Hulefâ'-i Râşidîn'den hiç biri, O'ndan önce, Medîne'yi terkedip oraya intikal etmemişti."
İbnu Ebî Şeybe'nin bir rivayetinde Hz. Ali (radıyallâhu anh)'nin Bâbil harabeleriyle karşılaşınca orayı geride bırakıncaya kadar namaz kılmadığı belirtilir. Ayrıca Hz. Ali'nin مَا كُنْتُ ُصَلّى في اَرْضٍ خَسَفَ اللّهُ بِهَا "Ben Allah'ın yere batırdığı bir yerde namaz kılmam" dediği ve bunu üç kere tekrar ettiği rivayet edilmiştir. Buradaki "yere batırma (hasf)"tan murad Cenâb-ı Hakk'ın Nahl sûresi'nde haber verdiği semavî musibettir: "Kendilerinden evvelkiler de fâsid planlar kurmuşlardı. Sonunda Allah, onların binalarını tâ temellerinden (yıkmayı) diledi de üstlerindeki tavan tepelerine göçdü..." (Nahl 26). Müfessirler bu âyette Bâbil'deki pek sağlam ve mu'azzam binalar kuran Nemrud İbnu Ken'ân'ın başına gelen belanın kastedildiğini belirtirler. Yapılan binalar beşbin zirâ yüksekliğine ulaştığı halde Cenâb-ı Hakk tepelerine yıkarak yerle bir etmiştir.[609]

-9- وعن ابنِ عمر رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]كانَ رَسولُ اللّهِ # يُسَبِّحُ عَلى ظَهْرِ رَاحِلَتِهِ حَيْثُ كانَ وَجْهُهُ وَيُومِى بِرَأسِهِ، وَكانَ ابنُ عُمَرَ يَفْعَلُهُ[. أخرجه الستة.زاد في أخرى لمسلم: »كانَ #

يُسَبِّحُ عَلى ظَهْرِ الرَّاحِلَةِ وَيُوتِرُ عَلَيْهَا، غَيْرَ أنَّهُ َ يُصَلى عَلَيْهَا المَكْتُوبَةَ« .

9. (2701)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûllullah (aleyhissalâtu vesselâm) bineğinin üzerinde iken yönü hangi istikâmette olursa olsun tesbih ediyor, (nafile namaz kılıyor, rükû ve secde içinde) başıyla imada bulunuyordu. İbnu Ömer de böyle yapıyordu."[610]

Müslim'de gelen diğer bir rivayette İbnu Ömer şu ziyadeyi yapar: "Aleyhissalâtu vesselâm, bineğin sırtında tesbihte (nafile namazda) bulunur ve vitir kılardı, fakat farz namaz kılmazdı."[611]

-10- زاد أبو داود في أخرى:]كانَ # إذَا أرَادَ أنْ يَتَطَوَّعَ اسْتَقْبَلَ الْقِبْلَةَ بِنَاقَتِهِ، ثُمَّ كَبَّرَ، ثُمَّ صَلّى حَيْثُ وَجَّهَهُ رِكَابُهُ[.»التَّسْبِيحُ«: هاهنا صة النافلة .

10. (2702)- Ebû Dâvud bir diğer rivayette şu ziyadeyi kaydeder: "Aleyhissalâtu vesselâm nafile namaz kılmak isteyince, devesini kıbleye çevirir, sonra iftitah tekbiri getir(erek) namaza başlar, sonra bineği nereye yöneltirse yöneltsin, namazını kılardı."[612]

AÇIKLAMA:

1- Bu iki hadis, Resûlullah'ın yolculuk sırasında takip ettiği namaz âdâbından bazılarına yer vermektedir. Şöyle ki:

* Aleyhissalâtu vesselâm bineğin üzerinde nafile ve vitir namazlarını kılmıştır.

* Farz namazları kılmamıştır.

* Bu namazlara başlarken bineğini kıbleye çevirmiş ise de, iftitah tekbirinden sonra yolun durumuna göre, hayvan hangi istikamete dönerse dönsün, onun yürüyüş istikametine yönelmiş olarak namazını devam ettirmiş, yönün kıbleye

gelmesi için herhangi bir gayrete girmemiştir.

* Binek üstündeki namazların rükû ve secdelerinde başıyla imayı esas almıştır.

* Hadis İbnu Ömer'in de böyle yaptığını haber verir.

2- Başla ima'dan maksad şudur: Namazda rükû'ya ve secdeye işaret etmek üzere başı eğmektir. Bu ayakta yapılabileceği gibi, oturarak da yapılabilir. Ulema bunun cevazında ittifak eder. Fakihler secdeye delâlet eden ima'da başın, rükû'ya delâlet eden imaya nazarın daha fazla eğilmesi gerektiğini belirtirler. Böylece bedel'in asl'a muvafık olacağını söylerler.
İma ile alakalı olarak şunu da belirtelim: Hastalık, korku gibi özür halinde yatarak da ima caiz görülmüştür, ancak bir şeye dayanarak ayakta yapılması mümkün olan bir ima, yatarak yapılamaz, caiz değildir.

3- İbnu Battâl, farz namazın özür hali olmadan hayvan üzerinde kılınamayacağı, hayvandan inmenin şart olduğu hususunda ulemanın icma ettiğini belirtir.

4- Sadedinde olduğumuz hadiste tesbih'le nafile namaz kastedilmiştir. Aslında tesbih sübhânallah demektir. Namazda bu kelimenin çokca zikri sebebiyle namaz tesbih olarak isimlendirilmiştir. Bu bir şeyin, onun bir kısmı ile isimlendirilmesine bir örnektir. Mamafih bu isimleme için şu yorum da yapılmıştır: "Musalli Allah Teâlâ'ya ibâdeti O'na tahsis etmek sûretiyle tenzih edici olduğu içindir, zaten "tesbih" tenzih demektir."
Tesbih'le farzların değil nafile namazların kastedilmesi şer'i bir örftür.

5- Hayvan üzerinde kılınan nafile namaza başlarken kıbleye yönelme, bütün rivayetlerde gelmemiştir. Bu sebeple, ulema bunu bir vecibe olarak hükme bağlamamıştır. Sadece Ahmed İbnu Hanbel ve Ebû Sevr, Enes'ten gelen rivayet (2702) sebebiyle iftitah tekbiri sırasında kıbleye yönelmeyi müstehab addetmişlerdir.

6- Namazın kısaltılması câiz olmayan yolculuk sırasında hayvan üzerinde namaz kılmanın câiz olup olmadığı hususunda ulema ihtilaf etmiştir. Cumhur caiz olduğuna hükmetmiştir. İmam Mâlik, Sadece namazın kısaltıldığı yolculuklarda caiz olduğuna kânidir. Taberî: "Mâlik'e bu görüşünde uyan bir başkasını bilmem" der. [613]

-11- وعن جابر رَضِـيَ اللّهُ عَنْه قال:]قالَ رَسولُ اللّهِ #: جُعِلَتْ

لى ا'رْضُ مَسْجِداَ وَطهُوراَ، فَأَيُّمَا رَجُلٍ مِنْ أَمَّتِى أَدْرَكَتْهُ الصَّةَ صَلّى[. أخرجه النسائى .

11. (2703)- Hz. Câbir (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurdular: "Küre-i arz bana bir mescid ve temiz kılındı. Ümmetimden her kim bir namaz vaktine ulaştımı nerede olursa namazını kılsın." [614]

-12- وعن إبراهيم بن يزيد التيمى قال:]كُنْتُ أَقْرَأُ عَلى أَبِى الْقُرآنَ في السُّدَّةِ، فإذَا قَرَأْتُ السَّجْدَةَ سَجَدَ، فقُلْتُ: يَا أَبَتِ لِمَ تَسْجُدُ في الطَّرِيقِ؟ فقَالَ: إنِّى سَمِعْتُ أَبَا ذَرٍّ رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ يَقُولُ: سَأَلْتُ رَسولَ اللّهِ # عَنْ أَوَّلِ مَسْجِدٍ وُضِعَ عَلى ا'رْضِ، فقَالَ: المَسْجِدُ الحَرَامُ، فقُلْتُ: ثُمَّ أىُّ؟ قالَ: المَسْجِدُ ا'قْصى. قُلْتُ: كَمْ كَانَ بَيْنَهُمَا؟ قالَ: أرْبَعُونَ عَاماً، ثُمَّ ا'رضُ لَكَ مَسْجِدٌ، فَحَيْثُمَا أَدْرَكَتْكَ الصَّةُ فَصَلِّ، فإنَّ الْفَضْلَ فِيهِ[. أخرجه الشيخان والنسائى .

12. (2704)- İbrahim İbnu Yezîd et-Teymî (rahimehullah) anlatıyor: "Babamdan mescidin avlusunun kenarında Kur'an öğreniyordum. Bu sırada secde âyeti okumuşsam babam hemen secdeye kapanıyordu. Kendisine:
"Babacığım yolda niye secde ediyorsun?" diye sordum... Dedi ki: "Ben Ebû Zerr (radıyallahu anh)'in şöyle söylediğini işittim: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a yeryüzünde inşa edilen ilk mescidin hangisi olduğunu sordum: "Mescid-i Haram" olduğunu söyledi. Ben: "Sonra hangisi?" dedim, "Mescid-i Aksa!" diye cevap verdi. Ben: "İkisi arasında kaç yıl fark var?" dedim. "Kırk yıl!" dedi ve ilave etti: "Arz sana (baştan ayağa) bir mesciddir, öyleyse nerede namaz vaktine ulaşırsan namazını (orada) kıl, çünkü fazîlet ondadır (namaz vaktinin girdiği ilk andadır)."[615]

AÇIKLAMA:

Bu hadis bir kısım meselelere dikkat çekmektedir:

1- Namaz, daha önceki hadislerde belirtilen hammâm, kabristan, deve damı gibi bazı istisnâî yerler hariç her yerde kılınabilir, yol da namaz kılınabilecek yerlere dahildir, yeter ki temiz olsun. Başkalarını rahatsız etme durumunda mekruh olduğunu daha önce belirttik (2697 hadis).

2- Muallimle talebe, öğrenme, öğretme sırasında secde âyetlerini okuyacak olurlarsa ilk defa okuyunca secde etmeleri gerekir, müteakip tekrarlarda gerekmez. Bazı âlimler böyle durumda okunan secde âyetleri için hiç secde gerekmeyeceğini söylemiştir.

3-Yeryüzünde ilk inşa edilen mescid Ka'be olmaktadır. Bu hadis şu âyeti tefsir eder: إِنَّ اَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِى بِبَكَّةَ "Şurası muhakkak ki, insanlar için yapılan ilk beyt (ev) Mekke'dekidir (Ka'be)" (Âl-i İmrân 96). Bu âyette, ilk yapılan evle Mekke'deki Ka'be'ye ima olunur ise de, Ka'be olduğu sarahatle söylenmez. Şu halde sadedinde olduğumuz hadis, âyette zikredilen "ev"den maksadın Mekke'deki mescid olduğunu tasrih eder. Yani ilk inşa edilen mabed Ka'be olmaktadır.

Burada akla şöyle bir soru gelebilir: "Acaba âyet-i kerîme, Ka'be'nin aynı zamanda ilk inşa edilen bina olduğunu da imâ etmiyor mu? Bir başka deyişle barınak ma'nâsında beyt (ev) inşâatı Ka'be'den sonra başlamış olamaz mı?" Bunun cevabını, İshâk İbnu Râhûye, İbnu Ebî Hatim ve başkalarının Hz. Ali'den sahih senetle kaydettikleri şu rivayette görmekteyiz: كَانَتِ الْبُيُوتُ قَبْلَهُ وَلَكِنَّه كَانَ اَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِعِبَادَةِ اللّٰهِ "Ka'be'den önce de evler vardı. Lâkin, Allah'a ibâdet için ilk yapılan o oldu."

4- Hadiste, ilk yapılan mescid'in Ka'be olduğu, ikinci yapılan mescidin de Mescidü'l-Aksâ olduğu, bu ikisi arasında zaman olarak kırk yıl fark bulunduğu beyan edilmektedir.

Bazı âlimler -ve bu meyanda İbnu'l-Cevzi- Ka'be'yî Hz. İbrahim (aleyhisselâm)'in inşa ettiğini belirten nâssla (Bakara 127), Mescid-i Aksâ'yı da Hz. Süleyman'ın inşa ettiğini belirten nâssları tarihi açıdan, sadedinde olduğumuz hadisle değerlendirip ortaya çıkan bir müşkile dikkat çeker: "Hz. İbrahim'le, Hz. Süleyman arasında bin yıldan fazla bir zaman farkı olduğu halde hadiste kırk yıl gösterilmektedir.

Bu müşkil, İbnu Hacer'in kaydettiği üzere şöyle cevaplandırılmıştır: "Nâsslarda Ka'be'nin ilk inşa olduğuna ve temelinin atılışına dikkat çekilmiş ise de ne Hz. İbrahim'in Ka'be'yi ilk inşa eden kimse olduğu, ne de Hz. Süleyman'ın Beytu'l-Makdis'i ilk inşa eden kimse olduğu söylenmemiştir. Bilakis, Ka'be'yi ilk defa Hz. Âdem'in inşa ettiğine, sonra onun çocuklarının yeryüzüne dağıldığına dair rivayetler gelmiştir. Öyleyse, bunlardan bazılarınn Beytu'l-Makdis'i yapmış olmaları mümkündür. Sonra Hz. İbrahim, -Kur'ân'ın nâssı ile- Ka'be'yi bina etmiştir." Kurtubî de aynı izaha katılarak: "Hadis Hz. İbrahim ve Hz. Süleyman (aleyhisselâm)'ın adı geçen iki mescidi inşa ettikleri zaman bunları ilk defa inşa ettiklerini ifade etmez. Öyle ise bunların yaptıkları, önceden başkaları tarafından temeli atılmış olan binayı bir yenilemekten ibarettir" der.
Hattâbî de buna yakın bir görüş dermeyan eder: "...Mescid-i Aksâ'nın inşasını ilk yapanların, Hz. Dâvud ve Hz. Süleyman'dan önce yaşamış bazı evliyâullah olması muhtemeldir. Bilâhare Hz. Dâvud ve Hz. Süleyman da onu bazı ilavelerle genişletmiş olmalılar. Bundan dolayı da onun inşası bunlara izafe edilmiştir." İbnu Hacer bu görüşün haklılığına dikkat çeker ve te'yid zımnında, Mescid-i Aksâ'yı Hz. Âdem (aleyhisselâm)' in inşa ettiğine, meleklerin inşa ettiğine, Hz. Nuh (aleyhisselâm)'un oğlu Sâm'ın, Hz. Ya'kûb (aleyhisselâm)'un inşa ettiğine dair rivayetler gördüğünü belirtir. Der ki: "Hz. Âdem veya meleklerin inşa etmiş olmaları halinde diğerlerinin inşası bir yenilemeden ibarettir, tıpkı, Ka'be'de olduğu gibi. Son iki ihtimalin (Sâm ve Ya'kûb'un inşa etmiş olması) doğru olmaları halinde, İbrahim ve Ya'kûb'dan vâki olan asıldır ve te'sisdir, Dâvud'dan vâki olan da bunun yenilenmesidir. Dâvud'un yenileme işi de bir başlama olup, onu Hz. Süleyman ikmâl etmiştir"[616]
Bu görüşü de kaydeden İbnu Hacer, mesele üzerinde İbnu'l-Cevzî'nin tahminini daha makûl görür ve der ki: "Onun görüşüne şehadet eden ve: "Her iki mescidi de inşa eden bâni Hz. Âdem'dir" diye hükmeden kimseyi te'yid eden rivayeti buldum. İbnu Hişâm, Kitâbu't-Tîcân'da der ki: "Hz. Âdem (aleyhisselâm) Ka'be'yi inşa edince Cenâb-ı Hakk Beytu'l-Makdis'e gitmesini ve onu da inşa etmesini emretti. O da gidip onu yaptı ve içinde ibâdet etti. Ka'be'yi Hz. Âdem'in inşa etmiş olması meşhurdur." İbnu Hacer bundan sonra Ka'be'nin Hz. Âdem zamanında Allah tarafından indirildiğini ifade eden bir başka rivayet kaydeder. Katâde'den gelen bu rivayeti de kaydediyoruz: "Allah, Hz. Âdem'in yeryüzüne inmesiyle birlikte Beyt'i de vaz'etti. Hz. Âdem meleklerin seslerini ve tesbihlerini kaydetmişti. Allah Teâlâ kendisine:
"Ey Âdem ben, tıpkı arşımın etrafında tavaf edildiği gibi etrafında tavaf edilecek

bir Beyt indirdim, ona sen de git!" dedi. Âdem Hind'e indirilmiş idi. Mekke'ye müteveccihen yola çıktı. Kendisinin adımları -taraf-ı ilâhîden- uzatıldı. Çabucak beyt'e ulaştı ve onu tavaf etti. "Denir ki: Kabe'ye müteveccihen namaz kılınca Allah kendisine Beytu'l-Makdis'e teveccüh etmesini emretti. (Derhal gelip) orada bir mescid edindi. Zürriyetinden bazılarının kıblesi olması için, içinde namaz kıldı..."

5- Mescidü'l-Aksâ, uzak mescid demektir. Bununla bugün Kudüs şehrindeki Beytu'l-Makdis de denen meşhur Mescid-i Aksâ kastedilir. Buna Aksâ, yani uzak denmesi farklı sebeplerle izah edilmiştir:

* Bir görüşe göre, Ka'be ile onun arasındaki mesafenin uzaklığı sebebiyle bu ismi almıştır.

* Bir başka görüşe göre, onun ötesinde ibâdet mahalli olmayışından böyle denmiştir.

* Bazıları onun her çeşit pisliklerden ve kirlerden uzaklığı sebebiyle bu adı aldığını söylemiştir. Nitekim Makdis pisliklerden temizlenmiş (pâk) demektir. [617]

13- وعن ابن عمر رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]قال رَسولُ اللّهِ #: اجْعَلُوا في بُيُوتِكُمْ مِنْ صَتِكُمْ، وَ تَتَّخِذُوهَا قُبُوراً[. أخرجه الخمسة.

13. (2705)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurdular:
"Namazlarınızdan bir kısmını evlerinizde kılın, sakın onları kabirlere çevirmeyin!"[618]

14- ولمسلم عن جابر رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قالَ رَسُولُ اللّهِ # إذَا قَضى أحَدُكُمْ الصَّةَ في المَسْجِدِ فَلْيَجْعَلْ لِبَيْتِهِ نَصِيباً مِنْ صَتِهِ، فإنَّ اللّهَ جَاعِلٌ في بَيْتِهِ مِنْ صَتِهِ خَيْراً[.

14. (2706)- Müslim'in Hz. Câbir (radıyallâhu anh)'den kaydettiği bir rivayette Aleyhissalâtu vesselâm şöyle emretmiştir:
"Sizden kim namazını mescidde kılarsa namazından bir pay da evi için ayırsın. Zîra Allah, evinde kılacağı namaz için dahi bir hayır takdir etmiştir."[619]

-15- وعن معاذ بن جبل رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]كَانَ النَّبىُّ # يَسْتَحِبُّ الصَّةَ في الحِيطَانِ: يَعْنِى الْبَسَاتِينَ[. أخرجه الترمذي.

15. (2707)- Mu'âz İbnu Cebel (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bağ ve bahçelerde namaz kılmayı da müstehab (sevimli ve hoş) addederdi."[620]

AÇIKLAMA:

1- Son üç hadis, mescidler dışında da namaz kılmanın meşruiyyetini ve hatta gerekliliğini belirtmektedir. İlk iki rivayet bilhassa evlerde namaz kılmaya ısrarla teşvik ederken, son rivayet, iş yerlerinde de namazın müstehab olduğunu tebârüz ettirmektedir. Bağ ve bahçe tabirini işyeri olarak anlıyoruz, zîra Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında bağ ve bahçelerin günlük iktisâdî hayattaki ağırlığını bugün, başka meşguliyetler almıştır. Hatta bağbahçe meşguliyetleri gün geçtikçe daha az sayıda insanların günlük hayatlarını doldurmaktadır.

2- Irakî, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bağ ve bahçelerde kılınacak namazları istihbâb etmesinde bazı ma'nâlar bulur. Ezcümle:

* Buralarda halktan uzak kalmayı kastetmiş olabilir. Ebû Bekr İbnu'l-Arabî bu ihtimale cezmeder.

* Bağ ve bahçenin meyvelerine namazın bereketinden bereket sirâyetini kastetmiş olabilir. Zîra namaz rızkı celbedicidir.

* Üzerinde namaz kılınması, ziyaret edilen şeyi tekrim'dir.

* Namaz, inilen veya terkedilen her menzilin tahiyyesidir (selamı).

Bu te'villerin ekserisini "iş yerleri"ne tatbik etmek mümkündür.

3- Resûlullah 2705 numaralı hadiste evlerde namaz kılmamayı onları kabirlere çevirmek olarak değerlendirmektedir. Çünkü bulunduğu yerde namaz kılmayanlar ölülerdir.

4- Kurtubî evde kılınacak namazla nafile namazın kastedildiğini söylemiştir. Görüşüne delil olarak 2706 numarada kaydedilen Hz. Câbir hadisini zikreder. Der ki: "Sizden her kim namazını mescidde kılarsa..." ifadesinde, farzını mescid de kılan kimse ev için de bir pay ayırmaya davet edilince bu payın nafileden olacağı açıktır."

5- Ancak başka bazı âlimler hadiste: "Farzlarınızdan bir kısmını evlerinizde kılın, tâ ki kadın, çocuk gibi mescide çıkmayanlar size uysunlar" dendiğini ileri sürmüşlerdir. İbnu Hacer, bu ma'nânın da muhtemel olduğunu kabul etmekle birlikte Kurtubî'nin istinbatını râcih bulur.

6- Buhârî bu hadisi (2705), kabristanda namaz kılmanın mekruhluğu adını taşıyan bir bâbta zikretmekle, hadisten bir başka hüküm çıkarmış olmaktadır: Kabirlerde namaz kılmanın mekruh olması...

7- İbnu't-Tîn der ki: "Bir cemaat, bu hadisten hareketle, evlerde namaz kılmanın mendubiyetine hükmetmiştir, zîra ölüler namaz kılmazlar. Sanki Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurmaktadır: "Sakın evleri mesabesinde olan kabirlerinde namaz kılmayan ölüler gibi olmayın." İbnu't-Tîn Buhârî'nin istinbatını uzak bularak: "Kabristanda namazın caiz olup olmaması ayrı bir konudur, bu hadiste o meseleye temas edilmemektedir" der ve bazı münâkaşalar kaydeder.

8- Biz hadisin Buhârî tarafından yapılan yorumu üzerine ulemanın red ve kabul sadedindeki münâkaşasına bu kısa işaretten sonra bazı âlimlerin şu mânayı da anladıklarını kaydetmek isteriz:"Hadisten murâd şudur: "Evlerinizi içinde namaz kılınmayan, sadece uyunulan bir yer kılmayın. Zira uyku ölümün kardeşidir, ölü de hiç namaz kılmaz."

9- Türbüştî bu istanbatların hepsine katılır ve kendisi bir yeni ma'nâ ilave eder: "Hadisten şunun kastedilmesi muhtemeldir: "Kim evinde namaz kılmazsa, kendini ölü, evini de kabir kılmış olur." Bu tevili beğenen İbnu Hacer, te'yiden şu hadisi zikreder: "İçinde Allah zikredilen evle, zikredilmeyen evin misali, diri ile ölünün misali gibidir."

10- Hadisten, ölüleri evlere defnetme yasağı istinbat edenler de olmuş ise de,

Hz. Peygamberin hayatı boyunca yaşadığı evine gömüldüğü söylenerek bu istinbatın zayıflığına dikkat çekilmiştir. Fakat Kirmânî: اَنّ اَنْبِيَاءَ يُدْفَنُونَ حَيْثُ يَمُوتُونَ "Peygamberler öldükleri yere gömülürler." مَا قُبِضَ نَبِىٌّ اِلَّا دُفِنَ حَيْثُ يُقْبَضُ "Her peygamber mutlaka öldüğü yere defnedilmiştir" gibi hadisleri delil göstererek, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in evine gömülmüş olmasını hasâisten sayar ve ümmete örnek olmayacağına dikkat çeker.[621]

NAMAZIN BEŞİNCİ ŞARTI: NAMAZDA KONUŞMAMAK

-1- عن زيد بن أرقم رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]كُنَّا نَتَكَلَّمُ في الصَّةِ يُكَلِّمُ الرَّجُلُ مِنَّا صَاحِبَهُ، وَهُوَ إلى جَنْبِهِ، حَتَّى نَزَلَتْ: وَقُومُوا للهِ قَانِتِينَ، فأُمِرْنَا بِالسُّكُوتِ، وَنُهِينَا عَنِ الكَمِ[. أخرجه الخمسة .

1. (2708)- Zeyd İbnu Erkam (radıyallahu anh) anlatıyor: "Biz, namaz kılarken konuşurduk. Öyle ki herkes kendi yanındakine birşeyler söyleyebilirdi. Derken şu âyet nâzil oldu: وقُومُوا للهِ قَانِتِينَ "Allah'ın divanına tam huşû ve tâatle durun" (Bakara 238). Böylece sükût etmekle emrolunduk ve konuşmaktan menedildik."[622]

AÇIKLAMA:

1- İslam dîni, yirmiüç vahiy yılı esnasında kemâlini bulmuş bir dîndir. Birçok meseleleri, belli bir tedric vetîresinden sonra nihâî şeklini almıştır. Gelen ahkâmın, insanlar tarafından yavaş yavaş daha içtenlikle benimsenmesinde, eski alışkanlıklardan birden bire değil peyder pey ve fakat daha emin şekilde uzaklaşılmasında bu vetîrenin büyük rolü olmuştur. Sadedinde olduğumuz hadis, bu tedrîcî tekâmülün namazda da câri olduğunu ifade etmektedir: İlk yıllarda namaz sırasında her musallî, yanındaki arkadaşı ile konuşabilmektedir. Sonradan huşû âyeti'nin nüzûlüyle bu ruhsat neshedilmiştir. Âyetin hangi yılda nâzil

olduğu belli değildir. Ulema bu nesh hadisesinin Mekke'de mi, Medîne'de mi vâki olduğunda ihtilaf etmiştir. Ancak, ittifak edilen husus mezkûr âyetin Medîne'de nâzil olduğudur. Bu durumda neshin de hicretten sonra vukûa gelmesi icâb eder. Müteakiben göreceğimiz İbnu Mes'ud rivayeti de mevzû ile alakalı olmakla beraber, İbnu Mes'ud'un Habeşistan'dan dönüş meselesi de mevzûun zorlaşmasına sebep olmuştur. Çünkü, onun, biri hicretten önce diğeri hicretten sonra olmak üzere iki ayrı Habeşistan dönüşü mevzûbahistir. Birinci dönüş, Habeşistan'a ilk muhâcir kafilesinin gitmesinden sonra, müşriklerin müslüman olduklarına dair orada şâyi olan bir yanlış haber üzerine meydana gelir. Muhâcirlerin pek çoğu Mekke'ye döner, ancak, gerçek duydukları gibi değildir, evvelkinden şiddetli bir işkenceye maruz kalırlar. Bunun üzerine daha kalabalık bir kafıle tekrar Habeşistan yolunu tutar. İbnu Mes'ud (radıyallâhu anh) her iki kafilede de yer alanlardandır.
Şu halde müteakip hadiste, İbnu Mes'ud'un bahsettiği "dönüş"ün hangisi olduğu sarih değildir. Bazı âlimler, birinci dönüş olduğunu kabul ederken, bazıları ikinci dönüş olduğunu ileri sürmüştür. Bunları te'yid eden rivayetlerden bazıları, İbnu Mes'ud'un Habeşistan'dan, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Bedir'e çıkma hazırlığı içerisinde iken döndüğünü belirtmektedir. Müstedrek'in kaydettiği bir İbnu Mes'ud rivayeti بَعَثَنَا رَسُولُ اللهِ عَلَيْهِ الصَّةُ وَالسَّمُ الى النَّجَاشِي ثَمَانِينَ رَجُ "Resûlullah bizi Necâşî'ye seksen kişi olarak gönderdi..." diye başlar ve şu ibare ile sona erer: فَتَعَجَّلَ عَبْدُاللّٰهِ بْنُ مَسْعُودٍ فَشَهِدَ بَدْراً "...Abdullah İbnu Mes'ud (dönüşte) acele davrandı ve Bedir gazvesinde hazır bulundu."
Bu hususu te'yid eden başka rivayetler de var, ancak teferruâta girmeyeceğiz. Şu halde bazı âlimler bu rivayetleri esas alarak İbnu Mes'ud' un Resûlullah'la mülakatını hicretten sonra Medîne'de kabul etmişlerdir.

2- Şârihler, bidâyette, namaz esnasındaki konuşmaların mâlâyânî dünyevî konuşma olmayıp selam alıp verme gibi, namaza sonradan katılanın kaç rek'at kılındığını sorması gibi gerekli şeyler olduğunu belirtirler.

3- Âlimler namazdaki konuşmanın hükmü üzerinde bazı teferruâta yer verirler.

***** Namazda konuşmanın haram olduğunu bilen bir kimseden, namazın maslahatına müteallik olmayan veya bir müslüman kurtarmaya müteallik olmayan kasdî bir kelâmın namazı bozacağında ulema icma eder.

* Hata ve cehalet sebebiyle vâki olan kelamda ihtilaf edilmiştir:

* Cumhur'a göre az miktardaki kelam namazı bozmaz.

* Hanefîler mutlak olarak namaz bozar diye hükmetmişlerdir. Yani namaza münâfi söz iki harften de ibaret olsa söyleyenin işiteceği kadar telaffuz edildi mi namaz bozulur. Bu hususta kast, sehiv, unutma, uyuklama, hata halleri musâvidir.

* Bir kimsenin dilinden kasıdsız olarak çıkan veya imama ârız olan bir hatayı haber verme gibi namazın ıslahı kasdına yönelik bir müdahalede bulunma, felakete düşecek bir müslümanı tehlikeden kurtarma veya imamın tıkanıklığını açma gibi maksatlarla müdahale veya kendisine uğrayan kimseye namazda olduğunu bildirmek için sübhanallah dese veya verilen selama mukâbele etse veya anne babasından birinin çağırmasına cevap verse veya konuşmaya icbâr edilse veya "Kölemi Allah için azad ettim" demesi gibi Allah'a yakınlık kazandıran bir kelamda bulunsa... verilecek hüküm hususunda ihtilaf edilmiştir. Fıkıh kitapları geniş olarak yer verirler. Şu kadarını söyleyebiliriz: Ah, of gibi enînler, ağlamalar uhrevî korkudan gelmezse namazı bozar, aksıran kimseye yerhamukallah, rahimekallah demesi, namazı bozar, kendi aksırmasına yerhamukallah demesi bozmaz. Şeytanın uhrevî vesvesesine Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billah demesi namazı bozmaz, dünyevî vesveseye derse bozar. Kur'ân ve sünnette gelen duâları okuması namazı bozmaz, diğerleri bozar. Selam alıp vermek de bozar.

* Namazda el, göz, baş işaretiyle selama mukâbele edilse, sorulan veya istenilen bir şey için baş ile, göz ile veya kaş ile işarette bulunulsa namaz bozulmaz. Ancak musalliye yapılan "ileri git", "yer ver" gibi emirlere musalli uyarak hareket etse namazı bozulur. Fakat ihtiyaç hâsıl olduğunu görerek, kendi kendisine geri çekilse, yer verse namaz bozulmaz. Peşinde namaz kıldığı değil de bir başka imamın yanlışını düzeltse, tıkanıklığını açsa namazı bozulur. Keza bir musalli aynı namazda olmayan bir başkasının irşadıyla hatasını düzeltse, tıkanıklığını giderse namazı bozulur. [623]

-2ـ وعن ابن مسعود رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]كُنَّا نُسَلِّمُ عَلى النَّبِىِّ # في الصَّةِ فَيَرُدُّ عَلَيْنَا، فَلَمَّا رَجَعْنَا مِنْ عِنْدِ النَّجَاشِىِّ سَلَّمْنَا عَلَيْهِ فَلَمْ يَرُدَّ عَلَيْنَا، فَقُلْنَا يَا رَسُولَ اللّهِ: كُنَّا نُسلمُ عَلَيْكَ في الصَّةِ فَتَرُدَّ

عَلَيْنَا؟ فقَالَ: إنَّ في الصَّةِ شَغً[. أخرجه الخمسة إ الترمذي .

2. (2709)- İbnu Mes'ud (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a selam verirdik, O da bize mukâbele ederdi. Necâşî' nin yanından döndüğümüz zaman O'na yine (namazda) selam vermiştik, bize mukabeleten selam vermedi.

"Ey Allah'ın Resûlü, dedik, biz sana vaktiyle namazda selam verirdik, sen de selamımızı alırdın (şimdi niye almıyorsun)?" dedik. Bizi şöyle cevapladı:

"Namazda meşguliyet var!"[624]

AÇIKLAMA: için önceki hadisin açıklamasına bakın..

ـ3ـ وعن معاوية بن الحكم السلمى رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]بَيْنَا أنَا أُصَلِّى مَعَ رَسولِ اللّهِ # إذْ عَطَسَ رَجُلٌ مِنَ الْقَوْمِ. فَقُلْتُ: يَرْحَمُكَ اللّهُ فَرَمانِى الْقَوْمُ بِأبْصَارِهِمْ. فَقُلْتُ: وَاثُكْلُ أَمِّيَاهُ، مَا شَأنُكُمْ تَنْظُرُونَ إلىَّ، فَجَعَلُوا يَضْرِبُونَ بِأيْدِيهِمْ عَلى أفْخَاذِهِمْ يُصَمِّتُونَنِى، فَلَمَّا قَضى # الصَّةَ، بِأبِى هُوَ وَأُمِّى مَا رَأيْتُ مُعَلِّماً قَبْلَهُ، وَ بَعْدَهُ أحْسَنَ تَعْلِيماً مِنْهُ، فَوَاللّهِ مَا كَهَرَنِى، وَ ضَرَبَنِى، وَ شَتَمَنِى، وَلكِنْ قالَ: إنَّ هذِهِ الصَّةَ َ يَصْلُحُ فِيهَا شَيْءٌ مِنْ كَم النَّاسِ، إنَّمَا هِيَ التَّسْبِيحُ وَالتَّكْبِيرُ، وَقِرَاءَةُ الْقُرآنِ، فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللّهِ: إنِّى حَدِيثُ عَهْدٍ بِجَاهِلِيَّةٍ، وَقَدْ جَاءَنَا اللّهُ تَعالى بِا“سْمِ، وَإنَّ مِنَّا رِجَاً يَأتُونَ الْكُهَّانَ؟ قالَ: فَ تَأتِهِمْ. قُلْتُ: وَمِنَّا رِجَالٌ يَتَطَيَّرُونَ؟ قالَ: ذَاكَ شَيْءٌ يَجِدُونَهُ في صُدُورِهِمْ فَ يَصُدُّهُمْ. قُلْتُ: وَمِنَّا رِجَالٌ يَخُطُّونَ؟ قَالَ: كانَ نَبىٌّ مِنَ ا’نْبِيَاءِ يَخُطُّ، فَمَنْ وَافقَ خَطَّهُ فَذَاكَ. قُلْتُ: وَإنَّهُ كَانَ لِى جَارِيَةٌ تَرْعَى غَنَماً قِبَلَ أُحُدٍ وَالجَوانِيَّةِ،

فَاطلَعْتُ ذَاتَ يَوْمٍ فَإِذَا الذِّئْبُ قَدْ ذَهَبَ بِشَاةٍ مِنْ غَنَمِهَا، وَأَنَا رَجُلٌ مِنْ بَنِى آدَمَ آسَفُ كَمَا يَأْسَفُونَ، فَصَكَكْتُهَا صَكَّةً. قالَ: فَعَظَّمَ رَسُولُ اللّهِ # ذَلِكَ عَلى، فَقلْتُ: أفَ أعْتِقُهَا؟ قَالَ: ائْتِنِى بِهَا، فَأتَيْتُهُ بِهَا، فقَالَ لَهَا: أيْنَ اللّهُ؟ قَالَتْ: في السَّمَاءِ. قالَ: مَنْ أنَا؟ قالَتْ: أنْتَ رَسُولُ اللّهِ. قالَ: أعْتِقْهَا فإنَّهَا مُؤمِنَةٌ[. أخرجه مسلم وأبو داود والنسائى.»الكَهْرُ«: الزبر والنهر.»وَالتَّطَيُّرُ«: التشَاؤُم بالشيئ.»وَالخَطّ«: هو الذى يفعله المنجم في الرمل بأصابعه ويحكم عليه ويخرج به الضمير .
»وَا ٔسَفُ«: الغضب.»وَالصَّكُّ«: الضرب واللطم .

3. (2710)- Mu'âviye İbnu'l-Hakem es-Sülemî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte namaz kılıyordum. Derken cemaatten bir şahıs hapşırdı. Ben:
"Yerhamükallah" dedim. Cemaattakiler bana bed bed baktılar. Bunun üzerine (kızıp):
"Vay başıma gelen, niye bana böyle bakıyorsunuz?" dedim. Bu sefer ellerini dizlerine vurarak beni susturmak istediler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) namazı bitirince (bana iyi davrandı), annem babam O'na fedâ olsun, ben O'ndan, ne önce ne de sonra, ondan daha iyi öğreten bir muallim görmedim. Allah'a yemin olsun O beni ne azarladı, ne dövdü, ne de betimi yıktı; sadece:
"Namazda insan kelamından (dünyevî) bir söz münasib değildir, ona uygun olan söz, tesbîh, tekbîr ve Kur'an kırâatıdır!" dedi. ben:
"Ey Allah'ın Resûlü, dedim, ben cahiliyeden daha yeni çıkmış birisiyim. Allah bize İslam'ı lutfetti ama bizde öyleleri var ki, hâlâ kâhinlere geliyorlar, (bu hususta ne tavsiye edersiniz?)"dedim.
"Sen onlara gitme!" buyurdu. Ben tekrar:
"Bizde (kuşun uçuşuna vs'ye bakarak) uğursuzluk çıkaranlar da var?" dedim. Cevaben:
"Bu (uğursuzluk zannı) kalplerinde mevcut olan bir (kuruntu)dur. Sakın onları (gayelerine gitmekten) alıkoymasın!" dedi. Ben:

"Bizde, kuma hatlar çizerek fala bakanlar da var?" dedim. Şu açıklamayı yaptı:
"Peygamberlerden biri de (kuma) çizgi çizerdi. Kim çizgisini onun çizgisine uygun düşürürse isabet eder!" buyurdu. Ben:
"Benim bir câriyem vardı. Uhud ve Cevâniyye taraflarında koyun otlatırdı. Bir gün öğrendim ki[625] bir kurt peyda olmuş ve sürüden bir koyun götürmüş. Ben bir insanoğluyum, herkes gibi bende öfkelenirim. (Bu hadise yüzünden kızıp) câriyeye bir tokat aşkettim. (Râvi der ki: Bu sözümü işitince) Resûlullah tokadımı fazla buldu, (yakıştıramadı).
"O halde onu âzad etmiyeyim mi?" dedim.
"Bana bir getir hele!" dedi. Ben de câriyeyi ona getirdim. Ona:
"Allah nerde?" diye sordu. Câriye:
"Semâda!" diye cevap verdi. Bu sefer:
"Ben kimim?"diye sordu. O da:
"Sen Resûlullah'sın" diye cevap verdi. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm:
"Onu âzad et, çünkü mü'mine'dir"buyurdu."[626]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis de bidâyette namazda konuşulduğunu aksettirmektedir. Râvi Hz. Muâviye, konuşma yasağının geldiğinden habersiz olduğu için hapşırana yerhamukallah demiştir. Cemaat, bu davranışın uygunsuzluğunu bakışlarıyla ihsâs etmiş, bu durumdan rahatsız olan Muâviye (radıyallâhu anh) birden kızıp bazı gereksiz sözler sarfetmiştir. Cemaat bu sefer ellerini dizlerine vurarak aksülamel gösterip susmasını işâret etmişlerdir.
Hemen kaydedelim ki, namaz esnasında meşrû olan bir îkâz "sübhânallah!" denilerek yapılmalıdır, elleri vurarak değil. Âlimler buradaki el vurma hadisesini, bu vak'ânın, mezkur edebin teşriînden önceye ait olmasıyla izah ederler. Zîra Resûlullah namazda ikaz edebini: "Erkekler sübhânallah! diyerek, kadınlar da el çırparak yapmalıdır!" diyerek teşrî buyurmuştur.

2- Hadiseyi rivâyet eden sahâbîye, en ziyade te'sir eden ve kalbini fetheden husus, namazdan sonra Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın onu ikaz tarzı olmuştur. O belki de, hatası sebebiyle en azından bir azarlama ile karşılama endişesi içinde idi. Fahr-i Kainat'ın tatlı ve müşfik ikazı bedeviyi mest etmiş olmalı ki: "Ondan ne önce, nede sonra onun kadar iyi öğreten bir muallim görmedim" demiştir.

Resûlullah'ın bu davranışı Mu'âviye İbnu'l-Hakem (radıyallâhu anh)'e bazı husûsî meraklarını sorma cesareti veriyor. Uğursuzluk (tetayyur), kâhine başvurma ve kum üzerine çizgi çekerek fala bakma (remil atma da denir) ile ilgili sorularını sorar ve cevaplar alır:

* Resûlullah kâhin'e gitmeyi yasaklamıştır. Kâhin, gizli şeyleri bildiğini iddia eden kimsedir. Tîbî der ki: "Kâhin'le arrâf arasında fark vardır. Kâhin, gelecekte olacak şeyler hakkında bilgi iddiasında bulunur. Arrâf ise, çalınan şeyler ve yitiklerin yeri vs. hakkında bilgi iddiasında bulunur." Âlimler: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kâhine gitmeyi yasaklamıştır, çünkü onlar gâibden haber verirler. Bazen söyledikleri tesâdüfen gerçek çıkar, bunlar sebebiyle insanların fitneye düşmesinden ve (gaybı kimsenin bilemeyeceğine dair şer'î hüküm gibi) bir kısım dînî meselelerde îtikadlarının bozulacağından korkulur" demişlerdir. Dinimiz, kâhine gitmeyi, kâhinin sözüne inanmayı kesinlikle yasaklamıştır. Ayrıca kâhine verilecek ücreti de haram kılmıştır. Bu hususta müslüman ulemasının icmaı vardır. Mevzu üzerine vârid olan sahih hadislerden bir kaçını kaydediyoruz:

"Kim bir arrâfa bir şey sorarsa namazı kırk gün kabul edilmez."

"Kim bir arrâf'a ve bir kâhine gider ve onun söylediğini tasdik ederse Muhammed'e ineni inkâr etmiş olur."

* Sadedinde olduğumuz hadis uğursuzluk addetmeyi de yasaklar. Hadiste tetayyur diye ifade edilir. Tetayyur, kuş ma'nâsına gelen tuyûr kelimesinden gelir. Eski Araplar kuşun hareketinden şu veya bu cihete uçmasından bir kısım ma'nâlar çıkarırlardı. Gerek hayır (tefâül=uğur) ve gerek şer ma'nâsı (teşâüm=uğursuzluk) çıkarılmış olsun hepsine tetayyur veya tıyara[627] dendiğini İbnu'l-Esîr, en-Nihâye'de belirtir. Araplar, cahiliye döneminde kuş ve ceylan gibi av hayvanlarından ma'nâ çıkarırlardı. Bunlardan bevârih (kişinin sağ tarafından sol tarafına geçenler) onların uğursuzluk getireceğine, sevânih olanların (yani sol taraftan sağ tarafa doğru geçenlerin) uğur getireceğine inanırlardı. Böylece bevârihle karşılaşan gitmek (veya yapmak üzere) çıktığı işinden vazgeçer, hedefine gitmezdi. Şeriatımız bunu kesinlikle yasaklamıştır. Sadedinde olduğumuz hadiste geçen Resûlullah'ın "Bu (uğursuzluk zannı) kalplerinde mevcut bir (kuruntu)dur, sakın onları (gayelerine gitmekten) alıkoymasın" sözü, açıkladığımız bu vak'âya parmak basar.

Yeri gelişken hemen belirtelim ki Fahr-i Kâinât Efendimiz, vahy-i ilâhiye mazhariyetin pek bâriz bir delili olarak, bu cümlede, bütün insanlığa şâmil belki

de fıtrî diyebileceğimiz beşerî bir zaafı dile getirmektedir: Uğursuzluk duygusu hârici bir hakikata dayanmaktan ziyade kalplerde bulunan bir vehimdir, kişi imanının müdahalesi ile iradî olarak onunla mücadele etmezse, insanda galebe çalabilecek, hükmünü icrâ edebilecektir. Bir başka hadis bu duygunun, insanlığın tamamına şâmil bir zaaf olduğunu daha açık bir üslubla belirtir:
"Üç şey vardır, hiç kimse onlardan kurtulamaz:
"Uğursuzluk, hased, zan. Denildi ki: "Pekiyi ne yapalım?" Dedi ki: "Uğursuzluk içinden geçince (aldırma, planladığın, kararlaştırdığın işini) icra et. Hased edince (bu duygunun peşine düşüp gereğini) yapma. Zanna düşünce de tahkîk etme ve kalkma (peşine düşme)."
Kehânetle meşguliyet gibi, uğursuzluk inancının da, medenî seviyesi ne olursa olsun bütün insan cemiyetlerinde, her sınıf halkta rastlanan cihanşümûl hurâfelerden olduğu bilinen bir hususdur. Münâvi, buna bütün semâvî kitaplarda yer verilip yasaklandığını kaydeder. Hiçbir etnolojik çalışmaya dayanmayan Resûlullah'ın o devirde bunun cihanşümullüğünü belirtmesi, O'nun mûcizelerinden bir mûcizedir.
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hâricî bir hakikata dayanmaksızın, insanların kalbinde bir vehim olarak bulunan bu duygunun ne bir hayrın celbine, ne de bir şerrin def'ine hiçbir tesiri bulunmadığını açık olarak ifade etmiş ve kalbe gelen bu vehmi hakikat rengiyle boyayarak, inanıp sonrada mucibiyle amelden kesinlikle menetmiştir. Şu hadis, tetayyuru şirk îlân etmektedir: "Tıyara şirk'tir. Ancak bizden kimse yoktur ki (ona uğursuzluk duygusu ârız olup, kalbine bazı şeylerden nefret hâkim olmasın). Ancak Cenâb-ı Hakk bu duyguyu tevekkülle giderir."
Dikkat edersek, hadiste اِلَّا diye istisnâ edatı konmuş, istisnâ edilen şeyi muhatabın zihnine bırakmıştır. Âlimler bunu اِلَّا وَقَدْ يَعْتَرِيهِ التَطَيُّرُ وَتَسْبَقُ الى قَلْبِهِ التَّطَيَّرُ diye tamamlamışlardır. Biz âlimlerin bu tamamlayıcı ilavelerini tercümede parantez içerisinde gösterdik. Şunu da belirtelimki Tirmizî' nin kaydına göre Süleymân İbnu Harb hadisin اِلَّا dan sonra gelen kısmının İbnu Mes'ud'a ait bir derc olduğunu söylemiştir. Ancak, İbnu'l-Kattân bu iddiayı "Derc iddiası bir delil ile kabul edilir" diyerek reddetmiştir.
Uğursuzluk inancıyla amel etmenin (tıyare), bu hadiste şirk ilan edilmesinin izahı açıktır: Her çeşit hayr ve şerrin Allah'ın meşiet ve yaratmasıyla olduğuna inanmak, İslâm akîdesinin temel prensiplerinden biri olan tevhidin gereği olduğu halde, tetayyur inancıyla kişi, bunu, önüne çıkacak bir hayvana veya uçan kuşa

vs'ye izafe etmiş olmakta, Allah'ı aradan çıkarmaktadır. Elbette bu, şirktir.
Hadisin sonunda çare de gösterilmektedir: Bu nevî fıtrî olan bu duygu kimin içinden geçecek olursa, herşeyin Allah'ın takdîr ve yaratmasıyla olduğunu düşünüp, O'nun takdirine tevekkül ederek işine devam edecektir, içine şeytanın attığı bu uğursuzluk düşüncesiyle yolundan, kararından geri dönmeyecektir. Bir başka ifade ile, içinden ihtiyarsız olarak geçen bu düşünceyi ameline aksettirmeyecek. Bu takdirde o düşünce ona zarar vermez, Allah'ın mağfiretine mazhar olur.
Nevevî der ki: "Âlimler demiştir ki: "Tıyare, (ihtiyarınız dışında) kalbinizde zorunlu olarak hissettiğiniz bir duygudur. Bu duygu sebebiyle kusur işlemiş sayılmaz, ayıplanmazsınız. Zîra bu, irade ile kazanılan bir hal değildir. Buna ilâhî teklif (sorumluluk) da terettüp etmez. Yeter ki, onun sebebiyle, kendinizi yapacağınız işlerden, tasarruflardan alıkoymayın. Bu inanç amelinize tesir ederse, bu sizin iktibasınız olur ve buna sorumluluk terettüp eder. İşte Resûlullah'ın yasaklaması buraya yani uğursuzluk duygusunun gereği ile amel etmeye, onun sebebiyle yapılacak işlerden vazgeçmeye girer."
Şu halde hadisteki nehiy, zâhiren,kalbe gelen vehme karşı gibi olsa da aslında, vehme değil, vehim mûcibince amele taalluk etmektedir.

* Çizgi ile fal'a gelince, İbnu'l-Arâbî'nin açıklamasına göre, kişi arrâf'a gelir. Arrâf'ın önünde bir oğlan vardır. Arrâf, kişinin müracaatı üzerine, oğlan çocuğuna bazı tılsımlı sözlerle emrederek kum üzerine çok sayıda çizgiler çizmesini söyler. Sonra da bu çizgilerin ikişer ikişer silinmesini emreder. Eğer en sona kalan çizgi çiftse kurtuluş ve başarıya delildir. Tek çizgi kalmış ise bu da kayba ve ye'se delildir.
Geçmiş peygamberlerden birinin bu sûretle fala bakması, onun bu çizgileri vasıta yaparak, ferasetiyle, merak edilen hususu bilmesini ifade eder. Bu peygamberin İdris veya Danyal (aleyhimasselâm) olduğu söylenmiştir.
Hadiste: "Kim çizgisini o peygamberin çizgisine muvafık düşürürse, bu takdirde isabet eder, yani tıpkı o peygamber gibi o da ferasetiyle hâli bilir" denmek istenmiştir.
Hadisten, remil falına fetva var gibi bir yanılgıya düşmek mümkündür, sathî bir bakış, hadisin zâhirinden böyle bir ma'nâya ulaşabilir. Ancak im'ân-ı nazar dediğimiz dikkatli bakış, remil falınında yasak olduğunu gösterir. Şöyle ki: "Hadiste cevaz, muhal olan bir şeye bağlanmaktadır. Yani: "Kim çizgisini o peygamberin çizgisine uygun kılabilirse..." sözünde ortaya konan şart, muhaldir. Çünkü hiç kimse, çizgisinin -hadiste isabetlilik için şart kılınmış olan- o uygunluğa sahip olduğunu bilemez. Bu şartla isabetlilik şansı olduğuna ve o şart

da meçhul olduğuna göre, onunla iştigal yasaktır. Kadı İyâz'ın belirttiği üzere, bütün ulema bu hususta ittifak eder. Nevevî, bahsi şöyle özetler: Âlimler bu ibarenin ma'nâsında ihtilaf eder. Sahîh olan şudur: Hadisin ma'nâsı: "Kim çizgisini uygun düşürürse bu ona mübahtır, ancak, uygun düştüğünü bilme imkanımız yoktur, öyleyse mübah değildir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), "kim çizgisini ona uygun düşürürse mübahtır" demiş fakat: "Uygun düşüremezse haramdır" dememiştir. Tâ ki biri çıkıp da bu yasağın, çizgiye yer veren o peygambere de şâmil olduğu vehmine düşmesin. Böylece Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), remil falıyla meşgul olmayı bize yasaklarken, o peygamberin hürmetini korumuş oldu. Şu halde, hadis, remil falının o peygamber hakkında yasak olmadığını ifade eder ve: "Ona uygunluğu bilebilirseniz size de mübahtır, ancak siz onu bilemezsiniz" demek ister. Âlimler, remil falı'nın mezkûr peygambere mübah kılınmış olsa bile, bizim şeriatımızda neshedilerek yasaklandığını da ifade ederler.

* Hadisin câriye ile alakalı kısmına gelince câriyeyi, müslüman olmasını şart kılan bazı kefâret borçlarına mukâbil âzad etmesi gerekmektedir. Bu sebeple câriyenin müslüman olup olmadığının tesbiti gerekmektedir. Bu maksadla Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, câriyenin müslüman olup olmadığını kabaca öğrenmek için bazı sualler sorduğunu görmekteyiz. Sorulan suallere alınan cevapların sonunda câriyenin mü'mine olduğuna hükmediliyor. Bir kimsenin îmanına hükmetmede ölçü olması sebebiyle bu sorular ve bilhassa alınan cevaplar son derece ehemmiyetlidir. Bu meselede Resûlullah'ın teferruâta hiç inmeyip, çok kaba hatlar üzerinde durduğunu görmekteyiz. Hattâbî, Mâlik de şu açıklamayı yapar: "Resûlullah'ın: "Onu âzad et, çünkü o mü'minedir" sözü şayân-ı dikkattir, zira Efendimize câriye'den, onun imanına delâlet zımnında, suallerine aldığı cevaplardan maâda hiçbir şey zâhir olmamıştır. Resûlullah : "Allah nerede?" demiş; o: "Gökte!" diye cevap vermiştir, keza: "Ben kimim?" diye sormuş, "Resûlullah'sın!" diye cevaplamıştır. Bu sualler imanın emarelerine ve mü'minin şiârına mütealliktir, imanın aslına ve hakikatına müteveccih değildir. Sözgelimi bize bir kâfir gelip küfürden İslâm'a geçmek istese, bu esnada O, imanı, bu câriyenin söyledikleri miktarınca vasfeylese, bu kadarıyla müslüman olamaz. Müslüman olması için Allah'tan başka ilah olmadığına, Muhammed'in Allah'ın Resûlü olduğuna şehadette bulunması ve daha önce yaşamakta olduğu dininden de teberrî etmesi gerekir. Bu hal şuna benzer: Bir evde bir kadınla bir erkek beraber görülür. Erkeğe: "Bu kadın da kim?" denince: "Karımdır" der, kadın da onu te'yid ederse, bize de onları tasdik etmek düşer.

Artık durumlarını karıştırmaz, nikah için gerekli olan şartları araştırmayız. Ancak bu ikisi bize yabancı iki kişi olarak gelip, aralarında nikâhlanmak isteseler o vakit biz onlardan, evlenme akdi için gerekli olan ve velilerinin getirilmesi şahidlerin hazırlanması, mehrin beyânı gibi şartları talep ederiz. İşte kâfir de böyledir, kendisine İslâm arz edilince "ben müslümanım"demesi ile iktifa edilmez, imanı kemâliyle ve şartlarıyla tavsif etmesi istenir. Öyleyse îman ve küfür yönüyle halini bilmediğimiz birisi bize gelerek: "Ben müslümanım" diyecek olsa onu, dediği şekilde kabul ediniz. Keza üzerinde kılık kıyâfet, görünüş vesairesiyle müslümanların emaresini gördüğümüz birisi için de müslüman olduğuna hükmeder, bize aksi zâhir oluncaya kadar öyle bilmeye devam ederiz.

Bu hadisle ilgili olarak Nevevî de şu durumu dermeyan eder: "Bu, sıfat hadislerindendir. Bu hadisler hakkında iki görüş vardır:

1- Ma'nâsına hiç girmeden -Allah'ın hiçbir benzeri olmadığına, O'nun mahlukâta ait vasıflardan münezzeh olduğuna itikad ile birlikte- îman etmek.

2- Hadîse, olduğu gibi değil, (iman esaslarına) uygun şekilde te'vil ederek iman etmek. Kim bu şekilde söylerse sadedinde olduğumuz hadis hakkında şunu demiş olur: "Bundan murad câriyeyi imtihandır. Bu câriye tevhid akidesinde midir, yaratıcı, tedbir edici, faal olan tek bir Allah'a olan itikadı ikrâr ediyor mu? Bu ilah, duâ eden kimsenin, semâya yöneldiği zaman müracaat ettiği ilah mıdır;

Bu yöneliş, O'nun için namaz kılan kimsenin de Ka'beye yönelmesi mahiyetinde midir? Aslında bu yöneliş, O'nun münhasıran semâda olmasından ileri gelmez, aynen Ka'be cihetine yönelmesi de münhasıran o cihette bulunmasından ileri gelmediği gibi. Böyle yapılması, semanın duâ edenlerin kıblesi olmasındandır, tıpkı Kabe'nin de musallilerin kıblesi olması gibi."

Kadı İyâz da şunları söylemiştir: "Fakih, muhaddis, mütekellim, mütefekkir, mukallid, hangi ihtisasa mensup olursa olsun bütün müslümanlar şunu söylemekte müttefiktirler: "Semâda olandan eminmisiniz?" (Mülk 16) âyetinde olduğu üzere Allah'ın semada olduğunu zikretme sadedinde vârid olan bütün nasslar zâhir ma'nâsı üzere değildirler, bunları, hepsi te'vil ederek anlamıştır. Sözgelimi muhaddislerden, fakihlerden, mütekellimlerden her kim, tahdîd ve keyfiyet beyan etmeksizin üst (fevk) cihetinden varlığından söz etmişse "semânın içinde (في السِّمآء) ibâresini, semanın üstünde (على السِّمآء) şeklinde te'vil etmiştir.

Kim de Allah hakkında hadd'i nefyedip, cihetin müstahîlliğine (akla aykırılığına)

hükmetmişse onu (cihet'i) muktezâsına göre farklı te'villere tâbi tutmuştur." Sindî'nin kaydettiği te'vil şöyle: "Allah nerede?"nin ma'nâsı hakkında âlimler şöyle demiştir: "Allah'a yönelenler hangi cihete yönelirler?" Semâ'da sözü de şu ma'nâyı ifade eder: "(Allah'a yönelenler) semâ cihetine yönelirler." Bu sorudan maksad câriye'nin Allah'ın varlığını itiraf etmesidir, Allah hakkında cihet'in varlığını isbat etmek değildir."[628]

ـ4ـ وعن أبى الدرداء رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قامَ رسولُ اللّهِ # يُصَلِّى فَسَمِعْنَاهُ يَقُولُ: أعُوذُ بِاللّهِ مِنْكَ، ثُمَّ قَالَ: ألْعَنُكَ بِلَعْنَةِ اللّهِ ثَثاً، وبَسَطَ يَدَهُ كَأنَّهُ يَتَنَاوَلُ شَيْئاً، فَلَمَّا فَرَغَ مِنَ الصَّةِ قُلْنَا يَا رَسولَ اللّهِ: سَمِعْنَاكَ تَقُولُ شَيْئاً لَمْ نَسْمَعْكَ تَقُولُهُ قَبْلَ ذلِكَ: وَرَأيْنَاكَ بَسَطْتَ يَدَكَ؟ قَالَ: إنَّ عَدُوَّ اللّهِ إبْلِيسَ جَاءَ بِشِهَابٍ مِنْ نَارٍ لِيَجْعَلَهُ في وَجْهِى، فَقُلْتُ: أعُوذُ بِاللّهِ مِنْكَ ثَثَ مَرَّاتٍ، ثُمَّ قُلْتُ: ألْعَنُكَ بِلَعنَةِ اللّهِ التَّامَّةِ، فَلَمْ يَسْتَأخِرْ ثَثَ مَرَّاتٍ، فَأرَدْتُ أنْ أخُذَهُ، فَوَاللّهِ لَوْ دَعْوَة أخى سُلَيْمَانَ ،صْبَحَ مُوثَقاً يَلْعَبُ بِهِ وِلْدَانُ أهْلِ المَدِينَةِ[. أخرجه مسلم والنسائى .

»أرادَ بِدَعْوَةِ سُلَيْمَانَ قَوْلهُ، رَبِّ هَبْ لِى مُلْكاً. اŒية، وَمِنْ جُمْلَةِ مُلْكِهِ تَسْخِيرُ الجِنِّ لَهُ وَانْقِيَادِهِمْ« .

4. (2711)- Ebû'd-Derdâ (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Bir gün Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) namaza kalktı.Şunu okuduğunu işittik: "Senden Allah'a sığınırım." Sonra da üç kere: "Seni Allah'ın lânetiyle lânetliyorum" dedi ve sanki birşey yakalıyormuşcasına elini uzattı. Namazı bitirince:

"Ey Allah'ın Resûlü! dedik, senden bugün daha önce hiç söylemediğin bir şey işittik. Ayrıca ellerini de açtığını gördük? Şu cevabı verdi:

"Allah'ın düşmanı olan iblis, yüzüme koymak için ateşten bir alev getirdi. Bende ona, üç kere: "Eûzu billâhi"dedim. Sonra da: "Seni Allah'ın eksiksiz lânetiyle lânetliyorum"dedim, geri çekilmedi, üç kere tekrarladım. Sonunda onu yakalamak istedim. Vallâhi kardeşim Süleymân'ın duası olmasa idi, bağlı olarak

sabaha erecek ve Medine'nin çocukları onunla oynayacaklardı."[629]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste, Hz. Süleymân (aleyhisselâm)'ın bir duasına atıf yapılmaktadır. Bu duâ Sâd sûresinin 35. âyetidir (meâlen): "Süleymân: "Rabbim beni bağışla, bana, benden sonra kimsenin ulaşamayacağı bir hükümrânlık ver... dedi." Âyette geçen hükümranlık'ta cinlerin teshir ve inkıyadları (boyun eğmeleri) de mevcuttur.

2- Hadisle ilgili olarak Nevevi hazretlerinin kaydettiği bazı açıklamalar şöyle:

* (Hadiste Resûlullah'ın elini uzatmış olmasından hareketle) "namazda az amel namazı bozmaz" hükmü çıkarılmıştır.

* Cinler mevcuttur ve bazı insanlar onları görebilir. Âyet-i kerîmede Cenâb-ı Hakk'ın: "Ey Âdemoğulları... O da (şeytan) ve kabîlesinden olanlar da sizi, sizin kendilerini göremeyeceğiniz yerlerden muhakkak görürler..." (A'râf 27) buyurması gâlip durumu ifade eder. Zira, onların görülmesi muhal olsa idi Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onun görülmesi üzerine söylediklerini söylemezdi. Hadiste, gündüz onu herkesin görmesi, Medîneli çocukların onunla oynaması için, şeytanı bağlamak istediğini söylemiştir. Ancak Kadı İyâz şöyle söyleyenler de olduğunu kaydeder: "Âyet-i kerîmenin zâhirine göre, cin ve şeytanları, onların hilkatleri üzere ve aslî sûretleri ile görmek sadece Peygamberler (aleyhimüsselâm) ve hârikulâde mûcizelere mazhar olan kimselere mümkündür, onun dışındakilere mümkün değildir, insanlar onları rivâyetlerde de geldiği üzere aslî sûretlerinden başka bir sûrette görebilirler." Nevevî bu söze şöyle cevap verir: "Bunlar delili olmayan mücerred iddialardır, sahîh bir dayanağı da yoksa merduddur."
Şunu da kaydedelim ki, İslâm âlimleri cinlerin muhtelif şekillere girebileceğini; insan, yılan, kuş, akrep, deve, sığır, at vs. sûretlerini alabileceğini kabul ederler. Hadislerde bunu te'yid eden örnekler gelmiştir.

* Cinlerin mahiyeti hakkında İmam Ebû Abdillah el-Mâzirî der ki: "Cin, ruhânî, latif cisimlerdir, bağlanabilecek bir sûrette olup, bağlandıktan sonra eski hâline dönemeyecekleri, öyle ki, onlarla oynamak imkanının hâsıl olacağı bir kıvamda olmaları ihtimal dahilindedir..."

* Kadı İyâz, "Resûlullah'ın: "...Kardeşim Süleymân'ın duâsı olmasaydı..."

sözünden şunu anlamıştır: "Bunun ma'nâsı şudur: "Cinlere tasarruf Hz. Süleymân'a has bir imtiyazdır. Bu sebeple Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onu bağlamaktan imtina etti. Bu imtina, söylenen sebeple bağlamaya muktedir olamayışından ileri gelebileceği gibi, Hz. Süleymân'a karşı duyduğu tevâzu ve teeddübten de ileri gelebilir."

* Hadiste (aleyhissalâtu vesselâm)'ın "Vallâhi kardeşim Süleymân' ın..." diye ettiği yeminden hareketle, kişinin, yemin taleb edilmemiş olduğu halde, haber verdiği şeyin ehemmiyetini artırmak, ona saygıyı celbetmek, sıhhati hususunda mübâlağa yapıp dikkatleri çekmek için yemin etmesinin câiz olduğuna hükmedilmiştir.

* İslâm âlimleri mûteber delillere dayanarak namazda muhatap sigasıyla yapılacak dua ve bedduâların namazı bozacağına hükmetmiştir. Şöyle ki, sözgelimi hapşırana namazda يَرْحَمُكَ اللّٰهُ "Allah "sana" rahmet kılsın demek namazı bozar, halbuki muhatap sigasıyla yapılmayan duâ namazı bozmaz. يَرْحَمُ اللّٰهُ Allah rahmet kılsın duâsında olduğu gibi. Bu hadiste ise Peygamberimiz şeytana muhatap sigasıyla beddua etmektedir: "Seni .... lânetliyorum."
Aradaki müşkil şöyle söylenerek halledilmiştir. "Bu hadis, namazda kelâmın haram kılınmasından önceye ait olabilir."[630]

NAMAZIN ALTINCI ŞARTI BAŞKA MEŞGULİYETLERİ TERK

-1- عن معيقيب رَضِيَ اللّٰهُ عَنْه قال:]سُئِلَ رَسُولُ اللّٰهِ # عَنْ تَسْوِيَةِ التُّرَابِ حَيْثُ يَسْجُدُ المُصَلِّى[.

1. (2712)- Mu'aykîb (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a, musalli'nin secde edeceği yerdeki toprağın düzlenmesinden sual edildi..."[631]

-2- وفي رواية الترمذي:]عَنْ مَسْحِ الحَصى في الصَّةِ، فقَالَ: إنْ

كَنْتَ وَبُدَّ فاعً فَوَاحِدَةً[. أخرجه الخمسة .

2. (2713)- Tirmizî'nin bir rivâyetinde hadis şöyledir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a namazda çakıllara dokunup (düzlemekten) sorulmuştu, şu cevabı verdi:

"Mutlaka yapmak zorunda isen bâri bir kere yap!"[632]

-3- وفي رواية ل'ربعة عن أبى ذر:]إذَا قامَ أحَدُكُمْ إلى الصَّةِ فَ يَمَسَّ الحَصى فإنَّ الرَّحْمَةَ تُوَاجِهُهُ[.

3. (2714)- Ebû Zerr (radıyallâhu anh)'den Dört İmam'ın kaydettiği bir rivâyette şöyle buyrulmuştur: "Sizden kim namaza durursa, sakın çakıllara değmesin. Zîra rahmet, ona karşıdan gelir."[633]

-4- وعن أبى ذر رَضِيَ اللّهُ عَنْه أيضاً قال:]قال رَسولُ اللّهِ #: َ يَزَالُ اللّهُ مُقْبٍ عَلى الْعَبْدِ وَهُوَ في صَتِهِ مَالَمْ يَلْتَفِتْ: فَإذَا الْتَفَتَ انْصَرَفَ عَنْهُ[. أخرجه أبو داود والنسائى .

4. (2715)- Hz. Ebû Zerr (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah, kula namazda sağa sola iltifat etmedikçe rahmetiyle yaklaşmaya devam eder. İltifat etti mi ondan yüz çevirir."[634]

-5- وعن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]سَألْتُ النّبىَّ # عَنْ التِفَاتِ في الصَّةِ؟ فقَالَ: هُوَ اخْتَسٌ يَخْتَلِسُهُ الشَّيْطَانُ مِنْ صَةِ الْعَبْدِ[. أخرجه
الشيخان والنسائى.»اخْتَسُ«: ا'خذ بسرعة .

5. (2716)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah'a namazda sağa sola bakmak (iltifat) hususunda sordum. Şu cevabı verdi:

"Bu bir kapıp kaçırmadır. Şeytan kulun namazından kapar kaçırır."[635]

-6- وعن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَا بَالُ أَقْوَامٍ يَرفَعُونَ أَبْصَارَهُمْ إلى السَّمَاءِ في الصَّةِ؟ فَاشْتَدَّ قَوْلُهُ في ذَلِكَ، ثُمَّ قالَ: لينْتَهُنَّ عَنْ ذَلِكَ، أوْ لَتُخْطَفَنَّ أبْصَارُهُمْ[. أخرجه البخارى وأبو داود والنسائى .

6. (2717)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "İnsanlara ne oluyor da namaz kılarken gözlerini semâya kaldırıyorlar?" dedi ve bu hususta sert sözler söyledi. Sonra konuşmasını şöyle tamamladı:

"Ya bundan vazgeçerler ya da gözleri çıkarılır."[636]

-7- وعنه رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قال رسولُ اللّهِ #: يَا بُنَىَّ إيَّاكَ وَالْتِفَاتَ في الصَّةِ، فإنَّهُ هَلَكَةٌ، فإنْ كانَ َ بُدَّ فَفِى التَّطَوُّعِ َ في الْفَرِيضَةِ[. أخرجه الترمذي.

7. (2718)- Yine Hz. Enes anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana şöyle nasihat etti: "Ey oğulcuğum, namazda sağa sola bakmaktan sakın. Zîra o helak olmaktır. Eğer mutlaka yapacaksan bâri nafilelerde olsun, farzlarda değil." [637]

AÇIKLAMA:

Yukarıda kaydedilen hadisler, namaz kılan kimsenin, namaza başladıktan sonra

selam verinceye kadar namazla ilgisi olmayan hareketlerden sakınmasını tembihlemektedir. Mevzumuzun "Başka Meşguliyetleri Terk" şeklindeki başlığından da anlaşılacağı üzere, burada kaydedilen bütün hadisler namazdan olmayan bütün bedenî hareketleri, vücut azalarımızdan herhangi biriyle yapılacak davranışları yasaklamayı hedeflerlerse de başlıca iki husûsun üzerine ehemmiyetle ve tekrarla durulduğunu görmekteyiz:

1- Secde edeceğimiz yerdeki toprak, çakıl vesairenin rahatsızlık vermemesi, alnımıza batmaması gibi mülâhazalarla düzenlenmesi, ellenmesi vs. Bundan ashâb sual ettiği gibi, sual sorulmadan da Efendimiz temas etmiştir. Bundan kaçınmak gerekir, mutlaka mecbur kalınsa, bir kere ile yetinilmelidir.
En doğrusu, musalli, daha namaza durmadan gerekli düzeltmeleri yapmalı, namaz sırasında secde mahallini düzeltme ihtiyacı duymamalıdır.
Hadislerde umumiyetle çakıl ve topraktan söz edilmesi, Resûlullah devrinde mescidin (çakıllı) toprakla kaplı olmasındandır. Âlimler, yerden alna yapışacak kum, çerçöp, toz vs. her şeyin aynı hükme dahil olduğunu belirtirler. Nevevî, namazda çakıla dokunmanın kerâhetinde ulemânın ittifak ettiğini söylemişse de, Hattâbî, İmâm Mâlik'in bunda bir beis görmediğini ve hatta bizzat yaptığını kaydetmiştir. İbnu Hacer bu husustaki haberin İmam Mâlik'e ulaşmamış olabileceğini not eder.
Zâhirîlerden bazıları bu meselede ifrât ederek, nehiy beyan eden hadisin (2713) zâhirini esas alıp, çakıla birden fazla değmenin haram olduğunu söylemişlerdir.
İbnu Hacer der ki: "Görünen o ki, buradaki kerâhetin sebebi namazda huşûnun korunma emridir, ya da namazda amel-i kesîrden kaçınma emridir." Bununla beraber Ebû Zerr hadisi (2714 numaralı hadis), buradaki sebebin musalli ile ona karşıdan gelmekte olan rahmet arasına bir engel koymamak olduğunu ifade eder. İbnu Ebî Şeybe'nin rivâyeti, bir başka sebebi nazarlara arzetmektedir: " (Efendimiz buyurdular ki): "Secde ettiğin zaman çakıllara dokunma, zîra her bir çakıl, üzerine secde edilmesini sever."
Âlimler secde edilen yer kadar, secde eden alnı da hükme dahil ederler. Kadı İyâz der ki: "Selef, namazda iken selâm vermezden önce alnın meshedilip (silinmesini)
mekruh addetmiştir."

2- Namaz sırasında iltifat: Kaydettiğimiz hadislerde ısrarla üzerinde durulan ikinci husus iltifattır. Bu, bakışlarımızı, namazda bakılması meşrû olan yerlerin dışına kaydırmaktır. İltifat lügat olarak, "yüzünü sağa sola çevirmek" demektir.
Zâhirîler namazda iltifat için dahi, zaruretten gelmediği takdirde haram hükmünü

vermişlerdir. Ancak ehl-i sünnet ulemâsı mekruhluğunda icma etmiş ve çoğunluk da tenzîhî olduğuna meyletmiştir.
İltifat'ın mekruh kılınma sebebi, huşûnun noksanlaşması veya bedenden bir kısmının kıbleye yönelmeyi terki'dir.
Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), musallinin sağa sola bakmakla kaybettiği sevabı, bir şeytan ihtilâsı olarak tavsif etmiştir. İhtilâs, göz göre göre kapıp kaçmadır. Sözgelimi bir satıcının malını, gafletine getirip görmez tarafından kaçıran kimseye hırsız denir; ama satıcı gördüğü halde bir açıkgözün, malı alıp âniden fırlayıp gitmesi ihtilâs'tır ve bu kimseye hırsız değil, muhtelis denir. "İhtilâs"ı kapıpkaçırma diye tercüme ettik.
Resûlullah, musalliyi şeytanın namazla ilgisi olmayan bir şeyle iltifat sûretiyle meşgul etmesini ihtilâs'a benzetmiş olmaktadır. Çünkü, musalli, Allah'ın huzurunda olduğunu bile bile sağa sola bakmış olmakla bu zarara maruz kalmıştır. Bu davranış şeytana izafe edilmiştir, çünkü onda Allah'a müteveccih olunduğu düşüncesine bir inkıta ve kopukluk ârız olmaktadır. Tîbî der ki: "Namazdaki iltifat, ihtilâs olarak isimlendirilmiştir, bundan maksad bu davranışın çirkinliğini, muhtelis örneğiyle tasvir etmektir. Zîra Rabb Teâlâ, musalliye rahmetiyle gelirken, şeytan onu gözetlemekte ve onun bazı kaçırmalarını dört gözle beklemektedir. Musalli, sağa sola bakındı mı şeytan fırsatı ganimet bilmekte ve o hali yağmalamaktadır."
Bazı âlimler 2690 numaradaki Hz. Âişe hadisinde belirtildiği üzere, namazda dikkat çekici şekiller ihtiva eden elbise sebebiyle, huzur bozulmuşsa -alemli elbise omuzda bile olsa- buna ihtilâs'a yakın bir amel telakki etmiştir. Nitekim Resûlullah mezkûr hadiste, "beni namaz dışı şeyle meşgul ediyor" diyerek öfkeyle alemli elbiseyi çıkarıp atmıştır.
2717 numaralı hadiste namaz kılanın gözlerini semâya kaldırması yasaklanmaktadır. Bunun kerâhetinde icma edilmiştir. Namaz dışında, duâ ederken kaldırmada ihtilaf edilmiştir. Şureyh ve bazıları duâda da mekruh addetmiş ise de, ekseriyet: "Nasıl ki Ka'be namaz kıblesidir, öyle de semâ dahi dua kıblesidir" diyerek bunu câiz görmüşlerdir.
Kadı İyâz: "Namazda gözü semâya kaldırmada bir nevî kıbleden yüz çevirme, namaz hey'etinden uzaklaşma vardır" demiştir. İbnu Hazm yasaklamadaki şiddetten hareketle namazda semâya bakmanın namazı iptal edeceğine hükmetmiştir. Ehl-i sünnet uleması buna katılmaz.
İbnu Ebî Şeybe'nin bir rivâyeti, bidâyette müslümanların namazda iken sağa sola baktıklarını, bu âyetin nâzil olması üzerine vazgeçtiklerini belirtir: "Mü'minler namazlarında sağa sola bakarlardı. Bu hal, "Mü' minler saadete ermişlerdir,

onlar namazda huşû içindedirler.." (Mü'minûn 1-2) âyeti nâzil oluncaya kadar devam etti. Bunun üzerine namaza başlayınca önlerine baktılar. Artık, herkes gözlerinin secde mahallinden dışarı kaymamasına dikkat ediyordu."
2718 numaralı hadiste iltifat, "helâk olmak" diye tasvir edilmiştir. Helâk olmayı bazı âlimler üçe ayırmıştır.

1- Yanındaki bir şeyi kaybetmek. Artık o başkasının yanında olduğu halde, sahibi için helâk olmuştur.

2- Bir şeyin istihâleye uğrayarak yani bir başka şeye dönüşerek helâk olması.

3- Bir canlının ölmesi, onun helâkıdır.
Şu halde Resûlullah namazda sağa sola bakmayı (iltifatı) helâk olarak tavsif etmektedir. Çünkü bu, şeytana uymaktır, dolayısıyla, zarara (helâke) sebebtir. İltifatla namaz kemal mertebesinden istihâleye uğrayarak Hz. Âişe hadisinde (2716) ifade edilen ihtilâs'a dönüşür.
Nafilede iltifata göz yumulması, nafilelerin kolaylık esasına dayanmasındandır. Nitekim ayakta kılmaya kâdir olan kimsenin dahi oturarak kılmasına müsaade edilmiştir, bunun gibi nafilede iltifata da cevaz verilmiş olmaktadır. Halbuki, farzda her ikisi de yasaktır.[638]

-8- وعن سهل بن الحنظلية رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]ثُوِّبَ بِالصُّبْحِ فَجَعَلَ رسولُ اللّهِ # يُصَلِّى وَهُوَ يَلْتَفِتُ إلى الشِّعْبِ، وَكانَ أرْسَلَ فَارِساً إلى الشِّعْبِ مِنَ اللَّيْلِ يَحْرُسُ[. أخرجه أبو داود .

8. (2719)- Sehl İbnu'l-Hanzaliyye (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Sabah namazı için ikâmet okundu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) namaza başladı. Namazda Şi'b istikametine bakıyordu. Geceden Şib'a korunması için bir atlı göndermişti."[639]

AÇIKLAMA:

Şî'b: Dağ yolu, geçit mânasına gelir. Hadis namazda iltifata cevaz verir. Bazı rivâyetlerde Resûlullah'ın namazda başını geri bükmeden sağa sola çevirdiği ifade edilmiştir. Buhârî'nin bir rivâyetinde ise başını hiç çevirmeksizin gözlerinin

ucuyla sağa sola baktığı ifade edilir. Bunlara dayanarak bir kısım âlimler, başı bükmedikçe namazda sağa sola bakmanın zarar vermeyeceğine hükmetmiştir. Atâ, Mâlik, Ebû Hanîfe ve Ashâbı, Evzâî, Ehl-i Kûfe hep bu görüştedirler.
Hâzimî, söz konusu Şî'b'in kıble istikâmetinde bulunmasının muhtemel olduğunu belirterek, Resûlullah'ın oraya başını çevirmeden bakmış olacağını tebârüz ettirir.
Bazı âlimler, bu hadiste ifade edilen iltifat ruhsatının az yukarıda kaydettiğimiz Mü'minûn sûresinin ilk âyetlerinde ifade edilen huşû emri ile neshedilmiş olduğunu söylerler.[640]

-9- وعن ابن عمر رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قالَ:]خَرَجَ رَسولُ اللّهِ # يُصَلِّى في مَسْجِدِ قُبَاءَ فَجَاءَ ا'نْصَارُ يُسَلِّمُونَ عَلَيْهِ وَهُوَ يُصَلِّى، فقُلْتُ لِبِلٍ: كَيْفَ رَأيْتَهُ يَرُدُّ عَلَيْهِمْ حينَ كَانُوا يُسَلِّمُونَ عَلَيْهِ وَهُوَ يُصَلِّى؟ قالَ: هكذَا، وَبَسَطَ كَفَّهُ وَجَعَلَ بَطْنَهُ أسْفَلَ، وَظهْرَهُ إلي فَوْقُ[. أخرجه أصحاب السنن .

9. (2720)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Mescid-i Kubâ'ya namaz kılmaya gitti. Ensar (radıyallahu anhüm) gelip, namaz kılarken kendisine selam verdiler. Ben Bilâl'e sordum:
"Namaz kılarken onların selamına nasıl mukabele ettiğini gördün?" Bana bizzat göstererek:
"Şöyle!"dedi ve avucunu açıp iç kısmını aşağıya, sırtını yukarıya getirdi."[641]

AÇIKLAMA:

1- Kubâ, Mescid-i Nebevî'ye iki-üç mil mesafede bir köyün adıdır. Günümüzde Medîne ile arası kapanmış ve tamamen Medîne'nin bir mahallesi haline gelmiş durumdadır.

2- Azîmâbadî, Avnu'l-Ma'bud'da, namaz esnasında Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kendisine verilen selama yaptığı mukabele ile ilgili olarak şu açıklamayı yapar: "Bil ki, bu hadiste selama mukabele olarak avucun tamamıyla işaret verilmesi mevzubahistir, Câbir (radıyallâhu anh)'in hadisinde el ile, İbnu

Ömer'in Süheyb'den yaptığı rivâyette parmak ile selama mukabele ettiği mevzubahistir. Beyhakî'de gelen İbnu Mes'ud hadisinde: "Başı ile ima etti" denir. Yine Beyhakî'nin bir başka rivâyetinde de: "Başıyla mukabele etti" denir.
Bu farklı rivâyetlerin arası şöyle cem edilir: "Aleyhissalâtu vesselâm efendimiz bir seferinde şöyle, bir seferinde böyle yapmıştır. Dolayısıyla hepsi de câizdir. Allâhu a'lem."[642]

-10- وعن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قالَ رسولُ اللّهِ #: التَّسْبِيحُ لِلرِّجَالِ وَالتَّصْفِيقُ لِلنِّسَاءِ[. أخرجه الخمسة .

10. (2721)- Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Tesbîh erkeklere, el çırpma kadınlara mahsustur." [643]

AÇIKLAMA:

1- Tesbîhten maksad sübhânallah demektir. Tasfîk de elleri birbirine vurmaktır. Arapçada alkış da tasfîk kelimesiyle ifade edilir. Ancak burada tasfîk'i "alkış"la tercüme etmek uygun olmaz. Zira hadisteki tasfîk, uyarı maksadıyla başvurulan ellerle ses çıkarma davranışıdır ki elleri birbirine vurarak yapılır. Dilimizde buna el çırpma deriz. Tasfîk bazı rivâyetlerde tasfîh imlasıyla gelmiştir. Umumiyetle aynı ma'nâda oldukları kabul edilmiştir. Şer'î ıstılah olarak namaz kılan kimsenin meşrû olan bir uyarıda bulunmak için başvurduğu çaredir. Sözgelimi musalli, imamına yanıldığını haber vermek istese, erkekse sübhânallah der, kadınsa el çırpar. Keza yine musalli namaz dışında birisine bir mesaj vermek, mesela bir tehlikeyi haber vermek durumunda olsa, ayni şeyi yapar.

2- Hadis, namaz esnasında musallinin herhangi bir uyarıda bulunmak zorunda kalması halinde başvurması gereken çareyi göstermektedir. Buna göre erkek musalli sübhânallah diyecektir, kadın musalliye de sağ elinin içini sol elinin sırtına vuracaktır. Oyun ve eğlencede yapıldığı üzere avuçların içlerini birbirine vurmak câiz görülmemiştir. Böyle yapıldığı takdirde namazın bozulacağına hükmedilmiştir. Kadınların tesbîhten men edilmesi, namazda mutlak sûrette seslerini kısmakla emredilmiş oldukları içindir. Çünkü sesleri avrettir, fitneden korkulur. Erkekler de el çırpmadan men edilmiştir. Çünkü bu, kadınların işidir. İmam Mâlik ve bazıları: "El çırpma kadınlara mahsustur" ibâresi için, "Bu

namaz haricinde kadınların işidir" demektir ve kötülemek maksadıyla beyan buyrulmuştur, binaenaleyh namazda el çırpmak ne erkeğe ne kadına uygun olmaz" demiş ise de bu hususta vârid olan daha sarîh rivâyet gösterilerek bu görüş reddedilmiştir. Kurtubî: "Namazda el çırpmanın kadınlar hakkındaki meşruiyyeti hem rivâyeten hem de aklen sahihtir" diye hükmeder.[644]

-11- وعن عبداللّه بن الشخير رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]صَلَّيْتُ مَعَ رَسُولِ اللّهِ # فَرَأَيْتُهُ تَنَخَّعَ فَدَلَكَهَا بِنَعْلِهِ اليسرى[. أخرجه مسلم وأبو داود والنسائى .

11. (2722)- Abdullah İbnu'ş-Şıhhîr (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte namaz kıldım. Namazda onu öksürerek boğazını temizleyip (yere attığını ve) sol ayağıyla sürttüğünü gördüm."[645]

-12- وعند أبى داود:]فَبَزَقَ تَحْتَ قَدَمِهِ الْيُسْرَى وَذَلِكَ بِنَعْلِهِ[.

12. (2723)- Ebû Dâvud'un rivâyetinde şöyle gelmiştir: "...Sol ayağının altına tükürdü, ayakkabısıyla sürttü."[646]

-13- وله في أخرى عن أبى نضرة:]بَزَقَ في ثَوْبِهِ وَحَكَّ بَعْضَهُ بِبَعْضٍ[.»تَنَخَّعَ ا"نْسَانُ«: إذَا رمى نَخاعته وهى النخامة التى تخرج من أصل الحلق .

13. (2724)- Ebû Dâvud'un Ebû Nadra'dan kaydettiği bir rivâyette: "Elbisesine tükürdü, kıvrımları arasında ovaladı" denmiştir.[647]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Mescide tükürmek günahtır, kefâreti de tükrüğün kapatılmasıdır" buyurmuş ve mabedlere tükürmeyi yasaklamıştır. İbnu Hacer, bu yasağa muhatap olmak için mescidin içinde olmanın şart olmadığını, dışardaki kişiye de yasağın şâmil olduğunu belirtir. "Çünkü der, "mescid", yasaklanan tükürme fiilinin zarfıdır, öyleyse hariçte olan birisi mescide tükürecek olsa yasak ona da şâmil olur."
Bu günahı işleyene, kefâret olarak onu "örtmek" veya "ortadan kaldırmak" suretiyle bertaraf etmesi gerekir.

2- Mescide tükürme meselesini sadece yukarıda kaydedilen hadislerin zâhirine bakarak değerlendirmek eksik veya fazla bir kanaate götürebilir. Her şeyden önce, hadislerin Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)' ın şartlarında değerlendirilmesi gerekir.

a) Herşeyden önce o devirde mescidler çakıl ve toprakla kaplı idi. Hasır, halı, kilim gibi sergi mevcut değildi; beton, taş döşeme gibi bir kaplama da yoktur.

b) Tükürme ruhsatı bir kısım hadislerde "defnetme" şartıyla verilmiştir. Defnetme emrini yorumlayan İbnu Ebî Cemre der ki: "Resûlullah "tükürmenin kefâreti tükrüğün örtülmesidir" demiyor. Çünkü örtmenin zararları devam eder. Çünkü, bir başkasının, üzerine oturarak rahatsız olmayacağından emin olunamaz. Ama defnetmek öyle değildir. Çünkü, defin deyince yerin altına derinlere gömmek anlaşılır."

c) Gömmenin mahiyeti nedir? Bunu âlimler farklı anlarlar. Cumhura göre: "Tükrüğün mescidin toprağına veya kum, çakıl gibi örtüsünün derinliklerine gömmektir, bu yapılamıyorsa dışarı çıkarmaktır. Şâyet mescidlerin zemini toprak değil de hasır vs. ise, mala hürmeten tükürmek caiz değildir." Şu halde, gömme kaydını bilhassa günümüzün mescid şartlarında değerlendirecek olursak, hadislerde gelen cevazın zamanımızda kalkmış olduğunu söyleyebiliriz. Bu kadar kesin hükmetmede Müslim'de gelen şu hadis de bize yardımcı olmuştur: "Ümmetimin kötü amelleri arasında defnedilmeden mescide bırakılmış tükrüğü de gördüm."

d) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), devrinin şartlarında tükürmeyi câiz kılan gerekleri belirtirken, tükrükle ilgili mühim bir hükmü de dile getirmiş olmaktadır: İnsan tükrüğü esas itibariyle temizdir. Onun bir şeye, mesela elbiseye bulaşması, ibâdete mâni olacak kirlenme hâsıl etmez. Nitekim 2724 numaralı hadiste, elbise kıvrımlarına tükürme hâdisesi bu hususu tesbit eder.

e) Hadislerde tükürme zorunda kalacak kimseye "defnetme" şartıyla yere, sürterek yoketme kaydıyla sol ayağın altına ve hatta elbise kıvrımına tükürme ruhsatlarını sayarken, mendilden söz edilmemesi, o devirde mendil taşıma âdetinin olmadığını gösterir. Aksi takdirde, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), ümmetine kolay olanı tavsiye ederdi.

f) Şunu da belirtelim: Âlimler, mezkûr hadislerle mescidde tükürme fiilinin yasak olmadığının ifade edildiğini belirtirler. Yasaklanan husus, başkasını rahatsız edecek şekilde tükürmektir, açıkta bırakmaktır. Öyle ise hastalar, tükürme ihtiyacı içinde olanlar, başkasına eza vermeyecek şekilde -söz gelimi mendiline, beraberinde taşıyacağı hokkasına- tükürebilir, bu memnu değildir.
Bazı âlimler, "tükürme cevazını" özür sahiplerine tükürmek için dışarı çıkamıyacaklara; "yasaklamayı"da özrü olmayanlara hamletmişlerdir. Bu nokta-i nazardan bakınca elbise kıvrımına, sol ayağın altına tükürme örneklerinin, -gömme imkânı tanımayan mescidlerde bulunan mendilsiz özür sahiplerine- başkalarına asgarî derecede rahatsız edecek tükürme tarzlarına irşadlar teşkîl ettiklerini görürüz.[648]

-14- وعن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]جِئْتُ يَوْماً مِنْ خَارِجٍ، وَرَسُولُ اللّه # يُصلِّى في الْبَيْتِ وَالْبَابُ عَلَيْهِ مُغْلَقٌ، فَاسْتَفْتَحْتُ فَتَقَدَّمَ وَفَتَحَ لِى، ثُمَّ رَجَعَ الْقَهْقَرَى إلى مُصَّهُ، وَوَصَفَتْ أنَّ الْبَابَ كانَ في الْقِبْلَةِ[. أخرجه أصحاب السنن .

14. (2725)- Hz. Âişe, (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Bir gün dışardan geldim. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) odada namaz kılıyordu, kapı da üzerine kapalı idi. Açmasını istedim, ilerleyip bana açtı. Sonra gerisin geriye namazgâhına döndü."

Hz. Âişe kapının kıble cihetinde olduğunu belirtti."[649]

AÇIKLAMA:

1- Burada, nafile namazı kılmakta olan Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın

namazdan çıkmadan Hz. Âişe'ye kapı açması söz konusudur. Hemen belirtelim ki, Nesâî'nin rivâyetinden bu namazın nafile namaz olduğu tasrîh edilmiştir.

2- Ulemâ, bu hadis üzerine farklı yorumlarda bulunmuştur:

* Kapı kıble cihetinde ise, namaz sırasında, gelip geçene karşı sütre olması için kapatılması efdaldir.

* İbnu Raslân, kapıyı açmak üzere Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in bir veya iki adımlık veya fasılalı olarak daha fazla adımlık bir yürüyüşle kapıyı açmış olacağını, aksi takdirde amel-i kesîr olup namazı bozacağını söylemiştir. Şevkânî, bu kayıtlamaların mezhep görüşüne binâen yapıldığını (rivâyette kayıtlara götürecek hiç bir delil olmaması sebebiyle) iddianın fâsid olduğunu söyler.

* Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ), kapının kıble cihetinde olduğunu söylemek ve Hz. Peygamber'in kapıyı açmak için gelince yönünü hiç değiştirmediğini, keza arka arka giderek namazgâhına döndüğünü belirtmek sûretiyle yönünü kıble cihetinden çevirmediğini ifâde etmiş olmaktadır. Bu tasvirleri, bazı âlimler, bu hareketlerin amel-i kesîr olacak şekilde peş peşe olmadığı, dolayısıyla namazın bozulmasına müncer olmadığı şeklinde değerlendirirler. Ancak Aliyyu'l-Kârî: "Atılan adım iki bile olsa, kapıyı açıp dönme buna inzimâm edince yine de namazı bozan amel-i kesîr mevzubahis olur ve müşkilat devam eder" der ve "En doğrusu, bu hareketlerin peş peşe olmadığını söylemektir" diye hükme bağlar.
İbnu Melek daha değişik bir görüş ileri sürerek: "Resûlullah'ın kapıya gelişi, kapıyı açışı, sonra namazgâhına dönüşü, amel-i kesîr peşpeşe olunca namazı bozmayacağına delildir' der. Ancak Aliyyu'l-Kârî, Hanefî mezhebince bu görüşe itimad edilmeyeceğini belirtir. Zîra, mezhebimizce amel-i kesîr yani aynı rekât içerisinde yapılan üç hareket namazı bozar. İbnu Melek'in hükmü hadisin zâhirine uygundur. Bu sebeple, bazı âlimler mutlak olarak reddetmeyip: "Nafilelerde hîn-i hâcette yapılan amel-i kesîr, namazı bozmaz" diye kayıtlayarak kabûlünü uygun bulmuşlardır.[650]

-15- وعن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قال رَسُولُ اللّهِ #: اقْتُلُوا ا٬سْوَدَيْنِ في الصَّةِ الْحَيَّةَ والْعَقْرَبَ[. أخرجه أصحاب السنن .

15. (2726)- Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Namazda iki siyahı yani yılan ve akrebi öldürün" buyurdu."[651]

AÇIKLAMA:

1- Yılan ve akrebe iki siyah denmesi, tağlib tarîkiyledir. Aslında sadece yılana siyah (esved) denmektedir.

2- Hattâbî der ki: "Burada az amelin (amel-i yesîr) namazda câiz olduğuna ve bir fiilin aynı hal içerisinde peş peşe iki kere yapılması, namazı bozmayacağına delildir. Zîra yılan bir veya iki darbe ile öldürülebilir. Ancak amel peş peşe olur ve amel-i kesîr hududuna girerse (üçlerse) o zaman namaz bozulur. Ancak yılanı öldürme emri bir veya iki vuruşla kayıtlı değildir, mutlaktır."

3- Hadiste geçen yılana, öldürülmesi mubah olan bütün zararlılar dahildir: Eşek arıları, çiyanlar vs. gibi. Yılan ve akrebin namazda öldürülmesini, İbrahim Nehâî hâriç bütün ulemâ tecviz etmiştir.[652]

16- وعن أم سلمة رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]رَأى النَّبىُّ # غُماً لَنَا يُقَال لَهُ أفْلَحُ إذَا سَجَدَ نَفَخَ فقَالَ: يَا أفْلَحُ تَرِّبْ وَجْهَكَ[. أخرجه الترمذي .

16. (2727)- Ümmü Seleme (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bizim Eflah adındaki kölemizin, secde sırasında (ağzıyla) üfürdüğünü görmüştü: "Ey Eflâh, yüzünü toprakla!" dedi.[653]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), kölesini, secdeye giderken secde edeceği yerdeki toztoprağı-alnına bulaşmasın diye- üfürürken görmüş ve böyle yapmaması için müdâhalede bulunmuştur. "Yüzünü toprakla!" emri ile, "Alnını yere değdir, yer üzerine normal şekilde koy, üflemek sûretiyle onu alnını koyacağın yerden uzaklaştırma" demek istemiştir. Zîra bu, tevâzuya daha

muvafıktır. Zîra âzâların en efdali olan alna toprağın yapışması tevâzuun nihâî derecesidir.

2- Üflemeyi, İbnu Abbâs kelam addederek namazda mekruh olduğuna hükmetmiştir. Ancak, çoğunlukla âlimler: "Kelam, mahreçlere dayanan harflerden teşekkül eder. Üflemede harf yoktur" diyerek bu görüşe katılmamışlardır. Bunu ifade eden rivâyetlerin zayıflığına da dikkat çekilmiştir. Her hâl u kârda, namazda üflemek mekruh olsa da namazı bozmaz, çünkü Resûlullah, Eflah'a namazını iade etmesini emretmiştir. İbnu Hacer, "Yüzünü toprakla!" sözünden, toprak üzerine secde etmenin müstehab olduğu hükmünün çıkarıldığını belirtir."[654]

-17- وعن أبى هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]نَهى رَسولُ اللهِ # عَنِ السَّدْلِ في الصَّةِ، وَأنْ يُغَطِّىَ الرَّجُلُ فاهُ[. أخرجه أبو داود والترمذي.»السَّدْلُ« المنهى عنه في الصة أن يلتحف الرجل بثوبه، ويدخل يديه من داخله فيركع ويسجد وهو كذلك، وكانت اليهود تفعله، فنهى عنه.قوله »وَأنْ يُغَطِّىَ الرَّجُلُ فَاهُ«: يعنى التلثم بالعمامة على الفم، وكانت العرب تفعله، فنهوا عنه في الصة، فإن تثاءب المصلى فليغط فاه، فقد جاء فيه حديث .

17. (2728)- Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) namazda sedl'i, (sarınmayı) ve erkeğin ağzını örtmesini yasakladı." [655]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste yasaklanan sedl, vücûdun kollar da içeride kalacak şekilde giysi ile sarılması; kıyâm, rükû ve sücûdda da böyle kalınmasıdır. Bunu yahudiler yaptığı için müslümanlara yasaklanmıştır.
Bazı âlimler sedl'i izarın ortasını başa koyup iki ucunu -omuzlara koymadan ve önde bağlamadan- sarkıtmak diye tarif etmiştir. Hattâbî "Sedl'i" "Yere değecek

kadar elbisenin salınmasıdır" diye tarif eder. Bu ma'nâda sedl'e namazda cevaz verilmiş, namaz dışında verilmemiştir. Çünkü namazda sâbit olduğu halde namaz dışında dolaşır; elbiseyi yeri değdirerek dolaşmak, kibir alâmetidir. Sevrî namazda, Şâfiî ise hem namazda hem namaz dışında bunu mekruh addetmiştir. Irakî, sedl'i "saçın sarkıtılması" diye tarif etmiştir. Başka tarifler de yapılmıştır.
Şevkânî, sedl'i bütün bu ma'nâlarda anlayıp hadisi o ma'nâların hepsine hamletmenin câiz olacağını belirtir ve "müşterek"i, bütün ma'nâlarına hamletmek kavî bir görüştür" der.
Ağzın örtülmesine gelince, Hattâbî der ki: "Arapların, sarıklarıyla ağızlarını sarma âdetleri vardı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bunu namazda yasakladı. Efendimiz, musalliye esneme ârız olduğu takdirde ağzını kapamaya cevaz vermiş, onun dışında kapamayı yasaklamıştır."[656]

NAMAZIN YEDİNCİ ŞARTI: KIBLE

-1- عن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]كانَ رَسولُ اللّهِ # يُصَلِّى مِنْ اللَّيْلِ، وَأنَا مُعْتَرِضَةٌ بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْقِبْلَةِ كاعْتِرَاضِ الجَنَازَةِ، فإذَا أرَادَ أنْ يُوتِرَ أيْقظَنِى فَأوْتَرْتُ[. أخرجه الستة إ الترمذي .

1. (2729)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), geceleyin ben önünde, kıbleyle arasında bir cenaze gibi uzanmış yatarken, namaz kılardı. Vitir kılacağı zaman bana da haber verirdi, ben de vitir kılardım."[657]

-2- وفي أخرى للشيخين:]ذُكِرَ عِنْدَ عَائِشَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْها مَا يَقْطَعُ الصَّةَ، فَذُكِرَ الْكَلْبُ وَالحِمَارُ وَالمَرأةُ، فقَالَتْ: لَقَدْ شَبَّهْتُمُونَا بِالْحُمُرِ وَالْكِبِ، واللّهِ لَقَدْ رَأيْتُ النّبىَّ # يُصَلِّى وَأنَا عَلى السَّرِيرِ بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْقِبْلَةِ مُضْطَجِعَةٌ فَتَبْدُو لِى الحَاجَةُ فَأكْرَهُ أنْ أجْلِسَ فأوذِىَ رَسولَ اللّهِ # فأنْسَلُّ مِنْ قِبَلِ رِجْلَيْهِ[.

2. (2730)- Salîheyn'in diğer bir rivâyetinde şöyle gelmiştir: "Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ)'nin yanında namazı bozan şeylerden söz açılmıştı. Bu meyanda köpek, eşek ve kadının da zikri geçti. Âişe (radıyallahu anhâ):
"Bizi yine eşeklere ve köpeklere benzettiniz. Vallahi, ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı kıblesiyle arasında yatakta yatar olduğum halde namaz kılarken gördüm. Benim için ihtiyaç hâsıl olunca oturup onu rahatsız etmek istemezdim, (yatağın) ayak tarafından sıyrılıp çıkardım."[658]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, değişik vecihlerden gelmiştir. Bazı rivâyetlerde burada gözükmeyen ziyadeler mevcuttur.

2- 2729 numarada Hz. Âişe Resûlullah'ın kıble cihetinde nasıl yattığını tasvir ediyor: Baş tarafı Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sağ tarafında, ayakları da sol tarafında olacak şekilde uzanmıştır. Çünkü cenaze namazı esnasında ölü, imama nazaran öyle konur.

3- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kıldığı namaz teheccüd namazıdır, nafiledir. Bu sebeple uyumakta olan Hz. Âişe'yi namaza çağırmamaktadır. Ama sıra vitre gelince onu da çağırmaktadır. Bu hadisde, vitir namazının vacib olmasına delil bulunmuştur.

4- Vitir namazının gecenin sonuna bırakılmasının müstehab olduğu anlaşılıyor. Zira Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) en sonda onu kılmakta ve henüz kılmamış olan Hz. Âişe'yi de kaldırmaktadır. Ancak âlimler bu te'hiri bir kayda bağlarlar: Gecenin sonunda uyanabilecekse veya bir başkası tarafından uyandırılacağından emin ise... Aksi takdirde te'hiri câiz olmaz. Bu sebeple Hanefîler, yatsının peşinden kılmayı tercih ederler.

5- Uyuyan kimseyi namaz için uyandırmak müstehabtır.

6- İbnu Abbâs (radıyallâhu anh)'dan uyuyan ve konuşan kimseye karşı namaz kılınmayacağına dair bir rivâyet varsa da, bu hadis kılınacağını göstermektedir. Sadedinde olduğumuz hadis sıhhatçe üstün olduğu için hükümde cevaz esas alınmıştır.

7- Hadisin bazı vecihlerinde, Hz. Peygamber'in secde sırasında Hz. Âişe'ye

dürttüğü, Âişe'nin de ayaklarının topladığı belirtilir. Bu ifadeyi değerlendiren Hanefîler, hadisten kadına değmenin abdesti bozmayacağına delil çıkarmışlardır; Ancak Şâfiî'ler, Hz Âişe'nin bedeni ile Resûlullah'ın eli arasında bir hâil olma ihtimalini belirterek buna itiraz ederler.

8- Hadis , yatak üzerinde namaz kılınabileceğini ifade etmektedir.[659]

-3ـ وفي أخرى ٴبى داود، عن اِبن عباس رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]جِئْتُ أنَا وغُمٌ مِنْ بَنِى عبدالمُطَّلِبِ عَلى حِمَارٍ، وَرَسُولُ اللّهِ # يُصَلِّى فَنَزَلَ وَنَزَلْتُ، وَتَرَكْنَا الْحِمَارَ أمَامَ الصَّفِّ فمَا بَاَهُ، وَجَاءَتْ جَارِيتَانِ مِنْ بَنِى عبدالمُطَّلِبِ فَدَخَلَتَا بَيْنَ الصَّفِّ فَمَا بَالِى ذلِكَ[.

3. (2731)- Ebû Dâvud'da İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ)'dan gelen diğer bir rivâyette şöyle denmiştir: "Ben ve Abdulmuttaliboğullarından bir oğlan (veya köle) bir eşeğin üzerinde beraber geldik. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu sırada namaz kılıyordu. Eşeğe aldırma(yıp namaza devam et)ti. Derken yine Abdulmuttaliboğullarından iki kız çocuğu gelip safın arasına dâhil oldu, buna da aldırmadı."[660]

-4ـ وفي أخرى له:]أنَّ رَسُولَ اللّهِ # قالَ: إذَا صَلَّى أحَدُكُمْ إلى غَيْرِ السُّتْرَةِ، فإنَّهُ يَقْطَعُ صَتهُ: الحِمَارُ، وَالخَنْزِيرُ، وَالْيَهُودِىّ، والمَجُوسِىُّ، والمَرْأةُ، وَيُجْزِىءُ عَنْهُ إذَا مَرُّوا بَيْنَ يَدَيْهِ عَلى قَذْفَةٍ بِحَجَرٍ[.وفي أخرى: »يَقْطَعُ الصَّةَ الحَائِضُ وَالْكَلْبُ« .

4. (2732)- Diğer bir rivâyette şöyle gelmiştir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Biriniz sütresiz olarak namaz kılarsa (önünden geçtiği takdirde) şunlar namazını bozar: Eşek, domuz, yahudi, mecûsi, kadın... Namazın bozulmaması için onun önünden, bunların bir taş atımlık uzaktan geçmesi kifâyet eder."[661] Bir diğer rivâyette şöyle denmişti: "Namazı, (önden geçen)

hayızlı kadın ve köpek bozar."[662]

AÇIKLAMA:

1- Yukarıda namaz kılanın önünden bazı nesnelerin geçmesi halinde namazın bozulup bozulmayacağı meselesine temas edilmektedir. Bu hususta rivâyet çoktur. Bir kısmı, burada yer almayan başka teferruâtlara da şâmildir. Mesela:
Bir rivâyette namazı bozanlar arasında "siyah köpek" bir başka rivâyette "hayızlı kadın" zikredilir.

2- Hadislerin ihtilafına bağlı olarak ulema da bu meselede ihtilaf eder: Bazıları bu sayılan şeylerin musallinin önünden geçmesi namazı bozar derken, bazıları bozmaz demiştir.

***** Ahmed İbnu Hanbel: "Siyah köpek bozar. Ancak kadın ve eşeğin bozması hususunda içimde bir şüphe var" der.

***** İmam Mâlik, Ebû Hanîfe, Şâfiî (rahimehümullah) ve Cumhûr: "Bu sayılanlardan veya başka şeylerden hiçbirinin geçmesiyle namaz bozulmaz" demiştir. Bunlar, bozulacağını ifade eden hadisleri: "Buradaki bozulmadan murad "noksanlık"tır, zîra bunlar önden geçmekle musallinin kalbini meşgul eder" diye te'vil ederler, hakiki bozulmanın kastedilmediğini söylerler.

3- Taş atımlık tâbirini, âlimler üç zir'alık mesafe olarak yorumlarlar. Yani namaz kılan kimsenin üç zir'a uzağından bu sayılanlar geçecek olsa namaza bir eksiklik getirmeyecektir, bu miktar mesafe sütre yerine geçebilecektir.[663]

-5- وعن الفضل بن العباس رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]زَارَنَا النّبىُّ # في بَادِيَةٍ لَنَا وَلَنَا كُلَيْبَةٌ وَحِمَارَةٌ، فَصَلَّى النّبىُّ # الْعَصْرَ وَهُمَا بَيْنَ يَدَيْهِ فَلَمْ يُزْجَرَا وَلَمْ يُؤَخِّرَا[. أخرجه أبو داود والنسائى .

5. (2733)- el-Fadl İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bizi köyümüzde ziyaret etti. O sırada bizim bir küçük köpekle bir dişi eşeğimiz vardı. Bu ikisi önünde bulundukları halde ikindi namazı kıldı. Hayvanları ne azarladı ne de geriye kovaladı."[664]

-6- وعن كثير بن كثير بن أبى وداعةِ عن بعض أهله عن جده رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أنَّهُ رَأى النّبىَّ # يُصلِّى مِمَّا يَلِى بَابَ بَنِى سَهْم، وَالنَّاسُ يَمُرُّونَ بيْنَ يَدَيْهِ، وَلَيْسَ بَيْنَهُ وَبيْنَ الْكَعْبَةِ سُتْرَةٌ[. أخرجه أبو داود والنسائى .

6. (2734)- Kesîr İbnu Kesîr İbn-i Ebî Vedâ'a, an bazı ehlihi an ceddihi (radıyallâhu anh) anlatmıştır: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı Beni Sehm kapısını takip eden yerde, önünden halk gelip geçerken namaz kılar görmüştür. Bu sırada Resûlullah'la Ka'be arasında bir sütre de mevcut değildir."[665]

AÇIKLAMA:

1- Rivâyetin İbnu Mâce ve Nesâî'deki vecihlerinde sözkonusu namazın, tavafı takip eden iki rek'atlik tavaf namazı olduğu belirtilir.

2- Sadedinde olduğumuz hadise dayanarak bazı fakihler, Mekke'de kılınacak namazlar için "sütreye hacet yok" hükmünü çıkarmışlardır. Ancak, Ebû Dâvud'un da dikkat çektiği üzere hadis, zayıftır. Sütrenin Mekke' de de gerekli olduğunu ifade eden daha kuvvetli hadisler karşısında, başta Buhârî olmak üzere ulemâ büyük çoğunluğu ile bu rivâyetle ameli uygun görmemişlerdir. Sütrenin meşruiyyeti ve namaz kılanın önünden geçmeyi yasaklama hususunda Mekke ile başka yerler arasında fark yoktur. Ancak bazı fakihler, sadedinde olduğumuz hadisteki cevâzın zaruret sebebiyle sâdece tavaf edenlere mahsus olduğunu söylemiştir. İbnu Hacer, tavaf mahalline has olarak tecviz edilmiş olan bu durumu, bir kısım Hanbelî âlimlerinin Mekke'nin tamamına teşmil ettiklerini belirtir.[666]

-7- وعن أبى سعيد رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قالَ رَسُولُ اللّهِ #: َيَقْطَعُ الصَّةَ شَىْءٌ، وَادْرَءُوا مَا اسْتَطَعْتُمْ، فإنَّمَا هُوَ شَيْطَانٌ[. أخرجه الستة إ الترمذي .

7. (2735)- Ebû Saîd (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Namazı hiçbir (hâricî) şey bozamaz. İmkanınız nisbetinde defetmeye çalışın. Çünkü (bozmak isteyen) şeytandır."[667]

-8- وفي رواية ؛ب داود:]مَنِ اسْتَطَاعَ أنْ َ يَحُولَ بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْقِبْلَةِ، أحَدٌ فَلْيَفْعَلْ[.

8. (2736)- Ebû Dâvud'un bir rivâyetinde şöyle denmiştir: "Kim, kıblesi ile kendi arasına bir başkasının girmemesine muktedir olursa, bunu sağlasın."[668]

-9- وفي أخرى للبخارى:]قالَ #: إذَا صَلّى أحَدُكُمْ إلى شَىْءٍ يَسْتُرُهُ مِنَ النَّاسِ، فأرَادَ أحَدٌ أنْ يجْتَازَ بَيْنَ يَدَيْهِ فَلْيَدْفَعْهُ، فإنْ أبَى فَلْيُقَاتِلْهُ فَإنَّمَا هُوَ شَيْطَانٌ[.

9. (2737)- Buhârî'nin bir rivâyetinde şöyle gelmiştir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sizden biri, halka karşı sütre olacak bir şeyin gerisinde namaz kılarken, biri önünden geçmeye kalkarsa ona mâni olsun, (beriki haddini bilmeyip) ısrar ederse onunla mücâdele etsin. Zîra o, (bu haliyle) şeytandır." [669]

AÇIKLAMA:

1- Yukarıdaki üç rivâyet, namaz kılan kimseye, namaz kılarken önünden geçmeye kalkan şahsa mâni olma yetkisi tanımaktadır.Normal olarak, namaz kılan kimsenin başka bir şeyle meşguliyeti namazı bozan bir fiildir. Ancak şârî, namaz esnasında önünden geçmek isteyen kimseye müdahale hakkı tanımış bunu "namazı bozan fiiller"den istisnâ kılmıştır. 2737 numarada özetle kaydedilen Buhârî rivâyetini, aslından esbâb-ı vürûduyla takip edersek mevzu

daha iyi anlaşılmış olacaktır.
Ebû Sâlih es-Semmân anlatıyor: "Ebû Saîdi'l-Hudrî'yi bir cuma günü halka karşı bir sütrenin gerisinde namaz kılarken gördüm. Benî Ebû Mu'ayt'a mensup bir genç, önünden geçmek istedi. Ebû Saîd onu göğsünden iterek mâni oldu. Genç, etrafına bakındı, onun önünden başka geçebilecek bir yer göremedi. Oradan geçmek için tekrar geri döndü. Ebû Saîd genci daha da şiddetli bir şekilde itti. Genç, Ebû Saîd'e kızdı. Sonra (Medîne valisi) Mervân'ın huzuruna girerek, Ebû Saîd'in yaptıklarını şikâyet etti. Ebû Saîd de ardından Mervân'ın yanına girdi. Mervân:
"Ey Ebû Saîd! Kardeşinin oğluyla alıp veremediğin de ne?" dedi. Ebû Saîd şu cevabı verdi:
"Ben Resûlullah(aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle söylediğini işittim: "Sizden biri, halka karşı sütre olan bir şeyin gerisinde namaz kılarken, biri önünden geçmeye kalkarsa ona mâni olsun. (Beriki haddini bilmeyip) geçmek için ısrar ederse onunla mücâdele etsin. Zira o, (bu haliye) bir şeytandır."
Bir rivâyette: "Eğer ısrar ederse eliyle göğsünden tutup onu itsin" diyerek mücâdele şekli de belirtilir.
Şu hususu da bilmeliyiz: Namazda önünden geçmek isteyenle mücâdele meşrû kılınmış ise de, ulemâ ittifakla: Geçene mâni olmak, onunla mücâdele etmek için yerinden ayrılıp yürümemesi ve müdâfaa sırasında amel-i kesîre yer vermemesi gerektiği"ni söylemiştir. Zîra, "namazda bu, önünden birisinin geçmesinden daha fenadır" derler.
Cumhur, ayrıca şöyle hükmetmede de ittifak etmiştir: "Her kim, namazda iken önünden geçene müdahale etmemişse, artık namazı iade etmesi gerekmez."
Nevevî: "Önden geçene mâni olmanın vâcib olduğunu söyleyen tek fakih bilmiyorum. Ashâbımız bunun mendup olduğunu tasrîh eder" der. Zâhirîler bunun vâcib olduğunu söylemiştir.

2- Hadisten İstinbat Edilen Faideler:

* İbnu Battâl der ki: "Bu hadis, dinde fitne çıkaran kimseye "şeytan" demenin caiz olduğunu gösterir. Hüküm, ma'nâlara göredir, isimlere göre değil, çünkü önden geçen kimsenin sırf geçmesi sebebiyle şeytana dönüşmesi muhâldir. Bu cevaz da, şeytan kelimesinin hakiki ma'nâda cinnîlere, mecâzî olarak da insanlara ıtlak olunmasına dayanır. Mamafih bu işe onu şeytanın sevketmesi sebebiyle de ma'nâ doğruluk kazanabilir. Nitekim başka bir rivâyette: "...zîra onunla birlikte şeytan vardır" denmiştir.

* İbnu Ebî Cemre, "Zîra o, (bu haliyle) şeytandır" cümlesinden şu ma'nâyı

istinbat etmiştir: "Onunla mücadele etsin" sözünden murad tatlı bir müdâfaadır, hakiki bir mücâdele değildir. Zîra şeytanla mücâdele, istiâze ve besmele ve benzeri zikirleri okumak sûretiyle ona karşı tesettürde bulunmakla olur. Zaten namazda, zaruret halinde az amele cevaz verilmiştir. Gerçek ma'nâda mücâdele yapacak olsa,namazı için önünden geçenin vereceğinden daha büyük zarar mevzubahis olur."

* İbnu Ebî Cemre bir başka soruyu cevaplar: "Önden geçenle yapılacak mücâdele, onun geçmesiyle musallinin namazına gelecek halel (zarar) sebebiyle midir, yoksa geçecek kimseye bu fiilinden dolayı gelecek günahı defetmek için midir? Görünüşe göre, ikincisi içindir." Ancak başkaları "Birincisi içindir" demiştir. Bunlara göre, "Musallinin kendi namazına yönelmesi, kendisi için başkasından günahı defetmeye kalkmasından evlâdır."

* İbnu Mes'ud'dan yapılan bir rivâyet şöyledir: "Musallinin önünden geçmek, onun namazının yarısını keser atar." Ebû Nu'aym da Hz. Ömer'den şunu rivâyet eder: "Musalli, önünden geçilmekle namazından ne kadar eksildiğini bilseydi, mutlaka kendini insanlara karşı sütre teşkil edecek bir şeyin gerisinde kılardı."Bu iki rivâyet, musallinin önünden geçene müdahalesinin, namazında meydana gelecek halel sebebiyle olduğunu ifade eder. Bu rivâyetler zâhirde mevkuf gözüküyorlarsa da hakikatte merfûdurlar. Zîra bunlar içtihadla söylenebilecek, tecrübeyle bilinebilecek meseleler değildir, ancak vahyen bilinebilir, öyle ise hükmen merfûdurlar. Şu halde musalli de namaza durduğu yeri iyi seçmekle mükelleftir. Herkesin geçeceği yere durması, ona sorumluluk getirecektir.

-10- وعن بشر بن سعيد:]أنْ زَيدَ بنَ خَالِدٍ أرْسَلهُ إلى أبِى جُهَيْم يَسْألُهُ: مَاذَا سَمِعَ مِنَ النّبىِّ # في المَارِّ بَيْنَ يَدَىِ المُصَلِّى؟ فقَالَ: قَالَ #: لَوْ يَعْلَمُ المَارُّ بَيْنَ يَدَىِ المُصَلّى مَاذَا عَلَيْهِ لَكَانَ أنْ يَقِفَ أرْبَعِينَ خَيْرٌ لَهُ مِنْ أنْ يَمُرَّ بَيْنَ يَدَيْهِ. قَالَ أبُو النَّضْرِ: َ أدْرِى؟ قَالَ: أرْبَعِينَ يَوْماً، أوْ شَهْراً، أوْ سَنَةً[. أخرجه الستة .

10. (2738)- Bişr İbnu Saîd (radıyallâhu anh)'in anlattığına göre, kendisini Zeyd İbnu Hâlid Ebû Cüheym'in yanına gönderip: "Musallînin önünden geçen hakkında Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan ne işittiğini sordurmuştur. Ebû

Cüheym (radıyallâhu anh) demiştir ki:
"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Eğer musallinin önünden geçen kimse, bu geçişi sebebiyle kendisine gelen günahı bilseydi orada kırk... kalması onun için, musallinin önünden geçmesinden daha hayırlı olurdu."Ebû'n-Nadr der ki:"Bilemiyorum! Efendimiz "kırk gün mü" dedi, kırk ay mı dedi, kırk sene mi dedi?"[670]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, namaz kılanın önünden geçen kimsenin maruz kalacağı kayba dikkat çekmektedir. Önceki hadiste, önünden geçilen kimsenin maruz kalacağı kayba dikkat çekilmiştir.

2- Hadiste yasaklanan "ön"ün miktarı ihtilaflıdır.
* Bazısı: "Musallî ile secde edeceği yer arasıdır"demiştir.
* Bazısı: "Musallî ile üç zir'alık mesafe arasıdır" demiştir.
* Bazısı: "Bir taş atımlık mesafe..." demiştir.

3- Hadiste kırk rakamının, hususi bir adedi göstermekten ziyade, namaz kılanın önünden geçmemenin ehemmiyetini tesbit maksadıyla mübâlağa için kullanıldığını belirten İbnu Hacer, bu değerlendirmesine İbnu Mâce'nin Ebû Hüreyre'den kaydettiği bir rivâyeti gösterir: "...Yüz yıl yerinde kalması, attığı adımlardan birini atmaktan kendisi için daha hayırlı olurdu."

4- Hadisin zâhiri, beyan edilen "vaîd"in musallînin önünden geçenle ilgili olduğunu; duran, oturan ve yatanla ilgili olmadığını ifade eder. Ancak, vaîd'in illeti musallînin maruz kalacağı teşvîş ise, diğerleri de "geçen" ma'nâsında olabilir.

5- Hadisin zâhiri, nehyin her bir namaz kılanla ilgili olduğunu ifade eder. Yani kadın, erkek, münferid, imam, me'mum hepsinin önünden geçmek yasaklanmıştır. Ancak bazı Mâlikîler bu yasağın münferid ve imamla ilgili olduğunu söylemiştir. Onlara göre, önünden geçmek me' mum'a (imama uyana) zarar vermez. Çünkü imamın sütresi onun da sütresidir ve imamı ona sütredir. Bu iddia tatminkâr bulunmamıştır. "Çünkü denmiştir, sütre musallîden zorluğu kaldırmaya yöneliktir, önden geçenden değil; önden geçenin verdiği teşvişte imam, me'mum ve münferid müsâvidir."

6- Bazı Mâlikî âlimleri musallî ve önden geçeni günah işleyip işlememekte dört

gruba ayrılırlar:

1) Önden geçen günaha girer, musallî girmez.

2) Musallî günaha girer, geçen girmez.

3) Her ikisi de günaha girer.

4) Her ikisi de günaha girmez.

* **Birinci grup:** Musalli yol dışında sütre gerisinde namaza durmuştur, geçen kimse için de geçme imkânları vardır. Bu durumda musallînin önünden geçen günahkâr olur, musallî olmaz.

* **İkinci grup:** İşlek yol üzerinde sütresiz veya sütreden uzak namaza durur, geçen de başka bir imkân bulamaz, önünden geçer. Bu durumda musallî günaha girer, geçen değil.

* **Üçüncü grup:** İkincide olduğu gibi, ancak geçen başka geçme imkanına sahiptir, ama önünden geçer, her ikisi de günahkâr olur.

* **Dördüncü grup:** Birinci gibidir, ancak geçen başka imkan bulamaz, ikisi de günahkâr olmaz. İbnu Hacer'e göre, hadisin zâhiri geçmeyi mutlak olarak yasakladığı için geçen yol bulamasa bile beklemekle mükelleftir, musallî selam verir, ondan sonra geçer. Ebû Saîd kıssası da bunu te'yid eder.[671]

-11- وعن يزيد بن نمران قال:]رَأيْتُ رَجُ بِتَبُوكَ مُقْعَداً، فقَالَ: مَرَرْتُ بَيْنَ يَدَىْ رَسولِ اللّهِ #، وَأنَا عَلى حِمَارٍ وَهُوَ يُصَلِّى، فقَالَ: اللَّهُمَّ اقْطَعْ أثَرَهُ. قالَ: فَمَا مَشَيْتُ عَلَيْهَا بَعْدُ[.وفي رواية:]قَطَعَ صَتَنَا قَطَعَ اللّهُ أثَرَهُ[. أخرجه أبو داود .

11. (2739)- Yezîd İbnu Nimrân (rahimehullah) anlatıyor: "Tebük'de yatalak bir adam gördüm. Dedi ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) namaz kılarken, ben eşeğin üzerinde olduğum halde önünden geçtim. Bana: "Allah'ım, izini kes!" diye bedduada bulundu. Artık ondan sonra eşek üzerinde (bile) yol alamadım.
"Bir rivâyette şöyle gelmiştir: "(Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle dedi:) "O bizim namazımızı kesti, Allah da onun izini kessin."[672]

AÇIKLAMA:

1- Tebük, Suriye'de bir yer adıdır.

2- İzini kes, yürümesini kes demektir. "Allah izini kessin", Allah kötürüm etsin, yürüyemez hale gelsin demektir.
Bu hadis, namaz kılanın önünden geçmenin nasıl ciddi bir hata olduğunu anlamada canlı bir örnektir.[673]

-12- وعن ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهما قال:]قالَ رَسُولُ اللهِ #: َ تُصَلُّوا خَلْفَ النَّائِمِ وَ المُتَحَدِّثِ[. أخرجه أبو داود .

12. (2740)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Uyuyanın gerisinde namaz kılmayın, konuşanın gerisinde de!" buyurdular." [674]

AÇIKLAMA:

Bu rivâyet, ihtiva ettiği hükmün birinden sahîh hadîslere muhalefet etmektedir. Zîra 2729 ve 2730 numaralarda kaydedilen Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) rivâyetinde, kıble cihetinde uyumakta olan Hz. Âişe'nin arka kısmında Aleyhissalâtu vesselâm efendimizin namaz kıldığı ifade edilmektedir.
Konuşanın arkasında namaz meselesine gelince: İmam Şâfiî, Ahmed İbnu Hanbel bunu mekruh addetmişlerdir. Zîra, konuşanların sözleri namaz kılan kimseyi meşgul eder, namazını fesada verir. Abdullah İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)in cuma günleri dışında konuşan kimsenin arkasında namaz kılmadığı rivâyet edilmiştir.
Hattâbî der ki: "Bu hadis, senedindeki zayıflık sebebiyle Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan sahîh olamaz."[675]

-13- وعن أبى هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قال رَسُولُ اللهِ #:

إِذَا صَلى أَحَدُكَمْ فَلَيَجْعَلَ تِلَقَاءَ وَجْهِهِ شَيْئاَ، فإنْ لَمْ يَجِدْ فَلَيَنْصِبْ عَصاً، فإنْ لَمْ يَكُنْ
مَعَهُ عَصاً فَلْيَخْطُطْ خَطّا، ثُمَّ َ يَضُرُّهُ مَا مَرَّ أَمَامَهُ[. أخرجه أبو داود. وقال قالوا: الخَطُّ بِالطُّولِ، وَقالُوا: بِالْعَرْضِ مِثْلُ الهِلِ[.

13. (2741)- Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Biriniz namaz kılınca yüzünün karşısına bir şey koysun. Bulamazsa bir değnek koysun. Beraberinde bir değnek de yoksa bir çizgi çizsin. Böyle yaparsa önünden geçen kendisine zarar vermez."
Ebû Dâvud der ki: "Âlimlerden bazısı, çizginin uzunlamasına olacağını , bazısı da hilâl gibi enlemesine olacağını söylemiştir."[676]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, musallînin sütre olarak kullanacağı şeyin muayyen bir şey olmadığını; şartlara, imkana göre her şeyin bu maksadla dikilebileceğini ifade eder.
Sütre olarak kullanılacak değnek hakkında ifade mutlaktır, ince veya kalın olması diye bir tefrik yapılmamıştır. Nitekim bir başka hadiste "Bir okla da olsa namazda sütre kullanın" ve "Sütre olarak, semerin arka kaşı boyunda birşey kifâyet eder, saç kadar ince de olsa..." buyrulmuş, sütrenin ince veya kalın olması diye bir ayırıma yer verilmemiştir.[677]

-14- وعن طلحة بن عبيدالله رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قال رَسُولُ اللهِ #: إِذَا وَضَعَ أَحَدُكُمْ بَيْنَ يَدَيْهِ مِثْلَ مُؤْخِرَةِ الرَّحْلِ، فَلْيُصَلِّ وَ َ يُبَالِى مَا مَرَّ وَرَاءَ ذلِكَ[. أخرجه مسلم وأبو داود والترمذي .

14. (2742)- Talha İbnu Ubeydillah (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Biriniz namaz kılarken, önüne semerin arka kaşı boyunda bir şey koydu mu, namazını rahat kılsın, bunun gerisinden

geçene aldırmasın."[678]

AÇIKLAMA:

Semerin arka kaşı diye tercüme ettiğimiz muahharatu'rrahl, daha ziyade deve semerleri için kullanılmıştır. Binenin tutunmasına mahsustur. "Kol kemiği kadar" olduğu ve bir zira'nın üçte ikisi büyüklüğüne denk bulunduğu belirtilir. Sütrenin boyunu tesbitte âlimler bunu esas alırlar. Bazı âlimler bunu bir zirâ olarak ifade etmiştir. İbnu Ömer'in semerinin kaşının bir zirâ olduğunu Abdurrezzak'ın bir rivâyetinde görmekteyiz."
Hadis, böyle bir sütre koymakla musallinin şeriatın emrini yerine getirdiğini, gelip geçenlere de namazda olduğunu gösteren bir işaret vermiş olduğunu; dolayısıyla huzûr-u kalble namazını kılabileceğini ifade etmektedir.[679]

-15- وعن أبى ذر رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قالَ رَسُولُ اللّهِ #: إذَا صَلى الرَّجُلُ وَلَيْسَ بَيْنَ يَدَيْهِ كَأخِرَةِ الرَّحْلِ قَطَعَ صَتَهُ الْكَلْبُ ا‘سْوَدُ، وَالمَرأةُ، وَالحِمَارُ. قِيلَ ‘بِي ذَرٍّ: مَا بَالُ ا‘سْوَدِ مِنَ ا‘حْمَرِ مِنَ ا‘بْيضِ؟ قالَ يَا ابْنَ أخِى: سَألْتَنِى كَمَا سَألْتُ رَسُولَ اللّهِ #، فقَالَ: الْكَلْبُ ا‘سْوَدُ شَيْطَانٌ[. أخرجه الخمسة إ البخارى .

15. (2743)- Hz. Ebû Zerr (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kişi, önüne semer kaşı kadar bir şey bırakmadan namaz kılarsa; (önünden geçtiği takdirde) siyah köpek, kadın, eşek namazını bozar..."
Ebû Zerr'e dendi ki:
"Siyahın kırmızıdan, beyazdan farkı nedir?" Şu cevabı verdi:
"Ey kardeşimin oğlu! Sen bana, benim Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a sorduğum şeyi sordun. Efendimiz:
"Siyah köpek şeytandır" buyurmuştu."[680]

AÇIKLAMA:

1- Hadisin Ebû Dâvud'daki sevk üslûbundan anlaşılacağı üzere hadis, bazı rivâyetlerinde mevkuftur (yani Ebû Zerr'in kendi sözüdür). Sadedinde olduğumuz vechinde görüldüğü üzere merfûdur [yani Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in sözüdür].

2- Hadiste zikri geçen şeylerin namazı bozup bozmayacağı ulema arasında ihtilâf mevzuudur. Bir kısmı bunların musallinin önünden geçmesiyle namazın bozulup iptal olacağını söylemiştir. Ahmed İbnu Hanbel bu gruptandır. Siyah köpeğin bozacağında cezmeder, fakat eşek ve kadının geçmesiyle bozulup bozulmayacağında tereddüdü vardır. Ahmed İbnu Hanbel'in kadınla, eşeğin geçmesi ile namazın bozulacağı hususundaki tereddüdü, bunlarla ilgili başka rivâyetlerin mevcudiyetinden ileri gelir. O rivâyetlerde bunların geçmesiyle namazın bozulmayacağı ifade edilir. Halbuki siyah köpek hakkında aksi rivâyet yoktur. Bir kısım âlimler de başka rivâyetlere dayanarak bunların namazı bozmayacağını söylemiştir. Ebû Hanîfe, Şâfiî, İmam Mâlik bunlardandır. Bazıları, "Namazı hiç bir şey bozmaz" (2735) hadisiyle sadedinde olduğumuz rivâyetin neshedildiğine kâildirler.
Hadisin buraya kadar olan kısmı 2732 numarada izah edildi. Orada yer almayan bir husus, "siyah köpeğin şeytan olması" meselesidir. Fethu'l-Vedûd'da denir ki: "Bazı âlimler bu tabiri zâhirine hamlederek: "Şeytan, siyah köpek şeklinde tasavvur edilir" dediler.
Ancak: "Siyah köpek, diğerlerinden daha muzırdır, bu sebeple şeytan demiştir" şeklinde te'vil yapan da olmuştur.
Hadisle ilgili ulemanın teferruâta kaçan bütün yorumlarını aktarmada fayda görmüyoruz. Bu ve benzeri hadisleri, namazgâhımızı seçerken, dikkatimizi çekecek şekilde hayvan ve insanların gelip geçeceği, onlar tarafından rahatsız edileceğimiz veya rahatsız edeceğimiz yerlerden uzak olanları aramanın gereğine irşad olarak anlamamız en uygun yoldur.[681]

-16- وعن ابن عمر رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]كانَ رَسُولُ اللّهِ # إذَ خَرَجَ يَوْمَ الْعِيدِ أمَرَ بِالْحربةِ فَتُوضَعُ بَيْنَ يَدَيْهِ فَيُصَلِّى إلَيْهَا وَالنَّاسُ وَرَاءَهُ، وَكانَ يَفْعَلُ ذلِكَ في السَّفَرِ، فَمِنْ ثَمَّ اتَّخَذَهَا اُمَرَاءُ[. أخرجه الخمسة إ الترمذي .

16. (2744)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bayram günü (namaz) için çıkınca bir harbe alınmasını emrederdi. Harbe, (namaz sırasında) Aleyhissalâtu vesselam'ın önüne konur, O da halk arasında olduğu halde harbeye doğru namaz kılardı. Efendimiz sefer sırasında da böyle yapardı. Bu sünnete ittibâen ümerâ da harbe kullanır oldu." [682]

AÇIKLAMA:

1- İbnu Mâce'deki rivâyet, bayram namazı kılınan musallanın boş bir arazi olduğunu, sütre olabilecek hiçbir şey bulunmadığını belirterek: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bayram günü musallaya giderdi. Yanında harbe de taşınırdı. Musallaya varınca harbe önüne dikilirdi, ona doğru namaz kılardı. Bu, musallanın boş bir arazi olmasındandı, orada sütre yapılabilecek hiçbir şey yoktu" der.

2- Ümerânın harbe ittihazıyla ilgili son cümlenin Nâfi tarafından yapılan bir derc olduğu belirtilmiştir. Bu cümle ile, ümerânın da, bayram ve benzeri fırsatlarda musallaya çıkınca beraberlerinde harbe taşıttıklarını haber vermektedir.

3- İbnu Hacer: "Hadiste, namaz için ihtiyatlı (ve hazırlıklı) olma gereği, bilhassa seferde olmak üzere, düşmanı defedici âlet almanın lüzumu, istihdâmın cevazı vs. gözükmektedir" der.

4- Resûlullah'ın bayramlarda taşıdığı harbenin Necâşî tarafından hediye edilen harbe olduğu bazı rivâyetlerde tasrîh edilmiştir. Bir başka rivâyette bunun, Uhud Savaşı sırasında Zübeyr İbnu'l-Avvâm tarafından öldürülen bir müşrike ait olduğu belirtilmiştir. Âlimler: "Aleyhissalâtu vesselâm önce Zübeyr'in harbesini, sonra da Necâşî'nin harbesini kullanmış olabilir" diyerek iki rivâyeti te'lif ederler.[683]

17ـ وعنه رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]كانَ النّبىُّ # يُعْرِضُ رَاحِلَتَهُ فَيُصَلِّى إلَيْهَا[.وفي رواية: »أنَّهُ # صَلَّى إلى بَعِيرِهِ«. أخرجه الستة إ النسائى، ولم يرفعه مالك وأبو داود .

17. (2745)- Yine İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (bazan) bineğini (sütre) olarak öne koyar, ona doğru namazını kılardı.
Bir diğer rivâyette: "Aleyhissalâtu vesselâm devesine doğru namaz kılardı" denmiştir.[684]

AÇIKLAMA:

Râhile, üzerine rahl (semer) konan deve demektir. Daha ziyade binek devesine râhile denir.
Kurtubî: "Bu hadiste, duran hayvanların sütre olarak kullanılmasına cevaz vardır" der ve deve ağıllarında namaz kılmayı yasaklayan hadisle (2696) bu hadis arasında teâruz (zıtlık) olmadığını söyler." Çünkü der, o hadiste deve ağılı zikredilmiştir. Ağıl, suyun yakınında yer alan deve damlarıdır. Orada namazın mekruh kılınması, pis kokmalarından yahut da orada tesettür ederek aralarında halvet hâsıl etmelerindendir."[685]

-18- وعن المقداد بن ا ٔسود رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]مَا رَأيْتُ النّبىَّ # صَلَّى إلى عُودٍ، وَ عَمُودٍ، وَ شَجَرَةٍ إ جَعَلَهُ عَلى حَاجِبِهِ ا ٔيْمَنِ، أوِ ا ٔيْسَرِ، وَ يَصْمُدُ لَهُ صَمْداً[.»الصَّمْدُ« القصد للشئ والتوجه إليه .

18. (2746)- Mikdâd İbnu'l-Esved (radıyallâhu anh) diyor ki: "Ben, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı çubuğa, direğe ve ağaca karşı namaz kılar vaziyette ne zaman görmüşsem, her seferinde onları sağ kaşının veya sol kaşının karşısına almış görmüşümdür. Hiçbir zaman sütresini tam karşısına almadı."[686]

AÇIKLAMA

Bu rivâyetten, namaz kılarken sütreyi tam karşıya değil, hafif sağ veya sol tarafa

almanın müstehab olduğu hükmü çıkarılmıştır.[687]

-19- وعن سهل بن أبى حثمة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ النّبىُّ # إذَا صَلّى: أحَدُكُمْ إلى سُتْرَةٍ فَلْيَدْنُ مِنْهَا، َ يَقْطَعُ الشَّيْطَانُ عَلَيْهِ صَتَهُ[. أخرجهما أبو داود .

19. (2747)- Sehl İbnu Ebî Hasme (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Biriniz sütreye karşı namaz kılınca ona yakın olsun, ta ki şeytan namazını bozmasın."[688]

AÇIKLAMA:

Hadis, sütre ile musalli arasında fazla mesafe olmamasını âmirdir. Şârihler, hadislerde gelen tasrîhata dayanarak normal mesafenin üç zirâ -veya daha az- uzunluğunda olması gerektiğini söylerler. Bazı hadislerde bir keçinin geçeceği kadar denmiştir. Bu rakamı tesbitte, daha ziyade Resûlullah'ın Ka'be'yi ziyareti sırasında içerisinde namaz kılınca, ön duvarla arasında üç zirâlık mesafe bırakmış olması esas alınmıştır (1400, 1413 numaralı hadisler).
Şu halde bu mesafeyi, baş sütreye değmeden secde edilebilecek bir uzaklık olarak ifade edebiliriz. Bu mesafe aynı zamanda saflar arasında bulunması gereken uzaklığı da ifade eder.[689]

NAMAZIN ŞARTLARI ÜZERİNE MUHTELİF HADİSLER

*** ÇOCUK TAŞIMAK**

-1- عن أبى قتادة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]كَانَ رسولُ اللهِ # يُصَلِّى بِالنَّاسِ وَهُوَ حَامِلٌ أُمَامَةَ بِنْتَ زَيْنَبَ بِنْتِ رَسُولِ اللهِ # فإذَا سَجَدَ وَضَعَهَا، فإذَا قَامَ حَمَلَهَا[. أخرجه الستة إ الترمذي .

1. (2748)- Ebû Katâde (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), kızı Zeyneb'in kerîmesi olan torunu Ümâme'yi omuzunda taşıdığı halde halka namaz kıldırırdı. Secdeye varınca çocuğu (yana) bırakır, kıyâm için doğrulunca tekrar omuzuna alırdı."[690]

AÇIKLAMA:

1- Hadis, bir yönüyle Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın torunu Ümâme'ye gösterdiği şefkati yansıtmaktadır. Ümâme'nin annesi, Resûlullah'ın Hz. Hatice'den doğan kızlarından biridir. Babası da Ebû'l-Âs İbnu Rebî'a'dır (radıyallâhu anh).
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bütün çocuklara karşı gösterdiği yakın ilgi dikkat çekicidir. Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin (radıyallahu anhümâ)'i de omuzlarına bindirdiği, değişik şekillerde onlarla şakalaştığı, onları eğlendirdiği rivâyet edilmiştir. Kız çocuklarını hakir gören bir cemiyette, kız torununu Resûlullah'ın sırtında taşıması, bâhusus namazda sırtına alması, rükû ve secde sırasında yere bırakıp, kıyâma kalkarken tekrar sırta alması ayrı bir ehemmiyet taşır.

2- Ancak, bu hal namazda câiz olur mu? Bu, namazı bozan amel-i kesîr olmaz mı? Bu ihtimale binaen İslâm ulemâsı hadisi yorumda çok müşkilata, tekellüfâta düşmüştür:

* "Bunun cevazı mensuhtur" denmiştir.

* "Resûlullah'ın hasâisindendir" denmiştir.

* "Çocuk Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a ülfet ettiği için kendisi O'nun boynuna atılıp asılmıştır. Resûlullah onu almış değildir..." denmiştir.

* "Zarûreten almıştır, değilse ağlayacak, sırta almaktan daha fazla sıkıntı verecekti..." denmiştir.

* "Farzda değil, nafilede aldı.." denmiştir. Halbuki farzda olduğu rivâyetlerde pek sarihtir.
Nevevî, bütün bu tekellüflü yorumları reddeder ve der ki: "Bütün bunlar bâtıl ve merdud iddialardır, delilden yoksundurlar. Hadiste şeriat-ı garrânın temel

prensiplerine muhalif bir durum da yoktur. Zîra insanoğlu temizdir ve karnındakilerde ma'füvdür. Çocukların elbisesi ve bedenleri ise pislik gözükmedikçe, temiz kabul edilir. Namazdaki fiiller amel-i kesîr olmadıkça veya birbirinden (rek'atlerle) ayrı olduğu müddetçe namazı bozmaz. Şeriatın delilleri bu söylenenlere uygundur. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu davranışa, cevazı göstermek için yer vermiştir."
Fakihânî: "Ümâme'yi namazda taşımasının sırrı, sanki Arapların kızlarla ülfet etmekten hoşlanmama âdetlerini reddetmektir. Onlara muhalefet için kızı taşıdı, hatta onları reddetmekte mübâlağa için namazda da taşıdı. Fiille beyan, sözden daha kavîdir" der.

3- Rivâyet, çocukları mescide sokmanın caiz olduğunu da gösterir.

4- Küçük çocuklara değmek (Şâfiîler açısından) abdesti bozmaz.

5- Temiz olan insanı -ve hatta hayvanı- taşımak namaza mâni değildir.

6- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'in tevazu haline, çocuklara şefkatine örnek mevcuttur.[691]

***NAMAZDA UYUKLAMAK**

-1- عن عائشة رَضِيَ اللهُ عَنْها قالت:]قال رسولُ اللّهِ #: إذَا نَعَسَ أحَدُكُمْ وَهُوَ يُصَلِّى فَلْيَرقُدْ حَتَّى يَذْهَبَ عَنْهُ النَّوْمُ، فإنَّ أحَدَكُمْ إذَا صَلَّى وَهُوَ نَاعِسٌ َ يَدْرِى لَعَلَّهُ يَذْهَبُ يَسْتَغْفِرُ فَيَسُبُّ نَفْسَهُ[. أخرجه الستة .

1. (2749)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sizden biri namaz kılarken uyuklayacak olursa, uykusu gidinceye kadar hemen yatsın. Zira, uyuklayarak namaz kılanınız, istiğfar ederken kendi nefsine sebbetmeye kalkar da farkında olmaz."[692]

AÇIKLAMA:

1- Uyuklama, uykudan biraz farklıdır ve onun hafif perdesidir. Etrafında konuşulanları işitip, anlayamayacak durumda olan veya başı öne sallanmaya başlayan kimse uyukluyor demektir. Uyku ise bu hâlin artması ile çevresindeki sesleri hiç duyamayacak hale gelme ile başlar, az veya çok rüya görmekle galebe çalar.

2- Resûlullah'ın, uyuklayınca namazı kesme emrinden bazı âlimler uyku sebebiyle abdestin bozulduğu hükmünü çıkarmışlardır. Bu husus ayrı bir teferruât mevzuudur, ilgili bahiste tahlîl edilecektir.

3- Sebb: Küfretmek, hakâret etmek, bedduâ etmek, lânetlemek, kaba söylemek, sövmek gibi her çeşit kötü sözü ifade eder. Hadis, kişinin kendi kendine sebbetme ihtimaline binaen, uyuklayınca, namazın terkedilmesini emretmiş olmaktadır. "Belki de denmiştir, yasaklamanın illeti, sebb'in duâların icâbet saatine rastlama korkusudur." Bu hadis, böylece ihtiyatlı hareket etme prensibi vermiş olmaktadır. Zira, böylece ibâdetin terkediliş sebebi kesin değil, muhtemel bir durum olmaktadır. Hadiste ayrıca, ibâdetin huşû ve kalp huzuruyla yapılmasına ve tâatlarda mekruh şeylerden ictinâb etmeye teşvik vardır.

4- Bazıları uyku sebebiyle namazı bırakma emrinin gece namazıyla (teheccüdle) ilgili olduğunu -zîra farz namazlar uyku vakitlerine rastlamaz- söylemiş ise de umumî kabul görmemiştir, çünkü hadiste öyle bir sarahat olmadığı gibi, farz namazlarda da uyuklamak her zaman mümkündür.[693]

*** SAÇIN ÖRÜLÜP BAGLANMASI**

-1- عن ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهما:]أنَّهُ رَأى عَبْدَ اللهِ بْنَ الحَارِثِ يُصَلِّى وَرَأسُهُ مَعْقُوصٌ مِنْ وَرَائِهِ، فقَامَ وَرَاءَهُ فَجَعَلَ يَحُلُّهُ، وَأقَرَّ لَهُ اŒخَرُ، فَلَمَّا انْصَرَفَ أقْبَلَ إلى ابْنَ عَبَّاسٍ، فقَالَ: مَالَكَ وَلِرَأسِى؟ فقَالَ: إنِّى سَمِعْتُ رسولَ اللهِ # يَقُولُ: إنَّمَا مثَلُ هذَا كَمَثَلِ الَّذِى يُصَلِّى وَهُوَ مَكْتُوفٌ[. أخرجه مسلم وأبو داود والنسائى.»العقْصُ« ضفر الشعر وشده، وغرز طرفه في أعه .

1. (2750)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ)'ın anlattığına göre, Abdullah İbnu'l-Hâris'i,-saçını arkadan topuz yapmış imkân tanımıştır. İbnu'l-Hâris namazını bitirince, İbnu Abbâs'a gelip: "Benim saçımla niye ilgilendin?" diye sormuş, İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) şu cevabı vermiştir. "Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı işittim, demişti ki:
"Böylesinin misâli, kolları arkasından bağlı olduğu halde namazını kılan kimsenin misâlidir."[694]

AÇIKLAMA:

Saçı topuz yapmak diye çevirdiğimiz aksu'şşa'r, saçı başın arkasında örüp bağlayıp üç tarafını tepesine tutturmaktır.
Hadis, bu halde namaz kılmanın mekruh olduğunu ifade eder. Nevevî der ki: "Ulemâ, elbisenin kolları çemrenmiş, saçı tepesinde topuz yapılmış veya sarığının altına kıvrılmış ve benzeri bir şekilde namaz kılmanın mekruh olduğunda ittifak eder. Bütün bu haller, ulemânın ittifakıyla tenzîhî olarak

mekruhtur. Bu halde namaz kılsa namazı sahihtir fakat günah işlemiştir. Cumhur, nehyin mutlak olduğunu belirtir. Yani, kerâhet yalnızca namaz maksadıyla bu kıyafete bürünmekle ilgili değildir. Kişi önceden bir başka gaye ile bu kıyafete bürünmüş olsa da kerâhet câridir. ed-Dâvudî, "nehyin, bunu namaz vaktinde bu maksadla yapanla ilgili olduğunu söyler. Ancak sahih olan önceki görüştür. Ashâb ve diğer selef büyüklerinden menkul rivâyetler bu görüşü destekler."
Sadedinde olduğumuz rivâyetteki İbnu Abbâs'ın davranışı da bunu destekler. Müteakip rivâyette de Ebû Râfi'nin aynı gerekçe ile, namaz kılmakta olan Hasan İbnu Ali'nin saçını çözdüğünü göreceğiz.[695]

-2- وعن أبى سعيد المقبرى رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أنَّ أبَا رَافِعٍ مَوْلَى رسولِ اللّهِ # مَرَّ بِالْحَسَنِ بْنَ عَلِيٍّ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما، وَهُوَ يُصَلِّى قَائِماً، وَقَدْ غَرَزَ ضَفْرَهُ في قَفَاهُ فَحَلَّهَا أبُو رَافِعٍ، فَالْتَفَتَ إلَيْهِ الْحَسَنُ مُغْضَباً، فقَالَ لَهُ أبُو رَافِعٍ: أقْبِلْ عَلى صَتِلَكَ وَ تَغْضَبْ، فَإنِّى سَمِعْتُ رَسُولَ اللّهِ # يَقُولُ: ذَلِكَ كِفْلُ الشَّيْطَانِ: يَعْنِى مَقْعَدهُ[.
أخرجه أبو داود والترمذي .

2. (2751)- Ebû Saîd el-Makberî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın âzadlısı Ebû Râfi, Hasan İbnu Ali (radıyallâhu anhümâ)'ye uğradı. Hasan, örgülerini ensesinde topuz yapmış olduğu halde kalkmış (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Bu, şeytan'ın minderi[696], yani oturma yeridir" dediğini işitmiştim (de onun için çözdüm)" dedi."[697]

*** İKİ HABÎSİN (BÜYÜK VE KÜÇÜK ABDEST) SIKIŞMASI**

-1- عن عبداللّه بن محمد بن أبى بكر قال:]كُنَّا عِنْدَ عَائِشَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْها، فَجِئَ بِطَعَامِهَا، فقَامَ الْقَاسِمُ بْنُ مُحَمَّدٍ يُصَلِّى، فقَالَتْ: سَمِعْتُ رسُولَ اللَّهِ # يَقُولُ: َ صَةَ بِحَضْرَةِ طَعَامٍ، وَ لِمَنْ يُدَافِعُهُ

ا׳خْبَثَانِ]. أخرجه مسلم وأبو داود واللفظ له.»ا׳خْبَثَانِ« البول والغائط .

1. (2752)- Abdullah İbnu Muhammed İbni Ebî Bekr (rahimehullah) anlatıyor: "Hz. Âişe (radıyallahu anhâ)'nin yanında idik. Yemeği getirildi. Derken Kâsım İbnu Muhammed namaza kalktı. Hz. Âişe: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle söylediğini işittim" dedi.
"Yemeğin yanında namaz kılınmaz, iki habîsin (yani büyük ve küçük abdestin) sıkışmasında da kılınmaz."[698]

-2- وعن عبداللّه بن ا׳رقم:]وَكَانَ يَؤُمَّ قَوْماً، فَأُقِيمَتِ الصَّةُ، فَأَخَذَ بِيَدِ رَجُلٍ فَقَدَّمَهُ وَقَالَ: سَمِعْتُ النَّبِىَّ # يَقُولُ: إذَا أُقِيمَتِ الصَّةُ وَوَجَدَ أَحَدُكُمْ الخَءَ فَلْيَبْدَأْ بِهِ قَبْلَ صَتِهِ[. أخرجه ا׳ربعة، وهذا لفظ الترمذي .

2. (2753)- Abdullah İbnu'l-Erkam (radıyallâhu anh)'ın anlattığına göre: "...Halka imamlık yapıyordu. (Bir seferinde) ikâmet getirilmişti. Bir adamın elinden tutup öne sürdü ve: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın:
"Namaz başlarken birinizin helâ ihtiyacı gelirse, önce helâya gitsin!" dediğini işittim dedi."[699]

AÇIKLAMA:

1- Bu iki rivâyet, namazı tam bir gönül huzuru içinde kılma gayreti göstermek gerektiğini ifade etmektedir. Zîra, bu huzuru bozan ve en ziyade rastlanan hallerden üçü zikredilerek, bunlardan biri ârız olunca, önce o hâlin giderilmesi, sonra namazın kılınması emredilmektedir.
Hadisle ilgili olarak Hattâbî'nin sunduğu açıklama şöyle: "Resûlullah önce yemeği emretmektedir, tâ ki nefis ihtiyacını görsün de musallî sâkin olarak

namaza girsin, içindeki yemek arzusu, namazı çabuk bitirmeye sevkederek rükû, sücûd gibi rükünlerin hakkını vermeye engel olmasın. Küçük (veya büyük) abdest de böyledir. O da kişiye aynı şeyi yaptırır. Bu söylediğimiz, yeterli vaktin bulunması durumundadır. Şâyet böyle hareket etmeye yetecek bol vakit yok ise, namazı önce kılar, bu durumda hiçbir şeyi ona takdim etmez."

2- Bu emir âmm'dır; farz, vâcib, nafile her çeşit namaza şâmildir. Kezâ, kalbin huzurunu bozacak başkaca haller de aynı hükme tâbidir. Hadiste, en çok rastlanan üç tanesi zikredilmiştir.

3- Yemek konmuşken, kılınacak namaz hususunda hükümler farklıdır. Bazı âlimler yemeğin takdimini (öne alınmasını) vâcib görmüştür, bazısı da mendub. [700]

SEHİV VE TİLÂVET SECDELERİ

*** SEHİV SECDESİ**

1- عن عبداللّه بن مالك بن بحينة رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أنَّ رسُولَ اللّهِ # قامَ مِنَ اثْنَتَيْنِ مِنَ الظُّهْرِ لَمْ يَجْلِسْ بَيْنَهُمَا، فَلَمَّا قَضى صَتَهُ سَجَدَ سَجَدَتَيْنِ، ثُمَّ سَلَّم بَعْدَ ذلِكَ[. أخرجه الستة، واللفظ للشيخين .

1. (2754)- Abdullah İbnu Mâlik İbnu Büheyne (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)öğle namazının ilk iki rekatini tamamlamıştı (oturması gerektiği halde oturmadan) kalktı. Namazı bitirince iki (ziyade) secde daha yaptı, ondan sonra selam verdi."[701]

AÇIKLAMA:

1- Sehv (dilimizde sehiv diye de telaffuz olunur), birşeyden gaflet etmek kalbin bir başka şeye kayması demektir. Âlimlerin bir kısmı sehv ile nisyan (unutma) arasında fark görür.

2- Namazda sehv'in hükmü ihtilâflıdır.

* Şâfiîler her neden olursa olsun, sehiv secdesini sünnet kabûl eder.

* Mâlikîler, "sehvimiz namazda noksanlığa sebep oldu ise sehiv secdesine vâcib, ziyâdeye sebep oldu ise sünnettir" der.
Hanbelîler, "erkâna girmeyen vâcibler sehven terkedilirse secde-i sehv'in vâcib olduğuna, kavlî sünnetlerin terkinde ise vâcib olmadığına" hükmederler. Kasden yapıldığı takdirde namazı iptal eden bir söz veya fiil ziyadesi halinde sehiv secdesi yine vâcib olur.

* Hanefîler: "Sehiv secdesi, ne sebeple yapılırsa yapılsın, hepsi vâcibtir" der.

3- Sadedinde olduğumuz vak'a, Buhârî'nin bir rivâyetinde biraz daha tafsilatlı gelmiştir:
"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), namazlardan birinin iki rek'atini kıldırmıştı, oturmadan kalktı, halk da onunla birlikte kalktı. Namazı tamamlayınca selamına baktık. Selamdan önce tekbir getirdi, (yerinden hiç kalkmaksızın) oturduğu yerde secde yaptı, sonra selam verdi."

4- Âlimler der ki: "Sehiv secdesi makamında meşrû olan iki secdedir. Unutarak tek secde yapacak olsa hiçbir şey gerekmez, bilerek tek secde yapacak olursa namaz iptal olur, çünkü namaza, meşrû olmayan bir secde ilave etmiş olmaktadır."

5- Hadisten cumhur şu hükmü de çıkarır: Sehiv secdesiyle telafisi şart olan bir hatayı sehven yapan için bu secde meşrûdur: Böyle bir hatayı âmmden irtikab ederse ona secde gerekmez.

6- İmam, yaptığı hata için secde edince, me'mûm, imamın hatasını yapmamış bile olsa, imamla birlikte sehiv secdesi yapmalıdır.
İbnu Hazm bu hususta icmadan bahseder; ancak ulemâ: "İmamın sehiv yaptım zannıyla secde yapması halinde, cemaat onun sehiv yapmadığına kâni olunca, sehiv secdesine katılması gerekmez" demiştir.

7- Bu hadis ilk iki rek'atten sonraki teşehhüdün farz olmadığını gösterir. Aksi takdirde terki, sehiv secdesi ile telafi edilmezdi.

8- İkinci rek'atten sonraki teşehhüd için oturmadan, unutarak üçüncü rek'ate kalksa ve hatırlasa ki teşehhüdü unuttu, artık dönüş yapmaz, namaza devam eder. Üçüncü rek'atin kıyâmına geçtikten sonra geri dönecek olsa, -cumhura muhalif olarak- Şâfiî, namazın iptal olacağını söyler.

9- Hadis, sehiv ve unutmanın peygamberler hakkında câiz olduğunu gösterir.

10- Sehiv secdesinin yeri, namazın sonudur. Yanılarak teşehhüdden önce sehiv

secdesi yapsa, -sehiv secdesinin vâcib olduğuna hükmeden cumhura göre- bunu iade eder.[702]

-2- وعن ابن مسعود رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قالَ رَسُولُ اللّهِ #: إذَا كُنْتَ في صَةٍ فَشَكَكْتَ في ثَثٍ أوْ أرْبَعٍ، وَأكْبَرُ ظَنِّكَ عَلى أربَعٍ تَشهَّدْتَ، ثُمَّ سَجَدْتَ سَجْدَتَيْنِ، وَأنْتَ جَالِسٌ قَبْلَ أنْ تُسْلِّمَ، ثُمَّ تَشَهَّدْتَ أيْضاً، ثُمَّ تُسَلِّمُ[. أخرجه أبو داود، وقال: وقد روى عنه ولم يرفعوه إلى النبى #.

2. (2755)- İbnu Mes'ud (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Namaz kılarken üç mü kıldım dört mü kıldım diye şüpheye düşersen, eğer zann-ı gâlibin dört ise hemen teşehhüd yap, sonra sen daha otururken ve selam vermemişken iki secde daha yap, sonra aynı şekilde teşehhüd oku, sonra selam ver."[703]
Ebû Dâvud der ki: "Bu, İbnu Mes'ud'dan rivâyet edilmiştir. Âlimlerden kimse bunu Resûlullah'a nisbet etmedi."[704]

AÇIKLAMA:

Bu hadiste, namaz esnasında kılınan rekatlerin miktarında şüpheye düşen kimsenin durumuna açıklık getirilmektedir. Bu mevzu ihtilaflıdır:

* Hanefîler ve Mâlikîler bu rivâyeti esas alarak, "Zann-ı gâlibe göre hareket eder" demiştir. Zann-ı gâlib hâsıl olmazsa yakîn'i (kesin bilgisini) esas alır.

* Şâfiîler: "Bütün durumlarda yakîn esas alınır" demiştir. Bunlar arkadan kaydedilecek olan Ebû Saîdi'l-Hudrî hadisini esas alırlar.[705]

-3- وعن أبى سعيد الخدرىّ رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قالَ رَسُولُ اللّهِ #: إذَا شَكَّ أحَدُكُمْ في صَتِهِ فَلَمْ يَدْرِكمْ صَلّى ثَثاً أوْ أرْبَعاً، فَلْيَطْرَحِ

الشّك وَلَيَبْنِ عَلي مَا اسْتَيْقَنَ، ثَمَّ يَسْجُدُ سَجْدَتَيْنِ قَبْلَ أَنْ يُسَلِمَ، فإنْ كَانَ صَلَّى خَمْساً شَفَعْنَ لَهُ صَتَهُ، وَإنْ كَانَ صَلّى تَمَاماً ‹رْبَعٍ كَانَتَا تَرْغِيماً لِلشَّيْطَانِ[. أخرجه الستة إ البخارى.»تَرْغِيمُ الشَّيْطَانِ«: إلصاق أنفه بالرّغام، وهو التراب ذ .

3. (2756)- Ebû Saîdi'l-Hudrî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Biriniz namazında, iki mi kıldım, üç mü kıldım diye şekke düşerse, şekki atsın, yakîn kesbettiği hususu esas alsın, sonra da selam vermezden önce iki secdede bulunsun. Eğer (bu kıldığı ile) beş rek'at kılmışsa, namazını onunla (sehiv secdesiyle) çift yapmış olur. Dördü tam kılmış idiyse, o iki secdesi, şeytanın burnunu sürtme olur."[706]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, "sehiv secdesi selamdan öncedir" diyenlerin delilidir.

2- Sehiv secdesinin bir rek'at yerine kâim olduğu ifade edilmektedir. Düştüğü şekk sebebiyle kıldığı rek'at beşince rek'at olmuşsa, secde-i sehvi altıncı rek'at olarak namazı çift rekatlı kılmış olmaktadır.

3- Sehiv secdesinin "şeytanın burnunu sürtme" olması, musallînin kalbine şekk sûretinde vesvese vererek namazını iptal ettirmek istemesindendir. Bu ifade sehiv secdesinin sevaplı bir amel olduğunu ifade eder.

4- Bu hadis ayrıca şekk'de zann-ı gâlibi değil yakîni esas almayı irşad etmektedir. Çünkü "şekkin atılıp yakîn kesbedilen hususun esas alınması" emredilmektedir. İbnu Mâce'de gelen rivâyet "yakînin esas alınmasını" daha sarîh ifade eder: "Biriniz bir mi iki mi diye şekke düşerse, biri esas alsın; iki mi üç mü diye şekke düşerse ikiyi esas alsın; üç mü dört mü diye şekke düşerse üçü esas alsın; sonra namazının gerisini buna göre tamamlasın, böylece vehim ziyadede kalsın, sonra da otururken, daha selam vermeden iki secde yapsın." Hadisin Hâkim'deki vechinden şu ilaveye yer verilmiştir: "...Zîra fazlalık noksanlıktan hayırlıdır." Müteakiben kaydedilecek Tirmizî hadisi de bazı eksikliklerle bunun aynıdır."(4)

5- Hanefîlerin esas aldığı İbnu Mes'ud hadisi (2760) ile bunun arasında iki mühim fark var:

a) İbnu Mes'ud hadisinde taharri, yani zann-ı gâlibi arama var. Burada yakîn esas alınmakta, ihtiyatlı davranılarak eksik tamamlanmaktadır.

b) İbnu Mes'ud, hadisinde secde-i sehvin selamdan sonra yapılmasını ifade ederken, bu selamdan önce yapılmasını emretmektedir.
Şunu da belirtelim ki, Hanefîlerin zann-ı gâlibi kendisine sık sık vesvese gelen kimse hakkındadır. Böyle bir vesvese ile ilk karşılaşan, namazını yeni baştan kılmalıdır.

Bu mevzû üzerine bazı açıklamalar 2760 numaralı hadiste gelecek.[707]

-4ـ وعن عبدالرحمن بن عوف رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قالَ رَسولُ اللّهِ # إذَا سَهَا أحَدُكُمْ في صَتِهِ فَلَمْ يَدْرِ وَاحِدَةً صَلَّى أو اثْنَتَيْنِ فَلْيَبْنِ عَلى وَاحِدَةٍ، فإنْ لَمْ يَدْرِ اثْنَتَيْنِ صَلَّى أمْ ثَثاً فَلْيَبْنِ عَلى اثْنَتَيْنِ، فإنْ لَمْ يَدْرِ
ثَثاً صَلّى أمْ أرْبَعاً فَلْيَبْنِ عَلى ثَثٍ وَيَسْجُدُ سَجْدَتَيْنِ قَبْلَ أنْ يُسَلِّمَ[. أخرجه الترمذي .

4. (2757)- Abdurrahman İbnu Avf (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Biriniz namazında yanılır da bir mi iki mi kıldığını bilemezse, namazını bir üzerine bina etsin; iki mi üç mü kıldığını bilemezse iki üzerine bina etsin; üç mü dört mü kıldığını bilemezse üç üzerine bina etsin, sonra da selam vermezden önce iki (ziyade) secde yapsın..."[708]

-5ـ وعن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أنَّ رسولَ اللّهِ # انْصَرَفَ مِنْ اثْنَتَيْنِ، فقَالَ لَهُ ذُو الْيَدَيْنِ: أقَصُرَتِ الصَّةُ أمْ نَسِيتَ يَا رسُولَ اللّهِ؟ فقَالَ: أصَدَقَ ذُو الْيَدَيْنِ؟ فقَالُوا: نَعَمْ، فَصَلَّى اثْنَتَيْنِ أُخْرَيَيْنِ،

ثَمَّ سَلَمَ، ثَمَّ كَبَّرَ ثَمَّ سَجَدَ سَجْدَتَيْنِ مِثْلَ سُجُودِهِ أوْ أطوَلَ، ثَمَّ رَفَعَ[.
أخرجه الستة .

5. (2758)- Ebû Hureyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) namazın ikinci rek'atında selam verip bitirdi. Zülyedeyn (radıyallâhu anh) kendisine:
"Ey Allah'ın Resûlü, namaz kısaldı mı yoksa unuttunuz mu?" diye sordu. Aleyhissalâtu vesselam:
"Zülyedeyn doğru mu söylüyor?" diye sordu. Herkes:
"Evet!" diye cevap verdi. Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm) de iki rek'at daha kıldı, sonra selam verdi, sonra tekbir getirip iki secde daha yaptı. Bu iki secde diğer secdelerinin uzunluğunda idi veya biraz daha uzundu. Sonra namazdan kalktı."[709]

-6- وفي رواية:]صَلّى إحدَى صَتَىْ الْعَشِيِّ. قالَ مُحَمَّدٌ: وَأكْثَرُ ظَنِّى أيُّهَا الْعَصْرُ رَكْعَتَيْنِ، ثُمَّ سَلَّمَ، ثُمَّ قَامَ إلى خَشَبَةٍ في مُقَدِّمِ المَسْجِدِ فَوَضَعَ يَدَهُ عَلَيْهَا وَفِيهِمْ أبُو
بَكْرٍ وَعُمَرُ فَهَابَاهُ أنْ يُكَلِّمَاهُ، وَخَرَجَ سُرْعَانُ النَّاسِ، فقَالُوا: أقَصُرَتِ الصَّةُ؟ وَرَجُلٌ يَدْعُوهُ رسولُ اللّهِ # ذَا الْيَدَيْنِ، فقَالَ يَا رسُولَ اللّهِ: أقَصُرَتِ أمْ نَسِيتَ؟ فقَالَ: لَمْ أنْسَ وَلَمْ تُقْصَرْ، فقَالَ: بَلَى قَدْ نَسِيتَ، فقَامَ فَصَلَّى رَكْعَتَيْنِ، ثُمَّ سَلَّمَ، ثُمَّ كَبَّرَ فَسَجَدَ مَثْلَ سُجُودِهِ أوْ أطْوَلَ، ثُمَّ رَفَعَ رَأسَهُ فَكَبَّرَ، ثُمَّ وَضَعَ رَأسَهُ فَكَبَّر، فَسَجَدَ مِثْلَ سُجُودِهِ أوْ أطْوَلَ، ثُمَّ رَفَعَ رَأسَهُ وَكَبَّر[. »سُرْعَانُ النَّاسِ« أوائلهم ومتقدموهم .

6. (2759)- Bir rivâyette şöyle gelmiştir: "(Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) öğle ve ikindi namazlarından birini iki rek'at kılmıştı. -Muhammed İbnu Sîrîn

der ki: "Zann-ı gâlibime göre bu, ikindi namazı idi. Sonra selam verdi. Sonra mescidin ön kısmındaki kütüğe gitti. Elini üzerine koydu, (yüzünde öfke okunuyordu). Cemaatte Hz. Ebû Bekr ve Hz. Ömer de vardı. Bunlar (namazda yapılan eksiklikten) Efendimize söz etmekten (hicab edip) korktular. Cemaatin çabuk çıkanları:
"(Ey Allah'ın Resûlü!) namaz kısaldı mı?" diye sordular. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Zülyedeyn dediği bir zât da:
"Ey Allah'ın Resûlü! Namaz mı kısaldı, siz mi unuttunuz?" dedi.
"Ne ben unuttum, ne de namaz kısaldı" cevabını verdi. Ama Zülyedeyn tekrar:
"Hayır (farkında değilsiniz), unuttunuz!" (dedi). Bunun üzerine (aleyhissalâtu vesselâm) kaltı iki rek'at daha kıldı, sonra selam verdi. Sonra tekbir getirdi, tıpkı diğer secdeleri gibi -veya biraz daha uzun olmak üzere- (sehiv için) secde yaptı, sonra başını kaldırdı tekbir getirdi, sonra başını koydu tekbir getirdi, peşinden önceki secdesi gibi -veya daha uzun- (sehiv için ikinci defa) secde etti, sonra başını kaldırdı ve tekbir getirdi, (oturup teşehhüd okudu ve selam vererek namazı tamamladı)."[710]

AÇIKLAMA:

1- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in namazında yanılarak iki rek'atte selam vermesine temas eden muhtelif rivâyetler var. Bu rivâyetler tek vak'âya parmak basıyor gibiyse de, rivâyetlerdeki farklılıkları tahlîl eden âlimler farklı hâdiselerin mevzubahis edildiği hükmüne varmışlardır. Yani, bu rivâyetler Resûlullah'ın birkaç sefer unutarak dört rek'atli namazı iki rek'at olarak kıldığını ve cemaatin ikazı üzerine dörde tamamladığını göstermektedir. Şöyle ki:

a) Bir kere, hangi namazda iki kıldığı ihtilaflıdır. Bazılarında öğle, bazılarında ikindi namazı olduğu söyleniyor, bazılarında da tereddütlü bir ifade kullanılıyor. Nitekim sadedinde olduğumuz 2759 numaralı hadiste tereddüt mevzubahistir.

b) Resûlullah'ı ikaz eden şahsın ismi de rivâyetlerde farklıdır. Bazı rivâyetlerde Zülyedeyn lakabında Benî Süleymli el-Hırbak'ın adı geçer. Elleri uzun olduğu için kendisine Zülyedeyn lakabının takıldığı belirtilir. Bazı rivâyetlerde Züşşimâleyn lakabını taşıyan birinin zikri geçer. Zühri, Züşşimâleyn ile Zülyedeyn'in aynı şahıs olduğuna hükmetmiş ise de bu hükümde yanıldığı belirtilmiştir. Diğer ulemâ bilittifak bunların iki ayrı şahıs olduğunu söyler. Züşşimâleyn, Huza'a kabilesindendir ve Benî Zühre'nin halîfidir (müttefiki).

İsmi de Umayr İbnu Abdi Amr'dir. Bedir savaşına katılmış ve orada şehid oluştur.

2- Hadiste geçen aşiyy lügatçilerin açıklamasına göre zevâlgün batımı arasındaki vakittir. İki aşiyy, öğle ile ikindi namazları demektir.

3- Hadiste, Hz. Peygamber'i namazı eksik kılmasına sevkeden psikolojik duruma işaret edilir: Namazdan sonra öne geçiyor ve ellerini öndeki kütüğün üzerine koyuyor, bu sırada yüzünde öfke hâli var, bunu cemaat görebiliyor. Şârihler, bu öfkenin tesiriyle şekke düşmüş olabileceği tahmini yürütürler. Mamafih, kaç rek'at kıldığında tereddüde ve şekke düştüğü için öfkelenmiş olabileceği de söylenmiştir.

4- İbnu Abbâs, İbnuz-Zübeyr, Urve, Atâ, Hasan Basrî, İmam Şâfiî, Ahmed İbnu Hanbel ve bütün hadis imamları bu hadise dayanarak şu hükme varmışlardır: "Namazın tamam olduğunu zannederek namazdan çıkma ve namazı kesme niyyeti, namazın iptalini gerektirmez, sağa ve sola selam vermiş bile olsa. Keza unutarak konuşan kimsenin veya namaz bitti zannıyla konuşan kimsenin kelamı namazı bozmaz. Selef ve haleften cumhur-u ulemânın görüşü budur."
NOT: Hanefîler bu meselede başka türlü düşünürler. Onlara göre bu hadis mensuhtur. Namazda unutarak olsun, cehaletle olsun bitirdim zannıyla olsun, her ne sûretle konuşulursa konuşulsun namaz bozulur. Hanefîler bu meselede, namazda konuşma yasağıyla ilgili olarak İbnu Mes'ud ve Zeyd İbnu Erkam (radıyallahu anhümâ) tarafından rivâyet edilen hadislere dayanırlar. Mezkûr hadislerin sadedinde olduğumuz hadisi neshettiğine hükmederler[711]
Diğer görüş sahipleri Hanefîlere cevap vermiş, hadislerden hangisinin evvel, hangisinin sonra vürûd ettiği noktasında düğümlenen bazı teknik münâkaşalar olmuş ise de teferruâtı gereksiz görüyoruz. Hak olan dört mezhebin görüşlerine ihtilaflı da olsa saygı esastır.

5- Hadisin sonunda secde-i sehvi anlatan paragrafın daha açık olması için bazı ilavelerde bulunduk ve ilavelerimizi parantez içerisine aldık. Bu rivâyette sehiv secdesinden sonra teşehhüd ve selam zikredilmemiştir. Ebû Dâvud bu hususun varlığını, açıklamasında nakleder. Biz parantez içerisinde gösterdik.

6- Bazı âlimler bu hadisten şu hükümleri de çıkarmışlardır.

* Selamdan sonra, eksik kısmın ilavesi için aradan az zaman geçmelidir. "Bir rek'atlık", "bir namazlık" vakitten fazla olmamalıdır" da denmiştir.

* Böyle durumlarda secde-i sehivde bulunmak vâcibtir, çünkü efendimiz: "Beni

nasıl namaz kılıyor gördüyseniz öyle namaz kılın" buyurmuştur.
* Namazda birden fazla secde-i sehvi gerektiren hata da yapılsa, sonda bir defa sehiv secdesi yapılır.
* Sehiv secdesi selamdan sonradır.
NOT: Hadisle ilgili hükümleri değerlendirirken, hadisin mensuh olup olmaması hususunda Hanefîlerle diğer ulemânın ihtilâfını hatırdan çıkarmamak gerekir.
[712]

-7- وعن ابن مسعود رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]صَلَّى النَّبيُّ # فَزَادَ أوْ نَقَصَ فَقِيلَ: يَا رَسُولَ اللّهِ أحَدَثَ في الصَّةِ شَىْءٌ؟ فقَالَ: وَمَا ذَاكَ؟ قالُوا: صَلَّيْتَ كَذَا وَكَذَا، فَثَنَى رِجْلَيْهِ وَاسْتَقْبَلَ الْقِبْلَةَ، وَسَجَدَ سَجْدَتَيْنِ، ثُمَّ سَلَّمَ، ثُمَّ أقْبَلَ عَلَيْنَا بِوَجْهِهِ، فقَالَ: إنَّهُ لَوْ حَدَثَ في الصَّةِ شَىْءٌ أنْبَأتُكُمْ بِهِ، وَلَكِنِّى بَشَرٌ أنْسى كَما تَنْسَوْنَ، فإذَا نَسِيْتُ فَذَكِّرُونِى، وَإذا شَكَّ أحَدُكُمْ في صَتِهِ فَلْيَتَحَرَّ الصَّوَابَ وَلْيَبْنِ عَلَيْهِ، ثُمَّ يَسْجُدُ سَجْدَتَيْنِ[. أخرجه الخمسة .7

7. (2760)- İbnu Mes'ud (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) namaz kılmıştı. Namazda (unutarak) ziyade veya noksanda bulundu. Kendisine:
"Ey Allah'ın Resûlü! Namazda (yeni bir durum mu) hâsıl oldu?" diye soruldu.
"Bunu niye sordunuz?" diye O da merak etti.
"Şöyle şöyle kıldınız" dediler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hemen dizlerini bükerek kıbleye yöneldi ve iki adet sehiv secdesinde bulundu, sonra selam verdi ve yüzünü bize çevirerek:
"Şâyet namazda yeni bir şey hâsıl olsaydı ben size haber verirdim. Ancak ben bir beşerim, sizin unuttuğunuz gibi ben de unuturum. Öyleyse bir şey unutursam bana haber verin. Biriniz namazında şekke düşecek olursa doğruyu araştırsın ve onun üzerine, kalanı bina etsin, sonra da iki (sehiv) secdesi yapsın" dedi."[713]

AÇIKLAMA:

1- Burada da Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın unutarak namazda rek'atlerin miktarında yanlışlık yaptığı belirtilmektedir. Kaynaklarda gösterilen bazı vecihlerinde yanılmanın öğle vaktinde olduğu, namazı beş rek'at kıldırdığı tasrîh edilmiştir. Keza bazı rivâyetlerde, sehiv secdesini, selam ve kelamdan (yani konuşmalardan) sonra yaptığı belirtilmiştir.

2- "Namazda (yeni bir durum mu) hâsıl oldu?" sorusu, "Namazla ilgili yeni bir vahiy mi geldi, rek'at sayısı artırıldı mı?" demektir. Çünkü soru, bazı rivâyetlerde, "Namazda artırma mı oldu?" şeklinde gelmiştir.

3- Hadiste geçen taharriden (araştırma) muradın ne olduğu hususunda ihtilaf edilmiştir. Şöyle ki:
* Şâfiî'ye göre: "Bu, yakîn üzerine binadır, zann-ı gâlibe değil. Zîra namaz zimmette yakîn ile sâbittir, ancak yakîn ile düşer."

* İbnu Hazm'a göre İbnu Mes'ud hadisindeki taharrîyi, Müslim'de gelen Ebû Saîd hadisi tefsir etmiştir: "...Eğer üç mü dört mü kıldığını bilemezse, şekki atsın, yakîn hâsıl ettiği miktara bina etsin" (2756). Bu açıklama Şâfiî'nin görüşünü farklı kelimelerle ifade eder.

* Taharrî için "zann-ı gâlible ameldir" diyen de olmuştur. Müslim' deki rivâyetlerin zahiri bunu ifade eder.

* İbnu Hibbân'a göre bina, taharrî değildir. Bina, meselâ üç mü dört mü diye şekke düşmek ve şekki bertaraf etmektir. Taharrî ise, namazında şekke düşüp ne kıldığını bilmemektedir. Bu durumda zann-ı gâlibi esas alması

* Şöyle diyen de olmuştur: "Taharrî, kendisine birçok kereler şekk hâsıl olan için mevzubahistir. Bu kimseye zann-ı gâlibe göre hareket etmek terettüp eder." İmam Mâlik ve İmam Ahmed (rahimehümâllah) böyle hükmederler.

* İmam Ahmed'den meşhur görüşe göre taharrî, imamla ilgili bir keyfiyettir, zann-ı gâlibine göre namazın gerisini tamamlar. Ancak münferid kılan, dâima yakîn üzerine namazını bina etmelidir. Ahmed İbnu Hanbel'den bu meselede başka görüşler de rivâyet edilmiştir.

* Ebû Hanîfe'ye göre, kişiye şekk birinci sefer ârız olunca namazı yeniden kılmalı, çokca vâki olunca zann-ı gâlibe bina etmeli, aksi halde yakîni esas almalıdır.

4- Hadisin Resûlullah'ın yanlışlıkla beş rek'at kıldırdığını ifade eden vechini esas alan bazı âlimler, bu hadiste, Hanefîlerin bir hükmüne aykırılık bulmuşlardır.

Mezkûr Hanefî hükmüne göre, "Bir kimse, dördüncü rek'ate oturmadan yanlışlıkla beşinci rek'ate kalkacak olursa namazı iptal olur." Sadedinde olduğumuz hadise göre bu durumda namaz bozulmaz.

5- Peygamberden fiil hususunda hata sâdır olabilir. Ulemâ bu hususta müttefiktir. Bir grup da hatayı peygamber hakkında caiz görmez. Ancak, sadedinde olduğumuz hadis ve emsali bu görüşü reddeder. Şunu da ilave edelim ki, Resûlullah'a hatayı câiz görmeyenler, daha ziyade ahkâmın tebliğine ait fiillerde bunu reddederler. Bu iddiada olan âlimler Resûl-i Ekrem'in yanıldığını ifade eden rivâyetleri şöyle îzah ederler: Yanılmak peygamberliğe aykırı değildir, yanılır ama hata üzerine bırakılmaz. Hatası üzerine bırakılmayınca o hatadan dine bir zarar gelmez, bilakis fayda hasıl olur, bu vesileyle yeni ahkâmlar tebliğ edilmiş olur. Hata yaptığı takdirde uyarılması hemen mi olur, zaman içinde mi olur, bunda da ihtilaf edilmiştir.
Kâdı İyâz, "ahkâm beyan eden sözlerde, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanılmasının câiz olmayacağını, kasden yanlış söylemesinin de câiz olmayacağını, ulemânın bu hususta ittifak ettiğini" söyler.[714]

-8ـ وعن المغيرة رَضِـيَ اللّهُ عَنْه قال:]قالَ رسولُ اللّهِ #: إذَا قَامَ ا"مَامُ فِي الرَّكْعَةِ فَذَكَرَ قَبْلَ أنْ يَسْتَوِىَ قَائِماً فَلْيَجْلِسْ، فإنِ اسْتَوَى قَائِماً فَ يَجْلِسْ، ولْيَسْجُدْ سَجْدَتَى السَّهْوِ[. أخرجه أبو داود والترمذي .

8. (2761)- Muğîre İbnu Şu'be (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İmam, (yanılarak ikinci rek'atte oturacağı yerde müteakip) rek'ate kalkmaya teşebbüs eder ve tam doğrulmadan hatırlarsa, hemen otursun. Tam kalkıp doğrulmuşsa artık (geri dönüp) oturmasın, namazın sonunda sehiv secdesi yapsın."[715]

AÇIKLAMA:

1- Hadisin Ebû Dâvud'daki aslında فِى الرَّكْعَةِ değil فِى الرَّكْعَتَيْنِ

gelmiştir, yani "ikinci rek'atte oturmayıp kalkarsa..." şeklindedir; daha sarihtir.

2- İkinci rek'atte unutarak kalkan kimse, oturması gerektiğini hatırlayınca, ister kuûda yakın halde, isterse kıyâma yakın halde bulunsun, yeter ki tam kalkmamış olsun hemen geri dönüp oturmalıdır. Tam kıyâm hâlini aldıktan sonra hatırlarsa artık geri dönmez.

3- Kalktıktan sonra, hatırlayarak yerine geri dönen kimseye sehiv secdesi gerekir mi gerekmez mi? meselesinde âlimler ihtilaf eder. Hanefîler vâcib olmadığı kanaatindedir, çünkü onun fiili zaten kuûd'a dahildir. Şâfiîlerin cumhuruna göre sehiv secdesi, kuûda yakın olarak kalkmış bile olsa gerekmez. Sehiv secdesi hadisin ikinci kısmı için, yani teşehhüd okumadan kalkma halinde yapılır. Ahmed İbnu Hanbel "kalktığı için sehiv secdesi yapar" demiştir. Şâfiîlerin ve Ahmed İbnu Hanbel'in kendilerine has başka delilleri mevcuttur. Şâfiîler şu hadisi zikrederler: "Namazda bir sıçrayış sehiv değildir; sehiv, oturma yerine kalkmak veya kalkma yerine oturmaktır." Ahmed (rahimehullah) de şu hadise dayanır:

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), ikindi namazının ikinci rekatinde iken sehven kalkmak üzere kımıldamıştı, cemaat subhânallah diyerek uyardı. Hemen oturdu. Sonra sehiv secdesi yaptı."

4- Bu hadis, sehiv secdesi, kıyam fiili için değil teşehhüdün kaçırılması sebebiyledir diyenlerin delilidir.

5- Hadis, namazda vâcib olan bırakılıp farz olana başlandığı takdirde vâcibe dönülmeyeceğine delildir. Burada unutulan vacib kuûd ve teşehhüddür, başlayan farz kıyâmdır.[716]

9. (2762)- İmam Mâlik (rahimehullah)'a ulaştığına göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Ben de unuturum veya sünnet koymak için unutturulurum" buyurmuştur."[717]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivâyet, Muvatta'da yer aldığı halde senedi bulunmayan dört muallâk (belâğat) hadisten biridir. İbnu Abdilberr, hadis senet yönüyle zayıf da olsa, ma'nâsının sahih olduğunu belirtir.
İbnu Hacer de senet yönüyle "aslı yoktur" demiş ancak ma'nâsıyla ihticac

edildiğini söylemiştir. "Belağ, zayıf hadislerden ise de ma'nâsı mevzu değildir" der.
Süfyân-ı Sevrî: "Mâlik'in, "Bana ulaştı" demesi sahih bir isnaddır" demiştir.

2- Hadisin ma'nâsı: "Ben unutmaya itilirim, tâ ki insanları hidâyetle doğru yola sevkedeyim, bu sûretle, onlara unutma ârız olduğu zaman nasıl hareket edeceklerini beyan edeyim" demektir.
Şu halde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu hadisleriyle ona ârız olan unutma sebebiyle şeriatın sıhhati hususunda bizlerin endişeye düşmemesini irşad etmekte, bilakis, şeriatın unutmaya müteallik ahkâmının teşrî edilerek, kemâlinin sağlanması için bunun gerekli olduğuna dikkat çekmiş olmaktadır.

3- Burada dikkat çekmemiz gereken bir husus şudur: Hadis iki ayrı "unutma" hâdisesinden bahseder. Bunlardan birini Efendimiz (aleyhissalâtu vesselâm) kendine nisbet ediyor, diğerini ise Allah'a. Halbuki biliyoruz ki, Efendimiz (aleyhissalâtu vesselâm) kendisi de unutsa, bu da Allah'tandır. Allah unutturmuştur. Öyleyse iki ma'nâ muhtemeldir.

***** Birincisine göre: "Uyanık halde unuturum, uykuda unutturulurum" demek istemiştir. Böylece uyanık haldeki unutmayı kendisine nisbet etmiştir, çünkü uyanıklık (yakaza) hali, insanların çoğunlukla sakınabilecekleri bir haldir. Uykudaki unutmayı başkasına izâfe etmiştir, çünkü o öyle bir haldir ki ondan sakınma pek nâdirdir ve uyanıkken mümkün olan, uyku halinde mümkün değildir.

***** İkincisine göre: "Ben, normal olarak beşerî işlerde cereyan eden unutma, hata, zuhûl nevinden unutmalara mâruzum" veya "ben işleri tezekkür etmeme, onların üzerine gitmeme ve kendimi onlara vermeme rağmen unutturulurum" demek istemiştir ve böylece iki unutmadan birini, sanki ona mecbur gibi olduğu için kendine nisbet etmiştir.
Kâdı İyâz'ın açıklamasına göre, nisyanın (unutma) Resûlullah'ın şahsına izâfesi, kelimenin lügat ma'nâsı itibariyledir, Allah'a nisbeti de Resûlullah'ta gerçek unutmanın olmadığını belirtmek içindir. Zîra gerçekten unutturan Allah'tır. Öyleyse nerede kendisinde unutma olduğunu söyledi ise, bu sıfatın kendinde bulunduğunu belirtmek içindir; nerede bunu Allah'a nisbet etmiş ve dolayısıyle kendinden unutmayı nefyetmiş ise, bu da, unutma vasfının, tabiatından,kendiliğinden hâsıl olmayıp Allah'ın iradesiyle olduğunu belirtmek içindir. Bir başka ifadeyle O bir elçidir, ilâhî bir şeriatın tebliğcisidir, tebliğ vazifesinin sıhhatli, eksiksiz olması için bütün işleri ilâhî murâkabe altındadır, unutma vasfı da... Bu vasıf, Aleyhissalâtu vesselâmda insan olarak mevcuttur,

ancak ilâhî iradenin murâkabesindedir. O irade, şeriatın konmasında, unutması gereken şeyler olunca unutturmaktadır.[718]

TİLÂVET SECDESİ

UMUMÎ AÇIKLAMA:

1- Kur'ân-ı Kerîm'de bazı âyetler okunurken secde etmek gerekir. Bu âyetler mahiyet itibariyle şu üç muhtevadan birini taşır:

***** Ya secdeyi emretmektedir, bu emri yerine getirmek için secde edilir.

***** Yahut secdeye teşvik ve secde edene övgü ifade edilmektedir, bu âyetler de de secde edilir ki fazîlete erilsin.

***** Yahut secdeyi medhedici bir sîga ile bahsedilir. Kâfirlerin secde etmediği ifade edilir. Kâfirlere muhalefet etmek için de bu âyetlerde secde edilir.

2- Kur'ân'da secde âyetlerinin sayısı ihtilaflıdır. İbnu Hacer "On tanesinde ulemâ icma etmiştir" der. İmâm-ı Mâlik'e nisbet edilen bir açıklamaya göre secde âyetleri onbeş adeddir. Hanefîler ondört yerde secde kabul ederler. Secde âyetleri şunlardır:

1- A'raf sûresinin son âyeti (206. âyet) "Doğrusu Rabbinin katında olanlar, O'na kulluk etmekten büyüklenmezler, O'nu tenzîh ederler ve yalnız O'na secde ederler."

2- Ra'd sûresinin 15. âyeti: "Yerde ve göktekiler ve onların gölgeleri sabah, akşam ister istemez Allah için secde ederler."

3- Nahl sûresinin 49. âyeti "Göklerde ve yerde bulunan her canlı ve melekler büyüklük taslamaksızın Allah'a secde ederler."

4- İsrâ sûresinin 107. âyeti: "De ki: "Kur'ân'a ister inanın ister inanmayın. Ondan önceki ilim verilenlere o okunduğu zaman, yüzleri üzerine secdeye varırlar."

5- Meryem sûresinin 58. âyeti: "Rahmân'ın âyetleri onlara okunduğu zaman ağlayarak secdeye kapanırlardı."

6- Hacc sûresinin 19. âyeti "Göklerde ve yerlerde olanların, güneş, ay, yıldızlar, dağlar, ağaçlar, hayvanların ve insanların birçoğunun Allah'a secde ettiklerini görmüyor musun?"

7- Yine Hacc sûresinde 77. âyet: "Ey iman edenler! Rükû edin secdeye varın, Rabbinize kulluk edin, iyilik yapın ki saadete erişesiniz."

8- Furkân sûresinin 60. âyeti: "Onlara: "Rahmân'a secdeye varın!" dendiği zaman "Rahman da nedir?." derler."

9- Neml sûresinde 25. âyet: "Göklerde ve yerde gizli olanları ortaya koyan, gizlediğiniz ve açıkladığınız şeyleri bilen Allah'a secde etmemeleri için, şeytan, kendilerine yaptıklarını güzel göstermiş.."

10- Secde sûresi 15. âyet: "Âyetlerimize ancak, kendilerine hatırlatıldığı zaman secdeye kapananlar, büyüklük taslamıyarak Rablerini överek yüceltenler... inanırlar."

11- Sâd sûresi 24. âyet: "Dâvud kendisini denediğimizi sanmışdı da Rabbinden mağfiret dileyerek eğilip secdeye kapanmış, tevbe etmiş, Allah'a yönelmişti."
Burada Hanefîlere göre secde yoktur. Ancak Şâfiîlere ve Mâlikîlere göre vardır.

12- Fussilet sûresinin 37. âyeti: Gece ile gündüz, güneş ile ay Allah'ın varlığının delillerindendir. Güneşe ve aya secde etmeyin, eğer Allah'a kulluk etmek istiyorsanız, bunları yaratana secde edin."

13- Necm sûresinin 62. âyeti: "Artık secdeye varın Allah'a kulluk edin."

14- İnşikak sûresinin 21. âyeti: "Onlara Kur'ân okunduğu zaman neden secde etmiyorlar?"

15- Alak sûresinin 19. âyeti: "Sakın ona uyma, sen secde et, Rabbine yaklaş." [719]

İHTİLAFLAR:

Ulemâ, secde âyetlerinin sayısı hakkında ihtilaf eder. Bu hususta 12 farklı görüş ortaya çıkmıştır. Teferruâta girmeden bazılarına dikkat çekeceğiz:

1- Neml sûresinde gösterilen âyet Hanefîlerin görüşüdür. İmam Mâlik ve Şâfiî'nin görüşüne göre secde âyeti هُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ 'den itibaren başlar.

2- Sâd sûresindeki secde âyeti, Mâlikîlere ve Şâfiîlere göredir. Hanefîlere göre, burada secde gerekmez. İmam Mâlik'ten yapılan bir diğer rivâyete göre secde mahalli, bir âyet sonra وَحُسْنُ مَآبٌ
'dır.

3- Fussilet sûresinde gösterilen âyet İmam Mâlik ve kavl-i kadîminde Şâfiî'nin görüşüdür. Hanefîlere ve kavl-icedîdinde Şâfiî'ye göre, bir âyet daha okuyup

وَهُمْ َيَسْألُونَ 'dan sonraki âyete kadardır.

4- İnşikak sûresinde Mâlikîlerden İbnu Habîb'e göre sûrenin sonudur.

5- Hanefîlere göre Hacc sûresindeki ikinci secde yoktur, böylece onlara göre secde âyetinin sayısı 14'dır.

6- İmam Şâfiî'nin yeni görüşüne, İmam Ahmed'in esahh olan kavline göre Sâd sûresindeki secde âyetinde secde yoktur ve onlara göre de secde sayısı 14'dür.

7- Ebû Sevr'e göre Ve'n-Necm'deki secde sâkıttır ve sayı yine 14'dür.

8- Atâyı Horasânî'ye göre Hacc'daki ikinci secde ile İnşikâk'taki secde sâkıttır, sayı 13'dür.

***** Hanefîlere göre tilâvet secdesinin sebebi: Secde âyetlerinin okunması, dinlenmesi ve okuyana iktida (uyma)dır. Dolayısıyla okuyan secde edeceği gibi, dinleyende eder. Cemaate dahil olup imama uyan kimse imamın sessizce okuduğu secde âyeti için bile imamla birlikte secde yapar.
Okumanın secdeye sebep olduğunda ittifak edilmiştir. İşitme de secdeye sebep olur mu? Bunda ihtilaf edilmiştir, aşağıda açıklayacağız.[720]

TİLÂVET SECDESİNİN HÜKMÜ

***** Ebû Hanîfe merhuma göre, okuyan ve dinleyen üzerine vâcibtir, işiten dinlemeyi kastetmemiş, âyet kulağına tesadüfen ulaşmış bile olsa.
Hanefîler bu hükme varırken şu âyetleri delil kılarlar: "Onlara ne oluyor ki iman etmiyor, kendilerine Kur'ân okunduğu vakit de secde etmiyorlar" (İnşikâk 20-21). Bir diğer âyet "Artık Allah'a secde edip ibâdet edin" (Necm 62).
Hanefîler bazı hadislerden de vücûb ma'nâsı çıkarırlar:
"Secde, secde âyetini işitene gerekir." Keza:
"Secde, secde âyetini dinleyenedir." Birinci hadis ihtiyarsız da olsa, işiteni ifade ederken ikinci hadis, kasıdla dinleyeni ifade eder.

***** İmam Şâfiîye göre tilâvet secdesi sünnet-i müekkededir. Ancak mezheb mensupları dinleme kasdı olmadan, secde âyeti kulağına geldiği için işiten hakkında farklı görüşler ileri sürmüşlerdir.

a) Kasıdsız olarak işiten kimsenin secde yapması müstehabtır, sünnet-i müekkede değildir.

b) Böyle birinin kasden dinleyenden farkı yoktur, yani ona da sünnet-i müekkededir.

c) Böyle biri hakkında sünnet de değildir. Gazâlî bu kanaattedir.

İmam Mâlik ve Ahmed İbnu Hanbel'e göre sünnettir. Aynî'nin kaydına göre, İshâk İbnu Râhûye, Evzâî, Leys İbnu Sa'd, Dâvud-ı Zâhiriî de tilâvet secdesine sünnet demişlerdir. Hz. Ömer, Selman İbnu Abbâs, İmrân İbnu Husayn (radıyallâhu anhüm) da aynı görüştedirler. Mâlikîlerden bazılarının buna fazîlet yani mendub dediği de bilinmektedir.

Tilâvet secdesine sünnet deyip vâcib olduğunu reddedenler, 2764 numarada kaydedilen hadise ve benzer başka rivâyetlere dayanırlar. Bunlardan biri Buhârî'de tahric edilen Zeyd İbnu Sâbit hadisidir. Zeyd (radıyallâhu anh) bu rivâyette, Resûlullah'a, içerisinde secde âyeti bulunan Ve'nnecmi sûresini okuduğunu, Resûlullah'ın secde etmediğini anlatır.[721]

BAZI HÜKÜMLER:

* Tilâvet secdesi, aynen namaz gibi, hadesten ve necâsetten tahâreti, setrü'l-avreti ve istikbâl-i kıbleyi gerektirir. Abdestsiz tilâvet secdesini sadece İbnu Ömeryapmış, kendisine sadece Şa'bî muvafakat etmiştir. Mamafih İbnu Ömer'in, "Kişi temiz olmadıkça secde edemez" dediği de rivâyet edilmiştir. Âlimler bu iki rivâyeti "cünüb olmamalı" demek istemiştir diye te'lif ederler.

* Namazı bozan şeyler tilâvet secdesini de bozar.

* Secde âyeti okunur okunmaz secde vâcib değildir, sonra da yapılabilir.

* Secde âyetinin secdeye delâlet eden kelimesi bir önceki veya bir sonraki kelimeyle okunursa secde vâcib olur, âyetin tamamını okumak gerekmez.

* Secde âyetinin tercümesini dinleyen, anlarsa secde vâcibtir. Anlamaz ve fakat âyetin tercümesi olduğu bildirilirse vâcib olmaz. Bu tercümeyi okuyana, anlasa da anlamasa da vâcibtir.

* Bir secde âyeti hakikaten veya hükmen müttehid olan bir mecliste birkaç kere okunsa tek secde yeterlidir. Başka başka secde âyetleri okunursa her biri için ayrı secde gerekir, meclisler değişirse de hüküm böyledir.

* Secde âyeti namazda kıyâm halinde okunmuşsa hemen secdeye gidebileceği gibi, bundan sonra üç âyetten az okunarak secdeye gidilirse, rükû tilâvet

secdesinin yerine geçer, tekrar etmek gerekmez.[722]

-1- وعن ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهما قال:]كانَ رسولُ اللهِ # يَقْرَأُ السُّورَةَ الَّتِى فِيهَا السَّجْدَةُ فَيَسْجُدُ وَنَسْجُدُ حَتَّى مَا يَجِدُ أحَدُنَا مَكاناً لِمَوْضِعِ جَبْهَتِهِ في غَيْرِ وَقْتِ الصَّةِ[. أخرجه الشيخان وأبو داود

.

1. (2763)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm),içerisinde secde âyeti olan sûreyi okur, (âyetler geldikçe) secde ederdi, biz de secde ederdik. Öyle ki (izdiham sebebiyle) namaz dışı vakitlerde alnımızı koyacak secde yeri bulamadığımız olurdu."[723]

AÇIKLAMA:

Bu rivâyet, secde âyetini okuyan kimse secde edince, dinleyenlerin de edeceğini gösterir. Okuyan secde etmezse, dinleyen de etmez. Bu meselede önceliğin çocuk bile olsa okuyana ait olduğu, okuyana "imam" dendiği merfû rivâyetlerde de gelmiştir. Secde yeri bulamama halinde âlimlerden bir kısmı, "kardeşinin sırtına secde eder" diye, bir kısmı da "secdeyi te'hir eder, münâsib fırsatta secdesini yapar" diye fetva vermiştir.[724]

-2- وعن ربيعة بن عبدالله:]أنَّهُ حَضَرَ عُمَرَ بْنَ الحَطَّابِ رَضِيَ اللهُ عَنْه قَرَأ يَوْمَ الجُمُعَةِ عَلى المِنْبَرِ بِسُورَةِ النّحْلِ حَتَّى إذَا جَاءَ السَّجْدَةَ، فَنَزَلَ وَسَجَدَ وَسَجَدَ النَّاسُ: حَتَّى إذَا كَانَتِ الجُمُعَةُ القَابِلَةُ قَرَأ بِهَا حَتّى اِذَا جَاءَ السَّجْدَةَ قَالَ يَا أيُّهَا النَّاس اِنَّا نَمُرُّ بِالسُّجُودِ فَمَنْ سَجَدَ فَقَدْ أصَابَ وَمَنْ لَمْ يَسْجُدْ فَـ اِثْمَ عَلَيْهِ وَلَمْ يَسْجُدْ عُمَرُ رَضِيَ اللهُ عَنهُ[. أخرجه البخارى ومالك.وفي رواية للبخارى:

»إنَّ اللهَ لَمْ يَفْرِضْ عَلَيْنَا السُّجُودَ إ أنْ نَشَاءَ« .

2. (2764)- Rebî'a İbnu Abdillah (rahimehullah)'ın anlattığına göre: "Hz. Ömer (radıyallâhu anh) cuma günü, minber üzerinde (hutbe verirken) Nahl sûresini okumuş, secde âyetine gelince, minberden inip secde yapmış, halk da onunla birlikte secdeye kapanmıştır. Müteakip cumada da (aynı şekilde) aynı sûreyi okumuş, secde âyetine gelince:
"Ey insanlar, biz secde âyetlerine uymuyoruz. (Bunlar okununca) kim secde ederse isabet eder, kim de secde etmezse üzerine günah yoktur" der ve Hz. Ömer (radıyallâhu anh) secde etmez."[725] Buhârî'nin bir rivâyetinde şöyle denmiştir: "Allah, secdeyi dilemezsek farz etmemiştir."[726]

AÇIKLAMA:

Hadisin son kısmından, âlimler tilâvet secdesinin farz olmadığı hükmünü çıkarmış ise de Hanefîler: "Vâcib olmasına mâni değil" diye cevap vermişlerdir. Hanefîler "dilemezsek" kaydını "okumazsak vacib olmaz, ama okuduk mu vacib olur"diye açıklayarak, bu ifadeye dayanarak "vacib değildir" diyenlere cevap verirler.
Hadisten şu hükümler de çıkarılmıştır:

* Hatip hutbede Kur'ân okuyabilir, secde âyetine gelince minberi secdeye müsaid değilse yere inebilir. Bu, hutbeyi bozmaz. Hz. Ömer, Ashâbın huzurunda bunu yapmış, kimse onu kınamamıştır.

* Hz. Ömer'in, "Kim secde etmezse üzerine günah yoktur" sözünden, bazı âlimler tilâvet secdesinin vâcib olmadığına delil çıkarmışlardır.[727]

-3- وعن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قالَ رَسولُ اللّهِ #: إذَا قَرَأ ابْنُ آدَمَ السَّجْدَةَ فَسَجَدَ، اعْتَزَلَ الشَّيْطَانُ يَبْكِى يَقُولُ يَا وَيْلَنَا، أُمِرَ ابْنُ آدَمَ بِالسُّجُودِ فَسَجَدَ فَلَهُ الجَنَّةُ، وَأمِرْتُ بِالسُّجُودِ فَأبَيْتُ فَلِىَ النَّارُ[.

أخرجه مسلم .

3. (2765)- Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Âdemoğlu secde âyeti okur ve secde ederse şeytan ağlayarak ayrılır ve:
"Yazık bana, insanoğlu secdeyle emredildi ve secde etti, mukabilinde ona cennet var. Ben de secdeyle emrolundum ama ben itiraz ettim, benim için de ateş var" der."[728]

ـ4ـ وعن أبى تميمة الهجيمى قال:]كُنْتُ أقُصُّ بَعْدَ صَةِ الصُّبْحِ فَأسْجُدُ فِيهَا، فَنَهَانِى ابْنُ عُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما فَلَمْ أنْتَهِ ثَثَ مَرَّاتٍ، ثُمَّ عَادَ فقَالَ: إنِّى صَلَّيْتُ خَلْفَ رَسولِ اللّهِ # وَمَعَ أبِى بَكْرٍ وَعُمَرَ وَعُثْمَانَ رَضِيَ اللّهُ عَنْهم، فَلَمْ يَسْجُدُوا حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ[.
أخرجه أبو داود .

4. (2766)- Ebû Temîmeti'l-Hüceymî anlatıyor: "Ben sabah namazından sonra vaaz u nasihat ediyordum, bu esnada secde (âyeti okuyor ve secde) ediyordum. İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) beni yasakladı. Ama ben O'nu dinlemedim. O üç sefer yasaklamayı tekrarladı. Sonra dönüp:
"Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın arkasında namaz kıldım. Hz. Ebû Bekr, Hz. Ömer ve Hz. Osman (radıyallâhu anhüm) ile de namaz kıldım. Onların hiçbiri güneş doğuncaya kadar secde yapmazlardı" dedi.[729]

AÇIKLAMA:

1- Vaaz u nasihat diye tercüme ettiğimiz kelimenin aslı kıssa anlatmak ma'nâsına gelen قَصَّ dır. Bu, o devirde halkı irşad maksadıyla camilerde konuşmayı ifade eder. Peygamberimiz (aleyhissalâtu vesselâm): "Kıssayı ya emîr, ya me'mur ya da (kendini satmak isteyen) kibirli kimse anlatır" buyurarak, bu

hizmetin emîrin yetkisi ve kontrolu altında bir hizmet olduğunu beyan ediyor. Bu hizmet, emîrin gıyâbında kazanç te'min etmek için icra edilemez (en-Nihâye).

2- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ), el-Hüceymî'yi kerâhet vaktinde secde yapmaktan men etmiştir. Yani sabah namazından sonra güneşin doğmasından önce İbnu Ömer, mekruh saatte tilâvet secdesi yapmaması için üç kere ihtar etmiş, dördüncüde Resûlullah, Hz. Ebû Bekr ve Hz. Ömer'den delil getirerek mekruh vakitte tilâvet secdesi yapılmayacağı hususunda iknâ etmiştir.

3- Şevkânî der ki: "Bazı sahâbelerden, mekruh vakitlerde tilâvet secdesi yapmanın mekruh addedildiğine dair rivâyet gelmiştir. Ancak, zâhir, mekruh olmadığıdır, zîra mezkûr secde namaz değildir, yasaklayıcı rivâyetler namaza has olarak vârid olmuştur."[730]

TİLAVET SECDESİNİN FAZİLETİ

-1- عن عمرو بن العاص رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]أقْرَأنِى رسولُ اللّهِ # خَمْسَ عَشَرَةَ سَجْدَةً في القُرآنِ، مِنْهَا ثَلَثٌ في المُفَصَّلِ، وفي سُورَةِ الحَجِّ سَجْدَتَانِ[. أخرجه أبو داود .

1. (2767)- Amr İbnu'l-Âs (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana Kur'ân'dan onbeş secde âyeti okuttu. Bunlardan üçü Mufassal sûrelerdedir. Hacc sûresinde de iki secde âyeti var."[731]

AÇIKLAMA:

Hadis rivâyetiyle ilgili metinlerde, okuttu (اقْرَأ) tâbiri hususî bir ma'nâ taşır. Bir kimse Kur'ân veya hadisi bir şeyhe kontrol ettirmek veya icâzet almak gibi bir maksadla okursa (قَرَأ على الشَّيْخِ) o kimse أقْرَأنى فُلانٌ "Falanca bana Kur'ân okuttu" diye ifade eder, ma'nâsı şöyledir: "Falanca şeyh Kur' ân'ı (veya hadisi) kendisine kontrol (veya icazet için) okumama imkan tanıdı." Şu halde hadis, Amr (radıyallâhu anh)'ın, Aleyhissalâtu vesselâm'a onbeş secde

âyeti okuyup dinlettiğini ifade eder.[732]

-2- وعن ابن عباس رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]لَيْسَتْ ص مِنْ عَزَائِمِ السُّجُودِ، وَقَدْ رَأيْتُ رسولَ اللّهِ # يَسْجُدُ فِيهَا وَيَقُولُ: سَجَدَهَا دَاوُدُ عَلَيْهِ السَّمُ تَوْبَةً، وَنَسْجُدُهَا شُكْراً[. أخرجه الخمسة إ مسلماً .

2. (2768)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) demiştir ki: "Sâd sûresi azâim-i sücûd'dan değildir.Nitekim ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı o sûrede secde edip:
"Dâvud (aleyhisselâm) bu secdeyi tevbe secdesi olarak yaptı, biz ise şükür olarak yapıyoruz!" dediğini işittim."[733]

AÇIKLAMA:

1- Azâim, "azîmet"in cem'idir. Azîmet, azm)عَزْمٌ(kelimesinden gelir. Dilimize azim olarak girmiş olan "azm" kelimesi ciddiyet sabır, sebat gayret gibi ma'nâlara gelir. Âyet-i kerîmede: "Peygamberlerden azim sahibi olanların sabrettikleri gibi sen de sabret." (Ahkâf 35) denmiştir.
İbnu Hacer, azâim'i, kelimenin belirtilen kök ma'nâsına uygun olarak "yapılması için azim gösterilen şeyler" diye açıklar. Devamla: Mesela emr sigası gibi, nitekim bazı mendublar vardır ki, te'kîdli olarak gelmiştir, böyle mendublara, "vâcib" demeyenler bile müekked mendub diyerek diğerlerinden ayırırlar ma'nâsında izah sunar.
Şu halde Sâd sûresinin azâimu'ssücûd'dan olmaması demek, bu sûredeki secde âyetinin, te'kidli secdelerden, bütün ulemânın, secde edilmesi gerektiğine hükmettikleri secde âyetlerinden olmadığını ifade eder.
Öyle ise azâimu'ssücûd yani okununca secde edilmesi şart olan, secde etmekten vazgeçilemiyecek olan, secde edilmesi gerektiği te'kidle belirtilmiş bulunanlar hangileridir? İbnu Hacer bu soruyu cevaplama sadedinde şu bilgiyi verir:"
İbnu'l-Münzîr ve başkaları Hz. Ali İbnu Ebî Tâlib (radıyallâhu anh)' ten hasen senedle şunu rivâyet etmiştir: "Azâim olanlar Hâmîm (Fussilet), Ve'nnecmi, İkra' ve Elif-Lâm-Tenzîl'dir." Keza İbnu Abbâs'tan da son üçü hakkında rivâyet sâbit

olmuştur. İbnu Ebî Şeybe'nin tahricine göre: A'râf, Sübhân, Hâmîm ve Elif-Lâm'ın azâim olduğunu söyleyende olmuştur.
İbnu Ebî Şeybe'nin bir diğer rivâyetinde bunlar beştir: Benû İsrâil, İsrâ, Ve'nnecmi, İnşikâk, İkrâ bismi Rabbike'dir. Abd İbnu Umeyr'in görüşüne göre de azâim dörttür, ancak bazıları farklıdır. Necm ile İkrâ bismi Rabbike'ye bedel A'râf ve Benû İsrâil'dir.
Görüldüğü üzere, sadedinde olduğumuz rivâyet ulemâ arasındaki bir ihtilafa parmak basmış olmakta, Sâd sûresinin azâimden olmadığını belirtmektedir.

2- Buhârî, Sâd sûresinin tefsirinde şu rivâyeti kaydeder: "Mücâhid, İbnu Abbâs'a soruyor: "Sâd sûresindeki secde âyetinde niye secde etmiyorsun?" O da, "En'âm sûresindeki 84-90 arası âyetleri okumuyor musun?"diye cevap verir: وَمِنْ ذُرِّيَتِهِ دَاوُدَ وَسُلَيْمَانَ... الَّذِينَ هدَى اللّٰهُ فَبِهُدَيهُمُ اقْتَدِه
Özet olarak meâli: "Nuh'un zürriyetinden gelen Dâvud ve Süleymân ile bunları takib eden peygamberleri Allahu Teâlâ nübüvvetle ve ezâya tahammül ile mazhâr-ı hidâyet etmiştir. Sen de habîbim! Bunların hidâyetine uy, bunlar gibi ezâya sabret!"

3- Sadedinde olduğumuz rivâyette -ki hadisin Nesâi'deki vechidir- Sâd sûresindeki secdeyi Hz. Dâvud'un tevbe secdesi olarak yaptığı, Resûlullah'ın da şükür secdesi olarak yaptığı belirtilmektedir. Bunun ma'nâsını anlamak için bu sûredeki secde âyetinin ma'nâ ve mahiyetini gözönüne almak gerekir.
Önce şunu bilmeliyiz: Sâd sûresi Mekkî'dir ve Resûlullah'ın tebliğe başlamasından sonra Mekke müşrikleri tarafından çeşitli iftirâlar, yakıştırmalarla alaya alındığı, değişik işkence tarzlarıyla rahatsız edildiği, huzursuz edildiği bir zamanda tesellî edilmek, sabra dâvet edilmek üzere nâzil omuştur. İlk âyetlerde Resûlullah'a ve Kur'ân'a karşı aldıkları menfî tavır belirtilir (1-11. âyetler). Sonra kendisinden önce gelen peygamberlerin de aynı hakaretlere mâruz kaldıkları, ama o peygamberlerin sabrettiği, zâlim kavimlerin helâk olduğu belirtilir, bazı peygamberler ismen zikredilir: Nûh, Âd, Firavun, Semûd, Lût (12-16). Daha sonra Hz. Dâvud ve O'na yapılanlar ve Allah'ın Dâvud'a olan desteği zikredilir (17-23). Secde âyeti olan 24. âyette Hz. Dâvud'un niçin secde ettiği belirtilir: Bir zellede (farkında olmadığı hatada) bulunmuştur ve bu yüzden azaba uğramaktan korkmuştur...
"..Dâvud sandı ki biz kendisine mutlaka bir azab (suikasd) hazırladık. Bunun üzerine o, Rabbinden setr (ve himâye) edilmesini istedi, rükû ile yere kapanıp (Allah'a) döndü. Biz de O'nu salih (bir zât olarak) intihab ettik. Nezdimizde

O'nun muhakkak bir yakınlığı ve bir akibet güzelliği vardır" (Sâd 24-25).
Âyetin meâlinden de anlaşılacağı üzere Hz. Dâvud, zellesine tevbe ve istiğfar ile secde ederek Cenâb-ı Hakk'a yöneldiği için Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm) O'nun secdesini tevbe secdesi olarak tavsif etmiştir. Hz. Dâvud'un affa ve mağfirete mazhar olması ve Cenâb-ı Hakk' tan kendisine -ilâhî yakınlık ve akibet güzelliği (وَاِنَّ لَهُ عِنْدَنَا لَزُلْفى وَحُسْنَ مَآبٍ) şeklinde- yüce menziller vaadedilmiş olması sebebiyle secdeye kapanan Hz. Peygamber, bu secdesine şükür secdesi demiştir.
İşte, bu ma'nâya binâen Hanefîler, Sâd sûresindeki secdeyi وَخَرَّ رَاكِعاً وَاَنَابَ kavl-i şerifinden sonra değil, müteakip âyette yer alan وَحُسْنَ مَآبٍ kavl-i şerifinden sonra yaparlar.

4- Şarihler şunu da belirtirler: Sad suresinde secdenin sübutu hakkında Hanefilerle Şafiiler arasında ihtilaf yoktur. İhtilaf, bu secdenin "azaim"den olup olmaması hususundadır. Şafiiler, sadedinde olduğumuz hadiste geçen İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'ın: "Sâd azâimden değildir" sözüyle amel ederek, mezkûr âyetin okunmasında secdeyi vacib görmezler. Şâfiî ve etbaı: "Sâd secdesi vâcib değildir, bu bir şükür secdesidir, namaz haricinde müstehab olarak secde edilir, namazda haramdır" demiştir. İmam Âzam ve Ashâb'ı ise Buhârî'nin Sâd sûresinin tefsirinde kaydedilen ve nassa dayanan rivâyetini esas alarak mezkûr secdeye azâimden kabul etmiş, okununca secde etmenin vacib olduğuna hükmetmiştir. Nesâî'nin rivâyetinde Sâd secdesi için tevbe secdesi denmiş olması da Hanefîlere bir delil olabilir. Zira onun tevbe secdesi olması, vacib olmasına mâni değildir. Gerçi İbnu Abbâs'ın rivâyetinde Sâd'ın okunması sırasında Resûlullah'ın da secde etmiş olduğu söylenmektedir, bu da Hanefîlerin lehine bir delil olabilir.
İmam Mâlik ve Ahmed İbnu Hanbel'den gelen rivâyet onların iki farklı görüşte olduklarını te'yid eder: Bir görüşlerinde Hanefîlere, bir görüşlerinde de Şâfiîlere uyarlar.[734]

3ـ وعن ابن مسعود رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَرَأ رسولُ اللّهِ #: وَالنَّجْمِ، فَسَجَدَ فِيهَا وَسَجَدَ مَنْ كَانَ مَعَهُ، غَيْرَ أَنَّ شَيْخاً مِنْ قُرَيْشٍ

أَخَذَ كَفّا مِنْ تُرَاب فَرَفَعَهُ إِلى جَبْهَتِهِ، وقالَ: يَكْفِنِى هذَا. قالَ ابْنُ مَسْعُودٍ: فَلَقَدْ رَأَيْتُهُ بَعْدُ قُتلَ كَافِراً وَهُوَ أُمَيَّةُ بْنُ خَلَفٍ[. أخرجه الخمسة إ الترمذي، وهذا لفظ البخارى .

3. (2769)- İbnu Mes'ud (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Ve'nnecmi sûresini okudu ve secde-i tilâvette bulundu, beraberindekiler de secde ettiler. Ancak, aralarında bulunan Kureyşli bir ihtiyar yerden bir avuç toprak alarak alnına götürdü ve: "Bu bana yeter" dedi.
İbnu Mes'ud der ki: "Ben sonra bu herifin kâfir olarak öldürüldüğünü gördüm. Bu Ümeyye İbnu Halef'di.[735]

AÇIKLAMA:

1- Buhârî'nin bir rivâyetinde, bu sûrenin , secde âyeti ihtiva eden ilk sûre olduğu belirtilir. Yine belirtilir ki, âyet okunduğu zaman, Resûlullah'la birlikte orada bulunan müslümanmüşrik, inscin herkes secdeye kapanmıştır. Müşriklerin de secde etmeleri, bazı âlimlerin açıklamasına göre, âyette Lât ve Uzza gibi putların da zikredilmesi sebebiyledir.

2- Bu rivâyette, secdeden imtina eden kimsenin Ümeyye İbnu Halef olduğu tasrîh edilir. Ancak başka rivâyetlerde, bazan isim zikredilmez, bazan da Velid İbnu'l-Muğîre, Utbe İbnu Rebî'a ve Saîd İbnu'l-Âs'ın da isimleri geçer. İbnu Hacer, Necm sûresindeki açıklamasında, İbnu Mes'-ud'un secdeden tek kişiyi istisna etmesini, "kendi gördüğü kadarıyla" diyerek kayıtlar. Yani başka rivâyetler, Ümeyye İbnu Halef'ten başka secdeye katılmayanları da zikretmektedir. Aslında dört kişinin secdeye katılmamış olması daha kavî ihtimaldir.

3- Hadise, Vâkidî'nin cezmen beyanına göre, nübüvvetin beşinci yılında Ramazan ayında cereyan eder. Aynı yılın Receb ayında da Habeşistan'a birinci göç vukûa gelmişti. Bu secde haberi Habeşistan'dakilere "müşrikler müslüman oldu" şeklinde ulaşır ve geri dönerler. Ancak gelince onları eski halleri üzere kâfir bulurlar, ikinci sefer göçerler.[736]

GARÂNÎK HADİSESİ

Necm sûresindeki secde âyeti okunduğu zaman müslümanlarla birlikte müşriklerin de secde etmeleri vakâsı, İslâmî kaynaklarda Garânîk hâdisesi olarak geçer. Bu hâdise zaman zaman İslâm düşmanları tarafından İslâm aleyhine istismar edilmiştir. Öyle ki bu hadiseyi ters yönde tamamen şahsî yorumlarla romanlaştırarak İslâmî mukaddesâta saldıran bir kitap, 1988-1989 yıllarında, dünyanın her tarafında sert aksülamellere sebep olmuş, birçok insanların ölümleriyle sonuçlanan kanlı hâdiselere yolaçmıştır.
Hâdisenin iç yüzünü bilmenin gereğine inanıyoruz. Bu sebeple vakayı kısaca özetleyecek, sonra da konu üzerine derinlemesine bir tahlil yazısını Prof. Dr. Suat Yıldırım'dan iktibas edeceğiz. Vak'âyı özetlemede, birçok mevzuda olduğu gibi, İbnu Hacer el-Askalânî'nin Buhârî Şerhi Fethu'l-Bâri'yi esas alıyoruz.
İbnu Hacer, Garânîk hâdisesi'ni Necm sûresinde değil Hacc sûresinde açıklar. Çünkü, bu hâdiseyi istismar edenler Hacc sûresinin 52. âyetini kendilerine delil yaparlar. Bu âyette bahsedilen meseleye Necm sûresiyle ilgili rivâyeti delil gösterirler ve hatta Hacc sûresindeki mezkûr âyetin, Necm sûresinin tilâveti sırasında şeytanın oyununa karşı Resûlullah'ı teselli maksadıyla nâzil olduğunu söylerler. Öyle ise iki ayrı âyetin yorumu birleştirilerek tek bir neticeye varılmaktadır.

a) Hacc sûresinde şeytanın peygamberlere vesvese atacağı ifade edilmektedir.

b) Necm sûresine şeytan vesvese atmış, âyet telkin etmiştir. Sonradan bu âyet çıkarılmıştır.[737]

NETİCE:

Kur'an muharreftir, iddia edildiği kadar mazbut değildir. İslâm düşmanlarının kısaca demek istedikleri bu..

1- Hacc sûresindeki âyetin meâli: "(Ey Muhammed)! Biz, senden evvel hiçbir resul, hiçbir nebi göndermedik ki o, (birşey) arzu ettiği zaman şeytan onun dileği hakkında illâ (bir fitne) meydana atmış olmasın. Nihâyet Allah, şeytanın ilkâ edeceği (o fitneyi) giderir, iptal eder. Yine Allah, âyetlerini sâbit (ve mahfuz) kılar. Allah (her şeyi) hakkıyla bilendir, tam hüküm ve hikmet sahibidir" (Hacc 52).

2- Burada şeytanın peygamberlerin hepsine verdiği fitneden, Peygamberimize vermiş olduğu iddia edilen fitne, Necm sûresinin okunması sırasında 20. âyetle 21. âyet arasında telkin edilen bir cümle olmalıdır.
19-20. âyet: "(Allah'ı bırakıp taptığınız) Lât'ın, Uzzânın ve (bunların) üçüncüsü olan diğer Menât'ın herhangi bir şey hakkında zerrece kudretleri var mı? Bize haber verin?" (19-20. âyetler).

3- Şeytanın araya ilkâ ettiği söylenen cümle: "Bunlar yüce kuğu kuşları (yani tanrıçalar)dır ve elbette onların şefaatleri umulur."

4- Necm sûresinin mevzumuzu ilgilendiren âyetlerinden bir kısmı (21-29. âyetler).
"Erkek sizin de dişi O'nun mu? O takdirde bu, insafsızca bir taksim! Bu (putlar) sizin ve atalarınızın taktığınız adlardan başkası değildir. Allah onlara hiçbir hüccet indirmedi. Onlar, kuruntudan ve nefislerin arzu ettiği hevâ ve hevesden başkasına tâbi olmuyorlar. Halbuki andolsun, kendilerine Rabblerinden o hidâyet (rehberi) gelmiştir. Yoksa insana her umduğu şeye nâil olma imkanı mı var? İşte âhiret de dünya da Allah'ındır. Göklerde nice melek vardır ki, onların şefaatleri bile hiçbir şeye yaramaz. Meğer ki o şefaat Allah'ın dileyeceği ve razı olacağı kimseler için ve ancak O'nun izin vermesinden sonra ola... Hakikaten, onlar âhirete îman etmezler, meleklere alabildiğine dişi adı takarlar. Halbuki onların buna dair de bilgisi yoktur. Onlar kuruntudan başkasına tâbi olmazlar. Kuruntu ise, hiç şüphesiz haktan hiçbir şeyi ifade etmez.
Onun için sen (Habîbim) bizim zikrimize arka çeviren, dünya hayatından başkasını arzu etmeyen kimselerden yüz çevirir" (Necm, 21-29).[738]

RİVAYET

Garânîk hâdisesi'ni anlatan rivâyet, -İbnu Hacer'in açıklamasına göre- bir çok tarikten rivâyet edilmiştir. Bu rivâyetlerden bir tanesinin senedi sahih, diğerleri zayıftır. Sahih sened Saîd İbnu Cübeyr'e aittir.[739]
Rivâyet şöyle:
"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Mekke'de Ve'nnecmi sûresini okudu.
"Lât'ın, Uzzâ'nın ve üçüncüsü olan diğer Menât'ın herhangi bir şey hakkında zerrece kudretleri var mı? Bize haber verin" âyetine gelince şeytan lisanına: "Bunlar yüce tanrıçalardır ve elbette şefaatleri umulur" cümlesini attı. Bunun üzerine müşrikler: "Bugüne kadar ilahlarımızı hiç hayırla yad etmemişti" dediler.

(Sûrenin sonundaki secde emri üzerine) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) secde etti, onlar da secde ettiler.
Görüldüğü üzere rivâyetin zâhiri, başta Resûlullah'ın ismet'i (ilâhî korunma altında bulunması) olmak üzere pekçok islâmî esasa zıddır. Bu sebeple birçok âlimler bu rivâyeti batıl addetmiş ve reddetmiştir.
İbnu Hacer, bunu "Hiçbir muteber aslı yok" diye mutlak olarak reddeden Ebû Bekr İbnu'l-Arabî başta olmak üzere, hadisi sened yönünden zayıflığı sebebiyle reddedenlerin görüşlerini kaydettikten sonra, bu yaklaşıma katılmadığını belirtir. Der ki: "Bütün bu mülâhazalar kaidelerimizle uyuşmaz. Zîra, bir rivâyetin senetleri sayıca artar ve mahrecleri (ilk râvileri) de farklı olursa bu durum, rivâyetin muteber bir asla dayandığına delil olur. Nitekim, onun üç senedinin es-Sahîh'in şartına uyan mürseller olduğunu[740] bu durumdaki hadislerin, mürsellerle amel edenler açısından delil olduğunu, keza bunlar birbirlerini desteklediği için mürsel'le amel etmeyenlerin de amel edeceği durumda olduklarını belirttim. Durum böyle olunca rivâyette kabul edilemiyecek hususu te'vil etmek gerekir. Bu rivâyette kabul edilmeyecek cümle, "Şeytan Resûlullah'ın lisansına: "Bunlar yüce tanrıçalardır ve elbette şefaatleri umulur" cümlesidir. Zîra bu cümlenin zahirine hamledilmesi câiz değildir. Çünkü, Aleyhissalâtu vesselâm'ın Kur'ân-ı Kerîm'e ondan olmayan bir şeyi âmmden veya sehven ilave etmesi muhaldir, mümkün değildir. Zîra bu, hem onun getirmiş olduğu tevhide aykırıdır, hem de sahip olduğu ismete (ilâhî korunma garantisine) aykırıdır."
İbnu Hacer, bundan sonra ulemânın bu rivâyetle ilgili çok farklı te'villerini ve bu te'villere arkadan gelenlerin kabul veya red yönünden gösterdikleri aksülamelleri (tepkileri) kaydeder.
Bu tevillerden birine göre: "Dendi ki: "Muhtemelen bunu, Resûlullah kâfirleri tevbîh (yani hiç bu tanrıçaların şefaati olur mu? ma'nâsında) için söylemiştir." Kadı İyâz: "Bu câizdir, yeter ki bu maksadla söylendiğine bir karîne olsun, husûsen o zamanlarda namaz esnasında (Kur'an dan olmayan) kelam caiz idi" der. Bakıllânî de bu te'vile meyletmiştir."

* Bir diğer te'vil: Yüce tanrıçalardan (Garânîk) murad, meleklerdir. Kâfirler meleklere Allah'ın kızları diyorlar ve onlara tapıyorlardı. Bu sebeple arkadan gelecek olan "Erkek sizin de dişi onun mu?" O takdirde bu, insafsızca bir taksim" âyetiyle reddedilmeleri için hepsi birden "şefaatleri umulan melekler..." ma'nâsında zikredilmiştir.(7) Müşrikler bunu işitince, (sadece tapındıkları meleklere değil) hepsine yani putlarına da hamlettiler ve: "Bizim ilahlarımıza

tâzîmde bulundu.." dediler ve bundan razı oldular. Allah Teâlâ hazretleri bilahare (onların bu ters anlayışları üzerine o iki kelimeyi) neshederek âyetlerini tahkîm etti (yanlış anlamalara karşı sağlam kıldı.)"

* Bir diğer te'vil: "Dendi ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Kur'ân-ı Kerîm'i tilâvet buyuruyordu. Şeytan da O'nun uygun bir sektesini (âyet sonlarındaki durmalarını) gözetliyordu. Mezkûr cümleyi, Aleyhissalâtu vesselâm'ın nağmesini taklid ederek, yakınında bulunanın işitip ondan zannedip yayacağı şekilde telaffuz edip söyledi. "Kadı İyâz buna: "Te'villerin en güzeli" der ve ilave eder: "Bunun doğruluğunu, Buhârî'nin, İbnu Abbâs'tan kaydettiği temennî kelimesinin tefsiriyle ilgili açıklama te'yid eder.(8) İbnu Hacer devamla bu te'vili İbnu'l-Arabî'nin de güzel bulduğunu, ayrıca âyet hakkında: "Bu âyet (Hacc 52) bizim mezhebimizde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kendisine nisbet edilen yakışıksız isnadlardan tebriesinde nassdır" dediğini belirtir. Yine İbnu Hacer'in iktibasına göre İbnu'l-Arabî şöyle der: فِى اُمْنِيَّتِهِ ibâresinin âyetteki ma'nâsı "kırâatinde" demektir. Böylece Allah Teâlâ hazretleri bu âyette haber veriyor ki, peygamberleri hakkında sünneti şudur: "Peygamberler bir söz söylediği zaman şeytan kendi nefsinden bir şey ilave edecek olursa, Allah bunu iptal edecektir."[741] Bu şeytanın, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kavline birşeyler sokuşturduğuna delildir, Resûlullah'ın onu söylemiş olduğuna değil."

* Meseleye İslâm Peygamberi adlı kitabında temas eden Muhammed Hamidullah'ın açıklaması da kayda değer. Yukarıda İbnu Hacer'den kaydettiğimiz ilk te'vile uygun bir yorum yapar. Yani, müşriklerin benimseyerek secde etmelerine sebep olan cümle, istifhâm-ı inkâri tarzında söylenmiş, ancak soru eki olmadığı için müşrikler müsbet ma'nâda anlayarak, putlarına da bir mevki verildiğini zannetmişler, memnun olmuşlardır. Metin aynen şöyle:
"Müslüman tefsirciler, umumiyetle, bu son iki "âyet" Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın tilâvet buyurduğu metinde yok idi. Ancak şeytan onu sokuşturdu ve sadece müşriklere işittirdi. Resûlullah'ın tilâvet ettiği metinde, bu şeytânî âyetin de bulunduğu kabul edilecek olsa bile, bunun izahı bir zorluk getirmez.
Öyle anlaşılıyor ki, bu "âyetler" tanınıyordu ve dendiğine göre bu son iki âyeti, birisi sese soru üslûbu katmaksızın, şaşırtıcı şekilde müsbet ve te'yid edici bir tonla tilâvet etti." Metinde soru edatı olmadığı için ma'nâ, "Bunlar yüce tanrıçalardır ve elbette şefaatleri umulur" şeklinde anlaşılmıştır. Halbuki sesin tonu ile "Bunlar yüce tanrıçalar olur mu? Hiç bunların şefaatleri umulur mu?" şeklinde denmesi gerekirdi. Orada hazır olan putperestler, Muhammed

(aleyhissalâtu vesselâm)'in kendi putları lehine bir tâviz verdiğini zannederek fevkalâde sevindiler. O kadar ki, Hz. Peygamber ibâdetini icra ederken secde ettiği zaman Ka'be'nin önünde onlar da secde ettiler. Hz. Peygamber'in bu olup bitenlerden haberi yoktu. Fakat bu yanlış anlamadan sonra bir yumuşama hâkim oldu. Dedikodu Habeşistan'a kadar ulaştı ve oradaki göçmenlerden bir kısmını geri dönmeye tahrik etti. Bu sırada sis kalktı, mesele ortaya çıktı. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), vak'aya muttali oldu ve son derece üzüldü. Yeni bir âyet, durumu tashih ederek işkâli kaldırdı: "(Allah'ı bırakıp taptığınız) Lât'ın, Uzzâ'nın ve (bunların) üçüncüsü olan diğer Menât'ın herhangi bir şey hakkında zerrece kudretleri var mı? Bize haber verin: Erkek sizin de dişi O'nun mu? O takdirde bu, insafsızca bir taksim... Bu (putlar) sizin ve atalarınızın taktığınız adlardan başkası değildir. Allah onlara hiçbir hüccet indirmedi. Onlar, kuruntudan ve nefislerin arzu ettiği hevâ ve hevesten başkasına tâbi olmuyorlar. Halbuki andolsun kendilerine Rabblerinden o hidâyet (rehberi) gelmiştir" (Necm 19-23).
Tâvizin neshedilmesi zaten istikrarsız olan Mekke müslümanlarının vaziyetini daha da ağırlaştırdı. Bunlardan büyük bir bölümünün, yaban diyarlara gitmek üzere şehri terketmek gerektiği kanaatine varmış olmaları bizi şaşırtmaz.
Kaydedilen bu birkaç te'vilden anlaşılacağı üzere, İslâm âlimleri, meseleye farklı yorumlarla yaklaşmışlardır. Mevzuun şahsî yorumla değil, başka âyet ve hadislerden elde edilecek delil ve karînelerin aydınlığında yapılacak yorumla açıklanması gerekir. İslâm ulemâsı böyle hareket etmiştir.
[Meselenin günümüzde dünya çapında bir polemik konusu yapılmış olması sebebiyle, bu polemiklere cevap sadedinde, günümüzün bir yetkilisi tarafından yapılan tahlili aynen kaydediyoruz. Meseleye ilgi duyanların bununla mutmain olacaklarını umarız. [742]

ŞEYTAN KUR'ÂNA MÜDAHALE EDEMEDİ"

1- Hacc sûresinin 52. âyet-i kerîmesini bazıları yanlış anlayıp, şeytanın vahye müdahale ederek, peygamberlerin, vahye aykırı söz ilave etmelerine sebep olduğu ma'nâsını çıkarmış, ayrıca uydurulmuş bir hadise ile de irtibat kurarak meseleye, İslâm'ın vahy itikadına uymayan bir mahiyet kazandırmışlardır. Bazı müsteşrikler ise, bu asılsız rivâyeti, Kur'ân âyeti derecesine çıkarmak sûretiyle, vahyin, öyle müslümanların inandığı kadar kesin olmadığı, Kur'ân'dan çıkarılan âyetler de bulunabildiği, dolayısıyla tahriften büsbütün mâsun olmayabileceği

şüphesini uyandırmak istemişlerdir. Biz, önce bu âyetin normal olarak ifade ettiği ma'nâyı açıklayacağız. Fakat âyetlerin çoğu gibi, bu âyetin de ma'nâsını daha iyi anlamak için sibak ve siyâkı ile beraber mütalaa etmek, yani onu vârid olduğu muhtevaya yerleştirmek gerekli olduğundan Hacc sûresinin, bir bütün teşkil eden (42-55. âyetler) kısmını gözönünde bulunduracağız."[743]

KALPLERİ KÖR...

"Bu pasaj, tevhid tarihine seri bir resm-i geçit yaptırarak, peygamberlerin (aleyhimusselâm) tebliğleri karşısında, inkârcı güruhların her devirde görülen ve herkese mâlum olan tutumlarını nakleder. Bundan ibret alınması lüzumunu vurgular. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ilâhî emirleri tebliğ etmesi karşısında müşriklerin çeşitli mugâlatalar ile mücadele edip, onun maksadına uymayan birtakım şeyler yayarak, ahaliyi kendisinden uzaklaştırmak istediklerine işaret eder. Sonra sözü Mekke müşriklerine getirerek onların Hz. Peygambere: "İşte inanmıyoruz, doğru isen bizi derhal imha ediver bakalım!" demelerine karşı, Allah'ın kendilerine mühlet verdiğini, îman edip makbûl işler yaparlarsa kendilerini ebedî mükâfaatın beklediğini, yoksa hak dîni yok etme gayretlerinin faydasız olup kendilerini cehenneme sürükleyeceğini bildirdikten hemen sonra bu âyete yer verir. Gönderilen o peygamberlerin bildirdikleri ilâhî buyrukları, cin ve ins şeytanlarının tepki ile karşıladıklarını, onları saptırmaya çalıştıklarını, fakat Allah Teâlâ'nın onların bu karartma ve engelleme teşebbüslerini giderip âyetlerinin tesirlerini sağlamca yerleştirdiğini, bunun da imtihan hikmetiyle yapılıp, Allah'ın gerçek mü'minlerle münafıkları ortaya çıkarmak istediğini bildirir. Bu kısmın meâli şöyledir:
42- "Eğer bunlar seni yalanlıyorlarsa (bil ki) bunlardan önce Nuh, Âd ve Semud kavmi de yalanlamıştı. 43- İbrahim'in kavmi, Lût'un kavmi de (yalanlamıştı). 44- Medyen halkı da (yalanlamıştı); Mûsa da (yalanlanmıştı) Bende kâfirlere (yola gelirler diye) mühlet verdim, sonra onları yakaladım. (Bak), benim onları reddim nasıl oldu! 45- Halkı zulmederken helâk ettiğimiz nice memleketler vardır ki duvarları (alta yıkılan) tavanlarının üstüne çökmüştür. Nice kullanılmaz olan kuyu ve nice ıssız kalmış sağlam köşk vardır! 46- Hiç yeryüzünde gezmediler mi ki (kendilerinden önce mahvolanların yerlerini görsünler de) düşünecek kalpleri, işitecek kulakları olsun (akılları başlarına gelsin, hak sözü işitsinler). Zîra gözler kör olmaz (çünkü gözlerin körlüğü geçici bir görme yetersizliğidir) fakat asıl sînelerdeki kalpler kör olur. 47- Senden azabı çabucak istiyorlar. Allah

sözünden caymaz (bir süre gecektirse de mutlaka dediğini yapar, acele etmez). Rabb'ın yanında bir gün, sizin saydıklarınızdan bin yıl gibidir. 48- Nice ülke var ki zulmederken ona biraz mühlet vermişiz, sonra onu yakalamışızdır. (Sonunda) dönüş ancak banadır. 49- De ki: "Ey insanlar ben sizin için ancak apaçık bir uyarıcıyım." 50- İnanıp iyi işler yapanlar için mağfiret ve bol rızık vardır. 51- Âyetlerimizi red ve iptal etmek için onları kabul edenlere karşı yarışa girenlere gelince, onlar da cehennemin halkıdır. 52- Senden önce hiçbir resûl ve nebî göndermemiştik ki o, (birşey) arzu ettiği zaman, şeytan onun arzusuna (karşı çıkıp, onu meşgul ve me'yus edecek bir düşünce) atmış olmasın. Fakat Allah bilendir, hikmet sahibidir. 53- Allah böyle yapar ki şeytanın attığını, kalplerinde hastalık olanlar ve kalpleri katılaşmışlar için bir imtihan yapsın. Zalimler gerçekten, haktan uzak bir ayrılık içindedirler. 54- Ve kendilerine ilim verilmiş olanlar da onun (Kur'ân' ın) Rabbi'nden gelen hakikat olduğunu bilsinler de O'na inansınlar, böylece kalpleri ona saygı duysun. Şüphesiz ki Allah, mü'minleri mutlaka doğru bir yola iletir. 55- İnkâr edenler ise, ansızın o saat (kıyâmet veya ölüm) kendilerine gelinceye, yahut o kısır (hayrı dokunmaz) günün azabı kendilerine gelinceye kadar o Kur'ân dan yana kuşku içinde devam edeceklerdir" (Hacc, 42-55).
Hacc sûresinin 52. âyetinde geçen temennâ, "Takdir etmek, içinden kurmak (Âlusî, 17/33)" demektir. Kamus sahibi: "Bir şeyi dilemek, ummak, muhayyilede takdir ve tasvir etmektir" der. Bu isim Rağıp el-İsfehânî'nin bildirdiğine göre ümniyye olup (Müfredat, s. 476). "Temennîden ötürü hayalde (nefste) hâsıl olan sûret" ma'nâsına gelir. Temennî'nin ikinci ma'nâsı: "Okumak, kıraat etmek" olup; ümniyye ise kırâat ma'nâsına gelir. Ebû Müslim bu iki ma'nâyı şöyle irtibatlandırıyor: "Zira okuyan kimse, içinden harfleri takdir eder (ölçüp biçer), zihninde canlandırır (tasavvur eder) ve derken yavaş yavaş telaffuz eder" (Âlusî 17/33).[744]

Temennî'nin Birinci Ma'nâsına Göre Âyetin Ma'nâsı:

Türkçemizde de bulunan ilk ma'nâya alınırsa âyet şöyle tefsir edilir: Her peygamber, kavminin ilâhî hidâyete tâbi olup, kötülüklerden kurtularak dünya ve âhiret saadetine erişmelerini şiddetle arzu eder. Hatemu'l-Enbiya (s.a.s.) bütün insanlığa gönderilen mutlak resûl olduğundan, bütün insanların hak yola girmelerini, kendisini yiyip tüketecek derecede arzu ediyordu. ("Onlar îman etmiyor diye sen, her halde kendini yiyip tüketeceksin" Şuara 3). Onun bu yönde

ilerlemesine karşı şeytanda birtakım engeller koymak ister durur. Cinnî şeytan, ins şeytanlarına telkinatta bulunup bu hususta müşterek hareket ederler. En'âm 121: "Şeytanlar, siz mü'minlerle mücadele etmelerini sağlamak için dostarı (ins şeytanları)na telkinatta bulunurlar." Buradan, Nadr İbnu el-Hâris gibi ins şeytanları da anlaşılabilir. Zîra o da vahiy ile bildirilen şeylere benzer şeyler uydurup vahye şüpheler atmak, böylece kavmini İslâm'dan alıkoymak istiyordu (Âlusî, 17/175).
Böylece şeytan, insanların kalplerine şüphe atarak, halkı, resûllere karşı koymaya çağırır. Yahut resul, kavminin hidâyetini temennî edip hırsla çalışırken, şeytan O'nu ümitsizliğe düşürmek için vesvese verir. O'nu maksadından caydırmaya çalışır. Kur'ân-ı Kerîm, şeytanlara uyanların yaptıkları işleri bazan şeytanlara izâfe eder. Zira sebebiyyet münasebeti vardır.
Dine davetinin başlangıcında Peygambere inananlar az, küfür tarafı ise sayı ve maddî imkan bakımından çok güçlü olduğundan şeytan, haklı olanların, sayıca çok olanlar olduğu telkininde bulunur, hatta "haklı olsa Allah onu üstün kılardı" diye Allah Teâlâ'nın da kendi tarafında olduğu vesvesesini verir. Bu durum, bir taraftan müşrikler, bir taraftan mü'minler hakkında bir fitne (yani imtihan) olur,. Fakat neticede Cenâb-ı Allah, sabreden îman ehlini te'yid ederek, peygamberlerin arzularına karşı şeytanların ortaya attıklarını giderip, peygamberlerin tebligâtının hak ve hakikat olduğunu izhar eder. Şeytanın ye'se düşürmek üzere vesvese verdiği peygamber, ilk anda vesveseye maruz kalsa da, "ismet" vasfı vesvesesinin karşısına çıkar, yani Allah'ın verdiği "günahtan korunmuşluk" vasfı ile şeytanın vesvesesini iptal edip boşa çıkarır (M. T. İbn Âşur, Tefsîru't-Tahrîr, 17/299-300). Mü'minlerin kalplerinden şeytanın şüphelerini nesh edip, vahdâniyet ve risâletin hakkâniyetini bildiren âyetleri onların kalblerinde muhkem kılar, kâfirler ve münâfıklar ise küfür ve şüpheleri içinde kalırlar.
Âyet-i Kerîme, bu vetîrenin bütün tevhid tarihinde, istisnasız olarak tekrarlandığını bildirerek Hz. Peygamberi ve mü'minleri teselli etmektedir (Krş. A.H. Aksekili, Hatemu'l-Enbiya Hazretlerine İsnad Olunan En Çirkin İftirânın Reddiyesi, s. 61-67; İbn Âşur, Tefsiru't-Tahrir, 17/300-301).
Âyetlerin ma'nâsını tevcih hususunda birkaç görüş daha varsa da bu âyetteki umum ta'lil, risâlete hakkını vermek gibi üç husus dikkate alınınca, isabetli tefsirin ancak bunlar olduğu tezâhür eder (Aksekili, s. 69). Bu îzahda ne lisan kaidelerine, ne de itikad esaslarına aykırı bir taraf yoktur. Bu ma'nâ zorlamasız, münsecim olarak âyetin fasih ifadesinden ortaya çıkan ma'nâ olup, ayrıca bir hikâye uydurmak sûretiyle boşluk tamamlama ihtiyacı göstermez (İbn Âşur,

17/303).[745]

Temennî'nin İkinci Ma'nâsına Göre Âyetin Ma'nâsı:

Temennî'nin ikinci ma'nâsı okumaktır (İbn Âşur, bu ma'nâdan ve bunun şahidi olarak Hassan İbn Sâbit (r.a)'e nisbet edilen beytin ona mensub olduğundan şüphesini izhar eder). Elka, "birşeyi elinden atmak" demek olup, bozmak kasdıyla halk içine bir şey atmak ma'nâsıyla vesvese hakkında istiâre olunmuştur. Nitekim "elkaytü fi hadîsi fülânin" deyimi, "söylenenin maksadına aykırı olmakla beraber lafzın az çok muhtemel olduğu şeyi sözüne karıştırdım" yahut "netice itibariyle bu demektir" diyerek, "söylemediği bir şeyi ona mal ettim" demektir. (Hak yolun karşısına çıkanlar, insanları saptırmayı kendilerine iş edinirler, onlar şüpheye uyup, şüphe uyandırmak için çabalar dururlar. Sapkınların kalplerine bunları atanlar (ilkâ edenler) şeytanlar olduğu için bu sebebiyyet alâkasından ötürü onların yaptığı iş, şeytanlara izafe edilebilir.) Mesela şeytanların kulaklarına üflemeleriyle müşrikler, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) Kur'ân âyetlerini tebliğ ettikçe, bâtıl bir şekilde onu redde çalışıyorlardı.

2- Şimdi meselenin diğer tarafına geçelim:

Cenâb-ı Allah Necm sûresinde putları tahkir etmek üzere şöyle buyurur: 19- "Baksanıza şu Lât ve Uzzâ'ya. 20- Ve üçüncüleri olan öteki (put) Menât'a. 21- Demek erkek size, kadın Allah'a öyle mi? 22- O halde bu insafsızca bir taksim! 23- Onlar (o putlar) sizin ve babalarınızın (tanrı) diye isimlendirdiğiniz (boş, medlûlsüz) isimlerden başka bir şey değildir. Allah onlar(ın tanrılığı hakkında) hiçbir delil indirmemiştir. O putlara tapanlar sırf zanna ve nefislerinin alçak hevesine uyuyorlar. Halbuki onlara, Rabb tarafından yol gösterici gelmiştir. 24- Yoksa her arzu ettiği şey, insanın kendisinin mi olacaktır? 25- Son da, ilk de (âhiret de dünya da) Allah'ındır. 26- Göklerde nice melek var ki onların şefaati hiç bir şeye yaramaz, meğer Allah'ın dilediği ve razı olduğu kimseye izin verdikten sonra olsun (ancak o zaman şefaatin faydası olur). 27- Âhirete inanmayanlar, meleklere dişilerin adlarını takıyorlar. 28- Onların bu hususta bir bilgileri yoktur, sadece zanna uyuyorlar, zann ise hak olan (ilmin) yerini tutmaz" (Necm, 19-27).

Bu pasaj, sadece putları ve putperestliği tahkir eden, bütünlük arzeden, unsurları arasında kopukluk olmayan insicamlı bir metindir. Kısaca söyleyecek olursak burada putlar ve putperestler, putların kız sûretinde tasvir edildiğide tasrih

edilerek, yedi yerde açıkça tahkir edilmiştir. Şöyle ki:

a) Efe raeytüm[746] ile yapılan tahkir. Zîra bu tâbir, peşinden gelen şeyi reddetmek için yapılan bir girizgâhtır.

b) Esmâün semmeytümûhâ ile kuru isimler, medlûlü olmayan sadece müşriklerin vehimlerinde varlığı bulunan putlar kastedilir.

c) Allah, onları tanrılaştırmaya hak verdirecek hiçbir delil bildirmemiş, hiç bir yetki vermemiştir.

d) "Demek erkek size, kadın Allah'a öyle mi?" istihzası.

e) Sırf zanna ve alçak hevese uydukları ittihamı.

f) Makbul varlıklar olan meleklerin bile, Allah'ın izni olmadıkça, şefaatlerinin fayda vermediği.

g) Meleklerin dişi olduğunu söyleyenlerin âhirete inanmadıkları.

Efe raeytüm ile, müşriklerin mâbudlarının hakirliği, akîdelerinin sakimliği gösteriliyor. Hitap Kureyş'e yapılmaktadır. Yani "Sırf ilahî vahy olan bu kelamı dinledikten, sahibinizin (arkadaşınızın) Mi'râc'ta gördüklerini duyduktan sonra, şimdi söyleyin gördünüz o Lât ve Uzzâ'yı, hem üçüncü put Menât'ı (Elmalılı H. Yazır, 6/4591). ".Bu beyandan sonra, siz de o taptığınız muhtelif putları ve geriliklerini gördünüz değil mi? Şimdi haber verin bakalım, size erkek, O'na dişi öyle mi!" Müşrikler putlarına müennes (dişi) isim takarlardı. Onlar "putlar, ilâhî kuvvetlerin, melâikenin sûretleridir, melâike ise Tanrı'nın kızlarıdır, biz onların sûretlerini yapıp dişi isimleri vererek onlara perestiş etmekle kendilerini Allah indinde şefaatçi ediniriz" sanıyorlardı.

"O halde bu, insafsızca bir taksim!" Allah'a çocuk isnad etmek, haddi zatında büyük bir zulümdür. Fakat müşrikler, kendilerinin kız babası olmalarını eksiklik sayarak, kız istemedikleri, hatta öldürdükleri halde, kızları Allah'a tahsis etmekle, kendi vicdanlarına karşı, tâzim eylemek istedikleri Mabud'u tahkir etmiş, O'na karşı büyük haksızlık etmiş oluyorlardı"[747]

3- Aslında ilgisi olmadığı halde, bu Garânîk meselesi ile ilgisi kurulan sahih bir rivâyet vardır Buhârî'de İbnu Abbâs (radıyallâhu anh)'ın şöyle dediği nakledilir: "Necm sûresini okuyunca Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) secde etti, onunla beraber müslümanlar ve müşrikler, cinler ve insanlar da secdeye vardılar" [748], başka bir tarikten buna benzer bir rivâyette bulunur, fakat mazmûnu Necm sûresinin okunmuş olup, orada bulunan herkesin secde ettiğidir.

Bu secde şöyle îzah edilir: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), Cenâb-ı Allah'ın, sûrenin son âyetindeki emrini tutarak secde edince, müşrikler de kendi mabudlarına ta'zîmen secde etmişlerdir (İzmirli İsmail Hakkı'dan naklen Aksekili, s. 46-47). Secdeye kapanmaları, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in bir mûcizesi de olabilir. Yahut, Kur'ân-ı Kerîm'in müessir üslûbu, yüce hakikatleri, hele Resûlullah'ın mübârek ağızlarından okununca, muazzam bir tesir gücü kazanmış olmasıdır.

4- Garânîk Kıssası:Taberî, M. İbn Kâb el-Kurazî, Ebû'l-Âliye, Saîd İbn Cübeyr, İbn Abbâs, Dahhâk, İbn Şihab'dan özeti şu olan bir kıssa nakleder[749]. Biz, el Kurazî'den gelen nakli ana hatlarıyla zikredelim:

Resûlullah, kavminin yüz çevirdiğini görünce bu, O'na çok ağır geldi. Allah'dan kavmi ile kendisini birbirine yaklaştıracak bir şey inmesini temennî etti. Cenâb-ı Allah Necm sûresini indirdi. O da okudu وَمَنَاةَ ثَالِثَةَ اُخْرَى âyetine gelince, şeytan, gönlünden geçirip de kavmine getirmek istediği şeyi onun lisanına atıverdi. تِلْكَ الْغَرَانِيقُ الْعُلَى وإنَّ شَفَاعَتَهُنَّ لَتُرْجَى (Bunlar yüce kuğu kuşları (tanrıçalardır) ve elbette onların şefaatleri umulur.) Kureyşliler bunu işitince sevindiler ve onu dinlemek üzere yaklaştılar. Mü'minler de Rab Teâlâ'dan gelen şeyi tasdik ettiler, Peygamberi bir hata veya vehimden ötürü ittiham etmediler. O, sûreyi bitirince secde etti. O'nun secde ettiğini gören müminler de O'nun getirdiğini tasdik ederek secde ettiler. Mesciddeki müşrikler de secde ettiler. Velîd İbn Muğîre hariç, herkes secde etti. Secde haberi Habeşistan'a hicret etmiş müslümanlara da ulaştı. Bir kısmı orada kalıp, bir kısmı Mekke'ye hareket ettiler. Sonra Cibrîl gelip: "Ya Muhammed, ne yaptın, Benim Allah'dan getirmediğim şeyi söyledin!". Resûlullah üzüldü. Allah'tan korktu. Allah bu âyeti (Hacc, 52) indirerek onu teselli etti, şeytanın ilkâ ettiğini neshetti"[750].

5- Rivâyetlerin Tenkidi:

A) Muhteva yönünden tenkidi (dahilî tenkit). Bu rivâyeti, ihtiva ettiği tenâkuzlardan ötürü kabul etmek mümkün değildir. Zira:

a) Daha önce gerek Hacc, gerekse Necm sûrelerinde geçen mezkûr iki âyetin tefsirini nakletmiştik. Bu hâdise, onların muhtevaları, sibaksiyakları ile uyuşmaz. Özellikle Necm sûresi, naklettiğmiz pasajında belirtmiş olduğumuz yedi unsuru ile şirki iptal etmişti. Bu ortam içinde, putları yücelten bir söz, girecek yer

bulamaz, kabulü mümkün olamaz.

Faraza söylense bile, müşrikler nasıl olur da buna kanardı? Hakaret üstüne hakaret yağdırırken, öven bir cümle ne ifade ederdi ki?[751] Hiç merak etmeyelim, Peygamberimizin muhatabı şedid müşrikler, böyle bir sözle havalanmaycak kadar davalarınabağlı, şüpheci ve radikal idiler. Böyle bir sözün burada söylendiği farzedilirse, asıl düşünülecek tevcih, diğer yedi unsura ilaveten, onu sekizinci bir hakaret ifadesi saymaktır. Yani, başta bir istifham hemzesi takdir edilerek: أَتِلْكَ الْغَرَانِيقُ الْعُلَى وَإِنَّ شَفَاعَتَهُنَّ لَتُرْجَى
"O dişiler (tanrıçalar), onların şefaatleri umulacak ha! Yuh olsun sizin aklınıza!" (Razî, Mefâtihu'l-Gayb, Hacc 52 Tefsiri, 6/249'da bu ihtimali bildirmekle beraber isabetli bulmaz).

b) Cenâb-ı Allah, bu kısa Necm sûresinde, şeytanın sözünün âyet olarak girdiği iddia edilen kısmın önünde ve sonunda, bu hikayeyi tam iptal edecek hakikatleri yerleştirmiştir. Red ve iptal edici yedi unsuru, daha önce zikretmiştik. Şimdi de, vahy hakkındaki şu kuvvetli teminatı hatırlatalım: Bu sûrenin baş tarafından (Necm, 2-4) مَا ضَلَّ صَاحِبُكُمْ وَمَا غَوَى وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَى إِنْ هُوَ اِلَّا وَحْيٌ يُوحى "Şaşırmadı sahibiniz, azıtmadı da. Ve hevâdan söylemiyor. O, sade bir vahiydir, ancak vahyolunur." Ne aldanır, ne aldatır, o kendi re'y, arzu ve temennîsinden söylemez.

c) Hz. Peygamber tarafından böyle bir şey söylenmesi, risâlete aykırıdır. Zira böyle bir sözü kasden, cebren veya sehven söylemiş olabilir, başka bir ihtimal yoktur. Kasden söylemek küfürdür, câiz değildir. Peygamberin gönderilmesinin sebebi putları övmek değil, kötülemektir. Şeytanın cebren söyletmesi de mümkün değildir. Zira Cenâb-ı Allah, şeytana: "Benim kullarım üzerinde senin bir yetkin yoktur" (Hicr, 42) âyetinde mü'minler üzerinde sultası olmadığını bildirmiştir. Şeytan mü'min kulları bile icbar edemezse Peygamberi hiç edemez. Sehiv ve gafletle söylemiş olması ihtimali de merduttur; zira tebliğ halinde O'nun hakkında gaflet caiz değildir. Câiz olsaydı, O'nun söylediklerine itimad kalmazdı. Ve çünkü vahyedilen Kur'ân hakkında Cenâb-ı Allah:

"Kur'ân'a bâtıl, ne önünden ne ardından yol bulamaz" (Fussilet, 42); keza "Kur'ân'ı ben indirdim ve onu ben muhafaza edeceğim" (Hicr 9) buyurmuştur.

Diğer taraftan, daha birçok âyet, Hz. Peygamberin risâlet ve tevhid hususunda son derece kararlı olup, müşriklere azıcık bir meyil dahi göstermediğini

bildirmektedir.[752]

6- Rivâyet Cihetinden Tenkidi:

Rivâyet yönünden bu vakâ uydurmadır. Bir çok muhakkik bu kıssayı reddetmişlerdir. El-Beyhakî: "Bu kıssa, nakil bakımından sâbit değildir" demiştir.[753] Kadı İyâz: "Sahih hadisleri rivâyet eden hiç bir kitabın bunu nakletmemesi, hiçbir sîkanın bunu sahih ve muttasıl bir senetle rivâyet etmemesi, çürüklüğünü göstermeye kâfidir. Nakledenler sadece tuhaf şeylerle oyalanmayı âdet edinen bazı tefsirciler ile tarihçilerdir"[754]. Es-Süheylî: "Bu hadis, sâbit değildir" diyor[755]. Beydavî, Neysabûrî, Ebû's-Suûd, Ebû Mansur el-Maturidî, İbn Kesîr, Nevevî, Bedreddin Aynî, el-Hazîn, Hatîb Şirbinî, Ebû's-Suûb, Âlusî tefsirlerinin Hacc, 52 âyetinde dair yaptıkları açıklamalara). Rivâyetin bir aslı olabileceğini düşünenler arasında İbnu Hacer ile İbrahim el-Gürânî bulunmaktadır.

Bazı rivâyet ehlinin bu kıssaya inanmasını nazıl îzah etmeli? Secde gerçeğine sebep arama, Kureyş'in Hz. Peygamberin kıraatinin etkisi ve Kur'ân'ın büyüleyici üslûbunun tesiri altında yaptığı secdeye bahane olarak ileri atmış olabilecekleri sözün şâyialanması, keza Hz. Peygamberin kavminin hidâyete gelme arzusu, şeytanın işi karıştırıp Hz. Peygambere vesvese vermesi, Habeşistan'a gidenlerin dönmeleri. gibi olaylar Hicrî asır başlarında bir araya gelerek bir kıssa halinde birleştirildiği, bazı tarihçiler ve tefsirciler de, boş bulunup araştırmaksızın kabul psikolojisi içine girdiler denilebilir.[756] Bu konuda daha başka tevcihler de yapılmıştır:[757]

A.H. Aksekili, rivâyeti tenkid ederken şeytanın sözünün onbeş ayrı şekilde rivâyet edildiğini bildirip bunları ayrı ayrı sıralar[758]. Rivâyetlerdeki bu ızdırabı, uydurma olduğunun delili sayar. Daha sonra ise râvilerdeki ızdırabı ele alır. Râvilerin, bu sözün gâh Resûlullah'ın namazda olduğu, gâh Kureyş'in nâdilerinde olduğu sırada, veya namaz kılarken uyuklamış, uyurken ağzından kaçıvermiş tarzlarında onbir çeşit anlatım ile naklettiklerini, birinin bir türlü, öbürünün başka türlü söylemesinin de meselenin uydurma olduğunu göstereceğini ifade eder (s. 22). Ona göre bu, Tâbiun devrinden sonra uydurulmuştur. Keza Aksekili, İbn Abbâs'a mal edilen bu konudaki sekiz sebeb-i nüzûl rivâyetini inceleyerek, bu ızdırabın da rivayeti çürüttüğünü beyan eder (s. 26).

Konuyu dikkatli şekilde inceleyen muasır müellif Mevdûdî ise tarihî bakımdan şu tenkidleri öne sürer:

1- Muteber tarihi kayıtlara göre, Habeşistan'a ilk hicret bîsetin 5. yılında Receb ayında olmuştur. Hikâyeye göre, sulh haberini öğrenip dönenler, gittikten sadece üç ay sonra, yani aynı yılın şevval ayında dönmüş oluyorlar.

2- Hikâyeye göre bu sözü söylediğinden ötürü Resûlullah'ı itab eden İsrâ 73-75 âyeti inmişti. Halbuki İsrâ sûresi Mi'râc'ı müteakip inmiştir. Mi'râc ise bîsetin 11 veya 12. yılında vâki olmuştur. Buna göre uyarmanın 5-6 sene bekledikten sonra yapılmasını kabul etmek tuhaflığına düşülür.

3- Teselli etmek üzere indiği bildiren Hacc, 52. âyeti Hicrî birinci yılda inmiştir. Buna göre teselli de, uyarma ve tekzibten 2-2.5 yıl, olayın üzerinden ise 9 yıl kadar zaman sonra olmuş olur. Bunu kim kabul edebilir?

4- Hem niçin tekzîb ve teselli için gelen âyetler, bizzat Necm sûresine ilave edilmeyip ayrı ayrı sûrelere yama olarak eklensin? Halbuki bu âyetler, -daha önce gördüğümüz üzere- muhtevâlarıyla tam insicamlı olup, yama intibaı uyandırmazlar.

5- Muâsır Tunuslu müfessir M. Tahir İbn Âşur, bu garânîk kıssasını maharetle reddettikten sonra hülasa ederken der ki: "Bu kıssayı, müşriklerin Necm sûresini dinledikten sonra secde ettiklerini bildiren sahih haberle birleştirmek, bazı müelliflerin karıştırmalarından ibarettir. Keza bu kıssayı Hacc sûresi ile birleştirmek de öyledir; Mekke'de ilk nâzil olan sûrelerden bulunan Necm sûresi ile, bir kısmı Medine döneminin başlangıcında, bir kısmı Mekke döneminin sonlarında inen Hacc sûresi arasında pek uzun bir zaman vardır. Keza Habeşistan'a hicret edenlerin dönmesi ile birleştirmek de fantaziden ibarettir. Necm sûresinin inmesi ile Habeşistan'dan dönme arasında nice seneler vardır.[759] Hâdise şöyle olmuş olabilir: İslâm'ın başlangıcında müşrikler arasında yayılmış bir şâyia, Mekke'de İbnuz Ziba'râ gibi[760] cahil alaycıların uydurmalarındandır. Necm sûresinde Lât, Uzzâ ve Menât'ın anılmasını halk içine fitne sokmak için fırsat bilmişlerdi. Necm sûresini seçmelerinin sebebi şu idi: Zîra Kâbe'de okunduğu sıralar onlar da orada bulunuyorlardı ve secde etmişlerdi. Allah Teâlâ'nın, nebîsi için mûcize yaptığı o secdelerine mazeret olsun diye, bu sözü uydurmuşlardı"[761].

6- İbnu'l-Kelbî (Ö. 204) Kitâb'ul-Asnâm (Putlar kitabı) adlı kitabında, cerh ve

ta'dil kaidelerini de tatbik etmeksizin, putlarla ilgili her türlü haberi toplayıp naklettiği halde bunu zikretmez. Buna mukabil cahiliyye Araplarının Ka'beyi tavaf ederken "Lât hakkı için, Uzzâ hakkı için! üçüncüleri Menât hakkı için! Onlar yüksek kuğular (dişi tanrıçalardır), onların şefaatlerine ümit bağlanabilir" derler[762].

Yakut el-Hamevî de Mu'cemu'l-Büldân adlı ansiklopedik coğrafya lügatında Uzzâ'yı anlatırken (4/116-118) müşriklerin bu sözlerini nakleder. Bu son iki cümle, Garânîk rivâyetinde, şeytanın Peygamberimize söylettiği iddia edilen sözün aynısıdır. Büyük ihtimal Garânîk kıssasının menşei, müşriklerin bu sözleridir.[763] "Demek ki Garânîk teşbihi, Peygamberden evvel söylenegelmiş bir sözdür. Muhtelif şekillerde söylenmiş olması da buna delâlet eder. O halde bu söz, esas itibariyle müşriklere bir ilkâ-i şeytânîdir."

7- Bunca tutarsızlığına rağmen, bu Garânîk kıssasını, vahy ve nübüvvet akîdesine gölge düşürmeye elverişli bulmaları sebebiyle gerçek kabul eden müsteşrikler, gerçekten acınacak bir ilmî sefalet sergilemektedirler. W. Muir, R. Dozy, Brockelmann, Nöldeke, Blachere, M. Gadefroy-Demombynes, M. Watt bunlar arasındadır. İşte peşin hüküm, aleyhtarlık irtikab etmeyeceği tenâkuzlara düşmekten, zekâları ve ilmî maharetleri kendilerini koruyamamıştır.(14) Bununla beraber müşteşriklerin ele aldıkları hemen her meselede olduğu gibi, bu mevzuda da, içlerinden bu hususta hakkı teslim edenleri çıkmamış değildir. Ezcümle -bir çok mevzuda garazkâr ve peşin hükümlü- olan L. Caetani, isabetli tahlille bu hikayenin uydurma olduğunu açıklamıştır: "(...) Çünkü bunu uyduranlar, iki büyük gayri tabiîliği ve tezadı bertaraf edememişlerdir. Yalanın bacağı kısadır. Yukarıki hadislerin hepsi isbat etti ki Muhammed ile Kureyşliler arasındaki ihtilaf, Kureyşlilerin düşmanlığı karşısında müslümanlar muhacerete mecbur olacak kadar şiddetlidir. Şimdi tetkik etmekte olduğumuz hikayeyi bize nakleden mühaddislerin sözlerine inanırsak, müslümanlar birkaç Kur'ân âyetini alenen okurlarsa gâyet şiddetli fena muameleye maruz kalıyorlardı. O halde Muhammed'in bütün Kureyşliler önünde koca bir sûreyi baştan aşağı okuması, Kureyşlilerin de ne söyleyeceğini bilmeden dînî bir dikkat ile kendisini dinlemeleri ma'nâsız olmaz mı? Bundan başka, bu hikaye iyi düşünülmüş de değildir. Muhammed şeytanın talim ettiği âyetleri okuyor ve bunların ma'nâlarını anlamıyor, yahut başka âyet bilmiyor gibi görünmektedir." (Caetani, İslâm tarihi, 2/264-265). Keza şöyle der: "Muhammed hakiki bir devlet adamı idi, kendisinde gâyet ince bir fikr-i siyasi vardı. İnsanlarla müzâkerede, insanları

idarede fevkalade maharet sahibi idi. Üç puta karşı ibadeti muvakkaten kabul etmek gibi, kaba hataların O'ndan sâdır olması gayri kâbildir. Çünkü bu hareket, geçmiş senelerin cesur çalışmalarını bir an içinde birden bire yıkmaya ve kendi kendisini mahvetmeye müsâvi idi" (A.g.e., s. 265-266).
Fakat müsteşriklerden, üstelik ciddi tanınan (Arap Dil Akademisi azalığı ile taltif edilen) R. Blachere'in irtikab ettiği, ciddiyetsizlikten de öte, haysiyetsizliği kimse yapmamıştır. Zîra bütün dünyada bir kelimesi bile farklı olmayan Kur'ân-ı Kerîm'i Fransızca'ya tercümesinde "sözüm ona iki âyet" ilave etmiştir. Yaptığı ilaveler Necm sûresinin 20. âyetinden sonra 20 bis, 20 ter diye yazıp tercüme ettiği bu şeytânî sözlerdir. Bu tahrifi yaparken dipnotta bir gerekçe (!) yazmaya veya kitabının önsözünde bir açıklamaya bile teşebbüs etmemiştir.
Blachere, daha önce yayınladığı ve nüzûl sırasına göre sûreleri sıralayarak tercüme ettiği Kur'ân meâlinde ise (Le Coran, Traduction selon un essai de reclassement des sourates, Paris, 1949) bu şeytânî sözleri yine âyet diye derc etmekle beraber, buradaki âyetlerin nüzûl tarihi konusunda bir iddia ileri sürer. Az önce Necm sûresinden iktibas ettiğimiz pasajda (s. 5) 19-23 kısmını yine gözönüne getirelim: Kur'ân'ın üslûbunu az çok bilen bir kimse burada hiç bir ma'nâ boşluğu bulamaz, fikirler teselsül halindedir, kopukluk yoktur. Kelamın gelişmesinde muhatap 20. âyetten sonra, yani putları tahkire yapılan girizgâh'tan sonra "Demek erkek size, kadın Allah'a, öyle mi? O halde bu, insafsızca bir taksim!" kısmını bekler, Blachere bu putları daha ayrıntılı tarzda reddeden 23. âyetin "muahhar" olduğunu iddia etmektedir. Bunun tek sebebi bu âyetin, putları metheden o uydurma söze imkan bırakmamasıdır. Blachere'in gösterdiği gerekçe de 23. âyetin "arythmique" yani öbürlerine göre uzun olmasıdır. Kur'ân'ın şiir gibi her zaman rythmique olduğunu kim görmüş? Bunu iddia eden mi var? En açık misallerinden biri Fatiha sûresidir. Bu sûrenin 7. âyeti diğerlerine göre açıkça uzun diye, sonradan eklendiğini mi söylemek gerekir? Kitâb-ı Mukaddes kritiğinde formgeshictliche adıyla bilinen Alman metodunu Kur'ân'a uygulamak isteyen bu şahıs, mezkûr tercümesinde çok tuhaf ve zor durumlara düşmüştür. Mesela ona göre Asr sûresi, önce "Asra andolsun ki insanlar ziyandadır" şeklinde idi. Kalan kısmı sonradan ilave edilmiştir. Ona kalsa bu nevi istisnalar Medîne dönemine ait olmalıdır.
Necm sûresinde, 23. âyeti, şimdilik bir tarafa bıraksak bile 21 ve 22. âyetler de bulunmakta ve onlar da putları açıkça reddetmektedir. Müşrikler erkek evlat ister, kız çocuklara hiç değer vermezlerdi. Burada onların bu telakkîlerine işaret olunarak, Allah'ı kendilerinden daha dûn bir mevkiye düşürmelerindeki saçmalık belirtilmiş olmaktadır. Blachere, bunların sonra ilave edildiğini söylemiyor,

aksine bu metinlerin "eski" olduğunu tasrih ediyor. Diğer taraftan o, Tûr sûresini nüzûl bakımından 22. sıraya koyar. Necm sûresi ise ona göre 30. sıradadır. Tûr sûresinin 39. âyeti "Demek oğullar sizin de kızlar O'nun öyle mi?" diyerek, aynı şekilde bir taraftan putların, bir taraftan puta tapanların hakirliklerini ortaya koymaktadır. Blachere'in dediği gibi: "Kur'ân dişi tanrıları red delilini tekrar ele almıştır." Öyleyse, bu daha önce yapılmış iken, Necm sûresinde de aynı kelam içinde tekrar edilmiş iken, bu bâtıl tanrıların hak olduklarının, üstelik övülmelerinin ma'nâsı kalır mı? Sonra gelen 26. âyet, Allah isteyip razı olmadıkça, meleklerin bile şefaatlerinin muteber olmayacağını bildiriyor. Yani putların şefaatlerinin asla mevcut olmadığını anlatmak istiyor. Bütün bunlar, müşriklere ait olan bu uydurma sözün, bu muhtevaya ne derece zıt olduğunu göstermeye kâfidir.

Garânîk meselesine sarılarak İslâm aleyhinde şüphe uyandırmaya çalışan müsteşrikler dürüst davranmamaktadırlar.

Davranışlar, İslam incelemelerinde, müslümanların "bizim malımızdır" diye sahip çıktıkları hususları tetkik edip onlar hakkında değerlendirme yapmaları gerekirdi. Onların "bu sâbit değildir, bizim malımız değildir" dedikleri şeyleri ise, bir tarafa bırakmaları gerekirdi. Dürüstlük bunu gerektirir. Fakat onların çoğu, Buhârî'nin kitabı gibi müslümanların ittifakla kabul ettiği kitaptaki hadisleri kabul etmez de, tarihî usûle, müslüman hadiscilerinin koydukları cerh ve ta'dil kaidelerine uymayan rastgele bir kitaba girmiş (mesela el-Egâni gibi bir edebiyat kitabında bulunan) rivâyetleri hakkındaki hükümlerine esas alırlar. Fakat bu, onlar farkında olmaksızın İslâm'ın hakkâniyetine ayrı bir delil oluşturmaktadır. Çünkü böylece, onlar tarihen sâbit kat'î nâsslarda aleyhde kullanacak tutamak bulunmadığını tasdik etmiş olmaktadırlar."[764]

4ـ وعن زيد بن ثابت رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَرَأتُ عَلى رسُولِ اللّهِ # وَالنَّجْمِ فَلَمْ يَسْجُدُ فِيهَا[. أخرجه الخمسة .

4. (2770)- Zeyd İbnu Sâbit (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a Ve'nnecmi sûresini okudum, bunda secde etmedi." [765]

AÇIKLAMA:

Bu bahsin baş kısmındaki açıklamada da belirtildiği üzere, secde gereken âyetler bahsi ihtilaflı bir mevzudur. Sadedinde olduğumuz rivâyet, Necm sûresinde secde olmadığını ifade etmektedir. Mâlikîler bu rivâyetle amel ederek "Mufassal sûrelerde secde yoktur" demişlerdir. Ebû Sevr gibi değerlendirenler de "Necm sûresinde secde yoktur" demiştir. İbnu Hacer: "Bu halde Necm sûresinde secdenin terki, mutlak olarak o sûrede secdeyi terketmek ma'nâsına gelmez" der ve ilave eder: "O sırada secdenin terkedilmiş olması, Efendimizin abdestsiz olmasından veya vaktin mekruh vakitlerinden biri olmasından ileri gelebilir. Bu, ihtimalden uzak değildir. Yahut okuyanın secde etmemiş olmasındandır. Mamafih, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), secdeyi terketmenin cevazını göstermek için de secde etmeyi terketmiş olabilir"der.
Meseleye eğilen imamlar bu sonuncu ihtimali en kuvvetli ihtimal olarak değerlendirirler. Şâfiî bu hususta cezmeder, yani kesin kanaat beyan eder. Ona göre, "Necm sûresinde secde vâcib olsaydı bilahare de olsa secde etmeyi emrederdi."[766]

-5- وعن أبى سلمة عن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أنَّهُ قَرَأ سُورَةَ: إِذَا السَّمَاءُ انْشَقَّتْ. فَسَجَدَ بِهَا، فَقُلْتُ يَا أبَا هُرَيْرَةَ: ألَمْ أرَكَ تَسْجُدُ؟ قَالَ: لَوْ لَمْ أرَ النَّبِىَّ # يَسْجُدُ لَمْ أسْجُدُ[. أخرجه الستة إ الترمذي.

5. (2771)- Ebû Seleme, Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh)'den naklettiğine göre, Ebû Hüreyre İzâ's-Semâunşakkat sûresini okudu ve secde etti. Ben kendisine:
"Ey Ebû Hüreyre seni secde eder görmüyor muyum!" dedim. Bana:
"Resûlullah'ı secde eder görmemiş olsaydım, bende secde etmezdim!" cevabını verdi.[767]

-6- وعنه رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]سَجَدْنَا مَعَ النَّبِىّ # في: إذَا السَّمَاءُ انْشَقَّتْ، وَاقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِى خَلَقَ[. أخرجه الخمسة إ البخارى

.

6. (2772)- Yine Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Biz Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la İzâ's-Semâun-Şakkat sûresinde ve İkra' bismi Rabbikellezî halaka sûresinde secde ettik."[768]

AÇIKLAMA:

Bu hadis de mufassal sûrelerde secde olduğuna delil olmaktadır. Bu sûrelerde secde etmek gereğine inanan Ebû Davud, hadis hakkında şu açıklamayı yapar: "Ebû Hüreyre hicretin altıncı yılında Hayber Fethi' nde müslüman olduğuna göre, bu secde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın son fiilidir."[769]

7ـ وعن ابن عباس رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]لَمْ يَسْجُدِ النَّبىُّ # في شَىْءٍ مِنَ المُفَصَّلِ مُنْذُ تَحَوَّلَ إلى المَدِينَةِ[. أخرجه أبو داود .

7. (2773)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ): "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Medîne'ye (hicretle) geldiği günden beri mufassal sûrelerden hiç birinde secde etmemiştir" dedi.[770]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, görüldüğü üzere, bir önceki Ebû Hüreyre hadisiyle müte-ârızdır. Ancak bunun zayıf, öncekinin sahih olduğu belirtilir. Üstelik Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) "mufassallarda Resûlullah'la secde ettik" buyuruyor, cezmediyor. Ebû Hüreyre'nin Ebû Dâvud tarafından da dikkat çekildiği üzere, altıncı hicrî yılda İslâm'a girdiği gözönüne alınırsa Resûlullah' ın mufassallarda secde ettiği kesinlik kazanır. İbnu'l-Melek der ki: "Sahâbeden bir çoğu secde hususunda rivâyette bulunmuştur, kabul hususunda isbat nefiyden evlâdır." Nevevî de benzer mülahazalar beyanıyla önceki hadisin amelde esas olduğunu belirttikten başka "Bu hadiste mevzubahis olan secdeyi terk, "sebeplerden bir

sebeple" olmuştur.[771]

8ـ وعن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]كانَ رَسُولُ اللّهِ # يَقُولُ في سُجُودِ الْقُرآنِ بِاللَّيْلِ: سَجَدَ وَجْهِى لِلَّذِى خَلَقَهُ وَصَوَّرَهُ، وَشَقَّ سَمْعَهُ وَبَصَرَهُ بَحَوْلِهِ وَقُوَّتِهِ[. أخرجه أصحاب السنن .

8. (2774)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), geceleyin yaptığı tilâvet secdelerinde şöyle derdi: "Yüzüm, kendisini yaratan (maddî ve manevî çeşitli cihazlarla teçhîz, tezyîn ve) tasvîr eden, ilâhî güç ve kudretiyle onda işitme ve görme duyguları açan Zât'a secde etti."[772]

AÇIKLAMA:

1- Burada "yüz"le zât kastedilmiştir, yani "yüzüm secde ediyor" demek "zâtım secde ediyor" , "ben secde ediyorum" demektir. Yüz, çoğu kere kişiyi temsil eder. Sözgelimi yüzün ak olması şahsiyetin berî olması demektir.

2- Aliyyu'l-Kârî'nin de belirttiği üzere, tilâvet secdesinde okunacak tesbîh, namaz secdesinde okunan tesbîhtir, esahh görüş budur. Ancak bazı âlimler, yine de sübhâne Rabbenâ in kâne va'ade Rabbenâ lemef'ûlâ demenin müstehap olduğunu söylemişlerdir. Çünkü âyet-i kerime'de Cenâb-ı Hakk evliyalardan bahsederken: "Yüzleri üzerine secdeye varırlar ve "Rabbimiz münezzehtir, Rabbimizin sözü şüphesiz yerine gelecektir" derler" (İsrâ 107-108) diye haber vermektedir. Şu halde âyette gelen bu tesbîhin secde sırasında söylenmesi, bazılarınca müstehab addedilmiş olmaktadır.
Aliyyu'l-Kârî, mevzu ile ilgili olarak der ki: "Secdelerde, okunacak tesbîhin, bu hususta sahih rivâyetlerde gelmiş olan tesbîhlerin dışına çıkmaması uygun olur. Sözgelimi tilâvet secdesi namazda yapılacak ise, namaz secdesinde okunan tesbîh okunmalıdır, namaz farz namazsa Sübhâne rabbiye'l-a'lâ demeli, veya nafile bir namazsa, secdede söylenmesi hususunda rivâyetlerde gelmiş olan bir tesbîh okunmalı, "secde vechi" gibi, "Allahümme Üktüb lî.." gibi[773] Tilâvet secdesi namaz dışında ise, bu hususta gelen tesbîhlerden herhangi biri

okunabilir."[774]

-9- زاد في رواية الترمذي عن ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهما فقال:]جَاءَ رَجُلٌ، فقَالَ: يَا رَسُولَ اللّهِ رَأيْتُنِى اللَّيْلَةَ وَأنَا نَائِمٌ كَأنِّى أُصَلِّى خَلْفَ شَجَرَةٍ فَسَجَدْتُ فَسَجَدَتِ الشَّجَرَةُ لِسُجُودِى، فَسَمِعْتُهَا تَقُولُ: اللَّهُمَّ اكْتُبْ لِى بِهَا أجْراً، وَحُطَّ عَنِّى بِهَا وِزْراً، وَاجْعَلْهَا لِى عِنْدَكَ ذُخْراً، وَتَقَبَّلْهَا مِنِّى كَما تَقَبَّلْتَهَا مِنْ عَبْدِكَ دَاوُدَ. قالَ ابنُ عَبَّاس: فَسَمِعْتُ رَسُولَ اللّهِ # قَرأَ السَّجْدَةَ، فَقَالَ فِيهَا مِثْلَ مَا أخْبَرَهُ الرَّجُلُ عَنْ قَوْلِ الشَّجَرَةِ[.

9. (2775)- Tirmizî'nin İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ)'dan yaptığı bir rivâyette şu ziyade gelmiştir. İbnu Abbâs der ki: "Bir adam gelerek dedi ki, "Ey Allah'ın Resûlü! gece uyurken rüyamda kendimi gördüm. Sanki ben bir ağacın arkasında secde yapıyorum. Ben secde yaptım, secdem üzerine ağaç da secde yaptı. Onun şöyle söylediğini işittim: "Allah'ım, secdem sebebiyle bana sevab yaz, onun hürmetine günahımı dök, onu senin nezdinde bana azık yap. Kulun Dâvud'dan kabul ettiğin gibi, onu benden kabul et."

İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) der ki: "Bundan sonra, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın secde âyeti okuduğunu, (tilâvet secdesi sırasında) o adamın kendisine, ağacın sözü olarak haber verdiği duânın aynısıyla duâ ettiğini işittim."[775]

AÇIKLAMA:

Tilâvet secdesiyle ilgili olarak dokuz rivâyet kaydedilmiş oldu. Bazılarıyla ilgili açıklamalar sunduk. Ayrıca bahse girerken kaydettiğimiz uzunca açıklamada derli toplu bilgiler kaydettik. Burada mevzuyu bir kere daha özetleyeceğiz.

* Tilâvet secdesi Kur'ân-ı Kerîm'de secde etmeye irşad eden bazı âyetler okuyunca veya dinleyince veya okuyan imama uyulunca yapılan bir secdedir, rükûu, kuûdu yoktur.

* Âlimler tilâvet secdesinin meşrû olduğunda icma ederlerse de vücûbunda ihtilaf ederler:

** Cumhur sünnet olduğuna hükmeder.

** Ebû Hanîfe, "vâcibtir fakat farz değildir" der.

* (Cumhura göre), bu secde âyetini okuyana sünnettir, okuyan secde ederse dinleyene de sünnettir. "Okuyan secde etmese de dinleyene sünnettir" diyen de olmuştur.

* Secde yerleri de ihtilaflıdır:

** Şâfiî'ye göre mufassal dışındaki âyetlerde secde edilir. Böylece onbir yerde secde edilir.

** Hanefîlere göre ondört yerde secde edilir. Hanefîler, Hacc sûresinde bir secde kabul ederler, ancak Sâd sûresinde de secde yaparlar.

** Ahmed İbnu Hanbel (rahimehullah) ve bir grup âlim: "Onbeş yerde secde var" derler ve hem Hacc sûresindeki iki secdeyi hem de Sâd sûresindeki bir secdeyi kabul ederler.

* Namazda aranan temizlik vb. gibi şartların bunda da aranıp aranmayacağında da ihtilaf edilir. Bir cemaat, bunların aranmasını şart koşar, bir grup da şart koşmaz. Buhârî'nin bir rivâyeti İbnu Ömer'in abdestsiz secde ettiğini kaydetmiştir.

* Tilâvet secdesi yapılırken, namaz secdesinde okunan tesbîhin okunması esastır. Sünnette gelen (me'sûr) tesbîhlerden biri de okunabilir.[776]

ŞÜKÜR SECDESİ

-1- عن أبى بكرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]كَانَ رسولُ اللّهِ # إِذَا جَاءَهُ أمْرٌ بِسُرُورٍ أوْ يُسَرُّ بِهِ خَرَّ سَاجِداً شَاكِراً للّهِ تَعالى[. أخرجه أبو داود والترمذي .

1. (2776)- Hz. Ebû Bekre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sürûrlu bir hadiseyle veya sürûr veren bir hadiseyle karşılaşınca

Allah'a şükretmek üzere secde ederdi."[777]

-2- وعن سعد بن أبى وقاص رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]خَرَجْنَا مَعَ رَسولِ اللّهِ # مِنَ مَكَّةَ نُرِيدُ المَدِينَةَ، فَلَمَّا كُنَّا بِبَعْضِ الطَّرِيقِ رَفعَ يَدَيْهِ فَدَعَا اللّهَ وَخَرَّ سَاجِداً، ثُمَّ مَكَثَ طَوِيً، ثُمَّ قَامَ فَرَفَعَ يَدَيْهِ سَاعَةً، ثُمَّ خَرَّ سَاجِداً ففَعَلَ ذلِكَ ثَثاً، ثُمَّ قَالَ: إنِّى سَألْتُ رَبِّى وَشَفَعْتُ ‘مَّتِى فأعْطَانِى ثُلث أُمَّتِى فَخَرَرْتُ لِرَبِّى سَاجِداً شُكْراً، ثُمَّ رَفَعْتُ رَأسِى، فَسَألْتُ رَبِّى ‘مَّتِى فَأعْطَانِى ثُلُثَ أُمَّتِى فَخَرَرْتُ لِرَبِّى سَاجِداً شُكْراً. ثُمَّ رَفَعْتُ رَأسِى فَسَألْتُ رَبِّى ‘مَّتِى فَأعْطَانِى الثُّلُثَ اŒخَرَ فَخَرَرْتُ لِرَبِّى سَاجِداً شُكْراً[. أخرجه أبو داود .

2. (2777)- Sa'd İbnu Ebî Vakkas (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte Mekke'den çıktık. Medîne'ye gitmeyi arzu ediyorduk. Yolun bir yerine (Azvera'ya)[778] ulaşınca, Aleyhissalâtu vesselâm ellerini kaldırıp Allah'a duâ etti ve secdeye kapandı. Uzun müddet öyle kaldı. Sonra kalkıp yeniden ellerini kaldırdı, bir müddet (öyle kaldı). Sonra tekrar secdeye kapandı. Bu şekilde üç kere secde yaptı. Sonra dedi ki: "Ben Rabbimden talepte bulundum ve ümmetime şefaat ettim. Rabbim, ümmetimin üçte birini bana verdi. Ben de Rabbim için şükür secdesine kapandım. Sonra başımı yerden kaldırıp, ümmetim lehinde tekrar (mağfiret için) talepte bulundum, bana ümmetimin üçte birini daha verdi, ben de Rabbime şükür secdesinde bulundum. Sonra başımı kaldırdım ümmetim için tekrar talepte bulundum, bana ümmetimin son üçte birini de verdi, ben de Rabbime şükür secdesine kapandım."[779]

AÇIKLAMA:

1- İslâm dîninde, bir nimete kavuşma veya bir musîbetten kurtulma anlarında, Cenâb-ı Hakk'a şükür ifade etmek için tekbîr alarak secdeye varıp secdede mûtad namaz tesbîhiyle tesbîh okuduktan sonra tekbir getirerek kalkmaktan

ibaret secde yapılması meşrû kılınmıştır. Bu, yukarıda kaydedilen hadislerden de anlaşılacağı üzere, sünnetle sâbit bir ibâdettir. Ashâbtan birçoğunun şükür secdesi yaptığına dair rivâyetler gelmiştir. Ebû Cehl'in başı kesilip getirilince Efendimizin beş kere secde yaptığı rivâyet edilir.

2- Sübülü's-Selâm'da belirtildiği üzere, İmam Ahmed ve Şâfiî hazretleri, şükür secdesinin meşrûiyyetine kâildir. İmam Mâlik bu meselede muhalif kalmıştır. Ebû Hanîfe hazretlerinin "bunda kerahet yok, mendub da değil" dediği rivâyet edilmiştir.

3- Şükür secdesinde temizlik şart mıdır? İhtilafıdır. Namaza kıyasla "şarttır" denildiği gibi, "şart değildir" de denmiştir. Bu ikinci hüküm esahh kabul edilmiştir.

4- Neylü'l-Evtâr'da şükür secdesiyle ilgili hadislerde tekbir getirileceğine dair delil olmadığına dikkat çekilir. Tebük seferine mâzereti olmadığı halde katılmadığı için cezalandırılan Ka'b İbnu Mâlik (radıyallâhu anh)'in affıyla ilgili âyetin nüzûl haberi geldiği zaman, şükür secdesi yapmış olması[780] bunun ashâb arasında şâyi bir âdet olduğunu ifade eder. Hz.Ebû Bekr (radıyallâhu anh)'e de Müseylime'nin öldürülme haberi gelince şükür secdesine kapanmıştır. Hz. Ali (radıyallâhu anh) de Hâricîlerden zü's-Südeyye'yi Nehrevân'da öldürülmüş görünce secde etmiştir.[781]

5- İkinci rivâyette Resûlullah'a her defasında ümmetinin üçte birinin bağışlandığı, üç duâsının sonunda ümmetinin tamamının Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'in şefaatine mazhar kılındığı ifade edilmektedir. Aliyyu'l-Kârî'nin Mirkât'da kaydına göre, Türbüştî, hadisi şu ma'nâda yorumlar: Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'in ümmeti önceki ümmetler gibi değildir, günahı miktarınca yandıktan sonra cehennemden çıkacaktır. Muhammed ümmetine ebedî cehennem yoktur. Eski ümmetlerden azaba uğrayanların azabları ebedî kılınmıştır. Onlardan pekçoğu, peygamberlerine isyanları sebebiyle Allah'ın lânetine uğramış, şefaatten mahrum kalmışlardır. Bu ümmetin âsîlerinden cezalandırılanlar, günahlarından temizlenmiş olurlar. Şehâdet üzere (imanla) ölenler, isyânı sebebiyle azaba mâruz kalsa da ateşten çıkarılacaklardır. Resûlullah'ın şefaati onlara da ulaşacaktır, kebâir işlemiş olsalar bile, Cenâb-ı Hakk, bu ümmetin peygamberlerinin makamının yüceliğine ikram olarak müslümanları bazı imtiyazlarla mümtaz kılmıştır bu cümleden olarak, içlerinden geçen vesveseleri, konuşmadıkları veya yapmadıkları müddetçe affedecektir.

6- Hadis, ayrıca hakkında rivâyet gelen hususlar dışında duâ ederken ellerin kaldırılması gerektiğine delildir.[782]

ALTINCI BÂB

CEMAATLE NAMAZ

(Bu bâbta beş fasıl vardır)

*****

BİRİNCİ FASIL

CEMAATİN FAZÎLETİ

*****

İKİNCİ FASIL

CEMAATE DEVAM VACİBTİR

*****

ÜÇÜNCÜ FASIL

CEMAATİ ÖZRÜ OLAN TERKEDER

*****

DÖRDÜNCÜ FASIL

İMAMIN VASFI

*****

BEŞİNCİ FASIL

İMAMA UYANLARLA İLGİLİ AHKÂM VE ÂDÂB

BİRİNCİ FASIL

CEMAAT NAMAZININ FAZİLETİ

UMUMİ AÇIKLAMA

Dinimiz cemaate çok ehemmiyet vermiş ve müslümanların cemaat ve birlik olmalarını teşvik etmiştir. Ümmetî birliğe ulaşmada en müessir vasıta namazdır. Günde beş vakit câmide birleşen müslümanlar, aralarında mevcut olan çeşitli farklılıkların ortaya çıkaracağı tefrikayı ortadan kaldırabileceklerdir. Tefrikaya götürecek farklıklar neler olabilir.

* Dil farkı,
* Renk farkı
* İktisâdî farklılık,
* Mevki makam farkı,
* Siyâsi görüş farkı vs.

Günde beş vakit câmi çatısında birleşen, cemaatleşen mü'minler, Resûllerinin başkanlığı altında kaynaşacaklardır. Her mescide geliş, kimisi fıtrî, kimisi sunî olan ve fakat başıboş bırakıldığı takdirde her biri tefrikaya, fitneye götürebilecek bu farklılıkları bir törpüleme ameliyesi bir kaynaşma temrîni (antrenman) ve bütünleşme cehdidir.

Bu sebeple Resûlullah pek çok hadislerinde namazların cemaatle kılınmasını emretmiş, münferid kılmak için ruhsat isteyenlere sıkı şartlar altında ruhsat vermiştir. Sözgelimi iki gözü de kör olan âmâ Abdullah İbnu Ümmi Mektûm evinde kılma ruhsatı isteyince önce vermiş, sonra geri çağırıp ezanı işitip işitmediğini sormuş, işittiğini öğrenince ruhsatı kaldırmıştır. Ebû Dâvud'un bir rivâyetinde: "Üç kişinin bulunduğu bir köy veya kırda namaz cemaatle kılınmazsa şeytan onlara mutlaka galebe çalmıştır. Cemaate iyi tutun. Zîra kurt, sürüden ayrılanı kapar" buyrulmuştur.

Bu ve benzeri bazı nasslardan hareket eden bir kısım âlimler cemaate katılmanın farz-ı ayn olduğu hükmünü çıkarmışlardır. Ebû Sevr, âyetten de delil çıkarıp: "Allah, Resulüne "korku namazı"nda bile cemaati emretmektedir, öylesi ağır şartlar altında bile terki için özür tanımazsa, emniyet halinde daha şiddetli bir vâcib olduğu anlaşılır" der.[783] Atâ İbnu Ebî Rebâh: Hazerde ve köyde, ezanı işiten hiçbir mahlûka namazı cemaatle kılmayı terketmeye ruhsat yoktur!" der. Evzâî de: "Ezanı işitsin işitmesin, hiçbir evladın cuma ve cemaatleri terk

hususunda babasına itaat etmesi caiz değildir" demiştir.
Şâfiîlerin çoğu namazı cemaatle kılmanın farz-ı kifâye olduğuna hükmeder.
Cemaat nedir? Hadisler namaz mevzuunda iki kişiyi bir cemaat olarak tavsif eder. Ancak cemaatin sayısı ne kadar fazla olursa o kadar makbuldür "Bir kimsenin bir başkasıyla kıldığı namaz, tek başına kıldığından (sevapça) daha bereketlidir. İki kişi ile olan namazı da bir kişi ile beraber kıldığından daha bereketlidir. Beraber kılanlar ne kadar çok olursa Allah indinde o kadar makbuldür."
Bir mescidde bir kere cemaat yapıldıktan sonra başka cemaat yapılmayacağını söyleyenler omuştur. Ancak Seleften gelen bazı örneklere müsteniden birçok âlim bu görüşe katılmaz. Buhârî'nin kaydına göre, Tâbiînden Esved İbnu Yezîd, cemaati kaçırınca başka camiye giderek cemaat faziletinden istifadeye çalışmıştır. Enes (radıyallâhu anh) bir seferinde, mescide geldiğinde cemaati kaçırdığını görür. Ezan okuyup, yanındaki yirmi kadar kendi yakınlarından gençle cemaat teşkil eder. İbnu Mes'ud, Atâ, bir kavle göre Hasan Basrî, Ahmed İbnu Hanbel, İshak İbnu Râhûye, Mâlikîlerden Eşheb, camide ikinci, üçüncü cemaatin olabileceği kanaatindedirler.
Bir mescidde namaz kılındıktan sonra bir daha vakit namazı kılınmaz diyenler meyanında Hz. Ömer'in torunu Sâlim İbnu Abdillah, Hz. Ebû Bekr'in torunu Kâsım İbnu Muhammed ve Ebû Kılâbe'nin ismi geçer. Metbu imamlardan Mâlik, Leys, Abdullah İbnu'l-Mübârek, Süfyân-ı Sevrî, Evzâî, Ebû Hanîfe, Şâfiî' de aynı görüştedirler.
Bunların müslümanlar arasındaki birliğin bozulmaması endişesiyle böyle fetva verdikleri belirtilir. Kûfe fukahası ile, bir rivâyete göre Mâlik: "Cemaati kaçıran kimse ister münferiden kılar, ister cemaat aramak niyetiyle diğer mescide gider" demiştir. Ancak İmam Mâlik, Mescid-i Haram'la Mescid-i Nebevî'yi bu kaideden istisnâ eder. Çünkü onlara münferiden kılınan namaz, fazîletçe, başka mescidlerde cemaatle kılınanlardan üstündür.[784]

-1- عن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قالَ رَسُولُ اللّهِ #: صََةُ الرَّجُلِ في جَمَاعَةٍ تُضَعَّفُ عَلى صََتِهِ في بَيْتِهِ وَسُوقِهِ خَمْساً وَعِشْرِينَ ضِعْفاً، وذَلِكَ أنَّهُ إذَا تَوَضَّأ فَأحْسَنَ الوَضُوءَ، ثُمَّ خَرَجَ إلى المَسْجِدِ َ تُخْرِجُهُ إَّ الصََّةُ لَمْ يَخْطُ خُطْوَةً إَّ رُفِعَتْ لَهُ بِهَا

دَرَجَةَ، وَحُطتْ عَنْهُ بِهَا خَطِيئَةَ، فإِذَا صَلى لَمْ تَزَلِ المَئِكَةَ تُصَلى عَلَيْهِ مَا دَامَ في مُصَّهُ: اللَّهُمَّ صَلِّ، اللَّهُمَّ ارْحَمْهُ. وَ يَزَالُ أحَدُكُمْ. في صَةٍ مَا انْتَظَرَ الصَّةَ]. أخرجه الستة إ النسائى، وهذا لفظ البخارى .

1. (2778)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kişinin cemaatle kıldığı namazın sevabı evinde ve çarşıda (iş yerinde) kıldığı namazından yirmibeş kat fazladır. Şöyle ki, abdest alınca güzel bir abdest alır, sonra mescide gider, evinden çıkarken sadece mescid gâyesiyle çıkmıştır. Bu sırada attığı her adım sebebiyle bir derece yükseltilir, bir günahı affedilir. Namazı kıldı mı, namazgâhında olduğu müddetçe melekler ona rahmet okumaya devam ederler ve şöyle derler: "Ey Rabbimiz buna rahmet et, merhamet buyur."

Sizden herkes, namaz beklediği müddetçe namaz kılıyor gibidir."[785]

-2- وفي أخرى للشيخين عن ابن عمر رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]قالَ رَسولُ اللّهِ #: صَةُ الجَمَاعَةِ أفْضَلُ مِنْ صَةِ الْفَذِّ بِسَبْعٍ وَعِشْرِينَ دَرَجَةً]. »الْفَذُّ«: الفرد .

2. (2779)- Sahîheyn'in İbnu Ömer (radıyallâhu anh)'den kaydettiği bir diğer rivâyette şöyle denmiştir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Cemaatle kılınan namaz, ayrı kılınan namazdan yirmiyedi derece üstündür."[786]

-3- وعن أبى موسى رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قالَ رسولُ اللّهِ #: أعْظَمُ النَّاسِ أجْراً في الصَّةِ أبْعَدُهُمْ فَأبْعَدُهُمْ مَمْشىً، وَالَّذِى يَنْتَظِرُ الصَّةَ حَتَّى يُصلِّيهَا مَعَ ا“مَامِ أعْظَمُ أجْراً مِنَ الَّذِى يُصَلى ثُمَّ

يَنَامُ]. أخرجه رزين. قلت: وهو في صحيح البخارى، والله أعلم .

3. (2780)- Ebû Mûsa (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Namazda en çok sevap alan kimse, en uzak olanlarıdır, yürüme yönüyle en uzaktan gelenler, imamla kılıncaya kadar namazı bekleyen kimse, hemen kılıp sonra da uyuyandan daha çok sevaba mazhardır." [787]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın namazları cemaatle kılmaya teşvik sadedinde beyan buyurduğu en mühim hadislerden üç tanesi kaydedilmiş durumda: Cemaatle kılınan namaz ayrı kılınandan 25 veya 27 kat fazla sevaba vesîle olmaktadır. Camiye gitmek için ne kadar fazla yol katedilirse sevab da o nisbette artmaktadır. Namaza gitmek için atılan her adım, sayıya girmekte, manevî kazanca vesîle olmaktadır.

2- Yirmibeş Mi, Yirmiyedi Mi?

Cemaat sevabı, rivâyetlerin bir kısmında 25, bir kısmında 27 kat fazla olacağı ifade edilmiştir. İbnu Hacer bu teâruzu, tercih yoluyla gidermenin mümkün olmadığını, her iki rivâyetin de sahih senetlere dayandığını belirtir; bunları muhtelif şekillerde cem'etme imkânını gösterir.

* "Azı zikretmek çoğu nefyetmez." Bu, kesin sayı mefhumuna itibar etmeyenlerin sözüdür. Ve Şâfiî'nin ashâbından bazıları bu görüştedir, bizzat Şâfiî hazretlerinin nassı olarak da rivâyet edilmiştir.

* Belki de Resûlullah 25 diye ilan etti,fakat sonradan Cenâb-ı Hakk, cemaatteki fazîletin daha da fazla olduğunu bildirdi, bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm 27 olarak haber verdi. Bu görüşe "hangisinin önce söylendiğini belirten açıklama gerekir" diye itiraz edilmiştir. Keza bu görüşe, "fezâile neshin girmesi ihtilaflı bir husustur" diye de itiraz edilmiştir.
* Fark, mescidin uzaklık ve yakınlığına göredir.
* Fark, musallinin halinden ileri gelir; İlimde ileri olması veya huşûda ileri olması gibi.
* Fark cemaatin mescidde veya başka yerde yapılmasından ileri gelir.
* Fark, namazı bekleyenle beklemeyen arasındadır.

* Fark cemaatin tamamına veya bir kısmına yetişmekten ileri gelir.
* Fark cemaate katılanların azlığı veya çokluğuyladır.
* Yirmiyedi, sabah ve yatsı namazlarına hasdır (Bazıları sabah ve ikindiye hasdır demiştir). Yirmibeş, diğer namazlara hasdır.
* Yirmiyedi, cehrî namazlara hasdır, yirmibeş, sırrî namazlara hasdır.İbnu Hacer, bu sonuncu görüşe "en muvâfık görüş" der. Müteakiben kaydedeceğimiz açıklamasıyla sanki bunu isbat eder.

3- Cemaatin Fazîleti Nerden Geliyor?

Hadislerde cemaatle kılınan namazın fazîletiyle ilgili olarak zikredilen sayının hikmeti nedir? Bazı âlimler bu hususta kesin konuşmaktan kaçınırlar. "Bu reyle anlaşılmaz. Onun mercii, insan aklının hakikatini tam olarak idrakten âciz kaldığı nübüvvet ilmine girer" derler. Ancak, yine de: "Bunun gayesi müslümanların, meleklerin safları gibi saflar halinde toplanmalarıdır. İmama iktidadır. İslam'ın şiârını izhardır" gibi açıklamalardan da geri durulmamıştır. Bu meselede cesur davranan İbnu Hacer cemaatle kılınan namazın sevabının münferid kılınan namaza nisbetle yirmibeş kat artışının sebebini, cemaate katılmaktan hâsıl olan yirmibeş ayrı fazîletle izah eder ve bu faziletleri bir bir sayar. Cemaatle kılınan namazın kadrini anlamanıza yardımcı olacağı ümidiyle aynen kaydediyoruz. Kaydedilen her husus, rivâyetlerden alınmadır. Bu sebeple açıklama fevkalade isabetlidir:

1- Namazı cemaatle kılma niyetiyle müezzine icâbet etmek.

2- Vaktin evvelinde, erkenden gitmek.

3- Sükûnetle mescide yürümek.

4- Mescide duâ ederek girmek.

5- Girince tahiyyetü'lmescid namazı kılmak (Hanefîlerde sünnetler bunun yerini tutar).

6- Cemaati beklemek.

7- Meleklerin, musallî için rahmet duâları ve istiğfarları,

8- Meleklerin musalli lehine şehadetleri.

9- İkâmete icâbet.

10- İkâmet sırasında kaçtığı için şeytandan selâmette kalmak.

11- İmamın iftitah tekbirini bekleyerek durmak veya imamı hangi halde bulduysa hemen dahil olmak.

12- İmamın iftitah tekbirine yetişmek.

13- Safların düzeltilip, aradaki açıklıkların giderilmesi.

14- İmam semi'allâhu limen hamideh deyince ona (Rabbenâ ve leke'lhamd diyerek) cevap vermek.

15- Umumiyetle sehivden emniyette kalmak ve hata halinde imamın, tesbîh veya açma (feth) yoluyla uyarılması.

16- Münferid kılanı meşgul eden birçok şeyden uzak kalarak huşûya kavuşma.

17- Daha düzgün bir kıyafette olmak.

18- Meleklerin kanatlarıyla kuşatması.

19- Kıraatın güzelleşmesi ve namazın erkân ve âdâbının öğrenilmesi antrenmanı. (Cemaate gitmekle bunlar hâsıl olur.)

20- İslâm'ın mühim bir şiarını izhâr etmek.

21- İbâdet için toplanmaya şeytan burnunun sürtülmesi, kulluğa boyun eğme, tembelin gayrete gelmesi vardır.

22- Münafıklara has bir sıfattan ve "namazı terketti" şeklinde, hakkında düşülecek bir sûizandan selamet bulmak (uzakta kalmak).

23- İmamın selamına mukâbele.

24- Zikir ve duâ için teşkil edilen cemaatten ve kâmillerin bereketinin nâkıslara sirâyetinden istifade.

25- Komşular arasında ülfet ve kaynaşma nizamının kurulması ve namaz vakitlerinde dayanışma husûlü."
Bu yirmibeş hasletten her biri hakkında hadislerde ya bir emir, ya bir teşvik gelmiştir. Geriye kalan iki haslet de cehrî namazlarla ilgilidir."

1- İmam okurken susup dinlemek.

2- İmam (Fatiha'yı okuyup velâ'd-Dâllîn deyince meleklerin "âmîn" ine tevâfuk etmek maksadıyla âmîn demektir. Böylece, yirmiyedinin cehrî namazla ilgili olduğu görüşü tereccüh eder (üstünlük kazanır)."

4- Cemaat Camide Mi Olmalıdır?

İbnu Hacer yukarıda sunduğumuz açıklamayı yaptıktan sonra şu neticeye dikkat çeker: "Zikrettiğimiz hasletler'in muktezası şudur: "Cemaat için vaadedilen sevap katlanması, kanaatimce mescit cemaatine mahsustur, bunu az ileride

açıklayacağım. Mescid cemaatine münhasır olmayıp evlerde yapılan cemaatlere de şâmil olma takdirinde (çıkacak pürüzün halli mümkündür. Şöyle ki) bu durumda zikrettiklerimden üç tanesi düşer: Yürümek, girmek, tahiyyetu'lmescid namazı. Bu takdirde düşen bu üç şeyin boşluğunu, zikrettiklerimiz içinde birbirine yakın olduğu için bir maddede gösterdiğimiz bazı hasletleri ikiye ayırmakla doldurmamız mümkündür. Nitekim son iki haslet, söylediğimiz gibidir. Çünkü, zikir ve duâ için bir araya gelme menfaati ile kâmil olanların bereketinden nâkıs olanlara sirâyet etmesi, fayda itibariyle aynı şey değildir. Keza komşular arasında ülfet ve kaynaşma nizamını te'sis menfaati ile, dayanışmadan hâsıl olacak menfaat bir değildir. Aynı şekilde imama uyanların umumiyetle, sehivden sâlim olma faidesi ile, imam hata yaptığı takdirde uyarılmasından hâsıl olacak faide de bir değildir. Şu halde bu üç hasleti, zikrettiğimiz üç haslete bedel koyabiliriz. Böylece matlûb (mescidden başka yerde teşkil edilecek cemaat için de) hâsıl olur."

İbnu Hacer, hadiste cemaat için vaadedilen yirmibeş kat sevabın cami dışında teşkil edilen cemaatler için de mevzubahis olma ihtimaline binaen yukarıda kaydedilen açıklamanın ortaya çıkaracağı işkâli böylece bertaraf eder. Ancak onun asıl kanaati, camide teşkil edilen cemaatle, başka yerlerde teşkil edilen cemaatin aynı olmayacağı istikametindedir. Bu kanaatini, sadedinde olduğumuz bahsin birinci hadisini (2778) açıklarken ortaya koyar. Hadiste geçen: "Kişinin cemaatle kıldığı namazın sevabı, evinde ve çarşıda (iş yerinde) kıldığı namazından yirmibeş kat fazladır" cümlesini şöyle anlar: Bu ifadenin gereği şudur: "Mescidde cemaatle kılınan namaz, sevabca evde ve çarşıda cemaatle ve ayrı kılınan namazı geçer." Bu hükme İbnu Dakîku'l-Îd'in vardığını belirttikten sonra ondan nakle devam eder: "Görünen şu ki, camide teşkil edilen cemaatin mukabilinden kastedilen şey, cami dışında münferiden kılınan namazdır. Ancak hadisin hükmü gâlib duruma bakar. Çünkü normal olarak, mescidde cemaate katılmayan, namazını yalnız kılar. Bu yorumla, evde ve çarşıda kılınacak her iki namazı da aynı ayarda gören kimsenin düştüğü işkâl de bertaraf olur."

İbnu Hacer der ki: "Hadisi zahirine hamletmekten, illâ da evde ve çarşıda kılınan namazın eşit olacağı hükmüne ulaşmak gerekmez. Zira onların, mescidde kılınan namaz karşısında mefdûl (daha aşağı) olmada beraber olmaları, kendi aralarında da eşit olmalarını gerektirmez, biri diğerine karşı üstün olabilir. Aynı şekilde hadisin zâhirine hamlinden, evde veya çarşıda kılınacak namazın, münferid kılınacak namaza nazaran efdal olmayacağı ma'nâsı da çıkmaz. Bilâkis zâhir o ki, sevabca mezkûr katlanma, mescidde kılınacak cemaate hastır ve evdeki namaz da çarşıda kılınacak namazdan mutlak olarak evlâdır, zîra hadiste

geldiği üzere, çarşılar şeytanların kaynaşma mahallidir. Dolayısıyla evde ve çarşıda cemaatle kılınacak namaz münferid kılınacak namazdan evlâdır." Saîd İbnu Mansurun bir rivâyetine göre, Evs el-Meğâfirî, Abdullah İbnu Amr İbni'l-Âs (radıyallâhu anh)'a: "Bir kimse güzel bir abdest alıp sonra evinde namazını kılsa ne dersin?" diye sorar.
"Güzeldir, hoşdur!" cevabını alınca tekrar sorar:
"Yakınlarının mescidinde kılarsa?"
"Onbeş kat sevaba ulaşır."
"Ya (umumî) cemaat mescidine kadar yürür orada namaz kılarsa?"
"Yirmibeş katı."
Bu örnektede görüldüğü gibi, Sahâbelerden gelen bazı rivâyetler herkese açık umumî mescidler varken daha husûsî daha dar sınırlı cemaatler teşkilini tafdîl etmiyor; daha mütecânis, daha husûsî mescidlerde kılınan namazın cemaatle bile olsa, sevabca düşük olacağını ifade ediyor. Suyûtî, el-Hâvi li'l-Fetâvâ'da ulemânın, cemaati böler gerekçesi ile, bir mahallede mescid varken, ihtiyaç olmadan ikinci bir mescid açmanın câiz olmadığına hükmettiğini belirtir. Şu halde teşrîatımızın özü cemaatleşmeye kaynaşmaya yöneliktir. Cemaatle kılınan namazın fazîletce üstünlüğü, bu esprinin bir gereğidir.

5- Hadiste Niçin "Derece" Kelimesi Kullanılmış?

Cemaatle kılınan namazın, münferid kılınan namazdan üstünlüğü ifade edilirken, hadislerde دَرَجَةٌ (derece): ضِعْفًا (dı'f = kat), جُزْءًا (cüz) kısım; صَةً = salât gibi farklı kelimelerin kullanıldığı görülür.
İbnu Hacer, bunun, zâhiren râvilerin tasarrufu olduğunu belirtir ve ifade sanatının gereği de olabileceğini söyler. Ancak çoğunlukla derece kelimesinin kullanılmış olmasını gözönüne alan İbnu'l-Esîr: "(Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)) cüz, nasib, haz vs. gibi kısım ifade eden kelimeler yerine derece kelimesini kullanmıştır. Zîra, yücelme ve yükselme cihetinden sevabı kasdetmiştir, çünkü bu (cemaatle namaz) şu şu kadar derece, diğerinin (münferid namazın) üstündedir. Çünkü dereceler, yukarı cihete doğrudur" der. Bu ifâde İbnu'l-Esîr'in, hadisin aslında Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın derece kelimesini kullandığı, bunun dışındaki kelimelerin râvi tasarrufu olduğuna hükmettiğini gösterir. İbnu Hacer, İbnu'l-Esîr'in bu açıklaması için şunu söyler: "Hadisin aslında farklı kelimelerin, bâhusus (اَلْجُزْء) cüz kelimesinin kullanılmış olmasını nefyi merduddur, kabul edilemez, zira bu sâbittir: dı'f da

öyledir."[788]

4ـ وعن عثمان رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]سَمِعْتُ رَسولَ اللّهِ # يَقُولُ مَنْ صَلَّى العِشَاءَ في جَمَاعَةٍ فَكَأنَّمَا قَامَ نِصْفَ اللَّيْلِ، وَمنْ صَلّى الصُّبْحَ في جَمَاعَةٍ، فَكَأنَّمَا صَلَّى اللَّيْلَ كُلَّهُ[. أخرجه مسلم ومالك، وأبو داود والترمذي.

4. (2781)- Hz. Osman (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı işittim şöyle diyordu:
"Kim yatsıyı bir cemaat içinde kılarsa sanki gecenin yarısını ihya etmiş gibi olur, kim de sabah namazını bir cemaat içinde kılarsa sanki gecenin tamamını namazla geçirmiş gibi olur."[789]

AÇIKLAMA:

1- Bazı âlimler, bu hadisi zâhiri üzere anlamış ve "yatsıyı cemaatle kılmanın fazîleti, gecenin yarısında kılınacak nafile ibâdete denktir" demiştir. Keza cemaatle kılınacak sabah namazının da fazîletçe bütün gece boyu kılınacak nafile namaza denk olduğu belirtilmiştir.
Bu yorum hadisin Müslim'deki vechine uygundur. Ebû Dâvud'daki vechine göre hadis şöyledir: "Yatsıyı kim bir cemaat içinde kılarsa sanki gecenin yarısını ihya etmiş gibi olur. Kim de yatsıyı ve sabahı bir cemaat içinde kılarsa geceyi ihya etmiş gibi olur."
Bazı âlimler ma'nâyı şöyle tercih etmiştir: "Kim yatsıyı bir cemaat içerisinde kılarsa gecenin yarısını ihya etmiş olur" ifadesinden maksat: "Kim yatsıyı bir cemaat içinde kılarsa elde edeceği sevabı, yatsıyı cemaatle kılmadığı zaman, gece yarısına kadar namaz kılmakla kazanacağı sevaba müsavidir" demektir.

2- Cemaat kelimesi nekre gelmiştir. "Herhangi bir cemaat" demektir. Bu "camideki cemaat" ma'nâsını taşıdığı gibi, "evdaki cemaat" ma'nâsını da taşıyabilir. Ancak, önceki açıklamamızda bu çeşit hadislerde öncelikle "cami cemaati"nin maksud olduğunu belirttik.[790]

-5- وعن أبيّ بن كعب رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]كانَ رَجُلٌ َ أعْلَمُ أحَداً أبَعْدَ مِنْهُ مِنَ المَسْجِدِ، وَكَانَتْ َ تُخْطِئُهُ صَةٌ، فَقِيلَ لَهُ: لَوْ اشْتَرِيْتَ حِمَاراً فَرَكِبْتَهُ في الظَّلْمَاءِ أوْ في الرَّمْضَاءِ؟ فقَالَ: مَا يَسُرُّنِى أنَّ مَنْزِلِى إلى جَنْبِ المَسْجِدِ، إنِّى أُرِيدُ أنْ يُكْتَبَ لِى مَمْشَاىَ إلى المَسْجِدِ وَرُجُوعِى إلى أهْلِى، فقالَ رَسولُ اللهِ #: قَدْ جَمَعَ اللهُ تَعالى لَكَ ذلِكَ كُلَّهُ[. أخرجه مسلم وأبو داود .

5. (2782)- Übeyy İbnu Ka'b (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Bir adam vardı Mescide ondan daha uzakta oturan birini bilmiyordum. Namazları da hiç kaçırmıyordu. Kendisine:

"Bir eşek alsan da karanlık veya sıcak zamanlarda binsen!" denilmişti, şu cevapta bulundu:

"Evimin mescide yakın olması beni memnun etmez. Ben mescide kadar yürümelerimin, sonra da aileme dönüşlerimin sevab olarak yazılmasını diliyorum.

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), (Adamın bu sözünü işitince): "Allah Teâlâ hazretleri bu isteklerinin hepsini yerine getirdi" buyurdu."[791]

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), mescidden uzaklığı birçok hadislerinde ele almıştır. Bazı hadislerde ezanı işitmeye imkân tanımayacak kadar uzaklığı tasvib etmez ve bunu "evin uğursuzlukları" meyanında zikreder. Ancak sadedinde olduğumuz hadiste de görüldüğü üzere beş vakit mescide gelmeye mâni olmayacak bir uzaklıkta oturmayı tasvib ve hatta takdir etmiştir. Mescide uzaklığı sebebiyle evlerini terkederek daha yakına gelmek isteyen Benî Selime'ye müsaade etmemiş, "Attığınız adımların sevabını düşünmüyor musunuz?" demiştir.[792][793]

İKİNCİ FASIL

CEMAATİN VÜCÛBU VE CEMAATE DEVAM

-1- عن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]أتَى رَسولَ اللّهِ # رَجُلٌ أعْمى، فقَالَ: يَا رَسولَ اللهِ إنَّهُ لَيْسَ لِى قَائِدٌ يَقُودُنِى إلى المَسْجِدِ، وَسَألَ رَسُولَ اللّهِ # أنْ يُرَخِّصَ لَهُ، فَلَمَّا وَلَّى دَعَاهُ # فقالَ لَهُ: هَلْ تَسْمَعُ النِّدَاءَ؟ قَالَ: نَعَمْ. قالَ: فَأجِبْ[. أخرجه مسلم والنسائى .

1. (2783)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a âmâ bir zât gelerek:
"Ey Allah'ın Resûlü! Beni mescide kadar getirecek bir rehberim yok!" diyerek Aleyhissalâtu vesselâm'dan [namazı evinde kılmak için] ruhsat istedi. [O da izin verdi.] Adam geri dönünce, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onu çağırtarak:
"Ezanı işitiyor musun?" diye sordu. Adam: "Evet!" deyince:
"Öyleyse icâbet et" dedi (ve evde kılmaya izin vermedi.)[794]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadisin, gerek Müslim'deki ve gerekse Nesâi'deki aslında bazı ziyadeler var, onları köşeli parantezle tercümede gösterdik.

2- Nevevî der ki: "Bu hadiste "cemaat farz-ı ayndır" diyenlere delil mevcuttur. Ancak cumhur bu iddiaya: "Adam, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan "namazı evinde kıldığı halde özrü sebebiyle cemaat sevabını da kazanmasına ruhsat var mı? diye sormuştur" şeklinde te'vil ederek cevap vermiştir. Çünkü bilindiği üzere, özür sebebiyle cemaate gelme gereğinin sâkıt olduğu hususunda icma var. Ancak Aleyhissalâtu vesselâm'ın önce ruhsat verip sonra bu ruhsatı kaldırması, o anda gelmiş olan yeni bir vahiy sebebiyle olabilir veya Resûlullah'ın içtihadından rücû etmesinden de ileri gelebilir. Zîra, ulemânın ekseriyetine göre peygamberler hakkında içtihad câizdir. Öyle ise önce ona ruhsat verdi ve -gerek özrü sebebiyle ve gerekse cemaatin, başkasının gelmesiyle îfâ edilen bir farz-ı kifâye olması sebebiyle, ya da her iki sebepten dolayı- "cemaate gelmek sana vâcib değil"

demek istedi, sonra onun hakkında efdal olana -farz değil, mendub ma'nâsında hükmederek: "Senin için efdal ve sevab yönüyle daha büyük olanı, müezzine icâbet ederek cemaate gelmendir" demek kasdıyla: "Öyleyse icâbet et!" buyurmuştur.

3- Hadiste zikri geçen âmâ Abdullah İbnu Ümmi Mektûm'dur. Bu husus, Ebû Dâvud'un rivâyetinde sarîh olarak gelmiştir.
Yeri gelmişken âmâ olan Abdullah İbnu Ümmi Mektûm'la ilgili rivâyetlerde gelen bazı farklılıkları belirtmede fayda umuyoruz. Bu bize cemaate devam meselesinin ehemmiyetini kavramamıza yardımcı olacaktır. İbnu Hacer'in nakline göre, "Resûlullah bir gün, yatsı namazında cemaate yönelerek: "Namaza gelmeyenlere gidip evlerini tepelerine yıkmayı arzu ettim" der. İbnu Ümmi Mektûm:
"Ey Allah'ın Resûlü! benim durumumu biliyorsun, benim rehberim de yok!" der. Ahmed İbnu Hanbel'deki rivâyette şu ziyade var: "Benimle mescid arasında ağaçlar, hurmalar var, her zaman rehberde bulamıyorum" der. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Ezanı işitiyor musun?" diye sorar:
"Evet!" deyince:
"Öyle ise cemaate gel!" der ve ruhsat vermez." İbnu Hibbân'ın rivâyetinde, ezanı işittiğini öğrenince: "Emekleyerek de olsa cemaate gel!" dediği belirtilir.
İbnu Hacer devam eder: "Ulemâ bunu Ümmü Mektûm'a âmâ da olsa, tek başına yürümek zor değildi, nitekim birçok âmâlar öyledir diye te'vil etmiştir. İbnu Huzeyme ve bazı âlimler "Bütün namazlarda cemaate gelmek farzdır" derken bu hadise dayandılar ve bunu, cemaate gelmeme hususunda ruhsata delâlet eden başkaca rivâyetlere tercih ettiler. Dediler ki: "Zîra ruhsat, sadece vâcib olan için mevzubahistir.
Ancak bu iddia, olduğu gibi kabul edilemez. İbnu Dakîku'l-Îd bunun arkasında başka bir durum görmüştür. O durumu, hadisin zahirine tutunup ma'nâyı kayıtlamak istemeyenlere uygular. Der ki: "Hadis muayyen, belli bir namaz hakkında vârid olmuştur, böylece başka bir namaza değil sadece o namaza katılmanın vacib olduğuna delâlet eder."
İbnu Dakîku'l-Îd, hadislerde sabah namazı ile yatsı namazının üzerinde durulmuş olmasından hareketle, diğer namazların kazanç vs. meşguliyetleri ile kişinin dolu olduğu, mezkûr iki vaktin ise böyle olmadığı, hususan akşam namazının vaktin darlığından başka evlere dönme ve akşam yemeğini yeme ve bilhassa oruçlular için iftar etme vakti olduğunu, halbuki sabah ve yatsı vakitlerinin böyle

olmadığını, bu namazlara gelmeme için mezmûm olan tembellikten başka bir özür olmadığını belirtir. Ayrıca ilave eder ki, bu iki namazı cemaatle kılmaya devam etmede, komşular arasındaki ülfeti günün her iki ucundan tesis etme, biten günü tâat üzere toplanarak kapama ve başlamakta olan yeni günü de taat için toplanarak başlatma durumları mevcuttur. Nitekim, Ebû Hüreyre'den Aclân'ın yaptığı Ahmed İbnu Hanbeldeki rivâyette, hadislerdeki tehdîd, mescide yakın olup da cemaate gelmeyenlere tahsis edilmiştir. Daha önce de kaydedilmiş olan yatsı ve sabah namazlarının başkalarına değil, münafıklara en ağır geldiğini beyan eden hadis bu te'vili te'yideder.[795]

-2- وعن ابن عباس رَضِـيَ اللّهُ عَنْهما قال:]قالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَنْ سَمِعَ المُنَادِى فَلَمْ يَمْنَعْهُ مِنَ اتِّبَاعِهِ عُذْرٌ لَمْ تُقْبَلْ مِنْهُ الصَّةُ الَّتِى صَّـهَا. قِيلَ: وَمَا الْعُذْرُ؟ قَالَ: خوْفٌ، أوْ مَرَضٌ[. أخرجه أبو داود .

2. (2784)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim, müezzini işitir ve kendini engelleyen bir özrü olmadığı halde cemaate katılmazsa, kıldığı namaz (kâmil bir sevapla) kabul edilmez."
"(Ey Allah'ın Resûlü!) denildi, meşrû özür nedir?"
"Korku veya hastalıktır!" buyurdu."[796]

AÇIKLAMA:

Hadisin zâhiri, cemaatin farz olduğu, namazın sıhhatinin şartlarından biri olduğu hükmünü ifade eder. Ancak, daha önce de belirttiğimiz gibi cumhur-u ulemâ, bu mevzuda gelen bütün nassları değerlendirerek, namazın sıhhati için cemaatin şart olmadığına hükmetmiştir. Nitekim cemaat bahsisin ilk hadisinde de (2778) münferid kılınan namazın -sevabca öbüründen yirmibeş (veya yirmiyedi) defa düşük de olsanamaz olarak makbul olduğu ifade edilmiştir. Âlimler bu hadisteki makbuliyeti, kemâle hamlederek kâmil bir makbûliyete mazhar olmaz diye

değerlendirirler. Biz bu ma'nâyı parantez içerisinde belirttik.[797]

-3- وعن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّه #: أثْقَلُ صَةٍ عَلى المُنَافِقِينَ صَةُ الْعِشَاءِ، وَصَةُ الْفَجْرِ، وَلَوْ يَعْلَمُونَ مَا فِيهِمَا ‘تَوْهُمَا وَلَوْ حَبْواً وَلَقَدْ هَمَمْتُ أنْ آمُرَ بِالصَّةِ فَتُقَامَ، ثُمَّ آمُرَ رَجًُ يُصَلِّى بِالنَّاسِ، ثُمَّ
أنْطَلِقُ مَعِى بِرِجَالٍ مَعَهُمْ حِزَمٌ مِنْ حَطَبٍ إلى قَوْمٍ َ يَشْهَدُونَ الصَّةَ فَأحَرِّقَ عَلَيْهِمْ
بُيُوتَهُمْ[. أخرجه الستة.»الحَبْوُ« المشى على ا‘يدى والركب .

3. (2785)- Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Münafıklara en ağır gelen namaz yatsı namazıyla sabah namazıdır. Eğer bu iki namazdaki hayrın ne olduğunu bilselerdi, emekleyerek de olsa onları kılmaya gelirlerdi. [Nefsimi kudret eliyle tutan Zât'a kasem olsun!] Ezan okutup namaza başlamayı, sonra halkın namazını kıldırması için yerime birini bırakmayı, sonra da beraberlerinde odun desteleri olan bir grup erkekle namaza gelmeyenlere gitmeyi ve evlerini üzerlerine yıkmayı düşündüm."[798]

AÇIKLAMA:

1- Buna benzer bir rivâyetin sonunda şöyle bir ziyade var: "...Muktedir olduğu halde namaza gelmeyenin üzerine evini yıkayım."

2- Hadis muhtelif vecihlerden farklı ziyadelerle gelmiştir. Bazı vechinde namaza gelmeyenlerin evini yakma arzusunu kasemle ifade eder. Tercümede bu kaseme köşeli parantez içerisinde yer verdik.

3- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), cemaat kaçkını münafıkları aşağılayıcı ifadelere de yer vermiştir. Nitekim hadisin bir vechinde şöyle buyurur: "... Onlardan herhangi biri, mescidde biraz etlice bir kemik bulacağını bilseydi

mutlaka cemaate gelirdi."

4- Bazı âlimler bu hadisten hareketle cemaatin farz-ı ayn olduğu hükmüne varmışlardır. Derler ki: "Eğer cemaat sünnet olsaydı, onu terkeden kimse yakılmakla tehdid edilmezdi. Farz-ı kifaye olsaydı Resûlullah'la kılanlar onların yerine bunu eda etmiş olurlardı." Atâ, Evzâî, Ahmed Şâfiî, muhaddislerden Ebû Sevr, İbnu Huzeyme, İbnu'l-Münzir, İbnu Hibbân gibi bir grup bu görüştedirler. Bunları destekleyen bir görüşü Buhârî, Hasan Basrî'den kaydeder: "Bir kimseyi annesi, şefkat duygusuyla cemaatle yatsı namazı kılmaktan menedecek olsa, ona itaat etmez."
Bu hüküm cemaatin farz addedildiğinin ifadesidir. Çünkü, ulemâ nafilelere giren yasaklamalarda annebabaya itaat gerektiği, farzlarda gerekmediği prensibini koymuştur. Meselenin anlaşılması için, yine Hasan Basrî merhumdan İbnu Hacer'in kaydettiği bir rivayeti koymada fayda umuyoruz:
"Hasan Basrî'ye: "Nafile oruç tutan bir kimseye annesi orucunu açmasını emrederse?" diye sorulmuştu. "Orucunu açar, kendisine kaza da gerekmez. Bu kimse, hem oruç tutma, hem de anneye itaat etme sevabını kazanır" dedi. Bu sözü üzerine tekrar: "Annesi, yatsıyı cemaatle kılmaktan menederse?" diye soruldu da: "Bunu yasaklamaya hakkı yok, zira bu farzdır" cevabını verdi.
Cemaatın hükmü meselesinde ifrata kaçıp "namazın sıhhati için şart" olduğunu söyleyen de çıkmıştır. Fakat bu görüş rağbet bulmamıştır.
Şâfiî ve onun mütekaddim ashâbı, Hanefî ve Mâlikîlerden bir çok ulemâ, farz-ı kifâye demiştir. Geri kalanlar -ki ekseriyeti teşkil ederler- sünnet-i müekkede olduğunu kabûl eder.[799]

Cemaate Sünnet-İ Müekkede Diyenlerin Açıklaması:

Sadedinde olduğumuz hadislerden, cemaatin farz olduğu hükmünü çıkaranlardan başka, sünnet-i müekkede olduğu hükmünü çıkaranlar da olmuş ve görüşlerini teyid eden farklı yorumlar, deliller getirmişlerdir. Bazılarını şöyle kaydedebiliriz:

1- Sadedinde olduğumuz hadisin kendisi, cemaatin vacib olmadığına delildir, çünkü Aleyhissalâtu vesselâm bizzat kendisi, namaza gelmeyenlere gitmek istemiştir. Cemaat farz-ı ayn olsaydı, cemaati terkederek onlara gitmeye azmetmezdi.
Buna: "Vacibin terki, ondan daha vacib için câizdir" diye cevap verilmiştir.

2- Eğer farz olsaydı, cemaate gelmeyenleri yakmakla tehdît ettiği zaman, namazı kifayet etmezdi. Çünkü beyanı zamanla sınırladı.

Buna: "Beyan, bazan nass koymak sûretiyle, bazanda delâletle yapılır. Efendimizin "Evlerini yakmayı diledim" sözü cemaate gelmenin vacib olduğuna delalet eder, beyan için bu kâfidir!" diye cevap verilmiştir.

3- Haber zecr makamında vârid olmuştur, hakikatı murad değildir. Asıl gâye mübalağadır. Bunu, Resûlullah'ın kâfirlere mahsus ceza ile tehdit etmesi gösterir. Nitekim icma ile kesinleşmiştir ki, bu çeşit ceza ile müslümanlar cezalandırılmaz.
Buna: "Yasak, ateşle ceza vermenin neshedilmesinden sonra vâki oldu. Bundan önce câizdi, delili de ateşle yakmanın önce cevazına, sonra da neshedildiğine delalet eden Ebu Hüreyre hadisidir" diye cevap verilmiştir.

4- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın tehdîd etmiş olmasına rağmen yakmayı terketmiş olmasıdır. "Eğer vâcib olsaydı onları affetmezdi."
Buna: "Bu zayıftır, zîra (aleyhissalâtu vesselâm), yaptığı takdirde, yapılması kendine caiz olan şeyi diler, terk ise, o şeyin vâcib olmadığına delil olmaz, çünkü onların bununla caydırılma ve zemmedilmelerine sebep olan namaza gelmeme işinden vazgeçmiş olma ihtimalleri var. Nitekim, hadisin bazı vechinde, Resûlullah'ın yakmayı terk sebebi beyan edilmiştir. Ahmed İbnu Hanbel'in Ebû Hüreyre'den bir rivâyetinde şöyle buyrulur: "...Eğer evlerde kadınlar, çocuklar olmasaydı, yatsı namazına başlar ve gençlere, namaza gelmeyenlerin evlerini yakmalarını söylerdim..."

5- Tehdidde kastedilenler, mücerred cemaati değil, bizzat namazı terkedenlerdir.
Buna da, Müslim'in bir rivâyeti gösterilerek cevap verilmiştir: namazda hazır olmazlar yani cemaate gelmezler demektir. Ahmed İbnu Hanbel'in rivâyetinde daha açık olarak "cemaat içinde yatsıya gelmezler." [İbnu Mâce'de Usâme İbnu Zeyd (radıyallahu anhümâ)'in rivâyetinde de şöyle buyurulmuştur: "Şu erkekler ya cemaatleri terketmeye son verirler ya da evlerini (tepelerine) yıkacağım."

6- Hadis, nifak ehlinin fiiline muhalefete teşvik ve onlara benzemekten sakındırmak sadedinde vârid olmuştur, sırf cemaati terketme hususunda değil, bu sebeple yeterli bir delil olamaz.
Bu, üçüncü maddede söylenene yakındır.

7- Hadis, münâfıklar hakkında vârid olmuştur. Dolayısıyla hadisteki tehdid cemaati terketmeye has değildir, dolayısıyla cemaat meselesine yeterli delil olamaz.
Bu görüş de, "Münâfıkların gerçek namazlarının olmadığını bile bile cemaati

terketmeleri sebebiyle onları te'dîb etmeye îtina göstermenin akla uzak düşeceği" söylenerek tenkid edilmiştir. Yine denmiştir ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onların niyyetlerini bildiği halde onlardan yüz çevirmiş, onları cezalandırmaktan kaçınmıştır, nitekim şu sözü onlar hakkında söylemiştir: "Ben insanlara, "Muhammed arkadaşlarını öldürtüyor" dedirtmem."
Bu iddiaya da karşı çıkarak, tenkidi tenkid sadedinde şöyle diyen de olmuştur: "Bu söylenenin doğru olması için, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın "Münâfıkları cezalandırmayı terketmek bana vâcibtir" demiş olması lazımdır. Halbuki böyle söylediğini gösteren bir delil mevcut değildir. Öyleyse onları tecziyede muhayyerdir. Bu sâbit olunca, O'nun münâfıkları cezalandırmaktan yüz çevirmiş olması, onlara ceza vermeyi terketmenin vâcib olduğuna delil olamaz."
İbnu Hacer, mesele üzerine cereyan eden karşılıklı münâkaşayı bu şekilde kaydettikten sonra der ki: "Benim anladığım kadarıyla, bu hadis, münâfıklar hakkında vârid olmuştur. Zîra, bir başka hadislerinde Resûlullah: "Münâfıklara yatsı ve sabah namazı kadar ağır gelen başka namaz yoktur" "..Onlardan biri bu iki namazdaki hayrın ne olduğunu bilseydi emekliyerek de olsa onları kılmayagelirdi" buyurmuştur (2785). Bu vasıf münâfıklara layıktır, kâmil mü'mine değil; ancak buradaki nifaktan murad küfrü mücib nifak değil, günahı mûcib nifaktır. Bu hususa hadiste onlar hakkında kullanılan şu ifade delildir: "Yatsıya cemaat içinde katılmazlar" veya Üsâme hadisinde olduğu üzere "Cemaate katılmazlar" Ebû Hüreyre'den Yezîd İbnu Esam'ın yaptığı ve Ebû Dâvud'da yer alan şu rivâyet daha ikna edici bir delildir: "...Sonra, hastalıkları olmadığı halde namazlarını evde kılanlara geleyim.." Bu ifade, açık olarak hadislerde kastedilen nifakın küfür nifakı olmayıp, günaha sebep olan nifak olduğunu gösterir. Zira münâfık evinde namaz kılmaz, halka gösteriş olsun diye mescidde kılar. Onlar evlerine çekildikleri zaman, Allahu Teâlâ'nın haber verdiği şekilde küfür ve istihzâlarına dönerler. Bu nifaktan maksadın günaha sebep olan nifak (nifaku'lma'siyet) olduğunu ifade eden hadisin el-Makberî rivâyetindeki şu ziyâdedir: "...Eğer evlerde kadınlar ve çocuklar olmasaydı..." Bu da onların kâfir olmadıklarına delildir. Çünkü, kâfirin evinin yakılması, ona galebe etmenin yegâne yolu olarak ortaya çıkarsa evde kadın ve çocuğun varlığı buna mâni olmaz."

8- Bazıları: "Cemaate devam İslâm'ın başında, münâfıkların namazdan geri kalmalarını önlemek için farz kılınmıştı, sonradan neshedildi" demiştir. Bu söz ateşte yakmak olan mezkur vaîd'in onlar hakkında neshinin sübût bulmasıyla kuvvet kazanır.

9- Namazdan maksad cuma namazıdır, diğer namazlar değildir.
Bu görüşe de: "Hadiste yatsı zikredilerek tasrîh edilmiştir, cuma kastedilmiş demek yanlıştır" denilerek itiraz edilmiştir.
Ancak İbnu Hacer: "Burada meseleyi tedkik etmek gerekir, zira hadisler hakkında tehdid gelen namaz cuma mıdır, yoksa sabah ve yatsı mıdır ihtilaflıdır" der. Arkadan meseleyi tahkîk ederek gösterir ki: Mesele üzerine Ebû Hüreyre İbnu Ümmi Mektûm ve İbnu Mes'ud'dan gelen rivâyetler, vakti tayin etmektedir.
Bu, Ebû Hüreyre hadisinin bazı vecihlerinde yatsı, bazı vecihlerinde sabahtır, bazan her ikisi... Bazılarında da mübhemdir. Bazılarında ise cumadır.
Rivâyetleri tahlilden sonra İbnu Hacer: "Bu namazın Ebû Hüreyre rivâyetinde cumaya mahsus olması söz konusu değildir" neticesine varır. Abdullah İbnu Ümmi Mektûm hadisinin de Ebû Hüreyre hadisi gibi olduğunu söyler. İbnu Mes'ud hadisinin mezkûr namazın cuma namazı olduğunda cezmettiğini, bu hadisin de müstakil bir rivâyet olduğunu belirtir. İbnu Hacer'in vardığı neticeye göre: "Bu meseleye temas eden hadisler iki ayrı vak'ayı anlatmaktadır. İmam Nevevî ve Muhibbu't-Taberî de bu hususa işaret etmişlerdir."[800]

4ـ وعن ابنِ مسعود رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]لَقَدْ رَأيْتُنَا وَمَا يَتَخَلَّفُ عَنِ الصَّة إَّ مُنَافِقٌ قَدْ عُلِمَ نِفَاقُهُ أوْ مَرِيضٌ. إنْ كَانَ المَرِيضُ لَيَمْشِى بَيْنَ الرَّجُلَيْنِ حَتَّى يَأتِى الصَّةَ. وقالَ: إنَّ رَسولَ اللّهِ # عَلَّمَنَا سُنَنَ الهُدَى وإنَّ مِنْ سُنَنِ الهُدَى الصَّةَ في المَسْجِدِ الَّذِى يُؤَذِّنُ فِيهِ[. أخرجه مسلم وأبو داود.

4. (2786)- İbnu Mes'ud (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Ben (cemaatimizi tedkik edince) gördüm ki, namaz(ı beraber kılmak)tan, sadece herkesçe malum münâfıklarla hastalar geri kalmaktaydı. Öyle ki iki kişinin arasında yürüyebilecek durumda olan hastalar bile namaz için (mescide) geliyordu."
İbnu Mes'ud devamla dedi ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bize sünen-i Hüdâ'yı göstermişti. Sünen-i Hüdâ'dan biri de içerisinde ezan okunan mescidde namaz kılmaktı."[801]

-5- زاد أبو داود:]ومَا مِنْكَمْ مِنْ أَحَدٍ إِ وَلَهُ مَسْجِدٌ في بَيْتِهِ، وَلَوْ صَلَّيْتُمْ في بُيُوتِكُمْ وَتَرَكْتُمْ مَسَاجِدَكُمْ تَرَكْتُمْ سُنَّةَ نَبِيِّكُمْ لَكَفَرْتُمْ[.

5. (2787)- Ebû Dâvud'daki rivâyette şu ziyade var "...Sizden her birinizin evinde mutlaka bir mescid var. Eğer namazı evlerinizde kılıp mescidlerinizi terkederseniz Peygamberiniz (aleyhissalâtu vesselâm)'in sünnetini terketmiş olursunuz. Peygamberinizin sünnetini terkedince de küfrân-ı nimete düşmüş olursunuz."[802]

AÇIKLAMA:

1- Müellifimiz İbnu Deybe, Ebû Dâvud'da tek bir hadis halinde gelen rivâyeti ikiye bölerek kaydetmiş durumda. Aslında Ebû Davud'daki rivâyetin bir kısmı da hazfedilmiş. Tam olarak tercümesi şöyle: "İbnu Mes'ud diyorki:
"Şu beş vakit namazı, onlar için ezanın okunduğu yerlerde (mescidlerde) kılın. Zîra onlar(ın cemaatle kılınması) Sünenü'l-Hüdâ'dandır. Azîz ve Celîl olan Allah, Nebîsi (aleyhissalâtu vesselâm) için sünenü'l-Hüdâ'yı şeriat kıldı. Ben kendimizi, nifakı açık olan münâfık dışında, herbirimizi, namazı mescidde kılar gördüm. Ben kendimizi öyle gördüm ki, (hasta) kişi, iki adamın koltuğunda gelir, safta yerini alır. Şurası muhakkak ki herbirinizin evinde mutlaka bir mescid var. Eğer namazlarınızı evlerinizde kılıp, mescidleri terkederseniz Peygamberiniz (aleyhissalâtu vesselâm)'in sünnetini terketmiş olursunuz. Peygamberinizin sünnetini terkederseniz küfran (-ı nimet)e düşmüş olursunuz."

2- Sünenü'l-Hüdâ, "Senenü'l-Hüdâ" şeklinde de rivâyet edilmiştir. Mâna birbirine yakındır: "Hidâyet yolları, doğru yollar" demektir.

3- Hasta kimsenin iki kişi arasında mescide gelmesi, cemaate verilen ehemmiyeti ifade eder.

4- Hadisteki münâfıkla, küfrünü içinde saklayıp müslüman görünen kimse kastedilmiyor. Aksi takdirde cemaat farz addolunurdu. Çünkü küfrünü gizleyen kâfirdir ve bu durumda hadisin sonu baş tarafına ters düşerdi.
Aliyyu'l-Kârî'ye göre, hadiste "Nifâk'ın cemaate gelmemeye sebep olduğu ifâde edilmektedir, aksi değil.. Cemaatin vacib olduğu da gözükmektedir, zannî delille farz sübût bulmaz.."

Nevevî burada -daha önceki hadiste (2786)- Resûlullah'ın evlerini yakmakla tehdid ettiği kimselerin münâfıklar olduğuna (yani o hadiste münâfıkların kastedildiğine) delil olduğunu söyler.

5- Hadiste cemaate gelmenin "peygamberinizin sünneti" olarak tavsifi, cemaati vâcib görenler açısından, onun sünnet olduğuna delil olmaz. Çünkü bu tâbir, onun vâcib olmasına mâni olmaz. Nitekim Sünenü'l-Hüdâ tâbiri lüğat olarak vâcibten de âmmdır, farz da içine dahildir. Ayrıca bu vacibe, sünnetle yani hadisle sâbit olduğu için de sünnet denmesi normaldir.

6- Cemaati terk, hadiste küfür olarak ifade edilmiştir. Biz bunu küfrân-ı nimet olarak anladık. Yani cemaatte mevcut olan sevab ve lütf-u ilâhîyi görememek, inkar etmek ma'nâsında bir davranış. Ancak Hattâbî, gibi bir kısım âlimler "cemaati terk, sizi yavaş yavaş küfre götürür. Çünkü böyle yapmakla İslâm halatını iplik iplik terkeder, sonunda dinden çıkarsınız" şeklinde anlar.

Bazı âlimler cemaatin vâcib olduğuna bu hadiste delil görmüşlerdir.[803]

6- وعن ابن عباس رَضِيَ اللّهُ عَنْهما:]وَسُئِلَ عَنْ رَجُلٍ يَصُومُ النَّهَارَ، وَيَقُومُ اللَّيْلَ، وَ يَشْهَدُ الجَمَاعَةَ، وَ الجُمُعَةَ، فقَالَ: هذَا مِنْ أهْلِ النَّارِ[. أخرجه الترمذي .

6. (2788)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ)'dan gündüz oruç tutan, gece de namaz kılan ve fakat cemaate ve cumaya gelmeyen bir kimse hakkında sorulmuştu: "Bu, ateş ehlindendir!" diye cevap verdi."[804]

AÇIKLAMA:

1- Hadis, cemaat için "farz-ı ayn" diyenlerin delillerinden biridir. "Çünkü, demişlerdir, eğer cemaate iştirak sünnet olmuş olsaydı, terkeden kimsenin ateşle tehdid edilmemesi lazımdı. Farz-ı kifâye olsaydı Resûlullah'ın ve beraberindekilerin cemaati, diğerlerinden farzı sâkıt kılardı, cemaate gelmeyenlerin ateşle tehdid edilmelerine hacet kalmazdı."

2- Hadisi açıklama sadedinde Tirmizî der ki, "Hadisin ma'nâsı şudur: "Cemaate

ve cumaya onlardan nefret sebebiyle katılmayan, onların hakkını vermeyi hafif alıp, onları değersiz addeden ateşle tehdid edilmektedir."[805]

-7- وعن أم الدرداء قالت:]دَخَلَ عَلىَّ أَبُو الدَّرْدَاءِ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما وَهُوَ مُغْضَبٌ فَقُلْتُ: مَا أَغْضَبَكَ؟ فقَالَ: واللّهِ مَا أعْرِفُ مِنْ أمْرِ مُحَمَّدٍ # شَيْئاً إَّ أَنَّهُمْ يُصَلُّونَ جَميعاً[. أخرجه البخارى .

7. (2789)- Ümmü'd-Derdâ (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Ebû'd-Derdâ (radıyallâhu anhümâ) öfkeli halde yanıma geldi. Kendisine:
"Niye öfkelendin?" diye sordum. Şu cevabı verdi:
"Vallâhi, Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'in işinden bir şey anlamıyorum. Bildiğim tek şey cemaat halinde namaz kılmalarıdır."[806]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, bidâyette müslümanların en çok dikkat çeken yönlerinin namazlarını cemaat hâlinde kılmaları olduğunu gösteriyor. Şârihler, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın emrini harfiyyen tatbik eden müslümanların namazlarını hep cemaatle kıldıklarını belirtirler. İbnu Hacer şunu söyler: "...Resûlullah zamanında insanların hâli, O'ndan sonraki zamandakinden daha mükemmel idi. Sonra Şeyheyn (Ebû Bekr, Ömer (radıyallâhu anhümâ) zamanında, bunlardan sonra gelenlerden daha mükemmel oldular. "Bu söz, Ebû'd-Derdâ'dan ömrünün sonlarında sâdır oldu. Bu da devre olarak Hz. Osman (radıyallâhu anh)'ın hilafetinin sonlarına rastlar.
Heyhât! Bu faziletli asır, Ebû'd-Derdâ'nın dilinde böyle zikredilirse, onlardan sonra günümüze kadar gelen nesiller nasıl yadedilecektir!
Heyhât ki heyhât şimdilere!

2- Bu hadis, dînî umûrdan birşey değiştirildiği zaman, mü'minin, başkaca bir şey yapamıyorsa hiç olsun öfke izhar etmesinin câiz olduğunu göstermektedir.[807]

ÜÇÜNCÜ FASIL

ÖZÜR SEBEBİYLE CEMAATİN TERKİ

-1- عن عتبان بنِ مالك رَضِـيَ اللّهُ عَنْه قال:]قُلْتُ يَا رَسُولَ اللّهِ: إنَّ السُّيُولَ تَحُولُ بَيْنِى وَبَيْنَ مَسْجِدِ قَوْمِى، فَأحِبُّ أنْ تَأتِيَنِى فَتُصَلِّىَ في مَكانٍ مِنْ بَيْتِى أتَّخِذُهُ مَسْجِداً فقَالَ #: سَنَفْعَلُ، فَلَمَّا أتَاهُ قالَ: أيْنَ تُرِيدُ؟ فَأشَارَ إلى نَاحِيَةٍ، مِنْ الْبَيْتِ، فقَامَ # فصَفَفْنَا خَلْفَهُ، فَصَلَّى بِنَا رَكْعَتَيْنِ[. أخرجه الثثة والنسائى .

1. (2790)- Itbân İbnu Mâlik (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Ey Allah'ın Resûlü dedim, seller benimle kabîlemin mescidi arasına engel çıkarıyor. İstiyorum ki evime kadar şeref verip bir yerde namaz kılsanız da orayı mescit yapsam!"
"(İnşaallah bir ara) geleyim!" buyurdular. Beraberinde Hz. Ebû Bekr olduğu halde huzuruyla evimizi şereflendirip (izin isteyerek içeri girdiği) zaman ilk iş olarak, "Nerede namaz kılmamı istersin?" diye sordu. Evin bir köşesini işaret ederek (yer gösterdim. Orada) namaza durdu. Biz de arkasından saf yaptık. Bize iki rek'at (nafile) namaz kıldırdı."[808]

AÇIKLAMA:

1- Hadisin Buhârî'deki bir vechinde mevcut olan bazı ziyadeleri parantez içerisinde gösterdik, çünkü hadisten çıkarılan bazı hükümler onlarla ilgili.

2- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a yağmur sebebiyle müracaat eden Itbân'ın kavmine imamlık yaptığı, müracaatı sırasında gözüne bir şeylerin isabet etmiş olması yüzünden sel de araya girince vazife yerine gelmekte zorluk çektiği, bu yüzden ruhsat istediği belirtilmektedir. Bazı rivâyetler Itbân'ın âmâ oluşundan bahsetmekte ise de farklı rivâyetleri tahlîl eden İbnu Hacer, bu müracaat sırasında Itbân'ın âmâ olmadığı, âmâlığın ona sonradan ârız olduğu, o sırada gözüne bir şeyler isabet etmiş olabileceği ihtimali üzerinde durur.

3- Hadisin başka vecihlerinde, Resûlullah'ın beraberinde Hz. Ebû Bekr (ve hatta)

Hz. Ömer (radıyallâhu anhümâ)'in de bulunduğu, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın girer girmez -evde oturmadan- "Nerede namaz kılmamı istiyorsunuz?" dediği belirtilir.
İbnu Hacer, Resûlullah'ın orada namazdan sonra oturmuş olacağını beliterek şöyle der: "Aleyhissalâtu vesselâm'ın oturması namazdan sonra olmuştur. Bu davranışı Müleyke'nin evindeki davranışına aykırıdır, çünkü orada önce oturdu, yemek yedi, sonra namaz kıldırdı. Zîra buraya yemeğe davet edilmişti, oraya ise namaz kılmaya çağrıldı, dolayısıyla burada yemekle, orada da namazla başladı."

4- Hadisten Çıkarılan Bazı Hükümler:

* Âmâ'nın imâmeti câizdir.

* Kişinin mâruz kaldığı bazı musibetleri mevzubahis etmesi, mezmûm olan şekva sayılmaz.

* Medine'de, Resûlullah devrinde Mescid-i Nebevî dışında da mescidler mevcuttu.

* Yağmur, karanlık, sel gibi durumlarda cemaate katılmamaya ruhsat vardır.

* Evlerde namaz için muayyen yerlerin ittihâzı mendubtur. Mescidlerde belli yerlerde namaz kılmanın kerâheti, riya vs. maksadlarla yapılması haline râcidir.

* Ev sahibine imamlık yasağının istisnası vardır. Devlet reisi misafir olursa, onun imâmeti mekruh değildir. Keza ev sahibinin izniyle imâmete geçene de kerâhet yoktur.

* Resûlullah'ın namaz kıldığı veya bastığı yerle teberrük câizdir.

* Kendisiyle teberrük edilmek maksadıyla sâlihlerden biri çağrılırsa, onun, fitneden emin olduğu takdirde dâvete icâbet etmesi câizdir.
* Mefdûlün dâvetine fâdıl icâbet eder.
* Fâdılın gelmesiyle tebürrük caizdir.

* Verilen söze vefa gerekir.

* Dâvet sahibinin darılmayacağından emin olunduğu takdirde davet edene katılıp, onunla beraber gelmek câizdir.[809]

-2ـ وعن ابن عمر رَضِـيَ اللّهُ عَنْهما:]أَنَّ رَسُولَ اللّهِ # كَانَ يَأمُرُ المُؤَذِّنَ في اللَّيْلَةِ الْبَارِدَةِ، أوْ ذَاتِ المَطَرِ في السَّفَرِ أنْ يَقُولَ: أ

صَلّوا في رِحَالِكَمْ[. أخرجه الستة إ الترمذي .

2. (2791)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sefer sırasında, soğuk veya yağmurlu gecelerde müezzine (ezan sırasında) şöyle söylemesini de emrederdi: "Dikkat! namazlarınızı yerlerinizde kılacaksınız!"[810]

AÇIKLAMA:

1- Cemaate gelmemeye ruhsat veren sebepler meyanında, hadisin bazı vecihlerinde yağmur ve soğukla birlikte "rüzgar" da zikredilmiştir. Hadisin zâhiri, bu üç şeyin geceleyin ruhsata medar olduğunu ifade etmektedir. İbnu Hacer, rüzgarın gündüzleyin de mazeret olacağına hiçbir rivâyette sarih bir delâlete rastlamadığını belirtir.

2- "Dikkat! namazı yerinizde kılın!" ilavesinin ezandan sonra söylendiği Buhârî'nin rivâyetinde sarihtir. Ancak bazı âlimler, bu cümlenin hayye ala's salât yerine söylenmiş olabileceğini ileri sürmüştür.

3- Rihâl "rahl"ın cem'idir. Menzil (bulunan yer) ma'nâsına gelir. Bu yer taştan, ağaçtan, yünden, topraktan, deve yününden, keçi kılından v.s. olabilir. Hepsine rahl denir.[811]

DÖRDÜNCÜ FASIL

İMAMIN VASFI

-1- عن أبى مسعود البدرى رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قال رَسُولُ اللّهِ #: يَؤُمُّ الْقَوْمَ أقْرَؤُهُمْ لِكِتَابِ للّهِ تَعالى، فإنْ كَانُوا في الْقِرَاءَةِ سَوَاءً فأعْلَمُهُمْ بِالسُّنَّةِ فإنْ كَانُوا في السُّنَّةِ سَواءً فأقْدَمُهُمْ هِجْرَةً، فإنْ كَانُوا في الهِجْرَةِ سَوَاءً فأقْدَمُهُمْ سِنًّا، وَ يَؤُمُّ الرَّجُلُ الرَّجُلَ في بَيْتِهِ، وَ في سُلْطَانِهِ، وَ يَجْلِسُ عَلى تَكْرِمَتِهِ إَّ بِأذْنِهِ]. أخرجه

الخمسة إ البخارى.»التّكْرِمَةَ« موضع جلوس الرجل الخاص من فراش أو سرير .

1. (2792)- Ebû Mes'ud El-Bedrî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Cemaate, Kitabullah'ı en iyi okuyan kimse imam olur. Eğer kırâatte (okumada) herkes eşitse, sünneti en iyi bilen; sünneti bilmede eşitseler, hicret etmede evvel olan; hicrette de eşitseler, yaşca büyük olan imam olur. Kişi misafir olduğu evin sahibine veya (emri altında çalıştığı) sultanına imamlık yapmasın, ev sahibinin baş köşesine izni olmadan da oturmasın"[812]

-2- وعن أبى سعيد رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قالَ رَسُولُ اللّهِ #: إذَا كَانُوا ثَثَةً فَلْيَؤُمَّهُمْ أحَدُهُمْ، وَأحَقُّهُمْ بِا“مَامَةِ أقْرَؤُهُمْ[. أخرجه مسلم والنسائى .

2. (2793)- Ebû Saîd (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "(Namaz kılacaklar) üç kişi iseler içlerinden biri imam olsun. İmamlığa ehak olan akra' (Kur'ân-ı Kerîm'i daha iyi okur) olandır."[813]

AÇIKLAMA:

1- İmâmete ehak olanı, Resûlullah "akra'olan" diye tavsif eder. Bunu bazı âlimler "Kur'ân'ı güzel okuyan" diye anlarken, bazıları "hıfzı daha çok olan" diye anlamıştır. Herbirinin kendine has delili mevcuttur.
İmâmete ehak olanı beyan eden hadislerdeki bazı faklılıklar, mezhepleri bu meselede farklı hükümlere sevketmiştir. Hanefîlere göre bir cemaat içerisinde imamlığa elyak olanlar şöyle sıralanır:

* Sünneti en iyi bilenler.
* Kur'ân-ı Kerîm'i en iyi okuyanlar.
* En ziyade verâ ve takva sahibi olanlar.
* En yaşlı olanlar.

Bu hususlarda müsâvât halinde sırayla ahlâk üstünlüğü, yakışıklılık, nesebce, sesce, kılık kıyafetce güzellik esas alınır. Hepsinde eşitlik halinde kur'a çekilir. Ev sahibi veya vazifeli imam bu vasıflarda geri de olsa akdemdir.

Hadiste Kur'ân'ı en iyi okuyana öncelik verilmiş olmasına rağmen Hanefîlerin farklı hükmetmeleri, yorum farkından ileri gelir. Onlar sahâbe zamanında Kur'ân'ı en iyi bilenin, sünneti de en iyi bilen kimseler olduğunu gözönüne alarak, zamanla ortaya çıkan değişmeleri değerlendirmiş ve namaz sırasında vukûa gelecek bazı durumlarda tâkib edilecek yolu, sünneti iyi bilenlerin bulabileceğini düşünerek namazın daha sağlıklı olması mülahazasıyla "sünneti iyi bilen akdemdir" demişlerdir. Yine de Ebû Yusuf'tan bir rivâyete göre Kur'ân'ı daha iyi okuyan imamlığa elyaktır. Şâfiî ve Mâlikîlere göre hükümdar veya onun nâibi, kendilerinden daha ehil olana rağmen imâmette takaddüm hakkına sahiptir, onların kıldırması mendubtur. Sonra vazifeli imam, ev sahibi gelir. Bunlar yoksa cemaat, en efdali seçer.
Fâsık veya bid'at sahibinin imâmeti tahrimen mekruhtur. İmam Muhammed ve İmam Mâlik'e göre hiç câiz değildir. Bid'at sahibi deyince Ehl-i Sünnet ve'l Cemaât itikadında olmayan fırak-ı dâlle denen sapık mezheplere mensup ehl-i kıble kimseler kastedilir. Bunlardan küfre götüren inanç sahiplerinin imamlığı hiç câiz olmaz.
Mezhepleri farklı olanlar, birbirlerine iktida edebilirler. Her mezheb sahibinin kendi mezhebinde bir imamın arkasında namaz kılması efdal ise de başka bir imama uymak, münferid kılmaktan efdaldir.[814]

-3- وعن ابنِ عباس رَضِـيَ اللّهُ عَنْهما قال:]قالَ رَسُولُ اللّهِ #: لِيُؤَذِّنَ لَكُمْ خِيَارُكُمْ، وَلِيَؤُمَّكُمْ قُرَّاؤُكُمْ[. أخرجه أبو داود .

3. (2794)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sizin için hayırlınız ezan okusun, kurrâ olanınız da imam olsun."[815]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu hadislerinde ezanın en salih kimse tarafından okunmasını emir buyurmaktadır. Zîra salih kişi, gözünü haramlardan sakınmada daha gayretlidir. Namazların vaktinde kılınma işi müezzinlere bağlıdır. Oruçların başlama ve bitme zamanları da onlara bağlıdır. Öyle ise

müezzinlerin, vakitleri iyi bilen ve emin kimselerden olması gerekir.

2- İmâmete de kurrâ yani Kur'ân-ı Kerîm'i iyi bilenler elyaktır. Böyle kırâati iyi olan kimse namazla ilgili meseleleri bildi mi imâmet için efdal olur. Zîra namaz esnasında okunan zikirlerden en efdali, en uzunu, en zor olanı kırâattır. Hadis, iyi okuyana tekaddüm hakkı tanımakla Kelamullah'a tazim ifade etmiş, onun kırâatını güzel yapana imtiyaz tanımış olmaktadır. Resûlullah'ın hadislerinde geldiğine göre, Uhud şehidlerinin defninde de Kur'ân'ı iyi bilenleri takdîm etmiştir. Bu da onların her iki dünyada da efdaliyete sahip olduklarını ifade eder. [816]

ـ4 وعن عمرو بن سلمة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]أَمَمْتُ قَوْمِى وَأنَا ابنُ سِتٍّ أوْ سَبْعِ سِنِينَ، وَكُنْتُ أَكْثَرَهُمْ قُرْآناً[. أخرجه البخارى، وأبو داود والنسائى .

4. (2795)- Amr İbnu Seleme (radıyallâhu anh) anlatıyor "Ben altı veya yedi yaşında iken kendi kavmime imamlık yaptım. O zaman ben, aralarında Kur'ân'ı en çok bilen kimseydim."[817]

AÇIKLAMA:

1- Burada adı geçen Amr İbnu Seleme'nin Buhârî'de gelen hikayesi uzuncadır. Şöyle anlatır: "Biz yolcuların uğrak yeri olan bir su başında oturuyorduk. Bize sıkça yolcular uğrardı. Gelenlere:
"İnsanlar nasıllar nelerle karşılaşıyorlar. Şu (adı kulağımıza gelen) adam da ne?" diye sorardık. Bize:
"O, kendisini Allah'ın gönderdiğini zannediyor, O'na şu şu vahiyler geldi" diyorlardı. Ben o kelamı derhal ezberliyordum. Bunlar hafızamda sanki yapışıp kalıyorlardı. Araplar, müslüman olmak izin Mekke'nin fethini bekliyorlardı. Diyorlardı ki:
"Onu kendi kavmiyle başbaşa bırakın. Eğer kavmine galebe çalarsa gerçekten sâdık bir peygamberdir."
Mekke fethedilince, her kabile müslüman olmakta acele etti. Babam da bizim

kabilenin müslüman olmasını tâcil etti. (Resûlullah'ın yanına gidip) gelince:
"Vallahi hak olan Peygamber aleyhissalâtu vesselâm'ın yanından geliyorum. Dedi ki: "Şu vakitte şu namazı, şu vakitte şu namazı kılın! Namaz vakti girince biriniz ezan okusun. Kur'ân'ı en çok bileniniz de imam olsun!"
Bunun üzerine baktılar. Benden başka Kur'ân'ı daha çok bilen yoktu. Çünkü ben yolculardan (gelip geçtikçe sorup) öğrenmiştim. Beni öne geçirdiler, o sırada altı veya yedi yaşımda idim. Üzerimde (kısa) bir bürde vardı. Secdeye varınca toparlanıp kalıyordu. Mahallemizden bir kadın:
"İmamınızın kıçını bari bize karşı örtün" dedi. Bunun üzerine kumaş satın alıp bana (uzun) bir gömlek (kamîs) biçtiler. Bu gömlek kadar hiçbir şey beni sevindirmemişti."
Hadisin Ebû Dâvud'taki vechi mâna olarak aynı ise de bazı tâbirlerde farklılıklar mevcuttur. Bunlardan biri, akrâ kelimesini açıklayıcı mahiyette ve akrâ'ı "Kur'ân'ı çok bilen" diye anlayanlara hak verdirecek mahiyette
"Ben ezberi kavî bir çocuktum. Bu sûretle Kur'ân'dan çok şey ezberledim. Size akrâ' olanınız imamlık yapsın dedi. Ben, ezberlemiş olduklarım sebebiyle hepsinden akrâ' idim.."
Görüldüğü üzere burada "akrâ" "Kur'ân'ı en çok bilen" mânasında kullanılmaktadır.

2- Bu hadis, mümeyyiz olan çocukların imâmetini câiz görenlere delil olmuştur. Hasan Basrî, Şâfi'î,[818] İshak (rahimehullah) bu görüştedirler. Ancak İmam Mâlik, Atâ, Şa'bî, Evzâ'î ve Sevri'ye göre bu mekruhtur. Ahmed ve Ebû Hanîfe (rahimehumâllah)'den iki farklı rivâyet gelmiştir: Meşhur görüşe göre, bu nafilelerde caizdir, farzlarda değildir. Derler ki: "Bu rivâyet, çocuğun imametine hüccet olamaz. Çünkü, Amr bu işi Peygamberin emriyle yaptığını tasrih etmediği gibi O'nun tahrîrini de tasrîh etmiyor." Amr'ın büluğa ermemiş olmasına rağmen imametinden Resûlullah'ın haberdar olmaması ihtimaline: "Vahyin nüzûlü sırasında, hiçbir sahâbe'nin câiz olmayan bir fiiline takrir vâki olmamıştır" diye cevap verilmiştir.[819] Mevzu üzerine ulemânın bazı münâkaşası olmuştur. Bazı âlimler Amr ibnu Seleme'nin de babasıyla birlikte Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a kadar gelmiş olduğunu ileri sürmüştür. Teferruât konumuzun dışında kalır.[820]

-5- وعن ابن عمر رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]لَمَّا قَدِمَ المُهَاجِرُونَ

ا؛وَّلونَ فَنَزَلوا مَوْضِعاَ بِقَبَاءَ قَبْلَ مَقْدَمِ النّبىِّ # كَانَ يَؤُمُّهُمْ سَالِمٌ مَوْلَى أبِى حُذَيْفَةَ، وَكَانَ أكْثَرَهُمْ قُرْآناً]. أخرجه البخارى، وأبو داود.

5. (2796)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "İlk muhacirler geldiği zaman, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) gelmezden önce, Kuba'da (Usbe adında) bir menzile indiler. Onlara Ebû Huzeyfe'nin âzadlısı Sâlim imamlık yapıyor idi. O, Kur'ân'ı ezbere bilmede herkesten ileriydi."[821]

AÇIKLAMA:

1- Buhârî'nin rivâyetinde, ilk gelen muhacirlerin Kuba'da Usbe denen bir yere indikleri tasrîh edilir, tercümede gösterdik.

2- Bazı rivâyetlerde, Huzeyfe'nin âzadlısı Sâlim'in imamlık yaptığı ve ilk muhacir grubun içerisinde Ebû Bekr, Ömer, Ebû Seleme, İbnu Abdi'l-Esed, Zeyd İbnu Hârise, Âmir İbnu Rebî'a (radıyallâhu anhüm)'nın da bulunduğu belirtilir. Bunlar Kureyş'in büyükleridir. Bu rivâyette Hz. Ebû Bekr'in de zikri müşkilat çıkarır. Çünkü, Sâlim'in imâmetinin Hz. Peygamber'in hicretinden önce olduğu söylenmiştir, halbuki Hz. Ebû Bekr, Resûlullah'la birlikte hicret etmiştir. Mamafih, Sâlim'in imâmetinin, O'nun gelmesinden sonra da devam etmiş olabileceğine dikkat çekilerek müşkil giderilmiştir.

3- Bu rivâyet kölenin imâm olabileceğini ifade eder. Zîra Sâlim, Huzeyfe adında Ensârî bir kadının (radıyallahu anhâ) âzadlısıdır. Burada belirtilen imâmeti sırasında henüz âzad edilmemiştir. Kur'ân'a olan hâkimiyet ve ihtisasıyla meşhur olan bu Sâlim, Hz. Ebû Bekr (radıyallâhu anhümâ) zamanında yalancı peygamberlerle savaş sırasında Yemâme'de şehîd edilecektir.
Sadedinde olduğumuz rivâyet Sâlim'in köle olmasına rağmen, imam oluşunun sebebini de açıklar: "O herkesten çok Kur'ân biliyordu."
İslâm âlimleri imamda aranması gereken vasıfları sayarken, kölenin de imam olabileceğini belirtir, yeter ki cehâlet galebe çalmasın. Gerekli malumata sahipse, köleliği imâmete mânî değildir, değilse mekruhtur. Âlimler imamet için İslâm, bülüğ, akıl, erkeklik, kırâat ve özürlerden selâmetin şart olduğunu

söylemişlerdir. Âmânın imâmetinde beis yoktur, ancak göreninki efdaldir.[822]

-6- وعن عائشة رَضِيَ اللهُ عَنْها:]أَنَّهَا كَانَ يَؤُمُّهَا عَبْدُهَا ذَكْوَانُ مِنَ المُصْحَفِ[. أخرجه البخارى في ترجمة باب .

6. (2797)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ)'nin anlattığına göre: "Kendisine kölesi Zekvân, Mushaf'ın yüzünden okuyarak imamlık yapıyordu."[823]

AÇIKLAMA:

1- Buhârî bu hadisi "Köle ve Âzadlının İmâmeti" adını verdiği bir bâbta senetsiz olarak kaydeder. Ancak rivâyeti, İbnu Ebî Dâvud Mesahif'inde, İbnu Ebî Şeybe, Şâfiî ve Abdurrezzak eserlerinde mevsul olarak kaydetmişlerdir.

2- Önceki rivâyette de açıkladığımız üzere cumhur, kölenin imâmetinin câiz olduğuna hükmetmiştir. Sadece İmâm Mâlik, kölenin hürlere normalde imamlık edemeyeceğini, ancak cemaat kırâati bilmez, sadece köle bilirse o zaman cuma dışında imam olabileceğini söylemiştir. Cumaya karşı çıkışı da onun köleye farz olmaması sebebiyledir.

3- Mushaf'tan okuyarak namaz kılmayı câiz görenler (İbnu Sîrîn, Hasan, Hakem, Atâ) bu hadisle amel ederler. Ancak, cumhur bunu amel-i kesîr kabul ederek caiz görmemiştir. Aynî şu açıklamayı sunar: "Hadisin zâhiri, Mushaf'ın yüzünden namaz sırasında kırâatı yürütmenin câiz olduğuna delâlet eder." İbnu Sîrîn, Hasan Basrî, el-Hakem ve Atâ böyle hükmetmiştir. Hz. Enes (radıyallâhu anh), namaz kılar, arkadaki bir köle onun için Mushaf'ı tutardı. Eğer bir âyette yanılacak olsa Mushaf'ı onun için açıverirdi. İmam Mâlik ramazandaki (terâvih) namazında bunun caiz olduğuna hükmetti. Nehâî, Saîd İbnu'l-Müseyyeb ve Şa'bî bunu mekruh addettiler. Bu aynı zamanda Hasan'dan yapılan bir rivâyettir. Der ki: "Hristiyanlar da böyle yapar." İbnu Hazm der ki: "Namazda, musalliye ister, imam olsun ister olmasın, hiçbir sûrette Mushaf'ın yüzünden kırâat câiz olmaz. Böyle bir şeyi âmmden yapsa namazı bozulur. İbnu'l-Müseyyeb, Hasan, Şa'bî, Ebû Abdirrahman es-Sülemî de böyle hükmetmiştir. Bu görüş İmam Azam'ın ve Şâfiî'nin de mezhepleridir."
Aynî, bahsi şöyle bağlar: "Derim ki: Namazda mushafın yüzünden kırâat, Ebû

Hanîfe nezdinde namazı bozar, çünkü amel-i kesîrdir. Ebû Yusuf ve Muhammed'e göre câizdir, çünkü mushafa bakmak da ibadettir, ancak yine de mekruhtur, çünkü bu davranışta Ehl-i Kitab'a benzeme var. Şâfiî ve Ahmed (rahimehumâllah) de böyle hükmetmişlerdir. İmam Mâlik ve Ahmed'den gelen bir rivâyete göre onlar nazarında, bu sadece nafile namazlarda namazı bozmaz." [824]

-7- وعن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]اسْتَخْلَفَ رسولُ اللّهِ # ابنَ أُمِّ مَكْتُومٍ يَؤُمُّ النَّاسَ وَهُوَ أعْمى[. أخرجه أبو داود .

7. (2798)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), İbnu Ümmi Mektûm'u âmâ olduğu halde, halka imamlık etmesi için (sefere çıkarken) yerine halef tâyin etti."[825]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah, gazveye çıkarken mükerrer seferler, yerine Abdullah İbnu Ümmi Mektûm'u halef bırakmıştır, yani Mescid-i Nebevî'de imamlık yapmakla tavzif etmiştir.

2- Bu hadis, âmâların imâmetinde kerahet olmadığını gösterir. Gazâlî ve Ebû İshâk el-Mervezî gibi bazı âlimler, âmâ, görene nazaran daha çok huşû içinde olacağı için, onun imâmeti efdaldir demiştir. Ancak, diğer bazı âlimler de âmânın temizliğe gereken itinayı gösteremeyeceği, üzerine bulaşan necaseti göremeyeceği gerekçesiyle, gören kimsenin imâmetine efdal demiştir. Şâfiî hazretleri her ikisinin faziletli yönleri bulunduğu için aralarında fark görmemiş "ikisinin de imâmeti caizdir, faziletçe eşittirler" demiştir. Ancak "Görenin imâmeti efdaldir, çünkü Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), çoğunlukla gören kimseleri imam yapmıştır, gazveye çıkışlarda İbnu Ümmi Mektûm'u istihlaf etmiş olmalıdır" diyenler de olmuştur.[826]

-8- وعن جابر رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أنَّ مُعَاذاً رَضِيَ اللّهُ عَنْه كانَ

يُصَلِّى مَعَ النَّبىِّ # الْعِشَاءَ اŒخِرَةَ، ثَمَّ يَرْجِعُ إلى قَوْمِهِ فَيُصَلِّى بِهِمْ تِلْكَ الصَّةَ[. أخرجه الخمسة إ النسائى .

8. (2799)- Hz. Câbir (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Hz. Muaz (radıyallâhu anh), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile yatsıyı kılar, sonra kavmine döner, bu namazı onlara kıldırırdı"[827]

AÇIKLAMA:

Hattâbî der ki: "Bu rivâyette, farz namaz kılacak kimsenin nafile namaz kılana uyabileceğinin cevazı vardır. Zîra Hz. Muâz'ın Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la birlikte kıldığı namaz farz namazdı. Öyleyse kavmiyle birlikte kıldığı namaz nafile idi. Bu hadiste ayrıca, namazın iâdesini câiz kılan bir sebeb olduğu takdirde bir namazı aynı gün içerisinde iki kere iade etmenin caiz olduğuna da delil vardır"
Ulemâ, farz kılan kimsenin, nafile kılanın arkasında namazını kılıp kılamıyacağı hususunda ihtilâf etmiştir:

* İmam Âzam ve Ashâb-ı Re'y: "Eğer imam nâfile kılıyorsa, onun arkasında farz kılınmaz" diye hükmetmiştir. "Eğer derler, imâm farz kılıyorsa, arkasında nafile kılınabilir." Bunlar mukîm'in müsafir arkasında namaz kılmasını da câiz görürler.

* Şâfiî, Ahmed ve Evzâî hazretleri: "Farz namazını kılacak kimse nafile namaz kılana uyabilir. Bu câizdir" demiştir. Atâ ve Tâvus da aynı görüştedir.
*İmam Mâlik: "İmamla me'mûmun niyyetleri herhangi bir namazda ihtilaf ederse bu caiz olmaz, me'mûmun yeniden kılması gerekir." Zührî ve Rebî'a da bu görüştedir.

* "Nafile kılanın arkasında farza niyet edilemez" diyenler, sadedinde olduğumuz hadiste zikri geçen Hz. Muâz'ın Resûlullah'ın arkasında kıldığı namazın nafile, kavmine kıldırdığının da farz olduğunu söylerler. Ancak buna îtirazla denilmiştir ki: "Bu, fâsid bir iddiadır. Zîra Hz. Muâz'a en efdal namaz olan farza yetiştiği zaman bunu insanların en hayırlısı olan Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm)'in arkasında kılmak varken terkederek oradaki büyük nasibini zâyî edip, ona bedel fazla değeri olmayan nafile ile yetinmesi muvafık düşmez. Bu te'vilin fâsidliğine, hadisi rivâyet eden râvinin: "Yatsıyı Resûlullah (aleyhissalâtu

vesselâm) ile kılardı" sözü de delil olur. Çünkü "yatsı" farz namazdır. Nitekim Resûl-i Ekrem buyurmuştur ki: "Namaz başlayınca farzdan başkası kılınmaz." Öyleyse farz başladıktan sonra orada hazır olan Muâz (radıyallâhu anh)ın farzı terketmesi mümkün değildir. Muaz ki, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), hakkında "Sizin en fakîhiniz Muaz'"dır" diyerek, onu fıkhıyla, ilmiyle takdir etmiştir.
Şârihler Hz. Muâz'ın Resûlullah'la birlikte kıldığı namazın farz namaz olduğunu göstermek için Şâfiî, Tahâvî, Dârakutnî ve Abdurezzak tarafından rivâyet edilen aynı hadisin ziyâdeli bir vechini gösterirler. Hz. Câbir bu ziyadede şöyle der: "(Muâz'ın kavminde kıldığı) namaz, kendisi için nafile, kavmi için farzdı. İbnu Hacer: "Bu meselede en doğrusu bu ziyâdeyi esas almaktır" der.

Mevzu üzerine münâkaşa uzundur.[828]

-9- وعن ابن عمرو بن العاص رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]قال رسولُ اللّهِ #: ثَثَةٌ َ يَقْبَلُ اللّهُ تَعالى صَتَهُمْ، مَنْ تَقَدَّمَ قَوْماً وَهُمْ لَهُ كَارِهُونَ، وَرَجُلٌ أَتَى الصَّةَ دِبَاراً: والدِّبَارُ أَنْ يَأْتِيهَا بَعْدَ أَنْ تَفُوتَهُ، وَمنْ اعْتَبَدَ مُحَرَّرَهُ[. أخرجه أبو داود.»اعْتَبَدَ مُحَرَّرَهُ«: أى استرقه بعد أن حرره. أى أعتقه .

9. (2800)- İbnu Amr İbnu'l-Âs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Üç kişi vardır, Allah onların namazını kabul etmez:

1) Kendisini sevmeyen kimselere imam olan;

2) Namaza arkadan gelen, yani vakti çıktıktan sonra gelen;

3) Köleyi âzad ettikten sonra tekrar köle kılan"[829]

AÇIKLAMA:

1- Hadisin ıtlakından, her ne sebeple olursa olsun, imam cemaat tarafından sevilmediği takdirde imâmette kalmamasını âmirdir. Ancak bazı âlimler, bu ıtlakı kayıtlayarak: "Dini bir sebebe binâen..." demişlerdir. Yâni halkın imama

karşı nefreti onun dinî bir kusurundan ileri geliyorsa artık o kimsenin orada imamlığı câiz değildir. Halk, imamı dinî olmayan bir başka sebeple sevmiyor ise, imamlığa devam etmesinde bir beis yoktur. Ayrıca, sevmeyenlerin cemaatin çoğunluğunu teşkil etmesi gerekir, aksi takdirde, cemaat kalabalık ise üçbeş kişinin sevmemiş olmasına îtibar edilmez, çoğunluğun nefreti hesaba alınır ve dahi bu meselede dindarların sevip sevmemesi muteberdir, öbürlerinin değil" denmiştir.
Hattâbî der ki: "Burada, imâmete ehil olmadığı halde zorla onu ele geçiren kimseye halkın duyduğu nefret mevzubahis gibidir. Şayet imamlığa layık ise, ondan nefret edenin kınanması gerekir. İmamlık ettiği halk tarafından sevilmeyen bir kimse Hz. Ali'ye şikayet edilmişti. O'na: "Sen fiilinde yolsuzluk eden biri olmayı isteyen bir arsızsın" dedi ve işine iade etmedi." Tirmizî, bu hususta şu açıklamayı kaydeder: "İlim ehlinden bir grup, kişinin kendisini sevmeyen bir cemaate imam olmasını mekruh addetmiştir. Eğer imam haklı ise (zâlim değilse), günah, ona nefret edene terettüp eder."

2- Arkadan gelen diye tercüme ettiğimiz dibâr kelimesi dübür'den gelir. Dübür, arka geri ma'nâsına gelir. Dibâr, en-Nihâye'de belirtildiği üzere, bir şeyin vakitlerinin sonu ma'nâsına gelmektedir. Hadiste namazın sona erdiği vakti ifade ediyor: Hattâbî: "Kişinin bunu âdet haline getirmesi, herkes namazdan çıkarken namaza gelmesidir" diye açıklar. Ona göre, burada kaçırılandan maksad cemaattir. Ancak en-Nihâye'ye göre, vaktin çıkmasıdır.

3- Âzadlıktan sonra tekrar köle kılmakla ilgili olarak Hattâbî şu açıklamayı yapar: "Âzad edilmiş olanın tekrar köleleştirilmesi iki sûretle olur: Birine göre, köleyi âzad eder, ama bunu îlân etmeyip, gizler veya inkâr eder. Bu davranış, iki tarzın en kötüsüdür. İkincisi de şöyledir: Âzad ettikten sonra alıkoyar; âzadlı istemediği halde, kerhen hizmetlenir."[830]

-10- وعن أبى أمَامة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قالَ رَسُولُ اللّهِ #: ثَلَثَةٌ تُجَاوِزُ صَتُهُمْ آذَانَهُمْ: الْعَبْدُ اŒبِقُ حَتَّى يَرْجِعَ، وَامْرَأَةٌ بَاتَتْ وَزَوْجُهَا، عَلَيْهَا سَاخِطٌ، وَإِمَامُ قَوْمٍ وَهُمْ لَهُ كَارِهُونَ[. أخرجه الترمذي.

10. (2801)- Ebû Ümâme (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Üç kişi vardır ki, onların namazları kulaklardan öte geçmez:

1) Dönünceye kadar, kaçan köle.

2) Geceyi, kocası kendisine dargın olarak geçiren kadın.

3) Kavminin nefret ettiği imam."[831]

AÇIKLAMA:

1- Namazların kulaklardan öte geçmemesi, tam bir kabulle kabul edilmeyeceğini veya salih ameller gibi Allah'a yüselmeyeceğini ifade eder. Türbüştî: "Kulak, yükselmede en aşağı seviyeyi ifade eder, bilhassa kulağın zikredilmesi, namazda kulağa gelen tilâvet ve duâların icrası sebebiyledir. Namazın, Allah'a makbûl olarak, icâbet görerek ulaşmayacağı ifade edilmiştir" der. İlâveten der ki: "Bu, Resûlullah'ın Kur'ân'ı okudukları halde gırtlaklarından öte geçmeyeceğini haber verdiği Hâricîlerin durumunu andırır. Hadiste kabul görmeme durumu, "kulakları geçmeme" ile ifade edilmiştir.
Suyûtî de: "Namaz semaya yükselmez" diye anlamış ve İbnu Mâce'de gelen İbnu Abbâs hadisiyle aynı mânâda bulmuştur: "Onların namazları başlarından bir karış yukarı yükselmez." Bu, kabul edilmemeden kinâyedir, nitekim Taberânî'de kaydedilen bir İbnu Abbâs rivâyetinde: "Allah onların hiçbir namazını kabul etmez" buyurulmuştur.

2- Kaçan köle câriye de olsa, erkek gibi aynı hükme tâbi olacağı belirtilmiştir.

3- Geceyi, kocasını darıltmış olarak geçiren kadınla ilgili vaîd, İslâm'ın karı koca arasını tanzim eden umumî bir prensibinin ifadesidir: "Erkek, nefsini taleb ettiği taktirde kadın buna icâbet etmelidir. Erkeğin kadın üzerindeki kaçınılmaz haklarından biri budur." Bir Buhârî hadisi aynen şöyle: "Erkek hanımını yatağa çağırdığı zaman, kadın gelmekten imtina ederse, sabaha kadar melekler lânet okur." Âyet-i Kerîme (meâlen): "İyi kadınlar itaatkâr olanlardır" (Nisâ 34) diyerek kadınlar hususunda umumî bir istikâmet çizmiştir. "Kocanın dargın sabahlaması"nın ana sebebi, âyetin irşâdı çerçevesinde aranabilir.[832]

-11- وعن جابر رَضِـيَ اللّهُ عَنْه:]كانَ مُعَاذُ بنُ جَبَلٍ رَضِـيَ اللّهُ

عَنْه يُصَلى مَعَ النَّبِيِّ #، ثَمَّ يَأتِى فَيَؤُمُّ قَوْمَهُ، فَصَلى لَيْلَةَ مَعَ النَّبِيِّ # الْعِشَاءَ، ثُمَّ أتَى قَوْمَهُ فَأمَّهُمْ فَافْتَتَحَ بِسُورَةِ الْبَقَرَةِ، فَانْحَرَفَ رَجُلٌ فَسَلَّم ثُمَّ صَلَّى وَحْدَهُ وَانْصَرَفَ، فَقَالُوا لَهُ: أنَافَقْتَ يَا فُنُ؟ قالَ: َ واللّهِ، وَŒتِيَنَّ رَسولَ اللّهِ # فَ'خْبِرَنَّهُ. فَأتَاهُ فقَالَ: يَا رَسُولَ اللّهِ إنَّا أصْحَابُ نَوَاضِحَ نَعْمَلُ بِالنَّهَارِ، وَإنَّ مُعاذاً صَلَّى مَعَكَ الْعِشَاءَ ثُمَّ أتَانَا فَاسْتَفْتَحَ بِسُورَةِ الْبَقَرَةِ، فَأقْبَلَ رَسولُ اللّهِ # عَلى مُعاذٍ، قالَ: أفَتَّانٌ أنْتَ يَا مُعَاذُ اقْرَأ: وَالشَّمْسِ وَضُحَاهَا، وَالضُّحى، وَاللَّيْلِ إذَا يَغْشى، وسَبِّح اسْمَ رَبِّكَ ا'عْلَى[. أخرجه الخمسة إ الترمذي. »النَّاضِحُ«: البعير الذى يستقى عليه .

11. (2802)- Hz. Câbir (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Muâz İbnu Cebel (radıyallâhu anh) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la birlikte namaz kılar, sonra gelir, kavmine imamlık yapardı. Bir gece Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la birlikte yatsıyı kıldı. Sonra kavmine geldi ve onlara imamlık yaptı ve Bakara sûresiyle kırâate başladı. Bir adam cemaatten ayrılarak selam verdi. Namazını tek başına kılarak çekip gitti. Adama:

"Ey filan, nifak mı çıkarıyorsun?" dediler. Adam:

"Vallahi hayır, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gidip (Muâz'ın yaptığını) haber vereceğim." dedi. Yanına varıp:

"Ey Allah'ın Resûlü, biz sulama devesi besleyen insanlarız. Gündüz çalışırız. Muâz sizinle yatsıyı kıldı. Sonra bize gelip bakara sûresi ile namaz kıldırmaya başladı" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Mu-âz'a yönelerek:

"Ey Muâz, sen fitneci misin? Veşşemsi ve duhâhâ'yı, Vedduhâ'yı, Velleyli izâ yağşa'yı, Sebbihi'sme Rabbike'l-a'lâ'yı oku" buyurdu."[833]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadiste, Hz. Muâz yatsı namazını geciktirdiği için cemaati terkeden bir

sahâbînin hikayesini görmekteyiz. Rivâyetten anlaşıldığı üzere namazın gecikmesi iki ayrı sebeple katmerlenmektedir:

1) Hz Muâz yatsıyı Resûlullah'la kılıyor ve gecikmiş olarak kavmine gelip namaza başlatıyor.

2) Namaza Bakara gibi uzun bir sûre ile başlıyor. İmamı terkedip ayrı kılmaya sevkeden asıl husus da ikinci uzatma durumu. Ancak bunda birinci gecikmenin tesiri inkâr edilemez.

2- Bu hadis muhtelif vecihlerde rivâyet edilmiştir. Rivâyetler arasında noksan ziyade farklarından öte daha ciddî farklar da var. Bu sebeple âlimler, iki ayrı vak'anın mevzubahis olduğu üzerinde dururlar. Mesela sadedinde olduğumuz rivâyette, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a şikâyet edilen Hz. Muâz'dır. Halbuki Nesâi'nin rivâyetinde Hz. Muâz, namazı terkeden adamı şikâyet etmiştir ve Resûlullah, adamı çağırtarak niye böyle yaptın? diye sebeb sormuştur.

3- Bazı rivâyetlerde Resûlullah, Hz. Muâz'a: "Sen fitneci misin?"[834] diye üst üste üç kere sorar, bazılarında "Sen fitneci mi olmak istiyorsun?" bazılarında "Ey Muâz fitneci olma!" demiştir. Bir ziyadeye göre: "Halka namazı uzatma!" buyurmuştur. Dâvudî, fettân kelimesinin hadiste "muazzib" yani azab veren mânasında anlaşılabileceğine dikkat çeker. Çünkü, fitne kelimesi azab vermek mânasına da gelmektedir. Nitekim "...erkek ve kadın mü'minleri belaya atanlar" (Bürûc 10) âyetinde bu mânada kullanılmıştır. Yani namazı uzatmak sûretiyle cemaate azab verici olmak...

4- Burada fitneden maksad, namazı uzatma sebebiyle, namaza karşı kalblerde hâsıl edilecek hoşnutsuzluktur. Beyhakî'nin bir rivâyetinde Hz. Ömer (radıyallâhu anh) şöyle der: "Allah'ı, kullarına buğza sevketmeyin. (Şöyle ki) sizden biri imam olur, namazı halka uzatır, öyle ki onlara içinde bulundukları şeyi (namazı) nefret ettirir, (Allah da namazdan nefret edenlere buğzeder)."

5- Hadisten Çıkarılan Bazı Hükümler:

***** Önceki hadis (2799) gibi, bununla da farz kılacak olanın nafile kılana iktidâ edebileceğine istidlâl edilmiştir. Zîra bunda da Hz. Muâz'ın birincide Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile farza, ikincide de nafileye niyet ettiği görülmektedir. Bu mânayı önceki hadisin (2799) açıklamasında Arapça metnini de kaydettiğimiz Hz. Câbir'den gelen rivâyetteki: "(Muâz'ın kavminde kıldığı) namaz kendisi için nafile, kavmi için farzdı" ziyadesi de te'yid etmektedir.

* İmam, cemaatin durumunu gözönüne alarak namazı fazla uzatmamalıdır. Bazıları, "cemaatin rızası olursa uzatmak mekruh değildir" demiş ise de, imam, namaza katılacak herkesin rızasını bilemeyeceğinden, asıl olan tahfifdir. Yani, namazı kısa tutmak... Öyle ise uzun tutmanın kerâheti mutlaktır. Sadece durumu iyice bilinen, sonradan başkasının girme ihtimali olmayan yerlerdeki sınırlı cemaat için uzun tutmak (tatvîl) müstehab olabilir.

* Dünyevî işler sebebiyle duyulan ihtiyaç, namazın kısa tutulması için meşrû bir özürdür.

* Bir namazı, aynı gün içerisinde iki sefer kılmak caizdir.

* Bir özür sebebiyle me'mûm cemaatten çıkabilir, bu caizdir. Özürsüz çıkmada ihtilaf edilmiştir.

* Cemaatle namaz kılınan mescidde, özür halinde münferid namaz kılınabilir.

* Vukûa gelen menfî bir durum, tatlılıkla reddedilmelidir. Nitekim hadiste Resûlullah sual tarzında reddetmiştir. Buradan hareketle herkesin kendi durumuna uygun bir usulle ta'zir edilmesi (azarlanması) gerektiği, hoş olmayan şeyleri (mekruhât) ta'zirde yani kötüleyip yasaklamada sözle ve reddetmekle iktifa etmenin uygun olacağı söylenmiştir. Ta'ziri üç kere tekrar te'kid içindir. Mamafih bazı rivâyetler Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'in, iyi anlaşılması için sözlerini üç kere tekrar ettiğini belirtir.

* Kendisinden zâhiren hata sâdır olan kimsenin özür dilemesine hadiste örnek var. Böyle zâhiren yasak olan bir şeyi -başkasınca görünmeyen bir sebeple mazur bile olsa- işleyen kimsenin, o şeyi yapmaktan diğerlerini caydırmak maksadıyla özür beyan etmesinin caiz olduğu da anlaşılmaktadır. Nitekim namazı terkeden sahâbî, haklı olduğu halde, Resûlullah'a gelerek sebebini açıklamıştır.

* Hadisten şu da anlaşılmaktadır: Söylenen bu "zâhiren hatalı" davranışı bir te'vile dayanarak yapan kınanmamalıdır. Zîra Resûlullah namazı terkedeni ayıplamamıştır.

* Cemaatten geri kalmak münafık alâmetidir.[835]

-12- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قالَ رَسولُ اللّهِ #: إذَا صَلّى أحَدُكُمْ لِلنَّاسِ فَلْيُخَفِّفْ، فإنَّ فِيهِمْ الضَّعِيفَ، والسَّقِيمَ،

والمَريضَ، وذَا الحَاجَةِ وَإِذَا صَلى لِنَفْسِهِ فَلْيُطِلْ مَا شَاءَ]. أخرجه الستة .

12. (2803)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sizden kim halka namaz kıldırırsa namazı hafif (kısa) tutsun. Zîra cemaatte zayıf, sakat hasta ve ihtiyaç sahibi vardır. Müstakil kılınca dilediği kadar uzatsın."[836]

AÇIKLAMA:

1- Hadis, namazı kısa (hafif) tutma emrinin sadece imamları ilgilendirdiğini ifade etmekte ve bunun sebebini belirtmektedir. Bu sebep de teke ircâ edilmiş durumda: Cemaate katılanların durumu... Bu, farklı rivâyetlerde hastalık, fıtrî zayıflık, ihtiyaç (yolcudur, vakte bağlı âcil işi vardır vs.) ihtiyarlık, sakatlık, çocukluk, yaşlılık, hamilelik, emziklilik vs. Münferid için sınır konmamış. Ancakvaktin çıkmasına kadar kırâatı uzatanın durumu münâkaşa edilmiştir. Bazıları bu hadisin ıtlakından, ikinci vaktin girmesine kadar kırâatı uzatmanın cevazına istidlal etmiştir. Ancak Müslim'de gelen Ebû Katâde hadisindeki "... (memnû olan) tefrît, kişinin namazını ikinci vakit girinceye kadar te'hir etmesidir" ifadesine dayanılarak bu istidlal tenkid edilmiştir. İbnu Hacer el-Askalânî, "Namazda en mükemmeli elde etmek için uzatma sûretiyle mübâlağaya kaçmanın sağlayacağı maslahat, namazın vakti dışına çıkması mahzuruyla teâruz edecek olursa, takip edilmesi gereken evlâ yol mahzuru terketmektir" der.

2- Hadisin âmm olan ifadesinden, namazda gerek ta'dil-i erkanlarda ve gerekse iki secde aralarında fasılaya yer vermenin caiz olduğu istidlal edilmiştir.[837]

-13- وعن أنس رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قالَ رَسولُ اللهِ #: إنِّى ‘دْخلُ في الصَّةِ، وَأنَا أُرِيدُ أنْ أُطِيلَهَا، فَأسْمَعُ بُكَاءَ الصَّبىِّ فَأتَجَوَّزُ في صَتِى لِمَا أعْلَمُ مِنْ وَجْدِ أُمِّهِ مِنْ بُكَائِهِ[. أخرجه الخمسة إ أبا داود. »الْوَجْدُ«: الحزن .

13. (2804)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ben, uzun tutmak arzusuyla namaza başlarım. (Namazı kıldırırken) bir çocuk ağlaması kulağıma gelir. Çocuğun ağlamasından annesinin duyacağı elemi bildiğim için namazı uzatmaktan vazgeçerim."[838]

AÇIKLAMA:

Bu hadisten ulemâ şu hükümleri çıkarmıştır:

* Çocukların mescide sokulması caizdir. Buna, "ses yakın evlerin birinden de gelmiş olabilir" diye itiraz da edilmiştir.

* Kadınlar, mesciddeki erkeklerle birlikte cemaate katılabilirler.

* Hadis, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın cemaate katılan büyük ve küçük, kadın ve erkek hepsinin durumunu gözönüne aldığını, hepsine şefkat duyduğunu gösterir.

* Resûlullah'ın çocuk sesi işitince ikinci rek'ati ne kadar kısalttığıyla ilgili açıklayıcı bir rivâyet İbnu Ebî Şeybe'de kaydedilmiştir: "Resûlullah birinci rekatte uzun bir sûre okumuştu, bir çocuğun ağladığını işitince ikinci rek'atte üç âyet okudu."

* Namazda müstehab olan bir şeyi yapmaya azmeden kimsenin, bu niyetine uyması vacib değildir. Sözgelimi ayakta nafile kılmak isteyen, başladıktan sonra oturarak tamamlayabilir.

* Rivâyette annenin zikri, ekseriyetin gözönüne alınmış olması sebebiyledir. Aynı mânaya giren başkaları için de tahfîf caizdir.

* İbnu Battâl der ki: "İmam, rükûda iken, namaza katılanları hissedecek olursa, onların o rek'ata yetişmeleri için rükûyu uzatması caizdir" diyenler bu hadisle istidlal etmiştir. "Ancak buna: "Hadiste tahfîf var, bu tatvîl'in (uzatma) zıddıdır, tahfîften tatvîl istidlal edilemez" diye itiraz etmiştir. "Ahmed, İshak ve Ebû Sevr, cemaate meşakkat vermeyecek kadar uzatmaya fetva vermişlerdir. Hattâbî: "Dünyevî bir maslahat için tahfîf caiz olursa dînî ihtiyaçlar için tatvîl (uzatma) daha çok caiz olur" diye hadisten delil çıkarmış: Kurtubî: "Buradaki tatvîlde, namazda matlub olmayan amelin ziyade kılınması var, halbuki tahfîf matlub bir durumdur" diye itiraz etmiştir.

Bu hususta değişik kaviller ileri sürülmüş ise de Şâfiî'nin yeni görüşü, Evzâî, Mâlik, Ebû Hanîfe ve Ebû Yûsuf'un görüşleri, sonradan gelenleri rek'ate yetişmesi için rükûyu uzatmanın kerâhetinde ittifak eder. Muhammed İbnu'l-Hasan: "Ben bunun şirk olmasından korkarım" demiştir.[839]

-14- وعن ابن أبى أوفى رَضِـيَ اللّهُ عَنْهما قالَ:]كَانَ رَسولُ اللّهِ # يَقُومُ في الرَّكْعَةِ ا'ولَى مِنَ الظُّهْرِ حَتَّى َ يَسْمَعُ وَقْعُ قَدَم[. أخرجه أبو داودً .

14. (2805)- İbnu Ebî Evfâ (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) öğlenin birinci rek'atinin kıyâmını, kulağına ayak sesi gelmeyinceye kadar uzatırdı."[840]

AÇIKLAMA:

Daha önceki bahislerde geçtiği üzere cemaatin namaza yetişmesi için ilk rek'atleri uzatmak efdaldir.[841] Hatta bu sabah namazında vacibtir. Bu rivâyet Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, öğle namazında, sonradan katılanların ayak sesleri kesilinceye kadar kırâatı uzatarak herkesin katılmasına imkân sağlamak sûretiyle, bazılarının birinci rek'ate katılma sevabından mahrum kalmamalarına dikkat ettiğini gösterir.[842]

-15- وله في أخرى عن سالم بن أبى النضر:]كانَ حِينَ تُقَامُ الصَّةُ في المَسْجِدِ إذَا رَآهُمْ قَلِيً جَلَسَ، وٍَإذَا رَآهُمْ جَمَاعَةً صَلّى[.

15. (2806)- Yine Ebû Dâvud'un Sâlim İbnu Ebî'n-Nadr'dan bir rivâyetinde şöyle gelmiştir: "Mescidde namaz için ikâmet okununca, (Resûlullah (aleyhissalâtu

vesselâm) cemaati az görürse oturur, (bekler)di. Kalabalık görürse kıldırırdı." [843]

AÇIKLAMA:

1- Ebû'n-Nadr, Tâbiîdir, hadis mürseldir. Ancak aynı mânada Hz. Ali'den gelen bir başka rivâyet mevsuldür.

2- İkâmet okunmasından sonra Resûlullah'ın beklemesini, şârihler nâdiren vukûu bulan bir hadise olarak değerlendirirler.[844]

-16- وعنِ المغيرة بن شعبة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قالَ رَسولُ اللهِ #: َ يُصَلى ا“مَامُ في مَوْضِعِهِ الَّذِى صَلّى فِيهِ المَكْتُوبَةَ حَتَّى يَتَحَوَّلَ[. أخرجه أبو داود.وله في أخرى عن أبى هريرة: »أيَعْجِزُ أحَدُكُمْ أنْ يَتَقَدَّمَ أوْ يَتَأخَّرَ عَنْ يَمِينِهِ أوْ عَنْ شِمَالِهِ[.

16. (2807)- Mugîre İbnu Şu'be (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İmam, farz kıldığı yeri değiştirmeden aynı yerde nafile namaz kılmamalıdır."[845]

AÇIKLAMA:

Hadis, imamın farz kıldırdıktan sonra yerini değiştirerek nafile kılmasını âmirdir. Bu hadis musallinin, namaz kıldığı yeri her seferinde değiştirerek nafileye başlamasının meşrûluğuna delildir. Bu hüküm, imam hakkında hadisin nassıyla sâbit iken, imama uyan ve münferid kılan hakkında Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh)'nin Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan yaptığı şu rivâyetle sabittir:

"Sizden biri, namazı kılınca biraz ilerlemeye veya geri çekilmeye ya da sağa sola kaymaya muktedir değil mi?"

Bundan maksad, daha fazla yerde namaz kılmış olmaktır. Zîra Buhârî ve Bagavî'nin dedikleri gibi, secde mahalli, kılınan namaza şehadet edecektir. Nitekim âyet-i kerime "O gün arz bütün haberlerini söyler" (Zilzâl 4) yani

üzerinde yapılanları anlatır buyurmaktadır. Ayrıca bazı âlimler: فَمَا بَكَتْ عَلَيْهِمُ السَّمَاءُ وَاَرْضُ (Duhân 29) âyetinin tefsirinde: "Mü'min ölünce, arzda namaz kıldığı yer, gökte de namazın yükseldiği kapı onun üzerine ağlar" açıklamasında bulunurlar. Bu sebeple, nafile kıldığı yeri değiştirerek farza intikal etmesi ve başladığı her bir nafile için bir başka yere intikal etmesi gerekir. İntikal etmezse, namazları bir sözle ayırması gerekir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), kişinin kıldığı namazları konuşuncaya veya namazdan çıkıncaya kadar birbirine eklemesini yasaklamıştır.[846]

-17- وعن أم سلمة رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالتْ:]كَانَ رَسولُ اللّهِ # إِذَا سَلَّم يَمْكُثُ في مَكَانِهِ يَسِيراً، فنَرى واللّهُ أعْلَمُ أنَّ مُكْثَهُ لِكَيْ يَنْصَرِفَ النِّسَاءُ قَبْلَ أنْ يُدْرِكَهُنَّ الرِّجَالُ[. أخرجه البخارى، وأبو داود والنسائى .

17. (2808)- Ümmü Seleme (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) selam verince yerinde bir miktar kalırdı. Allah bilir ya, bizim görüşümüze göre O'nun kalışı, kadınların erkeklerden önce çıkmalarını sağlamak içindi."[847]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın farz namazı kılıp selam verince yerinde bir miktar kaldığını haber vermekten başka, bu kalışın sebebini de açıklamaktadır: Kadınların erkekler kalkmazdan önce çıkmasını sağlamak... Bu husus bir başka rivâyette daha açık gözükmektedir: "Kadınlar Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında farzı kılıp selam verince hemen kalkarlardı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ve onunla namaz kılan erkekler Allah'ın dilediğince yerlerinde sâbit kalırlardı. Resûlullah kalkınca erkekler de kalkardı."
Bu kalkışın sebebi, önceki rivâyette görüldüğü üzere kadınların çıkmasına imkan tanımak içindi.

2- İbnu Hacer der ki: "Bu mevzuya giren hadislerin mecmuundan çıkan netice şudur: "İmam'ın muhtelif durumları var: Zîra, farzlardan bazıları var ki peşinden tetavvu namaz kılınır, bazıları var kılınmaz. Arkasından tetavvu kılınan farzdan çıkınca aradaki bekleme sırasında tetavvuya başlamadan önce me'sur zikirle meşgul olunur mu olunmaz mı münakaşa edilmiştir. Çoğunluk zikirle meşgul olunur" demiştir. Hanefîlere göre, zikir olmaz hemen tetavvuya başlanır. Ekseriyetini yani cumhurun delili (yukarıda dipnotta metnini kaydettiğimiz) Hz. Muâviye hadisidir. Bazı âlimler: "Farzla nafilenin arası sadece zikirle belirgin kılınamaz, yerinden sağa sola kımıldayıp meyletti mi bu kâfidir" demiştir. "Meyletmenin yeteceğine dair rivâyet yok" diyene şu cevap verilir: "Hz. Muâviyenin rivâyetinde "veya çıkarsın" ifadesi sabittir. Me'sur zikrin takdimi, sahih haberlerde "namazın arkasında" diye kayıtlanarak öncelik kazanmıştır. Bazı Hanbelîler, "namazın arkası" tabirinden muradın "selamdan öncesi" olduğunu zannetmiştir. Bu ذَهَبَ اَهْلُ الدُّبُورَ diye başlayan hadisin yardımıyla tenkid edilmiştir. Zîra o hadiste "Her namazın arkasından tesbih ederler" ifadesi mevcuttur. Bu da kesin olarak selamdan sonradır.
Arkasında nafile bulunmayan farz namaza gelince, imam ve cemaati namazdan sonra me'sur zikirle meşgul olur. Bunun için mekan tâyini yoktur. Dilerlerse dağılıp zikrederler, dilerlerse yerlerinde kalıp zikrederler. Bu sonuncu durumda, imamın cemaate ta'lim veya vaaz etme âdeti varsa tamam olarak cemaate yönelmesi müstehabtır. Me'sur zikre, başka bir ilavede bulunmayacaksa cemaate tam mı dönmeli, yoksa sağ tarafı cemaate, sol tarafı kıbleye gelecek şekilde yarım mı dönmeli ve dua etmeli? sorusu mevzubahistir. Şâfiîler çoğunlukla yarım dönmesi uygundur demiştir. Ancak bu müddet kısa ise, yüzünü kıbleden çevirmemesi de uygundur, çünkü duaya bu hal daha muvafıktır. Birinci hâl, dua ve zikrin uzun olması halinde hamledilir."[848]

-18- وعن ثوبان رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قالَ رَسولُ اللّهِ #: ثَثٌ َ يَحِلُّ ‘حَدٍ أنْ يَفْعَلَهُنَّ. َ يَؤُمُّ الرَّجُلُ قَوْماً فَيَخُصُّ نَفْسَهُ بِالدُّعَاءِ دُونَهُمْ، فإنْ فَعَلَ فَقَدْ خَانَهُمْ، وَ يَنْظُرُ في قَعْرِ بَيْتٍ قَبْلَ أنْ يَسْتَأذَنَ، فإنْ فَعَلَ فَقَدْ خَانَهُمْ، وَ يُصَلِّى وَهُوَ حَقَنٌ حَتَّى يَتَخَفَّفَ[. أخرجه أبو داود والترمذي.»الحَقَنُ«: الحاقن، وهو الذى يدافع بوله .

18. (2809)- Sevbân (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Üç şey vardır, onları yapmak kimseye helal olmaz: "Kişi bir kavme imamlık yapar, sonra da sadece kendisi için dua eder, cemaatini dua dışı bırakır; bunu yapan onlara ihânet eder. Kişi, izin almazdan önce bir evin içine bakamaz, bunu yapan ev halkına ihânet eder. Kişi küçük abdestine sıkışmış iken hafifleyinceye kadar namaz kılamaz."[849]

AÇIKLAMA:

Hadis üç mühim İslâmî edebi takrir etmektedir:

* İmam dua ederken kendisi için değil, imamlık yaptığı cemaat için dua edecektir. Cemaat içinde de herhangi bir ayırım yapmayacaktır. Böylece hadis, imamın herkese karşı hayırhâh olması gerektiğini, kendisi için istediği hayırların hepsini cemaattekiler için de istemesi, kendisinin sakınmak istediği şerlerden cemaatini de sakındırmak talebinde bulunması gerektiği anlaşılmaktadır. Öyleyse imam cemaatinden bir kimse hakkında kötülük düşünmeme mecburiyetindedir; hadisin ıtlakından bu mâna çıkmaktadır.

* Hadiste ikinci olarak, idrarına sıkışanın o halde namaza durmaması, sıkışıklığını gidererek namaza durması emrediliyor. Bu hadiste sadece idrar sıkışması mevzubahis edilmiş ise de, başka hadislerde büyük abdest sıkışması da mevzubahis edilmiştir. Öyleyse, bundan her iki sıkışmayı beraber anlayacağız. Bazan yel sıkışması da mevzubahis olabilir. Öyleyse bunlardan biri dikkatlerimizi dağıtacak, kalb huzurunu ve huşûsunu bozacak derecede sıkışma yaptı mı, helaya gitmeden, abdest tazelemeden namaza başlanmamalıdır. Ebû Dâvud'un bir başka rivâyeti her üçüne de şâmil daha âmm bir ifadeye sahiptir: "Birinizin helâya gitme ihtiyacı olur, namaza da durulursa, önce helâya gitsin."

* Üçüncü husus: İnsanların mahremiyetine riâyeti takrir etmektedir. Vücudun bazı kısımları avret olduğu gibi, evler de avrettir, mahremdir, buna saygı gerekmektedir. İzinsiz kimsenin evine girilmemelidir. Beşeri hayatta bunun da mühim bir yeri olmalı ki, meseleye bizzat Cenâb-ı Hakk Kur'ân'da yer vermiştir "Ey îman edenler! Kendinizinkinden başka evlere izin almadan, seslenip sahibine selam vermeden girmeyiniz..." (Nûr 27).
İsti'zân mevzuu 3366- 3372 numaraları hadislerde geniş olarak ele alınacaktır.

Burada şimdiden iki hadis daha kaydedeceğiz: "Kim bir başkasının evine ıttılâ peyda ederken gözü çıkarılır da diyet için müracaat etmeye kalkarsa bilsin ki, hiçbir hak taleb etmeye hakkı yoktur." Hz. Peygamber, kendi evine pencereden izinsiz bakmış olan bir adama elindeki tarağı göstererek: "Bilseydim ki içeri bakıyordun, şu tarağı gözüne sokardım" der.[850]

BEŞİNCİ FASIL

ME'MUMLA (İMAMA UYAN) İLGİLİ HÜKÜMLER

SAFLARIN TERTİBİ, İKTİDANIN ŞARTLARI VE ME'MÛMUN ÂDABI HAKKINDA

-1- عن أبى مسعود البدرى رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]كانَ رَسُولُ اللّهِ # يَمْسَحُ مَنَاكِبَنَا في الصَّةِ يَقُولُ: اسْتَوُوا وََ تَخْتَلِفُوا فَتَخْتَلِفُ قُلُوبُكُمْ لِيَلِيَنِى مِنْكُمْ أُولُوا ا'حْمِ وَالنُّهى، ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ، ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ. قالَ: أَبُو مَسْعُودٍ: فَأَنْتُمُ الْيَوْمَ أَشَدُّ اخْتِفَاً[. أخرجه مسلم، وأبو داود والنسائى .

1. (2810)- Ebû Mes'ûd el-Bedrî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) namazda omuzlarımıza eliyle dokunur ve:
"Düzgün olun, karışık durmayın, sonra kalblerinize de karışıklık ve ihtilaf girer. Hemen arkama, sizden akıl ve dirâyet sahibi olanlar dursun. Sonra tedricen bunları takibedenler, sonra da onları takıbedenler dursun" derdi."

Ebû Mes'ud ilave eder: "Bugün sizler ihtilafta çok ilerisiniz."[851]

AÇIKLAMA:

Dinimiz namazda safların düzgün olmasına çokca ehemmiyet vermiştir. Bu rivâyet Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın namaza başlarken cemaati kontrol edip, eliyle uyarı ve düzeltmelerde bulunduğunu göstermektedir. Dahası, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) saflardaki karışıklığın kalplere de intikal

edip, ihtilaflara sebep olacağına dikkat çekiyor; fikrî ve mânevî insicâmın, maddî intizam ve düzenden geçtiğine irşad buyuruyor. Tîbî der ki: "Hadis, kalbin âzâlara bağlı olduğunu, âzâlar karışıklığa düşünce kalplerin de karışacağını, karışan kalplerin fesada uğrayıp reis olması haysiyetiyle hepsini fesada sevkedeceğini ifade eder." Resûlullah bu maddî tertipde, riâyet edilmesi gereken içtimâî hiyerarşiyi de gösteriyor: Ön safa ve hemen imamın arkasına akılca, dirâyetce mevkice, itibarca ileri olanlar durmalıdır; buna tedrîcen diğer saflarda da riâyet edilmelidir.

Nevevî der ki: "Bu hadiste, efdal olanın daha az efdale takdimi görülmektedir. Çünkü onlar ikrâma (yani kıymet verilmeye, hürmet edilmeye) daha layıktırlar. Ayrıca, ola ki imam (zuhûr eden bir özrü sebebiyle) yerine birini getirme ihtiyacı duyar; bu durumda da efdal olan evlâdır. Ve keza imamın hata, unutma gibi hallerinde onu ikâz etme işini de efdal olan daha iyi yapar, gayrısı yapamaz..."

Başka rivâyetler de gözönüne alınınca, "büyük"lerin sadece namazlarda değil her çeşit içtimâî tezâhürlerde, cemiyet ve cemaatlerde "daima öne" alınmasının sünnet olduğu görülür. Resûlullah "Küçüklerimize merhamet, büyüklerimize hürmet etmeyen bizden değildir" buyurur. "Bereket büyüklerimizdedir." "Büyüğü büyükle" nevinden Efendimizin tavsiyesi çoktur.[852]

-2- وعن ابن مسعود رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أَنَّ رَسولَ اللّهِ # قالَ: لِيَلِيَنِي مِنْكُمْ أُولُوا ا'حْمِ وَالنُّهى، ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ، ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ، ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ، وَإِيَّاكُمْ وَهَيْشَاتِ ا'سْوَاقِ[. أخرجه مسلم وأبو داود والترمذي.»النُّهى«: العقول وا'لباب.و »هَيْشَاتُ ا'سْوَاقِ«: اختط، وكثرة اللفظ .

2. (2811)- İbnu Mes'ud (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Benim hemen arkama sizden akıl ve dirâyet sahipleri dursun. Sonra onları takip edenler, sonra onları takip edenler, sonra da onları takip edenler dursun. Çarşıların karışıklığından sakının."[853]

AÇIKLAMA:

1- Ahlâm ve nühâ aynı mânaya gelir, bu da akıllar demektir. Ancak bazı âlimler, ulu'l-Ahlâm'la büluğa erenlerin kastedildiğini, ulu'n-Nühâ ile de ukalâ yani akıllıların kastedildiğini söylemiştir. Dilimizde bunu, yerine göre aklı başında olanlar, yaşını başını alanlar gibi tabirlerle karşılamak mümkündür. Biz hadiste akıl ve dirâyet sahipleri diye çevirmeyi daha muvafık bulduk. Şüphesiz bununla ilimce, tecrübe, mevki ve makamca ve hatta yaşça daha ileri olanlar, kısaca müslümanlarca "büyük" addedilenler kastedilmektedir. Hemen belirtelim ki sırf yaşça büyüklük bu meselede mutlak bir öncelik sağlamaz. İlimce, yetkice, makamca önde olan yaşça küçük de olsa "büyük" sayılmıştır.
"Onu takip edenler den maksad, belirtilen vasıflarda akıl ve dirâyet sahiplerine yakın olanlar demektir.
Resûlullah bu derecelemenin ehemmiyetini takrir için "onu takip edenler" tabirini üç kere tekrar buyurmuştur. Yani büyüklük sıralamasına tedrîcen riâyet edilecektir.

2- Heyşâtu'l-evsâk, çarşıların kargaşası diye çevirdiğimiz bu tabirle Nevevî'ye göre, çarşılardaki düzensizlikler, bağırıp çağırmalar, münâkaşa ve ihtilaflar, fitneler, aldatmacalar vs. hepsi kastedilmiş olmaktadır. Bazı âlimler: "Bu tabirle, çarşıdaki ihtilât'ın yani büyükküçük, aklı başında olan-olmayan, kadın-erkek herkesin karışıklığı kastedilmiş, namazda böyle olunmaması irşad edilmiştir" demiştir. Gerçekten de ilk safları erkekler, arka safı çocuklar, en son kısmı da kadınlar tutar. Namazda bunların karışması mevzubahis olmaz. Erkekler de kendi aralarında akıl ve dirâyet sahipleri ve ondan sonra da tekrar üç mertebe zikredilen derecelenme içerisinde yerlerini alacaklardır. Şârih Tîbî, bu sakınma emrinde, "nefislerinizi namaz esnasında çarşıpazarın meseleleriyle meşgul etmekten koruyun. Zîra bu beni takib etmenize mâni olur" mânasını görmenin de câiz olduğunu söyler.[854]

-3- وعن ابن عباس رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]صَلَّيْتُ مَعَ النّبىِّ # فَقُمْتُ عَنْ يَسَارِهِ فَأخذَ بِذُؤَابَتِى فَجَعَلَنِى عَنْ يَمِينِهِ[. أخرجه الستة .

3. (2812)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte (bir gece) namaz kıldım. Soluna duruvermiştim, perçemimden tutarak sağına koydu."[855]

AÇIKLAMA:

1- Bazı rivâyetlerde daha sarîh geldiği üzere, İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) bir gece teyzesi Meymûne'nin -ki Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevceleridir- yanında geceler. Resûlullah mûtadı üzere gece kalkıp abdest alır ve namaza durur. Aynı odada misafir edilen çocuk İbnu Abbâs da kalkıp abdest alarak Resûlullah'a iktida eder. Ancak Efendimizin sol tarafında yer alır. Rivâyette görüldüğü üzere, perçeminden (bazı rivâyette "eli"nden, bazısında "başı'"ndan, "kulağı"ndan) tutup arkasından dolaştırarak sağ tarafına alır.

2- Rivâyet pek çok hüküm ihtiva etmektedir. Buhârî'de hadisin yirmiye yakın yerde tekerrür etmiş olması, hadisin ihtiva ettiği fıkhın çokluğunu göstermeye yeterlidir. Bazıları şöyle:

* İmam cemaatle kıldırmaya niyet etmese de ona uymak mümkündür. Sonradan cemaate niyet edilebilir. Sadece Ahmed İbnu Hanbel bunu nafilede caiz görür, farzda görmez.

* Me'mûm tekse imamın sağına, imama yakın ve hizasında bulunur. Âlimler, me'mûm imamın tam hizasında mı durmalı, yoksa az gerisinde mi durmalı? İhtilaf etmişlerdir. Bu rivâyette bu husus sarîh değilse de bazı vecihlerinden "tam hizası" hükmüne delil çıkarılmıştır. İbrahim Nehâî: "İmama uyan tek kişi, arkasına durur, rükûya gittikten sonra, kavuşursa sağına durur" demiştir. Nehâî'nin bu hükme "ikinci bir şahıs da gelebilir" düşüncesiyle gittiği tahmin edilmiştir.

* Namazda iken imamın, sol tarafına duran kimseyi sağına alması, namazını bozan bir amel değildir, amel-i yesirdir.[856]

4ـ وعن علقمة وا٭سود أنهما قا:]اسْتَأْذَنَّا عَلى ابنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه فأذِنَ لَنَا، ثُمَّ قَامَ فَصَلّى بَيْنِى وَبَيْنَهُ، ثُمَّ قَالَ: هكَذَا رَأَيْتُ رَسُولَ اللّهِ #، فَعَلَ[. أخرجه مسلم وأبو داود والنسائى .

4. (2813)- Alkame ve el-Esved dediler ki: "İbnu Mes'ud (radıyallâhu anh) un yanına girmek için kendisinden müsaade istedik. Bize izin verdi. Sonra kalkıp ikimizin arasında namaz kıldı. Sonra da: "Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın böyle yaptığını gördüm" dedi."[857]

AÇIKLAMA:

Hadisi Ebû Dâvud, üç kişi beraber namaz kılarsa ne şekilde durmaları gerektiğine dair başlık attığı bir bâbta kaydeder. Hadiste geçen فَصَلَّى بَيْنِى وَبَيْنَهُ ibaresini ikimizin arasında namaz kıldı diye tercüme ettik. Daha açık mâna şudur: "İbnu Mes'ud, Alkame ile Esved'in arasına durarak namaz kılmıştır." Yani üçü de yan yana durmuş, İbnu Mes'ud ortada yer almıştır, öne geçmemiştir. İbnu Sîrîn bu şekilde duruşlarını yer darlığı ile izah etmiştir. Nevevî bu tarzın bütün imamlara aykırı düştüğünü söyler. Zîra der, sahâbe devrinden bu güne kadar, bütün fakihler, imamdan maada iki kişi cemaat olursa onların arkada saf yapacaklarını söylemiş, Alkame ve Esved'e bu görüşlerinde muhalefet etmiştir.
Hadisin Müslim'deki vechinde, Alkame ve Esved'in İbnu Mes'ud'a ittibâen rükûda avuçlarını üst üste koyarak uyluklarının arasına yerleştirip, kollarını da dizlerine yapıştırdıkları belirtilir. Ulemâ bu tarza da muhalefet etmiştir (2589 numarada geçti).[858]

-5- وعن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قالَ رسُولُ اللّهِ #: خَيْرُ صُفُوفِ الرِّجَالِ أوَّلُهَا، وَشَرُّهَا آخِرُهَا، وَخَيْرُ صُفُوفِ النِّسَاءِ آخِرُهَا، وَشَرُّهَا أوَّلُهَا[. أخرجه الخمسة إ البخارى .

5. (2814)- Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Erkeklerin teşkil ettiği safların en hayırlısı birinci saftır. En kötüsü de en son saftır. Kadınların teşkil ettikleri safların en hayırlısı

en son saftır, en kötüsü de en öndekidir."[859]

AÇIKLAMA:

1- Ön safın erkekler için hayırlı olması, imama yakınlığı ve kadınlara uzaklığı sebebiyledir. Üstelik ön safta olanlar camiye daha erken gelmiş olma durumundadırlar. Son safın kötülüğü, kadınlar safına yakınlığı ve imamdan uzaklığı sebebiyledir. Ayrıca burada yer alanların mescide daha geç gelme durumları vardır.
Nevevî meseleye şöyle bir vuzuh getirir: "Erkeklere ait ön saflar her hâl ü kârda her zaman en hayırlıdır, arka saflar da daima kötüdür. Fakat kadın safları hakkında durum böyle değildir. Onların ön safı, erkeklerle aynı yerde namaz kılma durumuna bağlıdır. Eğer onlar erkeklerden tamamen ayrı bir şekilde namaz kılıyorlarsa, onların safları da erkeklerin saflarının hükmüne tâbidir: Ön saf en hayırlı saftır, arka saf en kötü saftır."

2- Saflar için şerli veya kötü kelimelerinin kullanılması mecazidir, yani sevabca daha azdır demektir. Hakiki mânada şerli olması mevzubahis olamaz.[860]

-6- وعن النعمان بن بشير رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]قالَ رَسُولُ اللّهِ #: لَتُسَوُّنَّ صُفُوفَكُمْ أوْ لَيُخَالِفَنَّ اللّهُ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ، أوْ قَالَ: وُجُوهِكُمْ[. أخرجه الخمسة .

6. (2815)- Nu'man İbnu Beşîr (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ya saflarınızı düzeltirsiniz ya da Allah kalplerinize muhalefet atar -veya yüzlerinize..." demişti."[861]

AÇIKLAMA:

1- Safları tesviye etmek (düzeltmek)ten maksad, saf tutanların aynı şekilde düzgün durmalarıdır veya safda mevcut açıklıkları kapamaktır. Bu da omuzlar değecek şekilde sık durmakla olur. Bu husus 2817 numaralı hadiste biraz daha açıklanacak.

2- Hadiste ifade edilen vaîd (tehdid) hususunda ihtilaf edilmiştir. Bazı âlimler "Hadisi, zâhiri üzere anlamak gerekir, maksad yüzü ense tarafına koyarak veya

buna benzer bir şekilde tabiî yaratılış yerinin değiştirilmesi yoluyla yüzün düzeltilmesidir" demiş ve başka bir hadis örnek verilmiştir: "İmamdan önce secdeden başını kaldıranların başlarını, Allah Kıyâmet günü eşek başına tahvil edecektir." Buradaki vaîdle önceki vaîd mahiyetce birbirine benzetilmiştir.
Burada dikkat çekilecek bir incelik, beyan edilen vaîdin, işlenen cinâyet cinsinden olmasıdır. Burada muhalefet mevcuttur. Bazı âlimler bu noktadan hareketle cemaatle kılınan namazda tesviyenin vacib olduğunu söylemiştir.
Hadisin zâhire hamlini te'yid eden bir rivâyet Ahmed İbnu Hanbel'de gelmiştir: "Ya safları düzeltirsiniz ya da yüzleriniz silinir (yok edilir)." Bu meseleye şu âyetten de delil getirerek hadis de zâhirin esas alınmasını söyleyen âlim olmuştur: "Yüzleri silip arkaya çevirerek enseler gibi dümdüz yapmadan.." (Nisâ 47).
Hadisi mecaza hamledenler de olmuştur. Nevevî der ki: "Hadisin mânası şudur: "Aranızda düşmanlık ve buğz ve kalplerinize ihtilaf konulur." Nitekim"falanın yüzü bana karşı değişti"deyince "Onun yüzünde, bana nefret zâhir oldu" anlaşılır. Zîra saflardaki muhalefetleri, zevâhirdeki muhalefeti ifade eder, zahirdeki ihtilaf da batında ihtilâflara sebep olur."
Nevevî, bu te'vili Ebû Dâvud ve başka kaynaklarda gelen şu rivâyetin te'yid ettiğini söyler: "Ya da Allah kalplerinize muhalefet atar."
Kurtubî de hadisi "İftiraka (ayrılığa) düşersiniz" diye anlamıştır.
Görüldüğü üzere her görüşün bir haklı yönü var. Birine doğru derken diğerini reddetmek mümkün değildir. İbnu Hacer'in belirtiltiği üzere "safta birinin diğerinden öne geçmesi, kibir zannı uyandırır, bu ise kalbi ifsad eder ve kopmaya dâvet çıkarır."[862]

-7- وعن أنس رَضِـيَ اللّهُ عَنْه قال:]قالَ رَسولُ اللّهِ #: سُوُّوا صُفُوفَكُمْ، فإنَّ تَسْوِيَةَ الصَّفِّ مِنْ تَمَامِ الصَّـةِ[. أخرجه الخمسة إ الترمذي .

7. (2816)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Saflarınızı düzgün kılın, zîra safların düzeltilmesi namazın kemalin(i sağlayan şartlar)dandır."[863]

8- وعن ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهما قال:]قالَ رَسولَ اللهِ #: أَقِيمُوا الصُّفُوفَ، وَحَاذُوا بَيْنَ المَنَاكِبِ، وَسُدُّوا الخَلَلَ، وَلِينُوا بأَيْدِى إخْوَانِكُمْ، وَ تَذَرُوا فُرُجَاتِ الشَّيْطَانِ، وَمَنْ وَصَلَ صَفًّا وَصَلَهُ اللّهُ، وَمَنْ قَطَعَهُ قَطَعَهُ اللّهُ[. أخرجه أبو داود بطوله، والنسائِى من قوله: من وصل إلى آخره.»فُرُجَاتِ الشَّيْطَانِ«: هى الخلل التي تكون بين المصلين في الصفوف .

8. (2817)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Safları düz kılın, omuzları bir hizaya getirin, aradaki boşlukları kapatın, kardeşlerinizini (sizi düzeltmeye çalışan) ellerine arşı nezâketli olun. Arada şeytan gedikleri bırakmayın. Kim safa kavuşursa Allah ona kavuşur. Kim de saftan koparsa Allah da ondan kopar."[864]

AÇIKLAMA:

1- Safların düz tutulmasından anlaşılan husus burada açıklık kazanıyor: Omuzlar bir hizada olacak, öne arkaya kaçan olmayacak, saftaki şahıslar arasında boşluk olmayacak yani kollar aşağı salınmış vaziyette durunca sağ ve soldaki kimselerin kollarına değecek.

2- Kardeşlerin ellerine yumuşak (veya nezâketli) davranmak demek, safı düzeltmek için, bizi ileri veya geri iten bir el olursa hemen itaat edip ileri veya geri kaymak demektir.
Bundan şu da anlaşılmıştır. Saf dolmuşken, arkadan gelen biri, safda boş yer bulamazsa, tek başına durmaması için ön saftan birini çekip, arkada iki kişilik bir saf teşkil eder. Bu, Peygamberimizin emridir. Öyleyse hadis demek istiyor ki: "Siz safta iken arkadan bir el sizi geri çekiyorsa ona hemen inkıyad edin, geride saf yapmak üzere arkaya çekilin, bu meselede zorluk çıkarmayın."

3- "Saffa kavuşursa" tâbiri, saftaki açıklığı sağa sola kaymak sûretiyle kapatırsa demektir. Saftan kopmak, saftaki açıklığı kapamamak veya öne, arkaya veya bir yana kayarak açıklık meydana gelmesine sebep olmaktır.
Âlimlerimiz safa kavuşmayı sadece açıklığı kapamak olarak anlamamış, safa

girmek, safda hazır olmak, yer almak olarak da anlamıştır. Saftan kopmayı da yine safa gelmemek olarak anlamışlardır.
Allah'ın kavuşması veya kopması, rahmetiyle muamele etmesi veya rahmetini esirgemesidir (el-iyâzu billah).[865]

-9- وعن ابن عباس رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]قال رَسُولُ اللّهِ #: خِيَارُكُمْ أَلْيَنُكُمْ مَنَاكِبَ في الصَّةِ[. أخرجه أبو داود .

9. (2818)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sizin en hayırlınız, namazda omuzları en yumuşak olandır."[866]

AÇIKLAMA:

Omuzu yumuşak olmak, safta iken birisi safı düzeltmek için sözle veya elini omuzuna koyarak müdahale edecek olsa gerekene hemen uymaktır. Hattâbî, bu tabiri şöyle anlamıştır: "Namazda sükûnet ve itmi'nânda olmak, sağa sola bakmayıp, omuzunu başkasının omuzuna sürtmemektir. Bir diğer vecih de şu olabilir: Gedikleri kapamak için yer darlığı sebebiyle safların arasına girmek isteyene mâni olmamak, bilakis bu gayesinde ona imkân tanımak, safların sağlamlaşması ve kalabalığın daha da sıklaşması için onu omuzuyla itmemek.." [867]

-10- وعن وابصة بن معبد رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]رَأى رَسُولُ اللّهِ # رَجُ يُصَلِّى خَلْفَ الصَّفِّ وَحْدَهُ: فَأمَرَهُ بإعَادَةِ الصَّةِ[. أخرجه أبو داود والترمذي .

10. (2819)- Vâbisa İbnu Ma'bed (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah bir adam gördü, safın gerisinde tek başına namaz kılıyordu. Ona namazını yeniden kılmayı emretti."[868]

AÇIKLAMA:

Safın arkasında tek başına namaz kılan me'mûmun durumu hakkında selef ihtilaf etmiştir. Bazıları: "Ne caizdir ne de sahihtir" demiştir. Böyle diyenler meyanında Nehâî, Hasan İbnu Sâlih, Ahmed, İshak, Hammâd, İbnu Ebî Leylâ, Vekî sayılabilir.
Bazıları da, bunu caiz görmüştür. Hasan Basrî, Evzâî, Mâlik, Şâfiî, Ashâbu'r-Rey bunlardandır.
"Caiz değil" diyenler, sadedinde olduğumuz hadise dayanırlar.
Keza Ahmed ve İbnu Mâce'nin tahric ettiği bir başka hadiste geçen şu ibare de bu görüşe delil kılınmıştır: "Namazına yönel, safın arkasında münferid namaz kılınmaz."
Safın gerisinde münferidin kılacağı namaza "sahihtir" diyenlerin delili, Ebû Dâvud'da, Ebû Bekre (radıyallâhu anh)'den yapılan bir rivâyettir. Orada Ebû Bekre mescide girdiği zaman Resûlullah'ın rükû yapmakta olduğunu, (rükuda yetişebilmek için) safa varmadan hemen rükûya vardığını, sonra durumu Resûlullah'a açınca, Aleyhissalâtu Vesselâm'ın: "Allah senin hırsını artırsın, artık iade etme.." dediğini görmekteyiz.
Âlimler, bu durumda verilen iade emrini, evla olana devamda mübâlağa için menduba hamletmişlerdir. İbnu Hacer der ki: "Ahmed ve başka bazısı bu iki hadisin arasını bir başka tarzda te'lif ettiler. Şöyle ki: "Ebû Bekre'nin hadisi âmm olan Vâbisa hadisini tahsis eder. Öyleyse, kim safın gerisinde münferid olarak namaza başlar sonra da rükû'dan kalkmazdan önce safa dahil olursa ona iade gerekmez, tıpkı Ebû Bekre hadisinde olduğu gibi... Aksi takdirde Vâbisa hadisinin âmm olan hükmü gereğince iade vacib olur."[869]

-11- وعن أبي سعيد رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]رَأى النّبىُّ # في أصْحَابِهِ تَأخُّراً فقَالَ: تقَدَّمُوا فَائْتَمُّوا بِى، وَلْيَأتَمَّ بِكُمْ مَنْ بَعْدَكُمْ. َ يَزَالُ قَوْمٌ يَتَأخَّرُونَ حَتَّى يُؤَخِّرَهُمُ اللّهُ[.

11. (2820)- Ebû Saîd (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Ashâbında bir gerileme görmüştü:
"İlerleyin bana uyun. Sizden sonrakiler de size uysunlar. Bir kavm gerilemeye

devam eder eder de Allah da onları geriletiverir" buyurdu."[870]

AÇIKLAMA:

"Sizden sonrakiler de size uysun" demek, beni göremeyecek olanlar sizden görüp size uysunlar demektir. Hadisten, imamı göremeyen cemaatin, gördükleri cemaate bakarak imama iktida edebileceği hükmü çıkarılmıştır. Şa'bî gibi bazıları cemaatin cemaate uymasını câiz görmüştür. Her saf, arkasındaki safın imamıdır. Bu görüşü çoğunluk reddeder. Hadis, imamdan geri kalmayı zemmetmektedir.
Hadisin sonunda ifade edilen "Allah'ın, gerileyenleri geriletmesi", onları cemaat feyzinden ve sevabından mahrum bırakması demektir.[871]

-12- وعن جابر بن سمرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قالَ رَسُولُ اللّهِ: أَ تَصُفُّونَ كَمَا تَصُفُّ المَئِكَةُ عِنْدَ رَبِّهِمْ. قُلْنَا: وَكَيْفَ تَصُفُّ المَئِكَةُ؟ قالَ: يُتِمُّونَ الصُّفُوفَ المُقَدَّمَةَ، وَيَتَرَاصُّونَ في الصّفِّ[. أخرجهما مسلم وأبو داود والنسائى
»التراصُّ«: اجتماع وانتظام.قال اللّه تعالى: »كَأَنَّهُمْ بُنْيَانٌ مَرْصُوصٌ«. أى متصل بعضه ببعض .

12. (2821)- Câbir İbnu Semüre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Meleklerin Rabbleri indinde saf tutmaları gibi siz de saf tutmaz mısınız?" Biz: "Melekler nasıl saf tutarlar?" dedik.
"Onlar dedi, ön safları tamamlarlar ve safda muntazam dururlar."[872]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, meleklerin Cenâb-ı Hakk'a ibadetlerini yaparken veya Arş-ı Rahmân'ın çevresinde kıyam ederken saflar şeklinde durduklarını ifade etmekte

ve saf şekillerini açıklamaktadır: Ön saflarda boşluk yok ve saflar düzgün.

2- Ön safların doluluğu demek, bir saf tam olarak dolmadan diğer bir saf başlatılmaz demektir.

3- Safın düzgün olması, arada boşluk bulunmaması, safta yer alanların birbirine değmesi demektir. يَتَرَ اصَّوْنَ "birbirlerine değmek" mânasına gelir. Hadiste geçen bu kelime âyette de geçmektedir: كَاَنَّهُمْ بُنْيَانٌ مَرْصُوصٌ "Şüphesiz ki Allah, kendi yolunda, birbirine kenetlenmiş (yekpâre ve müstahkem) bir bina gibi, saflar bağlayarak çarpışanları sever" (Saff 4). Marsûs birbirine değen, yekpâreleşen demektir; kenetlenme diye de ifade edilmiştir. [873]

-13- وعن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قالَ رَسولُ اللّهِ #: لَوْ تَعْلَمُونَ مَا في الصَّفِّ ا٘وَّلِ مَا كَانَتْ إ٘ قُرْعَةً[. أخرجه مسلم .

13. (2822)- Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Eğer birinci safta ne olduğunu bilseydiniz, mutlaka kur'a çekilirdi."[874]

AÇIKLAMA:

Bazı âlimler, birinci saf'tan maksadın son safta bulunsa bile mescide ilk gelen olduğunu söylemiştir. İbnu Abdilberr: "İlk gelen, ön safta yer almasa bile sonradan gelip de zorla öne geçenden efdaldir" demişse de delilsiz iddiada bulunduğu söylenmiştir. Hadislerde geçen ilk saf ile imamı takip eden birinci saf kastedilmiştir. Bazı âlimler "imamı takip eden eksiği olmayan ilk tam saf kastedilmekte" demiştir. Şu halde esas olan birinci kaydettiğimizdir.
Âlimler ilk safa teşvikte şu maslahatları zikreder:

* Borçtan kurtulma yarışı vardır.

* Mescide erken girme vardır.

* İmama yakın olup onu dinleme, ondan öğrenme vardır.

* İmam takılırsa onu açma vardır.

* Önden geçenlerin vereceği rahatsızlıktan selamet vardır.

* Önünde olanı görmekten zihnin selamette kalması vardır.

* Secde mahallinin, öndekilerin vereceği bazı rahatsız edici şeylerden selameti vardır.

* Secde mahalli daha az çiğnendiği için daha pâktır.[875]

14- وعنه رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قالَ رَسُولُ اللّهِ #: إنَّمَا جُعِلَ ا"مَامُ لِيُؤْتَمَّ بِهِ، فإذَا كَبَّرَ فَكَبِّرُوا، وَإذَا رَكَعَ فَارْكَعُوا، وَإذَا قَالَ سَمِعَ اللّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ، فَقُولُوا: اللَّهُمَّ رَبَّنَا لَكَ الحَمْدُ، وَإذَا صَلَّى قَائِماً فَصلُّوا قِيَاماً، وَإذَا صَلَّى قاعِداً فَصَلُّوا قُعُوداً أجْمَعُونَ[. أخرجه الخمسة إ الترمذي .

14. (2823)- Yine Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İmam, kendisine uyulmak için meşrû kılınmıştır. Öyleyse o tekbir getirdi mi siz de tekbir getirin. Rükûya gidince siz de rükûya gidin." "Semi'allâhu limen hamideh" (Allah kendisine hamdedeni işitir) deyince "Allahümme Rabbenâ leke'lhamd" (Ey Rabbimiz hamdler sanadır) deyin. O ayakta namaz kılarsa siz de ayakta kılın, oturarak kılarsa siz de hepiniz oturarak namaz kılın."[876]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, namazda imama uyan kimsenin namazla ilgili hususlarda imamı takip etmesi gerektiğini beyan ediyor. Bu cümleden olarak:

* Tekbirlerde,

* Rükûlarda,

* Secdelerde,

* Kuûd ve ka'delerde,

* Selamlarda, imama uyulacaktır... Bunlar icra edilirken daima imam tâkip edilecek, bu sayılanlar daima imamın peşinden yapılacak ve imamdan önce yapılmamaya dikkat edilecektir. Çünkü "imam kendisine uyulmak için meşrû kılınmıştır." Bu fiilleri imamdan önce yapanları, Resûlullah'ın şiddetle tevbih edip azarladığını müteakiben kaydedeceğimiz iki hadiste (2824-2825) göreceğiz.

* Rükûdan kalkarken imam semi'allâhu limen hamideh deyince, cemaat aynı şeyi tekrar etmeyip, Rabbenâ ve leke'lhamd diyecektir.

2- Hadiste temas edilen mühim bir husus, imam herhangi bir mazeretle oturarak namaz kıldırdığı takdirde, cemaatin de oturarak namazını kılması meselesidir.
Bu mesele ulemâ arasında oldukça fazla münâkaşa edilmiştir. Çünkü bu mevzuya müteallik hadisler çoktur ve aralarında teâruz vardır. Bazı rivâyetler, Hz. Peygamber'in oturarak namaz kılarken, cemaatin de ayakta O'na uyduğunu ifade etmektedir. Sadedinde olduğumuz rivâyette olduğu üzere, bazı rivâyetler, imam hangi hal üzere kılıyorsa, cemaatin de o hal üzere uyması gerektiğini ifade etmektedir.
İmamların ihtilafı sadece rivâyet farklılığından ileri gelmez. Vak'aların ne zaman olduğu hususundaki mübhemlik de mevzubahistir. Ayrıca bazı rivâyetlerde diğerlerinde olmayan ziyade mevcuttur. Farklılıkların, mübhemliklerin sağladığı yorum ve değerlendirme imkânı, âlimleri ihtilaflı neticelere sevketmiştir.
İbnu Hacer'in kaydına göre Ashabtan bir kısmı, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın vefatından sonra oturduğu yerde namaz kıldırmış, cemaati ise ayakta kılmışlardır. Üseyd İbnu Hudayr, Hz. Câbir, Kays İbnu Kahd, Enes İbnu Mâlik (radıyallâhu anhüm) bunlardandır. İbnu Hibbân ve bazıları, ayakta kılan cemaatin oturarak kılan (özür sahibi) imama uyabilecekleri hususunda Ashabın icma ettiğini bile söylemiştir.
Rivâyetler arasındaki ihtilafı giderme hususunda âlimlerden bazıları, oturan imamın arkasında oturarak kılmayı emreden hadisin mensuh olduğunu söylemiş, bazıları da rivâyetleri cem'etmiştir. Cem'edenler, farklı hükümler ihtiva eden hadislerin farklı hallerle ilgili olarak vârid olduğuna dikkat çekerler, "her hadis ayrı bir durumla ilglidir" derler.
Buna göre, Hz. Peygamberin oturarak namaz kıldırma hadisesi, bir seferinde Efendimizin attan düşerek ayağının çıkmasına bağlıdır: Ebû Dâvud'da Hz. Câbir'in anlattığına göre, Efendimiz Medîne'de bir ata biner, ancak at, Aleyhissalâtu vesselâm'ı bir hurma kütüğünün üzerine atar ve ayağı çıkar.

Müslim'in yine Câbir'den kaydettiği şu rivayet, mezkur hadise ile ilgili olmalıdır.: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) rahatsızlandı, biz de arkasında namaz kıldık. Efendimiz oturarak kılıyor. Ebû Bekir de O'nun tekbirlerini yüksek sesle tekrar ederek cemaate duyuruyordu. Bir ara (Resûlullah) bize baktı, kendisine ayakta uyduğumuzu gördü. Bunun üzerine oturmamızı işaret buyurdu. Biz de oturduk. Selam verince dedi ki:
"Siz nerdeyse İranlıların ve Bizanslıların işini yapayazdınız. Onların kralları otururken, kendileri ayakta dururlar. Sakın öyle yapmayın. İmamlarınıza uyun, onlar ayakta kılarlarsa siz de ayakta kılın, oturarak kılarlarsa siz de oturun."
Bazı âlimlere göre bu hadise vefatıne yakın hastalandığı sırada oturarak namaz kıldırma hadisesi değildir. Resûlullah'ın vefatıne yakın oturarak kıldırdığı namazla ilgili rivâyet, cemaatin Resûlullah'a ayakta iktida ettiğini, Resûlullah'ın da bu hali gördüğü halde "oturun!" diye müdahale etmediğini ve böylece oturarak kıldıran imamın arkasında ayakta namaz kılmayı takrir ettiğini belirtir. Ebû Hanîfe, Ebû Yûsuf, İmam Şâfiî ve Evzâî gibi bir kısım âlimler bu rivâyetle öncekinin mensuh olduğuna hükmetmişlerdir. Velîd İbnu Müslim'in rivâyetine göre İmam Mâlik'in görüşü de budur.
Ahmed İbnu Hanbel, neshi inkar eder. Ona göre, her iki hadisin de ayrı bir tatbik yeri vardır, yani hadisler iki ayrı halle ilgilidir. O iki halde onlarla amel edilir. Şöyle ki:

1) Vazifeli imam, namazı şifası umulan bir hastalık sebebiyle oturarak kıldırmaya durmaya başlarsa, bu durumda cemaat de oturarak kılar.

2) Vazifeli imam, namaza ayakta başlarsa cemaatinde onun arkasında namazı ayakta kılmaları gerekir, imama oturarak kılmayı icab ettiren bir hal ârız olmuş olmamış farketmez; cemaat namazı başladığı gibi (ayakta) devam ettirir. Nitekim rivâyetler, Resûlullah'ın ölüm sırasında hastalanınca, bu şekilde yaptığını, cemaatin ayakta kıldığını gördüğü halde müdahale etmemesi, bunu takrir ettiğini gösterir. Efendimizin takriri, bu halde cemaate, oturmanın gerekmediğine delil olur. Nitekim Hz. Ebû Bekr cemaate namazı ayakta kıldırmaya başladı, onlar da önceki haldekine muhalif olarak ayakta devam ettiler. Zîra zikredildiği üzere, öncekinde Hz. Peygamber namaza oturarak başlamış, arkadakiler ayakta devam edince, bunu doğru bulmamıştı.
İbnu Hacer, Ahmed İbnu Hanbel'e bu görüşünde bazı Şâfiîlerin de iştirak ettiğini belirtir. İbnu Huzeyme, İbnu'l-Münzîr, İbnu Hibbân gibi.
Son olarak şunu da belirtelim: İmam Muhammed ve İmam Malık'in meşhur kavline göre, Resûlullah oturarak kılarken cemaatin ayakta uyması ümmete delil

olamaz. Zîra bu, Efendimizin hasâisine girer. Onun için tanınan bir ruhsattır, hasâisten olan, başkasına delil olamaz. Bu görüşü Hz. Câbir'den mürsel olarak rivâyet edilen şu hadis de te'yîd eder: "Benden sonra kimse oturarak namaz kıldırmasın." Ancak ulemâ hadisin zayıf olduğuna dikkat çekmiştir.
DİKKAT: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, hastalığı sırasında Hz. Ebû Bekr'e uymasını esas alan bazı âlimler: "Vazifeli imam hastalığı sebebiyle cemaate oturarak namaz kıldırmaktansa, bir başkasını imâmete geçirmesi evladır" demiştir.[877]

-15- وعنه رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قالَ رَسولُ اللهِ #: أمَّا يَخْشى أحَدُكُمْ إذَا رَفَعَ رَأْسَهُ مِنْ رُكُوعٍ، أوْ سُجُودٍ قَبْلَ ا٭مَامِ أنْ يَجْعَلَ اللهُ رَأْسَهُ رَأْسَ حِمَارٍ، أوْ صُورَتَهُ صُورَةَ حِمَارٍ[. أخرجه الخمسة .

15. (2824)- Yine Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sizden biri, rükû ve secdede başını imamdan önce kaldırdığı zaman Cenâb-ı Hakk'ın, (Kıyâmet günü) başını, eşek başına veya sûretine çevire(rek dirilte)ceğinden korkmaz mı."[878]

-16- وعنه رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]الَّذِى يَرفَعُ رَأسَهُ وَيَخْفِضُهُ قَبْلَ ا٭مَامِ إنَّما نَاصِيَتُهُ بِيَدِ شَيْطَانٍ[. أخرجه مالك .

16. (2825)- Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) şunu söylemiştir: "Başını imamdan önce kaldırıp indiren kimsenin alnı şeytanın elindedir.[879]

-17- وعن البراء رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]كُنَّا نُصَلِّى مَعَ النَّبىِّ # فإذَا قَالَ سَمِعَ اللهُ لِمَنْ حَمِدَهُ لَمْ يَحْنِ أحَدٌ مِنَّا ظَهْرَهُ حَتّى يَضَعَ

النّبىُّ # جَبْهَتَهُ عَلى ا۠رْضِ]. أخرجه الخمسة .

17. (2826)- Berâ (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Biz Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte namaz kılarken, o "semi'allâhu limen hamideh" deyince, bizden kimse, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) alnını yere koyuncaya kadar, sırtını eğmezdi."[880]

AÇIKLAMA:

1- Son üç rivâyet imama uyan kimsenin imamdan önce hareket etmemesi gerektiğini ifade etmektedir. Gerçi 2824 numaralı hadiste öncelikle rükû ve secdeden, başı imamdan önce kaldırmak mevzubahis edilmiş ise de 2825 numaralı hadiste imamdan önce secdeye gitmek de kaldırmaya dahil edilerek her ikisinden de zecr edilmiştir.

2- Başı imamdan önce kaldırmanın mesh gibi şiddetli bir ceza ile müeyyideye bağlanmasından, âlimler bu fiilin haram olduğunu istidlâl etmişlerdir. Nevevî buna dayanarak fiilin haram olduğunu söyler. Ancak cumhur böyle hareket eden musallinin günahkâr olduğuna ve fakat namazının yeterli olacağına, tekrar kılmak gerekmediğine hükmetmiştir. Yine de çoğunluk, böyle yapan kimsenin, başını geri koyup ne miktar erken kaldırmışsa bir o kadar imamdan sonra secdede kalması gerektiğini söyler. İbnu Ömer, "namaz bâtıl olur" kanaatindedir. Ehl-i zâhir ile Ahmed İbnu Hanbel (bir görüşünde) böyle hükmetmiştir.

3- Eşeğe benzetmenin hikmetini bazı âlimler şöyle izah ederler: "Burada meshle mânevî bir durum kastedilmiştir. Zira eşek aptallıkla mevsuftur. Bu mâna ile, namazın farzından ve imama uymaktan kendisine terettüp eden şeyleri bilmeyen câhil için istiâre edilmiştir." Esasen, imamdan önce başını kaldıranlar çok olmasına rağmen, başı eşek başına çevrilen görülmediği için, hadisi zâhiriyle değil bu şekilde mecaz mânada anlamak daha uygundur. Zaten hadiste, başın mutlaka değişeceğini, ifade eden bir delil mevcut değildir.
Bazı âlimler, hissî veya mânevi veya her iki meshin fiilen vukûunu muhtemel görmüştür.
Bazıları da hadisi zâhirine hamletmiş ve meshin vukûunu esas almıştır. Nitekim bazı hadîslerde, bu ümmette hasf ve mesh'in meydana geleceği mevzubahis

edilmiştir.

4- Hadiste müsâbakanın (imamdan evvel rükû ve sücûd'a gitme) yasak olduğu da açık olarak anlaşılmakta ise de mukârene (beraberlik) hakkında bir sarâhat yoktur. Bazı âlimler bunun da yasağa dahil olması kanaatindedir.

5- Sonuncu hadis (2826), imamla berâberliği (mukârene) yasaklamakta daha sarihtir. Bununla tuma'nînenin uzunca olmasına hükmedenler olmuştur. Hadiste, namaz sırasında, intikallerde imama uymak için ona bakmanın cevazı da mevcuttur.[881]

-18- وعن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَنْ أدْرَكَ رَكْعَةً مِنْ الصَّةِ مَعَ ا“مَامِ فَقَدْ أدْرَكَ الصَّةَ كُلَّهَا[. أخرجه الثثة وأبو داود .

18. (2827)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bir kimse, namazdan tek rek'ati imamla kılabilmişse, namazın tamamını beraber kılmış gibi olur."[882]

-19- وفي أخرى ‘بى داود:]إذَا جِئْتُمْ إلى الصَّةِ وَنَحْنُ سُجُودٌ فَاسْجُدُوا وَ تَعُدُّوهَا شَيْئاً، وَمَنْ أدْرَكَ الرَّكْعَةَ فقَدْ أدْرَكَ الصَّةَ[.

19. (2828)- Ebû Dâvud'un bir diğer rivâyetinde şöyle gelmiştir: "Siz namaza gelince biz secdede isek hemen secdeye katılın, fakat onu (rek'at veya başka) bir şey saymayın, tek rek'ate kavuşan namaza kavuşmuş sayılır."[883]

-20- ولفظ مالك:]مَنْ أدْرَكَ الرَّكْعَةَ فَقَدْ أدْرَكَ السَّجْدَةَ، وَمَنْ فَاتَتْهُ قِرَاءَةُ أُمِّ الْقُرآنِ فقَدْ فَاتَهُ خَيْرٌ كَثِيرٌ[.

20. (2829)- Muvatta'nın rivâyetinde şöyledir: "Rek'ate kavuşan secdeye kavuşur. Kim Fâtiha'ya yetişemezse, pek çok hayrı kaçırmış demektir."[884]

AÇIKLAMA:

Bu hadis 2391 ve 2392 numaralı hadislerde genişçe açıklanmıştır. Mühim olan iki noktayı özetleyeceğiz:

* İkindi namazında bir rek'ati, vakti içinde kılan, namazını vakti çıksa da tamamlar, bu namaz sahihtir, ulemâ bunda icma eder.

* Sabah namazı için de Eimme-i Selâse (Ahmed, Şâfiî, Mâlik) aynı şekilde hükmetmiş ise de Hanefîler güneşin doğması ile sabah namazının bâtıl olacağına hükmetmişlerdir.[885]

-21- وعن علي ومعاذ رَضِـيَ اللّهُ عَنْهما قا:]قال رسولُ اللّهِ # إذَا أتَى أحَدُكُمْ وَا“مَامُ عَلى حَالٍ فَلْيَصْنَعْ كَمَا يَصْنَعُ ا“مَامُ[. أخرجه الترمذي .

21. (2830)- Hz. Ali ve Hz. Mu'âz (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Siz mescide geldiğinizde (cemaatle namaza başlanmış ise), imam (kıyâm, rükû, secde, kuûd) hangi hâl üzere olursa olsun hemen uyun ve yapmakta olduğunu yapın."[886]

AÇIKLAMA:

1- Hadis, cemaate uğrayan kimsenin hemen imama uymasını emreder. Avam, yanlış bir anlayışla imama kıyamda uymak için bekler. Halbuki bu hadis, böyle bir beklemeyi tecvîz etmiyor. İmam hangi hal üzere olursa olsun derhal uymayı emrediyor. Sözgelimi imama secde veya kuûd (oturma) halinde uymuş olsak, her ne kedar iki rivâyet önce, 2828 numarada kaydedilen hadîse göre, rükûyu kaçırdığı için bu secde ve kuûd rek'atten sayılmazsa da daha önce 2392 numaralı hadiste geçtiği üzere namazın bir secdesine bile yetişen kimse, cemaat

sevabından nasibdâr olmaktadır. Öyle ise, imamı hangi hal üzere bulursa hemen uymak gereklidir.

2- Hadîsin arkasından Tirmizî, şu açıklamayı sunar: "Ehl-i ilim, amelde bunu esas almıştır. Derler ki: "Kişi gelince imam secdede ise, derhal secde etsin. Bu secde rek'at için kâfi değildir, çünkü rükûyu kaçırmıştır" İbnu'l-Mubârek imamla secdeyi tercih etmiştir. Bazı büyüklerden naklen demiştir ki: "(Bu secde rek'atten sayılmasa bile boşa yapılmış olmaz,) kişinin, başını o secdeden kaldırmazdan önce mağfiret olunması mümkündür."

3- Cumhur-u ulemâ, imamla kılınan kısmın rek'at sayılması için rükûda uymayı şart koşmuştur. Şu halde, rükûda yetişemeyip, secdede imama kavuşan bir kimse sevaba iştirak etse de o rek'ati kaçırmış sayılır, imam selam verdikten sonra kalkıp eksik kalan rekâtleri tamamlayacaktır.

4- Bazı âlimler, cumhura muhalif olarak, imamla kılınan kısmın rek'at sayılması için Fâtiha'yı kıyamda okuyacak kadar kıyamda durup, Fâtiha'yı okumayı şart koşmuştur. Bu görüşte olan Zâhirîlere ve İbnu Huzeyme'ye göre, bir kimse rükûya yetişse de, Fâtiha okuyacak kadar kıyama yetişemese o rek'ate yetişmiş sayılmaz. İmamın arkasında kırâatin vücûbuna hükmeden Şâfiî ulemâsından birçoğunun bu görüşte olduğu belirtilmiştir. Buhârî, el-Kırâatu Halfe'l-İmâm adlı kitabında bu şartları zikretmiş ve onların delil ittihaz ettikleri şu rivâyeti de kaydetmiştir: "Kim rükûda imama kavuşursa hemen rükûya giderek imama uysun, ancak sonra o rek'atı iâde etsin." İbnu Hacer, Ebû Hüreyre tarafından bu rivâyetin mevkuf olduğunu, merfû olmadığını belirtir. İbnu Hacer'e göre, bu görüşte olanlar öncelikle: "Fatiha'yı okumayanın namazı yoktur" hadisi ile "İmama yetiştiğinizi kılın kaçırdığınız kısmı tamamlayın" gibi daha sarîh ve sahih merfû hadisleri amellerine esas almışlardır.
Rek'atin sayılması için rükûya yetişmeyi kâfi gören cumhur, delil olarak Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) tarafından rivâyet edilen şu hadîse dayanır: "Kim cuma günü, namazın son rek'atinin rükûsuna yetişirse, (imam selam verince) bir rek'at daha ilave etsin."[887]

-22- وعن همام بن الحارث:]أنَّ حُذَيْفَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْه أُمَّ النَّاسَ بالمَدَائِنِ عَلى دُكَّانٍ، فأخَذَ أبُو مَسْعُودٍ بَقَمِيصِهِ فَجَبَذَهُ. فَلَمَّا فَرَغَ مِنْ صَتِهِ قَالَ: ألَمْ تَعْلَمْ أنَّهُمْ كَانُوا يُنْهَوْنَ عَنْ ذلِكَ؟ قَالَ: بَلى. قَدْ

ذَكَرْتُ حِينَ مَدَدْتَنِى[. أخرجه أبو داود .

22. (2831)- Hemmâm İbnu'l-Hâris anlatıyor: "Huzeyfe (radıyallâhu anh) Medâin şehrinde yüksekçe bir yerde durarak cemaate imam olmuştu. Ebû Mes'ud kamîsinden tutarak onu çekti. Namazdan çıkınca, Ebû Mes'ud:
"İnsanların bundan men edildiklerini bilmiyor musun?" dedi. Öbürü:
"Evet, ancak siz beni (gömleğimden tutup) çekince hatırladım!" dedi."[888]

AÇIKLAMA:

Burada, imamın cemaatten daha yüksek bir yerde durarak namaz kıldırmasıyla ilgili nehy mevzubahistir. Hadiste geçen dükkân, dilimizdeki dükkân değildir. Bugün bu kelimeyi ticaret yapılan yer, ticâretevi mânasında kullanırız. Hadiste, oturmak için yapılan yüksekçe yer kastedilmektedir. Biz bunu divan, sedir gibi kelimelerle karşılamıyoruz, çünkü bunlar ev içi malzemesidir, müteharriktir. Dükkân, sâbittir. Belki peyke ile karşılamak mümkündür.
Ebû Dâvud'un aynı bâbta kaydettiği ikinci bir hadis, imamın cemaatten daha yüksek bir yerde durmasını yasaklamada daha vâzıhtır. Aynen şöyle: "Ammâr İbnu Yâsir (radıyallâhu anh), Medâin şehrinde halka namaz kıldırmak üzere öne geçip bir "dükkân"ın üzerine çıktı. Halk kendisinden aşağıda kalıyordu. Huzeyfe (radıyallâhu anh) hemen öne ilerleyerek Ammâr'ın elinden tuttu. Ammâr da ona uydu. Huzeyfe onu dükkandan aşağı indirdi.
Ammâr namazdan çıkınca Huzeyfe ona:
"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Bir kimse halka imamlık yapınca, halktan daha yüksek bir yerde durmasın" dediğini duymadın mı?" diye sordu. Ammâr:
"Bu sebepledir ki elimden tutup çekince sana uyarak aşağı indim!" cevabını verdi."
Neylü'l-Evtâr'da denir ki: "Mescidde veya başka yerde olsun, imamın cemaatten daha yüksek bir yerde durarak namaz kıldırması yasaklanmıştır. Burası ister insan boyunda ister daha alçak, ister daha yüksek olsun, birdir. Çünkü hadiste yüksekliğin miktarı belirtilmeden yasak vârid olmuştur." Resûlullah'ın minberüzerinde namaz kılmış olmasına gelince, bu hususu izâh sadedinde, "öğretmek maksadıyla" denmiştir. Müteakip hadiste görüleceği üzere yeni yapılan minberin üstünde namaza duran Efendimiz, namaz bitince yaptığı

açıklamada "Namazımı bilmeniz için böyle yaptım" demiştir. Bu hadisten halka öğretmek gayesi güdüldüğü zaman imamın yüksekçe bir yerde namaz kılabileceğine cevaz da bulunmuştur. İbnu Dakîku'l-Îd: "Kim öğretme maksadı olmaksızın imamın yüksek yerde namaz kılabileceğine, bu sünnetten delil bulmaya kalkarsa yanlış iş yapmış olur" der ve bu istidlaldeki yanlışlığın mahiyetini açıklar.
Son olarak şunu belirtelim, İbnu Hacer'in de dikkat çektiği üzere, imamla cemaatin alçaklıkyükseklik bakımından farklı yerlerde durmaları câiz görülmüştür. İmam ve cemaatin aynı seviyede durmaları esas olmakla birlikte bir arşın miktarına kadar alçak veya yüksek bir yerde durulmasına maalkerâhe cevaz verilmiştir. Eğer imamın bulunduğu yükseklikte birkaç kişi cemaate dahil olursa kerahet kalmaz.[889]

-23- وعن أبى حازم بن دينار:]أَنَّ نَفَراً جَاءُوا إلى سَهْلِ بنِ سعْدٍ يَتَمَارُونَ في المنْبَرِ مِنْ أىِّ عُودٍ هُوَ؟ فقَالَ: أمَا وَاللّهِ إنِّى َعْرَفُ مِنْ أىِّ عُودٍ هُوَ؛ وَمَنْ عَمَلَهُ، وَأىَّ يَوْم جَلَسَ عَلَيْهِ. أرْسَلَ رسولُ اللّهِ # إلى فُلَنَةٍ امْرَأةٍ مِنَ ا'نْصَارِ أنْ مُرِى غُلَمَكِ النَّجَّارَ أنْ يَعْمَلَ لِى أعْوَاداً أُكَلِّمُ النَّاسَ عَلَيْهَا فَعَمِلَ هذِهِ الثَّ ثَ الدَّرجاتِ. ثُمَّ أمَرَ بِهَا رَسولُ اللّهِ # أنْ تُوَضَع هذا المَوْضِعَ: فَهِىَ مِنْ طَرْفَاء الْغَابَةِ. فقَامَ عَلَيْهِ # فَكَبَّرَ وَكَبَّرَ النَّاسُ وَرَاءَهُ وَهُوَ عَلى المِنْبَرِ ثُمَّ رَكَعَ فَنَزَلَ الْقَهْقَرَى حَتّى سَجَدَ في أصْلِ المِنْبَرِ، ثُمَّ فَرَغَ مِنْ صَ تِهِ، ثُمَّ أقْبَلَ عَلى النَّاسِ فقَالَ: إنَّمَا صَنَعْتُ هذَا لِتَأتَمُّوا بِى وَلِتَعْلَمُوا صَ تِى[. أخرجه الخمسة إ الترمذي .

23. (2832)- Ebû Hâzım İbnu Dînâr (rahimehullah) anlatıyor: "Sehl İbnu Sa'd'a bir grup insan Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in minberinin hangi ağaçtan yapıldığı hususunda münâkaşa etmek üzere geldiler. Sehl:
"Ben onun hangi ağaçtan yapıldığını, kimin yaptığını, Efendimiz (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hangi gün üzerine oturduğunu biliyorum!" dedi ve açıkladı:

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Ensârdan falanca kadına bir adam gönderdi: "Marangoz kölene söyle, bana ahşaptan münasib bir şey yapsın da üzerine çıkıp halka hitabette bulunayım"' dedi. Köle de O'na şu üç basamaklı şeyi imâl ediverdi. Sonra Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bunun şu yere konmasını emretti. Mezkur minber, el-Gâbe'nin ılgın ağacından yapılmıştır.
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) minberin üzerine çıkıp namaza durdu ve tekbir getirdi, cemaat de O'nunla birlikte arkasından tekbir getirdi. Sonra rükûya gitti, sonra geri geri gelerek minberden indi ve minberin dibinde secde yaptı,sonra namazdan çıktı, sonra halka yöneldi ve:
"Ben bunu, bana uymanız ve namazımı bilmeniz için yaptım" buyurdu.[890]

AÇIKLAMA:

1- Sadedinde olduğumuz hadis, birçok fıkhı ihtiva etmektedir:
* Herşeyden öce, duyulan ihtiyaç üzerine yeni bir teknik ortaya koyma örneği var: Hadisin başka vecihlerinde tasrîh edildiği üzere cemaatin artması üzerine arka kısımda kalan cemaat Resûlullah'ı yeterince işitemez hale gelir. Rivâyetler bazılarının Resûlullah'ı işitemeden geri döndüğünü belirtir. Hülasa değişen şartlar karşısında bazı rivâyetlerde halkın talebi üzerine, bazı rivâyetlerde Resûlullah'ın şahsen ihtiyaç duyması üzerine minber inşası işi konuşulur, tezekkür edilir. Neticede Aleyhissalâtu Vesselâm, herkesin görme ve işitmesine imkan tanıyacak bir yükseklikte konuşma çaresini minber inşasında bularak, bunun yapılmasına karar ve emir verir.

* Fen ve teknik gayr-ı müslimden alınabilir. Zîra hadiste görüldüğü üzere, minberi yapan usta, bir kadının kölesidir. Başka rivâyetlerde hıristiyan ve hatta Suriye menşe'li olduğu belirtilir.

* Örf, âdet ve mahallî görgüye uymayan bir şey yapan kimse, bunun sebep ve hikmetini etrafındakilere açıklamalıdır.

* Halife, imam veya bir başkası olsun, her hatibin, halka minberden hitabetmesi câizdir, meşrûdur.

* İmam, namazdaki fiilleri halka öğretmeyi de niyet ederse bu câizdir.

* Namazda amel-i yesîr câizdir. Resûlullah'ın arka arka yürüyerek minberden inmesi amel-i yesîr (az iş)dir, namazı bozmaz.

* İmamın yüksekte durması câizdir.

* Cemaate daha iyi görme ve işitme imkânı sağlayacağı için imamın minber edinmesi müstehabtır.

* Şükür veya teberrük her ne maksadla olursa olsun, yeni bir şeyin açılışını namazla yapmak müstehabdır.

2- el-Gâbe, kelime olarak "orman" demek ise de rivâyette bir ormanın adıdır. Medîne'nin dışında Şam yolu üzerinde bir ormanın adıdır. Bazı rivâyetler bu ormanın, cahiliye devrinden bir koruluk halinde intikal ettiğini, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın emri üzerine buraya ağaçlar dikilerek sıklaştırılıp orman haline getirildiğini ve Resûlullah'ın ayrıca: "Kim buradan bir ağaç keserse yerine bir ağaç diksin" emrini vererek ormanlardan istifade usulünü vazettiğini belirtir.[891]

3- Minberi inşa eden ustanın şahsiyeti, üzerinde ayrıca durulmaya değer bir noktadır. Zîra, onun hüviyeti çeşitli rivâyetlere göre farklıdır. Buhârî'nin Hz. Câbir (radıyallâhu anh)'den kaydettiği bir rivâyete göre Medîneli bir kadının, mesleği marangozluk olan Rûmî bir kölesidir. İbnu Sa'd'ın bir rivâyetinde Abbâs İbnu Abdulmuttalib'in Kilab isminde bir kölesidir. Abd İbnu Humeyd'in Müsned'inde geçen bir rivâyette ise, İbrahim isminde bir zattır. Hülasa en kavî rivâyet olan Buhârî'nin rivâyeti, sarih olarak mimarın Rûmî olduğunu ifade etmekten başka, İbnu Sa'd'daki rivâyette aslen hıristiyan olup sonradan müslüman olan Temîmü'd-Dârî' nin: "Ey Allah'ın Resûlü! sana Şam'da inşâsını gördüğüm şekilde bir minber yapayım mı?" tarzındaki müracaatı da bu tekniğin daha çok hıristiyanlar tarafından kullanıldığını ve oradan iktibas edildiğini göstermektedir. İbnu Hacer çeşitli rivâyet ve izahları nazar-ı dikkate olarak minberin inşasında birçok kimselerin işbirliği yapmış olabileceğine hükmeder.
Minberin ne zaman inşâ edildiği ihtilaflıdır. Umumîyetle 7. veya 8. hicrî yıl olduğu kabul edilir.[892]

-24- وعن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]كانَ رَسولُ اللّه # يُصَلِّى مِنَ اللَّيْلِ في حُجْرَتِهِ وَجِدَارُ الحُجْرَةِ قَصِيرٌ فَرَأى النَّاسُ شَخْصَ النّبىِّ #. فقَامَ أنَاسٌ يُصَلُّونَ بِصَتِهِ فَأصْبَحُوا فَتَحَدَّثُوا. فقَامَ

الثَّانِيَةَ وقَامُوا فَصنَعُوا ذَلِكَ ثَنَا، فَلَمَّا كَانَ بَعْدَ ذَلِكَ جَلَسَ فَلَمْ يخْرُجْ. فَلَمَّا أصْبَحَ ذَكَرُوا له ذلِكَ فقَالَ: إنِّى خِفْتُ أنْ تُكْتَبَ عَلَيْكُمْ صَةُ اللَّيْلِ]. أخرجه البخارى وأبو داود .

24. (2833)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) geceleyin duvarları alçak olan hücresinde namaz kılardı. Halk bu sebeple Aleyhissalâtu Vesselâm'ın karaltısını (silüetini) görürdü. Böylece onlar da kalkıp geceleyin, O'na uyarak O'nunki gibi namaz kıldılar. Sabah olunca bu durumu konuştular.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ikinci gecede de kalktı, halk da aynı şekilde yaptı. Üçüncü gece de aynı şey tekerrür etti. Bundan sonra Resûlullah oturdu ve çıkmadı.

Sabah olunca durumu medâr-ı bahs ettiler, sebebini sordular. Efendimiz şu cevabı verdi:

"Gece namazının sizlere farz olmasından korktum."[893]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah'ın gece namazı kıldığı hücresinden maksad nedir? Farklı rivâyetlerin delâletiyle şu iki ihtimal üzerinde durulmuştur:

a) Mescidin avlusunda yer alan hücrelerden biridir. Çünkü Ebû Nuaym'ın bir rivâyetinde "Zevcelerin hücrelerinden birinde gece namazı kılardı" denmiştir.

b) Bundan maksad, mescidde hasırla teşkil ettiği hususi hücre olabilir, çünkü Efendimizin gündüzleri üzerine oturup, geceleri de bölme olarak kullanarak mecsidde hücre teşkil ettiği bir hasırından bahsedilmektedir. Bu hadis Sahîheyn'de Hz. Âişe ve Zeyd İbnu Sâbit tarafından rivâyet edilmiştir.

2- Hadis, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın gıyabında, duvar gerisinde cemaatin kendisine uyarak nafile kıldığını göstermektedir. Bu hususu te'yid eden başka rivâyetler de mevcuttur. İbnu Ebî Şeybe'nin Sâlih Mevla't Tev'eme'den

kaydettiğine göre, Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh)'le birlikte mescidin damında oldukları halde imama uyarak namaz kılmışlardır. Saîd İbnu Mansur, Hasan Basrî'nin imamın gerisinde veya çatının üzerinde imama uyarak namaz kılan kimse hakkında: "Bunda bir beis yok"dediğine dair rivâyet kaydetmiştir. Buhârî'nin kaydına göre Hasan Basrî hazretleri: "İmamla senin aranda nehir bile olsa zarar etmez" demiştir. Ebû Miclez: "Kişi, imamla arasında yol veya duvar da bulunsa ona uyulabilir, yeter ki imamın tekbirini işitsin" demiştir. İbnu Hacer, Mâlikîlerin de böyle hükmettiklerini belirtir.
Hanefîler, imamla cemaat arasında görmeye veya işitmeye mâni duvar bulunmamasını şart koşar, aksi halde iktida sahih olmaz. Keza imamla muktedi arasında veya önceki safla arkadaki saflar arasında fazla mesafe olursa bakılır: Cemaat mescid dışında ve aradaki mesafe bir saf bağlanacak miktardan az ise iktida sahihtir. Fazla ise sahih değildir. Mescidin içinde çoğunlukla bunun aranmıyacağına, herhangi bir köşesinde imama uyabileceğine hükmedilmiştir. Bu mevzu münâkaşalıdır. İlmihal kitaplarına bakılmalıdır.[894]

-25- وعن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قال رسولُ اللّهِ #. إذا سَمِعْتُمُ ا"قَامَةَ فَامْشُوا إلى الصَّةِ، وَعَلَيْكُمْ السَّكِينَةُ وَالْوَقَارُ، وَ تُسْرِعُوا فَمَا أدْرَكْتُمْ فَصَلُّوا وَمَا فَاتَكُمْ فَأتِمُّوا[. أخرجه الستة .

25. (2834)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İkâmetin okunduğunu duydunuz mu namaza yürüyün. Sâkin ve vakur olmayı unutmayın. Sakın koşuşmayın. Yetiştiğiniz yerden kılın, kaçırdığınız kısmı tamamlayın."[895]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) namaza gelirken acele etmemeyi tavsiye etmektedir. Bunun sebebi Müslim'in Ebû Hüreyre'den kaydettiği bir ziyadede açıklanmaktadır: "...zira biriniz namaza niyetle yürüyünce artık namazda sayılır." Yani namaz için yürüyen, musalli hükmündedir. Öyleyse ona, musallinin itimad ettiği şeye itimad etmesi, musallinin kaçınması gereken şeyden kaçınması

gerekir.

2- Resûlullah'ın tavsiye ettiği sekînet ile vekâr arasında bazı âlimlere göre fark yoktur ve te'kiden ikincisi de zikredilmiştir. Ancak Nevevî, fark görür ve der ki: "Zâhire göre ikisi arasında fark vardır. Sekînet, hareketlerde teennî ve alçaltmak, sağa sola bakmamak gibi." Hadisin devamından namaza giderken isti'cal gösterip koşmanın vekâr'a aykırı olduğu hükmü çıkarılmıştır. Nevevî der ki: "Acele etmemeyi irşad buyurmakla Efendimiz, cemaate giden kimse namaza yetişmese bile, sevab elde etme gayesine ulaşır, çünkü niyet anından itibaren zaten namazdadır, musallidir. Acele etmemek, ayrıca daha çok adım atma imkânı sağlar. Zaten çok adım atılması bizzat istenen bir husustur." Bu mevzuda bir çok hadis vârid olmuştur. Hz. Câbir'in Müslim'deki rivâyetinde "...Her bir adımınız için bir derece verilir" denilmiştir. Keza Ebû Dâvud' daki:
"Biriniz güzel şekilde abdestini alır, sonra mescide müteveccihen çıkarsa sağ adımını attıkça Allah ona bir sevab yazar, sol adımını attıkça da bir günahını döker. Mescide gelip namazını cemaatle kıldı mı günahı affedilir. Geldiği vakit namazın bir kısmı kılınmışsa kalana uyar, geri kalanı da sonra tamamlarsa yine öyle olur. Mescide gelir, namazı kılınmış bulur, kendisi namazını kılar, yine öyle olur (yani tam kılmış gibi sevab verilir.)"

4- Bu rivâyetten, cemaatin azıcık bir cüzüne ulaşabilenin cemaat sevabını kazanacağı hükmü çıkarılmıştır. Çünkü "yetiştiğiniz kısmı kılın" buyrulmuştur. Buradaki مَا arapçada az veya çok bir cüz (parça) demektir. Bu hüküm cumhura aittir. Bazıları: "Bir rek'atten aza kavuşmakla cemaate kavuşulmuş olmaz" demiştir. Bunlar مَنْ اَدْرَكَ رَكْعَةً مِنَ الصَّةِ فَقَدْ اَدْرَكَ hadisini cuma namazı ile kıyaslayarak bu hükme varmışlardır.[896] Ancak bazı âlimler, "cuma namazının kendine has hükmü vardır, diğer namazlara kıyaslanması caiz değildir" diye cevap vermişlerdir.[897]

26- وعن أسماء بنت أبى بكر رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قالتْ:]سَمِعْتُ رسولَ اللّه # يَقُولُ لِلنِّسَاءِ: مَنْ كَانَتْ مِنْكُنَّ تُؤْمِنُ باللّهِ وَالْيَوْم اŒخرِ فَ تَرْفَعْ رَأسَهَا حَتَّى يَرْفَعَ الرِّجَالُ رُؤُسَهُمْ كَرَاهِيَةَ أنْ يَرَيْنَ عَوْرَاتِ الرِّجَالِ[. أخرجه أبو داود .

26. (2835)- Esmâ Bintu Ebî Bekr (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı işittim, kadınlara diyordu ki:

"Sizden kim Allah'a ve âhiret gününe îman ediyorsa, erkekler başlarını kaldırıncaya kadar başını yerden kaldırmasın, böylece erkeklerin avretlerini görmekten korunmuş olur."[898]

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu hadislerde, kadınlara secdeden başlarını biraz geç kaldırmalarını tembihliyor. Bunun sebebi, hadisten de anlaşılacağı üzere, kadınların erkeklerin avretlerin görme tehlikesini bertaraf etmektir. Zira fakirlik sebebiyle yeterince ve uzunca giyinemeyen erkeklerin secde sırasında avretleri açılabilmekte ve arka taraflarında saf tutup namaz kılan kadınlar tarafından görülebilmektedir. Efendimiz bu muhâtaranın (riskin) bertaraf edilmesi için kadınlara secdeden başlarını kaldırmada acele etmemelerini tavsiye ediyor. Ebû Hüreyre der ki: "Ashâb-ı Suffe'den yetmiş kişi gördüm, içlerinde öyle kimseler vardı ki, üzerinde ridâ olarak boyunlarına bağladıkları ya bir izar ya da bir kisâ vardı. Bu, bazılarında bacakların yarısına iniyor, bazılarında da topuklarına kadar iniyordu. Avretlerinin görünmemesi için bunu eliyle topluyorlardı." Sehl İbnu Sa'd (radıyallâhu anh) da şu kıymetli açıklamayı yapmıştır: "[Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında] insanlar, Hz. Peygamberle namaz kılarken izarları küçük olduğu için uçlarını dizlerine bağlıyorlardı. Kadınlara, "Erkekler doğrulup oturuncaya kadar başlarınızı secdeden kaldırmayın!" diye tembih edildi."[899]

27-. وعن عبادة بن الصامت رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قالَ:]صَلَّى بِنَا رسُولُ اللّهِ # بَعْضَ الصَّلَوَاتِ الَّتِى يَجْهَرُ فِيهَا بِالْقُرآنِ فَالْتَبَسَتْ عَلَيْهِ الْقِراءَةُ. فَلَمَّا انْصَرَفَ أقْبَلَ عَلَيْنَا بِوَجْهِهِ فقَالَ: هَلْ تَقْرَءُونَ إذَا جَهَرْتُ بِالْقِرَاءَةِ؟ فَقَالَ بَعْضُنَا: إنَّا نَصْنَعُ ذلِكَ. قالَ: فَ. وَأنَا أقُولُ مَالِى يُنَازِعُنِى الْقُرآنُ؟ فَ تَقْرَءُوا بِشَىْءٍ مِنَ الْقُرآنِ إذَا

جَهَرْتُ إَ بِأَمِّ الْقَرآنِ]. أخرجه أصحاب السنن .

27. (2836)- Ubâdetu'bnu's-Sâmit (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bize, içinde Kur'ân'ın cehren okunduğu bir namaz kıldırdı. Namazda kırâatta bir iltibasta bulundu. Namazdan çıkınca yüzünü bize çevirdi ve:

"Kırâatı cehren okuduğum zaman siz de okuyor musunuz?" diye sordu. Bazılarımız:

"Evet bunu yapıyoruz!" dediler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Sakın ha! Ben kendi kendime: "Kim, ben okurken okuyarak benden okumayı kapmaya çalışıyor?" diyordum. Kur'ân'ı cehren okuduğum zaman, Kur'ândan Fatiha hariç hiçbir şeyi okumayın!" buyurdular."[900]

AÇIKLAMA:

1- Hadisin Ebû Dâvud'daki vechine göre, Resûlullah sabah namazını kıldırırken, cehrî olarak kırâatte bulunur. Ancak kırâat, Resûlullah üzerinde bir ağırlık hâsıl eder. Bunun üzerine selam verince:

"İmamınızın arkasında Kur'ân okuyor musunuz?" diye sorar. "Evet!" cevabı üzerine: "Fatiha'dan başka bir şey okumayın!"diye tembihte bulunur. Bu rivâyetten, cemaatin okuması sebebiyle Resûlullah'ın kırâatının, üzerinde ağırlık hâsıl ettiğini ve iltibas etmesine sebep olduğunu anlıyoruz.

2- Hadisin buradaki vechinde kırâatın iltibasa uğradığı ifade edilmiş iken başka vecihlerinde "Kırâat, üzerine ağırlık verdi" şeklinde de ifade edilmiştir. Bundan, telaffuzu ve kırâati cehren yapmanın meşakkatle ve sıkıntıyla yapıldığı ifade edilmektedir.

Şârihler, bu sözüyle Resûlullah'ın kendisi okurken başkasının okumasını yasakladığı hükmünü çıkarmışlardır. Nitekim Nesâî'nin bir rivâyeti şöyle tamamlanır: "...Halk bunu işitince, Resûlullah'ın Kur'ân'ı cehrî okuduğu namazlarda kırâati terketti."

3- Hadisin zâhiri, cehrî olsun, sırrî olsun, her rek'atte Fatiha okumanın me'mûma vacib olduğunu ifade eder. Şâfiî ve bir kısım selef buna hükmetmiştir. Bu görüşte olanlar me'mûm Fatiha'yı sektelerde mi okumalı, imamla birlikte mi okumalı?

İhtilaf etmiştir. Âlimlerden bir grup: "Me'mûm imamın sırrî okuduğu namazlarda kırâat yapar, cehrî okuduklarında yapmaz" demiştir. Ahmed İbnu Hanbel, Mâlik, İshâk, Zührî, İbnu'l-Mübârek bu görüştedir.
Ashâb-ı Re'y, (Hanefîler) ve Süfyân-ı Sevrî ise: "İmam cehrî de okusa sırrî de okusa, me'mûm kırâat yapmaz" demiştir.[901]

-28- وعن عمران بن حصين رَضِىَ اللّهُ عَنْهما قال:]صَلَّى رَسُولُ اللّهِ # الظُّهْرَ فَجَعَلَ رَجُلٌ يَقْرَأُ خَلْفَهُ بِسَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ اْ۟على. فَلَمَّا انْصَرَفَ قَالَ: أَيُّكُمُ الْقَارِئُ؟ قَالَ الرَّجُلُ أَنَا. قَالَ: قَدْ ظَنَنْتُ أَنَّ بَعْضَكُمْ خَالَجَنِيهَا[. أخرجه مسلم وأبو داود والنسائى .

28. (2837)- İmrân İbnu Husayn (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) öğle namazına durdu. Bir adam da arkasında Sebbihisme Rabbike'l-A'lâ sûresini okumaya başladı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) namazdan çıkınca:
"Kimdi okuyan?" diye sordu. Adam:
"Bendim!" dedi. Bunun üzerine:
"Hakikaten anladım ki biriniz bunu benden cezbedip aldı."[902]

AÇIKLAMA:

Önceki hadiste de belirtildiği üzere Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu ifadeleriyle kendisi okurken cemaatin kırâatte bulunmasını hoş karşılamadığını izhâr etmiştir ve bu yüzden cemaat kırâatı terketmiştir. Yine önceki hadiste açıklandığı üzere, imamın arkasında kırâat meselesinde ulemâ üç ayrı görüşte ihtilaf etmiştir.[903]

-29- وعن المُسَوَّر بن يزيد المالكى قال:]كانَ رَسُولُ اللّهِ # يَقْرَأُ في الصَّةِ فَتَرَكَ شَيْئاً لَمْ يَقْرَأْهُ. فقَالَ لَهُ

رَجُلَ: يَا رَسُولَ اللهِ تَرَكْتَ آيَةَ كَذَا وَكَذَا قال: فَهَّ أذْكَرْتَنِيهَا[.زاد في رواية: »كُنْتُ أرَى أنَّهَا نُسِخَتْ«.

29. (2838)- Müsevver İbnu Yezîd el-Mâlikî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) namazda (cehrî olarak) kırâatte bulunuyordu. Bir kısmını okumayı terketti. (Namazdan sonra, cemaatten) bir adam:
"Ey Allah'ın Resûlü, şu şu âyetleri okumayı terkettiniz!" dedi. Resûlullah:
"Niye bana hatırlatmadın?" buyurdular.
"Bir rivâyette şu ziyade gelmiştir: "(Adam)... ben onların neshedildiğini zannetmiştim."[904]

AÇIKLAMA:

1- Müsevver İbnu Yezîd el-Mâlikî, sahâbîdir. Mâlikî nisbeti onun Benî Mâlik kabilesine mensub olmasından ileri gelir. Resûlullah'tan sadece sadedinde olduğumuz hadisi rivâyet etmiştir.

2- Bu rivâyet, namaz esnasında, imam kırâatı cehrî yaparken unutma, atlama gibi hatalar yaptığı takdirde hatırlatma yapmanın meşrûiyyetini göstermektedir. Kırâat sırasındaki hataları hatırlatmaya ıstılahî olarak feth denir; açma demektir. Sadedinde olduğumuz hadisteki feth Resûlullah'ın bazı âyetleri atlamasıyla ilgili... Okurken müteakip âyetleri hatırlayamamak durumunda veya bir başka sûreye geçiverme gibi durumlarda da feth gerekebilir.

3- Sahâbînin "Bu âyetlerin neshedildiğini zannettim" sözü, mühim bir hususu hatırlatmaktadır: Kur'ân-ı Kerîm'in nüzûlü sırasında, Resûlullah'ın sağlığında, bazı vahiyler hükmen, bazı vahiyler lafzen, bazı vahiyler de hükmen ve lafzen neshedilmiştir. Burada nesih konusuna girecek değiliz. Ancak bu rivâyet, lafzen neshedilip Kur'ân'dan bazı âyetlerin Resûlullah'ın sağlığında çıkarıldığını gösteren rivâyetlerden biridir. Esasen, her ramazanda yapılan arzalarda, o zamâna kadar gelen bütün vahiyler halkın huzurunda okunarak hataların tashihi sağlandığı gibi, bir de lafzan neshedilmiş bulunan âyetlerin çıkarıldığını daha önce belirtmiştik.[905]
İbnu Hibbân'ın rivâyetinde Müsevver'in nesh edilmiş olabileceği hususundaki

zannını beyan edince, Aleyhissalâtu Vesselâm: "Hayır, onlar neshedilmedi" buyurmuştur.[906]

-30- وعن على رَضِىَ اللّهُ عنْه قال:]قالَ رَسُولُ اللّهِ #: يَا عَلِىُّ َ تَفْتَحْ عَلى ا“مَامِ في الصَّةِ[. أخرجهما أبو داود .

30. (2839)- Hz. Ali (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ey Ali, namazda (takılırsa) imamı açma!"[907]

AÇIKLAMA:

Bu hadisi rivâyet ettikten sonra Ebû Dâvud zayıf olduğunu belirtir. İhtiva ettiği hüküm itibariyle önceki hadise zıddır. Önceki hadis sıhhatce sahih olduğu için o amele esas alınmıştır. Ulemâ imamın takılması halinde açmanın meşruluğunda ittifak eder. Şâfiî, Mâlik ve Ahmed hazerâtı takılan imamı açmada beis görmezler. İbnu Mes'ud, Şa'bî, Süfyân-ı Sevrî gibi bir kısmı da açmayı mekruh addetmiştir. Ebû Hanîfe kayıtlayarak meşruluğuna hükmeder: "İmam, takılmanın açılma arzusunu izhar ederse, açılmalıdır. Açma, hiç şüphe yok ki, namazda kelamdır."
Hz. Ali'nin açmaya teşvik sadedinde "İmamınız yemek isterse ona yemek verin" buyurmuştur.[908]

-31- وعن بِشر بن مِحْجنٍ عنْ أبيه:]أنَّهُ كانَ في مَجْلِسِ رَسُولِ اللّهِ #: فَأُذِّنَ بِالصَّةِ فقَامَ رَسُولُ اللّهِ # فَصَلَّى وَرَجَعَ وَمِحجَنٌ في مَجْلِسِهِ فقَالَ: مَا مَنَعَكَ أنْ تُصَلِّى مَعَ النَّاسِ، ألَسْتَ بِرَجُلٍ مُسْلِمٍ؟ قَالَ: بَلى، وَلَكِنِّى كُنْتُ قَدْ صَلَّيْتُ مَعَ أهْلِى. فَقَالَ لَهُ: إذَا جِئْتَ إلَى المَسْجِدِ وَأُقِيمَتِ الصَّةُ فَصَلِّ مَعَ النَّاسِ وَإنْ كُنْتَ قَدْ صَلَّيْتَ[. أخرجه مالك والنسائى .

31. (2840)- Bişr İbnu Mihcan babasından anlattığına göre, babası (Mihcan) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın meclisinde idi. O sırada namaz için ezan okundu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kalktı, namaz kıldı ve döndü. Mihcan hâlâ yerindeydi.
"Herkesle beraber namaz kılmana mâni olan şey nedir, sen müslüman değil misin?" diye sordu. Mihcan:
"Elbette müslümanım, ancak ben âilemle namazımı kılmıştım!"dedi. Efendimiz:
"Mescide geldiğin zaman namaza kalkılırsa kılmış bile olsan cemaatle birlikte sen de kıl" buyurdu."[909]

AÇIKLAMA:

1- Burada Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sorusu tevbih ve azarlama makamında bir sorudur. Değilse, cemaatle namaza katılmamak müslüman olmamayı gerektiren bir durum değildir, bunu hiçbir âlim söylememiştir.

2- Hadis, önceden namaz kılınmış bile olsa, cemaate uğrayan kimsenin onlarla namaza katılmasının müstehab olduğunu gösterir: Bu ikinci namaz onun için nafile olur.[910]

-32- وعن ابن عمر رَضِىَ اللّهُ َعنْهما:]وَسَألَهُ رَجُلٌ فقَالَ إنِّى أُصَلِّى في بَيْتِي ثُمَّ أُدْرِكُ الصَّةَ مَعَ ا‘‘مَام، أَفَأُصَلِّى مَعَهُ؟ فقَالَ نَعَمْ. قالَ الرَّجُلُ: فَأيَّتَهُمَا أجْعَلُ صَتِى؟ فقَالَ: أوَذلِكَ إلَيْكَ؟ إنَّمَا ذلِكَ إلى اللّهِ يَجْعَلُ أيَّتَهُمَا شَاءَ[. أخرجه مالك .

32. (2841)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'in anlattığına göre, bir adam kendisine sordu:
"Ben evde namazımı kılıp sonrada imamla namaza yetişiyorum; onunla da namaz kılayım mı?"
"Evet!"deyince adam tekrar sordu:
"Peki, bunlardan hangisini (farz olan) namazım yapayım?"
"Bu senin elinde mi? dedi, bu Allah'a kalmıştır, dilediğini (asıl farz olan)

namazın yerine sayar!"[911]

AÇIKLAMA:

Zürkânî, İbnu Habib ve Ebû'l-Velîd el-Bâcî'den şu açıklamayı kaydeder: "Hadisin mânası şudur: "Allah kabul edeceği namazı bilir. Ancak zahirde kabul edileni öncekidir. Bu hadise göre, her iki namazı da farz niyetiyle kılmak gerekir. Birini farz niyetiyle kılması halinde diğerinin nafile olacağından şüphe yoktur."
Bazı âlimler de şunu söylemiştir: "Kılınan namazın kabulü meselesinde Allah'a tevekkül gerekir. Zîra Allah, niyyet ve ihlasa göre bazan farzı değil, nafileyi kabul eder: "Bu anlayışa göre, hadiste geçen "Bu, Allah'a kalmıştır" ibaresine rağmen "farz namaz öncekidir" diyenin sözü müdafaa edilemez."[912]

-33- وعن سليمان مولى ميمونة عنِ ابن عمر رَضِىَ اللهُ عنْهما قالَ:]قالَ رسُولُ اللهِ #: َ تُصَلُّوا صَةً في يَوْمٍ مَرَّتَيْنِ[. أخرجه أبو داود .

33. (2842)- Süleyman Mevlâ Meymûne'nin İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'den naklettiğine göre, İbnu Ömer şunu anlatmıştır:
"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bir günde aynı namazı iki sefer kılmayın."[913]

AÇIKLAMA:

Görüldüğü üzere bu hadis, görünüşte önceki hadise muhalefet etmektedir. Çünkü önceki hadis, ikinci sefer namaz kılmaya ruhsat verirken bu vermemektedir. Ancak, Hattâbî aradaki ihtilâfı şöyle kaldırır: "Bu hadisteki yasak, hiçbir sebep yokken, şahsî tercih ve ihtiyarı ile aynı namazı ikinci bir kere daha kılmaya râcidir. Halbuki kişi bir sebebe binaen ikinci sefer kılabilir. Şöyle ki: "Namazını kıldıktan sonra namaz kılan bir cemaate uğrayan kimse -bu sebebe binaen - onlarla namazı tekrar kılar, tâ ki cemaat faziletine de erişsin. Böyle yapmakla, buna teşvik eden rivayetlere uymuş olur. Bu açıklama ihtilafı kaldırır."

Neylü'l-Evtâr'ın kaydına göre, Ahmed İbnu Hanbel, İshâk İbnu Râhûye, Aleyhissalâtu Vesselâm'ın: "Bir günde aynı namazı iki kere kılmayın" sözünden şu mânayı anlamakta ittifak etmişlerdir: "Bu, bir kimsenin üzerinde farz olan bir namazı kılıp bitirdikten sonra kalkıp bir kere daha farz niyetiyle iade etmesidir. Ancak ikinci sefer, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu husustaki emrine ittibaen nafileye niyet ederek cemaatle kılabilir. Bu, namazı ikinci sefer iade değildir, zira birincisi farz, ikincisi nafiledir, bu durumda iade yoktur."[914]

-34- وعن نافع:]أنَّ ابنَ عُمَرَ رَضِىَ اللّهُ َعنْهما كانَ يَقُولُ: مَنْ صَلّى المَغْرِبَ وَالصُّبْحَ ثُمَّ أدْرَكَهُمَا مَعَ ا“مَامِ فَ يَعُدْ لَهُمَا[. أخرجه مالك .

34. (2843)- Nâfi (rahimehullah) anlatıyor: "İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) diyordu ki: "Kim akşamla sabahı kılar sonra da bu namazlarda imama yetişirse, onlara dönmesin."[915]

AÇIKLAMA:

İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ), bu hadiste akşam ve sabah namazlarını kılan kimsenin, bunları imama yetişse de tekrar kılmamasını söylüyor. Bunun sebebi şöyle açıklanıyor:

a) Sabah namazından sonra nafile kılınması yasaktır.

b)Nafile namaz vitr (tek rek'atli) olamaz. Evzâî, Hasan Basrî ve Sevrî bu yorumdadırlar. İkindi namazından sonra -kılınacak namaz da mekruh olmasına rağmen- bu hususta nehiy vârid olmamıştır, çünkü İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ), keraheti güneşin sararmasından sonraya hamlederdi.

Şunu da kaydedelim: İmam Mâlik (rahimehullah) sadedinde olduğumuz hadisi kaydettikten sonra şu notu ekler: "Ben evinde namazını kılan bir kimsenin tekrar imamla kılmasında sadece akşam namazı için mahzur görürüm, diğerleri için görmem. Zîra, onu iade edecek olursa akşam namazı [tek olmaktan (vitr) çıkar], çift olur.[916]

Zürkânî der ki: "Muhammed İbnu'l-Hasan akşam namazının iade edilme

yasağını, iade edilen namaz nafiledir, nafile namaz vitr (tek) olamaz diye sebebe bağladı."

İbnu Abdilberr der ki: "Muhammed İbnu'l-Hasen'in beyan ettiği illet İmâm-ı Mâlik'in gösterdiği illetten daha güzeldir."

İmam Şâfi'î ve diğer bazıları: "Mihcan hadisi (2840) mutlak olması sebebiyle bütün namazlar iade edilebilir, hadiste hiçbir vaktin namazı diğerinden tefrik edilip hususîleştirilmemiştir" demiştir.

Ebû Hanîfe ise: "Ne ikindi, ne akşam ne de sabah, hiçbiri iade edilemez" der. Muhammed İbnu'l-Hasen de imamın bu hükmünün illet ve sebebini şöyle açıklar: "Çünkü sabah ve ikindiden sonra nafile caiz değildir, ve nafile namaz tek (vitr) kılınamaz."[917]

-35- وعن أبى هريرة رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]قالَ رَسُولُ اللّهِ #: إذَا أُقِيمَتِ الصَّةُ فَ صَةَ إ الْمَكْتُوبَةَ[. أخرجه الخمسة إ البخارى .

35. (2844)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Namaz için ikâmet okununca farzdan başka namaz yoktur (kılınmaz)."[918]

-36- وعن ربيعة بن أبى عبدالرحمن قال:]كانَ ابنُ عُمَرَ رَضِىَ اللّهُ عَنْهما إذَا جَاءَ المَسْجِدَ وَقَدْ صَلّى النَّاسُ بَدَأَ بِالمَكْتُوبَةِ وَلَمْ يُصَلِّ قَبْلَهَا شَيْئاً[. أخرجه مالك .

36. (2845)- Rebîa İbnu Ebî Abdirrahman (rahimehullah) anlatıyor: "İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ), mescide geldiği vakit, cemaat namazı kılmış ise hemen farza başlardı, ondan önce başka namaz kılmazdı."[919]

AÇIKLAMA:

1- Kaydettiğimiz iki hadisten birincisi, hiçbir kayda yer vermeksizin, mutlak bir ifade ile, ikâmet okunduktan sonra mescidde farzdan başka namaz kılınmayacağını ifade eder. Bu umumî yasağa sabah namazı da dahildir. Ancak sahâbe olsun tâbiîn olsun, daha sonrakiler olsun eslâf ulemâsı bu hususta ihtilaf etmiştir. İhtilafın mühim kısmı sabah namazının sünneti ile ilgilidir. Çünkü bazı rivâyetlerde "...sabah namazının sünneti hariç" istisnası kaydedilmiştir.

Netice itibariyle cumhur-u ulemâ sabahın sünnetini de dahil ederek, farza durulmuş ise, nafile kılınmayacağını söylemiştir.

Hanefîler sabahın sünnetini istisna ederler, farza durulmuş olsa bile, önce sünneti kılıp, sonra imama uymak gerektiğini söylerler.

Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) hadisin zâhiriyle amel etmiştir. İbn Ömer, İbn Cübeyr, İbnu Sîrîn, Urve, Nehâî, Atâ, Şâfiî, Ahmed gibi bir çok seleften, ikâmet okununca nafile kılmanın -sabah dahil- mekruh addedildiğine dair rivâyet gelmiştir. Hz. Ömer (radıyallâhu anh) ikâmetten sonra sabahın sünnetini kılanlara kamçıyla vururmuş.

İbnu Mes'ud, Mesrûk, Hasen, Mücâhid, Mekhûl, Hammâd İbnu Süleyman gibi bir kısım âlimlerden de bu hususta ruhsat rivâyet edilmiştir.

Zâhirîler daha da ileri giderek: "Nafileye başlamışsa ikâmet okununca namazı hemen kesip farza uyar" demiştir. Kerâhet taraftarı diğer âlimler "başlanan kesilsin" demez.

2- "Namaz için ikâmet okununca farzdan başka namaz yoktur" sözü, kılınması halinde o namazın bâtıl olduğunu kasdetmez.Daha ziyade sevabı kasdeder. Yani "ikâmetten sonra kılınan nafile namazın sevabı yoktur" demektir. Bâtıl olsaydı, bilâhere kaza edilmesini emrederdi. Şu halde namaz sahihtir, fakat sevabı yoktur.

3- 2845 numaralı hadiste, İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'in farklı bir anlayışı gözükmektedir: Farz cemaatle kılındıktan sonra mescide gelmişse, sünnetleri terkedip sadece farzı kılmak... İbnu Ömer'e göre bu, evlâdır. Halbuki cumhur, vakit olduğu takdirde dileyenin farzdan önceki nafileleri kılabileceğine hükmetmiştir, vakit daralmışsa sünnetler terkedilip farz kılınır.[920]

-37- وعن ابن عمرو بن العاص رَضِىَ اللّهُ عَنْهما قال:]قالَ رسُولُ اللّهِ #: إذَا قضَى ا‘‘مَامُ الصَّةَ وَتَشَهَّد فَأَحْدَثَ قَبْلَ أنْ يَتَكَلَّمَ فَقَدْ تَمَّتْ صَتُهُ وَصَةُ مَنْ خَلْفَهُ مِمَّنْ أتَمَّ الصَّةَ[. أخرجه أبو داود .

37. (2846)- Abdullah İbnu Amr İbni'l-Âs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"İmam namazı kılıp teşehhüdü tamamladıktan sonra, selam vermezden önce hades vâki olsa (yani abdesti bozulsa), namazı tamamlanmıştır, namazını tamamlayan cemaatteki diğer kimselerin namazı da tamamlanmıştır."[921]

AÇIKLAMA:

Namazda teşehhüd miktarınca oturmak farz, sağa sola selâm sünnettir. Bu sebeple teşehhüd tamamlandıktan sonra hades vâki olsa bile, farz yerine gelmiş olacağından namaz tamamlanmış olur, selamın eksikliği bütünlüğe zarar vermez. Ebû Hanîfe, hades âmmden olursa diye kayıtlamıştır. Ebû Yûsuf ve İmam Muhammed böyle bir "kayd"a yer vermemişlerdir. Ebû Hanîfe'ye göre namazdan çıkış, kişinin fiiliyle olmalıdır, bu da niyetle, kasıtla gerçekleşir.
Hadisin zâhiri Ebû Yusuf ve Muhammed (rahimehumâllah)'in görüşüne muvafıktır.[922]

-38- وعن أبى هريرة رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]قالَ رسولُ اللّهِ # يُصَلُّونَ لَكُمْ، فإنْ أصَابُوا فَلَكُمْ. وَإنْ أخْطَئُوا فَلَكُمْ وَعَلَيْهِمْ[. أخرجه البخارى .

38. (2847)- Hz. Ebû Hüreyre anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "(İmamlar) sizin için kılarlar. Doğru kılarlarsa (sevabı) sizedir. Hatalı kılarlarsa (sizin namazınızın sevabı) sizedir, hata onların aleyhlerinedir."

[923]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste mef'ul mahzuftur, yani imamın neye isabet edeceği mübhem bırakılmıştır. Âlimler bunu başka hadislerin yardımıyla açıklığa kavuşturmuşlarsa da ihtilafa düşmüşlerdir. Çünkü bazı hadislerden namazın mükemmelliğine isabet "kıyâm, kırâat, rükû ve sücûdun şer'î ölçülere uygunluğu" anlaşılmıştır. Bazı hadislerden de vakte isabet'in kastedildiği anlaşılmıştır. Mesela Ukbe İbnu Âmir'in rivâyetinde Aleyhissalâtu Vesselâm: "Kim halka namaz kıldırır, vaktine de isabet ederse, sevabı hem kendine hem de cemaatedir" buyurmuştur.
Hadisin Ahmed İbnu Hanbel'de gelen bir vechinde şöyle denmiştir: "(İmamlar) namazı vaktinde kılar, rükû ve sücûdu tam yaparlarsa (sevabı) hem size hem onlaradır." Bu rivâyet "isabet"ten maksadın sadece "vakt"e veya sadece "rükünlerin tamlık"ına olmadığını, bilakis daha şümullü olduğunu gösterir.

2- İbnu'l-Münzîr: "Bu hadis, imamın namazı bozulunca cemaatin namazı da bozulur" diyenleri reddeder" der.

3- Bazı âlimler: "Bu hadiste hem müttakinin arkasında ve hem de kendisinden korkulan fâcirin arkasında namaz kılmaya cevaz var" demiştir. Kendisinden korkulandan maksad, iktidar sahibi kimsedir. Yetki ve güç sahibidir, fâcirdir, namaz kıldırmak ister. Şu halde böylelerinin ardında kılınan namaz sahihtir.

4- Bağavî der ki: "Bu hadisten şu da anlaşılmaktadır: Halka namaz kıldıran kimse sonradan abdestsiz olduğunu anlarsa cemaatin namazı sahihtir, kendisi iade eder."

5- Bazıları bu hadise dayanarak daha umumî bir hükümle şöyle demiştir: "Bir imam namazda rükun veya başka bir şeyi ihlal eden bir hata yapacak olsa, ona uyanlar bu eksikliğe yer vermedi iseler bu imamet sahihtir." Şâfiî bu hükme: "İmam halife veya nâibi ise" kaydıyla katılır. Şâfiîlere göre, "cemaat, bir vacibin imam tarafından terkedildiğini bilmediği müddetçe o namaz sahihtir" bu esahh görüştür, ancak: "Hata, amd'in mukâbilidir" diyerek mutlak cevaza hükmedenler de olmuştur.[924]

YEDİNCİ BÂB

CUMA NAMAZI

(Beş Fasıldır)

*****

BİRİNCİ FASIL

CUMA NAMAZININ FAZÎLETİ, VÜCÛBU, AHKÂMI

*****

İKİNCİ FASIL

CUMANIN VAKTİ VE EZANI

*****

ÜÇÜNCÜ FASIL

HUTBE VE HUTBE İLE İLGİLİ HUSUSLAR

*****

DÖRDÜNCÜ FASIL

NAMAZVE HUTBEDE KIRÂAT

*****

BEŞİNCİ FASIL

CAMİYE GİRME VE CÂMİDE OTURMA ÂDÂBI

UMUMÎ AÇIKLAMA

İbnu Hacer, cuma ile ilgili şu umumî bilgileri dermeyan eder:

1- Cuma İsminin Tarihçesi:

Cuma kelime olarak toplamak, bir araya getirmek mânasına gelen "cem" kökünden gelir. Cahiliye devrinde haftanın altıncı gününe cum'a değil arûbe denilirdi. Bu gün, İslam'dan sonra cuma ismini almıştır.

Bu ismin veriliş sebebiyle ilgili muhtelif görüşler var:

* Mahlukâtın mükemmel şekli o gün cem olundu, tamamlandı.

* Hz. Âdem'in yaratılışı o gün cem oldu, tamamlandı.

* Ensar, Es'ad İbnu Zürâre ile birlikte bir araya gelince, cemaatle namaz kılarlar ve o günü cuma diye isimlendirirler.[925]

* Ka'b İbnu Lüey, kavmini o gün toplar, haramlara ta'zîm göstermelerini emreder, kendi neslinden bir peygamber geleceğini haber verirdi. Bu sebeple cuma adı verildi.

* Bu toplanma işini yapanın Kusayy olduğu da söylenmiştir.

* Cuma isminin verilişi, o günde halkın namaz için toplanması sebebiyledir. İbnu Huzeyme bu görüşte ısrar eder, "çünkü der, bu İslâmî bir isimdir. Cahiliye devrinde yoktur, daha önce arûbe deniyordu"der.

İbnu Hacer, bu görüşe itiraz eder ve der ki: "Lügatciler der ki: "Arûbe cahiliye devrine ait eski bir isimdir." Cuma için de şunu derler: "Bu arûbe denen gündür. Görünen şu ki: Araplar haftanın yedi gününün isimlerini zamanla değiştirdiler. Önceki isimler şöyle idi: Evvel (birinci gün, pazar) Ehven (pazartesi), Cebbâr (salı), Debbâr (çarşamba), Mü'nis (perşembe), Arûbe (cuma), Sebbâr (Cumartesi), Cevherî der ki: "Araplar, kadîm isimlendirmede pazartesi gününe ehven diyorlardı." Bu da gösterir ki onlar haftanın günlerine yeni isimler verdiler. Bunlar hâlen herkesce bilinip kullanılan isimlerdir: es-Sebt (cumartesi), (el-Ehad) (pazar), el-İsneyn (pazartesi) vs. gibi...

* Arûbe'yi cuma olarak ilk isimlendirenin Ka'b İbnu Lüey'in olduğu da söylenmiştir. (Ferrâ bu görüştedir). İbnu Hacer der ki: "Bu durumda, arûbe'yi "cuma"ya cahiliye Araplarının çevirip, arûbe şeklindeki ismini de ibkâ ettiklerini söyleyenlerin, bunu te'yîd eden hususi rivâyete ihtiyaçları vardır (aksi takdirde desteksiz iddiada bulunmuş olurlar.)"

2- Cuma Gününün Fazîleti:Cuma gününü, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)

"mü'minlerin bayramı" olarak tavsif buyurur. Bayram, bir kısım imtiyazları ve hususiyetleri sebebiyle bir günün diğer günlerde olmayan, o güne has bazı umumi merasimlerle kutlanmasıdır. Her bayramda mutlaka bir kutlama ve merasim ve bunun da bir sebebi vardır. O halde, cum'a gününü kutlamaya sevkeden hususiyetleri nelerdir? Şeriat kitapları, bu günün hususiyetleri üzerine otuzdan fazla kerâmet ve fazilet zikrederler. Bazılarını şöylece kaydediyoruz:

* Bayram günüdür, münferid oruç tutulmaz.

* O günün sabahında eliflâmmîm tenzîl ile Hel Etâ sûreleri, gündüz de Cuma ve Münâfikîn sûreleri okunur.

* Cuma günü gusledilir, koku sürülür, misvak kullanılır, en güzel elbiseler giyilir.

* Mescidler buhurlanır.

* Mescide erken gidilir.

* Hatip hutbeye çıkıncaya kadar ibadetle meşgul olunur.

* Sessiz durulur, hutbe dinlenir.

* Kehf sûresi okunur.

* İstiva vaktinde nafile kılma kerâheti kalkar.

* Namazdan önce yola çıkmak mekruhtur.

* Cuma namazına gidenin her adımına bir yıllık sevap katlanmıştır.

* Cehennem o gün kabarmaktan yasaklanmıştır.
* Duâların kabul edildiği icabet saati vardır.

* Günahlar o gün örtülür.

* Bu, ümmet için hayrı artırılmış bir gündür.
* Haftanın en hayırlı günüdür.

* Hayır o günde sâbitleşir, yüce ruhlar o gün toplanır.[926]

BİRİNCİ FASIL

CUMA NAMAZININ FAZİLETİ, VÜCÛBU VE AHKÂMI

-1- عن أبى هريرة رَضِىَ اللهُ عنْه قال:]قالَ رَسولُ اللهِ #: مَنِ اغْتَسَلَ يَوْمَ الجُمُعَةِ غُسْلَ الجَنَابَةِ ثُمَّ رَاحَ إلى الجُمُعَةِ فَكَأنَّمَا قَرَّبَ بَدَنَةً، وَمَنْ رَاحَ في السَّاعَةِ الثَّانِيَةِ فَكَأنَّما قَرَّبَ بَقَرَةً، وَمَنْ رَاحَ في السَّاعِةِ الثَّالِثَةِ فَكَأنَّما قَرَّبَ كَبْشاً اَقْرَنَ، وَمَنْ رَاحَ في السَّاعَةِ الرَّابِعَةِ فَكَأنَّمَا قَرَّبَ دَجَاجَةً، وَمَنْ راحَ في السَّاعَةِ الخَامِسَةِ فَكَأنَّمَا قَرَّبَ بَيْضَةً. فإذَا خَرَجَ ا“مَامُ حَضَرَتِ المَئِكَةُ يَسْتَمِعُونَ الذِّكْرَ[. أخرجه الستة .

1. (2848)- Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim cuma günü cenabet guslü ile gusül yapar, sonra cumaya giderse sanki bir deve kurban etmiş gibi (sevaba nâil) olur. Kim ikinci saatte giderse bir sığır kurban etmiş gibi (sevaba nâil) olur. Kim üçüncü saat giderse boynuzlu bir davar kurban etmiş gibi (sevaba nâil) olur. Kim dördüncü saat giderse bir tavuk kurban etmiş gibi (sevaba nâil) olur. Kim beşinci saatte giderse bir yumurta tasadduk etmiş gibi (sevaba nâil) olur. İmam (hutbeye) çıkınca melekler hazır olur, zikri dinlerler."[927]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis cuma namazının diğer namazlarda olmayan bir hususiyetini belirtiyor: Bu namaza erken gelme hususunda gösterilecek gayret, hem mâlî ve hem de bedenî ibadet değerindedir. Böylece cum'a namazı, mâlî ve bedenî ibadetin sevabını cem etmiş olmaktadır. Bu ise başka namazlara tanınmayan bir imtiyazdır.

2- "Kim... yıkanırsa" ifadesine kadın-erkek, yaşlıgenç, hürköle... herkes dahildir, çünkü ifade mutlaktır.

3- Cenâbet guslü ile yıkanmaktan murad cenâbetten temizlenirken yıkandığı şekilde yıkanmaktır. Yani burun ve boğaza da şâmil olacak şekilde, mükemmel şekilde yıkanmak... Ancak bazı âlimler bu ifadede cum'a günü cimaya bir işaret olduğunu söylemiştir. "Buradaki hikmet derler, nefsin meşru yoldan sükûnete

ermesi, böylece namaza giderken gözü, gördüğü şeylere kaymaktan korunmasıdır." Böylece kadın da o gün yıkanmaya sevkedilmiş olur.

4- Hadiste geçen قَرَّب tabirini kurban etmek şeklinde tercüme ettik. Bundan maksad tasadduk'tur, yani Allah'ın yakınlık ve rızasını güderek deve (veya sığır veya koyun veya tavuk) kesip sadaka olarak dağıtmaktır. Hayvanlar hakkında kurban etmenin içinde kesmek de vardır. Yumurta bağışında kesme mânası olmadığı için "kurban" kelimesi dilimize uymaz, bu sebeple onu "tasadduk (bağış)" kelimesiyle ifade ettik. Keza tavuk için de kurban vasfı uygun düşmez. Şu halde kurbandan maksad tasadduktur.
Hadiste cumaya erken gelenlerin sevabını deve, sığır, davar, tavuk ve yumurta ile ifade edilmesini âlimlerden bazıları zâhirine hamlederek: Eğer kazanılan sevap cesed giyip maddîleşse belirtilen şekilde müşahhas bir hal alacağını söylemiş, bazı âlimler de: "Bundan maksad namaza erken gelenlerle geç gelenlerin aralarındaki farkı ve bu farkın büyüklüğünü göstermektir" demiştir. Mesela birincinin ikinciye kıymete nisbeti, deve ile sığır arasındaki nisbet gibidir vs.

5- Mâverdi, "imam (hutbeye) çıkınca melekler hazır olur" cümlesinden imamın erken çıkmasının müstehab olmadığı hükmünü çıkarmıştır. Ancak, "Camiye erken gelip, husûsî yerinde bekler, vakti gelince hutbe için çıkar" diye îtiraza cevap verilip iki hüküm te'lif edilmiştir.

6- Hadiste cuma günü yıkanmaya teşvik mevcuttur.

7- Cuma'nın ve cuma namazına erken gelmenin fazîleti beyan edilmiştir.

8- Hadis, fazilette insanların mertebelerinin amellerine göre olduğunu ifade etmektedir.

9- Sadaka, az da olsa şeriat nazarında hakir görülmez.

10- Deve kurban etmekle yapılan takarrüb, sığır kurban etmekten ileridir, efdaldir. Hedy (Mekke'de kesilecek kurban) hususunda ittifak edilmiş, dahâya (diğer kurbanlar) hususunda ihtilaf edilmiştir. Ancak dahâyada devenin efdal olduğu ekseriyetin görüşü olmuştur.

11- Saatin Beşe Taksimi:
Hadiste, camiye gidenler birinci saatle beşinci saat arasında olmak üzere beş mertebeye ayrılarak derecelendirilmiştir. Âlimlerden bir kısmı bundan maksadın cumaya erken gelenle geç gelenler arasındaki farkı, müşahhas misallerle gösterip

erken gelmeye teşvik diye açıklamış ise de, bazı âlimler, başka incelikler ortaya çıkarmaya çalışmışlardır. Bu noktada yapılan münâkaşalara fazla girmek istemiyoruz. Ancak Resûlullah'ın hadislerinde ne gibi inceliklerin meknuz olduğunu, hadislere ilimle ve im'ân-ı nazarla bakınca ne büyük definelerin keşfedilebileceğini gösterme sadedinde ulemadan birkaç yorum kaydedeceğiz:
İbnu Hacer, bazı ihtilaflara dikkat çektikten sonra, hadisin bu vechinde, zamanın altı saate ayrılmış olma ihtimaline ve fakat râvinin, birini zikretmeyi ihmal etmiş olabileceğine dikkat çeker ve bu görüşünü te'yîden Nesâî'nin bir rivâyetinde tavukla yumurta arasında bir de serçe mertebesinin zikredildiğini hatırlatır. Bu ziyadeyi güçlendiren şâhidlerini de gösteren şârihimiz der ki: "Bu duruma göre, îmanın çıkışı altıncı derecenin sonundadır. Bütün bu yorumlar, saatlerden kastedilen şeyin, saat deyince, örf gereği zihne gelen şey olmasına bağlıdır. Ancak bu düşünce isabetli değildir, çünkü, murad bu olsaydı durum kış ve yaz günlerinde farklı olurdu. Çünkü gündüz vakti kısalıkta on saate uzunlukta ondört saate ulaşır." Bu işkâli Kaffâl dile getirmiştir.
Kadı Hüseyn buna şöyle cevap verir: "Saatler'den murad miktarı uzunluk ve kısalıkta değişmeyen (zaman dilimleri)dir. Gündüz oniki saattir, ancak bunlardan her biri artar ve eksilir, gece de böyle. "Vakit âlimleri bunlara "âfâkî saatler" derler.
Ebû Dâvud ve Nesâî'nin Hz. Câbir'den yaptıkları bir rivâyette: "Cuma günü oniki saattir" denmiştir. Bu ibâre, tebkîr (cumaya erken gelmeye teşvik) hadisinde zikredilmiş olmasa da (Tebkîr hadisinde gelen) saatlerden muradı yakalamada istifade edilir. Bazıları: "Saatlerden murad, günün başından zeval vaktine kadar erken gelenlerin mertebelerini beyandır, bu da beş kısma ayrılır"demiştir.
Gazâlî, daha bir cesur davranarak şahsî re'yi ile bir taksimde bulunmuştur. Der ki:
"Brinci saat, fecrin doğmasından güneşin doğmasına kadardır.
İkinci saat, güneşin yükselmesine kadardır.
Üçüncü saat, güneşin genişlemesine kadardır.
Dördüncü saat, ayakların yanmasına kadardır.
Beşinci saat, zeval vaktine kadardır."
İbnu Dakîku'l-Îd, Gazâlî'nin bu taksimine itiraz etmiş: "Hadisteki saatleri, ma'ruf saatlerle te'vil evlâdır, aksi takdirde bu beş sayısını zikretmenin bir mânası kalmaz, çünkü mertebeler çok farklıdır" demiştir.
Bir kısım Şâfiî ve Mâlikîler meseleye bir başka yaklaşımla çözüm getirirler. Derler ki: "Saatlerden kastedilen şey beş kısa lahza'dır. Bunlardan birincisi

güneşin zevalidir, sonuncusu da hatibin minbere oturmasıdır." Onlar bu açıklamayı yaparkan iki delil ileri sürdüler:

1) Saat kelimesi, mahdut olmayan bir zaman parçasına ıtlak olunur. Söz gelimi "falanca saatte geldim" dediğin zaman herhangi bir vakitte geldim demek istersin.

2) Hadiste "gitme" fiili için رَاحَ kullanılmıştır. Bu kelime, cuma'ya gitme saatini zevalden başlatır. Çünkü revâh lügat açısından zevalden başlayıp günün sonuna kadar olan yürüyüşü (gitmeyi) ifade eder. Gudüvv ise günün başından zevâle kadar yürüyüşü ifade eder.
Bu yoruma, revâh kelimesini Arapların "gitme" mânasında olmak üzere günün herhangi bir vaktindeki "gitmeler" için de kullandığı gösterilerek îtiraz edilmiştir. Hatta İbnu Hacer, hadisin başka vecihlerinde revâh yerine gudüvv ve başka kelimelerin de kullanıldığını örneklerle gösterir.
Görüldüğü üzere, hadiste gelen "saatler" tâbirini anlamakta âlimler farklı yorumlara yer vermişler, ihtilaflara düşmüşlerdir.[928]

-2- وفي رواية:]إِذَا كانَ يَوْمُ الجُمُعَةِ كَانَ عَلى كُلِّ بَابٍ مِنْ أَبْوَابِ المَسْجِدِ مَئِكَةٌ يَكْتُبُونَ ا‘وَّل فَا‘وَّل. فإِذَا جَلَسَ ا“مَامُ طَوَوُا الصُّحُفَ وَجَاؤُا يَسْمَعُونَ الذِّكْرَ[.

2. (2849)- Bir rivâyette şöyle denmiştir: "Cuma günü olunca, mescidin her bir kapısında melekler vardır. İlk gelenleri sırayla yazarlar. İmam (minbere) oturunca defterleri kapatıp, zikri dinlenmeye giderler."[929]

AÇIKLAMA:

Burada geç kalmadan tahzir vardır. Zira melekler, imam minbere çıkıncaya kadar kapılarda durup gelenleri, geliş sırasına göre yazmakta, imam minbere çıkınca defterlerini kapayıp, hutbeyi dinlemeye gitmektedir. Böylece daha sonra gelenler kayıt dışında kalmaktadırlar.
Bazı rivayetlerde "defterlerin nurdan, kalemlerin nurdan" olduğu belirtilmiştir. Bu sarahate dayanan bir kısım âlimler bu meleklerin hafaza meleklerinden başka

melekler olduğu hükmünü çıkarmışlardır.

"Sahifelerin (defterlerin) kapanması" ile, cumaya erken gelenlerin faziletlerini yazmaya mahsus defterlerin kapanması kastedilmiş olmalıdır. Zîra hutbeyi dinlemek namaza dahil olmak, zikir ve duâda hazır bulunmak, huşû, insât gibi fiillerin sevaplarını yazma işi devam edecektir. Bunları hafaza meleklerinin yazacağı kesindir. Bu durum da öbür meleklerin başka melekler olduğunu ifade eder.[930]

-3- وعن أوس بن أوس الثقفي رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]قالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَنْ غَسَّلَ وَاغْتَسَلَ، وَبَكَّر وَابْتَكَرَ، وَمَشَى وَلَمْ يَرْكَبْ، وَدَنَا مِنَ ا"مَامِ فَاسْتَمَعَ وَلَمْ يَلْغُ. كَانَ لَهُ بِكُلِّ خُطْوَةٍ عَمَلُ سَنَةٍ، أَجْرُ صِيَامِهَا وَقِيَامِهَا[. أخرجه أصحاب السنن.وقالَ أبو داود: »سُئِلَ مَكْحُولٌ عَنْ غَسَّلَ وَاغْتَسَل؟ فقَالَ: غَسَلَ رَأْسَهُ وَجَسَدَهُ. وكَذلِكَ قالَ سَعِيدُ بنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ«.قوله »غَسَّلَ« أى جامع امرأته فأحوجها إلى الغُسل، وذلك يكون أغض لطرْفه إذا خرج إلى الجمعة، واغتسل هو بعد الجماع.وقيل »غَسَّلَ« أسْبَغ الوضوء وأكمله ثم اغتسل بعده للجمعة.»وَبَكَّرَ« أى إلى الصة في أول وقتها.»وابتكرَ« أدرك أولَ الخطبة .

3. (2850)- Evs İbnu Evs es-Sakafî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim (cuma günü) yıkar ve yıkanırsa, kim erkenden (mescide) gider ve hutbenin başına yetişirse, yürür ve binmezse, imama yakın durur, dinler, mâlâyâni söz etmezse ona her bir adım için bir yıllık amelin oruçları ve namazlarıyla sevabı yazılır."[931]

AÇIKLAMA:

1- Hadis, cuma günü yıkanması üzerine vârid olmuştur: "Cuma günü" tâbiri rivâyetin bazı vecihlerinde yok ise de bazılarında mevcuttur.

2- Yıkar diye tercüme ettiğimiz غَسَّلَ kelimesini âlimler, iki mânaya te'vil etmişlerdir:

1) Başını yıkar, bu durumda ikinci kelime اِغْتَسَلَ "bedeninin geri kalan taraflarını yıkar." Yani "yıkanır" mânasına anlaşılmıştır.

2) Hanımının da yıkanmasına sebep olur, yani cuma günü, hanımıyla münâsebet-i cinsiyyede bulunarak, onu da yıkanmaya mecbur eder, kendisi yıkanmış, onu da yıkamış olur. Böylece bu hadiste de, 2848 numaralı hadiste geçen cimaya zimnî teşvik tekrar ele alınmış olmaktadır.
Aynı mânada kullanılabilen bu iki kelimenin te'kîden yan yana kullanılmış olabileceği de söylenmiştir.
Şunu da belirtelim, hadisin Buhârî ve Ebû Dâvud'da gelen vecihleri, yukarıda kaydedilen birinci tefsirin tercihine kanaat vermektedir. Zira Ebû Dâvud'da "Kim başını yıkar ve yıkanırsa..." denmekte, Buhârî'nin bir rivâyetinde "...yıkanın ve başınızı da yıkayın" ibaresi yer almaktadır.

3) بَكَّرَ ve اِبْتَكَرَ kelimeleri de hem te'kîden yan yana gelimş, aynı mânada iki kelime olarak anlaşılmış, hem de biri erken çıkmak, diğeri de hutbenin başına yetişmek mânalarında te'vil edilmiştir.
Gerek yıkanma ve gerekse erken olma kelimelerinin aynı mânada te'kîden tekrar edilmiş olmalarına, yine aynı hadiste gelen "yürür ve binmezse" ibaresi örnek gösterilmiştir. "Yürümek" ve "binmemek" aynı mânanın iki ayrı kelimeyle ifadesidir.[932]

4ـ وعن ابن عمرو بن العاص رَضِىَ اللّهُ عَنْهما قال:]قالَ رَسولُ اللّهِ #: يحْضُرُ الجُمُعَةَ ثَثَةُ نَفَرٍ: فَرَجُلٌ حَضَرَهَا يَلْغُو وَهُوَ حَظُّهُ مِنْهَا، وَرَجُلٌ حَضَرَهَا يَدْعُو، فَهُوَ رَجُلٌ دَعَا اللّهَ إنْ شَاءَ أعْطَاهُ وَإنْ شَاءَ مَنَعَهُ، وَرَجُلٌ حَضَرَهَا بِإنْصَاتٍ وَسُكُوتٍ وَلَمْ يَتَخَطَّ رَقَبَةَ مُسْلِمٍ وَلَمْ يُؤْذِ أحداً، فَهِى كَفَارَةٌ لَهُ إلى الجُمُعَةِ الَّتِى تَلِيهَا وَزِيَادَةَ ثَثَةِ أيَّامٍ، وذلِكَ أنَّ اللّهَ تَعالى يَقُولُ: مَنْ جَاءَ فَلَهُ عَشْرُ

أَمْثَالِهَا].

4. (2851)- Abdullah İbnu Amr İbni'l-Âs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Cuma namazına üç (grup) insan katılır:

1) Kişi var, namaza katılır, boş konuşma yapar. Bunun namazdan hissesi, o konuşmasıdır.

2) Kişi var namaza gelir duâ eder. Bu kimse Allah'a duâda bulunmuştur, Allah dilerse onun istediğini hemen verir, dilerse vermez.

3) Kişi vardır, namaza gelir sadece dinler ve sükut eder, mü'-minlerin arasından yararak geçmez, kimseye eza vermez. Onun bu namazı, daha önce geçen cumaya ve fazladan da üç güne kadar (günahlarına) kefarettir. Bu hal Cenâb-ı Hakk'ın şu sözüne binaendir: "Kim bir hayır yaparsa bu kendisinden on misliyle kabul edilir"[933] (En'âm 160).

AÇIKLAMA:

Resûlullah bu hadislerinde, cum'a namazına katılma âdâbını belirtmektedir. Bunu belirtirken, katılanları başlıca üç gruba ayırır:

1) Namaza katılmakla birlikte boş laf edenler: Cumada boş laf edenler deyince öncelikle hutbe sırasında konuşanlar hatıra gelir. Ancak 2778-2782 ve 2834 numaralı hadislerde geçtiği üzere, kişinin namaz maksadıyla evinden çıktığı andan itibaren namazda olduğu nazar-ı dikkate alınınca cuma namazına gitme niyetiyle evini terkettiği andan itibaren boş sözleri terkedip, zikir veya sükûn halinde olması, hutbe sırasında insât kelimesiyle ifade edilen can kulağıyla dinlemeye ehemmiyet vermesi gerekir.
"Boş söz" diye tercüme ettiğimiz lağv'ı "cuma edebine uymayan her söz" diye tarif edebiliriz. Resûlullah'ın Ebû Dâvud'da gelen tarifine göre şöyledir: "İmamın hutbe verirken yanındakine "sus dinle!"diyecek olursan "boş söz"de bulunmuş olursun." Âlimler, cemaati yarmak vs. sûrette cemaate verilen eziyeti de lağv'e dahil ederler. İbnu Hacer bu kelimeyi açıklama sadedinde şu izahları kaydeder: "Ahfeş: "Şüphe ve bâtıla giren asılsız sözlere lağv" demiştir. İbnu Arefe der ki: Lağv, sözün düşüğüdür, doğrudan ayrılmaya da lağv denmiştir.

وَاِذَا مَرُّوا بِاللَّغْوِ مَرُّوا كِرَامًا âyetine göre lağv günah demektir. Zeyn İbnu'l-Münîr: "Müfessirler sözü lağv "güzel olmayan söz" olduğunda ittifak eder" demiştir.
Şu halde, namazda konuşmak -veya hadisin son kısmından da anlaşılacağı üzere- cemaatin omuzlarını yararak ilerlemek sûretiyle başkasını rahatsız edenin cuma'dan elde edeceği nasib, başkalarına verdiği bu eziyetten ibarettir. Efnedimiz bu ifadeleriyle, her ne sûretle olursa olsun cemaate eziyet vermekten şiddetle zecretmiş olmaktadır. İbnu Hacer el-Mekkî, hadisin bu kısmını "(Hutbe sırasında) boş lakırdı eden kimsenin namaza katılmaktan alacağı hisse tam değildir, çünkü lağv, cuma sevabının kemâline mâni olur" diye anlar.

2) Cuma cemaatinin ikinci grubunu hutbe sırasında dua edenler teşkil etmektedir. Dua aslında zikir'dir, ibadet'dir. Ancak hutbe edebine aykırıdır. Hutbede takınılması gereken edeb olarak insât yani can kulağıyla dinlemek emredilmiştir. Öye ise dua, insât'a mânidir, terki evladır.
Şu halde hadis, Cenâb-ı Hakk'ın hutbe sırasında yapılan duayı aff, merhamet ve müsâmaha ile muamele ederek kabul buyurması da mümkündür. Emredilen edebe, yani sessiz durup can kulağı ile hutbeyi dinleme edebine aykırı hareket ettiği için ceza olarak, duasının kabul edilmemesi de mümkündür.

3) Cuma'ya katılan üçüncü grup kimseler, cemaati omuzlarından yarıp ilerlemek vs. sûretlerle rahatsız etmeksizin yerini alıp, hiç konuşmaksızın sükûnet içinde hutbeyi dinleyenlerdir. Âlimler, rahatsızlık verici sebepler meyanında yerinden doğrulmak yanındakine yaslanmak, bir âzâsının üzerine oturmak, seccâdesine rızasını almadan oturmak, pis koku neşretmek vs'yi de zikreder. Hadiste hem insât ve hem de sükût geçmektedir. Bunlar birbirine yakın mâna taşımaları sebebiyle umumîyetle, ikincisinin birinciyi te'kîden zikredildiği belirtilmiştir. Ancak insât'ın can kulağıyla dinleme mânasında minbere yakın olanlar hakkında, sükût da daha ziyade sessiz olma mânasında uzakta olanlar hakkında yani imamı yeterince işitmese de, hutbeyi anlayarak takip edemese de sükûnet içinde durmak mânasında kullanılmış olabileceğine dikkat çekilmiştir.
Biz, hadisin bu kısmında, cuma günü camiye erken gelmeye teşvik mânası da görmekteyiz. Çünkü erken gelenler ön saflarda, minbere yakın yerlerini alırken, başkalarının omuzlarını yararak eziyet verme durumuna düşmezler ve dahi insât yani "hutbeyi can kulağı ile dinleme" şansını da garantilerler.

4) "Onun bu namazı" diye tercüme ettiğimiz هِىَ zamirine, belirtilen edebler, hutbe, namaz hepsi dahildir. İşte böyle mükemmel olarak kılınan cuma namazı,

kişinin on günlük küçük günahlarının kefaretine garanti olmaktadır.
Cuma'nın kefaret olduğu on gün, hadisin zâhirine göre "müteakip on gün" olarak anlaşılmaya müsait ise de, başka rivâyetlerin nassıyla, geçmiş cumaya kadar ve ondan önceki üç güne yani kılınan cumadan önce geçen son on güne şâmildir.
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), âdâbına uygun olarak kılınan bir cumanın on günü içine alan bir müddette işlenecek günahlara kefaret olacağı hususunda Kur'ân-ı Kerîm'in âyetinden delil getirmekte, mü'mini bu hususta iknâ etmek istemektedir.[934]

-5- وعن على رَضِىَ اللهُ عَنْه قال وهو على المنبر في الكوفة يخطبُ:]إذَا كَانَ يَوْمُ الجُمُعَةِ غَدَتِ الشَّياطِينُ بِرايَاتِهَا إلى ا'سْوَاقِ فَيَرْمُونَ النَّاسَ بِالتَّرابِيثِ، أوْ قَالَ بِالرَّبائِثِ وَيُثَبِّطُونَهُمْ عَنِ الجُمُعَةِ وَتَغْدُوا المَئِكَةُ فَيَجْلسُونَ عَلى أبْوَابِ المَسْجِدِ يَكْتُبُونَ الرَّجُلَ مِنْ سَاعَةٍ، وَالرَّجُلَ مِنْ سَاعَتَيْنِ حَتّى يَخْرُجَ ا'مَامُ. فَإذَا جَلَسَ الرَّجلُ مَجْلِساً يَسْتَمْكِنُ فِيهِ مِنْ اسْتِمَاعِ وَالنَّظَرِ فَأنْصَتَ وَلَمْ يَلْغُ كَانَ لَهُ كِفْلٌ مِنْ أجْر، فإنْ نَأى وَجَلَسَ حَيْثُ َ يَسْمَعُ فَأنْصَتَ وَلَمْ يَلْغُ كَانَ لَهُ كِفْلٌ مِنْ أجْرِهِ، وَإنْ جَلَسَ مَجْلِساً يَسْتَمْكِنُ فِيهِ مِنَ اسْتِمَاعِ وَالنَّظَرِ فَلَغَا وَلَمْ يُنْصِتْ كَانَ عَلَيْهِ كِفْلٌ مِنْ وِزْر. فَإنْ جَلَسَ مَجْلِساً َ يَسْتَمْكِنُ فِيهِ مِنَ اسْتِمَاعِ وَالنَّظَرِ فَلَغَا وَلَمْ يُنْصِتْ كَانَ عَلَيْهِ كِفْلٌ مِنْ وِزْرٍ، وَمَنْ قَالَ لِصَاحِبِهِ يَوْمُ الجُمُعَةِ صَهْ فَقَدْ لَغَا، وَمَنْ لَغَا فَلَيْسَ لَهُ في جُمُعَتِهِ تِلْكَ شَىْءٌ. ثُمَّ قالَ في آخِرِهِ: سَمِعْتُ رسولَ اللّهِ يَقُولُ ذلِكَ[. أخرجهما أبو داود.»التَّرابِيثُ أوِ الرَّبَائِثُ« جمع رَبيثَة وهى ما يحبس ا'نسان عن مَهامة ويشغله عنها ويُثَبِّطه.قال الخطابى »وَأمَّا التَّرَابِيثُ« فليس بشئ.وقوله »يَرْمُونَ« إنما هو فيرْبِثون الناس. كذا روى لنا في غير هذا

الحديث.

»وَالكِفْلُ« النصيب. وقيل الضعف.»وَالْوِزْرُ« ا"ثم المثقل للظهر

.

5. (2852)- Hz. Ali (radıyallâhu anh) Kûfe'de hutbe verirken minberden şöyle seslenmiştir: "Cuma günü olunca şeytan çarşı ve pazara erkenden bayraklarıyla gider, insanlara binbir engel çıkararak mâni olmaya, onları cumadan (hiç olsun) geciktirmeye çalışır. Melekler de erkenden gidip mescidin kapılarına dururlar. Gelenleri birinci saatte gelenler, ikinci saatte gelenler diye yazarlar. Bu hâl imam (hutbeye) çıkıncaya kadar devam eder. Kişi mescidde, imamı görüp, dinleyebileceği bir yere oturup, can kulağıyla dinledi ve konuşmadı mı, kendisine iki kat sevap vardır. Kişi uzakta kalır ve imamı dinleyemeyeceği bir yere oturur, sessiz durur ve konuşmazsa bir hisse sevap alır. Eğer, imamı görüp dinleyebileceği bir yere oturur fakat boş konuşma yapar, sessiz kalmazsa, ona iki hisse vebal yazılır. Eğer, dileme ve görme imkânı olmayan bir yere oturur ve boş konuşur ve sessiz kalmazsa, ona bir hisse vebal vardır. Kimde yanındaki arkadaşına cuma günü "sus" derse "boş konuşmuş" olur. Kim de boş konuşur ise, o cumadaki sevaptan nasibsiz kalır."
(Hz. Ali) konuşmasının sonunda şunu söyledi: "Ben bunu Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan işittim."[935]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivâyet, cumaya erkenden gitmeyi teşvik eden hadislerden biridir. Hadiste sadece erken gitme değil, hutbe verecek hatibi görmeye ve dinlemeye imkân tanıyacak bir yere oturmayı da teşvik etmektedir. Hadiste sadece dinleme değil "görme" kaydının da konmuş olması bilhassa günümüz şartlarında akla gelebilecek bazı sorulara peşin cevap olur: Çünkü hoparlörler sayesinde dışarıda bile hutbeler eksiksiz dinlenebilir. Şu halde hatibin görülebileceği bir yeri kapmak için acele davranmak, bunu niyete koyarak hareket etmek esastır. Buna rağmen dışarıda kalanların insât ve sükût şartına riâyet etmeleri halinde, hadiste vaadedilen çifte sevaba nail olacakları rahmet-i ilâhiyeden umulabilir, çünkü mü'minin niyyeti esastır.

2- Râvi, terâbîs kelimesinde şekke düşmüştür: "Terâbîs" mi işitti, rebâis mi işitti? Hattâbi terâbîs'in müstâmel bir kelime olmadığını söyler. Şârihler rebîse'nin cem'i olan rebâis olması gereğine dikkat çekerler. Rebîse kişiyi hedefinden alıkoyan mâni, engel demektir.

3- Boş konuşmak diye tercüme ettiğimiz lağv düşük, bâtıl, reddedilmiş, hükmünü yitirmiş söz demektir. Bazı âlimler, "doğru olmayan söz", "uygun olmayanın konuşulması" diye tarifler sunmuşlardır. Ancak sadedinde olduğumuz hadiste "Hutbe sırasındaki her çeşit söz"e lağv denmektedir, çünkü hutbede hazır olmanın edebi, hiçbir şey konuşmadan can kulağıyla dinlemektir. Hadis, hutbe sırasında konuşana "sus dinle!" mânasına اَنْصِتْ demenin lağv olduğunu söyleyince geri kalan sözlerin külliyen lağv olacağı açıktır. Zîra aslında yersiz konuşana "sus!" ihtarının , emr-i bil ma'ruf olduğu, dinin teşvik ettiği memduh ameller sırasına gireceği sarih bir durumdur. Önceki hadiste hutbe sırasında dua etmeye açıkca lağv denmemiş olsa bile o da yasaklanmaktadır, dolayısıyla duanın bile lağv'a nisbeti mümkündür. Nevevî, yanındakini konuşmaktan menetmek zorunda kalınca işaretle "sus" demenin uygun olacağını söyler, anlamadığı takdirde mümkün mertebe asgari bir kelamla susturmaya tevessül etmeyi tecviz eder.

Âlimler hutbe sırasındaki kelam haram mı, mekruh mu, mekruhsa tahrimî mekruh mu, tenzihî mekruh mu ihtilaf etmiştir. Şâfiî hazretleri bir kavlinde hutbeyi iki rek'at namaza bedel tutar. Bu açıdan hutbe sırasında konuşmak haramdır. Esahh olan kavline göre iki rek'ata bedel değildir, bu açıdan haram olmaz.

Keza ulemâ, hutbeyi işitmeyen kişiye işittiği durumdaki gibi can kulağı ile dinleme vaziyetinde (insât) durması gerekli midir? diye de münâkaşa etmiştir. Cumhur, gereklidir!" derken, Ahmed İbnu Hanbel, İbrahim Nehâî ve iki kavlinden birinde İmam Şâfiî: "Bu durumda gerekmez" demiştir. İbnu Hacer, hutbe sırasında kelam tecviz edenlerden de bahseder, ancak bunları hutbede yersiz konuşma yapılma durumuna hamleder. Emevî idarecilerinin bazı yersiz davranışları hutbe sırasında seleften bir kısmının aksülameline sebep olmuştur.

Son olarak şunu da kaydedelim: el-Muğnî'de: "Namazda kelamı caiz kılan hallerin hutbede de caiz kılacağı hususunda ulemanın ittifak ettiğini" belirtir, gözleri kör olan kimseyi çukura düşmekten tahzîr gibi... İmam Şâfiî: "Birine fenalık geleceğinden korkan kimsenin, işaretle duyuramadı ise, sözle

duyurmasında bir beis görmem" demiştir.[936]

-6- وعن طارق بن شهاب رَضِىَ اللّهُ عنْه قال:]قال رَسُولُ اللّهِ #: الْجُمُعَةُ حَقٌّ وَاجِبٌ عَلى كُلِّ مُسْلِمٍ في جَمَاعَةٍ إ ًّ عَلى أرْبَعَةٍ: عَبْدٍ مَمْلُوكٍ، أوِ امْرَأةٍ، أوْ صَبىٍّ، أوْ مَرِيضٍ[. أخرجه أبو داود.وقال طارق: قد رأى النبى # وَهُوَ يُعَدُّ من أصحابه ولم يسمع منه شيئاً .

6. (2853)- Târık İbnu Şihâb (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Cuma namazı, dört kişi hariç geri kalan her müslüman üzerine cemaat içinde yapması gereken vacib bir hakk'dır. Cumadan istisna edilen bu dört kişi şunlardır: Köle, kadın, çocuk ve hasta."[937]

AÇIKLAMA:

1- Tarık İbnu Şihâb (radıyallâhu anh) cahiliye devrini yaşamış, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı görmüş sahâbîlerdendir. Ancak Hz. Peygamber'i hiç dinlemediği bilinmektedir. Hz. Ebû Bekr ve Hz. Ömer (radıyallahu anhümâ) zamanlarında otuzüç veya otuzdört adet gazveye iştirak etmiştir, 82 hicrî yılında vefat etmiştir (radıyallâhu anh). Şu halde bu rivâyet sahâbî mürseli'ne bir örnek olmaktadır.

2- "Cuma hakk'tır" ibâresi, cuma namazınınn Kitap ve Sünnet'le sâbit kesin bir farz olduğunu ifade eder. "Allah'ın kulları üzerindeki farz olan haklarından biri"diye te'vîl etmek de mümkündür.

3- Hadiste geçen her müslüman üzerine عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ tabiri, "cuma, farz-ı kifâyedir" diyecekleri reddedecek bir cevap teşkil eder.

4- "Cemaat içinde فِى الْجَمَاعَةِ tabiri, cuma namazının cemaat halinde kılınacağını, münferid kılınamayacağını gösterir. Ulemâ bu hususta icma eder. Ancak kaç kişinin burada istenen "cemaat"i sağlayacağı hususunda ihtilaf edilmiştir.

* Ebû Hanîfe'ye göre imam hariç en az üç kişi cemaati teşkil eder. Bunların hutbeyi dinlemelerini de şart koşmaz. Hutbeyi imamdan başka iki kişi dinlese yeterlidir. Ehl-i Rey'den Evzâî'ye göre cuma günü için üç kişi de yeterlidir, yeter ki vali de olsun. Ebû Sevr, "Cuma için ayrı bir sayı aranmaz, diğer namazlar gibidir, iki kişiyle de kılınır" demiştir.

* Şâfiîler, "En az kırk kişi olursa cemaat teşekkül eder" derler. Şâfiîye göre bunlar hür ve mukîm olmalıdır.

* Ahmed İbnu Hanbel, İshâk İbnu Râhûye, Ömer İbnu Abdilaziz gibi bir kısım başka âlimler de cumanın farz olması için cemaatin en az kırk olmasını şart koşmuşlardır. Ömer İbnu Abdilaziz bunlardan birinin vâli olmasını şart koşar ise de Şâfiî böyle bir şart koşmamıştır.

* İmam Mâlik cemaat için rakam üzerinde durmamış: "Evleri birbirine muttasıl bir köyde bir araya gelinen bir mescid ve alışveriş mahalli (sûk) varsa oradaki cemaate cuma farz olur" demiştir. İmam Mâlik hazretleri de vali şartı koşmamıştır.

5- Cuma namazı kadınlara farz değildir. Ancak İmam Şâfiî yaşlı kadınların (acâiz) cemaate katılmasını müstehab görür.

6- Cumanın çocuklara vacib olmadığı hususunda ulemâ icma eder. Burada çocuktan maksad henüz bülûğa ermeyen kimsedir. Ancak mürâhik olduktan sonra, yani bülûğ çağına yaklaşınca, alıştırılmaları maksadıyla götürülmeleri, tevşik edilmeleri İslâmi terbiyenin gereğidir.

7- Hastaya meşakkate sebep olacaksa, cuma farz olmaz. Hiçbir meşakkat ve zararın mevzubahis olmadığı hafif hastalıklar cumanın farziyyetini kaldırmaz. İmam-ı Âzam, rehberi olsa bile, bunda meşakkat olduğu için, âmâya da cumanın farz olmayacağına hükmetmiştir. Ancak İmam Şâfiî, rehberi olan âmâya cumanın farz olduğunu söyler.

8- Köle hususunda ulema ihtilaflıdır. Hasan Basrî ve Katâde cumanın gidebilecek durumda olan kölelere de farz olduğunu söylemiştir. Evzâî ve Dâvud-ı Zâhirî'nin de bu görüşte olduğunu Suyûtî kaydeder.

9- Zührî, "Yolcu ezanı işitirse cumaya katılsın" demiştir. İbrahim Nehâî'nin de benzer bir fetvası mevzubahistir. Bu da gösterir ki cuma farz-ı ayn olan ibadetlerdendir.[938]

-7- وعن ابن عمرو بن العاص رَضِىَ اللهُ عَنْهما:]أن النبىّ # قالَ: الجُمُعَةُ عَلى كُلِّ مَنْ سَمِعَ النِّدَاءَ[. أخرجه أبو داود .

7. (2854)- Abdullah İbnu Amr İbni'l-Âs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ezanı her işitene cuma farzdır."[939]

AÇIKLAMA:

Burada, hadisin zahiri, cumanın farz olması için ezanın işitilmesini şart koşar. Ama âyet-i kerîmede "işitme" değil, "okunma" zikredilmiştir:
"Cuma günü namaz için ezan okunduğu zaman Allah'ın zikrine koşun" (Cuma 9). Ulemâ, bu sebeple hadisi: "Ezanı işitme gücünde olan herkese cuma farzdır" diye anlamıştır. Cumhur şöyle der: "Ezanı işitene ve işitme gücünde olana cuma farzdır, kişinin beldenin içinde veya dışında olması farketmez. " Zeydü'd-Dîn el-Irakî'nin Şerhu't-Tirmizî'de kaydına göre, İmam Mâlik, Şâfiî ve Ahmed İbnu Hanbel, bir şehir ahalisinin tamamına, -ezanı işitmemiş bile olsalar-, cumanın farz olduğunu söylemekte ittifak etmişlerdir.[940]

-8- وعن حفصة رَضِىَ اللهُ عَنْها قالت:]قال رسولُ اللهِ # عَلى كُلِّ مُحْتَلِمٍ رَوَاحُ إلى الجُمُعَةِ، وَعلى كُلِّ مَنْ رَاحَ إلى الجُمُعَةِ الْغُسْلُ[. أخرجه أبو داود والنسائى .

8. (2855)- Hz.Hafsa (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Her ihtilam olan erkeğe cumaya gitmek vacibtir. Cumaya her gidene de gusül vacibtir."[941]

AÇIKLAMA:

1- Hadis, zahiri itibariyle âmmdır. Yani her büluğa erene cuma namazının farz olduğunu ifade etmektedir.Halbuki az yukarıda (2853) belirtildiği üzere kadına, köleye, yolcu ve hastaya cuma farz değildir, büluğa ermiş bile olsalar.

2- Rivâyetin devamında Ebû Dâvud şu açıklamayı kaydeder. "Kişi, fecr doğduktan sonra yıkanmış ise, cünüblükten yıkanmış bile olsa cuma yıkanmasının yerine geçer."
Bu açıklama şunun için yapılmıştır. Ulemâ cuma günü başlamazdan önce, yani şafak sökmezden önce yapılacak guslün "cuma guslü" olmayacağını söylemekte ittifak eder. Öyle ise, hadiste emredilen "cuma guslü" nün gerçekleşmesi için cuma günü şafak söktükten sonra gusletmek gerekmektedir. İşte şafak sökmesinden sonra yapılacak gusül cünüplükten temizlenmek için dahi yapılmış olsa, bu "cuma guslü"nün yerine geçer, bir kere daha "cuma guslü" yapmak gerekmez. Ebû Katâde'nin çocuklarından birinden yapılan rivâyete göre, Ebû Katâde "Cuma günü cünüplükten temizlenmek için yıkanan, cuma için yıkanmış sayılır" demiştir.[942]

-9- وعن أبى هريرة رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]قال رَسُولُ اللّه # الْجُمُعَةُ عَلى كُلِّ مَنْ آوَاهُ اللَّيْلُ إلى أهْلِهِ[. أخرجه الترمذي وضعفه .

9. (2856)- Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Cum'a, geceleyin ailesine dönebilen herkese farzdır." [943], [944]

AÇIKLAMA:

Bu hadisi kaydettikten sonra Tirmizî zayıflığına dikkat çeker. Tirmizî'nin kaydına göre bu hadisi, Ahmed İbnu'l-Hasen cuma namazının kimlere farz olduğu münâkaşasında istişhâd olarak Ahmed İbnu Hanbel'e rivâyet eder. Ahmed İbnu Hanbel, senedinde yer alan üç zayıf râvi sebebiyle bunun rivâyet edilmesine öfkelenerek: "Rabbine istiğfar et, Rabbine istiğfar et" der.
Tirmizî'nin açıklamasına göre, Ahmed İbnu Hanbel bu sözü, sadedinde

olduğumuz rivâyetin "senedindeki zayıflık sebebiyle hiçbir kıymet atfetmediği için" söylemiştir.
Hadisin yeterince anlaşılması için, ister istemez bunun Tirmizî'de kaydediliş sebebini bilmemiz gerekecektir. Orada hadise "Ne miktar mesafeden cuma namazına gidilir?" adını taşıyan bir bâbta yer verilmiştir. Bâbın birinci rivâyetinde, "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bize, Kuba köyünden cumaya gelmemizi emrederdi" hadisi kaydedilir.[945] Tirmizî: "Bu hadisi sadece bu vecihten biliyoruz, bu bâbta Resûlullah'tan sahih bir rivâyet yoktur" dedikten sonra ilave eder: "Ebû Hüreyre'den naklen Resûlullah'tan şu rivâyet de yapılmıştır: "Cuma namazı, gece, kimi ailesine sığındırırsa ona farzdır." Yani mâna makam icabı şöyle olmalı: "Cuma namazı, geceleyin ailesine dönebilecek mesafede olan kimseye farzdır, bu durumda olan kimse dağda da olsa cumaya gelmelidir." el-Müzhîr'in açıklamasına göre: "Cuma, oturduğu yerle cuma namazının kılındığı yer arasında, namazı edadan sonra oturduğu yere geceden önce dönmesine imkan tanıyacak bir mesafe bulunan kimseye farz olur." Keza İbnu Ömer'den de "Gusül, cuma farz olana, cuma da geceyi ehlinin yanında geçirene vacibtir" dediği belirtilir. İbnu Hacer "Cuma, geceyi ehlinin yanında geçirene vacibtir" ibâresini şöyle açıklar: "Cuma namazı İbnu Ömer'e göre (namazdan sonra) gece bastırmadan evine dönmesi mümkün olan kimseye farzdır. Bundan daha uzak mesafede olana farz değildir."
Bu açıklamalardan sonra Tirmizî'nin kaydettiği izâhı görebiliriz. Der ki: "Ehl-i ilim, cuma namazının kime farz olduğu hususunda ihtilaf ettiler. Bazıları "Gece, kimi evine sığındırırsa ona farzdır" demiştir. Bazıları da: "Cuma sadece ezanı işitene farzdır" demiştir. Bu Şâfiî, Ahmed ve İshak'ın kavlidir.
Bu mesafeyi müşahhas hale getirme sadedinde zikri geçen Kuba köyü Medîne'ye iki üç mil mesafededir.[946]

-10- وعن ابن عمر رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهما قال:]قال رَسُولُ اللّٰهِ #: مَنْ أدْرَكَ رَكْعَةً مِن الجُمُعَةِ أوْ غَيْرِهَا فَقَدْ تَمَّتْ صَتُهُ[.

10. (2857)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Cuma namazından veya başkasından bir

rek'ate yetişenin namazı tamam olmuştur."[947]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, cuma dahil herhangi bir namazın rek'atini imamla kıldığı takdirde gerisini tek başına tamamlayınca, tamamını cemaatle kılmış hükmüne dahil olacağını yani cemaat sevabını kazanacağını ifade eder.
Bu bâbta daha geniş izah 2830 numaralı hadisin açıklamasında geçti, oraya bakılsın.[948]

-11- وعن أبى هريرة رَضِىَ اللّهُ َعنْه:]أن النّبىَّ # قالَ: مَنْ أدْرَكَ مِنْ صَلاةِ الجُمُعَةِ رَكْعَةً فَقَدْ أدْرَكَ[. أخرجهما النسائى .

11. (2858)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Cuma namazından bir rek'ate yetişen, cuma namazına yetişmiştir."[949]

AÇIKLAMA:

Bu hadis cumanın birinci rek'atinde imama yetişenin, ikinci rek'atı tek başına tamamlayabileceğini, böylece farz olan cuma borcunu eda etmiş olacağını ifade eder.[950]

-2859 -12- وعن رجل من أهل قباء عن أبيه وكانت له صحبة قال:]أمَرَنَا النَّبىُّ # أنْ نَشْهَدَ الجُمُعَةَ مِنْ قُبَاءَ[. أخرجه الترمذي .

12. (2859)- Kuba ahalisinden bir adam -Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la sohbet etme şerefine ermiş bulunan- babasından naklen demiştir ki: "Resûlullah

bize Kuba'dan (gelerek Medîne'de) cuma namazına katılmamızı emretti."[951]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, az yukarıda 2856 numaralı hadisin açıklamasında geçti, oraya bakılsın.[952]

2860 -13- وعن أبى الجعد الضُّمْرِى رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]قالَ رَسولُ اللّهِ # مَنْ تَرَكَ ثَلاَثَ جُمَعٍ تَهَاوُناً بِهَا طَبَعَ اللّهُ تَعالى عَلى قَلْبِهِ[. أَخرجه أصحاب السنن .

13. (2860)- Ebû'l-Ca'd ed-Dumrî anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim önemsemiyerek üç cumayı terkedecek olursa, Allah onun kalbini mühürler."[953]

2861 -14- وعن سَمُرة جُندب رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]قال رسُولُ اللّهِ #: منْ تَرَكَ الجُمُعَةَ مِنْ غَيْرِ عُذْرٍ فَلْيَتَصَدَّقْ بِدِينَارٍ، فَإنْ لَمْ يَجِدْ فَبِنِصْفِ دِينَارٍ[. أَخرجه أبو داود والنسائى .

14. (2861)- Semüre İbnu Cündüb (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Cuma namazını özürsüz olarak kim terkedecek olursa bir dinâr para tasadduk etsin, (bu kadar) bulamazsa, yarım dînâr tasadduk etsin."[954]

2862 -15- وعن أبى المليح عن أبيه واسمه عُميرٍ بن عامر الهُذَلى رَضِىَ اللّهُ عَنْه:]أنهُ

شَهِدَ النَّبيَّ # زَمَنَ الْحُدَيْبِيِّة في يَوْمِ جُمُعَةٍ وَقَدْ أصَابَهُمْ مَطَرٌ لَمْ يَبُلَّ أسْفَلَ نِعَالِهِمْ فَأَسَرَّهُمْ أنْ يُصَلُّوا في رِحَالِهِمْ]. أخرجه أبو داود .

15. (2862)- Ebû'l-Melîh, ismi Umayr İbnu Âmir el-Hüzelî (radıyallâhu anh) olan babasından naklen anlattığına göre, babası Hudeybiye seferi sırasında bir cuma günü, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte bulunmuştur. O gün, ayakkabılarının altını ıslatmayacak kadar yağmur yağmış, bunun üzerine Efendimiz, herkesin yerlerinde namaz kılmalarını emir buyurmuştur."[955]

AÇIKLAMA:

1- Yukarıda kaydedilen son üç hadis cum'a namazını mâzeret olmaksızın terkedenlerle ilgilidir. Cuma namazı ilâhî bir emir olduğu için bunun özürsüz terki, gadab-ı ilâhîyi celbedecek bir isyan, bir cinâyettir.
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bunun müeyyidesini kalbin mühürlenmesi olarak ifade buyurmuştur. Âlimler mühürlenmeyi kalbe hayrın ulaşmasının menedilmesi diye açıklar. Bir rivâyette de: "Münafıklar listesine kaydedilir" denmiştir.

2- Müteakip hadis, bu ağır cezaya hedef olmak istemeden, ihmalkârlığına pişman olanlara, hatayı telafi yolu göstermektedir: Maddî kefâret...
Ancak, İbnu Hacer el-Mekkî tasadduk edilecek bu meblağın, cumayı terketmekten mütevellit günaha tamamen kefâret olmayacağını belirtir ve bir haberde "Cumayı özürsüz terkedene kıyamet gününden önce kefâret yoktur" buyrulmuş olduğunu hatırlatır. Ona göre, bu tasaddukla günahın hafifleyeceği ümit edilir. Sindî tasadduk etme hükmünün Kur'ân'da gelen "Muhakkak ki güzellikler, kötülükleri giderir" (Hûd 114) âyetine dayandığını belirtir. Bu hadiste tasaddukta bulunmaya emir istihbâbî bir emirdir, vücubî değil.
Her günaha olduğu gibi, cumayı terk günahına da behemahal tevbe gerekir. Maddî kefârette bulunsa da bulunmasa da tevbenin ihmal edilmemesi gerekir, zira her çeşit günahı ortadan kaldıran en müessir çare tevbedir.

3- Tasaddukun istihbâbî oluşuna delil, bağışlanacak meblağın miktarındaki muhayyerliktir. Sadedinde olduğumuz hadis, bulamayana "yarım dinar" tecviz

ederken, Ebû Dâvud'da gelen bir diğer rivâyet: "Bir dirhem yahut yarım dirhem, veya bir sa'y yahut yarım sa' buğday" arasında muhayyer bırakır.[956]

İKİNCİ FASIL

CUMANIN VAKTİ VE EZANI HAKKINDA

2863 -1- عن أنس رَضِىَ اللّهُ عنْه قالَ:]كَانَ رَسولُ اللّهِ # يُصَلِّى الجُمُعَةَ حِينَ تَمِيلُ الشَّمْسُ[. أخرجه البخارى وأبو داود والترمذي .

1. (2863)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), cumayı (öğleyin) güneş meyl edince kılardı.[957]

2864 -2- وفي أخرى للبخارى:]كَانَ # إذَا اشْتَدَّ الْبَرْدُ بَكَّر بِالصَّةِ، وَإذَا اشْتَدَّ الحَرّ أبْرَدَ بِالصَةِ: يَعْنِى الجُمُعَةَ[.

2. (2864)- Buhârî'nin bir diğer rivâyetinde şöyle gelmiştir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) soğuk şiddetlenince namazı erken (ilk vaktinde) kılardı. Sıcak şiddetlenince namazı-yani cum'a'yı- (öğleyin biraz) serinleyince kılardı."[958]

2865 -3- وعن سهْل بن سعد رَضِىَ اللّهُ عنْه قال:]كُنَّا نُصَلِّى مَعَ النَّبىّ # الجُمُعَةَ ثُمَّ تَكُونُ الْقَائِلَةُ[. أخرجه الخمسة إ النسائى.وفي أخرى: »مَا كُنَّا نَقِيلُ وَ نَتَغَدَّى إ بَعْدَ الجُمُعَةِ«.

Tirmizî ve Muvatta dışındaki diğer kitaplarda Seleme İbnu'l-Ekvâ'dan gelen bir rivâyette: "Sonra cumadan çıktığımızda duvarların diplerinde,

gölgelenebileceğimiz bir gölge olmazdı" denmiştir.[959]

2866- 4- وعن السائب بن يزيد رَضِىَ اللّهُ َعنْه قال:]كَانَ النَّداءُ يَوْمَ الجُمُعَةِ أَوَّلَهُ إذَا جَلَسَ ا'مَامُ عَلى المِنْبَرِ عَلى عَهْدِ رسولِ اللّهِ # وَأبِى بَكْرٍ وَعُمَرَ رَضِىَ اللّهُ َعنْهما. فَلَمَّا كَانَ عُثْمَانُ وَكَثُرَ النَّاسُ زَادَ النِّدَاءَ الثَّالِثَ عَلى الزَّوْرَاءِ. فَثَبَتَ ا'مْرُ عَلى ذلِكَ[. أخرجه الخمسة إ مسلماً .

4. (2866)- es-Sâib İbnu Yezîd (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Hz. Ebû Bekr ve Hz. Ömer (radıyallahu anhümâ) devirlerinde cuma namazının ilk ezanı, imam minbere oturunca okunurdu. Ancak Hz. Osman zamanı olup cemaat artınca, emri üzerine (Medine çarşısında) Zevrâ nâm yerde üçüncü bir ezan daha okundu. (Cum'a ezanı işi) bu şekilde sâbitleşti."[960]

AÇIKLAMA:

1- Bu dört rivâyet cuma ezanının okunduğu vakti belirlemektedir. Birinci hadiste (2863), Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) 'in cuma namazını, öğlede güneşin batıya kaymasından sora kıldırdığı sarîh olarak ifade edilmiştir. Bu, cuma namazının kılınabileceği ilk vakit olmaktadır. Güneşin tam tepede olduğu anda her çeşit namaz mekruhtur. Batı cihetine meyline zevâl denir. Şu halde hadîs, zevalle birlikte cuma vaktinin başladığını ifade etmektedir. Cumhur-u ulemâ bunu esas almıştır. Ahmed İbnu Hanbel, zevâldan önce de kılınabileceğini, bunun câiz olduğunu söylemiştir. Mücâhid cumanın da bir nevi bayram olmasını nazar-ı dikkate alarak bayram namazı vaktinde de kılınabileceğin söylemiştir. Mâlikîlerden İbnu Kudâme'nin de buna uygun kavli rivâyet edilmiştir.

2- Şu halde cumanın vakti, cumhura göre öğlenin vaktidir. Öğle namazını da, -bütün namazlar gibi ilk vaktinde kılmak (2378) esas ise de -sıcak günlerde sıcağın biraz kırılması için tehir etmenin efdal olduğunu görmüş idik (2393. hadis). 2864 numaralı hadis, cuma namazının da aynen öğle gibi, sıcak günlerde te'hîr edildiğini göstermektedir. Seleme İbnu'l-Ekvâ'dan kaydedilen rivâyet de

cuma namazının tam zeval esnasında yani vaktin girdiği ilk anda kılındığını gösterir, çünkü işte o sıradadır ki duvarların gölgelenebilecek kadar gölgeleri olmaz. Bu ifâdeden "Duvarların hiç gölgesi yoktur" mânası çıkmaz. Bilakis güneş batıya döndüğü için gölge az da olsa vardır, ancak gölgelenebilecek yeterlilikte değildir.

3- Son rivâyet, cum'a günü okunan ezanlar hakkında bilgi vermektedir. Hadisin başka vecihlerinin de yardımıyla anlaşılan şudur: "Hz. Osman (radıyallâhu anh)'a gelinceye kadar, cuma günü bir ezan bir de ikâmet okunmaktadır. Nesâî'de Zührî'den kaydedilen bir rivâyet Hz. Bilâl'in ezanı Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) minbere oturunca, ikâmeti de hutbeyi tamamlayıp, minberden inince okuduğunu belirtir. Sadedinde olduğumuz rivâyet, Hz. Osman'ın üçüncü bir ezanı emrettiği belirtir. İbnu Ebî Zi'b'den Vekînin bir rivâyetinde Hz. Osman'ın "Birinci ezan"ı emrettiği belirtilir. Aslında bu ifadeler arasında tezad mevcut değildir. Çünkü, Hz. Osman üçüncü bir ezan daha emretmiştir, fakat bu, vaktin girmesi ânında Medîne ahâlisine vaktin girdiğini duyurmak için çarşıda Zevrâ denen yerde okunacaktır. Şu halde Hz. Osman'ın emrettiği bu "üçüncü" ezan, okunuş sırası itibariyle birinci sırada yer almaktadır.

4- "Cuma ezanı işi bu şekilde sâbitleşti" sözü, bugün memleketimizde de uygulanan şeklin Hz. Osman'ın emri ile olduğunu ifâde eder. Yani vakit girince cuma vaktinin girdiğini belirten, minarelerden okunan ezan birinci ezandır. Bu, diğer vakitlerde okunan ezan gibidir. İşte Hz. Osman bunun okunmasını emretmiştir. Diğer iki ezandan biri imam minbere çıkınca, hutbeden önce caminin içinde okunan ezandır. Üçüncüsü ise, hutbe bitince, imam minberden inince okunan ikâmettir. Buna ezan denmesi tağlib tarîkiyledir. Şu halde son ikisi Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), Hz. Ebû Bekr ve Hz. Ömer zamanında mevcut olduğu halde birincisi mevcut değilmiş. Bu sebeple birinci ezana "sonradan konma" mânasına bid'at diyen de olmuştur.[961]

ÜÇÜNCÜ FASIL

HUTBE VE HUTBE İLE İLGİLİ HUSUSLAR

-2867 -1- عن ابن عمر رَضِىَ اللّهُ عَنْهما قال:]كَانَ رسولُ اللّهِ # يَخْطُبُ خُطْبَتَيْنِ كَانَ يَجْلِسُ إذَا صَعِدَ عَلى المِنْبَرِ حَتَّى يَفْرُغَ

الْمُؤَذِّنُ ثُمَّ يَقُومُ فَيَخْطُبُ. ثُمَّ يَجْلِسُ فَ يَتَكَلَّم. ثُمَّ يَقُومُ فَيَخْطُبُ[.
أخرجه الخمسة وهذا لفظ أبى داود .

1. (2867)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) iki hutbe okurdu. Minbere çıkınca otururdu. (Bu esnada müezzin ezan okurdu). Müezzin ezanı bitirince kalkar ve hutbeyi okur, sonra tekrar oturur ve (bu sırada) konuşmazdı. Sonra kalkar (ikince defa) hutbe okurdu."[962]

-2868 -2- وللنسائى:]كَانَ رسولُ اللّهِ # يَخْطُبُ الْخُطْبَتَيْنِ قَائِماً وَكَانَ يَفْصِلُ بَيْنَهُمَا بِجُلوسٍ[.

2. (2868)- Nesâî'nin rivâyetinde: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ayakta iki hutbe verir, bunların arasını (kısa) bir oturuşla ayırırdı" denmiştir.[963]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivâyetler hutbenin belli bir âdâb çerçevesinde verildiğini göstermektedir.

***** Minbere hutbe için çıkınca oturmakta, bu esnada müezzin ezan okumaktadır.

***** Hutbe, ezanı müteakip iki parçalı olarak ayakta okunmaktadır.

***** İki hutbenin arası kısa bir oturuşla ayrılmaktadır.

***** Oturma esnasında konuşma yoktur.

2- İki hutbe arasında oturmaya İmam Şâfiî vacib demiştir. İlk çıkıştaki oturmaya vâcib dememiş olması tenkid mevzuu edilmişse de bazı Şâfiîler: "Bu her rivâyette mezkûr değildir" diye cevap vermişlerdir. Bu rivâyette İmam Mâlik'in, meşhur rivâyette de Ahmet İbnu Hanbel'in bu meselede Şâfiî gibi hükmettiği belirtilmiştir. el-Muğnî'de âlimlerin çoğunlukla bu oturmaya vâcib demediği belirtilir. Bu oturma celsetü'l-istirâha (33) kadar veya bir ihlas okuyacak kadar kısadır. Bunun hikmeti husûsunda ihtilaf edilmiştir:

* "İki hutbe arasını ayırmak için" denmiştir.
* "İstirahat için" denmiştir.
* Tahâvî: "İki hutbe arasında oturmak vâcibtir diyenler, hutbelerin ayakta okunmasına da vacibtir demelidirler" demiştir.[964]

2869- 3- ولمسلم والنسائى عن كعب بن عجرةَ:]أنَّهُ دَخَلَ المَسْجِدَ وَعَبْدُ الرَّحْمنِ ابْنُ أُمِّ الحَكَمِ يَخْطُبُ قَاعِداً. فقَالَ: انْظُرُوا إلى هذَا الخَبِيثِ يَخْطُبُ قَاعِداً، وَاللّهُ تَعالى يَقُولُ: وَإذَا رَأوْا تِجَارَةً أوْ لَهْواً انْفَضُّوا إلَيْهَا وَتَرَكُوكَ قَائِماً[.

3. (2869)- Müslim ve Nesâî'nin Ka'b İbnu Ucre (radıyallâhu anh) den yaptıkları bir rivâyete göre Ka'b, mescide girince Abdurrahmân İbnu Ümmi'l Hakem'i oturarak hutbe verir görmüş ve derhal müdâhele etmiştir:
"Şu habîse bakın hele! Oturarak hutbe veriyor. Halbuki Cenâb-ı Hakk Kitab-ı Mübîn'inde (meâlen): "Onlar bir ticâret, yahud bir oyun, bir eğlence gördükleri zaman ona yönelip dağıldılar ve seni ayakta bıraktılar" (Cuma 11) buyurmuştur.[965]

AÇIKLAMA:

1- Abdurrahman İbnu Ümmü'l-Hakem es-Sakafî Şam'da Emevî vâlilerindendir. Kendisini halife Abdü'l-Melik istihlâf etmiş idi. Rivâyetten Emevî idarecilerinin dinî an'aneye olan lâkaydlıklarından birine daha şahid olmaktayız. Ancak yüce sahâbî Ka'b İbnu Ucre (radıyallâhu anh), davranışının bizzat Kur'ân'da tesbît edilen hutbe edebine uymadığını pervasızca vâlinin yüzüne vurmuştur.
2- Ka'b İbnu Ucre'nin okuduğu âyet, Resûlullah'ın hutbeyi ayakta verdiğini ifade etmektedir. لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِى

2870- 4- وعن عمارة بن رُويْبَة:]أنَّهُ رَأى بِشْرَ بْنَ مَرْوَانَ يَخْطُبُ عَلى المِنْبَرِ رَافِعاً يَدَيْهِ. فقَالَ: قَبَّحَ اللّهُ تَيْنِكَ الْيَدَيْنِ

الْقَصِيرَتَيْنِ، لَقَدْ رَأيْتُ رَسولَ اللهِ # مَا كَانَ يَزِيدُ عَلى أنْ يَقَولَ بِيَدِهِ هكذَا، وَأشَارَ بِأصْبُعِهِ المُسَبِّحَةِ]. أخرجه الخمسة إ البخارى .

4. (2870)- Umâre İbnu Rüveybe (radıyallâhu anh)'nin anlattığına göre, Bişr İbnu Mervân'ı, minberde ellerini kaldırarak hutbe verirken görmüş ve derhal müdahale etmiştir:

"Allah şu iki kısa elin belasını versin.(34) Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı gördüm, eliyle şundan fazla kaldırmazdı" dedi ve şehâdet parmağıyla işaret etti."[966]

AÇIKLAMA:

1- Nevevî der ki: "Hadis, hutbe sırasında elleri kaldırmamanın sünnet olduğunu gösteriyor. Bu, İmam Mâlik, Ashabımız (Şâfiîler) ve başkalarının kavlidir. Ancak Kadı İyâz bir kısım selef ve bazı Mâlikîlerden eli hutbede kaldırmanın mübah olduğunu söylediklerini nakletmiştir. Çünkü Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), cuma hutbesinde yağmur taleb ettiği zaman ellerini kaldırmıştır. Öncekiler bu mütalaaya: "Mezkûr kaldırmanın bir sebebe binâen olduğunu" söyleyerek cevap vermişlerdir.

2- Umâre hadisinde, "elin kaldırılması"ndan murad nedir? Dua sırasındaki kaldırma mı, yoksa konuşma sırasındaki kaldırma mı? Bunun cevabında ihtilaf edilmiştir. İki duruma da ihtimal verilmiştir. Konuşma sırasında kaldırma diyenler, hatiplerin, dinleyenlerin dikkatlerini çekmek için konuşma esnasında elkol hareketi yaptıklarını misal vermişlerdir.

3- Hadiste el hakkında kullanılan يَقُولُ هَكَذَا tâbirini يُشِيرُ هَكَذَا diye yorumlamışlardır. Çünkü Arapçada elin fiili "söz"le ifade edilebilmektedir. Yani el şöyle yapıyor, diyeceği yerde "el şöyle söylüyor" diyebilmektedirler.[967]

2871- 5- وعن جابر رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]كانَ رَسولُ اللّهِ # إذَا خَطَبَ احْمَرَّتْ عَيْنَاهُ، وَعَ صَوْتُهُ، وَاشْتَدَّ

وَالْوُسْطى. وَيَقُولَ؛ أمَّا بَعْدُ: فإنَّ خَيْرَ الحَدِيثِ كِتَابُ اللهِ تَعالى، وَخَيْرَ الهَدْيِ هَدْىُ مُحَمَّدٍ #، وَشَرَّ ا۬مُورِ مُحْدَثَاتُهَا، وَكُلَّ بِدْعَةٍ ضَلَةٌ. ثُمَّ يَقُولُ: أنَا أوْلى بِكُلِّ مُؤْمِنٍ مِنْ نَفْسِهِ: فَمَنْ تَرَكَ مَاً فَ۬هْلِهِ، وَمَنْ تَرَكَ دَيْناً أوْ ضَيَاعاً فَإلَيَّ وَعلىَّ]. أخرجه مسلم والنسائى .

5. (2871)- Hz. Câbir (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hutbe verdi mi gözleri kızarır, sesi yükselir, öfkesi artardı. Sanki bir orduya "Düşmanınız akşama veya sabaha size baskın yapacak!" diye tehlikeyi haber veren komutan gibi (fevkalde ciddî bir edâ ile):
"Ben size, Kıyâmet şu iki parmak kadar yakınlaşmış olduğu bir zamanda peygamber gönderildim" der ve şehadet parmağı ile orta parmağını birbirine yaklaştırarak gösterir, sözlerine şöyle devam ederdi:
"Emmâ bâd! Bilesiniz, sözlerin en hayırlısı Kitabullah'tır. En güzel yol da Muhammed'in yoludur,. İşlerin en şerlisi de sonradan ihdâs edilenlerdir. Her bid'at dalâlettir."
Ayrıca şunları da söylerdi:
"Ben her mü'mine kendi nefsinden daha yakınım. Nitekim, kim bir mal bırakırsa bu ailesi içindir. Kim bir borç veya (bakıma muhtaç) horanta bırakırsa bu bana aittir ve benim üzerimedir."[968]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivâyet, hutbe sırasında Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hutbede işlediği mevzuya göre tavır aldığını ifade etmektedir. Mevzu ciddi meseleleri ihtiva ediyor, hatırlatmalarda bulunuyorsa akşama veya sabaha herşeyi mahvetmek, hayata son vermek üzere gelecek düşman baskınını haber veren bir komutanın ciddiyetini takınıyor, yüzü kızarıyor, sesinin tonu artıyor vs.
Şüphesiz, mevzuya uygun bir tavrın takınılması, zoraki, yapmacık bir hal değil, tabii bir durum, anlatılan meselelerin ehemmiyetini rûhen yaşamanın, yakînî bir imanla tasdikin neticesidir. Bu hal, muhakkak ki muhatap üzerinde hâsıl olması arzulanan te'sirin tahakkukunda rol oynar. Böylece (aleyhissalâtu vesselâm),

hatiplik san'atının esaslarını da vazetmiş olmaktadır.

2- Şurası muhakkak ki Resûlullah'ın hadiste tasvir edilen hali, her hutbesine mahsus değildir. İnzâr ve tehdîd mevzularını işleme zamanlarına mahsustur.

3- Resûlullah'ın şehadet parmağı ile orta parmağını yan yana getirerek göstermesi, bunların yakınlığına telmihan, Kıyametin yakınlığını ifade için olabileceği gibi, bu ikisi arasında üçüncü bir parmak bulunmaması sebebiyle, kendisi ile Kıyamet arasında başka bir peygamberin olmayacağına işaret maksadıyla da olabilir.
Resûlullah'tan günümüze kadar, şu kadar zamanın geçmesi, hadiste ifade edilen Kıyâmet yakınlığını cerhetmez, çünkü dünyanın ömrüne nisbet edilince bu müddet gerçekten çok az bir şey olur. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Kıyâmetin yakınlığını başka hadislerde de ele almıştır. Bunlardan biri şöyle: "Dünyanın ömrü yedi basamaktır, ben yedinci basamakta gönderildim." Bir diğeri de şöyle: "İsrâfil (aleyhisselâm)'i gördüm, sûr'u kapmış, üfürmek için kendisine izin verilmesini bekliyor." Kur'ân-ı Kerîm'de de: "Kıyamet saati yaklaştı, ay ikiye ayrıldı" (Kamer 1) buyrulmuştur.

4- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in mü'minlere nefislerinden daha yakın olması Kur'ânî bir vecibedir. Her mü'min, Resûl-i Ekrem'i nefsinden malından, yakınlarından, ticaretinden vs. her şeyden daha çok sevmekle mükelleftir, ilâhî emirdir, mü'min ve müslüman olmanın bir gereğidir. Bir âyette meâlen şöyle buyurulur: Der ki: "Eğer babalarınız, oğullarınız, kardeşeriniz, eşleriniz, kabileniz, elinize geçirdiğiniz mallar, kesada uğramasından korkageldiğiniz bir ticaret ve hoşunuza gitmekte olan meskenler size Allah'tan onun peygamberinden ve O'nun yolundaki bir cihaddan daha sevgili ise, artık Allah'ın emri gelinceye kadar bekleyedurun. Allah fâsıklar gürûhunu hidâyete erdirmez" (Tevbe 24).

5- Ölen kimsenin borcunun Resûlullah üzerine olması, ihtilaf edilmiş bir husustur. Çünkü, bir kısım hadisler, Resûlullah'ın, bir ara borçlanmayı yasakladığını ve hatta borçlu ölenlerin cenaze namazına bile katılmadığını belirtir. Bu hadis ise, borçlunun borcunu üzerine aldığını beyan etmektedir. Âlimler yasağın iktisâdî darlığın hakim olduğu fetihler öncesi devreye ait olduğunu, fetihlerden sonra servete kavuşulması ile Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, fakirlerin borçlarını ödediğini belirtir.
Münakaşa edilen diğer bir kısım: Borçlu ölenin borcunu ödemek, Resûlullah'ın şahsıyla ilgili bir hususîyeti midir, yani hasâis'ten midir, yoksa devlet başkanlığı

vasfının bir gereği midir? Eğer hasâisten ise Resûlullah' tan sonra, borçluların borcunu ödeyivermek devlete terettüp eden bir vazife olmaz. Bilakis, devlet başkanlığının gereği ise, İslâm devletine, borçluların borcunu ödeyivermek kaçınılması mümkün olmayan bir vecîbe olur.
Biz burada münâkaşanın detayına girmeden, devlet hazinesinin harcama kalemlerini sayan âyet-i kerîmede, birkalemi de gârimîn yani "borçlular" teşkil ettiğini belirtmek isteriz (Tevbe 60).
Şu halde hadis, rivâyetteki "ödeme işi"nin hasâisten addedilmediği takdirde, en azından imkan olduğu hallerde borçlunun borcunu ödeme işini devlete vecibe kılar. Hasâîs'ten addedilme halinde devlet, zengin bile olsa, borçluyu borçtan kurtarma işinden sorumlu olmaz.[969]

-2872 -6- وعن ابن مسعود رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]كانَ رسولُ اللّهِ # إذَا تَشَهَّدَ قالَ: الحَمْدُ للّهِ نَسْتَعِينُهُ وَنَسْتَغْفِرُهُ، وَنَعُوذُ بِاللّهِ مِنْ شُرُورِ أنْفُسِنَا، مَنْ يَهْدِهِ اللهُ فَ مُضِلَّ لَهُ وَمَنْ يُضْلِلْ فَ هَادِى لَهُ. وَأشْهَدُ أنْ َ إلَهَ إَّ اللّهُ، وَأشْهَدُ أنّ مُحَمَّدا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ أرْسَلَهُ بِالْحَقِّ بَشِيراً وَنَذِيراً بَيْنَ يَدَى السَّاعَةِ. مَنْ يُطِعِ اللّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ رَشَدَ، وَمَنْ يَعْصِهِمَا فَإنَّهُ َ يَضُرُّ إَّ نَفْسَهُ وََ يَضُرُّ اللّهَ شَيْئاً[. أخرجه أبو داود.وزاد في رواية: إذَا تَشَهَّدَ يَوْمَ الجُمُعَةِ، وَساق الحديث .

6. (2872)- İbnu Mes'ud (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) teşehhüd okuyunca şu meâlde zikirde, duada bulunuyordu: "Hamd Allah'adır, O'na sığınır, O'ndan mağrifet dileriz. Nefislerimizin şerrinden de O'na sığınırız. Allah kime hidâyet verirse onu kimse sapıtamaz, kimi de sapıtırsa onu kimse hidâyete götüremez. Şehâdet ederim ki, Allah'tan başka ilâh yoktur. Yine şehadet ederim ki, Muhammed O'nun kulu ve Resûlüdür. O'nu hak ile, kıyametten önce müjdeleyici ve korkutucu olarak gönderdi. Kim Allah ve Resûlüne itaat ederse doğru yolu bulmuştur. Kim de o ikisine isyan ederse, (bilsin ki) sadece kendisine zarar verir, Allah'a hiçbir zarar veremez."[970]
Bir rivâyette hadîse şu ziyadeyi yaptıktan sonra gerisini aynen rivâyet etmiştir.

".Cuma günü teşehhüd'den sonra."[971]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivâyet hutbede muttarıd olarak okunması gereken zikri belirtmektedir. Görüldüğü üzere Resûlullah, teşehhüd'den sonra elhamdülillah okumaktadır. Cumhur, hutbede bunun okunmasına vâcib demiştir. Keza hamdele'den sonra Resûlullah'a salavat okumak da aynı hükmü almıştır. Bilhassa Hanefî fakihler hutbeyi en az, tahiyyat kadar hamdele, salavat ve ümmete dua ihtiva eden zikir olarak anlarlar.

2- Hadisin son kısmında, "Kim Allah ve Resûlüne itaat ederse doğru yolu (rüşd) bulmuştur" dendikten sonra, "Kim de o ikisine isyan ederse." denmekte, Allah ve Resulü yerine "o ikisi" zamiri kullanılmaktadır. Bu kullanış, bir başka hadisin muhtevasına zıt düşmektedir. Şöyle ki "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanında bir hatip şöyle bir hitapta bulunur: "Kim Allah ve Resûlüne itaat ederse hidâyeti bulur, kim de o ikisine isyân ederse sapıtır." Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), hatibe müdahele ederek: "Sen ne kötü hatibsin. Şöyle söyle: "Kim Allah Teâlâ'ya ve Resûlüne isyan ederse sapıtır" der.
Görüldüğü üzere Allah ve Resûlü tâbirinin yerine "o ikisi" tâbirinin konmasını Resûlullah hoş karşılamıyor ve ânında düzeltiyor.
Sadedinde olduğumuz hadisde ise, yasaklanan bu kullanış tarzına yer verilmektedir. Nevevî şöyle bir yorumla aradaki tezadı gidermeye çalışıyor: "Resûlullah'ın hatibe müdahelesinin sebebi, hatib'in fonksiyonudur. Yani hatibe düşen, hutbede meseleleri geniş tutmaktır, îzahtır, rümûzdan, işâretten (kısaltmalardan) kaçınmaktır. Bundandır ki, Resûlullah'ın bir şey söylediği zaman onu üç kere tekrar ettiği ve anlaşılması için husûsi gayret gösterdiği rivâyetlerde sâbit bir durumdur. Öte yandan, "Allah ve Resulü, kişiye o ikisi dışındaki herşeyden sevgili olması." örneğinde olduğu gibi bazı rivâyetlerde, Allah ve Resûlü yerine tesniye zamirinin kullanıldığı olmuştur. Ancak burada da sebep aynıdır. Hadis, bir vaaz hutbesi olarak vürûd etmiş değildir. Bilakis bir hükmün öğretilmesini gaye edinmektedir. Lafzı az olan her ibâre, daha kolay ezberlenme şansına sâhiptir. Vaaz hutbesi böyle değildir. Vaaz hutbesi ezberlensin diye yapılmaz; bilakis ibret alınması, öğüt alınması için yapılır."
Ne var ki ahkâm tâliminden ziyâde hutbe olarak vürûd eden sadedinde olduğumuz hadiste bizzat Resûlullah tarafından Allah ve Resûlünü birleştiren

ikili zamirin kullanılmış olması bu iddiayı reddeder.
Kadı İyâz ve bir grup âlim derler ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) (Allah ve Resûlünü) eşitliği gerektiren zamirde birleştirme işinden dolayı takbîh etti ve Allah'a tâzim için atıfta bulunmayı (ayrı ayrı zikretmeyi) ve Cenâb-ı Hakk'ın ismini öne almayı emretti. Nitekim Aleyhissalâtu Vesselâm bir başka hadiste şöyle buyurmuştur: "Sizden kimse, "Allah'ın dilediği ve falanın dilediği" demesin, fakat "Allah'ın dilediği" sonra da "falanın dilediği" desin." Bu mülâhaza da daha önce Resûlullah' ın, Allah'a ait zamirle, kendi şahsına ait zamiri birleştirmiş olma örneği gösterilerek reddedilir. Şöyle de denilebilir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), mezkûr hatîb'in iki zamiri birleştirmesini takbîh etmiştir, zîra O, bundan eşitleme inancını anladı ve îtikadının hilafına dikkati çekti ve ona
Allah'ın ismini, Resûlünün isminin önüne koymasını emretti, tâ ki böylece îtikadının bozukluğunu anlamış olsun."

3- Cuma hutbesinin hükmü nedir? Bu hususta ulemâ faklı görüşler ileri sürmüştür:
Şâfiî, Ebû Hanîfe ve Mâlik "vâcibtir" demiştir. Kadı İyâz bu hükmü ulemanın tamamına nisbet eder. Vâcib hükmünün delili, Resûlullah'ın her hafta cuma namazı kıldırıp arkasından hutbe okuduğunu te'yid eden sahîh rivâyetlerdir. Keza Resûlullah'ın "Beni nasıl kılıyor görürseniz siz de öyle namaz kılın" hadisi de bir başka delildir.
Hasan Basrî ve Dâvud-ı Zâhirî cuma hutbesinin mendub olduğuna hükmederler. [972]

2873-7- وعن جابرِ بن سَمُرة رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]كَانَتْ صَةُ رَسُولِ اللّهِ # قَصْداً، وَخُطْبَتُهُ قَصْداً[. أخرجه الخمسة إ البخارى.»القصد« العدل والسواء .

7. (2873)- Câbir İbnu Semüre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın namazı vasattı, hutbesi de vasattı."[973]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın namaz ve hutbelerini ne çok uzun ne de çok kısa yapmayıp orta uzunlukta tuttuğunu ifade ediyor. Daha önce de gördüğümüz üzere (2803) cemaatle kılınan namazlarda Efendimiz namazın uzatılmamasını tavsiye buyurmuştur. Çünkü cemaate gelenler arasında yaşlılar, hastalar, acele işi olanlar v.s. bulunabilir. Öyle ise imamlar, hatipler cemaatte bu şekilde meşru mâzereti olanların bulunabileceklerini gözönüne alarak namaz ve hutbelerini fazla uzatmamaları gerekir. Hz. Muâz (radıyallâhu anh), cemaate namazı uzattığı için Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), kendisine "fettân" yani "fitne çıkaran" diye hitabetmiştir. (2802).

Esaşen Resûlullah'ın her işte takip ve tavsiye ettiği prensip evsat olmaktır: [974]
خَيْرُ اُمُورِ اَوْسَطُهَا

-2874 -8- وعن أبى وائل قال:]خَطَبَنَا عَمَّارٌ فَأوْجَزَ وَأبْلَغَ. فَلَمَّا نَزَلَ قُلْنَا: يَا أبَا الْيَقْظَانِ لَقَدْ أبْلَغْتَ وَأوْجَزْتَ. فَلَوْ كُنْتَ تَنَفَّسْتَ؟ فَقَالَ: إنِّى سَمِعْتُ رسولَ اللّهِ # يَقُولُ: إنَّ طُولَ صَةِ الرَّجُلِ وَقِصَرَ خُطْبَتِهِ مَئِنَّةٌ
مِنْ فِقْهِ فأقْصِرُوا الخُطْبَةَ وَأطِيلُوا الصَّةَ[. أخرجه مسلم وأبو داود.»تَنَفَّس الرُّجلُ« في قوله: أى أطال.»مَئِنَّة« بفتح الميم وكسر الياء مهموزة ونون مشددة: أى عمة من فقه الرجل .

8. (2874)- Ebû Vâil (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Ammâr bize hitabetmişti. (Konuşmasını) vecîz ve belîğ yaptı. Minberden inince:

"Ey Ebû'l-Yakzân belîğ ve vecîz konuştun! Keşke biraz daha nefesleseydiniz (uzatsaydınız)!" dedik. Bize şu cevabı verdi:

"Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı dinledim, şöyle buyurmuştu:

"Kişinin namazının uzunluğu ve hutbesinin kısalığı onun fıkhının (ilminin) alâmetidir. Öyle ise, hutbeyi kısa tutun, namazı uzun (zîra, beyanda sihir var)." [975]

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın burada namazı uzun tutmayı tavsiyesi dikkat çekicidir. Çünkü daha önceki hadislerde kısa tutmayı tavsiye ettiğine şahid olduk.
Âlimler, arada bir fark görmezler. Çünkü "uzunluk"la mutlak bir uzunluk değil, mukayyet ve nisbî bir uzunluğun kastedildiğine, kısa tutulacak hutbeye nisbetle uzun tutulacak hutbenin tavsiye edildiğine dikkat çekerler.
Hadisin Müslim'deki vechinin sonunda "Beyanda sihir var" ifadesine yer verilmiştir. Beyanda sihir olması ile alakalı olarak Nevevî'nin benimsediği bir açıklamaya göre, sihir kelimesi "sarfetmek', "tasarrufda bulunmak" bir başka ifâde ile "değiştirmek", "yönlendirmek" ma'nâsına gelen bir kökten gelir. Şu halde beyan da kalplere tesir eder, değiştirir, davet ettiği tarafa çevirir, yönlendirir.
"Bu sözde beyân'ın zemmi vardır" diyen olmuştur. Ancak "övgü vardır" diyen de olmuştur. Şurası muhakkak ki beyân, bâtıl yolda kullanılırsa zemm'e, hak yolda kullanılırsa "övgü"ye layık olur. Mutlak olarak zemmi veya medhi hadisin rûhuna aykırı olur. Çünkü, ifade mutlak gelmiştir, elbette çeşitli vecihlere muhtemel olacaktır.
Zâhirîler, hutbenin kısa olmasını vâcib addederler. İbnu Hazm, bir köy imamı hutbeyi uzattığı için, üzerine bevl eden bir yaşlının itirafını nakleder.[976]

2875 -9- وعن أبى هريرة رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قال رسولُ اللّهِ #: كُلُّ خُطْبَةٍ لَيْسَ فِيهَا تَشَهُّدٌ فَهِىَ كَالْيَدِ الجَذْمَاءِ[. أخرجه أبو داود والترمذي.

9. (2875)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İçerisinde teşehhüd bulunmayan her hutbe kesik bir el gibidir."[977]

2876 -10- وفي أخرى ٬بى داود:]كُلُّ كَمٍَ يُبْدَأُ فِيهِ بِحَمْدِ اللّهِ تَعالى فَهُوَ أجْذَمُ[.ومَعنى »أَجْذَمُ« أى مقطوع .

10. (2876)- Ebû Dâvud'un diğer bir rivâyetinde: "Allah'a hamd ile başlamayan her kelâm kesiktir" denmiştir.[978]

AÇIKLAMA:

1- İslâmî âdâbtan biri, konuşmalara hamdele, salvele ve teşehhüdle başlamaktır. Bunu tesbit eden muhtelif hadisler mevcuttur: "Elhamdülillah ile başlamayan her hayırlı iş(in hayrı) kesiktir." "Bismillahirrahmânirrahîm ile başlamayan her hayırlı iş, güdüktür (hayrı kesiktir).
"Allah'a hamd, bana salâtla başlamayan bütün hayırlı işler güdüktür, her çeşit bereketten kesiktir."
Dikkat edersek bu hadisler hayırlı işlere "hamdele, "salâvat" ve "besmele" ile başlamaya teşvik etmektedir. Âlimler "hayırlı iş" deyince "fiil" ve "söz" her ikisini de anlarlar.
Yine belirtelim ki ulemâ, bu hadislerde mevzubahis olan besmele, hamdele ve salvele'yi "zikir" olarak anlamışlardır. Yani hayırlı işlere Allah'ın zikri ile başlamak esastır. Bu zikir besmele de olabilir, hamdele veya salvele de. Nitekim sadedinde olduğumuz hadis "teşehhüd"ü zikretmektedir. Bunların hepsini birleştirmek de caizdir ve hatta efdali budur. Nitekim,sadedinde olduğumuz hadisin yer aldığı bâbta Tirmizî'nin kaydetttiği bir hadiste pekçok hayırlı işlere başlarken okunması sünnet kılınan bir "teşehhüd"de bazı zikir çeşidi birleştirilmiştir. Resûlullah önce teşehhüdün iki çeşit olduğunu, birincisinin "namaz teşehhüdü", ikincisinin de "hâcet teşehhüdü" olduğunu söyledikten ve namaz teşehhüdünü açıkladıktan sonra ikincisini açıklar:
"Hâcet teşehhüdü şöyledir: Hamdler Allah'adır. O'ndan yardım dileriz, O'ndan mağfiret isteriz. Nefislerimizin şerrinden, amellerimizin günahlarından Allah'a sığınırız. Allah kime hidâyet verirse onu sapıtacak yoktur, kimi de saptırmışsa hidâyet verecek yoktur. Şehadet ederim ki, Allah'tan başka ilah yoktur ve keza şehâdet ederim ki Muhammed O'nun kulu ve Resûlüdür."
Her hayırlı amelimize uzun teşehhüdle başlayamıyacağımıza göre, Resûlullah, önce kaydettiğimiz hadislerde sadece besmele veya hamdele. gibi kısa bir zikrullah ile başlamamızı tavsiye buyurmuş olmaktadır.

2- Teşehhüd esas itibariyle "Eşhedü en lâ ilâhe illallâh ve eşhedü enne

Muhammeden Resûlullah (Şehadet ederim ki Allah'tan başka ilâh yoktur ve yine şehâdet ederim ki Muhammed onun elçisidir)" demekten ibarettir. Fakat burada daha ziyade Allah'a senâ kastedilmiştir. Çünkü, şehâdet kesin haberi ifâde eder. Allah için ifâde edilen sena, şehâdetlerin en doğrusu ve en büyüğüdür.
Hadisi şöyle anlamamız mümkündür: Şer olmayan yani hayırlı olan bir amelimiz hatta bir âdetimiz, besmele veya zikrullahla yapılınca tam bir ibadete dönüşerek uhrevî sevaplara vesile olur, böylece hayrı devam eder. Besmelesiz olursa hayrı güdüktür veya kesilmiştir; çünkü bu amelimizden öbür dünyaya aksedecek bir nûr hâsıl olmaz, o hayırlı işin dünyevî hayrından sadece dünyada istifade ederiz. Böylece hayrı güdük kalmış, kesilmiş olur.
Bu hadislerden istifade ile âlimlerimiz, besmele, hamdele gibi, bir işe başlarken çekilen zikirleri âdetlerimizi, şer olmayan günlük işlerimizi ibâdetlere çeviren bir iksir, bir tılsım, bir sır olarak görmüşlerdir.

3- Hadislerde hep اَمْرٍ ذِى بَالٍ yani "hayırlı iş" kaydına yer verilmiş olması dikkat çekicidir. Zîbâl şerefli, meşrû, mübah gibi mânalara gelir. Yemek, içmek,giyinmek, konuşmak, yazmak, uyumak, vaaz ve nasihat, ilmî meşguliyet vs. hep emr-i zîbâl'e dahildir. Şu halde bütün bunlara zikrullahla başlamak ve mübah işlerimizi ibadete çevirmek sûretiyle ebedî hayatımız için öbür dünyaya uzanacak bir nura sebep olacaktır. Aksi halde, o işlerin hayrı dünyevî hayatımızla sınırlı kalacak veya pek bereketsiz olacak. Hadisteki güdüklük bu olsa gerektir -Allahu a'lem-.[979]

-2877 -11- وعن سمرة بن جنِدب رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قالَ رَسُولُ اللّهِ # أُحْضُرُوا الذِّكْرَ وَادْنُوا مِنَ ا“مَامِ

فإنَّ الرَّجُلَ َ يَزَالُ يَتَبَاعَدُ حَتَّى يُؤَخَّرَ في الجَنَّةِ وَإنْ دَخَلَهَا[. أخرجه أبو داود.

11. (2877)- Semüre İbnu Cündüb (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Zikr (yani hutbe) sırasında hazır bulunun, imama yakın olun. Zîra kişi, uzaklaşmaya devam ede ede, girse bile cennette de geri kalır."[980]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadisteki zikr'den murad hutbedir. Hutbenin içerisinde hamdele, teşehhüd, salvele, mev'ıze gibi çeşitli zikirler bulunduğu için zikr denmiş olmaktadır.

2- Hadis, hutbe sırasında mümkün mertebe imama yakın durmayı tavsiye etmektedir. Böylece hutbeyi daha iyi dinleme ve anlama imkânı elde edilmiş olacaktır. Kişi özürsüz olarak hayır odaklarından uzakta kalmayı tercih ede ede, cennete girse bile az hayırla gireceği için, geri mertebelerde yer alacaktır. Bilindiği üzere cennette de, cehennem gibi pekçok mertebe vardır. Herkes dünyada elde ettiği kazanç nisbetinde âlî veya alçak ileri veya geri bir mertebe elde edecektir. Tîbî şu açıklamayı yapar: "Kişi, mukarreblerin (Allah'a yakın kimselerin) makamı olan ön saf ile hutbeyi dinlemeden uzak dura dura aşağıyı tercîh edenlerin safına itilir. Hadis, mescide geç gelenlerin davranışını kınamakta ve kendilerini, yücelerden aşağılara indiren düşüncelerinin bayağılığına dikkat çekmektedir."
"Girse bile" ifadesi cennetin yüce makamları varken, onlara tâlib olmayıp, sadece "girme" ile iktifa eden dûnhimmetlere târizde bulunmaktadır. Şu halde, mü'min dâima yücelere, en yüksek mertebelere tâlip olmalı, o mertebeyi kazandıracak amelleri yapma gayretine girmelidir (Mirkat'tan). Allah'ın rahmetine güvenerek, daima yüksekleri istemelidir.[981]

2878- 12- وعن أبى رِفاعة العدَوى رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]انْتَهَيْتُ إلِي رسولِ اللّهِ # وَهُوَ يَخْطُبُ. فَقُلْتُ: يَا رسولَ اللّهِ رَجُلٌ غَرِيبٌ يَسْألُ عَنْ دِينِهِ َ يَدْرِى مَا دِينُهُ؟ فَأقْبَلَ عَلىَّ وَتَرَكَ خُطْبَتَهُ حَتَّى انْتَهَي إلىَّ فَأتِىَ بِكُرْسِيٍّ مِنْ خَشَب قَوَائِمُهُ حَدِيدٌ فَقَعَدَ عَلَيْهِ وَجَعَلَ يُعَلِمُنِى مِمَّا عَلَّمَهُ اللّهُ تَعالى ثُمَّ أتَى الخُطْبَةَ فَأتَمَّ آخِرَهَا[.
أخرجه مسلم
والنسائى .

12. (2878)- Ebû Rifâa el-Adevî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a geldim. Hutbe veriyordu. Ben:
"Ey Allah'ın Resûlü! Yabancı ve dinini bilmeyen bir kimseyim, sizden dinimin ne olduğunu soruyorum!" dedim. Bunun üzerine bana yöneldi, hutbesini bırakarak yanıma kadar geldi. Kendisine bir sandalye getirildi. Zannedersem ayakları demirdendi. Üzerine oturdu. Hemen Allah'ın kendisine öğrettiklerinden bana öğretmeye başladı. Sonra tekrar hutbesine dönerek, sonunu tamamladı." [982]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivâyet, Resûlullah'ın ehem'le mühim karşısında ehemmi takdim ettiğini gösterir. Zira, cemaate hitap mühim idiyse de, dinini bilmediğini ve fakat öğrenmek istediğini beyan eden bir kimseye hemen din hususunda bilgi vermeyi daha mühim (ehem) görerek hutbeyi kesmiş ve o adamı irşâd buyurmuştur. Şu halde imânî irşad her çeşit ta'lîmden daha çok ehemmiyet taşımaktadır. Ulemâ iman ve İslâm hususunda aydınlanmak isteyen insana öncelik tanımanın vücûbunda müttefiktir.

2- Hutbe cuma hutbesi midir başka bir hitâbet midir, rivâyette belli değildir. İkisi de olabilir. Öyle ise cuma hutbesi bile olsa, imama bir şey sormak mümkündür. İmam da bu soruya cevap vermelidir.[983]

2879- 13- وعن عثمان رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ:]أَنَّهُ كَانَ يَقُولُ فِي خُطْبَتِهِ: اسْمَعُوا وَأَنْصِتُوا فَإِنَّ لِلْمُنْصِتِ الَّذِى َ يَسْمَعُ مِنَ الحَظِّ مِثْلَ مَا لِلْمُنْصِتِ السَّامِعِ[. أخرجه مالك .

13. (2879)- Hz. Osman (radıyallâhu anh) hutbelerine çoğu kere şu husûsu hatırlatarak başlardı: "İşitin, kulak verin. Zîra işiterek, kulak verenle işitmeden kulak verenin sevaptan hissesi birdir."[984]

AÇIKLAMA:

1- Hadisin aslı uzuncadır. İbnu Deybe özetleyerek almış. Aslında belirtildiğine göre, Hz. Osman buraya aktarılan sözleri hemen hemen her hutbesinde tekrar eder, çok az hutbede söylemezmiş.

2- Hz. Osman cemaate, hatipleri can kulağıyla dinlemenin ehemmiyetini belirtiyor. Hz. Osman "Sağırlık, uzaklık gibi bir sebeple hatibi işitemezseniz de sessiz olun, dinleme vaziyetinde kalın, böyle davrandığınız taktirde hatibin sözleri kulağınıza kadar ulaşmasa da, ulaşanların alacağı manevî ücret ve sevabı eksiksiz alacaksınız" demek istemektedir.[985]

-2880 -14- وعن أبى هريرة رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قال رَسولُ اللّهِ #: إذَا قُلْتَ لِصَاحِبِكَ يَوْمَ الجُمُعَةِ وَا“مَامُ يَخْطُبُ أنْصِتْ فَقَدْ لَغَوْتَ[. أخرجه الستة .

14. (2880)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Cuma günü, imam hutbe okurken, sen (yanıbaşında konuşan) arkadaşına: "Sus!" desen boş laf etmiş olursun."[986]

AÇIKLAMA

Hutbe sırasında yanındakine "sus, dinle!" mânasına اَنْصِتْ demekle ilgili açıklama daha önce (2851 ve 2852. hadisler) geçtiği için burada tekrar etmeyeceğiz.[987]

DÖRDÜNCÜ FASIL

NAMAZ VE HUTBEDE KIRÂAT

-2881 -1- عن عبيد اللّه بن أبى رافع قال:] اسْتَخْلَفَ مَرْوَانُ أبَا

هُرَيْرَةَ عَلى المَدِينَةِ فَصَلّى أبُو هُرَيْرَةَ الجُمُعَةَ وَقرَأ بَعْدَ الحَمْدِ سُورَةَ الجُمُعَةِ في ا٭ولى، وإذَا جَاءَكَ المُنَافِقُونَ في الثَّانِيَةِ وَقالَ: سَمِعْتُ رَسولَ اللّهِ # يَقْرَأ بِهِمَا[. أخرجه مسلم وأبو داود والترمذي .

1. (2881)- Ubeydullah İbnu Ebî Râfî (rahimehullah) anlatıyor: "(Emevî halifelerinden) Mervân, Ebû Hüreyre, (radıyallâhu anh)'yi Medîne'ye halef tayin etti. Ebû Hüreyre, cumayı kıldırdı ve birinci rek'atte, el-Hamd sûresini okuduktan sonra Cuma sûresini okudu. İkinci rek'atte Ve izâ câeke'l-Münâfikûn'u okudu. Dedi ki:

"Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bunları okuduğunu işittim."[988]

-2882 -2- وعن سمُرة بن جُندب رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]كَانَ رسولُ اللّهِ # يَقْرَأ في الجُمُعَةِ بِسَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ ا٭عْلَى، وَهَلْ أتَاكَ حَدِيثُ الْغَاشِيَةِ[. أخرجه أبو داود والنسائى .

2. (2882)- Semüre İbnu Cündüb (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) cum'ada Sebbihisme Rabbike'l-A'lâ ve Hel etâke hadîsu'l-Gâşiye sûrelerini okurdu."[989]

-2883 -3- وعن ابن عباس رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما قالَ:]كَانَ النّبِىُّ # يَقْرَأ في الْفَجْرِ يَوْمَ الجُمُعَةِ ألم تَنْزِيلُ في ا٭ولى، وَفي الثَّانِيَةِ: هَلْ أتَى، وفي صَ‍ةِ الجُمُعَةِ بِسُورَةِ الجُمُعَةِ وَالمُنَافِقِينَ[. أخرجه الخمسة إ البخارى.

3.(2883)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu

vesselâm) cuma günü sabah namazında Eliflâm mîm Tenzîl'i birinci rek'atte; Hel Etâ'yı da ikinci rek'atte okurdu. Cuma namazında da Cuma ve Münâfıkûn sûrelerini okurdu."[990]

-2884 -4- وعن أم هشام بنت حارثة بن النعمان قالت:]مَا أَخَذْتُ ق وَالْقُرآنِ المَجِيدِ إِلاَّ مِنْ لِسَانِ رَسولِ اللّهِ # يَوْمَ الجُمُعَةِ يَقْرَأُ بِهَا عَلى الْمِنْبَرِ في كُلِّ جُمُعَةٍ[. أخرجه مسلم وأبو داود والنسائى .

4. (2884)- Ümmü Hişâm Bintu Hârise İbnu'n-Nu'mân (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Kâf ve'l-Kur'âni'l-Mecîd sûresini, cuma günü minber üzerinden her cum'ada okurken Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kendi dillerinden aldım."[991]

-2885 -5- وعن يعلى بن أمية رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]سَمِعْتُ النّبىَّ #: يَقْرَأُ عَلى المِنْبَرِ وَنَادَوْا يَا مَالِكُ[. أخرجه الخمسة إ النسائى .

5. (2885)- Ya'lâ İbnu Ümeyye (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) minberde: وَ نَادَوْا يَا مَالِكُ (Zuhruf 77) diye okurken işittim."[992]

AÇIKLAMA:

1- Yukarıda kaydedilen rivâyetler, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın cuma namazında ve hutbe sırasında okuduğu bazı sûreleri göstermektedir. Gerek namazda ve gerekse hutbe sırasında okunmasını taayyün eden bir sûre mevcut değildir. Kur'ân-ı Kerim'in her sûresi, her namazda okunabilir. Ancak Ashâb

(radıyallahu anhüm), Resûlullah'ın hangi vakitte ne okuduğu, cuma günü sabahında, cuma namazında ne okuduğu hususlarında itina göstermiş ve tesbitlerini rivâyet etmiştir.

2- Son iki sûre Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hutbe sırasında da Kur'ân-ı Kerim'den bazı sûreleri okuduğunu gösteriyor. Bu da hutbede ne sûre okunacağı, ne de şu veya bu sûrenin okunacağı hususunda bir vecibe ifade etmez.
Azîmâbâdi, Ümmü Hişam hadisinin şerhinde şu açıklamayı dermeyan eder: "Hadiste, her cuma hutbe esnasında bir sûre okumanın meşruluğuna delil vardır." Ulema demiştir ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu sûreyi okumayı tercih edişinin sebebi, sûrenin ölüm ve yeniden dirilme bahislerine şiddetli mev'ıze ve te'kidli zecrlere şâmil olmasıdır."

3- Hadis hutbede Kur'ân'dan bir parçanın okunmasına delildir. Ancak hemen belirtelim ki, hutbede bu sûrenin veya bir kısmının okunmasının bir vecibe olmadığı hususunda ulemâ icma etmiştir. Aleyhissalâtu Vesselâm'ın buna ısrarla yer vermesi şahsî bir tercihidir ve o da belirttiğimiz gibi mezkur sûrenin insanın akibetini hatırlatmada ve dolayısıyla nefisleri diyânete teşvikte en uygun bir muhtevada olmasından ileri gelmiştir.

4- Nevevî der ki: "Hadis, hutbede Kur'ân okumanın meşruiyyetine delildir, bu hususta ihtilaf yoktur. Ancak, bu kırâatın vacib olup olmadığı hususunda ihtilaf edilmiştir. Nezdimizde (Şâfiîler) vacibtir, en az miktarı da bir âyettir."Hanefî mezhebinde, hutbede Kur'ân'a da yer vermek sünnettir.

5- Kırâat hutbenin neresinde olmalıdır? Bu hususta dört ayrı görüş ileri sürülmüştür:

***** İmam Şâfiî: "İki hutbeden birinde herhangi bir âyet okunur" der.

***** Şâfiîlerden bazıları: "Birinci hutbede okunur, Hz. Ebû Bekr ve Hz. Ömer böyle yapardı..." demiştir.

***** Şâfiî fukahasından Iraklılar: "Her iki hutbede de caizdir" demiştir.

***** Dördüncü bir görüşe göre, kırâat birinci hutbede değil ikinci hutbede olmalıdır. Bunların delili, Câbir İbnu Semüre'nin Nesâî'de yer alan bir rivâyetidir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ayakta hutbe okur, sonra oturur, sonra kalkar, âyetler okur, Allah Teâlâ hazretlerini zikrederdi."
Bu rivâyet de belli sûre ve âyetleri değil Kur'ân'dan, her seferinde farklı yerler okuduğuna işaret eder.[993]

BEŞİNCİ FASIL

CAMİYE GİRME VE OTURMA ÂDÂBI

2886- 1 -عن أبى هريرة رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قالَ رَسُولُ اللّهِ #: ‘نْ يُصَلِّيَ أَحَدُكُمْ بِظَهْرِ الحَرَّةِ خَيْرٌ لَهُ مِنْ أنْ يَقْعُدَ حَتَّى إذَا قَامَ ا‘‘مَامُ يَخْطُبُ تَخَطَّى رِقَابَ النَّاسِ يَوْمَ الجُمُعَةِ[. أخرجه مالك .

1. (2886)- Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Birinizin Harre'nin sırtında namaz kılması, onun için cuma günü oturup oturup da imam hutbeye başlayınca gelip cemaatin omuzlarını yararak cemaate katılmasından hayırlıdır."[994]

AÇIKLAMA:

1- Hadis cuma günü mescide erken gelmeyi teşvik ediyor, sonradan gelip halkın omuzlarını yararak yer aramayı yasaklıyor.

2- Hadiste geçen Harre, Medîne'nin dışındaki siyah kayalağın adıdır. Renginin hararet sebebiyle siyahlaştığı kabul edilir. "Harre'nin kavurucu sıcağında namaz kılmak elbette ki müşkilatlı, belki de imkansız bir iştir. Ama cuma günü hiçbir mazeret yokken bekleyip bekleyip tam hutbenin başlaması anında gelip, önlerde yer aramak maksadıyla cemaati yararak ilerlemek kötü bir iştir. Bu kötü işe tevessül etmektense, Harre sırtlarında namaz kılmak kişi için daha hayırlıdır" denmektedir.
Cuma gününün âdâbını Ebû Dâvud'un bir rivâyetinde Aleyhissalâtu Vesselâm şöyle açıklamıştır: "Kim cuma günü yıkanır, dişlerini fırçalar, koku sürünür, en güzel elbisesini giyer, çıkıp doğru mescide gelir, insanların omuzlarını yararak ilerlemeden yerini alır, sonra da kalkıp Allah'ın dilediği kadar namaz kılar, sonra imam hutbeye çıktığı zaman susup dinler, namazını bitirinceye kadar hiç konuşmazsa, o cuma ile diğer cuma arasındaki (küçük günahları) için kendisine kefâret olur."[995]

2887- 2- وللترمذى عن معاذ بن أنس مرفوعاً:]مَنْ تَخَطّى رِقَابَ النَّاسِ يَوْمَ الجُمُعَةِ اتَّخذَ جِسْراً إلى جَهنَّمَ[.

2. (2887)- Tirmizî'de Mu'az İbnu Enes'ten merfu olarak şu rivâyet kaydedilmiştir: "Cuma günü kim cemaatin omuzlarını yararak ilerlerse cehenneme bir köprü ittihaz olunur."[996]

AÇIKLAMA:

1- Hadisten, insanları yararak ön kısımlarda yer aramanın kerâheti cuma gününe has olup diğer günlerde bu yasak yokmuş ma'nâsı çıkmaktadır. Âlimler, hadisi böyle anlamazlar. Bu ifadenin galip durumu esas aldığını, kerahetin diğer gün ve vakitlere de şâmil olduğunu belirterek, namaz için gelen cemaatin arkadan gelenlerce rahatsız edilmemesi gerektiğini belirtirler. Hatta âlimler, bunu sadece ibadet cemaatine değil, ilim vs. için teşkil edilen cemaatlere de teşmil ederler.

2- Resûlullah, cemaati yararak geçenlere ağır bir müeyyideyi haber veriyor: "Kendisi halkı çiğneyip geçtiği gibi, cehenneme giden yolda herkesçe çiğnenen bir köprü kılınmak..." Zîra derler "ceza amel cinsindendir."

3- Hadiste geçen اَتَّخَذَ fiilini meçhul ve mâlûm her iki sûrette okumak mümkündür. Verilen mâna ve yorum meçhule göredir. Mâlûm okunursa mâna şöyle olur: "...cehenneme (götüren) bir köprü edinir." Yani "Halkı yararak öne geçme ameli sebebiyle, kendisi için cehenneme götüren bir köprü edinir." Ancak önceki okunuşta ma'nâ daha açık ve daha muvafık bulunmuştur. Deylemî'nin Müsnedü'l-Firdevs'te kaydettiği ibare de bunu te'yîd eder: "...Allah onu kıyâmet günü cehenneme bir köprü yapar."[997]

2888- 3- وعن جابر رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قال رَسُولُ اللّهِ #: َيُقِيمَنَّ أحَدُكُمْ أخَاهُ يَوْمَ الجُمُعَةِ ثُمَّ يُخَالِفُ إلى مَقْعَدِهِ فَيَقْعُدُ فِيهِ. وَلَكِنْ يَقُولُ: افْسَحُوا[. أخرجه مسلم .

3. (2888)- Hz. Câbir (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sizden kimse, cuma günü kardeşini kaldırıp sonra da yerine oturmasın. Lakin: "Açılın" desin."[998]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, Müslim'de muhtelif vecihlerde gelmiştir. Mescide erkenden gelip oturan kimseyi kaldırıp yerine oturmak yasaklanmaktadır. Nevevî bu yasağın tahrim ifade ettiğini belirtir. Bir yere oturan, orada oturma hakkını elde etmiştir, arkadan gelen bu hakkı alamaz. Oturanın kendi iradesi ile -hürmeten veya merhameten- kalkıp yer vermesi başka. Sâlim'in rivâyetine göre, İbnu Ömer (radıyallâhu anh) kendisi için ayağı kalkıp yerini verenlerin yerine oturmazmış. Şârihler bunu, tam içinden gelerek değil de başka duygularla yer vermiş olabileceği ihtimâline binaen yaptığını söylerler.

2- Hadisin Müslim'deki diğer bir vechinde bu yasağın, cuma gününe mahsus olmayıp, haftanın her günü için muteber olduğu tasrih edilir (2889).

3- Nevevî bu meselede bir istisnaya yer verir: Eğer mescidde fetva vermek, ilim tedris etmek veya halka Kur'an okumak için, selâhiyetli kişi, belli bir yere oturmayı adet edinmişse oraya başkası oturamaz. Oturduğu takdirde kaldırılması buradaki yasağa girmez.[999]

2889 -4- وعن نافع قال:]سَمِعْتُ ابنَ عُمَرَ رَضِىَ اللهُ عَنْهُما يَقُولُ: نَهَى رسُول اللهِ # أنْ يُقيمَ الرَّجُلُ مِنْ مَجْلِسِهِ وَيَجْلِسَ فِيهِ. قِيلَ لِنَافِعٍ في الجُمُعَةِ؟ قَالَ في الجُمُعَةِ وَغَيْرِهَا[. أخرجه الشيخان .

4. (2889)- Nâfi (rahimehullah) anlatıyor: "İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ)'i işittim, diyordu ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kişinin bir başkasını kaldırarak yerine oturmasını yasakladı." Nâfi'ye: "Bu yasak cuma'ya mı

mahsus?" diye soruldu.

"Cum'a ve diğer günlerde!" diye cevap verdi."[1000]

2890- 5- وعن معاذ بن أنس رَضِـىَ اللّٰهُ عَنْهُ قال:]نَـهى رسولُ اللّٰهِ # عَنِ الْحَبْوَةِ يَوْمَ الْجُمُعَةِ وَا“مَامُ يَخْطُبُ[. أخرجه أبو داود والترمذي .

5. (2890) Mu'az İbnu Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), cuma günü imam hutbe verirken hubve tarzında oturmayı yasakladı."[1001]

AÇIKLAMA:

1- Hubve (veya hıbve) tarzında oturmak, dilimizde adı olmayan bir oturuş tarzıdır; şöyle ki: Kişi kabaları üzerine oturur, dizlerini havaya diker, bacaklarını karnına yapıştırarak üzerinden kollarını kenetler.
Hattâbî: "Bu oturuşun hutbe vaktinde yasaklanması, uyku getireceğinden abdestin bozulmasına zemin hazırlayacağındandır" der. Bu çeşit oturma, cum'a vakti ve hutbe esnası diye kayıtlanmadan mutlak bir üslubla da yasaklanmıştır. Zîra bu, tek parça elbise giyinen kimsenin avretinin açılması tehlikesini de taşımaktadır.

2- Ulemâ hubve tarzında oturmanın (ihtibâ) cuma günü mekruh olması hususunda ihtilaf etmiştir. İlim adamlarından bir kısmı mekruh olduğunu söylemiştir. Ebû Dâvud'un kaydına göre Übâde İbnu Nüsey bunlardandır. Yine Ebû Davud'un kaydına göre, İbnu Ömer, imam hutbe verirken ihtibâda bulunmuş, Enes İbnu Mâlik, Şureyh, Saîd İbnu'l-Müseyyeb, İbrahim Nehâî, Mekhûl vs. gibi bir kısmı da: "Bunda bir beis yoktur" demişlerdir. İbnu Ebî Şeybe de Musannaf'ında, Mekhûl, Atâ ve Hasan Basrî'nin ihtibâ'yı mekruh addetmeyip, hutbe sırasında bu tarz oturduklarına dair rivâyet kaydetmiştir.
Hülasa, Ebû Dâvud bu mevzudaki yasaklama hadisini sâbit bulmamışa benziyor. Sâbit bulsa da nazarında neshine dair bir kanaat mevcut. Zira ihtibâ'nın leh ve aleyhindeki rivâyetlere beraberce yer vermektedir.

Bazı âlimler: "İhtibâ'nın uykuyu celbetmesi bir vâkıadır, bu sebeple hutbe sırasında mekruh bilip, kaçınmak evladır" demiştir.[1002]

2891 -6- وعن شداد بن أوس رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]شَهِدْتُ مَعَ مُعَاوِيَةَ بَيْتَ المَقْدِسِ فَجَمَّعَ بِنَا فَنَظَرْتُ فَإذَا جُلُّ مَنْ في المَسْجِدِ مِنْ أَصْحَابِ رسولِ اللّهِ # وَهُمْ مُحْتَبُونَ وَا“مَامُ يَخْطُبُ[. أخرجه أبو داود .

6. (2891)- Şeddad İbnu Evs (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Hz. Muâviye (radıyallâhu anh) ile Beytu'l-Makdis'te hazır oldum. Bize cuma kıldırdı. Baktım ki, mescidde bulunanların çoğu Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ashâbı idi ve imam hutbe verirken ihtibâ ederek oturmuşlardı."[1003]

AÇIKLAMA:

İhtibâ, "hubve" tarzında oturmaktır, bunun hükmü önceki hadiste açıklandı.[1004]

2892 -7- وعن عمرو بن شعيب عن أبيه عن جده رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]نَهَى رسُولُ اللّهِ # عَنِ التَّحَلُّقِ يَوْمَ الجُمُعَةِ قَبْلَ الصَّةِ[. أخرجه رزين .

7. (2892)- Amr İbnu Şu'ayb an ebîhî an ceddihî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), cum'a günü namazdan önce cemaat teşkilini yasakladı."[1005]

AÇIKLAMA:

1- Cuma günü namazdan önce cemaat teşkilini yasaklayan bu rivâyetin Ebû Dâvud'daki aslı daha uzundur: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) mescidde alışverişi, yitik ilanını, şiir inşâdını yasakladı. Ve dahi namazdan önce tehalluk'u (halka teşkil etmeyi) yasakladı."

2- Mescidde şiir okunmasına ruhsat veren rivâyetler de mevcut. Bir kısmını daha önce zikrettik (2306).]
Irakî, şiiri yasaklayan rivâyetlerle tecviz eden rivâyetler arasındaki ihtilafı, iki açıdan te'lif eder:

1) Nehiy tenzîhe, ruhsat da cevazın beyanına hamledilir.

2) Ruhsat hadisleri, izin verilmiş olan güzel şiirlere hamledilir: Müşrikleri hicveden, Resûlullah'ı medheden, zühde ve güzel ahlâka teşvik eden şiirler gibi. Nehiy de tefâhura, mü'minleri hicve, yalana, içki, kadın vs'ye teşvik eden şiirlere hamledilir.

3- Cemaat teşkili diye tercüme ettiğimiz kelimenin aslı tehalluk'dur, halkalanmak demektir. Daha ziyade bir vaiz veya muallimin etrafında halka halka toplanmak kastedilir.
Hattâbî der ki: "Namazdan önce, ilim ve müzakere için toplanmak mekruh görülmüş ve namazla meşgul olup, hutbe ve zikre kulak vermek emredilmiştir. Bunlardan çıkılınca sıra toplanma ve halkanmaya gelebilir."
Tahâvî demiştir ki: "Mescid çok kalabalık olursa namazdan önce halka teşkili mekruhtur, değilse bir beis olmamalıdır."
Şu hususa da dikkat çekilmiştir: Cuma günü mü'minler erken gelip ön saflarda ve minbere yakın yer almaya teşvik edilmişlerdir. Halbuki halka teşkili safları kesebilir, önlerde yer almaya mâni olabilir, öyleyse cemaatleşme yasağı bu sebeple konmuş olabilir.

Not: Tehalluk'un traş olmak ma'nâsı da mevcuttur. Bazı büyükler hadisten cuma günü namazdan önce saçın traş edilmesi yasaktır ma'nâsını da çıkarmıştır. Hattâbî bu te'vilin yanlışlığına dikkat çeker.[1006]

2893 -8- وعن جابر رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]لَمَّا اسْتَوى رَسُولُ اللّهِ # يَوْمَ الجُمُعَةِ عَلى المِنْبَرِ. قالَ: اجْلِسُوا. فَسَمِعَ ذلِكَ ابنُ مَسْعُودٍ فَجَلَسَ عَلى بَابِ المَسْجِدِ فَرَآهُ رَسُولُ اللّهِ # فقَالَ: تَعالَ يَا

عَبْدَ اللهِ بنَ مَسْعُودٍ[. أخرجه أبو داود .

8. (2893)- Hz. Câbir (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), cuma günü minbere çıkınca:
"Oturunuz!" dedi. Bunu İbnu Mes'ud (radıyallâhu anh) işitince olduğu yerde oturdu, tam mescidin giriş kapısının üstüydü. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onu bu halde gördü ve:
"Gel! Ey Abdullah İbnu Mes'ud!" buyurdu.[1007]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, hutbe sırasında imamın hutbe dışı kelamda bulunabileceğine delâlet eder. Ancak Hanefî fukahası, hutbe harici söz söylemeye cevaz vermezler, "Sadece, emr-i bilma'ruf'da bulunabilir" derler.

2- Hadis, Ashab-ı Kiram hazerâtının (radıyallâhu anhüm ecmâin) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) efendimizin emirlerine uymada nasıl isti'cal gösterdiklerini ortaya koymaktadır.[1008]

-2894 -9- وعن ابن عمر رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما:]أن النَّبىّ # قال: إِذَا نَعَسَ أَحَدُكُمْ يَوْم الجُمُعَةِ فَلْيَتَحَوَّلْ مِنْ مَجْلِسِهِ ذلِكَ[. أخرجه الترمذي وصححه .

9. (2884)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Cum'a günü biriniz (mescitte) uyuklayacak olursa oturduğu yeri değiştirsin."[1009]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu hadislerinde cuma günü hutbe dinlerken uykusu gelen kimselere, bulundukları yeri değiştirmeyi tavsiye

buyurmaktadır. Şârihler bunun hikmetini, "Hareket uykuyu kaçırır" diye izah ederler, Mamafih, uyku vasıtasıyla gaflet basmış olan yerin terkedilerek bir başka yere geçilmesi de bir başka hikmet olarak anlaşılmıştır. Nitekim Resûlullah sabah namazı sırasında uyuyup kaldıkları vâdinin acilen terkedilmesini emretmişti (2342, 2344). Keza hadisler, namazı intizâren oturmayı "namaz"dan saydığı gibi, namazda uyuklamayı da şeytandan saymıştır. Böyle olunca yer değiştirme emri mescidde oturduğu halde zikir ve hutbe veya diğer faydalı bir şey dinlemekten gaflet gibi şeytana ait olan bir şeyin giderilmesi içindir.

2- Hadisin metninde "mescitte" tabiri geçmez. Ancak, rivâyetin Ahmed İbnu Hanbel'in Müsned'indeki vechinde bu tâbir yer alır. Oradan alarak parantez içerisinde kaydettik.[1010]

2895 -10- وعن ابن عباس رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما قالَ:]إنَّ أوَّلَ جُمُعَةٍ جُمِّعَتْ بَعْدَ جُمُعَةٍ في مَسْجِدِ رَسولِ اللّهِ # في مَسْجِدِ عَبْدِ الْقَيْسِ بِجُوَاثَى مِنَ الْبَحْرَين[. أخرجه البخارى وأبو داود .

10. (2895)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın mescidinde kılınan cumadan sonra ilk kılınan cuma namazı, Bahreyn köylerinden olan Cuvâsâ'daki Abdü'l-Kays mescidinde kılınan namazdı."[1011]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, cuma namazının farz olmasından hemen sonra köylerde de cuma namazının kılındığına şehadet etmektedir. Böylece hadis, "Cuma namazı sadece şehirlerde kılınır, köylerde kılınmaz" diyenlere de bir cevap olmakta, onları tekzib etmektedir. Zîra, İslâm'a ilk giren köylerden olan Abdü'l-Kays karyesi, cuma namazını Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın emriyle kılmış olmalıdır. Çünkü sahâbe-i kiram'ın vahyin nüzûlu sırasındaki âdeti şerî meselelerde Resûlullah'ın emrinden, irşadından dışarı çıkmamak idi. Ayrıca sahâbenin şeriata

uymayan tatbikatına vahiy müdahale etmekteydi. Şu halde, köylerde namaz caiz olmasaydı, bu hususu yasaklayan bir vahiy gelmeli idi. Nitekim Hz. Câbir ve Ebû Saîd (radıyallâhu anhümâ) azl'in caiz olduğunu söylerken, "Resûlullah devrinde azl'e yer verirdik, caiz olmasaydı vahiy inerdi" meâlinde beyanda bulunarak bu delille istidlâl etmişlerdir.

2- Cüvâsâ, Bahreyn'de bir kale adıdır. Köylerde namaz kılınmayacağına kâni olanlar buranın şehir olduğunu söylemişlerdir. Ancak: "Oranın sonradan şehir haline gelmesi, bidâyette "köy" olduğunu yalanlayamaz" denilerek cevap verilmiştir. Gerçi aksi görüş sahipleri Hz. Ali ve Hz. Huzeyfe ve diğer bazılarından, "Cuma sadece şehirlerde kılınır, köylerde kılınmaz" meâlindeki bir kısım rivâyetleri göstermişlerdir. Bunların merfû değil, mevkuf olduğu söylenmiştir. Ayrıca bunlarla amelde teennîyi gerektiren daha sahih başka rivâyetler de var. Nitekim, İbnu Ebî Şeybe, Hz. Ömer'in Bahreyn ahâlisine: "Nerede olursanız cuma kılın" diye emir gönderdiğini rivâyet eder. Bu emir köyleri de şehirleri de içine alır. Bu mevzuda Leys İbnu Sa'd bir soru üzerine şu fetvayı vermiştir: "Cemaati olan her şehir ve köyde cuma emredilir."
Hz. Ömer ve Hz. Osman (radıyallahu anhümâ) zamanında Mısır ve Mısır sahillerinde yaşayan ahali, aralarında birçok sahâbî olduğu halde bunların emri ile cuma namazı kılmışlardır. Abdurrezzak'ın İbnu Ömer'den bir tahrici, O'nun Mekke ile Medine arasındaki su başlarında yaşayan küçük cemaatlerin (ehl-i miyâh) cuma kıldıklarına ve kimsenin de onları ayıplamadığına şahid olduğunu tesbit eder. İbnu Hacer, ref hükmünde olan bu rivâyeti kaydettikten sonra: "Sahâbe ihtilaf edince, merfûya dönmek vacib olur" kaidesini hatırlatır. Merfû'dan maksad Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den yapılan rivâyettir.[1012]

SEKİZİNCİ BÂB

YOLCU NAMAZI

(Bu babta üç fasıl var)

*****

BİRİNCİ FASIL

NAMAZIN KASRI (KISALTILMASI)

*****

İKİNCİ FASIL

İKİ NAMAZIN BİRLEŞTİRİLMESİ

*****

ÜÇÜNCÜ FASIL

YOLCULUKTA NAFİLE NAMAZLAR

*****

HAVF (KORKU) NAMAZI BÂBI

UMUMİ AÇIKLAMA

Yolcuya şer'î ıstılahta müsâfir denir. Yolculuk'a da sefer veya müsâferet denir. Dinimiz kolaylığı esas prensip yaptığı için, yolculara bir kısım kolaylıklar, istisnâî hükümler getirmiştir. Yolcuyu ilgilendiren ahkâmların açıklanması ayrı bir mevzudur. Burada daha ziyade namazla ilgili hükümler mevzubahis olacaktır.
Yolcu (müsâfir) kime denir? Lügat olarak herhangi bir mesafeye gidene yolcu denirse de bir kimsenin şer'an yolcu sayılabilmesi için en az muayyen bir mesafeye gitmesi gerekir.

* Bu mesafe İmam-ı Âzam'a göre mutedil bir yürüyüş ile üç günlük yani onsekiz saatlik bir mesafedir. İmam-ı Âzam bu ölçüyü Sahîheyn'de gelen "Bir kadın, yanında bir mahremi olmadıkça üç günden fazla süren yere yolculuk yapamaz" hadisinden almıştır.

* Bir kısım Zâhirîler: "Üç millik mesafeye de gidilse namaz kasredilir" demişlerdir. Onlar bu hükümde şu âyetin zâhirini esas alırlar: "Yolculuk ettiğinizde... namazı kısaltmanızda size bir sorumluluk yoktur" (Nisâ 101). Müslim ve Ebû Dâvud'da gelen bir rivâyette de: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) üç millik veya üç fersahlık mesafeye gitti mi namazı kısaltırdı" buyrulmuştur.

* Mâlik, Şâfiî ve Ahmed İbnu Hanbel'e göre dört berîdlik mesafeye giden kimse yolcu sayılır ve namazı kısaltabilir. Bunlar 2898 numaralı hadise dayanırlar.
Günümüzde yolculuğun tesbiti bazı ihtilaflara sebep olmuştur. Şöyle ki, yolcu sayılmak için gideceğimiz mesafeyi mi esas almalıyız, gidilecek yeri, katedeceğimiz müddeti mi? Birinci durumda fazla bir problem çıkmaz, Selef devrinde tesbit edilen yolculuk mesafesi bu gün de ölçü olarak alınır. Ama ikinci durumu, yani gideceğimiz hedefe varış müddetini esas alacak olursak, mesele biraz zorluk arzeder. Zîra günümüzde taşıt vasıtaları hız bakımından çok farklıdır ve hızları da eskiye nazaran pek fazladır. O kadar ki üç gün devam edecek bir yolculuk bile pek nadir hale gelmiştir. Türkiyemiz dahilinde normal taşıt vasıtası olan otomobille hiçbir noktaya varmak için üç günden fazla zamâna ihtiyacımız olmaz. Kıtalararası uzun seferler de umumiyetle uçakla yapıldığı için o çeşit yolculuklar da nâdiren üç günü geçer. Bu durumda yolculuğun tesbitinde üç şık var:

1) Ya selef döneminde tesbit edilen mesafe esas olacak.

2) Ya herkesin seyahat sırasında bindiği vasıtaya itibar olunup, onunla üç gün devam edecek mesafe esas alınacak.

3) Ya da çoğunluğun bindiği vasıta esas alınarak, onun üç günde katedeceği mesafe esas alınacak. Elmalılı Hamdi Efendi bu son görüşü benimsemiştir. Şöyle der: "...ancak üç günlük yolun şer'an sefer-i sahih olduğunda ittifak edilmiştir ve her gün için mutedil yürüyüş altı saatlik mesafe mikyas ittihaz olunmuştur. Binaenaleyh bunun mâdununda (aşağısında) sefer ismi katiyyetle sâbit değildir. Merâkıb-i beriyye ve bahriyye (kara ve deniz binekleri) gibi vasıta ile gidenler için de adeten umumî ve mutavassıt olan vesâitin tabiî ve âdi seyri mikyastır. Fevkalade serî veya fevkalade bati (ağır) olan hususi vasıtalara itibar

yoktur. Çünkü hükmü hikmet fertte değil cinste itibar olunur. Bunun için karada yaya veya kârban yürüyüşü ve denizde de mutedil rüzgarla gemi yürüyüşü mikyas olunmuştur."
Hülasa Elmalılı merhum, yolculuk için karada onsekiz saatte trenin katedeceği mesafeyi, denizde de vapurun aynı müddet içerisinde katedeceği mesafeyi esas almak gerektiğinde cezmeder.
Diğer taraftan Diyanet İşleri Başkanlığı bu hususta, Selef devrinde tesbit edilen üç günlük yaya yürüyüşüyle katedilen mesafeyi yolculuk için esas almıştır, takrîbî 90 km'lik bir mesafe yapmaktadır. Binaenaleyh bu miktar uzaklığa gitmek isteyen kimse, hangi vasıtaya binerse binsin yolcu sayılmalıdır. Bu görüşte olan Ömer Nasûhi Bilmen, Büyük İslam İlmihali nam eserinde şöyle der: "Tren ve uçak ile olan yolculuklarda katedilecek arazinin kaç fersah olduğu nazara alınır, en az onsekiz fersahlık bir mesafe katedilmiş olunca, sefer müddeti tahakkuk etmiş, sefer hükmü cereyan etmeye başlamış olur. Artık seyir vâsıtalarının halini nazara almaya ihtiyaç kalmaz.
Filhakika eimme-i selâse [Şâfiî, Mâlik, Ahmed (rahimehumullah)] de bu fersah cihetini kabul etmişlerdir. Sefer müddeti, İmam Mâlik ile İmam Ahmed'e göre "16" fersah, yani "48" mildir. Bir mil ise altıbin el arşındır. Bu halde müddet-i sefer, seksen buçuk kilometre ile yüz kırk kilometreye müsâvi bulunmuş olur." İmam Şâfiînin kavl-i cedîdine göre de "48" mildir. Kadîm kavline göre de bir gün bir gecedir.
Meseleye Bediüzzaman bir başka açıdan yaklaşır. Günümüzde nakil vasıtalarının sürat ve konforca ileri bir seviyeye ulaştığını göstererek, "yolculukta artık meşakkat kalmamıştır, yolculuğun getirdiği kolaylık ve ruhsatlara hacet kalmamıştır" şeklinde fikir yürütenlere cevap olabilecek mahiyette olmak üzere şöyle der: "Bir hükmün hikmeti ayrıdır, illeti ayrıdır. Hikmet ve maslahat ise tercihe sebeptir, icaba, îcada medar değildir. İllet ise, vücuduna medardır. Meselâ: "Sefer"de namaz kasredilir, iki rek'at kılınır. Şu ruhsat-ı şer'iyyenin illeti seferdir. Hikmeti ise meşakkattir. Sefer bulunsa, meşakkat hiç olmazsa da namaz kasredilir. Çünkü illet var. Fakat sefer bulunmasa, yüz meşakkat bulunsa, namazın kasredilmesine illet olamaz."
Bediüzzaman burada, yolculuk için "mesafe mi" "vâsıta mı" esas alınmalıdır? sorusuna cevap getiriyor, "yolculuk" tahakkuk edince rahatlığa bakılmaksızın yolculuk ahkâmına uyma gereğine dikkat çekiyor.[1013]

Seferle İlgili Bazı Bilgiler:

* Bir yere hem deniz ve hem de karadan gidilse, yolcunun gideceği yola itibar olunur. Sözgelimi deniz yolu ile on saatte, kara yoluyla onsekiz saatte ulaşılıyorsa; karadan giden, yolcu sayılır, öbürü sayılmaz.

* Karayollarında mesafe esas alınır, vasıta değil. En az onsekiz fersahlık mesafeye giden kimse hangi vasıta ile giderse gitsin yolcu sayılır.

* Yolculuk, bulunduğu beldenin gidilen istikametteki son evlerinin de geçilmesiyle başlar. Şehrin dışındaki bağlar, bostanlar, bekçilere, bostancılara ait kulübeler şehirden sayılmaz, yolculuğun başlaması için bunların da geçilmesi beklenmez.

* Yolcu, vatanına döner dönmez yolculuktan çıkar. Fakat gittiği yere ulaşınca hemen yolculuktan çıkmaz. Orada onbeş günden az kalmaya niyyet etmiş ise, yolculuk vasfı devam eder. En az onbeş gün kalmaya niyyet etmiş ise yolculuk varır varmaz sona erer. Onbeş gün ikâmete niyyet etmeyip bugünyarın döneyim derken uzun müddet kalan kimse hep müsâfirdir.

* Komutana tabi olan er, kocasına tabi olan kadın, efendisine tabi olan köle gibi, bir başkasına tabi olan kimse, ne kadar kalacağı belirtilmediği müddetçe yolcu sayılır.[1014]

Yolculugun Hükmü:

* Yolcu dört rek'atli namazlarını iki kılar, namazın nafilelerini terkedebilir. Şâfiî mezhebinde ise iki veya dört kılmakta muhayyerdir.

* Ramazan orucunu te'hîr edebilir.

* Ayaklarını mesh müddeti üç gün üç gece olur.

* Cuma namazı farziyyetten düşer.

Yolculukla ilgili teferruât ilmihal kitaplarında görülmelidir.[1015]

BİRİNCİ FASIL

NAMAZIN KASRI (KISALTILMASI)

Kasr, taksîr, iksâr gibi üç ayrı kelimeyle ifade edilebilen hal, yolculuk sırasında dört rek'atli namazların iki rek'at olarak kılınmasıdır. Üç kelime de caiz ise de kasr daha çok kullanılır. Ulemâ iki ve üç rek'atli namazlarda kasr olmayacağı hususunda icma eder. Nevevî der ki: "Her mübah seferde kasrın caiz olmadığı hususunda cumhur ittifak eder." Selef'ten bir kısmı, kasrın caiz olması için seferde korkuyu, bir kısmı seferin hacc veya umre, veya cihad için olmasını, bazısı tâat seferi olmasını şart koşmuştur. Ebû Hanîfe ve Sevrî tâat veya mâsiyet, her çeşit seferin aynı hükme tâbi olduğunu, hepsinde kasrın bulunduğunu söylemiştir.[1016]

2896- 1- عن أنس رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]صَلَّيْنَا الظُّهْرَ مَعَ رسولِ اللّهِ # بِالْمَدِينَةِ أرْبَعاً. وَخَرَجَ يُرِيدُ مَكَّةَ فَصَلَّى بِذِى الحُلَيْفَةِ الْعَصْرَ رَكْعَتَيْنِ[. أخرجه الخمسة .

1. (2896)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Medîne'de öğle namazını Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile dört rek'at kıldık. Mekke'ye gitmek üzere yola çıkıp Zülhuleyfe'ye gelince ikindiyi iki rek'at kıldı."[1017]

AÇIKLAMA:

1- Buhârî bu hadisi birçok bâbta zikreder. Kasru's-Salât bölümünde hadisin ilk zikredildiği bâb, "(Kişi seyahat için hareket edince) bulunduğu yeri çıktı mı namazı kısaltır" adını taşır. Burada Aleyhissalâtu Vesselâm'ın Mekke'ye müteveccihen Medine'den ayrılıp Zülhuleyfe nâm mevkiye gelmiş olması mevzubahistir. Medîne'de öğle namazı kılındığına göre ikindi namazının kılındığı yer olan Zülhuleyfe çok uzak olmamalıdır. Nitekim bu mevkinin Medîne'ye uzaklığı altı mildir.
İbnu'l-Münzîr der ki: "Ulema, sefere niyet eden kimsenin, bulunduğu yerin dış evlerini çıkar çıkmaz namazını kasredeceği hususunda icma eder."
Evleri tamamen çıkmadan önce kasretme hususunda ihtilaf edilmiştir. Cumhur, bütün evlerin çıkılması gereğine hükmetmiştir. Kûfîlerden bazıları: "Kişi sefere niyet eder etmez artık namazı iki kılar, evinde bile olsa" demiştir. Bunlardan bazısı: "Merkebine bindikten sonra dilerse kasreder" demiştir.

İbnu Hacer: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sefere niyet edince Medîne'yi çıkmazdan önce namazı kasrettiğine dair örnek bilmiyorum" der.

2- Sadedinde olduğumuz hadisten hareketle: "Kısa mesafeye giden kimse de namazı kasredebilir, mübahtır" diye hüküm çıkaran olmuş ise de bu görüş şu mülâhaza ile reddedilmiştir: "Hz. Peygamber, Zülhuleyfe' ye kadar olan mesafeyi kasdettiği için kasretmiş değildir. Mekke'ye gitmek üzere yola çıkmıştır, yol üzerinde ilk menzil (mola yeri) Zülhuleyfe' dir, buraya kadar geçen zaman içerisinde zaten başka bir namaz vakti girmiş değildir. Öyle ise, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) namaz vaktinin girmesiyle ilk menzilde durmuş ve kasrederek namazını kılmıştır."

3- Bu hadiste, "Yolcu, geceye girmedikçe namazı kasretmez" diye hükmeden Mücâhid'e karşı da delil mevcuttur.[1018]

-2897 -2- وعنه رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ:]وَقَدْ سُئِلَ عَنْ قَصْرِ الصَّةِ. فقَالَ: كَانَ رسولُ اللّهِ # إذَا خَرَجَ مَسِيرَة ثَثَةِ أمْيَالٍ أو ثَثَةِ فَرَاسِخَ »شك شُعبة« صلَّى رَكْعَتَيْنِ[. أخرجه مسلم وأبو داود .

2. (2897)- Yine Hz. Enes (radıyallâhu anh)'in anlattığına göre kendisinden kasru'ssalât yani namazın kısaltılması hakkında sorulmuştu. Şöyle cevap verdi: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) üç millik mesafeyi veya -Şu'be' nin şekkine göre- üç fersah mesafeyi dışarı çıktı mı iki rek'at kılar."[1019]

-2898 -3- وعن مالك:]أنَّهُ بَلغَهُ أنَّ ابنَ عَبَّاسٍ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما كَانَ يَقْصُرُ الصَّةَ في مِثْلِ مَا بَيْنَ مَكَّةَ وَالطَّائِفِ، وفي مِثْلِ مَا بَيْنَ مَكَّةَ وَعُسْفَانَ، وفي مِثْلِ مَا بَيْنَ مَكَّةَ وَجِدَّةَ. قالَ مالك: وذلك أربعة برد[.

»البرد« جمع بريد، والبريد اثنا عشر مي، وقيل ستة أميال .

3. (2898)- İmam Mâlik'e ulaştığına göre, İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) Mekke-Tâif arasındaki kadar, Mekke-Usfân arasındaki kadar ve keza Mekke-Cidde arasındaki kadar mesâfede namazı kasrediyordu."

Mâlik der ki: "Bu mesafeler dört berîd'dir."[1020]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis de İmam Mâlik'in belâgât denen muallak (senedsiz) hadislerinden biridir.

Ebû'l-Velîd el-Bâcî der ki: "Mâlik, sahâbenin fiilini aksettiren bu çeşit rivâyetleri çokça yapmıştır. Çünkü bunlar, onun nazarında, Peygamberimiz (aleyhissalâtu vesselâm)'ın fiilini aksettirmekten uzak değildir." İbnu Hacer bu hadisin İbnu Abbâs'tan Dârakutnî tarafından merfû olarak şu şekilde rivâyet edildiğini belirtir: "Ey Mekkeliler, dört berîdden, yani Mekke-Usfân arasından daha kısa mesafeler için namazı kasretmeyin."

2- Bürüd, "berîd'in cem'idir. Berîd, bir mesafe ölçüsüdür. Bir berîdin dört fersah veya oniki mil tuttuğu belirtilir.[1021] Zürkânî namazın kısaltılma mesafesini belirleyici, yine İbnu Abbâs'tan başka rivâyetler kaydeder: "Namaz ancak bir günlük mesafede kasredilir, daha aşağıda kasredilmez", "Namaz bir gün ve gece yürüme mesafesinde kasredilir..."

Zürkânî bu rivâyetleri şöyle te'lif eder: "Dört berîdlik mesafeyi bir günde katetmek mümkündür."

Şu halde, İbnu Abbâs'a göre namazı kısaltma mesafesi onaltı fersah veya kırksekiz mil uzaklıktaki hedeftir. Bu miktar uzaktaki bir yere gitmek üzere evden çıkan kimse, bulunduğu şehrin dış evlerini terkeder etmez artık yolcudur, namazı kısaltabilir.

Zürkânî, İmam Şâfiînin, Ahmed İbnu Hanbel ve bir grup ulemânın bu görüşü benimsediklerini kaydettikten sonra İbnu'l-Kâsım'ın, "İmam Mâlik, "Namazı kısaltma miktarı bir gece ve gündüz yürüme mesafesidir" sözünden rücû etmiştir" dediğini kaydeder.[1022]

-2899 -4 وعن ابن عباس رَضِـيَ اللهُّ عَنْهُما قال:]خَرَجَ رَسُولُ اللهِّ # مِنَ المَدِينَةِ إلى مَكَّةَ َ يَخَافُ إَّ رَبَّ العَالَمِينَ، فَصَلَّى رَكْعَتَيْنِ

رَكْعَتَيْنِ]. أخرجه الترمذي وصححه والنسائى 4.

4. (2899)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Medine'den Mekke'ye gitmek üzere yola çıktı. Rabbülâlemîn'den başka hiç bir şeyden korkmuyordu. Yolda namazı ikişer ikişer (yani kasrederek) kıldı."[1023]

AÇIKLAMA:

Hadiste, namazı kısaltma hâdisesinin korku haline has olduğunu söyleyenlere cevap vardır ve o düşünce reddedilmektedir. Böyle düşünenler, namazın kısaltılmasına temas eden âyetin zâhirini esas almışlardır: "Yolculuk ettiğinizde kâfirlerin size bir fenalık yapmasından korkarsanız, namazı kısaltmanızda size bir sorumluluk yoktur..." (Nisâ 101). Halbuki Cumhur, meseleyi değerlendirirken "korku" mefhumunu nazar-ı dikkate almaz. Dolayısiyle sefer oldu mu korku olmasa da namaz kasredilir. Bu hususta Hz. Ömer Resûlullah'a sormuş, Efendimiz (aleyhissalâtu vesselâm): "Yolculuk hali olunca namazın kasredilmesi Allah'ın size bir sadakasıdır" mânasında صَدَقَةٌ تَصَدَّقَ اللّٰهُ بِهَا عَلَيْكُمْ diye cevap vermiştir. Netice itibariyle sahâbe, bu âyetten, seferde korku kaydı olmaksızın mutlak olarak namazın kasrını anlamıştır.

Bir rivâyette Ebû Hanzala der ki: "İbnu Ömer'e sefer sırasında kılınacak namazdan sordum:

"İki rek'attir" dedi. Ben:

"Ama Cenâb-ı Hakk "...korkarsanız" diyor, halbuki biz emniyet içerisindeyiz!" dedim. Bana:

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sünneti böyledir" diye cevap verdi." [1024]

-2900 -5- وعن أنس رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قال:]خَرَجْنَا مَعَ رسولِ اللّٰهِ # مِنَ المَدِينَةِ إلى مَكَّةَ. فَكَانَ يُصَلِّى رَكْعَتيْنِ رَكْعَتَيْنِ، حَتَّى رَجَعْنَا إلى المَدِينَةِ. قِيلَ لَهُ: أقمْتُمْ بِمكَّةَ شَيْئاً؟ قالَ أقَمْنَا بِهَا عَشْراً[. أخرجه الخمسة .

5. (2900)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte Mekke'ye gitmek üzere Medîne'den çıktık. Efendimiz yolda namazları ikişer ikişer kılıyordu. Medîne'ye dönünceye kadar hep böyle yaptı."
Enes'e:
"Mekke'de ne kadar kaldınız?" diye sorulmuştu:
"Orada on gün kaldık" dedi."[1025]

-2901 -6- وعن ابن عباس رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما قال:]أَقَامَ النّبىُّ # تِسْعَ عَشْرَةَ يَقْصُرُ الصَّةَ. وَكُنَّا إذا سَافَرْنا فَأَقَمْنَا تِسْعَ عَشرَةَ قَصَرْنَا وَإنْ زِدْنَا أتْمَمْنَا[. أخرجه الخمسة إ مسلماً .
وفي أخرى ‘بى داود: »سَبْعَ عَشَرَةَ«.وفي أخرى للنسائى: »أقامَ بِمَكَّةَ عَامَ الْفَتْحِ خَمْسَ عَشَرَ يَقْصُرُ الصَّةَ« .

6. (2901)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (Mekke'de) ondokuz gün ikâmet etti ve namazları kasretti. Biz de (bundan böyle) sefer yapıp ondokuz gün ikâmet ettik mi namazları hep kasrederdik, ondokuzundan fazla kaldık mı artık dörde tamamlardık."[1026]
Ebû Dâvud'un bir diğer rivâyetinde "...Onyedi gün" denmiştir. Nesâî' nin bir diğer rivâyetinde: "Fetih senesinde Mekke'de onbeş gün ikâmet etti ve namazları bu esnada kasretti." denmiştir.[1027]

-2902 -7- وعن عمران بن حُصين رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما قال:]شَهِدْتُ عَامَ الْفَتْحِ مَعَ النّبِىِّ # بمَكَّةَ، فَأَقَامَ بِمَكَّةَ ثَمَانِىَ عَشَرَةَ لَيْلَةً يُصَلِّى إَّ رَكْعَتَيْنِ وَيَقُولُ: يَا أَهْلَ الْبَلَدِ صَلُّوا أرْبَعاً فإنَّا سَفْرٌ[. أخرجه أبو داود. »السَّفْرُ« القوم المسافرون .

7. (2902)- İmrân İbnu Husayn (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Fetih günü, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la birlikte Mekke'de hazır bulundum. Mekke'de onsekiz gece kaldı, bu esnada namazları hep iki kıldı. Şöyle hitabediyordu:
"Ey bölge halkı! Siz bize bakmayın, dört kılın. Biz hep yolcuyuz (bu sebeple kasrederek iki kılıyoruz)."[1028]

-2903 -8- وعن جابر رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قال:]أَقَامَ النّبىُّ # بِتَبُوكَ عِشْرِينَ يَوْماً يَقْصُرُ الصَّةَ[. أخرجه أبو داود .

8. (2903)- Hz. Câbir (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Tebük'de yirmi gün ikâmet etti ve namazları hep kasretti."[1029]

AÇIKLAMA:

1- Son dört hadis, Resûlullah'ın farklı seferlerdeki ikâmetgah müddetini belirtmektedir. Şöyle ki:

* Enes hadisi (2900) Veda haccı ile ilgilidir. On gün kalmıştır.

* İbnu Abbâs hadisi (2901) Mekke fethiyle ilgilidir. Ondokuz gün kalmıştır.

* İmrân İbnu Husayn hadisi, (2902) Fetih günüyle alakalı, onsekiz gün kalmıştır.

* Câbir hadisi (2903) Tebük seferiyle ilgili ve yirmi gün kalmıştır.

2- İbnu Abbâs hadisinin buradaki vechi Fetih sırasında Mekke'de ondokuz gün kalındığını belirtirken, bir başka vechinde 15 gün kalındığını söyler. İmrân hadisi ise 18 gün kalındığını söylüyor. Beyhakî bu ihtilâfı şöyle cem eder: "19 gün diyen, Mekke'ye giriş ve Mekke'den çıkış günlerini de sayıya dahil etmiş olmalı. 17 diyen şu halde bu iki günü hesaba katmamış oluyor. 18 diyen bu iki günden birini saymamış olmaktadır." 15 diyen rivâyeti ise Nevevî zayıf addetmiştir. Sahih olması halinde râvinin, aslı on yedi addedip, bundan giriş ve çıkış günlerini hazfettiğine hamledilir. Bu durumda bütün rivâyetleri içine alması

sebebiyle 19 diyen hadisi hepsine müreccah kabul edebiliriz.

3- Kûfe âlimleri ve Sevrî 15 günden bahseden rivâyeti, "en az" miktarı ihtiva ettiği için esas alırlar. Ziyadelerin de tesadüfen vâki olduğuna hamlederler.

4- Şâfiî hazretleri İmrân İbnu Husayn hadisini esas alır. Ancak nezdinde o hadis, gittiği yerde ikâmet edeceği kesinlik kazanmayan kimse hakkında mûteberdir. Şâfiî'ye göre bir kimse, gittiği yerde girip çıkma günlerinden başka tam dört gün ikâmete niyet etti mi, artık namazları tam kılar. Mâlikîler de dört gün kalmaya niyet ettikleri takdirde namazı tam kılarlar.

5- Hanbelîlere göre, bir yerde mutlaka ikâmete niyet eden veya yirmi vakit namazdan ziyade farz olacak bir müddetle ikâmete niyette bulunan kimse mukîm sayılır, namazını kasretmez.

6- Câbir hadisinde yirmi gün ikâmet etmelerine rağmen hep kasretmeleri, Tebük'te kaç gün kalacakları, ne zaman dönecekleri önceden kararlaştırılmadığı içindir. Bu suretle uzun müddet kalınsa da yolculuk halinden çıkamaz.[1030]

2904 -9- وعن حارثة بن وَهْبٍ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]صَلَّى بِنَا رسُولُ اللّهِ # وَنَحْنُ أكْثَرُ مَا كُنَّا قَطُّ وَآمَنُهُ بِمِنَى رَكْعَتَيْنِ[. أخرجه الخمسة .

9. (2904)- Hârise İbnu Vehb (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Mina'da bize, sayıca en çok olduğumuz ve en ziyade güven içinde olduğumuz bir zamanda namazı iki rek'at kıldırdı."[1031]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, "namaz korku halinde kasredilebilir" diyenleri tekzib eder. Çünkü Resûlullah hacc sırasında Mina'da hiçbir korku olmadığı halde namazı iki rek'at kıldırmıştır.
Şu halde, namazın kasredilmesinin asıl sebebi yolculuk hâlidir. Korku, meşakkat gibi durumlar, maslahattır. Öyle ise, asıl sebep olunca namaz kasredilir. Maslahat olmasa yine kasredilir. Aksi halde, yolcu olmayan kimse korksa veya meşakkate

düşse namazı kasredemez, tam kılar.[1032]

2905 -10- وعن ابن عمر رَضِىَ اللهُ عَنْهُما قال:] صَلَّى رسولُ اللهِ # بِمِنَى رَكْعَتَيْنِ، وَأبُو بَكْرٍ بَعْدَهُ، وَعُمَرُ بَعْدَ أبِى بَكْرٍ، وَعُثْمَانَ صَدْراً مِنْ خِفَتِهِ رَضِىَ اللهُ عَنْهُم، ثُمَّ إنَّ عُثْمَانَ صَلَّى بَعْدُ أرْبعاً، فَكَانَ ابنُ عُمَرَ إذَا صَلَّى مَعَ ا“مَام صَلَّى أرْبعاً. وَإذَا صَلَّى وَحْدَهُ صَلَّى رَكْعَتَيْنِ[. أخرجه اَلشيخان والنسائى .

10. (2905)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Mina'da bize iki rek'at kıldırdı, arkasından Ebû Bekr de öyle kıldırdı. Ebû Bekr'den sonra Hz. Ömer ve hilafetinin başında Hz. Osman (radıyallâhu anhüm) da iki kıldırdılar. Sonra Hz. Osman dört rek'atli olarak kıldırdı. İbnu Ömer imamla kılarsa dört kılardı, yalnız kılınca da iki kılardı." [1033]

AÇIKLAMA:

Mina'da taşlama günleri sırasında namaz kaç rek'at kılınacak? Bu, selef uleması arasında ihtilaf mevzuu olmuştur. Yolcu durumunda olanlar için iki rek'at kılacağı sâbittir. Ancak Mina'da mukîm olan kaç kılacaktır. Orada iki kılmak sefere binaense, mükîm dört kılar, ama nüsük'e binaen ise onun da iki kılması gerekir. Anlaşılacağı üzere Mina'da namazın iki kılınmış olması nüsük yani hacc âdâbının bir gereğine binaen mi, yoksa sefere binaen mi bu hususta ihtilaf edilmiştir.
İmam Mâlik'e göre Mekkeliler, Mekke'de tam kılarsa da Mina'da kasreder. Mina'da mukîm olanlar orada tam kıldıkları halde Mekke ve Arafat'ta kasredip iki kılarlar. Halbuki Mekke ile Mina arası bir fersahtır ve arada müsâferet yoktur. Öyleyse burada iki kılınması, yolculuk sebebiyle değil, hacc menâsikine has bir hususiyetten dolayıdır. Nitekim Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm) Veda Haccı sırasında Mina'da namazı kasrederek iki rek'at kıldırırken, kendisine uyan müsâfir, mükîm bir tefrîk yapmamış, Mekke ahalisine de: "Ey Mekkeliler biz yolcuyuz iki kılarız, siz mükîmsiniz dörde tamamlıyacaksınız!" diye bir

uyarıda bulunmamıştır. Halbuki, haccın her menâsikini tâlim buyuran Efendimiz bu hususu da beyan etmeli idi; makam beyan makamıydı. Böyle bir beyanda bulunmadığına göre Mina'da namazın kasrı nüsük'ten dolayıdır. Hz. Ebû Bekr ve Hz. Ömer (radıyallâhu anhümâ) aynı sünneti devam ettirmişlerdir.
Hz. Osman'ın ve İbnu Ömer'in tutumundan şu yoruma gidilmiştir: Mukîm olanlar yani Mekke ve Mina'da oturanlar veya uzaktan gelmiş hacı olsa bile müsâfirlik vasfını kaldıracak bir müddet Mekke'de kalmaya niyet etmiş olan için Mina'da kasretmek de, tam kılmak da caizdir. Hz. Osman (radıyallâhu anh)'ın hilafetinin ilk altı veya sekiz senesinde kasrettiği halde, sonradan tam kılmaya başlaması iki sebeple îzah edilmiştir.

1) Kasr da itmam da caizdir, ibadetin meşakkatli olanı efdal olduğu için sonradan dört kılmayı tercih etti, çünkü dört daha meşakkatlidir.

2) Hacc'dan sonra Mekke'de bir müddet daha kalmaya niyet etmiş olarak gelmiş bulunuyordu veya Tâif'te mülk edinmişti, oraya yerleşmek istiyordu, dolayısıyle oranın mükîmi sayılırdı (müteakip hadiste bunu göreceğiz).
Ne var ki Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sünnetine uygun olanı, kasretmek olduğu için Osman (radıyallâhu anh) Efendimize Ashâb' tan bazıları târizde bulunmuştur.
Ancak, ehl-i ilmin çoğunluğu -ez cümle Atâ, Zührî, Süfyan-ı Sevrî, Kûfe ulemâsı, Ebû Hanîfe ve Ashâbı, İmam Şâfiî, Ahmed İbnu Hanbel, Ebû Sevr Mekke'nin Mina ve Arafat'a uzaklığı namazı kasretmeyi gerektiren mesafeye ulaşmadığı için, Mekkelilerin namazlarını kasredemiyeceklerine hükmetmişlerdir. Bunlar bu beldelerle yeryüzünün başka yerleri arasında bir fark gözetmezler.
Başta söylediğimiz gibi, -Hz. Osman'ın sonradan dört kılmasının sebebi dahil-mevzuya giren bir kısım teferruât üzerine ulemânın münâkaşası var, teferruâta girmeyeceğiz. Müteakip birkaç rivâyet, mevzu üzerindeki münâkaşalar hakkında fikir verecektir.[1034]

2906-11- وعن عثمان رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ:]أنَّهُ لَمَّا اتَّخَذَ ا٬مْوَالَ بِالطَّائف وَأرَادَ أنْ يُقِيمَ بِهَا صَلَّى بِمِنىً أرْبَعاً، ثُمَّ أخَذَ بِهِ ا٬ئِمَّةُ بَعْدَهُ[. أخرجه أبو داود .

11. (2906)- Hz. Osman (radıyallâhu anh)'dan anlatıldığına göre, Tâif' de emvâl edinip orada ikâmet etmeyi arzu ettiği zaman Mina'da dört rek'at kıldı. Sonra imamlar bununla amel ettiler."[1035]

AÇIKLAMA:

Hz. Osman'ın sonradan Mina'dan namazları tam kılışının sebebi olarak bu durum gösterilmiştir. Tâif'de emvâl edinip orada yerleşmeye karar verince, kendini Tâif ve civarında müsâfir değil, mukîm addetmiş olmalıdır. Müteakip rivâyette de görüleceği üzere Zührî bu görüştedir. İbnu Abbâs da: "Müsâfir, ehline veya sürüsüne döndü mü artık namazı tam kılar" kanaatindedir. Ahmed İbnu Hanbel de bu görüştedir.

Bu rivâyet munkatî olduğu için birçok fakih bununla ameli reddetmiştir.[1036]

-2907 -12- وفي رواية:]إنَّمَا صَلّى أرْبَعاً ‘جْلِ ا‘عْراب ‘نَّهُمْ كَثُروا عَامَئِذٍ فَصَلّى بِالنَّاسِ أرْبَعاً لِيُعَلِّمَهُمْ أنَّ الصَّةَ أرْبَعٌ[. وفي أخرى: »أنَّهُ اجْمَعَ عَلى ا“قَامَةِ بَعْدَ الحَجِّ« .

12. (2907)- Bir rivâyette de şöyle denmiştir: "Hz. Osman (sonradan) bedevîler sebebiyle dört kılmıştır. Çünkü o sene pek çok bedevî hacc'a gelmişti. Namazın dört rek'at olduğunu öğretmek için halka dört rek'at kıldırdı."[1037]
Bir rivâyette de şöyle denmiştir: "(Hz. Osman Mina'da dört kıldı.) Çünkü o, Hacc'tan sonra ikâmete azmetmişti."[1038]

-2908 -13- وله عن ابن مسعود:]أنَّهُ صَلّى أرْبَعاً فَقِيلَ لَهُ: عِبْتَ عَلى عُثْمَانَ ثُمَّ صَلَّيْتَ أرْبَعاً؟ فَقَالَ: الخَفُ شَرٌّ[.»ا“جْمَاعُ« الْعَزْمُ وَالنِّيّة على الشئ .

13. (2908)- Yine Ebû Dâvud'un kaydına göre İbnu Mes'ud (radıyallâhu anh) (Mina'da) namazı dört kılmıştı. Kendisine:
"Sen, (daha önce dört kıldığı için) Osman'ı ayıplamıştın, şimdi ise dört kılıyorsun!" denilmişti. (Özür beyan ederek) şu cevabı verdi:
"Muhalefet zararlıdır."[1039]

-2909 -14- وعن عمر رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ:]أنَّهُ صَلّى بِالنَّاس بِمَكَّةَ رَكْعَتَيْنِ فَلَمَّا انْصَرفَ قالَ: يَا أهْلَ مَكَّةَ أتِمُّوا صَتَكُمْ فإنَّا قَوْمٌ سَفْرٌ[. أخرجه مالك .

14. (2909)- Hz. Ömer (radıyallâhu anh)'den anlatıldığına göre, Mekke'de namazı halka iki rek'at kıldırdı. Selam verince:
"Ey Mekkeliler" dedi. Namazlarınızı dörde tamamlayın. Biz yolcuyuz (bu sebeple iki kıldık)!."[1040]

AÇIKLAMA:

Hz. Ömer, Mekke'ye gelince, halife olması haysiyetiyle imam olmuştur. Müsâfir olduğu için namazı iki rek'at kıldırmıştır. İbnu Abdilberr "Resûlullah'ın sünnetine ittibâen iki rek'at kıldırdı" der. 2902 numaralı İmrân İbnu Husayn hadisinde, Aleyhissalâtu Vesselâm'ın fetih senesinde Mekke'de onsekiz gün kalmasına rağmen namazları hep iki kıldığını ve Mekkelilere: "Siz dört kılın, biz yolcuyuz" dediğini gördük. Şu halde Hz. Ömer benzer bir hatırlatmada bulunmuştur.[1041]

İKİNCİ FASIL

SEFERDE İKİ NAMAZIN CEMEDİLMESİ

-2910 -1- عن أنس رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]كَانَ رَسولُ اللّهِ # إذَا ارْتَحَلَ قَبْلَ أنْ تَزِيغَ الشَّمْسُ أخَّرَ الظُّهْرَ إلى وَقْتِ الْعَصْرِ ثُمَّ

يَنْزِلَ فَيَجْمَعُ بَيْنَهُمَا. وَإنْ زَاغَتِ الشّمْسُ قَبْلَ أنْ يَرْتَحِلَ صَّهُمَا ثَمَّ ارْتَحَلَ[.

1. (2910)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), güneş batıya meyletmeden yola çıkınca, öğle namazını ikindi vaktine te'hir eder, ikindi olunca mola verir, ikisini cemederdi (beraber kılardı). Yola çıkmazdan önce güneş batıya meyletti (öğle vakti) girdi ise, hareketten önce her ikisini de (öğle ve ikindi) kılar sonra yola çıkardı."[1042]

-2911 -2- وفي رواية:]إذَا كانَ عَجِلَ عَلَيْهِ السَّيْرُ يُؤَخِّرُ الظُّهْرَ إلى وَقْتِ الْعَصْرِ وَيَجْمَعُ بَيْنَهُمَا وَبَيْنَ الْعِشَاءِ حِينَ يَغِيبُ الشَّفقُ[. أخرجه الخمسة إ الترميذى .

2. (2911)- Bir rivâyette de şöyle gelmiştir: "...Acele yürümek gerekirse öğleyi ikindiye te'hir eder, ikisini birleştirirdi, keza ufuktaki aydınlık kaybolunca da akşamla yatsıyı birleştirirdi."[1043]

AÇIKLAMA:

1- Hz. Enes (radıyallâhu anh)'ten iki farklı şekilde gelen bu rivâyete göre Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yolculuk sırasında öğle ile ikindiyi, "ikindi vaktinde" kılması mevzubahistir. Yani öğle vaktini te'hir ederek ikindi ile birlikte kılması...

Sadedinde olduğumuz iki rivâyetten birincisine göre, "öğle vakti tam girmeden yola çıkma" halinde öğle namazı te'hir edilmektedir, ikincisinde ise bu, "acele yürümek gerektiği" durumunda mevzubahistir.

Öğle namazının bu şekilde te'hir edilerek ikindi ile veya akşamın te'hir edilip yatsı ile birleştirilerek kılınmasına cem-i te'hîr denir. İmam Şâfiî yolculukta bunu esas almıştır. Ebû Hanîfe bunu: "Akşamı son vaktinde, yatsıyı da ilk vaktinde kılmak olarak" îzah ederek, iki ayrı namazın bir vakitte kılınmasını

reddetmiştir.

2- Bu hadislere göre, iki namazı birleştirme işi ikinci vakitte mümkündür, önceki vakitte değil. Ulemâdan bir kısmı bunu esas alarak, iki namazı, cem-i takdîm denen evvelki namazın vaktinde birleştirmeye karşı çıkmıştır. Ancak İbnu Râhûye'nin tahric ettiği bir rivâyette: "...Güneş batıya kaydığı zaman yola çıkacak olursa öğle ve ikindiyi (öğle vaktinde) beraberce kılar, ondan sonra yola çıkardı" buyrulmuştur. Cem-i takdîm mevzuunu tahkîk eden İbnu Hacer, Tirmizî, Ebû Dâvud, Ahmed İbnu Hanbel ve İbnu Hibbân da Muaz İbnu Cebel'den kaydedilen rivâyetlerle, yine Ahmed İbnu Hanbel ve Ebû Dâvud'da (tâlik olarak) İbnu Abbâs'tan kaydedilen rivâyetleri zikreder ve bunların, zayıflıkları sebebiyle, büyük muhaddislerce itibar görmediklerini belirtir.
Seferde namazların cemedilmesi meselesine temas eden rivâyetlerin çokluğu, farklılığı ve değişik yorumlara kâbil oluşları gibi durumlar, ulemanın bu mevzuda değişik sonuçlara varmasına sebep olmuştur. Şöyle ki:

1) Bir kısım imamlar, yolculuk sırasında öğle ile ikindiyi, akşamla da yatsıyı, ikisinden birinin vaktinde kılmayı caiz görürler. Ashabtan birçoğundan bunun tatbikatıyla ilgili rivâyet gelmiştir: Hz. Ali, Sa'd İbnu Ebî Vakkâs, Muaz İbnu Cebel, Ebû Musa el-Eş'arî vs; Tâbiîn ve Etbaut tâbiînden Atâ, Tâvus, Mücâhid, Sevrî vs. İmam Şâfiî ile Ahmed İbnu Hanbel ve İshak'ın görüşleri de budur. Ancak İbnu Hacer, Şâfiî hazretlerinin "Cem'i terketmek daha iyidir" dediğini, İmam Mâlik'in -bir rivâyette- daha da ileri giderek "cem"i mekruh addettiğini kaydeder.

2) İki namazın cem'i özür sahipleri için caizdir. Evzâî böyle söylemiştir.

3) İki ayrı vaktin namazını bir vakitte birleştirmek, sadece acelesi olan yolculuklarda caizdir. İmam Mâlik bu görüştedir. Ashabtan Abdullah İbnu Ömer, Üsâme, İbnu Zeyd (radıyallâhu anhüm) de bu görüşte idiler.

4) İki namazın cem'i, yol almak istendiğinde câizdir. Mâlikîlerden İbnu Habîb bu görüştedir.

5) İki namazın cem'i mekruhtur, bu görüş İmam Mâlik'ten rivâyet edilmiştir.

6) Cem-i te'hîr caizdir fakat cem-i takdîm caiz değildir. İbn Hazm bu görüştedir.

Bu kavl İmâm-ı Ahmed ve Mâlik'ten de mervîdir.

7) Seferde cem etmek caiz değildir. Cem sadece Hacc sırasında Arafat'ta ve Müzdelife'de yapılır. Arafat'ta cem-i takdîm yapılarak öğle ile ikindi birleştirilir,

Müzdelife'de ise akşam tehir edilerek yatsı ile birleştirilir. Hanefî ülemâsı bu görüştedir. Ashab'tan Abdullah İbnu Mes'ud, Sa'd İbnu Ebî Vakkâs ve Abdullah İbnu Ömer (radıyallâhu anh) gibi bazılarından da bu görüş rivâyet edilmiştir. Hasan Basrî, İbnu Sîrîn, İbrahim Nehâî, Esved gibi bir kısım Selef de bu görüştedir. Bu rivayette İmam Mâlik'in tercihi de budur.
Hanefî mezhebinin dayandığı İbnu Mes'ud ve İbnu Abbas (radıyallâhu anh) rivâyetleri müteakiben gelecektir (2914, 2916).

8) Cem mevzuunda, fukahâca amel edilmeyen bir rivâyet İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'dandır. "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) mukîm iken hiçbir meşrû sebep de yokken, cem'e yer vermiş olmalıdır." Bu hadis bâbın son rivâyeti olarak (2918) gelecek.[1044]

-2912 -3- وعن ابن عباس رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما قال:]كَانَ رَسُولُ اللّهِ # يَجْمَعُ بَيْنَ صَتَى الظُّهْرِ وَالْعَصْرِ إذَا كَانَ عَلى ظَهْرِ سَيْرٍ. وَيَجْمَعُ بَيْنَ المَغْرِبِ وَالْعِشَاءِ[. أخرجه الشيخان .

3. (2912)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yol halinde iken öğle ile ikindiyi birleştirirdi, akşam ile yatsıyı da birleştirdi."[1045]

-2913 -4- وعن ابن عمر رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما قال:]صَلَّى النّبىُّ # المَغْرِبَ وَالْعِشَاءَ بِالمُزْدَلِفَةِ جمِيعاً كُلَّ وَاحِدَةٍ مِنْهُمَا بِإقَامَةٍ وَلَمْ يُسَبِّحْ بَيْنَهُمَا وَ عَلى أثَرِ وَاحِدَةٍ مِنْهُمَا[. أخرجه الستة .

4. (2913)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) akşam ve yatsıyı Müzdelife'de beraberce kıldı. Bunlardan herbiri için ayrı bir ikâmet okudu. İki namaz arasında nafile kılmadı, bunlardan birinden sonra da nafile kılmadı."[1046]

AÇIKLAMA:

Müzdelife, Mina ile Arafat arasında bir vakfe yeridir. Arefe günü, akşam vakti girer girmez daha namaz kılmadan Arafat'tan sökün eden hacılar Müzdelife'ye gelirler. Burada akşamla yatsıyı cem-i tehîr yaparak beraber kılarlar. Sadedinde olduğumuz hadis, bu namazların kılınışını anlatıyor.

a) Namazlar peş peşe kılınsa da her biri için ayrı bir ikâmet okunacaktır.

b) Nafileler terkedilecektir. Hadiste nafile kelimesi geçmez, tesbih kelimesi geçer, ancak şârihler tesbîhle nafile namazının kastedildiğini belirtirler. Yani hem akşamın arkasından, hem de yatsının arkasından kılınan nafileleri Resûlullah terkediyor. Ancak geceleyin nafileyi kılmış olması ihtimalden uzak değildir. Bu sebeple ulema: "Akşam ve yatsının nafileleri, onlardan geciktirilebilir" demiştir. İbnu'l-Münzir der ki: "Müzdelife'de akşamla yatsı arasında nafilenin terkinde ulemâ icma etmiştir. Çünkü derler ittifakla, Müzdelife'de akşamla yatsının arasını birleştirmek gerekir. Arada nafile kılan bu birleştirmeyi bozmuş olur."[1047]

-2914 -5- وعن ابن مسعود رَضِـيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]مَا رأيتُ رَسولَ اللّهِ # صَلّى صَةً لِغَيْرِ مِيقَاتِهَا إّ صَتَيْنِ، جَمَع بَيْنَ الْمَغْرِبِ وَالْعِشَاءِ بالمُزْدَلِفَةِ، وَصَلّى الْفَجْرَ يَوْمَئِذٍ قَبْلَ مِيقَاتِهَا[. أخرجه الخمسة إ الترمذي .

5. (2914)- İbnu Mes'ud (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı şu ikisi hariç, vakti dışında tek bir namazı kıldığını görmedim: Müzdelife'de akşamla yatsıyı birleştirdi. O gün sabahı da vaktinden önce kıldı."[1048]

AÇIKLAMA:

Hanefîler, Arefe günü Arafat'ta ve sonra da Müzdelife'deki cem'ler dışında, namazların cem'edilmesine karşı çıkarken, İbnu Mes'ud (radıyallâhu anh) tarafından rivâyet edilen bu hadise dayanırlar. Namazların cem'edilmesine fetva

verenler de: "Bir meselede rivâyet bilenler, bilmeyenlere karşı hüccettir" dedikten sonra Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın cem'ettine dair rivâyette bulunan İbnu Abbâs, İbnu Ömer, Hz. Enes (radıyallâhu anh) vs'yi ve rivâyetlerini gösterirler. Bu rivâyetlerden bir kısmı yukarıda kaydedildi.[1049]

-2915 -6- وعن جعفر بن محمد قال:]صَلّى النّبىُّ # الظُّهْرَ وَالْعصْرَ بِأذَانٍ وَاحِدٍ وَإقَامَتَيْنِ بِعَرَفَةَ وَلَمْ يُسَبِّحْ بَيْنَهُمَا، وَصَلّى المَغْرِبَ وَالْعِشَاءَ بِجُمَعٍ بأذَانٍ وَاحِدٍ وَإقَامَتَيْنِ وَلَمْ يُسَبِّحْ بَيْنَهُمَا[. أخرجه أبو داود .

6. (2915)- Ca'fer İbnu Muhammed İbni Mesleme (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) öğle ve ikindi namazlarını, Arafat'ta tek bir ezan ve iki ayrı ikâmetle kıldı. İki namaz arasında nafile kılmadı. Müzdelife'de de akşamla yatsıyı bir ezan ve iki ikâmetle kıldı ve aralarında nafile kılmadı." [1050]

AÇIKLAMA için 2913 numaralı hadise bakınız.

-2916 -7- وعن ابن عباس رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما قال:]مَنْ جَمَعَ بَيْنَ صَتَيْنِ مِنْ غَيْرِ عُذْرٍ فَقَدْ أتَى بَاباً مِنْ أبْوَابِ الْكَبَائِرِ[. أخرجه الترمذي وضعفه .

7. (2916)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) demiştir ki: "Kim iki namazı özürsüz olarak cem'ederse büyük günah kapılarından bir kapıya gelmiş olur." [1051]

AÇIKLAMA:

Tirmizî, ehl-i ilmin bu hadisle amel ettiğini; "Sefer ve Arafat" dışında namazları

cemetmeye fetva vermediğini belirtir.
Ancak, Hanefîler seferin özür sayılmayacağını ileri sürüp bu hadisle amel ederler. Onlara göre seferde namaz birleştirilemez. Şâfiî hazretleri ise: "Sefer, özür sayılır" diyerek seferde iki namazın birleştirilmesine fetva verirler. Açıklaması daha önce geçti.[1052]

-2917 -8- وعنه رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]صَلّى النَّبىُّ # بِالْمَدِينَةِ سَبْعاً وَثَمَانِياً الظُّهْرَ وَالْعَصْرَ وَالمَغْرِبَ وَالْعِشَاءَ. قالَ أبُو أيُّوبٍ: لَعَلَّهُ في لَيْلَةٍ مُطِيرَةٍ؟ قالَ عَسى[. أخرجه الستة.وزاد في رواية الشيخين: »قِيلَ لِلرَّاوِى عَن ابنِ عَبَّاسٍ أظُنُّهُ أخَّرَ الظُّهْرَ وَعجَّلَ الْعصْرَ وَأخَّرَ المَغْرِبَ وَعَجَّلَ الْعِشَاءَ. قالَ: وَأنَا أظُنُّ ذلِكَ[.

8. (2917)- Yine İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) demiştir ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Medîne'de yedi ve sekiz (rek'at) öğle, ikindi, akşam ve yatsı namazlarını (cemederek) kıldı. Eyyub (es-Sahtiyânî) der ki: "Belki de bu, yağmurlu bir gecedeydi." Öbürü (Ebû'ş-Şa'sâ): "Belki!" dedi."[1053] Sahîheyn'in bir rivâyetinde şu ziyade var: "Hadisi İbnu Abbâs'tan rivâyet eden râviye dendi ki: "Zannederim, öğleyi te'hîr, ikindiyi ta'cil, keza akşamı te'hir yatsıyı da ta'cil etmiş olmalı?" Cevaben: "Bunu ben de böyle zannediyorum!" dedi.[1054]

AÇIKLAMA:

1- "Yedi ve sekiz (rek'at)"ın mânası şudur:

***** Sekiz rek'at dört öğle dört ikindi farzlarıdır,

***** Yedi rek'attan maksad da üç akşam, dört yatsı farzlarıdır.

2- Hadisin sonundaki açıklamada bu namazların cemedilerek kılındığı tasrih edilmektedir. Öğle ile ikindi, akşam ile yatsı birleştirilmiştir. Bu birleştirme de birinin te'hiri diğerinin ta'cili sûretinde olmuştur. Esasen öğlenin son vakti ile ikindinin ilk vakti, keza akşamın son vakti ile yatsının ilk vakti son derece kesin

hatlarla ayrılmış değildir, ihtilaflıdır.[1055] Bu açıdan bakınca Ebû Hanîfe'nin daha önce kaydettiğimiz yorumu fevkalede isabetli olmakta, Şâfiî hazretlerinin anladığı ma'nâda iki vaktin mutlak birleştirilmesi mevzubahis olmamaktadır.

3- Resûlullah'ın Medine'de icra ettiği bu cem işinin tamamen normal şartlarda değil, özür şartlarında olma ihtimaline de yer verilip: "Yağmurlu bir günde" olabileceğine dikkat çekiliyor. Müteâkip rivâyette, görüleceği üzere İmam Mâlik de "yağmur" ihtimali üzerinde duracaktır. Bazı âlimler de "hastalık" sebebiyle birleştirilmiş olabileceğini de söylemiştir. Bunun zayıf bir ihtimal olduğunu, öyle olsaydı Resûlullah'ın hasta olmayanlara normal kılmalarını emredeceğini belirten İbnu Hacer, bir başka yorum nakleder: "Hava belki de bulutluydu. Öğleyi kıldı, sonra bulut açıldı, anlaşıldı ki ikindi girmiş, derhal ikindiyi kıldı." Nevevî: "Bu bâtıl bir iddia, böyle bir durum öğle ile ikindi hakkında vârid olsa bile akşamla yatsı arasında asla olamaz" der. İbnu Hacer'in kaydettiği münâkaşalar, selef ve halef büyüklerinin ekseriyetle bir vaktin te'hiri, diğerinin ta'cili sûretinde bu "cem"lerin yapıldığı merkezinde toplanmaktadır. Nitekim, bizzat râviler de o hususta zan beyan etmektedirler.[1056]

-2918 -9- وفي أخرى لمسلم:]صَلّى الظُّهْرَ وَالْعصْرَ جَمِيعاً وَالْمَغْرِبَ وَالْعِشَاءَ جَمِيعاً مِنْ غَيْرِ خَوْفٍ وَ سَفَرٍ. وقالَ مَالك: أرَى ذلِكَ في المَطَرِ[.

9. (2918)- Müslim'de gelen bir başka rivâyette şöyle denmiştir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) korku ve sefer hali olmaksızın öğle ve ikindiyi birleştirerek, akşam ve yatsıyı da birleştirerek kıldı."
İmam Mâlik: "Ben bunu, yağmurlu günde yapılmış olacağını zannediyorum" demiştir."[1057]

AÇIKLAMA:

İbnu Abbâs'tan yapılan bu rivâyet bir öncekine rağmen daha sarih olarak, sefer hali, korku hali gibi namazların birleştirilerek kılınmasına (bazı hak mezheblerde olduğu üzere) cevaz veren herhangi meşrû bir sebep olmaksızın Resûlullah

(aleyhissalâtu vesselâm)'ın namazları cemettiğini ifade etmektedir. Bu ma'nâdaki rivâyet, değişik vecihlerde Kütüb-i Sitte'nin bütün kitaplarında rivâyet edilmiştir. Nitekim önceki rivâyette yerleri gösterildi.
Hadisin Müslim'de de kaydedilen bir vechinde şu ziyade var: "Ebû'z-Zübeyr der ki: "Ben bu hadisi işitince Saîd İbnu Cübeyr'e: "(Resûlullah) bunu niye yapmış olabilir?" diye sordum. Bana dedi ki: "Aynen senin bana sorman gibi ben de İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'a sordum,şu cevabı verdi: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ümmetinden kimseye meşakkat vermek istemedi."
Tirmizî, Sünen'in Kitabu'l-İlel bölümünde İbnu Abbâs'ın rivâyet ettiği bu hadisle ehl-i ilimden kimsenin amel etmediğini söyler. Yani iddiasına göre sefer yağmur, (korku, hastalık gibi) namazın birleştirilmesine ruhsat tanıyan bir mazeret olmadan namazın birleştirilmesine hiç bir âlim fetva vermemiş olmalı. Ancak, bu iddiasının gerçeği aksettirmediği söylenmiştir. Buna geçmeden şunu bilelim ki, Tirmizî, başka rivâyetlerle birlikte bu hadisin de yer aldığı, "Hazerde iki namazın arasını birleştirme hususunda gelenler" adlı bâbta, hadislerin peşlerinden şu bilgileri sunar:

* Ehl-i ilim, iki namazın sadece seferde ve Arafat'ta birleştirileceğine hükmetmiştir.

* Tâbiîn'den bazı âlimler, hastanın iki namazı birleştireceğine hükmetmiştir.

* Bazı âlimler de yağmur sırasında iki namazın arasının birleştirilebileceğini söylemiştir. Şâfiî, Ahmed ve İshak bu görüşte olanlardır. Ancak Şâfiî hastanın iki namazı birleştirmesini caiz görmez.

Tirmizî'nin İbnu Abbâs tarafından rivâyet edilen "Resûlullah korku ve sefer hali olmaksızın öğle ve ikindiyi birleştirerek, akşam ve yatsıyı da birleştirerek kıldı" hadisi için, "Bununla hiç bir fakih amel etmemiştir" iddiasına yapılan itiraza gelince: İbnu Hacer, Nevevî'den naklen bazı örnekler sunar: "İmamlardan bir cemaat, bu hadisin zâhirini esas alarak, mutlak bir ifade ile "ihtiyaç" sebebiyle bir şartla hazerde "cem"i tecviz ettiler. O şart da bu birleştirme işini bir âdet edinmemektir. Bu görüşte olanlar meyanında İbnu Sîrîn, Rebîa, Eşheb, İbnu'l-Münzîr, el-Kaffâlu'l-Kebîr sayılabilir. Aynı görüşü Hattâbî Ashâbu'lhadis'ten bir gruptan da hikaye eder. Ve bu hadisin Müslim'de Said İbnu Cübeyr tarikinden zikredilen: "İbnu Abbâs'a sordum: "Bunu Resûlullah niçin yaptı?" Bana: "Ümmetinden kimseye meşakkat vermek istemedi" diye cevap verdi" vechiyle istidlâl eder. Keza Nesâî'nin bir rivâyetine göre İbnu Abbâs, Basra'da öğle ve ikindiyi aralarında hiç fasıla olmadan kılmıştır. Akşam ve yatsıyı da peşpeşe aralarında fasıla olmadan kılmıştır. Bu birleştirmeyi meşguliyet sebebiyle

yapmıştır. İşte bu rivâyette, aynı birleştirmeyi Resûlullah'ın yaptığını da söyler. Müslim'de gelen bir rivâyette, İbnu Abbâs'ın mezkûr meşguliyetinin hutbe olduğuikindi namazından sonra da yıldızlar doğuncaya kadar hutbesine devam ettiği sonra akşamla yatsıyı birleştirdiği belirtilir. Bu rivâyette İbnu Abbâs'ın iki namazı cemetme işini Resûlullah'a nisbetinin, Ebû Hüreyre tarafından te'yîdi de vardır. Taberânî'nin bir tahricinde, benzer merfû bir rivâyet İbnu Mes'ud'dan kaydedilir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) (hiçbir meşrû sebep yokken) öğleyle ikindiyi, akşamla yatsıyı cemetti. Kendisine "Bunu niye yaptın?" diye sorulunca: "Ümmetimin meşakkatte kalmaması için" diye cevap verdi."
Görüldüğü üzere, gerek fukahâ ve gerekse muhaddisînden bazıları, bazı kayıtlarla sadedinde olduğumuz İbnu Abbâs hadisiyle amel etmiştir.[1058]

ÜÇÜNCÜ FASIL

YOLCULUKTA NAFİLE NAMAZLAR

2919- 1- عن ابن عمر رَضِىَ اللهُ عَنْهُما قال:]صَحِبْتُ النَّبىَّ # فَلَمْ أرَهُ يُسَبِّحُ في السَّفَرِ، وقَالَ اللهُ تَعالى: لَقَدْ كَانَ لَكُمْ في رَسُولِ اللّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ. وقَالَ ابن عمر: لَوْ كُنْتُ مُسَبِّحاً ،َتْمَمْتُ صَتِى[. أخرجه الستة .1

1. (2919)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a (Onsekiz defa) refakat ettim. Ancak, sefer sırasında nafile kıldığını hiç görmedim. Allah Teâlâ hazretleri şöyle buyurmuştur: "Resûlullah'tan sizin için güzel örnek vardır" (Ahzab 21), İbnu Ömer devamla der ki: "Eğer nafileyi kılsaydım namazı da tam kılardım.[1059]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivâyet, sünnete bağlılığıyla meşhur yüce sahâbî Abdullah İbnu Ömer'in sefer namazı kıldığı vakit, nafile kılmadığını, çünkü Resûlullah'ın da yolculukta farzdan önce veya sonra nafile namaz kılmadığını belirtiyor. Bu husustaki sünnete uymanın gereğini âyetle şâhidliyor.

2- Hadisin Ebû Dâvud'daki vechinde İbnu Ömer, Resûlullah'a onsekiz (18) kere refakat ettiğini tasrih eder. Tercümede bunu belirttik. Yine Ebû Dâvud'un bir başka rivâyetinde, İbnu Ömer, Hülafâ-i Râşidîn'den üçüne (Hz. Ebû Bekr, Hz. Ömer, Hz. Osman'a) seyahatte refakat ettiğini, onların da iki rekatlık farza ilâvede bulunmadıklarını belirtir.

3- Nevevî "nafile namaz kılsaydım, namazı dörde tamamlardım" cümlesinden şu ma'nâyı anlar: "Eğer nafile kılmayı tercih etseydim, farzımı dörde tamamlamak bana daha hoş gelirdi, lakin bunlardan her ikisini de uygun görmüyorum. Sünnet, namazı kasretmemektir ve nafileyi terktir."
Buradaki nafileden maksad revâtib denen namaza bağlı nafilelerdir. Bazısı namazın önünde, bazısı sonundadır. Mutlak nafilelere gelince, İbnu Ömer'in sefer sırasında bu çeşit nafile kıldığı hususunda rivâyet gelmiştir. Ulemâ seferde mutlak nafile kılmanın müstehab olduğu hususunda ittifak eder. Ancak revâtib nafilelerin müstehab olup olmadığı ihtilaflıdır. İbnu Ömer ve bazıları revâtibi terketmiştir. Şâfiî, ashâbı ve cumhur bunu müstehab addeder.[1060]

2920- 2- وعن البراء رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قال:]صَحِبْتُ النَّبىَّ # ثَمَانِيَةَ عَشَرَ سَفَراً فَمَا رَأيْتُهُ تَرَكَ رَكْعَتَيْنِ إذَا زَاغَتِ الشَّمْسُ قَبْلَ الظُّهْرِ[. أخرجه أبو داود والترمذي .

2. (2920)- Berâ (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Ben, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a onsekiz seferde iştirak ettim. Onun, güneş meyledince öğleden önce kıldığı iki rek'ati terkettiğini görmedim"[1061]

AÇIKLAMA:

İbnu Ömer'in güneş meylinden önce kıldığı iki rek'at namazın abdest için kılınan şükür namazı veya öğlede kılınan iki rek'atlik sünnet olabileceği söylenmiştir. Bu durumda hadis, sefer sırasında revâtib kılınabileceğini söyleyenlere delil olur. "Resûlullah, seferde sabahın sünneti dışında hiçbir sünnet kılmamıştır" iddiasında bulunan bazılarına, İbnu Hacer sadedinde olduğumuz Berâ (radıyallâhu anh) rivâyetini gösterir.[1062]

-2921 -3- وعن نافع قال:]كَانَ ابنُ عُمَرَ يَرَى وَلَدَهُ عُبَيْدَ اللّهِ يَتَنَفَّلُ في السَّفَرِ فَ يُنْكِرُ عَلَيْهِ[. أخرجه مالك .

3. (2921)- Nâfi anlatıyor: "İbnu Ömer (radıyallâhu anh), oğlu Ubeydullah'ı seferde nafile kılarken görürdü de bundan dolayı onu kınamazdı."[1063]

AÇIKLAMA:

İbnu Ömer (radıyallâhu anh) sefer sırasında nafile kılınmayacağı kanaatinde olmasına rağmen, oğlu Ubeydullah'ın seferde nafile kılması dikkat çekici bir durumdur. Hatıra geldiği üzere, "niçin?" diye bir soru karşımıza çıkmaktadır. Ebû'l-Velîd el-Bâcî iki tahminde bulunur:

1) Belki de oğlunun geceleyin nafile kıldığını görmüştür. Bu durumda müdaheleye gerek kalmaz. Zîra bu onun kendi mezhebidir.

2) Mamafih oğlunun gündüz kılması muhtemeldir, müdahale etmemiştir, çünkü bu meselede kendisine muhalefet edenler çok olmuştur. Bu görüş daha makul gelmektedir.[1064]

-2922 -4- وعن عائشة رَضِىَ اللّهُ عَنْها قالت:]اعْتَمَرْتُ مَعَ النَّبىِّ # مِنَ المَدِينَةِ حَتَّى إذَا قَدِمْتُ مَكَّةَ قُلْتُ: بِأبِى أنْتَ وَأُمِّى يَا رَسُولَ اللّهِ، قَصَرْتُ وَأتْمَمْتُ وَأفْطَرْتُ وَصُمْتُ؟ قال: أحْسَنْتِ يَا عَائِشَةُ وَمَا غَابَ عَلَيَّ[. أخرجه النسائى .

4. (2922)- Hz. Âişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte umre yapmak üzere Medine'den Mekke'ye doğru yola çıktık. Mekke'ye gelince:

"Ey Allah'ın Resûlü, annem babam sana feda olsun. Sen kısa kıldın, ben tam kıldım, sen yedin ben oruç tuttum, (ne dersiniz?)" dedim. Şu cevabı verdi:

"Ey Âişe güzel yaptın!" buyurdu ve bu işimde beni kınamadı"dedi."[1065]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, kısaltmanın bir vecîbe olmadığına delildir. Ancak vâcib olduğuna delâlet eden rivâyetler de vardır.

KORKU NAMAZI BÂBI

UMUMÎ AÇIKLAMA:

Korku namazının diğer adı salât-ı havf'dır. Bu düşman, sel, yangın, büyük bir canavar gibi ciddi bir tehlike karşısında bulunan bir müslüman cemaatin, farz namazlarını, başlarındaki idarecinin imamlığı altında nöbetle kılmalarıdır. Bu namaz, korkulu anlarda kılınan müstakil bir namaz çeşidi değildir, farz olan beş vakitten biridir. Ancak cemaat halinde kılınmasının kendine has âdâbı vardır. İmam Ebû Yusuf (rahimehullah) bu namazın sadece Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) devrine ait olduğu kanaatindedir. Korku namazının nasıl kılınacağını târif eden âyet-i kerîme de mevcuttur:
"Yolculuk ettiğinizde kâfirlerin size bir fenalık yapmasından korkarsanız, namazı kısaltmanızda size bir sorumluluk yoktur. Zîra kafirler size apaçık düşmandırlar.
"(Ey Muhammed!) Sen içlerinde olup da namazlarını kıldırdığın zaman, bir kısmı seninle beraber namaza dursun ve silahlarını da yanlarına alsınlar. Secdeyi yaptıktan sonra onlar arkanıza geçsinler; kılmayan öbür kısım gelsin, seninle beraber kılsınlar, tedbirli olsunlar, silahlarını alsınlar. Kâfirler size ansızın bir baskın vermek için silah ve eşyanızdan ayrılmış bulunmanızı dilerler. Yağmurdan zarar görecekseniz veya hasta olursanız, silahlarınızı bırakmanıza engel yoktur. Fakat dikkatli olun, Allah kâfirlere şüphesiz ağır bir azab hazırlamıştır. Namazı kıldıktan başka Allah'ı ayakta iken, otururken, yatarken de zikredin. Emniyete kavuştuğunuzda, namazı gereğince kılın. Namaz şüphesiz mü'minlere belirli vakitlerde farz kılınmıştır" (Nisâ 101-103).
Âyette görüldüğü üzere:

* Korku namazı, düşman karşısında bile namazın cemaatle kılınmasıdır.

* Silahlar musallinin -imkân nisbetinde- beraberinde olacak ve musalli her an düşmâna karşı tetikte bulunacak.

* Cemaatin bir yarısı imamın arkasında durur, iki rekatli bir namazın ilk rekatini; üç veya dört rek'atli bir namazın da ilk iki rek'atini imam ile beraber kılıp, ikinci secdeden veya birince ka'dede teşehhüdden sonra kalkıp düşman karşısındaki yerini alır. Namazın bu kısmına katılmayan zümre, derhal gelip imamın arkasında yer alır, imamla birlikte namazın geri kalan kısmını kılarlar ve selam vermeden tekrar düşman karşısına giderler. İmam selam verir, namazdan çıkar. Birinci zümre döner gelir, namazın geri kalan kısmını kırâatsiz olarak tamamlar, selam verir, düşman karşısına gider. Sonra ikinci zümre gelir, namazlarını kırâatle ikmal edip düşmanın karşısında yerini alır. Bunlar namazlarını, cemaat teşkil edilen yere gelmeksizin bulundukları yerde de tamamlayabilirler.

NOT:

1- Birinci zümre lâhik, ikinci zümre de mesbûk hükmündedirler.

2- Bu namaz bütün cemaatin aynı şahsın arkasında namaz kılma arzusunu ortaya koyup niza etmeleri durumundadır, aksi takdirde farklı imamların arkasında grup grup normal şartlardaki şekilde kılınacak namazın efdal olduğu kabul edilmiştir.

3- Korku namazının sıhhatli olması için imama uyan zümrelerin namaz esnasında namaza uymayan davranışlarda bulunmaması gerekir. Harbetmek, mevki değiştirmek, gidip gelirken vasıtaya binmek, konuşmak vs. gibi. Aksi halde imamla kıldığı namaz bozulur, namazlarını yeniden kılmaları lazım gelir.

4- Durumun ciddiyeti artar, binilen atlardan inmeye fırsat bile olmazsa her asker biner vaziyette muktedir bulunduğu cihete doğru ima ile namazını kılar, bu da mümkün olmazsa namazını bilahare kılmak üzere te'hir eder. Nitekim Hendek Savaşı sırasında bazı vakit namazları kazaya bırakılmış, geceleyin kılınmıştır.

Peygamberimiz (aleyhissalâtu vesselâm) Zâturrika, Batn-ı Nahl, Usfân, Zîkared gazvelerinde korku namazı kıldırmıştır. Resûlullah'tan sonra ashab da bazı cephelerde namazlarını bu şekilde kılmıştır. Müteakip rivâyetlerde bazı örnekler göreceğiz. Bunların her birinde farklı şartlar hâkim olduğu için, Resûlullah korunma ve namaz âdâbına en uygun tarzı aramış, bunun sonunda ruh itibariyle aynı kalmakla beraber şeklen farklı olan tarzlarda namaz kıldırmıştır. Bu sebeple hadislerdeki korku namazı tavsifleri farklılıklar arzeder. Hanefî ulemâsınca yapılan târife uymayan tavsifler bundan ileri gelir.[1066]

2923 -1- عن سهل بن أبى حَثْمة رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قال:]صَلّى

النَّبىُّ # بأصْحَابِهِ فِي الْخَوْفِ، فَصَفّهُمْ خَلْفَهُ صَفّيْنِ فَصَلى بِالّذِينَ يَلُونَهُ رَكْعَةً ثُمَّ قَامَ فَلَمْ يَزَلْ قَائِماً حَتَّى صَلّى الَّذِينَ خَلْفَهُ رَكْعَةً ثمّ تَقَدَّمُوا وَتَأَخَّرَ الَّذِينَ كَانُوا
قُدَّامَهُمْ فَصَلّى بِهِمْ رَكْعَةً ثُمَّ قَعَدَ حَتَّى صَلّى الَّذِينَ تَخَلَّفُوا رَكْعَةً ثُمَّ سَلَّمَ[. أخرجه الستة .

1. (2923)- Sehl İbnu Ebî Hasme (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ashâbına korku namazı kıldırdı. Bu maksadla ashâbı arkasında iki saf yaptı. Hemen arkasında bulunan safa birinci rek'ati kıldırdı. Sonra ayağa kalktı ve arkasındakilere bir rek'at namaz kıldırıncaya kadar kıyâmda kaldı. Sonra gerideki safta bulunanlar ilerledi, ön safdakiler de geriledi. Bu şekilde ilerleyenlere de bir rek' at namaz kıldırdı, Sonra gerileyenler bir rek'at namaz kılıncaya kadar yerinde oturdu. Sonra da selam verdi."[1067]

-2924 -2- وفي أخرى لمالك:]صَةُ الْخَوْفِ أنْ يَقُومَ ا‘‘مَامُ وَمَعَهُ طَائِفَةٌ مِنْ أصْحَابِهِ وَطَائِفَةٌ مُوَاجِهَةٌ الْعَدُوَّ، فَيَرْكَعُ ا‘‘مَامُ رَكْعَةً وَيَسْجُدُ بِالَّذِينَ مَعَهُ، ثُمَّ يَقُومُ فإذَا اسْتَوَى قَائِماً ثَبَتَ وَأتَمُّو ‘نْفُسِهِمُ الرَّكْعَةَ الْبَاقِيَةَ ثُمَّ يُسَلِّمُونَ وَيَنْصرِفُونَ وَا‘‘مَامُ قَائِمٌ فَيَكُونُونَ وجَاهَ الْعَدُوِّ ثُمَّ يُقْبِلُ اخَرُونَ الَّذِينَ لَمْ يُصَلُّوا فَيُكَبِّرُونَ وَرَاءَ ا‘‘مَامِ فَيَرْكَعُ بِهِمْ رَكْعَةً وَيَسْجُدُ ثُمَّ يُسَلِّمُ فَيَقُومُونَ فَيَرْكَعُونَ ‘نْفُسِهِمُ الرَّكْعَةَ الْبَاقِيَةَ ثُمَّ يُسَلِّمُونَ[.

2. (2924)- Muvatta'nın bir diğer rivâyetinde şöyle gelmiştir: "Korku namazı şöyledir: "İmam, beraberinde arkadaşlarından bir grup olduğu halde namaza durur, bir grup da düşmâna karşı yerini alır. İmam bir rek'ati beraberindekilerle rükû ve secde ile kılar, ve ayağa (ikinci rek'ate) kalkar. Tam doğrulunca öyle kalır. Cemaat geri kalan rek'ati kendi başlarına tamamlayıp selam verirler ve

oradan ayrılırlar. İmam yerinde ayakta durmaya devam eder. Namazını kılanlar düşmanın karşısında yerlerini alırlar. Namaz kılmamış olan diğerleri gelip imamın arkasında dururlar,tekbir getirerek uyarlar. İmam onlara da bir rek'at namaz kıldırır, secdeden sonra oturur ve selam verir. İmama uyan bu ikinci grup imam selam verince kalkıp, geri kalan rek'ati kılıp selam verirler."[1068]

AÇIKLAMA:

1- Korkulu anlarda kılınacak vakit namazının âdâb yönüyle farklı olabileceğini ve o farklılığı yukarıda açıklamış idik. Sadedinde olduğumuz rivâyet, korku esnasında namaz, iki rek'at kılınacakmış gibi bir anlatış üslubuna sahip. Biz bunu, iki rek'atli bir namazın kılınış şeklinin tarifi olarak anlamalıyız. Mukîm şartlarına tâbi olunduğu hallerde kılınan namaz, iki, üç ve dört rek'atli olabilir. Şu halde asıl olan yukarıda sunulan târiftir.

2- Ancak şunu da belirtelim ki, İbnu Abbâs'tan gelen bir rivâyete göre, korku hali namazın rek'atine te'sîr eder ve bu durumda tek rek'at kılınır: "Allah namazı Peygamberimizin dilinden hazerd dört, seferde iki ve harpte bir rek'at olarak farz kılmıştır." Dahhâk, Mücâhid, Atâ, Katâde, İshak İbnu Râhûye gibi Tâbiînden bazıları da bu görüştedir.
Fakat Cumhur, harp durumunun rek'at sayısına tesîr etmediği kanaatindedir. Tek rek'atli namazın caiz olmayacağını söyler. Namazın kısa kılınması harp halinde ileri gelmez, sefer halinden ileri gelir. Harp hali, cemaatle kılınış âdâbına te'sir eder. Ebû Hanîfe, Şâfiî, İmam Mâlik, Sevrî, Nehâî, İbnu Ömer gibi birçok Selef büyüğü hep böyle hükmetmişlerdir.
Muvatta'da gelen rivâyet, namazın kılınış tarzını, yukarıda sunduğumuz tariften biraz farklı yapmaktadır. Bu, birçok meselede olduğu gibi, ulemânın yorum farklılığından ileri gelmektedir.[1069]

-2925 -3- وعن جابر رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]كُنَّا مَعَ النّبىِّ # بِذَاتِ الرِّقَاعِ فَإذَا أتَيْنَا عَلى شَجَرةٍ ظَلِيلَةٍ تَرَكْنَاهَا لِلنّبىِّ #. فَجَاءَ رَجُلٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ وَسَيْفُ النّبىِّ # مُعَلّقٌ بِالشَّجَرَةِ. فَاخْتَرَطَهُ فقَالَ: تَخَافُنِى؟ فقَالَ: َ. قالَ: فَمَنْ يَمْنَعَك مِنِّى؟ قالَ: اللّهُ. فَتَهَدَّدَهُ

أَصْحَابُ النّبِىِّ #. وَأقِيمَتِ الصَّةَ فَصَلٰى بِطَائِفَةٍ رَكَعَتَيْنِ ثَمَّ تَأخَّرُوا وَصَلّى بِالطَّائِفَةِ ا‘خْرَى رَكْعَتَيْنِ. فَكَانَ لِلنَّبِىِّ # أرْبَعُ وَلِلْقَوْمِ رَكْعَتَانِ[. أخرجه الشيخان والنسائى. »اخْتَرَطَ السَّيْفَ« إذا استلّه من غمده .

3. (2925)- Hz. Câbir (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Biz Zâturrikâ'da Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile beraberdik. Koyu gölgeli bir ağacın yanına gelmiştik. Bu ağacı, altında dinlenmesi için Aleyhissalâtu Vesselâm'a bıraktık. (Resûlullah kılıncını ağaca asıp istirahete çekilmişti ki, O'nu gizlice takip eden) müşriklerden biri gelip (asılı olan kılıncı kapıp) kınından sıyırarak (Resûlullah'a):
"Benden korkmuyor musun?" dedi. Aleyhissalâtu Vesselâm:
"Hayır!" deyince:
"Peki seni benden kim kurtaracak?"dedi. Efendimiz:
"Allah!" diye cevap verdi. (Duruma muttali olan) ashab adamı tehdid etti. (O da kılıncı kınına koydu ve ağaca astı).
Sonra namaz kılındı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir gruba iki rek'at kıldırdı. Bunlar geri çekildiler. Sonra ikinci grup geldi, onlara da iki rek'at namaz kıldırdı. Resûlullah'ın namazı dörde tamamlanmıştı, cemaatin namazı ise iki rek'atti."[1070]

AÇIKLAMA:

1- Bu gazvenin yılı hakkında ihtilaf edilmiştir. Hicretin dördüncü veya beşinci yılında cereyan etmiş olma ihtimali var. Buhârî, Hayber'in fethinden sonra olduğu kanaatindedir. Beyhakî ise, iki ayrı gazveye bu ismin verildiğine hükmetmiştir. İbnu'l-Esîr, el-Kâmil'de dördüncü yıl hâdiseleri arasında zikreder. Hayber'den sonra olması halinde yedinci yılda cereyan etmiş olması gerekir.

2- Zâtu'rrikâ' isminin nereden geldiği hususu da münâkaşalıdır, ancak bu teferruâta girmeyeceğiz. Şu noktayı belirtelim ki, bu gazvenin bazı kaynaklarda Gazvetu Muhârib diye geçen gazve olduğunda megâzi sahiplerinin cumhuru ittifak eder.

3- Korku namazının ilk defa ne vakit kılındığı ihtilaflı ise de çoğunluk bu gazvede kılındığını kabul eder.

4- Hadise farklı tariklerden rivâyet edilmiştir. Bazılarında burada olmayan teferruât vardır. Sözgelimi:

1) Resûlullah'a kılıç çeken zat, Muhârib kabilesinin reisidir, cesur bir kimsedir, adı Gavres İbnu Hars'dır.

2) Buhârî'nin bazı rivâyetlerinde hâdise bazı ziyadelerle anlatılır. Hz. Câbir'in rivâyeti şöyle: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın beraberinde Necd tarafına gazaya gittim. Resûlullah bu gazadan dönünce ben de beraber döndüm. Dönüşte büyük ağacı çok olan bir vadi içinde kafileye öğle sıcağı vurdu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bineğinden inerek istirahat verdi. Askerler de ağaçların altında gölgelenmek üzere dağıldılar. Aleyhissalâtu Vesselâm da bir semüre (sakız) ağacı altına indi ve kılıcını ağaca astı." Câbir anlatmaya devam eder.
"Biz biraz uyumuştuk. Sonra bir de gördük ki, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bizleri çağırıyor. Yanına gittik. Müşriklerden bir bedevî yanında oturuyordu. Bize Resûlullah şunu anlattı:
"Şu bedevî Arap ben uyurken gelip (gafletimden bil-istifade) kılıcımı alıp kınından sıyırmış. Bu sırada ben uyandım. Kılıç kınından sıyrılmış, elinde idi. Bana:
"Şu anda seni benden kim kurtarabilir?" dedi. Ben de:
"Allah korur!" dedim. İşte bu hâdisenin kahramanı şu oturan bedevîdir."

3) Rivâyetler, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu bedevîyi cezalandırmayıp serbest bıraktığını, kabilesine dönen Gavres'in müslüman olduğunu ve birçok kimsenin de müslüman olmasına vesîle olduğunu belirtir. [1071]

2956-4- وعن أبى عياش الزُّرَقى رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]كُنَّا مَعَ النّبىِّ # بِعُسْفَانَ وَعلى الْمُشْرِكِينَ خَالِدُ بْنُ الْوَلِيدِ، فَصَلَّيْنَا الظُّهْرَ. فقَالَ الْمُشْرِكُونَ: لَقَدْ أصَبْنَا غَفْلَةً لَوْ كُنّا حَمَلْنَا عَلَيْهِمْ وَهُمْ في الصَّةِ؟ فَنَزَلَتْ آيَةُ الْقَصْرِ بَيْنَ الظُّهْرِ وَالْعَصْرِ. فَلَمَّا حَضَرَتِ الصَّةُ قامَ # مُسْتَقْبِلَ الْقِبْلَةِ وَالْمُشْرِكُونَ أمَامَهُ فَصَفَّ خَلْفَهُ صَفٌّ،

وَصَفّ بَعْدَ ذَلِكَ الصَّفَ صَفّ آخَرُ. فَرَكَعَ رَسُولَ اللهِ # وَرَكَعُوا جَمِيعاً. وَسَجَدَ وَسَجَدَ مَعَهُ الصَّفُّ الَّذِى يَلِيهِ ثُمَّ قَامَ اخَرُونَ يَحْرُسُونَهُمْ فَلَمَّا صَلّى هؤُءِ السَّجْدَتَيْنِ وَقَامُوا سَجَدَ اخَرُونَ الَّذِينَ كَانُوا خَلْفَهُمْ، ثُمَّ تَأَخَّرَ الصَّفُّ الَّذِى يَلِيهِ إلى مَقَامِ اخَرِينَ، وَتَقَدَّمَ الصَّفُّ ا٠خِيرُ إلِى مَقامِ الصَّفِّ ا٠وَّلِ ثُمَّ رَكَعَ رَسولُ اللّهِ # وَرَكَعُوا جَمِيعاً، ثُمَّ سَجَدَ وَسَجَدَ مَعَهُ الصَّفُّ الّذى يَلِيهِ وَقَامَ اخَرُونَ يَحْرُسُونَهُمْ، فَلَمَّا جَلَسَ # وَالصَّفُّ الّذى يَلِيهِ سجَدَ اخَرُونَ ثُمَّ جَلَسُوا جَمِيعاً فَسَلَّم بِهِمْ جَمِيعاً]. أخرجه أبو داود والنسائى .

4. (2926)- Ebû Ayyâş ez-Zürakî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Biz Usfân'da Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile beraberdik. Müşriklerin başında (henüz müslüman olmayan) Hâlid İbnu'l-Velîd vardı. Öğleyi kılmıştık. Müşrikler (kendi kendilerine aralarında şöyle) konuştular: "İyi bir fırsat elimize geçmişti, onlar namazda iken saldırsaydık ya!"
Bunun üzerine hemen kasr (namazı kısaltma) ile ilgili âyet öğle ile ikindi arasında nâzil oldu. İkindi vakti olunca, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kalkıp kıbleye karşı durdu. Müşrikler de önlerindeydi. Arka tarafına da bir saf yaptı. Bu safın arkasına da bir saf koydu. Resûlullah rükûya varınca hep birlikte rükû yaptılar. Resûlullah secde yaptı, hemen arkasındaki safdakiler de secde yaptı. Diğerleri (rükûdan) doğrulup onları korumak üzere kıyâmda kaldılar. Bunlar iki secdeyi tamamlayıp kalkınca arkalarında bulunanlar secdeye gittiler. Sonra Resûlullah'ın arkasındaki saftakiler diğerlerinin yerlerine gittiler, arkadaki saftakiler de öndekilerin yerine ilerlediler. Sonra Resûlullah rükûya gitti, hepsi O'nunla birlikte rükû yaptı. Sonra Resûlullah secde yaptı ve hemen arkasındaki safdakiler de secde yaptılar. Bu sırada arkadakiler bunları korumak üzere kıyamda kaldılar.
Aleyhissalâtu Vesselâm ve arkasındakiler oturunca, en arkadakiler secdeye gittiler. Sonra hep beraber oturup hep beraber selam verdiler."[1072]

AÇIKLAMA:

1- Usfân Mekke'ye iki merhale uzaklıkta bir yerin adıdır. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) oraya hicretin altıncı yılının başlarında gazâda bulunmuştur.

2- İndiği belirtilen kasr âyetinden maksad havf namazıdır.

3- Burada salâtu'lhavf'ın tavsifinde dikkat çeken husus şudur: Bu namaza bütün cemaat iki kısım halinde iştirak etmekte, namazın rükünleri müştereken icrâ edilmekte, en sonda selam müştereken verilmekte, sadece secde esnasında bir zümre secde ederken diğer zümre onları kollamakta, düşmanı gözetlemektedir.
Bu tavsif, umumî açıklama kısmında Hanefî mezhebinde esas alınan şekle uygun olarak yapılan târife uymamaktadır. Sebebini Hattâbî'nin açıklamasından takip edelim:
"Korku namazının çeşitleri var. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onu farklı günlerde birbirine uymayan şartlarda kıldı. Bu farklı şartlar içinde kılınan namaz esnasında hem "korunmayı" en iyi sağlayacak hem de normal şartlarda kılınan "namazın âdâbı"na en ziyade muvafık düşecek tarz aranmıştır. Bu tarz, dış görünüşü itibariyle farklı olsa da ma'nâ ve ruh itibariyle kaynaşma arzeder. Kaydedilen bu çeşit, düşmanın kıble ile müslüman askerlerin arasında yer alma durumunda tercih edilen tarzdır. Eğer düşman kıblenin gerisinde ise o zaman Resûlullah askerlere Zâtu'r-Rika'dâ kıldırdığı şekilde namaz kıldırmıştır."[1073]

-2927 -5- وعن ابن عمر رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما قال:]صَلّى النّبىُّ # صَةَ الْخَوْفِ بِإحْدَى الطَّائفتَيْنِ رَكْعَةً وَاحِدَةً وَالطِّائفَةُ ا‘خْرَى مُواجِهَةُ الْعَدُوّ، ثُمَّ انْصَرَفُوا وقَامُوا فِي مَقَامِ أصْحَابِهِمْ مُقْبِلِينَ عَلى الْعَدُوِّ، وَجَاءَ أُولئِكَ فَصَلّى بِهِمْ رَكْعَةً، ثُمَّ قَضَى هؤُءِ رَكْعَةً وَهؤُءِ رَكْعَةً[. أخرجه الستة .

5. (2927)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) korku namazını iki gruptan birine tek rek'at olarak kıldırırken, diğer grup düşmâna karşı durmuştur. Kılanlar kalkıp, düşmâna dönük vaziyette, (bekleyen) arkadaşlarının yerine geçtiler, onlar da gelip (Resûlullah'ın arkasına

geçtiler), O da bunlara bir rek'at namaz kıldırdı, sonra da bu iki gruptan her biri birer rek'at namazlarını kazâ ettiler."[1074]

-2928 -6- وعن أبى هريرة رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]نَزَلَ رسُولُ اللّهِ # بَيْنَ ضَجْنَانَ وَعُسْفَانَ مُحَاصِرَ المُشْرِكِينَ. فقَالَ المُشْرِكُونَ: إنَّ لِهؤُءِ صَةً هِىَ أحَبُّ إلَيْهِمْ مِنْ أبْنَائِهِمْ وَأبْكَارِهِمْ وَهِىَ الْعَصْرُ فَأجْمِعُوا أمْرَكُمْ فَمِيلُوا عَلَيْهِمْ مَيْلَةً وَاحِدَةً، وَإنَّ جِبْرِيلَ عَلَيْهِ السَّمُ أتَى النّبِىَّ # فَأمَرَهُ أنْ يَقْسِمَ أصْحَابَهُ نِصْفَيْنِ فَيُصَلِّى بِطَائِفَةٍ مِنْهُمْ وَتَقُومُ طَائِفَةٌ أُخْرَى وَرَاءَهُمْ، وَلْيَأخُذُوا حِذْرَهُمْ وَاسْلِحَتَهُمْ فَيُصَلِّى بِهِمْ رَكْعَةً. ثُمَّ يَتَأخَّرُ هؤُءِ وَيَتَقَدَّمُ أُولئِكَ فَيُصَلِّى بِهِمْ رَكْعَةً فَتَكُونُ لَهُمْ مَعَ النَّبِىِّ # رَكْعَةٌ رَكْعَةٌ وَلِلنَّبِىِّ # رَكْعَتَانِ[. أخرجه أصحاب السنن واللفظ لغير الترمذي .

6. (2928)- Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Dacnân ile Usfân arasında, müşriklerle sarılmış bir yere indi. Müşrikler (aralarında):

"Bu müslümanların bir namazları var (topluca kılarlar), bu onlara evlatlarından da, bâkirelerinden de kıymetlidir, işte bu, ikindi namazlarıdır. Hazırlığınızı yapın, üzerlerine toptan bir kerede çullanın!" dediler. Cebrâil (aleyhisselam), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelerek ashabını iki kısma ayırmasını, onlardan bir grupla namaz kılarken diğer grubun geri tarafta ayakta beklemesini, tedbirli olmalarını ve silahlarını beraberlerine almalarını, birinci gruba bir rek'at kıldırmasını, bu kısmın birinci rekatten sonra geri çekilmesini, arkadaki grubun öne ilerlemesini, bu yeni gruba da bir rek'at kıldırmasını, böylece her bir grubun Resûlullah'la birlikte birer rek'atlerinin olmasını, Resûlullah'ın da böylece iki rek'at kılmış olmasını emretti."[1075]

-2929 -7- وعن عبداللّه بن أُنَيْسَ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]بَعَثنِى

رَسولَ اللهِ # نَحْوَ خَالِدِ بْنِ سُفْيَانَ الْهُذَلِيِّ أَنْ أَقْتُلَهُ، وَكانَ نَحْوَ عُرَنَةَ وَعرفَاتٍ. فقَالَ:
اذْهَبْ فَاقْتُلْهُ. فَرَأَيْتُهُ وَحَضَرَتْ صَةُ الْعَصْرِ. فَقُلْتُ: إنِّى ‘خَافُ أَنْ يَكُونَ بَيْنِى وَبَيْنَهُ مَا إنْ أُؤَخِّرُ الصَّةَ. فَانْطَلَقْتُ أَمْشِي وَأنَا أُصَلِّى أومئُ إيماءً. فَلَمَّا دَنَوْتُ مِنْهُ قالَ: مَنْ أنْتَ؟ قُلْتُ: رَجُلٌ مِنَ الْعَرَبِ بَلَغَنِى أَنَّكَ تَجْمَعُ لِهذَا الرَّجُلِ فَجِئْتُكَ في ذَلِكَ. فقَالَ: إنِّى لَفِى ذلِكَ. فَمَشَيْتُ مَعَهُ سَاعَةً حَتَّى إذَا أَمْكَنَنِى عَلَوْتُهُ بِالسَّيْفِ حَتَّى بَرَدَ].
أخرجه أبو داود .

7. (2929)- Abdullah İbnu Üneys (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), beni, Hâlid İbnu Süfyân el-Hüzelî'yi öldürmem için bulunduğu yere gönderdi. O, Urane[1076] ve Arafat taraflarında idi.
"Git onu öldür!" dedi. Ben onu gördüğümde ikindi namazının vakti girmişti. Kendi kendime: "(Bu herifi öldürme işi) onunla benim arama girip namazımı geciktirmesinden korkarım" dedim. (Ara vermeden) ilerledim. Hem yürüyor hem de ima ile namazımı kılıyordum. Herife tam yaklaşmıştım ki:
"Sen kimsin?" dedi.
"Araplardan biriyim. Duydum ki, şu adam için asker topluyormuşsun, onun için sana katılmaya geldim!" dedim.
"Evet ben bu işin içindeyim" dedi. Onunla bir müddet yürüdüm, öldürmeme imkân sağlayacak bir fırsat doğunca kılıçla tepesine bindim ve geberttim." [1077]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, çok tehlikeli hallerde, îma ile namazın kılınacağına delildir. Bu istidlâlin sıhhatinde âlimler herhangi bir şüpheye düşmezler. Çünkü Abdullah İbnu Üneys, bu işi Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)' ın sağlığında yapmıştır. Yani vahyin inmekte olduğu bir devrede... Resûlullah'ın buna muttali olmamış bulunması muhaldir. Öyle ise dinin ruhuna uymasaydı müdahale eder, tashih

ederdi. Bunu reddeden bir hadis mevcut değildir. Sahâbenin fiili de dinde bir hüccettir, yeter ki merfû bir hadis ona muhalefet etmesin.
İbnu'l-Münzîr der ki: "Abdullah İbnu Üneys'ten hadis alan her râvi: "Düşman önünden kaçan herkes bineğinin üzerinde îma ile namaz kılar." demiştir.
Şâfiî hazretleri: "Ancak, arkadaşlarından kopacaksa ve kovaladığı kimsenin üzerine geri geleceğinden korkarsa o da îma ile kılar"demiştir. Böylece o da, kovalayanla kovalanan arasında fark olduğuna dikkat çekmiş olmaktadır. İkisi arasındaki fark açıktır: Kaçan daha şiddetli bir korku içindedir. Kovalayan ise, düşmanın yakalaması korkusunu yaşamaz, düşmanı kaçırma endişesi yaşar.
İbnu Hacer der ki: İbnu'l-Münzîr'in naklettiği husus, Evzâî'nin sözüyle tenkid edilir. Zîra Evzâî îma ile namazın cevazını sadece "şiddetli korku" şartıyla kayıdlamıştır, kovalayanla kovalanan arasında tefrîk yapmamıştır. Mâlikîlerden İbnu Habîb de bu görüştedir. Ebû İshak el-Fezârî, Kitabu's-Sünen'inde Evzâî'nin şu sözünü nakleder: "Kovalayanlar, yere indikleri takdirde, düşmanı kaçıracağından korkarsa, her ne hal üzere olursa olsun, o halde namazını kılar."
Görünen o ki, bu ihtilafın kaynağı âyet-i kerîmede zikri geçen "korku"dur. Bu korkuyu "düşmandan cana ve mala gelecek zarar korkusu" diye kayıtlayanlar için kovalayanla kovalanan arasında fark vardır. Böyle bir kayda yer vermeyip daha umumî anlayan için ikisi arasında fark yoktur.
Ayrıca, bu cevaz yaya için de, atlı için de mevzubahistir, yeter ki korku hali hakim olsun.
Aynî şu özetlemeyi yapar: "Bu meselede fakihlerin görüşleri şöyledir:

* Ebû Hanîfe'ye göre kişi kovalanıyor ise yürürken namazını kılmasında bir beis yoktur, kovalıyor ise, yürürken namaz kılamaz.

* İmam Mâlik ve ashâbından bir gruba göre, kovalayan da kovalananda eşittir, bineğinin üzerinde namaz kılabilirler.

* Evzâî ve Şâfiî, sonuncular hakkında Ebû Hanîfe gibi hükmederler. Bu aynı zamanda Atâ, Hasan, Sevrî, Ahmed ve Ebû Sevr'in kavilleridir.

Şâfiî'den şu söz de rivâyet edilmiştir: "Kovalayan, düşmanı kaçıracağından korkarsa îma ile kılar, korkmazsa îma caiz değildir."[1078]

İKİNCİ KISIM

NAFİLE NAMAZLAR

(Bu kısım iki bâbtır)

*

BİRİNCİ BÂB

VAKTE MAKRÛN OLAN NAFİLELER

(Altı Fasıldır)

*

BİRİNCİ FASIL

BEŞ VAKİT NAMAZA BAGLI (REVÂTİB) NAFİLELER

ÖGLE NAMAZININ NAFİLESİ

İKİNDİ NAMAZININ NAFİLESİ

AKŞAM NAMAZININ NAFİLESİ

YATSI NAMAZININ NAFİLESİ

CUMA NAMAZININ NAFİLESİ

*

İKİNCİ FASIL

VİTİR NAMAZI

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

GECE NAMAZI

*

DÖRDÜNCÜ FASIL

KUŞLUK NAMAZI

BEŞİNCİ FASIL

RAMAZAN KIYÂMI VE TERÂVÎH

*

ALTINCI FASIL

BAYRAM NAMAZLARI

BAYRAM VE CUMANIN BİR GÜNDE BİRLEŞMESİ

*

İ

KİNCİ BÂB

SEBEPLERE MAKRÛN OLAN NAFİLELER

(Dört fasıldır)

*

BİRİNCİ FASIL

KÜSÛF NAMAZI

*

İKİNCİ FASIL

İSTİSKA (YAGMUR İSTEME) NAMAZI

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

CENAZE NAMAZI

*

DÖRDÜNCÜ FASIL

MÜTEFERRİK NAMAZLAR

TAHİYYETÜ'L-MESCİD

İSTİHÂRE NAMAZI

HÂCET NAMAZI

TESBİH NAMAZI

NAMAZA MÜTEALLİK MA'NÂ TAŞIYAN HADİSLER

BİRİNCİ FASIL

BEŞ VAKİT NAMAZA BAGLI (RÂTİP) NAFİLELER

UMUMÎ AÇIKLAMA

Farzın dışında kılınan namazlara toptan nafile denir. Bunların çeşitleri var. Bir kısmı beş vakit namaza bağlı olarak kılınır. Onlardan önce veya sonradır veya öğle ve yatsıda olduğu gibi hem önce hem de sonradır. İşte bu çeşit namaza râtib (râtibe) cemi olarak revâtıb denir. Şu halde bu fasılda râtibe olanlar görülecektir. [1079]

2930 -1- عن ابن عمر رَضِىَ اللهُ عَنْهُما قال:]صَلّيْتُ مَعَ رَسولِ اللّهِ # رَكْعَتَيْنِ قَبْلَ الظُّهْرِ وَرَكْعَتَيْنِ بَعْدَهَا، وَرَكْعَتَيْنِ بَعْدَ الجُمُعَةِ، وَرَكْعَتَيْنِ بَعْدَ المَغْرِبِ، وَرَكْعَتَيْنِ بَعْدَ الْعِشَاءِ، فَأَمَّا

الْمَغْرِبُ وَالْعِشَاءُ فَفِى بَيْتِهِ]. أخرجه الستة .

1. (2930)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte iki rek'at öğleden evvel, iki rek'at sonra, keza iki rek'at cum'adan sonra, iki rek'at akşamdan sonra, iki rek'at yatsıdan sonra namaz kıldım. Akşam ve yatsı(dan sonrakiler) evinde idi."[1080]

AÇIKLAMA:

Bu rivâyetle, müteakiben Hz. Âişe'den kaydedeceğimiz 2931 numaralı hadis arasında bir meselede farklılık mevcuttur. Burada öğleden evvel iki rek'atten bahsedilirken orada dört rek'atten bahsedilmektedir. Bu farklılık üzerine farklı yorumlar yapılmıştır. İbnu Hacer: "Daha doğru olanı, bunu iki ayrı duruma hamletmektir. Yani Efendimizin bazan iki, bazan da dört rek'at kılmış olabileceğini söylemektir" der. Bazıları: "Mescidde iki, evde dört kılmış da olabilir" derken, bazıları da: "Evde olduğu zaman iki kılıp mescide çıkınca iki daha kılması da mümkün. İbnu Ömer sadece mescidde kıldığını görmüş, Hz. Âişe ise her ikisine de muttali olmuştur" demiştir. Evde dört kıldığını te'yid eden başka rivâyetler de gelmiştir. Ebû Cafer, Taberî çoğu durumda dört, nadiren de olsa iki kılmıştır, der.[1081]

-2931 -2- وعن عائشة رَضِىَ اللّهُ عَنها قالت:]قال النّبىُّ #: مَنْ ثَابَرَ عَلى ثِنْتَى عَشَرَةَ رَكْعَةً مِنَ السُّنَّةِ بَنَى اللّهُ لَهُ بَيْتاً في الجَنَّةِ: أرْبَعِ رَكَعَاتٍ قَبْلَ الظُّهْرِ وَرَكْعَتَيْنِ بَعْدَهَا، وَرَكْعَتَيْنِ بَعْدَ المَغْرِبِ، وَرَكْعَتَيْنِ بَعْدَ الْعِشَاءِ، وَرَكْعَتَيْنِ قَبْلَ الْفَجْرِ[. أخرجه الترمذي والنسائى.»المُثَابرةُ« المواظبة .

2. (2931)- Hz. Âişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sünnette gelen oniki rek'ate kim devam ederse Allah ona cennette bir ev bina eder. Bu oniki rek'atin:

* Dördü öğleden önce,

* İkisi öğleden sonra,
*İkisi akşamdan sonra,
* İkisi yatsıdan sonra,
*İkisi de sabahtan önce."[1082]

-2932 -3- وعنها رَضِىَ اللّهُ عَنْهَا قالت:]صَتَانِ لَمْ يَتْرُكْهُمَا رسولُ اللّهِ # سِرًّا وَ عَنِيَةً في سَفَرٍ وَ حَضَرٍ. رَكْعَتَانِ قَبْلَ الصُّبْحِ، وَرَكْعَتَانِ بَعْدَ الْعَصْرِ[. أخرجه الخمسة إ الترمذي .

3. (2932)- Yine Hz. Âişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "İki namaz var ki, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bunları ne gizli ne de alenî olarak seferde ve hazerde hiç terketmedi: Sabahtan önce iki rek'at, ikindiden sonra iki rek'at." [1083]

AÇIKLAMA:

Bu rivâyette, hal-i hazır tatbikatımıza da uymayan bir hususa temas edilmektedir: "İkindiden sonra kılınan iki rek'at..." Müteakiben kaydedilen Hz. Ali rivâyeti de buna ters düşmektedir. Zîra orada Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in ikindi ve sabahtan sonra namaz kılmadığına dikkat çekmektedir.
Hemen şunu belirtelim ki bu husus bidâyetten beri Selef arasında ihtilaflı bir mevzu olmuştur. Ebû Dâvud'un bir rivâyeti de bu hususu açık bir şekilde aksettirir:
İbnu Abbas'ın âzadlısı Kureyb anlatıyor: "İbnu Abbâs, Abdurrahman İbnu Ezher ve Misver İbnu Mahreme (radıyallahu anhüm) Kureyb'i Hz. Âişe'ye göndererek: "Bizden ona selam söyle ve ikindiden sonraki iki rek'at hakkında sor ve de ki:
"Bize gelen habere göre sen bu iki rek'ati kılıyormuşsun. Halbuki bize ulaştığına göre Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bunun kılınmasını yasaklamıştır!"
Bunun üzerine ben de gittim, benimle gönderdikleri mesajı tebliğ ettim. Hz. Âişe:
"Ümmü Seleme'ye git, ondan sor!" dedi. Ben geri döndüm ve Hz. Âişe'nin söylediklerini kendilerine ulaştırdım. Onlar beni bu sefer Ümmü Seleme'ye

gönderdiler. Hz. Âişe'ye sorduklarını aynıyla ondan soruyorlardı. Ümmü Seleme:

"Ben Resûlullah'ın o iki rek'ati yasakladığını işittim. Sonra kendisini, onları kılarken gördüm. İkindiyi kıldıktan sonra kıldığı iki rek'atin hikayesi şudur: (Bir keresinde)yanımda Ensâr'a mensup Beni Haram'dan bazı kadınlar olduğu halde içeri girdi, mezkur iki rek'ati kılmaya başladı. Ben kendisine hemen câriyemi gönderip dedim ki:

"Kızım kalk, yanında dur ve de ki: "Ümmü Seleme diyor ki: "Ey Allah'ın Resulü! şu iki rek'ati yasakladığını bizzat senden işittim, şimdi ise kıldığını görüyorum. (Dikkat et), eğer eliyle "çekil!" işaretini yaparsa hemen dön!"

Ümmü Seleme der ki: "Cariye söylediğimi aynen yaptı. O (aleyhissalâtu vesselâm) eliyle işaret buyurdu, câriye de geri döndü. Resûlullah namazdan çıkınca:

"Ey Ebû Ümeyye'nin kızı, ikindiden sonraki iki rek'atten sordun. Bana Abdulkays kabilesinden müslüman olmak üzere bir heyet geldi. Öğleden sonra kılmakta olduğum iki rek'ati onlarla meşguliyetim sebebiyle kılamadım. Bu iki rek'at o iki rek'attir" buyurdu.

Bu rivayet, Resûlullah'ın ikindiden sonra kıldığı iki rek'atin ne olduğunu açıkladığı gibi, vaktinde kılınamayan râtib namazlarının bilahare kaza edilmelerinin müstehab olduğunu, namaz esnasında elle yapılan hafif bir işaretin namazı bozmadığını da gösterir. Âlimler, bu rivâyetten, sünnete dayanan bir sebebi bulunan nafilenin yasak vakitte kılınmasında kerahet olmadığı, sebepsiz kılınan namazın mekruh olduğu hükmünü çıkarmışlardır.

Bu halin Resûlullah'a has olduğunu söyleyen olmuşsa da: "Dinde asıl Resûlullah'a ittibâdır, açık bir delil olmadıkça da fiil-i Nebî'nin hususîliği iddia edilemez" diye cevaplandırılmıştır. Ayrıca bu hadiste Resûlullah'ın "Bu bana ait bir ruhsattır" şeklinde tavzihte bulunmadığına dikkat çekilmiştir (Nevevî).

İbnu Abdi'l-Berr, "Sabah ve ikindiden sonraki yasak, nafile ve tetavvu olarak kılınacaklarla ilgilidir. Farz namazlar, sünnet namazlar veya Resûlullah'ın devam ettiği nafileler bu yasağa girmez" der.[1084]

2933- 4- وعن علی رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]كَانَ رَسُولُ اللّهِ # يُصَلِّى في إثْرِ كُلِّ صَةٍ مَكْتُوبَةٍ رَكْعَتَيْنِ إَّ الْفَجْرَ وَالْعَصْرَ[. أخرجه أبو داود .

4. (2933)- Hz. Ali (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sabah ve ikindi hariç her namazın arkasında iki rek'at (nafile) namaz kılardı."[1085]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ikindi ve sabah namazlarından sonra nafile namaz kılmadığını ifade eder. Bu ma'nâyı te'yîd eden başka rivâyetler de mevcuttur. Ancak güneş henüz yüksek ve parlakken kılınabileceğine dair ruhsat da gelmiştir.

İbnu Abdi'l-Berr der ki: "Âlimlerden bir grup, sabah ve ikindi namazlarından sonra nafile namazı kılmada bir beis olmadığını söylemiştir. Zîra, bu husustaki nehiy, güneşin tam doğma ve batma anlarında namazın terkedilmesini kasteder. Bu meselede, mezkûr vakitlerde namazı nehyeden hadisleri rivâyet eden ashabtan bir cemaatin hadisleriyle ihticac ederler." Keza Resûlullah'ın şu sözü de bu istidlâlde hüccet kılınmıştır: "İkindi namazından sonra, güneş yüksekte değilse nafile kılmayın." Keza şu hadis de hüccet kılınmıştır: "Namazınızı güneşin doğuş ve batışında kılmayın." Keza müslümanlar, güneşin tam doğma ve batma anları dışında sabah ve ikindi namazlarından sonra cenaze namazı kılınacağı hususunda icma ederler. Derler ki: "Sabah ve ikindi namazlarından sonra namazın yasaklanmasının ma'nâsı ve hakikati işte budur."

Âlimler bu hususta şunu da söylerler: "Bu meselede gelen yasağın gayesi kat-ı zerî'a'dır. Yani zarara götüren sebebi de ortadan kaldırmak... Zîra, sabah ve ikindi namazlarından sonra namaz, mubah kılınsaydı, asıl yasaklanmış olan güneşin doğma ve batma anlarına kadar namaz kılmaya devam edileceğinden korkulurdu."

Bu söylediğimiz görüş, İbnu Ömer'e aittir. Ancak bir grup ulemâ bunu benimsemiştir. Abdurrezzâk'ın bir rivâyetine göre İbnu Ömer demiştir ki: "Ben güneşin doğma ve batma anlarını araması dışında kimseyi gece ve gündüzün her vaktinde namaz kılmaktan men etmem. O iki vakitten men ederim, çünkü onlardan Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da men etti.

"Şunu da belirtelim ki, bu hususta İbnu Ömer'in görüşü babası Hz. Ömer'in görüşüne zıddır. Hz. Âişe de İbnu Ömer gibi düşünmektedir. Zîra der ki: "Ömer bu meselede yanılmıştır, çünkü Resûlullah'ın namaz yasağı güneşin doğma ve

batma anlarında kılınanlarla ilgilidir."
İbnu Hacer der ki: "Ebû'l-Feth el-Ya'merî bir grup Selefin şöyle söylediğini nakleder: İkindi ve sabah namazlarından sonra namaz kılma yasağı şu hususu duyurmak içindir: "Bu iki namazdan sonra nafile kılınmaz. Bu nehiyle (ikindi ve sabah namazlarının kılındığından itibaren geçen bütün) vakit kastedilmemiş, güneşin doğuş ve batış ânları kastedilmiştir. Bu hususu Ebû Dâvud'un Hz. Ali'den hasen senetle rivâyet ettiği şu hadis te'yîd eder: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), ikindiden "sonra" güneş yüksekte değilse namaz kılmayı yasakladı." Öyle ise hadiste geçen "sonra"lıkla kastedilen müddet umum vakte şâmil olmayıp, sadece doğuş ve batış anlarıyla, bu ânlara yakın olan vakitlere şâmildir."[1086]

2934 -5- وعن عائشة رَضِىَ اللّهُ عَنْها قالت:]لَمْ يَكُنْ رسُولُ اللّهِ # عَلى شَىْءٍ مِنَ النَّوَافِلِ أشَدُّ تَعَاهُداً مِنْهُ عَلى رَكْعَتِى الْفَجْرِ[. أخرجه الخمسة .

5. (2934)- Hz. Âişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) nafilelerden hiçbirine, sabah namazının iki rek'atlik nafilesi kadar aşırı ilgi göstermemiştir."[1087]

2935 -6- وفي رواية ٌبى داود عن أبى هريرة رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:] تَدَعُوهُمَا وَلَوْ طَرَدَتْكُمُ الخَيْلُ[.

6. (2935)- Ebû Dâvud'un, Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh)'den kaydettiği bir rivâyette şöyle gelmiştir: "Sizi, atlılar tardedecek (kovalayacak) bile olsa o iki rek'ati terketmeyin."[1088]

2936 -7- وفي أخرى للنسائى:]رَكْعَتَانِ قَبْلَ الْفَجْرِ خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا جَمِيعاً[.

7. (2936)- Nesâî'nin bir rivâyetinde: "Sabah namazından önce kılınacak iki rek'at nafile namaz dünyanın tamamından daha hayırlıdır." denmiştir.[1089]

AÇIKLAMA:

Sabah namazının sünnetine teşvik sadedinde beyan buyrulan hadis çoktur, 2935 numarada geçen Ebû Dâvud hadisi iki sûrette te'vil edilmiştir:

1- Atlılar ve binekliler harekete geçerek sizi bırakacak da olsalar, ordudan geri kalma tehlikesine rağmen bu iki rek'ati terketmeyin.

2- Düşman atları sizi saf dışı edecekse, yani siz düşman atlarının tâkibinde iken, onlar sizi öldürmek için üzerinize gelirken de o iki rek'ati bırakmayın, yani yönünüz, istikametiniz ne olursa olsun, at üzerinde kaçarken dahi îmâ ile namazı kılın, sakın terketmeyin.

Dediğimiz gibi bu ifade namaza teşvikte mübâlağalı bir üslubtür.[1090]

2937- 8- وعنها رَضِىَ اللّهُ عَنْها قالت:]كَانَ رسُولُ اللّهِ # يُصَلِّى رَكْعَتَيْنِ خَفِيفَتَيْنِ بَيْنَ النِّدَاءِ وَا“قَامَةِ مِنْ صَةِ الصُّبْحِ[. أخرجه الستة إ الترمذي .

8. (2937)- Yine Hz. Âişe(radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sabah namazında ezanla ikâmet arasında hafif iki rek'at namaz kılardı."[1091]

2938- 9- وفي أخرى:]كَانَ يُخَفِّفُهُمَا حَتَّى أقُولَ: هَلْ قرَأَ فِيهِمَا بِأُمِّ الْقُرآنِ[.

9. (2938)- Diğer bir rivâyette şu ibare var: "O iki rek'atı öyle hafif tutardı ki, ben

"bunlarda Fatiha'yı okudu mu?" derdim."[1092]

-2939 -10- وفي أخرى للنسائى:]كَانَ إِذَا سَكَتَ المُؤَذِّنُ بِا'ذَانِ ا'وَّلِ مِنْ صَةِ الْفَجْرِ قَامَ فَرَكَعَ رَكْعَتَيْنِ خَفِيفَتَيْنِ قَبْلَ صَةِ الْفَجْرِ بَعْدَ أَنْ يَسْتَبِينَ الْفَجْرُ. ثُمَّ يَضْطَجِعُ عَلى شِقِّهِ ا'يْمَنِ[.

10. (2939)- Nesâî'nin bir başka rivâyetinde şöyle gelmiştir: "Müezzin sabah ezanının birincisini bitirip sükût ettimi kalkar, sabah namazından önce ve ufukta fecrin açılmasından sonra iki rek'at hafif namaz kılar, sonra da sağ yanının üzerine uyurdu."[1093]

-2940 -11- وعن ابن عباس رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما قال:]كَانَ رَسُولُ اللّهِ # كَثِيراً مَا يَقْرأُ في رَكْعَتَى الْفَجْرِ، في ا'ولى مِنْهُمَا: قُولُوا آمَنَّا بِاللّهِ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْنَا اŒيةَ. وفي الثَّانِيَةِ بِالَّتِى في آلِ عِمْرَانَ: قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالُوا إِلى كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ اŒيةَ[. أخرجه مسلم وأبو داود والنسائى .

11. (2940)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sabahın iki rek'atında çoğunlukla şunları okurdu: Birinci rek'atte (meâlen): "(Ey müminler) deyin ki: "Biz Allah'a, bize indirilene (Kur'ân'a, İbrahim'e, İsmail'e, İshak'a, Yakûb'a ve torunlarına (esbâta) indirilenlere, Musa'ya, İsâ'ya verilenlere ve bütün peygamberlere Rabbleri katından verilen (Kitap ve âyetlere) iman ettik. Onlardan hiç birini (kimine inanmak, kimini inkâr etmek sûretiyle) diğerinden ayırd etmeyiz. Biz, (Allah'a) teslim olmuş (müslümanlar)ız" (Bakara 136). İkinci rek'atte de, Âl-i İmrân sûresindeki şu âyet (meâlen): "De ki: "Ey Ehl-i kitap (Yahudiler, Hıristiyanlar) hepiniz bizimle sizin aranızda müsavi (ve âdil) bir kelimeye gelin. (Şöyle) diyerek: "Allah'tan başkasına tapmayalım, Ona hiçbir şeyi eş tutmayalım. Allah'ı bırakıp da kimimiz kimimizi Rabler (diye) tanımayalım. (Buna rağmen) eğer

yine yüz çevirirlerse (o halde) deyin ki: "Şâhid olun, biz muhakkak müslümanlarız" (64. âyet).[1094]

-2941 -12- وعن أبى هريرة رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]كَانَ رَسُولُ اللّهِ # كَثِيراً مَا يَقْرَأُ في رَكْعَتَى الْفَجْرِ في ا‘ولى مِنْهُمَا: قُولُوا آمَنَّا بِاللّهِ وَمَا أنْزِلَ إلَيْنَا اŒية. وَبِهذِهِ اŒية: رَبَّنَا آمَنَّا بِمَا أنْزَلْتَ وَاتَّبَعْنَا الرَّسُولَ فَاكْتُبْنَا مَعَ الشَّاهِدِينَ[. أخرجه أبو داود .

12. (2941)- Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sabahın iki rek'atında çoğunlukla şunları okurdu: "(Ey mü'minler) deyin ki: "Biz Allah'a, bize indirilene (Kur' an'a), İbrahim'e, İsmail'e, İshak'a, Ya'kûb'a ve torunlarına (esbât) indirilenlere, Mûsa'ya, İsâ'ya verilenlere ve bütün peygamberlere Rabbleri katından verilen (Kitap ve âyetlere) iman ettik. Onlardan hiç birini (kimine imanmak, kimini inkâr etmek suretiyle) diğerinden ayıd etmeyiz. Biz, (Allah'a) teslim olmuş (müslümanlar)ız." (Bakara 136). İkinci rek'atte de: "Ey Rabbimiz, senin indirdiğin (o Kitab'a) inandık,o peygambere de tâbi olduk. Artık bizi (birliğini ve peygamberlerini tanıyan) şâhidlerle beraber yaz"(Âl-i İmrân 53)[1095] âyetini okurdu."[1096]

-2942 -13- وعنه رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ:]أنَّ رسُولَ اللّهِ #: قَرَأ في رَكْعَتَىِ الْفَجْرِ: قُلْ يَا أيُّهَا الْكَافِرُونَ، وَقُلْ هُوَ اللّهُ أحَدٌ[. أخرجه مسلم وأبو داود والنسائى .

13. (2942)- Yine Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sabahın iki rek'atinde şunları okudu: "Kul yâ eyyuhe'l-Kâfirûn" ve "Kul hüvallâhu ahad."[1097]

-2943 -14- وللترمذى عن ابن مسعود قال:]رَمَقْتُ رسُولَ اللّهِ

شَهْراَ وَكَانَ يَقْرَأ في الرَّكْعَتَيْنِ قَبْلَ الْفَجْرِ: قُلْ يَا أيُّهَا الْكَافِرُونَ، وَقُلْ هُوَ اللّهُ أحَدٌ[.

14. (2943)- Tirmizî'nin İbnu Mes'ud'dan kaydettiği bir rivâyette şöyle gelmiştir: "Ben bir ay kadar Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı göz ucuyla tâkib ettim, sabahın farzdan önce kılınan iki rek'atinde şu sureleri okuyordu:"Kul yâ eyyühe'l-Kâfirûn" ve "Kulhüvallâhu ahad."[1098]

-2944 -15- وللنسائى:]رَمَقْتُ رسولَ اللّهِ # عِشْرِينَ مَرَّةً يَقْرَأُ في الرَّكْعَتَيْنِ بَعْدَ المَغْرِبِ وفي الرَّكْعَتَيْنِ قَبْلَ الْفَجْرِ: قُلْ يَا أيُّهَا الْكَافِرُونَ، وَقُلْ هُوَ اللّهُ أحَدٌ[.

15. (2944)- Bu rivâyet Nesâî'de biraz farkla şöyle gelmiştir: "Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı yirmi kere göz ucuyla tâkib ettim, akşamın farzından sonra kılınan iki rek'atle sabahın farzından önce kılınan iki rek'atte Kâfirûn ve İhlâs sûrelerini okuyordu."[1099]

-2945 -16- وعن عائشة رَضِىَ اللّهُ عَنْها قالَتْ :]كَانَ رسولُ اللّهِ # إذَا صَلَّى رَكْعَتَى الْفَجْرِ، فَإنْ كُنْتُ مُسْتَيقِظَةً حَدَّثَنِى وَإَّ اضْطَجَعَ حَتَّى يُؤَذَّنَ بالصَّةِ[. أخرجه الخمسة إ النسائى .

16. (2945)- Hz. Âişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sabahın iki rek'at nafilesini kıldı mı, uyanıksam benimle konuşurdu, değilsem, müezzin namaz için (ikâmet okuyuncaya kadar yatardı)."[1100]

AÇIKLAMA:

Cumhûr bu hadisten, sabah namazının sünnetini kıldıktan sonra konuşmanın caiz

olduğu hükmünü çıkarmıştır. Şâfiî ve Mâlik bu görüştedir. Ancak İbnu Mes'ud, Said İbnu Cübeyr, Atâ İbnu Ebî Rebâh, Saîd İbnu'l-Müseyyeb bu esnada konuşmayı mekruh addetmişlerdir. Kûfîlerin de benimsediği bu görüş mensupları mezkur vakti tevbe ve istiğfar vakti kabul edip konuşmayı mekruh addederler.
Kastalânî, İrşâdu's-Sârî'de: "Hadise göre, sabahın iki rekatli sünnetinden sonra mübah söz etmekte bir beis yoktur" der. İbnu'l-Arâbî de şu açıklamayı yapmıştır: Bu vakitte sükut etmekte me'sûr (Resûlullah'tan mervî) bir fazilet yoktur. Me'sûr fazilet, sabahın farzından sonra güneş doğuncaya kadarki zaman için mevcuttur.
Kerahetle ilgili rivâyet İbnu Mes'ud (radıyallâhu anh)'dan Taberânî'de yapılmıştır. Atâ der ki: "İbnu Mes'ud, sabahtan sonra konuşan bir cemaate rastlamıştı, onları konuşmaktan nehyetti ve onlara, "Siz namaza icâbet ettiniz ister kılın ister sükût edin" dedi. Ulemâ bu rivâyetin zayıflığına dikkat çeker, "sahih olduğu takdirde mezkûr konuşmanın mâlâyânî olduğuna hamledilir" der. Bizzat Şâriden mübah kelamla konuşma sâbittir. Sahâbenin sözü Resûlullah'ın sözü ile muvazeneye gelmez.[1101]

2946 -17- وعن أبي هريرة رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قال رسولُ اللِّهِ #: إذَا صَلَّى أحَدُكُمْ الرَّكْعَتَيْنِ قَبْلَ الصُّبْحِ فَلْيَضْطَجِعْ عَلى يَمِينِهِ[. أخرجه أبو داود والترمذي .

17. (2946)- Hz.Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Biriniz, sabahın farzından önce iki rek'atlik sünneti kılınca sağı üzerine yatsın..."[1102]

AÇIKLAMA:

Sabah namazının sünnetinden sonra yatma meselesi ulemâ arasında farklı görüşlere sebep olmuştur. Mesele üzerinde muhtelif rivâyet mevcuttur. Mübârekfûrî Tirmizî Şerhi'nde bu görüşleri delilleriyle kaydeder. Özet olarak bu meselede beş farklı görüşten bahsedilmektedir:

1) Müstehab vasfıyla meşrûdur. Nitekim Tirmizî, seleften bir kısmının tatbikatını rivâyet etmiştir.

2) Bu yatma vacibtir, mutlaka yerine getirilmelidir, sabahın farzının makbuliyet şartlarındandır. Bu görüş Zâhirîlerden İbnu Hazm'a aittir.

3) Bu yatma bid'attir, mekruhtur. İbnu Mes'ud ve İbnu Ömer (radıyallâhu anh) bu kanaattedir.

4) Birinci görüşün muhalifidir. Hasan Basrî hazretleri sabahın sünnetinden sonra yatmaktan hoşlanmazmış.

5) Gece namazına kalkanlarla kalkmayanlar hakkında bu yatmanın hükmü farklıdır. Gece namazına kalkanlar için istirahattir, meşrûdur, kalkmayanlara meşrû değildir.
Evlâ olan görüş birinci görüştür; sabahın sünnetini kıldıktan sonra yatmak meşrûdur, müstehabtır.[1103]

-2947 -18- وعن محمد بن إبراهيم عن جده قيس بن عمرو قال:]خَرَجَ رسولُ اللّهِ
فَأقِيمَتِ الصَّةُ فَصَلَّيْتُ مَعَهُ الصُّبْحَ. ثُمَّ انْصَرَفَ فَوَجَدَنِى أصَلِّى. فقَال: مَهً يَا قَيْسُ، أصتانِ مَعاً؟ فقُلْتُ: إنِّى لَمْ أكُنْ رَكَعْتُ رَكْعَتَىِ الصُّبْحِ. قالَ: فَ إذَا [. أخرجه أبو داود والترمذي .

18. (2947)- Muhammed İbnu İbrahim, ceddi Kays İbnu Amr'dan anlattığına göre: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) geldi ve namaza duruldu. Onunla birlikte sabah namazını kıldım. Sonra namaz bitince beni namaz kılar buldu.
"Ağır ol ey Kays! dedi. Bir namaz daha mı kılıyorsun?"
"Ben sabahın sünnetini kılmamıştım (onu kılıyorum)" deyince:
"Öyleyse hayır, (bunda bir beis yok)" buyurdu."[1104]

AÇIKLAMA:

1- Yukarıdaki metin Tirmizî'ye aittir. Ebû Dâvud'un rivâyeti biraz farklıdır:
"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sabah namazından sonra iki rek'at kılan bir adam görmüştü:

"Sabah namazı iki rek'attir" buyurdu. Adam:
"Ben farzdan önce iki rek'ati kılmamıştım, şimdi onları kılıyorum" dedi. Resûlullah sükût buyurdu."

2- "Bir namaz daha mı?" yani aynı vakitte iki farz mı kılıyorsun? ma'nâsında inkâri bir sorudur.

3- "Öyleyse hayır" ifadesi de sünneti kılmanda bir beis yok, yasaklamıyorum ma'nâsında anlaşılmıştır. Rivâyetin Ebû Dâvud'da gelen vechinde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) adamın açıklamasına sükûtla cevap veriyor, yani sabahın sünnetini kılmasına itiraz etmiyor.[1105]

2948- 19 -وعن عبداللّه بنِ مالك بُحَينة قال:]رَأى رسُولُ اللّهِ # رَجُ وَقَدْ أُقِيمَتِ الصَّةُ يُصَلِّى رَكْعَتَيْنِ. فَلَمَّا انْصَرَفَ رسولُ اللّهِ # ثَ بِهِ النَّاسُ. فقَالَ لَهُ: آلصُّبْحَ أرْبَعاً؟ آلصُّبْحَ أرْبَعاً[. أخرجه الشيخان والنسائى .

19. (2948)- Abdullah İbnu Mâlik İbnu Buhayne (radıyallâhu anh) anlatıyor:
"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ikâmet başladıktan sonra namaz kılmakta olan bir adam gördü. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) namazdan çıkınca halk adamın etrafını sardı ve (Resûlullah ona):
"Sabahı dört mü (kılıyorsun)? Sabahı dört mü (kılıyorsun)?" dedi.[1106]

AÇIKLAMA:

1- Hadis farklı vecihlerde gelmiştir. Müslim'deki vechi daha açık bir mahiyettedir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), sabah namazının farzını kılmak üzere ikâmet getirilmiş iken sünnet kılan bir adamın yanından geçti. (Durarak) adama bir şeyler söyledi. Biz ne söylediğini bilmiyorduk. Namazdan çıkınca (ne söylediğini öğrenmek için) adamın etrafını sardık:
"Sana Resûlullah ne dedi?" diye sorduk. Adam:
Bana: "Sizden biri, nerdeyse sabah namazını dört rek'at kılacak" dedi" cevabını verdi."

Hadisin sadedinde olduğumuz vechine göre Resûlullah adama istifham-ı inkârî yoluyla "Sabah namazını dört mü kıldın?" demiştir ve aynı soruyu tekrarlayarak bu hareketi hoş karşılamadığını te'kîd etmiştir.

2- Burada sabah namazında ikâmet sırasında sünnet kılmanın yasaklandığı görülmektedir. Ulema, Resûlullah'ın namazı bozdurmayıp sadece hoşnutsuzluk (inkâr) ifade etmesinden hareketle kerâhetin tahrîmî değil, tenzîhî olduğunu istidlâl etmiştir. Ancak, sabahın farzına başlandığı zaman sünnet kılmanın hükmü hususunda ulemânın farklı hükümlere giderek ihtilaf ettiğini belirtmek isteriz. Çünkü, bazı hadislerde de her ne pahasına olursa olsun sabahın sünnetini bırakmamayı tavsiye eden hadisler de gelmiştir. Nitekim 2935 numaralı hadiste "Sizi atlılar kovalamakta olsa bile sabahın sünnetini terketmeyin" mânasında irşâd-ı Nebevî vârid olmuştur.
Sabah namazı için müezzin kâmete başlamış veya imam namaza durmuş olsa sünnet kılınmalı mı kılınmamalı mı? meselesi üzerine ileri sürülen görüşleri şöyle özetleyebiliriz:

1) Hanefîlere göre farzda imama yetişmeyi -tahiyatta bile olsa- kestiren bir kimse, sünneti safa dahil olmadan kılmalıdır. Mümkünse mescidin namaz kılınan sahan kısmında değil, kapının yanında kılmalıdır. Böyle müsait bir yer yoksa bir direğin arkasında veya imkân nisbetinde cemaatin dışında kılmalıdır. Aslında sabahın sünnetini evde kılmak efdaldir.
Önce sünneti kılıp sonra imama da yetişmek sûretiyle hem sünnet ve hem de cemaat sevabını elde etmiş olur. Sünnet kılmayı tecviz edenler "amellerinizi iptal etmeyin (bozmayın)" (Muhammed 33) âyetini delil gösterirler. Ayrıca Beyhakî'nin rivâyet ettiği: "Namaz için müezzin ikâmete başladı mı, sabahın iki rek'atlik sünneti hariç, farz namazdan başka namaz kılınmaz" hadisi de delil yapılmıştır.

2) İmam Şâfiî, Ahmed İbnu Hanbel başta olmak üzere İbnu Ömer, Ebû Hüreyre, İbnu Cübeyr, İbnu Sîrîn gibi bir kısım selef büyüklerinin inanç ve tatbikatına göre, imam farza durmuşken sünnet kılınamaz. Bu görüşte olanlar sadedinde olduğumuz hadisin zâhirini esas almışlardır.

3) Zâhirîler bu meselede daha ileri giderek "Bir kimse sünnet kılarken farz için ikâmet başlarsa, namazı orada kesip cemaate katılması gerekir, yoksa kıldığı namaz bâtıl olur" derler.

4) Süfyân-ı Sevrî: "İlk rek'atte imama yetişeceğini kestiren sünneti tamamlar, değilse hemen kesip imama uyar" demiştir.

Mescidde sabah namazının sünnetini kılmayı mekruh addedenler müteâkiben kaydedeceğimiz Abdullah ibnu Sercis hadisini delil gösterirler.[1107]

-2949-20- وعن عبدالله بن سرْجس رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]دَخَلَ رَجُلٌ المَسْجِدَ وَرَسُولُ اللّهِ # في صَةِ الْغَدَاةِ. فَصَلَّى رَكْعَتَيْنِ في جَانِبِ المَسْجِدِ. ثُمَّ دَخَلَ مَعَ رسولِ اللّهِ # فَلَمَّا انْصَرَفَ قَالَ: يَا فُنُ؟ بِأىِّ الصَّتَيْنِ اعْتَدَدْتَ بِصَتِكَ وَحْدَكَ؟ أمْ بِصَتِكَ مَعَنَا[. أخرجه مسلم وأبو داود والنسائى .

20. (2949)- Abdullah İbnu Sercis (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sabah namazını kılarken bir adam mescide girdi. Mescidin yan tarafında sünneti kıldı. Sonra Resûlullah'a dahil olup O'nunla da farzı kıldı. Aleyhissalâtu Vesselâm namazı bitirince:
"Ey falan, şu iki namazdan hangisini sayıyorsun? Tek başına kıldığını mı, bizimle kıldığını mı!" buyurdular."[1108]

AÇIKLAMA:

Âlimler farz kılınırken nafile kılmanın yasaklanış sebebi hususunda da bazı farklı yorumlarda bulunmuşlardır: Nevevî bidâyetten itibaren cemaat sevabına nâil olmak diye ifade eder. Ona göre, cemaatten hasıl olan sevap, ayrı kılınan nafileninkinden üstündür, öyleyse farzı ikmal eden şeyleri muhafaza etmek, nafile ile meşgul olmaktan evladır.
Bazı âlimler farz sırasında nafileden men etmeyi sedd-i zerâyı (yani çıkacak kötülüğü önceden önlemek) kâbilinden bilirler. "Böyle yapıla yapıla, zamanla sabah namazı dört rek'at sanılabilir, bu endişeyle farz sırasında sünnet yasaklanmıştır" diyen olmuştur. Nitekim bizzat Resûlullah'ın hadislerinde (2948): "Neredeyse sizden biri sabah namazını dört rek'at kılacak" endişesi sâdır olmuştur.
Resûlullah'ın bu meseledeki hassasiyetinde "farz"ın ve cemaatin ehemmiyetini mü'minlerin zihinlerine nakşetme endişesini görmek de mümkündür.[1109]

-2950 -21- وعن أبى سلمة قال:]سَمِعَ قَوْمٌ ا“قَامَةَ فَقَامُوا يُصَلُّونَ. فَخَرَجَ عَلَيْهِمُ النَّبىُّ # فقَالَ: أَصَتَانِ مَعاً؟ أَصَتَانِ مَعاً؟ وَذلِكَ في صَةِ الصُّبْحِ[.

21. (2950)- Ebû Seleme (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Ashabtan bir cemaat ikâmeti işitmişti, hemen (sünnet) namaza kalktılar. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onlara:
"İki namazı beraber mi kılıyorsunuz? İki namazı beraber mi kılıyorsunuz?" diye çıkıştı. Bu (hâdise) sabah namazı sırasında cereyan etmişti."[1110]

AÇIKLAMA:

1- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in "İki namazı beraber mi?" şeklindeki sözünü şârihler hep tevbih ve zecr olarak değerlendirirler. Bu sebeple Ô"çıkıştı" diye çevirdik.

2- Resûlullah'ın çıkışması, ikâmet okunduktan sonra, artık nafile kılınmayacağı içindir. Çünkü ikâmetle birlikte, nafile kılmak üzere kalkmışlardır. Daha önce de belirttiğimiz üzere, ikâmet farz içindir ve farz başlayınca artık mescidde hiçbir nafilenin kılınması caiz değildir.

3- Hâdise sabah namazı esnasında cereyan etmiş ise de, ikâmet okunduktan sonra farzdan başka namazın caiz olmayacağı hükmü sabaha has değildir, bütün namazlar için mûteberdir. Zîra Müslim ve diğer hadis kitaplarında geldiği üzere Efendimiz: "ikâmet okununca sadece farz kılınır" buyurmuştur. Bu hadisin İbnu Adiyy rivâyetinde şu ziyade yer almıştır: "Ey Allah'ın Resulü dendi, sabahın sünneti de mi kılınmaz?" "Evet, buyurdular, sabahın sünneti de!" Bunu esas alan İmâm Mâlik şöyle demiştir: "Kim mescide girdiği zaman farza başlanmış ise, artık sünnet kılmaz. Mescide girmemiş ise ve bir rek'ati kaçırmayacağı hususunda kanaat getirirse dışarıda -yani cumanın kılındığı avlunun haricinde- sünneti kılar. Eğer birinci rek'ati kaçırmaktan korkarsa mescide girer, imama uyar, sünneti güneş doğduktan sonra kaza eder."[1111]

2951- 22- وعن أبِي هريرة رَضِىَ الله عَنْه قال:]قال رَسولَ اللِّهِ #: مَنْ لَمْ يُصَلِّ رَكْعَتَيِ الْفَجْرِ فَلْيُصَلِّهِمَا بَعْدَ مَا تَطْلُعُ الشَّمْسُ[. أخرجه الترمذي.

22. (2951)- Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim sabahın iki rek'atini vaktinde kılamazsa güneş doğduktan sonra kılsın."[1112]

AÇIKLAMA:

1- Tirmizî, bu hadisin arkasından şunu ilave eder: "Bazı ehl-i ilim bununla amel etmiştir. Süfyân-ı Sevrî, Şâfiî, Ahmed, İshak, İbnu'l-Mubârek bu hadisle hükmettiler."

2- Şevkânî şu açıklamayı kaydeder: "Irakî, "Şâfiî mezhebinde sahîh görüşe göre bu iki rek'at sabah namazından sonra eda olarak kılınır" der ve ilave eder: "Hadis bu sünneti farzdan önce kılamayan kimsenin, mutlaka güneş doğduktan sonra kılacağı hususunda sarih değildir. Hadiste, bunu mutlak olarak kılamayana illa da güneş doğduktan sonra kılması için bir emir de yok. Şurası şüpheden arîdir: Bu iki rek'at, eda vaktinde terke uğramış ise kaza vaktinde kılınır, ancak, hadiste sabah namazını kıldıktan sonra (daha güneşin doğmasını beklemeden) kılmayı men eden bir açıklık da mevcut değildir. Söylenen bu hususa (yani imamla farzı kıldıktan sonra vakit olduğu takdirde daha güneş doğmadan sabahın sünnetinin edaen kılınabileceğine), Dârakutnî, el-Hakîm ve el-Beyhakî'nin bir rivâyetleri de delalet etmektedir: "Kim sabahın iki rek'atini (sünneti) güneş doğuncaya kadar kılmamış ise onları kılsın."[1113], [1114]

2952- 23- وعن ابن عمر رَضِىَ اللهُ عَنْهما:]أنَّهُ فَاتَتْهُ رَكْعَتَا الْفَجْرِ فَقَضَاهُمَا بَعدَ أنْ طَلَعَتِ الشَّمْسُ[. أخرجه مالك بغاً .

23. (2952)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)den anlatıldığına göre, sabah namazının sünnetini kaçırdığı olmuştur. Ancak güneş doğduktan sonra onu kaza

etmiştir."[1115]

AÇIKLAMA:

İbnu Abdi'l-Berr der ki: "Bu rivâyet, sabah namazının sünnetinin müekked sünnetlerden olduğuna delildir. Şâfiî, Atâ ve Amr ibnu Dînar bu iki rek'atin imam selam verip sabah namazından çıktıktan sonra kılınabileceğini söylemişlerdir. Ancak İmam Mâlik buna itiraz eder. Ülemânın ekserisi, bu namazın imamdan sonra kılınmasını yasaklamış, güneş doğduktan sonra kılınması gerektiğini söylemiştir."
Zürkânî der ki: "İmamın arkasından sabahın sünnetinin kılınabileceğini söyleyen İmam Şâfiî bu hükmünde Amr İbnu Kays'ın şu rivâyetine dayanır: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir gün, sabah namazından sonra iki rek'at sabah sünnetini kılan bir adam görmüştü: Adama:
"Sabah namazı iki rek'attir!" ikazında bulundu. Adam:
"Ben farzdan önce sünnet kılmamıştım, şimdi kılıyorum" deyince, Efendimiz sükût buyurdular."[1116]

ÖĞLENİN SÜNNETLERİ

2953 -1- عن علي رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]كَانَ رسُولُ اللّهِ # يُصَلِّى قَبْلَ الظُّهْرِ أرْبَعاً وَبَعْدَهَا رَكْعَتَيْنِ[. أخرجه الترمذي .

1. (2953)- Hz. Ali (radıyallâhu anh) anlatıyor "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) öğleden önce dört, öğleden sonra da iki rek'at kılardı.[1117]

AÇIKLAMA:

Tirmizî'nin hadis hakkında verdiği bilgilerden biri şudur "Ashâb ve arkadan gelen ulemanın çoğu bununla amel etmiştir.." Arkadan kaydedilen Hz. Âişe'nin rivâyeti bunu takviye eder ve Resûlullah'ın öğleden önce kıldığı dört rek'ati hiç bırakmadığını belirterek bunun müekked bir sünnet olduğunu dile getirir.[1118]

2954-2- وله في أخرى عن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]كَانَ رسولُ اللّه # إذَا لَمْ يُصلِّ أرْبعاً قَبْلَ الظُّهْرِ صَلّهَا بَعْدَهَا[.

2. (2954)- Yine Tirmizî'nin bir diğer rivâyetinde Hz. Âişe şöyle der: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) öğlenin farzdan önceki dört rek'atli sünneti, namazdan önce kılamazsa sonra kılardı."[1119]

2955-3- وعن أم حبيبة رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]قالَ رسولُ اللّهِ #: مَنْ صَلَّى قَبْلَ الظُّهْرِ أرْبَعاً وَبَعْدَهَا أرْبَعاً حَرَّمَهُ اللّهُ عَلى النَّارِ[. أخرجه أصحاب السنن .

3. (2955)- Ümmü Habîbe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim öğleden önce dört, öğleden sonra da dört (rek'at nafile) kılarsa, Allah onu ateşe haram eder."[1120]

2956-4- وفي رواية:]مَنْ حَافَظَ عَلى أرْبَعٍ قَبْلَ الظُّهْرِ وَأرْبَعٍ بَعْدَهَا حَرَّمَهُ اللّهُ عَلى النَّارِ[.

4. (2956)- Bir rivâyette de şöyle gelmiştir: "Kim öğleden evvel dört, öğleden sonra da dört (rek'at nâfile) kılmaya devam ederse Allah onu ateşe haram eder."[1121]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadisler öğleden önce kılınan dört rek'atli sünneti tekid eder. Öğleden sonra kılınan dörde gelince Aliyyü'l-Kârî bununla ilgili olarak der ki: "Öğleden sonra kılınan iki de te'kid edilmiş olmaktadır. Diğer iki rek'at de müstehab

kılınmış olmaktadır. Evla olanı bu dört rek'atı ikişer ikişer kılmak, farzdan önceki dört gibi tek bir selamla tamamlamamaktır."

2- Hadis şöyle bir soruya imkan sağlar: "Buna bir sefer yapan da vaadedilen mükafaata mazhar olacak mıdır?" Hadisin önceki (2955) vechi "bir kere yapana da mükafaat" vardır" ihtimalini taşır ise de ikinci vecihte "devam ederse" kaydı yer almıştır. Şu halde öğleden önce ve sonra "dört" rek'at nafile kılmaya devam etmek gerekmektedir.

3- Şârihler, şu soruya da cevap aramışlardır: "Hadis bu kimsenin hiç ateşe girmeyeceğini mi, yoksa girme mukadder olsa da , girdiği takdirde ateşin değmiyeceğini mi ifade ediyor?" veya: "Ateş ona değse bile tamamını kuşatması mı ateşe haram edilmiştir?" Hadisin Nesâî'deki bir vechinde gelen "Ateş ebediyyen yüzüne değmez" ifadesinde olduğu gibi, bu ifade Resûlullah'ın bir başka hadislerinde "secde mahallerini yakması ateşe haram edilmiştir" hükmüne de uygun gelmektedir.
Şu halde bu rivâyetler nazar-ı dikkate alınınca sadedinde olduğumuz hadiste cüz'ün kastedilip küllün (bütünün) zikredilmiş olduğu söylenebilir. Her şeye rağmen hadisin te'vile gidilmeyip, hakikate hamledilmesi de mümkündür, zîra Cenâb-ı Hakk rahmetiyle bu kimsenin bedeninin tamamını da ateşe haram kılmış olabilir. Allah'ın fazlı ve rahmeti bundan da geniştir.[1122]

-2957 -5- وعن أبى أيوب رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]قال َرسولُ اللّهِ #: أرْبَعٌ قَبْلَ الظّهْرِ لَيْسَ فِيهِنَّ تَسْلِيمٌ تُفْتَحُ لَهُنَّ أبْوَابُ السَّمَاءِ[. أخرجه أبو داود .

5. (2957)- Hz. Ebû Eyyub (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Öğlenin farzından önce tek bir selamla kılınan dört rek'at nafile var ya bunların önünde sema kapıları açılır."[1123]

AÇIKLAMA:

Burada kastedilen namaz, Gazâlî'nin açıklamasına göre öğlenin sünneti değildir.
Zevâl vaktinde öğlenin girmesine yakın kılınan dört rek'atli bir namazdır,

Sünnetü'z-Zevâl denmektedir.

Namazın önünde sema kapılarının açılması, onun makbûliyetinden, hedefe sürat-i vüsûlunden kinayedir.[1124]

-2958 -6- وعن عبداللّه بن السائب قال:]كَانَ رسولُ اللّهِ # يُصَلِّي أرْبَعَ رَكْعَاتٍ بَعْدَ أنْ تَزُولَ الشَّمْسُ قَبْلَ الظُّهْرِ. وَيَقُولُ إنَّها سَاعَةٌ تُفْتَحُ فِيهَا أبْوَابُ السَّمَاءِ. وَأُحِبُّ أنْ يَصْعَدَ لى فِيهَا عَمَلٌ صَالِحٌ[. أخرجه الترمذي .

6. (2958)- Abdullah İbnu's-Sâib (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) güneşin zevâlinden sonra ve öğleden önce dört rek'at namaz kılardı ve derdi ki: "Şimdi semâ kapılarının açıldığı bir vakittir. Bu anda sâlih bir amelinin oraya yükselmesini isterim"[1125]

AÇIKLAMA:

Irakî, burada zikri geçen dört rek'atin, öğlenin dört rek'ati olmadığını söyler. Bu ve önceki hadis, sünnet-i zevâl denen aynı namazı mevzubahis etmektedirler. Resûlullah o saatte sâlih bir amelinin yükselmesi arzusunu ifade etmekle, şu âyete telmihte bulunmaktadır: "Güzel sözler O'na yükselir, o sözleri de sâlih ameller yükseltir." (Fâtır 10).[1126]

-2959 -7- وعن عمر رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]قال رسُولُ اللّهِ #: أرْبَعٌ قَبْلَ الظُّهْرِ وَبَعْدَ الزَّوَالِ تُحْسَبُ بِمِثْلِهِنَّ في السَّحَرِ، وَمَا مِنْ شَىْءٍ إَّ يُسَبِّحُ اللّهَ تَعالى في تِلْكَ السَّاعَةِ. ثُمَّ قَرَأ: يَتَفَيَّأُ ظِلُهُ عَنِ الْيَمِينِ وَالشَّمائِلِ سُجَّدا للّهِ وَهُمْ دَاخِرُونَ[. أخرجه الترمذي.»التفيؤ« التحول من جهة إلى أخرى .

7. (2959)- Hz. Ömer (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Öğleden önce zevâlden sonra dört rek'at vardır ki bunlar seherde kılanan emsalleri değerindedirler. Her ne varsa, bu saatte mutlaka Allah'ı tesbih eder."
Resûlullah, sonra şu âyeti okudular: "Allah'ın yarattığı şeylerin gölgeleri sağa sola vurarak, Allah'a boyun eğerek secde etmekte olduklarını görmüyorlar mı?" (Nahl 48).[1127]

İKİNDİNİN SÜNNETİ

2960 -1- عن عليّ رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]كَانَ رسولُ اللّهِ # يُصَلِّى قَبْلَ الْعَصْرِ رَكْعَتَيْنِ[. أخرجه أبو داود .

1. (2960)- Hz. Ali (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ikindiden önce iki rek'at kılardı."[1128]

AÇIKLAMA:

Şârihler, Hz. Ali (radıyallâhu anh)'nin burada, ikindiden önce kılınan dört rek'atli sünneti kasdettiğini söylerler ve bu rivâyetten Resûlullah'ın zaman zaman bu sünneti iki rek'at olarak kılmış olduğunu anlarlar. Şu halde, kişi bunu iki veya dört kılmada muhayyerdir, dört kılması efdaldir.[1129]

2961 -2- وعن ابن عمر رَضِىَ اللّهُ عَنْهما قال:]قال رسولُ اللّهِ #: رَحِمَ اللّهُ امْرأ صَلّى قَبْلَ الْعَصْرِ أرْبَعاً[. أخرجه أبو داود والترمذي .

2. (2961)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İkindiden önce dört rek'at nafile kılan kimseye Allah

rahmetini bol kılsın."[1130]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, bazı rivâyetlerde ".arasını selamla ayırdığı dört rek'atı kılan." şeklinde gelmiştir. Yani ikindinin dört rek'atli sünneti ikişer ikişer kılınabilecektir. Mamafih selamı teşehhüd olarak anlayan da olmuştur. Böyle anlayanlar için ikindi namazında dördüncü rek'atın sonunda olmak üzere bir kere selam vardır.
Resûlullah bu sünnete çeşitli ifadeleriyle teşvik etmiştir: "Kim ikindiden önce dört rek'at nafile kılarsa ona ateş değmez"; "Kim ikindiden önce dört rek'at kılarsa Allah ona mağfiret eder"; "Kim ikindiden önce dört rek'ati devam ettirirse Allah ona cennette bir bina yapar"; "Kim ikindiden önce dört rek'at kılarsa Allah onun bedenini ateşe haram eder."
Resûlullah'ın tergib ve teşvik edici ifadelerle ehemmiyetini dile getirdiği dört rek'atli ikindi sünneti müstehabtır.[1131]

-2962 -3- وعن علي رَضِىَ اللهُ عَنْه قال:]كانَ رسولُ اللهِ # يُصَلِّى قَبْلَ الْعَصْرِ أَرْبَعاً: يَفْصِلُ بَيْنَهُنَّ بِالتَّسْلِيمِ عَلى المَئِكَةِ المُقَرَّبِينَ، وَمَنْ تَبِعَهُمْ مِنَ المُسْلِمِينَ وَالمُؤْمِنِينَ[. أخرجه الترمذي

.

3. (2962)- Hz. Ali (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ikindi namazından önce dört rek'at nafile kılardı. Bunların arasını (İkinci rek'atin teşehhüdünde)mukarreb meleklerle müslüman ve mü' minlerden onlara tâbi olanlara selam ile ayırırdı."[1132]

AÇIKLAMA:

Tirmizî, hadisin sonunda, hadiste geçen Ô"teslim"le Resûlullah'ın teşehhüdü kasdettiğinin anlaşıldığını belirtir. İshâk İbnu İbrahim, böyle anlar ve dört rek'atli bu sünneti selamla ikiye bölmezmiş. Ancak, yine Tirmizî'nin kaydına göre Ahmed ve Şâfiî hazretleri gece ve gündüz nafilelerinin hep ikişer ikişer

olacağına hükmetmişlerdir ve dörtlüleri böylece selamla ortadan bölerek ikişer ikişer kılmışlardır.

Bu vesileyle şunu da kaydedelim: Nafilelerin ikişer ikişer veya dördü birden kılınmasının efdaliyeti hususunda Selef ihtilaf etmiştir:

* Bir rivâyette Ahmed İbnu Hanbel gece namazlarının ikişer ikişer olmasını üstün görmüş, "gündüzleyin kılarsa dördü beraber kılmasında beis yok" demiştir.

* Hanefîler de gündüz dört kılmanın efdal olacağını söylemiştir. Onlar bu hükme giderken, Tirmizî'de gelen:

"Gece namazı ikiçer ikişer kılınır. Sabahın girivermesinden korkarsan tek rek'at kılarak vitir yap, namazın tekle tamamlansın" hadisine dayanır. Ayrıca Hanefîler, "Teslimden maksad tahlil teslimi değil, teşehhüddür." diye te'vilde bulunurlar. [1133]

2963- 4- وعن عائشة رَضِـىَ اللّهُ عَنْها قالت:]مَا كَانَ رَسولُ اللّهِ # يَأتِينِى في يَوْمِى بَعْدَ الْعَصْرِ إ صَلَّى رَكْعَتَيْنِ[.

4. (2963)- Hz. Âişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana, günümde ikindi namazından sonra iki rek'at nafile kılarak gelirdi."[1134]

2964- 5- وفي رواية:]مَا تَرَكَ رَكْعَتَيْنِ بَعْدَ العَصْرِ عِنْدِى قَطُّ[. أخرجه الخمسة إ الترمذي .

5. (2964)- Hz. Âişe bir başka rivâyette şöyle demiştir "İkindi namazından sonra kıldığı iki rek'ati, yanımda hiç terketmedi."[1135]

AÇIKLAMA:

Bu rivâyetler Selef'in bazı ihtilaflarına sebeptir:

* Bazı âlimler bunlara dayanarak ikindi namazından sonra -kerâhet vaktine kalmamak şartıyla -nafile kılmayı mutlak olarak mübah addetmişlerdir. (Bu hususta mezheplerin görüşlerini daha önce kaydettik (2932. hadis).
Mekruh addedenler, onlara şu cevabı verirler: "Bu hadis, revâtibten kaçırılmış olanları kerahetsiz olarak kılmaya delâlet eder. Resûlullah'ın kesintisiz devâm etmiş olması, O'nun hasâisindendir. Bunun delili de Ebû Dâvud'da gelen Zekvân Mevlâ Âişe'nin şu rivâyetidir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)ikindiden sonra namaz kılardı; fakat bize men ederdi. (Oruçta birkaç gün hiç iftar yapmadan) visâlde bulunurdu, fakat bize visâli (iftar yapmadan bir kaç gün oruç tutmayı) yasaklardı."
Müteakip rivâyet Resûlullah'ın ikindiden sonra kıldığı iki rek'ate bir başka açıklama (ve sebep) kaydedecektir.[1136]

2965 -6- وعن ابن عباس رَضِىَ اللّهُ عَنْهما قال:]إنَّمَا صَلّى النَّبىُّ # رَكْعَتَيْنِ بَعْدَ الْعَصْرِ ،نَّهُ اشْتَغَلَ بِقِسْمَةِ مَالٍ أتَاهُ عَنِ الرَّكْعَتَيْنِ اللَّتَيْنِ بَعْدَ الظُّهْرِ فَصَّهُمَا بَعْدَ الْعَصْرِ. ثُمَّ لَمْ يَعُدْ لَهُمَا[. أخرجه الترمدي .

6. (2965)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ikindi namazından sonra iki rek'at nafile kılmıştır, çünkü kendisine gelen bir malın taksimini yapmış, bu meşguliyet O'nun öğle namazından sonra kılmakta olduğu iki rek'ati kılmasına mâni olmuştu. Bunun üzerine onları ikindiden sonra kıldı. Sonra bir daha bu iki rek'ati kılmadı."[1137]

AÇIKLAMA:

Bu rivâyet daha önce kaydettiğimiz Hz. Âişe rivâyetine ters düşmektedir. Zîra orada Hz. Âişe'nin yanına ikindilerden sonraki her gelişinde mutlaka iki rek'at kıldığı ifade edilmektedir. Aradaki teâruz, râvinin Hz. Âişe'nin yanında kıldığı bu namazı bilmemesi ile îzah edilmiştir. Öyle ise Hz. İbnu Abbâs'ın nefyi, Hz. Âişe'nin te'yidini cerhedemez. İsbat eden, nefyedene mukaddemdir."

Keza Ümmü Seleme'nin bir rivâyetinde de, ikindiden sonra, Resûlullah'ın bir keresinde iki rek'at kılmış oluğu belirtilmektedir. Bu rivâyete de İbnu Abbâs'ın rivâyeti için söylenen şey cevap olur: Demek ki Resûlullah, ikindiden sonra kıldığı iki rekati sadece Hz. Âişe'nin evinde kılmaktaydı, işte hasâisten olan da budur. Diğer iki şehadet, belirtilen sebeplerle, Resûlullah'ın vakti içinde kılamadığı öğlenin iki rek'atlik sünnetinin ikindiden sonra "kaza"sı olmaktadır. Nitekim Buhârî'nin kaydettiği bir rivâyette Hz. Âişe, bu namazı Resûlullah'ın, "ümmetine ağırlık olur korkusuyla" mescidde kılmadığını belirtir.[1138]

2966 -7- وعن المختار بن فُلْفُلْ قال:]سَألْتُ أنَساً رَضِىَ اللّهُ عَنْه عَنِ التَّطَوُّعِ بَعْدَ الْعَصْرِ. فَقَالَ: كَانَ عُمَرُ رَضِىَ اللّهُ عَنْه يَضْرِبُ ا؛يْدِى عَلى صَةٍ بَعْدَ الْعَصْرِ، وُكُنَّا نُصَلِّى عَلى عَهْدِ رَسولِ اللّهِ # رَكْعَتَيْنِ بَعدَ غُرُوبِ الشَّمْسِ قَبْلَ صَةِ المغْرِبِ، وَكَانَ يَرَانَا نُصَلِّيهِمَا فَلَمْ يَأمُرْنَا وَلَمْ يَنْهَنَا[. أخرجه مسلم .

7. (2966)- Muhtar İbnu Fulful anlatıyor: "Hz. Enes'ten ikindiden sonra kılınacak nafile namaz hakkında sordum" dedi ki:

"Hz.Ömer, ikindiden sonra nafile kılanların ellerine (sopayla) vururdu. Biz iki rek'ati, Resûlullah devrinde güneş battıktan sonra akşam namazından önce kılardık. Bizi bunu kılarken Efendimiz görürdü de ne emrederdi ne de nehyederdi."[1139]

AÇIKLAMA:

Hadisin Müslim'deki aslında Enes'in akşamdan önce iki rek'at kıldıklarını söylemesi üzerine Muhtar sorar:

"Bu iki rek'ati Resûlullah(aleyhissalâtu vesselâm) da kılar mıydı?" Enes: "Bizi kılarken görürdü de ne kılmamızı emreder ne de kılmaktan nehyederdi" cevabını verir.

Bu konuda gelen farklı rivâyetler hakkında Nevevî şöyle bir açıklama sunar: "Bu hususta ulemânın iki farklı görüşü var. Meşhur olan kavle göre, güneş battıktan sonra, hemen akşam kılınır, nafile müstehap değildir. İkinci görüşe göre bu,

müstehabtır. Ahmed İbnu Hanbel, İshak İbnu Râhûye bu görüştedir. İmam Mâlik ve ekseri fukahâya, Ashab'tan Hz. Ebû Bekr, Ömer, Osman ve Ali (radıyallahu anhüm)'e göre müstehab değildir. İbrahim Nehâî kesinlikle "bid'at" olduğunu söyler:
Nevevî, sadedinde olduğumuz hadise ve emsâline dayanarak bu namazın müstehab olacağını söyler, neshten bahsedenleri reddeder.[1140]

AKŞAMIN SÜNNETİ

-2967 -1- عن أنس رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]كَانَ إِذَا أَذَّنَ المُؤَذِّنُ لِصَّةِ المغْرِبِ قَامَ نَاسٌ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِىِّ # يَبْتَدِرُونَ السَّوَارِىَ حَتَّى يَخْرُجَ النَّبىُّ # وَهُمْ كَذلِكَ يُصَلُّونَ رَكْعَتَيْنِ قَبْلَ المَغْرِبِ[. أخرجه الشيخان والنسائى.وزاد مسلم:)حتّى اِنَّ الرَّجُلَ الْغَرِيبَ لِيَدْخُلُ الْمَسْجِدَ فَيَحْسِبُ اَنّ الصَّةَ قَدْ صَلِّيْتُ مِنْ كَثْرَةِ مِنْ يُصَلِّيهمَا(.

1. (2967)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor"Müezzin akşam ezanını okuduğu zaman Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ashâbından bir grup kalkıp mescidin sütunlarına doğru koşup Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) (evinden) çıkıncaya kadar akşamdan önce ikişer rek'at nafile kılıyordu."[1141]
Müslim'in rivâyetinde şu ziyade var: "Bazan bir yabancı gelip mescide girecek olsa, namaz kılanların çokluğunu görünce, akşamın farzını kılınmış zannederdi." [1142]

AÇIKLAMA:

1- Sütunlara koşmanın sebebi, onların arkasında durup sütre yapmaktır. Böylece önlerinden kimse geçmemiş olur.

2- Hadisle ilgili ziyade açıklama önceki rivâyette geçti.[1143]

-2968 -2- وعن عبداللّه بن مُغَفَّلِ المُزَنِيِّ رَضِىَ اللّهُ عَنْه قالَ:]قالَ رَسولُ اللّهِ #: صَلُّوا قَبْلَ المَغْرِبِ رَكْعَتَيْنِ. ثُمَّ قالَ: صَلُّوا قَبْلَ المَغْرِبِ رَكْعَتَيْنِ لِمَنْ شَاءَ خَشْيَةَ أنْ يَتَّخِذَهَا النَّاسُ سُنَّةً[. أخرجه أبو داود بهذا اللفظ .

2. (2968)- Abdullah İbnu Mugaffel el-Müzenî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) dediler ki:
"Akşamdan önce iki rek'at namaz kılın!" (Efendimiz) sonra, insanların bunu bir sünnet yapmasından korkarak "Dileyen kılsın" dediler."[1144]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis Ebû Dâvud'dan başka Buhârî ve Müslim'de de bazı küçük farklılıklarla gelmiştir. Yukarıdaki metin Ebû Dâvud'daki vechidir. Buhârî'nin rivâyetinde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Akşamdan önce iki rek'at kılın!" emrini üç kere tekrar ettiği, üçüncüde, "Dileyen" dediği belirtilir.

Müslim'deki rivâyet şöyledir: "Resûlullah: "Herbir iki ezan[1145] arasında namaz vardır" dedi ve üç kere tekrar etti, üçüncü seferde, "Dileyen için" ibâresini ilave etti."

2- Görüldüğü üzere buradaki teşvik akşamdan önce kılınacak iki rek'ate has değil. Beş vaktin hepsine şâmildir. Bazı âlimler, bu ıtlaktan hareketle, ezanla ikâmet arasında dileyenin başka namaz kılabileceğine hükmetmiştir.

3- Hadiste gelen "Dileyen" tâbiri bu namazın derece itibariyle farzla mukârin olarak kılınan revâtib sünnetlerden düşük olduğunu belirtmektedir. Nitekim ulemâ çoğunluk itibariyle bu namazı revâtib arasında zikretmez.[1146]

-2969 -3- وفي أخرى للشيخين قالَ:]صَلُّوا قَبْلَ صَةِ المَغْرِبِ. ثُمَّ قَالَ في الثَّالِثَةِ: لِمَنْ شَاءَ كَرَاهِيَةَ أنْ يَتَّخِذَهَا النَّاسُ سَنَّةً[.

3. (2969)- Sahîheyn'in kaydettiği bir başka rivâyette şöyle gelmiştir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Akşam namazından önce namaz kılın" dediler ve (bunu üç kere tekrar ettiler), üçüncüde ise, halk bunu bir sünnet edinir korkusuyla, "Dileyen" buyurdular."[1147]

AÇIKLAMA:

Burada "sünnet edinmek"ten murad devamlı uyulan şeriat, bir yol edinmektir. Peygamberimiz, bu namazı tavsiye etmekte ama ısrarla yapılmasını dilememektedir. Hatta bazı âlimler: "Ezan okunduktan sonra başka namaz kılınmaz" beyanını, Resûlullah'ın burada tavzih ettiğini, bu yasaklamadan maksadın farz namaz olduğunu belirttiğini söylemiştir. Şu halde hadis, ezan okununca, ikâmet okununcaya kadar nafile kılınabileceğine bir cevaz getirmiş olmaktadır.[1148]

2970-4- وعن ابن عمر رَضِىَ اللّهُ عَنْهما قال:]صَلَّيْتُ مَعَ النّبىِّ # رَكْعَتَيْنِ بَعْدَ المَغْرِبِ في بَيْتِهِ[. أخرجه الترمذي وصححه.

4. (2970)- İbnu Ömer (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la birlikte, akşam namazından sonra hâne-i saadetlerinde iki rek'at (nafileyi) kıldım."[1149]

AÇIKLAMA:

1- Hadis İbnu Ömer'in Resûlullah'a iktida ettiğini ifade etmez. Şârihler, ayrı ayrı kılmış olacaklarını belirtir.

2- Bu hadis akşamın sünnetini evde kılmanın efdal olduğunu gösterir.[1150]

2971 -5- وعن كعب بن عُجْرَةَ رَضِىَ اللهُ عَنْه قالَ:]صَلّى النّبىُّ # في مَسْجِدِ بَنِى عَبْدِ ا'شْهَلَ المَغْرِبَ. فَلَمَّا قَضَوْا صَتَهُمْ رَآهُمْ يُسَبِّحُونَ بَعْدَهَا فقَالَ: هذِهِ صَةُ الْبُيُوتِ[. أخرجه أبو داود والنسائى. وعنده: »عَلَيْكُمْ بِهذِهِ الصَّةِ في البُيُوتِ« .

5. (2971)- Ka'b İbnu Ucre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Benî Abdi'l-Eşhed mescidinde akşam namazını kılmıştı. Cemaat, farzı bitirince nafileyi kılmaya başladı. Bunu gören Resûlullah: "Bu, evlerin namazıdır" buyurdular."[1151]

Nesâî'de şu ifade vardır: "Size, bu namazı evlerde kılmanız gerekir."[1152]

AÇIKLAMA:

1- Burada tesbîhten maksad nafile namazdır.

2- Akşamın sünnetinin evde kılınması efdaldir, çünkü riyâdan, gösterişten uzak ve ihlaslıdır. Ayrıca aile efradından küçüklerin vs. namaz kılındığını görmesi, onların terbiseyi için gereklidir. Farz, nafile bütün namazların mescidde kılınması evdeki zikri azaltır. Halbuki bazı hadislerde evlerin kabirlere çevrilmemesi, evlerin zikirle nurlandırılması emredilmiştir. "Nafile namazlarınızı evlerinizde kılın, onları kabirlere çevirmeyin"; "Kişinin evindeki namazı nurdur. Öyle ise evlerinizi (namazla) nurlandırın"; "Mescidde namazınızı eda edince eviniz için de bir nasib ayırın, zira Allah bu namazdan dolayı eve (hususî) bir hayır yapar", "Farzdan sonra en hayırlı namazınız evlerinizde kıldığınız namazdır." İbnu Ömer'den gelen bir rivayette: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) akşamın sünnetini evinde kılardı" buyurarak bu husustaki sünneti te'kîd eder. Ancak bu bir vecîbe değildir. Sözgelimi mu'tekif namazını mescitte kılar.[1153]

2972 -6- وعن مكحولِ يرفعه:]مَنْ صَلَّى بَعْدَ المَغْرِبِ قَبْلَ أنْ يَتَكَلَّمَ رَكْعَتَيْنِ وفي رواية: أرْبَعاً رُفِعَتْ صَتُهُ في عِلِّيِّينَ[.

6. (2972)- Mekhûl merfû olarak rivâyet etmiştir: [Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki]: "Kim akşam namazından sonra hiç konuşmadan iki rek'at -bir rivâyette dört- kılarsa namazı ılliyyûna yükseltilir."[1154]

AÇIKLAMA:

1- Mekhûl, bu hadisi merfû (Resûlullah'ın sözü) olarak rivâyet etmiştir. Hangi sahâbîden işittiğini belirtmediği için hadis mürseldir.

2- Akşam namazı ile iki rek'atlik nafile arasında dünyevî bir şey konuşulmaması gerektiği anlaşılmaktadır. Mamafih hadis "dünyevî" kaydını ihtiva etmez, binaenaleyh bunun ıtlakı üzere yani dünyevî ve uhrevî hiçbir şeyin konuşulmaması gereği de maksud olabilir.

3- Hadisin Câmiu's-Sağîr'de kaydedilen vechind رُفِعَتْ yerine كُتِبَتَا denmiştir, yani "iki rekat namazı ılliyyîne yazılır."

4- Illiyyûn: meleklerin ve cin ve ins sâlihlerin işlediği her çeşit hayırların yazıldığı divanın adıdır. Buna ılliyyûn denmesi, cennetin en yüksek yerine yükselmesi sebebiyledir veya yedince semâda mukarrebûn denen Allah'a yakın olan meleklerin yanında bulunması sebebiyledir.[1155]

-2973 -7- وعن حذيفة رَضِىَ اللّٰهُ عَنْه نحوه. وزاد:]وكَانَ يقولُ: عَجِّلُوا الرَّكْعَتَيْنِ بَعْدَ المَغْرِبِ فَإنَّهُمَا يُرْفَعَانِ مَعَ المَكْتُوبَةِ[. أخرجهما رزين .

7. (2973)- Huzeyfe (radıyallâhu anh) de benzer bir rivâyette bulunmuş ve şu ziyadeyi yapmıştır: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) derdi ki: "Akşamın farzından sonraki iki rek'ati kılmada acele edin, çünkü onlar farz namazla birlikte yükselirler."[1156]

AÇIKLAMA:

Âlimler, akşamın farzından sonra kılınan iki rek'atlik nafileye de müekked sünnet demişlerdir. Çünkü, görüldüğü üzere bu nafilenin "farz"la birlikte yükseleceği ifade edilmektedir.[1157]

YATSININ NAFİLESİ

2974- 1- عن شُرَيح بن هانِئ قال:]سَأَلْتُ عَائِشَةَ رَضِىَ اللّهُ عَنْها عَنْ صَةِ رَسولِ اللّهِ # فَقَالَتْ: مَا صَلّى الْعِشَاءَ قَطُّ فَدَخَلَ عَلَيَّ إِّ صَلّى أرْبَعَ رَكْعَاتٍ أوْسِتَّ رَكَعَاتٍ، وَلَقَدْ مُطِرْنَا مَرَّةً مِنَ اللَّيْلِ فَطَرَحْنَا لَهُ نِطعاً فَلَكَأنِّى أنْظُرُ إلى ثَقْبٍ فِيهِ يَنْبُعُ مِنْهُ المَاءُ، وَمَا رَأيْتُهُ مُتَّقِياً ا'رْضَ بِشَىْءٍ مِنَ ثِيَابِهِ قَطُّ[. أخرجه أبو داود .

1. (2974)- Şureyh İbnu Hânî anlatıyor: Hz. Âişe (radıyallahu anhâ)' ye Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın namazından sordum. Dedi ki:
"Yatsıyı her kılışında yanıma gelince mutlaka dört veya altı rek'at nafile kılardı. Bir gece yağmura yakalandık. Aleyhissalâtu Vesselâm'a bir post yaydık, postta suyun akmakta olduğu bir deliğe hala bakar gibiyim. Efendimizin, elbisesini hiçbir surette yerden sakındığını görmedim.[1158]

AÇIKLAMA:

Başka rivâyetler de gözönüne alınınca yatsıdan sonra Resûlullah, Hz. Âişe'nin yanında 2-6 rek'at arasında değişen miktarda namaz kılmıştır. Aliyyü'l-Kârî, bunu Resûlullah'ın bazan iki, bazan dört ve bazanda altı rekat kılmış olmasıyla izah eder. İlk iki müekkeddir, diğerleri müstehab ve nafiledir der.[1159]

CUMANIN NAFİLELERİ

2975- 1- عن جابر رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]دَخَلَ رَجُلٌ وَالنَّبىُّ #

يَخْطبُ فَقَالَ لَهُ #: صَلَيْتَ؟ قالَ: َ. قالَ: فَصَل رَكْعَتَيْنِ[.وفي رواية: »قُمْ فَارْكَعْ رَكْعَتَيْنِ«. أخرجه الخمسة .

1. (2975)- Hz. Câbir (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hutbe verirken bir adam girdi. Resûlullah adama:
"Namaz kıldın mı?" dedi. Adam:
"Hayır!" dedi. Efendimiz:
"Öyleyse iki rek'atini kıl!" diye emretti."[1160]
Bir rivâyette şöyle gelmiştir: "...Kalk, iki rek'at kıl."[1161]

2976 -2- وعن أبى هريرة رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]قالَ رَسُولُ اللّهِ #: إذَا صَلّى أحَدُكُمْ الجُمُعَةَ فَلْيُصَلِّ بَعْدَهَا أرْبَعاً[.

2. (2976)- Hz.Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sizden biri cumayı kıldı mı, ondan sonra da dört rek'at kılsın"[1162]

AÇIKLAMA:

Bu rivâyet cumadan sonra dört rek'at kılmanın meşruiyyetini göstermektedir. Bazı rivâyetler Resûlullah'ın cumadan sonra eve gelerek iki rek'at kıldığını ifade eder. Sadedinde olduğumuz rivâyetle, evde iki kıldığını haber veren rivâyetin arası şöyle te'lif edilmiştir: Efendimiz cumadan sonra namazı mescidde kılınca dört rek'at kılmıştır, evde kılınca da iki rek'at kılmıştır.
Efendimiz bu namazı bazan evde, bazan mecsidde kıldığına göre, evde de mescidde de kılınabilecektir.[1163]

2977 -3- وفي رواية:]فَإنْ عَجِلَ بِكَ شَىْءٌ فَصَلِّ رَكْعَتَيْنِ في المَسْجِدِ وَرَكْعَتَيْنِ إذَا رَجَعْتَ[. أخرجه مسلم وأبو داود والترمذي

.

3. (2977)- Bir rivâyette şöyle buyrulmuştur: "Senin acele etmen gereken bir şeyin olursa mescidde hemen iki rek'atı kıl, iki rek'at de dönünce kıl."[1164]

-2978 -4- وعن نافع:]أَنَّ ابنَ عُمَرَ رَضِىَ اللّهُ عَنْهما رَأى رَجُ يُصَلِّي رَكْعَتَيْنِ يَوْمَ الجُمُعَةِ في مُقَامِهِ فَدَفَعَهُ وَقَالَ: أَتُصَلِّي الجُمُعَةَ أَرْبَعاً؟ وَكانَ يُصَلِّى يَوْمَ الجُمُعَةِ رَكْعَتَيْنِ في بَيْتِهِ وَيَقُولُ: هكذَا فَعَلَ رَسولُ اللّهِ #[. أخرجه الخمسة. واللفظ ٔبى داود .

4. (2978)- Nâfi merhum anlatıyor: "İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ), cuma günü bir adamın cumayı kılarken durduğu yerden hiç kımıldamaksızın iki rek'at daha kılmaya devam ettiğini görmüştü, adamı bundan menetti.
"Cumayı dört mü kılıyorsun?" dedi. İbnu Ömer, Cuma günü evinde iki rekat kılar ve etrafındakilere:
"Resûlullah böyle kılardı!" dedi.[1165]

-2979 -5- وعن عطاء قال:]كانَ ابنُ عُمَرَ رَضِىَ اللّهُ عَنْهما إذَا صَلّى الجُمُعَةَ بِمَكَّةَ تَقَدَّمَ فَصَلّى رَكْعَتَيْنِ ثُمَّ يتَقَدَّمَ فَيُصَلِّى أَرْبَعاً. فإذَا كَانَ بِالمَدِينَةِ صَلّى الجُمُعَةَ ثُمَّ رَجَعَ إلِى بَيْتِهِ. فَصَلّى رَكْعَتَيْنِ وَلَمْ يُصَلِّ في المَسْجِدِ، فَقِيلَ لَهُ؟
فقَالَ: كَانَ النّبِىُّ # يَفْعَلُهُ[. أخرجه أبو داود والترمذي .

5. (2979)- Atâ anlatıyor: "İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) Mekke'de cumayı kıldı mı ilerler iki rek'at daha kılardı; sonra biraz daha ilerler ve dört rekat daha kılardı. Medîne'de olunca da cumayı kılar sonra evine döner, iki rekat daha kılardı, bunu mescidde kılmazdı. Bu durumun sebebi nedir? diye kendisinden

sorulmuştu:

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) böyle yapardı" dedi."[1166]

AÇIKLAMA:

Bu rivâyet İbnu Ömer'in cumadan sonra Mekke'de farklı, Medine'de farklı şekilde nafile kıldığını ifade ediyor:

1- Mekke'de iki bir, dört de bir olmak üzere altı rek'at kılar; Medine'de iken cumadan sonra evine gidip iki rekat kılardı.

2- İbnu Ömer'den sorulunca, Resûlullah'ın böyle yaptığını haber verir. İbu Ömer'in Resûlullah'a nisbet ettiği kısım Medine'deki tatbikatı olmalıdır. Çünkü, bazı şârihlerin de belirttiği üzere Resûlullah'ın Mekke' de, İbnu Ömer'in söylediği şekilde cuma kıldığına dair hiçbir bilgi mevcut değildir, bilgiyi bırakalım, bir zanna da yer verilmemiştir. Hatta Resûlullah'ın Mekke'de cuma kıldığı da sahih değildir. Resûlullah'tan bunun Mekke'de vukûu kabul edilme takdirinde, bunun çoğunlukla yaptığı durumu aksettirmediğine, bilakis nadir bir ameli olduğuna hamledilir. Veya şu da söylenebilir: Bazı zamanlarda namazda tahfif Resûlullah'ın hasâisindendir. Şöyle ki: Hutbe veriş tarzı ile gelen tavsifler, hutbe sırasında Aleyhissalâtu Vesselâm'ın gözlerinin kızardığını, öfkesinin arttığını, sesinin yükseldiğini, askerlere hitab eden bir ordu komutanı ciddiyetinde hitabta bulunduğunu ifade eder. Şu halde bu tarzın bazı kereler Efendimizin yorulmasına sebep olması, bu yüzden cum'adan sonra evinde iki rek'atla yetinmesi mümkündür. Ama normalde, Resûlullah cuma'-dan sonra dört rek'at kılınmasını emretmiştir. Ayrıca bu dört rekatin evde veya mescidde olmasını belirtmemiş, mutlak bırakmıştır. Sadedinde olduğumuz hadiste görüldüğü şekilde, Resûlullah'ın bazan iki rekat kılmış olması, dört rek'at kılmanın meşruiyyetine mâni teşkil etmez, zîra aralarında bir teâruz mevcut değildir. Şu halde iki kılmak da dört kılmak da meşrudur. Ancak çoğunlukla dört kılmış olduğu için efdal olan dört kılmaktır.[1167]

İKİNCİ FASIL

VİTİR NAMAZI

UMUMÎ AÇIKLAMA:

Vitr kelime olarak şef'in (çift'in) zıddıdır, yani "tek" demektir. Yatsıdan sonra kılınan bir namazın adıdır. Bu namaz hususunda ulemâ çeşitli meselelerde ihtilaf eder:

1- Vacib mi, değil mi?

2- Kaç rek'at?

3- Niyet şart mı, değil mi?

4- Hususi kıraat var mı?

5- Bundan önceki namaz çift olmalı mı?

6- Son vakti ne zaman?

7- Seferde hayvan üzerinde kılınır mı?

8- Kazası gerekir mi?

9- Kunutu nedir, okunacağı yer neresidir? Kunutta ne söylenecektir, kunut ayrı mı okunur, vasledilerek mi okunur?

10- Vitirden sonra iki rek'at daha kılmak sünnet midir?

11- İlk vakti ne zamandır?

12- En faziletli nafile bu mudur, yoksa revâtibler bundan efdal midir? vs.Müteakiben kaydedilecek hadislerde ihtilafların bir kısmı görülecektir.[1168]

-2980 -1- عن بُريدة رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]قالَ رَسُولُ اللّهِ #: الْوَتْرُ حَقٌّ. فَمَنْ لَمْ يُوتِرْ فَلَيْسَ مِنَّا. قَالَهَا ثَثاً[. أخرجه أبو داود .

1. (2980)- Hz. Büreyde (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Vitr namazı haktır. Kim bunu kılmazsa bizden değildir." Bunu Efendimiz üç kere tekrar etti."[1169]

AÇIKLAMA:

1- "Vitir haktır" sözü vitir kılmaya teşvik içindir. Bu hususta gelen sahih

rivâyetler "hak"la farzın kastedilmediğini gösterir. Sözgelimi Ubâde İbnu Sâmit'e, Ensar'dan Ebû Muhammed'in "Vitir haktır" dediği kulağına gelince: "Ebû Muhammed hata etti" der ve Resûlullah'ın namazların sayısını beş olarak ifade eden hadislerini rivâyet eder. Keza Talha İbnu Ubeydillah da bir Arâbinin sualine verdiği cevapta namazın beş olduğunu belirtir. Enes de Mi'râc hadisinde farz namazın beş olduğunu ifade eder. Hülasa ulemâ vitrin farz olmadığı hususunda icma etmiştir. Sadece Hasan İbnu Ziyad, Ebû Hanîfe'nin farz dediğini rivâyet etmiştir. Ancak imamın ashâbı bunu kabul etmemiştir. Şâyet bu rivâyet sahihse, şunu bilmek gerekir imamdan önce bu meselede icma vâki olmuştur.

2- "Kılmayan bizden değildir" ifadesini, "sünnetten nefret ederek kılmayan bizden değildir" şeklinde anlamak gerekmektedir.[1170]

-2981 -2- وعن علي رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]الْوِتْرُ لَيْسَ بِحَتْمٍ كَالصَّةِ المَكْتُوبَةِ، وَلَكِنَّ رسولَ اللّهِ # قال: إنَّ اللّهَ تَعالى وِتْرٌ يُحِبُّ الوِتْرَ. فَأوْتِرُوا يَا أهْلَ الْقُرانِ[. أخرجه أصحاب السنن .

2. (2981)- Hz. Ali (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Vitir namazı farz namaz gibi kesin değildir. Ancak Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Allahu Teâlâ hazretleri tektir, tek'i sever, öyleyse ey ehl-i Kur'an vitri kılın!" buyurmuştur." [1171]

AÇIKLAMA:

1- Hatm, farz ve vacib ma'nâsına gelir. Biz vitr hususundaki mezhebimizin hükmüne uygun düşmek için "kesin" tâbirini tercih ettik.

2- Cumhur vitir namazının vacib olmadığı, sünnet olduğu hususunda icma eder. Ebû Hanîfe merhum bu meselede cumhura muhalefet eder, vacib olduğunu söyler.. "Farzdır" dediği de rivâyet edilmiştir. İbnu Hacer, İmam Muhammed ve İmam Yusuf bu meselede Ebû Hanîfe'ye muhalefet etmiş olsalar da Ebû Hanîfe'nin bu hükmünde yalnız olmadığını, Saîd İbnu Ôl-Müseyyeb, Ebû Ubeyde, Abdillah İbnu Mes'ud ve Dahhâk'ın da vitrin vücubûna hükmettiklerine dair İbnu Ebî Şeybe'nin rivâyet kaydettiğini belirtir.[1172]

-2982 -3- وعن ابن مُحَيْرِيزٍ:]أَنَّ رَجً مِنْ بَنِى كِنَانَةَ يُدْعَى الْمُخْدِجِىَّ

سَمِعَ رَجُ بِالشَّامِ يُكَنَّى أَبَا مُحَمِّدٍ يَقُولُ: الْوَتْرُ وَاجِبٌ. قالَ الْكِنَانِىُّ: فَسَألْتُ عُبَادَةَ بنَ الصَّامِتِ رَضِىَ اللّهُ عَنْه فقَالَ: كَذَبَ أَبُو مُحَمِّد. سَمِعْتُ رسولَ اللّهِ # يَقُولُ: خَمْسُ صَلَوَاتٍ كَتَبَهُنَّ اللّهُ تَعالى عَلى الْعِبَادِ. فَمَنْ جَاءَ بِهِنَّ وَلَمْ يُضَيِّعْ مِنْهُنَّ شَيْئاً اسْتِخْفَافاً بِحَقِّهِنَّ كَانَ لَهُ عِنْدَ اللّهِ عَهْدٌ أَنْ يُدْخِلَهُ الجَنَّةَ، وَمَنْ لَمْ يَأتِ بِهِنَّ فَلَيْسَ لَهُ عِنْدَ اللّهِ عَهْدٌ، إنْ شَاءَ عَذَّبَهُ وَإنْ شَاءَ أَدْخَلَهُ الجَنَّةَ[. أَخرجه ا٘ربعة إ الترمذي.»أبُو مُحَمِّد« هذا من ا٘نصار له صحبة.وقوله عبادة: »كَذَبَ أَبُو مُحَمِّد« أى أخْطأ، وَ يَجوز أن يكذب في شئ من ا٘خبار عن رسولِ اللّهِ # .

3. (2982)- İbnu Muhayrîz anlatıyor: "Benî Kinâne'den el-Muhdicî denen bir adam, Şam'da Ebû Muhammed diye künyesi olan bir adamın:
"Vitir namazı vacibtir" dediğini işitti. Kinânî dedi ki:
"Ben bunu Ubâde İbnu's-Sâmit (radıyallâhu anh)'e sordum da:
"Ebû Muhammed hata etmiş. Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı dinledim şöyle demişti:
"Allah'ın kullar üzerine yazıp farz kıldığı beş namaz mevcuttur. Kim onları eda eder, istihfafla herhangi bir eksikliğe meydan vermeden tam yaparsa Allah indinde ona verilmiş bir söz vardır: Onu cennete koyacaktır. Onları kılmayana ise Allah'ın bir vaadi yoktur. Dilerse azab eder dilerse cennete koyar" der.[1173]

AÇIKLAMA:

1- Beş vakti Allah'ın yazması, farz kılması demektir.

2- Bu hadisten, bazı âlimler vitir namazının vacib olmadığı hükmünü çıkarmışlardır.

3- Hadis "istihfafla (=hafife alarak, ehemmmiyet vermeyerek) demek sûretiyle; unutarak, sehven, kasıtsız olarak yapılan hataları istisna tutmuş olmaktadır.

4- Hadis, namazı terkedenlerin de mü'min olduklarına, bu yüzden tekfir edilemeyeceklerine delildir.

5- "..Dilerse azâb eder" ifadesi "günahı miktarınca azâb çeker" demektir.

6- Hadiste geçen "Ebû Muhammed hatâ etmiş" ifadesinin aslı Ebû Muhammed kizb (yalan) etmiş şeklindedir. Şârihler buradaki kizb kelimesinin dilimizdeki yalan'ı kasdetmediğini, bilakis hata etti demek olduğunu belirtirler. Kizb Arapçada hata ma'nâsına da kullanılmaktadır. Çünkü, hatanın zıddı sıdk'dır. Yalanın zıddı da sıdktır. Şu halde hata da sıdk'ın zıddı olması sebebiyle "kizb" kelimesiyle ifade edilebilir. Bunun örneğine, yani hata etmiş demek için kizb etmiş sözünün kullanılmış olmasına hadislerde sıkca rastlarız. Ashâbın hiçbir şeyde yalan söylemesi mevzubahis değildir. Birbirlerini yalanla da itham vâki olmamıştır.[1174]

2983- 4- وعن ابنِ عمرِ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]قال رسولُ اللّهِ: اجْعَلُوا آخِرَ صَتِكُمْ بِاللَّيْلِ وِتْراً[. أخرجه الخمسة إ الترمذي .

4. (2983)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Gece namazının sonu tek olsun."[1175]

2984- 5- ولمالك عن ابن مسعود:]اجْعَلُوا آخِرَ صَتِكُمْ مِنَ اللَّيْلِ وِتْراً[.

5. (2984)- İmam Mâlik, İbnu Mes'uddan naklediyor: "İbnu Mes'ud demiştir ki: "Geceleyin kılacağınız namazın sonunu tek kılın."[1176]

2985- 6- وعن أبي أيوب رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]قال رسولُ اللّهِ

#: الْوِتْرُ حَقّ عَلى كَلِ مُسْلِمٍ، فَمَنْ أحَبَّ أنْ يُوتِرَ بِخَمْسٍ فَلْيَفْعَلَ، وَمَنْ أحَبَّ أنْ يُوتِرَ بِثَثٍ فَلْيَفْعَلْ، ومَنْ أحَبَّ أنْ يُوتِرَ بِوَاحِدَةٍ فَلْيَفْعَلْ]. أخرجه أبو داود، وهذا
لفظه، والنسائى .

6. (2985)- Ebû Eyyûb (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Vitir her müslüman üzerine bir haktır (vazifedir). Kim beş ile vitir kılmayı severse yapsın. Kimde üç ile vitir kılmak isterse yapsın. Kim tek rek'atli vitr kılmayı dilerse kılsın."[1177]

AÇIKLAMA:

1- Hak Şâri'nin örfünde vacib ma'nâsında kullanılmıştır. Vacib de haber-i vahidle sübût bulan demektir. Hak kelimesinin kullanılışı sebebiyle bu hadis vitr namazına vacib diyenlere delildir, ancak cumhur bunun vacib değil; sünnet olduğuna hükmetmiştir. Ebû Hanîfe bu hususta muhaliftir ve vacib olduğunu söylemiştir. İbnu Ömer bir rivâyette, Resûlullah'ın devenin sırtında vitir kıldığını bildirir. Bu rivâyet vitrin vacib olmadığını söyleyenlere delil olmuştur, çünkü Aleyhissalâtu Vesselâm binek üzerinde farz kılmamıştır.
2- Sadedinde olduğumuz hadis, vitrin miktarında da bir muhayyerlik getirmiş bulunmaktadır. Bu husus da onun farz ve vacib olmadığına delil kılınmıştır. Keza Necid taraflarından gelen bir bedevînin Resûlullah'a soru sormasıyla ilgili rivâyet de vitrin sünnet olduğuna delil gösterilmiş, mezkûr rivâyette Resûlullah: "Gece ve gündüzde toplam beş vakit namaz var!" der. Bedevî "daha fazla var mı?" diye tekrar sorar. Resûlullah, "Nafile olarak isteyen kılabilir" der.[1178]

2986-7- وعن أم سلمة رَضِىَ اللّهُ عَنْها قالت:]كانَ رسُولُ اللّهِ # يُوتِرُ بِثَثَ عَشَرَةَ. فَلَمَّا كَبُرَ وَضَعُفَ أوْتَرَ بِسَبْعٍ]. أخرجه الترمذي والنسائى.وزاد الترمذي فقال:]وقال إسحاق بن

إبراهيم: معنى ما روى أنه كان يُوتر بثث عشرة. أنه كان يصلى من الليل ثث عشرة ركعة مع الوتر، فنسبت صة الليل إلى الوتر .

7. (2986)- Ümmü Seleme (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onüç rek'at kılarak vitir yapardı. İhtiyarlayıp zayıflayınca yedi rek'atte vitir yaptı."[1179]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadiste Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın 13 ve 7 rek'at kılarak vitir yaptığı belirtilir. Tirmizî bu rivâyetin sonunda, Resûlullah'ın muhtelif rivâyetlere göre onüç rekatte, onbir rekatte, dokuz, yedi, beş, üç ve tek rekatte vitir yaptığını belirtir.

2- Yine Tirmizî'nin İshak İbnu İbrahim'den kaydettiği bir açıklamaya göre, onüç rekatte vitir kılmasının ma'nâsı şudur: Efendimiz, geceleyin, vitirle birlikte onüç rekat namaz kılardı. Rivâyette geçen namazı "vitr"e nisbet edilmiştir. Şu halde, bu rakamı yatsı namazının buna tevafuk eden rakamlarıyla karıştırmamak gerekir.[1180]

-2987 -8- وعن ابنِ عمر رَضِىَ اللّهُ عَنْهما قال:]قال رَسولُ اللّهِ #: الْوِتْرُ مِنْ آخِرِ اللَّيْلِ[. أخرجه الستة إ أبا داود، وهذا لفظ مسلم .

8. (2987)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Vitir gecenin sonunda kılınır."[1181]

-2988 -9- وفي رواية للبخارى:]صَةُ اللَّيْلِ مَثْنَى مَثْنَى، فإذَا

أَرَدْتَ أنْ تَنْصَرِفَ فَارْكَعْ رَكْعَةً تُوتِرُ لَكَ مَا قَدْ صَلَيْتَ[.

9. (2988)- Buhârî'nin bir rivâyetinde şöyle denmiştir: "Gece namazı ikişer ikişerdir. Gece namazından ayrılacağın zaman, tek rekat daha kıl, bu sana kıldığın namazların tek olmasını sağlar."[1182]

AÇIKLAMA:

Bu iki rivâyette Resûlullah gece namazlarının nasıl kılınacağını ve vitir namazının vaktini beyan ediyor. Buhârî'nin rivâyetinde bu husus bir soruya cevap olarak beyan edilmiştir.
Başta da belirttiğimiz gibi, vitrin zamanı ihtilaflı olduğu gibi, kaç rek' at kılınacağı, rek'atlerin ikişer ikişer mi kılınacağı, bunların selamla ayrılıp ayrılmayacağı da ihtilaflı hususlardır. Bu rivâyetler vitrin gecenin sonunda olacağını, ikişer ikişer kılınıp selamla fasledileceğini söyleyenlere delildir.
Hanefîler, "ikişer ikişer" tâbirini, "her iki rekatte teşehhüd okunur" diye anlamış, "selam verilir" dememiştir. Ama ekseriyet: "Her iki rekatte selam verilir" diye anlamıştır. İbnu Hacer: "Resûlullah'tan ikişer ikişer ayırarak kıldığı, dörder dörder vaslederek de kıldığı hususunda sahih rivâyetler vardır" der.
Keza Hz. Âişe'den gelen bir rivâyete göre: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yatsıdan sonra güneş doğuncaya kadar onbir rekat namaz kılar, her iki rekatte selam verir (son rekati de müstakil kılar)dı."
Diğer taraftan bir kısım hadisler, gece namazının tek rekatle tamamlanmasını emreder.[1183]

2989 -10- وعن عبدالعزيز جريج قال:]سَألْنَ عَائِشَةَ رَضِىَ اللّهُ عَنْها. بأىِّ شَىْءٍ كَانَ يُوتِرُ رَسولُ اللّهِ #؟ قالَتْ: كانَ يَقْرَأُ في ا٘ولى بِسَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ ا٘عْلى، وفي الثَّانِيَةِ بِقُلْ يَا أيُّهَا الكَافِرُونَ، وفي الثَّالِثَةِ بِقُلْ هُوَ اللّهُ أحَد وَالمُعَوَّذَتَيْنِ[. أخرجه أصحاب السنن .

10. (2989)- Abdülazîz İbnu Cüreyc anlatıyor: "Hz. Âişe (radıyallahu anhâ)'ya Resûlullah ne ile vitir namazı kılardı? diye sorduk. Dedi ki: "Birinci rek'atte Sebbih isme Rabbike'l-a'lâyı ikinci rek'atte Kulyâ eyyühâ'lkâfirûn sûresini, üçüncü rekatte de Kulhüvallâhü ahad ve Muavvizateyn'i okurdu."[1184]

-2990 -11- وعن خارجة بن حُذافة رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]قالَ رَسولُ اللّهِ #: أَمَدَّكُمُ اللّهُ بِصَةٍ هِيَ خَيْرٌ لَكُمْ مِنْ حُمْرِ النَّعَمِ، وَهِىَ الْوِتْرُ. فَجَعَلَهَا اللّهُ لَكُمْ فِيمَا بَيْنَ الْعِشَاءِ اخِرَةِ إلى طُلُوعِ الْفَجْرِ[. أخرجه أبو داود والترمذي.»حُمْرُ النَّعَمِ« خيار ا"بل وأغها قيمة

.

11. (2990)- Hârice İbnu Huzâfe (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah size (öyle) bir namazla imdâd etti ki, O sizin için kızıl deve sürülerinden daha hayırlıdır. İşte bu namaz vitirdir. Allah onu, sizin için yatsı namazı ile şafağın sökmesi arasına koydu."[1185]

AÇIKLAMA:

Hadiste geçen اَمَدَّ kelimesi ziyade etti, imdad etti (yardım etti) ma'nâlarına gelir. Yani: "Allah beş vakte vitri de ziyade etmekle size büyük bir imdadda bulundu, onu kıldınız mı âhiret hazırlığınız daha güçlü olacak" demektir. Hadisin devamı, âhiret için büyük sevaba vesile olacağı için bu namazın "dünya mallarının en kıymetlileri"nden daha hayırlı olacağını belirtmiştir. Humru'nneam, kızıl develer demek ise de en kıymetli mal ma'nâsına deyim olmuştur.[1186]

-2991 -12- وعن عائشة رَضِىَ اللّهُ عَنْها قالت:]مِنْ كُلِّ اللَّيْلِ

قَدْ أوْتَرَ رَسولَ اللهِ # مِنْ أوَّلِ اللَيْلِ وَأوْسَطِهِ وَآخِرِهِ فَانْتَهَى وِتْرُهُ إلى السَّحْرِ]. أخرجه الخمسة.

12. (2991)- Hz. Âişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) her gece vitir kılardı. Gecenin evvelinde de kıldı, ortasında da kıldı; sonunda da kıldı (ölümü sırasında) gecenin sonunda kıldı."[1187]

AÇIKLAMA:

1- Ebû Dâvud'un rivâyetinde Hz. Âişe bu açıklamayı, Mesrûk'un: "Resûlullah vitri ne zaman kılardı?" sorusu üzerine yapar.
2- Bu rivâyet, Resûlullah'ın vitri, yatsının bitiminden fecrin doğuşuna kadar gecenin her vaktinde kıldığını ifade etmektedir. Ömrünün sonunda her seher vaktinde kılmış olmasından, "Müstehab vakit budur" diye hüküm çıkaran âlim olmuştur.
3- Ebû Dâvud ve Tirmizî'nin rivâyetlerinde "öldüğü zaman" açıklaması vardır. Yani vitri, sadedinde olduğumuz hadiste belirtildiği şekilde kılma işi, Resûlullah'ın ömrünün sonlarında cereyan etmiş olmalıdır. Şu halde, vitrin vaktiyle ilgili ihtilaflar ahvâlin ihtilafından ileri gelmektedir.
4- Seher'i âlimler farklı şekillerde tarif eder:
* Sabahtan az önceki vakittir.
* Maverdî: "Gecenin son altıda biridir" demiştir.
* Başlangıcının ilk fecir (fecr-i kâzib) olduğu da söylenmiştir.[1188]

2992-13- وعن جابر رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]قال رسُولُ اللّهِ # مَنْ خافَ أنْ يَقُومَ مِنْ آخِرِ اللَّيْلِ فَلْيُوتِرْ أوَّلَهُ، وَمَنْ طَمِعَ أنْ يَقُومَ آخِرَهُ فَلْيُوتِرْ آخِرَ اللَّيْلِ فَإنَّ صَةَ آخِرِ اللَّيْلِ مَشْهُودَةٌ مَحْضُورَةٌ وَذلِكَ أفْضَلُ]. أخرجه مسلم و الترمذي .

13. (2992)- Hz. Câbir (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu

vesselâm) buyurdular ki: "Kim gecenin sonunda kalkamamaktan korkarsa vitrini gecenin başında kılsın.Kim gecenin sonunda kalkmayı umuyorsa gecenin sonunda vitrini kılsın. Çünkü gecenin sonunda kılınan namaz (gece ve gündüz meleklerinin huzurlarında ve şehadetleri altında kılındığı için) meşhûd ve mahzûrdur. Bu yüzden (gecenin başında kılınana nazaran) daha faziletlidir." [1189]

AÇIKLAMA:

Gecenin her bölümünde kılınması caiz olan vitir namazını, Resûlullah bu hadislerinde, gecenin sonunda kılmayı tavsiye buyurmakta ve sonda kılmanın efdal olacağını belirtmektedir. Efendimiz sebeb olarak, gecenin sonunda kılınan namazın meşhûd ve mahzûr olduğunu söylemektedir.
Meşhûd, şahidlenmiş, şâhidlerin nazarı altında yapılmış demektir.
Mahzûr da aynen şâhid gibi, huzurda yapılmış şey demektir. Yani gece ve gündüz melekleri namaz kılanın yanında hazır bulunup, namaza şâhid olurlar, böylece namaz meşhûd (şahidlenmiş) ve mahzûr (huzurlanmış) olur demektir. [1190]

2993 -14- وعن أبِى قتادة رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]قال رَسُولُ اللّهِ # ‘بِى بَكْرٍ رَضِىَ اللّهُ عَنْه: مَتَى تُوَترُ؟ فقَالَ: أُوتِرُ مِنْ أوَّلِ اللَّيْلِ. وَقال لِعُمَرَ رَضِىَ اللّهُ عَنْه مَتَى تُوتِرُ؟ فقَالَ: أوْتِرُ آخِرَ اللَّيْلِ. فقَالَ ‘بِى بَكْرٍ: أخَذَ هذَا بِالْحَذَرِ، وَأخَذَ هذَا يَعْنِى عُمَرَ بِالْقُوَّةِ[. أخرجه مالك وأبو داود .

14. (2993)- Ebû Katâde (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Hz. Ebû Bekr (radıyallâhu anh)'e:
"Vitri ne zaman kılıyorsun?"diye sordu. Hz. Ebû Bekr:
"Gecenin başında kılıyorum!" dedi. Aynı şekilde:
"Vitri ne zaman kılıyorsun?" diye Hz. Ömer'e de sordu:
"Gecenin sonunda kılıyorum!" dedi. Bunun üzerine Aleyhissalâtu Vesselâm, Hz. Ebû Bekr'e:

"Sen ihtiyatla amel ediyorsun!" dedi. Hz. Ömer'e de:
"Sen de kuvvet(li olan, takvaya uygun olan) ile amel ediyorsun!" buyurdu." [1191]

AÇIKLAMA:

Hz. Ebû Bekr'e, Resûlullah "sen ihtiyatla amel ediyorsun!" demekle şunu kastetmiştir: "Vitir'i gecenin başında, daha uyumadan kılıp garantiye alıyorsun, gecenin sonuna bıraktığın takdirde uyanamama ve kaçırma ihtimali var, önceden kılınca bu ihtimale karşı ihtiyatlı davranmış oluyorsun."
Hz. Ömer'e "Kuvvetle amel ediyorsun!" demekle de, "aslında daha kâvi daha muteber sevabca daha üstün olan gece kıyâmına kalkma azmini ortaya koyan bir amel yapıyorsun" demeyi kastetmiş olmaktadır.
Bu hadiste, gecenin sonunda kılmanın üstünlüğü ifade edilmiş ise de başında kılan da kınanmamıştır. İsteyen istediği şekilde amel eder.[1192]

2994 -15- وعن ابن عمر رَضِىَ اللّهُ عَنْهما قال:]قال رسولُ اللّهِ #: صَةُ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ مَثْنَى مَثْنَى[. أخرجه أصحاب السنن .

15. (2994)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Gece ve gündüz namazları ikişer ikişerdir."[1193]

AÇIKLAMA:

Hadis mutlak ise de ulemâ umumiyetle nafile namazlara hamlederek onların ikişer ikişer kılınmasının efdal olacağını söylemiştir. Şevkânî, Neylü'l-Evtâr'da der ki: "Bu hadis, gece ve gündüz kılınacak tetavvu namazlarını ikişer ikişer kılmanın müstehab olduğuna delâlet eder. Ancak ister ziyade isterse noksan kılınması hususunda istisna edilerek zikredilenler hariç."
Nafilelerin ikişer ikişer kılınacağı hususunda İmam Mâlik, Şâfiî ve Ahmed İbnu Hanbel ittifak ederler. Nitekim Resûlullah Fetih günü sekiz rek'at kuşluk namazı kılmış, ikişer ikişer selam vermiştir. Keza bayram namazı, yağmur namazı -ki

hepsi de gündüz kılınır- iki rek'attir.[1194]

-2995 -16- وعن أبى سعيد رَضِـيَ اللّهُ عَنْه قال:]قال رسولُ اللّهِ #: مَنْ نَامَ عَنْ وِتَرِهِ أوْ نَسِيَهُ فَلْيُصَلّ إذَا ذَكَرَ أوِ اسْتَيْقَظَ[. أخرجه أبو داود والترمذي .

16. (2995)- Ebû Saîd (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Vitir namazını kılmadan kim uyur veya unutursa hatırladığı veya uyandığı zaman hemen kılsın."[1195]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, vaktinde kılınmadığı takdirde vitrin kaza edilmesinin meşruluğuna delil olduğu gibi vitre vacib diyenlere de bir delil olmaktadır. Ancak, cumhur vitrin kazasına mendub demiştir. Vaktinde kılınmadığı takdirde kaza edilmesine hükmedenler arasında Ashâb'tan Hz. Ali, Sa'd İbnu Ebî Vakkâs, Abdullah İbnu Ömer, Ubâde İbnu's-Sâmit, Ebû'd-Derdâ, Âmir İbnu Rebî'a, Muaz İbnu Cebel, İbnu Abbâs zikredilebilir. Tâbiînden Amr İbnu Şurahbil, İbrahim Nehâî, Ebû'l-Âliye, Hammâd İbnu Ebî Süleymân; imamlardan Süfyân-ı Sevrî, Ebû Hanîfe, Evzâî, Mâlik, Şâfiî, Ahmed, İshak vs. var. Ancak bunlar ne zaman kaza edileceği hususunda ihtilaf ederler. Sekiz ayrı görüş ortaya çıkmıştır:

* Sabahı kılmazdan önce.
* Güneş doğmazdan önce, sabahı kıldıktan sonra bile olsa.
* Sabah namazından ve güneşin de doğmasından sonra, zevâle kadar vs.[1196]

-2996 -17- وعن أبى جَمْرَةَ قالَ:]سَألْتُ عَائِذَ بنَ عَمْرٍو وَكَانَ مِنَ أصْحَابِ الشَّجَرَةِ رَضِـيَ اللّهُ عَنْهم. هَلْ يُنْقَضُ الْوِترُ؟ قَالَ: إذَا أوْتَرِتَ مِنْ أوَّلِهِ فَ تُوتِرْ مِنْ آخِرِهِ[. أخرجه البخارى.وزاد رزين رحمه اللّه قال: رسولُ اللّهِ #: »َ وِتْرَانِ في لَيْلَةٍ« .

17. (2996)- Ebû Cemre anlatıyor: "Ashâb-ı Şecere (radıyallahu anhüm)'den olan Âiz İbnu Amr'a sordum:
"Vitir namazı nakzedilir mi?"
"Eğer, evvelinde vitir kıldıysan âhirinde vitir kılma" dedi."[1197]
Rezîn merhum şunu ilave eder: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurdular: "Bir gecede iki vitir kılınmaz."[1198]

AÇIKLAMA:

Vitir namazının nakzından (bozulmasından) maksad şudur: Kişi vitrini kılıp yatar ve uyur, sonra uyanır ve nafile namaz kılmak ister. Bu durumda adam bir rek'at daha kılıp vitr'i çift yaptıktan sonra dilediği kadar kılar. Sonra "Gecenizin son namazını tek yapın"hadisi mucibince yeniden vitir kılar mı, yoksa bu hususu hiç düşünmeksizin önce kıldığı vitri bozmadan dilediği kadar nafile kılabilir mi? İşte hadis, ikinci sıfatın tercihi istikametinde soruyu cevaplar: "Gecenin evvelinde vitir kıldıysan (bu yeterlidir), sonunda tekrar vitir yapma."
Ancak bu mesele Selef arasında ihtilaflıdır. İbnu Ömer, bu durumda vitrin nakzedilmesinin gereğine inanır. Şâfiîlere göre, hadiste olduğu üzere, vitir nakzedilmez (bozulmaz) Mâlikîler de bu kanaattedir.[1199]

2997- 18- وعن نافع قال:]كُنْتُ مَعَ ابنِ عُمَرَ رَضِىَ اللّهُ عَنْهما بِمَكَّةَ وَالسَّمَاءُ مُغَيِّمَة فَخَشِىَ الصُّبْحَ فَأوْتَرَ بِوَاحِدَةٍ. ثُمَّ انْكَشَفَ الغَيْمُ فَرَأى أنَّ عَلَيْهِ لَيْلٌ فَشَفَعَ بِوَاحِدَةٍ ثُمَّ صَلّى رَكْعَتَيْنِ رَكْعَتَيْنِ فَلَمَّا خَشِىَ الصُّبْحَ أوْترَ بِوَاحِدَةٍ[. أخرجه مالك .

18. (2997)- Nâfi anlatıyor: "Ben İbnu Ömer (radıyallâhu anh)'le Mekkedeydim. Hava bulutlu olduğu için sabah namazını kaçırmaktan korkuyordu. Tek rekat kılarak vitir yaptı. Sonra bulutlar açıldı. Gördü ki daha üzerinde gece var. Bir rek'at daha kılarak (önceki tek'i) çiftledi, sonra iki rek'at (bir miktar) namaz kıldı. Sabahın geçmesinden korkunca bir rekat daha kılarak vitir yaptı."[1200]

AÇIKLAMA:

İbnu Ömer (radıyallâhu anh) geceleyin kılınacak namazın tek rek'atle sona ermesi gereğine inananlardandı. Bu sebeple vitirle (tekle) sona erdirdiği nafile namazından sonra, gecenin devam ettiğini görünce, tekrar nafileye devam edebilmek için önceki tek rek'ata müstakil bir rekat daha ilave edip, onu çift kıldıktan sonra bir miktar daha nafile kılıp, en sonda tek kılarak gece namazını bitiriyor.[1201]

-2998 -19- وعن عائشة رَضِىَ اللهُ عَنْها قالت:]كانَ رسولُ اللهِ # َ يُسَلِّمُ في رَكْعَتَيِ الْوَترِ[. أخرجه النسائى .

19. (2998)- Hz. Âişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) vitrin ilk iki rek'atinde selam vermezdi."[1202]

-2999 -20- وعن ابن عمر رَضِىَ اللهُ عَنْهما قال:]كانَ رسولُ اللهِ # يُسَلِّمُ في الرَّكْعَتَيْنِ مِنَ الْوَترِ حَتَّى يَأمُرَ بِبَعْضِ حَاجَتِهِ[. أخرجه البخارى ومالك .

20. (2999)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) vitrin ilk iki rek'atinde selam verirdi, öyle ki (o sırada) bazı ihtiyaçları için emirde bulunurdu."[1203]

AÇIKLAMA:

Bu sonuncu rivâyetin zâhiri, Hz. Peygamber'in üç rek'atini mevsul yani tek selamla kıldığını ifade eder. Çünkü, bir ihtiyacı zuhur edince ikinci rekatte selam verip ihtiyacını söylemekte, geri kalan tek rekati de arkadan tamamlamaktadır. Bu durum, "iki ayrı parça (mevsul) olmadıkça vitir sahih olmaz" diyenlere

cevaptır.
Bu hususta gelen farklı rivâyetler vitir namazını ikinci rek'ate bölerek kılmanın da, bölmeksizin sadece teşehhüdde bulunup üçüncü rek'ati de kıldıktan sonra selam vermek sûretiyle kılmanın da caiz olduğunu ifade eder. Nitekim Hanefîler üçünü birlikte kılarken, Şâfiîler iki rek'atte selam verir ve üçüncü rek'ati müstakilen kılarlar.[1204]

-3000 -21- وله في أخرى]قال رسولُ اللّهِ #: صَةُ المَغْرِبِ وَتْرُ النَّهَارِ[.

21. (3000)- Muvatta'nın bir rivâyetinde şöyle gelmiştir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Akşam namazı gündüzün vitridir." [1205]

AÇIKLAMA:

Gündüz kılınan namazlar hep çifttir. Akşam namazı üç rek'at olması sebebiyle tektir. Akşam, gündüzleri kılınanlar arasında mütâlaa edilince, gündüz namazlarının vitri (teki) olmuş olur.[1206]

-3001 -22- وعن علي رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]كَانَ رسولُ اللّهِ # يَقُولُ في وِتْرِهِ: اللَّهُمَّ إنِّى أعُوذُ بِرِضَاكَ مِنْ سَخَطِكَ، وَبِمُعَافَاتِكَ مِنْ عُقُوبَتِكَ، وَأعُوذُ بِكَ مِنْكَ َ أُحْصِى ثَنَاءً عَلَيْكَ أنْتَ كَمَا أثْنَيْتَ عَلى نَفْسِكَ[. أخرجه أصحاب السنن .

22. (3001)- Hz. Ali (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) vitrini kılarken şu duayı okurdu:
"Allahım gadabından rızana sığınırım. Cezandan affına sığınırım. Seden sana sığınırım. Sana (yapılması gereken) senayı sayamam. Sen, kendi nefsine yaptığın

övgüdeki gibisin."[1207]

ÜÇÜNCÜ FASIL

GECE NAMAZI

-3002 -1- عن بلٍ رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]قال رسولُ اللّهِ #: عَلَيْكُمْ بِقِيَامِ اللّيْلِ، فإنَّهُ دَأبُ الصَّالِحِينَ قَبْلَكُمْ، وَقُرْبَةٌ إلى رَبِّكُمْ، وَمَنْهَاةٌ عَنِ اثَامِ، وَتَكْفِيرٌ للسَيِّئَاتِ، وَمَطرَدَةٌ لِلدَّاءِ عَنِ الجَسَدِ[. أخرجه الترمذي .

1. (3002)- Hz. Bilâl (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Size geceleyin kalkmayı tavsiye ederim. Çünkü o, sizden önce yaşayan sâlihlerin adetidir; Rabbinize yakınlık (vesilesi)dir; günahlardan koruyucudur; kötülüklere kefârettir, bedenden hastalığı kovucudur." [1208]

AÇIKLAMA:

Hadiste teşvik edilen gece kalkması (kıyâmu'lleyl) öncelikle teheccüd namazını da içine alan bir kalkmadır. Bahsin sonunda açıklayacağımız üzere, teheccüd mükerrer âyetlerde ele alınmış Kur'ânî bir ibadettir. Resûlullah'a farz, ümmete müstehabtır. Resûlullah da pek çok hadislerinde teheccüde teşvik etmiştir. Bazı hadis kitaplarımızda ilgili hadisleri toplayan müstakil bölümler mevcuttur.
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sadedinde olduğumuz hadiste kıyâmu'lleyl'in şu neticelerini hatırlatıyor:

* Allah'a yaklaştırır. Yine O'nun rahmetini celbe vesîle olur.

* Günahlardan uzaklaştırır, yani günah işletmez. Cenâb-ı Hakk "Namazın kötü ve çirkin işlerden koruyacağı" (Ankebut 45); "İyi amellerin kötü amelleri gidereceği" (Hud 114) garantisini vermektedir.

* Günahlara kefâret ve örtü olur.

* Bedenden hastalıkları çıkarır, sıhhate vesile olur.[1209]

-3003 -2- وعن ابن عمرو بن العاص رَضِىَ اللّهُ عَنْهما قال:

]قال رسولَ الله #: مَنْ قَامَ بِعَشرِ آيَاتٍ لَمْ يَكْتُبْ مِنَ الغَافِلِينَ، وَمَنْ قَامَ بِمِائَةِ آيَةٍ كُتِبَ مِنَ الْقَانِتِينَ، وَمَنْ قَامَ بِألْفِ آيَةٍ كُتِبَ مِنَ المُقَنْطِرِينَ[. أخرجه أبو داود

2. (3003)- İbnu Amr İbni'l-Âs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim geceyi on âyet okuyarak ihya ederse gafiller arasına yazılmaz. Kim de yüz âyetle gecesini ihya ederse "kânitîn" zümresine yazılır. Kim de bin âyet okuyarak geceyi ihya ederse mukantırîn arasında yazılır."[1210]

AÇIKLAMA:

Gecenin ihyası namaz kılarak olabileceği gibi, Kur'an tilaveti, zikir, ilim vs. ile de olabilir. Sadedinde olduğumuz hadis, az miktarda tilavetle de gece ihya edilebileceğini müjdeliyor. Sözgelimi bu maksadla on âyet tilavet eden kimse "gâfiller" zümresine dahil edilmeyecektir. Ama yüz âyet okuyarak ihya ederse kânitîn'e dahil edilecektir.
Kânitîn birçok ma'nâ ifade eden bir tabirdir. Kunût'dan gelir; bu ise tâat, huşû, dua, namaz, ibadet, kıyâm, sükût ma'nâlarının hepsini ifade eder. Bunlardan hangisinin öncelikle kastedilmiş olduğunu hadis metninden anlamak icabeder. Sadedinde olduğumuz hadiste kıyâmu'lleyl yani "gece kalkışı" olduğu anlaşılmaktadır.
Mukantır, çok mal sahibi, aşırı zengin demektir. Öyle ise, hadiste bin âyet okuyana çok sevap verileceği ifade edilmiş olmaktadır.[1211]

3004- 3- وله في أخرى عن عبدالله بن حَبَشِيٍ قال:]سُئِلَ رسولُ اللّهِ #: أيُّ ا؛عْمَالِ أفْضَلُ؟ قال طُولُ الْقِيَامِ[.

3. (3004)- Yine Ebû Dâvud'da Abdullah İbnu Habeşî anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a: "Hangi amel efdaldir?" diye sorulmuştu. Şu cevabı verdi:

"Kıyâmı uzun olan."[1212]

AÇIKLAMA:

Sadedinde olduğumuz hadis, en efdal amelin uzun kıyâm olduğunu gösteriyor. Halbuki bazı hadislerde, Allah'a en yakın halin secde hali olduğu söylenmiş ve secdede çok dua edilmesi tavsiye edilmiştir اَقْرَبُ مَا يَكُونُ الْعَبْدُ مِنْ رَبِّه وهو ساُجد ve keza واَمَّا السُّجُودُ فَاكْثِرُوا فيهِ مِنَ الدُّعَاء Sadedinde olduğumuz hadisle bunlar arasında ortaya çıkan teâruz bazı âlimlerin dikkatini çekmiştir. Şeyh İzzeddin İbnu Abdisselam'ın getirdiği bir izahı çok tatminkâr olmasa da ufak bir-iki tasarrufla kaydediyoruz: "Kişinin Allah'a yakınlığı, ona yapacağı ihsana tâbidir. Bu da sevap çokluğuyla olur. Şu halde kıyam uzadıkça (zikir ve dolayısıyle sevap çok olacağına göre) uzun kıyam efdal olacak demektir.

Namazda her ikisi de namazın efdal kısmı olan iki rüknün bulunması mümkün değildir. Öte yandan secde kıyâmdan vacibiyle, nafilesiyle efdaldir, çünkü şeriat, mesbûk'a (namaza sonradan dahil olana) kıyâm hususunda müsâmaha göstermiş, secdede bunu göstermemiştir. Yani, rükûya yetişmiş ise o rek'ate yetişmiş sayılır. Bu, secdenin vacibinin, kıyâmın vacibinden efdal olduğuna delil olur. Vacibi efdal olan her şeyin nafilesi de efdal olur. Böylece sücûdun farz ve nafilesi kıyâma üstün gelir."

Şârih devamla der ki: "Bu iki hadisten murad kıyâmın sünneti ve sücûdun sünnetidir. Birincisi, hadisteki kıyâmı uzun olan طُولُ الْقِيَامُ sözünden anlaşılır, kıyamın uzunluğu ise bil-icma vacib değilir. İkincisi ise hadisteki فَاَكْثِروا فِيهِ مِنَ الدُّعَاءِ "secdede duayı çok yapın" sözünden anlaşılır, dua da secdenin vacibleri arasında yer almaz. Soru sahibinin hangi namaz efdaldir? sözünde geçen namaz kelimesinden murad, namazdır. Çünkü ondaki eliflâm mânayı âmm kılmak içindir. Bu durumda takdir edilecek ma'nâ şöyle olur: "Namazın hangi sünnetleri efdaldir?" Suyûtî bu açıklamaya rağmen işkâlin devam ettiğini söyler.[1213]

3005- 4- وعن عُبادة بن الصامت رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]قال

رسولَ اللهِ # مَنْ تَعَارَّ مِنَ اللَّيْلِ فقَالَ: َ إلهَ إ اللهُ وَحْدَهُ َ شَرِيكَ لَهُ، لَهُ المُلْك وَلَهُ الحَمْدُ وَهُوَ عَلي كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، الحَمْدُ للهِ، وَسُبْحَانَ اللهِ، وَاللهُ أكْبَرُ، وَ حَوْلَ وَ قُوَّةَ إ بِاللهِ. ثُمَّ قَالَ: اللَّهُمَّ اغْفِرْلِى، أوْ دَعَا اسْتُجِيبَ لَهُ. فإنْ تَوَضَّأَ وَصَلَّى قُبِلَتْ صَتُهُ]. أخرجه الشيخان.»تعارّ« أى استيقظ .

4. (3005)- Ubâdetu'bnu's-Sâmit (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Geceleyin kim uyanırsa şunu söylesin: "Allah'tan başka ilah yoktur, O birdir, ortağı yoktur. Mülk O'nundur, hamd de O'na aittir, O herşeye kâdirdir. Hamd Allah'a aittir, Allah münezzehtir, Allah büyüktür, bütün amel ve ibadetler için gereken güç ve kuvvet Allah'tandır.
Sonra Aleyhissalâtu Vesselâm buyurdular: "Rabbim beni affet!" desin veya dua ederse duasına cevap verilir. Eğer abdest alır ve namaz kılarsa namazı kabul edilir."[1214]

AÇIKLAMA:

Geceleyin uyanma olarak tercüme ettiğimiz te'ârre kelimesi çeşitli ma'nâlara gelir: Uyanmak, intibaha gelmek, konuşmak, bilmek, yürümek gibi. Çoğunluk "sesli olarak uyanmak" olduğunu söylemiştir. Gece uyanışlarında ses çıkarılır ama zikir yapılmaz. Resûlullah böyle fırsatlarda zikir yapılmasını teşvik buyurmaktadır. Bu sebeple mezkûr uyanışlarda söylenen zikirleri okumaya teşvik sadedinde hususi bir sevap vaad edilmektedir. İbnu Hacer, doğrudan uyanmak intibaha gelmek ma'nâlarını taşıyan istikâz ve intibah kelimeleri varken sesli uyanmak ma'nâsına gelen te'ârr kelimesinin kullanılmasında söylenen sırrı görür. Ve ilave eder: Bu işte zikre alışan, zikirle ünsiyet edip yaşayışına zikir galebe çalan kimseler muvaffak olur. Böylelerinin uykuda ve uyanıklıkta içlerinden geçen sözleri bile zikir olur. Nefsini terbiye edip bu vasıfları kazandıran kimse "duasına icâbet" ve "namazın makbuliyeti" gibi müstesna imtiyazlarla ikram görür. Bu hadisin şerhinde İbnu Battâl'ın dermeyân ettiği açıklama da burada kayda değer:
"Cenâb-ı Hakk, peygamberinin diliyle şu vaadde bulunmaktadır: "Kim uykusundan uyanırken Rabbinin tevhidini söyler, mülkün O'na ait olduğunu iz'an

eder, nimetini itirafla hamdeder, tesbih okuyarak O'nu layık olmadığı sıfatlardan tenzîh eder, tekbir getirerek saygısını izhâr eder. Allah'ın yardımı olmadıkça hiçbir şeye kudreti olmadığını beyanla teslim olursa, dua ettiği takdirde icâbet görecek, namaz kıldığı takdirde kabul edilecektir." Öyle ise bu hadis kendisine ulaşan herkesin mucibiyle amel ederek ondan istifadesi, Rabbi karşısında ihlaslı bir niyyete girmesi gerekir."
Sözlerin en doğrusunu söyleyen haberlerin en hakikatlısını konuşan, beyanları, müjdeleri her çeşit mübalağa ve mücazefeden uzak olan Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu hadiste haber verdiği büyük avantajın kıymetini takdir etmenin ehemmiyetini anlayan büyüklerimizden bazıları, "Allah kimin tek bir hasenesini (hayırlı işini) kabul etse, artık ona azab etmez. Çünkü Allah Teâlâ işlerin neticelerini bildiği için sonra iptal edeceği bir şeyi önceden kabul etmez. Kişi yaptığı hayrın boşa gitmeyeceğinden emin oldu mu azab görmeyeceğinden de emin olmalıdır."
Bu gerçeğe binaen Hasan Basrî Hazretleri şöyle demiştir:
"Allah'ın tek bir secdemi kabul ettiğini bilmeyi ne kadar isterdim."[1215]

3006- 5- وعن المغيرة بن شعبة رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]قَامَ رَسُولُ اللّهِ # حَتَّى تَوَرَّمَتْ قَدَمَاهُ. فَقِيلَ لَهُ: قَدْ غَفِرَ لَكَ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ وَمَا تَأخَّرَ؟ قَالَ: أفَ أكُونُ عَبْداً شَكُوراً[. أخرجه الخمسة إ أبا داود.

5. (3006)- Muğîre İbnu Şu'be (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ayakları kabarıncaya kadar geceleri kalkıp namaz kılardı. Kendisine: "Allah senin geçmiş ve gelecek günahlarını affetti (niye kendini bu kadar hırpalıyorsun?)" denildi.
"Şükredici bir kul olmayayım mı?" cevabını verdi."[1216]

AÇIKLAMA:

1- Resulullah'ın ubudiyette en ileri mertebede olduğu bilinen bir husustur. Cenab-ı Hakk'a ibadette gerek kemmiyet ve gerek keyfiyyet cihetiyle hiç kimse

Aleyhissalâtu Vesselâm'a yetişemez. Sadedinde olduğumuz hadis bunu kısmen akssettirmektedir. Hz. Âişe (radıyallahu anhâ)' nin rivâyetinde "Allah'a şükreden bir kul olmamı istemiyeyim mi?" buyrulmuştur. İbnu Hacer, "Olmayayım mı?" ibaresinin sebep ifade ettiğini belirterek, ma'nânın "Teheccüd kılmayı bırakayım mı? O takdirde şükreden bir kul olamam"demeye geldiğini söyler. Yani, Resûlullah'ın mağfirete mazhar olarak geçmiş ve gelecek günahlarının affedilmiş olması, teheccüdün şükür olmasına sebeptir. Öyleyse Efendimiz: "Allah'ın bana lutfettiği mağfiret nimetine karşı nasıl olur da teheccüd şükrüyle mukabele etmem, bu şükrü terkederim?" buyurmuş olmaktadır.
İbnu Battâl der ki: "Bu hadisten şu husus anlaşılmaktadır: "Kişi, ibadet meselesinde meşakkati göze almalıdır, bedenin zarar verse bile. Zira, Aleyhissalâtu Vesselâm, günahlarının affedilmiş olduğunu bilmesine rağmen ayakları şişinceye kadar ibadet eder, zahmetlere girerse, cehenneme müstehak olup olmadığından emin olmak şöyle dursun, affa mazhar olup olmadığını bilmeyen başkalarının nasıl davranması gerekeceği açıktır."
İbnu Hacer bu noktada ihtirazî bir kayıd koyar: "Kişinin ibadette zahmeti tercihi bıkkınlık derecesine varmamalıdır. Resûlullah için böyle bir hal mevzubahis değildir, çünkü O en mükemmel ahvâle sahipti. Rabbine ibadetten asla usanmıyordu, bu bedenine zarar verse bile. Nitekim "Gözümün nuru namazda kılındı" buyurmuştur. Öyleyse başkaları bıkmaktan veya usanmaktan korkarlarsa, nefislerini fazla ibadete zorlamamaları gerekir. Bu kimseler şu hadisle amel etmeyi esas almalıdırlar: "Amellerden, tâkat getireceğiniz miktarı esas alın, zira Allah, sizin şevkle yaptığınızdan hoşnut olur."
Bediüzzaman da, günümüz şartlarında en müstakîm kulluk yolunu, bu ikinci hadisin ruhuna uygun olarak sünnete uymak, farzları işlemek, büyük günahları terketmek ve bilhassa namazları tadil-i erkanıyla kılmak, namazların arkasındaki tesbihatı yapmak olarak tarif eder, açıklar.

2- Hadis, şükür için namaz kılmanın meşrû olduğunu göstermektedir.

3- Şükür, lisanla olduğu gibi amelle de olmaktadır. Tıpkı şu âyette ifade edildiği üzere: "Ey Dâvud hanedânı, şükür için çalışın" (Sebe' 13).

4- Hadis, Resûlullah'ın Allah karşısında duyduğu haşyetin büyüklüğünü ve ibadet hususundaki gayretini de göstermektedir. Ülemâ der ki: Peygamberler (aleyhimüsselâm), Allah'ın nimetinin büyüklüğünü yeterince bildikleri için, Allah'tan fevkalade korku hissetmişlerdir. Onlar biliyorlardı ki, Allah onlara haketmedikleri pek çok nimeti peşinen vermiştir. Bu yüzden onlar, her ne yapsa insanoğlunun ödeyemeyeceği kadar fazla olduğunu bildikleri nimetler

mukabilinde kendilerine düşen şükrün bir kısmını da olsa yerine getirmek için büyük gayret sarfetmişlerdir.

5- Kurtubî bu hadis vesilesiyle, bir yanılğıya dikkat çeker: Bu soruyu Resûlullah'a soran kimse, yani günahının affedilmiş olmasına rağmen ibadet yapmak için meşakkate girişinin sebebini soran kimse zannetmiştir ki: "Allah'a günahlardan korkulduğu için, mağfiret, merhamet taleb etmek gayesiyle ibadet edilir, öyle ise kim mağfirete mazhar olduğu kanaatine varırsa artık ibadete muhtaç değildir." İşte Resullah'ın cevabı bu inancın yanlışlığına dikkat çekmekte, ibadet yapmaya bir başka sebep göstermektedir: Bu sebep, bir kimsenin hiç de müstehak olmadığı bir nimete kavuşması, mağfirete mazhar olmasıdır. Bu hal, herkese çokça şükür etmek gerektiğini ortaya koyar. Çünkü:
Şükür, nimeti itiraftır ve nimete mukabil hizmet etmektir. Yani, kişi kendisine gelen iyiliğin hakkı olmadığı halde verildiğini bilirse işte bu şükürdür. Teşekkür etmek, bu durumda iyilik yapana: "Sen bana hakkım olmayan iyilikte bulundun, ben bunun idrakindeyim, sana memnuniyetimi; iyiliğini, lütfunu anladığımı ifâde ediyorum" demektir. Arapçada bunu çokça yapana Şekûr denmiştir. Şu halde yukarıda kaydettiğimiz Dâvud hânedânını şükretmeye çağıran âyetin sonunda

"Kullarım arasında şekûr olan (yani istifade ettiği nimetlerin tarafımdan verildiğini hakkıyla bilen) azdır" âyeti mühim bir gerçeğe dikkatimizi çekmektedir. İnsanlar arasında pek az kimse nimetlerin Allah'tan olduğunun idrakiyle şükür için ibadet yapmaktadır. İbadetini yapmayanlar bir yana, "Ey nefis! Ubudiyet, mukaddeme-i mükâfât-ı lâhika değil, belki netice-i nimet-i sâbıkadır. Yani "ibadet gelecekte mazhar olacağımız nimetlerin bir ön sebebi değildir, aksine geçmişte mazhar olduğumuz nimetlerin neticesidir, onların şükrüdür." Üstad şöyle devam eder: "Evet, biz ücretimizi almışız. Ona göre hizmetle ve ubudiyetle muvazzafız.
"Kendisini fakir, başkasına muhtaç durumda hisseden bir kimse bu ifadeye itirazla: "Ne nimetine mazhar olmuşum, herkesin şusu busu varken ben hepsinden mahrumum... vs." diyebilir. Bu düşüncede olanlara Bediüzzaman şu cevabı verir ve mazhar olduğu nimetleri hatırlatır:
"Ey nefis! Hayr-ı mahz (tam bir hayır) olan vücudu sana giydiren Hâlık-ı Zülcelâl, sana iştahlı bir mide verdiğinden Rezzâk ismiyle bütün mâtumâtı (yiyecekleri) bir sofra-i nimet içinde senin önüne koymuştur.

* Sonra sana hassasiyetli bir hayat verdiğinden, o hayat dahi mide gibi rızık ister. Göz, kulak gibi bütün duyguların eller gibidir ki, ruy-i zemin kadar geniş

bir sofra-i nimeti o ellerin önüne koymuştur.

* Sonra manevî çok rızık ve nimetler isteyen insaniyeti sana verdiğinden, âlem-i mülk ve melekût (görülen ve görülmeyen alemler) gibi geniş bir sofra-i nimet, o mide-i insaniyet'in önüne ve aklın eli yetişecek nisbette sana açmıştır.

* Sonra nihâyetsiz nimetleri isteyen ve hadsiz rahmetin meyveleriyle tegaddi eden (gıdalanan) ve insaniyet-i kübrâ (en büyük insanlık) olan İslâmiyet'i ve imanı sana verdiğinden, daire-i mümkinât ile beraber esma-i hüsnâ ve sıfat-ı mukaddesenin dairesine şâmil bir sofra-i nimet ve saadet ve lezzet sana fethetmiştir (açmıştır).

* Sonra îmanın bir nuru olan muhabbeti sana vermekle, gayr-ı mütenâhi bir sofra-i nimet ve saadet ve lezzet sana ihsan etmiştir.
Yani cismâniyyetin itibariyle küçük, zaif, aciz, zelil, mukayyed (çok sınırlı) mahdut bir cüzsün. O'nun ihsaniyle cüz'i bir cüzden küllî bir küll-i nuranî hükmüne geçtin. Zira hayatı sana vermekle cüz'iyyetten bir nevi külliyete; ve insaniyyeti vermekle hakiki külliyete ve İslamiyet'i vermekle ulvî ve nuranî bir külliyete ve marifet ve muhabbeti vermekle muhît bir nura seni çıkarmış.
İşte ey nefis! Sen bu ücreti almışsın. Ubudiyyet gibi lezzetli, nimetli, rahatlı, hafif bir hizmetle mükellefsin! Halbuki buna da tembellik ediyorsun. Eğer yarım yamalak yapsan da güyâ eski ücretler kâfi geliyormuş gibi, çok büyük şeyleri mütehakkimâne istiyorsun. Ve hem, "Niçin duam kabul olmadı?" diye nazlanıyorsun. Evet senin hakkın naz değil, niyazdır. Cenâb-ı Hakk cenneti ve saadet-i ebediyyeyi mahz-ı fazl ve keremiyle ihsan eder.Sen daima rahmet ve keremine iltica et..."[1217]

3007 -6- وعن عائشة رَضِىَ اللّهُ عَنْها قالت:]كانَ رسولُ اللّهِ # َيَدَعُ قِيَامَ اللَّيْلِ، وَكَانَ إذَا مَرِضَ أوْ كَسِلَ صَلّى قَاعِداً[. أخرجه أبو داود .

6. (3007)- Hz. Âişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) gece namazını hiç terketmezdi. Öyle ki hastalanacak veya ağırlık hissedecek olsa oturarak kılardı."[1218]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, teheccüd namazını Resûlullah'ın bırakmadığını göstermektedir. Namaz kılabilecek dermanı bulundukça hasta bile olsa kılmıştır.

2- Ağırlık hissedince de oturarak kılması manidardır. Yani bu durumda Efendimizin kendisini zorlaması halinde ayakta kılması mümkündür, fakat zorlamayıp oturarak kılıyor. Bu durumdan hareket eden âlimler nafile namazların oturarak kılınabileceğine hükmederler. Hatta Nevevî: "Bu hususta ulemâ icma etmiştir"der.
İbnu Hacer el-Mekkî de şunu söyler: "Resûlullah'ın oturarak kıldığı nafile namazın sevabının, ayakta kıldığı namazın sevabına eşit olması, O'nun hasâisindendir. Çünkü, oturarak kılınan namazın ayakta kılınana nisbetle sevabının yarım olmasını gerektiren ağırlıktan, Resûlullah -sahih rivâyetle bildirildiği üzere- emin kılınmıştır.[1219]

3- Aliyyu'l-Kârî, İbnu Hacer el-Mekkî'ye itirazen der ki: "Bir kimse "zaruret sebebiyle" farz veya nafile namazını oturarak kıldığı takdirde sevabı tam olur. Bu, hasâisten sayılmaz. Şâyet hadis, bu oturuşun zaruretle mi, zaruretsiz mi olduğunu belirtmeyip mutlak bırakmış olsaydı hüküm doğru olabilirdi."[1220]

-3008 -7- وعن أبى هريرة رَضِىَ اللهُ عَنْه قال:]قالَ رَسُولُ اللّهِ #: رَحِمَ اللهُ رَجُلاً قَامَ مِنَ اللَّيْلِ فَصَلّى وَأيْقَظَ امْرَأتَهُ فإنْ أبَتْ نَضَحَ في وَجْهِهَا المَاءَ. رَحِمَ اللهُ امْرَأةً قَامَتْ مِنَ اللَّيْلِ فَصَلَّتْ وَأيْقَظَتْ زَوْجَهَا فإنْ أبَى نَضَحَتْ في وَجْهِهِ المَاءَ[. أخرجه أبو داود والنسائى .

7. (3008)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah, geceleyin kalkıp namaz kılan ve hanımını da uyandıran, hanımı imtina ettiği takdirde yüzüne su döken kula rahmetini bol kılsın. Allah, geceleyin kalkıp namaz kılan, kocasını da uyandıran, kocası imtina edince yüzüne su döken kadına da rahmetini bol

kılsın."[1221]

AÇIKLAMA:

1- Burada kadın ve erkek, gece namazına teşvik edilmekte, ayrıca birbirlerini gece namazına kaldırmalarının fazileti belirtilmektedir. Âlimler bu işin sadece karıkocaya mahsus olmadığını, aynı mânada olan diğer yakınların (mehârim) da bu hükme dahil olduğunu belirtirler.

2- İkaz ve uyandırmanın öncelikle tembih, mev'ize ile yapılması gereğine de dikkat çekilmiştir.

3- Kaldırılmak istenen kimse uykunun veya tembelliğin galebesiyle imtina gösterirse uyandırılmaları için imkan dahilinde olan uygun çarelere başvurulmalıdır. Yüzüne su dökme cevabı bunu ifade eder. İbnu'l-Melek bu hadisten hareketle, bir kimsenin hayra icbar edilmesinin caiz ve hatta müstehab olacağını söyler.[1222]

3009 -8- وعنه رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]قال رسولُ اللّهِ #: يَعْقِدُ الشَّيْطَانُ عَلى قَافِيَةِ رَأسِ أحَدِكُمْ إذَا هُوَ نَامَ ثَثَ عُقَدٍ. يَضْرِبُ عَلي مَكَانِ كُلِّ عُقْدَةٍ، عَلَيْكَ لَيْلٌ طَوِيلٌ فَارْقُدْ. فإنِ اسْتَيْقَظَ فَذَكَرَ اللّهَ انْحَلَّتْ عُقْدَةٌ. فإنْ تَوَضَّأَ انْحَلَّت عُقْدَةٌ. فإنْ صَلّى إنْحَلّتْ عُقَدُهُ كُلُّهَا فَاصْبَحَ نَشِيطاً طَيِّبَ النَّفْسِ وَاِّ اَصْبَحَ خَبِيثَ النَّفْسِ كَسْنَ[. أخرجه الستة إ الترمذي.»قافيةُ الرأس« مؤخرة، ومنه قافية الشّعر، وقيل وسطه، والمراد جميع الرأس .

8. (3009)- Yine Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Biriniz uyuyunca ensesine şeytan üç düğüm atar. Her düğümü atarken, düğüm yerine eliyle vurarak "üzerine uzun bir gece olsun, yat" dilediğinde bulunur. Adam uyanır ve Allah'ı zikrederse bir düğüm çözülür, abdest alacak olursa bir düğüm daha çözülür, namaz kılarsa

bütün düğümler çözülür ve böylece canlı ve hoş bir hâlet-i ruhiye ile sabaha erer. Aksi halde habis ruhlu (içi kararmış) ve uyuşuk bir halde sabaha erer."[1223]

AÇIKLAMA:

1- Şeytanın enseye düğüm vurması ile ifade edilmek istenen ma'nâ, ulemâ arasında ihtilafa sebep olmuştur:

* Bundan murad tembelliktir, şeytan tembelleşmeye sevkeder denmiştir. Buradaki tembelliği uyuşukluk, ağırlık, hantallık gibi kelimelerle ifade etmek de uygundur.
* Bundan murad, şeytanın şaşırtması, uykuyu, rehaveti ve istirahati sevdirmesidir. Düğümün üçle kayıtlanması durumu te'kîd içindir. Veya bu halin ortadan kalkması üç şeyle tamamlanacağı içindir; zikir, abdest ve namaz... Sanki şeytan enseye attığı düğümle bu şeylerin her birinden kişiyi men etmektedir.
* Düğüm mahalli olarak ensenin tahsisi, insandaki kuvve-i vâhime' nin ve onu kullanma mahallinin ense olması sebebiyledir. Vehim kuvveti, şeytana en ziyade itaat eden, en çabuk icâbet eden kuvvettir.
* Eliyle vurması, düğümü sağlamlaştırmak içindir. "Vurma"nın perde çekme mânasına geldiği de söylenmiştir; yani uyuyanın uyanmaması için hissine perde çekilir.

2- Düğüm meselesinde mecaz mı var, hakikat mı? İhtilafı da yapılmıştır. Bazı âlimler: "Bu hakikattır, tıpkı sihirbazın sihir yaptığı kimse için düğüm vurması gibi şeytan da yatana uyuması için düğüm vurur" demiş; bu görüşü te'yîden hadisin şu vechini göstermiştir: "Her insanoğlunun başı üzerinde üç düğümlü bir ip vardır." Buna "mecaz" diyen de olmuştur. Onlara göre, şeytanın uyuyana yaptığı zikir ve namazına mâni olma işi, sihirbazın, sihirlediği kimseyi istediğini yapmaktan engelleme işine benzemektedir.
Bu düğümlere bazıları yemek, içmek ve uyku demiştir. Zira çok yeyip içen çok uyur.

3- Düğümlerin açılmasına gelince:
* Zikredince gaflet düğümü çözülmektedir.
* Abdest alınca necâset düğümü çözülmektedir.
* Namaz kılınca tembellik, ağırlık düğümü çözülmektedir.

4- Kişinin canlı ve hoş bir hâlet-i ruhiye ile sabaha ermesi, abdest alıp namaz kılmanın verdiği hafiflik, zindelik içinde olması, Rabbine ibadet etmiş olmanın, O'nun rızasını kazanmış olmanın rahatlığı, neşesi ve hazzını duymasıdır. Ayrıca

şeytanın üzerine vurmuş olduğu düğümlerden ve ağırlıklardan halâs olmanın hafifliği de vardır.

5- Burada kastedilen namaz hangisidir? Teheccüd namazı mı, sabah namazı mı? Âlimler bu hususta da ihtilaf eder. Hadis mutlak gelmiştir, sabah veya teheccüd diye bir kayda yer vermez. Buhârî, buradaki namazın farz namaz olduğu ve hatta yatsı namazı olduğu kanaatini iş'ar etmiştir. Yani hadis, yatsıyı kılmadan uyuyanları kastetmelidir.
Bazı âlimler, bununla teheccüd kastedildiğini ve hadisteki vaîd'in şiddetinden de "teheccüd'ün vacib olduğu" hükmünü çıkarmıştır.[1224] İbnu Hacer bu namazın teheccüd olmayacağı kanaatini te'yiden şu hadisi kaydeder: "Kim yatsıyı cemaatle kılarsa gecenin yarısında kalkmış demektir." Şu halde cemaatle yatsıyı kılan gece namazına kalkmış sayılacak, dolayısiyle bu kimse geceleyin teheccüd için kalkmasa da bu hadisin tehdidine girmemektedir. Hatta ashabtan Hz. Ebû Bekr ve Hz. Ebû Hüreyre (radıyallahu anhümâ)' nin vitir namazını yatsıdan sonra ve yatmazdan önce kılıp yattıkları, gece namazına kalkmadıkları rivâyet olunmuştur. İbnu Abdilberr, gerek farzları ve gerekse bir nafileyi muntazaman eda etmeyi âdet haline getirmiş bir kimsenin, namazını bazan istemeyerek kaçırsa bile bu tehdide dahil olmayacağını söyler: "Bu zemm namazı kılmayıp terkedenlere hastır. Farz namazını veya gece namazını kılmayı adet edinmiş kimseye gelince, bu kimseye uyku galebesiyle uyuyakalsa (ve namazını kaçırsa, rivâyette (3011'de gelecek) sabittir ki, Allah ona namazının ecrini verir ve uykusu ona (ilâhî) bir sadakadır."
İbnu Abdilberr şunu da ilave eder: "Bazıları bu hadisin, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'in: "Sizden kimse nefsim habîs oldu demesin" hadisine zıt düştüğünü söyler. Böyle bir şey mevcut değildir, zira buradaki yasaklama, habisliği kişinin nefsine izafe etmesidir. Halbuki öbür hadis bunun yapılmasını zemmetmektedir, her ikisinin de muteber olduğu durumlar ayrıdır."
6- İbnu Hacer hadisle ilgili olarak birkaç noktaya dikkat çeker. Özetle kaydediyoruz:

***** Hadisteki uykuda gece uykusu mezkûr ise de ona terettüp eden hüküm gündüz uykusuna da râcidir. Hususan kasdedilen namaz farz namaz olunca, bu daha açıktır. Gündüz uykusu da bazı namazların geçmesine sebep olabilir.

***** Bazı âlimler bu hadisten de istifade ederek, "Bir keçi sağma müddetince de olsa gece namazı vacibtir" demişlerdir. Ancak cumhur bunun mendub olduğuna hükmetmiştir.

* "Uyurken Ayete'l-Kürsî'yi okuyana şeytan yaklaşamaz" hadisiyle bu hadisin mütearız olduğunu söyleyen olmuştur. Bu iddia yanlıştır, çünkü sadedinde olduğumuz hadisin, namaza kalkmak niyetinde olmaksızın yatanları kastettiği veya yatarken şeytanı defetmek üzere Ayete'l-Kürsî'yi okumadan yatanları kastetmiş olduğu söylenebilir.

* Gece namazına -bazı hadislerde geldiği üzere (3015)- iki hafif rek'at kılınarak başlamasının sırrı, şeytanın attığı düğümü çözmede acele etmek içindir. Çünkü, hadisin ifadesine göre, namaz tamamlanmadıkça, çözülme tamam olmaz. Kısacık iki rek'at çözülmeyi hemen tamamlar.

* Hadiste tahsis ile abdestin zikri, gâlib duruma göredir. Cenâbetten temizliği zikir de buna dahildir. Cünüp kimse gusletmeksizin şeytanın düğümünden kurtulamaz. Cünüp olan kimseye teyemmüm abdest ve guslün yerini tutar mı? sorusu akla gelir. Şüphesiz "yerini tutar" ancak abdestin uykuyu defetmedeki yeri ayrıdır.

* Zikir hususunda belli bir şey belirtilmemiş. Zikrullah'a müteallik herşey câizdir. Kur'an tilâveti, hadis kırâati, şer'î ilimle iştigal gibi.[1225]

3010- 9- وعن ابن مسعود رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]ذُكِرَ رَجُلٌ عِنْدَ النّبىِّ # فَقِيلَ مَا زَالَ نَائِماً حَتَّى أصْبَحَ، مَا قَامَ إلى الصَّةِ؟ فقَالَ #: ذلِكَ رَجُلٌ بَالَ الشّيْطَانُ في أُذُنِهِ[. أخرجه الشيخان والنسائى .

9. (3010)- İbnu Mes'ud (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanında bir adamın zikri geçti ve sabaha kadar uyuduğu namaza kalkmadığı söylendi. Aleyhissalâtu Vesselâm:

"Bu adamın kulağına şeytan işemiştir" buyurdu."[1226]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste zikredilen şahsın ismi açıklanmamıştır. Ancak İbnu Hacer, hadisin başka vecihlerinden elde ettiği karîneye dayanarak bu şahsın Abdullah İbnu

Mes'ud'un kendisi olduğunu, bir gece namaza kalkamaması üzerine durumu Resûlullah'a "bir adam" diye hikaye edince Efendimizin "Allah'a yemin olsun, geceleyin şeytan arkadaşınızın kulağına işemiş" dediğini belirtir.
Namaz vaktinde uyumanın fenalığı bu suretle ifade edilmiştir: İbnu Mes'ud şöyle der: "Zarar ve şer olarak kişiye, sabaha kadar uyuması yeter, şeytan onun kulağına işemiş demektir."

2- Burada kalkılamayan namaz gece namazı mı, farz namaz mı? açık değil, ikisinin de olabileceği belirtilmiştir.

3- Şeytanın bevl'i hususunda ihtilaf edilmiştir. Bazısı bunun hakîkate hamli gerekir demiştir. Kurtubî ve bazıları: "Hakîkate hamline bir mâni yok, çünkü şeytan da yer içer, nikah yapar, öyleyse akıtmasına bir mâni yok."

* Bazı âlimler: "Bundan maksad, şeytanın uyuyan kimsenin kulağını namaza kapaması, zikri dinlemesine mâni olmasıdır" demiştir.

* Bazıları: "Şeytan kişinin kulağını bâtıl şeylerle doldurup, zikri dinlemesine engel olmasından kinâyedir" demiştir.

* Bazıları: "Şeytanın onu alçaltmasından kinâyedir" demiştir.

* Bazıları: "Bunun mânası: Şeytan onu istila eder; öylesine alçaltır ki, kendisine bevl için hazırlanmış bir kenef yapar. Çünkü başkasını alçaltanların âdeti hakaret ettiği kimsenin üstüne bevl etmektir" demiştir.

* Bazıları: "Bu bir temsildir, uykunun ağırlığı sebebiyle namaza kalkamayanlar için getirilir, tıpkı kulağına bevl kaçıp da ağırlık basan ve işitme hissi fesada uğrayan kimse gibi. Araplar, "fesad"ı ifâde için bevl kelimesini kinâye ederler" demiştir.

4- Tîbî der ki: "Hadiste, gözün zikri daha uygun olduğu halde "kulak"ın zikredilmiş olması, uykunun ağırlığına işaret etmek içindir. Çünkü işitme organları uyanma vasıtalarıdır. "Bevl"in zikri de, çukurlara çabucak girmesi, damarlara hemen nüfuz ederek bütün âzâlarda tembellik hâsıl etmesi sebebiyledir."[1227]

-3011-10- وعن عائشة رَضِىَ اللّهُ عَنْها قالَتْ:]قالَ رَسولُ اللّهِ #: مَا مِنْ امْرِئٍ تَكُونُ لَهُ صَة بلَيْلٍ فَغَلَبَهُ عَلَيْهَا نَومٌ إَّ كُتِبَ لَهُ أجْرُ صَتِهِ، وَكانَ نَوْمُهُ عَلَيْهِ صَدَقَةً[. أخرجه ا ٔربعة إ الترمذي .

10. (3011)- Hz. Âişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "(Mûtad olarak) geceleyin namaz kılan bir kimse, uykunun galebe çalmasıyla (bir gece uyuyakalsa ve namazını kılamasa) Allah Teâlâ hazretleri onun namazının sevabını yine de yazar, onun uykusu (Allah'ın ona yaptığı bir ikram) bir sadaka olur."[1228]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste, insanın başına her zaman gelebilecek tabiî bir aksama mevzubahis edilmektedir: Uyku... Uyku sebebiyle müslümanlar namazlarını kaçırabilirler.
Bu, farz da olabilir, mûtad kıldığı nafile ve mesela teheccüd de olabilir. Resûlullah muntazaman namazını kılanlara, uyku sebebiyle vukûa gelen aksamalar hususunda mü'mini ciddi bir müjde ile teselli etmektedir: Namazı aynen kılınmış gibi Cenâb-ı Hakk sevabını yazmaktadır.
Burada: "Bu sûretle kaçırılan namaz öyleyse niye kaza ediliyor?" diye bir soru akla gelmektedir. Ulemânın verdiği cevap şu: "Âdetin devamını sağlamak ve ecrin katlanmasını sağlamak içindir."

2- Uykunun sadaka olması, Allah'ın bir ikramı ma'nâsındadır. Resûlullah, seferde namazın kısaltılmasını da "Allah'ın sana yaptığı bir sadakadır..." diye ifade buyurmuştur. Keza oruçlunun, unutarak yemesi de rivâyetlerde ilâhî bir ikram olarak tavsif edilmiştir.[1229]

3012- 11- وعنها رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالَتْ:]إنْ كَانَ رسولُ اللّهِ # لَيُوقِظُهُ اللّهُ تَعالى مِنَ اللّيْلِ فَمَا يَجِئُ السَّحَرُ حَتَّى يَفْرُغَ مِنْ حِزْبِهِ[. أخرجه أبو داود .

11. (3012), Yine Hz. Âişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı Allah Teâlâ Hazretleri geceleyin uyandırmışsa seher vakti girinceye kadar, hizbini tamamlardı."[1230]

AÇIKLAMA:

Seher vaktini, âlimler gecenin son altıda biri olarak tavsif ederler. Şu halde Resûlullah (aleyhissâlatu vesselâm) o vakte kadar gece zikrini tamamlamakta ve o esnada yatmaktadır. Kastalânî, "gece ibadet için kalkınca arkadan (bir miktar) uyumak vücudu dinlendirir, sabaha kadar uyanık kalmaktan hâsıl olacak zararı ve bedene gelecek gevşemeyi giderir" der. Çünkü arkadan şafak sökecek ve o zaman sabah namazı için kalkılacaktır. Şu halde sünnete uygun gece kalkması, gecenin son altıda birine kadar sürecektir. Son altıda birde yatılacak, şafakla birlikte tekrar kalkılacaktır.[1231]

-3013 -12- وعن مسروق قال:]سَألْتُ عَائِشَةَ رَضِىَ اللّهُ عَنْها: أىُّ الْعَمَلِ كَانَ أحَبَّ إلى رَسُولِ اللّهِ #؟ قَالَتِ: الدَّائِمُ. قُلْتُ: وَأىَّ حِينٍ كَانَ يَقُومُ مِنَ اللَّيْلِ؟ قَالَتْ: كَانَ يَقُومُ إذَا سَمِعَ الصَّارِخ، تَعْنِى الدِّيكَ[. أخرجه
الخمسة إ الترمذي .

12. (3013)- Mesrûk (rahimehullah) anlatıyor: "Hz. Âişe (radıyallahu anhâ)'ye sordum:
"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a göre hangi amel efdaldi?" Bana:
"Devamlı olan!" diye cevap verdi. Ben tekrar:
"Gecenin hangi vaktinde kalkardı?" dedim.
"Bağıranı -yani horozu- işittiği zaman kalkardı!" diye cevap verdi."[1232]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın gece namazı hakkında bilgi verilmektedir. Gerçi hayırlı amelin devamlı yani belli bir sisteme ve periyoda göre yapılan olduğu belirtilirken namaz mevzubahis olmuyor. Ancak arkasından gelen sual, mevzûnun öncelikle namazla ilgili olduğunu göstermekte ve Efendimizin gece namazlarına muntazaman devam ettiğini göstermektedir. Devamdan maksad, aralıksız devam etmek değil, belli bir düzene uygun olarak devam etmektir.

2- Resûlullah'ın gece kalkış vakti, horozun ötüşüyle tayin ediliyor. İslâm âlimleri bu hadisi açıklarken horozun umumîyet itibariyle gecenin yarısında öttüğünü söylerler. İbnu't- Tîn bu açıklamanın İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'ın meselemizi ilgilendiren bir beyanına muvafık düştüğünü belirtir. Bu beyanda (radıyallâhu anh): "Horozun ötmesi, gecenin yarısında veya az evvelinde veya az sonrasındadır" demektedir. Ancak İbnu Battâl: "Horoz gecenin üçte birinde öter" demiştir.

Hz. Âişe'nin Buhârî'de gelen bir diğer rivâyeti de Resûlullah'ın seher vaktinde uyuduğunu te'yîd eder: "Seher vakti, Resûlullah'ı benim yanımda her seferinde uyurken yakalamıştır."

Resûlullah'ın takdir ettiği gece kalkışını açıklayan bir diğer rivâyeti Abdullah ibnu Amr İbni'l-Âs nakleder: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) açıklamıştır ki: "Allah Teâlâ Hazretleri'ne en sevimli namaz Hz. Dâvud (aleyhisselâm)'un namazıdır, Allah'a en sevimli oruç da yine Hz. Dâvud'un orucudur. O, gecenin yarısında uyur, üçte birinde kalkar, altıda birinde uyurdu, bir gün oruç tutar, bir gün yerdi."

Şu halde bu rivâyet de gecenin son altıda birinde uyuduğunu ifâde etmektedir. Bu mevzuya giren başka hadisleri de gözönüne alan şârihler, Resûlullah'ın ramazan geceleri dışında seher vaktinde uyuduğunu belirtirler. Çünkü ramazan ayında seherde sahûr dediğimiz gece yemeğini yerlermiş.

Dilimizdeki seherle karıştırılmaması için bir kere daha belirtelim, bu hadislerde geçen seherden maksad şafak sökmezden önceki gecenin son altıda biridir. Dilimizde seher deyince daha çok şafağın sökmesiyle başlayan sabahın alacakaranlık vaktine denir, o vakit, sabah namazının kılındığı vakittir.

Özetlemek gerekirse: Horoz ötüşüyleki gece yarısına tesadüf etmektedirkalkıp ibadete başlayan Resûlullah, gecenin son altıda birinde tekrar yatmakta ve namaz vaktine kadar istirahat buyurmaktadır.[1233]

-3014 -13- وعن عائشة رَضِىَ اللهُ عَنْها قالت:]كَانَتْ صَة رسولِ اللهِ # مِنَ اللَّيْلِ عَشْرَ رَكَعَاتٍ: يُوترُ بِسَجْدَةٍ. وَيَرْكَعُ رَكْعَتَيِ الْفَجْرِ. فَتِلْكَ ثَثَ عَشَرَةَ ركْعَةً[. أخرجه الستة، وهذا لفظ مسلم وأبى داود .

13. (3014)- Hz. Âişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın gece namazı on rek'atti. Bir rek'at de tek kılardı. Sabahın sünnetini iki rek'at kılardı. Böylece hepsi onüç rek'at olurdu."[1234]

AÇIKLAMA:

Bu hadis kaynaklarda muhtelif şekillerde gelmiştir. Teysîr'in kaydettiği metin Müslim ve Ebû Dâvud'un birer rivâyetine uymaktadır. Mesela bir rivâyette: "Resûlullah'ın gece namazı onüç rek'atti, bir rek'atlik vitir ile sabahın iki rek'ati de buna dahildi" denmektedir.
Bir rivâyette de şöyle denmiştir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yatsı namazını -ki halk buna ateme derdi- kıldıktan sonra şafağın sökmesine kadar on bir rek'at namaz kılardı. Her iki rek'atte bir selam verirdi, bir rek'ati de tek kılardı. Müezzin sabah ezanını tamamlayıp, fecir vakti kesinlik kazanınca, müezzin kendisine gelirdi. Resûlullah kalkar iki rek'at hafif namaz kılar, sağ tarafı üzerine yatar, müezzin O'na ikâmet okuyuncaya kadar öyle kalırdı."
Önceki rivâyetlerde Resûlullah'ın gece ibadeti açıklandığı için burada tekrar etmeyeceğiz.[1235]

3015- 14- وعن أبى هريرة رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]قال رسولُ اللّهِ #: إذَا قَامَ أحَدُكُمْ مِنَ اللَّيْلِ فَلْيَفْتَتِحْ صَتَهُ بِرَكْعَتَيْنِ خَفِيفَتَيْنِ[. أخرجه مسلم وأبو داود.وزاد: ثُمَّ لَيُطَوِّلْ بَعْدَ مَاشَاءَ.

14. (3015)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: Biriniz gece namazına kalkınca ilk önce iki hafif rek'atle namaza başlasın."[1236]

Ebû Dâvud'da şu ziyade var: ".... Sonrada dilediğin kadar uzat."[1237]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, teheccüd namazı kılmak üzere gece kalkınca, evvela iki hafif rek'atle

namaza başlamanın meşruiyetine delildir. Burada hafiften maksat kısa demektir. Yani kısa sûrelerden okunmak suretiyle rek'atlerin uzunluğu kısa tutulacaktır. Böylece, geri kalan rek'atlerin daha şevkli kılınacağı şöylenmiştir. 3009 numaralı hadisin açıklamasında kaydettiğimiz üzere bazı âlimler, bu ilk iki rek'atin kısa tutulmasının hikmetini, o hadiste, zikri geçen ve namazı kılmakla zâil olacağı belirtilen şeytanın uyuyan kimsenin ensesine vurduğu üçüncü düğümün bir an önce çözülmesi için acele edilir diye açıklamışlardır.
Aliyyü'l-Kârî bu hadisle ilgili olarak şu açıklamayı kaydeder: "El-Ezkâr'da denir ki: "Bu iki rek'atten murad abdest üzerine kılınan iki rek'attir. Bu iki rek'atta tahfif (kısa sûrelerin okunması)müstehabtır. Çünkü, bunların hafif olacağına dair hem kavlî ve hem de fiilî rivâyetler gelmiştir. Bu hususta zâhir olan şudur: Bu iki rek'at teheccüdün bir parçasıdır, bunlar abdest namazı yerine geçerler. Çünkü abdestin tek başına kılınan bir namazı mevcut değildir. Böylece rivâyette şu hususa da bir işaret vardır: Kim bir iş yapmak isterse ona hafiften başlamalıdır, tedricen ağırlaştırmalıdır."
Tîbî der ki: "Bu iki rekatın hafif olması namaza şevkle başlaması içindir. Bunlarla alışır, sonra artırır."[1238]

KIYÂMU'L-LEYL VE EHEMMİYETİ

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hayatında fevkalâde mühim bir yer tutan kıyâmu'lleyl ile ilgili olarak, buraya kadar kaydettiğimiz hadisler ve onların açıklamalarıyla yetinmeyip, bu konuda "zaman" üzerine yapmış bulunduğumuz bir çalışmadan bir pasaj sunacağız:[1239]

KIYÂMU'L-LEYL (GECE KALKIŞI):

Gece zamanının değerlendirilmesinde mühim bir husus olan kıyâmu'lleyl üzerinde müstakillen durmak gerekiyor. Zira dinin bu emri, bugün nerdeyse unutulacak derecede çoğunluğun hayatından çıkmış durumdadır.Halbuki, İslâm medeniyetinin parlama dönemlerini hazırlayan büyük medeniyet ustalarının hayatında gece kalkışı mühim yer tutmakta, onların verimli ve başarılı olmalarının âmillerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.
Bugün kıyâmu'lleyl'in ana gayesi olan teheccüd namazı "Peygamber'e farzdır, ümmete nafiledir" diye değerlendirip geçiliyor. Bu hüküm fıkhen doğru da olabilir. Ancak, bu nafilenin "yaparsak sevabı var yapmazsak günahı yok"diye

ifade edilen diğer dinî âdâb ve sünnetlerle bir tutulması, bizleri çok hatalı neticelere götürmektedir. Şöyle ki:

1- Bu "sünnet" bizzat Kur'ân-ı Kerîm'in emridir. Ve Kur'ân bu emri, mükerrer sûre ve âyetlerde tekrar ele almıştır. Birkaç örnek:
"Rabbinin adını sabah-akşam an (zikret). Geceleyin O'na secde et. O'nu geceleri uzun uzun tesbih et" (İnsan 26).
Bir diğer âyet: "Onların dediklerine sabret; güneşin doğmasından ve batmasından önce Rabbini hamd ile tesbih et; gece saatlerinde ve gündüzleri de tesbih et ki, Rabbinin rızasına eresin" (Tâhâ 130).
Şu âyette gece kalkanların kalkmayanlara üstünlüğü açıklanır: "Geceleyin secde ederek ve ayakta durarak boyun büken, âhiretten çekinen ve Rabbinin rahmetini dileyen kimse inkâr eden kimse gibi olur mu?" (Zümer 9).
Sûre-i Secde'de gerçek îmân ehlinin bazı vasıfları sayılırken, "vücudlarını yataklardan uzak tutup korkarak ve umarak Rablerine yalvaranlar.." vasfı da ilave edilir (Secde 16).
Şu âyette ehl-i Kitap'tan kıyâmu'lleyl'de bulunanlar da övülür: "Kitap ehlinin hepsi bir değildir; onlardan geceleri secdeye kapanarak Allah'ın âyetlerini okuyup duranlar vardır, bunlar Allah'a, âhiret gününe inanır, kötülükten men eder, iyiliklere koşarlar. İşte onlar iyilerdir" (Âl-i İmrân 113).
Şu âyet, kıyâmu'lleyl'i, Allah'ın vaadettiği fazl'a, kurtuluşa ve üstünlüğe erecek "kamil mü'min'in tamamlayıcı vasıflarından biri olarak dikkatlerimize arzeder: "Müttakiler Rablerinin kendilerine verdiğini almış olarak bahçelerde ve pınar başlarındadırlar. Çünkü onlar bundan önce iyi davranan kimselerdi. Onlar geceleri az uyuyanlardı. Seher vaktinde bağışlanma dilerlerdi..." (Zâriyât 16-18).

2- Kur'ân-ı Kerîm, gece kıyâmından, yukarıdaki âyetlerde görüldüğü şekilde teşvikkâr bir üslûbla bahsetmekle kalmaz, onun âdâbıyla ilgili bazı teferruâtı da belirtir. Nitekim, Müzzemmil sûresinde bu meseleye, çok farklı zaman aralıklarında nâzil olmuş iki ayrı pasajda temas edilir. Her ikisinde de kıyâmu'lleyl'in ehemmiyeti ve müddeti üzerinde durulur.
Birinci vahiy, gece kalkmayı emreder ve "farz" telâkki edilecek bir kesinlik taşır. İkincisi, kıyâmu'lleyl'den akşam ve yatsı namazlarının anlaşılmasına bile imkân sağlayacak bir tahfif ve kolaylık getirir, yapamayacak durumda olanlar için istisna zikreder.
Birinci vahiy: "Ey örtünüp bürünen, gecenin yarısında, istersen biraz sonra, istersen biraz önce kalk ve ağır ağır Kur'ân oku. Doğrusu biz, sana taşıması ağır bir söz vahyedeceğiz. Şüphesiz gece kalkışı daha te'sirli ve o zaman okumak

daha elverişlidir. Çünkü gündüz, seni uzun uzun alıkoyacak işler vardır" (Müzzemmil 1-7).
Âyet-i kerîmenin icazı, kıyâmu'lleyl'in miktarı hususunda, âlimleri şu rakamlara ulaşmaya sevketmiştir:

1- Gece müddetinin yarısı,

2- Dörtte üçü,

3- Üçte ikisi,

4- Dörtte biri...

Bazı rivâyetlerin tasrihine göre, emri Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bidâyette farz olarak anlar. Harfiyyen tatbik eder. Müslümanlardan bir kısmı da Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e uyar. Hatta, âyette ifade edilen zaman nisbetini koruyamama endişesiyle bütün gece "kıyâmu'lleyl" yapanlar olur. Öyle ki bir çoğunun ayakları ve bacakları şişer.
Sûrenin başında gelen bu emrin, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) ve diğer müslümanlar tarafından nasıl anlaşıldığını, tatbikatının nasıl yapıldığını açıklayan ve mes'ele üzerine başka teferruât getiren müteakip vahye nazar edelim:
"(Ey Muhammed), şüphesiz Rabbin biliyor ki, sen ve beraberinde bulunanlardan bir grup, gecenin üçte ikisine yakın ve yarısı ve üçte biri kalkıyorsunuz. Halbuki, geceyi ve gündüzü Allah takdir eder, (Allah) bildi ki, siz onu bundan öte başaramazsınız. Onun için size lütûf ile baktı. Bundan böyle, Kur'ân'dan ne kolay gelirse okuyun. Allah bildi ki, içinizden hastalar olacak, diğer bir kısımları Allah'ın fazlından bir kâr aramak üzere yeryüzünde yol tepecekler. Diğer bir kısımları da Allah yolunda çarpışacaklar. O halde ondan ne kolay gelirse okuyun ve namazı kılın ve zekâtı verin.." (Müzzemmil 20).
Rivâyetler, buraya kadar bir kısmını kaydettiğimiz son âyetin, kıyâmu'lleyl'i emreden, sûrenin başındaki ilk âyetten -8 ayla 10 yıl arasında değişen bir müddetsonra geldiğini belirtirler. Burada gece kalkışıyla ilgili hafifletmeler ifâde edilmiştir. Ayrıca hastalar, cihada çıkanlar gibi bir kısım mazeret sahipleri "gece kalkışı"ndan muaf tutulmaktadır.
Âyetle ilgili olarak müfessirlerin ortaya koyduğu bazan ittifaklı, bazan ihtilaflı bir kısım teferruâta girmeksizin mevzûmuz açısından ehemmiyet arzeden birkaç nokta tesbit edebiliriz:
1- Kıyâmu'l-Leyl bidâyette, en azından Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) için kesin bir emir olmuştur. Bir grup müslüman da Hz. Peygamber'e uyarak "kesin emir" telâkki etmiş ve tatbik etmiştir.

2- Bu emir sonradan tamamen neshedilmemiş, fakat vücubtan nedb'e çevrilmiştir. Yani farz olmaktan çıkarılmış, nafile kılınmıştır, artık isteyen yapacaktır.
3- Kıyâmu'lleyl için ifade edilen faydalar şunlardır:
* Gece kalkışı daha tesirlidir.
* Gece okumak daha uygundur, gündüz fazla meşguliyet vardır.
* Gece kalkışı, ağır olan ertesi günkü vazifenin hakkıyla yürütülmesinde bir nevi hazırlık safhası olmaktadır.
4- Kur'ân-ı Kerim, her asra hitap ettiği için, bu emre en az mendup (ihtiyarî) mânasında, her müslüman muhatap olmaya devam etmektedir.
5- Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sünnetine uymak dinin tatbikatında yüce bir mertebe olması yönüyle, bu mertebeyi elde etmek isteyen mü'minler için de kıyâmu'lleyl gerekmektedir.Zira, her hüşyâr (manevî uyanıklığa sahip) mü'minin en büyük ideali olan "Allah'ın muhabbet ve rızasını elde etmek" hedefi Cenâb-ı Hakk tarafından sünnete uymaya bağlanmıştır: "(Ey Resûlüm, inananlara şöyle) söyle: "Eğer sizler Allah'ı seviyorsanız bana uyun, tâ ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın" (Âl-i İmrân 31).
6- Ciddî ve ağır bir vazife olan dinin neşri açısından kıyâmu'lleyl, kendisini din hizmetine adayanlar için ayrı bir ma'nâ taşımaktadır. Âyette görüldüğü üzere, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) "taşıması ağır bir vahy"e, bir vazifeye hazırlanması maksadıyla gece kalkışına çağrılmıştır. Din hizmetini gaye edinenler bu şartı aynen Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) gibi yerine getirmeli, kendisini disipline etmeli, vazifesine hazırlanmalıdır.
7- Kıyâmu'lleyl esas itibariyle, namaz ve Kur'ân tilâveti ifade ederse de, başka meşguliyete ve hususan ilmî tetebbuya mâni değildir. Nitekim az ileride görüleceği üzere, eser bırakan büyük âlimlerimiz, gecelerini ibadetle birlikte ilmî müzâkere ve araştırmalarla geçirmişlerdir.
Şu halde, en azından müessir şekilde İslâm'a hizmet etmek isteyenler ve Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in sünetine uymak arzu edenler için ehemmiyetli bir "sünnet-i ilâhî", "bir nedb-i Kur'ânî" olan kıyâmu'lleyl'in vakti ve müddeti hususunda biraz durmada fayda var:[1240]

KIYÂMU'L-LEYL'İN MÜDDETİ:

Gece kalkılacak müddetin yukarıda gecenin asgari dörtte biri, azâmi dörtte üçü olması gerektiğini belirtmiştik. Miktardaki bu büyük farklılık, temelde gece ve

gündüz arasında mevsime veya üzerinde bulunulan coğrafî duruma bağlı olarak devamlı değişen uzunluk kısalıktan ileri gelir. Ferdin içinde bulunduğu içtimaî şartların değişikliği de göz önüne alınmış olmalıdır.
Kaba bir fikir verebilmek için ,belli bir yere göre, yılın en uzun gecesi ile en kısa gecesini alıp, verilen nisbetlere uygulayabiliriz: Azamî kalkış miktarını en uzun geceye, asgarî kalkış miktarını da en kısa geceye uygulayalım ve diyagramlarla şekle dökelim:

Yılın en uzun gecesi (İstanbul esas alındıkta) 21 Aralık'ta 13 saattir.[1241]
Bunun dörtte üçü 9 saat 45 dakika yapar. Şu halde istirahat ve uykuya 3 saat 15 dakika kalmaktadır.
Yılın en kısa gecesi 21 Haziran'da 6 saat 39 dakikadır. Bunun dörtte biri 1 saat 40 dakika yapar. Bu durumda istirahat için gözüken miktar 5 saat 3 dakikadır (Bak: Şema 1-2)
Bulunulan yerin ekvatora veya kutuplara yakınlığı, gece ile gündüz arasındaki müddet farkını son derece değiştirir. Öyle ki, kutuplara yaklaştıkça fark büyüyerek bir hafta, bir ay, altı ay süren "gündüzler"e yer verir. Ayet-i kerimede gelen kıyâmu'lleyl ile ilgili miktarları, daha ziyade gece ile gündüz arasında çok büyük farklar bulunmayan bölgeler için düşünmek gerekecek. Dünyanın insanlarla meskun olan büyük kısmı böyledir. Hüküm ise daima ekseriyete göre verilir.
Kıyâmu'lleyl'den maksad: Gece kalkışı, öncelikle ibadet içindir. Yani namaz ve tilâvet-i Kur'ân. Nitekim kıyâm kelimesi Kur'ân'da bazı kereler namazı ifade etmek için kullanılmıştır (Bakara 238). Böye olunca, kıyâmu'lleyl gece namazı ma'nâsına da gelir.
Ancak, kıyâmu'lleyl'den yalnızca ibadet anlamamak gerekir. Nitekim, şu âyet secde ve kıyâmı beraber zikreder:
"Onlar gecelerini Rabbleri için secde ve kıyâmla geçirirler" (Furkân 64). Burada "secde" ile namaz ifade edildiğine göre, kıyâm kelimesinde daha başka bir ma'nâ arayabiliriz, mesela "uyanıklık" gibi. Öyle ise geceleyin kalkan kişi, namaz ve tilavetle birlikte ilmî tetebbuâtla da meşgul olacaktır. Nitekim Buhârî, bu hususa delâlet eden rivâyetlere dayanarak, geceleyin ilmî teâti üzerine iki bâb açmıştır.
Hz. Ömer (radıyallâhu anh)'den gelen bir rivâyet, onun gecedeki ilmî müzakereyi "namaz" olarak isimlendirip ona tercih ettiğini görmekteyiz.
İbnu Hacer'in belirttiğine göre, bir kısım âlimler bu rivâyetlerden hareketle: "İlim için geceleyin uyanık kalmak, nafile namaz için uyanık kalma yerine geçer" hükmünü çıkarmışlardır.

Büyük âlimlerimiz gecelerini üçe ayırmışlardır:

1- İstirahat,

2- İbâdet,

3- Müzakere (ilmî çalışma).

Müzakere bölümüne daha çok yer verilen bu prensibin tatbikatıyla ilgili, ibretâmiz bir menkîbeyi hadis ilminin büyük şahsiyetlerinden olan Tâbiîn'e mensup Muhammed İbnu Şihâbu'z-Zührî'den kaydedeceğiz:

Zührî (v. 124/741), gündüzleyin hocalarından öğrendiği yeni hadisleri, gece eve döndüğü vakit câriyesine tekrar ederek müzakere ederdi. Bir gün her zamankinden daha geç eve dönen Zührî, câriyesini uyumuş bulur. Uyandırıp, yine de: "Bana falan rivâyet etti, o da falancadan dinlemiş, onun da Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan dinlediğine göre şöyle buyurmuştur.." diye ezberden hadis okumaya başlayınca, gözlerini oğuşturan câriye: "Bu rivâyetten bana ne?" diyerek hoşnudsuzluk ifâde eder. Zührî şu cevabı verir: "Bilmiyorum, bu senin işine pek yaramaz. Ancak bu hadisi ben yeni işittim, bir kimseye okuyarak müzakere etmem gerek."

İlmî tetebbuâtın umumiyetle gecenin son kısmında yani sabahtan önce olması da yapılan tavsiyeler arasındadır. "Zira denir, kişiye uyanıklık gecenin sonunda gelir. Çünkü o vakit, hizmetlerin ve ihsanların taksim vaktidir. Bir grubun nasibi az, bir grubun çoktur, bir grup da mahrumdur..."

Kıyâmu'lleyl ve Âile: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) zaman mevzuunda ferde bir başka sorumluluk hatırlatmaktadır: Mü'min kişi, zaman meselesinde, ferdî planda problemini çözmekle yetinemez. Ailesini de bu hususta şuurlandırmalı, zamanla ilgili bir kısım alışkanlıkları onlara da aynen kazandırmalıdır. Bu meseleyi Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir hadislerinde gece kalkışıyla ilgili olarak, Hz. Dâvud (aleyhisselâm) örnek vererek tesbit eder: "Allah'ın Peygamberi Dâvud (aleyhisselâm)'un, ailesini de kaldırdığı bir saati vardı. O saatte âilesini uyandırır ve şöyle dedi: "Ey Davud ailesi, kalkın ve namaz kılın. Zira bu saatte Allah, sihirbaz ve (cahiliye küfrü üzerine olduğu halde) öşür alan kimselerin duası hariç, bütün duaları kabul eder."

Resûlullah'ın da ramazanın son on gününde, âilesini geceleyin kaldırdığını, Hz. Âişe rivâyet etmektedir.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) âileden bilhassa karı veya kocanın kalkması durumunda, diğerlerini de kıyâmu'lleyl'e alıştırmaya teşvik eder: "Allah şu kişiye rahmetini bol kılsın: Geceleyin kalkar, namazını kılar, sonra da karısını

uyandırır, o da namazını kılar. Şâyet kadın kalkmazsa yüzüne su serper. Allah şu kadına da rahmet etsin; geceleyin kalkar, namaz kılar. Sonra kocasını uyandırır. O da namaz kılar. Şâyet kalkmaktan imtina ederse yüzüne su serper (ve bu sûretle kaldırır.)"
Rivâyetlerden aile ferdleri arasındaki gece kaldırma işinin karıkoca arasında sınırlanmaması gerektiğini anlamaktayız. Zira Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), damadı olan Hz. Ali (radıyallâhu anh)'nin kapısını geceleyin çalarak onu ve kızı Fâtıma'yı uyandırarak namaz kılmalarını emretmiştir.
Burada şu noktayı da açıklamamız gereklidir: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'in âilesini kıyâmu'lleyl için uyandırması, her gece yaptığı mûtad bir prensibi değildir. Hadiseyi rivâyet eden Hz. Âişe, bunun ramazan ayının son on gününde olduğunu belirtir.Keza kızı Fâtıma ve damadı Hz. Ali'yi kaldırması da öyle. Rivâyet mûtad bir prensibi ifade etmiyor. Keza bir keresinde yanında geceleyen İbnu Abbas'ın müşâhedeleri de bunu te'yîd etmektedir.Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kendisi kalkıyor, fakat âilesini uyandırmıyor.
Gece Üzerinde Niçin Israr? Buraya kadar kaydedilen nâsslardan iki husus bilhassa dikkatimizi çekmektedir:

1- "Gece" ile ilgili âyetler "gündüz" ile ilgili âyetlerden sayıca daha çok (leyl = gece kelimesi 92, nehâr = gündüz kelimesi 57 adet).

2- Kıyâmu'lleyl ile, yani gecenin değerlendirilmesiyle alakalı ilâhî emir Hz. Peygamber'e peygamberliğin ilk yıllarında geliyor. Yani gecenin tanzimi üzerine gelen ve dötte üç miktarına varıncaya kadar büyük bir bölümünün uyanık geçirilmesini emreden Müzzemmil sûresi, geliş (nüzûl) sırası itibariyle 3. sırada yer almaktadır. Demek ki, ilk ilâhî emirlerden biri gecenin değerlendirilmesi ve tanzimi olmuştur. Halbuki gündüz vaktinin tanzimini böylesine teferruâtla ele alan bir âyet hiçbir zaman nâzil olmamıştır.
Bu durumu, gecenin beşerî hayattaki ehemmiyetiyle izah edebiliriz. Gerek başarıda ve gerekse başarısızlıkta olsun, insana hayatı boyunca derin ve kesin te'sir icrâ eden hususlardan biri, gece hayatıdır. Gece, insan hayatının yarısını teşkil ettiği halde, ihmal edilme, gafletle geçirilme tehlikesine maruzdur. Şu halde, ikaz ve uyarıların, ciddi dikkat çekmelerin bu hususta daha çok olması gerekmektedir. Kur'ân bunu yapmıştır.
İlâhî emirle geceyi tanzim edip değerlendirecek olan insan, gündüz vaktini de azami şekilde değerlendirecek demektir. Zira gece mes'elesinde muvaffakiyet bir azim, gayret ve irade işidir, şuur işidir.
Zor olanı halleden, kolay olanda takılır mı? Geceyi ihyâ eden, gündüzü öldürür

mü? Bu hikmete binaen, daha peygamberliğin başında Cenâb-ı Hakk, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a zamanı iyi kullanma dersini vermek için kıyâmu'lleyl'i emretmiştir.
Hz. Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'in mûcizevi başarısında, gecenin değerlendirilmesi olan kıyamu'lleyl'in mühim payını görmemek mümkün mü?
Gerek uhrevî kurtuluşunu ve gerekse İslâm'ın tekrar teâlisini gaye edinenlerin, rahmet-i Rahman'ın celb ve tecellisinde böylesine müessir bir vasıtayı şevkle tutmaları, kıyâmu'lleyl kapısından vecdle girmeleri gerekmez mi?[1242]

DÖRDÜNCÜ FASIL

KUŞLUK NAMAZI

3016-1- عن عائشة رَضِىَ اللّهُ عَنْها قالتْ:]مَا سَبَّحَ رسُولُ اللّهِ # سُبْحَةَ الضُّحَى قَطُّ، وَإنِّى ‘سَبِّحُهَا[. أخرجه الستة إ الترمذي .

1. (3016)- Hz. Âişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kuşluk namazını her kılışında mutlaka ben de kıldım."[1243]

AÇIKLAMA:

1- Kuşluk namazının vakti, sabahleyin mekruh olan vaktin çıkmasıyla başlar. Mekruh vakit, güneşin doğmasından bir mızrak boyu, yani beş derece yükselmesine kadar olan vakittir. Türkiye'de kırk-elli dakikalık bir müddettir. Mekruh vaktin çıktığını anlama hususunda şu basit usülden de istifade edilebilir: Çeneyi göğse dayayarak güneşe doğru bakınca, eğer güneş ufukta görülemeyecek kadar yükselmişse artık kerâhet vakti çıkmıştır.

2- Hadiste kuşluk namazı sübhatu'd-Duhâ yani kuşluk sübha'sı diye ifâde edilmiş, namaz ma'nâsına gelen salât kelimesi kullanılmamıştır. Burada namaza tesbîh kökünden gelen sübha denmesi namazın nafile olmasındandır. Çünkü burada nafile ma'nâsınadır. Nafile namazın tesbîh aslından gelen sübha ile tesmiyesi farz namazlarda tesbîhin nafile olması sebebiyledir.
Şöyle de denmiştir: "Nafile namaz için sübha denmiştir, çünkü o farz namazdaki

tesbîh gibidir."[1244]

3017-2- وعن عبدالرحمن بن أبى ليلى قال:]مَا حَدَّثَنَا أحَدٌ أنَّهُ رَأى النّبىَّ # يُصَلِّى الضُّحَى غَيْرَ أمِّ هَانِئٍ. فإنَّهَا قَالَتْ: دَخَلَ عَلىَّ رَسُولُ اللّهِ # بَيْتِى يَوْمَ الْفَتْحِ فَاغْتَسَلَ وَصَلّى ثَمَانِىَ رَكَعَاتٍ. فَلَمْ أرَ صَةً قَطُّ أخَفَّ مِنْهَا. غَيْرَ أنَّهُ يُتِمُّ الرُّكُوعَ والسُّجُودَ[. أخرجه الستة .

2. (3017)- Abdurrahman İbnu Ebî Leylâ (rahimehullah) anlatıyor: "Bize, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kuşluk namazı kıldığını Ümmü Hânî'den başka kimse anlatmadı. O dedi ki:
"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Fetih günü, benim eve geldi, yıkandı ve sekiz rek'at namaz kıldı. Ben bundan daha hafif bir namazı hiç görmedim. Ancak rükû ve secdeleri tam yapıyordu."[1245]

AÇIKLAMA:

1- Kuşluk namazı en az iki en fazla sekiz rekat olarak kılınır. Sadedinde olduğumuz rivâyet, Fetih günü Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Mekke'de sekiz rekat kuşluk kıldığını ifade etmektedir.

2- İbnu Ebî Leylâ'nın ifadesinde de görüldüğü üzere, bu sünnet son derece yaygınlık kazanmamış olmalıdır. Bazı sahâbîler Hz. Peygamber'in kuşluk kıldığını görmemişler bile. Nitekim Abdullah İbnu Ömer bu namaza bid'a diyenlerdendir. Ancak "Ne güzel bid'a", "Bu, bid'aların en güzelidir" gibi tasvipkâr, takdirkâr ifadelerde bulunmuştur.
Buhârî'nin bir rivâyetinde Müverrik der ki: "İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'e sordum: "Kuşluk namazı kılar mısın?" Bana "Hayır!" dedi. Ben tekrar sordum: "Ya Ömer?", "Hayır!" dedi. Ben: "Ya Ebû Bekr?" dedim. O: "Hayır!" demeye devam etti. "Pekala, dedim ya Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)?"
"Onun da kıldığını zannetmiyorum" cevabını verdi.
"Hz. İbnu Ömer, Resûlullah hakkında kesin bir redde yer vermiyor,

"zannetmiyorum" diyor. Bunun sebebi, Resûlullah'ın kuşluk kıldığını işitmiş olmasıdır.
Âlimler, İbnu Ömer'in inkârını "görmemiş" olmasıyla izah ederler. Efendimizi kuşluk kılarken görmüş olsaydı, sünnete bağlılığı ile meşhur olan İbnu Ömer'in bunu inkâr edeceğini akıl kabul etmez. İbnu Ömer'in Kuba'da ve Mekke'ye gelişinde kuşluk namazı kıldığına dair rivâyetler mevcut ise de bunların kuşluk vaktine rastlayan tahiyyetu'lmescid ve tavaf namazı oldukları söylenmiştir. Nitekim İbnu Ömer'den rivâyet edilen bir hadiste: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sadece seferden döndüğü zaman kuşluk kılardı" der. Yani sefer dönüşünü hep gündüze rastlatan Aleyhissalâtu Vesselâm, ilk iş olarak mescide gider, namaz kılar sonra evine giderdi. Hz. Abdullah İbnu Ömer bunu görmüş olmalı, Resûlullah'ın evde kılmış olduğu kuşlukları görmemiş olmalıdır.
Öyleyse onun inkârı, Efendimizin bu namazı nefsülemirde kılmadığını ifâde etmez. İbnu Ömer'in kuşluğu kıldığını görmediğini ifâde eder. Nitekim İbnu Mes'ud'dan yapılan bir rivâyette, O'nun, kuşluk kılan bir cemaati görünce onları azarladığı ve "mutlaka kılacaksınız evlerinizde kılın" dediği belirtilir. Yani, bunun kılınmasında esas, evde kılınmış olmasıdır.

3- Fetih günü yaptığı gusülle ilgili rivâyetler de ihtilaflıdır. Sadedinde olduğumuz rivâyette Efendimiz Ümmü Hânî'nin evinde gusletmiştir. Halbuki bir rivâyette Ümmü Hânî, fetih günü Resûlullah'a gider ve O'nun Mekke'nin yukarı kısmında yıkanır bulur. Bir rivâyette Resûlullah'a bu sırada Ebû Zerr (radıyallâhu anh) perde tutmaktadır, bir başka rivâyette ise kızı Fâtıma perde tutmaktadır. Âlimler bu farklı durumları te'lif ederler.
* Ümmü Hânî, iki ayrı hadiseyi rivayet etmektedir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın iki ayrı yıkanma hadisesi mevzubahistir. Biri Mekke' ye ilk geldiği sırada Mekke'nin yukarı kısmında, diğeri Ümmü Hânî'nin evinde, Mekke'nin yukarı kısmındaki yıkanması sırasında Hz. Fâtıma (radıyallâhu anhâ) ile Ebû Zerr hazretleri sırayla perde tutmuşlardır.

4- Bu namazın hafif olduğu belirtilir. Öyle ki bir rivâyette râvi: "Bilmiyorum, kıyâmı mı daha uzun çekmişti, yoksa rükû veya secdesi mi?" der. Buradan hareketle kuşluk namazını hafif tutmanın müstehab olduğuna hükmedilmiş ise de, uzun da olabileceği, Resûlullah'ın o gün fetih işleriyle ziyade meşgul bulunduğu için rek'atleri kısa tutmuş olabileceği söylenmiştir.

5- Kuşluk Namazı Kaç Rek'at? Fetih günü, Resûlullah'ın kılmış olduğu namazla ilgili olarak da rivâyetler farklıdır. Bazısı her iki rek'atte selam verdiğini tasrîh ederken, bazısı da bu sarahate yer vermez. Ümmü Hânî sekiz rek'at kıldığını

söylerken, İbnu Ebî Evfa'nın rivâyetinde iki rek'at kılmış olması mevzubahistir. Bu durumda: "İbnu Ebî Evfa sadece iki rek'ati görmüş olabilir, sekiz diyen Ümmü Hânî ise tamamını görmüş olabilir" diye cevap verilmiştir. Diğer taraftan Resûlullah'ın kıldığı kuşluk namazının miktarıyla ilgili farklı rivâyetlerde farklı rakamlar gelmiştir. Hz. Âişe'nin bir rivâyetinde "dört rek'at", "Hz. Câbir'in bir rivâyetinde "altı rekat" zikredilir. Tirmizî'nin bir rivâyetinde Efendimiz: "Kim kuşluk namazını oniki rek'at kılarsa Allah ona cennette bir köşk bina eder" buyurur. Taberânî'nin bir rivâyetinde kuşluk namazının oniki rek'at olmasına teşvik olduğu gibi, iki rek'at olabileceğini de ifâde eder: "Kuşluğu kim iki rek'at kılarsa gâfillerden yazılmaz. Kim dört kılarsa tevbe edenler arasına yazılır. Kim altı kılarsa, bu ona o gün kâfidir. Kim sekiz kılarsa âbidlerden biri olarak yazılır. Kim oniki kılarsa, Allah ona cennette bir köşk yapar." Nevevî bu mevzuda gelen muhtelif hadisleri ve sıhhat durumlarını gözönüne alarak: "Kuşluk namazının efdali sekiz rek'attir, en çoğu da oniki rek'attir" der.[1246]

3018- 3- وعن أبى هريرة رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]أوْصَانِى خَلِيلِى # بِصِيَامِ ثَثَةِ أيَّامٍ مِنْ كُلِّ شَهْرٍ، وَرَكْعَتَى الضُّحَى، وَأنْ أُوتِرَ قَبْلَ أنْ أوتِرَ قَبْلَ أنْ أرْقُدَ[. أخرجه الخمسة .

3. (3018)- Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Dostum Aleyhissalâtu Vesselâm, bana her ay üç gün oruç tutmamı, iki rek'at kuşluk, yatmazdan önce de vitir namazı kılmamı tavsiye etti."[1247]

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh)' ye üç şey vasiyet ediyor:

1- Her ay üç gün oruç: Bu üç gün eyyâmu'lbîz denen ayın ortasındaki 13, 14 ve 15. günleridir. Bu üç gün için ayın başından, ortasından ve sonundan birer gün dahi denmiştir. Keza "Her on günün evvelindeki birinci gündür" diyen de olmuştur. "Her hangi bir kayıt olmaksızın mutlak olarak üç gündür" diyen de olmuştur.

2- İki rek'at kuşluk namazı: Bununla ilgili açıklama önceki hadiste geçti.

3- Yatmazdan önce vitir kılmak: Bu namazın vacib olduğunu belirttik. Ancak gece de kılınabilir. Zira vakti, yatsının bitiminden itibaren şafak sökmesine kadardır. Resûlullah'ın yatmazdan önce kılınmasını tavsiye etmesi, uyuduktan sonra uyanamama tehlikesine binâendir. Uyanmaktan emin olan, uyanmak için müessir tedbir almış olan için, gece kılmasının efdal olacağı söylenmiştir.[1248]

-3019 -4 وعن أبى ذرّ رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]قال رَسُولُ اللّهِ #: يُصْبِحُ عَلى كُلِّ سُمَى مِنْ أحَدِكُمْ صَدَقَةٌ، فَكُلُّ تَسْبِيحَةٍ صَدَقَةٌ، وَكُلُّ تَحْمِيدَةٍ صَدَقَةٌ، وَكُلُّ تَهْلِيلَةٍ صَدَقَةٌ، وَكُلُّ تَكْبِيرَةٍ صَدَقَةٌ، وَأمْرٌ بِالْمَعْرُوفِ صَدَقَةٌ، وَنَهْىٌ عَنِ الْمُنْكَرِ صَدَقَةٌ، وَيُجْزِئُ مِنْ كُلِّ ذلِكَ رَكْعَتَانِ يَرْكَعُهُمَا الْعَبْدُ مِنَ الضُّحَى[. أخرجه مسلم وأبو داود.

4. (3019)- Ebû Zerr (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Her gün, sizin her bir mafsalınız için bir sadaka terettüp etmektedir. Her tesbih bir sadakadır. Her tahmid bir sadakadır, her bir tehlîl bir sadakadır. Emr-i bi'lma'ruf bir sadakadır. Nehy-i ani'lmünker de bir sadakadır. Bütün bunlara kişinin kuşlukta kılacağı iki rek'at namaz kafi gelir." [1249]

AÇIKLAMA:

Bu rivâyet kuşluk namazının ehemmiyetine parmak basmakta, sağlığımız için hergün vermemiz gereken, sadakaların yerini tek başına tutacağını belirterek, iki rekat kuşluk kılmaya teşvik etmektedir.
Müteâkiben kaydedilecek olan bir Müslim hadisi, insanda üçyüz altmış mafsal olduğunu belirtir. Buna göre irâdî olarak her bir mafsal için verilmesi gereken günlük sadaka 360 adedi bulmaktadır. Bu maddî sadakayı karşılayabilen iki rek'atlik namaz kıymetli bir ibadet olmalıdır.

Ne mutlu bunu yerine getirenlere![1250]

-3020 -5- وعن بريدة رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]قالَ رَسولُ اللّهِ #: فِي ا“نْسَانِ ثَثَمِائَةٍ وَسِتُّونَ مَفْصً. فَعَلَيْهِ أنْ يَتَصَدَّقَ عَنْ كُلِّ مِفْصَلٍ مِنْهُ صَدَقَةً. قَالُوا مَنْ يُطِيقُ ذلِكَ؟ قَالَ النَخَاعَةُ في المَسْجِدِ يَدْفِنُهَا. وَالشَّىْءُ يُنَحِّيهِ عَنِ الطَّريق.فإنْ لَمْ يَجِدْ فَرَكْعَتَانِ يَرْكَعُهُمَا مِنَ الضُّحَى، أخرجه أبو داود.»النخاعة« بالضم: النخامة .

5. (3020)- Büreyde (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İnsanda üçyüzaltmış mafsal vardır. Her bir mafsal için bir sadakada bulunması gerekir." (Bunu işitenler): "Buna kimin gücü yeter?" dediler. Aleyhissalâtu Vesselâm:
"Mescidde toprağa gömeceği bir balgam, yoldan bertaraf edeceği bir engel... Bunları bulamazsa, kuşluk vakti kılacağı iki rekat namaz!"[1251]

-3021 -6- وعن أبى ذر وأبى الدرداءِ رَضِىَ اللّهُ عَنْهما قال:]قال رَسُولُ اللّهِ #: قالَ اللّهُ تَعالى: ابنَ آدَمَ ارْكَعْ لِى أرْبَعَ رَكَعَاتٍ أوَّلَ النَّهَارِ أكْفِكَ آخِرَهُ[.

6. (3021)- Ebû Zerr ve Ebû'd-Derdâ (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resullullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah Teâlâ hazretleri dedi ki: "Ey Âdemoğlu! Günün evvelinden benim için dört rek'at namaz kıl, ben de sana günün sonunu garantileyeyim."[1252]

AÇIKLAMA:

Âlimler hadisten şu mânayı çıkarmışlardır: "Cenâb-ı Hakk şöyle buyurmaktadır: "Ey insanoğlu, günün başında kalbini ibadetim için dünyevî meşguliyetlerden uzak tut, bana yönel. Ben de günün sonunda senin ihtiyaçlarını yerine getirerek

senin zihnini o dünya meşgalesinden uzak tutayım." Böylece kuşluk namazından itibaren günün sonuna kadar, kişinin ihtiyaçlarının karşılanması, hoşuna gitmeyen şeylerden onun korunması gibi dünyevî sıkıntılara karşı ilâhî bir garanti vaadedilmiş olmaktadır.[1253]

-3022 -7- وعن أبى هريرة رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]قال رسُولُ اللّهِ #: مَنْ حَافَظَ عَلى شُفْعَةِ الضُّحَى غُفِرَتْ ذُنُوبُهُ وَإنْ كَانَتْ مِثْلَ زَبَدِ الْبَحْرِ[. أخرجه الترمذي .

7. (3022)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim kuşluğun bir çift (namaz)ına devam ederse, deniz köpüğü kadar çok da olsa, Allah günahlarını affeder."[1254]

-3023 -8- وعن أنس رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]قال رَسُولُ اللّهِ #: مَنْ صَلّى الضُّحَى ثِنْتَىْ عَشْرَةَ رَكْعَةً بَنَى اللّهُ لَهُ تَعالى قَصْراً في الجَنَّةِ مِنْ ذَهَبٍ[. أخرجه الترمذي .

8. (3023)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim kuşluk namazını oniki rek'at kılarsa Allah Teâlâ Hazretleri cennette onun için altından bir köşk bina eder."[1255]

-3024 -9- وعن عائشة رَضِىَ اللّهُ عَنْها قالت :]كَانَ رسُولُ اللّهِ # يُصَلِّى الضُّحَى أرْبَعَ رَكَعَاتٍ وَيَزِيدُ مَا شَاءَ اللّهُ[.

9. (3024)- Hz. Âişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kuşluğu dört kılar, (bazan) dilediğince de artırırdı."[1256]

-3025 -10- وعن زيد بن أرْقَم رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]قال رَسُولُ اللّهِ #: صَةُ

ا'وَّابِينَ حِينَ تَرْمَضُ الفِصَالَ مِنَ الضَّحَى[. أخرجهما مسلم .

10. (3025)- Zeyd İbnu Erkam (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kuşluk namazı, boduğun (yani deve yavrusunun) ayağı kumdan yanmaya başladığı andan itibaren kılınır."[1257]

AÇIKLAMA:

Yerdeki kumlar ısındıkça ayakları yakmaya başlar. Deve yavrusunun ayağı yanmaya başladı mı, kuşluk namazının vakti girmiştir.[1258]

BEŞİNCİ FASIL

RAMAZANDA GECE KALKIŞI VE TERAVİH

TERAVİH NAMAZI

-3026 -1- عن أبى هريرة رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]كَانَ رَسولُ اللّهِ # يُرَغِّبُهُمْ في قِيَامِ رَمَضَانَ مِنْ غَيْرِ أنْ يَأمُرَهُمْ بِعَزِيمَةٍ فَيَقُولُ: مَنْ قَامَ رَمَضَانَ إيمَاناً وَاحْتِسَاَباً غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ، فَتُوفِّىَ رَسولُ اللّهِ # وَا'مْرُ عَلى ذلِكَ ثُمَّ كَانَ ا'مْرُ عَلى ذلِكَ خِفَةَ أبِى بَكْرٍ، وَصَدْراً مِنْ خِفَةِ عُمَرَ[.

1. (3026)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh)'nin anlattığına göre: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onları, kesin bir emirde bulunmaksızın ramazan gecelerini ihyaya teşvik ederdi. (Bu maksadla) derdi ki: "Kim ramazan gecesini, sevabına inanarak ve bunu elde etmek niyetiyle namazla ihya ederse geçmiş günahları affedilir.

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) -bu tavsiyesi herhangi bir değişikliğe uğramadan- vefat etti. Bu durum (terâvihin ferden kılınması) Hz. Ebû Bekr'in hilafeti zamanında da böylece devam etti, Hz. Ömer'in hilafetinin başında da böyle devam etti."[1259]

3027-2- وفي رواية:]مَنْ قَامَ لَيْلَةَ الْقَدْرِ إيمَاناً وَاحْتِسَاباً غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ[. أخرجه الستة.   وأخرج البخارى: »المَرْفُوعَ مِنْهُ في قِيَامِ رَمَضَانَ وَقِيَامِ لَيْلَةِ الْقَدْرِ« .

2. (3027)- Bir rivâyette şöyle gelmiştir: "Kadir gecesini, kim sevabına inanıp onu kazanmak ümidiyle ihya ederse, geçmiş günahları affedilir."[1260]

AÇIKLAMA:

1- Ramazan gecelerini ihya etmek demek o geceleri namaz kılarak geçirmek demektir. Ancak Nevevî, ramazandaki kıyâmu'lleylin, ramazan ayındaki terâvih namazını kılmakla hâsıl olacağını anlamıştır. Yani, terâvihi kılan kimse, kıyamdan matlub olan sevaba nâil olur, ancak bu, kıyâmu'rramazan teravihsiz olmaz ma'nâsına gelmez.

2- Ramazan gecesini ihya edenin uğrayacağı mağfiret büyük günahtan mıdır, küçüklerden midir, her ikisinden midir? İbnu'l-Münzir'e göre hadis mutlak geldiğine göre her ikisindendir. Ancak Nevevî, bu gibi ifadelerle küçük günahların kastedildiğni söylemiştir. İmamu'l-Haremeyn de bu hususta cezmeder (= kesin kanaat ifade eder.)

3- Hadiste terâvih namazının kılınmasıyla ilgili Nebevî tavsiye bunun evlerde ferdî olarak kılınmasını ifade eder. Resûlullah ve Hz. Ebû Bekr devrinde terâvihler böyle yani ferdî olarak kılınmış ve durum Hz. Ömer' in hilafetinin başlarına kadar bu minval üzere devam etmiştir. Hz. Ömer (radıyallâhu anh)'in emriyle teravihler, Übeyy İbnu Ka'b'ın imamlığında cemaatle kılınmaya başlanmıştır. Bazı rivâyetlerde: "Bu, ramazanda halkın bir kimsenin arkasında tek bir cemaat teşkil etmesi ilk defa vukûa gelen bir hâdiseydi" denmiştir. Hz. Ömer, bir Buhârî, hadisinde, bu cemaatin daha önce olmayışına telmihte bulunarak: "Bu ne güzel bid'at" der.[1261]

3028-3- وعن عائشة رَضِىَ اللّهُ عَنْها قالت:]كَانَ رَسولُ اللّهِ # يَجْتَهِدُ في رَمَضَانَ مَا يَجْتَهِدُ في غَيْرِهِ، وَفي الْعَشْرِ ا'وَاخِرِ أَشَدَّ، وَكَانَ يُحْيى لَيْلَهُ وَيُوقِظُ أَهْلَهُ وَيَشُدُّ مِئْزَرَهُ[. أخرجه الخمسة.»شَدُّ المِئْزَرِ« كناية عن اجتناب

النساء أو عن الجِدْ واجتهاد في العمل .

3. (3028)- Hz. Âişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Ramazan ayında, diğer aylarda görülmeyen bir gayrete girerdi. Ramazanın son on gününde ise çok daha şiddetli bir gayrete geçerdi. Son on günde geceyi ihya eder, ailesini de (gecenin ihyası için) uyandırırdı, izarını da bağlardı."[1262]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, Resûlullah'ın ramazan ayında daha çok zikrullah yapma gayretine girdiğini göstermektedir. Bu ayda artan fevkalâde gayret son on gününde daha da artmaktadır; zikir, ibadet, tevbe vs. şeklinde... Ramazandan artan gayret O ayın kudsiyetinden, yapılan ibadetlerin sevaben üstünlüğünden ileri gelir. Husûsan bin aydan hayırlı olduğu nâss-ı Kur'ân ile te'yîd edilen Kadir gecesi bu ayın içerisindedir. Hangi gün olduğu belirtilmediği için her gecenin Kadir gecesi olma ihtimali var. Efendimiz ona isabet etmek için de gayreti artırmış olabilir. Bu kıymetli gecenin son on günde olma ihtimali daha fazladır. Öyle ise bu günlerde daha çok gayrete gelerek her geceyi "Kadir gecesi olabilir" heyecanıyla karşılamak gerekir. Resûlullah'ın yaptığı işte budur.

2- Şeddül-Mi'zer=İzarın bağlanması: Âlimler bununla, Resûlullah'ın son on günde hanımlarını terketmiş olduğunun kinâye edildiğini belirtirler. Böylece ibadete daha çok vakit ayırma imkânı aramış olmaktadır.[1263]

-3029 -4- وعن أنس رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]كَانَ رسولُ اللّهِ # يَقُومُ فِي رَمَضَانَ فَجِئْتُ فَقُمْتُ إلى جَنْبِهِ. فَجَاءَ رَجُلٌ آخَرُ فَقَامَ أيْضاً حَتَّى كُنَّا رَهْطاً. فَلَمَّا أحَسَّ أنَّا خَلْفَهُ جَعَلَ يَتَجَوَّزُ في الصَّةِ. ثُمَّ دَخَلَ رَحْلَهُ فَصَلّى صَةً يُصَلِّيهَا عِنْدَنَا. فَقلْتُ لَهُ حِينَ أصْبَحْتُ: أفَطِنْتُ لَنَا اللَّيْلَةَ؟ قال:]نَعَمْ، ذلِكَ الَّذِى حَمَلَنِى عَلى مَا صَنَعْتُ[. أخرجه مسلم. »التَّجَوُّزُ« ا"سراع في العمل وتخفيفه .

4. (3029)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ramazanda geceleyin namaz kılardı. (Bir gece) gelip yanında ben de namaza uydum. Sonra bir erkek daha geldi, o da namaza uydu, derken (sayımız arttı ve) bir cemaat olduk. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bizim arkasında olduğumuzu hissedince namazı hızlandırdı. Sonra (selam verip) ayrıldı ve evine girdi. Orada bizim yanımızda kılmadığı bir namaz kıldı. Sabah olunca kendisine: "Bizim arkanıza durduğumuzu geceleyin farketmiş miydiniz?" diye sordum. Bana:
"Evet. Ve işte bu, beni o yaptığıma sevkeden şeydir. (Yani sizi arkamda hissedince namazı hızlı kılarak yanınızdan ayrıldım)" buyurdu."[1264]

-3030 -5- وعن عائشة رَضِىَ اللّهُ عَنْها قالت:]صلّى رسولُ اللّهِ # في المَسْجِدِ فَصَلّى بِصَتِهِ نَاسٌ كَثِيرٌ ثُمَّ صَلَّى مِنَ القَابِلَةِ فَكَثُرُوا. ثُمَّ اجْتَمَعُوا مِنَ اللَّيْلَةِ الثَّالِثةِ فَلَمْ يَخْرُجُ إلَيْهِمْ. فَلَمَّا أصْبَحَ قَالَ: قَدْ رَأيْتُ صَنِيعَكُمْ فَلَمْ يَمْنَعْنِى مِنَ الخُروجِ إلَيْكَمْ إَّ أنِّى خَشِيتُ أنْ تُفْرَضَ عَلَيْكُمْ، وذلِكَ في رَمَضَانِ[.
أخرجه الستة إ الترمذي .

5. (3030)- Hz. Âişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) (bir gece) mescidde (nafile) namaz kılmıştı. Birçok kimse de (ona iktida ederek) namaz kıldı. (Sabah olunca "Resûlullah geceleyin mescidde namaz kıldı" diye konuştular.) Ertesi gece de Efendimiz namaz kıldı. (Halk yine olanları konuştu, katılacakların) sayısı iyice arttı. Üçüncü (veya dördüncü) gece halk yine toplandı. (Öyle ki mescid, insanları alamayacak hâle gelmişti.) Ancak aleyhissalâtu vesselâm (bu dördüncü gecede) yanlarına çıkmadı. Sabah olunca Efendimiz:
"Yaptığınızı gördüm. Size çıkmamdan beni alıkoyan şey, namazın sizlere farz oluvermesinden korkmamdır" dedi. İşte bu hadise ramazanda cereyan etmişti." [1265]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadise çeşitli tariklerden farklı ifadelerle gelmiştir. Parantez içerisindeki ilavelerimiz rivâyetin başka vecihlerinden alınmadır.

2- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın "Size farz oluvermesinden kortuğum için namaza inmedim" sözü bazı âlimler tarafından müşkil bulunmuştu. Çünkü Resûlullah farz namazlarla kılınan ve revâtib denen nafilelere devam etmiş, ashâb da devam etmiş ama yine de farz hükmünü almamışlardır. Bu sebeple, Resûlullah'ın o sözü bazı yorumlara tâbi tutulmuştur:

* Muhibbu't-Taberî der ki: "Muhtemeldir ki Cenâb-ı Hakk, Peygamberine: "Eğer sen bu namaza onlarla birlikte devam edersen, bu onların üzerine farz oluverir" diye vahyetmiştir de bu sebeple Resûlullah, ashâbına tahfifi tercih etmiş ve devamdan vazgeçmiştir. Mamafih bu vahiy değildir de içinden bu düşünce geçmiştir, nitekim Allah'a yaklaştıran bazı amellere Efendimiz devam etmiş, bu da O'nun şahsı için farz oluvermiştir."

* "Ümmetinden birinin, kendisinin devamlı kılmış olmasından hareketle bu namazın vacib olduğunu zannetmesinden korktu" diyen de olmuştur. Bu görüşe meyl eden Kurtubî der ki: "Namazın size farz oluvermesinden korktum" sözü, "Sizin onu farz zannetmenizden, böylece o zanna düşene farz oluvermesinden korktum" demektir. Nitekim bir müçtehid bir şeyin helal veya haram olduğunu zannetse, onun, bu zannıyla amel etmesi gerekir."

* Şöyle de denmiştir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın burada ifade ettiği hüküm şu idi: Kendisi hayırlı bir amele devam eder, o amelde halk da O'na uyarsa bu amel onlara farz olur."

* İbnu Battâl der ki: "Resûlullah'ın bu sözü, gece namazı kendisine farz olduğu halde ümmetine farz olmadığı bir zamanda söylemiş olması da mümkündür. Bu sebeple, onlara çıktığı takdirde, onlar da uymaya devam edecek ve sonunda hüküm yönüyle onlarla kendisi arasında fark kalmayacak ve hepsine farz durumuna geçecek diye korkmuştur. Çünkü dinde asıl olan müsâvaattır: İbadet meselelerinde ümmeti ile Resûlullah arasında müsâvaat vardır."

* Şu da söylenmiştir: "Efendimizin, Ashâb'ın namaza devam etmeleriyle vacib olmasından, bilahare de devam etmekten acze düşüp, Resûlullah'a uymayı bırakmak sebebiyle âsi duruma düşmelerinden korkmuş olması da muhtemeldir."

* Hattâbî de, hadiste geldiği üzere, M'irâc'ta namazın farz olması sırasında Cenab-ı Hakk'ın: "Namaz (günde) beş vakittir ve (aynı zamanda) elli (vakit değerinde)dir, bu söz artık benim nezdimde değişmez" sözü gözönüne alınınca, sadedinde olduğumuz hadis müşkildir. Çünkü, Allah'ın "beş" hükmünün değişmeyeceğinden emin olduktan sonra nasıl olur da artmasından Resûlullah

(aleyhissalâtu vesselâm) korkuya düşer? der.
Hattâbî bu müşkili şöyle halleder: "Gece namazı Aleyhissalâtu Vesselâm'a farz idi. Şer'î amellerinde O'na uymak ümmetine farzdır. Yani, Resûlullah'ın bu farza aralıksız devam etmesi halinde ümmetine farz idi. İşte bu sebeple, bu namazın vacibler arasında girmemesi için (dördüncü gece) onların yanına gidip onlarla bu namazı kılmayı terketti. Tâ ki, kendisine iktida yoluyla husule gelecek vücub'la, beşe, ziyade yeni bir farz hâsıl olmasın. Burada inşa (müstakil bir emir) yoluyla değil, iktida yoluyla hasıl olacak bir farz melhuzdur. Tıpkı, kişinin nezr ederek bir namazı nefsine vacib kılması gibi. Nezir namazı ona ziyâde bir vacibtir, ama bu, şeriatın aslından gelmez." Hattâbî sözüne devamla bir başka ihtimâl daha beyan eder:
"Allah namazı elli vakit olarak farz kıldı. Sonra peygamberinin şefaatiyle çoğunu kaldırdı. Eğer ümmet, kendisine bağışlanan kısma dönüp, peygamberlerinin kendileri için affedilmesini taleb ettiği kısmı iltizam edecek olursa bunun onların üzerine farz olması normal karşılanır, yadırganmaz. Nitekim onlardan önce bir kısım insanlar ruhbanlığı iltizam etmişler, Allah da, onda düştükleri kusur sebebiyle onları şöyle diyerek kınamıştı: "...Üzerlerine bizim gerekli kılmadığımız fakat kendilerinin güya Allah'ın rızasını kazanmak için ortaya attıkları ruhbaniyete bile gereği gibi riâyet etmediler..." (Hadîd 27). Şu halde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), ümmetinin de bu âyette zikredilenlerin durumuna düşmelerinden korkmuş olarak, onlara olan şefkatin sevkiyle bu amelden vazgeçmiştir."
Bu yorumlar üzerine de bazı münakaşalar devam eder, ancak biz bu kadarıyla yetiniyoruz.

3- Hadisten Çıkarılan Bazı Fevâid:

* Kıyâmu'l-Leyl cemaatle mendubtur, hususen ramazanda olursa... Çünkü Efendimizin vefatından sonra, farz olma endişesi mevcut değildir. Bu sebeple Hz. Ömer, terâvihlerin Übeyy İbnu Kab'ın arkasında cemaatle kılınmasını emretmiştir.

* Bu hadiste Allah'ın kaderinden Allah'ın kaderine kaçmanın cevazı vardır.

* Büyük, etbaının alışkanlıklarına ters düşen bir şey yapınca sebebini açıklamalı: hükmünü, hikmetini belirtmelidir.

* Resûlullah'ın dünyaya karşı zühdüne, dünyadan az şeyle iktifa etmesine, ümmetine karşı duyduğu şefkate ve re'fete örnek mevcuttur.

* Fesada meydan vermemek için bazı maslahatı terketmeye örnek var.

* İki maslahattan daha mühim olanı öne alınmıştır.

* İmam olmaya niyet etmeksizin namaz kılmaya başlamış bulunan kimseye iktida edilebilir. Ancak bazı âlimler: "Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in böyle bir niyette bulunmadığını kesinlikle iddia edemeyiz, bu hususta bir sarahat nakledilmemiştir, zanla O'na muttali olunamaz" demiştir.

* Cemaatle de kılınsa, nafile için ezan ve ikâmet okunması terkedilir. [1266]

3031-6- وعن أبى هريرة رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]خرَجَ رسولُ اللّهِ # عَلى النَّاسِ في رَمَضَانَ وَهُمْ يُصَلُّونَ في نَاحِيَةِ المَسْجِدِ: فقَالَ: مَا هؤُءِ؟ قِيلَ أُنَاسٌ لَيْسَ مَعَهُمْ قُرآنٌ. وَأُبَىُّ بنُ كَعْبٍ رَضِىَ اللّهُ عَنْه يُصَلِّى بِهِمْ فقَالَ: أَصَابُوا وَنِعْمَ مَا صَنَعُوا[. أخرجه أبو داود، وقال: هذا الحديث ليس بالقوى .

6. (3031)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) buyurdular ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Ramazan'da, mescidin bir kenarında namaz kılmakta olan bir gruba uğramıştı.
"Bunlar ne yapıyorlar?" diye sordu. "Bunlar, yanlarında (ezberlenmiş fazla) Kur'ân bulunmayan kimselerdir. Übeyy İbnu Ka'b (radıyallâhu anh) bunlara namaz kıldırıyor!" dediler. Efendimiz (aleyhissalâtu vesselâm): "İsabet etmişler, bu davranış ne kadar iyi!" buyurdular."[1267]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, Resûlullah'ın sağlığında, Übeyy İbnu Ka'b'ın ramazan ayında cemaatle (terâvih) namazı kıldırdığı fikrini zihne getirebilmektedir. Bu meselede, İbnu Hacer'in de belirttiği gibi, esas olan terâvih namazının Hz. Ömer zamanında resmen cemaatle kıldırmış olmasıdır. Meseleyi ilgilendiren bazı teferruâtı, sadedinde olduğumuz bâbın 1. ve 2. hadislerinde (3026-3027) açıkladık. Burada mevzubahis olan hâdise, terâvih dışındaki bir namaz da olabilir, kısmî bir cemaat de olabilir.[1268]

-3032 -7- وعن أبى ذرٍّ رَضِىَ اللهَ عَنْه قال:]صُمْنَا مَعَ رسولِ اللهِ # فَلَمْ يَقَمْ بِنَا شَيْئاً مِنَ الشَّهْرِ حَتَّى بَقِىَ سَبعٌ مِنَ الشَّهْرِ فقامَ بِنَا حَتَّى ذَهَبَ ثُلُثُ اللَّيْلِ. ثُمَّ لَمْ يَقُمْ بِنَا فِي السَّادِسَةِ وَقَامَ فِي الخَامِسَةِ حَتَّى ذَهَبَ شَطْرُ اللَّيْلِ. فَقُلْنَا لَهُ: لَوْ نَفَّلْتَنَا بَقِيَّةَ لَيْلَتِنَا هذِهِ؟ فقَالَ: إنَّهُ من قَامَ مَعَ ا"مَامِ حَتَّى يَنْصَرِفَ كُتِبَ لَهُ قِيَامُ لَيْلَةٍ. ثُمَّ لَمْ يَقُمْ بِنَا حَتَّى بَقِىَ ثَثٌ مِنَ الشّهْرِ فَصلّى بِنَا فِي الثَّالِثَةِ وَدَعَا أهْلَهُ وَنِسَاءَهُ وَقَامَ بِنَا حَتَّى خَشِينَا أنْ يَفُوتَنَا الْفَحُ. قِيلَ: وَمَا الْفَحُ؟ قالَ: السَّحُورَ[. أخرجه أصحاب السنن وصححه الترمذي.»السَّحُورَ« بفتح السين: ما يتسحر به، وبالضم: الفعل نفسه .

7. (3032)- Hz. Ebû Zerr (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile (bir ramazan) ayında beraber oruç tuttuk. Ay boyunca bize son yedi güne kadar hiç (ziyade) namaz kıldırmadı. Ayın son yedinci gününde gecenin üçte biri geçinceye kadar bize namaz kıldırdı. Altıncı gününde yine bir şey kıldırmadı. Beşinci gününde gecenin yarısı geçinceye kadar namaz kıldırdı. Kendisine: "Bu gecemizin geri kalan kısmında da bize nafile kıldırırsanız!" dedik. Talebimize karşı:
"Kim imamla namaza başlar, sonuna kadar devam ederse, kendisine gecenin tamamını namazla geçirmiş (sevabı) yazılır" buyurdular. Sonra Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), aydan son üç gece kalıncaya kadar başka namaz kıldırmadılar. Üçüncü gece bize namaz kıldırdılar. Ehline ve kadınlarına dua ettiler. Bize (o kadar uzun) namaz kıldırdılar ki "Felâh"ı kaçırmaktan korktuk.
(Ebû Zerr'e): "Felâh" nedir? diye soruldu:
"Sahûr!" cevabını verdi. (Sonra ayın geri kalan kısmında bize namaz kıldırmadı.)"[1269]

AÇIKLAMA:

1- Ebû Zerr (radıyallâhu anh), bu rivâyette Resûlullah'ın ramazan ayında terâvihi nasıl kıldırdığı hususunda bilgi vermektedir. Hangi seneye ait olduğunu tasrih etmediği ramazan gecelerinde son haftanın birkaç günü dışında farzdan başka namaz kıldırmamıştır. Farzları kılan Efendimiz odasına çekilmektedir.

2- Şu halde cemaate nafile namaz kıldırdığı günlerin tesbitine gelince: Eğer

ramazanın 29 olmasını esas alırsak:

* Sondan yedinci gün, 23 ramazandır.

* Sondan altıncı gün, 24 ramazandır.

* Sondan beşinci gün, 25 ramazandır.

Ramazan ayının otuz olması esas alınırsa hadiste geçen günleri tesbit için yukarıdaki rakamlara birer ilave etmemiz gerekecek: 24, 25, 26... Hadisin sonunda, parantez içerisinde kaydettiğimiz kısım, bazı rivâyetlerde mevcuttur. Ayın son iki gününde 28 ve 29. günlerinde oruç tutulmadığını ifade eder.

3- Hattâbî, Felâhla ilgili şu açıklamayı yapar: "Felâh'ın aslî mânası bekâdır. Sahûr yemeğine felâh denmesi, onun orucun bekâsına sebep ve yardımcı olmasından dolayıdır. Nitekim حيَّ عَلى الْفَلَح "felâh'a gelin" denir, "yani "sizi cennette bâki kılacak amele gelin" demektir. Bazı âlimler, "Felâh'a götüren orucun itmâmına (tamamlanmasına) yardımcı olduğu için felâh denmiştir" der.

4- Sâhur kelimesi suhûr şeklinde de gelmiştir. İki okunuş da caizdir. Sahûr geceleyin yenen ve içilen şeylerdir. Suhûr ise, masdardır, fiilin kendisidir. Rivâyetlerde umumiyet itibariyle sahur şeklinde gelmiştir. Ancak en-Nihâye'nin kaydına göre: "Doğrusu suhûr olmalıdır, çünkü sahûr yiyecek, bereket ve ecr ma'nâsına gelir, sevab fiildedir, ta'amda değil" de denmiştir."

5- Aliyyu'l-Kârî: Hadis, Ashâb'ın sahûr'a verdikleri ehemmiyeti göstermektedir, çünkü kaçırmaktan korktuklarını belirtmektedir.

6- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu gecelerde kıldırdığı namazların kaç rek'at olduğuna dair rakam Muhammed İbnu Nasri'l-Mervezî'nin Kıyâmu'l-Leyl'deki bir rivâyetinde gelmiştir. O rivâyette Hz. Câbir der ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Ramazan ayında bize sekiz rek'at ve vitr kıldırdı. Müteakip gece gelince mescidde toplandık, gelip bize namaz kıldırmasını rica ettik. (Geldi) o gece sabaha kadar bize namaz kıldırdı. Kendisine:
"Ey Allah'ın Resulü, şu namazı bize kıldırmanız için size ricada bulunduk (da öyle geldiniz, kendi kendinize gelip bunu bize kıldırmadınız, bunun sebebi nedir?)" dedik. Bunun üzerine:
"Ben vitrin size farz oluvermesinden korktum!" buyurdu.
"Huzeyfe (radıyallâhu anh)'den gelen bir rivâyette, namazla ilgili bazı teferruât yer almaktan başka "...Resûlullah'ın ramazanın bir gecesinde kendilerine dört rek'atlik namaz kıldırdığını, bunun tamamlanması sırasında Hz. Bilâl'in gelip sabahı haber verdiğini belirtir.

"Yine Câbir (radıyallâhu anh)'den kaydedilen bir rivâyette: "Bir ramazan günü Übeyy İbnu Ka'b'ın Resûlullah'a gelerek: "Ya Resûlullah bu gece benden bir hâdise vâki oldu (...) Mahallemden bazı kadınlar evime uğrayarak "biz Kur'an okuyamıyoruz, senin arkanda namaz kılmak istiyoruz" dediler. Ben de onlara sekiz rek'at ve vitr kıldırdım" dedi. Aleyhissalâtu Vesselâm sesini çıkarmadı, fakat rıza izhar etti" dendiğini görmekteyiz.
Hz. Ömer'in emri üzerine Übeyy İbnu Ka'b'ın halka onbir, -ve bazı rivâyetlerde onüç- rek'at kıldırdığını daha önce kaydetmiştik. Ramazanda halka cemaatle namaz kıldırma işini Hz. Ömer'in, Übeyy İbnu Ka'b'la birlikte Temîmü'd-Dârî'ye de verdiği, ikisinin birlikte bu vazifeyi üzerlerine aldıkları belirtilir.[1270]

-3033 -8- وعن عبداللّه بن أبى بكر قال:]سَمِعْتُ أُبَيًّا رَضِىَ اللّهُ عَنْه يَقُولُ: كُنَّا نَنْصَرِفُ في رَمَضَانَ مِنَ الْقِيَامِ فَنَسْتَعْجِلُ الخَدم بِالطَّعام مَخَافَةَ فَوْتِ السَّحُورِ[. أخرجه مالك .

8. (3033)- Abdullah İbnu Ebî Bekr anlatıyor: "Übeyy (radıyallâhu anh)'i dinledim, diyordu ki: "Ramazanda (teravih) namazından ayrılıp, hizmetçilerden alelacele sahûr yemeği getirmelerini isterdik, çünkü vaktin çıkmasından korkardık."[1271]

ALTINCI FASIL

BAYRAM NAMAZLARI

UMUMÎ AÇIKLAMA:

Arapçada bayram, عِيدَ (îd) kelimesiyle ifâde edilir. Aslı, dönmek mânasına gelen عَوْدَة avdet kelimesinde gelir. Peş peşe tekrar etmek, her sene gelmek ma'nâsından, îd dendiği söylenmiştir.[1272]

-3034 -1- عن ابن عباس رَضِىَ اللّهُ عَنْهما قال:]خَرَجَ رسولُ اللّهِ # يَوْمَ عِيدٍ فَصَلّى رَكْعَتَيْنِ لَمْ يُصَلِّ قَبْلَهُمَا وَ بَعْدَهُمَا[. أخرجه الخمسة

1. (3034)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bayram günü çıkıp iki rekat namaz kıldırdı. Ne bunlardan önce ne de bunlardan sonra başka namaz kıldırmadı."[1273]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivâyet, musallada iki rekatlik bayram namazından başka nafile namazı kılınmadığını ifade etmektedir. Ebû Saîd'il-Hudrî'den gelen bir rivâyet, Resûlullah'ın, evine dönünce iki rekat daha kıldığını ifade eder.
İbnu Kudâme, musallâda bayram namazından önce veya sonra nafile namazı kılmanın mekruh olduğu hususunda ulemânın icma ettiğini kaydeder. Ancak, Tirmizî'nin bir rivâyeti, Ashâbtan bazılarının bayram namazından önce ve sonra nafileyi tecviz ettiklerini kaydeder. Böyle olunca icma iddiası muallel hale düşmektedir.
Irakî de bir kısım Sahâbe ve Tâbiîn'in bunu caiz gördüklerini rivâyet eder. İbnu Ebî Şeybe, Tâbiîn'in bu husustaki görüşlerini kaydeder. Ahmed İbnu Hanbel'den gelen bir rivâyete göre: "Kûfîler (Ebû Hanîfe, Evzâî, Sevrî) bayram namazından sonra, Basrîler (Hasan Basrî ve bir grup), bayram namazından önce namaz kılmışlardır. Medineliler ise (Zührî, İbnu Cüreyc, Ahmed) ne önce, ne sonra kılmamışlardır." İmam Mâlik bunu musallâda yasaklar. Ona göre mescidde kılınması hususunda iki rivâyet mevcuttur.[1274]

3035-2- وعن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]كَانَ رسولُ اللّهِ # يُكَبِّرُ في الفِطْرِ وَا'ضْحَى في ا'ولى سَبْعَ تَكْبِيراتٍ وَفي الثَّانِيةِ خَمْسَ تَكْبِيراتٍ سِوَى تَكْبِيرَتَى الرُّكُوعِ[. أخرجه أبو داود .

2.(3035)- Hz. Âişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), fıtr (ramazan) ve kurban bayramlarının namazlarında, birinci rekatte yedi (ziyade) tekbir getirirdi, ikinci rekatte ise, iki rükû tekbirinden başka beş (ziyade) tekbir getirirdi."[1275]

AÇIKLAMA:

1- Bu tekbirlerin tavsifinde fakihler arasında bazı yorum farklılıkları mevcuttur. Nevevî'nin açıklamasına göre:

* Şâfiî'ye göre, birinci rekatte iftitah tekbirinden başka yedi tekbir vardır, ikinci rekatte kıyâm tekbirinden başka beş ziyade tekbir vardır.

* İmam Mâlik, Ahmed ve Ebû Sevr'e göre de rakam aynıdır, ancak birincideki "yedi"nin biri iftitah tekbiridir.

* Ebû Hanîfe ve Sevrî'ye göre birincide beş, ikincide dört tekbir vardır, iftitah ve kıyâm tekbirleri bu rakamlara dâhildir.

2- Cumhur-u ulemâ bu ziyade tekbirlerin ard arda söylenmesi gereğini belirtir. Atâ, Şâfiî ve Ahmed ise her iki tekbirin arasına zikrullah girmesine müstehab derler. Bu görüş İbnu Mes'ud'dan da rivâyet edilmiştir.[1276]

3036-3- وعن كثير بن عبد اللّه عن أبيه عن جده قال:]كَانَ رسولُ اللّهِ # يُكَبرُ في الْعِيدَيْنِ في ا'ولى سَبْعاً قَبْلَ الْقِرَاءَةِ، وَفي الثَّانِيَةِ خَمْساً قَبْلَ الْقِرَاءَةِ[. أخرجه الترمذي .

3. (3036)- Kesîr İbnu Abdillah an ebîhi an ceddihî anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bayramlarda birinci rek'atte kırâatten önce yedi kere tekbir getiriyordu. İkinci rek'atte de kırâatten önce beş kere tekbir getiriyordu." [1277]

AÇIKLAMA:

1- Senedde geçen Kesîr İbnu Abdillah'ın babası, Abdullah İbnu Amr İbni Avf'tır. Dedesi de Amr İbnu Avf el-Müzenî (radıyallâhu anh)'dir. Bedir savaşı'na katılmış yüce sahâbîlerden, bahtiyârândan biridir. Hadisin mahreci budur (Amr İbnu Avf).

2- Burada, önceki rivâyette olduğu üzere, rakamlara birinci rek'atte iftitah tekbiri, ikinci rekatte kıyâm tekbiri dâhil değildir.

Tirmizî, hadisin sonuna şu bilgiyi ekler: "Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh)'nin

Medine'de (yaptığı imamlık sırasında) bu hadiste târif edilene uygun şekilde bayram namazı kıldırdığı rivâyet edilmiştir. Bu aynı zamanda Medine Ehli'nin de kavlidir. İmam Mâlik, Şâfiî, Ahmed İbnu Hanbel ve İshak İbnu Râhûye de buna hükmetmişlerdir."

3- Hadiste dikkat çekmemiz gereken bir diğer husus, tekbirlerin yeridir: Her iki rekatte de kırâatten önce olduğunu söyler. Bu, Hanefî tatbikata uymaz. Çünkü Hanefîler, tekbirleri ikinci rekatte kırâatten sonra okurlar. Bu, İbnu Mes'udun rivâyetine dayanır. Tirmizî aynı babta, az önce kaydettiğimiz açıklamasının devamında, İbnu Mes'ud'un bu rivâyetini verir. Şöyle buyurmuştur:

"Birinci rek'atte dokuz tekbir vardır. Bunun beşi kırâatten öncedir.[1278] İkinci rekatte kırâatle başlanır. Kıraat bitince rükû tekbiriyle birlikte dört tekbir getirilir."
Görüldüğü üzere, burada ikinci rekatte ziyade tekbirlerin kırâatten sonra rükûya gitmezden önce okunacağı, dödüncü tekbir olarak da rükû tekbirinin okunacağı açık olarak ifade edilmiştir.
İbnu Mes'ud (radıyallâhu anh)'un bu mevkuf rivâyetini Abdurrezzak ve Ebû Davud tahric etmiştir. Bazılarına göre sened sahihtir. Rivâyetin aslına bakıldığı zaman, İbnu Mes'ud bu açıklamayı yaptığı zaman yanında Hüzeyfe İbnu'l-Yeman, Ebû Musa el-Eş'arî, Saîd İbnu'l-Âs gibi başka sahâbeler var (radıyallahu anhüm ecmaîn). Saîd İbnu'l-Âs, bayram tekbirleri hakkında soru tevcih eder. Huzeyfe (radıyallâhu anh): "Bunu Eş'arî'ye sor" der. Eş'arî de: "Abdullah'a sor, çünkü o bizim en eskimiz, en âlimimiz" der. Saîd soruyu ona tevcih eder. O şu cevabı verir: "Dört tekbir getirilir, sonra kırâate geçilir, sonra tekbir getirilip rükûya gidilir, ikinci rek'ate kalkınca kırâat yapılır, kırâatten sonra dört tekbir getirilir (dördüncüsü ile rükûya gidilir.)"
Hanefîler, başka rivâyetlerle de takviye edilmiş olan bu hadisle ameli esas almışlardır: İkinci rek'atte ziyade tekbirleri -ki zevâid tekbirleri denir- kırâatten sonra, rükûden önce okurlar.[1279]

3037- 4- وعن جابر بن سمرة رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]صَلَّيْتُ مَعَ رسولِ اللّهِ # الْعِيدَين غَيْرَ مَرَّةٍ بِغَيْرِ أذَانٍ وَ إقَامَةٍ[. أخرجه مسلم وأبو داود والترمذي.

4. (3037)- Câbir İbnu Semüre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte, birçok kereler bayram namazını ezansız ve

ikâmetsiz kıldım."[1280]

AÇIKLAMA:

Bagavî, Şerhu's-Sünne'de, hadisin sahih olduğunu belirttikten sonra: "Sahâbe ve sahâbe olmayan ilim ehlinin tamamı bununla amel etmiştir. Bayram namazlarında ne ezan ne de ikâmet her ikisi de okunmaz. Diğer nafilelerde de okunmaz" der.[1281]

-3038 -5- وعن نافع أن ابنِ عمر رَضِىَ اللّهُ عَنْهما قال:]كَانَ رَسولُ اللّهِ # وَأبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ رَضِىَ اللّهُ عَنْهما يُصَلُّونَ الْعِيدَين قَبْلَ الخُطْبَةِ[. أخرجه الخمسة إ أبا داود .

5. (3038)- Nâfi (rahimehullah) anlatıyor: "İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) dedi ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Hz. Ömer ve Hz. Ebû Bekr (radıyallahu anhümâ), bayram namazlarını hutbeden önce kılarlardı."[1282]

AÇIKLAMA:

Bayram hutbeleri, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında namazdan sonra okunmuştur. Halbuki cuma hutbeleri namazdan öncedir. Emevîler devrinde ilk defa Hz. Muâviye'nin Medîne vâlisi Mervân tarafından hutbelerin muhtevasını, medhe layık olmayanları medhetmek, sebbe müstehak olmayanları da sebbetmek sûretiyle siyasî ağırlıklı yaptıkları için cemaat bayram namazını kılar kılmaz camiyi terkederek hutbeleri dinlememeye başlamış, bunun üzerine hutbe dinlemeyi halka mecbur etmek için hutbe namazdan önceye alınmıştır. Ancak bu durum cemaat tarafından hoş karşılanmamış, bazı hâdiselere sebep olmuştur. Bunula ilgili bir vak'aya daha önce temas etmiştik.[1283] Ancak, Mervân'dan önce Hz. Osman'ın "Cemaat namaza yetişsin" mülahazasıyla hutbeyi namazdan öne aldığı da söylenmiştir. İbnu Hacer, Hz. Osman'ın buna bazan, Mervân'ın ise her zaman başvurmuş olması sebebiyle hâdisenin Mervan'a nisbet edilmiş olabileceğini söyleyerek ihtilafı çözmeye çalışır. Ancak, Kadı İyâz'ın yorumunu da bilmemizde fayda var. İyâz bu bâbtaki rivâyetleri

değerlendirerek hutbeyi öne alma işini ilk defa Hz. Muâviye'nin yaptığını, ona uyarak Medine'de Mervân, Basra'da Ziyad'ın yaptığını söyler.[1284]

-3039 -6- وعن جابر رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]شَهِدْتُ الْعِيدَ مَعَ رسول اللّهِ # فَبَدأ بِالصَّةِ قَبْلَ الْخُطْبَةِ بِ أذَان وَ إقَامَةٍ. ثُمَّ قَامَ مُتَوَكِّئاً عَلى بَلٍ رَضِىَ اللّهُ عَنْه فَأمَرَ بِتَقْوى اللّهِ وَحَثَّ عَلى طَاعَتِهِ وَوَعَظَ النَّاسَ وَذَكَّرهُمْ. ثُمَّ أتَى النِّسَاءَ فَوَعَظَهُنَّ وَذَكَّرَهُنَّ وَقَالَ: تَصَدَّقْنَ. فإنَّ أكْثَرَكُنَّ حَطَبُ جَهَنَّمَ. فَقَامَتِ امْرَأةٌ مِنْ سِطَةِ النِّسَاءِ عَفْعَاءُ الحَدَّيْنِ. فَقَالَتْ: لِمَ يَا رَسُولَ اللّهِ؟ قَالَ: ‘نَّكُنَّ تُكْثِرْنَ الشَّكاة وَتَكْفُرْنَ الْعِشِيرَ. فَجَعَلْنَ يَتَصَدَّقْنَ مِنْ حُلِيِّهِنَّ يُلْقِينَ فِي ثَوْبِ بَلٍ[. أخرجه الخمسة إ الترمذي.»سِطَةُ النساءِ« أوساطهن حَسَباً ونسباً.»وَالسُّفعةُ« سواد في اللون.»وَالشَّكاة« بفتح الشين الشكوى.»والعشير« الزوج .

6. (3039)- Hz. Câbir (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte bayrama katıldım. Efendimiz hutbeden önce, ezansız ve ikâmetsiz namaz kılardı. Sonra Bilâl (radıyallâhu anh)'e dayanarak kalktı. Allah'tan korkmayı emretti ve O'na itâate teşvik etti. İnsanlara vaaz edip (ölümü, âhireti, cenneti, cehennemi) hatırlattı.
Sonra kadınlar bölümüne geçti. Onlara da aynı şekilde vaaz etti, hatırlatmalarda bulundu. Ve:
"Allah için tasadduk edin, zira sizin ekseriyetiniz cehennem odunusunuz!" buyurdu. Yanakları kararmış itibarlı kadınlardan biri kalkarak:
"Niçin ey Allah'ın Resûlü? dedi (niye cehennem odunlarıyız?)" Resûlullah açıkladı:
"Zira siz kadınlar çok şikâyette bulunuyor, kocalarınıza nankörlük ediyorsunuz.
"Bunun üzerine kadınlar takılarından tasadduk etmeye başladılar. Hz. Bilâl'in eteğine atıyorlardı."[1285]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadise birçok sahâbe tarafından farklı ziyadelerle rivâyet edilmiştir. Burada kaydetmeye değer farklılıklar ihtiva eden bir vechi, Buhârî'nin Kitâbu'l-Hayz'da, Ebû Saîdi'l-Hudrî tarafından rivâyet edilmiştir. Aynen şöyle:

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), kurban veya ramazan bayramında (namaz için) musallâya çıktı. (Namazdan sonra) kadınlar kısmına geçti ve:
"Ey kadınlar cemaati! Sadaka verin, zira bana, sizler cehennem ehlinin ekseriyeti olarak gösterildiniz!" buyurdular. Kadınlar:
"Niye ey Allah'ın Resulü?" dediler.
"Lâneti çok yapıyorsunuz, kocalarınıza nankörlük ediyorsunuz. Ben aklı ve dini noksan olanlar arasında, iradesi kavî erkeklerin aklını sizin kadar çelen birini görmedim!" buyurdu. Kadınlar yine sordular:
"Ey Allah'ın Resulü! Dinimizin ve aklımızın noksanlığı nedir?"
"Kadının şehadeti erkeğinin şehadetinin yarısı değil mi?"
"Evet!" dediler.
"İşte bu, dedi. Kadınların aklının noksanlığıdır. Kadınlar hayız oldukları zaman namaz kılmazlar, oruç tutmazlar öyle değil mi?" diye sordu. Onlar:
"Evet!" dediler. Aleyhissalâtu Vesselâm:
"İşte bu, dedi, onların dinlerinin noksanıdır."

2- Buradaki ifadeler ilk bakışta kadınları istiskâl ediyor gibi gelebilir. Aslında öyle değildir. Çünkü dinimiz, kadın ve erkek her iki cinsi aynı değerde mütâlaa eder. Ancak kadın ve erkek iki ayrı cinstir her ikisinin hayattaki farklı olan rolleri gereği aralarında fıtrattan yani yaratılıştan gelen bazı farklar vardır. Kadın anne olacaktır, şefkate muhtaç yavruları yetiştirecektir, bu sebeple onlar daha müşfîk, daha mülâyim, daha hissî bir mizâca sahiptirler. Bazı tabiblerin ifâdesiyle, kadın-erkek farkı her bir beden hücresinden kendini göktermektedir. İşte İslâm bu fıtrî farkı esas alarak, bir kısım hukukun zâyi olmaması için, onların şehâdetini nâkıs addetmiştir. Şahidlik bir hak olmayıp bir vazifedir. Bu sebeple şahidliğin noksan addedilmesi onların hukukunu zedelemez. Şahidliklerine başvurulacak dâvalarda hukukun korunmasına yönelik bir tedbirdir. Yarattığını en iyi bilen Yaratıcımız (Mülk 14), kadınların fıtratlarından gelen hissiliğin verdiği zaaf sebebiyle, iki kadının şehâdetinin bir sayılmasına biri unuttuğunda diğerinin ona hatırlatması gerekçesini göstermiştir.
Resûlullah, sadedinde olduğumuz hadiste onların, Yaratıcı tarafından beyan edilen bu fıtrî durumlarını aklen noksanlık olarak ifâde buyurmuştur. Yine aynı fıtrî zaafın bir başka tezâhürü olan lâneti çok yapma, hissiyata kapılarak çabuk parlama ve bunun neticesi olarak kocayla geçimsizlik çıkarma vs.'ye parmak basıyor.
Biz, kadınlara yapılan hususî bir hitabede, onların dikkatlerini fıtrî zaaflarına çekmeyi, onların lehine bir davranış olarak görüyoruz. Böylece zaafının şuuruna eren bir kimse, kendisini zayıf olduğu yerde hususi bir kollamaya tabi tutar ve

kontrol altına alarak o cihetten gelecek zararı asgariye indirebilir.

Bu noktanın anlaşılması için Resûlullah'ın وَيْلٌ لِعْقَابِ مِنَ النَّارِ uyarısını hatırlatmak isteriz. Abdest sırasında abdest uzuvlarında kuru yer bırakılmaması gerekmektedir. Resûlullah bu hususu zihinlerde tesbit ederken, yüz veya kolu zikretmiyor. Ökçeyi zikrediyor ve: "Yazık ateşte yanacak o ökçelere!" diyor. Ökçeyi zikredişinin sebebi, onun ihmale uğraması ihtimalinin fazlalığındandır. Aslında yüz veya kol iyi yıkanmayarak kuru yer bırakılsa yine aynı şey söylenebilir: "Yazık ateşte yanacak o yüze -veya kola-!" Abdest uzvu olarak hangisi kuru kalırsa kalsın, hepsinin değeri ve hükmü aynıdır. Ancak ayağın tam yıkanabilmesi için hususi itina gösterilmesi gereklidir. İşte bu sebeple Efendimiz o hususa ayrı bir ağırlık vermiş, oraya dikkat çekmiştir.

Kadınlar içinde durum böyledir. Resûlullah onların bu zayıf noktalarına dikkatlerini çekerek o cihette her an maruz kalacakları tehlikeye karşı her an uyanık olmalarını sağlamak istemiştir.

3- Hadisten Çıkarılan Bazı Fevâid:

* Kadınlara vaaz etmek, onlara dinin ahkâmını öğretmek, vazifelerini hatırlatmak müstehabtır.

* Kadınları sadaka vermeye teşvik etmek müstehabtır.

* Kadınların ta'lîmi için ayrı bir gün, ayrı bir zaman ayırmak, müstakil bir mecliste onlara hitab etmek de müstehabtır, yeter ki fitne ve fesaddan emin olunsun.

* Kadınlar bayramlarda musallâya çıkabilirler.

* Kadının kendi malından kocasının izni olmadan tasarruf hakkı vardır, sadaka vermesi caizdir. Bu tasarruf belli bir miktarla da kayıtlı değildir. Mâlikîler "Üçte bir çerçevesinde yetkilidir, fazlasında değil..." demiştir.

* Sadaka, azabı uzaklaştıran sebeplerden biridir. Zira Aleyhissalâtu Vesselâm kadınlara sadaka emretti. Sebep olarak cehennem ehlinin ekseriyetini teşkil ettiklerini söyledi, yani ondan kurtulmak için sadaka vermelerini hatırlatmış oldu.

* Nasihatı çok yapmak, muhataba göre sert çıkışmak müstehabtır.

* Muhtaçlar için zenginlerden sadaka taleb etmek caizdir, tâlib muhtaç olmasa da.

* Rivâyet, sahâbe hanımların cömertliğini, Resûlullah'ın emirlerine icâbette

acele ettiklerini de göstermektedir. Zira takılarından herkes yüzük, küpe, bilezik her ne varsa tasaddukta bulunmuşlardır.

* Nankörlük haramdır.

* Kötü sözleri çok kullanmak, lânet, sebb, şetm vs. haramdır. Nevevî bunları kebâirdan saymıştır.

* Lânet kötülenmiştir, yani Allah'ın rahmetinden uzak kılınmasını taleb etmek dinimizde mezmumdur, dili alıştırmamalıdır.

* Dinden çıkarmayan günahlara, tağliz maksadıyla küfür denmesi caizdir.

* Akıl, ziyade ve noksan olabilir, îman da böyle.

* Kadınlardaki noksanlığı zikretmek onları levm etme gayesi gütmez, çünkü bu, yaratılıştan gelmektedir. Bu noksanlar sebebiyle fitneye düşmelerini önlemek için bir uyarıdır. Nitekim hadiste azabın, noksanlıkları sebebiyle değil, küfran vs.'leri sebebiyle olacağı söylenmiştir.

* Din noksanlığı sadece günah hâsıl eden şeylerle olmaz, daha umumi şeylerden de ileri gelebilir, zira bu nisbi, izafi bir durumdur. Sözgelimi kâmil, ekmelden nâkıstır. Bu sebeple hayızlı kadın, bu esnada namazı terketmekle günaha girmez, fakat namaz kılana nisbetle nâkıstır.

* Hadiste talebenin hocasına, tâbi olanın tâbi olduğu kimseye anlamadığı hususlarda başvurmasının caiz olduğu ifade edilmektedir.

* Bu rivâyet, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yüce ahlâklarına, müsâmaha, rıfk ve re'fet gibi sâmî sıfatlarına da delâlet etmektedir.[1286]

-3040 -7- وعن عبيدالله بن عبدالله بن عُتبة بن مسعود قال:]سَأَلَ عُمَرَ أبَا وَاقِدٍ اللَّيْثِيَّ رَضِىَ اللهُ عَنْهما: مَا كَانَ يَقْرأُ رسولُ اللّهِ # في اْلأَضْحَى وَالْفِطْرِ. قالَ: كَانَ يَقْرَأُ فِيهِمَا بِقَافْ وَالقُرآنِ المَجِيدِ. وَاقْتَرَبَتْ السَّاعَةُ وانْشَقَّ الْقَمَرُ[. أخرجه الستة إ البخارى .

7. (3040)- Ubeydullah İbnu Abdillah İbni Utbe İbni Mes'ud (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Hz. Ömer (radıyallâhu anh), Ebû Vâkid el-Leysî (radıyallahu anhümâ)'ye sordu:

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kurban ve ramazan bayramlarında ne kırâat

buyururdu?"
"Resûlullah bu namazlarda Kâf ve'l-Kur'âni'l-Mecid, İkterebeti'ssâatu ve'n-Şakka'l-Kameru sûrelerini okurdu" diye cevap verdi."[1287]

-3041 -8- وعن النعمان بن بشير رَضِىَ اللّهُ عَنْهما قال:]كَانَ رَسُولُ اللّه # يَقْرَأُ في الْعِيدَيْنِ وَفي الجُمُعَةِ بِسَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ ا٭عْلى، وَهَلْ أتَاكَ حَدِيثُ الْغَاشِيَةِ، وَرُبَّمَا اجْتَمَعَا في يَوْمٍ وَاحِدٍ فَقَرَأ بِهِمَا[. أخرجه الستة إ البخارى .

8. (3041)- Nu'mân İbnu Beşîr (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bayramlarda ve cumada Sebbihi'sme Rabbike'l-A'lâ, Hel etâke hadîsu'lğâşiye okurdu. Bazan cuma ve bayram bir günde birleşirlerdi. Resûlullah bu sûrelerin her ikisini de (cuma ve bayram) namazlarında birlikte okurdu."[1288]

AÇIKLAMA:

Son iki rivâyet Resûlullah'ın cuma ve bayram namazlarında Fatiha'dan sonra zamm-ı sûre olarak neleri okuduğunu göstermektedir. İbnu Mes'ud (radıyallâhu anh)'un rivayetine göre, birinci rek'atte Kâf ve'l-Kur'âni'l-Mecid'i; ikinci rek'atte ise İkterebeti's-Sâatü Ve'n-Şakka'l-Kameru sûrelerini okumaktadır. Nu'man İbnu Beşîr'in rivâyetine göre birinci rekatte Sebbihi'sme rabbike'l-A'lâ'yı, ikinci rek'atte de Hel etâke hadîsu'lğâşiye'yi okumaktadır.
İki ayrı rivâyetin varlığı, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bunlardan birini seçmede musır olmadığını, bazan birini bazan ötekini ve hatta daha başka sûreleri de okumuş olabileceğini, ama yine de çoğunlukla bunları kırâat buyurduğunu ortaya kor. Nitekim, cumanın birinci rek'atinde Cuma sûresi'ni,ikinci rek'atte de Münâfikûn Sûresi'ni okuduğu da rivâyet edilmiştir (2881, 2883. hadisler).
Hasan-ı Basrî'nin, imamın bu namazlarda dilediği herhangi bir sûreyi de okuyabileceğine dair beyânını Ebû Hanîfe ve ashâbından İbnu Ebî Şeybe rivâyet etmiştir. İbnu Uyeyne, cumalarda sadece bu rivâyetlerde gelenleri okumanın mekruh olduğunu söylemiştir. İbnu Mes'ud, Hz. Ebû Bekr'in Bakara'yı okuduğunu rivâyet etmiştir. Bu hususta başka rivâyetler de mevcuttur.[1289]

CUMA VE BAYRAMIN AYNI GÜNE RASTLAMASI

-3042 -1- عن أبى هريرة رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]قال رسُولُ اللّه #: اجْتَمَعَ في يَوْمِكُمْ هذَا عِيدَانِ فَمَنْ شَاءَ أجْزَأهُ مِنَ الجُمُعَةِ وَإنَّا مُجَمِّعُونَ[. أخرجه أبو داود .

1. (3042)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Şu gününüzde iki bayram bir araya geldi. Dileyene (bayram namazı) cuma için de yeterlidir. Biz her ikisini birleştiriyoruz."[1290]

AÇIKLAMA:

Muhtelif rivâyetler, gerek Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) devrinde ve gerekse daha sonra, bayram namazının cumaya rastladığını belirtir. Bu durumda iki bayramın bir günde ictima etmesi mevzubahistir:

1- Cum'a bayramı,

2- Kurban (veya Ramazan) bayramı.

Sadedinde olduğumuz rivâyet, bu durumda Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bayram namazını kıldırdığını, cumayı da kılıp kılmama hususunda cemaati muhayyer bıraktığını göstermektedir. Öyle ise, bayram namazı kılınması halinde, cuma namazını kılmanın da, kılmamanında caiz olması gerekir. Ancak bayramı kılamayana, cumayı kılmak muhayyer olmaz, farz olmaya devam eder. Bir grup âlim, imam ile üç kişiyi bu hükümden hariç tutmak kaydıyla buna hükmeder. Müteakiben kaydedilecek olan İbnu'z-Zübeyr hadisi (3044) meseleyi ashâbın da buna yakın anladığını göstermektedir.

İmam Şâfiî ve bir grup âlim ise, bu ruhsatı kabul etmezler. Onlara göre "cumanın vacib olma delili bütün cuma günlerine şâmildir, bayramın rastladığı gün de bu âmm hükme dahildir; tahsis ifade eden rivâyetler, sened yönüyle, bu hükmü değiştirecek güçte değildir."

Atâ'ya göre bu bâbta gelen hadis sahihtir ve ruhsat âmmdır, herkesi içine alır. İbnu'z-Zübeyr de böyle tatbik etmiştir. Görüleceği üzere İbnu'z-Zübeyr, bayramı kıldığı gün sadece cumayı değil, öğleyi de kıldırmamıştır. Bu hususu bazıları

şöyle izah etmiştir: "Cuma günü cuma namazı asıldır, öğle namazı ona bedeldir. Bu görüşten şu netice çıkar: Aslın vücubu, eda imkânına rağmen düşerse, bedel de düşer." Ancak, cuma gününde öğle namazının asıl, cumanın bedel olduğunu, zira ilk defa öğlenin farz kılındığını, cuma namazının ise müteahhiren farz kılındığını söyleyerek bu görüşe itiraz eden de olmuştur. Bunlara göre cumayı kaçırana öğlenin icmâen farz olması da öğlenin asıl olduğuna bir delildir.

İbnu'z-Zübeyr hadîsinde bazı açıklama daha sonra gelecek.[1291]

-3043 -2- وعن أبى عبيد سعيد بن عبيد:]أنَّهُ شَهدَ الْعِيدَ مَعَ عُمَرَ رَضِىَ اللّهُ عَنْه فَصَلّى قَبْلَ الخُطْبَةِ ثُمَّ خَطَبَ النَّاسَ فقَالَ: إنَّ رسولَ اللّهِ # نَهَاكُمْ عَنْ صِيَامِ هذَيْنِ الْعِيدَيْنِ. أمَّا أحَدُهُمَا فَيَوْمُ فِطْرِكُمْ مِنْ صِيَامِكُمْ، وَأمَّا اخَرُ فَيَوْمٌ تَأكُلُونَ فِيهِ مِنْ نُسكِكُمْ. قالَ أبو عبيد: وَشَهِدْتُهُ مَعَ عُثْمَانَ فَصَلّى قَبْلَ أنْ يَخْطُبَ، وَكَانَ ذلِكَ يَوْمَ جُمُعَةٍ. فقَالَ ‹هْلِ الْعَوالِى: مَنْ أحَبَّ أنْ يَنْتَظِرَ الجُمُعَةَ فَلْيَفْعَلْ، وَمَنْ أحَبَّ أنْ يَرْجِعَ إلى أهْلِهِ فَقَدْ أذِنَّا لَهُ[. أخرجه الشيخان .

2. (3043)- Ebû Ubeyd Saîd İbnu Ubeyd'in anlattığına göre, Hz. Ömer (radıyallahu anh) ile bir bayramda beraber olmuştur. Hz. Ömer önce namaz kıldırmış, sonra hutbe okuyup halka şöyle hitab etmiştir:

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sizleri bu iki bayram gününde oruç tutmaktan men etti. Bu iki bayramdan biri oruç tuttuğunuz aydaki ramazan bayramınızdır. Diğeri de kurbanlarınızdan yediğiniz günün bayramıdır!"

Ebû Ubeyd der ki: "Ben Hz. Osman (radıyallâhu anh) ile de bayram geçirdim. O da hutbeden önce namaz kıldırdı. Hatta bu bir cuma günüydü. Avâli halkına şöyle dediler:

"Kim cumayı beklemek isterse beklesin, kimde ailesine dönmek isterse dönsün kendisine izin verdik."[1292]

AÇIKLAMA:

1- Avâli, "Âliye"nin cem'idir, Medîne'ye yakın köylerin müşterek adıdır.

2- Bu hadis, bayramlardan biri cum'aya rastladığı takdirde, bayramnamazını kıldığı takdirde cumanın farziyyetinin düşeceğine hükmedenlere delil olmuştur.

Bu hüküm, Ahmed İbnu Hanbel'den nakledilmiştir. Ancak, "izin verdik" ifadesinin "geri dönüşü olmayan bir izn"e delâlet etmede sarih olmadığı söylenerek hükme itiraz edilmiştir. Ayrıca, burada izin verilenlerin Avâli ahalisi olması üzerinde de durulmuştur. Çünkü onlar Medîne'ye olan uzaklıkları sebebiyle cuma onlara farz değildi denilmiştir:

3- Bu hadis, iki bayram günlerinde oruç tutmayı tahrim etmektedir. Haram edilen oruç nafile, nezir, kefâret,kaza her çeşit oruçtur. Bu hususta ülemâ icma etmiştir.
Yasağa rağmen tutmuş olan kimsenin hükmü hususunda ihtilaf edilmiştir.

* Ebû Hanîfe'ye göre bu, oruç sayılır.

* Cumhur, Ebû Hanîfe'ye muhalefet eder. Şöyle ki: Bir kimse "Onbeş gün sonra bir gün oruç tutacağım"dese ve o gün bayrama rastlasa, cumhura göre bu nezri tutmak gerekmez, Ebû Hanîfe'ye göre nezir sahihtir, orucu o gün tutmaz, bir başka gün kaza eder. Evzâî: "Kaza eder, ancak bayramı istisna etmeye niyetlenmiş idiyse kaza etmez" der. İmam Mâlik, -bir rivâyette-: "Kazaya da niyet etmiş idiyse kaza gerekir, değilse gerekmez" demiştir.
Buhârî'nin bir rivâyetine göre, bir adam Abdullah İbnu Ömer'e gelerek sorar:
"Bir kimse pazartesi günü oruç tutmaya niyet eder, bu da bayrama rastlarsa ne yapmalıdır?
"İbnu Ömer:
"Allah nezirlere uymayı, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da, bayram günü oruç tutmamayı emretti" diye cevap verir ve kesin bir fetvadan kaçınır.
Ülemâ, İbnu Ömer'in davranışını yorumlamada ihtilaf eder. Burada teferruata girmeyeceğiz. Şu kadar söyleyelim ki İbnu Ömer (radıyallâhu anh), sünnete bağlılığından neş'et eden verâsı sebebiyle kesin hükümden kaçınmasıyla meşhurdur, hele bu, ihtilâflı hadislerden ise.[1293]

-3044 -3- وعن عطاء بن أبى رَباح قال:]صَلّى بِنَا ابْنُ الزُّبَيْرِ رَضِىَ اللّهُ عَنْهما يَوْمَ عِيدٍ في يَوْمِ جُمُعَةٍ أوَّلَ النَّهَارِ. ثُمَّ رُحْنَا إلى الْجُمُعَةِ فَلَمْ يَخْرُجْ إلَيْنَا وَصَلَّيْنَا وُحْدَاناً، وَكَانَ ابنُ عَبَّاسٍ رَضِىَ اللّهُ عَنْهما بِالطَّائِفِ. فَلَمَّا قَدِمَ ذَكَرْنَا لَهُ فقَالَ أصَابَ السُّنَّةَ[.

3. (3044)- Atâ İbnu Ebî Rebâh merhum anlatıyor: "İbnu'z-Zübeyr (radıyallahu

anhümâ), bize bir cuma günü gündüzün başında (bayram) namazı kıldırdı. Sonra biz (öğle vakti) cuma namazı kılmak üzere (mescide) gittik. İbnu'z-Zübeyr, bize (namaz kıldırmak üzere mescide) gelmedi. Biz de tek başımıza (öğle namazlarımızı) kıldık. O sırada İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) Tâif'te idi. Medîne'ye döner dönmez durumu ona açtık.

"Sünnet'e uygun hareket etmiş!" dedi.[1294]

-3045 -4 وفي رواية:]اجْتَمَعَ يَوْمُ الجُمُعَةِ وَيَوْمَ الْفِطْرِ عَلى عَهْدِ ابْنِ الزُّبيرِ. فقَالَ: عِيدَانِ اجْتَمَعَا في يَوْمٍ وَاحِدٍ فَجَمَعَهُمَا جَمِيعاً فَصَّهُمَا رَكْعَتَيْنِ بُكْرَةً لَمْ يَزِدْ عَلَيْهِمَا حَتَّى صَلَّى الْعَصْرَ[. أخرجه أبو داود والنسائى .

4. (3045)- Bir başka rivâyette şöyle gelmiştir: "İbnu'z-Zübeyr zamanında ramazan bayramı cum'a gününe rastlamıştı."
"İki bayram, aynı günde bir araya geldiler!"dedi. Sonra ikisini birleştirip iki rek'at halinde sabah erkenden kıldırdı. Artık, ikindiyi kılıncaya kadar başka bir şey kılmadı."[1295]

AÇIKLAMA:

1- Daha önce de belirttiğmiz gibi bu mesele ihtilaflıdır. İmam Şâfiî'den rivâyet edilen iki kavlinden birine ve ülemânın ekseriyetinin görüşüne göre, bayramı kılan kimseye cum'ayı terketme ruhsatı verilmez. Çünkü vücub ifade eden delil mufassal değildir; yani istisnâî duruma yer vermez. Sadedinde olduğumuz hadisler ise, su götürür; aksi istikamette yoruma elverişlidir. Nitekim İmâm Şâfiî'den: "Ruhsat şehrin dışında oturanlara verilmiştir" diye kısıtlayıcı açıklama yaptığı da rivâyet edilmiştir.Bu hususa, Hz. Osman'ın şu sözü ile de istidlâl edilmiştir: "Avâli ahâlisinden kim bizimle cuma kılmak isterse (burada kalıp) kılsın, gitmek isteyen de gitsin." Bu hükme: "Hz. Osman'ın sözü ile Resûlullah'ın sözü tahsis edilemez" diyerek karşı çıkmak isteyen de olmuştur.

* Hanefî mezhebine göre, bayram cumaya rastladığı takdirde, belde ahalisine cuma vacibtir, bayram kılmakla sâkıt olmaz.

* Şâfiî mezhebine göre, belde ahâlisinden, bayramın kılınması ile cum'a sakıt olmaz, köylerden gelenlerden sâkıt olur. Bayramı kılan, dilerse cumayı

beklemeden geri dönebilir, cumayı terkedebilir.

* Ahmed İbnu Hanbel: "Bu durumda bayram kılan kimse, bölge halkından da olsa, köyden de gelse farketmez, cuma üzerlerinden düşer, sadece öğle namazı kılarlar" demiştir.

* Atâ: "Hem cuma hem de öğle namazı her ikisi de düşer" demiştir.

2- Sadedinde olduğumuz hadis, İbnu'z-Zübeyr (radıyallahu anhümâ)' in öğleyi de kılmadığını ifade etmektedir. Bu hadise göre, cuma namazı meşrû olan sebeplerden biriyle kişinin üzerinden düştüğü takdirde öğleyi kılması da ona vacib olmaz. Atâ işte bu görüştedir. Bunlar görüşlerini, önce de temas ettiğimiz üzere, öğle namazını asıl kabul edip cumanın ona bedel olduğuna hükmetmelerine bina etmişlerdir. Ancak, çoğunluk bu yorumu muvafık bulmamıştır. Cumayı herhangi bir sebeple kılamayana öğleyi kılmak vacib olur. [1296]

3046-5- وعن أنس رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]كَانَ النّبىُّ # َ يَغْدُو إلى الصَّةِ يَوْمَ الْفِطْرِ حَتَّى يَأكُلَ تَمَرَاتٍ وَيَأكُلُهُنَّ وِتْراً[. أخرجه البخارى والترمذي .

5. (3046)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Ramazan bayramında, sayıca tek olan birkaç hurma yemedikçe namaza gitmezdi."[1297]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah'ın Ramazan bayramı namazına giderken birşeyler yemesinin hikmetini, bazı şârihler: "Kimse namaz kılıncaya kadar oruca devam ediliyor zannetmesin diyedir, sanki bu yanlışlığın yolunu kapamak istemiştir" şeklinde açıklamışlardır. Keza: "Oruç tutma vücûbundan sonra orucu açma vücûbu gelince, bunda da Allah'ın emrine uymada acele ve sür'at gerektiği içindir" diyen de olmuştur. Başka te'viller de yapılmıştır.
İbnu Kudâme, namazdan önce birşeyler yemenin müstehab olması hususunda bir ihtilâf bilmediğini belirtir.

2- Hurmanın tercihi, oruç sebebiyle zayıflayan basarın tatlı ile kuvvetlenmesi

diye izah edilmiştir. Tâbiîn'den bazısı tatlı, şeylerin (hazımca) kolaylığı, kalbe kazandırdığı rikkat, imâna muvafık olması gibi çeşitli faziletleri sebebiyle, bayram günü mezkûr iftarı, hurma yoksa bal gibi tatlı bir şeyle yapmanın müstehab olduğuna hükmetmiştir. Tatlının, bevli tuttuğu da söylenen faziletleri arasındadır.

Esas olan, sade su ile de olsa iftar yapmaktır. Kurban bayramında ise, namaza kadar bir şeyler yenmemesi esastır.

3- Hurmanın tek kılınması Allah'ın birliğine işaret içindir. Resûlullah "tek" ile teberrük için imkân olan her şeyi tek yapardı: "Allah tek'tir teki sever" buyurmuştur.[1298]

3047-6- وعن علي رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]مِنَ السُّنَّةِ أنْ تَخْرُجَ إلى الْعِيدِ مَاشِياً، وَأنْ تَأكُلَ شَيْئاً قَبْلَ أنْ تَخْرُجَ[. أخرجه الترمذي .

6. (3047)- Hz. Ali (radıyallâhu anh) demiştir ki: "Bayram namazına yaya gitmen, çıkmazdan önce birşeyler yemen sünnettendir."[1299]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, bayram namazına yaya gitmenin müstehab olduğunu ifade ediyor. Hadis zayıf ise de aynı hükmü ifâde eden başka hadislerle takviye edilmiştir. Namazdan önce yeme, ramazan bayramına hastır. Kurban bayramında namazdan dönünceye kadar bir şey yenmez. Nitekim önceki hadiste geçti.[1300]

3048-7- وعن بُريدة رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]كَانَ رسولُ اللّهِ # يَخْرُجُ يَوْمَ الْفِطْرِ حَتّى يَطْعَمَ وَ يَطْعَمُ يَوْمَ اُضْحَى حَتَّى يُصَلِّىَ[. أخرجه الترمذي .

7. (3048)- Büreyde (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), ramazan bayramı namazına bir şeyler yemeden çıkmazdı. Kurban bayramında ise, namazdan dönünceye kadar bir şey yemezdi."[1301]

3049- 8- وعن ابن عمرِ رَضِىَ اللهَ عَنْهما قال:]كانَ رسولَ اللهِ # يَأْخُذَ يَوْمَ الْعِيدِ في طَرِيقٍ ثمَّ يَرْجِعُ في طَرِيقٍ آخَرَ[. أخرجه أبو داود .

8. (3049)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bayram namazına giderken bir yoldan gider, dönerken başka bir yoldan dönerdi."[1302]

AÇIKLAMA:

Hadis, bayram namazına gidiş ve gelişi başka başka yollardan yapmanın müstehab olduğunu ifade etmektedir. Bu, hem imam ve hem de me'mûm için böyledir. Ulemâ çoğunluk itibariyle böyle hükmetmekte müttefiktir. Ancak Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın gidiş ve gelişi ayrı ayrı yollardan yapmasının hikmeti hususunda ihtilaf etmiştir.[1303]

3050- 9- وعن أم عطية رَضِىَ اللّهُ عَنْها قالت:]أمَرَنَا رسُولُ اللّهِ # أنْ نُخْرِجَ في الْعِيدِ الْعَوَاتِقَ وَذَوَاتِ الْخُدُورِ وَالحُيَّضَ.فَأمَّا الْحُيَّضُ فَيَشْهَدْنَ جَمَاعَةَ المُسْلِمِينَ وَدُعَاءَهُمْ وَيعْتَزِلْنَ مُصَّهُمْ[. أخرجه الخمسة .

9. (3050)- Ümmü Atiyye (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah bize, bayram namazlarına genç kızları, çadırda kalan genç bâkireleri, ve hayızlı kadınları da çıkarmamızı emretti. Hayızlıların da katılmaları müslümanların cemaatlerini görmeleri, dualarında hazır bulunmaları içindi, bunlar namazgâhların dışında kalacaklardı."[1304]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivâyet ve benzerleri, bayram namazlarına mümkün mertebe herkesin katılmasının teşvik edildiğini göstermektedir. Muhaddar denen ve çadırda kalan genç kızların ve hatta namaz kılmayan hayızlı kadınların, küçük çocukların dahi katılmalarının taleb edilmesi rivâyetlerde gelmiştir.

2- Hadise rağmen Selef büyükleri kadınların bayrama çıkmaları hususunda ihtilaf etmiştir. Bir grup, bunu kadınların bir hakkı görür. Hz. Ebû Bekr, Hz. Ali, İbnu Ömer vs. bu görüştedir. Bazıları da buna karşıdır. Urve, Kâsım, Yahya El-Ensârî, İmam Mâlik, Ebû Yusuf bu görüştedir. Ebû Hanîfe bir defasında "caiz" derken, bir başka defasında "caiz değil" demiştir.
Hattâbî der ki: "Resûlullah bütün kadınların bayram günü musallâya gelmelerini emretmiştir, tâ ki özrü olmayanlar namaz kılsın, özrü olanlar da yapılan duaların bereketinden müstefîd olsun. Hadiste, herkesin namazlara, zikir meclislerine katılması, sâlihlerin yakınlığını elde etmesine teşvik vardır, tâ ki onların bereketine nâil olsunlar."
Ümmü Atiyye'nin Ebû Dâvud'da gelen bir diğer rivâyetinde bu teşvikin neticesini görmekteyiz: "Hayızlı kadınlar insanların gerisinde durup herkesle birlikte tekbir getiriyorlardı."[1305]

3051- 10- وعن ابن عمر رَضِىَ اللّهُ عَنْهما قال:]كَانَ رسولُ اللّهِ # يُخْرِجُ الْعَنَزَةَ يَوْمَ الْفِطْرَ وَيَوْمَ ا'ضْحَى يَرْكُزُهَا فَيُصَلِّى إلَيْهَا[. أخرجه النسائى .

10. (3051)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Ramazan ve Kurban bayramlarında yanında bir mızrak olduğu halde musallâya çıkıyor, (namaz sırasında kıble cihetine) sütre olarak dikiyor, ona doğru namazını kılıyordu."[1306]

3052- 11- وعن ثعلبة بن زَهْدَمَ:]أنَّ عَلِيًّا رَضِىَ اللّهُ عَنْه. اسْتَخْلَفَ أبَا مَسْعُودٍ رَضِىَ اللّهُ عَنْه عَلى النَّاسِ فَخَرَجَ يَوْمَ عِيدٍ فقَالَ: يَا أيُّهَا النَّاسُ إنَّهُ لَيْسَ مِنَ السُّنَّةِ أنْ يُصَلِّى قَبْلَ ا"مَامِ[. أخرجه النسائى .

11. (3052)- Sa'lebe İbnu Zehdem anlatıyor: "Hz. Ali (radıyallâhu anh) Ebû Mes'ud (radıyallâhu anh)'u halkın başına koyup kendisi bayram günü namaza gitti ve: "Ey insanlar! dedi, imamdan önce namaz kılmak sünnette yoktur!" [1307]

AÇIKLAMA:

Hz. Ali (radıyallâhu anh) burada, imamdan önce namaz kılmanın kerâhetine dikkat çekiyor. Yasaklama musallâya has gözükmüyor, mutlak olarak geldiğine göre evde de, mescidde de olsa imamdan ayrı olarak ondan önce namaz kılınmamalıdır.[1308]

İKİNCİ BÂB

BAZI SEBEPLERE BAGLI NAFİLELER

(Bu babta dört fasıl vardır)

*

BİRİNCİ FASIL

KÜSÛF NAMAZI

*

İKİNCİ FASIL

İSTİSKA (YAGMUR) NAMAZI

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

CENAZE NAMAZI

*

DÖRDÜNCÜ FASIL

MÜTEFERRİK NAMAZLAR

TAHİYYETÜ'L-MESCİD

İSTİHÂRE NAMAZI

HÂCET (DİLEK) NAMAZI

TESBİH NAMAZI

NAMAZA MÜTEALLİK BAZI HADİSLER

UMUMÎ AÇIKLAMA

İslam dinine göre, cin ve insanların yaratılışı ibadet içindir. İbadet kulla Allah arasındaki en yüce irtibattır. İbadetin zekât, oruç, hacc sadaka gibi değişik tezahürleri ve çeşitleri vardır. Bütün ibadet çeşitleri arasında en yücesi, en ulvî ve en kıymetlisi namazdır. Bu sebeple namaz, İslâm'ın direği ve alemi olmuştur.
Namaz İslâm'ın en ziyade üzerinde durduğu, en fazla ehemmiyet verdiği ibadettir. Büluğdan ölüme aklı başında her insana şâmildir; yaşı, cinsiyeti, içinde bulunduğu şartları ne olursa olsun namazı bırakması, muaf sayılması mümkün değildir. Âdetâ mü'min, namaz için yaratılmıştır; namaz kılmak için müslümandır.
Bu kıymetli, ehemmiyetli ibâdetin farz, vacib ve nafile nev'inden çeşitleri var. Bunlardan farzları ve farzlarla birlikte kılınan nafileleri (revâtib) gördük.
Burada, din tarafından tesbit edilen bazı vesilelerle kılınması gereken namazları göreceğiz. Bunlar vacib değildir, kılmayanlar günahkâr olmaz. Ancak yapan büyük fazilete erer, mü'minlik edebine kâmil mânada uymanın bazı adımlarını daha atmış olur. Bunlar da Resûlullah'ın irşadıyla belirlenmiştir. Onlar sayesinde, ibadet yapmamız gereken mühim vakitleri öğrenir ve anlarız ki, farz ve vacibler dışında bazı hâricî durumlara, mevsimlere, coğrafî ve kevnî şartlara göre ortaya çıkan ibadet ve namaz vakitleri vardır.O vakitler gelince kulluğumuzu izhara, Resul-ü Ekrem'e ve sünnetine bağlılığımızı göstermeye koşmamız istenmektedir.
Evet hâlikımız mâbudumuzdur,
Bizleri âbidler,
Dünyayı da bir mâbet
Olarak yaratmıştır.
Farz dışı namazlar mâbedde âbidin edebidir.
Sadedinde olduğumuz bâbta göreceğimiz tahiyyetü'l-mescid, istihâre, hâcet, tesbih, cenaze... namazları, bu açıdan değerlendirilmeli ve bilinmelidir ki, güneşin batması akşam namazının vakti olduğu gibi, kuraklık da istiska (yağmur) namazının vaktidir. Diğerleri de öyle...[1309]

BİRİNCİ FASIL

KÜSÛF NAMAZI

Küsûf ve hüsûf namazları güneş ve ayın tutulmaları zamanında kılınan namazların adıdır. Bazı âlimler küsûf güneş tutulması için, husûf da ay tutulması için kullanılır demiştir. Aksini söyleyen de vardır. Ancak esas olan şudur: Küsûf ve hüsûf kelimeleri müteradif gibidir, her ikisi de hem güneş ve hem de ay tutulması için kullanılır. Bunların tutulmaları sırasında cemaatle olsun, münferiden olsun iki veya dört rek'at namaz kılmak müstehabtır. Bu namazlar musallâ denen sahrada da kılınabilir. Bu namaz ay ve güneşi tutulma halinden kurtarmak gaysiyle yapılan bir dua ma'nâsına gelmez. Herhangi bir kimsenin ölümü veya doğumuyla da bir alakası yoktur. Allah'ın tecellî eden âyeti karşısında duyulan haşyeti ibadetle ifâdeden, sünneti îfâ etmekten ibarettir.
Şiddetli rüzgar, fazla karanlık, yer sarsıntıları, gece vakti görülen fazla aydınlık, umumî salgın hastalıklar, büyük musibetler gibi mûtadın dışında vukûa gelen, hissiyat üzerinde müessir olup dikkatleri kendine çeken hadiseler hengâmında böylü küsûf ve hüsûf namazları nev'inden ibadetler yapılır, bu hadiselerin gerçek fâili Allah hatırlanır, sükûnete erilir, kendine gelinir.[1310]

-3053 -1- عن عائشة رَضِىَ اللّهُ عَنْها قالت:]كُسِفَتِ الشَّمْسُ عَلى عَهْدِ رسولِ اللّهِ # فقَامَ فَصَلَّى بِالنَّاسِ فَأطَالَ الْقِرَاءَةَ، ثُمَّ رَكَعَ فَأطَالَ الرُّكُوعَ، ثُمَّ رَفَعَ رَأسَهُ فَأطَالَ الْقِرَاءَةَ، وَهِىَ دُونَ قِرَاءَتِهِ ا٬ولَى، ثُمَّ رَكَعَ فَأطَالَ الرُّكُوعَ، وَهُوَ دُونَ رُكُوعِهِ ا٬وَّلِ، ثُمَّ رَفَعَ رَأْسُهُ، ثُمَّ سَجَدَ سَجْدَتَيْنِ، ثُمَّ قَامَ فَصَنَعَ في الرُّكْعَةِ الثَّانِيَةِ مِثْلَ ذلِكَ، ثُمَّ سَلَّمَ وَقَدْ تَجَلتِ الشَّمْسُ، ثُمَّ قَامَ فَخَطَبَ النَّاسَ فقَالَ: إنَّ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ َ يُكْسَفَانِ لِمَوْتِ أحَدٍ وَ َ لحَيَاتِهِ، وَلكِنَّهُمَا آيَتَانِ مِنْ آيَاتِ اللّهِ تَعالى يُرِيهمَا عِبَادَهُ، فإذَا رَأيْتُمْ ذلِكَ فَافْزِعُوا إلى الصَّةِ[. أخرجه السته .

1. (3053)- Hz. Âişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında güneş tutulmuştu. Hemen kalkıp halka namaz kıldırdı. Namazda kırâatı uzun tuttu. Sonra rükûya gitti, rükûyu da uzun tuttu.Sonra başını kaldırdı, bu sırada uzun okudu, ancak bu okuyuşu öncekinden daha kısa

idi. Sonra tekrar rükû yaptı ve rükûyu uzattı, ancak önceki rükûdan kısa idi. Sonra başını kaldırdı, sonra secdeye gidip iki secde yaptı. Sonra kalkıp, birinci rek'atte yaptıklarını aynen yaptı. Sonra selam verdi. Artık güneşde açıldı.
Sonra kalkıp halka hitab etti. Dedi ki: "Bilesiniz, güneş ve ay bir kimsenin ölümü veya hayatı için tutulmaz. Onlar Allah'ın âyetlerinden iki âyetidir, kullarına gösterir. Bunların tutulduğunu görünce namaza koşun."[1311]

AÇIKLAMA:

1- Sadedinde olduğumuz hadis Resûlullah'ın halka cemaatle küsûf namazı kıldırdığını ifâde ediyor. Bu namazın meşruiyyetinde ulemâ ittifak eder. Ancak hükmü hususunda ihtilaf edilmiştir:

* Cumhur, müekked sünnet olduğunu söyler.

* Ebû Avâne, Sahih'inde vacib olduğunu tasrih eder, İmâm Mâlik'in de bunu aynen cuma gibi değerlendirdiği belirtilmiştir.

* Ebû Hanîfe'nin de vacib addettiğini Zeyn İbnu'l-Münîr nakletmiştir. Hanefîlerden bazıları vacib derse de, çoğunluk sünnet olduğuna hükmetmiştir.

2- Küsûf namazının keyfiyeti: Bu husus ihtilâflıdır. Bazıları dört rükû, dört secde ile iki rek'at olarak tarif eder. Sadedinde olduğumuz rivâyet, birinci rek'atte iki uzun rükû ile iki uzun kıyamdan bahseder. Kırâatlerin ve rükûların her biri, bir öncekine nazaran biraz kısa da olsa, normalde uzundur.
Bazı rivâyetler iki rükû ve dört secde ile iki rek'at, bazılarında altı rükû ve dört secde ile iki rek'at, bazılarında on rükû ve dört secde ile iki rek'at olarak kılındığı belirtilir. Başka şekillerinin varlığına da Ebû Dâvud'da dikkat çekilir. Buhârî şârihi Aynî bu ihtilaflı tavsif ve târifleri, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu namazı farklı şekillerde birçok defalar kılmış olmasıyla izah eder. Rivâyetler, Efendimizin küsûf namazını güneş açılıncaya kadar devam ettirip açılmadan sonra selam verdiğini belirtir. Aynî küsuf namazının uzunluk ve kısalığını bu açılma müddetinin uzun sürmesi veya kısa çekmesi ile de irtibatlandırır. Aynî'ye göre, yerine ve ihtiyaca göre, hadislerde gelen şekillerden biri ile küsûf namazı kılınabilir; hepsi de caizdir.

* Hanefîler, İmam Mâlik, İmam Şafiî, Ahmed İbnu Hanbel, Ebû Sevr ve Leys İbnu Sad'a göre küsuf namazı iki rekattir.

* Hanefîler, İbrahim Nehâî ve Süfyan-ı Sevrî'ye göre küsûf namazı diğer

nafileler gibi kılınır, yani her rek'atte bir rükû, iki secde yapılır. İmam-ı Âzam'ın: "Dileyenin dört rek'at ve hatta daha fazla rekat kılabileceğini" söylediği rivâyet edilmiştir.

* Şâfiî'lerle diğer fakihler, küsûf namazının her rek'atinde iki rükû ve iki secde yapılarak kılınacağını söylemişlerdir. Böylece iki rek'atli bir küsûf namazında dört rükû, dört secde yapılmış olur.

* Tâvus, İbnu Cüreyc ve Hubeyd İbnu Ebî Sâbit, küsûf namazının, her rek'atte dört rükû ve iki secde yaparak kılanacağını söylemişlerdir. Bu tarz, Hz. Ali ile İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'dan rivâyet edilmiştir.

* Katâde, Atâ İbnu Ebî Rebâh, İshak İbnu Râhûye ve İbnu Münzîr'e göre her rekatte üç rükû ve iki secde yapılmalıdır.

3- Sadedinde olduğumuz hadis, küsûf namazından sonra Resûlullah'ın halka hitabettiğini belirtir ise de, Ebû Hanîfe, İmam Ahmed'e göre bu namazdan sonra hutbe okunmaz. Çünkü, çoğunluk itibariyle rivâyetlerde Resûlullah küsûf meydana gelince namaz kılmayı, dua etmeyi, sadaka vermeyi tavsiye buyurmuş, hutbe okunmasını emretmemiştir. Ancak İmam Şâfiî ve bir kısım muhaddislere göre namazdan sonra hutbe okumak müstehabtır.[1312]

İKİNCİ FASIL

İSTİSKA (YAGMUR) NAMAZI

3054-1- عن أنس رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]أصَابَتْ النَّاسَ سَنَةٌ فَبَيْنَا النّبىُّ # يَخْطُبَ يَوْمَ الجُمُعَةِ إذْ قَامَ أعْرَابِىٌّ، فقَالَ يَا رسُولَ اللّهِ: هَلِكَ المَالُ، وَجَاعَ الْعِيَالُ، فادْعُ اللّهَ لَنَا، فَرَفَعَ يَدَيْهِ وَمَا نَرَى في السَّمَاءِ قَزَعَةً، فَوَالَّذِى نَفْسِى بِيَدِهِ مَا وَضَعَهُمَا حَتَّى ثَارَ السَّحَابُ أمْثَالَ الجِبَالِ، ثُمَّ لَمْ يَنْزِلْ مِنْ مِنْبَرِه حَتّى رَأيْتُ المَطَرَ يَتَحَادَرُ عَلى لِحْيَتِهِ، فَمُطِرْنَا يَوْمَنَا ذَلِكَ وَمِنَ الْغَدِ، وَمِنْ بَعْدِ الْغَدِ، وَالَّذِى يَلِيهِ حَتَّى الجُمُعَةِ اُخْرى، فقَامَ ذَلِكَ ا،عْرَابِىُّ أوْ غَيْرُهُ، فقَالَ يَا رسُولَ اللّهِ: تَهَدَّمَ الْبِنَاءُ وَغَرِقَ المَالُ، فَادْعُ اللّهَ تَعالى لَنَا، فَرَفَعَ يَدَيْهِ وَقَالَ: اللَّهُمَّ حَوَالَيْنَا وَ عَلَيْنَا، فَمَا يُشِيرُ بِيَدِهِ إلى نَاحِيَةٍ مِنَ السَّحَابِ إَّ انْفَرَجَتْ، وَصَارَتِ المَدِينَةُ مِثْلَ الجَوْبَةِ[.وفي رواية: »اللَّهُمَّ حَوَالَيْنَا وَ عَلَيْنَا. اللَّهُمَّ عَلى

اŒكام وَالظِرَابِ وَبُطونِ ا'وْدِيَةِ، وَمَنَابِتِ الشّجَرِ. قَالَ: فَانْقَلَعَتْ وَخَرَجْنَا نَمْشِى فى الشَّمْسِ]. أخرجه الستة إ الترمذي.»الْقَزَعَةُ«: بالتحريك: قطعة من الغيم، والجمع قزع .

1. (3054)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "İnsanlar kıtlığa maruz kaldılar. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir cuma günü hutbe verirken bir bedevî kalkıp:

"Ey Allah'ın Resûlü, malımız helâk oldu, horantamız aç kaldı, bizim için Allah'a dua ediver!" dedi. Bunun üzerine Aleyhissalâtu Vesselâm ellerini kaldırdı. Biz gökte bir bulut göremiyorduk. Nefsim elinde olan Zât'a yemin olsun, daha ellerini geri çekmeden semâda dağlar gibi bulutlar peydah oldu. Derken daha minberden inmemişti bile ki, sakalından yağmur damlaları dökülmeye başladı. O gün, ertesi güne kadar yağmur yağdı. Daha sonraki günde de yağdı, onu takib eden günde de yağdı, hatta müteakip cumaya kadar yağış devam etti.

Öyle ki, o bedevî veya bir başkası kalkıp:

"Ey Allah'ın Resûlü, binalarımız yıkıldı, mallarımız suda boğuldu, bizim için Allah'a dua ediver (artık yağmur kesilsin)" dedi. Aleyhissalâtu Vesselâm ellerini kaldırıp:

"Allahım etrafımıza yağdır, üzerimize olmasın!" diye dua ettiler. Eliyle bulutlara doğru hangi istikametteki buluta işaret etti ise, bulutlar orada açıldı. Bütün Medîne buluttan temizlendi."

Bir rivâyette de de şöyle denmiştir: "Allahım, (yağmur) etrafımıza yağsın, üzerimize değil! Allahım,dağların ve tepelerin üzerine, vadilerin içine, ağaç biten yerlere olsun!" Hz. Enes der ki: "Bulut hemen çekildi, biz de çıkıp güneşte yürüdük."[1313]

3055- 2- وعن عائشة رَضِىَ اللّهُ عَنْها قالت:]شُكِىَ إلى رَسولِ اللّهِ # قُحُوطُ المَطَرِ، فَأمَرَ بِمِنْبَرٍ فَوُضِعَ لَهُ في المُصَلَّى، وَوَعَدَ النَّاسَ يَوْماً يَخْرُجُونَ فِيهِ قالَتْ: فَخَرَجَ حِينَ بَدَا حَاجِبُ الشَّمْسِ، فَقَعَدَ عَلى المِنْبَرِ، فَكَبَّرَ وَحَمَدَ اللّهَ تَعالى، ثُمَّ قَالَ: إنَّكُمْ شَكَوْتُمْ جَدْبَ دِيَارِكُمْ، وَاسْتِئْخَارَ المَطَرِ عَنْ إبَّانِ زَمَانِهِ عَنْكُمْ، وَقَدْ أمَرَكُمُ اللّهُ تَعالى أنْ تَدْعُوهُ، وَوَعدَكُمْ أنْ يَسْتَجِيبَ لَكُمْ، ثُمَّ قَالَ: الحَمْدُ للّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ. إلهَ إَّ اللّهُ

يَفْعَلَ مَا يُرِيدُ. اللَّهُمَّ أَنْتَ اللّهَ َ إلهَ إَ أَنْتَ الْغَنِىُّ وَنَحْنُ الْفُقَرَاءُ، أَنْزِلْ عَلَيْنَا الْغَيْثَ، وَاجْعَلْ مَا أَنْزَلْتَ لَنَا قُوَّةَ وَبَغاً إلى حِينَ، ثُمَّ رَفَعَ يَدَيْهِ فَلَمْ يَزَلْ في الرَّفْعِ حَتَّى بَدَا بَيَاضُ إبْطَيْهِ، ثُمَّ حَوَّلَ إلى النَّاسِ ظَهْرَهُ، وَحَوَّلَ رِدَاءَهُ، وَهُوَ رَافِعٌ يَدَيْهِ، ثُمَّ أَقْبَلَ عَلى النَّاسِ وَنَزَلَ فَصَلَّى رَكْعَتَيْنِ، فَأنْشَأَ اللّهُ تَعالى سَحَابَةً فَرَعَدَتْ وَبَرَقَتْ، ثُمَّ أَمْطَرَتْ بِإذْنِ اللّهِ تَعالى، فَلَمْ يَأْتِ مَسْجِدَهُ حَتَّى سَالَتِ السُّيُولُ، فَلَمَّا رَأى سُرْعَتَهُمْ إلى الْكِنّ ضَحِكَ حَتّى بَدَتْ نَوَاجِذُهُ، ثُمَّ قَالَ: أَشْهَدُ أَنَّ اللّهَ عَلى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرُ، وَأَنِّى عَبْدُ اللّهِ وَرَسُولُهُ]. أخرجه أبو داود .

2. (3055)- Hz. Âişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a yağmur kıtlığından şikâyet edildi. Bunun üzerine bir minber getirilmesini söyledi. Musallaya minber kuruldu. Halka, oraya gidilecek gün tesbit edildi."

Hz. Âişe devamla der ki: "Güneşin kızıllığı ufukta görülür, görülmez yola çıktı. Musallaya varıp minbere oturdu. Tekbir getirdi. Allah'a hamdetti. Sonra:

"Sizler memleketinizin kuraklığa uğradığından, yağmurun normal yağma zamanında gelmeyip gecikmesinden şikâyetlendiniz. Allah (celle celâluhu) kendisine dua etmenizi emrediyor. Duanıza icâbet edeceğini vaadetti" buyurdular ve sonra şöyle dediler:

"Hamd âlemlerin Rabbine aittir ve Rahim'dir, âhiret gününün sâhibidir. Allah'tan başka ilâh yoktur. O dilediğini yapar. Ey Rabbimiz kendisinden başka ilah olmayan Allah'sın. Sen zenginsin, biz fakiriz. Üzerimize yağmur indir. İndirdiğini bize kuvvet ve güç kıl. Ecel zamanımıza kadar yetecek kıl!

"Bunu söyledikten sonra ellerini kaldırdı. O kadar yukarı kaldırdı ki, koltuk altı beyazlığı göründü. Sonra sırtını halka dönderdi, elbisesini ters çevirdi, elleri bu sırada hep kalkmış vaziyette idi. Sonra tekrar halka yöneldi. Minberden indi ve iki rek'at namaz kıldı. Anında Allah bulut hâsıl etti. Gök gürledi. Şimşek çaktı. Allah'ın izniyle yağmur başladı.

Resûlullah daha mescidine dönmeden seller aktı. Aleyhissalâtu Vesselam, cemaatin sığınağa dönmekteki acelelerini görünce azı dişleri görününceye kadar güldü. Ve: "Şehadet ederim ki, Allah her şeye kâdirdir ve ben de Allah'ın kulu ve Resulüyüm" buyurdular."[1314]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadisler, kuraklık olduğu takdirde imamın halkı duaya çağırmasının müstehab olduğunu göstermektedir. İbnu Hibbân, Resûlullah'ın burada mezkûr yağmur namazını, hicretin altıncı yılında kıldırdığını zikreder.

2- İkinci hadis, istiska namazının hutbesinde minberin üzerine çıkmanın müstehab olduğuna delildir.

3- İstiska namazı şehrin haricinde kılınmalıdır.

4- Yağmur namazına güneş doğarken gitmek müstehabdır. İbnu Abbâs'tan gelen rivâyetler, Resûlullah'ın yağmur namazında, bayram namazındaki gibi yaptığını, bayram namazı vaktinde yağmur namazı kıldırdığını söyler. Ancak şârihler vakit hususunda ülemânın ihtilaf ettiğini belirtir. İbnu Hacer: "Râcih görüş şudur: "Yağmur namazı için muayyen bir vakit yoktur. Birçok hükmüyle bayrama benzese bile bunun muayyen bir günü olmaması sebebiyle ondan ayrılır" der. İbnu Kudâme, kerâhet vaktinde kılınmayacağı hususunda ulemânın icmâından bahseder.

5- Hadiste temas edilen: "Allah'ın dua etmemizi emretmesi" meselesi Kur'anda geçen اُدْعُونِى اَسْتَجِبْ لَكُمْ "Dua edin icabet edeyim" (Gâfir 60) âyetindedir.

6- Resûlullah, hutbeye hamdele ile başlıyor, besmele çekmiyor. Aleyhissalâtu Vesselâm'ın tahmid'den başka bir şeyle hutbeye başladığını söyleyen hiçbir rivâyet mevcut değildir.

7- Yağmur namazında duâda eller mübâlağalı şekilde kaldırılmalıdır, bu müstehabtır.

8- Hatib elbisesini ters çevirirken kıbleye yönelmelidir.[1315]

3056- 3- وعن أنس رَضِىَ اللهُ عَنْه قال:]أَصَابَنَا مَطَرٌ وَنَحْنُ مَعَ رَسُولِ اللّهِ # فَحَسَرَ ثَوْبَهُ حَتّى أَصَابَهُ مِنَ المَطَرِ، فَقُلْنَا: لِمَ صَنَعْتَ هذَا؟ قَالَ: إنَّهُ حَدِيثُ عَهْدٍ بِرَبِّه[. أخرجه أبو داود .

3. (3056)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Biz Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile beraberken bize yağmur isabet etti. Efendimiz elbisesini açtı, bedenine yağmur isâbet etti.

"Bunu niye yaptınız?" diye sorduk.

"O Rabbinden yeni geliyor" buyurdular."[1316]

AÇIKLAMA:

1- Yağmurun Rabbinden yeni geldiğini söylemesi: "Yağmur bir rahmettir, Allah Teâlâ onu yeni yaratmıştır, onunla teberrük olunmaya değer" demektir.

2- Yağmur suyundan teberrüken bedene sürünmek müstehabtır. Nevevî'ye göre avret yerleri dışında bedenin her tarafı yağmur sırasında açılıp ıslatılabilir. Bu hadise dayanarak bazı âlimler bu şekilde hükmetmiştir.

3- Bu hadise göre, mertebece, ilimce üstün olan bir kimse, sebebi anlaşılmayan bir şey yaptığı takdirde onunla amel etmek ve başkasını da o amele sevketmek için, mahiyetinin ne olduğunu o şahsa sormak müstehabtır.

4- Yağmur suyu kuyu suyundan efdaldir.[1317]

ÜÇÜNCÜ FASIL

CENAZE NAMAZI

3057-1- عن أبِي هريرة رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]قالَ رَسولُ اللّهِ #: مَنْ شَهِدَ الجَنَازَةَ حَتّى يُصَلِّى عَلَيْهَا فَلَهُ قِيرَاطٌ، وَمَنْ شَهِدَهَا حَتّى تُدْفَنَ فَلَهُ قِيرَاطَانِ، وَالْقِيرَاطُ مِثْلُ أُحُدٍ[. أخرجه الخمسة، وهذا لفظ البخارى .

1. (3057)- Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim üzerine namaz kılıncaya kadar cenazede hazır bulunursa kendisi için bir kîrat sevab vardır. Kim de cenaze gömülünceye kadar hazır bulunursa iki kîratlık sevab vardır. Bir kîrat'ın miktarı Uhud dağı kadardır." [1318]

3058-2- وعنه رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]نَعى النّبىُّ # النَّجَاشِىَّ رَحِمَهُ اللّهُ في الْيَوْمِ الَّذِي مَاتَ فِيهِ، وَخَرجَ بِهِمْ إلى المُصَلَّى فَصَفُّهمْ، وَكَبَّرَ عَلَيْهِ أرْبَعَ تَكْبِيرَاتٍ[. أخرجه الستة .

2. (3058)- Yine Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Necâşî rahimehullah'ın vefatını, ölümünün aynı gününde haber verdi. Ashâbıyla musallâya gitti, orada saf bağlatıp dört tekbir getirerek namaz kıldırdı."[1319]

3059- 3- وفي أخرى للشيخين والنسائى:]نَعى النَّجَاشِىَّ فِي الْيَوْمِ الَّذِى مَاتَ فِيهِ وَقَالَ: اسْتَغْفِرُوا ٬خِيكُمْ وَلَمْ يَزِدْ[.

3. (3059)- Sahiheyn ve Nesâi'de gelen bir diğer rivâyette şöyle denir: " [Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)] Necâşî'nin ölüm haberini öldüğü günde haber verdi ve:
"Kardeşiniz için (Allah'tan) mağfiret taleb edin" dedi ve başka bir şey söylemedi."[1320]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), mü'min kardeşinin cenazesine katılmayı, ona karşı olan vazifelerinden biri olarat teşrî etmiş, birçok hadislerinde bunu tekrar etmiştir. Bu dinî vazifenin yerine getirilmesi büyük sevabı mucibtir. Ancak sevab, cenazeye katılma nisbetinde artmaktadır. En büyük sevab, namaz ve def'ine varıncaya kadar, cenaze ile ilgili hizmetlerin hepsine katılana verilecektir.
Şu halde en azından komşu ve yakınların cenazesine, defnedilinceye kadar iştirak etmek, yardımcı olmak dîn-i mübîn-i İslâm'ın vazettiği güzel âdâbtan biridir.

2- Son iki hadiste Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bir mûcizesine şâhid olmaktayız: Habeşistan'da vefat eden Habeş kralı Necâşî'nin vefatını, aradaki bunca mesafeye rağmen öldüğü gün haber veriyor, gıyabında cenâze namazı kıldırıyor. Bilâhare gelen haber, Resûlullah'ın namaz kıldırdığı aynı günde Necâşî'nin ölümünü bildiriyor ve önceki ihbarı doğruluyor.

3- Necâşî, aslında Habeş kralının ismi değil lakabıdır. Tıpkı Türk

hükümdarlarına hâkan, İran krallarına kisra, Bizans krallarına kayser denmesi gibi. Asıl adı Ashame'dir (Arapçada Atiyye demektir).
Resûlullah Hudeybiye sulhü üzerine civar meliklere elçiler göndererek İslâm'a davet etmişti. Amr İbnu Ümeyye ed-Damrî'yi de bir mektupla Necâşî'ye göndermişti. Necâşî, Resûlullah'ın mektubunu alınca büyük bir saygı ile yüzüne sürer ve müslüman olur. Müslümanlığını Resûlullah'a yazarak bildirir. Kendisine sığınan müslümanlara himayekâr olur, güzel muâmelede bulunur.
Necâşî öldüğü zaman Resûlullah, Ashâbına: "Bugün, kendisine Ashame denen sâlih bir kul vefat etti. Kalkın Ashame üzerine namaz kılın..." der. Âl-i İmrân'ın 199. âyetinin Necâşî hakkında indiği belirtilmiştir: "Hakikat, ehl-i kitap içinde Allah'a, ve hem size indirilene, hem kendilerine indirilene -Allah'a büyük saygı gösteren kimseler olarak- inananlar da vardır...
Şunu da belirtelim: Resûlullah'ın cenaze namazını kıldırdığı Necâşî ile, mektup yazdığı Necâşî'nin başka başka şahıslar olduğu da rivâyetlerde gelmiştir. Mamafih Aleyhissalâtu vesselâm'ın, müslüman olan Necâşî'nin vefatından sonra yerine geçen Necâşî'ye de mektup yazmış olması ihtimali üzerinde de durulmuştur.

4- Bir kimse öldüğü zaman bunu ilân etmek mübahtır. Bu sûretle halkın cenazeye iştirakleri sağlanır. Bazı âlimler ve Hanefîlerin ekseriyeti bunu müstahsen ve gerekli bulurlar. Böylece çok sayıda kimsenin cenaze namazına iştirâki ve dua etmeleri sağlanmış olur.
Şâfiîlerle, Ahmed İbnu Hanbel ölüm haberini ilân etmeyi mekruh addederler, sadece ölenin dost ve yakınlarına duyurmayı uygun görürler.
Nevevî, mekruh addedilen ölüm ilânının cahiliye âdetlerine uygun tarzda yapılan ilân olduğunu söyler. Belirttiğine göre cahiliye devrinde şerefli bir kimse ölünce bütün kabilelere atlı haberci gönderip: "Falanın ölmesiyle bütün Araplar helâk olmuştur" şeklinde ifadelerle bağırıp çağırmaya, feryad u figân etmeye yer verirlerdi. İslâm bu tarzı yasaklamıştır.

5- Hz. Peygamber'in, ölüm haberini mescidde verdiği hâlde namaz için müsallâya çıkmasından, cenaze namazının mescidde kılınmayacağı hükmünün çıkarılmasına sebep olmuştur.

6- Cenâze namazını saf teşkil ederek kılmak sünnettir.

7- Hadis gâib üzerine namaz kılınabileceğini gösterir. İmam Şâfiî ile İmam Ahmed gâib üzerine cenaze namazı kılınabileceğine kail olmuşlardır.

8- Cenâze namazında alınacak tedbirlerin sayısı ihtilaf konusudur. Râviler,

üçten yediye kadar muhtelif sayıda rakamlar söylerler. İbnu Mes'ud: "Cenaze namazında imam kaç tekbir alırsa, cemaat de o kadar tekbir alır" demiştir.[1321]

3060 -4- وعن عبدالرحمن بن أبى ليلى قال:]كانَ زَيْدُ بْنُ أرْقَمَ يُكَبِّرُ عَلَى جَنَائِزِنَا أرْبَعاً، وَإنَّهُ كَبَّرَ عَلى جَنَازَةٍ خَمْساً، فَسَألْنَاهُ فقَالَ كَأن النّبى # يُكَبِّرُ[. أخرجه الخمسة إ البخارى .

4. (3060)- Abdurrahman İbnu Ebî Leylâ anlatıyor: "Zeyd İbnu Ebî Erkam cenazelerimiz üzerine dört tekbir getirirdi. Bir ara bir cenaze üzerine de beş tekbir getirmişti. Sebebini kendisinden sordum, dedi ki: "Resûlullah o tekbirleri getirirdi."[1322]

3061 -5- وعن حميد بن عبدالرحمن قال:]صَلّى أنَسُ بنُ مَالِكٍ رَضِىَ اللّهُ عَنْه، وَكَبَّرَ ثَثاً، وَسَهَا فَسَلَّم، فَقِيلَ لَهُ: فَاسْتَقْبَلَ الْقِبْلَةَ، وَكَبَّرَ الرَّابِعَةِ ثُمَّ سَلَّم[. أخرجه البخارى في ترجمة .

5. (3061)- Humeyd İbnu Abdirrahmân anlatıyor: "Hz. Enes İbnu Mâlik (radıyallâhu anh) (cenaze) namazı kıldı. Yanılıp üç sefer tekbir getirdi ve selâm verdi. Kendisine (üç sefer tekbir getirdiği) söylendi. Bunun üzerine kıbleye yönelerek dördüncü bir tekbir daha getirdi ve sonra selam verdi."[1323]

AÇIKLAMA:

1- Cenaze namazında getirilecek tekbirlerin sayısı hususunda ihtilâflı rivâyetler gelmiştir. Teysîr'in yukarıda kaydettiği iki rivâyet, çoğunluğun benimsediği görüşü aksettirmektedir. Yani cenaze namazında tekbir sayısı dörttür.
İbnu Hacer'in kaydettiği açıklama şöyle: Selef bu tekbirlerin sayısında ihtilâf eder. Müslim'in Zeyd İbnu Erkam'dan rivâyetine göre beştir. Ve bunu Resûlullah'a nisbet eder.
İbnu'l-Münzîr'in İbnu Mes'ud'dan rivâyetine göre, Benî Esed'den bir cenazeye namaz kıldırmış, beş tekbir getirmiştir.

Yine İbnu'l-Münzir ve başkalarının Hz. Ali'den rivâyetine göre, (radıyallâhu anh) Bedir ashâbına altı tekbir, sahâbeye beş tekbir, bir başka cenazeye dört tekbir alırdı.
Ebû Mâbed der ki: "İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'ın arkasında bir cenazenin namazını kıldım Üç kere tekbir getirmişti.."
Bu hususta başka görüşler de vardır.
Saîd İbnu'l-Müseyyeb'in dediğine göre, cenaze namazında tekbir sayısı dört ve beştir, Hz. Ömer, halkı dörtte birleştirdi.
Beyhakî'nin Ebû Vâil'den kaydettiğine göre, Resûlullah zamanında tekbir sayısı yedi, altı, beş ve dört idi. Hz. Ömer, halkı dörtte birleştirdi.
Hülasa, büyük çoğunluk cenaze tekbirinin dört olduğunu söyler. İbnu Hacer, üç olduğunu söyleyen rivâyetler için: "İftitah tekbirini hesaba katmayanlara göre üç olmalıdır" diyerek üç diyenlerle dört diyenleri te'vil ve te'lif eder.[1324]

-3062 -6- وعن ابن عباس رَضِىَ اللهُ عَنْهما:]أَنَّهُ صَلّى عَلى جَنَازَةٍ فَقَرَأَ بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ فَقِيلَ لَهُ في ذَلِكَ، فقَالَ: إنَّهُ مِنَ السُّنَّةِ[. أخرجه الخمسة إ مسلماً، وهذا لفظ أبو داود .

6. (3062)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'ın anlattığına göre bir cenaze üzerine namaz kılmış ve namazda Fâtiha'yı okumuştur. Bu hususta kendisine (niye onu okuduğu) sorulunca: "Bu, sünnettendir!" diye cevap vermiştir."[1325]

AÇIKLAMA:

Fatiha'nın cenaze namazında okunmasının sünnetten olması demek, onun okunmasının meşruiyyetine delil var demektir. Nitekim İbnu'l-Münzir, İbnu Abbâs, Hasan İbnu Ali, İbnu'z-Zübeyr, Misver İbnu Mahreme' den bunun meşruiyyetini nakletmiştir. Ancak sahâbenin: "...Sünnettendir" dediği şeyin hükmen merfu sayıldığı, çoğunluğun görüşüdür.
İmam Şâfiî, Ahmed İbnu Hanbel, İshak İbnu Râhûye de böyle hükmetmiştir. Ebû Hüreyre ve İbnu Ömer "cenâze namazında kırâat yok" demişlerdir.[1326]

-3063 -7- وعن نافع:]أن ابنَ عُمَرَ رَضِىَ اللهُ عَنْهما كانَ يَقْرَأُ في الصَّةِ

عَلى الجَنَازَةِ[. أخرجه مالك .

7. (3063)- Nâfi rahimehullah anlatıyor: "İbnu Ömer, cenâze için kılınan namazda kırâata yer vermezdi."[1327]

AÇIKLAMA:

İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) cenaze namazında Fâtiha sûresini okumaz, dua ve senâ ile yetinirdi. Ebû Hüreyre ile Tâbiînden birçokları bu görüştedir, Ebû Hanîfe, İmam Mâlik de bu görüşte olmuşlardır.
Daha önceki rivâyette de görüldüğü üzere İbnu Abbâs, İbnu Mes'ud, Hasan İbnu Ali, İbnu'z-Zübeyr, Misver İbnu Mahreme Fâtiha okumanın meşruluğuna hükmetmişlerdir. İmam Şâfiî ve Ahmed İbnu Hanbel de bu görüştedir. Bunlar Fâtiha'yı okumanın vacib olduğunu iddia etmezler müstehabtır derler. Fatiha'nın namazın neresinde okunacağı da tasrih edilmez. Ancak ilk tekbirden sonra okunacağına dair zayıf rivâyetler gelmiştir.
Beyhakî'de zayıf bir senetle Hz. Câbir'den gelen bir rivâyete göre, ilk tekbirden sonra Fâtiha'nın okunması meşrûdur. Nesâî'nin Ebû Ümâme'den kaydettiği bir rivâyette şöyle denir: "Cenaze namazında sünnet şudur: "Tekbir getirilir, sonra Fâtiha okunur, sonra Resûlullah'a salât okunur, sonra ölüye dua edilir; kırâat sadece ilk tekbirdedir."[1328]

3064 -8- وعن أبي هريرة رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]قال رَسولُ اللّهِ #: إذَا صَلَّيْتُمْ عَلى المَيِّتِ فَأخْلِصُوا لَهُ الدُّعَاءَ[. أخرجه أبو داود .

8. (3064)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ölü üzerine namaz kıldınız mı ona ihlasla dua edin."[1329]

AÇIKLAMA:

Cenâze için yapılan duanın hâlisâne olması gerekir. Yani ölünün istifade edeceğine inanarak samimi hislerle dua etmelidir. Hadis mutlak geldiğine göre,

cenaze sâlih bir kişi de olsa gayr-ı sâlih bir kişi de olsa hüküm aynıdır, ayırım yapılmaksızın hayırlı dualarda bulunulmalıdır. Şârihler: "Çünkü günahlara bulaşan kimse, mü'min kardeşlerinin dua ve şefaatlarına daha çok muhtaçtır. Bu sebeple onlara getirilmiş, önlerine çıkarılmıştır."[1330]

-3065 -9- وعنه رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]وَسئل كَيْفَ تُصَلِّي عَلى الجَنَازَةِ؟ فقَالَ: أتْبَعُهَا مِنْ بَيْتِ أهْلِهَا، فَإذَا وُضِعَتْ كَبَّرْتُ وَحَمِدْتُ اللّهَ تَعالى وَصَلَّيْتُ عَلى نَبيِّهِ # ثُمَّ أقُولُ: اللَّهُمَّ إنَّهُ عَبْدُكَ، وَابْنُ عَبْدِكَ، وَابنِ أمَتِكَ. كَانَ يَشْهَدُ أنْ َ إلهَ إ أنْتَ، وَأنَّ مُحَمَّداً عَبْدُكَ وَرَسُولُكَ وَأنْتَ أعْلَمُ بِهِ، اللَّهُمَّ إنْ كَانَ مُحْسِناً فَزِدْ في إحْسَانِهِ، وَإنْ كانَ مُسِيئاً فَتَجَاوَزْ عَنْ سَيِّئَاتِهِ. اللَّهُمَّ َ تَحْرِمنَا أجْرَهُ، وَ َ تَفْتِنَّا بَعْدَهُ[. أخرجه مالك .

9. (3065)- Yine Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh)'nin anlattığına göre, kendisine: "Cenaze üzerine nasıl namaz kılarsın?" diye sorulmuştu. Dedi ki:
"Ailesinin evinden tâkibe başlarım, yere kondu mu tekbir getirir, Allah'a hamd, Resulüne salât eder, sonra şu duayı okurum:
"Ya Rabbi o senin abdindir, abdinin oğludur, câriyenin oğludur. O, senden başka ilah olmayıp sadece senin ilâh olduğuna, Muhammed'in senin kulun ve elçin olduğuna şehadet ederdi, sen onu (bizden) daha iyi bilirsin. Ey Allahım, eğer o muhsin ise ona yapacağın ihsanı artır. Eğer kötülerden ise, günahlarını affet. Ey Allahım, bizi (ona kılınan namazın) ecrinden mahrum etme, ondan sonra bize fitne verme."[1331]

AÇIKLAMA:

Hadis, cenâzeye katılan kimsenin, cenaze namazında kendisi için de dua etmesinin meşrû olduğunu göstermektedir. Zira sondaki iki talep ölü için değil, musalli içindir.[1332]

-3066 -10- وعن عوف بنِ مالك رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]صَلّي النّبيُّ # عَلى جَنَازَة فَحَفِظْنَا مِنْ دُعَائِهِ. اللَّهُمَّ اغْفِرْ لَهُ وَارْحَمْهُ، وَعَافِهِ وَاعْفُ عَنْهُ، وَأكْرِمْ

نُزُلَهُ، وَوَسِّعْ مَدْخَلَهُ، وَاغْسِلْهُ بِالْمَاءِ وَالثَّلْجِ وَالْبَرَدِ، وَنَقِّهِ مِنَ الخَطَايَا كَمَا يُنَقَّى الثَّوْبُ ا۠لأبْيَضُ مِنَ الدَّنَسِ، وَأبْدِلْهُ دَاراً خَيْراً مِنْ دَارِهِ، وَأهْلاً خَيْراً مِنْ أهْلِهِ، وَزَوْجاً خَيْراً مِنْ زَوْجِهِ، وَأدْخِلْهُ الجَنَّةَ، وَأعِذْهُ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ وَمِنَ عَذَابِ النَّارِ. قَالَ عَوْفٌ رَضِىَ اللّهُ عَنْه: حَتّى تَمَنَّيْتُ أنْ أكُونَ أنَا ذلِكَ المَيْتَ[. أخرجه مسلم، واللفظ له والترمذي والنسائى .

10. (3066)- Avf İbnu Mâlik (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir cenazenin namazını kıldırdı. Okuduğu duadan şunları ezberledik:
"Allahım, şunu mağfiret et ve şuna rahmet eyle. Âfiyet ver, affeyle, vardığı yerde ikramda bulun, girdiği yeri genişlet. Onun (günahlarını) kar ve buzla yıka, hatalardan pâk eyle, tıpkı elbisenin kirden pâk edilmesi gibi. Onu dünyadaki evinden daha iyi bir eve, ailesinden daha hayırlı bir âileye koy, eşinden daha hayırlı bir eşe ulaştır. Onu kabir âzabından, ateş âzabından sakındır."
Avf (radıyallâhu anh) der ki: "(Resûlullah'ın bu dualarını işitince) o ölünün yerinde kendimin olmasını temenni ettim."[1333]

3067-11- وعن الحسن أنه قال:]يُقْرَأُ عَلى الطِّفْلِ فَاتِحَةُ الْكِتَابِ، وَيَقُولُ: اللَّهُمَّ اجْعَلْهُ لَنَا سَلَفاً وَفَرَطاً وَذُخْراً وَأجْراً[. أخرجه البخارى في ترجمة .

11. (3067)- Hasan Basrî (rahimehullah): "Çocuk üzerine Fâtiha okunur" der ve şöyle dua ederdi: "Ey Allahım, bunu bize öncü yap, karşılayıcı kıl, (âhiret) azığı ve ücret yap."[1334]

AÇIKLAMA:

1- Cenâze namazında Fâtiha okunup okunmayacağının ihtilaflı bir mesele olduğu daha önce geçti (3063).

2- Ölen küçük çocukların, âilesi için karşılayıcı ve Allah indinde mağfiret vesilesi, âhiret azığı olacağı hadisten anlaşılmaktadır.[1335]

3068- 12- وعن عطاء رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]صَلّىِ النَّبىُّ # عَلى ابْنِهِ إِبْرَاهِيمَ وَهُوَ ابنَ سَبْعِينَ لَيْلَةً[. أخرجه أبو داود .

12. (3068)- Atâ (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) oğlu İbrahim (ölünce) üzerine namaz kıldırdı. O zaman çocuk yetmişinci gününde idi."[1336]

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, oğlu İbrahim üzerine namaz kılıp kılmadığı rivâyetlerde ihtilaflıdır. Hz. Âişe'nin bir rivâyetinde (3070), İbrahim'in 18 aylıkken öldüğü Resûlullah'ın onun üzerine namaz kılmadığı belirtilir.
Senet yönüyle Hz. Âişe'nin rivâyeti akvâ'dır, ancak bazı âlimler "İsbat nefye tercih edilir" esasını iltizam ederler. Diğer taraftan İbrahim'in öldüğü gün, güneş tutulması da olmuştur. O gün Resûlullah küsûf namazı kıldığı için, İbrahim'in cenazesiyle meşguliyet aksadığı için "namaz kılmadı" diye şüyû bulmuş olabileceği ihtimali üzerinde durulmuştur.

Namaz kıldırdı veya "kıldırmadı" diyen başka rivâyetler de var.[1337]

3069- 13- وعن جابر رَضِىَاللّهُ عَنْ قالَ:] قالَ رَسولُ اللّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : الطِّفْلُ يُصَلّى عَلَيْهِ، وَ يَرِثُ وَ يُورِثُ حَتّى يَسْتَهِلَّ[. أخرجه الترمذي .

13. (3069)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Çocuk (doğumunda) ağlamadan ölürse üzerine namaz kılınmaz, vâris olmaz, ona da vâris olunmaz."[1338]

AÇIKLAMA:

Ağlamak diye tercüme ettiğimiz kelime, istihlal'dir. Doğduğu zaman çocuğun çıkardığı ses ve ilk ağlamalardır. Bu ses onun canlı doğduğunun delilidir. Bir

kısım hukuki ahkâm bu ağlamaya terettüp eder. Bu ses yoksa çocuk ölü doğmuş demektir. Buna namaz kılınmaz, vâris olamaz, kendisine de kimse vâris olamaz. Ancak, ağlama dışında diğer hayat belirtileri de muteber addedilir. Hapşırması, kımıldaması, hareket etmesi gibi...

Hattâbi der ki: "Düşük (ölü doğan) hakkında ulemâ ihtilâf etmiştir, namaz kılınır mı, kılınmaz mı? İbnu Ömer (radıyallahu anh)'in: "Düşük üzerine, ağlamasa bile namaz kılınır" dediği rivâyet edilmiştir. İbnu Sîrîn ve İbnu'l-Müseyyeb bu görüştedir. Ahmed İbnu Hanbel, İshâk İbnu Râhûye: "Dört ay on günlük yani kendisine her ruh üflenen çocuğa namaz kılınır" demiştir. İshak der 'Miras ağlamakla tahakkuk eder, fakat namaz öyle değil, çünkü (dört ay on gün) geçen cenin, artık tam bir nefistir, kendisi hakkında şakî, said olacağı yazılmıştır. Namaz ondan hangi sebeple terkedilecektir?"

İbnu Abbas'tan rivâyet edildiğine göre şöyle demiştir: "Ağladı mı vâris olur, üzerine namaz da kılınır."

Hz. Câbir: "Ağladı mı namazı kılınır, ağlamamışsa namaz kılınmaz" demiştir. Ashab-ı Re'y, Mâlik, Evzâ'î ve Şâfi'î de bu görüştedir.[1339]

3070-14- وعن عَائِشَةَ رَسولُ اللّهُ عَنْها قالَت:]مَاتَ إبْرَاهِيمُ بْنُ النّبيَّ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَهُوَ ابنُ ثَمَانِيَةَ عَشَرَشَهْراً فَلَمْ يُصَلِّ عَلَيْهِ[. أخرجه أبو داود .

14. (3070)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın oğlu İbrahim onsekiz aylık iken öldü; Aleyhissalâtu vesselam, üzerine namaz kılmadı."[1340]

AÇIKLAMA için 3068 numaralı hadise bak.

3071-15- وعن نافع بن أبى غالب قال:] صَلّى أنَسٌ رَضِىَاللّهُ عَنْه عَلى جَنَاذَةِرَجُلٍ فَقَامَ عِنْدَ رَأسِهِ فَكَبَّرَ أرْبَعَ تَكْبِيرَ اتٍ، وَصَلّى عَلى امْرَأةٍ فَقَامَ عنْدَ عَجِيزَتِهَا، وَكَبَّرَ أرْبَعاً، فَقِيلَ لَهُ: أهَكَذَاكَانَ رَسولُ اللّهِ # يَصْنَعُ؟ قَالَ: نَعَمْ[أخرجه أبو داود والترمذي .

15. (3071)- Nâfi İbnu Ebi Gâlib anlatıyor: "Hz. Enes (radıyallahu anh) bir erkeğin cenâze namazını kıldırmıştı. Başının yanında durdu. Dört kere tekbir getirdi. Bir kadın üzerine de namaz kıldırdı. Kadının arka tarafında durdu, dört kere tekbir getirdi. Kendisine, "Resûlullah böyle mi yapardı?" dendi. "Evet!" cevabını verdi."[1341]

AÇIKLAMA:

Tirmizî hadisle ilgili olarak şu bilgiyi verir: "Ehl-i ilimden bir kısmı bununla amel etti, yani cenaze namazı kıldıran imam, namaz sırasında erkeğin baş hizasında, kadının da arka (bel) hizasında durur."
Ahmed İbnu Hanbel, Şâfiî, İshâk, bir rivâyette Ebu Hanîfe bu görüştedirler.
Hanefilerin iltizam ettiği Ebu Hanîfe'nin meşhur görüşüne göre, imam ölünün göğsü hizasında durur, erkek-kadın ayırımı yapmaz.
İmâm Mâlik: "Kadın da olsa erkek de olsa ölünün başı hizasında durur" der. Ancak erkeğin orta hizasında, kadının da omuzları hizasında duracağına dair bir görüş daha nakledilmiştir.
Bazıları: "Kadının göğsü, erkeğin başı hizasında durur";
Bazıları: "Kadının göğsü, erkeğin de göğüsle göbeği arasında durur" demiştir.[1342]

3072- 16- وعن عثمان، وأبي هريرة، وابن عمر رَضِىَاللهُ عَنْهم:]أنَّهمْ كَانُوا يُصَلُّونَ عَلى جَنَازَةِ الرِّ جَالِ وَالنِّسَاءِ فَيَجْعَلُونَ الرَّ جَالَ مِمَّا يَلِي ا"مَامَ، وَالنِّسَاءَ مِمَّا يَلِي الْقِبْلَةَ[.

16. (3072)- Hz. Osman, Hz. Ebu Hüreyre, İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) hazerâtı erkek ve kadınların cenâzeleri için namaz kılarlardı. Erkekleri imamın yanına, kadınları da kıble cihetine koyarlardı."[1343]

AÇIKLAMA:

Bu hadis de, ölünün namaz sırasında konduğu yerle ilgilidir. Sahâbe ve

Tâbi'inden pek çoklarının benimsediği ve İbnu Abbas, Ebu Hüreyre ve Ebu Katâde'nin "Sünnet bu" dedikleri mezkur tarza muhalif rivayet de mevcuttur. Hasan Basri, Sâlim ve Kâsım: "Kadınlar imamın yanına, erkekler kıble cihetine konur" demişlerdir. Atâ'nın bu meseledeki görüşü ihtilâflıdır.

Bu farklılıklar, Resûlullah'ın farklı amelinden ileri gelmiş olmalıdır.[1344]

-3073-17 -وعن محمد بن أبي حرملة:]أَنَّ زَيْنَبَ بِنْتَ أبِي سَلَمَةَ تُوُفِّيَتْ، وَطَارِقٌ أمِيرُ الَمدِينَةِ فأُ وتِيَ بِجَنَازَتِهَا بَعْدَ الصُّبْحِ فوُ ضِعَتْ بِالْبَقِيعِ، وَكَانَ طَارِقٌ يُغَلِّسُ بِالصُّبْحِ فقَالَ ابنُ عُمَرَ رَضِىَاللهُ عَنْهما ' هْلِهَا: إمَّاأنْ تُصَلُّواعَلى جَنَازَتِكُمُ اŒنُ، وَإمَّا أنْ تَتْرُكُوهَا حَتَّى تَرْتَفِعَ الشَّمْسُ[. أخرجه مالك .

17. (3073)- Muhammed İbnu Ebî Harmele anlatıyor: "Zeyneb Bintu Ebî Seleme ölmüştü, o sırada Medine valisi Târık idi. Sabah namazından sonra cenazesi getirildi ve Bâkî mezarlığına konuldu. Târık, sabah namazını alaca karanlıkta kılardı. İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) cenâzenin sahibine:
"Cenâzenizi namazı ister hemen kılın, isterseniz güneşin yükselmesine kadar te'hir edin" dedi."[1345]

AÇIKLAMA:

Bu hadîste, cenâze namazının kılınabileceği vakitle ilgili sarahat görmekteyiz. Sabah namazını vali ilk vaktinde kıldırdığı için, ortalığın iyice ağarmasından önce cenâze namazı kılmaya vakit var demektir. İbnu Ömer bu sebeple, ortalık ağarmadan cenâzelerine namaz kıldırabileceklerini söylemiştir. Ancak hemen kıldırmayıp, ortalığın ağarmasına kadar gecikecek olurlarsa kerâhet vakti gireceği için, artık güneşin doğup, bir miktar yükselmesine yani kuşluk vaktinin girmesine kadar cenâzelerine namaz kıldıramayacaklarını söylemiş oluyor.
Ulemâ ikindi namazından sonra güneşin sararma vaktine kadar, sabah namazından sonra da ortalığın aydınlanmasına kadar cenâze namazının kerahetsiz olarak kılınacağını söylemiştir. Şâfiî hazretlerine göre, her vakit cenaze kılınabilir, zira mekruh vakitlerdeki nehiy nafile namazlarla ilgilidir, vacible değil.[1346]

3074- 18- وعن نافع قال:]كانَ ابنُ عُمرَ رَضِيَ اللّهُ عَنْهَا يصَلّي عَلَي الجَنَازَةِ بَعْدَ الصُّبحِ وبعْدَ الْعَصْرِ إِذَا صُلِّيَتَا لِوَ قْتِيْهِمَا [. أحرجه مالك. و للبخاري في ترجمة باب بغير إسناد: »كانَ ابنُ عُمَرَ َ يُصَلِّى إِ طَاهِرًا وَ يُصَلِّي عند طُلَوعِ الشَّمْسِ، وَ غُرُوبِهَا وَيَرْفَعُ يَدَيْهِ« .

18. (3074)- Nâfi anlatıyor: "İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ), sabah ve ikindi namazları vaktinde kılınmış ise bunlardan sonra cenaze namazı kılardı."[1347]
Buharî'nin bab başlığında, senetsiz olarak şu rivâyet kaydedilmiştir: "İbnu Ömer mutlaka tâhir olarak cenaze namazı kılardı. Güneş doğarken ve batarken cenaze namazı kılmazdı. Ellerini (de her tekbirde) kaldırırdı."[1348]

AÇIKLAMA:

1- Önceki hadiste açıklandığı üzere ikindi ve sabah namazının kılınmasından sonra başka namaz kılınıp kılınamayacağı hususunda bazı teferruat ve münâkaşa vardır. İbnu Ömer (radıyallahu anh) kerahet vakti girmemişse mezkur iki namazdan sonra da cenâze namazı kılınacağı görüşündedir.

2- İbnu Ömer'in sözü, cenâze namazının bâzı farklılıklarını hatırlatıyor. Resûlullah cenâze namazına namaz yani salât ismini vermiştir, ama diğer namazlardan farklıdır: Rükû yok, secde yok, kıraat yok. Kıraat yerine tekbîr, tesbih ve duâ okunur. Normal olarak, bu namazın abdestli kılınması gerekmektedir. Ancak bu hususta da bir farklılığı mevzubahis. Şöyle ki: Bir kimse cenazeye abdestsiz olarak iştirak etse, abdest almakla meşgul olmaya kalksa, namazı yetiştiremiyecek olsa bulunduğu yerde hemencecik teyemmüm yaparak namaza katılması tecviz edilmiştir.
Hasan-ı Basrî'den gelen iki farklı rivâyetin birinde, zikrettiğimiz durum sorulunca: "Teyemmüm eder, namazı kılar" der. Diğer bir rivâyette: "Teyemmüm etmez, abdestsiz namaz kılmaz" der.
Seleften birçoğu, abdest almaya gittiği takdirde namaza yetişememekten korkan kimseye teyemmümün kifayet edeceğini söylemiştir: Atâ, Salim, Zührî, Neha'î, Rebî'a, Leys ve Kûfeliler (Hanefîler) hep bu görüştedir. Ahmed İbnu Hanbel'den de bu hususta bir rivâyet vardır. İbnu Abbâs'tan merfu rivâyet de kaydedilmiştir.

3- Hadisin en son fıkrası, İbnu Ömer (radıyallahu anh)'in cenaze namazı esnasında her tekbirde ellerini kaldırdığını ifade etmektedir. Bu hususta zayıf bir senetle merfu rivâyet de gelmiştir.[1349]

3075- 19- وعن عَائِشَةَ رضي اللهُ عنْها:]أنَّهَا لَمَّا مَاتَ سَعْدُ بنُ أبي وَقَّاص رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قَالَتْ اَدْخُلُوا بهِ المسْجدَ حتَّى أُصَلِّيَ علَيْهِ، فَأُنْكِرَ ذَلِكَ عَلَيْهَا، فَقَالَتْ: ماَ أَسْرَعَ ماَ نَسِيَ النَّاسُ، واللّهِ لقدْ صَلّى رسُولُ اللّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ على ابْنَيْ بَيْضَاءَ فِي المَسْجِدِ: سُهَيْلِ وَأخرجه[. أخرجه الستة إ البخاري.

19. (3075)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'den anlatıldığına göre, Sa'd İbnu Ebî Vakkâs (radıyallahu anh) vefat ettiği zaman, Hz. Aişe:
"Onu mescide sokun da ben de üzerine namaz kılayım" dedi. Ancak onun bu teklifi yadırgandı ve hüsn-ü kabul görmedi. Bunun üzerine Hz. Aişe:
"İnsanlar ne çabuk unutuyorlar, Allah'a yemin olsun Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Beyzâ'nın iki oğlu Süheyl ve kardeşinin namazlarını mescidin içinde kıldırdı" dedi."[1350]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, namazı kılınması için, cenâze mescide sokulabilir mi, sokulamaz mı meselesiyle ilgilidir. Bu hususta görüldüğü üzere tereddüt vâki olmuştur.

2- Sa'd İbnu Ebi Vakkâs, hicrî 55 yılında Akik'de vefat etmiş, Medine'ye getirilmiştir. Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) Sa'd (radıyallahu anh)'a karşı duyduğu takdir ve şefkat sebebiyle cenaze namazına katılıp dua etmek istemiştir. Resûlullah'ın zevceleri, cenâze namazlarına erkeklerle katılmadıkları için, evinden dışarı çıkması mümkün değildi. Cenaze mescide alındığı takdirde katılabilecekti, çünkü ikâmetgâhı mescidin avlusunda idi.
Hâdise, Müslim'in bir rivâyetinde biraz daha açık şekilde rivâyet edilmiştir:
"Abbâd İbnu Abdillah İbni'z-Zübeyr anlatıyor: "Sa'd İbnu Ebi Vakkâs vefat edince, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevceleri, cenazenin mescide getirilmesini, kendilerinin de cenaze namazını kılacakları haberini gönderdiler.

Öyle yapıldı. Cenâze getirilip, hücrelerin önünde durduruldu. Sonra da peykelere bakan cenâzeler kapısından çıkarıldı.
Halkın, bu tatbikat sebebiyle kendilerini kınadığı, Ümmühâtu'l- Mü'minîn'in kulaklarına geldi: "Cenazeler mescide sokulmamalıydı!" deniliyordu.
Hz. Aişe bu dedikoduyu işitince şu açıklamayı yaptı:
"İnsanlar bilmedikleri şeyi kınamada ne kadar da aceleciler! Cenâzeler mescide sokulduğu için bizi kınıyorlar. Halbuki Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Süheyl İbnu Beyda'nın namazını mescidin içinde kıldırdı."

3- Bu hadis, mescidde cenaze namazı kılınır diyen cumhûr'un delilidir. Bunlar, ölmüş insanın temiz olduğunu kabûl ederler, cenâzenin mescidin içine alınmasında beis görmezler. Nevevî, Şâfiî mezhebinde sahih görüşün bu olduğunu belirtir.
Ebu Hanîfe, İbnu Ebî Zi'b'ye meşhur kavline göre İmam Mâlik, "mescidde cenaze namazı kılınmayacağını" söylemişlerdir. Ölünün necis olduğunu söyleyenler de bu görüştedirler: Temiz olduğunu söyleyenlerden de, mescide sokulmasını uygun görmeyenler vardır. Onlar mescidi kirletme endişesini ileri sürerler. Bunlar, Süheyl'e kılınan namazı, "Cenaze mescidin dışında, musalliler mescidin içerisindeydi" diye te'vil ederler. Cenâze dışarıda olduğu takdirde, cemaatin içerde olması ittifâkla câizdir. Şiddetli yağmur gibi bir özür halinde içeri alınabilir. Özürsüz almak tenzihen mekruhtur. ulemâ Hz. Aişe'ye itiraz edenlerin sahabî olması sebebiyle, cenâzelerin dışarı konulmasını esas almıştır.

4- Hadiste geçen Beyda, Süheyl'in annesinin vasfıdır. Kadının asıl adı Da'd'dır. Beyaz renkli olduğu için bu vasıf, lakab kılınmıştır. Süheyl'in kardeşleri Sehl ve Safvân'dır. Kocası Vehb İbnu Rabîa'dır. Kureyşlidir.[1351]

3076- 20- وعن ابن عمر رضيَ اللهّ عنْهما قال:]صُلِّيَ عَلَى عُمَرَ رَضِيَ اللهّ عَنْهُ فِي الْمَسْجِدِ[. أخرجه مالك .

20. (3076)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "(Babam) Ömer İbnu'l-Hattâb'ın cenâze namazı mescidde kılındı."[1352]

AÇIKLAMA:

Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in cenaze namazıyla ilgili daha teferruatlı bir rivâyet

İbnu Ebî Şeybe'de gelmiştir: "Hz. Ömer (radıyallahu anh), Hz. Ebu Bekir'in namazını mescidde kıldırdı, Süheyb de Hz. Ömer'in cenâze namazını mescidde kıldırdı, cenâzeyi minberin karşısına koydu."
İbnu Abdilberr der ki: "Bu hâdise, sahâbîlerin huzurunda herhangi bir itiraz olmaksızın cereyan etti, yani (cenâzenin mescidin içine alınabileceğinde) sükûtî bir icma hasıl olmuştur."
İbnu Abdilberr devamla der ki: "Bazılarının, Resûlullah'ın Necâşî için cenâze namazı kıldırmak üzere musallaya çıkmış olmalarını, cenaze namazının mescidde kılınmasının câiz olmadığına hükmetmesi gafletten başka bir şey değildir. Çünkü cenâze namazının veya bayram namazının bir yerde kılınmış olması, bunların başka yerde kılınmasının mekruh olduğuna delil olmaz."[1353]

-3077-21 -وعن ابِي هريرة رضيَ اللّهُ عنه قالِ.]قال رسولُ اللّه صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: منْ صَالّى عَلَى جَنَازَةٍ فِي الْمَسْجِدِ فَ شَيْءَ عَلَيْهِ[. أخرجه أبو داود.

21. (3077) - Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim cenaze namazını mescidin içinde kılarsa kendisine (bir sevap) yoktur" -bir nüshada- "aleyhinde bir şey yoktur."[1354]

AÇIKLAMA:

1- Hadis muhtelif rivâyetlerde ihtilaflı gelmiştir: Bazılarında فَ شَيْءٌ لَهُ yani "lehine bir şey (bir sevap) yoktur" şeklinde gelirken, bazı nüshalarda شَيْءٌ عَلَيْهِ "Aleyhinde bir şey yoktur"; فَ اَجْرٌ لَهُ "ona bir ücret yoktur" şeklinde de gelmiştir.
Hatîbu'l-Bağdadi "lehinde bir şey yoktur" şeklindeki rivâyetin mahfuz olduğunu belirtir.
İbnu Abdilberr "Ona bir ücret yoktur" rivâyetinde fâhiş hata olduğunu söyler. Hattâbî, bu babta bu hadisin değil Hz. Aişe'nin rivayet ettiği 3075 numaralı hadisinin esahh olduğunu belirtir ve sadedinde olduğumuz hadisin zayıf olduğunu söyler. Der ki: "Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer (radıyallahu anhümâ)'in cenâze namazlarını mescidde kıldırdıkları sabittir. Bilindiği üzere, Muhacir ve

Ensâr'ın tamamı onların namazına şâhid oldular. Mescidde kılınmış olmasını tenkid etmeyip kabûl etmeleri, bunun câiz olduğuna delildir."
Sadedinde olduğumuz hadisi bazı âlimler, "muhtemelen ecrin az olacağı kastedilmiştir" diyerek te'vil cihetine gitmiştir: "Sevabı az olur, çünkü içeride kılan, namazı bitirince evine çekip gider ve defne katılmayabilir. Ama cenazenin yanında namaz kılan defne de katılır, böylece iki kıratlık ücreti alır"[1355] (3057. Hadis).

-3078 -22 -وعن أبي هريرة رضي اللّه عنه:]أَنَّ إمْرَأَةً سَوْدَاءً كَانَتَ تَقُمُّ الَمسْجِدَ، أوْشَابًّا ، فَفقَدَهَا رَسُولُ اللّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَسَألَ عَنْهَا أوْ عَنْهُ، فَقَالُوا: مَاتَ. قالَ: أفَ كُنْتُمْ آذَنْتُمُونِي؟ فَكَأنَّهُمْ صَغَّرُوا أمْرَهَا أوْ أمْرَهُ، فَقَالَ: دَلُّونِي عَلَى قَبْرِهَا فَدَلُّوهُ فَصَلّى عَلَيْهَا، ثُمَّ قَالَ: إنَّ هَذِهِ الْقُبُورَ مَمْلُوءَةٌ ظُلْمَةً عَلَى أهْلِهَا، وإنَّ اللّهَ يُنَوِّرُ هَا لَهُمْ بِصَتِي عَلَيْهِمْ[. أخرجه الشيخان واللفظ لمسلم، وأبو داود.»ا“يذَانُ«: ا“عم. »تَقُمُّ« أي تكنس المسجد.

22. (3078)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Siyahî bir kadın - veya bir genç - mescidin kayyumluk hizmetini yürütüyor (süpürüp temizliyor)du. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir ara onu göremez oldu. "Kadın - veya genç - hakkında (ne oldu? Diye) bilgi sordu.
"O öldü!" dediler. Bunun üzerine
"Bana niye haber vermediniz?" buyurdular. Ashab sanki kadıncağızın - veya gencin - ölümünü (mühim addetmeyip) küçümsemişlerdi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Kabrini bana gösterin!" diye emrettiler. Kabir gösterildi. Resûl-i Ekrem kadının kabri üzerine cenaze namazı kıldı. Sonra:
"Bu kabirler, sâhiplerine karanlıkla doludur. Allah, onlar için kıldığınız namazla kabirleri onlara aydınlatır" buyurdular.[1356]

AÇIKLAMA:

1- Rivayette, câminin temizlik işlerini yürüten kimsenin siyahî bir kadın mı, yoksa siyahî genç bir erkek mi olduğuna râvi şekke düşmüştür. Muahhar hadisçiler (Hammâd, İbnu Huzeyme, Beyhâkî) kesinlikle kadın olduğuna

hükmederler ve isminin de Ümmü Mihcen olduğunu söylerler. Hattâ Resûlullah'a bilgi veren de Hz. Ebu Bekir (radıyallahu anh)'dir. İbnu Hibbân'ın rivâyetinde ashab: "Oruçlu olduğunuzu söylemiştiniz de sizi rahatsız etmek istemedik (biz defnettik)" ziyadesi gelmiştir. Ayrıca şu ziyade de mevcuttur: "Sonra kabre geldi, biz de arkasında saf tuttuk, dört kere tekbir getirerek namaz kıldık." İbnu Hibbân der ki: "Kendisiyle kılanlara müsaade etmiş olması, bunun başkaları için de caiz olduğunu, gömülmüş olan kimsenin üzerine namaz kılmanın Resûlullah'ın hasaisinden olmadığını gösterir."

2- Cenazenin defnedilmesinden sonra onun için cenaze namazı kılınıp kılınmayacağı ihtilâflı bir mevzudur. İbnu'l Münzir'in nakline göre, cumhur bunun meşru olduğunu söylemiştir.
Ebu Hanife, İmam Mâlik, Nehâî ise câiz görmezler. Ancak bunlar: "Namaz kılınmadan defnedilmiş ise cenaze namazı kılınır, aksi halde câiz değil" derler.

3- Cenâze için namaz kılmayanların namaz kılmalarının meşruluğu da münakaşa edilmiştir:

***** Bazıları: "Namaz kılmayanın da kılabilmesi için defin tehir edilir" demiştir.

***** Bazıları: "Defin geciktirilmez, kılmamış olan kabrin üzerinde kılar" demiştir.
Sonradan kılma müddeti de münakaşa edilmiştir. Bu husustaki görüşleri mütakip açıklamada kaydedeceğiz.

4- Hadisten Çıkarılan Hükümler:

1- Mescidi temizleme işini bir kimse üzerine almalıdır, bu mühim bir hizmettir.

2- Bu hizmet kadına da erkeğe de verilebilir.

3- Mescidi temizleme işi faziletli, sevaplı bir hizmettir. Resûlullah, bu hizmetten kazandığı şeref ve yücelik sebebiyle siyahî kadını aramış, kabri üzerinde namaz kılmıştır.

4- Eş-dost, tanıdık-hizmetçi bile olsa, arayıp sormak gerekir.

5- Müslümanlara hizmet edenlere husûsî ilgi göstermek, hayır dua ederek iltifâtta bulunmak gerekir.

6- Kabir üzerinde cenaze namazı bazı şartlar dahilinde kılınabilir, câizdir.

7- Bir kimsenin ölümü müslümanlara duyurulmalıdır.[1357]

3079- 23- وعن أنس رَضِىَ اللّهُ عَنْه:]أَنَّ رَسولَ اللّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

صَلَّى عَلَى قَبْرٍ [. أخرجه مسلم.

23. (3079)- Hz. Enes (radıyallahu anh): "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir kabrin üzerinde namaz kıldı" buyurmuştur."[1358]

3080-24- وعن ابن المسيب :]أَنَّ أُمَّ سَعْدٍ رَضِىَ اللّهُ عَنْهَا مَاتَتْ وَالنّبِيُّ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ غَائبٌ، فَلَمَّا قَدِمَ صَلَّى عَلَيْهَا وقَدْ مَضَى لِذَلِكَ شَهْرٌ [. أخرجه الترمذي.

24. (3080)- İbnu'l-Müseyyeb (rahimehullah) anlatıyor: "Ümmü Sa'd (radıyallahu anh), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yokken vefat etti. Gelince üzerine namaz kıldı. Bu esnada bir ay geçmişti."[1359]

3081-25- وعن عقبة بن عامر رَضِى اللّهُ عَنْه:]أَنَّ النَّبيَّ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَّى عَلَى قَتْلَى أُحُدٍ بَعْدَ ثَمَانِ سِنِينَ كَالْمُوَدِّعِ لِ٠َمْواتِ[. أخرجه أبو داود. والنسائى.

25. (3081)- Ukbe İbnu Âmir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Uhud şehidleri için sekiz yıl sonra, sanki dirilerle (de) ölülerle (de) vedalaşıyormuşçasına cenaze namazı kıldı."[1360]

AÇIKLAMA:

1- Bu üç hadis, definden sonra kabir üzerinde namaz kılmakla ilgilidir. Her üçü de definden sonra kabir üzerinde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın namaz kıldığını göstermektedir:

2- Yukarda da belirttiğimiz gibi, Ebu Hanife, İmam Mâlik, Nehâî gibi bir kısım ulemâ dışında büyük çoğunluk bu hadislere dayanarak definden sonra cenaze namazının cevazına hükmederler. Bunların ihtilaf ettiği husûs, müddetle ilgilidir. Yâni, definden en fazla ne kadar zaman içinde ölmüş olan kimsenin arkasından

namaz kılınabilir? Yukarıda kaydedilen Enes hadisinde müddet belli değil. İbnu'l-Müseyyeb rivâyetinde bir ay, Ukbe İbnu Âmir rivayetinde sekiz yıl mevzubahis olmaktadır. Ülemânın ihtilafı bunlara göredir.

* Bazıları, "üç güne kadar" demiştir.

* Bazıları, "bir ay" demiştir.

* Bazıları, "ceset çürümedikçe" demiştir. Çürüyüp çürümediğine zann-ı gâliple hükmedilir.

* Bazıları, "öldüğü zaman cenazeye namaz kılmaya ehil olanlara mahsustur" demiştir.

* Bazıları, "her zaman câizdir" demiştir.

* Bazıları, "seferden gelen, bir aya kadar, evinde olan üç güne kadar cenaze namazı kılabilir" demiştir.

* "Kabir üzerinde cenaze namazı kılınmaz" diyen de olmuştur.

3- Resûlullah'ın Uhud şehidlerine sekiz yıl sonra namaz kılması meselesine gelince, İbnu Hacer, Uhud savaşının üçüncü hicrî senenin şevval ayında cereyan ettiğini ve Resûlullah'ın hicretin onbirinci yılının rebiyyülevvel ayında vefat ettiğini hatırlatarak yedibuçuk yıldan daha az bir zaman tuttuğunu hesaplayıp, sekiz rakamının "yuvarlak hesap"la dile getirildiğine dikkat çeker.
Bazı âlimler cesedin çürümesinden sonra namazın câiz olmadığını gözönüne alarak "onlar şehiddir, şehidlerin cesetleri çürümez" derler. Nitekim Muvatta'nın bir rivâyetine göre, Uhud şehidlerinden Amr İbnu Cemûh ile Abdullah İbnu Amr (radıyallahu anhümâ)'ın kabirlerini vefatlarından 46 yıl kadar sonra sel açmış ve sanki yeni vefat etmiş gibi vücudlarında hiçbir değişiklik görülmemiştir. Mamafih, Resûlullah'ın bu namazını efendimizin "hasais"iyle îzâh edenler, Uhud günü şehidlere namazı terketmesini, o zaman meşguliyetinin çokluğu ve buna ayıracak zamanın azlığı ile izah edenler, sekiz yıl sonra kılınan bu namazı istılâhî mânâda "namaz değil, lügavi mânâda dua ile izah edenler de olmuştur. Hasais diyenler: Çünkü aleyhissalâtu vesselâm bununla vedâlaşmayı kasdetmiştir. Onlara göre vedalaşma hayatta olanlarla yapılırsa veda ânında tezkir ve hayır duadan ibarettir, ölüler hakkında olunca onlar için Allah'tan mağrifet taleb etmektir, demiştir.[1361]

3082- 26- وعن جابر رضي اللّهُ عنه:]أَنَّ النَّبيَّ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

قَالَ: تُوُفِّيَ الْيَوْمَ رَجُلٌ صَالِحٌ منَ الحَبَشِ فَهَلُمُّوا فَصَلّوا عَلَيْهِ. قالَ: فصَفَفْنَا عَلَيْهِ، فَكُنْتُ في الصَّفِّ الثَّانِي أوْ فِي الثَّالِثِ فَصَلّى عَلَيْهِ]. أخرجه الشيخان والنسائى .

26. (3082)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Bugün Habeşli sâlih bir kimse öldü, haydi üzerine namaz kılın."
Râvi der ki: "Hemen saf yaptık (namaza durduk), ben ikinci safta -veya üçüncüde- idim. Aleyhissalâtu vesselâm onun üzerine (gıyabında) namaz kıldı." [1362]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste geçen "saf yaptık" ibâresi, cenaze namazında da diğer farzlarda olduğu gibi saflar halinde durulup, tesviyeye yani safların düzgün olması gereğine bir işarettir. Cenâze namazında saf yapma gereğine sadece Atâ hükmetmiştir. Abdurrezzak'ın, İbnu Cüreyc'ten rivâyetine göre, Atâ'ya: "Cenâze namazında da halka saf yapması gerekir mi?" diye sorunca: "Hayır, halk bu namazda sadece tekbir getirir ve istiğfarda bulunur" diye cevap vermiştir.
Cenâze namazında da kadınlar en arkada yer alır. Herhangi bir sebeple kadının erkeklerin yanında yer alması hâlinde cenaze namazı iptal olmaz. Çünkü bu namaz, diğerleri gibi tam mânasıyla bir namaz sayılmamıştır. Nitekim rükûsu, sücûdu yoktur.

2- Gıyapta namaz meselesine gelince, sadedinde olduğumuz hadîse göre bu caizdir. İmam Şâfi'î ve Ahmed İbnu Hanbel bu görüştedirler. Nevevî, "cenaze şehirde ise, yanına gitmeden namaz kılınmaz" der. Uzakta ölenler için, cenâzenin huzuru şart kılınmamıştır. Hanbelîler "ölünün üzerinden bir ay geçmemiş olma" şartıyla gıyabında namaza cevaz verirler.
Mezhebimize (Hanefî) göre gaib bir ölü üzerine namaz câiz değildir. Çünkü kıble cihetinde sapma olur. Cenaze namazında ölü, namaz kılanlarla kıble arasında olması gerekir. Bu durumda ölü doğu tarafında olsa, namazda kıbleye dönülünce ölü arka tarafta kalır, ölü cihetine yönelecek olunsa, kıble arka cihette kalır.

Mâlikîlere göre de ölünün huzuru, namaz için şarttır.[1363]

3083-27 -وعن أبي برزة ا ُسلمى رضِى اللهُ عنْه:]أَنَّ رَسولُ اللهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمْ يُصَلِّ عَلَى مَاعِزِ بنِ مَالِكٍ، وَلَمْ يَنْهَ عنِ الصَّةِ عَلَيْهِ[. أخرجه أبو داود.

27. (3083)- Ebu Berze el-Eslemî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Mâiz İbnu Mâlik'in cenazesine namaz kılmadı. Ancak ona namaz kılınmasını yasaklamadı da."[1364]

AÇIKLAMA:

1- Mâiz, daha önce geçtiği üzere (1605. hadis) zina îtirâfıyla hadden öldürülen kimsedir.

2- Burada Resûlullah'ın, namazını kılmadığı, yasaklamadığı da belirtilir. Müslim'in bir rivâyetinde, "Ona istiğfarda bulunmadı, kötü söz de söylemedi" denir. Ancak bir başka rivâyette Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Ashab'ın mağfiret dilemelerini emreder ve onlar da bunu yaparlar: "Mâiz için mağfiret dileyin" diye emretti, Ashab da: "Allah Mâiz'i mağfiret buyursun" dedi." Buharî'de gelen bir Câbir hadisi ise:
"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ona hayır söyledi ve namaz kıldı" der.
Ebu Dâvud şârihi Azîmâbâdî'nin gösterdiği üzere, hadisçiler, Resûlullah'ın Mâiz üzerine namaz kılmadığını ifade eden rivâyetleri zayıf addederek "namaz kılmasını" esas almışlardır. Husûsen bir diğer zâniye olan Cüheyniye ile ilgili rivâyet bu şıkkı te'yid eder. Kadın, recmen öldürüldükten sonra Resûlullah'ın, namazını kıldırdığı sahih rivâyetlerde sarâhatle gelmiştir. Hatta bir rivâyette Hz. Ömer: "Ey Allah'ın Resulü!" bu kadın zina etmiş olduğu halde namazını mı kılıyorsun?" itirazında bulunmuş, Resûlullah: "Öyle bir tevbe etti ki, Medine halkından yetmiş kişiye taksim edilse kâfi gelirdi..." cevabını vermiştir (1607. hadise bakın).
Bazı âlimlerin bu husustaki görüşlerini şöyle özetleyebiliriz:

* Sührî: "Had sebebiyle kısasen öldürülenin namazı kılınır, recmen öldürülenlerin kılınmaz" demiştir.

* Hz. Ali'nin, recmettirdiği Şerrâhe'nin namazının kılınmasını emrettiği rivayet edilmiştir. Ülemânın ekserisi bu görüştedir.

* Şâfi'î hazretleri: "Ehl-İ kıbleden, iyi olsun kötü olsun, hiç kimsenin namazı terkedilmez" demiştir.
Ashab-ı Rey ve Evzâî: "Recmen öldürülen yıkanır, namazı kılınır" demiştir.
İmam Mâlik: "Herhangi bir had sebebiyle imam tarafından öldürülen kimsenin namazını imam (devlet reisi) kıldırmaz, dilerse ailesi ve başkaları kıldırır" demiştir.
Ahmed İbnu Hanbel: "İntihar edenin, devlet malından çalanın namazını devlet reisi kıldırmaz" demiştir.
Ebu Hanife: “Muhariblerden (devlete isyan edenler) öldürülenler veya asılanlar için cenaze namazı kılınmaz” demiştir.

* Bazı Şâfiî'ler: "Kişi namazı terkettiği için öldürülecek olursa namazı kılınmaz, onun dışında had veya kısas sebebiyle öldürülenin namazı kılınır" demiştir.

3- Namazı Kılınmayanlar:

* İrtidad ettiği için öldürülenin namazı kılınmayacağı gibi, cenazesi müslüman mezarlığına da konmaz. Boş bir yerde bir çukur açılarak defnedilir.

* İmam-ı Azam'a göre İslam devletine karşı muharebe edenle, âsî çetecilere namaz kılınmaz.
* Anasını veya babasını haksız yere âmmden öldürenin namazı da kılınmaz.

* Bir müslümanla evli olan gayr-ı müslimenin cenazesine -gebe olarak ölse bile- namaz kılınmaz, cenazesi müslüman mezarlığına konmaz. Ancak bir kavle göre, çocuğa tâbi olarak İslam mezarlığına defnedilir. Fakat, çocuk da henüz anneden bir cüz sayılacağından annenin tâbi olduğu milletin mezarlığına gömülür.

* Küffâr ile veya devlete isyan edenlerle savaşırken şehid olanların durumları ihtilâflıdır. İmam Azam'a göre şehid, şehidler yıkanmadığı gibi, namaz da kılınmaz. Hasan-ı Basrî: "Yıkanır ve namaz kılınır" demiştir.[1365]

3084-28- وعن أبي هريرة رضي اللّهُ عنه قال:]كَانَ رَسُولُ اللّه صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُؤْتَى بالرَّجُلِ المُتَوفِّى وَ عَلَيْهِ الدَّيْنُ فَيَسْأَلُ : هَلْ تَرَكَ لِدَيْنه قَضَاءَ، فَإنْ حُدِّثَ أنَّهُ تَرَكَ وفَاءً صَلَّى، وَإ
قَالَ: صَلُّوا عَلَى صَاحِبِكُمْ، فَلَمَّا فَتَحَ اللّهُ عَلَى رَسُولهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

كَانَ يُصَلِّي وَ يَسْأَلَ، وَكَانَ يُقَالَ: أنَا أوْلَى بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أنْفُسِهِمْ، فَمَنْ تَرَكَ دَيْناً، أوْ كَّ، أوْ ضَيَاعًا فَإِلَيَّ وَعلَيَّ، وَمَنْ تَرَكَ مَا ً فَلِوَرَثَتِهِ[. أخرجه الخمسة إ أبا داود.

28. (3084)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a üzerinde borç olan bir ölü getirildiği zaman:
"Borcunu ödeyecek bir mal bıraktı mı?" diye sorardı. Eğer yeterli mal bıraktığı söylenirse namazını kılardı. Aksi taktirde:
"Arkadaşınızın namazını kılın!" derdi. Ancak Allahu Teâla Hazretleri, Resûlüne fetihler müyesser ettiği zaman (her getirilenin) namazını kıldı ve (borcu var mı? Diye) sormadı. Şöyle derdi:
"Ben mü'minlere nefislerinde evlâyım. Öyleyse, kim borç veya ağır bir yük veya horanta bırakırsa o banadır, benim üzerimedir. Kim de mal bırakırsa o da kendi vârislerinedir."[1366]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), müslümanların, maddî imkânlarının dar olduğu dönemlerde borçtan kaçınmalarını sağlamak için cenaze namazlarına katılmamak gibi mânevî bir baskıya başvurmuştur. Ecel ne zaman geleceği belli olmadığı için, bu tedbirin herkes üzerinde müessir olduğu söylenebilir. Hangi sahâbenin gönlü, cenazesine veya yakınının cenâzesine Resûlullah'ın katılmamış olmasına razı olabilir?
Borçlanmama hususundaki tedbirin bir kısım lüks ve israf harcamalarını engelleyeceği söylenebilir. Günümüzde taksitli satışların yasaklandığını veya en azından sınırlandırıldığını düşünsek, lüksü artıran, hayatı pahalı kılan pek çok lüks sanayiinin gerileyeceğini söyleyebiliriz.
Şu halde Fahr-İ Kâinat'ın, kuruluş ve tekevvün halindeki iktisaden pek mütevazi ve kıt imkanlı İslam cemaati için almış olduğu borçlanmayı önleme tedbirini günlük hayata fevkalâde müessir, iktisadî bir ameliye olarak değerlendirebiliriz.
Ancak borçtan mutlak kaçınmak, sâbit bir prensip olamaz, iktisâdî gelişmeleri önler. Bu sebeple Resûlullah, cemiyetin hamleye geçme safhasında bu yasağı kaldırmıştır. Bu yasağın kalkışını noktalayan durumu İbnu Abbâs rivâyet etmektedir:

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) borçlu olarak ölen bir kimsenin namazını kılmıyordu. Bir gün Ensar'dan bir zat vefat etti. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Bunun borcu var mı?" diye sordu. "Evet!" dediler.
"Öyleyse cenazenizin namazını kılın!" buyurdu. Bunun üzerine Cebrail aleyhisselâm gelerek şunları söyledi:
"Allah Teâla Hazretleri buyuruyor ki: "Benim nezdimde zâlim, ancak zulüm, israf ve isyân husûsunda borçlanandır. Horanta (çocuk-çoluk) sâhibi namuslu insana gelince, onun namına ben ödeyeceğim, kefiliyim.
"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bunları işitince, hemen o zâtın cenaze namazını kıldı ve bundan sonra:
"Her kim yoksulluk veya borç bırakırsa bu, bana yahut benim üzerime kalır; kim miras bırakırsa ailesi efradına kalır" buyurdu. Bundan böyle bu gibilerin namazlarını kıldı."

2 - Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu borç ödeme işini nasıl, nereden yapıyordu? meselesi âlimleri farklı yorumlara, tahminlere sevketmiştir:

* "Devlet reisi olarak müslümanların mâlî mesâlihinden yani amme harcamalarından yapmıştır" denmiştir.

* "Kendi öz malından yapmıştır" denmiştir.

* "Bu ödeme, Aleyhissalâtu vessalâm'a vacibti" denmiştir.

* "Bu ödemeyi vecibe olarak değil, teberru olarak yapıyordu" denmiştir.
Nevevî, "İhtilâf bizim mezhebimiz mensupları (Şafiî) ve başkaları için iki yönlüdür" dedikten sonra Şâfiîlerin, borçlu olarak ölen kimsenin borcunun beytü'l-malden yani devlet hazinesinden ödenmesi hususunda ihtilâf ettiklerini, bir kısmının "gerekmez!" dediğini kaydeder ve hadisin sonunda geçen: "Ben mü'minlere nefislerinden evlâyım, öyleyse kim borç veya ağır bir yük veya horanta bırakırsa o banadır, benim üzerimedir, kim de mal bırakırsa o da kendi vârislerinedir" ibaresini şöyle anlar: "Resûlullah, burada buyurmuştur ki: "Sizin mesalihinizi (faydalı işlerinizi), her biriniz için sağlığında da ölümünde de tanzim eden benim. Ben her iki halinizde de velinizim. Üzerinde borcu varsa ve bir mal da bırakmamışsa ben kendi malımdan öderim. Eğer mal bırakmışsa bu mal vârislerinindir, ondan bir şey almam. Eğer muhtaç, yoksul horanta bırakmışsa bana getirsinler, onların nafakası, bakımı bana aittir."

3- Resûlullah'ın borç ödeme işini devlet malından yaptığını söyleyen alimler, bu hadisten hareketle, "fakirlerin borçlarının İslâm devletince ödenmesi gerekir" demiştir. Çünkü Resûlullah'tan sonra O'nun vecibeleri devlete kalmıştır.

4- Hadisten, kişinin borçlarını sağlığında ödeyip temizlemesi gereği de anlaşılmaktadır.

5- Hadiste geçen: "Ben mü'minlere nefislerinden evlâyım" ibâresi, şu âyetten muktebestir: "Peygamber, mü'minlere nefislerinden evlâdır, hanımları da anneleridir" (Ahzâb 6).[1367]

-3085 -29 -وعن جابر بن سمرة رضي اللّهُ عنْه قال:]أُتِيَ النَّبي صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِرَجُلٍ قَتَلَ نَفْسَهُ، فَلَمْ يُصَلِّ عَلَيْهِ[. أخرجه مسلم والترمذي والنسائى .

29. (3085)- Câbir İbnu Semüre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a, kendisini öldüren bir adam getirilmişti, üzerine namaz, kılmadı."[1368]

AÇIKLAMA:

Hadis, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, intihar ederek kendi canına kıyan kimsenin cenaze namazını kılmadığını ifade ediyor. Burada da görüldüğü üzere, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), ashabı intihar eden şahsa namazı kılmaktan men etmemiştir. Üstelik bazı rivâyetlerde "Arkadaşınızın cenaze namazını kılın" dediği de görülmektedir. Resûlullah'ın, böylelerinin cenaze namazına katılmaması, intihar ve benzeri fiillerden müslümanları menetmek içindir.
Her hâl u kârda müntehirin namazı kılınır mı, kılınmaz mı diye ulemâ da ihtilâfa düşmüştür. Hanefilerden Ebu Yusuf, Ömer İbnu Abdilaziz, ve Evza'i gibi bir kısım müçtehitler "kılınmaz" derken; Hasan Basri, Nehâ'î, Katâde, Ebu Hanîfe, Şâfiî, Mâlik gibi büyüklerin de yer aldığı cumhur-u ulemâ müntehirin namazının kılınacağını söylemiştir.[1369]

-3086 -30 -و عن عن عائشة رَضِىَ اللّهُ عَنْها قالت:]قال رَسولُ اللّه صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَا مِنْ مَيِّتٍ تُصَلِّى عَلَيْهِ أُمَّةٌ مِنَ الْمُسْلِمِينَ يَبْلُغُونَ مِائَةً كُلُّهُمْ يَشْفَعُونَ لَهُ إِّ شُفِّعُوا فِيهِ [. أخرجه مسلم والترمذي والنسائي.

30. (3086)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Üzerine müslümanlardan, kendisine şefaat taleb eden yüz kişinin namaz kıldığı her ölüye mutlaka şefaat edilir."[1370]

AÇIKLAMA:

Hadis, cenaze namazına katılan mü'minlerin, yaptıkları dua sebebiyle ölü lehinde, Allah nezdinde şefaatçi vaziyetini aldıklarını, bu şefaatin ölü hakkında kabul göreceğini ifâde ediyor. Hadiste cemaate katılanlar yüz kişiyi bulursa denmiştir. Ancak ulemâ, bu babta gelen başka hadisleri de nazar-ı dikkate alarak şefaatin makbuliyeti için yüz rakamını şart görmemiş, rakam üzerinde ısrar etmemiştir. Nitekim, müteakip iki hadisten biri, cemaatin sayısını "kırk" olarak ifâde ederken, ikincisi "üç saf" demekte ve saflarda kaçar kişi bulunacağını belirtmemektedir.

Mütemmim açıklamayı orada kaydedeceğiz.[1371]

3087- 31- وعن ابنِ عباس رَضِىَ اللهُ عَنْهما قال:]سَمِعْتُ رَسُولَ الله صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ مَا منْ مُسْلِمٍ يَمُوتُ فَيَقُومُ عَلَى جَازَتِهِ أَرْبَعُونَ رَجُ يُشْرِكُونَ شَيْئاً إَّ شَفَّعَهُمُ اللهُ تَعَالَى فِيهِ[. أخرجه وأبو داود.

31. (3087)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı işittim, diyordu ki:
"Bir müslüman ölür, cenaze namazına Allah'a şirk koşmayan kırk kişi katılırsa, Allah, bunların onun hakkındaki şefaatini mutlaka kabûl eder."[1372]

3088- 32- وعن مالك بن هبيرة رَضِىَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسولَ اللهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَا مِنْ مُسْلِمٍ يَمُوتُ فَيُصَلِّي عَلَيْهِ ثَثَةُ صُفُوفٍ مِنَ الْمُسْلِمِينَ إَّ أَوْ جَبَ فَكَانَ مَلِكٌ رَضِىَ اللهُ عَنْهُ إِذَا اسْتَقَلَّ أَهْلَ الْجَنَازَةِ جَزَّاهُمْ ثَثَةَ صُفُوفٍ لِـهَذَا الحَدِيثِ[. أخرجه أبو داود والترمذي .

32. (3088)- Mâlik İbnu Hübeyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bir müslüman ölür ve üzerine, müslümanlardan üç saf namaz kılarsa, (Allah şefaati) mutlaka vâcib kılar."
(Hadisin râvisi) Mâlik (radıyallahu anh), cenazeye katılanlar az olursa, bu hadis sebebiyle cemaati üç safa taksim ederdi."[1373]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadisler, cenaze namazına çoklukla iştirake teşvik etmektedir. Cemaate iştirak hem ölenin lehine hem de katılanın lehine bir hâdisedir. Çünkü, katılan da Uhud dağı azametinde sevâba nâil olmaktadır. Bu kimse, ayrıca ölümü, hayatın faniliğini hatırlayacak, öbür âlemi, oradaki hesap, mîzan, sırat, cennet, cehennem, ebediyyet gibi insanı ziyadesiyle alâkadar eden meseleleri tezekkûr edecek, kendini yenileme, İslâmiyet'ini tazeleme, daldığı dünyevî meşgalelerden bir müddet olsun kaçma fırsatı bulacaktır. Böylesi fırsatlarla hayatının yönünü değiştirenlere, büyük bir uyanışla uyananlara bile çevremizde şahit olmaktayız. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın vaadettiği Uhud azemetindeki -def'ine de katıldığı takdirde iki Uhud azemetindeki (3057)- sevab vaadinin neticesini böylece daha dünyada iken görenler çoktur.

2- Dikkat edince, ölünün namazdan istifâdesinin iki şarta bağlandığı görülür:

1) Namaza iştirak edenler, ölü hakkında şefaatçi olmalıdırlar, yâni Allah'tan samimiyetle mağfiret taleb edip hayır duada bulunmaları...

2) Hepsinin müslüman olması, aralarında müşrik bulunmaması, herhangi bir şeyi Allah'a şirk koşmaktan kaçınmaları... Nevevî, Kâdı İyaz'dan da naklen bu hadislerle ilgili olarak şu açıklamayı yapar:[1374] "Dendi ki bu hadisler, (Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a farklı zamanlarda sorulmuş bulunan) suallere cevap olarak vârid olmuştur. Herbirinin sualine bunlardan biri cevap olarak söylenmiştir. Muhtemeldir ki, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a yüz kişinin şefaatinin makbul olacağı haber verilmiştir, O da bunu ümmetine bildirmiştir, sonra da kırk kişinin şefaatinin makbul olacağı, en sonunda da; sayıları az bile olsa üç safın şefaatinin makbul olduğu... O da bunu haber vermiştir. Yine muhtemeldir ki, burada kastedilen, muayyen sayı değildir, mefhum-u aded'dir. Usulcü cumhurlar[1375], sayı mefhumuna delalet eden

rakamlarla amel etmemişlerdir. Dolayısıyla yüz kişilik cemaatin şefaatinin makbul olduğunu bildiren ihbardan, daha az sayıdaki cemaatin şefaati makbul değildir hükmü çıkarılmaz. Keza kırk Kişilik cemaat, de üç saflık cemaatten bahseden hadîsle değerlendirilmeli, bu rakamlara bağlanıp kalınmamalıdır. Şu halde her bir hadis, kendisiyle amel edilmeye elverişlidir, sayıca kırktan ve üç saftan daha az bir cemaatin şefaatinin de makbul olacağı neticesine varılır."

Türbüştî der ki: "Bu hadisler arasında tezad yoktur. Çünkü, bu gibi rakamlarda takip edilen usûle göre, iki sayıdan küçük olanı büyük olandan sonraya aittir. (Yani önce büyük sayıya yer veren hüküm gelmiştir, arkadan da küçük sayıya yer veren hüküm.) Çünkü Allah Teâla Hazretleri, bir mâna için mağfiret vaadetmişse, bundan sonra artık vaadedilen fazilette noksanlaşma O'nun sünnetinde yoktur, aksine faziletçe artma vardır. Bu, Allah'ın kullarına fazlının çokluğuna delalet eder." Türbüşti'nin bu açıklamasından şunu anlıyoruz: Hadis'e göre, cenaze namazına iştirak eden "üç saf olabilecek cemaat" mânasındaki bir kalabalığın ihlasla yapacakları dua Allah indinde makbûl bir şefaattir. Bu asgari cemaat mânası için vaadedilen ilahî fazl, sayı arttıkça artabilir, ama sayının eksilmesi -mânânın altına düşmemek kaydıyla- vaadedilen fazlı iptal etmez. Asgari miktar üç saf olarak ifade edilmiş, rakam verilmemiştir. Her safı üçer kişi tutarsak on kişilik cemaat bile bu mânanın tezâhürüne yeterli sayılabilir.[1376]

DÖRDÜNCÜ FASIL

MÜTEFERRİK NAMAZLAR TAHİYYETÜ'L-MESCİD

3089-1- عن أبي قتادة رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسولُ اللّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِذَا دَخَلَ أَحَدُكُمُ الْمَسْجِدَ فَلْيَرْكَعْتَيْنِ قَبْلَ أَنْ يَجْلِسَ[. أخرجه الستة.

1. (3089)- Ebu Katâde (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Biriniz mescide girince oturmazdan önce iki rek'at kılıversin."[1377]

3090-2- وعن كعب بن مالك رَضِىَ اللّهُ عَنْه قالَ :]كَانَ النَّبيُّ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إذَا قَدِمَ مِنْ سَفَرٍ بَدَأَ بِالْمَسْجِدِ فَصَلّى فِيهِ رَكْعَتَيْنِ، ثُمَّ جَلَسَ لِلنَّاسِ [. أخرجه أبو داود.

2. (3090)- Ka'b İbnu Mâlik (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bir seferden dönünce önce mescide uğrar, orada iki rek'at namaz kılar, sonra insanlar-(ile görüşmek için) otururdu."[1378]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bizzat yaptığı ve ümmetine de tavsiye ettiği sünnetlerden biri tahiyyetu'l-mescid'dir. Yani bir mescide girildiği zaman iki rek'at namaz kılınmalıdır. Mescide, vakit namazı kılmak veya herhangi bir namaz kılmak gibi bir maksadla girmek kaydı yoktur. Emir mutlak geldiğine göre, turistik bir gezi, mescidin san'atını seyretmek, serinlemek vs. gibi herhangi bir maksadla girilince bu namaz kılınmalıdır. Ancak mekruh vakitlerde kılmamak bilhassa Hanefiler için ehemmiyet taşır.

2- Şunu da belirtelim ki, bu çeşit nâfilelerde kılınacak namazın âzamî miktarı yoktur. Ulemâ bu hususta ittifâk eder. Asgari miktar ihtilaflıdır. İki rek'atten daha

azı ile bu sünnet yerine getirilmiş olmaz.

3- Tahiyyetü'l-Mescid'le ilgili emirvücub ifade eden bir emir değildir, nedb ifâde eder. İbnu Battâl, Zâhirîlerin buna "vâcib" dediklerini rivâyet etmiştir.
Hanefiler, bu emrin mekruh vakitler dışındaki zamanla ilgili olduğunu söylerler. İbnu Hacer, "Burada müteârız iki âmm hüküm var, tahiyyetü'l- mescid emri her mescide girenedir, zaman hususunda tafsil yoktur; diğer taraftan belli vakitlerde de namazdan nehiy vardır, ikisi de âmmdır, öyleyse bu iki âmm ifadenin biri tahsis edilmelidir" der ve devamla, "bazılarının emri âmm kılıp, nehyi tahsise meyl ettiğini" söyler. Şâfiîler bunu iltizam ederek her vakitte tahiyyetü'l-mescidin kılınabileceğini söylemişlerdir. Bir kısmı da aksini söylemiş, nehyi âmm kılmış, emri tahsis etmiştir. Hanefiler ve Malikiler bu görüştedirler.

4- Bazı âlimler, hadiste geçen "oturmazdan önce" kaydını esas alarak, unutarak kılmadan oturan, artık tahiyyetü'l-mescid' kılamaz demiştir. Ancak İbnu Hacer, İbnu Hibban'ın kaydettiği bir rivâyete dayanarak bu görüşü isabetli bulmaz. Orada Resûlullah oturmuş olan Ebu Zerr'e, iki rek'at tahiyyetü'l-mescid kılıp kılmadığını sorar, "hayır!" cevabını alınca,
"Kalk iki rek'ati kıl!" diye emreder. Şu halde oturmakla tahiyyetü'l-mescid sâkıt olmaz, hatırlayan kalkıp kılmalıdır. Muhibbu't-Taberi, "Şu söylenebilir: Tahiyyetü'l- mescid'in oturmazdan önceki vakti fazilet vaktidir, oturduktan sonraki vakti cevâz akti'dir" der.

5- Âlimler, bir mescide herhangi bir namazı kılmak veya farzı eda ve imama uymak için giren kimseye tahiyyetü'l-mescidin gerekmeyeceğini, kılınacak namazın bunun yerine geçeceğini söylerler.

6- Müslim'de gelen bir rivâyet, sadedinde olduğumuz Ebu Katâde hadîsinin vürud sebebiyle ilgili vak'ayı anlatır: "Ebu Katâde mescide girmişti. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı ashabının arasında oturmuş buldu. O da onlarla oturdu. Resûlullah:
"Namaz kılmaktan seni alıkoyan nedir?" diye sordu.
"Sizi oturmuş, etrafınızı da insanlar çevirmiş gördüm" cevabı üzerine; Aleyhissalâtu vesselâm:
"Biriniz mescide girdi mi iki rek'at kılmadıkça oturmasın!" buyurdu:" Hadisin İbnu Ebî Şeybe'de gelen veçhinde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurmuştur: "Mescidlere hakkını verin!" Ashab sorar: "Mescidlerin hakkı nedir?" "Oturmazdan önce kılacağınız iki rek'attir" buyurur.

7- Kâ'b İbnu Mâlik'in rivayeti mevsul olarak daha önce geçmiştir. Orada (652.

hadis), Tebük seferine katılmayışının hikâyesini uzunca bir rivâyette anlatırken, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sefer dönüşü, önce mescide uğrayıp iki rek'at tahiyyetü'l- mescid kıldıktan sonra diğer beşeri münasebet ve ictimaî faaliyetlerine geçtiğini belirtir.
Sefer dönüşü önce mescide uğrayıp iki rek'at namaz kılma sünneti Resûlullah'ın hasaisinden değildir. Buhârî, bu durumu belirtmek için sadedinde olduğumuz babta, Hz. Câbir'e de bunu emreden bir rivâyet kaydederek, fiilini ve emrini bir arada göstermiştir. Ancak bu, Resûlullah'ın şahsi hayatında müste'mir bir sünnetidir. Ebu Dâvud'daki rivâyette, Aleyhissalâtu vesselâm'ın Medine'ye dönüşleri, hep gündüze rastlattığını, gece girmediğini, gelince de doğruca mescide gittiğini tasrih eder.[1379]

İSTİHARE NAMAZI

UMUMÎ AÇIKLAMA:

İstihâre, "hayır" veya "hıyare" aslından gelir. Hayır taleb etmek demektir. Daha doğrusu, iki şeyden birine muhtaç olana onların hayırlısını taleb etmek mânâsına gelir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bir iş yapmaya karar verenlere istiharede bulunmayı tavsiye etmiştir. Bu muayyen âdâba uyarak rüyada o işin hayırlı olup olmayacağı hususunda Allah'tan bir işaret taleb etmek ve bu işarete göre hareket etmektir.
İstihârede bulunmaya teşvik eden, ehemmiyetini haber veren birçok hadis vârid olmuştur. Bazıları zayıf ise de başta Buharî olmak üzere pek çok muteber hadis kitaplarında yer alacak sıhhatte olanları da mevcuttur. Bazıları şöyledir: Allah'a istihâre, kişinin saadet vesilelerinden biridir." "İstihâre eden zarara düşmez." اَResûlullah bir iş yapacağı zaman şöyle dua ederdi: "Allahım, bana hayır ver ve benim için hayırlı olanı seç."[1380]

3091-1- عن جابر رَضِىَ اللهُ عَنْه قال :]كَانَ رَسولُ اللهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُعَلِّمُنَاَ اسْتِخَارةَ فِي اُمُورِ كُلِّهَا كَمَا يُعَلِّمُنَا السُّورةَ مِنَ الْقُرْآنِ: إذَا هَمَّ أحَدُكُمْ بِاَمْرِ فَلْيَرْكَعْ رَكْعَتَيْنِ مِنْ غَيْرِ الفَرِيضَةِ، ثُمَّ لْيَقُلِ: اَللَّهُمَّ إنّي أسْتَخِيرُكَ بِعِلْمِكَ، وَأسْتَقْدِرُكَ بِقُدْرَتِكَ، وَأسْألُكَ مِنْ فَضْلِكَ الْعَظِيمِ؛ فَإنَّكَ تَقْدِرُ وَ أقْدِرُ، وَتَعْلَمُ وَ أعْلَمُ، وَأنْتَ عَّمُ الْغُيُوبِ. اَللَّهمَّ إنْ كُنْتَ تَعْلَمُ أنَّ هَذَا اَمَرَ خَيْرٌ لِي ف

دِينِي وَمَعَاشِي وَعَاقِبَةِ أمْرِي، أوْ قَالَ عَاجِلِ أمْرِي وَآجِلهِ فَاقْدُرْهُ لِى ويَسِّرهُ لي، ثُمَّ بارِكْ لي فيهِ، وإن كُنْتَ تَعْلمُ أنَّ هذا ا٬مْرَ شَرٌّ لِي فِي دِينِي وَعَاقِبَةِ أمْرِي، أوْ قَالَ: عَاجِلِ أمْرِي وَآجِلِهِ، فَاصْرِفْهُ عَنِّي عَنْهُ، وَاقْدُرْ لِيِ الْخَيْرَ حَيثُ كَانَ،
ثُمَّ رَضِّنِي بِهِ قَالَ: وَيُسَمَي حَاجَتَهُ[. أخرجه الخمسة إ مسلما.

1. (3091)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bize, Kur'an'dan bir sûre öğrettiği gibi her işte istiharede bulunmamızı öğretirdi. Derdi ki: "Biriniz bir işi yapmaya arzu duyduğu zaman, farzlar dışında iki rek'at namaz kılsın, sonra şu duayı okusun: "Allahım, senden hayır taleb ediyorum, zira sen bilirsin. Senden hayrı yapmaya kudret taleb ediyorum, zira sen vermeye kadirsin, Rabbim yüce fazlını da taleb ediyorum. Sen her şeye kadirsin, ben âcizim. Sen bilirsin, ben câhilim. Sen gayıbları bilirsin.
Allahım, eğer biliyorsan ki bu işi bana dinim, hayatım ve sonum için -veya hal-i hazırda ve ileride demişti- hayırlıdır, bunu bana takdir et ve yapmamı kolay kıl. Sonra da onu hakkımda mübarek kıl. Eğer bu işin, bana dinim, hayatım ve âkıbetim için -veya hal-i hazırda ve ileride dedi- zararlıdır; onu benden çevir, beni de ondan çevir. Hayır ne ise bana onu takdir et, sonra da bana onu sevdir!"
Hz. Câbir dedi ki: "Bu duadan sonra yapacağı işi zikrederdi."[1381]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın istihâreye günlük hayatta ne kadar fazla yer verdiğini ifade etmektedir. Öyle ki Kur'an'dan sure öğrettiği ciddiyette istihâre öğretmekte, "her işte" yani büyük-küçük, basit-mühim, yolculuk, evlenmek, ticâret vs. gibi her çeşit işte başvurulmasını tavsiye etmektedir.
Burada Kur'an öğretimi ile istihâre öğretimi arasında bir benzetme mevzuu bahistir. Bu iki öğretim arasındaki benzerliğin mahiyeti -teknik tâbiriyle vechü't teşbih- nedir? Yeterince açık değildir. Her ne kadar "ciddiyet" diye kısmen kayıtlamış -isek de bu, hadisin ilk nazarda anlaşılması içindir. Hadîsin aslında bu kayıt yoktur. Âlimler, bu hususta muhtelif tahminlerde bulunmuşlardır. Şöyle ki;
* Bazıları: "Bütün işlerde istihâreye olan umumî ihtiyaçtır, tıpkı namazda

Kur'an'a olan umumî ihtiyaç gibi. . ." demiştir.

* Bazıları der ki: "Burada murad, teşehhüdle ilgili olarak İbnu Mes'ud hadisinde vâki olan alış tarzıdır: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), elim ellerinin arasında olduğu halde bana teşehhüdü öğretti, veya Tahâvî'nin rivâyetinde: "Teşehhüdü Resûlullah'ın ağzından kelime kelime alırım" veya Teberânî'nin rivâyetinde: "...harf harf aldım" denir.

* İbnu Ebî Cemre: "Aradaki benzetme, istihâne duasının harf ve kelimelerinin yerli yerinde ezberlenmesi, ondan ziyade ve noksanın uzak tutulması, onun öğrenilmesi ve ona devam edilmesidir" der.

* "Bu, ona gösterilecek ihtimam, bereketinin tahakkuku ve onun için izhar edilecek ihtiramdır" diyen de olmuştur.

* "Her ikisinin de vahiy yoluyla bilinmiş olmaları cihetinden, aralarındaki benzerlik mevzubahis olabilir" de denmiştir.

2- İbnu Ebî Cemre'nin de belirttiği üzere "her iş" tâbirinden mübah olan işleri anlayacağız. Çünkü farz, vacib, haram ve mekruh işler için "yapayım mı, yapmıyayım mı?" diye bir tereddüte, istihareye gerek yoktur. Mü'min farz ve vacibleri yapmakla mükellef olduğu gibi, haram ve mekruhlardan da kaçmakla mükelleftir. Dahası, müstehab olan, Resûlullah'ın sünnetinde mevcut olan bir fiilin yapılması için de istihâreye başvurulmaz, İslâmî edebe aykırıdır. İstihâre, mübah işlerde olur. Bir de müstehab işlerden ikisi teâruz edecek olursa veya iş müstehab olmakla beraber yapılması muhayyerse birini tercih için veya yapmaya karar vermek, başlama zamanını tesbit için istihâre gerekli olabilir. Sözgelimi umreye gitmek isteyen kimse bu yıl mı gitsin gelecek yıl mı? Şu ayda mı bu ayda mı? gibi...

3- Burada kaydı gereken bir husûs, hadiste geçen "biriniz... arzu ettiği zaman" ibaresiyle ilgilidir. Tercümede arzu etmek olarak çevirdiğimiz yapılacak iş husûsunda akla düşen ilk arzudur. Bu arzunun yapılmasına kadar zihinde geçen bir kısım ruhî-aklî safhalar, mertebeler vardır: İbnu Hacer bunları şöyle sıralar: Önce himmet gelir, bunu lümme, bunu da hatre tâkib eder. Sonra niyet, sonra irâde, sonra da, azimet gelir. Bunlardan ilk üç safhaya sorumluluk olmaz, ama son üçe (niyet, irade ve azimet) sorumluluk terettüp eder.

4- Hadiste ".. . zira sen bilirsin" diye tercüme ettiğimiz tabirini, "ilmin sebebiyle" diye de anlamanın mümkün olduğu belirtilmiştir. Bu takdirde mâna şöyle olur: "Allahım, senden iki işten hayırlısına gönlümü açmanı taleb

ediyorum; zira sen, büyük-küçük bütün işlerin mâhiyetini, ne olduğunu, ne olacağını bilirsin, işlerin en hayırlısını senden başka kimse bilemez."

5- Bazı âlimler, istihare namazını akşam ve sabahın sünnetleriyle kıyaslıyarak, birinci rek'atte Kâfirûn, ikinci rek'atte de İhlâs suresinin okunmasını uygun görürler. Namazın sonunda da sadedinde olduğumuz hadiste geçen dua okunur. Şunu da kaydedelim ki, Nevevî gibi bir kısım âlimler, istihare namazında Kâfirun ve İhlas surelerinin okunmasına "müstahab" derken, el-Irâkî: "Bu meseleye temas eden hadislerin hiçbirinde istihare namazında hangi surelerin okunacağına dair bir kayda rastlamadım" demiştir.
Sonra abdestli olarak kıbleye yönelerek yatar. Rüyada beyaz veya yeşil görmesi, niyetindeki şeyi yapmasının hayırlı olacağına; siyah veya kırmızı görmesi de hayır değil şer getireceğine delalet eder.
Yapılacak iş hususunda taleb edilen işâreti alamayan kimsenin, aynı iş için istihâre namazını yedi kere tekrar etmesi gerektiğini İbnu's-Sünnî'nin Hz. Enes'ten kaydettiği merfû' bir rivayet göstermektedir: إذَ هَمَمْتَ بِاَمْرٍ فَاسْتَخِرْ رَبَّكَ فيهِ سَبْعَ مَرَّاتٍ ثُمَّ انْظُرْ إلى الّذي يَسْبَقُ إلى قَلْبِكَ فَإنَّ الْخَيْرَ فِيهِ"Bir iş için istihâre edince yedi kere tekrarla. Sonra kalbine ilk gelen hususa dikkat et, zira hayır ondadır." Bu hadisin zayıf olduğu belirtilmiştir.

6- "Farzlar dışında" tabiri, farz namazların arkasından istihâre duası'nın okunmasıyla, istihâre sünnetinin yerine gelmeyeceğini gösterir. Bu iki rek'at namaz müstakillen kılınmalıdır.[1382]

HÂCET NAMAZI

-3092 -1 -عن عبد اللّه بن أوفى رَضِىَ اللّهُ عَنْهما قال:]قال رَسولُ اللّه صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ كَانَتْ لَهُ إلَي اللهِ تَعـالَى حَاجَةٌ، أَوْ إلَى أَحَدٍ مِنْ بَنِي آدَمَ، فَلْيَتَوَضَّأْ وَلْيُحْسِنِ الْوُضُوءَ، ثُمَّ لْيُصَلِّ رَكْعَتَيْنِ، ثُمَّ لْيُثْنِ عَلَى اللهِ تَعـالَى، وَلْيُصَلِّ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، ثُمَّ لْيَقُلْ : َ إلَهَ إَّ اللهُ الْحَلِيمُ الْكَرِيمُ، سُبْحَانَ اللهِ رَبِّ الْعَرْشِ الْعظِيم، الْحَمْدُ للهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ. أَسْأَلُكَ مُوجِبَاتِ رَحْمَتِكَ، وَعَزَائمَ مغْفِرَتِكَ : وَالَعِصْمَةَ مِنْ كُلِّ ذَنْبٍ، وَالْغَنِيمَةَ منْ كُلِّ بِرٍّ، وَالسَّمَةَ مِنْ كُلِّ إثْمٍ َ تَدَعْ لِى ذَنْباً إَّ غَفَرْتَهُ، وَّ هَمَّاً إَّ فَرَّجْتَهُ، وَ حَاجَةً هِيَ لَكَ رِضاً إَّ قَضَيْتَهَا يَاَ أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ[. أخرجه الترمذي.))عَزَائِمُ المَغْفِرَةَ((:

ا‘سباب التى تعزم للعبد الغفران وتجققه.

1. (3092)- Abdullah İbnu Ebi Evfâ (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kimin Allah'a veya herhangi bir insana ihtiyacı hâsıl olursa önce abdest alsın, abdesti de güzel yapsın, sonra iki rek'at namaz kılsın, sonra Allah Teâla Hazretlerine senâda bulunsun, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a salât okusun, sonra şu duayı okusun:
"Halîm, kerîm olan Allah'tan başka ilâh yoktur. Arş-ı Azam'ın Rabbi noksan sıfatlardan münezzehtir. Hamd âlemlerin Rabbine âittir. Rahmetine vesile olacak amelleri, mağfiretini celbedecek esbabı (hakkımda yaratmanı) taleb ediyor, her çeşit günahtan koruman için yalvarıyor, her çeşit iyilikten zenginlik, her çeşit günahtan selâmet diliyorum. Rabbim! Affetmediğin hiçbir günahımı, kaldırmadığın hiçbir sıkıntımı bırakma! Hangi amelden razı isen onu ver, ey rahim olan, bana en ziyade rahmet gösteren Rabbim!"[1383]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, ilmihal kitaplarına "Hâcet namazı" diye giren namaz çeşidini teşrî etmektedir. Hadîs, Allah'tan veya insanlardan herhangi bir talepte bulunacak olan kimsenin, talepte bulunmazdan önce, hâcet namazı kılmasının meşruluğunu belirtiyor ve bu namazın ne şekilde kılınacağını tarif ediyor:

***** Farz ve sünnetlerine riayet ederek mükemmel şekilde abdest almak.

***** İki rek'at namaz kılmak. (Bazı âlimler rek'at sayısının onikiye kadar çıkabileceğini söylemiştir.)

***** Namazdan çıkınca, Allah'a hamd ve senâ, Resûlullah'a salât ve selamdan sonra, hadiste zikredilen duayı okumaktır.

***** Sonra dünyevî ve uhrevî, ulaşmak istediği maksadı ne ise onu ister. Bu son teferruat, hadisin Teysir tarafından alınan veçhinde yok ise de, İbnu Mâce'de gelen veçhinde mevcuttur."...sonra dünyevî veya uhrevî her ne dilerse taleb eder, çünkü Allah her şeye kadîrdir."[1384]

TESBİH NAMAZI

3093 -1- عن ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهما، وأبي رافع رَضِيَ اللهُ عَنْه:
[أنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لِلْعَبَّاسِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ: يَا عَبَّاسُ يَا عَمَّاهُ، أَ أُعْطِيكَ أَ أَمْنَحُكَ، أَ أَحْبُوكَ، بِكَ عَشْرَ خِصَالٍ، إذْ أَنْتَ فَعَلْتَ ذَلِكَ غَفَرَ اللهُ لَكَ ذَنْبَكَ أَوَّلَهُ وَآخِرَهُ، قَدِيمَهُ وَحَدِيثَهُ، خَطَأَهُ وَعَمْدَهُ، صَغِيرَهُ وَكَبِيرَهُ، سِرَّهُ وَعَلَنِيَتَهُ، عَشْرَ خِصَالٍ أَنْ تُصَلِّي أَرْبَعَ رَكْعَاتٍ، تَقْرَأُ فِي كُلِّ رَكْعَةٍ فَاتِحَةَ الْكِتَابِ وَسُورَةً، فَإِذَا فَرَغْتَ مِنَ الْقِرَاءَةِ قُلْتَ: سُبْحَانَ اللهِ، وَالْحَمْدُ للهِ، وَ إِلَهَ إِ اللهُ، وَاللهُ أَكْبَرُ خَمْسَ ، عَشْرَةَ مَرَّةً، ثُمَّ تَرْكَعُ فَتَقُولُهَا وَأَنْتَ رَاكِعٌ عَشْراً ثُمَّ تَرْفَعُ رَأسَكَ مِنَ الرُّكُوعِ فَتَقُولُهَا عَشْراً، ثُمَّ تَهْوِى سَاجِداً فَتَقُولُهَا وَأَنْتَ سَاجِدٌ عَشْراً، ثُمَّ تَرْفَعُ رَأسَكَ مِنَ السُّجُودِ فَتَقُولُهَا عَشْراً، ثُمَّ تسْجُدُ فَتَقُولُهَا عَشْراً، ثُمَ تَرْفَعُ رَأسَكَ فَتَقُولُهَا عَشْراً، فَذَلِكَ خَمْسٌ وَسَبْعُونَ فِي كُلِّ رَكْعَةٍ، تَفْعَلُ ذَلِكَ فِي أَرْبَعِ رَكَعَاتٍ، إن اسْتَطَعْتَ أَنْ تُصَلِّيهَا فِي كُلِّ يوم مَرَّةً فَافْعَلْ، وَإِ فَفِي كُلِّ جُمُعَةٍ مَرَّةً، فَإنْ لَمْ تَفعَلْ فَفِي كُلِّ شَهْرٍ مَرَّةً ، فَإنْ لَمْ تَفْعَلْ فَفِي كُلِّ سَنَةٍ مَرَّةً، فَإنْ لَمْ تَفْعَلْ فَفِي عُمُرِكَ مَرَّةً].
أخرجه أبو داود عن ابن عباس والترمذي عن أبي رافع.

1. (3093)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) ve Ebu Râfi (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Abbâs İbnu Abdilmuttalib (radıyallahu anh)'e dediler ki:

"Ey Abbâs, ey amcacığım! Sana bir iyilik yapmayayım mı?[1385] Sana bağışta bulunmayayım mı? Sana ikram etmeyeyim mi? Sana on haslet(in hatırlatmasını) yapmayayım mı? Eğer sen bunu yaparsan, Allah senin bütün günahlarını önceki-sonraki, eskisi-yenisi, hatâen yapılanı-kasden yapılanı, küçüğünü-büyüğünü, gizlisini-alenîsini yâni hepsini affeder. Bu on haslet şunlardır: Dört rek'at namaz kılarsın, her bir rek'atte Fâtiha sûresi ve bir sûre okursun. Birinci rek'atte kıraati tamamladın mı, ayakta olduğun halde onbeş kere "Subhanallahi velhamdülillahi ve lâilahe illallahu vallahu ekber" diyeceksin. Sonra rükû yapıp, rükûda iken aynı kelimeleri on kere söyleyeceksin, sonra başını rükûdan kaldıracaksın, aynı şeyleri onar kere söyleyeceksin. Sonra secde edip, secdede iken onları onar kere söyleyeceksin. Sonra başını secdeden kaldıracaksın, onları onar kere söyleyeceksin. Sonra tekrar secde edip aynı şeyleri onar kere söyleyeceksin.

Sonra başını kaldırır, bunları on kere daha söylersin. Böylece her bir rek'atte bunları yetmişbeş defa söylemiş olursun.
Aynı şeyleri dört rek'atte yaparsın. Dilersen bu namazı her gün bir kere kıl. Her gün yapamazsan haftada bir kere yap, haftada yapamazsan her ayda bir kere yap. Ayda olmazsa yılda bir kere yap. Yılda da yapamazsan hiç olsun ömründe bir kere yap."[1386]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, hadisleri tenkid etmekte aşırılığı ile tanınmış olan ve bu sebeple, değerlendirmelerine itibâr edilmeyen İbnu'l-Cevzî tarafından mevzû addedilmiştir. Ancak ulemâ, İbnu'l-Cevzî'ye bu hükmünde katılmadığı gibi, hatası sebebiyle ciddi tenkidlerde bulunmuşlardır. İbnu Hacer: "İbnu'l-Cevzî bu hadisi mevzûlar arasında zikretmekle kötü yaptı" der ve hadisin, Buhârî tarafından El-Kırâatu Halfe'l- İmâm adlı kitabına alındığını, Ebu Dâvud, İbnu Mace, İbnu Huzeyme ve Hâkim'in, kitaplarına "sahih" vasfıyla aldıklarını, Beyhâki gibi başka birçok muhakkik ulemânın, hadise "sahih" dediklerini kaydeder. Tirmizî: "İbnu'l-Mübarek ve daha pek çok ilim ehli tesbih namazını rivâyet edip faziletini beyan ettiler" der. Kaynaklarımız, başta İbnu'l-Mübarek olmak üzere, bazılarının ismini kaydederek bu namazı Selef büyüklerinin kıldığını belirtir. Hadis tenkidinde teşeddüdü ağır basan Dârakutnî de şöyle demiştir: "Kur'an sûrelerinin fazileti üzerine gelen rivâyetlerin en sahihi İhlas sûresi hakkında gelendir. Namazın faziletiyle ilgili olarak gelen rivâyetlerin en sahihi de tesbih namazıyla, ilgili olan hadistir." Ebu Musa el-Medînî, hadisin sıhhatini göstermek için bir cüz te'lif etmiştir.

2- Teysir, hadisin Ebu Davud veçhini almıştır. Tirmizî'deki veçhi şöyle başlar: "Ey amcam, sana yakınlığımın hakkını vermeyeyim mi? sana ihsanda bulunmayayım mı? Sana faydalı olmayayım mı?..."

3- Namazın bir de İbnu'l-Mubarek tarafından yapılan tarifi rivâyet edilmiştir. Bu tarife göre, ilk rekatta Fatiha'dan önce onbeş defa sübhanâllahi velhamdülillahi ve lâilâhe illalla'hu vallâhu ekber diyecek, sonra eûzu-besmele çekip Fatiha'yı, zamm-ı sûreyi, sonra on kere yukarıda kaydedilen tesbihi okuyup ru'kuya gidecek, rükuda on tesbih okuyup başını kaldıracak, o vaziyette on tesbih daha okuyup secdeye gidecek, secdede on tesbih okuyup başını kaldıracak, on tesbih okuyup ikinci secde yapıp on tesbih okuyacak, böylece dört rekat kılacak, her

rek'atte yetmiş beş tesbih okuyacak; her rek'ate onbeş tesbihle başlayacak, sonra Fatiha, sonra on tesbih okuyacak.

4- Tirmizî, bu namazın gece de gündüz de kılınabileceğini, gece kılındığı takdirde her iki rek'atte de selam verilmesinin daha iyi olacağını; gündüz kıldığı takdirde dilerse iki rekatte bir, dilerse dört rek'ati de kıldıktan sonra selam verilebileceğini belirtir. Bir kısım âlimler, bazı karîneleri değerlendirerek, bu namazı, güneşin öğlede zevalinden sonra kılmayı efdal bulurlar.

5- Hanefiler ve cumhur, merfu olması sebebiyle İbnu Abbâs ve Ebu Râfi rivâyeti üzere tesbih namazı kılmayı benimsemiştir. Ancak Aliyyu'l-Kârî, Mirkât'da der ki:
"Ubûdiyet yapan kimseye bazan İbnu Abbâs hadisine uyarak, bazan da İbnu'l-Mübarek hadisine uyarak tesbih namazı kılmalı, namazı zevâlden sonra ve öğleden önce kılmalı; namazda bazan Zülzile, Âdiyât, Feth ve İhlâs sûrelerini; bazan da Elhâküm, Asr, Kâfirûn ve İhlas sûrelerini okumalıdır. Yapacağı dua da teşehhüdden sonra selamdan önce olmalı, sonra selam vermeli, dilediği şey için de duada bulunmalıdır." Aliyyu'l-Kârî sözünü şöyle noktalar: "Bu söylediklerimin her biri üzerine sünnet vârid olmuştur."[1387]

NAMAZLA İLGİLİ BAZI HADİSLER

3094- 1- عنْ ابن مسعود رَضِىَ اللّهُ عَنْه قالَ :] لاَ يَجْعَلْ أَحَدُكُمْ لِلشّيْطَانِ شَيْئاً مِنْ صَتِهِ، يَرَى أَنَّ حَقّاً عَلَيْهِ أَنْ َ يَنْصَرِفَ إِ َّ عَنْ يَمِينِهِ. لَقَدْ رَأَيْتُ رَسُولُ اللّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَثِيراً يَنْصَرِفُ عَنْ يَسَارِهِ[. الخمسة أخرجه إ الترمذي.

1. (3094)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) buyurdular ki: "Hiçbirinizin; namazından şeytana bir pay kalmamalıdır. Herkes namazdân çıkarken, sağından kalkmanın üzerine bir vecibe olduğunu sanır. Halbuki ben Resûlullah'ın çok kere solu üzerinden kalktığını da gördüm."[1388]

AÇIKLAMA:

Bu rivâyet, namazdan ayrılırken illa da sağdan kalkmak gerekir diye bir inanca

saplanılmaması gerektiğine dikkat çekiyor. Hatta böyle bir saplantıyı "namazdan şeytana pay ayırmak" olarak tavsif ediyor. Burada görüldüğü gibi sadece İbnu Mes'ud (radıyallahu anh)'dan değil, Hz. Enes, Amr İbnu şu'ayb, dedesinden, Hz. Ali'den gelen rivâyetler de Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bazan sağından bazan solundan kalktığını belirtir. Sadece Enes'in rivâyetinde Efendimizin çoğunlukla sağdan kalktığı söylenmiştir.
Âlimler, sağdan da soldan da kalkmanın mübah olduğunu bildikten sonra, sağdan kalkmanın efdâl olduğunu söylerler.[1389]

3095-2 ـ و عن عائشة رَضِىَ اللّهُ عَنْها قالت:]رَأَيْتُ رَسُولُ اللّه صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَشْرَبُ قَائِماً وقَاعِداً، وَيُصَلِّي حَافِياً وَيَنْصَرِفُ عَنْ يَمِينِهِ، وَعَنْ شِمَالِهِ[. أخرجه النسائي .

2: (3095)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ayakta ve otururken su içerken gördüm, yalınayak ve ayakkabılı olduğu halde namaz kılarken gördüm. Namazdan sağı ve solu üzerine ayrılırken de gördüm."[1390]

3096-3 ـ و عن ابن عباس رَضِىَ اللّهُ عَنْهما :]أَنَّ رَفْعَ الصَّوْتِ بِالذِّكْرِ حِينَ يَنْصَرِفُ الَّناسُ مِنَ الْمَكْتُوبَةِ كَانَ عَلَى عَهْدِ رَسُولُ اللّه صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ[. أخرجه الخمسة إ الترمذي.

3. (3096)- İbnu Abbâs (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında, farz namazlardan çıkarken insanlar yüksek sesle zikrederlerdi."[1391]

AÇIKLAMA:

1- İbnu Hacer: "Bu hadisten, namazdan sonra seslice zikretmenin caiz olduğu anlaşılmaktadır" der. Namazdan sonra cehrî olarak zikir meselesi münakaşa edilmiştir: Umumiyetle câiz olmadığına meyledilir. Nevevî der ki: "İmam Şafiî

bu hadise dayanarak, sahabenin başlangıçta kısa bir müddet, zikrin şeklini ta'lim maksadıyla cebrî olarak zikretmiş olduğuna hükmeder, bunu devamlı yapmadıklarını söyler. Muhtar görüş şudur: Hem imam ve hem de cemaat zikirlerini sessiz yaparlar. Ancak, ta'lim için ihtiyaç duydukları takdirde sesli yapabilirler."[1392]

-3097 -4 وعن أبي رمثة رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]أَدْرَكَ رَجُلٌ مَعَ النّبِيِّ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ التَّكْبِيرَةَ ا۠وَّلِى مِنَ الصَّةِ فَصَلِّى نَبِيُّ اللّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، ثُمَّ سَلَّمَ عَنْ يَمِيِنِهِ وَعَنْ يَسَارِهِ حَتَّى رَأيْنَا بَيَاضَ خَدَّيْهِ، ثُمَّ انْفَتَلَ، فَقَامَ الرَّجُلُ الَّذِى أَدْرَكَ مَعَهُ التَّكْبِيرَةَ ا۠وَّلَى مِنَ الصَّةِ يَشْفَعُ، فَوَثَبَ إلَيْهِ عُمَرُ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ فَأَخَذَ بِمَنْكِبِهِ فَهَزَّهُ، ثُمَّ قَالَ: أَجْلِسْ إنَّهُ لَمْ يَهلِكْ أَهْلَ الْكِتَابَ إَّ أنَّهُ لَمْ يَكُنْ لَهُمْ فَصْلٌ بَيْنَ صَلَو اتِهِمْ فَرَفَعَ النَّبِيُّ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَصَرَهُ وَقَالَ: أَصَابَ اللّهُ بِكَ يَا ابْنَ الْخَطَّابِ[. أخرجه أبو داود .

4. (3097)- Ebu Rimse (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir adam, namazın ilk tekbirine yetişerek Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte namaz kıldı. Aleyhissalâtu vesselâm önce sağına sonra soluna selam verdi. (Başını öylesine evirdi ki, gerisinde olduğumuz halde) yanaklarının beyazlığını gördük. Sonra namazdan çıktı. Kendisiyle namazın ilk tekbire yetişen zat hemen kalkıp ilave namaza başladı. Hz. Ömer (radıyallahu anh), ona doğru fırlayarak adamı omuzundan yakalayıp sarstı ve:

"Otur! Ehl-i kitabı helâk eden şey, namazları arasına bir fâsıla bırakmamalarından başka bir şey değildir!" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) nazarını çevirip:

"Ey İbnu'l-Hattab, Allah seni (doğruya) isabet ettirdi" buyurdu."[1393]

AÇIKLAMA:

1- İbnu Deybe, bu hadisi biraz özetleyerek Teysir'e almış durumda.

2- Hz. Ömer'in müdahâlesi, adamın selam verildikten sonra herhangi bir zikre yer vermeden hemen namaza kalkmasından dolayıdır.
Hadisler, araya fasıla koymadan peş peşe namaz kılınmasını hoş karşılamamıştır.

Namaz kıldıktan sonra bir miktar ilerlemek veya gerilemek yani yer değiştirmek bir fasıla olduğu gibi, konuşmak, zikretmek de bir fâsıladır. Sadedinde olduğumuz hadiste Hz. Ömer ilerlemek veya gerilemek suretiyle hâsıl edilecek fâsılayı kasdetmemektedir. Zira "otur" demiştir, "ilerle!" veya "geri gel!" dememiştir, zamanla belirlemiştir. Müslim'de Hz. Muâviye'den gelen bir rivâyet şöyle: "Cum'ayı kıldığın zaman, konuşmadıkça veya çıkmadıkça peşinden namaz kılma. Zira Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bunu bize emretti, konuşmadıkça veya çıkmadıkça namazın peşine namaz kılmamamızı söyledi." [1394]

3098- 5- و عن أبي الشعثاء قال:]كُنَّا قُعُوداً في المَسْجِدِ مَعَ أبِى هُرَيْرَةَ رَضِىَ اللّهُ عَنْه فأذَّنَ المُؤَذِّنُ، فَقَامَ رَجُلٌ يَمْشِي، فَأتْبَعَهُ أبُو هُرَيْرَةَ بَصَرَهُ حَتّى مِنَ الْمَسْجِدِ، فَقَالَ : أنَّا هَذَا فَقَدْ عَصَى أبَا الْقَاسِمِ[. أخرجه الخمسة إ البخاري.

5. (3098)- Ebu şa'sâ (rahimehullah) anlatıyor: "Biz Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) ile birlikte mescidde oturuyorduk, Müezzin ezan okudu. Bir adam kalkıp yürümeye başladı. Ebu Hüreyre, adam mescidden çıkıncaya kadar gözleriyle onu takip etti ve:

"Şu adam Ebu'l Kâsım aleyhissalâtu vesselâm'a âsi oldu!" buyurdu."[1395]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, ezan okunurken mâzeretsiz olarak mescidden çıkmanın mekruh olduğuna delildir.

2- Bazı alimler derler ki: İsyan, haram olan fi'ilin işlenmesi halinde hâsıl olur. Halbuki burada namaz henüz farz değilken adam çıkmış durumda; yani namaz ikâmetten sonra farz olur. Dolayısıyla bu davranışın "isyan"la ifâde edilmesi vak'aya mutabık düşmüyor. Ancak bazan ezân kelimesiyle ikamet de kasdedilir. Bir de o sıralarda, ikâmet ezânın hemen peşinden okunduğu için böyle hükmetmek uygundur.

3- Ebu Hüreyre'ye ait olan bu söz hükmen merfu addedilmiştir. Çünkü, dini ilgilendiren değerlendirme şahsî içtihadla yapılamaz, hiçbir sahâbenin buna

yetkisi yoktur. Öyle ise bu çeşit sahâbe sözü, Resûlullah'tan öğrenilen bilgiye mebnidir.[1396]

-3099 -6 ـو عن سماك بن حرج قال :]قُلْتُ لِجَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ رَضِىَ اللّهُ عَنْه: أَكُنْتَ تُجَالِسُ رَسولُ اللّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ؟ قَالَ: نَعَمْ كَثِيراً، كَانَ يَقُومُ مِنْ مُصَّهُ الَّذِي يُصَلِّي فِيهِ الصُّبْحَ حَتّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ، وَكَانُوا، يَتَحَدَّثُونَ فِي أَمْرِ الْجَاهِلِيةِ فَيَضْحَكُونَ وَيَتَبَسَّمُ رَسولُ اللّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ[. أخرجه الخمسة إ البخارى.

6. (3099)- Simâk İbnu Harb anlatıyor: "Câbir İbnu Semüre (radıyallahu anh)'ye dedim ki:
"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la beraber oturdun mu?"
"Evet dedi, hem de çok. Sabah namazı kılınca, namaz kıldığı yerden güneş doğuncaya kadar kalkmazdı. Bu esnada (cemaat) birbirlerine cahiliye devri ile ilgili şeyler anlatırlar ve gülerlerdi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da tebessüm buyururlardı."[1397]

AÇIKLAMA:

Muhtelif sahâbe tarafından rivâyet edildiği üzere Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sabah namazlarından sonra mescidde kalarak, bağdaş kurup oturur ve ashabı ile sohbet ederlerdi. Bir rivâyette bu halin güneş iyice doğuncaya kadar devam ettiği belirtilir. Bu esnada rüyalar anlatılıp tâbir edildiği, eyyâmu'l Arap denen cahiliye devri hâdiseleri (tarih) tezekkür edildiği, israiliyât vs. başka şeylerin anlatıldığı rivâyetlerde açıktır. Yani ibâdet ve zikir meclisi belli bir müddette kültür halkasına dönüşmektedir.
Bu hâdisenin dikkat çekmemiz gereken bir yönü, devamlı oluşudur. Yani yılın herhangi bir mevsimine veya ayına veya haftanın herhangi bir gününe mahsus olmayıp, her gün yapılmaktadır. Resûlullah'ın muttarıd olan günlük meşguliyetlerinden bir bölümünü teşkil etmektedir. Resûlullah'ın bu tatbikatı bir kere terkettiği açık olarak belirtilmiştir: Îlâ hâdisesi vâki olunca... Yani hanımlarıyla bir ay ayrı yaşamaya karar verdiği gün namazı kılar kılmaz Meşrübe denen husûsî odasına çekilmiş ve bu davranışı fevkalade şaşırtıcı

olmuş, başta Hz. Ömer olmak üzere bütün Ashab (radıyallahu anhüm) mühim bir hadise var telâşına kapılmıştır. Gerçekten de hayat-ı Nebî'de bir kısım vahyin gelmesine de sebep olan mühim bir hâdise vukûa gelmiştir: Fahr-ı Kainât, zevcelerinden bir ay boyu ayrı kalmaya karar vermiştir ki siyer-i Nebî'de Îlâ Hâdisesi diye geçer.
Bazı rivâyetler, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kuşluk vaktine kadar mescitte kaldığını, kuşluk namazını kılarak mescitten ayrıldığını tasrih eder. Hatta bu davranışı ümmete tavsiye buyurmuştur. Bir Ebu Dâvud rivâyeti şöyle: Sabah namazından çıkınca yerim de kalıp, kuşluk namazına kadar bekler ve iki rek'at kuşluk kılmaya kadar hayır olmayan sözlerden sakınırsa, denizin köpüğü kadar çok da olsa (küçük) günahları affedilir."[1398]

3100-7 -وعن ابن عمر رَضِىَ اللّهُ عَنْهما قال: رَسولُ اللّه صَلَّى اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: َ تَغْلِبَنَّكُمْ ا َعْرَابُ عَلَى اِسْم صَتِكُمْ، فَإنَّ اسْمَهَا فِي كِتَابِ اللّهِ الْعشَاءُ وَإنَّمَا يُعْتَمُ بَحِبِ ا“بِلِ[. أخرجه مسلم ودأود والنسائى.

7. (3100)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bedevîler, sakın namazınızın isminde size galebe çalıp değiştirmesinler. Çünkü onun Kitabullah'taki ismi "işâ" (yatsı)dır. Bedevîler develerini sağarken karanlığa kalırlar da (yatsıya ateme derler)."[1399]

AÇIKLAMA:

Akşam namazı ile yatsı namazlarının Arapça isimlerinde bir tedahül ve iltibas mevzubahistir: Her ikisine de İşâ denebilmektedir. Bazı rivâyetlerde akşam'a "İşâ-yı evvel", yatsıya da "İşâ-yı âhire" denmiştir. Her ikisi birden işâyeyn (iki işâ) diye de tesmiye edilmiştir.
Ayrıca, Bedevilerin akşama işâ, yatsıya da ateme dedikleri görülmüştür.
İşte sadedinde olduğumuz hadiste, Aleyhissalâtu vesselâm'ın, bu karışıklıklara meydan verilmemesini irşad buyurduğunu görmekteyiz.
Şunu da belirtelim ki, bazı rivâyetler gösteriyor ki, yatsıyı ifâde için işâ yerine ateme kelimesini bazan Resûlullah da kullanmıştır. Hz. Ebu Bekir ve İbnu Abbâs (radıyallahu anhüm) gibi bir kısım sahâbî de bu tesmiyenin caiz olduğu kanaatini izhâr etmişlerdir.

Nevevî bu durumu iki ihtimâle bağlar:

1- Yatsıya ateme denmesi de caizdir, bu sebeple Aleyhissalâtu vesselâm ateme'yi kullanmıştır.

2- İşâ kelimesini bilmeyen bir muhatabına yatsıyı ifâde etmek için, bildiği kelime olan ateme'yi kullanmıştır. Nitekim Resûlullah, konuşurken muhatabının anlayacağı kelimeleri kullanmayı tercih ederdi. Hadisin müteakiben kaydedeceğimiz Buhârî'deki veçhi, Araplar arasında ateme kelimesinin daha yaygın ve akşama da işâ dediklerini göstermektedir: "Sakın Bedevîler akşam namazının ismi hususunda size galebe çalmasın!... Onlar akşama işâ derler."
İşâ, gece karanlığının başlangıcıdır. Daha önce de belirttiğimiz üzere batı ufkundaki gündüzün son izlerinin tamamen kaybolmasıyla başlar. Şu halde, akşama da işâ denmesinin hâsıl edeceği kargaşa açıktır.
İşte Resûlullah bu kargaşayı önlemek istemiş olmalıdır. Yasak tahrîmî değil, tenzihîdir.[1400]

3101-8 -وعن عبداللّه بن مغفل رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]رَسُولُ اللّه صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: َ تَغْلِبَنَّكُمْ ا َعْرَابُ عَلَى اسْمِ صَتِكُمْ المَغْرِبَ. قَالَ : وَتَقُولُ ا َعْرَابُ: هِىَ الْعِشَاءُ[. أخرجه البخاري.

8. (3101)- Abdullah İbnu Muğaffel (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bedevîler, akşam namazınızın isminde sakın size galebe çalmasınlar!" (Resûlullah devamla) dedi ki: "Bedevîler ona (sâdece) işâ derler."[1401]

AÇIKLAMA:

İbnu Hacer'in açıkladığı üzere, Resûlullah'ın buradaki yasaklaması, önceki hadiste açıkladığımız iltibası önlemek maksadıyla, mutlak bir yasaklama değil, Bedevîlerin galebesini yasaklamaktır. Yani Bedevîler akşama sâdece işâ derler, yatsıya da ateme. Halbuki Kur'an'da işâ kelimesiyle yatsı kastedilmiştir. Şu halde Bedevîlerin galebesiyle yatsıya ateme, akşama da işâ demek mutlak bir hal alırsa, Kur'an yanlış anlaşılabilir.
Şu halde, Resûlullah'ın bu irşadından, kelimelerin bir dilde oturmuş, hitabete

girmiş mânalarında tağyirat yapılmaması gereği de anlaşılabilir. Şârihler, ateme kelimesinin yatsı, işâ kelimesinin de akşam yerine kullanılmasının örfte bulunması sebebiyle, Efendimizin bu hususta kesin bir yasak koymadığını; ateme kelimesi işâ'nın yerine kesin şekilde ikâme edilmediği müddetçe arada sıra ateme'nin de yatsı mânasında kullanılmasının câiz olduğunu belirtirler. Resûlullah'ın da buna başvurduğunu önceki hadiste açıkladık.[1402]

-3102 -9 وعن أبى برزة ا ُسلمى رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]كَانَ رَسُولُ اللّه صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَكْرَهُ النَّوْمَ قَبْلَ الْعِشَاءِ وَالْحَدِيثَ بَعْدَهاَ[. أخرجه الخمسة إ النسا ئي .

9. (3102)- Ebu Berze el-Eslemî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yatsıdan önce uyumayı, sonra da konuşmayı mekruh addederdi."[1403]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın günlük hayat düzenini aksettiren rivâyetlerden biridir: Buna göre Efendimiz, yatsıyı kılmazdan önce yatmayı mekruh addetmiştir, çünkü gece kalkamayıp namazı kaçırma ihtimali vardır. Ayrıca yatsıdan sonra da oturup sohbet etmeyi hoş karşılamamaktadır. Bu da gece ibadetine yani teheccüde mâni bir durumdur. Halbuki, Resûlullah gecenin bir bölümünde her gün kalkıp geceyi ihya etmekle, namazla, zikrullahla geçirmektedir.
Resûlullah'ın şahsî hayatında yaptığı, ümmetine de sünnettir. Kaldı ki pek çok hadislerinde gece namazını ümmetine tavsiye etmiştir (3002-3015 numaralı hadislerde geçti).
Ancak hemen belirtelim ki, bu söylenen, gâlib durumu ifâde eder. İhtiyaç hâlinde bazı gecelerde geç vakitlere kadar Efendimizin uyanık kaldığı olmuştur. Buharî'nin bir rivâyetinde kadınlar ve çocuklar uyuyacak kadar Resûlullah'ın yatsıyı te'hir etmesi de mevzubahistir. Durum ümmet için de aynıdır. ulemâ yatsıyı müteakip yatmanın bir vecîbe olmadığını belirtmiştir. Tirmizî, ilim ehlinin çoğunluğunun yatsı namazından önce uyumayı mekruh addettiğini, bazılarının da bilhassa ramazanda buna ruhsat verdiklerini belirtir. Mekruh

olmamanın şartı, namazın normal vaktinde kişiyi kaldıracak birinin olması veya o vakitte mutlaka uyanmak kişinin âdetleri arasında kesinlik kazanmasıdır. Bu durumda önceden uyumanın bir mahzuru, kerâheti yoktur.
Namazdan sonraki konuşma keraheti de, konuşmanın matlup, meşru bir mevzu üzerinde olmaması durumuyla kayıtlıdır. İlim tahsili, matlub mevzular üzerinde mübâhese maksadıyla yatsıdan sonra uyanık kalmanın mekruh olmadığı belirtilmiştir. Ayrıca geç yatmanın, kıyamu'l-leyl'e engel olmasının da bu kerâhetin sebepleri arasında yer aldığı belirtilmiştir.[1404]

-3103 -10 ـو عن عمر رَضِىَ اللهُ عَنْه قال:]كَانَ رَسُولُ اللّهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَسْمُرُ مَعَ أَبِي بَكْرٍ فِي ا َمْرِ مِنْ أُمُورِ الْمُسْلِمِينَ، وَأَنَا مَعَهُماَ[. أخرجه الترمذي.

10. (3103)- Hz. Ömer (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Hz. Ebu Bekir (radıyallahu anh) ve yanlarında ben de bulunduğum halde müslümanların meselelerini (konuşmak için) gece geç vakte kadar uyanık kalırlardı."[1405]

AÇIKLAMA:

Aynî, yasak olan uyanıklığın hayırsız sohbete, yasak olmayan uyanıklığın ise hayırlı sohbete hamledildiğini söyleyerek önceki hadisle bunu te'vil eder.[1406]

-3104 -11 ـوعن رجل من خزاعة من أصحاب رَسولُ اللّه صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أنّه قال:] لَيْتَنِى صَلَّيْتُ فَاسْتَرَحْتُ فَكَأنَّهُمْ عَابُو ذَلِكَ عَلَيْهِ، فَقَالَ: سَمِعْتُ رَسُولُ اللّهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: أَقِمِ الصَّةَ ياَ بِلُ، وَأرِحْنَا بِهاَ[.

11. (3104)- Ashab'tan Huzâ'alı birinin rivâyet ettiğine göre, bir gün: "Keşke (yatsı) namazımı kılıp da istirahat etseydim" diye temennide bulunmuştu. Kendisini bu sözü sebebiyle ayıpladılar. Onlara şu cevabı verdi:
"Ben Resûlullah'ın şöyle söylediğini işittim: "Ey Bilal, ikamet oku da bizi

rahatlat!"[1407]

-3105 -12 و في رواية لعليّ:]أُصَلِّي فَأُنْكِرَ ذَلِكَ عَلَيْهِ، فَقَالَ: سَمِعْتُ رَسُولُ اللّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: قُمْ يَا بِلُ فَأَرِحْنَا: يَعْنِى الصَّةَ [. أخرجه أبو داود.ومعنى))أرِحْناَ((يعنى نستريح بأدائها عن شغل القلب بها .

12. (3105)- Hz. Ali'ye ait bir başka rivâyette, Hz. Ali: "Namazımı kılar istirahat ederim" demişti. Kendisini ayıpladılar. O da şu cevabı verdi:
"Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı işittim. Şöyle demişti:
"Ey Bilal kalk, bizi namazla istirahate kavuştur."[1408]

AÇIKLAMA:

Burada namazı kılıp istirahat bulmak tâbirinden iki mâna anlaşılmıştır:

1- Namaz kılınca ibadet, zikir, tesbih gibi kalbin hoşuna giden şeylerle meşguliyet insanı dinlendirdiği içip Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hz. Bilâl'e: "Bizi namazla meşgul etmek sûretiyle bizi dinlerdir" mânâsında, "Bizi namazla istirahate kavuştur" buyurmuştur. Resûlullah, ibadet ve zikir dışındaki dünyevî meşguliyetleri bir fazlalık, bir yorgunluk addediyordu. Namazdaki münâcaat sebebiyle dinleniyordu. Nitekim, "Gözümün nuru namazda kılındı" buyurmuştur.

2- Bir de şu mâna üzerinde durulmuştur: Namaz borcundan kurtulmak sûretiyle rahatlamak... Zira namaz vakti girip kişiye farz olduktan sonra, Rabbine karşı borçlu olma duygusu, mü'mini huzursuz eder; borcunu bir an önce eda etmek, bu sıkıntıdan kurtulmak demektir.[1409]

-3106 -13 وعن عثمان بن أبى العاص رَضِىَ اللّهُ عَنه قال:]قُلْتُ ياَ رَسُولَ اللّهِ: إنَّ الشَّيْطَانَ قَدْ حَالَ بَيْنِي وَبَيْنَ صَتِي وَبَيْنَ قِرَاءَتِي يُلَبِّسُهَا عَلَيَّ ، فَقَالَ: ذَاكَ شَيْطَانٌ يُقَالُ لَهُ خَنْزَبُ، فَإذَا أَحْسَسْتَهُ فَتَعَوَّذْ بِاللّهِ تَعَالَى مِنْهُ وَاتْفُل عَنْ يَسَارِكَ ثَثاً قَالَ: فَفَعَلْتُ ذَلِكَ فَأَذْهَبَهُ اللّهُ تَعَالَى عَنِّى[. أخرجه مسلم .

13. (3106)- Osman İbnu Ebî'l-As (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ey Allah'ın Resûlü dedim, şeytan benimle namazımın ve kıraatimin arasına girip kıraatimi iltibas etmeme sebep oluyor, (ne yapayım?)"
Aleyhissalâtu vesselâm bana şu cevabı verdi: "Bu Hınzeb denen bir şeytandır. Bunun geldiğini hissettin mi ondan Allah'a sığın. Sol tarafına üç kere tükür!"
(Osman İbnu Ebî'l-As) der ki: "Ben bunu yaptım, Allah Teâla Hazretleri onu benden giderdi."[1410]

AÇIKLAMA:

Hınzeb kelimesi Hanzeb, Hunzeb şekillerinde de okunmuştur. Şeytanın namazdaki vesvesesi, kaç rek'at kıldığı, neleri okuyup okumadığı hususunda sebep olduğu yanılmalar, tereddütlerdir. Bu durumlar kalbin huzurunu, huşûunu bozar. Şu halde bu çeşit vesveselerde çare olarak Allah'a sığınılacaktır.[1411]

---

[1] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/207-208.

[2] Buhârî, Mevâkît: 6; Müslim, Mesâcid: 282, (666); Tirmizî, Emsâl: 5, (2872); Nesâî, Salât: 7, (1, 231); Muvatta, Sefer: 91, (1, 174); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/212.

[3] Muvatta, Kasru's-Salât: 91, (1, 174); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/213.

[4] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları :8/213-214.

[5] Buhârî, Hudûd: 27, Müslim, Tevbe: 44, 45, (2764, 2765); Ebû Davud, Hudûd: 9, (4381); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/214-215.

[6] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/215-216.

[7] Buhârî, Hudud: 17; Müslim, Tevbe: 44, 45, (2764, 2765), Hudûd: 24, (1696); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/217.

[8] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/217.

[9] Nesâî, Tahâret 108, (1, 90-91); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/218.

[10] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/218-220.

[11] Ebû Dâvud, Salât: 272, (1203); Nesâî, Ezân: 26, (2, 20); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/220.

[12] Muvatta, Tahâret: 36, (1, 34); İbnu Mâce, Tahâret: 4, (277); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/220.

[13] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/221.

[14] Ebû Dâvud, Salât: 312, (1319); Nesâî, Mevâkît: 46, (1, 289); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/222.

[15] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/222.

[16] Ebû Dâvud, Cihâd: 180, (2785); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/222.

[17] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/222-223.

[18] Nesâî, İşretu'n-Nisâ: 1, (7, 61); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/223.

[19] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/223.

[20] Müslim, Salât: 226, (489); Ebû Dâvud, Salât: 312, (1320).

[21] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/212.

[22] Müslim, Salât: 225, 226, (488, 489); Nesâî, Tatbik: 81; Tirmizî, Salât: 169, (388); İbnu Mâce, İkâmet: 201, (1422-1424).

[23] Müslim, Îman: 10, (12); Tirmizî, Zekât: 2, (619); Nesâî, Salât: 4, (1, 228, 229) Bu metin Nesâî'dekidir.

[24] Hadisi Buharî de tahric etmiştir (Kitabu'l-İlm 6).

[25] Buhârî, Bed'ül-Halk: 6, Enbiya: 22, 43, Menâkıbu'l-Ensâr: 42; Müslim, Îman: 259, (162); Tirmizî, Salât: 159, (213); Nesâî, Salât: 1, (1, 217-223).

[26] Müslim, Salât: 5, (687); Ebû Dâvud, Salât: 287, (1247); Nesâî, Taksir: 1, (3, 118, 119).

[27] Buhârî, Salât: 1, Taksîru's-Salât: 5, Menâkıbu'l-Ensâr: 47; Müslim, Salâtu'-Müsâfirîn: 2, (685); Muvatta, Kasru's-Salât: 8, (1, 146; Ebû Dâvud, Salât: 270, (1198); Nesâî, Salât: 3, (1, 225).

[28] Nesâî, Cum'a: 37, (3, 111), Taksir: 1, (3, 118), Îdeyn: 11, (3, 183).

[29] Ebû Dâvud, Salât: 9, (428).

[30] Ebû Dâvud, Salât: 26, (494); Tirmizî, Salât: 299, (407).

[31] Ebû Dâvud, Salât: 25, (495, 496).

[32] Ebû Dâvud, Salât: 26, (497).

[33] Buhârî, Şehâdât: 18, Megazî: 29, Müslim, İmâret: 91, (1868); Tirmizî, Cihâd: 31, (1711); Ebû Dâvud, Hudud: 17, (4406, 4407); Nesâî, Talâk: 20, (6, 155).

[34] Kaynaklar müteakip rivayette.

[35] Buhârî, Mevakîtu's-Salât: 37; Müslim, Mesâcid: 314, (684); Tirmizî, Salât: 131, (178); Ebû Dâvud, Salât: 11, (442); Nesâî, Mevâkît: 52, 53, (2, 293, 294).

[36] Kaynak 2347. hadisten sonra toptan gelecek.

[37] Buhârî, Mevâkît: 35, Tevhîd: 31; Müslim, Mesâcid: 309-311; Muvatta, Vaktu's-Salât: 25; Ebû Dâvud, Salât: 11, (435-441); Tirmizî, Salât: 130, (177), Tefsir, Tâhâ (3162); Nesâî, Mevâkît: 53, 54, 55, (1, 294-298), İmâmet: 47, (2, 106).

[38] Nesâî, Mevâkît: 55, (1, 299).

[39] Muvatta, Vukûtu's-Salât: 26, (1. 14-15).

[40] Buhârî, Mevâkît: 36, 38, Ezân: 26, Salâtu'l-Havf: 4, Megâzî: 29; Müslim, Mesâcid: 209, (631); Tirmizî, Salât: 132, (180); Nesâî, Sehv: 105, (3, 84, 85).

[41] Tirmizi, Salât 132, (179); Nesâî, Mevâkît 55, (1, 297, 298).

[42] Muvatta, Vukût: 24, (1, 13).

[43] Muvatta, Kasru's-Salât: 77, (1, 168).

[44] Müslim, Îman: 134, (82); Ebû Dâvud, Sünnet: 15, (4678); Tirmizî, Îman: 9, (2622). Metin Müslim'in metnidir.

[45] Tirmizî, Îman: 9, (2622); Ebû Dâvud, Sünnet: 15, (4678); İbnu Mâce, Salât: 77, (1078).

[46] Tirmizî, Îman: 9, (2623); Nesâî, Salât: 8, (1, 231, 232); İbnu Mâce, Salât: 77, (1079).

[47] Tirmizî, Îman: 9, (2624).

[48] Buhârî, Mevâkît: 14; Müslim, Mesâcid: 200, (626); Muvatta, Vukûtu's-Salât: 21, (1, 11, 12); Ebû Dâvud, Salât: 5, (414, 415); Tirmizî, Salât: 128, (175); Nesâî, Salât: 17, (1, 238).

[49] Buhârî, Mevâkît: 15, 34; Nesâî, Salât: 15, (1, 236).

[50] Bu bahiste geçecek "boşa-gitme", "yoketme", "ibtal" tabirleri Arapça aslı olan ihbat'ın -ki düşürme, ortadan kaldırma, yoketme manalarına gelir- karşılığında olarak aynı manada kullanılacaktır. İfadenin gelişine hangisi uygunsa tercih edeceğiz.

[51] Müslim, Mesâcid: 178, (614); Ebû Dâvud, Salât: 2, (395); Nesâî, Muvâkît: 15, (1, 260, 261). Metin Müslim'e aittir.

[52] Ebû Dâvud, Salât: 2, (396).

[53] Müslim, Mesâcid: 176, 177, (613); Tirmizî, Salât: 115, (152); Nesâî, Mevâkît: 12, (1, 258).

[54] Tirmizî, Salât: 1, (149); Ebû Dâvud, Salât: 2, (393).

[55] Fecr'in uzaması tabirini Sindî şöyle açıklar: "Belki de kıraatı uzatmak için ortalığın tam olarak ağarmasını beklemedi, ağarma sırasında namazdan çıkacak şekilde namazı kıldı. Böylece, ikinci sefer namazdan çıkma anıyla vaktin sonunu tesbit etmiş oldu, tıpkı evvelini, birincide başlamakla tesbit ettiği gibi."

[56] Bu tabir 2369. Hadiste açıklanacaktır.

[57] Nesâî, Mevâkît: 10, (1, 256).

[58] Nesâî, Mevâkît: 15, 7, 10, 17, (1, 251, 255, 261, 263).

[59] Tirmizî, Salât :114, (151); Müslim, Mevâkît: 6, (1, 249, 250).

[60] Zürkânî bu tabiri, "güneşin zevalinden (yani batıya yönelmesinden) hasıl olan gölge henüz mevcut değilkenki gölge" diye açıklar. Bu gölge, önceki hadiste ayakkabı bağı kadar diye ifade edilmişti. Bir diğer

ifade ile güneşin öğlede tepe noktasına varıp da gölgenin batı cihetinden kesilip, henüz doğu cihetine doğru büyümeğe geçmediği andaki en kısa olan gölgedir. Bazı âlimler buna aslî gölge de demiştir.

[61] Seninle'den maksad akşamı kıldığın vakitle demektir. Yani akşamla yatsı arasına gecenin üçte biri girince kıl demek olur.

[62] Muvatta, Vukûtu's-Salât: 9, (1, 8).

[63] Muvatta, Mevâkît: 6, (1, 6-7).

[64] Muvatta, Mevâkît: 7, (1, 7).

[65] Muvatta: 8, (1, 7).

[66] Müslim, Mesâcid: 173, (612); Ebû Dâvud, Salât: 2, (396); Nesâî, Mevâkît: 15, (1, 260).

[67] Buhârî, Mevâkît: 11, 13, 39, Ezân: 104; Müslim, Mesâcid: 237, (647); Ebû Dâvud, Salât: 3, (398); Nesâî, Mevâkît: 2, (1, 246), 20, (1, 265).

[68] Buhârî, Mevâkît: 18, 21; Müslim, Mesâcid: 234, (646); Ebû Dâvud, Salât: 3, (397); Nesâî, Mevâkît: 18, (1, 264).

[69] Nesâî 29, (1, 273).

[70] Ebû Dâvud, Salât: 4, (400); Nesâî, Mevâkît: 6, (1, 251).

[71] Buhârî, Mevâkît: 13, 27, Ezân: 162, 165; Müslim, Mesâcid: 231, (645); Muvatta, Vukût: 4, (1, 5); Ebû Dâvud, Salât: 8, (423); Tirmizî, Salât: 116, (153); Nesâî, Mevâkît: 25, (1, 271).

[72] Tirmizî, Salât: 118.

[73] Müslim, Mesâcid: 189, (619); Nesâî, Mevâkît: 2, (1, 247).

[74] Ebû Dâvud, Salât: 273, (1205); Nesâî, Mevâkît: 3, (1, 248).

[75] Buhârî, Mevâkît: 13, Humus: 4; Müslim, Mesâcid: 169, (611); Ebû Dâvud, Salât: 5, (407); Tirmizî, Salât: 120, (159); Nesâî, Mevâkît: 8, (1, 252).

[76] Avâli, âliye'nin cem'idir. Medîne'nin yüksek yerlaerindeki meskûn yerler böyle tesmiye edilmiştir. Günümüzde kullanılan banliyö, periferik kelimeleri bunu karşılar.

[77] Kaynaklar 2385'in sonunda müştereken gelecek.

[78] Kaynaklar müteakip hadisin sonunda müştereken gelecek.

[79] Buhârî, Mevâkît: 13, İ'tisâm: 16; Müslim, Mesâcîd: 192-197, (621-624); Muvatta, Vukût: 11, (1, 8-9); Ebû Dâvud, Salât: 5, (404-405); Nesâî, Mevâkît: 8, (1, 252-254).

[80] Buhârî, Mevâkît: 18; Müslim, Mesâcid: 216, (636); Ebû Dâvud, Salât: 6, (417); Tirmizî, Salât: 122, (164.

[81] Buhârî, Mevâkît: 18; Müslim, Mesâcîd: 217, (637).

[82]
Nesâî, Mevâkît: 13, (1, 259).
[83]
Yıldızların cıvıldaşması tabiri daha önce de mükerreren geçti. Açıkladığımız üzere, ortalığın karararak küçük ve sönük yıldızların da görünür hale gelmesidir. Tabirin aslı "yıldızların kenetlenmesi" manasına gelir.
[84]
Tirmizî, Salât: 127, (171).
[85]
Buhârî, Mevâkît: 28, 17; Müslim, Mesâcid: 163, (608); Muvatta, Vukût: 5, (1, 6); Tirmizî, Salât: 137, (186); Ebû Dâvud, Salât: 5, (412); Nesâî, Mevâkît: 11, (1, 257, 258), 28, (1, 273).
[86]
Bunlar, görüşlerini teyid eden rivayetler gösterirler. Aynî bunları kaydeder.
[87]
Buhârî, Mevâkît: 9, Bed'ü'l-Halk: 10; Müslim, Mesâcid: 180, (615); Muvatta, Vükût: 28, (1, 16); Ebû Dâvud, Salât: 4, (402); Tirmizî, Salât: 7, (157); İbnu Mâce Salât: 4, (677); Nesâî, Mevâkit: 5 (1, 248-249).
[88]
Buhârî, Mevâkît: 8; Muvatta, Vukût: 27, (1, 15).
[89]
Buhârî, Mevâkît: 9, 10, Ezân 18; Bed'ü'l-Halk: 10; Müslim, Mesâcid 184, (616); Ebû Dâvud, Salât 4, (401); Tirmizî, Salât 119, (1, 58).
[90]
Muvatta, Vukût 13, (1, 9).
[91]
Nesâî, Mevâkît: 4, (1, 248).
[92]
Ebû Dâvud, Salât: 5, (408).
[93]
Buhârî, Et'ime: 58, Ezân: 42; Müslim, Mesâcid: 64, (557); Tirmizî, Salât: 262, (353); Nesâî, İmâmet: 57, (2, 111).
[94]
Buhârî, Et'ime: 58, Ezân: 42; Müslim, Mesâcid: 65, (558).
[95]
Buhârî, Ezân: 42; Müslim, Mesâcid: 66, (559); Muvatta İsti'zân: 19, (2, 971); Ebû Dâvud, Et'ime: 10, (3757, 3759); Tirmizî, Salât: 262, (353, 354).
[96]
Ebû Davud, Et'ime: 10, (3758).
[97]
Buhârî, Mevâkît: 24; Müslim, Mesâcid: 225, (642); Nesâî, Mevâkît: 20, (1, 265).
[98]
Bu hadis 2343 numarada geçti.
[99]
Buhârî, Mevâkît: 25, 40, Ezân: 36, 156, Libâs: 48; Müslim, Mesâcid: 223, (640); Nesâî, Mevâkît: 21, (1, 268).
[100]
Buhârî, Ezân: 27, 28, İstizân: 48; Müslim, Hayz: 126, (376); Ebû Dâvud, Salât: 46, (542); Tirmizî, Salât: 373, (517, 518); Nesâî, İmâmet: 13, (2, 81).
[101]
Ebû Dâvud, Salât: 7, (421).
[102]
Bu hadis 2364 numarada kaydedildi.

[103] Buhârî, Mevâkît: 22; Müslim, Mesâcid: 224, (641).

[104] Buhârî, Mevâkît: 28, 17; Müslim, Mesâcid: 161, (607); Muvatta, Vukût: 16, (1, 10); Ebû Dâvud, Salât: 241, (1121); Tirmizî, Salât: 377, (524); Nesâî, Mevâkît: 30, (1, 274); İbnu Mâce, İkâmet: 91, (1122).

[105] Tirmizî, Salat: 117, (154); Ebû Dâvud, Salât: 8, (424); Nesâî, Mevâkît: 27, (1, 272).

[106] Muvatta, Vukût: 23, (1, 12).

[107] Ebû Dâvud, Salât: 9, (426); Tirmizî, Salât: 127, (170); Müslim, Îman: 137, (85) Buhârî, Mevâkît: 5.

[108] 2374-2375'inci hadislere bakılsın.

[109] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:8 /300-302.

[110] Müslim, Müsâfirîn: 293, (831); Ebû Dâvud, Cenâiz: 55, (3192); Tirmizî, Cenâiz: 41, (1030); Nesâî, Mevâkît: 31, (1, 275, 26); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/302.

[111] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/302-303.

[112] Buhârî, Mevâkît: 31, 30, Hacc: 73; Müslim, Müsâfirîn: 289, (838); Muvatta, Kur'ân: 47, (1, 220); Nesâî, Mevâkît: 33, (1, 277); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/303.

[113] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/303.

[114] Muvatta, Kur'ân: 44, (1, 219); Nesâî, Mevâkît: 31, (1, 275); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:8/303.

[115] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:8/304.

[116] Ebû Dâvud, Salât: 299, (1277); Nesâî, Mevâkît: 35, (1, 279, 280); Müslim, Müsâfirîn: 294, (832); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:8/305.

[117] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:8/306.

[118] Buhârî, Mevâkît: 31; Müslim, Müsâfirîn: 288, (827); Nesâî, Mevâkît: 35, (1, 277, 278); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:8/306.

[119] Buhârî, Mevâkît: 30; Müslim, Müsâfirîn: 286, (826); Ebû Dâvud, Salât: 299, (1276); Tirmizî, Salât: 134, (183); Nesâî, Mevâkît: 32, (1, 276, 277); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/307.

[120] Nesâî, Mevâkît: 11, (1, 258); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/307.

[121] Müslim, Müsâfirîn: 295, (833); Nesâî, Mevâkît: 35, (1, 279).

[122] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/307-308.

[123] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/308-309.

[124] Rezîn ilavesidir. Bu hadis, Ahmed İbnu Hanbel'in Müsned'inden tahric edilmiştir (5, 165); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/310.

[125] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/310.

[126] Ebû Dâvud, Salât: 299, (1274); Nesâî, Mevâkît: 36, (1, 280).

[127] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/311.

[128] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/311.

[129] Müslim, Müsâfirîn: 292, (830); Nesâî, Mevâkît: 14, (1, 259, 260); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/311.

[130] Mu'cemu'l-Büldân'da Mahmıs diye harekelenmiştir.

[131] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/312.

[132] Muvatta, Kur'ân 50, (1, 221); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/312.

[133] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/312.

[134] Ebû Dâvud, Salât 223, (1083); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/313.

[135] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/313.

[136] Müslim, Mesâcid: 195, (622); Muvatta, Kur'ân: 46, (1, 220); Ebû Dâvud, Salât: 5, (413); Tirmizî, Salât: 120, (160); Nesâî, Mevâkît: 9, (1, 254); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/313-314.

[137] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/314.

[138] Buhârî, Hacc: 97, 99; Müslim, Hacc: 292, (1289); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/314.

[139] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/314-315.

[140] Buhârî, Hacc 99); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/316.

[141] Bu bahsin haccla ilgili teferruâtı için 1430-1441. hadisler görülebilir; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/316.

[142] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/317-318.

[143] Buhârî, Ezân: 9, 32, Şehâdât: 30; Müslim, Salât: 129, (437); Tirmizî, Salât: 166, (225); Nesâî, Mevâkît: 22, (1, 269), Ezân: 31, (2, 23); Muvatta, Nidâ: 3, (1, 68); Cemâat: 6, (1, 131); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/319.

[144] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/319.

[145] Buhârî, Ezân: 4, Amel fi's-Salât: 18, Sehv: 6, Bed'ü'l-Halk: 11; Müslim, Salât: 19, (389), Mesâcid: 83, (389); Ebû Dâvud, Salât: 31, (516); Muvatta, Nidâ: 6, (1, 69); Nesâî, Ezân: 30, (2, 21); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/320.

[146] 2444-2449. hadisler; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/320-321.

[147] Müslim, Salât: 16, (389); Buhârî, Ezân: 4; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/321.

[148] Müslim, Salât: 15, (388); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/322.

[149] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/322.

[150] Nesâî, Ezân; 34, (2, 24); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/322.

[151] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/322.

[152] Müslim, Salât: 11, (384); Ebû Dâvud, Salât: 36, (522); Nesâî, Ezan: 33, (2, 23); Tirmizî, Salât: 154, (208); İbnu Mâce, Ezân: 4, (720); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/323.

[153] Ezân: 7.

[154] Buhârî, Ezân: 8; Ebû Dâvud, Salât: 28, (529); Tirmizî, Salât: 157, (211); Nesâî, Ezân: 38, (2, 26); İbnu Mâce, Ezân: 4, (722); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/323.

[155] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/323-325.

[156] Cuma sabahları, kandil günleri, yatsı ezanlarından sonra veya Erzurum ve çevresinde olduğu gibi beş vakit ezandan sonra ilave edilen salât u selâm, menşeini bu emr-i nebeviden almış olabilir.

[157] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/325.

[158] Hay'ale, hayye âla's-salat'dır.

[159] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/326-328.

[160] Müslim, Salât: 12, (385); Ebû Dâvud, Salât: 36, (527); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/328.

[161] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/328.

[162] Müslim, Salât: 13, (386); Ebû Dâvud, Salât: 36, (525); Tirmizî, Salât: 156, (210); İbnu Mâce, Ezân: 4, (721); Nesâî, Ezân: 38, (2, 26); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/329.

[163] Buhârî, Cuma:23; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/329.

[164] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/330.

[165] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/330.

[166] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/330.

[167] Buhârî, Ezân: 7; Müslim, Salât: 10, (383); Ebû Dâvud, Salât: 36, (522); Nesâî, Ezân: 33, (2, 23); Tirmizî, Salât: 154, (208); İbnu Mâce, Ezân: 4, (720); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/330.

[168] Tirmizî, Salât 152, (206); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/331.

[169] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/331.

[170] Ebû Dâvud, Salât: 31, (515); Nesâî, Ezân: 14, (2, 13); İbnu Mâce, Ezân: 5, (724); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/331-332.

[171] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/332-333.

[172] Nesâî, Ezân 14, (42, 13); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/334.

[173] Ebû Dâvud, 36, (524); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/334.

[174] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/334.

[175] Buhârî, Ezân: 5, Bed'ü'l-Halk: 112, (Menâkîb 25; Nesâî, Ezân: 14, (2, 13); Muvatta, Nidâ: 5, (1, 69); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/335.

[176] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/335.

[177] Müslim, Salât: 14, (387); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/335.

[178] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/335-336.

[179] Rezîn ilavesidir. (Kaynağı bulunamamıştır); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/336.

[180] Buhârî, Ezân: 1; Müslim, Salât: 1, (377); Tirmizî, Salât: 139, (190); Nesâî, Ezân: 1, (2, 2-3); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/337.

[181] Ebû Dâvud, Salât: 27, (498); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/338.

[182] Ebû Dâvud, Salât: 28, (505-507); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/339.

[183] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/339-340.

[184] Ebû Dâvud, Salât: 28, (499); Tirmizî, Salât: 139, (189).

[185] Ebû Dâvud, Salât: 30, (512).

[186] Tirmizî, Salât: 139, (189).

[187] Tirmizî, Salât: 142, (194); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/341-342.

[188] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/342-343.

[189] Buhârî, Ezân: 2, 3, Enbiya: 50; Müslim, Salât: 3, (378); Ebû Dâvud, Salât: 29, (508); Tirmizî, Salât: 141, (193); Nesâî, Ezân: 2, (2, 3); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/343.

[190] Müslim, Salât: 6, (379); Ebû Dâvud, Salât: 28, (500-505); Tirmizî, Salât: 140, (191); Nesâî, Ezân: 3, 4, 5, 6, (2, 4-8); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/344.

[191] Ebû Dâvud, Salât: 28, (501); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/345.

[192] Ebû Dâvud, Salât: 29, (510); Nesâî, Ezân: 2, (2, 3); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/345.

[193] Muvatta, Salât: 8, (1, 72); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/346.

[194] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/346.

[195] Ebû Dâvud, Salât: 45, (538); Tirmizî, Salât: 145, (198).

[196] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/347.

[197] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/347.

[198] Ebû Dâvud, Salât: 45, (538); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/348.

[199] Tirmizî, Salât: 145, (198); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/348.

[200] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/348.

[201] Nesâî, Ezân: 16, (2, 14); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/348.

[202] Bazı müellifler -ve mesela İbnu Abdilberr- Abdullah'ın ismini Abdullah İbnu Zeyd İbnu Abdi Rabbih İbni Sa'lebe diye tesbit ederler. Bunun hatalı olduğu kabul edilmiştir.

[203] Bir okiyye Nihaye'ye göre rıtlın altıda birisinin yarısına denktir, yani bir rıtl 12 okiyye'dir. Müncid'de bir rıtlın 2564 gram olduğu belirtilir. Öyleyse bir okiyye 213,6 gram eder.

[204] Dilek makamı diye tercüme ettiğimiz kelimenin aslı hanân'dır. Yani, "senin kabrini, Allah'ın rahmeti umulşan bir yer, bir ziyaret yapacağım, teberrüken toprağına yüz süreceğim" demektir.

[205] Hz. Bilâl'in, Hz. Ebu bekr devrinde de Medine'de kalıp ezan okuduğu da rivayet edilmiştir.

[206] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/349-354.

[207] Ebû Dâvud, Salât: 41, (532, 533); Tirmizî, Salât: 149, (203); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/355.

[208] Tirmizî, Salât: 149, (203); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/355.

[209] Hattâbî, bu ibarenin ikinci bir manaya daha muhtemel olduğunu belirtir: "Kul, geri kalan uykusunu almak üzere tekrar uyumaya gitti."

[210] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/355-356.

[211] Ebû Dâvud, Salât: 41 (534); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/356-357.

[212] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/357.

[213] Nesâî, Ezân: 12, (2, 11, 12); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/357.

[214] Ebû Dâvud, Salât: 30, (514); Tirmizî, Salât: 146, (199); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/357-358.

[215] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/358.

[216] Müslim, Mesâcid: 160- (606); Tirmizî, Salât: 148, (202); Ebû Dâvud, Salât: 44, (537); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/358.

[217] Müslim, Salat: 7, (380); Ebû Dâvud, Salât: 42, (535); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/359.

[218] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/359.

[219] Tirmizî; Salât: 143, (195); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/360.

[220] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/360.

[221] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/361-362.

[222] Ebû Dâvud, Salât: 40, (531); Tirmizî, Salât: 155, (209); Nesâî; Ezân: 32, (2, 23); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/362.

[223] Osman İbnu Ebî'l-Âs (radıyallahu anh) hakkında daha geniş bilgi için Birinci cildin 426. Sayfasına bakılsın.

[224] Mukasım (ortak, şerik) ortak olduğu işte çalışınca kâra katılır, işe iştiraki sebebiyle ayrıca ücret almaz.

[225] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/362-363.

[226] Ebû Dâvud, Salât: 293, (1264); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/364.

[227] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/364.

[228] Ebû Dâvud, Salât: 39, (528); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/364.

[229] 2439 numaralı hadise işaret edilmektedir.

[230] Muvatta, Salât: 11, (1, 73); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/364-365.

[231] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/365.

[232] Buhârî, Ezân: 18, 19, Vudû: 40, Salât: 17, Sütre: 90, 93, 94, Menâkıb: 23, Libas: 3, 42; Müslim, Salât: 249, (503); Ebû Dâvud, Salât: 34, (520); Tirmizî, Salât: 144, (197); Nesâî, Ezân: 13, (2, 12); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/366.

[233] Ebû Dâvud, Salât: 34, (520); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/366.

[234] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/366.

[235] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/367-368.

[236] Tirmizî, Salât 256, (342, 343, 344); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/369.

[237] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/369.

[238] Muvatta, Kıble: 8, (1, 196); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/369.

[239] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/370.

[240] Bu ibarenin elfazı Sahiheyn'e aittir; Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/370.

[241] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/370.

[242] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/371.

[243] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/371.

[244] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/371-372.

[245] Buhârî, Ezân: 83, 84, 85, 86; Müslim, Salât: 22, (390); Muvatta, Salât: 16, (1, 75, 76, 77); Ebû Dâvud, Salât: 117, (721, 722, 741, 743); Tirmizî, Salât: 190, (255); Nesâî, İftitah: 1, 2,3, (2, 121, 122); İbnu Mâce, İkâmet: 15, (858 - 868); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/372.

[246] Bu rivayet mütedavil Hanefi kitaplarında sanedsiz kaydedilir ise de, tahkik edilince şu senedle geldiği tesbit edilmiştir: حَدَّثَنَا محمد بن ابر اهيم بن زياد الرازى حدثنا سليمان بن الشاذكو نى قال سمعتسفيان بن عينة يقُول: اِجْتمَعَ اَبُو حَنِيفَةَ وَاَوْزَاعِىُّ فِى دَارِ اْلحِنَاطِينَ بمكة

[247] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/373-375.

[248] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/375.

[249] Ebû Dâvud, Salât: 119, (748); Tirmizî, Salât: 191, (257), 188, (253); Nesâî, İftitah: 110, (2, 195), 124, (1, 204), Sehv: 70, (3, 62); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/375.

[250] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/375-376.

[251] Ebû Dâvud, Salât: 119, (752); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/376.

[252] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/376.

[253] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/376.

[254] Buharî, Ezân: 115; Müslim, Salât: 27-32, (392); Muvatta, Salât: 19, (1, 76); Ebû Dâvud, Salât: 118, 119, (746, 753); Tirmizî, Salât: 177, 198, (239, 254); Nesâî, İftitah: 6, (2, 124), 84, (2, 181-182), 184, (2, 235); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/376-377.

[255] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/377.

[256] Kaynaklar 2500 numaralı hadiste toptan verilecektir; Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/378.

[257] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/378.

[258] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/379.

[259] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/379.

[260] Müslim, Salât: 54, (401); Ebû Dâvud, Salât: 117, (723-729, 736, 737); Nesâî, İftitah: 107, (2, 194), 139, (2, 211), 187, (2, 236), Sehv: 29, (3, 34-35); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/379.

[261] O bölgede mahalli şeflere kayl (cem'i; akyâl) denmektedir. Daha üst krala tabi olan mahalli kral; bir bakıma vâli veya derebey veya ağa manasında, nüfüzlu, sözü nâzif, otorite sahibi kimse demektir.

[262] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/379-381.

[263] Buhârî, Ezân: 144; Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/381.

[264] Bu husus 2495 numaralı hadisin açıklamasında geçti.

[265] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/381-382.

[266] Buhârî Ezân: 144, 115, 116; Müslim, Salât: 33, (393); Ebû Dâvud, Salât: 140, (835); Nesâî, Sehv: 1, (3, 2).

[267] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/382.

[268] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/382.

[269] Ebû Dâvud, Salât: 118, (744); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/383.

[270] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/383.

[271] Buhârî, Ezân: 84; Müslim, Salât: 24-26 (391); Ebû Dâvud, Salât: 118, (745); Nesâî 85, (2, 182); İbnu Mace, İkâmetu's-Salât; 15, (859).

[272] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/383-384.

[273] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/384.

[274] Ebû Dâvud, Salât: 117, (740); Nesâî, İftitah: 177, (2, 232); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/384-385.

[275] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/385.

[276] Ebû Dâvud, Salât: 117, (739); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/386.

[277] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/386.

[278] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/386.

[279] Buhârî, Taksîru's-Salât: 18, 17, 19; Ebû Dâvud, Salât: 179, (951, 952); Tirmizî, Salât: 274, (372); Nesâî, Kıyâmu'l-Leyl: 21, (3, 223-224); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/387.

[280] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/387.

[281] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/387.

[282] Buhârî, Taksîru's-Salât: 20, Teheccüd: 16; Müslim, Salatu'l-Müsâfirîn: 112, 115, (731, 732); Muvatta, Cum'a: 20, (1, 137, 138); Ebû Dâvud, Salât: 179, (953-956); Tirmizî, Salât: 257, (374, 375); Nesâî, Kıyâmu'l Leyl: 18, 22, (3, 219-224); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/388.

[283] 2511. hadis; Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/388-389.

[284] Nesâî, Kıyâmul-Leyl: 19, (3, 222); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/389.

[285] Müslim, müsâfirîn: 118, (733); Muvatta, Cum'a: 20, (1, 137); Tirmizî, Salât: 275, (373); Nesâî, Kıyâmu'l-Leyl: 19, (3. 223); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/390.

[286] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/390.

[287] Müslim, Müsâfirîn: 120, (735); Muvatta, Salâtu'l-Cemâ'a: 20, (1, 136, 137); Ebû Dâvud, Salât: 179, (950); Nesâî, Kıyâmu'l-Leyl: 20, (3, 223); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/391.

[288] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/391.

[289] Buhârî, Ezân: 119, 132; Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/392.

[290] Benzer hadisler daha önce geçti: 2133, 2147, 2148. hadisler gibi.

[291] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/392-393.

[292] Buhârî Ezân: 89; Muvatta, Kasru's-Salât: 47, (1, 859); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/393.

[293] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/393-394.

[294] Ebû Dâvud, Salât: 120, (755); Nesâî, İftitah: 10, (2, 126); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/394.

[295] Nesâî, İftitah: 9, (2, 125, 126); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/394.

[296] Ebû Dâvud, Salât: 187, (993).

[297] Ebû Dâvud, Salât: 187, (994); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/395.

[298] Ebu Dâvud rivayeti bu farklılıkları göstererek kaydeder.

[299] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/395-396.

[300] Rezîn ilavesidir. (Ebû Dâvud, Salât: 120, (756); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/396.

[301] Buhârî, Amel fi's-Salât: 17; Müslim, Mesâcid: 46, (545); Ebû Dâvud, Salât: 176, (947); Tirmizî, Salât: 281, (383); Nesâî, İftitah: 12, (2, 127); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/396.

[302] Buhârî, Enbiyâ: 50; Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/397.

[303] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/397.

[304] Ebû Dâvud, Salât: 160, (903); Nesâî, İftitah: 12 (2, 127); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/397.

[305] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/397-398.

[306] Nesâî, İftitah: 13, (2, 128); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/399.

[307] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/399.

[308] Ebû Dâvud, Salât: 177 (948); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/399.

[309] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/399.

[310] Tirmizî, Salât: 181, (245); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/400.

[311] Buhârî, Ezân: 89; Müslim, Salât: 50, (399); Muvatta, Salât: 30, (1, 81); Ebû Dâvud, Salât: 124, (782); Tirmizî, Salât: 182, (246); Nesâî, İftitah: 21, 22, (2, 133-135); İbnu Mâce, İkâmet: 4, (813-815); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/400.

[312] Tirmizî, Salât: 180, (244); Nesâî, İftitah: 22, (2, 135); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/401.

[313] Muzdarib hadis'in ne olduğunu daha önce açıkladık (2. cilt 122. sahife).

[314] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/401-402.

[315] Müslim, Mesâcid: 148, (599); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/403.

[316] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/403.

[317] Hadiste salât yani namaz kelimesi geçse de âlimler buradaki "salât'tan kıraat kastedilmiştir" derler. Hadisin devamı bunu teyîd eder. Salât (namaz) "kıraat" olarak isimlendirilmiştir, zira, namazda kıraat mevcuttur ve namazın ana parçalarından birini teşkil eder. Buna ayette de rastlarız: وَ لاَ تَجْهَرْ بِصَلاَتِكَ وَ (İsra 110).

[318] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/404.

[319] Teysir'de dizgi hatası olarak sondaki cümle tekrar edilmiştir. Ebu Dâvud'daki ibâre tekrarsız ve tercümede olduğu şekildedir.

[320] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/405.

[321] Müslim, Salât: 38, (395); Muvatta; Salât: 39, (1, 84-85); Ebû Dâvud, Salât: 136, (819, 820, 821); Tirmizî, Tefsîr: Fâtiha, (2954, 2955); Nesâî, İftitah: 23, (2, 135, 236); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/405-406.

[322] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/406.

[323] Ebû Dâvud, Salât: 136, (818): Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/406.

[324] Muvatta, Salât: 38, (1, 84); Tirmizî, Salât: 233, (313); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/407.

[325] İslâm'a yeni girmiş, henüz ezberi olmayan veya Arapça olarak ayeti henüz telaffuz edemeyen kimse gibi.

[326] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/407-408.

[327] Ebû Dâvud, Salât: 172, (932, 933); Tirmizî, Salât: 184, (248); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/408.

[328] Ebû Dâvud, Salât: 172, (937); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/408.

[329] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/409-410.

[330] Buhârî Ezân: 112; Müslim, Salât: 72, (410); Muvatta, Salât: 44, (1, 87); Ebû Dâvud, Salât: 172, (936); Tirmizî, Salât: 185 (250); Nesâî, İftitah: 34, 35, (2, 144); İbnu Mâce, İkâmet: 14, (851); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/411.

[331] Buhârî, Da'avât: 63; Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/411.

[332] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/411-412.

[333] Nesâî, İftitah: 112, (2, 157); Buhârî, Mevâkît: 11, 13, 39, Ezân: 104; Müslim, Mesâcid: 2, (1, 246), 16, (1, 262); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/413.

[334] Müslim, Salât: 164, (456); Ebû Dâvud, Salât: 135, (817); Nesâî, İftitah: 44, (2, 157); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/413.

[335] Buhârî, Ezân: 106; Müslim, Salât: 163, (455); Ebû Dâvud, Salât: 89, (648, 649); Nesâî, İftitah: 76, (2, 176). Hadis Buhârî'de muallak olmuştur; Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/413.

[336] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/414.

[337] Müslim, Salât: 168, (458); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/414.

[338] Sahiheyn, Buharî ve Müslim'in Sahih'leridir.

[339] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/414-416.

[340] Müslim, Cuma: 64, (879); Ebû Dâvud, Salât: 218, (1074); Tirmizî, Salât: 375, (520); Nesâî, Cuma: 38, (3, 111), İftitah: 47, (2, 159); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/416.

[341] Muvatta, Salât: 33; Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/417.

[342] Muvatta, Salât: 35, (1, 82); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/417.

[343] Rezîn ilavesidir. Buhârî muallak (senetsiz) olarak tahric etmiştir. (Ezan 106); Kutub-i Sitte Tercüme

ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/417.

[344] Muvatta, Salât: 34, (1, 82); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/417.

[345] Ebû Dâvud, Salât: 134, (816); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/418.

[346] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/418.

[347] Buhârî, Ezân: 107, 97, 109, 110; Müslim, Salât: 154, (451); Ebû Dâvud, Salât: 129, (798, 799, 800); Nesâî, İftitah: 56-60, (2, 164, 166).

[348] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/419.

[349] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/419.

[350] Ebû Dâvud, Salât: 131, (808); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/420.

[351] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/420.

[352] Buhârî, Ezân: 103, 95, 96; Müslim, Salât: 159, (453); Ebû Dâvud, Salât: 130, (804); Nesâî, İftitah: 74, (2, 174); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/420-421.

[353] Nesâî, İftitah: 55, (2, 163); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/421.

[354] Ebû Dâvud, Salât: 131, (807); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/421.

[355] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/421.

[356] Buhârî, Ezân: 98; Ebû Dâvud, Salât: 132, (812); Nesâî, İftitah: 67, (2, 169, 170).

[357] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/422.

[358] Arapçada اَطْوَل en uzun demektir (ism-i tafdil). Bunun cem'i اَطَاوِل (etâvil)'dir. طُولَى (tûla) yine etval gibi tafdildir, müennestir, en büyük manasınadır. Buradan طُوَل (tuval) cem'i gelir, en büyükler demektir.

[359] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/422-423.

[360] Buhârî, Ezân: 98, Megâzi: 83; Müslim, Salât: 173, (462); Muvatta, Salât: 24, (1, 78); Ebû Dâvud, Salât: 132, (810); Tirmizî, Salât: 230, (308); Nesâî, İftitah: 64, (2, 168); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/423.

[361] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/423-424.

[362] Nesâî, İftitah: 67, (2, 170); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/424.

[363] Buharî, Ezân: 99, Cihad: 172, Megâzi: 11, Tefsir, Tûr 1; Müslim, Salât: 174, (463); Muvatta, Salât: 23, (1, 78); Ebû Dâvud, Salât: 132, (811); Nesâî, İftitah: 65, (2, 169); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/424.

[364] Ebû Dâvud, Salât: 133, (815); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/424.

[365] Nesâî, İftitah: 66, (2, 169); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/424.

[366]
Muvatta, Salât: 25, (1, 79); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/425.
[367]
Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/425.
[368]
Tirmizî, Salât: 231, (309); Nesâî, İftitah: 71, (2, 173); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/426.
[369]
Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/426.
[370]
Buhârî, Ezân: 100, 102, Tefsîr, Vettîn 1, Tevhîd: 52; Müslim, Salât: 175, (464); Muvatta, Salât: 27, (1, 79-80); Ebû Dâvud, Salât: 275, (1221); Tirmizî, Salât: 231, (310); Nesâî, İftitah: 72, (2, 173).
[371]
Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/426.
[372]
Muvatta, Salât: 26, (1, 79); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/427.
[373]
Ebû Dâvud, Salât: 133. (814). Bu rivâyet Muvatta'da mevcut değildir; Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/427.
[374]
Buhârî, Ezân: 106, Tevhîd: 1; Müslim, Salât: 263, (813); Nesâî, İftitah: 69, (2, 171); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/427-428.
[375]
İbnu Hacer, rivayetler arasındaki farklılıkları da nazar-ı dikkate alarak bunların iki ayrı şahıs olduğuna hükmeder: Biri İhlas'ı başta okurken diğeri sonda okumaktadır, biri cennetle müjdelenirken diğeri Allah'ın sevgisiyle .... gibi.
[376]
Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/428-429.
[377]
Buhârî, Ezân: 106, Fedâilu'l-Kur'ân: 6, 28; Müslim, Müsâfirîn: 275, (822); Ebû Dâvud, Salât: 326, (1396); Nesâî, İftitah: 75, (2, 175, 176); Tirmizî, Salât: 422, (602).
[378]
Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/430.
[379]
Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/430-431.
[380]
Nesâî, İftitah: 79, (2, 177); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/431.
[381]
Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/431.
[382]
Rezîn tahric etmiştir. Bu hadise Beyhakî Sünen'inde yer vermiştir (2, 381); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/432.
[383]
Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/432.
[384]
Ebû Dâvud, Salât: 129, (797); Nesâî, İftitah: 58, (2, 163); Buhârî, Ezân: 104; Müslim, Salât: 43, (396); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/433.
[385]
Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/432.
[386]
Ebû Dâvud, Salât: 315, (1329); Tirmizî, Salât: 330, (447); Hadisin metni Ebû Dâvud'a ait.

[387] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/434.

[388] Ebû Dâvud, Salât: 310, (1330); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/435.

[389] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/435.

[390] Muvatta, Salât: 29, (1, 80); Ebû Dâvud, Salât: 310, (1332); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/436.

[391] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/436-437.

[392] Ebû Dâvud, Salât: 310, (1328); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/

[393] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/438.

[394] Buhârî, Ezân: 70, (Bâb başlığında senetsiz olarak zikreder.); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/438.

[395] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/438-439.

[396] Ebû Dâvud, Salât: 123, (777, 778, 779); Tirmizî, Salât: 186, (251); İbnu Mâce, İkâmet: 12, (844, 845).

[397] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/439.

[398] Übey İbnu Ka'ab Ashâb'ın büyüklerindendir. Vahiy kâtibidir. Seyyidü'l-Kurrâ bilinir. Cenâb-ı Hakk, Resûlüne Übey'e Kur'an'dan okuması için emretmiş, Aleyhissalatü vasselâm da ona hususî kıraatte bulunmuştur. Übey Kur'an'ı cem'eden nadirlerdendir. Bedir dâhil, bütün gazvelere katılmıştır. (radıyallahu anh).

[399] Ebû Dâvud, Salât: 148, (855); Tirmizî, Salât: 196, (265); Nesâî, İftitah: 88, (2, 183); İbnu Mâce, İkâmet: 21, 22, (891-893); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/441.

[400] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/441.

[401] Muvatta, Kasru's-Salât: 72, (1, 167); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/442.

[402] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/442-443.

[403] Ebû Dâvud, Salât: 148, (863); Nesâî, İftitah: 93, (2, 186); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/443.

[404] Buhârî, Ezân: 141; Müslim, Salât: 233, (493); Ebû Dâvud, Salât: 158, (897); Tirmizî, Salât: 205, (276); Nesâî, İftitah: 140, (2, 211, 212); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/444.

[405] Buhârî, Eymân: 3, Ezân: 88; Müslim, Salât: 110; Nesâî, İftitah: 106. (2, 193-194).; Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/444.

[406] Buhârî, Ezân: 127, 140, 143, 45; Ebû Dâvud, Salât: 142, (342); Nesâî, İftitah: 182, (2, 234); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/444.

[407] Sonradan, büluğa ermeyenlerin imamlığı neshedilecektir.

[408] Daha fazla bilgi için Birinci Cilt 425-426. Sayfaya bakın.

[409] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/444-447.

[410] Ebû Dâvud, Salât: 154, (88); Nesâî, İftitah: 166, (2, 224-225); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/448.

[411] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/448.

[412] Ebû Dâvud, Salât: 154, (885); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/449.

[413] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/449.

[414] Bu duanın mânası şudur: "Ey Allah'ım, Ey Rabbimiz, semâvât ve arz dolusu ve bunlardan başka senin istediğin şeyler dolusu hamd sana aittir. Ta'zîm ve senaya layık olan Allah'ım, senin verdiğini önleyecek yoktur. Önlediğini de verecek yoktur. Hiçbir varlık sahibi faydalı olamaz. Varlık sendendir."

[415] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/449-450.

[416] Buharî, Ezân: 120, 127,140; Müslim, Salât: 194, (471); Ebû Dâvud, Salât: 147, (852); Tirmizî, Salât: 207, (279); Nesâî, İftitah: 114, (2, 197-198); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/450.

[417] Adıgeçen tume'nîneler hakkında daha geniş bilgi için 2577, 2578, 2582numaralı hadislerin açıklamasına bakılsın.

[418] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/450-451.

[419] Buharî, Ezân: 119, 132,; Nesâî, Sehv: 66, (3, 58-59); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/451.

[420] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/451-452.

[421] Ebû Dâvud, Salât: 148, (862); Nesâî, İftitah: 145, (2, 214); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/453.

[422] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/453.

[423] Ebû Dâvud, Salât: 150, (868); Nesâî, İftitah: 90, (2, 184, 185); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/454.

[424] Sa'd'ın rivayeti 2643 numaradadır, oraya bakılsın; Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/454.

[425] Tirmizî, Salât: 192, (258); Nesâî, İftitah: 92, (2, 185); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/455.

[426] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/455.

[427] Ebû Dâvud, Salât: 158, (896); Nesâî, İftitah: 141, (2, 212); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ

Yayınları: 8/455.
[428]
Müslim, Salât: 234, (494); Tirmizî, Salât: 202, (271); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/455.
[429]
Müslim, Salât: 234, (494); Tirmizî, Salât: 202, (271); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/456.
[430]
Buhârî, Ezân: 130, Müslîm, Salât: 235, (495); Nesâî, İftitah: 52, (2, 212); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/456.
[431]
Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/456.
[432]
Tirmizî, Salât: 205, (275); Ebû Dâvud, Salât: 158, (901); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/456.
[433]
Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/457.
[434]
Tirmizî, Salât: 206, (277, 278); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/457.
[435]
Nesâî, İftitah: 96, (2, 137); 138, (2, 211); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/457.
[436]
Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/457.
[437]
Tirmizî, Salât: 201, (270); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/457.
[438]
Ebû Dâvud, Salât: 141, (838); Tirmizî, Salât: 199, (268); Nesâî, İftitah: 128, (2, 206); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/458.
[439]
Ebû Dâvud, Salât: 141, (839); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/458.
[440]
Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/458.
[441]
Ebû Dâvud, Salât: 141, (840, 841); Tirmizî, Salât: 200, (269); Nesâî, İftitah: 128, (2, 206-207); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/458.
[442]
Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/458.
[443]
Tirmizî, Salât: 209, (282); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/459.
[444]
Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/459.
[445]
Ebû Dâvud, Salât: 187, (992).
[446]
Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/459.
[447]
Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/460.
[448]
Bu hadis, Ebû Dâvud'da mevcut değildir, ancak Tirmizî'de yer almaktadır, (Salât: 214, (288).); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/460.

[449]
Celsetü'l-İstirâha: Birinci rekatle ikinci rekat, üçüncü rekatle dördüncü rekat arasında kıyama geçmeden kısa bir müddet oturma vaziyetinde kalmadır. 2582 numaralı hadisin açıklamasına -4numaralı kısım-bakılsın.
[450]
Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/460.
[451]
Buhârî, Ezân: 142, Ebû Dâvud, Salât: 142, (844); Tirmizî, Salât: 213, (287); Nesâî, İftitah: 181, (2, 233-234); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/460.
[452]
Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/461.
[453]
Muvatta, Kasru's-Salât: 59, (1, 163); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/461.
[454]
Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/461.
[455]
Buhârî, Megâzi: 35; Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/462.
[456]
Muvatta, Kasru's-Salât: 74, (1, 168); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/462.
[457]
Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/462.
[458]
Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/463.
[459]
Buhârî, Ezân: 133, 134, 137; Müslim, Salât: 227-231 (490); Ebû Dâvud, Salât: 155, (889, 890); Tirmizî, Salat: 203, (273); Nesâî, İftitah: 130, (2, 208); İbnu Mâce, İkâmet: 19, (883-885).
[460]
Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/463.
[461]
Ebû Dâvud, Salât: 155, (892); Nesâî, İftitah: 129, (2, 207); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/464.
[462]
Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/465.
[463]
Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/466.
[464]
Buhârî, Vitr: 7, Cenâiz: 41, Cizye: 8, Megâzi: 38, Da'avât: 59; Müslim, Mesâcid: 297-308, (677-679); Ebû Dâvud, Salât: 345, (1444-1445); Nesâî, İftitah: 116, (2, 200); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/466.
[465]
Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/466-467.
[466]
Ebû Dâvud, Salât: 345, (1443); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/467.
[467]
Müslim, Mesâcid: 308, (679); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/467.
[468]
Buharî, Tefsîr: Âl-i İmrân 9, Megâzi: 21, İ'tisâm: 17; Tirmizî, Tefsîr: Âl-i İmrân (3007); Nesâî, İftitah: 121, (2, 203); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/468.
[469]
Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/468.
[470]
Ebû Dâvud, Salât: 340, (1428, 1429); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/468.

[471] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/468-469.

[472] Ebû Dâvud, Salât: 340, (1425, 1426); Tirmizî, Salât: 341, (464); Nesâî, Kıyâmu'l-Leyl: 51, (3, 248); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/469.

[473] Ebû Dâvud, Salât: 340, (1427); Tirmizî, Da'avât: 123, (3561); Nesâî, Kıyâmu'l-Leyl: 51, (3, 248-249); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/470.

[474] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/470.

[475] Müslim, Musâfirîn: 164, (756); Tirmizî, Salât: 285, (387); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/470.

[476] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/470.

[477] Bu kelimeler az ileride ayrı ayrı açıklanacak.

[478] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/471.

[479] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/471.

[480] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/472.

[481] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/472.

[482] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/472.

[483] Buhârî, Ezân: 148, 150, el-Amel fi's-Salât: 4, İstizân: 3, 28, Da'avât: 17, Tevhid: 5; Müslim, Salât: 55-61, (402-403); Ebû Dâvud, Salât: 182, (968-969); Tirmizî, Salât: 215, (289); Nesâî, İftitah: 189, (2, 237); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/473.

[484] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/473-477.

[485] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/478.

[486] Müslim, Salât: 60, (403); Ebû Dâvud, Salât: 182, (974); Tirmizî, Salât: 216, (290); Nesâî, İftitah: 193, (2, 242-243); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/478.

[487] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/478.

[488] Nesâî, İftitah: 192, (2, 242); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/479.

[489] Nesâî, İftitah: 194, (2, 243); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/479.

[490] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/479.

[491] Ebû Dâvud, Salât: 182, (971); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/480.

[492] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/480.

[493] Muvatta, Salât: 54, (1, 91); Ebû Dâvud, Salât: 182, (971); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ

Yayınları: 8/480-481.
[494] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/481-482.
[495] Muvatta, Salât: 55, (1, 91-92); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/483.
[496] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/483.
[497] Ebû Dâvud, Salât: 185, (986); Tirmizî, Salât: 217, (291); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/483.
[498] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/483.
[499] Melâke-i Mukarrebîn: Allah'a yakın olan büyük melekler: Cebrâli, Mikail, İsrâfil....gibi.
[500] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/484-487.
[501] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/488.
[502] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/488.
[503] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/488.
[504] Müslim, Mesâcid: 114-116, (580); Muvatta, Salât: 48, (1, 88); Ebû Dâvud, Salât: 186, (987); Tirmizî, Salât: 220, (294); Nesâî, İftitah: 189, (2, 237), Sehv: 32-35, (3, 36-38); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/489.
[505] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/489.
[506] Ebû Dâvud, Salât: 186, (988, 989, 990); Nesâî, İftitah: 189, (2, 237); Sehv 35, 39, (3, 37, 39); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/490.
[507] Tirmizî, Salât: 218, (292); Nesâî, Sehv: 30, (3, 35); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/490.
[508] Buhârî, Ezân: 118; Müslim, Mesâcid: 29, (535); Ebû Dâvud, Salât: 150, (867); Nesâî, İftitah: 91, (2, 185); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/490-491.
[509] Tirmizî, Da'avât: 135, (3581); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/491.
[510] Tirmizî, Salât: 219, (293); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/491.
[511] Nesâî, Sehv: 29, 38, (3, 34, 39); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/491.
[512] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/492.
[513] Buhârî, Ezân: 145; Muvatta, Salât: 51, (1, 89, 90); Nesâî, İftitah: 189, 190, (2, 235, 236). Metin Buhârî'ye aittir; Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/492.
[514] Müslim, Mesâcid: 32, (536); Ebû Dâvud, Salât: 143, (845); Tirmizî, Salât: 210, (283). Metin Müslim'e aittir.

[515] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/492-493.

[516] Ebû Dâvud, Salât: 188, (995); Tirmizî, Salât: 270, (366); Nesâî, İftitah: 195, (2, 243); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/493.

[517] Teverrük, kelime olarak uyluk'un üst kısmı manasına gelen verik'ten gelir. Teverrük'ün iki ayrı tarifi var:1) Kabalardan birini veya her ikisini sağ ayak üzerine koyarak oturma (çömelme).
2) Kabaları yere koyup ayakları da sağ tarafından çıkararak oturma.

[518] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/493-496.

[519] Müslim, Mesâcid: 119, (582); Nesâî, Sehiv: 68, (3, 61); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/497.

[520] Ebû Dâvud, Salât: 189, (996); Tirmizî, Salât: 221, (295); Nesâî, Sehiv: 71, (3, 63).

[521] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/497.

[522] Ebû Dâvud, Salât: 189, (997), 182, (875); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/498.

[523] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/498.

[524] Müslim, Salât: 119, (430); Ebû Dâvud, Salât: 189, (998, 999, 1000); Nesâî, Sehiv: 5, (3, 4, 5); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/498.

[525] Müslim, Mesâcid: 136, (592); Tirmizî, Salât: 224, (298); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/499.

[526] Ebû Dâvud, Salât: 190, (1001); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/499.

[527] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/499-501.

[528] Ebû Dâvud, Salât: 117, (730-735); Tirmizî, Salât: 227, (304, 305) Hadis Buhârî'de muhtasar olarak gelmiştir (Ezân 145); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/503.

[529] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/503-504.

[530] Tirmizî, Salât: 226, (302); Ebû Dâvud, Salât: 148, (857-861); Nesâî, İftitah: 105, (2, 193), 167, (2, 225); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/504-505.

[531] Ebû Dâvud, Tahâret: 31, (61); Tirmizî, Tahâret: 3, (3); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/505.

[532] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/505/506.

[533] Müslim, Salât: 156, (452); Ebû Dâvud, Salât: 130, (804); Nesâî, Salât: 16, (1, 237); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/507.

[534] Müslim, Salât: 161, (454); Nesâî, İftitah: 56, (2, 164); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/507.

[535] Buhârî, Teheccüd: 9; Müslim, Müsâfirîn: 204, (773); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/508.

[536] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/508-509.

[537] Tirmizî, Salât: 283, (385); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/509.

[538] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/509-510.

[539] Ebû Dâvud, Salât: 128, (796); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/510.

[540] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/510.

[541] Müslim, Tahâret: 1, (224); Tirmizî, Tahâret: 1, (1); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/511.

[542] Ebû Dâvud, Tahâret: 31, (60); Tirmizî, Tahâret: 56, (76); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/511.

[543] Ebû Dâvud, Tahâret: 48, (101, 102); İbnu Mâce, Tahâret: 41, (399); Tirmizî, Tahâret: 20, (25); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/511.

[544] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/511-512.

[545] Buhârî, Vudû: 54; Ebû Dâvud, Tahâret: 66, (171); Tirmizî, Tahâret: 44, (58, 60); Nesâî, Tahâret: 101, (1, 85); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/512.

[546] Müslim, Tahâret: 86, (277); Ebû Dâvud, Tahâret: 66, (172); Tirmizî, Tahâret:45, (61); Nesâî, Tahâret: 101, (1, 86); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/513.

[547] Ebû Dâvud, Salât: 236, (1114).

[548] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/513.

[549] Muvatta, Tahâret: 74, (1, 38); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/513.

[550] Tirmizî, Salât: 300, (408); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/514.

[551] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/514-516.

[552] Ebû Dâvud, Tahâret: 133, (366); Nesâî, Tahâret: 186, (1, 155); Buhârî, Salât: 2, (Buhârî, bâb başlığı (tercüme) olarak kaydeder; Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/517.

[553] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/517.

[554] Ebû Dâvud, Tahâret: 134, (368); Tirmizî, Salât: 420, (600); Nesâî, Zînet: 116, (8, 217); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/517.

[555] Liyâf'ı bazı lugatlar "vücudu dıştan örten giysi (cübbe, bürde gibi)" diye tarif ederken Cevherî gibi bazıları her çeşit giysiye de ıtlak olunduğunu belirtir. Şu halde, şi'âr ile lihâf bazı manalarda müteradiftir.

[556] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/517-518.

[557] Muvatta, Tahâret: 87, (1, 52); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/518.

[558] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/518.

[559] Ebû Dâvud, Salât: 89, (650); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/518-519.

[560] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/519.

[561] Ebû Dâvud, Hamâm: 3, (4017); Tirmizî, Edeb: 22, ,(2770), 39, (2795); İbnu Mâce, Nikâh: 28, (1920); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/520.

[562] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/520-521.

[563] Müslim, Hayz: 74, (338); Ebû Dâvud, Hamâm: 3, (4018); Tirmizî, Edeb: 39, (2794); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/521.

[564] Tirmizî, Edeb: 42, (2801); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/521.

[565] Ebû Dâvud, Libâs: 37, (4113, 4114); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/522.

[566] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/522.

[567] Ebû Dâvud, Cenâiz: 32, (3140); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/523.

[568] Tirmizî, Edeb: 40, (2798); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/523.

[569] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/523.

[570] Buhârî, Salât: 5; Müslim, Salât: 277, (516); Ebû Dâvud, Salât: 78, (626); Nesâî, Kıble: 18, (2, 71); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/523.

[571] Buhârî, Salât: 5; Ebû Dâvud, Salât: 78, (627).

[572] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/523-524.

[573] Buhârî, Salât: 4, 9; Müslim, Salât: 275, (515); Muvatta, Salâtu'l-Cemâ'a: 30, (1, 140); Ebû Dâvud, Salât: 78, (625); Nesâî, Kıble: 14, (2, 69-70); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/524.

[574] Buhârî, Salât: 4; Müslim, Salât: 279, (517); Muvatta, Salâtu'l-Cemâ'a: 29, (1, 140); Ebû Dâvud, Salât: 78, (628); Tirmizî, Salât: 254, (339); Nesâî, Kıble: 14, (2, 70); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/524.

[575] صماء Sammâ tarzında sarınmak başka hadislerde kesinlikle yasaklanmıştır. (5245, 5246. hadislere bak.)

[576] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/524-526.

[577] Ebû Dâvud, Salât: 85, (641); Tirmizî, Salât: 277, (377); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ

Yayınları: 8/526.
[578] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/526-527.
[579] Muvatta, Salâtu'l-Cema'a: 37, (1, 142); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/527.
[580] Dır' aslında zırh demektir. Kadının omuzundan ayağa kadar uzanan giysisine Araplar, dır' demişlerdir. Aynı manada olmak üzere kamîs de denir. Kamîs kelimesini dilimizde gömlekle karşılaşırız. Şu halde, burada kastedilen şey, -hangi kelime ile ifade edilirse edilsin-, vücudu omuzdan itibaren örten kollu giyecektir.
[581] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/527-528.
[582] Muvatta, Salâtu'l-Cemâ'a: 36, (1, 142); Ebû Dâvud, Salât: 84, (639, 640); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/528.
[583] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/528-529.
[584] Buhârî Salât: 14, Ezân: 93, Libâs: 19; Müslim, Mesâcid: 61, (556); Muvatta, Salât: 67, (1, 97, 98); Ebû Dâvud, Salât: 167, (914), Libâs: 11; Nesâî, Kıble: 20, (2, 72).
[585] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/529-530.
[586] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/530.
[587] Nesâî, Kıble: 19, (2, 72); Buhârî, bu ma'nâda bir rivayette bulunmuştur. (Salât, 16, Libâs 12); Müslim, Libâs: 23, (2075); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/531.
[588] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/531.
[589] Ebû Dâvud, Salât: 80, (631); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/532.
[590] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/532.
[591] Buhârî, Salât: 20, Ezân: 78, 161, 164, Teheccüd: 25; Müslim, Mesâcid: 266-268, (658-660); Muvatta, Kasru's-Salât: 31, (1, 153); Ebû Dâvud, Salât: 71, (612, 658); Tirmizî, Salât: 173, (234); Nesâî, Mesâcid: 43, (2, 56, 57); İmâmet: 19, (2, 85-86); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/532-533.
[592] İbnu Hacer'i söylediğimiz neticeye ulaştıran delillerin serdini gereksiz görüyoruz, mevzumuz açısından tâli kalır.
[593] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/533-534.
[594] Buhârî, Salât: 21, 19, 107, Hayz: 29; Müslim, Mesâcid: 273, (513); Ebû Dâvud, Salât: 91, (656); Nesâî, Mesâcid: 44, (2, 57); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/535.
[595] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/535.
[596] Buhârî, Amel fi's-Salât: 9, Salât: 23, Mevâkît: 11; Müslim, Mesâcid: 191, (620); Ebû Dâvud, Salât: 93, (660); Tirmizî, Salât: 411, (584); Nesâî, İftitah: 149, (2, 216); İbnu Mâce, İkâmetu's-Salât: 64, (1033); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/535.

[597]
İmam Mâlik, Evzâî, Ahmed İbnu Hanbel, Ashâb-ı Re'y (Hanefîler), İshak İbnu Râhûye gibi.
[598]
Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/535-536.
[599]
Ebû Dâvud, Salât: 25, (493); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/536.
[600]
Tirmizî, Salât: 255, (346); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/536.
[601]
Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/536-538.
[602]
Buhârî, Salât: 54; Müslim, Mesâcid: 20, (530); Ebû Dâvud, Cenâiz: 76; Nesâî, Cenâiz: 106, (4, 95, 96).
[603]
Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/538.
[604]
Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/538-539.
[605]
Muvatta, Kasru's-Salât: 85, (1, 172); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/539.
[606]
Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/539-540.
[607]
Ebû Dâvud, Salât: 24, (490).
[608]
Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/540.
[609]
Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/540-542.
[610]
Buhârî, Taksîru's-Salât: 7, 8, 11, 12, Vitr: 5, 6; Müslim, Müsâfirîn: 39, (700); Muvatta, Kasru's-Salât: 22, (1, 150, 151); Ebû Dâvud, Salât: 277, (1224, 1225); Tirmizî, Salât: 345, (472); Tefsir, Bakara: (2961); Nesâî, Kıble: 23, (243, 244). Kıyâmu'l-Leyl: 23, (3, 232).
[611]
Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/542.
[612]
Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/542.
[613]
Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/542-543.
[614]
Nesâî, Mesâcid: 42, (2, 56); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/544.
[615]
Buhârî, Enbiyâ: 8, 40; Müslim, Mesâcid: 2, (520); Nesâî, Mesâcid: 3, (2, 32); İbnu Mâce, İkâmet, Mesâcid: 7, (753); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/544.
[616]
Bu ifadenin tam anlaşılması için Mescid-i Aksa'nın inşası ile ilgili olan şu rivayetin bilinmesi gerekir: Davud (aleyhisselem) Beytu'l-Makdis'in inşaatına başlamıştı. Sonra Allah Teâla ona şöyle vahyetti: "Ben, onun Süleyman'ın eliyle tamamlanmasına hükmettim...." Râfi İbnu Umeyre'den Taberâni'nin kaydettiği bu rivayete göre, Beyt-i Makdis'in inşatında Hz. Dâvud'un da katkısı vardır.
[617]
Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/544-547.
[618]
Buhârî, Salât: 52, Teheccüd: 38; Müslim, Musâfirîn: 208, (777); Ebû Dâvud, Salât: 346, (1448); Tirmizî, Salât: 331, (451); Nesâî, Salâtu'l-Leyl: 1, (3, 197); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ

Yayınları: 8/547.

[619] Müslim, Müsâfirîn: 210, (778); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/547.

[620] Tirmizî, Salât: 249, (334); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/548.

[621] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/548-549.

[622] Buhârî, Amel fi's-Salât: 2, Tefsir, Bakara: 43; Müslim, Mesâcid: 35, (539); Ebû Dâvud, 178, (949); Tirmizî, Salât: 297 (405); Nesâî, Sehv: 20; Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/549-550.

[623] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/550-551.

[624] Buhârî, Amel fis's-Salât; 2, 15, Fadâilu'l-Ashâb; 37, Müslim, Mesâcid; 34, (538); Ebû Dâvud, 170, (923, 924); Nesâî, Sehv: 20, (3, 19); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/552.

[625] veya "bir gün yanına gittim...."

[626] Müslim, Mesâcid: 33, (537); Ebû Dâvud, Salât: 171, (930, 931); Nesâî, Sehv: 20, (3, 14-18); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/6-7.

[627] Münâvi, tıyara ile tetayyur arasında fark olduğunu kaydeder: Tetayyur, kalpde hissedilen kötülük (uğursuzluk hissidir); tıyara ise, onun mucibiyle ameldir.

[628] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/7-12.

[629] Müslim, Mesâcid: 40, (542); Nesâî, Sehv: 19, (3, 13); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/13.

[630] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/13-14.

[631] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/15.

[632] Buhârî, Amel fi's-Salât: 8; Müslim, Mesâcid: 46, (545); Ebû Dâvud, Salât: 175, (946); Tirmizî, Salât: 279, (380); Nesâî, Sehv: 8 (3, 7); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/15.

[633] Muvatta, Kasru's-Salât: 43, (1, 157); Ebû Dâvud, Salât: 175, (945); Tirmizî, Salât: 279, (379); Nesâî, Sehv: 7, (3, 6); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/15.

[634] Ebû Dâvud, Salât: 165, (909); Nesâî, Sehv: 10, (3, 7); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/16.

[635] Buhârî, Ezân: 93, Bed'ü'l-Halk: 11; Ebû Dâvud, Salât: 165, (910); Nesâî, Sehv: 10, (3, 8). Bu rivâyet Müslim'de bulunamamıştır; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/16.

[636] Buhârî, Ezân: 91, Ebû Dâvud, Salât: 167, (913); Nesâî, Sehv: 9, (3, 7); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/16.

[637] Tirmizî, Salât: 413 (589); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/17.

[638] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/17-19.

[639] Ebû Dâvud, Salât: 168, (916); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/19.

[640] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/20.

[641] Ebû Dâvud, Salât: 170, (927); Tirmizî, Salât: 271, (368); Nesâî, Sehv: 6, (3, 5-6); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/20.

[642] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/20-21.

[643] Buhârî, Amel fi's-Salât: 5; Müslim, Salât: 106, (422); Ebû Dâvud, Salât: 173, (939); Tirmizî, Salât: 272, (369); Nesâî, Sehv: 16, (3, 11-12); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/21.

[644] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/21-22.

[645] Buhârî, Mesâcid: 58, (554); Ebû Dâvud, Salât: 22, (482); Nesâî, Mesâcid: 34, (2, 52); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/22.

[646] Ebû Dâvud, Salât: 22, (482); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/22.

[647] Ebû Dâvud, Tahâret: 143, (389, 390); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/22.

[648] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/22-24.

[649] Ebû Dâvud, Salât: 169, (922); Tirmizî, Salât: 421, (601); Nesâî, Sehv: 14, (3, 11); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/24.

[650] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/24-25.

[651] Ebû Dâvud, Salât: 169, (921); Tirmizî, Salât: 287, (390); Nesâî, Sehv: 12, (3, 10); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/25.

[652] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/25.

[653] Tirmizî, Salât: 280, (381); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/25-26.

[654] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/26.

[655] Ebû Dâvud, Salât: 86, (643); Tirmizî, Salât: 278, (378); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/26.

[656] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/26-27.

[657] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/28.

[658] Buhârî, Salât: 22, 99, 102, 103, 104, 105, 108, Amel fi's-Salât: 10, Vitr: 3, İsti'zân: 37; Müslim, Salât: 267, (512); Muvatta, Salâtu'l-Leyl: 2, (1, 117); Ebû Dâvud, Salât: 112, (711, 712, 713, 714); Nesâî, Tahâret: 120, (1, 101, 102), Kıble: 10, (2, 67); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/28.

[659] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/29.

[660] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/30.

[661] Buhârî, Salât: 90, İlm: 18, Ezân: 161, Cezâu's-Sayd: 25; Müslim, Salât: 254, (504); Muvatta, Kasru's-Salât: 38, (1, 155); Ebû Dâvud, Salât: 110, 113 (703, 704, 715, 716, 717); Tirmizî, Salât: 252, (337); Nesâî, Kıble: 7, (2, 64, 65).

[662] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/30.

[663] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/30-31.

[664] Ebû Dâvud, Salât: 114, (718); Nesâî, Kıble: 7, (2, 65); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/31.

[665] Ebû Dâvud, Menâsik: 89, (2016); Nesâî, Kıble: 9, (2, 67) İbnu Mâce, Menâsik: 33, (2958); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/31.

[666] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/31-32.

[667] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/32.

[668] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/32.

[669] Buhârî, Salât: 100, Bed'ül-Halk: 11; Müslim,Salât: 259, (505); Muvatta, Kasru's-Salât: 33, (1, 154); Ebû Dâvud, Salât: 108, (697, 698, 699, 700); Nesâî, Kıble: 8, (2, 66); Kasâme: 45, (8, 61-62); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/32.

[670] Buhârî, Salât: 101; Müslim, Salât: 261, (507); Muvatta, Kasru's-Salât: 34, (1, 154, 155); Ebû Dâvud, Salât: 109, (701); Tirmizî, Salât: 251, (336); Nesâî, Kıble: 8, (2, 66); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/35.

[671] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/35-36.

[672] Ebû Dâvud, Salât: 110, (705, 706); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/36-37.

[673] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/37.

[674] Ebû Dâvud, Salât: 106, (694); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/37.

[675] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/37.

[676] Ebû Dâvud, Salât: 103, (689); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/38.

[677] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/38.

[678] Müslim, Salât: 241, (499); Ebû Dâvud, Salât: 102, Tirmizî, Salât: 250, (335); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/38.

[679] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/38-39.

[680] Müslim, Salât: 265, (510); Ebû Dâvud, Salât: 110, (702); Tirmizî, Salât: 253, (338); Nesâî, Kıble: 7, (2, 63); İbnu Mâce, İkâmetu's-Salât: 38, (952); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/39.

[681] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/39-40.

[682] Buhârî, Salât: 92, 90; Müslim, Salât: 245, (501); Ebû Dâvud, Salât: 102, (687); Nesâî, Kıble: 4, (2, 62); İbnu Mâce, İkâmetu's-Salât: 164, (1304, 1305); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/40.

[683] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/40-41.

[684] Buhârî, Salât: 98, 50; Müslim, Salât: 247, (502); Muvatta, Kasru's-Salât: 41, (1, 157); Ebû Dâvud, Salât: 104, (692); Tirmizî, Salât: 261, (352); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/41.

[685] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/41.

[686] Ebû Dâvud, Salât: 105, (693); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/42.

[687] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/42.

[688] Ebû Dâvud, Salât: 107, (695); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/42.

[689] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/42.

[690] Buhârî, Salât: 106, Edeb: 18; Müslim, Mesâcid: 41, (543); Muvatta, Kasru's-Salât: 81, (1, 170); Ebû Dâvud, Salât: 169, (917, 918, 919, 920); Nesâî, Mesâcid: 19, (2, 45), Sehv: 13, (3, 10); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/43.

[691] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/43-44.

[692] Buhârî, Vudû: 53, Müslim, Müsâfirîn: 222, (786); Muvatta, Salâtu'l-Leyl: 3, (1, 118); Ebû Dâvud, Salât: 308, (1310); Tirmizî, Salât: 263, (355); Nesâî, Tahâret: 117, (1, 99-100); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/44.

[693] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/45.

[694] Müslim, Salât: 232, (492); Ebû Dâvud, Salât: 88, (647); Nesâî, İftitah: 147, (2, 215-216); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/45-46.

[695] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/46.

[696] Kifi: en-Nihaye'de açıklandığına göre, devenin hörgücünün etrafına bez sarılarak elde edilen oturma yerine denmektedir.

[697] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/46-47.

[698] Müslim, Mesâcid: 67, (560); Ebû Dâvud, Tahâret: 43, (89); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/47.

[699] Muvatta, Kasru's-Salât: 49, (1, 159); Ebû Dâvud, Tahâret: 43, (88); Tirmizî, Tahâret: 108, (142); Nesâî, İmâmet: 51, (2, 110, 111); İbnu Mâce, İkâmetu's-Salât: 114, (616); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/47.

[700] (Açıklama daha önce geçti. Geniş açıklama 3999 ve 4000 numaralı hadislerde gelecek.); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/48.

[701] Buhârî, Sehv: 1, 5; Ezân: 145, 147, Eymân: 15; Müslim, Mesâcid: 85, (570); Muvatta, Salât: 65, (1, 96); Ebû Dâvud, Salât: 200, (1034, 1035); Tirmizî, Salât: 288, (391); Nesâî, Sehv: 21, (3, 19, 20), 28, (3, 34), İftitâh: 196, (2, 244); İbnu Mâce, İkâmet: 131, (1206); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/49.

[702] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/49-50.

[703] Ebû Dâvud, Salât: 198, (1028)

[704] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/51.

[705] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/51.

[706] Müslim, Mesâcid: 88, (571); Muvatta, Salat: 62, (1, 95); Ebu Davud, Salat: 197, (1024, 1026, 1027, 1029); Tirmizi, Salat: 291, (396); Nesai, Sehv: 24, (3, 27); İbnu Mace, İkamet: 132, (1210); 133, (1212); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/51.

[707] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/52.

[708] Tirmizî, Salât: 291, (398); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/53.

[709] Buhârî, Sehv: 3, 4, 5, Mesâcid: 88, Cemâat: 69, Edeb: 45, Haberu'l-Vâhid: 1; Müslim, Mesâcid: 97, (573); Muvatta, Salât: 58, (1, 93); Ebû Dâvud, Salât: 195, (1008, 1009, 1010, 1011, 1012); Tirmizî, Salât: 289, (394); 292, (399); Nesâî, Sehv: 22-23, (3, 20, 26); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi,

Akçağ Yayınları: 9/53.
[710]
Ebû Dâvud, Salât: 195, (1008); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/54.
[711]
(Bu hadisleri 2708, 2709 numarada açıkladık).
[712]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/54-56.
[713]
Buhârî, Sehiv: 2, Salât: 31, 32, Eymân: 15, Haberu'l-Vâhid: 1; Müslim, Mesâcid: 89, (572); Ebû Dâvud, Salât: 196, (1019, 1020, 1021, 1022); Nesâî, Sehv: 26, (3, 31-36); Tirmizî, Salât: 289, (392, 393); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/56-57.
[714]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/57-58.
[715]
Ebû Dâvud, Salât: 201, (1036); Tirmizî, Salât: 269, (365); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/58-59.
[716]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/59.
[717]
Muvatta, Sehv: 2, (1, 100); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/60.
[718]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/60-61.
[719]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/62-64.
[720]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/64.
[721]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/65.
[722]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/65-66.
[723]
Buhârî, Sücûdu'l-Kur'ân: 9, 8, 12; Müslim, Mesâcid: 103, (575); Ebû Dâvud, Salât: 333, (1411, 1412, 1413); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/66.
[724]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/66.
[725]
Buhârî, Sücûdu'l-Kur'ân: 10, Muvatta, Kur'ân: 16, (1, 206).
[726]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/67.
[727]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/67.
[728]
Müslim, Îmân: 133, (81); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/68.
[729]
Ebû Dâvud, Salât: 335, (1415); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/68.
[730]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/68.
[731]
Ebû Dâvud, Salât: 328, (1401); İbnu Mâce, İkâmet: 71, (1057); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/69.

[732] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/69.

[733] Buhârî, Sücûdu'l-Kur'ân: 3, Enbiya 39; Ebû Dâvud, Salât: 332, (1409); Tirmizî, Salât: 405, (577); Nesâî, İftitah: 48, (2, 159); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/69-70.

[734] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/70-72.

[735] Buhârî, Sücûdu'l-Kur'ân: 4, 1, Menâkıbu'l-Ensâr: 29, Meğâzî: 7, Tefsir, Necm; Müslim, Mesâcid: 105, (576); Ebû Dâvud Salât: 330, (1406); Nesâî, İftitah: 49, (2, 160). Metin, Buhârî'deki metindir.; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/72.

[736] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/72-73.

[737] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/73.

[738] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/73-74.

[739] Hemen belirtelim ki: Garânik hâdisesiyle ilgili rivayetin saçmalığı sebebiyle pek çok âlim -görüleceği üzere- vak'ayı reddetmiş, rivayetin uydurma olduğunu söylemiştir. Rivayeti reddetmeyip ifade ettiği sakatlık ve yanlışlığı açıklayan, te'vil eden âlimler de var. İbnu Hacer'in açıklaması bu ikinci grubu temsil edecektir.

[740] Mürsel, senesinde kopukluk olan (çoğu kere de sahabe ismi düşen) hadislere denir. Mürsel hadis zayıftır, ancak bazı alimler mürselle amel etmiştir (2. cilt 112. sayfaya bakın). Bir mevzuda gelen birkaç zayıf, birbirini destekleyeceği için çok tarikten gelen zayıfla amel, ülemâca benimsenen bir prensiptir.

[741] Yani mana şöyle olur: "... Şu şefaatleri umulan meleklerin erkekleri sizin de dişileri Allah'ın mı, bu ne insafsız bir taksim..."

(8) Bundan maksad şudur: Bahsin başında Hacc suresinden kaydettiğimiz ayette, "Biz senden evvel hiçbir Resul göndermedik ki o, (birşey) arzu ettiği zaman şeytan) onun dilediği hakkında illa bir fitne meydana atmasın..." ayetinde geçen تَمَنَّى "arzu ettiği zaman" kelimesini İbnu Abbas, تَ yani "tilâvet ettiği zaman" diye açıklar. Keza aynı âyette geçen أُمْنِيَّتِهِ dileği kelimesine de قِرَاءتِهِ "Kur'an okuması"diye açıklar.

(9) Bu yorumu esas alınca, başta kaydettiğimiz meali şöyle anlamanız gerekecek: "(Ey Muhammed)! Biz, senden evvel hiçbir resul, hiçbir nebi göndermedik ki, o (bir vahiy) kıraatte bulunduğu zaman şeytan O'nun kıraatı hususunda illa (bir fitne) meydana atmış olmasın. Nihayet Allah şeytanın ilkâ edeceği (o fitneyi) giderir, iptal eder..."

[742] Bu tahlîl, Zaman Gazetesi tarafından 12 Mart 1989 günü Ankara Kocatepe Camiinde düzenlenen Kur'an Sempozyumu'nda Prof. Dr. Suat Yıldırım tarafından tebliğ olarak sunulmuştur; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/74-78.

[743] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/78.

[744] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/78-79.

[745] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/79-80.

[746]

Arapçada reâ fiili, soru cümlesi olarak, sözün başında geldiği zaman, peşinden, merdud bir şeye dikkat çekileceğini gösterir. "Araplar, bir kimsenin reddettikleri bir işinden dolayı, bir başkalarının da tuhaf karşılamalarını sağlamak istediklerinde bu tabiri kullanırlar" (Taberî, Bakara 158). Kur'an'da da bu şekilde kullanılmıştır (Ferra, Meanî, 1/170). Efe raeytellezî tevellâ (Baksana o yüz çevirene!) (53/33. Keza 26/75, 35/40).

[747]

Taberî, 27/58; Elmalılı 6/4596.

[748]

Sahîh, Necm sûresinin tefsiri), İmam Ahmed (Müsned), 6/399-400) ve Nesâî (İftitah, 2/160).

[749]

Tefsiru't-Taberî, 27/186-189.

[750]

Taberî, 27 (187-188).

[751]

M.H. Heykel, s. 96; Seyyid Kutup, Necm sûresinin tefsiri, 27/73.

[752]

Bkz. Hakka, 46; Yunus 15; İsrâ 74; Furkan 32, A'lâ 6).

[753]

Razî Mefâtihu'l-Gayb: 6/245.

[754]

eş-Şifa: 2/11.

[755]

er-Ravdu'l-Unûf: 1/229.

[756]

bkz. Mevdûdî, Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamber, 1/487.

[757]

Mevlânâ Şiblî, Asr-ı Saadet, c. 1; A.H. Berkî-O. Keskioğlu, Hatemu'l-Enbiya, s. 96-106.

[758]

s. 16-17.

[759]

(12) Habeşistan'a hicret eden müslümanların bir kısmı Hicret-i Nebeviye'ye yakın, bir kısmı ise hicreti müteakip; bir kısmı ise çok sonra dönmüşlerdir. (A. H. Berkî-O, Keskioğlu, Hatemu'l-Enbiya, s. 96).

[760]

(13) Abdullah İbnu'z-Ziba'râ, başlangıçta İslâm'ın en şiddetli aleyhdarlarından biri idi. Mekke'nin fethinden sonra Necran'a kaçtı. Daha sonra dönüp özür diledi, 15/636'da vefat etti (Zirikli, A'lâm).

[761]

İbn Âşûr, Tefsîru't-Tahrîr, 17/305.

[762]

Kitabu'l-Asnâm, trc. B. Bilgin, metin s. 13; trc s. 32.

[763]

Elmalılı Hz. Yazır, 6/4597.

[764]

İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/81-89.

[765]

Buhârî, Sücûdu'l-Kur'ân: 6; Müslim, Mesâcid: 106, (577); Ebû Dâvud, Salât: 329, (1404); Tirmizî, Salât: 404, (576); Nesâî, İftitah: 50, (2, 160); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/89.

[766]

İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/89.

[767]

Buhârî, Sücûdu'l-Kur'ân: 7, 6, Ezân: 100, 102; Müslim, Mesâcid: 107; Muvatta, Kur'ân: 12, (1, 205); Ebû Dâvud, Salât: 331, (1407); Nesâî, İftitâh: 51, (2, 161); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi,

Akçağ Yayınları: 9/90.

[768] Müslim, Mesâcid: 108, (578); Ebû Dâvud, Salât: 331, (1407); Tirmizî, Salât: 402,(573, 574); Nesâî, İftitâh: 51, 52, (2. 161,162); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/90.

[769] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/90.

[770] Ebû Dâvud, Salât: 329, (1403); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/90.

[771] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/90.

[772] Ebû Dâvud, Salât: 334, (1414); Tirmizî, Salât: 407, (508); Nesâî, İftitah: 71, (2, 222); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/91.

[773] Bu secde tesbihi müteakip rivayette gelecektir.

[774] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/91.

[775] Tirmizî, Da'avât: 33, (3420); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/92.

[776] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/92-93.

[777] Ebû Dâvud, Cihâd: 174, (2774); Tirmizî, Siyer: 25, (1578); İbnu Mâce, İkâmet: 192, (1394); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/94.

[778] Ebu Dâvud'un rivâyetinde bu mevki Azvera diye açıklanır. Burası Cuhfe tepesi olup üzerinden Mekke-Medine yolunun geçtiği, Mekke'ye yakın bir yer olduğu belirtilir.

[779] Ebû Dâvud, Cihâd: 174, (2775); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/94-95.

[780] Bu hadise 654.hadiste geçmiştir, (4, 19).

[781] Hz. Ali, daha Haricîler çıkmazdan önce, arkadaşlarına dinden çarçabuk çıkacak bir cemaatin çıkacağını, onların delilinin içlerinde birinin çolak olacağını söylemişti. Bunu çok kereler; ashabı ondan dinlemişti. Nehravân'a Haricilerle savaşmak üzere çıkınca bu çolağın aranmasını söyledi. Bidayette "yok, bulamadık" diyenlere Hz. Ali: "Vallahi o, bunların arasında, aranan çolak bulunur. Kolunda kadın memesi iriliğinde bir et topağı görülür. Hz. Ali "Allahuekber" Ne yalan söyledim ne de bana yalan söylendi" der ve Resûlullah'ın bunu haber verdiğini açıklar.

[782] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/95-96.

[783] Ebu Sevr'in kasteddiği âyet meâlen şöyledir: "(Ey Muhammed)! Sen içlerinde olup da namazlarını kıldırdığın zaman, bir kısmı seninle beraber namaza dursun ve silahlarını da yanlarına alsınlar. Secdeyi yaptıktan sonra onlar arkanıza geçsinler, kılmayan öbür kısım gelsin, seninle beraber kılsınlar, tedbirli olsunlar, silahlarını alsınlar..." (Nisâ).

[784] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/99-100.

[785] Buhârî, Ezân: 30, Cuma: 2; Müslim, Salât: 272 (649); Ebû Dâvud, Salât: 49, (559); Tirmizî, Salât:

245, (330); İbnu Mâce, Mesâcid: 16, (788); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/101.

[786] Buhârî, Ezân: 30, Müslim, Salât: 272; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/101.

[787] Rezîn ilavesidir. Derim ki bu rivâyet Buhârî' nin Sahîh'inde mevcuttur. Buhârî, Ezân 31; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/102.

[788] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/102-106.

[789] Müslim, Mesâcid: 260, (656), Muvatta, Salâtu'l-Cemâ'a: 7, (1, 132); Ebû Dâvud, Salât: 48, (555); Tirmizî, Salât: 165. (221); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/107.

[790] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/107.

[791] Müslim, Mesâcid: 278, (663); Ebû Dâvud, Salât: 49, (586); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/107-108.

[792] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/108.

[793] Mescidlerle ilgili daha geniş bilgiyi kitabımızın Mescid bölümünde bulacaksınız (5504-5525).

[794] Müslim, Mesâcid: 255, (653); Nesâî, İmâmet: 50, (2, 109); Ebû Dâvud, Salât: 47, (552); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/109.

[795] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/109-111.

[796] Ebû Dâvud, Salât: 47 (551); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/111.

[797] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/111.

[798] Buhârî, Ezân: 29, Husûmât: 5, Ahkâm: 52; Müslim, Mesâcid: 252, (651); Muvatta, Salâtu'l-Cemâ'a: 3, (1, 129-130); Ebû Dâvud, Salât: 47, (548, 549); Tirmizî, Salât: 162, (217); Nesâî, İmâmet: 49, (2, 107); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/112.

[799] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/112-113.

[800] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/113-115.

[801] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/116.

[802] Müslim, Mesâcid: 256, (654); Ebû Dâvud, 47, (550); Nesâî, İmâmet: 50, (2, 108, 109); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/116.

[803] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/116-117.

[804] Tirmizî, Salât: 162, (218); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/117.

[805] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/118.

[806]
Buharî, Ezân: 31; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/118.
[807]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/118.
[808]
Buhârî, Ezân: 40, 50, 153, 154, Salât: 45, 46, Teheccüd: 36, Megâzî: 11, Et'ime: 15, Rikâk: 6, İstitâbe: 9; Müslim, İman: 54, (33); Muvatta, Kasru's-Salât: 86, (1, 172); Nesâî, İmâmet: 10, (2, 80); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/119.
[809]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/119-120.
[810]
Buhârî, Ezân: 18, 40; Müslim, Misâfirîn: 22, (697); Muvatta, Salât: 10, (1, 73); Ebû Dâvud, Salât: 214, (1060-1064); Nesâi, Ezân: 17, (2, 15); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/120-121.
[811]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/121.
[812]
Müslim, Mesâcid: 290, (673); Tirmizî, Salât: 174, (235); Edeb: 24 (2773); Ebû Dâvud, Salât: 61, (582, 583, 584); Nesâî, İmâmet: 3, 6, (2, 76-77); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/122.
[813]
Müslim, Mesâcid: 289, (672); Nesâî, İmâmet: 5, (2, 77); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/122.
[814]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/122-123.
[815]
Ebû Dâvud, Salât: 61, (590); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/123.
[816]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/124.
[817]
Buhârî, Megâzî: 52; Ebû Dâvud, Salât: 61, (585-587); Nesâî, Ezan: 8, (2, 9-10); Kıble: 16, (2, 70). İmâmet: 11, (2, 80); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/124.
[818]
Şâfi'î de cum'a namazını istisna tutar ve caiz görmez.
[819]
Ashab nezdinde bu husus mühim bir prensip olmalıdır. Çünkü, Resûlullah'tan sonra azl'in cevazı münakaşa edildiği vakit, Ebu Sa'îd ve Câbir (radıyallahu anhümâ), "Biz azil yaparken Kur'an nâzil oluyordu, bizi yasaklayıcı bir vahiy gelmedi" diye istidlal ederek, "azl"in cevazına hükmetmişlerdir.
[820]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/124-125.
[821]
Buhârî, Ezân: 54, Ahkâm: 25; Ebû Dâvud, Salât: 61, (588); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/126.
[822]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/126.
[823]
Buhârî, Ezan: 54, (Bâb başlığında (senetsiz) kaydetmiştir; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/126.
[824]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/126-127.

[825] Ebû Dâvud, Salât: 65, (595); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/127.
[826] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/127-128.
[827] Buhârî, Ezân: 60, 63, 66, Edeb: 74; Müslim, Salât: 180, (465); Ebû Dâvud, Salât: 68, (599, 600) Tirmizî, Salât: 410, (583); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/128.
[828] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/128-129.
[829] Ebû Dâvud, Salât: 63, (593); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/129-130.
[830] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/130.
[831] Tirmizî, Salât: 266, (360); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/131.
[832] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/131.
[833] Buhârî, Ezân: 60, 63, 66, 74; Müslim, Salât: 178, (465); Ebû Dâvud, Salât: 127, (790, 791, 793,); Nesâî, İmâmet: 39, 41 (2, 97-98); İftitâh: 63, 70, (2, 168, 172); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/132.
[834] Fitne kelimesinin taşıdığı manalar üzerinde kitabımızın Fitne Bölümü'nün umumi açıklama kısmında duracağız. (4759hadis).
[835] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/132-134.
[836] Buhârî, Ezân: 62; Müslim, Salât: 186, (467); Muvatta, Cemâat: 13, (1, 134); Ebû Dâvud, Salât: 127, (794-795); Nesâî, İmâmet: 35, (2, 94); Tirmizî, Salât: 175, (236); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/134.
[837] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/134-135.
[838] Buhârî, Ezân: 65; Müslim, Salât: 189, (469, 470), 196, (473); Tirmizî, Salât: 175, (237), 276, (376); Nesâî, İmâmet: 35, (2, 94-95); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/135.
[839] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/135-136.
[840] Ebû Dâvud, Salât: 129, (802); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/136.
[841] 2550numaralı hadise bakın.
[842] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/136.
[843] Ebû Dâvud, Salât: 46, (545); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/137.
[844] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/137.

[845] Ebû Dâvud, Salât: 73, (616); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/137.

[846] Hz. Muâviye dedi ki: "Cum'ayı kılınca konuşmadıkça veya çıkmadıkça başka namaz ekleme. Çünkü Resûlullah bize böyle emretti."; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/137-138.

[847] Buhârî, Ezân: 157, 152, 162, 164; Nesâî, Sehv: 77, (3, 67); Ebû Dâvud, Salât: 203, (1040); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/138.

[848] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/138-139.

[849] Ebû Dâvud, Tahâret: 43, (90); Tirmizî, Salât: 265, (357); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/139.

[850] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/139-140.

[851] Müslim, Salât: 122, (432); Nesâî, İmâmet: 26, (2, 90); Ebû Dâvud, Salât: 96, (674); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/141.

[852] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/141-142.

[853] Müslim, Salât: 123, (432); Ebû Dâvud, Salât: 96, (675); Tirmizî, Salât: 168, (228); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/142.

[854] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/142-143.

[855] Buhârî, Ezân: 57, 58, 59, 77, 79, İlm: 41, Vudû: 5, 36, Ezân: 161, Vitr 1, Amel fi's-Salât: 1, Tefsir Âl-i İmrân: 17, 18, 19, 20, Libâs: 71, Edeb: 118, Da'avât: 10, Tevhid: 27; Müslim, Salâtu'l-Müsâfirîn: 181, (763); Muvatta, Salâtu'l-Leyl: 11, (1, 121, 122); Ebû Dâvud, Salât: 70, (610, 611); Tirmizî, Salât: 171, (232); Nesâî, İmâmet: 45, (2, 104); İbnu Mâce, İkâmetu's-Salât: 44, (973); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/143.

[856] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/143-144.

[857] Müslim, Mesâcid: 26, (534); Ebû Dâvud, Salât: 71; (613); Nesâî, Mesâcid: 27, (2, 49-50); İftitah: 90, (2, 183); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/144.

[858] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/144.

[859] Müslim, Salât: 132, (440); Ebû Dâvud, Salât: 98, (678); Tirmizî, Salât: 166, (224); Nesâî, İmâmet: 32, (2, 93); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/145.

[860] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/145.

[861] Buhârî, Ezân: 71, Müslim, Salât: 127, (436); Ebû Dâvud, Salât: 94, (662, 663); Tirmizî,Salât: 167, (227); Nesâî, İmâmet: 25, (2, 89); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/145.

[862] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/145-146.

[863] Buhârî, Ezân: 132, 72, 74, 76; Müslim, Salât: 124, (433, 434); Ebû Dâvud, Salât: 94, (667-671); Nesâî, İmâmet: 27, 28, 30, (2, 91); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/146.

[864] Ebû Dâvud, Salât: 94, (666); Nesâî, İmâmet: 31, (2, 93); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/147.

[865] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/147.

[866] Ebû Dâvud, Salât: 94, (672); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/148.

[867] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/148.

[868] Ebû Dâvud, Salât: 100, (682); Tirmizî, Salât: 170, (230); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/148.

[869] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/148-149.

[870] Müslim, Salât 130, (438); Ebû Dâvud, Salât 98, (680); Nesâî, İmâmet 17, (2, 83); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/149.

[871] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/149.

[872] Müslim, Salât: 119, (430); Ebû Dâvud, Salât: 94, (661); Nesâî, İmâmet: 28, (2, 92); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/150.

[873] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/150.

[874] Müslim, Salât: 131, (439); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/150.

[875] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/150-151.

[876] Buhârî, Ezân: 74, 82; Müslim, Salât: 86-89, (414-417); Ebû Dâvud, Salât: 69, (603, 604); Nesâî, İftitâh: 30, (2, 141-142); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/151.

[877] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/151-154.

[878] Buhârî, Ezân: 53; Müslim, Salât: 114, (427); Ebû Dâvud, Salât: 76, (623); Tirmizî, Salât: 409, (582); Nesâî, İmâmet: 38, (2, 96); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/154.

[879] Muvatta, Salât: 57,(1, 92); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/154.

[880] Buhârî, Ezân: 52, 91, 133; Müslim, Salât: 198, (474); Ebû Dâvud, Salât: 75, (620, 621, 622); Tirmizî, Salât: 208, (281); Nesâî, İmâmet: 38, (2, 96); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/154.

[881] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/154-155.

[882] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/155.

[883] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/156.

[884] Buhârî, Mevâkîtu's-Salât: 29; Müslim, Mesâcid: 162, (607); Muvatta, Vukûtu's-Salât: 18, (1, 11); Ebû Dâvud, Salât: 156, (893); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/156.

[885] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/156.

[886] Tirmizî, Salât: 414, (591); Ebû Dâvud, Salât: 28, (506); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/156.

[887] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/156-157.

[888] Ebû Dâvud, Salât: 67, (597); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/158.

[889] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/158-159.

[890] Buhârî, Salât: 64, 18, Cuma: 36, İ'tikaf: 32, Hibe: 3; Müslim, Mesâcid: 44, (544), Ebû Dâvud, Salât: 221, (1080); Nesâî, Mesâcid: 45, (2, 57-59); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/159-160.

[891] İslam'da Çevre Sağlığı kitabımızda bu mevzuda geniş tahliller mevcuttur. Bilhassa 59-62.sayfalar.

[892] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/160-161.

[893] Buhârî, Ezân: 80, Libâs: 43; Ebû Dâvud, Salât: 243, (1126); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/161-162.

[894] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/162.

[895] Buhârî, Ezân: 23, Cuma: 18; Müslim, Mesâcid: 151, (602); Muvatta, Salât: 4, (1, 68-69); Ebû Dâvud, Salât: 55, (572-573); Tirmizî, Salât: 244, (327); Nesâî, İmâmet: 57, (2, 114-115); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/163.

[896] Çünkü hadis,cum'aya yetişmiş olmak için birinci rek'ate yetişmeyi şart koşmuştur.

[897] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/163-164.

[898] Ebû Dâvud, Salât: 146, (851); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/164.

[899] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/164.

[900] Ebû Dâvud, Salât: 136, (823, 824); Tirmizî, Salât: 232, (311); Nesâî, İftitâh: 29, (2, 141); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/165.

[901] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/165-166.

[902] Müslim, Salât: 47, (398); Ebû Dâvud, Salât: 138, (828); Nesâî, İftitah: 27, 28, (2, 140-141); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/166.

[903] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/166.

[904] Ebû Dâvud, Salât: 163, (907); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/167.

[905] Bu mevzuyu 947numaralı hadiste uzunca açıkladık. Arza bahsi 4.cilt 483.sayfada geçti.

[906] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/167.

[907] Ebû Dâvud, Salât: 164, (903); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/167.

[908] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/168.

[909] Muvatta, Salâtu'l-Cemâ'a: 8, (1, 132); Nesâî, İmâmet: 53, (2, 112); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/168.

[910] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/168-169.

[911] Muvatta, Salâtu'l-Cemâ'a: 9, (1, 133); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/169.

[912] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/169.

[913] Ebû Dâvud, Salât: 58, (579); Nesâî, İmâmet: 56, (2, 114); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/169-170.

[914] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/170.

[915] Muvatta, Salâtu'l-Cemâ'a: 12, (1, 133); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/170.

[916] Akşam üç rek'attir, dolayısiyle tekdir. İki sefer kılınca altıya çıkar ve çift olur. Halbuki akşam gündüzün teklisidir, vitir namazı da gecenin teklisi olduğu gibi.

[917] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/170-171.

[918] Müslim, Müsâfirîn: 63, (710); Ebû Dâvud, Salât: 294, (1266); Tirmizî, Salât: 312, (421); Nesâî, İmâmet: 60, (2, 126); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/171.

[919] Muvatta, Kasru's-Salât: 75, (1, 168); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/171.

[920] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/171-172.

[921] Ebû Dâvud, Salât: 74, (617); Tirmizî, Salât: 300 (408); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/172-173.

[922] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/173.

[923] Buhârî, Ezân: 55; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/173.

[924] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/173-174.

[925] Rivayet meâlen şöyle: Medine ahâlisi, Resûlullah'ın hicretle gelmesinden ve Cuma ile ilgili farz inmesinden önce toplamdılar. Ensar dedi ki: "Yahudilerin bir günü var her yedi günde bir kere toplanırlar.

Hıristiyanlar da böyle. Gelin biz de bir gün tesbit edelim, o gün toplanalım, Allah'ı zikredip ibadet yapalım, şükredelim." Arûbe gününü bu toplanma günü yaptılar. Es'ad İbnu Zürare'de o gün toplandılar. Es'ad onlara o gün namaz kıldırdı. Bundan sonra Allah, cum'â sûresini indirdi: "Ey iman edenler, Cuma günü ezan okunduğu vakit Allah'ın zikrine koşun" (Cum'a 9). Bu rivayet o sahabîlerin içtihadla o günü seçtiklerini ve isminin böylece cum'a olduğunu ifade eder.

[926] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/176-177.

[927] Buhârî Cuma: 4, 19; Müslim, Cum'a: 10, (850); Muvatta, Cuma: 1, (1, 101); Ebû Dâvud, Tahâret: 129, (351); Tirmizî, Salât: 358, (499); Nesâî, Cuma: 14, (3, 99); İbnu Mâce, İkâmet: 82, (1092); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/178.

[928] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/178-181.

[929] Müslim, Cuma: 24, (850); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/181.

[930] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/181.

[931] Ebû Dâvud, Tahâret: 129, (345, 346); Tirmizî, Salât: 356, (496); Nesâî,Cuma: 12, (3, 97); İbnu Mâce, İkâmet: 80, (1027); Buhârî, Cuma: 6; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/182.

[932] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/183.

[933] Ebû Dâvud, Salât: 235, (1113); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/184.

[934] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/184-185.

[935] Ebû Dâvud, Salât: 209, (1051); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/186-187.

[936] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/187-188.

[937] Ebû Dâvud, Salât: 215, (1067); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/188.

[938] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/188-190.

[939] Ebû Dâvud, Salât: 212, (1056); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/190.

[940] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/190.

[941] Ebû Dâvud, Tahâret: 129, (342); Nesâî, Cuma: 2, (3, 89); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/190.

[942] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/190-191.

[943] Tirmizî, Salât 360, (502); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/191.

[944]
Kelimeye bağlı tercümesi: "Gece, kimi âilesine sığındırırsa Cuma ona farzdır" şeklinde olmalıdır.

[945]
Bu hadis, iki rivayet sonra, 2859 numarada kaydedilen rivayettir.
[946]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/191-192.
[947]
Nesâî, Mevâkît: 30, (1, 274, 275); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/192.
[948]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/192.
[949]
Nesâî, Cuma: 41, (3, 112, 113); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/192.
[950]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/193.
[951]
Tirmizî, Salât: 360, (501); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/193.
[952]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/193.
[953]
Ebû Dâvud,Salât: 210, (1052).; Tirmizî, Salât: 359, (500); Nesâî, Cuma: 2, (3, 88); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/193.
[954]
Ebû Dâvud, Salât: 211, (1053-1054); Nesâî, Keffâret: 3, (3, 89); İbnu Mâce, İkâmet: 93, (1128); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/193.
[955]
Ebû Dâvud, Salât: 213, (1058, 1059); Nesâî, İmâmet: 51, (2, 111); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/194.
[956]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/194.
[957]
Buhârî, Cuma: 16, Ebû Dâvud, Cuma: 224, (1084); Tirmizî, Salât: 361, (503); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/195.
[958]
Buhârî, Cum'a: 16; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/195.
[959]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/195-196.
[960]
Buhârî, Cuma: 21, 22, 24, 25; Ebû Dâvud, Salât: 225; Tirmizî, Salât: 372, (516); Nesâî, Cuma: 15, (3, 100, 101); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/196.
[961]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/196-197.
[962]
Buhârî, Cuma: 30, 27; Müslim, Cuma: 33, Ebû Dâvud, Salât: 227, (1092); Tirmizî, Salât: 363, (506); Nesâî, Cum'a: 33, (3, 109); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/198.
[963]
Nesâî, Cuma: (3,109); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/198.
[964]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/198-199.

[965] Müslim Cuma: 39, (864); Nesâî, Cuma: 18, (3, 102); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/199.

[966] Müslim, Cuma: 53, (874); Ebû Dâvud, Salât: 230, (1104); Tirmizî, Salât: 371, (515); Nesâî, Cuma: 29, (3, 108); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/200.

[967] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/200.

[968] Müslim, Cuma: 43, (867); Nesâî, İydeyn: 22, (3, 188, 189); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/201.

[969] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/201-203.

[970] Ebû Dâvud, Salât: 229, (1097, 1098).

[971] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/203.

[972] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/203-205.

[973] Müslim, Cuma: 41, (866), Ebû Dâvud, Salât: 229, (1101); Nesâî, Cuma: 35, (3, 110); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/205.

[974] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/205.

[975] Müslim, Cuma: 47, (869); Ebû Dâvud, Salât: 231, (1106); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/206.

[976] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/206.

[977] Tirmizî, Nikâh: 16, (1106); Ebû Dâvud, Edeb: 22, (4841); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/207.

[978] Ebû Dâvud, Edeb: 21, (4840); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/207.

[979] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/207-208.

[980] Ebû Dâvud, Salât: 232, (1108); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/209.

[981] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/209.

[982] Müslim, Cuma: 60, (876); Nesâî, Zînet: 123, (8, 220); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/209-210.

[983] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/210.

[984] Müslim, Cuma: 8, (1, 104); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/210.

[985] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/210.

[986] Buhârî, Cuma: 36, Müslim, Cuma: 11, (851); Muvatta, Cuma: 6, (1, 103); Ebû Dâvud, Salât: 235, (1112); Tirmizî, Salât: 368, (512); Nesâî, Cuma: 22, (3 103, 104); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/210-211.

[987] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/211.

[988] Müslim, Cuma: 61, (877); Ebû Dâvud, Salât: 242, (112); Tirmizî, Salât: 374, (519); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/212.

[989] Ebû Dâvud, Salât: 242, (519); Nesâî, Cum'a: 39, (3, 111, 112); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/212.

[990] Müslim, Cuma: 64, (879); Ebû Dâvud, Salât: 218, (1074); Tirmizî, Salât: 375, (520); Nesâî, Cuma: 38, (3, 111); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/213.

[991] Müslim, Cuma: 52, (873); Ebû Dâvud, Salât: 229, (1100); Nesâî, Cuma: 28, (3, 107.); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/213.

[992] Buhârî, Tefsir:, Zuhruf: 2, Bed'ü''l-Halk: 6, 10; Müslim, Cuma: 49, (871); Ebû Dâvud, Hurûf: 1, (3992); Tirmizî, Salât: 365, (508); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/213.

[993] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/213-214.

[994] Muvatta, Cuma: 18, (1, 110); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/215.

[995] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/215.

[996] Tirmizî, Salât: 369, (513); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/216.

[997] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/216.

[998] Müslim, Selâm: 27-30, (2178); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/216.

[999] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/216-217.

[1000] Buhârî, Cuma: 20, İsti'zân: 31, 32; Müslim, Selam: 28, (2177); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/217.

[1001] Ebû Dâvud, Salât: 234, (1110); Tirmizî, Salât: 370, (514); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/217.

[1002] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/217-218.

[1003] Ebû Dâvud, Salât: 234, (1111); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/218.

[1004] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/218.

[1005] Rezîn ilavesidir. Ebû Dâvud'da gelen bir hadisin parçasıdır. Salât: 220, (1079); İbrahim Canan,

Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/218.

[1006] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/218-219.

[1007] Ebû Dâvud, Salât: 226, (1091); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/219-220.

[1008] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/220.

[1009] Ebû Dâvud, Salât: 239, (1119); Tirmizî, Salât: 379, (526); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/220.

[1010] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/220.

[1011] Buhârî, Cuma: 11; Ebû Dâvud, Salât: 216, (1068); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/221.

[1012] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/221.

[1013] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/223-225.

[1014] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/225.

[1015] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/225.

[1016] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/226.

[1017] Buhârî, Taksîrû's-Salât: 5, Hacc 24, 25, 27, 117, 119, Cihâd: 104, 126; Müslim, Salâtu'l-Müsâfirîn: 11, (690); Ebû Dâvud, Salât: 271, (1202); Tirmizî, Salât: 391, (546); Nesâî, Salât: 17, (1, 237); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/226.

[1018] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/226-227.

[1019] Müslim, Salâtu'l-Müsâfirîn: 12, (691); Ebû Dâvud, Salât: 271, (1201); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/227.

[1020] Muvatta, Kasru's-Salât: 15, (1, 148); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/227-228.

[1021] Bir mil dörtbin zirâdır. Bir zirâ 50-70 cm'lik bir uzunluktur. Şu halde bir berîd 64 zirâ yapar, bu da asgari 32 km'dir.

[1022] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/228.

[1023] Tirmizî, Salât: 391, (547); Nesâî, Taksîru's-Salât: 1, (3, 117); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/228.

[1024] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/229.

[1025] Buhârî, Taksîr: 1, Megâzî: 52; Müslim, Salâtu'l-Müsâfirîn: 15, (693); Ebû Dâvud, Salât: 279, (1233); Tirmizî, Salât: 392, (548); Nesâî, Taksîru's-Salât: 4, (3, 121); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/229.

[1026] Buhârî, Taksîr: 1, Megâzî: 52, Ebû Dâvud, Salât: 279, (1230, 1231, 1232); Tirmizî, Salât: 392, (549); Nesâî, Taksîru's-Salât: 4, (3, 121).

[1027] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/230.

[1028] Ebû Dâvud, Salât: 270, (1229); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/230.

[1029] Ebû Dâvud, Salât: 280, (1235); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/230.

[1030] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/230-231.

[1031] Buhârî, Taksîr: 2, Hacc: 84; Müslim, Salâtu'l-Müsâfirîn: 21, (696); Ebû Dâvud, Hacc: 77, (1965); Tirmizî, Hacc: 52, (882); Nesâî, Taksîru's-Salât: 3, (3, 119, 120); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/231.

[1032] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/232.

[1033] Buhârî, Taksîru's-Salât: 2, Hacc: 84; Müslim, Salâtu'l-Müsâfirîn: 17, (694); Nesâî, Taksîru's-Salât: 3, (3, 121); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/232.

[1034] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/232-233.

[1035] Ebû Dâvud, Menâsik: 76, (1961-1964); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/233.

[1036] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/233-234.

[1037] Ebû Dâvud, Menâsik: 76, (1962).

[1038] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/234.

[1039] Ebû Dâvud, Menâsik: 76, (1960); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/234.

[1040] Muvatta, Kasru's-Salât: 19, (1, 149); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/234-235.

[1041] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/235.

[1042] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/236.

[1043] Buhârî, Taksîru's-Salât: 16,15; Müslim, Müsâfirîn: 46, (704); Ebû Dâvud, Salât: 274, (1218, 1219); Nesâî, Mevâkît: 42, (1, 284-285); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/236.

[1044] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/236-238.

[1045] Buhârî, Taksîru's-Salât: 13; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/238.

[1046] Buhârî, Hacc: 93, 96; Müslim, Hacc: 286, (703); 987, (1288); Muvatta, Hacc: 196, (1, 400); Ebû Dâvud, Menâsik: 65, (1926-1933); Tirmizî, Hacc: 56, (887, 888); Nesâî, Mevâkît: 49, (1, 291); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/238.

[1047] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/238-239.

[1048] Buhârî, Hacc: 99, 97; Müslim, Hacc: 292, (1289); Ebû Dâvud, Menâsik: 65, (1934); Nesâî, 49, (1, 291-292); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/239.

[1049] 2910-2913; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/239.

[1050] Ebû Dâvud, Menâsik: 57, (1906); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/239.

[1051] Tirmizî, Salât: 138, (188); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/240.

[1052] 2911 numaralı hadis; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/240.

[1053] Buhârî, Mevâkît: 12, Teheccüd: 30; Müslim, Müsâfirîn: 49, (705); Ebû Dâvud, Salât: 274, (1210, 1211, 1214); Tirmizî, Salât: 138, (187); Nesâî, Mevâkît: 47, (1, 290).

[1054] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/240.

[1055] İmam Şâfiî'nin : "Öğle vakti ile ikindi vakti arasında ne öğleye ne de ikindiye ait olmayan bir fasıla (ara ve tampon bir vakit) vardır" dediği rivayet edilmişse de İbnu Hacer bunu reddeder ve "Mezheb kitaplarında Şâfiî'den böyle bir söze rastlanmaz, ondan menkûl lan, öğlenin son vaktinin, ikindinin ilk vaktine kadar devam ettiği görüşüdür" der.

[1056] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/240-241.

[1057] Muvatta, Kasru's-Salât: 4, (1, 144); Müslim, Müsâfirîn: 49, (705); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/241.

[1058] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/241-243.

[1059] Buhârî, Taksîru's-Salât: 11; Müslim, Müsâfirîn: 9, (689); Muvatta, Kasru's-Salât: 22, (1, 150); Ebû Dâvud, Salât: 276, (1223); Tirmizî, Salât: 391, Nesâî, Taksîru's-Salât: 5, (3, 122, 123); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/244.

[1060] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/244-245.

[1061] Ebû Dâvud, Salât: 276, (1222); Tirmizî, Salât: 393, (550); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/245.

[1062] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/245.

[1063] Muvatta, Kasru's-Salât: 24, (1, 150); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/245.

[1064] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/245.

[1065] Nesâî, Taksîru's-Salât: 4, (3, 122); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/246.

[1066] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/247-248.

[1067] Buhârî, Megâzî: 31; Müslim, Müsâfirîn: 309, (841); Muvatta, Salâtu'l-Havf: 1, (1, 183); Tirmizî, Salât: 398, (565); Ebû Dâvud, Salât: 282, (1337, 1338, 1339); Nesâî, Salâtu'l-Havf: 1, (3, 170-171); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/248-249.

[1068] Muvatta, Salâtu'l-Havf: 2, (1, 183); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/249.

[1069] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/249-250.

[1070] Buhârî, Megâzi: 31, 84, 87; Müslim, Müsâfirîn: 307-311, (840, 843); Nesâî, Salâtu'l-Havf: 1, (3, 175, 176, 178); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/250-251.

[1071] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/251-252.

[1072] Ebû Dâvud, Salât: 281, (1236); Nesâî, Salâtu'l-Havf: 1, (3, 176-177; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/252-253.

[1073] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/253.

[1074] Buhârî, Salâtu'l-Havf: 2, Megâzî: 31, Tefsir:, Bakara 44; Müslim, Müsâfirîn: 205, (839); Muvatta, Salâtu'l-Havf: 3, (1, 184); Ebû Dâvud, Salât: 285, (1243); Tirmizî, Salât: 398, (564); Nesâî, Salâtu'l-Havf: 1, (3, 171-173); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/253-254.

[1075] Ebû Dâvud, Salât: 284, (1240, 1241); Tirmizî, Tefsîr:, Nisa, (3038); Nesâî, Salâtu'l-Havf: 1, (3, 173, 174); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/254.

[1076] Urane, Arafat'ın hizasında bir vadinin adıdır.

[1077] Ebû Dâvud, Salât: 289, (1249); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/255.

[1078] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/255-256.

[1079] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/259.

[1080] Buhârî, Teheccüd: 29, 25, 34; Cuma: 39; Müslim, Müsâfirîn: 291, (729), Cuma: 71, (882); Muvatta, 69, (1, 166); Ebû Dâvud, Salât: 290, (1252); Nesâî, İkâmet: 64, (2, 119), Cuma: 43, (3, 113); Tirmizî, Salât: 220, (433, 434); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/259.

[1081] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/259.

[1082] Tirmizî, Salât: 206, (414); Nesâî, Kıyâmu'l-Leyl: 66, (3, 260); İbnu Mâce, İkâmet: 100, (1142); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/260.

[1083] Buhârî, Mevâkîtu's-Salât: 33, 73; Müslim, Salâtu'l-Müsâfirîn: 300, (835); Ebû Dâvud, Salât: 290, (1253); Nesâî, Mevâkîtu's-Salât: 36, (1, 281), Kıyâmu'l-Leyl: 56, (3, 251, 252); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/260.

[1084] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/260-261.

[1085] Ebû Dâvud, Salât: 299, (1275); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/262.

[1086] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/262-263.

[1087] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/263.

[1088] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/263.

[1089] Buhârî, Teheccüd: 27; Müslim, Salâtu'l-Müsâfirîn: 96, (725); Ebû Dâvud, Salât: 291, 292, (1254, 1258); Tirmizî, Salât: 307, (416); Nesâî, Kıyâmu'l-Leyl: 56, (252); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/263.

[1090] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/263-264.

[1091] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/264.

[1092] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/264.

[1093] Buhârî, Teheccüd: 28, 12; Müslim, Müsâfirîn: 90, (724); Muvatta, Salâtu'l-Leyl: 29, (1, 127); Ebû Dâvud, Salât: 292, (1255); Nesâî, Kıyâmu'l-Leyl: 60, (3, 256); 58, (3, 252-253); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/264.

[1094] Müslim, Müsâfirîn: 99, (727); Ebû Dâvud, Salât: 292, (1259); Nesâî, İftitah: 38, (2, 155); İbrahim

Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/264-265.
[1095] Ebu Dâvud'daki aslı ile biraz farkediyor ise de burayı esas aldık.
[1096] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/265.
[1097] Müslim, Müsâfirîn: 98, (726); Ebû Dâvud, Salât: 98, (1256); Nesâî, İftitah: 39, (2, 155, 156); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/265.
[1098] Tirmizî, Salât: 308, (417); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/266.
[1099] Nesâî, Salât: 68, (2, 170); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/266.
[1100] Buhârî, Teheccüd: 24, 26; Müslim, Müsâfirîn: 133, (743); Ebû Dâvud, Salât: 293, (1262, 1263); Tirmizî, Salât: 309, (418); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/266.
[1101] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/266-267.
[1102] Ebû Dâvud, Salât: 203, (1261); Tirmizî, Salât: 311, (420); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/267.
[1103] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/267.
[1104] Ebû Dâvud, Salât: 295, (1267); Tirmizî, Salât: 313, (422); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/268.
[1105] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/268.
[1106] Buhârî, Ezan: 38; Müslim, Müsâfirîn: 65, (711); Nesâî, İmâmet: 60, (2, 117); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/268-269.
[1107] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/269-270.
[1108] Müslim, Müsâfirîn: 67, (712); Ebû Dâvud, Salât: 294, (1265); Nesâî, İmâmet: 61, (2, 117); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/270.
[1109] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/270-271.
[1110] Muvatta, Salâtu'l-Leyl: 31, (1, 128); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/271.
[1111] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/271.
[1112] Tirmizî, Salât: 314, (423); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/272.
[1113] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/272.
[1114] Burada ifade mutlaktır. Münferid kılan önce sünneti kılacağı için bu mevzubahis olamaz. Öyle ise

şu mana da hadiste var: "Kim farzı imama yetişir, sünneti kılamaz, imamdan sonra da güneş doğuncaya kadar kılamamış ve böylece sünneti kazaya bırakmış ise, bunu güneş doğduktan sonra (kazâen) kılsın."

[1115] Muvatta, Salâtu'l-Leyl: 32, (1, 128); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/272.

[1116] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/272-273.

[1117] Tirmizî, Salât: 315, (424); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/274.

[1118] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/274.

[1119] Tirmizî, Salât: 317, (426); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/274.

[1120] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/274.

[1121] Ebû Dâvud, Salât: 296, (1269); Tirmizî, Salât: 317, (427, 428); Nesâî, Kıyâmu'l-Leyl: 67, (3, 265); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/275.

[1122] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/275.

[1123] Ebû Dâvud, Salât: 296, (1270); İbnu Mâce, İkâmet: 105, (1157); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/275.

[1124] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/275-276.

[1125] Tirmizî, Salât: 347, (478); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/276.

[1126] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/276.

[1127] Tirmizî, Tefsir, Nahl; (3127); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/276.

[1128] Ebû Dâvud, Salât: 297, (1272); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/277.

[1129] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/277.

[1130] Ebû Dâvud, Salât: 297, (1271)); Tirmizî, Salât: 318, (430); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/277.

[1131] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/277.

[1132] Tirmizî, Salât: 318, (2129); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/278.

[1133] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/278.

[1134] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/278.

[1135] Buhârî, Mevâkîtu's-Salât: 33, Hacc 75; Müslim, Salâtu'l-Müsâfirîn: 296-298, (833-835); Ebû Dâvud, Salât: 299, (1279, 1280); Nesâî, Mevâkît: 36, (1, 280, 281); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/279.

[1136] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/279.

[1137] Tirmizî, Salât: 135, (184); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/279.

[1138] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/279-280.

[1139] Müslim, Müsâfirîn: 302, (836); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/280.

[1140] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/280.

[1141] Buhârî, Ezân: 14, Salât 95; Müslim, Müsâfirîn: 303, (837); Nesâî, Ezân: 39, (2, 28, 29).

[1142] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/281.

[1143] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/281.

[1144] Ebû Dâvud, Salât: 300, (1281); Buhârî, Teheccüd: 35, İ'tisâm: 27; Müslim, Müsâfirîn: 304, (838); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/281-282.

[1145] İki ezandan maksad ezan ve ikâmettir.

[1146] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/282.

[1147] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/282.

[1148] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/282.

[1149] Tirmizî, Salât: 320, (432); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/282-283.

[1150] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/283.

[1151] Ebû Dâvud, Salât: 304, (1300); Nesâî, Kıyâmu'l-Leyl: 1, (3, 198, 199).

[1152] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/283.

[1153] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/283.

[1154] Rezîn tahriç etmiştir. (Feyzu'l-Kadîr 6, 167); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/284.

[1155] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/284.

[1156] Rezîn ilavesidir. (Feyzu'l-Kadîr 4, 307); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/284.

[1157] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/284.

[1158] Ebû Dâvud, Salât: 305, (1303); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/285.

[1159] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/285.

[1160] Buhârî, Cuma: 32,33, Teheccüd: 25; Müslim, Cuma: 55, Ebû Dâvud, Cuma: 237; Tirmizî, Salât: 367, (510); Nesâî, Cuma: 21, 27, (3, 103, 107).

[1161] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/286.

[1162] Müslim, Cuma: 67, (881); Ebû Dâvud, Salât: 244, (1131); Tirmizî, Salât: 376; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/286.

[1163] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/287.

[1164] Müslim, Cuma: 67, (881); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/287.

[1165] Buhârî, Cuma: 39, Teheccüd: 25, 29; Müslim, Cuma: 70, (882); Ebû Dâvud, Salât: 244, (1127, 1128); Tirmizî, Salât: 376, (521, 522); Nesâî, Cuma: 42, 44, (3, 113); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/287.

[1166] Ebû Dâvud, Salât: 244, (1130, 1131); Tirmizî, Salât: 376, (523); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/287.

[1167] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/288.

[1168] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/289.

[1169] Ebû Dâvud, Salât: 337, (1419); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/289.

[1170] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/290.

[1171] Tirmizî, Salât: 333, (453, 454); Ebû Dâvud, Salât: 336, (1416); Nesâî, Kıyâmu'l-Leyl: 27, (3, 228, 229); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/290.

[1172] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/290.

[1173] Muvatta, Salâtu'l-Leyl: 14, (1, 123); Ebû Dâvud, Salât: 9, (425); 337, (1420); Nesâî, Salât: 6, (1, 230); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/291.

[1174] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/291-292.

[1175] Buhârî, Vitr: 4; Müslim, Müsâfirîn: 149, (751); Ebû Dâvud, Salât: 343, (1438); Nesâî, Kıyâmu'l-Leyl: 30, (3, 230, 231); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/292.

[1176] Muvatta'da bulunamadı; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/292.

[1177] Ebû Dâvud, Salât: 338, (1422); Nesâî, Salâtu'l-Leyl: 40, (3, 238, 239); İbnu Mâce, İkâmet: 123, (1190); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/292-293.

[1178] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/293.

[1179] Tirmizî, Salât: 336, (458); Nesâî, Kıyâmu'l-Leyl: 30, 40, 45, (3, 237, 243); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/293.

[1180] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/293-294.

[1181] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/294.

[1182] Buhârî, Vitr: 1, Salât: 24, Teheccüd: 10; Müslim, Müsâfirîn: 155-147, (749, 753); Muvatta, Salâtu'l-Leyl: 13, (1, 123); Tirmizî, Salât: 323, (437); Nesâî, Kıyâmu'l-Leyl: 26, (3, 227, 228), 35, (3, 233); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/294.

[1183] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/294.

[1184] Ebû Dâvud, Salât: 339, (1424); Tirmizî, Salât: 340, (463), Nesâî, Kıyâmu'l-Leyl: 47, 48, (3, 244, 245); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/295.

[1185] Ebû Dâvud, Salât: 336, (1418); Tirmizî, Salât: 332, (452); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/295.

[1186] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/295.

[1187] Buharî, Vitr: 2, Müslim, Müsâfirîn: 137, (745); Nesâî, Kıyâmu'l-Leyl: 30, (3, 230); Tirmizî, Salât: 334,(456), Sevâbu'l-Kur'an: 23, (2925); Ebû Dâvud, Salât: 343, (1435, 1437); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/296.

[1188] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/296.

[1189] Müslim, Müsâfirîn: 162, (755); Tirmizî, Salât: 334, (455); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/296.

[1190] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/296-297.

[1191] Muvatta, Salâtu'l-Leyl: 16, (1, 124); Ebû Dâvud, Salât: 342, (1434); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/297.

[1192] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/297.

[1193] Ebû Dâvud, Salât: 302, (1295); Tirmizî, Cuma: 418, (597); Nesâî, Kıyâmu'l-Leyl: 26, (3, 227); İbnu Mace, İkâmet: 172, (1322); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/298.

[1194] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/298.

[1195] Ebû Dâvud, Salât: 341, (1431); Tirmizî, Salât: 342, (465); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/298.

[1196] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/298-299.

[1197] Buhârî, Megâzî: 35.

[1198] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/299.

[1199] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/299.

[1200] Muvatta, Salâtu'l-Leyl: 19, (1, 125); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/299-300.

[1201] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/300.

[1202] Nesâî, Kıyâmu'l-Leyl: 36, (3, 235); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/300.

[1203] Buhârî, Vitr: 1, Muvatta, Salâtu'l-Leyl: 20, (1, 125); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/300.

[1204] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/300.

[1205] Muvatta, Salâtu'l-Leyl: 22, (1, 125); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/301.

[1206] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/301.

[1207] Tirmizî, Da'avât: 123, (3561); Ebû Dâvud, Salât: 340, (1427); Nesâî, Kıyâmu'l-Leyl: 51, (3, 249); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/301.

[1208] Tirmizî, Da'avât: 112, (3543, 3544); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/302.

[1209] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/302.

[1210] Ebû Dâvud, Salât: 326, (1398); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/303.

[1211] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/303.

[1212] Ebû Dâvud, Salât: 313, (1325); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/303.

[1213] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/303-304.

[1214] Buhârî, Teheccüd: 21; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/304.

[1215] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/305.

[1216] Buhârî, Teheccüd: 16, Tefsîr, Feth: 1, Rikâk: 20; Müslim, Sıfâtu'l-Münâfikîn: 79, (2819); Tirmizî, Salât: 304, (412); Nesâî, Kıyâmu'l-Leyl: 17, (3, 219); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/306.

[1217] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/306-308.

[1218] Ebû Dâvud, Salât: 307, (1307); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/309.

[1219] Burada kastedilen sahih rivayet Müslim'de gelir: "Resûlullah'ı oturarak namaz kılarken gören Abdullah İbnu Amr; "Oturarak kılınan namazın ayakta kılınana nisbetle sevabının yarım olacağını söylemiştiniz" demesi üzerine efendimiz; "Evet, ama ben sizler gibi değilim" cevabını verir.

[1220] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/309.

[1221] Ebû Dâvud, Salât: 307, (1308); Nesâî, Kıyâmu'l-Leyl: 5, (3, 205); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/309-310.

[1222] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/310.

[1223] Buhârî, Teheccüd: 12, Bed'ü'l-Halk: 11; Müslim, Müsâfirîn: 207, (776); Muvatta, Kasru's-Salât: 95, (1, 176); Ebû Dâvud, Salât: 307, (1306); Nesâî, Kıyâmu'l-Leyl: 5, (3, 203); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/310.

[1224] Vaîd'in şiddetinden "vücub" a hükmedilmesinin manası: Dinin, küçük günahlara gösterdiği caza hafiftir, büyük günahlara ise ağırdır. Büyük günah vacibin terki, haramın işlenmesine terettüp eder. Öyleyse bir fiilin terkine şiddetli va'îd (tehdid) zikredilmişse o fiil vâciptir. İşlenmesine şiddetli vâ'id varsa o da haramdır.

[1225] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/311-313.

[1226] Buhârî, Teheccüd: 13, Bed"ü'l-Halk: 11; Müslim, Müsâfirîn: 205, (774); Nesâî, Kıyâmu'l-Leyl: 5,(3, 204); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/313.

[1227] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/313-314.

[1228] Muvatta, Salâtu'l-Leyl: 1, (1, 117); Ebû Dâvud, Salât: 310, (1314); Nesâî, Kıyâmu'l-Leyl: 61, (3, 257); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/314.

[1229] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/314-315.

[1230] Ebû Dâvud, Salât: 312, (1316) ; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/315.

[1231] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/315.

[1232] Buhârî, Teheccüd: 7, Rikâk: 18; Müslim, Müsâfirîn: 131, (741); Ebû Dâvud, Salât: 312, (1317); Nesâî, Kıyâmu'l-Leyl: 8, (3, 208); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/315-316.

[1233] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/316-317.

[1234] Buharî, Teheccüd: 10, Müslim, Müsâfirîn: 121, 124, (736, 737); Muvatta, Salâtu'l-Müsâfirîn: 8 (1, 120); Ebû Dâvud, Salât: 316, (1334-1341-1361); Tirmizî, Salât: 325, (439-445); Nesâî,

Kıyâmu'l-Leyl: 30, 35, 36, 44, 53, (3, 230, 233, 234, 239). Bu metin Müslim ve Ebû Dâvud'da gelmiştir; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/317.

[1235] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/317.

[1236] Müslim, Müsâfirîn: 198, (768); Ebû Dâvud, Salât: 313 , (1323, 1324).

[1237] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/318.

[1238] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/318.

[1239] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/318.

[1240] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/318-321.

[1241] Bugünkü resmi takvimde bu, 15 saat 21 dakikadır. Fark şuradan ileri gelir: Gündüz, dinî esaslara göre, fecr-i sâdıkla yani imsak saatiyle başlar, güneşin batışına kadar, (akşam namazı vakti veya iftar vakti) devam eder. Gece ise, akşamla başlar, imsak vaktine kadar devam eder. Nitekim Kadr sûresinda gecenin hududu fecr ânıyla sınırlandırılır (3-5. âyetler). Yeni hesaplamada gündüz, güneşin doğuşundan batışına (akşam vaktine) kadar edvam eder; sabahın ve akşamın alacakaranlıkları geceye dahildir.

[1242] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/321-325.

[1243] Buhârî, Teheccüd: 5, 32; Müslim, Müsâfirîn: 75, 77, (717, 718); Muvatta, Kasru's-Salât: 29, (152-153); Ebû Dâvud, Salât: 301, (1292, 1293); Nesâî, Savm: 35, (4, 152); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/326.

[1244] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/326.

[1245] Buhârî, Teheccüd: 31, Teksîru's-Salât: 12, Megâzî: 50; Müslim, Hayz: 71, (336); Müsâfirîn: 80, (336); Muvatta, Kasru's-Salât: 28, (1, 152); Ebû Dâvud, Salât: 301, (1290, 1291); Tirmizî, Salât: 346, (474); Nesâî, Tahâret: 143, (1, 126); Gusl: 11, (1, 202); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/326-327.

[1246] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/327-329.

[1247] Buharî, Teheccüd: 33, Savm: 60; Müslim, Müsâfirîn: 85, (721); Ebû Dâvud, Salât: 342, (1432); Tirmizî, Savm: 54, (760); Nesâî, Kıyâmu'l-Leyl: 28, (3, 229); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/329.

[1248] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/329.

[1249] Müslim, Müsâfirîn: 84, (720); Ebû Dâvud, Salât: 301, (1286); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/330.

[1250] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/330.

[1251] Ebû Dâvud, Edeb: 172, (5242); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/330.

[1252] Tirmizî, Salât: 346, (475); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/331.

[1253] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/331.

[1254] Tirmizî, Salât: 346, (476); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/331.

[1255] Tirmizî, Salât: 346, (473); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/331.

[1256] Müslim, Müsâfirîn: 78, 79, (719); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/331.

[1257] Müslim, Müsâfirîn: 43, (748); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/332.

[1258] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/332.

[1259] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/333.

[1260] Buharî, Terâvih: 1, Müslim, Müsâfirîn: 174, (759); Ebû Dâvud, Salât: 318, (1371); Tirmizî, Savm: 83, (808) Nesâî, Siyam: 39, (4, 154, 155); Muvatta, Salât fî Ramazan: 2, (1, 119). Buhârî, Ramazan kıyamı ile, Kadir gecesi kıyamı üzerine ondan merfû rivâyet kaydeder; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/333.

[1261] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/333-334.

[1262] Buhârî, Fadlu Leyleti'l-Kadir: 5, Müslim, İ'tikâf: 8, (1175); Ebû Dâvud, Salât: 318, (1376); Tirmizî, Savm: 73, (796); Nesâî, Kıyâmu'l-Leyl: 17, (3, 218); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/334.

[1263] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/334-335.

[1264] Müslim, Siyam: 59, (1104); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/335.

[1265] Buhârî, Salâtu't-Teravih: 1, Cuma: 29, 5; Müslim, Müsâfirîn: 177, (761); Muvatta, Salâtfi'r Ramazan: 1, (1, 113); Ebû Dâvud, Salât: 318, (1373, 1374); Nesâî, Kıyâmu'l-Leyl: 4, (3, 202); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/336.

[1266] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/336-338.

[1267] Ebû Dâvud, Salât: 318, (1377); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/338.

[1268] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/339.

[1269] Ebû Dâvud, Salât: 318, (1375); Tirmizî, Savm: 81, (805); Nesâî, Sehv: 103, (3, 83, 84), Kıyâmu'l-Leyl: 4, (3, 202); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/339-340.

[1270] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/340-341.

[1271] Muvatta, es-Salât fi'r-Ramazân: 7 (1, 116); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi,

Akçağ Yayınları: 9/341.
[1272] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/342.
[1273] Buhârî, Iydeyn: 8, 16, 18, 26, 32, Ezân: 161, Zekât: 21, 33, Tefsir, Mümtahine: 1, Nikâh: 124, libâs: 56, 57, 59, İ'tisâm: 16; Müslim, Iydeyn: 13, (884); Ebû Dâvud, Salât: 256, (1159); Tirmizî, Salât: 387, (537); Nesâî, Iydeyn: 29, (3, 193); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/342.
[1274] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/342.
[1275] Ebû Dâvud, Salât: 252, (1149, 1150); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/343.
[1276] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/343.
[1277] Tirmizî, Salât: 386, (536); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/343.
[1278] Birinci rek'atteki dokuz tekbirin hepsi ziyâde tekbirler değildir. Biri iftitah tekbiri, üçü ziyade tekbiri, beşincisi rüku'ya giderken çekilen tekbir, altıncısı secdeye giderken, yedincisi birinci secdeye, sekizincisi ikinci secdeye giderken, dokuzuncusu secdeden ikinci rek'ate kalkarken çekilen tekbirlerdir.
[1279] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/343-344.
[1280] Müslim, Iydeyn: 7, (887); Ebû Dâvud, Salât: 250, (1148); Tirmizî, Salât: 384, (532); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/345.
[1281] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/345.
[1282] Buharî, Iydeyn: 7, 8; Müslim, Iydeyn: 8, (888), Tirmizî, Salât: 383, (531) Nesâî, Iydeyn: 9, (3, 183); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/345.
[1283] 89. Hadîse ve açıklamasına bakılsın. Cilt 2, s. 375-376.
[1284] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/345.
[1285] Buhârî, Iydeyn: 7; Müslim, Iydeyn: 4, (885); Ebû Dâvud, Salât: 248, (1141); Nesâî, Iydeyn: 19, (3, 186, 187); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/346.
[1286] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/347-349.
[1287] Müslim, Iydeyn: 14, (891); Muvatta, Iydeyn: 8, (1, 180); Ebû Dâvud, Salât: 252, (1154), Tirmizî, Salât: 385, (534); Nesâî, Iydeyn: 12, (3, 183, 184); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/349-350.
[1288] Müslim, Cum'a: 62, (878); Muvatta, Cuma: 19, (1, 111); Ebû Dâvud, Salât: 242, (1122, 1123); Tirmizî, Salât: 385, (533); Nesâî, Iydeyn: 13, (3, 184); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/350.
[1289] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/350.
[1290] Ebû Dâvud, Salât: 217, (1074); İbnu Mâce, İkâmet: 166, (1311); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte

Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/351.

[1291] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/351-352.

[1292] Buhârî, Edâhi: 16, Savm: 66, 67; Müslim, Siyâm: 138, (1137); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/352.

[1293] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/352-353.

[1294] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/353.

[1295] Ebû Dâvud, Salât: 217, (1071, 1072); Nesâî Iydeyn: 32, (3, 194); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/354.

[1296] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/354-355.

[1297] Buhârî, Iydeyn: 4, Tirmizî, Salât: 390, (543); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/355.

[1298] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/355.

[1299] Tirmizî, Salât: 382, (530); İbnu Mâce, İkâmet: 161, (1296); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/355.

[1300] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/355-356.

[1301] Tirmizî, Salât: 390, (542); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/356.

[1302] Ebû Dâvud, Salat: 254, (1156); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/356.

[1303] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/356.

[1304] Buhârî, Iydeyn: 15, 20, Hayz: 23, Salât: 2, Hacc: 81; Müslim, Iydeyn: 10, (890); Ebû Dâvud, Salât: 247, (1136-1139); Tirmizî, Salât: 388, (539, 540); Nesâî, Iydeyn: 3, 4, (3, 180, 181); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/356.

[1305] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/357.

[1306] Nesâî, Iydeyn: 10, (3, 183); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/357.

[1307] Nesâî Iydeyn: 6, (3, 181, 182); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/357-358.

[1308] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/358.

[1309] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/360.

[1310] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/361.

[1311] Buhârî, Küsûf: 2, 4, 5, 13, 19, el-Amel fi's-Salât: 11, Bed'ü'l-Halk: 4, Tefsir, Maide: 13; Müslim,

Küsûf: 1, 8, (901, 902, 903); Muvatta, Küsûf: 1, (1, 186); Ebû Dâvud, 261, 263, 264, 265, (1177, 1180, 1187, 1188, 1190, 1191); Tirmizî, Salât: 396, (561, 563); Nesâî, Küsûf: 6, 7, 10, 11, (3, 127, 128, 129, 130); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/361-362.

[1312] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/362-363.

[1313] Buhârî, İstiskâ: 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 24, Menâkıb: 25, Cum'a: 34, 35, Edeb: 68, Da'avât: 24; Müslim, İstiskâ: 9, (897); Muvatta, İstiskâ: 3, (1, 191); Ebû Dâvud, Salât: 260, (1174, 1175); Nesâî, İstiskâ: 1, 9, 10, 17, 18, (3, 154, 155, 158, 166, 165, 177); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/364-365.

[1314] Ebû Dâvud, Salât: 260, (1173); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/366.

[1315] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/366-367.

[1316] Ebû Dâvud, Edeb: 114, (5100), Müslim, İstiskâ: 13, (898); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/367.

[1317] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/367-368.

[1318] Buhârî,Cenâiz: 59; Müslim, Cenâiz: 57, (946); Ebû Dâvud, Cenâiz: 45, (3168); Nesâî, Cenâiz: 54, 59, (4, 54-55, 76, 77); Tirmizî, Cenâiz: 49, (1040); İbnu Mâce, Cenâiz: 34, (1539); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/369.

[1319] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/369.

[1320] Buhârî, Cenâiz: 4, 55, 61, 65; Menâkibu'l-Ensâr: 38; Müslim, Cenâiz: 62, 63, (951); Muvatta, Cenâiz: 14, (1, 226, 227); Ebû Dâvud, Cenâiz: 62,(3204); Tirmizî, Cenâiz: 37, (1022); Nesâî, Cenâiz: 76, (4, 72); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/369370.

[1321] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/370-371.

[1322] Müslim, Cenâiz: 72, (957); Ebû Dâvud, Cenâiz: 58, (3197); Tirmizî, Cenâiz: 37, (1023); Nesâî, Cenâiz: 76, (4, 72); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/371.

[1323] Buhârî, Cenâiz: 65, (Bunu ta'lik olarak, bâb başlığında zikretmiştir); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/371-372.

[1324] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/372.

[1325] Buhârî, Cenâiz: 66, Ebû Davud, Cenâiz: 59, (3198); Tirmizî, Cenâiz: 39, (1026); Nesâî, Cenâiz: 77, (4, 74, 75); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/372.

[1326] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/373.

[1327] Muvatta, Cenâiz: 19, (1, 225); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/373.

[1328] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/373.

[1329] Ebû Dâvud, Cenâiz: 60, (3199); İbnu Mâce, Cenâiz: 23, (1497); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/373.

[1330] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/374.

[1331] Muvatta, Cenâiz: 17, (228); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/374.

[1332] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/374.

[1333] Müslim, Cenâiz: 85, (963); Tirmizî, Cenâiz: 38, (1025); Nesâî, Cenâiz: 77, (4, 73); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/375.

[1334] Buhârî, Cenâiz: 66, (Bâb başlığında senetsiz olarak geçmiştir.); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/375.

[1335] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/375.

[1336] Ebû Dâvud, Cenâiz: 53, (3188); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/376.

[1337] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/376.

[1338] Tirmizî, Cenâiz: 43, 032); İbnu Mâce, Cenâiz: 26, (1508); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/376.

[1339] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/376-377.

[1340] Ebu Dâvud, Cenâiz: 53, (3187); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/377.

[1341] Ebu Dâvud, Cenâiz: 57, (3194); Tirmizî, Cenâiz: 45, (1034); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/377.

[1342] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/377-378.

[1343] Muvatta; Cenâiz: 24, (1, 230); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/378.

[1344] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/378.

[1345] Muvatta, Cenâiz: 20, (1, 229); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/378.

[1346] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/378-379.

[1347] Muvatta, Cenâiz: 21, (1, 229).

[1348] Buhârî, Cenâiz: 57; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/379.

[1349] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/379-380.

[1350] Müslim, Cenâiz: 99, (973), Muvatta, 22, (1, 229); Ebu Dâvud, Cenâiz: 54, (3189, 3190); Tirmizî, Cenâiz: 44, (1033); Nesâî, Cenâiz: 70, (4, 68); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/380.

[1351] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/380-381.

[1352] Muvatta, Cenâiz: 23, (1, 230); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/381.

[1353] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/381-382.

[1354] Ebu Dâvud, Cenâiz: 54, (3191); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/382.

[1355] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/382.

[1356] Buharî, Cenâiz: 67, Salât: 72, 74; Müslim, Cenâiz: 71, (956); Ebu Dâvud, Cenâiz: 67, (3203); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/383.

[1357] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/383-384.

[1358] Müslim, Cenâiz: 70, (955); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/384.

[1359] Tirmizî, Cenâiz: 47, (1038); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/384.

[1360] Ebu Dâvud, Cenâiz: 75, (3223, 3224); Nesâî, Cenâiz: 61, (3, 61, 62); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/385.

[1361] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/385-386.

[1362] Buharî, Cenâiz: S5, 54, Menâkibu'l Ensâr: 38; Müslim, Cenâiz: 64, (952); Nesâî, Cenâiz: 72, (4, 69, 70); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/386.

[1363] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/386-387.

[1364] Ebu Dâvud, Cenâiz: 52, (3186); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/387.

[1365] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/387-388.

[1366] Buharî, Ferâiz: 4, 15, 25, Kefâlet: 5, İstikrâz: 11, Tefsir, ahzâb: 1, Nafakât: 15; Müslim, Ferâiz: 14, (1619); Tirmizî, Cenâiz: 69, (1070); Nesaî, Cenâiz: 67, (4, 66); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/389.

[1367] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/389-391.

[1368] Müslim; Cenâiz: 107, (978); Tirmizî, Cenâiz: 68, (1068); Nesâî, (68, (4, 66); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/391.

[1369] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/391.

[1370] Müslim Cenâiz: 58, (947), Tirmizî, Cenâiz: 40, (1029); Nesâî, Cenâiz: 78, (4, 75); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/391.

[1371] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/391-392.

[1372] Müslim, Cenâiz: 59, (948); Ebu Dâvud, Cenâiz: 45, (3170); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/392.

[1373] Ebu Dâvud, Cenaiz: 43; (3166); Tirmizî, Cenâiz: 40 (1028); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/392.

[1374] Tercümeyi yaparken daha anlaşılır kılmak için serbest hareket ettik.

[1375] Cemâhîr-u Usuliyyûn, fıkıh, tefsir, kelam gibi farklı ilim dallarından her birinin usul âlimlerinin cumhurları (ekseriyeti teşkil eden kısmı) demektir.

[1376] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/392-394.

[1377] Buharî, Salât: 60, Teheccüd: 25; Müslim, Müsafirîn: 69, (714); Muvatta, Kasru's- Salât: 57, (1, 162); Ebu Dâvud, Salât: 19, (367; 368); Tirmizî, Salât: 235; (316); Nesâî, 37, (2, 53); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/395.

[1378] Ebu Dâvud, Cihâd: 178, (2781); Buhari, Salât: 59 (bab başlığında muallak olarak); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/395.

[1379] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/395-397.

[1380] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/398.

[1381] Buhari, Da'avât: 48; Teheccüd: 25, Tevhîd: 10; Ebu Dâvud, Salât: 366, (1538); Tirmizî, Salât: 394, (480); Nesâî, Nikâh: 27, (6, 80, 81); İbnu Mâce, İkâmet: 188, (1383); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/399.

[1382] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/399-401.

[1383] Tirmizî, Salât: 348, (479); İbnu Mâce, İkamet: 189, (1384); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/402.

[1384] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/403.

[1385]
Burada sayılanlar, birbirine yâkın ifadeler, te'kiden tekrar gibidir. "Sana ihsanda bulunmayayım mı?" şeklinde tercüme daha uygun olabilecekti. Mantıkî teselsüle, ve Tirmizî'deki veçhine uygunluk bakımından "sana iyilik yapmayayım mı?" diye tercüme ettik. Ayrıca şunu belirtelim: Teysir, hatâen

diye dizmiş, olacak. Arapcada ela eksik

[1386]
Ebu Dâvud, Salât: 303, (1297, 1299); Tirmizî, Salât: 350, (482); İbnu Mâce, İkamet: 190, (1386, 1387) ; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/404-405.
[1387]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/405-406.
[1388]
Buharî, Ezân: 159; Müslim, Müsâfirîn: 59, (707); Ebu Dâvud, Salât: 204, (1042); Nesaî, Sehv: 100, (3, 81); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/407.
[1389]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/407.
[1390]
Nesâî, Sehv: 100, (3, 82); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/407.
[1391]
Buhari, Ezan: 155; Müslim, Mesâcid: 120, (583); Ebu Dâvud, Salât: 191, (1002, 1003); Nesâî, Sehv: 39, (3, 67); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/408.
[1392]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/408.
[1393]
Ebû Dâvud, Salât: 194, (1007); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/408-409.
[1394]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/409.
[1395]
Müslim, Mesâcid: 258, (655); Ebu Dâvud, Salât: 43, (536); Tirmizî, Salât: 150, (204); Nesâî, Ezân: 40, (2, 29); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/409.
[1396]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/409-410.
[1397]
Müslim, Mesâcid: 286, (670); Ebu Dâvud, Salât: 301, (1294); Tirmizî, Salât: 412, (585); Nesâî, Sehv: 99, (3, 80); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/410.
[1398]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/410-411.
[1399]
Müslim, Mesâcid: 228, (644); Ebu Dâvud, Edeb: 86, (4984); Nesâî, Mevâkit: 23, (1, 270); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/411.
[1400]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/411-412.
[1401]
Buharî, Mevâkît: 19; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/412.
[1402]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/412-413.
[1403]
Buharî, Mevâkît: 23; Müslim, Mesâcid: 237, (647); Ebu Dâvud, Salât: 3, (398); Tirmizî, Salât: 125; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/413.

[1404] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/413.

[1405] Tirmizî, Salât: 126; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/414.

[1406] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/414.

[1407] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/414.

[1408] Ebu Dâvud, Edeb: 86, (4985, 4986); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/414.

[1409] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/415.

[1410] Müslim, Selâm: 68, (2203); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/415.

[1411] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/415.

NASÎHAT VE MEŞVERET BÖLÜMÜ

UMUMİ AÇIKLAMA

Nush, öğüt, nasihat manasına gelir. Arapça'da kelimenin aslî manası, en-Nihaye'ye göre, kendisine nasihat edilenin hayrını istemek demektir, hayırhahlık en yakın kelimedir. Bu manayı tek bir kelime ile ifade etmek mümkün değildir. Arapça'da kullanılan manaca en zengin, en cami kelimelerden biri kabul edilmiştir. Kelimeyi dilimizdeki öğüt vermek manasında almak, manayı daraltır. Bu sebeple hayırhahlık manasını da zihnimizde canlı tutmamız gerekir.
İslam alimleri, nasihatin dinde mühim bir yer tuttuğunu belirtirler ve dinin mihver ve direğini nasihatın teşkil ettiğini söylerler. Görüleceği üzere, Resulullah "din"i nasihat olarak tarif etmiştir. Müslüman da Allah, peygamber, Kur'an, büyükler ve din kardeşleri için hayır dileyen kimsedir.[1]

5754 -1- عن تميم الداري رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: الدِّينُ النَّصِيحَةُ. قُلْنَا يَا رَسُولَ اللّهِ! لِمَنْ؟ قَالَ: للهِ وَلِكِتَابِهِ، وَلِرَسُولِهِ، وَ‘ئِمَةِ الْمُسْلِمِينَ، وَعَامَّتِهِمْ[. أخرجه مسلم وأبو داود والنسائي .

1. (5754)- Temimu'd-Dâri (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyissalâtu vesselâm): "Din nasihatten (hayırhahlıktan) ibarettir!" demişti. Biz sorduk: "Ey Allah'ın Resulü! Kimin için hayırhah olmaktır?"
"Allah için, Allah'ın kitabı için, Resulü için ve Müslümanların imamları ve hepsi için!" buyurdular." [Müslim, İman 95, (55); Ebu Davud, Edeb 67, (4944); Nesai, Bey'at 31, (7, 156).][2]

AÇIKLAMA:

Hadiste, din nasihat olarak tarif edilmektedir. Hatta, ibarede nasihat kelimesinin marife gelmesini gözönüne alan şarihler, hadisin din nasihatten başka bir şey değildir şeklinde ifade edebileceğimiz kuvvetli, te'kidli bir mana taşıdığına dikkat çekerler. Bu ifade tarzı da dinden nasihatın ehemmiyetini tesbit etmeye yöneliktir.

Nasihat, nush nedir? en-Nihaye, lügat olarak nushun hulus, yani saf olmak manasına geldiğini belirtir. Nitekim نَصَحْتُ الْعَسَلَ "Bal süzdüm, mumundan ayırdım, halis kıldım" demektir. Bazıları bu kelimenin نَصَحَ الرَّجُلُ ثَوْبَه "kişi elbisesini dikti" kullanımındaki asıldan geldiğini söylemiştir.
Lügavî tahlille fazla oyalanmadan , hadislerde yer verilen dinî bir tabir olarak nasihatın hayırhahlık yani hayrını ve iyiliğini istemek, bu sebeple hayrı ve iyiyi duyurup, hatırlatmak olduğunu anlayabiliriz ki, bu manayı dilimizde ifade eden en yakın kelimemiz öğüttür. Ancak öğüt kelimesinin her yerde her zaman nasihat kelimesiyle ifade edilmek istenen mana zenginliğini ifade etmekten çok geri kaldığını da bilmemizde fayda var. Nasihatin ne manaya geldiğini anlamamızda yardımcı olacak bir kelime nusuh tabiridir. Kur'an'da geçen tevbe-i nasuhun ne olduğu Resulullah'a sorulunca "Bu halis olan, ihlasla yapılan tevbedir ki, ondan sonra günaha bir daha dönülmez" diye açıklamıştır.

2- Sadedinde olduğumuz hadiste, "Din nasihattir" yani din hayırhahlıktır dendikten sonra bu hayır isteme işinin kimler için olacağı sorulmuş, Resulullah (aleyissalâtu vesselâm) da "Allah, Resulullah, Kitabullah, Müslümanların imamı ve Müslümanlar için hayırhahlık" diye açıklamıştır. İbnu'l-Esir kısa kısa şu açıklamaları yapar:

* Allah için nasihat (hayırhahlık): Allah'ın birliği hususunda sıhhatli bir itikaddır. O'na yapılan ibadette niyeti halis tutmaktır.

* Kitabullah için nasihat (hayırhahlık): Onu tasdik ve onda olanlarla amel etmektir.

* Resulullah için nasihat (hayırhahlık): Peygamberliğini tasdik, emir ve yasaklarına inkıyad etmektir.

* İmamlar için nasihat (hayırhahlık): Hakta onlara itaat etmek, zulmettikleri zaman da onlara isyan etmemektir.

* Bütün Müslümanlar için nasihat (hayırhahlık): Onları maslahatları doğrultusunda irşad etmek."

Alimlerimiz, dinin "nasihat" olarak tarif edilmesinin, dinde nasihatin ne kadar ehemmiyetli bir yer tuttuğunu belirtmeye raci olduğunu söylerler. Nitekim hadiste "Hacc, Arafat'tır" denilerek hacc farizası Arafat vakfesi olarak tarif edilmiştir. Halbuki haccda vakfeden başka menasik de mevcut. Öyleyse Arafat Vakfesi ile tarif edilmesi, diğer menasik içinde vakfenin tuttuğu yerin ehemmiyetini ibrazdır. Aynen bunun gibi, "Din nasihattır" ifadesi de dinde

nasihatın diğer meseleler arasında ne kadar mühim bir yer tuttuğunu göstermektedir. Nitekim, hadisin devamında nasihatın çerçevesine, dinin ana meseleleri dahil edilmiştir. Bazı alimler, bu hadisi "İslam'ın dörtte biri" olarak değerlendirmiştir. Yani İslam'ı özetleyen dört hadisten biri. Nevevî, buna itiraz edip: "Bilakis, bu hadis tek başına İslam'ın medarı (yani üzerine oturduğu zemin, temel)dir" demiştir. Münâvi der ki: "Selef büyükleri buna bakınca, tavsiyelerinin en büyüğünü nasihat yaptılar. Ariflerden biri dedi ki: "Ben sana nasihatı, köpeğin sahibine olan nasihatini tavsiye ederim. Çünkü sahipleri onu acıktırsalar, kapı dışarı atsalar da, onların etrafında dönmekten, onları korumaktan vazgeçmez."
Hadisin zahiri, nasihat edilen kimseye nasihatin fayda etmeyeceğini bilse bile, nasihatın vacib olduğunu ifade eder.
Ariflerden biri demiştir ki: "Nisah, iplik demektir; minsaha da iğne demektir. Nasih ise, diken (terzi) yani kumaş parçalarını birleştirip elbise yapan, böylece yaptığı birleştirmeler sonucu ortaya çıkan şeyden istifade edilen kimse demektir.
Dinde nasih de buna benzer: Allah'ın kulları ile o kulların ahirette saadetlerine vesile olacak şeylerin arasını birleştirir. Allah'ın kullarının arasını birleştirir." el-Kâdı demiştir ki: "Din, asıl itibariyle taat ve ceza demektir, ama dinle şeriat kastedilir, çünkü şeri-atte de taat ve inkıyad vardır."[3]

5755 -2- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَنْ أُفْتِيَ بِغَيْرِ عِلْمٍ كَانَ إثْمُهُ عَلى الّذِي أفْتَاهُ، وَمَنْ أشَارَ عَلى أخِيهِ بِأمْرٍ يَعْلَمُ أنَّ الرُّشْدَ في غَيْرِهِ فَقَدْ خَانَهُ[. أخرجه أبو داود .

2. (5755)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kime ilme müstenid olmayan bir fetva verilmişse, bunun günahı ona fetva verene aittir. Kim, bir kardeşine, gerçeğin başka olduğunu bile bile, farklı bir irşadda bulunursa ona ihanet etmiş olur." [Ebu Davud, İlm 8, (3657).][4]

AÇIKLAMA:

Hadiste iki temel meseleye temas edilmektedir:

1- Birinci meseleye göre, fetva ile amel eden mukallide sorumluluk yoktur.

Hatta fetva hatalı bile olsa bundan mukallid sorumlu değildir. Bu hatalı fetvanın sorumluluğu fetvayı verene aittir. Ancak fetva vereni sorumlu kılan husus, verdiği fetvayı cahilâne vermesidir, ilme dayandırmamış olmasıdır. Aliyyu'l-Kâri, hadisi şöyle açıklar: "Dendi ki: "Malum olduğu üzere, her cahil, bir mesele çıkınca alime sorar. Alim de ona fetva verir. Eğer alim batıl bir cevap verir, soran da onun batıl olduğunu bilmeden onunla amel ederse, işte bunun günahı müftü yani o fetvayı veren kimse üzerinedir, şayet içtihadında kusur etti ise."
Alimler fetva veren kimsenin, fetvaya ehliyetsiz olmak, fetva için gereken itinayı göstermemek sebebiyle hata yapmış olmak gibi sebeplerle sorumlu düşeceğini belirtirler. Aksi takdirde, içtihad ve fetvaya ehil bir kimsenin, ehliyet sahasında, hakkı bulma hususunda elinden gelen gayret ve titizliği göstererek verdiği fetvada hakkı bulamayarak, hataya düşse bile sorumluluğunun olmayacağını, günaha girmeyeceğini belirtirler. Bu husus, yani içtihaddaki hatasından dolayı müçtehidin sorumlu ve günahkâr olmayacağı hususu bizzat Resulullah tarafından ifade buyrulmuştur. "Hakim içtihad edip hüküm verince isabet ederse iki ücret alır. (Biri içtihad, biri de isabet ücreti). Hükmünde hata ederse tek ücret alır (hüküm verme ücreti)." Şayet hakim verdiği hükümdeki hata sebebiyle sorumlu olsaydı hakimlik, müftülük, müçtehidlik gibi meslekler olmazdı. Çünkü, beşerî hüküm, binde bir gibi pek zayıf da olsa, daima hata ihtimali taşır. Gelişen içtimâî hayat insanları daima içtihad yapmaya, yeni hükümler vermeye mecbur etmektedir. Dinimizin yüceliklerinden biri de şüphesiz müçtehidi hatasından dolayı mes'ul etmemiş olmasıdır. Ama unutmayalım, bu ruhsat ehliyet sahiplerinedir. İçtihad ve hükme liyakatı olmayanlar verdikleri hükümdeki hatadan sorumludurlar. Hatta dinimiz, böylelerini sadece hatadan değil, hüküm vermekten sorumlu tutmuştur, hükmünde isabet etmiş olsa bile. Çünkü isabeti tesadüfen olmuştur.
Burada şunu da belirtmekte fayda var: Hatalı fetvadan onunla amel edene sorumluluk yoktur, sorumluluk fetvayı verene aittir derken, fetvayı verenin ehliyetli olmasına bağlıdır. Kişi meselesini ehil olmayan, sorumluluk duygusu bulunmayan kimseden sorarsa, sorumluluktan kurtulamayacağı aşikârdır. Dinimiz doktorun tababetle ilgili tavsiyesine uymayı esas almıştır, ama nasihatine uyulacak doktorun hem Müslüman, hem de hazık yani mesleğinde ehliyetli olmasını şart koşmuştur. Hal böyle iken günümüzde, faiz, sigorta gibi bir kısım meşkuk meselelerde, Müslümanlar her sakallıyı dedesi sanan çocuklar gibi her ilahiyatçıyı fetvacı sanarak fetva istemektedirler. Böylesi ciddi bir ihtisas ve takva isteyen meselelerde rastgele kimsenin vereceği fetva ile amel, mukallidi mes'uliyetten kurtarmaz. Şüpheli şeylerde tevakkuf, ihtiyata uygun

olan, dinin tavsiye ettiği temel prensiplerden biridir. Resulullah şüpheli şeylerden kaçınmamızı tavsiye buyurmuştur.

2- Hadiste ifade edilen ikinci ana fikre göre kişinin kardeşini bile bile yanlışa sevketmesi ona ihanettir. Bir Müslüman, din kardeşi, herhangi bir hususu danıştığı, sorduğu takdirde, gerçek kanaatini söylemelidir. Bu, istişarenin gereğidir. Doğru, faydalı bildiğinin dışında birşey söylemesi ihanettir. Müteakip hadiste görüleceği üzere, müsteşarın mü'temen olması gerekir. Hadiste "Bizi aldatan bizden değildir" buyrulduğuna göre, bu tehdide masadak olmamak isteyenin, istişarenin hakkını vermesi gerekir.[5]

5756ـ-3ـ وعن أم سَلمة وأبي هريرة رَضِـيَ اللّهُ عَنهما قاَ:]قَالَ رَسُول اللّهِ #: الْمُسْتَشَارُ مُؤْتَمنٌ[. أخرجه أبو داود عن أبي هريرة والترمذي عنهما .

3. (5756)- Ümmü Seleme ve Ebu Hureyre (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Müsteşar mü'temendir." [Tirmizî, Edeb 57, (2823, 2824), Zühd 39, (2370); Ebu Davud, Edeb 123, (5128); İbnu Mace, Edeb 37, (3745).][6]

AÇIKLAMA:

İstişare, kelime olarak işaret kökünden gelir, İstif'al babındandır, işaret istemek manasına gelir. Müsteşir, işaret isteyen demektir, müsteşar da kendisinden işaret istenen kimse demektir. İşareti burada fikir, nasihat olarak anlarsak, istişarenin bir fikir danışma, nasihat isteme ameliyesi olduğunu anlarız.
Resulullah (aleyissalâtu vesselâm) bu hadislerinde, medenî hayatın vazgeçilmesi imkansız bir ihtiyacı olan fikir alışverişinin adabını belirtmektedir: Fikrine başvurulacak kimse (müsteşar), itimad edilen kimse olmalıdır. Bir başka ifade ile müsteşar ihanet etmemeli, sorulan hususta, kendine göre, gerçek ve doğru ve maslahat ne ise onu söylemelidir. Soru sahibinin maslahatı nede ise onu gizleyerek ihanette bulunmamalıdır. Hadis bir bakıma istişare yapacak kimseye de şöyle hitap etmektedir: "Meseleni, güven vermeyen, gerçeği olduğu gibi söyleyeceğinden emin olmadığın kimseye açıp onunla istişare etme, müsteşarın mü'temen yani itimada şayan olmalıdır."[7]

İSTİDRAD

İstişâre, İslam'ın üzerinde durduğu ehemmiyetli prensiplerinden biridir. Müslümanların sadece hususi hayatlarında karşılaşacakları meselelerin çözümünde değil, siyasî hayatın yürümesinde, idarî sistemin şekillenmesinde de başvurmaları gereken mühim bir esastır. İşlerin şûra ile yürütülmesi Allah'ın emridir.
İslamî şûra, günümüz fikrî ve siyasî hayatında toz kondurulmayan beynelmilel bir değer olarak ısrarla medar-ı bahs edilen ve en ideal rejim diye müdafaası yapılan demokrasi ile karıştırılır. Bazı kimseler "İslam'da da demokrasi var, çünkü İlahî emir olan şûra, demokrasi demektir" manasına gelen beyanlarda bulunurlar. Her ne kadar mevcut sistemler içinde İslamî şûraya en ziyade benzerlik ve yakınlık arzedeni demokrasi olsa da, bu meselede, arada ayniyet görecek kadar sözü ileri götürmenin hatalı olduğu açıktır. Sadece memleketimizde değil, bütün dünyada cereyan eden hâdiseler, bilhassa 1991 yılının sonları ile 1992 yıllarının başında Cezayir'de demokratik seçimler suretiyle Müslümanlara iktidar şansı açan gelişmeler karşısında demokrasiperestlerin, askerî darbeyi davet eden çığlık ve fetvaları, demokratik prensiplerin ve demokratik rejimin İslam aleyhine kullanılabildiği ölçüde takdis edildiğini, İslam'ın lehine netice verecek bir uygulama halinde zerre kadar demokrasiye yanaşılmadığını göstermiştir. Bu sebeple, Müslümanların İslamî şûra ile Batı demokrasisini birbirine karıştırmamaları gerekir. Elbette şûranın, adaletin, kanun önünde müsavatın talibi olacağız, ama iki yüzlü, sömürge aleti demokrasinin müdafaası bize düşmez. Esasen, her iki sistem bazı benzerliklere rağmen birçok temel noktalarda birbirinden farklıdır. İkisini aynı görenler, bu sistemleri yeterince bilmeyenlerdir. Bize, öncelikle, kendi sistemimiz hakkında sağlıklı, tutarlı bir bilgi sahibi olmak düşer.
Bu maksadla, aşağıda İslamî istişare üzerine yaptığımız iki tahlili kaydediyoruz.
Bu meselede temas edilecek ana başlıkları öncelikle şöyle belirtebiliriz: İstişarenin ehemmiyeti ve istişareyi teşvik, Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'in kendi hayatında istişareye verdiği ehemmiyet, İslamî istiarenin işleyiş şekli (mekanizması).I.[8]

İSTİŞARENİN EHEMMİYETİ

İstişare Emri:
Kur'an-ı Kerim, beşeriyet kadar eskiliğini göstermek sadedinde Hz. Süleyman'ın mektubu üzerine, takip edilecek siyasetin tesbiti maksadıyla yakınlarını toplayan Belkıs'ın yaptığı istişare (1) başta olmak üzere Firavun'un Hz. Musa'ya karşı alınması gerekli tedbirleri tesbit için etrafındakilerle yaptığı istişareden (1, a), Hz. İbrahim'in oğlu İsmail'le ilgili olarak, onun kurbanedilmesi hususunda gördüğü rüya üzerine, çocuk İsmail'le yaptığı istişareye (1, b) varıncaya kadar kaydettiği misallerden başka, iki ayrı ayette Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'e ve Müslümanlara istişareyi emreder. Birinci ayet, Müslümanların içtimâî meselelerini aralarında yapacakları istişare ile yürütmelerini emreder: "...Aralarında işleri şûra iledir." Bu ayetle alâkalı olarak belirtilmesi gereken bir husus şudur: Burada kaydedilen parçayı Kur'an-ı Kerim'deki ilgili metnin bütünü içerisinde görecek olursak "istişare emri"nin başta Allah'a iman olmak üzere, tevekkül, büyük günahlardan içtinab, namaz... gibi İslam'ın temel prensipleri meyanında zikredildiğini görürüz. Bu durum istişarenin ehemmiyetine parmak basmayı gaye edinir: "Size verilen şey hep dünya hayatının geçici (birer) faidesidir. Allah indinde olan(sevap) ise daha hayırlıdır, daha süreklidir. (Bu sevaplar) iman edip de ancak Rablerine güvenip dayanmakta, büyük günahlardan ve fahiş kötülüklerden kaçınmakta, öfkelendikleri zaman bizzat (kusurları) örtmekte (bağışlamakta) olanlara, Rablerinin (tevhid ve ibadete aid davetine) icabet edenlere, namaz(ların)ı dosdoğru kılanlara -ki bunların işleri daima aralarında müşavere iledir-, kendilerini rızıklandırdığımız şeylerden (Allah'a taat uğrunda) harcamakta bulunanlara, kendilerine tagallüb ve zulüm vaki olduğu zaman elbirlik (mazluma) yardım eyleyenlere mahsustur."(2)
Diğer ayet ise, doğrudan doğruya Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'e müteveccihtir: "Onlarla iş hususunda istişare et" (3). Yani her hususta "en güzel örnek vermekle mükellef olan" Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'den içtimâî meselelerin cereyanında ve amme işlerinin tedvirinde de örnek olması, bu işlerde istişareyi müstekar bir esas yapması istenmektedir. Bizzat Resulullah: "Allah bana farzların ikamesini emrettiği gibi müdâretu'nnası da emretmiştir" (4) buyurur. Müdâretu'nnas ise, insanlara iyi davranmak, onlarla iyi geçinmek, onlara mültefit olmak, onları kazanmak, gönül alıcı olmak gibi içtimâî kaynaşmayı sağlayacak davranışların hepsine birden şamil olmuştur(5). Az sonra bu içtimâî kaynaşmada kesafeti artıracak en müessir vasıtanın müşavere olduğu ve müşaverenin bu maksadla Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'e emredildiği hususunda alimlerin ittifak ettiğini göreceğiz.
Gerçekten bu mevzuyla alâkalı olarak gelen rivayetler, Hz. Peygamber

(aleyissalâtu vesselâm)'in ve ashabının (radıyallahu anhüm) hayatlarında istişare keyfiyetinin mühim bir düstur olarak yer etmiş bulunduğunu gösterir. Öyle ki, bu mevzuda gelen hadislere dayanarak Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'in etrafındakilerle istişare etmeden bir karara varmadığı, bir icraatta bulunmadığı bile söylenebilir. Bir rivayette şöyle der: "Müslümanların fikrini almadan "emîr" tayin etseydim, İbnu Ümmi Abd'i tayin ederdim" (6). Hz. Enes: "Arkadaşları ile istişarede Hz. Peygamber kadar ileri giden bir başkasını görmedim" der(7). Hz. Ömer, Peygamberimiz aleyhisselam'ın Müslümanlarla alâkalı bir meselenin istişaresi için Hz. Ebu Bekir ile birçok geceler boyu başbaşa kaldıklarını bazan kendisinin de katıldığını belirtir(8).
Suyûti, Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'in diğer insanlardan farklı olan hususiyetlerini belirtirken bu hasaisden biri olarak "istişare yapma mecburiyeti"ni de zikreder. Bu mecburiyeti delillendirme sadedinde Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'den: "Allah bana farzları yapmamı emrettiği gibi, (istişare yoluyla) insanları iyi idare etmemi (müdaretu'nnas) dahi emretti" hadisini kaydeder.(9)[9]

Telakki:

Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'i meşverete bu kadar ehemmiyet vermeye sevkeden şey meşveretin tesiri hakkında taşıdığı inanç idi. İstişare edenin "asla pişman olmayacağını" belirten (10) Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'e göre: "Bir millet istişare ettiği müddetçe zillete düşmez"(11). Bu inancı takviye eden diğer bir görüşüne göre, bir meselede ferdî görüşler yanılabilirse de cemaatin görüşü asla yanılmaz: "Allah, ümmetimi dalalet üzere birleştirmez. Allah'ın eli cemaat üzerinedir."(12) Öyle ise gerek ferdî ve gerekse içtimâî meselelerde mümkün mertebe çok kimsenin görüşleri müdahele edip kaynaşmalı, müşterek nokta bulunmalı ve buna da uyulmalıdır. "Gelip geçen bütün peygamberlerin ikisi sema ehlinden, ikisi de arz ehlinden olmak üzere istişare edeceği dört veziri olageldiğini ve kendisinin de aynı şekilde dört vezirle takviye edildiğini"(13) belirten Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm) salih (liyakatli) bir müşavirin ehemmiyetini belirtme sadedinde bir başka hadislerinde şöyle buyururlar: "Sizden, üzerine mesuliyet yüklenen bir kimse için Allah hayır murad ederse, ona "salih" bir vezir nasib eder de unuttuğu şeyleri hatırlatır, hatırladığı şeylerde de yardımcı olur." (14) Hadisin Ebu Davud'daki veçhinde: "Allah, bir lider (emîr) hakkında hayır murad ederse

kendisine dürüst bir vezir nasib eder.. Allah onun için hayır murad etmezse kendisine kötü bir veziri musallat eder de unuttuğu şeylerde hatırlatmada, hatırladığı şeylerde de yardımda bulunmaz" (15) der.
Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm), istişarenin içtimâî hayata getireceği huzur ve saadeti ifade için de: "Umeranız hayırlılarınızdan, zenginleriniz de cömertlerinizden olur ve işleriniz de aranızda istişare ile yürürse yerin üstü sizin için yerin altından daha hayırlıdır" (16) der.[10]

Allah'ın İstişaresi: Müşaverenin ehemmiyetini te'yiden kaydedeceğimiz bir başka rivayet, her çeşit istişareden müstağni olduğu hususunda hiç kimsenin tereddüd etmeyeceği Cenab-ı Hakk'ın Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'le istişaresidir. Ahmed İbnu Hanbel'in Müsned' inde gelen bir rivayette Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm) şöyle buyurur: "Rabbim (tebareke ve teala) ümmetimin hakkında: "Onlara ne yapayım?" diye benimle istişarede bulundu. Ben: "Ey Rabbim, ne dilersen onu yap, onlar senin mahlukun ve kullarındır" dedim. Rabbim ikinci defa benimle istişare yaptı, ben yine aynı şeyleri söyledim. Bunun üzerine buyurdu ki: "Ey Muhammed, ben seni ümmetin hakkında mahzun edip üzmeyeceğim."
Devamı mevzumuzu alâkadar etmeyen bu hadisten Cenab-ı Hakk'ın Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'le istişare etmek suretiyle ona verdiği makamın yüceliğini anlar, bundan da bir meselede idare edenlerin ve her çeşit büyüklerin, istişare suretiyle mâdunlarında (aslarında) hasıl edeceği teşerrüf hissinin ehemmiyetini takdir edebiliriz.[11]

Teşvik:

İstişarenin içtimâî hayat için faydası hususunda böylesine bir telakkiden sonra âlemlere rahmet olmak" sıfatıyla mevsuf bir peygamberin (aleyhisselam) ümmetinin hayrı için, onu ısrarla istişareye teşvikten tabi ne olabilir?
Müşkili olan herkesin meselesini bir bilenden sorması bizzat Kur'an-ı Kerim tarafından: "Bilmiyorsanız bir bilenden (ehl-i zikr) sorun" (18) diye emredilmekten başka Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm) de "Akıllara sorun, doğru yolu bulursunuz, (bu emrime) asi gelmeyin pişman olursunuz" (19) der. Bir tebliğinde: "Kardeşiniz birinizden bir şey soracak olursa ona mutlaka yol göstersin" (20) diye emrederken sorana verilecek bu cevabın bir vazife olduğunu da ayrıca belirtir: "Bir Müslümanın diğer bir Müslüman üzerindeki haklarından

biri, ondan tavsiye (nasihat) talep ettiği zaman kendisine tavsiyede (nasihatta) bulunmasıdır"(21)[12]

Hz. Peygamber İstişareye Muhtaç Mı?

Bu soru, Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm) hakkında kabul edilen umumi telakkiler muvacehesinde hatıra gelebilecek mühim bir sorudur. Zira, Resulullah'ın Kur'an'da ifadesini bulan vahiy dışındaki sözlerinde bile vahy-i gayr-i metluv denen bir nevi vahye, irşad-ı İlahiye mazhar olduğu, onun kendi hevasından bir şey söylemediği gerek Kur'an'da(22) ve gerek hadislerde (23) gelmiş bulunan nasslarla ifade edilmiştir. Abdullah İbnu Amr'dan gelen rivayet "öfkeli halinde bile ağzından sadece hak kelam çıktığını" ifade ederken (24), Ebu Hureyre'den gelen bir rivayet "şakalaşmalarında da haktan başka bir şey çıkmadığını" ifade eder. Bu sonuncu rivayet aynen şöyle: "Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm), bir defasında: "Ben haktan bakşa bir şey söylemem" buyurdu. Orada bulunan Ashab'tan bazıları: "Ama siz, ey Allah'ın Resulü, bizimle şakalaşıyorsunuz" dediler. Cevaben: "(Şaka sırasında da olsa) haktan başka bir şey söylemem" dedi." (25)
Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'in her an İlahî murakabe altında bulunduğunu, kendisinden hususi içtihadına mebni meselelerde hata varid olacak olsa bile -az sonra açıklayacağız- bu hata üzerinde ilanihaye ibka edilmeyip İlahî tashih ve uyarıya mazhar olacağına en güzel, en ikna edici misal, Bedir esirlerine yapılacak muamele ile alâkalı istişareden sonra gelen vahiydir. Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'in aldığı karar İlahî iradeye uygun gelmemesi sebebiyle müteakiben gelen vahy Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'i hüngür hüngür ağlatacak kadar şiddetli bir ifade ile tenbih ve tashih etmiştir. İstişarede Hz. Ebu Bekir fidye mukabili serbest bırakılmalarını, Hz. Ömer hepsinin öldürülmelerini, Abdullah İbnu Ravaha ateşte yakılmalarını teklif etmişti. Hz. Peygamber ise, Hz. Ebu Bekr'in görüşünü muvafık bularak, fidye mukabili serbest bırakılmalarını karar altına almıştı (26). Bu kararı şiddetle kınayan ayette şu ibare de mevcuttur: "...Daha önceden Allah'tan verilmiş bir hüküm olmasaydı, aldıklarınızdan ötürü size büyük bir azab erişirdi" (27).
Burada şunu belirtmemiz gerekmektedir: Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm) her hususta en güzelin, en faydalının, en doğrunun örneğini vermek vazifesiyle muvazzaftır. İstişare hususunda da bu vazifeyle muvazzaftır. Öyle ise her seferinde, her işinde mucizeye, sarih vahye dayansaydı bu "örnek olma"

vazifesi yerine gelmemiş olurdu. Öyle ise, peygamber ve elçi olmak haysiyetiyle Allah'la olan irtibatı açısından zuhur eden meselelerin hallinde insanlarla istişareye ihtiyacı olmamakla beraber, insanlara istişarenin lüzumu, ehemmiyeti ve nasıl yapılması lazım geldiğini öğretme vazifesiyle de muvazzaf olması sebebiyle istişareye yer vermek zorundadır. Nitekim, söylediğimiz bu hususu, te'yid eden bir rivayet İbnu Abbas'tan gelmektedir: "Onlarla iş hususunda istişare et..." ayeti nazil olduğu zaman Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm) şunu söyledi: "(Şunu bilin ki) Allah ve Resulü istişareye muhtaç değildir. Fakat, Cenab-ı Hakk, ümmetime bir rahmet olarak bunu emretmiştir" (28). Bunu te'yid eden bir başka rivayette: "Cebrail'in Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'e Kur'an'ı indirdiği gibi sünneti de indirdiği" belirtilir(29)

Şu halde Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm) taşıdığı peygamberlik vasfının bir yönü icabı istişareye muhtaç değilse de, diğer bir yönü, yani örnek olmak, öğretmek yönüyle de istişare yapmakla muvazzaftır. Alimler meselenin bu yönünü tavzihte müttefiktirler. Hasan-ı Basri şöyle der: "Cenab-ı Hak: "İş hususunda onlarla istişare et" diyerek mahlukatın en kâmiline meşvereti emretti. Bu emir, Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'in ashabına olan ihtiyacı sebebiyle değildir. Bu emirle Cenab-ı Hak, bize meşveretin fazilet ve ehemmiyetini öğretmek ve Müslümanların meşvereti hayatlarında tatbik etmelerini sağlamak; kişinin, alim bile olsa insanlarla meşverette bulunması gerektiğini öğretmek istemiştir."(30)

Katâde de aynı ayeti açıklarken emrin Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'in ashabının fikirlerine olan ihtiyacından ziyade terbiyevî yönünü dile getirir: "Allah, müşavereyi Ashab'ın Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'e ülfet ve yakınlığını artırmak ve onların (içlerinden geçebilecek her çeşit mülahazaları bertaraf ederek) nefislerini hoş kılmak için emretti" (31)

Müşavere emrinin "kalplerin hoş kılınması" gayesine raci olduğu farklı alimlerce te'yid edilen bir husustur(32). İlk nazarda mübhem gibi gelen bu tabirin aydınlanması maksadıyla İbnu Kesir'in: "Böylece insanlar, yaptıkları işlerde daha şevkli (enşat) olurlar" izahını (33) kaydedebiliriz.

İstişareye ehemmiyet vermeyen diktatörlerin halet-i ruhiyesini inceleyen araştırmacılar onların son derece kuşkulu ve ürkek olduklarını, zaman zaman delilik derecesine varan ruhî bunalımlar geçirdiklerini ifade ederler.[13]

Siyasî tarihçiler, diktatör idarelerin, bizzat diktatörlerin ölümü ile sona erdiğini ifade ederken (34), sosyolog ve içtimaiyatçılar da temeli istişareye dayanan

"demokratik" idare ve terbiyenin halktaki mesuliyet ve teşebbüs ruhunu artırdığını belirtirler.
Şu halde, istişarenin ehemmiyetinden bahsederken onun bu yönüne de hususen parmak basmak gerekmektedir: İstişare idare edenle idare edilenler arasında karşılıklı sevgi, saygı, itimad ve güvenin en mühim sebeplerinden biridir. Fikri alınan kimse, onlara karşı içinden geçebilecek kuşku, endişe, suizan, korku gibi hislerden kalbini temizleyerek kendisine değer verilmiş olma düşüncesinin de iştirakiyle samimi bir hürmet ve itaat duygusuyla bağlanacak, idare eden de bilmukabele ona karşı daha ziyade merhamet ve şefkatini ziyadeleştirecektir. Eslaf alimlerimiz bu durumu "ülfetin ziyadeleşmesi", "kalplerin hoş kılınması" gibi tabirlerle ifade etmişlerdir.[14]

En Büyük Dahi De İstişareye Muhtaçtır:

Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm), "İşleri, aralarında şûra iledir" ayetinin alimcahil, idare eden-idare edilen herkese şamil olan umumi emrine rağmen hiç kimsenin şu veya bu mülahaza ile, kendisini istişareden müstağni addetmemesi, mutlaka istişareye yer vermesi gereğini ifade zımnında: "Ben vahiy gelmeyen hususlarda sizden biriniz gibiyim" der (36) ve "Allahu Te-ala ikisi sema ehlinden: Cibril ve Mikail ve ikisi de arz ehlinden: Ebu Bekir ve Ömer olmak üzere dört vezirle beni takviye etti" diye ilave eder.(37)
Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm) Müslümanları kendisiyle istişareye teşvik etmek, bilhassa dünyevî işlerin tedviriyle alâkalı hususlarda, herkesin şahsî fikrini söylemede, kendi nübüvvet otoritesi karşısında içlerinden geçebilecek tereddüd ve çekingenlikleri kırabilmek için daha da ileri giderek: "...(Şunu bilin ki) ben de bir insanım, söylediklerimde isabet de ederim, hata da ederim"(38), "...Siz dünyanızın işini benden daha iyi bilirsiniz" (39) gibi beyanlarda bulunmuştur.
Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm) kendisinden sonra gerek ilmî ve gerek içtimâî vaziyeti ne olursa olsun herkesin mutlaka istişare ile hareket etmesi gereğini ifade eden bir beyanı Hz. Ali'nin bir sorusu üzerine varid olmuştur. Aslı uzun olan mezkur rivayette Hz. Ali, Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'e sorar: "Ey Allah'ın Resulü, hakkında Kur'an'da ayet gelmemiş, sizin sünnetinizde de bir benzeri hükme bağlanmamış (hakkında emir veya yasak beyan edilmemiş) (40) bir hâdise ortaya çıkarsa ne yapmamızı irşad buyurursunuz?" Resulullah (aleyissalâtu vesselâm)'ın cevabı şudur: "Onu (fukaha) (41) ve mü'minlerden

abid olanlar arasında istişare edin. Fakat asla hususi bir kimsenin re'yi ile hükme bağlamayın..." (42).
İbnu Teymiyye, Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'e Kur'an'da gelen istişare emrine dayanarak, "Hiçbir veliyülemrin (otoritenin) kendini, istişare etmekten müstağni addedemeyeceğini belirttikten sonra, Kur'an'da gelen mezkur emrin gayeleri hususunda alimlerin şu tadadı yaptıklarını kaydeder:

1- Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'in ashabının radıyalahu anhüm kalplerini kazanma (te'lif).

2- Hz. Peygamber'den sonra bu prensibe uyulması.

3- Hakkında vahiy gelmeyen harp, cizye, vesair her çeşit umurda onların reylerini elde etmesi(43).[15]

Ashab Ve İstişare:

Ashab, Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'den aldığı derse uyarak istişareye gerekli ehemmiyeti vermiştir. Hz. Ebu Bekr Kur'an-ı Kerim'in kitap haline konmasından (44), zekat vermemek için isyan eden bedevilerle savaşa (45) kadar bütün devlet işlerinde istişareye yer verdiği gibi, sağa sola tayin ettiği komutanlara bile istişare ile hareket etmeleri hususunda ta'mimler yollamıştır. (46)
Bu hususta Hz. Ömer'in işgal ettiği mevki daha calib-i dikkattir. Hz. Peygamber'in kabr-i şerifleri ile minber arasında "meclisu'lmuhacirîn"in yer aldığını; Hz. Ali, Hz. Osman, Hz. Zübeyr, Hz. Talha, Hz. Abdurrahman İbnu Avf radıyallahu anhüm ecmain'in burada devamlı üye oldukları, zuhur eden her meseleyi onlara vazederek onlarla istişare ettiği (47), sorulan suallere sünnete uygun cevabı bulmak için istişarelere başvurduğu (48) rivayetlerde belirtilir. Hicri takvimin konmasıyla sonuçlanan tarih vazıyla ilgili istişare bunların mühimlerinden biridir (49). Onun, istişare meclisine gençleri de alıp, fikirlerini rahatça söylemeleri hususunda teşviklerde bulunduğu da rivayetlerde gelmiştir(50). Hatta onun, askerî komutanların yanına müşavirler tayin ettiği de bilinmektedir.(51)[16]

Hz. Peygamber'in Müşavirleri:

Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm) istişareye son derece ehemmiyet verdiğini belirttikten sonra, şahsî hayatındaki tatbikatı göstermek bakımından, fiilen istişarede bulunduğu bazı şahsiyetleri belirtmede fayda var.
Hemen kaydedelim ki, bu hususta ilk akla gelen kimseler Hz. Ebu Bekr ve Hz. Ömer'dir. İbnu Abbas onları Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'in "iki havarisi ve iki veziri" olarak tavsif eder (52). Resulullah (aleyissalâtu vesselâm)'ın devlet işlerinin yürütülmesinde bu iki zata ne kadar ehemmiyet verdiğini: "Ebu Bekr ve Ömer benim nazarımda, bir baş için göz ve kulak mesabesindedir" hadisinden anlayabiliriz.(53) Hz. Peygamber bu kulak ve göz gibi kıymetli tuttuğu müşavirlerin görüşlerini ne kadar üstün tuttuğunu, "Ebu Bekr ve Ömer istişare sırasında bir meselede ittifak edip birleştiler mi asla itiraz etmem" sözüyle ifade eder (54) Hz. Peygamber'in "İkinizle beni takviye eden Allah'a hamd olsun" dediği de rivayetler arasında gelmiştir.(54/2)
Gerçekten de bu iki müsteşar son derece nafiz görüşlü kimselerdir. Onların bu husustaki liyakatlarını ifade eden rivayetler çoktur. Hz. Ömer için oğlu Abdullah: "Ömer'in birşey için: "Zannederim bu şöyle olmalıdır" deyip de onun zannettiği şekilde hasıl olmadığı vaki değildir" der.(55) Yine Abdullah İbnu Ömer'in ifadesiyle ortaya çıkan bir meselede herkes bir görüş beyan ederken Hz. Ömer bir başka görüş beyan edecek olsa meseleyle alâkalı olarak gelen ayet her seferinde Hz. Ömer'i te'yid etmiştir(56). Nitekim bu durumlarda on beş kadarında Hz. Ömer'den "şöyle olsaydı" diye vaki olan temenniyi takiben, temennisine muvafık ayetler gelmiştir. Tesettür, münafıklara kılınan cenaze namazı, Bedir esirlerine uygulanacak muamele ile alâkalı vahiyler bunlardandır. Hz. Ömer'e vahy-i İlahî'nin muvafakatı olarak bilinen bu hadisler(57) onun ne kadar nafiz ve basiret ve ne kadar berrak bir fıtrat-ı selime sahibi olduğunun ve Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'in: "Benden sonra bir peygamber gelseydi bu Ömer olurdu" (58) veya "Allah hakkı Ömer'in lisanına ve kalbine konmuştur"(59) iltifatlarının ne kadar doğru olduğunun en güzel delilleridir.
Hz. Ebu Bekir (radıyallahu anh)'in bu husustaki kapasitesini dile getiren rivayetler de çoktur. Onların burada zikrinden sarf-ı nazar ederek, onun görüşlerindeki isabetlilik derecesini ifade eden Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'in şu hadisini kayıtla yetiniyoruz: "Allah, Ebu Bekir'in (kararlarında) hata yapmasından, semasının fevkinde rahatsız olur"(60).
Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'in bu iki zat dışında başka müşavirleri de olmuştur. Az sonra belirtileceği üzere, istişare edilecek mesele kimi veya kimleri alâkadar ediyorsa, kadın-erkek, yaşlıgenç, hatta mü' minmünafık ve müşrik ayırımı yapmadan fikirlerine başvurmuş, lüzumuna inandığı ve fayda mülahaza

ettiği herkesle istişarede bulunmuştur.
Bununla beraber, umumiyetle gerek Ensar ve gerekse Muhacirun'un temsilcileri durumunda olan büyükler, onun sıkça müracaat edip istişare yaptığı kimseleri teşkil etmekte idi. Bu meyanda Hz. Ebu Bekir ve Ömer (radıyallahu anhümâ)'den sonra bilhassa Hz. Osman, Hz. Ali, Talha, Zübeyr, Üseyd İbnu Hudayr, Sa'd İbnu Muaz ve Sa'd İbnu Ubade, Muaz İbnu Cebel vs. sıkça istişare ettiği kimseler arasında zikredilebilir(61).[17]
Münafık ve Müşriklerle İstişare: Burada hususen zikre şayan iki isim Abdullah İbnu Ubey İbni Selül ve Abbas İbnu Abdilmuttalib'tir. Bunlardan birincisi Medine'deki münafıkların başı olarak birçok ızdıraplara sebep olduğu halde Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm) zaman zaman kendisiyle istişare etmiştir. Bu meyanda Uhud Savaşı'nın nerede yapılacağı hususunda icra edilen istişaredeki tutumu ve neticeleri mühimdir(62).
İbnu Abbas'a gelince, Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm) Mekke' de iken, onunla henüz müşrik bulunmasına rağmen, "isabetli rey ve kuvvetli zeka sahibi" olması sebebiyle, hicret gibi en gizli, en kritik bir meselede bile istişare ederek fikrini almıştır.(63) [18]

İstişare Mevzuları:

Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'in ashabıyla yaptığı istişareler gözönüne alınınca bunların çok çeşitli sahalara girdikleri görülür. Çoğunlukla harp ve askerlikle alâkalı iseler de sadece bunlara münhasır değildir. Nitekim namaz vakitlerini duyurma şekli ile alâkalı olan istişare, dinî olduğu gibi, ifk (Hz. Aişe'ye iftira) meselesinde yapılan istişare de tamamen dünyevî ve hatta hususi bir meselenin müşaveresi gibi gözükmektedir. Misallerden gelen bu tenevvü (çeşitli sahalarla ilgili olma) sebebiyle İslam alimleri, istişareye arzedilmesi gereken meseleler hususunda farklı iddialarda bulunurlar. "Bir kısmı harb ve düşmanla alâkalı meselelerde gerekli derken, diğer bir kısmı dünya ve din işlerinde lüzumlu, bir başka grup da, insanları ahkâmın sebepleri ve içtihadın yapılış tarzı hususlarında uyarmak için dinî meselelerde yapılmalıdır" demişlerdir(64).[19]

İstişare Dışı Mevzular:

Dinî mevzuların bile istişare şümulüne girdiği söylenirken, vahyin gelmediği hususlara giren dinî meselelerin kastedildiğini belirtmek gerek. Nitekim Ashab, Hz. Peygamber'in teklifleri geldikçe: "Bu vahiyse diyeceğimiz yok, ama şahsî re'yiniz ise kanaatimiz budur... Şöyle yapılırsa daha iyi olur... Biz bunu kabul edemeyiz.." şeklinde konuşmuşlardır. Şu halde vahiyle tavzih ve tesbit edilen meselelerde vahye ters düşen kanaatler ileri sürmek, münakaşa yapmaya kalkmak mü'minlik edebine aykırıdır, bu hususlarda tam bir teslimiyet gerekmektedir.
Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm) Allah'a, ahirete, kadere iman gibi imana müteallik meselelerde münakaşa ve hatta mübahaseyi yasaklamıştır(65). Kısmen mevzumuzun dışına çıkan bu bahse bir örnek kaydedip geçeceğiz: Hz. Ali'nin rivayetine göre, bir gece kendilerine uğrayan Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm): "Namaz kılmıyor musunuz?" diye sorunca Hz. Ali: "Ey Allah'ın Resulü, bizim nefislerimiz Allah'ın kudret elindedir. O, bizim (namaza) kalkmamızı dilerse bizi kaldırır (biz de namaz kılarız)" cevabını verir. Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm) kaderle alâkalı bu meselede münakaşaya girmektense cevap bile vermeden geri döner, gider. Ancak, giderken kendi kendine şu ayeti telaffuz ettiğini Hz. Ali işitir: "İnsanın en çok yaptığı iş tartışmadır" (66-67).II. [20]

İstişarenin Mekanizması

İslam'ın istişareye verdiği ehemmiyeti belirttikten sonra, İslamî istişarenin safhalarıyla alâkalı birkaç mühim noktayı açıklayabiliriz:[21]

1- Müşavirin Durumu:

İstişarede en mühim hususlardan biri budur.
Sünnette kimlerle istişare edilebileceği hususunda gerek kavlî ve gerekse fiilî hadisler, örnekler bolca varid olmuştur. Buna göre:[22]

a. Liyakat:

Müsteşar, fikri alınacak hususta akıl, tecrübe ve bilgi yönleriyle liyakatlı olmalıdır. Hadiste: "Akil olandan fikir alın ki, doğruyu bulasınız.." (68), "İşini

bilmen, akıllı kişiye danışıp sonra da ona uymandır" (69) denir. Alimler, kendini beğenen, tecrübesiz gençle, aklına araz gelmiş yaşlılardan fikir almamayı tavsiye ederler(70).
Liyakatlı ve tecrübeli kimse, güvenilebilir olduğu takdirde müşrik bile olsa fikrine başvurulabileceği hususunda yukarıda zikri geçen Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'in amcası Abbas ile henüz Müslüman olmazdan önce yapmış bulunduğu istişare delil olarak gösterilebilir.
Ahlak kitaplarında kaydedilen: "Müsteşarın fikren gam ve kederden salim olması" şartını da liyakatla alâkalı bir husus olarak değerlendirebiliriz(71).[23]

b. Mûtemed Olmak:

Fikrine başvurulacak kimsenin liyakattan başka mûtemed olması aranmalıdır. Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm) mükerrer olarak: "Müsteşar güvenilir olmalıdır" der (72). Bir başka hadiste: "Müsteşar dürüst olmalıdır, bir kimseye bir şey danışılırsa kendisine yapılmasını arzu ettiği şeyi tavsiye etmelidir" (73) der, böyle hareket etmeyenin davranışını da "...kardeşine ihanet etmiştir" diyerek ihanet gibi ağır bir suçla suçlayarak takbih eder(74). Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm) istişarede dürüstlükten ayrılanları kınayan hadislerden birinde de şöyle buyurur: "Kişi kendisinden fikir danışanlar hakkında hayırhah olduğu müddetçe görüşlerinde isabetli olmaya devam eder. Ancak, danışanı ne zaman aldatmaya kalkarsa Allah da onun fikirlerindeki sıhhati (isabetliliği) kaldırır" (75)

Dürüstlük Başta Gelir: "Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm) yukarıda kaydettiğimiz bazı hadislerde fikir danışana cevap vermenin bir vecibe olduğunu beyan etmekle beraber, kanaat beyan ederken dürüstlüğün şart olduğunu bilhassa tebarüz ettirir. Müracaat edenle müsteşar arasında mevcut hasmane düşünceler, menfi hisler sebebiyle dürüst olmayacaksa sükut etmesi, konuşmaması gereklidir: "Müsteşar güvenilir olmalıdır, sorulana dilerse cevap verir, dilerse sükut eder (cevap vermez)(76). Ancak cevap verecekse yapılacak iş kendisi için yapılıyormuşcasına (doğru) cevap versin" (77). Şu halde mesela Maverdi gibi bazı alimlerimizin: "Bir kimseye dost veya düşman kim müracaat ederse etsin fikrini gizlemede hiçbir özür yoktur" sözünü (78) bu hadisin ruhsatıyla ihtiyatla karşılamak gerekir.
Sorulara doğru cevap vermek hususunda delil olarak, normal durumda kişi hakkında medar-ı bahs edilmesi gıybet sayılabilecek bir açıklamayı, müracat ve

sual üzerine yapılmış bulduğumuz şu hadisi gösterebiliriz. Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm), evlenmek niyetiyle Ebu Cehm ve Muaviye hakkında kendisine fikir danışan Fatıma Bintu Kays'a şu enteresan cevabı verir: "Ebu Cehm sopasını omuzunda taşır (yani dayak atıcıdır). Muaviye'ye gelince, o da fakir ve malsızdır, sen Üsame İbnu Zeyd ile evlen" (79).[24]

c. Müslüman Ve Dindar Olmak:

Bazı hadisler, istişare edilecek kimsenin Müslüman ve mütedeyyin olmasını şart koşar: "Kim bir işe girişmek ister de o hususta Müslüman biri ile müşavere ederse Allah onu işlerin en doğrusunda muvaffak kılar" (80).
Ahlak kitaplarına "müttaki, mütedeyyin olmak" şeklinde girmiş olan bu şartın, keza "nasih ve muhib olmak", "sorulan hususta müsteşarın menfaati olmamak" gibi kaydedilen diğer şartlarda da olduğu üzere, esas gayesi yukarıda kaydettiğimiz "güvenilir olmak" şartını gerçekleştirmeye racidir.(81)[25]

d. İlgili Olmak:

Bu vasıf liyakat maddesinde mütalaa edilebilirse de ayrıca ele alınmasında fayda vardır. Aslında ilgi, liyakattan oldukça farklı bir husustur. Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'in bir kısım sünnetini, hatıra gelebilecek bazı sualleri böylece daha rahat açıklığa kavuşturabileceğiz. Nitekim Uhud Seferi sırasıda, savaş şehrin içinde mi, yoksa dışında mı olmalı? diye müzakere yapılırken münafık Abdullah İbnu Übey İbni Selül'ün fikrinin alınması bu mesele ile olan alâkası sebebiyledir. Zira, üç yüz civarında bir grubun lideri durumunda idi.
Bu cümleden olarak, kadınla istişare meselesi de mevzubahs edilebilir. Zaman zaman, bir kısım kitaplarda mutlak bir ifade ile "kadınla istişare etmeyin" (82) şeklindeki tavsiyenin sünnete uymadığını söyleyebiliriz. Zira en azından kadını ilgilendiren meselelerde onunla istişare edilmesi hususunda Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'den çok net "emirler" varid olmuştur: "Kendilerini ilgilendiren hususta kadınlarla istişare edin" (82, a) "Kızları hususunda kadınlarla istişare edin." (83) "Bakire kızla, (evlendirmezden önce) babası müşavere etmelidir" (84) "Dul kadın, kendisiyle istişare edilmeden evlendirilmemeli, bakire kız da izni alınmadan nikahlanmamalı..." (84, a) gibi.
Evlenme gibi şahsını alâkadar eden bir mevzuda fikrinin alınması ve ona uyulması kesinlikle ifade edilir ve hatta "kızın arzusunun hilafına yapılan

nikahın bizzat Resulullah tarafından iptal edilmesi" (85) vak'asına dayanan "cumhur" bu çeşit nikahın batıl olduğuna hükmeder(86).
Şüphesiz bir erkek, kadını veya kızı ile sadece evlenme meselesinde "istişare etmekle" kayıtlı değildir. Bu hususu te'yid eden bir rivayette: "Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm) kadınlarla bile istişare eder, onların beyan ettikleri görüşleriyle amel ederdi" denmektedir.(87) Bunun aksini ifade eden rivayete rastlamadık. Tirmizi'de "kızıl rüzgâr"la alâkalı hadiste geçen "kişi annesine bakmaz, kadınına itaat eder" cümlesinde kınanan husus, kadınla yapılan istişare değil, annenin ihmal edilmesidir. Nitekim aynı hadiste "...babasına bakmaz, arkadaşına rağbet gösterir" denmektedir.(88)
Kadınla istişare meselesindeki tereddüdü izale edecek iki örneği Hz. Ömer'den kaydedebiliriz. Birincisi, umumiyetle bilinen bir vak'adır. Hz. Ömer bir cuma hutbesi sırasında, evlenmelerde kadınlara verilecek olan mihir için bir tahdid getirerek mübalağaya kaçılmasını önlemek istediği zaman cemaatte bulunan bir kadının, bizzat Kur'an'dan okuduğu ayetle bu kararın yanlışlığını hatırlatması üzerine Hz. Ömer: "Bir kadın isabet, bir erkek hata etti. Bir emîr (lider) cedelleşti ve cedeli kaybetti" diyerek kendi iddiasından rücu edip kadının görüşüne uyar(89).
İkinci misalimiz mevzumuz açısından daha dikkat çekicidir. Bir gece teftişinde Hz. Ömer, kocası cihad için askere gitmiş olan bir kadının "bekârlıktan yakındığını" işitince, kızı Hafsa'ya (ve kadınlardan tecrübeli olanlara) (90) müracaat ederek: "Kızım, (söyle bakalım) bir kadın kocasından ne kadar müddet ayrı kalmaya tahammül edebilir?" diye sorar ve onun verdiği cevaba dayanarak askerlik müddetini altı ay olarak tahdid eder.(91)
Şu halde, kadını ilgilendiren şahsî, ailevî meselelerde fikri alınacağı gibi, ihtisasına giren meselelerde de fikri alınabilecektir. Zaten liyakat ve ilgisi olmayan hususlarda erkek de olsa kendisiyle istişare tavsiye edilmemiştir. Öyle ise, "kadınla istişare etmeyin" mealindeki mutlak tavsiyeler menşeini sünnetten almazlar, bazı ciddi kitaplarda (92) tasrih edildiği üzere "hükema" sözüdür. Ne var ki, dinî kitaplarımıza girmiş bulunan -darb-ı mesel, israiliyat, etibba ve hükema sözü nevinden- her şey, halk tarafından zamanla dinin kendisi zannedilerek, hadisle, Kur'an'la iltibas edilmiştir.[26]

2. İstişarenin Şekli:

İslamî istişarede müşavirlerin durumunu belirttikten sonra istişarenin cereyan

tarzına da temas etmek isteriz. Burada karşımıza farklı şekiller çıkmaktadır: [27]

a. Doğrudan Re'ye Müracat:

Karara bağlanacak bir mesele zuhur edince salahiyetli veya ilgili kimselere başvurarak fikirlerinin alınması demektir. Bunun misali Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'in hayatında çoktur. Bedir'de harbe karar vermek (93), Bedir Harbi'nden sonra da elde edilen esir ve ganimetler mevzuunda takip edilecek tutum için (94), Hendek Harbi'nin hazırlık şekli için (95) yapılan istişareler umumiyetle bilinen örneklerdir.
Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm) bu durumda beyan edilen görüşlerden en uygununu ihtiyar ederdi.[28]

b. Liyakatlinin Müdahalesi:

Bazı durumlarda Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'in şahsî müracaatı varid olmadan, ortaya çıkmış mesele ile alâkalı olarak hariçten müdahale vakaları olmuştur. Bu müdahaleler "liyakatli ağız"dan geldiği veya "makul" bulunduğu takdirde daima hüsn-ü kabul görmüştür. Bununla alâkalı örnekler de çoktur. Bu ikna edici örnekler Hubab İbnu'l-Münzir ile alâkalı olanlarıdır. Bedir Savaşı'na karar verildikten sonra Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm) ordunun savaş vaziyeti alacağı yeri tayin ederek yerleşme emrini vermişti ki, Hubab huzura çıkarak harp mevziini seçme işini vahyin irşadı ile değil de kendi re'yi ile yaptı ise buranın uygun olmadığını Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'e söyledi. Hz. Peygamber de: "Hayır, vahiy değil kendi reyimle seçmiş idim" der. Hubab'ın fikrine uygun olarak yeniden yerleşim yapılır. (96) Aynı Hubab'ın gerek Hayber (97), gerek Taif (98) seferleri sırasında, gerekse Benu Nadr ve Benu Kureyza gazvelerinde (99) Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm) tarafından, her seferinde kabul edilen benzer tekliflerine rastlıyoruz.
Fetih günü Mekke'nin haramiyetini ilan eden Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'in bu meyanda "otlarını yolmanın da harama dahil olduğunu" söylemesi üzerine amcası Abbas tarafından izhir denen ve günlük hayatta muhtaç olunan bir otun bu yasaktan hariç tutulması için yapılan talebin kabul edilmesi (100) şarap yapılan (101), eşek eti pişirilen kapların kırılması için verdiği emre "kırmayıp yıkandıktan sonra kullanılması" (102) için yapılan

teklifin kabul edilmesi gibi örnekler Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'in çok farklı mevzularda muhataplarını dinleyip, görüşlerini değerlendirdiğini gösterir.[29]

c. Yersiz Teklif:

Şunu da belirtelim ki, münhasıran dini alâkadar eden meselelerde vaki olan telkin ve tavsiyeleri Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm) ciddiye almamıştır. Nitekim O'nun kadın-erkek, yaşlıgenç herkese, her hususta düşünce ve kanaatlarını serbestçe söyleme hususundaki cesaret verdiren müsamahakâr davranışı sebebiyle, bazı kimselerin, zaman zaman "yersiz" ve "densiz" diyebileceğimiz davranışları ve teklifleri de olmuştur. Bunlardan biri, bir yolculuk sırasında vaki olur: Akşam vakti girince Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm) orucunu açmak için su ister. Bunun üzerine muhatabı emri hemen yerine getireceği yerde: "Biraz daha bekleyin, ortalık kararsın" karşılığında bulunur. Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm), her seferinde aynı şekilde mukabelede bulunan muhatabının -ki Bilal-i Habeşî'dir- (103) mütalaasını nazar-ı dikkate almaksızın emrini üç defa tekrar ederek orucunu açtıktan sonra, iftar vaktiyle alâkalı açıklamada bulunur (104).
İkinci bir misal, hacc menasikinin talimi sırasında meydana gelir. Peygamberimiz (aleyhisselam) hacc esnasında Zilhicce'nin dördüncü (veya beşinci) günü beraberinde kurbanlıklarını getirmeyenlere, ihramdan çıkmalarını emretmişti. Sahabeler, "ihramdan çıkmak için vaktin henüz gelmediğine" hükmederek bu emri tatbik etmek istemiyorlardı (105). Resulullah (aleyissalâtu vesselâm) bu tutum karşısında o kadar öfkelenmişti ki, Hz. Aişe'nin yanına döndüğü zaman öfkesi hala yüzünden okunuyordu"(106)
Gerek iftar vakti, gerek ihramdan çıkma günü gibi, tamamen dinî hususlarda, dünyada Hz. Peygamer'den başka kim daha liyakatlı ve selahiyetli olabilirdi ki, bu çeşitten itiraz ve teklifleri ciddiye alsın?[30]

d. Saygısız Müdahale: Her ne kadar normal istişare çerçevesinde mütalaa edilmesi zor da olsa, istişare mevzuu ele alındığı zaman temas edilmesinde fayda mülahaza edilecek bir husus da Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'in "saygısızca" diye tavsif edeceğimiz bazı itiraz ve müdahaleler karşısındaki tutumudur. Zira insanlar arasında bir kısım ölçüsüz ve saygısız davranışlara sapan kimseler her zaman mevcuttur. Bunlar karşısında Hz. Peygamber

(aleyissalâtu vesselâm)'in davranışını ibret almamız için bilmekte fayda vardır. Kısaca "sabır" ve "müsamaha" olarak tavsif edeceğimiz bu sünneti sergileyen bir iki misal kaydedeceğiz:
Birinci misalimiz, Abdullah İbnu Zi'l-Huvaysira denen bir Temimlinin davranışıdır. Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm) Huneyn'de elde edilen ganimeti (veya Hz. Ali'nin Yemen'den (107) göndermiş bulunduğu sadaka malını) (108) dağıtırken ortaya atılarak: "Ey Muhammed Allah' tan kork, adil ol, bu taksim Allah'ın rızası aranmayan bir taksim oldu" der. Bu söze fena halde öfkelenen Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm) ona şu cevabı verir: "Eğer ben de asi isem, kim O'na muti olabilir? Yer, gök ve insanlar içerisinden Allah, beni seçip itimad eder de siz etmez misiniz?" Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'in son derece üzüldüğünü gören Ashab'tan bazıları bu saygısızı şiddetli bir şekilde cezalandırmak, hatta öldürmek için izin isterlerse de Resulullah (aleyissalâtu vesselâm): "Ben müşriklerin "Muhammed arkadaşlarını öldürüyor" demelerini istemem" diyerek hiçbirisine müsaade etmez(109).
Bir başka vak'a, Hz. Zübeyr ile Medineli arasında çıkan su ihtilafının halli sırasında meydana gelir. Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm) ihtilafı: "Ey Zübeyr (madem su, komşuna senin tarlandan geçiyor) tarlanı önce sen sula, sonra da suyu komşuna sal" diye hükme bağlamıştı. Karardan memnun olmayan Medineli: "Ya Resulallah sen kararı Zübeyr lehine verdin, çünkü o senin halaoğlundur" diye itiraz eder(110). Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'i yüzü renklenecek kadar öfkelendiren bu ölçüsüz itiraz üzerine gelen bir vahiy bu çeşitten zuhur edecek durumları şiddetle kınar: "Onlar senin hükümlerini içlerinden gelen hoşlukla karşılamadıkları müddetçe mü'min değillerdir" (111)
Keza, zina suçunu işleyen kadınların cezalandırılabilmesi için dört şahit getirilmesini emreden ayetin (112) nüzulü vesilesiyle vaki bir sual üzerine Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'in, karısı ile yabancı bir erkek yakalayan kimsenin zanileri öldüremeyeceğini, dört şahitle mahkemeye müracat edebileceğini beyan etmesi üzerine, Sa'd İbnu Ubade' nin: "Ey Allah'ın Resulü, hüküm böyle mi? (113) Yani ben karımla bir yabancıyı yakalayıp da dört şahid bulup gelinceye kadar dokunmayacağım ha?" sorusuna Hz. Peygamber: "Evet hüküm böyledir" demesi üzerine Sa'd itiraz ederek: "Hayır, seni hak ile gönderen Zat-ı Zülcelal'e kasem olsun böyle birini görürsem hemen kılıcımla kellesini uçururum" der. Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm) İlahî hükme karşı gelmeyi ifade eden bu ani feverana karşı: "Ey Ensar, ey Medineliler, efendiniz Sa'd'ın ne dediğini işitiyorsunuz. Evet Sa'd kıskançtır, ben ondan daha kıskancım, Allah ise benden daha kıskançtır" (114) cevabını verir. Cemaatten

Sa'd'ın kıskançlığını te'yid eden bazı konuşmalardan sonra olacak, biraz yatışan Sa'd özür dileyerek şöyle der: "Ey Allah'ın Resulü, bu (söylediğiniz) haktır ve Rabb Teala'nın indinden gelmiştir. Fakat ben (ilk defa duyunca işte böyle bir) tuhaf oldum" der(115).
Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'in büyük bir sabır ve müsamaha ile karşıladığı feveranlar zaman zaman Hz. Ömer'den gelmiştir. Bunlar meyanında, bilhassa Hudeybiye Sulhü üzerine vaki olan itiraz kayda değdiği için az sonra etraflıca temas edeceğiz.
Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'in sert, haşin ve bazan rencide edici çıkışlara sabır, sükut, mülayemet ve mümkün mertebe güler yüzle mukabele edişi, etrafındaki insanların dağılmalarını önlemeye raci idi. Bu davranışın O'nun başarısındaki büyük rolünü bizzat Kur'an-ı Kerim te'yid etmektedir. Nitekim yukarıda kısmî olarak kaydetmiş olduğumuz Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'e müşavere etmeyi emreden ayet şöyle der: "O vakit sen Allah'tan bir rahmet olarak onlara yumuşak davrandın. Eğer (bilfarz) kaba, katı yürekli olsaydın onlar etrafından herhalde dağılıp gitmişlerdi bile. Artık onları bağışla (Allah'tan da) günahlarının affını iste, iş hususunda onlarla müşavere et" (116).
Dilimizdeki "insanın yere bakanı ile suyun duru akanından kork" sözü de, Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'in sert ve hatta saygısızca itirazlara cesaret veren müsamahalı davranışındaki hikmet ve maslahatı anlamaya yardımcı olabilir. İnsanlar muhalefetlerini ifade edemezlerse bir kısım gizli telakkilerin gelişmesinden ve beklenmedik zamanlarda tehlikeli patlamalar halinde ortaya çıkmasından korkulmalıdır.[31]

3- Kararın Alınması:

İstişarenin mühim bir safhası, müzakere edilen mevzu üzerine değişik görüşler serdedildikten sonra kararın alınması safhasıdır. Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'in sünnetinde bunun çeşitli şekillerde yapıldığı görülür:[32]

a- Ekseriyetin Re'yi:

Uhud Harbi için yapılan istişarede karar böyle alınmıştır. Başta Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm) olmak üzere yaşlılar düşmanın şehir içinde karşılanması fikrinde idiler. Ancak, çoğunluğu teşkil eden gençler bunu tezlil edici bularak

erkekçe meydanda savaşmayı istiyorlar ve bunda ısrar ediyorlardı. Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm): "Öyleyse siz bilirsiniz" diyerek kabul etti(117).[33]

b- Görüşlerden birinin ihtiyarı:

"Bazı durumlarda Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm) beyan edilen görüşlerden birini oylamaya başvurmadan, şahsen tercih etmiştir: Bedir esirlerine yapılacak muamelede öyle olmuştur.[34]

c- Kararı Tehir Etmek:

Ortaya atılan görüşlerden hiçbirini kabul etmeksizin, durumun tavzihini zamana bırakma şekli de olmuştur. Namaz vaktini duyurmak için benimsenecek vasıta mevzuunda bu tarz uygulanmıştır. Sahabelerden bazısı çan çalmayı, bazısı ateş yakmayı, bazısı da boru öttürmeyi teklif ediyordu. Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm) hiçbirini uygun bulmayarak kararı tehir etti. Ertesi gün Abdullah İbnu Zeyd'in rüyada ezberlemiş olduğu bugünkü ezan şekli benimsendi(118).[35]

d- İcbarî Karar:

Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'in hayatında, az da olsa müşavirlerin rağmına re'sen alınmış olan karara da rastlanır. Bunun en iyi misali Hudeybiye Anlaşması'dır. İstikbale matuf stratejik hedef ve gayelerini, zahirî ve peşin görüntüsü sebebiyle anlamayarak "tezlil edici" bulan "Ashab-ı Resul"ün hemen hemen tamamı (119) sulhtan memnun değildir. Öyle bir anlaşma yapmaktansa erkekçe savaşmak istiyorlardı, bu sulh ise zilleti kabullenmek gibi bir şeydi. Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm) anlaşmanın mündemiç bulunduğu maslahat ve mes'ut neticeleri o anda açıklamayı mahzurlu telakki ettiğinden olacak, bu sulhla alakalı ikna edici konuşma yapmaktansa, bu hususta sükutu ihtiyar edip, daha önce gerçekleşen vaadleri hatırlatarak bunda da hayır olduğu hususunda etrafındakileri iknaya çalışıyordu(120).
Hülasa, Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm) Hudeybiye'de peygamberlik otoritesine dayanarak itirazları susturdu ve bu anlaşmayı kabul ettirdi. Hz.

Ömer'le, Hz. Peygamber arasında geçen konuşma hem Ashab'taki memnuniyetsizliğin, hem de Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'in ısrarındaki kararlılığın derecesini kavramak için kayda değer:
"Ey Allah'ın Resulü biz hak üzere onlar da batıl üzere değiller mi?
"Şüphesiz öyle."
"Bizim ölülerimiz cennetlik, onlarınki cehennemlik değil mi?"
"Şüphesiz öyle."
"Öyleyse niye dinimizde bu zilleti kabulleniyoruz? Allah bizimle onlar arasında (savaşla belirlenecek) hükmünü vermezden önce geri mi döneceğiz? (Olmaz böyle şey)!"
"Ey Hattab'ın oğlu, ben Allah'ın elçisiyim (ve O'nun emrine muhalif de değilim)(121) ve Allah da ebediyyen bizi terketmeyecektir."
Hz. Ömer bundan sonra Hz. Ebu Bekr'in yanına giderek Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'e söylediklerini ona da tekrar eder. Hz. Ebu Bekr de: "(Onun emrine uy, zira şehadet ederim ki)(122) O, Allah'ın Resulüdür ve Allah O'nu ebediyyen terketmeyecektir" cevabını verir. Arkadan Fetih suresi iner, Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm) sureyi baştan sona Hz. Ömer'e okur. Hz. Ömer, "Yani bu bir fetih mi?" diyerek hâlâ devam eden üzüntü ve endişesini dile getirir(123).
Isrardaki hatasını bilahare anlayarak keffareti için yıl orucu tutup, köleler azad edecek olan Hz. Ömer başta olmak üzere, Hz. Ebu Bekir ve diğer pekçok sahabe ittifakla Hudeybiye Sulhü'nün "İslam'ın en büyük zaferi olduğunu" ifade edeceklerdir(124).
Hülasa istişare sonunda kararın alınmasında yegâne prensip, bugünkü Batı parlamenter sisteminde cari olan parmak usulü değildir. Son söz nazar-ı âmm, bilgi ve vukufiyeti başkalarına nazaran daha geniş olan esas mes'ul kişinindir, yani Hz. Peygamber'indir.[36]

4- Şahsî Kanaatında Direnmemek:

Sünnette gelen mühim müşavere örnekleri tetkik edilirse Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'in müzakereye sunduğu meselelerde şahsî kanaatlerinin benimsenmesi için, Hudeybiye Sulhü hariç, çok ısrar etmediği görülür. Bedir'de seçmiş olduğu ilk savaş mevziini, Hubab'dan gelen teklif üzerine terkettiği gibi, Uhud Savaşı'nın Medine'nin içinde yapılması istikametindeki kanaatine rağmen gençlerin çoğunlukla "şehrin dışında" olmasını istemeleri üzerine de dışarı

çıkmayı kabul etmiştir.
Bir başka ikna edici misal Hendek Savaşı sırasında, imza safhasında bozulan bir anlaşmadır. Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm) savaşın uzaması ve şehirde sıkıntının artması üzerine düşman cepheyi dağıtmak düşüncesiyle, bazı bedevi gruplarla cepheyi terketmeleri mukabilinde Medine hurma mahsulünden belli bir yüzdenin kendilerine verilmesi esasına dayanan bir anlaşma yapmak üzereydi. Mutabakat hasıl olan anlaşmaya Medineli liderlerin: "Ey Allah'ın Resulü, bu, itaat etmemiz gereken bir vahiy değil de şahsî re'yin ise hayır...Onlar şimdiye kadar bizim hurmalarımızdan da parayla satın alarak veya ikramımız olarak yediler, bu ise bir zillettir. Allah seninle bize hidayet verdi, şerefimizi artırdı bunu kabul etmeyiz..." derler. Bunun üzerine Hz. Peygamer (aleyissalâtu vesselâm) "Bu İlahî bir emir değildir, şahsî fikrimdir, size arzettim" diyerek fikrinden vazgeçer ve mutabakat imza safhasında bozulur. Raviler, Hz. Peygamber'in bu itiraz karşısında üzüntü değil "memnuniyet" izhar ettiğini kaydederler (125).
Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm) fitne alâmetleri meyanında "Rey sahibinin kendi reyini beğenmesi"ni de zikretmek suretiyle (126) istişare meselesinde mühim bir prensibe dikkat çekmiş oluyor.[37]

5- Müşavirleri Gücendirmemek:

İstişare mevzuunda mühim bir husus da farklı ve bazan da birbirine zıd fikirlerin ortaya atılması sırasında liderin alacağı tavırdır. Zira fikirlerden birinin kabulü, diğerlerinin reddi demek olacağından buradaki farklı bir kabul veya red şekli, reddedilen fikir mensuplarını gücendirip yersiz bir muhalefete sevkedebilir.
Bu endişeyi Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'in hayatında bariz bir şekilde görmekteyiz. Nitekim, Bedir esirlerine yapılacak muamele hususunda cereyan eden istişare sırasında müşavirlerden gelen farklı görüşleri teker teker dinlendikten sonra, bunlardan sadece Ebu Bekir'in görüşünü muvafık bulsa da diğerlerine de iltifat eder: "Ey Ebu Bekr senin misalin Hz. İbrahim'e benziyor. O, Allah'a kavmi hakkında şöyle demişti: "Rabbim bana uyanlar bendendir, uymayanlara gelince, sen af ve mağfiret edicisin" (127). "Ey Ömer senin de misalin Hz. Nuh gibidir. O, kavmi için şöyle demişti: "Rabbim! Yeryüzünde kâfirlerden tek canlı bırakma" (128).
Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm) Hz. Ebu Bekir'i Hz İsa'ya (129), Hz. Ömer'i Hz. Musa'ya (130) benzetmeye devam ederek onların fikirlerine muvafık

gelen ayetleri okur ve her ikisini de fikirleri sebebiyle doğrular, takdir eder (131).
Burada kaydı gereken bir durum Hz. Ömer'le alâkalı olarak rivayet edilmektedir. O da, istişare sırasında herkesin re'yini serbestçe söylemesi, rahatça münakaşa edilmesi, ileri sürülen fikirlerdeki farklılıklar sebebiyle müşavirlerin birbirine gücenmemesi gereğidir. Said İbnu'l-Müseyyeb der ki: "Ömer İbnu'l-Hattab ve Osman İbni Affan aralarındaki bir mesele için öyle bir nizaya girerlerdi ki, onları seyreden birisi: "Artık bunlar bir daha biraraya gelmezler derdi. Ancak, en güzel ve en tatlı bir şekilde ayrılırlardı" (132).[38]

6- Tatbikat Sırasında Azim:

İstişarede karar alındıktan sonra tatbikat sırasında tereddüde yer vermemek İslamî istişarenin mühim bir vasfıdır. Bunun üzerine hassasiyetle ve ısrarla durulur. Karar safhasından sonra tereddüd ve çekingenlik kesin bir dille reddedilir. Bizzat Kur'an-ı Kerim'de istişarenin emredildiği ayette istişarenin bu vasfı da belirtilir. Ayet şöyle: "...iş hususunda onlarla müşavere et. Bir kere de azmettin mi artık Allah'a güvenip dayan. Çünkü Allah, kendine güvenip dayananları sever" (133)
Uhud Harbi için gençlerin reyine uyularak şehir dışına çıkmaya karar verilip hazırlığa başlandıktan sonra bazı yaşlıların uyarısı sonucu gençler fikirlerinden caymışlardı, düşmanla şehir içinde karşılaşmayı kabullenmişlerdi. Zırhını giymiş bulunan Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'e yeni gelişme intikal ettirilince, bu tereddüdü: "Bir peygamber giydiği zırhı savaşmadan çıkarmaz. Emrettiğim hususlara iyi bakın ve onlara uyun... Sabrettiğiniz takdirde zafer sizindir" diyerek reddeder.(134)
Burada şu noktanın da belirtilmesinde fayda var: İstişare edilerek bir fikir benimsendikten sonra onun başarı veya başarısızlığına terettüp edecek mesuliyet sadece bu fikri teklif edene düşmez. Sorumluluk ortaktır. Nitekim Uhud Savaşı başarısızlıkla sona erince, Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'in "harbi şehrin dışında yapalım" diyen gençlere herhangi bir ayıplamada bulunduğunu görmüyoruz.[39]

Batı Demokrasisi:

1) Demokrasinin Tenkidi:

İslam'daki şûra ile Batı demokrasisini birbirine iltibas edenlere, içine düştükleri yanlışlığı göstermek için, demokrasiye bizzat Batılılar tarafından yöneltilen bazı tenkidleri hatırlatmada fayda umuyoruz.[40]
René Guénon, Modern Dünyanın Bunalımı (La Crise du Monde Moderne) adlı eserinin altıncı bölümünde insanların Batı'da, birkısım telkin ve sahte fikirlerle teshir edilip aldatıldığını belirttikten sonra en ziyade laf kalabalığına getirilerek kitleleri aldatma vesilesi yapılan "demokrasi"ye sözü getirerek hülasaten şunları söyler:
"Eğer "demokrasi", halkın kendi kendini idaresi şeklinde tarif edilirse, ortada gerçek bir imkânsızlık, fiiliyatta basit bir varlığı dahi görülmeyen bir şey kabul edilmiş olmaktadır. Bu şey sadece bizim zamanımızda değil, başka hiçbir devirde de vaki olmamıştır. Kelimeler bizi aldatmamalıdır. Esasen aynı adamların hem idare eden, hem de idare edilen kimseler olacağını kabul etmek aklen mütenakız bir düşünce olur. Zira Aristo mantığına göre, aynı bir varlık aynı zaman ve şartlarda bilfiil ve bilkuvve halinde olamaz. Halkın kendi kendini idare ettiğine dair boş hayalin kafalarda yer etmesi içindir ki "halk oyu" mefhumu icad edilmiştir. Bu icada göre, kanunu yapan şeyin ekseriyetin efkarı oduğu farzedilmektedir. Fakat burada gözden kaçan husus, efkâr-ı umumiyenin çok basit ve kolay bir şekilde yönlendirildiği ve şekillendirildiğidir. Her zaman, uygun telkinlerle önceden tesbit edilen şu veya bu istikamete onun tevcihi mümkündür. Biz şimdi efkar-ı umumiye tekvin etmek (kamuoyu oluşturmak) tabirini kim uydurdu bilemiyoruz, fakat bu, tam bir gerçeği ifade ediyor. Ancak şurası da muhakkak ki, görünürdeki idareciler efkar-ı umumiyeyi tekvin etmek için lüzumlu olan vasıtalara her zaman sahip değiller."
Herhangi bir meselede fikrini beyan etmeye çağrılan halk içerisinden ezici çoğunluğu meseleyi anlamayacak kimselerin teşkil ettiğini, anlayanların sayıca çok az kaldıklarını ve binaenaleyh o meselenin kanunlaşmasında anlamayanların, liyakatsizlerin rol oynadığını böylece kanunların meseleye vakıf olmayan kimselerce çıkarıldığını belirten Guénon: "Kanunu, ekseriyetin yapması gerektiği" fikrinin eşyanın tabiatı icabı fiiliyatta tamamen nazariyatta kalıp hiçbir tatbikî duruma tekabül etmemekten başka, temelden hatalı olduğunu söyler ve şöyle devam eder: "Bu fikrin en zahir kusuru az yukarda belirttiğimiz husustur, yani "ekseriyetin re'yi liyakatsizliğin ifadesidir ve bu da haddizatında zeka noksanlığından veya sırf cehaletten ileri gelir. Bu hususun daha iyi anlaşılması

için "kitle psikolojisi" ile alâkalı bazı tesbitlerden istimdad edebiliriz: umumiyetle bilinen bir duruma göre, "bir kalabalık içerisinde nihai efkar, kalabalığı teşkil eden fertler tarafından ileri sürülen fikirlerden, vasat seviyede olanlara göre bile değil, en aşağı seviyede olan fikirlere göre teşekkül etmektedir."
Guénon devamla, modern hükümetlerin ısrarla üzerinde durup, kendi meşruiyetlerinin yegâne kaynağı kabul ettikleri bu "en büyük çoğunluğun kanunu" prensibinin mahiyetçe ne olduğunu belirtmeye geçer ve şöyle der: "Bu sadece ve sadece maddenin ve ezici kuvvetin kanunudur. Öyle bir kanun ki, onu esas alarak ağırlığıyla sürüklenen bir kitle, güzergâhında rastladığı her şeyi ezer geçer. İşte bu noktadadır ki "demokratik" telakki ile "materyalist" telakki arasındaki telâki (ittisal, birleşme) noktası ortaya çıkar. Bu telâkiyi hal-i hazır zihniyete samimiyetle bağlayan şey de bu husustur. Bir başka ifadeyle bu, normal, tabii nizamın alt üst edilmesidir. Zira bu, çokluğun, çokluğu sebebiyle üstünlüğünü ilan etmektir, işte böylesi bir üstünlük sadece ve sadece madde dünyasında mevcuttur. Tersine, manevî âlemde, daha umumi olarak cihanşümul nizamda ise hiyerarşinin zirvesini birlik ve vahdet tutar. Zira vahdet, bütün çokluğun kendisinden çıktığı aslî prensiptir. Fakat, bu prensip bir kere inkâr edildi veya nazardan kaçtı mı artık geriye , kendini bizzat maddeye rabteden kesret-i mahz (sırf çokluk) kalır" (135).
Aslî vasfı azınlığı çoğunluğa, keyfiyeti kemmiyete ve binnetice havassı avama (yani seçkin zümreyi halk tabakasına) kurban etmek(136) olarak vasıflandırılan demokrasinin eşyanın tabiatına zıd olan ve "hiçbir devirde fiilî hayatta tatbikat bulamamış bir vehim ve hayal" ithamını yenmesine sebep olan yapısı sebebiyledir ki, bugün, her şeye rağmen demokrasiye hararetle taraftar olanlar tarafından belirtilen bir başka endişe mevzubahs olmuştur: [41]

Teknokrasi

Zahirde demokrasi olsa bile fiiliyatta meselelere ve icraata yön veren, hakim olan o meselelerden anlayan -ve halkın temsilcisi olmaksızın iş yapan- mütehassıs şahıslardır, teknik ekiptir.
Demokrasinin bu noktadaki zaafı şöyle ifade edilmiştir: "(İcraatta bir bakanlık müdürü, bugün, astığı astık kestiği kestik, mesuliyetsiz bir müstebittir, milleti temsil eden bir meb'ustan hatta bizzat bakandan çok daha güçlüdür. Zira bu, siyasî dalgalanmalarla onlar gibi değişmez. Ve bu, üstelik teknik bir maharete de

sahiptir ve öbürlerinin çoğu zaman mahrum bulundukları siyasî cambazlıklara da alışmıştır. Demokrasi bu durumda Teknokrasi girdabında batma tehlikesiyle başbaşadır"(137)
Diğer bazı alimler, devrimizde teknolojinin, "ani karar verme"ye daha da ehemmiyet kazandırdığını, bu işte, acemi temsilcilerden ziyade, "mütehassıs teknisyenler"in maharet ve selahiyet sahibi olduğunu belirterek, en ziyade demokrat bilinen Amerika Birleşik Devletleri'nde bile parlamenterlerin, fiilen ortadan kaldırılmamakla birlikte, sessizce hükümsüz hale getirildiklerini ifade ederler.(138)
Halk iradesinin gerçek manada hakimiyetine mani olan başka "baskı grupları" da vardır. Bunlardan birkısmı gizlidir, birkısmı açık. Açık olanlara ticarî, iktisadî teşekküller, meslekî cemiyetler (barolar, sendikalar, işverenler, emekliler vs. vs. cemiyetleri gibi) hususi menfaat gurupları misal olarak zikredilebilir. Bunlar "çoğu kere hükümete baskın çıkarlar" ve "kanun yapıcının iradesini kırarlar" (139).
Hemen belirtelim ki, burada gayemiz demokrasi hakkında lehte veya aleyhte bir kısım nazariyeleri açıklamak değildir. Ancak, Batı'nın uzun asırlar boyunca çetin mücadelelerle elde ettiği ve zamanımızın en müstebit idarelerini bile "demokratik" vasfına hararetle sahip çıkmaya sevkedecek kadar fevkalâde bir revaç ve teshir gücü kazanmış bulunan demokratik idarelere rağmen Batılı cemiyetlerde bunu da reddedici anarşist görüşlerin çıkış sebebini belirtmeye çalışıyoruz.
Demokrasinin bütün güç ve haşmetiyle ehemmiyetinin avamdan havassa her tabakaya mensup kimseler nazarında muhafaza etmeye devam ettiği Türkiyemizde Batı dünyasında demokrasiyi de reddedip, bundan daha iyidir diye anarşiyi talep eden insanların ve hem de feylesofların varlığını anlamak bu çeşitten izahlar olmaksızın zordur. Üstelik, hal-i hazır Batılı sistemlerin en iyisi olarak benimsediğimiz ve elimizden gittiği takdirde hasıl olan boşluğu hangi felaketin dolduracağını kestiremeyeceğimiz demokrasimizin müessir şekilde muhafaza edilmesi de onun kusurlarını bilmemizi gerektiriyor.[42]

Demokrasinin Sonu Anarşidir:

Yeri gelmişken şunu da belirtmemiz gerekir: Siyasî tarih araştırıcıları, demokrasinin en eski yurdu sayılan kadim Yunanistan'dan zamanımıza kadar cereyan eden hadiseleri değerlendirince -her seferinde muttarıd ve kesin

olmamakla beraber- umumiyet itibariyle demokratik idarelerin peşini anarşinin takip ettiğini, anarşinin yerini kan ve diktatör idarelere bıraktığını müşahede etmişlerdir.
Bazan da demokrasinin sosyalizme (ki anarşizm ile kardeş sayılacak kadar benzerlikler arzettiğini daha önce belirttik), komünizme zemin hazırladığı ifade edilir. (141) Mesela Hitler, kendisine has kaba üslubuyla şöyle der: "...Günümüz Avrupasında tatbik edilen şekliyle demokrasi, Marksizmin öncüsüdür. Birinci olmaksızın ikincinin gelmesi aklın alacağı şey değildir. Demokrasi, beynelmilel Marksizm ve basının mikroplarının gelişip yayılabildiği yegâne uygun ortamdır. Demokrasi, parlamenterizmi getirmek suretiyle yaratıcı ateşi söndüren necaset ve alevden bir piç hasıl etmiştir"(142)
Evet, umumi görüş bu noktada düğümlenmektedir: "Anarşi (demokrasinin icabı olan) liberalizmin tabiatına bağlı tezadların bir ürünüdür, birbirine benzese de aralarında ayrılıklar bulunan birçok doktrinlerden doğmuştur" (143). Burada kastedilen farklı doktrinlerin eskiye aksülamel olarak ileri sürülen ve içtimâî hayatın muhtelif ihtiyaçlarını kapatan içtimâî müesseselerle alâkalı görüşler olduğunu hatırlatmaya lüzum yok kanaatindeyiz.[43]

2) İslam'da Kanun Koyma Mekanizması:

Demokrasi ile şurayı ayıran temel noktalardan biri bunlara tanınan yetkinin çerçevesinde kendini gösterir: Demokrasi. Guénon'un da açıkladığı üzere, çoğunluk adına iddiasıyla, hakim (teknotrat) zümrenin -bu zümre üzerinde hakimiyet kurmuş görünürgörünmez baskı güçlerinin tesiriyle- her çeşit kanunu yapma oyunudur. Şu veya bu kanunu yapamaz diye bir sınır yoktur. İslam'da ise kanun koyma işi iktidarda olanlara tanınan bir hak değildir. Bu, farklı bir mekanizmadır. Şöyle ki:

1- Temel hakların korunmasına yönelik bir kısım kanunlar var ki, bunlar Kur'an ve Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm) tarafından tesbit edilmiştir; hiçbir devirde, hiçbir kimse tarafından kaldırılamaz, değiştirilemez, azaltılamaz, çoğaltılamaz. Zina, hırsızlık, katl, şarap içme, irtidad gibi ağır cürümlerin cezası böyledir. Bunlara hudud denir. Devlet bunları tatbikatla vazifelidir. Bunların tatbiki karşısında kimse kimseyi ittiham edemez. Şeriatın kestiği parmak acımaz sözü buradan gelir.

2- Yeni meseleler için kanun yapma işi, dindarlık ve ilmî yeterlilik gibi bir kısım

zor şartları nefsinde cemeden kimselere aittir. Kanun yapacak kişide bulunması gereken zaruri sıfatlar arasında "iktidarda olmak", "resmî vazifeli olmak" gibi sıfatlar yoktur.

3- Otoriteye itaat keyfiyeti sınırlıdır. Allah'ın emirlerine isyanı emreden amire itaat yoktur.

4- Dinin ferde tanıdığı tabii hakları ortadan kaldırıcı kanun yapılamaz. Böylesi bir icraat var ise, bu meşru olamaz, keyfîdir, zulümdür.

5- Din, ferde tanınmış olan tabii haklara uymayan, şahsî zararlara sebep olan zalimane icraatlar karşısında -ammeyi zarardîde edecek fitnelere sebep olmamak için- sabretmeyi tavsiye ederse de icraatcıyı zalim ilan eder. İktidarda olana hiçbir surette kanunsuz icraatta bulunma selahiyeti tanımaz.

6- Sultan (iktidar sahibi, otorite) kanun önünde diğer fertler gibidir. Hiçbir hususi haktan istifade edemez. Mesela bugün mebuslara tanınan teşriî ma'suniyet (dokunulmazlık) İslamî sistemde yoktur.

7- İslam, teşriat (kanun koyma) sistemiyle idare edilenleri, idare edenlere karşı koruduğu gibi, diğer bir kısım teşriatıyla da başka zümreleri korumuştur. Şöyle ki:

a) Zekatı farz etmek, faizi haram kılmak, sadaka ve diğer hayır işlerine, sadaka-i cariyeye teşvik gibi emirleriyle fakirleri zenginlere karşı korumuştur.

b) Çocukların temyiz yaşına kadar terbiyesini anaya vermek, büluğ yaşına kadar:

1) Nafakasını temin etmek.

2) Terbiye ve bir meslek öğrenimi dahil olan talimini vermek gibi vazifeleri veliye, velisi yok ise devlete -kaçınılması mümkün olmayan- bir vazife, bir vecibe yapmak.

3) Keza büluğ devresinden önce işlediği suçlar sebebiyle cezaî ehliyet tanımak.

4) Te'dib için dövmelerde gerek ebeveyne ve gerekse muallim ve diğer büyüklere üçten fazla vurma hakkı tanımamak gibi teşriatıyla çocukları korumuştur. (Daha fazla bilgi için "İslam'da Çocuk Hakları" adlı kitabımıza bakılsın).

c) Kur'an-ı Kerim'in "anne ve babanızdan biri yanınızda ihtiyarlığa ererse onlara "öf" bile demeyin" ayetinde ifadesini bulan çeşitli teşriatıyla, "ihtiyarlarımıza hürmet etmeyen bizden değildir" gibi prensipleriyle yaşlıları korur.

d) Tarihte ilk defa çok evlenmeyi tahdid ve "biri tavsiye" etmek, kadınlara -bir iki hususi durum dışında- erkeklere tanınan hak ve vazifeleri aynen tanımak, miras, mülkiyet, boşanma gibi haklar tanımak, şahıslarına karşı işlenen suçların cezasını erkeklere karşı işlenen suçların cezasıyla bir tutmak ve hatta "cennet anaların ayağı altındadır", "sizin en hayırlınız eşine karşı en iyi davranandır" gibi teşriatıyla kadınları korur.
e) İlme yaptığı mükerrer teşvikleri, tefekkür ve düşünceye verdiği ehemmiyetle ilmi, ilim adamını korumuştur. Kur'an-ı Kerim kalemi, satırı, okumayı övmekten başka, "Bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?" der. Hz. Peygamber alimle cahilin arasındaki farkı yıldızla güneş arasındaki , peygamberle peygamber olmayan bir kimse arasındaki farka benzetir. "İlim talep edenin geçtiği yere melekler kanatlarını gerer", "Bir saatlik tefekkür bin senelik nafile ibadetten daha hayırlıdır" der. Keza "Alim verdiği hükümde isabet ederse iki sevab kazanır, yanılırsa bir sevab kazanır. Zira hüküm vermek bir ibadettir, hüküm verme sevabını alır; yanılma (iradî olmadığı için) günaha sebep olmaz" diyerek hep ilme teşvik eder ve ilim adamını korur.
Şimdi sorabilir miyiz: Acaba hangi zümrenin "İslam dini bizi ezmiştir" demeye hakkı vardır? Dinî kanunlar tarafından Batılı manada ezildiğini söyleyen bir zümre, bir kişi çıkabilir mi?
Ancak şu da bir gerçektir: Müslüman cemiyetlerde de ezenler ezilenler olmuştur. Fakat bu durumu din tahsin edip hoş karşılamaz, bilakis takbih eder, reddeder. Zalimane iş yapan hiçbir kimse, zulmünü meşrulaştıracak bir fetvayı dinde bulamaz. Din hiçbir zümreye hususi imtiyaz tanımaz. Zulmeden kimse sultan bile olsa dinin bir hükmünü terketmiş olmaksızın yani günahkâr psikolojisine düşmeden herhangi bir zulme tevessül edemez.
Şu halde devlet reisinden aile reisine; çobandan evdeki hizmetçiye kadar bütün icraatçılar, dindar oldukları nisbette, kendi sorumlulukları dairesinde zulümden, haksızlıktan uzak olacaklardır. Bu sebeple İslam tarihinde hakiki manada dindar fakat zalim ve müstebit sultan örneğine rastlanmaz. Dindar fakat hodfüruş, mağrur, benlik sahibi, raiyyetine karşı zalim bir tek örnek bulmak mümkün değildir.
Bu söz, "İslam tarihinde kötü idareciler gelmemiştir" manasına alınmamalıdır. Öyle olsaydı medeniyet gerilemez, Müslümanlar bu hallere düşmezlerdi. Hatta dindarların dindar olmayanlara karşı sayıca azınlıkta olduklarını söyleyebiliriz.
Batı'da ise durum bunun tersidir. Orada din namına her zümre ezilmiştir. Çocuklar hususi himaye edici kanunlardan istifade etmedikleri gibi, 19. asrın

sonlarına kadar büyüklerle bir muamele görmüşler ve ezilmişlerdir. Söz gelimi bir çocuğun işlediği suçun cezası idam gerektiriyorsa idam edilmiştir. Kadınlar yakın zamana kadar mülkiyet hakkına sahip olmadıkları gibi, asırlarca onlarda ruh var mı yok mu münakaşası yapılmıştır. Kilise "Allah namına icraatta bulunmak" selahiyetine dayanarak; asiller, kontlar ve krallar kanunlardan aldıkları hususi imtiyazlara dayanarak insanları ezmişlerdir. Bütün bu durumlar orada birbirine düşman kadın-erkek, devletvatandaş, kilisesivil, patron-işçi vs. ikiliklerini varedegelmiştir. Bu meyanda, bütün insanlar kilisenin benimsediği bazı peşin hükümleri olduğu gibi benimsemeye, aklı kullanmamaya zorlandığı için, en ziyade ezilenler düşünen kafalar olmuş, ilim adamları olmuştur. Bu ezici durumlara karşı, ilk önce düşünen kafalardan gelmek ve kiliseye karşı olmak üzere muhalefet ve mücadeleler başlamış, kilisedevlet ayırımı (laiklik), insan hakları, kadın hakları, çocuk hakları gibi bir kısım haklar elde edilmiştir.

Bütün bu mücadelelerin Batı şartları içerisinde belli bir haklılığı vardır, yapılması lazım olan şeyler yapılmıştır. Hatta, temelde isyan ve eskiye aksülamel yattığı için zaman zaman ifratlara kaçılmış olsa bile bu mücadeleleri Batı şartları içerisinde haklı görmemek mümkün değildir.[44]

3) Hürriyet Telakkisi:

Batı demokrasisi ile İslamî şûrayı ayıran temel noktalardan biri hürriyet telakkisinde yatar. Demokraside, fert her çeşit içtimâî değerlerin kaynağıdır. İslam'da ise, "hakk"ın ve değerlerin, hayırşer hükümlerinin kaynağı vahy-i İlahîdir. Kur'an ve peygamber diye de ifade edilir. Ancak, peygamberin de vahiyle konuştuğu kabul edilir. Dolayısıyla bu meselede esas, şu ayettir: "Allah ve Peygamberi bir meselede hüküm beyan ettikleri vakit, gerek mü'min olan bir erkek, gerek mü'min olan bir kadın (ona aykırı olacak) işlerde kendilerine muhayyerlik yoktur. Kim Allah ve Resulü'ne isyan ederse muhakkak ki o, apaçık bir sapıklıkla yolunu sapıtmıştır" (Ahzab 36).

Öyle ise demokrasideki hürriyet anlayışı İslam'da abdiyete yerini bırakır. Bir başka deyişle, biri insanî, ferdî dışında her çeşit değerleri reddederek, ferdi bütün değerlendirmelerin yegâne selahiyetlisi yaparak insanın kıymet ve hürmetini bu değer koyma hürriyetinde ararken, İslamiyet bu selahiyeti sadece Allah'a verir, insan için en mümtaz kıymeti onun kulluk vasfında, yani Allah'ın koyduğu nizama uyma derecesinde arar.

Esasen mü'min, İlahî nizama samimiyetle inanan, Müslüman da, o nizama

"teslim olan, uyan" demektir. Ferdiyetci, hümanist bir espri ile kişinin kendi düşüncelerini tebcil etmesi, kendi kanaatlerine göre iyikötü, hayırşer hükümleri getirmesi Kur'an-ı Kerim ifadesiyle kişinin hevasını ilahlaştırmasıdır: "(Ey Muhammed) heva ve hevesini tanrı edinen, bilgisi olduğu halde Allah'ın şaşırttığı, kulağını ve kalbini mühürlediği kimseyi gördün mü? Onu Allah'tan başka kim doğru yola eriştirebilir?" (Casiye 23).
Ayette geçen "bilgisi olduğu halde" tabiri hususiyetle üzerinde durulması gereken bir noktaya dikkat çekmektedir: Hevasını tanrılaştıranlar, sıradan kimseler değil, "bilgisi olan" (entellektüel) kimselerdir, bu davranış o canibten gelecektir. Yine ayette, böylesi sapıkların irşadının çok zor olacağına işaret edilmektedir.
Bir diğer ayette, hevaya uymak, yani dinî ölçülere ters düşen ölçüler, değerler koymak bir başka ifade ile yukarıda açıkladığımız muhtevada bir ferdiyetçilik, sapıklıkların en büyüğü ilan edilir: "(Ey Muhammed)... Allah'tan bir yol gösterici olmadan hevasına uyanlardan daha sapık kim vardır?.." (Kasas 50).
Burada geçen "Allah'tan bir yol gösterici" ifadesini kabaca "dinî metod" olarak anlayabiliriz. Zira, ihtiyaç halinde, -izahı burada uzun kaçacak olan- belli şart ve kayıtlar tahtında ilim adamları da hüküm koyabilir, o taktirde bu hüküm de dinî olur. Dinin tesbit ettiği "metodoloji"ye uymadan konan hükümler "heva"dır, sapıklıktır.[45]

Peygamberler De Hür Değil:

İslam'a göre, sıradan bir insanın değil, rehberlik vazifesi ile muvazzaf olan peygamberlerin de aslî vasıfları kulluktur. En büyük insan kabul edilen Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm) bile herşeyden önce "kul"dur. Bizzat kelime-i şehadete dahil edilmiş olan O'nun "kul olmak" vasfı "elçi olmak" vasfından önde gelir (abduhu ve resulühü). Hatta Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm) bu ifadedeki sırayı ters çeviren bir mübtediye müdahele ederek: "Hayır öyle değil, ben peygamber olmazdan önce kul oldum" der ve bu sıranın tesadüfî olmayıp, kasıtlı, düşünceli olduğunu ifade eder(144).
Elçilik vasfı dışında o da diğer insanlar gibi bir insandır. İnsanlara dinî tebliğde bulunurken Allah'tan aldığını bildirir, artırmaz, eksiltmez, kendi hevasından hiçbir şey söylemez, o her söylediğinde vahye dayanır, İlahî irşada istinad eder, İlahî iradeye uymayan hiçbir hükümde, değerlendirmede bulunmaz (Maide 67; Necm 3). Nitekim Hz. Peygamber müşriklerden ve Yahudilerden gelen birkısım

sualleri anında cevaplamamış, vahiy beklemiştir.
İslam dininin Peygamberi (aleyhisselam) İlahî tasvib olmaksızın, kendi hevasına göre dinî hüküm koyma selahiyetine sahip olmazsa, onun dışında kalan kimselerin böyle bir selahiyete sahip olmayacağı açıktır. Binaenaleyh hiçbir kimse, mesela ibadetlerin zaman, miktar, şekil ve tarzlarını değiştiremeyeceği gibi, insanlar arasındaki mülkiyet hakkını, insanların mal, can, ırz dokunulmazlığını (dinin belirttiği şartlar tahtında olmaksızın) kaldıramaz. Sözgelimi ayet-i kerimede "Rabbinin rahmetini onlar mı bölüyorlar? Onların bu dünya hayatındaki geçim rızıklarını aralarında biz böldük. Bir kısmını derecelerle diğerinin üstüne çıkardık ki, bir kısmı bir kısmını tutup çalıştırsın" (Zuhruf 32) denmiş iken, çıkıp içtimâî sınıfları kaldırmaya kalkmak, olmayacak bir şeyi talepten öte, tanrılığını ilan etmek olur.[46]

Hürriyet Sahası:

Hakkullah denen, münhasıran ibadetlere taalluk eden meselelerde, kul haklarına taalluk eden, ammeyi ve içtimâî münasebetleri alâkadar eden meseleler dışındaki dünyevî hayatı ilgilendiren ve dinin tahdid getirmediği meselelerde kul elbette ki serbesttir. Hz. Peygamber bunu: "Siz dünya işlerini benden iyi bilirsiniz" diyerek ifade etmiştir. Bizzat Kur'an'daki "aklınız yok mu?" "hiç düşünmez misiniz?" "tefekkür edin" gibi pek çok ayetlerle mü'miler ilmî keşiflere, tabiatın ve eşyanın sırlarını çözmeye teşvik edilirler.
Şu halde dinin koyduğu tahdidler ibadat, değer hükümleri ve beşerî haklarla alâkalıdır. Bunlar dışında kalan ilmî keşifler, medenî ilerlemeler, teknik icadlar tahdidin dışındadır ve bu sahalarda yeniliklere, araştırmalara fazlaca teşvikler yapılmıştır(146). Nitekim dinî emirlere hakkıyla uyulan devirlerde Müslümanlar ilim, teknik ve medeniyette fevkalâde ilerlemeler kaydettiler, keşiflerde, icadlarda bulundular. Bütün dünyanın hayran kaldığı İslam medeniyeti, bu medenîleştirici ruhun tezahürü olarak ortaya çıkmıştır. Zamanımızdaki Batılı araştırıcıların ifadesiyle bugünkü Garp medeniyeti de İslam medeniyetinin bir eseri olarak vücuda gelmiştir.[47]

Tahdidden Gaye:

Dinî sınırlamaların bir gayesi, fıtratında hayvanlarda olduğu şekilde bir kısım

tahdidler bulunmayan insanlığı, ifrat ve tefritten koruyarak medeniyetin ilerlemesine en uygun bir vasatta tutmayı gaye edinmektir. Nitekim beşerî münasebetlerle alâkalı değerlendirmeler insanlara bırakılınca insanlar adedince farklı ve birbirine zıd değerlendirmeler ortaya çıkmış ve beşerî huzur zîr u zeber olmuştur. Aslında insanlık değerlerden boşaltılmış olmuyor, atılanların yerine yenileri, beşerî olanları konuyor. Sol kendine göre yeni değerler ikame edebilmek için eskiye hücum etmiştir.
İslam'ın ahkâm koyma işinde insanlara selahiyet tanımayışının mühim bir sebebi, üzerinde ısrarla durulması gereken bir gayeye matuftur. Bu gaye de insanların, insanlar tarafından sömürülmesini, en azından, idare edilenlerin, idare edenler tarafından sömürüldükleri hususunda, birçok içtimâî anarşilerin kaynağı olabilecek bir duyguyu "sömürülme kompleksi"ni önlemektir.
Batıdaki ihtilallerin, isyanların temelinde bu duygunun yattığını geçmiş bahislerde gördük. Batılı, her devirde idare edenler tarafından sömürüldüğüne inanmış, bu duygunun altında ezilmiş, onun sevkiyle idare edenlere karşı isyanlar etmiştir.
Sömürüden kurtulma yolunda kilise hakimiyeti, feodalite, krallık, demokrasi hepsini birer birer denemiş, hepsine isyan etmiş ve görmüştür ki, Batı'da iktidarı ele geçirenler kanunları kendi menfaatleri doğrultusunda yapmaktadırlar.
Bu Batılı tecrübe, Batı insanını "idarenin, otoritenin, hiyerarşinin olduğu yerde kaçınılmaz şekilde sömürme var, insanların şahsiyetini ezme var" müşahedesine götürmüş ve "her çeşit otoriteyi reddetme" noktasına, devlet, kilise, mektep, aile, baba, büyük gibi hiyerarşi ve otorite odaklarının tamamını ortadan kaldırma düşüncesine getirmiştir.
"Tabiat boşluğu sevmez" kanununca, nizamsız bir medenî hayat olamayacağına göre, Batının bu son talebi ya Batı'yı tamamen batıracak veya asırlardır aradığı manayı tabiatında taşıyan İslam'a gelmesine sebep olacaktır. Zira "gerçek İslam insanın insan tarafından sömürülmesi" değil, "insanların hepsinin yaratıcısı olan Allah tarafından hepsine eşit şekilde tatbik edilmesi için konan ahkâm" manasını taşımaktadır.[48]
DİPNOTLAR:
(1) Neml 29-33.(1/a) A'raf, 7, 109-112.(1/b) Saffat 37, 101, 102.
(2) Şûra 36 -38.
(3) Al-i İmran, 159.
(4) Münavi, Abdurrauf: Feyzu'l-Kadir Şerhu'l-Camii's-Sağir, Beyrut, 1972, 2, 159; İbnu Kesir, Tefsir, Tefsir, Beyrut, 1966, 2, 142.

(5) Münavi, a.g.e., 2, 215; 3, 205.
(6) İbnu Sa'd, Tabakatu'l-Kübra, Beyrut, 1960, 3, 154; Tirmizî, Humus, 1966, menakıb 380 H.
(7) Tirmizi, Cihad 34.
(8) Hakim en-Neysaburi, el-Müstedrek, Haydarabad, Deken 1335 baskısından ofset, 2, 227.
(9) Suyuti, Hasaisu'l-Kübra, Kahire, 1967, s. 125 .
(10) Heysemi, Nuruddin Mecmau'z-Zevaid, Beyrut, 1967 , 2, 280.
(11) Zemahşeri, Keşşaf 1, 332.
(12) Tirmizî, Fiten 7, 2168, H. bak, el-Acluni, Keşfu'l-Hafa, Beyrut, 1351, 1, 64-65.
(13) Tirmizî, Menakıb 44, 3680. H. Hakim a.g.e., 2, 264.
(14) Nesai, Sünen, Kahire 1930, Bey'a 33.
(15) Ebu Davud, Sünen, Humus, 1969, Harac ve'l-İmare 4, 2932. H.
(16) İbnu Kesir, en-Nihaye Fi'l-Fiten, Kahire 1969, 1, 24.
(17) Müsned-i Ahmed İbn-i Hanbel, Kahire, 1313 baskısından ofset, 5, 393.
(18) Nahl 43; Enbiya 7.
(19) İbnu Hacer, el-Metalibu'l-Aliye, Kuveyt, 1973, 3, 17.
(20) Ebu Davud, Edeb 114; Tirmizî, Zühd 39.
(21) İbnu'l-Hac el-Maliki, el-Medhal, yer meçhul, 1293, 4, 45; Maverdi, Edebü'd Dünya ve'd-Din, İstanbul, 1299, s. 239-40.
(22) Necm 3.
(23) Bak. Suyuti, ed-Dürrü'l-Mensur, Mısır, 1314, 6, 122.
(24) Ebu Davud, İlim 3, 3646. H.
(25) Müsned-i Ahmed, 2, 340; Tirmizî, Birr 57.
(26) İbnu Kesir, Tefsir 3, 346.
(27) Enfal 67-68.
(28) Suyuti, Hasaisu'l-Kübra 1, 257.
(29) Suyuti, ed-Dürrü'l-Mensur 6, 122.
(30) İbnu Ma'n ed-Dürrî, Temyiz, Yazma, Damat İbrahim Paşa, Nu. 945, 60/a.
(31) Maverdi, a.g.e., s. 235.
(32) Bak. İbnu Kesir, Tefsir 2, 142, 143; Muhammed İbnu Allan, Delilu'l-Falihin, Mısır 1971, 3, 209.
(33) İbnu Kesir, Tefsir, 2, 142.
(34) Parkinson, C. Northcote; L'Evolution de la Pensée Politique, Gallimard, Paris, 1965, 2, 211.
(35) Méndras, Henri: Eléments de Sociologie, Collection U, Paris 1968, p. 56-

57.
(36) Heysemi, Mecmau'z-Zevaid 1, 178; 9, 46.
(37) Münavi, Feyzu'l-Kadir 2, 217.
(38) Heysemi, a.g.e., 1, 178.
(39) a.e., 1, 179.
(40) a.e, 1, 178; Alauddin Aliyyu'l-Muttaki el-Hindi, Kenzu'l-Ümmâl, Haleb 1978, 3, 411.
(41) Heysemi, a.g.e., 1, 178; Alauddin Aliyyu'l-Muttaki a.g.e., 3, 411.
(42) Heysemi, a.g.e., 1, 180.
(43) İbnu Teymiyye, es-Siyasetu'ş-Şer'iyye s. 161.
(44) Tirmizî, Tefsir (Tevbe suresi), 3102. H.
(45) Buhari, Zekat 1.
(46) Heysemi, a.g.e., 5, 319.
(47) Alauddin Aliyyu'l-Muttaki, a.g.e., 13, 624.
(48) Bak. Şafi, Risale, Mısır, 1940, s. 427; Müslim, es-Sahih, Kahire 1958, Selam 98.
(49) Taberi, Tarih, Beyrut, tarihsiz (ofset baskı), 4, 188.
(50) Bak. Canan İbrahim: İslam'da Çocuk Hakları, Yeni Asya yayını, İstanbul, 1980, s. 53-55.
(51) Heysemi, a.g.e., 5, 319.
(52) İbnu Kesir, Tefsir, 3, 143.
(53) Münavi, Feyzu'l-Kadir 1, 189.
(54) Heysemi, a.g.e., 9, 53.(54/a) Usdü'l-Gabe, 6, 10.
(55) Buhari, Menakıb 35.
(56) İbnu Hacer, Fethu'l-Bari, Kahire, 1959, 2, 51.
(57) Bak, İbnu Hacer, Fethu'l-Bari 2, 51; Heysemi a.g.e., 9, 67-69.
(58) Tirmizî, Menakıb ,48.
(59) Tirmizî, Menakıb 45; Heysemi a.g.e., 9, 66.
(60) Heysemi, a.g.e., 9, 46.
(61) Bak, Heysemi, a.g.e., 1, 178.
(62) İbnu Hişam, Siret, Mısır, 1955, 3-4, 63.
(63) Bak, İbnu'l-Esir, Üsdü'l-Gabe, Kahire 1970, 3, 165; İbnu Hacer, Tehzibu't-Tehzib, Haydarabad-Deken 1378 baskısından ofset, 5, 123; Taberi a.g.e, 2, 239.
(64) Bak. Suyuti, Rasaisu'l-Kübra 3, 258.
(65) Buhari, Bed'u'l-Halk 11; Müslim, İman 212-217.
(66) Kehf, 54.
(67) Buhari, İ'tisam 18.

(68) İbnu Hacer, el-Metalibu'l-Aliye 3, 17; Alauddin Aliyyu'l-Muttaki, a.g.e., 3, 409.
(69) Alauddin Aliyyu'l-Muttaki, Kenzu'l-Ummal, 3, 110.
(70) İbnu'l-Hac, a.g.e., 4, 46.
(71) A.e., 4, 46.
(72) İbnu Mace, Sünen, Kahire 1952, Edeb 37, 3745-3746. H.; Tirmizî, Zühd 39, Edeb 57.
(73) Alauddin Aliyyu'l-Muttkaki, a.g.e., 3, 409; Heysemi, a.g.e., 8, 96.
(74) Alauddin Aliyyu'l-Muttaki, a.g.e., 3, 411.
(75) A.e., 3, 409.
(76) Heysemi, a.g.e., 8, 97.
(77) Alauddin Aliyyu'l-Muttaki, a.g.e., 3, 410.
(78) Maverdi, a.g.e., s. 240.
(79) Müslim, Talak, 36; Tirmizî, Nikah 38; Nesai, Nikah 22.
(80) Alauddin Aliyyu'l-Muttaki, a.g.e., 3, 409.
(81) Bak. Abdullah Şevket İbnu Muhammed Hamdi, Ahlak-ı Dinî, İstanbul, 1328, s. 282; İbnu'l-Hacc, a.g.e., 4, 46.
(82) Bak. İbnu'l-Hacc, a.g.e., 4, 46.
(82/a) Ü.G. 4, 15.
(83) Ebu Davud, Nikah 24.
(84) Ebu Davud, Nikah 24, 26.
(84/a) Buhari, İkrah 3, Müslim, Nikah 64.
(85) Buhari, İkrah 4.
(86) İbnu Hacer, Fethu'l-Bari 15, 351; Azimabadi, Avnu'l-Mabud, Medine, 1968, 6, 119 ve devamı.
(87) İbnu Kuteybe, Uyunu'l-Ahbar, Mısır, 1963 (ofset) 1, 27.
(88) Tirmizî, Fiten 38.
(89) Bak. Bakillani, et-Tehmid, Beyrut 1957, s. 199.
(90) A.e.g, s. 198.
(91) Said İbnu Mansur, Sünen, Malegaon, 1967, 2, 186; Bakillani, a.g.e., s. 198, Bak, Canan İbrahim, Hz. Peygamber'in Sünnetinde Terbiye, s. 326-27.
(92) İbnu'l-Hacc, a.g.e., 4, 46; Maverdi, a.g.e., s. 236.
(93) İbnu Sa'd a.g.e., 2, 14.
(94) Tirmizî, Cihad 34, Heysemi a.g.e., s. 6, 86.
(95) İbnu Sa'd a.g.e., 2, 66.
(96) İbnu Sa'd 2, 15; Hakim, a.g.e., 3, 427; Vakidi, Megazi Oxford, 1966, 1, 53.
(97) Vakidi, a.g.e., 2, 645.

(98) Vakidî, a.g.e., 2, 325-26.
(99) Suyuti, Hasaisu'l-Kübra 3, 257-58.
(100) Buhari, Cenaiz 76; Müslim, Hacc 445-448.
(101) Buari, Eşribe 8.
(102) Buhari, Megazi 38.
(103) Ebu Davud, Savm 19, 2352. H.
(104) Buhari, Savm 44.
(105) Müslim, Hacc 111-144.
(106) Müslim, Hacc 130; Heysemi, a.g.e., 3, 233.
(107) Nesai, Zekat 78.
(108) İbnu Hacer bu farklılıktan hareketle aynı itirazcının iki ayrı yerde hadise çıkardığına hükmeder (Fethu'l-Bari 15, 321-22) Hatta Hakim'in bir tahricini de nazar-ı dikkate alacak olursak, aynı şahıs üçüncü kere de Hayber'de hurma taksimi sırasında aynı şekilde hadise çıkarmıştır (el-Müstedrek 2, 145).
(109) Buhari, Enbiya 6, 26; İstitabe 7; Müsned-i Ahmed 3, 353, 354, 355; Müslim, Zekat 142.
(110) Buhari, Tefsir 86.
(111) Nisa 65.
(112) Nisa 15.
(113) Müsned-i Ahmed 1, 238.
(114) Heysemi, a.g.e., 4, 328.
(115) İbnu Hacer, Fethu'l-Bari 11, 232 (şerhte).
(116) Al-i İmran 159.
(117) Heysemi, a.g.e., 6, 107.
(118) Müslim, Salat 1; Beyhaki, es-Sünenü'l-Kebir, Haydarabad 1344, 1, 421; İbni Mace, Ezan 1.
(119) Vakidi, a.g.e., 2, 607.
(120) A.e, 2, 609.
(121) A.e, 2, 609.
(122) A.e., aynı sayfa.
(123) Buhari, Fardu'l-Humus 36; Vakidi, a.g.e., 2, 608.
(124) Vakidi a.g.e, 2, 607, 609, 610.
(125) Heysemi, a.g.e, 6, 132, Üsdü'l-Gabe 2, 357.
(126) İbnu Mace, Fiten 21,
(127) İbrahim 36.
(128) Nuh 26.
(129) Maide 115.

(130) Yunus 88.
(131) Taberi, a.g.e., 2, 295; İbni Kesir, Tefsir 3, 346.
(132) Alaüddin Aliyyu'l-Muttaki, a.g.e., 10, 186-187.
(133) Al-i İmran, 3, 159.
(134) Vakidi, a.g.e., 1, 214.
(135) Guénon, La Crise du Monde Moderne, pp 118-128.
(136) A.e., p. 123.
(137) Cuvillier, Manuelle du Sociologie, 2, 645.
(138) Parkinson, L'Evolotion de la pensee Politique, Fransızcaya çeviren: Louis Evrard, Gallimard, Paris 1964, 2, 305.
(139) Cuvillier, a.g.e., 2, 645.
(140) Parkinson, L'Evolution de la Pensée Politique, 1, 22; 2, 60, 211.
(141) A.e., 2, 60.
(142) A.e., 2, 240.
(143) Arvon, Henri: l'Anarchisme, P.U.F., Paris 7. edt, Paris 1977, p. 65.
(144) Babanzade Ahmed Naim, Tecrid, Diyanet İşleri Başkanlığı yayını, Ankara 1957, 2, 880, (Dipnotta) (145) Müslim, Fedail 141; Bak. Babanzade, Tecrid 2, 342.
(146) Peygamberimiz'in Hadislerinde Medeniyet, Kültür ve Teknik adlı kitabımızda (Cihan Yayınevi İst. 1984) bu bahsi genişçe tahlil ettik s. 154-165.

İslam'da Kadınlarla İstişare

"İslam'da istişare" mevzuu açıldığı vakit her seferinde, mevzu üzerine gelen suallerden biri "kadınla istişare" meselesidir, bunun da sebebi muhtemelen, bu mesele hakkında verilen ana fikrin, dinleyenler tarafından çoğunlukla bilinen ve bir bakıma umumi kültür halini almış bazı mevcut malumata ters düşmesidir. Umumiyetle şu soruyla karşılaşırız: "Kadınlarla istişare edin, fakat onların sözüne uymayın" diye sahih bir hadis var mı? Bu konuda esas nedir? Kadınlarla istişarenin hükmü nedir?"
Biz, ehemmiyetine binaen, bu mevzuyu müstakil bir başlık altında, biraz daha detaylı olarak incelemeyi uygun bulduk.
Hemen kaydedelim ki, kadınla istişareyi mutlak bir ifade ile reddetmek hem Kur'an ve hem de sünnette gelmiş bulunan bir kısım muhkem naslara aykırıdır. Açıklayalım. [49]

I- Kur'an'a Göre:

Kur'an-ı Kerim'de, kadınla istişareyi ne sarahaten ne de zımnen men eden bir ayet vardır. Aksine bazı meselelerde kadınla istişare emredildiği gibi, muhtelif istişare örnekleri de vardır.

1- Çocuğun süt emme müddeti Kur'an-ı Kerim tarafından iki yıl olarak tesbit edildikten sonra, aynı ayetin devamında, anne ile baba, aralarında istişare ederek, daha önce de sütten kesebilecekleri belirtilir: "Anababa aralarında istişare ederek ve anlaşarak (daha önce) sütten kesmek isterlerse ikisine de sorumluluk yoktur" (Bakara 233).

2- Boşanan kadın ve erkekle ilgili olarak gelen bir ayette, yine çocuğun emzirilmesi meselesinde bu işi bizzat annenin varılacak mutabakatla, ücretle yapabileceği belirtilir: "Çocuğu sizin için emzirirlerse, onlara ücretlerini ödeyin, aranızda uygun ber şekilde anlaşın, eğer güçlükle karşılaşırsanız, çocuğu başka bir kadın emzirebilir" (Talak 6).

3- Kadınla istişare bahsini münakaşa eden alimler tarafından da delil olarak zikredilen, daha ikna edici bir diğer Kur'anî delil Hz. Musa'nın çoban olarak tutulması için Hz. Şuayb Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'e (1) , kızı tarafından yapılan teklifi muhtevi ayettir: "İki kadından biri: "Babacığım! Onu ücretli olarak tut; ücretle tuttuklarının en iyisi bu güçlü ve güvenilir adamdır" dedi" (Kasas 26).
Hz. Şuayb, kızı tarafından yapılan bu teklifi kabul eder ve Hz. Musa çoban olarak tutulur.

4- Kur'an-ı Kerim'de verilen muhtelif istişare örneklerinden biri Sebe Melikesi (Belkıs) ile alâkalı, Belkıs, Hz. Süleyman'dan tehdidkâr bir mektup alır. Bunun üzerine, askerî komutanlarının da hazır bulunduğu bir mecliste müzakere açar ve fikirlerini sorar: "Ey ileri gelenler! Ben Süleyman'dan mühim bir mektup aldım. Bismillahirrahmanirrahim diye başlıyor ve "Sakın bana asi olmayın, teslim olarak bana gelin" diyor. Ey ileri gelenler! Vermem gereken emir hususunda bana fikrinizi söyleyin. Siz benim yanımda hazır bulunmadıkça bir iş hakkında kesin bir hüküm vermedim"
İstişare adabı yönünden mühim bir örnek olan bu sahnenin devamını kaydetmede fayda var. Meclisteki komutanlar şu cevabı verirler:
"Biz güçlü kimseler ve zorlu savaş adamlarıyız, (siyasetten fazla anlamayız) emir senindir, sen emretmene bak!"
Hanım lider kararını verir: "Doğrusu hükümdarlar bir şehre girdikleri vakit

orasını tahrib edip bozarlar, şerefli ahalisini de zelil kılarlar. (Süleyman'ın askerlerinin de) yapacakları budur. Ben onlara bir hediye göndereyim de, elçilerin ne ile döneceklerine bakayım" (Neml 27).[50]

II. Sünnete Göre:

Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'in sünnetinde de durum Kur'andakine yakındır. Zira Resulullah da bir kısım meselelerde kadınlarla istişareyi mükerrer hadislerinde emretmiştir. Ayrıca birçok kereler kadınlara da başvurup, görüşlerini aldığı ve onlarla amel ettiği de Ashab tarafından rivayet edilmiştir. Ama ne var ki, kadınlarla istişareyi yasaklayan birkısım zayıf rivayetler de varid olmuştur.

Nitekim, mevzuya girerken kaydettiğimiz soruda zikredilen muhteva, böyle bir rivayetin tercümesidir. "Kadınlarla istişare edin, fakat onlara muhalefet edin." (2).

Münavi tarafından "muteber bir aslının olmadığı" belirtilen bu rivayeti (3) genişçe tahlile tabi tutan Sehavi, el-Makasıdu'l-Hasene'de şu bilgileri kaydeder: "Ben bu sözün Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'e nisbet edildiğine hiçbir yerde rastlamadım. el-Askerî, Hz. Ömer'e nisbet edilen, bu söze yakın şu rivayeti kaydeder: "Kadınlara muhalefet edin. Zira onlara muhalefette bereket vardır." İbnu Lâl, içinde çok zayıf raviden başka inkitanın da (yani kopukluğun) yer aldığı bir senedle -ki aynı senedle hadisi ed-Deylemi de rivayet etmiştir- şu rivayeti kaydeder: "Enes'in rivayetine göre, Resulullah (aleyissalâtu vesselâm) şöyle buyurmuştur: "Sizden hiç kimse istişaresiz bir iş yapmasın. Şayet kendisine fikir verecek birisini bulamazsa, bir kadınla istişare etsin, ama ona muhalefet etsin. Zira kadına muhalefette bereket vardır."(4)

Bu mevzuda kitaplarda rastlanan ve Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'e nisbet edilen diğer bir rivayet de Hz. Aişe ve Zeyd İbnu Sabit'ten gelmektedir: "Kadınlara itaat pişmanlıktır." Ne var ki, alimler bunun da "sahih" değil, "zayıf" (ve bazısı da mevzu) olduğunu belirtirler(5).

Ancak, aynı manayı ifade eden, zayıf da olsa başka rivayetler de gösterilebilir. (6).

Burada hatıra şöyle bir soru gelebilir: "Hadis ilminin umumi prensiplerinden birine göre, zayıf hadisle de amel edilebildikten başka, bir mevzuda birkaç tane zayıf hadis var ise, bunlar birbirlerini kuvvetlendirir ve ayrıca "sahih bir asla" dayandıklarını gösterir. Şu halde, bu meselede aynı prensip muteber olamaz mı?"

[51]

Cevap: Evvela, zayıf hadisle amel edilebilir, bu doğrudur. Ancak, zayıf bir hadisle amel edebilmek için, zayıf hadisin ayete veya sahih hadise muhalefet etmemesi, bir bakşa ifade ile, o mevzuda zayıf hadisten başka "nass"ın bulunması lazımdır. Yukarıda görüldüğü üzere, "Kadınla istişare etmeyin" ifadesi değil sahih hadislere, bizzat Kur'an'a aykırıdır.
Saniyen: Bu mevzudaki zayıfların birbirini destekleyip kuvvetlenmeleri ve bir "sahih asl"a delalet etmeleri meselesine gelince, sözkonusu rivayetlerin ifade ettiği manayı "mutlak" değil "mukayyed" olarak alırsak cevap müsbet olabilir. "Kadınlarla istişare edin ve fakat muhalefet edin" veya "kadınlara itaat pişmanlıktır", "kadınların re'yi ile amel kalbi ifsad eder" gibi rivayetler söylendiği şekilde yani mutlak olarak alınınca, "hiçbir meselede, hiçbir surette, hiçbir kadınla istişare etmeyin" manası çıkar. Halbuki en azından bazı meselelerde istişarenin bizzat Kur'an-ı Kerim'de emredildiğini gördük. Sünnette gelen deliller ise daha çoktur.
Sünnette Nazari Beyan: Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'in hayatında kadınlarla istişare örnekleri eksik değildir. Burada da, örneklere geçmeden önce, istişareyi mutlak bir tarzda nehyeden ifadeleri cerh ve reddedici mahiyette olan bazı rivayetleri kaydedeceğz. Bunlar birkısım meselelerde "kadınlarla istişare etmeyi" emretmektedir.
"Kendilerini ilgilendiren hususlarda kadınlarla istişare edin"(8)
"Kızları hususunda kadınlarla istişare edin."(9)
"Bakire kızla, (evlendirmezden önce) babası müşavere etmelidir." (10)
"Dul kadın kendisiyle istişare edilmeden evlendirilmemeli, bakire kız da izni alınmadan nikahlanmamalı." (11)
Görüldüğü üzere, bilhassa evlenme gibi şahsi bir meselede fikrinin alınması ve ona uyulması, tekrarla, ısrarla talep edilmektedir. Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm) kızın arzusu hilafına, babası tarafından gerçekleştirilen birkısım nikahları, şikayet üzerine, iptal etmiştir(12). Resulullah'ın bu çeşit tatbikatını esas alan cumhur, kızın rızası hilafına yapılan nikah akitlerinin batıl olacağına hükmetmiştir(13).
Bir erkek şüphesiz, kadını veya kızı ile sadece evlenme meselesinde "istişare etmek"le kayıtlı ve me'mur değildir. Bu hususu te'yid eden bir rivayette "Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm) kadınlarla bile istişare eder, onların beyan ettikleri görüşleriyle amel ederdi" denmektedir(14). Bunun aksini ifade eden, yani kadınlarla istişare edip de beyan edilenin aksini yaptığını tespit eden

rivayete rastlamadık. Tirmizi'de "kızıl rüzgâr"la alâkalı hadiste geçen "kişi annesine bakmaz, kadınına itaat eder" cümlesinde kılınan husus, kadınla yapılan istişare değil, annenin ihmal ve istiskal edilmesidir. Nitekim, aynı hadiste , ".. babasına bakmaz, arkadaşına rağbet gösterir" denmektedir.(15).[52]

Sünnette Fiilî Örnekler: Kadınla istişare hususunda nazari beyanlardan başka, fiilî örnekler de mevcuttur:

1- İlk örnek olarak, nübüvvetin bidayetlerine ait bir vak'ayı zikredebiliriz. Resulullah (aleyissalâtu vesselâm) henüz peygamberliği hususunda bilgi ve yakin sahibi değilken, o safhaya hazırlayıcı mahiyette geçirmekte olduğu İlahî terbiye icabı, sık sık birkısım harika durumlara mazhar oluyor ve bunlardan ciddi şekilde korkuyordu. İlk vahiyden sonra, gördüklerini ve hissettiği korkuyu muhterem zevceleri Hatice-i Tahire validemize açtılar. Validemiz (radıyallahu anhâ), Resulullah (aleyissalâtu vesselâm)'ı şöyle teselli etti: "Korkma, Allah seni asla mahcup etmez. Zira sen akraba hukukunu gözetir, muhtaçlara yardım, fakirlere iyilik, misafirlere de ikram edersin..."(16)

2- Değişik bir örnek "ifk (iftira)" hadisesiyle alâkalıdır. Ayet-i kerime ile iç yüzü ortaya konan ve kitaplarımızda teferruatıyla açıklanan ifk yani Hz. Aişe validemize (radıyallahu anhâ) münafıklarca yapılan iftira hâdisesi üzerine Resulullah (aleyissalâtu vesselâm) zevce-i tahireleri hakkında geniş bir tahkikat açmıştı. Bu tahkikat sırasında, sadece Hz. Ali gibi ileri gelenlerin değil, Berire -ki Hz.Aişe'nin cariyesi idi- gibi cariye bir kadının da fikrine müracaat etmişti. (17)

3- Üçüncü örnek, diğerlerinden hem daha meşhur, hem de mühim bir istişare hâdisesidir. Kadınla istişare meselesini ele alan alimler, istişarenin caiz olduğunu söylerken, delil olarak bunu kaydeder. Resulullah (aleyissalâtu vesselâm)'ın Hudeybiye Sulhü sırasında zevcesi Ümmü Seleme'nin tavsiyelerine uymasıyla ilgili vak'a. Kısaca özetleyelim:
Hicretin altıncı yılında, Müslümanlar, başlarında Resulullah (aleyissalâtu vesselâm) olduğu halde, umre yapmak kastıyla Mekke'ye müteveccihen yola çıkarlar. Ancak Mekkeli müşrikler, ziyarete müsaade etmezler. Fakat Müslümanlarla aralarında Hudeybiye sulh anlaşması yapılır. Anlaşma tamamlandıktan sonra, Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm) yanındakilere: "Kalkın, kurbanlarınızı kesin, ihramdan çıkın, başlarınızı traş edin" emrini verir. Ne var ki Ka'be'yi tavaf için gelmiş bulunan Ashab, sulh anlaşmasının muhtevasından memnun olmadığı için tavaf yapmadan umre ile ilgili traş olmak,

kurban kesmek gibi diğer menasiki de yapmaktan imtina ederler.
Resulullah (aleyissalâtu vesselâm) emri üç kere tekrarlar.. Ashab yine de şaşkın şaşkın bakınmakla mukabelede bulunurlar.
Resulullah son derece öfkeli halde, çadırına, zevce-i pakleri Ümmü Seleme validemizin (radıyallahu anhâ) yanına girerler. Aralarında şu konuşma geçer:
"Neyin var ya Resulallah?"
"Hayret ey Ümmü Seleme! Ben insanlara ısrarla "Kurbanlarınızı kesin, traş olun, ihramdan çıkın" diye emrettim, hiç kimse bu çağrıma cevap vermedi. Emrimi işittikleri halde sadece yüzüme bakıyorlar."
"Ya Resulullah, sen kalk, kurbanlığına git ve kes. Onlar mutlaka sana uyacaklar ve kurbanlarını keseceklerdir."
Bu tavsiye üzerine Resulullah (aleyissalâtu vesselâm) gider ve kurbanlık devesini keser. Aynen Ümmü Seleme validemizin (radıyallahu anhâ) dediği gibi, Resulullah'ı gören Ashab-ı Güzin de (radıyallahu anhüm ecmain) teker teker kalkıp kurbanlarını keserler (18).
İmamu'l-Harameyn, bu hâdiseyi yorumlarken: "Beyan ettiği fikirde isabet etmiş Ümmü Seleme'den başka kadın bilinmiyor" demiş ise de, kendisi yukarıda zikri geçen Hz. Şuayb'ın kızı örnek gösterilerek tenkid edilmiştir(19).
Ashab'tan Örnek: Kadınla istişare meselesindeki ıtlakı kaldırıp, tereddüdü izale edecek birkaç örneği de Ashab'tan kaydedelim:

1- Birincisi, umumiyetle bilinen bir vak'adır. Hz. Ömer, bir cuma hutbesi sırasında, evlenmelerde kadınlara verilecek olan mehir için, bir tahdid getirerek, mübalağaya kaçılmasını önlemek istediği zaman, cemaatte bulunan bir kadın ayet okuyarak: "Ey Ömer, Allah "Bir eşin yerine başka bir eşi almak isterseniz, birincisine bir yük altun vermiş olsanız bile, ondan bir şey almayın..." (20) diyerek tahdid yapmazken, sen nasıl yaparsın?" diye müdahale eder. Bunun üzerine Hz. Ömer (radıyallahu anh): "Bir kadın isabet, bir erkek hata etti, bir emîr (lider) cedelleşti ve cedeli kaybetti" diyerek kendi iddiasından rücu edip kadının görüşüne uyar(21).

2- Şu kaydedeceğimiz misal mevzumuz açısından daha dikkat çekicidir. Bir gece teftişinde, Hz. Ömer (radıyallahu anh), kocası cihada gitmiş olan bir kadının "bekârlıktan" yakındığını işitince, kızı Hafsa validemize (ve kadınlardan tecrübeli olanlara(23) müracaat ederek: "Kızım (söyle bakayım), bir kadın kocasından ne kadar müddet ayrı kalmaya tahammül edebilir?" diye sorar ve aldığı cevaba dayanarak askerlik müddetini altı ay olarak tahdid eder(24).

3- el-İsabe'de İbnu Hacer'in kaydettiği bir rivayet, istişareye son derece

ehemmiyet veren Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in, zaman zaman, akıl ve faziletce üstün, okuma yazma bilen bir kadın olan Şifa Bintu Abdillah'a da müracat ettiğini ve hatta onun re'yini başkalarının reyine tercih edip, uyduğunu belirtir(25).

4- Halid İbnu Velid de, bazı meselelerde, kızkardeşi Fatıma Bintu'l-Velid ile istişare etmiştir.(26)

5- En mühim örneklerden biri, Abdurrahman İbnu Avf'ın Hz. Ömer (radıyallahu anh)'den sonra halife tesbitindeki tutumudur. Hz. Osman'ı belirlerken üç gün herkesten fikrini sormuş bu meyanda kadınların da görüşünü almayı ihmal etmemiştir. İslam'da kadınların rey hakkı meselesine en mükni örnektir(23).

Meselemizi rivayetler açısından hülasa etmek gerekirse, kadınla istişareyi kesinlikle yasaklayan muhkem bir nass mevcut değildir. Üstelik cevazına delalet eden rivayetler çoktur. Kur'anî örneklerden başka, bizzat Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'in ve bir kısım meşhur sahabilerin hayatlarında, kadınla istişarenin fiilî örnekleri vardır. Aleyhte gelen zayıf hadislerin sahih bir asla delalet edebilme ihtimaline karşı da "Yasağı mutlak değil, mukayyed olarak anlamak gerekmektedir" deriz.[53]

Bu Meselede Temel Prensip:

Kadınla istişare meselesini, istişare adabı üzerine, alimlerin sünnete dayanarak tesbit ettiği umumi prensipler muvacehesinde ele almak en doğru yoldur. Bu cümleden olarak, müşavirin "liyakat"ı üzerinde ısrarla, ittifakla durulmuştur. Öyle ise istişare etme ihtiyacı duyulan mesele kadının ihtisas, bilgi ve tecrübesiyle alâkalı değilse elbette ona müracaat fayda değil, zarar getirebilir. Nitekim Münavi, "Kadınlara itaat pişmanlıktır" rivayetini -zayıf olduğuna dikkat çekmekle beraber- "erkeklere ait işlerde" diye kayıtlar(27).

Liyakat açısından erkek, kadından farklı değildir. Bilgi, görgü, ihtisas, tecrübe ve alâka gibi müracaatı meşru ve gerekli kılan bir vasfı taşımadıkça, sırf "erkek olduğu için" erkeğe müracat hiçbir alim tarafından tavsiye edilmemiştir. Yukarıda kaydedilen misallerde, Hz. Şuayb'ın kızının, o meselede bilgi ve dirayet sahibi olduğunu gösteren rivayetleri müfessirler kaydederler.(28)

Şu halde liyakatli olan herkes, kadın veya erkek, istişareye layıktır. Olmayan da değildir, ölçü cinsiyet değil liyakattır.

Haklı Cihet: Şurası da bir gerçek ki, kadınlar, fıtrî durumları icabı, çoğunlukla, erkeklere nazaran daha hissî, daha acelecidirler. Binnetice, görüşlerinde

objektivite ve hasbilik ihtimali daha zayıftır. Bu sebeple, onlarla istişare mevzuunda daha bir ihtiyatlı hareket etmek gerekir. Nitekim, beşerin tarihî tecrübesi, kadınların nüfuz ve hakimiyet kurduğu sarayların, çeşitli entrikalarla kaynayarak "devletleri ve saltanatları fesada götürdüğünü" tesbit etmiştir(29).
Öyleyse, kadınlarla istişareyi yasaklayan rivayet, bu beşerî tecrübenin, hadis formuna dökülmüş, öfkeli ve mübalağalı bir ifadesi olabilir, mutlak bir hakikat değil. Hadis olduğuna hükmedenler de mefhumunu kayıtlayarak almaya mecburdurlar, ıtlakı üzere değil. Doğruyu Allah bilir.[54]

DİPNOTLAR

1) Kur'an'da mübhem olarak geçen bu zatın, bazı müfessirlerce Şuayb Peygamber olduğu (aleyhisselam) ifade edilmiştir. Daha kuvvetli açıklamalar, bunun Şuayb Peygamber olmadığını (aleyhisselam) te'yid ederse de (Bak. İbnu Kesir, Tefsir 5, 273) bu mesele, mevzumuz açısından mühim değildir.
(2) Aslında bu rivayete ciddi hadis kitaplarında rastlanmaz.
(3) Münavi, Feyzu'l-Kadir 4, 263.
(4) Sahavi, el-Makaasıdu'l-Hasene s. 248-249.
(5) Keşfu'l-Hafa 2, 3; Geniş bilgi için, bak. Münavi, a.g.e., 4, 262-63.
(6) Üsdü'l-Gâbe 2, 205; 6, 275, Suyûti, el-Leali'de (2, 174): "Kadınlara itaat ettiği zaman erkekler helak olmuştur" rivayetini de kaydeder. Suyuti bu rivayeti, Taberani ve Hakim'in tahric ettiğini, Hakim'in hadise "sahih" hükmünü verdiğini belirttikten sonra şahsî kanaatini belirtmez ve bahsi "Allahu a'lem (doğruyu Allah bilir) sözüyle kapar.
(7) Aslında istişare ile itaat ayrı şeylerdir. Alimlerimiz bu çeşit hadisleri iç içe zikrettikleri için itaatı, "istişarede beyan ettikleri fikirlerine uymak" manasında te'vil ederek anlayacağız. Aksi takdirde istişare ile itaatin aynı görülüp beraber mütalaa edilmesi doğru değildir.
(8) Üsdü'l-Gabe 4, 15.
(9) Ebu Davud, Nikah 24.
(10) Ebu Davud, Nikah 24, 25.
(11) Buhari, İkrah 3, Müslim, Nikah 64.
(12) Buhari, İkrah 4.
(13) İbnu Hacer, Fethu'l-Bari 15, 351; Azimabadi, Avnu'l-Mabud 6, 119.
(14) İbnu Kuteybe, Uyunu'l-Ahbar 1, 27.
(15) Tirmizî, Fiten 38.

(16) Buhari, Bed'ü'l-Vahy 1,
(17) Buhari, Şehadat 16.
(18) Vakidi 2, 613.
(19) Keşfu'l-Hafa 2, 3.
(20) Nisa 4, 20.
(21) Bak. Bakillani, et-Temhid s. 199.
(22) A.e. s. 198.
(23) Said İbnu Mansur, Sünen 2, 186 Bakillani, a.g.e. s. 198. Hz. Peygamber'in Sünnetinde Terbiye adlı eserimizde daha fazla bilgi mevcuttur. s. 526-27.
(24) İsabe 4, 341.
(25) Üsdü'l-Gabe, 7, 233.
(26) İbnu Kesir (v. 774), el-Baisu'l-Hasis, Beyrut, 1951, s. 183.
(27) Feyzu'l-Kadir 4, 262.
(28) İbnu Kesir 5, 273.
(29) Feyzu'l-Kadir 4, 263.

---

[1] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/120.

[2] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/120.

[3] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/120-122.

[4] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/122.

[5] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/122-124.

[6] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/124.

[7] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/124.

[8] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/125.

[9] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/125-127.

[10] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/127.

[11] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/127-128.

[12] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/128.

[13] Sözgelimi, meşhûr diktatör Stalin için bizzat Kuruşçef tarafından yapılan bir tasvîr bu husûsa canlı bir misâl olur. Kuruşçef, Stalin'in hastalık derecesine varan şüpheciliğini ifadeden sonra, şunu ilâve eder.

"Stalin insana bakar ve şöyle derdi: "Gözlerininz bugün neden böyle aldatıcı?" veya "Bugün neden böyle etrafınıza bakıyorsunuz da gözlerimimn içine bakmıyorsunuz?" Stalin kuruntulu, hastalık derecesinde şüpheci bir insandı." (Lin Yutang, Gizli İsim, Çeviren: Suzan Akpınar, Işık Kitapları, İstanbul, 1962, s. 73.)

[14] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/128-130.

[15] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/131.

[16] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/131-132.

[17] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/132-133.

[18] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/133.

[19] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/134.

[20] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/134.

[21] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/134.

[22] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/134-135.

[23] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/135.

[24] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/135-136.

[25] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/136.

[26] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/136-137.

[27] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/137.

[28] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/138.

[29] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/138.

[30] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/138-139.

[31] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/139-141.

[32] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/141.

[33] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/141.

[34] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/141.

[35] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/141.

[36] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/141-143.

[37] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/143.

[38] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/143-144.

[39] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/144-145.

[40] Bu mevzunun etraflı olarak tahlilini görmek isteyenlere İslâm Işığında Anarşi kitabımızın beşinci bölümünü (Batıda Anarşinin Doğuşu Sebepleri, Neticeleri) tavsiye ederiz (2. baskı, Cihan yayınevi, İstanbul, 1984).

[41] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/145-146.

[42] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/146-147.

[43] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/147-148.

[44] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/147-151.

[45] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/151-152.

[46] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/152-153.

[47] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/153.

[48] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/153-154.

[49] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/158.

[50] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/159-160.

[51] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/160.

[52] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/161-162.

[53] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/162-164.

[54] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/164-165.

NİFAK BÖLÜMÜ

NİFAK BÖLÜMÜ

5765 -1- عن ابن عمرو بن العاص رَضِيَ اللّهُ عَنهما قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: أرْبَعٌ مَنْ كُنَّ فيهِ كَانَ مُنَافِقاً خَالِصاً, وَمَنْ كَانَتْ فِيهِ خَصْلَةٌ مِنْهُنَّ كَانَتْ فِيهِ خَصْلَةٌ مِنَ النِّفَاقِ حَتّى يَدَعَهَا: إذَا أُوْتِمِنَ خَانَ، وَإذَا حَدَّث كَذَبَ، وإذَا عَاهَدَ غَدَرَ، وَإذَا خَاصَمَ فَجَرَ[. أخرجه الخمسة.»الْجُورُ« الكذب والفسق، والمراد به هنا الفحش .

1. (5765)- İbnu Amr İbni'l-As (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Dört haslet vardır; kimde bu hasletler bulunursa o kimse halis münafıktır. Kimde de bunlardan biri bulunursa, onu bırakıncaya kadar kendinde nifaktan bir haslet var demektir: Emanet edilince hıyanet eder, konuşunca yalan söyler, söz verince sözünde durmaz, husumet edince haddi aşar." [Buharî, İman 24, Mezalim 17, Cizye 17; Müslim, İman 106, (58); Ebu Davud, Sünnet 16, (4688); Tirmizî, İman 14, (2634); Nesâî, İman 20, (8, 116).][1]

AÇIKLAMA:

Nifak, bâtının zâhire muhalefetidir. Eğer bu, imanî itikadda olursa buna nifaku'lküfr denir, eğer inanç esaslarına müteallik olmazsa buna nifaku'l-amel denir, buna bizzat yapmak da girer, terk de girer. Nifakın pek çok mertebeleri, dereceleri vardır. Esasen Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) burada nifaka giren bütün vasıfları saymış değildir. Başlıcalarına dikkat çekmiştir. Nitekim bir başka rivayette nifakın dört değil üç alâmeti olduğu söylenir: "Konuşunca yalan söyler, söz verince döner, itimad edilince ihanet eder." Hatta bu sonuncu vechin izahında alimler: "Bu üç hasleti zikrederek diğer hasletlere bir uyarıda bulunmuştur" derler ve şu açıklamayı yaparlar: "Diyanetin aslı üç esasa inhisar eder: Kavl (söz), fiil (iş), ve niyet. Aleyhissalâtu vesselâm kizb ile kavlin fesadına, hıyanetle fiilin fesadına, verdiği sözden dönme (hulf) ile de niyetin fesadına uyarıda bulunmuştur."
Nevevî der ki: "Ulemadan bir kısmı, zikri geçen hasletler bazan, tekfir edilemeyeceği hususunda herkesin icma ettiği, Müslümanlarda da bulunduğu

için, bu hadisi müşkil bulmuştur. Aslında hadis müşkil değildir, bilakis manası da sahihtir. Muhakkik alimlerimiz derler ki: "Bu hadisin manası şudur: "Sayılan bu hasletler nifaktırlar. Bu hasletleri taşıyanlar, bu vasıflarda münafıklara benzerler ve onların ahlaklarıyla ahlaklanmışlardır."
İbnu Hacer, Nevevî'nin bu açıklamasını daha da açar: "Derim ki: "Bu cevaptan çıkan netice, hadisteki münafık tesmiyesinin mecaza hamlidir, yani "Bu hasletleri taşıyan kimse münafık gibidir" demektir. Bu yorum da "nifak"tan kastedilen şeyin "nifaku'lküfr" olmasına binaendir. Nitekim, mezkur işkale cevap olarak şu açıklama da getirilmiştir: "Hadiste geçen "nifak"tan murad nifaku'l-ameldir. Bunu, daha önce de belirttik. Bu açıklama Kurtubî'nin de hoşuna gitmiş, hatta Hz. Ömer'den gelen şu rivayetle buna delil de getirmiştir. Hz. Ömer, Huzeyfe (radıyallahu anhümâ)'ye "Bende nifaktan bir şey biliyor musun?" demiştir. Hz. Ömer burada nifaku'lküfrü kastetmiş değildir, bilakis nifaku'l-ameli kastetmiştir.
Bazı alimler, "hadiste mezkur sıfatlara nifak denmesi, o hasletleri irtikab etmeye karşı korkutma ve sakındırma maksadını güder, zahir, kastedilenden farklıdır" demiştir. Bu açıklamayı da Hattâbî beğenmiştir. Hattâbî şu ihtimale de yer verir: "Bu sıfatla muttasıf olan kimse , o haslete iyice alışmış ve kendisinde sabit bir yol, değişmez bir huy halini almış olan kimsedir." Bu tahminini hadiste geçen إِذا edatıyla delillendirir. "Bu edat hangi fiilin başına getirilirse, onun tekerrürünü ifade eder" der.
Bazı alimler de: "Hadisteki nifak ıtlakı, o hasletlerin galebe çalması sebebiyle onları mühimsemeyen, hafife alan kimseye aittir" demiştir. "Çünkü, derler, kimin hali bu olursa umumiyetle o kimsenin itikadı da bozuk olur.”
Bazıları bir başka nokta-i nazardan hadisi değerlendirmiştir. Bunlara göre, münafık kelimesinin başındaki eliflam, "ahd" içindir. Yani münafıkla kastedilen belli muayyen bir şahıs vardır veya Resulullah devrindeki münafıklar hakkındadır. Bu görüş sahiplerinin verdikleri örnekler hep zayıf hadislere dayanır."
Özetleyerek aldığımız bu yorumları kaydeden İbnu Hacer yapılan bu açıklamalar arasında Kurtubî'nin hoşuna giden te'vilin en güzel te'vil olduğunu söyler.[2]

5766 -2- وعن حذيفة رَضِيَ اللهُ عَنه قال:]إنَّمَا كَانَ النِّفاقُ عَلى عَهْدِ رَسُولِ اللهِ #، فأمَّا الْيَوْمَ فإنَّمَا هُوَ الْكُفْرُ بَعْدَ ا‘‘يمَانِ[. أخرجه البخاري .

2. (5766)- Hz. Huzeyfe (radıyallahu anh) anlatıyor: "Nifak Resulullah

(aleyhissalâtu vesselâm) devrinde vardı. Şimdi ise, imandan sonra küfür vardır." [Buhârî , Fiten 21.][3]

AÇIKLAMA:

Burada Huzeyfe İbnu'l-Yeman (radıyallahu anh) ne demek istemiştir? Bunun izahında farklı yorumlar ileri sürülmüştür:

* İbnu't-Tin der ki: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) devrinde münafıklar, dilleriyle inanıyorlar, kalpleriyle inanmıyorlardı. Fakat Aleyhissalâtu vesselâm'dan sonra gelenler İslam içinde ve İslam fıtratı üzere doğdular. Öyleyse onlardan kim küfre düşerse mürteddir. Bu sebepledir ki, münafıkların tabi olduğu ahkâmla, mürtedlerin tabi olduğu ahkam farklı olmuştur."

* İbnu Hacer de şu yorumu yapar: "Huzeyfe (radıyallahu anh)'nin, nifaka düşmeyi nefyetmediği açık, her halukârda o, önceki münafıklarla sonraki münafıkların hükümlerinin aynı olmadığını söylemektedir. Çünkü nifak, küfrü gizleyip iman izhar etmektir. Bunun her asırda olması mümkündür. Hüküm farklılık kazanmıştır. Çünkü Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), onlarla iyi geçiniyor, onların İslam diye izhar ettiklerini onlardan kabul ediyordu, hatta onlardan İslam'a muhaliflik ihtimali zuhur etse bile. Amma Aleyhissalâtu vesselâm'dan sonra, İslam'a muhalif bir şey izhar eden kimse, izhar ettiği bu şeyden dolayı derhal muaheze edilir, kendileriyle iyi geçinmeye ihtiyaç kalmadığı için iyi geçinme hatırına bu hatalar gözardı edilip terkedilemez."

* Bazı alimler de şunu söylemiştir: "Hz. Huzeyfe'nin maksadı, İmama itaati terketmenin cahiliye işi olduğunu söylemektir. İslam'da ise cahiliye yoktur veya cemaate tefrika sokmak Cenab-ı Hakk'ın "Tefrikaya düşmeyin..." emrine aykırıdır. Bütün bunlar artık gizlikapaklı değildir. Öyleyse bu, imandan sonra küfür gibidir."[4]

-5767 -3- وعن ا ٴسود قال:]كُنَّا في حَلْقَةِ عَبدِاللّهِ رَضِيَ اللّهُ عَنهُ فَجَاءَ حُذَيْفَةُ رَضِيَ اللّهُ عَنهُ حَتّى قَامَ عَلَيْنَا، فَسَلَّم، ثُمَّ قَالَ: لَقَدْ أُنْزِلَ النِّفَاقُ على قَوْمٍ خَيْرٍ مَنْكُمْ. قَالَ ا ٴسْوَدُ: سُبْحَانَ اللّهِ إنَّ اللّهَ عَزَّ وَجَلَّ يَقُولُ: إنَّ الْمُنَافِقِينَ فِي الْدَّرْكِ ا ٴسْفَلِ مِنَ الْنَّارِ. فَتَبَسَّمَ عَبْدُ اللّهِ، وَجَلَسَ حُذَيْفَةُ فِي نَاحِيَةِ الْمَسْجِدِ. فَقَامَ عَبْدُاللّهِ فَتَفَرَّقَ أصْحَابُهُ فَرَمانِى بِالْحَصْبَاءِ، فأتَيْتُهُ. فقَالَ حُذَيْفَةُ:

عَجِبْتُ مِنْ ضَحِكِهِ، وَقَدْ عَرَفَ مَا قَلْتُ، لَقَدْ أنْزِلَ النِّفَاقُ عَلى قَوْمٍ كَانُوا خَيْراَ مِنْكُمْ، ثُمَّ تَابُوا، فَتَابَ اللّهُ عَلَيْهِمْ[. أخرجه البخاري.ومقصود حذيفة بهذا: أن جماعة من المنافقين صلحوا واستقاموا وكانوا خيراً من أولئك التابعين الذين خاطبهم لمكان الصحبة والصحبة والصح كيزيد ومجمّع ابني جارية بن عامر رَضِيَ اللّهُ عَنهما، فكأنه أشار بالحديث الى تقلب القلوب .

3. (5767)- Esved rahimehullah anlatıyor: "Hz. Abdullah İbnu Mes'ud (radıyallahu anh)'un ders halkasında idik. Huzeyfe (radıyallahu anh) geldi ve yanımızda durup bize selam verdi:
"Nifak, sizden hayırlı bir kavme indirildi" dedi. Esved de (hayretle):
"Sübhanallah, Aziz ve Celil olan Allah: "Münafıklar cehennemin en aşağı derekesindedir" (Nisa 145) buyuruyor" dedi. Bunun üzerine Abdullah tebessüm etti. Huzeyfe de mescidin bir kenarına oturdu. Derken Abdullah kalktı ve arkadaşları da dağıldılar. Huzeyfe beni çağırmak için bana bir çakıl attı, yanına geldim. Bana: "Abdullah'ın gülmesi tuhafıma gitti, halbuki o benim söylediğimi bilen birisi. Yemin olsun nifak, siz (tabiiler)den daha hayırlı bir kavme indirildi. Onlar (nifaktan) sonra tevbe ettiler. Allah da tevbelerini kabul etti" dedi." [Buharî,Tefsir, Nisa 25.][5]

AÇIKLAMA:

1- Alimler, ayete dayanarak "münafıkların azabı kâfirlerin azabından daha şiddetlidir. Çünkü onlar, dinle istihza etmektedirler" demişlerdir.

2- Hadiste sahabelerin tabiinden daha hayırlı olmalarına rağmen nifakın yani münafıklığın onlardan çıkmış olmasını söylemekle Hz. Huzeyfe muhataplarına ciddi bir uyarıda bulunmuş olmaktadır.
İbnu Hacer der ki: "Münafıklıkla iptila edilenler sahabe tabakasından idiler. Sahabe ise tabiin tabakasından hayırlıdır. Lakin Allah onları nifakla iptila etti. Onlar irtidad ettiler ve münafık oldular, böylece onlardan hayırlılık gitti. Birkısmı tevbe etti ve hayırlılık onlara geri geldi. Sanki Hz. Huzeyfe, hitap ettiği kimseleri sakındırdı ve onlara gururlanıp aldanmamalarını hatırlattı. Çünkü kalp dönücüdür. Bugünkü hal üzere gidemeyebilir. Bu sebeple onları imandan çıkmaya karşı sakındırdı. Çünkü ameller sona göre değerlendirilecektir. Onlara,

imanlarından son derece güven içinde olsalar bile, Allah'ın mekrine karşı emin olmamaları gereğini açıkladı. Nitekim onlardan önceki ve kendilerinden daha hayırlı olan sahabe tabakasında buna rağmen irtidad edenler ve nifaka düşenler olmuştur. Sahabeden sonra gelen tabakanın aynı şeye düşmesi haydi haydi imkan dahilindedir."
Abdullah İbnu Mes'ud (radıyallahu anh)'un tebessümünün , Hz. Huzeyfe'nin bu isabetli açıklaması karşısındaki taaccübünden ileri geldiği belirtilmiştir.
Hz. Huzeyfe, Hz. Abdullah'ın tebessümünün mahiyetini anlayamamış olmalı ki, niye tebessüm etti diye hayret etmiş ve hayretini el-Esved'e açıklama ihtiyacını duymuş ve: "Niye güldüğüne hayret etmekte haklıyım, çünkü o benim ne demek istediğimi tam anladı ve sözlerimdeki doğruluk ve isabetliliği de biliyor" manasında serd-i kelam etmiştir.
Hadisten, içine düştükleri nifak ve küfürden dönen zındıkların tevbesinin makbuliyetine delil çıkarmışlardır.[6]

5768 -4- وعن ابن أبي مليكة قال:]أدْرَكْتُ ثَلاثِينَ مِنْ أصْحَابِ رَسُولِ اللّهِ # مِمَّنْ شَهِدَ بَدْراً كُلُّهُمْ يَخَافُ النِّفَاقَ عَلى نَفْسِهِ، وَ يَأمَنُ الْمَكْرَ عَلى دِيْنِهِ، مَا مِنْهُمْ أحَدٌ يَقُولُ: إنَّهُ عَلى أيْمَانِ جِبْرِيلَ وَمِيكَائِيلَ عَلَيْهِمَا السَّمُ[. أخرجه البخاري في ترجمة .

4. (5768)- İbnu Ebi Müleyke rahimehullah anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ashabından olup da Bedir Gazvesi'ne katılanlardan otuz kadarına yetiştim. Hepsi de kendi hesabına nifaktan korkuyorlar ve dinlerinde fitneye düşmekten kendilerini emniyette hissetmiyorlardı." [Buharî, İman 36 (Bab başlığında kaydetti).] [7]

AÇIKLAMA:

1- Hadis, mü'minin iman üzere son nefesini vereceğinden emin olmayıp, "nifaka düşer miyim endişesiyle her an tetikte olması gereğini te'yid ediyor. İbnu Hacer, hadisin açıklanması sadedinde İbnu Ebi Müleyke'nin karşılaştığı ve dolayısıyla imanından endişe içinde olan, nifaka düşmekten korku duyanları belirtme sadedinde Hz. Aişe, kızkardeşi Esma, Ümmü Seleme, Dört Addullahlar,

Ebu Hureyre, Ukbe İbnu'l-Haris, Misver İbnu'l-Mahreme vs'nin ismini zikreder. Devamla der ki: "Bunların amelde nifaka düşmekten korktuklarını cezmen söylüyor. Esasen, başkalarından bunun aksine bir rivayet de mevcut değildir. Dolayısıyla sanki burada bir icma mevcuttur. Çünkü mü'mine amelinde, her an, ihlasa muhalif birşeyler arız olabilir. Onların böyle bir durumdan korkmaları illa da onlardan bunun vukuunu gerektirmez. Bu, onların vera ve takvadaki mübalağalarından ileri gelen bir haldir. Allah onlardan razı olsun, şefaatçilerimiz kılsın."

İbnu Battal der ki: "Onlar korktular, çünkü ömürleri uzadı ve beklemedikleri değişmelere şahit oldular, bunları bertaraf etmeye güçleri yetmedi. Sükut ile müdahene haline düşmekten korktular."

2- Hadisin devamında İbnu Ebi Müleyke der ki: "Onlardan hiçbiri imanda, Hz. Cebrail ve Mikail imanı üzere olduğunu iddia etmedi. İbnu Müleyke, bu sözüyle o yüce sahabilerin kendilerine iman meselesinde nifakın arız olmadığını cezmen söylemediklerini belirtmektedir. Çünkü, bu husus, Cibril aleyhisselam'ın imanı mevzuunda cezmen ifade edilir.

3- Buhârî hazretleri, aynı rivayetin devamına Hasan Basri rahimehullah'ın şu sözünü ekler: "(Allah Teala'dan) ancak mü'min korkar, ondan kendini ancak münafık emniyette hisseder." Nitekim ayet-i kerimede "Rabbinin makamından korkana iki cennet vardır" (Rahman 46). Bir başka ayette de "Hüsrana düşmüş bir kavmden başka kimse Allah'ın mekrinden emin değildir" (A'raf 99) buyurulur.Dikkat edersek Hasan Basri'nin kelamında korkulacak şey mezkur değildir. Alimlerden bir kısmı, kastedilen şeyin "Allah" olduğunu söylemiştir. Diğer bir kısım alimler de nifak olduğunu söylemiştir. Siyak nifak görüşünü destekler ise de, her iki mefhum da muhtevaya uygundur. [8]

---

[1] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/177.

[2] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/177-178.

[3] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/179.

[4] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/179.

[5] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/180.

[6] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/180-181.

[7] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/181.

[8] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/182.

NİKAH BÖLÜMÜ

(Dört babtır)

*

BİRİNCİ BAB

NİKAHIN MUKADDEMELERİ

(Dört fasıldır)

*

BİRİNCİ FASIL

ALEYHİSSALATU VESSELAM'IN ZEVCELERİ

*

Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)

*

Hz. Hafsa (radıyallahu anhâ)

*

Ümmü Seleme (radıyallahu anhâ)

*

Zeyneb (radıyallahu anhâ)

*

Ümmü Habibe (radıyallahu anhâ)

*

Safiyye (radıyallahu anhâ)

*

Cüveyriye (radıyallahu anhâ)

*

İbnetu'l-Cevn

*

Ümmü Şerîk

İKİNCİ FASIL

NİKAHA TEŞVİK VE TERGİB

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

KIZ İSTEME, NİKAH DUASI, KIZI GÖRME

*

DÖRDÜNCÜ FASIL

NİKAH ADABI

*

İKİNCİ BAB

NİKAHIN RÜKÜNLERİ

BİRİNCİ FASIL

AKİD

*

İKİNCİ FASIL

VELİLER VE ŞAHİDLER

*

KÜFÜVLÜK

*

ÜÇÜNCÜ BAB

NİKAHIN MANİLERİ

*

BİRİNCİ FASIL

MÜEBBED HARAMLIK

*

RAZA' (SÜT EMME)

*

İKİNCİ FASIL

MÜEBBED HARAMLIK GEREKTİRMEYEN HUSUSLAR

*

DÖRDÜNCÜ BAB

NİKAHLA İLGİLİ MÜTEFERRİK HÜKÜMLER

*

BİRİNCİ FASIL

NİKAHI FESHEDEN HUSUSLAR

*

İKİNCİ FASIL

KADINLAR ARASINDA ADALET

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

AZL VE GAYLE

*

DÖRDÜNCÜ FASIL

NÜŞUZ

*

BEŞİNCİ FASIL

NİKAH MEVZUUNA GİREN BAŞKA MESELELER

UMUMİ AÇIKLAMA

* NİKAH

Nikah, tıpkı dil, din, kıyafet (ve mutfak) gibi beşerin başta gelen kültürel unsurlarından biridir. Bu müessese insanlıkla başlar. Kıyafetsiz bir beşer düşünülemeyeceği gibi, nikah müessesesi olmayan insanlık da düşünülemez.
Nikah çok yönlü bir vak'adır. İnsanların birçok ihtiyaçlarını karşılar. Umumi bir nazarla bakılınca, gayeleri arasında önceliğin, tenasüle yani neslin devamına ait olduğu sanılır. Şüphesiz bu gaye küçümsenemez. Zira insanlığın devamı nikah müessesesiyle gerçekleşmektedir. Ancak, ferdî plandan bakılınca ünsiyet sağlamanın, ehemmiyetçe öne geçtiği görülür. Zira insan, diğer mahluklara nazaran fıtrat itibariyle medenidir, yalnız yaşayamaz. Eski alimlerimiz insana medeniyyün bittab' demişlerdir. Yani insanoğlu cemaat halinde, cemiyet içerisinde yaşamak zorundadır. İnsan cemiyetini, hayvan sürüsünden ayıran hususiyet organize olmasıdır. Burada iç içe daireler şeklinde teşkilatlanan bir bütün, bir cemaat mevzubahistir. En içte en küçük birim olan aile yer alır. Kur'an-ı Kerim'de de insanların bir erkekle bir kadından yaratılıp, küçük ve daha büyük üniteler halinde teşkilatlandırıldığı, kavim ve kabilelere ayrıldığı belirtilmiştir (Hucurat 13). Buna bir milletin askeri örnek yapılabilir. Asker, en küçük birim olan "takım"dan başlayarak bölük, tabur, tugay, tümen, ordu ve ordular şeklinde teşkilatlanmıştır. Bunun gibi, insanlık ordusu da irili ufaklı bir kısım ümmetlere (medeniyet gruplarına) kavimlere, aşiretlere ayrılmıştır. İşte bu silsilenin ilk halkasını, nikah bağıyla bağlanan bir erkekle bir kadın etrafında halelenen bir cemaat teşkil eder.
Şu halde, cemiyetin bu temel taşına inilip tahlil edilince, bunun öncelikle yalnızlıktan kaçış ve ünsiyet arayış maksadıyla teşkil edildiği görülür. Neslin devamını sağlamak üzere çocuk elde etmek, ünsiyeti takip eden mühim gayelerden bir diğeridir.
Nikahın bu temel ve asil gayeleri gözönüne alınınca insanın birkısım biyolojik ihtiyaçlarının tatmini daha tali bir planda kalır. Bu açıdan, meselenin şehevî yönü, "nikah"ın gayesi değil, (bir büyüğün yorumuyla) onunla îfa edilecek hizmetin peşin bir ücreti,[1] onun getireceği yükümlülükleri kabule bir teşvik vasıtası olmaktadır.
Bu noktada aldanan, vasıtayı gaye yaparak müessesenin kıymetini tenzil eder.

Nitekim, beraberliğin biyolojik yönü sona ermiş yaşlılık ve sakatlık gibi hallerde de evlilik devam eder ve hatta yaşlılar arasında dayanışma daha da artar. Çünkü, her iki insan da ünsiyete, sohbete, birbirlerinin tesellisine muhtaçtır.
Burada maksadımız evlilik müessesesinin sosyolojik tahlilini yapma değildir. Ancak mevzumuzun anlaşılması bakımından şunu da belirtmemiz gereklidir: "Nikah" kültürel beşerî bir müessese olması hasebiyle, her bir kültürel sistemin, kendine has bir nikah tarzı ve bundan teşaub eden (dallanıp budaklanan) bir değerler örgüsü olacağı tabiidir: Manevî değerler, merasimler, inançlar, akrabalıklar, haramlar, helaller, usuller, adablar vs. yani günlük hayatımızı ilgilendiren kültürel unsurların büyük bir bölümü, "nikah müessesesi"yle ilgilidir.
İnsanların millî ve ferdî şahsiyetlerinde kültürel değerlerin yeri iyice bilinmektedir. İster ferdî planda isterse millet planında ele alalım, bizi diğerlerinden "başka" kılan, "şahsî" kılan, "millî" kılan, "müşterek ve benzer" kılan bu değerlerdir. Millî hususiyetimizi, milletimizin ferdleri arasındaki benzer yönlerimizi, birlik ve beraberliğimizi sağlayan yegane amil, asırlar boyu değişmemesi gereken hepimizde aynı olması gereken değerlerimizdir.
Öyleyse bizler Müslümanlar olarak İslamî hüviyetimizi koruyabilmek için beşerî kültürel hayatımızın büyük bir kısmını şekillendiren nikah müessesesinde İslamî değerleri korumak zorundayız. İslamî şahsiyetimizi temel yapısı buna bağlıdır. Nikahta, kıyafette, mutfakta (yenilip içilecek şeylerde) İslamî ölçülerden taviz verilirse geriye din olarak ne kalacak. Sadece itikad ve ibadetler.. Halbuki İslamiyet bir medeniyet dinidir. İnsanın medenî hayatta muhtaç olduğu cemiyet hayatının devamını sağlayan her hususta kendine has ölçüler, değerler verir; kalıplar, şekiller, tarzlar, kanunlar koyar, kişiyi hiçbir meselede yabana muhtaç etmez. Mü'min de bu İslamî sünnetleri şahsında temsil ettiği nisbette, İslamî, imanî kemale erer. Cenab-ı Hakk'ın kendisine vaad ettiği nusret ve üstünlüğe saadet-i dareyne liyakat kazanır.
İslam dini, Kur'an ve hadiste gelen değerlerin hepsiyle bir bütündür. Sadece itikad ve ibadetlerimiz değil, nikah, mutfak, kıyafet vs. her çeşit beşerî kültürel değerlerimiz bütün teferruatıyla bu iki kaynaktan teşkil edilmiştir. Müslümanlığımızın tamamiyet ve temelini, bunlara uymaktaki derecesi tayin edecektir.
Sırf Kur'an'ı esas alacak olsak bile, onda yer verilen emirlerin hepsi aynı değerde olduğu için, kıyafetimizi, "nikah"ımızı, mutfağımızı, ihmal ettiğimiz takdirde, sadece itikad ve ibadetlerimiz acaba Müslümanlığımızın bütünlüğüne yetecek

midir? İbadet dışındaki Kur'anî emirlerdeki ihmal, gevşeklik ve umursamazlığımız, itikadımızı zedeleyen, imanımızı yaralayıp eksilten bir durum değil midir? Bu eksiklik ibadet hayatımıza da sirayet etmeyecek midir? Müslüman olduğu halde içki içen, haram ve -mesela domuz eti- yiyen veya kıyafette İslamî örtünmeye riayet etmeyen veya nikah dışı yollardan tatmin arayan bir kimsenin iman ve ibadeti ona ne derece faydalı olur? Onu nereye kadar götürür? Bu elbette münakaşaya değer bir husustur.
Şunu demek istiyoruz: Müslümanlığımız, tıpkı iman esaslarında olduğu gibi, nikah meselesinde de İslamî nikaha uymakla kemalini bulabilecektir.
Öyleyse İslamî nikah nedir?
Dininin ve imanının Allah nazarında makbul olmasını dileyen her Müslüman, nikah meselesinde Allah'ın koyduğu ölçünün ne olduğunu bilmek ve ona uymak zorundadır.[2]

İSLAMÎ NİKAH

İslamÔda nikah bizzat Kur'an- Kerim'de ele alınmış ve esasları belirtilmiştir.[3] Şu esasları sayabiliriz:

1- Kişi, büluğ çağına erince geciktirilmeden evlendirilmelidir (Nisa 6).

2- Mü'min kişi mü'min bir eşle evlenmelidir. Müşrik kişi (neseb, zenginlik, güzellik gibi sebeplerle) hoşumuza gitse bile onunla evlilik yapılmamalıdır. Çünkü mü'min kimse, (burnu kesik siyah) köle bile olsa, hoşumuza giden müşrikten daha hayırlıdır. Çünkü onlar cehenneme çağırırlar (Bakara 221).

3- Kadınlardan hoşa gidenle evlenilmelidir (Nisa 3).
4- Kadınlarla ailelerinin izniyle evlenilmelidir (Nisa 25)

5- Kadın namuslu, fuhuştan uzak ve gizli dostlar edinmeyenlerden olmalıdır (Nisa 25).

6- Kadına mehri verilmelidir (Nisa 25).

7- Cemiyet, bekâr olan (dul, yetim, köle) kimselerle ilgilenip, onları evlendirmelidir. Evlendirmede fakirlikten korkulmamalı, bekârlara yardım edilmelidir.

8- Nikah akdi alenî olmalıdır. Bu prensip bilhassa yukarıda işaret edilen Nisa 25. ayette sarihtir. Ayrıca Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) nikahın alenî

olmasını, bu maksadla ziyafet verilmesini ve hatta def ve sesle ilan edilmesini ısrarla emretmiştir.

9- Nikah kadın erkek arasında veraset hakkı te'sis eder (Nisa 12)

10- İslamî nikahın müddeti müebbettir, daimidir. Yani kadınla erkek hayat boyu beraber olmak üzere nikahlanırlar. Belli bir müddetle sınırlı olan nikah meşru değildir. Kişi, içinden muayyen bir müddete niyet etmiş olsa bile, bu müebbet kabul edilir. Boşanma dinimizde meşru ise de ciddi ve meşru bir sebebe dayanmayan boşama ve boşanmalar Allah'ın buğzettiği, sevmediği bir ameldir. Talak, hadiste "Allah'ın en çok buğzettiği helal" olarak tarif edilmiştir.[4]

BİRİNCİ FASIL

HZ. PEYGAMBER'İN ZEVCELERİ

UMUMİ AÇIKLAMA

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın evlilik hayatı deyince ilk nazar-ı dikkate çarpan husus, birçok hanımla evlenmiş olmasıdır. Bu meseleye yeri geldikçe başka bahislerde de temas etmiş olmamıza rağmen burada da kısaca temas edeceğiz. Sebebi de, Teysir'in, ümmühatu'lmü' minîn'den bilinen Hz. Hatice, Hz. Zeyneb Bintu'l-Zem'a, Reyhâne, Meymune Bintu'l-Haris radıyalahu anhünne gibi bazı isimlere yer vermezken, ümmühatü'lmü'minînden bilinmeyen İbnetu'l-Cevn, Ümmü Şerik gibi isimleri "Peygamberin Zevceleri" başlığına dahil etmesidir.

Hemen şunu belirtelim ki, yirmi beş yaşında iken, kendisinden 15 yaş büyük bir kadın olan Hz. Hatice ile evlenip elli küsur yaşına kadar onunla yetinen Hz. Peygamber'in İslam ahkâmının teşrî ve neşir safhası olan Medine hayatında çok sayıda kadınla evlenmesinin birinci sebebi peygamberlik vazifesi ile ilgilidir. Sünnetinin aile hayatında geçen safhasının tesbitini, onların kadınlara intikal ve neşrini bu hanımlar yapmıştır. Alimler, "Dünyanızdan üç şey sevdirildi..." diye açıklayıp bunlardan birinin, "kadın" olduğunu söyleyen hadisi açıklarken, kadınların Resulullah tarafından sevilmesini, onların "İslam'ın neşrine olan hizmetleri" sebebiyle izah ederler.

Çok kadınla evlenmede dikkat çeken bir diğer sebep siyasî yöndür. Müteakiben görüleceği üzere Hz. Safiyye ile evlilik, Hayber Yahudileri ile sıla-i rahm'a vesile olmuş. Cüveyriye ile evlilik Benî Müstalik'ten yedi yüz kadar harp

esirinin bedava azadlıklarını sağlamıştır. Mekkelilerin lideri Ebu Süfyan'ın kızı Ümmü Habibe ile evlilik, Ebu Süfyan'ın bozulan Hudeybiye Sulhü'nü yenileyebilmek için, kızını bahane ederek Medine'ye gelmesine, Hz. Peygamber'in hane-i saadetlerine kadar girmesine yol açmış, bu durum onun hasmane duygularını törpülemiştir. Diğer evliliklerinin her birinde tıpkı neşr-i din gibi siyasî bir yönün dahi varlığı inkar edilemez.

Resulullah'ın evlilik bağının siyasî yönünü nasıl kullandığını anlayabilmek için İslam'ın ilk baştaki kuruluş ve neşrini sağlayan siyasî lider kadronun evlilik bağıyla birbirine nasıl kenetlendiğini ibretle tetkikte zaruret var: Hülefa-i Raşidîn denen bu çekirdek kadro, evlilik bağlarıyla birbirlerine perçinlenmiş gibidir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'in kızlarını almış, onlara damat olmuştur. Hz. Osman ve Hz. Ali'ye kızlarını vermiş, onları kendine damat yapmıştır. Hz. Ali ile olan akrabalık bağının, Hz. Osman'daki eksikliğini, ona ikinci bir kızını da vererek telafi etmiştir. Hz. Hafsa ile evlenmeleri hususundaki teklife menfi cevap verdikleri için Hz. Osman ve Hz. Ebu Bekr'e karşı kırgınlık içine düşen Hz. Ömer'i memnun etmek ve öbürlerine karşı kalbinde yerleşecek bir gücenmeyi ve bunun merkezkurmay kadroda hasıl edeceği çatlağı bertaraf etmek için Resulullah'ın Hz. Hafsa'yla evlenmesi fevkalâde siyasî bir ameliyedir."[5]
Evliliğin -hatta nikahla noktalanmamış olan sade bir evlenme teklifinin bile-, hasıl edeceği siyasî neticelerin şümulü sebebiyle olacak, Aleyhissalâtu vesselâm'ın hayatında, -çalışmamızın aslını teşkil eden Teysir'de yeterince yer verilmeyen- zevceleri dışında başka birçok kadınların da ismi geçer. İbnu Sa'd Tabakat'ında bunları iki grupta sunar:

1- Hz. Peygamber'in nikahladığı halde zifaf yapmadıkları. el-Kilabiyye, Esma Bintu Nu'man, Kuteyle Bintu Kays, Müleyke Bintu Ka'b, Bintu Cündeb, Sena Bintu's-Salt.

2- Hz. Peygamber'in evlenme teklifinde bulunduğu halde nikahlanmadıkları kadınlar: Leyla Bintu'l-Hatim, Ümmü Hâni Bintu Ebi Talib, Zubâ'a Bintu Amir, Safiyye Bintu Beşame, Ümmü Şerik Bintu Cabir, Havle Bintu Hakim, Ümâme Bintu Hamza, Havle Bintu'l-Huzeylî, Şerraf Bintu Halife.
Bunlar hakkında biraz daha teferruatlı bilgi edinmek isteyenler, siyer kitaplarına, sahabilerin hayatını inceleyen kitaplara başvurabilirler.
Hz. Peygamber'in evlilik hayatı ile başkaca teferruat daha önce geçtiği ve müteakiben geçeceği için burada bu kadarla yetiniyoruz.[6]

* HZ. AİŞE RADIYALLAHU ANHA[7]

5610-1- عن عُروة عن عائشة رَضِيَ اللهُ عَنها قالت:]قَالَ لِي النَّبِيُّ #: أُرِيتُكِ في الْمَنَام ثَثَ لَيَالٍ، جَاءَنِي بِكِ الْمَلَكُ في سَرَقَةٍ مِنْ حَرِيرٍ، يَقُولُ: هذِهِ امْرَأَتُكَ، فَاكْشِفْ عَنْهَا، فإِذَا هِيَ أَنْتِ، فَأَقُولُ: إنْ يَكُ هذَا مِنْ عِنْدِ اللهِ يُمْضِهِ[. أخرجه الشيخان والترمذي.»السَّرَقَةُ« شقة من حرير خاصة .

1. (5610)- Urve merhum, Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'den şunu nakletmiştir: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bana dedi ki:
"Rüyamda sen bana üç gece gösterildin: Melek seni bana bir ipek parçası içerisinde getirdi ve "Bu senin zevcendir, aç onu!" dedi. Ben de açtım, içindeki sendin. Ben: "Bu rüya Allah katında ise, onu gerçekleştirecektir" dedim." [Buharî, Nikah 9, 35, Tabir 20, 21; Müslim, Fezailu's-Sahabe 79; Tirmizî, Menakıb (3875).][8]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, evlenmezden önce Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'nin Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e rüyasında gösterildiğini ifade etmektedir. Sadedinde olduğumuz hadis, Hz. Aişe'nin bir ipek parçası içerisinde getirildiğini ifade eder. Ancak, hadisin bir başka veçhinde "Cibril, avucundaki suretimle indi..." ibaresi yer alır. Şarihler bu farklı ifadeleri: "Cibril avucundaki ipek parçasında Hz. Aişe'nin suretini getirmiş olmalı" diye te'lif eder. Hadisin bazı veçhinde yer alan "iki kere" ibaresi nazar-ı dikkate alınarak "bir seferinde kendisini, bir seferinde de ipekli üzerinde resmini getirmiş olabilir" te'vili de yapılmıştır.

2- Açma hususu, "ipek kumaşın açılması", "yüzün açılması" gibi yorumlara tabi tutulmuştur. "Kız isteyene, görülmesi caiz olan miktarca açılması" tahmininde bulunanlara mukabil, "O zaman Hz. Aişe çocukluk yaşındaydı; avret olması mevzubahis olamazdı" diyenler de olmuştur. Şurası muhakkak ki, kadını, nikah akdinden önce görmede, akde raci maslahat bulunduğuna hükmeden alimler bu hadisten de delil çıkarmışlardır.

3- Bu görme hâdisesinin bi'setten sonra da olabilme ihtimali üzerinde duran Kadı İyaz, Resulullah'ın şekki ile ilgili üç ihtimalin mevzubahis olacağını söyler:

"Birincisi: Ahiretteki ve dünyadaki zevcesi mi, yoksa sadece ahiretteki zevcesi mi?
"İkincisi: Şekk lafzının zahiri murad değildir. Buna belağatta şekkin yakin ile mezci denmiştir.
Üçüncüsü: Bu rüya, zahiri üzere aynen çıkan rüyayı vahiy midir veya tabir gereken bir rüyayı vahiy midir? Peygamberler hakkında ikisi de caizdir."
Umumiyetle sonuncu ihtimal benimsenmiştir.[9]

-5611 -2- وعن عائشة رَضِيَ اللهُ عَنها قالت:]تَزَوَّجَنِي النَّبِيُّ # وَأنَا بِنْتُ سِتِّ سِنِينَ، فَقَدِمْنَا الْمَدِينَةَ فَنَزَلْنَا في بَنِى الْحَارِثِ بْنِ الْخَزْرَجِ، فَوَعِكْتُ فَتَمَرَّقَ شَعْرِى فَوَفَّى جُمَيْمَةُ، فَأتَتْنِي أُمِّي أُمُّ رُومَانَ، وَإنِّي لَفِي أُرْجُوحَةٍ وَمَعِي صَوَاحِبُ لِي. فَأتَيْتُهَا ـ أدْرى مَا تُرِيدُ مِنِّي. فَأخَذَتْ بِيَدِي فَوَقَّفَتْنِي عَلى بَابِ الدَّارِ. فَإذَا نِسْوَةٌ مِنَ ا ٴنْصَارِ في الْبَيْتِ، فَقُلْنَ: عَلى الْخَيْرِ وَالْبَرَكَةِ وَعلى خَيْرِ طائِرٍ. فَأسْلَمَتْنِى إلَيْهِنَّ فأصْلَحْنَ مِنْ شَأنِي. فَلَمْ يَرُعْنِي إَّ رَسُولُ اللّهِ # فَأسْلَمَتْنِى إلَيْهِ. وَأنَا يَوْمَئِذٍ بِنْتُ تِسْعِ سِنِينَ[. أخرجه الخمسة إ الترمذي.»تَمرقَ الشّعْرُ وامرَّق« إذا سقط وانتثر من مرض أو علة تعرض له.و»الجُميمةُ« تصغير جمة، وجمة ا ٴنسان مجتمع شعر الرأس.و»وَفّى« الشئ: إذا كثر.و»ا ٴرجوحة« معروفة من لعب الصغار.

2. (5611)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), ben altı yaşında iken benimle evlendi. Medine'ye geldik. Beni'l-Hâris İbnu'l-Hazrec kabîlesine indik. Ben hummaya yakalandım. Saçlarım döküldü. (İyileşince) saçım yine uzadı. Annem Ümmü Rûman, ben arkadaşlarımla salıncakta oynarken, bana geldi, benden ne istediğini bilmeksizin yanına gittim. Elimden tuttu. Evin kapısında beni durdurdu. Evimizde, ensârdan bir grup kadın vardı. "Hayırlı, bereketli olsun!", "Uğurlu mübarek olsun!" diye dualar, tebrikler ettiler. Annem beni onlara teslim etti. Onlar kılıkkıyafetime çeki düzen verdiler. Beni, [kuşluk vakti aniden] Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)(ın gelişinden) başka bir şey şaşırtmadı. Annem beni O'na teslim etti. O gün ben dokuz yaşında idim." [Buhârî, Nikâh 38, 39, 57, 59, 61; Müslim, Nikâh 69, (1422); Ebu Dâvud, Nikâh 34, (2121); Edeb 63, (4933,4934,4935, 4936, 4937); Nesâî, Nikâh 29, (6,

82).][10]

AÇIKLAMA:

1- Hz. Aişe'nin Resûlullah ile evlenme yaşı ihtilaflıdır. Yapılan tahkiklere göre en ziyade kabul gören ve en sahih addedilen rivayetlere nazaran altı yaşında iken nikahlanmış, dokuz yaşında iken zifaf edilmiş olmasıdır. Resûlullah'la evlendiği zaman Hz. Aişe'nin 16-17 ve hatta 18 yaşlarında olduğuna dair yapılan bazı açıklamalar varsa da tatminkâr değildir. Sahih rivayetlerin zahirine uygun gelmemektedir. Bu sebeple ihtiyatla karşılanması daha muvafıktır.
Resûlullah vefat ettiği zaman Hz. Aişe on sekiz yaşında idi. İbnu İshak'a göre, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hz. Hatice'nin vefatından sonra Hz. Sevde ile evlenmiş, Sevde'den sonra Hz. Aişe ile evlenmiştir. Ancak bazı rivayetlere göre, Hz. Hatice'den sonra Hz. Aişe ile evlenmiştir. Yapılan tahkikler, İbn-i İshak'ın kaydını haklı çıkarmıştır. Resûlullah, henüz hicret etmezden önce Hz. Sevde ile evlenmiştir. Hz. Aişe'nin evliliği hicretten sonra Medine'de vukûa gelmiştir.

2- Bu hadise dayanan İslâm ulemâsı, küçük yaşta bulunan kız çocuğunun babası tarafından nikahlanabileceği hükmünü çıkarmıştır. Nevevî, bu cevaz hususunda İslâm ulemâsının icma ettiğini belirtir. Hanefîlere göre bu câizdir. Ancak kızın büluğa erince seçme hakkı vardır, dilerse kabul etmeyebilir. Bu hakkını daha önce kullanamaz. Şâfiî, Mâlikî gibi Hicaz ulemâsı bu seçme hakkını tanımazlar. İmam Şâfiî, Mâlik, Ahmed, Ebu Yusuf gibi birkısım ulemâ büluğa ermeyen küçüğü nikahlama yetkisine sadece babanın sahip olduğunu, diğer velilerin bu hakka sahip olmadığını söylerler. Ebu Hanife, Evzâi ve diğer birkısım ulemâ velilerin de evlendirebileceğine hükmetmiştir.

3- Hadis, gerdekten önce gelinin hususî bir hazırlığa tabi tutularak süslenmesinin müstehab olduğunu gösterir. Başka rivayetlerde, câhiliye devrinde, mâşıta denen kadın berberlerinin varlığını, bunların gerdeğe girecek kadınları -aynen günümüzde olduğu gibi- hususî bir hazırlık ve süslemeden geçirdiklerini, İslâm'dan sonra, aynı mesleğe devam edip edemeyeceklerini Aleyhissalâtu vesselâm'dan sorduklarını, Resûlullah'ın da "kadınları süsleyin, kocalarına hazırlayın" diyerek cevaz verdiğini görmekteyiz.

4- Gerdeğe girecek kızın yanında kadınların toplanıp ilgi göstermeleri, zifaf âdâbını öğretmeleri, hayır ve bereket duasında bulunmaları müstehabtır.

5- Bu hadisin bazı vecihlerinde, Resûlullah'ın kuşluk vakti zifafa girdiği tasrîh edildiğine göre, gündüzleyin de zifaf caizdir.[11]

İSTİDRAD:

Sadedinde olduğumuz hadisten çıkarılan mühim bir hüküm, erkek veya kız, küçük çocukların evlendirilmesiyle ilgilidir. Bu husus, başta köylerimizde olmak üzere, bilhassa dindar ve muhafazakâr çevrelerde tatbikattadır. Meselenin Hanefî fıkhındaki yerini biraz daha etraflıca öğrenme ihtiyacı duyacaklara yardımcı olmak üzere, Muhammed İbnu Muhammed el-Üsrûşenî'nin (vefatı 632 hicrî, 1235 miladî) Ahkâmu's-Sıgâr adlı eserinden ilgili bahsi aynen iktibas etmeyi uygun gördük[12] [13].

Hıyarü'l-Büluğ (Büluğda Muhayyerlik Hakkı)

Eğer küçük kız veya oğlanı evlendiren kimse baba veya dede ise, bülûğa erdikleri vakit evliliği kabul veya red hususunda çocuklara muhayyerlik hakkı mevcut değildir. Eğer evlendiren baba veya dede dışındaki velilerden biri ise, büluğa erince çocukların muhayyerlik hakkı vardır.
el-Münteka'da zikredildiğine göre, kız çocuğunun baba veya dedesi varsa çocuğu kadı evlendiremez. Eğer baba veya dede fâsık ise, bâliğ oldukları zaman çocuklar muhayyerlik hakkına sâhiptirler.
Şayet kızçocuğunu kadı evlendirecek olursa, Ebû Hanîfe'den (rahimehullah) gelen iki rivayetten ezher olanına göre, kız muhayyerlik hakkına sahiptir. Bu aynı zamanda İmam Muhammed'in (rahimehullah) sözüdür.
Şayet vasi, veli ise kız veya erkek çocuğunu evlendirdi ise, kadının onu küfüv birisiyle evlendirmesi gerekir. (Bu hüküm ez-Zâhire'de gelmiştir.)
Şâyet kız veya erkek çocuk, velilerinden izin almaksızın evlendirilirse, nikah(ın meşrûiyeti) velilerin iznine mütevakkıftır ve baliğ oldukları zaman da muhayyerlik hakkına sahiptirler.İzni veren baba veya dede dışında biri olduğu durumundaki hüküm daha önce geçti.
Ebu Ca'fer el-Üsrûşenî'nin el-Câmiu'l-Kebîr adlı eserinde zikredildiğine göre, baba veya dede dışında biri, kız çocuğunu bülûğa ermeyen biriyle evlendirecek olsa ve kız kocasından evvel bülûğa erse, ayrılığı tercih etse ve mes'elesini kadıya götürse, kocanın büyümesi beklenilmez, kadı'nın bunları ayırma hakkı

vardır. Ancak oğlan çocuğunun babası veya vasîsi var ise, onu çağırır ve çocuğun hücceti varsa, hüccetini getirmesini emreder. Aksi halde aralarını, oğlanın velisinin huzurunda ayırır.
Kız büluğa erince, zevci gâib iken ayrılmak istese, el-Câmi'de işaret edildiği üzere, kadı, gâib koca hazır olmadıkça, onları ayırmaz. Zira bu, gâib üzerine verilmiş bir hüküm olur.
Kız veya erkek çocuğu kadı evlendirdiği tadirde, çocuklar büluğa erince, zâhirü'rrivayeye göre, muhayyerlik hakkına sahiptirler. Halid İbnu Sabîh'in Ebû Hanîfe'den (rahimehullah) rivayetine göre, çocukların muhayyerlik hakkı mevcut değildir.
Büluğda kızlar için sabit olan muhayyerlik hakkı, erkekler için de sabittir. Ebû Hanife ve İmam Muhammed'in (rahimehumallah) kavillerine göre, baba ve dede dışındakilerin evlendirmelerinde, kız ve erkek çocuklarına büluğla birlikte tanınan muhayyerlik hakkı sebebiyle, onlar nikahı tercih edecek olurlarsa, eski nikahları devam eder, ayrılmayı tercih edecek olurlarsa, kadı, aralarında ayrılıkla hükmedince ayrılırlar.
Bu muhayyerlik hakkı, bâkire kız hakkında fevridir. Büluğa erer ermez veya nikahtan sonra, nikaha vâkıf olduğu mecliste hemen nikahı feshettiğini bildirmelidir. Meclisin sonuna kadar ihtiyar hakkı devam edemez. Öyle ki, bâkire olduğu halde büluğa eren kız, sükût edip, muhayyerlik hakkını hemen kullanmazsa, bu hakkı kaybeder.
Eğer aslında dul idiyse veya bâkire olmakla beraber zevci kendisi ile gerdek yaptı ve bu gerdekten sonra kocasının yanında büluğa erdi ise, muhayyerlik hakkı, sükutu ile veya bulunduğu meclisi terketmesiyle batıl olmaz. Onun bu hakkı sarih bir şekilde nikaha razı olduğunu ifade etmesiyle veya kendisinden, razı olduğuna delalet eden bir davranışın zuhur etmesiyle batıl olur. Bu davranış cimaya müsaade etmesi, nafaka talep etmesi ve benzer bir harekettir. Fakat eskide olduğu gibi, kocanın yemeğinden yemesi, ona hizmet etmesi bu hakkını iptal etmez.
Oğlanın muhayyerlik hakkı ise, (fevrî değil, ömrîdir, dul kadın hakkında olduğu gibi) sukutuyla ortadan kalkmaz. Bu hak, onun razı olduğunu sarih bir şekilde ifade etmesiyle veya kıza yakınlık, onu techiz, mehrini kendisine teslim gibi rızaya delalet eden fiilleriyle ortadan kalkar.
Bu tercih hakkı cehalet sebebiyle de ortadan kalkabilir. Şöyle ki: Kız baliğ olduğu zaman önceden kıyılmış nikahı bilir, fakat kendisinin muhayyerlik hakkına sahip olduğunu bilmezse ve bu sebeple sukut ederse bu hakkı kaybolur. Fakat büluğ anında nikah akdini bilmezse muhayyerlik hakkı devam eder,

yeter ki bu hakkın varlığını bilsin.
Büluğla tanınan muhayyerlik hakkı ile ayrılık vaki olunca, erkek, kıza temas etmemiş ise mehir gerekmez, bu ayrılık vaki olsa da hüküm böyledir. Gerdek yapmış ise, ayrılma kocanın veya kadının arzusu ile de vaki olsa mehrin tam olarak koca tarafından ödenmesi gerekir.[14]

*** HZ. HAFSA RADIYALLAHU ANHA**

-5612 -1- عن ابن عُمر رَضِيَ اللّهُ عَنهما:]أَنَّ عُمَرَ حِينَ تَأَيَّمَتْ حَفْصَةُ مِنْ خُنَيْسِ بْنِ حُذَافَةَ السَّهْمِيّ رَضِيَ اللّهُ عَنه، وَكَانَ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيّ # مِمَّنْ شَهِدَ بَدْراً، وَتُوُفِّىَ بِالْمَدِينَةِ. قَالَ عُمَرُ: فَلَقِيْتُ عُثْمَانَ بْنَ عَفَّانَ، فَعَرَضْتُ عَلَيْهِ حَفْصَةَ. فَقُلْتُ: أَنْ شِئْتَ أَنْكَحْتُكَ حَفْصَةَ بِنْتَ عُمَرَ؟ فَقَالَ: سَأَنْظُرُ فِي أَمْرِي، فَلَبِثْتُ لَيَالِيَ، ثُمَّ لَقِيَتُهُ!
فَعَرَضْتُ عَلَيْهِ. فَقَالَ: قَدْ بَدَا لِي أَنْ ـ أَتَزَوَّجَ يَوْمِي. فَلَقِيتُ أَبَا بَكْرٍ رَضِيَ اللّهُ عَنه. فَقُلْتُ لَهُ: إنْ شِئْتَ أَنْكَحْتُكَ حَفْصَةَ ابْنَةَ عُمَرَ؟ فَصمَتَ، ولَمْ يَرْجِعْ إلَيَّ شَيْئاً. فَكُنْتُ عَلَيْهِ أَوْجَدَ مِنّي عَلى عُثْمَانَ فَلَبِثْتُ لَيَالِيَ. ثُمَّ خَطَبَهَا رَسُولُ اللّهِ # فَأَنْكَحْتُهَا إيَّاهُ، فَلَقِيَنِي أَبُو بَكْرٍ رَضِيَ اللّهُ عَنه. فَقَالَ: لَعَلَّكَ وَجَدْتَ عَلَيَّ حِينَ عَرَضْتَ عَلَيّ حَفْصَةَ فَلَمْ أَرْجِعْ إلَيْكَ شَيْئاً. فَقُلْتُ: نَعَمْ. فَقَالَ: فإنَّهُ لَمْ يَمْنَعْنِي أَنْ أَرْجِعَ إلَيْكَ فِيمَا عَرَضْتَ عَلَيَّ إَّ أَنِّي كُنْتُ عَلِمْتُ أَنَّ رَسُولَ اللّهِ # قَدْ ذَكَرَهَا فَلَمْ أَكُنْ ‘فْشِي سِرَّ رَسُولِ اللّهِ #، وَلَوْ تَرَكَهَا لَقَبِلْتُهَا[. أخرجه البخاري والنسائي.»تَأَيَّمت« المراد: إذا مات زوجها أو فارقها، وقيل ا‘يّم التي زوج لها تزوجت أو لم تتزوج، والرجل أيضاً أيّم .

1. (5612)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "(Kızkardeşim) Hafsa (radıyallahu anhâ), Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Bedir Gazvesi'ne katılan ashabından olup, Medine'de vefat etmiş bulunan Huneys İbnu Huzafe es-Sehmî (radıyallahu anh)'den dul kalınca (babam) Hz. Ömer (radıyallahu anh), (kızkardeşimi evlendirmek için harekete geçerek bazı teşebbüslerde bulunmuştur. Bu teşebbüslerini bana şöyle) anlattı:
"Önce Hz. Osman İbnu Affan (radıyallahu anh)'a rastladım. Hafsa'yı ona teklif

ettim ve: "Dilersen sana Hafsa Bintu Ömer'i nikahlayayım" dedim.
"Hele bir düşüneyim!" dedi. Birkaç gece bekledim. Sonra ona rastladım, teklifi tekrar arzettim.
"Şimdilik evlenmemeyi uygun gördüm!" dedi. (Ben bu menfi cevaba kızdım.) Sonra Hz. Ebu Bekr (radıyallahu anh)'e rastladım. Ona da: "Dilersen sana Hafsa Bintu Ömer'i nikahlayayım!" dedim. Hz. Ebu Bekr sustu ve bana hiçbir cevap vermedi. Osman'a kızdığımdan daha çok Ebu Bekr'e kızdım. Birkaç gün aradan geçti. Sonra Hafsa'yı Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) istedi ve O'na nikahlayıp verdim. Sonra bana Hz. Ebu Bekr rastladı ve: "Hafsa'yı bana teklif ettiğin zaman sana hiçbir cevapta bulunmayışımdan dolayı belki de bana kızdın" dedi. Ben de: "Evet kızmıştım!" deyince şu açıklamayı yaptı:
"Sen o teklifi yaptığın zaman beni cevap vermemeye sevkeden şey Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Hafsa'yı zikretmiş olduğunu bilmemdi. Aleyhissalâtu vesselâm'ın sırrını ifşa etmek istemedim. Eğer Hafsa'yı o terketseydi teklifinizi ben kabul edecektim." [Buharî, Nikah 33, 36, 46 Megazî 11; Nesâî, Nikah 30, (6, 83).][15]

AÇIKLAMA:

1- Hz. Hafsa, Hz. Ömer (radıyallahu anhümâ)'in kızı, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevcesidir. Hz. Aişe'den sonra evlenmiştir. Rivayetler Hz. Hafsa'nın bi'setten beş yıl önce doğduğunu bu sebeple, bi'setin üçüncü veya dördüncü yılında doğmuş olan kardeşi Abdullah'tan 8 veya 9 yaş büyük olduğunu belirtir. Hz. Hafsa hicrî 41 yılında Hz. Hasan'ın Hz. Muaviye (radıyallahu anhümâ)'ye biat ettiği sırada (Cemadiye'l-Ûla ayında) vefat etti, (radıyallahu anhâ).

2- Aleyhissalâtu vesselâm, Hafsa ile önceki kocasının vefatı üzerine dul kalınca evlenmiştir. Rivayetten de anlaşılacağı üzere, önceki kocası Huneys İbnu Huzafe'dir ve Bedir Gazvesi'ne katılan bahtiyarlardandır. Bazı rivayetler Huneys'in, Uhud Gazvesi'ne de katıldığını, bu savaşta aldığı yaranın tesiriyle öldüğünü söyler. Ancak, Aleyhissalâtu vesselâm'ın Hz. Hafsa ile hicretten yirmi beş ay sonra evlendiği belirtilen r ivayetler gözönüne alınınca Huneys (radıyallahu anh)'in Bedir'den sonra vefat ettiğine dair haberlerin daha doğru olduğu anlaşılır. Esasen, Vakidî'nin bir rivayeti de, Hz. Ömer'in Hafsa'yı, Hz. Osman'a, zevcesi Rukiyye Bintu Resulullah'ın vefatı üzerine teklif ettiğini belirtir. Rukiyye Bedir sırasında vefat ettiğine göre Huneys'in vefatı, Uhud değil

Bedir sonrasına rastlamalıdır. Rukiyye, Bedir'e çıkıldığı sırada hastalanmış, Hz. Osman, onun tedavisiyle ilgilenmek için sefere katılamamıştı.

3- Hz. Hafsa'nın Resulullah'la evlenmesini İzzeddin İbnu'l-Esir, Üsdü'l-Gâbe nam meşhur eserinde biraz farkla şöyle anlatır: "...Hz. Hafsa dul kalınca, Hz. Ömer onu Hz. Ebu Bekr'e zikrederek evlenmesini teklif etti. Ebu Bekr tek kelimelik cevata bulunmadı. Hz. Ömer bu duruma öfkelendi. Rukiyye Bintu Resulullah'ın vefatı ile dul kalan Hz. Osman'a gidip Hafsa'yla evlenmesini teklif etti. Ama Osman: "Şimdilik evlenmeyi düşünmüyorum!" diye cevap verdi. Ömer, bunun üzerine Peygamber'e gitti, Osman'ı şikayet etti. Aleyhissalâtu vesselâm: "Hafsa, Osman'dan daha hayırlı olan biriyle evlenecek, Osman da Hafsa'dan daha hayırlı biriyle evlenecek!" buyurdu. Sonra Hafsa'yı kendisi evlenmek üzere istedi ve o da kızını Resulullah Aleyhissalâtu vesselâm'a nikahladı.
Sonra Hz. Ebu Bekr, Ömer'e rastladı ve: "Sakın kızmayasın! Zira Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Hafsa'yı zikretmişti. Ben Resulullah'ın sırrını ifşa etmek istemedim (bu sebeple senin teklifine hiçbir cevap vermedim). Eğer o Hafsa'yı terketseydi ben alacaktım" dedi. Resulullah bir ara Hafsa validemizi boşamıştır. Ancak Hz. Ömer'in fazlaca üzülmesi üzerine, Cebrail gelerek Hz. Hafsa'yı "O, çok oruç tutan, namaz kılan biridir, cennette de zevcenizdir" diye övmüş ve geri almasını söylemiştir. Aleyhissalâtu vesselâm da talaktan rücu etmiştir. Hz. Hafsa okuma yazma bilirdi, rukye yoluyla hastaları tedavi etmeyi de sonradan öğrenmişti.

4- Rivayette Hz. Ömer, Hz. Ebu Bekr'e Hz. Osman'dan daha çok kızdığını söylemektedir. Bu, iki sebeple izah edilir:
1) Hz. Ömer, Hz. Ebu Bekr'i kendine daha yakın bir kardeş hissediyordu. Çünkü, Resulullah onları kardeşlemişti. Dolayısıyla daha fazla bir anlayış beklemekte idi. Ayrıca Hz. Osman, muhtemelen Hz. Ebu Bekir'den önce bu teklifi reddetmiş idi ve aralarında sebkat eden hukuk daha sınırlı olduğu için Hz. Osman'a fazla gücenmemişti.
2) Hz. Osman, Hz. Ömer'in teklifini cevapsız bırakmamış, düşüneyim demiş, bilahare düşündükten sonra "şimdilik evlenmeyeceğim" diye cevap vermişti. Menfi de olsa bu, bir cevaptı. Ama sukût, cevap değildi. Hz. Ömer bu sebeple de fazla kızmıştı. Hatta, İbnu Sa'd'ın bir rivayetinde Hz. Ömer şöyle der: "...Hz. Ebu Bekr sükut edince, ona, Osman'dan daha çok kızmıştım." İbnu Sa'd'dan gelen bir başka rivayete göre, Hz. Ebu Bekr şöyle demiştir: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Hz. Hafsa ile ilgili olarak bir bahiste bulunmuştu, bu sırdı. Şu halde,

bu sır olan bilgisi sebebiyle Hz. Ömer'e cevap vermemişti.[16]

5- Hadisten Çıkarılan Bazı Fevaid:

* Sırrı gizlemek fazilettir. Sır sahibi açıklayınca açıklamanın mahzuru kalkar.

* Kişi, kardeşini itab edebilir, öbürü de özrünü beyan etmelidir.

* Hz. Ebu Bekr'in bildiği sır, Hafsa ile ilgili olarak Aleyhissalâtu vesselâm'ın Ebu Bekir'le istişarî olarak o meselede konuşmuş olmasından veya hiçbir sırrını ondan saklamayıp açmasından ileri gelebilir.

* Küçük olan kimse, büyüğün evlenme arzusu izhar ettiği bir kadınla evlenmeyi düşünecek olsa, büyük bu meseleden açıklıkla vazgeçmeden araya girip o kadını talep etmemelidir.

* Hz. Peygamber'in evlenme arzusu izhar ettiği bir kadınla evlenmemesi halinde bir başkasının evlenmesi caizdir, haram değildir. Çünkü Hz. Ebu Bekir: "Aleyhissalâtu vesselâm terketseydi ben onu kabul edecektim" demiştir.

* Kişi kızını, kızkardeşini ve velayeti altında bulunan diğer kadınları salih kimselere teklif edebilir. Bunda utanılacak bir durum yoktur.

* Bir başkasının sırrını faş etmemek üzere bir kimse yemin etse, sır sahibi kendisi sırrını faş ettikten sonra yemin eden kimse o sırrı açıkladığı takdirde hanis olmaz.

* Baba, erkeğe dul kızını teklif edebileceği gibi, bâkire kızını da teklif edebilir. Ancak bakire kız erkeğe teklifte bulunamaz.[17]

5613 -2- وعن عمر بن الخطاب رَضِيَ اللهُ عَنه:]أَنَّ النَّبِيَّ #: طَلَّقَ حَفْصَةَ ثُمَّ رَاجَعَهَا[. أخرجه أبو داود والنسائي .

2. (5613)- Hz. Ömer İbnu'l-Hattab (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Hafsa (radıyallahu anhâ)'yı boşamıştı, sonra geri döndü." [Ebu Davud, Talak 38, 2283); Nesâî, Talak 75, (6, 213).][18]

AÇIKLAMA:

Yukarıdaki açıklamada da geçtiği üzere, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hz.

Hafsa'yı bir kere boşamıştır. Hz Ömer bunu işitince son derece üzülmüş, üzüntü ifadesi olarak başına toprak saçmış ve: "Artık bundan sonra Allah ne Ömer'e ne de kızına itibar etmez, değer vermez!" demiştir. Bunun üzerine ertesi gün Cebrail aleyhisselam Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanına gelerek: "Allah, Ömer'e merhameten Hafsa'ya dönmeni emrediyor!" demiştir. Bir başka rivayete göre, Hz. Ömer, bir gün Hz. Hafsa'nın yanına girer. Ancak Hafsa ağlamaktadır. Şöyle der:"
Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) seni boşamış olmasın? Daha önce de bir kere boşamıştı. Sonra benim sebebimle, rücu etmişti. Eğer bir kere daha boşamışsa ebediyen seninle konuşmayacağım."
Ancak, Resulullah Hz. Hafsa'yı boşamış değildir. Bu îlâ yani bütün hanımlarıyla bir aylık ayrı kalma kararının üzüntüsünden hasıl olan ağlamadır. [19]

*** HZ. ÜMMÜ SELEME RADIYALLAHU ANHA**

-5614 -1- وعنها رَضِيَ اللّهُ عَنِها قالت:]لَمَّا انْقَضَتْ عِدَّتِي بَعَثَ الىَّ أبُو بَكْرٍ رَضِيَ اللّهُ عَنه يَخْطِبُنِي فلَمْ أتَزَوَّجْهُ. فَبَعَثَ رَسُولُ اللّهِ # عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ يَخْطُبَهَا عَلَيْهِ، فَقَالَتْ: أخْبِرْ رَسُولَ اللّهِ # أنِّي امْرَأةٌ غَيْرَي، وَأنِّي مُصْبِيَةٌ، وَلَيْسَ أحَدٌ مِنْ أوْلِيَائِي شَاهِدٌ. فَذَكَرَ ذلِكَ لَهُ. فَقَالَ: اِرْجِعْ إلَيْهَا، فَقُلْ لَهَا: أمَّا غَيْرَتُكِ فسَأدْعُو اللّهَ أنْ يُذْهِبَهَا عَنْكِ، وَأمَّا صِبْيَتُكِ فَسَتُكْفَيْنَ أمْرَهُمْ؛ وَأمَّا أوْلِيَاؤُكِ فَلَيْسَ أحَدٌ مِنْهُمْ شَاهِدٌ وَ غَائِبٌ يَكْرَهُ ذلِكَ. فَقَالَتْ ْبْنِهَا: يَا عُمَرُ! قُم فَزَوِّجْ رَسُولَ اللّهِ # فَزَوَّجَهُ[. أخرجه النسائي.»امرأةُ غَيْرَى« كثيرة الغيرة.و»المُصْبِيةُ« ذات صبيان وأود صغار .

1. (5614)- Hz. Ümmü Seleme (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "İddetim sona erince, Hz. Ebu Bekr (radıyallahu anh) bana (bir elçi göndererek) istetti ve evlenme teklif etti. Ben kabul etmedim. Derken Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Hz. Ömer (radıyallahu anh)'i göndererek kendisi için Ümmü Seleme'yi istetti. Ümmü Seleme, Ömer'e: "Resulullah'a haber ver. Ben çok kızkanç bir kadınım ayrıca benim çok çocuğum var, bir de velilerimden hiçbiri burada hazır değil!" dedi. O da gidip Resulullah'a aktardı. Aleyhissalâtu vesselâm, Ömer'e:
"Ona dön ve kendisine söyle ki: "Kızkançlığına gelince, senden onu gidermesi

için Allah'a dua edeceğim. Çocuklarına gelince, onların himayesi de görülecektir. Velilerin meselesine gelince, onlardan hazır veya gaib hiç biri bu evliliği yadırgamayacak" buyurdular. Bunun üzerine Ümmü Seleme oğluna: "Ey Ömer! Kalk! Resulullah'la beni nikahla" dedi. O da nikahladı." [Nesaî, Nikah 28, (6, 81).][20]

AÇIKLAMA:

Ümmü Seleme (radıyallahu anhâ)'nın ismi Hind'dir. Babası Ebu Ümeyye Huzeyfe İbnu'l-Muğîre'dir. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Ümmü Seleme ile hicretin dördüncü yılında Cemaziyü'l-ahir ayında evlenmiştir. Ümmü Seleme ve zevci ilk Müslümanlardan ve Habeşistan'a hicret edenlerdendir. Sonra Mekke'ye gelmişler, oradan da Medine'ye hicret etmişlerdir. Rivayette geçen "Çok çocuk sahibiyim" fıkrasından da anlaşılacağı üzere küçük çocukları vardı: "Seleme, Ömer, Dürre, Zeyneb.

Ümmü Seleme, kocası Ebu Seleme ile hicret ederken, müşrik olan yakınları onu tevkif ederler ve hicret etmesine izin vermezler. Oğlu Seleme'yi de kocasının yakınları alıkoyar. Ebu Seleme Medine'ye tek başına intikal eder. Kocasından ve oğlundan ayrılan Ümmü Seleme her gün, sabahtan akşama kadar gözyaşları dökmeye başlar. Bu, günlerce devam eder. Sonunda merhamete gelen yakınları onun da hicretine izin verirler. Çocuğunu da alarak Medine'ye gelip kocasına kavuşur.

Ümmü Seleme Resulullah'la evlendiği zaman çocuğu Zeyneb henüz onu emmekte idi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) çocuğu annesinin yanında gördükçe gerdek yapmıyordu. Durumu sezen Ammar İbnu Yasir çocuğu götürür. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm gerdek yapar.[21]

Ümmü Seleme (radıyallahu anhâ) güzelliği, aklı ve isabetli re'yi ile meşhurdu. Hudeybiye'de sulh yapıldığı zaman Resulullah, Ashab'a kurbanlarını kesip traş olmalarını ve ihramdan çıkmalarını emrettiği halde, Ka'be'yi tavaf etmek maksadıyla yola çıktıkları için, tavafsız bunları yapmak Ashab'ın ağrına gidiyor, bu sebeple emr-i Nebevî'yi icraya kimsenin eli varmıyordu. Resulullah'ı, mükerrer emirlerine rağmen dinleyen yoktu. Aleyhissalâtu vesselâm üzgün olarak çadırına girdi. Üzüntünün sebebini öğrenen Ümmü Seleme: "Ey Allah'ın Resulü, sen kurbanını kes, traşını ol, ihramdan çık. Ashabın seni taakip edecektir!" diye tavsiyede bulundu. Aleyhissalâtu vesselâm bu tavsiyeye uydu. Aynen onun söylediği gibi, Ashab da kalkıp menasiki birer birer icra ettiler. Bu

vak'a onun dirayetine örnek olarak hep zikredilmiştir.
Ümmü Seleme (radıyallahu anhâ) hicretin 59. yılında Şevval ayında Allah'ın rahmetine kavuştu. Daha muahhar yıllarda öldüğüne dair rivayetler de vardır. [22]

*** ZEYNEB RADIYALLAHU ANHA**

-5615 -1- عن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]لَمَّا انْقَضَتْ عِدَّةُ زَيْنَبَ قَالَ رَسُولُ اللّهِ # لِزَيْدٍ رَضِيَ اللّهُ عَنه: اذْهَبْ فَاذْكُرْهَا عَلَيَّ، فَانْطَلَقَ زَيْدٌ حَتّى أتَاهَا وَهِيَ تُخَمِّرُ عَجِينَهَا. قَالَ: فَلَمَّا رَأيْتُهَا عَظُمَتْ فِي صَدْرِي حَتّى مَا أسْتَطِيعُ أنْ أنْظُرَ إلَيْهَا فَوَلَّيْتُهَا ظَهْرِي وَنَكَصْتُ عَلَى عَقِبِي، وَقُلْتُ: يَا زَيْنَبُ أرْسَلَنِي رَسُولُ اللّهِ # يَذْكُرُكِ. فَقَالَتْ: مَا أنَا بِصَانِعَةٍ شَيْئاً حَتّى أؤَامِرَ رَبِّي، فَقَامَتْ إلَى مَسْجِدِهَا وَنَزَلَ الْقُرآنُ، وَجَاءَ رَسُولُ اللّهِ # فَدَخَلَ عَلَيْهَا بِغَيْرِ إذْنٍ. قَالَ فَلَقَدْ رَأيْتُهَا أطْعَمَنَا رَسُولُ اللّهِ # اَلْخُبْزَ وَاللَّحْمَ حَتّى امْتَدَّ النَّهَارُ. فَخَرَجَ النَّاسُ وَبَقَى رِجَالٌ يَتَحَدَّثُونَ في الْبَيْتِ بَعْدَ الطَّعَامِ، فَخَرَجَ رَسُولُ اللّهِ # وَاتَّبَعْتُهُ فَجَعَلَ يَتَتَبَّعُ حُجَرَ نِسَائِهِ وَيُسَلِّمُ عَلَيْهِنَّ، وَيَقُلْنَ لَهُ: يَا رَسُولَ اللّهِ كَيْفَ وَجَدْتَ أهْلَكَ؟ قَالَ أنَسٌ رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ: فَمَا أدْرِي أنَا أخْبَرْتُهُ أوْ غَيْرِى أنَّ الْقَوْمَ قَدْ خَرَجُوا، فَانْطَلَقَ حَتّى دَخَلَ الْبَيْتَ. فَذَهَبْتُ أدْخُلُ مَعَهُ، فَألْقَى السِّتْرَ بَيْنِي وَبَيْنَهُ، وَنَزَلَ الْحِجَابُ، وَوُعِظَ الْقَوْمُ بِمَا وُعِظُوا بِهِ: يَا أيُّهَا الَّذينَ آمَنُوا َ تَدْخُلُوا بُيُوتَ النَّبِيِّ. الى قوله: واللّهِ َ يَسْتَحْيِي مِنَ الْحَقِّ[. أخرجه مسلم والنسائي، وللبخاري والترمذي بمعناه .

1. (5615)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Zeyneb'in iddeti tamamlanınca, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Zeyd (radıyallahu anh)' e: "Git onu bana (kendinden) iste!" dedi. Zeyd gitti, Zeyneb'e geldiği zaman hamurunu yoğuruyordu. Zeyd der ki: "Onu gördüğüm zaman içimde bir zorluk hissettim, ona bakamaz hale geldim. Sırtımı ona çevirerek, geri geri yaklaştım ve: "Ey Zeyneb! Beni Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) gönderdi. Seni istiyor" dedim. Zeyneb: "(Ben (istihare yoluyla) Rabbimle istişare etmeden bir şey yapacak durumda değilim!" dedi ve kalkıp mescidine gitti. Derken Resulullah'a vahiy geldi. Aleyhissalâtu vesselâm kalkıp izin almadan Zeyneb'in evine girdi. Zeyd

der ki: Gündüzün ilerlemesiyle Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bize ekmek ve et yedirdiğini gördük.
Yemekten sonra halk çıkmış, bazı kimseler evde kalmış sohbet ediyordu. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) da çıktı, peşinden ben de çıktım. Hanımlarının hücrelerine birer birer uğrayıp selam vermeye başladı. Onlar: "Ey Allah'ın Resulü (yeni) hanımını nasıl buldun?" diyorlardı.
Hz. Enes (radıyallahu anh) der ki: "Bilemiyorum, "halk çıktı!" diye ben mi haber verdim, başkası mı haber verdi. Aleyhissalâtu vesselâm gelip evine girdi. Ben de beraber girmek istedim. Benimle kendi arasına perde çekti. Örtünme ayeti nazil oldu. Halk, kendilerine verilen öğütten derslerini aldı: "Ey iman edenler! Yemek için davet olunmadan Peygamber'in evine girip de orada yemek vaktini beklemeyin. Davet edildiğinizde ise girin, fakat yemeğinizi yedikten sonra sohbete dalmadan dağılın. Bu hareketiniz Peygamer'e eziyet verir. O da size bunu açıklamaktan sıkılır. Allah ise hakkı açıklamaktan çekinmez" (Ahzab 53). [Müslim, Nikah 87, (1428); Nesâî, Nikah 26 (6 , 79).][23]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, Resulullah'ın Zeyneb Bintu Cahş ile evlenmelerini anlatmaktadır. Zeyneb Bintu Cahş, Aleyhissalâtu vesselâm'ın hala kızı idi. Onu azadlısı Zeyd İbnu Harise ile evlendirmişti. Zeyneb bu evliliği istemiyordu. Resulullah'ın hatırına kabullenmişti. Sonunda evliliği devam ettiremeyip ayrıldılar. Şu halde Zeyneb'in bu boşamadan hasıl olan iddetinin sona ermesi mevzubahistir.
Resulullah, evlenme teklifini Zeyneb'in eski kocası Zeyd ile duyurur. Zeyneb bu teklife hemen evet demez. "İstihare yaparak Rabbimin irşadını alayım" der. Mescidine gider. Bu esnada da Aleyhissalâtu vesselâm'a vahiy gelmiştir. Vahiyde, Zeyneb'in Resuslullah'a Allah tarafından nikahlandığı ifade edilmektedir. Aleyhissalâtu vesselâm bu sebeple Zeyneb'e kendisi gider ve kapıyı çalmadan içeri girer. Kapıyı çalmadan girişi, Zeyneb'le nikahının kıyılmış olması sebebiyledir. Mezkur ayet şöyle: "Zeyd o hanımla alâkasını kesince, biz onu sana nikahladık..." (Ahzab 37). Bilahare, Resulullah'ın hanımları birbirlerine karşı faziletleriyle övünürken Hz. Zeyneb "Sizin nikahınızı insanlar kıyarken benin nikahımı Aziz ve Celil olan Allah kıydı" diyecektir.

2- Hz. Enes, Hz. Zeyneb'in düğün yemeğinin, derhal aynı gün içinde yendiğini belirtir. Yemekten sonra cemaatin dağılmasına rağmen bazı rivayetlerde tasrih

edildiği üzere iki kişi sohbete dalar ve evde kalmaya devam eder. Aleyhissalâtu vesselâm'ın odayı terketmesi de bunlara çıkıp gitmeleri için yeterli mesaj sayılmaz, oturmaya devam ederler. Aleyhissalâtu vesselâm zevcelerini birer birer ziyarete başlar. Selam verir, halhatır sorar. Ziyaretleri tamamlayıp dönünce o iki kişi de çıkar.[24]

3- Hadisten Çıkan Bazı Fevaid:

* Kişi evine dışardan geldikçe aile halkına selam vermeli, halhatır sormalıdır. Böylece utanarak meselesini açamayan aile reisinin açtığı sohbet zemini içerisinde meseleler açılmış olur.

* Selam verilirken, muhatap tek bile olsa cemi sigasıyla esselamu aleyküm diye selam vermelidir.

* Bir kimse ile karşılaşınca halhatır sormak müstehabtır.[25]

*** ÜMMÜ HABİBE RADIYALLAHU ANHA**

-5616 -1- وَعَنها رَضِيَ اللهُ عَنها:]أَنَّهَا كَانَتْ تَحْتَ عُبَيْدِ اللهِ بْنِ جَحْشٍ فَمَاتَ بِأرْضِ الْحَبَشَةِ فَزَوَّجَهَا النَّجَاشِىُّ رَحِمَهُ اللهُ مِنَ النَّبِيِّ # وَأمَهْرَهَا أرْبَعَةَ آَفِ دِرْهَمٍ، وَبَعَثَ بِهَا إلَيْهِ مَعَ شُرَحْبِيلِ بْنِ حَسَنَةَ، فَقَبِلَ النَّبِيّ #[. أخرجه أبو داود والنسائي .

1. (5616)- Ümmü Habibe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Kendisi, Ubeydillah İbnu Cahş'ın nikahı altında idi. Habeşistan'da kocası ölünce, Necaşi merhum, onu Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a nikahlayıp dört bin dirhem mehir verdi. Onu Şürahbil İbnu Hasene ile birlikte Aleyhissalâtu vesselâm'a gönderdi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) kabul etti." [Ebu Davud, Nikah 29, (2107, 2108); Nesâî, Nikah 66, (6, 119).][26]

AÇIKLAMA:

Ümmü Habibe (radıyallahu anh)'nin adı Remle Bintu Ebi Süfyan Sahr İbni Harb'tir. Babası Ebu Süfyan, o sıralarda Mekke'nin lideri ve müşrik idi. Fetih günü Müslüman olanlardandır.

Ümmü Habibe kocası Ubeydillah ile birlikte Habeşistan'a, ikinci hicretle gitmişti. Kocası orada içki düşkünlüğü sebebiyle Hıristiyan oldu ve orada öldü. Ümmü Habibe kocasına uyup İslam'dan çıkmadı, imanında sebat etti.
Ümmü Habibe'nin Resulullah'a nikahlanma vakti ve yeri hakkında ihtilaf edilmiştir. Bazı rivayetlere göre, Habeşistan'da hicretin altıncı yılında nikah kıyılmıştır. Bazı rivayetlere göre, Aleyhissalâtu vesselâm, nikah için, Amr İbnu Ümeyye ed-Damri'yi Necaşi'ye göndererek Ümmü Habibe'yi kendisine nikahlayıvermesini, kendisi adına dört yüz dinar miktarında mehir vermesini talep etmiştir. Necaşi bu arzuyu Nebeviyi yerine getirerek Ümmü Habibe'yi Şurahbil İbnu Hasene ile birlikte Medine'ye göndermiştir.
Rivayete göre, Necaşi, Resulullah'ın isteği kendisine ulaşınca, Ebrehe adındaki cariyesini Ümmü Habibe'ye gönderir. Ebrehe: "Melik sana diyor ki: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana yazarak seni O'na nikahlamamı talep etti" der. Bunun üzerine Ümmü Habibe, Halid İbnu Said İbni'l-As'a haber gönderir ve onu nikahta vekil tayin eder. Habere çok sevinen Ümmü Habibe Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a zevce olmak gibi fevkalâde mutlu bir haberi getiren Ebrehe'ye iki bilezik ve bir gümüş yüzük verir. Akşam olunca, Müslümanların temsilcisi olan Ca'fer İbnu Ebi Talib ve diğer Müslümanları çağırır ve huzurlarında dua okuyup nikah kıyar, mehri Halid İbnu Said İbni'l-As'a teslim eder. Cemaat dağılmak isteyince Necaşi: "Oturun, peygamberlerin sünnetidir; evlendikleri zaman, nikah üzerine yemek yerler" der. Yemek getirilir, yerler ve dağılırlar.
Bazı rivayetlerde bu hadisenin hicretin yedinci yılında vaki olduğu zikredilir. Ümmü Habibe'nin vekil tayin ettiği Halid, Ümmü Habibe'nin babasının amcasının oğlunun oğludur. Nikah sırasında Ebu Süfyan müşrik ve Resulullah'la harp halinde idi.
Yukarıda da söylediğimiz gibi bu nikahın Habeşistan'dan döndükten sonra Medine'de kıyıldığı da söylenmiştir. Ancak meşhur olan önceki rivayettir.
Ümmü Habibe (radıyallahu anhâ), hicrî kırk dört yılında vefat etmiştir. Allah validemizi şefaatçimiz kılsın.[27]

*** SAFİYYE RADIYALLAHU ANHA**

-5617 -1- عن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]قَدِمَ رَسُولُ اللّهِ # خَيْبَرَ. فَلَمَّا فَتَحَ اللّهُ عَلَيْهِ الْحِصْنَ ذُكِرَ لَهُ جَمَالُ صَفِيَّةَ بِنْتِ حُيَىِّ بْنِ أَخْطَبَ وَقَدْ قُتِلَ زَوْجُهَا

وَكَانَتْ عَرُوساً فَاصْطَفَاهَا النَّبِىُّ # مِنَ الْمَغْنَمِ وَخَرَجَ بِهَا حَتّى بَلَغَ الرَّوْحَاءَ فَبَنَى بِهَا. ثُمَّ صَنَعَ حَيْساً في نِطْعٍ صَغِيرٍ. ثُمَّ قَالَ لِي: آذِنْ مَنْ حَوْلَكَ. فَكَانَتْ تِلْكَ وَلِيمَةَ رَسُولِ اللّهِ # عَلى صَفِيَّةَ. ثُمَّ خَرَجْنَا الى الْمَدِينَةِ فَكَانَ # يُحَوِّي لَهَا وَرَاءَهَا بِعَبَاءَةٍ. ثُمَّ يَجْلِسُ عِنْدَ بَعِيرِهِ فَيَضَعُ رُكْبَتَهُ، فَتَضَعُ صَفِيَّةُ رَضِيَ اللّهُ عَنها رِجْلَهَا عَلى رُكْبَتِهِ حَتّى تَرْكَبَ[. أخرجه الخمسة إ الترمذي.قوله: »يُحَوِّى« الحوية: كساء يعمل حول سنام البعير ليركب عليه .

1.(5617)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hayber'e geldi. Allah kaleyi fethetmeyi müyesser kılınca, kenisine Safiyye Bintu Huyey İbni Ahtab'ın güzelliğinden bahsedildi. Safiyye'nin kocası savaş sırasında öldürülmüştü. Kadın daha yeni evlenmişti. Aleyhissalâtu vesselâm, ganimetten pay olarak kendisine onu seçti. Oradan Safiyye ile birlikte çıktılar. Revha nam mevkiye geldiler. Aleyhissalâtu vesselâm orada gerdek yaptı. Sonra küçük bir yaygı içerisinde has (denen hurma, yağ ve keş'ten mamul bir yemek) hazırladı. Sonra bana: "Etrafındakileri çağır!" buyurdu. Bu, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Safiyye için verdiği düğün yemeği idi. Sonra oradan Medine'ye hareket ettik. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Safiyye için, bineğinin terkisine bir örtü seriyordu. Sonra devesinin yanıda çömelip dizini dayadı. Safiyye (radıyallahu anhâ), dizine basarak deveye bindi." [Buharî, Salat 12, Ezan 6, Salatu'l-Havf 6, Cihad 102, 130, Menakıb 27, Megazi 38; Müslim, Nikah 464, (1367); Ebu Davud, Harac ve'l-İmaret 21, (2996, 2997, 2998); Nesâî, Nikah 79, (6, 131-134).][28]

AÇIKLAMA:

Safiyye Bintu Huyey, rivayetten de anlaşılacağı üzere, Ümmühatu'lmü'minînden olup Hayber Yahudilerindendir. Sıradan bir kadın olmayıp ileri gelenlerden biridir. Hatta, başka rivayetlerin açıkladığı üzere, "Bana esirelerden bir cariye ver!" diye talepte bulunan Dıhye İbnu Halife, Resulullah'ın: "Git dilediğini seç al" ruhsatı üzerine gider Safiyye'yi seçer. Ancak Aleyhissalâtu vesselâm'a: "Ey Allah'ın Resulü, o, Kureyza ve Nadir kabilelerinin efendisidir, o ancak size münasibtir" diye ikazda bulunurlar. Aleyhissalâtu vesselâm belki de siyasî

mülahazalarla, yani Yahudilerle Müslümanlar arasındaki husumeti azaltmak, gerginliği asgariye indirip dostane münasebetleri geliştirmek düşüncesiyle, böyle mümessil mahiyetinde bir kadınla evlenmeyi uygun görür. Dıhye'yi çağırıp bir başka cariye seçmesini söyler ve Safiyye'yi kendisi alır. Azad eder, örtüye tabi kılar ve evlenir. Örtmesi, zevce edindiğinin alâmetidir. Cariye olarak almış olsaydı örtünmeyi mecbur etmezdi. Safiyye (radıyallahu anhâ)'nın akıllı kadınlardan biri olduğu belirtilir. Hz. Safiyye, gerçekten Yahudilere karşı dikkatleri çekecek, şikayetlere sebep olacak derecede hususi yakınlık göstermiş, hane-i saadette onların temsilcisi rolünü oynamıştır. Bu aşırı ilgisinden sual edilince: "Benim onlar arasında akrabalarım var, sıla-ı rahm yapıyorum" diye cevap vermiştir.
Resulullah, Safiyye'nin yüzünde morluk görür ve sebebini sorar. Anlatır ki: Rüyasında gökteki ayın kucağına düştüğünü görür. Bunu ertesi gün babasına anlatır. Babası: "Sen Arap melikine zevce olacaksın" diyerek öfkeyle tokat atar. Bu iz, o darbeden kalmadır. Bir başka rivayette, göğsüne düşen güneştir. Rüyayı anlattığı kimse de kocasıdır. Rüyayı annesine anlattığı da rivayetlerde yer alır. Safiyye'nin evli olduğu düşünülürse, kocasına anlatmış, onun darbesini yemiş olması daha makul gelir.
Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevcelerinden bazıları zaman zaman Safiyye'yi "Yahudi kızı" diyerek, mesela Hz. Aişe ve Hz. Hafsa: "Biz Resulullah'ın yanında senden daha muteberiz, biz Resulullah'ın hem zevceleriyiz hem de amcasının kızlarıyız" diyerek üzerler. Safiyye bu laf atmaları Aleyhissalâtu vesselâm'a şikayet eder. Resulullah onu şöyle teselli eder: "Sen onlara: "Siz benden nasıl daha hayırlı olursunuz? Benim kocam Muhammed'dir, babam Harun'dur, amcam Musa'dır" demedin mi?" buyurur. Bir sefer sırasında Hz. Safiyye'nin devesi hastalanır. Zeyneb Bintu Cahş validemizin fazla devesi vardır. Aleyhissalâtu vesselâm, devesinin birini Safiyye'ye vermesini söyler. Ancak Zeyneb: "Ben şu Yahudi kızına mı devemi vereceğim!" diyerek imtina eder. Bu tutuma üzülen Aleyhissalâtu vesselâm üç ay kadar bir müddet Zeyneb'i terkeder, ona gece ayırmaz ve hiç konuşmaz.
Medine'ye geldiği vakit ensar kadınları ve bu arada Hz. Aişe, Safiyye radıyallahu anhünne'yi görmeye gelirler. Resulullah Hz. Aişe'ye: "Zevcemi nasıl buldun?" diye sorunca: "Bir Yahudi kadını" diye istiskal edici bir cevap verir. Resulullah: "Öyle söyleme, o Müslüman oldu ve Müslümanlığında da samimi" buyururlar.
Hz. Safiyye'nin ölüm tarihi ihtilaflıdır: 37 ile 52 arasında değişen yıllar

söylenmiştir, (radıyallahu anhâ). [29]

* HZ. CÜVEYRİYE RADIYALLAHU ANHA

-5618 -1- عن عائشة رَضِيَ اللهُ عَنها قالت:]وَقَعَتْ جُوَيْرِيَةُ بِنْتُ الْحَارِثِ مِنْ بَنِي الْمُصْطَلِقِ في سَهْمِ ثَابِتِ بْنِ قَيْسِ بْنِ شَمَّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنه، وَكَانَتِ امْرَأةً مُّحَةً لَهَا في الْعَيْنِ حَظٌّ، فَجَاءَتْ تَسألُ رَسُولَ اللهِ في كِتَابَتِهَا. قَالَتْ عَائِشَةُ رَضِيَ اللهُ عنها: فَلَمَّا قَامَتْ عَلى الْبَابِ، وَرَأيْتُهَا كَرِهْتُ مَكَانَهَا، وَعَرَفْتُ أنَّ رَسُولَ اللّهِ # سَيَرَى مِنْهَا مِثْلَ الَّذي رَأيْتُ. فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللهِ، أنَا جُوَيْرِيَةُ بِنْتُ الْحَارِثِ، وَإنَّهُ كَانَ مِنْ أمْرِي مَا يَخْفَى عَلَيْكَ، وَإنِّي وَقَعْتُ في سَهْمِ ثَابِتِ بْنِ قَيْسٍ، وَإنِّي كَاتَبْتُ عَلى نَفْسِي، وَجِئْتُكَ تُعِينُنِي فَقَالَ لَهَا: فَهَلْ لَكِ فِيمَا هُوَ خَيْرٌ لَّكِ؟ قَالَتْ: وَمَا هُوَ؟ قَالَ: أؤَدِّي عَنْكِ كِتَابَتَكِ وَأتَزَوَّجُكِ؟ قَالَتْ: قَدْ فَعَلْتُ. فَلَمَّا تَسَامَعَ النَّاسُ أنَّ رَسُولَ اللهِ # قَدْ تَزَوَّجَ جُوَيْرِيَةَ أرْسَلُوا مَا بِأيْدِيهِمْ مِنَ السَّبْيِ وَأعْتَقُوهُمْ وَقَالُوا: أصْهَارُ رَسُولِ اللّهِ #. قَالَتْ: فَمَا رَأيْنَا امْرَأةً كَانَتْ أعْظَمَ بَرَكَةً عَلى قَوْمِهَا مِنْهَا؛ أُعْتِقَ فِي سَبَبِهَا أكْثَرُ مِنْ مِائَةِ أهْلِ بَيْتٍ مِنْ بَنِي الْمُصْطَلِقِ[. أخرجه أبو داود.»المَّحَةُ« بمعنى المليحة، وهذا البناء للمبالغة في المحة.و»المكاتبةُ« أن يشترى المملوك نفسه من موه ليؤدي ثمنه إليه من كسبه .

1. (5618)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Beni'l-Mustalik'ten Cüveyriye Bintu'l-Haris, Sabit İbnu Kays İbni Şemmas (radıyallahu anh)'ın hissesine düşmüştü [esaretten kurtulmak için mukatebe anlaşması yaptı]. O, çok güzel bir kadındı, gözde onun için bir hisse vardı (gören göz haz duyardı). Mukatebe bedelini ödemede yardım talep etmek üzere Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a geldi.

Hz. Aişe devamla der ki: "Cüveyriye kapıda durduğu vakit onu görünce durumu hoşuma gitmedi (Resulullah'ın onu beğenip evlenmeye kalkacağından koktum). Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın da benim onda gördüğüm (güzelliği) göreceğini derhal anladım.

"Ey Allah'ın Resulü dedi. Ben Haris'in kızı Cüveyriye'yim. Durumum size

meçhul değil. Ben Sabit İbnu Kays'ın hissesine düştüm. Fakat hürriyetime kavuşmak için onunla mukatebe yaptım. Size, mukatebe (bedelini ödemem)de yardım istemek üzere geldim. Resulullah:
"Sana ondan daha hayırlısını söylesem ne dersin?" buyurdular. Cüveyriye: "O nedir?" dedi.
"Senin yerine mukatebe ücretini ödeyeyim ve seni zevce olarak alayım?" buyurdular. Cüveyriye de: "Kabul ediyorum!" dedi. [Bunun üzerine, Sabit İbnu Kays'a adam göndererek Cüveyriye'yi ondan talep etti. Sabit: "O senindir, Ey Allah'ın Resulü! Annem babam sana feda olsun!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm mukatebe ücretini hemen ödedi. Cüveyriye'yi azad edip evlendi. Halk, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Cüveyriye ile evlendiğini işitince ellerindeki esirleri salıp azad ettiler ve: "Bunlar Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın artık akrabalarıdır (esir olarak tutulamazlar)!" dediler. Hz. Aişe devamla der ki: "Kavmine ondan daha hayırlı bir kadın görmedik; onun sebebiyle Benî Mustalik'ten yüz aile halkı azad olundu." [Ebu Davud, Itk 2, (3931).][30]

AÇIKLAMA:

1- Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Benî Müstalik'in Müslümanlara karşı sefer hazırlığında olduğunu istihbar edince ani bir baskın hareketiyle düzenlerini önlemişti. Gafil avlanan Benî Müstalik mağlup olmuş, yedi yüz kadar insan da Müslümanlara esir düşmüştü. Hz. Aişe yüz ailenin Cüveyriye sebebiyle azad edildiğini belirtir. Demek ki her bir aile ortalama yedi kişiden müteşekkildir. Bazı rivayetler Cüveyriye (radıyallahu anh)'nin adının Berre olduğunu, bunu Resulullah'ın Cüveyriye diye değiştirdiğini belirtir.

2- Hadisten "veli"nin velisi olduğu kadını evlendirebileceği, dilerse kendisi o kadınla evlenebileceği hükmünü çıkarmışlardır. Çünkü, Resulullah velisi durumunda bulunduğu Cüveyriye ile evlenmiştir. Resulullah o durumda Cüveyriye'nin velisi sayılır. Çünkü "sultan, velisi olmayanın velisidir." Cüveyriye köle olması haysiyetiyle velisiz sayılır. Keza Aleyhissalâtu vesselâm, Cüveyriye için mevla'l-itaka'dır, yani "azadlık efendisi." Azadlık efendisi, azadlının velisidir. Çünkü ona asabe olmuştur. Böylece Aleyhissalâtu vesselâm'ın Cüveyriye'ye veli olduğu sübut bulunca, cereyan eden hadise, veli olan Resulullah'ın velayeti altındaki Cüveyriye'yi kendisi ile evlendirmiş

olmasından ibarettir. Öyleyse "veli nefsini (velayeti altındaki ile) evlendirebilir." [31]

*** İBNETU'L-CEVN**

5619- 1- عن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنها قالت:]لَمَّا دَخَلَتِ ابْنَةِ الْجَوْنِ على رَسُولِ اللّهِ # قَالَتْ: أعُوذُ بِاللّهِ مِنْكَ، فَقَالَ لَهَا: لَقَدْ عُذْتِ بعَظِيم، إلْحَقِي بِأهْلِكِ[. أخرجه البخاري والنسائي .

1. (5619)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "İbnetu'l-Cevn, Aleyhissalâtu vesselâm'ın yanına girince: "Senden Allah'a sığınırım!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Gerçekten büyüğe sığındın. Ailene dön!" buyurdular." [Buharî, Talak 3; Nesâî, Talak 14, (6, 150).][32]

AÇIKLAMA:

Siyer ve hadis kitaplarında gelen farklı rivayetler, bazı kadınların, Resulullah'a gerdek sırasında "Senden Allah'a sığınırım" diyerek veya buna yakın bir cümle ile hitap ettiklerini belirtir. Rivayetlerden gelen bu kıssalar farklı hadiseler midir, aynı hadisenin farklı rivayetleri midir, çok net değil, şarihler bu hususta cezmetmekten kaçınırlar. İbnu Sa'd'ın bir rivayeti şöyle: "Kilabiye'nin ismi ihtilaflıdır. Fatıma Bintu'd-Dahhak İbnu Süfyan dendi, Amra Bintu Yezid İbni Ubeyd dendi, Sena Bintu Süfyan İbni Avf dendi, el-Aliye Bintu Zıbyan İbnu Amr İbni Avf dendi."
Nisbet olarak da kadın Kilabî midir, Kindî midir ihtilaflıdır. İbnu Hacer, en az iki ayrı hâdisenin varlığına hükmedilebileceğini söyler. Ebu Üseyd rivayetinde geçen kadın Ümeyme'dir, Sehl'in rivayetinde geçen kadın Esma'dır. Bu meselenin teferruatı bize pratik bir fayda sağlamayacağı için münakaşaları aktarmayacağız.
Gerdek sırasında kadını (veya bazı kadınları) bu çeşit yakışıksız söz sarfetmeye sevkeden husus nedir? Rivayetler bu hususta ehemmiyetle, Ümmühatu'lmü'minînden bazılarının hilesini rivayet ederler: Bu yeni kadın çok güzeldir. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sevgi ve ilgisini kazanmada

kendilerine galebe edeceğinden korkarlar ve kadıncağıza: "Eğer derler, sen Resulullah sana yaklaşınca "senden Allah'a sığınırım!" dersen bu sözden hoşlanırlar." Saflığı sebebiyle aldanıp böyle söyleyen kadın, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan "...Ailene dön!" karşılığını alır. Bu muameleye maruz kalan Fatıma Bintu'd-Dahhak el-Kilabiye (uğradığı bedbahtlığın sevkiyle) "mayıs toplar ve ben şakiyyeyim dermiş. Bu rivayete göre bu telkini yapanlar Hz. Aişe ve Hz. Hafsa'dır. Kadını tarayıp, kınalayarak gerdeğe hazırlarken, onlardan biri: "Resulullah, gerdeğe girdiği zaman kadının "senden Allah'a sığınırım" demesinden hoşlanır" derler.
Ebu Üseyd'in rivayetinde, kadın ailesine geri götürülür. Ailesi bunu hoş karşılamaz: "Sen mübarek olmayan bir kadınsın" diye bağrışırlar. Kadın üzülür, aldatıldığını söyler, kederinden ölür.
Bir başka rivayet, kadının Muhacir İbnu Ebi Ümeyye ile evlendiğini, Hz. Ömer kadını cezalandırmak istedi ise de, kadın: "Bana örtü koymamıştı. Ümmü'lmü'minîn de dememişti (Hz. Peygamber'e zevce olmamıştım)" diyerek kendini müdafaa eder ve Hz. Ömer dokunmaz. Hicrî altmış senesinde vefat eder. [33]

*** ÜMMÜ ŞERÎK**

-5620 -2- عن عائشة رَضِيَ اللهُ عَنها:]أنَّهَا كَانَتْ مِمَّنْ وَهَبَتْ نَفْسَهَا لِرَسُولِ اللهِ #[. أخرجه النسائي .

1. (5620)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'nin anlattığına göre, "Ümmü Şerik, Aleyhissalâtu vesselâm'a nefsini hibe edenlerdendir."
(Teysir, hadisin kaynağını Nesai olarak gösterir ise de, Nesai'nin el-Mücteba olarak meşhur olan Sünen'inde mevcut değildir, es-Sünenü'l-Kübra'sında olabilir.)[34]

AÇIKLAMA:

Kadınlardan zaman zaman, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelip kendini hibe edenler olmuştur. Kadının nefsini hibe etmesi, karşılığında mehir gibi bir karşılık istemeksizin evlenme teklifinde bulunmasıdır. Bu sadedde ismi geçenlerden biri, sadedinde olduğumuz hadiste zikredildiği üzere Ümmü

Şerik'tir, bir diğeri Havle Bintu Hakim, bir diğeri Fatıma Bintu Şüreyh, bir diğeri Leylâ Bintul-Hatim, bir diğer Zeyneb Bintu Huzeyme, bir diğeri Meymune Bintu'l-Haris'dir. Hemen belirtelim ki, aslında helal olmasına rağmen, Aleyhissalâtu vesselâm bu bağış sahiplerinin hiçbiriyle evlenmemiştir. Onun nikahının altında bulunanlardan hiçbiri de nefsini bağışlayanlardan değildir. Buna rağmen Hz. Aişe'nin nefsini bağışlayan kadınlara karşı kıskançlık duyduğu belirtilir.[35]

-5621 -3- وعن ثَابِتٍ رَحِمَهُ اللّهُ قال:]كُنْتُ عِنْدَ أنَسٍ رَضِيَ اللّهُ عَنه وَعِنْدَهُ بِنْتٌ لَهُ. فقَالَ أنَسٌ: جَاءَتِ امْرَأةٌ الى النَّبِيِّ # تَعْرِضُ نَفْسَهَا عَلَيْهِ، فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللّهِ؛ ألَكَ بِى حَاجَةٌ؟ فَقَالَتْ بِنْتُ أنَسٍ: مَا أقَلَّ حَيَاءَهَا، وَاسَوْأتَاهُ وَاسَوْأتَاهُ. فقَالَ: هِيَ خَيْرٌ مِنْكِ. رَغِبَتْ في رَسُولِ اللّهِ # فَعَرَضَتْ نَفْسَهَا عَلَيْهِ[. أخرجه البخاري والنسائي .

2. (5621)- Sabit rahimehullah anlatıyor: "Ben Hz. Enes (radıyallahu anh)'in yanında idim. Onun yanında bir kızı vardı. Enes dedi ki: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a bir kadın gelerek nefsini ona arzetti ve: "Ey Allah'ın Resulü! Senin bana ihtiyacın var mı?" dedi. Bunun üzerine Enes'in kızı: "Bu kadının hayası ne kadar az! Ne ayıp, ne ayıp!" dedi. Enes:
"Hayır, o senden daha hayırlı! Resulullah'a rağbet ve arzu duydu ve nefsini ona arzetti" buyurdu." [Buharî, Nikah 32, Edeb 79; Nesaî, Nikah 25, (6, 78-79).][36]

-5622 -3- وعن جابرٍ رَضِيَ اللّهُ عَنه:]أنَّ أبَا بَكْرٍ رَضِيَ اللّهُ عَنه جَاءَ يَسْتَأذِنُ على رَسُولِ اللّهِ # فَوَجَدَ النَّاسَ بِبَابِهِ جُلُوساً لَمْ يُؤْذَنْ لَهُمْ، فأذِنَ لَهُ فَدخَلَ فَوَجَدَهُ جَالِساً حَوْلَهُ نِسَاؤُهُ وَهُوَ سَاكِتٌ. ثُمَّ اسْتأذَنَ عُمَرُ فأذِنَ لَهُ وَهُوَ كذلِكَ فَقَالَ أبُو بَكْرٍ رَضِيَ اللّهُ عَنه: ٍقُولَنَّ قَوٌْ أُضْحِكَ بِهِ رَسُولَ اللّهِ #. فقَالَ: يَا رَسُولَ اللّهِ! لَوْ رَأيْتَ ابْنَةَ خَارِجَةَ تَسْألُنِي النَّفَقَةَ. فَقُمْتُ إلَيْهَا، فَوَجَأتُ عُنُقَهَا. فَضَحِكَ رَسُولُ اللّهِ #، وَقالَ: كُلُّ مَنْ حَوْلِى كَمَا تَرَى تَسْألُنِى النَّفَقَةَ، فقَامَ عُمَرُ الى حَفْصةَ رَضِيَ اللّهُ
عَنها يَجَأُ عُنُقَهَا، وَقَامَ أبُو بَكْرٍ الى عَائِشَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنها يَجَأُ عُنُقَهَا. كِهُمَا

يَقُولَ: تَسألْنَ رَسُولَ اللهِ # مَا لَيْسَ عِنْدَهُ؟ فَقَلْن: واللهِ َنَسْألُهُ أبداً مَا لَيْسَ عِنْدَهُ. ثُمَّ اعْتَزَلَهُنَّ شَهْراً؛ ثُمَّ نَزَلَتْ هذِهِ اŒيةُ: يَا أيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ ْزْوَاجِكَ. حَتّى بَلَغَ لِلْمُحْسِنَاتِ مِنْكُنَّ أجْراً عَظِيماً. قَالَ: فَبَدَأ بِعَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنها. فقَالَ: إنِّي أُرِيدُ أنْ أعْرِضَ عَلَيْكِ أمْراً أُحِبُّ أنْ َ تَعْجِلِي فيهِ حَتّى تَسْتَشِيرِي أبَوَيْكِ. قَالَتْ: مَا هُوَ يَا رَسُولَ اللهِ؟ فتَ عَلَيْهَا اŒيَةَ. قَالَتْ: أفِيكَ أسْتَشِيرُ أبَوَيَّ؟ بَلْ أخْتَارُ اللهَ وَرَسُولَهُ وَالدَّارَ اŒخِرَةَ وَأسْألُكَ أنْ َ تُخْبِرَ امْرَأةً مِنْ نِسَائِكَ بِالَّذى قُلْتُ لَكَ. فَقَالَ: َ تَسْألُني امْرَأة مِنْهُنَّ إ َّ أخْبَرْتُهَا، لَمْ يَبْعَثْنِي اللهُ تَعالى مُعْنِتاً وَ مُتَعَنِّتاً، وَلَكِنْ بَعثَنِي مُعَلِّماً وَمُيَسِّراً[. أخرجه مسلم.»وَجَأتُ« عتقَ فن: إذا دستها برجلك ونحو ذلك .

3. (5622)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Ebu Bekr (radıyallahu anh) gelip (Hz. Peygamber'in huzuruna girmek için) izin istedi. Kapıda oturmuş bekleyen insanlar vardı. Onlara izin verilmemişti. Hz. Ebu Bekr'e izin verildi, o da girdi. Girince, Aleyhissalâtu vesselâm'ı etrafında zevceleri toplamış olduğu halde sessiz oturuyor buldu. Derken Hz. Ömer de izin istedi, ona da aynı halde iken izin verdi. Hz. Ebu Bekr: "Ben Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı güldürecek bir şey söyleyeceğim!"dedi ve sordu:
"Ey Allah'ın Resulü! Hârice'nin kızı benden nafaka istese ben de kalkıp boğazını tutsam ne dersiniz?" dedi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) güldü ve: "Şu etrafında gördüklerinin hepsi benden nafaka istiyorlar!" dedi. Ömer, hemen kalkıp boğazını tutmak üzere Hafsa'ya yöneldi. Hz. Ebu Bekr de kalkıp boğazını tutmak üzere Aişe'ye yöneldi. Her ikisi de:
"Demek siz Resulullah'tan onda olmayan şeyi istiyorsunuz ha!" diyordu. Onlar:
"Allah'a yemin olsun! Biz ondan asla olmayan şeyi istemiyoruz!" dediler. Sonra Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) onlardan bir ay ayrı durdu. Arkadan şu ayet nazil oldu. (Mealen): "Ey Peygamber! Hanımlarına de ki: "Eğer dünya hayatını ve zevkini istiyorsanız, gelin boşanma bedelini verip sizi güzellikle serbest bırakayım. Eğer Allah'ı, Resulü'nü ve ahiret yurdunu istiyorsanız, şüphesiz ki, sizden iyilik yapan ve iyi kullukta bulunanlar için Allah pek büyük bir mükafaat hazırlamıştır" (Ahzab 28-29).
Hz. Cabir devamla der ki: "Bunun üzerine Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'den başlayarak şöyle dedi:
"Ben sana bir husus arzedeceğim. Cevap vermede acele etmemeni dilerim,

ebeveyninle de istişare ettikten sonra cevap ver."
"O husus nedir ey Allah'ın Resulü?" diye Aişe sorunca, Aleyhissalâtu vesselâm ayeti tilavet buyurdu. Bunun üzerine Hz. Aişe hemen: "Yani sizi tercih meselesinde mi ailemle istişare edeceğim? Asla! Ben Allah'ı ve Resulü'nü ve ahiret yurdunu tercih ediyorum. Senden ricam, kadınlarından hiçbirine benim şu söylediğimi haber vermemendir!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Onlardan biri sormaya görsün, ben hemen cevap veririm. Zira Allah beni zorlaştırıcı ve şaşırtıcı olarak değil, öğretici ve kolaylaştırıcı olarak gönderdi!" buyurdular." [Müslim, Talak 29, (1478).][37]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayet, Ümmühatu'lmü'minîn'in dünya veya ahireti tercih hususunda muhayyer bırakıldıklarını haber veren ayetin nüzul sebebini açıklamaktadır. Anlaşılacağı üzere Hz. Ebu Bekr ve Hz. Ömer mutad ziyaretlerinin birinde Aleyhissalâtu vesselâm'ı kadınları etrafında toplanmış olduğu halde sessiz (ve kaygılı) bulurlar. Resulullah'ı neşelendirmek ve konuşturmak için Hz. Ebu Bekr'in şaka yollu bir cümlesi Resulullah'ı güldürmekle kalmıyor, sessiz ve kaygılı oluşunun sebebini de ortaya çıkarıyor: Hanımları kendisinden veremeyeceği veya örnek olmalarında vermeyi uygun bulmadığı şeyleri istemektedir.
Bu durumu öğrenen kayınpederler [Hz. Ebu Bekr ve Hz. Ömer (radıyallahu anhümâ)] hemen kızlarının üzerlerine yürüyüp "Demek siz, Resulullah'tan onda olmayan şeyler istiyorsunuz ha!" diyerek tedib etmek, cezalandırmak isterler, Aleyhissalâtu vesselâm buna mani olur. Ama müdahale faydadan hali olmaz. Validelerimiz, o günden sonra Resulullah'tan, onda olmayan bir şey talep etmeyecekleri hususunda söz verirler, yemin ederler. Derken muhayyerlik ayeti nazil olur.
Aleyhissalâtu vesselâm emr-i İlahî'yi Hz. Aişe'den başlayarak zevcelerine tebliğ eder. Hepsi de düşünmeye, aileleriyle istişareye gerek duymadan Allah ve Resulü ile beraber olup darlık içinde yaşamayı, ayrılıp bolluk içinde yaşamaya tercih ederler.
Bu muhayyerlikte kadınlar ayrılmayı tercih etmiş olsalar, başkalarıyla evlenmeleri helal olup olmayacağı hususunda ulema mütalaa yürütmüş, ihtilafa düşmüştür. Çoğunluk, ayrılığın gereği olarak evlenebileceklerine hükmetmiştir.
Ayet geldiği zaman Resulullah'ın nikahı altında, hayatta dokuz karısının olduğu

belirtilmektedir. Beşi Kureyşîdir. Hz. Aişe, Hafsa, Ümmü Habibe, Sevde, Ümmü Seleme radıyallahu anhünne; dördü de Kureyş dışından: Safiyye, Benî Nadir Yahudilerinden; Meymune, Benî Hilal'den; Zeyneb Bintu Cahş, Benî Esed'den; Cüveyriye, Benî Mustalik'ten, radıyallahu anhünne.

2- Hadis üzgün olan eş dostun fıkra vs. nezih vasıtalara başvurularak konuşturulup, güldürülmesinin müstehab olduğunu ifade etmektedir. [38]

İKİNCİ FASIL

EVLENMEYE TEŞVİK VE TERĞİB

5623 -1- عن مَعْقَلِ بْنِ يسار رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]جَاءَ رَجُلٌ الى رَسُولِ اللّهِ # فقَالَ: إنِّى أصَبْتُ امْرَأةً ذَاتَ حَسَبٍ وَجَمَالٍ وَأنَّهَا َتَلِدُ، أفَأتَزَوَّجُهَا؟ قَالَ: َ ثُمَّ أتَاهُ الثَّانِيَةَ، فَنَهَاهُ. ثُمَّ أتَاهُ الثَّالِثَةَ، فقَالَ: تَزَوَّجُوا الْوَدُودَ الْوَلُودَ، فإنِّي مُكَاثِرٌ بِكُمُ اُمَمَ[. أخرجه أبو داود والنسائي .

1. (5623)- Ma'kıl İbnu Yesar (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a bir adam gelerek: "Ben (evlenmek üzere) asaletli ve güzel bir kadın buldum. Ancak kısırdır, çocuk doğurmuyor. Onunla evleneyim mi?" diye sordu. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Hayır evlenme!" buyurdular. Sonra adam ikinci sefer geldi, yine aynı cevabı aldı. Adam üçüncü sefer de gelince: "(Ey insanlar!) vedud (çok seven) ve velud (çok doğuran) olanla evlenin. Zira ben (kıyamet günü) diğer ümmetlere karşı çokluğunuzla övüneceğim" buyurdular." [Ebu Davud, Nikah 4, (2050); Nesaî, Nikah 11, (6, 65-66).][39]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, kadında aranması gereken belli başlı vasıfları belirtmektedir:

* Kadın kısır olmamalıdır. Çünkü evlenmenin aslî gayelerinden biri tenasül yani neslin devamını sağlamaktır. Çocuk doğurmayan kadın bu gayeyi hasıl etmez.

* Kadın vedud olmalıdır: Yani kocasını çok sevmelidir.

* Kadın doğurgan olmalıdır. Kadının sadece kısır olmaması da yeterli değil, velud da olmalıdır. İki vasıf birbirini tamamlayıcı olduğu halde ayrı ayrı zikredilmesi, evlilikte çocuk elde etme meselesinin din açısından ehemmiyetini nazara verir. Gerçi hadisin sonunda çocuk meselesine bir kere daha dönülüyor: "Kıyamet günü sizin çokluğunuzla diğer ümmetlere karşı övüneceğim."
Eğer kadın velud olur fakat vedud olmazsa kocası tarafından sevilmez. Ailevî ahenk ve huzur kadının kocası tarafından sevilmesi ile mümkündür. Bu ise öncelikle kadının vedud olmasına bağlıdır. Kadın vedud olsa fakat velud olmasa bu sefer evlilikten beklenen maksad hasıl olmaz, ümmetin sayıca artması gerçekleşmez.
Alimler bu iki vasfın bekârlarda yakınlarının haline bakılarak bilinebileceğini belirtirler. "Çünkü çoğunluk durumunda tabiatlar akrabalara intikal eder, yakınlarının tabiatları birbirlerine benzer" derler. Aliyyu'l-Kâri "Vedud ve velud olanlarla evlenin" emrinde: "Velud ve vedud olanlarla evliliğinizi devam ettirin" manasının da muhtemel olduğunu söyler.
Bu vesile ile bir kere daha tekrar edelim ki, İslam dini, nüfus çokluğuna ehemmiyet verir. Birden fazla kadınla evlenme ruhsatı bile İslam'ın nüfus politikasının gereğidir. Böylece doğum çağında olan kadın bekâr kalmamış olur. Ayrıca erken evlendirme prensibi de doğumu teşvik edici bir tedbirdir. Ortalama 15-17 yaşlarında büluğa eren gençlerin hemen evlendirilmesi daha çok sayıda çocuk edinmeye müessir olacaktır. Yüksek tahsilin yaygınlaştığı çevrelerde evlenme yaşı gittikçe gerilere kaymakta, dolayısıyla doğum nisbeti o çevrelerde azalmaktadır.
Doğum kontrolü diye günümüzde ortaya çıkan hâdiseyi İslam açısından kabul etmek mümkün değildir. Bu hâdise esasen bizde dış baskılarla müesseseleştirilmiş, doğum kontrolüyle ilgili teşkilatlar Amerikan yardımlarıyla finanse edilmiştir. Maksad, İslam ümmetinin sayısını azaltmaktır. Nitekim Kıbrıs askerî harekatının akabinde Amerika'nın koyduğu askerî ve ekonomik ambargodan Türkiye'ye faydalı olacak her çeşit yardımlar nasibini alırken, sadece doğum kontrolüne yönelik yardımlar nasibsiz kalmış, onlar hiçbir kısıntıya uğramadan gelmeye devam etmiştir. Nedir bunun manası?
Alim geçinen eyyamcı, fetvacı, günlük politikaya göre imal-ı fikirde bulunan yeni yetme yarımlar, fıkıh kitaplarında birçok kayıtlarla medar-ı bahs edilen çocuk aldırma ruhsatını, kayıtları mevzubahis etmeden göstererek veya bazı hadislerde gelen yine kayıtlara tabi azl ruhsatını[40] medar-ı bahs ederek, yabancı ideolojilerin işine yarayacak fetva vermektedir. Bu, manevî sorumluluğu

mucib olduğu gibi, ümmetin dünyevî menfaatlerine de aykırıdır. Dış baskılara dayanamayan veya satın alınan politakacılarla, din temsilcileri millet nazarında bir değildir. Millet öncelikle din alimlerine kulak verir.
Hadislerde "azl"e ruhsat olduğu gerekçesiyle doğum kontrolü caiz diyenlere Resulullah'ın azlle ilgili şu tarifini de görmelerini tavsiye ederiz: Müslim başta diğer birkısım Kütüb-i Sitte müelliflerinin kaydettiği bir hadiste, Resulullah'tan azl sorulduğu zaman: "Bu, gizli bir ve'd'dir" demiştir. Ve'd, Arapça'da çocukları diri diri toprağa gömme fiilidir. Şu halde, Resulullah, azli "çocuğun gizlice toprağa gömülmesi" olarak tarif etmiş bulunmaktadır. Yani, sebepsiz azli tasvib etmemektedir. Azle bile fetva vermeyen dinimizde, kürtaj denen çocuk katliamına fetva aramak tamamen boş bir gayrettir.
Nüfus artışının açlık ve ekonomik sıkıntıya sebep olması gibi, aslında ilme ve realiteye aykırı iddialara Kur'an-ı Kerim'in bir ayetiyle cevap vereceğiz:
"Fakirlik korkusuyla evlatlarınızı öldürmeyin. Onları da, sizi de rızıklandıran biziz. Onları öldürmek, gerçekten çok büyük bir günahtır" (İsra 31).
Makina, gübreleme, sulama, bilgi ve tecrübe gibi yeni unsurların ziraate dahil edilmesi, ziraî istihsali dünya genelinde öyle artırmıştır ki, bu, nüfus artışından çok öndedir. Gelecekte bitki genlerine yapılan müdahale, ev ziraati gibi şimdiden ufukta görülen gelişmeler gıda sıkıntısı diye bir tehlikenin yeryüzüne hiçbir zaman gelmeyeceğini göstermektedir. Afrika gibi dünyanın bazı yerlerinde görülen açlık ve sefalet, oralardaki Avrupa sömürüsünün eseridir, tabii bir hâdise değildir. Avrupalılar gittikleri memleketlerin iktisadî düzenlerini sistematik olarak bozarak yerli halkı, bir daha kendilerine karşı müessir şekilde baş kaldıramayacak hale getirmişlerdir. Oradan ayrılsalar bile sömürü sistemlerini kendi menfaatlerini devam ettirerek satın alınmış aydınlarla yürütüp, ayakta tutmaktalar; ticarî şirketleri, işletmeleri ellerinde bırakmayarak daha merhametsiz bir sömürge tatbikatını devam ettirmektedirler.
Kendi memleketlerinde bütün imkanlarıyla doğumu teşvik eden Batı, Batı dışındaki bütün memleketlerde siyasî, iktisadî ve askerî her çeşit güç ve baskı imkanlarını kullanarak doğum kontrolü uygulamasını yaptırmaktadırlar.[41]

Meselenin İktisadî Yönü:

Nüfus artmasının açlığa sebep olacağı iddiasını, ilmî çalışmalarla, rakamlarla cevaplandıran ilim adamlarımız var. Türkiye'de Nüfus Meselesi adlı kitabında Prof. Dr. Sabahattin Zaim pek çok dünya devletini esas almak suretiyle

mukayeseli, istatistikî rakamlara dayanarak yaptığı bir tahlili şöyle noktalar: "Şu halde, umumiyetle iddia edildiği gibi, ülkelerin refah seviyesindeki artış hızı ile nüfus hızı arasında tersine bir koralasyon (ilgi) yoktur (0.2). Bilakis iki mefhum arasında müsbete doğru bir koralasyon (O. 53) görülmektedir." İlim adamımızın Türkiye'nin 1960-1968 yılları arasındaki nüfus ve gelir artışı ile ilgili olarak verdiği rakamlara göre bu yıllar arasında nüfusumuz % 2.6 artarken, nüfus başına düşen GSMH (millî gelir) artışı 4.2 olmuştur.

Gıdanüfus münasebetlerinde de şu kıymetli bilgiyi verir: "Gıdanüfus münasebetlerini Türkiye yönünden inceleyecek olursak, görülür ki, ülkemizde nüfus artışının en hızlı olarak kabul edildiği devrelerde 1952-56'ya nazaran artmıştır. Aynı devrede toplam ziraî üretim % 66, gıda üretimi ise % 7 oranında artmıştır. Aynı devrede toplam ziraî üretim % 66, gıda üretimi ise % 61 oranında çoğalmıştır. Yani ülkemizde gıda yönünden bir dengesizlik yoktur. Ziraî üretimle gıda üretimi, nüfustan daha hızlı artmaktadır."[42]

Bu açıklamalar Cenab-ı Hakk'ın Kur'an-ı Kerim'de geçen "Açlık korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin, onları da sizi de biz rızıklandırırız" ayetinin ilmî bir tefsiri mahiyetindedir. Bu açıdan gerek yurdumuzda, gerek dünyanın bazı yerlerinde zaman zaman görülen maddî sıkıntılar, tabii değildir, nüfus çokluğundan değildir. Sömürgecilerin oyunundan, adaletsiz idareden ileri gelmektedir. Ömer İbnu Abdilaziz'in üç yıllık adilâne idaresi sırasında Mısır gibi büyük bir İslam dünyasında zekat kabul edecek insan kalmayacak şekilde refah ve bolluk hasıl olmuştur.

Doğum kontrolü uygulayarak, evlenmeyi, çocuk elde etme maksadının dışına çıkaran çevrelerde "cinsî münasebetlerin çocuk yapma ve neslin devamı ile hemen hemen hiçbir ilgisinin kalmadığı, tamamen bir eğlence ve zevk meselesi haline getirildiği" bazı araştırıcıların yazılarında belirtilmektedir. Bu durumun beşerî ahlakı son derece tahrip ettiğini belirten meşhur tarihçi ve içtimaiyatçı Dr. Sazzoken: "Amerika'daki cinsî münasebetlerden bahisle, rakamlar üzerinde âdeta ağlamaktadır. Doğum kontrolü teşviki sonucu evlenmeden önce gayr-ı meşru ilişkilerde bulunan erkeklerin sayısı % 27'den % 87'ye, kadınların ise % 7'den % 50'ye çıktığını tesbit etmiştir." Yine verilen bir başka bilgiye göre Dr. Cheoser 1956 yılında altı yüz kadın üzerinde yaptığı incelemelerin sonucunu şöyle bildiriyor: "İngiltere'de her üç kadından biri henüz evlenmeden iffet ve kızlığını kaybetmektedir." Aynı zat 1960 yılında yayınlanan bir kitabında "Artık kadınlarda iffet denilen şeyden bir iz, bir eser kalmış mıdır?" diye sormaktadır. Ya şimdilerde (1992) ne hale geldi?

5718. hadisin açıklama kısmında çocuk öldürme meselesine tekrar temas edeceğiz.[43]

-5624 -2- وعن ابْنِ عَمْرُو بْنِ العاص رَضِيَ اللّهُ عَنهما قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: اَلْدُّنْيَا مَتَاعٌ، وَخَيْرُ مَتَاعِ الدُّنْيَا الْمَرْأةُ الصَّالِحَةُ[. أخرجه مسلم والنسائي .

2. (5624)- Abdullah İbnu Amr İbni'l-As (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Dünya bir meta'dır. Dünya metaının en hayırlısı saliha kadındır." [Müslim, Rada 64, (1467); Nesaî, Nikah 15, (6, 69).][44]

AÇIKLAMA:

Meta', altın ve gümüş parayla alınıp satılabilen her çeşit ticaret malıdır. Yenilen, giyilen, yere serilen bütün dünya malları meta'dır. Bir müddet kullanılıp eskitilir. Ayet-i kerimede de "dünya hayatı" bir aldanma metaı olarak tavsif edilmiştir. "Dünya hayatı bir aldanma metaından başka bir şey değildir" (Al-i İmran 185).
Hadis, dünyada hoşumuza giden hiçbir şeyin ebedî olmadığını, bir müddet istifadeden sonra elden çıkacağını bildiriyor. Bu faniler arasında insan için en hayırlı olanı saliha bir kadındır. Çünkü diğer metalardan ağız tadıyla istifade, bu hayat ortağına bağlıdır. Eğer kadın saliha olmaz da kötü olursa, kişi zengin ve sağlıklı da olsa, hayatta huzur bulamaz.
Saliha kadın, dindar, iffetli ve itaatkâr olan kadındır. Bir başka hadiste Resulullah insanın saadetini üç şeye bağlar: "Saliha kadın, salih mesken, salih binek." Hadisin devamında, kişinin bedbahtlığı da üç şeye bağlanır: "Kötü kadın, kötü mesken, kötü binek." Dünyevî saadetin medarı denince birçok kimsenin aklına öncelikle maddî zenginlik gelir. Halbuki bir peygamber nokta-i nazarından, bu meselede maddî varlık hiç mevzubahis edilmemektedir. Ailevî huzurun yokluğunu hiçbir zenginlik telafi edemez. Ayrıca, saliha kadın sadece dünya hayatı için değil, dünyayı ahiretin bir tarlası görüp, buradaki hayatı ebedî hayatını kazanmaya vasıta bilen kimseler için de ayrı bir ehemmiyet taşır. Saliha bir hayat ortağına sahip kişi, ahiret ekimini daha iyi yapar. Maddî serveti bir başka değer kazanır.

Müteakip hadis mevzuyu daha da açacaktır. [45]

-5625 -3- وعن ابن أبي نَجِيح قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: مِسْكِينٌ مِسْكِينٌ رَجُلٌ لَيْسَتْ لَهُ امْرَأةٌ. قَالُوا: وَإنْ كَانَ كَثِيرَ الْمَالِ؟ قَالَ: وَإنْ كَانَ كثِيرَ الْمَالِ. مِسْكِينَةٌ مِسْكِينَةٌ اِمْرَأةٌ َ زَوْجَ لَهَا. قَالُوا: وَإنْ كَانَتْ كَثِيرَةَ الْمَالِ؟ قَال: وَإنْ كَانَتْ كَثِيرَةَ الْمَالِ[. أخرجه رزين .

3. (5625)- İbnu Ebi Necih rahimehullah anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Kadını olmayan erkek miskindir, miskindir!" buyurmuşlardır. Yanındakiler:

"Çokça malı olsa da mı?" dediler.

"Evet çokça malı olsa da!" buyurdular. Sözlerine devamla: "Kocası olmayan kadın da miskinedir miskinedir!" buyurdular. Yanındakiler:

"Çokca malı olsa da mı?" dediler. Aleyhissalâtu vesselâm:

"Evet kadının çok malı olsa da!" buyurdular." [Rezin tahric etti.][46]

-5626 -4- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: تُنْكَحُ الْمَرأةُ ٴرْبَعِ خِصَالٍ: لِمَالِهَا، وَلِحَسَبِهَا، وَلِجَمَالِهَا، وَلِدِينِهَا. فَأظْفَرْ بِذَاتِ الْدِّينِ، تَرِبَتْ يَدَاكَ[. أخرجه الخمسة إ الترمذي.»حَسَبُ ا“نْسَانِ« مَا يعد من مفاخر آبائه؛ وقيل: هو شرف النفس وفضلها. وقوله »تَرِبَتْ يَدَاكَ« أى التصقت بالتراب من الفقر، وهذا الدعاء وأمثاله كان يرد من العرب بغير قصد الدعاء، بل في معرض المبالغة في التحريض على الشئ والتعجب منه ونحو ذلك .

4. (5626)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Kadın dört hasleti için nikahlanır: Malı için, haseb ve nesebi için, güzelliği için, dini için. Sen dindarı seç de huzur bul." [Buharî, Nikah 15; Müslim, Rada 53, (1466); Ebu Davud, Nikah 2, (2047); Nesâî, Nikah 13, (6, 68).][47]

AÇIKLAMA:

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu hadislerinde evlenme mevzubahis olunca, kadın seçiminde erkeklerin üzerinde durduğu hasletleri belirtiyor: Güzellik, zenginlik, soysop üstünlüğü, dindarlık. Bu hususların hiçbirini aramayan erkek yoktur denebilir. Dinimiz öncelikle diyanetin aranmasını tavsiye eder. Kur'ân-ı Kerim, bu meselede mü'minlere, eş olarak mutlaka ehl-i iman biriyle evlenmeyi irşad buyurur, mümin eşin, hoşa gidecek kâfirden daha hayırlı olacağı ifade edilir (Bakara 221). Mü'min eşin güzelliği, çirkinliği, zenginliği, fakirliği ve nesebi (soyusopu) mevzubahis edilmiyor. Ama müşrikin hoşa gideni mevzubahis ediliyor. Müşrik, hadiste zikredilen üç sebepten biriyle hoşa gidebilir: Zengindir veya güzeldir veya soysop sahibidir, bu sebeplerden biriyle hoşa gidebilir. Öyleyse ayet-i kerimeye göre mü'min olan tercih edilecek, hadis-i şerife göre de mü'minlerden diyaneti kavi olanlar tercih edilecektir.
Başka hadisler dindarı tercihin sebeplerini belirtir: Çünkü kadın kardeşlerine benzeyenleri doğurur.

Bu hadis daha önce teferruatlı olarak geçtiği için burada tekrar etmeyeceğiz.[48]

-5627 -5- وعن جابر رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]لَمَّا تَزَوَّجْتُ قَالَ لِى رَسُولُ اللّهِ # مَا تَزَوَّجْتَ؟ قُلْتُ: تَزَوَّجْتُ ثَيْباً. فقَالَ: هَّ بِكْراً تَعِبُهَا وَتَعِبُكَ[. أخرجه الخمسة .

5. (5627)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Evlendiğim zaman Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana:
"Nasıl biriyle evlendin (dulla mı bakire ile mi?)" diye sordular.
"Bir dul aldım!" dedim.
"Niye bakire değil? O senin sen de onunla mülâtefe ederdiniz!" buyurdular." [Buhârî, Nikâh 10; Müslim, Radâ 54, (715); Ebu Dâvud, Nikâh 3, (2048); Tirmizî, Nikâh 4, 13 (1086, 1100); Nesâî, Nikâh 6, 10 (6, 61-65).][49]

AÇIKLAMA:

1- Burada, bazı vecihlerinde başka teferruat bulunan bir hadisin bir kısmı yer

almaktadır. Kısaca özetlemek gerekirse: Hz. Cabir'in babası öldüğü zaman geride yedi (veya dokuz) kız çocuğu bırakmıştır. Hz. Cabir, kendi ifadesiyle "çocukları ayarında beceriksiz bir bâkire ile evlenmeyi [kızlarına bir yenisini eklemeyi] uygun bulmayarak bunlara analık yapacak, terbiye ve bakımlarını iyi îfa edecek, onlar üzerinde otorite kurabilecek tecrübeli bir dulla evlenmiştir." Bir sefer dönüşü Hz. Cabir, Medine'ye yaklaşınca, evine bir an önce varmak için hayvanını hızlandırınca, oradaki acelecilik Aleyhissalâtu vesselâm'ın dikkatini çeker. Cabir'den sebebini sorar. Cabir, yeni evlendiğini söyleyince, Aleyhissalâtu vesselâm, "dulla mı, bakire ile mi evlendin" diye tekrar sorar. Cabir (radıyallahu anh) dul deyince, Aleyhissalâtu vesselâm, sadedine olduğumuz tavsiyede bulunur. Hz. Cabir, niçin dulla evlendiğini açıklayınca da: اَصَبْتَ "İsabetli davranmışsın" buyurarak takdir eder.

Hz. Cabir'in aldığı kadının adı Sahle Bintu Mes'ûd İbni Evs İbni Mâlik el-Ensâriyye'dir.[50]

2- Hadisten Çıkarılan Bazı Fevaid:

* Bakire ile evlenmeye teşvik var. İbnu Mâce'nin bir rivayetinde daha sarih olarak "Size bekârları tavsiye ederim. Onların ağızları daha tatlı (kabasaba, kırıcı söz söylemezler...), rahimleri daha hareketlidir (daha çok çocuk yapar), (aza daha kolay razı olurlar)" buyurmuştur.

* Hz. Cabir, kızkardeşlerine karşı müşfik davranışı ve onların maslahatını şahsî hazzına tercih etmesiyle fazilet örneği vermiş, Aleyhissalâtu vesselâm da takdir etmiştir.

* İki maslahat çakışırsa, hangisi daha çok ehemmiyet taşıyorsa o tercih edilir. Nitekim Cabir öyle yapmış ve Resûlullah'ın takdir ve dualarına mazhar olmuştur.

* İmam, arkadaşlarının şahsî meseleleriyle de ilgilenmeli, sual etmeli, hayra, daha doğruya irşadda bulunmalıdır. Bu, nikah meselesinde de olabilir, zikrinde haya duyulan meselelerde de olabilir.

* Kadının kocasına hizmet etmesinin meşruiyyeti, sadece kocaya değil, kocanın kardeşi, ailesi, çocuklarına da hizmet meşrudur, fazilettir. Kocanın bu maksadla evlenmesinde kocaya bir mahzur yoktur, kadın da aslında bunu bir mecburiyet olarak yapmaz. Fakat beşerî hayatta âdet böyle cereyân etmektedir. Bundan dolayı Resûlullah Cabir'in kasdını kınamadı, yadırgamadı, dahası takdir etti.[51]

5628- 6- وعنه رَضِيَ اللهُ عَنه قال:]قَالَ رَسُولَ اللهِ #: إنَّ الْمَرْأةَ تُقْبِلَ في صُورَةِ شَيْطَان، وَتُدْبِرُ في صُورَةِ شَيْطَانٍ. فإذَا رَأى أحَدكُمْ مِنْ اِمْرَأةٍ مَا يُعْجِبُهُ فَلْيَأتِ أهْلَهُ فَإنَّ ذلِكَ يَرُدُّ مَا في نَفْسِهِ[. أخرجه مسلم وأبو داود والترمذي .

6. (5628)- Yine Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Şurası muhakkak ki kadın, şeytan suretinde gelir, şeytan suretinde gider. Biriniz bir kadında hoşuna giden bir husus görürse, hemen hanımına gelsin; zira bu, nefsinde uyananı giderir." [Müslim, Nikâh 9, (1403); Ebu Dâvud, Nikâh 44, (2151); Tirmizî, Nikâh 9, (1158).] [52]

AÇIKLAMA:

1- Hadisin Müslim'deki aslının baş tarafında vürud sebebi de zikredilir. Buna göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yolda gördüğü bir kadın sebebiyle ailesine gelmiş, sonra da ashabına yukarıdaki tavsiyede bulunmuştur. Resûlullah bu davranışıyla ümmetine örnek olmuştur. Öyleyse bir kadın görüp de içinde bazı hisler uyanan kimsenin sünnete ittibâen ailesine gelmesi ve şehvetini teskin etmesi müstehabtır.

2- Kadının şeytana teşbîhi, erkeklerin içinde his uyandırdıkları içindir. Zira Yüce Yaratan erkeklerin fıtratına kadınlara karşı şiddetli bir meyil koymuştur. O meyil her erkekte mevcuttur. Harama sevketme işi şeytanın vazifesi olması haysiyetiyle, erkeklerde haram hisler uyan -dıran kadınlar o yönüyle şeytana benzetilmiş, bakmanın, görmenin hâsıl edeceği şeytanî hisler ve neticeler nazar-ı dikkate arzedilmiştir. Öyleyse, ciddî bir sebep yokken, kadın, erkeklerin arasına karışmamalıdır. Erkek, yabancı kadına imkân nisbetinde bakmamalıdır. Hele zinetine, zinet yerlerine, güzelliklerine dikkatle bakması son derece mahzurludur. Bu sebeple olacak ki âyet-i kerime'de erkeklerinde gözlerini haramdan kısmaları emredilmiştir. (Nur 30).

Hadis, erkeğin hanımını gündüz de dâvet edebileceğini, hanımının buna uyması gerektiğini ifade etmektedir. Ayrıca şehvet duygusunun, imkân nisbetinde vakit geçirilmeden teskini müstehabtır, birkısım maslahatları mültezimdir. [53]

ÜÇÜNCÜ FASIL

KIZ İSTEME, NİKAH DUASI VE NAZAR

5629- 1- عن ابن عُمر رَضِيَ اللّهُ عَنهما قال:]نَهى رَسُولُ اللّهِ # أنْ يَخْطُبَ الرَّجُلُ عَلى خِطْبَةِ أخِيْهِ حَتّى يَتْرُكَ الْخَاطِبُ قَبْلَهُ أوْ يَأذَنَ لَهُ[. أخرجه الستة وهذا لفظ مالك والنسائي؛ والباقون بمعناه .

1. (5629)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), kişiyi, kardeşi bir kızı isteme sırasında o kıza talip olmaktan nehyetti, "Ne zaman isteyen vazgeçer veya kendine izin verirse o takdirde talib olabilir" buyurdu." [Buharî, Nikah 45; Müslim, Nikah 49-56, (1412-1414); Muvatta, Nikah 1, (2, 523); Ebu Davud, Nikah 18, (2081); Nesâî, Nikah 19, (6, 71); Tirmizî, Nikah 38, (1134).][54]

AÇIKLAMA:

1- Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) içtimâî hayatta her zaman mühim bir yer tutan ve kıyamete kadar bu ehemmiyetini koruyacak olan kız istemenin başkalarını da ilgilendiren belli başlı adabını tesbit ediyor: Kardeşin talebi varken araya girmemek.

Hemen şunu belirtelim ki, kardeş tabiri umumidir. Öz kardeşi ifade ettiği gibi, süt kardeşi, din kardeşi gibi başkalarınıda ifade eder. Evzaî ve bazıları "Bu durumda zımmînin talip olduğu zımmiye bir kıza Müslüman da talip olabilir, bu haram veya mekruh değildir" diye hükmetmişse de, cumhur, kız isteme meselesinde zımmîyi Müslümana ilhak etmek gerektiğine hükmetmiş, "kardeşi" tabirinin galip durumu ifade için kullanıldığını söylemiştir. Öyleyse zımmînin dahi talib olduğu zımmiye kıza, o vazgeçmedikçe veya izin vermedikçe talip olunamaz.

2- Hadiste beyan edilen yasak haram mı ifade ediyor, kerahet mi veya hangi şartlarda haram, hangi şartlarda kerahet ifade eder gibi bir kısım teferruatta ulema ihtilaf etmiştir.

* Cumhur: "Bu nehiy tahrimdir, haram bildirir" der.

* Hattâbî, "Nehiy te'dib içindir, fakihlerin çoğu nezdinde, nikah akdini iptal eden tahrimî bir nehiy değildir" der. Ancak Nevevî, bu nehyin tahrim ifade ettiğinde icma bulunduğunu nakletmiştir. Fakat, hangi şartlarda haram olacağı yine de ihtilaflıdır:

** Şafiîler ve Hanbelîlere göre, eğer kız veya kızın yetki tanıdığı velisi, isteyen tarafa sarih bir şekilde müsbet cevap vermişse, bu durumda araya girmek haramdır. Ama, reddettiklerine dair sarih bir ifade varsa araya grimek haram değildir. Eğer reddettikleri belli değilse kız istemeye tevessül haram değildir. Çünkü bunda asıl olan mübahlıktır. Hanbeliler nezdinde bu durumda iki farklı görüş var:

** Eğer kız tarafının müsbet cevabı sarih değil de târiz denen kaypakça bir üslupla olursa -söz gelimi "sizin gibisindan vazgeçilemez", "sen yabana atılacak biri değilsin" sözlerinde olduğu gibi- Şafiîler nezdinde iki farklı görüş var: Sahih olanına göre araya girmek haram değildir, Malikîler ve Hanefîler de bu görüştedir.

** Kız tarafı ne red ne de kabul cevabı vermemişse, araya girmek caizdir. Bu cevaza delil, Fatıma Bintu Kays (radıyallahu anhâ) meselesinde Resulullah'ın tavrıdır. Bu kadın Aleyhissalâtu vesselâm'a gelip kendisini Hz. Muaviye ve Hz. Cehm (radıyallahu anhümâ)'in talep ettiklerini bildirip hangisiyle evlenmesinin uygun olacağını sorduğu zaman, Aleyhissalâtu vesselâm araya girip üçüncü bir şahsı, Hz. Üsame (radıyallahu anh)'yi tavsiye etmiştir. Bu hadisede akla gelen bir ihtimali esas alarak farklı bir yoruma gidenler de olmuştur. Nevevî ve başka bazıları derler ki: "Fatıma Bintu Kays misalinde söylenen hususa delil yoktur. Çünkü Ebu Cehm ve Muaviye hazretlerinin aynı anda istemiş olmaları muhtemeldir veya ikinci zat, birincinin talebinden habersizdir. Resulullah da Üsame'yi sadece işaret etmiştir, onun adına talep etmiş değildir."

* Tirmizî'nin kaydettiğine göre, İmam Şafii'ye göre, sadedinde olduğumuz hadisin manası, "Bir adam bir kadını isteyince kadın ondan razı olup ona meylederse, bir başkasının kızı istemeye artık hakkı yoktur" demektir. Eğer kızın rızasını veya meylettiğini bilmezse, istemesinde bir mahzur yoktur." Şafii'nin bu yorumuna delil yine Fatıma Bintu Kays'ın kıssasıdır. Çünkü mezkur rivayette o, kendisini iki kişinin talep ettiğini söylerken, bunlardan birine meylettiğini söylememiştir. Eğer böyle bir şey söyleseydi, Aleyhissalâtu vesselâm ona razı olduğunun dışında bir üçüncü şahıs göstermezdi." Böylece Şafiîlerden bir kısmı, kadından, talep edene kabul veya red cevabı verilmedikçe

araya girilebileceğine kesin olarak hükmetmiş, bir kısmı da iki farklı görüş ortaya koymuştur.

** Şafii, bakire kız hakkında: "Onun sükûtu, isteyene rızasını ifade eder" diye hükmetmiştir.

** Bir kısım Malikî alimleri: "Mehir üzerinde anlaşma vaki olmadıkça kızı başkaları da isteyebilir" demiştir.

* Kızın talep edilmesini haram kılan şartlara rağmen ikinci talip nikah yapacak olsa bu nikahın hükmü nedir? Batıl mı, değilmi?

** Cumhura göre haram işlemiş olsa da nikah sahihtir. Çünkü, bu işte yasaklanan husus taleptir, talep ise nikahın sahih olmasında aranan bir şart değildir. Öyleyse, talebin gayr-ı sahih şekilde olması nikahı feshetmez.

** Davud u Zahirî'ye göre zifaftan önce de olsa sonra da olsa bu akid feshedilir.

** Malikîlerde ihtilaf edilmiş, iki görüş ileri sürülmüştür: Bir kısmı "zifaftan önce ise feshedilir, zifaftan sonra ise feshedilmez, akid sahihtir" demiştir.

* Bu hadisten hareketle, birinci talibin izin vermesi halinde ikinci talipten haramlığın kalkacağına hükmedilmiştir. Ancak bu ruhsat sadece kendisine izin verilen şahsa mı aittir, başkalarına da şamil olur mu sorusunu getirmiştir. Umumiyetle ikinci şık benimsenmiştir. Çünkü birinci talipten hasıl olan mücerred bir izin onun bu kadınla evlenmekten vazgeçtiğinin ifadesidir, onun talepten yüz çevirmesiyle başkalarının talebini helal ve caiz kılar.

* Kadını istemenin meşru vakti, onun iddetini tamamlamış olma vaktidir. Dolayısıyla birinci kişi, iddetli iken bir kadını talep etmiş olsa, ikincinin, iddeti tamamlanınca tâlip olması bu yasağa girmez. Çünkü birincinin talebi meşru değildir.

* Malikîlerden İbnu'l-Kâsım "Birinci tâlib fâsık ise, iffetli kimsenin araya girmesi câizdir" demiştir. İbnu'l-Arabî kızın iffetli birisi olması halinde bunun caiz olacağını söylemiştir. Çünkü fâsık iffetliye küfüv (denk) değildir, dolayısıyla fâsığın talebi talep değildir. Ama cumhûr, "Kızdan kabul alâmeti sâdır olmuş ise bu doğru olmaz" diye hükmetmiş, İbnu'l-Kâsım'ın görüşünü benimsememiştir.

* Bazı âlimler, umumî âdete göre, birinci tâlibin, istememesi gereken bir kızı istemesi halinde, ikinci talibin araya girmesi câizdir demiştir. Mesela sıradan bir insanın padişah kızına talip olması gibi. Arada küfüvlük yoktur.

* Hadis, sadece erkeklere araya girmeyi haram etmez, aynı şekilde, bir kız bir erkeğe evlenme teklifi yapmışsa, bu sonuçlanmadan aynı erkeğe ikinci bir kızın evlenme teklifi yapmasını da haram eder. Nitekim daha önce, 5612 numaralı hadiste geçtiği üzere faziletli kimselerin kızları için, sâlih erkeklere talepte bulunmalarını ulemâ müstehab addetmiştir. Bu durumda haram, erkeğin tek kadınla evlenmeye azmetmiş olma şartına bağlıdır. Böyle bir kararı yoksa aynı anda birkaç kadın teklifte bulunabilir.[55]

-5630 -2- وعن ابن مسعودٍ رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]عَلَّمَنَا رَسُولُ اللّهِ # خُطْبَةَ الْحَاجَةِ: إنَّ الْحَمْدَ للّهِ، نَسْتَعِينُهُ وَنَسْتَغْفِرُهُ، وَنَعُوذُ بِاللّهِ مِنْ شُرُورِ أنْفُسِنَا وَسَيِّئَاتِ أعْمَالِنَا. مَنْ يَهْدِهِ اللّهُ فَ مُضِلَّ لَهُ، وَمَنْ يُضْلِلِ اللّهُ فَ هَادِيَ لَهُ؛ وَأشْهَدُ أنْ َ إلهَ إَّ اللّهُ وَأشْهَدُ أنَّ مُحَمَّدا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ. يَا أيُّهَا الَّذِىنَ آمَنُوا اتَّقُوا اللّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَا َرْحَامَ إنَّ اللّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيباً)-1(. يَا أيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللّهَ حَقَّ تُقَاتِهِ وََ تَمُوتُنَّ إَّ وَأنْتُمْ مُسْلِمُونَ. يَا أيُّهَا الَّذِىنَ آمَنُوا اتَّقُوا اللّهَ وَقُولُوا قَوًْ سَدِيداً يُصْلِحْ لَكُمْ أعْمَالَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَمَنْ يُطِعِ اللّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ فَازَ فَوْزاً عَظِيماً[. أخرجه أصحاب السنن.

2. (5630)- İbnu Mes'ud radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bize hâcet duasını öğretti. Şöyleydi: "Hamd Allah'a mahsustur. O'ndan yardım dileriz, O'ndan af talep ederiz, nefsimizin şerlerinden, amellerimizin kötülerinden O'na sığınırız. Allah kime hidayet verirse onu saptıracak yoktur. Allah kimi de saptırmışsa, onu da hidayete erdirecek yoktur. Allah'tan başka ilah olmadığına şehadet ederim. Muhammed'in O'nun kulu ve resûlü olduğuna da şehadet ederim. Ey iman edenler, adını zikrederek birbirinize talepte bulunduğunuz Allah'tan ve aranızdaki akrabalık bağın(ı koparmak)tan korkun! Şurası muhakkak ki Allah üzerinizde murâkıbtır" (Nisa 1). "Ey iman edenler! Allah'tan hakkıyla korkun. Sakın ha Müslümanlar olmaktan başka şekilde ölmeyin" (Âl-i İmrân 102). "Ey iman edenler Allah' tan korkun ve sağlam bir söz söyleyin. Tâ ki Allah sizin işlerinizi salaha çıkarsın ve günahlarınızı da affetsin. Kim Allah ve Resûlü'ne itaat ederse büyük bir kurtuluşa ermiş olur." (Ahzâb 70-71). [Ebu Dâvud, Nikâh 33, (2118); Tirmizî, Nikâh 16, (1105); Nesâî, Cum'a 24,

(3, 105).][56]

AÇIKLAMA:

1- Hacet duası diye tercüme ettiğimiz tabirin aslı hutbetu'lhacettir. Hacet yani ihtiyaç hutbesi. Burada hacet kelimesiyle nikah kastedilmektedir. Dolayısıyla hutbetu'lhacet tâbirini bu makamda nikah duası şeklinde tercüme etmek de isabetli ve doğru sayılmalıdır. Ancak hadisin metni nazar-ı dikkate alınınca bu duanın nikah akdine mahsus olmayıp, başkaca ihtiyaçlar zımmında okunmasının da meşruiyeti anlaşılır. Öyleyse mü'min, ihtiyaçlarının görülüp tamamlanması için Rabbinden yardım talep etme durumlarında bunu okuması gerekir. Nitekim, bu sebeple İmam Şâfiî hazretleri: "Bütün akitlerin evvelinde -alışveriş, nikah vs.- hutbe (mezkur dua)yı okumak sünnettir" demiştir. Ancak örf, bunu öncelikle nikah akdinde müesseseleştirmiştir. Bu sebeple hadis metninde hacet duası denmiş olmasına rağmen, nikah bahsinde "nikah duası" makamında kaydedilmiştir.
Alimler bu hadisten, nikah akdi sırasında dua okumanın meşruiyetini istidlal etmiştir. Ama bu duayı okumak bir vecîbe değildir. Duasız da olsa akid sahihtir. Fakat bunun okunması mendubtur. Bütün işlerimizde sünnet-i seniyyeye uymaya gayret göstermek İslâm'ın temel edeblerinden biridir. "Bu, vacib veya farz değildir, olmasa da olur" deyip dinî âdabları geçiştirenler, kârdan büyük zarar ederler. Çünkü ister istemez yapılacak fıtrî âdetlerde sünnete uymak onları ibâdete çevirir.

2- Hadiste açıklanması gereken bir-iki noktaya gelince:

***** Şerrin önce nefse nisbeti kesb itibariyledir. Arkadan "saptırma"nın Allah'a nisbeti yaratma ve takdir itibariyledir. Kul iradesiyle kesbeder. Allah da kulun dileği üzere yaratır. Bu sebeple kul yaptığı kötülükten sorumlu olur. İşin -iyilik veya kötülük- yaratılışı Allah'a mahsustur. Kul hiçbir şeyi yaratma gücünde değildir. Yaratmada çirkinlik yoktur, çirkinlik, kötülük kulun kesbinde ve niyetindedir.

***** "Adını zikrederek birbirinizden talepte bulunduğunuz Allah" ibaresi, Müslümanların "Allah aşkına...", "Allah rızası için..." diyerek ihtiyaçlarını birbirlerinden talep etmelerine telmihtir. Bu tarz bir talep, bu ayetle meşruiyet kazanmış olmaktadır. Bu durumda, Müslümanların aralarında "insaniyet adına..." gibi başka şeyleri şefaatçi koşmaları muvafık gözükmüyor. Allah adı mü'min

gönülde daha müessir, daha iş bitiricidir, bunu şefaatçi kılmak mü'minin edebidir.

* Akrabalık bağını koparmaktan korkma ile Allah'tan korkmanın beraber zikredilmesi, İslâm nazarında arkabalık bağının ehemmiyetini ifade eder. Şunu da bilelim ki, erhâm kelimesi sadece kan bağından gelen rabıtaları ifade etmez. Sıla-ı rahm içerisine arkadaşlık, komşuluk, hemşehrilik, meslektaşlık, hocatalebelik gibi her çeşit beşerî bağ girer. Dolayısıyla Rabbimiz Teâla hazretleri bizleri bu insânî bağları koparmamaya çağırmakta, bunların ehemmiyetine dikkatimizi çekmektedir.

* Allah'tan hakkıyla korkmayı, İbnu Abbâs ve İbnu Mes'ud radıyallahu anhüm: "İtaat etmektir, isyan etmemektir" diye açıklamışlardır. Bazı alimler de "Allah'ı hep anmak, unutmamaktır" diye açıklamıştır.
Rivayete göre, bu ayet indiği zaman Müslümanlar buna güç yetirememekten korkarak Resûlullah'a müracaat ederler: "Kim bunu yapmaya tahammül edebilir?" derler. Bunun üzerine "Elinizden geldikçe Allah'tan korkun" (Tegâbün 16) âyeti nâzil olur.

* Âyetin sonunda, hayatta kaldıkça İslâm'ı yaşamaya çalışmak, hiçbir surette İslâmî yaşayışı terketmemek emredilmektedir.

* Sağlam söz diye çevirdiğimiz kavl-i sedîd: Adaleti yerine getiren söz, doğru söz, istikametli söz, Lâilahe illallah cümlesi olarak açıklanmıştır. Şu halde bu sayılanlardan ayrılmamak emredilmiş olmaktadır.[57]

-5631 -3- عن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: كُلُّ خُطْبَةٍ لَيْسَ فيهَا تَشَهُّدٌ فَهِيَ كَالْيَدِ الْجَذْمَاءِ[. أخرجه الترمذ .

3. (5631)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"İçerisinde teşehhüd bulunmayan bir dua, kesilmiş el gibidir." [Tirmizî, Nikâh 16, (1106); Ebu Dâvud, Edeb 22 (4841).][58]

-5632 -4- وعن رَجُلٌ مِنْ بَنِى سُلَيْمٍ قَالَ:]خَطَبْتُ الَى رَسُولِ اللّهِ # أُمَامَةَ بِنْتَ عِبْدِالْمُطَّلِبِ رَضِيَ اللّهُ عَنها فَأَنْكَحَنِى مِنْ غَيْرِ أنْ يَتَشَهَّدَ[. أخرجه أبو

داود.

4. (5632)- Benî Süleym'den bir adam anlatmıştır: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan Ümâme Bintu Abdilmuttalib radıyallahu anhâ'yı istedim, onu bana teşehhüd okumadan nikâhladı." [Ebu Dâvud, Nikâh 30, (2120).][59]

AÇIKLAMA:

Burada teşehhüd'den maksad hutbe yani nikah duasıdır. Bu rivayette, dua okumadan nikah yapılabileceğine delil mevcuttur. Rivayette adı geçen Ümâme, Resûlullah'ın halasıdır.[60]

-5633 -5- وعن جابرٍ رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: إذَا خَطَبَ أَحَدُكُمْ الْمَرْأةَ فإنِ اسْتَطَاعَ أنْ يَنْظُرَ مِنْهَا الى مَا يَدْعُوهُ الى نِكَاحِهَا فَلْيَفْعَلْ[. أخرجه أبو داود .

5. (5633)- Hz. Câbir radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Biriniz bir kadının tâlibi olunca, onun kendini evlenmeye davet eden yerini görmeye muktedirse, onu hemen yapsın." [Ebu Dâvud, Nikâh 19, (2082).][61]

-5634 -6- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]تَزَوَّجَ رَجُلٌ اِمْرَأةً مِنَ ا٘نْصَارِ فَقَالَ لَهُ النَّبِىُّ #: أنَظَرْتَ إلَيْهَا؟ قَالَ: َ. قَالَ: اِذْهَبْ فَانْظُرْ إلَيْهَا، فَإنَّ فِي أعْيُنِ ا٘نْصَارِ شَيْئاً[. أخرجه مسلم والنسائي .

6. (5634)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Adamın biri ensârdan bir kadınla evlenmişti. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Kadına baktın mı?" diye sordu. Adam: "Hayır" deyince:
"Git, kadına bak. Çünkü ensarın gözlerinde bir şey vardır!" buyurdular." [Müslim, Nikâh 74, (1424); Nesâî, Nikah 23, (6, 77).][62]

-5635 -7- وعن المغيرة رَضِيَ اللهُ عَنه:]أنَّهُ خَطَبَ إمْرَأةً. فَقَالَ لَهُ النَّبيُّ #: انْظُرْ إلَيْهَا فإنَّهُ أحْرَى أنْ يُؤْدَمَ بَيْنَكُمَا[. أخرجه الترمذي والنسائي .
»أحْرَى« أى أجدر.»أنْ يؤدم بينكما« أي يجمع بينكما وتتفقا على ما فيه صح أمركما .

7. (5635)- Hz. Muğire radıyallahu anh'ın anlattığına göre, o bir kadın istemiştir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kendisine: "Ona bak! Zira bakman, aranızdaki uyum için daha muvafıktır!" buyurdular." [Tirmizhi, Nikâh 5, (1087); Nesâî, Nikâh 17, (6, 69).][63]

AÇIKLAMA:

İslâm dini, evlenecek olan erkeğe kadını görmesini tavsiye eder. Bu mesele üzerine gelen hadisler umumiyetle emir sigası taşısa da bu, vecibe ifade etmez, istihbab ve ruhsat ifade eder.
Kızlar için böyle bir emir yoksa da, âlimler kısas yoluyla onların da erkeğe bu maksadla bakabileceğini söylemiştir.
Ahmed İbnu Hanbel'in bir rivayetinde: "Biriniz bir kadın isteyeceği vakit ona bakmasında bir günah yoktur" buyrulmuştur.
Nevevî der ki: "Bu hadisler, erkeğin evlenmek istediği kadına bakmasının müstehab olduğunu ifade eder. Bu hem Şâfiîlerin, hem Mâlikî ve Hanefîlerin ve hem de Ahmed ve diğer ulemâ cumhûrlarının görüşüdür. el-Kâdı birkısım âlimlerin mekruh dediğini kaydetmiş ise de, bu hatadır. Hatadır, çünkü hem hadislerin sarahatine hem de alışveriş, şehadet gibi durumlarda, ihtiyaç halinde bakmanın caiz olduğuna dair icmaya muhalefet eder."
Âlimler, kadının sadece yüz ve ellerine bakmanın mübah olduğunu belirtir. "Çünkü derler bunlar avret değildir. Ayrıca yüz ile güzellik veya çirkinliğine, el ile de vücudunun matluba muvafık olup olmadığına hükmedilir." Evzâî hazretleri etli yerlerine bakılabileceğini söylemiştir.
Kadının, erkeğin bakması haram olan yerlerine de bakılmak istendiğinde, araya bir kadın konmalıdır. Nitekim Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Ümmü Süleym'i bir kadını görmesi için yollayarak "Ökçelerine bak ve yakalarını kokla" bir diğer rivayette "Ön dişlerini kokla" diye talimat vermiştir. Hz. Ömer de, Hz.

Ali'nin kızıyla evlenmek istediği zaman topuğunun üst kısmına bakmıştır. Bu çeşit araştırmalarda kadının hastalıklı olup olmadığı, temizlik durumu vs. tedkik edilmiş olmaktadır.
Alimler bu bakma işinin kadın rızasına tabi olmadığını, haberinin olmasının da şart olmadığını belirtirler. Vakit olarak da kadına talip olmazdan önce olmasının da münasib olacağını; çünkü, kızı istedikten sonra bakar ve beğenmezse, bunun kızı rencide edip üzeceğini belirtirler. Ancak İmam Mâlik: "Kadına haberi olmadan bakılmasını hoş bulmam, çünkü, gözü kızın avretine de kayabilir" demiştir. Ancak Resulullah'tan ruhsat mutlak geldiği için, kıza haber vermeden de bakmanın cevazı esas kabul edilmiştir. Bu sebeple Hanefî ulemâsı: "İstemezden önce, haberi olmadan kız görülür, beğenilmezse talep edilmez. Böylece kızın rencide edilmesi de önlenmiş olur, bu tarz, müstehabtır" demiştir.
Şunu da son olarak belirtelim ki, günümüzde yaygınlık kazanmaya yüz tutan bazı hallere dinimiz cevaz vermez: Gençler birbirlerini daha yakından tanımak, seyahat etmek gibi aşırılıklara düşüyorlar. İslâm'ın tecviz ettiği "görme" ile bu çeşit beraberliğin hiçbir ilgisi yoktur. [64]

DÖRDÜNCÜ FASIL

NİKAH ADABI

5636-1- عن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنها قالت:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: أعْلِنُوا هذَا النِّكَاحَ، وَاجْعَلُوهُ في الْمَسَاجِدِ، وَاضْرِبُوا عَلَيْهِ بِالْدُّفُوفِ[. أخرجه الترمذي .

1. (5636)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Nikahı ilan edin, onu mescidlerde yapın. Üzerine de def vurun." [Tirmizî, Nikah 6, (1089).][65]

5637-2- وعنها رَضِيَ اللّهُ عَنها قالت:]زَفَفْنَا إمْرَأةً الى رَجُلٍ مِنَ ا'نْصَارِ. فَقَالَ النَّبِيُّ #: يَا عَائِشَةُ أمَا كَانَ مَعَكُمْ لَهْوٌ! فَإنَّ ا'نْصَارِ يُعْجِبُهُمُ اللَّهْوَ[. أخرجه البخاري .

2. (5637)- Yine Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Bir kadını, ensardan bir erkekle evlendirmiştik. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Ey Aişe! Eğlenceniz yok mu? Zira ensar eğlenceyi sever!" buyurdular." [Buharî, Nikah 63.][66]

-5638 -3- وعن مُحمِّد بن حَاطِبِ الْجُمَحِي قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: فَصْلُ مَا بَيْنَ الْحَلِ وَالْحَرَامِ الدُّفُّ وَالصَّوْتُ[. أخرجه الترمذي والنسائي.وزاد: في النِّكَاحِ .

3. (5638)- Muhammed İbnu Hatıb el-Cumahi anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "[Nikah'da] haramla helali ayıran fark, def ve sestir." [Tirmizî, Nikah 6, (1088); Nesâî, Nikah 72, (6, 127, 128).] [67]

AÇIKLAMA:

Yukarıda kaydedilen üç hadisin üçü de biraz farklı ifadelerle, nikahın alenî olmasını amirdir. Bir erkekle kadının hususi suretle anlaşarak yapacağı birleşme meşru değildir, zinadır. Bu sebeple üçüncü hadiste meşru birleşme ile gayrimeşru anlaşma -yani helal ile haram akitlerin- arasındaki farkın aleniyetle gizliliğin teşkil ettiği ifade edilmiştir. Helal olan, def çalarak güfte okuyarak ilan edilendir. Gizlice, sessizce yapılan da zinadır.
Resulullah birinci hadiste "Ensar eğlentiyi sever" buyurarak, düğün vesilesiyle eğlenti yapılmasını teşvik ediyor. Bunun anlaşılması için, daha önce açıkladığımız üzere, Müslümanların hayatında ayrı bir eğlence programının olmadığını bilmek gerekir. İnsanın eğlenme ihtiyacı, birkısım düğün davet ve merasimlerle karşılanacaktır. Zamanımızda eğlence, radyo, teyp, video ve televizyon gibi vasıtalarla her günümüze ve hatta her saatimize girdiği için, düğünlerin de o devirdeki gibi defli ve sesli olmasında ısrar edilmeyebilir. Üstelik caiz olan def ve ses yerine, caiz olmayan çalgı ve şarkılar kaim olmuştur. Bu sebeple dindar çevrelerde geliştirilen mevlütlü düğünlerimiz, zahirde sünnete zıd da görünse, şayan-ı tercih olmalıdır. Böylece pekçok menhiyyatın önüne sed çekilmiş olur.

Ama bu hadislerde vurgulanan husus ihmal edilmemeli: Düğünler alenî olacak, sesli olacak, ilan edilmiş olacak. Mevlütlü düğünler bu manayı yeterince îfa etmektedir.[68]

-5639 -4- وعن عَمْرو بن شُعيب عن أبيه عن جَدِّه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: إذَا تَزَوَّجَ أَحَدُكُمُ امْرَأةً أوِ اشْتَرَى خَادِماً فَلْيَقُلْ: اَللَّهُمَّ إنِّي أسْألُكَ خَيْرَهَا وَخَيْرَ مَا جَبَلْتَهَا عَلَيْهِ؛ وَأعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّهَا وَشَرِّ مَا جَبَلْتَهَا عَلَيْهِ؛ وإنِ اشْتَرى بَعِيراً فَلْيَأخُذْ بِذِرْوَتِهِ، وَلْيَقُلْ مِثْلَ ذلِكَ[. أخرجه أبو داود .

4. (5639)- Amr İbnu Şuayb an ebihi an ceddihi anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Biriniz bir kadınla evlenir veya bir köle satın alırsa şöyle dua etsin: "Allahım, ben bunun hayırlı olmasını ve hayırlı bir yaratılış üzere olmasını diliyorum. Onun şerrinden ve şerli bir tabiat üzere olmasından sana sığınıyorum.
Eğer bir deve satın alırsa, eliyle hörgücünün üstünden tutup aynı şeyi söylesin." [Ebu Davud, Nikah 46, (2160).][69]

-5640 -5- وعن زيد بن أسلم رَضِيَ اللّهُ عَنه أنَّ رَسُولَ اللّهِ # قَالَ:]إذَا تَزَوَّجَ أحَدُكُمُ الْمَرْأةَ أوِ اشْتَرَى خَادِماً فَلْيَأخُذْ بِنَاصِيَتِهَا وَلْيَدْعُ بِالْبَرَكَةِ، وَإذَا اشْتَرى الْبَعِيرَ فَلْيَأخُذْ بِذِرْوَةِ سَنَامِهِ وَلْيَسْتَعِذْ بِاللّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ[. أخرجه أبو داودَ .

5. (5640)- Zeyd İbnu Eslem (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Biriniz bir kadınla evlenir veya bir hizmetçi (köle) satın alırsa, perçeminden tutup ona bereketle dua etsin. Bir deve satın alınca hörgücünün tepesinden tutup, şeytan-ı racime karşı Allah'a istiazede bulunsun." [Muvatta, Nikah 52, (2, 547).][70]

-5641 -6- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]كَانَ رَسُولُ اللّهِ # إذَا رَفَّأ

ا"نْسَانَ إذَا تَزَوَّجَ، قَالَ: بَارَكَ اللهُ لَكَ، وَبَارَكَ عَلَيْكَ، وَجَمَعَ بَيْنَكُمَا في خَيْرٍ[. أخرجه أبو داود والترمذي .

6. (5641)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), evlenen bir kimseyi şöyle tebrik ederdi: "Allah sana (evliliği) mübarek kılsın, üzerine bereket indirsin, ikinizin arasını hayırda birleştirsin." [Ebu Davud, Nikah 37, (2130); Tirmizî, Nikah 7, (1091).][71]

AÇIKLAMA

Bu hadis yeni evlenenlere nasıl dua etmek gerektiğini öğretmektedir. Cahiliye devrinde "Kaynaşma ve oğullar" diye dua edilirmiş. Resulullah bu duayı yasaklamıştır. Çünkü kız evlatlara karşı tavır mevcuttur. Onun yerine evliliğin mübarek olması ve hayırda beraberlik duası ikame edilmiştir.

İslam, tebrik duasında bile kendi orijinalitesini aramaktadır.[72]

-5642 -7- وعن الْحَسَنِ قال:]تَزَوَّجَ عَقِيلُ بْنُ أبِي طَالِبٍ رَضِيَ اللّهُ عَنه امْرَأةً مِنْ بَنِي جُشَمٍ فَقَالُوا بِالرَّفَاءِ وَالْبَنِينَ. فقَالَ: قُولُوا كَمَا قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: بَارَكَ فِيكُمْ وَبَارَكَ لَكُمْ[. أخرجه النسائي.»الرَّفاء« الموافقة وحسن المعاشرة، وإنما نهى عنه ‘نه كان من شعار الجاهلية .

7. (5642)- Hasan(-ı Basrî) anlatıyor: "Akil İbnu Ebi Talib (radıyallahu anh), Benî Cüşem'den bir kadınla evlenmişti. Onu: "Kaynaşma ve oğullar" dileyerek tebrik ettiler. Fakat o: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kullandığı tabirlerle dua edin: "Allah size (evliliği) mübarek etsin ve size bereket versin" deyin!" dedi." [Nesâî, Nikah 73, (6, 128).][73]

-5643 -8- وعن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنها قالت:]تَزَوَّجَنِي رَسُولُ اللّهِ # في شَوَّال وَدَخَلَ بِي فِي شَوَّالٍ، فَأيُّ نِسَائِهِ كَانَ أحْظَى عِنْدَهُ مِنِّي؟ وَكَانَتْ تَسْتَحِبُّ أنْ تُدْخِلَ نِسَاءَهَا في شَوَّالٍ[. أخرجه مسلم والترمذي والنسائي .

8. (5643)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) benimle Şevval'de nikah yapmıştı. Şevval'de gerdek yaptı. Yanında hangi kadını benden daha bahtlı idi?"
[Urve der ki: "Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)] yakınlarından olan kadınları Şevval ayında gerdeğe sokmayı müstehab addederdi." [Müslim, Nikah 73, (1423); Tirmizî, Nikah 9, (1093); Nesâî, Nikah 77, (6, 130).][74]

AÇIKLAMA:

Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) burada bir cahiliye âdetinin batıl olduğuna dikkat çekiyor. Şarihler, Arapların cahiliye devrinde Şevval ayında nikahtan kaçındıklarını, bunu iyi saymadıklarını belirtir. Halbuki Resulullah hem nikahını hem de zifafını Şevvalde yapmıştır. Günümüzde bile "iki bayram arası düğün olmaz" lafını işitiriz. Bu, cahiliye inancının hâlâ yaşamaya devam ettiğini gösterir. Halbuki Resulullah ve Hz. Aişe fiilî tatbikatlarıyla bu anlayışın batıl olduğunu ortaya koymuştur.[75]

5644 -9- وعن ابن عبَّاس رَضِيَ اللّهُ عَنهما قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: أمَا لَوْ أنَّ أحَدَكُمْ إذَا أرَادَ أنْ يَأتِيَ أهْلَهُ قَالَ: بِسْمِ اللّهِ، اَللَّهُمَّ جَنِّبْنَا الشَّيْطَانَ وَجَنِّبِ الشَّيْطَانَ مَا رَزَقْتَنَا، ثُمَّ قُدِّرَ بَيْنَهُمَا فِي ذلِكَ وَلَدٌ لَمْ يَضُرَّهُ الشَّيْطَانُ أبَداً[. أخرجه الخمسة إ النسائي .

9. (5644)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Sizden kim hanımına temas etmek isteyince: "Allah'ın adıyla! Allahım, bizi şeytandan uzak tut ve şeytanı da bize vereceğin nasipten uzak tut!" dese, sonra da Allah bu temastan onlara bir evlad nasip etse, şeytan ona ebediyen zarar vermez." [Buharî, Bed'ü'l-Halk 11; Müslim, Nikah 116, (1434); Ebu Davud, Nikah 46, (2161); Tirmizî, Nikah 8, (1092).][76]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis münasebet-i cinsiyede mühim bir edeb tesbit etmektedir: Besmele ve dua ile başlamalı. Yapılacak dua rivayetlerde bazı farklılıklar arzeder. Hasan Basrî'nin, Abdurrezzak'ın Musannaf'ında gelen bir mürseli şöyledir:
"Kişi hanımına gelince bismillah desin ve şu duayı okusun: "Allahım, bize vereceğin nasibi hakkımızda mübarek kıl. Bize nasib ettiğin şeyde şeytana bir pay koyma." Böyle derse, kadın hamile kaldığı takdirde çocuğun salih olacağı ümid edilir."

2- Besmele çekildiği takdirde çocuğa gelmeycek olan zararlar nelerdir? Bu hususta ulema farklı yorumlar ileri sürmüştür. Bu yorumlara geçmeden önce, Kadı İyaz'ın yer verdiği bir görüşte ittifak edildiğini belirtmek isteriz: Buna göre "Bu hadiste, belirtilen edebe uyulduğu takdirde, bütün hallerde, her çeşit zararlara karşı bir koruma hasıl olacağını hiç kimse söylememiştir, her ne kadar hadisin zahiri bunu ifade etse de." Bu noktadaki ittifak, bir başka hadiste "İstisna edilen dışında her doğan çocuğun karnına şeytanın mutlaka dürteceği"nin bildirilmiş olmasıdır ki, bu dürtme de bir nevi zarardır.
Farklı yorumlardan bazıları:

* Bir kısım alimler: "Şeytan besmelenin bereketine çocuğa musallat olmaz. Bilakis haklarında "Şüphesiz ki kullarımı zorla saptıracak bir gücün yoktur. Sana uyan azgınlar müstesna" (Hicr 42) denmiş olan kullar cümlesindendir" demiştir. Hasan-ı Basrî'den kaydettiğimiz mürsel rivayetin bunu te'yid ettiği de belirtilmiştir.

* Bazıları: "Murad, doğarken çocuğun karnına dürtmez demektir" demiş ise de, bu görüş mezkur hadisin zahiriyle zıdlığa düştüğü için kabul görmemiştir.

* Bazıları: "Çocuğun bedenine zarar vermez" demiştir.

* Bazıları: "Çocuğa şeytan çarpmaz" demiştir.

* İbnu Dakiku'l-Îd: "Çocuğun diyanetine zarar vermeyeceğini ifade etmesi de muhtemeldir" demiştir. Ancak bundan ismet iddiası hatıra gelir, halbuki hiç kimse ismet sahibi olmayacağı için, bu mana da kabul görmemiştir.

* Davudî, biraz farkla: "Çocuğu küfre atacak şekilde dininde fitneye düşürmez" diye anlamış, "Masiyetten ismet iddia edilemez" demiştir.

* Bazı alimler de: "Annesiyle cima sırasında şeytan babasına iştirak etmez" diye anlamıştır. Çünkü Mücahid'den gelen bir rivayette: "Temasta bulunup

besmele çekmeyen kimsenin ihliline şeytan sarılır, onunla birlikte temasa iştirak eder" denmiştir. İbnu Hacer, bu te'vili doğruya en yakın yorum olarak değerlendirir.

3- İbnu Abbas'tan gelen rivayetler, gerek helada ve gerekse temas esnasında besmele çekmenin mekruh olduğunu ifade eder. Bu rivayetle sadedinde olduğumuz rivayet arasında tezad iddia edenler olmuşsa da, aslında böyle bir tezaddan söz edilemez. Çünkü hadis, besmelenin, temastan önce söylenmesini ifade etmektedir. [77]

İKİNCİ BAB

NİKAHIN RÜKÜNLERİ

*** BİRİNCİ FASIL:**

NİKAH AKDİ

-5645 -1- عن ابنِ مسعودٍ رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]كُنَّا نَغْزُو مَعَ رَسُولِ اللّهِ # وَلَيْسَ مَعَنَا نِسَاءٌ، فَقُلْنَا: أَ نَخْتَصِى؟ فَنَهَانَا عَنْ ذلِكَ، ثُمَّ رَخَّصَ لَنَا أنْ نَسْتَمْتِعَ. فَكَانَ أحَدُنَا يَنْكِحُ الْمَرْأةَ بِالثَّوْبِ الى أجَلٍ[. أخرجه الشيخان .

1. (5645)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Biz Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte gazveye çıkmıştık. Beraberimizde kadın yoktu. "Husyelerimizi aldırmayalım mı?" diye sorduk. Bizi bundan yasakladı, sonra da muvakkat istifade hususunda bize ruhsat tanıdı. Herhangi birimiz, bir elbise mukabilinde kadınla, bir müddet için nikah yapıyorduk." [Buharî, Tefsir, Maide 9, Nikah 6, 8; Müslim, Nikah 38, (1404).][78]

AÇIKLAMA:

1- Husyelerin aldırılması, kadınlaşma veya iğdiş olma diye de ifade edilir. Normalde erkek hayvanlara uygulanan bir ameliyedir. Dinimiz, tabiatı bozma olduğu için, insanlar hakkında bunu tecviz etmez.

2- Muvakkat istifade diye tercüme ettiğimiz istimtadan murad mut'a nikahı olarak bilinen bir nikah çeşididir. Tıpkı şarabın tedricî olarak yasaklanması gibi, cahiliye devrinin bir nikah çeşidi olan mut'a nikahı başlangıçta yasaklanmamış, fakat bilahare ebediyen haram edilmiştir. Bahsin sonunda genişçe açıklayacağımız üzere, mut'a nikahı mehirsiz, verasetsiz, boşanmasız, muvakkat bir nikahtır. Müddeti anlaşma sırasında belirtilir. Müddet dolunca boşamaya hacet kalmadan ayrılık hasıl olur, karı koca birbirlerine varis olamazlar. Kadına, razı olacağı bir ücret verilir. Asgarî ve azamî bir müddeti yoktur. Birkaç saatlik, tek temaslık bir akit olabileceği gibi, yılları içine alan bir müddet de olabilir.

İslam uleması bu çeşit cahiliye nikahını haram bilmede icma etmiştir. Şia'dan aşırı olanlar dışında bunu benimseyen yoktur. Hele Ehl-i Sünnet uleması arasında buna fetva veren tek kişi çıkmamıştır.

5651 numaralı hadisten sonra mevzuyu genişçe tahlil edeceğiz.[79]

-5646 -2- وعن سَلَمَة بن ا'كْوَع رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]رَخَّصَ النَّبِيُّ # عَامَ أوْطَاس في الْمُتْعَةِ، ثُمَّ نَهى عَنْهَا[. أخرجه الشيخان .

2. (5646)- Seleme İbnu'l-Ekva (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Evtas Gazvesi yılında mut'aya ruhsat verdi, sonra da onu yasakladı." [Buharî, Nikah 31 (ta'lik olarak); Müslim, Nikah 18, (1405).] [80]

-5647 -3- وعن ابن عبَّاس رَضِيَ اللّهُ عَنهما قال:]إنَّمَا كَانَتِ الْمُتْعَةُ في أوَّلِ ا'سْم كَانَ الرَّجُلُ يَقْدُمُ البَلْدَةَ، لَيْسَ لَهُ بِهَا مَعْرِفَةٌ، فَيَتَزَوَّجَ الْمَرْأةَ بِقَدْرِ مَا يَرَى أنَّهُ يُقِيمُ فَتَحْفَظُ لَهُ مَتَاعَهُ وَتُصْلِحُ لَهُ شَأنَهُ. حَتّى نَزَلَتْ: إ' عَلى أزْوَاجِهِمْ أوْ مَا مَلَكَتْ أيْمَانُهُمْ. قَالَ ابْنُ عَبَّاس رَضِيَ اللّهُ عَنهما: فَكُلُّ فَرْجٍ سِوَاهُمَا فَهُوَ حَرَامٌ[. أخرجه الترمذي .

3. (5647)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "İslam'ın evvelinde mut'a vardı. Kişi, hakkında bilgisi olmayan (tanımadığı) bir beldeye gelince, oradan yerli bir kadınla, orada kalacağını tahmin ettiği müddet miktarınca nikah

yapardı. Kadın, böylece onun eşyasını muhafaza eder, gerekli işlerini görürdü. Bu hal: "Onlar namuslarını korurlar. Ancak "hanımlarına" ve "cariyelerine" karşı müstesna, bunlarla olan yakınlıklarından dolayı kınanmazlar" (Mü'minun 6) mealindeki ayet nazil oluncaya kadar devam etti. (Bu ayet gelince mut'a haram ilan edildi.)"
İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) der ki: "Bu ikisi dışındaki bütün fercler (cinsî tatmin yolları) haramdır." [Tirmizî, Nikah 28, (1122).][81]

AÇIKLAMA:

İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ), Resulullah'ın mut'ayı yasaklamasıyla ilgili hadisleri Hz. Ömer zamanında işitmişti. Ruhsatla ilgili rivayetleri bildiği ve nesihten, yasaklamadan haberdar olmadığı için, bu hususta sorulunca zaman zaman mut'anın cevazına fetva vermiştir. Ancak, az ileride açıklayacağımız üzere, Hz. Ömer zamanında bizzat Hz. Ömer tarafından mesele ele alınıp, Resulullah'ın yasakladığı hatırlatılarak yasak ta'mim edilince, İbnu Abbas eski görüşünden vazgeçmiş, mut'anın yasak olduğunu belirtmiştir. Onun bu dönüşü pek çok rivayetle sabit olmuştur. Onun ruhsatını ifade eden rivayetleri esas alarak İbnu Abbas'ın mut'anın caiz olduğu kanaatini taşıdığını söylemek cinayet olur, gerçeği aksettirmez.[82]

5648-4- وعن محمّد بن الحنَفِيّة:]أنَّ عَلِيًّا قَالَ ٬بْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّهُ عَنهم: إنَّ رَسُولَ اللّهِ # نَهَى مُتْعَةِ النِّسَاءِ يَوْمَ خَيْبَرَ، وَعَنْ أكْلِ لُحُوم الْحُمُرِ ا٬نْسِيَةِ[. أخرجه الستة إ أبَا داود .

4. (5648)- Muhammed İbnu Ôl-Hanefiyye anlatıyor: "Hz. Ali, İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'a dedi ki:
"Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hayber Gazvesi günü, kadınlarla mut'ayı, ehlî eşek etlerinin yenmesini haram kıldı." [Buharî, Megazi 38, Nikah 31, Zebaih 28, Hiyel 3; Müslim, Nikah 29, (1407); Muvatta, Nikah 41, (2, 542); Tirmizî, Nikah 28, (1121); Nesâî, Nikah 71, (6 , 125, 126).][83]

5649-5- وعن جابرٍ رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]كُنَّا نَسْتَمْتِعُ بِالْقَبْضَةِ مِنَ التَّمْرِ

وَالدَّقِيقِ ا۠يَّامَ عَلى عَهْدِ رَسُولِ اللهِ # وَأبِي بَكْرٍ رَضِيَ اللهَ عَنه حَتّى نَهَى عَنْهُ عُمَرُ رَضِيَ اللّهُ عَنه في شأنِ عَمْرُو بْنِ حُرَيْثٍ رَضِيَ اللّهُ عَنهما[. أخرجه مسلم .

5. (5649)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ve Hz. Ebu Bekr (radıyallahu anh) zamanında bir avuç hurma ve un mukabilinde birkaç gün boyu devam eden mut'a nikahı yapardık. Bu hal, Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in Amr İbnu Hureys hadisesi vesilesiyle mut'ayı yasaklamasına kadar devam etti." [Müslim Nikah 16, (1405).][84]

AÇIKLAMA:

Mut'a nikahının Resulullah tarafından yasaklanmış olduğunu işitmeyen sadece İbnu Abbas değildir. Başka sahabi ve tabiin de mevcuttur. Şu halde, onlar arasında nadirattan da olsa tatbikat Hz. Ömer zamanına kadar devam etmişe benziyor. Bu tatbikat yaygın olsaydı, neshten ve yasaktan haberi olanların müdahalesiyle karşılaşır, mesele halifelere daha önceden intikal ederdi. Demek ki pek nadir olan tatbikat, bir hadiseye sebep olmadığı için -bazı rivayetlerde tasrih edildiği üzere- Hz. Ömer'in hilafetinin ortalarına kadar devam etmiştir. İlerde açıklayacağımız üzere Amr İbnu Hureys'in mut'a nikahıyla evlendiği kadın, bu evlilikten hamile kalınca, Hz. Ömer'e çocuğun akibeti ne olacak diye müracaat eder. O zaman Hz. Ömer öğrenir ki, hâlâ mut'a tatbik eden var. Halbuki Resulullah bunu kesinlikle yasaklamıştı.
Hz. Ömer, meseleyi hutbe mevzuu yapar ve yasağı yeniden hatırlatıp, ta'mim eder. Şarihler, bu yasaklamaya karşı çıkan tek sahabi olmadığını, yasak hususunda icma hasıl olduğunu belirtirler.[85]

-5650 -6- وعن ابن عُمَرُ رَضِيَ اللّهُ عَنهما قال:]نَهَى رَسُولُ اللّهِ # عَنِ الشِّغَارِ، وَهُوَ أنْ يُزَوِّجَ الرَّجُلُ ابْنَتَهُ أوْ أُخْتَهُ مِنَ الرَّجُلِ عَلى أنْ يُزَوِّجَهُ ابْنَتَهُ أوْ أُخْتَهُ، وَلَيْسَ بَيْنَهُمَا صَدَاقٌ[. أخرجه الستة .

6. (5650)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu

vesselâm) şiğâr nikahını yasakladı. Bu, kişinin kızını veya kızkardeşini, karşılığında kızını veya kızkardeşini almak üzere bir erkeğe vermesi, aralarında mehir ödemeyi kaldırmalarıdır." [Buharî, Nikah 28, Hiyel 3; Müslim, Nikah 57, (1415); Muvatta, Nikah 24, (2, 535); Ebu Davud, Nikah 15, (2074); Tirmizî, Nikah 29, (1124); Nesâî, Nikah 60, 61, (6, 111, 112).][86]

AÇIKLAMA:

1- Şiğâr nikahı, cahiliye devrinde cereyan eden bir nikahtır. Kız velilerinin, kızları birbirlerine mehirsiz olarak nikahlamalarıdır. Hadis metninde şiğarla ilgili gelen tarifi kim yapmıştır? Resulullah mı, arkadan gelen raviler mi bu hususta ihtilaf edilmiştir. Dinimiz "şiğar"ı yasaklamıştır. Çünkü, mehir kadının hakkıdır ve erkeğin ödemesi gereken bir vecibedir. Kaffal, şiğarın batıl oluşundaki illetin zikredilen şart olduğunu belirtir: "Veli sanki: "Kızımın nikahı sana kesinleşmez. Ta ki kızının nikahı da bana kesinleşmedikçe" demiş gibidir" der. Gazâli, bu nikah tarzının şu şekilde olduğunu belirtir: "Kişi der ki: "Kızımı sana şu şartla nikahladım: Sen de kızını bana nikahlayacaksın, bunlardan her birinin bud'u diğerinin mehri olacak, kızımın nikahı ne zaman mün'akid olursa, senin kızının nikahı da mün'akid olacak." Veliler birbirlerine mehir ödemek üzere, bu şekilde birbirlerinden kız alıp verecek olursa, mağduriyet kızlara gelecektir. Her iki taraf da kadınlara mehirlerini ödedikleri takdirde, velilerin karşılıklı olarak kız alıp vermeleri haram değildir. Hanefîler, şiğar akdinin sahih olacağını, ancak, mehrin düşmeyeceğini söylemiştir. Bunlara göre, kadının mehr-i misl'e hakkı vardır.
İmam Şafii ve diğer bazı alimler, şiğar nikahının batıl olduğuna, bütün hükümlerinin nikah-ı fasid gibi olduğuna hükmetmişlerdir.
İmam Evzaî, Hanefîlere yakın bir görüş beyan eder: "Zifaf yapılmamışsa nikah bozulur, mehir belirlenerek yeniden nikah yapılır, zifaf yapılmışsa nikah sahihtir. Ancak mehr-i misil vacib olur."

2- Hadiste "kızlar" ve "kızkardeşler" mezkur ise de, alimler, "yeğenler"in ve başkalarının da bu meselede aynı hükme tabi olacaklarını belirtmişlerdir.[87]

5651-7- وعن عُرْوَة قال:]أَخْبَرَتْنِى عَائِشَةُ رَضِيَ اللّهُ عَنها أَنَّ النِّكَاحَ كَانَ فِي الْجَاهِلِيَّة عَلى أَرْبَعَةِ أَنْحَاءٍ: فَنِكَاحُ مِنْهَا نِكَاحُ النَّاس الْيَوْمَ، يُخْطُبُ الرَّجُلُ الى الرَّجُلِ ابْنَتَهُ أَوْ وَلِيَّتَهُ فَيُصْدِقُهَا ثُمَّ يَنْكِحُهَا؛ وَنِكَاحٌ آخَرُ: كَانَ

الرَّجُلَ يَقَولَ ،مْرَأَتِهِ إِذَا طَهُرَتْ مِنْ طَمْثِهَا: أَرْسِلِي الى فَنِ اسْتَبْضَعِي مِنْهُ، وَيَعْتَزِلُهَا زَوْجُهَا وَ يَمَسُّهَا حَتّى يَتَبَيَّنَ حَمْلُهَا مِنْ ذلِكَ الرَّجُلَ الّذي تَسْتَبْضِعُ مِنْهُ. فَإِذَا تَبَيَّنَ حَمْلُهَا مِنْ ذلِكَ الرَّجُلِ الّذى تَسْتَبْضِعُ مِنْهُ أَصَابَهَا زَوْجُهَا إِذَا أَحَبَّ، وإِنَّمَا يُفْعَلُ ذلِكَ رَغْبَةً في نَجَابَةِ الْوَلَدِ، فَكَانَ يُسَمّى نِكَاحُ ا،سْتِبْضَاعِ؛ وَنِكَاحٌ آخَرُ: يَجْتَمِعُ الرَّهْطُ مَا دُونَ الْعَشْرَةِ فَيَدْخُلُونَ عَلى الْمَرْأةِ كُلُّهُمْ فَيُصِيبُونَهَا، فَإِذَا حَمَلَتْ وَوَضَعَتْ وَمَرَّ لَيَالٍ بَعْدَ أَنْ تَضَعَ أَرْسَلَتْ إِلَيْهِمْ، فَلَمْ يَسْتَطِعْ رَجُلٌ مِنْهُمْ أَنْ يَمْتَنِعَ حَتّى يَجْتَمِعُوا عِنْدَهَا. فَتَقُولُ لَهُمْ: قَدْ عَرَّفْتُمُ الّذي كَانَ مِنْ أَمْرِكُمْ؛ وَقَدْ وَلَدْتُ فَهُوَ ابْنَكَ يَا فَنُ، تُلْحِقُهُ بِمَنْ أَحَبَّتْ. فَ يَسْتَطِيعُ أَنْ يَمْتَنِعَ؛ وَنِكَاحٌ آخَرُ رَابِعٌ: يَجْتَمِعُ النَّاسُ الْكَثِيرُ فَيَدْخُلُونَ عَلى الْمَرْأةِ فَ تَمْتَنِعُ مِمَّنْ
جَاءَهَا وَهُنَّ الْبَغَايَا كُنَّ يَنْصِبْنَ على أَبْوَابِهِنَّ الرَّايَاتِ. فَمَنْ أَرَادَهُنَّ دَخَلَ عَلَيْهِنَّ، فإِذا حَمَلَتْ إِحْدَاهُنَّ وَوَضَعَتْ حَمْلَهَا جَمَعُوا لَهَا وَدَعَوْا لَهَا الْقَافَةَ. فَألْحَقُوا وَلَدَهَا بِالّذي يَرَوْنَ فَالْتَاطَ بِهِ وَدُعِيَ ابْنَهُ، َيَمْتَنِعُ مِنْهُ، فَلَمَّا بُعِثَ مُحَمَّدٌ # بِالْحَقِّ هَدَمَ نَكَاحَ الْجَاهِلِيِّةِ كُلَّهُ إِّ نِكَاحَ النَّاسِ الْيَوْمَ[. أخرجه البخاري وأبو داود.»استبضاع« طلب المرأة نكاح الرجل لتنال منه الولد فقط.و»البغايا« الزواني.و»القافة« الذين يشبهون بين الناس فيلحقون الولد بالشبه.و»التاط به« أي ألصقه بنفسه وجعله ولده .

7. (5651)- Urve rahimehullah anlatıyor: "Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) bana anlattı ki: Cahiliye devrinde dört çeşit nikah mevcuttu: Bunlardan biri, bugün (dinimizin meşru kıldığı ve) herkesçe tatbik edilen nikahtır: Kişi kişiden kızını veya velisi bulunduğu kızı ister, mehrini verir, sonra onunla evlenir.
Diğer bir nikah çeşidi şöyleydi: Kişi, hanımı hayızdan temizlenince: "Falancaya git, ondan hamilelik talep et" der ve hanımını ona gönderirdi. Kadının o yabancı erkekten hamile kaldığı anlaşılıncaya kadar, kocası ondan uzak durur, temasta bulunmazdı. O adamdan hamileliği açıklık kazanınca, zevcesi dilerse onunla zevciyat muamelelerine başlardı. Bu nikah çeşidine asaletli bir evlat elde etmek için başvurulurdu. İşte bu nikaha nikahu'l-istibza denirdi.
Diğer bir nikah çeşidi şöyleydi: On kişiden az bir grup toplanır, bir kadının yanına girerler ve hepsi de ona temasta bulunurdu. Kadın hamile kalıp doğum

yaparsa, doğumdan birkaç gün sonra, kadın onlara haber salar, hepsini çağırırdı. Hiçbiri bu davete icabet etmekten kaçınamaz, kadının yanına gelirdi. Kadın onlara: "Hadisenizi hatırlamış olmalısınız. İşte şimdi doğum yaptım. Ey falan çocuk senindir" der, çocuğu bunlardan dilediğine nisbet ederdi. Adamın buna itiraz etmeye hakkı yoktu.
Diğer dördüncü nikah çeşidi şöyleydi: Çok sayıda insan toplanıp bir kadının yanına girerlerdi. Kadın gelenlerden hiçbirine itiraz edemezdi. Bu kadınlar fahişe idi. Kapılarının üzerine bayraklar dikerlerdi. Bu kadınlarla temas arzu eden herkes bunların yanına girebilirdi. Bunlardan biri hamile kaldığı takdirde, çocuğunu doğurduğu zaman, o adamlar kadının yanında toplanırlar ve kâifler çağırırlardı. Kâifler bu çocuğun, onlardan hangisine ait olduğunu söylerse nesebini ona dahil ederlerdi. Çocuk da ona nisbet edilir, onun çocuğu diye çağrılırdı. O kimse bunu reddedemezdi.
Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm) hak ile gönderilince, bütün cahiliye nikahlarını yasakladı, sadece insanların bugün tatbik etmekte olduğu nikahı bıraktı." [Buharî, Nikah 36, Ebu Davud, Talak 33, (3272).][88]

AÇIKLAMA:

1- Yukarıdaki hadis, izah gerektirmeyecek kadar açıktır. Sadece kâif kelimesini açıklamak gerekebilir. Kâifler, insanlar arasındaki benzerlikleri değerlendirerek neseb tesbiti yapan kimselerdir. İbnu'l-Esir, en-Nihaye'de kâifi, "İzleri takip edip, sahibini ortaya çıkaran kişinin kardeş ve babasına benzerliklerini tesbit eden kimse" olarak tarif eder. Kâifin cem'i kâfedir. "İz"e bakarak sahibini teşhis, benzerliklere bakarak nesebi teşhis, cahiliye devrinde gelişmiş bir ilimdi.

2- Alimler az ileride açıklanacağı üzere, başka rivayetleri gözönüne alarak cahiliye devrinde cari olan nikah çeşitlerine bedel, hıdn ve mut'a nikahları da ekleyerek sayıyı yediye çıkarırlar.
Günümüzde bunların bir kısmına halen, gayrimeşru cinsî münasebetler olarak rastlamak mümkün. İslam'ın gayrimeşru adettiği, bir kelime ile zina olarak tavsif edip reddettiği bu haram ilişkileri ayrı ayrı tahlil edecek değiliz. Ancak, dinden cahil nesiller arasında mut'a nikahı meşru bir nikahmış gibi propaganda edilmeye başlandığı ve bilhassa okuyan dindarlar arasına sokulmaya çalışıldığı için, o bahsin etraflıca tahliline gerek duyuyoruz. Bu sebeple, dindar gençliğimizi, bu sapıklığa karşı uyarmak maksadıyla 1991 yılı yaz tatilinde konu üzerine hazırladığımız uzunca bir makalenin bazı mühim kısımlarını

ufaktefek tadillerle aşağıya aynen kaydediyoruz:[89]

KUR'AN, SÜNNET VE ULEMAYA GÖRE EHL-İ SÜNNET VE ŞİA'DA MUT'A NİKAHI[90]

Dikkat:

1- Normalde, kitabımızın diğer bahislerinde takip edilen açıklama üslubuna kıyasla, mut'a bahsinin çok fazla uzun bulunacağının farkındayız. İçinde yaşadığımız şu yıllarda bu mesele, kız veya erkek, bütün dindar gençlerimizin iğfal edilip aldatıldıkları bir konu haline getirilmiş olması sebebiyle açıklamaları geniş tutma mecburiyeti hissettik. Bu yüzden hatıra gelebilecek bütün soruları cevaplamak maksadıyla asıl mevzumuzun dışında sayılabilecek tamamlayıcı bilgiler de verdik. Şu halde mut'a nikahı hususunda tereddüt sahiplerinin bu bahsi dikkatlice takip etmeleri gerekir. Böyle bir tereddüdü olmayan fakat mesele hakkında hülasa bir bilgi sahibi olmak isteyenlere mevzuun başında "Özet Olarak Mut'a Nikahı" başlığı altında kısa bir açıklama yapacağız. Birçok okuyucularımıza bu kısa bilginin yeterli olacağı kanaatindeyiz. Geri kalan açıklamalar, aslında bu özet bilginin kaynaklara inilerek delillendirilmesinden ibarettir.

2- Şunun da bilinmesinde fayda var: Bu bahsi işlerken hem sünnî, hem de Şiî kaynaklara inilmiştir. Bahsin Şiî kaynaklar açısından tahlilini müstakil bir bahiste Şiî Kaynaklara Göre Mut'a başlığı altında sunduk.

3- Tahlil esnasında dercedilen yorum ve iktibasların alındıkları kaynaklar, yapılan atıflar, bahsin sonunda Dipnotlar başlığı altında kaydedilecektir. İstifade edilen kaynaklar da tanıtılacaktır. İltibas edilmemesi için Şiî kaynaklar ayrıca tanıtılmıştır.[91]

Özet Olarak Mut'a Nikahı

Bugün dindar fakat dinini yeterince bilmeyen gençlerimiz arasında meşru bir akit gibi gösterilmeye, benimsetilmeye çalışılan mut'a nikahı, esas itibariyle, İslam öncesi Arap cemiyetinde mevcut olan zina çeşitlerinden biridir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), pek çok içtimâî reformlarla uyguladığı

tedric prensibiyle hareket ederek, bunu birden yasaklamamış, hatta bir ara ruhsat tanımıştır. Fakat, Mekke Fethi sırasında kesinlikle yasaklamış, kıyamete kadar haram olduğunu belirtmiştir.
Resulullah'ın yasağını işitmemiş olanlar arasında bazı nadir mut'a vak'alaları, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in vefatından sonra da cereyan etmiştir. Durumdan haberdar olan Hz. Ömer (radıyallahu anh), bu hususta Resulullah'ın yasağını hatırlatarak kesin yasak koymuş ve yasağı ta'mim etmiştir. Hz. Ömer'in bu yasağına tek bir sahabi itiraz etmemiş, böylece mut'a nikahının haram olduğu hususunda selef uleması arasında icma tahakkuk etmiştir.
Şia'dan bir grup, Hz. Ömer'e muhalefet taassubunun da sevkiyle mut'ayı mübah addetmekten de öte, bir taabbüd, bir akide, uyulması gerekli bir doktrin haline sokmuş, Şiîliğin bir alemi, bir gereği haline getirmiştir. Şia, bu meselede objektif delillere dayanmaz, hissî yorumlara, temelsiz te'villere, peşin kabullere istinad eder.
Gençlerimiz, meseleyi kaynaklara inerek değerlendirmek durumundadır. Dinin son derece hassas olduğu kadın-erkek münasebetlerinde umursamazlık ve laubaliliğin dünyevî ve uhrevî cezasının şiddetli olacağı unutulmamalıdır. اَلسَّمُ
عَلى مَنِ اِتَّبَعَ الْهُدَى وَالْمَمُ عَلى مَنِ اِتَّبَعَ الْهَوى [92]

Nikahın Mana Ve Ciddiyeti

Nikah yukarıda belirtildiği üzere çok yönlü bir müessese olduğu için dinimiz bu hususta müstesna bir hassasiyet göstermiştir. Bu nikahın îfa ettiği hizmetin çok yönlü oluşundan, onda tecelli eden mananın zenginliğinden ileri gelir. Şöyle ki:
1- Meşru nikah, öncelikle kişiye, Allah'ın mülkünde tasarrufu helal kılmaktadır. Yani kâinatta hiçbir şey başıboş, kendiliğinden değildir. Her şey Allah'ın mülküdür. O'nun mülkünü O'nun istediği tarzda kullanmayan haram işlemiş olur. Öyleyse, erkekkadın münasebetleri Allah'ın dilediği tarzda ve koyduğu şartlar çerçevesinde olmadığı takdirde bu tasarrufla haram işlenmiş olur. Kadın-erkek münasebetlerinde helal olmayan tasarruflara dinimiz zina demiştir(1) ve bütün cinayetler arasında zinaya en ağır cezayı takdir etmek suretiyle bu meselede Allah'ın mülkündeki haram tasarrufun dünyevî ve uhrevî neticelerinin azametine dikkat çekilmiştir. Dolayısıyla Allah'a ve ahirete inanan bir kimsenin nikah mevzu-unda çok hassas olması, zandan, şüpheli durumlardan kaçınması gerekir.
Ayet-i kerimede, ileride açıklanacağı üzere, zevceler ve sağ elin malik oldukları (cariyeler) dışındaki ferçlerin haram olduğu beyan edilmiştir. Ehl-i Sünnet buna

uygun olarak, ferçlerin helal olma yolunun iki olduğunu söylemişlerdir:

1- Mirasa dayanan nikah,

2- Milk-i yeminle nikah(2).

Sözü mut'a nikahına getirecek olursak ileride belirtileceği üzere, bunun haram olduğu hususunda, Ehl-i Sünnet alimleri icma eder. Çünkü bunda miras yoktur. Onlar ferçlerin helal kılınmasına, muteber şer'î bir delile dayanmayan üçüncü bir yol eklemişlerdir: "Mirassız nikah" (3). Bundan maksad mut'adır. "Bu, Şiîlerde var, onlar da bir mezhep, öyleyse biz de tatbik edebiliriz" muhakemesi son derece yanlış ve helakete atıcıdır. Ehl-i Sünnet mezhepleri arasında ihtilaflı meselelerde, darlanma hallerinde herhangi birine uygun amele cevaz verilmiştir, ama icma edilen meselelerde bunların dışına çıkmaya, zaruret denen ve hayatî tehlike ile tarif edilen durumlar dışında cevaz verilmemiştir. Resulullah, mut'ayı Allah'ın mülkünde haram bir tasarruf yönüyle şöyle ifade buyurmuştur: "Kadınlara mut'a yapmak haramdır. Ben Allah'a düşmanlıkta, Allah'ın haramlarını helal addeden ve katilinden başkasını öldürenden daha ileri birini tanımıyorum..."(4)

2- Evlenme hadisesinin içtimâî yönü vardır. Herşeyden önce kız ve erkek, aileleri, akrabaları arasında hısımlık dediğimiz bir bağ, bir yakınlık kurar. Ayrıca, annebabalar için de bu, yıllar yılı emek çekerek yetiştirdikleri evlatlarının mürüvvetini görerek dünyada en büyük saadeti yaşama vesilesi olmaktadır. Bu sebepledir ki, meseleye bizzat Rabbimiz Teala hazretleri, Kur'an'da yer vererek, yukarıda kaydettiğimiz üzere, kadınların "ailelerinin izniyle" nikahlanmalarını emretmiştir. Bu hadiste Hz. Peygamber: "Velisinin izni olmadan evlenen kadının nikahı batıldır..." buyurmuştur.(5) Hadis, Muhalla'da: "Kadın, velisinin izni olmadan evlenemez. Şayet velisiz evlenirse nikahı batıldır, nikahı batıldır, nikahı batıldır.." şeklinde kaydedilmiştir.(6) Abdurrezzak'ın Musannaf'ında velisinin izni olmadan evlenen kadınların nikahını Hz. Ömer'in reddettiğine dair birçok misal kaydedilmiştir.(7) Evlenmelerde, velinin gıyabına nikah yapma meselesine Ashab'ın en şiddetli karşı çıkanının Hz. Ali olduğu(8), İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'ın, velisi olmadan nikah yapan kadınları fahişe olarak tavsif ettiği (9) rivayetlerde gelmiştir. Hz. Ömer de kadınların, velilerinin veya ailelerinin rey sahibi birisinin veyahut sultanın izniyle evlenmesi gerektiğinde ısrar etmiştir.(10) Resulullah'ın bazı hadislerinde "Veli ve iki şahid olmadan nikahın sahih olmayacağı" ifade edilmiştir.(11) Bir rivayette, İbnu Abbas'a göre, en az talib, dört unsurla nikah gerçekleşir: "Veli, iki şahid" (12).

Velini iznini tamamlayan bir husus nikahın ilanıdır. Bu sebeple davul çalmak, türkü söylemek meşru kılınmıştır(13). Bazı rivayetlerde sadece iki şahitle yapılan nikahın "gizli nikah" olarak tavsif edilip reddedildiğini görmekteyiz.(14) İmam Malik bu durumda şahidlerin de nikah yaptıranların da cezalandırılmasına hükmeder.(15) Resulullah'tan kaydedilen bir rivayette de: "Gizli nikah caiz değildir, nikahda ya def işitilmeli ya da (ziyafetin) dumanı görülmelidir" buyurmuşlardır. Bu hadisi kaydeden İmam Malik, peşine Ömer İbnu Abdülaziz'in Eyub İbnu Şurahbil'e şu tamimi gönderdiğini ilave eder: "Yanındakilere emret! Nikah sırasında def çalsınlar. Zira def, nikahla zinanın arasını ayırdeder"(16). Resulullah'ın bir hadisi de şöyle: "Kadın kadını evlendiremez; kadın, kendi kendine de evlenemez. Kendi kendine evlenen kadın fahişedir"(17). Ebu Hureyre zaniyenin: "Kendi kendine nikah yapan kadın" diye tarif edildiğini belirtir(18). İmam Malik nikahın ilanı meselesine o kadar ehemmiyet vermiştir ki, ilan olunca şahid bulunmasa da nikahın sahih olacağını söylemiştir(19).
Tam bir gizlilik ve sadece kadınla erkeğin anlaşması şeklinde cereyan eden mut'a nikahı değerlendirilecek olursa bu ulvî gayelerin sükût ettiği görülür. İleriki açıklamalarda görüleceği üzere, bizzat Şiîler, bu nikâhın hem kıza, hem kızın ailesine getireceği zül ve arı kabul etmişlerdir. Yıllarca emek çekip evlat büyüten bir annebabanın, haberleri olmadan kızlarının mut'a nikahı ile kirlendiğini işitmeleri, onların kahrolmaları ve yıkılmaları için yeterlidir.
Sağduyu sahibi herkes, nezih şeriatımızın böylesi bir kirliliği meşru addetmeyeceği hususunda tereddüt etmez.
3- Evliliğin öncelikle gayelerinden biri tenâsüldür. Yani insan neslinin devamı. Hatta eski büyüklerimiz, evlenenler için yapılan düğün şenliğinin bu evlilikten hâsıl olacak yeni nesli istikbâl etmeye râci olduğunu söylemişlerdir. Bu mülâhaza ve evliliğin böylesi bir yoruma tâbi tutulması, Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm) efendimizin: "Evlenin çoğalın, ben sizin çokluğunuzla diğer ümmetlere karşı iftihar edeceğim"; "Vedûd (çok seven) ve velûd (çok doğuran) kadınla evlenin, kısır kadınlarla evlenmeyin!" gibi hadislerine ne kadar muvafık düşmektedir?
Mut'a nikahında tenasül de gaye değildir. Bu, nikah müessesesini, her çeşit içtimâî, beşerî yönlerinden tecrit ederek, sırf şehevî duyguların tatminine indirgemektir.
Bu işten en çok zarar gören de kadındır. Kadın, para mukabili, erkeğin şehvetine bir alet durumuna düşmektedir. Mukabilinde ne zevce olma, ne anne olma, ne de vâris olma şansına sahip değildir. Hiçbir himaye ve ünsiyet hakkı da elde

edilmemektedir.
Kadınları ve acizleri himaye edici esaslar getiren İslâm'ın, merhamet ve himayeye pek muhtaç olan kadınlar taifesinin aleyhine işleyecek ve suistimale çok açık böyle bir müesseseyi meşru addetmesi mümkün değildir. Esasen meşru nikâhın getirdiği aleniyet şartı, aleniyeti garantileyecek asgarî iki şâhid ve davulluyemekli düğün, velinin izni, mehir gibi esaslar, nikahta öncelikle kadının haklarını korumaya dönüktür. Bunlar hakkıyla yerine getirildiği takdirde kadını mağdur edecek suistimaller mevzubahis olamaz.
Ya mut'a nikahı? Allah ve Resulü'nü veya melekleri ve hatta yatırları şâhid kılarak icra edilen mut'a nikahı? Bu, zavallı kızların, cahilliğin sevkiyle, dindarlığın gereği imişçesine aldatılarak kirletilmesinden başka bir şey değildir.
Şimdi sıra mut'a nikâhının mâhiyetini açıklamaya geldi:[93]

Mut'a Nikahı

"Nikah kaza-i şevhet için değil, ancak nikahla ulaşılabilen başka gaye ve maksadlar için meşru kılınmıştır. Mut'a ile şehvet giderilir. O maksatlar hasıl olmaz. Öyle ise o meşru değildir" (Kâsânî)
Mut'a kelime olarak dilimizde halen kullanılan temettû kelimesiyle aynı kökten gelir. Temettû faidelenmek, kâr elde etmek demektir. Mut'a nikâhı, "ma'lum veya (Zeyd'in gelmesine kadar diye belirlenen) meçhul bir müddet için yapılan nikahtır. Bu nikahta, normal nikahta mevcut olan çocuk edinme, ünsiyet, verâset gibi diğer gayeler yoktur. Tek maksad temettû yani istifade olduğu için mut'a denmiştir(20). Mut'a nikahı önceden belirlenen müddetin dolmasıyla sona erer ve talak olmadan ayrılık vukua gelir(21). Veraset, nafaka iddet gibi normal nikahla hasıl olan durumlar bunda yoktur (22). Burada sadece, belirlenen müddet içinde kadının nefsinden yapılacak istifadeye mukabil ödenecek para mevcuttur. Şu halde mut'a nikahının en bariz vasfı muayyen bir müddetle sınırlandırılmasıdır. Halbuki normal, meşru nikahta zaman tahdidi yoktur. Bazı alimler, yapılan nikahın mut'a nikahı olduğunu tasrih etmeden "mutlak bir nikah" yapsa, fakat içinden mut'a nikahına niyet etse bunun hükmü nedir sorusuna cevap aramışlardır. el-Kâdı'nın belirttiğine göre bu nikahın muteber nikah olacağında alimler icma etmişlerdir. Böyle bir nikah mut'a nikahı olmaz. Çünkü o, her iki tarafın bilgisi ve mutabakatı ile muayyen bir müddet için yapılan nikahtır. İmam Malik: "Böyle mutlak bir nikah insanların ahlakına uymaz" derken, Evzai, ulemadan ayrı şaz bir yol tutarak: "Bu mut'a nikahıdır, onda hayır yoktur" demiştir. (23)
Aynî'nin belirttiğine göre, müddeti insan ömrünü aşacak kadar mesela 200 yıl diyerek uzun tutmak suretiyle, nikahın talaksız sona ermesi, karıkoca arasında mirasın olmaması gibi korkulan mahzurlu hususların bulunmayacağı tarzda bir mut'a caiz olur mu diye düşünülmüş ise de, cumhur bunu da caiz görmemiştir. (24)
Netice olarak şunu söyleyeceğiz: Mut'a nikahını, bazı Şiîler hariç İslam uleması elbirlik reddetmiş, haram olduğunda icma etmiştir(25).[94]

Sünnetteki Durum

Mut'a nikahının fıkıhtaki hükmünü kısaca belirttikten sonra Sünnetteki Durumu deyince akla tabii olarak şu soru gelir: İslam'da fıkıh ayrı, sünnet ayrı mı?

Hemen cevap verelim: Fıkıh sünnetten ayrı değildir. Ancak sünnet fıkıhtan çok daha zengin bir kaynaktır ve Hz. Peygamber'in yirmi üç yıllık hayatındaki bütün tatbikatını ihtiva eder.
Bu açıklama, zihnimize "Pekiyi sünnette birbirinden farklı tatbikat mı var?" sorusunu getirecektir.
Bu sorunun cevabı "Evet!"dir. Sünnette hemen hemen her meseleyle ilgili farklı tatbikatlara, beyanlara rastlanabilir. Mut'a nikahı meselenin hakkıyla anlaşılabilmesi maksadıyla bu noktanın biraz açıklanması gereğine inandığımız için, önce kısaca bu hususa temas edeceğiz.[95]

Muhataba Ve Şartlara Göre Farklılık Ve Tedric:

İslam, miladî yedinci asrın Arap cemiyetine inmiştir. Bu cemiyete insanlar, yazılanı olduğu gibi kaydedecek boş bir levha durumunda değildir; bir kısım inançlar, ibadetler, örfler, âdetler, köklü alışkanlıklar mevcuttur. İslamî mesaj, çoğu batıl olan eskilerin yerini alacaktır. Ama insanın kültür dağarcığı kara tahta değil ki, bir hamlede silinip, yerine yenileri yazılsın. Kaldı ki, yaratılışı gereği mükerrem olan insanoğlu, bilerek batıla, kötüye müşteri olmaz. Batılları da iyi, doğru bilerek benimser. Bu sebeple inaçlarında, alışkanlıklarında mutaassıbtır. Onları terketmesi için, yanlışlığına ikna edilmesi, eski alışkanlığının kırılması lazımdır. Bu iş, ferd planında zor olduğu gibi cemiyet planında çok daha zordur. Şu halde inançları, âdetleri, alışkanlıkları ve her çeşit değerleriyle bir cemiyeti toptan değiştirmekten daha zor bir şeyin olmadığı söylenebilir. Günümüzde insan fıtratının tabi olduğu kanunlar, gelişen beşerî ilimler sayesinde çok iyi bilindiği, kitap, dergi, gazete, radyo televizyon gibi telkin vasıtaları son derece gelişip zenginleştiği ve mesela komünist alem, bunları âzamî ölçüde, istediği gibi kullandığı halde netice alamamış, homosovieticus dedikleri hakiki manada komünist yetiştirilmemiş, cemiyet değil, fertler bile değiştirilmemiştir. İşte bu zor işi, yani her şeyi ile İslam dışı olan bir cemiyetin cahiliye kültürünü silip yerine İslam'ı ikame etme işini Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) başarmıştır. Bunda Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), Cenab-ı Hakk'ın irşadıyla tedric prensibini düstur edinmiştir. Tedric, muhatabın ahvalini esas almak, onları yavaş yavaş, alıştıra alıştıra asıl hedefine, kâmil durumundaki İslam'a götürmektir.
Tedricte ilk söylenenle en son söylenen arasında birkısım merhaleler vardır. Tıpkı merdiven gibi. Merdiven bizi hedefe hemen ulaştırmaz, basamak basamak

çıkarır.
İslam, hemen hemen her meselede tedrice yer vermiştir. Sözgelimi önce iman esaslarını tebliğ etmiştir. Sonra ahkâma geçmiştir. On üç yıllık Mekke dönemi esas itibariyle imanî meseleleri açıklar. İmanî meselelerde de bir sıralama ve tedric vardır. Nitekim ilk nazil olan sureler Allah'tan, cennet ve cehennemden bahseder, uhrevî mesuliyetlere dikkati çeker. Hatta tevhid inancını ilgilendirdiği halde, ilk vahiylerde putlar meselesine temas edilmemiş, bu sayede bütün Mekkeliler Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'i dinlemiş, bir kısmı da Müslüman olmuştur. Putların batıl olduğu, put imanı üzere ölen atalarının akibetlerinin kötü olduğu açıklandığı andan itibaren Mekkeli müşrikler birden tavır değiştirmiş, istihzada kalan muhalefet tavırları işkenceye dönüvermiştir. (26)
Amele, tatbikata giren -bir başka ifadeyle ibadet, muamele haramhelal gibi- bahislerde tedric meselesi daha belirgin, daha şümullüdür. Hadis, Tefsir, Siyer (Hz. Peygamber'in hayatı) sahalarına giren kaynak kitalarımız, bunun örnekleriyle doludur. Namaz, oruç, zekat gibi her bir farzın hususi bir tarihi mevcuttur.(27) Harama giren yasaklamalar da belli bir tasrihe sahiptir. Sözgelimi içki ile ilgili vahiyler Mekke'de başlamış, yavaş yavaş alıştıra alıştıra, Resulullah'ın hayatının sonlarına doğru bugünkü son şekil beyan edilmiştir. Resulullah'a vahyedilen ilk surelerin hep imanî meselelere, ölümden sonra dirilmeye, cennet ve cehenneme yer verdiğini; haramlardan yasaklama gibi, alışkanlıklarla ilgili -ayetlerin sonradan nazil olduğunu belirten Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) bu tedricteki sebebi şöyle açıklar: "...Eğer ilk defa "içki içmeyin!" emri inseydi "biz içkiyi asla bırakmayız!" derlerdi. Eğer "zina etmeyin!" emri inseydi "asla zinayı bırakmayız!" derlerdi.(28)
İslam'ın tebliğinde, tedricin hemen her meselede umumi bir prensip olduğunu göstermek için "besmele"den örnek vereceğiz. İbnu Sa'd'ın bir rivayeti şöyle: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) , bidayette, tıpkı Kureyşliler gibi, besmele makamında "Bismikallahümme" formülünü yazıyordu. Bu tatbikat: ارْكَبُوا فِيهَا بِسْمِ اللّٰهِ مَجْرِيهَا وَمُرْسِيهَا ayeti (Hud 41) gelinceye kadar devam etti. Bu ayetten sonra "bismillah" diye yazmaya başladı. Bu tatbikat: "De ki: "Ona ister Allah, ister Rahman diye dua edin. Hangisiyle dua ederseniz edin en güzel isimler O'nundur" (İsra 110) ayeti nazil oluncaya kadar devam etti. Bundan sonra "Bismillahirrahman" diye yazmaya başladı. Bu tatbikat: انَّهُ مِنْ سُلَيْمَانَ وَاِنَّهُ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيم (Neml 30) ayeti nazil oluncaya kadar devam etti. Bu ayetten sonra "Bismillahirrahmanirrahim" diye yazmaya başladı."(29)

Hülasa "besmele"si, üç safhalı bir tedricle son şeklini alan İslam, gerek önceki alışkanlıkların ta'dilinde ve gerekse yeni teşriatta bir tedrice, azdan çoğa, kolaydan zora, müşahhastan (pek açık ve anlaşılması kolay olandan) mücerrede (yani anlaşılması zora, aklîye) doğru bir seyir takip etmiştir.
Şu halde sadece mut'a nikahı meselesi değil, pek çok meselede karşımıza çıkacak şaşırtıcı, yanıltıcı problemlerin çözümünde bu tedric probleminin bilinmesi gerekir. Bu sebepledir ki ayetlerde ve hadislerde nesh meselesi vardır. Yani önceki şartlara göre gelen bir ayet ve Resulullah'ın bir beyanı, gelişen şartlara göre değiştirilmiştir. Sonradan gelen ayet (veya hadis) önceki ayetin (veya hadisin) hükmünü kaldırmıştır. Hükmü kalkan ayet ve hadise mensuh, yeni hüküm koyan ayet ve hadise de nasih denir. Öyle ise nasih bir ayet veya hadis varken, mensuh olanla amel etmek, onu esas almak hatalı olur. Tıpkı bir tarihte gidiş olarak kullanılan bir yol, trafik yetkililerince sonradan geliş olarak değiştirildiği halde, "falanca tarihte gidişti" diye o yolu gidiş olarak kullanmanın hatalı olması gibi.
Dinî meselelerde bu hataya düşülmemesi için dinde yorum yapma işi müctehidlere bırakılmıştır. Müçtehid olmanın şartları arasında bütün ayet ve hadisleri nasihiyle mensuhuyla bilmek de vardır.(30)[96]

Mut'a Nikahı Meselesinin İç Yüzü

Yukarıda bir ön bilgi olarak kaydedilen tedric meselesi anlaşıldıktan sonra asıl konumuza geçebiliriz. Konunun iyice anlaşılması için meseleyi birkaç ana fikir altında tahlil edeceğiz:

1- Mut'a cahiliye nikahıdır.

2- Hz. Peygamber bidayette yasaklamamış, ruhsat tanımıştır.

3- Resulullah sonradan yasaklamıştır.

4- Yasak herkes tarafından duyulmamıştır.

5- Hz. Ömer zamanında yasak ta'mim edilmiştir.

6- Yasak üzerine icma tahakkuk etmiştir.

7- Şia'nın bu meseledeki tutumu.[97]

1) Mut'a Cahiliye Devrinin Nikahıdır

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) efendimizin muhterem zevceleri, İslam'ın yetiştirdiği en büyük fakihlerden biri olan ve insanlığın mabihil iftihar büyükleri arasında yer almaya şayeste Hz. Aişe (radıyallahû anhâ), bir rivayetlerinde cahiliye devrinde dört çeşit nikahın tatbikatta olduğunu belirtir.(31) Şarihler başka rivayetleri de kaydederek cahiliye devrinde yedi çeşit nikahın mevcudiyetini belirtirler.(32) Bu yedi çeşit nikahtan biri İslam'ın da kabul ettiği hal-i hazır nikah şeklidir: Kadın velisinden talep edilir, karşılıklı rızadan sonra mehir ödenerek müebbed nikahla evlenir. Bir diğeri mut'a nikahıdır.(33) Bunun, cahiliye devrinden intikal eden bir nikah olduğu hususunda herhangi bir ihtilaf mevcut değildir.[98]

2) Hz. Peygamber'in Bidayetteki Ruhsatı

İslam'ın benimsediği sünnî nikaha birçok yönden ters düşen mut'a nikahını Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), bir çırpıda yasaklamamıştır. Bu sebeple, mesele üzerine bize intikal eden rivayetlerin bir kısmı mezkur ruhsatı aksettirir. Az yukarıda açıkladığımız tedric prensibinin İslam'da esas olduğunu bilmeyen veya kaale almayan bir kimse cehalet ve suiniyetle, bahsi tamamlayıcı diğer hadisleri görmeyerek veya görmezden gelerek sırf ruhsat ifade eden rivayetlere dayanarak İslam'ın mut'a nikahına ruhsat verdiğini sölemek suretiyle İslam'a büyük bir iftirada bulunabilir. Şimdi bu rivayetlerden örnekler verelim:
Ruhsat ifade eden rivayetler umumiyetle İbnu Mes'ud, Hz. Cabir, Seleme İbnu'l-Ekva, İbnu Abbas, Esma Bintu Ebi Bekr, Hz. Muaviye, Ebu Saidi'l-Hudrî, Amr İbnu Hureys radıyallahu anhüm ecmain'den gelmektedir.

Meselenin yanlış anlaşılmaması için açıklamalara geçmeden iki noktayı peşinen kaydetmek isteriz:

1- Mut'a hususunda ruhsat ifade eden rivayet sahibi Ashab'tan neshine dair de rivayetler gelmiştir.

2- Hz. Ömer yasağı ta'mim edince hiçbir sahabi buna itiraz etmemiş ve böylece yasak hususunda icma hasıl olmuştur.
İbnu Mes'ud'dan gelen bir rivayet şöyle:
"Biz, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la savaşa çıkmıştık. Beraberimizde kadın yoktu. "Husyelerimizi burdurup kadınlaşsak olmaz mı?" dedik.[99] Bunu yapmayı bize yasakladı. Fakat bir giyecek (gibi basit ücret) karşılığında, kadınlarla bir müddet için nikah yapmamıza ruhsat tanıdı." Abdullah İbnu

Mes'ud (görüşüne delil olarak) şu ayeti okudu. (Mealen): "Ey iman edenler! Allah'ın size helal kıldığı temiz ve güzel şeyleri kendinize haram edip de haddinizi aşmayın. Haddini aşanları Allah elbette sevmez" (Maide 87) (34). Hemen belirtelim ki Müslim, hadisin bir başka veçhinde, ayetle istidlal işini İbnu Mes'ud' un yapmış olmasının sarih olmadığını kaydeder. Bu durumda ayeti okuma işi ona değil, ondan sonra gelen bir raviye aittir.Bu hadiste İbnu Mes'ud'un, mut'a nikahına ruhsat verdiği anlaşılmaktaır. Ruhsat ifade eden diğer rivayet sahipleri hakkında söylendiği gibi, İbnu Mes'ud için de: "Resulullah'ın yasağını duymamış olabilir" yorumu yapılmıştır.(35) Ancak: İbnu Mes'ud, bu rivayti mut'anın neshedildiğini işitmezden önce yapmış olabilir" demek daha doğru olacak. Zira Beyhakî İbnu Mes'ud'un "Mut'a mensuhtur, onu İslam'ın getirdiği, talak, mehir iddet ve miras gibi hükümler neshetmiştir" dediğini kaydeder.(36)
İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'ın bu meseledeki yeri daha dikkat çekicidir. Bazı rivayetler, onun mut'a nikahına fetva verdiğini, bu yüzden Hz. Ali'nin ona sert çıktığını ve:
"Sen şaşırmışa benziyorsun. Aleyhissalâtu vesselâm kadınlarla mut'a yapmayı yasakladı" dediğini belirtir.(37)
Beyhakî'nin bir rivayeti, bir ara İbnu Abbas'ın bu meseledeki fetvalarıyla sadece Hz. Ali'nin değil, ehl-i ilmin ta'rizlerini de üzerine çektiğini, ancak onun bu meseledeki görüşünde direndiğini; öyle ki, bazı şairlerin şiirlerine bile hedef olduğunu belirtir.(38)
Ne var ki, sonunda İbnu Abbas da reyinden rücu etmiştir. Tirmizî, "...Sonra o fetvasından, mut'anın Resulullah tarafından haram kılındığı kendisine haber verilince rücu etti" diyerek (39), bilahare şarihlerin: "Mut'aya fetva veren sahabeler, onun nesh edildiğini duymamış olanlardır"(40) şeklinde yapacakları yorumun isabetliliğini te'yid eder. Nitekim İbnu Abbas, nesihten haberdar olup Resulullah'ın bu husustaki beyanlarını öğrenince: "O, laşe ve hınzır eti gibi haramdır" diyecektir.(41)
İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'ın meşhur olan fetvasının mahiyeti hakkında Hattâbî'nin Said İbnu Cübeyr'den kaydettiği bir rivayeti kaydetmede fayda umarız: "Said İbnu Cübeyr anlatıyor: "İbni Abbas'a dedim ki: "Sen ne yaptığını, neye fetva verdiğini biliyor musun?"
Said İbnu Cübeyr, hakkında yazılan şiiri okuyarak fetvasının nasıl istismar edildiğini gösterir. Şiiri işiten İbnu Abbas şu açıklamada bulunur.
"İnna lillah ve inna ileyhi raciun! Allah'a yemin olsun, ben bu maksadla fetva vermedim ve bunu hiç aklımdan geçirmedim. Ben, (mut'a nikahını), Allah'ın

laşeyi, kanı ve domuz etini helal kıldığı şartlarda helal kıldım.[100] Mut'a sadece muzdar durumda olanlara helaldi. O tıpkı laşe, kan ve domuz eti gibi (haram)dır."
Bu rivayeti kaydeden Hattâbi, İbnu Abbas'ın sözünden çıkabilecek "Zaruret halinde, tıpkı leş, kan ve domuz etini yemek caiz olduğu gibi mut'a da caiz olabilir" hükmünün yanlışlığını belirtir. Ona göre yanlışlık iki noktadan gelir:

1) Bu hükme giderken nassa dayanılmaz, kıyasa gidilmiş olur. (Halbuki nassın yani Resulullah'tan açık hükmün bulunduğu yerde kıyasla hüküm verilmez. Mut'a nikahını yasaklayan nass mevcuttur.)

2) Mut'anın gıda hususunda muzdar kalana benzetilmesi de hatadır. Çünkü gıda bulamayan kimse hayatî tehlikededir, ölmemek için haram yemesine izin verilmiştir. Halbuki mut'a meselesi şehvetin galebesi ile ilgilidir. Burada kişi, hayatî tehlike ile karşılaşmayacağı için muzdar sayılmaz. Şehvete sabretmek mümkündür. Ayrıca şehvet, oruç ve ilaç yoluyla da kırılabilir. Öyleyse "gıda" ve "şehvet" zaruret olmadan aynı değerde değillerdir, dolayısıyla hükümleri de farklıdır(42).
Kanaatimizce İbnu Abbas'ın fetvası, Hattâbî'nin dediği gibi "uzun gurbet", "ihtiyaç" ve "fakirlik" gerekçelerine mebni değildir. Nass bulunduğu zaman kıyas yoluyla fetvaya gidilmeyeceğini İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) herkesten iyi bilmektedir. Fetva ulemanın ittifakla belirttiği üzere, bu meseledeki nasslardan haberdar olmama sebebine dayanmaktadır.
İbnu Abbas gibi yüce bir sahabi hadisi duymamış olabilir mi? diye yapılacak bir itiraza hemen cevap verelim: "Bu pek tabii ve Hz. Ebu Bekr, Hz. Ömer (radıyallahu anhümâ) gibi -hem de ilkler arasında yer alan- diğer büyüklerde de sıkça rastlanan bir durumdur." Az ileride bu hususa tekrar dönüp örnekler vereceğiz.
Bu mevzudaki yasaklayıcı hadislere muttali olduğu devreye ait olduğu anlaşılan bir başka rivayette İbnu Abbas şöyle demiştir: "Mut'a nikahı İslam'ın bidayetinde caizdi. Kişi (ticaret malıyla) (43) tanıdığı bir adamı bulamayan bir beldeye varınca, orada kalacağını tahmin ettiği müddet için bir kadınla mut'a nikahı ile evlenirdi. Kadın da onun eşyalarını o müddet içinde muhafaza eder, meselesini ıslah ederdi. Bu hal, şu ayetin nüzulüne kadar devam etti. (Mealen): "Ancak hanımlara ve cariyelerine karşı müstesna, bunlarla olan yakınlıklarından dolayı kınanmazlar...." (Mearic 30; Mü'minun 6). İbnu Abbas devamla: "Bu ikisi dışındaki bütün fercler haramdır"(44) der. İbnu Abbas'ın, ayetten hareketle mut'a nikahı ile alınan kadının zevc sayılamayacağına hükmettiği belirtilmiştir. Zira

ayette sadece zevcelerle milk-i yemin denen köle kadınlar helal addedilmektedir.(45)
Rivayetler İbnu Abbas'ın belirtilen bu görüşe varmazdan öcne mut'a nikahı hususunda sert çıkan Abdullah İbnu Zübeyr'le de söz düellosuna girdiğini Abdullah'ın hutbede, İbnu Abbas'a ta'rizde bulunduğunu göstermektedir. İbnu Abbas bu ta'riz üzerine: "Annene sor, yalan mı söylüyorum!" der. Mesele annesi Esma Bintu Ebi Bekr'e intikal edince, Resulullah zamanında mut'anın caiz olduğunu te'yid eder. Rivayetin devamında İbnu Abbas'ın: "Mut'adan doğan Kureyşlilerin ismini sayabilirim" dediği belirtilir.(46)
İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'ın bu meseledeki yerini İbnu Hacer şöyle noktalar: "İmamlardan bir cemaat, İbnu Abbas'ın mut'ayı mübah addetme kanaatinde yalnız kaldığını cezmen belirtir. Bu meşhur bir meseledir ve nadir muhalefetlerden biridir.(47)
Fahreddin-i Razi'nin de özetlediği üzere, bu meselede İbnu Abbas' tan üç ayrı görüş rivayet edilmiştir:
1- Mut'a mutlak olarak mübah,
2- Zaruret halinde mübah
3- Mensuh olduğunu ikrarı (48). Şu halde meseleyi değerlendirirken, İbnu Abbas'ın neshi işitmezden önceki fetvasını esas alarak onu mut'a nikahının lehinde göstermek ilme ve dine ihanet olur, yüce sahabiyi kendi adımıza konuşturmak olur.[101]

Hz. Cabir (radıyallahu anh)'den gelen diğer bir rivayet, kendisine iki mut'a konusunda İbnu Abbas'la Abdullah İbnu Zübeyr'in ihtilafa düştükleri haberi ulaşınca Hz. Cabir'in şöyle söylediğini belirtir:
"Biz Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sağlığında her ikisini de yaptık. Sonra Hz. Ömer (radıyallahu anh) onları yasakladı, artık bir daha onlara dönüp tekrar yapmadık." (49)
Hz. Cabir'den gelen bir diğer rivayette, o; "Resulullah ve Hz. Ebu Bekr zamanında bir avuç hurma veya un karşılığında birkaç günlüğüne mut'a nikahı yapardık. Bu hal Hz. Ömer'in, bunu Amr İbnu Hureys hadisesi üzerine yasaklamasına kadar devam etti" demiştir (50) Ebu Saidi'l-Hudrî'nin beyanında "bir kadeh kavud" mukabilinde mut'a yapmışlardır(51). Tahavi Ashab'tan Cabir gibi zatların Hz. Ömer'in yasaklamasına kadar mut'aya yer vermelerini, Resulullah'tan varid olan yasağı daha önce işitmemiş olmalarına hamleder.(52)
Görüldüğü üzere, ruhsat ifade eden rivayetin sahibi, mut'anın bilahare yasaklandığını da tasrih ediyor. İbnu Hacer der ki: "Hz. Cabir'in "yapardık" sözü

bütün sahabeye şamil ise "Bir daha dönüp tekrar yapmadık" sözü de bütün sahabeye şamildir. Dolayısıyla mut'anın terkinde icma hasıl olmuştur."(33)
Hz. Cabir'in "Ebu Bekri's-Sıddık zamanında da mut'a nikahı yapmaya devam ettikleri"ne dair beyanı üzerine, buraya kaydını muvafık gördüğümüz bir yorumu İbnu'l-Arabî yapmıştır. Der ki: "Bu, halkın, Sıddık zamanında çıkan irtidad fitnesi yüzünden şeriatın yayılmasına zaman ayıramamalarından ileri gelmiştir. Çünkü herkes bu fitnenin bastırılması ile meşguldü. Ama, hak batıla galebe çalıp, halife ve diğer Müslümanlar bu meşguliyetten halas bulunca, dinin usule giren meselelerinin hallinden sonra füru ahkâmına yöneldiler ve bu meyanda mut'a nikahının tarimi hususunda bildikleri meşhur hükmü de icraya koydular. ilk defa Hz. Ömer'in dikkatini Hz. Muaviye ile Amr İbnu Hureys çekti. (Resulullah'ın yasağından haberi olmayan) bu iki zat kadınlarla mut'a nikahı yapmışlardı, onları bundan men etti." (54)

* Seleme İbnu'l-Ekva (radıyallahu anh)'dan gelen rivayette, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Bir kadınla bir erkek aralarında mutabakat sağlamışlarsa beraberlikleri üç gecedir. Uzatmak veya daha önce ayrılmak isterlerse ayrılırlar" dediğini görmekteyiz. Seleme devamla şunu söyler: "Bilemiyorum, bu ruhsat, sadece biz sahabelere mi mahsustu, yoksa herkese şamil miydi?" Rivayetin devamında Buhârî şunu ekler: "Hz. Ali bu hususu açıklamıştır: Mut'a mensuhtur." (55)
Görüldüğü üzere Seleme hadisi de mutlak bir ruhsattan bahsetmemektedir. Ancak, Seleme'nin nesihten haberdar olmadığı anlaşılmaktadır. İmam-ı Buhârî, rivayetin sonuna eklediği meşruhatla Seleme rivayetindeki tereddüdü izale etmekle kalmamış, şahsî inancını da belirtmiş olmaktadır.[102]

3) Mut'anın Neshi

Ruhsat ve neshi açık şekilde ifade eden rivayetler bilhassa Sebre İbnu Ma'bed el-Cühenî (radıyallahu anh)'den gelmektedir. Müslim onun hadisini dokuz ayrı senetten kaydeder. Hüküm ve mana itibariyle aynı kalsalar da her bir rivayette bazı ziyade ve noksan bilgiler mevcuttur. Bazılarında, bizzat mut'a nikahı yaptığını belirten Sebre (radıyallahu anh)(56), şu rivayette, eski ruhsatın neshedildiğini açık bir şekilde ifade eder:
"Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurdular: "Ey insanlar! Ben sizin kadınlarla mut'a nikahı yapmanıza izin vermiştim. Şimdi Allah Teala hazretleri, onu kıyamet gününe kadar haram etmiş bulunmaktadır. Öyleyse, kimin yanında

böyle nikahlı bir kadın varsa, artık ona yol versin. Onlara ücret olarak verdiklerinizden herhangi bir şeyi geri almayın" (57). Hadisin bir başka veçhinde Sebre (radıyallahu anh) der ki: "Bundan sonra Aleyhissalâtu vesselâm mut'ayı şiddetle tahrim etti ve bu nikah hakkında en ağır kelimeleri sarfetti." (58)
Bu rivayet hiçbir yoruma hacet bırakmadan, mut'a nikahıyla ilgili ruhsatın neshedildiğini açık bir surette ifade eder.

***** Hz. Ali de yasakla ilgili rivayetlerde bulunmuştur. Müslim'in kaydettiği rivayette: "Resulullah, Hayber'in fethi sırasında, kadınlarla mut'a yapmaktan ve ehlî eşeklerin etini yemekten men etti" buyurur (59). Yine Müslim'in bir diğer rivayetinde, bu meselede müsamahası kulağına gelen İbnu Abbas'a: "Ağır ol, ey İbnu Abbas. Çünkü Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hayber günü, hem mut'ayı, hem de ehlî eşek etinin yenilmesini yasaklamıştır"(60) der. Beyhakî'nin bir rivayetine göre, Hz. Ali, önce bazı kayıtlarla caiz kılındığını ancak, nikah, talak, iddet ve karı ile koca arasındaki miras ahkâmı nazil olunca cevazın mutlak şekilde neshedildiğini belirtir(61).
Burada şu soru hatıra gelebilir: Mut'anın Mekke fethi sırasında da yasaklandığı sahih rivayetlerle sübut bulup meşhur olmasına rağmen Hz. Ali niye bunu mevzubahis etmeyip de sadece Hayber günü konan yasaktan bahsediyor? Bu soruya, Hz. Ali'nin üç gün gibi kısa bir müddeti içine alan izni işitmemiş olabileceği söylenerek cevap verilmiştir.(62)
İbnu Hazm, Hz. Ali'den gelen rivayetleri şöyle değerlendirir: "Bu mesele üzerine Hz. Ali'den birçok tarikten hadis sahih olmuştur. Bunu, ondan Kûfîler, inkâr edilmeyecek kadar şöhret bulmuş ve sınırlanamayacak kadar çoğalmış tariklerden rivayet etmişlerdir."(63)[103]

Yasak Nerede Ve Ne Zaman Kondu?

Mut'a nikahı yasağını, Hz. Peygamber'in ne zaman koyduğu hususunda rivayetler ihtilaflıdır ve altı ayrı yerin ismi zikredilir. Şöyle ki:

1) Sabre İbnu Ma'bed'in rivayetlerinde Mekke fethi sırasında konmuştur.(64)

2) Hz. Ali'den kaydettiğimiz rivayetlerde Hayber'in fethi zamanında konmuştur.(65).

3) Seleme İbnu'l-Ekva rivayetinde Evtas Gazvesi sırasında, (üç günlük ruhsattan sonra) konmuştur.(66)
4) Hasan Basrî'nin mürsel bir rivayetine göre, mut'a nikahı sadece umretu'lkaza

sırasında cereyan etmiştir, bundan önce yasak olduğu gibi, bundan sonra da yasak olmuştur.
Hasan-ı Basrî'den gelen bu rivayet, iki sebepten reddedilmiştir:
a) O'nun mürsel, yani hangi sahabeden aldığını belirtmeden yaptığı rivayetler zayıftır. Çünkü o, araştırma yapmadan, rastgele kimselerden hadis almıştır(67).
b) Mut'anın Hayber Seferi sırasında haram edildiğini belirten sahih rivayetlere muhalefet eder, dolayısıyla bu zayıf rivayet Sahihler tarafından reddedilmiş olmaktadır.(68) İbnu Hacer, bu rivayetin sabit olduğunu farzedecek olursak şöyle yorumlarız der: "Hasan Basrî hazretleri muhtemeldir ki, umretu'lkaza tabiriyle, Hayber'i kasdetmiştir. Çünkü her iki sefer de aynı yıl içerisinde cereyan etti, tıpkı Fetih'le Evtas Seferi'nin aynı yıl içerisinde cereyanları gibi."(69)
5) Ebu Hureyre'den gelen bir rivayete göre, mut'a nikahı Tebük Seferi sırasında haram edilmiştir.(70)
Bu rivayet tahrim hadisesinin Mekke fethi ve Hayber sırasında vaki olduğunu beyan eden sahih rivayetlere muhalefet etmekten başka, nazar-ı dikkate alınamayacak derecede zayıf bir surette geldiği, hadis ilmi açısından bir değer ifade etmediği belirtilmiştir.(71)
6) Sebre İbnu Ma'bed'den Ebu Davud'un kaydettiği bir rivayete göre mut'a, Veda Haccı sırasında tahrim edilmiştir.(72) Ancak "daha önce yine Sebre'den kaydedilen rivayetlerde yasağın fetih sırasında olduğu ifade edilmiştir. O rivayetler hem daha meşhur hem daha sahihtir. Şarihler, "Rivayetin sübûtu halinde, "Resulullah Fetih günü ilan ettiği" yasağı Veda Haccı sırasında tekrar etmiş olabilir. Çünkü, Veda Haccı'na çok sayıda Müslüman katılmıştı. Bunlar arasında bir kısım ahkâmı duymamış olanlar da vardı. Nitekim Aleyhissalâtu vesselâm, bu fırsatta pek çok mühim meseleyi tekrar etmiş, tebliğ etmiştir. Bu tebliğin gayesi, dinin duyurulması ve yaygınlaştırılmasıydı" diye açıklamışlardır.(73)
Mut'a nikahının yasaklanma zamanıyla ilgili olarak gelen birçok farklı rivayetin varlığı alimleri farklı yorumlara sevketmiştir. Mühimlerini kaydedeceğiz:

***** Maverdî der ki: "Mut'anın tahrim edildiği yerin tayini meselesinde iki tahmin söylenebilir:

1) Tahrim, daha açık olması ve daha iyi yayılması için tekerrür etmiştir. Ta ki, bu yasağı bilmeyen de duyup öğrenmiş olsun. Zira, her bir seferde, daha öncekilere katılmayan yeniler bulunuyordu.

2) Mut'a birçok defa mübah kılınmış olabilir. Nitekim, bu sebeple sonuncu defada: "Kıyamete kadar haramdır" buyrulmuştur. Bu ifade daha önceki tahrimi,

bu sonuncunun hilafına, ibahenin takip ettiğini haber verip, bu sonuncu tahrimin müebbed olduğunu, artık bundan sonra ibahenin gelmeyeceğini duyurma gayesi güder."
İkinci şıkkın esas olduğu belirtilir.(74)

* Nevevî'ye göre, mut'a nikahı iki kere mübah kılınmış, iki kere da tahrim edilmiştir. Müslim'de yaptığı şerhinde bu bahse şöyle bir başlık atmıştır: "Mut'a nikahı babı ve bunun önce mübah kılınıp sonra neshedildiği, sonra tekrar mübah kılınıp tekrar neshedildiği ve tahrimin kıyamete kadar devam etmek üzere kesinleştiğinin beyanı."(75) Bu başlığın altına konu üzerine el-Kâdı'nın uzun bir tahlilini kaydettikten sonra kendi görüşünü kaydeder.
"Muhtar (tercih edilen) gerçek şudur: "Tahrim ve ibahe iki sefer vukua gelmiştir. Hayber'den önce mut'a helaldi. Bilahare Hayber günü haram kılındı. Sonra da Mekke fethinde mübah kılındı. Bu aynı zamanda Evtas gününü de içine alır, çünkü ikisi birbirine çok yakındır. Derken o sırada, üç gün sonra "kıyamet gününe kadar, müebbeten haram" kılındı. Bu tahrim devam etti. Öyleyse: "İbahe Hayber öncesine, ebediyet üzere tahrim de Hayber gününe mahsustur. Fetih gününde yapılan tahrim de önceki tahrimi te'kidden ibarettir. Fetih gününe tekaddüm eden bir ibahe yoktur" demek caiz değildir. Çünkü Müslim'in Fetih günündeki ibahe ile ilgili olarak kaydettiği rivayetler, bu hususta pek sarihtir, bunları görmezden gelmek caiz değildir. Esasen ibahenin tekerrür etmesine mani bir sebep de yok." (76)

* Mut'a nikahının yasaklanma vakti ile ilgili rivayetler arasındaki ihtilaf üzerine Mâziri'nin yaptığı açıklama da burada kayda değer:
"İslam'ın bidayetinde mut'a nikahı caizdi. Müslim'de kaydedilen sahih hadislerle neshedildiği görülmektedir. Ulema, haramlığı hususunda icma etmiştir. İcmaya, sapık mezhelerden bir grup dışında hiçbir muhalefet varid olmamıştır. Onlar, bu hususta gelen bazı hadislere yapıştılar. Halbuki o hadisler mensuhtur. Onlarda kendileri için, mut'anın cevazına delalet yoktur. Caiz görenler bir de şu ayete yapışırlar: "O halde onlardan hangisiyle faidelendi iseniz ücretlerini takdir edildiği vech üzere ödeyin" (Nisa 24). Mâziri bu ayetin İbnu Mes'ud'a nisbet edilen "O halde onlardan hangisiyle "belli bir müddete kadar" faidelendi iseniz.." şeklindeki bir kıraatı ileri sürdüklerini kaydettikten sonra: "Oysa İbnu Mes'ud'un bu kıraatı şazdır. Şaz kıraatle ne Kur'an sabit olur, ne haberi muteber addedilir, ne de hükmüyle amel edilir" der. Mâziri sözlerine şöyle devam eder: "Bu mesele hakkında Sahih-i Müslim'de gelen rivayetler ihtilaflıdır: Bir kısmına göre de, Mekke fethinde, mut'a'yı caiz gören kimse, bu ihtilafa takılıp hadislerin mütearız

olduğuna, bu halin sıhhati yaralayacağına hükmedilebilir. Oysa mesele öyle değil, böylesi bir mülahaza hatalıdır. Aslında hadisler arasında bir tenakuz mevzubahis değildir. Çünkü Resulullah'ın onu iki ayrı zamanda yasaklaması sahih bir durumdur. İkinci yasaklama, birinciyi te'kid için yapılmıştır veya yasak iyice şöhret bulsun da birinci yasağı duymayanlar da duymuş olsun diye ikinci sefer yapılmıştır. Böylece bazı raviler yasağı birincisinden, bazıları da ikincisinden işitmiş olmalı. Her biri kendi işittiğini rivayet etmiş ve işittiği zamana nisbet etmiştir."(77)

* Zürkânî de, mut'a nikahının cevazına kail olanların, kendilerine delil yaptıkları ayetin, talak, iddet ve miras ahkâmının gelmesiyle neshedildiğine dair İbnu Mes'ud ve Hz. Ali (radıyallahu anhüm)'den rivayet olduğunu el-İstizkar'a atfen belirtir (78). Biz bu rivayeti, Beyhakî'nin Sünen'inde bularak Mut'a Meselesinin İç Yüzü başlığını taşıyan kısımda kaydettik. Bu nesih haberini Ebu Hureyre merfu olarak rivayet etmiştir.(79)

* Mesele üzerine Ebu Bekr İbnu'l-Arabî'nin yorumu da Nevevî'nin yorumuna benzer: Nesh, iki sefer cereyan etmiş olmalıdır. Şöyle der: "Allah Teala hazretleri, İslam'ın başlangıcında bu meseleyi meskut geçti, ta ki insanlar eski âdetleri üzere devam etsinler. Bilahare Hayber Seferi sırasında, Hz. Ali'nin rivayetinde görüldüğü üzere haram etti. Bu rivayet sahih, sabit ve açık bir rivayettir."(80)

* Kurtubî de şöyle demiştir: "Bütün rivayetler mut'anın ibahe zamanının kısa olduğunda müttefiktir. Dolayısıyla o, haramdır. Selef ve halef onun tahriminde icma ederler. Sadece Rafizîlerden, nazar-ı itibare alınmaya değmeyen bazıları aksini söylemiştir."(81)

* Zahirîlerin imamı İbnu Hazm da şunu söyler: "Belli bir müddet için yapılan mut'a nikahı caiz değildir. Resulullah zamanında helal idi. Allah Teala hazretleri Peygamberi (aleyhissalâtu vesselâm)'nin diliyle onu, kesin olarak neshetti. Mut'a kıyamete kadar haramdır."(82)

* İbnu Hâzım'ın, Kitabu'l-İ'tibar'daki değerlendirmesinde, mut'a nikahının "sefer halinde" mübah kılındığı hususu vurgulanır:

a) İslam'ın bidayetinde ve sefer halinde mübah kılınmıştır. İbaheyi haber veren hiçbir rivayette, bunun mukime yani sefer halinde olmayana tanındığını ifade eden bir ibare yoktur.

b) Birkaç kere yasaklandı, birkaç kere mübah kılındı. Resulullah ömrünün sonunda, Veda Haccı'nda kesin yasak koydu. Veda Haccı'nda ifade edilen yasak,

zaten mevcut olan yasağın te'kidine matuf değildir, te'bid (ebedîleştirmeye) matuftur.

c) Bugün ne mezhep imamları ne başka fakihlerden hiçbiri buna mübah dememektedir, sadece Şia'dan bir kısmı onu helal addetmektedir.(83)

* İbnu Hâzım'ın görüşlerini Aynî de aynen tekrar eder (84).

Mut'a nikâhıyla ilgili rivayetlerin değerlendirilmesinde Tahavi'nin görüşü, hepsini noktalayacak mahiyettedir. Ona göre, mut'aya fetva vermiş olanların dayandıkları rivayetlerin hepsi doğrudur, ancak bunlar neshedilmiştir. Zira mut'a nikahını bizzat Aleyhissalâtu vesselâm yasaklamıştır. Efendimizin iznini ifade eden rivayetler, yasaktan önceye aittir. Nehiyden sonra, o haram olmuştur ve bunun en iyi delili Sebre İbnu Ma'bed (radıyallahu anh)'in rivayetidir. Birçok farklı tarikten gelen bu hadis, hem cevazı hem de tahrimi sarih bir şekilde göstermektedir.(85)[104]

4- Yasaklayıcı Rivayetler

Buraya kadar mut'ayı yasaklayan rivayetlerle, yasaktan önceki ruhsatı da ifade eden rivayetleri beraberce kaydettik. Şimdi ise, yasaklamaya ağırlık veren ve şiddet ifade eden rivayetleri belirteceğiz.

Ebu Hureyre'nin bir rivayetinde Resulullah şöyle buyurmaktadır: "Mut'ayı, talak, iddet ve miras (ile ilgili ahkâmın teşrii) haram kılmıştır."(86)

Ebu Zerr (radıyallahu anh): "İki mut'a (yani hacc-ı temettu ve mut'a nikahı) sadece bize (Ashab'a) helaldi, size değil" demiştir.(87). Beyhakî' nin rivayetinde "Kadınlarla mut'a nikahı Resulullah'ın biz ashabına sadece üç gün helal kılındı sonra Resulullah onu yasakladı" der. (88)

* Abdullah İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'e bir zat gelerek mut'a nikahında sorar. Abdullah "haram!" deyince soru sahibi "(İbnu Abbas'ı kastederek) (89) "ama bunu falan caiz görüyor!" der. Abdullah ona şu cevabı verir: "Allah'a yemin olsun! Herkes bilir ki, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Hayber Gazvesi sırasında onu haram etti. Artık zaniler değiliz" (90). Bir rivayette, Abdullah İbnu Ömer, kendisine İbnu Abbas' ın mut'a nikahına cevaz verdiği söylenince: "Sübhanallah! İbnu Abbas'ın böyle bir fetva vereceğini zannetmiyorum!" der. Ancak oradakiler haberi teyid edince, İbnu Ömer: "Resulullah hayatta iken İbnu Abbas küçük bir çocuktu" der ve ilave eder: "Resulullah onu bize yasakladı. Artık zaniler değiliz." (91)

Bir başka rivayet İbnu Ömer'in şu sözünü kaydeder: "Bir erkeğe, sadece İslam nikahıyla evlendiği kadın helaldir. Bu nikahta mehir vardır, erkeğin kadına, kadının erkeğe miras hakkı vardır. Kadını muayyen bir müddetle alamaz. Aldı mı artık o hanımıdır. İkisinden biri ölürse diğeri ona varis olur."(92)

* Abdullah İbnu'z-Zübeyr, mut'a hususunda şiddetle karşı çıkan sahabilerdendir. Müslim'in bir rivayetinde, onun hutbede mut'ayı tecviz eden bir zata(93) ta'rizde bulunarak: "Şurası muhakkak ki, Allah bazı insanların gözlerini kör ettiği gibi, kalplerini de kör etmiş ki mut'a nikahına fetva veriyorlar!" dediğini görmekteyiz. Rivayet, hücuma uğrayan zatın: "Sen hakikaten pek nezaketsiz, kabasaba birisin. Ömrüme yemin ederim ki, mut'a İmamü'l-Müttakin (olan Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)) zamanında yapılırdı!" şeklindeki cevabını İbnu Ôz-Zübeyr meydan okuyarak karşılar: "Öyleyse haydi bir dene! Sen bunu yapacak olursan vallahi seni taşlarınla recmederim!" der(94). Alimler, Abdullah İbnu Zübeyr (radıyallahu anhümâ)'in bu kesin davranışını, kendisine mut'anın neshiyle ilgili haberin ulaşmış olması ve dolayısıyla onun haramiyeti hususunda zerre kadar tereddüdünün bulunmamasıyla izah ederler (95). İbnu Zübeyr'in bu müdahalesi, hilafeti zamanında mı cereyan etti, açık değil. Ancak rivayetlerde, Hz. Ömer'in yasaklamasından sonra sahabeden muhalefet kalmadığının söylenmesi gözönüne alınırsa, hilafet yıllarından, Hz. Ömer'in yasağından önceye ait olması gerekmektedir.[105]

5- Hz. Ömer'in Yasaklama Hadisesi

Buraya kadar kaydettiğimiz rivayetlerin bir kısmında Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in mut'ayı yasaklamasına temas edildi. Hatta, birkısım sahabenin, bu yasaklama ile mut'anın Resulullah tarafından yasaklanmış olduğunu öğrendiklerini belirttik. Şu halde son olarak, Hz. Ömer'le ilgili haberin mahiyetini de kaydetmede fayda var. Öncelikle şunu belirtelim ki Hz. Cabir ve Ebu Said'den gelen bir rivayete göre, "Hz. Ömer, bu yasaklama işini, hilafetinin ortalarında ele almıştır. Dolayısıyla o zamana kadar, mut'a nikahına başvuranlar olmuştur(96). O sıralarda Kûfe'ye gelen Amr İbnu Hureys (radıyallahu anh), bir cariye ile mut'a nikahı yapar ve cariye hamile kalır. Gelip durumu Hz. Ömer'e anlatır. Halife bu vesile ile, yasağın bütün mü'minlerce bilinmediğini anlayarak meseleyi hutbe konusu yapar ve herkesin işiteceği şekilde mut'a nikahının yasak olduğunu ilan eder. İbnu Mace'nin kaydına göre Hz. Ömer şöyle buyurmuştur: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bize, mut'a için üç gün izin vermiş, sonra

haram etmiştir. Allah'a yemin olsun, muhsan (62) bir kimsenin mut'a yaptığını duyarsam, Resulullah'ın, bunu tahrimden sonra helal kılmış olduğuna dair dört şahit getirmediği taktirde taşla recmederim."(97) Muvatta'nın bir rivayetinde bu yasaktan önce yapılan mut'a nikahı sonucu hamile kalan Havle Bintu Hakim'in, yasaktan sonra Rebia İbnu Ümeyye'yi şikayet ettiğini görüyoruz. Bunu haram ve zina bilmekte kanaati kesin olan Hz. Ömer (radıyallahu anh): "Bu, (Resulullah'ın haram kıldığı) mut'adır. Eğer yasağı ilanda sizden önce davranmış olsaydım şimdi sizi recmederdim" der(98).[106]

Yasak Hz. Ömer'in İçtihadı Değildir:

Alimler Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in mut'a nikahını yasaklarken içtihadıyla hareket etmediğine, Resulullah'tan yasakla ilgili hadis zikrederek yasağı takrir ettiğine dikkat çekerler(99). Nitekim bu husus İbnu Mace'den kaydettiğimiz rivyaette sarih olarak görülmektedir. Bir başka rivayette, hutbede geçen: "İnsanlara ne olmuş ki, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yasağına rağmen mut'a nikahı yapıyorlar?" (100) ibaresi de aynı hususa delil olmaktadır. Bu ibare, Hz. Ömer'i feverana getirecek bazı mut'a nikahı hâdiselerinin ilk defa kulağına geldiğini ifade eder. Bunun tatbikatta olduğunu bilseydi bu kadar feveran etmez, tepkisini bu ibarelerle ifade etmezdi.
Hâdiseyi tahlil eden alimler, bu durumun Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yasağının birkısım sahabiler tarafından işitilmemiş olmasına mebni olduğunu belirtirler. İbnu Hazm'ın, mut'ayı mübah addettiklerine dair haklarında rivayet bulunduğunu belirttiği tabiinden Tavus, Atâ ve Sad İbnu Cübeyr'in[107] de bu yasağı duymayanlardan oldukları anlaşılmaktadır. Meseleye temas eden kaynaklarda -ve bilhassa Mekkî olanların- mut'a lehine fetva verdiklerine dair ifadeler, sahabeden -yani Hz. Ömer'in yasaklamasından- sonra da bu işe fetva verildiği düşüncesine sevkedebilir. Bu yanlıştır; çünkü, tabiin nesli sahabeden sonra yaşayanlar demek değildir. Onlar, sahabelerin muasırıdırlar. Fakat Resulullah'ı görememişlerdir. Mezkur ifadelerde onların Hz. Ömer'in yasağından sonra fetva verdiklerine dair bir sarahat yok. Demek oluyor ki, tabiinden bazıları Hz. Ömer'in yasağından önce, mut'anın neshedildiğini duymadıkları için, aynen bazı sahabiler gibi, fetva vermişlerdir.[108]

Mut'anın Haram Olduğuna Dair Kur'anî Delil

Mut'a nikahının, görüldüğü üzere, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan gelen rivayetler açısından haram olduğuna inanan Ehl-i Sünnet uleması, bu görüşlerine Kur'an'dan da delil kaydetmişlerdir. Zikredilen en mühim ayet, Mü'minun suresinde, felah bulacak mü'minlerin vasıfları meyanında zikredilen 5, 6 ve 7. ayetlerdir: "(Öyle mü'minler) ki, onlar ırzlarını koruyanlardır. Şu var ki zevcelerine, yahut sağ ellerinin malik olduklarına (kendi cariyelerine) karşı (olan durumları) müstesnadır. Çünkü onlar (bu taktirde) kınanmış değildirler. O halde kim bunların ötesini isterse şüphe yok ki, onlar haddi aşanlardır."

Dikkat edilirse, ayet-i kerimede mü'minlere cinsî tatminde[109] iki meşru yol gösterilmekte, bunlar dışında kalan bütün yollar gayrımeşru ilan edilmektedir:

1) Dinin meşru kıldığı nikah yoluyla edinilen eşler.

2) Sağ elin sahip oldukları diye ifade edilen cariyelerdir. Cassas, ayetin mut'a nikahının haram olmasını iktiza ettiğini söyledikten sonra: "Çünkü der, mut'a yoluyla nikahlanan kadın ne zevcedir, nede milk-i yemindir." (102) İbnu'l-Arabî: "Bazı alimler ayet-i kerimenin, "ferc"i, nikah veya milk-i yemin (sağ elin sahipliği=cariye) yoluyla helal addetmiş olması ve mut'anın zevce olmaması sebebiyle "Bu ayet mut'anın tahrimine delildir" demiştir" dedikten sonra bu yorumun zayıf olduğunu söyler. Ancak ümmetin mut'anın haram olduğu hususundaki icmadan hareketle aynı neticeye ulaşır (103). İbnu'l-Arabî, İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'ın da ayette geçen bu iki yol dışında kalan her çeşit fercin yani cinsî tatmin vasıtalarının haram olduğuna hükmettiğini belirtir(104).
Asıl mevzumuzun dışında kalmakla birlikte, yeri gelmişken şunu belirtmek isteriz: Ayet-i kerimenin bu ıtlakından hareket eden pek çok alim, ayetle zikredilmiş olan iki meşru vasıta dışında kalan, hayvana temas, istimna, nazar gibi her çeşit cinsî tatmin yollarının aynen mut'a gibi haram kılınmış olduğunu söylemiştir (105).
İslam alimleri şu ayetten de mut'anın reddedildiğini istidlal ederler. (Mealen): "Evlenmeye imkan bulamayanlar da, Allah onları lütfuyla zenginleştirinceye kadar iffetlerini korusunlar..." (Nur 33). "Eğer derler, mut'a ve tahlil[110] caiz olsaydı, iffetli olmalarını emretmezdi."(106)

***** Bu meselede Kur'an'dan gösterilen bir diğer ayet de şudur (mealen): "Sizden hür ve mü'mine kadınları nikahlamaya gücü yetmeyen olursa, sizin ellerinizde bulunan genç mü'mine cariyelerle evlensin... Cariye nikahlama, sizden mehir ve nafakaya gücü yetmeyip de büyük bir meşakkat altına girmekten ve

evlenmemekle de zinaya meyletmekten korkanlar içindir. Yoksa sabretmeniz sizin için daha hayırlıdır..." (Nisa 25).
Alimler: "Eğer derler, mut'a ve tahlil caiz olsaydı ne zinaya gitme korkusu olurdu ne cariye ile nikahlanmaya hacet kalırdı, ne de cariyelerle nikahlanmayı terkederek sabretmeyi esas almak tavsiye edilirdi." (107)

* Son olarak şunu da bilelim: Daha önce temas ettiğimiz ve Şia tarafından mut'a nikahının mübahlığına delil yapıldığını belirttiğimiz ayet de alimlerce, siyak ve sibakı içerisinde tahlil edilerek, ondan Şia'nın çıkardığı hükmün batıl olduğu gösterilmiştir. Bu ayetle ilgili olarak yapılan iki ayrı açıklamayı kaydedeceğiz. Mezkur ayette O halde onlardan hangisiyle faidelendi iseniz, ücretlerini takdir edildiği vecih üzere ödeyiniz" (Nisa 24) denmektedir.
Alimler, bunun mut'ayı helal kılmak üzere indiğini iddia etmenin açık bir hata olduğunu, bu rivayetin hiçbir muteber sünnî kaynakta bulunmadığını, bunu İbnu Mes'ud veya bir başka sahabeye nisbet etmenin büyük bir iftira olduğunu söylerler. Ayrıca derler ki:

1) Şia'nın bundan çıkardığı hüküm Kur'an'ın başka ayetlerine zıttır. Bu ayetleri yukarıda kısmen kaydettik.

2) Ayetin, diğer ayet ve hadislere uygun te'vili ise şöyledir: "Eğer siz nikah akdi sırasında mehir belirtti iseniz, akitten sonra kadınla zifaf yaptığınız takdirde, bir müddet sonra boşanacak olursanız, belirlenen mehrin tamamını ödeyeceksiniz, zifaf yapmadı iseniz yarısını ödeyeceksiniz."
Bu ibareyi, makablinden koparıp müstakillen ele almak, Arapça açısından batıl bir davranış olur. Zira baştaki "fe", ibarenin makablinden koparılıp, cümle başı yapılmasına manidir. Bu "fe" kendisinden sonraki ibareyi, önceki kısma bağlar.

Ayrıca İbnu Mes'ud'a nisbet edilen الى اجَلٍ ziyadesine gelince, bu hiçbir muteber sünnî kaynakta mevcut değildir. Mensuh bir kıraat olarak sübutunu kabul edecek olursak, mensuh olduğu için onunla amel edilmez. Çünkü mütevatir ayetlerle sabit olan ahkâma muhaliftir.
Farz-ı muhal olarak kabul edelim ki, bu sabittir. Yine de onun mut'aya delalet ettiği söylenemez. Şöyle ki, الى اَجَلٍ "belirlenen müddet kadar" tabiri, istimtaya (kadından istifadeye) müteallıktır, akdin kendine değil. Halbuki mut'ada belirlenen müddet, istimtaya değil, akdin kendisine müteallıktır. Böylece mana şu olur: "Nikahlı kadınlarla muayyen bir vakte kadar istimta etmişseniz onlara mihirlerini tam olarak verin." Bu ziyadeyi ilave etmenin gayesi, mehrin tam olarak ödenmesi için nikah müddetinin tamamen geçmesine bağlı olduğu

hususunda düşülebilecek vehmi önlemektir. Nitekim örfte, mehrin üçte biri peşin verilir, üçte ikisi de nikahın devamı müddetiyle bağlı kılınır. Halbuki bu geciktirme işi bir vecibe olmayıp, kadının tasarruf ve ihtiyarı ile husule gelir. Kadın dilerse, zifaftan sonra hepsini bir defada talep etme hakkına sahiptir. Şeriat ona bu hakkı tanımıştır. Eğer, الى اَجَلٍ ibaresi, akde müteallık bir kayıt olsaydı, Şia nezdinde mut'a ömür boyunca ve ebeden sahih olmazdı. Halbuki bu, Şia'nın icmaıyla sahihtir.
Ayette geçen "Sizden kim... bolluğa güç yetiremezse" ibaresinin siyakı da nikahla ilgilidir. Yani, "sizden biri, hür kadınların mehrini ve nafakasını vermeye gücü yoksa Müslüman cariyelerle nikahlansın" demektir. Durum böyle iken ayetin ortasında yer alan ibareyi, siyak ve sibakından koparmak mut'aya hamletmek, Kelamullah'ı açık şekilde tahrif etmek olur.
Dahası bu ayeti teemmül eden her aklı başında kişi, mut'anın açık olarak haram edildiğini görür. Çünkü Allah Teala hazretleri ayette hürlerle evlenmenin imkansızlığı halinde cariyelerle iktifayı emretmektedir. Eğer önceki kelamda mut'anın müddeti kastedilseydi, arkadan "Sizden kim... bolluğa güç yetiremezse" demezdi. Çünkü, hür kadınla nikahlanamama halinde mut'a, cima ihtiyacını görme ile sınırlı kalmayıp, aksine "Her bir yenide daha hoş daha tatlı bir lezzet var" hükmüne tabi olmuş olmaktadır. Bu durumda şöyle sorulabilir: Hangi zaruret bu sıkı ve şiddetli kayıtla cariyenin nikahlanmasını helal kılmaya götürür?(108)
İkinci açıklama, diğer ayetlere dayanılarak yapıldığı için bundan daha sahihtir. Üstelik, Şia'nın ayetten çıkardığı delillere cevap mahiyetindedir. Şöyle ki: Şiî müellif Tûsî, Tehzibu'l-Ahkam'da, ayette istimta kelimesinin geçmesini şöyle açıklar: "Bundan murad mut'a nikahıdır. Çünkü kelime şeriatte mutlak kullanılınca bu hususi nikah anlaşılır..." Tûsî şöyle devam eder: "Ayette geçen "kadınlara ücretlerini verin" ibaresi de bundan muradın mut'a nikahı olduğunu te'yid eder. Çünkü normal nikahta verilen paraya şeriatta ücret denmez "mehir" denir.(109)
Şia'nın bu yorumunu cevaplayan Kâsâni der ki: "İstimta"dan (faidelenmeden) burada murad nikahtaki istimtadır. Çünkü ayetin başında da sonunda da zikri geçen şey meşru nikahtır. Şöyle ki: Allah Teala hazretleri ayetin başında[111] kadınlardan nikahı haram olanlardan bir kısmını zikretti. Sonra bunların dışında kalanları: "Bunların gerisinde olanları mallarınızla arayıp nikahlamanız için size helal kılındı" ibaresiyle mübah kıldı. Ayetin devamında geçen "namuskar ve zinaya sapmamış olanlardan" ibaresi "evlenmemiş olanlar, zani olmayanlar"

demektir. Ayeti kerimenin devamında Allah Teala "Sizden kim hür Müslüman kadınları nikahla alacak bir bolluğa güç yetiremezse..." buyururken "nikah" kelimesini zikretmiştir, icareyi (kiralamayı) ve mut'ayı değil. Öyleyse, önceki geçen (faidelendiğiniz) tabiriyle "nikahtaki faidelenme" anlaşılacaktır.
Kâsâni açıklamasına şöyle devam eder: "Ayette kadına verilecek meblağın "ecr" olarak isimlendirilmesine gelince: Nikahtaki "mehir" bazan ücret kelimesiyle ifade edilmiştir. Nitekim ayetin devamında Allah Teala hazretleri "...Kadınları ailelerinin izniyle nikahlayın onlara ücretlerini verin" buyurmakta, ücretle "mehr"i kasdetmektedir. Ey Peygamber! Ücretlerini (=mehirlerini) verdiğin hanımlarını Allah'ın sana ganimet olarak verdiği cariyeleri... sana helal kıldık" (Ahzab 50) buyurarak mehri ücret kelimesiyle ifade etmiştir."
Kâsâni, burada bir noktaya daha dikkat çeker: Nikah esnasında verilene mehir denmiştir, kadına duhülden ve ondan istimtadan sonra verilmesi gerekene de ücret denmiştir(110).
Kâsâni'nin bu açıklaması kavranınca, Şia alimlerinin, "bu ayette zikredilen mut'a serbestisi" iddiasının tutarsızlığı anlaşılacak ve bunun nes -hedilmediğine dair yürüttükleri sayfalar dolusu mülahaza ve mütala-aların, itham ve tarizlerin havaya kürek sallama olduğu anlaşılacaktır(111).[112]

6- Alimlerin İcmaı

Rivayetleri teker teker kaydederken de yer yer belirttiğimiz üzere, şarihler Hz. Ömer'in yasağından sonra, mut'a nikahının haramlığı hususunda Ehl-i Sünnet'in icmaından bahsederler(112).

* Bir kere, Hz. Ömer çok sayıda sahabenin hayatta olduğu bir devrede mut'ayı açık seçik olarak haram ilan edip, bunu herkesin duyacağı şekilde ta'mim ettiği halde, ona herhangi bir sahabenin itiraz ettiği duyulmamıştır. Aksine, daha önce mut'a nikahına ruhsat vermiş olanların hepsinin kanaatlerinden döndükleri görülmüştür. Tahavi, bu durumu şöyle yorumlar: "Ashab'ın bu meselede itiraz etmemeleri, onların, nehyettiği şeyde Hz. Ömer'e uyduklarına delildir. Bu husustaki yasakta icmaları da, ruhsatın neshedildiğine delildir ve hüccettir" (113).

* Hz. Ali, ruhsatın mensuh olduğunu söyler(114).

* Ca'fer İbnu Muhammed, mut'a hakkında sorulunca: "Bi-aynihi zina" demiştir(115).

* İbnu'l-Münzir: "İlklerin (sahabe, tabiin) bazılarında mut'a hakkında ruhsat rivayeti gelmiştir. Ama şimdilerde, Rafizilerin birkısmı dışında ona cevaz veren tek kişinin varlığını bilmiyorum. Rafizîlerin iddiasına gelince: Allah'ın kitabına Resulü'nün sünnetine muhalif sözün, hiçbir değeri yoktur" (116) demiştir.

* İmam Malik "haram"dır demiştir(117).

* İmam Şafii "iki kere neshedildi" demiştir. (118)

* İbnu Cüreyc, Basra'da, mut'anın cevazıyla ilgili 18 hadis rivayet etmiş olmasına rağmen görüşünden rücu etmiş, haramlığına hükmetmiştir(119).

* Buhârî, mut'a ile ilgili bab'a şöyle bir başlık koymuştur: "En sonda Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın mut'a nikahını yasakladığına dair bab" (120)
İbnu Hacer, Buhârî'nin, bu başlıkla, mut'a nikahının önceden mübah olduğu halde sonradan yasaklandığı kanaatini taşıdığını belirtir (121).
Görüldüğü üzere, mut'a nikahının haram olduğu hususunda icma hasıl olmuştur. İcmanın hükmünü değiştirmeye, gerçek müçtehide bile din-i mübin-i İslam yetki tanımamıştır. İcma dinimizin kaynaklarından, edille-i şer'iyyeden biridir.[113]

Mut'a Nikahının Cezası

Belirttiğimiz üzere, Şia'dan bazıları hariç, bütün İslam uleması bunun haram olduğunu söylemekte müttefiktir. Ehl-i Sünnet ise icma etmiştir. Ehl-i Sünnet'ten sadece İbnu Abbas'tan lehinde fetva rivayet edilmişse de, sonradan o da fetvasından rücu etmiştir.
Alimler, Hz. Ömer'in yasağından sonra mut'aya başvuran olması durumunda verilecek hüküm üzerine de mütalaa beyan ederler. Nevevî'nin kaydına göre, böyle bir akdin, dühulden (kadına temas) önce de olsa sonra da olsa batıl olduğunu söylemekte icma vardır. Sadece İmam Züfer merhum "şart batıl, nikah sahihtir" demiştir. Yani, müddetle ilgili şart batıl addedilerek, normal bir nikah sayılacağına hükmetmiştir(122). Tahavi, Züfer'in: "Müddet şartı batıldı, mut'a nikahı ebedî müddetle yapılan nikah gibi olur" sözünü "Mut'a nikahı ile aldığı kadını yanında bulunduranlar onları salsınlar" hadisini göstererek reddeder: "Önceki akid, akdin ebedî olarak devamını gerektirmez. Eğer gerektirseydi, kadın ve erkeğin akid sırasında koydukları müddet şartını feshederdi. Yasaktan önce sıhhat ve cevazı sabit olduğuna göre, nikahı feshetmez. Öyleyse hadisteki "ayrılma emri" bu çeşit akdin, ebedîlik hakkı tanımadığına delildir. Ebu Hanife, Ebu Yusuf, Muhammed böyle hükmeder." (123)
Mut'aya terettüp edecek ceza, meseleyi değerlendirmedeki ihtilafla ilgilidir. Şöyle ki: Bu, batıl ve haram olduğuna göre, zina addedilip hadd-i zinanın uygulanması gerekir. Ancak alimler, bunu demekte ihtiyatı tercih etmişlerdir. Eğer mut'anın zina ve dolayısıyla haram olduğu hususunda eksiksiz bir icma olsaydı hadd-i zina gerekecekti. Fakat icma meselesi biraz ihtilaflıdır. Zira dinde kesin bir hüccet addedilen icmanın bumeselede tahakkukunda şüphe hasıl omuştur. Çünkü İbnu Abbas'ın bidayetine lehinde fetvası vardır. Ulemanın benimsediği umumi prensibe göre, herhangi bir meselede, selef müçtehidlerinden bir tanesinin de olsa muhalefeti, icmayı bozmaktadır.
Bu meselede icmayı bozmuş olan İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)' ın da sonradan evvelki görüşünden vazgeçip mut'anın haram olduğuna kail olduğu da bilinmekte, dolayısıyla icma tamamlanmış olmaktadır. Ancak bu noktada usulcülerin bir ihtilafı devreye girmektedir: "İhtilaftan sonra hasıl olan icma önceki hilafın hükmünü kaldırır mı?" Yani önce ihtilaf edildikten sonra icma hasıl olsa, bu icma gerçek bir icma olabilir mi? Önceki ihtilafın, icmayı bozucu bir tesiri, bir rolü yokmu?
İşte bu noktada görüş ayrılığı ortaya çıkmış, alimlerden bir kısmı önceki ihtilafın müessir olmayacağını söylerken, büyük kısmı önceki ihtilafın müessir olacağını,

icmayı yaralayacağını söylemiştir. El-Kadı Ebu Bekr el-Bakıllânî bu görüştedir. (124)
Dolayısıyla muta nikahının zina olacağı ve buna hadd-i zina terettüp edeceği hususu çok zayıf da olsa şüpheli hale gelmiştir. Resulullah'ın "Şüphe durumunda hadleri tatbik etmeyin" (125) emri hadlerin yani ağır cezaların tatbikinde ihtiyat emretmekte, suçun sübutu tam olarak kesinleşmezse haddin tatbik edilmemesini istemektedir. Bu durumları gözönüne alan alimler, mut'a nikahı yapanların zina suçuyla cezalandırılmasına fetva vermemiş ancak şiddetle cezalandırılmasına hükmetmiştir.(126)[114]

Mut'anın Feci Mahzurlarından Bazıları

Şah abdülaziz mut'anın hasıl edeceği mahzurların çokluğuna dikkat çektikten sonra, şeriata ters düşen en önemli zararlarını sayar:

1) Çocukların ziyan edilmesidir. Çünkü kişinin çocukları birçok memlekette yayılır ve kendi yanında olmazlarsa, adam, onların terbiyeleriyle ilgilenemez. Böylece onlar, evlad-ı zina gibi terbiyesiz yetişirler. Bir de bu çocukların kız olduklarını farzedecek olsak, ortaya çıkacak rezaletin daha da büyük olacağını anlarız. Çünkü onların kendi denkleriyle evlenmeleri hiç mümkün olmaz.

2) Babanın temas ettiği kadına oğlunun da mut'a yoluyla veya normal nikah yoluyla temas ihtimali var. Bu hal aksi surette de olabilir. Hatta, kızıyla, kızın kızıyla, oğlunun kızıyla, kızkardeşiyle, kızkardeşinin kızıyla yani meharim denen nikahı ebediyyen yasaklanmış bir kadınla şu veya bu suretle temasta bulunma ihtimali vardır. Zaman uzayınca bu ihtimal artar da artar. Böylesi bir hal, mahzurların en büyüğüdür. Zira, mut'a ile nikahlanan kadının hamilelik durumu bir aylık veya daha fazla müddet içerisinde hemen bilinemez. Bilhassa mut'anın sefer sırasında olması, seferin uzun çekip, her uğranılan yerde yeni bir kadınla mut'a yapılması, bunlardan her birinden bir çocuk olması, bu alâkalardan sonra doğanların kız olması, bu adamın mesela on beş yıl kadar sonra tekrar bu diyarlara uğraması veya buralardan kardeşlerinin veya oğullarının geçmesi, bu kızlarla onların mut'a yapmaları veya normal nikah yapmaları gibi ihtimaller düşünülebilir.

3) Birçok defalar mut'a yapan kimsenin mirasının taksim edilememesi. Çünkü bu kişinin varislerinin ne sayısı, ne isimleri, ne de yerleri bilinemez. Bundan miras işinin iptali gerekir. Keza mut'a nikahından olan çocuğa varis olmak da

iptal olur. Çünkü böyle bir çocuğun baba, kardeş gibi varisleri de meçhuldür. Nitekim varisler sayıca sınırlanamazsa miras pay edilemez. Varislerin erkeklikkadınlığı, verasate hak sahibi olup olmadığı gibi vasıflar açıklıkla bilinmediği takdirde pay tayini yapılamaz.
Hülasa, mut'a nikahının getireceği mahzurlar gerçekten pek zararlıdır. Bilhassa nikah ve mirasa müteallık şer'î meselelerde. Bu sebeple Allah Teala hazretleri, temasın helal olmasını iki şeyle sınırlamıştır: Sahih nikah, milk-i yemin (cariye). Zira kadınlakoca arasındaki beraberliğin bu iki akidle sınırlandırılması, çocuğun muhafazası ve verasetin bilinmesi içindir..." (127)[115]

Bazı Sahabelerin Birkısım Hadisleri İşitmemiş Olmaları

Mut'a bahsinin hakkıyla anlaşılması için bilinmesi gereken hususlardan biri, sahabelerin bazı hadisleri Resulullah'ın sağlığında işitmemiş olmalarıdır. Nitekim, mut'a nikahının yasaklandığını İbnu Mes'ud, Hz. Ali, Hz. Muaviye, Hz. Esma gibi bazı büyük sahabilerin işitmemiş olduklarını, bunun Hz. Ömer'in hilafeti zamanında ta'mim edildiğini gördük. İlk nazarda, böyle bir yasağın duyulmamış olması garip karşılanabilir. Ama bir kısım hadisleri sonradan öğrenme hadisesinin mut'a nikahına has bir durum olmayıp, başka pek çok meseleye şamil olduğu düşünülürse şaşılacak bir şey kalmaz.
Filhakika, başta dört halife: Hz. Sıddik, Hz. Faruk, Hz. Zinnureyn, Hz. Ali el-Mürtaza radıyallahu anhüm ecmain hazeratı olmak üzere diğer birçok sahabenin, bir kısım hadisleri Resulullah'ın vefatından sonra işittiklerine dair hadis kitaplarımızda nice örnekler var. Biz burada, mevzuyu uzatmamak için hepsini kaydedecek değiliz. Ancak, şu kadarını söyleyeceğiz: Vereceğimiz örnekler bizzat Kur'an-ı Kerim'de es-Sabikun el-Evvelun diye yadedilen ilk Müslümanlardan Hz. Ebu Bekr, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali ile ilgili olacak. Bu zatlar sadece "ilkler" olmakla da kalmazlar, aynı zamanda Resulullah'ın en yakınları ve İslam'ın en büyükleridirler. Bunların üstelik Resulullah'la yakınlık ve beraberlikleri de fazla: Hz. Ebu Bekr Resulullah'ın eski bir dostudur, yâr-ı gârıdır yani hicret sırasında, mağarada bile beraberlikleri ayet-i kerime ile tescil edilmiştir (Tevbe 40). Resulullah her gün belli saatlerde bir akşam bir de sabah olmak üzere iki sefer muntazaman yanına uğramaktadır (128).
Hz. Ömeru'l-Faruk, Aleyhissalâtu vesselâm'ın en çok takdir ettiği, dirayet ve re'yine güvendiği biridir. Aynı zamanda kayınpederidir. Ayrıca Hz. Ömer, Resulullah'ın peşini hiç bırakmama hususunda azim, gayret ve şuurlu plan

sahibidir. Buhârî'nin, bir rivayetinde anlattığına göre: "Bir ensarî kardeşiyle münavebe yapmıştır: Bir gün birisi Resulullah'ın yanında bulunmakta, diğeri de tarla işlerini yapmakta; akşam olunca Aleyhissalâtu vesselâm'dan görüp işittiklerini dinlemektedir. Ertesi günü öbürü tarla işlerine giderken, diğeri Resulullah'a mülazemet etmekte, akşam olunca Aleyhissalâtu vesselâm'dan görüp işittiklerini anlatmaktadır."(129)
Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'in Resulullah'tan hadisi daha çok, daha sağlıklı öğrenmelerine imkan tanıyan diğer bir durum, bu iki büyüğün, Aleyhissalâtu vesselâm'ın iki veziri durumunda olmalarıdır(130). Rivayetler Aleyhissalâtu vesselâm'ın sık sık onlarla -bazan sabahlara kadar de vam eden- istişareler yaptığını belirtir(131).
Hz. Osman (radıyallahu anh) da Resulullah'ın yakınlarından ve çok takdir ettiği zatlardandır. İki kızını ona vermiş olması, aradaki kayınpederdamatlık münasebeti, beraberlik ve yakınlığı anlamaya yeterli bir durumdur.
Hz. Ali, Resulullah'ın terbiyesinden geçen, yanında büyüttüğü, ilk çocuk Müslüman , amcaoğlu ve damadıdır. Kendi ihbarıyla Aleyhissalâtu vesselâm ile daima biri gece biri gündüz olmak üzere, günde iki sefer muttarıd, hususi görüşme programı olmuştur(132).
İşte, Aleyhissalâtu vesselâm'la böylesine beraber, böylesine içli dışlı olan bu büyükler, bu ilkler, birçok hadisi Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın vefatından sonra işitmişlerdir.
Rivayetler, yeni bir hadis işitince, Hz. Ebu Bekr ve Hz. Ömer'in, bazı durumlarda ihtiyatlı davranıp ikinci bir şahid istediklerini, Hz. Ali'nin ise yemin ettirdiğini belirtir.
Hz. Ebu Bekr (radıyallahu anh)'e "cedde", yani büyükanneye torundan düşecek mirasın miktarı hakkında sorulmuştu. Bu mesele hakkında Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan birşey işitmediğini belirtti ve bir öğle namazından sonra cemaate sordu: "İçinizden kim ceddenin payı hususunda Aleyhissalâtu vesselâm'dan birşey işitti?"
Muğîre İbnu Şu'be kalkıp, Resulullah'ın ceddeye südüs (altıda bir) takdir buyurduğunu söylemiş, Hz. Ebu Bekr de: "Sizden kim buna şehadet edecek?" demiştir. Muhammed İbnu Mesleme kalkıp Muğîre'nin isabetli konuştuğunu te'yid etmiş, Hz. Ebu Bekr meseleyi buna göre hükme bağlamıştır(133).
Hz. Ömer, kapıyı üç kere çalarak izin istemek gerektiğini ifade eden hadisi Ebu Musa el-Eş'ari'den işittiği zaman: "Ya şahit getirirsin, ya da elimden çekeceğin var" diye çıkışmıştır. Hz. Ömer'in hiddetinden betibenzi atmış olarak Mescide geldiği zaman Ebu Musa hazretlerine: "Neyin var, rengin niye uçtu?" diye

sorarlar. Durumu anlatınca: "Bunu hepimiz biliyoruz, en küçüğümüz gitsin!" derler ve Hz. Ömer'e Ebu Saidi'l-Hudrî'yi gönderirler (134) Hz. Ömer'le ilgili rivayetler çoktur: Veba çıkan bir yere girilmemesi, vebanın çıktığı yerden ayrılınmaması ile ilgili hadisi(135) Mecusilere ehl-i kitapla ilgili ahkamın uygulanması gerektiğine dair hadisi(136), mescid inşa edilecek bir yerin sahibi razı olmadıkça istimlak edilemeyeceğini beyan eden hadisi (137), hamile kadında düşüğe sebep olana takdir edilecek ceza ile ilgili hadisi Hz. Ömer hep, Resulullah'ın vefatından sonra işitmiştir. Düşüğe bedel Resulullah'ın erkek veya kadın bir köleye hükmettiğini Muğîre İbnu Şu'be haber verdiği zaman Hz. Ömer, buna şahid talep eder. Muhammed İbnu Mesleme şahitlik yapar(138).
Ehli nezdinde meşhur ve malum olan bu duruma başka misaller vererek asıl mevzumuzdan daha fazla uzaklaşmak istemiyoruz(139). Örneklerimize son verirken Hz. Ali'nin mevzuya giren bir beyanını kaydedeceğiz: "Ben, Resulullah'tan bir hadis işittim mi onunla amel ederek Allah'ın dilediği nisbette faydalanıyordum. Resulullah'tan bir başkası bana hadis nakledecek olsa yemin talep ediyordum. Yemin edince onu tasdik ediyordum. Ebu Bekir hadis rivayet edince (yemin talep etmiyordum, çünkü) Ebu Bekr, Sıddîk idi..."(140)
Şarihler, yukarıda kaydettiğimiz hadisleri açıklarken, Aşere-i Mübeşşere'ye mensup olanlar dahil, Ashab'ın büyüklerinin bile birkısım hadisleri bilmemesinin normal olduğunu, bu çeşit bilgi eksikliğinin onların büyüklüğüne bir noksanlık getirmeyeceğini belirtirler. İbnu Battal: "Bu hal Hz. Ömer hakkında caiz olursa başkaları hakkında haydi haydi caizdir" demiştir.(141)
Şu halde mut'a nikahını yasaklayan hadisi bazı sahabilerin Resulullah'ın sağlığında işitmeyerek sonradan işitmiş olması, normal, olağan bir hadisedir ve pek çok emsalinden sadece biridir. Ashab Resulullah'tan hadis bilmedikleri hususlarda ya eski bilgileriyle amel ediyorlardı, ya da içtihadlarıyla. Ama o meseledeki hadisi işittikleri taktirde, hadise uymayan tatbikatlarını derhal bırakıp sünnete rücu ediyorlardı. Buna da Hz. Ömer'den birkaç örnek verelim: O, parmakların diyetlerinin farklı olması gerektiği kanaatinde idi. Çünkü elde îfa ettikleri hizmet bir değildi. Öyleyse diyetleri de farklı olmalıydı. Fakat diyette parmaklara aynı değeri biçen hadisi işittiği zaman, derhal eski kanaatinden dönüp hadise göre uygulamaya geçmiştir (142). Keza zina yapan mecnuna had tatbik etmek isteyen Hz. Ömer, "Üç kişiden kalem kaldırılmıştır... kendine gelinceye kadar mecnundan..." hadisini işitir işitmez, kanaatinden vazgeçer (143). Keza Abdullah İbnu Ömer, kendisinden farenin yenilip yenilmeyeceğinden sorulunca, En'am suresinin 145. ayetini okuyup orada zikredilen haramlar arsında olmadığını belirterek "Ye!" diye cevap veriyordu.

Kendisine Resulullah'ın fare için: "O, murdarlardandır, habistir" dediği hatırlatılınca: "Resulullah böyle dediyse o öyledir" der ve fetvasından derhal rücu eder (144).
Yukarıda belirttiğimiz üzere, Hz. Ömer (radıyallahu anh), mut'a nikahının Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) tarafından haram edilmiş olduğunu hatırlatınca Ashab'tan hiç kimse buna itiraz etmemiş, bil-icma hepsi emre uymuştur.[116]

7- Şiî Kaynaklarına Göre Mut'a

Not:

1- Bu bahiste kullanacağımız kaynaklar Şiîlerin hadis kitaplarıdır: el-İstibsar, Men La Yahdaruhu'l-Fakih, Tehzibu'l-Ahkâm, el-Furu' mine'l-Kâfi.

2- Rivayetlerin kaynağı: Bunlar da Hz. Peygamber değil, Şiî'lerin masum dedikleri imamlardır.

* Ebu Abdillah: Cafer es-Sadık rahimehullah (vefatı 148 hicri).
* Ebu Cafer: Muhammed İbnu Ali el-Bakır rahimehullah (vefatı 114 hicrî).
* Ebu'l-Hasen: Ali İbnu Musa er-Rıza rahimehullah (vefatı 203 hicrî).
* Emiru'l-Mü'minîn Hz. Ali (radıyallahu anh).[117]

Tarif Ve Tavsif

Mut'a ile ilgili rivayetler Şiî kaynaklarında daha çok yer tutar ve sayıca sünnî kaynaklarda geçenlerle mukayese edilemeyecek kadar çoktur (145).
Öncelikle belirtelim ki, Şia da, mut'ayı belirlenen ücret karşılığında, belirlenen müddet için yapılan bir nikah olarak tarif eder (146).
Burada kastedilen müddet, akitte belirtilmelidir. Belirtilmezse normal nikah ahkâmı cari olur. Bu durumda talaku'ssünne ile boşanabilir, miras terettüp eder ve iddet arasında nafaka gerekir (147). Mut'a nikahında Şia veraset tanımaz (149). Ancak şart koşulursa karşılıklı miras olabilir diyen olmuşsa da, "Şart koşsa da koşmasa da miras almaz" görüşü vardır. "Çünkü kadın zevce değil, müste'cere (kiralanmış kimse)dir" (150).
Ücret de anlaşılan miktardır, bir avuç buğday, bir dirhem nakit vs. olabilir (151).

Şia, mut'a nikahında şahid gerekmediğine inanır ve "Allah ve melekleri şahid olarak yeter" der (152). Ehl-i Sünnet, "Nikahta Allah ve Resulü'nün şahit" kılınması halinde nikahın mün'akid olmayacağına ve yapanın da -fiilinde Resulullah'a gaybı bilme nisbeti bulunmasına binaen-"Gaybı Allah'tan başka kimse bilemez" (Neml 65) mealindeki ayete muhalefet ettiği için- küfre düşeceğini kabul eder(153). Şia'ya göre, normal nikahta şahid, zaten çocuğun nesebi, miras -ve bir rivayette de hudud- için gereklidir(154). Tûsî "Resulullah zamanında şahitsiz nikah yoktu" itirazına: "O, efdal olanı ifade eder" diye te'vil ederek cevazın asıl olduğunu belirtir.(155)
Ehl-i Sünnet'in rivayetlerinde, Hz. Ömer'in yasaklamasına kadar, Ashab ve tabiinden, Resulullah'ın yasağını duymayanların mut'aya yer verdiğini belirtmiştik. Mut'a meselesine selefteki anlayışla Şia'nın anlayışını mukayese ederek bakınca, bazı ciddi farklar görülür:

1- Sünnî kaynaklar ruhsat tanıyan rivayetleri de, yasak getiren rivayetleri de Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e dayandırırken, Şiî kaynaklarda, pek nadir Resulullah'tan söz edilir. Onlar bu meseleyi hep imamlarına dayandırırlar. Mesela, İstibsar'da Hz. Peygamber'e nisbet edilen hemen hiçbir rivayet mevcut değildir.

2- Sünnî kaynaklarda cevaz, hep sefer haliyle ilgilidir, mukime de tecviz edildiğine dair rivayet yoktur. Halbuki Şiî kaynaklar bunu, mukim, misafir, evli, bekâr herkese "helal ve mübah" addederler (156). Kumî'de yer alan bir fetva söyle: "Kişi, dilerse mut'a yapar, hatta zevcesi olsa ve memleketinde zevcesiyle birlikte olsa bile" (157).
3- Bir kadınla pek çok erkek mut'a yapabildiği gibi, aynı erkek mükerrer seferler mut'a yapabilir. Kuleynî'nin bir rivayeti aynen şöyle: "Ebu Cafer Aleyhissalâtu vesselâm'a[118] sordum:
"Kurbanın olayım! Bir adam mut'a yapsa, şartı sona erse, sonra o kadınla bir başka erkek evlense, sonra ondan ayrılsa, sonra önceki erkek evlense, sonra ayrılsa, bu üç sefer cereyan etse, kadın üç erkekle evlense, birinci ile tekrar evlenmesi caiz olur mu?"
Bana şu cevabı verdi:
"Evet kaç sefer dilerse. Bu kadın hür kadın gibi değildir, bu kirayla tutulmuş (müste'cere) biridir; cariye kadın mesabesindedir" (158).
Şia, prensip olarak mut'ayı benimseyince kendi vicdanının da kabul etmeyeceği birkısım ayıplara fetva vermiş, tezadlara düşmüştür. Şiî kaynaklarında bu çeşit rivayetlere sıkça rastlanır.

Bir kısım rivayetler, kadının kocasına sadakati emrettiği (159), erkekkadın herkesi zinadan men ettiği (160) halde mut'a bahsinde evli kadınla da mut'aya müsamaha gösteren bir üsluba rastlanır. Ebu Abdillah, bir soru üzerine mut'a yapmaktan kaçınılacak kadınları şöyle sayar: "Kevâşif, devâî, begâyâ ve zevâtu'l-ezvaçtan kaçın!" Soru sahibi, bu tabirlerle neyi kasdettiğini sorunca, Ebu Abdillah açıklar: "Kevâşif, açıktan zina yapan, herkesçe bilinen zani kadınlardır; devai: Nefislerine erkekleri davet eden ve fesadı bilinen kadınlardır; begâyâ: Zina ile ma'ruf olanlar (fahişeler); zevatu'l-ezvac: Sünnete uygun olmayan şekilde boşanmış olanlar" (161). Burada evlilerin zikredilmemesi dikkat çekicidir. Esasen mut'a yapacağı kadının evli bir kadın olduğundan şüphelenip, tahkik edince evli çıktığını, bu durumda ne yapması gerektiğini soran kimseye, Ebu Abdillah: "Niye araştırıyorsun?" cevabını vererek evliyle de mut'aya gözyumucu bir cevap verir (162). Meselede temel prensip, kadının evli olup olmadığını araştırmamaktır (163). Ebu Abdillah: "Kadının evli olup olmadığını sorman gerekmez. Sana düşen, nefsi hususunda kadının beyanını tasdik etmektir" der(164).

Buna rağmen, bir başka tezada yer verir ve "mut'a yapılacak kadında iffet arar, güzel bile olsa zaniye ile mut'a yapılamaz" der (165). Ebu Abdillah'ın mut'a üzerine bir soruya cevap sadedinde "Helaldir, ancak afife kadınla nikahlan, Allah Teala hazretleri (mü'minleri tarif ederken): "Onlar ki ferclerini muhafaza ederler..." (Mü'minûn 5) buyurmuştur. Dirhemin hususunda itimadın olmayan yere fercini koyma" dediğini görürüz (166).

Şiî kaynaklarda bu hususta kesin bir hüküm yok. Nitekim bazı rivayetlerde sadece iffet değil, iman da aranır, mü'mine ile mut'anın mümkün olduğu, diğer bazılarında Yahudi ve Hıristiyanlarla da caiz olacağı, Mecusilerle caiz olmayacağı, ama bulunmamaları halinde Mecusi ile caiz olacağı ifade edilir. (167)

Mut'a nikahına bir hayız dönemi, 45 gün (ve bazılarına göre 4 ay 10 gün) (168) gibi bir iddet tanımaları (169), bir başka tezad olmaktadır. Gizlilik içinde mut'a yapan evli kadın mı iddete riayet edecek?

Bir rivayette mut'a yapılmayacaklar arasında zevatu'l-ezvac (kocalılar) da zikredilir, ancak bunun tarifi de yapılır: "Sünnete uymaz tarzda boşananlar" (170).[119]

Onlar Da Ayıbın Farkındalar

Şiî kitapların mut'a ile ilgili bahislerinde öyle pasajlara, fetvalara rastlanıyor ki, insanlık adına haya etmemek, iğrenmemek mümkün değil. Evli kadının bile, bir başka erkekle "Allah'ın kitabı ve Resulü'nün sünneti üzere (!)" mut'a yapmasına fetva verdirecek (171) ruh hali nedir diye insan sormadan edemiyor. Bırakın İslamiyet'i, evlilik müessesesinin kudsiyetine inanmış hangi din, fıtratı bozulmamış hangi insan böyle bir fetvayı verebilir? Aslında, bu fetvayı verenler de düştükleri ifratın, yaptıkları işin iğrençliğinin farkındalar: Abdullah İbnu Umeyr, mut'aya fetva veren (!) Ebu Ca'fer'e sorar: "Kendi kadınların, kendi kızların, kızkardeşlerin, amcanın kızları mut'a yapsalar bu seni memnun eder mi?"

Rivayet şöyle devam eder: "Ebu Ca'fer aleyhisselam kadınları ve amcasının kızları zikredilince yönünü çevirdi" (172).

Bir diğer rivayette Ebu'l-Hasen'in, bir kısım mevalisine (yardımcılarına) şöyle yazdığını görmekteyiz: "Mut'ada ısrar etmeyin, size sünneti ikame etmek düşer.[120] Odalıklarınız ve hür hanımlarınız varken mut'ayla meşgul olmayın; aksi takdirde, onlar sizleri inkar ederler, uzaklaşırlar, bunu emredene beddua ederler, bizlere lanet okurlar"(173).

Keza Ebu Abdillah'tan da: "Mut'ayı bırakın, ayıp iş yapmaktan haya etmiyor musunuz?" dediği rivayet edilmiştir.

Ancak Kuleynî te'vili yapıştırır: "Bu yasak, ashabından ve ihvanlarından salih olanlara hamledilir" (174). Yani havastan olanlara, salihlere ayıp; fakat avama, halka ayıp değil. Sünnî İslam'da, hadislerde böyle bir telakkiye rastlanmaz. "Ayıp" herkese ayıptır.[121]

Şia'nın Mut'ayı Tecviz Edişinin Bir Sebebi

Bazı rivayetler, Şia'nın bu utandırıcı ayıpta ısrarının sünnîliğe karşı yürüttüğü taassuptan ileri geldiğini göstermektedir. Öyle ki, onların kitabında da mut'a nikahının Hayber Seferi sırasında ehlî eşek etiyle birlikte haram edildiğine dair Hz. Ali'nin beyanı aynen yer alır(175). Hadisi kaydeden Tûsî, bunu takiyye[122] olarak yorumlar. Aynen şöyle der: "Bu rivayeti takiyyeye hamlederiz. Çünkü o, âmmenin mezhebine muvafıktır. (Mut'anın helal olduğuna delalet eden) önceki haberler ise, kitabın zahirine ve hakikat üzere olan(!) fırkanın bunun mucibiyle amel hususundaki icmaına muvafıktır. Böylece bu şazz rivayetle değil öbürleriyle amel etmek gerekir." (176) Bunun takiyye olduğunu

Tehzibu'l-Ahkâm'da da tekrarlayan Tûsî orada "İmamlarımızın yolu, mut'anın ibahesidir. (Gerekçesini açıklamak için) sözü uzatmaya ihtiyaç yok" der.(177).
Ebu Abdillah'a nisbet edilen: "Mü'min kadınla mut'a yapma! Onu zelil edersin" şeklindeki rivayeti bu meselede ısrarlı olan Tûsî şöyle te'vil eder. "Bu rivayet mürseldir, senedi kopuktur. Bu çeşit rivayetle sıhhati olana itiraz edilmez. Rivayetin sabit olduğunu kabul edecek olsan, ondan murad: "Kadın asaletli bir ailedense" demektir. Çünkü böyle bir kadınla mut'a uygun olmaz. Zira kadının ailesine ar gelir, kendisine de züll isabet eder, her ne kadar mahzuru yoksa da" (178).
Bazı fetvalarda "Mut'a, onu bilene helal, bilmeyene haramdır" denmiş olması (179) da Şia'nın bu meseledeki temelsizliğine bir delildir. Hele Ebu Abdillah'dan nakledilen: "Allah Teala hazretleri, bize sarhoşluk veren bütün içkileri haram kıldı. Buna bedel olarak mut'ayı helal kıldı" fetvası (180) da bir tezat olarak karşımıza çıkar. Keza, bazı rivayetlerde ailesine getireceği ar sebebiyle bakire kızlarla, babalarının izni olmadan, mut'aya cevaz verilmezken (181), diğer bazılarında izinsiz tecvizi (182) Şia'nın bu meseledeki tutarsızlığına bir başka delil olmaktadır.
Tûsî ve diğer Şia ulemasını bu meselede taassuba sevkeden esprinin geri planını görmede şu rivayet daha açıktır: "Kureyşli bir erkek anlattı: "Amcamın kızının çok malı vardı. Buna (mut'a nikahı yapmamız için) haber göndererek: "Bilirsin benimle evlenmek isteyen çok erkek var. Ben onlarla evlenmedim. Ben sana, erkeklere olan sevdam için talip değilim. Ancak bana ulaştı ki, mut'ayı Allah kitabında helal kılmış, Resulü de sünnetinde beyan etmiş. Fakat Züfer de (Züfer'le Hz. Ömer'in kastedildiği belirtilir) haram etmiş. Ben de Arşı'nın fevkinde aziz ve celil Allah'a itaat etmek, Resulü'ne itaat etmek, Züfer'e de isyan etmek istedim. Benimle mut'a nikahı yap!" dedi. Ben de kendisine:
"Ebu Cafer'e gidip onunla istişare edeyim!" dedim. Sonra gidip haber verdim. Bana: "Yap! Allah ikinize de rahmet etsin!" dedi. (183)
Hz. Ömer'e ve sünnîliğe muhalefetteki taassub, Şia'yı sadece ulemanın değil, bütün fıtrat-ı selime sahiplerinin "zina" demekte icma edecekleri bir ayıp için "Mü'min, mut'a yapmadıkça kemale ermez" dedirtecek (184), buna akidevî bir mahiyet kazandıracaktır.
Resulullah'a nisbet edilen bir iftiraya göre Aleyhissalâtu vesselâm, haşa şöyle demiştir: "Ben miractayken Cibril aleyhisselam bana geldi vededi ki: "Ey Muhammed! Allah Teala hazretleri buyurdular ki: "Ben ümmetinden mut'a yapan kadınları mağfiret ettim!" (185)
İnsanlığın iftihar edeceği nadir dahilerden biri olan Hz. Ömer (radıyallahu anh)'e

muhalefet taassubu, Şia'yı mut'a yapmaya ibadet dedirtecek noktaya getirmiştir. Aynen kaydediyoruz: "Salih İbnu Ukbe, Ebu Cafer aleyhisselam'dan rivayet etmiştir: "Kendisine: "Mut'a için bir sevap var mı?" dedim. Bana şu cevabı verdi: "Eğer mut'a ile Allah rızasını ve O'nu inkar edenlere muhalefeti murad etmişse (mut'a yolunda) konuştuğu her kelime için Allah ona sevap yazar. Elini kadına uzatınca, Allah ona mutlaka sevap yazar. Kadına temas etti mi, bu sebeple, günahını affeder. Yıkandı mı saçından geçen su miktarınca Allah ona mağfiret eder! Ben tekrar: "Saçı adedince mi?" dedim. "Evet, saçı adedince!" dedi." (186)
Ali es-Sibaî, iğrenç ve hayırsız bularak, "bir daha mut'a yapmayacağım!" diye Allah'a yemin eder. Durumunu Ebu'l-Hasan'a sorunca şu cevabı alır: "Sen itaat etmeyeceğim diye Allah'a söz vermişsin. Allah'a yemin olsun (mut'a yaparak) O'na itaat etmezsen isyan etmiş olursun." (187)
Ve İslam uleması arasında meşhur olmuş bir sözü hatırlıyoruz: "Maksad Ali sevgisi değil, Hz. Ömer buğzudur." Evet mut'a meselesi de öyle: Hakkı ortaya çıkarmaktan ziyade, Ömer'e muhalefeti tahkim. Yani üzüm yemek değil, bekçiyi dövmek.
Taassub ve husumetin Şiî alimleri nerelere götürdüklerini görmek için bir başka örnek kaydedelim: "Ebu Ca'fer aleyhisselam dedi ki: "Aziz ve celil olan Allah, şehveti on cüz (parça) olarak yarattı. Bunun dokuzunu erkeklere birini kadınlara koydu. Bu hal Benî Haşim ve taraftarları için böyledir. Benî Ümeyye kadınları ve taraftarları için ise, şehvetin on cüzünden dokuzu kadınlara, biri erkekleredir." (188) Burada karalanan Benî Ümeyye, Şia'nın siyasî kavga yaptığı Emevîlerdir. Benî Haşim de Hz. Ali ve ahfadının geldiği hanedandır.[123]

Şiî Tavır

Burada bir noktayı okuyucuların insaf nazarlarına arzetmek isteriz. Yukarıda, mut'a nikahı bahsini sünnî kaynaklara göre incelerken gördük ki Ehl-i Sünnet uleması mesele üzerinde tamamen Hz. Peygamber'in hadislerine dayanmaktadır. Mut'anın Resulullah tarafından bir ara mübah kılındığını, bilahare yasaklandığını, son defa Mekke fethi sırasında yasaklanıp, Veda hutbesi sırasında yasağın bir kere daha hatırlatıldığını.. bu yasağı işitmemiş olan sahabi ve tabiinden bazılarının bunun lehinde fetva verdiğini, Hz. Ömer'in buna muttali olunca, Aleyhissalâtu vesselâm'ın haram kılma hadisesini hatırlatarak, meseleyi gündeme getirip yasağı ta'mim ettiğini belirttik. Yine gördük ki, şarihler bu hususta icmadan bahsederken, İbnu Abbas'tan bir ara varid olan lehindeki fetva

sebebiyle tam bir icma hususunda tereddüt hasıl olduğunu, Şia'dan bazılarının mut'aya fetva verdiğini vs. hep kaydetmektedirler.
Halbuki Şia'nın dayandığı muteber kaynakları, meseleyi açıklarken Ehl-i Sünnet'in dayandığı sahih rivayetleri hiç görmezden gelir. Onlara atıfta bile bulunmaz. Tûsî'nin şu açıklamasına dikkat edilince, Şia dışında Müslümanın varlığının bile kabul edilmediği görülür: "...Mut'anın mübah oluşuna Müslümanların Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın onu bir zaman mübah kıldığı hususunda icmaları delalet eder. Onun bunu daha sonra yasakladığı hususunda kat'î bir delil getirilmemiştir. Öyleyse delil getirilinceye kadar önceki hali üzere mübah olması gerekir. Şeriatta ise buna delalet eden bir delil mevcut değildir. Buna keza Cenab-ı Hakk'ın şu kelamı da delalet eder..."
Tûsî, bundan sonra, yukarıda bilvesile zikrettiğimiz ayetleri, iddiasına delil olarak kaydeder (189).[124]

Bir Soru Ve Cevabı

Şimdi şöyle bir soru mâkuldur: "Şia da esas itibariyle Kur'an ve sünnete dayandığına göre, mut'a nikahı meselesinde niye bu kadar zıt görüşler ortaya çıkmıştır? Onların hiç mi haklılık tarafı yok?"
Bunun gerçek bir izahı uzun kaçar. Ancak kısaca bilinmesi gereken husus şudur: Ehl-i Sünnet bu meselede onların kendiliklerinden hadis uydurduğunu söylemiyor. Resulullah'ın mut'aya cevaz verdiğini, sağlığında bununla amel eden sahabilerin bulunduğunu kabul ediyor. Bu husus Ehl-i Sünnet nezdindeki sahih rivayetlerde sabittir. Ancak, diğer birçok meselede olduğu gibi Aleyhissalâtu vesselâm bunu sonradan yasaklamış, böylece neshedilmiştir. Ehl-i Sünnet, Resulullah'ın vefatından sonra, bu yasağı işitmemiş bulunan bazı sahabi ve tabiin tarafından da mut'a nikahının icra edildiğini de kabul eder. Ancak, Ehl-i Sünnet, bu tatbikatın Hz. Ömer'in meseleye müdahale edip yasağı ta'mim etmesiyle son bulduğunu ve Hz. Ömer'e hiçbir sahabinin itiraz etmediğini, böylece mut'anın haram olduğu hususunda icma hasıl olduğunu da kabul eder.
Şia ile Ehl-i Sünnet, hadis anlayışında farklıdır. Aradaki ayrılık temelde bundan kaynaklanır. Şöyle ki:

1) Ehl-i Sünnet sahabe arasında hiçbir ayırım yapmadan hepsinin rivayetini makbul addederken, Şia Al-i Beyt'e mensup çok az sayıda sahabenin rivayetini kabul eder, diğerlerini reddeder.

2) Ravi meselesindeki tefrikleri sahabe tabakasında kalmaz, sahabeden sonra gelen tabiin ve etbauttabiin gibi diğer ravi tabakalarında da ayırım devam eder. Sahabeden sonraki ravilerdeki ayırım, ravinin makbul olabilmesi için ravide aradıkları şartlardan ileri gelir. Gerçi Ehl-i Sünnet de her raviden hadis almaz, ravinin mü'min, dindar, doğru sözlü mürüvvet sahibi vs. olmasını şart koşar. Şia da benzer vasıfları şart koşar. Ama "mü'min" deyince, ravinin İmamiye-İsnaaşeriye mezhebinden olmasını kasteder. Yani ravide aranan şart objektif olmaktan çok subjektif bir hal alır[125]. Halbuki Ehl-i Sünnet, ravinin "mü'min olması gerekir" derken, bununla İslam'ın iman esaslarını dil ile ikrar kalp ile tasdiki kasteder, başka bir kayıt koymaz. Hatta Ehl-i Sünnet'ten olmasını da şart koşmaz. Diyanet ve sıdk vasıflarını taşıyan Şiî ravilerden de hadis alır. Şia ise, değil Ehl-i Sünnet isnaaşere dışında kalan, Şiî mezheplerine mensup kimselerden bile hadis kabul etmez.

3) Şiîlere göre, hadis, masum imamların söz, fiil ve takrirleridir.[126] Bir rivayetin hadis olabilmesi için mutlaka masum addettikleri bir imama ulaşması şarttır. Ona ulaşmadan gelen sözler hadis değildir, makbul değildir. Bu sebeple Şiîlerin hadis kitapları hep, masum olduğuna inandıkları imamların sözleriyle doludur. Resulullah'a nisbet edilen hadisler pek nadirdir.Hemen şunu belirtelim ki, masum imam inancı, Ehl-i Sünnet'te yoktur. Ne Kur'an, ne de sahih hadisler böyle bir akideye yer vermez, bu Şia'ya mahsus bir inançtır. Ehl-i Sünnet İsmet'i yani her çeşit hata ve günahtan korunmuş olma halini sadece peygamberlere tanır. Peygamberler dışında hiç kimse ismet sahibi yani günahsız ve hatasız olamaz, Allah namına hüküm beyan edemez.
Şu halde Ehl-i Sünnet ile Şia arasında bir kısım farklar, objektiflik, subjektiflik noktasında başlar. Ehl-i Sünnet Kur'an ve hadiste gelen objektif kıstaslarla hareket eder. Şia subjektiviteyi esas alır, aklı ve sağduyuyu tatmin etmeyen bir kısım peşin kabullerden hareket eder. Kur'an'la ilgili açıklamalarda olsun, Kur'an'da olmayan meselelerin zuhurunda koyacağı hükümde olsun Ehl-i Sünnet hep sünnete dayanmayı esas aldığı halde, sahabileri reddetmesi sebebiyle Resulullah'ın hadislerinden kendini mahrum bırakan Şia, ortadaki boşluğu masum imamla doldurmayı denemiş, Hıristiyanlıktaki kilise müessesesi gibi bir masum imam otoritesi kabul etmek zorunda kalmıştır. Bu yüzden onlar masum imamın sözlerine, fiillerine ve takrirlerine sünnet demeye mecbur olmuşlardır.
İşin içerisine siyasî taassup ve garazkâr muhalefet de girince, yukarıda kadettiğimiz örneklerde görüldüğü üzere, mut'a meselesinde kendiliğinden bir

ayrılık ve kemikleşme ortaya çıkmıştır. Ashab'ı reddetme, kendi mezheplerinden olmayanları mü'min saymama ve Hz. Ömer buğzunu her şeyin üstünde tutma gibi bazı prensipler, onları objektiviteden uzaklaştırmış, birçok sahih rivayetlerden mahrum bırakmış, ölçülerinden geçen ve fakat işlerine gelmeyen rivayetleri de keyfî te'villere sevkederek hatalı sonuçlara atmıştır. Nitekim mut'a nikahının Hayber Seferi sırasında yasaklandığına dair Hz. Ali'den gelen rivayeti "takiyye" diye nasıl te'vil ettiklerini gördük.

Ehl-i Sünnet ulemasının uydurma veya çok zayıf addettiği bir kısım rivayetler vardır ki, Şiî kaynaklarında masum imamlardan sünnet olarak rivayet edilmektedir. Kadın üzerine gelen birkaç örnek kaydediyoruz.

Ebu Ca'fer kadınlar hakkında şöyle demiştir: "Kadınlarla hususi şekilde istişare etmeyin. Yakınlar hakkında onları dinlemeyin. Şurası muhakkak ki, kadın yaşlanınca onun iki yarısının da hayrı gider ve iki yarısının şerri kalır. Güzelliği gider, dili keskinleşir, rahmi kısırlaşır. Erkek ise, yaşlanınca iki yarısının da şerri gider, her iki tarafının hayrı baki kalır. Aklı sabitleşir, re'yi sağlamlaşır, cehaleti azalır."(190)

"Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) harbe çıkmayı irade edince kadınlarını çağırır, onlarla istişare eder, sonra onlara muhalefet ederdi."(191)

"Ebu Abdillah demiştir ki: "Kadınlarla istişareden kaçının. Zira onlarda za'f ve acz ve düşüklük vardır."(192)

"Emîru'l-Mü'minîn (Hz. Ali): "Kadınlara muhalefette bereket var" demiştir." (193)

Ebu Abdillah demiştir ki: "Mü'min kadın, siyah öküzdeki benek mesabesindedir (sayıca azdır)." (194)

"Kadınlar arasında salih olanlar iki kanadı da beyaz olan karga gibidir (yani yok gibidir)." (195) [127]

DİPNOTLAR

(1) Fıkıh açısından "had cezası"nı gerektiren zinadan başka olarak, bu zinaya zemin hazırlayıcı davranışlarda hadislerde zina olarak tavsif edilmiş ve "el"in, "dil"in, "göz"ün, "kulak"ın zinasından bahsedilmiştir. (Buhari, İsti'zan 12, Kader 9; Müslim, kader 20).

(2) İbnu'l-Arabî, Ahkamu'l-Kur'an 3, 1311; Cessas, Ahkamu'l-Kuran 5, 92.

(3) Küleynî, Füru 5, 364; Kumî, Menla 3, 297; Tusî, Tehzib 7, 240.

(4) el-Müttaki el-Hindî, Kenzu'l-Ummâl, 16, 328.

(5) Abdurrezzak, Musannaf 6, 195.

(6) İbnu Hazm, Muhalla 11, 24; İbnu Mace, Nikah 15.
(7) Abdurrezzak, a.g.e., 6, 198-199.
8) Dârakutnî, Sünen 3, 229.
(9) Abdurrezzak 6, 197, ibnu Mâce'nin rivayetinde bu tavsif merfudur (Hz. Peygamber'in sözü). Sünen, Nikah 15.
(10) Darakutni 3, 229.
(11) Abdurrezzak, 6, 196.
(12) A.g.e., 6, 197. Dul kadın nikah işlerinde bakire gibi değildir. Velinin izni fıkhen bakireler hakkındadır.
(13) Buharî, Nikah 50; Nesâî, Nikâh 72; Tirmizî, Nikâh 6; İbnu Mâce, Nikah 20.
(14) İmam Malik, el-Müdevvene 2, 194.
(15) A.g.e., aynı sayfa
(16) A.g.e., aynı sayfa.
(17) Dârekutnî, Sünen 3, 228; İbnu Mâce, Nikâh 15.
(18) Dârekutnî, Sünen 3, 228.
(19) Fetvâyı Kadıhan, 1, 331.
(20) Zürkani, Şerhu Muvatta, Mısır 1962, 4, 45.
(21) İbnu Hacer, Fethu'l-Bari, Mısır 1959, 11, 70.
(22) Aynî, Umde 17, 246.
(23) Nevevî, Şerhu Muslim 9, 182.
(24) Ayni a.g.e., 17, 246.
(25) Kasani, Bedai 2, 272-273; Şerbîni, el-Muğnî 3, 142.
(26) İbnu Sad 1, 199.
(27) İbadetlerle ilgili tarihi gelişmeyi ve değişik safhaları Tahiru'l-Mevlevi merhum Müslümanlıkta İbadet Tarihi adlı eserinde göstermiştir (İstanbul 1963, 2 Baskı).
(28) Buhari, Fezailu'l-Kur'an 6.
(29) İbnu Sa'd, et-Tabakatü'l-Kübra, Beyrut 1960, 1, 263.
(30) Amidi, el-İhkam, 4, 142.
(31) Buhari, Nikah 36; ebu Davud, Talak 33.
(32) İbnu Hacer, Fethu'l-Bari, 11, 88.(33) Geri kalan beş çeşit nikaha gelince:

1- İstibza nikahı: Daha asaletli bir nesil elde etmek gayesiyle, erkeğin hanımını, hayız halinden çıkınca, hamile kalması için bir başka erkeğe göndermesidir. Kadın hamile kalıncaya kadar, kocası ona temasta bulunmazdı.

2- Bedel Nikahı: Bu, iki erkeğin hanımlarını karşılıklı olarak değiştirmesidir.

3- Hıdn Nikahı: Bu, kadınların gizlice dost edinmeleri şeklinde hasıl olan

nikahtır. Kur'an-ı
Kerim bu çeşit haram münasebete temas eder (Nisa 25, Maide 5).

4- Fahişeliği meslek yapan ve bunu kapısına diktiği bayrakla ilan eden kadınların nikahı: Çocuk sahibi olduğu takdirde kendisine temas eden erkekleri toplar, getirilen bir kaif'in hükmüyle onlardan biri baba tayin edilirdi.

5- On kişiden az bir grup, kadınla, sırayla temasta bulunur, hamilelik halinde kadın bunları çağırır, en ziyade hoşuna gideni baba ilan eder, erkek buna itiraz edemezdi.

(34) Müslim, Nikah 11, (1404).
(35) Nevevî, Şerhu Müslim 9, 181.
(36) Beyhâki, es-Sünenü'l-Kübra 7, 207. İleride görüleceği üzere İbnu Hibban bunu Resulullah'ın sözü olarak kaydeder.
(37) Tahavi Şerhu Meani'l-Asar, 3, 24; Nesaî, Nikah 71.
(38) Beyhakî, a.g.e., 7, 205.
(39) Tirmizî, Nikah 28.
(40) Nevevî, Şerhu Muslim 9, 182.
(41) Beyhaki a.g.e., 7, 205.
(42) Hattabi, Mealimü's-Sünen (Ebu Davud'un hamisinde basılmıştır, Humus 1393/1973. Birinci Tab), 2, 559.
(43) İbnu Hazım'ın rivayetinde bu sarahat mevcuttur (s. 179).
(44) Tirmizî, Nikah 28, (1122, 4).
(45) Mübarekfuri, Tuhfetu'l-Ahvezî 4, 269.
(46) Tahavi, a.g.e., 3,24.
(47) İbnu Hacer, Fethu'l-Bari 11, 78.
(48) Razi, Tefsir 10, 49.
(49) Müslim Hac 213, Nikah 7.
(50) Müslim, Nkah 16; Bkz. Dârakutnî, a.g.e., 3, 242.
(51) F.B., 11, 78.
(52) Tahavi a.g.e., 3, 26.
(53) İbnu Hacer, Fethu'l-Bari, 11, 78.
(54) ibnu'l Arabî, Arızatü'l-ahvazi 5, 51.
(55) Buhari, Nikah 31,
(56) Müslim, Nikah 19, Nesai, Nikah 71.
(57) Müslim Nikah 21.
(58) Tahavî a.g.e., 3, 26.
(59) Müslim, Nikah 29; Nesai, Nikah 71.

(60) Müslim, Nikah 31.
(61) Beyhaki a.g.e., 7, 207.
(62) İbnu Hacer, Fethu'l-Bari 11, 74.
(63) İbnu Hazım, a.g.e., s. 178.
(64) Müslim'de Sebre'den gelen sekiz rivayetten beşi (Nikah 20, 22, 23, 25, 26. hadisler) sarih olarak yasağın fetih gününde olduğunu belirtir, diğer üçünde (19,21, 24. hadisler) yer belirtmeksizin yasaklama zikreder.
(65) Müslim, Nikah 29, (1407).
(66) Müslim, Nikah 18.
(67) İbnu Hacer, Fethu'l-Bari11, 73.
(68) Bkz. Nevevî, Şerhu Müslim 9, 181.
(69) İbnu Hacer, Fethu'l-Bari 11, 73.
(70) İbnu Hibban, a.g.e., 6, 178.(71) A.e., 11, 73-74.
(72) Ebu Davud, Nikah 13.
(73) Bkz. İbnu Hacer, Fethu'l-Bari 11, 74; Nevevi, Şerhu Müslim 9, 180.
(74) ibnu Hacer, Fethu'l-Bari 11, 74.
(75) Nevevî, Şerh-u Müslim 9, 179.
(76) A.e., 9, 181.
(77) Nevevî, Şerh-u Müslim 9, 179.
(78) Zürkani a.g.e., 4, 48.
(79) ibnu Hibban, Sahih 6, 178.
(80) İbnu'l-Arabî, Arızatu'l ahvazi 5, 48.
(81) İbnu Hacer, Fethu'l-Bari 11, 78.
(82) İbnu Hazm, el-Muhalla 11, 141.
(83) İbnu Hazım Ebu Bekr Muhammed el-Hemedani, Kitabu'l-İ'tibar fi Beyani'n-Nasih ve'l-Mensuh, Humus, 1386/1966, s. 177.
(84) Ayni, Umdetü'l-Kari 17, 246.
(85) Tahavi, a.g.e., 3, 24-25.
(86) Darakutni, 3, 259.
(87) Msuslim, Hacc, 162; Tahavi, a.g.e., 3, 26.
(88) Beyhaki, a.g.e., 7, 207.
(89) Beyhaki a.g.e., 7, 202.
(90) Tahavi, a.g.e., 3, 25.
(91) Heysemi, Mecmau'z-Zevaid 4, 265.
(92) Beyhaki, a.g.e., 7, 207.
(93) Daha önce Hz. Ali ile ilgili rivayetlerde kaydettiğmiz ürzere, Abdullah'ın tarizde bulunduğu bu zat İbnu Abbas olabilir.

(94) Müslim, Nikah 27.
(95) Nevevî, Şerhu Müslim, 9, 188.
(96) Aynî, umde 17, 246.
(97) İbnu Mace, Nikah 44.
(98) Muvatta, Nikah 41.
(99) İbnu Hacer, Fethu'l-Bari 11, 76.
(100) A.e., 11, 77.
(101) İbnu Hazm, el-Muhalla 11, 141.
(102) Cessas, Ahkamu'l-Kur'an 5, 92.
(103) İbnu'l-Arabî, Ahkamu'l-Kur'an 3, 1311. İbnu'l-Arabinin bu üslubunu başka bazı meselede olduğu üzere Hanefilere karşı taşıdığı taassupla izah edebiliriz.
(104) İbnu'l-Arabî, Arızatu'l-Ahvazi 5, 49.
(105) Bu mevzuda daha geniş bilgi ve kaynaklar için Hz. Peygamber'in Sünnetinde Terbiye adlı kitabımız görülmelidir (s. 330-333).
(106) Şah Abdülaziz, Tuhfe 228.
(107) A.e., aynı sayfa.
(108) Şah Abdulaziz, a.g.e., 229-230.
(109) Tusi, Tehzib 7, 249-250.
(110) Kasani, Bedai 2, 273.
(111) Söylediğimiz hususa en güzel örneği Muhammed el-Hüseyn, Aslu'ş-Şia ve Usulüna adlı eserde vermektedir (s. 93-116).
(112) Zürkani, Şerhu Muvatta 4, 47; Hattâbi, a.g.e., 2, 558.
(113) Tahavi, a.g.e., 3, 27.
(114) Buhari, Nikah 31.
(115) İbnu Hacer, Fethu'l Bari 11, 77.
(116) A.e., aynı sayfa.
(117) Zürkani a.g.e., 4, 36.
(118) İbnu Hacer, Fethu'l-Bari 11, 74.
(119) İbnu Hacer, Fethu'l-Bari 11, 77. Onun rivayet ettiği hadisler yukarıda kaydettiğimiz çeşitten mensuh hadisler olmalıdır.
(120) Bahari, Nikah 31. Bab.
(121) İbnu Hacer, Fethu'l-Bari 11, 70.
(122) Nevevî, Şerhu Müslim 9, 182.
(123) Tahavi, a.g.e., 3, 27.
(124) Nevevî Şerhu Müslim 9, 182; Zürkani, Şerhu Muvatta 4, 47.
(125) Münavi, Feyzu'l-Kadir 1, 227.
(126) Nevevî a.g.e, 9, 182; Zürkâni a.g.e, 4, 47; Aynî a.g.e., 17, 246; İbnu Hacer,

Fethu'l-Bari, 11, 78.
(127) Şah Abdülaziz, Gulam Hakim ed-Dehlevi Muhtasaru Tuhfeti'l-İsna Aşeriyye, s. 227 228.
(128) İbnu Hacer, Fethu'l-Bari 13, 110.
(129) Buharî, İlim.
(130) İbnu Kesir, Tefsir, 3, 143.
(131) Hakim en Neysaburi, el-Müstedrek, Haydarabad-Deken 1335, 2, 227.
(132) Nesâî, Sehv 17.
(133) Tirmizî, Feraiz 10; İbnu Mace, Feraiz 4, Ebu Davud Feraiz 5. Ashabın birbirlerinden şahid istemeleri yalancılık ithamından ileri gelmez. Meselenin mahiyetini Kütüb-i Sitte Muhtasarı adlı kitabımızda genişçe açıkladık (1. cilt 58-60).
(134) Buhari, İsti'zan 13; Tirmizî, isti'zan 3; Muvatta İsti'zan 3.
(135) Buharî, Tıbb 30.
(136) Muvatta, Zekat 42; Şafii, er-Risale, Beyrut, Tarihsiz, s. 240.
(137) İbnu Sa'd, et-Tabakatü'l-Kübra 4, 21-22.
(138) Müslim,Kasame 39, Dehlevi, el-İnsaf'ta başka örnekler de kaydeder.
(139) İmam Şafii hazretleri er-Risalesi'nde haber-i vahidle ihticac babından bu meseleye birçok örnek kaydeder. Orada topluca görmek mümkündür. Mezkur bab 401-471 sayfaları arasında yer alır. er-Risale Ahmed Muhammed Şakir merhum tarafından tahkik edildiği için rivayetlerin yaknağı bulunabilmektedir.
(140) Müsnedu Ahmed İbnu Hanbel 1, 2.
(141) İbnu Hacer, Fethu'l-Bari 13, 268, Zürkani, Şerhu'l-Muvatta, Mısır, 1962, 5, 411.
(142) Şafii, Risale s. 422.
(143) İbnu Mace, Talak 15.
(144) Şâtıbî, el-Muvafakat 4, 23.
(145) Mesela Tûsi'nin Tehzibu'l-ahkam'ında 32 sayfalık 57, 240-272 arası); İstibsar'da 14 sayfa (3, 141, 155 arası); Kuleynî'nin Fürû'da 20 sayfa (5, 448-468 arası) rivayet hep mut'a nikahı üzerinedir.
(146) Küleynî, el-Fürû 5, 455.
(147) Tusi İstibsar 3, 151; Küleynî, Fürû 5, 455.
(148) Tusi, İstibsar 3, 515; Küleynî, Fürû 5, 455.
(149) Tusi, İstibsar 3, 147, 151; Furû 5, 460.
(150) Tusi, İstibsar 3, 147.
(151) Tusi, İstibsar 3, 149.
(152) Tusi, İstibsar 3, 149; Küleynî, fürû 5, 457.

(153) Azimabadi, Avnu'l-Mabud 11, 306. Fetâvâyı Kadıhan 1, 334.
(154) Kuleynî, Furû 5, 387.
(155) Tusi, İstibsar, 148-149.
(156) Kuleyni, Furu 5, 452.
(157) Kumi, Men la yahdarahu'l Fakih 3, 296.
(158) Kuleyni, Furu 45, 460.
(159) Tusi, İstibsar 3, 143.
(160) Tusi, İstibsar 3, 142, 168.
(161) İstibsar 3, 143; Menla 3, 292. Zevatu'l-Ezvac tabiri ibare yönüyle "kocaları olan kadınlar" manasını ifade eder ise de, rivayetin metninde, yukarıda kaydettiğimiz manada açıklanır: "Dedim ki: Zevatü'l-Ezvac ne demektir? Dedi ki: Sünnete uygun olmayan bir tarzda boşanan kadınlardır."
(162) Tusi, Tehzibu'l-Ahkam 7, 453, 454.
(163) A.g.e, 7, 252.
(164) Kuleyni Furu 5, 462.
(165) Tusi, İstibsar 3, 143.
(166) A.e., 3, 142.
(167) İstibsar, 3, 144.
(168) Kumi, Men la Yahdarahu'l-Fakih 3, 296.
(169) Kuleyni, Furu 5 455.
(170) Tusi, Tehzib 7, 252.
(171) Kuleyni, Furu s. 462; Tusi İstibsar 3, 152.
(172) Tusi, Tehzibu'l-Ahkam 7, 250-251.
(173) Kuleyni Furu 5, 453.
(174) A.e. aynı sayfa.
(175) Tusi, İstibsar 3; Tehzibu'l Ahkam 7, 251.
(176) Tusi, İstibsar 3,142.
(177) Tusi, Tehzib 7, 251-252.
(178) Tusi, İstibsar 3, 143.
(179) Kumi, Men la 3, 292.
(180) A.e. 3, 298.
(181) Kuleyni, Furu 5, 393.
(182) Tusi, İstibsar 3, 145.
(183) Kuleyni, Furu mine'l-Ahkam 5, 465.
(184) Kumi, Men la Yahdarahu'l-Fakih 3, 297.
(185) A.e, 3, 295.
(186) A.e., 3, 295.

(187) Tusi, İstibsar 3, 142.
(188) A.e. 3, 298.
(189) Tusi, Tehzib 7, 249-250.
(190) Kumi, Men la 3 298.
(191) Kumi, a.g.e., 3, 299. Kadınlarla İstişare meselesini ayrı bir makalede inceledik (Sur dergisi, Şubat 1987, sayı 131).
(192) Kuleyni, Furu 5, 517.
(193) A.e., 5, 518.
(194) A.e., 5, 515.
(195) A.e., 5, 515.

İSTİFADE EDİLEN KAYNAKLAR

Abdu'l-Vehhab Abdullatif, el-Mutasar min Mustalahatı Ehli'l-Eser min Ehli's-Sünne ve'ş-Şi'a ve'l-imamiyye Ve'z-Zeydiyye, 5. baskı Kahire, 1966.Abdurrezzak İbnu Muhammed es-San'ani (v. 211).
Musannafu Abd'r-Rezzak, Beyrut (Ofset), 1970.Ahmed ibnu Hanbel (v. 241)
Müsnedu Ahmedi'bni Hanbel, 1313. Kahre (baskısından ofset). Beyrut, tarihsiz.
Amidi, Seyfuddin Ebu'l-Hasen Ali İbnu Ebi Ali (v. 631), el-İhkam fi Usuli'l-Ahkam Kahire, 1968/1387.
Azimabadi-Ebu't-Tayyib Muhammed Şemsü'l-Hakk, Tahkik: Abdurrahman Muhammed Osman, Avnu'l-Ma'bud Şerhu Süneni Ebi Davud, Medine, 1968.Ayni-Bedru'd-Din Ebu Muhammed Mahmud İbnu Ahmed (v. 855) , Umdetü'l-Kârî Şerhu Sahihi'l-Buhari, 1348 (baskısından ofset, Beyrut).Beyhaki Ebu Bekr Ahmed ibnu'l-Huseyn (v. 958), es-Sünenü'l-Kübra Haydarabad Deken 1353.Buharî, Ebi Abdillah Muhammed İbnu İsmail (sv. 256) el-Ebedi'l-Müfred, Kahire, 1379.Canan İbrahim, Hz. Peygmaberin Sünnetinde Terbiye; 1979, Ankara.Canan, İbrahim, Kütüb-i Sitte Muhtasarı Şerhi, Ankara 1988.Cessas, Ebu Bekir Ahmed İbnu Ali (v. 370), Ahkamu'l-Kur'an Kahire, tarihsiz.Darakutnî, Ali İbnu Ömer (v. 358), es-Sünen Kahire, 1386/1966.Dehlevi, Şah Veliyyullah Ahmed İbnu Abdurrahim (v. 176) el-İnsaf fi beyan-ı Sebebi'l-İhtilaf fi'l-Ahkami'l-Fıkhiyye Kahire, 1398.Fetevayı Hindiyye (Bir Heyet tarafından hazırlanmıştır). 3. tab, Bulak 1310 baskısından ofset 1973.Fetevayı Kadıhan (fetavayı Hindiye ile basılmıştır).Hakim, Ebu Abdillah Hakim en-Neysaburi (v. 405), el-Müstedrek Ala's-Sahihayn, Haydarabad-Deken, 1335.Hattâbî, Ebu Süleyman Ahmed İbnu Muhammed (v. 388), Mealimu's-Sünen, Humus 1393/ 1973, Birinci Tab.Heysemi, Nureddin Ali ibnu Ebi Bekr (v. 807), Mecma'u'z-Zevaid, Beyrut, 1967.İbnu'l-Arabi, Ebu Bekr (v. 543),

Ahkamu'l-Kur'an, Kahire, 1968.İbnu Hacer, Ahmed İbnu Ali el-Askalani (v. 852) Fethu'l-Bari, Mısır, 1959.İbnu Hazım, el Hemedani; Ebu Bekr Muhammed İbnu Musa (v. 584) Kitabu'l-İtibar fi Beyanı Nasih ve'l-Mensuh, Humus, 1386/1966.İbnu Hazm, Ebu Muhammed Ali İbnu Ahmed (v. 456), el-Muhalla, Tahkik: Hasan Zeydan Talebe Mısır.İbnu Hibban, Ebu Hatim Muammed İbnu Hibban el-Bustî, Sahihu İbnu Hibban Beyrut 1987.İbnu Kesir, İmamuddin Ebu'l Fida (v. 774), Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim Beyrut, 1966.İbnu Mace-Ebu Abdillah Muhammed İbnu Yezid el-Kazvini (v. 275), Sünenü İbni Mace, Kahire 1952, Tahkik; Muhammed Fuad Abdulbaki.İbnu Sa'd-Ebu Abdillah Muhammed (v. 230), et-Tabakatu'l-Kübra, Beyrut, 1960.Kasani, Alauddin Ebu Bekr İbnu Mes'ud (v. 587), Bedai'u's-Sanai fi Tertibi'ş-Şerai, Beyrut 1974/1394.Malik İbnu Enes (v. 179), el-Müdevvenetü'l-Kübra Naşir: el-Hac Muhammed Efendi Beyrut (1323 Mısır baskısından) ofset.
el-Mübarekfuri-Ebu'l-Ali Muhammed Abdurrahman İbnu Abdirrahim (v. 1353). Tuhfetu'l-Ahvazi bi-Şerhi Cami't-Tirmizî, Kahire, 1963.el-Muttaki, Alaeddin Ali, Kenzu'l-Ummal, (v. 975), Haleb, 1969.Münavi-Şemsü'd-Din Muhammed Zeynü'd-Din Abdurrauf (v. 1031), Feyzu'l-Kadir Şerhu'l-Cami'i's-Sağir, Beyrut, 1972.Müslim-Ebu'l-Hüseyin Müslim İbnu'l-Haccac el-Kuşeyri en-Neysaburi (v. 261) Sahihu Muslim Tahkik: Muhammed Fuad Abdul'l-Baki Kahire, 1955.en-Nesai-Ebu Abdirrahman Ahmed İbnu Ali İbni Şuayb (v. 303), es-Sünen, Kahire 1930.en-Nevevî-Muhyi'd-Din Ebu Zekeriyya Yahya (v. 677), Şerhu Muslim, Mısır, Tarihsiz.er-Razi-Ebu Abdillah Muhammed İbnu Ömer İbni Hüseyn (v. 606), et-Tefsiru'l-Kebir, Naşiri: Abdurrahman Muhammed, Kahire, tarihsiz.Şafii, Muhammed İbnu İdris (v. 204), er-Risale, Tahkik: Ahmed Muhammed Şakir, Beyrut, tarihsiz.Şah Abdülaziz, Gulam Hakim ed-Dehlevi, Muhtasaru't-Tuhfetu'l-İsna Aşeriyye, İstanbul 1976/1396.eş-Şatıbi-Ebu İshak İbrahim İbnu Musa (v. 790), el-Muvafakat fi Usuli'l-Ahkam, Kahire, 1969, Tahkik: Muhammed Muhyi'd-Din Abdu'l-Hamid.Şerbini Muhammed eş-Şerbinî, Muğni'l-Muhtaç, Mısır 1958/1377.Tahavî Ebu Ca'fer Ahmed İbnu Muhammed (v. 321), Şerhu Me'ani'l-Asar Kahire, 1387/1968.Tahiru'l-Mevlevî, Müslümanlıkta İbadet Tarihi, İstanbul, 1963.Tirmizî, Ebu İsa Muhammed İbnu İsa İbni Sevre (v. 279), Sünenü't-Tirmizî, Humus, 1966.Zürkani-Ebu Abdillah Muhammed İbnu Abdilbaki İbnu Yusuf (v. 1122), Şerhu'l-Muvatta Kahire 1961.ŞİÎ KAYNAKLARAmili, Zeynü'd-Din İbnu Ali İbni Ahmed (v. 965), er-Ri'aye fi ilm-i'd-Diraye, Kum, 1408.Kahpani, Zekiyyü'd-Din Mevla İnayetullah İbnu Ali, Mecma'u'r-Rical, Kum, Tahrihsiz.Küleyni Ebu Ca'fer Muhammed İbnu Yakub (ö. 329), el-Furu Mine'l-Kafi, Tahran, 1391.Kumi, Ebu Cafer es-Sadık,

Men La Yahdarahu'l-Fakih, Tahran, 1390, 5. Tab.Muhammed el-Hüseyn Al-i Kaşifu'l-Gıta, Aslu'ş-Şi'a ve Üsuluha, 4. Tab, Beyrut, 1982-1402.Muhammed Şirazi, el-Mesailu'l-İslamiye, Tarihsiz, Yersiz.Tusi, Ebu Ca'fer Muhammed İbnu'l-Hasen, (v. 460), el-İstibsar fima'htulife Mine'l-Ahbar, Tahran, 1390, 3. Tab.Tusi, Ebu Ca'fer Muhammed İbnu'l-Hasen, (v. 460). Tezihbu'l-Ahkam fî Şerhi'l-Mukni'a, Tahran, 1390, 3. Tab.

İKİNCİ FASIL

VELİLER VE ŞÂHİDLER

-5652 -1- عن عائشة رَضِيَ اللهُ عَنها قالت:]قال رَسُولُ اللهِ #: أيُّمَا امْرَأةٍ نَكَحَتْ بِغَيْرِ إِذْنِ وَلِيِّهَا فإنَّ نِكَاحَهَا باطِلٌ، ثَلَاثَ مَرَّاتٍ. وَإنْ دَخَلَ بِهَا فَالْمَهْرُ لَهَا بِمَا اسْتَحَلَّ مِنْ فَرْجِهَا. فإنِ اشْتَجَرُوا فَالسُّلْطَانُ وَلِيُّ مَنْ َولِيَّ لَهُ[. أخرجه أبو داود والترمذي .

1. (5652)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Hangi kadın velisinin izni olmaksızın nikahlanırsa onun nikahı batıldır!" buyurdular ve bunu üç kere tekrar ettiler. Devamla:
"Eğer kocası zifaf yaptıysa, kadının fercinden helal addetmiş olması sebebiyle mehir kadınındır. Eğer (veliler) ihtilafa düşerlerse, sultan, velisi olmayanların velisidir." [Ebu Davud, Nikah 20, (2083); Tirmizî, Nikah 14, (1102).][128]

-5653 -2- وفي رواية لهما، عن أبى موسى رَضِيَ اللهُ عَنه:]أنَّ رَسُولَ اللهِ # قَالَ َ نِكَاحَ إَّ بِوَلِيٍّ[.والمراد »بِاشْتِجار« هنا المنع من العقد دون المشاحة في السَّبَق إليه .

2. (5653)- Yine Ebu Davud ve Tirmizî'de Ebu Musa (radıyallahu anh)' dan gelen bir rivayette: Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Velisiz nikah yoktur!" demiştir. [Tirmizî, Nikah 14, (1101); Ebu Davud, Nikah 20, (2085).][129]

AÇIKLAMA:

1- Veli, Hanefîlere göre, hür ve mükellef olmak şartıyla, tertibe göre asabedir, sonra anne, sonra zevil-erham -yakınlık tertibiyle- sonra mevla'lmüvalat, en sonda da kadı gelir.

Bunların herbiri teferruatı gerektiren ayrı bir mevzu teşkil eder. Sadece baba tarafından akrabayı ifade eden ve birinci derecede velayet hakkına sahip olan asabeyi açıklayacağız.[130]

Asabe veraset ve hacb tertibi üzere şu dört mertebeye ayrılır:

1) Fürû, yani oğullar ve ilanihaye oğulların oğulları ve bunların erkek torunları.

2) Usul, yani babalar, babaların ilanihaye babaları, dedeleri.

3) Cüz'i eb yani anababa bir erkek kardeşler, baba bir erkek kardeşler ve bunların bu tertib üzere ilanihaye oğulları.

4) Cüz'i ced yani anababa bir amcalar, baba bir amcalar ve bunların bu tertip üzere ilanihaye oğulları.

2- Hadis, nikahta kadın için velinin iznini şart koşarken, "hangi kadın olursa..." diyerek bütün kadınları buna dahil etmiş, hiçbirini müstesna kılmamıştır.

3- Hadiste, velilerin nikaha izin verip vermeme hususundaki ihtilaf durumlarına temas edilmektedir. Yani buradaki ihtilaf eşit seviyedeki velilerden birinin daha önce akde izin vermesinden gelen ihtilaf değildir. Çünkü bu durumda önceki akid esas alınır. Ayrıca, dereceleri farklı olan velilerin ihtilafı da mevzubahis olamaz. Çünkü kim akdemse söz onundur, yetki onundur.

4- Sultan, velisi olmayanın velisidir ibaresi hukuken veliye muhtaç olanların himayesinde mühim bir prensiptir. Hadiste, velilerin ihtilafı sebebiyle kadının evlenmeme durumunda veya kadının evlenmesini önleyecek bir ihtilaf durumunda o velilerin kadın üzerindeki velayetleri yok sayılır ve velayet hakkı sultana -ve onun temsilcisi kadıya- geçer demektir. Alimler: "Veli, kadını evlendirmekten imtina ederse, kadının velisi yok hükmündedir. Böylece sultan onun velisi olur" derler. Bu açıklama, normal şartlarda velisi olan kadına devletin müdahale edemeyeceğini, kişilerin velayet hakkını elinden alamayacağını ifade eder.

5- Nikahın sıhhati için veli şart mıdır, değil midir mevzuunda ulema ihtilaf etmiştir. Cumhur, şart olduğunu söylemiştir. İbnu'l-Münzir'in: "Bu meselede

sahabeden tek kişinin farklı düşündüğünü bilmiyorum" dediği nakledilmiştir. Ancak Hanefîler, veliyi şart koşmamıştır. Onlar İbnu Abbas'tan gelen "Dul kendi nefsine velisinden ehaktır" hadisi ile "Kız kendi nefsine velisinden ehaktır" gibi rivayetlere dayanmışlardır.
Bazı alimler, hadisin kadına hak tanıyıp kendi meselesinde ehak kıldığını, kadının izin ve rızası olmadan velinin onu evlendirme hakkı olmadığını söylemiştir .
En doğrusu, evlenme hadisesini sadece kadını ilgilendiren bir hadise olarak görmeyip, kadının yakınlarını da ilgilendiren bir hadise olduğunu kabul etmektir. Nitekim -mevzuun başında belirttiğimiz üzere- velinin izni meselesi sadece hadislerde gelmemiş, bizzat ayet-i kerimede de yerini almıştır. Cumhur da bunun gereğinde ısrar etmiştir. Velinin rızası, ilerde çıkacak problemlerde kadının himaye bulmasında avantajlar sağlar.[131]

-5654 -3- وعن سَمُرَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: أَيُّمَا اِمْرَأةٍ زَوَّجَهَا وَلِيَّانِ فهِى لِ‘وَّلِ مِنْهُمَا. وَأَيُّمَا رَجُلٍ بَاعَ بَيْعاً مِنْ رَجُلَيْنِ فَهُوَ لِلْ‘وَّلِ مِنْهُمَا[. أخرجه أصحاب السنن .

3. (5654)- Hz. Semüre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Hangi kadını, (seviyesi eşit) iki veli (iki ayrı şahsa) nikahlamışsa, kadın o iki veliden önce davranana aittir. Kim iki kişiye bir şey satmışsa, o satılan şey birinci kimseye aittir." [Ebu Davud, Nikah 22, (2088); Tirmizî, Nikah 19, (1110); Nesâî, Büyû 96, (7, 314).][132]

AÇIKLAMA:

Bir kadını, seviyece eşit olan iki veli ayrı ayrı şahıslara nikahla vermiş olması halinde, bunlardan hangisi daha önce nikahladığını delillendirebilirse veya onun evvelliği hususunda her ikisi de tasdikte bulunursa, öncekinin akdi sahih olur. İkisi de aynı anda vukua gelmişse veya hangisinin önce davrandığı bilinemezse, her iki akid de batıl olur.
Keza satış için de hüküm aynıdır: Hak, sabıkın (önce davrananın)dır. Aynı anda akid yapmışlar veya hangisinin önce yaptığı bilinmezse o zaman akid batıl olur.

[133]

5655 -4- وعن جابر رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: أيُّمَا عَبْدٍ تَزَوَّجَ بِغَيْرِ إذْنِ مَوَالِيهِ عَاهِرٌ[. أخرجه أبو داود والترمذي .

4. (5655)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Hangi köle, efendilerinin izni olmadan evlenirse zanidir." [Ebu Davud, Nikah 17, (2078); Tirmizî, Nikah 20, (1111, 1112).][134]

5656 -5- وعن ابن عبّاس رَضِيَ اللّهُ عَنهما:]أنَّ رَسُولَ اللّهِ # قَالَ ا'يِّمُ أحَقُّ بِنَفْسِهَا مِنْ وَلِيِّهَا. والْبِكْرُ تُسْتَأْذَنُ في نَفْسِهَا، وَإذْنُهَا صُمَاتُهَا[. أخرجه الستة إ البخاري .

5. (5656)- Hz. İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Dul nefsine velisinden ehaktır. Bakireden nefsi hususunda izin alınır, onun izni sükutudur." [Müslim, Nikah 66, (1421); Muvatta, Nikah 4, (2, 524); Tirmizî, Nikah 12, (1108); Ebu Davud, Nikah 26, (2098); Nesâî, Nikah 31, 32, (6, 84).] [135]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste geçen eyyim kelimesinin buradaki manasında ulema ihtilaf etmiştir. Hicaz uleması ve büyük çoğunluğu ile fukaha bundan murad "dul"dur demiştir. Delil olarak bir başka rivayette eyyim kelimesinin seyyib (dul) kelimesi ile açıklanmış olarak geldiğini ve ayrıca bakire kelimesinin mukabili olarak kullanıldığını, lügat olarak da çoğunlukla seyyib manasında kullanıldığını göstermişlerdir. Diğer taraftan Kûfeliler ve Züfer rahimehullah: "Burada eyyim, bekâr veya dul, kocası olmayan her kadındır, esasen onun lügat açısından gereği de budur" demişlerdir. Kelimeye verilen bu manadan çıkan şu tabii sonuca hükmetmişlerdir: "Büluğa eren her kadın kendi nefsine velisinden ehaktır,

kendisi için yaptığı akid sahih nikahtır." Şa'bî ve Zührî de böyle hükmetmişlerdir. Onlara göre, "Veli nikahın sıhhati için gerekli olan rükünlerden biri değil, nikahı tamamlayıcı unsurlardan biridir."
Evzâî, Ebu Yusuf ve İmam Muhammed "Nikahın sıhati velinin iznine bağlıdır" demişlerdir.
el-Kadi der ki: "Velisinden ehaktır" tabiri üzerinde de ihtilaf ettiler: "Yalnız izne mi ehaktır, yoksa izne ve nefsi üzerine akde mi ehaktır? Cumhur nazarında sadece izne ehaktır, sonuncular nazarında her ikisine de ehaktır." Resulullah'ın "kendi nefsine ehaktır" sözü lafz yönüyle Ebu Hanife ve Davud-u Zahirî'nin dediği üzere, akid vs. her şeyde velisinden ehaktır manasında olması muhtemeldir. Keza dulun, razı olmaya ehak olması da muhtemeldir. Yani, bakirenin hilafına iznini konuşarak söylemedikçe evlenmemeye de ehaktır. Lakin, Aleyhissalâtu vesselâm'ın, nikahın sıhhati için velinin şart olduğuna delalet eden diğer hadislerle birlikte "Velisiz nikah yoktur" sözünün sıhhati sebebiyle ikinci ihtimal taayyün eder. Öyleyse buradaki ehakk kelimesi müşareke ifade etmektedir. Manası şudur: "Nikahta onun nefsi için bir hakkı var, velisinin de bir hakkı var. Ancak kadının hakkı velinin hakkından tekidlidir. Zira velisi onu bir dengiyle evlendirmek istese, o da imtina etse, veli izin vermeye icbar edilir. Kadın bir dengi ile evlenmek istese, veli buna imtina etse, veli izin vermeye icbar edilir, veli direnirse, kadını kadı evlendirir. Bu durum kadının hakkının tekidli olduğuna ve üstünlüğüne delildir." (Nevevî)
2- Hadiste, "Bakirenin sükutu onun iznidir" denmiştir. Yani bakire sarih bir izin vermeye muhtaç değildir, aksine sadece sükutu izin yerine geçer, ondaki haya bu meselede konuşmasına manidir.
Nevevî: "Hadisin zahiri âmmdır, hükmü bütün kızlara ve bütün velilere şamildir, sükutu da mutlak olarak kâfidir, sahih olan da budur. Ancak ashabımız olan (Şafiîlerden) bazıları: "Eğer velisi babası veya dedesi ise, kızın iznini sormaları müstehabtır. İşte bu sormaya kızın sükutu, yeterli bir izindir. Velisi babadan ve dededen başkası ise kızın konuşması şarttır. Zira kız baba ve dededen, başkalarına nazaran daha çok utanır. Cumhurun benimsediği sahih görüşe göre, hadisin âmm olması kızda hayanın bulunması sebebiyle sükut bütün veliler için yeterlidir. "Dul"a gelince, onun konuşması gerektiği hususunda ihtilaf yoktur. Velisi baba olmuş başkası olmuş farketmez. Çünkü erkeklerle mümaresesi sebebiyle, ondaki haya, kemalini kaybetmiştir. Dulun bekareti sahih veya fasid nikahla veya şüpheli vaty veya zina ile izale olmuş farketmez. Bekareti hoplama sebebiyle veya parmakla veya uzun müddet kalmakla izale olmuş bulunsa veya dübüründen vaty olunsa, esah kavle göre o da "dul" hükmündedir, ancak "bakire

hükmündedir" diyen de olmuştur."[136]

5657- 6- وعن أبى هريرة رَضِيَ اللهُ عَنه:]قَالَ رَسُولُ اللهِ # َ تُنْكَحُ ا َيِّمُ حَتّى تُسْتَأمَرَ، وَ الْبِكْرُ حتّى تُسْتَأذَنَ. قَالُوا: يَا رَسُولَ اللهِ كَيْفَ إذْنُهَا قَالَ أنْ تَسْكُتَ[. أخرجه الخمسة .

6. (5657)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Dul kadın kendisiyle istişare edilmeden nikahlanamaz, bakire de izni sorulmadan nikahlanamaz" buyurmuşlardı. Ashabı sordu:
"Ey Allah'ın Resulü! Onun izni nasıl olur?"
"Sükut etmesiyle!" buyurdular." [Buharî, Nikah 41, Hiyel 3; Müslim, Nikah 64, (1419); Tirmizî, Nikah 17, 18, (1107, 1109); Ebu Davud, Nikah 24, (2092, 2093); Nesâî, Nikah 33, (6, 85).][137]

AÇIKLAMA önceki hadiste yapıldı.[138]

5658- 7- وعن ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنهما:]أنَّ جَارِيَةً بِكْراً ذكَرَتْ لِرَسُولِ اللهِ # أنَّ أبَاهَا زَوَّجَهَا وَهىَ كَارِهَةٌ. فَخَيَّرهَا رَسولُ اللهِ #[. أخرجه أبو داود .

7. (5658)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Bakire bir kız, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelerek, kendisi istemediği halde, babasının evlendirdiğini söyledi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), (bu nikahı) kabul edip etmemede kızı muhayyer bıraktı." [Ebu Davud, Nikah 25, (2096).][139]

AÇIKLAMA:

Hadiste, babanın, bakire kızını, kızın istemediği kimseye zorla nikahlamasının haram olduğuna delalet var. Bu babaya haram olunca, diğer velilere evleviyetle

haramdır.

* Hanefîler, bu hadise dayanarak, babanın kızı evlenmeye icbar etmesinin caiz olmadığına hükmetmiştir.

* İmam Şafii, Ahmed ve İshak ise babanın büluğa ermiş bakire kızını evlenmeye icbar edebileceğine hükmetmişlerdir. Onlar bu hükme giderken "Dul, kendi nefsine veliden ehaktır" hadisinin mefhumuna dayanmışlardır. Zira derler, hadis şu manaya delalet eder: "Bakire, dulun aksinedir ve veli ona ehaktır." Hadisinin mefhumuna dayanmışlardır. "Zira derler, hadiste şu manaya delalet var: "Bakire, dulun aksinedir ve veli ona ehaktır."
Bu istidlali zayıf bulanlar, zaafını belirten açıklamalar kaydederler. Mevzuyu uzatmaya gerek görmüyoruz.[140]

-5659 -8- وعن عائشةَ رَضِيَ اللّهُ عَنها:]أنَّ فَتَاةً قَالَتْ، يَعْنِى لِلنَّبِىِّ # إنَّ أبِى زَوَّجَنِى مِنْ اِبْنِ أخِيهِ لِيَرْفَعَ بِى خَسِيسَتَهُ، وأنَا كَارِهَةٌ. فَأرْسَلَ النَّبِيُّ # الَى أبِيهَا، فَجَاءَ، فَجَعَلَ ا‘مْرُ إلَيْهَا. فَقَالَتْ يَا رَسُولَ اللّهِ: إنِّى قَدْ أجَزْتُ مَا صَنَعَ أبِى، وَلَكِنْ أرَدْتُ أنْ أُعْلِمَ النِّسَاءَ أنَّ لَيْسَ لِŒبَاءِ مِنَ ا‘مْرِ شَىْءٌ[. أخرجه النسائي.»ليرفَع بي خسيستهُ« الخساسة: الدناءة، والخسيسة: الحالة التي يكون عليها الخسيس، وهو الدنئ: أى ليرفعه بى .

8. (5659)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Bir genç kız Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelerek: "Babam beni kendisinin oğluna nikahladı, ta ki benimle onun alçaklığını gidersin. Ama ben istemiyorum" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm, babasına adam göndererek getirtti ve evlenme işini kıza bıraktı. Bunun üzerine kız: "Ey Allah'ın Resulü! Ben şimdi, babamın yaptığına izin verdim. Esasen ben kadınlara bu meselede babalara (icbar) yetkisi olmadığını göstermek istedim!" dedi." [Nesaî, Nikah 36, (6, 87); İbnu Mace, Nikah 12, (1874).][141]

-5660 -9- وعن ابنِ عُمَر رَضِيَ اللّهُ عَنهما قالَ:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: آمِرُوا النِّسَاءَ في بَنَاتِهِنَّ[. أخرجه أبو داود، وا‘مْرُ بِذلِكَ لِسْتجاب .

9. (5660)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kızları hakkında kadınlarla istişare edin!" [Ebu Davud, Nikah 24, (2095).] [142]

AÇIKLAMA:

Hadis, kızların evlendirilmelerinde anneleriyle istişare etmeyi emretmektedir. Alimler bu emri vücuba değil, istihbaba hamletmişlerdir. Alimler, bu davranışın kadınların gönüllerini almaya yönelik olduğunu, kadınlarla ülfet ve samimiyetin artmasını sağlayacağını, annenin rızası olmadığı takdirde karıkoca arasına soğukluk gireceğini, zira kızların, annelerine babalarından çok meylettiklerini, annelerinin sözünü dinlemeye daha çok arzulu olduklarını, ayrıca kızda, annenin bilip babanın bilemeyeceği nikahın gerektirdiği hakkı yerine getirmeye mani bir sebep veya nikahı münasip kılmayacak bir illet olabileceğini, dolayısıyla bütün bu sayılan maslahatlar için babanın anneyle konuşmasının faydalı olacağını belirtirler. Aksi takdirde, kızın evlendirilmesinde meşru veli babadır, anne değil. [143]

*** KÜFÜVLÜK (DENKLİK)**

-5661 -1- عن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: إذَا خَطَبَ إلَيْكُمْ مَنْ تَرْضَوْنَ دِينَهُ وَخَلُقَهُ فَزَوِّجُوهُ، إِّ تَفْعَلُوهُ تَكُنْ فِتْنَةٌ في ا٘رْضِ وَفَسَادَ عَرِيض[. أخرجه الترمذي .

1. (5661)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Dini ve ahlâkı sizi memnun eden birisi kız talep ederse onu evlendirin. Böyle yapmazsanız, yeryüzünde fitne ve geniş bir fesad çıkar." [Tirmizî, Nikah 3, (1084).][144]

AÇIKLAMA:

Hadis: "Sizden birisi kızını veya bir yakınınızı evlenmek üzere isterse..." demektir. Hadis diyanet ve ahlak yönüyle takdir edilip beğenileni tercih etmeyi tavsiye etmektedir. Nitekim hadisin sonunda "Böyle yapmazsanız..." ifadesiyle "kızı diyanet ve ahlak yönüyle beğendiğinize vermeyip para, mal ve mevki yönüyle hoşunuza giden birini beklerseniz..." denmek istemiştir. Bu bekleyişten hasıl olacak fitne fesad çeşitlidir. Gayrımeşru ilişkiler ve zina yaygınlaşır, bekâr kızların sayısı artar, evlenme yaşı gecikir, yaşlı evlenmelerin birkısım mahzurları vardır; geçimsizlik, daha az sayıda çocuk yapma vs. gibi.
Tîbî der ki: "Hadiste, İmam Maik'e delil var. Zira o; "Küfüvlükte sadece din aranmalıdır" diye hükmetmiştir."
Cumhur şöyle der: "Küfüvlükte dört şeye müracaat edilir: Diyanet, hürriyet, neseb ve sanat. Dolayısıyla Müslüman kız kâfir erkekle evlenemez. Saliha da fasıkla evlenemez; hür kadın da köle ile evlenemez; nesebi meşhur olan kadın, tanınmamış bir erkekle evlenemez; tacirin kızı veya güzel bir mesleği olan kimsenin kızı kötü veya mekruh bir meslek sahibi ile evlenemez. Her halukârda, kadın veya velisi küfüvlük olmadığı halde rıza gösterip nikah yaparlarsa nikah akdi sahih olur" (Mirkat'tan).[145]

-5662 -2- وعنه رَضِيَ اللهُ عَنه قال:]حَجَمَ أَبُو هِنْدٍ رَسُولَ اللهِ # في يَافُوخِهِ فَسَمِعْتُهُ يَقُولُ: يَا بَنِى بَيَاضَةَ أَنْكِحُوا أَبَا هِنْدٍ وَانْكِحُوا إِلَيْهِ. وَقَالَ: إِنْ كَانَ في شَىْءٍ مِمَّا تَدَاوَوْنَ بِهِ خَيْرٌ فَالْحِجَامَةُ[. أخرجه أبو داود .

2. (5662)- Yine Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ebu Hind, Resulullah'ı bıngıldak kısmından hacamat etmişti. Aleyhissalâtu vesselâm:"
Ey Benî Beyâza, Ebu Hind'i evlendirin, onunla evlenin!" buyurdu ve şunu ilave etti: "Eğer tedavi için başvurduğunuz şeylerin birinde hayır varsa bu hacamattır."
[Ebu Davud, Nikah 27, (2102).][146]

AÇIKLAMA:

Ebu Hind, Benî Beyâza'nın azadlısıdır, neseb itibariyle onlardan değildir. Azadlısı bir yabancı olmasına rağmen Aleyhissalâtu vesselâm'ın Beyazoğullarına: "Bunu evlendirin, onunla evlenin!" emretmesi evlilikte denklik (veya küfüvlük) için sadece "diyanet"i şart koşan Malikîlere bir delil olmaktadır.

İbnu Ömer, İbnu Mes'ud ve tabiinden Muhammed İbnu Sîrin'in de bu meselede diyaneti esas aldıkları nakledilmiştir. Daha önce de belirttiğimiz gibi ulema, çoğunluk itibariyle, evlenmede aranan karı koca arasındaki "denklik" için dört şart ileri sürmüştür: Din, hürriyet, neseb, sanat. Bazıları, bunlara ilaveten ayıplardan, kusurlardan selamet ile zenginliği de zikrederek altıya çıkarmışlardır.
Cumhur, denklikte nesebe itibar etmiştir. Ebu Hanife: "Kureyş birbirine küfüvdür, Araplar da birbirlerine küfüvdürler. Hiçbir Arap Kureyş'e küfüv değildir. Nasıl ki Arap olmayanın hiçbiri Arab'a küfüv değilse" demiştir.
Süfyan Sevrî: "Bir azadlı, Arap kızıyla evlenirse nikahı feshedilir" demiştir. Bir rivayette Ahmed İbnu Hanbel de böyle söylemiştir.
Şafii hazretleri mutavassıt bir görüşle, "Küfüv olmayanların nikahı haram değildir" der. Buna dayanarak Şafiiler, denk biriyle evlenmenin ve evlendirmenin kızın ve velisinin hakkı olduğunu, onlar kendi rızalarıyla bu haklarından vazgeçerlerse kimsenin itiraza hakkı olmayacağını belirtirler (Muğni'l-Muhtaç).
Alimlerin ittifak ettiği husus, diyanet denkliğinin aranmasıdır. Çünkü Kur'an'da mü'minlerin müşriklerle evlenmemesi emredilmiştir Öyle ise dini denklilikten hiç kimse vazgeçemez, bu takdirde nikah sahih olmaz.

* Burada şunu da belirtelim ki, denklik meselesinde neseb şartı ile ilgili sahih hadis yoktur. Bezzar'da Hz. Muaz'dan merfu olarak rivayet edilmiş olan "Arap Araplara, mevaliler mevalilere denktir" hadisi hem zayıftır, hem de sahih senedle sünnete aykırıdır. Çünkü Hz. Peygamber Kureyşî olan Fatıma Bintu Kays'ı azadlısının oğlu Üsame'ye teklif etmiştir (Sahiheyn). Abdurrahman İbnu Avf'ın kızkardeşi Hale, Hz. Ebu Bekir'in azadlısı Bilal'in nikahı altında idi. Resulullah'ın halasının kızı Zeyneb Bintu Cahş'ı, Aleyhissalâtu vesselâm azadlısı Zeyd'e nikahlamıştı. Ebu Huzeyfe (radıyallahu anh), azadlısı Salim'i kardeşi Velid İbnu Utbe'nin kızıyla evlendirmişti. Sahiheyn'de el-Mikdad İbnu Amr'ın, Kureyşî olan Zıbaba Bintu Zübeyr İbni Abdilmuttalib ile evlendiği belirtilir. Halbuki Mikdad Kureyşî değildir, haliftir, Mekke'ye hariçten gelmiş birisidir. Örnekler daha da çoğaltılabilir.
Şu halde neseb şartı, içtimâî çevrenin insanlar üzerinde tesis edeceği bazı müessir alışkanlıklar, örfler, âdetler sebebiyle karıkoca arasındaki uyuşma, dirlik ve ahenk nokta-i nazarından medar-ı bahs edilmiş bir şart olarak değerlendirilmelidir. Yukarıda sünnette rastlanan örnekler hep Mekke-Medine muhitinde uzun müddet yaşayıp mahallî örfü temessül ederek ayniyet kazanmış kimselerle ilgili. Bu sebeple alimlerin neseb meselesine yer vermiş olmaları bu

çerçevede değerlendirilmelidir.[147]

-5663 -3- وعن بُرَيْدَةُ رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: إنَّ أحْسَابَ أهْلَ الدُّنْيَا الِّذى يَذْهَبُونَ إلَيْهِ الْمَالُ[. أخرجه النسائي .

3. (5663)- Büreyde (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Dünya ehlinin değer verdiği, peşinden koştuğu şey maldır." [Nesâî, Nikah 9, (6, 64).][148]

AÇIKLAMA:

Haseb, baba yoluyla veya insanların mefahirden saydıkları şeyler sebebiyle elde edilen şeref, itibar manasına gelir. en-Nihaye'de bazılarının "sadece baba yoluyla sahip olduğu şerefe haseb" dediğini, bazılarının ise "kişi babası olmasa da haseb ve kerem sahibi olabilir" dediğini kaydeder. Sadedinde olduğumuz hadiste dünya ehli için itibar edilen, kendisiyle şeref kazanılan, bu sebeple peşinden gidilen şeyin mal olduğu belirtilmekte, malı olana, kötü hallere sahip biri bile olsa kendisine itibar edileceği, değer verileceği belirtilmektedir. İslam, kişinin hasebini, diyanet ve takva gibi Allah nezdinde muteber olan hasletlerin teşkil etmesi gereğini tedris etmiştir. Ayet-i kerimede, Allah nezdinde, en muttakinin en değerli olduğu beyan edilmiştir.[149]

-5664 -4- وعن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنها:]أنَّ أبَا حُذَيْفَةَ بْنَ عُتْبَ بْنِ رَبيعَةَ ابْنِ عَبْدِ شَمْسِ رَضِيَ اللّهُ عَنه، وَكَانَ مِمَّا شَهِدَ بَدْراً تَبَنَّى سَالِماً وَأنْكَحَهُ ابْنَةَ أخِيهِ هِنْداً بِنْتَّ الْوَلِيدِ ابْنِ عُتْبَةَ بْنِ رَبِيعَةَ، وَهُوَ مَوْلَى ‘مْرَأةٍ مِنَ ا‘نْصَارِ كَمَا تَبَنَّى رَسُولُ اللّهِ # زَيْداً رَضِيَ اللّهُ عَنه، وَكَانَ مَنْ تَبَنَّى رَجُ في الْجَاهِلِيَّةِ دَعَاهُ النَّاسُ إلَيْهِ، فَوَرِثَ مِنْ مِيرَاثِهِ حَتّى نَزَلَ قَوْلُهُ سُبْحَانَهُ وَتَعالى: اُدْعُوهُمْ بَائِهِمْ[. أخرجه البخاري والنسائي .

4. (5664)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Ebu Huzeyfe İbnu Utbe İbni Rebia İbni Abdi Şems (radıyallahu anh) -ki bu zat Bedir Gazvesi'ne katılmıştı- Salim'i evlat edinmiş ve kardeşinin kızı Hind Bintu'l-Velid İbni Utbe İbni Rebia ile evlendirmişti. Salim ise, ensardan bir kadının azadlısı idi. Nitekim, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) da Zeyd (radıyallahu anh)'i evlat edinmişti. Cahiliye devrinde kim bir adam evlat edinirse, halk bu adamı evlat edinen kimseye nisbet ederek çağırırdı. O, ayrıca yeni babasına varis de olurdu. Bu tatbikat Rab Teala'nın şu kavl-i şerifleri nazil oluncaya kadar devam etti. (Mealen); "Onları kendi babalarına nisbet edin. Allah katında doğru olan budur. Eğer babalarının kim olduğunu bilmiyorsanız, zaten onlar sizin din kardeşleriniz ve dostlarınızdır..." (Ahzab 5). [Buharî, Nikah 15, Megazi 11; Nesai, Nikah 8, (6, 63-64); Ebu Davud, Nikah 10, (2061).][150]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, İslam'ın evlilik ve akrabalık anlayışlarına giren kıymetli düsturlar ihtiva etmektedir. Şöyle ki:

* Bu hadiste, yukarıda 5662 numaralı hadisin izahında da yer verdiğimiz üzere evlenecek kız ve erkek arasında aranan denklik meselesinde, köle asıllı biri ile asaletli birinin evlenebileceği esasına güzel bir örnek var: Azad edilmiş bir köle olan Salim ile asaletli bir kadın olan Ebu Huzeyfe'nin yeğeni Hind Bintu'l-Velid evlenmiştir.

* Hadiste geçen ikinci mühim bir mesele evlatlık meselesi. Cahiliye devrinde, evlat edinme ile bir nevi hakiki evlatlık tesis edilmekte, bu yolda kazanılan evlatlar, her hususta üvey babanın oğlu muamelesini göstermektedir. İslam bunu tadil etmiş, hakiki evlatla sonradan edinilen evladın bir olmayacağı prensibini getirmiştir.[151]

Hükmî Ve Hakiki Akrabalık[152]

İslam dini, insanlar arasında içtimâî bağları artırıp kuvvetlendirmek maksadıyla vazedilmiş olan birkısım sun'î ve hükmî akrabalık müesseselerine temelde karşı çıkmaz, bilakis taraftar olur. Bu sebeple İslam beldelerinde, halen, kan bağına dayanmayan çok farklı akrabalık bağlarına, yakınlık telakkilerine rastlanır,

kirvelik, sağdıçlık, hısımlık, ahiret kardeşliği gibi.
Kan bağına dayanmayan akrabalık müesseselerine cahiliye devri A-raplarında da rastlanmaktadır. Evlat edinme, ataka, müvâlat, civar[153] gibi müesseseler bunlardandır. Bu müesseseleri bidayette aynen benimseyen Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) İslam'ın kuvvetlenmesinde bunlardan istifade cihetine de gitmiştir. Nitekim, hicreti müteakip vazedilen muâhat (kardeşleme) müessesesi bunun en güzel örneğidir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bilhassa Mekke'den hicret eden muhacirler ile, Medineli ensar arasında kardeşleşme tesis ederek her Mekkeliye bir Medineliyi kardeş ilan etmişti. Bu kardeşlik bağına o kadar fazla ehemmiyet ve ciddiyet kazandırmıştı ki, ölüm halinde birbirlerine varis olabiliyorlardı.
Kur'an-ı Kerim'deki اِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ اِخْوَةٌ "İnananlar kardeştir" hükmü ise inananlar arasında tesis edilmiş bulunan bir hükmî akrabalıktan başka bir şey değildir.
İşte gerek cahiliyye devrinden intikal eden, gerek Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in tesis ettiği ve gerekse vahiy yoluyla tesis edilmiş olan "hükmî akrabalık"ların Kur'an-ı Kerim'de tanzim edilerek bazı esaslara bağlandığına, miras, evlenme gibi mühim mevzularda "kan"a ve "akide"ye dayanan bağların tesis ettiği "hakiki" yakınlıklarla, insanların telakki ve kararlarına dayanan bağların tesis ettiği "hükmî" yakınlıkların tefrik edildiğine şahit olmaktayız:
"(Kan sebebiyle) akraba olanlar miras hususunda, Allah'ın Kitabı'nda birbirlerine, mü'minler ve muhacirlerden daha yakındırlar" (Ahzab 6) mealindeki ayet, bu mevzudaki vahiylerden biridir.
Kur'an-ı Kerim'de ehemmiyetlerine binaen "usul"e giren yakınların "hakiki" olanlarının bizzat tavsif edilerek "hükmî" olanlardan tefrik edildiğini görürüz.[154]

Hakiki Anne:

Bir çocuk için en mühim unsur ve yakın "anne" olduğuna göre, bununla alâkalı açıklama ile mevzuya girebiliriz: Sosyolojik açıdan bakınca, cemiyetten cemiyete farklı sebep ve şartlara müstenid, değişik "anne"lere rastlamak mümkündür. Kur'an-ı Kerim'in bir kısım mühim emirlere ve teşriata menşe kıldığı "hakiki anne" ile örfen "anne" tesmiye edilen kadının

belirtilmesi kaçınılmaz bir zarurettir. Kur'an'da her ikisi de zıharla ilgili olan iki ayette ele alınmıştır. "İçinizde kadınlarını zıhar yapanlar (annelerine benzeterek haram sayanlar) bilsinler ki, karıları anneleri değildir. Anneleri, ancak, onları doğuranlardır" (Mücadele 2, Ahzab 4). [155]

Hakiki Baba:

Aynen anne gibi, baba da pek çok ciddi ve mühim Kur'anî hükümlerin sebebidir. Keza muhtelif cemiyetlerde mevcut olan hükmî "baba"larla "hakiki baba"ların tefrik edilmesi bu hükümler açısından ehemmiyet kazanmaktadır.
Kur'an-ı Kerim, bu mevzuyu bizzat Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'le alâkalı olarak ele almış ve vuzuha kavuşturmuştur: Hadis, tefsir, siyer gibi her çeşit İslamî kaynaklarda görüldüğü üzere Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), kölesi Zeyd İbnu Harise'yi: "Şahit olun, Zeyd benim oğlumdur, bana varis olacak, ben de ona varis olacağım" diyerek azad etmiş ve evladlık edinmişti. Bu vak'adan sonra Zeyd hep "Zeyd İbnu Muhammed" yani Muhammed'in oğlu Zeyd diye çağrılır olmuştu. Teferruatı, bizim mevzumuz açısından fazla ehemmiyet taşımayan bazı hadiseler ve bunları takip eden yanlış anlamalar üzerine, Cenab-ı Hak inzal buyurduğu bir ayetle durumu tavzih edip, yanlışlıkları önlemiştir: "Muhammed içinizden herhangi bir erkeğin babası değildir" (Ahzab 40).
Bu ayet, daha vazıh bir şekilde, Zeyd'le Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) arasında mevcut hükmî karabet sebebiyle Zeyd'in ve halkın Hz. Peygambere "baba" tabirini izafe etmelerinin, kan bağından gelen hakiki "baba-evlad" bağını tesis etmediğini açıklamış oldu. Zira Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in kendisine "baba" diye hitap edecek yaşta erkek çocuğu olmamıştır. Erkek olarak sadece Zeyd "baba" diye hitap etmiş, bu ayetle onun da "hükmî" babalıktan öte geçmediği belirtilmiştir. Bu kanunun başka vahiylerle daha da açıklığa kavuşturulacağını göreceğiz:[156]

Hakiki Evlad:

Yukardaki bahsi tamamlayan bir husus da "hakiki evlad"la "hükmî evlad" arasının tefrik edilmesiyle alâkalı vahiydir. Kur'an bu meseleye Ahzab suresinde temas ederek: (Allah) evladlıklarınızı da öz oğullarınız gibi saymanızı meşru kılmamıştır. Bunlar sizin dillerinize doladığınız boş sözlerinizdir. Allah gerçeği söylemiştir, doğru yola O eriştirir. Evladlıkları babalarına nisbet ederek çağırın, bu Allah katında daha doğrudur. Eğer babalarının kim olduğunu bilmiyorsanız, o takdirde onları dinde kardeşleriniz ve dostlarınız (mevaliniz) kabul edin" (Ahzab 4-5) buyurmuştur.
Rivayetler, bu ayet gelinceye kadar Zeyd İbnu Harise'ye Ashab'ın (radıyallahu

anhüm) "Zeyd İbnu Muhammed" diye hitap ettiğini, bundan sonra, o tesmiyeden vazgeçildiğini belirtir. Ayet-i kerimenin nüzul sebebi olarak da bu tesmiye kaydedilir. Ebu Huzeyfe'nin mevlası Salim de aynen Zeyd (radıyallahu anhümâ)'in durumunda idi. Salim İbnu Ebi Huzeyfe diye çağırılıyor ve hakiki evlad muamelesi görüyordu. Yukardaki ayet inince, aile içerisine ihtilatı problem olmuş ve Ebu Huzeyfe'nin hanımı Sehle, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e başvurmuştur.
Görüldüğü üzere, vahiy evlatlıkların öz evlat tutulmalarını yasaklamakla kalmaz, onların nasıl isimlendirileceklerini de tesbit eder ki vahiyde yeralan bu ve diğer teferruat mevzunun taşıdığı ehemmiyeti ifade eder.
Aile ve akrabaların tarif ve tayini meselesinde anne, baba ve evladın kimler olduğu açıklık kazandıktan sonra bunlara bağlı olan diğerleri kendiliğinden anlaşılır.[157]

Kan Bağı Ve İman Bağı:

Akrabalık meselesinde Kur'an'ın nazar-ı dikkate arzettiği bir hususu daha belirtmede fayda var. Kur'an-ı Kerim'e göre, akrabalık bağının kamil manada gerçekleşmesi iman birliğine bağlıdır. Bu olmadığı takdirde arada gerçek akrabalık ve dostluk bağı teessüs etmez, mü'min kimse mü'min olmayan hakkında -oğlu veya babası bile olsa- Allah'tan mağfiret bile dileyemez.
Bu mevzuda Kur'an'da yer alan pek çok ayetten Hz. Nuh ve oğlu, Hz. İbrahim ve babası ile alâkalı olarak gelen birkaç ayeti hatırlatmak yeterlidir.
Hz. Nuh, oğlunun gemiye binmeyerek boğulanlar arasında kalması üzerine, karaya indikten sonra
"Ey Rabbim! Oğlum da benim ailemdendir. Senin va'din haktır..." diyerek mağfiretini talep eder. Ancak Cenab-ı Hak:
Meâlen "O senin ehlinden sayılmaz, çünkü kötü bir iş işlemiştir, öyleyse bilmediğin şeyi benden isteme" cevabını verir (Hud 45-46)
Keza babası için istiğfarda bulunan Hz. İbrahim de babasının "Allah' ın düşmanı olduğunu anlayınca ondan yüz çevirir".
Şu ayet, mü'minlere mutlak bir şekilde kâfirlerden dost edinmemeyi emreder:
"Ey iman edenler! Mü'minleri bırakıp kafirleri dost edinmeyin. Allah'ın aleyhinize apaçık bir ferman vermesini mi istiyorsunuz?" (Nisa 144).
Şu gelecek ayet, kan yönüyle en yakın olanın bile "dost edinmeyin" yasağına girdiğini sarih olarak ifade eder:

"Ey iman edenler! Babalarınızı, kardeşlerinizi, -küfrü imana tercih ediyorlarsa- dost edinmeyin. Sizden kim dost edinirse onlar zalimlerin ta kendileridir" (Tevbe 23).
Demek oluyor ki, inançlar ve dinî yaşayışlar birbirlerine zıd olunca kan yakınlığı fazla bir mana taşımıyor. Hz. Nuh'un inanmayan öz oğlunun O'nun ehlinden olmadığını ilan eden ayet-i kerimeye, hiçbir kan bağı olmayan Selman-ı Farisî'yi Ehl-i Beyt-i Nebevi'den sayan hadis-i şerifi ilave edebiliriz. Gerçek akrabalığın teşekkülü için kan bağının yetersizliği sebebiyle, İslam dini, -hısım ve akrabalık derecesi ne olursa olsun- farklı dine mensub olanların birbirlerine varis olmalarını yasaklamıştır. İslam'-da akrabalık telakkisinin, sosyolojik yönden kavranabilmesi için, yukarda kaydettiğimiz durumların ve mirasla ilgili bu kaydın bilinmesi gerekir.
Mümin olmayanlara "mağfiret dileğinde" bulunmanın bile yasaklanması ile alâkalı örneği bizzat Hz. Peygamber'le ilgili olarak gelen ayetlerden kaydedeceğiz: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) meşhur münafık Abdullah İbnu Übey ölünce, çok samimi bir Müslüman olan oğlunun ricası üzerine, Hz. Ömer'in itirazına rağmen, gömleğini kefen olarak verip namazını kıldırmış ve Münafikun suresinin altıncı ayetine atıfta bulunarak "Allah onlar hakkında istiğfar edip etmemekte beni serbest bıraktı" diyerek istiğfar etmeye devam edeceğini ifade etmişti. Arkadan gelen vahiy: "Onlardan ölen kimsenin namazını sakın kılma, mezarının başında da durma" (Tebve 84) diyerek Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'i şiddetle bundan menetti.
Yeri gelmişken kaydedelim ki, fukaha, ehl-i zimmenin (gayr-i müslim vatandaş) meskenlerinin Müslümanların meskenlerinde, ilk bakışta tefrik edici bir alâmet taşıması şartını koşarken gerekçe olarak: "Dilencilere gelip, yanlışlıkla kapılarında durup mağfiret duasında bulunmasınlar" demişlerdir.[158]

-5665 -5- وعن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: َ يَنْكِحُ الزَّانِى الْمَجْلُودُ إِّ مِثْلَهُ[. أخرجه أبو داود .

5. (5665)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Celde ile cezalandırılmış zani kimse ancak kendisi gibi biriyle evlenebilir." [Ebu Davud, Nikah 5, (2052).][159]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadisi, alimlerimizin bir kısmı zahiri üzere anlayarak: "Kadının, zani olduğu ortaya çıkan bir erkekle evlenmesi haramdır" diye hükmetmiştir. Hadiste geçen meclud yani dövülmüşlük vasfı, çoğunluğa göre yapılan bir tavsiftir. Çünkü, kişi hakkında zina suçunun sübutu celde tatbikine yani dövülmesine bağlıdır. Zani muhsan olduğu takdirde recm cezası esas ise de, muhsan olmayana celde tatbik edilir. Hadiste muhsan olmayan zani kastedilmiş olmalıdır.
Alimler, yasağın erkek hakkında da cari olduğunu, ona da aynı şekilde zaniye bir kadınla evlenmenin haram kılınmış olduğunu belirtirler.
Hadis bu zahirî hükmü ile şu ayete muvafık düşmektedir. (Mealen): "Zina eden erkek, zina eden veya müşrik bir kadından başkasıyla evlenemez. Zina eden kadını da, zina eden veya müşrik bir erkekten başkası nikah altına alamaz. Böyle bir evlilik mü'minlere haram kılınmıştır" (Nur 3).
Ne var ki, alimlerimizin ekseriyeti, ayet ve hadisi zahiri ile anlamamış, başkaca te'villere tabi tutmuşlardır. Hadiste geçen "evlenmez" tabirini rağbet göstermez şeklinde anlamıştır. Bu durumda hadisin manası: "Celde tatbik edilen zani, kendisi gibi olan kadına rağbet duyar, ilgi gösterir, keza zaniye de kendisi gibi zani olan erkeğe rağbet gösterir, onunla evlenmek ister" olur. Yani ayet ve hadis, zani ve zaniyenin kendileri gibi olanlarla evlenmeyi arzu edeceklerini haber vermiş olmaktadır. Halbuki gerek ayet ve gerek hadis, zahiriyle, zani ve zaniyelerle evlenmeyi yasaklamaktadır, onların arzularını mücerred bir ihbar da kılmamaktadır.

2- Münzirî mealini kaydettiğimiz ayetin anlaşılmasında ulemanın beş farklı görüş ileri sürdüğünü belirtir:

1) Bir kısmı: "Ayet mensuhtur!" demiştir. Said İbnu'l-Müseyyeb bu görüştedir. Şafiî hazretleri de bu görüşü iltizam etmiştir. Bu ayeti, "Dullarınızı evlendirin" (Nur 32) ayetinin neshettiğini söylemişlerdir. "Çünkü derler, zaniye de eyâma'lmüslimîne (Müslümanların dullarına) dahildirler." Alimler, çoğunluk itibariyle bu manadan hareket ederek, "Kim bir kadınla zina yaparsa, o kimse bu kadınla evlenebilir, bir başkası da o kadınla evlenebilir" demiştir.

2) Bir kısım alimler: "Burada nikahın manası vaty (temas)dır. Öyleyse ayetten murad: "Zaninin fi'line ancak kendisi gibi bir zaniye veya bir müşrike rıza gösterir ve zinayı haram bilmeyerek onun istediği şeye iştirak eder" demiştir. Ayette geçen "Böyle bir evlilik mü'minlere haram kılınmıştır" ibaresi "Allah'ın

emirlerine uyup nehiylerinden kaçan kamil manadaki mü'minler"i ifade eder" diye değerlendirilmiştir.

3) Bir kısım alimler: "Celde uygulanan zani, celde uygulanan bir zaniye veya müşrike ile evlenir, keza zaniye de böyle bir zani ile evlenir" demiştir.

4) Bir kısım alimler: "Bu ayet, erkeğin zinadan kazandığından kendisine infak etmesi şartıyla evlendiği kadınla ilgilidir" demiştir. Bunlar ayetin böyle bir hadise ile ilgili olarak nazil olmasını kendilerine delil yaparlar. Nitekim Mersed İbnu Ebi'l-Mersed el-Ganevî, zina ile şöhret yapmış Anâk ile evlenmek için Resulullah'tan izin istediği vakit mezkur ayet nazil olmuş, Resulullah da bunun üzerine izin vermemiştir.

5) Bazılarına göre, ayet, zaniyenin iffetliye iffetlinin de zaniyeye nikahlanmasını haram kılmada âmmdır.[160]

ÜÇÜNCÜ BAB

NİKÂHIN MANİLERİ

(İki fasıldır.)

*

BİRİNCİ FASIL

MÜEBBED HARAMLIK

-5666 -1- عن ابن عبَّاس رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]حَرُمَ مِنَ النَّسَبِ سَبْعٌ، وَمِنَ الصَّهْرِ سَبْعٌ؛ ثُمَّ قَرَأ: حُرِّمَتْ عَلَيْكُمْ أُمَّهَاتُكُمْ اŒية[. أخرجه البخاري .

1. (5666)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'dan nakledildiğine göre: "Nesebten yedi, sıhriyetten de yedi kişi haram edilmiştir" demiş ve şu ayeti okumuştur. (Mealen): "Size şu kadınları nikahlamak haram kılındı: Anneleriniz, kızlarınız, kızkardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, erkek kardeşlerinizin kızları, kızkardeşlerinizin kızları, sizi emzirmiş olan süt anneleriniz, süt kardeşleriniz, hanımlarınızın anneleri, aranızdan zifaf geçmiş olan kadınlarınızdan doğan üvey

kızlarınız. Eğer zifaf geçmemişse onların kızlarını nikahlamakta size günah yoktur. Öz oğullarınızın hanımlarını nikahlamanız ve iki kızkardeşi birden nikahınız altına almanız da size haram kılındı.." (Nisa 23). [Buharî, Nikah 24.] [161]

-5667 -2- وعن عَمْرُو بنُ شُعَيْبِ عَنْ أبيه عن جدّه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: أَيُّمَا رَجُلٍ نَكَحَ امْرَأَةً فَدَخَلَ بِهَا فَ يَحِلُّ لَهُ نِكَاحُ ابْنَتِهَا، وَإِنْ لَمْ يَكُنْ دَخَلَ بِهَا فَلْيَنْكِحِ ابْنَتَهَا، وَأيُّمَا رَجُلٍ نَكَحَ امْرَأةً فَ يَحِلُّ لَهُ أنْ يَنْكِحَ أَمَّهَا دَخَلَ بِهَا أوْ لَمْ يَدْخُلْ[. أخرجه الترمذي .

2. (5667)- Amr İbnu Şuayb an ebihi an ceddihi anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Bir erkek bir kadınla nikah yapar ve temasta bulunursa, artık o kadının kızını nikahlaması ona helal olmaz. Eğer kadına temas etmemişse kızını nikahlayabilir. Bir erkek bir kadını nikahlarsa, kadına temas etmiş olsa da olmasa da kadının annesiyle artık nikahlanamaz." [Tirmizî, Nikah 25, (1117).][162]

-5668 -3- وعن علي رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:] تَحْرُمُ أُمَّهَاتُ النِّسَاءِ إَّ بِانْضِمَامِ الْوَطْءِ الى الْعَقْدِ في اِبْنَةِ وَ تَحْرُمُ اِبْنَةُ إَّ بِالدُّخُولِ عَلى اُمِّ[. أخرجه الترمذي .

3. (5668)- Hz. Ali (radıyallahu anh) şöyle dediler: "Kadınların anneleri, kızla olan nikah akdine vaty (temas) inzimam etmedikçe haram olmaz. Anneye duhul (temas) olmadıkça da kız haram olmaz." (Hadisin kaynağı Teysir'de sehven Tirmizî olarak zikredilmiştir. Camiu'l-Usul'de Rezin'in ilavesi olduğu belirtilmiştir.][163]

AÇIKLAMA:

Bu üç hadis, evlenilmesi ebedî şekilde haram kılınan kadınları beyan etmektedir. Birinci hadiste İbnu Abbas'ın neseben haram dedikleri "...kızkardeşin kızları"na kadar sayılanlardır. Sıhrdan haram diye saydıklarına da "sizi emzirmiş olan süt

anneleriniz..." diye başlayıp "iki kızkardeşi birden nikahınız altına almanız da size haram kılındı..." ya kadar olan kısım girmektedir. Ancak, hadisin Taberani'de gelen bir veçhinde İbnu Abbas, bir önceki ayetin başında yer alan "Babalarınızın nikahlamış olduğu kadınlarla da evlenmeyin" ibaresini de okuyarak: "Bu da sıhrdır" der. Böylece iki rivayet birleştirilince haramların hepsi on beşe ulaşır.
İbnu Abbas'ın bu rivayetinde süt emme yoluyla hasıl olan akrabalık da sıhriyetle ifade edilmektedir ki, bu caiz bir tesmiyedir.
Keza başkasının nikahlı hanımı da aynı şekilde, kişiye haramdır. Başkasının hanımı ve iki kızkardeşin bir nikahta birleşmesi hariç, bu sayılanların haramlığı ebedîdir.
Bu zikredilen haramlara şunlar da ilave edilmelidir:

* Dedenin mevtûesi (temas ettiği) ve bundan teselsülen yükselenler.
* Annenin annesi ve bundan yükselenler.
* Babanın annesi de böyle.
* Oğulun kızı ve ondan inenler.
* Kızın kızı ve kızkardeşin kızının kızı.
* Oğlan kardeşin kızının kızı ve oğlan ve kızkardeşin oğlunun kızı.
* Babanın halası, yükselse de.
* Annenin halası ve teyzesi, yükselse de.
* Babanın teyzesi de böyle.
* Zevcenin büyükannesi, yükselse de,
* Üvey kızların kızları, inse de,
* Üvey oğlanın kızı da böyle.
* Oğulun oğlunun hanımı da böyle.
* Kızın oğlunun hanımı da böyle.
* Kadını, halası ve teyzesiyle bir nikahta birleştirmek.
* Nesebten haram olan, sütten de haramdır. Bu meselede istisnalar müteakiben açıklanacak.[164]

.RADA' (SÜT EMME)

5669- 1- عن علي رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: إنَّ اللّهَ حَرَّمَ مِنَ الرَّضاعِ مَا حَرَّمَ مِنَ النَّسَبِ[. أخرجه الترمذي .

1. (5669)- Hz. Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Aziz ve Celil olan Allah, nesebten haram ettiğini sütten de haram etti." [Tirmizî, Rada 1, (1146).][165]

AÇIKLAMA:

1- Radâ' (reza' diye de okunduğu vardır): Süt çocuğunun (radî'in) mahsus bir vakitte bir insanın memesinden süt emmesi ve bunun mideye inmesidir. Cumhura göre, süt emme devresi içerisinde emmişse, eline az da olsa çok da olsa bazı haramlar getirir. İmam Şafii "Haramların tahakkuku için en az beş emme gerekir" demiştir. Emme müddeti Ebu Hanife'ye göre otuz aydır. Ebu Yusuf ve İmam Muhammed emme müddeti için "iki yıldır" demiştir. Şafii ve Ahmed İbnu Hanbel ve diğerlerinin görüşü de böyledir. "Emmenin, haramı sağlayan emme olması için, Hanefîlere göre sütü, çocuğun memeden ağzıyla alması şart değildir.
Kadının sütü bir kaba sağıldıktan sonra biberona katılarak veya bardağa konularak içirilse veya memeden sıkılarak damlatılsa, ağız veya burun yoluyla mideye ulaşsa, hepsi sayılır. Suya, ilaca veya hayvan sütüne katılmış olan kadın sütü hakkında galibiyete itibar olunur, galib veya müsavi olursa onunla "emme" sabit olur. Taam ile karıştırılmış olan kadın sütü galib ve pişirilmemiş dahi olsa bununla "emme" tahakkuk etmez." Kadının sütü peynir, yoğurt, ayran yapılarak çocuğa verilse, yine emme hasıl olmaz. Şafiîlere göre, emmenin tahakkuku için kadın hayatta olmalı, süt en az beş ayrı seferde olmalı -her seferde az veya çok farketmez- Şafiîler, "Beş ayrı seferde olunca, kadının sütü peynir, kaymak, mahlut her ne surette olursa olsun çocuğun midesine geçince "emme" tahakkuk eder" derler.

2- Kurtubî, hadisin, "Süt emme ile doğan haramın, süt emen (radî) süt emziren (murdia) ve kocası arasında intişar ettiğine" delil olduğunu söyler. Buna göre:

"Süt emene, süt emziren kadın haram olur. Çünkü annesi olmuştur. Sütannenin annesi de haram olur; çünkü o da büyükannedir ve böyle gider... Sütannenin kızkardeşi haramdır; çünkü teyze olmuştur, kızı da haramdır; çünkü kızkardeşi olmuştur. Kızın kızı da haramdır; çünkü kızkardeşinin kızı olmuştur. Kadının kocasının (başka hanımdan) kızı da haramdır; çünkü bu da kızkardeşi sayılır; kızının kızı -ve böyle inenler- haramdır; çünkü kızkardeşinin kızıdırlar. Kocanın annesi -ve böyle çıkanlar- da haramdır; çünkü babaannesidirler; kocanın kızkardeşi de haramdır; çünkü halasıdır. Tahrim (haramlık), süt akrabadan başkasına geçmez. Dolayısıyla süt emmekten hasıl olan kızkardeşi, emenin kardeşine kızkardeş olmaz, babasına da kız olmaz, çünkü aralarında emme yoktur.

Emmeden haramlık doğmasının hikmeti şudur: "Tahrimin sebebi kadın ve erkekten ayrılmış olan şeyi -ki bu süttür- çocuk gıda olarak alınca, bu onun vücudunda, diğer ikisinin cüzlerinden alınma bir cüz olur. Böylece, tahrim üçünün arasında intişar eder, çocuğun yakınlarına sirayet etmez. Çünkü onlarla sütanne ve sütbaba arasında ne bir neseb ne de bir sebep vardır."

3- Alimler: "Nesebten haram olan sütten de haram olur" şeklinde âmm olan hükümden, nesebte mutlak olarak haram olan dört kadını, süt emmede bazı hallerde istisna ederler.

1) Oğlan kardeşin annesi nesebte haramdır; çünkü ya annedir, ya da babanın hanımıdır. Süt emmede ise bazı durumlarda yabancı olur, kadını kardeş emer de, onun kardeşine haram olmaz.

2) Torunun annesi nesebte haramdır; çünkü o, ya kızıdır ya da oğulun hanımıdır; süt emmede ise, bazan yabancı olabilir. Böylece torun emer fakat kadın dedeye haram olmayabilir.

3) Çocuğun büyükannesi nesebte haramdır. Çünkü o, ya annedir, yahut da zevcenin annesidir. Süt emmede ise, bazan yabancı olabilir, çocuğu emzirmiştir, çocuğun babasına onunla evlenmek caiz olur.

4) Çocuğun kızkardeşi nesebte haramdır, çünkü o ya kızdır, yahut üvey kızdır, süt emmede ise, bu bazan yabancı olabilir. Böylece çocuk emer, fakat babaya haram olmaz.

Bir grup ulema bu dört istisnadan başka bir şey zikretmemiştir.

Nevevî der ki: "Ümmet, emen çocukla emziren kadın arasında "emme haramlığı" hasıl olduğunda icma etmiştir. Çocuk artık nikahı ebediyen haram olan oğlu olmuştur. Süt emenin kadına nazarı (bakması), kadınla halveti (başbaşa

yalnız kalmaları), beraber yolculuk yapmaları helal olmuştur. Ancak, aralarında her yönden annelik ahkâmı terettüp etmez: Birbirlerine varis olamazlar, bunlardan hiçbirine diğerinin nafakası vacib olmaz, kadın lehine yapacağı şehadet reddedilmez, kadına bedel diyet alınmaz, çocuğu öldürdüğü takdirde kadın üzerinden kısas düşmez. Bu hükümlerde her ikisi de birbirine karşı yabancı gibidirler.[166]

-5670 -2- وعن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنها قالت:]إسْتَأذَنَ عَلَىَّ أفْلَحُ أخُو أبِى الْقُعَيْسِ بَعْدَ مَا أُنْزِلَ الْحِجَابُ. قُلْتُ: وَاللّهِ آذَنُ لَهُ حَتّى اسْتَأذِنَ رَسُولَ اللّهِ # فإنَّ أخَاهُ أبَا الْقُعَيْسِ لَيْسَ هُوَ أرْضَعَنِى، وَلكِنْ أرْضَعَتْنِى امْرَأةُ أبِى الْقُعَيْسِ. فَدَخَلَ عَلىَّ رَسُولُ اللّهِ #، فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللّهِ، إنَّ أفْلَحَ أخَا أبِى الْقُعَيْسِ اسْتَأذَنَ فَأبَيْتُ أنْ آذَنَ حَتّى اسْتَأذِنَكَ. فَقَالَ النَّبِيُّ #: وَمَا مَنَعَكِ أنْ تَأذَنِينَ عَمَّكِ؟ قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللّهِ! إنَّ الرَّجُلَ لَيْسَ هُوَ أرْضَعَنِي، وَلكِنْ أرْضَعَتْنِي امْرَأتُه. فَقَالَ: ائْذَنِى لَهُ فَإنَّهُ عَمُّكِ، تَرِبَتْ يَمِينُكِ. فَلِذلِكَ كَانَتْ عَائِشَةُ تَقُولُ حَرِّمُوا مِنَ الرِّضَاعَةِ مَا تُحَرِّمُونَ مِنَ النَّسَبِ[. أخرجه الستة.

2. (5670)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor "Ebu'l-Kuays'ın kardeşi Eflah, örtünmeyi emreden ayet indikten sonra yanıma girmek için izin istedi. Ben:

"Allah'a yemin olsun, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan izin istemedikçe ben ona izni vermeyeceğim! Çünkü onun kardeşi Ebu'l-Kuays beni emziren kimse değildir, beni Ebu'l-Kuays'ın hanımı emzirdi! " dedim. Derken yanıma Aleyhissalâtu vesselâm girdiler.

"Ey Allah'ın Resulü dedim, Ebu'l-Kuays'ın kardeşi Eflah yanıma girmek için izin istedi. Ben sizden sormadıkça izin vermekten imtina ettim!" dedim. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Amcana izin vermekten seni alıkoyan sebep ne?" buyurdular. Ben:

"Ey Allah'ın Resulü! dedim. Beni emziren erkek değil. Beni onun hanımı emzirdi" dedim. Resulullah yine:

"Sen onun girmesine izin ver. Zira o senin amcandır, Allah iyiliğini versin" buyurdular.

(Urve devamla der ki): "İşe bu sebeple Hz. Aişe (radıyallahu anhâ):

"Neseb sebebiyle haram kıldıklarınızı emme sebebiyle de haram kılın!" derdi." [Buharî, Humus 4, Şehadat 7, Nikah 20, Müslim, Rada 2, (1444); Muvatta, Rada

2, (2, 601, 602); Tirmizî, Rada 1, (1147); Ebu Davud, Nikah 7, (2055); Nesâî, Nikah 49, (6, 99).][167]

AÇIKLAMA:

1- **Hadis, süt kardeşliği yoluyla teessüs eden akrabalık bağlarının neseb yoluyla mevcut olan akrabalık bağlarının hasıl ettiği evlenme haramlarını aynen hasıl ettiğini belirtmektedir. Sadedinde olduğumuz hadis, emme yoluyla hasıl olan süt amcanın, normal amca gibi evlenme yasağı çerçevesine girdiğini zikretmektedir.**

2- Hadiste zikri geçen Eflah hakkında ihtilaf edilmiştir: İbnu Ebi'l-Kuays mı, Ebu'l-Kuays'ın kardeşi mi? Umumiyetle Ebu'l-Kuays'ın kardeşi olduğu kabul edilmiştir.

Bazı alimler, Hz. Aişe'nin iki tane süt amcası olduğunu söylemiştir; biri, babası Hz. Ebu Bekr'in süt kardeşi Ebu'l-Kuays'tır, bu zat Hz. Aişe' nin süt babasıdır da, Eflah da süt amcasıdır.

3- Hadiste geçen تَرَبّت يَدَاكَ اَوْ يَمِينُكَ tabiri lügat olarak "Ellerin, yahut sağ elin toprağa bulansın" demektir. Ancak kullanma durumu, zahir manasına göre değildir. Bizim "Allah iyiliğini versin" tabirimize denk bir kullanışa sahiptir. [168]

-5671 -3- وعن علي رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]قُلْتُ يَا رَسُولَ اللّهِ مَالَكَ تَتُوقُ في قُرَيْشٍ وَتَدَعُنَا؟ فقَالَ: وَعِنْدَكُمْ شَىْ؟ قُلْتُ: نَعَمْ. بِنْتُ حَمْزَةَ. قَالَ: إنَّهَا َتحِلُّ لِي إنَّهَا ابْنَةُ أخِي مِنَ الرَّضَاعَةِ[. أخرجه مسلم والنسائي.»التَّوقُ« الميل الى الشئ والرغبة فيه .

3. (5671)- Hz. Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ben: "Ey Allah'ın Resulü! Siz niye bizi bırakıp da Kureyş'e rağbet gösteriyorsunuz?" demiştim. Bana:

"Yanınızda rağbet göstereceğim bir (kadın) var mı?" dedi. Ben:

"Elbette Hamza'nın kızı var!" dedim. Bunun üzerine:

"O bana helal olmaz. Çünkü o, benim süt kardeşimin kızıdır" buyurdular." [Müslim, Rada 11, (1446); Nesâî, Nikah 50, (6 , 99).][169]

-5672 -4 وعن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنها قالت:]دَخَلَ عَليّ رَسُولُ اللّهِ # وَعنْدِى رَجُلٌ قَاعِدٌ. فَاشْتَدَّ ذلِكَ عَلَيْهِ، فَرَأيْتُ الْغَضَبَ في وَجْهِهِ. فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللّهِ إنَّهُ أخِي مِنَ الرَّضَاعَةِ. فَقَالَ: اُنْظُرْنَ مَنْ إخَوانُكُنَّ مِنَ الرَّضَاعَةُ فَإنَّمَا الرَّضَاعَةُ مِنَ الْمَجَاعَةِ[. أخرجه الخمسة إ الترمذي .

4. (5672)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Yanımda oturan bir erkek olduğu halde, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) odama girdi. Bu hal, ona bir hayli ağır geldi [ve rengi değişti], öfkesini yüzünden okudum. Bunun üzerine:
"Ey Allah'ın Resulü! Bu benim süt kardeşimdir!" dedim.
"Siz kadınlar süt kardeşlerinizi iyi düşünün! Çünkü süt kardeşliği, açlıktan dolayı hasıl olur!" buyurdular." [Buharî, Nikah 21, Şehadat 1; Müslim, Rada 32, (1455); Ebu Davud, Nikah 9, (2058); Nesâî, Nikah 51, (6, 102).][170]

AÇIKLAMA:

İslam açısından süt kardeşliği mühim bir husustur. Bir kısım haramları helal kıldığı gibi, diğer bir kısım helalleri de haram kılmaktadır. Bu sebepleResulullah kadınların süt kardeşlerini iyi tanımalarını emretmektedir. Emme, süt kardeşliğini sağlayacak bir emme midir, hangi yaşta bu emme vukua gelmiştir vs. Çünkü yaş haddini aşınca araya giren emmeden süt kardeşliği hasıl olmaz. Bu hadisi Hattâbi şöyle açıklar: "Manası: Haramlık hasıl olan süt emme, küçüklükte olan emmedir. Radî (süt emen), gücünü sütten alan ve açlığını onunla gideren çocuktur. Açlığını sütle gidermeyip, ekmek ve etle veya bunlar manasında bir şeyle doyan bir çocuğun emmesinden haramlık hasıl olmaz. Alimler, emme müddetini tesbitte ihtilaf etmiştir. Bir kısmı iki yıl demiştir, Süfyan-ı Sevrî, Evzai, Şafii, Ahmed İbnu Hanbel, İshak İbnu Rahuye bunlardandır. Delil olarak
"Anneler çocuklarını iki tam yıl boyunca emzirirler, bu hüküm emzirmeyi tamamlamak isteyenler içindir" (Bakara 233) ayetine dayanırlar. Ve "Ayet delalet eder ki, iki yıl müddeti dolunca hükmü de sona erer, müddet dolduktan sonar gelen zamana itibar edilmez" derler.
Farklı görüş sahibi olan Ebu Hanife: "İki yıl ve altı aydır" demiştir. Ancak iki talebesi İmam Muhammed ve Ebu Yusuf kendisine muhalefet eder. Züfer İbnu'l-

Hüzeyl ise: "Üç yıldır" der. İmam Malik'ten rivayete göre, iki yılı taşan müddet azsa onu da iki yıla dahil etmiştir."[171]

-5673 -5- وعنها رَضِيَ اللهُ عَنها قالت:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: َ تُحَرِّمُ الْمَصَّةُ وَالْمَصَّتَانِ[. أخرجه الخمسة إ البخاري .

5. (5673)- Yine Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Bir veya iki emme ile (süt kardeşliği) haramlığı hasıl olmaz." [Müslim, Rada 17, (1450); Tirmizî, Rada 3, (1150); Ebu Davud, Nikah 19, (2063); Nesâî, Nikah 51, (6, 201).][172]

AÇIKLAMA:

Bu sonuncu hadis ne miktar emmenin süt haramlığı getireceğini belirtmektedir. Hadiste bir emme tabiri, çocuğun, anne memesinden bir somurma ile çektiği sütü ifade eder. Değilse, bir emiş sırasında doyuncaya kadar emdiklerini anlamayacağız. Aksi takdirde, cumhura göre, hadis "bir veya iki yudum"u kastederken, bir veya iki doyumu anlamış oluruz ki bu yanlış olur.
Ancak Nevevî'nin belirttiği üzere haramı sabit kılan emme miktarında ihtilaf edilmiştir.

* Bir kısım alimler: "Beş ayrı emmeden aşağı olursa haram sabit olmaz" demiştir. Hz. Aişe, İmam Şafii ve ashabı böyle hükmetmiştir.

* Cumhur-u ulema: "Tek emme ile de haram sabit olur" demiştir. İbnu Mes'ud, İbnu Ömer, İbnu Abbas, Tavus, İbnu'l-Müseyyeb, Hasan Basrî, Mekhul, Zührî, Katâde, Hammad, Malik Evzaî, Sevrî, Ebu Hanife radıyallahu anhüm ecmain bu görüştedir.

* Ashab ve sonrakilerden bir kısım alimler: "Mideye inen herşey, az da olsa çok da olsa haramı sabit kılar" demiştir.
İleri sürülen bütün görüşler, Aleyhissalâtu vesselâm'dan yapılan bir rivayete veya Kur'an'dan çıkarılan bir yoruma dayanır.[173]

-5674 -6- وعن قَتَادَةُ قال:]كَتَبْتُ الى اِبْرَاهِيمَ النَّخْعِيِّ أسْألُهُ عَنِ الرَّضَاعِ. فَكَتَبَ إنَّ شُرَيْحاً حَدَّثَنَا أنَّ عَلِيًّا وَابْنَ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللّهُ عَنهما كَانَا يَقُولَنِ: يُحَرِّمُ مِنَ الرَّضَاعِ قَلِيلُهُ وَكَثِيرُهُ، وَإنَّ أبَا الشَّعْثَاءِ الْمُحَارِبيَّ قَالَ: إنَّ عَائِشَةَ رَضِيَ اللّهُ عنها حَدَّثَتْ أنَّ رَسُولَ اللّهِ # قَالَ: َ تُحَرِّمُ الْخَطْفَةُ وَالْخَطْفَتَانِ[. أخرجه النسائي .

6. (5674)- Katâde anlatıyor: "İbrahim en-Nehai'ye yazarak emme (rada') hakkında sordum. Bana: "Şureyh bize Hz. Ali ve İbnu Mes'ud radıyallahu anhüm'un, "Emmenin azı da çoğu da haramı sabit kılar" dediklerini yazdı." Ebu'ş-Şa'şa el-Muharibî ise: "Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'den: "Resulullah'ın: "Bir iki emme harama sebep olmaz" dediğini rivayet etmiştir" dedi." [Nesâî, Nikah 51, (6, 102).][174]

-5675 -7- وعن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنها قالت:]كَانَ فِيمَا نَزَلَ مِنَ الْقُرآنِ عَشْرُ رَضَعَاتٍ مَعْلُومَاتٍ يُحَرِّمْنَ، ثُمَّ نَسَخَهُنَّ بِخَمْسٍ مَعْلُومَاتٍ. فَتُوُفِّيَ النَّبِيَّ # وَهُنَّ فِيمَا يُقْرَأُ مِنَ الْقُرآنِ[. أخرجه الستة إ البخاري .

7. (5675)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Kur'an olarak inenler meyanında "Malum on emme ile haram sabit olur" ayeti de vardı. Sonra (Rab Teala) onları, malum beş emme ile neshetti. Bu (beş emme) ayetleri, Kur'an'ın okunan ayetleri arasında iken Aleyhissalâtu vesselâm vefat etti." [Müslim, Rada 24, (1452); Muvatta, Rada 17, (2, 608); Ebu Davud, Nikah 11, (2062); Tirmizî, Rada 3, (1150); Nesaî, Nikah 51, (6, 100).][175]

AÇIKLAMA:

Hz. Aişe'nin bu rivayetine göre, süt emme ile ilgili ilk gelen vahiy, haramları sabit kılan emmeyi en az on emme ile tesbit etmiştir. Buna göre daha az sayıdaki emme ile emilmiş olan sütle haram sübut bulmaz. Bu hüküm, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın vefatına yakın gelen bir ayetle neshedilmiştir. Bu yeni ayet haramın sübutu için beş emmenin kafi geleceğini bildirmiştir. Şu halde

ayetlerin bilahare tilaveti neshedilmiş fakat hükmü baki kalmıştır. İşte bu sonuncu nesih, Resulullah'ın vefatına öylesine yakın bir tarihte olmuş ki, Ashab'tan bir kısmı henüz duymamış ve Kur'an ayeti olarak okumaya devam etmiştir. Sonradan, bunun neshedildiğini herkes duymuş ve onu okumaktan vazgeçmişlerdir.
Nevevî bu vesile ile Kur'an'da neshin üç çeşit olduğunu açıklar:

1) Hükmü de tilaveti de neshedilen (ayet)... Sadedinde olduğumuz "on emme" meselesi buna örnektir. İlgili vahyin metni de hükmü de kaldırılmıştır.

2) Tilaveti neshedilmekle beraber hükmü devam eden (ayet).... Bunun örneği "beş emme" ile ilgili vahiydir. Bir metin olarak neshedilip Kur'an'dan çıkarılmış ise de hükmü bakidir. (İmam Şafii hazretleri emme meselesinde bu rivayeti esas almıştır.) Keza zina eden yaşlılara recmi emreden ayet de buna örnek gösterilmiştir. Kur'an'da metni yok ise de hükmü bakidir.

3) Hükmü neshedildiği halde tilaveti baki kalan (ayet). Bu çeşit nesh, miktarca öncekilerden çoktur. Bunun bir örneği "Sizden vefat edip de arkalarında hanımlarını bırakanlar, hanımlarının evlerinden çıkarılmamasını veya bir yıllık ihtiyaçlarını vasiyet etsinler" (Bakara 240) ayetidir. Bu açıklamayı yapan İmam Nevevî'nin Şafiî mezhebine mensup olduğunu unutmayalım. Hz. Aişe, Abdullah İbnu Zübeyr, Atâ, Tavus -bir rivayette Ahmed- gibi bir kısım ulema tahrim getiren emmenin beş kere olmasına hükmetmiştir. İshak, Ebu Ubeyde, Ebu Sevr, İbnu'l-Münzir, Davud-u Zahiri ve tabileri, -keza bir rivayette Ahmed - bu üç emmenin tahrim için gerekli olduğuna hükmetmişlerdir.
Ebu Hanife, İmam Malik, Sevrî, Evzai, Leys gibi bir kısım ulema da: "Tahrim için az ve çok birdir" diye hükmetmiştir. Ahmed İbn-i Hanbel'den meşhur olan kavl de budur. Bu sonuncular, وأُمَّهَاتُكُمُ الَّتِي اَرْضَعْنَكُمْ ayetinin âmm olan hükmünü ve hadislerde gelen âmm rivayetleri esas almışlardır. Cumhuru temsil eden bu görüş, rivayetlerin ihtilaf etmesi sebebiyle, "emme" denebilen asgarî miktarın esas alınmasının ihtiyata muvafık olacağını söylerler. Bu sebeple, haram tesbit edilen asgarî emme miktarını, mideye inen az miktardaki süt olarak tarif etmişlerdir.[176]

5676- 8- وعن ابن عبَّاس رَضِيَ اللهُ عَنهما قال:]مَا كَانَ في الْحَوْلَيْنِ وَإنْ كَانَ مَصَّةً وَاحِدَةً فَهُوَ يُحَرِّمُ[. أخرجه مالك .

8. (5676)- Hz. İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) demiştir ki: "İki yıl içerisindeki emme tek bir emmeden ibaret olsa bu, (evlenmeyi) haram kılar." [Muvatta, Radâ 4, (2, 602).][177]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, 5673 numaralı hadiste kaydedilen Hz. Aişe rivayetine muhalif de olsa, cumhur-u ulemanın amelde bunu esas aldığını belirttik. Hz. Ali, İbnu Mes'ud, İbnu Ömer, Malik, Ebu Hanife, Evzai Sevri, -meşhur kavlinde- Ahmed hep bu hadisi esas almışlardır. Ayetten delillerini de daha önce kaydettik.
Bu hadisin, daha önce zikri geçen ve evlenmeyi haram kılan emmenin on -ve beş emme- olduğunu beyan eden hükümlerin neshinden sonra vürud etmiş olabileceği belirtilmiştir. Dinimizin bu meselede de tedricî bir yol takip ettiği anlaşılmaktadır.[178]

5677 -9- وعن عبداللّهِ بن دِينَارٍ قال:]سَألَ رَجُلٌ اِبْن عُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنهما عَنْ رَضَاعَةِ الْكَبِيرِ. فَقالَ: جَاءَ رَجُلٌ الى عُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنه فقَالَ: كَانَتْ لِي وَلِيدَةٌ أطَؤُهَا اِمْرَأتِى فَأرْضَعَتْهَا. ثُمَّ قَالَتْ لِي: دُونَكَ، فَقَدْ وَاللّهِ أرْضَعْتُهَا. فَقَالَ لَهُ عُمَرُ رَضِيَ اللّهُ عَنه: أوْجِعْهَا وَائْتِ جَارِيَتَكَ، فإنَّمَا الرَّضَاعَةُ فِي الصِّغَرِ[. أخرجه مالك .

9. (5677)- Abdullah İbnu Dinar anlatıyor: "Bir adam İbnu Ömer(radıyallahu anhümâ)'e büyüğün emmesinden sormuştu. Şu cevabı verdi:
"Bir adam Ömer (radıyallahu anh)'e gelip: "Benim, kendisine temasta bulunduğum bir cariyem vardı. Hanımım bunu önlemeye azmetti ve cariyeyi emzirdi ve bana da: "Sakın ha! Vallahi ben cariyeni emzirdim!" dedi. (Şimdi ne yapmalıyım?" diye) sordu. Babam Ömer ona şöyle cevap verdi:
"Hanımını çatlat: Git cariyene temasta bulun. Çünkü (harama sebep olan) emme küçüklükte olan emmedir." [Muvatta, Rada 13, (2, 606).][179]

AÇIKLAMA:

1- Daha önce de açıklandığı üzere, evlenme yasağı getiren emme iki yaş içerisinde olan emmedir. Bu müddet hususunda sınırı en geniş tutan İmam Âzam Ebu Hanife rahimehullah bunu "otuz ay" olarak belirlemiştir. Öyleyse bu hududu taşan bir kimsenin emmesi, harama sebep olan emme değildir. Hz. Ömer "Git cariyene temasta bulun, hanımını çatlat!..." diye latifemsi bir cevapta bulunmuştur. "Çatlat!" diye tercüme ettiğimiz kelime "canını sık", "eleme boğ" diye tercümeye daha uygunsa da, siyak itibariyle çatlat tercümesini daha muvafık bulduk.

2- Yaşlının emmesi meselesinde, hadislerde gelen bazı teferruatı müteakip rivayette kaydedeceğiz.[180]

-5678 -10- وعن يَحْيى بْنُ سَعِيدٍ قال:]سَألَ رَجُلٌ أبَا مُوسى رَضِيَ اللّهُ عَنه فَقَالَ: إنِّى مَصَصْتُ مِنْ ثَدْيِ امْرَأتِي لبَناً فَذَهَبَ في بَطْنِي. فقَالَ أبُو مُوسى: َ أرَاهَا إَّ قَدْ حَرُمَتْ عَلَيْكَ. فَقَالَ ابْنُ مَسْعُودٍ: اُنْظُرْ مَا تُفْتَى بِهِ الرَّجُلَ؟ فَقَالَ: مَا تَقُولُ أنْتَ؟ فقَالَ: َ رَضَاعَةَ إَّ مَا كَانَ فِي الْحَوْلَيْنِ. فقَالَ أبُو مُوسى: َ تَسألُونِي عَنْ شَىْءٍ مَا دَامَ هذَا الْحَبْرُ بَيْنَ أظْهُرِكُمْ[. أخرجه مالك وأبو داود .

10. (5678)- Yahya İbnu Said anlatıyor: "Bir adam gelerek Ebu Musa (radıyallahu anh) hazretlerine şöyle bir soru sordu:

"Ben hanımımın memesinden bir miktar süt emdim ve bu mideme kadar ulaştı. (Hanım bana haram mı oldu?)" Ebu Musa:

"Ben hanımının sana haram olmasından başka bir şey görmüyorum!" dedi. Orada İbnu Mes'ud da vardır. Araya girip: "Adama verdiğin fetvaya bak!" dedi. O da:

"Pekiyi, sen ne diyorsun?" dedi. İbnu Mes'ud:

"İki yaş içerisinde olan emme için haram vardır!" buyurdu. Bunun üzerine Ebu Musa (radıyallahu anh):

"Şu alim, aranızda olduğu müddetçe bana bir şey sormayın!" dedi." [Muvatta, Rada 14, (2, 607); Ebu Davud, Nikah 213, (2059, 2060).][181]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste Hz. Ebu Musa el-Eş'ari şu ayetin zahirini esas alarak, soruyu soran adamın, sütünü emmiş olduğu hanımının kendisine haram olduğunu zannetmiştir: "Size şu kadınları nikahlamak haram kılındı: Sizi emzirmiş olan süt anneleriniz.." (Nisa 23). Ancak alim olan İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) mevzuya giren bir başka ayeti hatırlayarak Ebu Musa'ya bu hükmü teemmül etmesini söyler. Bunun dayandığı ayet "Anneler çocuklarını tam iki yıl boyunca emzirirler. Bu hüküm, emzirmeyi tamamlamak isteyenler içindir" (Bakara 233). Ayette, emme müddetinin iki yıl ile sınırlandırılmış olması, iki yılın hükmünü, bu ikiden sonrasının hükmünden farklı kılmaktadır. Böylece büyüğün emmesi küçüğün emmesinden ayrı tutulmuştur.

2- Büyüğün emmesi ile nikah haramı hasıl olmayacağı hususunda ulema icma etmiş ise de, bunun da harama sebep olacağını ifade eden rivayet de mevcuttur: Muvatta'nın bir rivayetine göre, daha önce kaydettiğimiz oğullukların hakiki oğul gibi sayılmayacağını belirten ayet (Ahzab 5) nazil olduğu zaman, bundan önce edindikleri evlada öz evlad muamelesi yapanlar sıkıntıya düşer. Bunlardan Ebu Huzeyfe'nin oğulluğu Salim var. Bunun Muvatta'da gelen kıssasını aynen takip edelim:
"...Ebu Huzeyfe'nin hanımı Sehle Bintu Süheyl, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelerek:
"Ey Allah'ın Resulü! Biz Salim'i oğlumuz biliyorduk. Başım ve göğsüm açıkken o benim yanıma rahat girip çıkıyordu. Zaten bizim tek evimiz var, başka bir evimiz de yok. Onun hakkında ne dersiniz?" diye sorar. Resulullah:
"Onu beş kere emzir. Süt sebebiyle o size haram olur!" diye cevap verir. Böylece kadın onu süt evladı bilirdi.
Bu fetvayı Nebevîyi Hz. Aişe de, yanına girmesini arzu ettiği erkekler hakkında uyguladı. O, kızkardeşi Ümmü Gülsüm Bintu Ebi Bekr'e ve oğlan kardeşinin kızlarına da, erkeklerden yanına girmesini arzu ettiklerine sütlerinden emzirmelerini emrederdi. Ancak, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın diğer zevceleri, bir emzirme yoluyla herhangi bir kimsenin yanlarına girmesine mümanaat gösterdiler ve:
"Hayır! Vallahi biz Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Sehle Bintu Süheyl'e verdiği ruhsatın, sırf Salim'in emzirilmesi için Resulullah'ın hususi bir ruhsatı olduğu kanaatindeyiz! (Aynı usulü Salim'den başkasının tatbik etmesi helal değildir.) Vallahi, bu emzirme suretiyle yanımıza hiç kimse giremez!" dediler. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevceleri, büyüklerin emzirilmesi

meselesinde bu kanaatte idiler.
Görüldüğü üzere Resulullah'ın, Salim için verdiği emzirme cevazı var. Ümmühatu'l-Mü'minîn'den Hz. Aişe dışındakiler bu cevazın, sırf Salim'e mahsus bir ruhsat olduğu inancındadır. Bu sebeple hiç biri bununla amel etmemiştir. Hz. Aişe ise onu kendisi ve başkaları için de bir ruhsat bilmiş ve uygulamıştır.
Bu meselede ulema da Hz. Aişe gibi düşünmemiş, diğer Ümmühatu'l-Mü'minîn gibi hareket etmiştir. Büyüklerin emzirilmesi süt kardeşliği te'sis etmez, nikahlanma haramlığı getirmez.

3- Büyüğün kadını emmesi veya kadının büyük bir kimseyi emzirmesinin nasıl olacağına gelince, İbnu Abdilber bunu: "Sütün sağıldıktan sonra içirilmesi" diye açıklar. "Ulemadan hiçbiri kadının memesini erkeğe vermesini caiz görmemiştir" der. Kadı İyaz: "Sehle, sütünü sağmış, Salim de bunu, Sehle'nin memesine dokunmadan içmiş olmalıdır... Çünkü memeye bakması da, herhangi bir uzvuna değmesi de caiz değildir" der. İbnu Sa'd'ın Vakidî'den kaydettiği bir rivayete göre, "Sehle, sütünden bir kaba bir emişlik sağardı. Salim de onu her gün içerdi. Bu beş gün devam etti. Bundan sonra Salim, Sehle'nin yanına başı açık olduğu halde girerdi. Bu, Sehle için Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bir ruhsatı idi.
Zürkâni'nin bazı ulemadan kaydına göre, bu ruhsatla Hz. Aişe'den başka hiçkimse amel edilebileceğini söylememiş, bilakis, selef ve halef uleması, büyüğün emzirilmesiyle nikah haramının hasıl olmayacağı hususunda icma etmiştir. İhtilaf, görüldüğü üzere, bidayete aittir, sonradan hilaf kalkmış, tam bir icma husule gelmiştir.[182]

5679-11- وعن أُمِّ سَلَمَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنها قالت:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: َيُحَرِّمُ مِنَ الرَّضاعِ إِّ مَا فَتَقَ ا'مْعَاءَ في الثَّدْيِ، وَكَانَ قَبْلَ الْفِطَامِ[. أخرجه الترمذي.

11. (5679)- Ümmü Seleme, (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Evlenmeyi haram kılan emme, çocuk memede iken, barsağı yoracak kadar olan emmedir. Bu da, sütten kesmenin şer'î müddetinden önce olmalıdır." [Tirmizî, Rada 5, (1152).][183]

AÇIKLAMA:

Bu hadiste harama sebep olacak emmenin şartları belirtilmektedir:

* Çocuk memede olmalıdır. Yani, Kur'an'ın belirlediği süt emme müddeti içerisinde, Bu da doğumdan itibaren iki yıldır. Ebu Hanife'nin altı aylık da ihtiyat payı koyarak bu müddeti otuz ay olarak tesbit ettiğini daha önce zikretmiştik.

* Miktar olarak, yemeğin yerini tutabilecek, karındaki gıda mahallini yorabilecek miktarda olmalıdır. Bazı alimlerimizce tek bir emmenin dahi bu manayı tahakkuk ettireceğine hükmedildiğini daha önce belirtmiştik. Hanefîlere göre mideye inen az miktardaki süt dahi haram getiren bir emme olur.[184]

-5680 -12- وعن عُقْبَةُ بْنُ الْحَارِث رَضِيَ اللّهُ عَنه:]أَنَّهُ تَزَوَّجَ بِنْتاً ‘بِى إهَابِ ابْنِ عَزِيزٍ؛ فأَتَتْهُ امْرأةٌ فقَالَتْ: إنِّى أرْضَعْتُ عُقْبَةَ وَالّتى تَزَوَّجَ بِهَا. فَقَالَ لَهَا عُقْبَةُ: مَا أعْلَمُ أنَّكِ أرْضَعْتِنِي وَ أخْبَرْتِنِي، فَرَكِبَ الى رَسُولِ اللّهِ # بِالْمَدِينَةِ، فقَالَ #: كَيْفَ وَقَدْ قِيلَ؟ فَفَارَقَهَا عُقْبَةُ وَنَكَحَتْ زَوْجاً غَيْرَهُ[. أخرجه الخمسة إ مسلماً .

12. (5680)- Ukbe İbnu'l-Haris (radıyallahu anh)'in anlattığına göre, "Ukbe, Ebu İhab İbnu Aziz'in kızı [Ümmü Yahya] ile evlenmişti. Kendisine [siyah] bir kadın gelerek:

"Ben Ukbe'yi ve onun evlendiği kızı emzirmiştim!" dedi. Ukbe kadına:

"Ben senin onu (gerçekten) emzirdiğini bilmiyorum. Bana (daha önce) söylemedin de!" dedi. [Ebu İhab ailesine gidip sordu. Onlar bilmediklerini söylediler. Ukbe bunun üzerine] bineğine atlayarak Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı görmek üzere Medine'ye gitti. Aleyhissalâtu vesselâm:

"(Süt kardeşi olduğunuz) söylendikten sonra nasıl beraberliğiniz devam eder? [Onu derhal bırak!]" buyurdular. Ukbe hemen hanımından ayrıldı. Kadın da başka koca ile nikah yaptı." [Buharî, Şehadat 4, 13, 14, İlm 26, Büyu 3, Nikah 23; Tirmizî, Rada 4, (1151); Ebu Davud, Akdiye 18, (3603, 3604); Nesâî, Nikah 57, (6, 109).][185]

AÇIKLAMA:

Hadis burada, süt emme meselesinin sübutunda tek bir kadının şehadetinin kâfi geldiğini göstermek maksadıyla kaydedilmiştir. Halbuki, normal hallerde hadiseler iki erkek veya dört kadının şehadetiyle sübut bulur.
Sadedinde olduğumuz hadisin zahiri siyahî köle bile olsa, emme meselesinde, tek kadının şehadetinin yeterli olacağını gösterse de, mesele ulema arasında ihtilaflıdır.

* Bazıları bu hadisle amel ederek, tek kadının şehadetiyle emmenin sübut bulacağına hükmetmiş ve böyle amel etmiştir. Ahmed İbnu Hanbel, Evzai bu görüştedir. Hz. Osman, İbnu Abbas, Zührî, Hasan Basrî İshak ve İbnu Cüreyc'in de aynı görüşte oldukları rivayet edilmiştir. Hz. Osman'ın siyahî bir kadının "emzirdim!" sözü üzerine birçok kimseyi hanımlarından ayırdığı rivayet edilir. İbnu Şihab: "Günümüzde bu meseleye Hz. Osman'ın kavli olarak sahip çıkılmaktadır" demiştir.

* ımam Şafi'i, bu meselede tek kadının şehadetinin caiz olmayacağını söylemiştir.

* ıbnu Hacer, Cumhur'un: "Bu meselede süt emziren kadının şehadeti yeterli değildir. çünkü bu, kendi fiiline yaptığı bir şehadettir" diye hükmettiğini belirtir.

* Hz. Ömer, Mugire ibnu Şu'be, Ali ibnu Ebi Talib ve ıbnu Abbas'ın, böyle bir şehadetle karı-kocayı ayormanın caiz olmayacağını söylediklerini Ebu Ubeyd rivayet etmiştir. bazı selef büyükleri: Bu iddianın delille kabul edilip icra edileceğini, aksi halde delilsiz iddia ile karı-kocayı ayırma kapısı açıldığı takdirde, herhangi bir kadının dilediği taktirde, dilediği karı-kocayı birbirinden ayırabileceğini söylemiş, tek kadının iddiasıyla süt emme vak'asının sübut bulma prensibinin suistimal edilebileceğine dikkat çekmiştir.

* Şa'bi: "İç kadınla olursa bu iddia kabul edilir. Ancak kadınlardan birinin ücret talebinde bulunmaması şartıyla" demiştir. mutlak olarak "kabul edilmez" de denmiştir.

* "Böyle bir iddia mahremiyetin sübutunda kabul edilir, kadına ücret sübutunda kabul edilmez" de denmiştir.

* İmam Malik: "Başka biriyle birlikte olursa kabul edilir" demiştir.

* Ebu Hanife: "emme meselesinde, doğumu yakın hamilelerin şehadeti kabul edilmez" demiştir.

* Vekî: "Emmeye hükmetmede tek kadının şehadeti yeterli değildir. Böyle bir

durumda erkek, (vacib olarak değil) ihtiyaten hanımından ayrılır" demiştir.
Bu sonuncu yoruma karşı çıkan Şevkânî, hadisin zahirinin ihtiyata yönelik bir emir olmadığını, bunu ihtiyata hamletmek için karine gerektiğini, halbuki hadisin bazı vecihlerinde, bu hususta soran zatın (Ukbe' nin) sorusunu dört sefer tekrar ettiği, her seferinde Resulullah'tan aynı cevabı aldığı, hadisin bazı veçhinde ise, "bırak onu" dediğinin tasrih edildiğini, dolayısıyla tek kadının şehadetiyle emmenin sübut bulması gerektiğini söyler.[186]

-5681 -13- وعن ابنِ عَبَّاس رَضِيَ اللهُ عَنهما:]أنَّهُ سُئِلَ عَنْ رَجُلٍ لَهُ امْرَأتَانِ أرْضَعَتْ إحْدَاهُمَا جَارِيَةً، وَا'خْرَى غُماً، أيَحِلُّ لِلْغُمِ أنْ يَنْكِحَ الْجَارِيَةَ؟ قَالَ: َ. 'نَّ اللِّقَاحَ وَاحِدٌ[. أخرجه مالك والترمذي.»اَللِّقَاحُ« ماء الفحل .

13. (5681)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'ın anlattığına göre: "Kendisine, iki hanımı olan bir adamdan sorulmuş, "Bu adamın hanımlarından biri bir kızı, diğeri de bir oğlanı emzirmiştir. Acaba, bu kızla oğlan birbirlerine helal olur mu?" denmiştir. İbnu Abbas:
"Hayır, çünkü erkeğin suyu birdir!" demiştir." [Muvatta, Rada 5, (2, 602, 603); Tirmizî, Rada 2, (1149).][187]

AÇIKLAMA:

Emme meselesinde mevzubahis olan sadece kadının sütü değildir, kocanın menisi de mevzubahistir. Hadiste bir olduğu belirtilen şey (likah) erkeğin suyudur. Dolayısıyla aynı kocaya sahip iki kadından birinin bir kızı, diğerinin bir oğlanı emzirmesi, bunlar arasındaki süt kardeşliğini önleyemiyor. Kadınları hamile bırakan su bir olduğu müddetçe, kadınların emzirdikleri farklı çocuklar süt kardeşi sayılmaktadırlar. İslam alimleri, kadınların emzirdiği sütün asıl itibariyle erkeğin suyundan olduğunu belirtirler. Hadiste erkeğin suyu olarak geçen likahın ilkah manasında olma ihtimaline dikkat çekilmiştir. İlkah "dölleme" demektir.[188]

-5682 -14- وعن حَجَّاجُ بْنُ حَجَّاجٌ عَنْ أبيهِ رَضِيَ اللهَ عَنه قالِ:]قَلْتُ يَا رَسُولَ اللهِ مَا يُذْهِبُ عَنِّي مَذَمَّةَ الرَّضَاعِ؟ قَالَ: غُرَّةُ عَبْدٌ أوْ أمَةٌ[. أخرجه أصحاب السنن، وصححه الترمذي.»وَمَذَمَّةَ الرَّضَاعِ« حقه وحرمته التي يذم مضيعها .

14. (5682)- Haccac İbnu Haccac, babası (radıyallahu anh)'tan anlatıyor:
"Ey Allah'ın Resulü dedim, benden emmenin üzerimde kalan hakkını giderecek olan şey (kefaret) nedir?"
"Erkek veya kadın bir köle (azadı)dır!" buyurdular." [Ebu Davud, Nikah 12, (2064); Tirmizî, Rada 6, (1153); Nesâî, Nikah 56, (6, 108).][189]

AÇIKLAMA:

1- Mezemme, uyulmadığı takdirde zemmi, ayıplamayı gerektiren şeyi ifade eder. Süt emmenin mezemmesi deyince süt emme halinde emene terettüp eden borç kastedilmiş olmalıdır. Sanki, Haccac: "Tam olarak ödemiş olmam için, üzerimdeki sütanne hakkını nasıl, ne ile düşürebilirim?" diye sormuştur. Bu, bidayette pazarlıkla tesbit edilen emzirme ücreti değildir. Bu ücretten ayrı olarak verilen bir bahşiştir. Nitekim, sütten ayırma sırasında sütanneye ziyade bir şeyler vermek âdet idi. Hadiste sanki, sütü emmiş olan kimsenin, sütannesine minnettarlığının ifadesi olarak vereceği hediyeden sorulmaktadır. Resulullah köle bağışından bahsederek, bunun yüksek tutulması gereğine dikkat çekmiştir.

2- Gurre, beyaz "köle" manasına geldiği gibi "her şeyin en iyisi" manasına da gelmektedir.
Gurre, asıl itibariyle dilimizde, hayvanın alnındaki sakar dediğimiz beyazlıktır. Buradan alınarak, herşeyin en değerlisi manasında kullanılmıştır. Mesela "Bir kavmin en kıymetli ferdi efendisidir" denmiştir. Kişinin en kıymetli malı, Araplar nezdinde, köle olduğu için köleye gurre denmiştir.[190]

İSTİDRAD:

Dinimizin süt kardeşliği meselesine verdiği ehemmiyetin ve buna bağlı olarak vazettiği evlenme yasağı bahsinin birazcık anlaşılabilmesi için, çocuğun ilk

yıllarda aldığı gıdanın ehemmiyetiyle ilgili bir bahsi, şu şekilde özetlemek mümkündür: [191]

Süt Devresiyle İlgili İki Mesele

1) Gıda meselesi: Bu devrenin bilassa uzvî gelişme safhası olduğunu söyleyenleri sünnette te'yid eden bir durum, bu devrede çocuğun alacağı gıda ile ilgili olarak gösterilmesi gereken hassasiyetle ilgili talimattır. Sünnet, bariz bir şekilde süt devresi içerisinde verilen gıdanın çocuğun karakterine tesir ettiğini ifade etmektedir. Bu devre içerisinde aynı anneden emme sonucu vukua gelen süt kardeşliğinin hurmette (haram kılmada) veladet ve neseb yoluyla hasıl olan hakiki kan kardeşliğine eşit tutulması bu inancın bir sonucudur. Bu hususta ifade kesindir: "Süt kardeşliği doğum kardeşliğine mebni bütün haramları haram kılar." Bu kardeşliği kılan emme miktarında ihtilaf edilmişse de, cumhur çocuğun midesine inecek kadar emmeyi kâfi görmüştür. Buhârî'den gelen bir rivayette "açlığı örtecek miktar"dır. Bundan da maksad alınan sütün çocuğun bünyesine dahil olmasıdır: "Çocuğun kemiğini kuvvetlendirip etini bitirmedikçe "rada" yoktur." İslam alimleri bu hadise dayanarak 2 yaşına kadar alınan gıdanın et ve kemiğin yapısına girip, çocuktan bir cüz teşkil ettiğini, büyüğün aldığı gıdanın ise şariin koyduğu tahrime illet olan ba'ziyyete (çocuğun bir kısmı, parçası olma) sebep olmadığını söylemiştir."[192]

Süt devresi içerisinde verilecek gıdanın çocukta husule getireceği tesire inancın bir başka tezahürü, ihtiyaç anında aranacak süt annesi hususundaki tavsiyede kendini göstermektedir. Rivayetler, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in, süt annesi olarak ahmak kadınların seçilmesini yasakladığını ve "alınan sütle benzeme hasıl olur" dediğini, "ehl-i emanet olmaları sebebiyle süt annesini Müzeyne kabilesinden seçmelerini tavsiye ettiğini" kaydetmektedir. Sünnetin bu husustaki umumi kaidesi şudur: "Süt devresinde verilen süt, tabiat ve karakteri değiştirir."

İslam ulemasının bu umumi prensibi kendisine rehber edinip, hükmüyle amel etmede titizlik göstererek süt annesinde tahir bünyeli, temiz asıllı, akıllı, dindar ve güzel ahlaklı olmak, helalden beslenmek gibi vasıflar aradıklarına şahit olmaktayız. İttifakla hepsi de haramdan hasıl olacak sütte bereket ve hayrın olmadığını, bu çeşit sütle beslenen çocuğun habis tinete sahip olacağını ifade ederler. Yukardaki hadisin şerhinde Münavi ve

Sehâvi'nin kaydettiklerine göre, eş-Şeyh Ebu Muhammed el-Cüveynî merhum, bir gün evine girince, küçük çocuğun -ki istikbalin İmamu Ebi'l-Meali'sidir- annesinden başka bir kadını emer bulur. Cüveynî hemen çocuğu kapar, baş aşağı ederek karnını sıkar ve parmağını ağzına sokarak emdiği sütü tamamen kusturur ve: "Çocuğun mevti teshil edilse bile annesinden başkasının sütünü emdirmek suretiyle karakteri ifsad edilmemelidir" der. İmam büyüyünce, herhangi bir münazarada diline bir tutukluk gelse, bunu, o sütten midesinde baki kalan bulaşığın tesirinden bilirdi.

İmam Malik'ten, nasrani sütannesi tutulup tutulamayacağı sorulunca menfi olan cevabını şu gerekçeye dayar: "Çünkü onlar şarap içerler, domuz eti yerler. Ben, çocuğu bu yedikleri şeylerle besleyeceklerinden korkarım..." Türkçe edeb ve terbiye kitaplarına da bu prensip aynen girmiştir. Mesela İznikî şöyle der: "Ve dahi sütanaya çocuğu verirse, bir saliha ve akile ve aslı pak ve ırkı tahire ve huyu güzel ve mûtia avretten emzire. Zira çocuğa huyu tesir eder. Hadiste varid oldu ki "evlad süte göredir." Harpûtî Ömer Nâimî ise: "Humkanın (ahmak kadının) sütü zarar verir. Gafletle emzirdi isen kustur" der. Gazâlî de haramla beslenen kadından hasıl olan sütle beslenen çocuğun, ilerde habis şeylere meyledeceğini söyler.[193]

2- Gıyle: Henüz süt devresinde olan çocuğun fizikî gelişmesiyle ilgili olarak sünnette gelen ve bir kısım adab kitaplarına dahi girmiş olan bir husus da gıyel (veya gayle) meselesidir. Gıyle, zevcin, çocuk emziren zevcesi ile cima yapmasına dendiği gibi, hamile kadının çocuğunu emzirmesine de gıyle denmektedir. Bu durumda annesini emen çocuğa mugil, çocuğun emdiği süte de gayl denir. Bu süt, hastalık iras ettiği için Araplar gıyleyi kerih addederlerdi. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bir kısım hadislerde gıyleden nehyeder. "Gıyle yapmak suretiyle çocuklarınızı gizlice öldürmeyin. Zira, nefsimi kudret elinde tutan Allah'a kasem ederim ki gayl (çocuğun emdiği süt), atlıya (atının sırtında) ulaşır ve onu atından aşağı atar." Şarihler bu yasağın, kadının hamile kalma ihtimaline binaen konduğunu belirtirler. "Zira derler, çocuk emziren kadın, hamile kaldığı takdirde, sütün kimyevî yapısı bozulup, çocuk için zararlı bir hal alacağından, bu, onun zayıflamasına sebep olacaktır. Çocuk büyüyüp ata binince onu koşturduğu zaman, bu zehirli sütün tevlid ettiği zayıflık, birden tesirini göstererek, attan düşürüp ölmesine sebep olur. Bu ise bir nevi görülüp hissedilmeyen katle benzemektedir."

Ancak şunu hemen belirtelim ki bu yasak mutlak olmadığı gibi, tahrim de ifade

etmemektedir. Zira diğer bir kısım hadisler gıyleye ruhsat vermektedir: "Gıyleden nehyetmek istemiştim, sonra hatırladım ki İranlılarla Bizanslılar bunu yapmaktalar ve çocuklarına da bir zarar olmamaktadır." Münavi, az önce zikrettiğimiz gıyleden men eden hadisle bu hadis arasında bir münafaat olmadığını İbnu'l-Kayyim'den naklen kaydeder. "Çünkü der, o hadiste çocuğu zayıflatıp öldüren şeyi terk hususunda irşad ve meşveret mevcuttur, tahrim yoktur. Bundan nehyetmiyor da, Çünkü bu durum her çocuk için vaki olan müstemir ve muttarıd bir hal değildir, bazı çocuklar için sözkonusudur."
Hülasa gıyle kesin olarak yasaklanmamış, hatta Arapların bu husustaki aşırı kerahetlerini tahrif için ruhsat bile verilmiş olsa da, yine de ortada bir kerahet gözükmektedir. Nitekim Ebu Davud'un İbnu Mes'ud'dan bir tahricinde de Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in (hadd-i tahrime ulaşmaksızın) kerih addettiği on şeyin onuncusu olarak da فساد الصبي zikredilmektedir ki, bundan da maksadın çocuk emziren kadınla cima olduğu belirtilmektedir. Bu keraheti te'yid eden diğer bir delil de Hz. Peygamber'in Ümmü Seleme ile olan tezevvücü sırasındaki tutumudur. Eski kocasından yeni doğum yapan Ümmü Seleme ile evlenen Hz. Peygamber, Ümmü Seleme'yi çocuğuna (Zeyneb) süt verir gördükçe gerdeğe girmez. Durumu anlayan Ammar İbnu Yasir (ki Ümmü Seleme'nin süt kardeşidir), Zeyneb'i alır götürür. Ancak bundan sonra Hz. Peygamber Ümmü Seleme ile gerdek yapar.
Dehlevî de sözkonusu hadise dayanarak, gıylenin hadd-i tahrime ulaşmaksızın kerahetine hükmeder. İznikî de "veledi meme emer iken cima etmek velede zarardır" der.
Son olarak şunu söyleyebiliriz: Hadiste kesin bir yasaktan çok, kerahet ifade eden bir nehiy mevcuttur. Şarihler de nehye illet olan fesadın muttarıd olmayıp, kısmî olduğunu beyan etmişlerdir. Ayrıca gıyle hem cimayı hem de hamile kadının çocuğunu emzirmeyi ifade etmektedir. Şu halde çocuğunu emziren kadın, bu durumda hamile kalacak olursa çocuğunu sütten kesmek veya bir süt annesine vermek suretiyle nehy ve kerahete illet olan sebebi ortadan kaldırmış olur. Günümüz tıbbı, "gebelikte meydana gelen fizyolojik ve diğer değişmeler" sonucu hem ceninin, hem annenin, hem de anneyi emmekte olan bebeğin zarar göreceğini kabul eder. [194]

İKİNCİ FASIL

MÜEBBED HARAM GEREKTİRMEYEN DURUMLAR

-5683 -1- عن ابنِ عبَّاس رَضِيَ اللّهُ عَنهما قال:]كَرِهَ رَسُولُ اللّهِ # أنْ يُجْمَعَ بَيْنَ الْعَمَّةِ وَالْخَالَةِ وَبَيْنَ الْخَالَتَيْنِ وَالعَمَّتَيْنِ[. أخرجه أبو داود والترمذي.ولفظه »نَهى أنْ تُزَوَّجَ الْمَرْأةُ عَلى عَمَّتِهَا أوْ خَالَتِهَا« .

1. (5683)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) hala ile teyzenin veya hala ile halanın aynı adamın nikahında birleştirilmesini mekruh addetti." [Ebu Davud, Nikah 13, (2067); Tirmizî, Nikah 30, (1125).]
Bir rivayette: "(Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)) kadının halası veya teyzesi üzerine nikahlanmasını yasakladı" denmiştir.[195]

-5684 -2- وعن الشِّعبى قال:]سَمِعْتُ جَابِراً رَضِيَ اللّهُ عَنه يَقُولُ: نَهى رَسُولُ اللّهِ # أنْ تُنْكَحَ الْمَرْأةُ عَلى عَمَّتِهَا أوْ خَالَتِهَا[. أخرجه البخاري والنسائي .

2. (5684)- Şa'bi anlatıyor: "Hz. Cabir (radıyallahu anh)'i dinledim, "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) kadının halası veya teyzesi üzerine nikahlanmasını yasakladı" demişti." [Buharî, Nikah 27; Nesaî, Nikah 48, (6, 98).][196]

-5685 -3- وَلِلسِّتَّةِ عن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]نَهى رَسُولُ اللّهِ # أنْ تُنْكَحَ الْمَرْأةُ عَلى عَمَّتِهَا، وَالْمَرْأةُ عَلى خَالتِهَا. فَتَرَى خَالَةَ أبِيهَا بِتِلْكَ الْمَنْزِلَةِ[.

3. (5685)- Altı kitapta da Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'den şu hadis kaydedilmiştir: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) kadının halası üzerine, kadının teyzesi üzerine nikahlanmasını yasakladı."
Ravi devamla dedi ki: "Biz, kadının babasının teyzesini de aynı makamda görürüz." [Buharî, Nikah 27; Müslim, Nikah 37, (1408); Muvatta, Nikah 20, (2, 532); Ebu Davud, Nikah 13, (2065, 2066); Tirmizî, Nikah 30, (1126); Nesâî,

Nikah 47-48. (6, 96-98).][197]

-5686 -4- وعنِ الضَّحَّاك بْنُ فِيرُوزْ عن أبيه قال:]قُلْتُ يَا رَسُولَ اللّهِ إنِّى أسْلَمْتُ وَتَحْتِى أُخْتَانِ؟ قَالَ: طَلِّق أيَّتَهُمَا شِئْتَ[. أخرجه أبو داود والترمذي .

4. (5686)- Dahhak İbnu Fîruz babasından naklen diyor ki: "Ey Allah'ın Resulü, dedim. Ben Müslüman olduğum zaman nikahımda iki kızkardeş vardı (ne yapalım?)"

"Onlardan dilediğin birini boşa!" emrettiler." [Ebu Davud, Talak 25, (2245); Tirmizî, Nikah 34, (1129).][198]

-5687 -5- وعن قَبيصَةُ بنُ ذُؤَيْبِ قال:]سَألَ رَجُلٌ عُثْمَانَ رَضِيَ اللّهُ عَنه عَنْ أُخْتَيْنِ مَمْلُوكَتَيْنِ؛ هَلْ يُجْمَعُ بَيْنَهُمَا؟ قَالَ: أحَلَّتْهُمَا آيَةُ، وحَرَّمَتْهُمَا آيَةٌ؛ وَأمَّا أنَا فَ أُحِبُّ أنَّ أصْنَعَ ذلِكَ. فَخَرَجَ مِنْ عِنْدِهِ، فَلَقِىَ رَجُ مِنْ أصْحَاب رَسُولِ اللّهِ # فَسَألَهُ عَنْ ذلِكِ. فقَالَ: أمَّا أنَا فَلَوْ كَانَ لِي مِنَ ا'مْرِ شَىْءٌ لَمْ أجِدْ أحَداً فَعَلَ ذلِكَ إ جَعَلْتُهُ نَكَاً. قَالَ ابْنُ شِهَابِ رَحِمَهُ اللّهُ: أرَاهُ عَلِيّ بْنَ أبِي طَالِبِ رَضِيَ اللّهُ عَنه. قَالَ مَالِكٍ: وَبَلَغَنِي عَنِ الزُّبَيْرِ رَضِيَ اللّهُ عَنه مِثْلُ ذلِكَ[. أخرجه مالك.اŒية التي أحلتهما هى: وما ملكت أيمانكم؛ واŒية التي حرمتها: وأن تجمعوا بين ا'ختين.»النِّكَال« العقوبة والشهرة والهوان؛ والجمع بين ا'ختين بالملك حرام.

5. (5687)- Kabîsa İbnu Züeyb anlatıyor: "Hz. Osman (radıyallahu anh)'a bir adam: "Köle olan iki kızkardeş, bir kişinin nikahı altında birleştirilebilir mi?" diye sordu. Hz. Osman:

"Onların bu şekilde nikahlanmasını bir ayet helal, bir ayet de haram kıldı. Ben ise, böyle bir şeyi yapmayı sevmem!" dedi. Adam Hz. Osman'ın yanından çıktı. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ashabından bir kimseye rastladı. Bu meseleyi ona da sordu. O da:

"Bana gelince, yetki benim elimde olsa, bunu yapan birini bulduğum takdirde ona mutlaka ibaretamiz bir ceza veririm!" dedi.

İbnu Şihab rahimehullah: "Bu cevabı veren zatın Ali İbnu Ebi Talib (radıyallahu anh) olduğunu zannediyorum" dedi. İmam Malik: "Böyle bir sözü Zübeyr (radıyallahu anh)'in söylediği bana ulaştı" demiştir." [Muvatta, Nikah 34, (6, 538-539).][199]

AÇIKLAMA:

1- Yukarıda kaydedilen beş hadisin beşi de esas itibariyle aynı meseleye temas etmektedir: Bir erkeğin, aralarında yakın akrabalık bulunan iki kadını aynı anda nikahlamasının yasaklanmış olması; iki kız kardeş, teyzeyeğen, halayeğen gibi... Şu halde bir kadının halası veya teyzesi ile nikahlı olan bir erkek, bu kadın(lar) sağ olduğu müddetçe, onların kardeş çocuklarıyla yani yeğenleriyle evlenemez. Böyle bir nikah haramdır, kesinlikle yasaklanmıştır. Bu yasak hususunda ulema icma etmiştir. Sadece bir grup harici buna karşı çıkmış ise de ulemanın icması karşısında itibar edilmez. Keza, nikahı altında bulunan kadın sağ olduğu müddetçe onun halası veya teyzesi ile de nikah yapamaz. Bu yasaklık ebedî bir haramı ifade etmez. Kadın ölür veya boşanırsa erkek önceki hanımının kızkardeşi veya halası veya teyzesi veya yeğeni olan bir başka kadınla evlenebilir.

2- Kişi Müslüman olmazdan önce bu yasağa giren iki kadınla evlenmiş ise, Müslüman olunca bu kadınlardan birini boşamak zorundadır, dilediğini boşamakta serbesttir. Şafii, Malik ve Ahmed İbnu Hanbel, "Bunlardan dilediğini seçer" derken, Ebu Hanife "hangisiyle önce evlendiyse onu seçer" demiştir.

3- 5685 numaralı rivayette ilave edildiği üzere, alimler kıyas yoluyla kadının babasının halası ile teyzesinin dahi kendi halası ve teyzesi hükmünde olması sebebiyle onların da aynı nikah altında birleştirilemeyeceğine hükmetmişlerdir.
Bu zikedilen yasak, akraba kadınların birarada olmaları halinde birbirlerine karşı korumaları gereken sıla-i rahm kopacağı içindir. Zira kumalar arasında sılanın kopmasını önlemek mümkün değildir. Hatta İbnu Hibban'ın kaydettiği bir hadiste, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), bir kadının halası veya teyzesi üzerine kocaya varmasını yasakladıktan sonra "Siz bunu yaparsanız aradaki sıla-i rahmi koparırsınız" buyurarak, yasağın sebebini de açıklamıştır.

4- Normalde iki kızkardeş, bir nikah altında birleştirilemez. Ancak 5687 numaralı hadiste bunların hür değil de cariye olmaları halinde birleştirilip birleştirilemeyeceği mevzubahis edilmektedir. Hz. Osman, bunu bir ayetin helal

kıldığını söylemektedir. Bazı şarihler, bu ayetin Nisa suresinin 24. ayeti olduğunu belirtirler. (Mealen): "Harp esiri olarak sahip olduğunuz cariyeler müstesna, evli kadınları nikah etmek de size haram kılındı..." Ayet âmm olduğu için, kardeş de olsalar cariyeler bu ifadeye dahil edilirler denmiştir. Bunu haram kılan ayetle de yine Nisa suresinin 23. ayetinin kastedildiği belirtilmiştir. (Mealen): "... ve iki kızkardeşi birden nikahınız altına almanız da size haram kılındı."

Hz. Osman bu ihtilafı belirttikten sonra tercihini açıklar: "Ben bunu yapmayı sevmem." Yani "iki kardeş olan cariyeleri aynı nikah altında toplama işini yapmam" demek ister. Buna, delillerdeki ihtilaf sebebiyle ihtiyat için hükmetmiş olabileceği gibi, yasağı mübaha bir vecibe olarak takdim etmiş de olabilir. Ancak soru sahibi, tatminkâr, kesin bir cevap alamayınca, Ashab'tan bir başkasına daha aynı şeyi sorma ihtiyacı duymuş, bu sefer daha net cevap almıştır: "Yetki benim elimde olsa, sonra bunu yapanı görsem, başkalarına ibret olacak bir ceza verirdim." Bu ceza had cezası değildir. Çünkü müteevvil, zani sayılmaz, bu hususta icma edilmiştir.

Burada ismi açıklanmayan sahabi zatın Hz. Ali olduğu tahmin edilmiştir. İbnu Abdilberr'e göre ravi Kabîsa, Hz. Ali'yi ismen zikretmekten kaçınmıştır. Çünkü halife Abdülmelik İbnu Mervan'la sohbeti mevcuttur. O sıralarda Emevî hanedanı Hz. Ali (radıyallahu anh)'nin isminin zikrini istiskal etmekte, hele Hz. Osman'a muhalefet eden hususlarda hiç tahammül gösterememekte idi.[200]

-5688 -6- وعن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنها قالت:]طَلَّقَ رَجُلٌ امْرَأَتَهُ ثَثاً، فَتَزَوَّجَهَا رَجُلٌ ثُمَّ طَلَّقَهَا قَبْلَ الْمَسِيسِ. فَسُئِلَ النَّبِيُّ # مَنْ ذلِكَ. فقَالَ: َ. حَتّى يَذُوقَ اŒخَرُ عُسَيْلَتَهَا مَا ذَاقَ ا'وَّلُ[. أخرجه الستة .

»العُسيلةُ« كناية عن الجماع، وأنثه 'نّ من العرب من يؤنث العسل .

6. (5688)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Bir adam hanımını üç talakla boşadı. Kadınla bir başka adam evlendi, ancak bu adam da kadını temasdan önce boşadı. (Kadın tekrar önceki kocasına dönmek istemişti.) Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a bu hususta soruldu.

"Hayır! İkincisi kadının balcığından tatmadıkça önceki tadamaz!" buyurdular." [Buharî, Libas 6, Şehadat 3, Talak 4, 7, 37, Edeb 68; Müslim, Nikah 115, (1433); Muvatta, Nikah 18, (2, 531); Ebu Davud, Talak 49, (2309); Tirmizî,

Nikah 26, (1118); Nesâî, Talak 9, 10, (6, 146, 147).][201]

AÇIKLAMA:

Farklı vecihleriyle gelmiş bulunan bu rivayet diğer bazı tariklerinde teferruatlıdır. Buna göre, Rifâa el-Kurazî hanımını boşar. Hanımı bir başka erkekle (Abdurrahman İbnu'z-Zübeyr ile) evlenir. Ancak bu ikinci kocanın cinsî yönden bir kısım eksiklikleri vardır. Öyle ki, koca kadınla bir kerecik dahi olsa cinsî temasta bulunamaz. Bu durum karşısında kadın eski kocasına dönmek arzusuyla Resulullah'a gelip durumu bütün açıklığı ile izah eder. Başkalarının huzurunda yapılan bu müracaatta, meselenin açık tabirlerle anlatılması dinleyenlerden bazılarını rahatsız eder. Hatta, Resulullah'ın huzurunda cinsî meselelerin bu derece açıklıkla konuşulmasını bazıları bir hayasızlık telakki ederler. Ancak Aleyhissalâtu vesselâm kadının konuşmalarını tebessümle karşılar ve sonuna kadar dinler. Kadın neticeyi: "Önceki kocam helal olur mu?" diye noktalayınca, Efendimiz: "Sen önceki kocana, diğeri balcığından tatmadıkça, sen de onun balcığından tutmadıkça helal olmazsın!" buyurarak, mühim bir meselenin hükmünü beyan eder.
Yani boşanan eşlerin tekrar evlenebilmeleri İslam'da mümkündür. Ancak kadının bir başka erkekle evlenmiş olması ve bu evliliğin akit safhasında kalmayıp, fiilen duhul ve temasın vaki olması gerekmektedir. Sadedinde olduğumuz hâdisede ikinci koca hanımıyla temasta bulunamadığı için, evliliği akid safhasında kalmış olmakta, bu sebeple hanım eski kocasına dönememektedir.
Hemen belirtelim ki, böyle bir durumda, kadının eski kocasına dönmesini sağlamak maksadıyla kısa bir müddet için kadın nikahlamaya hulle denmektedir. Dinimiz bunu haram kılmıştır. Çünkü nikah müebbeten yapılır. Kısa vadeli mut'a nikahı bi'l icma haramdır. Resulullah hulle yapana da yaptırana da Allah'ın lanetini dilemiştir. Hulle, müessesenin suistimal edilmesi, yıpratılmasıdır. Bu sebeple, hulle yapanlar lanete müstehaktırlar. Buna caiz diyen de olmuştur.

2- Üseyle, "asıl" kelimesinin ism-i tasgiridir, balcık demektir. Cinsî temasın lezzeti bununla kinaye edilmiştir. Hz. Aişe'den gelen bazı rivayetlerde bundan cima kastedildiği açıklanmıştır.[202]

5689-7- وعن الزُّبَيْرِ بنِ عبدُ الرَّحمن بن الزُّبَيْرِ الْقُرْظِى:]أنَّ رفَاعَةَ بْنَ سَمَوالٍ طَلَّقَ امْرَأَتَهُ ثَلاثاً في عَهْدِ رَسُولِ اللّهِ # فَنَكَحَتْ بَعْدَهُ عَبْدَالرَّحْمنِ بْنَ

الزَّبَيْرِ فَاعْتَرَضَ عَنْهَا فَلَمْ يَسْتَطِعْ أنْ يَمَسَّهَا، فَفَارَقَهَا. فَأرَادَ رَفَاعَةَ أنْ يَنْكِحَهَا، وَهُوَ زَوْجُهَا ا'وَّلُ فَذَكَرَ ذلِكَ لِرَسُولِ اللّهِ #، فَنَهَاهُ عَنْ تَزْوِيجِهَا، وَقَالَ: ـَتَحِلُّ لَكَ حَتّى تَذُوقَ الْعُسَيْلَةَ[. أخرجه مالك .

7. (5689)- Zübeyr İbnu Abdirrahman İbnü'z-Zübeyr el-Kurazî anlatıyor: "Rifâa İbnu Simval, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında, hanımını üç talakla boşadı. Ondan sonra kadın Abdurrahman İbnu'z-Zübeyr'le evlendi. Abdurrahman, kadına temasa muktedir olmadığı için, ondan yüz çevirdi ve ayrıldılar. Kadını boşamış olan eski kocası Rifaa kadınla yeniden nikahlanmak istedi. Arzusunu Resulullah'a açtı. Aleyhissalâtu vesselâm Rifâa'ya onunla evlenmesini yasakladı. "Kadın balcığı tadıncaya kadar, sana helal olmaz!" buyurdu." [Muvatta, Nikah 17, (2, 531).][203]

5690-8- وعن زَيْدِ بْنُ ثَابتٍ رَضِيَ اللّهُ عَنه:]أنَّهُ كَانَ يَقُولُ في الرَّجُلِ يُطَلِّقُ ا'مَةَ ثَثاً ثُمَّ يَشْتَرِيهَا، إنَّهَا ـ تَحِلُّ لَهُ حَتّى تَنْكِحَ زَوْجاً غَيْرَهُ[. أخرجه مالك .

8. (5690)- Zeyd İbnu Sabit (radıyallahu anh)'in anlattığına göre, "kendisi bir cariyeyi üç kere boşayıp sonra satın alan bir adam hakkında "Bu cariye, bir başka kocaya varmadıkça ona helal olmaz" diyordu." [Muvatta, Nikah 30, (2, 537).][204]

5691-9- وعن ابنِ مُحَمّد بْنِ إيَاس:]أنَّ ابْنَ عَبَّاسٍ وَأبَا هُرَيْرَةَ وَابْنَ الْعَاصِ رَضِيَ اللّهُ عَنهُمْ سُئِلُوا عَنِ الْبِكْرِ يُطَلِّقُهَا زَوْجُهَا ثَثاً قَبْلَ الدُّخُولِ. فَكُلُّهُمْ قَالَ: ـَتَحِلُّ لَهُ حَتّى تَنْكِحَ زَوْجاً غَيْرَهُ[. أخرجه مالك .

9. (5691)- İbnu Muhammed İbni İlyas anlatıyor: "İbnu Abbas, Ebu Hureyre ve İbnu'l-As (radıyallahu anhümâ)'dan kocası tarafından duhülden (temastan) önce üç talakla boşanan bakire kız (bu ilk kocası ile yeniden nikah yapmak istese nasıl olur? diye) soruldu. Hepsi de:

"Bir başka zevce ile evlenmedikçe eskisine helal olmaz!" dediler." [Muvatta, Talak 37, (2, 570).][205]

5692-10- وعن عَلِيٍّ وَجابِرٍ وابنَ مسعودٍ رَضِيَ اللّهُ عَنهُمْ قَالوا:]لَعَنَ رَسُولُ اللّهِ # اَلْمُحَلِّلَ وَالْمُحَلَّلَ لَهُ[. أخرجه أصحاب السنن، وصححه الترمذي عن ابن مسعود .

10. (5692)- Hz. Ali, Hz. Cabir ve Hz. İbnu Mes'ud (radıyallahu anhüm), Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın "hulle yapana da hulle yaptırana da lanet ettiğini" anlattılar. [Tirmizî, Nikah 27, (1119, 1120); Ebu Davud, Nikah 16, (2076, 2077); Nesâî, Talak 13, (6, 149).][206]

AÇIKLAMA:

1- Geçen hadislerin hemen hepsi, boşanan eşlerin, tekrar evlenmek istedikleri takdirde bunun İslamî adabını beyan etmektedir. Boşananlar tekrar evlenebilirler, ancak bu evlilikten önce, kadın bir başka kocaya gitmiş ve ondan da boşanmış olmalıdır. Bu evlenip boşanma olmadığı takdirde kadın eski kocasına helal değildir. Böyle bir müeyyide olmadığı takdirde boşanma hadisesinin ciddiyet ve manası ortadan kalkar, aklına esen hanımını boşar, tekrar döner. Fakat dinimizin koyduğu bu müeyyide, boşanma işini oyuncak ve eğlence olmaktan kurtarır. Kişiyi, ağzından çıkacak sözü tartmaya; hisle, öfkeyle değil, akılla, muhakeme ile, önünü arkasını düşünerek boşanma kararı vermeye zorlar.

2- Muhallil, tahlil (helal kılma)dan ism-i faildir. "Boşanan kadını kocasına helal kılan" manasına gelir. Bu manada muhill kelimesi de kullanılır. Muhallel aynı kökten ismi mef'ul olup "boşanan karısı kendisine helal kılınan" demektir. Şu halde muhallil, boşanmış olan bir kadınla evlenen kimsedir. Ancak bir kadınla ikinci sefer evlilik yapan herkese muhallil denmez. Eğer bu evliliği, kadını hemen boşayarak eski kocasıyla evlenmesini meşru hale getirmek kasdıyla yapmışsa ona muhallil denir. Muhallel leh de kadının eski kocasına denir, el-Kâdi der ki: ...Resulullah ikisini de lanetlemektedir. Çünkü bu muamelede mürüvvet ayaklar altına atılmış olmakta, hamiyyet azlığı, izzet-i nefsin yokluğu veya düşüklüğü ilan edilmiş olmaktadır. Bu davranışın muhallel leh hakkında ne

kadar adice ve haysiyet kırıcı olduğu açıktır. Muhallil hakkında da, bir başkasının menfaati için cimaya tevessül etmekle nefsine yükleyeceği ayıp, öbürünün tezellülünden geri olmasa gerektir. Çünkü, kadına, onu başkasının vatyine arzetmek maksadıyla vatyde bulunmuş olmaktadır. Bu sebeple Aleyhissalâtu vesselâm böylelerini emanet alınan tekeye benzetmiştir."
Alimler, bu hadisi esas alarak, "evlenince boş olmak" kaydıyla veya "boşamak şartıyla" yapılan nikahların batıl olacağına hükmetmiştir. Hatta, İbnu Ömer'den gelen bir rivayette "Biz Resulullah zamanında bu çeşit muameleleri zina sayardık" buyrulmuştur.

* Sübülü's-Selam'da: "Bu hadis, tahlilin (hulle yapmanın) haram olduğuna delildir. Çünkü lanet ancak haram edileni işleyen hakkında kullanılır. Her haram edilen şey, yasaklanmıştır. Yasaklama akdin fasid olmasını ve laneti iktiza eder. Bu fail için de olsa, hükme illet teşkil etmesi sahih olan bir vasfa bağlı kılınmıştır. Tahlilde yer verilen bazı suretler zikredilmiştir.

* Akidde muhallil: "Ben kadını helal kılınca artık (benimle) nikah yoktur" der. Bu şekil, mut'a nikahı gibidir, çünkü nikah müddetini sınırlamıştır.

* Muhallil akid de: "Kadını helal kıldım mı boşadım demektir" der.

* Bunları söylemez ama, akid yaparken kadını helal kılmak niyetiyle temasta bulunacağına, asıl kasdının daimî bir nikah yapmak olmadığına niyet eder.
Lanetin zahiri bütün bu akid çeşitlerine şamildir. Akdin bütün bu çeşitleri de fasiddir."

3- Bu mesele ile ilgili olarak şunu da kaydedelim: Hanefîler, tahlile fetva vermiştir. Bunun haram bir akid olmadığı söylenmiştir. Bu meselede Hanefîlere yapılan ta'riz, fetvalarını sahih bir rivayete dayandıramamalarında düğümlenir. Meselenin teferruatına girmeyeceğiz.[207]

5693- 11- وعن الْمِسْوَرِ بْنِ مَخرمَة رَضِيَ اللّهُ عَنهما قال:]خَطَبَ عَلِيٌّ رَضِيَ اللّهُ عَنه بِنْتَ أبي جَهْلٍ وَعِنْدَهُ فَاطَمَةُ رَضِيَ اللّهُ عَنها. فَسَمِعَتْ بذلِكَ فَأتَتِ النَّبيَّ #. فَقَالَتْ: يَزْعُمُ قَوْمُكَ أنَّكَ تَغْضَبُ لِبَنَاتِك، وهذا عَلِيٌّ نَاكِحٌ اِبْنَةَ أبِي جَهْلٍ. فقَامَ النَّبيُّ # فَتَشَهَّدَ وَقالَ: أمَّا بَعْدُ فإنِّي أنْكَحْتُ أبَا الْعَاصِ بْنَ الرَّبِيعِ فَحَدَّثَنِي وَصَدَقَنِي، وَإنَّ فَاطِمَةَ بِضْعَةٌ مَنِّي، يَرِيبُنِي مَا يُرِيبُهَا، واللّهِ يَجْتَمِعُ بِنْتُ رَسُولِ اللّهِ # وَبِنْتُ عَدُوِّ اللّهِ أبَداً قَالَ: فَتَرَكَ عَلِيٌّ

الْخِطْبَةَ[.

11. (5693)- Misver İbnu Mahreme (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Hz. Ali (radıyallahu anh) nikahı altında Fatıma (radıyallahu anhâ) olduğu halde Ebu Cehl'in kızına talib oldu. Bunu işiten Hz. Fatıma, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelerek:
"Kavmin, kızları için senin hiç gadablanmayacağını zannediyor. İşte Ali, Ebu Cehl'in kızıyla evlenecek!" dedi. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm kalktı [minbere çıktı] şehadet getirdi ve şu hitabede bulundu:
"Emma ba'd! Ben Ebu'l-As İbnu'r-Rebî'e (kızımı) nikahladım. Bana konuştu ve doğruyu söyledi [vadetti ve vaadini tuttu. Şurası muhakkak ki ben helal olanı haram kılmıyorum, haramı da helal kılmıyorum]. Fatıma benden bir parçadır. Onu üzen beni de üzer. Allah'a yemin olsun Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kızı Allah düşmanının kızıyla ebediyyen biraraya gelmeyecektir!
"Ravi der ki: "Ali istemekten vazgeçti."[208]

-5694 -12- وفي أخرى قال:]سَمِعْتُ رَسُولَ اللّهِ # يَقُولُ وَهُوَ عَلى الْمِنْبَرِ: أنَّ بَنِي هِشَامِ بْنِ الْمُغِيرَةِ اسْتَأذَنُونِي فِي أنْ يُنْكِحُوا ابْنَتَهُمْ عَلِيَّ بْنَ أبِي طَالِبٍ فَ اذَنُ، ثُمَّ َ آذَنُ ثُمَّ َ آذَنُ إَّ أنْ يُرِيدَ ابْنُ أبِي طَالِبٍ أنْ يُطَلِّقَ ابْنَتِي وَيَنْكِحَ ابْنَتَهُمْ، فإنَّمَا هِيَ بِضْعَةٌ مِنِّي، يَرِيبُنِي مَا يُرِيبُهَا وَيُؤْذِينِي مَا آذَاهَا[. أخرجه الخمسة إ النسائي.»البَضْعةُ« القَطعة من اللحم.و»يُرِيبُني« بفتح أوّله: أي يسوؤني ماساءها .

12. (5694)- Bir diğer rivayette şöyle gelmiştir: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın minberde şöyle söylediğini işittim:
"Benî Hişam İbnu'l-Mugire ailesi, kızlarını Ali İbnu Ebi Talib'le evlendirmek için benden izin istiyor. Ben izin vermedim, vermiyorum ve vermeyeceğim! Ancak, Ebu Talib'in oğlu kızımı boşayıp, kızlarını almak isterse o başka! Şunu iyi bilin, Fatıma benden bir parçadır. Onu üzen beni de üzer, ona eziyet olan bana da eziyet olur." [Buhârî, Fezailu'l-Ashab 16, 12, 29, Cum'a 29, Humus 5, Nikah 109, Talak 13; Müslim, Fezailu's-Sahabe 96, (2449); Ebu Davud, Nikah 13, (2071); Tirmizî, Menakıb, (3866).][209]

AÇIKLAMA:

1- Hakim'in rivayetine göre Hz. Ali (radıyallahu anh), Ebu Cehl'in kızı [Cüveyre -veya Avra veya Cemileyi] kızın amcası el-Haris İbnu Hişam'dan ister. Bu sırada Resulullah'la da bu hususta istişare eder. Aleyhissalâtu vesselâm: "Bana kızın hasebinden mi soruyorsun?" der. Hz. Ali: "Hayır! Ancak onu tavsiye ediyor musun, (öğrenmek istiyorum)" der. Resulullah:
"Hayır! Fatıma benden bir parçadır. Bu işin onu hüzne boğup üzeceğine inanıyorum!" buyurur. Hz. Ali (radıyallahu anh):
"Ben sizin hoşlanmayacağınız bir şey yapmam!" der ve o meseleyi kapar.
Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), kızı Fatıma'ya karşı duyduğu şefkat sebebiyle ona eziyet verecek bir evlenmeye müsaade etmemiş, "Onu üzen şey beni de üzecektir" demiştir.

2- Resulullah'ın takdirle bahsettiği Ebu'l-As İbnu Rebi (radıyallahu anh), Aleyhissalâtu vesselâm'ın bir diğer damadı, büyük kızı Zeyneb'in kocasıdır. Mekke'de iken evlendirmişti. Ahlakı mükemmel, sözünde duran, dürst ve mert bir kimse idi. Kureyş, Zeyneb (radıyallahu anhâ) ile evlenmesine karşı çıkmış ise de, bu onları dinlememişti. Bedir'de Müslümanlara esir düştü. Hz. Zeyneb kocasını esaretten kurtarmak üzere, annesi Hz. Hatice (radıyallahu anhâ)'nin düğün hediyesi olarak verdiği gerdanlığı göndermişti. Resulullah bunu görünce tanıdı ve Hz. Hatice'yi hatırlayarak duygulandı. Resulullah'ın talebi üzerine gerdanlık iade edildi. Ebu'l-As'ı da serbest bıraktılar. Ebu'l-As serbest bırakıldıktan bir müddet sonra Müslüman olmuştur.[210]

-5695 -13- وعن ابن شِهَاب:]أنَّ عَبْدَ اللّهِ بْنَ عَامِرٍ أهْدَى لِعُثْمَانَ رَضِيَ اللّهُ عَنهُمَا جَارِيَةً اِشْتَرَاهَا بِالْبَصْرَةِ وَلَهَا زَوْجٌ، فَقالَ عُثْمَانُ: أقْرَبُهَا وَلَهَا زَوْجٌ. فأرْضَى ابْنُ عَامِرٍ زَوْجَهَا فَفَارَقَهَا[. أخرجه مالك.

13. (5695)- İbnu Şihab anlatıyor: "Abdullah İbnu Amir, Hz. Osman (radıyallahu anh)'a bir cariye hediye etti. Bu cariyeyi Basra'da satın almıştı ve onun kocası da vardı. Osman: "Ben ona yaklaşmam, onun kocası var!" dedi. Bunun üzerine İbnu Amir, kocasını razı etti ve cariyeden ayırdı." [Muvatta, Buyu 7, (2, 617).][211]

AÇIKLAMA:

Hz. Osman, kendisine hediye edilen cariyeye kocası sebebiyle temasta bulunmuyor. Çünkü haramdır. Ancak, cariyeyi satın almış olan Abdullah İbnu Amir, boşanması hususunda kocayı razı ediyor. Bu durumda iddeti tamamlandı mı cariye efendisine helal olur.[212]

5696 -14- وعن مالكٍ:]أنَّهُ بَلَغَهُ أنَّ ابْنَ عَبَّاس وَابْنَ عُمَرَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنهُمْ سُئِ عَنْ رَجُلٍ كَانَ تَحْتَهُ حُرَّةٌ فأرَادَ أنْ يَنْكِحَ عَلَيْهَا أمَةً، فَكَرِهَا أنْ يَجْمَعَ بَيْنَهُمَا[.

14. (5696)- İmam Malik'e ulaştığına göre, "İbnu Abbas ve İbnu Ömer (radıyallahu anhüm)'e, nikahı altında hür bir kadın olduğu halde bunun üzerine bir cariye nikahlamak isteyen bir adam hakkında soruldu. Bunlar, adamın ikisini cemetmesini mekruh addettiler." [Muvatta, Nikah 31, (2, 536).][213]

AÇIKLAMA:

Bu rivayete göre, hür kadının üzerine köle bir kadının (cariye) nikahla alınması mekruhtur. İmam Malik'ten bu meselede farklı fetvalar rivayet edilmiştir. "Bunda bir beis yok" dediği gibi, "Hür kadın kendi nefsinde muhayyer bırakılır" da demiştir.
Bunda ihtilaf, cariyenin nikahlı olarak alınmasından ileri gelmektedir. Nikahlı olmadığı takdirde, hür zevcenin, kocasının cariye edinmesine itiraz etmeye hakkı yoktur.
Said İbnu'l-Müseyyeb: "Hür kadın müsaade etmedikçe, erkek hür üzerine cariyeyi nikahlayamaz!" demiştir. Ona göre, "Hür karısı rıza gösterdiği takdirde nikahlayacak olursa, günlerin taksiminde hürün hakkı üçte ikidir, cariyenin hakkı ise üçte birdir."
İmam Malik: "Hür erkek, mehir ödeyecek güçte olduğu takdirde, cariye ile evlenemez. Zinaya düşmekten korkmuyorsa, hür kadına ödeyecek mehir bulamadığı takdirde de cariye ile evlenemez" demiştir. Bu hükmüne delil olarak

Nisa suresinin 25. ayetini göstermiştir. [214]

DÖRDÜNCÜ BAB

NİKÂHTA MÜTEFERRİK HÜKÜMLER

(Bu babta beş fasıl vardır)

BİRİNCİ FASIL

NİKÂHI FESHEDEN ŞEYLER, FESHETMEYEN ŞEYLER

5697-1- عن ابْنِ الْمُسَيَّبْ:]أنَّ عُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنه قالَ: أيُّمَا رَجُلٍ تَزَوَّجَ امْرَأةً وَبِهَا جُنُونٌ أَوْ جُذَّامٌ أوْ بَرَصٌ فَمَسَّهَا فَلَهَا صَدَاقُهَا كَامً، وَذلِكَ لِزَوْجِهَا غُرْمٌ عَلى وَلِيِّهَا[. أخرجه مالك .

1. (5697)- İbnu'l-Müseyyeb rahimehullah anlatıyor: "Hz. Ömer (radıyallahu anh) dedi ki: "Kim, kendisinde delilik veya cüzzam veya baras (alaten) bulunan biriyle evlenir ve temasta da bulunursa, mehir tamamiyle kadının olur. Ancak bu, kadının velisi üzerinde erkeğe bir borç olur." [Muvatta, Nikah 9, (2, 526).] [215]

AÇIKLAMA:

Evlilik sırasında kadında sayılan haller (delilik, cüzzam, baras (alaten) gibi hastalıklar) var ise, bu söylenmelidir. Zaten bu hallere rağmen kadını hiçbir erkek nikahı altına almaz. Bunlar söylenmez ve evlilikten sonra ortaya çıkarsa erkek kadını bırakabilir. Ancak kadına mehrini ödeyecektir. Kadın mehrini eksiksiz olarak alır, fakat bu halden erkeğin mağduriyeti de giderilir, kızın velisi erkeğe borçlanacaktır. Borçlanmaya mahkum edilecek veli, kızın babası veya oğlan kardeşi, kızın halini bilme durumunda olan bir başka yakınıdır. Eğer kızı evlendiren veli, amca oğlu veya bir azadlısı veya aşiretten -kızda bu halin varlığını bilmediğine hükmedilecek- biri ise bu takdirde veli borçlandırılmaz. [216][217]

-5698 -2- وعنهُ أَنَّ عُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]أَيُّمَا امْرَأةٍ فَقَدَتْ زَوْجَهَا فَلَمْ تَدْرِ أيْنَ هُوَ، فإنَّهَا تَنْتَظِرُ أرْبَعَ سِنِينَ، ثُمَّ تَقْعُدُ أرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْراً، ثُمَّ تَحِلُّ[. أخرجه مالك .

2. (5698) Yine İbnu'l-Müseyyeb anlatıyor: "Hz. Ömer (radıyallahu anh) buyurdular ki: "Bir kadın kocasını kaybeder, nerede olduğunu da bilemezse dört yıl bekler, sonra dört ay on gün oturur, sonra nikahı (başkasına) helal olur." [Muvatta, Talak 52, (2, 575).] [218]

AÇIKLAMA:

Bu rivayet Muvatta'da, Kocasını kaybeden kadının iddeti başlığını taşıyan bir babta kaydedilmiştir. Hz. Ömer (radıyallahu anh)'den kaydedilen bu fetvaya göre, kocası gurbete çıkıp da ondan dört yıl boyu haber alamayan kadın, iddet bekleme adabı çerçevesinde dört ay on gün daha bekler. Ondan sonra artık yeni bir evlilik yapabilir.

Zürkânî, Hz. Osman ve Hz. Ali (radıyallahu anhümâ)'den benzer görüşlerin rivayet edildiğini, hatta bu meselede Ashab'ın icmasından bile bahsedildiğini, asırlarında buna muhalif bir görüş işitilmediğinin söylendiğini de not eder.[219]

-5699 -3- وعنه عنْ رَجُلٍ مِن ا'نْصَارِ يُقَالُ لَه نَضْرَةَ بْنُ ا'كْتَمْ مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللّهِ # قَالَ:]تَزَوَّجْتُ امْرَأةً عَلَى أنَّهَا بِكْرٌ فَدَخَلْتُ عَلَيْهَا فَإذَا هِيَ حُبْلَى. فَقَالَ # لَهَا الصَّدَاقُ بِمَا اسْتَحْلَلْتَ مِنْ فَرْجِهَا، وَالْوَلَدُ عَبْدٌ لَكَ، وَفرَّقَ بَيْنَنَا، وَقَالَ إذَا وَضَعَتْ فَحُدُّوهَا[. أخرجه أبو داود.قال الخطابي: هذا حديث مرسل أعلم أحداً من الفقهاء قال به 'ن ولد الزنى من الحرة حرّ، ويشبه أن يكون معناه إن ثبت الخبر: أنه أوصاه به خيراً، وأمره بتربيته واقتنائه لينتفع بخدمته إذا بلغ فيكون له كالعبد في الطاعة مكافأة له على إحسانه، ويحتمل إن صح الحديث أن يكون منسوخاً .

3. (5699)- Yine İbnu'l-Müseyyeb, Aleyhissalâtu vesselâm'ın ashabından, Nadre İbnu'l-Ektem denen ensardan bir zattan naklen kaydettiğine göre, demiştir ki:
"Ben bakire bildiğim bir kadınla evlendim, gerdeğe girince hamile olduğunu gördüm. (Durumu Resulullah'a arzettiğim vakit) Aleyhissalâtu vesselâm:
"Fercinden istifaden sebebiyle mehir onundur, çocuk da sana köledir" buyurdu ve aramızı ayırdı. İlaveten: "Çocuğu doğurunca had uygulayın!" emretti." [Ebu Davud, Nikah 38, (2131, 2132).] [220]

AÇIKLAMA:

Hattâbî der ki: "Bu hadisin hükmüyle fetva veren tek fakih bilmiyorum. Zaten hadis mürseldir. Hamile kadın hür olduğu takdirde, ondan doğacak zina mahsulü bir çocuğun hür olacağı hususunda ihtilaf eden tek alim de bilmiyorum. [Öyleyse bu nasıl köleleştirilir?]"
Hattâbî devamla der ki: "Eğer hadis sabit ise, manası şu olabilir: "Aleyhissalâtu vesselâm çocuk için hayır tavsiye etmiştir ve çocuğa sahip çıkıp yetiştirmesini, terbiyesini vermesini ve büyüyünce de hizmetinden faydalanmasını emretmiştir. Böylece çocuk, yapılan iyiliğe karşılık olarak göstereceği taatle köle olmuş gibi olur. Hadis şayet sabit ise mensuh da olabilir."[221]

5700 -4- وعن ابْنُ عَبَّاس رَضِيَ اللّهُ عَنهُمَا قال:]إذَا أسْلَمَتِ النَّصْرَانِيَّةُ تَحْتَ الذِّمِّىِّ قَبْلَ زَوْجِهَا بِسَاعَةٍ حَرُمَتْ عَلَيْهِ[. أخرجه البخاري .

4. (5700)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Bir Hıristiyan kadın, bir zımmînin nikahı altında iken, kocasından bir müddet önce Müslüman olsa, artık kocasına haram olur." [Buharî, Talak 20.][222]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, karıkocadan biri Müslüman olduğu takdirde, nikah durumlarının ne olacağı meselesine açıklık getirmekte, farklı görüşlerden birini tesbit etmektedir. Bu meseleye temas eden ayet mealen şöyledir: "Ey iman edenler! Mü'min kadınlar hicret etmiş olarak size geldiğinde, onları imtihan edin. Onların imanını

Allah hakkıyla bilir. Eğer mü'min olduklarına kanaat getirirseniz onları kâfirlere geri göndermeyin. Bunlar onlara helal değildir, onlar da bunlara helal olmaz. Müşrik kocalarının onlara verdiği mehri iade edin.. kâfir kadınları da nikahınız altında tutmayın, onlara verdiğiniz mehri geri isteyin..." (Mümtehine 20).

2- Buhârî, aynı babta, sadedinde olduğumuz rivayetin devamı olarak İbrahim es-Saiğ'den şu rivayeti kaydeder: "Zımmîlerden evli bir kadın kocasından önce Müslüman olsa, sonra da kocası kadının iddeti içerisinde Müslüman olsa kadın yine kocasının hanımı mıdır?" diye Atâ merhumdan sorulmuştu, şu cevabı verdi: "Hayır! Ancak kadın dilerse yeni bir nikah ve yeni bir mehirle (evlilik yapabilir)" Mücahid de şunu söylemiştir: "Adam, iddet içerisinde Müslüman olmuştsa, eski hanımıyla evlenir!"
Hasan Basri ve Katâde, Müslüman olan iki Mecusi hakkında: "Bunlar eski nikahları üzeredirler. Ancak bunlardan biri daha önce Müslüman olmuş, diğeri de eski nikahın devamına itiraz etmiş ise, ayrılırlar, artık erkeğin kadın üzerinde bir hakkı kalmamıştır" der.

3- İbnu Hacer, Kûfe fukahası (Hanefiler) başta olmak üzere Tavus, Sevrî, Ebu Sevr gibi birçok ulemanın sadedinde olduğumuz rivayette beyan edilen İbnu Abbas'ın görüşünü esas aldığını, ehl-i Kûfe ve onlara tabi olanların "Erkek hanımına İslam'ı teklif etmelidir" şartını koştuklarını belirtir. İbnu Hacer açıklamasına devam ederek, "Şafii, Malik, Ahmed, Katâde, İshak, Ebu Ubeyd gibi birkısım ulemanın da Mücahid'in fetvasını esas aldıklarını" belirtir. "İddeti içerisinde Müslüman olan erkek, eski hanımıyla evliliğini devam ettirir" şeklinde ifade edilen bu görüşe İmam şafii, Ebu Süfyan'la ilgili kıssadan delil getirmiştir: "Ebu Süfyan Mekke'nin fethi sırasında Merrî Zahran mevkiinde, Müslümanların Mekke'ye fetihle girdiği gecede Müslüman olmuştu. Ebu Süfyan Mekke' ye Müslüman olarak girince, hanımı Hind Bintu Ukbe, sakalından tutup Müslüman olduğu için çıkışmış, nefretini izhar etmiş, bir müddet sonra Hind de Müslüman olmuştu. Bu esnada aralarında bir ayrılık olmadığı gibi, nikahlarının yenilenmesi de mevzubahis olmamıştır. Bu şekilde kocalarından önce Müslüman olan nice sahabiyye vardır: Hakim İbnu Hizam, İkrime İbnu Ebi Cehl vs. gibi. Bunların nikah akidlerinin yenilendiğine dair bir rivayet mevcut değildir. Megazi yazarları bu meselede ihtilaf da etmezler. Ancak bu durum, çoğunluğun nezdinde, "erkeğin İslam'a girişi, kendisinden önce Müslüman olan hanımının iddetinin sona ermesinden önce vaki olduğuna" hamledilmiştir."[223]

-5701 -5- وعنه رَضِيَ اللهَ عَنه:]أنَّ رَجًَ جَاءَ مُسْلِماَ ثُمَّ جَاءَتِ امْرَأتُه بَعْدَهُ مُسْلِمَةً. فَقَالَ زَوْجُهَا: يَا رَسُولَ اللهِ إنَّهَا قَدْ كَانَتْ أسْلَمَتْ مَعِى؛ فَرَدَّهَا عَلَيْهِ[. أخرجه أبو داود والترمذي .

5. (5701)- Yine İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Bir adam önce kendisi Müslüman olup geldi, sonra da hanımı Müslüman olup geldi. Kocası:
"Ey Allah'ın Resulü! Hanımım da benimle birlikte Müslüman olmuştu!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm, hanımını kendisine iade etti." [Ebu Davud, Talak 23, (2238); Tirmizî, Nikah 43, (1144).] [224]

-5702 -6- وعنه رَضِيَ اللهُ عَنه قال:]أسْلَمَتِ امْرَأةٌ فَتَزَوَّجَتْ، فَجَاءَ زَوْجُهَا الى النَّبِىِّ # فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ إنِّي كُنْتُ قَدْ أسْلَمْتُ وَعَلِمَتْ بِإسْمِي. فَانْتَزَعَهَا مِنْ زَوْجِهَا اŒخَرِ، وَرَدَّهَا الى زَوْجِهَا ا'وَّلِ[. أخرجه أبو داود .

6. (5702)- Yine İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Bir kadın, Müslüman oldu ve (yeni bir erkekle) evlendi. Bunun üzerine (eski) kocası Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelerek:
"Ey Allah'ın Resulü! Ben de Müslüman olmuştum. Hanımım Müslüman olduğumu da biliyor" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm, kadını ikinci kocasından ayırıp eski kocasına iade etti." [Ebu Davud, Talak 23, (2239); İbnu Mace, Nikah 60, (2008).][225]

-5703 -7- وعنه رَضِيَ اللهُ عَنه قال:]رَدَّ رَسُولُ اللهِ # إبْنَتَهُ زَيْنَبَ عَلى أبِي الْعَاصِ بْنِ الرَّبِيعِ بِالنِّكَاحِ ا'وَّلِ بَعْدَ سِتِّ سِنِينَ، وَلَمْ يُحْدِثْ شَيْئاً[. أخرجه أبو داود والترمذي .

7. (5703)- Yine İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) kızı Zeyneb'i Ebu'l-As İbnu'r-Rebî'e, altı yıl sonra eski nikahı ile geri verdi (ne nikah, ne mehir) hiçbir şeyi yenilemedi." [Ebu Davud, Talak 24, (2240); Tirmizî, Nikah 43, (1143).][226]

5704- 8- وعن عَمْرُو بْنُ شُعَيْبِ عن أبيهِ عنْ جَدِّهِ رَضِيَ اللهُ عَنه:]أنَّ رَسُولَ اللهِ # إنَّمَا رَدَّ زَيْنَبَ عَلى زَوْجِهَا بِنِكَاحٍ جَدِيدٍ وَمَهْرٍ جَدِيدٍ[. أخرجه الترمذي .

8. (5704)- Amr İbnu Şuayb an ebihi an ceddihi (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (kızı) Zeyneb (radıyallahu anhâ)'i kocası (Ebu'l-As'a) yeni bir mehirle iade etti." [Tirmizî, Nikah 43, (1142); İbnu Mace, Nikah 60, (2010).] [227]

AÇIKLAMA:

1- Kaydedilen son dört rivayet de daha önce 5700 numarada kaydedilen ve açıklaması yapılan İbnu Abbas rivayetinde olduğu gibi, Müslüman olan karıkocanın nikah durumları üzerinedir. Hemen hepsinde işlenen ana fikir; karıkoca her ikisi de Müslüman oldukları takdirde eski nikahları üzere devam edebilirler. Kadın, erkekten önce Müslüman olmuş ise, kadının iddeti içerisinde -ki bir iddet dört ay on gündür- erkek de Müslüman olduğu takdirde eski nikah üzere beraberlikleri devam eder, yeni bir nikah akdine, mehir tesbitine hacet yoktur. İmam Muhammed: "Kadın dar-ı İslam'da Müslüman olur, kocası kâfir kalırsa, erkeğe İslam teklif edilmeden araları ayrılmaz, kocası da Müslüman olursa, kadın onun hanımıdır; eğer Müslüman olmazsa araları ayrılır, bu ayırma bâin olan bir boşamadır" der. Bu İbrahim Nehai ve Ebu Hanife'nin de görüşüdür.

2- Son iki rivayette, bu meseleye Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kendi kızı Zeyneb ile onun kocası Ebu'l-As örneği zikredilmektedir. Fakat, aralarında cereyan eden ayrılık müddetinde pek zahir farklılık ve dolayısıyla ihtilaf gözükmektedir. Ancak İbnu Hacer, "altı yıl"la Hz. Zeyneb'in hicreti ile Müslüman oluşu arasındaki zaman kastedilmiştir. "İki yıl" veya "üç yıl"la da "...Bunlar onlara helal değildir, onlar da bunlara helal değildir..." (Mümtehine 10) ayetinin nüzulü ile Ebu'l-As'ın Müslüman olarak gelişi arasında geçen müddet kastedilmiştir. Çünkü bu iki hâdise arasında iki yıl birkaç aylık müddet var" diyerek telif eder.
Ne var ki, iki hadis arasındaki ihtilaf rakamdan ibaret değildir. Amr İbnu Şuayb

hadisinde Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kızı Zeyneb ile damadı Ebu'l-As arasındaki nikahı yeni bir akid yeni bir mehirle tecdid ettiğini ifade ederken, İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) rivayetinde, bilakis ne nikahın ne de mehrin yenilenmediği ifade edilmektedir. Halbuki ulema, hanım Müslüman olduğu takdirde, kocasını ancak bir iddet müddeti bekleyebileceğini, bu müddet dolunca boşanma hasıl olacağını, bir iddet müddetinin dört ay on gün olduğu, halbuki Hz. Zeyneb ile Ebu'l-As'ın tekrar eski nikahla birleşmelerinin arasından iki yıl birkaç ay geçtiğini belirterek aradaki müşkilata dikkat çekerler. Bu müşkilatı gidermek için yapılan izahlardan bizce en mâkul olan bir tanesini burada kaydedeceğiz: "Zeyneb'in Müslüman olmasına ve kocasının küfürde devam etmesine rağmen Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) aralarını ayırmamıştır. Çünkü henüz "Bunlar onlara helal değildir, onlar da bunlara helal olmaz" (Mümtehine 10) ayet-i nazil olmamış idi. Ayet nazil olunca Aleyhissalâtu vesselâm kızına iddete başlamasını emretmiştir. Böylece başlayan iddetin müddeti dolmadan Ebu'l-As Müslüman olarak gelmiş, Aleyhissalâtu vesselâm)da eski nikahın devamına hükmetmiştir." Bu açıklama, aradaki işkali kaldırır.
Bu iki hadis arasındaki ihtilaf ulema arasında uzun tahlillere bâis olmuştur. Burada hepsine yer vermeyi gerekli görmüyoruz. Buhârî şerhlerinde görülebilir. İbnu Hacer şöyle bağlar: "Bu hadisle ilgli açıklamada benimsenecek en iyi görüş İbnu Abbas'ın hadisini tercih etmektir. Nitekim imamlar da onu tercih etmiş, (aradaki işkalin çözümünü de) Müslüman olan kadını kocasına haram kılan ayetin nüzulü ile Ebu'l-As'ın müslüman oluşu arasındaki müddetin uzamasına hamlederek yapmıştır. Bu çeşit bir te'life mani de yoktur."[228]

-5705 -9- وعن ابْنِ شِهَابٍ قال:]بَلَغَنِي أنَّ نِسَاءَكُنَّ عَلى عَهْدِ رَسُولِ اللّهِ # يُسْلِمْنَ بِأرْضِهِنَّ وَهُنَّ غَيْرُ مُهَاجِرَاتٍ وَأزْوَاجُهُنَّ حِينَ أسْلَمْنَ كُفَّارٌ. مُنْهُنَّ بِنْتُ الْوَلِيدِ بْنِ الْمُغِيرَةِ، وَكَانَتْ تَحْتَ صَفْوَانَ ابْنُ أُمَيَّةَ. فَأسْلَمَتْ يَوْمَ الْفَتْحِ وَهَرَبَ صَفْوَانُ مِنَ ا‘‘سْم، فَبَعَثَ إلَيْهِ الْنَّبِيُّ # ابْنَ عَمِّهِ وَهْبَ بْنَ عُمَيْرٍ بِرِدَائِهِ أمَانًا لِصَفْوَانَ بْنِ أمَيّة، وَدَعَاهُ رَسُول اللّهِ # الَى اِسْم وَأن يقْدُمَ عَلَيْهِ فإنْ رَضِيَ أمْراً قَبِلَهُ وإَّ سَيَّرَهُ شَهْرَيْنِ، فَلَمَّا قَدِمَ صَفْوَانُ عَلَى رَسُولِ اللّهِ # بِرِدائِهِ نَادَاهُ بِأعْلَى صَوْتِهِ: يَا مُحَمَّد، هذَا وَهْبُ ابْنُ عُمَيْرٍ جَاءَنِى بِرِدَائِك وَزَعَمَ أنَّك دَعَوْتَنِى الَى الْقُدُومِ عَلَيْك، فَإنْ رَضِيْتُ أمْراً قَبِلْتُهُ وَإَّ سَيَّرْتَنِى شَهْرَيْنِ. فَقَامَ

#: انْزِلْ أبَا وَهْبٍ. فَقالَ: َ واللهِ َ أنْزِلُ حَتّى تُبَيِّنَ لِي. فَقَالَ لَهُ #: بَلْ لَكَ تَسْيِيرُ أرْبَعَةِ أشْهُرٍ. فَخَرَجَ # قِبَلَ هَوَازِنَ بِحُنَيْنٍ، وأرْسَلَ الى صَفْوَانَ يَسْتَعِيرُ أدَاةً وَسِحاً. فَقَالَ: أطَوْعاً أمْ كَرْهاً؟ فَقَالَ: بَلْ طَوْعاً. فأعَارَهُ ا٭دَاةَ وَالسِّحَ، ثُمَّ رَجَعَ مَعَ النَّبِيِّ #، وَهُوَ كَافِرٌ، فَشَهِدَ حُنَيْناً وَالطَّائِفَ وَهُوَ كَافِرٌ وَامْرَأتُهُ مُسْلِمَةٌ وَلَمْ يُفَرِّقْ بَيْنَهُمَا حَتّى أسْلَمَ صَفْوَانُ رَضِيَ اللّهُ عَنهُ وَاسْتَقَرَّتْ عِنْدَهُ امْرَأتُهُ بذلِكَ النِّكَاحِ، وَكَانَ بَيْنَ إسْمِهِ وَإسْمِ امْرَأتِهِ نَحْواً مِنْ شَهْرَيْنِ[. أخرجه مالك.

9. (5705)- İbnu Şihab anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında, bir kısım kadınlar, kendi yurtlarında Müslüman oldular. Bunlar hicret de etmediler. Bunlar İslam'a girdikleri zaman kocaları kâfir idiler. Bunlardan biri Velid İbnu'l-Mugire'nin kızıydı. Bu kadın Safvan İbnu Ümeyye'nin nikahı altında idi. Bu hanım Fetih günü Müslüman olmuş, kocası Safvan da İslam'dan kaçmıştı. Aleyhissalâtu vesselâm peşinden amcasının oğlu Vehb İbnu Umeyr'i, kendisine bir eman alâmeti olarak şahsî ridasıyla birlikte gönderdi. [Resulullah onu İslam'a çağırıyor ve] yanına gelmeye davet ediyordu: (Gelince bakacak), İslam hoşuna giderse kabul edecekti, gitmezse kendisine iki ay müsaade edecekti.
Safvan, Aleyhissalâtu vesselâm'ın yanına ridasıyla birlikte gelince, yüksek sesle [halkın arasında] bağırırarak:
"Ey Muhammed! İşte Vehb İbnu Umeyr! Senin ridanı bana getirdi ve senin beni yanına davet ettiğini, İslam hoşuma giderse kabul edeceğimi, gitmezse bana iki ay mühlet tanıyacağını söyledi" dedi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) kalkıp: "Ey Ebu Vehb (devenden) in!" buyurdu. Fakat o:
"Hayır, vallahi, meseleyi benim için açıklığa kavuşturmadıkça inmem!" dedi. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm: "Sana, daha fazla, dört ay mühlet tanıyorum" buyurdular.
Sonra Resulullah Havazin tarafına Huneyn Seferi'ne çıktı. (Sefer hazırlığı sırasında) Safvan'a adam göndererek çağırtıp, emaneten silah ve başka harp malzemesi vermesini talep etti. Safvan:
"Zorla mı, gönül rızasıyla mı istiyorsun?" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Gönül rızasıyla!" buyurdu. Safvan [yanında bulunan] silah vs.yi iâne olarak verdi. Sonra Safvan kâfir olduğu halde Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la birlikte döndü. Huneyn Gazvesi'ne, Taif'in fethine katıldı. Bu esnada henüz kâfirdi. Ama hanımı Müslüman olmuştu. Aleyhissalâtu vesselâm aralarını

ayırmadı. Bu hal Safvan (radıyallahu anh)'ın Müslüman oluşuna kadar devam etti. Müslüman olduktan sonra hanımı eski nikahıyla onun yanında kaldı. Safvan ile hanımının Müslüman oluşu arasında iki ay kadar bir zaman mevcuttur." [Muvatta, Nikah 44, (2, 543, 544).][229]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, daha önce belirtilen ahkâma canlı bir örnek teşkil etmektedir: Müslüman kadın, müşrik kocasından hemen ayrılmaz. Bir iddet müddeti beklenir. O sırada kocanın da Müslüman olması için gerekli teşebbüslerde bulunulur.

2- Hadis, İslam'ı benimsetme ve yaymada, Resulullah'ın takip ettiği siyaseti anlamada da mühim bir örnektir. İnsanlara İslam'ı gösterme imkanı tanımak, bilmeyenleri, anlayamayanları ürkütmeden, kalplerini kazanıp, yakınlıklarını, temaslarını sağlayarak anlamalarına imkan hazırlamak... Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Safvan'a önce iki ay, daha sonra dört ay tanıma, anlama müddeti tanır. Bu esnada hep iyi davranır. İtimad telkin edecek davranışlarda bulunur ve Safvan İslam'a teslim olur.

3- Hadiste dikkatimizi çeken diğer bir husus Aleyhissalâtu vesselâm'ın Safvan'a verdiği ehemmiyettir. Bu onun daha önce ortaya koyduğu şahsiyete, Mekke cemiyeti içerisinde iktisab ettiği itibar ve şerefe denk bir alâka ve değer vermedir. Safvan, cahiliye devrinde fesahatıyla, insanlara yedirmesiyle ün yapmıştı. Kureyş'in en ilerideki eşrafından biriydi. Huneyn ganimetinden Aleyhissalâtu vesselâm ona bol bol verdi. O bu cömertlik karşısında hayran kalmış: "Vallahi böylesi bol vermeye ancak bir peygamberin gönlü razı olur!" demiş, Müslüman olmuştur. Şu söz de onundur: "Huneyn günü Resulullah bana o kadar çok verdi ki, kendisi o güne kadar nazarımda en çok buğzettiğim kimse iken, verdikçe nazarımda insanların en sevimlisi oldu." Safvan, mal tesiriyle Müslüman olmuştu ama Müslümanlığında pek samimi idi. Ömrünün sonuna kadar, samimiyetinden hiç eksilme olmadı. Kendisine bir ara "Hicret etmeyen helak olmuştur" denmişti. Hemen Medine'ye gelip Resulullah'tan hicret biatı almak istedi. Hatta bunu alabilmek için Resulullah'ın en çok sevdiği kimselerden biri olan amcası Abbas İbnu Abdulmuttalib'i araya koydu. Ancak Resulullah هِجْرَةَ بَعْدَ الْفَتْحِ diyerek Mekke'nin fethinden sonra hicret üzere biat[230] olmayacağını söyledi. Resulullah'ın irşadı üzerine Mekke'ye döndü ve orada

vefat etti, (radıyallahu anh).[231]

-5706 -10- وعن ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنهُما:]أنَّهُ كَانَ يَقُولُ في ا'مَةِ تَكُونُ تَحْتَ الْعَبْدِ فَتَعْتِقُ: إنَّ لَهَا الْخِيَارَ مَا لَمْ يمَسَّهَا[. أخرجه مالك.

10. (5706)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ), bir kölenin nikahı altında bulunan bir cariye, hürriyetine kavuşacak olursa, (bu azadlıktan sonra) kendisine kocası temas etmedikçe (bu evliliğe devam edip etmemede) muhayyer olduğunu söylerdi." [Muvatta, Talak 26, (2, 562).][232]

AÇIKLAMA:

Cariye şu veya bu şekilde hürriyetine kavuşunca köle olan kocasından boşanma hakkına sahiptir. Yani, hür statüsüne geçer geçmez bu hakkını hemen kullanmalıdır. Eğer kadın ayrılma tercihini ilan etmezden önce kocası temasta bulunursa hakkı düşer. Kadın sonradan "böyle bir hakkı olduğunu bilmediğini" söylese de mazereti kabul edilmez.[233]

-5707 -11- وعن مَالِكٍ:]أنَّهُ بَلَغَهُ أنَّ عُمَرَ أوْ عُثْمَانَ رَضِيَ اللّهُ عَنهُمَا قَضى في أمَةٍ غَرَّتْ رَجُ بِنَفْسِهَا أنَّهَا حُرَّةٌ فَتَزَوَّجهَا فَوَلَدَتْ لَهُ أوْداً، أنْ يَفْدِي أوْدَهُ بِمِثْلِهِمْ مِنَ الْعَبِيدِ. قَالَ مَالِكٌ رَحِمَهُ اللّهُ: وَتِلْكَ الْقِيْمَةُ أعْدَلُ عِنْدِى[. أخرجه رزين .

11. (5707)- İmam Malik rahimehullah'a ulaştığına göre, "Hz. Ömer -veya Hz. Osman- (radıyallahu anhümâ), bir erkeği "hürüm" diye nefsiyle aldatıp evlenen ve birçok çocuk doğuran cariye hakkında "adam, çocukların, köle emsalleriyle fidyelerini öder" diye hükmetmiştir." İmam Malik, "Bu kıymet, nazarımda en adildir" demiştir. Rezin tahric etmiştir. [Muvatta, Akdiye 23, (2, 741).][234]

AÇIKLAMA:

İbnu Abdilberr, bu hükmün, Hz. Ömer ve Hz. Osman her ikisine de ait olduğunu

söylemiştir. Hükme göre, aldatılan hür erkeğin cariyeden doğan çocukları köle mesabesindedir ve cariyenin efendisinin mülkündedir, hür babaya fidye ödeyerek çocuklarını kurtarmak düşmektedir. Ancak İbnu Abdilberr cumhurun "aldatılan kimsenin çocuğu hürdür" diye hükmettiğini belirtir. [235]

İKİNCİ FASIL

KADINLAR ARASINDA ADALET

5708- 1- عن أبى هريرة رَضِيَ اللهُ عَنه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَنْ كَانَتْ لَهُ امْرَأَتَانِ وَلَمْ يَعْدِلْ بَيْنَهُمَا، جَاءَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَشِقُّهُ سَاقِطٌ؛ وَفي أُخْرى: مَائِلٌ[. أخرجه أصحاب السنن .

1. (5708)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kimin iki hanımı olur ve aralarında adaletli davranmazsa kıyamet günü (vücudunun) yarısı düşük olarak gelir."
Diğer bir rivayette "Bir tarafı eğri (mefluç) olarak" denmiştir." [Ebu Davud, Nikah 39, (2133); Tirmizî, Nikah 42, (1141); Nesâî, İşterü'n-Nisa 2, (7, 63).] [236]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, birden fazla hanımla evlenen kimsenin hanımlar arasında eşitliğe ve adalete riayet etmesinin vacib olduğunu ifade eder. Böyle olunca kişinin birine meyletmesi haramdır, kul hakkına girer, sorumluluğu büyük olur. Meselenin ehemmiyetine binaen Rab Teala "...bütün ilginizi birine verip de diğerini ortada bırakmayın" (Nisa 129) buyurmuştur.

2- Burada istenen eşitlik zahire akseden, maddî hususlardadır; gecelerin taksiminde, nafaka tahsisinde, vazife tevziinde vs. Şarihler, ayet-i kerimenin sevgide eşitlik talep etmediğini, bunun kulun elinde olmayan bir husus olduğunu belirtirler.

Müteakip hadis bu meseleye biraz daha açıklık, Nebevî örnek getirecektir.[237]

5709- 2- وعن عَائشة رَضِيَ اللهُ عَنها قالت:]كَانَ رَسُولُ اللّهِ # يَقْسِمُ وَيَعْدِلُ وَيَقُولُ: اَللَّهُمَّ هذَا قَسَمِي فِيمَا أمْلِكُ، فَ تَلُمْنِى فِيمَا تَمْلِكُ وَ أمْلِكُ، يَعْنِى الْقَلْبَ[. أخرجه أصحاب السنن.

2. (5709)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) gece taksiminde adalete riayet eder ve derdi ki:
"Ey Allahım! Bu taksim benim iktidarımda olanla yaptığım bir taksimdir. Senin muktedir olup benim muktedir olmadığım şeyden dolayı beni levmetme!" Benim muktedir olmadığım dediği şeyle kalbi kastederdi." [Ebu Davud, Nikah 39, (2134); Tirmizî, Nikah 42, (1140); Nesâî, İşretü'n-Nisa 2, (7, 64).][238]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadise dayanan birkısım alimler, hanımları arasında adaletli davranmasının Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a da vacib olduğunu söylemiştir. Bazı alimler de "Hanımlarından dilediğini geri bırakır, dilediğini yanına alabilirsin..." (Ahzab 51) ayetine dayanarak kadınları hususunda tesviyesinin (eşitlik) Resulullah'a bir vecibe olmadığını, bu durumun Resulullah'ın (hasaisinden biri) olduğunu söylemiştir.
2- Hadis, muhabbet ve kalbî meylin, kişinin iradesine tabi olmayan bir emr, bir hal olduğuna, bunun bir Allah vergisi bulunduğuna delil olmaktadır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de de:"Sen yeryüzünde bulunan herşeyi harcasan da mü'minleri kalplerini birleştirip kaynaştıramazdın" dedikten sonra "Fakat onların kalplerini Allah birleştirmiştir" (Enfal 63) buyurarak bu meseleye yer vermiştir.[239]

5710 -3- وعنها رَضِـيَ اللّهُ عنها:]أنَّ سَوْدَةَ بِنْتَ زَمْعَةَ رَضِـيَ اللهُ عَنْهَا: وَهَبَتْ يَوْمَهَا لِعَائِشَةَ رَضِـيَ اللهُ عَنْهَا، فَكَانَ # يَقْسِمُ لِعَائِشَةَ يَوْمَهَا وَيَوْمَ سَوْدَةَ[. أخرجه الشيخان .

3. (5710)- Yine Hz. Aişe anlatıyor: "Sevde Bintu Zem'a (radıyallahu anhâ), gününü Aişe'ye hibe etti. Böylece Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Aişe'ye iki gün ayırıyordu. Bir kendi günü, bir de Sevde'nin günü." [Buharî, Nikah 98, Müslim, Rada 47, (1463).][240]

AÇIKLAMA:

İslam dini, erkeklere dörde kadar evlenme imkanı tanımıştır. Bu sebeple çok evliliğin getireceği meselelere de çözüm yolları vazetmiştir. Önceki hadiste günlerin hanımlara eşit şekilde taksim edilmesi prensibi vazedilmiştir. Burada hanımların kendi günlerini, diğerlerinden birine hibe edebileceği ifade edilmektedir. Bunun örneği Hz. Sevde'nin kendi nöbetini Hz. Aişe'ye hibesidir. Bazı rivayetlerde geldiği üzere Hz. Sevde yaşlanınca, Resulullah'ın kendisini boşayacağı endişesiyle gecesini Hz. Aişe'ye hibe eder. Resulullah da bu hibeyi kabul eder. Böylece Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hz. Aişe'nin yanında daha fazla kalma imkanı elde etmiş olmaktaydı.
Alimler, kendi sırasını hibe eden bir kadının bu hibeden her zaman için rücu edebileceğini, ancak rücunun geçmişe raci olamayacağını, geleceğe raci olacağını belirtirler.
Hz. Sevde (radıyallahu anhâ) ile, Resulullah Mekke'de iken, Hz. Hatice'nin vefatından sonra evlenmişti. Resulullah Sevde validemize Mekke'de iken duhulde bulunmuş, onunla birlikte hicret etmişti. Rivayetler, Hz. Aişe'nin nikahının Sevde'nin nikahından önce kıyıldığını, ancak duhülün, Sevde'ye duhülden sonra olduğunu ifade eder.
Sevde Bintu Zem'a (radıyallahu anhâ) Hz. Ömer'in hilafetinin sonlarında vefat etmiştir, (radıyallahu anhümâ).[241]

-5711 -4ـ وعنها رَضِيَ اللّهُ عَنها قالت:]بَعَثَ رَسُولُ اللّهِ # في مَرَضِهِ الى نِسَائِهِ فَاجْتَمَعْنَ. فَقالَ: إنِّي ـ أسْتَطِيعُ أنْ أدُورَ بَيْنَكُنَّ فإنْ رَأيْتُنَّ أنْ تَأذَنَّ لِي أنْ أكُونَ عِنْدَ عَائِشَةَ فَعَلْتُنَّ؟ فأذِنَّ لَهُ[. أخرجه أبو داود .

4. (5711)- Yine Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) hastalandığı zaman kadınlarını çağırdı, yanında toplandık.
"Ben sizleri teker teker dolaşacak durumda değilim. Uygun görürseniz Aişe'nin yanında kalmama müsaade edin, orada kalayım" buyurdular. Kadınlar da kendisine izin verdiler." [Ebu Davud, Nikah 39, (2137).][242]

-5712 -5ـ وعن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]كَانَ عِنْدَ رَسُولِ اللّهِ # تِسْعُ نِسْوَةٌ، وَكانَ إذَا قَسَمَ بَيْنَهُنَّ ـ يَنْتَهِي الى الْمَرْأةِ ا٪ولى إ٪ في تِسْعٍ فَكُنَّ يَجْتَمِعْنَ

فِي كُلِّ لَيْلَةٍ فِي بَيْتِ الَّتى يَأتِيهَا، فَكَانَ فِي بَيْتِ عَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنها. فَجَاءَتْ زَيْنَبُ فَمَدَّ يَدَهُ إلَيْهَا. فَقَالَتْ: هذِهِ زَيْنَبُ؟ فَكَفَّ # يَدَهُ فَتَقَاوَلَتَا حَتّى اسْتَحَثْتَا وَأُقِيمَتِ
الصَّةُ فَمَرَّ أبُو بَكْرٍ رَضِيَ اللّهُ عَنه فَسَمِعَ أصْوَاتَهُمَا. فَقالَ: اُخْرُجْ يَا رَسُولَ اللّهِ وَاحْثُ فِي أفْوَاهِهِمَا التُّرَابُ فَخَرَجَ #[. أخرجه مسلم.»استحثتا« أى رمت كل واحدة منهما في وجه صاحبتها التراب .

5. (5712)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanında dokuz hanım vardı. Kadınlara uğrama işini sıraya koyunca, birinci kadına ikinci bir uğrayışı dokuz gün sonra oluyordu. Kadınlar, her akşam, Resulullah'ın o gün geleceği odada toplanıyorlardı. (Bir gün) toplanma akşam, yeri Hz. Aişe'nin odasıydı. Zeyneb gelmişti. Resulullah ona elini uzattı. Hz. Aişe: “Bu Zeyneb'tir, (bilmiyor musun)? dedi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) da elini geri çekti. Derken Hz. Aişe ile Hz. Zeyneb birbirlerine çıkıştılar. Karşılıklı çekişme birbirlerinin yüzüne toprak atmaya kadar gitti. (Bu esnada mescidde) ikamet getirildi. Bu sırada Hz. Ebu Bekir geçiyordu, onların seslerini işitti.
"Ey Allah'ın Resulü! Çık ve şunların ağızlarına toprak saç!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm çıktı." [Müslim, Rada 46, (1462).][243]

AÇIKLAMA:

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) zevcelerinin yanında geceleme işini belli bir sıraya koyup sırasıyla uğramakla beraber, diğer hanımlarını, nöbetlerine kadar tamamen ihmal etmiş değildi. Bu rivayet, her akşam bütün hanımlarla birlikte geceleyeceği hanımının yanında toplanıp sohbet ettiklerini göstermektedir. Zaman zaman bu toplanmalarda, hanımlar arasında tartışmalar da olmaktadır. Sadedinde olduğumuz rivayet bu tartışmalardan şiddetli birisine şahitlik eder.
Diğer bazı rivayetler her gün ikindi namazından sonra Resulullah'ın hanımlarını sırayla kısa fasılalarla ziyaret edip bir müddet sohbet ettiğini gösterir. Bu hiç aksamayan bir ziyarettir.
Alimler, bu rivayetlerden, kocanın hanımlarını kendi odasında kabul etmesinin değil, onların odalarına teker teker uğramasının müstehab olacağını istidlal

etmişlerdir.[244]

-5713 -6- وعنه رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]كَانَ رَسُولُ اللّهِ # يَدُورُ عَلى نِسَائِهِ فِي السَّاعَةِ الْوَاحِدَةِ مِنَ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ، وَهُنَّ إحْدى عَشْرَةَ. قِيلَ ‘نَسٍ: وَكانَ يُطِيقُهُ؟ قَالَ: كُنَّا نَتَحَدَّثُ أنَّهُ أُعْطِيَ قُوَّةَ ثَلاثِينَ[. أخرجه البخاري والنسائي .

6. (5713)- Yine Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), hanımlarına gece ve gündüzleyin aynı saatlerde ziyarette bulunurdu. Onlar on bir tane idiler. Enes'e: "Buna takat getirebiliyor muydu?" denmişti. O: "Biz ona otuz kişinin gücü verildiğini konuşurduk" diye cevap verdi." [Buhârî, Gusl 12; Nesâî, Nikah 1, (6, 53, 54).][245]

-5714 -7- وعنه رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]مِنَ السُّنَّةِ إذَا تَزَوَّجَ الْبِكْرَ عَلى الثَّيِّبِ أقَامَ عِنْدَهَا سَبْعاً، ثُمَّ قَسَمَ: وَإذَا تَزَوَّجَ الثَّيِّبِ أقَامَ عِنْدَهَا ثَلاثاً، ثُمَّ قَسَمَ[. أخرجه الستة إ النسائي .

7. (5714)- Yine Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bakire, dul üzerine nikahlanırsa, bakirenin yanında yedi gün kalınması, sonra taksimat yapılarak sıraya konması, dul nikahlandığı zaman, yanında üç gün kalıp sonra taksimat yapılıp sıraya konması sünnettir." [Buhârî, Nikah 100, 101; Müslim, Rada 44, (1461); Muvatta, Rada 15, (2, 530); Ebu Davud, Nikah 35, (2124); Tirmizî, Nikah 41, (1139).][246]

-5715 -8- وعنه رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]لَمَّا أخَذَ رَسُولُ اللّهِ # صَفِيَّةَ رَضِيَ اللّهُ عَنها أقَامَ عِنْدَهَا ثَلاثاً، وَكَانَتْ ثَيِّباً[. أخرجه أبو داود .

8. (5715)- Yine Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Safiyye (radıyallahu anhâ)'yi aldığı zaman yanında üç gece ikamet

etti. Safiyye dul idi." [Ebu Davud, Nikah 35, (2123).][247]

-5716 -9- وعن أبي بَكْرِ بْنِ عَبدالرِّحمن عن أُمِّ سَلَمَة رَضِيَ اللّهُ عَنها قالت:]لَمَّا تَزَوَّجَنِي رَسُولُ اللّهِ # أقَامَ عِنْدِي ثَلاثاً. وَقَالَ: إنَّهُ لَيْسَ بِكَ هَوَانٌ عَلى أهْلِكِ، إنْ شِئْتِ سَبَّعْتُ لَك، وإنْ سَبّعْتُ لَكِ سَبَّعْتُ لِنِسَائِي[. أخرجه مسلم ومالك وأبو داود والنسائي.

9. (5716)- Ebu Bekr İbnu Abdirrahman, Ümmü Seleme (radıyallahu anhâ)'den anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) benimle evlendiği zaman, yanımda üç gün ikamet etti ve dedi ki:
"Sana ehlinden bir tahkir sözkonusu değil. Dilersen senin yanında yedi gün ikamet ederim. Ancak seninle yedi gün kalırsam diğer hanımlarımın yanında da yedi gün kalırım." [Müslim, Rada 41, (1460); Muvatta, Nikah 14, (2, 529); Ebu Davud, Nikah 35, (2122).][248]

AÇIKLAMA:

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hz. Sevde'ye, yanında üç gün kalmasının ona bir takdirden ileri gelmediğini açıklıyor. Alimler o cümleyi bazı farklı şekillerde yorumlamışlardır. "Benim üç günle yetinmem sana bir hakaretten ileri gelmez" veya "Senin sebebinle kavmine bir hakaret ulaşmaz", "Üç günle yetinmem sana olan ilgimin azlığından değil, kaide ve hüküm icabıdır..." gibi.
Bu hadis, ikamette bakire için yediyi, dul için üçü aşıldığı takdirde, diğer zevcelere de aynı ölçüde zaman ayırarak eksiklikleri telafi etmenin vacib olduğuna delildir. Ancak bu, diğerlerinin izniyle olursa, fazlanın telafisi gerekmeyebilir. [249]

ÜÇÜNCÜ FASIL

AZL VE GAYLE HAKKINDA

-5717 -1- عن أبى سَعيدٍ رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللّهِ # في

غَزْوَةِ بَنِى الْمُصْطَلِقِ فأصَبْنَا سَبْياَ مِنْ سَبِى الْعَرَبِ، فَاشْتَهَيْنَا النِّسَاءَ وَاشْتَدَّتْ عَلَيْنَا الْعُزْبَةُ، وَأحْبَبْنَا الْعَزْلَ. فَقُلْنَا نَعْزِلُ وَرَسُولُ اللّهِ # بَيْنَ أظْهُرِنَا قَبْلَ أنْ نَسْألَهُ؟ فَسَألْنَاهُ. فَقالَ: َ عَلَيْكُمْ أنْ َ تَفْعَلُوا، مَا مِنْ نَسَمَةٍ كَائِنَةٍ الى يَوْمِ الْقِيَامَةِ إَّ وَهِىَ كَائِنَةٌ]. أخرجه الستة .

1. (5717)- Ebu Said (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la birlikte Beni'l-Müstalik Gazvesi'ne çıktık. Arap esirlerinden çokça esir ele geçirdik. Kadınlara karşı arzu duyduk. Çünkü üzerimizde bekârlık şiddet kesbetmişti. Hep azil yapmak istiyorduk ve: "Aramızda Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) varken, ona sormadan azil yapmak olur mu?" dedik ve sorduk.
"Hayır! buyurdular. Bunu yapmamanız gerekir. Kıyamete kadar geleceği takdir edilen her canlı mutlaka yaratılacaktır (siz tedbirinizle önüne geçemezsiniz)." [Buharî, Nikah 96, Büyû 109, Itk 13, Megazî 32, Kader 4, Tevhid 18; Müslim, Nikah 125, (1438); Muvatta, Talak 95, Ebu Davud, Nikah 49, (2171); Tirmizî, Nikah 40, (1138); Nesâî, Nikah 55, (6, 107).][250]

AÇIKLAMA:

1- Azl, münasebet-i cinsiyede, meninin rahme ulaşmasını önlemek maksadıyla inzalin fercin haricine yapılmasıdır. Bu babta gelen hadisler, azl yoluyla hamileliğin başlıca iki maksatla önlenmesinin düşünüldüğünü ifade etmekteir:

1) Cariyelerin ümmüveled olmasını önlemek. Çünkü cariye efendisinden hamile kalıp çocuk doğurunca ümm-ü veled olur, artık efendisi onu satamaz, efendisi ölünce hürriyetine kavuşur.

2) Zevcenin emzirmekte olduğu çocuğu vardır, hamile kaldığı takdirde, sütün yapısı bozulacağı için çocuğa zararlı olacaktır, bu zararı önlemek gayesiyle kadının hamile kalmaması gerekmektedir, bu sebeple azle başvurulmaktadır.

3) Üçüncü bir gaye, geçim yükünü ağırlaştırmamak için, çocuk sayısını az tutmaktır.

2- Azl meselesi İslam alimlerince çeşitli açılardan tahlil edilmiştir, dinen caiz mi değil mi, fayda ve zararı nelerdir? gibi. Bu babta Resulullah'tan muhtelif

rivayetler gelmiştir.
İbnu Abdilberr: "Alimler arasında, hür hanımdan izin olmadıkça azl yapılamayacağı hususunda ihtilaf yok" der. Sebep olarak kadının da cimaya hakkı olduğunu, bunu kocasından talep edebileceğini belirtir, ayrıca bunun kemaliyle vukuunun azle yer vermemekle mümkün olacağına dikkat çeker. İbnu Hübeyre de benzer bir icmadan bahsetmiştir. Ancak Şafiîlerde farklı bir nokta-i nazar bulunması sebebiyle tam bir icmadan bahsedilemeyeceği de söylenmiştir. Bu sebeple Şafiîler arasında hür kadına da izni olmadan azl yapılabileceği münakaşa edilmiştir.

3- Azlin yasaklanma sebebinde de ihtilaf edilmiştir:

* Bazıları: "Kadının cima hakkı kaybolduğu için" demiştir.

* Bazıları: "Kadere karşı gelme manası bulunduğu için" demiştir. Bu mevzuda gelen rivayelerin çoğu bunu te'yid eder.
Hülasa alimler, azl mevzuunda gelen hadislerin farklı ifadelerini gözönüne alarak buna haram dememiş, fakat terkinin evla olduğuna hadiste irşad bulunduğuna hükmetmiştir. Cariyenin izni alınmadan, hürrenin izni ile azlin yapılması haram değildir.[251]

-5718 -2- وعن أَسْمَاء بِنْتِ يَزِيدُ بْنُ السَّكنِ رَضِيَ اللّهُ عَنها قالت:]سَمِعْتُ رَسُولَ اللّهِ # يَقُولُ: َ تَقْتُلُوا أَوْدَكُمْ سِرًّا فإنَّ الْغَيْلَ يَدْرِكُ الْفَارِسَ فَيُدَعْثِرُهُ عَنْ فَرَسِهِ[. أخرجه أبو داود.يقال »دَعَثَرَ الْحَوْضَ« إذا هدمه.و»الغَيْلُ« أن يجامع الرجل امرأته وهى ترضع فتضعف لذلك قوى الرضيع فإذا بلغ مبلغ الرجال ضعف عن مقاومة نظيره في الحرب وانكسر بسبب ذلك.

2. (5718)- Esma Bintu Yezid İbnu's-Seken (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Çocuklarınızı gizlice öldürmeyin. Çünkü gayl, biniciye [atının üzerinde] ulaşır ve atından aşağı atar" dediğini işittim." [Ebu Davud, Tıbb 16, (3881); İbnu Mace, Nikah 61, (2012).][252]

AÇIKLAMA:

Azl bahsini tamamlayan bir mevzunun gayle olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü,

her ikisi hakkında gelen yasak hükmü bir noktada birleşir: Çocuğun korunması, neslin sağlıklı olarak devamı endişesi...
Gayle bahsine az yukarıda (5682- İstidrad) genişçe temas ettiğimiz için burada teferruata girmeden şu kadarını söyleyeceğiz: Gayle öncelikle emzikli kadınla cima yapmaya denir. Gayl ise, hamile kalan emzikli kadının emzirdiği süte denmektedir. Bu mesele Arap dilinde ayrı bir mastarla ele alınmıştır. Çünkü emzikli kadın hamile kaldığı takdirde kadının sütü yapı itibariyle bozulmakta ve çocuğun sağlığını bozmaktadır.
Resulullah, sadedinde olduğumuz hadiste, emzikli kadınla cinsî teması "Çocuğu gizlice öldürmek" olarak tavsif etmekte, sebebini şu manada açıklamaktadır: "Çünkü, hamilelikte kimyevî yapısı bozulan ve zehir tesiri hasıl eden süt (gayl) çocukta uzun vadede zarar meydana getirmekte, atı üzerinde seferde iken bile bu zehirin tesiri aniden kendini göstermekte, evladının ölüp atından düşmesine sebep olmaktadır."
Bu meselede daha geniş bilgi için 5682 numaralı hadise ve ilgili açıklamalara, istidrad'a bakılmalıdır.[253]

İSTİDRAD:

Dinimiz evliliğin en başta gelen gayelerinden birini tenasül, yani neslin devamı, yani sağlıklı evlad elde etmek olarak tesbit etmiş, bu maksatla evlenmeye ve çok çocuk sahibi olmaya teşvik etmiştir. Bu meyanda getirdiği birçok teşriat bu gayenin gerçekleşmesini hedefler. Sadedinde olduğumuz azl ve gayle bahisleri de neslin korunması ile ilgilidir. Gerek azlin ve gerekse gaylenin haram manasında olmasa bile yasaklanmış olması, bilhassa günümüzde haricî baskılarla doğum kontrolü, kürtaj serbestisi gibi neslin çoğalmasını ve sağlıklı olmasını önleyici müdahaleler Müslümanların, meselelerine sahip çıkması, bu meselenin ayet ve hadislerde gelen temel esprisini yasaklamaya ve ona göre fikir ve kanaat geliştirmeye ve bunları uygulamaya, aksettirmeye çalışmaları gerekmektedir. Meselenin, uzun vadede memleketimiz ve İslam ümmeti için arzettiği ehemmiyete binaen çocuk konusuna bu vesile ile bir kere daha temas etmeyi gerekli görüyoruz. [254]

Çocuk Öldürme Yasağı

Çocukların korunması hususundaki Kur'anî tahdid ve tedbirlerden biri de çocuk

öldürme yasağıdır. Eski çağlardan beri bütün dünyada[255], çeşitli şekillerde mevcut olan bu meş'um gelenek, cahiliyye devri Araplarında da yaygın şekilde mevcuttu. Kur'an-ı Kerim bu müessif tatbikata birçok kereler temas eder.
Bir kısım ayetler, bu âdetin tarihten çekildiğine dikkat çekerek ta Hz. Musa zamanında Firavun tarafından Yahudilere uygulandığını haber verir. Bu uygulamada yeni doğan erkek çocuklar öldürülüyor, kızlar sağ bırakılıyordu (Bakara 49; A'raf 127, 141) [İbrahim 6, Kasas 4; Mü'min 25).]
Kur'an-ı Kerim, cahiliye devri Araplarında mevcut çocuk öldürme âdetine de ayetlerinde yer verir:
"Böylece putlara hizmet edenler, puta tapanların çoğunu helake sürüklemek, dinlerini karmakarışık etmek için çocuklarını öldürmelerini, onlara iyi göstermişlerdir" (En'am, 137).
Erkek ve kız her iki cinsten çocukları "fakirlik" korkusuyla öldürtüp, kızları da "ar" düşüncesiyle diri diri toprağa gömdüren bu geleneğin İslam'ın bidayetlerine kadar canlı ve de yaygın bir şekilde geldiğini gösteren pek çok rivayet mevcuttur. Bunlardan biri İslam'la şereflenmezden önce, kendi eliyle 12 kızını diri diri toprağa gömmüş bulunan Kays İbnu Asım'la ilgilidir. Müslüman olduktan sonra suçunu itirafla Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den bu günahtan kurtulma çaresi olup olmadığını sormuştur. Bir diğer durum Sa'sa'a İbnu Naciye'nin rivayetiyle sergilenmektedir: Bu hayırsever zengin, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e müracaat ederek, Müslüman olmazdan önce 360 tane çocuğu satın almak suretiyle ölümden kurtardığını, bu amelinin manevî mükafaatının ne olacağını sormuştur.
Kur'an-ı Kerim, çeşitli bahane ve şekiller altında kıyamete kadar devam edecek olan bu tatbikatla ciddi şekilde mücadele eder. Bunu bir-iki örnekle görelim:

1- Şu ayet-i kerimede en büyük haramlar sayılırken, çocuk öldürme, üçüncü sırada gösterilmiştir:
"De ki: Gelin size, Rabbinizin haram kıldığı şeyleri söyleyeyim: O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın, anayababaya iyilik yapın, yoksulluk korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin, -sizin ve onların rızkını veren biziz- "Gizli ve açık" kötülüklere yaklaşmayın, Allah'ın haram kıldığı cana haksız yere kıymayın. Allah bunları size düşünesiniz diye buyurmaktadır." (Enam 151)
İsra suresinde de çocuk öldürme fiili "büyük hata" olarak tavsif edilmiştir (İsra 31).

2- Çocuk öldürenlerin büyük hüsrana uğrayacakları haber verilir:
"Beyinsizlikleri yüzünden körükörüne çocuklarını öldürenler ve Allah'ın

kendilerine verdiği nimetleri -Allah'a iftira ederek- haram sayanlar mahvolmuşlardır. Onlar sapıtmışlardır. Zaten doğru yolda da değildirler" (En'am 140).

3- Kadın ve erkeklerle yapılan bey'atlarda çocuk öldürmeme şartı konur.

"Ey Peygamber! İnanmış kadınlar Allah'a hiçbir ortak koşmamak, hırsızlık yapmamak, zina etmemek, çocuklarını öldürmemek, başkasının çocuğunu sahiplenerek kocasına isnadda bulunmamak ve uygun olanı işlemekte sana karşı gelmemek şartıyla sana bey'at etmek üzere geldikleri zaman onları kabul et, onlara Allah'tan bağışlama dile. Doğrusu Allah bağışlayandır, acıyandır" (Mümtehine 12).

4- Öldürme yasağını sıkça tekrar etmiştir: Gerek yukarıda kaydettiklerimiz ve gerekse "Kız çocuğun hangi suçtan ötürü öldürüldüğü kendisine sorulduğu zaman" mealindeki ayeti (Tekvir 8-9) ile iki ayrı yerde geçen ve "Fakirlik korkusu ile çocuklarınızı öldürmeyin, sizi de, onları da rızıklandıran biziz" (İsra 31; En'am 151) mealindeki ayetleri Kur'an-ı Kerim'in her tarafına serpiştirilmiş olarak, bu yasağı sıkça hatırlatmaktadır.

Zamanımızda, birkısmı dahilî, birkısmı haricî sebeplerden hasıl olan iktisadî sıkıntıları ve -tamamen muhayyel olan- müstakbel açlık tehlikelerini önlemek bahanesi dile getirilmek suretiyle Malthuscu iddiaların rengine büründürülen ve aslında dıştan gelen siyasî baskılardan kaynaklanan ve dünyanın her tarafında tatbikatı yaygınlaştırılmaya çalışılan ve nüfus planlaması, aile planlaması, doğum kontrolü gibi değişik adlarla munis gösterilmeye ve meşru kılınmaya çalışılan "modern çocuk öldürme metodları" Kur'an-ı Kerim'de ifade edilen yasak sınırının dışına çıkmaz. Ayetlerde Firavunlarca "mü'minleri zayıf kılmak" için işlendiği bildirilen bu cinayetlerin "fakirlik korkusu" kılıfına büründürülmüş şekliyle mü' minler tarafından benimsenebileceğine işaret edilmekte ve bu tuzağa düşülmemesi için "fakirlik korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin" emri tekrar edilmiş olmaktadır.[256]

Hızır'ın Öldürdügü Oğlan

Mevzumuz icabı temas etmemiz gereken bir ayet, Hz. Hızır'ın öldürdüğü bir oğlanla ilgili. Daha önce de temas ettiğimiz üzere, Hz. Hızır' la Hz. Musa aleyhisselam beraberce seyahat ederlerken bir oğlana rastlarlar ve Hz. Hızır hiçbir zahirî sebep yokken oğlanı öldürür.

"...Yine gittiler; sonunda bir erkek çocuğa rastladılar. O hemen onu öldürdü. Musa: "Bir cana karşılık (kısas) olmaksızın masum bir cana mı kıydın? Doğrusu pek kötü bir şey yaptın" dedi. O: "Ben sana, yaptığım işlere dayanamazsın demedim mi?" dedi" (Kehf 74-75).
Zahiren bizce de "kötü bir şey" olan bu öldürme vak'asının sebebini Hızır aleyhisselam, arkadaşlığının sonunda Hz. Musa'ya şöyle açıklar:
"Oğlana gelince, onun anababası inanmış kimselerdi. Çocuğun onları azdırmasından ve inkara sürüklemesinden korkmuştuk. Rablerinin o çocuktan daha temiz ve onlara daha çok merhamet eden birini vermesini istedik" (Kehf 80-81).
Ayette geçen gulam kelimesi, Arapça'da, büluğa ermemiş çocuk yani sabiy manasında kullanıldığı gibi, büluğa ermiş delikanlı manasına da kullanılır. Türkçemizde "oğlan" kelimesi de aşağı yukarı bu manadadır. "Oğlan çocuğu" demedikçe, büluğa ermiş kimse de oğlan kelimesi ile kastedilir.
Ayette geçen gulam'ı her iki manada da anlayan alimler mevcuttur. Ancak "cumhur" denen çoğunluk, ayetteki gulam'la "büluğa ermemiş çocuk"un kastedildiği görüşüne zahib olmuştur.
Buradaki gulam, büluğa ermiş bir kimse olduğu takdirde küfrü ve isyanı sebebiyle öldürülmüş olması problem çıkarmaz. Ancak, ekseriyetin anladığı üzerine, gulamdan murad, büluğa ermemiş biri ise, istikbalde işleyeceği cinayet sebebiyle öldürülmüş olması şer'î ahkâm bakımından son derece mahzurludur. Çünkü çocuk, âmmden öldürme cinayetinde bulunsa bile, kendisine kısas yoluyla ölüm cezası vermek mümkün olmadığı gibi, ilerde işleyeceği, muhtemel ve muhayyel bir suç sebebiyle onu öldürmek hiç mümkün değildir.
Bu vak'anın izahı özetle şöyle yapılır: Şeriatın hakikatı Allah'ın emridir. Hızır da, Hz. Musa'nın sorusu üzerine, bunu kendiliğinden değil, Allah'ın emriyle yaptığını söylemiştir. Nitekim, bu izah karşısında, ilm-i zahire tabi insanların temsilcisi durumunda olan Hz. Musa ikna olduğu için sükut etmiş, itiraz etmemiştir.
Hz. Hızır aleyhisselam ise, "ilm-i ledün", "ilm-i batın", "ilmü'lgayb" gibi değişik isimlerle ifade edilen geçmiş ve geleceğe şamil bir ilme sahiptir. Bu ilim, Hz. Musa gibi ilm-i zahir ehlince meçhuldür. Bu ilim, kesble elde edilemez, mevhibe-i İlahîdir. Hızır aleyhisselam bu ilme sahiptir. Kıssada kaydedilen diğer vak'alar da Hz. Hızır'ın hususiyetini göstermiştir.
Öyle ise, ilm-i zahire sahip şeriat tebliğcisi Hz. Musa nazarında çirkin addedilen bir amel, ilm-i batına sahip Hızır nazarında çirkin değildir. Üstelik, öldürme vak'asını anlatan Hızır "ben" zamirini kullanmıyor, "biz" diyor. Yani şahsî bir

tasarrufu değildir. Yapılan izahın Hz. Musa'yı ikna etmiş olması da bu iki şeriatın aslında birbirine muhalif olmadığını ifade eder. [257]

DÖRDÜNCÜ FASIL

NÜŞÛZ (DİKBAŞLILIK)

5719-1- عن عائشة رَضِيَ اللهُ عَنها في قوله تعالى:]وَإِنِ امْرَأَةٌ خَافَتْ مِنْ بَعْلِهَا نُشُوزاً أَوْ إِعْرَاضاً. قَالَتْ: نَزَلَتْ في الْمَرْأةِ تَكُونُ عِنْدَ الرَّجُلِ، يَسْتَكْثِرُ مِنْهَا. فَيُرِيدُ طَلَقَهَا فَيَتَزَوَّجُ غَيْرَهَا فَتَقُولُ: أمْسِكْنِي تُطَلِّقْنِي ثُمَّ تَزَوَّجْ غَيْرِي وَأنْتَ في حِلٍّ مِنَ النَّفَقَةِ عَلىَّ وَالْقَسْمُ لي، فذلِكَ قَوْلُهُ تَعالى: فَ جُنَاحَ عَلَيْهُمَا أنْ يُصْلِحَا بَيْنَهُمَا صُلْحاً وَالصُّلْحُ خَيْرٌ[. أخرجه الشيخان.»نُشوزُ الْمَرأة« بغضها زوجها واستعصاؤها عليه.و»نشوزُ الزَّوجِ« ضربها وجفاؤها .

1. (5719)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ): "Eğer bir kadın kocasının geçimsizliğinden veya kendisinden yüz çevirmesinden korkarsa, bazı fedakârlıklarla sulh olup aralarını düzeltmelerinde onlar için bir günah yoktur. Sulh ise daha hayırlıdır..." (Nisa 128) ayeti hakkında dedi ki: "Bu ayet, şöyle bir kadın hakkında inmiştir: "Bir erkeğin nikahı altındadır, ancak erkek onunla beraberliği fazla istememektedir, onu boşayıp bir başkasıyla evlenmeyi arzulamaktadır. Ona kadın: "Beni boşama, yanında tut, ama dilersen bir başkasıyla da evlen. Sen bana infak ve gece ayırma hususunda serbestsin" der. İşte ayette geçen şu meal bu manayadır: "Bazı fedakârlıklarla sulh olup aralarını düzeltmelerinde onlar için bir günah yoktur. Sulh ise daha hayırlıdır." [Buharî, Sulh 4, Mezalim 11; Tefsir, Nisa 23, Nikah 95; Müslim, Tefsir 14, (3021).][258]

AÇIKLAMA:

Nüşuz, kelime olarak sivrermek, yükselmek, kabarmak gibi manalara gelen bir kökten gelir. Karıkoca arasındaki nüşuz geçimsizliktir, birbirlerinden hoşlanmamaktır. Kadının kocaya karşı nüşûzu itaat etmemesi, asi olması,

dikbaşlılık etmesi, karşılık vermesi demektir. Kocanın karısına nüşuzu ise, kötü muamele etmesi, ona zarar vermesi ve dövmesidir (en-Nihaye).
Şarihlerin açıkladığı üzere, ayet-i kerime, kadına, kendisini kocasının boşamasından korktuğu takdirde, boşamaması ve nikahında tutması karşılığında mehrinden ve hatta gece beraberliğinden tavizler vermeyi tavsiye etmektedir. Hakim'in bir rivayetine göre "Rafi' İbnu Hadic'in nikahı altında bir kadın vardır. Buna rağmen genç bir kadınla daha evlenir. Bu genci, eski hanımına tercih eder. Bunun üzerine kadınla aralarında niza çıkar. Rafî hanımını bir talakla boşar, sonra kadına: "Dilersen talaktan rücu edeyim, ancak sen de sabredip tahammül edeceksin" der. Kadın "rücu et" der. Tekrar birleşirler. Fakat kadın bilahare verdiği sözde duramaz, sabırsızlık izhar eder. Bunun üzerine o da hanımını boşar. " Şu halde sadedinde olduğumuz ayetin tavsiye ettiği sulh böylesi bir anlaşmadır. Tirmizî'de İbnu Abbas'tan kaydedilen bir rivayete göre, "Hz. Sevde (radıyallahu anhâ), kendisini Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın boşayacağından korkarak: "Ey Allah'ın Resulü! Beni boşama fakat benim sıramı Aişe'ye ver!" diyerek müracaatta bulunur. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) kabul buyurur." İşte, sadedinde olduğumuz ayet bu vesile ile nazil olur.[259]

BEŞİNCİ FASIL

NİKÂH MEVZUUNA GİREN BAŞKA MESELELER

5720-1- عن عُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنه قَالَ:]إذَا تَزَوَّجَ الرَّجُلُ الْمَرْأةَ وَشَرَطَ لَهَا أنْ َ يُخْرِجَهَا مِنْ مِصْرِهَا فَلَيْسَ لَهُ أنْ يُخْرِجَهَا بِغَيْرِ رِضَاهَا[. أخرجه الترمذي .

1. (5720)- Hz. Ömer (radıyallahu anh) demiştir ki: "Bir adam bir kadınla evlenir, nikah sırasında kadını kendi memleketinden dışarı çıkarmama şartını kabul ederse, bilahare kadın razı olmadıkça, onu dışarı çıkaramaz." [Tirmizî, Nikah 31, (1127).][260]

5721-2- وعن علي رَضِيَ اللّهُ عَنه:]أنَّهُ سُئِلَ عَنْ ذلِكَ فَقَالَ: شَرْطُ اللّهِ تَعالى قَبْلَ شَرْطِهَا وَالشَّارِطُ لَهَا[. أخرجه الترمذي .

2. (5721)- Hz. Ali (radıyallahu anh)'den anlatıldığına göre: "Bu meseleden (nikahta koşulan şarta uyma meselesinden) sorulmuştur da, o şu cevabı vermiştir: "Allah Teala hazretlerinin şartı kadının koştuğu şarttan da, onun şartını kabul edenden de önce gelir!" [Tirmizî, Nikah 31, (1127).][261]

AÇIKLAMA:

1- Yukarıda kaydedilen iki hadis, nikah akdi yapılırken ileri sürülecek şartlarla ilgilidir. Tirmizî bu hadisleri "Nikah akdi sırasında koşulacak şartla ilgili olarak gelen (rivayetler) babı" adını taşıyan bir babta kaydetmiştir. Tirmizî, bu babın ilk rivayeti olarak Ukbe İbnu Amir tarafından rivayet edilen Aleyhissalâtu vesselâm'ın şu hadisini kaydeder: "Yerine getirilmeye en ziyade hakkı olan şartlar kendisiyle ferclerin helal kılındığı şartlardır."

Şarihler burada "şart(lar)"la kastedilen şeyin öncelikle mehir olduğunu, ancak zevciyetin yüklediği bütün vecibelerin anlaşılması gerektiğini söylemişlerdir. Bunlar dinimizin nikah müessesesinin meşruiyetine tabi kıldığı vecibelerdir. Mehir, nafaka, iyi geçim... Nikah akdi bunları erkeğe yüklemiş, sanki kadın bunları şart koşmuş gibidir.

Ancak, bir kısım alimler, bu hadiste zikredilen "şart"la, erkeğin, kadını evlenmeye razı edebilmek üzere, -dinen mahzurlu olmamak kaydıyla- önceden kabul ettiği bütün şartların kastedildiğini de söylemiştir. Nitekim İmam Şafii hazretlerinin: "Ulemanın çoğu, burada kastedilenin, nikahın muktezasına münafi olmayan şartlara hamledilmesi kanaatindedir" demiştir. Böylece, iyi muamele, nafaka, giyecek, mesken gibi temel hususlar da hadisin maksatları arasında yer alır.

Bunu sadece erkek tarafının vecibesi olarak düşünmek de yanlış olur. Çünkü nikah kadına da bir kısım meşru sorumluluklar getirmektedir. Öyleyse kadın da onlara uyacaktır: Kocanın izni olmadan evden çıkmaması, kocasının malında onun izni dairesinde tasarrufta bulunması, eve kocasının istemediği kimseyi almaması, davetine itiraz etmemesi gibi..

Nikahın muktezasına muhalif olan şarta gelince, kocanın kadına gece ayırmama, yeterince harcamama, infak etmeme, kadınla sefere çıkmama... gibi şartlar. Bunlara uymak gerekmez, bunların zikri akid sayılmaz, lağv (boş söz) kabul edilir. Nikah, mehr-i misil üzere sahih olur. Yalnız Ahmed

İbnu Hanbel, "Her şarta uymak gerekir" demiştir.

2- Sadedinde olduğumuz iki hadisten birincisi Hz. Ömer'in, nikahta memleketinden dışarı çıkarmama hususunda kadının şartını kabul eden erkeğin bu şarta uyması gereği kanaatinde olduğunu ifade etmektedir. Bu kanaatini te'yid eden bakşa rivayetler de var. Ancak, yine Hz. Ömer'e atfedilen bazı rivayetlerde aksi görüşte olduğu, böyle bir şartla ihtilafa düşen bir karıkocanın davasına bakıp şartı kaldırdığı ve "Kadın kocasıyla birliktedir" dediği de rivayet edilmiştir.

Hz. Ömer'in bu husustaki görüşü ihtilaflı olsa da, önceki görüşte yalnız değildir: Ashab'tan Amr İbnu'l-As, tabiin ve etbauttabinden Tavus, Ebu Şa'şâ, Evzâî, Şafiî, Ahmed ve İshak da aynı görüştedirler.

Hz. Ali'nin görüşünü çoğunluk (cumhur) benimsemiştir. Onlar: "Hatta derler, kadının mehr-i misli, mesela yüz dinar olsa o kendi diyarından çıkarılmamak şartıyla elli dinara razı olsa, kocası onu dilediği yere götürebilir, üstelik mehri de müsemma olan yani nikah sırasında mutabakata varılan miktardır -verilen misalde yüze bedel elli dinardır-." Hanefîler bu meselede: "Kadın, mehr-i misilden eksilttiği kısmı isteyebilir" demiştir. Şafii hazretlerinden şu görüş de rivayet edilmiştir: "Nikah sahihtir, şart lağvdır, erkek mehr-i misile mecbur edilir."

Burada kaydı gereken değişik bir görüş Ebu Ubeyd'e aittir: "Kadını almak üzere kabul ettiğimiz şartlara uyulmasını emrederim. Ancak erkeğin bu şartlara mahkum edilmesini emretmem" demiştir. İbnu Hacer, açıklamamızın bidayetinde kaydettiğimiz hadis hakkında şöyle der: "Ukbe'nin rivayet ettiği hadisi nedb'e hamletmek gerektiğini takviye eden bir husus, Hz. Aişe'nin Berire kıssasından naklettiği ibaredir: "Allah'ın kitabında bulunmadığı halde koşulan şartların hepsi batıldır." İbnu Hacer devamla: "Vaty, iskan, vs. erkeğin haklarındandır, bunlardan birini iskat edecek bir şartın kabulü, kitabullahta olmayan bir şartın kabulü olur. Taberâni, el-Mu'cemu's-Sagir'inde, Hz. Cabir'den hasen bir senetle şu hadisi kaydeder: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Ümmü Mübeşşir Bintu'l-Bera İbni'l-Ma'rur'a talip olmuştu. Kadın: "Ben zevceme, kendisinden sonra evlenmeyeceğim diye söz vermiştim" cevabını verdi. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm: "Bu uygun bir şart değildir" buyurdular."[262]

5722- 3- وعن ابنِ عبَّاس رَضِيَ اللّهُ عَنهما قال:]جَاءَ رَجُلٌ الى رَسُولِ

اللهِ # فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ : إنَّ امْرَأتِي َ تَرُدُّ يَدَ مِسٍ. فَقَالَ: أغْرُبْهَا. فَقَالَ: إنّي أخَافُ أنْ تَتْبَعَهَا نَفْسِي. قَالَ: فَاسْتَمْتِعْ بِهَا[. أخرجه أبو داود والنسائي.قوله: » تَرُدُّ يَدَ َمسٍ« يعنى أنها مطاوعة لمن طلب منها الريبة والفاحشة.وقوله: »اَغْرُبْهَا« أيّ طَلِّقْهَا.وقوله: »اسْتَمْتِعْ بِهَا« كناية عن إمساكها بقدر ما يقضى منها متعة النفس ووطرها .

3. (5722)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Bir adam Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelerek:
"Ey Allah'ın Resulü! Hanımım değen eli reddetmiyor!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Onu uzaklaştır!" emretti. Adam: "Nefsimin ona takılmasından korkuyorum" deyince:
"Öyleyse ondan faidelen!" buyurdular." [Ebu Davud, Nikah 4, (2049); Nesâî, Nikah 12, (6, 67).][263]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste geçen "değen eli reddetmemesi" iki manada anlaşılmıştır:

* Nefsini, fuhuş talep edenlere karşı korumuyor, isteklere cevap veriyor, namusunu korumuyor.

* Kocasının malından isteyenlere, her ne isterlerse veriyor, malı korumuyor.

2- "Uzaklaştır"dan murad da "boşa!"dır.

3- Resulullah "Ondan istifade et!" emrini vermiştir. Zira, boşadığı takdirde adamın ondan tamamen kopamayarak, harama düşebileceğinden korkmuştur. Ancak, hadisin Nesai'de gelen veçhinde "Ondan faidelen" yerine "Onu alıkoy" denmiş olmasını esas alan alimler: "Onu zinadan veya israftan alıkoy" şeklinde yorumlamışlardır ki bunun da ya çok cima ile ya da malın muhafazası için ziyade tedbirlerle mümkün olacağına dikkat çekmişlerdir.
Bazı şarihler de: "Değen eli reddetmiyor" ifadesinin zahir manası: "Değerek lezzet almak için uzatılan eli reddetmiyor" demektir demişlerdir. Eğer Resulullah bundan cimayı kinaye ettiğini anlasaydı, adama kazf ahkâmı uygulardı veya "kocası, hanımının halinden, onun kendisinden fuhşiyat talep edildiği takdirde kaçınmayacağını anlamış, endişesini dile getirmiştir, kendisinden böyle bir

hadise henüz vaki olmuş değildir" yorumu da yapılmıştır.
Allame Muhammed İbnu İsmail el-Emir, Sübülü's-Selam'da "değen el"le ilgili bu te'villeri kaydettikten sonra birinci te'vilin ihtimalden çok uzak olduğunu, zira Aleyhissalâtu vesselâm'in kişiye deyyus olmayı emretmeyeceğini söyler. İkinci te'vilin de ihtimalden uzak olduğunu, zira kadın kendi malından israf etse bunun önlenebileceğini, kocasının malından israf etse bunun da önüne geçebileceğini ve bu sebeplerle Aleyhissalâtu vesselâm'ın boşamayı emretmeyeceğini, zaten değen elle cömertliğin kinaye edilmesinin örfde görülmediğini söyler ve netice olarak "En kuvvetli ihtimal hiçbir düşük ve art niyet olmaksızın yabancıya karşı kaçgöçe yer vermeyen bir ahlak gevşekliğinin kastedilmiş olmasıdır, nitekim fuhuştan uzak olmasına rağmen birçok erkek ve kadının ahlakı böyledir. Eğer şikayet sahibi koca, kadının fuhşa düşmesini kasdetmiş olsaydı, kadına karşı kazıfta bulunmuş olurdu" der.
Bu kaydettiklerimiz, hadisleri anlamada, te'vilde isti'cal etmeyip etraflıca araştırma ve imân-ı nazar etme gereğine bir kere daha delil olmaktadır.[264]

5723-4- وعن ابنِ مسْعودٍ رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: َتُبَاشِرُ الْمَرْأةُ الْمَرْأةَ فَتَنْعَتَهَا لِزَوْجِهَا كَأنَّهُ يَنْظُرُ إلَيْهَا[. أخرجه أبو داود والترمذي .

4. (5723)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kadın kadına [bir örtünün altında] mübaşeret etmemelidir, onu tutup kocasına vasfeder de adam görmüş gibi olur." [Ebu Davud, Nikah 44, (2150); Tirmizî, Edeb 38, (2793); Buharî, Nikah 118).][265]

AÇIKLAMA:

1- Bu yasak, sedd-i zerâî denen kötülüklerin sebeplerini yasaklamada mühim bir asıldır. Kadının kocasına, bir diğer kadını vasfetmesi, kocasını o kadınla fitneye düşmeye veya vasfeden hanımını boşamaya müncer olabilir. Nesâî'nin bir rivayetinde: "Kadın kadınla, erkek erkekle mübaşerette bulunmasın" buyrulmuştur. Bir diğer vecihde hadis daha şümullüdür: "Erkek erkeğin avretine bakmasın, kadın da kadının avretine bakmasın, erkek erkekle bir tek örtünün altına girmesin, kadın da kadınla bir tek örtünün altına girmesin" buyrulmuştur.

Nevevî der ki: "Hadisten, erkeğin erkeğin avretine bakmasının, kadının da kadının avretine bakmasının haram olduğu anlaşılmaktadır. Bu ihtilaf edilmeyen bir husustur. Keza erkeğin kadının avretine, kadının da erkeğin avretine bakması bi'l-icma haramdır. Karıkoca bundan istisnadır. Bunlardan herbiri arkadaşının avretine bakabilir. Sadece ut yerlerine bakma hususunda ihtilaf edilmiştir, asıl olan cevazdır, fakat sebep yokken bakmak mekruhtur. Mahremler birbirlerine dizkapağı göbek arası hariç diğer yerlerine bakabilirler. Bahsedilen bu haramların hepsi hacet olmama durumuyla ilgilidir, cevaz da şehvetsiz olan nazaradır."

2- Hadis, arada perde olmaksızın iki erkeğin bedenlerinin birbirine değmesinin haram olduğunu ifade etmektedir. Musafaha bundan istisna tutulmuştur. Keza başkasının avretine hangi yerde olursa olsun elle değmek bilittifak haramdır. Nevevî, bu meselede hamamların umumi bir belva olduğunu, oralarda çok kimsenin titizliğe riayet etmeyip gevşeklik gösterdiğini, herşeye rağmen oralara girenlerin başkalarının avretine karşı elini, gözünü vs.'sini koruması gerektiğini kendi avretini de başkasının nazarından koruması gerektiğini belirtir. Bu titizliği göstermeyenlere de gücü yettikçe müdahele icab ettiğini, karşı tarafın kabul etmeyeceğini zannetmenin bu vazifeyi üzerinden düşürmeyeceğini, şayet nefsi veya başkası hakkında fitneden korkarsa müdahale vazifesinin sakıt olacağını söyler.[266]

-5724 -5- وعن عطَاء بْنِ يَسَارٍ قَالَ:]جَهَّزَ رَسُولُ اللّهِ # فَاطِمَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنها بِخَمِيلٍ وَقِرْبَةٍ وَوِسَادَةٍ حَشْوُهَا إِذْخِرٌ[. أخرجه النسائي.»الْخَمِيلُ« كساء له خمل .

5. (5724)- Atâ İbnu Yesar rahimehullah anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hz. Fatıma (radıyallahu anhâ)'ya çehiz olarak kadife bir örtü, bir su kabı ve içerisi izhirle doldurulmuş bir minder verdi." [Nesâî, Nikah 81, (6, 135).] [267]

-5725 -6- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنه قالَ:]قُلْتُ يَا رَسُولَ اللّهِ إنِّي رَجُلٌ شَابٌّ وَأخَافُ الْعَنَتَ وَ أجِدُ مَا أتَزَوَّجُ بِهِ، أَ أخْتَصِي؟ فَسَكَتَ عَنِّى، ثُمَّ قُلْتُ لَهُ فَسَكَتَ عَنِّي، ثُمَّ قَالَ: يَا أبَا هُرَيْرَة جَفَّ الْقَلَمُ بِمَا أنْتَ قٍ فَاخْتَصِ عَلَى

ذلِكَ أوْ ذَرْ]. أخرجه البخاري والنسائي .

6. (5725)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ey Allah'ın Resulü dedim, ben genç bir insanım, günahtan korkuyorum, evlenecek maddî imkan da bulamıyorum, hadımlaşmayayım mı?" dedim. Aleyhissalâtu vesselâm bana cevap vermedi. Ben bir müddet sonra aynı şeyi tekrar söyledim. Yine cevap vermedi. Sonra:
"Ey Ebu Hureyre! buyurdu. Senin karşılaşacağın şey hususunda artık kalem kurumuştur. Bu durumda ister hadımlaş ister bırak." [Buharî, Nikah 8; Nesâî, Nikah 4, (6, 59).][268]

AÇIKLAMA:

1- Hadisten geçen اَلْعَنَتْ asıl olan şiddet demek ise de, günah, fücur, zina, kötü ve meşakkatli iş gibi manalara gelen bir kelimedir.

2- Hadis, ilk nazarda hadımlaşmayı yapıp yapmamada muhayyer bırakıyor intibaını vermekte ise de, aslında muhayyerlik mevzubahis değil, bilakis tevbih var. Başka rivayetlerde ihtisa talebi açıklıkla reddedildiği halde burada meselenin kaderle irtibatına atıf yapılmıştır. Ama dinimizde kadere inanma emri var, kaderde olanla amel emri yok. Kader bizim meçhulümüzdür, ne var bilemeyiz. Kaderde yazılan yazılmıştır diye hareket edecek olsak müsaade edilen, meşru olanları tercihen yapmamız gerekir. Öyleyse nice defalar ihtisa gibi tabiatı, yaratılışı bozan şeylerden yasaklama bilinip dururken, bekârlığın getireceği bazı sıkıntıları ihtisa yoluyla önlemek tecviz edilmez.
Hülasa hadiste o hususta muhayyerlik mevzubahis değildir. Bilakis ihtisanın zemmi mevcuttur. Ayrıca kaderin hükmettiğini beşerî çare ve tedbirlerle bozamayacağımız da ifade edilmiş olmaktadır.

* Hadis, kişinin başına gelen bir hususu müstehcen de olsa, çirkince de olsa büyüğüne açabileceğini ifade etmektedir. Resulullah Ebu Hureyre'nin şikayetini dinlemiş, onu azarlamamıştır.

* Hadiste mehir ve diğer evlenme masraflarını temin etmeyenin evlenmeye girişmemesi de ders verilmiş olmaktadır.

* Şikayet üç kere tekrar edilebilir, caizdir.

* İkna olmayacak kimseye sükutla cevap gerekir.

* Mücerred sükuttan muradı anlayacağı zannedilen kimseye cevap yerine sükut etmenin cevazı vardır.

* İhtiyacını talep eden kimsenin, sualde özrünü önce beyan etmesi müstehabtır.

* Bazı hadislerde Resulullah bekâr gençlere şehveti kırmak için oruç tavsiye etmiştir. Ebu Hureyre'ye oruç tavsiye edilmeyişini şarihler, Ebu Hureyre ehl-i suffeden olması hasebiyle zaten ömrünün çoğunu oruçlu geçirdiğini Aleyhissalâtu vesselâm bilmektedir. Bu sebeple oruç tavsiye etmemiş olabilir veya bu talep seferde vaki olmuştur diye açıklarlar.[269]

5726 -7- وعن مَعْمَرٍ قال: قَالَ لِي سُفْيَانَ الثَّوْرِي رَحِمَهُ اللّهُ:]هَلْ سَمِعْتَ فِي الرَّجُلِ يَجْمَعُ ‘هْلِهِ قُوتَ سَنَتِهِمْ أَوْ بَعْضِ السَّنَةِ؟ فَلَمْ يَحْضُرْنِي مَا أَقُولُ. ثُمَّ ذَكَرْتُ حَدِيثاً حَدَّثَنَا بِهِ ابْنُ شِهَابٍ عَنْ مَالِكِ بْنِ أَوْسٍ عَنْ عُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنه أَنَّ رَسُولَ اللّهِ # كَانَ يَبِيعُ نَخْلَ بَنِي النَّضِيرِ وَيَحْبِسُ ‘هْلِهِ قُوتَ سَنَتِهِمْ[. أخرجه رزين.

7. (5726)- Ma'mer anlatıyor: "Süfyan-ı Sevrî merhum (bir gün) bana:
"Ailesinin bir yıllık -veya yarı yıllık- yiyeceğini cemeden kimse hakkında bir şey işittin mi?" diye sormuştu. O anda ne söyleyeceğim aklıma gelmedi. Ama sonradan İbnu Şihab'ın bize tahdis ettiği bir hadisi hatırladım. Hadis İbnu Şihab'a Malik İbnu Evs'ten, ona Hz. Ömer (radıyallahu anh)'den gelmişti. Hadiste Aleyhissalâtu vesselâm'ın, Beni'n-Nadir hurmalığını satıp ailesi için bir yıllık yiyeceklerini ayırdığı belirtilmekte idi." [Rezin tahric etti. Buharî, Nafakat 3; Müslim, Cihad 49, (1757).][270]

AÇIKLAMA:

Ma'mer'in hatırladığı hadis, Buhârî ve Müslim'de bütün teferruatıyla kaydedilmiştir. Hadiste, Hz. Peygamber'in mirası meselesinde İbnu Abbas'la Hz. Ali arasında çıkan ve halife olması haysiyetiyle Hz. Ömer (radıyallahu anhüm ecmain)'e intikal eden ihtilaf anlatılır. Bu vesile ile Hz. Ömer, Resulullah'a Benî Nadir Yahudilerinin mallarından düşen ve şahsî malı durumunda olan hurmalığı

Aleyhissalâtu vesselâm' ın nasıl tasarruf ettiğini açıklar. Hz. Ömer bu mesele ile ilgili olarak: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bundan ailesinin senelik nafakasını alır, geri kalanı Allah'ın malı kılıp beytulmale (hazineye) koyardı" der.

Alimler, bu hadisi esas alarak, kişinin ailesi için bir yıllık ihtiyacını depolayabileceğine hükmetmişlerdir.[271]

---

[1] Bediüzzaman.

[2] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/478-480.

[3] Burada kaydedeceğimiz prensiplerin herbibiri kelimesi kelimesine âyet ömeali değil ise de hadislerin de yardımıyla, alimler bu hükmleri netleştirmiştir.

[4] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/480-481.

[5] Bunun ehemmiyet ve şümûlünü tam kavramada, günümüz sosyolojisinde önemli bir yer tutan sosyometri bahislerini tetkik etmek gerekir.

[6] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/482-483.

[7] Hz. Aişe hakkında geniş bilgi birinci ciltte verilmiştir(s.76-80).

[8] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/484.

[9] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/484-485.

[10] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/486.

[11] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/486-487.

[12] Bu eser, Ahkamu's-Sıgar adı ile tarafımızdan tercüme edilmiş, 1984 yılında Cihan Yayınevi tarafından İstanbul'da basılmıştır, tamamı 488 sayfadır.

[13] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/487.

[14] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/487-489.

[15] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/490-491.

[16] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/491-492.

[17] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/492-493.

[18] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/493.

[19] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/493.

[20] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/494.

[21] Çocuğunu emzirmekte olan Ümmü Seleme ile gerdekten kaçınması 5719. hadiste görülecek olan "gayle" meselesinden ileri gelebilir.

[22] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/494-495.

[23] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/496-497.

[24] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/497-498.

[25] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/498.

[26] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/498.

[27] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/498-499.

[28] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/500.

[29] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/500-501.

[30] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/502-503.

[31] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/503-504.

[32] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/504.

[33] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/504-505.

[34] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/505.

[35] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/505-506.

[36] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/506.

[37] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/507-508.

[38] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/508-509.

[39] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/510.

[40] Azl, meniyi kadının rahmine değil, dışarı atmaktır. Buna, hamileliği önlemek için başvurulur.

[41] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/510-512.

[42] Bu iktibastan yaptığımız eser (Türkiye'de Nüfus Meselesi) 1973'te İstanbul'da Boğaziçi Yayınevi tarafından basılmıştır.

[43] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/512-514.

[44] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/514.

[45] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/514.
[46] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/515.
[47] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/515-516.
[48] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/516.
[49] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/516.
[50] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/516-517.
[51] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/517.
[52] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/518.
[53] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/518.
[54] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/519.
[55] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/519-522.
[56] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/522-523.
[57] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/523-524.
[58] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/524.
[59] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/525.
[60] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/525.
[61] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/525.
[62] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/525.
[63] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/526.
[64] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/526-527.
[65] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/528.
[66] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/528.
[67] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/528.
[68] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/529.
[69] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/529-530.
[70] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/530.
[71] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/530.
[72] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/530.

[73] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/531.

[74] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/531.

[75] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/531.

[76] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/532.

[77] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/532-533.

[78] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/534.

[79] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/534-535.

[80] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/535.

[81] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/535.

[82] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/535-536.

[83] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/536.

[84] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/536.

[85] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/536-537.

[86] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/537.

[87] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/537-538.

[88] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/539-540.

[89] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/540.

[90] Timaş Yayınevi (İstanbul) tarafından daha az özetlenerek neşredilen kitapçığın Namus Fitnesi Mut'a adıyla piyasaya çıkması uygun bulunmuştur.

[91] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/541.

[92] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/541-542.

[93] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/542-545.

[94] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/545-546.

[95] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/546.

[96] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/546-548.

[97] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/548-549.

[98] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/549.

[99] İbnu Hubbân: "Husyelerimizi burdurup kadınlaşsak olmaz mı?" dedik" ibaresinden hareketle,

Resûlullah'ın ilk bakışta Mut'a'yı yasaklamış olabileceği görüşünü ileri sürer. (Sahîh-u İbnu Hubbân 6, 175).
[100]
İbnu Abbâs radiyallahu anhümâ, burada Bakara sûresinin 173. âyetinde atıf yapmaktadır. Bu âyette Rabbimiz Teâlâ hazretleri, leş, kan, domuz eti ve puta kesilen hayvanların etinin haram olduğunu bildirdikten sonra, muzdar kalanların ölmeyecek kadar yemelerine ruhsat verir.
[101]
İki mut'a'dan murad temettû haccı ile mut'a nikâhıdır. Temettû haccı da câiz mi değil mi diye münakaşa edilen bir konu olmuştur. Ancak teferruatı burada mevzumuzun dışında kalır.
[102]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/549-554.
[103]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/554-55.
[104]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/555-559.
[105]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/559-560.
[106]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/560-561.
[107]
Muhsan evliliği tatmış kimsedir.
[108]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/561-562.
[109]
Mealde "ırzlar" kelimesiyle tercüme edilen Kur'ânî tâbir "fürûc"dur. Bu ferc'in cem'i(çoğulu)dur. Fercle ayet ve hadislerde gerek erkek ve gerekse kadınların cinsî uzvu kinaye olunur. Sadedinde olduğumuz ayette cinsî tatminin kinaye olunduğu söylenebilir.
[110]
Tahlîl, bir Şiî kaynaklarından olan Tenzîbu'l Ahkâm'da "Efendinin, kendi câriyesini, herhangi bir şahsa ariyeten helal addetmesidir. Bu muameleye âriyet denmekten kaçınılmış, tahlîl denmiştir" (7,244). Tabiri ehl-i sünnet alimleri, boşanan kadının, hulle yoluyla eski kocasıyla nikahlanması mânasında kullanmışlardır.
[111]
Kâsânî'nin açılamasını takip edebilmek için âyetin tam meâlini veriyoruz:"(Harb esiri olarak) sağ ellerinizin mâlik olduğu kadınlar (mülk-i yemininiz olan câriyeler) müstesna olmak üzere diğer bütün kocalı kadınlar(la evlenmeniz de size haram edildi. Bu haramlar), üzerinize Allah'ın farzı olarak (yazılmıştır). Onlardan maadası ise -namuskâr ve zinaya sapmamış (insanlar) halinde (yaşamanız şartiyle) mallarınızla (mehir vermek veya satın almak suretiyle)ara(yıp nikâhla)manız için- size helal edildi. O halde onlardan hangisiyle faidelendiyseniz ücretlerini takdir edildiği vech ile verin. O mehrin miktarını tayin ettikten sonra aranızda gönül hoşluğu ile uyuştuğunuz şey (miktar) hakkında üstünüze bir vebal yoktur. Şüphesiz ki Allah hakkıyla bilicidir. Mutlak hüküm ve hikmet sahibidir.Sizden kim hür ve müslüman kadınları nikâhla alacak bir bolluğa güç yetiştiremezse, o halde sağ ellerinizin mâlik olduğu mü'mün câriyelerinizden (alsın). Allah sizin imanınızı çok iyi bilendir. Kiminiz kiminizden (hasıl olmuşsunuz)dur. O halde -fuhuşta bulunmayan, gizli dostlar da edinmeyen namuslu kadınlar olmak üzere- onları, sahiplerinin izniyle, kendinize nikâhlayın. Ücretlerini (mehirlerini) de güzellikle onlara verin.Onlar evlendikten sonra bir fuhuş irtikab ettiler mi o vakit üzerlerine hür kadınlar üzerindeki cezanın yarısı (verilir. Cariyeleri almak hususundaki) bu (müsaade), içinizde sıkıntıya düşmekten (zinaya sapmaktan) korkanlar içindir. Sabretmeniz ise sizin için daha hayırlıdır. Allah hakkıyla mağfiret edicidir, çok esirgeyicidir"(Nisa 24-25).
[112]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/562-566.
[113]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/566-567.

[114] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/567-568.

[115] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/568-569.

[116] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/569-572.

[117] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/572-573.

[118] Şiîler, "aleyhisselam" ifadesini alimleri için kullanırlar. Sünnîler bunu sadece peygamberlere kullanırlar.

[119] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/573-575.

[120] Sünneti ikâmeden iki mâna çıkarmışlardır: 1- Mut'ayı bir kere yaparak sünneti yerine getirmek; 2- Mut'anın sünne olduğunu kavl ile ikrar etmek, fakat bunu yapmak bir vecîbe değildir. Onu yaparak zarara düşmek gerekmez.

[121] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/575-576.

[122] Takiyye: Şiâ'ya ait bir ıstılahtır,canını kurtarmak için inancını gizlemek, olduğundan başka görünmek mânasına gelir.

[123] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/576-578.

[124] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/578-579.

[125] Tarif aynen şöyle: مَا اتَّصَلَ اِلَى الْمَعْصُومِ بِنَقْلِ الْعَدْلِ اْ''ِمَامِى عَن مِثْلِهِ في جَمِيعِ الطَّبَقَابِ حَيْثُ تَكُونُ مُتَعَدَّدَةً

"Sahîh hadis, senedi bütün tabakalarda imamiye mezhebine mensub âdil râvinin âdil râviden masum imama kadar muttasıl suretle rivayet ettiği hadistir(Zeynûd-Dîn İbnu Ali İbnu Ahmed vefat 965, er-Riâye fi ilmi'd-Diraye s.77;el-Kahpâni, Mecma'u'r-Rical 7,195).)"

[126] Her ne kadar mâsum tâbirin zımnında Hz. Peygamber de dahil ise de (Amilî,a.g.e. s. 77), kitaplarında nâdiren Hz. Peygamber'e ulaşan hadis mevcuttur. Ayrıvca bilinmesi gereken bir husus şudur: Hz. Peygamber'in sözünün de muteber bir hadis sayılabilmesi için, masum imamlar yoluyla rivayet edilmelidir. Böyle olmayan rivayetler onların nazarında değersizdir. Bu çeşitten masum imam târikiyle rivayet edilmeyen hadislere muvassak denmektedir. Üçüncü derecede bir ehemmiyet taşımaktadır. (Abdulvehhâb Abdullatif el-Müsteker, el-Mu'tasar kısmında s.20); a.g.e.84.

[127] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/579-581.

[128] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/5.

[129] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/5.

[130] Bu mevzuda teferruat için Ömer Nasuhi Bilmen merhumun Istılahât-ı Fıkhiyye Kamusu'na müracaat edilmelidir. (2. cilt, 45-50).

[131] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/5-7.

[132] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/7.

[133] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/7.

[134] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/8.

[135] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/8.

[136] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/8-9.

[137] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/10.

[138] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/10.

[139] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/10.

[140] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/10.

[141] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/11.

[142] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/11.

[143] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/11-12.

[144] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/12.

[145] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/12-13.

[146] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/13.

[147] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/13-14.

[148] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/14.

[149] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/14-15.

[150] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/15.

[151] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/15-16.

[152] Bu meselelere Ahzâb sûresi ile ilgili tefsirde kısa kısa temas etmiş olmamıza rağmen (Bak. 4. cilt, 178. sayfa), ehemmiyetine binaen burada biraz daha genişçe temes etmeyi faydalı buluyoruz.3) Velâ-i Müvâlât: Nesebi meçhul birisi ile tes'sîs edilen yardımlaşma rabıtası (akrabalığı).Velâ-i Ataka : Azad edilen köle ile efendi arasında teessüs eden bir râbıta (akrabalık bağı). Ölüm halinde tevârüsü gerektirir.Civâr : Bir yabancıya tanınan himâye, eman.

[153]

[154] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/16-17.

[155] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/17.

[156] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/17-18.

[157] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/18.

[158] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/18-20.

[159] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/20.
[160] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/20-22.
[161] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/23.
[162] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/23-24.
[163] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/24.
[164] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/25.
[165] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/25.
[166] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/25-27.
[167] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/28.
[168] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/28.
[169] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/29.
[170] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/29.
[171] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/29-30.
[172] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/30.
[173] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/30-31.
[174] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/31.
[175] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/31.
[176] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/32-33.
[177] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/33.
[178] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/33.
[179] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/33-34.
[180] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/34.
[181] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/34-35.
[182] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/35-36.
[183] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/37.
[184] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/37.
[185] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/37-38.
[186] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/38-39.

[187] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/39.

[188] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/39-40.

[189] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/40.

[190] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/40.

[191] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/40.

[192] Bu hususta ileri sürülen farklı ve teferruatlı görüşlerden birine göre -ki Evzâ'î de benimser- radâ'süte bağlıdır, zamana değil, daha iki yıl dolamadan, meselâ birinci yıl içerisinde çocuk sütten kesilip yemeğe tam alışacak olsa, bundan sonra emilen sütle kardeşlik ve hurmet hâsıl olmaz. Diğer bir görüşe göre sütle yaşlılar için bile - en azından örtünmeyen gerektirmeyen- kardeşlik hâsıl olmaktadır. (Çeşitli münâkaşalar için bak. Fethu'l-Bârî, 11, 49-53; A. Ma'bûd 6, 53-62).

[193] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/41-42.

[194] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/42-43.

[195] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/44.

[196] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/44.

[197] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/44-45.

[198] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/45.

[199] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/46.

[200] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/46-47.

[201] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/48.

[202] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/48-49.

[203] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/49.

[204] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/49.

[205] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/50.

[206] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/50.

[207] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/50-51.

[208] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/52.

[209] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/52-53.

[210] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/53.

[211] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/54.

[212] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/54.
[213] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/54.
[214] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/54.
[215] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/55.
[216] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/55.
[217] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/55.
[218] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/55.
[219] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/56.
[220] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/56.
[221] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/57.
[222] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/57.
[223] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/57-58.
[224] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/58.
[225] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/59.
[226] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/59.
[227] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/59.
[228] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/59-61.
[229] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/62.
[230] Hicret üzere biatın mâna ve ehemmiyetini Hicretle ilgili bahsin sonunda tahlil edeceğiz (5797. Hadis).
[231] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/62-63.
[232] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/64.
[233] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/64.
[234] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/64.
[235] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/64.
[236] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/65.
[237] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/65.
[238] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/66.

[239] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/66.

[240] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/66.

[241] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/66-67.

[242] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/67.

[243] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/68.

[244] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/68.

[245] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/69.

[246] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/69.

[247] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/69.

[248] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/70.

[249] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/70.

[250] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/71.

[251] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/71-72.

[252] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/73.

[253] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/73.

[254] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/73.

[255] Bir peygamberin rü'yada bile olsa gördüğünün vahya dayandığı ve binâenaleyh hak olduğu (bak. Râzî, a.g.e. 26, 153) kaziyyesi ve usulcülerin bir hüküm geldikte icra edilmeden neshedilip edilmeyeceği hususunu tartışmış olmaları (Râzî, a.g.e., 26, 155) gibi hususlar gözönüne alınırsa, Hz. İbrahim'in oğlunu kurban etmeye tevessülüyle alâkalı âyetlere (Saffât 37, 101-102) dayanarak Hz. İbrahim zamanına kadar -belki de birkısım kayıtlara tâbi olarak- çocuk kurban etmenin câri olduğu, ondan sonra bu tatbikatın meşruiyetinin neshedildiği de düşünülebilir.

[256] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/74-76.

[257] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/76-77.

[258] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/78.

[259] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/78-79.

[260] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/80.

[261] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/80.

[262] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/80-82.

[263] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/82.

[264] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/83.
[265] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/84.
[266] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/84-85.
[267] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/85.
[268] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/85.
[269] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/85-86.
[270] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/87.
[271] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/87.

NİYET VE İHLAS BÖLÜMÜ

UMUMİ AÇIKLAMA

İslam'ın en ziyade ehemmiyet verdiği hususlardan biri niyettir. Kişinin yaptığı işler niyete göre değer kazanır; Allah nazarında da kul nazarında da bu böyledir. Aynı fiili yapan iki ayrı kişi niyetlerindeki farklılık sebebiyle birbirine zıt karşılık görebilirler. Bu sebeple, gerek Kur'an' da ve bilhassa hadislerde niyetin ehemmiyetine dikkat çeken beyanlar çokça gelmiştir. Şu ayette, insanların niyetlerine göre hesaba çekilecekleri belirtilmiştir: "Göklerde ne var, yerde ne varsa hepsi Allah'ındır. Siz içinizde olanı açıklasanız da, saklasanız da, Allah onu bilir ve onunla sizi hesaba çeker. (Sonra da ameline ve niyetine göre) dilediğinin günahını bağışlar, dilediğine azab verir. Allah'ın kudreti her şeye yeter" (Bakara 284). Kur'anda niyet kelimesi sarih olarak zikredilmiyor ise de, alimler bazı ayetlerin niyetle ilgili olduğunu göstermişlerdir. Bunlardan biri şu ayettir: "Halbuki onlar, ihlâs ile Allah'a kulluk etmekten.. başka bir şeyle emrolunmamışlardı" (Beyyine 5). Keza, "Nuh'a emrettiği şeyi Allah sizin için de dinin hükümlerinden kıldı ki, onu sana da vahyetmiştik. Aynı şeyi İbrahim'e, Musa'ya ve İsa'ya da emretmiş ve "Dini dosdoğru muhafaza edin ve onda ayrılığa düşmeyin" buyurmuştuk..." (Şûra 13). Alimler, burada peygamberlere vahyedildiği bildirilen şeyin ibadette ihlâs olduğunu belirtirler. İhlas ise niyetle gerçekleşir, ameli Allah rızası için yapmak demektir.
Bu bölümde kaydedilen ilk hadiste Resulullah "Amellerin niyetlere göre değerlendirileceğini" haber veriyor. Bazı alimler bu niyet hadisinin İslam'ın üçte birini, bazıları da dörtte birini teşkil ettiğini söylemiştir. "Resulullah'ın ihbarları arasında, bundan "ahkâmca daha cami, manaca daha zengin, hasıl ettiği faideleri daha çok olan" bir başka hadis mevcut değildir" değerlendirmesi de niyet hadisi için yapılmıştır. Bu hadisin, Abdurrahman İbnu Mehdi otuz ayrı bahsi ilgilendirdiğini, Şafii hazretleri ise yetmiş bahsi ilgilendirdiğini söylemiştir.
Beyhaki hazretleri, niyet hadisinin, ilmin üçte birini teşkil ettiğini söylediktensonra şu açıklamayı yapar: "Çünkü, kulun kesbi ya kalbiyledir ya diliyledir, ya da cevârihi (uzuvları) iledir. İşte niyet, bu üç kısımdan biri ve en üstünüdür. Çünkü niyet bazan müstakillen bir ibadet olduğu halde, diğerleri ibadet olabilmek için ona muhtaçtır. Bu sebepledir ki, Resûlullah "Mü'minin niyeti amelinden hayırlıdır" buyurmuştur. Öyleyse, niyet üzerinde düşünecek olursan, onun iki emrden (yani amelden) hayırlısı olduğunu anlarsın."

Ahmed İbnu Hanbel, niyete ilmin üçte biri derken, bütün ahkâmın, -onun nazarında- icra edildiği üç ana temelden biri olmasını kasdetmiştir. Ona göre diğer iki temelden biri "Bizim emrimize uymadan yapılan bir iş merduddur" hadisi, diğeri de "Helal açıklanmıştır, haram da açıklanmıştır..." diye başlayan hadistir.
Bediüzzaman, niyeti, âdetleri ibâdete çeviren bir iksir olarak değerlendirir. Kırk yıl, hayatında öğrendiği dört hakikatten birinin niyet olduğunu beyan eder: "Kırk sene ömrümde, otuz sene tahsilimde yalnız dört kelime ile dört kelâm öğrendim: ... Kelimelerden maksad mana-i harfî, mana-i ismî, niyyet, nazardır.. Nazar ile niyet mahiyet-i eşyayı tağyir eder (değiştirir). Günahı sevaba, sevabı günaha kalbeder. Evet niyet âdi bir hareketi ibâdete çevirir. Ve gösteriş için yapılan bir ibadeti günaha kalbeder. Maddiyâta esbâb hesabıyla bakılırsa cehâlettir. Allah hesabiyle olursa mârifet-i İlahiyedir."
Birçok hadislerinde, Resûlullah, cephede ölenlerin şehidlik sevabının niyetlerine göre olacağını belirtmiştir. "Kim Allah yolunda cihat etmektedir?" mahiyetindeki bir soruya "Kim Allah'ın kelamı yüce olsun diye savaşırsa işte o kimse Allah yolunda cihaddadır" diye cevap vermiştir. Bir diğer hadiste "Karşılıklı savaşan iki cephe arasında nice maktuller vardır ki, gerçek niyetlerini ancak Allah bilir" buyrulmuştur. Bir diğerinde de: "Sırf ganimet niyetiyle savaşan kimse için sadece niyet ettiği vardır (cihad sevabı verilmez)."
Bu hususun en güzel örneği, sahîh hadislerde geldiği üzere Kuzmân hadisidir. Müslümanlar safında herkesin dikkatini çekecek, takdirlerini celbedecek kadar kahramanca savaşan, pek çok müşriği öldüren Kuzmân, bu yiğitlikleri Allah'ın kelamını yüceltmek için yapmadığı için Resûlullah'ın ihbarı ve diğer mücahidlerin müşahedesiyle hayatını cehennemliklere yaraşır şekilde sona erdirmiş ve onun bu elîm akibeti üzerine Aleyhissalâtu vesselâm açıklamıştır:
"İnsanlardan bazıları vardır ki, halka görünüşe göre ehl-i cennete yaraşan hayırlı işler yaparlar. Halbuki onlar (o işlerini yaparken taşıdıkları niyetleri sebebiyle) cehennemliktir..."[1]

-5751 -1- عن عمر رَضِيَ اللّهُ عَنهُ قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: إنَّمَا ا٭عْمَالُ بِالنِّيَّاتِ وَإنَّمَا لِكُلِّ امْرِئٍ مَا نَوَى، فَمَنْ كَانَتْ هِجْرَتُهُ الى اللّهِ وَرَسُولِهِ فَهِجْرَتُهُ الَى اللّهِ وَرَسُولِهِ، وَمَنْ كَانَتْ هِجْرَتُهُ الى دُنْيَا يُصِيبُهَا أوِ امْرَأةٍ يَنْكِحُهَا فَهِجْرَتُهُ الى مَا هَاجَرَ إلَيْهِ[. أخرجه الخمسة .

1. (5751)- Hz. Ömer radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Ameller niyetlere göredir. Herkese niyet ettiği şey vardır. Öyleyse kimin hicreti Allah'a ve Resûlüne ise, onun hicreti Allah ve Resûlünedir. Kimin hicreti de elde edeceği bir dünyalığa veya nikâhlanacağı bir kadına ise, onun hicreti de o hicret ettiği şeyedir." [Buhârî, Bed'ü'l-Vahy 1, Itk 6, Menâkıbu'l-Ensâr 45, Nikâh 5, Eymân 23, Hiyel 1; Müslim, İmâret 155, (1907); Ebu Dâvud, Talâk 11, (2201); Tirmizi, Fedâilu'l-Cihâd 16, (1647); Nesâî, Tahâret 60, (1, 59, 60).][2]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, Muvatta dışında kalan muteber hadis kitaplarımızın hepsinde gelmiştir. Hadisin Muvatta'nın İmam Muhammed eş-Şeybânî nüshasında yer aldığını bazı ehl-i tahkik söylemiştir.

2- Niyetle ilgili hadis çok ise de, bu hadis, sahîh bir senetle tek tarikten gelmiştir. Sonradan ulemâ arasında fevkalâde şöhret yapmıştır. Bilhassa ihtiva ettiği hüküm, âlimlerce öylesine benimsenmiştir ki, Umumî Açıklama kısmında kaydettiğimiz üzere, Ahmed İbnu Hanbel gibi İslâm' ın mühim bir imamı, onu dinin üç temelinden biri kabul etmiştir. Bütün ameller, kıymetini niyete göre kazandığı için, İslâm müellifleri eserlerini bu hadisle başlatmayı âdet edinmiştir.

3- Hadisin vürud sebebiyle ilgili olarak, bazı kaynaklarda şu açıklamaya rastlanır: Resulullah'ın Medine'ye hicret etmesi üzerine Müslümanlar Mekke'yi terkederler. Resûlullah'ın emrine uyarak hicret edenlerden biri de Ümmü Kays adında bir kadındır. Bununla evlenmek düşüncesinde olan bir erkek, kadının: "Hicret etmezsen seninle evlenmem" demesi üzerine, onunla evlenmek için hicret eder ve Medine'de evlenirler. Herkes Allah ve Resulü'nün rızası için hicret ederken, sırf Ümmü Kays'la evlenmek için hicret eden bu şahısın niyeti herkesçe bilindiği için adama Ümmü Kays'ın muhâciri manasında "Muhâciru Ümmü Kays" lakabı takılmıştır. Gerçi rivâyette sarîh olarak "Resûlullah bu hâdise üzerine niyet hadisini îrad buyurmuştur" denmez ise de, geçen ibare, zihinlerde bir irtibata sebep olmuştur.

4- Âlimler, hicret için niyetin hâlis olmasının ehemmiyetini söylerken, hem evlenmek gibi dünyevî bir maksad, hem de hicret gibi bir niyetin beraber

olabileceğini de belirtirler. Her ne kadar birincisi kâmil bir niyete sahip ise de ikincisi batıl bir iş yapmış sayılmaz, birinciye nisbetle niyetinde eksiklir var demektir. Zira evlenmek de meşru bir ameldir, o da niyete tâbi olarak mana ve ehemmiyetini değiştirebilir. Sevap yönüyle, elbette ki birinci üstün olacaktır. Hatta sırf evlenmeye niyet eden kimse, bunu, iffetini korumak, Resulullah'ın "çoğalın" emrini yerine getirmek gibi bir niyetle yapsa sevaba nail olacaktır. İslâm tarihinde bunun değişik örnekleri var. Ebu Talha, Ümmü Süleym'le evlenmek ister. Ancak daha önce Müslüman olan Ümmü Süleym, Müslüman olması kaydıyla evlenebileceğini söyleyince Ebu Talha Müslüman olur. Burada Ebu Talha'nın Müslümanlığı değersizdir denemez. Evlenmek, Müslüman olmaya teşvik unsuru olmuştur. Oruç tutup bununla hem ibadet ve hem de perhize niyet edenin hali de böyledir. Sırf perhiz için tutulan orucun sevabı yoksa da, her ikisine niyet eden, niyetinin derecesine göre sevap alır. Eğer perhiz niyete gâlip çalarsa Gazâlî'ye göre bunun sevabı yoktur. Bütün ameller böyledir, dinî niyetin galebesi halinde sevap alır, değilse alamaz. İbnu Cerir et-Taberî, dünyevî maksatların karıştığı ameller hususunda selef cumhûrunun, işin başına (iptidasına) itibar edileceği, hangi niyetle o ameli başlatmışsa ona göre değerlendirileceği, eğer sırf Allah rızası için başlamış idiyse, sonradan ârız olan başka maksatların zarar vermeyeceği görüşünde olduklarını nakletmiştir.

5- Bu hadisle istidlal eden bazı âlimlerimiz, hükmü bilinmeden amele teşebbüs etmemek gerektiğini söylemişlerdir. Çünkü hadis, amelde niyet olmadığı takdirde amelin değersiz olduğunu ifade etmektedir, nitekim bir amele terettüp edecek hüküm bilinmezden önce, o şeyin yapılmasına niyet etmek sahih olmaz. Keza hadisten gâfile (hiçbir niyeti olmayana) teklif olmayacağı, çünkü kasd, maksudun bilinmesini gerektirdiği, gâfilin ise kasıtsız olduğu hükmü de çıkarılmıştır.

6- Hadisle ilgili bir kısım açıklamaya Umumî Açıklama kısmında yer verdik, oraya bakılsın.[3]

-5752 -2- وعن ابن عمر رَضِيَ اللّهُ عَنهما قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: إذَا أنْزَلَ اللّهُ بِقَوْمٍ عَذاباً أصَابَ الْعَذَابُ مَنْ كَانَ فِيهِمْ ثُمَّ بُعِثُوا عَلى نِيَّاتِهِمْ[. أخرجه الشيخان .

2. (5752)- İbnu Ömer radıyallahu anhümâ anlatıyor: "Resûlullah (aleyissalâtu

vesselâm) buyurdular ki:
"Allah bir kavme azap indirdi mi, o azab, kavmin içinde bulunan herkese isabet eder. Sonra, (kıyamet gününde) herkes niyetlerine [ve amellerine] göre diriltilirler." [Buhârî, Fiten 19; Müslim, Sıfatu'l-Cenne 84, (2879).][4]

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyissalâtu vesselâm), bu hadislerinde yaptıkları kötülükler sebebiyle, bir kavme İlâhî ceza geldiği takdirde, iyilerin bu cezadan hariç kalmayacaklarını, dünyevî azaba, kötülerle birlikte aynen iştirak edeceklerini; ancak ahirette, iyilerin dünyadaki niyet ve amellerine uygun olarak hayır üzere diriltileceklerini, iyiliklerinin zayi olmayacağını belirtmektedir.
Bazı rivayetlerde "niyetleri üzere" denilirken, bazılarında "amelleri üzere" denmiştir. Keza "amelleri ve niyetleri üzere" şeklinde her ikisini zikreden rivayet de mevcuttur.
İyilere isabet eden ceza, onların günahlarına bir keffaret, derecelerine bir yükselme vesilesi olacaktır.
Beyhakî'nin Şuabu'l-İman'da kaydettiği bir rivayet bu bahsi biraz daha açmaktadır: "Yeryüzünde kötülük zuhûr etti mi Allah içlerine belasını indirir." "Ey Allah'ın Resûlü! İçlerinde ibadet ehli olduğu halde mi?" denildi de, "Evet! Ancak bilahere Allah'ın rahmetine göre diriltilirler" buyurdu."
Zeyneb Bintu Cahş'tan gelen bir rivayet, cemiyette kötülüklerin galebe çalıp alenen işlenmeye başlanması durumunda İlahî cezanın geleceği belirtilir: "Ey Allah'ın Resûlü, aramızda sâlih kişiler olduğu halde helak mı olacağız?" diye sorunca: "Evet! Kötülükler çoğalınca!" cevabını alır. Bu hususu te'yîd eden bir diğer rivayet Sıddık radıyallahu anh'tan gelmiştir: Anlattığına göre Aleyhissalâtu vesselâm'ın şöyle buyurduğunu işitmiştir: "İnsanlar kötülüğü görünce müdahale edip düzeltmezlerse, Allah'ın, hepsini kuşatacak umumî bir ceza göndermesi yakındır."
Müslim'de gelen bir rivayette Aleyhissalâtu vesselâm buyurmuştur ki: "Şaşılacak şey! Hakikaten ümmetimden bir kısım insanlar Kureyş'ten Beyt'e sığınmış bir adam için, Beyt'e doğru hareket ederler. Çöle vardıklarında bunlar yere batırılacaklardır." Hz. Aişe der ki: "Ey Allah'ın Resûlü dedik, yol bazan farklı insanları biraraya getirir!"
"Evet buyurdular, onların arasında kasıtlısı, mecbur edileni, yolcusu var. Hepsi de toptan helak olurlar, ancak muhtelif yerlerden çıkarlar, Allah herbirini

niyetine göre diriltir."
Alimler, bu hadislerden hareketle ölümde iştirakin sevap ve ikâbda da iştiraki gerektirmediği, Allah'ın gazabına uğramış milletler içerisinde sâlihlerin de bulunabileceği hükmünü çıkarmışlardır.
İbnu Ebî Cemre, iyilere de musibetin gelişini, "onların emr-i bi'l ma'ruf ve nehy-i ani'l münkerden geri kalışlarına ceza" olarak yorumlar. Ve devamla: "Emr-i bi'l ma'ruf ve nehy-i ani'l münkerde bulunanlar hakiki mü'minlerdir. Allah onlara azab göndermez, bilakis onlar sebebiyle azabı defeder" der. İbnu Ebî Cemre'nin bu görüşünü "Ahalisi zulme sapmadıkça hiçbir memleketi biz helâk etmeyiz" (Kasas 59) ve keza: "Halbuki sen içlerinde olduğun halde onlara azab edecek değildir. Onlar bağışlanmalarını ister oldukları halde de Allah onlara azab edecek değildir" (Enfâl 33) gibi âyetler te'yid eder.
Diğer taraftan, münkerden men etmeyenlere de azabın şâmil olacağını te'yîd eden âyetler de mevcuttur: "Allah'ın âyetlerinin inkâr edildiğini yahut onlarla alay edildiğini işittiğiniz zaman, onlar başka bir söze dalıncaya kadar onlarla beraber oturmayın" (Nisa 140). Şu halde böylesi insanlarla oturmak nefsi tehlikeye atmak olacağından, küffârdan kaçmak meşru addedilmiştir. Bu emir, küffârın söz ve fiillerinden rahatsız olanlar içindir. Onlara yardımcı olan, onlardan razı olan, artık onlardan biri olmuştur.
Sadedinde olduğumuz hadiste, kötülüklere seyirci kalıp men etmeyenleri korkutma vardır. Seyirci kalmanın ötesinde, birkısım şahsi mütâlaalar, temelsiz yorumlar ve dünyevî menfaat hesaplarıyla zâlimlere ve kötülere müdâhanede bulunanların, kötülüklere kılıf uydurup razı ve hatta yardımcı olanların hali ne olur? Cenab-ı Hak mü'minleri böylesi fitnelerden siyânet buyursun![5]

-5753 -3- وعن ابن عبّاسٍ رَضِيَ اللّهُ عَنهما قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَنْ أخْلَصَ للّهِ أرْبَعِينَ صَبَاحاً ظَهَرَتْ يَنَابِيعُ الْحِكْمَةِ مِنْ قَلْبِهِ عَلى لِسَانِهِ[. أخرجه رزين .

3. (5753)- İbnu Abbâs radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resulullah (aleyissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kim kırk sabah Allah'a ihlâslı olursa, kalbinden lisanına hikmet çeşmeleri akmaya başlar." [Rezîn tahric etmiştir. Hadis Hilyetü'l-Evliya'da Ebu Eyyûb el-Ensârî'den merfu olarak kaydedilmiştir, (5, 189); keza hadisi Câmiu's-Sagîr'de de

bulmaktayız(Feyzu'l-Kadir 6, 43).][6]

AÇIKLAMA:

1- Hadisin, Câmiu's-Sagir'deki veçhinde: "Kim kırk gün Allah'a ihlâslı olursa" şeklinde gelmiştir. Münâvi: "Kim kırk gün ibadetini Allah'a ihlâsla yaparsa..." diye açıklar ve ihlâslı olmayı "bedenini maddî pisliklerden temizlemek, zâhirî ve batınî duygularını, algılamaya ihtiyaç duyulmayan şeylerden berî tutmak, azalarını, aklî mizanlara ve şer'î ahkâmlara muvafık malum ve mutedil tasarrufların dışına çıkmaktan korumak, onları nebevî nasihatlar, hakimane tenbihler dairesinde kullanmak ve bilhassa lisan ve hayâlini fasid itikadlardan, bâtıl mezheplerden, düşük tahayyülâttan koruyup, onların boş emel ve dipsiz kuruntularla oyalanmasına meydan vermemek, zihnini alçak fikirlerden, gerçekleşmeyecek kuruntulardan uzak tutmak..." diye açıklar. Münâvi, kişinin manevî temizliğini sağlayacak daha pek çok tedbirleri saydıktan sonra, "kalpten lisana hikmet çeşmelerinin akmasını" izah sadedinde: "Çünkü, mânevî tahareti muhafaza ve mücâhedenin peşini bırakmamak, kişiyi müşâhedeye ulaştırır. Nitekim Cenab-ı Hak hazretleri "Ey Resûlüm, gece vakti de uyanıp sadece sana mahsus fazladan bir ibadet olarak teheccüd namazını kıl. Umulur ki Rabbin, seni övülmüş bir makam olan en büyük şefaat makamına kavuşturur" (İsra 79) buyrulmuştur. Varlığın gerçek maksudu olan Zât-ı Şerif aleyhissalâtu vesselâm Makam-ı Mahmud'a ancak rüku ve sücud ile ulaşabilirse, hiçbir mahsulü (muktesebatı) olmayan bir kimse nasıl vüsûl arzu edebilir? Bu hakikate binâen büyükler "Gayret et müşâhede et!" demişlerdir" der.

2- Hadiste "kırk gün"le kayıtlamanın hikmeti şöyle açıklanmıştır: "Bu, öyle bir müddettir ki, bir şeye, bu müddet boyunca devam edildiği takdirde o şey insanda fıtrî, tabiî bir huy haline gelir." Sûfîlerden bir grup, bundan hareketle, bir müridin halvetinin kırk gün olacağına hükmetmiştir.

3- Muhaddisler bu hadisin zaafına dikkat çekerler. Ancak ehl-i tasavvuf, hadis ilminde rastlanmayan bir metodla, hadisin sıhhatini tahkik ederler ve sıhhatine hükmederler. Münavî'nin kaydına göre Abdü'l-Hakk' ın Şerhu'l-Ahkâm'ında şöyle denmiştir: "Bu hadis, sened yönüyle sahih olmasa da atâ ve imdâd ehline has kılınan zevk, hadisin sahih olduğunu anlamıştır. Bunun anlaşılması, fethî ilme sahip olmayana zordur. Bu "fethî ilm"i elde etmenin yolu, Muhammedî ihlâs vasıtasıyla gelen Feyz-i Rabbânî'dir."[7]

---

[1] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/112-114.

[2] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/114.

[3] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/114-115.

[4] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/116.

[5] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/116-117.

[6] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/118.

[7] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/118-119.

GADAB (ÖFKE) BÖLÜMÜ

ÖFKE

-4311 -1- عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قَالَ:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَا تَعُدُّونَ الصُّرْعَةَ فِيكُمْ؟ قَالُوا: الَّذِى تُصْرِعُهُ الرِّجَالُ. قَالَ:. وَلكِنَّهُ الَّذِى يَملِكُ نَفْسَهُ عِنْدَ الْغَضَبِ[. أخرجه مسلم وأبو داود .

1. (4311)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (bir gün):
"Siz aranızda kimi pehlivan addedersiniz?" diye sordu. Ashab (radıyallahu anhum):
"Erkeklerin yenmeye muvaffak olamadığı kimseyi!" dediler. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Hayır, dedi, gerçek pehlivan öfkelendiği zaman nefsine hakim olabilen kimsedir." [Müslim, Birr 106, (2608); Ebû Dâvud, Edeb 3, (4779).][1]

-4312 -2- وَلِلثَّلاَثَةِ عَنْ أبِي هُرَيرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أنَّ رَسُولَ اللّهِ # قَالَ: لَيْسَ الشَّدِيدُ بِالصُّرْعَةِ، إنَّمَا الشَّدِيدُ الَّذِى يَمْلِكُ نَفْسَهُ عِنْدَ الْغَضَبِ[.

2. (4312)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kuvvetli kimse, (güreşte hasmını yenen) pehlivan değildir. Hakiki kuvvetli, öfkelendiği zaman nefsini yenen kimsedir." [Buhârî, Edeb 76; Müslim, Birr 107, (2760); Muvatta, Hüsnü'lhalk 12, (2, 906).][2]

AÇIKLAMA:

Bu iki hadiste, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), öfkelenmeyi yasaklamakta ve öfkelendiği zaman kendini tutmanın ve öfkeyle amel etmemenin faziletine dikkat çekmektedir. Nitekim, öfkeyi tutmanın ve öfkeli iken nefsine hâkim

olmanın ehemmiyetine ayet-i kerimede de yer verildiğini ve böylelerinin övüldüğünü görmekteyiz: "Onlar bollukta ve darlıkta sarfederler, öfkelerini yenerler, insanların kusurlarını affederler. Allah iyilik yapanları sever" (Al-i İmran 134). Keza bir başka âyet: "öfkelendiği zaman bağışlayanlar"ı övmektedir (Şûra 37).[3]

-4313 -3- وَعَنْ أبِي وَائِلٍ قَالَ:]دَخَلْنَا عَلى عُرْوَةَ بْنِ مُحَمَّدٍ السَّعْدِىِّ فَكَلَّمَهُ رَجُلٌ فَأغْضَبَهُ فَقَامَ فَتَوضَّأَ فقَالَ: حَدَّثَنِى أبِي عَنْ جَدِّى عَطِيَّةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: إنَّ الْغَضَبَ مِنَ الشَّيْطَانِ، وَإنَّ الشَّيْطَانَ خُلِقَ مِنَ النَّارِ، وَإنَّمَا تُطْفَأُ النَّارُ بِالْمَاءِ. فَإذَا غَضِبَ أحَدُكُمْ فَلْيَتَوَضَّأ[. أخرجه أبو داود .

3. (4313)- Ebû Vâil (radıyallahu anh) anlatıyor: "Urve İbnu Muhammed es-Sadî'nin yanına girdik. Bir zât kendisine konuştu ve Urve'yi kızdırdı. Urve kalkıp abdest aldı ve:
"Babam, dedem Atiye (radıyallahu anh)'den anlatır ki, o, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle söylediğini nakletmiştir:
"Öfke şeytandandır, şetyan da ateşten yaratılmıştır, ateş ise su ile söndürülmektedir; öyleyse biriniz öfkelenince hemen kalkıp abdest alsın." [Ebû Dâvud, Edeb 4, (4784).][4]

-4314 -4- وَعَنْ أبِي ذَرٍّ الْغِفَارِىِّ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قَالَ:]قَالَ لَنَا رَسُولُ اللّهِ #: إذَا غَضِبَ أحَدُكُمْ وَهُوَ قَائِمٌ فَلْيَجْلِسْ فإنْ ذَهَبَ عَنْهُ الْغَضَبُ وَإَّ فَلْيَضْطَجِعْ[. أخرجه أبو داود .

4. (4314)- Ebû Zerr el-Gıfârî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bize buyurmuştu ki:
"Biriniz ayakta iken öfkelenirse hemen otursun. Öfkesi geçerse ne âlâ geçmezse yatsın." [Ebû Dâvud, Edeb 4, (4782).][5]

AÇIKLAMA:

Bu hadisler, öfkeli halde öfkenin sevkedeceği şeyi yapmamayı âmirdir. Kişi öfkesi icabı bir şeyler yapmaya kalkarsa, makul, meşru bir şey yapamaz öfke geçince pişman olacağı şeyler yapar. Öyle ise Resulullah, kişinin öfkeli iken bir şeylerle oyalanmasını, veya faaliyetten kaçınmasını sağlamaya çalışmaktadır. "Birinci hadiste, öfkeli kimseye abdest alması tavsiye edilmektedir. Bu bir bakıma bir başka şeyle meşgul olmak, öfkenin gereğiyle ilgilenmekten uzaklaşmaktır."
İbnu Battal der ki: "Bu hadis, nefis mücadelisinin, düşmanla yapılacak mücadeleden daha zor olduğunu ifade etmektedir. Çünkü Aleyhissalâtu vesselâm, öfkesini yenen insanı, kuvvetce insanların en güçlüsü olarak ilan etmiştir."
Bazı alimler de: "Bu soruyu soran, çabuk öfkelenen biri de olabilir. Çünkü Aleyhissalâtu vesselâm herkesin mizacına göre emreder, en uygun geleni tavsiye ederdi. Bu sebeple ona öfkeyi terketmeyi tavsiye ile yetindi."
İkinci hadis ise, öfkelenen kimsenin ayakta ise oturmasını, öfke daha da geçmezse yatmasını tavsiye etmektedir. Hattabi: "Ayakta olan kimse bir fiil yapmaya hazırdır, oturan, bu durumdan uzaklaşır; yatan daha da uzaklaşır. Öyle geliyor ki, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) öfkelenen kimseye "oturma" ve "yatmayı" emretmiştir. Tâ ki, kıyâm veya oturma hâlinde kendisinden bilahare pişman olacağı bir şey sâdır olmasın."[6]

-4315 -5- وَعنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قَالَ:]اسْتَبَّ رَجُن عِنْدَ النبىِّ # حَتّى عُرِفَ الْغَضَبُ فِى وَجْهِ أحَدِهِمَا. فقَالَ #: إنِّى ‘عْرِفُ كَلِمَةً لَوْ قَالَهَا لَذَهَبَ عَنْهُ مَا يَجِدُ مِنَ الْغَضَبِ: أعُوذُ بِاللّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ[. أخرجه أبو داود والترمذي .

5. (4315)- Hz. Muâz İbnu Cebel (radıyallahu anh) anlatıyor: "İki kişi Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın huzurunda küfürleştiler. (Öyle ki) birinin yüzünde (diğerine karşı) öfkesi gözüküyordu. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Ben bir kelime biliyorum, eğer onu söyleyecek olsa, kendinden zuhur eden öfke giderdi; Eûzu billahi mineşşeytanirracim" buyurdular." [Tirmizî, Da'avat 53, (3448); Ebû Dâvud, Edeb 4, (4780).] [7]

4316-6- وَعَنْ أَبِي هُريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه:]أَنَّ رَجً قَالَ يَا رَسُولَ اللهِ: أَوْصِنِي وَ تُكْثِرْ عَلَيَّ لَعَلِّي َ أَنْسى. قَالَ: َ تَغْضَبْ[. أخرجه البخاري ومالك والترمذي .

6. (4316)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir adam: "Ey Allah'ın Resulü! Bana kısa bir nasihatta bulun, uzun yapma! Tâ ki nasihatini unutmayayım" demişti. [ve birkaç kere tekrar etmişti]. Aleyhissalâtu vesselâm (bir kelimeyle):
"Öfkelenme!" cevabını verdi!" [Buhârî, Edeb 76; Tirmizî, Birr 73 (2021); Muvatta, Hüsnü'l-Hulk 11, (2, 906).][8]

AÇIKLAMA:

Bu hadisteki taleb bir başka vecihlerde: "...beni cennete götürecek bir ameli bana söyle!" şeklinde; "...bana yaşayacağım bazı kelimeler öğret, çok olmasın unutuveririm", "Faydalanacağım bir şey söyle, çok olmasın..." ve "Bana bir söz söyle az olsun, ola ki aklımda tutarım..." şekillerinde de gelmiştir. Buraya kaydetmediğimiz başka vecihler de var. Bu soruyu soranın bazı rivayetlerde kim olduğu bellidir, bazılarında belli değildir. "Bir adam"dır. Anlaşılan o ki, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a kişiyi cenete götürecek az ve öz bir amel birçok defalar sorulmuştur. Aleyhissalâtu vesselâm da sorulara birçok kereler "Öfkelenme!" diye cevap vermiştir.
Ahmed İbnu Hanbel ve İbnu Hibbân'ın kaydettikleri bir rivayetin sonunda ismi belirtilmeyen bir kimseden şu açıklama ziyade edilir: "Resulullah'ın söylediğini düşününce gördüm ki, öfke bütün kötülükleri cem etmektedir."
Hattâbî der ki: "Öfkelenme"nin manası "Öfke sebeplerinden kaçın, öfkeyi celbedecek şeylere yer verme" demektir. Öfkenin bizzat kendisinin yasaklanması mevzubahis olamaz. Çünkü öfke tabii, fıtrî bir haldir, insan cibilliyetinden izâle edilemez." Hattâbî'den başka alimler de şöyle demiştir: "İnsandaki hayvani tabiattan gelen şeyler vardır, bunları bertaraf etmek mümkün değildir. Bu, yasağa girmez, böyle bir yasaklamada bulunmak, muhali teklif etmek manasına gelir. Öyleyse murad, riyazet ve temrinlerle kazanılabilecek bazı alışkanlıklardır."
Bazıları da şöyle demiştir: "Hadisin mânası: "Öfkelenme, çünkü, öfkenin neş'et ettiği en büyük kaynak kibirdir. Zira kişinin arzu ettiği bir şeye muhalefetten

kibir vukua gelir. Kibir de onu öfkeye atar. Bu durumda, mütevâzi olan kimseden izzet-i nefis çabuk zâil olacağı için öfkenin şerrinden selâmette kalır."
Bazı alimlere göre de hadisin manası "öfkenin emrettiği şeyi yapma!" demektir."
İnsanın yaratılıştan getirdiği bir kısım huyların kullanılması meselesinde Bediüzzaman merhum, biraz daha farklı bir yaklaşım teklif eder. O da Hattabî gibi bu hislerin yok edilemeyeceği fikrinde. Ona göre, sözgelimi öfkelenme, inad etme demek, fıtratını değiştir emrinde bulunmak gibi, yapılması mümkün olmayan bir şeydir. Onun görüşündeki orijinal yön bu fıtrî duyguları "hayırda kullanmak"tır. Yine ona göre, her duygunun her uzvun meşru bir kullanma yeri ve yönü vardır. Öyleyse yapılacak iş onları yoketmek değil, hayır yolunda kullanmaktır. Şöyle der:
"....İşte tahmin ederim ki, nasihlerin nasihatları şu zamanda tesirsiz kaldığının bir sebebi şudur ki: Ahlaksız insanlara derler: "Hased etme! Hırs gösterme, adavet etme! İnad etme! Dünyayı sevme!" yani fıtratını değiştir gibi zâhiren onlarca mâlâyutak bir teklifte bulunurlar. Eğer deseler ki: "Bunların yüzlerini hayırlı şeylere çeviriniz, mecralarını değiştiriniz." Hem nasihat tesir eder, hem daire-i ihtiyarlarında bir emr-i teklif olur."
Şu halde öfke meselesinde, nefsin isyanlarına öfkelenip terbiyesine koymak, küfür için çalışanlara öfkelenip İslam'ın te'yidi ve tesisi için mukabil gayret göstermek en makul yol olmalıdır.
İbnu't-Tîn der ki: "Aleyhissalâtu vesselâm, "Öfkelenme" sözünde dünya ve âhiretin hayrını cem etmiştir. Çünkü öfke, kişileri birbirinden kopmaya, rıfkı bertaraf etmeye götürür. bazan kızılan kimseye eza vermeye sevkeder, bu ise kişinin dinini noksanlaştırır." Beyzavî de şu açıklamayı sunar: "Aleyhissalâtu vesselâm, insana gelen bütün fenalıkların, kişinin şehvet ve öfkesinden geldiğini bilmesi ve kendisine soru soran kimsenin şehvet yönüyle mutedil olduğunu anlamış olması sebebiyle, kendisini kötülüklerden koruyacak şeyi sorunca, insana en büyük zararı veren şey olan öfkeden sonra sahibini yasakladı. Böylece kişi, öfelendiği zaman nefsine hakim olabilirse, en kuvvetli düşmanını yenmiş olur."
İbnu Hacer der ki: "Hadisin büyüğü zikrederek küçüğe uyarıda bulunmuş olması da ihtimal dahilindedir. Zira kişinin en büük düşmanı, şeytanı ve nefsidir. Öfke de bu iki şeyden neş'et eder. Kim bu iki düşmanla bütün zorluğuna rağmen onları yeninceye kadar mücâdele ederse nefsinin şehvetini ezmede daha kuvvetli olur." Hadis hususunda İbnu Hibbân şu açıklamayı eklemiştir: "Burada Aleyhissalâtu vesselâm: "Öfkeden sonra, yasak edilen şeylerden hiç birini yapma" demektedir, insanın cibilliyyetinde olan, ortadan kaldırılmasına bir çare

bulunmayan şeyi yasaklamış değildir.
Bazı âlimler de şöyle söylemiştir: "Allah öfkeyi ateşten yaratmıştır ve onu insanın fıtratına koymuştur. Kişi ne zaman bir şeye niyet eder veya herhangi bir arzusunda nizaya düşerse öfke ateşi yanar ve yüzü ve gözleri kandan kızarıncaya kadar kabarır. Zira insan derisi, gerisindeki rengi gösterir. Bu durum, kendinden daha aşağıda olan kızan ve ona karşı kendisini güçlü hisseden kimse içindir. Eğer kendinden daha üstün olandan öfke hissederse, ondan, derinin zahirinden kalbin içine doğru inkibâz-ı dem (kan tutukluğu) husule gelir ve üzüntüden renk sararır. Öfke, kendi emsaline karşı ise, kan tutukluğu (inkibaz) ile, genişleme (inbisat) arasında gider gelir, rengi bir kızarır bir sararır. Öfke hadisesi, zâhir ve bâtın değişmesini beraberinde getirir. Rengin değişmesi ve uzuvlardaki titreme gibi. Keza öfkenin bir diğer sonucu fiillerin tertipsiz olarak ortaya çıkması ve tabi'î mizacının istihâleye uğramasıdır. Bütün bu söylediğimiz değişmeler zâhirdekilerdir.
Bâtındakine gelince, batındaki hasıl olanların kötülüğü zahirden daha fazladır. Çünkü öfke, kalpte kin ve hased hâsıl eder ve çok çeşitli kötülükleri içe yerleştirir. Hatta denebilir ki, öfke ile ilk hasıl olan şey bâtının çirkinleşmesidir. Dıştaki değişme de aslında içteki değişmenin neticesi ve semeresidir. Bütün bu söylenenler öfkenin bedendeki eseridir.
Dildeki eserine gelince, bu da çoktur: Aklı başında bir kimsenin söylemekten haya edeceği, öfkesi geçince pişman olacağı kötü kaba çirkin sözlerin söylenmesi gibi...
Keza öfkenin fiildeki eseri dövme, öldürmedir. Eğer öfkelenilen kişinin kaçmasıyla bunlar yapılamazsa, öfkelenen kendine yönelir, elbisesini yırtar, yüzünü tokatlar, bazan yıkılır düşer, bazan da bayılır kalır. Kapkacak kırar, bu işle hiç ilgisi olmayan kimseyi döver.
Şu halde, bu kötülükleri düşünen kimse Aleyhissalâtu vesselâm'ın fem-i mübarekelerinden çıkan bu "öfkelenme" kelime-i latifesinin, burada sayılması zor, nihayetinde vâkıf olunması imkansız ne ince hikmetlere şâmil olduğunu, ne yüce maslahatlar celbedip ne fena zararları bertaraf ettiğini anlar. Bu söylenenler de dünyevi öfke hakkındadır dinî öfke hakkında değil."
İbnu Hacer dinî öfke tabiri ile, meşru olan hak için, Allah için izhar edilen öfkeyi anlar. Nitekim, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) şahsını ilgilendiren meselelerde sabredip öfke izhar etmediği halde, dini ilgilendiren meselelerde öfke izhar etmiştir. Bunun bir örneği şu hadistir: "İbnu Mes'ud anlatıyor: "Bir adam gelerek Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a: "Ben sabah namazına falanca yüzünden gelemiyorum çünkü fazla uzatıyor" dedi. Ben Resulullah

(aleyhissalâtu vesselâm)'ın o günkü kadar öfkelendiğini hiç mi hiç görmedim. Öfkeyle şöyle dedi:"Ey insanlar! Sizden bazıları nefret ettiricidir. Hanginiz halka namaz kıldırırsa kısa tutsun zira cemaatte hasta var, yaşlı var ve ihtiyaç sahibi var."
Resulullah'ın bu nevinden öfkelendiği hadiseler çoktur. Demek ki, öfke yasağı mutlak bir yasak değildir. Bu fıtrî haletin kullanılması meşru olan durumlar var. [9]

ÖFKENİN EN İYİ ÇARESİ: TEVHİD

et-Tûfi der ki: "Öfkeyi defetmenin en kuvvetli çaresi, hakiki tevhidi hatıra getirmektedir. Bu, Allah'tan başka failin olmadığını, O'nun dışındaki her failin O'nun bir aleti olduğunu bilmektir. Kime bir başkasından hoşuna gitmeyen bir şey gelecek olursa, hemen hatırlasa ki, eğer Allah dileseydi bu olmazdı; öfkesi dağılır. Çünkü böyle düşündüğü halde öfkesinin devamı, onun Allah'a öfkelendiğini ifade eder. Bu ise ubudiyete aykırıdır."
İbnu Hacer der ki: "Bu açıklama ile, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın öfkelenen kimseye: "şeytandan istiâze etmeyi" emretmesindeki sır ortaya çıkar. Zira bu hâlette iken şeytandan istiaze ederek Allah'a yönelse, zikrettiği şeyi hatırlaması ona öfkeyi tutma imkânı sağlar. Eğer şeytan vesvese vermeye, hakkıbatılı birbirine karıştırmaya devam ederse, bunlardan herhangi bir şey hatırlaması zaten mümkün değildir."[10]

-4317 -7- وَعَنْ سَهْلِ بْنِ مُعاذِ بْنِ أنَسٍ الْجُهَنِّى عَنْ أبِيهِ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قَالَ:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَنْ كَظَمَ غَيْظاً وَهُوَ يَسْتَطِيعُ أنْ يُنَفِّذَهُ دَعَاهُ اللّهُ تَعالى يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلى رُؤُسِ الْخَئِقِ حَتّى يُخَيِّرَهُ مِنْ أىِّ الْحُورِ الْعِينِ شَاءَ[. أخرجه أبو داود والترمذي.»وَكَظْمُ الْغَيْظِ« تَجَرُّعُهُ وَتَرْكُ الْمُقَابَلَةَ عَلَيْهِ.

7. (4317)- Sehl İbnu Mu'az İbni Enes el-Cühenî, babası (radıyallahu anh)'tan naklediyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Öfkesinin gereğini yerine getirebilecek güçte olduğu halde öfkesini tutan kimseyi, Allah Teâla Hazretleri, Kıyamet günü, mahlukatın başları üstüne davet eder; tâ ki, (onlardan önce) dilediği huriyi kendine seçsin." [Tirmizî, Birr 74, (2022); Ebû Dâvud, Edeb 3, (4777).][11]

-4318 -8- وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قَالَ:]لَمَّا قَدِمَ عُيَيْنَةُ بْنُ حِصْنٍ نَزَلَ عَلى ابْنِ أخِيهِ الْحُرِّ بْنِ قَيْسٍ، وَكَانَ مِنَ النَّفَرِ الَّذِىنَ يُدْنِيهِمْ عُمَرُ، وَكَانَ الْقُرَّاءُ أصْحَابَ مَجْلِسِ عُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنْه وَمُشَاوَرَتِهِ كُهُوَّ كَانُوا أوْ شُبَّاناً فقَالَ عَيَيْنَةُ: يَا ابْنَ أخِي اسْتَأذِنْ لِى عَلى أمِيرِ الْمُؤمِنِينَ. فَاسْتَأذَنَ لَهُ. فَلَمَّا دَخَلَ قَالَ: هِيهِ يَا بْنَ الْخَطَّابِ! فَوَاللّهِ تُعْطِينَا الْجِزْلَ وَ تَحْكُمْ بَيْنَنَا بِالْعَدْلِ. فَغَضِبَ عُمَرُ حَتّي هَمَّ أنْ يُوقِعَ بِهِ. فقَالَ: اَلْحُرُّ يَا أمِيرَ الْمُؤْمِنينَ إنَّ اللّهَ تَعالى يَقُولُ لِنَبيِّهِ: خُذِ الْعَفْوَ وَأمُرْ بِالْمَعْرُوفِ وَأعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ وَإنَّ هذَا مِنَ الْجَاهِلِىنَ. فَوَاللّهِ مَا جَاوَزَهَا عُمَرُ حِينَ تَهَا عَلَيْهِ، وَكَانَ وَقَّافاً عِنْدَ كِتَابِ اللّهِ تَعالى[. أخرجه البخاري .

8. (4318)- İbnu Abbâs (radıyallahu anh) anlatıyor: "Uyeyne ibnu Hısn (Medine'ye) gelince, kardeşinin oğlu Hürr İbnu Kays'ın yanına indi. Hürr İbnu Kays ise Hz. Ömer'in yakınlarındandı. Onun meclisinde yaşlı veya genç bir kısım kurrâ ve fakihler müşâvere heyeti olarak bulunurdu. Uyeyne İbnu Hısn:
"Ey kardeşimin oğlu! Emirü'lmü'mininin yanına girmem için izin taleb et!" dedi. O da izin istedi. Ancak yanına girince:
"Yeter artık! Ey İbnu'l-Hattâb sen bize bol vermediğin gibi, aramızda adaletle de hükmetmiyorsun!" dedi. Hz. Ömer (radıyallahu anh) pek öfkelendi. Neredeyse dövmek için üzerine yürüyecekti ki, Hürr (radıyallahu anh) atılıp:
"Ey emire'lmü'minin Allah Teâla Hazretleri Resûlüne: "Affı esas tut, ma'rufu emret ve câhillerden de yüz çevir!" (A'raf, 199) emretmiştir. Bu adam da cahillerden biridir" dedi. Vallahi, Hürr ayeti okuyunca Hz. Ömer olduğu yerde kalıp hiçbir şey yapmadı. Hz. Ömer Kitabullah'ın yanında hemen durur, onu koyup geçmezdi (radıyallahu anh)." [Buhârî, İ'tisam 2, Tefsir, A'raf 5.][12]

AÇIKLAMA:

Burada, bedevi olan Uyeyne İbnu Hısn'ın Hz.Ömer'i öfkelendirecek kadar sert olan bir mizacı görülmektedir. Uyeyne İbnu Hısn cahiliye devrinde şecaat, cehalet ve kabalığıyla şöhret yapış birisidir. Sahabe'den sayılır. Mekke fethinde müslüman olmuştur. Müellefe-i kulûbtandır. Resulullah (aleyhissalâtu

vesselâm)'la Huneyn'e katılmıştır. Resulullah onu el-Ahmâku'l-Mutâ' diye isimlendirmiştir.
Tuleyhâ el-Esedî peygmberlik iddia ederek isyan ettiği zaman Uyeyne ona tabi olmuştur. Ancak müslümanlar galebe çalınca, Tuleyhâ kaçmış, Uyeyne yakalanarak Medine'ye getirilmiştir. Hz. Ebû Bekr tevbe teklif etmiş, o da tevbe etmiştir. Sadedinde olduğumuz hadiste mevzubahis olan Medine'ye gelişi, durumu düzeltip İslam'ı benimsemiş olmasından ve bir kısım fetihlere katılmasından sonraya, Hz. Ömer devrine rastlar. Kendisinde, daha çok bedevilerde görülen bazı hallerin mevcudiyeti anlaşılmaktadır.
Rivayete göre Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın huzuruna izinsiz girer. Aleyhissalâtu vesselâm: "Hani izin?" diye sorar.
"Mudarlı kimseden hiç izin almadım?" der.
Sadedinde olduğumuz rivayet, Hz. ömer (radıyallahu anh)'ın, Kur' an-ı Kerim'den bir âyet hatırlatılınca ona ne kadar saygı duyup kendisini frenlediğini göstermektedir. [13]

---

[1] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/294.
[2] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/294.
[3] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/294-295.
[4] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/295.
[5] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/295.
[6] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/296.
[7] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/296.
[8] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/297.
[9] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/297-300.
[10] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/300.
[11] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/301.
[12] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/301-302.
[13] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/302.

İHYÂ'U'L-MEVAT BÖLÜMÜ

İHYÂ'U'L-MEVAT BÖLÜMÜ

-1- عن عائشة رَضِىَ اللّهُ عنها قالت: قالَ رَسُولُ اللّهِ #:]مَنْ عَمرَ أرضاً لَيْسَتْ ‘حدٍ فَهُوَ أحَقُّ بِهَا[قال: عروة بن الزبير: قضى بِهِ عمرُ في خفتهِ رَضى اللّهُ عنهُ. أخرجه البخارى .

1. (105)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Sahibi olmayan bir araziyi kim ihya ederse, bu araziyi herkesten ziyade o hak kazanır."
Urvetu'bnu Zübeyr "Hz. Ömer (radıyallahu anh) halife iken bu hadisin hükmünü tatbik etti" dedi.[1]

AÇIKLAMA:

Mevat arazi kimsenin mülkü olmayan, meskun bölgenin (belde) bitişiğinde bulunmayan dışta kalan arazidir. Meskun bölgeye yakın veya uzak olmuş farketmez. Ebû Yusuf, bu araziyi şöyle tarif etmiştir: "Mevat öyle bir parçadır ki, bunun mamur araziye en yakın noktasına duran birisi, bütün gücüyle bağırdığı zaman mamur bölgenin ona en yakın yerinden sesi işitilmez."
Bir yerin ihyası: Oranın sulanması, ekilmesi, ağaç dikilmesi veya bina yapılmasıyla gerçekleşir. İhya etmek, lügat olarak hayatlandırmak, canlandırmak demektir.

Cumhûr'a göre, bir kimse, yukarıdaki evsafta bir mevâtı, ihyâ edecek olsa, ona sâhib olur, bu arazi, ümrana yakın olmuş, uzak olmuş devlet reisi izin vermiş vermemiş fark etmez. İmâm-ı Âzam (rahimehullah)'a göre, devletin mutlaka izni gerekir. Ancak, Ebu Yusuf ve İmam Muhammed de diğer ulemaya uyarak bu meselede Ebu Hanife'ye muhalefet ederler.[2]

-2- وعن عروة بنَ الزبيرِ قال: قال رسُولُ اللّهِ #]مَنْ أحيا أرضاً ميتةً فهى له، وليس لِعرْقِ ظالمٍ حقٌّ[. أخرجه ا'ربعة إِّ النسائى.وزاد أبو داود: قال عروة: أشهد أنَّ رَسُولَ اللّهِ # قضَى أنّ ا'رضَ أرضُ اللّهِ تعالى، والعِبَادَ عباد اللّهِ تعالى، فَمنْ أحيَا مواتاً فَهُوَ أحقُّ بِهِ جَاءَنَا بهذا عن النبىّ # الّذى جَاءنا بالصلواتِ عنهُ .

2. (106)- Urvetu'bnu Zübeyr (radıyallahu anh) anlatıyor: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kim ölü bir arâziyi ihya ederse, burası onun olur. Başkasının arazisine izinsiz ağaç dikene hiçbir hak tanınmaz."[3]
Ebu Dâvud'da şu ziyade var: Urve (radıyallahu anh) dedi ki: "Şehâdet ederim ki, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şuna hükmetti: *"Arz, Allah'ın arzıdır, insanlar da Allah'ın kullarıdır. Kim bir ölü araziyi (mevat) ihya ederse, bu yere, o, herkesten ziyade hak sâhibi olur."* Bu hükmü Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan bize,

ondan namazı getirenler getirdi."[4]

-3- قال عروةُ: ولقد حدَّثنى الَّذِي حدّثنى بهذا الحديث]أنّ رَجُلَيْنِ اختَصَما إلى رَسُولِ اللّهِ #: غرسَ أحدُهُمَا نخً في أرضِ اŒخَرِ فقَضَى لصاحبِ ا‘رضِ بأرضِهِ وأمرَ صاحبَ النخلِ أنِ يُخْرِجَ نَخلَهُ منها فلقدْ رأيتُهَا، وإنَّها لتُضرَبُ أُصولُهَا بالفؤوسِ، وإنَّها لنخلٌ عُمٌّ حتّى أُخرِجَتْ منها[.قال مالك رحمه اللّه: »وَالْعِرْقُ الظَالمُ« كلُّ ما أُخِذَ واحتُفرَ وغُرِسَ بغير حق »الفؤوسُ« جمع فأسٍ، وهى اŒلة المعروفةُ من الحديدِ »والعُمُّ« جمع عَمِّية، وهى التامة في الطول والتفاف .

3. (107)- Urve (radıyallahu anh) dedi ki: "Bana bu hadisi rivayet eden kimse şunu da anlattı: İki kişi Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e müracaat ederek aralarındaki ihtilâfı arzettiler: Bunlardan biri, diğerinin arazisine hurma ağacı dikmişti. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): *"Tarla, eski sâhibine aittir, ağaç diken de diktiklerini tarlada söksün"* diye hükmetti. Ben ağaçların köklerine baltalarla vurulduğunu gördüm. Ağaçlar boylu boslu tam haldeydiler, hepsi de tarladan söküldüler."[5]

-4- وعن سمُرةَ بن جندب قال: قال رَسُولُ اللّهِ #:]مَنْ أحاطَ حَائطاً فِي مَوَاتٍ فَهُوَ لَهُ[. أخرجه أبو داود.وزاد رزين رحمه اللّه عن سعيد بن زيد رَضِىَ اللّهُ عنهُ قال: قالَ رَسُولُ اللّهِ #:]مَنْ عَمَرَ أرضاً قَدْ عجزَ صاحبُها عنهَا وتركها مَهْلَكَةً فهى له[.

4. (108)- Semuratu'bnu Cündüb (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) dedi ki:

"Mevât (ölü) bir araziyi kim bir duvarla çevrelerse, burası onun olur."[6]
Rezîn, Saîd İbnu Zeyd (radıyallahu anh)'den şu ziyadeyi kaydetti: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) dedi ki: *"Sahibi bir arazinin bakımından âciz kalarak helâk olmaya terkedince biri gelip bu araziyi ihya ederse, arazi kendinin olur."*[7]

AÇIKLAMA:

Duvar çekme ile temellük hasıl olup olmayacağı münâkaşa edilmiştir. Taş dikmek, duvar çekmekle temliki câiz görenler yukarıdaki hadisle istidlâl etmişlerdir. Bazı âlimler ise taş dikme (tahcir) ve duvar çekmenin ihya sayılmayacağını söylemiştir. Bu görüşte olan Türbüştî "arazi" tabirinin de açıklamaya muhtaç olduğunu, zira her araziye duvar çekmekle temellük edilemiyeceğini" söyler. Tîbî ise, "duvar çekme" tabirin yeterli açıklık getirdiğini, çünkü bu ifadenin tarlayı çevreleyici iç kısmındaki eşyayı koruyucu bir duvar inşa edildiğine delalet ettiğini, Sözgelimi duvarların korunması için eğrik, sığırların korunması için ağıl yapmak maksadıyla bu duvarların çekildiğine delalet eder" der. Nevevî hayvan için ağıl yapmak veya içerisinde sebze meyve kurutmaya, odun, saman depolamaya mahsus kuytu yer elde etmek istenirse, bunun temlik sayılması için duvar çekilmiş

olması şarttır, ağaç dalı veya taş dikilmesi yeterli değildir" der.[8]

---

[1] Buhârî, Hars: 15; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/411.

[2] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/411.

[3] Muvatta, Akdiye: 26, (2, 743); Tirmizî, Ahkâm: 38, (1379); Ebu Dâvud, Harâc: 37, (3073).

[4] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/412.

[5] Ebu Dâvud, Harac: 37, (3074); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/412-413.

[6] Ebu Dâvud, Harac: 37, (3077).

[7] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/413.

[8] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/413.

MUZARAA (ZİRAÎ ORTAKLIK) BÖLÜMÜ

İki fasıldır.

*

BİRİNCİ FASIL

MÜZARAANIN CEVAZI

*

İKİNCİ FASIL

MÜZARAANIN YASAK OLMASI

UMUMİ AÇIKLAMA

Müzaraa, çiftçilikte yapılan bir akid çeşidini ifade eder. Bir taraftan tarla, diğer taraftan da çalışma konularak, elde edilen hasılat aralarında tesbit edilen bir nisbette pay edilmek üzere teşkil edilen şirkettir. Her bir tarafın hasılattan alacağı pay yarı, üçte bir veya üçte iki şeklinde önceden tesbit edilir ve bu esasa göre taksim edilir. Bu, az sonra kaydedilecek hadislerde görüleceği üzere sünnetle sabit, meşru bir akittir. Müzaraa akdine muhabere, muakele de denir.
Müzaraa akdine dört rükün dahil olur; tarla, tohum, çalışma ve ziraatte kullanılacak hayvan (veya makine). Ortaklardan herbirinin bunlardan bir veya daha fazlasıyla iştirakine göre, hasılattan alacakları pay farklı olur.
Sözgelimi arazi ile tohum bir taraftan; çalışma ve hayvan (makine), öbür taraftan olabilir.

***** Arazi, tohum ve hayvan bir taraftan; çalışma da diğer taraftan olabilir.

***** Arazi bir taraftan; amel, tohum, hayvan bir taraftan olabilir.
Bu üç şekilde yapılan akid sahihtir.
Müzâra'a akdinin sıhhati için sekiz şart aranır.

1) Akid yapanlar, akde ehil olmalıdır. Akil olmaları şarttır. Çocuk büluğa ermemiş olsa bile, velisinden izin almış (me'zun) olan bir çocuk bu akdi

yapabilir.

2) Ziraate elverişli bir zaman kaydı konmuş olmalıdır: Bir yıl, iki yıl gibi.

3) Tohumu hangi taraf verecek, belirtilmesi şarttır.

4) Ne ekileceği belirtilmiş olmalıdır.

5) Akidlerin, mahsulatın hisseleri ne ise, yarım, üçte bir gibi cüz-ü şayi şeklinde belirtilmesi gerekir. Böyle belirlenmez veya hasılattan başka bir şey verilmek üzere tayin edilirse caiz olmaz.

6) Arazi, ziraate elverişli olmalıdır.

7) Ekilecek arazi, ekecek olana teslim edilmiş olmalıdır.

8) Hasılata akidler ortak sayılmalıdır.

Bu meselede teferruat için fıkıh kitaplarının ilgili babları görülmelidir. [1]

BİRİNCİ FASIL

MÜZARAANIN CEVAZI

-5379 -1- عن ابن عُمر رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]أعْطى رَسُولُ اللّهِ # خَيْبَرَ بِشَطْرِ مَا يَخْرُجُ مِنْهَا مِنْ ثَمَرٍ أوْ زَرْعٍ فكَانَ يُعْطِي أزْوَاجَهُ كُلَّ سَنَةٍ مِائَةَ وَسْقٍ ثَمَانِينَ وَسْقاً مِنْ تَمْرٍ وَعِشْرِينَ وَسْقاً مِنْ شَعِيرٍ. فَلَمَّا وَلِىَ عُمَرُ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قَسَمَ خَيْبَرَ وَخَيَّرَ أزْوَاجَ النَّبِيِّ # أنْ يُقْطِعَ لَهُنَّ ا٘رْضَ وَالْمَاءَ، أوْ يَضْمَنَ لَهُنَّ ا٘وْسَاقَ في كُلِّ عَامٍ، فَاخْتَلَفْنَ. فَمِنْهُنَّ مَنْ اِخْتَارَتِ ا٘رْضَ وَالْمَاءَ، وَمِنْهُنَّ مَنِ اخْتَارَتِ ا٘وْسَاقَ وَكَانَتْ عَائِشَةُ وَحَفْصَةُ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما مِمَّنِ اخْتَارَ ا٘رْضَ وَالْمَاءَ[. أخرجه الخمسة .

1. (5379)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), meyve ve ekinden çıkacak olan bütün mahsulün yarısı karşılığında Hayber'i (Yahudilere) verdi. Her sene zevcelerine, yüz vask veriyordu. Seksen vask kuru hurma, yirmi vask arpa. Hz. Ömer (radıyallahu anh) başa geçince, Hayber'i taksim etti ve Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevcelerini, kendilerine arazi ve suyu ikta etmek veya her yıl almakta oldukları vaskları tazmin etme arasında muhayyer bıraktı. Onlar bu teklifi benimsemede farklı

kararlara vardılar: Bir kısmı arazi ve suyu tercih etti, bir kısmı da vaskları tercih etti. Hz. Aişe ve Hz. Hafsa (radıyallahu anhümâ) arazi ve suyu tercih edenlerdendi." [Buhârî, Müzaraa 8, 9, 11, İcare 22, Şirket 11, Şurut 5, Megazi 40; Müslim, Müsakat 2, (1551); Ebu Davd, Büyû 35; Tirmizî, Ahkam 41, (1383); Nesâî, Müzaraa 46, (7, 53).][2]

-5380 -2- وفي روايةٍ لِمسلم:]أَنَّ النَّبِيَّ # دَفَعَ الى يَهُودِ خَيْبَرَ نَخْلَ خَيْبَرَ وَأرْضَهَا
عَلى أنْ يَعْمَلُوهَا مِنْ أمْوَالِهِمْ، وَلِرَسُولِ اللّهِ # شَطْرُ ثَمَرِهَا[.

2. (5380) Müslim'in bir rivayetinde şöyle denmiştir: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hayber hurmalarını ve arazisini kendi emvalleri gibi işleyip meyvesinin yarısını Resulullah'a vermeleri şartıyla Hayberlilere geri verdi." [Müslim, Müsakat 5, (1551).][3]

-5381 -3- ولَهُ في أخرى:]لَمَّا فَتَحَ رَسُولُ اللّهِ # خَيْبَرَ سَألَتِ الْيَهُودُ رَسُولَ اللّهِ # أنْ يُقِرُّهُمْ فيهَا عَلى أنْ يَعْمَلُوهَا عَلى النِّصْفِ مِمَّا خَرَجَ مِنَ الثَّمَرِ وَالزَّرْعِ. فقَالَ #: نُقِرُّكُمْ عَلى ذلِكَ مَا شِئْنَا. فَكَانَ الثَّمَرُ يُقْسَمُ عَلى السُّهْمَانِ مِنْ نِصْفِ خَيْبَرَ فَيأخُذُ رَسُولُ اللّهِ # الْخُمُسَ[.

3. (5381)- Yine Müslim'in bir diğer rivayetinde şöyle denmiştir: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hayber'i fethettiği zaman, Yahudiler, Resulullah'a müracaat ederek, çalışıp elde edecekleri ekin ve meyve hasılatının yarısını vermek şartıyla kendilerini arazilerinde bırakmasını talep ettiler. Aleyhissalâtu vesselâm onlara: "Biz sizi, dilediğimiz zamana kadar orada bırakabiliriz" dedi ve kalmalarına müsaade etti. Hayber'in meyve hasılatının yarısı iki hisseye taksim ediliyordu. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu gelirin humusunu (beşte birini) alıyordu." [Müslim, Müsakat 4, (1551).][4]

AÇIKLAMA:

1- Yukarıda kaydedilen üç hadis de Hayber arazisi ile ilgilidir.

Hayber, Medine ile Şam arasında, Medine'ye dokuz konak mesafede bulunan ziraate elverişli, suyu bol bir vahadır. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) devrinde, burada Yahudiler yaşardı. Medine'de tutunamayan bir kısım Yahudi kabileleri de buraya göç ederek Yahudi kesafetini artırmışlardır.

Hz. Peygamber, Mekke fethine hazırlık maksadıyla, Hudeybiye Sulhü'nden sonra bu mukavemet ve tehlike yuvasını halletme cihetine gitti. Hayber gibi, Medine'nin burnunun dibinde İslam düşmanı, maddî yönden güçlü müsellah bir kitlenin varlığı ciddi bir tehlike idi. Yapılacak siyasî bir sulh antlaşması ile de tehlikelerin bertaraf edilmesi düşünülebilirdi. Ancak Hendek Savaşı sırasındaki ihanetleri, ciddi bir anda dostluklarına güvenilmeyeceğini ortaya koymuştu. Bu sebeple ne yapıp yapıp bu tehlike yuvası bertaraf edilmeli, iktisadî yönden çökertilmeli, silahları elinden alınmalı, zarar veremeyecek hale getirilmeli idi. Resulullah siyasî dehasıyla, önce Hudeybiye Sulhü'nü gerçekleştirerek Mekkelilerin bunlarla anlaşmasını önledi. Şöyle ki: Başta Hz. Ömer bütün Ashab'ın memnuniyetsizliğine rağmen, Müslümanlara züll getiriyor görünümündeki -Mekkelilerce koşulan- bütün antlaşma şartlarına rağmen, Hudeybiye Sulhü'nü yapmadaki gerçek hedef belki de Hayber'in fethine gerekli siyasî ortamı hazırlamaktı. Zira asıl hedef olan Mekke'nin fethi için bu tehlike yuvasının mutlaka bertaraf edilmesi lazımdı. Medine'den İslam ordusunun uzaklaşması halinde bunların varlığı Medine için ciddi bir tehdit teşkil edecekti. Altıncı hicrî yılın akabinde, yedinci yıl içerisinde Hayber üzerine gidilerek, kaleler kuşatıldı ve birkaç gün devam eden mukavemetleri kırılarak Müslümanların sulh şartlarını kabule mecbur edildiler. Servetleri, silahları ellerinden alındı, arazileri üzerinde ziraat işçileri olarak kalabilecekler hasılatın yarısını Müslümanlara ödeyeceklerdi. Burada kalma müddetleri, Müslümanların dileyecekleri uygun görecekleri zamana kadardı. Resulullah ve Hz. Ebu Bekir zamanında orada kaldılar. Hz. Ömer, daha önce teferruatı geçtiği üzere, yapılmış olan antlaşma şartlarına dayanarak Hayber Yahudilerini, Hayber'den Teyma'ya sürdü. Burası Medine'den yedisekiz konak uzakta, Kudüs'e at sırtında bir günlük mesafede sarp yollarla çıkılan dağlık üzerinde, Ürdün'ün doğu tarafında bir yerdi. Resulullah'ın ölüm döşeğinde yaptığı en son vasiyetlerinden biri de Arap yarımadasından Yahudi ve Hıristiyanların sürülmesi idi. Hz. Ömer'in onları Teyma'ya sürmesi, o hadiste, Arap Yarımadası bilinen coğrafi bölgeden ziyade, Hicaz'ın kastedildiği anlaşılmaktadır. Çünkü Teyma, Arap Yarımadası'ndan sayılırsa da Hicaz'dan sayılmaz.

2- Hayber arazisinin hukuki statüsü ve vasfı hususunda İslam alimleri ihtilaf etmiştir. Burası sulh yoluyla mı alındı, savaşla mı fethedildi?

* Harp yoluyla alındı diyenler olmuştur.

* Sulh yoluyla alındı diyenler olmuştur.

* Ahalisi burayı terkettiği için harpsiz olarak alındı diyenler olmuştur.

* Bazı kısımlarının harp, bazı kısımlarının sulh, bazı kısımlarının ahalisinin çekilmesiyle alındığını söyleyenler de olmuştur.

Bu görüşlerden herbirini destekleyen rivayetler var. Ulema bu rivayetleri benimsemede ihtilaf edince farklı görüşlerin ortaya çıkması tabii bir durum olmuştur.

İslam âlimlerinden müsakat ve müzaraanın meşruiyyetini söyleyenlerin en kuvvetli delilleri bu mevzuda gelen rivayetlerdir. Bu rivayetlerde, Aleyhissalâtu vesselâm, Hayber halkı ile, araziden çıkacak mahsulün yarısını onlara vermek üzere antlaşma yapmış bulunmaktadır. Meyve ile ilgili yarılaşma antlaşmasına müsakat, ekin ile ilgili yarılaşma antlaşmasına da müzaraa denmiştir.

İmam Şafii, İmam Malik, Ahmed İbnu Hanbel, Leys İbnu Sa'd, Süfyan-ı Sevrî gibi fakihler, hadis uleması Zahirîler, fukahanın ekseriyeti müsakatın caiz olduğuna hükmetmiştir.

İmam A'zam'la Züfer'e göre müsakat da müzaraa da caiz değildir. Ebu Hanife, sadedinde olduğumuz hadiste belirtilen antlaşmanın bir akit olmayıp Aleyhissalâtu vesselâm'ın Hayber ahalisine bir iyiliği, bir ihsan ve lütfu olarak yorumlanır. Ona göre, Aleyhissalâtu vesselâm Hayber'i ganimet olarak almıştı, Yahudilere hiçbir şey vermeyebilirdi.

Öyleyse onları mahsulden yarısını alma karşılığında yerlerine bırakması bir lütuftan ibarettir. Buna harac-ı mukaseme denmiştir. Harac-ı tavzif gibi mukaseme de caizdir.

Harac-ı mukaseme: İslam hükümdarı tarafından mahsulün üçte bir, dörtte bir veya onda bir gibi muayyen bir miktarı alınarak arazinin sahiplerine bırakılmasıdır. Bu usulde arazi sahiplerinin korunması vardır. Çünkü vergi, elde edilen mahsule bağlıdır. Mahsul elde edilemezse vergi de alınamaz. Bu aynı zamanda cizye yani gayr-i müslimlerden alınan vergidir. Nitekim Aleyhissalâtu vesselâm, Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer zamanında Yahudilerden bir de cizye alındığı rivayetlere intikal etmemiştir. Öyleyse bu vergi aynı zamanda cizyedir, aksi takdirde bir de cizye alınması gerekirdi denmişti. Bu hal İmam A'zam hazretlerinin yaptığı yorumun sahih olduğu gösterir.

Harac-ı muvazzaf: Zımmilerin ziraate elverişli arazisinden dönüm başına alınan bir sa' ve bir dirhemlik vergidir.
Müsakati caiz görenler, bunun hangi ağaçlardan alınacağında ihtilaf ederler:

* İmam Şafii'ye göre yalnız hurma ve üzümden alınır.

* İmam Malik'e göre her çeşit ağaçtan müsakat alınır.

* Davud-u Zahiri'ye göre müsakat sadece hurmadan alınır.

İmam Şafii ve bir kısım ulemaya göre müstakilen müzaraa caiz değilse de müsakatla birlikte olursa müzaraa da caizdir.
İmam Malik müstahil de olsa, müsakata, tebaen de olsa müzaraaya cevaz vermez.
Hanefilerden Ebu Yusuf, İmam Muhammed ile diğer Kûfe uleması, muhaddisler, İbnu Ebî Leyla, İmam Ahmed, İbnu Şübrüme bir kısım ulema ise, müzaraa ve müsakatın birlikte olsun ayrı olsun yapılabileceğini söylemişlerdir. İmam Nevevî "Zahir ve muhtar olan kavil budur" der.

3- Zahirîler hadiste geçen "Dilediğimiz müddete kadar sizi burada bırakabiliriz" ibaresini esas alarak müsakat ve müzaraa akdinin meçhul müddet için yapılabileceğini söylemiş ise de cumhur, müsakatın icare gibi malum bir müddet için caiz olacağını söylemiştir. Yahudilere tanınan avantaj, bir akit değil, bir lütuftur.
Müsâkât anlaşmasında, araziyi tutana terettüp eden hizmetler ağaçları sulamak, budamak, aşılamak, köklerini temizlemek, kazımak, meyvelerini korumak, zaman gelince toplamak, kurutmak gibi her sene yapılan hizmetlerdir. Duvar çekmek, hendek koymak gibi her yıl yapılmayan işler mal sahibine aittir.

4- Savaşla alınan araziye yapılacak muamele de ihtilaflıdır:

* İmam A'zam ve Kûfe ulemasına göre hükümdar muhayyerdir. İcab-ı hale göre, dilerse fetheden askerlere taksim eder, dilerse sahiplerine bırakıp onlardan haraç alır.

* Malikîler: "Bu araziyi, hükümdar Müslümanlara vakfeder. Nitekim Hz. Ömer Irak arazisini vakfetmiştir" demiştir.

* Nevevî, Hayber Yahudileri ile yapılan antlaşmanın, alınan ganimetin askerlere dağıtılmasından sonra, onların rızasıyla yapıldığını söyler.[5]

5382- 4- وعن ابن عمر رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]كَانَتِ الْمَزَارِعُ تُكْرَى

عَلِى عَهْدِ رَسُولِ اللهِ # أنَّ لِرَبِّ ا'رْضِ مَا عَلى رَبِيعِ السَّاقِي مِنَ الزَّرْعِ وَطَائِفَةٍ مِنَ التِّبْنِ َ أدْرِي كَمْ هُوَ[. أخرجه النسائي.»الرَّبِىع« النهر الصغير.

4. (5382)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Ekim arazileri, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında, -tarlaya su alınan dere kenarındaki- ekin, tarla sahibinin olması ve ne kadar olduğunu bilmediğim bir miktarda saman verilmesi karşılığında kiralanırdı." [Nesâî, Müzaraa 46, (7, 53).] [6]

-5383 -5- وعن مالِكٍ قال:]بَلَغَنِي أنَّ عَبْدَ الرَّحْمنِ بْنَ عَوْفٍ رَضِيَ اللهُ عَنْه تَكَارَى أرْضاً فَلَمْ تَزَلْ في يدَيْهِ حَتّى مَاتَ. قَالَ ابْنُهُ: فَمَا كُنْتُ أرَاهَا إ لَنَا مِنْ طُولِ مَا مَكَثَتْ في يَدَيْهِ حَتّى ذَكَرَهَا لَنَا عِنْدَ مَوْتِهِ وَأمَرَنَا بِقَضَاءِ شَىْءٍ كَانَ عَلَيْهِ مِنْ كِرَائِهَا ذَهَبٍ أوْ وَرَقٍ[.

5. (5383)- İmam Malik anlatıyor: "Bana ulaştığına göre, Abdurrahman İbnu Avf (radıyallahu anh) bir tarlayı kiraladı. Ölünceye kadar da bu arazi elinde kaldı. Oğlu dedi ki: "Ben bu araziyi uzun müddet babamın elinde kaldığı için bizim malımız sanıyordum. Babam öleceği sırada tarlanın bize ait olmadığını söyledi ve tarlanın kirasından ödenmesi gereken bir miktar borcun altın veya gümüş olarak ödenmesini emretti." [Muvatta, Kirau'l-Arz 4, (2, 712).][7]

-5384 -6- وعن قيْسِ بن مسلمٍ عن أبي جَعْفَرَ قال:]مَا كَانَ بِالْمَدِينَةِ أهْلُ بَيْتِ هِجْرَةٍ إ يُزَارِعُونَ عَلى الثُّلُثِ والرُّبُعِ. وَزارَعَ عَلِيٌّ وَسَعْدُ بْنِ مَالِكٍ وَابْنُ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهم. وَعَنِ القَاسِمِ وَعُرْوَةَ مِثْلُهُ؛ وَزَادَ: وَآلُ أبِي بَكْرٍ وَآلُ عُمَرَ وَآلُ عُثْمَانَ وَآلُ عَلِيٍّ وَابْنُ سِيرِينَ[. أخرجه البخاري في ترجمة .

6. (5384)- Kays İbnu Müslim, Ebu Ca'fer'den naklen diyor ki: "Medine'de muhacir aileden hiçbiri yoktu ki, üçte veya dörtte bir pay ile ziraatçilik yapmasın. Hz. Ali, Sa'd İbnu Malik, İbnu Mes'ud (radıyallahu anhüm) da bu çeşitten muzaraa akdi yapmışlardı. el-Kasım (İbnu Muhammed) ve Urve'den de

benzer rivayet mevcuttur. Rivayette şu ziyade de var: "Ebu Bekr ailesi, Hz. Ömer ailesi, Hz. Osman'ın ailesi, Ali ailesi ve İbnu Sirin ailesi de." [Buharî, Müzaraa 8 (bab başlığı olarak kaydedilmiştir.)] [8]

AÇIKLAMA:

Başka kaynaklarda mevsul olarak gelen Buhârî'nin bu munkatî rivayeti, Ashab'ın ileri gelenlerinin de müzaraa usulüyle arazi kiraladıklarını, kira bedeli olarak mahsulatın -tarlanın durumuna, kiralayan kimsenin tohum, ekim, sulama... gibi katkılarına göre- üçte biri, dörtte biri, yarısı gibi bir miktarda kira ödediklerini ifade etmektedir. Buhârî'nin bunları kaydetmedeki maksadı, müzaraa akdinin cevazını ifade etmektir. [9]

İKİNCİ FASIL

MÜZARAANIN YASAKLIGI HAKKINDA

-5385 -1- عن رافع بن خديج رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]أتَانِي ظُهَيْرُ، فقَالَ لي: لَقَدْ نَهى رَسُولُ اللهِ # عَنْ أمْرٍ كَانَ بِنَا رَافِقاً. فَقُلْتُ: مَا قَالَ رَسُولُ اللهِ # فَهُوَ حَقٌّ. قَالَ: سَألَنِي كَيْفَ تَصْنَعُونَ بِمَحَاقِلِكُمْ؟ قُلْتُ: نُؤَاجِرُهَا عَلى الرُّبُعِ وَعلى ا؛وْسُقِ مِنَ التَّمْرِ وَالشَّعِيرِ. قَالَ: َتَفْعَلُوا، أزْرَعُوهَا أوْ أزْرِعُوهَا أوْ أمْسِكُوهَا. قَالَ رَافِعٌ: قُلْتُ سَمْعاً وَطَاعةً[. أخرجه الخمسة إ الترمذي .

1. (5385)- Rafi İbnu Hadic (radıyallahu anh) anlatıyor: "Yanıma Züheyr geldi ve bana: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bize faydalı olan bir şeyi yasakladı" dedi. Ben:
"Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) her ne söyledi ise, mutlaka haktır!" dedim.
"Muhâkala'yı (tarla kiralamasını) nasıl yaptığımızı sordu. Ben de:"Biz onu, dörtte bir ve kuru hurma ve arpadan vasklarla ücretlendiriyoruz" dedim, bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm:
"Öyle yapmayın! Araziyi ya kendiniz ekin veya ektirin veya (kimseye vermeyip) sahip olun!" buyurdular.
"Rafi der ki: "Ben de: "(Başüstüne!) dinlemek ve itaat etmek (borcumuzdur!)"

dedim." [Buharî, Muzaraa 18, 19; Müslim, Büyû 114, (1548); Ebu Davud, Büyû 32, (3394); Nesâî, Müzaraa 45, (7, 44, 49).][10]

-5386 -2- وعنه رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]كُنَّا أَكْثَرَ ا‘نْصَارِ حَقًّ وَكُنَّا نُكْرِي ا‘رْضَ عَلى أنَّ لَنَا هذِهِ، وَلَهُمْ هذِهِ، فَرُبَّمَا أخْرَجَتْ هذِهِ وَلَمْ تُخْرِجْ هذِهِ، فَنَهَانَا النَّبِيُّ # عَنْ ذلِك. وَأمَّا الْوَرِقُ فَلَمْ يَنْهَنَا[. أخرجه الستة.»الحَقْلُ« ا‘رض الطيبة التربة الصالحة للزراعة.و»المَحَاقَلَةُ« المفاعلة من ذلك، وهى المزارعة بالثلث أو الربع أو نحو ذلك، وقيل إكراء ا‘رض بمقدار من البرّ، وقيل بيع الطعام في سنبله، وقيل بيع الزرع قبل إدراكه .

2. (5386)- Yine Rafi (radıyallahu anh) anlatıyor: "Biz ensardan tarlası en çok olan kimseydik ve biz, şu tarla bize, şu tarla onlara (ekenlere) olmak üzere kiraya verirdik. Bazan şu tarla mahsul verirdi, şu tarla vermezdi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bizi bundan yasakladı. Fakat gümüş (mukabili kiralamay)a gelince onu yasaklamadı." [Buhârî, Müzaraa 6, 12, 18, Şurut 7; Müslim, Büyû 106, (1547); Muvatta, Kira'ul-Arz 1, (2, 713); Tirmizî, Ahkam 42, (1384); Ebu Davud, Büyû 31, 32, (3392, 3393, 3395, 3397, 3398, 3399, 4000, 3401, 3402); Nesâî, Müzaraa 45, 7, (33-50).][11]

AÇIKLAMA:

Az yukarıda da (5381) açıkladığımız üzere arazinin kiraya verilmesi meselesi ulema arasında ihtilaflıdır. Yukarıda kaydedilen rivayetler, araziyi kiralama işini Aleyhissalâtu vesselâm'ın yasakladığını ifade etmektedir. Hatta bazı rivayetler, yasaklama ile ilgili hadislerin muahhar ve dolayısıyle nasih, ruhsat ifade eden rivayetlerin de mensuh olduğunu ifade eder. Sahiheyn'de gelen şu rivayette olduğu gibi: "Nafi anlatıyor: "İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ), Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında tarlasını kiraya verirdi. Hz. Ebu Bekr, Hz. Ömer, Hz. Osman devirlerinde ve Hz. Muaviye (radıyallahu anhüm ecmain) devrinin başına kadar kiraya vermeye devam etti. Ancak Hz. Muaviye'nin hilafetinin sonlarına doğru, kendisine, Rafi İbnu Hadic'in bu meselede Aleyhissalâtu vesselâm' ın bunu yasakladığına dair rivyette bulunduğu ulaştı.

Bunun üzerine, Rafi'in yanına gitti, beraberinde ben de vardım. Meseleyi sordu. Rafi: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) tarlaların kiralanmasını yasakladı" dedi. Bundan sonra İbnu Ömer kiralamayı teketti. Bu hususta kendisine sorulunca: "İbnu Hadic, Resulullah'ın bunu yasakladığı kanaatinde!" derdi."

Tirmizî'nin İbnu Abbas'tan kaydettiği bir rivayette: "Resulullah'ın müzaraayı yasaklamadığı, ancak insanların birbirlerine, rıfkla muamele etmelerini emrettiği" belirtilir. Yine Tirmizî'nin İbnu Hadic'ten kaydettiği bir rivayette Aleyhissalâtu vesselâm'ın: "Birinizin tarlası varsa (onun ekimini) kardeşine bağışlasın veya kendisi eksin" dediği belirtilir.

Gerek hadislerde ve gerekse hadislerin yorumlarında teferruat var. Hepsine burada yer vermeyip, bahsin sonunda (5390'ın açıklamasında) bahsi özetleyeceğiz.[12]

-5387 -3- وعن جابرٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]كَانَ لِرِجَالٍ مِنَّا فُضُولُ أَرَضِينَ. فَقَالُوا: نُؤَاجِرُهَا بِالثُّلُثِ أَوِ الرُّبُعِ أَوِ النِّصْفِ. فَقَالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَنْ كَانَتْ لَهُ أَرْضٌ فَلْيَزْرَعْهَا أَوْ لِيَمْنَحْهَا أَخَاهُ وَ يُؤجِرُهَا إيَّاه وَ يُكْرِيهَا[. أخرجه الشيخان والنسائي .

3. (5387)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bizden bazı kimselerin ihtiyaçlarından fazla arazileri vardı. Onlar: "Biz arazimizi üçte bire veya dörtte bire veya yarıya kiraya verelim" dediler. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm:

"Kimin arazisi varsa bizzat eksin veya bir kardeşine bağışlasın; ne ücret mukabili versin ne de kiraya versin!" buyurdular." [Buhârî, Müzaraa 18, Hibe 35; Müslim, Büyû 92, (1536); Nesâî, Müzaraa 45, (7, 36-38).] [13]

-5388 -4- وعن ابن عبَّاسٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]خَرَجَ رَسُولُ اللّهِ # الى أرْضٍ وَهِىَ تَهْتَزُّ زَرْعاً. فقَالَ: لِمَنْ هذِهِ؟ قَالُوا: اِكْتَرَاهَا فُلانٌ. فقَالَ: لَوْ مَنَحَهَا إيَّاهُ كَانَ خَيْراً مِنْ أنْ يَأخُذَ عَلَيْهَا أجْراً مَعْلُوماً[. أخرجه الشيخان والنسائي .

4. (5388)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (bir gün) tarlaya uğramıştı, tarlada ekin üğrünüyordu.

"Burası kime ait?" buyurdular. Yanındakiler:
"Falan kimse kiraya verdi" dediler. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Eğer burayı bağışlasaydı, kendisi için bunun üzerinden muayyen bir ücret almasından daha hayırlı olurdu" buyurdular." [Buharî, Müzaraa 9, 18, Hibe 35; Müslim, Büyû 120, (1550); Nesâî, Müzaraa 45, (7, 36).][14]

-5389 -5- وعن زيد بن ثابتٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]نَهى رَسُولُ اللّهِ # عَنِ الْمُخَابَرَةِ؛ قَالَ: وَالْمُخَابَرَةُ أنْ يَأخُذَ ا'رْضَ بنِصْفٍ أوْ ثُلُثٍ أوْ رُبْعٍ[. أخرجه أبو داود .

5. (5389)- Zeyd İbnu Sabit (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) muhabereyi yasakladı. Muhabere, tarlayı yarı, üçte bir veya dörtte bir karşılığında almaktır." [Ebu Davud, Büyû 34, (3407).][15]

-5390 -6- وعن جابرٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَنْ لَمْ يَذَرِ الْمُخَابَرَةُ فَلْيُؤْذِنْ بِحَرْبٍ مِنَ اللّهِ وَرَسُولِهِ[. أخرجه أبو داود.»المخابرة« نسبة الى خيبر 'ن النبي #: أقرّها في يد أهلها على النصف من ثمارهم وزرعهم. فقيل خبارهم: أى عاملهم في خيبر .

6. (5390)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Muhabereyi terketmeyen Allah ve Resulü ile savaş ilan etsin." [Ebu Davud, Büyû 34, (3406).][16]

AÇIKLAMA:

Son hadislerde geçen muhabere Hayber kelimesinden alınmıştır. Bununla Hayber usulünce arazi kiralanması kastedilir. Hayber usulünce tabirinden, Hayber Yahudileri ile Resulullah arasındaki arazi kiralaması anlaşılmaktadır. Yani Resulullah Hayber arazisini, meyve ve ekin mahsulatının yarısı mukabilinde Hayber Yahudilerinin elinde bırakmıştı. Sadedinde olduğumuz

hadise göre bu tarz arazi kiralanması yasaklanmıştır. Önceki tatbikat bilahare neshedilmiş olmaktadır. Ancak, bu husus ulema arasında ihtilaflıdır. Abdülhak Dehlevi'nin mevzuyu özetlemesi şöyledir:

"Müsâkât: Kişinin ağaçlarını, sulamak, bakımını yapmak, yetiştirip ürününü almak üzere bir başkasına, yarı, üçte bir, dörtte bir gibi belli bir hisse karşılığında vermesidir. Müzaraa ise tarlaya yapılan ekim hususunda mahsulün bir miktarı karşılığında yapılan anlaşmadır. Musakat ağaçlar üzerine, müzaraa araziler üzerine yapılır. İkisinin hükmü de birdir. Ebu Hanife'ye göre iki akid de fasiddir. Ebu hanife'nin iki ashabı ve diğer imamlara göre caizdir.

Bazı müellifler: "Ebu Hanife dışında bu muameleleri yasaklayan bir başka alim bilmiyoruz" demiştir. Ancak Züfer'in de Ebu Hanife gibi düşündüğü söylenmiştir.

el-Hidaye'de: "Fetva İmameyn'e göre verildi" denir. Caiz görenlerin delili Resulullah'ın Hayber Yahudileri ile yaptığı anlaşmadır. Bu anlaşmaya göre ekin olsun, meyve olsun mahsulün yarın Resulullah'a verilecektir. Ebu Hanife'nin delili, Resulullah'ın muhabereyi -ki bu, müzaraadır- yasakladığına dair rivayettir."

Alimler, muhabereyi yasaklayan ve diğer nehyedici rivayetleri tahrime değil, tenzihe hamlederek, gerek müsakat ve gerekse müzaraanın cevazına hükmetmişlerdir.

Alimler, yasakla ilgili bazı rivayetleri tarla sahibinin arazinin belli bir kısmını şart koşması haline hamletmişlerdir. Nitekim bu husus 5386 numaralı hadiste daha sarih geçti. Sözgelimi kiraya verdiği arazinin "sulanabilen kısmının ürünü benim, geri kalan kısmının ürünü senin olmak şartıyla" demesi gibi. Yasağın bu çeşitten şartlarla yapılan anlaşmalara şamil olduğu söylenmiştir.

Öyle ise, cumhura ve hatta Hanefi mezhebine göre müsakat ve müzaraa akdi meşrudur.[17]

---

[1] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/189.

[2] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/190.

[3] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/191.

[4] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/191.

[5] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/191-194.
[6] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/195.
[7] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/195.
[8] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/195.
[9] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/196.
[10] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/197.
[11] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/198.
[12] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/198-199.
[13] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/199.
[14] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/199.
[15] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/200.
[16] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/200.
[17] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/200-201.

ORUÇ BÖLÜMÜ

(Bu bölümde üç bab var)

*

BİRİNCİ BAB

ORUCUN VE RAMAZAN AYININ FAZİLETİ

*

İKİNCİ BAB

ORUCUN FARZLARI, SÜNNETLERİ VE AHKÂMI

*

FASIL

ORUCUN RÜKÜNLERİ

*

NİYYET

*

NAFİLE ORUCUN NİYYET

İ*

ORUCU BOZAN ŞEYLERDEN KAÇINMAK

*

ORUÇLUNUN ÖPMESİ VE MÜBAŞERET

İ*

UNUTARAK ORUCU BOZMA

*

ORUCUN ZAMANI

*

AŞURE ORUCU

*

RECEB ORUCU

*

ŞABAN ORUCU

*

ŞEVVALDEN ALTI GÜN

*

ZİLHİCCEDEN ON GÜN ORUCU

*

HAFTANIN GÜNLERİ

*

EYYAMÜ'L-BÎZ

*

ORUCUN HARAM OLDUĞU GÜNLER

*

ORUCUN SÜNNETLERİ

*

İFTAR VAKTİ

*

İFTARDA TÂCİL

*

ÜÇÜNCÜBAB

ORUCU AÇMANIN MÜBAH OLMA ŞARTLARI

*

ORUCU YEMEYİ GEREKTİREN ŞEYLER

*

KEFÂRET

BİRİNCİ BAB

ORUCUN VE RAMAZAN AYININ FAZİLETİ

UMUMÎ AÇIKLAMA:

Oruc'un Kur'ânî karşılığı savm ve sıyâm'dır. Lügat olarak masdar olup (yemek, içmek, konuşmak, yürümek gibi şeylerden) kendini tutmak mânasına gelir. Şer'î bir ıstılâh olarak, hususî bir zamanda hususî şeylerden, hususî şartlarla hususî bir tutmak diye tarif edilmiştir. Râgıb el-İsfehânî: "Savm, aslında fiilden kendini tutmaktır, bu sebeple yürümekten kaçınan ata sâim (oruçlu) denmiştir" der. Şerîatte ise, mükellef kimsenin, şafağın sökme anından (fecr), güneşin batma anına kadar, niyete mukarin olarak yemekten ve içmekten vazgeçip, meni getirmek ve kusmaktan imtina etmesine savm denmiştir.
Oruç, Hüseyin Kâzım Kadri'nin açıklamasına göre Azerî lehçesi'nden bize geçmiştir ve Farsça bîze kelimesinden bozmadır.
Dinimiz, orucu İslâm'ın ana rükünlerinden biri yapmıştır. Bedenle yerine getirilen bir ibadettir. Kur'an-ı Kerim, eski milletlere de orucun farz edildiğini bildirir: "Ey iman edenler oruç sizden öncekilere farz edildiği gibi.. size de farz edildi." Ayette işaret edilen "sizden öncekiler"den maksad sadece yahudi ve hıristiyanlar değildir. Belki Hz. Âdem'den beri yeryüzüne gelen bütün insanlar kastedilmektedir, zira dinler tarihi, hemen hemen bütün dinlerde bir nevi orucun varlığını ortaya çıkarmıştır.
* Resûlullah orucun bedene sıhhat, eve bereket getireceğini haber verir: "Oruç tutun, sıhhat bulun."

* Birçok hadiste, orucun insanda ruhî terbiye vasıtası olan, en mühim erdemlerden "sabr"a alıştıracağı belirtilir. Bir hadis şöyle: ا"Oruç sabrın yarısıdır."

* Oruç günahlara karşı bir perde, bir siperdir: "Oruç bir perdedir, mü'minin sığınacağı kalelerden bir'kaledir..."

* Oruç cehenneme karşı da bir perdedir: "Oruç ateşe karşı bir perde, müstahkem bir kaledir"; "Oruç ateşe karşı (sağlam) bir perdedir, yeter ki yalanla, gıybetle kişi onu yırtmamış olsun."

* Oruç en makbul, en sevaplı bir ibadettir: "Oruçlunun uykusu ibadettir, susması tesbihtir, amelleri misliyle kabul edilir, duası makbuldür, günahı affedilir."

"Oruçta riya yoktur. Allah Teâla Hazretleri buyurur ki: "Oruç benim içindir, onun mükâfaatını ben vereceğim, oruçlu yiyecek ve içeceğini benim için bıraktı." "Oruçlunun yanında birisi yemek yiyince melekler ona rahmet okurlar, bu hal, öbürü yemesini bitirinceye kadar devam eder."[1]

-3107 -1 -عن أبي هريرة رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : كُلُّ عَمَلِ ابْنُ آدَمَ يُضَاعَفُ، الْحَسَنَةُ بِعَشْرِ أَمْثَالِهَا إلَى سَبْعِمِائَةِ ضِعْفٍ. قَالَ اللّهُ تَعَالَى: إ الصَّوْمَ فَإِنَّهُ لِى وَأنَا أَجْزِى بِهِ يَدَعُ شَهْوَتَهُ وَطَعَامَهُ مِنْ أَجْلِي: لِلصَّائمِ فَرْحَتَانِ، فَرْحَةٌ عِنْدَ فِطْرِهِ، وَفَرْحةٌ عِنْدَ لِقَاءِ رَبِّهِ، وَلَخُلُوفَ فَمِ الصَّائمِ أَطْيَبُ عِنْدَ اللّهِ مِنْ رِيحِ المِسْكِ[.

1. (3107)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah'ı (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ademoğlunun her ameli katlanır. (Zira Cenab-ı Hakk'ın bu husustaki sünneti şudur:) Hayır ameller en az on misliyle yazılır, bu yediyüz misline kadar çıkar. Allah Teâla Hazretleri (bir hadis-kudsîde) şöyle buyurmuştur: "Oruç bu kaideden hariçtir. Çünkü o sırf benim içindir, ben de onu (dilediğim gibi) mükâfaatlandıracağım. Kulum benim için şehvetini, yiyeceğini terketti."
"Oruçlu için iki sevinç vardır: Biri, orucu açtığı zamanki sevincidir, diğeri de Rabbine kavuştuğu zamanki sevincidir. Oruçlunun ağzından çıkan koku (halûf), Allah indinde misk kokusundan daha hoştur."[2]

-3108 -2 -وفي رواية:]الصِّيَامُ جُنَّةٌ، فَإِذَا كَانَ يَوْمُ صَوْمِ أَحَدِكُمْ فَ يَرفُثْ ، وَ يَصْخَبْ، فَإِنْ شَاتَمَهُ أَحَدٌ، أَوْ قَاتَلَهُ فَلْيَقُلْ إِنِّي صَائِمٌ. إِنِّي صَائِمٌ[.
أخرجه الستة.وقوله »الصَّوْمُ لِي« أي لم يشاركنى فيه أحد، و عبد به غيري، فإن سائر العبادات قد عبدت بـها الكفار آلهتها، فأنا حينئذ أجزيه على قدر اختصـاصه بي، وأنا أتولى الجزاء عليه بنفسي، و أكله إلى أحد غيري.»وَالخُلُوفُ« بضم الخاء : تغير ريح فم الصائم من ترك ا٬كل والشرب.»وَالرَّفَثُ« مخاطبة الرجل المرأة بما يريده منها، و قيل: هو التصريح بذكر الجماع، وهو الحرام في الحج على المحرم، وأما الّرفث في

الكم إذا لم يكن مع امرأة ف يحرم لكن يستحب تركه.»وَالصَّخَبُ«: الضجة والجلبة .

2. (3108)- Bir rivayette de şöyle buyrulmuştur: "Oruç perdedir. Biriniz birgün oruç tutacak olursa kötü söz sarfetmesin, bağırıp çağırmasın. Birisi kendisine yakışıksız laf edecek veya kavga edecek olursa "ben oruçluyum!" desin (ve ona bulaşmasın)."[3]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayet, gösterilen kaynaklarda, gerek temas edilen meselelerin miktarı ve gerekse bu meselelerin tertibi yönünden farklı şekillerde gelmiştir. Buharî'nin 9. babtaki rivayeti Teysir'in rivayetiyle daha fazla uygunluk arzeder.

2- Cenab-ı Hakk'ın her bir hayır ameli en az on misliyle kabul etmesine dâir sünneti Kur'an-ı Kerim'le sabittir: "Kim bir hayır yaparsa ona on katı (sevap) verilir..." (En'am 160). Resûlullah bu âyete atıf yapmış olmalıdır.
Hadisin devamında bunun, yediyüz katına kadar çıkacağı belirtilmiştir. Bu rakam da Kur'an'da gelmiştir, ancak bu, "Allah'ın dilemesi" şartına bağlanmıştır: "Mallarını Allah yolunda sarfedenlerin durumu, her başağında yüz tane olmak üzere yedi başak veren tanenin durumu gibidir. Allah dilediğine kat kat verir, Allah'ın lütfu geniştir..." (Bakara 26l).
Hadis, orucun Allah nezdindeki hayır amelleri on misli ile yediyüz misli arasında değişen katlarıyla kabul etme sünnetine girmediğini, yani yediyüz mislinden daha fazla katlarıyla kabul edilecek bir amel olduğunu belirtiyor. Kaf suresinde bu ziyadeye de temas edildiğini söyleyebiliriz: "...Kadir gecesi bin aydan hayırlıdır..." (Kadr 3).
Burada yapılan bir hayrın Allah tarafından otuzbin katıyla da kabul edileceğinin Kur'anî bir delili mevcuttur. Hadiste Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Cenâb-ı Hakk'ın oruçlu hakkında, "Oruç bu kaideden hariçtir... Ben onu dilediğim gibi mükâfatlandıracağım..." dediğini belirttiğine göre, kulun ihlası nisbetinde orucu sebebiyle otuzbin mislinden fazla bir mükâfaata bile mazhar olabileceği söylenebilir, İlahî rahmetten bu umulabilir.

3- Orucun "perde" olmasına gelince: Bazı rivayetlerde "ateşe karşı perdedir" şeklinde daha sarîh gelmiştir. Bazı rivayetlerde ise: "Oruç, birinizin savaştaki

zırhınız gibi ateşe karşı zırhınızdır" veya: "Oruç, ateşe karşı kalkandır ve müstahkem bir kaledir." Bazı rivayetlerde, "Oruç, gıybetle yırtmadığı müddetçe, kişiye bir kalkan, bir sığınaktır" buyrulmuştur.
Hadislerin bazılarında orucun, sahibi için ateşe karşı bir sığınak, (bir perde, bir zırhlı, bir kalkan) olduğu tasrih edilmiş ise de bir kısmında mutlak gelmiştir. Şârihler bu ıtlaktan, başka yorumlara da ulaşmışlardır: İbnu'l-Esir, en-Nihâye'de, orucun sâhibini eza veren şehvetlerden koruduğunu belirterek, oruç tutan kimsede, nefsi kötülüklere sevkeden şehvetlerin kırılacağına dikkat çeker.
Kurtubi'ye göre oruç birkaç açıdan örtüdür:

* Orucun perdeye örtü olması, meşruluğu yönüyledir. Öyle ise oruçluya, orucunu ifsad eden ve sevabını azaltan şeylerden koruması gerekir. Bu hususa, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şu sözü işaret eder: "Biriniz bir gün oruç tutacak olursa kötü söz sarfetmesin, bağırıp çağırmasın..."

* Orucun (hâsıl ettiği) fâide yönüyle de ona örtü denmesi murad edilmiş olabilir, bu da sahihtir. Çünkü oruç, nefsin şehvetlerini zayıflatır. Buna Aleyhissalâtu vesselâm'ın şu sözü işaret eder: "...Kulum benim için şehvetini... terketti."

* Hâsıl olan sevap ve hasenatın katlanması sebebiyle de orucun örtü olması murad edilmiş olabilir, bu da sahihtir.
Kadı İyaz, el-İkmâi'de: "Bunun mânası şudur: "Oruç, günahlara karşı perdedir veya ateşe karşı perdedir veya bunların hepsine karşı perdedir" der.
Nevevî, hepsine karşı perde olmasında cezmeder.
İbnu'l Ârabi der ki: "Oruç, ateşe karşı perdedir, çünkü o, şehvetlerden kişinin kendisini tutmasıdır, ateş ise şehvetlerle kuşatılmıştır. Hâsılı, kişi dünyada şehvetlerden kendini tutarsa, bu onun için âhirette ateşe karşı bir perde olur."
Şunu da belirtelim ki, Ebu Ubeyde'den gelen bir rivayette, gıybetin oruca zarar vereceği belirtilmiştir. Hz. Aişe'den gelen bir rivayette ise gıybetin orucu bozacağı ifâde edilmiştir. İmam Evzâî bu hadisi esas alarak gıybetle orucun bozulacağına, o gün tutulan orucun kaza edilmesinin gerektiğine hükmetmiştir. Zâhirî fakihlerden İbnu Hazm daha da ileri giderek oruçlu olduğunu bilerek fiilî veya kavlî herhangi bir günaha âmmden tevessül eden oruçlunun orucunun bozulacağına hükmetmiştir. İbnu Hazm'ı bu hükme sevkeden hususun, hadiste gelen "Kötü söz sarfetmesin, (bağırıp çağırmak gibi) cahillik yapmasın" emrinin mutlak olmasıdır. Bir başka hadiste gelmiş olan, Kim yalan söylemeyi, yalanla iş yapmayı bırakmazsa, Allah'ın onun yemesini içmesini terketmesine ihtiyacı yoktur" ifadesi de İbnu Hazm'a delil olmuştur.
Bu meselede cumhur, nehyi tahrime hamletmiş olmakla birlikte, orucun

bozulması meselesinde farklı düşünmüştür: Evet cumhura göre, orucun bozulması üç sebepten biri ile meydana gelir: Yemek, içmek ve cima.
İbnu Abdilberr, orucun diğer ibadetlere üstünlüğünü beyan sadedinde şöyle der: "O'nun faziletini anlamada, ateşe karşı örtü olması sana kâfidir."
Nesâî'nin sahih bir senedle Ebu Ümâme'den kaydına göre:
"Ey Allah'ın Resûlü! dedim, senden alacağım müstesna bir amel emret!" Bana: "Sana orucu tavsiye ederim, çünkü onun emsâli yoktur!" buyurdu." Cumhûr'un nezdinde meşhur olan, başka delile binaen namazın tercihidir.

4- Oruçlunun ağız kokusunun, Allah'a misk kokusundan daha hoş gelmesi ifadesi de üzerinde durmaya değer. Halûf, oruç sebebiyle oruçlunun ağzından çıkan kokuya denmiştir. Allah nezdinde kokunun iyiliği kötülüğü mevzubahis olamayacağına göre, bu ifâde ne demektir? İhtilaf edilmiş, farklı izahlar ileri sürülmüştür. Bazıları şöyle:

* Bu bir mecazdır, güzel kokuların bize yakınlığını ifâde için böyle bir mecaza başvurulması adet olmuştur. Orucun Allah'a yakınlığını ifâde için, bundan bir istiâre yapılmıştır. Öyleyse mânâ şöyledir: "Oruç Allah nezdinde, misk'in sizin nezdinizdeki iyiliğinden daha iyidir" veya "misk'in size yakınlığından daha çok oruç Allah'a yakındır."

* Bu ifadeden maksad, bu melekler hakkındadır; yani onlar, oruçlunun ağız kokusundan, sizin misk kokusundan hoşlandığınızdan daha çok hoşlanırlar.

* Misk ve halûf'un Allah nezdindeki hükmü, sizin nezdinizdeki hükümlerinin zıddıdır.

* Allah ona âhirette öyle bir mükâfaat verir ki, o sayede ağzının kokusu misk kokusundan daha hoş bir hâl alır.

* Oruçlu öyle bir mükâfaata nail olur ki, bu misk kokusundan daha hoştur

* Oruçlunun ağız kokusu, zikir ve ilim meclislerinde mûtad olan misk kokusundan daha sevaplıdır.

Bu altı vecihten ortaya çıkan netice, "hoş" mânasının kabul ve rızaya hamlidir. Yani "daha hoş" demekle "Allah'ın kabûlüne ve rızasına daha uygun" denmiş olmaktadır. el-Kâdı Hüseyn'in Ta'lîk'ında naklettiğine göre, "Kıyamet günü, bütün ibadetlerin kendilerine has bir kokuları olacaktır. İşte orada orucun kokusu, diğer ibadetlere nazaran misk kokusu gibi olacaktır."
Söylenen son üç hususu te'yid eden Kıyâmet günü..." Ziyâdesi, bazı rivayetlerde gelmiştir. Müslim'in rivayeti şöyle: "Oruçlunun ağız kokusu "Kıyamet günü"

Allah yanında misk kokusundan daha hoştur."
Son olarak şunu da kaydedelim: Bazı tabipler bu kokuyu, sıhhat alâmeti görerek hayra yorarlar. Onlara göre vücuddaki fazla maddeler, zayıflamış hücreler, zararlı birikimler açlık sebebiyle vücut tarafından yakılarak temizlenirler Burna hoş gelmeyen bu koku, tabir câizse ileride, kanser dahil çeşitli hastalıklara sebep olabilecek zararlı maddelerin yakılmasından hâsıl olan dumanın kokusudur. Bunların oruçla yakılıp vücuttan atılması, sıhhat kaynağıdır.

5- Hadiste Cenab-ı Hakk'ın, "Oruç benim içindir..." buyurmasındaki maksad nedir? Bu hususta münakaşa edilmiş, farklı görüşler ileri sürülmüştür:

* Bazıları: "Oruçta riya olmaz, diğer ibadetlerde olabilir" demiştir. Ebu Ubeyd'in Garib'indeki sözü şöyle: "Biliyoruz ki, hayır amellerin hepsi Allah içindir ve bunların mükâfatını da O verecektir. Allah bilir ya, Rab Teâla, orucu kendine has kıldı, çünkü İbnu Adem oruç tutunca, hâriçte görülen bir fiilde bulunmaz, oruç daha çok içte kalan bir fiildir. Resûlullah, (aleyhissalâtu vesselâm)'ın "Oruçta riya yoktur" hadisleri de bu hususu te'yid eder. Bu böyledir, çünkü oruç hâriç bütün ameller hareketle vukûa gelir. Oruç ise,
insanlara saklı kalan niyyetle yapılır..."

* Bazıları: "... Orucun sevabını ben veririm..." sözünden maksad "Onun sevabını, ecrinin ne kadar katlanacağını ben bilirim" demektir" diye açıklamıştır. Diğer ibadetlerin sevabına bazı kimselerin muttali olması mümkündür; nitekim âyetlerde haber vermiştir ki on mislinden yediyüz misline kadar ücret verilmektedir. Oruç, bu takdirin dışında tutulmuştur.

* Bazıları: "... Oruç benim içindir..." sözünün manası: "Bana en sevgili, nezdimde en mûteber ibâdet" demektir" demiştir, (bu husus yukarıda açıklandı).

* Bazıları: "Orucun Allah'a izafesi onu teşrif ve tazim gayesini güder, tıpkı Beytullah tabirinde olduğu gibi..." demiştir.

* Bazıları: "şehvetlerden olan yemek vs.'den istiğna Allah'a ait vasıflardandır. Şu halde oruçlu, O'na muvafık sıfatlarla Allah'a yakınlık kazanınca, Allah o sıfatı kendine izafe etmiştir."Kurtubi der ki: "Kulların amelleri, onların hallerine uygundur, oruç hâriç... Oruç, Hakk'ın sıfatlarına uygun bir sıfattır. Sanki şöyle demiştir: "Oruçlu bana uygun bir sıfatla bana yaklaşmaktadır."

* Bazıları: "Mâna böyledir. Ancak meleklere izafesi şartıyla... Zira bu mâna meleklerin sıfatıdır" demiştir.

* Bazıları: "Bu, Allah'a hastır, kulların bunda hiçbir nasibleri, hazları yoktur"

demiştir.

* Bazıları: "Orucun Allah'a nisbet edilişinin sebebi, oruçla başka şeylere ibadet edilmediği içindir. Halbuki namaz, sadaka, tavaf vs. ile başka şeylere ibadet edile gelmiştir" demiştir. Ancak bazı yıldıza ve heykellere tapanların oruçla da tapındıkları gösterilerek bu iddiaya itiraz edilmiştir.

* Bazıları: "Oruç hâriç, kulların bütün ibadetleri, üzerindeki kul haklarına verilir, oruç hâriç, o verilmez" demiştir. Bu mevzuya giren bir rivayet şöyledir: "Kıyamet günü olunca, Allah kullarını hesaba çeker, üzerindeki kul haklarını amellerinden karşılar, öyle ki oruç hâriç hiçbir şeyi kalmaz. Allah bâki kalan hakları kendinden öder ve orucuna dokunmaz, onunla da kulunu cennete koyar." Bu açıklamaya Kurtûbî, bazı karînelere dayanarak itiraz ederse de İbnu Hacer, daha başka karîneler göstererek itiraza hak vermez.[4]

-3 -425 ـوعن رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ صَامَ يَوماً فِي سَبِيلِ اللّهِ تَعَالَى جَعَلَ اللّهُ بَيْنَهُ وَبَيْنَ النَّارِ خَنْدَقاً كَمَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَا٭رْضِ[. أخرجه الترمذي.

3. (3109)- Yine Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim Allah Teâla yolunda bir gün oruç tutsa, Allah onunla ateş arasına, genişliği sema ile arz arasını tutan bir hendek kılar."[5]

-3110 -4 ـوعن أبى أمامة رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:] قُلْتُ يَا رَسُولُ اللّهِ: مُرْنِي بِأَمْرِ يَنْفَعُنِي اللّهُ تَعَالَى بِهِ، فَقَالَ : عَلَيْكَ بِالصَّوْمِ فَإِنَّهُ عَدْلَ لَهُ[. أخرجه النسائي .

4. (3110)- Ebu Ümâme (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ey Allah'ın Resûlü dedim, bana öyle bir amel emret ki (yaptığım takdirde) Allah beni mükâfatlandırsın."

"Sana dedi, orucu tavsiye ederim, zira onun bir eşi yoktur."[6]

-3111 -5 ـوعن سهل بن سعد رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ: إنَّ فِي

الجَنَّةَ بَاباً يُقَالُ لهُ الرَّيَّانُ َ يَدخُلَهُ إّ الصَّائِمُونَ ، فَإِذَا دَخَلوا أغْلِقَ فَ يَدْخُلَ مِنْهُ أَحَدٌ[. أخرجه الخمسة إ أبا داود. وزاد الترمذي: »وَمنْ دَخَلَهُ َ يَظْمَأُ أبَدَاً« .

5. (3111)- Sehl İbnu Sa'd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Cennette Reyyân denilen bir kapı vardır. Oradan sadece oruçlular girer. Oruçlular girdiler mi artık kapanır, kimse oradan giremez."[7]
Tirmizî'nin rivayetinde şu ziyâde var: "Oraya kim girerse ebediyyen susamaz."[8]

AÇIKLAMA:

Bazı rivayetlerde "Cennetin sekiz kapısı vardır. Bunlardan biri, oruçluların girdiği Reyyân kapısıdır..." şeklinde gelmiştir. Reyyân kelimesinin kökü reyy'dir, kana kana içmek, suya doymak mânasına gelir. Reyyân, suya kanmış, susuzluğu olmayan gibi mânalara gelir.[9]

3112-6 -وعن أبى هريرة رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال.]قَالَ رَسُولُ اللّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : منْ فَطَّرَ
صَائِماً كان لهُ مثْلَ أجْرهِ غَيْرَ أنَّهُ َ يَنْقُصُ منْ أجْرِ الصَّائِمِ شَيْئاً [. أخرجه الترمذي .

6. (3112)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim bir oruçluya iftar ettirirse, kendisine onun sevabı kadar sevap yazılır. Üstelik bu sebeple oruçlunun sevabından hiçbir eksiltme olmaz."[10]

3113-7 -و عنه رَضِىَ اللّهُ عَنْه:]قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إذَا دَخَلَ رَمَضَانُ فُتِّحَتْ أَبْوَابُ الجَنَّةِ، وَغُلِّقَتْ أَبْوَابُ النَّارِ، وَسُلْسِلَتِ الشَّيَاطِينُ[. أخرجه الستة إ أبا داود .

7. (3113)- Yine Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ramazan ayı girdiği zaman cennetin kapıları açılır, cehennemin kapıları kapanır ve şeytanlar da zincire vurulur."[11]

AÇIKLAMA:

1- Ramazanda "şeytanların bağlanması", "Cennet kapılarının açılması", "Cehennem kapılarının kapanması" gibi mefhumlar çeşitli yorumlara mevzu olmuştur. Biz burada sadece birkaç tanesini kaydedeceğiz:
Kâdı İyaz der ki: "Bunların, zâhirî mânalarında olması, kelimelerin ilk ifâde ettiği hakikat üzere olmaları ihtimalden uzak değildir. Bütün bunlar, ramazan ayının girmesine ve hürmetinin büyüklüğüne ve mü'minlere eziyetten şeytanın men edildiğine bir alâmet, bir işarettir. Keza, sevabın ve affın çokluğuna bir işaret olması da ve şeytanın iğvalarını azaltmasına ve onların zincire vurulmuşa döndüklerine bir işaret olması da muhtemeldir."
Kâdı İyaz sözlerine devamla der ki: "Bu ikinci ihtimali Müslim'de gelen İbnu şihâb rivayetindeki bir ziyade teyid eder: "...Rahmet kapıları açılır."
İyaz der ki: "Cennet kapılarının açılmasından maksadın; cennete girmenin sebepleri olan ibadetleri, Allah'ın kullarına açması olması da muhtemeldir. Keza cehennem kapılarının kapanmasından murad da himmetlerin, sahiplerini ateşe atan isyanlardan çevrilmesidir. Şeytanların bağlanmasından murad da onların mü'minleri şaşırtma ve şehvetleri tezyin gibi işlerden âciz bırakılmasıdır."
Zeyn İbnu'l-Münir der ki: "Birinci görüş (yani zâhirin esas alınması) evladır. Zira sözün zahirî mânasını bırakıp, te'vile gitmeye zorlayan bir zaruret mevcut değildir."

2- Bazı rivayetlerde sema kapılarının açılması mevzubahistir. Türbüşti, bundan maksadın rahmetin inmesi olduğunu, kapanma halinin giderilmesinden maksadın da kulların amellerinin, bazan ilahi yardımla, bazan da hüsn-ü kabûl ile yükselmesi olduğunu söyler. Devamla der ki: "Cehennem kapılarının kapanması ile de, oruçluların nefislerinin çeşitli kötülüklerin kirlerinden temizlenmesi ve şehvetlerin kırılması sonucu günaha sevkeden sebeplerden kurtulması ifade edilmiştir."
Kurtubi de, hadisin zahire hamlini tercih ettikten sonra der ki: "şayet: "Nasıl olur da ramazanda şerlerin ve isyanların çokça vukûunu görmekteyiz, eğer şeytanlar

bağlansaydı bunlar meydana gelmezdi?" denilecek olursa cevabımız şöyle olur: "Evet, orucu şartlarına uyarak ve âdabına riâyet ederek tutanlarda bu söylenen kötülükler çok az görülür. Bağlananlar ise şeytanların bir kısmıdır, hepsi değildir. Nitekim bu husus bazı rivayetlerde gelmiştir. Mamafih hadisten maksad, ramazanda kötülüklerin azalmasını ifadedir. Bu azalma ise müşâhede ile tesbit edilen bir gerçektir. Zira şerler bu ayda diğer aylara nazaran çok azalır. Esasen, hepsinin bağlanmasından şer veya günahın zuhur etmeyeceği neticesi de çıkarılamaz. Çünkü bunların şeytanlardan başka sebepleri de var: Kötü nefisler, çirkin âdetler, insî şeytanlar gibi..."
Bazı âlimler, ramazanda şeytanların bağlanmasını şu şekilde te'vil etmiştir: "Bu, mükelleften özrün kaldırıldığına bir işarettir. Sanki ona şöyle denmektedir: "şeytanlar sana artık zarar yapamayacaklar, ne ibâdetleri terk, ne de kötülükleri işlemede onları bahane edip kendine sebep gösteremezsin."[12]

3114- 8- وفي اخرى للنسائى :]وَيُنَادِى مُنَادٍ كُلِّ لَيْلَةً : يَا بَاغِيَ الْخَيْرَ هَلُمَّ، وَيَا بَاغِيَ الشَّرِّ أقْصَرْ[.

8. (3114)- Nesâî'nin bir rivayetinde şöyle gelmiştir: "Bir münâdi, her gece şöyle nida edip bağırır: "Ey hayır isteyen, gel! Ey şer isteyen kendini şerden tut!"[13]

AÇIKLAMA:

1- Hadisin baş kısmı Teysîr'de hazfedilmiş. Aslı şöyle: "Ramazan ayında sema kapıları açılır, cehennem kapıları kapanır, her bir âsi (mârid) şeytan zincire vurulur ve bir münadi her gece şöyle nida edip bağırır: "Ey hayır arayan gel! Ey şer arayan, kendini şerden tut!"

2- "Ey hayır arayan gel!..." cümlesinin mânası: "Ey hayır arayan, hayırlı işi yapmaya koş, işte sana hayır yapacak an. Zira bu vakitte az bir amel sebebiyle sana çok mükâfat verilecektir. Ey bâtıl arayan kişi, sen de bu işten vazgeç, kendini tut, zira şu anlar tevbe zamanıdır."[14]

3115- 9- وعن أنس رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:] سُئِلَ قَالَ رَسُولُ اللّهِ صَلَّي اللّهُ

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أيُّ الصَّوْمِ أفْضَلَ بَعْدَ رَمَضَانَ ؟ قَالَ: شَعْبَانَ لِتَعبَانَ رَمَضَانَ، وَأىُّ الصَّدَقَةِ أَفْضَلُ؟ قَالَ في رَمَضَانَ[. أخرجه الترمذي .

9. (3115)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Ramazandan sonra hangi oruç efdaldir?" diye sorulmuştu, şu cevabı verdi:
"Ramazanı ta'zim için şa'bân!" Tekrar soruldu:
"Hangi sadaka efdaldir?"
"Ramazanda verilen!" cevabını verdi."[15]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayette, ramazandan sonra en faziletli orucun şa'ban ayında tutulacak nâfile orucu olduğu ifâde edilmiştir, çünkü başlanmış olan oruca mutabakat (uygunluk) taşır.
Irakî der ki: "Müslim'de gelen Ebu Hüreyre hadisi buna muâraza eder: "Ramazandan sonra en hayırlı oruç, Allah'ın ayı olan Muharrem ayındaki oruçtur." Ancak (sadedinde olduğumuz) Enes hadisi zayıftır, Ebu Hüreyre hadisi sahihtir, dolayısıyla bu, öncekine takdim edilir."
Ebu't-Tayyib es-Sindî, bir başka nokta-i nazardan hareket ederek bu iki hadis arasında teâruz görmez: "Mutlak olarak söylenince, ramazandan sonra muharremin efdal olması, ramazan orucuna ta'zim kasdadilince şa'ban ayında tutulan orucun efdal olması caizdir."[16]

İKİNCİ BÂB

ORUCUN FARZLARI, SÜNNETLERİ VE AHKÂMI

3116-1- عن ابن عمر رَضِىَ اللّهُ عَنْهما:]أَنَّ رَسُولُ اللّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ذَكَرَ رَمَضَانَ فَقَالَ: َ تَصُومُوا حَتَّى تَرَوُا الهِلَ، وَ تُفْطِروا حَتّى تَرَوْهُ، فَإنْ غُمَّ عَلَيْكُمْ فَاقْدُرُوا لَهُ [. أخرجه الستة إ الترمذي.وفي رواية للبخاري : »فَإنْ غُمَّ عَلَيْكُمْ فَأَكْمَلُوا ثَثَيْنَ«.ولمسلم والنسائي عن أبي هريرة : »فَأنْ غُمَّ عَلَيْكُمْ فصُومُوا ثَثِينَ يَوْماً«. »غُمَّ عَلَيْكُمْ«. أي غطاه شئ من السحاب، أو غيم أو غيره فلم يظهر .

1. (3116)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ramazanı zikrederek buyurdular ki: "Hilâli görünceye kadar oruç tutmayın, yine (müteakip) hilâli görünceye kadar da yemeyin. Bulut araya girerse ayı takdir edin."[17]

Buharî'nin bir rivayetinde: "Bulut, görmenize mâni olursa sayıyı otuza tamamlayın" denmiştir.

Müslim ve Nesâî'nin Ebu Hüreyre'den kaydettikleri bir rivayette: "Hava bulutlu ise otuz gün oruç tutun" denmiştir.[18]

AÇIKLAMA:

1- Hadisin zâhiri, ramazan hilâli gündüz veya gece her ne zaman görülürse oruca başlamayı âmirdir. Ancak âlimler, gece görülmesi halinde ertesi gündüz oruca başlanması gereğine hamlederler.

Bazı âlimler zevâlden önce görülmesi ile sonra görülmesi arasını tefrik ederler.

2- Hadis ramazan orucunu başlatmada da, sona erdirmede de hilâlin görülmesinin vâcib olduğuna hükmetmektedir. Hilâlin şu veya bu sebeple görülememesi halinde takip edilecek yol hakkında bazı farklı görüşler ileri sürülmüştür:

Hilâlin görülmesi beklendiği halde, görülmemesi durumunda tereddüd ortaya çıkar. Şâban ayından mı Ramazan ayından mı olduğu tam kestirilemeyen bugüne

yevm-i şekk denir. Resûlullah oruca başlamak için "hilâli görme" yi şart koştuğu için yevm-i şekk'te oruç tutulması mekruh addedilmiştir. Bununla birlikte Ashab'tan bazılarının yevm-i şekk'te oruç tuttuğu da rivayet edilmiştir, Hz. Aişe, kızkardeşi Esmâ, Hz. Ebu Hüreyre, Hz. Amr İbnu'l-As, Hz. Muâviye (radıyallahu anhüm) bunlardandır.
Hava bulutlu olur da hilâl görülmezse Kûfe ulemâsı, İmam Mâlik, Şâfi'î, Evzâî ve Sevrî ve bir kavlinde Ahmed İbnu Hambel'e göre o gün oruç tutmak vacib olmaz.
Ashab'tan İbnu Ömer, bir kavlinde Ahmed İbnu Hanbel ve başka bir kısım âlimlere göre yevm-i şekk'te hava açık olursa -hilâl görülmediği için- oruç tutulmaz, bulutlu olursa tutmak vâcib olur.
Hasan Basri, İbnu Sîrîn, bir rivayette Şa'bî ve bir kavlinde Ahmad İbnu Hanbel ve diğer bazı alimlere göre yevm-i şekk'te oruç tutup tutmamak, imamın kararına bağlıdır: İmam oruç tutarsa halk da tutar, tutmazsa halk da tutmaz. İmam Şâfi'î, yevm-i şekk'te oruca niyet etmeden sabahlamayı, ancak öğleye kadar yememeyi tavsiye eder: "Zevalden önce ramazan olduğu tebeyyün ederse, kişi oruca niyet eder ve devam ettirir, tebeyyün etmezse yer."
Yevm-i şekk'te nâfile niyetiyle tutulacak oruç hususunda câiz mi, değil mi ihtilaf edilmiştir.
Bazıları kişinin âdeti olan orucu, o güne rastlarsa oruç tutmasında bir beis yoktur demiş, aksi halde nafile bile olsa tutmaması efdaldir demiştir. Bu hüküm ramazandan önceki ilk iki gün hakkında mûteberdir. Ancak ramazandan üç ve daha fazla gün önceden nâfile oruca niyet etmede kerâhet görülmemiştir. Ancak Şâfi'î hazretleri, bu babta yasaklayıcı bir hadise dayanarak "Şâbanın yarısından sonra oruç tutmayı mekruh addetmiştir.
Şâfiî hazretlerine göre ramazan üç yolla sübut bulur:

1- Bizzat hilâli görmek,

2- Adil şehâdet (bir kişi de olabilir),

3- Şâbân ayını otuz güne tamamlamak...

Ebu Hanife, İmam Mâlik, Evzâî, Sevrî gibi cumhuru teşkil eden pek çok âlimin görüşü bu noktada birleşir.[19]

3117- 2- وعن حذيفة رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: َ تُقَدِّمُوا الشَّهْرَ حَتَّى

تَرَوُ الهِلَ، أوْ تُكْمِلَوا الْعِدَّةَ، ثَمَّ صُومُوا حَتّى تَرَوُا الْهِلَ، أوْ تُكْمِلَوا الْعِدَّةَ. [.
أخرجه أبو داود والنسائي.

2. (3117)- Huzeyfe (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ramazan ayını, hilâli görmedikçe veya sayıyı ikmal etmedikçe öne alıp başlatmayın. (Hilâli görüp veya sayıyı tamamladıktan; sonra müteakip hilâli görünceye veya sayıyı tamamlayıncaya kadar orucu tutun."[20]

AÇIKLAMA:

Hadis, ramazan ayının girdiği kesinlik kazanmadan, ayın başladığına hükmederek oruca başlamamayı emretmektedir. "Sayıyı tamamlama", bulut vs. sebebiyle hilâlin görülmemesi durumuyla ilgilidir. Şu halde ramazan hilâli görülemezse Şâban ayı otuza tamamlanıp, ramazana başlanacaktır.
Keza ramazan ayının sonu da hilâlin görülmesi ile tâyin edilecektir. Hilâl bulut vs. bir sebeple görülemezse ramazan ayı da otuza tamamlanacaktır. Sadedinde olduğumuz hadisten çıkan hüküm bu... Bazı ihtilaflı durumları bahsin sonunda göreceğiz.[21]

3118-3- وعن عائشة رَضِىَ اللهُ عَنْها قالت:]كَانَ رَسَولُ اللهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَتَحَفَّظُ مِنْ شَعْبَانَ مَا يَتَحَفَّظُ مِنْ غَيْرِهِ، ثُمَّ يَصُومُ لِرُؤْيَةِ رَمَضَانَ، فَإنْ غُمَّ عَلَيْهِ عَدَّ ثَثِينَ يَوْماً ثُمَّ صَامَ[. أخرجه أبو داود .

3. (3118)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Şâban ayının günlerini hesapladığı kadar başka bir ayın günlerini hesaplamazdı. Sonra ramazan hilâlini görünce oruca başlardı. Eğer bulut araya girer (hilâli göremez) ise (Şâbanı) otuz gün olarak hesaplar, sonra ramazan orucuna başlardı."[22]

3119-4- وعن ابن عباس رَضِىَ اللهُ عَنْهما قال:]جَاءَ أَعْرَابِيٌّ إلَى النَّبِيِّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: إنِّي رَأَيْتُ الْهِلَ. يَعْنِى هِلَ رَمَضَانَ فَقَالَ : أَتَشْهَدُ

أنْ َ ألَه َإ اللهَ؟ قَالَ: نَعَمْ قَالَ: أتَشْهَدُ أنَّ مُحَمَّداَ رَسُولَ اللهِ؟ قَالَ: نَعَمْ. قَالَ يَا بَلَ: أذِّنْ في النَّاسِ أنْ يَصُومُوا غَداً [. أخرجه أصحاب السنن .

4. (3119)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: Bir Bedevî Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelerek:
"Ben hilâli yani ramazan hilâlini gördüm!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Allah'tan başka ilâh olmadığına şehâdet getirir misin?" diye sordu. Adam "evet" deyince:
"Muhammed'in Allah Resûlü olduğuna da şehâdet eder misin?" dedi. Adam buna da, "evet!" diye cevap verince, Efendimiz:
"Ey Bilâl! dedi, halka yarın oruç tutmalarını ilân et!"[23]

AÇIKLAMA:

1- Şârihler, bedevînin havanın bulutlu olduğu bir günde müracaat etmiş olacağına dikkat çekerler. Bedevî, çölde yaşayan kimse demektir.

2- Aliyyü'l-Kârî: "Hadiste, rü'yetin sübûtu için ihbarın kifâyet ettiğine ve şehâdet lafzına hâcet olmadığına delil vardır" der.
Hattâbî de şöyle söylemiştir: "Hadiste, ramazan hilâlini görme işini icra eden kimseye, "şehadet"le ilgili hükümlere uymak mecburiyetinde olmayıp ihbar'la ilgili hükümlere uymasının kâfi geleceğine delil vardır" der. Ayrıca ilave eder: "Hadiste keza, "müslüman hakkında aslolan onun adâlet sahibi olmasıdır" diyenlerin görüşlerine de delil mevcuttur. Çünkü Aleyhissalatu vesselam, bedevînin müslüman olup olmadığından başka bir şey sormadı. Onun müslüman olduğunu öğrendikten sonra adalet sahibi midir, doğru sözlü müdür, arâştırmadı."
Hemen belirtelim ki, kişinin getirdiği haberin makbul olması için, şehadetinin kabul edilmesi için adalet sahibi olması gerekir. Bu da onun sıdkı (doğru sözlülüğü), mürüvveti (insanî, ahlâkî, örfi değerlere bağlılığı) ve ehl-i sünnet akidesinde olmasıyla tahakkuk eder.[24], [25]

-3120 -5 -وعن ابنِ عمر رَضِىَ اللّهُ عَنْهما قال:]تَرَاآى النَّاسُ الهَلَ فَأخْبَرْتُ رَسُولُ اللّهِ أنِّى رَأيْتُهُ، فَصَامَ وَأمَرَ النَّاسَ بِصِيَامِهِ[. أخرجه أبو

داود.)-52- تيسير الوصولج-2(

5. (3120)- İbnu Ömer (radıyallahu anh) anlatıyor: "Halk hilâli görmek için gayret sarfetti. Ben, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gördüğümü (tek başıma) söyledim. Sözüm üzerine oruç tuttu ve halka da oruç tutmalarını emretti."[26]

-3121 -6 -وعن حسين بن الحارث الجدلي عن الحارث بن حاطب رَضِىَ اللهُ عَنْه قال:]أَمَرَنَا رَسُولُ اللهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ نَنْسُكَ لِرُوْيَتِهِ، فَإنْ لَمْ نَرَهُ، وَشَهِدَ شَاهِدًا عَدْلٍ نَسَكْنَا بِشَهَادَتِهِمَا[. أخرجه أبو داود.))النُّسُكُ((هنا الصوم .

6. (3121)- Hüseyin İbnu'l-Hâris el-Cedelî, Hâris İbnu Hâtîb (radıyallahu anh)'den anlatıyor: "Hâris dedi ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hilali, görünce oruç tutmamızı emretti, eğer biz göremez de iki âdil şâhid gördükleri hususunda şehâdet ederlerse, onların şehâdetlerine uyarak tutacaktık."[27]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste "oruç" diye tercüme ettiğimiz kelime nüsük'tür. Nüsük ise ibadet demektir, daha ziyade hacc'la ilgili ibâdetlerde kullanılır. Ancak, sadedin olduğumuz bahis oruç üzerine olduğu ve Ebu Dâvud da, hadisî oruçla ilgili bölüme koyduğu için nüsük'ten muradın oruç olduğu söylenebilir. Mamafih bunu, Hacc olarak da anlayıp: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) (zilhicce) hilâlini görünce haccetmemizi emretti..." diye de tercüme etmemiz uygundur.

2- Hadis, hilalin görülmesinin kesinlik kazanması için iki âdil şâhidin gerektiğini beyan etmektedir. Önceki hadisle bunun arasında teâruz mevcuttur. Çünkü orada tek kişinin şehâdetinin hilalin rü'yetinde yeterli olacağı ifade edilmektedir.
Hattâbî der ki: "şevvâl hilâlinin rü'yetinin sübut bulması için iki âdil kişinin şehadetinin makbuliyeti hususunda ihtilaf bilmiyorum. Ancak bir tek kişinin şehadetinde ihtilaf edilmiştir. Çoğunlukla âlimler "iki âdil kişiden azının şehâdeti makbul değildir" derler. Ancak Hz. Ömer'den yapılan rivayete göre o, kurban ve

ramazan bayramlarını ilanda tek kişinin şehâdetini kabul etmiştir. Bazı hadisçiler buna meyl ederek "hilalin rü'yeti meselesini, ihbar meselesi zımnında görüp, bu şehâdet meselesine girmez, (şehâdetteki şartlar bunda aranmaz)" demeye meyl etmişlerdir. Öyleyse ramazan ayının hilalini görmede tek kişinin şehadeti makbul olunca şevvâl ayının hilâlini görmede de makbul olur."
Bu istidlâle şöyle cevap verilmiştir: "Eğer bu, ihbâr nev'inden olsa idi, o meselede şöyle söylemek câiz olurdu: "Falanca bana haber verdi ki, hilali görmüştür." Hilalin rü'yetini isbatta başkasından yapılan bu hikâye tarzı câiz olmaz. Şu halde, bu isbat işi ihbâr nev'inden değildir. Buna delili de şudur: Hilali gören kimsenin ihbarının makbul olması için: "şehâdet ederim ki, ramazan hilâlini şahsen gördüm" demelidir. Bu muteberdir, çünkü bu meselede âdil olan tek kişi, bir grup âlim nezdinde, yeterlidir. Bu âlimler, İbnu Ömer'in rivayetiyle de ihticac ederler" (3120. hadise bak).
Rü'yet-i hilâl'in sübûtunda tek şâhidin beyanına itibar edenler nezdinde kadın ve erkek müsâvidir.[28]

7-435- و عن أبي عمير بن أنس عن عمومة له من أصحاب رَسولُ اللّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ]أَنَّ رَكْباً أَتَوْا رَسُولُ اللّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَشْهَدُونَ أَنَّهُمْ رَأَوُا الهِلَ بِا َمْسِ، فَأمَرَهُمْ أَنْ يُفطِرُوا، وَإِذَا أَصْبَحُوا أَنْ يَغْدُوا إِلَى مُصَّهُمْ[. أخرجه داود والنسائي .

7. (3122)- Ebu Umayr İbnu Enes, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ashabından olan amcalarından naklettiğine göre, bir grup kimse Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a binekleriyle gelip: "Dün hilâli gördük" diye şehâdette bulundular. Bunun üzerine, Efendimiz onlara oruçlarını açmalarını, sabah olunca da musallaya (bayram namazına) gelmelerini emretti."[29]

AÇIKLAMA:

Bu rivayetin başka vecihlerinden anlaşıldığı üzere, ramazanın otuzuncu günü, Medine'yi kaplayan bulut sebebiyle, hiç kimse hilâli göremez. Bu sebeple herkes oruca niyet eder. Ancak öğleden sonra günün sonlarına doğru gelen bir grup yolcu, bir gün önceden hilâli görmüş olduklarına şehâdette bulunurlar. Resûlullah, bu şehadet üzerine o günü bayram ilan eder ve oruçlarını yemelerini

emreder. Ertesi sabah musallaya gelmelerini söylemesi, bayram namazını kılmaları içindir. Yani ramazanın otuzbirinci sabahında namaz kılınmış olacaktır.
Böylece bu hadis, bayramın girdiği, namaz vakti içinde belli olmadığı durumlarda bayram namazının, bayramın ikinci gününde de kılınabileceğine delil olmaktadır. Evzâî, Sevrî, Ahmed, İshak, Ebu Hanîfe, Ebu Yusuf ve Muhammed bu görüştedirler. Bu aynı zamanda Şâfi'î merhumun da kavlidir.
Hadisin zahirine göre, ikinci günde kılınan bu namaz kaza değil, edâdır.
Hattâbî'nin İmam Şâfi'î'den nakline göre, bazı âlimler: "Bayramın girdiği, zevâlden önce bilinirse bayram namazı kılınır, aksi halde ne o gün ne de ertesi günü nâmaz kılınmaz. Çünkü bayram namazı, vakti içinde kılınır, başka vakitte kılınmaz" demiştir.
İmam Mâlik ve Ebu Sevr'in de bu görüşte olduğu belirtilir.
Hattâbî bu görüşleri naklettikten sonra: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sünnetine uymak başkasının sünnetine uymaktan evlâdır. Ebu Umayr hadisi sahihtir, ona uymak vâcibtir" der. Bu sözüyle Hattâbî, "Bayramın, zevalden az önce bilinmesiyle zevalden sonra bilinmesi arasında, Şâfi'î, Mâlik ve Ebu Sevr'in aksine olarak fark yoktur" demek ister. Zira hadiste, onların hilâli sonra gördüklerine delâlet eden bir karine yoktur.[30]

-3123 -8 -وعن كريب قال:]اسْتَهَلَّ عَلَيَّ رَمَضَانُ وَأنَا بِالشَّام فَرَأيْتُ الهَلَ يَوْمَ الجُمُعَةَ، ثُمَّ قَدِّمْتُ الْمَدِينَةَ فِي آخِرِ الشَّهْرِ، فَسَألَنِي ابْنُ عبَّاسَ مَتَى رَأيْتُمُ الهِلَ؟ قُلْتُ: يَومَ الجُمُعَةَ فَقَالَ : أنْتَ رَأيْتَهُ؟ فَقُلْتُ: نَعَمْ، وَرَآهُ النَّاسُ وَصَامُوا وَصَامَ مُعَاوِيةُ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ فقَالَ: لَكِنَّا رَأيْنَاهُ لَيْلَةَ السَّبْتِ فَ نَزَالُ نَصُومُ حَتَّى نُكَمِّلَ ثَثِينَ، أوْنَرَاهُ قُلْتُ: أفَ تَكْتَفِي بِرُؤيَةِ مُعَاوِيةَ وَصِيَامِهِ؟ فقَالَ: هَكَذَا أمَرَنَا رَسُولُ اللّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ[. أخرجه الخمسة إ البخاري، وهكذا هو في كتاب الحميدي، يوم الجمعة، وكلهم قالوا ليلة الجمعة وهو الصحيح ، و كذا هو في جامع ا٘صول ليلة الجمعة .

8. (3123)- Küreyb (rahimehullah) anlatıyor: "Ben Şam'da iken ramazan hilali beklenmişti. Hilali bir cum'a günü ben de gördüm. Sonra ayın sonunda Medîne'ye geldim. İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ):
"Hilali ne zaman görmüştünüz?" diye sordu. Ben
"Cum'a günü!" dedim. İbnu Abbâs tekrar:

"Sen de hilali gördün mü?" dedi. Ben:
"Evet, hem ben, hem de halk gördü ve herkes oruç tuttu. Hz. Muâviye (radıyallahu anh) de oruç tuttu!" dedim. İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ):
"Ama biz hilâli cumartesi gecesi gördük. Öyleyse otuza tamamlayıncaya veya hilali görünceye kadar tutmalıyız!" dedi. Ben:
"Hz. Muâviye'nin görmesiyle ve onun orucuyla iktifa etmiyor musun?" dedim. Cevaben:
"Hayır! Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bize böyle emretti" dedi."[31]

AÇIKLAMA:

1- Görüldüğü üzere, bir iş için Şam'a giden Küreyb, orada ramazan ayına girmiş ve herkesle birlikte hilali cum'a günü görerek oruca başlamıştır. Medine'ye döndüğü zaman ramazan devam etmektedir ve burada oruca bir gün sonra başlanmıştır.
Şam'da bir gün önce başlanmış olan ramazan meselesinde İbnu Abbâs, Şam'a uymaya taraftar olmayıp, "hilali görünceye kadar"; görülmemesi halinde "ramazanı otuza tamamlayıncaya kadar" oruca devam kararı veriyor. "Şam'a niye uymuyorsun?" diye vâki olan suâle: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) (bu çeşit durumlarda, kendi rü'yetimize uymamızı) böyle amel etmemizi emretti!" şeklinde cevap veriyor.

2- Bu hadis, "Ramazanı başlatma ve sona erdirmede her belde kendi rü'yetine tâbidir, bir başka beldenin rü'yeti onu bağlamaz" diyen âlimlerin dayanağı olmuştur. İbnu Abbâs, Kâsım İbnu Muhammed, Sâlim İbnu Abdillah İbni Ömer, İkrime, İshâk İbnu Râhûye bu hadisin zahiriyle hükmederek "Her beldenin rü'yeti kendine hastır" demişlerdir.
Ancak cumhur denen büyük ekseriyet: "Beldelerden birinde daha önceden hilalin görülüp oruca başlandığına dair haber geldiği takdirde, oraya uyulur, önceden yenen oruç da kaza edilir" hükmüne varmıştır. Ebu Hanîfe ve ashabı, İmam Mâlik, Şâfi'î, Ahmed İbnu Hanbel bu görüştedirler.

3- "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bize böyle emretti" sözü ile İbnu Abbâs'ın: "Resûlullah bize, iftar hakkında bir kişinin şehâdetini kabul etmemiz emretti" demek istediği muhtemel olduğu gibi: "...beldemiz ehlinin rü'yetine itimad etmemizi, başka beldelerin rü'yetine itibar etmememizi emretti" demiş olması da muhtemeldir. İhtimal, istidlali bozacağı için, bunlardan biriyle

cezmetmeyip kesin hükme gitmek mümkün olmaz. Bu sebeple, bu mevzuda Resûlullah'tan rivayet edilen ve 3116 numarada kaydedilen Buhârî hadisidir: "Hilâli görmedikçe oruca başlamayın, tekrar hilâl görmedikçe de oruca son vermeyin. Bulut görmenize mâni olursa sayıyı otuza tamamlayın."[32]

3124- 9- وعن أبي هريرة رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ النَّبِيُ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: الصَّومُ يَومَ تُصُومُونَ وَالفِطْرُ يَوْمَ تُفْطِرونَ، وَا َضْحَى يَوْمَ تُضَحُّونَ[.
أخرجه أبو داود والترمذي.

9. (3124)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"(Muteber) oruç, (hep beraber) tuttuğunuz gündekidir. (Muteber) iftar, (hep beraber) ettiğiniz gündekidir. (Muteber) kurban (hep beraber) kur'ban kestiğiniz gündekidir."[33]

AÇIKLAMA:

Tirmizî, hadisin mânasını, bazı ilim ehlinin: "Ramazan orucunun başlama ve bitme günlerinin cemaatle ve insanların çoğunluğu ile yapılması gerekir" diye anladığını belirtir. Mübârekfûrî, Tirmîzi şerhi'nde hadis hakkında şu açıklamaları sunar: "Hattabî bu hadisin mânasını şöyle açar: "İçtihada dayanılarak varılan hükümlerde düşülen hatanın sorumluluğu halktan kaldırılmıştır. Sözgelimi bir kavm, hilâli görme hususunda gayret sarfetmelerine (içtihad) rağmen hilâli göremeseler, bu durumda orucu otuza tamamlamadan bayram yapmazlar. Sonradan ramazanın yirmidokuz gün olduğu nazarlarında kesinlik kazansa, artık onlara ne günah, ne ayıplama hiçbir şey gerekmez, oruçları da iftarları da olmuş bitmiştir.
Arafat'ta vakfe gününde hata yapılsa da hüküm aynıdır, vakfenin iâdesi gerekmez.
Münzirî, Telhîsü's-Sünen'de der ki: "Dendi ki, bu hadiste yevm-i şekkte ihtiyaten oruç tutulmayıp, herkesin oruç tutuğu günde oruç tutmanın gereğine de işâret vardır."
Yine dendi ki: "Bu hadiste: "Hilâlin doğuşunu, ayın menzillerinin hesabı yoluyla bilen kimseye, bilmeyenlerden ayrı olarak, bu bilgisine göre oruca başlaması ve

ramazanını sona erdirmesi câizdir" diyene red vardır."
Yine dendi ki: "Tek bir şâhid, hilâli görecek olsa, hâkim de onun şehâdetini muteber addetmese, onun bu şehâdetiyle tutulan oruç ne kendi hakkında muteberdir, ne de onu esas alarak tutan halk hakkında muteberdir."
Şevkânî der ki: "Bu sonuncu görüşü İmam Muhammed eş-Şeybânî benimseyip dedi ki: "Bir kimsenin kendi yakînine muhalif bile olsa, halkın hükmü ile, ayın hilâlinin görülmesi, o ferd için de, ister oruç ister hacc hususlarında kesinlik kazanır." Atâ ve Hasan Basri'den de aynı görüş rivayet edilmiştir. Ancak cumhur, bu noktada farklı hükmetmiştir. Derler ki: "Yakîn kesbettiği hususta, kendisine şahsî hükmü ne ise o tahakkuk eder." Hadisi cumhur, Hattâbi gibi tefsir eder."
Hadisin mânası hususunda şöyle diyen de olmuştur: "Bu, insanların hiziplere ayrılıp Resûlullah'ın getirdiği hidâyete muhalefet edeceklerini ihbar etmektedir. Bir kısmı hesapla amel edecek ve halktan bir grup bunu benimseyecek; bir grup da onu ve Arafat'ta vakfeyi öne alacaklar ve bunu kendilerine bir şiar kılacaklar ki, Bâtinîler böyle yapmışlardır. Açıktan açığa hakkı iltizam eden bir grup da Resûlullah'ın hidayeti üzerine devam eder. Hadisteki halk (nâs) kelimesinden de murad bunlardır. Bunlar sayıca az bile olsalar sevâd-ı azam'ı (yani uyulması gereken çoğunluğu teşkil ederler."[34]

-3125 -10 ـوعن ابن عمر رَضِىَ اللهُ عَنْهما قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: الشَّهْرُ كَذَا وَكَذَا وَكَذَا ، وَصَفَّقَ بِيَدَيْهِ مَرَّتَيْنِ بِكُلِّ أَصَابِعِهِمَا، وَنَقَصَ فِي الصَّفْقَةِ الثَّالِثَةِ إِبْهَامَ
الْيُمْنَيَ أَوِ الْيُسْرَى [. أخرجه الخمسة إ الترمذى .

10. (3125)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ramazan ayı şöyle, şöyle şöyledir -bu sırada iki elini bütün parmaklarıyla iki sefer çırptı, üçüncü çırpışta sağ veya sol başparmağını yumdu.-"[35]

-3126 -11 ـوفي رواية لمسلم والنسائي :]إنَّا أُمَّةٌ أُمِّيَّةٌ َ نَكْتُبُ وَ َ نَحْسُبُ الشَّهْرَ هَكَذَا وَهَكَذا ، يَعْنِي مَرَّةً تِسْعاً وَعِشْرِينَ وَمَرَّةً ثَثِينَ[.

11. (3126)- Müslim ve Nesâî'de gelen bir rivayette: "Biz ümmî bir milletiz, ne yazı ne de hesap biliriz. Ay, şöyle şöyledir" dedi. Yani bir defasında yirmidokuz, bir defasında otuz gösterdi" denmiştir."[36]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah bu iki hadiste, ramazan ayının bazan 29, bazan 30 olduğunu parmaklarıyla göstererek tebliğ buyurmaktadır. Parmaklarıyla göstermenin gerekçesini de ifâde etmiştir: "Biz ümmî bir milletiz, okuma yazma bilmeyiz.
"Ümmî, hadisin de açıkladığı üzere okuma bilmeyen, yazı bilmeyen mânalarına gelir. Kelimenin, "annesinden doğduğu gibi duran, doğduktan sonra okuma yazma öğrenmemiş, doğduğu şekilde câhil kalmış" mânasına geldiği de belirtilmiştir.
İbnu Hacer, hadiste geçen "Biz ümmî bir ümmetiz" sözü ile, bu hadisin söylendiği andaki muhatapların veya Resûlullah'ın kendisinin kastedilmiş olabileceğini belirtir. Ancak bazı âlimler: "Bundan maksad, Arap kavmidir, çünkü yazı bilmezler" demiştir. Nitekim ayet-i kerime'de: "Ümmîler arasından kendilerine ayetlerini okuyan... onlara Kitab'ı ve hikmeti öğreten bir peygamber gönderen O'dur" (Cum'a 2). Ayet-i kerime'de Arapların Ümmîler olarak tavsifi, onlarda okuma yazma bilenlerin nâdir olmasından dolayıdır.[37]

2- İbnu Hacer oruç, bayram, hacc gibi takvime müteallik işlerde hesaba değil, rü'yete itibar edilmesi gerektiğini, hadislerin zâhirlerinden bunun anlaşıldığını belirtir. Ve: "Oruç hakkındaki bu hüküm, -sonradan hesabı bilenler çıkmış olsa bile- devam etmiştir" der. Bu kanaatine delil olarak 3116'da kaydettiğimiz Buhârî hadisinde geçen "Eğer bulut mânî olursa orucunuzu otuza tamamlayın" ibâresini zikreder. "Bulut halinde Resûlullah, "hesap bilenlere sorun!" demiyor" der. Ona göre bundaki hikmet, bulut halinde, mükelleflerin sayı hususunda eşit durumda olmasından ve otuza tamamlama ile herkesten aynı şekilde ihtilafın ve anlaşmazlıkların kalkacağındandır.
Biz İbnu Hacer'in sözünden, onun: "Eğer, havanın bulutlu olması halinde sayıyı değil hesabı esas aldığımız takdirde mü'minler arasında ihtilaf çıkar, çünkü hesap işinde ittifak sağlanmaz" demek istediğini anlamaktayız ki, hal-i hazırda, rü'yet-i hilâl meselesinde İslâm âlemindeki kargaşayı ifade etmektedir.
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), hilâlin doğuşunun, başta güneş, diğer bir kısım yıldızların rağmına olarak, önceden, herkesin ittifak edeceği, şaşmaz bir

şekilde hesap edilemeyip takvime bağlanamayacağını gâyb-âşina nübüvvet nazarıyla görmüş, mucizâne bir surette bildirmiştir.[38]

3127- 12- وعن أبى بكرة رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: شَهْراً عِيدٍ َ يَنْقُصَانِ، وَذُوا الْحِجَّةِ[. أخرجه الخمسة إ النسائى.قيل. أرد بهذا تفضيل العمل في عشر ذى الحجة، وأنه ينقص في ا' جر والثواب عن شهر رمضان.

12. (3127)- Ebu Bekre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İki bayram ayı eksilmezler: Bunlar Ramazan ve Zü'l-Hicce aylarıdır."[39]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadisi anlamada âlimler ihtilaf etmiştir. Bir kısmı Ramazan ve Zilhicce aylarının daima otuz gün olduğunu iddia etmiştir. İbnu Hacer: "Bu mevcut müşahedemize de terstir, binaenaleyh merduddur" der. Ayrıca Resûlullah'ın 3116 numarada kaydedilen: "Hilâli görerek (ramazan) orucuna başlayın, hilâli görerek bayram edin, eğer bulut araya girerse otuza tamamlayın" hadisinin de bu merdûd görüşe muhâlefet ettiğini belirtir. "Çünkü der, şayet ramazan ebediyyen otuz olsaydı bu açıklamaya ihtiyaç kalmazdı."
Ebu'l-Hasen'in anlamasına göre, "Bu aylar, yirmidokuz veya otuz olmasıyla faziletçe bir artışa veya eksikliğe uğramaz."

* Bazıları: "Bu iki ay birlikte artıp eksilmez. Yani biri yirmidokuzsa diğeri otuzdur, bu muvâzene ebediyyen böyledir" demiştir.

* Bazıları; "Bunlarda yapılan amellerin sevabı yönüyle bunlar noksan olmaz" demiştir.
Bu son iki görüş Selef'ten meşhurdur. Buhari nüshalarında çoğunlukla aynen nakledilmiştir. Buhari: "İkisi de (bir yıl içinde) nâkıs olarak bir araya gelmezler" demiştir. Tirmizî, bunu: "Biri nâkıs ise yani 29 gün ise diğeri otuzdur" diye daha açık olarak ifade eder. Ahmed İbnu Hanbel, İshak İbnu Râhûye böyle anlamışlardır.

* Ahmed İbnu Hanbel: "Ramazan eksikse (29 ise), Zilhicce tamdır, zilhicce eksikse ramazan tamdır (30 gün)" der.

* İshak İbnu Râhuye: "Ay yirmidokuz da olsa tamdır" demiştir: İshak'ın anlayışına göre, her iki ay da aynı yıl içerisinde eksik yani 29'ar gün olarak gelebilir.

* Bazıları: "Otuz veya yirmidokuz olmasında ahkâm yönüyle bir eksiklik hâsıl etmez" demiştir.

* Bazıları: "Nefsülemirde eksiklik yoktur, ancak hilâli görmede mâni çıkar" demiştir.

* Bazıları: "Bunun mânası, kahir ekseriyete göre, bu iki ay aynı yıl içerisinde eksik olarak gelmezler, ikisinin de eksik olmaları hâli pek nâdirdir" demiştir. İbnu Hacer bu görüşün en doğru görüş olduğunu belirtir. Nitekim Tahâvî der ki: "Hadisi zahiriyle almak veya ikisinden birinin noksanlanmasına hamletmek tatminkâr olmaz, müşahedemiz bunu reddeder, çünkü zaman zaman her iki ayın da aynı yıl içerisinde noksan geldiğini görmekteyiz."

* Zeyn İbnu'l- Münir şöyle demiştir: "Bu söylenenlerin hiç biri itirazdan paçayı kurtaramaz. Bunlardan gerçeğe en yakın olanı şöyle demektir. "Murad şudur: Müşâhede edilen sayı noksanlığı, her iki ayın da büyük bir bayram ayı olması sebebiyle, telâfi olunur. Öyle ise bunların, diğer aylar gibi noksan diye tavsifleri câiz olmaz." Bu söz de netice itibâriyle İshâk'ın sözünü te'yid eder.

* Beyhâkî der ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu iki ayı diğerlerinden ayrı olarak zikretmiştir zira oruç ve hac ahkâmı bunlarla ilgilidir." Nevevî de buna cezmeder. Ve: "Doğru ve mûtemed görüş budur" der. Bunun mânası şudur: Bu iki ayla ilgili olarak beyan edilen her bir fazilet ve ahkâm, ramazan otuz veya yirmidokuz gün olsa da aynen hâsıl olacaktır, vakfeler dokuzuncu veya bir başka güne tesâdüf etse de aynıdır. Şurası da açıktır ki, bunun şartı, hilâlin aranmasında bir kusur olmamaya bağlıdır.

2- Bu hadisin hâsıl ettiği faide, orucu yirmidokuz gün tutanla, Arafat vakfesini arafe günü dışında yapan kimselerin içine gelen şekli izâle etmesidir. İbnu Hacer der ki: "Bâzıları, sekiz zilhiccede vakfe imkanını müşkil addettiler. Aslında müşkilat mevcut değildir, zira, bazı hallerde iki şâhidin müşâhedesiyle mesela zilhiccenin başı perşembeye rastlamıştır, buna binaen cuma günü vakfeye dururlar. Ancak sonradan bunların yalan şehâdette bulundukları ortaya çıkabilir." Tîbî bu mânayı daha açık olarak şöyle beyan eder: "Hadisin zâhiri, bu iki ayın

diğer aylarda bulunmayan meziyetle donatıldığını beyan etmektedir. Burada maksat diğer aylarda yapılan ibadetin sevabının eksildiğini bildirmek değildir. Bilakis burada kastedilen şey, bu iki ayda iki bayram bulunması sebebiyle, bunlara terettüp edecek hükümde vukua gelecek hatalarda zorluğu kaldırmaktır, çünkü bayramların günleri hakkında verilecek hükümde hataya düşmek daima mümkündür. Bundan dolayı, Resûlullah "eksilmeyen iki ay" dedikten sonra, "İki bayram ayı" dedi. Bunlar yerine "Ramazan ve Zilhicce" demekle yetinmedi."

3- Hadiste ramazan ayına "bayram ayı" denmektedir. Halbuki bayram, ramazanın içinde değildir. Bu, bayramın ramazana yakınlığı veya bayram hilâlinin, bazan ramazanın sonunda görülmesi sebebiyledir. Ancak önceki ihtimal kuvvetlidir, Nitekim, Resûlullah bir hadislerinde: "Akşam namazı, gündüzün vitridir" buyurur. Halbuki akşam namazı cehridir ve gece namazlarına dahildir, ve şer'î örfte güneşin batması ile gece başlar. Şu halde Resûlullah'ın, akşamı bu hadiste gündüze dahil etmesi ona yakınlığı sebebiyledir.

4- Hadisten Çıkarılan Bazı Hükümler:

* Bu hadiste, "sevap" daima meşakkatin varlığına bağlı değildir, Allah dilerse, nâkıs ibadeti, tam olana sevapta dâhil edebilir.

* Bazı âlimler buna dayanarak "Ramazanda tek niyet kâfidir, çünkü hadis, ayı bir bütün olarak tek bir ibadet kılmaktadır, öyleyse tek niyet yeterlidir" demişlerdir.

* Bu hadis, yirmidokuz da olsa otuz da olsa, ramazan ayının sevapça eşit olmasını, ay içerisinde işlenen sevaba bir bütün olarak bakılması ile olduğunu, teker teker günlerin tafsiline nazarla olmadığını iktiza eder.[40]

FASIL

ORUCUN RÜKÜNLERİ

NİYYET

3128- 1- عن حفصة رَضِىَ اللّهُ عَنْها قالتِ:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ لَمْ يُجْمِعِ الصَّيَامَ قَبْلَ الْفَجْرِ فَ صِيَامَ لَهُ[. أخرجه أصحاب السنن.

1. (3128)- Hz. Hafsa (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim orucu fecirden önce niyetle (kesin kılmazsa) onun orucu yoktur."[41]

3129- 2- وعن عائشة وحفصة رَضِىَ اللّهُ عَنْهما قالتا:] يَصُومُ إَ مَنْ أجْمَعض الصِّيَامَ قَبْلَ الْفَجْرِ[. أخرجه والنسائي .

2. (3129)- Hz. Aişe ve Hz. Hafsa (radıyallahu anhümâ) buyurdular ki: "Sadece şafaktan önce niyet edenlerin orucu muteberdir."[42]

AÇIKLAMA:

1- Hz. Hafsa'nın rivayeti, görüldüğü üzere mevkûf veya merfu olma hususunda muzdariptir. Ancak sîkanın ziyadesi makbuldür kaidesi esas alınarak ref'ine hükmedilmiştir.

2- Kaydettiğimiz iki hadis, orucun muteber olması için niyetin şart olduğunu göstermektedir. Hadis mutlak geldiği için, zâhiri, farz veya nâfile her çeşit namazı içine alır ve fecr-i sâdıktan önce niyet edilmediği takdirde orucun muteber olmayacağını ifade eder. Nitekim İbnu Ömer, Câbir İbnu Zeyd, İmam Mâlik, Müzenî, Dâvud-ı Zâhiri bu görüştedirler. Ancak, geri kalan âlim ve imamlar, nafile orucun, gündüzleyin yapılacak niyetle sahih olacağına hükmetmişlerdir. Onlar bu hükme giderken sadedinde olduğumuz hadisi Hz.Aişe (radıyallahu anhâ)'nın şu rivayeti ile tahsis edip hükmün şümûlünü tahsis ederler. "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana (gündüzleyin) gelir: "Yanında yiyecek bir şey var mı?" diye sorardı. Ben, "yok!" diye cevap verince: "Öyleyse ben oruç tutuyorum!" derdi."

3- Tirmizî şu açıklamayı kaydeder: "Bir kısım ilim ehline göre ramazan orucunda, veya bunun kazasında veya nezir orucunda geceden niyetini kesin şekilde yapmazsa orucu muteber değildir."
Hanefilere göre oruca niyetin vakti, güneşin batmasından ertesi günü istîvâ anına (kaba kuşluk) kadar devam eder. İstîvâ anından sonra niyet sahih değildir. Ancak namazın çeşidine göre, bazı tefrikte bulunurlar:

* Farz orucun niyeti güneşin batmasından kaba kuşluğa kadar devam eder.

* Kaza, kefâret ve mutlak nezir oruçları için niyet, güneşin batmasından fecr-i sâdık'a kadardır, daha sonra yapılamaz.

* Nâfile oruçlar için de güneşin batmasından ertesi günü istîvâ zamanına kadar caizdir.

4- Şâfiîlere göre kişi, orucu bozan bir amelde bulunmadığı müddetçe güneşin batmasına kadar nafile oruca niyette bulunabilir.

5- Mâlikîlere göre, nafile orucun da niyet vakti Nısfu'n-Nehâr'a kadar uzatılamaz.[43]

NAFİLE ORUCUN NİYYETİ

3130-1 -عن عائشة رَضِيَ اللهُ عَنْها قالت:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ذَاتَ يَوْمٍ هَلْ عِنْدَ كُمْ شَىْءٌ ؟ قُلْتُ: َ. قَالَ رَضِىَ اللّهُ عَنْه: فَإنِّي صَائِمٌ، فَلَمَّا خَرَجَ أَهْدِيَتْ لَنَا هَدِيَّةٌ، أَوْ جَاءَنَا زَوْرٌ، فَلَمَّا رَجَعَ رَسُولُ اللّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللّهِ: أَهْدِيَتْ لَنَا هَدِيَّةٌ، أَوْ جَاءَنَا زَوْرٌ، وَقَدْ خَبَّأْتُ لَكَ شَيْئاً. قَالَ: مَا هُوَ؟ قُلْتُ: حَيْسٌ. قَالَ: هَاتِيهِ، فَجِئْتُ بِهِ فَأكَلَ، ثُمَّ قَالَ: كُنْتُ أَصْبَحْتُ صَائِمَاً [. قال مجاهد رحمه اللّه تعالى : إنما ذلك بمنزلة رجل يخرج الصدقة من ماله، فإن شاء أمضاها، وإن شاء أمسكها. أخرجه الخمسة إ البخاري .

1. (3130)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir gün bana:
"Yanında (yiyecek), bir şey var mı?" diye sordu.
"Hayır!" demem üzerine: "Ben oruç tutacağım!" buyurdu. Yanımdan çıkınca bize bir hediye geldi -veya bize bir grup misafir geldi.- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) eve geri dönünce:
"Ey Allah'ın Resulü bize bir hediye geldi -veya bize ziyaretçiler geldi- sana yiyecek bir şey hazırladım!" dedim.
"Nedir o?" diye sordu. Ben:
"Hays! (un, yağ, hurmadan yapılan bir yemek)" dedim.

"Getir onu!" buyurdu. Ben de getirdim. Aleyhissalâtu vesselâm onu yedi, sonra: "Oruçlu olarak sabahlamıştım" buyurdu."
Mücâhid (rahimehullah) der ki: "Bu, malından sadaka çıkaran adam gibidir, o, dilerse çıkardığı sadakayı verir (yani kararını icra eder), isterse vermekten vazgeçer."[44]

-3131 -2 -وعن أم الدرداء قالت :]كَانَ أَبُو الدَّرْ دَاءِ رَضِىَ اللهُ عَنْهُ يَأتِي نَهاراً، فَيَقُولُ : عِنْدَ كُمْ طَعَامٌ ؟ فَإنْ قُلْنَا َ. قَالَ: إنِّى صَائِمٌ يَوْمِى هَذَا، وَفَعَلَهُ أبُو طَلْحَةَ، وَأبُو هُرَيرَةَ، وَابنُ عَبَّاسٍ، وَحُذَيفَةُ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ[. أخرجه البَخاري في ترجمة.

2. (3131)- Ümmü'd-Derdâ anlatıyor: "Ebu'd-Derdâ (radıyallahu anh) gündüzleyin gelir: "Yanınızda yiyecek var mı?" diye sorardı. Şâyet biz: "Hayır, yok!" diyecek olsak: "Öyleyse bugün ben oruçluyum!" derdi. Ebu Talha, Ebu Hüreyre, İbnu Abbâs, Huzeyfe (radıyallahu anhüm) hep böyle yaptılar."[45]

AÇIKLAMA:

1- Yukarıda kaydettiğimiz iki hadis, nâfile oruç için gündüzleyin niyet edilebileceğini ifâde etmektedir, yeter ki imsak vaktinden itibâren yeme, içme, ilaç alma gibi oruca mâni bir amelde bulunulmamış olsun.
Ancak gündüzleyin oruca niyet hususu âlimler arasında ihtilaf edilmiştir. Yukarıdaki Ümmü'd-Derdâ rivayeti İbnu Ebî Şeybe'de senetli olarak gelmiştir ve orada: "Ebu'd-Derdâ, bazan kuşluk vakti bize gelir ve yiyecek bir şey sorardı" denilir. Böylece bu uğrama ve taleplerin öğleden önce olduğunu anlamaktayız. Devamında: "Bazen olurdu bir şey veremezdik. O zaman: "Öyleyse ben bugün oruç tutacağım derdi" denmektedir.
Yine İbnu Ebî Şeybe'de Hz. Enes, Ebu Talha ile ilgili olarak şunu anlatır: "Ebu Talha, ehline gelip: "Yiyecek bir şey var mı?" diye sorar, eğer "hayır!" derlerse o gününü oruçla geçirirdi."
Hz. Muâz, Hz. İbnu Abbâs, Ebu Hüreyre gibi başka bir kısım sahâbilerden de yemek arayıp bulamayınca oruca niyet ettiklerine dair rivayetler gelmiştir.
Önceki hadis (3130), bizzat Resûlullah'ın da aynı şekilde, yiyecek bulamayınca

oruca niyetlendiğini göstermektedir. Nevevî der ki: "Bu hadiste, güneşin zevalinden öncesine kadar nâfile oruca niyet edilebileceğini söyleyen cumhura delil mevcuttur."
Şâfiîler bu cevazı mutlak görürler. Yani öğleden önce de olur, sonra da.
İmam Mâlik, Leys ve İbnu Ebi Zî'b'e göre ise geceden niyet olmayınca tetavvû oruç câiz olmaz.

2- Önceki hadiste bazı ziyaretçilerin gelmesinin zikrinden maksad, o ziyâretçilerin yiyecek hediye getirmiş olmasını söylemektir. Hz. Peygamber'in, "Yiyecek bir şey var mı?" diye sorması orucunu bozmak istemesi olarak te'vil edilmiştir. Ancak Nevevî bu te'vili tekellüflü bulur.

3- İmam Şâfiî ile ona muvafakat eden ulemâya göre, nâfile oruç bozulabilir, herhangi bir telâfi de gerekmez. Bazı sahabelerle, Ahmed İbnu Hanbel ve İshak İbnu Râhûye'nin görüşleri de buna muvafıktır. Ancak tamamlanması müstehabtır.
Ebu Hanîfe'ye göre, nafile de olsa niyetten sonra oruç bozulmamalıdır, bozacak olursa kaza etmesi gerekir. Mâlik, Hasan Basrî, İbrahim Nehâî ve Mekhûl gibi başka bir kısım âlimler de bu görüştedirler.
İmam-ı Azam'a göre ziyafete çağırılmak, nafile orucu bozmaya meşru bir özürdür.[46]

ORUCU BOZAN ŞEYLERDEN KAÇINMAK

3132-1 -عن أبي هريرة رضي اللّهُ عنه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ ذَرَعَهُ الْقَيْءُ فَلَيْسَ عَلَيْهِ قَضَاءُ، وَمَنِ اسْتَقَاءَ عَمْداً فَلْيَقْضِ[. أخرجه أبو داود والترمذي. »ذَرَعَهُ الْقَيْءُ « إذا غلبه من غير استدعاء.

1. (3132)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim kendiliğinden kusacak olursa, üzerine kaza gerekmez. Kim de isteyerek kusarsa orucunu kaza etsin."[47]

AÇIKLAMA:

1- Hadis kendiliğinden kusan kimsenin, orucunu kaza etmeyeceğini ifade ediyor.

Kendiliğinden vukûa gelen kusma hâdisesinde ferdin bir taksiri olmadığı için kaza etmek terettüp etmediği halde, iradî olarak kusana kaza terettüp etmektedir. İbnu'l-Münzir "Bu hususta icma var" der.
Alimler büyük çoğunlukla bu hadisin zahirini esas almıştır. İradî olarak kusana kefaret gerekip gerekmeyeceği münakaşa edilmiştir. Burada da ekseriyet "Kefaret gerekmez" diye hükmetmiştir.
İbnu Abbâs ve İkrime, vücuda giren şeyin orucu iptal edeceğini, çıkanın hiç bir zarar vermeyeceğini söylemişlerdir.[48]

3133-2- وعن أبى سعيد رضي اللّهُ عنه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ثَثٌ َ يُفْطِرْنَ الصَّائِمَ: الْحِجَامَةُ، وَالْقَىْءُ ، وَاِحْتَمُ [. أخرجه الترمذي .

2. (3133)- Ebu Sa'id (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Üç şey vardır orucu bozmaz: Hacamat olmak (kan aldırmak), kusmak, ihtilam olmak."[49]

3134-3- وعن معدان بن طلحة:]أَنَّ أَبَا الدَرْدَاءِ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ حَدَّثهُ : أَنَّ رَسُولُ اللّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَاءَ فَأفْطَرَ، وَأَنَّهُ سَألَ ثَوْبَانَ رَضِىَ اللّهُ عَنْه عَنْ ذَلِكَ فَقَالَ: صَدَقَ
أَنَا صَبَبْتُ لَهُ وَضُوءَهُ [. أخرجه أبو داود والترمذي .

3. (3134)- Ma'dân İbnu Talha, kendisine Ebu'd-Derdâ (radıyallahu anh)'nın şunu anlattığını söylemiştir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kustu ve orucunu açtı. Sevbân (radıyallahu anhâ) bu meseleyi sordu. Sevbân:
"Doğru söylemiş, o zaman abdest suyunu ben döktüm" dedi."[50]

AÇIKLAMA:

1- Hadisin Tirmizî'deki veçhi daha vâzıh olarak şöyle gelmiştir: "Ebu'd-Derdâ anlatıyor: "Resûlullah kustu ve orucunu açtı. Sonra da abdest aldı. Bilahare

Dimeşk mescidinde, (Resûlullah'ın azadlısı olan) Sevbân'a rastladım. Bu hâdiseyi ona anlattım. Sevbân:
"Doğru söylemiş, (hâdise öyle cereyan etti ve hattâ) abdest suyunu ben döktüm" dedi."

2- Hadis, kusmanın abdesti bozacağına delil kılınmıştır. Ancak bazı âlimler, hadisin bu hususta sarih bir delil teşkil edemiyeceğini söylemiştir. Onlara göre, kusmadan sonra Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın abdesti istihbâben veya tesâdüfen alma ihtimali de vardır. Keza tabirinde geçen fe'nin sebep bildiren fe olması muhtemel ise de tâkip yani sıra bildiren fe olma ihtimali de vardır.
Her hâl u kârda Seleften bir çok büyük, kusmanın abdesti bozacağına hükmetmiştir: Zührî, Alkame, Esved, Şâbî, Urve İbnu'z-Zübeyr, Neha'î, Katâde, Hammad, Sevrî, Hasan İbnu Sâlih, Evzâ'î vs. Hanefi görüşe göre ağız dolusu kusulacak olursa abdest bozulur, yeniden alınmalıdır.
İmam Şâfiî ve İmam Mâlik'e göre, kusmak abdesti bozmaz. Cumhur, "kusma kasda makrun olursa orucu bozar" demekte ittifak eder.[51]

-3135 4- وعن ابن عباس رَضِىَ اللّهُ عَنْهما قال:]إِحْتَجَمَ رَسُولُ اللّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ مُحْرِمٌ وَاحْتَجَمَ وَهُوَ صَائمٌ[. أخرجه الخمسة إ النسائي.

4. (3135)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ihramlı olduğu halde hacamat oldu. Keza oruçlu iken de hacamat oldu."[52]

AÇIKLAMA:

İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) bu rivayetle hacamat olmanın yani kan aldırmanın orucu bozmayacağına işaret etmektedir. Bu meselede ulemâ ihtilaf etmiş ise de cumhur, mutlak surette kan vermekle orucun bozulmayacağına hükmetmiştir.
Hz. Ali, Atâ, Evzâî, Ahmed, İshak ve Ebu Sevr (rahimehullah): "Hacamat yaptıran da yapan da orucunu bozar" diye hükmetmişlerdir. Bunlara göre oruç bozulursa da kaza gerekir; Atâ ise, "kefaret gerekir" demiştir. Ancak kefarete hükmetmede Atâ yalnız kalır.
Şu hususu da belirtelim ki, iki hadis sonra kaydedileceği üzere, Hz.

Peygamber'den sahih bir senedle "Hacamat yapan da yaptıran da orucunu bozmuştur" hadisi de rivayet edilmiştir. Şarihler bu sonuncu hadisin mensuh olduğuna hükmederler. "Zira derler, bu hadisin bazı tariklerinde, Resûlullah'ın bu hadisi Veda Haccı sırasında irâd buyurduğu tasrih edilmiştir. Diğeri ise daha önce yani Mekke fethi sırasında irâd edilmiştir. Öyle ise bunun mensuh olacağı açıktır."[53]

3136- 5- وعن أنس رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]مَا كُنَّا نَدَعُ الحِجَامَةَ لِلصَّائِمِ إَّ لِكَرَاهَةِ الجَهْدِ[. أخرجه البخاري وأبو داودَ .

5. (3136)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Biz oruçlunun hacamat olmasını, sâdece bitap düşmesinden korkarak terkettik."[54]

AÇIKLAMA:

Bu rivayet dahi, hacamat olmanın orucu bozmayacağını ifade eder. Zira Hz. Enes, oruçlunun "Orucum bozulur" diye değil, "bitap düşerim" korkusuyla hacamat olmaktan kaçındığını belirtmektedir. Oruçlunun kan aldırmasına Resûlullah'ın ruhsatını ifade eden başka rivayetler de mevcuttur.
Kan aldırmanın orucu bozmayacağı esas olmakla beraber, hacamat sebebiyle zayıf düşeceğinden korkulan kimseler hakkında mekruh olduğu belirtilmiştir. Böylece sadedinde olduğumuz hadisle, diğer ruhsat hadisleri cem edilmiş olmaktadır. Bazı âlimlerimiz: "Eğer zayıflama orucun açılmasına sebep olacak bir dereceye ulaşırsa kerâhet artar" demiştir. Şevkânî, "her hâl u kârda oruçlunun hacamat olmaktan kaçınmasının evlâ olacağını..." söyler.[55]

6 -451- وعن ابنِ أبي ليلى عن رجل صحابي قال:]نَهَى رَسُولُ اللّهِ عَنِ الْحِجَامَةِ وَالمُواَصَلَةِ، وَلَمْ يُحَرِّمْهُمَا إِبْقَاءً عَلَى أَصْحَابِي[. أخرجه أبو داود .

6. (3137)- İbnu Ebî Leylâ, Sahâbî bir zâttan naklediyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hacamat olmaktan, muvâsaladan (üst üste bir-kaç gün oruç açmamaktan) yasakladı. Ancak bunları Ashâbına haram kılmadı. (Kendisine: "Ey Allah'ın Resulü, sen sahûra kadar orucu devam ettiriyorsun"

denildi de şu cevabı verdi:

"Ben sahûra kadar uzatıyorum, zira Rabbim bana yedirip içirmektedir."[56]

-3138 -7 -وعن رافِعِ بن خديج رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : أَفْطَرَ الْحَاجِمُ وَالْمَحْجُومُ[. أخرجه الترمذي وصححه، أخرجه داود عن ثوبان و عن أَوس رَضِىَ اللّهُ عَنْهما. ومعنى »أفطَرَ الحاجِمُ وَالمَحْجُومُ« عند من ذهب ألى أن الحجامة تفطر أنهما تعرّضا لفطار. أما المحجوم: فللضعف الذى يلحقه من ذلك ونحوه، وأما الحاجم: ف يأمن وصول شئ من دم المحجوم إلى حلقه فيبلغه، ونحوه ذلك.

7. (3138)- Râfi' İbnu Hadîc (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurdular: "Hacamat ettiren de, hacamat eden de orucunu açmıştır."[57]

AÇIKLAMA:

Bu hadisin zâhirine göre hacamat olan da hacamat yapan da orucunu açmış sayılmaktadır. Ahmed İbnu Hanbel gibi bazı âlimler hadisi zâhirine göre anlayarak, kan aldıranın orucunun bozulacağına hükmetmiştir.
Ancak diğer bir kısım âlimler, bu hadisi şöyle anlamışlardır: "Kan aldırmak orucu bozmaz. Hadisin mânası şudur: Kan alan da aldıran da oruçlarının bozulmasına mâruzdurlar. Yani kan aldıran (mahcüm), bu sebeple zaafa düşer ve orucu bozmak zorunda kalır. Kan alan da, kan aldıranın kanından boğazına bir şeyler kaçabilir, o da yutar veya tadından bir şey boğazına ulaşır. Şu halde her ikisi de oruçlarının bozulması tehlikesiyle başbaşadırlar. Nitekim nefsini tehlikeye atan için "kendini helak etti" denilir. Keza: "Kadı olan bıçaksız olarak kesilmiştir" sözü de kadılığın muhatarası (riski) için söylenir. Öyle ise hadis, kan aldırmanın muhtemel riskine dikkat çekmek için "kan alan da aldıran da orucunu bozmuştur" diye mübalağalı olarak ifadede bulunmuştur" denmiştir.[58]

-3139 -8 -وعن أنسٍ رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]جَاءَ رَجُلٌ يَا رَسُولَ اللّهِ: إِنَّ عَيْنِي اشْتَكَتْ فَأَكْتَحِلُ، وَأنَا صَائمٌ ؟ قَالَ: نَعَمْ[. أخرجه الترمذي وصححه .

8. (3139)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir adam gelerek: "Ey Allah'ın Resulü, gözüm ağrıyor, oruçlu olduğum halde sürme çekiyorum (bu, orucumu bozar mı?)" diye sordu. Resûlullah: "Hayır (bozmaz)" dedi."[59]

3140- 9- وعن عبد الرحمن بن النعمان بن معبد بن هوذة عن أبيه عن جده قال:]أَمَرَ رَسُولُ اللّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِا"ثْمِدِ المُرَوَّح عِنْدَ النَّوْم وَقَالَ: لِيَتَّقِهِ الصَّائِمُ[. أخرجه أبو داود. »المُرَوَّحُ« بالحاء المهملَة : المطيبَ بالمسك.

9. (3140)- Abdurrahman İbnu Nu'man İbni Ma'bed İbni Hevze an ebîhi an ceddihi anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) uyku sırasında gözlere miskle karıştırılmış ismid (sürmesi) çekilmesini emir buyurdu ve:

"Oruçlu bundan sakınsın!" dedi."[60]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis sürmenin orucu bozacağını ifade eder. İbnu Şübrüme ve Abdurrahman İbnu Ebî Leylâ bununla ameli esas almışlardır. Ancak diğer fukahâ ve muhaddisler bunlara muhalefet etmiş ve sürmenin orucu bozmayacağına hükmetmiştir. Çoğunluk, bu hadisin ihticac edilemeyecek kadar zayıf olduğunu söyler. İbnu Ebî Leylâ ve İbnu şübrüme şu hadisi de görüşlerinin delilleri meyanında zikrederler: "Oruç, giren şey için, abdest de çıkan şey için bozulur." Bu hadis, Buharî'de muallak olarak gelmiştir.

Diğer taraftan, sürmenin orucu bozmayacağına hükmeden cumhûr, sadedinde olduğumuz hadisin zayıf olduğunu söylemekle kalmaz, İbnu Mâce de Hz. Aişe'den gelen ve Aleyhissalâtu vesselâm'ın ramazanda oruçlu iken sürme çektiğini ifade eden hadisi delil olarak gösterir.

2- Hadiste geçen ismid, sürme yapılan taşın ismidir. Mürevvah, misk katılarak kokulandırılmış demektir. Şu halde ismid yalnız sürülmüyor, misk katılarak onun içerisinde kokulu hale getiriliyor.[61]

ÖPME VE MÜBAŞERET

-3141 -1 -عن عائشة رَضِىَ اللهُ عَنْها قالت:]إنْ كَانَ رَسُولُ اللهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَيُقَبِّلُ بَعْضَ أَزْوَاجِهِ وَهُوَ صَائِمٌ، ثُمَّ ضَحِكَتْ[.

1. (3141)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) oruçlu olduğu halde hanımlarından birini öperdi" (Hz. Aişe bunu söyleyip sonra güldü.)[62]

-3142 -2 -وفي أخرى :]وَيُبَاشِرُ وَهُوَ صَائِمٌ ، وَكَانَ أَمْلَكَكُمْ "لإرْبِهِ[. أخرجه الستة إ النسائى ، وهذا لفظ الشيخين. »الإرْبُ« بكسر الهمزة، وسكون الراء : الذكر هنا، وبفتحهما: الحاجة، والمراد بها هنا حاجة الجماع.

2. (3142)- Bir başka rivayette şöyle der: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), oruçlu iken mübaşerette bulunurdu. O, nefsine hepinizden çok hâkim idi."[63]

AÇIKLAMA:

Mübâşeret: Derinin deriye değmesi demektir. El ele tutuşmak bir mübâşerettir. Hadisler, toptan en sonda açıklanacak.[64]

-3 -454 -وعن جابر رَضِىَ اللهُ عَنْه:]أَنَّ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ صَنَعْتُ الْيَومَ أَمْرً عَظِيماً، قَبَّلْتُ وَأَنَا صَائِمٌ؟ قَالَ: أَرَأيْتَ لَوْ مَضْمَضتَ بِالْمَاءِ؟ قُلْتُ: بَأسَ. قالَ: فَمَهْ [. أخرجه أبو داود. وقوله »فَمَهْ« أى فماذا عليه، والهاء للسكت.

3. (3143)- Hz. Câbir anlatıyor: "Hz. Ömer İbnu'l-Hattâb (radıyallahu anhümâ) (bir gün telâşla gelerek):

"Ey Allah'ın Resulü! Bugün ben büyük bir hatada bulundum, oruçlu iken

(hanımımı) öptüm!" dedi. Resûlullah da şöyle cevapladı:
"Sen oruçlu iken mazmaza yapmaz mısın? (Bu orucunu bozar mı?)"
(Ravilerden İsa İbnu Hammâd rivayetinde) der ki: "Dedim ki: "Bunda bir beis yok!" Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Öyleyse niye (öpmeden telaşa düşüyorsun?)"[65]

AÇIKLAMA:

Bu rivayet Hz. Ömer'in oruçlu iken hanımını öptüğünü, sonra da büyük bir hata işlemiş olmanın zan ve telâşına düşerek Hz. Peygamber aleyhissalâtu vessalâm'a müracaat ettiğini göstermektedir. Resûlullah, Hz. Ömer'i ikna için, oruçlu iken abdest sırasında ağzına su alıp almadığını sorar ve ağza alınıp sonra geri atılan suyun orucu bozmaması gibi, öpmenin de orucu bozmayacağını belirtir. Bu cevapla Efendimiz: "Ağza su almak, içmenin başlangıcıdır, ama içme demek değildir, öyle de öpmek, cimanın başlangıcıdır, ama cima değildir" demiş olmaktadır.[66]

-3144 -4 -عن أبي هريرة رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]سَأَلَ رَجُلٌ رَسُولُ اللّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الْمُبَاشَرَةِ لِلصَّائِمِ فَرَخَّصَ لَهُ، فَأَتَاهُ آخَرُ فَسَألَهُ فَنَهَاهُ، وَكَانَ الَّذِى رَخَّصَ لَهُ شَيْخاً وَكَبِيـراً، وَالَّذِى نَهَاهُ شَابَّا[. أخرجه أبو داود.

4. (3144)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir adam Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a oruçlunun hanımıyla mübaşeretinden sordu. Aleyhissalatu vesselâm ruhsat verdi.
Arkadan bir başkası geldi, o da aynı şeyi sordu. Buna mübâşereti yasakladı.
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ruhsat tanıdığı kimse yaşlı birisiydi, yasakladığı kimse de gençti."[67]

-3145 -5 ـوعن نافع :]أنَّ عَبْدَ اللّهِ بْنَ عُمَرَ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُماَ: كَانَ يَنْهَى عَنِ الْقُبْلَةِ الْمُبَاشَرَةِ لِلصَّائِمِ[. أخرجه مالك .

5. (3145)- Nâfî merhum anlatıyor: "Abdullah İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)

oruçluyu öpme ve mübaşeretten men ederdi."[68]

AÇIKLAMA:

1- Öpme orucu bozar mı, bozmaz mı? Bu husus âlimler arasında münâkaşa edilmiştir. Hz. Aişe'den kaydedilen ilk iki rivayette (3141, 3142) Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in oruçlu iken hanımlarını öptüğü belirtilmektedir. Ancak Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) ikinci rivayette, Resûlullah'ın nefsine herkesten ziyâde hâkim olduğunu belirterek, oruçlu iken öpmenin riskine dikkat çekmektedir. İbnu Ömer'in bu meseledeki tutumunu aksettiren son rivayet (3145) de öpme ruhsatını kayıtlamaktadır: Yaşlıya câiz, gence değil...
Âlimler rivayetlerdeki bu ihtiyatî kayıtları da nazara alarak meseleyi yumuşak bir üslupla hükme bağlamışlardır. Nevevî şöyle der: "Oruçlunun öpmesi, şehvetini tahrik etmeyene haram değildir. Ancak evlâ olanı, terketmesidir. Mamafih bu ona mekruhtur da denemez. Şâfiî hazretleri: "Oruçlunun öpmesi, hakkında evlâ olana muhâliftir. Gerçi Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bunu yaptığı sâbittir, ancak onun, öpme hududunu aşmayacağı hususunda emin olunduğu halde, başkasının aşacağından korkulur. Nitekim Hz. Aişe, ßóÇäó "O nefsine en çok hâkim olanınız idi" demiştir. Şehveti harekete geçen hakkında öpmek, sahih kavle göre haramdır" der.
Kadı İyaz da şöyle demiştir: "Sahabe ve Tâbiînden bazıları öpmenin oruçluya mutlak olarak mübah olduğunu söylemiştir. Ahmed, İshâk ve Dâvud bunlardandır. Mutlak olarak mekruh addedenler de olmuştur, İmam Mâlik bunlardandır. İbnu Abbâs, Ebu Hanîfe, Sevrî, Evzâî ve Şâfiî (rahimehümullah): "Gence mekruh, yaşlıya değil" demişlerdir. Bu, İmam-ı Mâlik'in de bir görüşüdür. İbnu Vehb, İmam Mâlik'in: "Nâfile oruçta mubah, nâfile olmayanda değil" dediğini de nakleder.
Âlimler, öpme, meninin gelmesine sebep olmadıkça orucu bozmayacağı hususunda ihtilaf etmezler. Bu görüşe 3143 numarada kaydedilen hadisle varırlar. Orada görüldüğü üzere Resûlullah, öpmenin orucu bozup bozmayacağı sorulunca: "Abdest sırasında mazmaza yapman (ağzını yıkaman) orucu bozar mı?.." buyurarak: "Hep bilirsiniz ki, içmenin mukaddimesi olan mazmaza orucu bozmaz, bunun gibi, cimanın mukaddimesi olan öpme de orucu bozmaz" demek istemiştir.
Son olarak şunu da kaydedelim: Hattâbî'nin nakline göre, İbnu Mes'ud ve Sa'îd İbnu Müseyyeb, öpene, öptüğü güne mukabil bir gün kaza etmesini

söylemişlerdir.[69]

UNUTARAK ORUCU BOZMA

3146-1 ـ1 ـعن أبي هريرة رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ نَسِيَ وَهُوَ صَائِمٌ فَأكَلَ، أوْ شَرِبَ فَلْيُتِمَّ صَوْمَهُ، فَإنَّمَا أطْعَمَهُ اللّهُ وَسَقَاهُ[. أخرجه الخمسة إ النسائي.

1. (3146)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim oruçlu olduğu halde unutur ve yerse veya içerse orucunu tamamlasın. Çünkü ona Allah yedirip içirmiştir."[70]

AÇIKLAMA:

1- Unutularak yendiği takdirde oruçluya terettüp edecek ahkâm hususu, ulemâ arasında ihtilaflıdır. Cumhûr kaza gerekmeyeceğine hükmetmiştir. İmam Mâlik, orucun bozulacağına ve kazanın vâcib olacağına hükmeder. İmam Mâlik'ten meşhur olan görüş bu ise de Mâlikîler arasında mesele üzerine farklı görüşler olmuştur. Bazıları farz ve nâfile orucu tefrik etmiştir. Dâvudî, bu görüşünde imama katılmaz ve hatta: "Mâlik'e bu hadis ulaşmamış olabilir, yahut da hadisi "günah'ın kalkmasıyla" te'vil etmiştir" der. İbnu Dakiku'l-Îd ise imamın kıyasla bu hükme vardığını söyler. "Zira der, burada orucun bir rüknü fevt olmuştur. Bu ise emredilenler durumundadır. Kâideten unutmak, emredilenlerde müessir olmaz. Kazanın vacib olmadığını söyleyenlerin dayanağı Ebu Hüreyre hadisidir. O hadis ise, orucun tamamlanmasını emretmektedir. Şu halde hadis, tamamlananı "oruç" olarak isimlendirmektedir... "İbnu'l-Arabi ise, İmam Mâlik'in, nezdinde muteber bir prensipten hareketle bu hükme vardığını söyler. Prensibine göre: "Haber-i vahid, kaidelere aykırı şekilde gelirse onunla amel edilmez. Hadis, unutanın günaha girmeyeceğini beyan eden veçhiyle ma'mûlûn bih'dir. Ama kaza edilmeyeceği hükmünde amele elverişli olmaz, çünkü orucun rüknünü ihlal etmektedir. Nitekim namazın bir rek'ati unutulsa namaz yenilenir, rüknün eksikliği sıhhate mânidir..." İbnu Hacer, bu mütalâaya katılmaz. Şâri'in, oruca mahsus kaide koyduğunu, bunu namazla kıyaslamaya kalkmanın kaide içinden kaide çıkarmak olacağını, bu yola gidildiği takdirde amele sâlih çok az

hadis kalacağını söyler.

2- Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm'ın hadislerinde "unuturak yiyip içme"nin orucu bozmayacağı tasrih edilmiştir. Hasan Basrî ve Mücâhid, "Unuturak hanımıyla cima etmenin" de orucu bozmayacağı tasrih edilmiştir. Hasan-ı Basrî (rahimehullah): "Bu, unutarak yiyip içenin durumundadır" demiştir. Ancak Atâ'nın, soru üzerine: "Bu tamamen unutulamaz, ona kaza gerekir" dediği rivayet edilmiştir. Bu görüşünde Atâ'ya Evzâ'î, Leys, Mâlik ve Ahmed'in (rahimehullah) katıldıkları belirtilir. Şâfiî'nin bir görüşü de budur. Görüldüğü üzere bu zikri geçenler yeme-içme ile cima'yı bir tutmamışlardır. Ahmed İbnu Hanbel'den meşhur görüşe göre, unutarak cima edene kefaret de gerekir.

Şunu da kaydedelim ki, cimâ için de orucun kazası gerekmeyeceğine hükmeden bazı Şâfiîler, bu hükme, hadisin bir veçhindeki ıtlakı delil gösterirler: "Kim ramazan ayında unutarak orucunu açarsa..." Burada orucun "yeme, içme" sebebiyle açılması kayıtlanmamış, orucu bozan bütün sebepler kastedilmiş olmaktadır. Şu halde bazı hadislerde yeme-içme'nin zikri, çoğunlukla bu iki şeyin vukua gelmesinden ve ağlebî durumda bunlardan istiğnanın mümkün olmamasından dolayıdır.

3- Hadiste, Cenab-ı Hakk'ın kullarına olan lütfu, onlara tanıdığı kolaylık görülmektedir. Meşakkat ve zorluğun kullar üzerinden kaldırılmasının örneği de hadiste mevcuttur.

4- Ahmed İbnu Hanbel'in bir rivayetinde hadisin vürûd sebebi de açıklanmaktadır: "Ümmü İshâk adında azadlı bir cariyenin anlatmasına göre, câriye Resûlullah'ın yanında iken, Efendimize getirilen bir kap yemeği beraberce yerler. Kadıncağız oruçlu olduğunu hatırlar. Zülyedeyn, kadına: "Karnın doyduktan sonra mı?" deyince, Aleyhissalâtu vesselâm câriyeye:

"Orucunu tamamla, bu Allah'ın sana gönderdiği bir rızıktır" buyurur:"

İbnu Hacer der ki: "Bir rivayette, az yiyenle çok yiyen arasında fark görmek isteyenlere red vardır."[71]

ORUCUN ZAMANI

3147- 1- عن أنس رَسُولُ اللهِ عنه قال:]كَانَ رَسُولُ اللّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُفْطِرِ مِنَ الشَّهْرِ حَتَّى نَظُنَّ أنَّهُ يَصُومُ مِنْهُ، وَيَصُومُ مِنْهُ حَتّى نَظَنَّ أنَّهُ يُفْطِرُ مِنْهُ شَيْئاً، وَكَانَ تَشَاءُ أنْ تَرَاهُ مِنَ اللَّيْلِ مُصَلِّياً إِّ رَأيْتَهُ، وَ تَشَاءُ أنْ تَرَاهُ نَائِماً إِّ رَأيْتَهُ[. أخرجه الشيخان والترمذي.

1. (3147)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bazan olurdu bir ay boyu oruç tutmazdı ve o aydan hiç oruç tutmayacağını zannederdik. Bazan da (öylesine ara vermeden) tutardı ki, o aydan hiç bir günü oruçsuz geçirmeyecek zannederdik. Sen onu, geceleyin namaz kılarken görmek istesen mutlaka görürdün. Geceleyin uyur görmek istesen mutlaka görürdün."[72]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın nafile oruçları nasıl tuttuğunu açıklıyor. Hadiste, bir ay boyu ara vermeden nafile oruç tutmadığı görülmektedir. Ancak bazı aylar da sanki hiç ara vermiyormuşçasına sıkı şekilde nâfile tutmaktadır. Müteakip hadiste görüleceği üzere, bir ayı tam olarak oruçlu geçirme hali ramazana mahsustur, onun dışındaki aylarda bu vâki olmamıştır.

2- Hadisin ikinci kısmında, Resûlullah'ın gece namazlarını ve nâfile oruçlarını belli ve değişmez bir programa göre, gecenin hiç değişmeyen muayyen vaktinde, ve ayin muayyen günlerinde icra etmediğini ifade etmektedir.
İbnu Hacer şu açıklamayı yapar: "Yani, Aleyhissalâtu vesselâm'ın nâfile oruç ve nâfile namazdaki hali muhtelifti. Bazan gecenin evvelinde namaza kalkardı, bazan ortasında, bazan da sonunda; tıpkı, bazen ayın başında, bazan ortasında, bazan da âhirinde oruç tuttuğu gibi. Kim onu, gecenin herhangi bir vaktinde namaz kılarken veya ayın herhangi bir vaktinde oruç tutarken görmek istese ve onu peş peşe tâkip etse, muhakkak ki, gece namazında veya nâfile orucunda görmek istediği şekilde görürdü. Hadis, Efendimizin orucu peş peşe tuttuğunu veya bütün gece namaz kıldığını ifade etmez."[73]

3148-2 -وعن ابنِ عباسٍ رَضِىَ اللهُ عَنْهما قال:]مَاصَامَ رَسُولَ اللهِ صَلّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ شَهْراً كَامِ قَطُّ غَيْرَ رَمَضَانَ [. أخرجهالشَيخان و النسائي.

2. (3148)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), ramazan dışında hiçbir ayı tam olarak oruçlu geçirmedi."[74]

AÇIKLAMA:

Bu hadisin Nesâi'deki veçhi hadisi daha anlaşılır kılmaktadır. Şöyle ki: "İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah öyle (ısrarla peş peşe) oruç tutardı ki (orucu hiç) açmayacak derdik. (Bâzan da öylesine peş peşe) yerdi ki "oruç tutmak istemiyor" derdik. Medîne'ye geleliden beri bir ay boyu tam olarak peş peşe hiç oruç tutmadı."

Bazı Fevâid:

Yukarıda kaydedilen iki hadiste şu hususlar gözükmektedir:

* Her ay nafile oruç tutmak müstehabtır.

* Nâfile orucun belli bir günü yoktur. Yasaklanan günler dışında her gün oruç tutulabilir.

* Resûlullah savm-ı dehr (yıl orucu) hiç tutmamıştır.

* Hiç bir gece, gece boyu namaz kılmamıştır. Böyle yapışı, daha önce de geçtiği üzere, sonradan gelenler bunu farz zannetmesinler gayesine dayanıyordu. Aksi halde ümmete meşakkat verecek bir sünnet bırakmış olacaktı. Halbuki, kendisine bu meşakkate tahammül edebilecek güç verilmiş idi. Örnek olmak maksadıyla ibâdetlerde vasat bir yol tâkip etmiştir: Hem oruç tuttu, hem yedi, hem gece namazı kıldı, hem de uyudu.[75]

AŞÛRA ORUCU

3149-1 -عن قتادة رَضِىَ اللّهُ عَنْه :]أنّ النّبىَّ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: صِيَامُ عَاشُورَاءَ إِنِّى أَحْتَسِبُ عَلَى اللّهِ أَنْ يَكَفِّرَ السَّنَةَ الَّتِى قَبْلَهُ [. أخرجه الترمذي و صححه .

1. (3149)- Katâde (rahimehullah) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Aşûra orucunun önceki yılın günahlarına kefaret olacağını Allah(ın rahmetin)den umarım."[76]

AÇIKLAMA:

Aşûra günü, İbnu Düreyd'e göre İslamî bir isimdir ve câhiliye devrinde bilinmemektedir. Ancak İbnu Dıhye bu iddiayı reddeder, bunun câhiliye devrinde mevcudiyetini gösteren deliller zikreder. Bunlardan biri Hz. Aişe'nin rivayetidir. Müteakiben kaydedileceği üzere, Hz. Aişe cahiliye halkının Aşûra orucu tuttuğunu belirtir.
Aşûre günü hangi güne tekabül eder? Bu da münâkaşa edilmiştir. Ekseriyete göre, Muharrem'in onuncu günüdür.
Kurtubi der ki: "Aşûra, "âşire"den (onuncu) alınmadır, mübâlağa ve ta'zim ifade eder. Aslında bu, onuncu gece için bir sıfattır. Çünkü o kelime, akd'in ismi olan 'uşr'dan me'huzdur (alınmadır), gün (yevm) kelimesi ona muzaf olmuştur. Yevm-i aşûra denince sânki onuncu gecenin günü kastedilir. Şu kadar ki, bu bir sıfata bedel olunca isim olma hâli ona galebe çaldı, bir de mevsufunu zikretme zahmetine gidilmeyip Leyl kelimesi atıldı ve sadece Aşûra dendi. Bu kelime böylece aşûra günü'ne alem oldu..."
Zeyn İbnu'l-Münîr der ki: "Alimlerin çoğu, "aşûra" yı Muharrem ayının onuncu günü bilir. Bu aynı zamanda iştikak ve tesmiyenin de gereğidir. Aşure'ye, Muharrem'in dokuzuncu günü diyen de olmuştur. Birinci durumda gün, giden geceye muzaftır. İkinci durumda ise, gelecek geceye muzaftır."
Bazıları: "Dokuzuncu güne aşûra denmesi, develerin içeri alınmasındandır" demiştir. Deveyi sekiz gün boyu otlatıp sonra dokuzuncu gün içeri alırlardı.
Hakem İbnu'l-A'rac anlatıyor: "İbnu Abbâs'a uğradım. O ridasına dayanmış duruyordu.
"Bana Aşûra gününden haber ver!" dedim. Şu cevabı verdi:
"Muharrem hilâlini gördün mü, saymaya başla ve dokuzuncu günü oruçlu olarak sabahla."
"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) o gün oruç tutar mıydı?" dedim.
"Evet!" cevabını verdi."
Bu rivayetin zâhirine göre, Aşûre günü dokuzuncu gündür.
Müslim'in bir başka rivayeti de bunu te'yid eder: "İbnu Abbâs'tan gelen bir

rivayete göre Aleyhissalâtu vesselâm "Önümüzdeki seneye kadar yaşarsam Muharrem'in dokuzuncu gününde oruç tutacağım." Ve Resûlullah bundan önce vefat etti."
Bu rivayetin zâhiri, Resûlullah'ın Muharrem'in onunda oruç tuttuğunu, önümüzdeki seneye ulaşırsa dokuzunda tutmaya azmettiğini gösterir. Bunun şu mânaya gelmesi muhtemeldir: Efendimiz sâdece dokuzla yetinmemiş, aksine onu, onuncu güne de izafe etmiştir. Bu izâfe, ihtiyaten olabileceği gibi hıristiyan ve yahudilere muhalefet olsun diye de olabilir. Bu ikinci ihtimal ercah'tır. Müslim'in bazı rivayetleri de bunu te'yid eder. İbnu Abbâs'tan merfu bir rivayette Efendimiz şöyle der: "Aşûra günü oruç tutun, yahudilere muhalefet edin: Aşûradan bir gün önce veya bir gün sonra oruç tutun."
İbnu Hacer der ki: "Bu Resûlullah'ın son zamanlarda verdiği bir emirdir. Aleyhissalâtu vesselâm, vahiy gelmeyen hususlarda ehl-i kitaba muvafakat etmeyi severdi. Bu, bilhassa putperetslere muhalefet eden hususlarda böyleydi. Ne zaman ki Mekke fethedildi, İslâm dini her yerde şöhret ve üstünlük elde etti, derhal ehl-i kitaba muhalefeti de ilân etti. Bu meselede de öyle oldu. Önce: "Biz, Hz. Musa'ya sizden daha layık ve ehakkız" diyerek onlara benzemeyi tercih etti. Sonra onlara muhalefeti uygun buldu ve Aşûra'ya bir gün önceden, bir gün de sonradan ilave yapılmasını emretti."
Bu hususu, Tirmizî'nin bir rivayeti te'yid eder: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bize, Muharrem'in onunda aşûra orucu tutmamızı emretti."
Bazı âlimler demiştir ki: "Resûlullah'ın Müslim'deki: "Eğer önümüzdeki seneye kadar yaşarsam Muharrem'in dokuzunda oruç tutacağım" hadisi iki hususa muhtemeldir:

1- Resûlullah bununla, dokuzuncu geceyi onuncu geceye nakletmeyi düşünmüş olabilir.

2- Dokuzuncu günü, oruçta onuncu güne ilave etmeyi düşünmüş olabilir.

Resûlullah'ın, bunu beyan etmezden önce ölmüş olması sebebiyle, iki günü oruçlu geçirmek ihtiyata muvafık düşer. Durum böyle olunca Aşura orucu üç mertebede olmuş olmaktadır:

* En aşağısı: Sadece Aşure günü oruç tutmak.

* Bir üst derecesi: Aşûra ile birlikte dokuzuncu günde de oruç tutmak.

* En üstünü: "Dokuz ve onbirinci günlerde de oruç tutmak... Doğruyu Allah bilir." 3158 ve 3259 numaralı hadiste bazı ilave açıklama gelecek.[77]

3150- 2- عن عائشة رَضِىَ اللهُ عَنْهَا قالت:]كَانَ عَاشُورَاءُ يُصَامُ قَبْلَ رَمَضَانَ. فَلَمَّا نَزَلَ رَمَضَانُ كَانَ مَنْ شَاءَ صَامَ وَمَنْ شَاءَ أَفْطَرَ[. أخرجه الستة إ النسائى .

2. (3150)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Ramazan (farz olmazdan) önce Aşûra orucu tutuluyordu. Ramazanın farziyeti indikten sonra onu dileyen tuttu, dileyen de tutmadı."[78]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayet, Buharî'nin bir rivayetinde daha sarih olarak şöyle yer alır: "Hz. Aişe dedi ki: "Kureyş câhiliye devrinde Aşûra orucu tutuyordu. Bunu Resûlullah (aleyhissalâtu vesselam) da tutuyordu. Medine'ye (hicrete) gelince, Aşûra'yı tuttu ve oradaki müslümanlara da tutmalarını emretti. Ramazan orucu farz edilince, Aşûra'yı terketti. Artık dileyen tuttu dileyen tutmadı."
Bu rivayette üç husus açıkça gözükmektedir:

* Aşûra orucu Mekkelilerce bilinmekte ve tutulmakta ise de Medine'deki Araplarca tutulmamaktadır. Resûlullah'ın emretmesi bu mânaya gelir.

* Resûlullah, ramazan farz edilmezden önce Aşûra'yı nâfile bir amel olarak değil, vâcib olarak tutmaktadır.

* Ramazan orucu farz olunca Aşûra yasaklanmıyor; dileyen nâfile olarak tutmaya devam ediyor.
Başka rivâyetler, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın buna devam edenler arasında yer âldığını göstermektedir.

2- Bazı âlimler, bu rivayetten Resûlullah'ın Aşûre'yi emrettiği zamanı da tahmin ederler. Buna göre, hicret rebiyyülevvel ayında vukua geldiğine göre, Aşûra'yı tutma emri, hicretin ikinci senesinin başında sâdır olmuş olmalıdır. Zaten ikinci sene içerisinde Ramazan orucu farz kılınmıştır. Bu duruma göre, Aşûra'yı tutma emri sadece bir seneye mahsus olmaktadır. Ondan sonra dileyenin tutmasına havale edilmiştir. Şu halde, farz edildiğine dair rivayetlerin nefsülemirde sıhhati halinde, bu hadis, mezkur farzın neshedildiğini gösterir. Kadı İyaz, Seleften Bazılarının Aşûra'nın farziyyetinin devam etmekte olduğu kanaatini taşıdıklarını

kaydeder. Ancak bu görüşü devam ettiren âlim kalmamıştır.
İbnu Abdilberr, Aşûra'nın artık farz sayılmadığı hususunda ülemânın icma ettiğini belirtir. İcma, onun müstehab olduğu merkezindedir.
Kureyş'in Aşûra orucu tutmasını İbnu Hacer şöyle izah eder: "Onlar bunu, geçmiş bir şeriatten almış olabilirler. Nitekim onlar, o günde ve başka günlerde Ka'be'nin örtüsüne tâzimde bulunuyorlardı."
İbnu Hacer, İkrime'den nakledilen şu rivayeti işittiğini kaydeder: "İkrime'ye bu hususta sorulunca demiştir ki: "Kureyş, cahiliye devrinde bir günah işledi. Bu onların çok ağırlarına gitti. Onlara, "Aşûra orucu tutun, bu günahınıza kefaret olur" denmiş, (onlar da tutmaya başlamışlar)."[79]

3151-3 -وعن ابن عباس رَضِىَ اللّهُ عَنْهما قال:]قَدِمَ رَسُولُ اللّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْمَدِينَة فَرَأى الْيَهُودَ تَصُومُ يَوْمَ عَاشُورَاءَ فَقَالَ: مَا هَذَا؟ قَالُوا يَوْمٌ صَالِحٌ نَجَّى اللّهُ تَعَالَى فِيهِ بَنِى إسْرَائِيلَ مِنْ عَدُوِّهِمْ فَصَامَهُ مُوسَى. فَقَالَ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أنَا أحَقُّ بِمُوسَى مِنْكُمْ فَصَامَهُ وَأمَرَ بِصِيَامِهِ[. أخرجه الشيخان وأبو داود .

3. (3151)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Medine'ye gelince, yahudileri Aşûra günü oruç tutar gördü. Onlara:
"Bu da ne, (niçin oruç tutuyorsunuz)?" diye sordu.
"Bu, sâlih (hayırlı) bir gündür. Allah, o günde Benî İsrâil'i düşmanlarından kurtardı. (Şükür olarak) Hz. Musa o gün oruç tuttu" dediler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Ben Musa'ya sizden daha layığım" buyurup o gün oruç tuttu ve müslümanlara da tutmalarını emretti."[80]

AÇIKLAMA:

Müslim'in bir rivayetinde, Aşûra gününün yahudilerin hangi kurtuluşuna tekabül ettiği belirtilmiştir: Yahudiler Resûlullah'ın suâlini şöyle cevaplandırırlar: "Bu, büyük bir gündür. O günde Allah Hz. Musa ve kavmini kurtardı, Firavun ve kavmini de garkedip suda boğdu." Bir başka rivayette: "... Biz Allah'a şükür

olsun diye bu orucu tutuyoruz" derler.
Ahmed İbnu Hanbel'in, Ebu Hüreyre (radıyallahu anh)'den bir rivayetinde şu ziyâde yer alır: "...Bu gün, Hz. Nuh'un gemisinin Cûdi dağına oturduğu gündür. Hz. Nuh, o gün şükür orucu tuttu."
Bu rivayet, Resûlullah'ın Medine'ye Aşura esnasında gelmiş olmasını gerektirdiği için zahirde bir müşkilat gözükmektedir. Halbuki Aleyhissalâtu vesselâm, rebiyyülevvel ayında gelmiştir.
Bu müşkili İbnu Hacer şöyle açar: "Burada murad olan, Resûlullah'ın onların Aşûra orucunu tuttuklarını ilk defa bilmesi zamanıdır. Suâl sorma vak'ası ise hicretten sonra olmalıdır. Bu, hicretten önce bunu bildiğini de ifade etmez. Rivayette mahzuf bazı kelimeler var. Şöyle takdir edilebilir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Medine'ye geldi. Aşûra gününe kadar ikamet etti. O gün yahudileri oruç tutar buldu..."
Bir başka te'vil de şöyle: "Şu da muhtemeldir: O Yahudiler, Aşûra gününü şemsî takvime göre hesab ediyorlardı. Onların hesabınca Aşûra günü, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Medine'ye geldiği güne tesadüf etmiş olabilir." İbnu Hacer devamla der ki: "Bu, te'vil, müslümanların Hz. Musa aleyhisselâm'a daha evlâ ve daha lâyık olduğunu ortaya koyan hususlardan biridir. Çünkü buna göre, mezkur günü kaybetmiş olmaktadırlar, müslümanlar ise o meselede Allah'ın irşadına mazhardırlar. Ne var ki, hadislerin siyâkı bu te'vili reddeder, önceki te'vile itimad gerekir."
İbnu Hacer, bu değerlendirmesini, sonradan bulduğu bir rivayetle şöyle cerheder: "Sonra Taberâni'nin el-Mu'cemu'l-Kebîr'inde, önce mezkur ihtimali te'yid eden bir rivayet buldum: Bu rivayet, Zeyd İbnu Sâbit'in tercüme-i hâl'i esnasında geçmektedir. Ebu'z-Zinâd babasından, o da Hârice İbnu Zeyd İbni Sabit'den, o da babası Zeyd'den rivayet ediyor: "Aşura günü, insanların Aşûra dedikleri gün değildir. O gün, Ka'be'nin örtüldüğü gündür. O gün, sene içerisinde dönmekte idi. Bunun gününü (tesbit için) falanca yahudiye gidip soruyorlardı. Tâ ki, o bunlara hesab ediversin. Yahudi ölünce Zeyd İbnu Sâbit'e gelip ondan sordular. "Bu rivayetin senedi hasendir. Şeyhimiz (Nureddin) el-Heysemî, Zevâidu'l-Mesânid'de der ki: "Ben bunun mânasını bilmiyorum."
Derim ki: "Ben onun mânasını Ebu'r-Reyhân el-Bîrunî'nin, Kitâbu'l-Âsârı'l-Kadîme'sinde buldum. Orada zikrettiği şeyin özeti şudur. "Câhil yahudiler, oruçlarında ve bayramlarında yıldızların hesabına dayanıyorlardı. Onların senesi şemsî idi, kamerî değil."
Derim ki: "İşte bundan ötürü, Aşûra meselesinde kendisine itimad edecekleri hesap bilen birisine muhtaç oldular."(50)

İbnu Hacer, İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'ın rivayeti ile Hz. Aişe'nin rivayeti arasında ihtilaf görmez. Ona göre, cahiliye Arapları ile yahudilerin Aşûra gününde farklı sebeplerle oruç tutmada birleşmeleri mümkündür. Nitekim Kurtubi der ki: "Kureyş, Aşûra orucunu tutmada geçmiş bir şeriata -mesela Hz. İbrahim'in şerîatına- dayanmış olabilir. Resûlullah'ın orucu da onlara muvafakat icabı olabilir. Nitekim, Haccda böyle olmuştur. Veya, bu hayırlı bir amel olması sebebiyle, Allah o gün oruç tutmasına izin vermiş olabilir. Hicret edince yahudileri de o gün oruç tutar bulunca, bunun sebebini onlara sormuş, kendisi tutup, müslümanlara da tutmaları için emretmiş olabilir. Böyle hareket etmesi, yahudileri kazanmak gayesini de güdebilir, nitekim onları kazanmak maksadıyla bidayette onların kıblelerine yönelmiştir. Başka ihtimaller de vardır."
İbnu Hacer der ki: "Her hâl u kârda, Aşûra'yı yahudilere uymak için tutmuş değildir. Zira o günün orucunu eskiden beri tutuyordu. Ancak bu ameli, yasaklanmayan hususlarda Ehl-i Kitab'a uygun olmayı sevdiği devreye rastlar."
Şunu da belirtelim ki, Müslim'in bir rivayetinde Aşûra günü "Yahudi ve Hıristiyanların kutladıkları büyük bir gün" olarak ifade edilir. Bunun hıristiyanlarca da kutlanmasını, âlimler Hz. İsa'nın da o gün oruç tutmuş olabileceği ve bunun Hz. Musa'nın şeriatından neshedilmeyen hükümlerden olabileceği ihtimaliyle izah ederler.[81]

-3152 -4 -و عن قيس بن سعد بن عبادة رَضِىَ اللّهُ عَنْهما قال:]كُنَّا نَصُومُ عَاشُورَاءَ، وَنُؤَدِّى زَكَاةَ الْفِطْرِ، فَلَمَّا نَزَلَ رَمَضَانُ وَنَزَلَتِ الزَّكَاةُ لَمْ نُؤْمَرْ بِهِ وَلَمْ نَنْهُ عَنْهُ، وَكُنَّا نَفْعَلُهُ [. أخرجه النسائى .

4. (3152)- Kays İbnu Sa'd İbnu Ubâde (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Biz Aşura günü oruç tutuyor ve sadaka-ı fıtri ödüyorduk. Ramazan orucunun farziyyeti ve zekat emri inince artık onunla emredilmedik, ondan yâsaklanmadık da, biz onu yapıyorduk."[82],[83]

RECEB ORUCU

-3153 -1 -عن عبادة بن حنيف قال:]سَألْتُ سَعِيدَ بْنَ جُبَيْرٍ عَنْ صَوم رَجَبَ فَقَالَ سَمِعْتُ ابْنَ عبَّاسٍ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُمَا يَقُولُ: كَانَ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

يَصُومُ حَتّى نَقَولَ َ يُفْطِرُ، وَيفْطِرُ حَتّى نَقَولَ َ يَصُومُ[. أخرجه الشيخان وأبو داود .

1. (3153)- Abbâd İbnu Hanîf anlatıyor: "Sa'îd İbnu Cübeyr (rahimehullah)'e Receb ayındaki oruçtan sordum. Bana şu cevabı verdi:
"İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'ı dinledim, şöyle demişti: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Receb ayında bazı yıllarda öyle oruç tutardı ki biz, " (Gâliba) hiç yemeyecek (ayın her gününde tutacak)" derdik. (Bazı yıllarda da öyle) yerdi ki biz, "Gâliba) hiç tutmayacak" derdik."[84]

AÇIKLAMA:

1- Burada hadis Abbâd İbnu Hanif'ten naklediliyor. Bunda bir yanlışlık olsa gerek. Çünkü Müslim ve Ebu Dâvud'daki rivayetlerde Said İbnu Cübeyr'e soruyu yönelten Osman İbnu Hakim el-Ensâri'dir. Hadis Buhari'de biraz vecizdir, receb'in zikri geçmez.

2- Bu hadisle ilgili olarak İmam Nevevî şu açıklamayı sunar: "Zâhir şu ki, Said İbnu Cübeyr bu açıklaması ile şunu istidlâl etmeyi murad etmektedir: "Receb ayında oruç tutmak yasaklanmamıştır, ayrı bir hususiyetle mendub da kılınmamıştır. Aksine o, diğer aylar gibidir. Receb ayında tutulacak oruç için ne yasak ne de teşvik (nedb) edici bir rivayet sâbit değildir. Ancak oruç asıl itibariyle (bütün aylarda) mendub kılınmıştır." Sünen-i Ebu Dâvud'un bir rivayetinde ise: "Haram aylarında oruç tutmak mendub kılınmıştır. Receb de haram aylarından biridir" denilmiştir.[85]

ŞÂBAN ORUCU

3154-1 -عن عائشة رَضِىَ اللّهُ عَنْها قالت:]كَانَ رَسُولُ اللّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَصُومُ حَتَّي نَقُولَ َ يُفْطِرُ، وَيَفْطِرُ حَتَّى نَقُولَ َ يَصُومُ، وَمَا رَأَيْتَهُ اسْتَكْمَلَ صِيَامِ شَهْرٍ قَطّ إَّ رَمَضَانَ وَمَا رَأيْتَهُ فِي شَهْرٍ أَكْثَرَ صِيَاماً مِنْهُ فِي شَعَبَانَ[. أخرجه الستة.

1. (3154)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) (bazan) oruca öyle devam ederdi ki, "(Bu ay) hiç yemiyecek" derdik. Bazan da öyle devamlı yerdi ki, "(Bu ay) hiç tutmayacak" derdik. Ben, onun ramazan dışında bir ayı tam olarak tuttuğunu görmedim. Herhangi bir ayda Şâban ayında tuttuğundan daha fazla tuttuğunu da görmedim."[86]

AÇIKLAMA:

1- Burada Hz. Aişe (radıyallahu anhâ), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Ramazan dışında başka bir ayı tam olarak oruç tutarak geçirmediğini beyanla birlikte, Şâban ayında diğer aylardan daha çok oruç tuttuğunu belirtmektedir.
Öte yandan, müteakip hadiste (3155) görüleceği üzere, Ebu Dâvud'un, Tirmizî'nin Sünen'lerinde Ümmü Seleme'den kaydedilen rivayette, Resûlullah'ın Şâban ayını da tam tuttuğunu ifade etmektedir. Bu durumun te'lifinde âlimler ihtilaf eder:

* İbnu Hacer "Yani, Şâban'ın büyük kısmını oruçla geçirirdi" diye anlar. Nitekim, Tirmizî'nin nakline göre İbnu'l-Mübârek: "Bir kimse, ayın yarısından fazlasını oruçlu geçirdiği takdirde: "Ayın tamamını oruçla geçirdi" demek Arapça açısından caizdir; nitekim: "Falan kişi, gecesinin tamamında namaz kıldı" denebilir; halbuki yemek de yemiş ve başka bazı işleriyle de meşgul olmuştur. (Burada verilen hüküm gâlib duruma bakar)" demiştir. Tirmizî der ki: "Sanki, İbnu'l-Mübarek bu açıklamasıyla iki hadisi cem etmiştir."

* "Hepsi" diyerek "ekseriyet"i kastetme işini -nâdir kullanılması sebebiyle - Tîbî kabul etmek istemez. Der ki: "Hepsi (küll) kelimesi, şümûlü irade ve azla iktifayı defetmede başvurulan bir te'kiddir. Öyle ise, bunun "bir kısmı (bâzısı)" ile tefsiri buna aykırıdır." Tîbî devamla der ki: "Hadisi şu mânaya hamletmek gerekir: "Efendimiz, Şâban ayını bazan tam olarak oruçlu geçirirdi, bazan da ekseriyetini. Böyle yapardı, tâ ki insanlar bunun da Ramazan gibi farz olduğu vehmine kapılmasınlar."

* Şöyle anlayan da olmuştur: "Hepsi" kelimesinden murad, Resûlullah'ın bazan ayın başından, bazan ortasından, bazan da sonundan tuttuğunu beyandır. Böylece ayın hiç bir kısmı oruçtan hâlî kalmamış ve keza oruç da, hiçbir kısmına mahsus kılınmamış olmaktadır."

* Zeyn İbnu'l-Münir de: "Hz. Aişe'nin sözü ya mübâlağaya hamledilip maksadın

"ekseriyet" olduğu söylenecek, ya da ikinci sözünün birincisine nazaran müteahhir olduğunu, böylece Resûlullah'ın başlangıçta Şâban'ın çoğu kısmında oruç tuttuğu halde sonradan tamamını oruçla geçirdiğini haber vermiştir" der.
İbnu Hacer, bu te'vilin bir zorlama olduğunu, en doğrusunun birinci te'vil olduğunu ve bunu Hz. Aişe'nin Müslim'de gelen (ve 3154 numarada kaydettiğimiz) şu rivayetinin desteklediğini söyler: "Medine'ye geleliden beri ramazan dışında hiçbir ayı tam olarak oruçla geçirmedi."

2- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Şâban ayında niçin daha çok oruç tutmakta idi? Bu husus farklı yorumlara sebep olmuştur:

***** İbnu Battâl'a göre Efendimiz, her ayda tutmakta olduğu üç günlük oruçları sefer gibi bazı sebeplerle zamanında tutamıyor ve bunlar birikiyordu. İşte bunları toptan Şâban ayında tutuyordu. Bu te'vil de, Taberânî'de gelen bir Hz. Aişe rivayetine dayanmıştır: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) her ayda üç gün oruç tutardı. Bazan bunları te'hir eder ve böylece üzerinde bir yıllık oruç birikir, o da Şâbanı oruçlu geçirirdi." Bu hadis zayıf bulunmuştur.

***** Şöyle diyen de olmuştur: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bunu, Ramazan ayına tazim için yapardı." Bununla ilgili bir hadis, Tirmizî'de gelmiştir: "Resûlullah'a Ramazandan sonra hangi orucun daha efdal olduğu soruldu da şu cevabı verdi: "Ramazanı ta'zim sebebiyle Şâban." Bu hadis de zayıftır ve ayrıca Müslim'de gelen bir Ebu Hüreyre hadisine muhaliftir: "Ramazandan sonra en efdal oruç, Muharrem'dir."

***** Şâban'da daha çok oruç tutmasının hikmeti hakkında şu da söylenmiştir: "Resûlullah'ın hanımları, Ramazan ayında tutamadıkları borçlarını Şâban ayında kaza ediyorlardı..." İbnu Hacer bunu da muvafık bulmaz.

***** Bundaki hikmet için şu açıklama da yapılmıştır: "Bu ayı, Ramazan ayı takib etmektedir. Ramazan orucu farzdır. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Şâban ayındaki orucunu iki ayda tutulan nafile miktarınca artırmakta idi. Sebebi, Ramazan ayında tutamayacağı nâfileleri de böylece telâfi etmek istiyordu."

***** İbnu Hacer, bu babta söylenecek en evlâ sözün şu olduğunu kaydeder: "Bu babda Ebu Dâvud ve Nesâî'de kaydedilen şu hadis, öncekilerden daha sahihtir: "Üsame İbnu Zeyd dedi ki:
"Ey Allah'ın Resulü! dedim, ben sizi hiçbir ayda Şâban'da tuttuğunuz kadar çok oruç tutar göremiyorum (bunun sebebi nedir?.)" Aleyhissalâtu vesselâm şöyle açıkladılar:

"Bu, halkın Ramazan'la Receb arasında gaflet ettiği bir aydır. Halbuki bu ay, amellerin Rabbülâlemin'e yükseldiği bir aydır. Ben amelimin, oruçlu olduğum halde yükselmesini istiyorum." (Bu hadisin metni 3156 numarada gelecek.)

3- Hadiste, Şâban'da oruç tutmanın fazileti anlatılmaktadır. Nevevi, hadiste en hayırlı ayın Muharrem olduğu ifade edildiği halde, Resûlullah'ın bu ayda orucu daha da artırmayışının sebebini şöyle açıklar: "Muhtemelen, Aleyhissalâtu vesselâm bu hususu ömrünün sonunda öğrendi, böylece Muharrem ayında daha çok oruç tutma imkânı bulamadı. Veya, Muharrem aylarında, mesela yolculuk, hastalık gibi özürler ârız olmuş, fazla oruç tutmasına mâni olmuş olabilir."[87]

3155- 2- وعن أم سلمة رَضِىَ اللّٰهُ عَنْها قالت:] ماَ رَأيْتُ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَصُومُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ إَّ شَعْبَانَ وَرَمَضَانَ [. أخرجه أصحاب السنن، واللفظ للترمذي والنسائى.

2. (3155)- Ümmü Seleme (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Ben, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Şâban ve Ramazan dışında iki ayı peş peşe tam olarak oruçla geçirdiğini görmedim."[88]

AÇIKLAMA:

Tirmizî bu hadisi, "Şâban ayını Ramazan ayı ile birleştirme hususunda gelen rivayet(ler)" adını taşıyan bir babta kaydeder. Hadisin Ebu Dâvud'daki veçhi de şöyle: "Resûlullah, sene içerisinde, Ramazandan başka Şâban hariç hiçbir ayı tam olarak oruçla geçirmezdi. Şâban'ı tam tutar ve Ramazanla birleştirirdi."
Böylece Resûlullah'ın üst üste iki ayı oruçlu geçirmiş olduğu bu rivayetlerle kesinlik kazanmaktadır. Tirmizî, aynı hükmü ifade etmek üzere Ebu Seleme ve Hz. Aişe'nin de rivayetlerine dikkat çeker ve Hz. Aişe'nin, "Resûlullah'ın Şâban'da tuttuğundan daha fazla orucu bir başka ayda tuttuğunu görmedim, O, Şâban'ın çok azı hariç hepsini, hatta tamamını tutardı" dediğini kaydeder.

Daha fazla açıklama önceki hadiste geçti.[89]

3156- 3- وعن أسامة رَضِىَ اللّٰهُ عَنْه قال:]قُلْتُ يَا رَسُولُ اللّٰهِ لَمْ أَرَكَ

تَصُومُ مِنْ شَهْرٍ مِنَ الشّهُورِ مَا تَصُومُ مِنْ شَعْبَانَ ؟ قَالَ : ذَلِكَ شَهرٌ يَغْفَلَ عَنْهُ النَّاسُ بَيْنَ رَجَبَ وَرَمَضَانِ، وَهُوَ شَهْرٌ تُرْفَعُ فيهِ ا َعْمَالَ الِى رَبِّ الْعَالَمِينَ، وَأُحِبُّ أَنْ يُرْفَعُ عَمَلِى، وَأَنَا صَائِمٌ[. أخرجه النسائى.

3. (3156)- Hz. Üsâme (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ey Allah'ın Resulü dedim, Şâban ayında tuttuğun kadar başka aylarda oruç tuttuğunu göremiyorum (sebebi nedir?)" diye sordum. Şu cevabı verdi:
"Bu, Receb'le Ramazan arasında insanların gaflet ettikleri bir aydır. Halbuki O, amellerin Rabbülâlemin'e yükseltildiği bir aydır. Ben, oruçlu olduğum halde amelimin yükseltilmesini istiyorum."[90]

AÇIKLAMA için 3154 numaralı hadisin izahına bakılsın.

ŞEVVAL'DEN ALTI GÜN

3157- 1- عن أبوب رَضِىَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ صَامَ رَمَضَانَ، وَأتْبَعَهُ بِسِتٍّ مِنْ شَوَّالٍ كَانَ كَصِيَام الدَّهْرِ[. أخرجه مسلم والترمذى .

1. (3157)- Eyub (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim Ramazan orucunu tutar ve ona şevval ayından altı gün ilave ederse, sanki yıl orucu tutmuş olur."[91]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, Ramazan orucundan sonra şevval ayında altı gün daha nâfile tutmayı teşvik etmektedir. Böylece, bir yıllık oruç tutmanın sevabı vaad edilmektedir. Şarihler bunun izahını şöyle yaparlar: "Cenab-ı Hak, Kur'an-ı Kerim'de her bir hayır ameli on misliyle kabul edeceğini bildirmektedir (En'âm 160). Öyle ise Ramazan ayında tutulan oruç on ay yerine geçer. Altı gün on misliyle altmış gün eder. Bu da iki ay demektir, neticede Ramazan ve altı günlük şevvâl orucu tam

bir yıla denk gelmektedir."[92]

ZİLHİCCE'DEN ON GÜN

-3158 -1- عن هنيدة بن خالد عن امرأته عن بعض أزواج النبى صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَتْ:]كَانَ رَسُولُ اللّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَصُومُ تِسْعَ ذِى الحِجَّةِ، وَيَوْمَ عَاشُورَاءَ وَثَثَةَ أَيِّام مِنْ كُلِّ شَهْرٍ أَوَّلَ اثْنَيْنِ مِنَ الشَّهْرِ وَالخَمِيسَ[. أخرجه داود والنسائى .

1. (3158)- Hüneyde İbnu Hâlid hanımından, o da Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevcelerinden birinden anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Zilhicce'den dokuz günle Aşûra günü oruç tutardı. Bir de her aydan üç gün, ayın ilk pazartesi ile perşembe günü oruç tutardı."[93]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, zilhiccenin ilk dokuz gününde oruç tutmanın faziletli ameller arasında olduğunu belirtmektedir. Bazı rivayetlerde "dokuz" değil, "on" denmişti. "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) (Zilhicce'den) on günü, her aydan üç günü: Pazartesi ve iki perşembeyi oruçlu geçirirdi."
Diğer taraftan Müslim'de Hz.Aişe'den rivayet edilen bir hadiste, mezkur on günde Resûlullah'ın hiç oruç tutmadığı ifade edilmiştir: "Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı (Zilhicce'nin ilk) on gününde hiç oruçlu görmedim."
Nevevî'nin açıklamasına göre, ulemâ şöyle demiştir: "Bu hadis, Zilhicce'nin on gününde oruç tutmanın mekruh olduğunu ilham etmektedir. Buradaki "on"dan murad, Zilhicce'nin evvelinden itibaren dokuz gündür. Bu günlerde oruca teşvik eden rivayetler vardır, öyle ise sadedinde olduğumuz hadis te'vile muhtaçtır. Zira, Zilhicce'nin ilk dokuz gününde oruç tutmak mekruh değil, bilakis şiddetle müstehabtır. Bilhassa dokuzuncu gün, ki Arafe'dir. O gün oruç tutmanın faziletiyle ilgili pekçok hadis var. Buharî'deki bir rivayet şöyle: "Bunlardan yani Zilhicce'nin ilk on gününden daha faziletli sâlih amel günü yoktur."
Öyle ise Hz. Aişe'nin "Bu on günde oruç tutmadı" sözü te'vile muhtaçtır. Resûlullah'ın ya hastalık, sefer gibi bir sebeple oruç tutmadığına veya oruç tuttuğu halde Hz. Aişe'nin görmediğine hamlolunur. Hz. Aişe'nin görmemesi,

Aleyhissalâtu vesselâm'ın oruç tutmadığına delil olmaz. Az ileride 3 numaralı paragrafta Ahmed İbnu Hanbel'den kaydedeceğimiz rivayet de bu te'vili destekler.

2- Aşûra'nın hangi güne tekâbül ettiği ve oruçla karşılanmasının sebebi hususunda ulemanın ihtilafından daha önce bahsettik (3149. hadis). Sahâbî ve Tâbiîn'in cumhuruna göre bu, Zilhicce'nin onuncu günüdür. Ancak dokuz ve onbirinci günü olduğunu söyleyenler de olmuştur. Eba İshâk, bu ihtilafi göz önüne alarak, Aşûra orucunu kaçırmamak için bir evvelinden bir de sonrasından olmak üzere üç gün oruç tutarmış...
Bu güne Aşûre denmesinin sebebi, onun Muharrern'in onuncu günü olmasındandır, zâhir de bunu gösterir. Ancak: "Allah Teâlâ Hazretleri o günde peygamberlerinden on tanesine ikramda bulunduğu için böyle tesmiye edilmiştir" diyen de olmuştur.

3- Rivayetin Nesâî'deki bir veçhinde, Resûlullah'ın her ay tuttuğu üç oruç şöyle açıklanır: "...Her ayın ilk pazartesi ve iki perşembesi..."
Ahmed İbnu Hanbel'in Müsned'inde Hafsa validemizden rivayet edilen şu hadis, sadedinde olduğumuz hadisi takviye eder:
"Dört şey var ki, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) (yaşadığı müddetçe) hiç bırakmadı:

1- Aşûra orucu,

2- (Zilhicce'den) on gün,

3- Her aydan üç gün,

4- Sabah namazından önce iki rek'at.."
Aşûra'yı kutlamayı bid'at telâkki edenler de var. Münâvî şu bilgileri dermeyan eder: "El-Mücellid el-Lügavi der ki: "Aşûra gününde tutulan oruç, o gün kılınan namaz, o günkü infak, kına, sürünme, sürmelenme üzerindeki rivayetler bid'attır. Bunları Hz. Hüseyin (radıyallahu anh)'i katledenler ihdas ettiler. Hanefilerin el-Kunye adlı kitaplarında denir ki: "Aşûra günü sürme çekmeyi terketmek gerekir, çünkü, Ehl-i Beyt'e buğz alâmeti vardır."[94]

2-474- وعن القاسم بن محمد قال:] كَانَتْ عَائِشَةُ رَضِىَ اللّهُ عَنْهَا تُصُومُ يَوْمَ عَرَفَةَ، وَلَقَدْ رَأيْتَهَا عَشِيَّةَ عَرَفَةَ يَدْفَعُ ا٭مَامُ، ثُمَّ تَقِفُ حَتَّى يَبْيضَّ مَا بَيْنَهَا وَبَيْنَ النَّاسِ مِنَ ا٭رْضِ، ثُمَّ تَدْعُو بِالشَّرَابِ فَتُفْطِرُ[. أخرجه مالك.

2. (3159)- Kâsım İbnu Muhammed (rahimehullah) anlatıyor: "Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) Arefe günü oruç tutardı. Ben Arefe akşamı imamın (hacc emîrinin, Müzdelife'ye gitmek üzere) hareket ettiği sırada Hz. Aişe'nin yerinde kalarak, halkla kendi arasında bir boşluk açılana kadar bekleyip sonra içecek birşeyler isteyerek iftar yaptığını gördüm."[95]

AÇIKLAMA:

Bu rivayet Hz. Aişe'nin Arafat vakfesi sırasında oruç tuttuğunu göstermektedir.
İmam Mâlik, Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'nin hacıların hareket etmesini beklemekten maksadının, halkla arasında bir boşluğun hâsıl olması, ve halk tarafından iftardan başka bir şeyinin görülmemesi olduğunu belirtir ve ilave eder: "Bu teehhüründe, ay veya yıldız gibi bir şeyin doğmasını beklemek mevzubahis değildir."
Abdullah İbnu Zübeyr, Osman İbnu Ebî'l-Âs ve İbnu Râhûye'nin de Arafat'ta oruç tuttukları rivayet edilmiştir.
Katâde: "Duaya mâni olacak zayıflığa meydan vermiyorsa bunda bir beis yoktur" demiştir.
Atâ da: "Arefe kışa rastlayınca oruç tutarım, yaza rastlayınca tutmam" demiştir. Bu sözüyle, yaz sıcağında duaya mâni olacak zayıflık olursa oruç tutmamayı tercih ettiğini kastediyor.
İbnu Abdilberr, İbnu Ömer (radıyallahu anh)'den şunu nakleder: "Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Ebu Bekir, Ömer ve Osman (radıyallahu anhümâ) ile birlikte hacc yaptım. Hiç biri de (o gün) oruç tutmuyordu, ben de tutmuyorum." [96]

3160-3 -وعن أبى قتفصس رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: صِيَامُ يَومِ عَرَفَةَ إِنِّى أَحْتَسِبُ عَلَى اللّهِ تَعَالَى يُكَفِّرَ السَّنَةَ الَّتِى قَبْلُهُ، الَّتِى بَعْدَهُ[. أخرجه الترمذى .

3. (3160)- Ebu Katâde (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Arafat günü tutulan orucun, geçen yılın ve gelecek

yılın günahlarına kefâret olacağına Allah'ın rahmetinden ümidim var."[97]

AÇIKLAMA:

1- Nevevî'nin kaydettiğine göre âlimler, burada "Arafat orucu ile affı ümid edilen günahların seğâir (küçük günahlar) olduğunu belirtmiş, "Kişinin seğâiri yoksa kebâirinin hafifletileceği umulur, kebairi de yoksa derecesi yükseltilir" demişlerdir.
Aliyyü'l-Kârî: Mirkât'ta İmâmul-Harameyn'in: "Bu, seğâir için kefaret olur" dediğini, Kadı İyaz'ın da: "Bu, Ehli's-Sünne ve'l-Cemâat'in görüşüdür, kebaire ancak tevbe veya Allah'ın rahmeti keffâret olur" dediğini kaydeder.

2- Hadis şöyle bir soruya açıktır: "Kişinin gelecek seneden şimdilik bir günahı yokken, bu oruç ona nasıl kefâret olabilir?.." Bu soruya şöyle bir cevap verilmiştir: "Bunun manası, "Kişiyi, gelecek yıl Allah günah'tan korur" demektir." Şu da söylenmiştir: "Yeni sene gelince günah işlerse geçmiş senenin kefareti kadar sevab ve rahmet verilir" demektir."[98]

HAFTANIN GÜNLERİ

3161- 1- عن عائشة رَضِىَ اللّهُ عَنْها قالت:]كَانَ رَسُولُ اللّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَتَحَرَّى صِيَامَ يَوْمِ اِثْنَيْنِ وَالْخَمِيسِ[. أخرجه الترمذي والنسائى.
»التَّحَرِّى«: التقصد .

1. (3161)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) pazartesi ve Perşembe günlerinde oruç(la sevap) arardı."[99]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, Resûlullah'ın haftanın iki gününde kasıd ve azimle oruç tuttuğunu göstermektedir. Kasıdla, azimle diyoruz, zira hadiste taharrî kelimesine yer verilmiştir. Bu, daha iyiyi araştırma, ona yönelme, kastetme mânalarına gelir. Bazı âlimler "taharrî, sevap taleb etmek, mübalağa ile ısrarla istemek manasına da gelir" demiştir.

Bu babta Hz. Hafsa, Ebu Katâde ve Üsame İbnu Zeyd'den de rivayetler mevcuttur.[100]

-3162 -2 -وعن أبي هريرة رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]تُعْرَضُ اٴَعْمَالُ عَلَى اللّهِ تَعَالَى يَومَ اْثنَيْنِ وَالخَمِيسِ، فَأحِبُّ أنْ يُعْرِضَ عَمَلِى، وَأنَا صَائِمٌ[. أخرجه الترمذي.

2. (3162)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ameller Allah Teâla hazretlerine pazartesi ve perşembe günleri arzedilir. Ben, amelimin oruçlu olduğum halde arzedilmesini severim."[101]

AÇIKLAMA:

İbnu'l-Melek der ki: "Bu hadis, şu hadise muhalif değildir. "Gece ameli, gündüz amelinden önce, gündüz ameli de gece amelinden önce yükseltilir." Çünkü arzetme ile yükseltme arasında fark mevcuttur. Zira ameller haftalık olarak toplanıp bu iki günde arzedilmektedir. Bir Müslim hadisinde denir ki: İnsanların amelleri, haftada iki sefer, pazartesi ve perşembe günleri arzedilir. Kardeşi ile arasında husumet bulunan kul hâriç her mü'min mağfiret görür. Bunlar sulh yapıncaya kadar, "şu iki (zavallıya) bakın!" denilir."
İbnu Hacer bu rivayetin, amellerin Şâban ayında yükseltileceğini haber veren hadisle de (3156. hadis) ihtilafa düşmediğini belirtir ve ilaveten der ki: "Çünkü haftalık amellerin ayrıca yükseltilmesi ve yıllık amellerin de toptan yükseltilmesi câizdir."[102]

EYYÂMU'L-BÎ'Z

-3163 -1 -عن عبد اللّه بن قتادة بن ملحان الْقيسي عن أبيه رَضِىَ اللّهُ عَنْهما قال:]كَانَ رَسُولُ اللّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَأمُرُنَا أنْ نَصُومَ أيَّامَ الْبِيضِ ثَثَ عَشْرَةَ وَأرْبَعَ عَشْرَةَ، وَخَمْسَ عَشْرَةَ، وَقَالَ: هُنَّ كَهَيْئَةِ الدَّهْرِ[. أخرجه أبو داود والنسائي .

1. (3163)- Abdullah İbnu Katâde İbni Milhân el-Kaysî, babası (radıyallahu anh)'ndan anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bize eyyam-ı bî'z'de yani ayın onüç, ondört ve onbeşinci günlerinde oruç tutmamızı emrederdi ve "Bunlar yıl orucu vaziyetindedir" derdi."[103]

AÇIKLAMA:

Bî'z kelimesi dilimize de girmiş bulunan beyaz'dan gelir. Kamerî ayın 13. 14. ve 15. geceleri ayın en parlak, en beyaz olduğu safhadır. Ay akşamdan sabaha kadar gökyüzünden ayrılmaz, dünyayı aydınlatır. Bu sebeple o günlere, ayın en aydınlık geceleri mânasında eyyâm-ı bî'z denmiştir. Daha doğru şekliyle geceleri aydınlık olan günler denmesi gerekirken aydınlık, güne izafe edilerek "eyyâmu'l-bî'z" (aydınlık günler) denilmiştir.
İşte Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu günlerde oruç tutmayı müstehab addetmiştir. "Bu günlerde tutulacak oruçlar yıl orucu vaziyetindedir" demek de, o günlerde oruç tutulduğu takdirde sanki bütün yıl boyu oruç tutulmuş gibi sevap olur demektir. Bunun da hesabı, daha önce yaptığımız gibidir. Ayet-i kerime (En'am 160) hayırlı amellerin on misliyle mükâfatlandırılacağını haber verdiğine göre, ayda üç gün tutulan oruç, bir ay yerine geçer. Her ayda üç gün tutulunca toplamı yıl orucu olur.[104]

3164-2- وعن ابن عباس رَضِىَ اللّهُ عَنْهما قال:]كَانَ رَسُولُ اللّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يفْطِرُ أيَامَ الْبِيضِ فِي حَضَرٍ، وَ سَفَرٍ[. أخرجه النسائى.

2. (3164)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) eyyâmu'l- bî'z'de oruç tutmayı hazerde de seferde de bırakmazdı."[105]

3165-3- وعن معاذة العدوية قالت:]سَأَلْتُ عَائِشَةَ رَضِىَ اللّهُ عَنْهَا أَكَانَ النَبىُّ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يَصُومُ مِنْ كُلِّ شَهْرٍ ثَثَةَ أيَّمٍ؟ قَالَتْ: نَعَمْ قُلْتُ : مِنْ أىِّ أيَّامِ الشَّهْرِ كَانَ يَصُومُ؟ قَالَتْ: لَمْ يَكُنْ يَبَالِى مِنْ أيِّ ا َيَّامِ يُصُومُ[. أخرجه

مسلم وأبو داود والترمذي .

3. (3165)- Muâzetu'l-Adeviyye anlatıyor: "Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'den sordum: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) her ay üç gün oruç tutar mıydı?"
"Evet!" diye cevap verdi. Ben tekrar:
"Ayın hangi günlerinde tutardı?" dedim.
"Hangi günde oruç tuttuğuna ehemmiyet vermezdi" diye cevap verdi."[106]

AÇIKLAMA:

Bu rivayet, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ay içerisinde üç gün oruç tutmada ısrar ettiğini, ancak bu üç günün muayyen günlerde olmamasına da şuurla dikkat ettiğini göstermektedir. Alimler, ayın belli günlerinde ısrar etmemesini, farz telakki edilmesi endişesiyle izah ederler: "Eğer hep aynı günlerde oruç tutsaydı halk bu günlerde oruç tutmayı farz telâkki ederdi" derler.
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın her ay farklı günlerde nafile oruçlar tutmuş olması Ashab ve sonrakilerde farklı telakkiler hâsıl etmiştir:

* Bazı rivayetler bu üç günü eyyâm-ı bî'z olarak tarif eder. Bu günler kamerî ayın 13, 14 ve 15. günleridir.

* Bazılarına göre bunlar 12, 13 ve 14. günleridir.

* Abdullah İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'den gelen bir rivayette eyyâm-ı bî'z'den murad ayın 12. günü ile ondan sonra gelen iki perşembedir.

* Bu nafile oruçlar, Hasan Basrî'ye göre ayın başında, İbrahim Nehâî'ye göre sonunda tutulmalıdır.

* Hz. Aişe'ye göre bir ay cumartesi, pazar ve pazartesi günleri; müteakip ay salı, çarşamba ve perşembe günleri oruç tutulmalıdır.

* Ümmü Seleme'ye göre müstehab vakit, ayın ilk perşembesi ile onu takip eden pazartesi günleridir.

* Bazılarına göre pazartesi ve perşembe günleri tutmak müstehabtır.

* Her ayın ilk günü ile onuncu ve yirminci günleri oruç tutmanın müstehab olduğunu söyleyen de olmuştur.

* Bir başka görüşe göre her ayın ilk günü ile onbir ve yirmibirinci günlerindeki

oruç müstehabtır.[107]

3166- 4- وعن أبى ذر رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ: رَسُولُ اللّه صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ صَامَ مِنْ كُلِّ شَهْرٍ ثَثَةَ أيَّام فَذَلِكَ صِيَامُ الدَّهْرِ، فَأنْزَلَ اللّهُ تَعَالَى تَصَدِيق ذَلِكَ فِي كِتَابِهِ: مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ أمْثَالِهَا. اَلْيَوْمُ بِعَشْرَةِ أيَّام[. أخرجه الترمذي والنسائى.

4. (3166)- Hz. Ebu Zerr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim her ayda üç gün oruç tutarsa işte bu, yıl orucu olur. Allah Teâlâ hazretleri bu hususu te'yiden kitabında şu ayeti indirdi: "Kim bir hayır işlerse o kendisinden on misliyle kabul edilir" (En'am 160). Bir gün on misliyle kabul ediliyor."[108]

3167- 5- وعن عامر بن مسعود رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : اَلْغَنِيمَةُ الْبَارِدَةُ الصَّوْمُ فِي الشِّتَاءِ[. أخرجه الترمذي .

5. (3167)- Âmir İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Zahmetsiz ganimet kışta tutulan oruçtur."[109]

AÇIKLAMA:

Kışta tutulan oruç zahmetsiz ganimet'e benzetilmiştir. Çünkü kışta susuzluk duyulmaz. Ayrıca günler kısa olduğu için açlık da çekilmez. Hadis; kelimesi kelimesine tercüme edilince zahmetsiz ganimet değil, soğuk ganimet demek gerekir. Bundan maksad savaşmadan, mukâtele ateşine maruz kalmadan elde edilen ganimettir. Ayrıca Arapçada bârid (soğuk) kelimesi rahatlık, hoşluk gibi mânalarda kullanılır. Soğuk su, soğuk hava bilhassa sıcağın şiddetli olduğu memleketlerde hoşa giden, aranan şeylerdir. Bundan hareketle hoş ve âsûde hayat manasına ayşun bârid (soğuk hayat) tabiri şâyi olmuştur.[110]

3168 -6- وعن ابن مسعود رَضِىَ اللهَ عَنْه قال:]قُلْتُ لِعَائِشَةَ رَضِىَ اللهَ عَنْهَا: هَلْ كَانَ رَسُولُ اللهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَخْتَصُّ مِنَ ا٭يَّام شَيْئاً؟ قَالَتْ: َ. كَانَ عَمَلُهُ دِيمَةً، وَأَيُّكُم يُطِيقُ ما كَانَ
رسُولُ اللهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُطِيقُ[. أخرجه الشيخانَ. »الدِّيمةُ« : المطر الدائم في سكون، تشبه به ا٭عمال الدائمة القصد والرفق .

6. (3168)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'ye: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) herhangi bir güne ayrı bir ehemmiyet verir miydi?" diye sordum.
"Hayır!" dedi ve ilave etti: "O'nun ameli hafif ve devamlı yağan yağmur gibiydi. Hanginiz Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın tahammül ettiği şeye dayanabilir?"[111]

AÇIKLAMA:

1- Burada Hz. Aişe (radıyallahu anhâ), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hafta veya ayın herhangi bir gününe hususi bir ehemmiyet atfetmediğini, bütün günleri aynı şekilde değerlendirdiğini ifade ediyor. Halbuki, yine bazı sahâbelerden ve hatta bizzat Hz. Aişe'den rivayet edilen bir kısım hadislerde Resûlullah'ın bazan çok oruç tuttuğunu, bazan az oruç tuttuğunu görmekteyiz. Nitekim 3154 numarada kaydettiğimiz hadiste: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bazan oruca öyle devam ederdi ki, bu ay hiç yemiyecek derdik, bazan da öyle devamlı yerdi ki bu ay hiç tutmayacak derdik" demiştir.
Aradaki ihtilafı kaldırmak için: "Resûlullah'ın, orucu bazan az, bazan çok tutma hali devamlı idi" denmiştir. Şu şekilde bir te'lif de yapılmıştır: "Resûlullah nefsine ibadeti bir vazife yapmış idi, ancak zaman zaman araya bazı sebepler girerek O'nu meşgul etmiş, ibadetinden alıkoymuştur. Fakat meşguliyet kalkınca ibadetine devam etmiştir. Resûlullah'ı farklı durumlarda gören kimseler, farklı rivayetlerde bulunmuşlardır."
2- كَانَ عَمَلُهُ دِيمَةً tâbiri, üzerine durmaya değer. Dîme, asıl itibariyle sakin sakin devamlı yağan yağmura denmektedir. Sağanak dediğimiz çok yağan yağmur fazla devam etmez. Bol yağmur çoğu kere esintili de olur, sükûnetten uzaktır. Ama hafif yağmur, sâkindir ve devamlıdır. İşte Resûlullah'ın ameli buna

benzetilmiştir. Nitekim Aleyhissalâtu vesselâm خَيْرُ اَمُورِ اَدْوَمُهَا وإنْ قَلّ
"İşlerin ve amellerin en hayırlısı az da olsa devamlı olanıdır" diyerek sistemli ve devamlı olan hayırlı amelleri övmüştür. Bir işin az da olsa devamlı olması bir sistemin ifadesidir. Sistem güven verir, netice hasıl eder. Bu sebeple geçici olan çok amele itibar edilmemiş, tavsiye edilmemiştir.[112]

ORUCUN HARAM OLDUĞU GÜNLER

3169- 1- عن أبي سعيد رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: َ يَصْلَحُ الصِّيَامُ فِي يَوْمَيْنِ: يَومِ الْفِطْرِ وَيَومِ النَّحْرِ[. أخرجه الخمسة إ النسائى، وَهذا لفظ مسلم .

1. (3169)- Ebu Sa'îd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İki günde oruç câiz olmaz: Fıtır günü (Ramazan bayramının birinci günü) ve Nahr günü."[113]

AÇIKLAMA:

Resûlullah iki dînî bayramın birinci günlerinde oruç tutmayı yasaklamıştır.
Ancak, bir kimse oruç tutmaya nezretse bu da bayram gününe tesadüf etse, bu nezri yerine getirmesi şart mı? diye münakaşa edilmiştir.
Ulemâ bu iki bayram gününde nezir, kefâret, tetavvû, kaza, temettü... her çeşit orucun haram olduğunu söylemekte icmâ etmiştir. İhtilaf edilen husus, bu yasağa rağmen bayram günü oruç tutan kimsenin durumudur:

* Ebu Hanîfe bu orucun "oruç" olduğuna hükmeder ve nezrin mün'akid olduğunu söyler.
Cumhur muhalefet ederek: "Zeyd, "geldiğim gün oruç tutacağım" diye nezretse ve bayram günü gelse bu nezir mün'akid olmaz" der. Hanefiler: "Nezir mün'akid olur, orucu kaza etmesi gerekir" der; bir rivayette "oruç tutması değil, fakir doyurması gerekir" denmiştir. Evzâ'î'ye göre de kaza gerekir, ancak niyyeten bayramı istisna etmişse kaza gerekmez. İmam Mâlik'ten bir rivayete göre kazaya niyet etmişse kaza eder, değilse etmez dediği rivayet edilmiştir.
İbnu Ömer bu meselede sorulunca cevap vermemiş, tevakkuf etmiştir.

Bu meselede ihtilafın aslı: "Nehiy, kendisinden yasaklanan şeyin sıhhatini iktiza eder mi?" sualine dayanır. Ekseriyet: "Hayır!" demiştir. Muhammed İbnu'l-Hasan, "Evet!" der ve: "Bayram günü oruç tutmanın mümkün olacağını, mümkün olunca da sıhhatinin sâbit olacağını" söyler. Ancak, kendisine: "Bu imkân aklîdir, ihtilaf ise şer'î bir şeydedir, şer'an yasaklanan şeyin yapılması şer'an mümkün değildir" diye cevap verilmiştir.
Caiz görmeyenler şöyle bir delil daha getirirler: "Mutlak olarak nâfile olan bir şey, yapılmaktan men edilirse, o artık mün'akid olmaz. çünkü nehyedilen şeyin -tenzihen veya tahrimen haram olmasına bakılmadan- terki madub olur, nâfile ise yapılması matlubtur, öyle ise iki zıd bir araya gelemez."
Nevevî, bahsi şöyle hülâsâ eder: "ulemâ, bu iki günde nezir, tetavvu, kefâret vs. gibi herhangi bir maksadla oruç tutmanın haram, olduğunu söylemekte icma eder. Bir kimse, o iki günde, müteammiden oruç tutmaya nezredecek olsa, Şâfiî ve cumhur: "Nezri mün'akid olmaz (yani bu nezr yerine getirilmesi gereken bir nezir değildir), kazası da gerekmez" derler. Ebu Hanîfe ise, "nezir mün'akiddir, kazası gerekir" der ve ilave eder: "şayet o iki günde oruç tutarsa, nezrini yerine getirmiş olur." Ancak bütün ulemâ bu meselede Ebu Hanîfe'ye muhalefet etmiştir."[114]

3170-2 -وعن عقبة بن عامر رَضِىَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : يَومُ عَرَفَةَ، وَيَوْمُ النَّحْرِ ، وَيَوْمُ النَّحْرِ، وَأيَّامُ التَّشْرِيقِ عِيدُنَا أَهْلَ ا"ِسْمِ، وَهِى أَيَّام أَكْلٍ وَشُرْبٍ[. أخرجه أصحاب السنن، وصححه الترمذي.

2. (3170)- Ukbe İbnu Âmir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Arefe günü, kurban günü ve teşrik günleri, biz müslümanların bayramıdır. Bu günler yeme-içme günleridir."[115]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, burada kısmen bayram tarifi sunmaktadır: Bayram, yeme ve içme günleridir. Bu sebeple de o iki günde oruç tutmak yasaklanmıştır.

2- Bu hadiste teşrik günleri de bayram olarak tavsif edilmektedir. Teşrik günlerine "eyyâmu'l Ma'dûdat" ve "eyyâmu'l-Minâ" da denir. Zilhicce'nin 11, 12 ve 13. günlerine tekâbül eder. Eyyâmu't-Teşrîk'in ta'yininde bazı ihtilaflar olmuş ise de esahh olan yevm-i nahr'i tâkib eden üç gündür. Teşrîk, kurbanların etlerini güneşte kurutmak, sermek mânasına gelir.
Eyyâmu't-teşrik'de oruç tutma meselesi ihtilaflıdır. Nevevî der ki: "O günlerde, hiçbir suretle oruç helal olmaz diyenlere bu hadiste delil vardır." Şâfiî mezhebi'nin iki görüşünden muteber olanı da budur. Ebu Hanîfe, İbnu'l-Münzîr vs. de bu görüştedir. Bir kısım ulemâ: "Herkes için, nafile ve diğer çeşit oruç tutmak câizdir" demiştir. Zübeyr İbnu'l-Avvâm, İbnu Ömer ve İbnu Sîrîn'in de bu görüşte oldukları rivayet edilmiştir. İmam Mâlik, Evzâî, İshâk İbnu Râhuye ve bir görüşünde Şâfi'î: "Teşrik günlerinde oruç, hacc-ı temettü yapanlara -kurbanlık bulamadıkları takdirde- câizdir, başkalarına değildir" demişlerdir. Adı geçenler mezkur hükme giderken Buharî'de Hz. Aişe ve İbnu Ömer'den mevkuf olarak gelen şu hadise istinâd ederler: "Teşrik günlerinde sadece kurbanlık bulamayanlara oruç tutma ruhsatı verilir."[116]

3171 -3 -و عن نبيشة الـهذلي رَضِـيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَيَّامُ التَّشْرِيقِ أَيَّامُ أَكْلٍ وَشُرْبٍ، وَذِكْرِ اللّهِ تَعَالَى[. أخرجه مسلم. »أيَّامُ التَّشِريقِ«: ثَثَةَ أيام بعد النحر، سمِيت بذلَك ‘نهم كانوا يشرّقون فيها لحوم ا‘ضاحي في الشمس .

3. (3171)- Nübeyşe el-Hüzelî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Teşrik günleri, yeme-içme ve Allah'a zikretme günleridir."[117]

AÇIKLAMA:

Burada İslamî bayramın bir vasfını daha görüyoruz: Allah Teâlâ'ya zikir... Bunu İslâmî telâkkide bayram ve tatil anlayışını tesbitte ehemmiyetli bir nokta olarak görüyoruz. Bayram sadece yeme, içme -ve günümüzün telâkkisinde olduğu üzere eğlence- demek değil, aynı zamanda Allah'ın daha ziyâde zikredileceği bir gündür. Bayram, gününü, farz olan mûtad sabah namazının dışında bir ibadetle

yani bayram namazı ile başlatmak bu açıdan mânidardır. Nitekim, mü'minin haftalık bayramı olan cum'a günü de hususi bir namaz ve hutbe ile başlar. Öyle ise mü'min Allah'a zikirle başlattığı bayram ve tatil gününü dinî bir muhteva içerisinde geçirmelidir. Yeme, içme, ziyaret gibi diğer davranışları dinî havayı bozmayacak şekilde yürütülmelidir.[118]

4 -485- وعن صلة بن زفر قال:]كُنَّا عِنْدَ عَمَّارٍ رَضِىَ اللّهُ عَنْ فِي الْيَوْمِ الَّذِى يُشَكُّ فِيهِ مِنْ شَعْبَانَ أوْ رَمَضَانَ، فَأُتِينَا بِشَاةٍ مَصْلِيَّةٍ، فَتَنَحَّى بَعْضُ الْقَومِ، فَقَالَ: إنِّي صَائِمٌ فَقَالَ عَمَّارٌ: مَنْ صَامَ هَذَا الْيَوْمَ، فَقَدْ عَصَى أبَا الْقَاسِمِ[. أخرجه أصحاب السنن و صححه الترمذي.

4. (3172)- Sıla İbnu Züfer anlatıyor: "Biz, şabandan mı, Ramazandan mı olduğu şüphe edilen günde Ammâr (radıyallahu anh)'ın yanında idik. Bize kızartılmış bir koyun getirildi. Cemaatten biri: "Ben oruçluyum" diyerek geri çekildi. Ammâr: "Kim bugün oruç tutarsa, muhakkak olarak Ebu'l-Kâsım aleyhissalâtu vesselâm'a isyan etmiştir" dedi".[119]

AÇIKLAMA:

1- Buharî bu hadisi muallak olarak kaydetmiştir.

2- Daha önce de kaydedildiği üzere, ulemâ yevm-i şekk'de oruç tutmayı haram olarak tavsif etmiştir. İbnu Hacer, hadisten bu hükme giderken, ulemânın: "Sahâbe kendi hevâsına göre böyle davranmaz, bu hüküm Resûlullah'tan olmalıdır" dediğini belirtir. Şu halde hadis, lafzen mevkuf ise de hükmen merfudur.[120]

-3173 -5 و عن عمر رَضِىَ اللّهُ عَنْهما يرفعه:]مَنْ صَامَ اَبَدَ فَ صَامَ وَ أفْطَرَ[. أخرجه النسائي.

5. (3173)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim ebed orucu tutarsa, ne oruç tutmuş, ne iftar

etmiştir."[121]

AÇIKLAMA:

Hadiste savmu'l-ebed tabiriyle ifade edilen ebed orucu ile, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bayram ve teşrik günleri dahil, yılın her gününde tutulan orucu kastetmiş olacağını belirtirler. "Çünkü derler, bu günlerde yedikten sonra yılın geri kalan günlerinde fasılasız oruç tutmak câizdir."
Ebed orucu tutan hakkında, "orucu da iftarı da yoktur" ifadesi, sevabın düşeceğini ifade eder. Bazı şârihler hadisi şöyle izah ederler: "Sevabının azlığı sebebiyle hiç tutmamış gibidir, açlık ve susuzluğa tahammülü sebebiyle de hiç iftar etmemiş gibidir." Bazıları: "Hadis, bu oruçtan men etmek gayesini güden bir bedduadır" derken, bazıları da: "Böyle oruç tutan kimseye oruçtan bir nasib kalmaz, çünkü artık onun için oruç bir âdet hâlini almıştır. Yemesi de gerçek bir iftar sayılmaz, o yönden de bir hazzı, nasibi yoktur" demiştir.

Bazıları: "Nehiy, sünnete muhalefet sebebiyle varid olmuştur" demiştir.[122]

3174-6 ـ وعن أبى هريرة رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِذَا انْتَصَفَ شَعْبَانُ فَ تَصُومُوا[. أخرجه أبو داود، وهذا لفظه والترمذي .

6. (3174)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Şaban ayı yarılandı mı artık oruç tutmayın."[123]

3175-7 ـ وعنه رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : يتَقَدَّمَنَّ أَحَدُكُمْ رَمَضَانَ بِصَومٍ أَوْ يومَيْنِ إَّ أَنْ يَكُونَ رَجُ كَانَ يَصُوماً صَوْمًا فَلْيَصُمْهُ[. أخرجه الخمسة.

7. (3175)- Yine Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sizden Kimse, ramazanı bir veya iki gün önceden oruç tutarak karşılamasın. Eğer bir kimse, önceden oruç tutmakta

idiyse, orucunu tutsun."[124]

AÇIKLAMA:

Bu hadis ramazan ayının bir-iki gün öncesinden oruca başlamayı yasaklamaktadır. Âlimler hadisten, yasaklamanın, ramazan olabilir endişesine düşerek "ihtiyat düşüncesiyle" tutulacak oruca râci olduğunu anlarlar. Nitekim hadisin devamında, o günlerde ikiden fazla oruç tutmaya azmetmiş kimsenin önceden başladığı oruçlarını devam ettirerek Ramazan'dan bir-iki gün öncesini de oruçlu geçirebileceğini belirtir. Tirmizî de hadisi kaydettikten sonra: "Ehl-i ilm nezdinde amel bu hadise göredir, kişinin, ramazan olabilir düşüncesiyle, daha ramazan girmeden orucu önceden başlatmasını mekruh addettiler" der. Ayrıca şunu ilave eder: "Ancak, bir kimsenin tutmakta olduğu orucu o günlere denk gelirse, bunu tutmasında âlimler bir beis görmezler."
Bazıları: "Bir-iki gün önceden oruç tutma yasağındaki hikmet'i: "Yemek suretiyle ramazan için kuvvet kazanmak, böylece oruç ayına daha güçlü, daha canlı girmektir" diye açıklamış ise de İbnu Hacer: "Bu, su götüren bir iddiadır, çünkü hadîse göre, kişi üç veya dört gün önceden oruca başlayacak olsa bu, caizdir" der. Mezkur yasağı: "Farz ile nâfilenin karışma korkusu var" diye izah eden de olmuş ise de: "Nâfileyi adet edinene de cevaz verilmiştir" diyerek buna da itiraz edilmiştir. Bazıları yasağı: "Ramazana hükmetmek, rü'yete yani hilâlin görülmesine bağlanmıştır, kim bir-iki gün önceden başlarsa bu prensibe ta'n etmiş, (aykırı hareket etmiş olur)" diye izah etmiştir. İbnu Hacer: "İtimad edilecek görüş budur" der. Devamla der ki:
"Hadiste beyan edilen istisnanın mânası şudur: Kimin virdi var ise ona ramazanda izin verilmiştir, çünkü ona alışmış ve ülfet peyda etmiştir. Kişinin alıştığı şeyi terketmesi ağır gelir. Şu halde bu, hiç bir şekilde ramazanı karşılamalı demek değildir. Vâcib oldukları için kaza ve nezir oruçları da buna dahil edilir. Bazı âlimler: "Kaza ve nezir oruçları, bunlara vefa göstermenin vâcib olduğunu gösteren kat'i delillerle istisna edilir, kat'î olan zorla iptal olmaz" demiştir.[125]

3176- 8- وعن أيضاً رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]نَهَى رَسُولُ اللّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : عَنْ صَوْمِ يَومِ عَرَفَةَ بِعَرَفَةَ[. أخرجه أبو داود .

8. (3176)- Yine Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Arefe günü Arafât'da oruç tutmayı yasakladı."[126]

AÇIKLAMA:

Hattabî, "bu nehyin, vücub ifade eden bir yasaklama olmayıp istihbâb ifade eden yani uyulması müstehab olan bir yasaklama olduğunu" söyler. "Çünkü der, muhrimi (ihramlı kimseyi) bundan nehyetti, tâ ki oruç sebebiyle zayıf düşüp, bu mübarek makamda dua ve tazarrudan geri kalmasın."
Kim de kuvvetli olur, oruç sebebiyle zaafa düşeceğinden korkulmazsa o gün onun oruç tutmasının efdal olduğu umulur. Nitekim -daha önce de geçtiği üzere- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Arefe gününde tutulan oruç, geçen ve gelecek sene olmak üzere iki yılın günahına kefâret olur" buyurmuştur.
Ulemâ, hacc yapan kimsenin Arefe günü tutacağı oruç hususunda ihtilaf etmiştir. Osman İbnu Ebi'l-As ve İbnu'z-Zübeyr'in bu orucu tuttuğu rivayet edilmiştir. Ahmed İbnu Hanbel: "Buna gücü yetip yapabilen tutar; eğer yerse, o gün kuvvete ihtiyacı vardır" demiştir. İshak da bunu hacıya müstehab bilirdi. Atâ "Kışta tutarım, yazda tutmam" demiştir. İmam Mâlik, Süfyânu's-Sevrî ve Şafi'î, hacının Arafat'ta yemesini tercih ederler.[127]

3177-9- وعن رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: َيَصُومَنَّ أَحَدُكُمْ يَومَ الجُمُعَةِ إَّ أنْ يَصُومَ يوماً قَبْلَهُ، أوْ يَوْماً بَعْدَهُ[. أخرجه الخمسة إ النسائي، وهذا لفظ البخاري .

9. (3177)- Yine Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sizden hiç kimse, cum'a günü oruç tutmasın. Ancak bir gün önceden veya sonradan oruç tutuyorsa bu takdirde cum'a günü de oruç tutabilir."[128]

3178-10- وفي رواية لمسلم :]َ تَخُصُّوا لَيْلَةَ الجُمُعَةِ بِقِيَام مِنْ بَيْنِ اللَّيَالِى، وَ تَخُصُّوا يَومَ الجُمُعَةِ بِصِيَامٍ مِنْ بَينِ ا َيَّامِ اِ ّ أنْ يَكُونَ فِي صَوْمٍ يَصُومُهُ

أَحَدُكُمْ[.

10. (3178)- Müslim'in bir rivayetinde şöyle gelmiştir: "Cum'a gecesini, diğer geceler arasında gece namazına tahsis etmeyin, cum'a gününü de diğer günler arasında oruç günü olarak tayin etmeyin, ancak birinizin tutmakta olduğu oruç arasına denk gelirse o hâriç."[129]

AÇIKLAMA:

Yukarıdaki iki hadis, cum'a günü oruç tutmaya yasak getirmektedir. Yasak mûtlak olmayıp kayıtlıdır: Tutulacak bir oruç için cum'anın seçilmemesi esastır. Aksi takdirde kaza, nezir veya nâfile niyetiyle başlanmış bulunan muayyen miktar bir oruca devam edilirken cum'aya rastladığı takdirde cum'ayı adamak suretiyle programın bölünmesi gerekmez, bu takdirde cum'a günü de oruç tutulabilir. Cum'ayâ konan oruç yasağı, o günün de mü'minin haftalık bayramı olmasındandır. Bayram, yeme-içme ve ibadet günüdür. Bu hususu Nevevî şöyle açıklar: "Ulemâ dedi ki: "Bu yasaktaki hikmet şudur: Cum'a günü dua, zikir ve ibadet günüdür. Gusûl ve namaza erkenden gidip onu bekleme, hutbeyi dinleme, namazdan sonra "Namazı bitirince yeryüzüne dağılın, Allah'ın fazlından arayın ve Allah'ı çok zikredin" (Cum'a 10) ayeti gereğince Allah'ı çok zikretme gibi cum'aya mahsus işler var. Öyle ise bunların canlılık ve şevk içinde yapılması, usanma ve yorgunluk hissedilmemesi için cuma günü yemek müstehabtır."
İbnu Hacer de şu açıklamayı yapar: "Hadisin yer verdiği istisnadan, cum'a gününden önce ve sonra oruç tutacak kimseye veya eyyam'l bî'z gibi, oruç tutulması müstehab olan günler cum'aya rastlarsa veya arefe gibi bazı günlerde oruç tutmayı adet edinen kimse, o günün cum'aya rastladığını görürse cum'a günü oruç tutmaya cevaz çıkmaktadır. Keza bir kimse: "Zeyd'in geldiği gün oruç tutacağım" dese, Zeyd de cum'a günü gelse bu durumda da cevaz mevcuttur." [130]

-3179 -11 وعن عبد اللّه بن بسر السلمي عن أخته الصماء رَضِىَ اللّهُ عَنْها قالت:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: َ تَصُومُوا يَومَ السَّبْتِ إَّ فِيمَا افْتَرَضَ اللّهُ علَيْكُمْ، فَإِنَّ لَمْ يَجِدْ أَحَدُكُمْ إَّ لِحَاءَ

عِنَبَةٍ، أوْ عُودَ شَجَرَةٍ فَلْيَمْضُغْهُ[. أخرجه أبُو داود ، وقال إنه حديث منسوخ، وحسنه الترمذي. »لِحَاءُ الْعِنَبَةِ«. قشرها .

11. (3179)- Abdullah İbnu Büsr es-Sülemî, kızkardeşi es-Sammâ (radıyallahu anhâ)'dan naklediyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Cumartesi günü oruç tutmayın, ancak Allah'ın size farzettiği şeyde o gün oruç tutarsınız. Biriniz yiyecek nev'inden bir şey bulamaz da sadece üzüm (asması) kabuğu veya bir ağaç çöpü bulacak olsa onu ağzında çiğnesin (ve yine de cumartesi günü oruçlu olmasın)."[131]

AÇIKLAMA:

1- Burada da cumartesinin tek başına tutulması yasaklanmaktadır. Âlimler, cum'ada olduğu gibi bunun da münferiden oruçlu geçirilmesinin yasaklanmasındaki hikmeti "yahudilere muhalefet"le açıklarlar. Cumhur, buradaki yasağın da tahrîmî değil tenzihî olduğuna hükmetmiştir. "Allah'ın farzettiği" istisnasına farzlar, nezirler, borçların kazası, kefâret gibi oruçların dâhil olduğu belirtilmiştir. Keza Arefe, Aşûra, eyyâmu'l- bî'z gibi sünnet oruçların, vird dediğimiz ferdî nafile oruçlarımızın rastlaması halinde yine cumartesi günü oruç tutulabileceği âlimlerce belirtilmiş, bunların da mezkur istisnaya dâhil olduğu gösterilmiştir. İbnu'l-Melek zilhicce'nin onu'nu, Dâvudî orucu da bunlara dahil eder ve ilaveten der ki: "Yasaklanan şey, yahudilerin yaptığı üzere, cumartesi günü oruç tutmayı vâcib bilircesine ona ziyâde bir itina ve alâka göstermektir." Bazı âlimler, bu söylenen tarzda tutulacak cumartesi orucunun tenzîhî bir yasak olmakla kalmayıp tahrimî olacağını söylemiştir.

2- Hadiste geçen لِحَاءَ عِنَبَةٍ tâbiri, bir üzüm tanesinin kabuğu mânasına gelir ise de âlimler umumiyetle asma denen üzüm ağacının kabuğundan bir istiâre olduğunu belirtirler. Zaten arkadan da herhangi bir ağacın çöpü zikredilerek, gayenin o gün oruç tutmama gereğini te'kid etmek olduğu belirtilmiştir. Yani: "Yiyecek hiç bir şey bulunmasa bile, ağaç çöpü çiğneyerek oruç bozulmalıdır" denmekte, cumartesi orucundan sakındırılmaktadır.[132]

ORUCUN SÜNNETLERİ

3180- 1- وعن أنس رَضِىَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولَ اللهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: تَسَحَّرُوا فَإنَّ فِي السَّحُورِ بَرَكَةً[. أخرجه الخمسة إ أبا داود .

1. (3180)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sahur yemeği yiyin, zira sahurda bereket var."[133]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) burada sahura kalkmayı emretmektedir. Âlimler, başka rivayetleri de gözönüne alarak bu emrin vâcib ifade etmediğini, nedb ifade ettiğini söylerler. Hatta, İbnu Hacer'in kaydına göre İbnu'l-Münzir "sahurun mendub oluşunda ulemânın icmâını" nakletmiştir.
Sahura kalkmak veya sahur yemeği yemek, oruç tutacak kimsenin, orucun başlama (imsak) vakti olan fecirden önce bir şeyler yemesidir. Bundan murad çok şeyler yemek değildir. Resûlullah: Bir yudum su ile de olsa sahur yapın" buyurmuştur. İbnu Hacer: "Az miktardaki yiyecek ve içecekle de sahur yapılmış olur" der. Ahmed İbnu Hanbel'in Ebu Saîdi'l-Hudrî (radıyallahu anh)'den kaydettiği bir hadiste Aleyhissalâtu vesselâm: "Sahur berekettir, sakın onu bırakmayın. Bir yudumluk su ile de olsa sahur yapın. Zira Allah ve melekleri, sahur yapanlara rahmet okurlar" buyurmuştur.

2- İbnu Hacer, hadiste, sahur için vaadedilen bereketten muradın ecr ve sevap olduğunu söyler. Sahurun vereceği güçle orucun daha canlı, daha şevkli tutulacağını belirtir. Bazı âlimler bereketten maksadın sahur'un sebep olduğu seher vakti uyanması ve duası olduğunu söylemiştir. Bazı âlimler sahura kalkmakla çok cihetten bereket hâsıl olacağını söyler:

* Sünnete uymak.

* Ehl-i Kitab'a muhâlefet.

* İbadet etmeye sahur yemeği ile güç kazanmak.

* Şevk ve canlılıkta artış.

* Açlığın sebep olacağı ahlâkî düşüklüğün atılması.

* O sırada isteyeceklere, sadaka verme imkânına kavuşmak.

* Dua ve ibadetlerin kabul edilme vakti olan seher vaktinde dua ve zikre

sebebiyet.

* Uykudan önce ihmal edenlere oruca niyet etme imkanı... vs.[134]

3181-2 -وعن عمرو بن العاص رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : فَصْلُ مَا بَيْنَ صِيَامِنَا وَصِيَامِ أهْلِ الكِتَابِ أكْلَةُ السَّحَرِ[. أخرجهَ الخمسة إ البخاري .

2. (3181)- Amr İbnu'l-As (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bizim orucumuzla Ehl-i Kitab'ın orucunu ayıran fark sahur yemeğidir."[135]

AÇIKLAMA:

Hadiste ehl-i kitapdan yahudi ve hıristiyanlarla müslümanların oruçları arasındaki farkın sahur yemeği olduğu söylenmektedir. Hadisin açıklanması sadedinde Şârih Türbüştî der ki: "Mâna şudur: Sahur yemeği, bizim orucumuzla ehl-i kitab'ın orucu arasında ayırdedici farktır. Çünkü Allah Teâlâ hazretleri İslam'ın başında bize de haram iken sonradan helal kılmış ve sabatı vakti girinceye kadar mübah saymıştır. Halbuki bunu onlara, uyuduktan sonra veya mutlak olarak haram kılmış idi. Şu halde bizim onlara muhalefetimiz, bu nimete karşı şükür yerine geçer." Aliyyu'l-Kârî, İbnu Hümâm'ın sahur hakkındaki: "Bu, geçmiş peygamberlerin sünnetidir" sözünü, "sahih değildir" diye reddeder.
Hattâbî, hadiste sahura teşvikten başka, İslam dininin kolaylık olup, onda zorluğun bulunmadığına dair delil olduğunu belirtir.[136]

3182-3 -وعن زيد بن ثابت رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]تَسَحَّرْنَا مَعَ رَسُولُ اللّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ثُمَّ قُمْنَا إلَى الصَّةِ قِيلَ كَمْ كَانَ بَيْنَ ذَلِكَ؟ قَالَ: قَدْرُ خَمْسِيْنَ آيَةً[. أخرجه الخمسة إ أبا داود .

3. (3182)- Zeyd İbnu Sâbit (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la birlikte sahur yemeği yedik, sonra namaza kalktık." Kendisine: "(Yemekle sahur) arasında ne kadar zaman geçti?" diye sorulmuştu,

şu cevabı verdi: "Elli âyet (okuyacak) kadar!"[137]

AÇIKLAMA:

1- Burada sahur vaktinin sonu ile, sabah namazı vaktinin başı hakkında soru sorulmuş olmaktadır.

2- Zeyd İbnu Sâbit'in "elli âyet (okuyacak) kadar" şeklindeki tarifini İbnu Hacer şöyle açıklar: "Yani ne uzun ne kısa olmayan orta uzunluktaki (mutavassıt) âyetlerden, ne çok hızlı ne de çok yavaş olmayan orta hızla okunmak kaydıyla..."
Mühelleb ve diğer bazı âlimler der ki: "Bu hadiste bedenî amellerle zaman takdiri vardır. Araplar vakti bu tarzda takdir ederlerdi: "Bir keçi sağımı müddeti", "Bir deve kesimi müddeti..." gibi. Zeyd İbnu Sâbit bu tarzı bırakarak Kur'an kıraatiyle takdire yer vermiş bulunmakta ve böylece, o vaktin tilâvet yoluyla ibadet yapma vakti olduğuna da dikkat çekmiş olmaktadır..."
İbnu Ebî Cemre bu ifadeyi değerlendirerek, Ashab'ın, zamanlarını hep ibâdetle geçirdiklerine delil bulur.
Hadis, sahurun te'hirine de delildir. Geciktirmede sahur yemeğinin gayesine ulaşması açısından fayda vardır. Âlimler, Resûlullah'ın her işte ümmetine en kolay, en muvafık olanı seçtiği gibi burada da aynı şeyi yaptığını belirtirler: "Sözgelimi derler, hiç sahura kalkmasaydı bu, ümmetinin bir kısmına zor olurdu. Gece yarısında sahura kalksaydı bu da en azından uykunun galebe çaldığı kimselere zor gelir ve sabah namazının terkine götürebilir veya seher vaktinde kalkmak için hususi bir gayret gerektirebilirdi."
Kurtubî: "Hadiste, yemeği fecir vakti girmezden önce kesmeye delil var" der. [138]

3183-4 -وعن سهل بن رَضِىَ اللهُ عَنْه قال:]كُنْتُ أَتَسَحَّرُ فِي أَهْلِي، ثُمَّ تَكُونُ بِي سُرْعَةٌ أَنْ أُدْرِكَ صَةَ الفَجْرِ مَعَ رَسُولُ اللهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ[. أخرجه البخَاري .

4. (3183)- Sehl İbnu Sa'd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ben ailem içerisinde sahur yemeği yiyordum. Sonra ben, sabah namazını Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la birlikte kılmak için sür'atli yiyordum."[139]

AÇIKLAMA:

Bu rivayet, sahur yemeğinin şafak sökme anına yakın olarak yenmesine Ashab'tan bir delil olmaktadır. Önceki rivayette de sahurun fecir vaktine kadar uzamamak kaydıyla imkan nisbetinde te'hirinin müstehab olduğu belirtilmişti.
Bu rivâyet sabah namazını Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın karanlıkta ve vaktin başında kıldığına da delil olmaktadır.[140]

-3184 -5 -وعن زرّ بن حبيش قال:]قُلْنَا لِحُذَيفَةَ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ: أَيَّ سَاعَةٍ تَسَحَّرْتَ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ؟ قَالَ: هُوَ النَّهَارُ إَّ أَنَّ الشَّمْسَ لَمْ تَطْلُعْ[. أخرجه النسائى .

5. (3184)- Zirr İbnu Hubeyş anlatıyor: "Huzeyfe (radıyallahu anh)'ye: "Sen Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte hangi vakitte sahur yedin?" diye sorduk. Şu cevabı verdi: "Gündüzdü, ancak güneş doğmamıştı."[141]

AÇIKLAMA:

Sindî, buradaki nehâr (gündüz) kelimesi ile şer'î nehâr'ın kastedilmiş olacağını,[142] şems (güneş) kelimesi ile de fecr'in kastedilmiş olacağını belirtir. Ve der ki: "(Huzeyfe (radıyallahu anh)'nin maksadı, fecrin doğmasına yakın sahur yediklerini belirtmektir."
Kurtubî, bir önceki hadisle bu hadis arasında teâruz görür. Çünkü orada fecrin doğmasından önce sahur yemeye son verildiği belirtilirken, burada farklı kelimelere yer verilmektedir. İbnu Hacer şöyle bir açıklama getirir: "Bu iki hadis arasında muâraza yoktur. Hadisler, farklı hallere hamledilir. Bu rivayetlerden birinde (Resûlullah'ın sahura hep böyle) muntazam şekilde devamını gösteren husus yoktur. Böylece anlaşılır ki, Hz. Huzeyfe'nin anlattığı hâdise daha önce vukûa gelmiştir."
Aynî böylesi bir cevabı tatminkâr bulmaz ve der ki: "Bu cevap yeterli değildir. Kesin cevap, Hâfız Ebu Câfer et-Tahâvî'nin verdiği cevaptır. O, Huzeyfe hadisini rivayetten sonra der ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan Huzeyfe'nin

yaptığı rivayete muhalif rivayet de gelmiştir. Bunlardan bazılarında Buharî ve Müslim ittifak eder. Mesela biri şudur: "Bilâl'in ezanı yeyip içmenize mani olmasın, çünkü o, geceleyin okur, ta ki (sabahın yakın olduğunu bildirerek) namaz kılmakta olanı istirahata göndersin, uyuyanızı da uyandırsın." Bilâl hadisin şu âyetin nüzûlünden önceye ait olması muhtemeldir: "Tan yerinde, beyaz iplik siyah iplikten sizce ayırd edilinceye kadar yiyin için" (Bakara 187). Ebu Bekr er-Râzi, hadisle ilgili olarak özetle şöyle der: "Bu rivayet, âhad hadislerden olmaktan başka, Hz. Huzeyfe'den sübûtu da kesin değildir. Bi'n-netice buna dayanarak Kur'ân'a itiraz etmek câiz olmaz. Ayette "tan yerinde beyaz iplik siyah iplikten sizce ayırd edilinceye kadar yiyin için" dendiğine göre, fecrin beyazlığı kastedilmiş olan beyaz iplik'in ufuktan zuhurundan itibaren oruç vâcib olur, öyleyse, Allah Teâlâ'nın Kur'ân'da bu şekilde haram kılması varken, fecir doğduktan sonra yeyip içmek nasıl câiz olur?"[143]

3185- 6- وعن طلق بن علي رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: كُلُوا وَاشْرَبُوا، وَ يَهيدَنَّكُمُ السَّاطِعُ المُصْعِدُ حَتَّى يعْتَرِضَ لَكُمُ ا َحْمَرُ[. أخرجه أبو داود والترمذي .

6. (3185)- Talk İbnu Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Fecr-i kâzib size mâni olmasın, fecr-i sadık karşınıza çıkıncaya kadar yiyin için."[144]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, geceleyin ufukta zuhur eden ilk aydınlığa aldanmamaya dikkat çekmektedir. Zira, bu ilk aydınlık sabahın başlangıcı değil, belki habercisidir. Bu ilk aydınlığa fecr-i kâzib (yalancı fecir) denmektedir. Hadiste bu, Sâtı'u'l- mus'ıd diye ifade edilmiştir.

Fecr-i sâdık denen sabahın başlangıcı olan hakiki fecr, hadiste ahmer kelimesiyle ifade edilmiştir. Ahmer, lügat olarak kızıl, kırmızı mânâlarına gelir. Hadiste, başlangıcı kırmızı olan beyazlık kastedilir. Araplar bazı durumlarda ahmer (kızıl) kelimesini beyaz mânasında kullanmışlardır. Mesela hadiste Aleyhissalâtu vesselâm: "Ben kızıllara ve siyahlara peygamber olarak gönderildim" buyurmuştur. Burada kızıl diye çevirdiğimiz ahmer kelimesi "beyaz" mânasında

kullanılmıştır. Mâna: "Ben beyazlara da siyahlara da peygamber olarak gönderildim" demek olur. Keza Araplar إمْرَأةٌ حَمْرَاءُ
"kırmızı bir kadın" tabiriyle beyaz bir kadın kastederler.Öyleyse hadis bize, sabahın beyazlığı yani fecr-i sâdık ufukta görülünceye kadar yeyip içmeye devamı irşâd buyurmaktadır.[145]

7-495 -وللشيخين عن ابن مسعود رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]هُوَ المُعْتَرِضُ، وَلَيْسَ بِالمُسْتَطِيلِ[.»َ يَهِيدَنَّكُمْ«: أى يزعجكم الفجر المستطيل فإنه الصبح الكذاب ف تمتنعوا به عن ا‘كل والشرب .

7. (3186)- Buhari ve Müslim'in İbnu Mes'ud (radıyallahu anh)'dan rivayetlerine göre, Resûlullah, fecr-i sâdık'ı tarif ederken: "O, enlemesine görülen aydınlıktır, uzunlamasına görülen değil" buyurdu."[146]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, fecr-i kâzib ile fecr-i sâdık'ı tarif etmektedir. Anlaşılacağı üzere fecr-i kâzib, ufukta yukarıdan aşağıya şâkûlî (dikey) şekilde inen bir aydınlıktır. Bu, kaybolmakta ve yerine doğu ufkunda ufkî (yatay) şekilde, ufuk boyunca uzanan bir aydınlık çıkmaktadır, işte bu fecr-i sâdık'tır. Bu, gittikçe genişler ve aydınlık artar.
Şu halde, yukarıdan aşağı uzanan aydınlığın zuhur vakti geceye dâhildir. O sırada yenilip içilebilir, henüz sabah vakti girmemiştir.[147]

8-3187 -وعن أبي هريرة رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إذَا سَمِعَ أحَدُكُمُ النِّدَاَء، وَا“ِنَاءُ عَلَى يَدِهِ فَ يَضَعَهُ حَتّى يَقْضِيِ مِنْهُ حَاجَتَهُ[. أخرجه أبو داود .

8. (3187)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Biriniz ezanı işitince (yiyip-içtiği) kap elinde ise, ihtiyacını görünceye kadar onu bırakmasın."[148]

AÇIKLAMA:

Hattabî der ki: "Bu, Aleyhissalâtu vesselâm'ın "Bilâl geceleyin ezân okur, siz İbnu Ümmi Mektum da ezân okuyuncaya kadar yiyin için" sözüne racidir. Veya mânası şöyledir: "Kişi ezanı işitir de sabah olup olmadığında şüpheye düşerse.." şöyle ki: Mesela sema bulutlu olur, ezanı işitse de fecre delalet eden alametlerin yokluğu sebebiyle fecrin doğduğu hususunda kesin bir bilgiye ulaşamaz; burada müezzine de güvenememekte haklıdır. Çünkü, mezkur alâmetler müezzine görünse ona da görünecekti. Kendisi bu alâmetleri göremediğine göre müezzin de görememiş, dolayısıyla ezanı yakîn değil, tahmin üzerine okumuş demektir. Ancak, sabahın doğduğu hususunda yakîn elde ederse, artık onun sabah vaktini bilmek için müezzinin ezanına ihtiyacı kalmaz. Zira, ona göre beyaz iplik siyah iplikten ayrıldı mı, artık yiyip içmekten uzak durmakla mükelleftir."
Beyhâkî der ki: "Bu rivayet sahih ise, cumhura göre bunu, Aleyhissalâtu vesselâm'ın ezânın fecrin doğmasından önce okunduğu vakte hamletmek gerekir, tâ ki kişinin yiyip içmesi fecrin doğuşundan evvelde kalsın."
Azîmâbâdî der ki: "Kim, bu hadisi ve: "Size İbnu Ümmi Mektum ezan okuyuncaya kadar yiyin için çünkü o şafak sökünceye kadar ezan okumazdı" hadisini ve keza "Beyaz iplik siyah iplikten, yanınızda ayrılıncaya kadar yiyin için..." mealindeki ayet-i kerimeyî düşünecek olursa görür ki, bütün bu nasslarda mesele sabah vaktinin vuzuh kazanmasında düğümleniyor, bu da, fecrin ilk anlarından bir miktar gecikir, müezzin ise, beklemesi sebebiyle fecrin ilk anlarına tesâdüf eder, işte bu anda yiyip içmek, fecrin vuzuh kazanma ânına kadar câiz olur. Ancak bu söylenen, ulemâ arasında meşhur olana muhaliftir. Onlar bu çeşit bir açıklamaya itimad etmezler."
Aliyyu'l-Kâri der ki: "Aleyhissalâtu vesselâm'ın hadiste geçen: "İhtiyacını görünceye kadar onu (kabı) elinden bırakmasın," sözü, fecrin henüz doğmadığı hususundaki bilgi veya zannının bulunma haline bağlıdır." İbnu Melek de aynı şekilde: "Bu, sabahın tulûunu bilmemesine bağlıdır. Şayet, doğduğunu bilir veya doğdu mu diye şekke düşerse, bu câiz olmaz" der.
Hülasa etmek gerekirse, ulemâ ve hususan dört imâm, fecr'in doğuş anında yemek ve içmekten sakınmak gerektiğine hükmetmişlerdir. Bu mâna İbnu Abbâs ve Hz. Ömer (radıyallahu anhümâ)'den de rivayet edilmiştir.[149]

İFTAR VAKTİ

3188- 1- عن عمر رَضِىَ اللّهُ عَنْى قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِذَا أَقْبَلَ اللَّيْلُ مِنْ هَاهُنَا، وَأدْبَرَ النَّهَارُ مِنْ هَاهُنَا، وَغَرَبَتِ الشَّمْسُ فقَدْ أفْطَرَ الصَّائِمُ[. أخرجه الخمسة إ النسائى .

1. (3188)- Hz. Ömer (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Gece şu taraftan (doğudan) gelince, gündüz de şu taraftan (batıdan) gidince, güneş de batınca oruçlu orucunu açmıştır."[150]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), iftar anını tarif ederken üç ayrı vasfın tahakkukunu zikretmektedir:

* Gecenin gelmesi.

* Gündüzün gitmesi.

* Güneşin gitmesi...

Âlimler, bu üç şeyden her birinin diğerlerini gerektirdiğini, buna rağmen üçünü de ayrı ayrı zikrettiğini, çünkü bazı şartlarda sâdece biri tahakkuk ettiği halde akşamın gelmediğini belirtir. Mesela kişi bir vadi içerisinde ise güneşin batmasını göremez, bu durumda karanlığın gelmesini ve aydınlığın gitmesini esas alır.

2- "Oruçlu orucunu açmıştır" ifâdesini, Hattâbî: "Oruçlu orucunu açmış hükmündedir, yemese bile..." diye anlar. Bazıları: "Bu ifadenin mânası: "Oruçlu orucunu bozma vaktine girmiştir, bozması câizdir" demiştir.
Hadiste, visâl denen hiç açmadan üst üste birkaç gün oruç tutmanın bâtıl olduğuna delil vardır.
Aynî, Resûlullah'ın "oruçlu orucunu açmıştır" sözünün tazammun ettiği mânayı şöyle açıklar: "Bu söz, kişinin iftar vaktine girdiğini ifâde eder, orucu bozan bir şey almadıkça, güneşin kaybolmasıyla orucun açıldığını değil..."[151]

3189- 2- وعن حميد بن عبد الرحمن:]أَنَّ عُمَرَ وَعُثْمَانَ رَضِىَ اللّهُ

عَنْهُمَا: كَانَا يُصَلِّيَانِ الَمَغْرِبَ حِينَ يَنْظَرَانِ إِلَى اللَّيْلِ ا َسْوَدِ قَبْلَ أنْ يُفْطِرَا، ثُمَّ يُفْطِرَانِ بَعْدَ الصَّةِ، وَذَلِكَ فِي رَمَضَانَ[. أخرجه مالك.

2. (3189)- Humeyd İbnu Abdirrahmân anlatıyor: "Hz. Ömer ve Hz. Osman (radıyallahu anhümâ), akşam namazını, gecenin karanlığını (ufukta) görür görmez daha iftarı açmadan kılarlar, namazdan sonra da oruçlarını açarlardı. Bunu ramazanda yaparlardı."[152]

AÇIKLAMA:

1- "Gecenin karanlığı"ndan maksad, güneş batarken doğu ufkunda görülen siyahlıktır. Bu siyahlığın belirmesi gecenin başlangıcı olmaktadır. Tam ufukta beliren siyahlık gittikçe büyüyerek bütün semayı kaplar. Gündüzle ilgili izler (aydınlık) batı ufkunda daralır ve tamamen kaybolunca yatsı vakti girer.

2- Hz. Osman ve Hz. Ömer'in iftarı tehirleri, bunun meşru olmasından ileri gelir. Eğer mekruh olsaydı bir yudum su ile de olsa acele açarlar, sonra namaza dururlardı. Ebu'l-Velid el-Bâci, "iftarın yıldızların cıvıldaşmasına kadar te'hir edilmesinin mekruh olduğunu" söyler. Ancak şunu da belirtelim ki, Enes (radıyallahu anh)'in İbnu Ebî Şeybe'de kaydedilen bir rivayetine göre, Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm, bir yudum su ile de olsa iftar etmeden namaz kılmazmış. İbnu Abbâs (radıyallahu anh) ve bir grup Selefin de iftardan önce namaz kılmadıkları rivayet edilmiştir.
Görüldüğü üzere mesele ihtilaflıdır. Müteakip hadisler meseleye daha da açıklık getirecektir.[153]

İFTARDA TA'CİL

3190-1 -عن سهل بن سعد رَضِىَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: َ يَزَالُ النَّاسُ بِخَيْرٍ ماَ عَجَّلُوا الفِطْرَ[. أخرجه الثثة والترمذي .

1. (3190)- Sehl İbnu Sa'd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İnsanlar iftarda ta'cile yer verdikleri müddetçe hayır

üzere devam ederler."[154]

-3191 -2 -وعن مالك أنه سمع عبد الكريم بن أبى المخارق يقول:]مِنْ عَمَلِ النُّبُوَّةِ تَعْجِيلُ الْفِطْرِ، وَا"سْتِينَاءُ بِالسَّحُورِ[. »اسْتِينَاءُ«: التأني والتأخير .

2. (3191)- İmam Mâlik'ten anlatıldığına göre, Abdulkerim İbnu Ebî'l-Muhârik'in şöyle söylediğini işitmiştir: "Nübüvvet (peygamberlik) amellerinden biri de iftarın ta'cili (öne alınması), sahurun da te'hir edilmesidir."[155]

-3192 -3 -وعن أنس رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]كَانَ رَسُولُ اللّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يُفْطِرُ قَبْلَ أنْ يُصَلِّي عَلَى رُطَبَاتٍ، فَإنْ لَمْ يَكُنْ فَعَلَى تَمَراتٍ فَإنْ لَمْ يَجِدْ حَسَوَاتٍ مِنْ مَاءٍ[. أخرجه أبو داود والبرمذي واللفظَ له .

3. (3192)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), namaz kılmazdan önce birkaç taze hurma ile orucunu açardı. Eğer taze hurma yoksa kuru hurma ile açardı. Eğer kuru hurma da bulamazsa birkaç yudum su yudumlardı."[156]

-3193 -4-وعن معاذ بن زهرة قال:]بَلَغَنِي أَنَّ رَسُولُ اللّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إذَا أفْطَرَ قَالَ: اَللَّهُمَّ لَكَ صُمْتُ، وَعَلَى رِزْقِكَ أفْطَرْتُ[.

4. (3193)- Mu'âz İbnu Zühre anlatıyor: "Bana ulaştı ki, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), iftar ettiği zaman şu duayı okurdu: "Allahümme leke sumtü ve alâ rızkıke eftartü. (Ey Allahım senin rızan için oruç tuttum ve senin rızkınla orucumu açıyorum.)"[157]

-3194 -5 -وعن مروان بن سالم عن ابن عمر رَضِىَ اللّهُ عَنْهما قال:]كَانَ النَّبيُّ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يَقُولُ إذَا أفْطَرَ : ذَهَبَ الظَّمَأُ، وَابْتَلَّتِ الْعُرُوقُ،

وَثَبَتَ ا٬َجْرُ إِنْ شَاءَ اللهُ تَعَالَى [. أخرجه أبو داود. وزاد رزين، في أوله: »الحمْدُ للّهِ« .

5. (3194)- Mervân İbnu Sâlim, Hz. İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'den nakilediyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) orucunu açınca şöyle derdi: "Susuzluk gitti, damarlar ıslandı, inşallah Teâlâ sevap kesinleşti."[158]

-3195 6- وعن أنس رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]وَاصَلَ النَّبيُّ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي آخِرِ شَهْرِ رَمَضَانَ فَوَاصَلَ نَاسٌ مَعَهُ فَبَلَغَهُ ذَلِكَ فَقَالَ: لَوْ مُدَّ لَنَا الشَّهْرُ لَوَاصَلْنَا وِصَاً يَدَعُ المُتَعَمِّقُونَ تَعَمُّقَهُمْ. إنِّى لَسَتُ مِثْلَكُمْ، إنِّى أَظَلُّ يُطْعِمُنِي رَبِّي وَيُسْقِينِي.[. أخرجه الشيخان والترمذي.»المواصلةُ«: هنا أن يصوم يومين، أو ثثة يفطر فيها.و»التَّعَمُّقُ«: المبالغة، ومجاوزة الحد في ا٬مر. ومعنى »يُطْعِمُنِي وَيُسْقِينِي«. أى يعينني ويقوّيني عليه، فيكون ذلك بمنزلة الطعام والشراب لكم .

6. (3195)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Ramazan ayının sonunda oruçları vasletti (yani hiç bozmadan birkaç gün ardarda devam ettirdi). Onunla birlikte halk da vasletti. Durum Resûlullah'a ulaşınca:
"Eğer Ramazan ayı bizim için uzatılsaydı biz onu öyle bir vaslederdik ki derine dalanlar (aşırılar) bundan (aşırdıklarından) vazgeçmek zorunda kalırlardı. Ben sizin gibi değilim. Ben gölgelenirim. Rabbim bana hem yedirir hem de içirir."
[159]

AÇIKLAMA:

1- Sadedinde olduğumuz hadis, visâl'le ilgilidir. Oruçta visâl: Birkaç gün üst üste hiç iftar yapmadan orucu devam ettirmektir. Resûlullah (aleyhissalâtu

vesselâm) bunu yapmış, fakat ümmetine tavsiye etmemiştir. Kendisi istemediği halde visâl yapmada ısrar edenlere, yapamıyacaklarını göstermek için izin vermiş, ancak Ramazan bitivermiştir. Bu husustaki adem-i rızasını ifade için: "Eğer ay uzasaydı, (ceza olarak) öylesine müsaade edecektim ki, bu meselede aşın gidenler tâkat getiremeyip hafifletilmesi için talepde bulunacaklardı" mânasında beyanda bulunur.

İbnu Hacer, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu davranışını, Taif Kuşatması sırasındaki davranışına benzetir. Bu kuşatmada Taifliler pek müstahkem olan kalelerine çekilince, Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm, kuşatmayı bırakıp geri çekilmeyi işâret buyurmuşlardı. Ancak askerler bundan hoşnud olmadılar, kuşatmayı devam ettirmek istediler. Resûlullah da ertesi günü erkenden savaşmayı emretti. Birçoğu yaralandı ve çeşitli meşakkatlerle karşılaştılar. Bunun üzerine geri dönmeyi arzuladılar. Resûlullah bu arzuya uygun olarak rücû emri verince hepsi de memnun kaldı.

2- Bu rivayette visâl yapmanın kesinlikle yasaklanmadığı anlaşılmaktadır. Tahammül edebileceklere, tahammül edebilecekleri kadar visâl yapmalarına ruhsat verilmiş gibi... Ancak إيَّاكمْ وَالْوِصَالِ إيَّاكمْ وَالْوِصَالِ "Visâlden kaçının, visâlden kaçının..." gibi daha sert ifadelerle visâl'i yasaklayan hadisler de var. İbnu'l-Arabî, "Resûlullah'ın Ashabına visâl orucu tutma izni onlara bir cezadır, ceza tarikiyle verilen müsaade şeriatten değildir, câiz değildir" der.

3- Hadiste geçen ta'ammuk, lügatte derine dalmak mânasına gelir; aşırı gitmek, mübalağa etmek, ölçünün dışına çıkmak gibi manalara gelir.[160]

3196-7 -وعن أبي بكر بن عبدالرحمن:]أَنَّ أَبَاهُ أَخْبَرَ مَرْوَانَ أنَّ عَائِشَةَ وَأُمَّ سَلَمَةَ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُمَا أَخْبَرَتَاهُ أنّ النَّبِيَّ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يُدْرِكُهُ الْفَجْرُ فِي رَمَضَانَ مِنْ غَيْرِ حُلْمٍ فَيَغْتَسِلُ وَيَصُومُ[. أخرجه الستة.

7. (3196)- Ebu Bekr İbnu Abdirrahman'ın anlattığına göre, babası, Mervan'a "Hz. Aişe ve Ümmü Seleme (radıyallahu anhümâ)'nin kendisine şunu haber verdiklerini söylemiştir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Ramazan ayında, rüya sebebiyle olmaksızın cünüb olarak fecir vaktine ulaştığı olurdu da, kalkıp yıkanır ve orucunu tutardı."[161]

AÇIKLAMA:

1- Hadis, cünüb olarak sabaha eren kimsenin orucu meselesine temas etmektedir. Selef ulemâsı bu mevzuda ihtilaf etmiştir: Cünübün orucu sahih mi, değil mi? Kasden olanla, unutarak olan veya farz oruçla nâfile oruç arasında fark var mı yok mu?
Cumhur, bu meselede mutlak cevaza hükmetmiştir.

2- Hadiste geçen, rüya sebebiyle olmaksızın kaydını Ümmü Seleme'nin bir başka rivayeti açıklığa kavuşturur: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) benden cünüb olarak sabaha erer, oruç tutar, bana da tutmamı emrederdi."
Kurtubî bu rivayette iki fâide vardır der:

* Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Ramazanda cinsî temasta bulunmuş ve yıkanma işini âmmden fecrden sonraya bırakmıştır, gayesi bunun câiz olduğunu ümmete göstermektir.

* Cünüb sabaha erme hâdisesi ihtilam sebebiyle değil, temas sebebiyledir. Çünkü Aleyhissalâtu vesselâm ihtilâm olmazdı, çünkü ihtilâm şeytandandır, O ise şeytana karşı ma'sumdur (korunmuştur).
Bazı âlimler "ihtilâmdan olmaksızın" kaydından hareketle, "Bu ibârede Resûlullah'ın da ihtilâm olmasının caiz olduğuna işaret vardır, aksi takdirde bu istisnanın mânası olmazdı" demiştir. Kurtubî bunu: "İhtilâm şeytandandır, O, şeytana karşı masumdur" diye reddetmiştir. Fakat kendisine şu cevap verilmiştir: "İhtilâm kelimesi inzâl'e ıtlak olunur, nitekim inzâl rüyada hiçbir şey görmeksizin de vukua gelir. Hz. Ümmü Seleme'nin cima ile kayıdlamaktan kasdı, bunu Ramazanda âmmden yapanın ertesi günkü orucunu bozar diye inananları reddetmede mübâlağa içindir."[162]

3197- 8- وعن عامر بنِ بيعة رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:] رَأَيْتُ رَسُولُ اللّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَاَ أَعُدُّ، وَ أُحْصِي يَسْتَاكُ وَهُوَ صَائِمٌ [. أخرجه البخاري، وأبو والترمذي.

8. (3197)- Âmir İbnu Rebî'a (radıyallahu anh) anlatıyor; "Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı, oruçlu iken misvaklandığını sayamayacağım kadar

çok gördüm."[163]

3198- 9- وعن ابن عمر رَضِيَ اللّهُ عَنْهما أنه قال:]يَسْتَاكَ الصَّائِمُ أوَّلَ النَّهَارِ وَآخِرَهُ[. أخرجه البخاري في ترجمة.

9. (3198)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) şöyle demiştir "Oruçlu, günün başında ve sonunda misvak kullanır."[164]

AÇIKLAMA:

Bu iki rivayet, oruçlunun misvak kullanmasının câiz olduğunu gösterir. Hattâbî, bazı âlimlerin günün sonuna doğru misvak kullanmanın mekruh olduğuna hükmettiğini belirtir. Onların mekruh demedeki maksadları, oruçlunun halûf denen ağız kokusunun iftar ânına kadar devamını temenni etmelerinden ileri gelmektedir. İmam Şâfiî ve Evzâî'nin bu görüşte olduğu belirtilir. Ebu Hüreyre'den yapılan şu rivayet, bu görüş sahiplerinin delili olmalıdır: " (Radıyallahu anh) Atâ'ya demiştir ki: "Misvak sana ikindiye kadardır. İkindiyi kıldın mı, artık onu bırak. Zira ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan şunu işittim: "Oruçlunun halûfu (ağzındaki koku) Allah indinde, misk kokusundan daha hoştur."
Mevzu üzerinde sıhhatçe üstün başka rivâyetler de mevcuttur. Bu sebeple ulemâ ekseriyet itibâriyle oruçlunun misvak kullanmasını mekruh addetmemiştir.[165]

3199- 10- وعن أبى هريرة رَضِي اللّه عنه قال :]قَالَ رَسُولُ اللّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ لَمْ يَدَعْ قَوْلَ الزُّورِ وَالْعَمَلَ بِهِ، فَلَيْسَ للّهِ تَعَالَى حَاجَةٌ فِي أنْ يَدَعَ طَعَامَهُ وَشَرَابَهُ [. أخرجه البخاري وأبو داود والترمذي.

10. (3199)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim yalanı ve onunla ameli terketmezse (bilsin ki) onun yiyip içmesini bırakmasına Allah'ın ihtiyacı yoktur."[166]

AÇIKLAMA:

1- Hadis, zâhirde yalan, gıybet gibi dînen yasaklanmış sözleri bırakmayan kişinin orucu bırakmasını emrediyor gibidir. Ancak ulemâ bunu, yalandan zecr ve yasaklama olarak anlamıştır.
İbnu Battâl der ki: "Hadisin mânası, öylesi kişilere oruçlarını terketmeyi emretmek değildir. Asıl gayesi, yalandan ve onunla birlikte zikredilenlerden sakındırmaktır."
"Birlikte zikredilenler"den maksad, hadisin başka vecihlerinde gelen ziyadelerdir. Bazı rivayetlerde cehl, bazılarında hıyânet ve kizb (yalan) ziyade olarak zikredilmiştir. Öyleyse hadisi: "Kim oruçlu iken yalan, hıyânet ve cehalet gibi halleri bırakmaz, bunların mucibleriyle amel ederse..." demek olur.

2- Hadiste geçen zûr'dan murad İbnu Hacer'e göre, kizb (yalan), cehl ve sefeh'dir.
İbnu Hacer der ki: "Allah'ın... ihtiyacı yoktur" cümlesi (kullanıldığı gâyede anlaşılmazsa) mânasızdır. Çünkü Allah hiçbir şeye muhtaç değildir. Öyleyse onun mânası: "Allah, onun orucunu istemez" demektir. Şu halde ihtiyaç kelimesi isteme (irade) kelimesi yerine konmuş olmaktadır."
İbnu'l-Münir, bununla adem-i kabûlün kinâye edildiğini, dolayısıyla o çeşit orucun makbul olmayacağını söyler.
İbnu'l-Arabî de: "Bu hadisin muktezası şudur: "Kim bu söylenenleri yaparsa orucundan sevap elde edemez, öyleyse mânası: "Orucun sevabı yalan ve beraberinde zikredilenlerin günahıyla terazide tartılamaz" demiştir.
Beyzâvî daha farklı bir yaklaşıma yer verir: "Orucun emredilmesinden maksad sâdece açlık değildir. Bilakis ona bağlı olarak şehvetlerin (nefsânî arzuların) kırılması, nefs-i emmârenin nefs-i mutmainne'ye itaat ettirilmesidir. Öyleyse bu söylenenler hâsıl olmazsa, Allah oruca kabul nazarıyla bakmaz. "Allah'ın ihtiyacı yoktur" sözü adem-i kabul'den mecazdır. Sebebi nefyederek müsebbebi kastetmiştir."
İbnu Hacer der ki: "Beyzâvî, böyle diyerek sevabın azalacağına istidlal etmiştir. Ancak, büyük günahlardan içtinabla küçük günahlar örtülür" denilerek tenkid edilmiştir." es-Sübkî el-Kebir bu itiraza şu cevabı vermiştir: "Sadedinde olduğumuz hadiste -ve başkasında- önceki görüşe kuvvetli delalet vardır. Zira müstehcen söz (nefes), bağırıp çağırma, yalan ve yalanın gereğiyle amel mutlak olarak yasaklandığı bilinen şeylerdendir. Oruç da mutlak olarak emredilen şeylerdendir. Eğer bu yasaklananlar oruç esnasında yapıldığında oruç onlardan

müteessir olmasaydı onların hadiste "oruçta şartıyla" zikredilmelerinin anlaşılabilecek bir mânası olmazdı. Bu hadislerde zikredilmeleri bizi iki hususta uyarmaktadır:
Biri: Bunların oruçta, diğer şeylere nazaran daha çirkin oldukları;
Diğeri: Orucun bunlardan selâmetini aramak... Orucun bunlardan selâmeti, oruçtaki mükemmelliğin artmasıdır. Öyle ise kelam, bütün gücüyle bunun, oruç için çirkinliğini belirtmelidir. Bunun muhtevasına göre oruç, onlardan sâlim kaldıkça mükemmelleşir." Sübkî devamla der ki: "Öyleyse, oruç onlardan sâlim kalmazsa noksanlaşır." Sübkî sözüne şöyle devam eder: "Şurası muhakkak ki teklifler muhtelif şekillerde ortaya çıkar ve işaret yoluyla onlarla başkalarına da dikkat çekilir. Oruçtan maksad -menhiyatta olduğu üzere - mutlak yokluk (el-ademu'l-mahz) değildir. Çünkü, bi'l-icma, oruç için niyet şart kılınmıştır. Öyleyse, esas itibariyle oruçtan kastedilen şey her çeşit muhâlif şeylerden uzak durmaktır. Ancak bu çok zor olduğu için Allah Teâlâ hazretleri bu şartı hafifleştirecek orucu bozan şeylerden kaçınmayı emretti, bunda gafil olanı da, oruca muhâlif olan şeylere uzak durması için uyardı. Buna, Allah'ın muradını açıklayan hadislerin tazammun ettiği muhteva irşadda bulunmaktadır. Böylece, orucu bozan şeylerden içtinâb vâcib; oruca muhâlif şeylerden içtinâb da, orucu tamamlayıcı şeyler olur. Doğruyu Allah bilir."
İbnu Hacer, başka nakillerle hadisin tahliline şöyle devam eder: "Şeyhimiz, Şerhu't- Tirmizî'de der ki: "Tirmizî hazretleri bu hadisi tahriç ettikten sonra şöyle bir bab başlığı koydu: "Oruçlunun gıybet etmesinin şiddetle yasaklanması hususunda gelen hadîsler babı." Bu ifâde müşkilat, getirmektedir. Çünkü gıybet, ne yalan sözdür, ne de onunla ameldir. Çünkü gıybet, başkasını, hoşuna gitmeyecek şekilde zikretmektir. Halbuki yalan söz kizbtir. Tirmizî, (bu davranışında) diğer Sünen sahiplerine muvafakat etmiştir, onlar da gıybet diye başlık atıp, başlıktan sonra bu hadisi zikretmişlerdir. Sanki bunlar, "yalan söz ve onunla amel"in zikrinden "konuşma"nın yalandan korunmasının emredildiğini anladılar. Mamafih, bunda, hadisin bazı tariklerinde gelen ziyadeye işaret etmek de düşünülmüş olabilir. Bu ziyade cehl'dir. Cehl (cehalet, bilgisizlik) kelimesinin bütün günahlara ıtlakı uygun düşer.
"Onunla amel" kelimesine gelince, bu "yalan" kelimesine râcidir, "cehl" kelimesine dönmesi de muhtemeldir. Mamafih her ikisine dönmesi de makuldür."[167]

3200-11- وعنه رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

: إِذَا دُعِيَ أَحَدُكَمْ إِلَى طَعَامٍ ، وَهُوَ صَائمٌ فَلْيَقَلْ : إِنِّي صَائِمٌ.]. أخرجه مسلم وأبو داود .

11. (3200)- Yine Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Biriniz yemeğe davet edilince, oruçlu ise: "Ben oruçluyum" desin."[168]

AÇIKLAMA:

Nevevî der ki: "Bu hadis, özrünü beyan etmek, durumunu belirtmek maksadıyla böyle söylemesi gerektiğine hamledilir. Bu cevaptan sonra, müsâmaha gösterilir, davette hazır bulunması için ısrar edilmezse, gitme gereği, üzerinden düşer. Müsamaha edilmez ve ısrar edilirse dâvette hazır bulunması gerekir. Oruç, dâvete icabet etmemekte bir mâzeret değildir. Ancak davete katıldıktan sonra yemesi gerekmez, yememeye orucu bir mâzeret olur. Oruç tutmayan kimse bilâkistir, ona yemeğe iştirak gerekir. Oruç tutanla tutmayan arasında söylenen bu fark sahih hadislerde gelmiştir. Dâvetle ilgili bahiste bu husus açıkça belirtilmiştir. Oruçlu hakkında efdal olanı, -eğer onun orucu- ziyafet verene ağır gelecekse, orucunu açması müstehabtır, değilse açmamalıdır. Tabii ki bu hüküm, tutulan orucun nâfile olması haliyle ilgilidir. Eğer orucu farz ise, açması haramdır."
Bu hadis, ihtiyaç hâlinde oruç, namaz vesair nevden nâfile ibâdetlerin izharında bir beis olmadığını da göstermektedir. Ancak şunu da bilelim ki, bir gerçek olmadan nâfilelerin izharı mahzurludur, gizlenmesi müstehabtır.
Hadis ayrıca, insanlarla iyi davranışa sevketmekte ve aradaki dargınlıkların düzeltilmesine, gönül alıcı olmaya, makul sebep bulunduğu takdirde en güzel şekilde özür beyanına irşadda bulunmaktadır.[169]

3201-12- وعن عئشة رَضِىَ اللّهُ عَنْها قالت :]قَالَ رَسُولُ اللّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ نَزَلَ بِقَوْمٍ فَ يَصُومَنَّ إ بِإِذْنِهِمْ[. أخرجه الترمذي ، وقال : منكرً نعرف أحداً رواه من الثقات غير هشام بن عروة.

12. (3201)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim bir kavme misafir olursa, onlar müsaade etmedikçe (nâfile) oruç tutmasın."[170]

AÇIKLAMA:

Görüldüğü üzere, misafir olan kimsenin, ev sahibinden izin aldıktan sonra oruç tutması tavsiye edilmektedir. Bazı şârihler, yasağın tenzihî bir nehiy olduğunu belirtirler. Nafile oruç için ev sâhibinden izin istemek onların gönlünü almak içindir. Ebu't-Tayyib, yasakla ilgili olarak şu açıklamayı yapar: "Oruç sebebiyle eve zahmet vermemek içindir. Çünkü oruç tutan bazı kayıtlar getirir: Sahurda, iftar vaktinde kendisine hususi yemek hazırlanır, oruçlu olmazsa ev sahibiyle birlikte yer içer ve onlara vereceği zahmet kalmaz. Misâfirliğin âdabı ev sâhibine uymaktır, muhâlefet halinde bu edebi terketmiş olur."[171]

-3202 -13 -وعن أمّ عمارة بنت كعب رَضِىَ اللهُ عَنْه :]أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَخَلَ عَلَيْهَا، فَقَدَّمَتْ أَلَيْهِ طَعَامًا ، فَقَالَ لَهَا: كُلِي؟ فقَالَتْ : إنِّي صَائِمَةٌ، فَقَالَ: إنَّ الصَّائِمَ إِذَا أُكِلَ طَعَامُهُ صَلَّتْ عَلَيْهِ الْمَئكَةُ عَلَيْهِمُ السَّمَ حَتَّى يَفْرَغُوا[.وفى رواية: »الصَّائمُ إذا أكَلَ عِنْدَهُ المَفَاطِيرُ صَلَّتْ عَلَيْهِ المَئكَةُ« أخرجه الترمذي .

13. (3202)- Ümmü Ammâre Bintu Ka'b (radıyallahu anhâ)'ın anlattığına göre: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yanına girmiştir. Ammâre yemek ikram edince, Aleyhissalâtu vesselâm:

"Sen de ye!" demiş, kadın: "Ben oruç tutuyorum" deyince Resûlullah şöyle buyurmuştur:

"Oruçlu kimse, başkasına ikramda bulunur ve yemeğinden başkaları yerse yedikleri müddetçe melaike aleyhimüsselam oruçluya rahmet duasında bulunurlar.

"Bir başka rivayette şöyle denmiştir: "Oruçlunun yanında oruçsuzlar yemek yiyecek olurlarsa, melekler oruçluya rahmet okurlar."[172]

3203-14- وعن أبن هريرة رَضِىَ اللهَ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولَ اللهِ صَلَي اللهَ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: َ تَصَمِ المَرأةُ وَبَعْلُهَا شَاهِدٌ إًّ بِإِذْنِهِ[. أخرجه الخمسة إ النسائي. وزاد دواد: »في غَيْرِ رَمَضَانَ«. والله أعلم .

14. (3203)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kadın, kocası varken izin almadan (nâfile) oruç tutmasın."[173]

AÇIKLAMA:

Hadis, kadın nafile oruç tutmak isteyince, beraber oldukları takdirde, kocasından izin almasını şart koşmaktadır. Ramazan orucu için böyle bir izin mevzubahis değildir. Bu husus bazı rivayetlerde tasrih edilmiştir: َتَصُومُ الْمَرْأةُ غَيْرَ رَمَضَانَ"Kadın ramazan orucu dışında... oruç tutamaz." Vaktin darlığı hâlinde, ramazan dışındaki vâcibleri tutmak için de izin istemeyeceği şârihlerce belirtilmiştir.
Cumhûr-u ulemâ, bu hadisten hareketle, kocanın rağmına tutulacak nâfile orucun haram olacağı hükmünde ittifak eder. Nevevî, Şâfiî ülemâlarının bazısının mekruh" dediğini kaydettikten sonra sahih olan kavlin "tahrim" olduğunu belirtir.
Nevevî, Müslim şerhi'nde, bu tahrimin sebebini şöyle açıklar: "Erkeğin; kadın üzerinde her an istimtâ hakkı vardır. Bu hak, fevrî olarak (yani anında) ifası gereken bir haktır. Ne nâfile ibâdet sebebiyle ne de bilâhare yapılabilecek bir vâcib sebebiyle bu hak fevt olmaz, ortadan kalkmaz. Oruç, kocanın izni olmadan câiz olmaz. Eğer kendisinden istimtâ taleb ederse bu câiz olur ve orucu bozulur. Adet olarak, müslüman erkek, orucu ifsad ederek bozmaktan çekinir. Şurası da kesindir: Kendisi için evlâ olanı (oruç tutmasını) istemediğini ifade eden sâbit bir delil yoksa bunun hilafına hareket etmesidir. Sözgelimi koca yolcu idiyse, hadiste "kocası varken" kaydı, kadına nâfile oruç tutmasını câiz kılar. Yoldan dönen erkek, kadınını oruçlu bulsa, orucu bozdurma hakkına sahiptir, bu mekruh da değildir. Erkeğin cimaya muktedir olamayacak şekilde hasta olması da onun yokluğu mânasına dâhildir."
Hadisteki yasağı tenzîhî kerâhet anlayan Mühelleb, hadisin zâhirine ve dolayısıyla cumhura da ters düşen görüşünü şöyle ifade etmiştir: "Bu yasak karı-

koca arasındaki dirlik için vazedilmiştir. Kadın, farz dışında da, erkeğe zamanı olmayan ve vazifelerini aksatmayan ibadetleri izin almaksızın yapma hakkına sâhiptir. Erkeğin, kadının başladığı ibadetlerden hiçbirini, izin almamış bile olsa, bozmaya hakkı yoktur."

Rivâyet, erkeğin kadın üzerindeki hakkını te'kid etmekte, bunun yerine getirilmesinin, hayır yönüyle nâfile ibadetten üstün olduğunu ifade etmektedir. Çünkü erkeğin hakkı vâcib olan bir haktır. Vacibi yerine getirmek, nâfileyi yerine getirmekten önce gelir.[174]

ÜÇÜNCÜ BAB

ORUCU AÇMANIN MÜBAH OLMA ŞARTLARI

3204-1- عن جابر رَضِىَ اللهُ عَنْه قال:] خَرَجَ رَسُولُ اللهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : عَامَ الْفَتْحِ إلَى مَكَّةَ فِي رَمَضَانَ فَصَامَ حَتَّى بَلَغَ كُرَاعَ الْغَمِيمِ فَصَامَ النَّاسُ، ثُمَّ دَعَا بِقَدَحٍ مِنْ مَاءٍ فَرَفَعَهُ حَتّى نَظَرَ النَّاسُ ثُمَّ شَرِبَ، فَقِيلَ لَهُ بَعْدَ ذلِكَ: إنَّ بَعْضَ النَّاسِ قَدْ صَامَ فَقَالَ: أُولَئِكَ الْعُصَاةُ، أُولَئِكَ العُصَاةُ[. أخرجه مسلم والترمذي .

1. (3204)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) fetih yılında Mekke'ye müteveccihen Ramazan ayında yola çıkmıştı. Kürâ'u'l-Gamîm nam mevkiye gelinceye kadar kendisi de, beraberindekiler de oruç tuttular. Sonra orada bir bardak su istedi ve bardağı kaldırdı. Herkes bardağa baktı. Sonra sudan içti. Bundan sonra bazıları kendisine: "Halkın bir kısmı oruç tuttu" diye haber verdi. Aleyhissalâtu vesselâm:

"Onlar âsilerdir! Onlar âsilerdir!" buyurdular."[175]

AÇIKLAMA:

1- Küra'u'l-Gamîm, Usfân yakınlarında bir vâdinin adıdır.

2- Burada yol sırasında başlanan ramazan orucunun bozulmasına nebevî bir örnek görülmektedir. Nevevî, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın orucu bozmayanlar hakkında "Âsiler! Âsiler!" diye söylenerek memnuniyetsizlik izhar etmiş olmasını iki ihtimalle izah eder:

* Oruç tutanlar, oruçları sebebiyle zarar görmüş olabilirler.

* Resûlullah onlara belli bir maslahata binaen kesin bir dille orucu açmalarını emretmiştir de onlar bu emre rağmen oruçlarını açmamakta direnmişlerdir. Elbette vâcib bir emre muhalefet isyandır ve Resûlullah'ın, âsiler demesi yerindedir.
Her iki takdirde de, günümüzde yolcu, orucunu tuttuğu takdirde âsi sayılmaz, yeter ki bundan zarar görmesin.

Nevevî'nin birinci te'vilini te'yid eden bir ziyade Tirmizî'nin rivayetinde yer alır: "Resûlullah'a denildi ki: "Oruç halka zahmet verir oldu."

3- Tirmizî, sefer sırasında tutulacak oruç hakkında ihtilaf edildiğini, Ashab'tan ve sonrakilerden bir kısmının sefer sırasında yemenin efdal olduğu kanaatinde olduklarını, öyle ki, tutanlara orucu iâde etmek gerekeceğine hükmettiklerini, yine Ashab'tan ve sonrakilerden bir kısmının da, kendinde güç bulanların yolculuk sırasında oruç tutmalarının efdal olduğuna, yemelerinin de câiz olduğuna hükmettiklerini belirtir.
Ahmed ve İshak birinci görüşü, Süfyan-ı Sevri, İmam Mâlik ve İbnu'l-Mubârek, Ebu Hanife, Şafiî de ikinci görüşü iltizam edenlerdendir.

Ömer İbnu Abdilaziz, يُرِيدُ اللّٰهُ بِكُم الْيُسْرَ Allah sizin için kolaylık diler, zorluk dilemez" (Bakara 185) âyetinden hareketle: "Bu meselede efdali, kişiye kolay gelenidir, eğer yemek kolaysa hakkında efdal olanı yemektir, oruç kolaysa o efdaldir; nitekim, bazılarına yolculuk da olsa ayı içinde tutmak kolaydır, sonradan kaza etmek zor olur, bunun hakkında da tutmak efdaldır" demiştir. [176]

3205- 2- وعن أنس رَضِىَ اللّٰهُ عَنْه قال:]كُنَّا مَعَ النّبيُّ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي سَفَرٍ فَمِنَّا الصَّائِمُ، وَمِنَّا المُفْطِرُ فَنَزَلْنَا مَنْزً فِي يَوم حَارٍّ، أَكْثَرُنَا ظِّ صَاحِبُ الْكِسَاءِ، وَمِنَّا مَنْ يَتَّقِي الشَّمْسَ بِيَدِهِ، فَسَقَطَ الصُّوَّامُ وَقَامَ المُفْطِرُونَ فَضَرَبُوا ا۟بْنِيَةَ، وسَقَوْا الرِّكَابَ، فقَالَ: ذَهَبَ المُفْطِرُونَ الْيَوْمَ بِا۟جْرِ [. أخرجه الشيخان والنسائي .

2. (3205)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Biz bir seferde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile beraberdik. Aramızda bir kısmı oruç tutuyor, bir kısmı da tutmuyordu. Sıcak bir günde bir yerde konakladık. Gölgelenenlerin çoğu elbisesi olanlardı. Bir kısmımız güneşe karşı eliyle korunuyordu. Derken oruçlular yığılıp kaldılar, oruçsuzlar kalkıp çadırları kurdular, hayvanları suladılar. Bunun üzerine, Resûl-i Ekrem aleyhissalâtu vesselâm:

"Bugün sevabı oruçsuzlar kazandı!" buyurdular."[177]

AÇIKLAMA:

Hadis, bir sefer sırasında karşılaşılan bir durumu aktarmaktadır: Sıcağın tesiriyle çalışamaz hale gelen oruçlulara bedel, çadır kurmak, develeri sulayıp yemlerini vermek, ordunun yemeğini hazırlamak gibi her çeşit hizmetleri oruçsuzların görmesi ve buna karşılık sevâbı onların kazanması...
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu durumu "Bugün sevâbı oruçsuzlar kazandı" cümlesi ile ifade buyurmuştur. Şârihler, "Bu cümleyle diğerlerinin sevap kazanmadığı kastedilmemiş, aksine oruçsuzların daha çok kazandığı belirtilmiştir" derler. Oruçsuzlar, hem hizmet sevabını ve hem de öbürlerinin oruçtan kazandıklarının bir mislini kazandıkları için onlar sevapça üstündürler.
* Bazı âlimler, bu hadise dayanarak: "Gazve sırasındaki hizmetin nafile oruçtan üstün olduğunu" söylemiştir.
* Hadis, cihad sırasında yardımlaşmaya teşvik etmektedir.
* Seferde yemek, oruç tutmaktan evlâdır.
* Seferde oruç câizdir. Bu hadis "sefer sırasında tutulan oruç, oruç sayılmaz" diyenleri yalanlar.[178]

3206-3 -وعن جابر رضي اللّهِ عنْه قالَ:]كَانَ النَّبيُّ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي سَفَرٍ فَرَأىَ رَجُ قَدْ إجْتَمَعَ عَلَيْهِ النَّاسُ. وَقَدْ ظُلِّلَ عَلَيْهِ، فَقَالَ مَالَهُ؟ فَقَالُوا: رَجُلٌ صَائِمٌ، فَقَالَ رَسُولُ اللّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : لَيْسَ البِرُّ أنْ تَصُومُوا فِي السَّفَرِ[. وفي رواية »لَيْسَ مِنْ البِرِ الصَّوْمُ فِي السَّفَرِ«. أخرجه الخمسة إ الترمذي .

3. (3206)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir seferdeydi. Etrafına insanların toplandığı bir adam gördü, ona gölge yapıyorlardı.
"Nesi var?" diye sordu.
"Oruçlu biri!" dediler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Seferde oruç birr (Allah'ı memnun edecek dindarlık) değildir!" buyurdular."
Bir rivayette: "Seferde oruç birr'den değildir" denmiştir."[179]

AÇIKLAMA:

Hadisin başka vecihlerinde bu seferin Fetih Seferi olduğu belirtilir. Oruç ağır

geldiği için Hz. Peygamber adama bozmasını emreder. Bu kıssada ihtiyaç olunca ruhsatla amel etmenin müstehab olduğu gözükmektedir. Haliyle ruhsatın terki de mekruh olmaktadır. Nitekim hadisin bir veçhinde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), "Allah'ın size tanıdığı ruhsata uyun" buyurmuştur.[180]

3207- 4- وعن عائشة رَضِىَ اللّهُ عَنْها قالت:]سَأَلَ حَمْزَةُ بْنُ عَمْرو ا َسْلَمِيُّ رَضِىَ اللّهُ
عَنْهُ رَسُولُ اللّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : عَنِ الصَّومِ فِي السَّفَرِ، وَكَانَ كَثِيرَ الصِّيام ، فَقَالَ إنْ شِئْتَ فَصُمْ، وَإنْ شِئْتَ فَأفْطِرْ [. أخرجه الستة .

4. (3207)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Hamza İbnu Amr el-Eslemi (radıyallahu anh), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan yolculuk sırasında tutulan orucu sordu. Kendisi çok oruç tutan birisi idi. Resûlullah şöyle cevap verdiler:

"Dilersen tut, dilersen tutma."[181]

AÇIKLAMA:

Yukarıda geçen iki hadis, sefer sırasında tutulan oruçla ilgilidir. Birinci rivayet, sefer sırasında tuttuğu orucu kendisine dokunan kimse ile ilgilidir. Resûlullah ona orucu tecviz etmemiş ve bozmasını emretmiş, "seferde oruç, Allah'ı razı edecek amel (birr) değildir" buyurmuştur. İkinci hadis, herhangi bir vak'a olmaksızın, yolculuk sırasında tutulacak orucun hükmü hakkında soran kimseye cevabı ihtiva ediyor. Bu cevap kişiye ruhsattır: "Dileyen tutar, dileyen tutmaz."
Ancak hemen belirtelim ki, bu meselede selef ulemâsı ihtilaf etmiştir. Bazıları sefer sırasında tutulan oruç farzın yerine geçmez, mutlaka kazası gerekir diyecek kadar ifrat etmiştir. Bunlar Kur'an-ı Kerim'de gelen, فَعِدَّةٌ مِنْ اَيَّامٍ اُخَرْ
"Hasta veya yolculukta olan, tutamadığı günlerin sayısınca diğer günlerde tutsun.." (Bakara 185) âyetinin zâhiri ile önceki rivayette kaydedilen, Resûlullah'ın لَيْسَ مِنَ الْبِرّ الصَّيامُ فِي السَّفر
"seferde oruç "birr"den değildir" hükmünü esas alırlar. Bunlara göre, "Birr'in mukabili ism yani günahtır. Öyleyse, seferde oruç tutan günahkârsa, tuttuğu oruç oruç sayılmaz, farzı ödemez, kaza edilmesi gerekir." Ehl-i Zâhir'in bir kısmı bu

kanaattedir.
Bu meseledeki farklı görüşleri 3204 numaralı hadisin açıklamasında özet olarak kaydettiğimiz için tekrar etmeyeceğiz, oraya bakılsın.[182]

-3208 -5 -وعن أنس رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]كُنَّا مَعَ النَّبيِّ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَمِنَّا الصَّائِمُ، وَمِنَّا المُفْطِرُ فَ الصَّائمُ يَعِيبُ عَلَي المُفْطِرِ، وَ المُفْطِرُ يَعِيبُ عَلَي الصَّائِمِ[. أخرجه الثثة و أبو داود .

5. (3208)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Biz Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile beraber (seferde) idik. Bir kısmımız oruçlu bir kısmımız oruçsuz idi. Ne oruçlu oruçsuzu ayıplıyor, ne de oruçsuz, oruçluyu kınıyordu."[183]

AÇIKLAMA:

Hadisin Ebu Dâvud'daki veçhinde, bu seferin Ramazan'da cereyan ettiği tasrih edilir. Şu halde sefer sırasında tutulduğu belirtilen oruç, farz oruçtur. Bu rivâyet de, yol sırasında dileyenin ramazan orucunu tutabileceğini göstermektedir. Şu halde, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın "sefer'de oruç birr'den değildir" sözü (3206), oruca tahammül edemeyecekler, bitap düşecekler hakkındadır. Bu durumda olmayanların oruç tutmalarına kimsenin bir diyeceği yoktur. İbnu Hacer der ki: "Âlimlerin kanaati şudur: "Kim kendinde oruç tutma gücü görürse tutar, zira bu, müstahsendir, kim kendini zayıf hissederse o da yer, zira bu da müstahsendir." Sefer sırasındaki oruç hakkında yapılan bu açıklama da daha önce belirtildiği üzere itimada şayandır ve münâkaşayı kaldırıcı mahiyettedir." [184]

-3209 -6 -وعن أبِى الدر داء رَضِىَ اللّهُ عَنْه قالَ:]خَرَجْنَا مَعَ رَسُولُ اللّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : فِي رَمَضَانَ فِي حَرٍّ شَدِيدٍ أنْ كَانَ إخَدُنَا لَيَضَعُ يَدَهُ عَلَى رَأْسِهِ مِنْ شِدِّة الحَرِّ، وَمَا فينَا صَائِمٌ إَّ رَسُولُ اللّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَابْنُ رَوَاحَةَ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ[. أخرجه الشيخان و أبو داود .

6. (3209)- Ebu'd-Derdâ,(radıyallahu anh) anlatıyor: "Biz çok şiddetli sıcak bir mevsimde, Ramazan ayında Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte sefere çıktık. Hararetin şiddetinden herkes elini başına koyuyordu. Aramızda oruçlu olarak sadece Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile İbnu Ravâha vardı." [185]

3210- 7- وعن عمر و بن أُمية الضمري رَضِىَ اللهُ عَنْه قال:]قَدِمْتُ عَلَى رَسُولُ اللهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : مِنْ سَفَرٍ فَقَالَ : انْتَظِرِ الْغَدَاءَ يَا أبَا أُمَيَّةَ. قُلْتُ يَا رَسُولُ اللهِ : إنِّي صَائِمٌ. قَالَ : إذاً أُخْبِرَكَ عَنِ الْمُسَافِرِ، أَنَّ اللهَ تَعَالَى وَضَعَ عَنْهُ الصِّيَامَ وَنِصْفَ الصَّةِ[. أَخرجه النسائى.

7. (3210)- Amr İbnu Ümeyye ed-Damri (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir sefer dönüşü Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a uğradım. Bana: "Ey Ebu Ümeyye, sabah yemeğini bekle (beraber yiyelim)" buyurdular. Ben "Oruçluyum" dedim. "Öyleyse gel yaklaş, sana yolcudan haber vereyim (de dinle!" dedi ve devamla:) "Allah Teâla Hazretleri yolcudan orucu ve namazın yarısını kaldırdı" buyurdu." [186]

AÇIKLAMA:

1- Hadisin Nesâî'de birkaç veçhi zikredilmiştir. Mâna aynı olsa da bazı ziyade ve noksanlar var.

2- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) "orucu... kaldırdı" demekle, "yolcuyu, yol esnasında oruç tutup tutmamak arasında muhayyer bıraktı, yolculuk esnasında tutma mecburiyetini kaldırdı" demiştir. Bu husus daha önceki hadislerde açıklandı. Değilse "yolcudan orucun farziyyeti kaldırıldı" demek istenmiyor, zira bizzât ayet-i kerime sonradan aynı miktarın tutulacağını belirtmiştir (Bakara 185). Namazın yarısının kaldırılması, dört rek'atli farz namazların iki rek'at olarak kısaltılması demektir.[187]

3211- 8- وعن رجل من بني عبد اللهِ بن كعب بن مالك اسمه أنس بن مالك قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إنَّ اللهَ تَعَالَى وَضَعَ شَطْرَ

الصَّةِ عَنِ الْمُسافِرِ، وَارْخَصَ لَهُ فِي ا ‘‘فْطَارِ وَأرْخَصَ فِيهِ لِلْمُرْضِعِ وَالحُبْلَى إِذَا خَافَتَا عَلَى وَلَدَيْهِمَا[. أخرجه أصحاب السنن.

8. (3211)- Abudullah İbnu Ka'b İbni Mâlikoğullarından ismi Enes İbnu Mâlik olan bir adamdan anlatıldığına göre, demiştir ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah Teâla Hazretleri, yolcudan namazın yarısını kaldırdı, oruca da yeme hususunda ruhsat tanıdı. Ayrıca çocuk emziren ve hamile kadınlara, çocukları hususunda endişe ettikleri takdirde, orucu yeme ruhsatı tanıdı."[188]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, ramazan ayında oruç yemelerine ruhsat verilenlerden bazılarını açıklamaktadır:

1- Yolcular: Bunlar hakkındaki teferruat daha önceki rivayetlerde geçti.

2- Çocuk emziren kadınlar,

3- Hâmile kadınlar...

Emzikli ve hâmile kadınların ramazan orucunu yemelerine bu hadis ruhsat tanımaktadır. Ancak, âlimler bunlar hakkında bazı farklı sonuçlara ulaşırlar. Şöyle ki:

* Bazıları: "Bunlar oruçlarını kaza ederler ve fakir doyururlar, çünkü yemeleri kendi nefisleri için değil" demiştir. Bunların, kazadan başka fakir de doyurmaları gereğine hükmedenler arasında Mücâhid, Şâfiî ve Ahmed İbnu Hanbel (rahimehumullah) hazerâtı vardır.

* İmam Mâlik: "Hamile kadın orucunu kaza eder, kefarette bulunmaz, çünkü hasta mesâbesindedir, emzikli kadın ise hem kaza eder, hem de kefârette bulunur" demiştir.

* Hasan-ı Basrî ve Atâ: "Hâmile ve emzikli kadınlar kaza ederler, fakir doyurmazlar, tıpkı hastada olduğu gibi" derler.

Ebu Hanife ve ashabı ile Evzâî ve Süfyan-ı Sevrî'nin görüşü de böyledir.[189]

3212-9 -وعن محمد بن كعب قال:]أتَيْتُ أَنَسَ بِنْ مَالِكٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ

فِي رَمَضَانَ وَهُوَ يُرِيدُ سَفَراَ، وَقَدْ رُحِّلَتْ لَهُ رَاحِلَةَ، وَلِبِس ثِيَابَ سَفَرِهِ فَدَعَا بِطَعَامٍ فَأَكَلَ، فَقُلْتُ: لَهُ سُنَّةٌ؟ قَالَ: نَعَمْ ، ثُمَّ رَكِبَ[. أخرجه الترمذى .

9. (3212)- Muhammed İbnu Ka'b anlatıyor: "Ramazan'da Enes İbnu Mâlik (radıyallahu anh)'in yanına geldim. Sefer hazırlığı yapıyordu. Devesi hazırlandı, yolculuk elbisesini giydi. Yemek getirtip yedi. Ben kendisine:
"(Yola çıkarken orucu bozmak) sünnet midir?" diye sordum,
"Evet!" dedi ve bineğine atlayıp yola çıktı."[190]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, öncelikle Ramazanda sefere çıkan kimsenin daha evini terketmeden orucunu açabileceğine delil olmaktadır. Nitekim, yolcunun ne zaman müsâferet ahkâmına tâbi olacağı hususu münakaşalıdır ve "daha evinde iken yolculuğu başlar" diyenlerin delillerinden biri de bu hadistir.
İbnu'l-Ârabî, Tirmizî şerhi el-Ârıza'da: "Hadis sahihtir ve Ahmed İbnu Hanbel bununla amel etmiştir" dedikten sonra Mâlikîlerin buna katılmadıklarını ve fakat daha evinde iken yiyen kimseye kefâret gerekip gerekmiyeceğinde ihtilaf ettiklerini belirtir. İmam Mâlik: "Kefaret gerekmez" demiştir. İbnu'l-Arabî, "gerekir" diyenleri de belirttikten sonra: "Hadisin sahih olması sebebiyle gerekmemelidir" der. Yolculuk, ekseriyete göre, ikamet edilen beldenin dış evlerini çıktıktan sonra başlar."[191]

3213-10- وعن مالك :]أَنَّهُ بَلَغُهُ أَنّ عُمَرَ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ كَانَ إِذَا كَانَ فِي سَفَرٍ فِي رَمَضَانَ فَعَلِمَ أَنَّهُ دَاخِلُ الْمَدِينَةِ مِنْ أَوَّلِ يَوْمِهِ دَخَلَ وَهُوَ صَائِمٌ[.

10. (3213)- İmam Mâlik'e ulaştığına göre, Hz. Ömer (radıyallahu anh) Ramazan ayında yolcu ise ve Medine'ye günün başında gireceğini tahmin etmişse, oruçlu olarak şehre girerdi."[192]

3214-11- وعن منصور الكلبي :]أَنّ دِحْيَةَ بْنَ خَلِيفَةَ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ : خَرَجَ مِنْ قَرْيَةٍ مِنْ دِمِشْقَ إِلَى قَدْرِ قَرْيَةَ عقَبَةَ مِنَ الْفُسْطَاطِ، وَذَلِكَ ثَثَةُ أَمْيَالٍ

فِي رَمَضَانَ فَأفْطَرَ وَافْطَرَ مَعهُ نَاسٌ كَثِيرٌ، وَكَرِهَ آخَرُونَ أنْ يُفْطِرُوا، فَلَمَّا رَجَعَ إلَى قَرْيَتِهِ. قَالَ: وَاللّهُ لَقَدْ رَأيتُ الْيَوْمَ أمْراً مَا كُنْتُ أظُنُّ أنَّى أرَاهُ : إنَّ قَوْماً رَغِبُوا عنْ هَدْىِ رَسُولُ اللّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأصْحَابِهِ. ألَلَّهُمَّ اقْبِضْنِي إلَيْكَ]. أخرجه أبو داود .

11. (3214)- Mansûr el-Kelbî anlatıyor: "Dıhye İbnu Halife (radıyallahu anh), Ramazan'da Dımeşk'e bağlı köylerden (Mizze adındaki) birinden çıkıp Fustat'tan Akabe köyüne olan mesafe kadar bir yol aldı. Bu mesafe üç millik bir uzaklıktı. Dıhye ve beraberindekilerden bir kısmı (o gün) orucu yediler. Bir kısmı ise orucu yemeyi uygun görmediler. Dıhye, köyüne dönünce;
"Vallahi bugün, vukûa geleceği hiç aklımdan geçmeyen bir hadîse ile karşılaştım: Bir kısım kimseler Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ve ashâbı'nın sünnetini beğenmediler" dedi. Bunu o gün orucu açmayanlar için söylemişti. Dıhye (radıyallahu anh) bu hayıflanmasını şöyle noktaladı:
"Allahım artık beni yanına al!"[193]

AÇIKLAMA:

Hadis, Dıhye (radıyallahu anh)'nin üç millik bir mesafede orucu yediğini, bazılarının da bu mesafeyi, oruç yemeyi meşru kılan bir uzaklık kabul etmeyerek yemediklerini göstermektedir. Mevzu, münakaşa edilmiştir. Bazıları gerek âyet ve gerekse hadiste "şer'î sefer"i tahdid eden mesafe ile sınırlayan bir kaydın olmadığını iddia eder. Bu rivayeti de bir bakıma delil gösterirler.
Hattabî der ki: "Bu rivayette, orucu yemenin câiz olduğu seferi, muayyen bir mesafe ile sınırlandırmayanlara delil var. Bunlar sadece "sefer" ismini esas alırlar ve zâhire dayanırlar. Bu görüşün Davud-ı Zâhirî ile diğer Zâhirîlere ait olduğunu zannediyorum. Fakat fakihler, orucu yeme ruhsatını sadece namazın kasredilmesini câiz kılan mesafedeki yolculuk için tanırlar. Bu mesafe Irak ulemâsına göre üç günlük mesafedir. Hicaz ulemâsınca iki gece veya buna yakın müddettir."
Hattâbî devamla der ki: "...Dıhye, hadiste Resûlullah'ın kısa mesafede oruç açtığını zikretmiyor, "Bazı insanlar Resûlullah'ın sünnetinden hoşlanmadılar" diyor; belki de bunlar aslında, orucu yemekle ilgili ruhsatı kabul etmekten hoşlanmadılar. Ayrıca, Dıhye (radıyallahu anh)'nin burada, "sefer (yolculuk)"

kelimesinin lûgat manasını esas almış olması da muhtemeldir. Nitekim, pek çok sahâbe ona bu meselede muhâlefet etmiştir. İbnu Ömer, İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) dört berîd'den daha kısa mesafeye yapılan yolculuklarla namazı kasretme ve orucu yeme hususunda ruhsat görmezlerdi. Bu iki sahabi, fıkıhça ve ilimce Dıhye (radıyallahu anh)'den çok ileri idiler."[194]

Bu hadisle ilgili olarak Beyhaki merhum da şunu söylemiştir: "Bize Dıhyetü'l-Kelbî'den rivayet edilen hadise gelince, sanki o, bu hadiste seferde ruhsat tanıyan ayetin zahirini esas almış gibi. Dolayısıyla, "Resûlullah'ın ve ashabının sünnetinden yüz çevirdiler" sözüyle de, orucun yendiği sefer müddetinin takdirinde değil, âyetin tanıdığı ruhsatı kabul etmede sünnetten ayrıldıklarını kasdetmiş olmalıdır."[195]

3215- 12 -وعن عبيد بن جبير قال :] كُنْتُ مَعَ أبِي بَصْرَةَ الْغِفَّارِيِّ صَاحِبِ رَسُولُ اللّه صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ فِي سَفِينَةٍ مِنَ الْفُسْطَاطِ فِي رَمَضَانَ فَدَفَعَ فَقُرِّبَ غَدَاؤُهُ، فَقَالَ: أقْتَرِبْ. قُلْتُ : ألَسْتَ تَرَى الْبُيُوتَ؟ قَالَ: أتَرْغَبُ عَنْ سُنَّةِ رَسُولُ اللّه صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَأكَلَ وَأكَلْتُ[. أخرجه أبو داود.

12. (3215)- Ubeyd İbnu Cübeyr rahimehullah anlatıyor: "Ben, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ashabından olan Ebu Basra el-Gıfârî (radıyallahu anh) ile Fustât'tan yola çıkan bir gemide Ramazan'da beraberdik. (İskenderiye'ye gitmek istiyordu. Ebu Basra ve beraberindekiler) gemiye çıkarıldı. (Daha evleri tamamen geçmemişti ki sofra emretti.) Sabah yemeği getirildi. Bana da: "Yaklaş (beraber yiyelim!) "dedi. Ben:

"Evleri hâlâ görmüyor musun?" dedim. Bana

"Yoksa sen Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sünnetinden hoşlanmıyor musun?" dedi. Bunun üzerine o yedi, ben de yedim."[196]

AÇIKLAMA:

Bu hadîste yola çıkan oruçlunun orucunu daha şehri tamamen terketmeden açabileceğine delil var. Rivayetin Ebu Dâvud'daki aslında yer alan -ve mevzuumuz açısından ehemmiyetli olan- bir ziyadeyi köşeli parantez içerisine

aldık. Rivayet gösteriyor ki, Ashab'tan bir kısmına göre oruçlu olan kimse yola çıkacak olursa, daha evleri tamamen geride bırakmadan orucunu açması sünnettir.
Hattâbî der ki: "Bu hadiste, oruçlu mukîm yola çıkacak olsa aynı gün içinde orucunu açmalı" diyenlere delil var. Bu, şa'bî'nin sözüdür. Ahmed İbnu Hanbel de bunu benimsemiştir. Hasan Basri hazretleri: "Bu kimse dilerse, çıkmak istediği gün evinde iken orucunu açar" der. İshak İbnu Râhûye: "Ayağını bineğine koyar koymaz açabilir" demiştir.
Ebu Hanife ve Ashâbı: "Yola çıkan aynı gün yemez" demiştir. İmam Mâlik, Evzâî ve Şâfi'î de aynı görüştedir. Nehâî, Mekhûl ve Zührî'den de bu görüş rivayet edilmiştir."[197]

3216-13 -وعن سلمة بن المحبق رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ أَدْرَكَهُ رَمَضَانُ فِي السَّفَرِ وَلَهُ حُمُولَةٌ تَأْوي بِهِ إلَى شِبَعٍ فَلْيَصُمْ رَمَضَان أَدْرَكَهُ[. أخرجه أبو داود.»الحُمُولَةُ«: بِالضَّمَّ: ا‘حمالَ، وبالفَتح: ا“بل يحمل عليها. أى من كان صاحب أحمال .

13. (3216)- Seleme İbnu'l- Muhabbak (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim sefer sırasında Ramazan'a erer ve beraberinde kendisini karnını doyuracak yere götürecek bir bineği varsa nerede olursa olsun orucunu tutsun."[198]

AÇIKLAMA:

Burada, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bineği olan yolcuları, oruç tutmaya teşvik etmektedir. Yani kim biniti olduğu halde seyahat yapmakta ve biniti de onu akşama evine ulaştırabilecek durumda ise ramazan orucunu tutmalıdır. Ancak Tîbî, bu emrin, evlâ ve efdal olanı yapmaya bir teşvik olduğunu söyler. "Çünkü der, seferde orucun yenmesine mutlak olarak delalet eden nasslar var." Bazı âlimler, sefer müddeti her ne olursa olsun, orucun yenmesine câiz olduğunu söylerler.[199]

ORUCU YEMEYİ GEREKTİREN ŞEYLER

3217 -1- عن نافع :]أَنَّ ابْنَ عُمَرَ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُمَا كَانَ يَقُولُ: يَصُومُ رَمَضَانَ مُتَتَابِعاً مَنْ أفْطَرَهُ مِنْ مَرَضٍ أوْ سَفَرٍ[.

1. (3217)- Nâfî anlatıyor: "İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) diyor ki: "Ramazanı, hastalık ve sefer sebebiyle yiyenler, onu peş peşe tutarlar."[200]

AÇIKLAMA:

İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ), Ramazan orucu meşru bir mazeretle yenmişse, bunun kazasının peş peşe yapılmasının vâcib olduğu kanaatinde idi. Hz. Ali, Hasan Basrî ve Şâbî de aynı kanaati ileri sürmüşlerdir. Bu aynı zamanda Ehl-i Zâhir'in görüşüdür.
Eimme-i Erba'a (İmam-ı A'zam, Şâfi'î, Mâlik ve Ahmed İbnu Hanbel) ve cumhûr bunun müstehab olduğuna inanırlar. Birçok sahabe de bu kanaattedir. Her ne kadar kıyasa göre, edanın sıfatını kazanın sıfatına katmak ve borçtan bir an önce kurtulmak için peş peşe tutmak icab ederse de...[201]

3218 -2- وعن ابن شهاب:]أَنَّ أَبَا هُرَيرَةَ وَابْنَ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْهُمَا اخْتَلَفَا فِي قَضَاءِ رَمَضَانَ، فَقَالَ أَحَدُهُماَ: يُفَرِّقُ، بَيْنَهُ، وَقَالَ اŒخَرُ: َ يُفَرَّقُ َ أَدْرِى أيُّهُمَا قَالَ يُفَرَّقُ، وَ أَيُّهُمَا قَالَ َ يُفَرَّقُ[. أخرجه مالك .

2. (3218)- İbnu Şihâb anlatıyor: "Ebu Hüreyre ve İbnu Abbâs (radıyallahu anhüm) Ramazan orucunun kazası hususunda ihtilaf ettiler. Biri: "Araları açılabilir" dedi. Diğeri, "açılamaz!" dedi. Ben hangisinin "açılabilir" dediğini bilmiyorum."[202]

AÇIKLAMA:

Ramazan orucu kaza edilirken peş peşe mi tutulacak, yoksa bazan tutup bazan yemek suretiyle araları açılabilecek mi ihtilaf edilmiştir. Bu rivayette İbnu Şihâb, Ebu Hüreyre ile İbnu Abbâs arasındaki ihtilafı hatırlıyor, ancak hangisinin hangi

görüşü ileri sürdüklerini hatırlayamıyor. İbnu Abdilberr, İbnu Abbâs ve Ebu Hüreyre, her ikisinin de, Ramazan'ın kazasında ayırmayı câiz gördüklerini, bu hususun sahih rivâyetle geldiğini belirtir. Onlar, فَعِدَّةٌ مِنْ اَيَّامٍ اُخَرَ (Bakara 185) âyetine dayanarak ayırmada bir beis görmemişlerdir. Hz. Aişe, bu âyetin önce فَعِدَّةٌ مِنْ اَيَّامٍ اُخَرَ مُتَتَابِعَاتٍ şeklinde, yani: "Hasta veya yolculukta olan, tutamadığı günlerin sayısınca diğer günlerde "peş peşe" tutsun" şeklinde "peş peşe" kelimesiyle indiğini sonradan "peş peşe" kelimesinin düştüğünü belirtir. Zürkani, rivayetteki "düştü" اسقطت kelimesinin muhtemelen نسخت "neshedildi" mânasında kullanıldığını söyler. Nitekim Ramazandan borç kalan oruçların ayrı ayrı kaza edilmeleri esas olmuştur.[203]

3219- 3- وعن عائشة رَضِىَ اللّهُ عَنْه قالت:]كَانَ يَكُونُ عَلَيَّ الصَّوْمُ مِنْ رَمَضَانَ فَمَا أَسْتَطِيعُ أَنْ اقْضِي إَّ فِي شَعْبَانَ، وَذلِكَ لِمَكَانِ رَسُولُ اللّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ[. أخرجه الستة .

3. (3219)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Üzerimde Ramazan orucu bulunurdu da ben onları ancak Şâban ayında kaza edebilirdim. Bu, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın mevkii sebebiyle idi."[204]

AÇIKLAMA:

Hz. Aişe, her kadın gibi Ramazanda tutamadığı oruçları Şâban'da kaza ettiğini belirtiyor. Bu kaza işinin niçin Şâban ayına kaldığını farklı rivayetlerde gelen ziyadeler aydınlatır: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Şâban ayının hemen hemen tamamını oruçla geçirmektedir. Resûlullah'ın zevceleri, borçlarını, böylece Resûlullah'la birlikte Şâban ayında kaza etmektedirler. Müslim'in bir rivayetinde Hz. Aişe: "Bizden (Resûlullah'ın zevcelerinden) biri, Resûlullah'ın zamanında Ramazan'da orucunu yeyince, Resûlullah'la birlikte (yani o hayatta iken), Şaban ayı gelinceye kadar orucunu kaza etmeye muktedir olamazdı" demektedir. Tirmizî'nin rivayetinde bu hâlin Resûlullah vefat edinceye kadar devam ettiği ifade edilmiştir.
İbnu Hacer, bazı âlimlerin, bu hadisten hareketle Hz. Aişe'nin Şâban'dan önce hiç nafile oruç tutamadığını söylediklerini belirtir. "Zira demişlerdir, üzerinde

farz var iken nâfile tutması câiz değildi."
Bu hadisten, Ramazan'dan kalan borcun kazasının te'hir edilmesi câiz görüştür. Te'hir için özürün olması olmaması farketmez. Câiz olmasaydı Hz. Aişe te'hir etmezdi. Üstelik bu te'hirin Resûlullah'ın ittılâının dışında olması da mümkün değildir. Hz. Aişe şer'î ruhsatın varlığını bilmese yapmazdı. Mutlaka bunu biliyordu da öyle yaptı... şeklinde açıklama yapılmıştır.[205]

3220-4 -وعنها رَضِىَ اللّهُ عَنْها قالت:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ مَاتَ وَعَلَيْهِ صَوْمٌ صَامَ عَنْهُ وَلِيُّهُ[. أخرجه الشيخان وَابو داود.قيل «صَامَ عَنْهُ وَلِيُّهُ» عَلى ظاهره، وهو قول الشافعي القديم، وقيل: المراد به الكفارة فعبر عنها بالصوم إذ كانت تزمه، وعليه أكثر الفقهاء.

4. (3220)- Yine Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim üzerinde oruç borcu olduğu halde ölürse, velîsi ona bedel tutar."[206]

AÇIKLAMA:

Bu hadiste, oruç borcu olduğu halde ölen kimseye bedel, velîsinin oruç tutabileceği beyan edilmektedir. Ancak âlimler, bu mevzuda gelen diğer rivayetleri de göz önüne alarak aralarında ihtilaf etmişlerdir. Çünkü şu çeşit sorular mevzubahis olmaktadır: Bütün oruçlar oruçla mı ödenir, bazısı yemekle olabilir mi, hepsi yemekle olamaz mı, mutlaka veli mi orucunu tutmalı, bir başkası tutamaz mı? vs...
Bu sorulara cevap sadedinde Hasan Basrî: "Onun oruç borcunu ödemek niyetiyle otuz kişi bir gün oruç tutsa bütün borcu ödenir, bu câizdir" demiştir. Ashâbu'l-hadis, ölenin yerine oruç tutmanın câiz olduğunu söyler.
İmam Şâfiî, kavl-i kadîminde "hadis sahihse câizdir" der. Beyhâkî, bunun sahih olduğunu, bu hadisle amelin vacib olduğunu söylemiştir. Bu görüşe göre, ölüye bedel oruç tutmak, velîsine müstehabtır ve bu, ölüyü borçtan kurtarır. Nevevî, sadedinde olduğumuz hadisle müteâkiben kaydedeceğimiz hadislere dayanarak bu görüşü tercih eder.
Ebu Hanife, Mâlik ve kavl-i cedîdinde Şâfiî hazerâtı: "Ölüye bedel oruç

tutulamaz" demişlerdir.
Ahmed, İshâk, Ebu Ubeyd ve kavl-i kadîminde Şâfiî: "Ölüye bedel sadece nezir orucu tutulabilir" derler.
Bunu câiz görenler "velî"den murad nedir? Bu hususu araştırmışlardır. "Her bir yakın", "vâris", "asabe" gibi değişik şeyler söylemişlerdir. Birinci görüşe "ercah" denmiştir.
Ayrıca: Bedenî ibâdette niyabetin olmayacağı esasından hareketle bu, velilere mi has? diye sorulmuştur. Hayatta niyabet olmayınca ölünce de olmaması esastır. Ancak rivayette sâbit delil vârid olan hususta bu prensip geçersizdir. Öyle ise oruçta niyabet olabileceği hususunda bu rivayet geldiğine göre, bu sınır içinde kalmak şartıyla câiz olacağına bazı âlimler hükmetmiştir. Bunlar, velî bu hususta bir yabancıya başvurarak ölüsü adına oruç tutuvermesini söylese, o da tutsa, haccda olduğu gibi oruçta da caiz olacağına hükmederler. Müteakip hadis de bu görüşte olanları te'yid eder.[207]

-3221 -5 ـوعن ابن عباس رَضِىَ اللّهُ عَنْهما قال:]رَضِىَ اللّهُ عَنْهُمَا قَالَ: جَاءَتِ امْرَأةٌ إلَى رَسُولِ اللّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَتْ: إنَّ أُمِّي مَاتَتْ وَعَلَيْهاَ صَوْمُ نَذْرٍ، أفَأصُومُ عَنْهَا ؟ قَالَتْ :أرَأيْتِ لَوْ كَانَ عَلَي أُمِّكِ دَيْنٌ فَقَضَيْتَهِ أكَانَ يُؤَدِّي ذَلِكِ عَنْهَا؟ قَالَتْ: نَعَمْ. قَالَ: فَصُومِي عَنْ أُمِّكِ[. أخرجه الخمسة .

5. (3221)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Bir kadın Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelerek: "Annem vefat etti, üzerinde de nezir orucu borcu var, kendisine bedel oruç tutabilir miyim?" dedi. Resûlullah:
"Annen üzerinde borç olsaydı da sen ödeyiverseydin, bu borç onun yerine ödenmiş olur muydu?" diye sordu. Kadın:
"Evet!" deyince, Aleyhissalâtu vesselâm:
"Öyleyse annene bedel oruç tut!" buyurdu."[208]

AÇIKLAMA:

Buna benzer muhtelif rivayetler vârid olmuştur.
Bazılarında soru soran bir kadındır, Bazılarında bir erkek. Bazılarında annenin

yerine, Bazılarında kız kardeşin yerine oruç tutmaktan sorulmuştur. Bazılarında nezir borcu mevzubahistir. Nezri, bir kısım âlimler "oruç", bir kısım âlimler de "hacc" diye tefsir etmiştir vs...
Bir kısım âlimler bu farklılıklara bakarak haberin muzdarib olduğuna hükmetmiştir. Ancak İbnu Hacer, yaptığı tahkikle bu benzer rivayetlerde farklı vak'aların mevzubahis olduğunu, aynı hükmün çıkarılacağı değişik rivayetlerin yapılmış olduğunu söyler. Öyle ki kaynaklarını zikrederek nezir orucundan soranla, nezir haccından soranın isimlerini ayrı ayrı belirtir ve ızdırab iddiasını reddeder. Rivayetlerden çıkan hükümde ihtilaf olmadıktan sonra soru soranların erkek mi kadın mı olduğu, soruların anneyle ilgili olarak mı, kız kardeşle ilgili olarak mı sorulduğu hususlarında ihtilaf olmasının menfi bir değer taşımayacağını da ayrıca belirtir.
Hülasa, İbnu Hacer'e göre ölen adına oruç tutulabilir, ancak bu bir vecibe değildir, mendubtur.[209]

3222 -6- وعن مالك:]أَنَّهُ بَلَغَهُ أَنَّ ابْنَ عُمَرَ كَانَ يُنكِرُ أَنْ يَصُومَ أَحَدٍ، أَوْ يُصَلِّي أَحَدٌ عَنْ أَحَدٍ[.

6. (3222)- İmam Mâlik'e ulaştığına göre İbnu Ömer (radıyallahu anh), bir kimsenin diğer bir kimse yerine oruç tutmasını veya bir kimsenin başka bir kimse yerine namaz kılmasını münker addederdi."[210]

AÇIKLAMA:

İbnu Ömer, hayatta olanların birbirlerine bedel ne namaz ne de oruç ibadetlerini eda edemeyecekleri görüşündedir. Çünkü bu iki ibadet bedenî amellerdir, şahsen icra edilmesi gerekir. Namazın, nâfileden bile olsa ne ölü ne de diri adına kılınamayacağında icma edilmiştir. Diri adına oruç tutulabilir mi bunda ihtilaf var. Ölü adına oruç tutulabilir mi? 3220 numaralı rivayette kaydettiğimiz üzere cumhur, "Hayır!" demiştir. Ancak tutulabileceğini söyleyenler de olmuştur.[211]

3223 -7- وعن عائشة رَضِىَ اللّهُ عَنْها قالت:]كُنْتُ أَنَا وَحَفْصَةُ صَائِمَتَيْنِ فَأُهْدِيَ لَنَا طَعَامٌ فَأَكَلْنَا مِنهُ، فَدَخَلَ النَّبيُّ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَتْ حَفْصَةُ:

وَبَدَرَتْنِي بِالْكَمِ، وَكَانَتْ بِنْتَ أبيهَا يَا رَسُولَ اللّهِ: إنِّي أصْبَحْتُ أنَا وَعَائِشَةَ صَائِمَتَيْنِ مُتَطَوَّعَتَيْنِ فَأُهْدِيَ لَنَا طَعَامٌ فَأفْطَرْنَا عَلَيْهِ، فَقَالَ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: اقْضِيَا مَكَانَهُ يَوْماً آخَرَ[. أخرجه مالك، وأبو داود والترمذي .

7. (3223)- Hz. Aişe (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ben ve Hafsa oruçlu idik. Bize yiyecek hediye edildi. Ondan yedik. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yanımıza girdi. Hafsa (cür'ette) babası gibiydi, sözde benden evvel davranıp:
"Ey Allah'ın Resulü, biz, Aişe ve ben nâfile oruca niyet etmiş, bu niyetle sabaha kavuşmuştuk. Bize bir yemek hediye edildi. Biz de ondan yedik" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm:

"Bunun yerine bir başka gün, kaza orucu tutun!" buyurdu."[212]

AÇIKLAMA:

Zürkânî, hadisin şerhinde şunu belirtir: "Buradaki emir vücûb ifade eder.Yani, nâfile niyetiyle tutulan oruç bozulacak olursa bilahare kazası vâcibtir." Ebu Hanîfe, Ebu Sevr, Mâlik böyle hükmetmişlerdir. İmam Şâfiî, Ahmed İbnu Hanbel, İshak İbnu Râhûye: "Kaza gerekmez, ancak başlanan nâfilenin bozulmayıp tamamlanması müstehabtır" demişlerdir. "Vacib olur" diyenler, bu hadisten başka, Sonra orucu geceye kadar tamamlayın" (Bakara 187); "Allah'ın yasaklarına kim saygı gösterirse bu Rabb'inin katında onun hayrınadır" (Hacc 30) âyetlerini de hüccet göstermişlerdir. Onların bu görüşlerini destekleyen başka hadisler de mevcuttur. Biri şöyle: "Biriniz, yemeğe çağırılınca icâbet etsin, oruç tutmuyor ise yemekten yesin." Birinci âyette, orucu tamamlama emri âmmdır; farza da, nâfileye de şâmildir. İkinci ayette Allah'ın haramlarına saygı emredilmektedir, "Orucun yenmesi saygı değildir" denmiştir.
"Nâfileyi yiyene kaza gerekmez" diyenler, Ümmü Hânî tarafından rivayet edilen şu hadisle ihticâc etmişlerdir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yanıma girdi. Ben o sırada oruçluydum. Yanımda bir süt kabı vardı. Ondan içti ve bana uzattı. Ben de içtim. "Ben oruçluydum, ancak sizden gelen artığın reddi hoşuma gitmedi" dedim. Bana şu cevabı verdi: "Orucun eğer ramazan kazası ise, sonra yerine bir gün oruç tutarak kaza et. Başka bir oruçsa, dilersen kaza et, dilersen kaza etme."

Zürkânî bu bahsin açıklamasını geniş tutmuştur.[213]

3224-8 ـ وعن أسماء بنت أبى بكر رَضِىَ اللهُ عَنْها قالت:]أَفْطَرْنَا عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللّهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ غَيْمٍ، ثُمَّ طَلَعَتَ الشَّمْسُ: قِيلَ لِهِشَامٍ: فَأُمِرُوا بِالْقَضَاءِ ؟ قَالَ: بُدٌّ مِنْ قَضَاءٍ[. أخرجه البخاري، وَأبو داودَ.

8. (3224)- Esma Bintu Ebî Bekr (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah zamanında bulutlu bir günde orucumuzu açtık. Sonra güneş doğdu. Hişâm'a: "Kaza emredildi mi?" diye soruldu. "Kazasız olur mu?" diye cevap verdi."[214]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, bulut sebebiyle güneş battı zannıyla orucunu açtığı halde, sonradan güneşin batmamış olduğu anlaşılan durumda terettüp edecek hükmü belirtmektedir. Bu mesele ulemâ arasında ihtilaf konusu olmuş ise de Eimme-i Erbaa' da yer aldığı cumhûr, bu şekilde hata ile erken açılan orucun bilahare kazası vâcib olduğuna hükmetmiştir.[215]

3225-9 ـ وعن أسلن قال:] فَعَلَ ذَلِكَ عُمَرُ، يَعْنِي الْقَضَاءَ، وَقَالَ الخَطْبُ يَسِيرٌ: وَقَدِ اجْتَهَدْنَا[. أخرجه مالك. »الخطْبُ« ا۠مْر والشأن .

9. (3225)- Eslem rahimehullah anlatıyor: "Ömer bunu, yani kazayı yerine getirdi ve dedi ki: "Bu iş basittir, içtihadda bulunduk."[216]

AÇIKLAMA:

Burada, hadis özetlenerek kaydedilmiştir. Aslı şöyle: "Bir gün Ramazanda, Hz. Ömer bulutlu bir günde orucunu açtı. Akşam oldu, güneş battı biliyordu. Bir adam gelerek:
"Ey mü'minlerin emîri, güneş çıktı!" diye haber getirdi. Hz. Ömer:
"Mesele basittir, (güneş battı diye) içtihad etmiştik" diye cevap verdi."
İmam Mâlik şu açıklamayı yapar. "Hz. Ömer, mesele basittir!" sözüyle, doğruyu Allah bilir ya, anladığımız kadarıyla, bu orucun kazasını ve bunun hafif bir

külfet olduğunu kastetmiş: "Bunun yerine bir gün tutarız" demek istemiştir."
Bir başka rivayette Hz. Ömer şöyle demiştir: "Ey muhataplarım! Kim orucunu açmış ise, bilsin ki bir günlük kaza kolaydır, kim de henüz açmadı ise, orucunu tamamlasın."
Görüldüğü üzere, Hz. Ömer'den yapılan bu rivayette, Resûlullah'tan yapılan önceki rivayet muhteva ve hüküm itibariyle farklı değiller.[217]

-3226 -10 ـو عن أبِي هريرة رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : مَنْ أفْطَرَ يَوْماً مِنْ رَمَضَانَ مِنْ غَيْرِ مَرَضٍ، وَ رُخْصَةٍ، لَمْ يَقْضِهِ صَوْمُ الدَّهْرِ كُلِّهِ، وَإنْ صَامَهُ[. أخرجه البخاري تعليقاً، وَأبو داود والترمذي .

10. (3226)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ramazan ayında, hasta veya ruhsat sahibi olmaksızın kim bir günlük orucunu yerse, bütün zaman boyu oruç tutsa bu orucu kaza edemez."[218]

AÇIKLAMA:

Hadis, Ramazanda meşru bir mazareti olmaksızın kasıtlı olarak oruç yiyen kimsenin davranışının Allah indindeki kötülüğünü belirtmektedir: Ramazanda yenen bir günlük orucu bütün dehir boyu (dehir sınırsız zaman demektir) tutulacak oruçlar kaza edemiyor. İbnu'l-Münîr, bunu: "Yani, orucu zamanında eda etmenin faziletini kaza suretiyle telâfi etmenin imkânı yok" diye açıklar. İbnu Mes'ud'dan yapılan bir rivayette şöyle denmiştir: "Ramazan ayında sebepsiz olarak bir gün yiyen Allah'a kavuşuncaya kadar dehir orucu da tutsa onu karşılayamaz. Allah dilerse affeder, dilerse azablandırır." Bu rivayet, görüldüğü üzere İbnu'l-Münir'in açıklamasından biraz farklıdır, vakti içinde tutulamayacak Ramazan orucunun Allah'ın affı ile telafi edilebileceğini ifade ederek, ümîd ve tevbe kapısını açık bırakmaktadır.[219]

KEFARET

-3227 -1 -عن أبي هريرة رَضِىَ اللهُ عَنْه قال:]جَاءَ رَجُلَ إلَى النَّبيِّ صَلّي اللهُّ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ رَسُولَ اللهِّ: هَلَكْتُ. قَالَ: مَا أهْلَكَكَ؟ قَالَ: وَقَعْتُ عَلَى أَهْلِي وَأنَا صَائِمٌ، فَقَالَ رَسُولُ اللهِّ صَلَّي اللهُّ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: هَلْ تَجِدُ رَقَبَةً تَعْتِقُهاَ؟ قَالَ : َ. قَالَ: فَهَلْ تَسْتَطِيعُ أنْ تَصُومَ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ؟ قَالَ: َ. هَلْ تَجِدُ إطْعَامَ سِتِّينَ مِسْكِيناً؟ قَالَ: َ. قَالَ: فَاجْلِسْ، فَبَيْنَا نَحْنُ عَلَى ذَلِكَ إذْ أُتِي صَلَّي اللهُّ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِعَرَقٍ فِيهِ تَمْرٌ، فَقَالَ: أيْنَ السَّائِلُ؟ قَالَ: أنَا. قَالَ: خُذْ هَذاَ فَتَصَدّقْ بِهِ. قَالَ: أعَلَى أفْقَرَ مِنِّي، فَوَاللهِّ مَا بَيْنَ بَتَيْهَا أهْلُ بَيْتٍ أفْقَرُ مِنَّا، فَضحِكَ رَسُولُ اللهِّ صَلَّي اللهُّ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، ثُمَّ قَالَ: أطْعِمْهُ أهْلَكَ[. أخرجه الستة النسائي. »وَالْعَرَقُ« الزّنبيل.»الَّبَةُ صَلَّي اللهُّ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ« ا٘رض ذات الحجارة السود الكثيرة وهو الحرة وبتا المدينة: حرّتاها من جانبيها.

1. (3227)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a bir adam geldi ve: "Ey Allah'ın Resulü, helâk oldum" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm:

"Seni helak eden şey nedir?" diye sorunca:

"Oruçlu iken hanımıma temas ettim" dedi: Bunun üzerine Resûlullah'la aralarında şu konuşma geçti:

"Azad edecek bir köle bulabilir misin?"

"Hayır!"

"Üst üste iki ay oruç tutabilir misin?"

"Hayır!"

"Altmış fakiri doyurabilir misin?"

"Hayır!"

"Öyleyse otur!" Biz bu minval üzere beklerken, Aleyhissalâtu vesselâm'a içerisinde hurma bulunan bir büyük sepet getirildi.

"Soru sahibi nerede?" diyerek adamı aradı. Adam:

"Benim! Buradayım!" deyince, Aleyhissalâtu vesselâm:

"Şu sepeti al, tasadduk et!" dedi. Adam:

"Benden fakirine mi? Allah'a yemin ediyorum, Medine'nin şu iki kayalığı arasında benden fakiri yok!" cevabını verdi. Bunun üzerine Resûlullah güldüler ve:

"Öyleyse bunu ehline yedir!" buyurdular."[220]

AÇIKLAMA:

1- Hadis Ramazan ayında oruçlu iken cimâ edene kefaret gerektiğini ifade etmektedir. Âlimler kıyasla yeme ve içmenin de aynı hükme girdiğini belirtmişlerdir.
Kefâret kelimesi, giymek, örtmek mânasına gelen ke-fe-re kökünden gelir. Çiftçi, tohumu toprakla örttüğü; gece, eşyaları; bulut da güneşi örttüğü için her üçüne de kâfir (örten) denir. Mesela "Güneş yıldızları örttü" cümlesi, kelimenin kök mânasını anlamamıza yardımcı olur. Şu halde kefâret, işlenen bazı günahların örtülmesini sağlayan ibâdet mânasına gelir. Ancak bu, bir nevi cezadır. Sözgelimi, ramazanda tutmaya niyet ettiğimiz bir orucu meşru bir mâzeret olmadan bozarsak bu bir günahtır, bunun cezası, yukarıdaki hadiste de görüldüğü üzere ya bir köle azad etmek, ya altmış gün ard arda oruç tutmak, ya da altmış fakirin bir günlük yiyeceğini karşılamaktır. Bunlardan birini yerine getirmek suretiyle ramazanda niyetli orucunu bozma günahını örtmüş olur. İşte bu cezaya kefaret denir.
Yemini bozmanın, zıhâr yemini yapmanın, hataen katlin de kendilerine has kefâretleri var. Kefâreti yerine getiren kimse, o günahı işlememiş gibi olur.

2- Resûlullah (Aleyhissalâtu vesselâm)'a durumunu arzedip sual soran zâtın şahsiyeti kesinlikle bilinmemekle beraber bazı müellifler Süleyman -veya Seleme- İbnu Sahr olduğunu söylemiştir.

3- Hadis farklı vecihlerden rivayet edilmiştir. Rivayetlerde ziyade ve noksanlar olsa da, hadisten çıkarılacak hükme te'sir edecek değişiklik yok, hepsi de ramazanda kasden oruç bozana kefâret gerektiğinde ittifak eder.

4- Burada kaydedeceğimiz bir husus, adamın cevapları karşısında Efendimiz aleyhissalâtu vesselâm'ın gülmeleridir. Rivayetler bu gülüşü "kesici dişleri görülünceye kadar", "azı dişleri görülünceye kadar" gibi farklı şekillerde ifade ederler. Hatta bir rivayette, "ön dişleri görüldü" tabiri kullanılmıştır.

Bu hadis vesilesiyle İbnu Hacer'in Resûlullah'ın gülmesi üzerine dermayan ettiği bazı açıklamaları kaydetmeyi faydalı buluyoruz: ثَنَايَاهُ"dişleri görüldü" ifadesi bir rivayet hatası olabilir. Bunun doğrusu kesici dişler انيابه olması daha, muvafıktır. Çünkü ön dişler umumiyetle tebessümle

de ortaya çıkar. Halbuki hâdisenin siyâkı, tebessümün arttığını ifade etmeyi kasdetmektedir. Öte yandan Resûlullah'ın çoğunlukla tebessüm tarzında güldükleri, O'nun umumî vasıfları arasında bilinmektedir. Hatta: "Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm sadece âhirete müteallik şeylerde gülerdi, dünyevî olan meselelerde sadece tebessüm ederdi" denmiştir... Bazı âlimler: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu hâdisede gülüşünün sebebi, adamın halindeki mübâyenet (zıtlık) dır. Yaptığının neticesinden korkmuş ve elinden gelebilecek bütün imkanları seferber ederek hatasını telafi etmek arzusuyla geldiği halde Resûlullah'ta bulduğu ruhsat karşısında, cinayetinin kefâreti için tasadduk etmesi maksadıyla kendisine verilen şeyi bizzat yeme hususunda tamahkârlık gösterdi" demiştir. Bazı âlimler: "Resûlullah adamın sözlerindeki tatlılık, ağırbaşlılık ve hitaplarındaki gönül alıcılıkla, gayeye ulaşmadaki musırrâne tavrına gülmüş olmalıdır" demiştir.

5- HADİSTEN ÇIKARILAN İSTİFADELER:

***** Hududa girmeyip, içtihada giren meselelerde fetva sormak üzere gelen kimseye ta'zir ve ceza verilmez. Nitekim Aleyhissalâtu vesselâm Ramazan'ın hürmetini ihlâl eden bedevîyi cezalandırmamıştır. İyâz der ki: "Çünkü gelişinde, fetva soruşunda onun yaptığından pişmanlığı ve vazgeçtiği gözükmektedir. Üstelik, fetva için her gelene ceza verilecek olsa bunun korkusuyla kimse fetva sormaya gelmez. Hududa giren bir fiille gelecek olursa o ayrı."

Buharî, bu hususla ilgili olarak Kitâbu'l-Muhâribin'de şu manada bir bab açmıştır: "Had dışında bir günah işleyen, gelir imama haber verirse, fetva sormak için geldikten sonra ceza verilmez babı."

***** Kefâret mertebelidir. Yani imkânı olan köle azad eder, olmayan iki ay ard arda

oruç tutar, bunu yapamayacak durumda olan altmış fakiri doyurur.
Sadece İmam Mâlik, bu üçten biriyle kefâretini yerine getirmede ferdin muhayyer olduğunu söylemiştir. Diğerleri "Bu sıraya riayet vacibtir" der.

* Kefârette fakire yardım edilir.

* Kefâretten yakınlara vermek câizdir.

* Hibe ve sadaka (akdinin gerçekleşmesinde) kabzetmek kâfidir, dille "aldım kabul ettim" demeye gerek yoktur.

* Kefâret, nafakasını karşılamak mecburiyetinde olduğu horantanın nafakasından artandan verilir. Bu kadar imkânı olmayana gerekmez.

* İnsan bir şeye taaccüb edince gülmede mübalağa edebilir.

* Yemin taleb edilmeden Allah'ın adına veya sıfatlarına yemin etmek caizdir.

* Fakirlik iddiasında fakir ve miskinin sözüne itimad esastır, tahkik yapılmaz. Nitekim adam: "Medine'nin iki kayalığı arasında benden fakiri yok" deyince Resûlullah delil istemedi, tahkik yapmadı.

* Zann-ı galib üzerine yemin câizdir, kesin delillere dayalı bilgisi olmasa bile. Çünkü hadiste adam, kendilerinden daha muhtaç kimse olmadığı hususunda yemin etmiştir, halbuki daha fakir birinin olması mümkündür. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu yemin sebebiyle adama müdahale etmemiştir.

* Çirkin işleri ifade ederken kinayeye başvurulmalıdır. Adam fiilini, "Hanıma temas ettim" diye kinaye yolunu tercih etmiştir.

* Talebeye rıfkla muamele ve tâlimde tatlılık müstehabtır. Teklif ediciler dine ısındırmak, günaha pişman kılmak, korku hissi duyurmak hususunda titiz davranmalıdır.

* Mescidde, namazdan başka dînî maslahatlar için oturmak câizdir, ilim neşri gibi...

* İbadette yardımlaşmak müstehabtır.

* Dara düşen müslümanın kurtuluşu için çalışmalıdır.

* Bir kişiye günlük ihtiyacından fazlası verilebilir.

* Kefâreti bir aileye vermek câizdir.

6- Hadisten Çıkan Hükümler:

Aynî, bu babta gelen hadislerden bazı farklı hükümlere gidildiğini belirtir:[221]

1- Bir kısım âlimler, hadisin bazı vecihlerinde yer alan . تَصَدّقْ بِهَا "Bunu tasadduk et!" ifadesini esas almış ve Ramazanda gündüzleyin bilerek temasta bulunan kimseye, "kefâret değil, sadece sadaka gerekir" demiştir. Bir rivayette İmam Mâlik, Avf İbnu Mâlik el-Eşca'î, Abdullah İbnu Rihem bu görüştedirler. Aynî, rivayetin Ebu Hüreyre'nin bazı ziyadelerle kaydettiği veçhini esas alarak bunların isabetsizliğini belirtir.
Bazılarına göre, sadakanın tamamını ödemekten âciz olan kişinin borcu, zenginlik anına kadar te'hir edilir. Bazıları, Resûlullah'ın bedevîye emrini tetavvu olarak yaptığını, fakirliği sebebiyle o anda ödemesi gereken bir vecibe kılmadığını; bu sebeple, verdiği hurmayı nefsi ve âilesi için sarfetmesine izin verdiğini belirtirler.
Şâfiîler bu hususta iki görüşe yer vermiştir: Bir kısmı, "Resûlullah'ın bu adama fakirliği sebebiyle kefâret hurmasını yeme izni vermesi, ona mahsus bir ruhsattır, umumi bir kaide değildir" der. Bu görüşe binâen İbnu'ş-Şihâb der ki: "Zamanımızda bir adam böyle bir iş yapsa, bunun mutlaka kefâret ödemesi gerekir. Resûlullah'ın bu davranışına "mensuhtur", "sadece o zata mahsustur" diyenler de olmuştur. Ashabımızdan bazıları: "Bu adam kendine tanınan üç kolaylıkla hususi bir imtiyaza mazhar kılınmıştır" der. O imtiyazlar şunlardır.

* Oruca gücü yettiği halde fakir doyurma ruhsatı,
* Kefâreti kendine sarfetmek,
* Onbeş sâ miktarıyla yetinme.[222]

2- Öncekiler, mezkur sadakanın miktarı hususunda ihtilaf etseler de İmam Şâfiî ve Mâlik demişlerdir ki: "Bu husustaki vâcib miktar her fakir için bir müdd'dür. Bir müdd ise bir sâ'ın dörtte biridir. Nitekim, Ebu Dâvud'un Hişâm İbnu Sa'd'dan kaydettiği rivayette sepette. 15 sâ' olduğu belirtilmiştir."
Şâfiîler bu açıklamayı, kefâret miktarının tesbitinde esas yaparlar. Böylece 15 sâ', 60 müdd yapar. Halbuki Hanefilerde bir sadaka-i fıtır miktarı, buğdaydan yarım sâ', hurmadan bir sâ'dır. Bunu tasrih eden rivayetler mevcuttur. Darakutnî'nin İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'dan kaydettiği bir rivayette kefâret-i zıhâr için şöyle denir: "Hergün, bir fakire bir sâ' miktarında buğday verin."

3- Şâfiî, Dâvud-u Zâhirî ve diğer Zâhiriler bu hadisten hareketle "cimâ sebebiyle kadın ve erkeğe ayrı ayrı birer kefâret gerekmez, her ikisine bir kefâret yeterlidir,

çünkü hadiste aleyhissalâtu vesselâm, kadını hiç mevzubahis yapmamıştır, onun hakkında hükümde bulunmamıştır" demiştir. Ebu Hanîfe, Mâlik, Ebu Sevr ise: "Kadına da kefâret gerekir, çünkü kocanın teklifine itaat etti" demişlerdir. Evzâî, rıza gösterenle, rızası hilafına mecbur kalan kadın arasında fark görmezken; İmam Mâlik -mezhepteki meşhur görüşüne göre- "Erkek onun adına oruç dışındaki kefâretlerden birini öder" der. Bazıları, "Zorlanan kadın için, erkeğe de kadına da bir şey terettüp etmez" demiştir.

4- Kefâretin miktarı, altmış fakirin doyurulmasıdır. Hasan Basrî'den yapılan bir rivayete göre kırk fakirin yirmi sâ' ile doyrulması yeterlidir.
Ebu Hanife, altmış fakire verilecek miktarın bir fakire verilmesini tecviz etmiştir. Ancak bu veriş defaten olmamalı, altmış ayrı günde olmalıdır. Çünkü bunları ayrı ayrı vermek vâcibtir.

5- Kefârette tertip vâcibtir: Önce köle azad eder, bulamazsa iki ay oruç tutar, gücü yetmezse altmış fakir doyurur. Ebu Hanîfe ve Şâfiî bu görüştedir. İmam Mâlik bu meselede tahyîr'i esas alır.

6- Hadiste "köle azadı" derken, "köle" kelimesinin mutlak gelmesi, azâd edilecek kölenin müslüman-kâfir, kadın-erkek, büyük-küçük herhangi birinin olabileceğini ifade eder.

7- İki ayı üst üste tutmak şarttır. Arada Ramazan olmamalıdır. Oruç tutulması haram olan bayram ve teşrik günleri de olmamalıdır. İbnu Ebî Leyla dışında bütün âlimler bu görüştedir.

8- Yenen gün için iki aylık kefâret orucuna ilâveten, o günü ayrıca kaza da etmek gerekir mi? ihtilaf edilmiştir: Ebu Hanîfe ve Ashabı, İmam Mâlik, Süfyan-ı Sevrî, Ebu Sevr, Ahmed, İshâk (rahimehümullah), "Kaza da gerekir" demişlerdir. Evzaî: "Köle azad ederek veya yemek vererek kefâreti yerine getirmişse, yediği güne bedel bir gün oruç tutar, iki ay oruç tutarak kefâret ödemişse, yediği gün buraya dahil olur, ayrıca bir de yediği günün orucuna gerek yok" demiştir. Kaza gerekir diyenler, sadedinde olduğumuz hadisin İbnu Mâce'de Ebu Hüreyre'den kaydedilen bir veçhinde yer alan "Bozduğu güne bedel de bir gün oruç tutar" ziyadesini esas alırlar.

9- Bir ramazanda birkaç kere cimâda bulunan kimseye her defası için ayrı kefâret gerekmez. Hatta, önceki ramazandan kefâret borcu olan kimse, bunu ödemeden müteakip ramazanda tekrar kefâreti gerektiren fiilde bulunsa hepsi için tek kefaret yeterlidir. Ancak Mâlik, Şâfiî ve Ahmed: "Her biri için ayrı kefâret gerekir" derler. Hanefiler: "Bir kefâret borcu ödendikten sonra tekrar

kefâreti gerektiren bir fiil işlenmişse yeniden kefâret gerekir" demiştir.
10- Sadedinde olduğumuz hadiste zımnî temlikin cevazına delil var. تَصَدّقْ بِهَذا"Sepetlerini tasadduk et!" sözü bunu göstermektedir. Kurtubî der ki: "Bu sözden, sepettekini, -kefaretine bedel- tasadduk etmesi için o adama temlik etmiş olması lâzım gelir."[223]

-2 -533 ـوعن مالك :]أنَّهُ بَلَغَهُ أنَّ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ كَبِرَ حَتَّى كَانَ َ يَقْدِرُ عَلَى الصِّيَامِ فكَانَ يَفْتَدِي[.

2. (3228)- İmam Mâlik'e ulaştığına göre, Enes İbnu Mâlik (radıyallahu anh), yaşlanınca oruç tutamaz oldu. O zaman orucu yedi ve oruca bedel fidye ödedi."[224]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah'ın hizmetçisi olan Enes İbnu Mâlik, Muâmmerîn denen uzun müddet yaşayan sahâbîlerden biridir. Yaşı hususunda kaynaklar 99 ile 110 arasında farklı rakamlar verirler. Sadedinde olduğumuz rivayet, Hz. Enes'in ömrünün sonlarında oruç tutamayacak kadar tâkattan kesildiğini, bu sırada orucu yeyip fidye verdiğini belirtir. İmam Mâlik aynı rivayetin devamında, her bir gün yerine müdd-ü Nebî aleyhissalâtu vesselâm ile bir müdd verdiğini tasrih eder.
Ancak, İmam Mâlik, Hz. Enes'in, tutamadığı oruç için verdiği fidyenin vacib olmadığını, yani bunu vermenin Enes'e vâcib olmadığını söyler ve "Bunu güçlü iken yapması bana daha uygun geliyor" der.
İmam Mâlik'e göre, oruca tahammül edemiyecek durumda olan kimseye oruç farz olmaz, dolayısıyla fidye de gerekmez. Onun nazarında Hz. Enes'in verdiği fidye, bir müstehabı yerine getirmek içindir. Cenab-ı Hak, tâkat getiremiyecek olana orucu vâcib kılmamıştır.
İbnu Abdilberr: "Oruç fidyesi, ne kitap, ne sahih sünnet ne de icmâ ile sabit değildir. Farzlar ise, bu üç yoldan biriyle sübut bulur" der.[225]

-3229 -3 ـوعنه:]أَنَّهُ بَلَغَهُ أَنَّ عَبْدَ اللّهِ بْنَ عُمَرَ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُماَ سُئِلَ عَنِ

الْحَامِلِ إِذَا خَافَتْ عَلَى وَلَدِهَا، وَاشْتَدَّ عَلَيْهَا الصِّيَامُ، فَقَالَ: تُفْطِرُ وَتُطْعِمُ مَكَانَ كُلِّ يَوْمٍ مِسْكِيناً مُدّا مِنْ حِنْطَةٍ بِنُدِّ النبِيِّ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ[.

3. (3229)- Yine İmam Mâlik'e ulaştığına göre, Abdullah İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'e "Hâmile kadın, karnındaki çocuk için endişeye düşecek olur ve oruç da kendisine ağır gelmeye başlarsa ne yapmalı?" diye sorulmuştu. Şu cevabı verdi:
"Orucu yer, her gün için bir fakire, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın müddü ile bir müdd buğday verir."[226]

AÇIKLAMA:

İmam Mâlik, hadisin devamında, ilim ehlinin, hâmile kadın için: "Bilahare kaza eder" diye hükmettiklerini belirtir. Delil olarak: Kim de hasta veya yolcu olursa, tutamadığı günler sayısınca başka günlerde tutsun" (Bakara 185) âyetini gösterir ve çocuğu hakkında korkan kadının âyette geçen "hasta" grubundan sayılacağını söyler.
Hâmile ve hatta emzikli kadın için fukahâ "kaza" ya hükmeder, "fidye gerekmez" der. Yukarıda kaydedilen âyetten çıkarılan hükme göre, yolculuk ve hastalık gibi dinen meşru bir özürle orucunu yiyen kimse, kaza edecek vakit bulamadan vefat edecek olsa fidye de gerekmez. Fidye verilmesini vasiyet etmiş ise, terikesinin üçte birinden verilir. Aynı kimse, bunu tamamen veya kısmen kaza edebilecek fırsat bulduğu halde kaza etmeden vefat edecek olsa, malı varsa tutamadığı gün adedince fidye vermeyi vasiyet etmesi gerekir. Bu da malının üçte birinden ödenir.[227]

3230-4- وعن ابن عمر رَضِىَ اللّهُ عَنْهما:]عَنِ النَبِيِّ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قالَ: مَنْ مَاتَ وَعَلَيْهِ صِيَامُ شَهْرِ رَمَضَانَ، فَلْيُطْعِمْ مَكَانَ كُلِّ يَوم مِسْكِيناً [. أخرجه الترمذى، وصحح وقفه على ابن عمر .

4. (3230)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim, üzerinde Ramazan ayının orucu olduğu halde

ölecek olursa, (ölünün velisi) her bir gün yerine, bir fakire yiyecek versin."[228]

AÇIKLAMA:

Tirmizî, bu hadisi kaydettikten sonra şu açıklamaya yer verir: "Bu meselede âlimler ihtilaf etmiştir. Bir kısmı, "ölenin yerine oruç tutulur" demiştir. Ahmed İbnu Hanbel ve İshâk İbnu Râhûye bu görüştedirler. Bunlar derler ki: "Ölü üzerinde şâyet nezir orucu varsa, bu onun adına tutulur, eğer Ramazan orucundan borç varsa, bu ona bedel fidye verilerek ödenir." İmam Mâlik, Süfyân ve İmam Şâfiî de: "Kimse, kimsenin yerine oruç tutamaz" demişlerdir."
Hanefiler de hiç kimsenin bir başkasının yerine oruç tutamıyacağına hükmetmiştir. ulemâ namaz, oruç gibi bedenî ibadetlerin, ölü olsun, sağ olsun bir başkası adına yapılamayacağına hükmetmiştir. Ancak şu kadar var ki, kişi kendisi için tuttuğu orucun veya kıldığı namazın sevabından bir başkasına da bağışlayabilir, sırf onun adına niyet ederek oruç tutamaz, namaz kılamaz.
Ancak, ölünün yerine oruç tutulacağını söyleyen âlimler de, bu hususta vârid olan rivayetlere dayanırlar. Nitekim bunlardan birkaçını daha önce kaydettik (3220, 3221). Gerekli açıklamaları orada yaptık.[229]

3231- 5- وعن القاسم بن محمد:]أَنَّهُ كَانَ يَقُولُ: مَنْ كَانَ عَلَيْهِ قَضَاءُ رَمَضَانَ فَلَمْ يَقْضِهِ وَهُوَ قَوِيٌّ
عَلَى صِيَامِهِ حَتَّى جَاءَ رَمَضَانَ آخَرُ، فَإِنَّهُ يُطْعِمُ مَكَانَ كُلِّ يَوْمٍ مِسْكِيناً مُدًّا مِنْ حِنْطَةٍ، وَعَلَيْهِ مَعَ ذَلِكَ الْقَضَاءُ[. أخَرجه مالك .

5. (3231)- Kâsım İbnu Muhammed rahimehullah'tan anlatıldığına göre şöyle diyordu: "Üzerinde Ramazan borcu olan kimse, kaza edecek güç ve kuvvette olduğu halde, müteakip Ramazan gelinceye kadar bunu tutmamış ise, her bir gün yerine bir fakire bir müdd buğday vermeli ve orucu ayrıca kaza etmelidir."[230]

AÇIKLAMA:

1- Zürkânî hadisi açıklarken, Ebu Hanîfe ve iki ashabı (Ebu Yusuf ve Muhammed) hariç, cumhûrun bu hadîsin hükmüne uygun şekilde, kazaya kalan

oruç için fidye olarak her bir güne bedel bir müdd buğday verilmesinde ittifak ettiğini belirtir. Ebu Hanîfe ve ashabı ise, daha önce de belirttiğimiz gibi, yarım sa' miktarı buğday demiştir. Eşheb ise "Medine'de bir müdd, başka taraflarda bir tam ve üçte bir müd (1 1/3)" demiştir. Mekke'de ödenecek miktar hakkındaki görüşte ihtilâf edilmiştir: Medine'deki miktarda mı, başka taraflardaki miktarda mı?

2- Fidye ile birlikte kaza gerektiği meselesinde ihtilaf edilmemiştir. Eimme-i Erbaa ve cumhûr, sıhhatli olduğu halde önceden oruç borcuyla yeni Ramazan'a giren kimse için: "İkinci Ramazan'ı tutar, sonra öncekini kaza eder, ayrıca fidye gerekmez" derler. Ancak cumhûra muhalefetle "Sıhhatli olarak kavuşmuş olduğu ikinciyi tutar. Önceki borcu için fidye verir, kaza gerekmez" diyen de olmuştur.
Ebu Hanîfe ve Ashabı: "Bu kimseye sadece kaza gerekir, ayrıca fidye gerekmez, zira Allah Teâlâ Hazretleri, فَعِدَّةٌ مِنْ اَيَّامٍ اُخَرَ Hasta veya yolcu olan, tutamadığı günlerin sayısınca diğer günlerde tutsun" (Bakara 185) buyurmuş, -kazanın gecikmesi sebebiyle- fidye ödeme hususunda sükût etmiştir" derler. Bu mütâlaaya şöyle cevap verilmiştir: "Kur'an'da zikredilmemiş olması, sünnette sabit olmamasını, o meseleyle ilgili olarak Resûlullah'tan hiçbir şeyin bulunmamasını gerektirmez." Nitekim Dârakutnî ve başkaları Ebu Hüreyre'den, Saîd İbnu Mansur ve Dârakutnî İbnu Abbâs'tan, Abdurrezzâk, Ömer İbnu'l-Hattâb'tan bu durumdaki kimseye "fidye de gerekir" diye rivayette bulunmuşlardır. İbnu Abdilberr: "Bu meselede altı sahâbiden rivayet mevcuttur ve bunların hiç birinden mevzuyla ilgili bir muhalefet bilinmemektedir" der.
Ulemâ, şu âyet hakkında da ihtilaf etmiştir: وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ فِدْيَةٌ "Oruca dayanamayanlar bir fakiri doyuracak kadar fidye verir" (Bakara)[231]

---

[1] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/418-419.

[2] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/419.

[3] Buhari, Savm: 2, 9, Libas: 78; Müslim, Sıyâm: 164 (1151); Muvatta, Sıyâm: 58, (1, 310); Ebu Dâvud, Savm: 25 (2363); Tirmizî, Savm: 55, (764); Nesâî, Sıyâm: 41, (2, 160-161); İbnu Mâce, Sıyam: 1, (1638), Edeb: 58, (3823); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/420.

[4] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/420-424.

[5] Tirmizî, Cihâd: 3, (1624); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/425.

[6] Nesâî, Sıyam: 43, (4, 165); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/425.

[7] Buharî, Savm: 4, Bed'ü'l- Halk: 9; Müslim, Sıyâm: 166, (1152); Nesâî, Sıyam: 43, (4, 168); Tirmizî, Savm: 55, (765).

[8] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/425.

[9] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/425.

[10] Tirmizî, Savm: 82, (807); İbnu Mâce, Sıyâm: 45, (1746); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/426.

[11] Buhari, Savm: 5, Bed'ü'l- Halk: 11, Müslim, Sıyâm: 2, (1079); Nesâî, Sıyâm: 5, (4, 129); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/426.

[12] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/426-427.

[13] Nesâî, Savm: 5, (4, 130); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/427.

[14] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/427-428.

[15] Tirmizî, Zekat: 28, (663); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/428.

[16] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/428.

[17] Buharî, Savm: 11, 5, 13, Talâk: 25; Müslim, Sıyâm: 9, (1080); Muvatta, Sıyâm: 1, (1, 286); Ebu Dâvud, Savm: 4, (2320); Nesâî, Savm: 10, 11, (4, 134).

[18] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/429.

[19] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/429-430.

[20] Ebu Davud, Savm: 6, (2362); Nesâî, Savm: 13, (4, 135, 136); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/431.

[21] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/431.

[22] Ebu Dâvud, Savm: 6, (2325); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/4321.

[23] Ebu Dâvud, Sıyâm: 14, (2340, 2341); Tirmizî, Savm: 7, (691); Nesâî, Savm: 8, (4, 132); İbnu Mace, Sıyâm: 6, (1652); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/432.

[24] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/432-433.

[25] Adaletle ilgili teferruat ikinci ciltte geçti (5, 6, 12. Sayfalarda). Şehâdet ve rivayet (ihbar) hakkında da yine ikinci cilt 26-29. Sayfalarda bilgi verilmiştir.

[26] Ebu Dâvud, Savm: 14, (2342); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/433.

[27] Ebu Dâvud, Savm: 13, (2338); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/433.

[28] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/433-434.

[29] Ebu Davûd, Salât: 255, (1157); Nesâi, Iydeyn: 2, (3, 180); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/435.

[30] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/435.

[31] Müslim, Sıyâm: 28, (1087); Ebu Dâvud, Savm: 9, (2332); Tirmizî, Savm: 9, (693); Nesâî, Savm: 7, (4, 131); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/436.

[32] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/436-437.

[33] Tirmizî, Savm: 11, (697); Ebu Dâvud, Savm: 5, (2324); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/437.

[34] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/437-438.

[35] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/439.

[36] Buharî, Savm: 13, 5, 11, Talâk: 29; Müslim, Savm: 13-15, (1080); Ebu Dâvud, Savm: 4, (2319, 2320, 2321); Nesâî, Savm: 17, (4, 139, 140); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/439.

[37] Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) peygamber olduğu zaman Araplarda okuma yazma durumu ve Efendimizin bu hususta aldığı tedbirlerle ilgili geniş açıklamayı birinci ciltte sunduk: (S, 24-26 veya S, 402 ve devamı.)

[38] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/439-440.

[39] Buharî, Savm: 12; Müslim, Sıyâm: 31, (1089); Ebu Dâvud, Savm: 4, (2323); Tirmizî, Savm: 8, (692); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/440.

[40] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/440-442.

[41] Ebu Dâvud, Savm: 71, (2454); Tirmizî, Savm: 33, (730); Nesâî, Savm: 68, (4, 196, 197); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/443.

[42] Nesâî, Savm: 68, (4, 197, 198); Muvatta, Sıyâm: 5, (1, 288); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/443.

[43] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/443-444.

[44] Müslim, Sıyâm: 169, (1154); Nesâî, Savm: 67, (4, 193-195); Tirmizî, Savm: 35, (733, 734); Ebu Dâvud, Savm: 72, (2455); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/445.

[45] Buharî, Savm: 21, (Tercümede, yani bir bab başlığında zikretmiştir); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/446.

[46] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/446-447.

[47] Ebu Dâvud, Savm: 32, (2380); Tirmizî, Savm: 25, (720); İbnu Mâce, Savm: 16, (1676); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/448.

[48] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/448.

[49] Tirmizî, Savm: 24, (719); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/448.

[50] Ebu Dâvud, Savm: 32, (2381); Tirmizî, Tahâret: 64, (87); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/449.

[51] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/449.

[52] Buharî, Savm: 32, Tıbb: 11; Müslim, Hacc: 87, (1202); Ebu Dâvud, Savm: 29, (2372, 2373); Tirmizî, Savm: 61, (775, 776, 777); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/449.

[53] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/449-450.

[54] Ebu Dâvud, Savm: 29, (2375); Buharî, Savm: 32; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/450.

[55] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/450.

[56] Ebu Dâvud, Savm: 29, (2374); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/451.

[57] Tirmizî, Savm: 60, (774); Ebu Dâvud, Savm: 28, (2367); İbnu Mâce, Savm: 18, (1679, 1680, 1681); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/451.

[58] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/451.

[59] Tirmizî, Savm: 30, (726); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/452.

[60] Ebu Dâvud, Savm: 31, (2377); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/452.

[61] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/452.

[62] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/453.

[63] Buharî, Savm: 24, 23; Müslim, Sıyâm: 62-65, (1106); Muvatta, Sıyâm: 14, (1, 292); Ebu Dâvud, Savm: 33, (2382-2386); Tirmizî, Savm: 31, (727-729); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/453.

[64] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/453.

[65] Ebu Dâvud, Savm: 33, (2385); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/454.
[66] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/454.
[67] Ebu Dâvud, Savm: 35, (2387); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/454.
[68] Muvatta, Sıyâm: 20, (1, 293); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/454.
[69] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/455.
[70] Buhari, Savm: 26, Eyman: 15; Müslim, Sıyâm: 171, (1155); Tirmizî, Savm: 26, (721); Ebu Dâvud, Savm: 39, (2398); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/456.
[71] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/456-457.
[72] Buharî, Savm: 53, Teheccüd: 11; Müslim, Sıyâm: 180, (1158); Tirmizî, Savm: 57, (769); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/458.
[73] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/458.
[74] Buhari, Savm: 53; Müslim, Savm: 178, (1157); Nesâî, Savm: 70, (4, 199); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/459.
[75] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/459.
[76] Tirmizî, Savm: 48, (752); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/460.
[77] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/460-462.
[78] Buharî, Savm: 69, Hacc: 1, 47, Menâkıbu'l-Ensâr: 26, Tefsir, Bakara: 24; Müslim, Sıyâm: 115; Muvatta, 33, Ebu Dâvud, Savm: 64, (2442, 2443); Tirmizî, Savm: 49, (753); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/462.
[79] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/462-463.
[80] Buharî, Savm: 69, Enbiya: 22, Fedâilu'l-Ashâb: 52, Tefsir, Yûnus: 1, Tâ-hâ: 1, Müslim, Sıyâm: 127, (1130); Ebu Dâvud, Savm: 64, (2444); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/463.
[81] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/463-465.
[82] Nesâî, Zekât: 35, (5, 49); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/465.
[83] İbnu Hacer'in tercihi olan önceki te'vil ile, bu rivayet sayesinde güçlenmiş olan ikinci te'vil arasında ortaya çıkan açıklık hakkında yoruma girmeyişi dikkatimizi çekiyor.
[84] Buharî, Savm: 53; Müslim, Sıyâm: 179, (1157); Ebu Dâvud, Savm: 55, (2430); İbrahim Canan,

Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/466.

[85] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/466.

[86] Buharî, Savm: 52; Müslim, Sıyâm: 175, (1156); Muvatta, Sıyâm: 56, (1, 309); Ebu Dâvud, Savm: 56, 59, (2431, 2434); Tirmizî, Savm: 37, (736); Nesâî, Savm: 70, (4, 199, 200); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/467.

[87] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/467-469.

[88] Tirmizî, Savm: 37, (736); Ebu Dâvud, Savm: 11, (2335); Nesâî, Savm: 70, (4, 200); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/469.

[89] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/469-470.

[90] Nesâî, Savm: 70, (4, 201); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/470.

[91] Müslim, Sıyâm: 204, (1164); Tirmizî, Savm: 53, (759); Ebu Dâvud, Savm: 58, (2432); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/471.

[92] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/471.

[93] Ebu Dâvud, Savm: 61, (2437); Nesâî, Savm: 83, (4, 220); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/472.

[94] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/472-473.

[95] Muvatta, Hacc: 133, (1, 375); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/474.

[96] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/474.

[97] Tirmizî, Savm: 46, (749); İbnu Mâce, Sıyâm: 40, (1730); Müslim, Sıyâm: 196, (1162); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/474.

[98] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/474-475.

[99] Tirmizî, Savm: 44, (745); Nesâî, Savm: 70, (4, 202, 203); İbnu Mâce, Sıyâm: 42, (1739); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/476.

[100] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/476.

[101] Tirmizî, Savm: 44, (747); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/476.

[102] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/476-477.

[103] Ebu Dâvud; Savm: 68, (2449); Nesâî, Savm: 83, (4, 220, 221); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/478.

[104] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/478.

[105] Nesâî, Savm: 70, (4, 198); brahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/478.

[106] Müslim, Sıyâm: 194, (1160); Ebu Dâvud, Savm: 70, (2453); Tirmizî, Savm: 54, (763); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/479.

[107] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/479-480.

[108] Tirmizî, Savm: 54, (761); Nesâî, Savm: 82, (4, 219); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/480.

[109] Tirmizî, Savm: 74, (797); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/480.

[110] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/480.

[111] Buhari, Savm: 64; Rikâk: 18; Müslim, Salâtu'l-Müsâfirin: 217, (783); Ebu Dâvud, Salât: 317, (1370); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/481.

[112] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/481.

[113] Buharî, Savm: 67, Fadlu's- Salât: 6, Cezâu's- Sayd: 26; Müslim, Sıyâm: 288, (827); Ebu Dâvud, Savm: 48, (2417); Tirmizî, Savm: 58, (772); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/482.

[114] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/482-483.

[115] Ebu Dâvud, Savm: 49, (2419); Tirmizî; Savm: 59, (773); Nesâî, Menâsik: 195, (5, 252); Tirmizî, hadisin sahih olduğunu söylemiştir; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/483.

[116] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/483-484.

[117] Müslim, Sıyâm: 144, (1141); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/484.

[118] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/484.

[119] Ebu Dâvud, Savm: 10, (2334); Tirmizî, Savm: 3, (686); Nesâî, Savm: 37, (4, 153); İbnu Mâce, Sıyâm: 3, (1645); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/485.

[120] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/485.

[121] Nesâî, Savm: 71, (4, 205, 206); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/485.

[122] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/485.

[123] Ebu Dâvud, Savm: 12, (2337); Tirmizî, Savm: 38, (738); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/486.

[124] Buharî, Savm: 14; Müslim, Savm: 21, (1082); Ebu Dâvud, Savm: 11, (2335); Tirmizî, Savm: 2, (684); Nesâî, Savm: 31, 32 (4, 149); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/486.

[125] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/486-487.

[126] Ebu Dâvud, Savm: 63, (2440); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/487.

[127] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/487.

[128] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/488.

[129] Buharî, Savm: 63; Müslim, Sıyâm: 147, 148; Ebu Dâvud, Savm: 50, (2420); Tirmizî, Savm: 42, (743); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/488.

[130] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/488.

[131] Ebu Dâvud, Savm: 51, (2421); Tirmizî, Savm: 43, (7.44); İbnu Mâce, Sıyâm: 38, (1726); Ebu Dâvud hadisin mensuh olduğunu söylemiştir. Tirmizî de hasen demiştir; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/489.

[132] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/489.

[133] Buhari, Savm: 20, Müslim, Sıyâm: 45, (1095); Tirmizî, Savm: 17, (708); Nesâî, Savm: 18, (4, 141); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/490.

[134] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/490-491.

[135] Müslim, Sıyâm: 46, (1096); Ebu Dâvud, Savm: 15, (2343); Tirmizî, Savm: 17, (709); Nesâî, Savm: 27, (4, 146); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/491.

[136] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/491.

[137] Buharî, Savm: 19, Mevâkitu's-Salât: 27, Teheccüd: 8; Müslim, Sıyâm: 47, (1097); Tirmizî, Savm: 14, (703); Nesâî, Savm: 21, 22, (4, 143); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/491.

[138] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/492.

[139] Buhari, Savm: 1.9, Mevâkît: 27; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/492.

[140] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/492.

[141] Nesâi, Savm: 20, (4, 142); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/493.

[142] Şer'î örfde gündüz (nehar) fecirle başlar ve akşam vaktinin girmesiyle sona erer. Şu halde akşamdan yatsıya kadarki alaca karanlık, şer'an geceden sayıldığı gibi, fecirden güneşin doğmasına kadarki sabahın alaca karanlığı da gündüzden sayılır. Bu husus Kadr suresinde de görülür.

[143] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/493-494.

[144] Ebu Dâvud, Savm: 17, (2348); Tirmizî, Savm: 15, (705); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme

ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/494.

[145] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/494.

[146] Buhari, Ezân: 13, Talâk: 24, Haberu'l-Vâhid: 1; Müslim, Sıyâm: 40, (1093); Ebu Dâvud, Savm: 17, (2347); Nesâî, Savm: 30, (4, 148); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/495.

[147] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/495.

[148] Ebu Dâvud, Savm: 18, (2350); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/495.

[149] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/495-496.

[150] Buharî, Savm: 43; Müslim, Sıyâm: 51, (1100); Ebu Dâvud, Savm: 19, (2351); Tirmizî, Savm: 12, (698); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/497.

[151] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/497.

[152] Muvatta, Sıyâm: 8, (1, 289); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/498.

[153] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/498.

[154] Buharî, Savm: 45; Müslim, Sıyân: 48, (1098); Muvatta, Sıyâm: 6, (1, 288); Tirmizî, Savm: 13, (699); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/499.

[155] Muvatta, Kasru's-Salât: 46, (1, 158); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/499.

[156] Ebu Dâvud, Savm: 22, (2556); Tirmizî, Savm: 10, (694); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/499.

[157] Ebu Dâvud, Savm: 22, (2358); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/500.

[158] Ebu Dâvud, Savm: 22, (2357). "Rezîn, duanın baş kısmına "Elhamdülillah" kelimesini ziyade etti."; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/500.

[159] Buharî, Savm: 48; Temennî: 9; Müslim, Savm: 57-60, (1103-1105); Tirmizî; Savm: 62, (778); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/500-501.

[160] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/501.

[161] Buharî, Savm: 22, 25; Müslim, Sıyâm: 76, (1109); Muvatta, Sıyâm: 12, (1, 291); Ebu Dâvud, Savm: 36, (2388, 2389); Tirmizî, Savm: 63, (779); Nesâî, Tahâret: 123, (1,108); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/501-502.

[162] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/502.

[163] Buharî, Savm: 27; Ebu Dâvud, Savm: 26, (2364); Tirmizî, Savm: 29, (725); (Buharî'nin rivayeti muallaktır); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/502.

[164] Buhari, Savm: 25 (bab başlığında (tercüme) kaydetmiştir); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/503.

[165] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/503.

[166] Buhari, Savm: 8, Edeb: 51; Ebu Dâvud, Savm: 25, (2326); Tirmizî, Savm: 16, (707); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/503.

[167] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/503-505.

[168] Müslim, Sıyâm: 159, (1150); Ebu Dâvud, Savm: 76, (2461); Tirmizî, Savm: 64, (780, 781); İbnu Mâce, Sıyâm: 47, (1750); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/505.

[169] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/505-506.

[170] Tirmizî, Savm: 70, (789); Tirmizî, hadis için: "Münkerdir, Hişam İbnu Urve dışında sâ biri tarafından rivayet edildiğini görmedik"der; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/506.

[171] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/506.

[172] Tirmizî, Savm: 67, (784, 785, 786); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/507.

[173] Buharî, Nikâh: 84, 86; Müslim, Zekât: 84, (1026); Ebu Dâvud, Savm: 74, (2485); Tirmizî, Savm: 65, (782); Ebu Dâvud'un rivayetinde, "Ramazan dışında" ziyadesi vardır; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/507.

[174] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/507-508.

[175] Müslim, Sıyâm: 90, (1114); Tirmizî, Savm: 18, (710); Nesâî, Savm: 49, (4, 177); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/509.

[176] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/509-510.

[177] Buharî, Cihâd: 71; Müslim, Sıyâm: 100, (1119); Nesâî, Savm: 52, (4, 182): İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/510.

[178] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/510-511.

[179] Buharî, Savm: 36, Müslim, Sıyam: 92, (1115); Ebu Dâvud, Savm: 43, (2407); Nesâî, Savm: 48, (4, 176); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/511.

[180] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/511.

[181] Buharî, Savm: 33; Müslim, Sıyâm: 103, (1121); Muvatta, Sıyâm: 24, (1, 295); Tirmizî, Savm: 19, (711); Ebu Dâvud, Savm: 42, (2402); Nesâî, Savm: 56, (4, 185); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/512.

[182] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/512.

[183] Buharî, Savm: 37, Müslim, Sıyâm: 98, (1118); Muvatta, 23, (1, 295); Ebu Dâvud, Savm: 42, (2405); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/512.

[184] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/513.

[185] Buharî, Savm: 35; Müslim, Savm: 108, (1122); Ebu Dâvud, Savm: 44, 2409); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/513.

[186] Nesâî, Savm: 50, (4, 178); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/513.

[187] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/514.

[188] Ebu Dâvud, Savm: 43, (2408); Tirmizî, Savm: 21, (715); Nesâî, Savm: 51, (4, 180-182), 62, (4, 190); İbnu Mâce, Sıyâm: 12, (1668); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/514.

[189] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/514-515.

[190] Tirmizî, Savm: 76, (799, 800); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/515.

[191] Sefer namazı bahsi daha önce geçti (2896-2922); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/515.

[192] Muvatta, Sıyâm: 27, (1, 296); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/515.

[193] Ebu Dâvud, Savm: 46, (2413); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/516.

[194] Bir berîd dört fersah, bir fersah dört mil, bir mil dörtbin zirâdır. Yani bir berîd 64 bin zirâdır. (Nihaye 1, 116).

[195] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/516-517.

[196] Ebu Dâvud, Savm: 45, (2412); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/517.

[197] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/517-518.

[198] Ebu Dâvud, Savm: 44, (2410, 2411); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/518.

[199] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/518.

[200] Muvatta, Sıyâm: 45, (1, 304); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/519.

[201] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/519.

[202] Muvatta, Savm: 46, (1, 304); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/519.

[203] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/519-520.

[204] Buharî, Savm: 40; Müslim, Sıyâm: 151, (1146); Muvatta, Sıyâm: 54, (1, 308); Ebu Dâvud, Savm: 40, (2399); Tirmizî, Savm: 66, (783); Nesâî, Savm: 64, (4, 191); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/520.

[205] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/520-521.

[206] Buharî, Savm: 42; Müslim, Sıyâm: 153, (1174); Ebu Dâvud, Savm: 41, (2400); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/521.

[207] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/521-522.

[208] Buharî, Savm: 42; Müslim, Savm: 156, (1148); Ebu Dâvud, Eymân: 25, (3307, 3308); Tirmizî, Savm: 22, (716); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/522.

[209] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/522-523.

[210] Muvatta, Sıyâm: 43, (1, 303); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/523.

[211] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/523.

[212] Muvatta, Sıyâm: 50, (1, 306); Ebu Dâvud, Savm: 73, (2457); Tirmizî, Savm: 36, (735); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/523.

[213] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/524.

[214] Buharî, Savm: 46; Ebu Dâvud, Savm: 23, (2359); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/524.

[215] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/525.

[216] Muvatta, Sıyâm: 44, (1, 303); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/525.

[217] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/525.

[218] Buharî, Savm: 29; Tirmizî, Savm: 27, (723); Ebu Dâvud, Savm: 38, (2396); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/526.

[219] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/526.

[220] Buhari, Savm: 29, 31, Hibe: 20, Nafakât: 13, Edeb: 68, 95, Kefaretu'l- Eymân: 3, 4, Hudud: 26; Müslim, Sıyâm: 81, (1111); Muvatta, Sıyâm: 28, (1, 296, 297); Ebu Davud, Savm: 37, (2390, 2391, 2392, 2393); Tirmizî, Savm: 28, (724); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/528.

[221] Mühim noktalarını özetleyerek kaydediyoruz.

[222] Sepetteki hurmanın onbeş sâ' miktarında olduğu bazı rivayetlerde tasrih edilmiştir.

[223] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/528-532.

[224] Muvatta, Sıyâm: 51, (1, 307); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/533.

[225] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/533.

[226] Muvatta, Sıyâm: 52, (1, 308); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/533.

[227] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/533-534.

[228] Tirmizî, Savm: 23, (718); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/534.

[229] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/534.

[230] Muvatta, Sıyâm: 53, (1, 308); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/535.

[231] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/535.

OYUN VE EĞLENCE BÖLÜMÜ
* MÜBAH OYUNLAR

OYUN VE EĞLENCE BÖLÜMÜ[1]

5331-1- عن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]رَأى رَسُولُ اللّهِ # رَجُ يَتْبَعُ حَمَامَةً يَلْعَبُ بِهَا. فقَالَ: شَيْطَانٌ يَتْبَعُ شَيْطَانَةً[. أخرجه أبو داود .

1. (5331)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir güvercinin peşine düşüp onunla eğlenen bir adam görmüştü. "Bir şeytan bir şeytaneyi takip ediyor!" buyurdular." [Ebu Davud, Edeb 65, (4940); İbnu Mace, Edeb 44, (3765).][2]

AÇIKLAMA:

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), büyük adamın güvercinle eğlenmesini, boş, faidesiz ve malayani bulduğu için şeytana nisbet etmiştir; kendisine şeytan demiştir. Çünkü faidesiz bir meşguliyetle vakit geçirmektedir. Güvercine de şeytan demiştir. Zira adamı malayani bir meşguliyete çekmiştir, zikrullah, faydalı tefekkür ve müsmir bir iş gibi her çeşit faydalı amelden alıkoymuştur.
Nevevî der ki: "Yavru ve yumurta elde etmek veya yalnızlığa karşı ünsiyet bulmak veya mektup taşıtmak gibi maksadlarla güvercin beslemek caizdir. Hiçbir keraheti yoktur. Fakat uğur çıkarmak maksadıyla onunla meşguliyet ise, sahih görüşe göre mekruhtur. Buna bir de kumar ve benzeri haramlar inzimam ederse, o kimsenin şahidliği reddedilir."
İbnu Hacer gibi birkısım alimler, Enes'in küçük kardeşi Ebu Umayr' ın kuşla oynamış olmasına dair rivayetleri esas alarak, çocukların kuşla oynamasının caiz olduğuna hükmetmişlerdir; yeter ki eziyet etmesinler ve atış talimlerinde hedef olarak kullanmasınlar.[3]

5332-2- وعن ابن عبّاس رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]نَهى رَسُولُ اللّهِ # عَنِ التَّحْرِيشِ بَيْنَ الْبَهَائِمِ[. أخرجه أبو داود والترمذي.»التَّحْرىشُ بينَ الْبَهَائِمِ« إغْرَاءُ بعضها ببعض .

2. (5332)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (dövüştürmek için) hayvanların arasını kızıştırmayı yasakladı." [Ebu Davud, Cihad 56, (2562); Tirmizî, Cihad 30, (1708, 1709).][4]

AÇIKLAMA:

Araplar deve, keçi, horoz gibi birkısım hayvanları kızıştırarak dövüştürürlerdi. Resulullah bu hareketi, hayvanlara sırf eğlence için elem vermek ve onları boş yere yormaktan başka bir şey sağlamadığı için yasaklamıştır. Bu gibi meşguliyetler, hayvanlara verilen eziyetten başka, insanların zamanlarını da boşa harcamaktır. Halbuki insan, pek yüce maksadlarla yeryüzüne gönderilmiştir. Onun boşa geçireceği zaman yoktur. Hayatının her anından hesap verecektir. Bu sebeple hesabını vermekte zorluk çekeceği meşguliyetleri Resulullah'ın tecviz etmesi, hoş karşılaması mümkün değildir.[5]

-5333 -3- وعنه رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ # َ تَتَّخِذُوا شَيْئاً فيهِ الرُّوحُ غَرضاً[. أخرجه مسلم والترمذي والنسائي.»الغَرضُ« الذي يقصد رميه بالسهام من قرطاس وغيره .

3. (5333)- Yine İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kendisinde ruh olan hiçbir canlıyı (atışlarınıza) hedef ittihaz etmeyin." [Müslim, Sayd 58, (1957); Tirmizî, Sayd 1, (1475); Nesâî, Dahaya 41, (7, 238, 239).][6]

-5334 -4- وعن عبداللّه بن جعفر بن أبي طالب رَضِيَ اللهُ عَنْهما قال:]مَرَّ رَسُولُ اللّهِ # عَلى نَاسٍ يَرْمُونَ كَبْشاً بِالنَّبْلِ، فَكَرِهَ ذلِكَ، وَقالَ: َ تُمَثِّلُوا بِالْبَهَائِمِ[. أخرجه النسائي.»التَّمْثيلُ بالْحَيَوانِ« هو التشويه كالجدع ونحوه .

4. (5334)- Abdullah İbnu Cafer İbni Ebi Talib (radıyallahu anhümâ) anlatıyor:

"Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), bir keçiyi hedef ittihaz ederek ok atmakta olan bir kalabalığa rastlamıştı. Bu halden hiç hoşlanmadı ve: "Hayvanlara eziyet vermeyin!" buyurdu." [Nesâî, Dahaya 42, (7, 239).][7]

-5335 -5- وعن الشَّرِيد بن سُويدٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ #: مَنْ قَتَلَ عُصْفُوراً عَبثاً عَجَّ الي اللّٰهِ عَزَّ وَجَلَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ. يَقُولُ: يَا رَبِّ إنَّ فُناً قَتَلَنِي عَبثاً وَلَمْ يَقْتُلْنِي لِمَنْفَعَةٍ[. أخرجه النسائي.»العبثُ« اللعب .

5. (5335)- Şerid İbnu Süveyd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Kim bir kuşu boş yere sırf eğlence olsun diye öldürürse kıyamet günü, o kuş, sesini yükselterek Allah'a şöyle seslenir:
"Ey Rabbim! Falan beni boş yere öldürdü, bir menfaat için öldürmedi." [Nesâî, Dahaya 42, (7, 239).][8]

-5336 -6- وعن جابرٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْه قال:]نَهى رَسُولُ اللّٰهِ # أنْ يُقْتَلَ شَىْءٌ مِنَ الدَّوَابِّ صَبْراً[. أخرجه مسلم.»صَبر الْحيوان على القتلِ« إذ نصبه ليقتله وحبسه على القتل .

6. (5336)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) hayvanlardan herhangisi olursa olsun, "sabran" öldürülmesini yasakladı." [Müslim, Sayd 60, (1959).][9]

AÇIKLAMA:

Sabran öldürme, hayvanı kasd-ı mahsusla bir yere bağlayarak atışa hedef yaparak öldürmektir. Binaenaleyh, canlı hayvan atış talimlerinde hedef olarak kullanılamaz. Bu hayvana eziyet olduğu gibi, hayvan etinin ziyan olmasına da sebep olmaktadır. Zira bazı hadisler, bu çeşit hedef yapılarak öldürülen hayvanın etinin yenilmesini yasaklamıştır. Gerçi ölmezden önce kesildiği takdirde yenebileceğini söyleyen alim de olmuştur. Ancak yemek için hayvan kesmenin hususi adabı var, o adaba uymak esastır. Canlı hayvanı bağlayıp atışlara hedef

yapmak, insandaki merhamet duygularını da zayıflatacağından çok yönlü mahzurları vardır. Resulullah âlemlere rahmet olduğu için, her çeşit merhametsizliğe yasak koymuştur.[10]

5337 -7- وعن بريدةٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَنْ لَعِبَ بِالنَّرْدَشِيرِ فَكَأنَّمَا صَبغَ يَدَهُ في دَمِ خِنْزِيرٍ[. أخرجه مسلم وأبو داود .

7. (5337)- Hz. Büreyde (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Kim tavla oyunu oynarsa elini domuz kanına bulamış gibi olur." [Müslim, Şi'r 10, (2260); Ebu Davud, Edeb 64, (4939).][11]

AÇIKLAMA:

Hadisin Ebu Davud'daki veçhinde "...elini domuzun etine ve kanına sokmuş gibidir" buyrulmuştur. Ulema bu teşbihten maksadın domuz etini yemekle bir kıyaslama yapmak olduğunu söyler. Yani "tavla zarını atmak, domuz eti yemek gibi haramdır" demek olmaktadır. Nitekim İmam Şafii ve cumhur bu hadise dayanarak tavlanın haram olduğuna hükmetmiştir. Satranç hakkında umumiyetle "haram değil" denmiştir. Hanefîler de bu görüşü benimser. Ancak mekruh olduğunda ihtilaf edilmez. İmam Malik ve Ahmed İbnu Hanbel satranca "haram" demiştir. Hatta Malik: "Satranç tavladan da beter ve hayır yapmaktan daha çok oyalayıcıdır" demiştir.[12]

5338 -8- وعن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنْها:]أنَّهَا أرسَلَتْ الى قَوْم سِكَّانٍ في دَارِهَا عِنْدَهُمْ نَرْدٌ لَئِنْ لَمْ تُخْرِجُوهَا وَإَّ أخْرَجْتُكُمْ مِنْ دَارِي، وَأنْكَرَتْ ذلِكَ عَلَيْهِمْ[. أخرجه مالك .

8. (5338)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'nin anlattığına göre: [Mahallesinde oturan bir ailede tavla bulunduğu haberi kendisine ulaşır. Bunun üzerine onlara:]

"Eğer tavlayı evinizden çıkarmazsanız ben sizi mahallemden çıkaracağım!" diye haber gönderir. Böylece onların tavla bulundurmalarını hoş

karşılamadığını ifade eder." [Muvatta, Rü'ya 6, (2, 958).][13]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste geçen dâr kelimesi, bazı kullanışlarda ev manasına gelir ise de, Arapların eski yerleşme sistemlerinde aynı akrabaların aynı avlu etrafında teşkil ettikleri, çoğu kere birbirine bitişik olarak inşa edilen meskenler topluluğuna denmektedir. Bugünkü manada mahalle kelimesini karşılamaz ise de, bu manada bir mesken grubunu ifade etmeye en yakın kelimemiz mahalle olduğu için böyle tercüme ettik.

2- Hadis, tavlaya "haram" diyen İmam Malik'in delillerinden biridir. "Hz. Aişe'nin tavrı, haram olduğundandır" denmiştir.[14]

*** MÜBAH OYUNLAR**

5339 -1- عن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]كُنْتُ أَلْعَبُ بِالْبَنَاتِ عِنْدَ رَسُولِ اللّهِ # وَكُنَّ يَأتِينَنِي صَواحِبِي فَيَنْقَمِعْنَ مِنْ رَسُولِ اللّهِ #. وَكانَ يُسَرِّبُهُن إلَيّ فَيَلْعَبْنَ مَعِي[. أخرجه الشيخان وأبو داود.»اِنْقِمَاعُ« استتار والتغيب.و»يُسَرِّبُهن«: أي يبعثهن ويرسلهن إلي .

1. (5339)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanında bebeklerle oynardım. Arkadaşlarım (da oynamak için) yanıma gelirlerdi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (eve gelince, utanarak) saklanırlardı. Ama Aleyhissalâtu vesselâm onları tekrar bana gönderirdi. Beraber oynamaya devam ederdik." [Buhârî, Edeb 81 Müslim, Fedailu's-Sahabe 81; (2440); Ebu Davud, Edeb 62, (4931, 4932).][15]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, kız çocuklarının bebeklerle oynamasının caiz olduğuna delil kılınmıştır. Her çeşit put yasağından, bebekler istisna edilmiştir. Cumhurun görüşü budur. Kızlar için bebek ve benzeri oyuncakların satın alınması

"küçüklüklerinden itibaren onların ev işlerine ve çocuk bakımına alıştırılmaları için" tecviz edilmiştir. İslam uleması, oyuncakların terbiyevi yönüne, Batılı terbiyecilerden çok önce dikkat çekmiş olmaktadırlar. Ancak şunu da belirtelim: Cumhurun tecvizine rağmen bazı fakihler bu ruhsatın mensuh olduğunu, dolayısıyla bebek ittihazının caiz olmadığını söylemiştir.[16]

-5340 -2- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]بَيْنَمَا الْحَبَشُ يَلْعَبُونَ بِحِرَابِهِمْ عِنْدَ رَسُولِ اللّهِ # اذْ دَخَلَ عُمَرُ بْنُ الخَطَّابِ رَضِيَ اللّهُ عَنْه فأهْوَى بِيَدِهِ الى الْحَصْبَاءِ فَحَصَبَهُمْ بِهَا. فقَالَ #: دَعْهُمْ يَا عُمَرُ[. أخرجه الشيخان والنسائي .

2. (5340)- Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Habeşliler, harbeleriyle, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanında oynarken Ömer İbnu'l-Hattab (radıyallahu anh) içeri girdi. Hemen yere eğilip çakıl alarak onlara fırlattı. Aleyhissalâtu vesselâm: "Ey Ömer! Bırak onları (oynasınlar). Zira onlar Benî Erfide'dirler" buyurdu." [Buhârî, Cihad 79; Müslim, Iydeyn 22, (893); Nesâî, Iydeyn 35, (3, 196).][17]

AÇIKLAMA:

1- Benî Erfide, Habeşlilerin lakabı veya ecdadlarının adı olduğu söylenmiştir. Habeşli manasına cins isim olduğu da söylenmiştir.

2- Alimler bu hadisten harbe hazırlayıcı mahiyetteki kılınçkalkan oyunlarını oynamanın cevazını istidlal etmişlerdir.[18]

-5341 -3- وعن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]لَقَدْ رَأيْتُ رَسُولَ اللّهِ # يَسْتُرُنِي بِرِدَائِهِ وَأنَا أنْظُرُ الى الْحَبَشَةِ يَلْعَبُونَ في الْمَسْجِدِ حَتّى أكُونَ أنَا الّتِي أسْأمُهُ فَاقْدِرُوا قَدْرَ الْجَارِيةِ الْحَدِيثَةِ السِّنِّ الْحَرِيصَةِ عَلى اللّهْوِ[. أخرجه الشيخان والنسائي .

3. (5341)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Ben mescidde oynayan Habeşlileri seyrederken Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın beni ridası ile örttüğünü hatırlıyorum. Bu hal ben seyretmekten usanıncaya kadar devam etti. Benim gibi, genç yaşında bir kızın eğlenceye ne kadar düşkün olacağını varın siz takdir edin." [Buhârî, Salat 69, Iydeyn 2, 3, 25, Cihad 81, Menakıb 15, Fezailu'l-Ashab 46, Nikah 82, 114; Müslim, Iydeyn 18, (892); Nesâî, Iydeyn 35, (3, 195).] [19]

5342-4- وللنّسائي في أخرى عنها قالت:]جَاءَتِ السُّودَانُ يَلْعَبُونَ بَيْنَ يَدَي رَسُولِ اللّهِ # في يَوْمِ عِيدٍ، فَدَعَانِى # فَكُنْتُ أطَّلِعُ عَلَيْهِمْ مِنْ فَوْقِ عَاتِقِهِ حَتّى كُنْتُ أنَا الّتي اِنْصَرَفْتُ[.

4. (5342)- Yine Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor, Nesâî'de gelen bir başka rivayetinde şöyle demiştir: "Bir bayram günü Sudanlılar, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanına oynayarak geldiler. Aleyhissalâtu vesselâm beni çağırdı. Resulullah'ın omuzunun üstünden onları seyrediyordum. Kendi arzumla ayrılıncaya kadar bakmaya devam ettim. (Resulullah seyretmemi kesmedi.)" [Nesâî, Iydeyn 34, (3, 195).][20]

5343-5- وعن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]لَمَّا قَدِمَ رَسُولُ اللّهِ # اَلْمَدِينَةَ لَعِبَتِ الْحَبَشَةُ لِقُدُومِهِ بِحرَابِهِمْ فَرحاً بذلكَ[. أخرجه أبو داود .

5. (5343)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Medine'ye (hicretle) geldiği zaman, onun gelişinden sevinç izharı olarak, Habeşliler harbeleriyle oynadılar." [Ebu Davud, Edeb 59, (4923).] [21]

---

[1] İslam'da oyun ve eğlencenin yeri hakkında, daha önce muhtelif vesilelerle açıklama yaptığımız için (8) burada, tekraren umumi açıklama yapmayacak, sadece Teysiru'l-Vüsul'de yer alan hadislerin tercüme ve gerekli açıklamalarına yer vereceğiz.

Genişçe bir açıklama 11. ciltte gelmiştir. (s. 217-221).

[2] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/135.

[3] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/135-136.

[4] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/136.

[5] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/136.

[6] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/136.

[7] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/137.

[8] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/137.

[9] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/137.

[10] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/137-138.

[11] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/138.

[12] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/138.

[13] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/138-139.

[14] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/139.

[15] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/139.

[16] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/139-140.

[17] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/140.

[18] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/140.

[19] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/140.

[20] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/141.

[21] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/141.

PEYGAMBERLİK BÖLÜMÜ

(Bu bölüm beş babtır)

*

BİRİNCİ BAB

RESULULLAH'A MAHSUS HÜKÜMLER

(Beş fasıldır)

*

BİRİNCİ FASIL

ALEYHİSSALATU VESSELAM'IN İSMİ VE NESEBİ

*

İKİNCİ FASIL

ALEYHİSSALATU VESSELAM'IN DOGUMU VE YAŞI

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

ALEYHİSSALATU VESSELAM'IN ÇOCUKLARI

*

DÖRDÜNCÜ FASIL

ALEYHİSSALATU VESSELAM'IN SIFATLARI VE AHLAKI

*

BEŞİNCİ FASIL

ALEYHİSSALATU VESSELAM'IN PEYGAMBERLİK MÜHRÜ VS.

*

İKİNCİ BAB

HZ. PEYGAMBER ALEYHİSSALATU VESSELAM'IN ALÂMETLERİ

ÜÇÜNCÜ BAB

VAHYİN BAŞLAMASI

*

DÖRDÜNCÜ BAB

İSRA

*

BEŞİNCİ BAB

HZ. PEYGAMBER'İN MUCİZELERİ VE PEYGAMBERLİGİNİN DELİLLERİ

*

BİRİNCİ FASIL

GAYBTAN HABER VERMESİ

*

İKİNCİ FASIL

CANSIZLARIN ONA KONUŞTURULMASI VE İTAATLERİ

*

ÜCÜNCÜ FASIL

YİYECEK VE İÇECEKLERİN BEREKET KAZANMASI

*

DÖRDÜNCÜ FASIL

RESULULLAH'IN DUASINA İCABET

*

BEŞİNCİ FASIL

EZADAN KORUNMASI

ALTINCI FASIL

ALEYHİSSALATU VESSELAM'A SORULANLAR

*

YEDİNCİ FASIL

MÜTEFERRİK MUCİZELER

UMUMÎ AÇIKLAMA

İnsanlık tarihinin en mühim müessesesi peygamberliktir. Beşerin maddî ve manevî terakkisinin zenberek ve motorunu bu müessese teşkil eder. Peygamberliğin ehemmiyeti, sadece uhrevi saadet için değil, aynı zamanda

dünyevî saadet için de büyüktür. Peygamberlik olmadan insanlığın bu günlere, bu şartlarda gelebileceği düşünülemez bile, İnsanlar, dünyaya gelişte, hayvanlardan pek farklıdırlar. Her hayvan hayat şartlarını sanki öğrenmiş olarak dünyaya gelir. Kısa zamanda, tek başına hayata intibak edebilir, talime, terbiyeye, mektebe, hocaya, kitaba, kaleme, ustayı ihtiyacı yoktur. Halbuki insan, hayat şartlarını, faydalı ve zararlıyı, mesleği vs. her muhtaç olduğu bilgi, beceri ve alışkanlıkları öğrenmek zorundadır. Daha mühimmi hukuka, nizama muhtaçtır.
Şu halde bidayetten beri, insanlık, hayvanlara nazaran taşıdığı eksiklik ve gerilikleri peygamberlerle karşılamıştır. Bütün peygamberler, getirdikleri nizamla, kanunlarla, terbiye sistemleriyle, insanlara rehberlik ve hocalık etmişlerdir.
Her akıl sahibini meşgul edip yoran "İnsan nedir, nereden gelmiştir, nereye gitmektedir, bu dünyadaki işi nedir, kâinat nedir, sonu ne olacaktır?" gibi suallere en mukni cevapları peygamberler vermiştir.

* Peygamberlik müessesesi öncelikle, insanlara Rablerini, yaratıcılarını tanıtır. O'nun şuunatını, sıfatlarını, isimlerini öğreterek zatı hakkında malumat verir.

* İkinci mühim gayesi insanlara Rablerine karşı vazifelerini öğretmektir.

* Üçüncü olarak yeryüzünde nasıl bir istikamet takip edecekler, birbirleriyle münasebetleri nasıl olacak, muamelatta takip edecekleri ahkâm nelerdir, öğretir.

* Dördüncü olarak ahlak esaslarını tedris ve talim eder, iyi- kötü, hayırşer, faydalızararlı değerlerini koyar. Bunları, insanlar kendi akıllarıyla koyacak olsalar kargaşa çıkar, anarşi olur. Günümüzde dünya çapında yaşanan anarşinin herkesi derinden düşündürüp, ızdıraba sevkeden, cihanşümul buhranın temelinde bu değerlerin beşerîleştirilme teşebbüsü yatmaktadır. Rabbine karşı Firavunlaşan nesiller insanüstü değer kaynağını (vahyi) reddederek kendi değerlerini kendileri koymaya kalkmış ve bundan da fikirlerde teşeddüd, istikametlerde iğvicac ve çaprazlar, kesişmeler ortaya çıkmıştır. Beşerî tevhid kaybolmuştur, millî birlikler ciddi şekilde kırılmış, parçalanmıştır.

* Peygamberliğin beşinci misyonu uhrevî hedef göstermek, ölümden sonrası hakkında bilgi vermek, insanlığın derin bir yarasına, ebediyet arzu ve aşkına merhem getirmektir. Peygamberliğe inanarak ölüm sonrasında ikinci ve ebedî hayatı görebilen bahtiyarlar ve dünyada daha mes'ud daha istikrarlı ve adaletli, daha ahlaki ve ölçülü bir hayat geçirmektedirler. Uhrevî sorumluluk duygusu her günde yaptıklarına, harekeketlerine, her işlerine, her kararlarına müessir

olmakta, yön vermektedir.
İslam'a göre, Peygamberlik ilk insan Hz. Adem aleyhisselam'la başlar. Peygambersiz cemiyet yoktur. Hz. Nuh, Hz. İdris, Hz. İbrahim, Hz Musa, Hz. İsa vs. bütün peygamberler kendi cemiyetlerinin rehberleridir. Hadislerde 124 bin peygamberin geldiği söylenir. Bunlardan bir kısmına kitap gelmiştir. Bir kısmı önceki kitabın ahkâmını ihya etmişlerdir. Bazı peygamberlere çok sayıda mü'min tabi olmuştur. Bir kısmına birkaç kişi tabi olmuştur. Hadislerde kendisine tek kişinin bile iman etmediği peygamberden söz edilmektedir.
Hz. Muhammed Mustafa (aleyhissalâtu vesselâm) son peygamberdir. Önceki peygamberlerin her biri tek bir cemiyet için gönderildiği halde, Hz. Muhammed bütün insanlığın hidayeti için gönderilmiştir. Onun risaleti kıyamete kadar hükümfermadır. Dünyanın hiçbir yerinde hiçbir zaman bir başka peygamber gelmeyecektir. Kim nerede ve ne zaman peygamberlik iddiasına kalkarsa o yalancıdır.
Hz. Muhammed'in getirdiği kitap, Kur'an-ı Kerim her devirde ihtiyaçlara kafi gelecek mahiyette ve zenginliktedir. Din, beşerî gelişmelere paralel olarak gelişecek temel prensipler vazetmiştir. Müçtehidler o esaslardan hareketle her yeni meseleyi hükme bağlamakla yetkili ve sorumludurlar. Müçtehid olmayanların dinî meselelerde söz söylemeye, ahkam kesmeye yetkileri yoktur.
İslam dini, her şeye rağmen insanlığın zaman içinde sık sık haktan, sünnetten uzaklaşacağını kabul eder. Bu uzaklaşmalara dur diyecek, insanları asıl dinî mecraya iade edecek müceddidlerin geleceğini bildirir. Bir hadiste, dine giren batılları temizlemek, sünneti ihya etmek üzere, her asırda müceddid geleceği bildirilmiştir. Bir asırda, mesleği, meşrebi, sınıfı, memleketi farklı bir çok müceddid olabilir. Yani her asırda geleceği müjdelenen müceddid tek bir şahıs değildir. En son gelecek müceddide Mehdi denmiştir. [1]

BİRİNCİ BAB

PEYGAMBERİMİZ ALEYHİSSALÂTU VESSELÂM'A MAHSUS HÜKÜMLER

*****

BİRİNCİ FASIL

ALEYHİSSALATU VESSELÂM'IN İSMİ VE NESEBİ

5525 -1- ذَكَر البخاري رَحِمَهُ اللّهُ في باب مَبْعَثِهِ # فقَالَ:]هُوَ مَحُمَّد رَسُولُ اللّهِ # اِبْنُ عَبْدِاللّهِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ بْنِ هَاشِمِ بْنِ عَبْدِ مَنَافِ بْنِ قُصَيِّ ابْنِ كِبِ بْنِ مُرَّةَ بْنِ كَعْبِ بْنِ لُؤَيِّ بْنِ غَالِبِ بْنِ فِهْرِ بْنِ مَالِكِ بْنِ النَّضْرِ بْنِ كِنَانَةَ بْنِ خُزَيْمَةَ بْنِ مُدْرِكَةَ بْنِ إلْيَاسَ بْنِ مُضَرَ بْنِ نِزَارَ بْنِ مَعَدِّ بْنِ عَدْنَانَ[.

1. (5525)- Buhârî merhum Aleyhissalâtu vesselâm'ın bi'setine (peygamber olarak gönderilişine) tahsis ettiği babta der ki: "O, Allah'ın elçisi Muhammed İbnu Abdillah İbni Abdilmuttalib İbnu Haşim İbni Abdi Menaf İbnu Kusayy, İbni Kilab İbni Mürre İbni Ka'b İbni Lüeyy İbni Galib İbni Fihr İbni Malik İbni'n-Nadr İbni Kinane İbni Huzeyme İbni Müdrike İbni İlyas İbni Mudar İbni Nizar İbni Maadd İbni Adnan'dır." [Buhârî, Menakıbu'l-Ensâr 28.][2]

AÇIKLAMA:

Burada Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın babasından sonra yirmi tane ceddi sayılmaktadır. Yine Buhârî, tarihinde Resulullah'ın Adnan'dan sonra Hz. İbrahim'e kadar uzanan yedi ceddini daha sayar. Hz. İbrahim'den Hz. Adem'e kadar uzanan ecdad isimlerini serdeden rivayetler de mevcuttur. Adnan'a kadar olan isimlerde ihtilaf yoksa da Adnan'dan Hz. İbrahim aleyhisselam'a, Hz. İbrahim'den Hz. Adem aleyhiselam'a kadar olan isimlerde ihtilaf vardır. İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'dan gelen bir rivayette, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) nesebini saydığı zaman Maadd İbnu Adnan'dan ileri geçmez, orada dururmuş. [3]

5526 -2- وعن وَائلة بن ا ٴسْقَع رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: إنَّ اللّهَ اصْطَفَى كِنَانَةَ مِنْ وَلَدِ إسْمَاعِيلَ، وَاصْطَفَى قُرَيْشاً مِنْ كِنَانَةَ، وَاصْطَفى مِنْ قُرَيْشٍ بَنِي هَاشِمٍ، وَاصْطَفَانِي مِنْ بَنِي هَاشِمٍ[. أخرجه مسلم .

2. (5526)- Vaile İbnu'l-Eska' (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Allah Teala hazretleri, İsmail'in evlatları arasından Kinane'yi seçti, Kinane'den Kureyş'i seçti, Kureyş'ten Benî Haşim'i seçti. Benî Haşim'den de beni seçti." [Müslim, Fezail 1, (2276).][4]

-5527 -3- وعن جُبَيْرِ بْنِ مُطْعِمٍ رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: لِيَ خَمْسَةُ أسْمَاءَ: أنَا مُحَمَّد، وَأنَا أحْمَدُ، وَأنَا الْمَاحِي الّذي يَمْحَو اللّهُ بِيَ الْكُفْرَ، وَأنَا الْحَاشِرُ الّذي يُحْشَرُ النَّاسُ عَلى قَدَمِي، وَأنَا الْعَاقِبُ، وَالْعَاقِبُ الّذى لَيْسَ بَعْدَهُ نَبِيٌّ[. أخرجه الثلاثة، وانتهى حديث مالك الى قوله: وأنا العاقب. وأخرجه الترمذي الى قوله: ليسَ بَعْدَه نبىٌّ.قوله: »يُحْشَرُ النَّاسُ على قَدمِي« أي على أثري، وقيل على عهدي وزماني .

3. (5527)- Cübeyr İbnu Mut'im (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Benim beş ismim var: Ben Muhammed'im, ben Ahmed'im, ben Allah'ın benimle küfrü mahvedeceği el-Mâhî (mahvedici)yim. Ben Hâşir (toplayıcı)yım, insanlar benim arkamda haşredilecektir. Ben Âkıb (sondan gelen)im, benden sonra peygamber gelmeyecektir." [Buhârî, Menakıb 17, Tefsir, Saff 1; Müslim, Fezail 125, (2354); Muvatta Esmau'n-Nebi 1, (2, 1004); Tirmizî, Edeb 67, (2842).] [5]

AÇIKLAMA:

1- Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Cenab-ı Hakk'ın kendisine lutfettiği mümtaz yönlerini gösteren isimlere sahip olduğunu belirtmektedir.
Muhammed ve Ahmed en meşhur isimleridir. Muhammed ismi, Ahmed'den daha meşhurdur. Kur'an'da mükerreren geçer (Al-i İmran 144, Ahzab 40, Muhammed 2, Feth 29). Ahmed ismi Kur'an'da Hz. İsa'nın sözünü hikâye zımnında geçer (Saff 6).

* Muhammed, tef'il babından mübalağa ifade eder. Hamd kökünden gelir. Mahmud yani övülmüş demektir. Mübalağa sigasındandır. Çokça övülmüş demek olur. Tekrar tekrar övülmüş manasına geldiği gibi, kendisinde mahmud sıfatlar kemale ermiş manasına da gelir

* Ahmed ef'al-i tafdil sigasından olup, Ahmedu'lhamidîn, hamdedenlerin en çok hamdedeni manasına gelir. Resulullah'ın Ahmed diye isimlenmesinin sebebi şudur: Buhârî'de geldiğine göre Resulullah'a makam-ı Mahmud'dan Allah Teala hazretleri öyle hamdler ve öyle güzel senalar açıp ilham edecektir ki, böylesi daha önce kimseye açılmamıştır. Resulullah bu hususi hamdlerle Rabb Teala'yı hiç kimseye nasib olmayan tarzda hamdedecektir.

Bu hususta yapılan diğer bir açıklamaya göre: Bütün peygamberler hammad yani çok hamdeden insanlardır, ama Resulullah onlar arasında ahmed yani hepsinden çok hamdedendir, hamd sıfatında hepsinden büyüktür, bu sebeple Ahmed denmiştir.

Kadı İyaz der ki: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Muhammed olmazdan önce Ahmed'di. Çünkü, Kütüb-ü Salifede (Tevrat.. İncil'de) Ahmed diye, daha dünyaya gelmeden tesmiye edildi. Halbuki Muhammed diye tesmiye Kur'an'da vaki olmuştur. Bu da, onun Rabbini, insanlar onu övmezden önce övmüş olmasından ileri gelir. Ahirette de, Rabbine hamd edecek, Allah da onun şefaatini kabul buyuracak, bundan sonra insanlar ona hamdedecektir. O, Hamd suresi, Livau'l-Hamd ve Makam-ı Mahmud'la mümtaz kılındı; yemek içmekten sonra, duadan sonra seferden dönüşten sonra hamdetmesi ona teşri edildi; ümmeti el-Hammâdûn diye tesmiye kılındı; onda hamd'ın bütün çeşitleri ve manaları cem'olundu."

* el-Mâhî, "mahv" kökünden gelir; mahveden, yokeden, ortadan kaldıran demektir. Küfrü kaldıran veya kendisine tabi olanlardan kötülükleri kaldıran yani, Allah ona tabi olanların seyyiatını yok eder manasında yorumlar yapılmıştır.

* el-Haşir, toplayan demektir. Kıyamet günü önce, O diriltilecek, sonra geri kalan insanlar onun peşinden diriltileceklerdir. Bir başka hadiste "Kendisinden arz ilk yarılacak olan benim" buyurmuştur. Yani kıyamet günü ilk dirilen O olacaktır.

* el-Âkıb; hâtim, sonuncu demektir. Bazı rivayetlerde, "kendinden sonra peygamber olmayan" diye açıklama gelmiştir. Nitekim, ayet ve hadisten gelen pekçok delil Aleyhissalâtu vesselâm'dan sonra peygamber olmayacağını, O'nun Hatemu'l-Enbiya olduğunu belirtmiştir. Şu halde Âkıb ismi Aleyhissalâtu vesselâm'ın bu mümtaz yönünü belirtmektedir.

2- Resulullah'ın başka isimlerinin de bulunmasına rağmen, sadedinde olduğumuz hadisin "beş"le kayıtlaması üzerine muhtelif yorumlar yapılmıştır.

İbnu Hacer bundan murad "Bana mahsus olan beş ismim var, benden önce bu isimler eski milletlerde büyük ve meşhurlardan kimseye verilmemiştir" demektir. Resulullah'ın ismini sınırlamak değildir" der. Nitekim Aleyhissalâtu vesselâm Kur'an'da Rauf, Rahim, el-Mübeşşir, en-Nezir, el-Mübeyyin, ed-Dâi ila'llah, es-Siracu'l-Münir, el-Müzekkir, er-Rahmet, en-Nimet, el-Hadi, eş-Şehid, el-Emin, el-Müzzemil, el-Müddessir gibi isimlerle tesmiye edilmiştir. Hadiste geçen meşhur isimlerden bazıları şunlardır: el-Muhtar, el-Mustafa, eş-Şefi', el-Müşeffa', es-Sadık, el-Masduk, vs... Resulullah'ın isimlerini inceleyip müstakil te'lifler yapan alimler olmuştur. İbnu Dıhye böyle bir te'lifinde, bir kısım alimlerin; "Resulullah'ın da, Allah'ın esmau'lhüsnası adedine denk sayıda doksan dokuz ismi var" dediğini kaydeder ve devamla: "Bu hususu ciddi bir araştıran çıksa, üç yüz isim tesbit eder" der. İbnu'l-Arabî, Şerhu't-Tirmizî'de sufilerden birinin "Allah'ın bin ismi var, Resulü'nün de bin ismi var" dediğini kaydeder.
İbnu Hacer, beşle sınırlamanın sebebi zımnında şu yorumu da kaydeder. "Bu hadiste, Resulullah'ın ismi hususunda beş ile sınırlamadaki hikmet, bunların diğerlerine nazaran daha meşhur olması, eski kitaplarda ve eski milletler arasında da bulunması sebebiyledir."[6]

5528-4- وعن أبي هَريرة رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: أَ تَعْجَبُونَ كَيْفَ يَصْرِفُ اللّهُ عَنِّي شَتْمَ قُرَيْشٍ وَلَعْنَهُمْ؟ يَشْتِمُونَ مُذَمَّماً، وَيَلْعَنُونَ مُذَمَّماً، وَأنَا مَحَمٌّد[. أخرجه البخاري .

4. (5528)- Hz.Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Allah Teala hazretleri, Kureyşlilerin şetmlerini (hakaretamiz sözlerini) ve lanetlerini benden nasıl çevirdiğine hayret etmiyor musunuz? Onlar zemmedilen birine şetmediyorlar, zemmedilen birine lanet okuyorlar, ben ise (Muhammed'im) övülmüşüm." [Buhârî, Menakıb 17; Nesâî, Talak 25, (6, 159).] [7]

AÇIKLAMA:

Şarihlerin belirttiği üzere, Kureyş, Aleyhissalâtu vesselâm'a olan öfke ve

nefretleri sebebiyle övgü ifade eden Muhammed ismiyle anmayıp, onun zıddı olan Müzemmem (kötülenmiş, zemmedilmiş) lakabını takarak bu lakapla anıyorlardı. Faraza bir hakaret yapmak isteyince "Allah müzemmeme şöyle yapsın" diye bedduada bulunuyorlardı. Böylece, Aleyhissalâtu vesselâm müzemmem olmadığı için hakaret ve bedduaları ona gelmiyor, bu isme layık olan kendilerine gidiyordu.
Alimler çoğunlukla bu hadisle istidlal edip, ta'riz yoluyla kazıfta bulunandan haddin düşmesine hükmetmiştir. İmam Malik ise bu fetvada değildir. [8]

İKİNCİ FASIL

HZ. PEYGAMBER'İN DOGUMU VE YAŞI

5529- 1- عن المطّلب بْنِ عَبداللّهِ بْنِ قَيْسِ بْنِ مَخْرَمَةَ عن أبيهِ عن جِدِّه قال:]وُلِدْتُ أنَا وَرَسُولُ اللّهِ # عَامَ الْفِيلِ[. أخرجه البخاري .

1. (5529)- Muttalib İbnu Abdillah İbni Kays İbnu Mahreme babası vasıtasıyla ceddinden anlattığına göre ceddi şöyle demiştir:
"Ben ve Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Fil yılında doğduk." [Tirmizî, Menakıb 4, (3623).][9]

5530- 2- وعن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنها قالت:]تُوُفِّىَ رَسُولُ اللّهِ # وَهُوَ ابْنُ ثَثٍ وَسِتِّينَ[. أخرجه الشيخان والترمذي .

2. (5530)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) altmış üç yaşında vefat etmiştir." [Buharî, Menakıb 10; Müslim, Fezail 115, (2349); Tirmizî, Menakıb 28, (3655).][10]

5531- 3- وعن ابنِ عبّاس رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]أقَامَ رَسُولُ اللّهِ # بِمَكَّةَ ثَثَ عَشْرَةَ سَنَةَ يُوحَى إلَيْهِ، وتُوُفِّيَ وَهُوَ ابْنُ ثَثٍ وَسِتِّينَ[.

3. (5531)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Mekke'de, kendisine vahiy geldiği durumda on üç yıl ikamet etti. Altmış üç yaşında da vefat etti."[11]

-5532 -4- وفي رواية:]أَقَامَ بِمَكَّةَ خَمْسَ عَشْرَةَ سَنَةً يَسْمَعُ الصَّوْتَ وَيَرى الضَّوْءَ وَ يَرَى شَيْئاً سَبْعَ سِنِينَ وَثَمَانَ سِنِينَ يُوحَى إلَيْهِ، وَأقَامَ بِالْمَدِينَةِ عَشْراً، وَتُوُفِّىَ وَهُوَ ابْنُ خَمْسَ وَسِتِّينَ سَنَةً[. أخرجه الشيخان والترمذي.

4. (5532)- Bir başka rivayette de şöyle demiştir: "Mekke'de ses işitir ve ışık görür olduğu halde on beş yıl ikamet etti. Bunun yedi yılında ışıktan başka bir şey görmedi, sekiz senesinde vahiy aldı. Medine'de on yıl ikamet etti. Altmış beş yaşında olduğu halde vefat etti."[12]

-5533 -5- وفي أخرى للشَّيْخَيْن:]أُنْزِلَ عَلَيْهِ وَهُوَ ابْنُ أرْبَعِينَ، فَمَكَثَ ثَلاثَ عَشْرَةَ ثُمَّ أُمِرَ بِالْهِجْرَةِ، فَهَاجَرَ الى الْمَدِينَةِ فمَكَثَ بِهَا عَشْرَ سِنِينَ ثُمَّ تُوُفِّيَ #[.

5. (5533)- Sahiheyn'de gelen bir diğer rivayette şöyle demiştir: "Vahiy Aleyhissalâtu vesselâm'a kırk yaşında iken indirildi. Bundan sonra on üç yıl kaldı. Sonra hicretle emir olundu. O da Medine'ye hicret etti. Orada on yıl kaldı. Sonra vefat etti Aleyhissalâtu vesselâm." [Buharî, Megazî 85, Fezailu'l-Kur'an 1; Müslim, Feazail 117, 121, (2351, 2353); Tirmizî, Menakıb 28, (3652, 3653).] [13]

-5534 -6- وعن أنسٍ رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]قُبِضَ رَسُولُ اللّهِ # وَهُوَ ابْنُ ثَلاثٍ وَسِتِّينَ، وَأبُو بَكْرٍ: وَهُوَ ابْنُ ثَلاثٍ وَسِتِّينَ، وَعُمَرُ: وَهُوَ ابْنُ ثَلاثٍ وَسِتِّينَ[. أخرجه مسلم .

6. (5534)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) altmış üç yaşında vefat etti. Hz. Ebu Bekir de altmış üç yaşında vefat

etti. Hz. Ömer de altmış üç yaşında vefat etti. (Radıyallahu anhüma)." [Müslim, Fezail 114, (2348).][14]

AÇIKLAMA:

1- Kaydedilen bu altı rivayet Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hayatındaki mühim hâdiseleri tarihlemektedir.
Birinci hadise (5529) göre, Aleyhissalâtu vesselâm Fil yılında doğmuştur. Rivayetler, Aleyhissalâtu vesselâm'ın Fil yılında, Rebiul-evvel ayının bir pazartesi gününde doğduğu hususunda ittifak ederler. Ayın kaçıncı gününde doğduğu ihtilaflıdır. Dört farklı tarih söylenmiştir:

* Ayın ikinci gecesinde doğmuştur.

* Ayın sekizinde doğmuştur.

* Ayın onunda doğmuştur.

* On ikisinde doğmuştur.

2- Araplar o zamanlarda takvim kullanmadıkları için, tarihlemeyi cereyan eden mühim hadiselere göre yaparlardı. Burada Fil yılı denmiştir. Bununla Kur'an-ı Kerim'de Fil suresinde temas edilen hâdise kastedilir. Ebrehe İbnu Sabbah el-Eşrem komutasında bir Habeş ordusu Mekke'yi fethetmek üzere gelir. Ancak, Cenab-ı Hak, ebabil kuşları vasıtasıyla şehri korur. Deniz cihetinden gelen bu kuşlar, ordu üzerine havadan pişmiş tuğladan yapılmış taşlar atarlar. Bu taşlar değdiği vücudu zehirliyor, çiçek hastalığına sebep oluyordu. Böylece kocaman ordu, (danesi) yenmiş samana dönmüş, perişan olmuştu. Ordu ihtiva ettiği çok sayıdaki fillerle meşhurdu. Fillerden birinin adı Mamud'du.
Bu seferin asıl hedefi Ka'be'yi yıkma, Arap hacılarının yönünü San'a' da inşa edilen Kul-Leys adlı kiliseye çevirmekti. Ayet-i kerimenin ihbarıyla, kuşlara yenik düşen ordu, geri döner. Bu hadise bi'set öncesi, Resulullah'la ilgili mucizevî vakalardan biridir. Henüz bi'set olmadığı için buna mucize değil irhas denir. Bazı alimler, Resulullah'ın bu hâdise yılında dünyaya geldiğini ve hatta hadisenin Resulullah'ın doğumundan sonra olduğunu, Aleyhissalâtu vesselâm'ın mübarek vücudlarına hürmeten Ka'be yıkılmaktan, Mekke de yağmalanmaktan korunduğunu söylemiştir.

2- Resulullah doğunca, Arap âdeti üzere dili fasih olan Benî Sa'd kabilesinden Haris adında bir zatın zevcesi Halime'ye verildi. Sütannesi Halime

Aleyhissalâtu vesselâm'ı dört yıl boyu himaye etti, sütanneliği yaptı.
Resulullah bir yaşına basmadan babasını kaybetmişti. Bir ara Medine'de bulunan dayılarını ziyarete götüren annesi Amine Hatun, Mekke'ye dönerken yolda, Ebva denilen yerde 20 yaşlarında iken vefat eder. Böylece annesinden de yetim kalan küçük Muhammed'i dadısı Ümmü Eymen Mekke'ye getirerek dedesi Abdülmuttalib'e teslim eder. Bu sırada altı yaşında olan Aleyhissalâtu vesselâm, iki yıl sonra da dedesini kaybederek amcası Ebu Talib'in himayesine sığınacaktır. Ebu Talib yeğenini çok sevecek, elinden gelen ilgiyi gösterecektir. Bir ara, küçük Muhammed'le birlikte Şam'a ticaret seyahatine çıkan Ebu Talib Busra'ya kadar onu getirecektir. Diğer bir amcası Zübeyr de O'nu Yemen'e kadar beraberinde götürecektir. Bu sırada 17 yaşlarındadır.
Resulullah bir ara Mekkeli zengin bir tüccar olan Hz. Hatice'nin kervanında çalıştı, kervanı Busra'ya kadar götürdü. Bu sefer kârlı olmuştu. Hz. Hatice Resulullah'ın dürüstlüğüne hayran kalmıştı.
Aleyhissalâtu vesselâm yirmi beş yaşlarında iken mezkur Hatice ile ilk evliliğini yaptı. Bu sırada Hz. Hatice kırk yaşlarında idi. Resulullah'ın nesli Hz. Hatice'den devam edecektir. Resulullah'ın küçük yaşta ölen ve Mısırlı Mariye'den doğan İbrahim dışındaki bütün çocukları Hz. Hatice'den doğmuştur. Hz. Hatice'den doğan ilk çocuğu Kasım'dı. Buradan Ebu'l-Kasım künyesini aldı. Sonra Abdullah, Zeyneb, Rukiye, Ümmügülsüm, Hz. Fatıma radıyallahu anhüm ecmain dünyaya geldiler. Kasım, İbrahim ve Abdullah daha çocuk iken öldüler. Hz. Resulullah'tan sonra hayatta kalan Hz. Fatıma idi, o da Resulullah'tan altı ay kadar sonra rahmet-i Rahman'a kavuşacaktır. Fatıma'dan doğan Hasan ve Hüseyin (radıyallahu anhümâ), Aleyhissalâtu vesselâm'ın nesebini devam ettireceklerdir.
Hz. Peygamber çocukluğundan itibaren ahlak yüceliği, sıdk, emanet gibi vasıflarıyla tanınmış, Muhammedu'l-Emin lakabını kazanmıştı. Müşrik cemiyetin birkısım ahlaksızlıklarından nefret ediyordu. Allah onu küçüklüğünden itibaren cahiliye pisliklerinden korumuştu. Kırk yaşına doğru bazı değişik haller hissetmeye başladı. Zaman zaman "Ey Muhammed!" diye bir nida işitiyordu. Yürüdüğü yollarda ağaçlar, taşlar kendisine selam veriyorlardı.Kırk yaşına yakın, Mekke'nin bazı büyüklerince tatbik edilmiş olan bir geleneğine uydu. Bir ay kadar hira mağarasına çekilerek tefekkür hayatı yaşadı. Bu esnada şehre sadece tükenen erzakını almak üzere iniyordu.
Kırk yaşına girince ilk altı ay boyu rüyada gördükleri gündüz aynen gerçekleşmek suretiyle değişik bir safha yaşadı. Bu suretle peygamberliğin mukaddimesi başlamış, vahye mazhar olacak ruhî bir kemal kazanmıştı. Derken

mutad olarak gittiği hira mağarasında Alak suresinin ilk beş ayeti nazil oldu.
İlk vahiy hadisesi, Hz. Peygamber'de korku ve endişe hasıl etti. Durumu zevcesi Hz. Hatice'ye anlattı. O, Aleyhissalâtu vesselâm'ı teselli etmekle kalmayıp, bu mevzularda bilgi sahibi amcasının oğlu Varaka'ya götürdü. O, iyice dinledikten sonra, Hz. İsa tarafından haber verilen peygamber olduğunu söyledi ve tebrik etti.
Hz. Peygamber henüz kendine gelen vahyi tebliğ etmekle memur olmasa da meselesi Mekke'de şüyu bulmuştu.
Bu ilk vahiyden sonra vahiy kesildi. Melek de gelmez oldu. Buna fetretü'lvahy denir. Bu fetret döneminin müddeti ihtilaflı ise de üç yıl kadar sürdüğü çoğunlukla kabul edilmiştir. Bu esnada Mekkeli müşrikler "Rabbi Muhammed'i terketti" diye istihzalara giriştiler. Bilahare tekrar başlayan vahiy Mekke hayatı boyunca aralıksız devam etmiştir.
Hicretten üç yıl önce Mirac hadisesi meydana gelmiş, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ruh ve bedenleriyle Cenab-ı Hakk'ın kurbiyetine mazhar olmuştur. Bu hadisenin zamanında ihtilaf edilmiştir. Hicretten bir yıl önce olduğu da söylenmiştir.
Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Mekke'deki peygamberlik hayatı on üç yıldır. Bazı rivayetlerde bunun "on yıl" olduğu zikredilmiştir. Aradaki ihtilaf üç yıllık fetret devrinin hesaba dahil edilip edilmemesinden kaynaklanır. Fetret devresinde İslam'ın tebliğ edilme emri gelmediği, asıl tebliğ işine üç yıl sonra başladığı için bu devreyi risalet dışı sayıp hesaba dahil etmeyenler olmuştur. Ama ulema büyük çoğunluğu ile fetret devresini de peygamberliğe dahil etmiştir.
Şu halde Aleyhissalâtu vesselâm, peygamberliğin on üçüncü yılında Medine'ye hicret etmiş, orada on yıllık tebliğ hayatından sonra altmış üç yaşında olduğu halde, geride ordusu, maliyesi ve adliyesi ile mükemmel bir devlet bırakarak ebedî âleme irtihal buyurmuştur. Aleyhi efdalu'ssalat ve'sselam.[15]

ÜÇÜNCÜ FASIL

HZ. PEYGAMBER'İN ÇOCUKLARI

5535-1- عن ابنِ عبَّاس رَضِيَ اللّهُ عَنهما:]أَنَّ قُرَيْشاً تَوَاصَتْ بَيْنَهَا بِالتَّمَادِي في الْغَيِّ وَالْكُفْرِ، وَقَالَتِ: الَّذي نَحْنُ عَلَيْهِ أَحَقُّ مِمَّا عَلَيْهِ هذَا

الصُّنْبُورُ الْمُنْبَتِرُ، فَأنْزَلَ اللهَ تَعالى إنَّا أعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ الى آخِرِهَا؛ وَأتَاهُ بَعْدَ ذلِكَ خَمْسَةُ أوْدٍ ذُكُورٌ: أرْبَعَةٌ مِنْ خَدِيجَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْهَا: عَبْدُاللّهِ وَهُوَ أكْبَرُهُمْ، وَالْطَّاهِرُ، وَقِيلَ هُوَ عَبْدُاللّهِ فَهُمْ ثَلَثَةٌ؛ وَالطَّيِّبُ، والْقَاسِمُ، وَإبْرَاهِيمُ مِنْ مَارِيَةَ؛ وَكَانَ لِلنَّبِيِّ # أرْبَعُ بِنَاتٍ: مِنْهُنَّ زَيْنَبُ الَّتي كَانَتْ تَحْتَ أبِى الْعَاصِ بْنِ الرَّبِيعِ، وَرُقَيَّةُ، وأُمُّ كُلْثُومٍ كَانَتَا تَحْتَ عُتْبَةَ وعُتْبَةَ ابْنَيْ أبِي لَهَبٍ. فَلَمَّا نَزَلَتْ: تَبَّتْ يَدَا أبِي لَهَبٍ وَتَبَّ أمَرَهُمَا بِفِرَاقِهِمَا وَتَزَوَّجَ عُثْمَانُ رَضِيَ اللّهُ عَنه أوَّ رُقَيَّةَ وَهَاجَرَتْ مَعَهُ الى أرْضِ الْحَبَشَةِ، وَوَلَدَتْ هُنَاكَ ابْنَهُ عَبْدَاللّهِ، وَبِهِ كَانَ يُكَنِّى؛ ثُمَّ مَاتَتْ، وَتَزَوَّجَ بَعْدَهَا أُمَّ كُلْثُومٍ. وَفَاطِمَةُ رَضِيَ اللّهُ عَنهَا، وَكَانَتْ تَحْتَ عَلِيٍّ رَضِيَ اللّهُ عَنه، وَوَلَدَتْ لَهُ حَسَناً وَحُسَيْناً وَمُحْسِناً. وَزَيْنَبَ، وَكَانَتْ تَحْتَ عَبْدِاللّهِ ابْنِ جَعْفَرٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْهُمَا، وَأُمَّ كُلْثُومٍ وَزَوَّجَهَا عَلَيٌّ رَضِيَ اللّهُ عَنه مِنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللّهُ عَنه[. أخرجهً رزين.»الصُّنبور« في ا٘صل: النخلة التي تبقى متفرقة ويدق أصلها، ويقال هي سعفات تنبت في جزع النخلة غير ثابتة في ارض لم يقلع منها، وأراد كفار قريش أن محمداً # بمنزلة صنبور في جذع نخلة فإذا قطع انقطع، يعنون أنه عقب له، وإذا مات انقطع ذكره ويأبي اللّه إ أن يُتمّ نوره ولو كره الكافرون .

1. (5535)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Kureyşliler, birbirlerine küfrün ve sapıklığın devamını tavsiye ettiler ve aralarında:
"Bizim üzerinde olduğumuz şey var ya, bu, o köksüz sürgün (mesabesinde olan Muhammed)in üzerinde olduğu şeyden daha doğrudur!" dediler. Bunun üzerine, Allah Teala hazretleri Kevser suresini inzal buyurdu.
"Şüphesiz ki biz sana kevseri verdik. Öyleyse Rabbin için namaz kıl ve kurban kes. Asıl arkası kesik (nesilsiz) olan, sana düşmanlık edenin ta kendisidir" (Kevser 1-3).
Bundan sonra Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın beş erkek çocuğu oldu. Dördü Hz. Hatice (radıyallahu anhâ)'den: Abdullah: Bu en büyükleri idi; Tahir -bunun Abdullah olduğu ve bunların üç tane oldukları da söylenmiştir-; Tayyib, Kasım ve Mariye'den olan İbrahim.
Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın dört tane de kızı vardı: Bunlardan

Zeyneb, Ebu'l-As İbnu'r-Rebi'in nikahı altında idi. Rukiyye ve Ümmü Gülsüm: Bu ikisi, Ebu Leheb'in oğulları olan Utbe ve Uteybe'nin nikahı altında idiler. "Ebu Leheb'in iki eli kurusun ve kurudu da..." (Tebbet 1-5) vahy-i şerifi nazil olduğu zaman, Ebu Leheb oğullarına onları boşamalarını emretti. Bunun üzerine Hz. Osman önce Rukiyye ile evlendi. Rukiyye onunla birlikte Habeşistan'a hicret etti. Orada Hz. Osman'ın Abdullah adında bir oğlu dünyaya geldi. Hz. Osman ona izafeten (Ebu Abdillah diye) künye almıştı. Sonra Rukiyye (radıyallahu anhâ) vefat etti. Ondan sonra Hz. Osman Ümmü Gülsüm (radıyallahu anhümâ) ile evlendi.
Hz. Fatıma (radıyallahu anhâ): Bu Hz. Ali (radıyallahu anhümâ)'nin nikahı altında idi. Hz. Ali'nin Fatma'dan Hasan, Hüseyin ve Muhsin adlarında üç erkek çocuğu ile Zeyneb ve Ümmü Gülsüm adlarında iki kız çocuğu dünyaya geldi. Bunlardan Zeyneb, Abdullah İbnu Ca'fer (radıyallahu anhümâ)'in nikahı altında idi. Hz. Ali, Ümmü Gülsüm'ü de Hz. Ömer'e nikahlamıştır, radıyallahu anhüm ecmain." [Rezin tahric etmiştir.] [16]

AÇIKLAMA:

Hadiste geçen sünbûr kelimesi lügat olarak ince köklü, tek başına kalmış bir hurma ağacı manasına gelir. Yerde sabit olmayan hurma kütüğünden sürmüş filize dendiği de söylenmiştir. Münbetir de arkası kesilmiş, nesli kesilmiş demektir. Şu halde müşrikler, Aleyhissalâtu vesselâm'ı -çocuğu olmadığı için- arkası gelmeyecek bir hurma filizine benzetmek suretiyle üzmeyi, alay etmeyi düşünmüşlerdi. Yani bu müstehzilere göre, Resulullah'ın nesli, arkası yoktu, öldüğü zaman dünyadan tamamen kopacaktı, nesli devam etmeyecekti.
Bazı alimler, sünbûr ile, erkek evladının ölmelerini kasdetmiş olmalarının daha makul olacağını söylerler. "Çünkü derler, daha peygamberlik gelmezden önce Aleyhissalâtu vesselâm'ın Hz. Hatice'den dünyaya gelmiş bulunan çocukları vardı."
Cenab-ı Hak, bu itham karşısında üzülen Resulullah'ı Kevser suresini inzal buyurarak teselli eder: "Asıl ebter olanlar onlardır. Bilakis sana Kevser verilmiştir." Kevser, ahirette ümmetin etrafında toplanacağı büyük havzın ismidir. Bolluk, çokluk manasına da gelir. Öldükten sonra zikrin, yadedilmenin çokluğu Hz. Peygamber'den başka kime nasib olmuştu; âlemde ismi O'nun kadar çok zikredilen kim var?
Al-i Beyt'in çokluğu, ümmetin çokluğu, şeref ve yad-ı cemilin çokluğu, ümmete

verilen ilmin, üstünlüğün çokluğu, şefaat ve rahmetin çokluğu vs. başka kime verilmiştir?[17]

-5536 -2- وعن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #، لَمَّا مَاتَ وَلَدُهُ إبْرَاهِيمُ: أنَّهُ مَاتَ فيِ الثَّدْيِ، وإنَّ لَهُ لَظِئْرَيْنِ يُكَمِّنِ رَضَاعَهُ في الْجَنَّةِ فإنَّهُ ابْنِي[. أخرجه مسلم.»الظِّئْرُ« المرأة التي ترضع ولد غيرها .

2. (5536)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), oğlu İbrahim öldüğü zaman buyurdular ki:
"O daha memede iken öldü. Onun cennette iki sütannesi var. Bunlar onun sütünü (iki yıla) tamamlayacaklar. Çünkü o benim oğlumdur." [Müslim, Fezail 63, (2316).][18]

AÇIKLAMA:

Daha önce de açıkladığımız gibi, hadis küçük çocukların süt döneminde süt emmelerinin ehemmiyetini nazara vermektedir. Esasen ayet-i kerimenin bu meseleyi ele alarak: "Anneler çocuklarını iki yıl emzirirler" (Bakara 233) buyurması, süt devresinin tam iki yıl devam etmesi gereğini te'yid eder. [19]

DÖRDÜNCÜ FASIL

ALEYHİSSALÂTU VESSELÂM'IN SIFATLARI VE AHLÂKLARI

-5537 -1- عن ابراهيم بن محمّد ولد علي رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]كَانَ عَلىٌّ رَضِيَ اللّهُ عنه إذَا وَصَفَ رَسُولَ اللّهِ # يَقُولُ: لَمْ يَكُنْ بِالطِّويلِ الْمُمَّغِطِ، وَ بِالْقَصِيرِ الْمُتَرَدِّدِ، كَانَ رَبَعْةً مِنَ الْقَوْمِ، وَلَمْ يَكُنْ بِالْجَعْدِ الْقَطِطِ، وَ بِالسَّبْطِ، كَانَ جَعْداً رَجً وَلَمْ يَكُنْ بِالْمُطَهَّمِ وَ بِالْمُكَلْثَمِ، وَكَانَ أسِيلِ الْخَدِّ، أبْيَضَ مُشْرباً بِحُمْرَةٍ، أدْعَجَ الْعَيْنَيْنِ، أهْدَبَ ا َشْفَارِ ذَا مُسْرُبَةٍ، شَثْنَ الْكَفِّ وَالْقَدَمَيْنِ، جَلِيلَ الْمَشَاشِ وَالْكَتِدِ، إذَا الْتَفَتَ الْتَفَتَ مَعاً، وإذَا مَشى يَتَكَفَّأ تَكَفُّؤاً كَأنَّمَا يَنْحَطُّ مِنْ صَبَبٍ، بَيْنَ كَتَفَيْهِ خَاتَمُ النُّبُوَّةِ. وَهُوَ خَاتَمُ النَّبِيِّينَ. أجْوَدُ النَّاسِ صَدْراً،

وأشْجَعُهُمْ قَلْباَ، وَأصْدَقُهُمْ لَهْجَةَ، وَألْيَنُهُمْ عَرِيكَةَ، وَأكْرَمُهُمْ عِشْرَةً، مَنْ رَآهُ بَدِيهَةً هَابَهُ، وَمَنْ خَالَطَهُ مَعْرِفَةً أحَبَّهُ. يَقُولُ نَاعِتُهُ: لَمْ أرَ قَبْلَهُ مِثْلَهُ وَ بَعْدَهُ، يَسْرُدُ الْحَدِيثَ سَرْداً، يَتَكَلَّمُ بِكَم فَصْل يَفْهَمُهُ مَنْ سَمِعَهُ[. أخرجه الترمذي.»الْمُمَّغِطُ« بتشديد الميم الّثانية وبالغين المعجمة: البائن الطويل، والمحدثون يشدون الغين.و»المُتردِّدُ« الداخل بعضه في بعض من القصر فهو مجتمع.و»الرَّبْعَةُ« معتدل القامة بين الطويل والقصير.و»القطيطُ« شديد الجعودة.

و»السبَّطُ« ضده.و»الرَّجْلُ« بينهما.و»المطهَّمُ« الفاحش السمن.و»الْمُكلثمُ« المستدير الوجه، و يكون إ مع كثرة اللحم.و»الخَدُّ ا'سيلُ« المستطيل من غير ارتفاع.و»الدَّعجُ« شدة سواد العين.و»ا'هدبُ« الذي طال شعر أجفانه وكثر.و»أشفارُ العيْن« منابت الشعر المحيطة بها.و»المسرُبةُ« الشعر النابت على الصدر نازً الى آخر البطن.و»الشَّثنُ« الغليظ، وهو مدح في الرجال 'نه أشد لقبضهم وأصبر لهم على المراس.و»جَليلُ المُشاشِ« أى عظيم رؤوس العظام كالمرفقين والركبتين والمنكبين ونحو ذلك.و»المُشاشُ« رؤوس العظام اللينة التي يمكن بعضها.و»الكتِدُ« الكاهل.و»التَّكَفُّؤُ« التمايل في المشى الى قدّام كما تتكفأ السفينة في جريها.و»الصَّببُ« انحدار من موضع عال.و»اللِّهجةُ« اللسان.و»ألينَهم عريكةً« أى سهً منقاداً.
و»سَرَدْ الحديث« المسارعة في النطق به ومتابعته .

1. (5537)- Hz. Ali'nin evladlarından Muhammed'in oğlu İbrahim anlatıyor: "Hz. Ali (radıyallahu anh) Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı vasfettiği zaman şöyle derdi: "Resulu-i Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm) Efendimiz çok uzun boylu olmadığı gibi, (azaları) birbirine girmiş kısa boylu da değildi, orta boylu bir insandı.
Saçları kıvırcık değildi, düz de değildi, dalgalıydı. Şişman değildi, yuvarlak yüzlü de değildi, yanakları uzuncaydı.
Rengi kırmızıya çalan, beyazdı. Gözleri siyah ve kirpikleri uzundu, göğsünde göbeğine kadar inen kıldan bir hat vardı. El ve ayaklarının parmakları kalıncaydı. Eklem yerleri ve iki küreğin birleşme yeri olan omurga iri idi.
Bir tarafa dönünce (sadece başını çevirmez) bütün vücudunu çevirirdi.

Yürüyünce, yamaçtan iniyormuşcasına öne meylederek yürürdü.
İki omuzu arasında peygamberlik mührü vardı. O, peygamberlerin mührü (sonuncusu) idi. İnsanların en iyi kalplisi, en şecaatlisi ve en doğru sözlüsü idi. O ahlakça herkesten yüce, muaşere yönüyle de en geçimlisi idi. Onu aniden gören ondan heybet duyardı; bilerek beraber olan, kalpten severdi. Onu vasfeden şöyle derdi: "Ben ne O'ndan önce, ne de O'ndan sonra O'nun gibisini görmedim."
Resul-i Ekrem çabuk konuşmazdı; her işitenin anlayacağı şekilde teker teker konuşurdu." [Tirmizî, Menakıb 19, (3642).][20]

5538-2- وعن ابن عبَّاس رَضِيَ اللهُ عَنهما قال:]كَانَ أهْلُ الْكِتَابِ يَسْدُلُونِ أَشْعَارُهُمْ وَكانَ الْمُشْرِكُونَ يَفْرَقُونَ، وَكانَ رَسُولُ اللهِ # تُعْجِبُهُ مُوَافقة أهْلُ الْكِتابِ فيمَا لَمْ يُؤْمَرْ بِهِ، فَسَدَلَ نَاصِيَتَهُ ثُمَّ فَرق بَعْدَهُ[. أخرجه الشيخان وأبو داود.»السَّدْلُ« ترك الشعر بغير فرق .

2. (5538)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Ehl-i Kitap saçlarını düz salınmaya bırakırlar, müşrikler de ayırırlardı. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ise (vahiy yoluyla) emredilmediği hususlarda Ehl-i Kitab'a uygun hareket etmekten hoşlanırdı. Bu sebeple saçını alnından serbest bıraktı. Bilahare (bütün müşrikler Müslüman olduktan sonra) saçlarını (alnından) ayırdı." [Buhari, Libas 70, Menakıb 23, Fezailu'l-Ashab 52; Müslim, Fezail 90, (2336); Ebu Davud, Tereccül 10, (4188); İbnu Mace, Libas 36, (3632).][21]

AÇIKLAMA:

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) her hususta müstakil, yepyeni bir medeniyet kuruyor, şekillendiriyordu. Bundaki orijinalite ve istiklaliyet bütün değer ve formların beşerî dehadan ziyade İlahî hüdaya dayandırmaya istinad ediyordu. Bu sebeple, vahyin irşadı altında teşriatını yapıyordu. Vahiy gelmeyen hususlarda, İlahî bir şeriata dayanan Ehl-i Kitab'ı kazanmak ümidiyle onların tarzını kabul ediyor, müşriklerin takip ettiği tarzlara muhalefet etmeyi tercih ediyordu. Sadedinde olduğumuz hadis, bilhassa saç kıyafetindeki bu tutumu açıkça ifade etmektedir. Ma'mer'in rivayeti şöyle: "Eğer Resulullah herhangi bir emir gelmeyen hususta şekke düşecek olsa, Ehl-i Kitab'ın yaptığını yapardı."
Zaman içinde, gerek yakınında ve gerekse hariçte olan müşrikler Müslüman

oldukları halde, Ehl-i Kitap küfründe devam etmekteydi. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm, sistemindeki orijinalite gereği, Ehl-i Kitab'a muhalefeti esas aldı.
Muhalefet saç ayırma meselesine münhasır değildir. Boyama meselesi de böyledir: Bir Buhârî hadisinde "Yahudiler ve Hıristiyanlar saçlarını boyamazlar, (siz boyayarak) onlara muhalefet edin" buyrulmuştur.
Aşura orucu da buna benzer, Aleyhissalâtu vesselâm, Ehl-i Kitap aşure orucunu tuttuğu için önce emretmiş, sonra Ramazan farz kılınınca, aşurenin farziyetini kaldırmış, ayrıca aşure gününden bir gün önce veya sonra da tutmak suretiyle, Ehl-i Kitab'a muhalefeti emretmiştir.
Kıblenin Kudüs'ten Ka'be'ye çevrilmesi bir diğer muhalefet emridir.
Yahudiler hayız halinde kadınlarla ihtilat etmezlerdi. Aleyhissalâtu vesselâm ihtilatı (beraber yeyip içmeyi, beraber yatmayı) emretti ve: "Hayızlı ile cima hariç her şeyde beraber olun" buyurdu. Hatta bu emir üzerine Yahudiler: "Bize muhalefet etmedik bir şey bırakmadı" demişlerdir. Bazı rivayetlerde gelen "cumartesi ve pazar günleri oruç tutmak" emri bir başka örnektir. Hadiste "Cumartesi ve pazar (Ehl-i Kitap) kâfirlerinin (haftalık) bayram günleridir. Ben onlara muhalefeti severim" buyurmuştur. Bir rivayette, Resulullah'ın ölümüne doğru nafile oruçların ekseriyetini cumartesi-pazar günleri tuttuğu ifade edilmiştir. Aleyhissalâtu vesselâm "bayram günleri" tabiriyle cumartesinin Yahudiler, pazarın da Hıristiyanlar için bayram günü olduğunu, bayram günlerinde oruç tutulmayacağını ifade etmiş olmaktadır. Öyleyse, oruç tutulunca onlara muhalefet hasıl olur.
Saçın alından yanlara ayrılıp alnı açma meselesine gelince, bir kısım alimler bunun vahiyle olma ihtimali üzerinde durmuşlardır. İmam Malik ve cumhur saçı ayırmanın bir vecibe olmayıp müstehab olduğu kanaatindedir. Ashab'tan birkısmının, saçı ayırırken, diğer birkısmının ayırmadığına dair rivayetler mevcuttur.
Alimler, Ehl-i Kitab'a her hususta mutlak muhalefet yerine, maslahatı gözönüne alarak muhalefete gitmek gerekeceğini söylemiştir. İbnu Hacer: "(Rivayetler), Ehl-i Kitab'a muhalefet ve muvafakatın maslahat yönünden şer'î bir hüküm olmasının muhtemel olduğunu ifade eder" der. Nevevî, "ayırma"nın da "salıverme"nin de caiz olduğunu söyler. Nevevî şu açıklamayı da kaydeder: Alimler, hadiste geçen "Resulullah Ehl-i Kitab'a uygun hareket etmeyi severdi" sözünün manasında ihtilaf etmiştir.

* Bazıları: "Onların gönlünü kazanmak içindi" demiştir.

* Bazıları: "Aleyhissalâtu vesselâm, kendisine vahiy gelmeyen hususlarda ve onların değiştirmediği bilinen hususlarda onların şeriatlarına uymakla emrolunmuştu" demiştir. Bazıları bu hadisten hareketle "Bizden öncekilerin şeriatı, bizim şeriatımıza muhalefeti varid olmadıkça bizim de şeriatimizdir" diye hükmetmiştir.

* Bazı alimler de "severdi" kelimesini esas alarak, aksini söylemiş, bu hadis, eski şeriatlerin bizim şeriatımız olmadığına delildir. Eğer, şeriatımız olsaydı "severdi" demezdi, daha kesin olarak uyulmasını emrederdi demişlerdir. İbnu Hacer, hadiste bu meseleye delil olmadığını, çünkü bunu söyleyen kimsenin, şeriatımızda gelmiş olan meseleye münhasır kaldığını, onun, şeriatımız olduğunu söylediğini, onların Ehl-i Kitap'tan olacaklarını söylemediğini, çünkü Ehl-i Kitab'ın din diye naklettiklerine itimad edilmeyeceğini belirtir.
Kurtubî, Aleyhissalâtu vesselâm'ın, onların gönlünü kazanma ihtimaline binaen onlara muvafakat ettiğinde cezmeder.[22]

-5539 -3- وعن أنسٍ رَضِيَ اللّهُ عَنه:]أنَّهُ سُئِلَ عَنْ شَيْبِ النَّبِىِّ #، فَقَالَ: مَا شَانهُ اللّهُ بِبَيْضَاءَ. وفي رِوايةٍ: أنَّهُ كَانَ يَكْرَهُ أنْ يَنْتِفَ الرَّجُلُ الشَّعْرَةَ الْبَيْضَاءَ مِنْ رَأسِهِ وَلِحْيَتِهِ. قَالَ: ولَمْ يُخْضَب #، وَإنَّمَا كَانَ الْبَيَاضُ في عَنْفَقَتِهِ وفي الصُّدْغَيْنِ وفي الرَّأسِ نُبْذٌ[. أخرجه مسلم .

3. (5539)- Hz. Enes (radıyallahu anh)'in anlattığına göre, "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın saçındaki aklardan sorulunca (Enes) şöyle cevap vermiştir:
"Allah O'nu, beyazla çirkinleştirmemiştir."
Bir rivayette de şöyle demiştir: "O, kişinin başında ve sakalında bulunan beyazları yolmasını mekruh addederdi. Ve [Enes (radıyallahu anh)]: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) saçlarını boyamadı. Beyaz kıl (onda nadirdi ve sadece) alt dudağında, şakaklarında ve başında bir nebzecik vardı" derdi." [Müslim, Fezail 104, 105, (2341).][23]

-5540 -4- وعن أبى جُحَيْفَةِ رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]رَأيْتُ رَسُولَ اللّهِ # فَرَأيْتُ بَيَاضاً تَحْتَ شَفَتِهِ السُّفْلَى، يَعْنِى الْعَنْفَقَةَ[. أخرجه الشيخان .

4. (5540)- Ebu Cuhayfe (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı gördüm, sadece alt dudağında yani anfetesinde beyaz gördüm." [Buharî, Menakıb 23; Müslim, Fezail 106, (2342).][24]

-5541 -5- وعن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]رَأيْتُ رَسُولَ اللّهِ # وَالْحَّقُ يَحْلِقُهُ وَأطَافَ بِهِ أصْحَابُهُ، فَمَا يُرِيدُونَ أنْ تَقَعَ شَعْرَةٌ إِّ في يَدِ رَجُلٍ[. أخرجه مسلم .

5. (5541)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı, berber onu tıraş ederken gördüm. Ashabı etrafını çevirmişti. Aleyhissalâtu vesselâm'ın tek kılının yere düşmesini istemiyorlar, birinin eline düşsün istiyorlardı." [Müslim, Fezail 75, (2325).][25]

AÇIKAMA:

1- Bu rivayetler, Resulullah'ın saçlarında ağarmaolmadığını, çok az sayıda beyaz kılın bulunduğunu ifade etmektedir. Rivayetlerde bu az miktar farklı rakamlarla ifade edilmiştir. En az on beş diyen rivayet olduğu gibi, en ziyade otuz diyen de vardır. Bu miktar saç, sakal, başta bulunan beyazlıkların tamamını ifade eder.
Bazı rivayetler, keza ihtilaflı olarak Resulullah'ın saçını boyamasından bahseder. Bazılarına göre boyamıştır, bazılarına göre ise, boyamamıştır. Kuvvetli rivayet Hz. Enes'ten gelen ve boyamadığını ifade edendir. Çoğunluk bunu esas almıştır. Bazı alimler bu zıt rivayetleri: "Resulullah koku sürerdi. Resulullah'ın saça sürdüğü koku maddesini görüp bunu boya sanmıştır" diye te'lif cihetine gitmiştir. Nevevî, Resulullah'ın saçını bazan boyadığını, ravilerden herbirinin kendi gördüğünü rivayet etmiş olabileceğini söyler.
Ancak rivayetler, Aleyhissalâtu vesselâm, saçını bizzat boyamamış olsa da, ümmetine, siyah boya olmamak kaydıyla saçların boyanmasına cevaz vermiştir.

2- Son rivayet, Ashab'ın Resulullah'a ne kadar alâka gösterdiğini ifade etme yönüyle ayrı bir ehemmiyet taşır: Ashab, Resulullah'ın berber tarafından kesilen kıllarını bile yere düşürmeyip, teberrüken topluyorlar. Ashab'ın bu ilgisi sadece

saç kıllarına müteveccih değildir. Aleyhissalâtu vesselâm'ın her bir maddî eseriyle teberrük ederlerdi: Abdest suyu, mübarek tükrükleri, terleri gibi. Bazı rivayetlere göre Ashab, soğuk günlerde bile su kaplarını göndererek, Aleyhissalâtu vesselâm'ın o suya mübarek ellerini batırıvermesini isterlerdi, o da bu çeşit talepleri reddetmezdi.

Ashab'ın maddî hatıralarına gösterdiği bu aşırı ilgi, onların dünya ve ahiret saadetinin düsturları olan sünnet, söz ve irşadlarına ne derece ehemmiyet vereceklerini anlamamızı kolaylaştırır. Aksi takdirde Ebu Eyyub el-Ensârî hazretlerinin kısa bir hadiste düştüğü tereddüdü gidermek için deve sırtında Medine'den kalkıp Mısır'a gitme hadisesini veya bir tek harfteki tereddüdü izale için bir aylık mesafeye seyahat etme hadiselerini anlamakta, kabulde zorlanırdık.

3- Bu sonuncu hadisten alimlerimiz, büyüklerin maddî eserleriyle teberrük edilebileceği hükmünü çıkarmışlardır. [26]

BEŞİNCİ FASIL

PEYGAMBERLİK MÜHRÜ VE MÜTEFERRİK ŞEYLER

-5542 -1- عن عبْدُ اللهِ بن سَرْجِس رَضِيَ اللهُ عَنه قال:]أَكَلْتُ مَعَ رَسُولِ اللهِ # خُبْزاً وَلَحْماً، وَقُلْتُ يَارَسُولَ اللهِ غَفَرَ اللهُ لَكَ. قَالَ: وَلَكَ. فَقِيلَ لَهُ: اِسْتَغْفَرَ لَكَ رَسُولُ اللهِ #. فقَالَ: نَعَمْ وَلَكَ. ثُمَّ تَ: وَاسْتَغْفِرْ لِذَنْبِكَ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ اŒية: قالَ: ثُمَّ دُرْتُ خَلْفَهُ فَرَأَيْتُ خَاتَمَ النُّبُوَّةِ بَيْنَ كَتِفَيْهِ عِنْدَ نَاغِض كَتِفِيهِ الْيُسْرى جَمْعاً، عَلَيْهِ خَيَنٌ كَأَمْثَالِ الثَّآلِيلِ[. أخرجه مسلم.»نَاغَضُ الْكتِفِ« طرف العظم العريض.و»الجمعُ« قال الحميدي لعله عنى جمع الكف وهو جمعها وعطف أصابعها الى باطن الكف.و»الْخِيَنُ« جمع خال وهو الشامة .

1. (5542)- Abdullah İbnu Sercis (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte ekmek ve et yedim ve: "Ey Allah'ın Resulü! Allah seni mağfiret buyursun!" dedim. Bana: "Seni de!" diye karşılıkta bulundu."

Ravi der ki: "(İbnu Sercis'e): "Resulullah sana istiğfarda mı bulundu?" diye

soruldu. O: "Evet, "Seni de!" dedi" diye cevap verdi ve sonra şu ayeti okudu. (Mealen): "Kendi günahın için de, mü'min erkek ve mü'min kadınlar için de Allah'tan af dile..." (Muhammed 19). İbnu Sercis devamla dedi ki:
"Sonra etrafında döndüm, iki omuzu arasında peygamberlik mührünü gördüm. Sol kürek kemiğinin geniş tarafında idi, yumruk gibi ve üzerinde siğiller emsali benler vardı." [Müslim, Fezail 112, (2346).][27]

AÇIKLAMA:

Rivayetler, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın iki omuzu arasında bir peygamberlik mühründen haber verir. Müslim'in bir diğer rivayetinde bunun, keklik yumurtası büyüklüğünde olduğu ifade edilir. Ancak sadedinde olduğumuz rivayet onu yumruya benzetmektedir. Hz. Aişe (radıyallahu anhâ), bu mührün Aleyhissalâtu vesselâm'ın ölümüyle birlikte kaybolduğunu belirtir.
Kâdi Beyzavî, eski ümmetlerin kitaplarında bu mühürden bahsedilip, tavsif edildiğini, geleceği haber verilen peygamberin bilinmesinde bir alâmet olarak ondan bahsedildiğini söyler. Kâdi, bu mührün, nübüvveti gelebilecek arazlardan korumaya matuf olduğunu belirtir, tıpkı mühürle koruma altına alınan vesaik gibi.
Bu mührü, Aleyhissalâtu vesselâm doğuştan mı getirdi, doğumla birlikte mi veya göğsü yarılınca mı veya peygamberlik gelince mi konulduğu hususlarında muhtelif görüşler var. İbnu Hacer, göğsün yarılması anında konmuş olma görüşünü daha sıhhatli bulur.[28]

5543 -2- وعن جابِرِ بْنِ سَمُرَة رَضِيَ اللهُ عَنه قال:]كَانَ خَاتَمُ النُّبُوَّةِ بَيْنَ كَتِفِى رَسُولِ اللهِ # غُدَّةً حَمْرَاءَ مِثْلَ بَيْضَةِ الْحَمَامِ[. أخرجه الترمذي .

2. (5543)- Cabir İbnu Semüre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın peygamberlik mührü, iki omuzu arasında idi. Tıpkı bir güvercin yumurtası büyüklüğünde kırmızı bir yumru (gudde=bez) idi." [Tirmizî, 42, (3647).][29]

AÇIKLAMA:

Bu hadiste, nübüvvet mührü guddeye benzetilmiştir. Gudde dilimizde bez kelimesiyle karşılanır. Vücutta, derinin altında hasıl olan yumruya denir. Üzerinden elle dokunulunca yerinde biraz oynar. Sözgelimi çıban yumrusu gibi sabit değildir.[30]

-5544 -3- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]مَا رَأيْتُ أحْسَنَ مِنْ رَسُولِ اللّهِ # كأنَّ الشَّمْسَ تَجْرِي في وَجْهِهِ، وَمَا رَأيْتُ أحَداً أسْرَعَ في مِشْيَتِهِ مِنْ رَسُولِ اللّهِ #. لَكَأنَّمَا ا'رْضُ تُطْوَى لَهُ. كُنَّا إذَا مَشَيْنَا مَعَهُ نُجْهِدُ أنْفُسَنَا، وَإنَّهُ لَغَيْرُ مُكْتَرِثٍ[. أخرجه الترمذي .

3. (5544)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ben Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan daha güzelini hiç görmedim. Sanki güneş mübarek yüzlerinde yürüyor gibiydi. Yürürken Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan daha hızlı yürüyen kimse de görmedim. Sanki yer O'nun ayağı altında dürülüyor gibiydi. Biz O'nunla beraber yürürken kendimizi zorlardık. O ise, aldırmazdı." [Tirmizî, Menakıb 26, (3650).][31]

-5545 -4- وعن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنها قالت:]كَانَ رَسُولُ اللّهِ # يُحَدِّثُ حَدِيثاً لَوْ عَدَّهُ الْعَادُّ 'حْصَاهُ. كَانَ َيَسْرُدُ الْحَدِيثُ كَسَرْدِكُمْ[. أخرجه الخمسة إ النسائي .

4. (5545)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) konuşurken (ağır ağır konuşurdu. Öyle ki) eğer biri çıkıp, kelimeleri saymak istese sayardı. O, sözü sizin gibi peş peşe getirmezdi." [Buharî, Menakıb 23; Müslim, Fezailu's-Sahabe 19, (2493); Zühd 71; Tirmizî, Menakıb 20, (3643); Ebu Davud, İlim 7, (3654, 3655).][32]

-5546 -5- وعن أنسٍ رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]كَانَ رَسُولُ اللّهِ # يُعِيدُ الْكَلِمَةَ ثَثاً لِتُعْقَلَ عَنْهُ[. أخرجه الترمذي .

5. (5546)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), söylediği bellensin diye kelamını üç kere tekrar ederdi." [Tirmizî, Menakıb 21, (3644).][33]

-5547 -6- وعن عبدالله بن سَم قال:]كَانَ رَسُولُ اللّهِ # إذَا جَلَسَ يَتَحَدَّثُ يُكْثِرُ أنْ يَرْفَعَ طَرْفَهُ الى السَّمَاءِ[. أخرجه أبو داود .

6. (5547)- Abdullah İbnu Selam (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), oturup konuştuğu zaman, (vahiy bekleyerek veya Mele-i A'la'ya iştiyak duyarak) çok sık nazarını semaya çevirirdi." [Ebu Davud, Edeb 21, (4837).][34]

-5548 -7- وعن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]كَانَتْ أُمُّ سُلَيْم تبْسُطُ لِرَسُولِ اللّهِ # نِطْعاً فَيَقِيلُ عِنْدَهَا، فإذَا قَامَ أخَذَتْ مِنْ عَرَقِهِ وشَعْرِهِ فَجَمَعَتْهُ في قَارُورَةٍ، ثُمَّ جَعَلَتْهُ في سَكٍّ، فَلَمَّا حُضِرَ أنَسٌ رَضِيَ اللّهُ عَنه أوْصى أنْ يُجْعَلَ فِي حُنُوطِهِ مِنْ ذلِكَ السَّكِّ[. أخرجه الشيخان والنسائي. »السَّكُّ« شئ يتطيب به .

7. (5548)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "(Annem) Ümmü Süleym, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) için yere bir post serer, O da üzerinde kaylule (öğle uykusu) kestiridi. Aleyhissalâtu vesselâm uyanınca annem O'nun terini ve kıllarını toplardı. Bunları bir şişede toplar, sonra onu sürünme maddesine katardı."
(Ravi devamla der ki: "Hz. Enes (radıyallahu anh) muhtazar (can çekişme halinde) olunca kefenine sürülecek hanûta bundan katılmasını vasiyet etti." [Buharî, İsti'zan 41; Müslim, Fezail 84, (2331); Nesâî, Zinet 119, (8, 218).][35]

AÇIKLAMA:

1- İbnu Hacer, Resulullah'ın saç kıllarının toplanması ile terinin toplanmasını,

başka rivayetlerdeki sarahate dayanarak, ayrı ayrı zamanlara hamleder: Sıcak mevsimde öğle uykusundaki terin toplanması ayrı bir hadisedir. Ümmü Süleym'e kocası Ebu Talha'nın Aleyhissalâtu vesselâm'ın tıraşından sonra elde ettiği saçları vermesi ayrı hadisedir. Rivayetten de anlaşılacağı üzere Ümmü Süleym bunları teberrüken biriktirmiştir. Resulullah'ın Haccetü'l-Veda'da, Mina'da tıraş olduğu gözönüne alınınca, hadiste mevzubahis olan kıssanın Veda haccında sonra cereyan ettiği anlaşılır.
Hadisin bir başka veçhinde, her toplama anında Aleyhissalâtu vesselâm'ın uyandığı ve: "Ey Ümmü Süleym! Nedir bu yaptığın?" diye sorduğu, "Bu terinizdir, bunu tîbımıza (sürünme maddesi) koyuyoruz, bu bizim en güzel tîbımız oluyor" cevabını aldığı belirtilir. Diğer bazı rivayetlerde Aleyhissalâtu vesselâm'ın, bu davranışı tebessümle karşıladığı ve te'yid ettiği tasrih edilmiştir.

2- Hadis, büyüklerin, tanıdığı kimselerin evlerinde kaylûle yapmasının cevazına delil olmaktadır. Bu davranışta sevginin te'yidi ve te'kidi vardır. Ayrıca hadis, insan ter ve saçının temiz olduğuna delil olmaktadır.[36]

-5549 -8- وعن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]كَانَ فَزَعٌ بِالْمَدِينَةِ، فَاسْتَعَارَ رَسُولُ اللّهِ # فَرَساً مِنْ أبِي طَلْحَةَ يُقَالُ لَهُ الْمَنْدُوبُ، فَرَكِبَهُ! فَلَمَّا رَجَعَ قَالَ: مَا رَأيْنَا مِنْ شَىْءٍ، وإنْ وَجَدْنَاهُ لَبَحْراً[.

8. (5549)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Medine'de bir panik olmuştu. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Ebu Talha (radıyallahu anh)'dan el-Mendub denen (ağır yürüyüşlü) atını istiareten aldı ve bindi. Dönüşünde: "Bir şey görmedik. Ancak atı çok hızlı bulduk" buyurdu."[37]

-5550 -9- وفي رواية:]كَانَ رَسُولُ اللّهِ # أحْسَنَ النَّاسِ، وَكَانَ أجْوَدَ النَّاسِ وَأشْجَعَ النِّاس، وَلَقَدْ فَزِعَ أهْلُ الْمَدِينَةِ ذَاتَ لَيْلَةٍ. فَانْطَلَقَ نَاسٌ قِبَلَ الصَّوْتِ فَتَلَقَّاهُمُ النَّبِيُّ # رَاجِعاً، وَقَدْ سَبَقَهُمْ وَاسْتَبْرأ الْخَبَرَ، وَهُوَ عَلى فَرَسٍ ‘بِى طَلْحَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنه عُرْيٍ، وَفي عُنُقِهِ السَّيْفُ، وَهُوَ يَقُولُ: لَنْ تُرَاعُوا، لَنْ تُرَاعُوا؛ وقَال: وَجَدْنَاهُ بَحْراً، وَكانَ فَرَساً يُبَطَّأُ[. أخرجه الخمسة إ النسائي.يقال: »فَرَسٌ بَحْرٌ« إذا كان واسع الجري.و»اسْتَبْرَأ الْخَبَرَ« كشفه

وحققه .

9. (5550)- Bir başka rivayette şöyle gelmiştir: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) insanların en iyisi, en cömerdi ve en şecaatlisi idi. Nitekim bir gece, Medine halkı umumi bir korku yaşamıştı. Halk (korkusunun kaynağı olan) sesin geldiği tarafa yöneldi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ise, herkesten önce o cihete gitmiş, haberi tahkik etmiş ve geri dönmüştü, onları yarı yolda karşıladı. Ebu Talha (radıyallahu anh)'nın çıplak atı üzerinde idi. Boynunda kılıncı asılıydı. Şöyle diyordu:
"Korkulacak bir şey yok, korkulacak bir şey yok."
Sonra, "Bu atı pek hızlı bulduk" dedi. Halbuki at, ağır yürürdü." [Buharî, Cihad 46, 82; Müslim, Fezail 48, (2307); Ebu Davud, Edeb 87, (4988); Tirmizî, Cihad 14, (1685).][38]

5551-10- وعن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنها قالت:]مَا خُيِّرَ رَسُولُ اللّهِ # في أمْرَيْنِ إَّ أخَذَ أيْسَرَهُمَا، مَا لَمْ يَكُنْ إثْماً، فإنْ كَانَ إثْماً كَانَ أبْعَدَ النّاس مِنْهُ، وَمَا انْتَقَمْ لِنَفْسِهِ مِنْ شَىْءٍ قَطُّ إَّ أنْ تُنْتَهَكَ حُرْمَةُ اللّهِ، فَيَنْتَقِمُ للّهِ[. أخرجه الثة وأبو داود .

10. (5551)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) iki iş arasında muhayyer bırakılırsa, mutlaka en kolayını tercih ederdi. Yeter ki bu günah olmasın. Eğer bir iş günah idiyse, günaha karşı insanın en uzak duranı idi. Aleyhissalâtu vesselâm kendisi için hiç intikam aramadı. Ama Allah'ın bir haramı ihlal edilince o zaman Allah için intikam alırdı." [Buhârî, Menâkıb 234, Edeb 80, Hudud 10, 42; Müslim, Fezâil 77, (2327); Muvatta, Husnü'l-Hulk 2, (2, 903); Ebu Davud, Edeb 5, (4785).][39]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, Aleyhissalâtu vesselâm'ın ahlak-ı şeriflerinden mühim bir prensibi belirtmektedir: Günaha düşülmediği müddetçe kolayı tercih etmek. Tercih edilecek olan daha kolay, günah olacaksa onu tercih etmiyor, şiddetli ve zor da olsa, günah olmayanı arıyor. Hadiste, muhayyer bırakanın kim olduğu belirtilmiyor, mübhem bırakılıyor. Bu, hadisin anlaşılmasına vüs'at kazandırıyor:

Allah tarafından muhayyer bırakılma da mümkün, insanlar tarafından muhayyer bırakılma da mümkün. Ancak, Allah tarafından günahla sevap arasında muhayyer bırakılmayacağına dikkat çekilmiştir.
Şahsı için intikam almamış olmasını, bazı alimler "mala müteallik meselelerde" diye kayıtlamışlardır. Bu hususu, hadisin bir başka veçhi biraz daha açık olarak şöyle ifade eder: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir Müslümanın ismini sarih olarak zikredip hiç lanette bulunmadı, eliyle de asla vurmadı. Allah yolunda olunca o başka. Keza kendisinden hiçbir talebi asla geri çevirmedi, yeter ki günah bir talep olmasın. Hiçbir sebeple şahsı için intikam da almadı. Ancak Allah'ın haramlarını ihlal edenlerden, Allah için intikam aldı."

2- Hadis, kolayı varken zoru terketmeye ve kolay olanı almaya teşvik etmektedir. Muzdar kalınmayan şeyde ısrar etmeyip, terketmeye de teşvik var. Ayrıca hata olduğu zahir olmadıkça ruhsatla amelin mendub olduğu da görülmektedir. Bir de hukukullaha girmeyen hususlarda affetmeye teşvik var. [40]

5552 -11- وعن جابرِ بن سَمُرَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]صَلَّيْتُ مَعَ رَسُولِ اللّهِ # صَةَ ا٭ولى، ثُمَّ خَرَجَ الى أهْلِهِ وخَرَجْتُ مَعَهُ، فَاسْتَقْبَلَهُ وُلْدَانٌ، فَجَعَلَ يَمْسَحُ خَدَّىْ أحَدِهِمْ وَاحِداً بَعْدَ وَاحِدٍ، وَمَسَحَ خَدِّى فَوَجَدْتُ لِيَدِهِ بَرْداً ورِيحاً كأنَّمَا أخْرَجَهَا مِنْ جُؤْنَةِ عَطَّارٍ[. أخرجه مسلم.»جُؤْنَةُ الْعَطَّارِ« هى التي يعدّ فيها الطيب ويدخره .

11. (5552)- Cabir İbnu Semüre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resuulllah (aleyhissalâtu vesselâm)'la birlikte ilk namazı kıldım. Sonra Aleyhissalâtu vesselâm ehline gitti. Onunla ben de çıktım. Onu bir kısım çocuklar karşıladı. Derken onların yanaklarını bir bir okşamaya başladı. Benim yanağımı da okşadı. Elinde bir serinlik ve hoş bir koku hissettim. Elini sanki attar havanından çıkarmış gibiydi." [Müslim, Fezail 80, (2329).][41]

5553 -12- وعن ابن أبي اَوْفى رَضِيَ اللّهُ عَنهما قال:]كَانَ رَسُول ُاللّهِ # يُكْثِرُ الذِّكْرَ، وَيُقِلُّ اللَّغْوَ، وَيُطِيلُ الصَّةَ، وَيُقَصِّرُ الْخُطْبَةَ، وَ يَأنَفُ أنْ يَمْشِيَ مَعَ ا٭رْمَلَةِ وَالْمِسْكِينِ، فَيَقْضِي لَهُمَا الْحَاجَةَ[. أخرجه النسائي.»اللَّغوُ« الهذر

من القول .

12. (5553)- İbnu Ebi Evfa (radıyallahu anhâ) anlatıyor: Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), zikri çok yapar, lağvı (hoş sözü) de az yapardı, namazı uzatırdı, hutbeyi de kısa yapardı. Dul ve miskinlerle beraber yürümekten ar duymazdı, onların ihtiyaçlarını mutlak yerine getirirdi." [Nesâî, Cuma 31, (3, 109).][42]

-5554 -13- وعن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]مَشَيْتُ مَعَ رَسُولِ اللّهِ # وَعَليْهِ بُرْدٌ نَجْرَانِيٌّ غَلِيظُ الْحَاشِيَةِ، فأدْرَكَهُ أعْرَابِيٌّ فَجَبَذَهُ جَبْذَةً شَدِيدَةً حَتّى نَظَرْتُ الى صَفْحَةِ عُنُقِهِ، وَقَدْ أثَرَ فيهِ حَاشِيَةُ الْبُرْدِ مِنْ شِدَّةِ جَبَذَتِهِ. ثُمَّ قَالَ: يَا مُحَمَّد، مُرْ لِي مِنْ مَالِ اللهِ الّذي عِنْدَكَ فَالْتَفَتَ إلَيْهِ وَضَحِكَ. ثُمَّ أمَرَ لَهُ بِعَطَاءٍ[. أخرجه الشيخان .

13. (5554)- Hz. Enes anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)' la birlikte yürüdüm. Üzerinde kenarı sert necranî bir hırka vardı. Ona bir bedevi arkadan yetişerek hırkadan tutup şiddetle çekti. Boynunun derisine baktığımızda şiddetle çekilen hırkanın kenarının zedeleyip iz bıraktığını gördüm. Bedevi:
"Ey Muhammed! Yanındaki Allah'ın malından bana da verilmesini emret" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm ona yönelik baktı ve güldü. Sonra da bir ihsanda bulunulmasını emretti." [Buharî, Libas 18, Humus 19, Edeb 68).][43]

-5555 -14- وعنه رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]كَانَ رَسُولُ اللّهِ # إذَا صَلّى الْغَدَاةَ جَاءَ خَدَمُ الْمَدِينَةِ بِآنِيَتِهِمْ فيهَا الْمَاءُ فَŒ يَأتُونَهُ بِإنَاءٍ إلاَّ غَمَسَ فيهِ يَدَهُ، وَرَبَّمَا جَاءَهُ في الْغَدَاةِ الْبَارِدَةِ فَيَغْمِسُ يَدَهُ فيهِ[. أخرجه مسلم .

14. (5555)- Yine Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) sabah namazını kılınca, Medine'nin hizmetçileri ellerinde su bulunan kaplar olduğu halde kendisine gelirlerdi. Aleyhissalâtu vesselâm da hiçbirini ihmal etmeden kaplara elini batırırdı. Bazan sabahları hava soğuk olurdu. Aleyhissalâtu vesselâm yine de elini suya batırırdı." [Müslim, Fezail 74, (2324).]

[44]

5556 -15- وعن الخُدْرى رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]بَيْنَا رَسُولِ اللّهِ # يَقْسِمُ قِسْماً أقْبَلَ رَجُلٌ فَأكَبَّ عَلَيْهِ فَطَعَنَهُ # بِعُرْجُونٍ كَانَ مَعَهُ كَانَ فَجَرَحَ وَجْهَهُ. ثُمَّ قَالَ لَهُ: تعالَ فَاسْتَقِدْ. قَالَ: بَلْ عَفَوْتُ يَا رَسُولَ اللّهِ[. أخرجه أبو داود والنسائي.

15. (5556)- Hudrî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bir taksimde bulunduğu bir sırada, bir adam gelerek üzerine eğildi. Aleyhissalâtu vesselâm da elindeki hurma dalını adama dürtüp yüzünden yaraladı. Sonra da: "Gel! Kısas yap!" buyurdu. Adam:
"Affettim ey Allah'ın Resulü!" dedi." [Ebu Davud, Diyat 15, (4536); Nesâî, Kasame 20, (8, 32).] [45]

İKİNCİ BAB

ALEYHİSSALATU VESSELAM'IN ALÂMETLERİ

5557 -1- عن عليّ بن أبي طالب رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]حَدَّثني أبى قال خَرَجْنَا الى الشّام في أشْيَاخٍ مِنْ قُرَيْشٍ، وَكَانَ مَعِىَ مُحَمَّد #، فأشْرَفْنَا على رَاهِبٍ في الطَّرِيقِ فَنَزَلْنَا وَحَلَلْنَا رَوَاحِلَنَا فَخَرَجَ إلَيْنَا الرَّاهِبُ، وَكانَ قَبْلَ ذلِكَ يَخْرُجُ إلَيْنَا فَجَعَلَ يَتَخَلَّلنَا حَتّى جَاءَ فأخَذَ بِيَدِ مُحَمِّد، وَقالَ: هذَا سَيِّدُ الْعَالَمِينَ. فَقالَ لَهُ أشْيَاخُ قُرَيْشٍ: وَمَا عِلْمُكَ بِمَا تَقُولُ؟ قَالَ: أجِدُ صِفَتَهُ وَنَعْتَهُ في الْكِتَابِ الْمُنَزَّلِ، وَإنَّكُمْ حِينَ أشْرَفْتُمْ لَمْ يَبْقَ شَجَرٌ وَ حَجَرٌ إَّ خَرَّ لَهُ سَاجِداً، وَ تَسْجُدُ الْجَمَادَاتُ إَّ لِنَبِيٍّ، وَأعْرِفُهُ بِخَاتَمِ النُّبُوَّةِ أسْفَلَ مِنْ غُضْرُوفِ كَتِفِهِ مِثْلُ التُّفَّاحَةِ. ثُمَّ رَجَعَ فَصَنَعَ طَعاماً فأتَانَا بِهِ، وَكَانَ مُحَمَّد في رَعْيَةِ ا'بِلِ! فَجَاءَ وَعَلَيْهِ غَمَامَةٌ تُظِلُّهُ. فَلَمَّا دَنَا وَجَدَ الْقَوْمَ قَدْ سَبَقُوهُ الى ظِلِّ الشَّجَرَةِ، فَجَلَسَ في الشَّمْسِ، فَمَالَ فَىْءُ الشَّجَرَةِ عَلَيْهِ وَضَحَوْاهُمْ في الشَّمْسِ. فقَالَ: انْظُرُوا مَالَ فَىْءُ الشَّجَرَةِ عَلَيْهِ فَبَيْنَمَا هُوَ قَائِمٌ وَهُوَ يُنَاشِدُهُمُ اللّهَ تَعالَى أنْ َ يَذْهَبُوا بِهِ الى

الرُّومِ، وَيَقُولَ: إنْ رَأوْهُ عَرَفُوهُ بِالصِّفَةِ فَيَقْتُلُونَهُ فَبَيْنَا هُوَ يُنَاشِدُهُمُ اللهَ في ذلِكَ إذِ الْتَفَتَ فإذَا بِسَبْعَةٍ مِنَ الرُّومِ مُقْبِلِينَ نَحْوَ دِيْرِهِ، فاسْتَقْبَلَهُمْ وَقَالَ: مَا جَاءَ بِكُمْ؟ قَالُوا: بَلَغْنَا مِنْ أحْبَارِنَا أنَّ نَبيًّا مِنَ الْعَرَبِ خَارِجٌ نَحْوَ بَدِنَا في هذَا الشَّهْرِ فَلَمْ يَبْقَ طَرِيقٌ إلَّا بُعِثَ إلَيْهِ بأنَاسٍ، وَبُعِثْنَا الى طَرِيقِكَ هذَا. قَالَ: وَهَلْ خَلَفَكُمْ أحَدٌ خَيْرٌ مِنْكُمْ؟ قَالُوا: إنَّمَا أُخْبِرْنَا خَبَرَهُ بِطَرِيقِكَ هذا. قَالَ: أفَرَأيْتُمْ أمْراً أرَادَ اللّهُ تَبَارَكَ وَتَعالى أنْ يَقْضِيَهُ. هَلْ يَسْتَطِيعُ أحَدٌ مِنَ النَّاسِ أنْ يَرُدَّهُ؟ قَالُوا: َ. قَالَ: فَبَايِعُوا هذَا الرَّجُلَ فَإنَّهُ نَبِيٌّ حَقًّا، فَبَايَعُوهُ، وَأقَامُوا مَعَ الرَّاهِبِ، ثُمَّ رَجَعَ إلَيْنَا فَقَالَ: أنْشُدُكُمْ اللّهَ أيُّكُمْ وَلِيُّهُ؟ فَقَالُوا: هذَا يَعْنُونَنِى. فَمَا زَالَ يُنَاشِدُنِي حَتَّى رَدَدْتُهُ مَعَ رِجَالٍ كَانَ فيهِمْ بَلْ بَعَثَهُ أبُو بَكْرٍ رَضِيَ اللّهُ عَنهما، وَزَوَّدَهُ الرَّاهِبُ كَعْكاً وَزَيْتاً]. أخرجه الترمذي. عن أبي موسى ا٭شعرى قال: خرج أبو طالب، وذكر نحو ما تقدم. وأخرجه رزين عن علي رَضِيَ اللّهُ عَنه عن أبيه باللفظ المتقدم.»غُضروف الكَتف« رأس لوحه.و»ضَحَوا في الشَّمْسِ« أي برزوا لها.و»ا٭حبارُ« جمع حبر بفتح الحاء وكسرها، وهو العالم .

1.(5557)- Hz. Ali İbnu Ebi Talib (radıyallahu anh) anlatıyor: "Babam anlatmış ve demişti ki: "Kureyş büyüklerinden bir grupla Şam'a gitmiştik; beraberimde Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm) de vardı. Yolda bir rahib(in manastırın)a yaklaştık ve yakınına konakladık. Develerimizi çözmüştük ki rahib yanımıza geldi. Daha önceki gelişlerimizde yanımıza hiç uğramamıştı. Aramızda dolaşmaya başladı ve Muhammed'i (bulup) elinden tuttu ve:

"Bu âlemlerin efendisidir!" dedi. Kureyş büyükleri ona:

"Bu söylediğini nereden biliyorsun?" diye sordular. Adam:

"Ben onun sıfat ve evsafını bize indirilen kitapta bulmuşum! Nitekim siz yaklaştığınız zaman, O'na secde etmedik ne taş, ne ağaç kaldı, hepsi de secde ettiler. Bu cansız şeyler ancak bir peygambere secde ederler. Ben O'nu ayrıca peygamberlik mührüyle de biliyorum, bu mühür omuz başındaki düz kemiğin baş kısmının aşağısında bulunur, elma büyüklüğündedir" dedi. Sonra bizden ayrıldı, yemek hazırlayıp getirdi. Muhammed o sırada, develeri gözetliyordu. Yanımıza geldiğinde üzerinde ona gölge yapan bir bulut vardı. Yaklaşınca, halkın kendinden önce ağacın gölgesini kaptıklarını gördü. O da güneşte oturdu.

Ağacın gölgesi, üzerine meyletti, onlar güneşte kaldılar. Rahib:
"Bakın, ağacın gölgesi O'nun üzerine meyletti" dedi. Rahib onların yanında iken, bu çocuğu Allah aşkına Rum (diyarın)a götürmeyin diye ricada bulundu ve: "Eğer O'nu götürürseniz, taşıdığı sıfatlarıyla O'nu tanırlar ve öldürürler" dedi. O, bu hususta Allah'ın adını vererek onlara ricada bulunurken, yan tarafına bir göz attı. Manastırına doğru gelen yedi rum gördü. Onları karşıladı ve:
"Niye geldiniz?" dedi.
"Rahiplerimiz bize Araplar arasında çıkacak bir peygamberin bu ayda memleketimize doğru gelmekte olduğunu söylediler. (Buralara giriş sağlayan) her yola bir grup insan çıkarıldı. Biz de senin su yoluna gönderildik" dediler. Rahip: "Sizden daha hayırlı birini geride bıraktınız mı?" dedi. Onlar:
"O şahsın senin yolunun üzerinde olduğu bize haber verildi!" dediler. Rahip: "Allah'ın icra etmek istediği bir iş hakkında ne dersiniz, insanlardan bunu geri çevirebilecek biri var mı?" diye sordu. Onlar: "Hayır!" dediler. Rahip:
"Öyleyse şu kimseye biat edin. Zira bu , gerçek peygamberdir" dedi. Onlar da ona biat ettiler, rahiple birlikte orada kaldılar. Sonra rahip bize döndü, ve:
"Allah için söyleyin, bunun velisi kim?" dedi. Beni kastederek: "Şu" dediler. Rahib bana hususi şekilde, geri dönmemiz için ricada bulundu. Ben de O'nu içlerinde, Hz. Ebu Bekr'in gönderdiği, Bilal'in de bulunduğu bir grup kimse ile geri çevirdim. Rahip O'na kek ve zeytinyağından azık koydu."
Bu rivayeti Tirmizî, (Menakıb 5, (3624) Ebu Musa el-Eş'arî (radıyallahu anh)'den tahric etmiştir. Rivayete: "Ebu Talib Şam için yola çıktı..." diye başlar ve yukarıda kaydedildiği şekilde zikreder. Yukarıdaki metni Rezin, Hz. Ali (radıyallahu anh)'nin babasından rivayet olarak, kaydedilen elfazla tahric etmiştir.[46]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadiste zikri geçen rahibin adı bazı rivayetlerde Buhayra diye tasrih edilir. İçerisinde, bazı hatalı unsurlar varsa da, rivayet Aleyhissalâtu vesselâm'ın nübüvvet öncesi hayatından bir sahneyi aydınlatmaktadır: Amcası Ebu Talib'le yaptığı Şam yolculuğu. Bu ticarî bir seyahatti. Mola verilen bu yerin Busra olduğu bazı rivayetlerde belirtilir.
Rahip, Şam'a gidildiği takdirde, orada Yahudiler tarafından, Muhammed'in beklenmekte olan peygamber olduğunun, kitaplarında mezkur olan alâmetlerle bilinerek öldürülebileceğinden korkuyor. Bu sebeple geri döndürülmesi için

ısrarla ricada bulunuyor. Ebu Talib meseleyi kavrayarak Busra'dan geri çeviriyor, kendisi seyahatına devam ediyor.

2- Hadiste yadırganan bazı unsurlar var denmişti. O da Hz. Bilal ve Hz. Ebu Bekr'le ilgili pasajdır. Bu hususla ilgili olarak el-Cezerî der ki: "Hadisin isnadı sahihtir. Ravileri, Sahiheyn veya birinin ravileri gibi sîkadırlar. Hz. Ebu Bekr ve Hz. Bilal (radıyallahu anhümâ)'in zikredilmeleri mahfuz değildir (yani hadisi zayıflatan bir durumdur). Bu sebeple imamlarımız bu kısmı bir vehim addetiler. Bu gerçekten vehimdir. Zira, o sırada Aleyhissalâtu vesselâm'ın yaşı on ikidir. Ebu Bekir ise O'ndan iki yaş küçüktür. Muhtemelen Bilal o vakit henüz doğmadı bile." Hz. Ebu Bekr ve Bilal'in zikri sebebiyle, Zehebi de hadisi zayıf addeder ve henüz o sıralarda Hz. Ebu Bekr'in Hz. Bilal'i satın almadığına dikkat çeker. Hafız İbnu Hacer, el-İsabe'de şunları söyler: "Bu hadisin ravileri sîkadırlar. Hadiste bu lafızlar dışında reddi gereken bir husus yok. Muhtemelen o kısım bir derctir, bir başka hadisten alınma bir parçadır..." İbnu Hacer'in bu tahminini doğrulayan bir husus, hadisin Bezzar'ın Müsned'inde gelen veçhidir. O vecihte, hadis aynen kaydedilir; fakat "amcası onu Bilal'le geri gönderdi" denmez, "bir adamla" denir.

Başta muhakkik bir zat olan İbnu Hacer olmak üzere alimlerimiz, hadisin muhtevasını kabul edip buna siyer bahislerinde yer verirler.[47]

5558- 2- وعن عَطاءِ بنِ يَسَارٍ. قال:]لَقِيْتُ عَبْدَاللّهِ بْنَ عَمْرُوِ بْنِ الْعَاصِ رَضِيَ اللّهُ عَنهما، فَقُلْتُ: أَخْبِرْنِى عَنْ صِفَةِ رَسُولِ اللّهِ # في التَّوْرَاةِ. فقَالَ: أَجَلْ وَاللّهِ إنَّهُ لَمَوْصُوفٌ في التَّوْرَاةِ بِبَعْضِ صِفَتِهِ في الْقُرْآنِ، يَا أَيُّهَا النَّبِىُّ إنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَاهِداً وَمُبَشِّراً وَنَذِيراً، وَحِرْزاً لِ ُمِّيِّينَ، أَنْتَ عَبْدِى وَرَسُولِى. سَمَّيْتُكَ الْمُتَوَكِّلَ. لَيْسَ بِفَظٍّ، وَ غَلِيظٍ، وَ صَخَّاب بِا َسْوَاقِ، وَ يَدْفَعُ بِالسَّيِّئَةِ السَّيِّئَةِ، وَلَكِنْ يَعْفُو وَيَغْفِرُ. وَلَنْ يَقْبِضَهُ اللّهُ حَتّى يُقِيمَ بِهِ الْمِلَّةَ الْعَوْجَاءَ، وَيَفْتَحَ بِهِ أعْيُناً عُمْياً، وآذاناً
صُمّاً، وَقُلُوباً غُلْفاً[. أخرجه البخاري.»ا ُمِّيون« العرب َنهم كانوا يحسنون الكتابة.و»الفظّ« القاسى القلب الغليظ الجانب.و»الصَّخبُ« بالصاد والسين الصياح والجلبة، يشير بذلك الى عدم منافسته في الدنيا وجمعها فيحضر ا َسواق لذلك ويصخب معهم فيها.و»الغُلفُ« بضم الغين وسكون ا ّم جمع أغلف، وهو الذي عليه غف .

2. (5558)- Atâ İbnu Yesar rahimehullah anlatıyor: "Abdullah İbnu Amr İbni'l-As (radıyallahu anhümâ)'a rastladım ve: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Tevrat'ta zikredilen vasıflarını bana söyle" dedim. Bunun üzerine hemen:
"Pekâla dedi ve devam etti: Allah'a yemin olsun! O, Kur'an'da geçen bazı sıfatlarıyla Tevrat'ta da mevsuftur (ve şöyle denmiştir): "Ey Peygamber, biz seni insanlara şahid, müjdeleyici ve korkutucu (Ahzab 45) ve ümmiler için de koruyucu olarak gönderdik. Sen benim kulum ve elçimsin. Ben seni mütevekkil diye tesmiye ettim. O, ne katı kalpli, ne de kaba biri değildir. Çarşı pazarda rastgele bağırıp çağırmaz. Kötülüğü kötülükle kaldırmaz, bilakis affeder, bağışlar. Allah, bozulmuş dini onunla tam olarak ikame etmeden onunla kör gözleri, sağır kulakları, paslanmış kalpleri açmadan onun ruhunu kabzetmez." [Buharî, Büyû 50, Tefsir, Feth 3.][48]

AÇIKLAMA:

1- Abdullah İbnu Amr İbni'l-As, sahabenin büyüklerindendir ve hadisleri, Resulullah'ın bilgisi tahtında yazanlardan biridir. Burada bizi ilgilendiren yönlerden biri, alim bir zat oluşu ve Ehl-i Kitap'tan çok miktarda kitap elde ederek onları okumasıdır. Bu sebeple İsrailiyatı ve Kitab-ı Mukaddes'in muhteviyatını iyi bilmektedir. Binaenaleyh, kendisinden, Kütüb-ü Sabıka'da Resulullah'tan haber veren ayetler hakkında soru sorulması tesadüfi bir hâdise değildir. Görülüğü üzere, soruya güzel bir örnek zikrederek müsbet cevap vermiştir. Radıyallahu anh'ın zikrettiği Tevrat ayetinin bir benzeri Kur'an'da aynen mevcuttur. Hele pasajın yarısı –ki oraya, Kur'andaki yerini belirten kayıt düştük- tıpa tıp Kur'an'a uymaktadır. Tevrat'tan zikredilen pasajın ikinci kısmına uyan bir başka ayet yine Kur'an-ı Kerim'de zikredilmiştir (Mealen): "Sen Allah'tan bir merhamet sayesindedir ki, onlara yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı yürekli olsaydın, onlar, etrafından herhalde dağılıp gitmişlerdi. Artık onları bağışla, günahlarının mağfiret edilmesini iste. İş hususunda onlarla müşavere et. Bir kerre de azmettin mi, artık Allah'a güvenip dayan. Çünkü Allah kendine güvenip dayananları sever" (Al-i İmran 159). Tevrat'tan alınan pasajın en son kısmına benzeyen bir ayet de şöyledir (mealen): "Ne iyilik, ne de kötülük müsavi değildirler. Sen (kötülüğü) en iyi olanla önle. O zaman görürsün ki, seninle arasında düşmanlık bulunan kimse bile, sanki samimi dostun olmuştur"

(Fussilet 34).[49]

5559 -3- وعن عبداللّهِ بنِ سَم رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]مَكْتُوبٌ في التَّوْرَاةِ صِفَةُ مُحَمِّد وَعِيسى ابْنُ مَرْيَمَ يُدْفَنُ مَعَهُ. قَالَ أبُو مَوْدُودٍ اَلْمَدَنِيُّ: قَدْ بَقِىَ في الْبَيْتِ مَوْضِعُ قَبْرٍ[. أخرجه الترمذي .

3. (5559)- Abdullah İbnu Selam (radıyallahu anh) anlatıyor: "Tevrat'ta Hz. Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'in sıfatı ve İsa İbnu Meryem'in de O'nunla birlikte defnedileceği yazılıdır.
Ebu Mevdud el-Medeni der ki: "(Resulullah'ın kabrinin bulunduğu) hücrede bir kabir yeri var." [Tirmizî, Menakıb 3, (3621).][50]

AÇIKLAMA:

Hadis, Tevrat'ta yazılanlar arasında Hz. Peygamber'in vasıfları ile Hz. İsa'nın, Aleyhissalâtu vesselâm'ın yanına defnedileceğinin de yazılı olduğunu belirtmektedir. Hz. İsa'nın, Aleyhissalâtu vesselâm'ın yanına gömüleceğine dair başka rivayetler de vardır. Hz. Aişe'den gelen bir rivayete -ki zayıftır- göre, Hz. Aişe, Aleyhissalâtu vesselâm'a:
"Senden sonra hayatta kalırsam yanına gömülmek isterim!" diye bir arzu izhar edince, Aleyhissalâtu vesselâm, bunun mümkün olmayacağını belirtir ve: "Orada benim kabrim, Ebu Bekr ve Ömer'in kabirleri, bir de Hz. İsa İbnu Meryem'in kabri bulunacaktır!" der. Bu hususu te'yid eden rivayetlerden biri yine Abdullah İbnu Amr'dan rivayet edilmiştir: "İsa İbnu Meryem yeryüzüne iner, evlenir ve çocukları doğar. Kırk beş yıl böyle geçer. Sonra ölür ve benimle birlikte kabrime defnedilir." [51]

5560 -4- وعن أبي مُوسى رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]سَمِعْتُ النَّجَاشِيَّ صَاحِبَ الْحَبَشَةِ رَحِمَهُ اللّهُ تَعالى يَقُولُ: أشْهَدُ أنَّ مُحَمَّدا رَسُولُ اللّهِ، وَأنَّهُ الَّذِي بَشَّرَ عِيسى عَلَيْهِ السَّمُ، وَلَوْ مَا أنَا فيهِ مِنَ الْمُلْكِ وَمَا تَحَمَّلْتُ مِنْ أُمُورِ النَّاسِ َتَيْتُهُ حَتّى أحْمِلَ نَعْلَيْهِ[. أخرجه أبو داود .

4. (5560)- Ebu Musa (radıyallahu anh) anlatıyor: "Habeşistan'ın sahibi (kralı) Necaşî merhumu işittim, demişti ki:
"Ben şehadet ederim ki Muhammed Allah'ın resulüdür. O, Hz. İsa (aleyhisselâm)'nın geleceğini müjdelediği zattır. Eğer ben, şu saltanatın başında olmasaydım ve üzerimdeki insanlarla ilgili yük bulunmasaydı onun ayakkabılarını taşımak üzere yanına giderdim." [Ebu Davud, Cenaiz 62, (3205).] [52]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, sarih bir şekilde Habeş Kralı Necasî'nin Müslüman olduğunu ifade etmektedir. İbnu'l-Esir Necaşî'nin Resulullah'ın sağlığında Müslüman olduğunu, kendisine muhacir olarak iltica eden Müslümanları himaye edip onlara iyi davrandığını belirtir. Kendisine iltica eden Müslümanları Kureyşliler geri almak üzere heyet gönderirler, hediyeler verirler. Fakat Necaşî taleplerini reddeder ve Müslümanları himaye eder. Necaşî Mekke'nin fethinden önce vefat etmiş, Resulullah da Medine'de onun cenaze namazını kıldırmıştır, (radıyallahu anh). [53]

-5561 -5- وعن ابن عبَّاس رَضِيَ اللهُ عَنهما قال:]حَدَّثَنِى أَبُو سُفْيَانَ بْنُ حَرْبِ قَالَ: اِنْطَلَقْتُ فِي الْمُدَّةِ الَّتِي كَانَتْ بَيْنِي وَبَيْنَ رَسُولِ اللهِ # الى الشَّام. فَبَيْنَا أَنَا بِهَا إِذْ جِئَ بِكِتَابٍ مِنَ النَّبِيِّ # الى هَرَقْل، جَاءَ بِهِ دِحْيَةُ الْكَلْبِيُّ فَدَفَعَهُ الى عَظِيمِ بُصْرَى، فَدَفَعَهُ الى عَظِيمُ الرُّومِ هِرَقْل. فَقَالَ هِرَقْلُ: هَلْ هُنَا أَحَدٌ مِنْ قَوْمِ هَذَا الرَّجُلِ الَّذى يَزْعُمُ أَنَّهُ نَبِيٌّ؟ قَالُوا: نَعَمْ. فَدُعِيتُ في نَفَرٍ مِنْ قُرَيْش فَدَخَلْنَا عَلَيْهِ فَأَجْلَسَنَا بَيْنَ يَدَيْهِ. فَقَالَ: أَيُّكُمْ أَقْرَبُ نَسَباً مَعَهُ؟ فَقُلْتُ: أَنَا. فَأَجْلَسَنِي بَيْنَ يَدَيْهِ، وأَصْحَابِي خَلْفِي؛
ثُمَّ دَعَا بِتَرْجُمَانِهِ فَقَالَ: قُلْ لِهؤُءِ: إِنِّى سَائِلٌ هذا عَنْ هَذا الرَّجُلِ الَّذي يَزْعَمُ أَنَّهُ نَبيٌّ فَإنْ كَذَبَنِي فَكَذَّبُوهُ. قَالَ أَبُو سُفْيَانَ: وَايْمُ اللهِ لَوْ أَنْ يُؤْثَرَ عَليَّ الْكَذِبُ لَكَذَبْتُهُ. ثُمَّ قَالَ لِتَرْجُمَانِهِ: سَلْهُ، كَيْفَ نَسَبُهُ فِيكُمْ؟ قُلْتُ: هُوَ فِينَا ذُو نَسَب. قَالَ: فَهَلْ كَانَ مِنْ آبَائِهِ مِنْ مَلِكٍ؟ قُلْتُ: َ. قَالَ: فَهَلْ كُنْتُمْ تَتَّهِمُونَهُ بِالْكَذِبِ قَبْلَ أَنْ يَقُولَ مَا قَالَ. قُلْتُ: َ. قَالَ: فَهَلْ يَتَّبِعُهُ أَشْرَافُ النَّاسِ أَمْ ضُعَفَاؤُهُمْ. قُلْتُ: بَلْ

ضُعَفَاؤُهُمْ. قَالَ: أَيَزِيدُونَ أَمْ يَنْقُصُونَ؟ قَلْتُ: ،، بَلْ يَزِيدُونَ قَالَ: هَلْ يَرْتَدُّ أَحَدٌ عَنْ دِينِهِ بَعْدَ أَنْ يَدْخُلَ فيهِ سَخطَةً لَهُ؟ قلْتُ: َ. قَالَ: فَهَلْ قَاتَلْتُمُوهُ؟ قُلْتُ: نَعَمْ. قَالَ: كَيْفَ كَانَ قِتَالُكُمْ إِيَّاهُ؟ قلْتُ: تَكُونَ الْحَرْبُ بَيْنَنَا وَبَيْنَهُ سِجَاً، يُصِيبُ مِنَّا وَنُصِيبُ مِنْهُ، قَالَ فَهَلْ يَغْدِرُ؟ قُلْتُ: َ ، وَنَحْنُ مِنْهُ في هذِهِ الْمُدَّةِ مَا نَدْرِي مَا هُوَ صَانِعٌ. قَالَ أَبُو سُفْيَانَ: فَوَاللّٰهِ مَا أَمْكَنَنِي مِنْ كَلِمَةٍ أُدْخِلُ فيهَا شَيْئاً غَيْرَ هذِهِ. قَالَ: فَهَلْ قالَ هذَا الْقَوْلَ أَحدٌ قَبْلَهُ؟ قُلْتُ: َ. فَقَالَ لِتَرْجُمَانِهِ: قُلْ لَهُ إِنِّي سَأَلْتُكَ عَنْ نَسَبِهِ فِيكُمْ فَزَعمْتَ أَنَّهُ فِيكُمْ ذُو نَسَبٍ، وَكذلِكَ الرُّسُلُ تُبْعَثُ في أَنْسَابِ قَوْمِهَا؛ وَسَأَلْتُكَ هَلْ كَانَ في آبَائِهِ مَلِكٌ؟ فَزَعمْتَ أَنْ َ. فقُلْتُ: لَوْ كَانَ في آبَائِهِ مَلِكٌ، قُلْتُ: رَجُلٌ يَطْلُبُ مُلْكَ أَبِيهِ، وَسَأَلْتُكَ عَنْ أَتْبَاعِهِ: أَضُعَفَاؤُهُمْ أَمْ أَشْرَافُهُمْ؟ فَقُلْتُ: بَلْ ضُعفَاؤُهُمْ، وَهُمْ أَتبَاعُ الرُّسُلِ؛ وَسأَلْتُكَ: هَلْ كُنْتُمْ تَتَّهِمُونَهُ بِالْكَذِبِ قَبْلَ أَنْ يَقُولَ مَا قَالَ؟

فَزَعمْتَ أَنْ َ فَعرَفْتُ أَنَّهُ لَمْ يَكُنْ لِيَدَعَ الْكَذِبَ على النَّاسِ وَيَكْذِبَ علي اللّٰهِ تعالى، وَسَأَلْتُكَ: هَلْ يَرْتَدُّ أَحَدٌ مِنْهُمْ عَنْ دِينِهِ بَعْدَ أَنْ يَدْخُلَ فيهِ سَخطَةً لَهُ؟ فَزَعمْتَ أَنْ َ. فَكَذلِكَ ا‘‘يمَانُ إِذا خَلَطَتْ بَشَاشَتُهُ الْقُلُوبَ؛ وَسَأَلْتُكَ: هَلْ يَزِيدُونَ أَمْ يَنْقُصُونَ؟ فَزَعمْتَ: أَنَّهُمْ يَزِيدُونَ، وَكَذلِكَ أَمْرُ ا‘‘يمَانِ حَتّى يَتِمّ؛ وَسَأَلْتُكَ: هَلْ قَاتَلْتُمُوهُ؟ فَزَعمْتَ أَنَّكُمْ قَاتَلْتُمُوهُ، فَتكُونُ الْحَرْبُ بَيْنَهُمْ سِجَاً، يَنَالُ مِنْكُمْ وَتَنَالُونَ مِنْهُ، وَكذلِكَ الرُّسُلُ تُبْتَلى، ثُمَّ تَكُونُ لَهُمُ الْعَاقِبَةُ، وَسَأَلْتُكَ هَلْ يَغْدِرُ؟ فَزَعمْتَ أَنَّهُ َ يَغْدِرُ، وَكذلِكَ الرُّسُلُ َ تَغْدِرُ؛ وَسَأَلْتُكَ هَلْ قَالَ هذا الْقَوْلَ أَحَدٌ قَبْلَهُ؟ فَزَعمْتَ أَنْ َ. فقُلْتُ: لَوْ قَالَ هذَا الْقَوْلَ أَحدٌ قَبْلَهُ، قُلْتُ رَجُلٌ ائْتَمَّ بِقَوْلٍ قِيلَ قَبْلَهُ؛ ثُمَّ قَالَ: بِمَ يَأمُرُكُمْ؟ قُلْنَا: بِالصَّةِ وَالزَّكَاةِ وَالصِّلَةِ وَالْعفَافِ. فقَالَ إِنْ يَكُ مَا تَقُولُ حَقًّا فإِنَّهُ نَبِيٌّ، وَقَدْ كُنْتُ أَعْلَمُ أَنَّهُ خَارِجٌ، وَلَمْ أَكُنْ أَظُنُّهُ مِنْكُمْ، وَلَوْ أَعْلَمُ أَنّى أَخْلُصُ إِلَيْهِ ٴحْبَبْتُ لِقَاءَهُ، وَلَوْ كُنْتُ عِنْدَهُ لَغَسَلْتُ عَنْ قَدَمَيْهِ، وَلَيَبْلُغَنَّ مُلْكَهُ مَا تَحْتَ قَدَمَيَّ، ثُمَّ دَعَا بِكِتَابِ رَسُولِ اللّٰهِ #، فَقَرَأَهُ فإذَا فيهِ: بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ، مِنْ مُحَمَّدٍ رَسُولِ اللّٰهِ إِلى هِرَقْلَ عَظِيمِ الرُّومِ، سَمٌ عَلى مَنِ اتَّبَعَ الْهُدَى. أَمَّا بَعْدَ فَإِنِّي أَدْعُوكَ بِدِعَايَةِ ا‘‘سْم. أَسْلَمْ تَسْلَمُ يُؤْتِكَ اللّٰهُ أَجْرَكَ مَرَّتَيْنِ، فَإِنْ تَوَلَّيْتَ فَإِنَّ عَلَيْكَ إِثْمَ ا‘رِيسِيِّينَ، وَيَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا الي كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَنْ َ نَعْبُدَ إِّ اللّٰهَ وَ نُشْرِكَ بِهِ شَيْئاً وَ يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضاً أَرْبَاباً

مِنْ دُونِ اللّٰهِ
فَإنْ تَوَلَّوْا فَقُولُوا أشْهَدُوا بِأنَا مُسْلِمُونَ. فَلَمَّا فَرَغَ مِنْ قِرَأةِ الْكِتَابِ ارْتَفَعتِ ا٘صْوَاتُ عِنْدَهُ وَكَثُرَ اللَّغَطُ فَأمَرَ بِنَا فَأخْرِجْنَا، فَقُلْتُ ٘صْحَابِي: لَقَدْ أمِرَ أمْرُ ابْنِ أبِي كَبْشَةَ إنَّهُ لَيَخَافُهُ مَلِكُ بَنِي ا٘صْفَرِ. فَمَا زِلْتُ مُوقِناً بِأمْرِ رَسُولِ اللّٰهِ # أنَّهُ سَيَظْهَرُ حَتَّى أدْخَلَ اللّٰهُ عَلَيَّ ا٘٘سْمَ؛ وَدَعَا هِرَقْلُ جَمْعَهُ فَجَمَعَهُمْ في دَارٍ لَهُ. فَقَالَ: يَا مَعْشَرَ الرُّوم، هَلْ لَكُمْ في الْفَحِ وَالرُّشْدِ الى آخِرِ ا٘بَدِ، وَأنْ يَثْبُتَ لَكُمْ مُلْكُكُمْ، فَحَاصَوا حَيْصَةَ حُمُرِ الْوَحْشِ الي ا٘بْوَابِ فَوَجَدُوهَا قَدْ أغْلِقَتْ، فَدَعَاهُمْ، فقَالَ: إنَّمَا اخْتَبَرْتُ شِدَّتَكُمْ عَلى دِينِكُمْ، وَقَدْ رَأيْتُ مِنْكُمُ الَّذى أحْبَبْتُ، فَسَجَدُوا لَهُ وَرَضُوا عَنْهُ[. أخرجه الشيخان.قوله »يؤثَرُ عليّ الكذبُ« أي يروى عني وينسب إلي.و»الغدرُ« ضد الوفاء وهو نقض العهد.و»البشاشةُ« إنشراح القلب بالشئ والفرح بقبوله.وتقول »الحربُ بينهم سجَالٌ« إذا كانت متماثلة، تارة لهؤء، وتارة لهؤء.و»الصِّلَةُ« صلة ا٘رحام، وهي كل ما أمر به اللّٰه أن يوصل الى ا٘قارب من أنواع البر وا٘حسان.و»العفافُ« الكفّ عما يحل لك.و»ا٘ريسيّين« الفحون، وقيل ا٘تباع.و»اللّغط« اختط ا٘صوات واختفها.وقوله »أمِرَ أمْرُ ابن أبي كبشةَ« يعنى النبي #: أي كبر شأنه وعظم واتسع. وكانوا ينسبون النبي
الى أبي كبشة الخراعى ٘نه خالف قريشاً في عبادة ا٘وثان، وعبد الشعرى: النجم المعروف. فلما خالفهم النبي # في عبادة ا٘صنام نسبوه إليه، وقيل كان جدًّا له # من قبل ا٘م، أرادوا أنه نزع إليه في الشبه.و»بنُو ا٘صفر« هم الروم، سموا بذلك لما يعرض ٘بدانهم من الصفرة في الغالب.»وَحاصَوا« نفروا وجالوا من جهة الى أخرى .

5. (5561)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Bana Ebu Süfyan İbnu Harb anlattı ve dedi ki: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile aramızda sulh(-u Hudeybiye) olduğu bir sırada Şam'a gitmiştim. Ben orada iken, Herakliyus'a, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan bir mektup getirildi. Mektubu Dıhyetu'l-Kelbî getirmişti. Onu Busra emîrine teslim etti. O da, Rum Kralı Herakliyus'a ulaştırdı. Herakliyus:

"Peygamber olduğunu zanneden şu adamın kavminden buralarda birileri var mı?" diye sordu. Ona "evet var!" dediler ve ben bir grup Kureyşliyle birlikte çağırıldım. Yanına girdik. Bizi önüne oturttu.
"Ona nesebce en yakın olan kimdir?" dedi. Ben atıldım:
"Benim!" dedim. Bunun üzerine beni, arkadaşlarım arkamda kalacak şekilde önüne oturttu. Sonra tercümanını getirtti.
"Şunlara söyle, ben şuna, o peygamber olduğunu zanneden kimse hakkında soracağım. Eğer cevaplarında bana yalan söylemeye kalkarsa, onu tekzib etsinler!" dedi. Ebu Süfyan der ki:
"Allah'a yemin olsun. Eğer yalanım, aleyhime tesir hasıl eder korkusu olmasaydı, cevaplarım sırasında yalan söylerdim. Sonra Herakliyus, tercümanına:
"Sor şuna! O zatın aranızdaki nesebi nasıldır?" dedi. Ben:
"O, aramızda asil bir nesebe sahiptir" dedim. O tekrar sordu:
"Onun ecdadı arasında kral var mı?"
"Yok!" dedim.
"Siz onu bu iddiasından önce hiç yalanla itham ettiniz mi?" dedi. Ben
"Hayır!" dedim.
"Ona insanların eşraf takımı mı tabi oluyor, zayıflar takımı mı?" dedi.
"Zayıflar takımı!" dedim.
"Artıyorlar mı azalıyorlar mı?" dedi. Ben:
"Eksilmiyorlar, bilakis artıyorlar" dedim. O tekrar sordu:
"Dine girdikten sonra hoşnutsuzlukla dininden vazgeçen, irtidad eden oldu mu?"
"Hayır!" dedim.
"Onunla hiç savaştınız mı?" dedi. Ben:
"Evet!" dedim.
"Onunla savaşınız nasıl oldu?" dedi.
"Harb onunla bizim aramızda münavebeli oldu. O bize karşı kazandı, biz de ona karşı kazandık!" dedim.
"Verdiği sözden caydığı oldu mu?" dedi.
"Hayır! Ancak, aramızda bir sulh var, bu esnada ne yapacak bilmiyoruz!" dedim. Ebu Süfyan der ki: "Allah'a yemin olsun o konuşmamız esnasında, (aleyhte) bundan başka bir şey söyleme imkanı bulamadım." Herakliyus sormaya devam etti:
"Muhammed'den önce bu sözü söyleyen bir başkası var mıydı?" dedi.
"Hayır!" dedim. Bunun üzerine tercümanına:
"Söyle ona! Ben sana "aranızdaki nesebi" nden sordum, sen onun asaletli biri

olduğunu söyledin. İşte peygamberler de böyledir, hep kavimleri arasında neseb sahiplerinden gönderilirler. Ben sana "ecdadı içinde kral var mı?" diye sordum "yok!" dedin. Ben de "eğer ecdadı arasında bir kral olsaydı bu ecdadının kraliyetini arayan bir adam" diyecektim. Ben, "O'na tabi olanlar"dan sordum: "Cemiyetin zayıf takımı mı yoksa eşraf kesimi mi?" diye. Sen "zayıflar!" dedin. Peygamberlere tabi olanlar işte bunlardır. Ben sana "bu iddasından önce onu hiç yalanla itham ettiniz mi?" diye sordum, sen "hayır!" dedin. Böylece anladım ki o, ne insanlara ne de Allah'a yalan söyleyecek biri değildir. Ben sana "dine girdikten sonra, hoşnut olmayarak dininden dönen oldu mu?" diye sordum, sen "hayır!" dedin. İman böyledir, onun neşesi kalplere bir girdi mi, bir daha solmaz. Ben senden "onlar artıyorlar mı, eksiliyorlar mı?" diye sordum, sen arttıklarını söyledin. İman işi böyledir, tamamlanıncaya kadar artarlar. Ben sana "onlarla savaştınız mı?" diye sordum, sen savaştığınızı, savaşın aranızda münavebetli cereyan ettiğini, onların size, sizin de onlara galebe çaldığını söyledin. Peygamberler de böyledir, imtihandan geçirilir, sonunda akibet onların olur. Ben sana "verdiği sözden döndüğü olur mu?" dedim, sen olmadığını söyledin. Peygamberler de böyledir, sözlerinden dönmezler. Ben, "bu iddayı ondan önce söyleyen oldu mu?" diye sordum. Sen "hayır!" dedin. Ben "Eğer bu sözü ondan önce biri söylemiş olsaydı, Ôbu adam, kendinden önce söylenmiş bir sözü tamamlamaya çalışan birisi' diyecektim."
Herakliyus sonra: "Size ne emrediyor?" diye tekrar soru sordu. Biz:
"Namaz, zekat, sıla-i rahim ve iffet" dedik. Bunun üzerine Herakliyus dedi ki:
"Eğer, senin söylediklerin gerçekse, O peygamberdir! Ben onun çıkacağını biliyordum. Ancak sizin aranızdan çıkacağını zannetmiyordum. Eğer, O'na kavuşabileceğimden emin olsam karşılaşmayı çok isterdim. Yanında olsaydım, ayaklarına su dökerdim. O'nun hakimiyeti, ayaklarımın altında olan şu diyarlara kadar uzanacaktır."
Sonra Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın mektubunu getirtti ve okuttu. Şöyle diyordu: "Bismillahirrahmanirrahim.
Allah'ın elçisi Muhammed'den Rum'un büyüğü Herakliyus'a,
Selam hidayete tabi olanlara olsun.
Emma ba'd! Seni İslam'a çağırıyorum. İslam'a gir, selameti bul! Allah da ecrini iki kat versin. Yüz çevirirsen, bütün tebeanın günahı üzerine olsun. "Ey Ehl-i Kitap! Sizinle bizim aramızda müşterek olan bir söze gelin: Allah'tan başkasına ibadet etmeyelim. Ona hiçbir şeyi ortak koşmayalım, Allah'ı bırakıp da birbirimizi Rabb edinmeyelim. Eğer onlar yüz çevirirse siz deyin ki: "Şahit olun, biz Müslümanlarız" (Al-i İmran 64).

Herakliyus, mektubun okunuşunu tamamlayınca, yanında sesler yükseldi ve gürültüler arttı. Bize emretti, çıkarıldık. Ben arkadaşlarıma:"

İbnu Ebî Kebşe'nin işi ciddidir.[54] Şu Benî Asfer'in (Rumların)[55] kralı ondan korkuyor!" dedim. Allah İslam'ı bana nasib edinceye kadar onun galip geleceği inancını taşıdım.
Herakliyus, ileri gelen cemaatini hep davet etti, kendine ait sarayların birinde toplandılar. Onlara:
"Ey Rum cemaati! Ebedî bir kurtuluşunuz ve şu saltanatınızın bekasına ne dersiniz?" dedi. Bunun üzerine, hep birden vahşi eşekler gibi ürküp kapılara koştular. Ancak hepsini kapatılmış buldular. Herakliyus onları geri çağırdı.
"Ben sizin dindeki salabetinizi imtihan ettim. Sizde gördüğüm durum hoşuma gitti!" dedi. Bunun üzerine, ona secde ettiler ve ondan razı oldular." [Buharî, Bed'ü'l-Vahy 1, İman 37, Şehadat 28, Cihad 11, 99, 102, 122, Cizye 13, Tefsir Al-i İmran 4, Edeb 8, İsti'zan 24, Ahkam 40; Müslim, Cihad 73, (1773); Tirmizî, İsti'zan 24, (2718).][56]

-5562 -6- وعن ابنِ عبَّاس رَضِيَ اللهُ عَنهما قال:]كَانَ الْجِنُّ يَصْعَدُونَ الى السَّمَاءِ يَسْتمِعُونَ الْوَحْيَ! فإذَا سَمِعُوا كَلِمَةً زَادُوا عَلَيْهَا تِسْعاً وَتِسْعِينَ. فَأمَّا الْكَلِمَةُ فَتَكُونُ حَقًّا، وَمَا زَادُوهُ يَكُونُ بَاطِلاً. فَلَمَّا بُعِثَ رَسُولُ اللهِ # مُنِعَتِ الْجِنُّ مَقَاعِدَهَا مِنَ السَّمَاءِ بِالشُّهُبِ، وَلَمْ تَكُنِ النُّجُومُ يُرْمَى بِهَا قَبْلَ ذلِكَ. فَقَالَ لَهُم إبْلِيسُ: مَا هذَا إِ ٌمْر حَدَثَ. فَبَعَثَ جُنُودَهُ فَوَجَدُوا رَسُولَ اللهِ # قَائِماً يُصَلِّي بَيْنَ جَبَلَيْنِ بِمَكَّةَ فَأتَوْهُ فَأخْبَرُوهُ. فَقَالَ: هذَا الْحَدَثُ الَّذِي حَدَثَ في ا ٌرْضِ[. أخرجه الترمذي .

6. (5562)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Cinler semaya yükselip, orada vahyi dinliyorlardı. Bir tek kelime işitince, ona doksan dokuz tane de (kendilerinden) ilave ediyorlardı. O tek kelime hak, ilave edilenler batıldı. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) gönderilince, semadaki yerlerine yükselmeleri şihablarla (göktaşları) önlendi. Bundan önce gökte şihablar (bu kadar çok) atılmazdı. İblis onlara:
"Nedir bu? Herhalde mühim bir hâdise var!" dedi. Askerlerini gönderdi. Onlar Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı Mekke'de iki dağın arasında namaz kılyor

buldular. İblis'e tekrar dönüp gördüklerini haber verdiler. O da :"Arzda meydana gelen hâdise işte bu! (Sizin semadan haber almanız bu sebeple engelleniyor)" dedi." [Tirmizî, Tefsir, Cin (3321).][57]

AÇIKLAMA:

Cinle ilgili bahis daha önce (3. cilt 229) geçtiği gibi az ileride de geçecek (5609. hadis). Bu sebeple burada açıklama yapmayacağız. [58]

ÜÇÜNCÜ BAB

VAHYİN BAŞLANGICI

-5563 -1- عن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنها قالت:]أوَّلُ مَا بُدِئَ بِهِ رَسُولُ اللّهِ # مِنَ الْوَحْيِ الرُّوْيَا الصَّالِحَةُ في النَّوْمِ، وَكَانَ َ يَرَى رُؤْيَا إ َّ جَاءَتْ مِثْلَ فَلَقِ الصُّبْحِ، وَحُبِّبَ إلَيْهِ الْخَءُ فَكَانَ يَخْلُو َ بغَارِ حِرَاءَ فَيَتَحَنَّثُ فيهِ ـ وَهُوَ التَّعَبُّدُ ـ اَللَّيَالِي ذَوَاتِ الْعَدَدِ قَبْلَ أنْ يَنْزِعَ إلى أهْلِهِ، وَيَتَزَوَّدُ لذلِكَ ثُمَّ يَرْجِعُ إلى خَدِيجَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنها. فَيَتَزَوَّدُ لِمِثْلِهَا، حَتّى جَاءَهُ الْحَقُّ وَهُوَ في غَارِ حِرَاءَ. فَجَاءَهُ الْمَلَكُ فَقَالَ: اِقْرأْ. فقَالَ: مَا أنَا بِقَارِئٍ. قَالَ: فَأخَذَنِي فَغَطَّنِي حَتّى بَلَغَ مِنِّي الْجَهْدُ، ثُمَّ أرْسَلَنِى فقَالَ: اِقْرأْ. فَقُلْتُ: لَسْتُ بقَارِئٍ. فَغطَّنِي الثَّانِيَةَ حتّى بَلَغَ مِنِّي الْجَهْدُ. ثُمَّ أرْسَلَنِي فقَالَ: اِقْرَأْ. فَقُلْتُ: مَا أنَا بِقَارِئٍ. فَأخَذَنِي فَغطَّنِي الثَّالِثَةَ حَتّى بَلَغَ مِنِّي الْجَهْدُ. ثُمَّ أرْسَلَنِى فقَالَ: اِقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ خَلَقَ ا״نْسَانَ مِنْ عَلَقٍ اِقْرَأْ وَرَبُّكَ ا״كْرَمُ الَّذى عَلَّمَ بِالْقَلَمِ عَلَّمَ ا״نْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ. فَرَجَعَ بِهَا رَسُولُ اللّه # يَرْجُفُ فُؤَادُهُ، فَدَخَلَ عَلىَ خَدِيجَةَ، فَقَالَ: زَمِّلُونِي زَمِّلُونِي. فَزَمَّلُوهُ حَتَّى ذَهَبَ عَنْهُ الرَّوْعُ. فقَالَ لِخَدِيجَةَ، وَأخْبَرَهَا الْخَبَرَ وقَالَ: لَقَدْ خَشِيْتُ عَلى نَفْسِي. قَالَتْ لَهُ خَدِيجَةُ: كَ َّ فَوَاللّهِ مَا يُخْزِيكَ اللّهُ أبَداً، إنَّكَ لَتَصِلُ الرَّحِمَ، وَتَصْدُقُ الْحَدِيثَ، وَتَحْمِلُ الْكَلَّ، وَتُكْسِبُ الْمَعْدُومَ، وَتَقْرِي الضَّيْفَ، وَتُعِينُ
عَلى نَوَائِبِ الْحَقِّ، ثُمَّ انْطَلَقَتْ بِهِ خَدِيجَةُ إلى وَرَقَةَ بْنِ نَوْفَلَ بْنِ أسَدِ ابْنِ

عَبْدِالْعُزّى بْنُ قَصَيٍّ، وَهُوَ ابْنُ عَمَّ خَدِيجَةَ رَضِيَ اللّهَ عَنها، وَكَانَ اِمْرَأ قَدْ تَنَصَّرَ فِي الْجَاهِلِيِّة، وَكَانَ يَكْتُبُ الْعِبْرَانِيَّ فَيَكْتُبُ مِنَ ا٭نْجِيلِ بِالْعِبْرَانِيِّة مَا شَاءَ اللّهُ أنْ يَكْتُبَ، وَكانَ شَيْخاً كَبِيراً قَدْ عَمَى. فقَالَتْ خَدِيجَةُ: يَا ابْنَ عَمِّ، اسْمَعْ مِنْ ابْنِ أخِيكَ مَا يَقُولُ، فقَالَ لَهُ وَرَقَةُ: يَا ابْنَ أخِى مَاذَا تَرَى؟ فَأخْبَرَهُ رَسُولُ اللّهِ # خَبَرَ مَا رَأى. فقَالَ لَهُ وَرَقَةُ: هذَا النَّامُوسُ الَّذِي أُنْزِلَ عَلي مُوسى يَا لَيْتَنِي فِيهَا جَذَعاً، لَيْتَنِي أكُونُ حَيًّا إذْ يُخْرِجُكَ قَوْمُكَ. فقَالَ رَسُولُ اللّهِ #: أوْ مُخْرِجِيَّ هُمْ قَالَ: نَعَمْ لَمْ يَأتِ رَجُلٌ قَطُّ بِمِثْلِ مَا جِئْتَ بِهِ إ٪َّ عُودِيَ، وَإنْ يُدْرِكْنِي يَوْمُكَ أنْصُرْكَ نَصْراً مُؤَزَّراً. ثُمَّ لَمْ يَنْشَبْ وَرَقَةُ أنْ تُوُفِّيَ وَفَتَرَ الْوَحْيُ[. أخرجه الشيخان.»غَطَّه« إذا ضمه بشدة كما يغطه في الماء إذا بالغ في حطه فيه.و»الكَلُّ« العيال والحوائج المهمة.و»تكسبُ المعدومَ« أي تصل الى كل معدوم وتناله، و يتعذر عليك لبعده، وقيل تكسب المعدوم: أى تعطيه غيرك وتوصله الى كل من هو معدومٌ عنده.و»الناموس« صاحب سر الملك الذي يحضر إ بخير، وسمى به جبريل ٭نه مخصوص بالوحي والغيب الذي يطلع عليهما أحد من المئكة غيره.و»الجذع« هنا كناية عن الشباب أي ليتني أكون شابا عند ظهورك ٭نصرك وأعينك.و»المؤزَّرُ« المؤكد .

1. (5563)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a vahiy olarak ilk başlayan şey uykuda gördüğü salih rüyalar idi. Rüyada her ne görürse, sabah aydınlığı gibi aynen vukua geliyordu. (Bu esnada) ona yalnızlık sevdirilmişti. Hira mağarasına çekilip orada, ailesine dönmeksizin birkaç gece tek başına kalıp, tahannüsde bulunuyordu. -Tahannüs ibadette bulunma demektir.- Bu maksadla yanına azık alıyor, azığı tükenince Hz. Hatice (radıyallahu anha)'ye dönüyor, yine aynı şekilde azık alıp tekrar gidiyordu. Bu hal, kendisine Hira mağarasında Hak gelinceye kadar devam etti. Bir gün ona melek gelip:

"Oku!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm:

"Ben okuma bilmiyorum!" cevabını verdi. (Aleyhissalâtu vesselâm hadisenin gerisini şöyle anlatıyor: "Ben okuma bilmiyorum deyince) melek beni tutup kucakladı, takatım kesilinceye kadar sıktı. Sonra bıraktı. Tekrar:

"Oku!" dedi. Ben tekrar:
"Okuma bilmiyorum!" dedim. Beni ikinci defa kucaklayıp takatım kesilinceye kadar sıktı. Sonra tekrar bıraktı ve "Oku!" dedi. Ben yine: "Okuma bilmiyorum!" dedim. Beni tekrar alıp, üçüncü sefer takatım kesilinceye kadar sıktı. Sonra bıraktı ve:
"Yaratan Rabbinin adıyla oku! O, insanı bir kan pıhtısından yarattı. Oku, Rabbin kerimdir, o kalemle öğretti. İnsana bilmediğini öğretti" (Alak 1-5) dedi.
"Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu vahiyleri öğrenmiş olarak döndü. Kalbinde bir titreme (bir korku) vardı. Hatice'nin yanına geldi ve:
"Beni örtün, beni örtün!" buyurdu. Onu örttüler. Korku gidinceye kadar öyle kaldı. (Sükunete erince) Hz. Hatice (radıyallahu anhâ)'ye başından geçenleri anlattı ve:
"Nefsim hususunda korktum!" dedi. Hz. Hatice de:
"Asla korkma! Vallahi Allah seni ebediyen rüsvay etmeyecektir. Zira sen, sıla-i rahimde bulunursun, doğru konuşursun, işini göremeyenlerin yükünü taşırsın. Fakire kazandırırsın, misafire ikram edersin, Hak yolunda zuhur eden hadiseler karşısında (halka) yardım edersin!" dedi. Sonra Hz. Hatice, Aleyhissalâtu vesselâm'ı alıp Varaka İbnu Nevfel İbnu Esed İbnu Abdi'l-Uzza İbni Kusay'a götürdü. Bu zat, Hz. Hatice'nin amcasının oğlu idi. Cahiliye devrinde Hıristiyan olmuş bir kimseydi. İbranice (okuma) yazma bilirdi. İncil'den, Allah'ın dilediği kadarını İbranice olarak yazmıştı. Gözleri âma olmuş yaşlı bir ihtiyardı. Hz. Hatice kendisine:
"Ey amcaoğlu! Kardeşinin oğlunu bir dinle, ne söylüyor!" dedi. Varaka Aleyhissalâtu vesselâm'a:
"Ey kardeşim oğlu! Neler de görüyorsun?" diye sordu. Aleyhissalâtu vesselâm gördüklerini anlattı. Varaka da Ona:
"Bu gördüğün melektir. O, Hz. Musa'ya da inmiştir. Keşte ben genç olsaydım (da sana yardım etseydim); keşke, kavmin seni sürüp çıkardıkları vakit hayatta olsaydım!" dedi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Onlar beni buradan sürüp çıkaracaklar mı?" diye sordu. Varaka:
"Senin getirdiğin gibi bir din getiren hiç kimse yok ki, ona husumet edilmemiş olsun! O gününü görürsem, sana müessir yardımda bulunurum!" dedi. Ancak çok geçmeden Varaka vefat etti ve vahiy de fetrete girdi (kesildi.)" [Buharî, Bed'ü'l-Vahy, Enbiya 21, Tefsir, Alak Tabir 1; Müslim, İman 252, (160); Tirmizî, Menakıb 13, (3636).][59]

-5564 -2- وعن يَحْيى بنْ أبي كَثِيرٍ قال:]سَأَلْتُ أَبَا سَلَمَةَ بْنَ عَبْدِ الرَّحْمنِ عَنْ أوَّلِ مَا نَزَلَ مِنَ الْقُرآن. فَقَالَ: يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ. قُلْتُ: إنَّهُمْ يَقُولُونَ: اقْرَأْ باسْمِ رَبِّكَ الَّذِى خَلَقَ. قَالَ أَبُو سَلَمَةَ: سَأَلْتُ جَابِراً رَضِيَ اللهُ عَنه عَنْ ذلِكَ فَقَالَ: َ أُحَدِّثُكَ إ َّ مَا حَدَّثَنَا بِهِ رَسُولُ اللهِ # قَالَ: جَاوَرْتُ بِحِرَاءَ شَهْراً، فَلَمَّا قَضَيْتُ جِوَارِى هَبَطْتُ فَنُودِيتُ فَنَظَرْتُ عَنْ يَمِينِي فَلَمْ أرَ شَيْئاً، وَنَظَرْتُ عَنْ شِمَالِي فَلَمْ أرَ شَيْئاً، وَنَظَرْتُ خَلْفِي فَلَمْ أرَ شَيْئاً، فَرَفَعْتُ رَأسِى فَرَأيْتُ شَيْئاً فَلَمْ أثْبُتْ لَهُ. فَأتَيْتُ خَدِيجَةَ، فَقُلْتُ: دَثِّرُونِي. فَنَزَلَ: يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ، قُمْ فَأنْذِرْ، وَرَبَّكَ فَكَبِّرْ، وَثِيَابَكَ فَطَهِّرْ، وَالرُّجْزَ فَاهْجُرْ وذلِكَ قَبْلَ أنْ تُفرَضَ الصَّةُ[. أخرجه الشيخان والترمذي .

2. (5564)- Yahya İbnu Ebi Kesir anlatıyor: "Ebu Seleme İbnu Abdirrahman'a Kur'an'dan ilk inenin ne olduğunu sordum.

"Ya eyyühe'l-Müddessir (ey örtüsüne bürünmüş)! (suresi)dir!" dedi. Ben:

"İyi ama, başkaları ilk inenin İkra' bismi Rabbikellezi halak (suresidir). diyorlar" dedim. Bunun üzerine Ebu Seleme:

"Ben bu hususta Hz. Cabir (radıyallahu anh)'e sormuştum. O bana:

"Sana, Resulullah Aleyhissalâtu vesselâm'ın söylediğinden başka bir şey söylemeyeceğim, Aleyhissalâtu vesselâm:

"Bir ay kadar Hira mağarasına mücavir oldum (itikafa girdim). Mücaveretimi (itikafımı) tamamlayınca, dağdan indim. Derken bana bir seslenen oldu. Sağıma baktım, hiçbir şey görmedim. Soluma baktım, yine bir şey görmedim. Arkama baktım bir şey görmedim. Derken başımı kaldırdım, bir şey gördüm, ama (bakmaya) dayanamadım. Hemen Hatice'nin yanına geldim:

"Beni örtün!" dedim. Derken şu ayetler nazil oldu. (Mealen): "Ey örtüsüne bürünen! Kalk! (insanları ahiretle) korkut! Rabbini büyükle, elbiseni temizle. Pislikten kaçın.." (Müddessir suresi). Bu vahiy namaz farz kılınmazdan önceydi." [Buharî, Bed'ü'l-Vahy, Bed'ül-Halk 6, Tefsir, Müddessir; Tefsir, Alak, Edeb 118; Müslim, İman 257, (161).][60]

-5565 -3- وعن عمر رَضِيَ اللهُ عَنه قال:]كَانَ رَسُولُ اللهِ # إذَا نَزَلَ عَلَيْهِ الْوَحْىُ يُسْمَعُ عِنْدَ وَجْهِهِ كَدَوِىِّ النَّحْلِ؛ فَأُنْزِلَ عَلَيْهِ يَوْماً فَمَكَث سَاعَةً. ثمَّ

سُرِّى عَنْهُ فَقَرَأ: قَدْ أفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ الي عَشْرِ آيَاتٍ مِنهَا مِنْ أوَّلِهَا؛ وَقالَ: مَنْ أقَامَ هذِهِ الْعَشْرَ اŒيَاتَ دَخَلَ الْجَنَّةَ. ثُمَّ اسْتَقْبَلَ الْقِبْلَةَ وَرَفَعَ يَدَيْهِ وَقالَ: اللُّهمَّ زِدْنَا وَ تَنْقُصْنَا، وَأكْرِمْنَا وَ تُهِنَّا، وَأعْطِنَا وَ تَحْرِمْنَا، وآثِرْنَا وَ تُؤْثِرْ عَلَيْنَا، اللُّهمَّ أرْضِنَا وَارْضَ عَنَّا[. أخرجه الترمذي.

3. (5565)- Hz. Ömer (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a vahiy indiği zaman, yüzünün yakınlarında arı uğultusu gibi bir ses işitilirdi. Bir gün, O'na vahiy indirildi. Bir müddet öyle kaldı. Sonra o hal açıldı. O da Mü'minun suresinden ilk on ayeti okudu:
"Mü'minler kurtuluşa ermiş, umduklarına kavuşmuşlardır. Onlar namazlarını Allah'tan korkarak, hürmet ve tevazu içinde ve tâdil-i erkan ile kılarlar. Onlar dünya ve ahiretlerine faydası dokunmayan her türlü şeyden yüz çevirirler. Onlar nail oldukları her türlü nimetin zekatını aksatmadan verirler. Onlar namuslarını korurlar. Ancak hanımlarına ve cariyelerine karşı müstesna, bunlarla olan yakınlıklarından dolayı kınanmazlar Kim helal sınırını aşarak bunların ötesine geçmek isterse, işte öyleleri haddini aşmış olanlardır. O mü'minler ki, Allah'a ve kullara karşı olan emanet ve mesuliyetlerini yerine getirirler ve sözlerinde dururlar. Onlar namazlarını devamlı olarak, vaktinde ve şartlarına riayet ederek kılarlar. İşte onlar varislerin ta kendileridir. Onlar Firdevs cennetine varis olurlar. Onlar orada ebedî olarak kalacaklardır" (Mü'minun, 1-11).
Arkadan dedi ki: "Kim bu on ayeti yerine getirirse cennete girer."
Sonra kıbleye yöneldi ve ellerini kaldırıp:
"Allahım (hayrımızı) artır, bizi (iyilik yönüyle) noksanlaştırma. Bize ikram et, zillete düşürme. Bize ihsanda bulun, mahrum etme. Bizi tercih et, (düşmanlarımızı) bize tercih etme. Allahım, bizi razı kıl, bizden de razı ol!" buyurdular." [Tirmizî, Tefsir, Mü'minun, (3172).][61]

5566- 4- وعن ابن عبَّاس رَضِيَ اللّهُ عَنهما قال:]آخِرُ آيَةٍ نَزَلَتْ عَلى رَسُولِ اللّهِ # آيَةُ الرِّبَا[. أخرجه البخاري .

4. (5566)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a inen en son ayet Riba ayetidir." [Buharî, Bakara 53.]

[62]

-5567 -5- وعن جابرٍ رَضِيَ اللهُ عَنه قال:]كَانَ رَسُولُ اللهِ # يَعْرِضُ نَفْسَهُ بِالْمَوْقِفِ، فَيَقُولُ: أَ رَجُلٌ يَحْمِلُنِي إلى قَوْمِهِ، فإنَّ قُرَيْشاً مَنَعُونِي أَنْ أُبَلِّغَ كَمَ رَبِّي[. أخرجه أبو داود والترمذي .

5. (5567)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), hacc mevsiminde vakfe mahallinde kendini hacılara arzediyor: "Beni kavmine götürecek bir kimse yok mu? Kureyş, Rabbimin kelamını tebliğ etmeme mani oldu" diyordu." [Ebu Davud, Sünnet 22, (4734); Tirmizî, Sevabu'l-Kur'an 24, (2926).][63]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadisler Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a vahyin başlamasıyla ilgilidir. Vahiy lügat olarak, gizlice bildirmek demektir. Yazma, yazılan şey, gönderme (ba's), ilham, emir, ima, işaret, peş peşe ses çıkarma manalarına gelir. Şer'î bir ıstılah olarak şeriatın bildirilmesi demektir. Vahy birçok durumda vahyedilen şey manasında ism-i mef'ul olarak kullanılmaktadır. Bu açıdan, Allah'ın, Resul-i Ekrem'e indirilen kelamına vahy denmektedir.

2- İlk hadis, (5563), vahyin Resulullah'a rüyayı sadıka şeklinde geldiğini belirtir. Bazı rivayetlerde rüyayı saliha denmiştir. Bu rüya, uykuda görülenin sabahleyin aynen çıkması olarak tarif edilmiştir. Karışıklık olmayan bir rüyadır. Bu, uyanıklık halinde görülecek şeylere bir alıştırma, hazırlama safhasıdır. Bunu, uyanık halde ışık görme, ses işitme hadiseleri, yolda yürürken, taşların ve ağaçların selam vermeleri takip etmiştir. Beyhakî rüya döneminin altı ay sürdüğünü benimser. İbnu Hacer, "Kırk yaşını tamamlayınca, doğduğu ay olan Rebiulevvel ayında, peygamberlik rüya ile başlamış olmalı, aynı yılın Ramazanında da uyanık haldeki vahiy başlamalı" der.

3- Resulullah ilk safhada yalnızlık muhabbetinin sevkiyle Hira mağarasına gitmiş, tahannüsde bulunmuştur. Tahannüs, tahannüf yani haniflik yapmak demektir. Kelime, tahannüfün sonundaki fe'nin se'ye kalbiyle ortaya çıkmıştır. Öyleyse kök manasıyla, hanifleri takip etmek, onların yolunda gitmek demektir.

Haniflik Hz. İbrahim aleyhisselam'ın dininin adıdır. Bazı rivayetlerde Zührî'nin derci olarak tahannüs'ün taabbüd olarak açıklandığı görülür. Bu mağaraya çekilme safhasının, bir ay kadar devam ettiği ve bunun Ramazan ayında vuku bulduğu bilinmektedir.
Resulullah bu safhada Hz. Cebrail'i Mekke-i Mükerreme'nin Ecyad nam kevkiinde görür. Cebrail aleyhisselam: "Ey Muhammed!" diye bağırır. Sağa, sola, öne, arkaya, bakar fakat kimseyi göremez. Derken başını semaya kaldırır. Onu, semayı gözün alabildiğine kaplamış olarak bir kürsü üzerinde oturmuş görür.
"Ey Muhammed ben Cibril'im, Cibril'im!" der. Aleyhissalâtu vesselâm bu manzaradan korkar, kaçıp, kalabalığa karışır ve bir şey görmez olur. Bilahare kalabalıktan çıkınca aynı ses yine çağırır. O da tekrar kaçar.
Bundan sonra Cibril aleyhisselam'ın Hira'da görünmesi ve "Oku!" diye emretmesi hadisesi geliyor. Bazı rivayetler bu esnada Cibril'in iki kanadıyla göründüğünü zikreder, kanatlar gözleri kamaştıracak şekildedir, yakuttandır. Bu rivayet zayıftır. Sahih rivayetler, heyet-i asliyesi ile Cebrail'i Resulullah'ın iki sefer gördüğünü, bunun birinin, kendisinden yaratıldığı suret üzere görmeyi talep etmesi üzerine vukua geldiği, ikincisinin de Mirac'ta cereyan ettiğini gösterir. Resulullah'ın, Cebrail'i görmesiyle ilgili farklı rivayetlerin varlığını bilmede fayda var.

4- İlk vahiyden sonra Resulullah'ın hissettiği korkunun mahiyeti ne idi? Bu hususta İbnu Hacer, alimlerin on iki farklı tahminde bulunduklarını kaydeder:
1) Cünun ve gördüklerinin kehanet olması. Çünkü kâhinler ahlaksız insanlardı. Bu sebeple onlardan zaten hoşlanmıyordu.
2) Hâcis denen ve fikr-i sabit gibi insana musallat olan düşünceler.
3) Şiddetli korkudan ölme.
4) Hastalık,
5) Hastalığın devamı,
6) Peygamberlik yükünü taşımaktan acz,
7) Meleğe, korku sebebiyle bakmaktan acz,
8) Kavminin ezasına sabredememe,
9) Öldürülmek,
10) Vatanından ayrılma,
11) Yalanlanma,
12) Ayıplanma,
İbnu Hacer, bu görüşlerden üçüncüsünü ve ondan sonra gelen ikisini daha doğru, şüphelerden daha salim bulur, diğerlerine itiraz edildiğini söyler.

5- Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın o korku hissettiği anlarda Hz. Hatice tarafından teselli edilmesi ve tesellide kullandığı ikna edici delillerin, Aleyhissalâtu vesselâm'ın peygamberlikten önce izhar ettiği ahlaki kemalleri olması, üzerinde durulması gereken bir husustur. İlk Müslüman Hz. Hatice'yi Resulullah'ın hak peygamber oluşuna inanmaya, iknaya sevkeden husus mucize değil, O'nun önceden bilinen doğru sözlülüğü başta olmak üzere, dile getirmiş olduğu diğer ahlaki vasıflardır. Nice mucize gördüğü halde inanmayanlara rağmen, mucizesiz olarak sözündeki doğruluk ve ahlakındaki kemal sebebiyle iman... Bu daha selametli, daha içten bir iman olmalıdır. Aleyhissalâtu vesselâm'ın bu cihetten ortaya koyduğu mucize, ehemmiyetçe Şakk-ı Kamer mucezisini geçmese de geri de kalmaz. Kur'an-ı Kerim'de her iki hususa da temas edilmiştir (Kalem 4, Kamer 1).
Bu vak'adan hareketle, alimler, musibet ve sıkıntıya düşenleri, münasib sözlerle teselli etmenin müstehab olacağını, musibete düşen kimsenin de güvendiği kimselere halini açmasının uygun olacağını söylemişlerdir.

6- Resulullah'ın Varaka'ya götürülmesi, vahyin başlangıcındaki hadiselerin mühimlerindendir. Onun Kütüb-i Sabıka'yı bilen biri olarak Aleyhissalâtu vesselâm'ın risaletini te'yid etmesi, müjdelemesi, kavminin ileride Mekke'den çıkaracağını haber vermesi, Efendimiz'in o kitaplarda teferruatlı olarak tavsif edildiğini gösterir.
Varaka'yı daha önce tanıttığımız için burada tekrar etmeyeceğiz.

7- Fetretu'l-Vahy, ilk vahiyden sonra araya giren fasılayı ifade eder. Yani Hira dağında başlayan vahiy belli bir sistemle devam etmemiş, bilakis bir müddet kesilmiştir. Bu kesilmenin Aleyhissalâtu vesselâm'ın üzerinde ilk vahiyle hasıl olan korkunun gitmesi, vahyin gelmesine iştiyak duyması gayesini güttüğü belirtilmiştir.
Bu fetretin müddeti ihtilaflıdır. Birkaç gün diyen rivayetlerin yanıbaşında üç yıl diyenler de var. Umumiyetle üç yıl diyen rivayetler daha kavi bulunmuş, diğerleri te'vil edilmiştir. Suheylî, fetretü'lvahyin iki buçuk yıl olduğuna dair mevsuk rivayeti makul kabul eder. Buna altı aylık rüya dönemini de ekleyerek üç yıla çıkarır. Böylece reddedilmeyecek bir te'lif ve te'vilde bulunur.
Mekkedeki peygamberlik müddetinin 10 veya 13 yıl olduğuna dair ihtilafın "fetretü'lvahy" meselesine dayandığını belirten Suheylî, 10 yıl diyenlerin, fetretü'lvahyi hesaba dahil etmemiş olabileceklerine dikkat çeker.

8- İlk inen sure hususunda, kaydedilen rivayetlerde bir tearuz gözükmektedir.

Birinci rivayet Alak suresini ilk inen sure olarak belirlerken, ikinci rivayette (5564) Müddessir suresinin ilk inen sure olduğu ifade edilmektedir. Bu ikinci rivayeti esas alanlardan ,ilk nazil olan surenin Müddessir olduğunu cezmen söyleyen de çıkmıştır. Buhârî'nin bir rivayetinde açık olarak görüldüğü üzere, Müddessir suresi fetretü'lvahiyden sonra ilk inen suredir. Hz. Cabir (radıyallahu anh)'in bir rivayetinde Aleyhissalâtu vesselâm şöyle buyurmuştur:
"Ben yürürken birden semadan gelen bir ses işittim. Bakışlarımı (o tarafa) çevirdim. (Sesin sahibi) bana Hira'da gözükmüş olan melekti, arz ve sema arasına kurulmuş bir kürsi üzerinde oturuyordu. O (manzara)dan korktum. Hemen (eve) döndüm ve:
"Beni örtün!" dedim. Allah Teala hazretleri: "Ey örtüsüne bürünen! Kalk ve inzarda bulun..." diye Müddessir suresini "pislikten de kaçın" ayetine kadar inzal buyurdu. Ondan sonra vahiy kızıştı da kızıştı."
İbnu Hacer, bu rivayetteki ziyade cümlelerde gelen tasrihten, bazılarınca ileri sürülen işkalin kalkacağını belirtir.

9- Vahyin geliş tarzıyla ilgili bir açıklama Hz. Ömer tarafından yapılmaktadır (5565). Hz. Ömer (radıyallahu anh), vahiy esnasında arı kovanından işitilen uğultu nevinden bir sesin, Resulullah'ın başından işitildiğini söyler. Vahyin gelişi hususunda bu bize bir bilgi verse de, mahiyetini tam olarak anlamak, anlatmak biraz zor bir iş. Beşer-İlah arasındaki bu muharebe irtibatı nasıl bir hâdisedir? Başka rivayetlerde de gelmiş olan birkısım haricî tezahürler daha zikredilse de, vahiy hâdisesi, esas itibariyle harice kapalı olan bir hâdise, sadece vahye mazhar kişi tarafından yaşanan bir hal olarak kalma durumundadır.
Başka rivayetlerdeki açıklamalara göre:

* Vahiy hali, Resulullah'a ağır gelen bir durumdur, epeyce bir sıkıntı ve sıklet hali yaşatmaktadır. Öyle ki, en soğuk günde bile buram buram terleme hasıl etmektedir. Deve üzerinde vahyin geldiği de olmuş, o esnada deveye çöken ağırlık sebebiyle devenin karnı yere değecek şekilde bacakları yay gibi kavis yapmıştır. Zeyd İbnu Sabit, bir seferinde vahiy esnasında dizi Resulullah'ın dizine değdiği için, duyduğu sıklet sebebiyle bacaklarının tamamen ezildiği, bir daha yürüyemeyecek hale geldiği zannına düştüğünü, ancak vahyin sona ermesiyle eski haline döndüğünü anlatır. Vahiy hâdisesinin "ağır"lığı bizzat Kur'an ayetiyle tescil edilmiştir (Müzzemmil 5).

* Vahiy geldiği sırada Aleyhissalâtu vesselâm, üzerini örttürüyor, normal uyanıklığa benzemeyen bir halete giriyor. Bu halde kalbine tulû eden vahiyler, vahiy hali geçtikten sonra ezberlenmiş bir halde hafızada olduğu gibi

kaydediliyordu. Resulullah savaş sırasında bile yanından ayırmadığı vahiy katibine vahyi imla (dikte) ettiriyor. Yazdırdığı vahyi bir de okutup, kontrol ederek yazma sırasında bir hata olmuş ise düzelttiriyordu. Bazı rivayetler, ilk sıralarda, Aleyhissalâtu vesselâm'ın gelen vahyi "unutabilirim" endişesiyle vahyin gelmesi esnasında tekrar etmeye yeltendiğini, ancak ayet-i kerime ile müdahale edilerek, bu endişe ve telaşın yersiz olduğunun bildirildiğini belirtir.

Şu ayet bu maksadla vahyolunmuştur: "Ey habibim! Cebrail sana Kur'an'ı okurken, acele edip de dilini kıpırdatma. Onu biraraya toplayıp okutmak bize aittir. Cebrail'e okuttuğumuzda sen onun okuyuşunu takip et. Sonra onu açıklamak yine bize aittir" (Kıyamet 16-19).
Bu hâdise bize, vahiy halinde, Resulullah'ın tam bir şuur halinde olduğunu ifade etmesi bakımından ehemmiyetlidir. Normal uyanıklığın dışında bir hal yaşamış olması yanlış yoruma kabil bir durumdur. Bu İlahî müdahale ile anlıyoruz ki, vahiy hâdisesi sırasında tam bir uyanıklık ve şuur hali mevcuttur. Kendisine ilka olunanı Aleyhissalâtu vesselâm algılayabilmekte, "kaybederim" endişesini duymakta ve ezberleme arzusuyla tekrar edip dudaklarını kıpırdatmaktadır. Yukarıda kaydettiğimiz vahiyden sonra Aleyhissalâtu vesselâm vahyin mekanizmasını öğrenmiş olarak ezberleme gayretini terketmiştir.

* Vahiy Aleyhissalâtu vesselâm'a muhtelif şekillerde gelmiştir:

** Çıngırak sesi şeklinde gelme. Bu Hz. Peygamber'e en zahmetli olan çeşididir. Hariçten bunun arı uğultusu şeklinde hissedildiği belirtilir.

** Kalbine atılmak suretiyle gelme.

** Rüyada öğrenmek suretiyle gelme.

** Miraçta olduğu üzere doğrudan doğruya Allah'tan vahyi telakki etmek suretiyle gelme. Bu tarz vahiyde melek arada elçi değildir.

** İlham suretiyle gelme. [64]

DÖRDÜNCÜ BAB

İSRA

-5568 -1- عن أنس رَضِيَ اللهُ عَنه عَنْ مَالِكِ بْنِ صَعْصَعةَ رَضِيَ اللهُ عَنه:]أنَّ رَسُولَ اللهِ # حَدَّثَهُمْ عَنْ لَيْلَةِ أُسْرِيَ بِهِ. قَالَ: بَيْنَا أنَا فِي الْحَطِيمِ، وَرُبَّمَا قَالَ فِي الْحِجْرِ مُضْطَجِعاً، زَادَ فِي رِوَايَةٍ: بَيْنَ النَّائِمِ وَالْيَقْظَانِ إذْ أتَانِي آتٍ فَشَقَّ مَا بَيْنَ هذِهِ. يَعْنِى ثُغْرَةَ نَحْرِهِ الى شِعْرَتِهِ؛ قَالَ: فَاسْتَخْرَجَ قَلْبِي، ثُمَّ أُتِيتُ بِطِسْتَ مِنْ ذَهَبٍ مَمْلُوءٍ إيمَاناً. فَغُسِلَ قَلْبِي، ثُمَّ حُشِيَ، ثُمَّ أُعِيدَ، ثُمَّ أُتِيتُ بِدَابَّةٍ دُونَ الْبَغْلِ وَفَوْقَ الْحِمَارِ أبْيَضَ، هُوَ الْبُرَاقُ. يَضَعُ خَطْوَهُ عِنْدَ أقْصى طَرْفِهِ، فَحُمِلْتُ عَلَيْهِ. فَانْطَلَقَ بِى جِبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّمُ حَتّى أتَى السَّمَاءَ الدُّنْيَا فَاسْتَفْتَحَ، فَقِيلَ: مَنْ هذَا؟ قَالَ: جِبْرِيلُ. وَمَنْ مَعَكَ؟ قَالَ: مُحَمُّد #. قِيلَ: وَقَدْ أُرْسِلَ إلَيْهِ؟ قَالَ: نَعَمْ. قِيلَ: مَرْحَباً بِهِ. فَنِعْمَ الْمَجِئُ جَاءَ، ففُتِحَ، فَلَمّا خَلَصْتُ فإذَا فِيهَا آدَمُ عَلَيْهِ السَّمُ؛ فقَالَ: هذَا أبُوكَ آدَمُ، فَسَلِّمْ عَلَيْهِ، فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ: فَرَدَّ عَليَّ السَّمَ، ثُمَّ قَالَ: مَرْحَباً بِابْنِ الصَّالِحِ؛ وَالنَّبِيِّ الصَّالِحِ؛ ثُمَّ صَعِدَ بِي حَتّى أتَيْنَا السَّمَاءَ الثَّانِيَةَ، فَاسْتَفْتَحَ. فَقِيلَ: مَنْ هذَا؟ قَالَ: جِبْرِيلَ. قِيلَ: وَمَنْ مَعَكَ؟ قَالَ: مُحَمُّد #. قِيلَ: وَقَدْ أُرْسِلَ إلَيْهِ؟ قَالَ: نَعَمْ. قِيلَ مَرْحَباً بِهِ وَلَنِعْمَ الْمَجِئُ جَاءَ. فَفُتِحَ، فَلَمَّا خَلَصْنَا فَإذَا أنَا بِيَحْيَى وَعِيسَى وَهُمَا ابْنَا الْخَالَةِ. قَالَ: هذَا يَحْيَى وَعِيسَى عَلَيْهِمَا السَّمُ فَسَلِّمْ عَلَيْهِمَا، فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِمَا،

فَرَدَّا عَلَيَّ السَّمَ ثُمَّ قَا: مَرْحَباً بِا٬خ الصَّالِحِ وَالنَّبِيِّ الصَّالِحِ ثُمَّ صَعِدَ بِي إلى السَّمَاءِ الثَّالِثَةِ، فَاسْتَفْتَحَ فَقِيلَ: مَنْ هذَا؟ قَالَ: جِبْرِيلُ. قِيلَ: وَمَنْ مَعَكَ؟ قَالَ: مُحَمُّد قِيلَ: وَقَدْ أُرْسِلَ إلَيْهِ؟ قَالَ: نَعَمْ قِيلَ: مَرْحَباً بِهِ فَلَنِعْمَ الْمَجِيءُ جَاءَ، فَفُتِحَ لَنَا، فَلَمَّا خَلَصْنَا فإذَا يُوسُفُ عَلَيْهِ السَّمُ قَالَ: هذَا يُوسُفُ، فَسَلِّمْ عَلَيْهِ، فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ، فَرَدَّ عَلَيَّ. ثُمَّ قَالَ: مَرْحَباً بِا٬خ الصَّالِحِ وَالنَّبِيِّ الصَّالِحِ؛ ثُمَّ صَعِدَ بِي حَتّى أتَى السَّمَاءَ الرَّابِعَةَ، فَاسْتَفْتَحَ. فَقِيلَ: مَنْ هذَا؟ قَالَ: جِبْرِيلُ. قِيلَ: وَمَنْ مَعَكَ؟ قَالَ: مُحَمُّد. قِيلَ: أوَقَدْ أُرْسِلَ إلَيْهِ. قَالَ: نَعَمْ. قِيلَ: مَرْحَباً بِهِ فَلَنِعْمَ الْمَجِئُ جَاءَ فَفُتِحَ، فَلَمَّا خَلَصْنَا فإذَا إدْرِيسُ عَلَيْهِ السَّمُ. قَالَ: هذَا إدْرِيسُ، فَسَلِّمْ عَلَيْهِ، فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ. فَرَدَّ عَلَيَّ ثُمَّ قَالَ: مَرْحَباً بِا٬خِ الصَّالِحِ وَالنَّبِىِّ الصَّالِحِ. ثُمَّ

صَعِدَ بِى حَتّى أتَى السَّمَاءَ الْخَامِسَةَ، فَاسْتَفْتَحَ. فَقِيلَ: مَنْ هذا؟ قَالَ: جِبْرِيلَ. قِيلَ: وَمَنْ مَعَكَ؟ قَالَ: مُحَمَّدٌ # قِيلَ: وَقَدْ أُرْسِلَ إلَيْهِ. قَالَ: نَعَمْ. قِيلَ: مَرْحَباً بِهِ فَلَنِعْمَ الْمَجِئُ جَاءَ ففتح، فَلَمَّا خَلَصْنَا فَإِذَا هَارُونَ عَلَيْهِ السَّمُ. قَالَ: هذا هَارُونَ، فَسَلِّمْ عَلَيْهِ، فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ فَرَدَّ عَلَيّ. ثُمَّ قَالَ: مَرْحَباً با٬خ الصَّالِحِ وَالنَّبِيِّ الصَّالِحِ. ثُمَّ صَعِدَ بِى حَتَّى أتَى السَّمَاءَ السَّادِسَةَ، فَاسْتَفْتَحَ. فقيل: مَنْ هذا؟ قَالَ: جِبْرِيلَ. قِيلَ: وَمَنْ مَعَكَ؟ قَالَ: مُحَمَّدٌ. قِيلَ: وَقَدْ أُرْسِلَ إلَيْهِ؟ قَالَ: نَعَمْ. قِيلَ: مَرْحَباً بِهِ، فَلَنِعْمَ الْمَجِئُ جَاءَ. ففَتَحَ. فَلَمَّا خَلَصْنَا فَإِذا مُوسى عَلَيْهِ السَّمُ، قَالَ: هذا مُوسَى، فَسَلِّمْ عَلَيْهِ، فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ، فَرَدَّ عَلَيَّ. ثُمَّ قَالَ: مَرْحَباً با٬خ

الصَّالِحِ وَالنَّبِيَّ الصَّالِحِ فَلَمَّا جَاوَزْتُهُ بَكَى. فَقِيلَ لَهُ: مَا يُبْكِيكَ؟ قَالَ: أبْكِى ٬نَّ غُماً بُعِثَ بَعْدِي يَدْخُلُ الْجَنَّةَ مِنْ أُمَّتِهِ أكْثَرُ مِمَّنْ يَدْخُلُهَا مِنْ أُمَّتِي. ثُمَّ صَعِدَ بِي الَى السَّمَاءِ السَّابِعَةِ، فَاسْتَفْتَحَ. فَقِيلَ: مَنْ هذا؟ قَالَ جِبْرِيلُ. قِيلَ: وَمَنْ مَعَكَ؟ قَالَ: مُحَمَّدٌ. قِيلَ: وَقَدْ أُرْسِلَ إلَيْهِ؟ قَالَ: نَعَمْ. قِيلَ مَرْحَباً بِهِ فَلَنِعْمَ الْمَجِئُ جَاءَ، فَفُتِحَ. فَلَمَّا خَلَصْتُ فَإِذَا إبْرَاهِيمُ عَلَيْهِ السَّمَ. قَالَ: هذا أبُوكَ إبْرَاهِيمُ، فَسَلِّمْ عَلَيْهِ فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ، فَرَدَّ السَّمَ. ثُمَّ قَالَ: مَرْحَباً با٬بْنِ الصَّالِحِ وَالنَّبِيِّ الصَّالِحِ. ثُمَّ رُفِعْتُ الى سِدْرَةِ الْمُنْتَهى، فإِذا نَبْقِهَا مِثْلُ قِلِ هَجَرَ، وإِذَا أوْرَاقُهَا مِثْلُ آذَانِ الْفِيلَةِ؛ قَالَ: هذِهِ سِدْرَةُ الْمُنْتَهى، وإِذَا أرْبَعَةُ أنْهَارِ: نَهْرَانِ بَاطِنَانِ وَنَهْرَانِ ظَاهِرَانِ؟ قُلْتُ: مَا هَذَانِ يَا جِبْرِيلُ؟ قَالَ: أمَّا الْبَاطِنَانِ فَنَهْرَانِ فِي الْجَنَّةِ، وأمَّا الظَّاهِرَانِ فَالنِّيلُ والْفُرَاتُ، ثُمَّ رُفِعَ لِيَ الْبَيْتُ الْمُعْمُورُ. ثُمَّ أُتِيتُ بِإِنَاءٍ مِنْ خَمْرٍ، وإِنَاءٍ مِنْ لَبَنٍ، وإِنَاءٍ مِنْ عَسَلٍ؛ فَأَخَذْتُ اللَّبَنَ. فَقَالَ: هِيَ الْفِطْرَةُ الَّتِي أنْتَ عَلَيْهَا وَأُمَّتُكَ. قَالَ: ثُمَّ فُرِضَتِ عَلَيَّ الصَّةُ خَمْسُونَ صَةً كُلَّ يَوْمٍ. فَرَجَعْتُ فَمَرَرْتُ عَلى مُوسى عَلَيْهِ السَّمُ. فَقَالَ: بِمَ أُمِرْتَ فَقُلْتُ بِخَمْسِينَ صَةً في الْيَوْمِ وَاللَّيْلَةِ. فَقَالَ: إنَّ أمَّتَكَ َ تَسْتَطِيعُ خَمْسِينَ صَةً كُلَّ يَوْمٍ، وإِنِّي وَاللّهِ قَدْ جَرَّبْتُ النَّاسَ قَبْلَكَ وَعَالَجْتُ بَنِي إسْرَائِيلَ أشَدَّ الْمُعَالَجَةِ. فَارْجِعْ الى رَبِّكَ فَاسْأَلْهُ التَّخْفِيفَ ٬مَّتِكَ. فَرَجَعْتُ، فَوَضَعَ عَنِّي عَشْراً. فَرَجَعْتُ الى مُوسى. فَقَالَ: بِمَ أُمِرْتَ؟ قُلْتُ: وَضَعَ عَنّى عَشْراً. فَقَالَ: اِرْجِعْ الى رِبِّكَ فَاسْأَلْهُ التَّخْفِيفَ ٬مَّتِكَ فَرَجَعْتُ، فَوَضَعَ عَنّى عَشْراً

فَرَجَعْتُ الى مُوسى. فَقَالَ: مِثْلَهُ، فَلَمْ أزَلْ بَيْنَ رَبِّي وَمُوسى، حَتّى أُمِرْتُ

بِخَمْسِ صَلوَاتٍ، فَرَجَعْتُ الِى مُوسى عَلَيْهِ السَّمُ فقَالَ: بِمَ أمِرْتَ؟ قَلَتُ: بِخَمْسِ صَلوَاتٍ كُلَّ يَوْمٍ. فقَالَ: إنَّ أُمَّتَكَ َتَسْتَطِيعُ خَمْسَ صَلوَاتٍ كُلَّ يَوْمٍ فَارْجَعْ الَى رَبِّكَ فَاسْألْهُ التَّخْفِيفَ ُمَّتِكَ. قُلْتُ؛ قَدْ سَألْتُ رَبِّي حَتّى اسْتَحْيَيْتُ، وَلَكِنَّ أرْضَى وَأُسَلِّمُ فَلَمَّا جَاوَزْتُ مُوسى عَلَيْهِ السَّمُ نَادَى مُنَادٍ أمْضَيْتُ فَرِيضَتِي، وَخَفَفَّتُ عَنْ عِبَادِي. زَادَ روَايَةٍ: هُنَّ خَمْسٌ، وَهُنَّ بِخَمْسِينَ: َ يُبَدَّلُ الْقَوْلُ لَدَىَّ]. أخرجه الخمسة إ أبا داود، وهذا لفظ الشيخين .

1. (5568)- Hz. Enes (radıyallahu anh) Malik İbnu Sa'saa (radıyallahu anh)'dan naklen anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) onlara, Mirac'a götürüldüğü geceden anlatarak demiştir ki,

"Ben Ka'be'nin avlusundan Hatim kısmında -belki de Hıcr'da demişti- yatıyordum, -bir rivayette şu ziyade var: Uyku ile uyanıklık arasında idim- Derken bana biri geldi, şuradan şuraya kadar (göğsümü) yardı. -Bu sözüyle boğaz çukurundan kıl biten yere kadar olan kısmı kasdetti.- Kalbimi çıkardı. Sonra bana, içerisi imanla [ve hikmetle] dolu, altından bir kap getirildi. Kalbim [çıkarılıp su ve zemzem ile] yıkandı. Sonra içerisi (imanla) doldurulup tekrar yerine kondu. Sonra merkepten büyük katırdan küçük beyaz bir hayvan getirildi. Bu Burak'tı. Ön ayağını gözünün gittiği en son noktaya koyarak yol alıyordu. Ben onun üzerine bindirilmiştim. Böylece Cibril aleyhisselam beni götürdü. Dünya semasına kadar geldik. Kapının açılmasını istedi.

"Gelen kim?" denildi.

"Cibril!" dedi.

"Beraberindeki kim?" denildi.

"Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)!" dedi.

"O'na Mirac daveti gönderildi mi?" denildi.

"Evet!" dedi.

"Hoş gelmişler! Bu geliş ne iyi geliştir!" denildi.

Derken kapı açıldı. Kapıdan geçince, orada Hz. Adem aleyhiselam'ı gördüm.

"Bu babanız Adem'dir! Selam ver O'na!" dendi. Ben de selam verdim. Selamıma mukabele etti. Sonra bana:

"Salih evlad hoş gelmiş, salih peygamber hoş gelmiş!" dedi. Sonra Hz. Cebrail beni yükseltti ve ikinci semaya geldik. Kapıyı çaldı.

"Bu gelen kim?" denildi

."Ben Cibril'im!" dedi."

Beraberindeki kim?" denildi.
"Muhammed!" dedi.
"O'na Mirac daveti gönderildi mi?" denildi.
"Evet!" dedi.
"Hoş gelmişler! Bu geliş ne iyi geliş!" dediler. Derken bize kapı açıldı. İçeri girince, Hz. Yahya ve Hz. İsa aleyhimasselam ile karşılaştım. Onlar teyze oğullarıydı. Hz Cebrail:
"Bunlar Hz. Yahya ve Hz. İsa'dırlar, onlara selam ver!" dedi. Ben de selam verdim. Onlar da selamıma mukabelede bulundular. Sonra:
"Hoş geldin salih kardeş, hoş geldin salih peygamber" dediler. Sonra Cebrail beni üçüncü semaya çıkardı. Kapıyı çaldı.
"Bu gelen kim?" denildi.
"Cibril'im!" dedi.
"Yanındaki kim?" denildi.
"Muhammed'dir!" dedi.
"O'na Mirac daveti gitti mi?" denildi.
"Evet!" dedi.
"Hoş gelmişler! Bu geliş ne iyi geliş!" denildi. Kapı bize açıldı. İçeri girince Hz. Yusuf aleyhiselam'la karşılaştık. Cebrail:
"Bu Yusuf'tur! O'na selam ver!" dedi. Ben de selam verdim. Selamıma mukabele etti. Sonra:
"Salih kardeş hoş gelmiş, salih peygamber hoş gelmiş!" dedi.Sonra Cebrail beni dördüncü semaya çıkardı. Kapıyı çaldı.
"Bu gelen kim?" denildi.
"Cibril'im!" dedi.
"Beraberindeki kim?" denildi
"Muhammed!" dedi.
"Ona Mirac davetiyesi indi mi?" denildi.
"Evet!" dedi.
"Hoş gelmişler! Bu geliş ne iyi geliş!" dediler. Kapı açıldı. İçeri girdiğimizde, Hz. İdris aleyhisselam ile karşılaştık. Hz. Cebrail:
"Bu İdris'tir, O'na selam ver!" dedi. Ben selam verdim. O da selamıma mukabele etti. Sonra bana:
"Salih kardeş hoş geldin, salih peygamber hoş geldin!" dedi. Sonra Hz. Cebrail beni yükseltti. Beşinci semaya geldik. Kapıyı çaldı.
"Kim bu gelen?" denildi.
"Ben Cibril'im!" dedi.

"Beraberindeki kim?" denildi.
"Muhammed!" dedi.
"O'na Mirac daveti indirildi mi?" denildi.
"Evet!" dedi.
"Hoş gelmişler! Bu geliş ne iyi geliş!" denildi. Kapı açıldı. İçeri girince, Harun aleyhisselam ile karşılaştık. Cebrail aleyhisselam:
"Bu Harun aleyhisselam'dır. O'na selam ver!" dedi. Ben selam verdim, o da selamıma mukabelede bulundu ve:
"Salih kardeş hoş geldin, salih peygamber hoş geldin!" dedi. Sonra Cebrail beni yükseltti ve altıncı semaya geldik. Kapıyı çaldı.
"Bu gelen kim?" denildi.
"Ben Cibril!" dedi.
"Beraberindeki kim?" denildi.
"Muhammed!" dedi.
"O'na Mirac daveti indirildi mi?" denildi.
"Evet!" dedi.
"Hoş gelmişler! Bu geliş ne iyi geliş!" denildi. İçeri girince, Hz. İbrahim aleyhisselam ile karşılaştık. Cebrail:
"Bu baban İbrahim'dir, O'na selam ver!" dedi. Ben selam verdim. O da selamıma mukabele etti. Sonra:
"Salih oğlum hoş geldin, salih peygamber hoş geldin!" dedi
Sonra Sidretü'l-Münteha'ya çıkarıldım. Bunun meyveleri (Yemen'in) hecer testileri gibi iri idi, yaprakları da fil kulakları gibiydi. Cebrail aleyhisselam bana:
"İşte bu Sidretü'l-Münteha'dır!" dedi.
Burada dört nehir vardır: İkisi batınî nehir, ikisi zahirî nehir.
"Bunlar nedir, ey Cibril?" diye sordum. Hz. Cebrail:
"Şu iki batınî nehir cennetin iki nehridir. Zahirî olanların biri Nil, diğeri Fırat'tır!" dedi. Sonra bana el-Beytü'l-Ma'mur yükseltildi. Sonra bana bir kapta şarap, bir kapta süt, bir kapta da bal getirildi. Ben sütü aldım. Cebrail aleyhisselam:
"Bu (aldığın), fıtrat(a uygun olan)dır, sen ve ümmetin bu fıtrat (yaratılış) üzeresiniz!" dedi.
Resulullah devamla dedi ki:
"Sonra bana, her günde elli vakit olmak üzere namaz farz kılındı. Oradan geri döndüm. Hz. Musa aleyhisselam'a uğradım. Bana:
"Ne ile emrolundun?" dedi.
"Gece ve gündüzde elli vakit namazla!" dedim.

"Ümmetin, her gün elli vakit namaza muktedir olamaz. Vallahi ben, senden önce insanları tecrübe ettim. Benî İsrail'e muamelelerin en şiddetlisini uyguladım (muvaffak olamadım). Sen çabuk Rabbine dön, bunda ümmetine hafifletme talep et!" dedi. Ben de hemen döndüm (hafifletme istedim, Rabbim) benden on vakit namaz indirdi. Musa aleyhisselam'a tekrar uğradım. Yine:
"Ne ile emrolundum?" dedi.
"Benden on vakit namazı kaldırdı!" dedim.
"Rabbine dön! Ümmetin için daha da azaltmasını iste!" dedi. Ben döndüm. Rabbim benden on vakit daha kaldırdı. Dönüşte yine Musa aleyhisselam'a uğradım. Aynı şeyi söyledi. Ben, beş vakitle emrolunmama kadar bu şekilde Hz. Musa ile Rabbim arasında gidip gelmeye devam ettim. Bu sonuncu defa da Hz. Musa'ya uğradım. Yine:
"Ne ile emredildin?" dedi.
"Her gün beş vakit namazla!" dedim.
"Senin ümmetin her gün beş vakit namaza da takat getiremez. Rabbine dön, hafifletme talep et!" dedi."
Rabbimden çok istedim. Artık utanıyorum, daha da hafifletmesini isteyemem! Ben beş vakte razıyım. Allah'ın emrine teslim oluyorum!" dedim. Musa aleyhisselam'ı geçer geçmez bir münadi (Allah adına) nida etti: "Farzını kesinleştirdim, kullarımdan hafiflettim de!"
Bir rivayette şu ziyade geldi:
"Namazlar (günde) beştir. Ve onlar ellidir de. İndimde hüküm değişmez artık!" [65]

5569 -2- وفي رواية للنسائي:]أنَّ النَّبِىَّ # لَمَّا رُدَّ بِخَمْسِ صَلَوَاتٍ، قَالَ لَهُ مُوسى: فَارْجِعْ الى رِبِّكَ فَاسْألْهُ التَّخْفِيفَ فإنَّهُ فَرَضَ عَلى بَنِي إسْرَائِيلَ صَتَيْنِ فَمَا قَامُوا بِهِمَا، فَرَجَعْتُ الى رَبِّي عَزَّ وَجَلَّ فَسَأَلْتُهُ التَّخْفِيفَ! فَقَالَ: إنِّي يَوْمَ خَلَقْتُ السَّمَواتِ وَا٘رْضَ فَرَضْتُ عَلَيْكَ وَعَلى أُمَّتِكَ خَمْسِينَ صَةً، فَخَمْسٌ بِخَمْسِينَ، فَقُمْ بِهَا أنْتَ وَأُمَّتُكَ فَعَلِمْتُ أنَّهَا مِنَ اللّهِ تَبَارَكَ وَتَعالى صِرّى، فَرَجَعْتُ الى مُوسى. فَقَالَ: اِرْجِعْ فلَمْ أرْجِعْ[.»سِدْرَةُ الْمُنْتَهى« هى شجرة في أقصى الجنة إليها ينتهى علمُ ا٘ولين واŒخرين.و»السِّدرُ« شجر معروف.و»النّبْقُ« معروف، والمراد به ثمرة شجرة سدرة المنتهى.و»القِلِ« جمع قلة، وهى الحب يسع مزادة من الماء ونسب الى هجر ٘نها تعمل

بها.و»صِرّى« بكسر الصاد المهملة وتشديد الراء وفتحها وكسرها مقصور: أى حتم واجب .

2. (5569)- Nesâî'nin bir rivayetinde şöyle gelmiştir: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), beş vakit namazla gönderilince, Hz. Musa aleyhisselam kendisine:

"Rabbine dön! Daha da azaltmasını talep et. Çünkü, Benî İsrail'e iki namaz farz etmişti, onları kılmadılar!" dedi. Bunun üzerine aziz ve celil olan Rabbime tekrar dönüp daha da hafifletmesini istedim. Rabb Teala şu cevabı verdi:
"Semavat ve arzı yarattığım zaman ben sana ve ümmetine elli vakit namaz yazmıştım. Öyleyse elli olan beştir. Sen ve ümmetin bunları kılın!" Böylece anladım ki, bu beş vakit namaz Rabbim Teala'dan kesin bir emirdir. Hemen Hz. Musa'ya döndüm. O yine "Dön!" dedi. Fakat ben, artık geri dönmedim."[66]

-5570 -3- وعن جابرٍ رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: لَمَّا كَذَّبَتْنِى قُرَيْشٌ قُمْتُ في الْحِجْرِ فَجَلَّى اللّهُ لِى بَيْتَ الْمَقْدِسِ فَطَفِقْتُ أُخْبِرُهُمْ عَنْ آيَاتِهِ وَأنَا أنْظُرُ إلَيْهِ[. أَخرجه الشيخان والترمذي .

3. (5570)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kureyş beni tekzib ettiği vakit, Hıcr'da doğruldum. Allah Teala hazretleri Beytu'l-Makdis'i bana tecelli ettirdi. Ben onlara onun alâmetlerini birer birer haber vermeye başladım. Ben Beytu'l-Makdis'e bakıyor hem de haber veriyordum."[67]

-5571 -4- وعن أنسٍ رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: أَتَيْتُ لَيْلَةَ أُسْرِىَ بِى عَلى مُوسى قَائِماً يُصَلِّى في قَبْرِهِ عِنْدَ الْكَثِيبِ ا'حْمَرَ[. أخرجه مسلم والنسائي .

4. (5571)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"İsra gecesinde Hz. Musa'ya uğradım. Kırmızı kum tepesinin yanındaki kabrinde namaz kılıyordu."[68]

AÇIKLAMA:

1- İsra (veya Mirac) vak'ası Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hayatında cereyan eden mühim hâdiselerden biridir. İsra kelime olarak, geceleyin yürümek manasına gelir. Geceleyin sefere çıkan askerî birliğe seriyye denir ki, aynı kökten gelir. Mirac ise yükselmek manasına gelir.

2- Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) hayatında geçen bir hadise olarak İsra veya Mirac deyince hemen hemen aynı şey kastedilir. Bu, Aleyhissalâtu vesselâm'ın bir gece, Mescid-i Haram denen Kâbe'den başlayıp Mescid-i Aksa denen Kudüs'deki mabede kadar uzanıp, orada semavatı aşıp, Sidretü'l-Münteha'ya yani âlem-i imkan ile âlem-i vücub hududuna kadar ve daha ötesine ulaşan bir yolculuktur. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu yolculuğa İlahî bir lütuf olarak mazhar kılınmıştır. Bu yolculuğu Aleyhissalâtu vesselâm ruh ve cesediyle birlikte aynı gecede, yakaza (uyanıklık) halinde yapmıştır.

3- Miracla ilgili bazı teferruatta alimler arasında ihtilaf vaki olmuş ise de hâdisenin Mekke'den Kudüs'e kadar olan kısmı ayet-i kerimede sarih olarak ifade edildiği için, bu safhayı inkar eden kâfir olur. Ayet mealen şöyle: *"Ayetlerimizden bir kısmını ona göstermek için kulunu bir gece Mescid-i Haram'dan alıp, çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksa'ya seyahat ettiren Allah, her türlü noksandan münezzehtir..."* (İsra: 17/1).
İşte bu safha, esra (yani geceleyin yürüttü) kelimesi ile ifade ediliği için kelimenin mastarı olan isra ile tesmiye edilmiştir. Bu Nebevî seyahatin devamı olan semavata yükselme, İlahî kurbiyete erme işine Mirac denir. Miracla ilgili bazı meselelere her ne kadar Necm suresinde temas edilmiş ise de (1-17. ayetler) daha ziyade hadislerde sarih olarak teferruata kavuşturulmuştur. Bu hadislerden biri sadedinde olduğumuz babın birinci hadisidir (5568).

4- Mirac, Hz. Muhammed'in risaletinin umumiliğini ifade ve isbat eder. İlahî saltanatın mülkü durumunda olan yedi kat semada O'nun gezdirilmesi, oraların ruhanî ahalisine onun gösterilmesi, Allah katındaki makamının yüceliğinin izharıdır. Mahlukat içinde mükerrem kılınan insanlığın en müntehab, en seçkin ferdinin O olduğu böylece ifade edilmiştir.
Bu seyahatin sonunda, Resulullah büyük melek Cebrail'in dahi ulaşmaya mezun

olmadığı bir yakınlığa, İlahî kurbiyete ermiş, Allah'ın cemalini görmüş, her çeşit vasıtadan, aracıdan mücerred olarak doğrudan İlahi kelama mazhar olmuştur. Böyle bir yücelik, O'ndan başka hiçbir mahluka nasib olmamıştır ve olmayacaktır da. Biz böyle bir peygambere ümmet olmakla iftihar ediyor, bizi de Fahr-i Kâinat'a ümmet olma şerefine erdirdiği için Rabbimize şükranlarımızı, hamdlerimizi arzediyoruz.
Mirac hadisesinin mahiyet ve manası üzerine alimlerimiz birçok değerli tahlillerde, yorumlarda bulunmuşlardır. Bunlar arasında Bediüzzaman'ın Sözler adlı eserinin 31'inci sözündeki tahlilleri müstesna bir değer taşır, orijinal değerlendirmeler ihtiva eder. Ayrıca Elmalılı Hamdi Yazır merhumun tefsirinden de mevzu üzerine teferruatlı bilgi elde edilebilir (4. cilt 3141-3152).

5- Mirac hadisesinin yılı ve ayını tesbitte rivayetler ihtilaflıdır. Ondan fazla görüş ileri sürülmüştür. Alimler çoğunluk itibariyle bunun hicretten bir yıl veya on sekiz ay önce vuku bulduğuna dair rivayetleri benimsemiştir. Ay olarak da Rebiü'l-evvel veya Receb ayları üzerinde durulmuştur.

6- Ka'bu'l-Ahbar, Mis'adu'l-Melaike denen sema kapısının Beytu'l-Makdis'in tam üstüne tekabül ettiğini rivayet etmiş, bunu esas alan bazı alimler, Resulullah'ın Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksa'ya getirilip, oradan semaya çıkarılışını "seyahatin, eğrilikten berî ve düz olması için" diye açıklamıştır. Ancak, yine hadislerde: "Her semada bir Beyt-i Ma'mur var, dünya semasındaki Beyt-i Ma'mur Kâbe'nin üst hizasında" şeklinde gelen rivayet gözönüne alınınca, mezkur yorumunun su götürdüğü anlaşılır. Zira, bu ikinci rivayet açısından, Beyt-i Ma'mur'a iğvicac (eğrilik) yapmadan ulaşmanın yolu Ka'be'den yola çıkmaktır. Mescid-i Aksa' dan değil. Mirac'ta Aleyhissalâtu vesselâm, her bir semadan geçerek Beyt-i Ma'mur'a ulaşmıştır.

7- Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksa'ya gidişin hikmeti üzerine zayıf da olsa başka görüşler de ileri sürülmüştür.

* Resulullah böylece iki kıblenin görülmesini de tahakkuk ettirmiş, birleştirmiştir.

* Mescid-i Aksa, geçmiş peygamberlerden çoğunun hicret yeridir. Dolayısıyle Aleyhissalâtu vesselâm, pek çok fazileti cem' etsin diye oraya seyahat ettirilmiştir.

* Mescid-i Aksa, haşrin yapılacağı yerdir. Mirac gecesinde Aleyhissalâtu vesselâm'ın karşılaştığı durumların çoğunluğu ahiret ahvaliyle ilgili olduğu için Mirac'ın bu mahşer mahallinden olması daha uygundur.

* Gerek hissî ve gerekse manevî, çeşitli takdislerin Aleyhissalâtu vesselâm'a hasıl olmasına tefaülendir.

* Bütün peygamberlerle toptan biraraya gelip görüşmek içindir.

* İbnu Ebi Cemre der ki: "Semaya uructan önce Beytu'l-Makdis'e götürülmesindeki hikmet, Hakkı gizlemeye çalışanlara karşı onu izhar etme gayesini güder. Zira, Mirac'a Mekke'den gitmiş olsaydı hakkı inkar eden düşmanlara beyan ve izah fırsatı olmayacaktı. Nitekim Aleyhissalâtu vesselâm, Beytu'l-Makdis'e geceleyin götürüldüğünü söyleyince, Beytu'l-Makdis'le ilgili parçaları tarif etmesini istediler. Onlar gördükleri için bunları biliyorlardı ve yine biliyorlardı ki, Muhammed onu daha önce görmemişti, bilemezdi. Soruları üzerine, açıklayıp haber verince, Resulullah'ın bir gecede Beytü'l-Makdis'e yaptığını söylediği diğer hususlardaki sıdkı tahkik edilmiş oldu. Bu husustaki haberi sahih olunca, diğer söylediklerinde de sadık olduğunu tasdik etmek gerekir. Bu durum mü'minlerin imanını artırdığı gibi, inkar edenlerin de şekavetini (zararını) artırır."

8- Mirac meselesinde münakaşa edilen bir husus bunun rüya halinde mi, yakaza (uyanıklık) halinde mi cereyan ettiğidir. Çok sayıda sahih rivayetlerin zahirini esas alan muhaddis, fakih ve mütekellim ulemadan müteşekkil cumhur bunun yakaza halinde, ruh ve cesetle berabar yapılan bir seyahat olduğunu söylemekte ittifak etmiştir.
Ancak rüya halinde cereyan ettiğini ifade eden sahih rivayeti de nazar-ı dikkate alan alimler, Mirac'ın biri ruh ve cesedle uyanık halde, diğeri de rüya halinde olmak üzere iki ayrı sefer vaki olduğunu söylemiştir. Birincisi, uyku halinde cereyan etmiş, uyanık halde ruh ve cesedle yapılacak ikinciye hazırlama, alıştırma gayesini gütmüştür.
Bazı alimler, bu mevzu üzerine varid olan zayıf rivayetleri de değerlendirerek bi'setten önce de Mirac hadisesinden bahsetmiştir.

9- Mirac işitildiği zaman Mekke'de müşrikler arasında "böyle şey olur mu?" "Bir gecede Mescid-i Aksa'ya gidilip gelinebilir mi?" diye ciddi bir vaveyla ve istihza havası hasıl edilir. İbnu Abbas'ın bir rivayetinde bu açık olarak görülür. Şöyle ki: "Resulullah'ın Miraca gittiği gecenin sabahında Ebu Cehil, Aleyhissalâtu vesselâm'a uğrayarak:
"Yeni bir şey var mı?" diye sorar.
"Evet, bu gece Mescid-i Aksa'ya götürüldüm" cevabını alınca, müstehziyane sorar: "Sonra da aramızda oldun!"

"Evet!"
"Kavmini çağırsam bu hikâyeni onlara da anlatır mısın?"
"Evet!"
Ebu Cehil, şamata ve tehzil için fırsatı yakalamıştır. Benî Ka'b İbnu Lüey'i hemen çağırıp Resulullah'a kıssayı anlattırır:
Duyduklarından şaşkına dönerler:
"Bize Mescid'i tavsif edebilir misin?" derler. Resulullah bu teklif karşısında son derece sıkılır ise de 5570 numaralı hadiste geçtiği üzere, Cenab-ı Hak Beytu'l-Makdis'i gözünün önüne tecelli ettirir, o da teker teker hususiyetlerini anlatır.
Bu hadisenin Hz. Ebu Bekr'i ilgilendiren bir kıssası şöyle: "Mirac hadisesiyle iyice şamata yapan müşriklerden bir grup Hz. Ebu Bekir (radıyallahu anh)'e gelip, onu da kendi istihzalarına çekme ümidiyle meseleyi anlatırlar. Fakat o:
"Ben şehadet ederim ki, o sadıktır, doğru sözlüdür!" der.
"Yani, sen bir gecede O'nun Şam'a gidip sonra Mekke'ye geri geldiğine inanıyor, tasdik ediyor musun?" derler.
"Evet der, ben O'nun bundan daha öte söylediklerini zaten kabul etmişim, ben O'nun semavi haberini kabul ettim, (bunu niye kabul etmeyeyim?)" buyurur. Bu hadise üzerine Hz. Ebu Bekr "es-Sıddîk" ünvanını alır.
İsra ile ilgili rivayetlerde farklı ziyadeler gelmiştir:

* Şeddâd İbnu Evs rivayetine göre Aleyhissalâtu vesselâm, geceleyin yürütüldüğü zaman önce hurmalıklı bir araziden geçirilir. Hz. Cibril aleyhisselam: "İn ve namaz kıl!" der. Aleyhissalâtu vesselâm iner ve namaz kılar. Cebrail aleyhisselam: "Burası Yesrib (Medine) idi" der. Rivayetin devamında aynı tarzda, Aleyhissalâtu vesselâm, muhtelif yerlerde iner ve namaz kılar. Arkadan Hz. Cebrail: "Burası "Tur-u Sina, Allah'ın Hz. Musa'ya konuştuğu yer idi." Burası "Hz. İsa'nın doğduğu Beyt- Lahm idi." "Medyen idi" diye açıklama yapar.
Yine aynı rivayetin devamında, Resulullah'ın dönüş sırasında, Mekke'ye gelmekte olan Kureyş kervanına rastlayıp onlara selam verdiğini, kervandakilerin birbirlerine "bu, Muhammed'in sesi" dediğini, Aleyhissalâtu vesselâm'ın hadiseyi reddedenlere bunu da anlatıp: "Kervanınız falanca gün gelecek" dediğini... görmekteyiz.

* Yezid İbnu Ebi Malik rivayetinde "...Sonra Beytu'l-Makdis'e girdim. Bana peygamberlerin hepsi toplandı. Cibril beni öne geçirdi, ben onlara imamlık yaptım (namaz kıldırdım)" ziyadesi var.

* Abdurrahman İbnu Haşim'in Hz. Enes'ten yaptığı bir rivayette: "Resulullah

giderken, yolun dışında, kendini çağıran birine rastlar. Cibril: "Yürü! der. Az sonra bir yaşlı kadına rastlar. Cibril'e "Bu ne?" diye sorar. O: "Yürü" der. Derken bir cemaate rastlarlar. Cemaat bunlara selam verir. Cebrail aleyhisselâm: "Selama mukabele et!" der. Rivayetin sonunda Cibril açıklar: "Seni çağıran İblis'ti, yaşlı kadın da dünya idi, selam verenler de Hz. İbrahim, Hz. Musa ve Hz. İsa idi" diye açıklar.

***** Ebu Hureyre'den gelen bir rivayette: "Aleyhissalâtu vesselâm'ın, eken ve hasad yapan bir kavme rastladığı, hasadı tamamlar tamamlamaz, olduğu gibi ekinin yerine geldiği, Hz. Cebrail'in: "Bunlar mücahidlerdir" haberini verdiği; Aleyhissalâtu vesselâm'ın başlarını taşla ezen bir kavme rastladığı, başı ezildikçe eski haline döndüğü, Cibrîl aleyhisselâm'ın: "Bunlar başları namaza gitmeyen kimselerdir" dediğini; sonra avret yerlerinde bir yama ile hayvanlar gibi otlayan bir kavme rastladığı, Hz. Cebrail'in: "Bunlar zânilerdir" dediği; sonra bir demet odun toplayan fakat taşımayan bir adama rastladığı, adamın bir demete yeni ilaveler yaptığı, Hz. Cebrail'in: "Bu nezdinde emânet olup, emaneti eda etmeyen, başka emanet talep eden kimsedir" dediği; sonra dil ve dudakları kesilen ve her kesilişte tekrar eski haline dönen bir kavme rastladığı, Hz. Cebrail'in: "Bunlar insanları fitneye çağıran kimselerdir" dediği; sonra küçük bir delikten çıkan büyük bir öküze rastladığı, bu öküzün o delikten tekrar geri gitmek isteyip muktedir olamadığı, Hz. Cebrail'in: "Bu, söz söyleyip pişman olan fakat, istediği halde sözünü geri alamayan kimse olduğu" belirtildiği kaydedilir.

***** Hz. Ebu Hureyre'nin bir rivayetinde: "Aleyhissalâtu vesselâm'ın Beytu'l-Makdis'te meleklerle namaz kıldığı, buraya peygamberlerin ruhlarının da getirildiği, Allah'a senâda bulundukları, Hz. İbrahim'in: "Allah, Muhammed'i, hepinize üstün kıldı" dediğini görmekteyiz.

10- Hadiste Resûlullah'ın göğsünün yarılması mevzubahistir. Bu hâdise muhtelif rivayetlerde te'yid edilmiştir. Ancak hemen belirtelim ki, çocuklukta, sütannesi Halime'nin yanında iken vukûa gelen göğüs yarılması ile bu yarılma aynı hâdise değildir. Şu halde şakk-u sadr hâdisesi Aleyhissalâtu vesselâm'ın hayatında birkaç sefer vukua gelmiştir. Çocukluktaki şakk'da bir kan pıhtısının çıkarıldığı ve "bu şeytanın sendeki nasibi" dendiği rivayette gelmiştir. Bu ameliyatın bereketine "Resulullah'ın "şeytandan korunmuş olarak en mükemmel ahval üzere çocukluğunu geçirdiği" söylenmiştir. Keza bir göğüs ameliyatını da peygamberliğin geldiği sıralarda geçirerek vahyi, tathir ve temizlik halinin en mükemmeline sahip kavi bir kalple karşılaması sağlandığı belirtilmiştir. Üçüncü şakk-u sadr ise Mirac'tan önceki şakk u sadrdır. Böylece, Mirac sırasında

yapacağı münâcaat ve İlahî mulakata hazırlık sağlanmıştır.

11- Hadiste "iman dolu kap"tan bahsedilerek imanın maddîleştirilmesi mevzubahistir. Halbuki iman maddî bir şey değildir. Bunu âlimler "Manevî şeylerin, ifadede cisimleştirilmesi caizdir" diye izah ederler ve hadisten başka örnekler verirler: "Bakara sûresinin kıyamet günü şemsiye şeklinde geleceği"ne dair rivayet, "ölümün bir koç suretinde getirilip kesileceği"ne dair rivayet, "amellerin ve bir kısım gaybî ahvalin tartılması"yla ilgili haberler gibi. Beyzavî bunların hadislerde çokca geldiğine dikkat çektikten sonra, "manevî hakikatların anlaşılması için mahsus olan yani hislerle algılanabilen şeylerle ifade edilmesi için bu teşbihe yer verildiğini" belirtir.

12- Hadisin bazı vecihlerinde getirilen kabın "iman" ve "hikmet"le dolu olduğu ifade edilmiş, imandan sonra "hikmet" zikredilmiştir. İbnu Ebî Cemre buradan hareketle, İslâm nazarında, "imandan sonra, hikmetten daha üstün bir şey bulunmadığı" hükmünü çıkarır ve bunu te'yiden: *"Kime hikmet verilmişse ona pek çok hayır verilmiştir"* (Bakara: 2/269) ayetini zikreder. Hikmet hakkında çok şey söylenmiştir. İbnu Hacer'e göre bunların en doğrusu "Hikmet, bir şeyi lâyık olduğu yerine koymaktır veya Kitabullah'tan anlaşılan şeydir."

13- Resûlullah'ın bindiği Burak hakkında, farklı rivayetlerde bazı tavsifler gelmiştir:

* Gözünün gördüğü en uzak yere ön ayağını atmak.

* Dağa rastlayınca arka ayakları yükselmekte, inişe geçince ön ayakları yükselmekte.

* (Bazı rivayetlerde): "İki kanadı var."

* (Zayıf bir hadiste) "Burak'ın insan yanağı gibi yanakları, at gibi yelesi var, deve gibi bacakları var, öküz gibi kuyruk ve tırnakları var, göğsü kırmızı bir yakut gibidir" diye gelmiştir.

* Rengi beyazdır.

Burak kelimesinin berk, şimşekten gelmesi muhtemeldir. Süratle yol aldığı için şimşekle ilgili bir isim verilmiş olması makuldür. Ancak Arapça'da “Şâtun berkâun” tâbiri var, beyaz yünü üzerinde siyah damarlar bulunan koyun demektir. Şu halde Burak'ın berkâ'dan gelebileceği de ihtimal olarak söylenmiştir.

* Burak, eğerlenmiş ve gemlenmiş vaziyettedir.

Cenab-ı Hak, Aleyhissalâtu vesselâm'ı herhangi bir vasıtaya bindirmeden de Mekke'den Kudüs'e intikal ettirebilirdi. Bu vasıtaya bindirmesi teşrif içindir. Zira aksi takdirde yayan hükmünde olacaktı, halbuki atlı yayandan üstündür.

***** Birçok rivayette Burak'ın daha önceki peygamberlere de binek olduğu belirtilmiştir. "Hz. İbrahim'in ona binerek oğlu İsmail'i ziyarete gittiği", Resûlullah'ın: "Ben onu, peygamberlerin de bağladığı halkaya bağladım" sözü, "O, daha önceki peygamberlerin emrine de verilmişti" ifadesi, Cebrail'in "Burak, sana, Allah katında bundan daha kıymetlisi hiç binmedi" gibi farklı hadislerde gelen ibâreler, Burak'a daha önce başka peygamberlerin de bindiğini ifade ederler. Nitekim Mirac hadisesinin sadece Hz. Muhammed'e mahsus bir teşrif ve takrîb olduğu da söylenemez. Resûlullah'ın mazhar olduğu seviyede ekmel bir manada olmasa da, diğer peygamberlerin de kendilerine mahsus bir miracı olduğu söylenebilir. Şu halde, onlar da miraclarında binek olarak Burak'ı kullanmışlardır. Nitekim Hz. İsa'nın Allah katına ref'i (Nisa: 4/158), Hz. İdris'in yüksek bir makama ref'i (yükseltilmesi) (Meryem: 19/57), Hz. İbrahim'e arz ve semanın melekûtunun gösterilmesi (En'am: 6/75) gibi Kur'ân'da temas edilen bazı hâdiseler önceki peygamberlerden en azından bazılarının da bir nevi miraca mazhar olduklarını ifade eder. Bu meseleye hadisten gelen delilleri de zâten Burak'la ilgili olarak kaydettik.

15- Mirac'a giderken Hz. Cibril'in dünya semasında çaldığı kapının adı bazı rivayetlerde Bâbu'l-Hafaza olarak belirtilmiştir. Kapıyı bekleyen meleğin ismi İsmâil'dir; emri altında on iki bin melek mevcuttur.

16- Peygamberlerin semavattaki yerleri ile ilgili hikmet beyan edilmiştir. İbnu Ebi Cemre der ki: "Hz. Adem'in dünya semasında oluşundaki hikmet, ilk peygamber, ilk baba olmasındandır. Bu sebeple ilk semada O olmuştur.
Hz. İsa'nın ikinci semada olması, Hz. Peygamber'e zaman itibariyle en yakını olmasındandır. Bunu Hz. Yusuf takip etmektedir. Çünkü ümmet-i Muhammed cennete O'nun suretinde girecektir.
İdris aleyhisselâm dördüncü semadadır. Çünkü ayet-i kerimede: *"Biz onu yüce bir mekâna yükselttik"* (Meryem: 19/57) denmektedir. Yedide dördüncü, ortayı ve itidali temsil eder.
Hz. Harun kardeşi Hz. Musa'ya olan yakınlığı sebebiyle beştedir. Hz. Musa da Allah'ın kelamına mazhariyetinden gelen faziletçe Hârun'dan üstündür ve altıdadır. Sonra Hz. İbrahim gelmektedir. En yücede o vardır, o en son babadır.
Halîl'in mertebesi mertebelerin en yükseği olmalıdır. Habîb'in mertebesi ise Halîl'inkinden daha yüce olmalıdır. Bu sebeple Habîb olan Aleyhissalâtu

vesselâm Hz. İbrahim'in makamını aşarak Kab-ı Kavseyn'e ve hatta "daha yakın"a ulaştı."

17- Hz. Musa'nın ağlaması Resûlullah'a karşı duyduğu kıskançlıktan ileri gelmez. Çünkü kıskançlık gibi mezmum bir sıfatın Hz. Musa gibi büyük bir peygamberde bulunacağına inanmak büyük hata olur. Alimler: "Ahiret âleminde, hased gibi bir sıfatın sıradan bir Müslümandan bile çıkarılacağı gözönüne alınırsa, bir peygamberde olacağı hiç mi hiç düşünülemez" demiştir. "Öyleyse derler, onun ağlaması, kendine terettüp edecek ecrin kaybı sebebiyledir. Onun ümmeti, şeriatlarına muhalefetlerinin fazlalığı sebebiyle ücretlerinden çokca kaybedip Allah katındaki mertebelerini çok düşürmüştür. Her peygamber ümmetinin sevabının bir misline mazhar olacağı için, Hz. Musa ümmeti, sevabı kaybettirici davranışlarının çokluğu sebebiyle, Hz. Musa'nın derecesinin düşmesine sebep olmuştur."

18- Beytu'l-Ma'mur bir hadiste şöyle açıklanır: "Semada bir mesciddir, Ka'be'nin tam hizasındadır, öyle ki, şayet düşecek olsa Ka'be'nin üstüne düşerdi. Ona her gün yetmiş bin melek girer. Ondan bir çıktı mı bir daha dönmez." Bir başka rivayette, "Onun semadaki hürmeti, Ka'be'nin arzdaki hürmeti gibidir" denir. Kaçıncı semada olduğu ihtilaflıdır. Çoğunlukla rivayetler yedinci semada olduğunu söylemiştir.

19- Sidretü'l-Münteha. Sidre bir ağaç ismidir. Bunun yaprakları kurutulup dövülür ve sabun gibi temizlikte ve bilhassa beden temizliğinde, hamamlarda kullanılır. Bu ağacın meyvesine nebk denilir. Bu meyvelerin büyük olduğuna dikkat çekiliyor. Küpler gibidir. Küpün büyüklüğü, o zamanın insanlarınca ma'ruf olan Yemen'deki Hecer nam beldenin küplerine teşbih ediliyor. Küpler havz-ı kebirin asgarî nisabı olan bir kulle hacmindedir.
Müntehâ son nokta, nihâi hedef manasına gelir. Meleklerin ilmi orada son bulduğu için buraya "Sidretu'l-Münteha" dendiği belirtilir. Bu durumda Sidretu'l-Münteha tâbirini daha âmiyane bir ifade ile hudud ağacı olarak tercüme edebiliriz: Mümkin ve mahluk âlemi ile vücub yani esma ve şuunât-ı İlahiye âlemini ayıran hudud. Nevevî, o hududu, Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm) hariç hiç kimsenin aşamadığını söyler. Sidretü'l-Münteha'nın yeri hususunda rivayetlerde ihtilaf var; altıncı semada mı, yedincide mi diye. İbnu Mes'ud'dan gelen bir rivayette altıncı semada olduğu ifade edilirken, Hz. Enes'ten gelen rivayette yedinci semada olduğu anlaşılmaktadır. İbnu Hacer aradaki ihtilafı: "Sidre'nin kökleri altıda, dal ve budakları yedide" diyerek kaldırmaya çalışır ve yedinci semada sadece gövdesinin aslı vardır der.

Bu ağacın güzelliği, ağacı kaplayan bazı mahlûklarla ilgili farklı yorumlar şerh kitaplarımızda yer alır, onlara girmeyeceğiz. [69]

BEŞİNCİ BAB

HZ. PEYGAMBER'İN MUCİZELERİ VE PEYGAMBERLİĞİNİN DELİLLERİ

*** BİRİNCİ FASIL**

GAYBTAN HABER VERMESİ

5572-1- عنِ جابر بن سَمُرَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: إذَا هَلَكَ كِسْرَى فَ كِسْرَى بَعْدَهُ، وَإذا هَلَكَ قَيْصَرَ فَ قَيْصَرَ بَعْدَهُ. فَوَالّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَتُنْفَقَنَّ كُنُوزُهُمَا في سَبِيلِ اللّهِ تَعالى[. أخرجه الشيخان .

1. (5572)- Cabir İbnu Semüre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kisra ölünce, ondan sonra başka kisra yoktur. Kayser de öldü mü ondan sonra kayser yoktur. Nefsimi kudret elinde tutan Zat-ı Zülcelal'e yemin olsun, siz her ikisinin de hazinelerini Allah yolunda harcayacaksınız." [Buharî, Menâkıb 25, Humus 8, Eyman 3; Müslim, Fiten 77, (2919).][70]

AÇIKLAMA:

Kisra kelimesi, eski İran'da devlet başkanının lakabıdır. Osmanlılarda padişah, cumhuriyet Türkiyesinde reisicumhur dendiği gibi, İran'da da hep kisra denmiştir. Aynı şekilde kayser de Rumlarda başa geçen liderin lakabıdır.
Hadis, Kisra ve Kayser'in ölümleriyle saltanatlarının sona ereceğini ifade etmektedir. Halbuki fiiliyatta, Kisra'nın memleketi devam etmiş, sonuncu kisra, Hz. Osman zamanında öldürülmüştür. Keza Rum hakimiyeti daha fazla baki kalmıştır. Dolayısıyla hadisin hükmü fiilî durumu aksettirmediği için, hadiste müşkil olduğu söylenmiştir. Ancak İslam alimleri bu muşkili: "Bundan murad Kisra'nın Irak'da, Kayser'in de Şam'da hakimiyetinin kalmayacağıdır" diyerek

halletmişlerdir. Bu yorum İmam Şafii'den nakledilmiştir. İlaveten der ki: "Hadisin vürud sebebi şudur: Kureyşliler Şam ve Irak'a tüccar olarak giderlerdi. Müslüman olunca onlara olan ticarî seferlerinin İslam'a girmeleri sebebiyle inkıtaya uğrayacağından korktular. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm, gönüllerini hoş etmek, içlerini rahatlatmak ve o iki devletin hakimiyetlerinin o iki beldede sona ereceğini müjdelemek için böyle söyledi. Şu da söylenmiştir: "Şam ve civarından kalkmış olmakla beraber Kayser'in saltanatının devam etmesi, Kisra'nın saltanatının ise esas itibariyle yok olmasındaki hikmet şudur: Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın mektubu geldiği vakit Kayser, onu hürmetle karşılamış ve öpmüş ve neredeyse Müslüman olacak noktaya gelmiştir. Kisra ise, mektubu öfke ile karşılamış ve yırtıp atmıştır: Hadiseyi duyan Aleyhissalâtu vesselâm da mülkünün paramparça olması için beddua etmiştir ve öyle olmuştur." Hattâbî der ki: "Hadisin manası: "Kayser'den sonra, onun gibi hakimiyeti olan kayser olmayacak" demektir. Nitekim, Kayser'in Suriye bölgesinde hakimiyeti vardı. Hıristiyanların dinî menasiklerini tamamlayıcı temel unsurlarından biri olan Beytu'l-Makdis bu bölgede idi. Rumlar üzerinde hakimiyet kuranlar kaldırıldı ve hazineleri ele geçirildi. Resulullah'ın muhatabı olan Kayser'den sonra gelenlerden hiçbiri buralara bir daha hakim olamadı." Yine Buhârî'de gelen bir rivayet bu yoruma daha uygundur: "Kisra helak oldu mu ondan sonra kisra olmayacak, kayser de mutlaka helak olacak."
Bazı alimlere göre, "Resulullah bu sözü, kisra olan Hürmüz oğlu Şirviye'nin ölüp, yerine kızı Bevran'ın tahta geçtiği haberi kendisine gelince söylemiştir. Kayser ise, Hz. Ömer zamanına hicretin yirminci yılına kadar yaşamıştır." Bazı alimler de: "Kayser, Resulullah zamanında ölmüştür. Suriye'de Müslümanlarla savaşan onun oğludur ve onun da lakabı Kayser'dir" demiştir. İbnu Hacer, tahlili şöyle noktalar: "Hangi değerlendirme esas alınırsa alınsın, bütün takdirlerde hadiste ifade edilen maksad kesin bir şekilde vaki olmuştur. Çünkü gerek Kayser ve gerekse Kisra, her ikisinin de saltanatı, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) zamanındaki şekilde devam etmemiştir."[71]

-5573 -2- وعن عَدِىِّ بْنِ حَاتِمٍ رَضِيَ اللّهُ عَنه قَالَ:]بَيْنَا أنَا عِنْدَ رَسُولِ اللّهِ # إذْ أتَاهُ رَجُلٌ، فَشَكَا إلَيْهِ الْفَاقَةَ، ثُمَّ أتَاهُ آخَرُ فَشَكَا إلَيْهِ قَطْعَ السَّبِيلِ. فَقَالَ: يَا عَدِيُّ! هَلْ رَأيْتَ الْحِيرَةَ؟ قُلْتُ: لَمْ أرَهَا، وَقَدْ أُنْبِئْتُ عَنْهَا. فقَالَ: فَإنْ طَالَتْ بِكَ حَيَاةٌ

لَتَرَيَنَّ الظَعِينَةَ تَرتَحِلَ مِنَ الْحِيرَةِ حَتّى تَطوفَ بِالْكَعْبَةِ، َ تَخَافُ أَحَداً إِ اللهَ. قُلْتُ: فِيمَا بَيْنِي وَبَيْنَ نَفْسِي: فَأيْنَ دُعَّارُ طَيٍّءٍ الّذِينَ صَعَّرُوا الْبَدَ. وَلَئِنْ طَالَتْ بِكَ حَيَاةٌ لَتُفْتَحَنَّ كُنُوزُ كِسْرَى. قُلْتُ: كِسْرَى ابْنِ هُرْمُزَ؟ قَالَ: كِسْرَى بْنُ هُرْمُزَ. وَلَئِنْ طَالَتْ بِكَ حَيَاةٌ لَتَرَيَنْ الرَّجُلَ يَخْرُجُ مِلْءَ كَفِّهِ مِنْ ذَهَبٍ أوْ فِضَّةٍ يَطْلُبُ مَنْ يَقْبَلُهُ فَ يَجِدُ أحَداً يَقْبَلُهُ مِنْهُ، وَلَيَلْقَيَنَّ اللهَ أحَدُكُمْ يَوْمَ يَلْقَاهُ لَيْسَ بَيْنَهُ وَبَيْنَهُ حِجَابٌ وَ تَرْجُمَانٌ يُتَرْجِمُ لَهُ. فَلَيَقُولَنَّ: ألَمْ أبْعَثْ إلَيْكَ رَسوً فَيُبَلِّغَكَ! فَيَقُولُ: بَلَى. فَيَقُولُ: ألَمْ أعْطِكَ مَاً وَأُفْضِلْ عَلَيْكَ؟ فَيَقُولُ: بَلَى يَا رَبِّ. فَيَنْظُرُ عَنْ يَمِينِهِ فَ يَرَى إَّ جَهَنَّمَ، وَيَنْظُرُ عَنْ يَسَارِهِ فَ يَرَى إَّ جَهَنَّمَ. قَالَ عَدِيٌّ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ # يَقُولُ: فَاتَّقُوا النَّارَ وَلَوْ بِشِقِّ تَمْرَةٍ، فَمَنْ لَمْ يَجِدْ شِقَّ تَمْرَةٍ فَبِكَلِمَةٍ طَيِّبَةٍ. قَالَ عَدِيّ رَضِيَ اللهُ عَنه: فَرَأيْتُ الظَّعِينَةَ تَرْتَحِلُ مِنَ الْحِيرَةِ حَتّى تَطُوفَ بِالْبَيْتِ َ تَخَافُ إَّ اللهَ، وَكُنْتُ فِيمَن افْتَتَحَ كُنُوزَ كِسْرَى ابْنِ هُرْمُزَ، وَلَئِنْ طَالَتْ بِكُمْ حَيَاةٌ لَتَرَوُنَّ مَا قَالَ أبُو الْقَاسِمِ # يُخْرِجُ الرَّجُلُ مِلْءَ كَفِّهِ ذَهَباً أوْ فِضَّةً فَ يَجِدُ مَنْ يَقْبَلُهُ مِنْهُ]. أخرجه البخاري .

2. (5573)- Adiyy İbnu Hâtim (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ben Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanında iken bir adam geldi ve fakirlikten şikayet etti. Derken biri daha gelip, o da yol kesilmesinden şikayet etti. Aleyhissalâtu vesselâm:"

Ey Adiyy dedi, sen Hire şehrini gördün mü?"

"Hayır görmedim, ancak işittim!" dedim. Bunun üzerine:

"Eğer ömrün biraz uzarsa, devesine binen bir kadının Hire'den (tek başına) kalkıp Ka'be'yi tavaf edeceğini mutlaka göreceksin. O bu seyahatini yaparken Allah'tan başka hiçbir şeyden korkmayacak!"

Adiyy der ki: "İçimden, kendi kendime, "memlekete dehşet saçan Tayy eşkiyaları nereye gidecek?" dedim. Resulullah sözlerine devam etti:

"Eğer ömrün olursa Kisra'nın hazinelerinin de fethedildiğini göreceksin!

"Kisra İbnu Hürmüz mü?" diye araya girdim.

"Evet İbnu Hürmüz olan Kisra!" buyurdu ve devam etti:

"Eğer hayatın uzarsa mutlaka göreceksin: Kişi eli altın veya gümüş parayla dolu olduğu halde bunu tasadduk etmek üzere fakir arayacak fakat kendinden onu kabul edecek bir tek adam bulamayacak. Her biriniz, mutlaka bir gün gelecek

aranızda herhangi bir perde, bir tercüman olmaksızın Allah'la karşılaşacaksınız. O zaman Allah Teala hazretleri:
"Sana tebliğ getiren bir peygamber göndermedim mi?" diye soracak. Muhatabı: "Evet gönderdin!" diyecek. Rabb Teala:
"Ben sana mal vermedim mi, ikram etmedim mi?" diye soracak, kul:
"Evet! Ey Rabbim verdin" deyip sağına bakacak, cehennemden başka bir şey görmeyecek, soluna bakacak cehennemden başka bir şey görmeyecek."
Adiyy der ki: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle söylediğini işittim:
"Bir hurmanın yarısı da olsa onu sadaka olarak vererek ateşten korunun! Kim yarım hurma bulamazsa güzel bir sözle korunsun!"
Yine Adiyy (radıyallahu anh) dedi ki:
"Ben Hire'den kalkıp, Beytullah'ı tavaf eden ve Allah'tan başka kimseden korkmayan yaşlı kadını gördüm. Kisra İbnu Hürmüz'ün hazinelerini fethedenler arasında ben bizzat bulundum. Eğer sizlerin ömrü uzun olursa mutlaka, Ebu'l-Kasım (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şu söylediğini de göreceksiniz: "Kişi, eli altın veya gümüşle dolu olarak çıkacak, onu kendinden (sadaka olarak) kabul edecek adam bulamayacak." [Buharî, Menakıb 25.][72]

AÇIKLAMA:

1- Hadisin ravisi Adiyy, Tayy kabilesinden sehavetiyle meşhur Hatim-i Tai'nin oğludur. Kabilesinin reisidir. Tay kabilesi Irak'la Hicaz arasında yeralmaktadır. Kendilerinden önceden izin almadan, bölgelerinden geçenlerin yollarını kesmektedirler. Böylece eşkiyalıklarıyla şöhret kazandıkları için, Adiyy, Hire'den kalkan bir kadın kendi yurtlarından korkusuz nasıl Hicaz'a, Mekke'ye ulaşabilecek diye hayrete düşer. Adiyy'i hayrete düşüren diğer bir ifade "Kisra'nın hazinelerinin fethi." O zaman için iki büyük devletten biri olan Kisra'nın hazinelerini fethetmek ne demek?" Bir yanlış anlama olmasın? Sorar: " (Yani şu İran Devleti'nin kisrası olan) İbnu Hürmüz'ün hazineleri mi?" Resulullah "Evet! O kisra, İbnu Hürmüz olan kisra!" der.

2- Hadiste temas edilen diğer bir husus yol emniyetini getirecek adalet-i İslamiye'nin hasıl edeceği maddî refah seviyesiyle ilgili. Aleyhissalâtu vesselâm: "Zekat veya sadaka vermek kasdıyla evden çıkan kimsenin, bunu kabul edecek bir adam bulamadan evine döneceği" derecede refahın artacağından bahsediyor ki, bu adaletli idarenin tabii sonucudur.

Bazı alimler, başka bazı hadisleri esas alarak, bu halin, Hz. İsa'nın hakimiyeti sırasında hasıl olacak bolluk devrine ait olacağını söylemiş ise de, başta Beyhakî, bir kısım alimler hadiste Ömer İbnu Abdilaziz devrinde yaşanan duruma işaret edildiğini belirtirler. Beyhakî'nin Delail'de kaydettiğine göre, "Kişi Ömer İbnu Abdilaziz'in otuz aylık hilafeti sırasında, halife ölmezden önce, büyük miktarda para getirip "Bunu fakirlerden dilediğinize verin" derdi. Ancak "halkı Ömer zenginleştirdiği için" bunu verecek bir kimse bulamadan parasıyla geri dönerdi." Beyhakî, rivayeti kaydettikten sonra ilave eder: "Bunda Adiyy'in rivayet ettiği hadiste ihbar edilen durumun teyidi vardır." İbnu Hacer der ki, "Bu ihtimal öncekinden daha kuvvetlidir, çünkü hadiste Adiyy'e: "Eğer ömrün uzun olursa göreceksin" denmiştir.

3- Hadiste, bir kadının tek başına hacca gidebileceği de ifade edilmektedir. Bu, ihtilaflı bir mevzu olmakla birlikte, alimlerimizden bir kısmı vacib olan hacc için bunun caiz olduğunu söylemiştir. Bu husus daha önce yeterince açıklandı.[73]

-5574 -3- وعن أبي ذَرٍّ رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: سَتَفْتَحُونَ مِصْرَ، وَهِيَ أرْضٌ يُسَمَّى فِيهَا الْقِيراطُ. فَاسْتَوْصُوا بِأهْلِهَا خَيْراً. فإنَّ لَهُمْ ذِمَّةً وَرَحِماً[. أخرجه مسلم .

3. (5574)- Hz. Ebu Zerr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Sizler Mısır'ı fethedeceksiniz. Orası (paraya) "kirat" denilen yerdir. Oranın halkına hayır tavsiye edin. Onların bir zimmet, bir de rahim (hakkı) vardır." [Müslim, Fezailu's-Sahabe 226, (2543).] [74]

AÇIKLAMA:

1- Mısır'da zikri geçtiği ifade edilen kirat, dinar ve dirhemin diğer paralarının cüzlerinden birinin adıdır. Orta büyüklükte beş arpanın ağırlığına denk bir miktara tekabül eder. Ancak şarihler, bu kelimenin Mısır'da o devirde çok kullanıldığını, küfür ve hakaret olarak yaygınca kullanılan günlük bir kelime olduğunu; hadiste, bir sebeple kelimenin Mısır'da zikredildiğine dikkat çekildiğini belirtirler.

2- Mısır'da kirat kelimesinin hakaret manasına çokça kullanıldığına dikkat çekildikten sonra hayır tavsiye edilmesinin emri, onların küfürbazlığına küfürle mukabele etmemek gerektiğine, onların bu davranışının çok ciddiye alınarak onlara kötü davranılmasının uygun olmayacağına bir uyarı olarak değerlendirilmiştir.

3- Zimmet, ahid ve eman manasına gelir. İslam memleketinde yaşayanlara, sahip oldukları eman hakkı (zimmet) sebebiyle zımmî denmiştir. Rahimle, neseb akrabalığı ifade edilmiştir. Mısırlılarla neseb akrabalığından murad, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Mısır'lı cariyesi Mariye'dir. Aleyhissalâtu vesselâm'ın Mariye'den İbrahim adlı oğlu dünyaya gelmiştir.

4- Resulullah, Mısır'ın fethedileceğini haber vermiş, gerçekten de sahabeler devrinde orası fethedilmiş, böylece gaybtan ihbar sadedinde varid olan hadisin mucizesi görülmüştür. Orada zimmet hakkına sahip Hıristiyan zümrenin hâlâ varlığı, hadiste görülen bir diğer mucize halidir.[75]

-5575 -4- وعن ثَوْبَانٍ رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: إنَّ اللّهَ زَوَى لِيَ ا٘رْضَ فَرَأيْتُ مَشَارِقَهَا وَمَغَارِبَهَا، وَإنَّ أُمَّتِي سَيَبْلُغُ مُلْكُهَا مَازُوِيَ لِيَ مِنهَا، وَأُعْطِيتُ الْكَنْزَيْنِ ا٘حْمَرَ وَا٘بْيَضَ، وَإنِّي سَألْتُ رَبِّي أنْ ٘ يُهْلِكَ أمَّتِي بِسَنَةٍ عَامَّةٍ، وَ٘ يُسَلِّطُ عَلَيْهِمْ عَدُوًّا مَنْ سِوَى أنْفُسِهِمْ فَيَسْتَبِيحَ بَيْضَتَهُمْ، وَإنَّ رَبِّي تَعالي قَالَ: يَا مُحَمَّد إذاً قَضَيْتُ قَضَاءً فإنَّهُ ٘ يُرَدُّ، وإنِّى أعْطَيْتُكَ ٘مَّتِكَ أنِّي ٘ أُهْلِكُهُمْ بِسَنَةٍ عَامَّةٍ، وَ٘ أُسَلِّطُ عَلَيْهِمْ عَدُوًّا مِنْ سِوَى أنْفُسِهِمْ يَسْتَبِيحُ بَيْضَتَهُمْ، وَلَوِ اجْتَمَعَ عَلَيْهِمْ مَنْ بِأقْطَارِهَا حَتَّى يَكُونَ بَعْضُهُمْ يُهْلِكُ بَعْضاً[. أخرجه مسلم وأبو داود والترمذي.»زَوى لِيَ ا٘رْضَ« أى جمعها لى وضمها اليّ.و»السَّنةُ« الجدب والشدة. و»الْعَامَّةُ« التي تعم الكل.و»بيضةُ الناس« معظمهم.و»استباحتهم« جعلهم مباحاً بأخذهم أسراً وقتً يتصرف فيهم كيف شاء .

4. (5575)- Hz. Sevban (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Allah Teala hazretleri yeryüzünü benim için dürüp topladı, ben de doğusunu da

batısını da gördüm. Ümmetimin mülkü, bana gösterilen yerlere kadar uzanacaktır. Bana iki hazine verildi: Kırmızı ve beyaz hazineler. Ben Rabbimden, ümmetimi umumi bir kıtlıkla helak etmemesini, ümmetime kendi nefislerinden başka bir düşman musallat edip çoğunluğu helak etmelerine meydan vermemesini talep ettim.
Rabbim Teala hazretleri bu isteklerime şöyle cevap verdiler:
"Ey Muhammed! Bir hüküm verdim mi artık o geri alınmaz. Ben senin ümmetine "Onları umumi bir kıtlıkla helak etmeyeceğim, kendileri dışında, çoğunu helak edecek bir düşman da musallat etmeyeceğim, hatta yeryüzünün her tarafında bulunanlar, onlar aleyhinde toplansalar da. Ama kendi aralarında birbirlerini helak edecekler." [Müslim, Fiten 19, (2889); Tirmizî, Fiten 14, (2177); Ebu Davud, Fiten 1, (4252).][76]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste Aleyhissalâtu vesselâm İslam'ın doğubatı istikametinde yayılacağına işaret buyurmaktadır. Gerçekten de öyle olmuş, bu istikametlerdeki gelişme güneykuzey istikametlerindeki gelişmeye nisbetle çok fazla olmuştur.

2- Aleyhissalâtu vesselâm'ın ümmeti adına Cenab-ı Hak'tan birkaç isteği olmuş ve bunlardan ikisi kabul edilmiştir.

* İslam ümmeti umumi bir kıtlık afetiyle helak olmayacaktır. Tarih boyunca, bu ifadeye aykırı bir durum görülmüş değildir. Mevziî olan bazı küçük kıtlıklar umumi hükmü cerhetmez. Keza eski milletlerin maruz kaldıkları nevden, bütün ümmete şamil helak edici sel, zelzele, salgın, afetler de görülmemiştir ve inşaallah görülmeyecektir de.

* İkinci bir garanti, ümmetin toptan gayr-ı müslim istilasına uğramasına karşıdır. Şimdiye kadar böyle bir durum olmamıştır. Yer yer esarete düşen İslam beldeleri olmuş ise de, tamamına şamil bir esaret vaki olmamıştır.
Ancak hadis, ümmet arasında fitneler hususunda garanti vermiyor. Ümmetin bu fitnelerden zarar göreceğine dikkat çekiliyor. Şu halde Resulullah, dahilî fitnelerden kaçınmamız, her an çıkabilecek fitneye karşı müteyakkız olmamız gerektiğine bizleri uyarıyor. Nitekim bu hadislerinde: "Fitne uyumaktadır. Onu uyandırana lanet olsun!" buyurmuştur. Ayet-i kerimede de: "Allah'ın ipine sarılmamız, tefrikaya düşmememiz" irşad buyrulmuştur (Al-i imran 103).[77]

-5576 -5- وعن جابرٍ رَضِيَ اللهُ عَنه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: هَلْ لَكُمْ مِنْ أنْمَاطٍ؟ قُلْتُ: وَأنَّى تَكُونُ لَنَا ا'نْمَاطُ؟ قَالَ: إنَّهَا سَتَكُونُ. فَكَانَتْ كَمَا قَالَ، فأنَا أقُولُ لَهَا، يَعْنِى امْرَأتَهُ: أخِّرِى عَنَّا أنْمَاطَكِ. فَتَقُولُ: ألَمْ يَقُلْ رَسُولُ اللهِ #: سَتَكُونُ لَكُمْ أنْمَاطٌ؟ فأدَعُهَا[. أخرجه الخمسة.»ا'نْمَاط« جمع نمط، وهو نوع من البسط المعروف .

5. (5576)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir gün: "Halınız var mı?" diye sordular.
"Bizde halı da nasıl olsun?" dedim.
"Şurası muhakkak ki o da olacak!" buyurdular. Nitekim dediği gibi oldu. Gün geldi ben hanımıma (İsraf ve mekruh addettiğim için):
"Şu halını benden bari uzak tut!" diye çıkıştığım vakit:
"Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Sizlerin de halıları olacak!" dememiş miydi? diye karşılık verdi." [Buharî, Menakıb 25, Nikah 62, Mülim, Libas 39, Ebu Davud, Libas 45, (4145); Tirmizî, Edeb 26, (2775); Nesâî, Nikah 83, (6, 136).] [78]

AÇIKLAMA:

Alimler bu hadisten halı kullanmaya cevaz çıkarmışlar ve evlerin bununla tefrişinde bir kerahet görmemişlerdir. Başka bazı rivayetler duvarlara halı getirilmesinin mekruh olduğunu ifade etmektedir. Bir rivayette, Hz. Aişe, Aleyhissalâtu vesselâm bir gazvede iken halı temin ederek kapıya astığını, dönüşte duruma muttali olan Resulullah'ın memnuniyetsizlik izhar etmekten başka: "Allah bize ne taş, ne de toprağa elbise giydirmemizi emretmemiştir" dediğini belirtir.
Hemen belirtelim ki, evlerin ve duvarların örtüyle (halı vs.) kaplanmasının cevazı ve adem-i cevazı ulema arasında ihtilaf mevzuu olmuştur. Bir kısmı "haram" derken, bir kısmı "mekruh" ve hatta "caiz" demiştir. İbnu Hacer Şafii ulemanın cumhuru tarafından "mekruh" dendiğini belirtir.
Bu vesile ile Hz. Peygamber'in Sünnetinde Terbiye adlı çalışmamızda, evlerin tezyin ve tefrişi ile ilgili olarak yaptığımız bir tahkiki aynen aşağıya almayı, meseleye ilgi duyacak okuyucularımız için faydalı mülahaza ediyoruz:

"Sünnette üzerinde titizlikle durulmuş olan diğer bir husus, içerisinde ikamet edilen meskenin dekorudur. Ev içerisinde yer alan herbir eşya ve eşyada tezahür eden telkin unsurları üzerinde, Hz. Peygamber hassasiyet göstermiştir. Gerek kendi evinde, gerekse Ashab'ın evlerinde İslam kültürüne muhalif düşen ve başka kültürleri temsil eden unsurların ve şekillerin varlığına muttali olunca ya sözle, ya fiille, yahut da ahvaliyle istikrahını bildirerek müdahale etmiştir.
Buhârî'nin Hz. Aişe'den yaptığı bir tahriçte Hz. Peygamer'in evde, üzerinde haç bulunan her eşyanın, mutlaka haçını bozduğu bildirilmektedir.
Yasak, sadece haç şekillerini ihtiva eden eşyalara münhasır kalmayıp Allah'ı yaratma fiilinde taklid manası taşıyan tasvirlere de şamil kılınmıştır. Aleyhissalâtu vesselâm bu manayı taşıyan tasvirlerin evde bulundurulma yasağını, "Tasvirin olduğu yere melek girmez", "En büyük azaba maruz kalacak kimseler musavvirlerdir", "Dünyada suret yapana kıyamet günü: "Haydi, yaptığına ruh üfle" denecek ve üfleyemeyecek" gibi şiddet ifade eden çeşitli tabirlerle dile getirmiştir. Bu hususla ilgili rivayetlerden birinde Hz. Aişe, şöyle bir vak'a anlatır: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bir seferden dönmüştü. (O'nun yokluğu esnasında) üzerinde [kanatlı at] timsalleri bulunan bir durnuku (eve) asmıştım. Bana onu indirmemi emretti, indirdim (...)" Hadisin bir başka veçhinde "Üzerinde timsaller bulunan bir kıramımı sehve (denen duvardaki hücrenin) üzerine örtmüştüm. Hz. Peygamber onu görünce çıkardı ve: "Kıyamet günü azabın en şiddetlisine dûçar olacak kimseler Allah'ın yarattıklarını taklid edenlerdir" dedi. Ben de ondan bir veya iki yastık yaptım."
Bir başka veçhinde: "İki nümruka (yastık) yaptım, bunlar evdeydi ve Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) üzerinde oturuyordu" der.
Bu hadise müsteniden alimlerin, gölgesi olmayan tasvirlerin, üzerine oturmak, basmak gibi hakir durumlarda kullanılan halı, döşek vs. eşya üzerinde bulunmasına cevaz verdiği belirtilir. Nevevî bu görüşün Sahabe ve Tabiin'e mensub cumhur-u ulemanın görüşü olduğunu belirttikten sonra, bu meyanda Sevrî, Malik, Ebu Hanife ve Şafii'nin ismini zikreder. Nesai'nin bir tahricinde Hz. Peygamber'in yanına girmek için gelmiş olan Cibril girmez ve: "Nasıl gireyim, evinde tasvirler ihtiva eden bir örtü var. Ya (suretlerin) başını kopar, ya örtüyü üzerine basılan sergi yap. Biz melekler tasvirin bulunduğu bir eve girmeyiz" der.
Hz. Peygamber, Abdullah İbnu Ömer'in rivayetinde ziyaret için gelmiş olduğu Sefine Ebu Abdirrahman'ın rivayetinde de beraber yemek için vaki davet üzerine gelmiş olduğu kızı Fatıma'nın evine, kapıya asılmış olan nakışlarla süslü perde sebebiyle girmeden geri döner.

Abdurrezzak'ın bir tahricinde de yemeğe davet edildiği eve geldiği vakit, çeşitli renklerle tezyin edilmiş olduğunu görür, kapıda durup renkleri saydıktan sonra: "Keşke tek renk olsaydı" diyerek girmeksizin geri döner. Aşağıdaki misallerin de te'yid edeceği üzere, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), bu davranışıyla evin tezyininde sadeliğin esas olmasını irşad buyurmuştur.

İlim adamları bu rivayetlerden "içerisinde muharremat bulunan eve girmek ve davete icabe etmek için önce izalesine çalışılır, muktedir olunmazsa girilmez, icabet edilmez" hükmünü vermişlerdir. Ancak Hz. Peygamer'in son misalde "keşke tek renk olsaydı" dediği birinci misalde de geri dönüş sebebini soran Hz. Ali'ye: "Dünya benim neyime, nakış benim neyime?" cevabını verdiği, keza yukarıda zikrettiğimiz tasvirli perde vs.'yi kaldırması için Hz. Aişe'ye verdiği emirle ilgili hadisin bazı vecihlerinde: "Zira bu bana dünyayı hatırlatıyor", "Zira üzerindeki tasvirler namaz esnasında dikkatimi dağıtıyor", "Zira eve her girişimde bunu görüyorum, dünyayı hatırlıyorum" vs. dediği tasrih edilmektedir ki, bunlar Hz. Peygamber'in yeni tebliğ etmiş olduğu bir dinin tam yerleşmesine engel teşkil edebilecek sebepler hususunda titizliğinin derecesini göstermektedir.[79] O, istiyordu ki insanlar bütün himmetleriyle Kur'an'a yönelsin, onun hakikatlarını anlamaya, yaşamaya çalışsın. Hatta bu sebeple kendisinden Kur'an dışında bir şey yazmayı da yasaklamış, bir nevi cahiliye prestişlerinden biri olan kabir ziyaretlerini de men etmişti. Diğer taraftan "insanların kalbi Allah'ın iki parmağı arasındadır, istediği gibi oynatır" cümlesinde ifade ettiği beşer tabiatındaki istikrarsızlık sebebiyle iman ve amellerine rağmen, müşrikliğe ait hatıralar sebebiyle eski sapıklıklarının tekrar şu veya bu şekilde tezahüründen korkmakta idi. Bu sebeple o hususlarda Hz. Peygamber titizliği ileri götürmüş, açık kapı bırakmak istememiştir. Halkın espirisini nazara alışını gösteren en manidar misallerden biri Hz. Aişe'ye, cahiliye devrinde yanlış temelde oturtulmuş olan Ka'be'yi, yeniden aslî temeli üzere kurmaya teşebbüs etmeyişinin sebebini izah sadedinde söylediği şu cümledir: "Kavmin cahiliye devrine yakındır. Bu sebeple, (yapacağım tadilatın) kalplerinde nefret uyandıracağından korkuyorum."

Şu halde "Cahiliye devrine yakın" olan insanlığın halet-i ruhiyelerini nazar-ı itibara alan Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), o devre ait şirklere alâmet olan her şeye karşı amansız bir mücadele açmıştır. Bu, put olabilir, putların tasviri olabilir, o devreye ait bir yemin tarzı, selamlaşma şekli vs. olabilir, hepsi yasaklanmıştır.

Tasvirle ilgili yasakları, şarihlerin: "Kendisine ibadet edilen zîruhların hürmet

ifade eden tarzda konması haramdır, ayak altına atılması mübahtır" diye formüle etmesi sünnette gelen yasağın terbiyevî yönünü ifade eder. Bu yasaktan ağaç tasvirleri istisna edilmiştir. Ancak Arapların o devirde takdis ettikleri ağaçları Hz. Peygamber'in yıktırdığını rivayetler haber verir.
Hz. Peygamber'in Medine'yi baştan ayağa kontrol ettirerek "putları kırdırdığı, yüksek kabirleri düzlettiği, tasvirleri de iptal ettirdiği"ne dair rivayetler bu husustaki titizliğinin ne dereceyi bulduğunu gösterir. Bu rivayetlerden bazılarında bu maksatla gönderilen Ensar'dan bir adamın: "Ya Resulullah, ben kavmimin evlerine girmek istemiyorum" diye itirazı -ve bunun üzerine Hz. Ali'nin gönderilmesi- devletin, bu hususla ilgili olarak koyduğu yasağın uygulanmasını takip için evleri kontrolden bile geçirdiğini göstermektedir.
Söylediklerimizi hülasa etmek gerekirse, evin dekor ve tezyininde yer alan tezyin unsurları aynı zamanda bir telkin vasıtası kabul edilmektedir. Müslüman hayat görüşüne ters düşen unsurların yer almaması gerekmektedir. Son olarak şunu da kaydedelim: Dihlevi'ye göre duvar ve elbisenin resimlenmesi iki sebepten yasaktır:

1- Fuzulî israf ve iftiharı önlemek,

2- Putperestlik kapısını açmamak."[80]

-5577 -6- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: إنَّ اللّهَ يَبْعَثُ لهذِهِ اُ۠مَّةِ عَلى رَأسِ كُلِّ مِائَةِ سَنَةٍ مَنْ يُجَدِّدُ لَهَا دِينَهَا[. أخرجه أبو داود .

6. (5577)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Muhakkak ki, Allah bu ümmet için, her yüz senenin başında, kendisine dini tecdid edecek kimse(ler) gönderecektir." [Ebu Davud, Melahim 1, (4391).][81]

AÇIKLAMA:

1- Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu hadis-i şeriflerinde kendinden sonra her asırda çıkacak ve hayat-ı içtimaiye-i medeniyete soktukları bid'alarla dinden uzaklaşmış olan insanları tekrar İslam'ın hakiki mecrasına sokacak olan

kimseleri haber vermektedir. Bu zatlara müceddid denmektedir. Bu mübarek zatların mümeyyiz vasfı bid'ayı temizleyip sünneti ihyadır. Ölümü hicrî 101 olan Ömer İbnu Abdilaziz'den bu yana ümmet böylesi insanlarla daima şerefyab olmuştur. Daha önce, bir başka hadis vesilesiyle genişçe açıkladığımız üzere, Resulullah'tan sonra geleceği belirtilen bu şahıslar her asırda bir tane değildir. Aynı anda her memlekette, farklı mezhep ve meşreplere göre her bir çevrede birçok insanlar, müceddid manasında tecdid hizmeti yapabilecektir. Alimlerin belirttiği üzere, kimlerin müceddid olduğu kesinlikle bilinemez, sünneti ihya, bid'atı imha, ilmi artırma, insanları amel, ahval ve düşüncede İslam'a irca gibi karinelerle müceddid olduğuna zann-ı galible hükmedilir. Müceddidin, dini alimlerin zahir ve batın her çeşidinde alim olacağı belirtilmiştir. Fakih, muhaddis, müfessir, lügavi her tabaka kendi imamlarını "müceddid" görmüşlerdir.

2- "Yüzyıl başı" nedir? Asrın ilk yılları mı, son yılları mı ihtilaf edilmiştir. Bu hadiste, yüzyıl başı ile yüzyılın sonunun kastedildiği söylenmiştir. [82]

-5578 -7- وعن حُذَيْفَة رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]قَامَ فِينَا رَسُولُ اللّهِ # مَقاماً فَمَا تَرَكَ شَيْئاً يَكُونُ مِنْ مَقَامِهِ ذلِكَ الَى قِيَامِ الْسَّاعَةِ إَّ حَدَّثَهُ، حَفِظَهُ مَنْ حَفِظَهُ، وَنَسِيَهُ مَنْ نَسِيَهُ. قَدْ عَلِمَهُ أَصْحَابِي هؤَءِ وَإِنَّهُ لَيَكُونُ مِنْهُ الشَّىْءُ قَدْ نَسِيتُهُ فَأرَاهُ فَأذْكُرَهُ كَمَا يَذْكُرُ الرَّجُلُ وَجْهَ الرَّجُلِ إذَا غَابَ عَنْهُ. ثُمَّ إذَا رَآهُ عَرَفَهُ[. أخرجه الشيخان وأبو داود .

7. (5578)- Huzeyfe (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) aramızda doğrulup, o günden kıyamete kadar olacak her şeyden bahsetti. Onu belleyen belledi ve unutan da unuttu. Şu arkadaşlarım da bunu bilirler. (Resulullah'ın haber verdiği ve fakat) unutmuş olduğum o şeylerden biri vukua gelip görünce, öylesine canlı hatırlıyorum ki, tıpkı, kişinin gördüğü bir şahsın yüzünü, o şahıs kaybolunca hatırlamadığı halde[83] bilahare karşılaşınca hemen tanıyıvermesi gibi." [Buharî, Kader 4; Müslim, Fiten 23, (2891); Ebu Davud, Fiten 1, (4240).][84]

AÇIKLAMA:

Hadisin ravisi Huzeyfe (radıyallahu anh) Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın -başkaları tarafından bilinmeyen- sırlarına vakıf olan bir zattır. Bu sebeple ona sahib-i sır da denmiştir. Hadisin bir veçhinde "Allah'a yemin olsun benimle kıyamet arasında vukua gelecek bütün fitneleri biliyorum.." der. Hadisin Ebu Davud'daki veçhinde, Resulullah'ın kıyamete kadar gelip üç yüz ve daha fazla etbaı bulunacak her bir fitne başını ismiyle, babasının ve kabilesinin ismiyle zikrettiğini belirtir.[85]

-5579 -8- وعنه رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]أخْبَرَنِى رَسُولُ اللّهِ # بِمَا هُوَ كَائِنٌ الى يَوْمِ الْقِيَامَةِ، فَمَا مِنْهُ شَىْءٌ إ وَقَدْ سَألْتُهُ عَنْهُ، إ أنِّي لَمْ أسْألْهُ مَا يُخْرِجُ أهْلَ الْمَدِينَةِ مِنَ الْمَدِينَةِ[. أخرجه مسلم .

8. (5579)- Yine Huzeyfe (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), kıyamete kadar gelecek her şeyi bana haber verdi. Onlardan her ne varsa Aleyhissalâtu vesselâm'a sordum. Sadece "Medine halkını Medine'den kim çıkaracak?" bunu sormadım." [Müslim, Fiten 24, (2891).][86]

-5580 -9- وعن عَمْرو بن أخْطَبِ ا'نْصَارِىّ رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]صَلّى بِنَا رَسُولُ اللّهِ # يَوْماً الْفَجْرَ وَصَعِدَ الْمِنْبَرَ فَخَطَبَنَا حَتّى حَضَرَتِ الظُّهْرُ. فَنَزَلَ، فَصَلّى، ثُمَّ صَعِدَ الْمِنْبَرَ، فَخَطَبَنَا حَتَّى حَضَرَتِ الْعَصْرُ. فَنَزَلَ فَصَلّى ثُمَّ صَعِدَ الْمِنْبَرَ فَخَطَبَنَا حَتّى غَرَبَتِ الشَّمْسُ فَأخْبَرَنَا بِمَا هُوَ كَائِنٌ الى يَوْمِ الْقِيَامَةِ فَأعْلَمُنَا أحْفَظُنَا[. أخرجه مسلم .

9. (5580)- Amr İbnu Ahtab el Ensarî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir gün bize sabah namazını kıldırıp minbere çıktı. Öğle vakti girinceye kadar hitap etti. Sonra minberden inip namaz kıldı. Tekrar minbere çıkıp ikindi vakti girinceye kadar bize hitap etti. İnip ikindiyi kıldı, sonra tekrar minbere çıktı, güneş batıncaya kadar bize konuştu. Bu konuşmalarda kıyamet gününe kadar olacak (hadisatı) bize haber verdi. Bunları en iyi bilenimiz, en belleyişli olanımızdır." [Müslim, Fiten 25, (2892).][87]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, 5578 numaralı hadiste belirtilen fitnecilerle ilgili bilgilerin bir gün içinde toptan verildiğini ifade etmektedir. Zaten o hadisten bazı alimler "Resulullah makamından hiç ayrılmadan, aynı mecliste kıyamete kadar gelecek ve etbaı üç yüz ve daha fazla olacak fitneci başlarını isimleri, babalarının isimleri ve kabilelerinin isimleri ile birlikte haber verdi" manasını çıkarmışlardır.
Bunları en iyi bilenin kendisi olduğunu söylerken Hz. Huzeyfe, bu hutbeyi dinleyen diğerlerinin artık hayatta kalmadığını ima etmektedir. Bu hadis, daha sarih bir şekilde fitnecilere müteallik bilginin bir sır olarak sadece Huzeyfe'ye tevsi edilen bir bilgi olmayıp, herkese alenen öğretilen bir bilgi olduğunu ifade etmektedir. Her halükârda, bu mezkur hutbe dışında, Hz. Huzeyfe'ye hususi bir talimde bulunmuş olma ihtimalinin de varid olduğunu alimler belirtir.[88]

-5581 -10- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللهُ عَنه قال:]لَمَّا فُتِحَتْ خَيْبَرُ أُهْدِيَتْ لِرَسُولِ اللهِ # شَاةٌ فِيهَا سُمٌّ. فقَالَ #: اِجْمَعُوا لِي مَنْ ههُنَا مِنَ الْيَهُودِ، فَجُمِعُوا لَهُ. فقَالَ لَهُمْ: هَلْ أَنْتُمْ صَادِقِيَّ عَنْ شَيْءٍ إنْ سَألْتُكُمْ عَنْهُ؟ قَالُوا: نَعَمْ. فَقَالَ لَهُمْ: مَنْ أَبُوكُمْ؟ قَالُوا: فُنٌ. قَالَ: كَذَبْتُمْ، بَلْ أَبُوكُمْ فُنٌ. قَالُوا: صَدَقْتَ. قَالَ: هَلْ أَنْتُمْ صَادِقِيٍّ كَمَا قَالَ أَوَّ. قَالُوا: نَعَمْ. وَإنْ كَذَبْنَاكَ عَرَفْتَهُ كَمَا عَرَفْتَهُ في أَبِينَا. قَالَ: مَنْ أَهْلُ النَّارِ؟ قَالُوا: نَكُونُ فيهَا يَسِيراً. ثُمَّ تَخْلُفُونَا فيهَا. قَالَ: اخْسَئُوا، واللهِ نَخْلُفُكُمْ فيهَا أَبَداً، ثُمَّ قَالَ: هَلْ أَنْتُمْ صَادِقِيٍّ عَنْ شَيْءٍ إنْ سَألْتُكُمْ عَنْهُ؟ قَالُوا: نَعَمْ. قَالَ: هَلْ جَعَلْتُمْ في هذِهِ الشَّاةِ سُمَّا؟ قَالُوا: نَعَمْ. قَالَ: فَمَا حَمَلَكُمْ عَلى ذلِكَ؟ قَالُوا: أَرَدْنَا إنْ كُنْتَ كَاذِباً أَنْ نَسْتَرِيحَ مِنْكَ، وَإنْ كُنْتَ صَادِقاً لَمْ يَضُرَّكَ[. أخرجه البخاري .

10. (5581)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hayber fethedildiği zaman, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a zehir katılmış bir koyun (kızartması) hediye edildi. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Yahudilerden burada olanları bana toplayın!" emrettiler ve derhal toplanıp getirildiler.
"Size bir şey sorsam doğru söyleyecek misiniz?" buyurdu. Onlar: "Evet!"

deyince: "Babanız kimdir?" buyurdu.
"Falancadır!" dediler.
"Yalan söylediniz, bilakis babanız falandır!" buyurdu.
"Doğru söyledin!" dediler.
"Önceki gibi bana doğru söyleyecek misiniz?" diye tekrar sordu.
"Evet! Zaten biz sana yalan söylesek sen onu anlayacaksın, tıpkı babamız hakkındakini anladığın gibi" dediler.
"Cehennem ehli kimdir?" dedi.
"Biz orada az kalacağız. Orada bize siz halef olacaksınız!" dediler.
"Defolun! Vallahi biz ebediyen size cehennemde halef olmayacağız!" buyurdu. Sonra da:
"Size bir şey sorsam bana doğru söyleyecek misiniz?" buyurdu.
"Evet!" dediler.
"Bu koyuna zehir koydunuz mu, koymadınız mı?" dedi.
"Evet, koyduk!" dediler.
"Pekiyi bunu niye yaptınız?" buyurdu.
"Yalancı (bir peygamber) isen, senden kurtulmayı arzu ettik. Hakiki bir peygamber isen, bu zehir sana asla zarar vermez!" dediler." [Buharî, Cizye 7.] [89]

AÇIKLAMA:

1- Hadis, Hayber'in fethinden sonra Zeyneb Bintu'l-Haris adında bir Yahudi kadınının ihanetini anlatmaktadır. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın vefatıyla ilgili bahiste, Aleyhissalâtu vesselâm'ın bu zehirin tesiriyle öldüğüne dair rivayeti kaydetmiş idik.
İbnu İshak'ın rivayetine göre, savaştan sonra kadın, Aleyhissalâtu vesselâm'ın koyunun neresini daha çok sevdiğini sorar. Kolunu sevdiği söylenir. Bu kısma daha çok zehir koyarak, kızartılmış halde ikram eder. Aleyhissalâtu vesselâm kol kısmından bir parça alarak ağzında çiğner, fakat yutmaz. Ancak beraberinde bulunan Bişr İbnu Bera lokmasını yutmuş bulunur ve zehirin tesiriyle vefat eder, (radıyallahu anh). Aleyhissalâtu vesselâm, yutmadan ashabına: "Sakın yemeyin, koyun zehirli!" diye durumu haber verir.

2- Bu ihaneti yapan Zeyneb'in akibeti hususunda rivayetler ihtilaf eder:

***** Bazı rivayetler kadının cezalandırılmadığını, kadın Müslüman olduğu için serbest bırakıldığını belirtir. Müslüman olduğunu söyleyen bir rivayete göre,

Aleyhissalâtu vesselâm koyunun zehirli olduğunu haber verince, kadın: "Şimdi anladım ki, sen doğru sözlüsün. Seni ve burada bulunanları şahid kılıyorum ki ben senin dinindeyim. Allah'tan başka ilah yok. Muhammed de onun kulu ve elçisidir" der. Rivayet "Kadın Müslüman olunca Aleyhissalâtu vesselâm kadından yüz çevirdi" diye not düşer.

* Bazı rivayetler öldürüldüğünü belirtir.

* Bazıları da Aleyhissalâtu vesselâm'ın kadını Bişr İbnu Bera'nın velilerine teslim ettiğini, onların kısasen öldürdüğünü kaydeder.

* Beyhakî, ihtilafları şöyle te'lif eder: "Muhtemelen kadın önce serbest bırakıldı ama Bişr (radıyallahu anh) zehirin tesiriyle ölünce, kısasen kadın öldürüldü. Meseleyi bu şekilde açıklayan Süheylî merhum ilave eder: "Aleyhissalâtu vesselâm kadını önce terketti. Çünkü kendi şahsî meselesi için intikam almazdı, sonra kısas olarak Bişr'e bedel öldürdü." İbnu Hacer önce terkedilişini "Müslüman olması" ile izah eder. "Öldürülmesini Bişr'in vefatına kadar te'hir etti. Ama o ölünce, şartı ortaya çıktığı için kısas vacib oldu" diye açıklar.[90]

-5582 -11- وعن عائشة رَضِيَ اللهُ عَنها:]أن بَعْضَ أزْوَاجِ النَّبيِّ # قُلْنَ: يَا رَسُولَ اللهِ ، أيُّنَا أسْرَعُ بِكَ لُحُوقاً؟ قَالَ: أطْوَلُكُنَّ يَداً، فَأخَذْنَ قَصَبَةً يَذْرَعْنَهَا. فَكَانَتْ سَوْدَةُ أطْوَلَهُنَّ يَداً. فَعَلِمْنَا بَعْدُ أنَّمَا كَانَ طُولُ يَدِهَا الصَّدَقَةَ، وَكَانَتْ تُحِبُّ الصَّدَقَةَ، وَكَانَتْ أسْرَعُنَا لُحُوقاً بِهِ[. أخرجه الشيخان والنسائي .

11. (5582)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hanımlarından bazıları: "Ey Allah'ın Resulü! Hangimiz sana daha çabuk kavuşacak?" diye sordular. O da:
"Kolu en uzun olanınız!" diye cevap verdi. Onlar da bir karış alıp kollarını ölçtüler. En uzun kollusu Sevde idi. Bilahare anladık ki, kolunun uzunluğu(ndan murad) sadaka imiş. Zaten o sadaka vermeyi severdi. İlk önce o, Aleyhissalâtu vesselâm'a kavuşmuştu." [Buharî, Zekat 11; Nesaî, Zekat 59, (5, 66, 67).][91]

-5583 -12- ولمسلم في أخرى:]أسْرَعُكُنَّ لُحُوقاً بِى أطْوَلُكُنَّ يَداً. قَالَتْ: فَكُنَّ يَتَطَاوَلْنَ أيَّتُهُنَّ أطْولُ يَداً. فَكَانَتْ أطْوَلَنَا زَيْنَبَ، لأنَّهَا كَانَتْ تَعْمَلُ بِيَدِهَا

وَتَتَصَدَّقُ[.

12. (5583)- Müslim'in diğer bir rivayeti şöyledir: "Bana kavuşmada en çabuğunuz kolu en uzun olanınızdır!"
Hz. Aişe devamla der ki: "Kol yönüyle kim daha uzun diye uzunluk ölçüşmesi yaptılar. En uzunumuz Zeyneb [Bintu Cahş] idi. Çünkü o, eliyle çalışır ve kazandığını sadaka olarak fukaraya verirdi." [Müslim, Fezailü's-Sahabe 101, (2452).][92]

AÇIKLAMA:

1- Bu iki hadiste, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevcelerinin, kendisine ahirete kavuşmada hangisinin erken davranacağını sorduklarını görmekteyiz. Aleyhissalâtu vesselâm mucize olarak "kolu en uzun olanınız" der. Muhatapları, zahire göre anlayarak kollarını ölçerler. Halbuki Aleyhissalâtu vesselâm mecaz kasdetmiştir. Buradaki kol uzunluğundan maksad cömertliktir, sehavettir. Allah yolunda yapılan tasaddukun çokluğudur. Bu durum, Allah Resulü'nün vefatından sonra ilk vefat edenin Zeyneb Bintu Cahş olmasıyla anlaşılır. Çünkü Zeyneb, deri ustasıdır, hem işliyor, hem de dikiyordu. Mamulatını satıp kazandığı parayı Allah yolunda tasadduk ediyordu.
Önceki rivayette, kolu en uzun olanın Sevde (radıyallahu anhâ) olduğu zikredilmiştir. Ancak alimler, bunda bir hata olduğunu, doğrusunun Zeyneb olması lazım geldiğini, hem erken ölme ve hem de cömertlik yönüyle vak'aya da bunun mutabık olduğunu belirtirler.

2- Hadisin aslında "eli uzun" tabiri geçer. Biz, tercümeyi "kolu uzun" diye yaptık. Aslında tam karşılığı "eli açık" tabiridir. Ancak bu takdirde ifadeyi tamamen bozmak gerekecekti. Dilimizde eli uzun, hırsız demektir. Şu halde hükmü, lafza göre değil, maksada göre vermek gerekir.[93]

İSTİDRAD:

Hz. Zeyneb'in burada mevzubahis edilen mesleğiyle ilgili bir tahkikimizi, günümüzün ortaya çıkardığı bir probleme ışık tutma yönüyle arzettiği ehemmiyete binaen aynen kaydetmeyi uygun görüyoruz. Problem, kadınların

çalışması meselesidir. Dinimize göre kadının çalışma yasağı diye bir problem yok, ama normal şartlarda kendisinin veya ailesinin nafakası için çalışma mecburiyeti de yok. Onun nafakası kocası üzerindedir. İlla da para getiren bir çalışma yapacaksa, bunun İslamî şartlar çerçevesinde olması gerekir. Hz. Zeyneb (radıyallahu anhâ)'in verdiği örnek, kadının evi dahilinde yapacağı çalışma ile ilgilidir. İslam cemiyeti, iş hayatını, çalışmak isteyen kadınlara, evlerinde çalışabilme imkanı sağlayacak bir teşkilata kavuşturmaktadır. Zikri geçen tahkikimiz Hane-i Sadette İş Atölyesi adını taşır.[94]

Hane-i Saadette İş Atölyesi:

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı Kur'an-ı Kerim: "Kendisinde her hususta en güzel örneği bulacağımız rehber" (Ahzab 21) olarak tarif eder.
Evet Aleyhissalâtu vesselâm mü'minlere her hususta örneklerin en güzelini sunmuştur. Namaz, oruç, tevbe, istiğfar, tazarru gibi, ibadetin her çeşidinde, cihad, ticaret, komşuluk münasebetleri, devlet reisliği, aile reisliği, arkadaşlık gibi her çeşit beşerî ahvalde en güzel örnek O'ndadır.
İşte bu örneklerden biri aile içi çalışma düzeni ve ailevî iş atölyesiyle ilgili. Tanıtacağımız iş atölyesinin ustası veya işçisi kendisi değil, ama hanımı, hanımlarından biri ve hatta ikisidir. Şöyle ki:
Mü'minlerin annelerinden olan Zeyneb Bintu Cahş (radıyallahu anhâ)'ın hayatına baktığımız zaman onun menkibeleri arasında dindarlık, cömertlik ve "san'atkârlık" vasıflarına da rastlarız.
Mesela Ümmü Seleme (radıyallahu anhâ) onu; "Zeyneb Bintu Cahş'ı Resulullah takdir eder, ondan sıkça bahsederdi, kendisi gerçekten saliha bir kadındı. Çok oruç tutar, geceleri namaza kalkar, san'at sahibi, sanatından kazandığının tamamını fakirlere tasadduk ederdi" diye tanıtır.
Zeyneb Valide'nin sanatı bir başka rivayette açıklanır: "Zeyneb (radıyallahu anhâ) el sanatkârı idi, deri işler, diker ve Allah yolunda tasadduk ederdi."
Şu halde, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın aynı zamanda halasının kızı olan ve hicretin üçüncü yılında Hz. Peygamber'le 35 yaşında iken evlenen Zeyneb Bintu Cahş deri işleme ustasıdır. Ham deriyi, o devrin usulünce debbağlayarak işlemekte, sonra da ondan kullanılacak eşyalar dikip satmaktadır.
Başka rivayetlerde rastladığımız bazı açıklamalardan, bu iş için, Hane-i Saadet'te bir de müstakil oda, bugünün tabiriyle bir iş atölyesi bulunduğunu anlamaktayız. Şöyle ki:

Bilindiği üzere Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), İslam'ın tebliğ ve ahkâmın teşrî yeri olan Medine hayatında, siyasî ve dinin neşrine dönük maksadlarla birçok kadınla evlenmiş ve her izdivacında yeni hanımı için müstakil bir hücre inşa ettirmişti. Böylece Mescid'in avlusunda, hanımları adedinde hücreleri olmuştu. Bunlar tek katlı, yan yana birbirleriyle bitişik, önü mescidin avlusuna açılan yapılardı. Resulullah'ın sırf kendine mahsus başka bir hücresi yoktu. Her gün sırayla hanımlarından birinin yanında kalıyor idi.
Bir ara hanımlar arasında çıkan bir huzursuzluk sebebiyle, onları te'diben bir ay ayrı yaşamaya karar verdi. Îla da denen bu hâdiseyi anlatan rivayetler bu hücrelerden birinin üst kısmına inşa edilmiş ziyade bir odadan bahsetmektedir. Bu oda bir ikinci kattır; hurma kütüğünden yapılmış merdivenle çıkılmaktadır. Buraya meşrübe denmektedir.
Sabah namazından sonra, her gün, mesidde kalıp kuşluk vaktine kadar ashabıyla sohbet eden Resulullah, o gün namazı kılar kılmaz, hiç bir kelam etmeden doğru meşrübeye çıkar. Ashab, haklı olarak, mühim bir hâdise var zannıyla telaşlanır. Hz. Ömer, peşinden gitme cesaretini gösterir, fakat kapıda bekleyen hizmetçi Resulullah'ın girme izni vermediğini belirtir. Hz. Ömer, birkaç kere gider gelir, izin ister, her seferinde reddedilir. Dördüncü müracaatta huzur-u risalet penahiye kabul edilir.
Hz. Ömer'in bu oda ile ilgili tasviri, Resulullah'la geçen konuşmaları birçok teferruata şamildir. Bir kısmı konumuzu ilgilendirmez. Ancak oradaki müşahedelerinden bazıları mevzumuz açısından son derece ehemmiyet taşır. Zira onların tahlilinden burasının mûtad olarak deri işleme atölyesi olduğunu anlıyoruz.
Zira, Hz. Ömer bize, gördüğü eşyalar meyanında duvara asılmış üç adet deriden (ühüb) ve deri işlemede kullanılan maddeden (karaz) bahsetmektedir. Şarihler ühüb kelimesinin ihhab'ın cem'i (çoğulu) olduğunu söyler ve işlenmemiş deri manasına geldiğini belirtir. Hatta bazan mutlak deri manasına kullanıldığı da olmuştur. Buhârî Şarihi İbnu Hacer - bir başka rivayette ühüb yerine efik kelimesinin kullanılmış olmasından hareketle- şöyle der: "Görünen o ki, ihab'dan burada kastedilen şey debbağlanmağa başlamış fakat henüz işlenmesi tamamlanmamış deridir. Nitekim Semmak İbnu'l-Velid'in rivayetinde efik kelimesi kullanılmıştır, efik debbağlanması tamamlanmamış deri demektir." Bu açıklamayı te'yid eden bir başka karine, bazı rivayetlerde bu derilerin pis koku neşrettiklerine dair gelen teferruattır.
Hele yerde bir sa' miktarında arpa ve bir o kadar da, deri debbağlamada kullanılan karaz maddesinin bulunması, bu odanın deri debbağlamada kullanılan

bir atölye olduğunu ifadede tamamlayıcı bir delil olmaktadır. Lügatler karazın selem ağacının yaprağı olduğunu, bu meyvenin deri debbağlamada kullanıldığını belirtir.
Hz. Ömer'in tasvirlerinde Resulullah'ın başucunda asılı olduğu belirtilen bu derilerin sathî bir nazarla "namaz postu" olduğunu söylemek veya bir miktar arpanın da varlığını nazar-ı dikkate alarak o odayı "kiler" olarak tavsif etmek başka rivayetlerde gelen tasrihata ters düşmekten başka, burada belirtmeye çalıştığımız mühim bir ibreti gölgelemektedir.
Bu odanın Zeyneb (radıyallahu anhâ)'in deri işlediği yer olduğu açıktır. Bugünün tabiriyle iş atölyesi, yani deri işleme işinde usta olan ve pek çok rivayette, Resulullah'la evlendikten sonra da mesleğini icra ettiği teyid edilen Zevcat-ı Tahirat'tan Zeyneb Bintu Cahş'ın deri işleme atölyesi.
Şunu da kaydetmede fayda var: Resulullah'ın zevcelerinden Ümmü Seleme (radıyallahu anhâ) de deri işlemektedir. Ahmed İbnu Hanbel'in bir rivayetinde, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) kendisine evlenme teklifini yapmak üzere uğradığı sırada deri debbağlamakta olduğunu, elindeki karaz bulaşığını yıkayarak Resulullah'ı içeri aldığını belirtir. Evlendikten sonra bunun meslek icra edip etmediğini bilmiyoruz. Ancak Zeyneb validemizin bu işi devam ettirdiği rivayetlerde pek sarih.
Burada şu soru hatıra gelebilir: İslam fıkhına göre, kadının nafakası kocasına aittir, gelir getirecek bir işle meşgul olmak mecburiyetinde değildir. Aleyhissalâtu vesselâm da zevcelerinin nafakasını temin etmekte idi.
Bunun cevabı şudur: İslam, kadını çalışmaya mecbur etmez; bu doğru, ama illa da çalışmayacaksın da demez. Kocasının izni tahtında, kadının çalışmasıyla ilgili, İslam'ın derpiş ettiği şartlar çerçevesinde kadının çalışmasına hiç bir dinî engel yoktur, çalışabilir. Nitekim Hz. Zeyneb validemiz, nafakasını temin için değil, Allah yolunda harcamak için çalışmış ve kazancının tamamını fakir fukaraya, dul ve yetimlere harcamıştır. Hz. Aişe'nin onunla ilgili bir tasviri şöyle: "Ben Zeyneb kadar çok hayır yapan, onunki derecesinde sadaka veren, öylesine sıla-i rahimde bulunan, Allah'a yaklaştıran amellere onun kadar nefsini bezleden bir başka kadın bilmiyorum." Yine Hz. Aişe'nin anlattığına göre bir gün Hz. Peygamber: "İçinizde bana en çabuk kavuşacak olan, kolu en ziyade uzun olanınızdır" buyurur. Resulullah'ın vefatından sonra hanımları kim erken ölecek, bunu belirlemek üzere duvar üzerinde zaman zaman kollarının uzunluğunu ölçerler. Hz. Zeyneb, cüsse itibariyle hepsinden küçük olduğu için bu ölçüşmede daima kaybeder. Ancak Hz. Aişe der ki: "Zeyneb ölünceye kadar bu ölçüşmeyi yaptık. Ne zaman ki aramızda ayrılıp Aleyhissalâtu vesselâm'a ilk kavuşanımız

oldu, o zaman anladık ki, Resulullah "uzun ellilik"le sadakayı kastediyormuş. Çünkü, Zeyneb el sanatı icra eden bir kadındı, deri debbağlar, deriden eşya diker, (satar, parasını) Allah yolunda sadaka yapardı." İbnu Sa'd bir rivayetinde, Hz. Zeyneb'in vefat ettiği zaman tek dirhem ve tek dinar bırakmadığını, bütün kazandıklarını sağlığında tasadduk etmiş bulunduğunu bildirir ve Zeyneb'in fakirlerin (ve dulların) sığınağı olduğunu belirtir. Buradaki "bütün kazandıkları" içerisinde Hz. Ömer'in tahsisatı da var: Hz. Ömer (radıyallahu anh), Resulullah'ın diğer zevceleri gibi ona da yıllık 12 bin dirhem bağlamış idi. Bunu almak zorunda kalan Zeyneb validemiz, alır almaz tamamını yakınları ve yetimleri arasında taksim eder ve "Allahım Ömer'in bir başka ihsanını nasip etme, bu fitnedir" diye duada bulunur ve makbul olan duanın bereketine o yıl içerisinde Rahmet-i Rahman'a kavuşur. Kefenini kendi kazancından hazırlamış olan Zeyneb (radıyallahu anhâ), Halife Ömer (radıyallahu anh)'in de kendisi için göndereceği kefenin tasadduk edilmesini vasiyet eder ve yerine getirilir.
Mü'minlerin muhterem annelerinden olan Hz. Zeyneb Bintu Cahş'la ilgili olarak kaydedilen bu rivayetlerden çıkarılacak birkaç mühim prensip var:

1- İslam kadını, hiç bir maddî ihtiyacı olmasa bile boş durmamalıdır. Kazanmalı, Allah yolunda harcamalıdır.

2- Kadının evinde yapacağı işe, kocası mani olmamalı, kolaylık göstermeli, imkan hazırlamalıdır: Çünkü rehberimiz Fahr-i Âlem (aleyhissalâtu vesselâm) öyle yapmıştır. Zeyneb validemiz, Resulullah'ın gıyabında, O'nun haberi olmadan bunu yapması mümkün değildir. Hz. Zeyneb öylesine sünnete bağlı, ölümünden sonra bile olsa Resulullah'ın emir ve irşadlarına öylesine sadıktır ki, aksini düşünmek mümkün değil. Ebu Hureyre der ki: "Veda Haccı esnasında Aleyhissalâtu vesselâm, hanımları için bu haccın sonuncu hacc olması gerektiğini irşad buyurmuştu. Resulullah'ın vefatından sonra Sevde ile Zeyneb hariç hepsi hacc yaptılar, ama onlar yapmadı. Bu ikisi: "Resulullah'ın o sözünü işittikten sonra bizi vallahi hiçbir hayvan hareket ettiremez" dediler ve Medine'den dışarı çıkmadılar."

3- Bu hadislerden çıkaracağımız diğer bir prensip, İslam kadını öncelikle evinde icra edebileceği iş ve mesleklerde maharet kazanmalı, İslam cemiyet kadınlarına o istikamette formasyon vermelidir.

4- Çalışmak ar değildir. Kişinin mevkii, makamı, maddî durumu ne kadar yüce olursa olsun, çalışmak evladır: Peygamber hanımı bile, ihtiyacı olmadığı halde çalışmayı ihmal etmemiştir, hem de deri işlemek gibi nahoş kokulu bir meslekte.
İçinde bulunduğumuz devrin gündemini işgal eden kadının çalışması

meselesinde Zeyneb Bintu Cahş (radıyallahu anhâ) hadisesinden alacağımız ibretler olmalıdır.[95]

-5584 -13- وعن هَلِ بْنُ عَمْرو قال:]سَمِعْتُ عَلِيًّا رَضِيَ اللّهُ عَنه يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللّهِ # يَخْرُجُ مِنْ وَرَاءِ النَّهْرِ رَجُلٌ يُقَالُ لَهُ الْحَارِثُ، حَرَّاثٌ، عَلى مُقَدِّمَتِهِ، رَجُلٌ يُقَالُ لَهُ مَنْصُورٌ يُوطِّئُ أَوْ يُمَكِّنُ Œلِ مُحَمَّدٍ كَمَا مَكَّنتْ قُرَيْشٌ لِرَسُولِ اللّهِ #، وَاجِبٌ عَلى كُلِّ مُؤْمِنٍ نَصْرُهُ، أوْ قَالَ: إجَابَتُهُ[. أخرجه أبو داود .

13. (5584)- Hilal İbnu Amr anlatıyor: "Hz. Ali (radıyallahu anh)'yi dinledim. Demişti ki: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Maveraunnehir'den bir adam çıkacak, ona el-Haris Harras (çiftçi) [el-Haris İbnu Harras] denecek. (Ordusunun) önünde Mansur denen bir adam olacak. Bu zat Al-i Muhammed için (malıyla, hazineleriyle, silahıyla zemin) hazırlayacak, hilafeti mümkün kılacaktır. Tıpkı Kureyş'in Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a mümkün kıldığı gibi. Ona yardımcı olmak her Müslümana vacib olmuştur -veya ona icabet etmesi vacip olmuştur dedi.-" [Ebu Davud, Mehdi 1, (2452).][96]

AÇIKLAMA:

1- Burada, Aleyhissalâtu vesselâm, istikbalde Maveraunnehir bölgesinden çıkacak salih bir kimseden ve onun îfa edeceği güzel hizmetlerden bahsetmekte, haber vermektedir. Çıkacak olan bu salih zat, imkanlarıyla Al-i Beyt'in hilafete geçmesi için zemin hazırlayacak, yardımcı olacaktır. Al-i Muhammed'den maksad, ammeten Resulullah'ın nesl-i mübareklerinin hepsidir. Şarihler, bundan maksadın hassaten Muhammed Mehdi olduğunu söylerler. Öyleyse bu zatın, Al-i Beyt'e yardımcı olup, düşmanlarına karşı destek vereceği, maddî ve manevî imkanlarıyla muavenet edeceği belirtilmektedir.
Kureyş'in Resulullah'a desteği malum. Ancak "Kureyş'ten inananların" diye kayıtlamak gerekir. İnananlar dışında sadece Ebu Talib, Resulullah'a destek vermiştir.

2- Hadisin sonunda Al-i Beyt'e destek verecek olan el-Haris'e yardım etmenin Müslümanlara vacib olduğu bildirilmektedir. İfadenin zahiri yardımın el-Haris'e yönelik olduğunu ifade ederse de, onun komutanı durumundaki Mansur'a yönelik olması daha uygun gözükmektedir. Alimlerin çıkardıkları mana nokta-i nazarından Mehdiye yardım vacib olmaktadır.

3- Ravi, sonda bir şekk ifade etmektedir. Vacib olan yardım mı, yoksa davetine icabet mi? Gerçek her iki durumda da aynı neticeye ulaşılmaktadır: Bu salih kişiye yardım edilmelidir.

Son olarak belirtelim ki, rivayet zayıftır.[97]

5585 -14- وعن ابن أبي كثيرٍ قال:]قَالَ أَبُو سَهْمٍ رَضِيَ اللّهُ عَنه: مَرَّتْ بِي امْرَأَةٌ فَأَخَذْتُ بِكَشْحِهَا ثُمَّ أَطْلَقْتُهَا. فَأَصْبَحَ رَسُولُ اللّهِ # فِي الْمَدِينَةِ يُبَايِعُ النَّاسِ فَأَتَيْتُهُ. فَقَالَ: أَلَسْتَ بِصَاحِبِ الْجَذْبَةِ بِا'مْسِ؟ فَقُلْتُ: بَلَى. وَإِنِّي َ أَعُودُ يَا رَسُولَ اللّهِ فَبَايَعَنِي[. أخرجه رزين .

14. (5585)- İbnu Ebi Kesir anlatıyor: Ebu Sehm (radıyallahu anh) dedi ki: "Bana [Medine'de] bir kadın uğramıştı. Böğründen tuttum, sonra saldım. Sabahleyin Aleyhissalâtu vesselâm halktan biat almaya başladı. Yanına ben de gittim.
"Dün kadını tutan değil misin sen?" diye sordular.
"Evet! Ama bir daha yapmayacağım ey Allah'ın Resulü!" dedim. Benim biatımı da aldı." [Rezin tahric etmiştir. Hadis, Ahmed İbnu Hanbel'in Müsned'inde mevcuttur (5, 293).][98]

İKİNCİ FASIL

CANSIZLARIN RESÛLULLAH'A KONUŞMALARI, BOYUN EĞMELERİ

5586 -1- عن عَلِيٍّ رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]كُنْتُ مَعَ رَسُولِ اللّهِ # بِمَكَّةَ فَخَرَجْنَا في بَعْضِ نَوَاحِيهَا، فَمَا اسْتَقْبَلَهُ شَجَرٌ وَ جَبَلٌ إَّ وَهُوَ يَقُولُ: السَّمُ عَلَيْكَ يَا رَسُولَ اللّهِ[. أخرجه الترمذي .

1. (5586)- Hz. Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la Mekke'de idim. Beraberce bir tarafına gitmiştik. O'nun karşısına çıkan her ağaç, her dağ O'na selam veriyor ve: "Allah'ın selamı üzerine olsun ey Allah'ın Resulü!" diyordu." [Tirmizî, Menakıb 8, (3630).][99]

-5587 -2- وعن جابِرِ بْنِ سَمُرَة رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ # إنَّ بِمَكَّةَ حَجَراً كَان يُسَلِّمُ عَلَيَّ لَيَالِيَ بُعِثْتُ، إنّى ‘عْرِفُهُ اŒنَ[. أخرجه مسلم والترمذي .

2. (5587)- Cabir İbnu Semüre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Mekke'de bir taş var, peygamberlik geldiği zaman günler boyu bana selam verdi, şu anda o taşı biliyorum." [Müslim, Fezail 2, (2277); Tirmizî, Menakıb 7, (3628).][100]

-5588 -3- وعن ابن عبّاس رَضِيَ اللّهُ عَنهما قل:]جَاءَ أعْرَابِيٌّ الى رَسُولِ اللّهِ #، فَقَالَ: بِمَ أعْرَفُ أنَّكَ رَسُولُ اللّهِ؟ قَالَ: أنْ أدْعُوَ هذَا الْعِذْقَ مِنَ النَّخْلَةِ فَيَشْهَدُ لِي أنِّي رَسُولُ اللّهِ، فَدَعَاهُ، فَجَعَلَ الْعِذْقُ يَنْزِلُ مِنَ النَّخْلَةِ حَتّى سَقَطَ الى رَسُولِ اللّهِ #، وَقَال: السَّمُ عَلَيْكَ يَا رَسُولَ اللّهِ؛ ثُمَّ قَالَ لَهُ رَسُولُ اللّهِ #: اِرْجِعْ الى مَوْضِعِكَ.
فَعَادَ الى مَوْضِعِهِ وَالْتَأَمَ، فَأسْلَمَ ا‘عْرَابِيُّ[. أخرجه الترمذي .

3. (5588)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Bir bedevi gelerek Aleyhissalâtu vesselâm'a:
“Senin Allah elçisi olduğunu ne ile bileyim?" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Hurma ağacından şu salkımı çağırmamla. O benim Allah'ın elçisi olduğuma şehadet eder!" dedi ve onu çağırdı. Salkım, ağaçtan inmeye başladı. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanına düştü ve: "Selam senin üzerine olsun ey Allah'ın Rsulü!" dedi. Sonra Aleyhissalâtu vesselâm ona:

"Haydi yerine dön!" emrettiler. Salkım, yerine döndü ve eski yerine kaynadı. Bedevi (bu manzara karşısında) Müslüman oldu." [Tirmizî, Menakıb 9, (3632).] [101]

5589 -4- وعن مَعْنِ بْنِ عبدالرِّحمنِ قال:]سَمِعْتُ أبِى رَحِمَهُ اللّهُ يَقُولُ: سَألْتُ مَسْرُوقاً مَنْ آذَنَ النَّبِىَّ # بِالْجِنِّ لَيْلَةَ اسْتَمَعُوا الْقُرآنَ؟ فَقَالَ: حَدَّثَنِي أبُوكَ، يَعْنِي ابْنَ مَسْعُودٍ أنَّهُ قَالَ: آذَنَتْ بِهِمْ شَجَرَةٌ[. أخرجه الشيخان .

4. (5589)- Ma'n İbnu Abdirrahman anlatıyor: "Babam merhumu dinledim. Diyordu ki:
"Mesruk'a sordum: "Kur'anı dinledikleri gece, cinleri(n geldiğini) Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a kim haber verdi?" Bana şu cevabı verdi: "Baban, yani İbnu Mes'ud bana bildirdi ki: "Onların yani cinlerin geldiğini bir ağaç haber verdi." [Buharî, Menakıbu'l-Ensar 32; Müslim, Salat 153, (450).][102]

AÇIKLAMA:

Daha önce de geçtiği üzere (3. cilt 229) Resulullah'ın cinlerle görüşmesi mevzubahistir. Görüştüğünü te'yid eden rivayetle birlikte bunu reddeden rivayet de vardır. Teferruata girmeden şu kadarını söyleyeceğiz: Rivayetlere göre, Resulullah'ın cinlerle iki sefer görüşmesi vardır: Biri hicretten üç sene evvele aittir. Mekke'dedir. Diğeri, hicretten sonraya aittir ve Medine'dedir. İbnu Hacer cinlerin birinci gelişini, gökten haber almalarının şahaplarla önlenmesiyle izah ederken, ikinci gelişlerini Müslüman olmak maksadlarıyla açıklar.
Sadedinde olduğumuz rivayet, cinlerin Resulullah'ı gıyabında dinlediklerini, fakat ağaçların bunu Aleyhissalâtu vesselâm'a haber verdiğini te'yid etmektedir.
Resulullah'ın cinlerle mülakatı sırasında yanında İbnu Mes'ud var mıydı, meselesi de münakaşa edilmiştir. Bu rivayetin Müslim'de kaydedilen bir diğer veçhinde sarih olarak, İbnu Mes'ud'un o mülakatta hazır bulunmadığı ifade edilir. Esasen aksini ifade eden rivayet zayıf bulunmuştur.[103]

5590 -5- وعن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]خَطَبَ رَسُولُ اللّهِ # الى لِزْقِ جِذْعٍ، فَلَمَّا صَنَعُوا لَهُ الْمِنْبَرَ فَخَطَبَ عَلَيْهِ حَنَّ الْجِذْعُ حَنِينَ النَّاقَةِ. فَنَزَلَ #

فَمَسَّهُ فَسَكَنَ]. أخرجه الترمذي .

5. (5590)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir hurma kütüğüne dayanarak hitapta bulun(ur)du. (Duyulan ihtiyaç üzerine) ona bir minber yaptılar, onun üzerinde hutbe vermeye başladı. Hurma kütüğü Aleyhissalâtu vesselâm'ın kendisini terketmesi üzerine) bir deve inleyişi gibi inleyip ağlamaya başladı. Bunun üzerine Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) minberden inip kütüğü meshedip okşadı. Kütük inlemeyi bırakıp sükünet buldu." [Tirmizî, Menakıb 9, (3631).][104]

AÇIKLAMA:

Daha önce izahı geçtiği üzere, Mescid-i Nebevî'de cemaatın artmasıyla arkada kalanlar Aleyhissalâtu vesselâm'ın konuşmalarını yeterince işitemez olurlar. Bunun üzerine, hutbelerin yüksekçe bir yerden verilmesi zaruret haline gelir ve bir minber inşa edilir. Resulullah minberin inşasından sonra, daha önce hutbe sırasında dayandığı hurma kütüğünü terkederek minberin üzerinden hutbe vermeye başlar.
Kütük bu ayrılığın tesiriyle inler ve deve gibi ses çıkarır. Hadisin Buhârî'de, Hz. Cabir'den gelen veçhinde kütüğün çocuk gibi bağırdığı ifade edilir. Bu vak'a, mescidde çok sayıda kimsenin huzurunda cereyan etmiş olduğu için, pek çok sahabi tarafından rivayet edilmiştir, lafzî mütevatirlerden biridir. Teysir, hadisin Tirmizî'de gelen Hz. Enes veçhini kaydetmiştir.[105]

ÜÇÜNCÜ FASIL

YİYECEK VE İÇECEKLERİN ARTIP BEREKETLENMESİ

-5591 -1- عن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]رَأيْتُ رَسُولَ اللّهِ #، وَحَانَتِ صَةَ الْعَصْرِ، فَالْتَمَسَ النَّاسُ الْوُضُوءَ فَلَمْ يَجِدُوهُ. فَأُتِيَ # بِوُضُوءٍ، فَوَضَعَ يَدَهُ فيهِ، وَأمَرَ النَّاسَ أنْ يَتَوَضَّئُوا مِنْهُ. قَالَ: فَرَأيْتُ الْمَاءَ يَنْبَعُ مِنْ تَحْتِ أصَابِعِهِ فَتَوَضَّأ النَّاسُ عَنْ آخِرِهِمْ]. أخرجه الستة إ أبا داود .

1. (5591)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı ikindi namazının vakti girince gördüm. Halk abdest alacak su arıyordu, bulamadılar. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a abdest suyu getirildi. Hemen elini içine koydu ve halka ondan abdest almalarını emretti. Enes der ki: "Ben suyun parmaklarının altından kaynadığını gördüm. Halk en sonuncuya varıncaya kadar abdestini aldı." [Buharî, Vüdu 32, Menakıb 25; Müslim Fezail 5, (2279); Muvatta, Taharet 32, (1, 32); Nesâî, Taharet 61, (1, 60); Tirmizî, Menakıb 12, (3635).][106]

-5592 -2- وعن جابرٍ رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]عَطِشَ النَّاس يَوْمَ الْحُدَيْبِيَةَ، فَأَتَوْا رَسُولَ اللّهِ #؛ وَبَيْنَ يَدَيْهِ رَكْوَةٌ، فَتَوَضَّأَ، فَجَهَشَ النَّاسُ نَحْوَهُ. فَقَالَ: مَالَكُمْ؟ قَالُوا: لَيْسَ عِنْدَنَا مَا نَتَوَضَّأُ بِهِ وَ نَشْرَبُ إَّ مَا بَيْنَ يَدَيْكَ، فَوَضَعَ رَسُولُ اللّهِ # يَدَهُ فِي الرَّكْوَةِ، فَجَعَلَ الْمَاءُ يَفُورُ مِنْ بَيْنَ أَصَابعِهِ كَأَمْثَالِ الْعُيُونِ وَشَرِبْنَا. قِيلَ لِجَابرٍ: كَمْ كُنْتُمْ يَوْمَئِذٍ؟ قَالَ: لَوْ كُنَّا مِائَةَ أَلْفٍ لَكَفَانَا؛ كُنَّا خَمْسَ عَشَرَةَ مِائَةً[. أخرجه الشيخان.

2. (5592)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hudeybiye günü, halk usandı, Aleyhissalâtu vesselâm'a geldiler. Resulullah'ın önünde deriden mamul bir su kabı vardı, abdest aldı. Halk ona doğru sokuldu. Bunun üzerine:
"Neyiniz var?" diye sordu.
"Yanımızda abdest almaya ve içmeye önünüzdekinden başka suyumuz kalmadı!" dediler. Aleyhissalâtu vesselâm, derhal ellerini kaba koydu. Derken parmaklarının arasından su kaynamaya başladı, tıpkı gözelerin kaynaması gibiydi. Hepimiz ondan içtik."
Hz. Cabir'e:
"O gün kaç kişiydiniz?" denildi.
"Eğer, biz yüz bin de olsak su yetecekti, ama biz bin beş yüz kişi idik." cevabını verdi." [Buharî, Menakıb 25, Megazî 35, Tefsir Feth 5, Eşribe 31; Müslim, İmaret 67, (1856).][107]

-5593 -3- وعن الْبراء رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]تَعُدُّونَ أَنْتُمُ الْفَتْحَ فَتْحَ مَكَّة، وَقَدْ كَانَ فَتْحَ فَتْحاً، وَنَحْنُ نَعُدُّ الْفَتْحَ بَيْعَةَ الرِّضْوَانِ يَوْمَ الْحُدَيْبِيَةِ، كُنَّا مَعَ رَسُولِ

اللهِ #: أرْبَعَ عَشَرَةَ مِائَةَ، وَالْحُدَيْبِيَةَ بِئْرٌ. فَنَزَحْنَاهَا فَلَمْ نَتْرُكْ فِيهَا قَطْرَةً، فَبَلَغَ ذلِكَ النَّبِىَّ #، فَأتَاهَا، فَجَلَسَ عَلى شَفِيرِهَا ثُمَّ دعَا بِإنَاءٍ مِنْ مَاءٍ، فَتَوضَّأ وَتَمَضْمَضَ وَدَعَا. ثُمَّ صَبَّهُ فِيهَا فَتَرَكْنَاهَا غَيْرَ بَعِيدٍ. ثُمَّ إنَّهَا أصْدَرَتْنَا مَا شِئْنَا نَحْنُ وَرِكَابُنَا]. أخرجه البخاري .

3. (5593)- Hz. Bera (radıyallahu anh)'dan rivayete göre demiştir ki:
"Siz Fetih deyince Mekke'nin fethini anlıyorsunuz. Evet Mekke'nin fethi bir fetihtir. Ancak biz sahabiler, fetih deyince, Hudeybiye günündeki Bey'atu'r-Rıdvan'ı anlardık. Biz o zaman, Aleyhissalâtu vesselâm'ın yanında bin dört yüz kişi idik. Hudeybiye bir kuyu(nun adı)dır. Biz o kuyunun suyunu tamamen aldık, tek damla bırakmadık. Bu durum Aleyhissalâtu vesselâm'a ulaşmıştı. Derhal kuyunun yanına geldi, kenarına oturup bir kap su istedi. Elini yıkadı, ağzına su alıp [kuyuya püskürttü] ve dua etti. Sonra suyu kuyuya döktü. ["Onu bir müddet terkedin" dedi.] Biz kuyuyu terkedip biraz uzaklaştık. Az sonra kuyu bize ve bineklerimize yetecek kadar su saldı." [Buharî, Enbiya 25, Megazî, 35.] [108]

-5594 -4- وعن ابن مسعودٍ رَضِيَ اللهُ عَنه قال:]كُنَّا نَعُدُّ اŒيَاتِ بَرَكَةً، وَأنْتُمْ تَعُدُّونَهَا تَخْوِيفاً، كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ # في سَفَرٍ فَقَلَّ الْمَاءُ، فقَالَ: اطْلُبُوا فَضْلَةً مِنْ مَاءٍ فجَاءُوا بِإنَاءٍ فيهِ مَاءٌ قَلِيلٌ، فأدْخَلَ النَّبىُّ # يَدَهُ فيهِ ثُمَّ قَالَ: حَىَّ عَلى الطَّهُورِ الْمُبَارَكِ، وَالْبَرَكَةُ مِنَ اللهِ تَعَالَى. فَلَقَدْ رَأيْتُ الْمَاءَ يَنْبَعُ مِنْ بَيْنِ أصَابِعِهِ. وَلَقَدْ كُنَّا نَسْمَعُ تَسْبِيحَ الطَّعَامِ وَهُوَ يُؤْكَلُ[. أخرجه البخاري والترمذي والنسائي .

4. (5594)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Biz Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın mucizelerini bereket addederdik, siz ise onları bir korkutma vesilesi sayıyorsunuz. Biz Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la birlikte bir seferde bulunuyorduk. Suyumuz azaldı.
"Bana (bir parça) artık su arayın!" buyurdular. İçerisinde azıcık su bulunan bir kap getirdiler. Aleyhissalâtu vesselâm elini içine soktu ve:
"Haydi temiz, mübarek suya gelin. Bereket Allah Teala hazretlerindendir!" buyurdular. Yemin olsun, suyun parmaklarının arasından kaynadığını gördüm.

Vallahi biz, yenmekte olan taamın tesbihini işitirdik." [Buharî, Menakıb 25; Tirmizî, Menakıb 14, (3637); Nesâî, Taharet 61, (1, 60).][109]

-5595 -5- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ # في مَسِيرٍ فَنَفَذَتْ أزْوَادُ الْقَوْمِ، حَتّى هَمُّوا بِنَحْرِ بَعْضِ حَمَائِلِهِمْ. فقَالَ عُمَرُ رَضِيَ اللّهُ عَنه: يَا رَسُولَ اللّهِ! لَوْ جَمَعْتُ مَا بَقِيَ مِنْ أزْوَادِ الْقَوْمِ. فَدَعَوْتَ اللّهَ عَلَيْهَا فَفَعَلَ فَجَاءَهُ ذُو الْبُرِّ بِبُرِّهِ، وَذُو التَّمْرِ بِتَمْرِهِ، وَذُو النَّوَاةِ بِنَوَاتِهِ. قِيلَ: مَا كَانُوا يَصْنَعُونَ بِالنَّوَى؟ قَالَ: كَانُوا يَمُصُّونَهُ وَيَشْرَبُونَ عَلَيْهِ الْمَاءَ. فَدَعَا عَلَيْهَا حَتّى مَ ٔ الْقَوْمُ مَزَاوِدَهُمْ. ثُمَّ قَالَ عِنْدَ ذلِكَ: أشْهَدُ أنْ َ إلهَ إَّ اللّهُ وَأنِّي رَسُولُ اللّهِ، َ يَلْقَى اللّهَ بِهِمَا عَبْدٌ غَيْرُ شَاكٍّ فِيهِمَا إَّ دَخَلَ الْجَنَّةَ[. أخرجه مسلم.

5. (5595)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Biz Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la beraber bir seferde idik. Derken bir ara halkın azığı tükendi. Bineklerinden bazısını kesmek istediler. Hz. Ömer, (Aleyhissalâtu vesselâm'a müracaat ederek):

"Ey Allah'ın Resulü! Ben cemaatin geri kalan yiyeceklerini toplasam da sen onlar üzerine -bereketlenmeleri için- dua ediversen daha iyi olur, (bineklerimizi kesmeyiz)!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm da öyle hareket etti. Buğdayı olan buğdayını, hurması olan hurmasını, (hurma) çekirdeği olan da çekirdeğini getirdi."

"Çekirdekle ne yapıyorlardı?" diye sorulunca açıkladı:

"Halk onu emiyor, üzerine de su içiyorlardı. Resulullah dua buyurdu. (Taam öylesine bereketlendi ki) herkes azık kaplarını yiyecekle doldurdu. Aleyhissalâtu vesselâm bu İlahî ikram karşısında: "Şehadet ederim ki Allah'tan başka ilah yoktur ve ben O'nun resulüyüm. Bu iki kaziyede şüpheye düşmeden Allah'a kavuşan cennete gidecektir" buyurdu." [Müslim İman 44, (27).][110]

-5596 -6- وعن جابرٍ رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]كُنَّا فِي حَفْرِ الْخَنْدَقِ فَرَأيْتُ بِرَسُولِ اللّهِ # خَمْصاً شَدِيداً، فَانْكَفَأْتُ الى امْرَأتِي، فَقُلْتُ: هَلْ عِنْدَكِ شَىْءٌ؟ فَإنِّى رَأيْتُ بِالنَّبِيِّ # خَمْصاً شَدِيداً؟ فَأخْرَجَتْ جِرَاباً فيهِ صَاعٌ مِنْ شَعِيرٍ وَلَنَا بُهَيْمَةٌ دَاجِنٌ فَذَبَحْتُهَا وطَحَنَتِ الشَّعِيرِ فَفَرَغَتْ الى فَرَاغِي وَقَطَّعْتُهَا في

بُرْمَتِهَا ثَمَّ وَلَيْتُ الى رَسُولِ اللهِ #. فَقَالَتِ امْرَأتِي: َ تَفْضِحْنِي بِرَسُولِ اللهِ # فَجِئْتُهُ وَمَنْ مَعَهُ، فَسَارَرْتُهُ؛ فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللهِ، ذَبَحْنَا بُهَيْمَةَ لَنَا وَطَحَنَّا صَاعاً مِنْ شَعِيرٍ كَانَ عِنْدَنَا. فَتَعَالَ أنْتَ وَنَفَرٌ مَعَكَ، فَصَاحَ بِأعْلَى صَوْتِهِ: يَا أهْلَ الْخَنْدَقِ إنَّ جَابِراً قَدْ صَنَعَ سُؤْراً فَحَيَّ هَ بِكُمْ. ثُمَّ قَالَ َ تُنْزلَنَّ بُرْمَتَكُمْ وَ تَخْبِزَنَّ عَجِينَكُمْ حَتّى أجِئَ، فَجِئْتُ وَجَاءَ رَسُولُ اللهِ # يَقْدُمُ النَّاسَ حَتّى جِئْتُ امْرَأتِي، فَقَالَتْ: بِكَ وَبِكَ. فَقُلْتُ: قَدْ فَعَلْتُ الَّذى قُلْتِ لِي. فَأخْرَجْتُ الْعَجِينَ فَبَصَقَ فِيهِ وَبَارَكَ ثُمَّ
عَمَدَ الى الْبُرْمَةِ فَبَصَقَ فيهَا وَبَارَكَ. ثُمَّ قَالَ: اِدْعِي خَابِزَةً فَلْتَخْبِزْ مَعَكِ، وَاقْدَحِي مِنْ بُرْمَتِكِ، وَ تُنْزلِيهَا وَهُمْ ألْفٌ فَأُقْسِمُ بِاللّهِ َكَلُوا حَتّى تَرَكُوا وَانْحَرَفُوا، وَإنَّ بُرْمَتَنَا لَتَغِلُّوا كَمَا هِيَ، وَإنَّ عَجِينَنَا يُخْبَزُ كَمَا هُوَ]. أخرجه الشيخان.»البُهيمةُ« تصغير بهيمة، وهى ولد الضأن ذكراً كان أو أنثى.و»الدَّاجن« الشاة التي تألف البيت وتتربى فيه.و»السُّؤْرُ« بالهمزة وهى كلمة فارسية، معناها الوليمة والطعام الذي يدعى إليه.قال ا'زهرى في هذا: إن النبي # قد تكلم بالفارسية. ومعنى » حيَّ هَ« تعالوا وعجلوا.و»غَطَّتِ« القدر: غلت، وغطيطها: صوتها .

6. (5596)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hendek'in kazılması sırasındaydı. Aleyhissalâtu vesselâm'ın çok acıktığını gördüm. Hanımıma gelerek:
"Yanında yiyecek bir şey var mı, Aleyhissalâtu vesselâm'ı çok acıkmış gördüm" dedim. İçerisinde bir sa' kadar arpa bulunan bir dağarcık çıkardı. Bizim evcilleşmiş bir koyuncuğumuz vardı. Zevcem koyunu kesti, arpayı da öğüttü. Ben işimi bitirinceye kadar o da bitirdi. Koyunu onun çömleğine parçaladım. Sonra Ayhissalâtu vesselâm'ın yanına döndüm. Hanımım:
"Sakın beni Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a karşı mahcup etmeyesin!" dedi. Ben Aleyhissalâtu vesselâm ve beraberindekilerin yanına geldim ve gizlice:
"Ey Allah'ın Resulü! Bir hayvancığımız vardı kestik, evde bulunan bir sa' kadar arpayı da öğüttük. Haydi siz ve beraberinizdekiler bize buyurun!" dedim. Ama Resulullah yüksek sesle:
"Ey Hendek halkı! Ca'bir size ziyafet hazırlamış! Haydi buyurun!" diye bağırdı.

(Bana da):
"Ben gelinceye kadar tencereyi ocaktan indirmeyin, hamurunuzu da ekmek yapmayın!" buyurdular. Ben (eve) geldim. Halktan önce Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) geldi. Ben hanımıma uğramıştım. Bana:
"Yaptığını gördün mü, (beni mahcup edeceksin), alacağın olsun" dedi. Ben de: "Senin söylediğini yaptım" dedim. Hemen hamuru çıkardım. Aleyhissalâtu vesselâm içine tükrüğünden koydu ve bereketle dua etti, sonra tencereye yöneldi, ona da tükrük koyup bereketle dua etti. Sonra zevceme:
"Ekmek yapacak bir kadın çağır, seninle ekmek yapsın! Tencereden de kepçeyle al, onu ocaktan indirme!" diye talimat verdi. Gelenler bin kadardı. Allah'a yemin olsun hepsi de (doyuncaya kadar) yedi ve sofradan ayrıldı. Tenceremiz, olduğu gibi kaynıyordu. Hamurumuz ise, ekmek yapılıyor olduğu halde aynen (eksiksiz) duruyordu." [Buharî, Megazî 29, Cihad 188; Müslim, Eşribe 141, (2039).][111]

-5597 -7- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]أتَيْتُ رَسُولَ اللّهِ # يَوْماً بتَمَراتٍ. فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللّهِ #،ادْعُ فِيهِنَّ بِالْبَرَكَةِ، فَضَمَّهُنَّ، ثُمَّ دَعَا لِي فِيهِنَّ بِالْبَرَكَةِ ثُمَّ قَالَ: خُذْهُنَّ فَاجْعَلْهُنَّ في مِزْوَدِكَ هذَا، وَكُلَّمَا أرَدْتَ أنْ تَأخُذَ مِنْهُ شَيْئاً أدْخِلْ يَدَكَ فيهِ وَخُذْهُ وَ تَنْثُرْهُ نَثْراً. فَفَعَلْتُ، فَلَقَدْ حَمَلْتُ مِنْهُ كَذَا وَكذَا وَسْقاً في سَبِيلِ اللّهِ فَكُنَّا نَأكُلُ مِنْهُ وَنُطْعِمُ، وَكَانَ َ يُفَارِقُ حِقْوِى حَتّى كَانَ يَوْمَ قُتِلَ عُثْمَانُ رَضِيَ اللّهُ عَنه انْقَطَعَ؛ زَادَ رَزِين: فَسَقَطَ فَحَزِنْتُ عَلَيْهِ[. أخرجه الترمذي.»المزادة« القربة والرواية.و»الحقو« شدّ ا‘‘زار، فسمى به ا‘‘زار .

7. (5597)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir gün, elimde birkaç hurma olduğu halde, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in yanına geldim ve: "Ey Allah'ın Resulü, şunlara bereketle bir dua ediverin!" dedim. Hemen onları biraraya getirip, sonra onların bereketi için bana dua etti. Sonra:
"Bunları al, şu erzak kabına koy. Her ne zaman bundan bir şey almak isteyince, elini içine daldır ve al. Sakın, içindekileri döküp dağıtma!" buyurdular. Ben de öyle yaptım. Ben bundan şu şu kadar vask miktarında Allah yolunda tasaddukta bulundum. Ayrıca biz ondan hem kendimiz yedik hem de başkalarına yedirdik. Onu belimden hiç ayırmadım. Bu hal, Hz. Osman'ın şehid edildiği güne kadar devam etti. O zaman koptu. (Rezin şu ilavede bulundu: "Ve düştü, buna çok

üzüldüm.)" [Tirmizî, Menakıb (3838).][112]

AÇIKLAMA:

Bu kaydettiğimiz örnekler, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın duası hürmetine yiyecek ve içeceklerin bereket kazandığına ve miktarca arttığına delil olmaktadır. Bu çeşitten başka rivayetler de var. Bu hadiselerden bir tanesi ile ilgili rivayetlerin sayısı, mütevatir denecek seviyeye ulaşmaz ise de, hepsinin toplamı ulaşır ve böylece "Aleyhissalâtu vesselâm'ın duası ile yiyecek ve içeceklerin bereketlenmesi" hadisesi mütevatir olur ve ilm-i yakin ifade eder. Bu çeşit mütevatir hadislere manevî mütevatir denmektedir. [113]

DÖRDÜNCÜ FASIL

RESULULLAH'IN DUASININ MAKBUL OLMASI

-5598 -1- عن ابن مسعودٍ رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]بَيْنَا رَسُولُ اللّهِ # يُصَلِّى عِنْدَ الْبيْتِ وَأبُو جَهْلٍ وَأصْحَابُهُ جُلُوسٌ، وَقَدْ نُحِرَتْ جَزُورٌ با'مْسِ. فَقَالَ أبُو جَهْلٍ: أيُّكُمْ يَقُومُ الى سَ جَزُورِ بَنِى فُنٍ، فَيْضَعَهُ بَيْنَ كَتِفَيْ مُحَمِّدٍ إذا سَجَدَ؟ فَانْبَعَثَ أشْقَى الْقَوْمِ فَأخَذَهُ، فَلَمَّا سَجَدَ النَّبِيُّ وَضَعَهُ بَيْنَ كَتِفَيْهِ. فَاسْتَضْحَكُوا، وَجَعلَ بَعْضُهُمْ يَمِيلُ على بَعْضٍ، وَأنَا قَائِمٌ أنْظُرُ، لَوْ كَانَتْ لِى مَنَعَةٌ طَرَحْتُهُ عَنْ ظَهْرِهِ، وَالنَّبِيُّ # سَاجِدٌ مَاَ يَرْفَعُ رَأسَهُ، حَتّى انْطَلَقَ إنْسَانٌ فَأخْبَرَ فَاطِمَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنها، فَجَاءَتْ وَهِىَ جُوَيْرِيَةٌ، فَطَرَحَتْهُ عَنْهُ. ثُمَّ أقْبَلَتْ عَلَيْهِمْ تَشْتِمُهُمْ. فَلَمَّا قَضَى # صَتَهُ رَفَعَ صَوْتَهُ. ثُمَّ دَعَا عَلَيْهِمْ، وَكانَ إذا دَعَا دَعَا ثَثَ مَرَّاتٍ، وَإذَا سَألَ سَألَ ثَثاً. ثُمَّ قَالَ: اللّهُمَّ عَلَيْكَ بِقُرَيْشٍ ثَثاً. فَلَمَّا سَمِعُوا صَوْتَهُ ذَهَبَ عَنْهُمُ الضَّحِكُ وَخَافُوا دَعْوَتَهُ. ثُمَّ قَالَ: اللّهُمَّ عَلَيْكَ بِأبِى جَهْلِ بْنِ هِشَامٍ وَعُتْبَةَ بْنِ رَبِيعَةَ وَشَيْبَةَ بْنِ رَبيعَةَ وَالْوَلِيدِ بْنِ عُتْبَةَ وأُمَيَّةَ بْنِ خَلَفٍ وَعُتْبَةَ بْنَ أبِى مُعَيْطٍ، وَذَكَرَ السَّابِعَ وَلَمْ أحْفَظْهُ. فَوَالَّذِى بَعَثَ مُحَمَّدا # بِالْحَقِّ لَقَدْ رَأيْتُ الَّذينَ سَمَّى صَرْعَى يَوْمَ بَدْرٍ. ثُمَّ سُحِبُوا الى الْقَلِيبِ: قَلِيبِ بَدْرٍ[. أخرجه الشيخان والنسائي.»السَّ« هو الذي يكون فيه الولد في بطن أمه، وقيل هو الكرش .

و»الجزور« البعير ذكراً كان او أنثى إ أن اللفظة مؤنثة.و»المنعة« القوة والشدة التي يمتنع بها ا'نسان على من يريده بأذى أو غيره.و»القَليبُ« البئر التي لم تطو .

1. (5598)- Hz. İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Ka'be'nin yanında namaz kılarken, Ebu Cehl ve arkadaşları da orada oturuyordu. Bir gün öncesi bir deve kesilmişti. Ebu Cehl arkadaşlarına: "Falan ailenin kestiği devenin işkembesini kim getirip, secdeye gidince Muhammed'in omuzları arasına bırakacak?" dedi. Oradakilerin en bedbahtı fırlayıp, işkembeyi kaptığı gibi, Aleyhissalâtu vesselâm secdeye kapanınca iki omuzu arasına bıraktı. Buna hepsi güldüler, (keyflerinden)

birbirlerinin üzerine eğilmeye başladılar. Ben (biraz uzaklarında) ayakta durmuş onlara bakıyordum. Eğer bir destekcim olsaydı onu sırtından atardım. Resulullah secdede idi, başını kaldırmıyordu. Derken biri kalkıp Hz. Fatıma (radıyallahu anhâ)'ya haber verdi. O, henüz küçük bir kızcağızdı, geldi, işkembeyi sırtından yere attı. Sonra onlara yönelip, hakaretler savurdu. Aleyhissalâtu vesselâm namazını tamamlayınca, sesini yükseltti ve hepsine bedduada bulundu. Resulullah dua etti mi üç kere tekrar ederdi, bir şey isteyince de üç kere isterdi. Namazı bitince:
"Allah'ım, Kureyş(in helakini) sana havale ediyorum!" dedi ve üç kere tekrar etti. Resulullah'ın sesi kulaklarına gelince onlardan gülme gitti. Duasından korkuya düştüler. [Beddua edince bu onlara çok ağır geldi. Zira onlar bu beldede yapılan duaların kabul edildiğini biliyorlardı.] Sonra Resulullah:
"Ey Allah'ım, Ebu Cehl İbnu Hişam'ın, Utbe İbnu Rebia'nın, Şeybe İbnu Rebia'nın, Velid İbnu Utbe'nin, Ümeyye İbnu Halef'in, Utbe İbnu Ebi Muayt'ın helaklerini sana havale ediyorum" dedi. Bir yedinciyi de zikretmişti, aklımda tutamadım. Muhammed'i hak ile gönderen Zat-ı Zülcelal'e yemin olsun, Resulullah'ın ismen zikrettiği bu adamları, Bedir günü hep yerlere serilmiş gördüm. Bunlar, sonra da kuyuya, Bedir kuyusuna sürüklenip atıldılar." [Buharî, Vudu 69, Salat 109, Cihad 98, Cizye 21, Menakıbu'l-Ensar 29, Megazî 7; Müslim, Cihad 107, (1794); Nesâî, Taharet 192, (1, 161).][114]

AÇIKLAMA:

Bu hadis birçok farklı meseleye şamil bulunmaktadır:

* Müşriklerin, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a yaptıkları hakaretin derecesi, görüldüğü üzere, secde ederken üzerine -işkembe diye tercüme ettiğimiz, aslında hayvan yavrusunun içinde bulunduğu- torbayı atıyorlar. Bu büyük bir hakarettir. Resulullah bunları sabırla geçiştirir idiyse de, burada beddua ediyor.

* Aleyhissalâtu vesselâm'ın bedduası ciddi bir korkuya sebep oluyor ve bu korku zaman zaman dile getiriliyor. Öyle ki, Resulullah'ın beddua ettiklerinden Ümeyye İbnu Halef, Bedir Savaşı için Mekke'de hazırlık yapılırken, öldürülmekten korkarak gitmek istemez, ancak Ebu Cehl'in ısrarına karşı koyamaz, korktuğu zaman kolayca kaçabilecek en kaliteli bineği temin ederek yola çıkar. Hülasa, Mekke'nin hürmeti, orada yapılan duanın müstecab oluşu, müşrikler tarafından da kabul edilmektedir. Müşriklerin, Aleyhissalâtu

vesselâm'ın duasından korkmaları, onların Resulullah'ın sıdkını te'yid ettiklerini gösterir. Buna rağmen Resulullah'a karşı çıkmaları hasedle izah edilmiştir.

* Resulullah'ın ismen beddua ettiklerinin teker teker Bedir'de öldürülmeleri, Aleyhissalâtu vesselâm'ın peygamberliğine en büyük delillerden biridir.

* Müşrik cenazelerinin kuyuya atılmaları, onların kokusundan insanların rahatsız olmalarını önlemek içindir. Alimler, öldürülen harbîlerin cesedlerini gömmenin bir vecibe olmadığını belirtirler.

* Bedir kuyusunun sahipsiz, içmeye elverişli suyu bulunmayan, kör kuyu denen çeşitten bir kuyu olduğu anlaşılmaktadır. Esasen kalib, eski kuyu demektir.

* Bazı rivayetlerde İbnu Mes'ud: "O güne kadar Resulullah'ın beddua ettiğini görmedim" demiştir. Bu hadisede bedduayı hak etmeleri, ibadet halinde iken o hakareti yapmaları sebebiyledir.

* Duanın üç kere tekrarı müstehabtır.

* Selamı da üç kere yapmak müstehabtır.

* Zalime beddua caizdir. Ancak bazıları: "Kâfir ise caizdir, Müslümansa onun için istiğfar etmek, affı için dua etmek müstehabtır!" demiştir. Şayet, "Bu hadiste, kâfire beddua etmeye de delil yok, zira Aleyhissalâtu vesselâm'ın onların imana gelmeyeceklerine muttali olduğu için bedduada bulunmuş olma ihtimali var" denecek olursa, bütün canlılar için hidayetleri için dua etmek evladır.

* Hz. Fatıma'nın çocukluğundan itibaren güçlü bir şahsiyet taşıdığı görülmektedir. Kureyş ulularına hakaretten çekinmemiş, üstelik onlar mukabele de edememiştir.

* Bir kötülüğe (veya iyiliğe) bizzat mübaşeret etmek, sebep olmak ve yardımcı olmaktan daha öncelikli bir durumdur. Zira, İbnu Mes'ud Ukbe hakkında kavmin en bedbahtı tabirini kullanmıştır. Halbuki aralarında küfür ve Resulullah'a eziyette en ileri olan Ebu Cehil var idi. Fakat bedbahtlık burada zikredilen hadiseye nisbetledir. Öbürleri de bunu emrederek, rıza göstererek iştirak etmişlerdir. Ukbe ise bu işe mubaşerette tek kalmış ve böylece onların en bedbahtı olmuştur.* Bir kimse namazda iken, bidayette, vukuu namaza mani olan bir hal zuhur etse namazı iptal etmez. Bu konuda bazı teferruat mevcuttur.

* Hadisten hareketle eti yenen hayvanın tersinin namaza mani olmayacağına hükmedilmiştir. Ancak bu hususta da teferruat ve münakaşa var, girmeyeceğiz.

[115]

-5599 -2- وعن جابرِ بن عبداللهِ ا'نْصَاري رَضِيَ اللهُ عَنه:]أنَّ أبَاهُ تُوُفِّىَ وَتَرَكَ عَلَيْهِ ثَثِينَ وَسْقاً لِرَجُلٍ مِنَ الْيَهُودِ. فَاسْتَنْظَرَهُ جَابرٌ رَضِيَ اللهُ عنه فأبَي أنْ يُنْظِرَهُ. فَكَلَّمِ جَابرٌ رَسُولَ اللهِ # لِيَشْفَعَ إلَيْهِ. فَكَلَّمَهُ # لِيَأخُذَ ثَمَرَ نَخْلِهِ بِالَّذي لَهُ. فَأبَي؛ فَدَخَلَ # النّخْلَ وَمَشى فيهِ؛ ثُمَّ قَالَ لِجَابرٍ: جُدَّ لَهُ فأوْفِ لَهُ، فَجَدَّ لَهُ فَأوْفَاهُ ثَثِينَ وَسْقاً، وَفَضَّلَتْ سَبْعَةَ عَشَرَ وَسْقاً. فَأتَى جَابرٌ رَسُولَ اللهِ # لِيُخْبِرَهُ، فَوَجَدَهُ يُصَلِّي الْعَصْرَ. فَلَمَّا انْصَرَفَ أخْبَرَهُ بِالْفَضْلِ. فَقَالَ: أخْبِرْ بِذلِكَ ابْنَ الْخَطَّابِ. فَذَهَبْتُ إلَيْهِ فَأخْبَرْتُهُ. فَقَالَ عُمَرُ: لَقَدْ عَلِمْتُ حِينَ مَشى فِيهَا رَسُولُ اللهِ # لِيُبَارَكَنَّ فِيهَا[. أخرجه البخاري وأبو داود والنسائي.»اِستنظارُ« طلب التأخير الى وقت آخر، وأنظرته: أخرته.و»الجدادُ« الصرام، وهو قطع ثمرة النخل .

2. (5599)- Hz. Cabir İbnu Abdillah (radıyallahu anh)'ın anlattığına göre, "babası

öldüğü zaman bir Yahudiye otuz vask borç bıraktı. Hz. Cabir (radıyallahu anh) Yahudiden, bu borcun ödenmesi için biraz müddet talep etti. Ancak Yahudi, te'hir kabul etmedi. Hz. Cabir Aleyhissalâtu vesselâm'a gelerek, Yahudi nezdinde şefaatçi olmasını talep etti. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), (bu otuz vasklık) borca bedel bir hurmalığın meyvesini alması için konuştu. Yahudi kabul etmedi. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm hurmalığa girdi, içerisinde yürüdü. Sonra Cabir'e:

"Hurmayı kes, ona borcunu (tamamıyla) öde!" buyurdu. Cabir hurmayı kesti, Yahudiye otuz vask borcunu ödedi. Geriye on yedi vask hurma da arttı:

Cabir, durumu haber vermek üzere Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gitti. Aleyhissalâtu vesselâm ikindiyi kılıyordu. Namazı bitince fazlalığı haber verdi.

"Bunu Ömer İbnu'l-Hattab'a haber ver!" buyurdular. Ben de gidip ona söyledim Ömer: "Ben, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) içinde yürüyünce hurmada bereket hasıl olacağını anlamıştım" dedi." [Buharî, Büyu 51, İstikraz 8, 9, 18, Sulh 13, Vesaya 36, Menakıb 25; Megazî 18; Nesaî, Vesaya 4, (6, 245, 246); Ebu Davud, Vesaya 17, (2884).][116]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ilgi ve duasıyla hasıl olan berekete bir başka örnek olmaktadır. Şarihlerin (Ayni, İbnu Hacer..) rivayetlere dayanarak yaptıkları açıklamaya göre, Hz. Cabir'in hurmalığından elde edilecek mahsul, otuz vasklık borcu[117] karşılayacak durumda değildi. Aleyhissalâtu vesselâm bu mahsulün -biraz eksiğiyle de olsa- ölçülmeden borca mukabil kabul edilmesi ricasında bulunur. Alacaklı taraf kabul etmeyince, Aleyhissalâtu vesselâm ertesi gün hurmalığa Hz. Ebu Bekr ve Hz. Ömer'le birlikte gelip durumu bizzat gözden geçirir, içinde dolaşıp her ağacın altında birer birer durup, bereketlenmesi için herşeye kadir olan Rabb Teala'ya dua eder. Resulullah gittikten sonra toplanan hurma, borca kâfi geldiği gibi, on yedi vask kadar da artar.

2- İslam'da esas itibariyle mücazefe denen göz kararı alışveriş yasaklanmıştır. Hassas ölçümlerle alışveriş yapılmalı, ne alan ne de satan aldanmamalıdır. Ancak burada, borcun zamanında ödenmesi, ahde vefanın yerine getirilmesi gibi maslahatlara binaen tecviz edildiği belirtilmiştir.

3- Bereket hadisesini Hz. Ömer'e söylemesinin emredilmesi, onun meseleyle daha yakından ilgilenmesiyle izah edilebilir. Nitekim Aleyhissalâtu vesselâm dua için geldiğinde onu da beraberinde getirdiği, rivayetin bazı vecihlerinde belirtilmiştir. Hatta bir veçhinde, Resulullah durumu Hz. Ebu Bekr ve Ömer'e haber vermesini Cabir'e emretmiştir.[118]

4- Hadiste Görülen Bazı Fevaid:

* Borcun te'hir edilmesi talep edilebilir.

* Kendisinden ödenecek malın maslahatı için alacaklının alacağını te'hir etmesi caizdir.

* İmam, raiyyetinin borcuyla ilgilenmeli, şefaatçi olmalıdır.

* Resulullah'ın duası bereketine azın çoğaltıldığı görülmekte ve bir mucizesi müşahede edilmektedir.[119]

-5600 -3- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]كُنْتُ أُدْعُو أُمِّى الي ا‘‘سْم، وَهِيَ مُشْرِكَةٌ فَتَأبَى عَلَيَّ، وَإنِّي دَعَوْتُهَا يَوْماً فَأسْمَعَتْنِي في رَسُولِ اللّهِ

مَا أكْرَهُ، فَأتَيْتُهُ وَأنَا أبْكِي؛ فَقَالَ: مَا يُبْكِيكَ؟ قَلْتُ: يَا رَسُولَ اللهِ. إنِّي كَنْتُ أدْعُو أُمِّى الَى ا٠سْمِ فَتَأبَى عَليَّ، وإنِّي دَعَوْتُهَا يَوْماً فَأسْمَعَتْنِي فِيكَ مَا أكْرَهُ. فَادْعُ اللّهَ أنْ يَهْدِىَ أمَّ أبِي هُرَيْرَةَ. فَقَالَ: اللَّهُمَّ اهْدِ أمَّ ابي هُرَيْرَةَ. فَخَرَجْتُ مُسْتَبْشِراً بِدَعْوَتِهِ #. فَلَمَّا أتَيْتُ أمِّي قَصَدْتُ الْبَابَ فإذَا هُوَ مُجَافٍ، وَسَمِعَتْ أُمِّي خَشْفَ قَدَمَيَّ، قَالَتْ: مَكَانَكَ أبَا هُرَيْرَةَ. وَسَمِعْتُ خَضْخَضَةَ الْمَاءِ. فَاغْتَسَلَتْ وَلَبَسَتْ دِرْعَهَا وَعَجَّلَتْ عَنْ خِمَارِهَا، وَفَتَحتِ الْبَابَ وَهِيَ تَقُولُ: أشْهَدُ أنْ ٠ إلَه إَّ اللّهَ وَأشْهَدُ أنَّ مُحَمَّدا رَسُولُ اللّهِ. قَالَ: فَرَجَعْتُ الَى رَسُولِ اللّهِ # وَأنَا أبْكِي مِنَ الْفَرَحِ. فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللّهِ أبْشِرْ؛ فَقَدِ اسْتَجَابَ اللّهُ لَكَ دَعْوَتَكَ، وَهدَى أمَّ أبِي هُرَيْرَةَ، فَحَمِدَاللّه تَعالي وَقَالَ خَيْراً[. أخرجه مسلم.قوله: »فإذا البابُ مُجَافٍ« أي مغلق.و»الخَشْفُ« والخشفة: الصوت والحركة.

3. (5600)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ben müşrike annemi İslam'a davet ediyordum, fakat hep imtina ediyordu. Bir gün yine davette bulunmuştum, bana Resulullah Aleyhissalâtu vesselâm hakkında hoşuma gitmeyen sözler işittirdi. Ağlayarak Aleyhissalâtu vesselâm'a gittim.
"Niye ağlıyorsun?" diye sordu.
"Ey Allah'ın Resulü dedim, annemi İslam'a davet ediyordum, hep bana imtina etti. Bugün de aynı davette bulundum, bu sefer sizin hakkınızda hoşuma gitmeyen sözler sarfetti. Ebu Hureyre'nin annesine hidayet vermesi için Allah'a dua ediverin!" dedim.
Bu talebim üzerine Aleyhissalâtu vesselâm:
"Allahım! Ebu Hureyre'nin annesine hidayet et!" buyurdular. Ben, Aleyhissalâtu vesselâm'ın duasına sevinerek huzurlarından ayrıldım. Anneme geldiğim zaman, kapıya yöneldim. Kapı kapalıydı. Annem ayak seslerimi işitti:
"Ebu Hureyre! Yerinde dur (içeri girme)!" diye seslendi. Ben su şırıltılarını işittim, yıkanıyordu. Yıkandı, entarisini giydi, alelacele başörtüsünü koydu ve kapıyı açtı.
Şehadet ederim ki Allah'tan başka ilah yoktur. Şehadet ederim ki Muhammed Allah'ın elçisidir!" diyordu. Ben hemen Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a döndüm. Sevinçten ağlıyordum.
"Ey Allah'ın Resulü! Müjde! dedim. Allah senin duanı kabul buyurdu. Ebu

Hureyre'nin annesine hidayet nasip etti!"
Aleyhissalâtu vesselâm Allah'a hamdetti ve hayırlı sözler söyledi." [Müslim, Fezailu's-Sahabe 158, (2491).][120]

-5601 -4- وعن أبي زَيد بن أخطب قال:]مَسَحَ رَسُولُ اللّهِ # بيَدِهِ عَلي وَجْهِي وَدَعَا لِي، قَالَ عُرْوَةُ: فَلَقَدْ رَأَيْتَهُ بَعْدَ مَا عَاشَ مِائَةً وَعِشْرِينَ سَنَةً وَلَيْسَ في لِحْيَتِهِ إلاّ شَعَرَاتٌ تُعَدُّ، بيضٌ[. أخرجه الترمذي .

4. (5601)- Ebu Zeyd İbnu Ahtab anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) eliyle yüzümü okşadı ve bana dua etti."
Urve der ki: "Ben onu yüz yirmi sene kadar yaşadıktan sonra gördüm, yüzünde sayılabilecek kadar sayıda beyaz kıl vardı." [Tirmizî, Menakıb 10, (3633).] [121]

-5602 -5- وعن يزيد بن أبي عُبيد قال:]رَأيْتُ أثَرَ ضَرْبَةٍ بسَاقِ سَلَمَةَ بْنِ ا ْكْوَع رَضِيَ اللّهُ عَنه. فَقُلْتُ: مَا هذِهِ؟ فَقَال: أصَابَتْنِى يَوْمَ خَيْبَرَ. فَقَالَ النَّاسُ: أُصِيبَ سَلَمَةُ، فَأتَى بِى رَسُولَ اللّهِ #، فَنَفَثَ عَلَيْهَا ثَثَ نَفَثَاتٍ فَمَا اشْتَكَيْتُهَا حَتّى السَّاعَةَ[. أخرجه أبو داود. قلت: وأخرجه البخاري، وهو أحد ثثياته، واللّه أعلم .

5. (5602)- Yezid İbnu Ebi Ubeyd anlatıyor: "Ben, Seleme İbnu'l Ekva (radıyallahu anh)'ın bacağında bir darbe izi gördüm.
"Bu da ne?" diye sordum. Şu açıklamayı yaptı:
"Bana Hayber günü isabet etmişti. Halk: "Seleme isabet aldı" diye bağırdı. Sonra Resulullah'a götürüldüm. O yara üzerine üç kere nefes etti. Şu ana kadar hiç acı duymadım!" [Ebu Davud, Tıbb 19, (3894).] [122]

BEŞİNCİ FASIL

RESULULLAH'IN EZA'DAN KORUNMASI

-5603 -1- عن أبي هريرة رَضِيَ اللهُ عَنه قال:]قَالَ أبُو جَهْلٍ: هَلْ يُعَفِّرُ مُحَمَّد وَجْهَهُ بَيْنَ أظْهُركُمْ؟ قَالُوا: نَعَمْ. قَالَ: وَالَّتِ وَالْعُزَّى لَئِنْ رَأيْتُهُ يَفْعَلُ ذلِكَ ،طَأنَّ عَلى رَقَبَتِهِ أوْ ،عَفِّرَنَّ وَجْهَهُ في التُّرَابِ. ثُمَّ إنَّهُ أتَى النَّبِيَّ # وَهُوَ يُصَلِّي لِيَطأ عَلى رَقَبَتِهِ، قَالَ: فَمَا فَجَأهُمْ مِنْهُ إ وَهُوَ يَنْكُصُ عَلى عَقِبَيْهِ وَيَتَّقِي بِيَدَيْهِ. فَقِيلَ لَهُ: مَالَكَ؟ قَالَ: إنَّ بَيْنِي وَبَيْنَهُ لَخَنْدَقاً مِنْ نَارٍ وَهَوْ وَأجْنِحَةً. فَقَالَ النَّبِيُّ #: لَوْ دَنَا ،خْتَطَفَتْهُ الْمَئِكَةُ عُضْواً عُضْواً. فَأنْزَلَ اللهُ تَعالى: كَ إنَّ ا،نْسَانَ لَيَطْغى أنْ رَآهُ اسْتَغْنَى. الى قوله: كَ َ تُطِعْهُ وَاسْجُدْ وَاقْتَرِبْ[. أخرجه مسلم.»التَّعفِيرُ« التمريغ في التراب.و»النُّكوصُ« الرجوع الى وراء، وهو القهقرى.و»ا،خْتِطافُ« استب بسرعة .

1. (5603)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "(Bir gün) Ebu Cehl: "Muhammed, aranızda, hâlâ yüzünü toprağa sürtüyor mu?" dedi.

"Evet" cevabını alınca:

"Lat ve Uzza'ya yemin olsun! Onu böyle yaparken görürsem boynuna ayaklarımla basacağım -veya: Ben de O'nun yüzünü yere batıracağım-" dedi. Sonra bir gün, Resulullah namaz kılarken boynuna basmak üzere yaklaştı. Fakat birdenbire O'nu bırakıp geri döndüğünü ve elleriyle korunduğunu gördüler.

"Sana ne oldu?" dediler.

"Benimle onun arasında ateşten bir hendek, korkunç bir şey ve birtakım kanatlar var!" cevabını verdi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) da:

"Eğer bana yaklaşsaydı melekler onu uzuv uzuv kapıp parçalayacaktı!" buyurdu. Bunun üzerine Allah Teala hazretleri şu ayeti inzal buyurdu. (Mealen): "Fakat insan, kendisini ihtiyaçtan uzak görünce azgınlaşır. Dönüş ancak Rabbinedir. Allah'ın kulunu namaz kılmaktan alıkoyanı gördün mü? Gördün mü o kâfiri? Eğer o doğru yol üzerinde olsa yahut kötülükten sakınmayı tavsiye etse daha hayırlı olmaz mıydı? Gördün mü o kâfiri? Eğer o yalanlayıp haktan yüz çeverirse, Allah'ın kenisini gördüğünü bilmez mi? Andolsun ki, eğer o inkâr ve isyanına son vermezse, biz onu alnından yakalayıp cehenneme sürükleriz. Zira o, pek yalancı ve günahkâr bir alındır. O kavmini yardıma çağırsın. Biz de zebanileri çağıracağız. Hayır sen ona aldırma, secde et ve Rabbine yaklaş" (Alak 6-19).[123]

-5604 -2- وعن جابرٍ رَضِيَ اللهُ عَنه قال:]غزَوْنَا مَعَ رَسُولِ اللهِ # قِبَلَ نَجْدٍ فأدْرَكْنَا رَسُولَ اللهِ # في الْقَائِلَةِ في وَادٍ كَثِيرِ الْعِضَاهِ، فَنَزَلَ رَسُولُ اللهِ # تَحْتَ شَجَرَةٍ، فَعَلَّقَ سَيْفَهُ بِغُصْنٍ مِنْ أغْصَانِهَا، وَتَفَرَّقَ النَّاسُ في الْوَادِي يَسْتَظِلُّونَ بِالشَّجَرِ. فَقَالَ رَسُولُ اللهِ #: إنَّ رَجُ أتَانِى وَأنَا نَائِمٌ، فأخَذَ السَّيْفَ فَاسْتَيْقَظْتُ وَهُوَ قَائِمٌ على رَأسِي، والسَّيْفُ في يَدِهِ صَلْتاً، فَقَالَ: مَنْ يَمْنَعُكَ مِنِّى؟ قُلْتُ: اللهُ. فَشَامَ السَّيْفَ، وَهَا هُوَ ذَا جَالِسٌ، ثُمَّ لَمْ يَعْرِضْ لَهُ رَسُولُ اللهِ #، وَكَانَ مَلِكَ قَوْمِهِ. فَانْصَرَفَ حِينَ عَفَا عَنْهُ وَقالَ: واللهِ َ أكُونُ في قَوْم هُمْ حَرْبٌ لَكَ[. أخرجه الشيخان.»العضاه« شجر الشوك كالّسلم وغيره.و»السيفُ الصلتُ« المسلول من غمده.و»شَامَ السيف« أغمده واستله، فهو من ا'ضداد.

2. (5604)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte Necid istikametine gazveye çıktık. Resulullah'a öğle vakti, sık ağaçlı bir vadide yetiştik. Derken Aleyhissalâtu vesselâm bir ağacın altına indi. Kılıncını da dallardan birine astı. Askerler vadi içerisinde dağılıp ağaçların gölgelerine sığındılar.

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (bizi çağırdı. Yanına gelince, anlattı):

"Ben uyurken yanıma bir adam geldi, kılıncımı aldı. Derken derhal uyandım. Herif tepemde dikilmişti, elinde de kınından sıyrılmış kılınç vardı.

"Seni benden kim kurtarabilir?" dedi.

"Allah!" cevabını verdim. Derhal kılıncı kınına soktu. İşte o, şu oturan adamdır!" buyurdular. Aleyhissalâtu vesselâm (intikam maksadıyla) adama dokunmadı. O, kavminin lideri idi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) affedince, adamlarının yanına döndü. Ayrılırken:

"Allah'a yemin olsun size karşı harb eden bir kavimle beraber olmayacağım!" dedi. [Buhârî, Cihâd 87, 84, Megazî 31, 32; Müslim, Müsafirîn 311, (843).][124]

AÇIKLAMA:

1- Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın eza ve diğer hayatî tehlikelerden korunmasıyla ilgili olarak iki hadis kaydedilmiş bulunmaktadır. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, birkaç kişi dışında herkesin kendine düşman, hem de

azılı düşman olduğu bir çevrede, aleyhine tezgahlanan her çeşit hile ve planlara, suikast tertiplerine rağmen, hayatının korunması başlı başına bir mucizedir. Bu korunma hadisesinin tesadüfî olmadığını "Allah seni insanlara karşı korur" (Maide 67) ayeti te'yid eder.
Ayetin tefsirinde İbnu Kesir, Resulullah'ın bidayette, geceleri Ashab tarafından korunduğunu, koruma hizmetine katılanlardan birinin amcası Abbas (radıyallahu anh) olduğunu kaydeder. Müfessirimizin Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'den kaydettiği bir hadise göre, "Aleyhissalâtu vesselâm bir gece uyuyamaz. Hz. Aişe:
"Ey Allah'ın Resulü neyiniz var, niye uyuyamadınız?" diye sorar.
"Keşke ashabımdan salih biri beni bu gece korusa!" buyurur. Onlar bu halde iken, Hz. Aişe bir silah sesi işitir. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Kim o?" der. dışardaki: "Ben! Sad ıbnu Malik!" deyince:
"Niye geldin?" diye sorar. Sa'd:
"Seni korumak için ey Allah'ın Resulü!" der. Hz. Aişe, Resulullah'ın uyuduğunu ve uyuma sırasında çıkardığı horultuyu işittiğini belirtir." Bu hâdisenin hicretten ve Hz. Aişe ile evlilikten sonra cereyan etmiş olacağına göre, en az hicretin ikinci yılı içerisinde vukuu söylenebilir. Hz. Aişe'den yapılan diğer bir rivayette وَاللّٰهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ ayeti ininceye kadar Resulullah Ashab tarafından korunmuştur. Ancak o ayet nazil olunca Aleyhissalâtu vesselâm başını çadırdan uzatıp: "Ey insanlar artık dağılın, bizi aziz ve celil olan Allah korumaktadır" buyurur.
İbnu Kesir, Allah'ın Resulullah'ı korumasının kesin bir hâdise olduğunu belirttikten sonra, örnekler verir:

* Mekke halkından -hasidlerinden, reislerinden, inadçılarından mütref (ehl-i keyf zengin)lerinden, onların bütün aşırı ve şiddetli düşmanlıklarına, gece ve gündüz harp halinde olmalarına rağmen- kudret ve hikmetiyle yarattığı ciddi sebeplerle korunmuştur.

** Önce Ebu Talib'le korumuştur. Ebu Talib Kureyş içerisinde, kendisine itaat edilen büyük bir reisti. Allah onun kalbine şer'î olmayan fıtrî bir sevgi koydu. Eğer Ebu Talib Müslüman olsaydı, müşrikler saldırılarında cür'etkâr olurlardı. Fakat Ebu Talib'le onlar arasında küfür müşterekliği olunca, ona karşı heybet duydular ve hürmet gösterdiler.

* Ebu Talib ölünce, müşrikler az da olsa eziyet edebildiler. Ancak Allah ensarı devreye koydu ve Aleyhissalâtu vesselâm'a, İslam'a girmek ve memleketleri olan Medine'ye hicret etme üzerine biat ettiler. Aleyhissalâtu vesselâm aralarına

katılınca, kırmızıdan da siyahtan da korudular. Ehl-i Kitap veya müşriklerden biri kötülük yapmak isteyince Allah onların hilelerini bozdu. Nitekim Yahudiler sihir yaptılarsa da, O'nu onlardan korudu. Bu maksadla, sihre karşı bir ilaç olarak Muavvizeteyn sureleri indirildi.

* Yahudiler Hayber'de zehirli koyun eti yedirmeye çalıştılar ise de Allah bunu kendisine haber vererek O'nu korudu:
İbnu Kesir, bu ayetin tefsiri zımnında "müfessirler pek çok örnek kaydeder" diyerek teferruatı onlara havale ettikten sonra, son olarak, sadedinde olduğumuz hadiste geçen hâdiseye yer verir.
Şu halde Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın düşmandan korunması hâdisesi basit bir mesele olmayıp, pek çok örneklerle te'yid edilen bir mucizedir.

2- Sadedinde olduğumz hadiste zikri geçen hâdise, çok farklı teferruatlarla rivayet edilmiştir. Hatta hâdisenin yeri ve yılı bile ihtilaflıdır. Daha ziyade korku namazı ile ilgili bahislerde tahlil edilir. Çünkü bu sefer sırasında salat-ı havf (korku namazı) kılınmıştır. Mezkur seferin adı Zatu'r-Rikak'dır. İbnu İshak, Resulullah'ın uyuması esnasında müşriğin ağacın dalında asılı olan kılıncı alma hâdisesinde, burada kaydını uygun gördüğümüz bir ziyadeye yer verir: Müşrik "Seni benim elimden kim kurtaracak? " diye sorunca, Aleyhissalâtu vesselâm "Allah!" cevabını verir. Mezkur ziyade şöyle devam eder: "Cibril herifin göğsüne vurdu ve elindeki kılıç yere düştü. Kılıncı alan Resulullah: "Seni benden kim koruyacak?" buyurdular. Adam, çaresiz, "kimse yok!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Kalk işine git!" buyurdu. Adam gitmek üzere yönelince: "Sen benden iyisin!" dedi.
Bu korunma mucizesinin müşahadesi için Aleyhissalâtu vesselâm Ashab'ı çağırır ve adamın huzurunda hâdiseyi anlatır. Bu adamın ismi bazı rivayetlerde tasrih edildiği üzere Gavres İbnu'l-Haris'dir. Bu Müslüman olmuş mudur? Rivayetler, olmadığını söyler. İbnu Hacer'in açıkladığı üzere sadece Zehebî, benzer bir rivayetin kahramanı Du'sur İbnu'l-Haris'le bunu birleştirerek Müslüman olduğuna hükmetmiştir. Gavres adının geçtiği rivayetlerde Müslüman olduğuna dair sarahat yok. Du'sur' la ilgili bir rivayette -ki Üsdü'l-Gabe'de görmek mümkün- Du'sur'un Müslüman olduğu zikredilir. Hâdisenin benzerliği, iki şahsın aynı kimse olduğuna hükmetmeye yeterli olduğu takdirde, Gavres'in de İslamına hükmedilebilir. İbnu Hacer, bunun Müslümanlığına hükmedenlerin, bir rivayette geçen, Gavres'in adamlarına sarfettiği: "Ben insanların en hayırlısının yanından geliyorum" cümlesini delil yaptıklarını belirtir. [125]

ALTINCI FASIL

RESULULLAH'A SORULANLAR

-5605 -1- عن ثَوْبانِ رَضِيَ اللهُ عَنه قال:]جَاءَ حَبْرٌ مِنَ الْيَهُودِ الى رَسُولِ اللهِ #. فَقَالَ: السَّمُ عَلَيْكَ يَا مُحَمَّد. فَدَفَعْتُهُ دَفْعَةً كَادَ يُصْرَعُ مِنْهَا. فَقَالَ: لِمَ دَفَعْتَنِي؟ فَقُلْتُ: أَ تَقُولُ يَا رَسُولَ اللهِ؟ فَقَالَ: إنَّمَا أَدْعُوهُ بِاسْمِهِ الَّذِى سَمَّاهُ بِهِ أَهْلُهُ. فَقَالَ #: إنَّ إسْمِي الَّذي سَمَّانِي بِهِ أَهْلِي مَحُمَّد. قَالَ: جِئْتُ أسْألُكَ. قَالَ #: أيَنْفَعُكَ شَيْءٍ إنْ حَدَّثْتُكَ؟ قَالَ: أسْتَمِعُ بِأُذُنِي. فقَالَ #: سَلْ. فقَالَ: أيْنَ يَكُونُ النَّاسُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ؛ يَوْمَ تُبَدَّلُ ا'رْضُ غَيْرِ ا'رْض وَالسَّموَاتُ؟ قَالَ: في الظُّلْمَةِ دُونَ الْجِسْرِ؛ قَالَ: فَمَنْ أوَّلُ النَّاس إجَازَةً؟ قَالَ: فُقَرَاءُ الْمُهَاجِرِينَ. قَالَ: فَمَا تُحْفَتُهُمْ حِينَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ؟ قَالَ: زِيَادَةُ كَبِدِ الْحُوتِ. قَالَ: فَمَا غِذَاؤُهُمْ عَلى أثَرِهَا؟ قَالَ: يُنْحَرُ لَهُمْ ثَوْرُ الْجَنَّةِ الَّذي كَانَ يَأكُلُ مِنْ أطْرَافِهَا. قَال: فَمَا شَرَابُهُمْ عَلَيْهِ؟ قَالَ: مِنْ عَيْنٍ فِيهَا تُسَمَّى سَلْسَبِيً. قَالَ: صَدَقْتَ. قَالَ: وجِئْتُ أسْألُكَ عَنْ شَيْءٍ َيعْلَمُهُ إ نَبِيٌّ أوْ رَجُلٌ أوْ رَجُنِ. قَالَ: أيَنْفَعُكَ إنْ حَدَّثْتُكَ؟ قَالَ: أسْمَعُ بِأُذُنِي. قَالَ: سَلْ. قَالَ: أسْألُكَ عَنِ الْوَلَدِ. قَالَ: مَاءُ الرَّجُلِ أبْيَضُ، وَمَاءُ الْمَرْأةِ أصْفَرُ فإذَا اجْتَمَعَا فَعَ مَنِيُّ الرَّجُلِ مَنَّي الْمَرْأةِ أذْكَرَا بِإذْنِ اللهِ. وَإذَا عَ مَنِيُّ الْمَرْأةِ مَنِىَّ الرَّجُلِ أنَّثَا بِإذْنِ اللهِ قَالَ: صَدَقْتَ، وإنَّكَ لَنَبِيٌّ. ثُمَّ انْصَرَفَ فَقَالَ #: لَقَدْ سَألَنِي
هذَا عَنِ الَّذي سَألَنِي عَنْهُ، وَمَالِي عِلْمٌ بِشَيْءٍ مِنْهُ حَتّى أتَانِيَ اللهُ تَعالى بِهِ[.
أخرجه مسلم .

1. (5605)- Hz. Sevbân radıyallahu anh anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a Yahudilerden bir âlim geldi.
"Ey Muhammed, Allah'ın selâmı üzerine olsun!" dedi. Bunu der demez adamı öyle bir ittim ki, nerdeyse yere yıkılayazdı.
"Beni niye ittin?" dedi.
"Niye ey Allah'ın Resûlü! demiyorsun?" dedim.
"Ben O'nu, ailesinin kendine koyduğu isimle çağırıyorum!" dedi. Aleyhissalâtu

vesselâm:
"Ailemin bana koyduğu isim hakikaten Muhammed'dir!" buyurdu. Adam: "Size bir şey sormaya geldim" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Sana söylediğim takdirde işine yarayacak mı?" dedi. Adam:
"Kulaklarımla dinlerim!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Sor!" buyurdular. Adam:
"Kıyamet günü, yer ve gökler başka bir yer ve gök olup kılık değiştirdiği zaman, insanlar nerede olacaklar?" dedi. Resûlullah:
"Köprünün (sıratın) önünde, karanlıkta" buyurdular. Adam:
"Köprüyü ilk geçen kim olacak?" dedi.
"Muhacirlerin fakirleridir" buyurdu.
"Cennete girince onlara ne armağan edilecek?" dedi.
"Balık ciğerinin ziyadesi!" buyurdu.
"Bunun arkasından ne yiyecekler?" dedi.
"Onlara cennetin etrafında otlayan cennet öküzü kesilecek!" buyurdular.
"Bunun üstüne ne içecekler?" dedi.
"Selsebîl denen cennetteki bir gözenin suyundan" buyurdular. Adam: "Doğru söyledin!" dedi ve ilave etti:
"Ben sana bir peygamber veya bir veya iki kişiden başka hiç kimsenin bilemeyeceği bir şey sormak için geldim" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Söylediğim takdirde sana faydası olacak mı?" buyurdular.
"Kulaklarımla dinlerim" dedi.
"Sor!" buyurdular.
"Sana çocuktan soracağım" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Erkeğin suyu beyazdır. Kadının suyu ise sarıdır. İkisi birleşir ve erkeğin menisi kadının menisine üstün gelirse (ع) Allah'ın izniyle çocuk erkek olur. Kadının menisi erkeğin menisine üstün gelirse çocuk Allah'ın izniyle kız olur" buyurdular. Yahudi:
"Vallahi doğru söyledin! Sen gerçekten hak peygambersin" dedi ve ayrıldı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Bu adam bana soracağını sordu. Ben bunlardan birşey bilmiyordum. Tâki ki Allah onları bana bildirdi" buyurdular." [Müslim, Hayz 34, (315).][126]

AÇIKLAMA:

1- Zaman zaman Yahudilerin Aleyhissalâtu vesselâm'dan bir şeyler sordukları olmuştur. Bu rivayette birkısım sorular gözükmektedir. Yahudiler bunları Resûlullah'ı denemek maksadıyla sormuş olabilirler. Cevapları "Doğru söyledin" diye tasdik etmesi, bu meseleleri öğrenmek için sormadıkları, önceden cevapları da bildikleri kanaatini tasdik eder.

2- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kendisine Muhammed diye hitap edilmesini normal karşılamıştır. Hele gayr-i müslim biri hitap etmişse. Nitekim Hudeybiye Anlaşması yapılırken Mekkeli müşrikler Allah'ın Resûlü tâbirini kabul etmemiş, "Eğer Allah'ın Resulü olduğunu bilsek seninle harb etmezdik" demişlerdi. Aleyhissalâtu vesselâm bu itirazı kabul ederek anlaşmaya bu ünvanla değil, Abdullah oğlu Muhammed ismiyle kaydedilmişti.

3- Yeryüzü ve semâ, kıyametten sonra değişecek ve tamamen farklı bir mahiyet kazanacaktır. Yeryüzünün dümdüz, bembeyaz, her çeşit kan ve hata lekesinden berî olacağı, ekmeğe dönüşüp mü'minin ayağının altından yiyebileceği rivayetlerde belirtilmiştir. Bu değişme hadisesi ayet-i kerime ile tescil edilmiştir. (Meâlen): "O gün yeryüzü de başka bir şekle girer, gökler de. Sonra bütün varlıklar bir olan ve kudreti her şeye yeten Allah'ın huzuruna çıkar" (İbrahim 48). Bu ayetle ilgili ilk sual bazı rivayetlere göre Hz. Aişe'den gelmiş. Resûlullah: "Bunu senden önce kimse bana sormadı" dedikten sonra, "İnsanlar köprülerinin üzerindedir" diye cevap vermiştir.

4- Sıratı ilk defa muhacirlerin fakirlerinin geçeceği ifadesi, fakirliğin zenginliğe nazaran efdal olduğu anlayışına imkân tanıyor ise de, âlimlerin tahkiki, hakkı verildiği, mala esir olunmadığı takdirde zinginliğin fakirlikten üstün olduğu neticesini doğrulamıştır. Bu hususu daha önce incelediğimiz için burada tekrar etmeyeceğiz. Ancak şunu hatırlatmak isteriz: Hiçbir zaman tek bir hadisle kesin hükme gidilemez. Çünkü Aleyhissalâtu vesselâm muhataba ve şartlara göre farklı beyanlarda bulunmuştur.
5- Balık ciğerinin ziyadesi, ciğerin kenarındaki bir çıkıntıyı ifade eder. Bunun ciğerin en lezzetli kısmı olduğu belirtilmiştir. Cennetliklere ikinci safhada, önceden cennetlikler için hazırlanan öküzün eti yedirilecek, meşrubat olarak da Selsebil adlı bir kaynağın suyu içirilecektir. Şunu hemen kaydetmek isteriz: Rivayetler âhirette yenilip içilecek şeylerin dünyadakilere sadece ismen benzediğini, mahiyetlerinin farklı olduğunu belirtir. Şu halde burada zikri geçen yiyecek ve içecekleri de "mahiyetleri sadece Allah tarafından bilinen..." diye kayıtlamak gerekir.
6- Hadiste dikkatimizi çeken bir husus Yahudi alimin tasdikleri ve sonunda:

"Gerçekten sen hak bir peygambersin" sözüdür. Acaba bu kimse iman etmiş sayılır mı sorusu hatırımıza gelmektedir. Alimler "Doğru söyledin", "İslamiyet yüce bir dindir", "Muhammed peygamberdir" gibi te'yidleri iman için yeterli addetmemiş, bu gibi ifadelerde bulunan kimseye Müslüman dememiştir. [127]

YEDİNCİ FASIL

MÜTEFERRİK MUCİZELER

5606-1- عَنْ اِبْنِ مسعودٍ رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]انْشَقَّ الْقَمَرُ عَلى عَهْدِ رَسُولِ اللّهِ # بِشِقَّتَيْنِ. فَقَالَ #: اِشْهدُوا[. أخرجه الشيخان والترمذي .

1. (5606)- İbnu Mes'ud radıyallahu anh anlatıyor: "Ay, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında iki parçaya bölündü. Aleyhissalâtu vesselâm bunun üzerine: *"Şahid olun!"* buyurdu."[128]

5607-2- وفي أخرى:]بَيْنَ نَحْنُ مَعَ النَّبِيِّ # بمِنىً، إذِ انْفَلَقَ الْقَمَرُ فَلْقَتَيْنِ: فَلْقَةٌ وَرَاءَ الْجَبَلِ، وَفَلْقَةٌ دُونَهُ. فقَالَ لَنَا #: إشْهَدُوا[.

2. (5607)- Bir diğer rivayette "...Biz Mina'da Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile beraberken, ay iki parçaya ayrıldı. Bir parçası dağın arkasında, bir parçası dağın önünde idi. Bize: *"Şahid olun!"* buyurdu."[129]

AÇIKLAMA:

Kamerin (Ay'ın) ikiye bölünmesi hâdisesi bizzat Kur'ân-ı Kerîm'in zikrettiği mucizelerden biridir. Bu mucize hicretten beş yıl kadar önce Mekke'de cereyan etmiştir. Müşriklerin, Resûlullah'tan bir mucize talep etmeleri üzerine bunu göstermiştir. Bazı alimler, ayın ikiye bölünme mucizesini diğer peygamberlerde benzeri görülmeyen büyük bir mucize olarak değerlendirmiştir.
Bazı mülhidler (inançsızlar), bu mucizeyi inkâr cihetine giderek: "Böyle bir hâdise olsaydı bütün dünya görürdü", "Mütevatir rivayetle gelirdi" gibi

bahaneler ileri sürmüşlerdir. Alimler verdikleri cevaplarda, hâdisenin gece vakti olduğu, bu sebeple çoğunlukla uykuda olunduğu, ayın doğma, batma vakitlerinin her yerde bir olmadığı, bazı yerlerin bulutlu, yağışlı olabileceği, herkesin ayı gözetlemediği gibi durumları nazar-ı dikkate arzetmişlerdir. Kaldı ki Kur'ân meseleye açık bir şekilde temas etmiş: *"Kıyamet yaklaştı, Ay yarıldı"* (Kamer: 54/1) buyurmuştur. Pek çok sahabe tarafından da hâdise rivayet edilmiştir. Kur'ân-ı Kerim'de zikredilmiş olması sebebiyle, bir mü'mine bu hâdisenin vukûu hususunda şüphe etmeye hiçbir mecal ve mazeret yoktur. Bunun inkârı Kur'ân'ın tekzib edilmesi mânasına gelir, el-iyâzu billah.[130]

-5608 -3- وَعَنْ عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنها قالت:]قُلْتُ يَا رَسُولَ اللّهِ! هَلْ أتَى عَلَيْكَ يَوْمٌ كَانَ أشَدَّ مِنْ يَوْمِ أُحُدٍ؟ قَالَ: لَقَدْ لَقِيتُ مِنْ قَوْمِكِ، وَكَانَ أشَدُّ مَا لَقَيْتُ مِنْهُمْ يَوْمَ الْعَقَبَةِ، إذَا عَرَضْتُ نَفْسِى عَلِي ابْنِ عَبْدِ يَالِيلَ بْنِ عَبْدِ كُلٍ فَلَمْ يُجِبْنِى الِى مَا أرَدْتُ، فَانْطَلَقْتُ وَأنَا مَهْمُومٌ عَلى وَجْهِى. فَلَمْ أسْتَفِقْ إ ًّ وَأنَا بِقَرْنِ الثَّعَالِبِ. فَرَفَعْتُ رَأسِى، فإذَا أنَا بِسَحَابَةٍ قَدْ أظَلَّتْنِى. فَنَظَرْتُ فإذَا فِيهَا جِبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّمُ، فَنَادَانِى فقَالَ: إنَّ اللّهَ تَعالِى قَدْ سَمِعَ قَوْلَ قَوْمِكَ لَكَ وَمَا رَدُّوهُ عَلَيْكَ، وَقَدْ بعَثَ إلَيكَ مَلَكَ الْجِبَالِ لِتَأمُرَهُ بِمَا شِئْتَ فِيهِمْ. فَنَادَانِى مَلَكُ الْجِبَالِ وَسَلَّمَ عَلَىَّ؛ ثُمَّ قَالَ: يَا مُحَمَّدُ! إنَّ اللّهَ تَعالى قَدْ سَمِعَ قَوْلَ قَوْمِكَ لَكَ، وَأنَا مَلَكُ الْجِبَالِ قَدْ بَعَثَنِي إلَيْكَ لِتَأمُرَنِي بِأمْرِكَ، فَمَا شِئْتَ؟ إنْ شِئْتَ أطْبَقْتُ عَلَيْهِمُ ا'خْشَبَيْنِ. فَقَالَ #: بَلْ أرْجُو أنْ يَخْرُجَ مِنْ أصْبِهِمْ مَنْ يَعْبُدُ اللّهَ وَ يُشْرِكُ بِهِ شَيْئاً[. أخرجه الشيخان.»ا'خشبانِ« جب مكة المحيطان بها. وكل جبل عظيم فهو أخشب .

3. (5608)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Ey Allah'ın Resûlü! dedim. Uhud'dan daha kötü bir gün yaşadın mı?"

"Senin kavminden neler çektim neler. Onlardan en kötü hal Akabe günü başıma geldi. O zaman kendimi İbnu Abdiyalil İbni Abdi Külal'e arzetmiştim. Teklif ettiğim şeye müsbet cevap vermedi. Ben de üzgün vaziyette yüzümün doğrultusunda yürüdüm. Karnu's-Seâlib nam mevkide kendime gelebildim ve başımı kaldırdım. Baktım ki, bir bulut bana gölge yapıyor. Bir de ne göreyim, bulutun içerisinde Cibril aleyhisselâm! Bana bağırdı ve:

"Allah Teâlâ hazretleri, kavminin sana neler söylediğini, seni nasıl reddettiğini işitti. Sana dağlar meleğini gönderdi, tâ ki kavmin hakkında dilediğini emredesin!" dedi. Bunun üzerine dağlar(a müekkel) melek bana seslenip, selam verdikten sonra:
"Ey Muhammed! Allah Teâla hazretleri, kavminin sana söylediği sözü işitti. Ben dağlar meleğiyim. Allah beni sana dilediğini emretmen için gönderdi. Öyleyse haydi ne dilersen dile! Eğer üzerlerine iki ahşeb'i kapamamı dilersen kapayayım!" dedi."
Aleyhissalâtu vesselam:
"Hayır! Bilakis, Allah'ın onların sulbünden Allah'a ihlâsla ibadet edip hiçbir şeyi ortak koşmayacak kimseler çıkarmasını dilerim" dedi." [Buhârî, Bed'ü'l-Halk 6, Tevhîd 9; Müslim, Cihâd 111, (1795).][131]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Uhud gününden daha kötü olarak tavsif ettiği hâdise, Tâif ziyaretidir. Amcası Ebu Tâlib ölünce, Aleyhissalâtu vesselâm, bir hami aramak, onun himayesi altında, Allah'ın kendisine tevdi ettiği neşr-i hak vazifesini îfa etmek için Taif'e giderek oradaki akrabalarına uğramıştı. Bu ziyaret İbnu Sa'd'ın kaydına göre bi'setin onuncu yılında, Şevvâl ayında Hz. Hatice ve Ebu Talib'in ölümlerinin akabinde olur. Orada Taiflilerin liderlerini teker teker görüp, Kureyşlilerin yaptığı zulmü anlatır, onların himayelerini talep eder. Ancak, hiçbiri anlayış göstermez; çok bed bir muamele ile, oradan çıkmasını söylerler. Üstelik, ayak takımını ileri sürerek taşa tuttururlar. Beraberindeki Zeyd İbnu Hârise, atılan taşlara kendi vücudu ile perde olmaya çalışsa da, Resûlullah yaralanır ve kan içinde kalır.
Resûlullah on gün kadar süren bu ziyaretin sonunda, maruz kaldığı gayr-ı insanî muamelenin elemini, Uhud'da savaşı kaybetme şartlarında çekilen sıkıntıya kıyasla çok daha ağır buluyor.

2- Rivayette adı geçen İbnu Abdiyalil'in isminin bir rivayete göre Mes'ud olduğu, Taif'in ileri gelenlerinden biri bulunduğu bilinmektedir. Kur'an'da geçen "Bu Kur'an Mekke ile Taif gibi iki büyük şehirde bulunan bir büyük adama indirilmeli değil miydi?" dediler" (Zuhruf 31) ayetinin Utbe İbnu Rebîa ve İbnu Abdiyalil hakkında indiği bazı rivayetlerde tasrih edilmiştir. Diğer bazı rivayetlerde de başka isimlerin kastedildiği zikredilmiş olsa bile mezkur

rivayetler İbnu Abdiyalil'in yerini ifadede ehemmiyet taşır.
3- Hadiste Ahşabeyn (iki ahşab) dağının ismi geçmektedir. Bu, Mekke'de bulunan iki dağın adıdır: Ebu Kubeys ile ona mukabil olan Kuaykıan dağları. İkinci dağ için başka ihtimaller üzerinde de durulmuştur. Melek bu iki dağı Mekke'de bulunanlar üzerinde birleştirmeyi, dolayısıyla Mekke'yi yok etmeyi teklif etmiş olmaktadır. Aleyhissalâtu vesselâm bu teklifi reddederek kavmine karşı şefkat ve merhametini ve kendine karşı yapılanlara sabrını ifade etmiştir. Nitekim Kur'an-ı Kerim de: "Sen Allah'tan bir rahmet olarak onlara karşı yumuşak davrandın..." (Al-i İmran 159) "Biz seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik" (Enbiya 107) gibi ayetlerle Resulullah'ın nasıl bir rahmet ve şefkatle gönderildiğini tescil eder.[132]

5609-4- وَعن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: إنَّ عِفْرِيتاً مِنَ الْجِنِّ تَفَلَّتَ عَلَىَّ الْبَارِحَةَ لِيَقْطَعَ عَلىَّ صَتِي فَأمْكَنَنِي اللّهُ تَعالى مِنْهُ فَذَعَتُّهُ فَأرَدْتُ أنْ أرْبِطَهُ الى سَارِيَةٍ مِنْ سَوَارِي الْمَسْجِدِ حَتّى تُصْبِحُوا وَتَنْظُرُوا إلَيْهِ كُلُّكُمْ، فَذَكَرْتُ قَوْلَ أخِي سُلَيْمَان: رَبِّ هَبْ لِي مُلْكاً َيَنْبَغِي ‘حَدٍ مِنْ بَعْدِي. فَرَدَّهُ اللّهُ خَاسِئاً[. أخرجه الشيخان.»الذَّعتُ« أشد الخنق .

4. (5609)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Cinlerden bir ifrit, dün akşam, namazımı bozdurmak için üzerime atıldı. Allah ona galebe çalmama imkan verdi. Ben de onu boğazından yakaladım. Hatta onu, mescidin direklerinden birine bağlamayı arzu ettim, ta ki sabah olunca hepiniz onu göresiniz. Ancak, kardeşim Süleyman aleyhisselam'ın şu sözünü hatırladım: "...Ve benden sonra kimseye nasib olmayacak bir mülkü bana ihsan et" (Sad 35). Allah da onu hor ve hakir olarak geri çevirdi." [Buharî, Salat 75, Amel fi's-Salat 10, Bed'ül-Halk 11, Enbiya 40, Tefsir, Sad; Müslim, Mesacid 39, (541).] [133]

AÇIKLAMA:

1- Resulullah'a ifritin musallat olma hâdisesi muhtelif rivayetlerde gelmiştir. Abdürrezzak'ın rivayetinde "Bir kedi suretinde geldiği" belirtilir. Müslim'in bir rivyetinde "yüzüme koymak için ateşten bir şihab ile geldi" denilir. Nesai'nin Hz.

Aişe'den gelen rivayetinde "Ben onu yakalayıp yere yıktım ve boğdum. Öyle ki elimin üstünde dilinin serinliğini hissettim" buyrulmuştur.

2- Cinlerin varlığı çok sayıda ayet ve hadislerle sabittir. Ehl-i Sünnet uleması bu meselede ihtilaf etmez. Ancak cinlerle ilgili bazı meselelerde farklı görüşler ileri sürülmüştür.

***** Bakillâni, Mu'tezile'den bazılarının: "Cin, rakik, basit cesedlerden ibarettir" dediğini belirtir ve rivayet olduğu takdirde, bunun mümteni (aklen kabul edilemez) olmadığını belirtir. Ebu Ya'la İbn'l-Ferra ise "Cinlerin basit değil müellef cisimler olduğunu, temessül eden (şekillenen) şahıslar olduğunu" söylemiş, rakik de kesif de olabileceğini belirtmiştir. Burada Mu'tezile'ye muhalefet eder, çünkü onlar rakik olduklarına inanmışlardır. İbnu'l-Ferra devamla "rikkatleri sebebiyle onları görmemiz mümkün değildir" iddiasının yanlış olduğuna dikkat çeker. "Zira, rikkat (incelik) rü'yete mani değildir. Hatta kesif cisimlerden bir kısmının, Allah bizde onları idrak etme kapasitesi yaratmadığı için, rüyetimiz dışında kalması caizdir" der.
Beyhakî'nin rivayetine göre İmam Şafii hazretleri: "Kim cinleri gördüğünü iddia ederse, onun şahitliğini iptal ederiz, çünkü cinleri sadece peygamberler görebilir" demiştir.
İbnu Hacer der ki: "Bu söz, "cinlerin yaratıldıkları suret-i asliyesinde gördüğünü iddia edene hamledilir. Ancak herhangi bir hayvan suretinde olarak onlardan bir şey gördüğünü iddia eden kimse bu sebeple reddedilmez." Onların farklı suretlere girdiklerine dair çok sayıda haber varid olmuştur. Bu meselede kelamcılar ihtilaf etmiştir:

***** Bir kısmı: "Bu bir hayallemeden ibarettir, hiçbir şey aslî suretini değiştirmez" demiştir.

***** Bir kısmı: "Şekil değiştirebilirler, ancak bu onların bu işe olan güçlerinden ileri gelmez. Bilakis, sihir gibi bir nevi fiille bu olur, o fiil işlenince bir suretten başka bir surete intikal eder" demiştir ki, bu görüş öncekine rücu eder. Bu meselede Hz. Ömer'den bir rivayet var: İbnu Ebî Şeybe'de sahih bir senedle geldiğine göre, "Hz. Ömer'in yanında Gaylan'dan söz edilmişti. Dedi ki:
"Hiçbiri Allah'ın üzerine yarattığı sureti değiştirmeye muktedir değildir. Ancak onların sihirbazları vardır, tıpkı sizin sihirbazlarınız gibi. Bunu görünce ezan okuyun."

3- Cin ve şeytanın varlığı sabit olunca, asılları hususunda ihtilaf edilmiştir. "Asılları İblis'in çocuğudur, böylece bunlardan kim kâfir ise, şeytan denir"

denmiştir. Bir diğer görüşe göre: "Sadece şeytanlar İblis'in çocuklarıdır. Bunların dışında kalanlar onun çocukları değildir." İbnu Abbas (radıyallahu anhüma)'dan gelen bir rivayet, cin ve şeytanın aynı asıldan tek bir nev teşkil ettikleri görüşünü te'yid eder: "Kâfir olanına şeytan, olmayanına cinnî denmektedir."

4- Mükellef olmaları meselesine gelince, çoğunlukla alimler, cinlerin, insanlar gibi mükellef yani şeriatten sorumlu olduklarını söylemiştir. Bazıları "Fiillerinde muzdardırlar, mükellef değillerdir" demiştir. Mükellef olduklarını söyleyenler, delil olarak Kur'an'da şeytanların zemmedilmelerine, onların şerrinden kaçınmaya, onlara vaadedilen azaba dair ayetleri gösterirler. Bu hasletler, ancak emre muhalefet eden, yasağı işleyen, bununla beraber bunları yapmamaya iktidarı olan kimselere aittir. Bunlara delalet eden ayet ve hadisler cidden çoktur.

5- İmdi, onlar mükellef addedilince şu meselede ihtilaf edilmiştir: "Onlar arasında kendilerinden bir peygamber var mıdır?" Dahhak İbnu Müzahim'den gelen bir habere göre "cinlerin kendilerinden peygamberleri vardır, Allah cin ve insten kendilerine peygamberler gönderdiğine dair ayette, cinnî peygamberlerden maksad insî peygamberler olsaydı, bunun aksi de caiz olurdu, bu ise fasiddir, öyleyse bu iddia geçersizdir." Burada zikri geçen ayet mealen şöyledir: "O gün Allah sorar: "Ey cinler ve insanlar topluluğu! Size ayetlerimi anlatan ve bugüne erişeceğinizi bildirip sakındıran peygamberler gelmedi mi?" Onlar da: "Biz kendi aleyhimize şahidlik ederiz" derler. Onları dünya hayatı aldatmıştır.." (En'am 130).
Cinnîlerin kendilerinden peygamberi yoktur. Onlar insî peygamberlere tabiidirler görüşünde olan cumhur, yukarıdaki mülahazayı şöyle cevaplandırır ve reddeder: "Ayetin manası şöyle olmalıdır: "İnsanların peygamberleri kendilerine Allah tarafından gönderilmiştir. Cinnî peygamberlere gelince: Allah onları yeryüzüne dağıttı, böylece insî peygamberlerin sözlerini işitme fırsatı buldular ve kendi kavimlerine bunu tebliğ ettiler. Bu sebeple onların bir sözcüsü: "Biz Hz. Musa'dan sonra indirilmiş bir kitap işittik" (Ahkaf 30) demiştir."
İbnu Hazm, bazı rivayetleri değerlendirerek cinnîlere, insî peygamber gönderilmediğini, buna sadece Hz. Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'in istisna teşkil ettiğini, zira O'nun risaletinin umumî, cinnîlere de insîlere de şamil olduğunu, bunda ittifak edildiğini söyler. İbnu Abdilberr der ki: "Alimler, Aleyhissalâtu vesselâm'in inse ve cinne gönderildiği hususunda ihtilaf etmezler. Bu husus, Aleyhissalâtu vesselâm'ın diğer peygamberlere üstün kılındığı yönlerden birdir. İbnu Abbas'tan rivayete göre, Gafir suresinde geçen: "Andolsun ki, size, daha önce, Yusuf da apaçık deliller getirmişti!" (Gafir, 34) mealindeki

ayet hakkında şöyle demiştir: "O cin peygamberidir, bu da zikridir." İmamu'l-Harameyn, el İrşad nam kitabında, Hıristiyanlar hakkında söz ederken der ki: "Zarureten biliyoruz ki, Aleyhissalâtu vesselâm sakaleyn'e (ins ve cinne) gönderildiğini belirtmiştir." İbnu Teymiye: "Sahabe, Tabiin ve Müslümanların imamlarından müteşekkil selef uleması bu meselede müttefiktirler" demiştir.
İbnu Hacer, Resulullah'ın ins ve cinne gönderildiğini ifade eden bazı hadisleri kaydettikten sonra der ki: "Cinnîlerin de mükellef oldukları kesinleşince, onların tevhid ve İslam'ın rükünleriyle mükellef oldukları söylenebilir. Bunlar dışındaki fürû ahkâmı hususunda alimler ihtilaf etmiştir. Bu ihtilafta dayanakları mayıs ve kemiğin cinnîlerin azığı olmaları gerekçesiyle taharette kullanılmalarıyla ilgili yasaktır. Mezkur hadis, mayısın, insanlara haram olmasına rağmen, cinlere helal olduğuna delildir."

6- Cinler yiyip içer, evlenirler mi? meselesi de ihtilaflıdır. "Yerler!" diyen olduğu gibi "yemezler!" diyen de olmuştur. Bunlara göre, şeytanın çiğnemek ve yutmaklı yeyişleri yoktur, koklama gibi bir fiille bu ihtiyaçlarını görürler. Fakat şeytanın sol eliyle yeyip sol eliyle içtiği, besmele çekmeden yenen yemeğe şeytanın da iştirak ettiği... gibi rivayetler onların da insanlar gibi yeyip içtiğine hükmetmeye sevketmiştir. Vehb İbnu Münebbih'ten gelen bir rivayet bu iki görüşü de birleştirir: Cinlerin farklı sınıfları vardır. Bir kısmı yer içerse de, bir kısmı yeyip içmez.. Merfu bir rivayet "Cinler üç sınıftır: Bir sınıf kanatlıdır, havada uçarlar; bir kısmı yılanlar, akreplerdir; bir sınıf da hesabı ikabı bilenlerdir" buyurur. Onların evlendiğini söyleyenler: "..Onlara daha önce ne bir insan, ne de bir cin değmiş değildir" (Rahman 56) mealindeki ayetle: "Şimdi siz, beni bırakıp da düşmanınız olduğu halde onu ve neslini dost edinir misiniz?" (Kehf 50) mealindeki ayetleri esas alırlar. Ayette geçen nesil kelimesi sebebiyle, onların evlendiğinin burada sarih olduğu söylenmiştir.

7- Cinlerle ilgili olarak ihtilaf edilen bir mesele de onların sevap kazandığı kazanmadıkları hususudur. Mevkuf bir rivayette: "Cennet ehli cennete, ateş ehli cehenneme girdikleri vakit, Allah Teala hazretleri mü' min cinler ve insî olmayan diğer ümmetlere: "Toprak olun! diyecek. İşte bu sırada kâfirler "Keşke ben de toprak olsaydım" (Nebe 40) diyecekler" buyrulmuştur. Bazı alimler: "Cinnînin sevabı, ateşten kurtarılıp sonra da; "Toprak olun" denmesidir. Ebu Hanife merhumdan da benzer bir kavl rivayet edilmiştir. Ancak cumhur, cinlerin itaate mukabil sevab kazanacakları" görüşündedir. Şafii, Ahmed Malik, Evzai, Ebu Yusuf, İmam Muhammed rahimehullah vs. başkaları hep bu görüştedirler. Bu hükme giderken bazı alimler, yukarıda kaydettiğimiz En'am suresinin 130.

ayetini delil gösterirken, diğer bazıları: "Öyleleri, kendilerinden önce gelip geçen cin ve insan toplulukları içinde azabı hak etmiş kimselerdir. Onlar hüsrana uğramışlardır" (Ahkaf 18) mealindeki ayeti delil göstermişlerdir. Keza bazıları: "Herkes için işlediklerinden dolayı derece derece karşılıklar vardır ve Rabbin, onların işlediklerinden habersiz değildir" (En'am 132) mealindeki ayeti delil olarak göstermiştir. İmam Malik, cinlere ve inslere, ikab ve sevabın varlığına, Rahman suresinde geçen "Rabbinin makamından korkana iki cennet vardır" ayetinden delil çıkarmış ve arkadan gelen: "Rabbinizin hangi nimetini inkar edersiniz?" ayetindeki tesniye olan muhataptan ins ve cinnin murad olduğunu belirtmiştir. (Rahman 46-47). Ayet, onlar içinde mü'minin varlığını tesbit eder. Mü'minin şe'ni de Rabbinden korkmadır. Öyle ise onlar için de cennet vardır.

8- Bir diğer ihtilaf: Cinler insanların girdiği yere mi girecek meselesindedir. Dört görüş ileri sürülmüştür:

* Çoğunluk "evet!" demiştir.

* İmam Malik ve bazıları: "Cinler cennetin kenarındadır (içinde değil)" demiştir.

* Cinler ashabu'l-a'raftır denmiştir.

* Bu hususta cevaptan kaçınmışlardır.

Cinlerle ilgili bir kısım meselelere daha önce temas ettiğimiz için (3. cilt, s. 229), burada tekrar etmeyeceğiz. [134]

---

[1] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/340-341.

[2] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/342.

[3] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/342.

[4] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/343.

[5] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/343.

[6] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/344-345.

[7] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/345-346.

[8] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/346.

[9] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/347.

[10] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/347.
[11] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/347.
[12] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/348.
[13] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/348.
[14] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/348.
[15] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/348-351.
[16] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/353.
[17] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/354.
[18] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/354-355.
[19] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/355.
[20] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/358.
[21] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/358-359.
[22] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/359-360.
[23] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/361.
[24] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/361.
[25] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/361.
[26] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/361-362.
[27] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/363-364.
[28] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/364.
[29] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/364.
[30] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/364.
[31] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/365.
[32] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/365.
[33] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/365.
[34] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/365-366.
[35] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/366.
[36] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/366-367.
[37] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/367.

[38] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/367-368.
[39] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/368.
[40] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/368-369.
[41] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/369.
[42] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/369.
[43] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/370.
[44] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/370.
[45] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/371.
[46] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/373-374.
[47] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/374-375.
[48] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/376.
[49] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/376-377.
[50] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/377.
[51] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/377-378.
[52] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/378.
[53] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/378.
[54] İbnu Ebi Kebne'den murad Aleyhissalâtu vesselâm'dır. Ebu Kebşe, Resûlullah'ın ecdadından biridir. Araplar bir insanın değerini düşürmek için ecdadından tanınmayan birine nisbet ederlerdi. Bir kavle göre de bu zât, puta tapmada Kureyş'e muhalefet eden Huza adlı birisidir.
[55] Asfer sarı demektir. Benî Asfer'le Rumlar kastedilmiştir. Dendiğine göre Rum İbnu Ays ismindeki cedleri, Habeş kralının kızıyla evlenir. Çocukları beyazla siyah arası bir renk taşır ve buna Asfer derler. Bir başka görüşe göre, Rumların, büyükanneleri olan Sâre -ki Hz. İbrahim'in zevcesidir- cedleri olan Rum İbnu Ays'ı altınla tezyin ettiği için, böyle tesmiye edilmişlerdir.
[56] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/382-385.
[57] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/385-386.
[58] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/386.
[59] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/389-390.
[60] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/391.
[61] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/392.
[62] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/392.

[63] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/392-393.

[64] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/393-397.

[65] Buharî, Bed'ü'l-Halk: 6, Enbiya: 22, 43, Menakıbu'l-Ensar: 42; Müslim, İman: 264 (164); Tirmizî, Tefsir İnşirah: (3343); Nesâî, Salat: 1, (1, 217-218); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/401-406.

[66] Nesaî, Salat: 1, (1, 223-224); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/406-407.

[67] Buharî, Menakıbu'l-Ensar: 41, Tefsir, İsra: 3; Müslim, İman: 276, (170); Tirmizî, Tefsir: Benî İsrail, (3132); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/407.

[68] Müslim Fezail: 164, (2375); Nesâî, Kıyamu'l-Leyl: 15, (3, 215); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/407.

[69] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/407-415.

[70] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/416.

[71] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/416-417.

[72] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/418-419.

[73] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/419-420.

[74] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/420.

[75] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/421.

[76] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/422.

[77] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/422-423.

[78] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/423.

[79] Burada gayemiz, tasvirin cevâzı veya adem-i cevâzı husûsundaki münâkaşayı tekrar etmek değildir. Bu konuyu etraflıca inceleyen Kâmil Miras, ülemânın, ağaç, dağ, taş gibi eşyâ ve manzara fotoğraflarının ibâhası ile, vesîkalık fotoğraf gibi tâmmülhilka olmayarak bedenin bir kısmına 3Ait canlı resimlerinin imâl ve istimâlinincevâzında ittifak ettiklerini, tâmmülhilka olanların vesile-i tâzim olmaksızın istimâlinde ihtilâf ederek bâzılarının câiz, bâzılarının gayr-i câiz gördüklerini ifade eder (Tecrid 6,s.421). Kezâ bak. Aynî 11, 224,22,69; Kâri, Mirkât 4, 485-86; M. M. Ammâre (Münziri'nin el-Tergib'inin dipnotu) 1, 148; M. Sabri, Meseleler(Sebil Yayınevi, İstanbul, 1974), s.63-87; O. Şekerci, İslâm'da Resim ve Heykel'in Yeri, İstanbul, 1974, daha çok cevâzına mütemâyil yeni görüşlere dayanan bu sonuncuda değişik kaynakları topluca bulmak mümkündür. Tasvirin cevaz sınırlarıyla ilgili bazı teferruat bu kitabımızda daha önce farklı vesilelerle geçmiştir.

[80] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/424-427.

[81] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/427.

[82] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/427.

[83] Hadisin aslında bir rekâbet mevzubahis. Kadı İyaz'ın teklif ettiği şekli esas alarak tercüme ettik.

[84] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/428.

[85] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/428.

[86] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/428.

[87] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/429.

[88] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/429.

[89] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/430-431.

[90] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/431-432.

[91] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/432.

[92] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/432.

[93] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/432-433.

[94] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/433.

[95] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/433-437.

[96] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/438.

[97] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/438.

[98] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/439.

[99] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/440.

[100] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/440.

[101] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/441.

[102] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/441.

[103] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/441-442.

[104] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/442.

[105] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/442.

[106] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/443.

[107] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/444.

[108] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/444.

[109] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/445.

[110] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/446.
[111] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/447-448.
[112] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/448-449.
[113] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/449.
[114] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/451.
[115] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/451-453.
[116] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/453-454.
[117] Bir vask 60 sa'dır. Bir sa'ı Irakî 1040 dirhem olunca 30x60=180x1040=187.200 dirhem yapar. bunun bugünkü gram cinsinden karşılığı 6.002.324 gram yani 6 ton.
[118] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/454-455.
[119] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/455.
[120] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/456.
[121] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/456.
[122] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/457.
[123] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/458-459.
[124] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/460.
[125] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/460-462.
[126] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/464-465.
[127] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/465-466.
[128] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/467.
[129] Buharî, Menakıb: 27, Menâkıbu'l-Ensâr: 36, Tefsîr, Ikterebetu's-Sâ'a: 36; Müslim, Münâfıkûn: 44, (2800); Tirmizî, Tefsir, Kamer, (3281, 3283); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/467.
[130] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/467-468.
[131] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/468-469.
[132] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/469-470.
[133] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/470.
[134] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/471-474.

RAHMET BÖLÜMÜ

(Bu bölümde üç fasıl vardır)
*
BİRİNCİ FASIL
MERHAMETLİ OLMAYA TEŞVİK
*
İKİNCİ FASIL
ALLAH'IN RAHMETİ
*
ÜÇÜNCÜ FASIL
HAYVANLARA MERHAMET

UMUMÎ AÇIKLAMA

Rahmet, aslında dilimizde karşılığı olmayan kelimelerden biridir. Mamafih, bu kelimenin Arapçada ifâde ettiği mânalardan birine yakınlık arzeden "acımak", "esirgemek" gibi kelimelerle tercüme edilmek istenmişse de, yanlıştır. Acımak derinliği olmayan, sâdece insanlarda doğan bir histir. Allah, rahmet sâhibidir dedik mi- affeden, ihtiyaçları gören, şifa veren gibi mânâlar zihne kendiliğinden akar. Yani eğer acımak kelimesini Allah hakkında kullanmak câiz ise, acıdığı için affeden, acıdığı için lûtfeden, acıdığı için sıhhat veren gibi tamamlayıcı mânâlar rahmet'in içerisinde tabiî olarak vardır.
Şu halde rahmet'i "acımak"la tercüme etmek kesinlikle câiz değildir.
Rahmet'i "esirgemek" kelimesiyle de tercüme etmenin mümkün olmayacağını söyleyen Hamdi Yazır merhûm, "Benden onu esirgedin", "Beni esirgemiyorsun" cümlelerini misal göstererek bu kelimenin "kıskanmak", "korumak" gibi mânalara gelmesi haysiyetiyle Rahmet'in tercümesi olmak şöyle dursun, takdiren tefsîri bile olamayacağına dikkat çeker.
Rahmet'i anlamak için, Allah'ın rahmet sıfatını gösteren Rahmân ve Rahîm isimlerini de bilmemiz gerekir. İkisi de mübâlağa ifâde eden bir sıfat-ı müşebbehe sîgasıdır. İsm-i fâil yerine kâimdir. Binenaleyh pek merhametli, çok rahmet edici, gayet merhâmetli veya sınırsız, nâmütenâhi rahmet sâhibi gibi mânalara gelirler.
İslâm âlimleri, Kur'ân-ı Kerîm'de gelen: وَكَانَ بِالْمُؤْمِنِينَ رَحِيمًا

"Allah... mü'minlere karşı rahîm'dir" (Ahzâb 43) gibi âyetleri nazar-ı dikkate alarak Rahmân ve Rahîm isimleri arasında ciddî farklılıklar görürler. Şöyle ki: Rahmân Cenâb-ı Hakk'ın canlıcansız, büyükküçük, melekşeytan, insanhayvan, mü'minkâfir, müttakifâsık her mahlûka karşı olan rahmetini ifade eder. Allah, Rahmân olma haysiyetiyle bütün mahlûkât onun rahmetine müstağraktır. Yokluktan varlığa çıkışları, ilk yaratılışları Rahmân'ın rahmetinin tecellisiyle olmuştur. Öyle ise hiçbir varlık bu rahmetin tecellîsine mazhar olmaktan hâriç değildir. Bu rahmetten mahrum kalmış hiç bir varlık düşünülemez. Aksi takdirde vücud libası giyip varlık sahasına çıkamazlardı. Öyle ise Rahmâniyet ezele yani başlangıcı olmayan geçmişe ve dünyaya bakar.
Ama Rahîm ismi, Cenâb-ı Hakk'ın, mü'min kullarına tecelli edecek rahmetin sâhibi olduğunu ifâde eder. Bu hususî rahmetin tecellî yeri de ahirettir. Bir başka ifade ile dünya hayatında mü'min ve kâfire Rahmân ismiyle rahmetini âmm olarak tecelli ettiren Cenâb-ı Hakk, âhirette, rahmetini Rahîm ismiyle mü'minlere has olarak tecellî ettirecektir. Şu halde Rahmâniyet "ezel"e bakmasına mukabil, Rahimiyyet, ebedî olan âhirete yani "Lâyezâl"e bakar. Rahmân ve Rahîm isimleri arasında, bu söylediğimiz nokta-i nazardan ortaya çıkan farklılığı ifâde için âlimlerimiz Allah'ı, "Dünyanın Rahmân'ı, âhiretin Rahîm'i" diye ifâde etmişlerdir.
Rahmân ve Rahîm arasındaki farkı gösterme sadedinde şunu da belirtelim: Rahmân çok merhamet edici mânasında sâdece Allah'a has bir sıfat olarak kullanılırken, Rahîm kelimesi insanlar hakkında da kullanılabilir. Ancak şunu da kaydedelim ki, Kur'ân-ı Kerîm'de 115 kere geçen rahîm sıfatı, bir yerde (Tevbe 128) Resûlullah'a nisbet edilerek mü'minlere karşı rahmet sâhibi olduğu belirtilmiş, geri kalan 114 yerde hep Allah'ın sıfatı olarak gelmiştir.
Şu halde, bu bahiste, rahmetin dindeki yeri, Allah'ın kullarına karşı sınırsız rahmeti, mü'minlerin insanlara ve hattâ hayvanlara karşı taşıması gereken merhamet duygusunun ehemmiyetini takrir eden hadislerden bir kısmını göreceğiz:[1]

BİRİNCİ FASIL

MERHAMETLİ OLMAYA TEŞVİK

-1- عن ابن عمرو بن العاص رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما قال:]قالَ رسولُ اللّهِ #: الرَّاحِمُونَ يَرْحَمُهُمُ اللّهُ تَعالىٍ! ارحَمُوا مَنْ في ا٭رضِ يَرْحَمْكُمْ مَنْ في السَّمَاءِ الرَّحِمُ شِجْنَةٌ مِنَ الرَّحْمنِ مَنْ وَصَلَهَا وَصَلَهُ اللّهُ وَمَنْ قَطَعَهَا قَطَعَهُ اللّهُ تَعالى[. أخرجه أبو داود إلى قوله من في السماء، والترمذي بتمامه.»الشِّجْنَةُ« بكسر الشين المعجمة وضمها بعدها جيم: القرابة المُشْتَبِكةُ كاشتباكَ الْعُروق .

1. (1978)- Abdullah İbnu Amr İbni'l-Âs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm) buyurdular ki: "Allah, merhametli olanlara rahmetle muamele eder. Öyleyse, sizler yeryüzündekilere karşı merhametli olun ki, semâda bulunanlar da size rahmet etsinler. Rahim (akrabalık bağı) Rahmân'dan bir bağdır. Kim bunu korursa Allah onunla (rahmet bağı) kurar, kim de koparırsa, Allah da ondan (rahmet bağını) koparır." [Tirmizî, Birr 16, (1925); Ebû Dâvud, Edeb 66, (4941).][2]

AÇIKLAMA:

1-Hadis, merhametin ehemmiyetini tesbit sadedinde vârid olmuştur. Merhametli olanlar derken ifâdenin mutlak bırakılmış olması dikkat çekicidir. Yani "insanlara" veya "mü'minlere" veya "sâlihlere" veya "fakirlere" diye bir kayıt yoktur. Öyleyse bütün mahlûkâta karşı merhametli olmak mevzubahistir. Yani yeryüzünde bulunan sâlih, fâcir bütün insanlara, ehlîvahşî bütün hayvanlara karşı gösterilecek merhamet, Rahmân'ı yâni rahmetine nihayet olmayan Allah'ı memnun edecek bir davranıştır. Nitekim, İbnu Mes'ud'dan gelen bir rivâyette Resûlullah'ın لَنْ تُؤْمِنُوا حَتَّى تَرْحَمُوا "Merhametli olmadıkça inanmış sayılmazsınız!" ihtarına, Ashâb'ın: "Ey Allah'ın Resûlü, hepimiz merhametliyiz" cevabı üzerine şu açıklamasına şâhid olmaktayız: "Burada birinizin arkadaşına karşı gösterdiği merhamet kastedilmiyor, insanlara ve

hayvanlara karşı merhamet kastediliyor."
Allah'ın merhametli olanlara rahmet etmesi, onlara ihsanını bol kılması, ziyâde ikramda bulunmasıdır, mağfiret etmesidir.
Ancak şunun bilinmesi lâzımdır. Rahmet, Kitap ve Sünnet'le kayıtlıdır. Sünnete uymayan, Cenâb-ı Hakk'ın rızasına ters düşecek olan merhamet ve acımaklıklar, burada övülen, teşvik edilen merhamet değildir. Sözgelimi Allah'ın hududuna giren yasakları işleyenlere merhamet ederek cezalarını vermemek, Allah'ın istediği merhamet değildir. Öyleyse hadd cezalarının tatbik ve icrası rahmete aykırı değildir.
2-Göktekilerden maksad meleklerdir. Çünkü onlar, mü'minlere istiğfar ederler. Âyet-i kerîme'de: "Arşı taşıyan ve etrafında bulunanlar, Rablerini hamd ile tesbih ederler. O'na îman edenler, mü' minler için de: "Rabbimiz senin ilim ve rahmetin her şeyi kuşatmıştır, tevbe edip senin yolunda gidenlere mağfiret et, bağışla, onları cehennem azâbından koru!" diyerek mağfiret taleb ederler" (Mü'min 7) buyrulmuştur.
Âyette görüldüğü üzere, meleklerin rahmeti, mü'minler için "rahmet ve mağfiret taleb etmeleri"dir.
3-Hadiste ayrıca öncelikle akraba, arkadaş, komşu, tanış olmak üzere insanlar arasındaki merhamet bağını ifâde için kullanılan Rahîm'e de temas edilmektedir:

اَلرَّحِمُ شِجْنَةٌ مِنَ الرَّحْمنِ

buyurulmaktadır. Türkçe karşılık bulmakta zorluk çekilen bu tarifi "Rahmân'dan bir bağdır" diye anlaşılması kolay bir cümleye döktük. Sicne, aslında ağaçlarda, diğerleriyle kenetlenmiş damara veya vadilerdeki ince yola denir. Hadiste, insanlar ve yakınları arasındaki beşerîmânevî bağlara Cenâb-ı Hakk'ın ne kadar ehemmiyet verdiğini, husûsen Râhmân vasfıyla Rahîm'in nasıl yakın bir ilgi ve alâka içinde bulunduğu ifâde edilmektedir. Hadis, sanki Rahîm, Rahmân'dan ayrılmadır, Rahmân'ın bir parçasıdır mânasında bir tefhim ile onun ehemmiyetini belirtmeye çalışmıştır. Kısa tercümede böylesi bir tesbîti uygun bulmadık. Ancak şunu söyleyebiliriz: Hadis, Rahîm kelimesinin Rahmân kelimesiyle aynı kökten geldiğini belirtmiş, bu müşterekliğin de, Rahîm'in ehemmiyetini kavramada yardımcı olabileceğini dikkat çekmiştir. Nitekim bir başka hadiste şöyle buyrulmuştur.

اَنَا الرَّحْمنُ خَلَقْتُ الرَّحِمَ وَشَقَقْتُ لَهَا اِسْماً مِنْ اسْمِى

"(Rabbim buyurdu ki:) "Ben Rahmân'ım, rahîm'i yarattım. O'na kendi ismimden

bir isim verdim."

Rahîm kelimesi, dilimizde daha ziyâde rahm olarak telaffuz edilir. En ziyâde sıla-i rahm tâbirinde, çokça kullanırız. Sıla-i rahm, hakkı verilmesi, muhafaza edilmesi gereken her çeşit akrabalık bağı, komşuluk bağı, akradaşlık bağı, insaniyet bağı gibi beşerî bağları ifâde eder. Şu halde hadis bu bağın, rahmet eseri olarak insanlar arasına konmuş, rahmetle kenetlenmş şekilde irtibatlı olan bir bağ bulunduğunu, dolayısıyla rahmet'in asıl sahibi Rahmân'la bağlı olduğunu ifâde ediyor. Resûlullah'ın buradaki beyanına göre, gereğini yerine getirerek bu bağı koruyan, Allah'ın rahmetiyle irtibatını koruyor demektir; gereğini îfâ etmeyerek, bu sıla-i rahm'i (rahm bağı'nı) koparan da Allah'ın rahmetinden kopmuş olmaktadır.[3]

-2- وعن جرير رَضِىَ اللهُّ عَنْهُ قال:]قالَ رسولُ اللهِّ #: َ يَرْحَمُ اللهُّ مَنْ َ يَرْحَمُ النَّاسَ[. أخرجه الشيخان والترمذي .

2. (1979)- Hz. Cerîr (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm) buyurdular ki: "Allah, insanlara merhamet etmeyene rahmette bulunmaz." [Buhârî, Tevhîd 2, Edeb 27; Müslim, Fedâil 66, (2319); Tirmizî, Birr 16, (1923).][4]

-3- وفي أخرى ‘بى داود والترمذي عن أبى هريرة رَضِىَ اللهُّ عَنْهُ:]قال رَسُولُ اللهِّ #: َ تُنْزَعُ الرَّحْمَةُ إَّ مِنْ شَقِىٍّ[.

3. (1980)- Ebû Dâvud ve Tirmizî'de Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh)' den gelen bir diğer rivâyette Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm) şöyle buyurmuştur: "Merhamet, ancak şakî'nin (ebedî hüsrâna uğrayanın) kalbinden çıkarılabilir." [Tirmizî, Birr 16, (1924); Ebû Dâvud, Edeb 66, (4942).][5]

AÇIKLAMA:

Burada, Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm) mahlûkata karşı merhamet ve şefkat hissini ancak, şakî kimsenin kaybedeceğini ifade buyuruyor. Şakî, ebedi hüsrana

uğrayan, uhrevî saadetini kaybedendir. Kesin bir üslûpla: "Şakî" hükmü ancak imandan mahrum olan kimse hakkında verilebileceğine göre, burada şakî ile küfre düşen kimse kastedilmiş olmalıdır. Tîbî merhum hadisi açıklama sadedinde der ki: "Çünkü mahlûkata karşı merhamet, kalbin bir rikkatidir. Kalbteki rikkat îmanın alâmetidir. Öyleyse kim bu rikkatten nasipsiz ise şakî'dir."
Şârihler, kişinin şefkat ve merhamet duyacağı şeyler arasında kendi nefsini de zikrederler ve en başta kendi nefsinin yer aldığını, diğerlerinden önce nefsine merhamet etmesi gerektiğini belirtirler. "Hattâ derler, şu âyete göre başkalarına götereceği şefkat ve merhamet de kendisine râci olmaktadır: إنْ اَحْسَنْتُمْ اَحْسَنْتُمْ نْفُسِكُمْ "İyilik ederseniz, kendinize iyilik etmiş otursunuz" (İsrâ 7) .Bu hususta mütemmim bir açıklama müteakip hadisin şerhinde kaydedilecektir. [6]

-4 وعن أبى هريرة رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قَبَّلَ رسُولُ اللّهِ # الْحَسَنَ ابْنَ عَلىٍّ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما وَعِنْدَهُ ا٫قْرَعُ بْنُ حَابِسٍ. فَقَالَ ا٫قْرَعُ: إنَّ لِى عَشْرَةً مِنَ الْوَلَدِ مَا قَبَّلْتُ مِنْهُمْ أحَداً! فَنَظَرَ إلَيْهِ رسولُ اللّهِ # ثُمَّ قال: مَنْ َ يَرْحَمُ َيُرْحَمُ[. أخرجه الخمسة إ النسائى.وزاد رزين: أوَ أمْلِكُ إنْ كانَ اللّهُ نَزَعَ مِنْكُمْ الرَّحْمَةَ .

4. (1981)- Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm) (bir gün), Hasan İbnu Ali (radıyallâhu anhümâ)'yı öpmüş idi. Bu sırada yanında bulunan Akra' İbnu Hâbis, (sanki bunu tuhaf karşıladı ve:) "Benim on tane çocuğum var. Fakat onlardan hiçbirini öpmedim" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm) ona bakıp:
"Merhamet etmeyene merhamet edilmez" buyurdu." [Buhârî, Edeb 18, Müslim, Fedâil 65, (2318); Tirmizî, Birr 12, (1912); Ebû Dâvud, Edeb 156, (5218).]
Rezîn ilâve etti: "[Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm) şunu da söyledi:] "Allah siz(in kalbiniz)den merhameti çıkardı ise ben ne yapabilirim?"[7]

AÇIKLAMA:

1- Rezîn'in ilâvesine yakın merfu ibâreyi ihtiva eden rivâyet Sahiheyn'de mevcuttur. [Buhârî, Edeb 18; Müslim, Fedâil 64, (2317).]

2- İbnu Ebî Cemre hadisle ilgili gelecek yorumu yapar: "Bu hadiste şu mâna muhtemeldir: Herhangi iyilik şekillerinden biriyle başkasına iyilik yapmayan kimseye hiç sevap hâsıl olmayacaktır." Tıpkı şu âyette ifâde edildiği gibi: هَلْ جَزَاءُ اِحْسَانِ إَّ ا"حْسَانُ "İyiliğin karşılığı ancak iyilik değil midir?" (Rahmân 60). Bu durumda hadisten murad şu olabilir: "Kimde dünyada iken imanın merhameti yoksa, ona âhirette rahmet edilmez," yahut: "Kim Allah'ın emirlerine uymak, yasaklarından kaçmak sûretiyle nefsine merhamet etmezse, Allah da ona rahmet etmez, çünkü Allah nezdinde ona verilmiş bir vaad, bir garanti mevcut değildir." Bu durumda tercümede zikri geçen merhamet"ten maksad amel'dir, "rahmet"ten murad da amel'in karşılığı olan mükâfaat'tır.[8] Öyleyse mâna şu olur: "Sadece amel-i sâlih işleyen sevaba mazhar olur." Mamafih, "merhamet"ten maksad sadaka, "rahmet"ten maksad da belâ olması mümkündür; bu durumda mânâ: "Belâ'dan ancak sadaka verenler selâmette kalır" olur. Veya "İçerisinde ezâ şâibesi olmayan bir merhametle merhamet etmeyen kimseye mutlaka merhamet edilmez," veya: "Allah rahmet gözüyle sadece kalbinde merhamet bulunanlara bakar, sâlih amel işlemiş olsa bile." İbnu Ebî Cemre ilâveten der ki: "Kişiye düşen, nefsini bu ihtimallerin hepsiyle tartmasıdır. Birinden müsbet netice alamazsa hemen Allah'a iltica edip yardımını talep etmelidir."

3- Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm) çocukları sevmeye teşvik ettiği gibi, çocukları sevmemeyi kalp katılığının, merhametsizliğin bir alâmeti, Allah'ın rahmetinden mahrum kalmanın bir sebebi olarak ifâde etmiştir. Çocuk terbiyesinde onların sevilmesi mühim bir yer tutar. Bu hususla ilgili geniş tahlîli daha önce sunduğumuz için burada tekrar etmeyeceğiz.[9]

İKİNCİ FASIL

ALLAH'IN RAHMETİ

-1- عن أبى هريرة رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قالَ رَسُولُ اللّهِ #: لَمَّا قَضَى اللّهُ الخَلْقَ. وَعِنْدَ مُسْلِمٍ لَمَّا خَلَقَ اللّهُ الَخَلْقَ كَتَبَ في كِتَابٍ فَهُوَ عِنْدَهُ فَوْقَ الْعَرْشِ: إنَّ رَحْمَتِى تَغْلِبُ غَضَبِى[. أخرجه الشيخان والترمذي.وعند البخارى رحمه اللّه في أخرى: إنَّ رَحْمَتِى غَلَبَتْ غَضَبِى.وعند الشيخين في أخرى: سَبَقَتْ غَضَبِى .

1. (1982)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm) buyurdular ki: "Allah celle şânühû mahlukâtın olmasına hükmettiği zaman -Müslim'in rivâyetinde: "Allah mahlûkâtı yarattığı zaman"- yanında bulunan, Arş'ın fevkindeki bir kitaba şunu yazdı: "Muhakkak ki rahmetim gazabıma galebe çalmıştır." [Buhârî, Tevhîd 15, 22, 28, 55, Bedi'ül'-Halk 1; Müslim, Tevbe 14, (2751); Tirmizî, Daavat 109, (3537).]
Buhârî'nin bir diğer rivâyetinde: "Rahmetim gazabıma galebe çaldı" denmiştir.
Buhârî ve Müslim'in bir rivâyetlerinde: "(Rahmetim) gazabımı geçti" denmiştir. [10]

AÇIKLAMA:

1- Bir kısım ulemâya göre, Allah'ın gazabı ile rızası, irâde sıfatına bakar. Mûtî kuluna sevap vermek dilerse buna rıza, âsî kuluna ceza vermek dilerse buna da gazap denmiştir. Hadiste geçen galebe ve öne geçmekten murad da esas itibariyle rahmetin çokluğu ve şümûlüdür.
2- İslâm'ın İlâh inancına göre Allah hem rahmet hem de gazab sahibidir. Rahmeti ile iyileri mükâfaatlandırırken, gazabı ile de kötüleri cezalandırır. Rahmetinin gereği cenneti yarattığı gibi, gazabının gereği olarak da cehennemi yaratmıştır. İyilerin mükâfaatlandırılması, haksızlığa uğrayanlara haklarının iadesi ne kadar gerekli ve hoş ise, kötülerin mahrum bırakılması, zâlimlerin zulümleri sebebiyle cezalandırılmaları da aynı şekilde gereklidir ve hoştur.

Mutasavvıflarımız "Lütfun da hoş kahrın da hoş!" derken bu adaleti düşünmüş olmalıdırlar. Dünya hayatı bile bu muvazeneyi korur: İyileri taltif ederken kötüler için hapishâneler yapar. Zâlimlere ceza takdir etmeyen bir nizâm düşünülemez. İstisnâî örneklerin arttığı bir memleket olursa takdir edilmez ve adaletsizliğin, zulmün, kötü despot idarenin meşum örneği olarak gösterilir.
İlâhî saltanatta da durum aynıdır. Cenâb-ı Hakk iyileri mükâfaatlandırır, kötüleri cezalandırır. Sadedinde olduğumuz hadis, her şeye rağmen Cenâb-ı Hakk'ın rahmetinin gazabına galebe çaldığını ifâde ediyor.
3-Hadisle ilgili bazı yorumlara göre:* Galebe'den maksad çokluk ve şümûldür. "Falancaya kerem galebe çaldı" demek, ikramı çok yaptı demektir. Bu açıklama rahmet ve gazabın Allah'ın zâti sıfatından olmasından ileri gelir. Bazı âlimler de: "Rahmet ve gazab zâtî sıfatlardan değil, fiilî sıfatlardandır, dolayısiyle bazı fiiller, diğer bazılarının önüne geçebilir. Bu açıdan hadisteki rahmet'le Hz. Â-dem'in cennete yerleştirilmesine, gazab'la da oradan çıkarılmasına işâret edilmiş olabilir. Bütün ümmetler, aynı şekilde, geniş rızka ve nimetlere mazhar olarak yaratıldıkları halde, sonradan küfürleri sebebiyle azaba uğradılar" demiştir.
* Hadis'in bazı vecihlerinde "... galebe çaldı" denmişken, bazı vecihlerinde "... öne geçti" denmektedir. Yani "Allah'ın rahmeti gazabını geçiyor, rahmet önden gidiyor, gazab arkadan geliyor" demek olur.
* Tîbî "rahmetin öne geçmesi" mefhumundan, mahlûkatın, rahmeti gerektiren amelleri vesilesiyle mazhar olduğu adâletin, gazabı gerektiren amelleri vesilesiyle mazhar olduğu adaletten daha çok olduğuna bir işâret görür: "Zîra der, rahmet mahlûkata, istihkâk kesbetmeden de ulaşır. Fakat gazab öyle değil, mutlaka istihkâktan sonra gelir. Nitekim rahmet, şahsı daha cenîn iken, süt bebeği iken, sütten kesildiği zaman, yani henüz hiçbir tâatte bulunmadığı yaşlarda bile kuşatır. Gazab ise, gazabı gerektirecek ölçüde kendisinden sudûr eden günahlardan sonra gelir."
* İbnu Hacer der ki: "Gazabdan maksad, onun gerektirdiği şeydir, bu da gazaba uğrayana azâbın ulaşmasını irâde etmektir. Zîra "öne geçme" ve "galebe çalma" taalluk etme (fiilen ulaşma) itibariyledir. Yani, rahmetin taalluku, gazabın taallûkundan üstündür, öndedir. Çünkü rahmet, Cenâb-ı Hakk'ın mukaddes Zâtının muktezâsıdır. Fakat gazab, kulun hâdis olan amelinin vukûuna bağlıdır.
4- Hadiste geçen "yanında" tabiriyle Allah'a mekân izâfe edilmediği, bu noktada bir te'vile gerek olmadığı alimlerce belirtilmiştir. "Bu tâbirden maksad, mezkûr kitabın mahlûkatın ilminden son derece gizli olduğuna, onların ulaşamayacakları kadar mekândan uzak şekilde muhafaza edildiğine işârettir" denilmiştir.[11]

-2- وعنه رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قالَ رسولُ اللّهِ #: جَعَلَ اللّهُ الرَّحْمَةَ مِائَةَ جُزْءٍ فَأمْسَكَ عِنْدَهُ تِسْعَةً وَتِسْعِينَ وَأنْزَلَ في ا٘رْضِ جُزْءاً وَاحِداً. فَمِنْ ذلِكَ الجُزْءِ تَتَراحَمُ الخَئِقُ حَتَّى تَرْفَعَ الدَّابَّةُ حَافِرَهَا عَنْ وَلَدِهَا خَشْيَةَ أنْ تُصِيبَهُ[. أخرجه الشيخان والترمذي .

2. (1983)- Yine Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhisselâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah rahmeti yüz parçaya böldü. Bundan doksandokuz parçayı kendine ayırdı. Yer yüzüne geri kalan bir cüzü indirdi. (Bunu da -cin, insan ve hayvan- mahlûkâtı arasında taksim etti.) Bu tek cüz(den nasibine düşen pay sebebiyledir ki mahlûkat birbirlerine karşı merhametli davranır. At, (hayvan) yavrusuna basmamak endişesiyle ayağını bu sayede kaldırır." [Buhârî, Edeb 19, Rikâk 19; Müslim 17, (2752); Tirmizî, Daavât 107-108, (3535-3536).][12]

AÇIKLAMA:

1-Hadis farklı tariklerden birkısım ziyâdelerle gelmiştir. Bunlardan birine göre, rahmet, semâvat ve arzın yaratıldığı gün yaratılmıştır. Şârihler, Arapçada yaratmak (halk) kelimesinin takdîr etmek mânâsına kullanıldığını belirterek, Cenâb-ı Hakk'ın rahmet'i ezelde takdir etmiş bulunduğunu belirtirler.
2- İbnu Ebî Cemre, hadiste, misal olarak atın zikredilmesinde bir incelik, bir kasd-ı mahsus görür: "Resûlullah (aleyhisselâtu vesselâm) bilhassa atı zikretti, çünkü o, ehlî hayvanlar arasında, yavrusuna karşı en ziyade îtina gösterenidir. Üstelik at yol alırken hafif ve suratli olmasına rağmen, yavrusuna bir zarar vermemek için fevkalâde dikkat sâhibidir."
3- Resûlullah, bu hadisiyle Cenâb-ı Hakk'ın kullarına karşı rahmetinin büyüklüğünü de ifâde etmek istemiştir: Yüzde bir mahlûkâta dağıtılmasına rağmen her biri kendi payına düşen bir cüzle yavrusuna diğer mahlûkâta karşı rahmetle, şefkatle dolu ise doksan dokuz rahmeti kendisine saklamış olan Zât-ı Zü'r-Rahmet'in rahmeti nasıl olur! Nitekim Müslim'in bir rivâyeti şöyle tamamlanır:

وَاَخَّرَ اللهُ تِسْعاً وَتِسْعِينَ رَحْمَةً يَرْحَمُ بِهَا عِبَادَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

"…. Allah doksan dokuz rahmeti de geride bıraktı (kendine ayırdı), onunla kıyamet günü kullarına rahmet edecek."

Hattâ yine Müslim'in rivâyetinde, Cenâb-ı Hakk'ın kıyamet gününde, kendine ayırdığı 99 rahmete diğer bir rahmeti de ekleyerek kendi rahmetini yüze tamamlayacağı ifâde edilmektedir: فَإِذَا كَانَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ اَكْمَلَهَا بِهذِهِ الرَّحْمَةِ

Bu ziyâdeden hareket eden bâzı âlimler, kıyamet günü, Cenâb-ı Hakk'ın her şeyi kuşatan rahmetinden başka, yeryüzünde mahlukât arasına konmuş olan rahmetle de ayrıca insanlara rahmet edeceği hükmünü çıkarmışlardır.

Nevevî der ki: "Bu hadisler müslümanlar için ümîd ve müjde veren hadislerdir."

İslâm uleması: "İnsana bu tek rahmetin gereği olarak şu kederler dünyasında Kur'an, namaz, kalbine merhamet gibi nimetler verilirse istikrar ve mükâfaat diyarı olan âhiretteki yüz rahmet gereği neler verilecektir bir düşünmeli..." demiştir.

4- Bâzı âlimler, rahmetin bölünmeye, parçalanıp cüzlere ayrılmaya kâbil bir şey olmadığını söyleyerek, bu hadislerde, Allah'ın kullarına karşı kıyamet günü rahmetinin bolluğunu ifâde için bir temsilde bulunulmuş olduğunu söylemiştir.

Ancak şunu da belirtelim ki, bu hadislerden hareketle iki çeşit rahmet'in olabileceğine dikkat çekenler de olmuştur:

1- Allah'ın zâtî sıfatı olan rahmet; elbette ki bölünmez, müteaddid olmaz sayıya gelmez.

2- Fiilî sıfat olan rahmet; hadiste işâret edilen rahmet de budur.

Hadislerde ittifakla Allah indindeki rahmetin doksan dokuz olduğu ve kıyamet gününde yeryüzüne indirilenin ona dahil olarak yüze tamamlanacağının ifâde edilmiş olması Kurtubî'yi bir başka ihtimâli beyâna sevketmiştir: "Bu hadisin muktezasına göre, Allah'ın kullarına vereceği nimetlerin yüz nev'i (çeşidi) var. Yeryüzüne bunlardan sâdece bir tek çeşidini indirmiştir. Bu tek nimetin saye ve bereketiyle işleri nizam bulmakta, aralarındaki kaynaşma hâsıl olmaktadır." Kıyamet günü gelince, Cenâb-ı Hak geri kalan nimetlerini mü'min kullarına vererek yüze tamamlayacaktır. Bu nimet mü'minlere hastır, şu âyet de bu durumu haber vermektedir: وَكَانَ بِالْمُؤْمِنِينَ رَحِيماً "Allah müminlere karşı râhîmdir" (Ahzâb 43). Zîra rahîm kelimesi Arabçada en ileri mübâlağa ifâde eder, onun üstünde mübâlağa yoktur. Hadisten şu da anlaşılıyor ki, kâfirlere ne dünyevî rahmetten, ne de başkasından hiçbir rahmet ulaşmayacaktır, çünkü

bütün rahmetin mü'minler için olmak üzere toplanıp yüze ikmâl edildiği ifâde edilmiştir. Bu husûsa da şu âyet temas etmektedir: فَسَاكْتُبُهَا لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ "Allah: "Azabıma dilediğim kimseyi uğratırım. Rahmetim her şeyi kaplamıştır. Bunu Allah'a karşı gelmekten sakınanlara (muttakîlere), zekât verenlere... yazacağım" dedi (A'raf 156).

Kirmânî der ki: "Rahmet, burada hayır ulaştırmaya müteallik kudretten ibarettir. Kudret kendi nefsinde mütenâhi (sınırlı) olmadığı gibi taalluk da metenâhi değildir. Yüze hasredilmesi, anlamayı kolaylaştırmak ve bir de mahlukât arasındaki merhametin azlığını, Allah nezdindeki rahmetin çokluğunu ifâde için başvurulan bir temsildir." Hadisin mü'minlere ümid verme gâyesi vardır. Hattâ Buhârî'nin Rikak bölümünde Saîdu'l-Makberî'den gelen rivâyet: فَلَوْ يَعْلَمُ الْكَافِرُ مَا عِنْدَ اللّهِ مِنَ الرَّحْمَةِ لَمْ يَيْأسْ مِنَ الْجَنَّةِ "Eğer kâfirler, Allah indindeki rahmetin derecesini bilselerdi, cennetten ümid kesmezlerdi" cümlesiyle biter.[13]

-3- وعن سلمان الفارسى رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قال رسول اللّهِ # إنَّ للّهِ مِائَةَ رَحْمَةٍ: فَمِنْهَا رَحْمَةٌ يَتَرَاحَمُ بِهَا الخَلْقُ بَيْنَهُمْ وَتِسْعَةٌ وَتِسْعُونَ لِيَوْمِ الْقِيَامَةِ[. أخرجه مسلم .

3. (1984)- Selmânu'l-Fârisî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm) buyurdular ki: "Allah'ın yüz rahmeti var. Bunlardan biriyle mahlûkat kendi aralarında birbirlerine merhamet gösterirler. Doksandokuz rahmet de Kıyamet günü içindir." [Müslim, Tevbe 20, (2753).][14]

-4- وله في أخرى:]إنَّ اللّهَ تَعالى خَلَقَ يَوْمَ خَلَقَ السَّمواتِ وَا'رْضَ مِائَةَ رَحْمَةٍ كُلُّ رَحْمَةٍ طِبَاقُ مَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَا'رْضِ. فَجَعَلَ مِنْهَا في ا'رْضِ رَحْمَةً وَاحِدَةً فِيهَا تَعْطِفُ الْوَالِدَةُ عَلى وَلَدِهَا، وَالوَحْشُ وَالطَّيْرُ بَعْضُهَا عَلى بَعْضٍ، فإذَا كانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ أكْمَلَهَا اللّهُ تَعالى بِهذِهِ الرَّحْمَةِ[.

4. (1985)- Yine Müslim'de gelen bir diğer rivâyette [Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm)]: "Allah, arz ve semayı yarattığı gün, yüz rahmet yarattı. Her bir rahmet göklerle yer arasını dolduracak kadardır. Ondan yeryüzüne tek bir rahmet indirmiştir. İşte anne, yavrusuna bununla şefkat eder. Vahşi hayvanlar ve kuşlar birbirlerine bununla merhamet ederler. Kıyamet günü geldiği vakit Allah, rahmetine bunu da ilâve ederek (tekrar yüze) tamamlayacaktır." [Müslim, Tevbe 21, (2753).][15]

-5- وعن عمر بن الخطاب رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قُدِمَ عَلي رسولِ اللّهِ # بِسَبْيٍ فإذَا امْرَأةٌ مِنَ السَّبْيِ تَسْعَى قَدْ تَحَلَّبَ ثَدْيُهَا إذْ وَجَدَتْ صَبِيًّا في السَّبْيِ فَأخَذَتْهُ
فَألْزَقَتْهُ بِبَطْنِهَا فأرْضَعَتْهُ. فقَالَ #: أتَرَوْنَ هذِهِ المَرأةَ طَارِحَةً وَلَدَهَا في النَّارِ؟ قُلْنَا: َ وَاللّهِ، وَهِىَ تَقْدِيرُ عَلى أنْ تطْرَحَهُ. قَالَ: فَاللّهُ تَعَالى أرْحَمُ بِعِبَادِهِ مِنْ هذِهِ بِوَلَدِهَا[. أخرجه الشيخان .

5. (1986)- Ömer İbnu'l-Hattâb (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm)'a bir grup esir getirilmişti. İçlerinde bir kadın vardı, göğüsleri sütle dolu idi. Bu kadın (sağa sola) koşuyor, esirler arasında bir çocuk bulduğu zaman onu yakalayıp kucaklıyor, göğsüne bastırıyor ve emziriyordu. (Dikkatleri çeken bu manzara karşısında), aleyhissalâtu vesselâm:
"Bu kadının, çocuğunu ateşe atacağına kanaatiniz olur mu?" dedi. Bizler:
"Hayır!" diye cevap verince:
"(Bilin ki), Allah'ın kullarına olan rahmeti, bu kadının çocuğuna olan şefkatinden fazladır" buyurdu." [Buhârî, Edeb 18; Müslim, Tevbe 22, (2754).] [16]

ÜÇÜNCÜ FASIL

HAYVANLARA MERHAMET

-1- عن أبى هريرة رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قال رسول اللّهِ #: بَيْنَمَا رَجُلٌ يَمْشى بِطَرِيقٍ اشْتَدَّ عَلَيْهِ الْعَطَشُ فَوَجَدَ بِئْراً فَنَزَلَ فِيهَا فَشرِبَ ثُمَّ خَرَجَ وَإذَا كَلْبٌ يَلْهَثُ يَأكُلُ الثَّرَى مِنَ الْعَطَش. فقَالَ الرَّجُلُ: لَقَدْ بَلَغَ هذَا الْكَلْبُ مِنَ الْعَطَشِ مِثْلَ الَّذِى كانَ بَلَغَ مِنِّى فَنَزَلَ الْبِئْرَ فَمَ، خُفَّهُ مَاءً ثُمَّ أمْسَكَهُ بِفيهِ حَتَّى رَقِىَ فسَقَى الكَلْبَ فَشَكَرَ اللّهُ تَعالى لَهُ فَغَفَرَ لَهُ. قَالُوا يَا رسُولَ اللّهِ وَإنَّ لَنَا في الْبَهَائِمِ أجْراً؟ قالَ: في كُلِّ كَبِدٍ رَطْبَةٍ أجْرٌ[. أخرجه الثثة وأبو داود .

1. (1987)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm) buyurdular ki: "Bir adam yolda, yürürken susadı ve susuzluğu arttı. Derken bir kuyuya rastladı. İçine inip susuzluğunu giderdi. Çıkınca susuzluktan soluyup toprağı yemekte olan bir köpek gördü. Adam kendi kendine: "Bu köpük de benim gibi susamış" deyip tekrar kuyuya inip, mestini su ile doldurup ağzıyla tutarak dışarı çıktı ve köpeği suladı. Allah onun bu davranışından memnun kaldı ve günahlarını affetti."
Resûlullah'ın yanındakilerden bazıları:
"Ey Allah'ın Resûlü! Yani bize hayvanlar (a yaptığımız iyilikler) için de ücret mi var?" dediler. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Evet! Her "yaş ciğer" (sahibi) için bir ücret vardır" buyurdu." [Buhârî, Şirb 9, Vudû 33, Mezâlim 23, Edeb 27; Müslim, Selâm 153, (2244); Muvatta, Sıfatu'n Nebi 23, (2, 929-930); Ebû Dâvud, Cihâd 47, (2550).][17]

AÇIKLAMA:

1-Bu rivâyet "her yaş ciğer sâhibi" canlıya iyi muamele etmeyi ve bu meyânda su vermeyi teşvik etmektedir. Ancak bâzı âlimler, Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm)'ın, köpeklerin öldürülmesiyle ilgili olarak verdikleri emri nazar-ı dikkate alarak şöyle bir yorum ve kayıt getirmişlerdir: "Bu hadis, Benî İsrâil'de

olan bir durumu hikâye etmektedir. İslâm ise köpeklerin öldürülmesini emreder. "Her yaş ciğer sahibi için" sözü, zararı olmayan bazı hayvanlara mahsûstur. Zîra, hınzır gibi öldürülmesi emredilen bir hayvanın zararını artırmak üzere kuvvetlendirilmesi câiz değildir." Nevevî: "Öldürülmesi emredilen hayvanın öldürülmesi husûsunda Şâri'in emrine uyulur. Harbî kâfir ve mürted gibi, öldürülmesi emredilen hayvanlar kelb-i akûr ve hadiste zikri geçen beş çeşit hayvan (yılan, akrep, keler, karga, fâre) ve benzerleri" der. Bâzı âlimler de şunu söyler: "Hadisin âmm olan hükmü muhterem hayvanlarla sınırlandırılm-alıdır. Onlar da öldürülmesi emredilmemiş olan hayvandır. İşte bunların sulanmasından sevap hâsıl olur. Keza yiyecek verilmesi gibi başka çeşit ihsanlar sebebiyle de sevap hâsıl olur. Hayvanın sâhipli veya sâhipsiz olması, kendinin veya başkasının olması farketmez."
İbnu't-Tîn der ki: "Hadisi hiç tahsis etmeden âmm şekliyle almak da mümkündür. Yani köpek gibi zararlılara da önce suyu verir, sonra yine öldürür. Çünkü öldürme işini güzel yapmakla ve müsle'ye (eziyete) yer vermemekle emrolunduk."
Bu hadisle istidlâlde bulunanları reddetmek sadedinde: "Bu hâdise, öyle bir kimsenin fiili ki, o zât iktidâ edilen birisi mi, değil mi bilinmez" diyen de olmuştur. Ancak bu itiraza şu cevap verilmiştir: "Biz, mücerred mezkûr fiille amel etmeyiz. Bilakis eğer "Bizden öncekilerin şeriatı bizim için de şerîattır" görüşünde isek, yine de onlardan rivâyet edilen her şeyi hemencecik kabullenmeyiz. Bakarız, eğer şeriatımızın imamı onu medhetme makamında nakletmişse ve herhangi bir kayıtla kayıtladığı da bilinmezse o zaman istidlâl sahih olur."[18]
2-HADİSTEN ÇIKARILAN BAZI HÜKÜMLER
* Tek başına ve azıksız seyahate çıkmak câizdir. Ancak bu cevaz, şeriatimizde, kişinin nefsi hakkında helâk olma korkusuna düşmediği duruma hastır.
* İnsanlara ihsanda bulunmaya teşvik var. Şöyle ki: Köpeği sulama işi günahların affına medar olabiliyorsa, Müslümanı sulamak daha ziyâde affa ve mağfirete medar olur.
* Müşriklere tasaddukta bulunmak câizdir. Bu da sadakaya muhtaç müslümanın olmaması şartına bağlıdır. Aksi takdirde, sadakaya müslüman ehaktır (daha çok hak sâhibi). Kezâ muhterem bir hayvanla bir insan eşit derecede muhtaç olsalar, insan ehaktır.
* Su dağıtmak büyük hasenattan biridir.[19]

-2- وفي أخرى:]أَنَّ امْرأةً بَغِيًّا رَأتْ كَلباً في يَوْمٍ حَارٍّ يَطِيفُ بِبِئْرٍ قَدْ أدْلَعَ لِسَانَهُ مِنَ الْعَطَش فَنَزَعتْ لَهُ مُوقَها فَغُفِرَ لَهَا بِهِ[. »لَهَثَ الْكَلْبُ« وَغيره إذا أخرج لسانه من شِدَّةِ العطش والحرّ. وكذا »أدْلَعَ لِسَانَهُ«.»والثَّرَى« التراب النَّدِى، والمراد هنا التراب مطلقاً.»وَالْكَبِدُ الرَّطْبَةُ« كل ذات رُوح وَ تكون رَطبَةً إَّ إذَا كانَ صَاحِبها حيا.»وَالْبَغَىُّ« المرأة الزانية. »وَالمُوقُ« الخُفُّ .

2. (1988)- Bir diğer rivâyette şöyle denmiştir: "Fâhişe bir kadın, sıcak bir günde, bir kuyunun etrafında dönen bir köpek gördü, susuzluktan dilini çıkarmış soluyordu. Kadıncağız mestini çıkararak (onunla su çekip köpeği suladı). Bu sebeple kadın mağfiret olundu." [Müslim, Tevbe 155, (2245).][20]

-3- وعن ابن عمر رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما قال:]قال رَسول اللّهِ #: دَخَلَتِ امْرَأة النَّارَ في هِرَّةٍ رَبَطَتْهَا فَلَمْ تُطْعِمْهَا ولَمْ تَدَعْهَا تَأْكُلُ مِنْ خَشَاشِ ا'رْضِ[. أخرجه الشيخان.»خَشَاشُ ا'رْضِ« هَوَامُّهَا وَحشراتها .

3. (1989)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm) buyurdular ki: "Bir kadın, eve hapsettiği bir kedi yüzünden cehenneme gitti. Kediyi hapsederek yiyecek vermemiş, yeryüzünün haşerâtından yemeye de salmamıştı." [Buhârî, Bed'ü'l-Halk 17, Şirb 9, Enbiya 50; Müslim, Birr 151, (2242).][21]

AÇIKLAMA:

1-Burada azaba dûçar olan kadının kâfir olduğu ve kedinin ölümüne sebep olduğu için azâbının artırıldığını te'yid eden delîl olduğu gibi; kadının mü'min olduğunu, bu fiili sebebiyle azaba maruz kaldığını teyid eden karine de mevcuttur. Şârihler her iki ihtimal üzerinde de durmuşlardır.

2-Hadis, eziyet etmemek kaydıyla evde kedi beslemenin câiz olduğuna delil kabûl edilmiştir. Kedi mânasında emsâli hayvanların da yiyecek ve içeceğine dikkat etmek kaydıyla evde beslenebileceğine de bu hadis delil kabûl edilmiştir. [22]

ـ4ـ وعن عبداللّه بن جعفر رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما قال:]كانَ أَحَبَّ مَا اسْتَتَرَ بِهِ رَسُولُ الله # لحَاجَتِهِ هَدَفٌ أوْ حَائشُ نَخْلٍ. فَدَخَلَ حَائِطاً لِرَجُلٍ مِنَ ا'نْصَارِ فَإذَا فِيهِ جَمَلٌ. فَلَمَّا رَأى النبىَّ # حَنَّ وَذَرَفَتْ عَيْنَاهُ. فَأتَاهُ رسولُ اللّهِ # فَمَسَحَ ذِفْرَاهُ فَسَكَتَ. فقَالَ: مَنْ رَبُّ هذَا الجَمَلِ؟ فقَالَ، فَتىً مِنَ ا'نْصَارِ هُوَ لِى يَا رسولَ اللّهِ. فقَالَ: أفَ تَتَّقِى اللّهَ في هذِهِ الْبَهِيمَةِ الَّتِى مَلَّكَكَ اللّهُ إيَّاها؟ فإنَّهُ شَكَا إلَىَّ أنَّك تُجِيعُهُ وَتُدْئِبُهُ[. أخرجه أبو داود.»الهَدَفُ« ما ارتفع من ا'رض من بناء وغيره.»وَحَائِشُ النَّخْلِ« نَخْت مجتمعات. » وَالحَائِطُ« الْبُسْتَانُ.»وَذِفْرَى الْبَعِيرِ« المَوْضِعُ الَّذِى يَعْرَقُ مِنْ قفَاهُ خَلْفَ أُذَنَيْهِ وَيُجْعَلُ فِيهِ القطْرانُ وَهُمَا ذِفْرَيَانِ.»وَتُدْئِبُهُ« تُتْعِبُهُ بكثرة استعماله .

4. (1990)- Abdullah İbnu Câfer (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm)'ın kazâ-i hâcet yaparken geri tarafından istitar (perdelenme) için en ziyâde tercih ettiği sütre, bir bina veya bir hurma kümesi idi. Bir seferinde Ensârdan bir zâtın bahçesine girdi. Orada bir deve vardı. Deve Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı görünce inledi ve gözlerinden yaşlar aktı. Aleyhissalâtu vesselâm deveye yaklaştı ve gözyaşlarını sildi. Hayvan sâkinleşti.
"Bu devenin sâhibi kim?" diye sorarak ilgi gösterdi. Ensâr'dan bir genç:
"O bana aittir ey Allah'ın Resûlü!" deyip ortaya çıkınca Hz. Peygamber onu payladı:
"Allah'ın sana mülk kıldığı bu deve hakkında Allah'tan korkmuyor musun? Bak! Bu bana şikayette bulundu. Sen bunu acıktırıyor ve fazla çalıştırarak da

yoruyormuşsun." [Ebû Dâvud, Cihâd 47, (2549).][23]

AÇIKLAMA:

Bu rivâyet, Resûlullah (aleyhissâtu vesselâm)'ın hayvanlara karşı müşfik ve merhametkâr olduğunu, onların durumlarıyla da ilgilendiğini göstermektedir. Ayrıca insanların, hayvanları ilâhî bir emânet bilerek iyi davranmaları gerektiği, bilhassa gıdalarına ve onlara terettüp eden hizmetlerine dikkat etmeleri şart olduğu, aksi takdirde uhrevî mesuliyet getireceği ifâde edilmektedir. Bu hûsusları te'yid eden rivâyetler çoktur.
Hz. Peygamber (aleyhissâlatu vesselâm)'in hayvanlarla ilgili meselelere nasıl teferruatlı olarak yer verdiğini göstermek üzere, genişçe bir tahlîli bu bahsin sonuna ekleyeceğiz.[24]

-5- وعنْ أبى هريرة رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قالَ رسولُ اللّهِ # تتَّخِذُوا ظُهُورَ دَوَابِّكُمْ مَنَابِرَ إنَّمَا سَخَّرهَا اللّهُ لَكُمْ لِتُبَلِّغَكُمْ إلى بَلَدٍ لَمْ تَكُونُوا بِالغِيهِ إِّ بِشِقِّ ا‘نْفُسِ وَجَعَلَ لَكُمُ ا‘رْضَ، فَعَلَيْهَا فَاقْضُوا حَاجَتَكُمْ[. أخرجه أبو داود.»شِقُّ ا‘نْفُسِ« جَهْدُهَا وَشِدَّةُ مَا تقيه عند مقاساة ا‘مور الصعبة .

5. (1991)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm) buyurdular ki: "Hayvanlarınızın sırtını minberler yerine koymayın. Şurası muhakkak ki tek başınıza güçlükle gidebileceğiniz bir yere sizi götürmeleri için Allah onları sizlere musahhar (hizmetçi) kıldı. Arzı da sizin (durma yeriniz) kıldı, öyleyse ihtiyaçlarınızı (duran hayvanının sırtında değil) arz üzerinde görün." [Ebû Dâvud, Cihâd 61, (2567).][25]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm) burada, hayvana binmiş vaziyette iken, durdurup uzun müddet konuşmayı yasaklamaktadır. Çünkü minber mescidlerde

sırf konuşma yapmak üzere çıkılan husûsî bir mekândır. Durmuş halde olan hayvanın üzerinden inmemek onu fazlasıyla yoracak ve dolayısiyle bineğe eziyet edilmiş olacaktır.
Ancak şunu da belirtelim ki, bilhassa hacc bahsinde geçtiği üzere (1560. hadis), Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm) bineğinin üzerinde hutbe irâd etmiştir. Ancak bu bir ihtiyaç ve maslahat sebebiyledir. Çünkü etrafını saran büyük bir kitleye hitabetmiştir. Yere inmesi hâlinde herkesçe görülemeyecek, yeterince işitilemeyecek idi. Şu halde benzeri durumlarda maslahata binâen hayvanın üzerinden inmeden hitabet câizdir. Hattâbî nehyin, maslahat olmaksızın, hayvanın üzerinde uzun müddet konuşup onu yormaya râcî olduğunu belirtir. [26]

-6- وعن عبدالرحمن بن عبداللّه عن أبيه رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]كُنَّا مَعَ رسولِ اللهِ # في سَفَر. فَرَأيْنَا حُمْرَّةً مَعَهَا فَرْخَانِ لَهَا فَأخَذْنَاهُمَا. فَجَاءَتِ الحُمْرَّةُ تُعَرِّشُ. فَلَمَّا جَاءَ رسولُ اللّهِ # قال: مَنْ فَجَعَ هذِهِ بِوَلَدِهَا؟ رُدُّوا وَلَدَهَا إلَيْهَا، وَرَأى قَرْيَةَ نَمْلٍ قَدْ أحْرَقْنَاهَا. فقَالَ: مَنْ أحْرَقَ هذِهِ؟ قُلْنَا نَحْنُ. قَالَ: إنَّهُ َ يَنْبَغِى أنْ يُعَذِّبَ بِالنَّارِ إَّ رَبُّ النَّارِ[. أخرجه أبو داود.»الحُمَّرَرةُ« بضم الحاء المهملة وتشديد الميم: نوع من الطير في شكل الْعُصْفُورِ.وقوله: »تُعَرِّشُ« بالعين المهملة والشين المعجمة: أى تُرَفْرِفُ وَتُرْخِى جَنَاحَيْهَا وَتَدنو من ا ٔرض لتقع عليها و تقع، وروى.»تَفْرُشُ« بالفاءِ من فَرَش الجناح وَبَسَطَهُ .

6. (1992)- Abdurrahman İbnu Abdullah, babası Abdurrahman (radıyallâhu anh)'dan rivâyet eder ki şöyle demiştir: "Biz bir seferde Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm) ile beraber idik. Resûlullah bir ara bir ihtiyacı için yanımızdan ayrıldı. O sırada hummara denen bir kuş gördük, iki tane de yavrusu vardı. (Kuş kaçtı) yavrularını aldık. Kuşcağız etrafımıza yaklaşıp çırpınmaya, kanatlarını çırpıp havada inip çıkmaya başladı. Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm) efendimiz gelince:

"Kim bu zavallının yavrusunu alıp onu ızdıraba attı? Yavrusunu geri verin!" diye emretti. Bir ara, ateşe verdiğimiz bir karınca yuvası gördü.
"Kim yaktı bunu?" diye sordu.
"Biz!" dedik.
"Ateşle azab vermek sâdece ateşin Rabbine hastır" buyurdu." [Ebû Dâvud, Cihâd 122, (2675), Edeb, 176, (5268).][27]

AÇIKLAMA:

1- Ahterî, "hummara"ya kaya kuşu dendiğini, başı kızılca olup serçeye benzediğini belirtir.
2- Hattâbî der ki: "Hadis, eşek arısı denen arının ocağını yakmanın mekruh olduğuna delâlet etmektedir. Karınca yuvasını yakmakta özür daha azdır, zîrâ, bunun zararını başka yolla defetmek mümkündür." İlâveten der ki: "Karınca iki çeşittir: Biri zararlıdır, bunun saldırısını defetmek câizdir. Diğer çeşidi zararsızdır. Bunlar uzun ayaklı olanlardır. Bunların öldürülmesi câiz değildir." Nitekim bâzı hadislerle karıncanın öldürülmesi sarîh olarak yasaklanmıştır.[28]

ـ7ـ وعن محمد ابن إسحاق. عن رجل من أهل الشام يقال له أبو مَنْظُورٍ عن عمه عن عامرٍ الرّام أخى الخَضِرِ قال:]إنَّا لِبَدِنَا إذْ رُفِعَتْ لَنَا رَايَاتٌ وَألْوِيَةٌ فَقُلْتُ مَا هذَا؟ قالُوا: لِوَاءُ رسولِ اللّهِ #. فَأتَيْتُهُ وَهُوَ جَالِسٌ تَحْتَ شَجَرَةٍ وَقَدِ اجْتَمَعَ إلَيْهِ أصْحَابُهُ فَجَلَسْتُ إلَيْهِمْ فَذَكَرَ النَّبىُّ # ا‘سْقَامَ وَا‘مْرَاضَ. فقَالَ: إنَّ المُؤْمِنَ إذَا أصَابَهُ السَّقَمُ ثُمَّ أعْفَاهُ اللّهُ عزَّ وَجَلَّ مِنْهُ كانَ كَفَّارةً لِمَا مَضَى مِنْ ذُنُوبِهِ وَمَوْعِظَةً لَهُ فِيمَا يَسْتَقْبِلُ. وَإنَّ المُنَافِقَ إذَا مَرِضَ ثُمَّ أعْفِىَ كَانَ كالْبَعِيرِ عَقَلَهُ أهْلُهُ ثُمَّ أرْسَلُوهُ فَلَمْ يَدْرِ لِمَ عَقَلُوهُ وَلِمَ أرْسَلُوهُ؛ فقَالَ رَجُلٌ مِمَّنْ حَوْلَهُ: يَا رسولَ اللّهِ وَمَا ا‘سْقَامُ؟ وَاللّهِ مَا مَرِضْتُ قَطُ. فقَالَ لَهُ: قُمْ فلسْتَ مِنَّا[. أخرجه أبو داود.»وَا‘لْوِيَةُ« جمع لواء، وهى الراية الكبيرة دون ا‘عم.»وَأعْفَاهُ وَعَافَاهُ« بمعنى

. واحد

7. (1993)- Muhammed İbnu İshak kendisine Ebû Manzûr denen Şamlı bir zattan naklediyor, bu da amcasından, o da Hadır'ın kardeşi Âmiru'r-Râm'dan nakletmiştir. Âmir der ki: "Bizim için bayraklar ve sancaklar yükseltildiği zaman memleketimizde idik. Ben: "Bu nedir?" diye sordum.
"Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm)'ın sancağı!" dediler. Yanına gittim. Bir ağacın altında oturuyordu. Ashâbı da etrafını sarmıştı. Ben de yanlarına oturdum. Bir ara Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm) hastalıklardan ve dertlerden bahsedip dedi ki:
"Mü'mine bir hastalık gelir, sonra da Allah ona şifa verirse, bu hastalık onun geçmiş günahlarına kefâret, geri kalan hayatı için de bir öğüt olur. Şâyet münâfık hastalanır, sonra da âfiyet verilirse o, sahibi tarafından bağlanıp sonra da salıverilen fakat niçin bağlandığını, niçin salıverildiğini bilmeyen bir deve gibidir."
Aleyhissalâtu vesselâm'ın etrafında oturanlardan biri:
"Ey Allah'ın Resûlü, eskâm (hastalıklar) nedir? Ben asla hiç hastalanmadım?" diye sordu. Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm):
"Kalk! sen bizden değilsin" buyurdu." [Ebû Dâvud, Cenâiz 1, (3089).][29]

AÇIKLAMA:

1- Teysîr müellifi, hadisi taktî yaparak aktarmış. Yani Ebû Dâvud' daki aslında hadisin devamı var. Esâsen rivâyetin sadedinde olduğumuz bâbla ilgili olan kısmı, terkedilen, yani Teysîr'e alınmayan kısmıdır. Biz bu nakilde, bir hata olabileceğine hükmederek rivâyetin arkasını aynen kaydetmeyi gerekli bulduk:
"... Biz bu şekilde Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm)'ın yanında otururken üstünde kisâ bulunan bir adam, elinde -üzeri sarılı- bir şey olduğu halde geldi ve: "Ey Allah'ın Resûlü! dedi, seni görünce buraya yöneldim. Gelirken bir ağaç kümesinin yanından geçiyordum ki kulağıma kuş yavrularının sesleri geldi. Hemen onları alıp kisâmın içine koydum. Derken anneleri gelip başımın üstünde dönmeye başladı. Ben de yavrularının üzerini annelerine açtım, kuş gelip üzerlerine konmaz mı! Ben de kisamı tekrar üstlerine kapayıverdim. Şimdi onlar işte burada benimle beraberler" dedim. Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm):
"Onları hemen bırak!" diye emretti. Ben de bıraktım. Ama anneleri yavrularını

terketmedi. Bunun üzerine Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm) Ashâbına sordu:
"Şu yavruların annesindeki şefkate şaşıyor musunuz?"
"Evet!" dediler.
"Beni hak ile gönderen Zât u Zülcelâl'e yemin olsun. Allah'ın kullarına karşı rahmeti, yavruların annesinin yavrularına karşı taşıdığı şefkatten fazladır. Onları götür aldığın yere koy, anneleri de berâber olsun!" dedi. Adam da onları tekrar geri götürdü."
2- Tîbî der ki: "Mü'min hastalanır ve tekrar sıhhate kavuşursa kendine gelir ve anlar ki, bu hastalık geçmiş günahlarının bir neticesidir. Derhal pişman olur, artık bir daha geçmişe dönmez. Böylece bu ona bir kefâret olur."
Hadis münâfığın hastalıktan ders almayacağını, tevbeye yönelmeyeceğini, hastalığının ne geçmişteki hataların affı husûsunda, ne de gelecekte günah işlememek hususunda bir fayda te'min etmeyeceğini ifâde etmektedir. Bunlar, âyet-i kerîmenin ifâdesiyle, "Hayvanlar gibidir, hatta daha da beterdir, onlar gâfillerdir" (A'raf 179).[30]

-8- وعن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قال رسولُ اللّه #: قَرَصَتْ نَمْلَةٌ نَبيًّا مِنَ ا'نْبيَاءِ. فَأمَرَ بِقَرْيَةِ النَّمْلِ فَحُرِّقَتْ. فأوْحَى اللّهُ تَعَالى إلَيْهِ: أنْ قَرَصَتْكَ نَمْلَةٌ أحْرَقْتَ أُمَّةً مِنَ ا'مَمِ تُسَبِّحُ؟« أخرجه الخمسة إ الترمذي.»وَقَرْيَةُ النَّمْلِ« مسكنها .

8. (1994)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm) buyurdular ki: "peygamberlerden birini bir karınca ısırdı. O da (öfkelenerek) karıncanın yuvasının yakılmasını emretti ve yakıldı. Allah Teâla Hazretleri ona şöyle vahyetti: "Seni bir karınca ısırmışken, sen tesbih eden bir ümmeti yaktın." [Buhârî, Cihâd 152, Bed'ü'l-Halk 14; Müslim, Selâm 148, (2241); Ebû Dâvud, Edeb 176, (5265); Nesâî, Sayd 38, (7, 210, 211).][31]

AÇIKLAMA:

1-Bu peygamberin Hz. Musa (aleyhisselâm) olduğu rivâyetlerde gelmiştir. Hadisin bazı vecihlerinde, zikri geçen peygamberin bir ağacın altına indiği,

istirahat sırasında karıncanın ısırdığı, bunun üzerine, eşyalarını ağacın altından çıkartıp karınca yuvasını yaktırdığı tasrîh edilir.
2-Hadisin bir vechinde Cenâb-ı Hakk'ın peygambere: "Tek karınca yaksan ya!" diye vahyettiği belirtilir.
3- Bu hadisin ifâde ettiği hüküm üzerinde ulemâ ihtilâf etmiştir. Bazıları buna dayanarak karıncanın öldürülebileceğini, yakma suretiyle ceza verilebileceğini söylemiş, diğer bâzıları da başka delillere dayanarak bu hükümlere karşı çıkmıştır. Söz konusu ihtilâfı İbnu Hacer şöyle açıklar:
"Bizden öncekilerin şeriati bizim için de mûteberdir, yeter ki bizim şeriatimizde onu nesheden bir hüküm gelmiş olsun. Husûsen bu önceki şeriati istihsan eden bir ifâde şâriimizin lisanından sâdır olmuşsa" prensibidir. Lakin, şeriatimizde ateşle azab vermek yasaklanmıştır. Nevevî der ki: "Bu hadis karıncaları öldürme cevazının ve ateşle azab verme cevazının, zikri geçen peygamberin şeriatinde mevcut olduğuna hamledilir." Zîra, hadiste görüldüğü üzere, karıncaları yakan peygambere onları öldürdüğü veya yaktığı için itab (azar) gelmemiştir, bilakis itab birden fazla karıncayı öldürdüğü içindir. Ama bizim şeriatimizde hayvanı ateşle yakmak, şartına uygun olarak kısasta câizdir, onun dışında câiz değildir. Keza, Sünen'de kaydedilen İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) hadisine göre, "Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm) arı ve karıncayı öldürmeyi yasaklamıştır." Nevevî'den başkası meselâ Hattâbi, karınca öldürme yasağını Süleymânî cinsi ile kayıtladılar. Begavî merhum der ki: "Zerr denilen küçük karıncalar öldürülebilir." Bunu el-İstiksâ sâhibi Saymerî'den nakleder. Hattâbî de buna hükmetmiştir. "Öldürme ve yakmanın zikri geçen peygamberin şeriatında câiz olduğu" da münâkaşa götüren bir husûstur. Zîra böyle olsa idi, karıncanın tabiatı eza vermek olunca, asla peygamberin şahsen itab görmemesi gerekirdi. Kâdı İyaz da şöyle der: "Bu hadis her ezâ veren canlının öldürülmesinin caiz olduğuna delildir. Denilir ki bu kıssanın bir sebebi var: O da, mezkûr peygamber, günahları sebebiyle Allah'ın helâk ettiği bir köye uğramıştı, bir ara taaccüp ederek durdu ve: "Ey Rabbim, bunların içinde çocuklar, hayvanlar ve günah işlemeyenler de var" dedi, sonra da bir ağacın altına indi, müteakiben bu kıssa başından geçti. Böylece Allah, onu: "Ezâ verici olan şeyin, ezâ vermemiş olsa bile öldürüleceği, evlâdının da eza yapacak yaşa gelmese bile öldürüleceği" husûsunda uyarmış oldu."
Kâdı İyaz'dan bu nakli yaptıktan sonra İbnu Hacer, ihtiyatlı bir ifâde ile Kâdı İyaz'ın hükmüne iştirak eder: "Evet zâhir olan bu, eğer kıssa sâbit (ve sahih) ise, çıkacak nihâi hüküm budur, velhasıl (rivâyette zikri geçen peygamber), yaptığı fiil sebebiyle değil, bilakis kendisine cevap olarak ve helâkin bu yuvadaki bütün

karıncalara teşmîl edilmesinin hikmetini izah için itâb edilmiştir. Böylece ona, bu hâdise bir örnek yapılmıştır. Yani, şâyet helâk olmaya müstehak olan birisi, başkalarıyla karışırsa ve bunun helâki için diğerlerini de ihlak etmek gereği taayyün ederse, hepsinin ihlâkı câiz olur. Bunun nazîreleri vardır. Küffârın müslümanları siper edinmeleri vs. gibi... Vallâhu sübhânehû a'lem (gerçeği Allah bilir)."

İbnu Hacer, aynı mevzuya, başka âlimlerden nakillerle açıklık getirmeye devam eder. Kirmânî der ki: "Karınca mükellef değildir; öyleyse âyet-i kerîme mûcibince kısas misliyle olması gerekirken: جَزَاءُ سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِثْلُهَا "Bir kötülüğün karşılığı aynı şekilde bir kötülüktür" (Şûrâ 40). Hadiste nasıl olur da tek bir karıncanın yakılmasının câiz olacağına işâret edilir?" Sonra bu soruya, "O peygamber nezdinde yakmanın câiz olma" ihtimaliyle cevap verir.

Arkadan der ki: "Bu sözümüz şöyle bir mülâhaza ile reddedilebilir: "Yakmak câiz olsaydı, bu peygamber yaktığı için zemmedilmezdi." Buna cevaben deriz ki: "Kadri yüce olanlar, evlâ olanı terkedip câiz olanı yaptıkları için bazan zemmedilirler." İbnu Hacer, burada peygamber hakkında zemm kelimesini kullanmanın uygun düşmediğini, itâb denmesi gerektiğini belirttikten sonra Kirmânî'nin evlâ olan'la neyi kastetmiş olabileceğini belirtme sadedinde Kurtubî'nin mülahazasını kaydeder: "Bu hadisin zahirinden çıkan mâna şudur: "Allah zikri geçen peygamberi, kendisine ezâ eden bir karınca sebebiyle onun mensup olduğu bütün karınca ailesini helâk ederek nefsinin intikamını aldığı için itâb etmiştir. Halbuki ona evlâ olanı, sabretmek ve müsâmaha göstermek idi. Sanki ona şu husus vâki olmuştur: "Bu karınca nevi insanoğlu için ezâ vericidir, insanın hurmeti, karıncanın hurmetinden büyüktür." Bu nokta-i nazar yalnız kalsa ve bazı itirazlardan sâlim olmasa da itâb edilemez." Kurtubî, mütâlaasını şöyle noktalar: "Söylediğimiz hususu te'yîd eden bir husûs, peygamberlerin ismet (günahtan korunmuş olmaları) prensibidir. Onların fiillerini değerlendirirken bu prensibe temessük etmek, bunu esas almak gerekir. Unutmayalım ki, onlar Allah'ı ve Allah'ın ahkâmını bilmede ve Allah'tan korkmada bütün insanlardan daha ileridirler."

4- Ulemadan bir kısmı hadisin son cümlesine dayanarak hayvanların tesbihi meselesini değerlendirmiş ve: وَإِنْ مِنْ شَىْءٍ اِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ "Yedi semâ, yer ve bunlarda bulunanlar O'nu tesbih ederler, O'nu hamd ile tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur, fakat siz onların tesbihlerini anlayamazsınız..." (İsrâ 44) âyetinde ifâde edilen tesbihi, hakikaten yaptıklarını söylemiştir.

Görüldüğü üzere İslâm ulemâsı, ilk nazarda İsrâilî bir kıssa gibi gelen Resûlullah

(aleyhissalâtü vesselâm)'ın bir hadisini, çok yönlü ve dakik tahlillere tâbi tutmuştur. Bundan hareketle hangi haşerâtın, hangi şartlarda öldürülebileceği, yakılabileceği husûsunda dînin hükmünü tesbite çalışmıştır. Bu hassasiyete, günümüzün zararlılarla mücadele tedbirlerinde yer verilmediği için, çevre sağlığı için zarurî olan tabiî dengenin bozulduğunu, bunun da telâfisi zor olan bir kısım başka mahzurlar getirdiğini görüyoruz. Zararlı haşeratı ilaçlama sûretiyle öldürme yerine, onları bertaraf eden başka haşeratın ziraati fikrinin gelişip tatbikata konmaya başladığı günümüz şartlarında, dînimizin "öldürülmesi câiz olan hayvanlar", "öldürülmesi haram olan hayvanlar" ve bu zikredilenler dışında kalan hayvanlar bahsinin yeniden gündeme getirilmesi, tahlîl edilmesi bir zarûret hâlini almıştır. Bu vesile ile, buğday biçildikten sonra, kalan anızların yakılmasındaki hukûkî mahzûru hatırlatmada fayda var. Anızların yanması sırasında, öldürülmesi câiz olmayan -ve hatta karınca gibi açıkça yasaklanmış olan- nice hayvan itlaf edilmektedir. Hayvanlar hukuku açısından ancak zulüm kelimesiyle ifâde edilebilecek bu davranışın cezası, tabiî dengenin bozulması felâketi ile verilmektedir. Denge bozukluğunun getirdiği mahzurları telafi etmek için yapılan nice masraflar, sarfedilen emekler, maruz kalınan zehirlenmeler, çevre kirliliği, birbirini zincirleme tâkip eden müteakip cezalar olmaktadır. [32]

DİNİMİZDE HAYVANLARA VERİLEN EHEMMİYET:

Dünyadaki beşerî hayatın kıvam üzere devamı, hayvanlara sıkı sıkıya bağlıdır. Gıda, libas, nakil gibi en zarûrî ihtiyaçlarımızın giderilmesinden, tezyinat ve süslenmeye varıncaya kadar tâlî ihtiyaçlarımızın bile karşılanmasında hayvana muhtacız. Hatta küçük yavrularımızın terbiyesinde hayvanların ve hayvanları temsil eden oyuncakların yeri de düşünülmeli deriz. Şu halde farklı buutlarıyla meseleye eğilince hayvansız ne beşerî hayatın, ne de medeni hayatın düşünülemeyeceğini anlarız. Yâni onlar, hayatımızın bir parçası olmakta ve dünyayı onlarla ortaklaşa yaşamak, paylaşmak zorunda kalmaktayız.
Öyleyse insan için faydalı ve zararlı olan her şeye, fayda ve zararı nisbetinde yer veren, medar-ı bahs eden dînimiz, hayvanlar için neler getirmiştir?[33]

HAYVANLARIN KORUNMASI:

Çevre sağlığına giren en mühim meselelerden biri de çevredeki tabiî dengedir. Bu dengenin ana unsurlarından biri de hayvandır. Sağlıklı bir çevre için, onun

ağaçlandırılıp temiz tutulması ve sularının korunması yeterli değildir. Behemehal hayvanlar yönüyle de ele alınması, gerek ehlî ve gerekse vahşî her çeşit hayvan ve -en azından bir kısım böceklerinin- korunması gerekmektedir. Dinimiz, hem Kur'ân'ın ve hem de Peygamberimizin (aleyhissalâtü vesselâm) diliyle bu mevzuda da irşad ve ikazları çokça yapmıştır. Bunlardan bir kısmını burada sunmaya çalışacağız. Hayvan mevzûu, ziyade ehemmiyetine rağmen iyi bilinmediği için, sözü uzun tutarak bir kısım teferruata yer vermemizin hoş karşılanacağını ümîd ederiz.[34]

1-KUR'ÂN'DA HAYVANA VERİLEN YER:

Kur'ân-ı Kerîm, hayvanların da insanlar gibi birer ümmet olduklarını, Kitap'ta onları da ihmal etmediğini bildirir:"
Yerde yürüyen hayvan ve iki kanadıyla uçan kuşlardan hepsi, ancak sizin gibi ümmetlerdir. Biz Kitap'ta hiçbir şeyi noksan bırakmadık. Sonra ancak Rabbine toplanıp getirilirler" (En'âm 38).
Âyette, Kitap'ta ihmal edilmedikleri bildirilen hayvanlardan sinek (Hacc 73), sivrisinek (Bakara 22), örümcek (Ankebût 41), karınca (Neml 18), arı (Nahl 68), kurt (Yûsuf 13, 14, 17), eşek (Cum'a 5, Bakara 259, Nahl 8), katır (Nahl 8), at (Âl-i İmrân 14, Enfâl 60, Nahl 8), öküz ve inek (Bakara 67-71, En'âm 144, 146, Yûsuf 43, 46), deve (En'âm 144, Gâşiye 17), koyun (En'âm 146, Enbiyâ 78, Tâhâ 18), yılan (Tâhâ 20, A'râf 107 vs.) domuz (Bakara 173, Mâide 60 vs.), maymun (Bakara 65, Mâide 60), köpek (A'râf 176, Kehf 22) gibi pek çok vahşi ve ehlî hayvanın ismi çeşitli vesîlelerle Kur'ânı Kerîm'de zikredilmektedir. Ayrıca Sûre-i Bakara, Sûre-i Nahl, Sûre-i Ankebût, Sûre-i Neml gibi bâzı sûreler de isimlerini metinde zikri geçen bu hayvanlardan alır.
Kur'ân-ı Kerîm, beşer hayatında büyük rol oynayan deve, at, katır gibi bir kısım hayvanlara daha dikkat çekici ifâdelerle yer vererek ehemmiyetlerine parmak basmaktadır: "Hem kendilerine binesiniz, hem de zînet olsun diye atları, katırları, merkebleri yarattı" (Nahl 8); (O kâfirler ibret gözüyle) bakmazlar mı deveye, nasıl yaratılmış?" (Gâşiye 17); "Andolsun soluyarak koşanlara (gâzilerin atlarına), o tırnaklarıyla ateş çıkaranlara..." (Âdiyât 1-2) vs.[35]

2- HZ. PEYGAMBER'İN SÜNNETİNDE HAYVANIN YERİ

Dinimizin hayvanlarla ilgili tâlimâtını hadisler tamamlar. Bu mevzu üzerine Hz.

Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm) pek çok durmuştur. Onun hayvanla alâkalı olarak vaz'ettiği teferruâta başka dinlerde ve başka büyüklerin sözleri arasında rastlamak mümkün değildir. Hayvanlara gösterilmesi gereken merhametten, eziyet ve hakâreti yasaklamaya; onları sevip okşamaya, gıda ve temizliklerine ihtimâma, yavrularının bakım ve korunmasına kadar hiçbir şeyi ihmal etmemiştir. Bunları kısaca görelim.[36]

İYİ MUÂMELE VE MERHAMET

Hayvanlarla ilgili olarak gelen hadislerde en ziyâde onlara karşı almamız gereken tavırla alâkalı olanlar dikkatimizi çeker. Zîra pek çok hadis merhamet ve iyi muâmele üzerinedir. Önce şunu belirtelim ki, iyi davranış ve merhamet, her müslümanda, her hususta bulunması gereken bir vasıftır. Bunun hayvanlara karşı da gösterilmesi ayrıca istenmektedir. Bir hadiste şöyle buyrulur:"Merhametli olanlara Rahmân (yâni merhamet sâhibi olan Allah) merhamet eder. Yerde olanlara merhametli olun ki, gökte olanlar da (melekler) size rahmet etsinler..." Burada geçen "yerde olanlara" tâbirindeki ıtlâkı nazar-ı dikkate alan âlimler "buraya müslüman, kâfir, hayvan, memlûk... gibi her çeşit canlının dâhil olduğu" hükmünü çıkarmışlardır. Yine mutlak bir ifâde ile: "Merhametten nasîbi olmayanın hayırdan da nasîbi yoktur" buyrularak daha tehditkâr bir üslûbla merhametli olmak taleb edilmiştir.[37]

HAYVAN HAKLARI:

Bâzı hadisler, hayvanların, üzerimizde riâyet etmemiz gereken bir kısım "hakları" olduğunu, bunların ihlâli hâlinde Kıyâmet gününde hesap verileceği ifâde edilmektedir. Üsâme İbn-i Zeyd'e Peygamberimiz (aleyhissalâtü vesselâm): "Ey Üsâme, acıkan ciğer sâhibi her hayvan husûsunda dikkatli ol, Kıyâmet günü Allah'a şikâyet edilirsin" demiştir.
Hayvan hakları fikrini te'kîd eden bir başka hadiste:
"Eğer hayvanlara yaptığınız haksızlıklardan dolayı Allah sizi affedecek olursa, pek çok affa mazhar kılmış demektir" buyrulur.
Sünnet'e göre, hayvanların riâyet edilmesi gereken hakları çeşitlidir ve onlara karşı izhar edilmesi gereken iyi muâmele ve merhamet bunların yerine getirilmesi ile tahakkuk eder. Bunların başlıcalarını şöylece sıralayabiliriz: Hayat haklarına riâyet, gıdalarını ihtimam, temizlik ve bakım, yavrularına ihtimam ve

hayvan neslinin korunması, fazla yük vurmamak, hayvanları fıtrî vazîfelerinde kullanmak, eziyet etmemek... Şimdi bunları açıklayalım:[38]
* Hayat Haklarına Riâyet:
Bu, sayıları belli ve mahdud bâzı hayvanlar dışında kalan bütün hayvanların fuzûli yere öldürülmemesi gerektiğini, aksi takdirde mes'ûliyeti mûcib olduğunu ifâde eder. Hz. Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm) karga, çaylak, akrep, fare, kelb-i akûr[39] ve yılan[40] gibi gerek insanlara ve gerekse diğer hayvanlara zararlı olanlar hâriç "ruh sâhibi mahlûkların" faidesiz ve keyfi bir şekilde öldürülmesini yasaklamıştır. Dârimî ve Nesâî'nin, "Herhangi bir hayvanı fuzûli yere öldürmenin hükmü" başlığı altında sundukları bir hadiste Hz. Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm) şöyle buyurur: "Haksız olarak serçeyi öldürenden Cenâb-ı Hak Kıyâmet günü hesap soracaktır." Cemâat: "Kuşun hakkı da nedir?" diye sorunca: "Onu kesmesi ve sonra da yemesidir" cevâbını verir. Münâvî Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm)'ın burada serçeyi zikretmekle, büyük hayvanların hukukunun daha ehemmiyetli olduğuna dikkat çektiğini belirtir.
Bu meyanda kurbağa, karınca, arı, hüdhüd, çekirge gibi bir kısım hayvanların öldürülmesinin de kesin bir lisanla yasaklandığını kaydedelim. Bilhassa karıncalar hususunda ısrarla duran Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm), ısırdığı için karınca yuvasını yaktıran bir peygamberin, "Seni ısıran bir tek karınca idi, sen ise tesbih eden bir ümmeti helâk ettin" diye vahiy gelerek, Allah tarafından, itâb edildiğini anlatır. O peygamber devrinde ateşle cezânın yasaklanılmamış olabileceğini söyleyen şârihler, bunun İslâm şeriatinde Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm)'ın, "Ateşle azâb vermek, ateşin sâhibine âittir" hükmüne binaen yasaklandığını ifâde ederler. Karıncalara karşı şefkati son derece ileri görünerek, onların yuvalarının yakınlarında ateş yakılmasını da yasaklayan Hz. Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm) onlar hakkında bir de şu hikâyeyi anlatır:
"Bir peygamber ümmetiyle yağmur duasına çıkmıştı, bu esnâda bazı ayaklarını havaya kaldırmış vaziyette bir karınca görmüştü ki, ümmetine:
"Dönün artık, karıncanın durumu sebebiyle duânız kabûl edilmiştir" demiştir."
Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm)'ın karınca ve diğer hayvanlar karşısındaki tutumu arkadan gelen nesiller üzerinde fazlasıyla müessir olarak, "hayvanın insan üzerindeki hakkı" fikrini şuur hâline getirmiştir. Rivâyete göre, Ashâb'tan Adiyy İbn-i Hâtim (radıyallâhu anh), ekmek ufalayarak karıncalara atar ve şöyle derdi: "Bu mahluklar komşularımızdır, üzerimizde hakları vardır."
Fıkıh kitaplarımızın nafaka ile alâkalı bölümlerinde hayvanların nafakalarına da bahis ayrıldığını yer gelmişken belirtmemizde fayda var. Osmanlılar zamanında

Makam-ı Meşîhât'ca tedvin edilen Kitâbu'n-Nafakât'da: "At ve İnek Gibi Hayvanâtın Nafakâtı vs. Beyânındadır" başlığına yer verilir ve bu mes'eleye altı madde tahsîs edilir.[41]
* Gıdalarına İhtimam:
Hayvanlara karşı mesûliyeti mûcib mühim hususlardan biri, onların gıdalarıyla ilgilidir. Susamış bir köpeği sulayan yolcunun bir başka rivâyette kötü yola düşmüş bir kadının Allah'ın rızâsına mazhar olan- ve bütün günahlarının affedilmesiyle ilgili meşhûr hadisten anlaşıldığına göre, hangi hayvana olursa olsun yapılan herhangi bir iyilik makbûl ve sevabı gerektiren bir ameldir. Mezkûr rivâyette Ashâb'tan bir kısmının, "Yâ Resûlallah, hayvanlara yaptığımız iyilikten dolayı bize ücret de mi var?" diye sorması üzerine Hz. Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm) şu meşhûr ve dikkat çekici cevabı verir: "Evet, her bir yaş ciğer sâhibine yapılan iyilik için ücret vardır." Bâzı âlimler bu hadisle kıyas yaparak "yapılan her iyiliğin mükâfatı varsa, her kötülüğün de cezası olacağına" hükmetmişlerdir. Nitekim, yine meşhur bir başka hadiste, "Kedisini hapsederek açlıktan ölmesine sebep olan kadının, cehennemde bir kedi tarafından tırmalanmak sûretiyle azâba mâruz bırakılacağı" bildirilir.
Hayvanların gıdalarına gösterilmesi gereken ihtimamın ehemmiyetini ifâde eden bu rivâyetlerden ayrı olarak, Hz. Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm)'in başka tavsiyeleri de mevcuttur. Yolculuk sırasında münbit bir yere uğradığı vakit hayvanın sırtından inerek "otlardan hakkının" verilmesi, otsuz yerlerden de sür'atle geçilmesi emredilmektedir. Hz. Enes: "Bir yerde mola verince, hayvanlarımızın istirahatini sağlayıncaya kadar ibâdet etmezdik" der
Âlimler bu rivâyetleri esas alarak, yolcu, bir yerde mola verince, hayvanın otunu vermeden, kendisinin yemeğini yememesini müstehab olarak addetmiştir.[42]
* Temizlik ve Bakımı:
Hayvanlarla ilgili vazifeler gıdalarına dikkat etmekle bitmiyor. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) onların temizlik vs. hususlarıyla da ilgilenilmesi için birtakım talimatlar vermiştir. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh)'den gelen bir rivâyette şöyle denmektedir: "Koyunların burunlarını silin, ağıllarını temizleyin, ağıllarına yakın yerde namaz kılın, zîra onlar cennet hayvanıdır." Keza keçilerin temizlenmesi için de emir verildiği mukayyeddir.
Sevâdetu'bnu Rebî'nin bir rivâyetinde sağmal hayvanın sağılması sırasında incitilmemesi için dahi Resûlullah'ın talimât verdiğini görmekteyiz. Rivâyet aynen şöyle: "Annemle Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm)'a gidip (maddî yardım) taleb ettik. Bize birkaç keçi verilmesini emretti ve anneme şunu

tembihledi: "Oğullarına emret, tırnaklarını kessinler, böylece sağdıkları zaman hayvanları incitmemiş, memelerini kanatmamış olurlar. Yine oğullarına emret ki, yavrularının gıdalarını iyi yapsınlar."[43]

* Yavruya İhtimam ve Hayvan Neslinin Korunması:

Sevâdetu'bnu Rebî'nin yukarıdaki rivâyetinde görüldüğü üzere, Hz. Peygamber(aleyhissalâtü vesselâm) hayvan yavrusunun gıdasına dikkat edilmesi için emir vermiştir. Abdullah İbni Amr'dan gelen bir rivâyet de bunu te'yîd eder. Der ki: "Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm) bir keçiyi sağmakta olan bir adama uğramıştı, ona: "Ey fülan, sağınca, yavrusu için de süt bırak..." dedi." Sağmal hayvanları sağarken yavrunun ihmâl edilmemesi hususunu, kendisine uğrayanlara da tembîh etmiştir.

Bundan başka, yavrularla ilgili olarak Hz. Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm)'ın kuş yuvalarının bozulmaması, yumurtalarının ve yavrularının alınmaması için emir verdiğine, alınmış olan yavru ve yumurtaları yerlerine iâde ettirdiğine dâir rivâyetleri nazara alacak olursak, hayvan neslinin korunması hususunda da bâzı tedbirlerin dikkate alındığını anlarız. Bu cümleden olarak Hz. Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm) tarafından Medîne'nin etrafında belli bir bölgenin haram ilân edilerek, bitkilerinin koparılmasının, hayvanlarının da öldürülmesinin yasaklandığını daha önce belirtmiştik. Az sonra temas edeceğimiz "avcılıkla" ilgili olarak beyân edilen kerâhetin de hayvan neslinin korunmasına mâtuf olduğunu burada kaydetmede fayda var.[44]

* Fazla Yük Vurmamak:

Bilhassa yük hayvanları için dikkat edilmesi gereken mühim bir husus, onlara vurulan yük miktarının kapasitelerini aşmamasıdır. Ebû'd-Derdâ, fazla yük vurulduğu için yerden kalkmakta zorluk çeken bir deveyi görünce fazlalıkları atarak, Hz. Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm)'ın: "Allah bu dilsizler hakkında hayırhah olmanızı tavsiye etmektedir, onlara güçleri seviyesinde yük vurun" dediğini hatırlatır.

Hz. Âişe'nin bir rivâyetine göre, Vedâ Haccı sırasında, Hz. Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm)'in berâberine aldığı zevcelerinden Safiyye-'nin yükü, Hz. Âişe'nin yükünden daha ağırdır ve Hz. Âişe'nin devesi, Hz. Safiyye (radıyallâhu anhâ)'nın devesinden daha güçlü kuvvetlidir. Yolda durumu farkeden Hz. Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm), Hz. Safiyye'nin yükünün Hz. Âişe'nin devesine, Hz. Âişe'nin yükünün de Hz. Safiyye'nin devesine aktarılmasını emreder.

Hayvanlara vurulacak yük mes'elesinde aynı titizliği gösteren Hz. Ömer'in

Mısır'da bir deveye 1.000 rıtıl ağırlığında yük vurulduğunu işitince ilgiliye yazarak: "Bundan böyle 600 rıtıldan fazla yük vurulmamasını" emreder.[45]
* Hayvanları Fıtrî Vazifelerinde Kullanmak:
Hz. Peygamber(aleyhissalâtü vesselâm)'ın bilhassa ehlî hayvanlarla ilgili olarak üzerinde durduğu bir husus, onların fıtrî vazifelerine muvâfık düşmeyen tasarruflardan kaçınmaktır. Zîra bu, onlara herşeyden önce bir eziyet ve işkencedir. Mes'elenin başka mahzurları da mevcuttur. Binek hayvanlarını durdurup, üzerinde iken sohbet etmeyi yasaklayan rivâyetin Ebû Dâvud'daki vechinde Resûlullah: "Bunlara sâlimen binin, sâlimen terkedin, onları, yollardaki ve pazarlardaki sohbetlerinizde minber yerine tutmayın, zîra, "Allah onları sizi bir yerden bir yere taşımaları için emrinize amâde kıldı" demektedir. Buhârî'nin bir tahrîcinde Hz. Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm) bu yasağı farklı bir üslûbla ifâde etmektedir. Ebû Hüreyre tarîkiyle gelen rivâyet aynen şöyle: "Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm) bir gün sabah namazını kıldıktan sonra, cemaate yönelerek; "Adamın biri sığırını sürüyordu ki, bir ara sırtına bindi ve vurmaya başladı. Bunun üzerine hayvancağız (dile gelerek): "Biz bunun için yaratılmadık" dedi" buyurdu...[46]
* Eziyet ve İşkenceden Men:
Hayvana şefkat ve iyi muâmelenin tezâhürlerinden biri de onlara eziyet ve işkenceden kaçınmaktır. Hz. Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm)'in hayvanlarla ilgili olarak koyduğu mühim yasaklardan biri de budur. Eziyet sadece dövmekle olmayıp çeşitli şekillerde olabileceği için, bütün çeşitleriyle yasaklandığını görmekteyiz. İbni Ömer (radıyallâhu anh) Hz. Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm)'in bu yasağını umumî bir ifâde ile: "Nebî (aleyhissalâtü vesselâm) hayvanlara işkence yapanlara lânet etti" diyerek haber verir.
Diğer rivâyetlerde, yasaklanan muhtelif eziyet çeşitleri belirtilmektedir: "Canlı hayvanların hedef ittihaz edilerek atış yapılması" bilhassa "yüzüne vurularak dövülmesi" ve "yüzünden, kulaktan, burundan enlenmesi" yüzüne dövme (veşm) yapılması" dövüştürülmeleri için "hayvanların kızıştırılmaları", "binek hayvanını durdurup üzerinden inmeden sohbet yapılması ki bu davranış hayvanları "sandalye" ve minber ittihaz etmek" olarak tavsîf edilmektedir- hayvanı kulağından tutarak çekmek."
Hz. Âişe'nin anlattığına göre, Hz. Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm) hazîneye âit develerden- (yulara gelmeyen) huysuz bir deve(yi okyaşıp hayırlı olması için dua ettikten sonra) verir ve: "Ey Âişe bunu al (te'dîb et ve) müşfik ol, zîra şefkat bir şeye girdi mi onu mutlaka güzelleştirir, bir şeyden de çıktı mı onu mutlaka

çirkinleştirir" der. Buhârî'nin el-Edebü'l-Müfred'de yaptığı tahricte, Hz. Âişe'nin bindiği deve serkeştir, bu yüzden Hz. Âişe ona vurmaya başlamıştır. Bunun üzerine Hz. Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm) müdâhale ederek müşfik olmasını vs. istemiştir. Bir seferinde arkadan gelen bedevîlerin bineklerini hızlandırmak için bağırmaya ve vurmaya başladıklarını işiten Hz. Peygamber(aleyhissalâtü vesselâm) geri dönerek: "Sâkin olun, telâşla eziyet etmede hayır yoktur" der.
Bu hadislere dayanan âlimler, hayvanı dövme mes'elesinde şu hükmü getirmişlerdir: Hayvan, ayak sürçmesi gibi, sâbık hatasından dolayı ceza olarak dövülemez. Ürkme gibi, müstakbel te'dibi için dövülebilir.
Eziyetin belki de en mühimlerinden olan, hayvanların yaralı bırakılmaları da yasaklanmıştır. Bu cümleden olarak avcılıkta, avı öldürücü olmaktan çok, göz çıkarıcı, diş kırıcı olan sopanın kullanılması yasaklanmıştır. Öldürülmesi emredilen zehirli kelerin bir vuruşta öldürülmesinin, iki-üç vuruşta öldürülmesine nazaran daha efdal olacağına dâir rivayet de hayvanların yaralı bırakılarak eziyet çektirilmemesi prensibiyle îzah edilebilir. Ulemanın sebeb olarak kaçabileceği ihtimalini zikretmesi de aynı endişeyi ifâde eder.
Az önce zikredilen, hayvan sağanlara "tırnaklarını kessinler, sağım sırasında uzun tırnaklarla hayvanların memelerini kanatmasınlar" diye Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm)'ın gönderdiği tâlimât da onları eziyetten koruyucu tedbirler meyanında zikre değer.
Keza, Hz. Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm) hayvan boğazlanmadan, yani canlı iken herhangi bir uzvunun kesilmesini de yasaklamıştır. Rivâyetler, Hz. Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm) Medîne'ye geldiği zaman, Medînelilerin çok sevdikleri için, devenin hörgücü ile koyunun kuyruğunu, hayvanlar henüz boğazlanmamışken kesip koparmakta olduklarını bildirir. Bu durumdan haberdâr olan Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm), "Sağ iken hayvandan koparılan şey meyte hükmündedir (haramdır)" diyerek mezkûr geleneği yasaklar.
Hayvanı keserken bile ona merhamet etmeyi ve şefkatli olunmasını emreden Resûlullah: "Kesilene merhamet edene, Allah Kıyâmet günü rahmet eder" müjdesini vermiştir. Kesilen hayvana merhamet cümlesinden olarak, bilhassa bıçağın bilenerek keskinleştirilmesini, hayvanın gözünden saklanmasını ve sür'atle kesilmesini sayar. Hayvanı kesmek üzere yatırıp, bıçak bilemeye başlayan birisine rastladığı vakit Resûlullah ona şöyle müdâhale etmiştir: "Sen onu iki sefer mi öldürmek istiyorsun? Niye hayvancağızı yatırmadan önce bıçağını bilemedin?"
Hz. Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm)'ın hayvanlara şefkat ve alâkasını

gösteren başka rivâyetler de vardır. Bunlardan birinde, yirmi sene hizmetten sonra, yaşlandığı için sâhibi tarafından kesilmek istenen deveyi, bizzat satın alarak salıverdiği ve devenin uzun müddet serbest yaşadığı belirtilir. Bir başka rivâyette, yayılma imkânı olmaksızın, gelişigüzel bağlanmış bir devenin sâhibine, "Bunun hakkında Allah'tan korkmuyor musun?" diyerek müdâhale ettiğini görüyoruz.
Kaydında fayda umduğumuz bir başka vak'ayı Abdullah İbni Ca'fer anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm) bir gün Ensardan birinin bahçesine girdi. Orada bir deve vardı. Deve, Resûlullah'ı görünce bir takım sesler çıkardı ve gözlerinden yaşlar aktı. Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm) hayvana yaklaşarak başını ve boynunu hörgücüne kadar elleriyle okşadı. Hayvan sakinleşti. Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm): "Bunun sâhibi kim?" diye sordu. Ensâr'dan bir genç gelerek: "Deve benimdir ey Allah'ın Resûlü" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm): "Bunu sana mülk kılan Allah'tan bu deve hakkında korkmuyor musun?" Hayvan, onu aç bırakıp üstelik de yorduğun için senden şikâyetçi" der."
Resûlullah'ın hayvanlara karşı gösterdiği şefkat örneklerinden bir diğeri, daha ilgi çekici: Bir sefer sırasında, bir ceylanın, güneşin harâretine karşı bir ağacın gölgesine çekilerek uyumakta olduğunu farkeder. Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm) hayvancağızın kimse tarafından rahatsız edilmemesini emreder ve emre uyulur.[47]
Hayvan dâhil bilumum âcizlere şefkat ve iyi muâmelede bulunmaya teşvîk husûsunda, Hz. Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm)'in şu sözü de burada kayda değer:
"Eğer süt emen çocuklar, beli bükük yaşlılar, otlayan hayvanlar olmasaydı, üzerinize azâb sel gibi gelirdi."
Harp sırasında bile, düşman eline geçecek endişesiyle hangi çeşitten olursa olsun, hayvan öldürmeyi, "Zira ruh sâhibidirler, kendilerine yapılandan elem duyarlar, onların ise hiçbir kabahati yok" diyerek reddeden İmâm-ı Şâfii, hükmüne delîl olarak şu hadisi zikreder: "Haksız yere bir serçe veya daha küçük bir hayvan öldürenden Allah hesap soracaktır."[48]
Rahatsız Etmekten Men:
Şunu da belirtelim ki, çevre ile alâkalı bir kısım tavsiye ve tedbîrler aynı zamanda, hayvanların menfaatine râcidir. Onların korunması, rahatsız edilmemesi gözönüne alınmıştır. Sözgelimi Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm) yolculuk sırasında yol üzerine konaklamayı veya küçük ya da büyük abdest

bozmayı yasaklarken, sebep olarak: "Zîra yol, hayvanların geçidi, yılan ve vahşilerin sığınağıdır" demiştir. Bir başka hadiste de "Kırlardaki yeraltı deliklerine abdest bozmayın" diye emretmiştir. Bu yasağın da o deliklerde yaşayan hayvanata eziyet vermemek maksadına râci olduğu âlimlerce belirtilmiştir.[49]

Hakaretten Men:

Sünnet, hayvana sadece -çeşitli şekilleriyle- maddî eziyeti yasaklamakla kalmıyor, mânevî eziyeti, sözle yapılacak hakareti de yasaklıyor. Esâsen umûmî bir prensip olarak kendi nefsine, çocuğuna, malına ve hayvanına beddua ve kötü sözü yasaklamış bulunan Hz. Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm) mes'elenin ciddiyetini ihsas için lânetlenmiş bulunan hayvandan istifa edilmemesini emretmiştir: "Rivayete göre, bir yolculuk sırasında Hz. Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm)'in kulağına bir lanetleme sesi ulaşınca: "Bu da ne?" diye sorar. Kendisine, bir kadının, bindiği hayvana lânet okuduğu haber verilince: "Üzerindekileri alıp hayvanı salıverin, zîra artık o lânetlenmiştir, mel'ûndur" diyerek hayvanın kullanılmamasını emreder ve öyle yapılır."

Rivayetlerde horoz ve hattâ pire gibi hayvanlara bile lânet okumanın yasaklandığı görülünce bunun umumîliği anlaşılır.[50]

HZ. PEYGAMBER'İN HAYATINDA HAYVAN

Hayvan-insan münâsebetine yukarıda belirtildiği şekilde son derece ehemmiyet veren Hz. Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm)'in şahsî hayatında, her gün mübâşeret hâlinde bulunduğu bir kısım hayvanlar mevcuttur. Konumuzun bütünlüğü açısından bir miktar da bunlardan bahsetmeliyiz:

Ebû Kebşeti'l-Enmârî, Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm)'ın turunç ve kızıl güvercini seyretmeyi sevdiğini haber verir. At da çok sevdiği hayvanlar arasındadır. Atın fazîletleri ve at beslemenin ehemmiyeti, atın cinsleri vs. üzerine pek çok hadis îrad etmiştir.[51] At ve deveyi elleriyle okşadığı, bilhassa atın alnından ve sağrısından okşanmasını emrettiği rivâyetlerde gelmiştir.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm) attan başka binek olarak muhtelif develeri de kullanmıştır. Yirmi kadar da sağmal devesi, pek çok davarı -ki bunlardan yedi adedi keçidir- vardır. Rivâyetlerden, Hz. Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm)'in bilhassa koyun, keçi nevinden küçük hayvanlarla daha çok haşir neşir olduğu, bunların, ekmek yaptığı sırada uyuklayan Hz. Âişe

(radıyallâhu anhâ)'nin hamurundan yiyecek kadar içerilere girme serbestisine sâhip oldukları anlaşılmaktadır.
Ümmü Seleme'den gelen bir rivâyetten Hz. Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm)'in bu evcillerle yakından ilgilendiğini anlıyoruz: Bunlardan biri gıyâbında, öldüğü vakit, onu göremez olunca "Ne oldu?" diye sormuştur.
Hz. Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm) cennet hayvanlarından olduğunu belirttiği keçiyi bereket olarak adlandırmıştır. Bir kimseye: "Evinizde kaç tane bereket var?" diye sorar ve bununla keçiyi kasteder. Diğer bâzı rivâyetlerde koyuna da bereket dediğine şahit olmaktayız: "Sâhibi için koyun berekettir, deve de izzettir. Ata gelince, hayır onun alnına bağlanmıştır." Ümmü Hâni'ye, "Koyun besleyin, zira onda bereket vardır" demiştir.
Hz. Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm)'in evindeki hayvanlardan biri de "evin bir unsuru (min metâ'i'lbeyt) ve hattâ âilenin bir ferdi (min ehli'lbeyt) olarak vasıflandırdığı kedidir. Abdest almak için hazırlandığı sırada, kedinin abdest suyundan içmekte olduğunu görünce, o içinceye kadar bekler, bilâhare abdestini alır. Orada bulunanlardan biri: "Yâ Resûlullah, su necis olmadı mı?" diye sorunca: "Hayır, kedi âile efrâdından biridir, hiçbir şeyi kirletmez" cevâbını verir.
Hz. Âişe'den gelen bir başka rivâyete bakınca Resûlullah'ın evinde sadece keçi, koyun ve kedi gibi ehlî hayvanlar değil, ehlî olmayan hayvan da mevcuttur. Şöyle der: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm)'in evinde (âl) bir vahşi vardı. Hz. Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm) evden çıkınca oynuyor, ilerigeri gidip geliyor, hareketleniyordu. Resûlullah'ın girdiğini hissedince de yere çöküp, o evde kaldığı müddetçe onu rahatsız etmemek için gezinmiyordu."
Yalnızlıktan şikâyet edenlere bir çift güvercin edinmelerini tavsiye edecek kadar insan hayatında hayvana ehemmiyet veren sünnetin telkîn ve te'sirleriyle "kedi, güvercin ve horozdan hâlî olan hânenin mâmur olmayacağı" "beyaz horozun evkât-ı salavâtı ve gayret ve şecâat ve sehâvet ve kesret-i cimâı tâlîm gibi beş hasleti bulunduğu" şeklinde hayvanlarla ilgili muhtelif inançlar ahlâk kitaplarımıza girmiştir.
Sünnette hayvanla ilgili olarak yer alan rivâyetler bunlardan ibâret değildir. Hadis kitaplarımızda pek çok rivayet mevcuttur. Biz burada bu kadarıyla yetiniyoruz.[52]

AV TAHDİDİ:

İslâm dini, gerek Kur'ân ve gerekse hadiste gelen nasslarla kara ve deniz avcılığını meşru ve helâl kılmıştır. Bu mevzuun teferruâtını açıklayan hadisler çoktur ve bütün hadis kitaplarında Kitâbu's-Sayd adıyla müstakil bir bölüm teşkil ederler. Şüphesiz, burada meselenin tefurruâtına girecek değiliz. Ancak bir husus, üzerinde durduğumuz mevzuyu ilgilendirmektedir. Şöyle ki: Hz. Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm) avcılık esasta helâl olmakla beraber, sırf eğlence ve zevk için yapılanları hoş görmemiştir. Şöyle buyurur:
"Kim av peşine düşerse gâfil olur."
İslâm âlimleri, bu hadisi açıklarken, farklı ifâdeler kullansalar da, eğlence maksadıyla yapılan avcılığın kerâhetinde ittifak ederler. Meselâ, Sindî, avcıda av sevgisinin kalbte galebe çalarak, başka hususlarda avcıyı gaflete atacağını söyler. Aliyyü'l-Kârî, avcının tâat , ibadet, cemaat ve cumaya iştirakten gaflet edeceğini belirttikten sonra, kalbin ulvî hisleri kaybederek katılaşacağına dikkat çeker: "Avcı hayvanları öldürmede vahşi ve yartıcı hayvanlara benzediği için, zamanla şefkat ve merhamet duygularından uzaklaşır" der.
Bâzı âlimlerimiz bu kerâhetin, ihtiyaç değil de eğlence için yapılan avcılığa râci olduğunu daha sarîh şekilde ifâde ederler: "Kim zevk ve eğlence için avcılığı âdet haline getirirse, gâfil olur. Zîra zevk ve eğlence ölmüş kalpten hâsıl olur. Fakat kim de gıdasını temin için avlanırsa, bu câizdir, zîra Ashâb'tan bir kısmı avlanmıştır."
Ağaç ve hayvan yönüyle tabiî dengenin bozulup, çevrenin her iki yönden de tahrîb edilmesinde büyük rol oynamış bulunan avcılığın yurdumuzda disipline edilmesinde Hz. Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm)'in bu çeşit tavsiyelerinden istifâde yoluna gidilmelidir.[53]

ÇOCUK TERBİYESİ VE HAYVAN:

Çocukların normal bir gelişim göstererek dengeli bir şahsiyete kavuşmasında, içtimâi hayatın bütün unsurları ile tam bir münâsebet içerisinde yetişmelerinin gerektiğini daha önceki bahislerimizde belirtmeye çalışmıştık. Çocuğun normal gelişiminde ehemmiyet taşıyan bir diğer münâsebet halkası da hayvanlarla olanıdır. Zîra onlarsız beşeri hayat mümkün değildir. Hayvanlar onları belli bir ölçüde eğlendirip meşgûl etmekten başka, hayatları boyunca işlerine yarıyacak olan sevgi, şefkat gibi bir kısım rûhî erdemlerini kazanma ve geliştirmelerinde de onlara yardımcı olmaktadırlar. Hayvanlara iyi muâmele yapmaya, onları sevmeye alıştırılan çocuklar, bu hislerinin gelişmesinde ilk temrinlerini onlarla

yapmış olmaktadırlar. Nitekim hayvanlara kötü muamele yapan çocukların bu davranıştan şiddetle yasaklandıkları rivâyetler de gelmiştir.

Çocukların hayatlarında hayvana yer verilmesi, onların hayvanla temâs imkânlarının sağlanması gerektiğine işâret eden bir kısım rivâyetler de gelmiştir. Her şeyden önce bizzat Hz. Peygamber'in çocukluğunda, Medîne'de Benû Adiyy İbnu'n-Neccâr kabîlesinde, dayılarının yanındaki ikâmeti sırasında, diğer çocuklarla birlikte kuş uçurttuğu bildirilmektedir.

Enes'ten gelen bir rivâyetten, Enes'in küçük kardeşinin bir kuşu olduğunu, Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm)'ın, mezkûr kuş öldüğü için üzgün bulduğu çocuğu teselli etmek maksadıyla husûsi bir alâka gösterdiğini ve bu meyânda: "Kuşun ne oldu?" diye sorduğunu öğreniyoruz. Bir başka rivâyet ise, Hz. Peygamber'in torunları Hasan (veya Hüseyin)'in bir köpek yavrusuna sâhip olduğunu, bunun bir gün Hz. Peygamber'in odasına, karyolanın altına kadar girmiş bulunduğunu ve hattâ orada öldüğünü haber vermektedir.

Âlimler yukarıda verdiğimiz Enes rivâyetine dayanarak çocukların kuşla oynamalarını, kuşun bâzı şartlara riâyet kaydıyla[54] kafese konmalarını, çocuklara oynamaları için velîlerinin bunlardan te'min etmelerini tecviz etmişlerdir. Kezâ, yavru ve yumurta elde etmek, yalnızlıkta ünsiyet te'min etmek, mektup taşıtmak vs. gibi başka meşrû maksatlarla da güvercin beslemenin câiz olduğu belirtilmiştir.[55]

---

[1] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/256-257.

[2] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/258.

[3] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/258-260.

[4] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/260.

[5] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/260.

[6] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/260-261.

[7] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/261.

[8] Hadisin arapça metninde merhâmet kelimesi yoktur, her ikisi de rahmet etmek mânasına يَر حم diye geçer.

[9] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/261-262.

[10] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/262.

[11] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/263-265.

[12] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/265.

[13] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/265-267.

[14] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/267.

[15] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/267.

[16] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/268.

[17] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/269.

[18] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/269-270.

[19] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/270.

[20] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/270.

[21] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/271.

[22] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/271.

[23] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/272.

[24] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/272-273.

[25] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/273.

[26] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/273.

[27] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/274.

[28] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/274-275.

[29] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/275-276.

[30] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/276-277.

[31] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/277.

[32] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/277-279.

[33] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/280.

[34] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/280.

[35] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/280-281.

[36] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/281.

[37] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/281.

[38] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/281-282.

[39] Kelb-i akûr: Bazılarınca mâruf köpektir, cumhura göre yırtıcıların hepsidir (Tecrîd 6/211).

[40] Buhâri dışında bâzı rivâyetlerde yılanda zikredilmişse de evlerde bulunan ve cenân denilen ince uzun yılanlar hâriç tutulmuştur.

[41] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/282-283.

[42] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/283.

[43] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/283-284.

[44] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/284.

[45] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/284-285

[46] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/285.

[47] Üsdü'l-Gâbe'de muhtasar anlatılan bu vak'a kitabımızın 1247 numaralı hadisinde daha terferruatlı gelir ve Ashab'ın ihramlı olduğu belirtilir.

[48] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/285-287.

[49] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/288.

[50] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/288.

[51] Sünen-i Nesâî'de "Kitabü'l-Hayl (At)" adıyla müstakil bir bölüm mevcuttur.

[52] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/288-289.

[53] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/290.

[54] Bu şartlar şunlardır. Hayvana eza vermemek, acıktırmamak, susuz bırakmamak; birbiriyle kavga yapan bir başka kuşla birlikte koymamak, aksi davranmak bi'l-icma haramdır.

[55] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/290-291.

REHİN BÖLÜMÜ

UMUMÎ AÇIKLAMA:

REHİN BÖLÜMÜ

UMUMÎ AÇIKLAMA:

Rehin, lügatte sâbit, dâim, pâyidar demektir. Herhangi bir sebepten dolayı bir şeyi mahpûs, mevkûf kılmak mânasınadır. Fakihlerin ıstılâhı olarak: "Bir malı, ondan tamamen veya kısmen ıstıfası, mümkün olan bir malı hak mukabilinde, o hak sahibinin veya başkasının elinde bi'rrızâ (rızası ile) mahpus ve mevkuf kılmaktır. Böyle hapis edilen mala merhûn denildiği gibi rehin de denir. Hak sâhibi sıfatıyla rehini kabzeden kimseye de mürtehin denir. Borcuna mukâbil malını rehin bırakan kimseye râhin denir.

Rehinin rüknü, icab ve kabûl ile kabzdır. Yani hukûkî bir rehn akdinin gerçekleşmesi ve sahih olması için şu üç şart tahakkuk etmelidir:

1) İcab: Borçlunun teklifi.

2) Kabul: Alacaklının kabûl etmesi.

3) Kabz: Alacaklının rehin bırakılacak malı fiilen alması. Vekilinin alması da kabz sayılır.

Bilhassa Hanefîler, kabz husûsunda ısrarlıdırlar ve merhûn malın, mutlaka mürtehinin elinde olmasını şart koşarlar. İcab ve kabul her iki tarafın rızasını ifâde der. Öyle ise bir malın rehin kılınması husûsunda iki taraf da râzı olmadıkça akid gerçekleşmez.

Hayvan, tarla, ev, giyecek, kapkacak, köle gibi her çeşit mukavvim (alınıpsatılabilen) mal rehin yapılabilir. Aynî ehl-i ilmin: "Rehinin nafakası râhine aittir, mürtehine değil, mürtehinin de kullanma hakkı yoktur" demede icma ettiklerini söyler.

Rehinden hâsıl olan süt, yün, yavru gibi mütevellit artmalar rehne tâbidir, mürtehinin yanında kalır, rehin muâmelesi görür.

Rehin akdini râhin feshedemez ise de mürtehin feshedebilir. Bu durumda mal, sâhibinin eline geçmeden zayi olsa zarar mürtehinin zimmetindedir.[1]

-1- عن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قال رَسُولُ اللّهِ #: يُرْكَبُ الرَّهْنُ بِنَفَقَتِهِ، وَيُشْرَبُ لَبَنُ الدَّرِّ بِنَفَقَتِهِ إذَا كانَ مَرْهُوناً. وَعلى الَّذِى يَشْرَبُ وَيَرْكَبُ

النَّفَقَةَ[. أخرجه البخارى وأبو داود والترمذي.»الدَّرِّ« في أصل الكم: اللبن، ومعنى هذا أن زيادة الرَّهْنِ ونماءَه وفضل قيمته للراهن. وعلى المرتهن ضمانه إن هلك .

1. (1999)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm) buyurdular ki: "Rehin (olarak bırakılan hayvan)a, nafakası mukabilinde binilir. Sağmal hayvan rehin bırakılmışsa sütü, nafakası mukabilinde içilir. Nafaka, binen ve sütünü içen üzerinedir." [Buhârî, Rehn 4, Tirmizî, Büyû 4, (1254); Ebû Dâvud, Büyû 78, (3526).][2]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, umumî açıklama kısmında belirtilen rehinle ilgili bâzı eseslarla tam mutâbakat arzetmediği için, ulemânın farklı yorumlarına ve ihtilâflarına sebep olmuştur. Çünkü hadis rehin olarak bırakılan bir maldan -ki mal burada sağmal bir hayvan veya binektir- onun nafakasını veren kimsenin istifâde edebileceğini ifâde etmektedir.
İmdi: Burada nafakayı veren râhin mi mürtehin mi? Bu bir ihtilâf konusu olmuştur.
* Ahmed İbnu Hanbel, İshâk İbnu Râhûye ve bazı başkalarına göre, nafaka veren mürtehindir ve mürtehin, merhûnun maslahatını yerine getirdiği takdirde -râhinin rızası olmasa bile- ondan istifâde hakkına sâhiptir.
* İmâm Şâfiî, İbrahim Nehâî ve Zâhirîler bu hadisten hareketle şöyle hükmetmişlerdir: "Râhin, merhûn üzerindeki nafaka sebebiyle -Zîra rehinin nafakası râhin üzerinedir- ondan istifâde eder: Biner, sütünü sağar vs." İbnu Hazm ez-Zâhirî Muhallâ'da şöyle der: "Rehin bırakılan şeyin bütün menfaatleri, rehinden önce olduğu üzere, malın asıl sâhibine aittir. Ancak bu malın nafakasını vermeme halinde veya nafakayı mürtehinin karşılaması hallerinde binme ve sütünden istifâde hakkı mürtehine geçer. Şu halde mürtehin bu hakkı "nafaka infakı" sebebiyle elde eder. Ancak, bu istifâde az olsun çok olsun, hiçbir sûretle borca mahsûb edilmez. Çünkü mal, râhinin mülkiyetinden çıkmış değildir. Ebû Hüreyre hadisine binâen binme ve sağma hakkı, rehin malın nafakasını karşılayana aittir."
* Ebû Hanîfe, Sevrî, İmam Yûsuf ve İmam Muhammed, Mâlik ve bir rivâyette

Ahmed İbnu Hanbel (rahimehümullah) Hazerâtı şöyle demişlerdir: "Râhin bu hakka sahip değildir. Zîra bu, rehnin hükmüne zıddır. Çünkü rehnin hükmü, "malın dâimî hapsi"dir. Bu sebeple, râhin artık rehin mala sâhip değildir. Böyle olunca râhin, merhun'dan istihdam (hizmetlenme), binme, sağma, ikâmet vs. yollarından hiçbiriyle istifade edemez. Keza rehin'i mürtehinden başkasına izni olmadan satamaz da. Satarsa izin alır. İzin verirse satması câizdir. Bu durumda semen (satılan mal mukabilinde alınan para), izin sırasında mürtehin: "Bu para yanımda rehin olarak kalacak" diye bir şart koşsa da koşmasa da mürtehin'in elinde rehin olur. Ebû Yûsuf'un: "Şart koştu ise rehin olur" dediği rivâyet edilmiştir. Kezâ, mürtehin'in de râhin izin vermezse, merhundan istifâde hakkı yoktur. Sözgelimi, merhûn köle ise istihdam edemez. Hayvan ise binemez, elbise ise giyemez, evse oturamaz, Mushaf'sa okuyamaz ve satamaz da.
Hemen belirtelim ki, merhundan hâsıl olan herçeşit ziyâdeden (süt, yün, yavru, meyve vs.) mürtehin istifâde edemediği gibi râhin de istifâde edemez. Bunlar asılla birlikte merhûn olur. Mürtehin, râhinden izin almadan bunları istihlâk edecek olsa tazmin eder.
Tahâvî, "rehin malın nafakasının râhine âit olduğu, mürtehinin de rehni kullanma hakkı bulunmadığı" hususunda ulemânın icma ettiğini söyledikten sonra, belirtilen bu Hanefî (ve cumhur) görüşüne uymayan "Şâfiî ve aynı görüşte olanların" yanılgılarını açıklamaya geçer. Delillerinden biri, sadedinde olduğumuz Ebû Hüreyre hadisinin mücmel oluşudur. Yâni hadis, merhûn mala, râhinin mi, mürtehinin mi nafaka verip sütünü içeceği veya bineceğini açıklamamıştır. Dolayısıyle bâzıları: "Bu, mürtehinin'dir" derken, bazıları da: "Bu, râhinindir" diyebilir. Tahâvi, bu hükmün riba ile ilgili haram gelmezden önceye ait olduğunu, ribanın tahrim edilmesinden sonra mürtehinin rehin'den istifâdesinin de yasaklandığını söyler. Dolayısıyle bu hadisin neshine hükmederek, buna dayananların görüşlerini çürütür.
Mevzu üzerine Aynî'nin dermeyan ettiği tahlillere böylece dikkat çektikten sonra, sadedinde olduğumuz hadis hakkında söylenenleri hülâsa etmek isteriz. Bâzı âlimler, hadisin, iki vecihten kıyasa muhâlif olduğunu söyleyerek, hadisi te'vil etmişlerdir.
1- Rehin malın asıl sâhibinin izni olmadan, mâlik dışındaki kimseye binme ve sütünden içme izni vermektedir.
2- Bu istifâdeyi, nafaka ile tazmîn etmekte, istifâdenin kıymeti ile değil.
İbnu Abdilberr der ki: "Fukahâ'nın cumhûrunca üzerinde icma edilmiş bulunan bazı esaslar ve sıhhatinde ihtilâf edilmeyen sâbit ve sahîh hadisler ve bu hadisi(n hükmünü) reddeder. Bu hadisin mensuh olduğuna İbnu Ömer (radıyallâhu

anhümâ)'in rivâyeti delildir: لاَ تُحْلَبُ مَاشِيَةَ امْرِئٍ بِغَيْرِ اِذْنِهِ "Bir kimsenin sağmal hayvanı, sâhibinin izni olmadan sağılamaz." Bu hadisi Buhârî rivâyet etmiştir (sıhhati kesindir)."
Burada şunu da kaydedelim; sadedinde olduğumuz hadisin mensuh olması meselesine itiraz edilmiştir: "İhtimalle nesh sâbit olmaz. Bu hadisin mensuh olduğu, ihtimâle dayanmaktadır. Bu hadisin daha önce vârid olduğunu te'yid edecek delil yoktur, üstelik müteârız iki hadisin cem imkânı varken neshi araştırılmaz" demiştir. Nitekim Evzâî, Leys ve Ebû Sevr şöyle bir te'vile giderler: "Bu hadis, râhinin mürtehinin nafakasını vermekten imtina etmesi durumuna hamledilmelidir. Bu durumda mürtehine, hayvanın hayatını korumak üzere infak etmesi mübah olur. Bu hizmetine mukabil, hayvandan binmek veya sütünden içmek sûretiyle istifade etmesi helâl kılındı. Ancak bu istifâde miktarı, harcadığı nafakanın değerini taşmamalıdır." Âlimleri, merhûndan istifâde meselesinde hassasiyete sevkeden hususlardan biri karz'ın mukabilinde alınacak menfaatin riba sayılacağı ve dolayısıyle bunun haram edilmiş olmasıdır. Rehin hayvandan istifâdeye cevaz verenler, bunu harcanan nafaka miktarıyla kayıtlamışlar, fazlasına "ribâdır" demişlerdir.
Hadis üzerine başka yorumlar da yapılmış, hadisin mensuh olduğu iddiaları reddedilmiştir. Hadisle ilgili münakaşaları kaydeden Tirmizî şârihi Mübârekfûrî açıklamalarını şöyle noktalar:
"Elhasıl: Sadedinde olduğumuz hadis sahihtir ve muhkemdir, mensuh değildir. Şeriatın esaslarından (usûl) hiçbiri onu reddetmediği gibi, sâbit ve sahih âsârın hiçbiri de reddetmez. Bu hadis, rehin bırakılan hayvana, nafakası mükâbilinde binilebileceğine, sağmal hayvanın sütünden nafakası mukabilinde istifâde edilebileceğine sarih bir delildir. Tirmizî'nin de kaydettiği üzere, bu Ahmed İbnu Hanbel ve İshak'ın görüşüdür. Ancak, rehin bırakılan hayvana kıyas edilmesi, bana göre kıyas-ı maalfârık (yanlış kıyas) dır."[3]

-2- وعن ابن المسيب رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قال رسولُ اللّه #: لاَ يُغْلِقُ الرَّهْنَ[. أخرجه مالك.قال: وتفسير ذلك فيما نرى واللّه أعلم أن يرهن الرجل الرهن عند الرجل بالشئ وفيه فَضْلٌ عما رُهِنَ فيه. فيقول المرتهن: إن لم تأتنى بحقى إلى أجل كذا وكذا فهو لى. أو يقول له الراهن: هو لك إن لم آتِكَ به إلى ا‘جل. قال:

وهذا الذي نهى عنه
رسول اللّه # ف يصلح. فلو جاءَ صاحبه بما فيه بعد ا‘جل فهو له، وأرى هذا الشرط منفسخاً. وقال الشافعى: معناه يستحقه المرتهن إذا ترك الراهن قضاءَ حقه .

2. (2000)- İbnu'l-Müseyyeb (rahimehullah) anlatıyor: "Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm) buyurdular ki: "Rehin kapanmaz." [Muvatta, Akdiye 13, (2, 728).][4]

AÇIKLAMA:

Resûlullah, burada bir câhiliye geleneğini yıkmıştır. Cahiliye devrinde bir borca mukabil, değer itibariyle borç miktarını aşan bir mal rehin olarak alınınca, mürtehin şöyle derdi: "Falanca tarihe kadar borcunu ödemezsen artık bu mal benim olacak." Râhin borcunu ödeyemeyince mürtehin, malı zimmetine geçiriyordu. Aynı sözü râhin de söyleyebiliyordu: "Falanca tarihe kadar alacağını ödemezsem bu mal senin olsun." Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sadedinde olduğumuz beyanlarıyla, bu usûlün haram olduğunu, câiz olmadığını belirtmiştir. Öyle ise, mal sâhibi, vâdesi içinde borcunu ödeyemeyip, vâde dolduktan sonra ödeyecek olsa malına yine de sâhip olabilecektir. İmam Şâfiî (rahimehullah) der ki: "Hadisin mânası şudur: "Râhin, borcunu ödemekten vazgeçse bile mürtehin o mala sâhip olamaz." Yani, merhûn satılır, mürtehin hakkını alır, ziyadesini sâhibine (râhine) iâde eder.[5]

-3- وعن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]اشْتَرَى رَسولُ اللّهِ # مِنْ يَهُودِىٍّ طَعَاماً بِنَسِيئَةٍ وَأعْطَاهُ دِرْعاً لَهُ رَهْناً[. أخرجه الشيخان والنسائى .

3. (2001)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir yahudîden, veresiye yiyecek satın aldı. Rehin olarak zırhını verdi." [Buhârî, Rehn 2, 5, Büyû 14, 33, 88, Silm 5, 6, İstikraz 1, Cihâd 89, Megâzi 85;

Müslim, Musâkât 124, (1603); Nesâî, Büyû 58, 87, (7, 288, 303).][6]

AÇIKLAMA:

1- Muhtelif rivâyetlerde, Resûlullah'ın bir yahudîden arpa satın alarak, borcuna mukabil Zâtu'l-Fudûl nâmındaki demirden mâmul zırhını rehin bıraktığı belirtilmiştir. Hadisin, Buhârî'nin Kitabu'l Büyû'daki bir vechinde ailesi için arpa satın aldığı bir yahudîye borcuna mukabil zırhını Medine'de rehin bıraktığı tasrîh edilir. Başka rivâyetlerde bu yahudînin Evs Kabîlesinin halîfi (müttefik) bulunan Benî Zafer'den Ebü'ş-Şahm adında biri olduğu belirtilir. Bu arpa, bir rivayete göre otuz sâ', bir rivâyete göre de yirmi sâ' miktârındadır. İbnu Hacer "yirmi-otuz sa' arasında bir miktarda olmalı" der. Bazı rivâyetler bu arpanın, yekün bir dinar değerinde olduğunu belirtmiştir.
Bazı rivâyetler, bu borcu ödeyemeden Resûlullah'ın vefat ettiğini, bilâhare Hz. Ebû Bekr'in parayı ödeyerek zırhı rehinden kurtardığını ve Hz. Ali'ye teslim ettiğini belirtir. Ancak, ölmezden önce borcu ödeyip zırhı geri aldığı rivâyet edilmiştir. Bu rivâyet zayıftır.
2-Bazı âlimler, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın evinde fazla yiyecek maddesinin bulunmadığına dair rivâyetleri gözönüne alarak, bunu ailesi için değil, misâfirler için almış olabileceğini söylemiştir.
3-Zengin Müslümanlar varken, yahudîden arpa alması da bazı yorumlara sebep olmuştur: "Ashâb para kabûl etmekten çekinebilirdi, Resûlullah minnet altında kalmak istememiştir", "Ehl-i Kitap'la alışveriş yapılabileceğini göstermek istemiştir"; "Ashab arasında arpa satacak zengin olmayabilir de " vs.[7]

4-HADİSTEN ÇIKARILAN BAZI HÜKÜMLER

* Kâfirle alışveriş muâmelesi, temizliğinde emin olunan mallarda câizdir. Bu meselede onların küfürlerine, kendi aralarındaki gayr-ı meşrû muâmelelerine îtibar olunmaz.
* Malının çoğunluğu haram olan kimse ile de ticârî muâmele câizdir.
* Kâfire silah satılabilir, kiralanabilir, rehin olarak verilebilir, yeter ki harbî olmasın. Bazı âlimler, "Harb mahalli bile olsa, yiyecek sıkıntısı varsa silah satılamaz ise de rehin verilebilir, çünkü âile nafakası farzdır, fakat düşmana harp silah ve âletleri satılmaz" demiştir.
* Ehl-i zimmenin emlâki ellerinde kalabilir.

* Veresiye alışveriş câizdir.
* Harp silahı olan zırh ve diğer mühimmat şahsî eşya olarak bulundurulabilir, bu tevekküle mâni değildir.
* Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) devrinin gıdası çoğunluk itibariyle arpadır.
* Merhûnun kıymeti hususunda (ihtilâf olursa) yeminle birlikte mürtehinin sözü esastır.
* Resûlullah'ın zühdü ve dünya karşısındaki tevâzusu gözükmektedir. Zırhını rehin verecek kadar para biriktirmeme husûsunda titiz davranmıştır. Halbuki dileseydi malmülk sâhibi olabilirdi.
* Resûlullah'ın hayat sıkıntısı, sabrı ve aza kanaati, keza zevcelerinin de aynı sıkıntılara katlanma fazîletleri, rivâyetten anlaşılmaktadır.[8]

---

[1] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/299.
[2] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/300.
[3] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/300-302.
[4] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/303.
[5] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/303.
[6] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/303.
[7] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/303-304.
[8] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/304.

RIFK BÖLÜMÜ

UMUMÎ AÇIKLAMA:

Rıfk, kelime olarak mülâyemet, letâfet, yumuşaklık, tatlılık mânalarına gelir, sertlik ve kabalığın zıddıdır.
İslâm ahlâkında gerek insanlara ve gerekse hayvanlara karşı muâmelede en mühim prensiplerden biri rıfk'dır. Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm)'in Kur'ân-ı Kerîm'de yer verilen mümtaz ahlaklarından biridir (Âl-i İmrân 156). Bu mevzuda çok sayıda rivâyet mevcuttur. İslâm ulemâsının da rıfkın ehemmiyetini ifâde eden açıklamaları, rıfkla ilgili menkîbeleri vardır. Bu bölümde müellifimiz sadece dört hadis kaydetmiştir. Biz mevzuun ehemmiyetine binaen, bahsin sonunda Resûlullâh'ın sünnetinde rıfkla ilgili bir açıklamayı kaydedeceğiz.[1]

-1- عن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]قال رسول اللّه #: إنَّ الرِّفْقَ مَا كَانَ في شَىْءٍ إَّ زَانَهُ. وَ نُزِعَ مِنْ شَىْءٍ إَّ شَانَهُ[. أخرجه مسلم وأبو داود .

1. (1995)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm) buyurdular ki: "Rıfk bir şeye girdimi onu mutlaka tezyîn eder, bir şeyden de çıkarıldı mı onu mutlaka çirkin kılar." [Müslim, Birr 78, (2594); Ebû Dâvud, Cihâd 1, (2578), Edeb 11 (4808).][2]

AÇIKLAMA:

Ebû Dâvud'un bir rivâyetine göre Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm) bu sözü, henüz binmeye alıştırılmamış bir deveyi, Hz. Âişe'ye binip kıra gitmesi için verdiği zaman söylemiştir. Deve henüz binilmeye alışmadığı için bir kısım huysuzluklar, aksilikler yapabilecektir. Resûlullah devenin o hallerine karşı en iyi muamelenin rıfkla, tatlılıkla mukabele etmek olduğunu belirtme sadedinde: "Ey Âişe! Buna rıfkla muamele et, zira rıfk nereye girse onu zinetli kılar

(güzelleştirir), nereden de çıkarılırsa onu kusurlu kılar" buyurur.[3]

-2- وفي رواية قالت:]رَكِبْتُ بَعِيراً فِيهِ صُعُوبَةٌ فَجَعَلْتُ أَرْدُدْهُ فقَالَ #: عَلَيْكِ بِالرِّفْقِ[. »الشَّيْنُ« العيب. وهو ضد الزين.

2. (1996)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) bir başka rivâyette şunu söyler: "Kendisinde dikbaşlılık olan bir deveye bindim. (Hırçınlık etmeye başlayınca ilerigeri sürmeye başladım. Bunun üzerine Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm): "Rıfkla, tatlılıkla davran! diye müdâhale etti..." [Müslim, Birr 79, (2594).][4]

AÇIKLAMA:

Hırçın ve dik başlı deve ile ilgili olan önceki rivâyetle bu rivâyet aynı hâdiseye de temas etmiş olabilir, farklı hâdiselere de. Her ikisinde de huysuz deveye (ve dolayısıyla huysuz hayvanlara) karşı takip edilecek terbiyevî tavrın tatlılık olacağını, rıfk olacağını takrir etmektedir. Bunda ısrarın gayesi, böyle durumlarda insanlarda tabiî bir insiyak olarak, bağırıp çağırma ve hatta dayakta ifâdesini bulan sertlik ve kabalığın fayda değil, zarar getireceğine irşaddır.[5]

-3- وعن جرير رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قال رسولُ اللّه #: مَنْ يُحْرَمِ الرِفْقَ يُحْرَمِ الخَيْرَ كُلَّهُ[. أخرجه مسلم وأبو داود .

3. (1997)- Cerîr (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm) buyurdular ki: "Bir kimse yumuşak davranmaktan mahrum ise hayrın tamamından mahrumdur." [Müslim, Birr 75, (2592).][6]

AÇIKLAMA:

Âlimlerimiz bu hadislere dayanarak, rıfk'ın her hayrın başı ve sebebi olduğunu söylemiştir. Bir başka hadiste Allah'ın refik olduğu, rıfka mukabil verdiğini başka bir sebeple vermediğini ifade eder: إِنَّ اللّهَ رَفِيقٌ يُحِبُّ الرِّفْقَ

وَيُعْطِى عَلى الرِّفْقِ مَاَ يُعْطِى عَلى الَعُنْفِ وَمَا َ يُعْطِى عَلى مَا سِوَاهُ

"Allah refik (rıfk sâhibi)dir, rıfkı sever ve rıfka mukabil verdiğini başka hiçbir şeyle vermez." Burada geçen refîk ismi, Allah'a isim veya sıfat olarak Kur'an'da gelmez, mütevâtir de değildir. Haber-i vâhidle sâbittir. Bazı âlimler haber-i vâhidle sâbit olan bir isimle Cenâb-ı Hakk' ın izafetsiz tesmiye edilemeyeceğini söylemiştir. Eş'arîlerden bâzıları câiz görmüştür "Çünkü haber-i vâhidle amel câizdir, bu da bir nevi hadisle amel etmektir" demişlerdir.[7]

ـ4ـ وعن أبى موسى رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]كانَ النبىُّ # إذَا بَعَثَ أحَداً في بَعْضِ أمْرِهِ قال: بَشِّرُوا وَ تُنَفِّرُوا، وَيَسَّرُوا وَ تُعَسِّرُوا[. أخرجه أبو داود.

4. (1998)- Ebû Mûsa (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm) herhangi bir işi için bir adam gönderse şu tembihte bulunurdu: "Sevindirin, nefret ettirmeyin, kolaylaştırın, zorlaştırmayın." [Ebû Dâvud, Edep 20, (4835); Müslim, Cihâd 6, (1737).][8]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, Buhârî ve Müslim'de muhtelif tariklerden rivâyet edilmiştir. Diğer rivâyetlerin bir kısmında farklı ziyâdeler mevcuttur: "U-yumlu olun, ihtilâf etmeyin, teskin edin, nefret ettirmeyin" gibi.

2- Bu hadis, Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm)'ın cevâmiulkelîm denen özlü sözlerindendir. Sevindirin emriyle, Allah'ın fazlını, sevâbının büyüklüğünü, ihsânının bolluğunu, rahmetinin genişliğini, af ve mağfiretinin şümûlünü hatırlatmak emredilmiştir. Arapça'da tebşîr (müjdeleme) sevindiren bir haber getirilmesidir. Öyle ise "sevindirin" emriyle, Allah'ın ibâdetleri kabul edeceğini, ibâdetlere mukabil sevab vereceğini, günahlardan tevbe etmeye yardım edeceğini bildirmek, affını, mağfiretini çokca zikrederek insanları sevindirmek, müjdelemek emredilmiştir. Keza nefret ettirmeyin emriyle de: "İnsanları inzâr ederken, mübalağa ederek onları korkutmayın, öyle ki, onlar günahlarının

affedilemeyeceği düşüncesiyle Allah'ın rahmetinden ümidlerini kesmesinler" demektedir."
Zorlaştırmayın" emri, kendilerine terettüp edenden fazlasını veya daha iyisini almak veya kusurlarını araştırmak sûretiyle insanlara çıkarılacak zorluklardan yasaklanmış olmaktadır.
Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm)'ın bu tembihleri, bir işin görülmesi için gönderdiği memurlarına yaptığı düşünülecek olursa, halka hizmet sunan, insanlarla münâsebeti olan herkesin bu tembihte yer alan sevindirmenefret ettirme, kolaylaştırmazorlaştırmama prensiplerini kendisine peygamberinin bir emri olarak rehber etmesi gerekir.
Bu tembihlerin irşadda bulunanlara da rehber olması gerekir. Dînimizin üst üste hep emir ve nehiylerini bütün teferruâtıyla söyleyerek, İslâm'ı tatbik edilemez, yaşanamaz gösterip nefret verinceye kadar, mühimlerden, zarûrilerden başlayıp az az, teker teker söyleyerek, Allah'ın mağfiretini, cennetin güzelliklerini, nimetlerini hatırlatarak tebliğde bulunup dîni sevdirmesi gerekir. İslâm'a yeni girenlere, ibâdete alıştırılacak çocuklara hep bu minval üzere gitmeli, yavaş yavaş az az alıştırarak yol almak, güler yüz, tatlı söz ve mülâyemetle muamele etmek, sertlikten, kırıcılıktan kaçınmak gerekir.
Münâvî der ki: "İnsanların ülfet edip ısınacağı şeyleri söylemek sûretiyle onlara karşı kolaylık gösterin, çünkü insanlar öyle olan mev'izeleri kabul ederler. Aksi takdirde nefislerine ağır gelen şeyden nefret ederler. şurası bilinmeli ki ta'limde yani öğretme işlerinde kolaylaştırmak, taati kabûl etmeye sebep olur ve ibâdeti merğub (arzu edilen) kılar, netîcede öğrenmeyi de, amel etmeyi de kolaylaştırmış olur."
Kirmânî, "kolaylaştırın!" emrinden sonra "zorlaştırmayın!" neyhinin gelmesinde şu inceliğe dikkat çeker: "Aslında bir şeyi emredince zıddının da yasaklanması zımnen emredilmiş olur. Burada, kolaylaştırmak emrini te'kid için, bunda zımnen mevcut olan zorlaştırmamak emrini sarih olarak da söylemiştir. Bazıları da: "Burada maksad, zorlaştırmayı da ayrıca yasaklamaktır. Zîra, sadece kolaylığın emri ile yetinilseydi bir kere kolaylık gösterip birçok defalar zorluk çıkaranlar da hadisin emrine muvafık hareket etmiş olurdu, bunun önlenmesi için her ikisi de ayrı ayrı zikredilmiştir."
Münâvî der ki: "
Bu hadiste Mustafa (aleyhissalâtü vesselâm) dünyayı ilgilendiren meselelerde kolaylaştırmayı, âhireti ilgilendiren meselelerde va'adedilen husûsları en güzel şekilde, sürûrla haber vermek gerektiğini ifâde etmektedir. Tâ ki, Resûlullah'ın her iki dünyada da rahmeten li'l-âlemin (âlemlere rahmet) olduğu anlaşılsın.

Hadiste Allah'ın rahmetini zikrederek kolaylaştırma sırasında, korkutucu şeyleri zikrederek nefret ettirmekten, yani tebşîre nefret ettirici şeyleri ilâve etmekten nehiy vardır. Hadis ayrıca, yeni müslüman olanları, -onlara karşı şiddetli davranmayı terkederek, en kolay olandan başlayarak, Allah hakkında hüsnü zannı telkin ederek- kazanmak da emredilmektedir. Ancak vaaz ve nasihatının tamamını ümit üzerine de bina etmemelidir. Korkuyu da katmalıdır, korku ve ümidi sağ ve sol eller gibi yan yana, ilim ve ameli de bir kuşun iki kanadı gibi berâber zikretmelidir."

Bu hadisin, zamanımızda temelde İslâm'a karşı olan sû-i niyet sahiplerinin telkiniyle birçok safdiller tarafından, İslâm'ın ruhuna uygun olmayan bir te'vile büründürüldüğüne şâhid olmaktayız. Böyleleri: "Allah korkulacak bir şey değildir, ben Allah'ı severim, O'ndan korkmam. Peygamberimiz de müjdeleyin, korkutmayın" dememiş midir?.. vs." demektedir. Bu çeşit sözler demegoji ve mugâlatadan başka bir şey değildir.

Hadisin, hedefinden saptırılmaması için, İslâm ulemâsının yorumu esastır, kâili ve kaynağı belli olmayan sözlere îtibar edilmemelidir. Bu bâbta, yukarıda kaydettiğimiz cümle esastır: Korku ve ümid sağ ve sol eller gibi yan yana işlenmelidir, ilim ve amel bir kuşun iki kanadı gibi tutulmalıdır. Rabbimiz şöyle emrediyor: يَا اَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ حَقَّ تُقَاتِهِ وَ تَمُوتُنَّ اِلَّا وَاَنْتُمْ مُسْلِمُونَ

"Ey iman edenler!: Allah'tan sakınılması gerektiği gibi sakının. Sizler ancak müslümanlar olarak can verin" (Âl-i İmrân 102).[9]

HZ. PEYGAMBER'İN SÜNNETİNDE RIFK VE MÜLAYEMET

Rıfkın İslâm'daki ehemmiyetini belirtmek maksadıyla hadiste gelmiş olan kolaylaştırmak ve nefret ettirmemek emirlerini nasıl anlamamız gerektiği hususunda Hz. Peygamber'den fiilî bâzı örnekler görmüş olacağız:

Beşerî münâsebetlerin iyi bir istikâmette gelişmesinde mülâyemet ve tatlılık dinimizde baş köşeyi işgal eder. "Tatlı dil yılanı deliğinden çıkarır" atasözümüz bu prensibin milletimizce ne kadar benimsenmiş ve takdir edilmiş olduğunu gösterir. Âyet-i Kerîme'de: "(Ey Peygamber) Sen Allah'tan bir rahmet (ve lütuf olarak) onlara yumuşak davrandın. Eğer (bilfarz) kaba, katı yürekli olsaydın, onlar, etrafından muhakkak dağılıp gitmişlerdi bile. Artık onları bağışla (Allah'tan da günahlarının affını iste..." (Âl-i İmrân 156) denmiş olması, Hz.

Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm)'in başarısında affın, mülâyemet ve hoşgörünün ehemmiyetini ifâde etmektedir.
Hz. Peygamber'in hayatı bize nümune-i imtisâl olması gereken pek çok af ve müsâmaha örnekleriyle doludur. Bunlardan bir tânesini Beyhakî'den okuyoruz: Rivâyet aynen şöyle: "Ebû Mahzûra anlatıyor: Biz oniki kişilik bir grup hâlinde Huneyn yolunda Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm)'in grubuna rastladık ve onlara dahil olduk... Namaz zamanı gelince, müezzin, kafilesine ezân okumaya başladı. O okudukça biz de onun sözlerini alay makamında tekrarlayıp onunla eğleniyorduk. (Bu işte elebaşı bendim.) Peyamber (aleyhissalâtü vesselâm) sesimizi duymuştu. Bizi çağırdı ve "Kulağıma gelen ses kimin sesi?" diye sordu. Kimse cevap vermeyince hepimizi ayrı ayrı dinleyerek imtihandan geçirdi. En sonunda benim olduğumu ortaya çıkardı. Öbürlerine gitmeleri için işâret ettikten sonra bana dönerek: "Haydi ezan oku" dedi. Ben (hicâbımdan başım eğik olarak) ayağa kalktım. Fakat bu kalkış boşa idi. Çünkü ezanı bilmiyordum. (Bir anda içim kin ve nefretle doldu.) O anda benim yanımda dünyanın en fena insanı Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm), en kötü şeyi de bana teklif etmekte olduğu şey (ezân)di. (Sükûtum üzerine) Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtü vesselâm) ezanın sözlerini ve okunuş şeklini kelime kelime, cümle cümle bana öğretti. Sonra da elime içinde para olan bir kese sıkıştırdı ve eliyle alnımı, yüzümü, göğsümü okşayarak, "Bârekallâh" (Allah seni mübârek kılsın" dedi. "Yâ Resûlullah, Mekke'de ezan okumama müsâade et" dedim. "Ettim" buyurdu. Artık (içimdeki bütün kötü düşünceler) gitmiş, yerini hududsuz bir aşk ve sevgi doldurmuştu."
Böylece Peygamberimiz (aleyhissalâtü vesselâm) saygısız bir müstehzîden ezân-ı Muhammedî'nin okunuştaki tarz-ı Muhammedîsini istikbâlin müezzinlerine öğretecek baş üstâd yapmıştı. Muhâtabı böylesine bir fethe mâruz kılan tek şey, şüphesiz Hz. Peygamber'in ona davranışındaki mülâyemetti.
Gerçek müslümanlığın, Hz. Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm)'in beşerî münâsebetlerde bize mirâs bıraktığı sünnetine uymakla tahakkuk edeceği kanaatindeyiz. Bu noksan olduğu müddetce Allah'a karşı olan vazîfelerimizde ne kadar titiz olursak olalım İslâm'ın vâadettiği kemâl ve terakkîye kavuşamayız. [10]

Mülâyemetin Şümûlü:
Aslında müsamahakâr davranış, sâdece müslümanlara karşı göstermemiz gereken bir vazîfe, bir vecibe değil, her müslümanın, her tebliğcinin, kâfir, müslim, herkese karşı davranışlarında benimseyip tâkip etmesi gereken bir prensiptir. Cenâb-ı Hakk, Hz. Resûl (aleyhissalâtü vesselâm)'e şu emri verir: "Mü'min kullarıma söyle ki en güzel (söz) ne ise, onu söylesinler. Çünkü şeytan

aralarına fesad sokar." Burada ifâde edilen mâna başka yerlerde de te'yid edilir. Bunlardan Firavun'la ilgili olanı çok daha dikkat çekicidir:
Firavun'a karşı tebliğ yapmak üzere vazifelendirilen Hz. Mûsa ve Hz. Hârun'a Cenâb-ı Hakk'ın mülâyemetle dâvette bulunmalarını emrettiği belirtilir. Mezkûr emir şöyle: "Varın da ona yumuşak söz söyleyin, olur ki nasihat dinler, yâhut korkar" (Tâhâ 44). Âyet-i Kerîmenin amelî te'sirini daha iyi kavramada Aliyyü'l-Kâri'nin kaydettiği şu fıkra, bize yardımcı olabilir: "Halife Me'mun'dan rivâyet edildiğine göre, kendisine vaaz ve nasihat eden bir vâiz, konuşması sırasında sert bir dille terhib ve tergibde bulunur. Halife, vâize dönerek: "Be adam, mülâyim ol, görmez misin Allah, senden daha hayırlı olan (yani Hz. Mûsâ ve Hârun'u), benden daha hayırsız olana (yani Firavun'a) gönderdi de mülâyim olmasını emretti ve: "Varın da ona yumuşak söz seyleyin, olur ki nasihat dinler, yâhut da korkar dedi" der."
Firavun gibi uluhiyetini îlân ederek küfrün zirvesinde yer alan birisine bile hitapta "yumuşak sözlü" olmak emredilirse, ne kadar kusurlu da olsa müslümanlara karşı nasıl davranmak gerekeceği kendiliğinden anlaşılır. Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm)'ın müslümanlar karşısındaki durumunu Kur'ân-ı Kerîm şöyle ifâde eder: Andolsun, size içinizden bir peygamber geldi ki, zahmet çekmeniz onu incitir ve üzer. Size çok düşkündür. Mü'minlere çok merhametlidir, onlara hayır diler" (Tevbe 128). Ashâb (radıyallâhu anhüm ecmaîn) hakkında gelmiş olan: "O'nun maiyetinde bulunanlar da kâfirlere karşı çetin (ve metin), kendi aralarında merhametlidirler" (Fetih 29) âyeti de nazar-ı itibâre alınacak olursa İslâm ümmetinin birbirleriyle münsebetlerinde prensip edinmeleri gereken mühim bir esas ortaya çıkmaktadır: "Merhametli, müşfik ve tatlı olmak."
Siyer kitapları, Hz. Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm)'in ümmetine karşı taşıdığı şefkat, merhamet ve düşkünlüğünün sayısız misâlleriyle doludur. Burada belirtmemiz gerekiyor ki, bu şefkat sadece iyilere değil, kötülere karşı da câridir. Bir rivâyette: "Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm)'ın en şerir kimseye (şerrü'lkavm) karşı güler yüz ve tatlı sözle muâmele ederek onu böylece kazanırdı" denmektedir. Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm)'ın bu davranışı Amr İbnu'l-Âs'ın üzerinde öyle bir tesir husule getirir ki kendisinin Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm) tarafından en çok sevilen kimse olduğunu zanneder. "Allah elçisi (aleyhissalâtü vesselâm) bana yüzü ve sözü ile öyle iltifatta bulunuyor ki, ben kendimi insanların en hayırlısı (hayru'lkavm) zannettim de: "Ey Allah'ın Resûlü, ben mi yoksa Ebû Bekir mi daha hayırlı" diye sordum" der. Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm)'ın bir kısım yakın arkadaşlarına karşı bu çeşit

iltifatları çoktur, ibret almamız ve örnek edinmemiz gereken mühim sünnetlerden biridir.
Sevmediği kimselere bile mültefit ve gönül alıcı davranmak, Resûlullah'ın yüce ahlâkına dâhil meşhur prensiplerden biri idi. Bu husûsu Hz. Âişe'nin şu rivâyeti te'yîd etmektedir. "Bir gün, bir adam Resûlullah'ın yanına girmek için izin istedi. (O'nun ismi zikredilince) Aleyhissalâtu vesselâm: "Aşiretinin ne kötü adamı" dedi. Sonra da: "Müsaade edin girsin!" buyurdu. Adam huzuruna girince, ona yumuşak bir üslubla konuştu. (Adam gidince): "Ey Allah'ın Resûlü, ona mülayim bir dille konuştun, halbuki, daha önce hakkında söylediğini söylemiştin" dedim. Bana: "Kıyâmet günü, Allah indinde, makamca insanların en kötüsü, dil ve davranışlarının kabalığından kaçınarak insanların terkettiği kimsedir" buyurdu."[11]

---

[1] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/292.
[2] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/292.
[3] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/292.
[4] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/293.
[5] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/293.
[6] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/293.
[7] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/293.
[8] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/294.
[9] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/294-295.
[10] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/296-297.
[11] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/287-298.

RİYA BÖLÜMÜ

UMUMÎ AÇIKLAMA

Riya, lügat olarak görmek mânasına gelen ru'yet kökünden gelir. "Hakikatte olmadığı halde iyi görünmek" mânasınadır. Dilimizdeki en yakın karşılığı gösteriştir. Dînî bir tabir olarak ibâdetlerde ve diğer amellerde samimiyetten uzaklığı ve ihlassızlığı ifade eder. Bir başka ifade ile, bir Müslüman ibâdetlerini Allah rızası için yapmakla mükelleftir. Sadaka, zekat, yardım, güler yüz, tatlı söz gibi her çeşit hayırlı amelleri de Allah rızası için yapmalıdır. Amelde Allah rızasını arama keyfiyetine ihlas denir. İhlasın zıddı riyadır. Yani, her çeşit ibâdet ve dînin teşvîk ettiği diğer hayırlı amellerde Allah rızasını değil, dünyevî bir maksad gütmek, insanların rızasını aramak riyadır. Gazâlî, daha vecîz olarak: "Riya, iyi görünerek insanların kalbinde yer almak istemektir" diye târif eder. Gazâlî bir başka tarifinde, riyâ'yı sadece ibâdetlerdeki gösterişe tahsis ederek: "Allah'a yaptığı ibâdet ile kulları kastetmektir" diye tarif eder. Ancak hadislerde herçeşit ameldeki ihlassızlık, riya ile ifade edilmiştir. Mamafih Gazâlî de beş şeyle riya yapıldığını belirterek, teker teker açıklar. Bu beş şey: Beden, elbise, söz, amel, arkadaş çokluğu'dur.
İhlâsa ehemmiyet veren İslâm nazarında riya, bir nevî şirktir. Çünkü hayırlı ameller Allah için yapılacakken dünyevî bir menfaat için yapılınca, o menfaat Allah yerine konmuş olmaktadır. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şirkin bu çeşidine şirk-i hafî demiştir, yani gizli şirk. Hadiste: اِنَّ اَدْنَى الرِّيَاءِ شِرْكٌ "Riyanın en azı da şirktir" buyurulmuştur. Bir başka hadis de şöyledir: "Kıyamet günü riyâkar adama: "Ey fâcir, ey gaddâr, nefsine gadreden, ey gösterişci mürâî, amelin mahvoldu, mükâafatın kayboldu. Amelini kime gösteriş için yaptınsa, git ondan mükâfâtını al!" denir." Resûlullah'ın riyaya karşı uyarısı çoktur. Bunlardan biri de şöyle: Ümmetimin şirke düşmesinden korkuyorum. Gerçi onlar puta tapacak değiller; güneşe, aya, taşa da tapacak değiller. Fakat amellerinde riyâkarlık yaparlar, Allah için işlemezler."
Resûlullah'ın riya ile ilgili bazı hadislerine geçmeden önce, Gazâlî Hazretleri'nin riyanın dereceleri ile alâkalı açıklamasını da kaydetmede fayda görüyoruz: Ona göre riya'nın çeşitli dereceleri vardır. Bazısı bazısından daha ağırdır:
Birinci Derece: En ağır olanıdır. Riya ile yaptığı ibâdette hiç sevap niyeti yoktur.

İcabında insanların yanında abdestsiz bile namaz kıldığı halde, yalnız kaldığı zaman hiç kılmayan gibi. Bu namaz sırf insanlara gösteriş içindir, hiçbir hayrı yoktur.
İkinci Derece: İbâdeti gösteriş için yapar, fakat Allah'ın rızasını da niyet eder. Ancak bu niyet zayıftır, yalnızlıkta bu ibâdeti yapmayacaktı. Sevâba niyet etmese de gösteriş için bunu yapacaktır.
Üçüncü Derece: Gösteriş ve sevap tarafları müsâvî olmaktır. Eğer riyânın yanında bir de sevap veya sevabın yanında bir de riya niyeti olmasa bu ameli yapmayacaktı. İkisinin müsâvî olarak bulunmasıyla bu ameli yapmıştır. Bu amelinden zarar görmese de fayda da görmez, başa baş kurtarır.
Dördüncü Derece: İbâdetini, insanların duymuş olmasından dolayı daha da gayrete gelip takviye etmesi, artırmasıdır. Böyle birisi, kimse duymasa da ibâdetini yapacaktır. Böyle birisi sırf riya maksadıyla yapmadığı için ibâdetinden fayda görebilir.[1]

-1- عن شُفَيٍّ ا‘صْبَحِى عن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قال رسولُ اللّهِ #: أوَّلُ مَنْ يُدْعَى بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ رَجُلٌ جَمَعَ الْقُرآنَ، وَرَجُلٌ قُتِلَ فِي سَبِيلِ اللّهِ، وَرَجُلٌ كَثِيرُ المَالِ. فَيَقُولُ اللّهُ تَعالى لِلْقَارِئ: ألَمْ أُعَلِّمْكَ مَا أنْزَلْتُ عَلي رَسُولِي؟ فَيَقُولُ: بَلَى يَا رَبِّ. قالَ: فَمَا عَمِلْتَ فِيمَا عَلِمْتَ؟ فَيَقُولُ: كُنْتُ أقُومُ بِهِ آنَاءَ اللَّيْلِ وَأنَاءَ النَّهَارِ. فَيَقُولُ اللّهُ تعالى لهُ: كَذَبْتَ. وَتَقُولُ لَهُ المَئِكَةُ: كَذَبْتَ. وَيَقُولُ لهُ اللّهُ تَعالى: بَلْ أرَدْتَ أنْ يُقَالَ فَنٌ قَارِئٌ، وَقَد قِيلَ ذلِكَ. وَيُؤْتى بِصَاحِبِ المَالِ؟ فَيَقُولُ اللّهُ تَعالى: ألَمْ أُوَسِّعْ عَلَيْكَ حَتَّى لَمْ أدَعْكَ تَحْتَاجُ إلي أحَدٍ؟ فيَقُولُ: بَلَى يَا رَبِّ. فَيَقُولُ: فَمَاذَا عَمِلْتَ فِيمَا آتَيْتُكَ؟ فَيَقُولُ: كُنْتُ أصِلُ الرَّحِمَ وَأتَصَدَّقُ. فَيَقُولُ اللّهُ تَعالي لَهُ: كَذَبْتَ؛ وَتَقُولُ لَهُ المَئِكَةُ: كَذَبْتَ؛ وَيَقُولُ لَهُ اللّهُ تَعالى: بَلْ أرَدْتَ أنْ يُقَالَ فَنٌ جَوَادٌ، وَقَدْ قِيلَ ذلِكَ. ثُمَّ يُؤْتَى بِالَّذِى قُتِلَ في سَبِيلِ اللّهِ. فَيَقُولُ لَهُ اللّهُ تَعالى: فِيمَا ذَا

قَتِلْتَ، فَيَقُولَ: أمِرْتُ بِالْجِهَادِ في سَبِيلِكَ فقَاتَلْتُ حَتّى قَتِلْتُ. فَيَقُولَ اللّهُ تَعالى لَهُ: كَذَبْتَ. وَتَقُولُ لَهُ المَئِكَةُ: كَذَبْتَ. وَيَقُولُ لَهُ اللّهُ تَعالى: بَلْ أرَدْتَ أنْ يُقَالَ فَنٌ جَرِئٌ، وَقَدْ قِيلَ ذلِكَ. ثُمَّ ضَرَبَ رسولُ اللّهِ # عَلى رُكْبَةِ أبى هُرَيْرَةَ. فقالَ: يَا أبَا هُرَيْرَةَ أولئِكَ الثَّثَةُ أوَّلُ خَلْقِ اللّهِ تُسْعَرُ بِهِم النَّارُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، قال شُفَيٌّ: فأخْبَرْتُ مُعَاوِيَةَ بِهَذَا الحَدِيثِ عَنْ أبِى هُرَيْرَةَ. فقَالَ: قَدْ فُعِلَ بِهؤَءِ هذا، فَكَيْفَ بِمَنْ بَقِىَ مِنَ النَّاسِ؟ ثُمَّ بَكَى مُعَاوِيَةُ بُكَاءً شَدِيداً حَتَّى ظَنَّ أنَّهُ هَالِكٌ. ثُمَّ أفَاقَ وَمَسَحَ عَنْ وَجْهِهِ وقَالَ: صَدَقَ اللّهُ وَرَسُولُهُ؛ مَنْ كانَ يُرِيدُ الحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا نُوَفِّ إلَيْهِمْ أعْمَالَهُمْ فِيهَا وَهُمْ فِيهَا َ يُبْخَسُونَ أولئِكَ الَّذِينَ لَيْسَ لَهُمْ في اŒخِرَةِ إَّ النَّارُ وَحَبِطَ مَا صَنَعُوا فِيهَا وَبَاطِلٌ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ[. أخرجه مسلم والترمذي واللفظ له والنسائى .

1. (2002)- Şüfeyyü'l-Esbâhî, Hz. Ebû Hüreyre'den naklediyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kıyamet günü ilk çağrılacaklar, Kur'ân-ı ezberleyen biri, Allah yolunda öldürülen biri ve bir de çok malı olan biridir. Allah Teâlâ Hazretleri Kur'ân okuyana:

"Ben Resûlüme inzal buyurduğum şeyi sana öğretmedim mi?" diye soracak. Adam:

"Evet yâ Rabbi!" diyecek.

"Bildiklerinle ne amelde bulundun?" diye Rabb Teâlâ tekrar soracak.Adam:

"Ben onu gündüz ve gece boyunca okurdum" diyecek. Allâhu Teâlâ Hazretleri:

"Yalan söylüyorsun!" diyecek. Melekler de ona:

"Yalan söylüyorsun!" diye çıkışacaklar. Allahu Teâlâ Hazretleri ona:

"Bilakis sen, "Falanca Kur'an okuyor" densin diye okudun ve bu da söylendi" der.

Sonra, mal sahibi getirilir. Allah Teâlâ Hazretleri:

"Ben sana bolca mal vermedim mi? Hatta o kadar bol verdim ki, kimseye muhtaç olmadın?" der. Zengin adam, "Evet yâ Rabbi" der.

"Sana verdiğimle ne amelde bulundun?" diye Rabb Teâlâ sorar. Adam:
"Sıla-i rahimde bulunur ve tasadduk ederdim" der. Allâhu Teâlâ Hazretleri:"
Bilakis sen: "Falanca cömerttir" desinler diye bunu yaptın ve bu da denildi" der.
Sonra Allah yolunda öldürülen getirilir. Allah Teâlâ Hazretleri:
"Niçin öldürüldün?" diye sorar. Adam:
"Senin yolunda cihadla emrolundum. Ben de öldürülünceye kadar savaştım" der. Hakk Teâlâ ona:
"Yalan söylüyorsun!" der. Ona melekler de:"Yalan söylüyorsun!" diye çıkışırlar. Allah Teâlâ Hazretleri ona tekrar:
"Bilakis sen: "Falanca cesurdur" desinler diye düşündün ve bu da söylendi" buyurur. Sonra (Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Ebû Hüreyre'nin dizine vurup):
"Ey Ebû Hüreyre! Bu üç kimse, Kıyamet günü, cehennemin, aleyhlerinde kabaracağı Allah'ın ilk üç mahlûkudur!" dedi.
"Şüfey der ki: "Ben Ebû Hüreyre'den aldığım bu hadisi, Hz. Muâviye'ye haber verdim. Bunun üzerine: "Böylelerine bu muâmele yapılırsa, insanların geri kalanlarına neler yapılır?" dedi ve Hz. Muâviye şiddetli bir ağlayışla ağlamaya başladı, öyle ki helak olacağını zannettim. Derken bir müddet sonra kendine geldi, yüzündeki (gözyaşlarını) sildi. Ve şunları söyledi:
"Allah ve Onun Resûlü doğru söylediler: "Dünya hayatını ve onun zinetini isteyenlere, orada işlediklerinin karşılığını tastamam veririz. Onlar orada bir eksikliğe de uğratılmazlar. İşte âhirette onlara ateşten başka bir şey yoktur. İşledikleri şeyler orada boşa gitmiştir. Zâten yapmakta oldukları da bâtıldır" (Hûd 15-16). [Müslim, İmâret 152, (1905); Tirmizî, Zühd 48, (2383); Nesâî, Cihâd 22, (6, 23, 24).][2]

-2- وعن كعب بن مالك رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]سَمِعْتُ النَّبىَّ # يَقُولُ: مَنْ طَلَبَ الْعِلْمَ لِيُجَارِىَ بِهِ الْعُلَمَاءَ وَيُمَارِىَ بِهِ السُّفَهَاءَ وَيَصْرِفَ بِهِ وَجُوهَ النَّاسِ إلَيْهِ أدْخَلَهُ اللّهُ النَّارَ[. أخرجه الترمذي .
»المُمَارَاةُ« المجادلة والمناظرة.»وَالمُجَارَاةُ« أن يجرى مع قوم في شئ ويفعلَ مثل فعلهم .

2. (2003)- Ka'b İbnu Mâlik (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah

(aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle söylediğini işittim: "Kim âlim geçinmek, sefihlerle münâzara yapmak ve halkın dikkatlerini kendine çekmek gibi maksadlarla ilim öğrenirse Allah o kimseyi cehenneme atar." [Tirmizî, İlm 6, (2656).][3]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) burada dünyevî bir maksadla ilim taleb etmeyi yasaklamaktadır. Nitekim Tirmizî, bu hadisi "İlmiyle dünyayı taleb edenin durumu" adını taşıyan bir bâbta kaydeder."

Dînimiz, sâdece ibâdet ve diğer hayır amellerimizde ihlas emretmez, ilimde de ihlâs emreder. Yani ilim Allah rızası için taleb edilmelidir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a ilk gelen "Oku" emrinin "Yaratan Rabbinin adıyla oku!" şeklinde gelmesi, okumanın, ilmin behemahal Allah'ın ismiyle, yani O'nun rızası için yapılması gereğine ilk irşaddır.

Allah'ın rızası düşünülmeden yapılan her iş çirkindir, bir de rızaya ters düşen olursa çok daha çirkin, çok daha zararlı ve başkaları için de yıkımdır. İlmin, ilâhî rızaya uygun olmayan kullanılışından doğacak zararlar ise daha büyük, daha şümullü olabilir. Bu sebeple, ilim talebine büyük ehemmiyet veren dînimiz, bunun Allah rızası için olmasını ısrarla taleb etmiş, başka maksadlarla ilim taleb edenin, bu ilimle kurtuluşa, cennete değil, felâkete ve ebedî hüsrana uğrayacağını söylemiştir.

2-Bu hadiste ilim talebine, Allah rızası dışında başlıca hangi maksadların esas kılınabileceğine dikkat çekilmiştir.

1) Âlim geçinmek: Yani kendini göstermek ve dinletmek ve böylece dikkatleri üzerine çekmek, kendisine âlim dedirtmek için âlimlerle münazara, münakaşa yapmak, onların ilmî faaliyetlerine katılmak, bu maksadla ilim taleb etmek.

2) Sefihlerle münazara: Tefâhur, gurur, böbürlenme gibi nefsine yönelik gayelerle, sefih kelimesiyle ifâde edilen îmânı zayıf, ameli pek kıt, dinde lâübâli, aklen nâkıs kimselerle münakaşa, mücâdele etmek, bu maksadla ilim taleb etmek.

3) Halkın dikkatlerini kendine çekmek: Bundan maksad, mevkî, makam, para gibi herçeşit dünyalığı elde etmek, insanları kendine yöneltmek için ilim talebidir.

Resûllullah, bu niyetlerden biriyle ilim taleb etmenin kişiyi ateşe atacağını belirtmektedir. Sühreverdî, el-Avârif'te der ki: "Münakâşa ve onunla birlikte

bulunan diğer vasıflar ateşe girmeye sebeptir, zîra, nefisleri, o esnâda kahr ve galebe için ortaya çıkmıştır. Bu iki sıfat ise, şeytanlığa hastır." Hüccetu'l-İslâm der ki: "Hz. Muâz (radıyallâhu anh)'den rivâyete göre (ilmi Allah rızası için taleb etmeyen âlimleri yedi tabakaya ayırarak) şöyle demiştir:
* Ulemadan bazıları vardır, ilmini saklar, bu ilmin başkasında da olmasını sevmez. İşte böyleleri cehennemin en dibinde yer alacaktır.
* Bir kısmı var, ilmi içinde sultan gibidir, itiraz eden olsa küplere biner. Böyleleri cehennemin ikinci tabakasındadır.* Bir kısmı vardır, ilmini ve garib hadislerini şeref ve mal sâhiplerinin yanında söyler, böyleleri cehennemin üçüncü tabakasıdır.
* Bir kısmı vardır, kendini fetva vermeye adamıştır, doğruyanlış fetvalar verir. Böylesi, dördüncü tabakadadır.
* Bazıları vardır. Ehl-i kitap ağzıyla konuşur, bunlar beşinci tabakadadır.
* Bir kısmı vardır. İlmini halk arasında asâlet ve anılma vâsıtası kılar, bunlar altıncı tabakayı teşkil eder.
* Bir kısım âlim vardır, onları tekebbür ve kendini beğenme, helâke atar, bu gruptan biri va'zu nasîhat edecek olsa şiddet gösterir. Başkasını da burunsar (küçük görür), böylesi, ateşin yedinci mertebesindedir. Rivâyette gelmiştir: Öyle kul vardır ki, hakkında açılan medh ü senâ sancağı meşrikla mağrib arasında dalgalandığı halde Allah indinde bir sineğin kanadı kadar ağırlığı yoktur."[4]

-3- وعن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قال رسولُ اللّه # تَعَوَّذُوا بِاللّهِ مِنْ جُبِّ الحَزَنِ. فقَالُوا يَارسولَ اللّهِ: وَمَا جُبُّ الحَزَنِ؟ قالَ: وَادٍ في جَهَنَّمَ تَتَعَوَّذُ مِنْهُ جَهَنَّمُ كُلَّ يَوْم مِائَةَ مَرَّةٍ. قِيلَ يَا رسُولَ اللّهِ: وَمَنْ يَدْخُله؟ قال: الْقُرَّاءُ المُرَاءُونَ بِأعْمَالِهِمْ[. أخرجه الترمذي .

3. (2004)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir gün: "Hüzün kuyusundan Allah'a sığının!" buyurdular. Oradakiler:
"Ey Allah'ın Resûlü! Hüzün kuyusu da nedir?" diye sordular.
"O, dedi, cehennemde bir vâdidir; cehennem, o vâdiden her gün yüz kere Allah (c.c)'a sığınma taleb eder."

"Ey Allah'ın Resûlü! denildi, oraya kimler girecek?"
"Oraya dedi, amellerinde riya yapan kurrâlar girecektir!..." [Tirmizî, Zühd 48, (2384).][5]

AÇIKLAMA:

Karrâûn kelimesi, karrâ'nın cem'idir. Karrâ, kıraati güzel olan demektir. Kırâet, okuma demek ise de, Nihâye'nin açıkladığı üzere asıl itibariyle cem'etmek mânâsına gelir.
Kelime, hadislerde karrâ veya kurrâ her iki şekilde de gelmektedir. Kurrâ müfred olduğu gibi kâri'nin cem'i de olabilmektedir. Müfred olduğu takdirde cem'i kurrâûn'dur. Nâsik, müteabbid, yani dindar, çokca ibâdet yapan, günahlardan kaçınan mânasına gelir. Mütekarri de aynı mânada kullanılmaktadır.
Cehennemin bile Allah'tan günde yüz sefer sığınma taleb ettiği hüzün kuyusu, dindarlık kisvesi altına girerek dîni tahrib edenler için hazırlanmıştır. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir başka hadislerinde: اَكْثَرُ مُنَافِقِى اُمَّتِى قُرَّاءُهَا "Ümmetimin gerçek münâfıklarının çoğunluğu kurrâları arasındadır" buyurmuştur. İbnu'l-Esîr bu hadisi şöyle açıklar: "Yani, münâfıklar (halka tam bir güven vererek foyalarını gizlemek ve böylece ortaya attıkları yıkıcı fikir ve faaliyetleri esnasında haklarında doğabilecek şüphe ve) töhmeti ortadan kaldırmak için Kur'ân-ı Kerîm'i ezberlerler. Onlar Kur'ân'a bu yolla zarar vereceklerine inanırlar. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) devrinde münâfıklar bu vasıfta idiler."
NOT:Bu hadiste olsun, müteakip hadislerde olsun Resûlullah tarafından tehdîd edilen kurrâların, hâfızların, dindarların, samimiyetle Müslüman olmakla beraber zaman zaman beğenilmeyen davranışlara düşen günahkâr Müslümanlar olmaması gerektiği kanaatindeyiz. Bunlar dîni yıkmak üzere, kasd-ı mahsusla yetiştirilmiş gerçek münâfıklar olmalıdır. Bu bahsin sonuna yani 2009 numaralı hadisten sonra koyacağımız açıklayıcı kısımda, II. Abdülhamid Devri'nde Mr. John, adında bir İngilizin, İbrahim adıyla mahalle mektebinde hafız yetiştirilip, sonra devletin kilit noktasına yükseltilme hikayesini göreceğiz. Mr. John, binlerce örnekten sadece bir tanesi.
Müslümanlar düşmanlarını iyi tanımalıdırlar. Değilse, düşmanı tarafından boy hedefi yapılıp durmadan kötülenen samîmî dindarlara karşı, hata olarak değerlendirdiği bâzı davranışları sebebiyle, tavır alır, dil uzatırsa, kendisini

küffâr cephesine dâhil etmiş olur. Ancak: يَكُونُ فِى آخِرِ الزَّمَانِ عُبَّادٌ جُهَّالٌ وَقُرَّاءٌ فَسَقَةٌ "Ahir zamanda câhil âbidler, fâsık kurrâlar olacaktır" mânasında hadislerin çokluğu, samîmi dindarları dikkate dâvet etmeli, manen sıhhati husûsunda Kurtubî gibi büyüklere kanaat veren bu gibi rivâyetlerin tehditlerine mâsadak olmaktan korkmaya, titiz davranmaya sevketmelidir. Cehâlet, feraset noksanlığı gibi sebeplerle, samimîler de, hizbu'şşeytanın tuzağına düşerek kaş yaparken göz çıkarabilirler. Mekhûl (rahimehullah) bu çeşit hadislere dayanarak: "İnsanlar öyle zamana rastlayacaklar ki, âlimleri eşek cîfesinden berbat kokacaklar" demiştir.[6]

-4ـ وعن أبى هريرة وابن عمر رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قا:]قال رسول اللّه #: يَكُونُ في أخِرِ الزَّمَانِ رِجَالٌ يَخْتِلُونَ الدُّنْيَا بِالدِّينِ، يَلْبَسُونَ لِلنَّاسِ جُلُودَ الضَّأنِ مِنَ اللِّينِ، ألْسِنَتُهُمْ أحْلَى مِنَ الْعَسَلِ وَقُلُوبُهُمْ قُلُوبُ الذِّئَابِ. يَقُولُ اللّهُ تَعَالَى: أبِى تَغْتَرُّونَ أمْ عَلَىَّ تَجْتَرِؤونَ. فَبِى حَلَفْتُ ‘بْعَثَنَّ عَلى أولئِكَ مِنْهُمْ فِتْنَةً تَذَرُ الحَلِيمَ فِيهِمْ حَيْرَانَ[. أخرجه الترمذي.»الختل« الخدع.»وَا“جْتِرَاءُ« الجسارة على الشئ .

4. (2005)- Ebû Hüreyre ve İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ahir zamanda, dinle dünyayı taleb eden insanlar zuhur edecek. Bunlar, insanlar(a iyi görünüp, onları aldatmak) için öyle bir yumuşaklığa bürünürler ki koyun postu yanlarında kaba kalır. Diller de baldan daha tatlıdır. Ancak kalbleri kurtlarınkinden vahşidir. Cenâb-ı Hakk (bunlar için) şöyle diyecektir: "Beni aldatmaya mı çalışıyorsunuz, yoksa bana karşı cürete mi yelteniyorsunuz? Zât-ı Akdesime yemin olsun, bunlar üzerine, kendilerinden çıkacak öyle bir fitne göndereceğim ki, içlerinde halîm olanlar bile şaşkına dönecekler." [Tirmizî, Zühd 60, (2406, 2407).][7]

-5ـ وعن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قال رسولُ اللّه #:

يَقُولَ اللهَ تَعالى: أنَا أغْنَى الشّرَكَاء عَنِ الشَرْكِ. مَنْ عَمِلَ أشْرك مَعِى فيهِ غَيْرِى تَرَكْتُهُ وَشِرْكَهُ[. أخرجه مسلم .

5. (2006)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allahu Teâlâ Hazretleri diyor ki: "Ben ortakların şirkten en müstağnî olanıyım. Kim bir amel yapar, buna benden başkasını da ortak kılarsa, onu ortağıyla başbaşa bırakırım." [Müslim, Zühd 46, (2985).][8]

AÇIKLAMA:

Hadis-i Kudsî'de Cenâb-ı Hakk şunu söylüyor: "Benim hiçbir ortağa ihtiyacım yok. Kim amelini sâdece benim için yaparsa, o amel nazarımda makbûldür. Kim de ameline bir başka ortak koşarsa, yani bir başka mülahazayı da ameline dâhil ederse o ameli kabul etmem."
Burada kastedilen "bir başka ortak" riyâdır. Yaptığı işte insanları memnun etme düşüncesi, dünyevî bir menfaat elde etme duygusudur. Namazı, sırf Allah'ın emrini yerine getirerek rızasını kazanmak varken bir de spor yapmış olmayı veya müşterilerine güven telkin etmeyi düşünerek yapmak gibi. Bu ikinci düşünce, hadiste "şirk koşmak" veya "ortak" olarak ifade edilmiştir.[9]

-6- وعنه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]قال رسولُ اللهِ #: تَجِدُونَ مِنْ شَرِّ النَّاسِ عِنْدَ اللهِ تَعالى يَوْمَ الْقِيَامَةِ ذَا الْوَجْهَيْنِ الَّذِى يَأتِى هؤُءِ بِوَجْهٍ وَهؤُءِ بِوَجْهٍ[. أخرجه الستة إ النسائى .

6. (2007)- Yine Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh)'den bir rivâyete göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurmuştur: "Kıyamet gününde, Allah nazarında en kötü olanlardan bir kısmını da iki yüzlülerin teşkil ettiğini göreceksiniz. Bunlar bazılarına bir yüzle, diğer bazılarına da başka bir yüzle giden insanlardır." [Buhârî, Edeb 52; Müslim, Fedâil 199, (2526); Muvatta, Kelâm 21, (2, 991); Tirmizî, Birr 78, (2026); Ebû Dâvud, Edeb 39, (4872).][10]

-7- وعن عَمَّار بن ياسر رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قال رسولُ اللّه #: مَنْ كانَ لَهُ وَجْهَانِ في الدُّنْيَا كَانَ لَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ لِسَانَانِ مِنْ نَارٍ[. أخرجه أبو داود .

7. (2008)- Ammâr İbnu Yâsîr (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kimin dünyada iki yüzü varsa kıyâmet günü, ateşten iki dili olacaktır." [Ebû Dâvud, Edeb 39, (4873).][11]

AÇIKLAMA:

Son iki hadiste iki yüzlülük kınanmakta ve reddedilmektedir. Nevevî'ye göre: "İki yüzlü, her tâifeye onları memnun edecek tarzda gelip, kendisinin onlardan olduğunu ve muhaliflerine zıd olduğunu izhâr eden kimsedir. Bu kimsenin yaptığı, bir nifak ve hâlis yalandan ibarettir. Her iki grubun da sırrına muttalî olmak ister. Bu davranış haram kılınan bir müdâhenedir." Nevevî devamla der ki: "Eğer böyle yapmakla insanların aralarını düzeltmeyi kastetmişse bu güzeldir, takdîr edilen bir davranıştır." Bazıları da şöyle demiştir: "Bu iki davranış arasında bir fark vardır. Mezmûm (kötü) olanı, kişinin her taifeye uğrayınca amellerini onlara övmesi, öbür tarafa gidince kötülemesi, herbirini diğerinin yanında zemmetmesidir. Güzel olan davranış ise, her tâifeye, diğerinden hayırla bahsetmesi, her birine diğerini mâzur göstermesi, birinden diğerine imkân nisbetinde güzel taraflarını nakledip, kusurlarını örtmesidir." Âlimlerin yaptığı bu ayırımı Â'meş'ten yapılan şu rivâyet te'yid eder:

اَلَّذِى يَأْتِى هُؤَءِ بِحَدِيثِ هُؤُّءِ بِحَدِيثِ هَؤُّءِ

"(Zemmedilen) o kimsedir ki, buna öbürünün lafını getirir, öbürüne bunun lafını götürür."

Bazıları da hadisi şöyle te'vil etmiştir:

"Hadiste kastedilen kimse, amelinde riyâkâr davranandır. İnsanlara huşu sâhibi ve mâsum gözükerek Allah'tan korktuğu intibâını verir, hatta halkın hürmet ve ikramına mazhar olur. Ancak içi göründüğü gibi olmayıp, tam tersinedir."

İki yüzlülüğü, Münâvî, iki düşman taraf arasında görür. Der ki: "İki düşman taraftan her biri ile dostmuş gibi davranır ve her birine yardım vaadeder ve berikini ötekinin yanında zemmeder, ötekini de berikinin yanında zemmeder. Bir

kavme bir yüzle, diğerine fesad sokucu bir başka yüzle gelir. Dünyada her bir taife yanında, bir başka dil kullandığı için, Kıyamet günü ceza olarak ateşten iki dil ile gelir." Gazâlî der ki: "Âlimler, bir kimsenin iki ayrı gruba iki ayrı yüzle muhatap olmasının nifak olduğunda ittifak etmişlerdir. Nifakın birçok alâmetleri vardır. Bu söylenen onlardan biridir. Evet, şâyet her birine karşı iyi davransa, her iki tarafla da iyi geçinse, konuşmalarında ve davranışlarında samîmi ve sâdık olsa böyle birisi zemmedilen iki dilli sayılmaz. Eğer bunlardan herbirinin sözünü diğerine naklederse dil sâhibi olmaktan başka ayrıca nemmâmdır da (söz getiripgötüren). Bu nemîmeden yani koğuculuktan da kötüdür." İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ)'e bazıları: "Biz ümerânın yanına girince bir çeşit, çıkınca başka çeşit konuşuyoruz" dediler. O: "Biz Mustafa (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında bunu nifak addederdik" diye cevap verdi.[12]

-8ـ وعن أبى وائل قال:]سمعتُ أُسامة رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ يقول: قال النبىّ #: يُؤْتى بِالرَّجُلِ يَوْم الْقِيَامَةِ فَيُلْقَى في النَّارِ فَتَنْدَلِقُ أقْتَابُ بَطْنِهِ فَيَدُورُ بِهَا كَمَا يَدُورُ اَلحِمَارُ بِالرَّحَى فَيَجْتَمِعُ الَيْهِ أهْلُ النَّارِ فَيقُولُونَ: يَا فُنُ، ألَمْ تَكُنْ تَأمُرُ بِالمَعْرُوفِ وتَنْهى عَنِ المُنْكَر؟ فَيَقُولُ: بَلى. كُنْتُ آمُرُ بِالْمَعْرُوفِ وَ آتِيهِ، وَأنْهى عَنِ المُنْكَرِ وَآتِيهِ[. أخرجه الشيخان.»ا‘‘نْدَقُ« الخروج.و»ا‘قْتَابُ« جمع قَتَبٍ، وهى ا‘معاءُ .

8. (2009)- Ebû Vâil anlatıyor: "Hz. Üsâme (radıyallâhu anh)'yi işittim diyordu ki: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kıyamet günü bir adam getirilip ateşe atılır. Karnındaki barsakları dışarı çıkar. Onları, eşeğin değirmen taşını dönderdiği gibi dönderir. Derken, cehennem ahâlisi etrafında toplanır ve: "Ey fûlan, sen dünyada iken (bize) ma'rufu emderip, münkerden nehyetmiyor muydun?" derler. O: "Evet, ma'rufu emrederdim ama kendim yapmazdım, münkeri yasaklardım ama kendim yapardım" diye cevap verir." [Buhârî, Bed'ü'l-Halk 10, Fiten 17; Müslim, Zühd 51, (2989).][13]

AÇIKLAMA:

1- Hz. Üsâme bu hadisi, kendisine Hz. Osman'la konuşup nasihatte bulunması için teklifte bulunulduğu zaman hatırlayıp naklediyor.
Şârihlerden bazılarının açıklamasına göre, Hz. Osman (radıyallâhu anh)'ın anne bir kardeşi el-Velîd İbnu Ukbe'nin üzerinde nebîz (içki) kokusu duyulmuş ve bu halk arasında şüyû bulmuş idi. Halbuki Hz. Osman onu devlet hizmetlerinde âmil olarak istihdam ediyordu. Bazıları da Hz. Osman, hep yakınlarını devlet işlerine tayin ediyor, diyordu ve bu bazı rahatsızlıklara sebep oluyordu. Hz. Üsâme, Hz. Osman'a yakın biri olması sebebiyle bu hususta ona nasihatte bulunmasından fayda umdular. Hz. Üsâme onlara: "Ben Resûlullah'tan şu hadisi işitmiş biri olarak iki kişinin başına emir tâyin edilen birisine gidip de, "Sen iyi bir insansın" diyerek müdâhenede bulunacak değilim" der ve sadedinde olduğumuz hadisi rivâyet eder.
2- Hadis emr-i bi'l ma'rûf ve nehy-i ani'lmünker'de bulunmaya teşvik ettiği gibi, bunu yapanların ma'rufu yerine getirip, münkerden kaçınmak suretiyle söyledikleriyle amel etmesini emretmektedir.
3- Taberî emr-i bi'lma'rûf mevzuunda özetle şu açıklamayı yapar: "Selef emr-i bi'lma'rûf husûsunda ihtilâf etmiştir. Bir grup: "Mutlak surette vacibtir" der. Bunlar, Târık İbnu Şihab'ın rivâyetine dayanırlar: "Cihadların en efdali zâlim sultana hakkı söylemektir." Bunların bir diğer dayanakları: "Kim bir münker görürse onu eliyle düzeltsin." hadisinin âmm bir üslubla gelmiş olmasıdır.
Bir grup: "Münkeri inkâr vâcibtir, ancak münkire ölüm vs. gibi bir bela getirmemelidir, aksi takdirde vâcib olmaz" der.
Bir başka grup: "Kalbiyle inkar eder" der ve delil olarak Ümmü Seleme rivâyetini gösterir: "Benden sonra üzerine öyle emîrler gelecek ki, kim onlardan çekinirse kendini tebrie etmiş olur, onları münker addeden selâmette kalır, kim de râzı ve tâbi olursa helak olur..." Taberî, ilâveten der ki: "Doğrusu, zikredilen şartı nazar-ı dikkate almaktır. Buna da şu hadis delalet eder: "Bir mü'mine nefsini zillete atması uygun olmaz." Sonra bu, kişinin gücünü aşan bir belâyı defetmeye çalışması olarak açıklanır.
Bazıları da şöyle hükmetmiştir: "Emr-i bi'lma'ruf buna muktedir olup, nefsi hususunda bir zarar korkusuna düşmeyen kimseye vâcibtir, bu kimse bir kısım mâsiyetleri işlemekte olsa bile. Zîra böyle bir kimse icra edeceği emr-i bi'lma'ruf'a mukabil sevabını alacaktır, hususan bu kimse itaat edilen biri ise, şahsî günâhına gelince, o şahsını ilgilendirir. Allah dilerse mağfiret eder, dilerse

o sebeple muâheze eder.
"Emr'i bi'lma'rûfu sadece kusursuz kimseler yapabilir" diyen görüşe gelince, "Böylesinin yapması evlâdır" demek istemişse, bu görüşe bir diyeceğimiz olmaz, yok "illa da öylesi yapmalıdır" demek istemişse buna katılmak zordur. Zira o evsafta adamın bulunmadığı hallerde emr-i bi'lma'rûf kapısını kapamak gerekir."
Taberî bu açıklamalardan sonra der ki: "Şayet: "Üsâme hadisinde, ma'rufu emredenler niye ateş ehlinden olarak gösterildi?" denirse şu cevap verilir: "Onlar emrettikleri şeylere kendileri uymayıp, günah işlediler, bu günahları sebebiyle azaba uğradılar. Emîrleri de, onlara men ettiği şeyi kendisi yapması sebebiyle azab gördü."

Emr-i bi'l ma'rûf bahsi daha önce genişçe açıklanmıştır (89-96. hadisler).[14]

İÇİMİZDEKİ MÜNAFIKLARA DİKKAT:

Riya ile ilgili olan bu bahiste geçen hadislerden bir kısmında Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) âhir zaman Müslümanı olan bizlerin dikkatini bir noktaya çekmekte ısrar ediyor, ciddî bir mesaj vermek istiyor: "Düşmanlar, din adamı kisvesine soktukları münafıklarla tahribâtlarını icra etmeye ehemmiyet vereceklerdir." Böylece göreceğiz ki, düşmanlarımızın en büyük plânı, dâhilî huzursuzluklar çıkarmaktır. Bunda da metodu, içimize soktuğu bizden görünümlü kimselerle kafalara yanlış fikirler ekmek, Müslümanları birbirine düşürmek, birbirlerine itimadı sarsmaktır.[15]

BİR VESİKA:

İçten parçalamak husûsunda, hârici düşmanların ne kadar hesaplı ve kararlı olduklarını anlamada Mehmed Âkif Ersoy'un kaydettiği bir hatırasına göz atacağız. Der ki:
"Mısır-ı Ülyâ'da (Yukarı Mısır'da) dolaşıyordum. Orada aklı başında bir Müslümanla görüştüm. Bahsimiz siyâsete intikal etti. Dedim ki:
"Şaşıyorum. Onbeş milyonluk koca Mısır'da yabancı asker olarak az kuvvet gördüm. Nasıl olur da bu kadarcık kuvvetle koca bir iklim (memleket) muhafaza edilebiliyor?"
Bu sualim üzerine o zat dedi ki:
"O yabancı devletin ricâlinden biriyle samimî görüştüm. Sizin aklınıza geleni ben de düşünmüş ve demiştim ki:

"Günün yâhut senenin birinde, mesela Osmanlı Hükûmeti kırk elli bin kişilik bir ordu hazırlayarak Mısır'a sevkedecek olursa siz ne yaparsınız?"
"Hiç ber şey yapmayız, muhafaza imkanı olmadığı için Mısır'ı kendilerine teslim eder çıkarız. Yalnız şurasını iyi bilin ki, biz hiçbir zaman Osmanlılar'ın Mısır'a kırk bin kişi değil, kırk kişi sevkedebilecek derecede yakalarını, paçalarını toplamalarına meydan bırakmayız. Memleketlerinde bitmez tükenmez meseleler çıkarırız. Onlar birbirleriyle uğraşmaktan göz açamazlar ki, bir kere olsun Mısır'a dönüp bakmağa vakit bulabilsinler."
Bu vesîka bize, Osmanlılar devrinde Türkçü-İslâmcı, Cumhuriyet devrinde inkılapcımürteci, gönümüzde solcusağcı veya devrimcifaşist yaftalarıyla milletimizi kamplara bölüp birbiriyle uğraştıran oyunların kimler tarafından ne maksadla hazırlandıklarını, bu işlere âlet onların kimlere hizmet ettiklerini anlatmaya kâfidir.[16]

SU UYUR DÜŞMAN UYUMAZ:

Yukarıda kaydedilen vesika ve yapılan açıklamaların ışığında şunu da belirtelim ki, bunca başarılarına rağmen düşman kendisini hedefine ulaşmış görmüyor. Batı, bütün dünyayı, -kendi dışındakiler "proleterya" yani millî şahsiyetten mahrûm, medeniyete yapıcı bir katkı ile iştirak etmekten uzak, sömürülen zümre olma vasıfları ve kayıtları çerçevsinde- Batı medeniyetine dâhil edip dünya devleti kuruncaya kadar işinin bitmediğine inanmaktadır. Her an hesâbını kitâbını büyük bir titizlikle yapmakta, hâdisâtın zikraklarına, çalkalanmalarına muvâfık bir tempo ile, bazan bir ileri iki geri, bazan iki geri bir ileri yaparak yol almaktadır. Geri gitmesi, yerinde sayması da daha hızlı ileriye atılmak için bir tâlimdir, idmandır, antremandır, asla gâyeden vaçgeçmek değildir. Feleğin değişen rengine aldanmayıp, onun aslî renginin değişkenlik olduğunu hatırda tutmak gerek.
İslâm düşmanları, Cemel Vak'ası'nı hazırlayan münâfıklardan Şureyh İbnu Evfâ'nın verdiği şu tâlimatı günümüze kadar harfiyen uygulamaya devam etmişlerdir: "Ortaya çıkmazdan önce işlerinizi sıkı ve tedbirli tutun. Tâcili gerekenleri te'hir etmeyin. Te'hir etmeniz gerekenleri de ta'cil etmeyin. Bilin ki, (münâfıkça, iğrenç işleriniz sebebiyle) insanlar nazarında en kötü kimselersiniz. Yarın karşılaşma sırasında ne yapacaklarını bilemiyoruz (onları istediğimiz istikamete sevketmek bizim tedbir, hîle ve şahsî gayretlerimize bağlıdır).
Bu tedbirlerde işi ne kadar ileri götürdüklerini göstermek ve etrafımızda zaman

zaman cereyan eden ve birçoklarımızın büyük ümîd ve heyecanlarını en son en kritik anda sükût-u hayâle çeviren, iyi niyetli kimselerin beyinleri çatlatan gayretlerine rağmen aklî îzâhını yapamadıkları ve "mantıksızlık", "delilik" ve daha iyimser bir ifâde ile "acemilik", "aptallık" diye îzah ettikleri bir kısım vak'aları, ömrü boyu iyi olmuş ve iyiliğine hükmedilmiş vak'a kahramanlarını îzahta yardımcı olacak bir başka vesikayı daha kaydedeceğiz:

"Protestan misyonerlerin merkezi Londra'da olup, misyonerler bu merkezde yıllarca eğitildikten sonra, gönderileceği ülkelerin durumuna göre sınıflara ayrılıyordu. Bu sınıflama işi bittikten sonra, gideceği ülkenin dili ve dini en iyi şekilde öğretilirdi. Meselâ II. Abdülhamid devrinde İstanbul'a gelen Mr. John'un durumu da böyledir. O, on yaşında iken İstanbul'a gelmiş bir misyonerdir. Mahalle mektebinde okuduktan sonra, İbrahim adıyla Kur'ân'ı ezberlemiş, medresede okumuş ve gerekli imtihanları verdikten sonra, Beyazıt'ta müderris bile olmuştur. Daha sonra İngiliz elçisinin çabasıyla Osmanlı Hâriciyesine girmiş ve İngiltere ile ilgili evrak onun elinden geçmiştir."

Sâdece şu veya bu zümreye, şu veya bu kesime değil her zümreye, her eve, hattâ her yorganın altına kadar giren bu fikrî ayrılıklar, bu... izmler, bu bölünmeler ve netîcede bu kanlı anarşi başka nasıl îzah edilebilir?[17]

---

[1] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/305-306.

[2] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/307-308.

[3] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/309.

[4] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/309-310.

[5] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/310-311.

[6] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/311-312.

[7] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/312.

[8] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/312-313.

[9] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/313.

[10] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/313.

[11] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/313.

[12] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/313-314.

[13] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/315.

[14] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/315-316.

[15] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/316-317.

[16] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/317.

[17] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/317-318.

RÜYA TA'BİRİ BÖLÜMÜ

Bu bölümde iki fasıl vardır
*
BİRİNCİ FASIL
RÜYA VE RÜYA ÂDÂBINA DAİR HADİSLER
*
İKİNCİ FASIL
TA'BİR EDİLMİŞ RÜYALAR

RÜYA TABİRİ ÜZERİNE UMUMÎ BİLGİLER

1. TA'BİR NEDİR?

Ta'bir dilimize geçmiş Arapça bir kelimedir. Bu kelime Arapça'da da rüyayı tefsir mânasında kullanılır. Halkımız "rüyayı tâbir etmek" yerine "düş yormak" ifadesini de kullanır. Ta'bir kelimesi lügatte, bir halden diğer bir hâle geçmek mânasına gelen عبر kökünden gelir. Öyle ise ta'bir, "rüyanın zâhirinden bâtınına geçmek" demektir. Bu anlayışa göre, uykuda görülen hakikat değildir, muhteva taşıyan bir zâhirdir, tâbirle bunun içine geçilebilir, hakikatına ulaşılabilir. İbret ve i'tibar kelimeleri de aynı kökten gelmektedir, bunlar da görülen (müşahed) şeyin bilgisinden, görülmeyen şeye ulaşmayı sağlayan hâleti ifade ederler.

Rüya, kişinin uyurken gördüğü şeylere denir.[1]

2- RÜYANIN MAHİYETİ NEDİR?

Rüyanın mahiyetini açıklama sadedinde insanlar, eskiden beri uğraşmışlar farklı izahlar getirmişlerdir: Tabibler, felsefeciler, başka dinlere mensup olanlar vs. bunlardan hiçbirinin izahı, diğerine benzemez. Mâzirî'nin değerlendirmesiyle, ileri sürülen iddialar, çoğunluk itibariyle münker ve bâtıldır. "Çünkü, der, akılla idrak edilip, üzerine delil getirilemeyen şeyleri anlamaya çalışmışlar, kesin iddialarda bulunmuşlardır. Halbuki "olabilir" diye ihtimalle söz edilecek yerde kesin hükümde bulunmak hatadır."

Kurtubî, şeriat alimleri dışında kalanların rüya konusunda birbirine zıt, tutarsız iddialarda bulunmalarını, onların bu işi yaparken, peygamberlerin gösterdiği doğru yoldan ayrılmalarıyla izah eder. Ona göre, rüya, nefse ait idraklerdir. Halbuki nefsin hakikatı bizce meçhuldür, bilinemez. Durum böyle olunca, kendisi meçhul olan nefsin idrâk ettiği şeyleri (rüyayı) anlayamamamız, bilemememiz çok daha normaldir, tabiidir. Biz daha ziyade göz ve kulakla idrak edilen şeyleri anlayabiliriz.
İslâm âlimlerinin rüya ile ilgili tavsiflerinde bazı tâbirat farklılıklarına rastlanırsa da özde ve esasta birleşirler. Buna göre, rüya, Allah'ın yaratmasıyla vukua gelen bir hadisedir. Yaratma işinde şeytan ve melek vasıta kılınmaktadır. Rüyanın sâdık ve sâlih olanı var, kâzip ve gayr-ı sâlih olanı var. Tâbir suretiyle rüyanın medlûlüne yaklaşılabilir.
Ebu Bekr İbnu'l-Arabî şöyle der: "Rüya, Cenab-ı Hakk'ın melek veya şeytan vasıtasıyla, insanın kalb ve şuuruna hakikat veya kinâye olarak koyduğu ruhî idraklerdir. Bunlar ya açıktır ya da karmakarışık şeylerdir. Rüyanın uyanık haldeki benzeri, zihne gelen hatıralardır. Zîra bunlar bazan belli bir maksada uygun olarak intizam dahilinde zihne doğar, bazan da intizamsız ve karmakarışık şekilde hayale dökülürler."
Bir başka izaha göre: "Allah, melek vasıtasıyla, uyuyanın idrak mahalline (şuur, kalb) görülen şeyleri atar. Bu atılanlar orada duygularla algılanan suretlere bürünür. Bunlar bazan haricen mevcut olmamakla birlikte aklen idrak edilen ma'kul mânalarının misalleridir. Bu görülenler, her iki halde de mübeşşir (iyinin habercisi) veya münzir (kötünün habercisi) olabilirler."
Ayrıca rüya: "Olmuş veya olacaklar için Allah'ın alem kıldığı şeyin hayalde teşekkül eden misâllerinin uyku esnasında enfüsî olarak idrâk edilmesidir" diye de târif edilmiştir.[2]

RÜYA CİHETİYLE İNSANLAR ÜÇ KISIMDIR

İslâm âlimleri, bu mevzuda vârid olan hadisleri değerlendirerek insanları üç gruba ayırırlar:
1- Peygamberler: Bunların rüyalarının hepsi doğrudur. Bazan da tâbir gerektiren şeyler görebilirler.
2- Sâlihler: Bunların rüyaları çoğunluk itibarıyla doğrudur. Bunlar da bazan tâbire muhtaç olmayacak açıklıkta görürler.
3- Diğer insanlar: Bunlar, doğru ve doğru olmayan her ikisini de görürler. Bunlar

üç kısımdır.
a) Mestur (hali kapalı) olanlar: Bunların rüyaları halleriyle muvazi gider.
b) Fâsıklar: "Bunların rüyası çoğunlukla edğâs (karışık, mânasız)dır. Doğru kısmı pek azdır.
c) Kâfirler: Bunların rüyasında sıdk iyice azdır. Bu duruma: اَصْدَقُهُمْ رُؤياً اَصْدَقُهُمْ حَدِيثاً "Rüyaca en doğruları, sözce en doğrularıdır" hadisi işaret eder.[3]

MÜ'MİNİN RÜYASI:

Ebu Bekr İbnu'l-Arabî der ki: "Salih mü'minin rüyası, nübüvvetin cüzü olduğu söylenen rüyadır. Mü'minin "sâlih" olması demek, istikamet ve nizam üzere olması demektir... Buna göre, fâsıkın rüyası peygamberliğin cüzlerinden sayılmaz. Mamafih en uzak cüzü sayılır diyen de olmuştur. Fakat kâfirin rüyası hiçbir surette sayılmaz.
Kurtubî der ki: "Sâdık ve sâlih mü'min, hâli, peygamberlerin haline uyan ve bu sebeple peygamberlere ikram edilmiş olan "gayba ıttılâ"ın bir neviyle kendisine ikram olunmuş bulunan kimsedir. Kâfir, fâsık ve karışık kimseye gelince, bunların rüyası bazan sâdık bile olsa nübüvvetten sayılmaz. Bunların rüyasındaki sıdk (doğruluk) yalancının bazan doğru söylemesine benzer. Gaybdan haber veren herkesin sözü peygamberliğin cüzlerinden sayılmaz, kâhin, falcı, müneccim ve benzerlerinin sözü gibi."[4]

RÜYA ÜÇ KISIMDIR

Bazılarınca mevkuf, bazılarınca merfu olarak rivâyet edilen bir kısım hadislere göre rüyalar üç kısımdır:
1- Hak rüya: Bu, hadislerde "rüyayı sâliha", "rüyayı sâdıka", "rüyayı hasene" gibi farklı kelimelerle ifade edilmiştir. Bu isimlerle zikredilen rüyalar, edğâs'tan uzak ve halistirler. Bu, kişinin mazhar olacağı yakın bir hayrın habercisidir. Bu sebeple Allah'tan büşra (müjde) kabul edilmiştir.
2- Kişinin nefsine konuştuğu rüya: Bu kişinin uyanık halde zihninden geçen vehimlerin tesiriyle gördüğü rüyadır.
3-Şeytanın üzüntü verdiği rüya: Hoşa gitmeyen, can sıkıcı rüyalar buraya girer.
Bu üç kısma, İbnu Hacer dört kısım daha ekleyerek 7'ye çıkarır. Mamafih bunları

da yukarıdakilerden birine dahil ederek üçü asıl kabul etmek mümkündür.
4- Hadisu'n nefs: Nefsin konuşması, yani arzuların te'siriyle görülen rüya.
5- Şeytanın eğlenmesi: Hadiste, "Şeytan birinizle rüyada eğlenirse bunu başkasına anlatmayın" denmiştir.
6- Uyanıkken yapmaya alıştığını rüyada görmek. Belli saatlerde yemeyi itiyad edinen o saatte uyursa, kendini yemek yer görmesi gibi.
7- Edğâs: (Karışık, yalancı rüyalar).
Rüya ve rüya ta'biri hakkında bu kısa açıklamadan sonra asıl mevzumuza geçerebiliriz. [5]

BİRİNCİ FASIL

RÜYA VE RÜYA ÂDÂBINA DÂİR HADİSLER

-1- عن أبى هريرة رَضِىَ اللّهُ عَنْه]أنَّ رَسولَ اللّهِ # قال: إذَا اقْتَرَبَ الزَّمَانُ لَمْ تَكَدْ رُؤْيَا الْمُؤمِنِ تَكْذِبُ، وَرُؤْيَا المُؤمِنِ جُزْءٌ مِنْ سِتَّةٍ وَأرْبَعِينَ جُزْءاً مِنَ النُّبُوَّةِ[. أخرجه الخمسة إ النسائى.وزاد بعضهم: وَمَا كانَ مِنَ النُّبُوَّةِ فَإنَّهُ يَكْذُبُ .

1. (957)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Zaman yaklaşınca, mü'minin rüyası, neredeyse yalan söylemeyecek. Esasen mü'minin rüyası, peygamberliğin kırk altı cüzünden bir cüzdür." Buharî'nin rivayetinde şu ziyade var: "Peygamberlikten cüz olan şey yalan olamaz." [Buharî, Ta'bir 26; Müslim, Rüya 8, (2263); Tirmizî,Rüya 1, (2271); Ebu Dâvud, Edeb 96, (5019).][6]

AÇIKLAMA:

Hadiste iki hüküm var:
1- Kıyamete yakın görülen rüyaların sâdık olacağı,
2- Mü'minin rüyasının peygamberliğin kırk altıda biri olması.
Hadiste, kıyamet tâbiri geçmez, "zamanın yaklaşması" tâbiri geçer. Bundan farklı mânalar çıkarılmıştır. Mühimlerini kaydedeceğiz:
1- Gece ile gündüzün birbirine yaklaşması, yani ilk ve sonbahar mevsimlerinde gece ile gündüzün eşitlenmesi. Hattabî, bu mevsimlerde, insan tabiatının mutedil bir hâl aldığını belirtir. Rüya yorumcuları, en doğru rüyaların, gece ve gündüzün eşitlendiği ve meyvelerin olgunlaştığı zamanda görülen rüyalar olduğunu söylemişlerdir. Tâbircilerin zu'muna göre, tâbirleri en ziyade doğrulayan zamanlar çiçeklerin açtığı ve meyvelerin olgunlaştığı vakitlerdir (ilk ve sonbaharlar). Bu iki vakitte gece ve gündüz itidal üzeredirler, ne çok uzun, ne çok kısadırlar.
2- "Zamanın yaklaşması" tâbirinden çıkarılan ikinci mâna, kıyametin yaklaşması ile dünya hayatının sona ermesidir. İbnu Battâl, hadiste bu mânanın asıl

olduğunu söyler ve buna Tirmizî'nin merfu bir rivayetini delil gösterir:

فِي آخِرِ الزَّمَانِ لاَ تَكْذِبُ رُؤْيَا الْمُؤْمِنِ وَاصْدَقُهُمْ رُؤْياً اصْدَقُهُمْ حَدِيثاً

"Ahirzamanda mü'minin rüyası yalan söylemez. En doğru rüyayı, sözü en doğru söyleyenler görecektir."

İbnu Hacer, sadedinde olduğumuz hadisten çıkarılan birinci mânayı pek muvafık bulmaz, ona göre, gece ile günüzün mûtedil olduğu mevsimlerde insan tabiatı itidale kavuşarak daha sâdık rüya görüyor ise, bunu mü'minlere tahsis etmek uygun olmaz. Hadis "zaman yaklaşınca mü' minler sadık rüya görür" dediğine göre, bu, hadisten çıkarılan ikinci mânanın yani "kıyamet yaklaşınca mü'minler sadık rüya görür" tevilinin daha doğru olduğuna delil olur.

İbnu Battâl, kıyamete yakın rüyaların sâdık olma keyfiyetini şöyle izah eder: "Kıyamet yaklaşınca ilmin çoğu kaldırılacak, dine ait meâlim (din öğretimi yapan müesseseler), kargaşa ve fitneler sebebiyle indirâs ve inkıraza uğrayarak yok olacaklar. İnsanlar, (peygamber beklenen) fetret devri insanları gibi dinin kaybolması sebebiyle bir münzir (korkutucu mürşid) ve bir müceddid'e muhtaç hale gelecekler. Nitekim geçmiş ümmetleri de peygamberler inzâr etmiş (cehennemle korkutmuş) idiler. Bir yandan Peygamberimiz Hz. Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'in son peygamber olması, bir yandan da mezkur zamanın fetret devrine benzemesi, insanlara yasaklanan yeni bir nübüvvet eksikliğini bir başka şeyle telâfi etmeyi gerekli kılacaktır. İşte bu da, esas itibarıyla cennetle müjdeleyip cehennemle korkutmaktan ibaret olan nübüvvetin bir cüzü kılınan rüyayı sâdıkadır."

3- Davudî, "zamanın yaklaşması" tâbirinden saatlerin, günlerin ve gecelerin noksanlaşmasını anlamıştır. Noksanlaşmadan maksad da onlaın sür'at kazanıp, çabuk geçmesidir. İşte bu da kıyamet saatinin yaklaşması demektir. Zîra başta Müslim, birçok muhaddisin kaydettiği bir hadiste şöyle buyurulmuştur:

يَتَقَارَبُ الزَّمَانُ حَتّى تَكُونَ السَّنَةُ كَالشَّهْرِ وَالشَّهْرُ كَالْجُمُعَةِ وَالْجُمْعَةِ كَالْيَوْمِ وَالْيَوْمُ كَالسَّاعَةِ وَالسَّاعَةُ كَاحْتِرَاقِ السَّعْفَةِ "Zaman yaklaşacak, öyle ki, sene bir ay kadar; ay, hafta kadar; hafta, gün kadar; gün, bir saat kadar; bir saat de hurma dalının yanması kadar olacaktır."

4- Hadiste geçen mezkur zamanın, Mehdi'nin zamanı olduğu, o zamanda adâlet ve emniyetin geniş, hayır ve rızkın bol olacağı, bu durumdan alınan lezzet ve hazz sebebiyle vaktin çabuk geçip kısaldığına hükmedileceği de söylenmiştir.

Hadiste "neredeyse" ifadesine yer verilip "...Mü'minin rüyası neredeyse yalan

söylemiyecek.." denmiş olması, o zamanda rüyalara sıdkın galebe çalıp, çoğunlukla sâdık rüyalar görüleceğine işarettir.
5- Doğru Rüya Doğru Sözlülüğün Eseridir: Kurtubî der ki: "Allah bilir ya, bu hadiste zikri geçen âhirzamandan murad, Hz. İsa (aleyhisselam)'nın Deccal'i öldürmesinden sonra onunla birlikte olacak mü'min tâifenin zamanıdır. Nitekim, Müslim'in bir hadisinde şöyle buyurulmuştur: "Allah İsa İbnu Meryem'i gönderir, insanlar arasında yedi yıl kalır. Bu sırada iki kişi arasında düşmanlık olmaz. Sonra Allah, Şam cihetinden soğuk bir rüzgâr gönderir. Yeryüzünde, kalbinde zerre miktar hayır veya iman bulunan tek kişi kalmaz, hepsinin ruhu bu rüzgârla birlikte kabzedilir."
Kurtubî devamla der ki: "Bu zamanda yaşayan insanlar bana öyle geliyor ki, şu ümmetin, ilk asırdan sonra gelenlerinin hâlen en iyi ve sözce en doğru olanıdır. Bu sebeple de rüyaları hiç yalan söylemiyecektir, nitekim hadiste: اصْدَقُهُمْ رُؤْيا اَصْدَقُهُمْ حَدِيثاً "Rüyaca en doğruları, sözce en doğrularıdır." buyurulmuştur. Gerçekten bu böyledir, çünkü kim doğru söylerse kalbi nurlanır, idraki kuvvet kazanır ve mânalar, sahih şekilde o idrakte nakşolunur. Böylece uyanık halde çoğunlukla sıdk üzere olan kimseye, bu hal uykuda da refakat eder ve doğru olandan başka bir şey görmez. Elbette yalancının veya doğru ve yalanı karıştıran kimsenin hâli böyle olmayacaktır. Bu kimse kalbini bozup karartmıştır. Onun karmakarışık, mânâsız şeyler görmesi normaldir. Pek nâdir durumlarda doğru sözlünün, sahih olmayan; yalancının da sahih olan bir rüya görmesi vukuattandır. Ancak çokca, ekseriyetle vukua gelen durum yukarıda söylediğimiz gibidir."
İbnu Hacer der ki: Bu açıklama, yukarıda: "Rüya, sâdık ve sâlih mü'minden sâdır olduğu takdirde peygamberliğin cüzlerinden bir cüzdür" diye ifade ettiğimiz görüşü teyid eder.
6- İbnu Ebî Cemre, "Ahirzamanda mü'minin rüyası neredeyse yalan söylemez" hadisini şöyle anlar: "Rüya, o zaman, tâbire ihtiyaç göstermeyecek bir açıklıkta olur, ona yalan da karışmaz. Bu, daha önceki rüyaların hilafı bir durumdur. Zîra, önceki zamanda görülen rüyaların te'vili kapalıdır, sâdece tâbirciler açıklayabilir, üstelik tâbircinin dediği gibi de çıkmayabilir. Böylece onlara yalanın da girmiş olduğunu anlarız... Bunun âhirzamana has kılınmasındaki hikmet, mü'min, o zamanda garib (yalnız, hâmisiz) olacağından dolayıdır... Bu sebeple o vakit mü'minin dostu ve yardımcısı pek azdır. Allah, onlara rüyayı sadıka ile ikramda bulunur. Hadislerde, mü'minin rüyası nübüvvetin kaçta kaçı olduğuna dair rivayetten rivayete değişen ihtilâfı bu sebeple izah etmek

mümkündür. Ve şöyle denebilir: "Kıyametin yakınlığı arttıkça, rüyanın doğruluğu daha da artacak ve böylece nübüvvetten cüz olma nisbeti de arttığı için sayı düşecektir.[7]

7- Rüya peygamberlikten bir cüzdür.

RÜYA PEYGAMBERLİKTEN BİR CÜZDÜR

Sadedinde olduğumuz hadis, mü'minin rüyasını peygamberliğin kırk altı cüzünden biri ilan etmektedir. Mevzuyu bir başka babta tahlil eden İbnu Hacer, bu mesele üzerine muhtelif hadislerde gelen farklı rakamları kaydeder. Buna göre, on kadar farklı hadisten her biri değişik rakamlar vermektedir. En azına göre, rüya, peygamberliğin yirmi altıda biridir, en çocuğuna göre de yetmiş altıda biridir. Arada kırkta, kırk dörtte, kırk beşte, kırk altıda, kırk yedide, kırk dokuzda, ellide, yetmişte bir rakamları geçmektedir. Hadisler sıhatçe farklıdır. İbnu Hacer, "Mutlak olarak en sahihi birincisidir, onu "yetmişte bir" rivayeti takip eder" der. Farklı görüşleri 15'e kadar çıkaranlara ayrıca dikkat çeker.
Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in vefatıyla, nübüvvetin de kesilmiş olması sebebiyle, rüyanın nübüvvetten bir cüz sayılması meselenin izahı zorca bir mesele olduğuna dikkat çektikten sonra İbnu Hacer şunu söyler: "Bu fikre cevap olarak dendi ki: "Rüya eğer Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den vâki olmuş ise, bu gerçekten nübüvvetten bir parçadır. Şayet bir başkasından vâki olmuş ise mecâzen nübüvvetten bir parçadır."
Hattabî demiştir ki: "Dendiğine göre, rüya, nübüvvete uygun olarak gelir, ancak, bu onun devam eden cüz'ü demek değildir."
Şöyle de denmiştir: "Bunun mânası: Rüya nübüvvet ilminden bir cüzdür. Zîra nübüvvet kesilmiş olsa da ilmi bâkidir."
İbnu Battâl, nübüvvet kelimesinin lügat mânasından hareket ederek der ki; "Nübüvvet, inbâ kelimesinden alınmadır, bu da lügat olarak i'lâm (duyurmak) demektir. Bu mânâya göre, rüya, Allah'tan gelen ve yalan bulunmayan sâdık bir haber olması ve nübüvvetin de Allah'tan gelen ve kizbin câiz olmadığı haber olması haysiyetiyle rüya ile, nübüvvet arasında -haberdeki doğruluk noktasından- benzerlik kurulmuştur."
Rüyanın peygamberlikten bir cüz olması meselesini bazı âlimler de şöyle izah etmişlerdir: "Cenab-ı Hakk, Peygamberine altı ay rüyada hitab etti. Bu altı aydan sonra, ömrü boyunca, yirmi üç yıl uyanık halde hitab etti. Bu altı aylık müddet

yirmi üç yıla nisbet edilince kırk altıda bir eder.
İbnu Battâl bu izahı iki noktadan tutarsız bulmuştur:
1- Hz. Peygamber'in bi'setten sonraki ömrünün miktarı ihtilâflıdır.
2- "Rüya, nübüvvetin yetmiş cüzünden biridir" diyen rivayet mânasız kalacaktır.
İbnu Hacer bu konuda ulemânın muhtelif tez ve antitezlerini beyan ettikten sonra sayıların farklılığını şöyle bir izahla çözmeye çalışır: "Sayılardaki farklılıklar, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in bu meseleyi beyan ettiği zamanların farklı olmasından ileri gelir. Şöyle ki: Kendisine vahyin gelmesinden on üç senenin dolumunda, "rüyanın peygamberliğin yirmi altı cüzünden bir cüz olduğunu söylemiş olmalı, bu ise hicret zamanına rastlar. Yirmi yılın dolumunda kırkta bir; yirmi iki yılın dolumunda kırk dörtte bir; ondan sonra kırk beşte bir; sonra hayatının sonunda kırk altıda bir demiş olmalı. Kırktan sonraki rivayetler ise zayıftır. Ellide biri diyen rivâyetin küsûratı ifade etmesi ihtimal dahilindedir. Yetmişte bir diyen rivayet ise mübâlağa içindir, bunun dışındakiler zâten sâbit değildir. Böylesi bir irtibatlamada teâruz mevcut değildir..."
Bu mevzu üzerine İbnu Hacer, başka yorum ve tahliller dahi kaydederse de, bu kadarla yetiniyoruz. Ancak Ebî Cemre'nin yukarıda kaydedilen, buna yakın izahını hatırlatmada fayda var.[8]

-2- وفي أخرى للستة إ النسائي عن أبى قتادة رَضِىَ اللّهُ عَنْه:]أنَّهُ سَمِعَ رَسولَ اللّهِ # يَقُولُ: الرُّؤْيَا مِنَ اللّهِ، وَالحُلْمُ مِنَ الشَّيْطَانِ؛ فَإذَا حَلَمَ أحَدُكُمُ الحُلْمَ يَكْرَهُهُ فَلْيَبْصُقْ عَنْ يَسَارِهِ وَلْيَسْتَعِذْ بِاللّهِ مِنْهُ فَلَنْ يَضُرَّهُ[.

2. (958)- Ebu Katâde (radıyallahu anh)'nin anlattığına göre: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle söylediğini işitmiştir: "Rüya Allah'tandır. Hulm (sıkıntılı rüya) şeytandandır. Öyle ise, sizden biri, hoşuna gitmeyen kötü bir rüya (hulm) görecek olursa sol tarafına tükürsün ve ondan Allah'a istiâze etsin (sığınsın). (Böyle yaparsa şeytan) kendisine asla zarar edemiyecektir." [Buharî, Tıbb 39, Bed'ü'l-Halk 11, Ta'bir 3, 4, 10,14, 46; Müslim, Rüya 5, (2262); Muvatta 1, (2, 957); Tirmizî, Rüya 4, (2288); Ebu Dâvud, Edeb 96, (5021).][9]

AÇIKLAMA:

Bazı rivayetler, "Salih rüya Allah'tandır" diye kayıtlı olarak geldiği halde burada sâlih, gayr-ı sâlih kaydı yapılmaksızın, rüyanın Allah'tan olduğu belirtilmiştir. İslâmî temel itikadımız esâsen budur. Yani her şeyin takdiri, yaratılması, hayır, şer Allah'tandır. Rü'yanın betahsis Allah'a nisbet edilmesi "teşrif" yani rüyanın ehemmiyetine dikkat çekmek içindir.

Hadis, Allah'a nisbet edilecek hayırlı rüyalara hulm denilmeyeceğini göstermektedir. Keza, şeytana nisbet edilenlere de rüya denilmeyecektir. Tabii ki bu, şer'î bir edeptir. Esas itibariyle ve lügat olarak uykuda görülenlerin hepsine rüya denir. Daha önce yedi çeşide ayrıldığını belirttiğimiz rüyalar bu rivayette ikiye irca edilmiş olmaktadır. Şu halde korku, üzüntü veren, hoşlanılmayan rüyalar bâtıldır ve şeytandan gelmektedir, bunlara toptan hulm denmektedir. Hulm, Kur'ân-ı Kerim'de edğâs diye zikri geçen karmakarışık, mânâsız rüyalardan başka bir şey değildir.

Sadedinde olduğumuz hadis, görülen rüya karşısında mü'minin takınacağı edeb ve tavrı belirlemektedir: "Şeytânî, hoşlanmadığınız bir rüya gördüğünüz zaman sol tarafa tükürün, istiaze ederek şeytandan Allah'a sığının..." diyor. Yani euzubillahi mineşşeytânirracim denecek. Bir başka hadiste, böyle bir rüya görenin "sol tarafına üç sefer nefes etmesi فَلْيَتَنَفَّسْ عَنْ شِمَالِهِ ثَلَثَ مَرَّاتٍ şer ve ezasından Allah'a sığınması" tavsiye edilmiştir. Bu babta başka rivayetler de var. Bu çeşit rüyalar anlatılmamalıdır.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sâlih rüya görüldüğü zaman ne yapılması gereğini de muhtelif rivayetlerde ta'lim buyurmaktadır:

اِذَا رَأى اَحَدُكُمْ رُؤْياً يُحِبُّهَا فَاِنَّمَا هِىَ مِنَ اللّٰهِ فَلْيَحْمِدِ اللّٰهَ عَلَيْهَا وَلْيُحَدِّثْ بِهَا وَإذَا رَاى غَيْرَ ذَلِكَ مِمَّا يَكْرَهُ فَإنَّمَا هِىَ مِنَ الشَّيْطَانِ فَلْيَسْتَعِذْ مِنْ شَرِّهَا وَ يَذْكُرْهَا َحَدٍ فَإنَّـهَا َ تَضُرُّهُ

"Sizden biri sevdiği bir rüya görünce, (bilsin ki) bu Allah'tandır. Bunun için Allah'a hamdetsin, bunu başkasına anlatsın. Hoşuna gitmeyen bir rüya görünce de (bilsin ki) bu şeytandandır, hemen şerrinden Allah'a istiâzede bulunsun. Rüyayı kimseye de anlatmasın, zira kendisine zarar verecek değildir."

Buharî'den kaydettiğimiz bu rivayet, hoşumuza giden rüyaların başkasına anlatılmasını tavsiye etmekte ise de, başka rivayetlerde rüyayı anlatacağımız kimseler hakkında bâzı kayıtlar koymaktadır: وَمُحَدِّثْ بِهَا اِّ لَبِيباً اَوْ حَبِيباً

Yani "Bilgili veya sevgili" olmalıdır, اِ عَلى عَالِمٍ اَوْ نَاصِحٍ yani "Alim veya nasih (hayırhah)" olmalıdır. Vâdd (sizi seven), zîre'y (isabetli, faydalı görüş sahibi) gibi başka vasıflar da zikredilmişse de hepsi aynı kapıya çıkar ve rüya anlatacağımız kimselerin akıllı, bilgili, hakkımızda hayır düşünen, bizi seven bir kimse olmasına dikkat etmemiz gereği anlaşılır.
Ebu Bekr İbnu'l-Arabî der ki: "Âlim olmalıdır, zira o, rüyayı imkân nisbetinde hayra yoracaktır. Hayırhah (nâsih) olmalıdır, çünkü o, faydalı olana ve kendisine yardımı dokunacak hususlara irşâd ve teşvikte bulunacaktır. Bilgili (lebib), rüyayı anlayan demektir, böyle birisi, rüyayı görenin ihtiyaç duyduğu hususu bilip onu öğretecek veya sükut edecektir. Sevilen (habib) de, bir hayır görürse söyler, anlayamaz veya şüpheye düşerse sükût eder..."[10]

-3- وفي أخرى للبخارى قال:]قال رَسولُ اللّهِ #: مَنْ رَآنِى في المَنَامِ فقَدْ رَآنِى فَإنَّ الشَّيْطَانَ َ يَتَمَثَّلُ بِى[.

3. (959)- Buhârî'nin bir rivayetinde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurur: "Beni rüyada gören, gerçekten beni görmüştür, çünkü şeytan benim suretime giremez." [Buharî, Tabir 2, 10; Müslim, Rüya 10; (2266); Muvatta, Rüya 1, (2, 956).][11]

AÇIKLAMA:

Yukarıdaki hadisi Hz. Enes (radıyallahu anh) rivayet etmiştir. Tîbî şöyle açıklamıştır. Beni rüyasında gören, beni hakikatim üzere eksiksiz görmüştür, beni görüp görmediğinden şüpheye düşülmemelidir. Rüya tamdır, hak bir rüyadır" demektir." Nitekim, yine Buhârî'de gelen bir başka hadiste: "Rüyada beni gören hakkı (gerçeği) görmüştür." مَنْ رَآنِى فَقَدْ رَأى الحَقَّ buyurmuştur.
Rüyada Resûlullah'ın görülmesi meselesi bazı farklı yorumlara sebep olmuştur. Yani, her ne suretle görülürse görülsün bu görülüş hak bir görme midir? Yoksa görmenin hak olması için Resûlullah'ı bilinen evsafıyla görmek şart mıdır? Çünkü Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) her seferinde mâlum sıfatlarıyla, hüviyet-i asliyesi ile gözükmez. Buharî'nin bazı nüshalarında İbnu Sîrîn'in şu

kaydı yer alır: إِذَا رَآهُ في صُورته Buna göre, Resûlullah'ı bilinen evsafı çerçevesinde görürse bu rüya hak rüyadır.
Ancak ulemâ şu noktada müttefiktir: "Şeytan Resûlullah'ın hüviyetine giremez." Cenâb-ı Hakk ona bu imkânı tanımamıştır. Aksi takdirde, şeriata kizb karışma ihtimali mevzubahis olur, dine itimad kalmazdı. Bu sebeple Cenâb-ı Hakk, şeytanı, kişinin uyanık halinde, Resûlullah'ın suretine girmekten men ettiği gibi, uyku halinde de o suretle gözükmekten men etmiştir. Bu hususu Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) açık seçik beyan etmiştir.
Hal böyle olunca, Resûlullah'ın, her ne suretle olursa olsun, rüyada görülmesine şeytanın dehâlet etmemesi gerekir. Bu sebeple Nevevî şöyle der: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı gören kişi mâlum evsafı üzere de görse, mâlum evsafının aksine de görse, gerçekten Resûlullah'ı görmüştür."
Nevevî bu görüşünü, Kadı İyaz'ın: "Sağ iken taşıdığı sureti ile gören gerçekten görmüş, bu sıfata uymayan şekilde gören hakiki görmüş sayılmaz, te'vil gerekir" sözünü reddetmek için söylemiştir.
Bazıları daha açık bir ifade ile hadisten şunu anlamışlardır: "Hadisin manası şudur: O (aleyhissalâtu vesselâm)'nu gören, hayatta iken taşıdığı suret üzere görür. Bundan şu zaruri netice çıkar: Resûlullah'ı aslî suretinin haricinde görenin rüyası edgâs'tır, (sadık rüya değildir.)"
Ancak ulemâ çoğunlukla şu görüşü benimser: "Bu hadisten maksad şudur: hangi hal üzere olursa olun Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in rüyada görülmesi bâtıl olamaz, bu rüya edgâs değildir, esas itibariyle haktır. Görülen suret şeytandan değil Allah'tandır."[12]

4- وفي أخرى ُبى داود والترمذى عن أبى رزين العقيلى: [رُؤْيَا الْمُؤمِنِ جُزْءٌ مِنْ أَرْبَعِينَ جُزْءاً مِنَ النُّبُوَّةِ، وَهِيَ عَلى رِجْلِ طَائِرٍ مَالَمْ يَتَحَدَّثْ بِهَا، فَإذَا تَحَدَّثَ بِهَا سَقَطَتْ].

4. (960)- Ebu Rezîn el-Ukeylî Lakît İbnu Amir İbni Sabire (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Mü'minin rüyası, nübüvvetin kırk cüzünden bir cüzdür. Bu rüya, anlatılmadığı müddetçe bir kuşun ayağında (takılı vaziyette) durur. Anlatılacak olursa hemen düşer." [Tirmizî, Rü'ya 6, (2279, 2280); Ebu Dâvud, Edeb 96, (5020).][13]

AÇIKLAMA:

1- Rüyanın peygamberlikten bir cüz olma meselesini 957 numaralı hadiste açıkladık.
2- Rüyanın kuşun ayağında takılı olması, bir teşbihtir; bununla, rüyanın anlatılmadığı müddetçe kesinleşmediği ifade edilmektedir, tıpkı asılan, takılan bir şeyin havada durması, yerde istikrarını bulmaması gibi. Öyle ise, rüyanın istikrar bulup, kesinlik kazanması tâbir edilmesine bağlıdır. Tâbir edilince süratle düşüp istikrar kazanır. Kuşun kendisi bir yerde sâbit durmazsa, onun ayağına takılan şey hiç sâbit duramaz. Öyle ise rüya anlatılınca, hükmü, sahibinin üstüne hemen düşer. Ebu Dâvud'un bir başka rivayeti şöyle: "Rüya, tâbir edilmedikçe bir kuşun ayağı üstündedir, tâbir edilince hemen düşer." Bu rivâyet "anlatınca" demiyor, "tâbir edince" diyor. Öyle ise, önceki hadiste geçen "anlatmak"tan maksad, tâbirini medar-ı bahs etmek, konuşmaktır.
Hadisin Ebu Davud'daki aslı, Ebu Rezîn'in şu sözüyle tamamlanır: "Zannederim (Resûlullah) şunu da demişti: "(Öyleyse) rüyanı akıllı ve dostun olan kimseye anlat."
Rüyadaki hakikatın tahakkuku, onun anlatılmasına, daha doğrusu tâbirine bağlı olunca, rüyanın rastgele kimselere anlatılmamasının ehemmiyeti daha iyi anlaşılmış olur. Bu sebeple Resûlullah, rüyanın tabiatı hakkında verdiği bilgiye uygun bir tavsiye ile hadisini tamamlamış olmaktadır: "Rüyayı lebib ve habib olana, yani akıllı dosta anlatın!"[14]

-5- وفي أخرى للبخارى ومالك عن أبى سعيد رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]رُؤْيَا المُؤْمِنِ جُزْءٌ مِنْ سِتَّةٍ وَأرْبَعِينَ جُزْءاً مِنَ النُّبُوَّةِ[.

5. (961)- Ebu Saîd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Mü'minin rüyası, nübüvvetin kırk altı cüzünden bir cüzdür." [Buharî, Ta'bir 4, Muvaatta 1, (2, 956).] [15]

AÇIKLAMA:

Hadis, Muvatta'da Ebu Saîdi'l-Hudrî rivayeti olarak değil, Enes İbnu Mâlik (radıyallahu anh) rivâyeti olarak, yakın elfazla geçer. Rüyanın peygamberlikten

cüz olması meselesini 957 numaralı hadiste açıkladık.[16]

-6- وللترمذى عن أبى سعيد أيضاً.]أَنَّ رسولَ اللّه # قال: أَصْدَقُ الرُّؤْيَا بِا‘سْحَارِ[.

6. (962)- Tirmizî'de Ebu Saîd'den şu rivayet kaydedilmiştir: "En sâdık rüya seher vakitlerinde görülen rüyadır." [Tirmizî, Rü'ya 3, (2275).][17]

AÇIKLAMA:

Daha önce (957. hadis) belirttiğimiz üzere, âlimler rüyanın sıdkı hususunda, onun görüldüğü mevsimin ehemmiyetine dikkat çekerler. Bazı mevsimlerde insan tabiatının mutedil olması sebebiyle rüyayı edğas (karışık ve mânasız) kılan psikolojik ve biyolojik amillerin daha az tesirde bulunacağını belirtmişlerdir. Şu halde, günlük olarak da seher vakitlerinin, diğer vakitlere nazaran biyolojik ve psikolojik yönden en mutedil vakit olduğu söylenebilir: Uyku ile dinlenmiş olan sinir sistemi daha sakindir, mide boşalmış, hazım yorgunluğu kalmamış, ruhen fikren meşguliyet ve hassasiyet asgarî seviyeye inmiş vs. Şu halde mizac ve kuvvelerin azamî derecede i'tidale kavuştuğu bir durumda görülecek rüyalar hakikat olma şansına daha çok sahiptir. Bu durumu Resûlullah, "En sadık rüya seherdekidir" diyerek ifâde buyurmuş olmaktadır.
Tîbî merhum, meselenin bir başka yönüne de dikkat çeker: "Zira seher vakti meleklerin inme zamanıdır."[18]

-7- وعن أبى هريرة رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]قال رسولُ اللّه #: لَمْ يَبْقَ بَعْدِى مِنَ النُّبُوَّةِ إ‘َّ الْمُبَشِّرَاتُ. قَالُوا: وَمَا الْمُبَشِّرَاتُ؟ قالَ: الرُّؤْيَا الصَّالِحَةُ[. أخرجه البخارى متص، ومالك عن عطاء مرس.وزاد: يَرَاهَا الرَّجُلُ المُسْلِمُ أوْ تُرَى لَهُ .

7. (963)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle demişti: "Benden sonra, peygamberlikten sâdece

mübeşşirat (müjdeciler) kalacaktır!"
Yanındakiler sordu:
"- Mübeşşirât da nedir?"
"- Sâlih rüyadır!" diye cevap verdi."
Muvatta'nın rivayetinde şu ziyade var: "Sâlih rüyayı sâlih kişi görür veya ona gösterilir." [Buharî, Tabir 5; Muvatta, Rüya 3, (2, 957); Ebu Davud, Edeb 96, (5017).][19]

AÇIKLAMA:

Mübeşşirât kelime olarak mübeşşire'nin cem'idir, bu ise büşrâ yani müjde (sevindirici haber) demektir. Ancak hadiste bununla rüyayı sâliha kastedildiği Resûlullah tarafından açıklanmıştır. Hadiste Resûlullah: "Bana has olan nübüvvetten sonra sadece mübeşşirât kalacaktır, diğer nübüvvet hassaları benimle beraber ortadan kalkacak" demek istemiştir. İbnu Abbas'tan gelen bir rivayete göre Resûlullah bu sözü ölüm döşeğinde söylemiştir. Ancak hadisin bir çok vechi mevcuttur. Bir vechi şöyledir:

إِنَّ الرِّسَالَةَ وَالنُّبُوَّةَ قَدْ انْقَطَعَتْ، وَ نَبِىَّ وَ رَسُولَ بَعْدِى وَلٰكِنْ بَقِيَتْ الْمُبَشِّرَاتُ. قَالُوا: وَمَا الْمُبَشِّرَاتُ؟ قَالَ: رُؤْيَا الْمُسْلِمِينَ جُزْءٌ مِنْ اَجْزَاءِ النُّبُوَّةِ

"Risalet ve peygamberlik artık kesildi. Benden sonra ne nebi ne de peygamber var. Ancak mübeşşirat devam edecek!" Dediler ki: "Mübeşşirat nedir?" Dedi ki: "Müslümanların rüyası peygamerliğin cüzlerinden bir cüzdür."
İbnu't-Tîn der ki: "Hadisin mânâsı şudur: "Vahiy benim ölümümle kesilecektir. Kendisiyle, istikbalde olacak şeyleri öğrenebileceğiniz tek kaynak kalıyor, o da rüyadır." Ancak bu söze, ilham hatırlatılarak karşı çıkılmıştır, zîra ilham da istikbali öğrenme kaynaklarından biridir. [20]

İKİNCİ FASIL

TABİR EDİLMİŞ RÜYALAR

-1- عن سَمُرَةَ بن جُنْدب رَضِىَ اللّهُ عَنْه قالَ:]كانَ رسولُ اللّه # يُكْثِرُ أنْ يقُولَ ‘صْحَابِهِ هَلْ رَأى أَحَدٌ مِنْكُمْ رُؤْيَا؟ فَيَقُصُّ عَلَيْهِ مَا شَاءَ اللّهُ أنْ يُقَصَّ، وَأَنَّهُ قَالَ لَنَا ذَاتَ غَدَاةٍ: هَلْ رَأى أَحَدٌ مِنْكُمْ رُؤْيَا؟ فقَالُوا: مَا مِنَّا أَحَدٌ رَأى شَيْئاً. فقَالَ لَكِنِّى أَتَانِى اللَّيْلَةَ آتِيَانِ وَإِنَّهُمَا ابْتَعَثَانِى فقَاَ لِى: انْطَلِقْ. فَانْطَلَقْتُ: فَأتَيْنَا عَلى رَجُلٍ مُضْطَجِعٍ، فَإِذَا آخَرُ قَائِمٌ عَلَىْهِ بِصَخْرَةٍ فَإِذَا هُوَ يَهْوِى بِالصَّخْرَةِ لِرَأسِهِ فَيَثْلَغُ رَأسَهُ فَيَتَدَهْدَهُ الحَجرُ هَا هُنَا فَيَتْبَعُ الحَجَرَ فَيَأْخُذُهُ فَ يَرْجِعُ إلَيْهِ حَتَّى يَصِحَّ رَأسُهُ كَمَا كانَ، ثُمَّ يَعُودُ عَلَيْهِ فَيَفعَلَ بِهِ مَثْلَ مَا فَعَلَ بِهِ المَرَّةَ ا‘ولى. قَالَ: قُلْتُ لَهُمَا سُبْحَانَ اللّهِ، مَا هذَا؟ قاَ لِى: انْطَلِقِ انْطَلِقْ. فَانْطَلَقْنَا فَأتَيْنَا عَلى رَجُلٍ مُسْتَلْقٍ لِقَفَاهُ وإِذَا آخَرُ قَائمٌ عَلَيْهِ بِكَلُّوب مِنْ حَدِيدٍ فَإِذَا هُوَ يَأتِى أحَدَ شِقَّيْ وَجْهِهِ فَيُشَرْشَرُ شِدْقَهُ إلى قَفَاهُ وَمِنْخَرَهُ إلى قَفَاهُ وَعَيْنَهُ إلى قَفَاهُ؛ ثُمَّ يَتَحَوَّلُ إلى الجَانِبِ اŒخَرِ فَيَفعَلُ بِهِ مِثْلَ مَا فَعَلَ بِالجَانِبِ ا‘وَّلِ، فَمَا يَفْرُغُ مِنْ ذلِكَ الجَانِبِ حَتَّى يَصِحَّ ذلِكَ الجَانِبُ كَمَا كانَ. ثُمَّ يَعُودُ عَلَيْهِ فَيَفْعَلُ مَثْلَ مَا فَعَلَ فِي المَرَّةِ ا‘ولى.قُلْتُ: سُبْحَانَ اللّهِ مَا هذَا؟ قَاَ انْطَلِقِ انْطَلِقْ. فَانْطَلَقْنَا فَأتَيْنَا عَلى مِثْلِ التَّنُّورِ فَإذَا فِيهِ لَغطٌ وَأَصْوَاتٌ. فَاطَّلَعْنَا فِيهِ فَإذَا فِيهِ رِجَالٌ ونِسَاءٌ عُرَاةٌ وَإذَا هُمْ يَأتِيهِمْ لَهَبٌ مِنْ أسْفَلَ مِنْهُمْ. فَإذَا أتَاهُمْ ذلِكَ اللَّهبُ
ضَوْضَؤُوا. قُلْتُ: مَا هؤَءِ؟ قَاَ: انْطَلِقِ انْطَلِقْ. فَانْطَلَقْنَا فَأتَيْنَا عَلى نَهْرٍ أحْمَرَ مِثْلَ الدَّم، وَإذَا في النَّهْرِ رَجلٌ سَابِحٌ، وَإذَا على شَطّ

النَّهْرِ رَجُلَ عِنْدَهُ حِجَارَةٌ كَثِيرَةٌ، وَإِذَا ذَلِكَ السَّابِحُ يَسْبَحُ مَا سَبَحَ، ثُمَّ يَأْتِي ذَلِكَ الرَّجُلُ الَّذِى عِنْدَهُ الحِجَارَةُ فَيَفْغَرُ فَاهُ فَيُلْقِمَهُ حَجَراً فَيَنْطَلِقُ فَيَسْبَحُ ثُمَّ يَرْجَعُ إِلَيْهِ، كُلَّمَا رَجعَ فَغرفاهُ فَأَلْقَمَهُ حَجَراً. قُلْتُ: مَا هذَا؟ قَا: انْطَلِقِ انْطَلِقْ. فَانطَلَقْنَا فَأَتَيْنَا عَلى رَجُلٍ كَرِيهِ المَرْآةِ كَأَكْرَهِ مَا أَنْتَ رَاءٍ فَإِذَا عِنْدَهُ نَارٌ يَحشُّهَا وَيَسْعَى حَوْلَهَا. قُلْتُ: مَا هذَا؟ قَا انطَلِقِ انْطَلِقْ. فَانْطَلَقْنَا فَأَتَيْنَا عَلى رَوْضَةٍ مُعْتَمَّةٍ فِيهَا مِنْ كُلِّ نَوْرِ الرَّبِيعِ، وَإِذَا بَيْنَ ظَهْرى تِلْكَ الرَّوْضَةِ رَجُلٌ طَوِيلٌ َ أَكَادُ أَرَى رَأسَهُ طُوً في السَّمَاءِ، وَإِذَا حَوْلَهُ مِنْ أَكْثَرِ وِلْدَانٍ رَأَيْتُهُمْ. قُلْتُ: مَا هؤُءٍ؟ قَا انْطَلِق انْطَلَقْ. فَانْطَلَقْنَا فَأَتَيْنَا عَلى دَوْحَةٍ عَظِيمَةٍ لَمْ أرَ دَوْحَةً قَطُّ أَعْظَمَ مِنْهَا وَ أَحْسَنَ. فَقَا: ارْقَ فِيهَا، فَارْتَقَيْنَا فِيهَا إلى مَدِينَةٍ مَبْنِيَّةٍ بِلَبِنِ ذَهَبٍ وَفِضَّةٍ فَأَتَيْنَا بَابَ الْمَدِينَةِ. فَاسْتَفْتَحْنَا فَفُتِحَ لَنَا فَدَخَلْنَاهَا فَتَلَقَّانَا رِجَالٌ شَطْرٌ مِنْ خَلْقِهِمْ كَأَحْسَنِ مَا أَنْتَ رَاءٍ، وَشَطْرٌ كَأَقْبَحِ مَا أَنْتَ رَاءٍ. فقَا لَهُمْ: اذْهَبُوا فَقَعُوا في ذلِكَ النَّهْرِ، وَإِذَا نَهْرٌ مُعْتَرِضٌ كَأَنَّ مَاءَهُ المَحْضُ في البَيَاضِ. فَذَهبُوا فَوَقَعُوا فِيهِ ثُمَّ رَجعُوا وَقَدْ ذَهَبَ ذلِكَ السُّوءُ عَنْهُمْ فَصَارُوا في أَحْسَنِ صُورَةٍ. فقَا: هذِهِ جَنَّةُ عَدْنٍ، وَهَذَاكَ مَنْزِلُكَ.
فَسَمَى بَصرى صُعُداً فَإِذَا قَصْرٌ مَثْلُ
الرَّبَابَةِ الْبَيْضَاءِ. فَقُلْتُ: فَذَرَانِى فَأَدْخُلَهُ. قَا: امَّا اŒنَ فَ، وَأَنْتَ دَاخِلُهُ. فقُلْتُ: فَإِنِّى رَأَيْتُ مُنْذُ اللَّيْلَةِ عَجَباً فَمَا هذَا الَّذِى رَأَيْتُ؟ قَا: إنَّا سَنُخْبِرُكَ. أَمَّا الرَّجُلُ ا'وَّلُ الَّذِى رَأَيْتَهُ يُثْلَغُ رَأسُهُ بِالْحَجَرِ فإنَّه الرَّجُلُ يَأْخُذُ الْقُرآنَ فَيَرْفُضُهُ، وَيَنَامُ عَنِ الصَّةِ المَكْتُوبَةِ. وَأَمَّا الرَّجُلُ الذِى يُشَرْشَرُ شِدْقُهُ إِلى قَفَاهُ، وَمِنْخَرُهُ إِلى قَفاهُ، وَعَيْنُهُ إِلى قَفَاهُ، فَإِنَّهُ الرَّجُلُ يَبْدُو مِنْ بَيْتِهِ فَيكذِبُ الْكَذْبَةَ تَبْلغُ اŒفاَقَ، وَأَمَّا

الرِّجَالَ وَالنِّسَاءُ الْعُرَاةُ الّذِينَ هُمْ في مِثْلِ بِنَاءِ التّنُّورِ فَإنَّهُمْ الزَّنَاةُ وَالزَّوَانِى، وَأمَّا الرَّجُلُ الَّذِى يَسْبَحُ في النَّهْرِ وَيُلْقَمُ الْحِجَارَةَ فإنَّهُ آكَلُ الرِّبَا. وَأمَّا الرَّجُلُ الْكَرِيهُ المَرْآةِ الَّذِى عِنْدَ النَّارِ يَحُثُّهَا وَيَسْعَى حَوْلَهَا فَإنَّهُ مَالِكٌ خَازِنُ النَّارِ وَأمَّا الرَّجُلُ الطَّوِيلُ الَّذِى في الرَّوْضَةِ فإنَّهُ إبْرَاهِيمُ عَلَيْهِ الصَّةُ وَالسَّمُ. وَأمَّا الْوِلْدَانُ الَّذِينَ حَوْلَهُ فَكُلُّ مَوْلُودٍ مَاتَ عَلى الفِطْرَةِ. فَقَالَ رَجُلٌ: يَارسُول اللّهِ وَأوْدُ المُشْرِكِينَ؟ قَالَ #: وَأوْدُ المُشْرِكِينَ. وَأمَّا الْقَوْمُ الَّذِينَ كَانُوا شَطْرٌ مِنْهُمْ حَسَنٌ وَشَطْرٌ مِنْهُمْ قَبِيحٌ فَإنَّهُمْ قَوْمٌ خَلَطُوا عَمًَ صَالِحاً وَآخَرَ سَيْئاً تَجَاوَزَ اللّهُ عَنْهُمْ[. أخرجه الشيخان والترمذى.»الضَّوْضَاءُ« أصوات الناس وجلبتهم. »وحَشَّ النَّارَ« إذا أوقدها »وَالمُعْتَمَّةُ« طويلة النبات. »والنَّوْرُ« بفتح النون: الزهر. »والدَّوْحَةُ« الشجرة. »وَالمَحْضُ« من كل شئ الخالص منه، والمراد به هنا اللبن الخالص. »والرَّبَابَةَ« السحابة .

1. (964)- Semüre İbnu Cündeb (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sık sık: "Sizden bir rüya gören yok mu?" diye sorardı. Görenler de, O'na Allah'ın dilediği kadar anlatırlardı. Bir sabah bize yine sordu:
"- Sizden bir rüya gören yok mu?"
Kendisine:
"- Bizden kimse bir şey görmedi!" dediler. Bunun üzerine:
"- Ama ben gördüm" dedi ve anlattı: "Bu gece bana iki kişi geldi. Beni alıp haydi yürü! dediler. Yürüdüm. Yatan bir adamın yanına geldik. Yanında biri, elinde bir kaya olduğu halde başucunda duruyordu. Bazan bu kayayı başına indirip onunla başını yarıyordu, taş da sağa sola yuvarlanıp gidiyordu. Adam taşı takip ediyor ve tekrar alıyordu. Ama, başı eskisi gibi iyileşinceye kadar vurmuyordu. İyileştikten sonra tekrar indiriyor, önceki yaptıklarını aynen yeniliyordu. Beni getirenlere:
- Sübhânallah! nedir bu? dedim. Dinlemeyip:
- Yürü! Yürü!

dediler. Yürüdük, sırtüstü uzanmış birinin yanına geldik. Bunun da yanında, elinde demir kancalar bulunan biri duruyordu. Adamın bir yüzüne gelip, çengeli takıp yüzünün yarısını ensesine kadar soyuyordu. Burnu, gözü enseye kadar soyuluyordu. Sonra öbür tarafına geçip, aynı şekilde diğer yüzünün derisini de ensesine kadar soyuyordu. Bu da, yüz derileri iyileşip eskisi gibi sıhhate kavuşuncaya kadar bekliyor, sonra tekrar önce yaptıklarını yapmaya başlıyordu. Ben burada da:
- Sübhanallah, nedir bu? dedim. Cevap vermeyip:
- Yürü! Yürü!
dediler. Beraberce yürüdük. Fırın gibi bir yere geldik. İçinden birtakım gürültüler, sesler geliyordu. Gördük ki, içinde bir kısım çıplak kadınlar ve erkekler var. Aşağı taraflarından bir alev yükselip onları yalıyordu. Bu alev onlara ulaşınca çığlık koparıyorlardı. Ben yine dayanamayıp:
- Bunlar kimdir?
diye sordum. Bana cevap vermeyip:
- Yürü! Yürü!
dediler. Beraberce yürüdük. Kan gibi kırmızı bir nehir kenarına geldik. Nehirde yüzen bir adam vardı. Nehir kenarında da yanında bir çok taş bulunan bir adam duruyordu. Adam bir müddet yüzüp kıyıya doğru yanaşınca yanında taşlar bulunan kıyıdaki adam geliyor, öbürü ağzını açıyor bu da ona bir taş atıp kovalıyordu. Adam bir müddet yüzdükten sonra geri dönüp adama doğru yine yaklaşıyordu. Her dönüşünde ağzını açıyor, kıyıdaki de ona bir taş atıyordu. Ben yine dayanamayıp:
- Bu nedir?
diye sordum. Cevap vermeyip yine:
- Yürü! Yürü!
dediler. Beraberce yürüdük. Çok çirkin görünüşlü bir adamın yanına geldik. Böylesi çirkin kimseyi görmemişsindir. Bunun yanında bir ateş vardı. Adam ateşi tutuşturup etrafında dönüyordu. Ben yine:
- Bu nedir?
diye sordum. Cevap vermeyip:
- Yürü! Yürü!
dediler. Beraberce yürüdük. İri iri ağaçları olan bir bahçeye geldik. İçerisinde her çeşit bahar çiçekleri vardı. Bu bahçenin içinde çok uzun boylu bir adam vardı. Semaya yükselen başını neredeyse göremiyordum. Etrafında çok sayıda çocuklar vardı. Ben yine:
- Bunlar kimdir?

dedim. Cevap vermeyip:
- Yürü! Yürü!
dediler. Beraberce yürüdük. Ulu bir ağacın yanına geldik. Ne bundan daha büyük, ne de daha güzel bir ağaç hiç görmedim. Arkadaşlarım:
- Ağaca çık!
dediler. Beraberce çıkmaya başladık. Altun ve gümüş tuğlalarla yapılmış bir şehre doğru yükselmeye başladık. Derken şehrin kapısına geldik. Kapıyı çalıp açmalarını istedik. Açtılar ve beraberce girdik. Bizi bir kısım insanlar karşıladı. Bunlar yaratılışça bir yarısı çok güzel, diğer yarısı da çok çirkin kimselerdir. Sanki böylesine güzellik, böylesine çirkinlik görmemişsindir. Arkadaşlarım onlara:
- Gidin şu nehire banın!
dediler. Meğerse orada açıkta bir nehir varmış. Suyu sanki sâfi süttü, bembeyaz... Gidip içine banıp çıktılar. Çirkinlikleri tamamen gitmiş olarak geri geldiler. İki tarafları da en güzel şekli almıştı.
Beni dolaştıran arkadaşlarım açıkladılar:
- Bu gördüğün, Adn cennetidir. Şu da senin makamındır.
Gözümü çevirip baktım. Bu bir saraydı, tıpkı beyaz bir bulut gibi.
- Beni gezdirin, içine bir gireyim! dedim.
- Şimdilik hayır! Amma mutlaka gireceksin.
dediler. Ben:
- Geceden beri acaip şeyler gördüm, neydi bunlar?
diye sordum.
- Sana anlatacağız.
dediler ve anlattılar:
- Taşla başı yarılan, o ilk gördüğün adam, Kur'ân'ı atıp reddeden, farz namazlarda uyuyup kılmayan kimsedir. Ensesine kadar yüzünün derileri, burnu, gözü soyulan adam, evinden çıkıp yalanlar uydurup, etrafa yalan saçan kimsedir. Fırın gibi bir binanın içinde gördüğün kadınlı erkekli çıplak kimseler, zina yapan erkek ve kadınlardır. Kan nehrinde yüzüp ağzına taş atılan adam fâiz yiyen adamdır. Ateşin yanında durup onu yakan ve etrafında dönen pis manzaralı adam, cehennemin, ateşin bekçisidir. Bahçede gördüğün uzun boylu adam İbrahim (aleyhissalâtu vesselâm)'di. Onun etrafındaki çocuklar ise, fıtrat üzere (büluğa ermeden) ölen çocuklardır."
Cemaatten biri hemen atılarak:
"- Ey Allah'ın Resûlü! Müşrik çocukları da mı?" diye sordu.
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"- Evet, dedi, müşrik çocukları da." ve anlatmaya devam etti:
"- Yarısı güzel yarısı çirkin yaratılışlı olan adamlara gelince, bunlar iyi amellerle kötü amelleri birbirine karıştırıp her ikisini de yapan kimselerdir. Allah onları affetmiştir." [Buharî, Ta'bir 48, Ezân (Sıfatu's-Salât) 156, Teheccüt 12, Cenâiz 93, Büyü 2. Cihâd 4, Bed'ü'l-Halk 6, Enbiya 8, Tefsir, Berâet 15, Edeb 69; Müslim 23, (2275); Tirmizî, Rü'ya 10, (2295).][21]

AÇIKLAMA:

1- Tabirin Mekruh Vakti:Buharî, bu hadisi, Tabir'le ilgili bölümde, "Sabah namazından sonra rüya tâbiri" babında kaydeder. Buharî'nin bab başlıklarında fıkıh yaptığını nazarı dikkate alan şârihler, Buharî'nin böyle bir başlığı koymakla, Abdurrezzak'ın Musannaf'ta kaydettiği لاَ تَقُصُصْ رُؤْيَاكَ عَلَى إمْرَأةٍ وَ تُخْبِرْ بِهَا حَتّى تَطْلُع الشَّمْس "Rüyanı kadına anlatma, güneş doğuncaya kadar da kimseye söyleme" şeklindeki hadisin za'fına işaret ettiğini ve ayrıca, tâbircilerin şu sözlerini reddettiğini belirtirler. "Rüya tâbirinde müstehab olanı, tâbirin, "güneşin doğmasından saat dörde, ikindi vaktinden akşam öncesine kadar" yapılmasıdır."
Buharî, bu kanaati reddediyor. Zîra kaydedilen hadis, tâbirin, güneş doğmazdan önce yapılmasının müstehab olduğuna delalet etmektedir. Bu hüküm, tâbircilerin: "Namazın mekruh olduğu vakitlerde tâbir yapmak mekruhtur" şeklineki sözlerine de muhalif değildir.
2- Tâbirin Müstehab Vakti: Mühellib, bu hususta şunu söyler: "Rüyayı sabah namazı vaktinde tâbir etmek, diğer vakitlerin hepsinden daha iyidir. Zîra, rüyayı gören, onu gördüğü zamana yakınlığı sebebiyle, zihninde daha sağlam tutmaktadır ve henüz unutma ârız olmamıştır. Üstelik tâbir edecek kimse de, zihnî huzura sahiptir ve fikri günlük maişet meşgalelerinden henüz uzaktır. Ve hem de rüyayı gören kimsenin, rüyadan alacağı iyi haberle sevinmesi, şerden de sakınıp tedbir alması mevzubahistir. Keza, ola ki rüya ma'siyetten ta'zir edicidir, rüya sahibi böylece sakınmış olur, veya bir iş hususunda uyarıcıdır, böylece rüya, sahibini murakabeye, kontrole sevkeder. Öyle ise bunlar gibi daha pek çok maslahat, rüyayı, günün başında tâbir etmeyi gerektirmektedir."
3- Hz. Peygamberin Anlattığı Rüyanın Mahiyeti: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), İslâm'ın vaz'ettiği farz, haram ve itikadlarla ilgili hakikatlerin insanlar tarafından kavranabilmesi için, bazan teşbihli hikayeler -ki isrâiliyat nev'inden

anlatılanların bu gayeye matuf olduğunu belirtmiştik (bak. 954 numaralı hadis)- bazan uykuda görülen rüyalar, bazan da Mi'rac esnasında görülen müşâhedeler şeklinde anlatmıştır. Biz, bu müşahhas tasvirlerde, gaybî olan kıyametten sonra görülebilecek olan hakikatlerin en âmi bir mü'min tarafından bile anlaşılabilecek maddî teşbihlere döküldüğünü görmekteyiz. Bu anlatımlarla ilahî, gaybî -ve behemahal imânî- olan hakikatlar âlem-i şehadette görülen ve idrak edilen maddî ve beşerî kahramanlarla bir nevi sahnelemekte, böylece sırf imanilikten ve kavranmaz mücerredlikten kurtarılarak ma'kulat ve hatta mahsusât seviyesine indirilmektedir. İslâm dinini anlaşılır, İslâmî ta'limatı âmî-âlim, gabî- zekî her seviyedeki insan tarafından kavranır ve de akıllar, ruhlar, hisler üzerinde müessir kılan bu metoda Kur'ân-ı Kerim'in de genişçe yer verdiğini görmekteyiz. cennet ve cehennemle ilgili tasvirler hep dünyevî ve günlük olarak gördüğümüz ve yaşadığımız müşahhas unsur ve motiflerle yapılmıştır.

Diğer tarafta, -İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'ın açıklamasıyla- âhiret âleminin hakikatını bilmekteki naksımızı kabul etmek, dünyada olanların, orada sadece ismen varlığını kabul edip, mahiyetce ayrılığına ve idrakimizin onlara yetişemiyeceğine inanmak esastır: َ يُشْبِهُ شَىْءٌ مِمَّا فِي الْجَنَّة ِمَا فِي الدُّنْيَا اِلَّا فِي اَسْمَاءِ

Söz buradan açılmışken, cennet ve cehennemle ilgili olarak pekçok hadis ve hattâ âyetlerde ifade edilmiş bulunan bir kısım hakikatlerin şu hadiste nasıl maddî, müşahhas ve mahsus unsurlarla sahnelendiğini görelim:

"Cennetle cehennem münakaşa ettiler. Cehennem:

- Bana kibirliler, zâlimler gelecektir! dedi. Cennet de:

- Bana da insanların sadece zayıfları, sakatları ve (aldatılan) gâfilleri gelecektir, acaba sebebi nedir? dedi. Allah cennete:

- Sen benim rahmetimsin, kullarımdan dilediğime seninle rahmet ederim. Cehenneme de:

- Sen benim azabımsın, kullarımdan dilediğime de seninle azab eylerim, dedi. Sonra her ikisine birden şu hitapta bulundu:

- (Sabırsızlanmayın), her ikinizi de dolduracak kullarım var!

(Ancak cehennem dolmak, tatmin olmak bilmeyip,) daha var mı, daha var mı? demeye devam edecek.[22] Bunun üzerine Cenab-ı Hakk ayağını cehennemin üzerine koyup bastıracak. Cehennem (mâruz kaldığı sıkletten) inleyerek yeter! yeter! yeter! diyecek. Cehennem böylece dolar ve içindekiler (tıkabasa) karışırlar. (Böyle yapmış olmakla) Aziz ve Celil olan Allah hiçbir kuluna

zulmetmez. Cennet de boş kalmaz. Allah onun için de münâsib kullar yaratmıştır."
Buharî ve Müslim'in müştereken rivayet ettikleri bu hadisi, belirtmeye çalıştığımız ta'limî (didaktik) nokta-i nazardan değil, kelamî nokta-i nazardan tahlile kalksak sonu zor alınacak münakaşalara girebiliriz. Halbuki bu nev'e giren müteşâbih rivayetler ve âyetler çoktur. Ölümün kıyamet günü bir koç suretinde getirilerek mahşer meydanında kesilmesi gibi.
Hülâsa, bu ve benzeri bütün ifadelerin, mücerred olan imânî hakikatleri müşahhaslaştırarak anlaşılır hale getirme ve hissiyat üzerinde canlı ve müessir kılma gayesini güttüğünü nazardan uzak tutmayacağız. Muallim-i ekber olan Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a bu gaybî hakikatler, terbiye-i İlâhiyenin en mühim safhası olan Miraç'ta da gösterilmiştir. Ayet-i kerime, "Orada gözüyle gördüklerini kalbi inkâr etmedi" (Necm 11) diyerek, önceden iman yoluyla öğrendikleri ile gözüyle gördükleri arasında tam bir mutâbakatın husûle geldiğini haber verir. Böylece aynelyakin ve hatta hakkalyakin derecesine çıkan imân-ı Nebevî, آمن الرَّسُول "Peygamber ve mü'minler, Rabbinden kendisine indirilene inandı" (Bakara 285) âyetiyle tebcil edilir. Hatta Süheylî'nin Ravdu'l-Unf'da kaydettiği üzere, bâzı alimlerimiz "Peygamber inandı" diye başlayan bu âyetin, bir bakıma, imânî hakikatlerin gözle müşahedesi demek olan Miraç hâdisesiyle ilgili olarak vahyedilmiş olmasını mânidâr bulmuşlardır.[23]

4- HADİSİN BAŞKA VECİHLERİNDE ZİYADELER

Bu hadis çeşitli tarîklerden gelmiştir. Bazı rivayetlerde yer alan ziyadeler, hadiste beyan edilen meselelere zenginlik kazandırdığı gibi, bazı noktalara da açıklık kazandırmaktadır. Fethu'l-Barî'den iktibâsen bazılarını kaydediyoruz:
Taberânî'nin, bir rivayetinde şöyle denmiştir:
a) "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) (bir gün) sabah namazından sonra bize gelerek şöyle buyurdu: "Bu gece ben bir rüya gördüm, bu hak bir rüyadır, bunu iyi belleyin..."
b) Bir rivayette: "...Bana gelen iki melek gördüm" demiştir ve rivayetin sonunda iki meleğin Cibrîl ve Mikâil olduğu belirtilmiştir.
c) Bir rivayette fırın şöyle tasvir edilir: "Aşağısı geniş, yukarısı dar, altında da ateş yanmakta idi."
d) Adn cennetiyle ilgili safhada şu ziyade var: "(Arkadaşlarım) beni bir eve götürdüler, öylesi güzel bir ev görmemiştim. İçinde yaşlı, genç, erkek ve kadınlar vardı. Sonra beni oradan çıkarıp bundan daha güzel bir eve götürdüler."

e) Kur'ân'ı terkedenlerle ilgili olarak şu ziyade vardır: "...Allah kendisine Kur'ân'ı öğretmiştir de o, gece okumayıp uyumuş, gündüz de onunla amel etmemiştir."
f) Ebû Umâme'nin rivayetinde şöyle bir farklılık var: "Sonra beraberce gittik manzaraca en korkunç, kokuca en kerih, tıpkı helâ gibi kokan bir kısım kadın ve erkeklerle karşılaştık. "Bunlar kim" dedim. "Bunlar zâni ve zâniyelerdir" dedi. Sonra tekrar yürüdük, bir kısım ölülere rastladık, çok fazla şişmişti ve çok berbat şekilde koku neşrediyorlardı. "Bunlar kim?" dedim. "Bunlar, dedi, kâfirlerin ölüleridir." Sonra yine yürüdük, ağaçların gölgesinde uyuyan kimselere rastladık. "Bunlar kim?" dedim. "Bunlar, dedi, Müslümanların ölüleridir." Sonra yine yürüdük yüzce en güzel, kokuca en tatlı insanlarla karşılaştık. "Bunlar kim?" dedim. "Bunlar, dedi, sıddîkler ve sâlihlerdir."[24]

5- BAZI HÜKÜMLER
Ulemâ, bu hadisten birçok hükümler çıkarmıştır. Mühim olan birkaçı:
1- İsrâ (Mi'raç) hadisesi bazan uyanık, bazan da uykuda olmak üzere birçok kereler vukua gelmiştir.
2- Âsilerden bir kısmı berzahta (kabir) hayatında azab çekmektedirler.
3- İlmi önce mücmel olarak verip, sonra tefsir etmek evlâdır, böylece zihin, derli toplu olarak yakalama imkânına kavuşur.
4- Farz namazlarda uyumaya ve ezberledikten sonra Kur'ân'ı terke karşı tahzir (sakındırma) var.
5- Zina, riba, yalan gibi belli başlı günahlara karşı tahzir ve uyarı var.
6- Şehidlerin fazileti, cennette en yüce makamı tuttukları belirtilmiştir.
7- Hz. İbrahim'in makamı, şehidlerinkinden de yüksektir.
8- Günah ve sevapları eşit olanları Allah affedecektir. Ya Rab! Bizi de bu affedilenler arasına kat!
9- Sormak, (anlatmak) tâbir ettirmek gibi davranışlarla rüya meselesine ihtimam göstermek gerekir.
10- Rüyanın sabah namazından sonra tâbir edilmesi efdaldir.
11- Farzdan sonra, namaza bağlı nafile (ratibe) yoksa selam verince imamın cemaate dönmesi müstehabtır. Hitap, vaaz, ifta gibi maksadlar hâsıl olunca kıbleye dönmeyi terkedip, cemaate yönelmek mekruh değildir.[25]

-2- وعنه رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال: قال رسولُ اللّه #: نَحْنُ اŒخِرُونَ

السَّابِقَونَ وَبَيْنَا أنَا نَائمٌ إذْ أوتِيتُ خَزَائنَ ا۪رْضِ فَوُضِعَ في يَدِى سِوَارَانِ مِنْ ذَهَبٍ فَكَبُرَا عَلىَّ وَأهمَّانِى. فَأُوحِىَ إلىَّ أنِ انْفُخْهُمَا فَنَفَخْتُهُمَا فَطَارَا فَأوَّلْتُهُمَا الْكَذَّابَيْنِ اللَّذَيْنِ أنَا بَيْنَهُمَا: صَاحِبُ صَنْعَاءَ، وَصَاحِبُ اليَمَامَةِ[. أخرجه الشيخان والترمذى .

2. (965)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Biz öne geçen sonuncularız. Ben uyurken bana arzın hazineleri getirildi. Elime altından iki bilezik kondu. Bunlar benim nazarımda büyüdüler ve beni kederlendirdiler. Bana: "Bunlara üfle" diye vahyedildi. Ben de üfledim, derken uçup gittiler. Ben bunları, çıkacak olan ve aralarında bulunduğum iki yalancı olarak te'vil ettim: Birisi San'a'nın lideri , diğeri de Yemâme'nin lideridir." [Buharî, Ta'bir 40, 70; Müslim, Rüya,22, (2274), Tirmizî, 10, (2293).][26]

AÇIKLAMA:

Hadiste Resul-i Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm), Müslümanların, dünyada iken en son kitap verilen ümmet de olsalar, âhirette hesabı ilk defa verecek ve ilk defa cennete girecek ümmet olacaklarını ifade buyurmaktadır. Resûlullah'a getirilmiş olan hazinelerden muradın İslamî fetihlerle İran, Bizans gibi fethedilen yerlerden elde edilen ganimetler olduğu belirtilmiştir.

Bileziklerin Hz. Peygamber'in "nazarında büyülmesi"ni, hayret etmesi, şaşırması, ağrına gitmesi, dikkatini çekmesi gibi mânalarda anlamak gerekmektedir; maddî ağırlık veya hacimlerinin artması şeklinde bir büyüme değil. Kurtubî'nin açıklamasına göre, altından mâmul zinet eşyası Müslüman erkeklere haram olması sebebiyle Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) eline konan altın bilezikleri (rüyasında) taaccüble, hayretle karşılayıp kederleniyor, üzülüyor.

Hadiste geçen vahiyden murad ilhamdır, irşaddır. Üflemek, kolay bir amel olması sebebiyle, rüyada üfleme görmenin, kolaylığa, önüne çıkan herhangi bir engelin kolaylıkla izale edileceğine delil olduğu belirtilmiştir. "Üfleme kelâmdır" diyen de olmuştur.

Üflemekle uçup gitmeleri, ortaya çıkacak yalancıların çok fazla zahmet çekilmeden bertaraf edileceklerine, mânen hakâret, değersizlik içinde

bulunduklarına delâlet ettiği, "aralarında bulunduğum" tâbiriyle, rü'yanın anlatıldığı sıra onların hayatta olduğuna delâlet ettiği ifade edilmiştir.
Bunlardan maksad San'a'da çıkıp peygamberlik iddia eden Esved el-Ansî ile, Yemâme'de çıkıp yine aynı bâtıl iddialara girişen Müseylimetü'l-Kezzâb'tır. Bunlardan her ikisi de daha Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sağlığında ortaya çıkıp, etrafında adam toplamış kimselerdir. Esved, Resûlullah henüz hayatta iken tepelenebilmiş ve öldürülmüş, Müseylime ile Resûlullah'ın vefatından sonra savaşılmış ve Hz. Ebu Bekir zamanında tepelenmiştir.
Hz. Peygamber'in altın bilezikleri yalancılarla te'vil etmesi, erkeğe zinet verilmiş olmasına dayanır. Çünkü erkeğe, haram olan bir şeyin verilmesi, yerinde olmayan bir iş yapılmasıdır. Yalancılar da böyledir, yerini bulmayan, sahte iddialarda bulunurlar.
Bu rüyada geçen "iki el" iki memleketle te'vil edilmiştir. San'a ve Yemâme ahalileri aslında Müslüman olarak İslâm'a "iki el", iki yardımcı durumuna gelmişlerdi. Buralarda çıkan iki sahtekâr, yalancı ve aldatıcı sözlerle halkı etrafında toplayıp iğfal etmiştir. Şu halde altın bilezikler iki yalancıya delâlet etmiş, o iki "el"de (beldede) çıkmışlardır.[27]

-3- وعن أبى موسى رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]قال رسولُ اللّه #: رَأيْتُ في المَنَامِ أنِّى أُهَاجِرُ مِنْ مَكَّةَ إلى أرْضٍ بِهَا نَخْلٌ، فَذَهَبَ وَهَلِى إلى أنَّهَا اليَمَامَةُ. أوْ هَجَرُ، فَإذَا هِىَ الْمَدِينَةُ يَثْرِبُ، وَرَأيْتُ في رُؤْيَاىَ هذِهِ أنِّى هَزَزْتُ سَيْفاً فَانْقَطَعَ صَدْرُهُ فَإذَا هُوَ مَاأصِيبَ بِهِ الْمُؤمِنُونَ يَوْمَ أحُدٍ، ثُمَّ هَزَزْتُهُ أخْرى فَعَادَ أحْسَنَ مِمَّا كانَ، فَإذَا هُوَ مَا جَاءَ اللّهُ بِهِ مِنَ الْفَتْحِ وَاجْتِمَاعِ الْمُؤْمِنِينَ، وَرَأيْتُ فِيهَا أيْضاً بَقَراً وَاللّهِ خَيْرٌ. فَإذَا هُمُ النَّفَرُ مِن الْمُؤمِنِينَ يَوْمَ أحُدٍ، وَإذَا الخَيْرُ مَا جَاءَ اللّهُ تَعالى بِهِ مِنَ الْخَيْرِ وَثَوَابِ الصِّدْقِ الَّذِى آتَانَا اللّهُ تَعالى بَعْدُ يَوْمَ بَدْرٍ[. أخرجه الشيخان.»وَالْوَهَلُ« بالتحريك الوهم.

3.(966)- Ebu Musa (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Rüyamda kendimi Mekke'den, hurma ağaçları

bulunan bir beldeye hicret ediyorum gördüm. Ben bunu, hicretimin Yemâme'ye veya Hacer'e olacağı şeklinde tahmin etmiştim, meğer Yesrib şehrine imiş. Bu rüyamda kendimi bir kılıncı sallıyor gördüm, kılıncın başı kopmuştu. Bu, Uhud Savaşı'nda mü'minlerin maruz kaldıkları musibete delâlet ediyormuş. Sonra kılıncımı tekrar salladım. Bu sefer, eskisinden daha iyi bir hal aldı. Bu da, Cenab-ı Hakk'ın fetih ve Müslümanların biraraya gelmeleri nev'inden lutfettiği nimetlerine delâlet etti. O aynı rüyamda sığırlar ve Allah'ın (verdiği başka) hayrını gördüm. Sığırlar Uhud gününde mü'minlerden bir cemaate çıktı, (gördüğüm başka) hayır da Allah'ın Bedir'den sonra (nasib ettiği fetihlerin) hayrı ve bize Rabbimizin lutfettiği (Bedru'l-Mev'id) sıdkının sevabı olarak çıktı." [Buhari, Ta'bir 39, 44, Menakıb 25, Meğazî 9, 26, Menâkıbu'l-Ensâr 45; Müslim, Rü'ya 20, (2272).][28]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, rüya mübhemiyetine uygun bir mübhemlik ve anlaşılmasında zorluk hasıl olmuş bir rüya'yı Nebevîdir. Şârihler rivayetin muhtelif tâbirlerini açıklamada farklı yorumlara gitmişlerdir.
Biz mealdeki mânayı tesbit ederken İbnu Hacer'in izahını esas aldık. Buna göre:
1- Hecer, Bahreyn'de Abdulkays kabilesinin ikamet ettiği bir diyarın ismidir. Medine yakınlarında aynı ismi taşıyan küçük bir köyün kastedildiği de söylenmiş, hatta başka ihtimaller üzerinde de durulmuştur, ancak sahih olan önceki söylediğimizdir.
2- Yesrib, Medine'nin eski adıdır, kaliteli hurmalarıyla meşhur idi.
3- Resûlullah ashabını kılıçla ifade etmiştir. Kılıç sallaması, düşmanla cihadıdır. Başının kopması Uhud'da Müslümanların maruz kaldığı musibete yorulmuştur. Bazı rivayetlerde kılıçta gedik açılmış olduğu ifade edilmiş ve bu da ailesinden birinin (Hz. Hamza'nın) şehid düşeceği şeklinde, tarafından, yorumlanmıştır. Bazı rivayetler bu kılıncın Zülfikâr olduğunu tasrih eder.
4- Kılıncın tekrar sallanması, mücâdelenin devamı, kılıçtaki kopukluğun düzelmesi, müteakip savaşlarda Müslümanların zafere ereceklerinin alâmeti bilinmiştir. Tâbirciler kılıcı değişik yorumlara tâbi tutmuşlardır: Meselâ rüyada kılıç elde eden "kuvvet elde eder", "valilik elde eder", "emanet (vedia) elde eder", "zevce elde eder", "çocuk elde eder", keza "kılıncı kınına koyan evlenir", "birisiyle onun kılıncından daha uzun kılıçla vuruşan ona galebe çalar", "kılıç kuşanan bir işe girer" vs. gibi.

5- Görülen sığırlar, Uhud'da şehid düşen Müslümanlara yorulmuştur. Hadisin farklı rivayet ve okunuşları, "Allah'ın bu ölümde hayır kılacağı" veya "bu ölümden sonra Allah'ın hayırlar (zaferler) vereceği" gibi değişik yorumlara imkân tanımıştır. Bir yoruma göre, Hz. Peygamber: "Allah'a kasem olsun Allah'ın yaptığında (Uhud'daki musibette) hayır gördüm, hayır var" demiştir.
6- Bedir'den sonraki fetihlerden maksad, Hayber'in fethi ve Mekke'nin fethidir. Hadiste geçen, اتانَا اللهُ تَعالى بَعْدَ يَوْم بَدْرٍ ibaresinde بعد kelimesi bâzı rivayetlerde بعْدُ bazı rivayetlerde بَعْدَ şeklinde gelmiştir. Buna göre te'vil de farklı olmuştur. بَعْدُ Okununca mânâ Uhud'dan sonra demektir ve bu durumda يوم kelimesi de nasb yapılarak يَوْمَ بَدْرٍ okunması icabeder. Mâna şu olur: "(Gördüğüm başka) hayır da, Allah'ın (Uhud' dan) sonra Bedr(u'l-Mev'id) günü sıdkımıza sevab olarak verdikleri ile sonradan verdiği (ganimet, başarı nev'inden) hayra çıktı." Bunun mânası şudur: "Bedir günü verilen" deyince, müşkil bir durum çıkmaktadır. Çünkü, Bedir Savaşı Uhud Savaşı'ndan öncedir. Halbuki anlatılan tarihî ve mantıkî sıraya göre Uhud'dan sonrası sözkonusu. Alimler bunu şöyle çözerler: Hadiste geçen Bedir'den maksad Bedrü'l-Mev'id denen ikinci Bedir Gazvesi'dir. Bu ikinci Bedir, Uhud'dan sonradır. Uhud Savaşı bitip, Mekkeliler muzafferâne çekilirken Müslümanlarla aralarında söz düellosu olur. İşte bu düello esnasında, müteâkip sene Bedir'de ikinci kere buluşmak üzere anlaşırlar. Resûlullah, ertesi yıl hacc mevsiminde Bedr'e gider, fakat Mekkeli müşrikler gelmezler. Böylece Müslümanlar savaş yapmadan bol ticaret yaparak dönerler. Bu ikinci Bedir Gazvesi, önceden anlaşılarak tesbit edildiği için buna Bedrü'l-Mev'id denmiştir.
Hadiste geçen sevâbu'ssıdk tâbiri gerçekten bu seferin vasfını ifade eder. Zira Müslümanlar, müşriklere verdikleri sözü tutmakla sıdk üzere hareket etmiş oldular. Bunun Allah indinde uhrevî sevâbı olduğu gibi, Müslümanlara moral, müşriklere gözdağı ve korku olması haysiyetiyle siyasî, dünyevî sevab da elde edilmiştir. Hadisin son kısmında geçen ve Allah'ın verdiklerinden olarak zikredilen "hayır" ile bu Bedri'l-Mev'îd Seferi sırasında yapılan kârlı ticaret dahi kastedilmiş olabilir.
İbnu Hacer, hadisin bu veçhinden şu sonucu çıkarır: "Hz. Peygamber rüyasında sığır ve hayır görmüştür. Sığır, Uhud'da öldürülenlerle te'vil edilmiştir. Hayır da Mekke fethine kadar yapılan Bedir ve diğer savaşlarda cihad için Müslümanların izhar ettikleri sıdk ve sabırdan dolayı kazandıkları sevabla te'vil edilmiştir. Cenab-ı Hakk da onlara mükâfeten, Uhud'dan sonraki Kureyza, Hayber ve diğer

zaferleri müyesser kılmıştır."[29]

ـ4ـ وعن أنس رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]سَمِعْتُ رسولَ اللّهِ # يَقُولُ: رَأيْتُ اللَّيْلَةَ فِيمَا يَرَى النَّائمُ كَأنِّى فِي دَارِ عُقْبَةَ بْنِ رَافِعِ، وَأُتِيتُ بِرُطَبِ مِنْ رُطَبِ ابْنِ طَابَ فَأوَّلْتُهُ أن الرِّفْعَةَ لَنَا فِي الدُّنْيَا، وَالْعَاقِبَةَ فِي اŒخِرَةِ، وَأنَّ دِينَنَا قَدْ طَابَ[. أخرجه مسلم وأبو داود .

4. (967)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in şöyle söylediğini işittim:

"Ben bu gece, rü'yamda, kendimi Ukbe İbnu Râfi'in evinde imişim gördüm. Orada bana İbnu Tâb denen cinsten taze hurma getirildi. Ben bu rüyayı şöyle te'vil ettim: "Yükselme dünyada bizimdir, âhirette de hayırlı âkibet bizimdir, dinimiz de tamamlanmıştır." [Müslim, Rü'ya 18, (2270); Ebu Dâvud, Edeb 96, (5026).][30]

AÇIKLAMA:

Bu rivayette Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in güzel isimlerle tefe'ülü rüyaya da tatbik ettiğini görmekteyiz. Tefe'ül, uğur çıkarmak, hayra yormaktır. Resûlulah (aleyhissalâtu vesselâm) teşâümü, yani şundan bundan uğursuzluk çıkarmayı reddederken, uğur çıkarmayı reddetmemiştir.

Bu rivayete göre, Hz. Peygamber rüyada kendisini Ukbe İbnu Râfi'in evinde görmüş. Ukbe'yi aynı kökten gelen ukbâ, âkibet kelimeleriyle te'vil etmiştir.

Râfi, yüksek, yükselen gibi mânâlar ifade eder. Bundan rif'at (yükseliş)'e geçerek bu isimleri: "Dünyada yükseliş bize, ahirette hayırlı âkibet bize" şeklinde te'vil etmiştir. Esaşen bu mânalarda ayetler mevcuttur:

والعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ "Akibet muttakilere aittir" (A'raf 128), keza: وَاَنْتُم ا'عْلَوْنَ إنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ "İnanıyorsanız mutlaka galipsiniz" (Âl-i İmran 139) gibi..

Keza, ikram edilen hurmanın ismi İbnu Tâb'dır. Burada tâb, tayyib yani güzel,

mükemmel mânâsına gelir. Medineli bir şahsın adı ise de bir hurma çeşidi de o adla şöhret bulmuştur. Resûlullah, bu ismi de dinin kemâle ermesiyle te'vil buyurmuştur. Dinin kemâli, kâide ve hükümlerinin kesinleşip istikrarını bulması, medenî hayatta ihtiyaç duyulmakta olan hususta gerekli prensiplerin, kaidelerin konmasıdır. Nitekim en son nâzil olan âyetlerin birinde meâlen: "Bugün size dininizi tamamladık" (Mâide 3) buyurulmuştur.
Bu rivayetlerden hareket eden Müslüman tâbirciler, rüyada iyi isim görmeyi hep iyiye yorma prensibini vaz' etmişlerdir. Hadiste ifâde edilen hükümlerin, Kur'ân ayetleriyle tesbit edildiği nazar-ı dikkate alınınca, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu hadisi irad etmede asıl gayelerinden birinin, rüya tâbirinde bu prensibi vaz'etmek olduğu söyenebilir. Ayrıca, çocuklara ve diğer eşyaya verilecek isimlerin güzel olması hususundaki tavsiyelerine bir takviye gâyesi de gözükmektedir.[31]

-5- وعن ابن عمر رَضِىَ اللّهُ عَنْهما قال:]قال رسولُ اللّه #: رَأيْتُ امْرَأةً سَوْدَاءَ ثَائِرَةَ الرَّأس خَرَجَتْ مِنَ الْمَدِينَةِ حَتَّى نَزَلَتْ بِمَهْيَعَةٍ وَهِىَ الجُحْفَةُ؛ فَأوَّلْتُ أنَّ وَبَاءَ الْمَدِينَةِ نُقِلَ إلَيْهَا[. أخرجه البخارى والترمذى .

5. (968)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle demişti:
"Ben (rüyamda), saçları karma karışık siyah bir kadının Medine'den çıkıp Mehyea'ya indiğini gördüm. Burası Cuhfe'dir. Ben bunu, Medine'deki vebanın oraya nakledilmesine yordum." [Buharî, Ta'bir 41, 42, 43; Tirmizî, Rü'ya 10, (2291).][32]

AÇIKLAMA:

1. Hadiste Mehyea ile ilgili bir açıklama var: "Burası Cuhfe" diye. Bu açıklamanın, birçok rivayette bulunmamasından hareket eden şârihler, bunun bir derc olduğunu ve bu açıklayıcı derci hadisin râvilerinden Musa İbnu Ukbe'nin ilâve ettiğini söylemişlerdir.
2- Cuhfe, Mu'cemu'l-Büldan'ın verdiği bilgiye göre, Mekke-Medine yolu

üzerinde, Mekke'den dört merhale mesafede bir yerin adıdır. Mekke' ye gelen Mısır ve Şamlıların, Medine'den geçmedikleri takdirde, mîkat (ihram giyme) mahalleridir. Medine'den geçerlerse Zü'l-Huleyfe olur.

3- Müslümanlar Medine'ye hicret ettikleri zaman buranın havası Mekkelilere yaramamış, hep hummaya (ateşli hastalık, sıtma) yakalanmışlar, Mekke'ye karşı özlem duymaya başlamışlardır. Bunun üzerine Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): اَللّهمَّ حَبِّبْ اِلَيْنَا الْمَدِينَةَ... وَانْقُلْ حُمَّاهَا إلى الْجُحْفَةِ "Ya Rabb, bize Medine'yi sevdir... hummâsını da Cuhfe'ye naklet" diye dua buyurmuştu. Şu halde Resûlullah bu duasının Allah tarafından kabul edildiğini, hummanın Medine'den çıktığını bu rüya ile ashabına (radıyallahu ahnüm ecmain) müjdelemiş olmalıdır.

4- Yorumcular siyah (sevdâ) kelimesi ile kötülük السوء ve hastalığın الداء ifâde edildiğini kabul etmişlerdir. Saçların karışıklığını da kötülük ve şer yaymakla yorumlamışlardır.[33]

-6- وعن ابن عمر رَضِىَ اللّهُ عَنْهما قال:]كانَ الرَّجُلُ في حَيَاةِ رسولِ اللّهِ # إذَا رآى رُؤْيَا قَصَّهَا عَلَيْهِ، وَكُنْتُ غُماً شَابًّا عَزَباً أنَامُ في الْمَسْجِدِ، فَرَأيْتُ فِي الْمَنام كَأنَّ مَلَكَيْنِ أخَذَانِى فَأتَيَا بِى إلى النَّارِ، فَإذَا هِىَ مَطْوِيَّةٌ كَطَىِّ الْبِئْرِ، وَإذَا لَها قَرْنَانِ كَقَرْنَى الْبِئْرِ، فَإذَا فِيهَا أنَاسٌ قَدْ عَرَفْتُهُمْ فَجَعَلْتُ أقُولُ أعُوذُ بِاللّهِ مِنَ النَّارِ ثَثاً. فَلَقِيَهُمَا مَلَكٌ آخَرُ فَقالَ لِى: لِمَ تُرَعْ؟ فَقَصَصْتُهَا عَلى حَفْصَةَ فَقَصَّتْهَا حَفْصَةُ عَلى رسولِ اللّهِ # فقَالَ: نِعْمَ الرَّجُلُ عَبْدُاللّهِ لَوْ كانَ يُصَلِّى مِنَ اللَّيْلِ. قَالَ سَالم: فَكَانَ عَبْدُاللّهِ بَعْدَ ذلِكَ يَنَامُ مِنَ اللّيْلِ إ قَلِيً[. أخرجه الشيخان

6. (969)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında kişi, bir rüya görecek olsa onu aleyhissalâtu vesselâm efendimize anlatırdı. O sıralarda ben genç, bekâr bir delikanlıydım, mescidde yatıp kalkıyordum. Bir gün rüyamda, iki meleğin beni yakalayıp cehennemin

kenarına kadar getirdiklerini gördüm. Cehennem kuyu çemberi gibi çemberlenmişti. Keza (kova takılan) kuyu direği gibi iki de direği vardı. Cehennemde bazı insanlar vardı ki onları tanıdım. Hemen istiâzeye başlayıp üç kere: "Ateşten Allah'a sığınırım" dedim. Derken beni getiren iki meleği üçüncü bir melek karşılayıp, bana: "Niye korkuyorsun? (korkma)" dedi.
Ben bu rüyayı kızkardeşim Hafsa (radıyallahu anhâ)'ya anlattım. Hafsa da Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a anlatmış. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"- Abdullah ne iyi insan, keşke bir de gece namazı kılsa!" demiş.
Sâlim der ki: "Abdullah bundan sonra geceleri pek az uyur oldu!" [Buhârî, Ta'bir, 35, 36, Salât 58, Teheccüt 2, Fedâilu'l-Ashâb 19; Müslim, Fedâilu's-Sahâbe 140, (2479).][34]

AÇIKLAMA:

1- Kurtubî diyor ki: "Şâri (Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) Abdullah (radıyallahu anh)'ın rüyasını iyiye yormuştur, çünkü Abdullah önce ateşe getirildiği halde kendisine "niye korkuyorsun, korkma!" tesellisiyle ateşe atılmaktan affedilmiştir, bu onun salih oluşuna delildir. Kusuru, gece namazı kılmaması idi. Böylece bu rüya onun salâbetine mükâfaten bir tembih ve uyarı oldu. Bu sayede anladı ki, gece namazı, ateşten, ateşe yakınlaşmaktan koruyan belli başlı tedbirlerden biridir. Bunun için Abdullah (radıyallahu anh) ölünceye kadar gece namazını terketmemiştir."
2- Şârih Mühellib: "Bundaki sır Abdullah'ın mescidde yatmasıdır. Zira mescidin şe'ni ve hakkı, içinde ibadet edilmesidir. Ateşle korkutulmak suretiyle bu eksikliği uyarılmış oldu" der.
3- Hadis, gece namazının ehemmiyetini, bu namazın cehennemden korunmaya müessir bir çare olduğunu göstermektedir.
4- Hadiste, "Kadına rüya anlatılmamalı" diyen yorumculara da cevap var. Bunun câiz olduğu görülmektedir. Ayrıca mescidde yatıp kalkmanın câiz oluğu da anlaşılmaktadır. [35]

-7- وفي روايةٍ قال:]رَأيْتُ في المَنَام كَأنَّ في كَفِّى سَرَقَةً مِنْ حَرِيرٍ َ أرِيدُ بِهَا مَكَاناً في الجَنَّةِ إَّ طَارَتْ بِى إلَيْهِ فَقَصَصْتُهَا عَلى

حَفْصَةَ فَقَصَّتْهَا عَلى رسولِ اللهِ # فقَالَ: إنَّ أخَاكِ رَجُلَ صَالِحٌ[»السَّرَقَةُ« بتحريك الراء: قطعة من جَيِّد الحرير .

7. (970)- Abdullah İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) bir başka rivayette şöyle demektedir: "Rüyamda, avucumda seraka denen iyi cins ipekten bir parça gördüm, cennette, her nereyi arzu etsem beni oraya uçuruyordu. Bu rüyamı Hafsa (radıyallahu anhâ)'ya anlattım. O da Resûlullah'a anlatmış. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Kardeşin sâlih bir kimse" diye yormuş." [Buhârî, Ta'bir 25; Müslim, Fedâilu's-Sahâbe 139, (2478).][36]

AÇIKLAMA:

1- Abdullah İbnu Ömer'in cehenneme götürülmesi gibi cennete götürülmesiyle de ilgili rüyası var. Bunlar ayrı ayrı rüyalardır. Yukarıda cennete girişiyle ilgili rüyayı görüyoruz. Muhtemelen bunu muahharan, gece ibadetlerine başladıktan sonra görmüş olmalı. Hadisin bir başka vechinde Resûlullah önceki hadiste olduğu gibi, "Abdullah sâlih bir kimsedir, bir de gece namazı kılsa" buyurmuştur.

2- Bazı şârihler, bu hadisin kaydedildiği babtan bir önce yer alan, عَمُودُ الْفُسْطَاطِ تَحْتَ وِسَادَتِهِ "Rüyada yastığının altında çadır direği gören" adındaki bab başlığı ile bunu birleştirip, İbnu Ömer'in rüyada, yastığının altında çadır direği de gördüğünü ifade edip, yorumlarının vüs'atini geniş tutmuşlardır. Kaydedilecek "şârih yorumları" yorum olarak muteber kabul edilse de İbnu Hacer'in açıklamasına göre, Abdullah İbnu Ömer'in rüyada yastığının altında çadır direği görmesini rivayetler doğrulamamıştır.

3- Rüyada görülen direk İslâm'la yorumlanmıştır. Keza ipek de din ve ilimle, dinle kazanılan şerefle yorumlanmıştır. "Onu elde eden, ahirette, cennette istediği yere, onun sayesinde gidebilir" denmiştir.

4- Rüyada cennete girmek, uyanık halde girmeye delil kabul edilmiştir. Çünkü hadisin bir vechinde rüyası cennete girenin yakaza halinde gireceğine dair nassî ifade vardır. Rüyada, cennete girmek, İslâm'a girmekle de yorumlanmıştır, çünkü cennete girmenin yegâne vasıtası İslâm'a girmektir.

5- İpeğin uçması kuvvete delildir. Yâni cennette istediği yere gidebilecek güce,

mânevî yüceliğe sahip demektir.[37]

-8- وعن أبى بكرة رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]قال رسولُ اللّه # ذَاتَ يَوْمٍ: مَنْ رآى مِنْكُمْ رُؤْيَا؟ فقَالَ رَجُلٌ: أنَا رَأيْتُ كأنَّ مِيزاناً نَزَلَ مِنَ السَّمَاءِ فَوُزِنْتَ أنْتَ وَأبُو بَكْرٍ فَرَجَحْتَ أنْتَ بِأبِى بَكْرٍ، وَوُزِنَ أبُو بَكْرٍ وُعَمَرُ فَرَجَحَ أبُو بَكْرٍ وَوُزِنَ عُمَرُ وَعُثْمَانُ فَرَجَحَ عُمَرُ. ثُمَّ رُفِعَ الْميزَانُ فَرَأيْنَا الْكَراهَةَ في وَجْهِ رسولِ اللّهِ #[. أخرجه أبو داود والترمذى .

8. (971)- Ebu Bekre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir gün:
"- Sizden bir rüya gören var mı?" diye sual buyurdular. Cemaatten bir adam:
"- Evet ben (şöyle bir rüya gördüm): Sanki gökten inmiş bir terazi vardı. Siz ve Ebu Bekir tartıldınız. Sen, Ebu Bekir'den ağır geldin. Ebu Bekir'le Ömer de tartıldılar. Ebu Bekir ağır geldi. Sonra Ömer'le Osman tartıldılar. Ömer ağır bastı. Sonra terazi kaldırıldı" dedi.
(Adam sözünü bitirince) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın mübarek yüzlerinde memnuniyetsizlik gördük." [Ebu Dâvud, Sünnet 9, (4634), Tirmizî, Rüya 10, (2288).][38]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayette Hz. Ali ile Hz. Osman (radıyallahu anhümâ) arasında efdaliyet hususunda bazılarınca ileri sürülen ihtilafın bir sebebi görülmüştür.
2- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in memnuniyetsizlik izhar etmesini, şârihler terâzinin kaldırılmış olma haberinden, işlerin Hz. Ömer'in hilâfetinden sonra kötüleşerek fitne çıkacağı yorumuna ulaşması ile izah ederler. Mamafih: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)' in, Ashab'tan sadece cüz'î bir kısmının hayırlı kılınmalarına ve efdaliyetin üç kişiye inhisar ettirilmiş olmasına vâkıf olmaktan üzüldüğünü" söyleyenler de olmuştur. Üzüntünün sebebini bunda görenlere göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ashabından birçoğunun bu şekilde müstesna bir fazilete erdiklerini ümid etmiş idi. Bu rüya ile Cenab-ı

Hakk, tafdilin bunlarda son bulduğunu bildirmiş oldu, bu da Resûlullah'ı üzdü.
3- Mizan'dan muradın, Hz. Osman zamanına kadar devam eden ictimâî hayattaki intizam ve İslâm'ın parlaması olabileceği de söylenmiştir. Bir de muvâzene herhangi bir münâsebetle birbirine yakın olan farklı şeyler arasında mevzubahis olur. Fark büyürse, muvâzene bozulur, intizam kalmaz ve terazilemeye gerek kalmaz, terazi de kaldırılır. Öyle ise Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) terazinin kaldırılmasını bu şekilde te'vil ettiği için üzülmüş olmalıdır. [39]

-9- وعن ابن عباس رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]أتى رَجُلٌ النَّبىَّ # فقَالَ: رَأيْتُ اللَّيْلَةَ كَأنَّ ظُلَّةً تَنْطفُ السَّمْنَ وَالْعَسَلَ، وَأرى نَاساً يَتَكَفَّفُونَ مِنْهَا بِأيْدِيِهِمْ فَالْمُسْتَكْثِرُ وَالْمُسْتَقِلُّ، وَإذَا سَبَبٌ وَاصِلٌ مِنَ ا٭رضِ إلي السَّمَاءِ وُارَاكَ أخَذْتَ بِهِ فَعَلَوْتَ، ثُمَّ أخَذَ بِهِ رَجُلٌ بَعْدَكَ فَعَ، ثُمَّ أخَذَ بِهِ أخَرُ فَعَ، ثُمَّ أخَرُ فَانْقَطَعَ بِهِ، ثُمَّ وُصِلَ لَهُ فَعَ، فقالَ أبُو بَكْرٍ: يَا رسُولَ اللّهِ بِأبِي أنْتَ وَأمِّى؛ لَتَدَعَنِّى فَأعَبِّرُهَا. فقَالَ: اعْبُرْهَا. فقَالَ: أمَّا الظُّلَّةُ فَظُلَّة ا٭سْم. وَأمَّا الَّذِى يَنطُفُ مِنَ السَّمْنِ وَالْعَسَلِ فَالْقُرآنُ حَوَتُهُ وَلِينُهُ. وَأمَّا مَا يتَكَفُّفُ النَّاسُ مِنْ ذلِكَ: فَالْمُسْتَكْثِرُ مِنَ الْقُرآنِ والمُسْتقلُّ. وَأمَّا السَّبَبُ الوَاصِلُ مِنَ السَّمَاءِ إلى ا٭رْضِ فَالحَقُّ الَّذِى أنْتَ عَلَيْهِ، تَأخُذُ بِهِ فَيُعْلِيكَ اللّهُ، ثُمَّ يَأخُذُ بِهِ رَجُلٌ بَعْدَكَ فَيَعْلُو بِهِ، ثُمَّ يَأخُذُ بِهِ رَجُلٌ آخَرُ فَيَعْلُو بِهِ ثُمَّ يَأخُذُ بِهِ رَجُلٌ فَيَنْقَطِعُ بِهِ، ثُمَّ يُوصَلُ لَهُ فَيَعْلُو بِهِ. فَأخْبِرْنِى يَا رسَولَ اللّهِ بِأبِى أنْتَ وَأمِّى؛ أصَبْتُ أمْ أخْطَأتُ؟ فقَالَ رسولُ اللّه #: أصَبْتَ بَعْضاً وَأخْطَأتَ بَعْضاً. فقَالَ: وَاللّهِ لَتُحَدِّثَنِّي بِالَّذِى أخْطَأتُ. فقَالَ # َ تُقْسِمْ[. أخرجه الخمسة إ النسائى.»الظُّلَّةُ« شبه السحابة. »والسَّبَبُ« الحبل .

9. (972)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Bir adam Resûlullah

(aleyhissalâtu vesselâm)'a gelerek şu rüyayı anlattı:
"Bu gece rüyamda buluta benzer bir şey gördüm, ondan yağ ve bal yağıyordu. İnsanlar da ellerini açıp bu yağmurdan almaya çalışıyorlardı. Azıcık alan da vardı, çokça alabilen de. Derken arzdan semaya kadar uzanan bir ip gördüm. Siz o ipe yapışıp çıktınız. Sizden sonra birisi ona tutunup o da çıktı. Sonra bir diğeri yükseldi, sonra bir diğeri daha ipe tutundu, ama ip koptu. Ancak onun için ipi eklediler, o da yükseldi."
Hz. Ebu Bekir (radıyallahu anh) atılarak:
"- Ey Allah'ın Resûlü, Annem babam sana kurban olsun, müsâade buyursanız ben yorayım!"
dedi. Resûlullah da:
"- Pekala, yor!" dedi. Hz. Ebu Bekir şunları söyledi:
"- O bulutumsu gölgelik, İslâm bulutudur. Ondan yağan bal ve yağ Kur'ândır. Kur'ân'ın (bal gibi) halâveti ve (yağ gibi) yumuşaklığıdır. İnsanların bundan avuç avuç almaları Kur'ân'dan kiminin çok, kiminin az miktarda istifadeleridir. Arzdan semaya inen ip ise, senin getirdiğin hakikattir. Sen buna yapışmışsın, Allah o sebeple seni yüceltecektir. Senden sonra bir adam daha ona yapışacak ve onunla yücelecek, ondan sonra biri daha ona yapışıp o da yücelecek. Ondan sonra biri daha yapışır, fakat ip kopar, ancak onun için ip ulanır o da yapışıp yükselir. Ey Allah'ın Rasûlü, annem babam sana fedâ olsun, doğru te'vil edip etmediğimi haber ver!"
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şu cevabı verdi:
"- Bazı te'vilinde isabet ettin, bazı te'vilinde de hata ettin."
"- Öyleyse, Allah'a kasem olsun, hatalarımı söyleyeceksin!"
"- Hayır, dedi, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yemin verme!" [Buharî, Ta'bir 11, 47; Müslim, Rü'ya 17, (2269); Tirmizî, Rü'ya 10, (2294); Ebu Dâvud, Sünnet 9, (4632); İbnu Mâce, Rü'ya 10, (3918).][40]

AÇIKLAMA:

1- Rivayet, Hz. Ebu Bekir'in te'vili ile yeterli açıklığa kavuşturulmuştur. Fazla izaha gerek yoktur. Ancak Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in "Yemin etme!" deyip kesmesi merakımızı celbetmektedir.
Dâvudî bunu şöyle anlamıştır: "Yemini tekrar verme, hata ettiğin noktaları söylemiyeceğim." Ancak bunu, "İpin kopmasını, Hz. Osman'ın şehadeti ve onu takip eden harpleri ve fitneleri bildiği için bunların zikrini, duyulup şuyû

bulmasını istememiş, bu sebeple sükût etmiştir" diye te'vil eden de olmuştur.
2- Hz. Ebu Bekir'in hata ettiği te'vil ne idi? Bu husus farklı yorumlara sebep olmuştur. Bazıları şöyle:
a) Rüyayı te'vil hakkı Hz.Peygamer'e ait idi. Hz. Ebu Bekir, te'vil için acele edip izin istemekle hata etmiştir. Buna itiraz edilmiş, hatanın bizzat yapılan te'vilde aranması gerektiği belirtilmiştir. Hatta "yemin etme" sözünün "Düşünürsen hatanı anlarsın" mânâsına geldiği belirtilmiştir.
b) Hatanın yağla balı ayrı ayrı şeylerle te'vil etmeyip sadece Kur'ân'la te'vil etmesinden, "Kur'ân'ın halâveti ve yumuşaklığıdır" denmesinden ileri geldiği belirtilmiştir. Bu, çoğunluka mâkul karşılanmış bir açıklamadır. "Yağ ve bal iki ayrı şeye te'vil edilebilirdi:
1) Kur'ân ve sünnet.
2) İlim ve amel.
3) Fehm (anlayış) ve hıfz (ezberleme)" demişlerdir.
c) Hz. Ebu Bekir'in hatası, mezkur kimseleri belirleme ve ismen söyleme işini terketmesinde olabilir, denmiştir.
d) "Hem isabet hem de, hata ettin" demesinden maksat şu da olabilir: Tâbir esas itibariyle zanna dayanır, kesin ilim ifade etmez. Öyle ise isabet etmek de, hata etmek de her zaman ihtimal dâhilindedir." denmiştir.
e) Bazıları: "Hz. Ebu Bekir'in Resûlullah'tan tâbir için izin taleb etmesi hata ise Hz. Ebu Bekir'in te'vilindeki hatayı aramak daha büyük hatadır. Dinin iktizası bu konuda ileri gitmemektir" denmiştir.
3- Rivayetten anlaşılacağı üzere, ipten tutunup çıkanlar, Hz. Peygamber'den sonra, Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman'dır. Hz. Osman zamanında ip kopmuştur. Hz. Osman (radıyallahu anh)'da ipin kopup tekrar bağlanması, onun öldürülmesi, hilâfetin başkasının eline geçmesidir.[41]

-10- وعن عائشة رَضِىَ اللهُ عَنْها قالت:]رَأيْتُ ثَلَثَةَ أقْمَار سَقَطْنَ في حُجْرَتِى فقَصَصْتُ رُؤْيَاى عَلى أبِى بَكْرٍ فَسَكَتَ. فَلَمَّا تُوفِّىَ رسول اللّه # وَدُفِنَ في بَيْتِى قال أبُو بكْرٍ: هذَا أحَدُ أقْمَارِكِ وَهُوَ خَيْرُهَا[. أخرجه مالك .

10. (973)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Rüyamda hücreme üç ayın düştüğünü gördüm. Rüyamı babam Ebu Bekir (radıyallahu anh)'e anlattım.

Sükût etti, cevap vermedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) vefat edip de odama defnedilince Ebu Bekir:
"- İşte (rüyanda gördüğün) üç aydan biri ve en hayırlısı!"dedi." [Muvatta, Cenâiz 10, (1, 232).][42]

AÇIKLAMA:

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den sonra Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer (radıyallahu anhümâ) de Hz. Aişe'nin hücresine defnedilmişlerdir.[43]

-11- وعنها رَضِـىَ اللّهُ عَنْها قالتْ:]سُئِلَ رسولُ اللّه # عَنْ وَرَقَةَ ابْنِ نَوْفَل. فقَالَتْ خَدِيجَةُ رَضِـىَ اللّهُ عَنْها: إنَّهُ قَدْ صَدَّقَكَ وَإنَّهُ مَاتَ قَبْلَ أنْ تَظْهَرَ. فقَالَ # أُرِيتُهُ في المَنام وَعلَيْهِ ثِيَابُ بَيَاضٍ، وَلَوْ كانَ مِنْ أهْلِ النَّارِ لَكانَ عَلَيْهِ لِبَاسٌ غَيْرُ ذلِكَ[. أخرجه الترمذى .

11. (974)- Yine Hz. Aişe anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e Varaka İbnu Nevfel hakkında soruldu. Hz. Hatice (radıyallahu anhâ):
"- O seni tasdik etti ve sen peygamberliğini izhar etmeden önce vefat etti" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şu cevabı verdi:
"- O bana rüyada gösterildi. Üzerinde beyaz bir elbise vardı. Şayet cehennemlik olsaydı, beyaz renkli olmayan bir elbise içerisinde olması gerekirdi." [Tirmizî, Rü'ya 10, (2289).][44]

AÇIKLAMA:

1- Varaka İbnu Nevfel (radıyallahu anh) Hz. Hatice (radıyallahu anhâ)'nin amcasının oğludur. Cahiliye devrinde Hıristiyan olmuş, İncil ve Tevrat'ı okumuş, ilim sahibi bir zattı. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e nübüvvet geldiği zaman yaşlanmış, gözleri kör olmuş vaziyette idi. İlk vahyin şoku ile Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) gördüklerinden korkmuş idi. Hz. Hatice (radıyallahu anhâ) Resûlullah'ı ona götürmüş, durumu anlatıp, fikrini sormuştu. Varaka, Resûlullah'ı dinledikten sonra, kendisinin geleceği Hz. Musa ve Hz. İsa

tarafından müjdelendiğini, beklenen peygamber olduğunu, kendisine gelen meleğin de önceki peygamberlere de gelen Cebrâil olduğunu söylemiş: "Kavmin seni Mekke'den çıkaracakları zaman keşke sağ olsam da sana yardım etsem!" temennisinde bulunmuştu. Ama bir müddet sonra vefat etti.
Peygamberimize tebliğ emri gelmediği için bu kadarcık tasdik ve te'yidi iman sayılır mı?
Bu soruya ulemâ, umumiyetle "evet" demiş ve Varaka'yı sahabi saymıştır. İbnu Hacer, onu (radıyallahu anh) selefleri gibi sahabi addetmiş ve el-İsâbe'nin ilgili bölümünde el-Kısmu'l-Evvel'de zikretmiştir.
Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), Varaka'nın durumunu mevzubahis edip sorunca Hz. Hatice'ye, onu rüyasında beyaz elbise içerisinde gördüğünü söyleyerek: "Cehennemlik olsa başka bir elbise içinde görmem gerekirdi" mealinde cevap verir. Cevapta, kesin bir delille cennetlik olduğunu beyanı yok ise de dolaylı, işârî bir delille cennetlik olduğu ifade edilmiş olmaktadır.
2- Bu cevaptan yorumcular şu prensibe ulaşmışlardır: "Mü'min, rüyasında ölmüş kimse üzerinde beyaz elbise görürse bu onun iyi hal üzere olduğuna, cennet ehlinden bulunduğuna delâlet eder."[45]

-12- وعن جابر رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]جَاءَ أعْرَابىٌّ إلى رسولِ اللّهِ # فقَالَ: إنِّى حَلَمْتُ أنّ رَأْسِى قُطِعَ فَأنَا أتْبَعُهُ. فَزَجَرَهُ وَقَالَ: َتُخْبِرْ بِتَلَعُّبِ الشَّيْطَانِ بِكَ
في المَنَامِ[. أخرجه مسلم .

12. (975)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir bedevî Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e gelip:
"- Rüyamda başımın kesildiğini, kendimin de onun peşine düştüğünü gördüm" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) adamı azarlayıp:
"- Sakın ha! Şeytanın, rüyanda seninle eğlenmesini kimseye anlatma!" dedi. [Müslim, Rü'ya 12, (2268).][46]

AÇIKLAMA:

Bu rivayetin bir başka vechinde, bu hadiseden sonra Hz. Peygamber'in halka

hitab ederek: "Şeytan herhangi birinizle uykusunda oynadığı vakit onu kimseye anlatmasın" tenbihinde bulunur.
957 numaralı hadiste açıkladığımız üzere, Resûlullah hoşa gitmeyen, üzücü rüyaları "şeytanın eğlenmesi (veya oynaması)" olarak tavsif etmiş ve bu çeşit rüyaların kimseye anlatılmamasını tavsiye etmiştir. Şu halde sadedinde olduğumuz rivayet, rüyanın "şeytanın oynaması" çeşidine bir örnek olmaktadır.
Ancak şu da var ki, tâbirciler rüyada baş kelimesini, kişinin içinde bulunuğu nimet ve makamı kaybetmesine alâmet saymışlardır. "Şayet böyle bir rüyayı, köle görmüş ise, onun hakkında bu, azad edileceğine, hasta ise şifa bulacağına, borçlu ise borçtan kurtulacağına, haccetmemiş ise haccedeceğine, üzüntülü ise sevineceğine, bir korktuğu varsa emniyete kavuşacağına delalet eder" demişledir.[47]

13- وعن أُمِّ العءِ ا٘نصارية رَضِىَ اللّهُ عَنْها قالت:]لَمَّا قَدِمَ المُهَاجِرُونَ طَارَ لَنَا عُثْمَانُ بنُ مَظْعُونٍ في السُّكْنَى فَاشْتَكَى فَمَرَّضْنَاهُ حَتَّى تُوفِّي. قالتْ: فَرَأيْتُ لِعُثْمَانَ في المَنَامِ عَيْناً تَجْرِى فَأخْبَرْتُ رسول اللّه # فقَالَ: ذلِكَ عَمَلُهُ يَجْرِى لَهَ[. أخرجه البخارى .

13. (976)- Ümmü'l-Alâ el-Ensâriyye (radıyallahu anhâ) anlatıyor:"- Muharcirler geldiği zaman (kur'a çekildi), bize Osman İbnu Maz'un'un ağırlanması çıktı. (Onu evimize yerleştirdik.) Hemen hastalandı. Tedavisi ile meşgul olduk. (Şifa bulamadı), vefat etti. Osman (radıyallahu anh)'ı rüyamda gördüm, akan bir çeşmesi vardı. Düşümü Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e anlattım. Bana:
"- Bu onun amelidir, onun için akıyor" dedi. [Buharî, Tabîr 13, 37, Cenâiz 3, Şahâdât 30, Menâkıbu'l-Ensar 46.][48]

AÇIKLAMA:

1- Ümmü'l-Alâ'nın bu rivayeti, Medine'ye hicret eden Mekkeli muhacirlerin başlangıçta içtimâî hayata nasıl intibak ettirildiklerini göstermesi bakımından

dikkat çekicidir: Medineli âileler, kur'a çekmek suretiyle kendi hissesine kim düşüyor ise onu evine götürüp yerleştirmiş ve misafir etmiştir. Kardeşleştirilen bu insanlar, birbirlerine vâris olacak derecede akde dayalı mânevî bağlarla bağlanmış idiler.
2- Mekke'nin kurak ve çöl ikliminden Medine'nin rutubetli iklimine birden intibak edemeyen Mekkeliler, ilk geldikleri sıralarda hummaya yakalanmışlar, Mekke'ye karşı özlemleri de artmış idi. Yukarıdaki rivayet Osman İbnu Maz'un (radıyallahu anh)'un bu hastalıktan kurtulamadığını belirtiyor. Usdü'l-Gâbe'de, Mekke'de ilk veat eden muhacirin Osman İbnu Maz'un (radıyallahu anh) olduğu belirtilir. Hicretin 22. ayında vefat etmiştir. Resûlullah, ölümüne ağlamış ve ölüsünü öpmüştür. Ayrıca kabrine taş dikip belirgin kıldığı, zaman zaman ziyâret ettiği, oğlu İbrahim öldüğü zaman: "Git, bizim sâlih selefimiz Osman İbnu Maz'ûn'a kavuş" dediği rivayetlerde gelmiştir. Osman İbnu Maz'ûn (radıyallahu anh) ibadete çok düşkün, geceleri namaz kılan, gündüzleri oruç tutan, yüce bir sahabi idi. Hatta bir ara ebediyyen bekâr kalmaya azmetmiş ise de bunu işiten Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) müdahale ederek câiz olmadığını bildirmiştir.
3- Şârihler, Osman İbnu Maz'ûn (radıyallahu anh)'un ölümünden sonra, akan çeşme şeklinde sevabını devam ettiren amelin ne olduğunu araştırmışlardır. Kesin olmamakla birlikte bazı ihtimaller üzerinde durulmuştur:
a) Osman, Ashab'ın zenginlerinden idi, sadaka-i câriye bırakmış olabilir. Bu onun amelini çeşme gibi kılar. Ancak bilinen bir sadaka-i cariyesi olmadığını söyleyerek bu ihtimale itiraz eden çıkmış ise de İbnu Hacer, Osman (radıyallahu anh)'ın Saib isminde sâlih bir oğlu olduğunu, Bedr'e iştirak ettiğini, Hz. Ebu Bekir'in hilâfeti sırasında vefat ettiğini, "evlâd" ın, amel defterini açık bırakan üç sebepten biri olduğunu söyler. Bilindiği üzere diğer ikisi: İstifade edilen ilim ve sadaka-i câriye (herkesin istifade ettiği amme hizmeti (yol, köprü, çeşme, vakıf vs. bırakmak)dir.
b) "Osman'ın ameli, murâbıtlığı olabilir" denmiştir. Yani kendisini Allah yolunda cihada hasretmiş olması. Çünkü bir hadiste Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurmuştur:
كُلُّ مَيِّتٍ يُخْتَمُ عَلى عَمَلِهِ إِلَّا الْمُرَابِطَ فِي سَبِيلِ اللّهِ فَإِنَّهُ يَنْمِى لَهُ عَمَلُهُ إِلى يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَيَأمَنُ مِنْ فِتْنَةِ الْقَبْرِ
"Murâbıt olan hariç, her ölenin ameli sona erer. Allah yolunda murâbıt olanın ameli ise, kıyamete kadar ona sevap getirmeye devam eder. Murâbıt, kabir azabından da emin olur."

Bu hadisi te'yid eden bir başka hadis de şöyledir:

رِبَاطُ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ فِي سَبِيلِ اللّهِ خَيْرٌ مِنْ صِيَام شَهْرٍ وَقِيَامِهِ وَإنْ مَاتَ جَرَى عَلَيْهِ عَمَلُهُ الَّذِى كَانَ يَعْمَلُ وَامِنَ الفَتَّانَ

"Allah yolunda bir gün ve bir gecelik ribât bir aylık oruç ve gece ibadetinden daha hayırlıdır. Şâyet ölecek olsa yapmakta olduğu ameli, kıyamete kadar (yapmakta imiş gibi) sevap getirmeye devam eder ve fitnelerden de emin olur."

"Osman İbnu Maz'ûn, kendini Allah yoluna adayanlardan biri olduğu için hâli, bu hadise mâsadak olmaya uygundur" denmiştir.

Ancak söylenen bütün ihtimallerin Osman (radıyallahu anh) hakkında muteber olması da vâriddir (radıyallahu anh). [49]

---

[1] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/506.

[2] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/506-507.

[3] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/507-508.

[4] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/508.

[5] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/508-509.

[6] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/510.

[7] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/510-513.

[8] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/513-514.

[9] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/515.

[10] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/515-516.

[11] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/516.

[12] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/516-517.

[13] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/518.

[14] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/518.

[15] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/518.

[16] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/519.

[17] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/519.
[18] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/519.
[19] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/519-520.
[20] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/520.
[21] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/523-526.
[22] Parantez arasındaki ifade, yine Müslim'in bir başka rîvayetinden alınmıştır.
[23] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/526-529.
[24] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/529-530.
[25] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/530-531.
[26] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/531.
[27] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/531-532.
[28] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/533.
[29] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/533-535.
[30] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/535.
[31] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/535-536.
[32] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/536.
[33] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/536-537.
[34] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/537-538.
[35] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/538.
[36] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/539.
[37] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/539-540.
[38] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/540.
[39] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/540-541.
[40] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/542-543.
[41] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/543-544.
[42] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/544.
[43] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/544.
[44] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/544-545.

[45] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/545.

[46] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/546.

[47] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/546.

[48] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/546-547.

[49] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/547-548.

SABIR BÖLÜMÜ

UMUMÎ AÇIKLAMA:

SABIR BÖLÜMÜ

UMUMÎ AÇIKLAMA:

Sabır lügatta hapis manasına gelir. Arapçada قَتَلَهُ صَبْراً "Onu öldürmek için hapsetti" demektir. Şer'î ıstılah olarak, dinin övdüğü, teşvik ettiği ahlakî bir sıfatı, ruhi bir kemali ifade eder.
Nevevî şu açıklamayı sunar: "Sabr'ın mânası: Nefsi emredilen şeylerde tutmak, hapsetmektir, bu da ibâdetlerin meşakkatlerine tahammül, belalara tahammül ve günah dışındaki zararlara tahammülle gerçekleşir. Sabır, zâhidlerin ve âhiret yoluna sü'lûk edenlerin en mühim esaslarından biridir. Ruhi terbiyeyi ele alan kitapların hepsinde sabır bölümü yer alır."
Sabırla ilgili âyet çoktur. Kur'an-ı Kerim, insanların âhireti kazanabilmeleri için, hayat boyu imtihan edileceği şeylerden birinin sabır olduğunu ifade eder. Bir ayet şöyle buyurur: "Behemahal sizi biraz korku, biraz açlık ve biraz mal, can ve mahsul eksikliği ile imtihan ederiz. Sabredenleri müjdele" (Bakara 155); "Sabredenlerin mükâfatları muhakkak hesapsızdır" (Zümer 10);"Her kim sabreder ve suç bağışlarsa, bu hareket arzu edilen en iyi işlerdendir" (şurâ 43); "içinizden mücâhede edenler, sabır gösterenler belli oluncaya kadar elbette sizi imtihan ederiz." (Muhammed 31).
Hadislere göre sabır üçtür:
Taatte sabır, masiyete ve musibete karşı sabır. Aleyhissalâtu vesselâm şöyle buyurur: Yani: "Sabır üçtür: Musibetlere karşı sabır, taatte (kullukta) sabır, günah işlememekte sabır. Kim, kaldırılıncaya kadar musibete güzelce sabrederse Allah ona üçyüz derece yazar. Her iki derece arasında sema ile arz arasındaki mesafe kadar yücelik vardır. Kim de taatte sabrederse Allah ona altıyüz derece yazar. Her iki derece arasında arzların başladığı hududla, arzların bittiği son nokta arasındaki mesafe kadar yücelik vardır. Kim de masiyete (günaha) karşı sabrederse Allah ona dokuzyüz derece yazar. İki derece arasında arzların hududu ile Arş'a kadar olan mesafe arasındaki yücelik vardır."
"Sabır imanın yarısıdır, yakîn, imânın ta kendisidir: "Sabır (ve sabrın) mükâfaatını ümid etmek köle azad etmekten daha hayırlıdır. Allah sabır ve ümîd sahiplerini, sorusuz sualsiz cennete koyar. Sabırla iman arasındaki ilgi, bedenle baş arasındaki ilgi gibidir." "...Namaz nurdur, sadaka bürhandır, sabır ziyâdır, Kur'an hüccettir..." "...Bir kimse sabretmek isterse Allah ona sabır verir. Hiçbir

kimseye sabırdan daha hayırlı ve daha geniş bir nimet verilmemiştir" "Mü'minin hali hayrete değer doğrusu. Zira her bir işi onun için hayırlıdır. Bu meziyet sadece mü'mine hastır. Çünkü o nimete kavuşsa şükreder, bu ise onun için hayırlıdır. Musibete uğrasa sabreder, bu da onun için hayırlıdır. Bu meziyet sadece mü'mine hastır. Çünkü o nimete kavuşsa, şükreder. Bu ise onun için hayırlıdır. Musibete uğrasa sabreder, bu da onun için hayırlıdır" "Pehlivan, insanları güreşte yenen değildir, bilakis, hiddet anında kendisini zabteden ve iradesine sahip olandır" "Bir kimse öfkesinin icâbını yapmaya kâdir olduğu halde öfkesini yenerse, Allah Teâlâ Kıyamet gününde halkın gözü önünde onu çağırır, huriler içinden istediğini seçmekte muhtar kılar."[1]

-3232 -1- عن أنس رَضِىَ اللهُ عَنْه قال:]أَتَى النَّبيُّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى امْرَأةٍ تَبْكِي عَلَي صَبِيٍّ لَهَا، فَقَالَ: اتَّقِي اللهَ وَاصْبِرِي، فَقَالَتْ: وَمَا تُبَالِي بِمُصِيبَتِي؟ فَلَمَّا ذَهَبَ. قِيلَ لَهَا: إنَّهُ رَسُولُ اللهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَخَذَهَا مِثْلُ الْمَوْتِ، فَأَتَتْ بَابَهُ فَلَمْ تَجِدْ عَلَى بَابِهِ بَوَّابِينَ فَأَتَتْهُ، فَقَالَتْ: يَا رَسُولُ اللهِ لَمْ أَعْرِفَكَ، فَقَالَ: إنَّمَا الصَّبْرُ عِنْدَ الصَّدْمَةِ ا ُوَّلَى [. أخرجه الخمسة إ النسائي .

1. (3232)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), (ölen) çocuğu için ağlamakta olan bir kadına rastlamıştı:

"Allah'tan kork ve sabret!" buyurdu. Kadın (ızdırabından kendisine hitab edenin kim olduğuna bile bakmadan):

"Benim başıma gelenden sana ne?" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) uzaklaşınca, kadına:

"Bu Resûlullah idi!" dendi. Bunun üzerine, kadın çocuğun ölümü kadar da söylediği sözden dolayı (utanıp) üzüldü. (Özür dilemek için) doğru aleyhissalâtu vesselâm'ın kapısına koştu. Ama kapıda bekleyen kapıcılar görmedi, doğrudan huzuruna çıktı ve:

Ey Allah'ın Resulü, (o yakışıksız sözü) sizi tanımadan sarfettim (bağışlayın!)" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm:

"Makbul sabır, musibetle karşılaştığın ilk andakidir" buyurdu."[2]

AÇIKLAMA:

1- Hadisin Buharî'de gelen bir başka veçhinde kadının, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a: "Git başımdan, benim musibetim sana gelmedi" dediği; bir başka veçhinde: "(Nasihat kolaydır çünkü) bana gelen musibetten âzâdesin" dediği kaydedilmiştir.

2- Hadis, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kapıcı kullanmadığını göstermektedir. Kadın bizzat huzura çıkabilmektedir. Resûlullah'ın tevazu hâlini gösteren diğer bir husus, yolda, sokakta dolaşırken peşini takip eden maiyet ekibine yer vermemesidir. Normal olarak melîk ve büyükler haşmet izharı için bir grup maiyetle dolaştıkları halde, Aleyhissalâtu vesselâm tek başına dolaşmakta ve bu sebepledir ki, ağlayan kadın onu tanıyamamaktadır.

Tîbî der ki: "... Kadına: "Bu Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm'dır" denince kadın, içinden korku ve heybet hissetti ve onun da diğer melikler gibi, halkın onlara ulaşmasını engelleyen kapıcı ve koruyucuların olacağını zannetti, ancak gidince tasavvur ettiğinin aksine bir durumla karşılaştı."

3- "Makbul sabır musibetle karşılaştığın ilk andakidir" sözü, "Kalbe hücum eden ilk duygular sırasında, onun gereklerine uymayıp sebat edilirse işte bu makbul sabırdır, Allah'ın mükâfat vaadettiği sabırdır.
Hattâbî, biraz farkla şöyle der: Sâhibi, şeriatça övülen sabır, musibet aniden geldiği anda ortaya konan sabırdır, bundan sonraki sabır değildir. Çünkü zamanla musibet de unutulur. Bazıları: "Kişi musibet sebebiyle sevaba mazhar olmaz, zira musibet kendi elinde değildir, kişi musibet karşısındaki metanet ve güzel sabrı sebebiyle sevap kazanır" demiştir.
İbnu Battal: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), kadına hem helak ve hem de sevaptan mahrum kalma musibetlerinin cem olmamasını arzu ederek müdahale etmiştir" der.
Resûlullah'ın bu sözü hakkında Tîbî şu değerlendirmeyi yapar: "Resûlullah'tan bu söz, kadının "Sizi tanımadım..." demesi üzerine, hikmetli bir üslûbla sâdır olmuştur. Sanki kadına şunu demiştir: "Özür dilemeyi bırak, zira ben Allah için olmayan şeylerde öfkelenmem, sen kendi nefsine bak."
Zeyn İbnu'l- Münir de şöyle der: "Kendisine yaptığı takva ve sabr tavsiyesine uyarak, üzüntünün sevkiyle sarfettiği sözlerden özür dilemek üzere geldiği zaman, kadına, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) o şekilde cevap vermekle: "Bu sabrın zamanı, hâdisenin olduğu ilk andı, Cenab-ı Hakk'ın sabredenlere vaadettiği sevap da o anda yapılan sabradır" demek istemiştir."

4- Hadisten Çıkarılan Bazı Fevaid:

* Resûlullah mütevazidir, cahillere karşı rıfkla muamele etmektedir.

* Musibete düşenlere müsamaha etmektedir.

* Özür dileyenin özrünü kabul etmiştir.

* Emr-i bi'l- ma'ruf ve nehy-i ani'l-münker ihmal edilmemektedir.

* Kâdılar, halka karşı kapısını kapamamalı, halkın temasını önleyecek engeller koymamalıdır.

* Kendisine emr-i bi'l-ma'ruf yapılan kimse buna uymalıdır, emredenin kim olduğunu bilmese de.

* Fazla üzüntü, yasaklardan biridir, zira Aleyhissalâtu vesselâm bu üzgün kadına sabır ve takva emretmiştir.

* Bazı can sıkıcı durumların olma ihtimali bulunsa bile emr-i bi'l-ma'ruf yapılmalıdır.

* Söz, niyet edilene tesadüf etmezse bunun hükmü yoktur. Bazı âlimler bu prensipten hareketle: "Amr, Ey Hind sen boşsun dese bu söz Amra'ya rast gelse, Amra boş olmaz" demiştir.

* Kabir ziyareti erkeğe de kadına da câizdir.

* Ziyareti yapılan mezar müslümana veya kâfire ait olmuş farketmez. Bazıları "Kafir kabri ziyaret edilmez" demişse de cumhur bu görüşü reddeder.[3]

3233 -2 -وعن سلمة رَضِىَ اللّهُ عَنْه قالت:]سَمِعْتُ رَسُولُ اللّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: مَا مِنْ مُسْلِمِ تُصِيبُهُ مُصِيبَةٌ، فَقَالَ مَا امْرَهُ اللّهِ :وَإنَّا إلَيْهِ رَاجِعُونَ اللَّهُمَّ أجُرْنِي فِي مُصِيبَتِي، وَاخْلُفْ لِي خَيْراً مِنْهاَ، إَّ أخْلَفَ اللّهُ لَهُ خَيْراً مِنْهَا. قَالَتْ فَلَمَّا مَاتَ أبُو سَلَمَةَ رَسُولُ اللّهِ عَنْهُ قُلْتُ: أيُّ الْمُسْلِمِيْنَ خَيْرٌ مِنْ أبِي سَلَمَةَ ؟ أوَّلُ بَيْتٍ هَاجَرَ إلَى رَسُولُ اللّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، ثُمَّ إنِّي قُلْتُهَا فَأخْلَفَ اللّهُ تَعَالَى لِي رَسُولُ اللّهِ :قَالَتْ: فَأرْسَلَ إلَيَّ رَسُولُ اللّهِ حَاطِبَ بْنَ أبِي بَلْتَعَةَ يَخْطُبُنِي لَهُ فَقُلْتُ: إنَّ لِي بِنْتاً وَأنَا غَيُورٌ، فَقَالَ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أمَا ابْنَتُهَا فَنَدْعُو اللّهَ بُغْنِبْهَا، وَأدْعُو اللّهَ تَعَالَى أنْ يُذْهِبَ بِالْغَيْرَةِ[. أخرجه مسلم وملك، وأبو داود والترمذي .

2. (3233)- Ümmü Seleme (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı şunları söylerken işittim:
"Kendisine bir musibet gelen müslüman Allah'ın emrettiği: "İnnâ lillahi ve innâ ileyhi râci'ûn, allahümme ecirnî fi musîbetî vahluf lî hayran minhâ: "Biz Allah'ınız ve ancak O'na döneceğiz. Bana bu musibetim için ücret ver. Ve bana bunun arkasından daha hayırlısını ver" derse Allah o musibeti alır ve mutlaka daha hayırlısını verir.
"Ümm-ü Seleme der ki: "Ebu Seleme (radıyallahu anh) vefat ettiği zaman ben: "Ebu Seleme'den daha hayırlı olan hangi müslüman var? Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a ilk hicret eden hâne, onun hânesiydi" dedim. Ben bunu söyledikten sonra Allah, onun yerine bana Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı verdi. Şöyle ki: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bana Hâtîb İbnu Ebî Belte'a'yı göndererek kendisi için beni istetti. Ben: "Benim (küçük) bir kız çocuğum var, ayrıca ben kıskanç bir kadınım. (Resûlullah'ın ise birçok hanımı var, imtizacsızlıktan korkarım)" diye cevap verdim. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Kız çocuğuna gelince, Allah'a dua ederiz, onu kendisinden müstağni kılar, kıskançlığı için de Allah'a gidermesini dua ederim" buyurdular."[4]

AÇIKLAMA:

1- Ümmü Seleme (radıyallahu anhâ), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevce-i pâklerindendir. Adı Hind'dir. Babası Ebu Ümeyye İbnu'l-Muğire'dir. Resûlullah'ın izdivacından önce Ebu Seleme İbnu Abdi'l- Esed ile evli idi. Ondan Seleme, Ömer, Dürre ve Zeyneb adında çocukları oldu.
Ümmü Seleme, Habeşistan'a ilk hicret edenlerdendi, oradan da Medine'ye hicret etti. Resûlullah'la evlenmesi hicretin dördüncü senesine rastlar. Üçüncü yılı da denmiştir. Kocası ve kendisi ilk müslümanlardandı. Bu sebeple inancı uğruna birçok sıkıntılara katlanmıştı. Mekke'den, Medine'ye hicret edecekleri sırada yakınları, Ümmü Seleme'nin kocasıyla hareket etmesine mâni olmuşlar bu sebeple bir yıl kadar kocasından ve çocuklarından ayrı kalmış ve bu esnada mütemâdiyen ağlamıştır. Sonunda merhamete gelen yakınları Medine'ye gitmesine izin verirler. Resûlullah'ın onunla izdivacında, onu, İslam için çektikleri sebebiyle mükâfatlandırma maksadı da görülebilir. Ancak Ümmü Seleme'nin fevkalâde akıllı olduğu, pek isabetli görüşler beyan ettiği belirtilir.

Hatta Hudeybiye'de Mekkelilerle, o yıl umre yapmadan geri dönme şartı gibi bazı şartlarla yaptığı antlaşma sebebiyle Resûlullah'a karşı küskün bir havaya giren ve Resûlullah'ın: "Kurbanlarınızı kesin, traş olun, ihramdan çıkın" gibi emirlerine uymak istemeyen Ashab karşısında Ümmü Seleme'nin: "Ya Resûlullah! Sen kurbanını kes, onlar da sana uyarak kurbanlarını kesecektir" tavsiyesi meşhurdur. Zira Resûlullah bu tavsiyeye uyar, kurbanını keser, Ashab da birer birer Resûlullah'ın dediklerini yerine getirirler. Bu hâdise Ümmü Seleme (radıyallahu anhâ)'nin yüksek zeka ve isabetli re'yine örnek olarak gösterilir.
Ümmü Seleme validemiz 59 hicri yılında vefat etmiştir. Ölüm senesi hususunda başka rakamlar da söylenmiştir. Resûlullah'ın en son vefat eden zevcesi Ümmü Seleme (radıyallahu anhâ) olmuştur.

2- Musibete uğrayan kimseye Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu hadiste, İnnâ lillahi ve innâ ileyhi râci'ûn demeyi ve kaydedilen duayı yapmayı tavsiye buyurmaktadır.

3- Hadisin bazı vecihlerinde, Ebu Seleme'nin öleceği sırada bu duayı okuduğu belirtilir. Hatta Ümmü Seleme'nin: "Ebu Seleme'den daha hayırlı hangi müslüman var?" demesi, nazarında onun yerinin doldurulamayacak bir kıymet taşıdığını ifade eder. Ebu Seleme aynı zamanda, Resûlullah'ın süt kardeşi ve halasının oğludur.
Müslim'in bir rivayetinde Ümmü Seleme (radıyallahu anhâ): "Ebu Seleme vefat edince Resûlullah'ın bana emrettiği gibi söyledim, sonra Allah bana ondan daha hayırlısını yani Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı ihsan buyurdu" der.

4- Musibet, hadislerde mü'mine eziyet veren her şey diye tarif edilmiştir. Musibet sırasında إِنَّا لِلّٰهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ denmesi, Kur'an-ı Kerîm'in emridir (Bakara 156). Bunu söylemeye istirca denir. Bunu söylemek kaza ve kadere teslimiyet ve rızanın ifadesidir. Zira "Biz Allah'a aidiz ve Allah'a döneceğiz" mânasının içinde, mal ve can herşeyimizin Allah'a ait olduğunu, mülk sahibinin mülkünde dilediği gibi tasarruf yetkisine sahip olduğunu itiraf etmemiz, kabul etmemiz mevzubahistir.
Resûlullah küçük bile olsa her musibet karşısında istirca okumamızı tavsiye etmektedir. Rivayete göre Aleyhissalâtu vesselâm'ın kandili sönünce bile istirca ettiği belirtilmiştir. Hz. Aişe: "Bu bir kandildir" diyerek istirca mucib ciddi bir şey yok demek istemiş, ancak Efendimiz; "Mü'mini rahatsız eden her şey musibettir" demiştir.
Nevevî: "Bu hadiste mendubun, me'murun bih (yani, vacib olmayan, mendub olan şeylerin yapılması da emredilmiştir) olduğuna delil vardır, muhtar olan

mezheb de budur. Çünkü Hz. Peygamber'e istirca emredilmiştir" der.[5]

-3234 -3 -وعن أبي سنان قال:]دَفَنْتُ ابْنِي سِنَاناً، وَأَبُو طَلْحَةَ الْخَوْنِيُّ جَالِسٌ عَلَى شَفِيرِ الْقَبْرِ، فَلَمَّا فَرَغتُ قَالَ: أَ أُبَشِّرُكَ؟ قُلْتُ: بَلَى. قَالَ حَدَّثَنِى أَبُو مُوسَى ا َشْعَرِيُّ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إذَا مَاتَ وَلَدُ الْعَبْدِ. قَالَ اللّه لِمَئِكَتِهِ: قبَضْتُمْ وَلَدَ عَبْدِي؟ فيَقُولُونَ: نَعَمْ، فَيَقُولُ: قَبَضْتُمْ ثَمَرَةَ فُؤَادِهِ؟ فيَقُولُونَ: نَعَمْ: فَيَقُولُ: مَاذَا قَالَ عَبْدِي؟ فَيَقُولونَ حَمِدَكَ وَاسْتَرْجَعَ، فَيَقُولُ: ابْنُوا لِعَبْدِي بَيْتاً في الْجَنَّةِ، وَسَمُّوهُ بَيْتَ الْحَمْدِ[. أخرجه الترمذي .

3. (3234)- Ebu Sinân anlatıyor: "Oğlum Sinan'ı defnettiğimde kabrin kenarında Ebu Talha el-Havlânî oturuyordu. Defin işinden çıkınca bana:
"Sana müjde vermeyeyim mi?" dedi. Ben:
"Tabiî, söyle!" dedim.
"Ebu Musa el-Eş'arî (radıyallahu anh) bana anlattı" diye söze başlayıp Resûlullah'ın şu sözlerini nakletti:
"Bir kulun çocuğu ölürse, Allah meleklere şöyle söyler:
"Kulumun çocuğunu kabzettiniz mi?"
"Evet" derler.
"Yani kalbinin meyvesini elinden mi aldınız?" Melekler yine:
"Evet" derler. Allah tekrar sorar:
"Kulum (bu esnâda) ne dedi?"
"Sana hamdetti ve istircâda bulundu" derler. Bunun üzerine Allah Teâla hazretleri şöyle emreder:
"Öyleyse, kulum için cennette bir köşk inşa edin ve bunu Beytu'l-hamd (hamd evi) diye isimlendirin."[6]

-3235 -4 -وعن أبي هريرة رَضِىَ اللّهُ عَنه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّه صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يقُولُ اللّه عَزَّ وَجَلَّ مَنْ أذْهَبْتُ حَبِيبَتَيْهِ فَصَبَرَ وَاحْتَسَبَ لَمْ أرْضَ لَهُ ثَواباً دُونَ الجَنَّةِ[. أخرجه الترمذي وصححه.قلت وأخرجه البخاري أيضاً، ولفظه: عن أنس رَضِىَ اللّهُ عَنه قال: »سَمِعْتُ النَّبىَّ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ

وَسَلّمَ يَقَولَ: إِنَّ اللهَ تَعَالى قالض إِذَا ابْتَلَيْتُ عَبْدِي بِحَبِيبَتَيْهِ، ثمَّ صَبَرَ عَوَّضْتُهُ عَنهُماَ الجَنَّةَ: يُرِيدُ عَيْنَيْهِ« وَاللّهُ أعلم .

4. (3235)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah Teâla hazretleri şöyle demiştir: "Ben kimin iki sevdiğini almışsam ve o da sevabını umarak sabretmişse, ona cennet dışında bir mükâfaat vermeye razı olmam."[7]
Derim ki: "Bu hadisi Buharî de tahric etti. Ondaki ibare şöyle: "Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle söylediğini işittim: "Allah Teâla hazretleri buyurdu ki: "Ben kulumu iki sevdiğiyle imtihan edersem o da sabır gösterir (ve sevap umarsa) onlara bedel cenneti veririm."[8]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadiste, kişi sevdiği şeylerin kaybı karşısında sabra çağırılmakta ve bunun sevabının büyük olacağı müjdelenmektedir. Hadislerde mü'minin imtihan olunduğu iki sevgilisinden maksad, gözleridir. Göz'ün "sevgili" olarak tesmiyesi, onların insanda en kıymetli organları teşkil etmelerinden dolayıdır. Gözlerin kaybı, diğer organlara nazaran insanda daha büyük hüsran meydana getirir. Onların elden gitmesiyle, ne görmek istediği hayrı görebilir ne de kaçınmak istediği şerden kaçabilir.

2- Hadisin Tirmizî'deki veçhinde احتسب yani sevap umarsa ziyadesi yer alır. Bunu âlimler mücerred sabretmenin uhrevi faydası olmayacağı şeklinde anlarlar. Sabrın uhrevi mükâfaata sebep olabilmesi için niyet şarttır. Bu da sabrı, "Allah'ın mükâfatlandıracağını düşünerek" yapmakla olur. Allah'ın dünyadaki imtihanı, kula olan garazı, gadabı sebebiyle değildir. Bilakis, Allah sevdiği kuluna bazı kötülükleri ondan defetmek için veya günahlarına kefâret olmak için, yahut da mertebesini yüceltmek için musibetlere müptelâ kılar. Kul bunları rıza ile karşılarsa murad-ı ilahî hâsıl olur. Aksi takdirde onun sabrı şu Selmân hadisindeki sabra benzer: "Mü'min hastalanırsa Allah onun hastalığını ona bir kefâret ve af vesilesi kılar. Fâcir hastalanırsa o da şu deveye benzer: "Sahibi onu bağlamış, sonra da salıvermiştir; niçin bağlandığını, niçin salıverildiğini bilmez."

[9]

3236- 5- وعن ابن عمرو بن العاص رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إنَّ اللّهَ يَرْضَى لِعَبْدِهِ الْمُؤْمِنِ إذَا ذَهَبَ بِصَفِيَّهِ مِنْ أَهْلِ ا َرْضِ فَصَبَرَ وَاحْتَسَبَ بِثَوَابَ دُونَ الّجَنَّةِ[. أخرجه النسائى .

5. (3236)- Abdullah İbnu Amr İbni'l-Âs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Mü'min kul, arz ahalisi içindeki has sevdiği (evladı) elinden alındığı zaman sabreder ve mükâfaat umarsa Allah o kulu için cennetten aşağı bir mükâfaata razı olmaz."[10]

AÇIKLAMA:

1- Burada, evladı elinden alındığı yani öldüğü zaman sabreden mü'minin mükâfaatı dile getirilmektedir. Doğrudan evlad denmeyip, evladın anne veya baba yanındaki sevgi açısından yeri zikredilmektedir: Arz ahalisi içinde en ziyade sevdiği. Mamafih hadis, çocuğu olmayan bir kimsenin çok fazla sevdiği bir yakınını da içine alacak bir mâhiyettedir. Öyle ise evlad kadar sevdiği bir yakınını şu veya bu şekilde kaybeden mü'min, onun mükâfaatını düşünerek sabrederse, onun, bu sabrı karşılıksız kalmayacaktır. Çünkü hadis-i kudsîde "Kulum beni nasıl bilirse ben ona öyle davranırım" buyrulmuştur.[11]

3237- 6- وعن عطاء بن أبي رباح قالَ :]قَالَ لِي ابْنُ عَبَّاسٍ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُمَا: أ أُرِيكَ امْرَأَةً مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ؟ قُلْتُ: بَلَى. قَالَ: هَذِهِ الْمَرْأَةُ السَّوْدَاءُ أَتَتِ النَّبِيَّ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَتْ: إنِّي أُصْرَعُ، وَإنِّي أَتَكَشَّفُ فَادْعُ اللّهَ لِي. قَالَ: إنْ شِئْتِ وَلَكِ الجَنَّةُ، وَإنْ شِئْتِ دَعَوْتُ اللّهَ تَعَالَ أَنْ يُعَافِيكِ؟ قَالَتْ: أَصْبِرُ فَادْعُ اللّهَ لِي أَنْ َ أَتَكَشَّفَ فَدَعَا لَهَا[. اخرجه الشيخان .

6. (3237)- Atâ İbnu Ebî Rabâh rahimehullah anlatıyor: "İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) bana:
"Sana cennet ehlinden bir kadın göstermeyeyim mi?" dedi. Ben de: "Evet

göster!" dedim.
"İşte dedi, şu siyah kadın var ya, o, Resûlullah'a gelip: "Ben saralıyım, (nöbet gelince) üstümü başımı açıyorum, Allah'a benim için dua ediver (hastalıktan kurtulayım)" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm; "Dilersen sabret, sana cennet verilsin, dilersen sana şifa vermesi için Allah'a dua edivereyim" dedi. Kadın: "Öyleyse sabredeceğim, ancak üstümü başımı açmamam için dua ediver" dedi. Resûlullah da ona öyle dua etti."[12]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, sar'a gibi dünyevi belalara da sabretmek gerektiğini, karşılığında cennet gibi yüksek bir mükâfaat olduğunu göstermektedir.

2- Azimet ve şiddeti ihtiyar, ruhsatla amelden efdaldir, yeter ki takat edeceğinden emin olsun. Ancak tahammül edemeyecekler ruhsatla amel etmelidirler.

3- Hastalıkların hepsini dua ve Allah'a iltica ile tedaviye çalışmak akâkir (yaralamalarla) tedaviye çalışmaktan daha nafi, daha faydalıdır. Bunun te'siri, bedenin buna karşı göstereceği tepki (infiâl), ilacın bedende hâsıl edeceği tesirden daha fazladır. Ancak bunun faydası iki şarta bağlıdır: Biri hastadan gelir. Bu, onun tam bir sıdkla iyileşmeye niyet etmesidir. Diğeri tedavi edene bağlıdır: Kuvvetli bir teveccüh, kalbinde kuvvetli bir takva ve tevekkül bulundurmasıdır" (İbnu Hacer).

4- Tedaviyi terketmenin câiz olduğu da gözükmektedir. Hadisin Buharî'de ki veçhinde şöyle bir ziyade var: "Atâ, Ümmü Züfer'i, o uzun siyah kadını Ka'be'nin örtüsü üzerinde gördüğünü söyledi." Bu ziyade kısmın açıklanması sadedinde bir kısım rivayetler getirilmiştir. Bunlardan biri Tâvus rahimehullah'a ait. Der ki: "Resûlullah'a tedavi için mecnunlar da getirilirdi. O, bunların göğüslerine vurmak suretiyle tedavi ederdi. Ümmü Züfer denen mecnune bir kadın getirildi. Aleyhissalâtu vesselâm onun da göğsüne vurdu, ama iyileşmedi." Bu rivayetin bir başka veçhinde şu ziyade var: "Kadın hakkında hayırlı senada bulunuyordu... Resûlullah buyurdu ki: "Hastalığı onu dünyada takip ederse, ahrette onun için hayır vardır." Bazı rivayetler bu kadının ismini Su'ayra, (Sükayı veya Sükeyra) diye tesbit etmiştir. İbnu Sa'd'ın zikrine göre, bu Hz. Hatîce'ni berberi (mâşıta)dir ve Resûlullah'ı zaman zaman ziyaret eden Hz. Hatîce'nin eski

arkadaşlarından biridir.[13]

-3238 -7 ـوعن عطاء بن يسار رضي اللّه عنه قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إذَا مَرِضَ الْعَبْدُ بَعَثَ اللّهُ تَعَالَى إلَيْهِ مَلَكَيْنِ فَقَالَ: انْظُرُوا مَاذَا يَقُولُ لِعُوَّادِهِ؟ فَإنْ هُوَ إذَا جَاءُوهُ حَمِدَ اللّهَ، وَأثْنَي عَلَيْهِ رَفَعَا ذَلِكَ إلَى اللّهِ وَهُوَ أعْلَمُ، فَيَقُولُ: لِعَبْدِي عَلَىَّ إنْ تَوَفَّيْتُهُ أنْ أُدْخِلَهُ الْجَنَّةَ، وَإنْ أنَا شَفَيْتُهُ أنْ أُبْدِ لَهُ لَحْمًا خَيْرًا مِنْ لَحْمِهِ، وَدَمًا خَيْرًا مِنْ دَمِهِ، وَأنْ أُكَفِّرَ عَنْهُ سَيِّئَاتِهِ. أخرجه مالك .

7. (3238)- Atâ İbnu Yesâr rahimehullah anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kul hastalandığı zaman Allah Teâlâ hazretler ona iki melek gönderir ve onlara: "Gidin bakın, kulum yardımcılarına ne diyor bir dinleyin!" der.
Eğer o kul, melekler geldiği zaman Allah'a hamdediyor ve senalarda bulunuyor ise, onlar bunu, her şeyi en iyi bilmekte olan Allah'a yükseltirler Allah Teâla hazretleri, bunun üzerine şöyle buyurur: "Kulumun ruhunu kabzedersem, onu cennete koymam kulumun benim üzerimdeki hakkı olmuştur. Şâyet şifâ verirsem, onun etini daha hayırlı bir etle, kanını daha hayırlı bir kanla değiştirmem ve günahlarını da affetmem üzerimde hakkı olmuştur."[14]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, mü'min kul hastalandığı zaman sabredip Allah'a şikâyetçi olma ve hamdederse kazanacağı sevabın büyüklüğünü haber vermektedir. Hadisin üslûbu, bu mükâfatı âdeta kesin bir vaad olarak ifade etmektedir: Bir başka hadiste: إذَا مَرِضَ الْعَبْدُ خَرَجَ مِنْ ذُنُوبِهِ كَيَوْم وَلَدَتْهُ أُمُّهُ "Kul hastalanınca günahlardan arınır ve anneden yeni doğmuş gibi günahsız olur" buyrulmuştur. Bu hadis, sabır şartını da koşmamaktadır.
Bazı âlimler, bu hadisle sadedinde olduğumuz hadis arasında teâruz görmezler. "Çünkü derler, sadedinde olduğumuz hadis, hadiste zikredilen hususi mükâfâtı sabır ve hamd-ü sena şartına bağlamıştır. Bu sonuncu hadis ise, hastalık sebebiyle günahların affını vaadetmektedir, burada, önceki hadiste vaadedilen

hususî mükâfat vaadedilmemektedir."[15]

-3239 -8 -وَعَنْ خباب بن ا ْرت رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قَالَ:]شَكَوْنَا إلَى رَسُولِ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ مُتَوَسِّدٌ بُرْدَةً فِي ظِلِّ الْكَعْبَةِ. فَقُلْنَا: أ تَسْتَنْصِرُ لَنَا، أ تَدْعُو لَنَا؟ فَقَالَ: قَدْ كَانَ مِنْ قَبْلكُمْ يُؤْخَذُ الرَّجُلُ فَيُحْفَرُ لَهُ فِي ا َرْضِ فَيُجْعَلُ فِيهَا ثُمَّ يُؤْتِى بِالْمِنْشَارِ، فَيُوضَعُ عَلَى رَأسِهِ فَيُجْعَلُ نِصْفَيْنِ، وَيُمْشَطُ بِأمْشَاطِ الْحَدِيدِ مَادُونَ لَحْمِهِ وَعَظْمِهِ، مَا يَصُدُّهُ ذَلِكَ عَنْ دِينِهِ، وَاللّهِ لَيُتِّمَنَّ اللّهُ تَعَالَى هَذَا ا َمْرَ حَتَّى يسَيرَ الرَّاكِبُ مِنْ صَنْعَاءَ إلَى خَضَرْ مَوْتَ، فَ يُخَافُ إَّ اللّه، وَالذِّئْبَ عَلَى غَنَمِهِ، وَلَكِنَّكُمْ تَسْتَعْجِلُونَ[. أخرجه البخاري و أَبُو دَاوُد والنسائي .

8. (3239)- Habbâb İbnu'l-Eret (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Ka'be'nin gölgesinde bir bürdeye yaslanmış otururken, gelip (müşriklerin yaptıklarından) şikâyette bulunduk:
"Bize yardım etmiyor musun, bize dua etmiyor musun?" dedik. Şu cevabı verdi:
"Sizden önce öyleleri vardı ki, kişi yakalanıyor, onun için hazırlanan çukura konuyor, sonra getirilen bir testere ile başının ortasından ikiye bölünüyordu. Bazısı vardı, demir taraklarla taranıyor, vücudunda sadece et ve kemik kalıyordu. Bu yapılanlar onları dininden çeviremiyordu. Allah'a kasem olsun Allah bu dini tamamlayacaktır. Öyle ki, bir yolcu devesine bindi mi San'a'dan kalkıp Hadramevt'e kadar gidecek, Allah'tan başka hiçbir şeyden korkmayacak, koyunu için de sadece kurttan korkacak. Ancak siz acele ediyorsunuz."[16]

-549 -9 -وَعَنْ أسامة بن زيد رَضِىَ اللّهُ عَنْهما قَالَ:] أَرْسَلَتْ بِنْتُ النَّبِيّ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إلَيْهِ أَنَّ ابْنًا لِي احْتُضِرَ فَاشْهَدْهُ، فَأرْسَلَ يَقْرَأُ السَّمَ وَيَقُولُ: إنَّ اللّهَ مَا أَخَذَ، وَاللّهِ مَا أَعْطَى، وَكُلُّ شَيْءٍ عِنْدَهُ بِأجَلٍ مُسَمًّى، فَلْتَصْبِرْ وَلَتَحْتَسِبْ[. أخرجه الخمسة إ الترمذي .

9. (3240)- Üsâme İbnu Zeyd (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kızı (Zeyneb), babasına birisini göndererek "Oğlum

ölmek üzere, son nefesini verirken yanında hazır ol" diye rica etti. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), adamı geri çevirirken:
"Selamımı söyle ve şunu hatırlat: Alan da Allah'tır, veren de Allah'tır. Her şeyin O'nun yanında muayyen bir eceli vardır. Sabretsin ve Allah'ın (sabredenlere vereceği) mükâfatı düşünsün!"[17]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı, ölmekte olan çocuğu için çağıran kızı hangisidir, rivayette belli değil. İbnu Ebi Şeybe'nin Musannaf'ında geçen bir rivayette Hz. Zeyneb (radıyallahu anhâ)'ın olduğunu tasrih eder. Ancak, bazı rivayetlerin sağladığı karineler Hz. Fâtıma'nın olma ihtimalini de ortaya çıkarmıştır. Ölmekte olan çocuğun kim olduğu da çok net değildir. Rivayetlerde bazan "oğlum", bazan da "kızım" diye geçmektedir. Ebu Dâvud'un rivayetinde "...oğlum veya kızım" şeklinde râvinin şekki ile kaydedilmiştir. İbnu Hacer, bunun Ümâme olduğunu belirtir ve rivayetlerde geçen "oğlum" ifadesinin yanlış olduğunu, doğrusunun "kızım" olması gerektiğine dikkat çeker. Açıklamasına göre, Ümâme şiddetle hastalanmış, Resûlullah gelmiş, halini görünce gözyaşlarını tutamamış ve ağlamıştır. Duası üzerine, şifa bulmuş, Resûlullah'ın vefatından sonra da yaşamıştır. Hz. Ali, Hz. Fâtıma'nın vefatından sonra onunla evlenmiş, şehid edilinceye kadar beraber yaşamışlardır.

2- "Veren de alan da Allah'tır" diye tercüme ettiğimiz ibareyi: "Evladlardan almış oldukları da Allah'ındır, verdikleri de Allah'ındır" şeklinde tercüme etmek de mümkündür.

3- Buharî'nin bir rivayeti, Hz. Zeyneb (radıyallahu anhâ)'in Resûlullah'a ikinci sefer adam göndererek ısrar ettiğini, bir başka rivayette ise Resûlullah'ın, üçüncü sefer yapılan ısrar üzerine kızının evine şeref verdiklerini belirtir. Beraberinde Abdurrahman İbnu Avf'da mevcuttur.
Hz. Zeyneb'in ısrarını İbnu Hacer iki sebeple izah eder:"

1- Câhillerin, kendisi hakkında: "Resûlullah'ın yanında kıymeti yok" şeklinde, yapacakları su-i zannı kırmak için ısrar etmiş olabilir.

2- Allah ona, "Resûlullah'ın yanına gelmesi, içinde bulunduğu bedenini duası ve huzuru bereketiyle gidereceği hususunda ilhamda bulunmuş olabilir. Nitekim bu zannı Allah gerçekleştirmiştir."

Resûlullah'ın ilk çağırmada gelmemesi için de şu tahminde bulunur: "Zâhir şu ki, Efendimiz, Rabbine teslimiyette mübâlağa maksadıyla önce imtina etmiştir. Yahut da bu çeşit dâvetlere icabetin, düğün davetine icabetteki gibi şart olmadığını göstermek, bu ve benzeri davetlere müsbet cevap vermemenin câiz olduğunu beyan etmek için de gelmemiş olabilir."

4- Resûlullah Hz. Zeyneb'e gelirken yanında bir grup sahâbî vardır: Ubâdetu'bnu's-Sâmit, Üsâme İbnu Zeyd, Sa'd İbnu Ubâde, Mu'âz İbnu Cebel, Ubey İbnu Ka'b, Zeyd İbnu Sâbit vs. Hatta Resûlullah çocuğun ızdırabı karşısında ağlayınca Sa'd İbnu Ubâde: "Ya Resûlullah bu da ne?" diyerek taaccübünü ifade eder. Resûlullah da şu cevabı verir:
"Bu, kullarının kalbine Allah tarafından konmuş olan merhamettir. Allah, kullarından merhametli olanlara rahmet kılar."

5- Hadisten Çıkarılan Bazı Fevaid:

* Muhtazar (ölüm hâlinde) olanın yanına, bereket ve duaları ümid edilenlerin çağırılmaları câizdir.

* Bu maksadla yemin vermek câizdir.

* Tâziye ve geçmiş olsun ziyaretlerine, izin alınmadan gidilebilir. Bu, düğün gibi değildir, düğün ziyafetine katılmak için izin şarttır.
* Yemin verildiği zaman, yemin sahibini kurtarmak maksadıyla gerekeni yapmak müstehabtır.

* Selâmı konuşmadan öne almak müstehabtır.

* Hastaya geçmiş olsun ziyareti yapılır, hasta küçük de olsa, faziletçe düşük de olsa.

* Faziletli kişiler, halktan kopmamalıdırlar, ilk daveti reddetseler bile müteakiben icabet etmelidirler.

* Tâbî durumdakiler, kendilerine müşkil gelen hususları imamdan sormalıdırlar; bu müstehabtır.

* Sual edeb çerçevesinde olmalıdır.

* Allah'ın mahlukatına şefkat ve merhamete insanlar teşvik edilmeli, kalb katılığından korkutulmalıdır.

* Bağırıp çağırmadan ağlamak câizdir.[18]

3241- 10- وَعَنْ أنس رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قَالَ:] اِشْتَكَى اِبْنُ ٴَبي طَلْحَةَ، فَمَاتَ وَأَبُو طَلْحَةَ خَارِجٌ، وَلَمْ يَعْلَمْهُ. فَلَمَّا رَأَتِ امْرَأَتُه أَنَّهُ قَدْ مَاتَ هَيَّأَتْ شَيْئًا، وَنَحَّتْهُ فِي جَانِبِ الْبَيْتِ، فَلَمَّا جَاءَ أَبُو طَلْحَةَ قَالَ: كَيْفَ الْغُمُ؟ قَالَتْ: قَدْ هَدَأَتْ نَفْسُهُ، وَأَرْجُو أَنْ يَكُونَ قَدْ اسْتَرَاحَ،
فَظَنَّ أَبُو طَلْحَةَ أَنَّهَا صَادِقَةٌ، ثُمَّ قَرَّبَتْ لَهُ الْعَشَاءَ وَوَطَّأَتْ لَهُ الْفِرَاشَ فَلَمَّا أَصْبَحَ اغْتَسَلَ، فَلَمَّا أَرَادَ أَنْ يَخْرُجَ أَعْلَمْتُهُ بِمَوْتِ الْغُمِ فَصَلَّى مَعَ النَّبِيّ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثُمَّ أَخْبَرَهُ بِمَا كَانَ مِنْهَا، فَقَالَ النَّبِيّ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَعَلَّهُ أَنْ يُبَارِكَ اللّهُ لَكُمَا فِي لَيْلَتِكُمَا، فَجَاءَهُمَا تِسْعَةُ أَوْدٍ كُلُّهُمْ قَرؤُ الْقُرْآنَ[. أخرجه البخاري .

10. (3241)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ebu Talha'nın bir oğlu hastalandı. Sonunda Ebu Talha evde yokken vefat etti. Çocuğun öldüğünü bilmiyordu. Hanımı, çocuğun öldüğünü görünce, (çocuğun defni için gerekli) hazırlığı yaptı, onu evin bir kenarına koydu. Ebu Talha (akşam olup) eve gelince: "Çocuk nasıl oldu?" diye sordu. Hanımı, "Sükûnete erdi, istirahate kavuşmuş olmasını umarım" (diye yuvarlak bir) cevapta bulundu. Ebu Talha hanımının doğru söylediğini zannetti:
Sonra hanımı, akşam yemeğini getirdi. Yatağını hazırladı. (Sonra kocası için süslendi. Ebu Talha temasta bulundu.) Sabah olunca Ebu Talha gusletti. Evden çıkacağı zaman hanımı çocuğun ölümünü haber verdi. Ebu Talha, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la sabah namazı kıldı. Sonra kadının yaptığını bir bir anlattı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Allah gecenizi hakkınızda mübarek kılmış olsun" buyurdular. Sonra onlara (Allah Teâla Hazretleri) dokuz evlat verdi, hepsi de Kur'an'ı okudular."[19]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, ölüm karşısında soğukkanlılık ve teslimiyete güzel bir örnek sunmaktadır. Hadiste zikri geçen kadın Ümmü Süleym (radıyallahu anhâ)'dir, Hz. Enes'in annesi. Ölen çocuk da Ebu Talha'nın Ümmü Süleym'den doğan oğlu Ebu Umayr'dır.

2- Hadiste geçen هَيَّأَتْ شَيْئاَ tabirini: "Hanım kocasına yiyecek bir şeyler hazırladı." "Kocası için süslenip hazırlandı" diye yorumlayanlar da olmuştur. Ancak İbnu Hacer, bazı rivayetlerde gelen karinelere dayanarak çocuğun yıkanma, kefenlenme gibi defin hazırlığını yaptığını anlar.

3- Ümmü Süleym'in ölüm karşısındaki metânet ve kadere olan teslimiyetini belirtmek için, bazı rivayetlerde gelen bir ziyadeyi kaydetmek isteriz: Çocuğun ölümünü ertesi sabah Ebu Talha'ya şöyle haber verir: "Ey Ebu Talha! Bir kimse, bir başkasına malını idâreten verse, sonra âriyetlerini taleb etse, bunu kullanan kimse vermekten imtina edebilir mi?" Ebu Talha, "Hayır!" der. Ümmü Süleym devam eder: "Öyleyse oğlun için Allah'tan ecir bekle!" Ebu Talha kızar ve: "Beni kirlenmeye bıraktın sonra oğlumun ölümünü haber verdin ha!" der. Bir rivayette Ümmü Süleym: "Allah çocuğu bize iâre olarak vermişti, şimdi bizden geri aldı" der.

4- Hadisten Çıkarılan Bazı Faideler:

* Gücü olunca şiddeti benimseyip ruhsatı terketmek evladır.
* Musibetlere karşı teselli müstehabtır.
* Kadın kocası için süslenip nefsini taleb edebilir.
* Resûlullah'ın duasının makbûl olduğu görülmektedir.
* Kim Allah rızası için bir şeyi terkederse Allah onun yerine daha iyisini verir. [20]

-11 -553 -وَعَنْ القاسمِ بن مُحَمَّد قَالَ:]هَلَكَتِ إمْرَأةٌ لِي فَأَتَانِي مُحَمَّدُ بْنُ كَعْبِ الْقُرْظِيُّ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ يُعَزِّينِي بِهَا، وَقَالَ: إنَّهُ كَانَ فِي بَنِي إسْرَائِيلَ رَجُلٌ فَقِيهُ عَالِمٌ عَابدٌ مُجْتَهِدٌ، وَكَانَتْ لَهُ امْرَأةٌ، وَكَانَ بِهَا مُعْجَبًا فَمَاتَتْ، فَوَجَدَ عَلَيْهَا وَجْدًا شَدِيدًا حَتَّى خَ فِي بَيْتٍ وَأَغْلَقَ عَلَى نَفْسِهِ، وَاحْتَجَبَ فَلَمْ يَكُنْ يَدْخُلُ عَلَيْهِ أَحَدٌ، فَسَمِعَتْ بِهِ امْرَأةٌ مِنْ بَنِى إسْرَائِيلَ فَجَاءَتْهُ فَقَالَتْ: إنَّ لِي إلَيْهِ حَاجَةً أَسْتَفْتِيهِ فِيهَا لَيْسَ يَجْزِيَنِي إَّ أَنْ أُشَافِهَهُ بِهَا، وَلَزِمَتْ بَابَهُ، فَأَخْبرَ بِهَا فَأَذِنَ لَهَا، فَقَالَتْ: أَسْتَفْتِيكَ فِي أَمْرٍ، قَالَ: وَمَا هُوَ؟ قَالَتْ: إنِّي اسْتَعَرْتُ مِنْ جَارَةٍ لِي حُلِيًّا، فَكُنْتُ أَلْبَسُهُ زَمَاناً، ثُمَّ إنَّهَا أَرْسَلَتْ تَطْلُبُهُ أَفَأَرُدُّهُ إلَيْهَا؟ قَالَ: نَعَمْ وَاللّهِ. قَالَتْ: إنَّهُ قَدْ مَكَثَ عِنْدِي زَمَانًا؟ فَقَالَ: ذَاكَ أَحَقُّ لِرَدِّكِ إيَّاهُ، فَقَالَتْ لَهُ: يَرْحَمُكَ اللّهُ أَفَتَأْسَفُ عَلَى مَا أَعَارَكَ اللّهُ، ثُمَّ أَخَذَهُ مِنْكَ وَهُوَ أَحَقُّ بِهِ مِنْكَ،

فَأبْصَرَ مَا كَانَ فِيهِ وَنَفَعَهُ اللهَ بِقَوْلِهَا]. أخرجه مالك .

11. (3242)- Kâsım İbnu Muhammed anlatıyor: "Hanımım vefat etmişti. Bana, Muhammed İbnu Ka'b el-Kurazî, ta'ziye (baş sağlığı dilemek) maksadıyla uğradı. Ve şunu anlattı:

"Benî İsrail'de fakih, âlim, âbid, gayretli bir adam vardı. Onun çok sevdiği bir karısı vefat etmişti. Onun ölümüne adam çok üzüldü, öyle ki, bir odaya çekilip kapıyı arkadan kapattı, yalnızlığa çekildi, kimse yanına giremedi. Onun bu halini, Benî İsrail'den bir kadın işitti. Yanına gelip: "Benim onunla bir meselem var, kendisine bizzat sormam lazım"dedi. Halk oradan çekildi. Kadın kapıda kalıp:

"Mutlaka görüşmem lâzım" dedi. Birisi adama seslendi:

"Burada bir kadın var, senden birşeyler sormak istiyor, "mutlaka bizzat görüşmem lâzım, bizzat sormam lazım" diyor. Herkes gitti kapıda sadece o kadın var ve ayrılmıyor." İçerdeki adam:

"O'na müsaade edin gelsin" dedi. Kadın yanına girdi. Ve:

"Sana bir şey sormak için geldim" dedi. Adam:

"Nedir o?" deyince, kadın anlattı:

"Ben komşumdan idâreten bir gerdanlık almıştım. Onu bir müddet takındım ve idâreten kullandım. Sonra onu benden geri istediler. Bunu onlara geri vereyim mi?" Adam:

"Evet, vallahi vermelisin!" dedi. Kadın:

"Ama o epey bir zaman benim yanımda kaldı. (Onu çok da sevdim)" dedi. Adam:

"Bu hal senin, kolyeyi onlara iâde etmeni daha çok haklı kılıyor, zira onu iare edeli çok zaman olmuş" demişti(ki, bu cevabı bekleyen kadın) atıldı:

"Allah iyiliğini versin! Sen Allah'ın sana önce iâre edip, sonra senden geri aldığı şeye mi üzülüyorsun? O, verdiği şeye senden daha çok hak sahibi değil mi?" dedi. Adam bu nasihat üzerine içinde bulunduğu duruma baktı (ve kendine geldi). Böylece Allah, kadının sözlerinden adamın istifade etmesini sağladı."[21]

AÇIKLAMA:

1- Hadis, âlimin de ilim bakımından kendisinden geri olacaklardan nasihat dinleyip istifâde edeceğine delil olmaktadır. Ayrıca, faziletçe üstün kişinin bile

zaman zaman hata yapabileceğini, faziletçe geri olanın da bilakis, isabetli kararlar verebileceğini görmekteyiz.

2- Kadının uydurduğu kolye hikâyesi, maksadı ifade için başvurulan bir hiledir. Dinimizin emrettiği yalan sınıfına girmez. Görüldüğü üzere bunda bir aldatma ve buna bağlı bir suistimal mevcut değil, bilakis bir ıslah, bir hayır düşünülmüş ve muvaffak da olunmuştur. Bu düzmece hikaye sebebiyle kadın zemmedilemez, bilakis takdir edilir. Nitekim, önceki hadiste gördüğümüz üzere Ümmü Süleym (radıyallahu anhâ), buna yakın bir temsili Ebu Talha'ya anlatmış, bilahare Ebu Talha, Ümmü Süleym'in söylediklerini ve yaptıklarını Resûlullah'a anlatmış, Resûlullah da gecelerini tebrik etmiştir, Ümmü Süleym'i kınamamıştır.[22]

3243-12 -وَعَنْ أَبِي مُوسَى رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قَالَ:]قَالَ رَسُولُ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: َ أَحَدَ أَصْبَرُ عَلَى أَذىً سَمِعَهُ مِنَ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ، إِنَّهُ لَيُشْرَكُ بِهِ وَيُحْمَلُ لَهُ الْوَلَدُ، وَيُعَافِيهِمْ وَيَرْزُقُهُمْ[. أخرجه الشيخان .

12. (3243)- Ebu Musa (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İşittiği şeyin verdiği ezaya azîz ve celil olan Allah'tan daha sabırlı kimse yoktur. Çünkü O'na şirk koşulur, evladlar nisbet edilir. O, yine de onlara âfiyet ve rızık vermeye devam eder."[23]

3244-13 -وَعَنْ اِبْنِ مسعود رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قَالَ:]كَأَنِّي أَنْظُرُ إِلَى رَسُولِ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَحْكِي نَبِيًّا مِنَ ا َنْبِيَاءِ عَلَيْهِمْ السَّمُ ضَرَبَهُ قَوْمُهُ فَأَدْمُوهُ وَهُوَ يَمْسَحُ الدَّمَ عَنْ وَجْهِهِ وَيَقُولُ: اَللَّهُمَّ اغْفِرْ لِقَوْمِي فَإِنَّهُمْ َ يَعْلَمُونَ[. أخرجه الشيخان .

13. (3244)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ben, peygamberlerden (aleyhimüsselam) birinin acıklı bir hikâyesini anlatmış olan Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı şu anda sanki tekrar seyrediyor gibiyim. Demişti ki: "Kavmi ona şiddetle vurup yaralamıştı. O hem akan kanlarını siliyor, hem de: "Allahım, kavmimi mağfiret et, çünkü onlar bilmiyorlar" demişti."[24]

AÇIKLAMA:

Hadisin başka vecihlerinde buradaki peygamberin Hz. Nuh aleyhisselâm olduğu tasrih edilmiştir. Bir rivayet şöyle: "Hz. Nuh'a kavmi vurmuş ve bayıltmıştı. O, bilahare ayılınca şöyle dua etti: "Allahım kavmime hidâyet ver, zira bilmiyorlar." Gerçi yaralama ile bayıltma aynı şey değildir. Binaenaleyh burada kastedilen peygamberin şahsiyetinde bir kapalılık mevcuttur. Hz. Nuh'la ilgili olduğu kabul edilecek olsa bile bunun, bidayetlerle ilgili olması gerekir. Zira, kavminin yola geleceğinden ümid kesen Hz. Nuh bilahare, bizzat Kur'an-ı Kerim'in şehâdetiyle şöyle diyecektir: "Rabbim, yeryüzünde hiç bir inkârcı bırakma!" (Nuh 26).
Resûlullah'ın başından da benzer hadiseler geçmiştir. Uhud Savaşı sırasında yüzünden yara almış, dişi kırılmıştır. Aleyhissalâtu vesselâm, o zaman: "Peygamberlerinin yüzünü yaralayan bir kavmi Allah nasıl iflah eder?" buyurmuş, bunun üzerine şu mealdeki ayet inmiştir: "Allah'ın onların tevbelerini kabul veya onlara azab etmesi işiyle senin bir alâkan yoktur. Çünkü onlar zâlimlerdir" (Âl-i İmran 128). Bazı rivayetler Resûlullah'ın hem Ciirrane'de hem de Uhud'da, "Allahım kavmimi mağfiret et, çünkü onlar bilmiyorlar" diye dua ettiğini de belirtirler.[25]
Kurtubî, Resûlullah'la ilgili bu rivayetlerden hareketle, sadedinde olduğumuz hadiste Aleyhissalâtu vesselâm'ın bir başka peygamberi değil, kendisini anlattığını iddia etmiştir. Ancak Nevevî, Resûlullah'ın anlattığı vak'anın daha önce yaşayan bir peygamberle ilgili olduğuna hükmeder. Ayrıca Resûlullah'ın da Uhud'da aynı şeyi yaşadığını kaydeder. İbnu Hacer, Efendimiz aleyhissalâtu vesselâm'ın Huneyn Savaşı akabinde Ciirrâne'de ganimet taksimi sırasında yaralanıp benzer bir duada bulunduğunu anlattıktan sonra Kurtubî'nin hükmünde yanıldığını belirtir. Dipnotta kaydettiğimiz rivayeti Ahmed İbnu Hanbel'den aktardıktan sonra İbnu Hacer, Kurtubî'yi cevaplandırma sadedinde der ki: "Abdullah'ın bu sözünden, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın da aynı şekilde alnını silmiş olması gerekmez. Zahir olan şu ki: Abdullah, o geçmiş peygamberin sildiği şekilde, Resûlullah'ın da alnını siliş tarzını hikâye etmiştir, böylece Kurtubî'nin zannının yanlış olduğu ortaya çıkar."[26]

3245- 14- وَعَنْ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بن القاسم قَالَ:]قَالَ رَسُولُ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِتُعَزِّ الْمُسْلِمِينَ فِي مَصَائِبِهِمْ الْمُصِيبَةُ بِي[. أخرجه مالك.وفي رواية للترمذي. مَنْ أَصِيبَ بِمُصِيبَةٍ فَلْيَذْكُرْ مُصِيبَتَهُ بِي، فَإِنَّهَا أَعْظَمُ

. الْمَصَائِبِ

14. (3245)- Abdurrahman İbnu'l-Kâsım anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Benim (yokluğumdan hâsıl olan) musibet, müslümanları musibetlerinde teselli etmelidir."[27]

Bir başka rivayette[28] şöyle denmiştir: "Kim bir musibete uğrarsa, benim yokluğum sebebiyle maruz kaldığı musibetini hatırlasın. Çünkü bu, en büyük musibettir."[29]

AÇIKLAMA:

Hadis, kelime itibariyle: "Benim musibetim, müslümanları, musibetlerinde tâziye etsin" demektedir. Ancak, şârihler buradaki taziyeyi teselli ve sabır olarak anlamışlardır. Öyle ise hadis müslümanlara şöyle seslenmektedir: "Başınıza bir kısım musibetler geldiği zaman bunu büyütmeyin, düşünün ki musibetin büyüğü benim yokluğumla gelmiştir."

Zürkânî, Resûlullah'ın gitmesiyle gelen musibetin büyüklüğünü şöyle açıklar: "Müslümana gelen her musibet, Resûlullah sebebiyle gelenin gerisindedir (daha hafiftir). Çünkü kişiye gelen her belanın bir karşılığı, telafisi vardır. Ama, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yerini dolduracak, O'nun yokluğu musibetini telafi edecek bir şey yoktur. Ölümü ile semâvî haber kesilen, mü'minler için rahmet, din için doğru olan bir kimsenin ortadan kalkmasından daha büyük bir musibet olur mu?"

Musibetler çoğu kere kişiyi gafletten uyandırır, hatadan, dalaletten çevirir. Bu sebepledir ki bir nevi nimet olmaktadır ve hatta âyet-i kerîme sabretmek kaydıyla musibete düşenlere müjdeler vermektedir: "Kendilerine musibet geldiği zaman sabreden ve "Biz Allah'ınız ve O'na döneceğiz" diyenleri (Allah'ın büyük mükâfatıyla) müjdele" (Bakara 155).[30]

3246-15 -وَعَنْ يَحْيَى بن وثاب عن شيخ من أصحاب النَّبِيّ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: قَالَ:]قَالَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: الْمُسْلِمُ الَّذِي يُخَالِطُ النَّاسَ، وَيَصْبِرُ عَلَى أَذَاهُمْ خَيْرٌ مِنَ الَّذِي َ يُخَالِطُهُمْ، وَ يَصْبِرُ عَلَى أَذَاهُمْ[.

أخرجه والترمذي .

15. (3246)- Yahyâ İbnu Vessâb, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Ashabından bir yaşlıdan naklediyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İnsanlara karışıp onların ezalarına katlanan müslüman, onlara karışmayıp, ezâlarına katlanmayandan hayırlıdır."[31]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, inziva mı daha hayırlı, cemiyete karışmak mı? Sualine, kayıtlı olarak: "Cemiyete karışmak" cevabını vermektedir. Ancak hemen belirtelim ki, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu meselede kesin bir tavrı yoktur. Bazı rivayetlerde inzivayı tavsiye ederken, burada olduğu üzere, bazı rivayetlerde de cemiyete karışmak tavsiye edilir. Demek ki, şartlara ve şahıslara göre verilecek hüküm değişebilecektir ve esas olan da budur. Resûlullah, inzivayı daha ziyade fitne yani dahilî kargaşanın hüküm sürdüğü zamanlarda tavsiye etmektedir.
Ülemânın bu mevzudaki değerlendirmesini geniş olarak 4762. Hadis'te kaydedeceğiz.[32]

---

[1] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/537-538.

[2] Buharî, Cenâiz: 43, 7, 32, Ahkâm: 11; Müslim, Cenâiz: 14, (626); Ebu Dâvud, Cenâiz: 27, (3124); Tirmizî, Cenâiz: 13, (987); Nesâî, Cenâiz: 22, (4, 22); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/539.

[3] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/539-541.

[4] Müslim, Cenâiz: 3, (918); Muvatta, Cenâiz: 42, (l, 236); Ebu Dâvud, Cenâiz: 22, (3119); Tirmizî, Da'avât: 88, (3506); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/541-542.

[5] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/542-543.

[6] Tirmizî, Cenâiz: 36, (1021); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/543-544.

[7] Tirmizî, Zühd: 58, (2403).

[8] Buradaki "iki sevdiği" ile gözlerini kastediyor." Doğruyu Allah bilir." Buharî, Marzâ 7; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/544.

[9] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/545.

[10] Nesâî, Cenâiz: 23, (4, 23); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/545.

[11] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/545.

[12] Buharî, Marzâ: 6; Müslim, Birr: 54, (2576); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/546.

[13] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/546-547.

[14] Muvatta, ayn: 5, (2; 940); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/547.

[15] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/547-548.

[16] Buhari, Menâkıbu'l- Ensâr: 29, Menâkıb: 25, İkrâh: 1; Ebu Dâvud, Cihâd: 107, (2649); Nesâî, Zînet: 98, (8, 204); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/548.

[17] Buharî, Cenâiz: 33, Marzâ: 9, Kader: 4, Eymân: 9, Tevhîd: 2, 25; Müslim, Cenâiz: 11, (923); Ebu Dâvud, Cenâiz: 28, (3125); Nesâî, Cenâiz: 22, (4, 21, 22); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/549.

[18] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/549-550.

[19] Buharî, Cenâiz: 42, Akîka 1; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/551.

[20] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/551-552.

[21] Muvatta, Cenâiz: 43, (1, 237); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/553.

[22] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/553-554.

[23] Buharî, Edeb: 71, Tevhîd: 3; Müslim, Sıfâtu'l-Münâfıkîn: 49, (2803); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/554.

[24] Buharî, İstitâbe: 4, Enbiya: 50; Müslim, Cihâd: 105, (1792); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/554.

[25] Ciirrâne'de ganimet taksimi sırasında meydana gelen izdihamda yaralanmış, bunun üzerine Resûlullah: "Allah'ın kavmine gönderdiği bir kulu tekzib ettiler ve yaralandılar. O da hem alnından kanı siliyor hem de; "Rabbim kavmimi mağfiret et, onlar bilmiyorlar" diyordu. Abdullah dedi ki: "Sanki ben Resûlullah (aleyhissalâtü vasselâm)'a bakıyor gibiyim; Hem o adamı anlatıyor, hem de alnını siliyordu."

[26] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/554-555.

[27] Muvatta, Cenâiz: 41, (1, 236).

[28] Teysir, bu hadisi Tirmizî'ye nisbet ediyor. Ancak orada bulamadık. İbnu Mace'de lafız yönüyle biraz farkla kaydedilmiştir (Cenâiz 55).

[29] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/555-556.

[30] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/556.

[31] Tirmizî, Kıyâmet: 56, (2509); İbnu Mace, Fiten: 23, (4032); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/556.

[32] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 9/556-557.

SADAKA VE NAFAKA BÖLÜMÜ

(Bu bölümde ûç fasıl vardır) .

BİRİNCİ FASIL

SADAKA VE NAFAKANIN FAZİLETLERİ

*

İKİNCİ FASIL

SADAKA VE NAFAKAYA TEŞVİK

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

SADAKANIN AHKÂMI

UMUMÎ AÇIKLAMA

Sadaka, İslam kitabiyatında birçok mânalarda kullanılan bir kelimedir. Lügat olarak sıdk (doğruluk) kökünden gelir, Allah'a karşı kulluğumuzda sıdk ve sadâkat mânası taşır. Sadaka vermek demek olan "tasadduk" da taharri-i sıdk mânasını tazammun eder.
Sadaka, dinî bir tabir olarak birçok mânada kullanılmıştır: Bir nevi vergi demek olan zekât, sadaka-ı fıtr, nafile olarak yapılan her çeşit maddi bağışlar...
Sadaka, dinî bir tabir olması sebebiyle bir hayır amelinin dinen sadaka sayılabilmesi için üç vasıf beraber olmalıdır:

* Fakr: Yani muhtaç olana verilmelidir.

* Allah için olmalıdır: İnsaniyet, iyi vatandaşlık gibi duygularla yapılan bağışlar dinî sadaka olmaz.

* Temlîk, verilen kimsenin mülkü kılmak demektir. Sadaka ya vacibtir, ya nâfile. Vâcib kısmı zekat, öşür, sadaka-ı fıtr gibi çeşitlere ayrılır.

Kur'an-ı Kerim, farz ve nâfile bütün çeşitlerine şamil olarak, nerelere sadaka verileceğini belirtmiştir. Bunlar cem'an sekiz kısımdır:
"Sadakalar ancak şunlar içindir: Fukara, mesâkin, onun üzerine me'mur olanlar, müellefetülkulub, köleler hakkında, borçlular, Allah yolundakiler, yolda kalmışlar... Allah tarafından kat'î olarak böyle farz kılındı. Allah alimdir, hakîmdir" (Tevbe, 60).
Burada dikkatimizi çeken husus, öncelikle farz zekatın kastedildiği, bu âyette sayılan sekiz kısımdan zekat üzerine çalışanlarla müellefe-i kulûb hariç hepsi muhtaç ve fakirleri teşkil etmektedir. Bazı âlimler, İslam devlet gelirlerinin öncelikle bu esasta harcanması gerektiğini söylemiştir. Zekatın fukara ile olan bu akasındandır ki, sadakanın sıhhatinde fakire verme şartı istikrar etmiştir. Bir hadislerinde Efendimiz aleyhissalâtu vesselâm: "Ben sadakayı zenginlerinizden alıp fakirlerinize vermeye gönderildim" buyurur.
Allah için yapılan her bir hayır amel sadaka olunca, hadislerde farklı şekillerde bu kelimeye yer verildiği görülür. Ebu Zerr hazretleri sadaka yapmaya gücü yetmeyenler hakkında sorunca: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Başkalarına fenalık yapmaktan korun, zira bu, kendi nefsine yaptığın bir sadakadır" buyurur.
Yolculukta dört rekatlık namazın iki rek'ate indirilmesinden hayrete düşen Hz. Ömer'i ikna için Aleyhissalâtu vesselâm: "Bu Allah'ın yaptığı bir sadakadır. O'nun sadakasını kabul edin."
Bir hadiste: "Her ma'ruf (iyi kabul edilen) sadakadır denmiştir.
Şu halde: Pek değişik hayırlar "sadaka" olarak tanıtılmıştır:
İki kişi arasında adalet yapman sadakadır. Bir kimseye hayvanına binmede veya yükünü üzerine koymada yardım etmen sadakadır. Güzel bir söz sadakadır. Namaza giderken attığın her adım sadakadır. Yoldan eza veren şeyi kaldırman sadakadır."
"...Her bir tesbih sadakadır, her bir tekbir sadakadır, her bir tahmîd sadakadır, her bir tehlil sadakadır. Emr-i bi'l-ma'ruf sadakadır, nehy-i ani'l-münker sadakadır."

اِنَّ بِكُلِّ تَسْبِيحَةٍ صَدَقَةٌ وَكُلُّ تَكْبِيرَةٍ صَدَقَةٌ وَكُلُّ تَحْمِيدَةٍ صَدَقَةٌ وَكُلُّ تَهْلِيلَةٍ صَدَقَةٌ وَامْرٌ بِالْمَعْرُوفِ صَدَقَةٌ وَنَهْىٌ عَنْ مُنْكَرٍ صَدَقَةٌ.مَا مِنْ امْرِءٍ تَكُونُ لَهُ صَةٌ بِلَيْلٍ فَغَلَبَهُ عَلَيْهَا نَوْمٌ اَّ كَتَبَ اللّٰهُ لَهُ اجْرَ صَتِهِ وَكَانَ نَوْمُهُ صَدَقَةً عَلَيْهِ.

"Gece namazı kılan bir kimseye (bir gün) uykusu galib gelir namaza kalkamazsa, Allah namaz sevabını yine de yazar, uykusu da sadaka yerine geçer."

EN HAYIRLI SADAKA

"En faziletli en üstün sadaka, müslüman kişinin ilim öğrenmesi, sonra da müslüman kardeşine öğretmesidir." [1]

BİRİNCİ FASIL

SADAKA VE NAFAKANIN FAZİLETİ

3249-1- عن أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قَالَ:]قَالَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَا تَصَدَّقَ أَحَدٌ بِصَدَقَةٍ مِنْ طَيِّبٍ، وَ يَقْبَلُ اللّهُ إَّ الطَّيِّبَ، إَّ أَخَذَهَا الرَّحْمَنِ بِيَمِينِهِ وَكِلْتَا يَدَيْهِ يَمِينٌ، وَإنْ كَانَتْ تَمْرَةً. فَتَرْبُو فِي كَفِّ الرَّحْمَنِ حَتَّى تَكُونَ أَعْظَمَ مِنَ الْجَبَلِ كَمَا يُرَبِّى أَحَكُمْ فَلُوَّهُ أَوْ فَصِيلَهُ[. أخرجه الستة إ أبا دَاوُد.قَوْلِهِ-فتربو- أى تكثر وتزيد.وَكَفُّ الرَّحْمَنِ-هنا محل قبول الصدقة التي توضع فيه، وإ ف كف اللّه و جارحة؛ تَعَالَى اللّه عما يَقُولُ الظالمونِ والمجسمون عموا كبيرا.وَالْفَلُوُّ الْمُهْر أو ما يولد. وَالْفَصِيلُ الْمُهر أول ما يولد.وَالْفَصِيلَ. ولد الناقة إِلَى أن يفصل عن أمه .

1. (3249)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Temiz şeylerinden kim ne tasadduk ederse -ki Allah sadece temizi kabul eder- Rahmân onu sağ eliyle alır -ki O'nun her iki eli de sağdır- bu sadaka bir tek hurma bile olsa, O, Rahmân'ın avucunda dağdan daha iri oluncaya kadar büyür, tıpkı sizin bir tayı veya bir boduğu büyütmeniz gibi (O da sadakanızı büyütür)."[2]

AÇIKLAMA:

1- Hadis, Allah Teâlâ Hazretlerinin temiz ve helal kazançtan yapılan hayırları kabul edeceğini belirtmektedir. Kurtubî, Allah'ın haram kazançtan yapılan sadakaları kabul etmeyişini, "Çünkü o mal, tasadduk edene ait değildir. Kendine ait olmayan malda tasarruftan kişi yasaklanmıştır. Halbuki, burada tasadduk

eden kimse, yasağa rağmen hareket etmiş olmaktadır. Allah bunu ondan kabul edecek olsa muhal bir durum ortaya çıkar. Bu iş aynı anda hem yasaklanmış hem emredilmiş olur."

2- "Sağ elle alması" meselesine gelince: Önce şunu belirtelim, Allah'a el nisbet edilmesi bir teşbihten ibârettir. Allah hiçbir şeye benzemez. O'nun bizim gibi eli, ayağı olması mevzubahis olamaz. Ancak, İlâhî ve Rabbânî hakikatleri insanların anlayabilmeleri için, insanların me'lûfu oldukları tabirlerle ifade etmek vazgeçilmesi imkansız bir zarurettir. Âyet ve hadislerde buna sıkça rastlanır. Kelimelerin âlem-i şehadetle ilgili zâhirî mânalarında takılıp kalarak Allah'ı insana benzetmek, kelâmın maksudu olan mânayı aramamak büyük hata olur. Geçmişte birkısım insanlar bu hataya düşerek hem gereksiz münakaşalara ve hem de itikadi bozukluk ve sapmalara sebep olmuşlardır.
Tirmizî, Ehl-i Sünnet âlimlerinin: "Bu çeşit hadislere inanırız ancak teşbih tevehhüm etmeyiz, keyfiyeti hakkında da bir şey söylemeyiz" dediklerini kaydeder.
Mâzirî bu sözdeki hakiki maksadı şöyle açıklar: "Bu ve benzeri hadislerde, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Arapların kitapta alıştıkları üslûba uygun olarak ifâde-i meramda bulunmaktadır, maksadı, anlamalarını sağlamaktır. Sağ el tabiriyle sadakanın makbuliyetini kinaye etmiştir, terbiye (büyütme) tabiriyle de sevabın artırılmasını kinaye etmiştir."
Kadı İyaz da şunu söyler: "Razı olunan şey sağ elle karşılanıp onunla alınması sebebiyle, benzer durumlarda hep aynı ifadeye yer verilir ve makbuliyet, sağ el ile istiare edilir."
Bazıları: "Sağ el ile kabul ciheti ifade edilir, çünkü sol el bunun zıddıdır."
Bazıları: "Murâd, kendisine sadaka verilen sağ eldir. Bunu mülk ve tahsis izafetiyle Allah'a izafe etmiştir, çünkü bu sadakayı alan kimsenin sağ eline Allah rızası için koymuştur."
Bazıları: "Bundan maksad süratle kabul edildiğini ifade etmektir" demiştir.
Zeyn İbnu'l- Münir'in yorumu da şöyle: "Rıza ve kabul'ün "sağ elle almak"la kinaye edilmesi, ma'kul mânaların zihinde tesbitini yapmak, ruhlarda, maddi şeylerin anlaşılması seviyesinde anlaşılmasını sağlamaktır. Bir başka ifadeyle, böylece kişi, sadakasının kabul edileceği hususunda şekke düşmez, nasıl ki, bir şeyin sağ elle alındığını gözleriyle gören kimsenin bundan şekke düşmediği gibi. Ancak buradaki alma, alışa geldiğimiz alma, onu alan da insanî bir uzuv değildir."

3- Sadakanın artmasını ifade eden tabirler muhtelif rivayetlerde farklı

kelimelerle ifade edilmiştir: "(Tek hurma tanesi) dağdan daha büyük olur"; "Kıyamet günü... Uhud dağından daha büyük...", "Tek lokma Uhud dağı kadar olur." Bazı rivayetlere, Resulullah'ın sözünü te'yiden Kur'an'dan şu ayet-i kerime ilave edilmiştir: "Allah ribayı eksiltir, sadakaları artırır" (Bakara 276).

4- Sadakanın artmasını ifade ederken deve ve at yavrularının (boduk ve tay) zikrinde de âlimler incelik görürler: Bunlar en büyük hayvanlardır, artmanın ziyade olacağına işaret vardır. Ayrıca, sadaka amelin ürünüdür, ürün (yavru) ise en ziyade terbiyeye, itinaya muhtaçtır. İtina ve alâka güzel olursa en mükemmel şekilde büyür. Öyleyse, insanoğlunun ameli de böyledir. Hususen sadaka kişi helal kazancından, kazancının iyisinden Allah yolunda tasadduk ederse, onun terbiyesi (yani büyütülüp artırılması) ile bizzat Allah ilgilenecek, bir hurma dânesini dağ kadar büyütecek demektir.[3]

-2 -21 -وَعَنْه رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قَالَ:]قَالَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: بَيْنَا رَجُلٌ فِي فَةٍ مِنَ ا׳َرْض إِذْ سَمِعَ صَوْتاً فِي سَحَابَةِ اسْقِ حَدِيقَةَ فَنٍ. فَتَنَحَّى ذَلِكَ السَّحَابُ فَأَفْرَغ مَاءَهُ فِي حَرَّةٍ فَإِذَا شَرْجَةٌ مِنْ تِلْكَ الشِّرَاجِ قَدِ اسْتَوْعَبَتْ ذَلِكَ الْمَاءَ. فَتَتَبَّعَ الْمَاءَ فَإِذَا رَجُلٌ قَائِمٌ فِي حَدِيقَةٍ يُحَوِّلُ الْمَاءَ بِمِسْحَاتِهِ. فَقَالَ لَهُ: يَا عَبْدُ اللّهِ، مَا اسْمُكَ لِمَ ؟ قَالَ فَنٌ، اِسْمُ الَّذِي سَمِعَ فِي السَّحَابَةِ. فَقَالَ لَهُ: يَا عَبْدَ اللّهِ، لِمَ سَألْتَنِي عَنْ اسْمِي؟ قَالَ: سَمِعْتُ صَوْتًا فِي السَّحَابِ الَّذِي هَذَا مَاؤُهُ يَقُولُ: اِسْقِ حَدِيقَةَ فَنٍ، ِسْمِكَ. فَمَا تَصْنَعُ فِيهَا؟ قَالَ: أَمَّا إذْ قُلْتَ هَذَا فَإنِّي أنْظُرُ إلَى مَا يَخْرُجُ مِنْهَا فَأتَصَدَّقُ بِثُلُثِهِ.وَآكُلُ أنَاَ وَعِيَالِي ثُلُثَهُ، وَأَرُدَّ فِيهَا ثُلُثَهُ[. أخرجه مسلم.»الحَرَّةُ« بفتح الحاء: ا׳رض ذات الحجارة السوداء.»وَالشَّرْجَةُ« واحدة الشراج وهى مسايل الماء إلَى السهل من ا׳رض.»وَالمِسْحَاةُ« المجرفة من الحديد .

2. (3250)- Yine Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah

(aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bir adam boş bir arazide giderken bulut içinden gelen bir ses işitti: "Falancanın bahçesini sula!" diyordu. O bulut uzaklaşarak suyunu bir ketire (kayalığa) boşalttı. Derken oradaki sel yollarından biri bu suların tamamını akıtmaya başladı. Adam da suyun istikametini takiben yürüdü. Bir müddet sonra, suyu bahçesine çevirmek üzere elinde bir kürek, çalışan bir adam gördü. Ona:
"Ey Allah'ın kulu ismin ne?" diye sordu.
"Falan!" dedi. Bu isim, adamın buluttan işittiği isimdi. Bu sefer o sordu:
"Ey Allah'ın kulu, peki sen benim adımı niye sordun?"
"Ben sana şu suyu getiren buluttan bir ses işitmiştim, senin ismini söyleyerek "Falanın bahçesini sula!" diyordu. Sen bahçede ne yapıyorsun?"
"Madem ki sordun söyleyeyim. Ben bu bahçeden çıkan mahsule nezaret ederim. Ondan çıkan mahsulün üçte birini tasadduk ederim. Üçte birini ben ve ailem yeriz, üçte birini de bahçeye iâde ederim" dedi."[4]

3251-3 -وَعَنْه رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قَالَ:]قَالَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: سَبَقَ دِرْهَمٌ مَائَةَ أَلْفِ دِرْهَم. قِيلَ: وَكَيْفَ ذَلِكَ يَا رَسُولَ للّهِ؟ قَالَ: كَانَ لِرَجُلٍ دِرْهَمَانِ فَتَصَدَّقَ بِأَجْوَدِهِمَا وَانْطَلَقَ آخِرُ إِلَى عُرْضِ مَالِهِ فَأَخْرَجَ مِنْهُ مِائَةَ أَلْفِ دِرْهَم فَتَصَدَّقَ بِهَا[. أَخرجه النسائي.»عُرْضُ الشَّيْءِ«. جَانبه وناحيته .

3. (3251)- Yine Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Bir dirhem, yüzbin dirhemi geçmiştir."
"Bu nasıl olur, ey Allah'ın Resulü?" diye sordular. Şu cevabı verdi.
"Bir adamın iki dirhemi vardı. Bunlardan daha iyisini tasadduk etti, Diğeri ise, malının yanına varıp, malından yüzbin dirhem çıkardı ve onu tasadduk etti."[5]

AÇIKLAMA:

Hadis, bağışlanan malın Allah yanındaki kıymeti, onun azlığına çokluğuna bakmadığını, bağışlayanın haline ve niyyetine baktığını göstermektedir. Hadiste

bir dirhem veren, malının yarısını vermiş olmaktadır. Ayrıca o, ancak kavîlerin bağışta bulunabileceği bir halde vermiş olmaktadır. Böylece bunun ücreti, himmeti nisbetinde olacaktır. Halbuki zengin olan kişi, malının yarısını vermiş değildir. Ayrıca hiç kimsenin bağışta bulunamayacağı bir halde de değildir. Yani normal olarak herkesin bağış yapacağı bir haldedir. Ve yine muhtemeldir ki, bu fakirin bağışı, zenginin bu çok parayı bağışlamasına da sebep olmuştur. Bu durumda, fakirin ücreti, zengininkini geçer. Çünkü sebep olması bakımından zenginin ücretini aynen bir misliyle almıştır. Buna kendi koyduğu tek dirhem dâhil olunca zengini geçmiş olmaktadır. Gerçi hadiste bu te'vili destekleyen bir karine mevcut değildir. Çünkü tek dirhemi veren fakirin önce davrandığı, zenginin buna bakarak hamiyete geldiği ve fedakârlıkta bulunduğunu söylememize imkan verecek bir ifade yoktur. Ancak, fakirin koyduğu tek dirhemin sevabını bu derece artıran husus, niyetindeki hulûsiyetten gelebilir. "Yarabbi, imkânım olsaydı senin yolunda daha ziyâde tasaddukta bulunurdum. Sen, uğrunda bütün malların, canların feda edileceği yegâne Rabbimizsin. Senin yolunda harcananın boşa olmadığına, onu binlerle yüzbinlerle katlayarak mükâfatlandıracağına inanıyorum, ben kulundan bunu kabul buyur ey Rabbim!" diyerek yapılan az bağışın, "Kimsenin yapamadığı kadar bağış yapmaktayım" havası içinde çok bağış yapandan, Allah indinde daha makbul olacağını kavramak zor olmaz. Esasen hadiste de; "Mü'minin niyyeti amelinden daha hayırlıdır" buyrulmuştur.[6]

3252- 4- وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما:]أَنَّهُ جَاءَهُ سَائِلٌ: فَقَالَ لَهُ ابْنُ عَبَّاسٍ: أَتَشْهَدُ أَنْ َ إلَهَ إَّ اللّهُ؟ قَالَ: نَعَمْ. قَالَ: فَتَصُومُ وَتُصَلِّي؟ قَالَ: نَعَمْ. قَالَ: سَألْتُ وَلِلسَّائِلِ حَقٌّ، إنَّهُ يَحِقُّ عَلَيْنَا أَنْ نَصِلَكَ. فَأَعْطَاهُ ثَوْبًا وَقَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: مَا مِنْ مُسْلِمٍ يَكْسُو مُسْلِمًا ثَوْبًا إَّ كَانَ فِي حِفْظِ اللّهِ تَعَالَى مَا دَامَ عَلَيْهِ مِنْهُ خِرْقَةٌ[. أخرجه الترمذي .

4. (3252)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'ın anlattığına göre, kendisine bir dilenci gelmiş o da dilenciye sormuştur:

"Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed aleyhissalâtu vesselâm'ın O'nun

elçisi olduğuna şehadet ediyor musun.", Adam, "Evet!" deyince tekrar sormuştur: "Oruç tutuyor musun?" Adam tekrar "Evet!" demiştir. Bunun üzerine İbnu Abbâs:
"Sen istedin. İsteyenin bir hakkı vardır. Bizim de isteyene vermek, üzerimize vazifedir" der ve ona bir elbise verir. Sonra ilaveten der ki:
"Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı işittim şöyle demişti: "Bir müslümana elbise giydiren her müslüman mutlaka Allah'ın hıfzı altındadır, ta o giydirdiğinden bir parça onun üzerinde bulundukça."[7]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, müslümanları giydirmeye teşvik etmektedir. Hatta hadiste gelen "müslüman" kaydı ve buna ilaveten Hz. İbnu Abbâs'ın dilenciyi imanı açısından imtihan etmiş olması, gayr-ı müslimin giydirilmesinde burada vaadedilen sevabın olmayacağı hükmünün çıkarılmasına yol açmıştır.

2- Hadis ayrıca, yeni ve sağlam giyecek vermeye de teşvik etmiş olmâktadır. Zira elbise ne kadar dayanırsa fakirin üzerinde o kadar uzun müddet kalır. Hadis ise, elbise eskiyinceye kadar yani kullanıldığı müddetçe, bağışı yapana dünyevî ve uhrevî himaye-i İlâhi vaadetmektedir.

3- Bu hadis, fakirlik mi üstün, zenginlik mi? ihtilafında "zenginlik" diyenlere delil sunmaktadır. Çünkü, fayda ve ihsan Allah'ın sıfatlarındandır. Allah Teâla Hazretleri kendi sıfatlarından biriyle muttasıf olanları sever. Zenginlik ve cömertlik sıfatını da, Zat-ı akdeslerinin sıfatı olduğuna göre, zenginlik ve cûd'u sevecektir.

4- İbnu Abbâs'ı "İsteyenin bir hakkı vardır" demeye sevkeden husus şu âyet-i kerime olabilir: "Onların mallarında muhtaç ve yoksullar için bir hak vardır" (Zariyat 19). Mamafif bu husus bazı hadislerde de ele alınmıştır. Ahmed İbnu Hanbel ve Ebu Dâvud'da rivayet edilen bir hadiste, "İsteyen, at üzerinde gelse bile ona bir hak vardır."
Sâil'i, İbnu'l- Esir, "Dilenen, isteyen" diye tarif eder. Mahrum'u İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) ve Mücâhid: "Beytü'l-maldan (şu veya bu şekilde) herhangi bir pay almayan, geçimini sağladığı bir geliri veya mesleği olmayan fakir kimse" olarak tavsif eder. Hz. Aişe (radıyallahu anhâ): "Kazancı ihtiyacını karşılayamayan fakir" diye tarif etmiştir. Dahhâk: "Malını (sel, yangın, âfet gibi bir sebeple) kaybeden kimse" diye tarif ederken, Zührî de: "İnsanlara ihtiyacını

açmayan, onlardan hiçbir şey istemeyen kimsedir" demiştir.
İslam âlimleri, dilencilik yaparak nefsini alçaltan kimseyi sû-i zanla karşılamamak, güler yüz, tatlı söz ve ikramla karşılamak gerektiğine hükmetmişlerdir. Hattâbî, "Dilenen, at üzerinde bile gelse ona bir hak vardır" hadisinde dilenciler hakkında hüsn-ü zan edilmesinin "emredildiğini" belirtir; "onları tasdik imkanı varken tekzible karşılamamak icabettiğine" dikkat çeker. Hadisin: "Dilencinin görünüşü seni şüpheye atsa bile, ata binerek gelmiş olsa bile onu mahrum bırakma" diye emrettiğini söyler ve ilave eder: "Zira, bazan kişinin atı olur ama, geride bıraktığı âilesi ve borcu da olur ve içinde bulunduğu bu şartlar sadaka almasını câiz kılar. Bazan da adam yolcudur, memleketinde zengin olsa bile sadaka alması câizdir." İbnu'l-Esir gâzi ve borçluların da sadaka almalarının câiz olduğunu belirtir.
Hülasa âlimler, çeşitli meşru sebepler göstererek, kapıya gelenlerin boş çevrilmemesi gerektiği sonucuna varırlar. Ancak, fakir diye sadakadan verilen kimsenin fakir olmadığının ortaya çıkması halinde alınacak tavır hususunda ihtilaf edilmiştir. Ebu Hanife ve İmam Muhammed, Hasan Basri, verenden sadaka borcu düşer demişlerdir. Sevrî ve iki görüşünden birinde Şâfiî ve Ebu Yusuf sadaka borcunun düşmeyeceğini söylemişlerdir.[8]

-3253 -5 -وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ:]أَنَّ أَعْرَابِيًّا قَالَ يَا رَسُولَ للّهِ: أَخْبِرْنِي عَنِ الْهِجْرَةِ. فَقَالَ: وَيْحَكَ إِنَّ شَأْنَهَا شَدِيدٌ، فَهَلْ لَكَ مِنْ إِبِلٍ؟ قَالَ: نَعَمْ. قَالَ: فَتُعْطِي صَدَقَتَهَا؟ قَالَ: نَعَمْ. قَالَ: فَهَلْ تَمْنَحُ مِنْهَا؟ قَالَ: نَعَمْ. قَالَ: فَتَحْلُبُهَا يَوْمَ وِرْدَهَا؟ قَالَ: نَعَمْ. قَالَ: فَاعْمَلْ مِنْ وَرَاءِ الْبِحَارِ فَإِنَّ اللّهَ لَنْ يَتْرُكَ مِنْ عَمَلِكَ شَيْئًا[. أخرجه الخمسة إ الترمذي .

5. (3253)- Ebu Sa'id (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir bedevi gelerek: "Ey Allah'ın Resûlü! Bana hicretten haber ver!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Vah sana! O ağır bir iştir. Senin develerin var mı?" dedi. Adam, "Evet!" deyince:
"Zekatlarını veriyor musun?" diye sordu. Adam yine "Evet!" deyince:

"Öyleyse sen o uzaklarda kal ve çalış, zira Allah senin amelinden hiçbir şeyi eksiltmeyecektir" buyurdu."[9]

AÇIKLAMA:

1- Resulullah'a yapılan bu müracaat Mekke Fethi'nden sonra olmalıdır. Çünkü ondan önce hicret, her mü'mine farz-ı ayn mesabesinde idi. Hicretle ilgili bölümde genişçe tahlil edeceğimiz üzere (5779. hadisten sonraki tahlil) hem müslümanların azınlık kalarak azılı düşmanlar içerisinde eriyip gitmemeleri, hem de Medine'de zayıf durumda olan İslam Devletinin güçlenmesi için, her yeni müslüman, her ne zorluk olursa olsun, Medine'ye hicret etmek zorunda idi. Buradaki hadis, bedevînin işinin başında kalmasını, bu takdirde amelinden hiçbir şey eksiltilmeyeceğini tavsiye etmektedir. Bu tavsiye, şartların değiştiğini, herkesin dilediği yerde İslam'ı yaşayabilecek hale geldiğini ifade eder.

2- Hadiste develerin zekatı meselesi de geçmektedir. Ancak bu husus zekâtla ilgili bölümde tahlil edildiği için burada meseleye girmeyeceğiz.[10]

3254- 6 -وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قَالَ:]قَالَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: الصَّدَقَةُ تُطْفِئُ غَضَبَ الرَّبِّ وَتَدْفَعُ مِيتَةَ السُّوءِ[. أخرجه والترمذي .

6. (3254)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sadaka Rabbin öfkesini söndürür ve kötü ölü mü bertaraf eder."[11] (Tirmizî, Zekât 28, (664).]

AÇIKLAMA:

Hadiste, kulların isyanları karşısında gadaba gelen Cenâb-ı Hakk'ın öfke ve gadabını, sadakanın gidereceği ifade edilmektedir. Kötü ölümden murad, Resulullah'ın istiâzede bulunduğu ölüm tarzlarıdır: Göçük altında kalmak, kayalıktan düşmek, boğulmak, yanmak, ölüm anında şeytanın çarpması, savaştan

kaçarken öldürülmek gibi... Bazı âlimler de bundan muradın "âni gelen ölüm" olduğunu "asılmak gibi herkese teşhir edilen ölüm" olduğunu söylemiştir.[12]

NAFAKA

-3255 -1 -عن أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قَالَ:]قَالَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا مِنْ يَوْمٍ يُصْبِحُ فِيهِ الْعِبَادُ إِ وَمَلَكَانِ يَنْزَِنِ مِنَ السَّمَاءِ يَقُولُ أَحَدُهُمَا: اَللَّهُمَّ أَعْطِ مُنْفِقًا خَلْفًا؛ وَيَقُولُ اŒخَرُ: اَللَهُمَ اَعْطِ مُمْسِكًا تَلَفًا[. أخرجه الشيخان.وفي أخري:]يَقُولُ اللّهُ تَعَالَى: يَا ابْنَ آدَمَ أَنْفِقْ أُنْفِقْ عَلَيْكَ[.

1. (3255)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kulların sabaha erdiği her günde iki melek semadan iner ve bunlardan biri şöyle dua eder: "Ey İlahımız! İnfak edene halef (devam) ver." Diğeri de şöyle dua eder:

"Ey İlahımız! Cimriye de telef ver."[13]
Bir başka rivayette: "Allah Tealâ Hazretleri şöyle der: "Ey Âdemoğlu Sen infak et, ben de sana infak edeyim" şeklinde gelmiştir.[14]

AÇIKLAMA:

1- Hadisin bir başka veçhinde Resulullah şöyle buyurmuşlardır: "Güneşin doğduğu her günde, güneşin iki tarafında iki melek, cin ve ins hariç Allah'ın bütün mahlukâtının işiteceği bir şekilde şöyle bağırırlar: "Ey insanlar! Rabbinize gelin. Bilin ki az ve yeterli olanı, çok ve oyalayıcı olandan daha hayırlıdır!" Güneş batarken de iki tarafındaki iki melekten biri: "İnfak edene halef (devam, karşılık) ver"; diğeri de: "Ey İlahımız cimriye de telef ver" diye dua eder."

2- Nevevî, burada teşvik edilen infakın tâat yolunda, aileye, misâfire harcananlarla, Allah rızası için yapılan tetavvuât nev'inden yapılan harcamalar olduğunu belirtir. Kurtubî ise: "Buraya her çeşit vâcib ve mendub harcamalar

girer, mendub harcamalardan kaçınan bu duaya mazhar olamaz. Ancak kime mezmum olan cimrilik galebe eder de, üzerindeki hakkın edasından kaçınırsa veya eda etse bile bunu gönül hoşluğu ile yapmazsa bedduaya mazhar olur" der. [15]

3256-2 -وَعَنْ أَبِي ذرّ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قَالَ:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَا مِنْ عَبْدٍ مُسْلِمٍ يُنْفِقُ مِنْ كُلِّ مَالٍ لَهُ زَوْجَيْنِ فِي سَبِيلِ اللّهِ تَعَالَى إِ اسْتَقْبَلَتْهُ حَجَبَةُ الْجَنَّةِ كُلُّهُمْ يَدْعُوهُ إِلَى مَا عِنْدَهُ. قِيلَ: وَكَيْفَ ذَلِكَ قَالَ: إنْ كَانَ إِبٌ فَبَعِيرَيْنِ وَإِنْ كَانَ بَقَرًا فَبَقَرَتَيْنِ[. أخرجه النسائي .

2. (3256)- Ebu Zerr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Müslüman olan bir kul, sahib olduğu her bir maldan Allah yolunda bir çiftini infak ederse, cennetin kapıcıları onu mutlaka karşılar ve her biri kendi beklediği kapıdan girmesi için dâvet eder."
"Bu nasıl olur?" diye sorulmuştu, şöyle cevap verdi:
"Diyelim ki malı deve cinsindendir, iki deve; sığır cinsindendir, iki sığır (infak eder)."[16]

AÇIKLAMA:

Önceki rivayette Allah rızası için harcanan az da olsa, ehemmiyet ve değerinin fazla olduğunu ifade ediyordu. Bu hadis, Allah rızası için yapılacak büyük harcamaların ne kadar değerli bir amel olduğunu ifade etmektedir. Sadedinde olduğumuz hadiste mâlik olunan malların her birinden birer çift bağışa teşvik edilmektedir. Az malı olanlar, yarısından ibâret olan bir dinarı veya bir keçiyi kolayca bağışlayabilir. Ama çok malı olanlar mallarının yüzde birini bile teşkil etmeyen bir çift sığır veya deveyi vermekte daha bir zorluğa düşer, karar veremez. Resulullah bu hadiste bu çeşit bağışlarla nefsin cimriliğinin kırılmasına teşvik buyurmaktadır.[17]

3257- 3- وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ:]قَالَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: دِينَارٌ أَنْفَقْتَهُ فِي سَبِيلِ اللّهِ، وَدِينَارٌ أَنْفَقْتَهُ فِي رَقَبَةٍ، وَدِينَارٌ تَصَدَّقْتَ بِهِ عَلَى مِسْكِينٍ، وَدِينَارٌ أَنْفَقْتَهُ عَلَى أَهْلِكَ! أَعْظَمُهَا أَجْرًا الَّذِي أَنْفَقْتَهُ عَلَى أَهْلِكَ[. أخرجه مسلم .

3. (3257)- Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bir dinar var Allah yolunda harcadın, bir dinar var köle azad etmede harcadın, bir dinar var fakirler için tasadduk ettin, yine bir dinar var onu da ailen için harcadın. İşte (hep hayırda harcanan) bu dinarların sana en çok sevap getirecek olanı ehlin için harcadığındır."[18]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, aile efradına harcamaya teşvikte bulunmaktadır. Esasen aile ihtiyaç içinde kıvranırken dışarıya harcamak câiz değildir. Aileye harcamak bir bakıma farzın îfasıdır, diğer harcamalar mendubtur. Elbette farz amelin sevabı ile nafile amelin sevabı bir değildir. Başkaları için harcamak, ihtiyaçtan artan üzerinden yapılmalıdır. Nitekim âyet-i kerime'de, "Sana ne infak edeceklerini sorarlar. De ki: "Artanı..." (Bakara, 219) buyurulmaktadır. Burada "artan" ihtiyaç fazlasıdır. "Aile için harcamak farz nev'indendir" dedik, çünkü kişiye aile efradının nafakasını karşılaması onun üzerindeki mükellefiyetlerden biridir. Hanımı, çocukları, muhtaç iseler yaşlı anne-babasının nafakaları buraya girer. Nafaka deyince giyecek, yiyecek; mesken gibi zaruri ihtiyaçları anlamamız gerekir. Aslında bunların da kesin bir sınırı yoktur. Dinimiz, mevki ve içtimâî muhite göre emsali esas alır. Örfün değerlerine ver verir. Şu halde israfa, lükse gitmemek, vasatı esas almak prensip kılınarak aileye harcayıp, başka hayırlara da para ayırmalıdır. Aksi takdirde, kendi seviyemizin şartlarını esas almadığımız, imkânları iyi olanlara göre hayat standardı tutturmaya çalıştığımız takdirde bu hadisten de aldığımız fetva ile, hayır hasenata ayıracak tek kuruşumuzun olmadığı zehâbına düşebiliriz, bu yanlış olur.[19]

-3258 -4 وَعَنْ أبِي مسعود البدرى رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قَالَ:]قَالَ رَسُولَ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إنَّ الْمُسْلِمَ إذَا انْفقَ عَلَي أهْلِهِ نَفَقَةً وَهُوَ يَحْتَسِبُهَا كَانَتْ لَهُ صَدَقَةً[. أخرجه الخمسة إ أبا دَاوُد .

4. (3258)- Ebu Mes'ud el-Bedrî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Müslüman kişi, ailesinin nafakası için harcar ve bundan sevap umarsa bu ona sadaka olur."[20]

AÇIKLAMA:

1- Aile için harcamaların "sadaka" olacağı birçok rivayette gelmiştir. Bazı rivayetlerde "ihtisâb (sevap ummak)" kaydı yoktur. Ama bu kaydın olması maksada bir başka canlılık, aile için harcamaya bir başka şuur katıyor. Zira fıtrî ve tabiî olarak büyük çoğunluğuyla bütün insanlık, ailesi için harcar. İnanan kimsenin bunu bir ibadet şuuruyla yapması, bu harcamaya bir başka ehemmiyet ve hasbîlik katacaktır. Mühelleb'in bir açıklaması burada kayda değer: "Ailenin nafakası kişi üzerine vâcibtir. Bû hususta ulemâ icma eder. Şâri bu farz'ı sadaka olarak tesmiye etmiştir. Tâ ki, farz vazifeyi yerine getirmenin sevâbı olmadığı zannına düşülmesin. Zira herkes bilir ki sadaka vermede sevap var. Şârî, aile için harcamanın da sadaka vermek gibi olduğunu haber vermektedir. Tâ ki sevap için ailelerini ihmal ederek başkalarına harcamasınlar. Bunda önce farz olan harcamaya teşvik var. Bu yapıldıktan sonra nâfile olan harcama yapılır."

2- Hadisdeki "nafaka" kelimesinin üzerinde de durmak gerekir. Nafaka zaruri ihtiyaçları ifade ettiğine göre, bu vasfı taşımayan lüks ve fuzûli harcamalar sadaka sayılmayabilecektir. İsraf imkânlarının çok arttığı ve insanların ideolojik, görünmez güçlerle şuurlu ve sistemli bir şekilde çeşitli vasıtalarla israfa itildikleri günümüz şartlarında müslümanların bu noktada şuurlu olması gerekir. Aksi takdirde, zaten çeşitli sinsî dalavereler ve tuzaklarla soyulan müslüman, eline geçen sınırlı imkânlarını "ailemin ihtiyaçlarına harcıyorum" diyerek zaruri nafakanın dışındaki lüks harcamalarda tüketir ve hayır yolunda harcamaya gelince, "kazancım nafakama yetmiyor ki!.." diyebilir. Bunu diyen büyük

hasârete düşer. Halbuki zaruri nafaka üzerinde düşünecek olsa ister mesken ve tefrişi, ister elbise ve zinetler ve isterse yiyecek ve içeceklerde, tasarruf edecek lüzumsuz harcamalar bulabilir.[21]

5- 29- وَعَنْ اِبْنِ مسعود رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ:]قَالَ رَسُولُ للّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ وَسَّعَ عَلَى عِيَالِهِ يَوْمَ عَاشُورَاءَ وَسَّعَ اللّٰهُ عَلَيْهِ سَائرَ سَنَتِهِ. قَالَ سُفْيَانُ: إنَّا قَدْ جَرَّبْنَاهُ فَوَجَدْنَاهُ كَذَلِكَ[. أخرجه رزين .

5. (3259)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim ailesine Aşure günü geniş (cömert) davranırsa Allah da ona senenin geri kalan günlerinde geniş davranır." Süfyan Sevrî der ki: "Biz bunu denedik ve öyle bulduk."[22]

AÇIKLAMA:

1- Aşûra günü Muharrem'in onuncu günüdür. Bu gün hakkında geniş bilgi daha önce geçti (3149-3152).

2- Münâvî, geniş davranmayı "nafaka'da" diye kayıtlar ve böylece israf yapılmamasına dikkat çekmiş olur.

3- Münavî, "O günde Hz. Nuh aleyhisselâm'ın ve yanındakilerin, Tûfan'dan kurtulmuş olarak ilk defa karaya indiklerini, selamet ve bereket içinde, ailelerinin geçimliklerini hazırlamakla emrolunduklarını, böylece bu günün, geçim vazifelerinde bir genişlik ve bolluk günü olduğunu, bu bolluğa her sene katılmanın bir sünnet kılındığını" -eslâftan naklen- belirtir. O gündeki bolluk ve bereketin tecrübeyle sabit olduğunu birçokları söylemiştir. Hz. Câbir (radıyallahu anh) bunlardan biridir. İbnu Uyeyne: "Biz bunu elli veya altmış yıl denedik" diyerek te'yid etmiştir.[23]

İKİNCİ FASIL

TASADDUK VE İNFAKA TEŞVÎK

-3260 -1- عن حارثة بن وهب رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قَالَ:]قَالَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: تَصَدَّقُوا: فَيُوشِكُ الرَّجُلُ أَنْ يَمْشِىَ بِصَدَقَةٍ. فَيَقُولُ الَّذِي يُعْطَاهَا: لَوْ جِئْتَنَا بِهَا بِامْسِ قَبِلْتُهَا. فَأَمَّا اŒنَ فَ حَاجَةَ لِى فِيهَا! فَ يَجِدُ مَنْ يَقْبَلُهَا مِنْهُ[. أخرجه الشيخان النسائي .

1. (3260)- Hârise İbnu Vehb (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sadaka verin. Kişinin eline parayı alıp sadaka olarak vermek üzere çıktığı ve fakat kendisine bağışta bulunulan kimsenin "Bunu dün getirmiş olsaydın kabul ederdim, ama şu anda ona ihtiyacım yok" diye cevap vereceği ve böylece sadakasını kabul edecek bir kimseyi bulamadan sadakası elinde olduğu halde geri döneceği zaman yakındır." [24]

-3261 -2 وَعَنْ أَبِي مُوسَى رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قَالَ:]قَالَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَيَأْتِيَنَّ عَلَى النَّاسِ زَمَانٌ يَطُوفُ الرَّجُلُ فِيهِ بِالصَّدَقَةِ مِنَ الذَّهَبِ فَ يَجِدُ أَحَدًا يَأْخُذُهَا مِنْهُ، وَتَرَى الرَّجُلَ الْوَاحِدَ يَتْبَعُهُ أَرْبَعُونَ امْرَأَةً يَلُذْنَ بِهِ مِنْ قِلَّةِ الرِّجَالِ وَكَثْرَةِ النِّسَاءِ[. أخرجه الشيخان .

2. (3261)- Ebu Mûsa (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Muhakkak ki insanlar üzerine öyle bir zaman gelecek ki, o vakit kişi altından sadaka ile (çarşı pazar) dolaşır da bunu kendisinden sadaka olarak kabul edecek tek kişi bulamaz. O zaman, tek bir erkeğe kırk tane

kadının tâbi olduğunu ve kadınların çokluğu ve erkeklerin azlığı sebebiyle ona sığındıklarını görürsün."[25]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadisler, âhir zamanda bolluğun artacağını, öyle ki zekat kabul edecek kimsenin kalmayacağını haber vermektedir. Hadîste zekat malı olarak altın kelimesinin zikri, mânayı te'kid içindir. Çünkü insanlar arasında tedavül eden kıymetli eşyaların en değerlisi, taşınma ve saklanması en kolay olanı altındır. İnsanlar sunulan altına bile istiğna gösterirlerse, gözleri, gönülleri son derece doymuş demektir. Bu da o devirde bolluğun fevkalâde artacağını ifâde eder. Bu mâna birçok hadislerde ifâde edilmiştir. Aynî'ye göre, bu hal fitnelerin artması ve insanlar arasında öldürme hadiselerinin çoğalmasıyla hâsıl olur. Elli kadının bir erkeğe sığınmaya çalışmaları da aynı devrenin vasıfları olarak zikredilmiş olması da bu mânayı te'yid eder. Zira fitnelerde daha ziyade erkekler hayatını kaybeder. Geriye kalan zevceler, yakınlarının himâyeye muhtaç kadın ve kızları epeyce bir yekûn tutar. Hadisler, bu hâlin Kıyamete yakın vâki olacağını, bu esnâda bolluğun, sadaka kabul edecek kimse kalmayacak derecede artacağını belirtir. Bazı hadisler, bu bolluğun Hz. İsâ'nın zuhur edip, Deccal'ı öldürmesinden sonra vukua geleceğine işaret eder.
Mezkur bolluğa temas eden hadîslerden Müslim'de kaydedilen bir rivayet şöyle:
"Aranızda mal çoğalmadıkça Kıyamet kopmaz. Mal o kadar artacak ki, mal sahibi aceb sadakamı kim alır? diye endişeyle fakir arayacak. Sadaka vermek üzere biri çağrılacak olsa, "ihtiyacım yok!" diye cevap verecek."
Bir başka hadis, Arabistan çöllerinde nehirler akıp, çayırlıklar hâsıl olacağını haber verir.
Bütün bu hadisler, ilerleyen teknik vasıtalar sebebiyle mi, yoksa sağlanacak olan sulh-ü umumî sebebiyle mi, yoksa bazı şârihlerin söylediği üzere, Kıyâmetin yaklaştığını anlayan insanların mal hırsını bırakmaları sebebiyle mi, her ne ise Kıyamete yakın, bolluk ve bereketin artacağını haber vermektedir. İbnu't-Tîn der ki: "Bu hâl, Hz. İsa'nın inmesinden sonra, arz bereketini çıkardığı, bir narla bir âilenin doyduğu, yeryüzünde tek kâfirin kalmadığı zamanda husûle gelecektir."
Sadedinde olduğumuz hadis, bu bolluğun, hiç beklenmedik bir tarzda sür'atle gelebileceğine dikkat çekerek, sadaka verme fırsatlarını değerlendirmeyi emretmektedir.[26]

3- 32- وَعَنْ علي رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قَالَ:]قَالَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: بَادِرُوا بِالصَّدَقَةِ فَإِنَّ الْبَ َءَ يَتَخَطَّاهَا[. أخرجه رزين .

3. (3262)- Hz. Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sadaka vermede acele edin. Çünkü belâ sadakanın önüne geçemez."[27]

AÇIKLAMA:

Bu hadîste belâ ile sadaka, yarış yapan iki ata benzetilmiştir. İlâhî kanun, sadaka atını, belâ atının geçemiyeceği hükmüne bağlamıştır. Yani, kişi belâ henüz gelmemişken sadaka verebilirse, artık belâ gelmeyecek demektir.[28]

3263- 4- وَعَنْ أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قَالَ:]قَالَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَمَّا خَلَقَ اللّهُ ا َرْضَ جَعَلَتْ تَمِيدُ وَتَتَكَفَّأُ فَأَرْسَاهَا بِالْجِبَالِ فَاسْتَقَرَّتْ. فَتَعَجَّبَ الْمَ َئِكَةُ مِنْ شِدَّةِ الْجِبَالِ. فَقَالَتْ: يَا رَبَّنَا هَلْ خَلَقْتَ خَلْقًا أَشَدَّ مِنَ الْجِبَالِ؟ قَالَ: نَعَمْ، الْحَدِيدَ. قَالُوا: فَهَلْ خَلَقْتَ خَلْقًا أَشَدَّ مِنَ الْحَدِيدِ؟ قَالَ: نَعَمْ، النَّارَ. قَالُوا: فَهَلْ خَلَقْتَ خَلْقًا أَشَدَّ مِنَ النَّارِ؟ قَالَ: نَعَمْ. الْمَاءَ. قَالُوا: فَهَلْ خَلَقْتَ خَلْقًا أَشَدَّ مِنَ الْمَاءِ؟ قَالَ: نَعَم، الرِّيحَ. قَالُوا: فَهَلْ خَلَقْتَ خَلْقًا أَشَدَّ مِنَ الرِّيحِ؟ قَالَ: نَعَمْ، اِبْنَ آدَمَ إِذَا تَصَدَّقَ بِصَدَقَةٍ بِيَمِينِهِ فَأَخْفَاهَا عَنْ شِمَالِهِ[. أخرجه والترمذي.مَادَتِ ا َرْضُ تميد: إِذَا تحركت واضطربت .

4. (3263)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah arzı yarattığı zaman, arz sallanmaya (tıpkı bir hurma ağacı gibi sağa sola) yalpalar yapmaya başladı, bunun üzerine dağlarla onu sabitleştirdi ve böylece arz istikrarını buldu. Melekler dağların şiddetine hayrette kaldılar.
"Ey Rabbimiz, dediler, dağlardan daha şiddetli bir mahluk yarattın mı?"
"Evet, buyurdu. Demiri yarattım."
"Demirden daha şiddetli bir şey yarattın mı?" dediler. Hak Teâla:
"Evet, dedi. Ateşi yarattım."
"Ateşten daha ağır bir şey yarattın mı?" diye yine sordular. Hak Teâla:
"Evet, dedi, suyu yarattım!"
"Sudan daha şiddetli bir şey yarattın mı?" dediler. Hak Teâla tekrar cevap verdi:
"Evet, rüzgârı yarattım."
"Rüzgârdan daha şiddetli bir şey yarattın mı?" diye yine sordular. Hak Teâla:
"Evet insanoğlunu yarattım" dedi ve devam etti: "Eğer o, sağ eliyle sadaka verir, sol eli görmeyecek kadar gizlerse (daha şiddetlidir)."[29]

AÇIKLAMA:

Bu hadiste, insanın, sayılanların hepsinden daha güçlü olduğu neticesi çıkmaktadır. Bu gücün de sadakayı gizli verme şartına bağlanması, sadakada gizliliğin ehemmiyetini belirtir.
Bazı şârihler hadisle ilgili olarak şu açıklamayı sunar: "İnsanoğlunun sadaka vermesi, rüzgar ve diğer zikredilenlerin hepsinden daha şiddetlidir. Çünkü burada nefse muhalefet, tabiat ve şeytanı kahretme var. Yukarıda zikri geçenlerden hiçbirinden bu hal husûle gelmez." Veya şu da söylenebilir: "Madem ki insanın sadakası Allah'ın gazabını söndürmektedir ve Allah'ın gazabına şiddet ve zorlukta hiçbir şey mukabil olamaz, eğer bir kimseye Allah'ın azabının rüzgârla inmesi taraf-ı İlâhiden kararlaştırılsa, o da bu sırada bir fakire gizlice sadaka verecek olsa, mezkur azabı bu sadaka giderir, böylece rüzgardan daha şiddetli olmuş olur."
Tîbî de şöyle demiştir: "İnsanoğlunun cibilliyetinde arzın tabiatından olan tutmak (kabz) ve cimrilik vardır. Keza istilâ ve şöhretini intişar ettirme arzusu da onun cibilliyetindendir ve bu iki vasıf ateş ve rüzgârın tabiatında da vardır. Öyleyse, insanoğlu vermek suretiyle arzî cibilliyetine, gizlice yapmak suretiyle de ateş ve rüzgâra ait cibilliyetine muhalefet ederse, bunların hepsinden daha

şiddetli (güçlü) olmuş olur."[30]

-3264 -5 -وَعَنْ اِبْنِ عمر رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما قَالَ:]قَالَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ عَلَى الْمِنْبَرِ وَذَكَرَ الصَّدَقَةَ وَالتَّعَفُّفَ عَنِ الْمَسْئَلَةِ، الْيَدُ الْعُلْيَا خَيْرٌ مِنَ الْيَدِ السُّفْلَي وَالْعُلْيَا هَيَ الْمُنْفِقَةُ وَالسُّفْلَي هِيَ السَّائِلَةُ[. أخرجه الستة إ الترمذي .

5. (3264)- İbnu Ömer (radıyallahu anhüma) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) minberde, sadakadan ve dilenmeye tevessül etmemekten bahsettiği sırada:
"Üstteki el, alttaki elden hayırlıdır!" buyurdu. "Üstteki" infak eden, "alttaki" de dilenen demektir."[31]

AÇIKLAMA:

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) burada vermeye teşvik ederken dilenmekten caydırmaktadır. Bunu yaparken kinayeye başvurmuştur. Veren kimseyi yukarı el (veya üstteki el), alan, yani dilenen kimseyi de aşağı el (veya alttaki el) tabirleri ile kinaye etmiştir.
Hadîsin sonunda yer alan "Üstteki" infak eden, alttaki de dilenen demektir" açıklamasının İbnu Ömer'e ait olduğunu şârihler belirtir.[32]

-3265 -6 -وَعَنْ عدي بن حاتم رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قَالَ:]قَالَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اِتَّقُوا النَّارَ وَلَوْ بِشِقِّ تَمْرَةِ[.

6. (3265)- Adiyy İbnu Hatim (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Yarım hurma ile de olsa kendinizi ateşten koruyun" buyurdu."[33]

3266- 7- وفي رواية:]مَنِ اسْتَطَاعَ مِنْكَمْ أنْ يَسْتَتِرَ مِنَ النَّارِ وَلَوْ بِشِقِّ تَمْرَةٍ فَلْيَفْعَلْ[. أخرجه الشيخان النسائي .

7. (3266)- Bir rivayette de: "Sizden kim, bir yarım hurma ile de olsa ateşten korunabilirse, bunu yapsın" buyurmuştur."[34]

3267- 8- وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قَالَ:]قِيلَ يَارَسُولَ للّهِ، أَيُّ الصَّدَقَةِ أَفْضَلُ؟ قَالَ: جُهْدُ الْمُقِلِّ، وَابْدَأْ بِمَنْ تَعُولُ[. أخرجه أَبُو دَاوُد.»الْجُهْدُ« بالضم: الوسع والطاقة من المقل الَّذِي ماله قليل فهو يعطي بقدر ماله .

8- (3267)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir gün: "Ey Allah'ın Resûlü! dendi, hangi sadaka daha üstündür?"

"Fakirin cömertliğidir. Sen bakımıyla mükellef olduklarından başla."[35]

AÇIKLAMA:

Bu hadîs, kişinin ailesine harcadığı şeylerin de sadaka ve hatta daha üstün bir sadaka olduğunu belirtiyor. Ayrıca fakirin cömert davranmasının, zenginin cömertliğinden üstün olduğunu belirtiyor. Öyleyse, tasadduk etmek için zengin olacağı zamanı beklemek veya o işin zenginlere has bir fazilet olduğunu söylemenin yanlışlığına da dikkat çekiyor. Kişi sadaka hususunda her fırsatı değerlendirmeli, az da olsa tasadduk etmeli, hatta bu azm, Allah indinde, zenginin vereceği çoktan daha kıymetli olacağı belirtilmektedir.[36]

3268- 9- وَعَنْ سَعِيدِ بنِ المسيب رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قَالَ:]اَتَى سَعْدُ بنُ عُبَادَةَ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ رَسُولَ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

فَقَالَ: أىُّ الصَّدَقَةِ أعْجَبُ إلَيْكَ؟ قَالَ: الَمَاءُ[. أخرجه أبُو دَاوُد .

9. (3268)- Said İbnu'l Müseyyeb (radıyallahu anh) anlatıyor: "Sa'd İbnu Ubâde (radıyallahu anh), Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelerek sordu:
"Senin hoşuna giden sadaka hangisidir?"
"Su!" cevabını verdi."[37]

AÇIKLAMA:

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın "su"yu en üstün sadaka ilân etmesi, iki muhtemel sebebe bağlanmıştır:

* Suyun o devirde Medine'de azlığı.

* En ziyade ihtiyaç duyulan madde oluşu...

Su temin edip dağıtma hususunda yapılan bu teşvik, İslam âleminde sebîl adı altında insan ve hayvanlara su te'min hizmetlerinin gelişip müesseseleşmesine sebep olmuştur. Yollara, kırlara, çarşılara, dağ başlarına kısacası canlıların uğrak yerlerine çeşmeler, sarnıçlar, kuyular te'sis edilmiş, bunların inşası sadaka-i câriye addedilmiştir. Bu maksadla yapılan eserler bazan bir sanat, bazan bir târih âbidesi olarak yurdumuzun her tarafını tezyin etmektedir.
Bir çift kelâmı, canlıların susuzluğunu gideren yüzbinlerle hayır müessesesine vesile olan Resûl'ün makamı ne yücedir! Ya Rabb! Ahiretteki susuzluğumuzun giderilmesinde de O'nun şefaatini bize yâr eyle![38]

3269-10- وَعَنْ زيد بن أسلم رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قَالَ:]قَالَ رَسُولُ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَعْطُوا السَّائِلَ وَلَوْ جَاءَ عَلَى فَرَسٍ[. أخرجه مالكٌ .

10. (3269)- Zeyd İbni Eslem (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Dilenci at üzerinde de gelse ona sadaka verin."[39]

3270- 11- وَ‘بي دَاوُد رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ:]لِلسَّائِلِ حَقٌّ وَلَوْ جَاءَ عَلَى فَرَسٍ[.

11. (3270)- Ebu Dâvud'daki bir rivayette: "Dilenci için bir hak vardır, at üzerinde gelse bile" buyurmuştur."[40]

AÇIKLAMA:

Açıklaması 3252 numaralı hadîste geçti.

3271- 12- وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قَالَ:]قَالَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَا نَقَصَ مَالٌ مِنْ صَدَقَةٍ، وَمَا زَادَ اللّهُ عَبْدًا بِعَفْوٍ إِّ عِزًّا، وَ تَوَاضَعَ عَبْدٌ للّهِ إِّ رَفَعَهُ اللّهُ[. أخرجه مسلم ومالك الترمذي .

12. (3271)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

* "Mal sadaka ile eksilmez."

* "Allah affı sebebiyle kulun izzetini artırır."

* "Allah için mütevazî olan bir kimseyi Allah yüceltir."[41]

3272- 13- وَعَنْ جَابِرٍ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قَالَ:]أَمَرَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ كُلِّ جَادٍّ عَشْرَةَ أَوْسُقٍ مِنَ التَّمْرِ بِقِنْوٍ يُعَلَّقُ فِي الْمَسْجِدِ لِلْمَسَاكِينِ[. أَخرجه أَبُو دَاوُد .

13. (3272)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), hurma mahsulünden her on vask miktara, fakirler için, bir salkım

hurmanın mescide asılmasını emretti."[42]

AÇIKLAMA:

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) henüz fetihler başlamadan önce, fakirlerin ve hususan Suffa'da kalanların rızıklarını te'min için bir kısım tedbirler almıştı. Bu tedbirlerden birini burada görmekteyiz: Mescide hurma salkımı astırmak... Devamlı mescidde bulundurulan bu salkımlardan ihtiyaç sâhipleri değnekleri ile bir miktar hurma düşürür ve onları yiyerek açlığını giderirdi.[43] Müteakip hadîste görüleceği üzere bu hurma salkımlarının bazan kalitesizlerine rastlanmış, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) kalitelisinin asılması için dikkatleri çekmiştir.
Hattâbî bu sadakanın farz olan ve zekat denen sadaka olmadığını, mendub nev'inden sadaka olduğunu belirtir.
Hadîs, her on vask miktarı hurma mahsulü için bir hurma salkımının fakirlerin istifadesi için mescide asılmasını, Aleyhissalatu vesselamın emrettiğini göstermektedir.[44]

3273-14 -وَعَنْ عوف بن مالك رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قَالَ:]خَرَجَ النَّبِيّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يَوْمًا وَبِيَدِهِ عَصًا، وَقَدْ عَلَّقَ رَجُلٌ قِنْوَ حَشِفٍ فَجَعَلَ يَطْعُنُ فِيهِ وَيَقُولُ: لَوْ شَاءَ رَبُّ هَذِهِ الصَّدَقَةِ تَصَدَّقَ بِأَطْيَبَ مِنْ هَذَا إنَّ رَبَّ هَذِهِ الصَّدَقَةِ يَأْكُلُ حَشَفًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ[. أخرجه أَبُو دَاوُد النسائي.»القِنْو« العذق بما فِيهِ الرطب .

14. (3273)- Avf İbnu Mâlik (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), birgün elinde âsası olduğu halde çıktı. Adamın biri çürüklü bir hurma salkımı asmış idi. Aleyhissalatu vesselam salkıma değneğini dürtüyor ve:
"Bu sadakanın sâhibi, keşke bundan daha iyisini tasadduk etmek isteseydi. Bu sadakanın sâhibi, Kıyamet günü çürük hurma yiyecek" diyordu."[45]

3274-15- وَعَنْ جرير رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قَالَ:]أتَى النَّبِيّ صَلّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَوْمٌ حُفَاةٌ عُرَاةٌ مُجْتَابِى النِّمَارِ أو الْعَبَاءِ مُتَقَلِّدِي السُّيُوفِ عامَّتُهُمْ مِنْ مُضَرَ. فَتَمَعَّرَ وَجْهُ رَسُولِ للهِ صَلّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِمَا رَأى بِهِمْ مِنَ الْفَاقَةِ، فَدَخَلَ ثُمَّ خَرَجَ. فَأمَرَ بِ رَضِىَ اللهُ عَنْهُ فَأذَّنَ وَأقَامَ فَصَلَّى؛ ثُمَّ خَطَبَ فقَالَ: يَا أيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمْ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا اŒيةَ؛ إنَّ اللهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا. وَاŒيَةَ الَّتِي فِي الْحَشْرِ اتَّقُوا اللهَ وَلْتَنْظُرْ نَفْسٌ مَا قَدَّمَتْ لِغَدٍ. تَصَدَّقَ رَجُلٍ مِنْ دِينَارِهِ، مِنْ دِرْهَمِهِ، مِنْ ثَوْبِهِ، مِنْ صَاعِ بُرِّهِ، مِنْ صَاعِ تَمْرِهِ، حَتَّى قَالَ: وَلَوْ بِشِقِّ تَمْرَةٍ؛ فَجَاءَ رَجُلٌ مِنَ ا'نْصَارِ بِصُرَّةٍ كَادَتْ كَفُّهُ تَعْجِزُ عَنْهَا! بَلْ قَدْ عَجَزَتْ. ثُمَّ تَتَابَعَ النَّاسُ حَتَّى رَأيْتُ كَوْمَيْنِ مِنْ ثِيَابٍ وَطَعَامٍ حَتَّى رَأيْتُ وَجْهَ رَسُولَ للهِ يَتَهَلَّلُ كَأنَّهُ مُذْهَبَةٌ. فَقَالَ: مَنْ سَنَّ فِي ا"سْم سُنَّةً حَسَنَةً فَلَهُ أجْرُهَا وَأجْرُ مَنْ
عَمِلَ بِهَا بَعْدَهُ
مِنْ غَيْرِ أنْ يَنْقُصَ مِنْ أُجُورِهِمْ شَىْءٌ؛ وَمَنْ سَنَّ فِي ا"سْم سُنَّةً سَيِّئَةً كَانَ عَلَيْهِ وِزْرُهَا وَوِزْرُ مَنْ عَمِلَ بِهَا مِنْ بَعْدِهِ مِنْ غَيْرِ أنْ يَنْقُصَ مِنْ أوْزَارِهِمْ شَىْءٌ[. أخرجه مسلم والنسائي.قوله »مُجْتَابِي النَّمَارُ« أي بسيها، والنمار جمع نمرة وهى شملة مخطّطة من مآزر ا'عراب.»تمعَّرَ« أي تغير وتلون من الغضب
.

15. (3274)- Hz. Cerir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a üstü başı yok, ayakları çıplak, sadece kaplan postu gibi çizgili bedei peştamalı -veya abalarına- sarınmış, kılıçları boyunlarında asılı oldukları halde

hepsi de Mudarlı olan bir grup geldi. Onların bu fakir ve sefil halini görmekten Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yüzü değişti. Odasına girdi, tekrar geri geldi. Hz. Bilâl'e ezan okumasını söyledi. O da ezan okudu, sonra ikamet getirdi. Namaz kılındı.
Aleyhissalatu vesselam namazdan sonra cemaate hitabetti ve:
"Ey insanlar! Sizi tek bir nefisten yaratıp, ondan zevcesini halk eden ve ikisinden de pek çok erkek ve kadın var eden Rabbinizden korkun. Kendisi adına birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allah'ın ve akrabanın haklarına riayetsizlikten de sakının. Allah şüphesiz hepinizi görüp gözetmektedir" (Nisâ 1) ayetini okudu. Bundan sonra Haşir sûresindeki şu âyeti okudu:
"Ey insanlar, Allah'tan korkun. Herkes yarına ne hazırladığına baksın. Allah'tan korkun, çünkü Allah işlediklerinizden haberdardır" (Haşr 18). Resulullah sözüne devamla: "Kişi dinarından, dirheminden, giyeceğinden, bir sa' buğdayından, bir sa' hurmasından tasaddukta bulunsun. Hiçbir şeyi olmayan, yarım hurma da olsa mutlaka bir bağışta bulunmaya gayret etsin" buyurdu. Derken Ensâr'dan bir zât, nerdeyse taşıyamayacağı kadar ağır bir bohça ile geldi. Sonra halk sökün ediverdi (herkes bir şey getirmeye başladı). Öyle ki, az sonra biri yiyecek, diğeri giyecek maddesinden müteşekkil iki yığının meydana geldiğini gördüm. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) memnun kalmıştı, yüzünün yaldızlanmış gibi parladığını gördüm. Şöyle buyurdular:
"İslam'da kim bir hayırlı yol açarsa, ona bu hayrın ecri ile, kendisinden sonra o hayrı işleyenlerin ecrinin bir misli verilir. Bu, onların ecrinden hiçbir şey eksiltmez de. Kim de İslâm'da kötü bir yol açarsa, ona bunun günahı ile, kendinden sonra onu işleyenlerin günahı da verilir. Bu da onların günahından hiçbir eksilmeye sebep olmaz."[46]

AÇIKLAMA:

1- Hadîs Resulullah'ın ihtiyaç içinde olanlara, onlar ihtiyaç arzetmeden yardıma koşmasına örnek olmaktadır. Zira, huzur-u Nebevi'ye gelen bedevîlerin halinden fakirlikleri okunuyordu. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), onlardan bir yardım talebi vaki olmadan en müessir bir üslupla müslümanları yardıma davet etmiştir.

2- Yapılan yardımlardan Aleyhissalatu vesselam son derece memnun kalmış, bu hal, görünüşüne bile aksetmiştir. Ancak, en ziyade yardım etme işini başlatandan

memnun olmuş, onun zor taşıyacağı bir bohça ile gelmesi, diğerlerinin de yardım için koşmalarında müessir olmuştur. Efendimizin, "İslam'da kim hayırlı bir yol açarsa..." ifadesi ilk defa bohça getiren bu zatla ilgilidir. Onun, diğerlerine sebep ve örnek olması yönüyle, o anda yapılan bütün yardımlardan hâsıl olan sevaba da iştirak edeceğini, ancak onun iştirakinin, öbürlerinin sevabından bir eksilmeye sebep olmayacağını anlıyoruz.

Efendimiz, kötülüğe öncülük yapanların da aynı şekilde, sonradan aynı yolda giderek kötülük yapanların günâhına iştirak edeceğini belirtiyor. Nitekim bir başka hadiste, Hz. Âdem aleyhisselâm'ın oğlu Kâbil'e -yeryüzünde haksız yere ilk kan döken insan olması hasebiyle- Kıyamete kadar dökülecek olan her haksız kanın günahından bir mislinin yazılacağı belirtilmiştir.

Hadîs, iyi çığırlar açmaya, hayır müesseseleri kurmaya, insanların istifade edeceği yeni keşifler, buluşlar yapmaya fevkalâde teşvik ettiği gibi; kötü işler yapmaktan, faydasız, zararlı icadlar ortaya koymaktan da fevkalâde zecr etmektedir.

3- Va'z ve nasihatlerde en müessir yolu aramak, maksadı, imkân nisbetinde âyetlerle ifâde etmek müstehab olmaktadır. Zira Aleyhissalatu vesselam iki ayrı âyetle sözlerini takviye buyurmuşlardır.[47]

-3275 -16 -وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قَالَ:]قَالَ رَسُولُ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: قَالَ رَجُلٌ ‘تَصدَّقَنَّ اللَّيْلَةَ بِصَدَقَةٍ. فَخَرَجَ بِصَدَقَتِهِ فَوَضَعَهَا فِي يَدِ سَارِقٍ. فَأصْبَحُوا يَتَحَدَّثُونَ تُصَدِّقَ اللَّيْلَةَ عَلَى سَارِقٍ. فقَالَ: اَللَّهُمَّ لَكَ الْحَمْدُ، عَلَى سَارِقٍ. ‘تَصدَّقَنَّ بِصَدَقَةٍ. فَخَرَجَ بِصَدَقَتِهِ فَوَضَعَهَا فِي يَدِ زَانِيَةٍ. فَأصْبَحُوا يَتَحَدَّثُونَ: تُصَدِّقُ اللَّيْلَةَ عَلَى زَانِيَةٍ. فقَالَ: اَللَّهُمَّ لَكَ الْحَمْدُ عَلَى سَارِقٍ وَزَانِيَةٍ ‘ تَصَدَّقَهِ بِصَدَقَةٍ. فَخَرَجَ بِصَدَقَتِهِ فوضقه فِي بد غني، فأصبحوا يتحدثون: تصدق الليلة عَلَى غني. فَقَالَ: اَللَّهُمَّ لَكَ الْحَمْدُ عَلَى سَارِقٍ وَزَانِيَةٍ وَغَنِّي، فَأُتِي فَقِيلَ لَهُ: أَمَّا صَدَقَتُكَ فَقَدْ قُبِلَتْ، أَمَّا السَّارِقُ فَلَعَلَّهُ أَنْ يَسْتَعِفَّ عَنْ سَرِقَتِهِ، وَأَمَّا

الزّانِيَةَ فَلَعَلَهَا أنْ تَسْتَعِفّ عَنْ زِنَاهَا، وَأمَّا الْغَنِىُّ فَلَعَلَهُ أنْ يَعْتَبِرَ فَيُنْفَقُ مِمَّا أعْطَاهُ اللّهُ تَعَالَى]. أخرجه الشيخان و النسائي .

16. (3275)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bir adam: "Bu gece mutlaka bir sadaka vereceğim!" deyip, sadakasıyla çıktı. Fakat (farkına varmadan) onu bir hırsızın avucuna sıkıştırdı. Sabah olunca herkes:
"Bu gece bir hırsıza sadaka verilmiş!" diye dedikodu yaptı. Adam:
"Ya Rabbi bir hırsıza sadaka verdiğim için sana hamdediyorum" dedi ve ilâve etti: "Ancak mutlaka bir sadaka daha vereceğim!"
Yine sadakasıyla çıktı. (Gece karanlığında bu sefer de) bir zaniyenin avucuna sıkıştırdı. Sabahleyin herkes:
"Bu gece bir zâniyeye sadaka verilmiş!" diye dedikodu yaptı. Adam:
"Allah'ım bir hırsız ve zâniyeye sadaka verdiğim için sana hamdolsun! Ancak yine de bir sadakada bulunacağım!" dedi. Sadakasıyla birlikte sokağa çıktı. (Karanlıkta) bu sefer de bir zenginin eline sıkıştırdı. Sabahleyin herkes:
"Bu gece bir zengine sadaka verilmiş!" diye dedikodu yaptı. Adam:
"Allah'ım, bir hırsız, bir zâniyeye ve bir zengine sadaka verdiğim için sana hamdediyorum!" dedi. (Bilahare rüyasında ona gelip şöyle denildi):
"Senin sadakaların kabul edildi. Şöyle ki: (İhlasla yani Allah rızası için vermen sebebiyle) hırsızın hırsızlıktan vazgeçip iffete gelinesi, zâniyenin zinadan vazgeçmesi, zenginin ibret alıp Allah'ın kendine verdiklerinden tasadduk etmesi umulur."[48]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste sadaka veren şahsın ismi belli değildir. Ancak Ahmed İbnu Hanbel'de gelen zayıf bir rivayette Benî İsrâil'den olduğu tasrih edilmiştir.

2- Bir rivâyette adam "Bu gece sadaka vereceğim" der ve üç ayrı yerde aynı şeyi tekrar eder. Yani, adam sadakayı karanlıkta, yani gizlice verme azmindedir.
Bu durumdan anlaşılıyor ki hırsız, zâniye, zengin gibi sadaka verilmesi münâsi olmayan kimselere vermiş olması kasdî değil, bilakis bir yanılmadır.

3- Adamın Allah'a hamdetmesi, İbnu Hacer'e göre: "Allah'ım, hamd bana değil,

sanadır, çünkü sadakam müstehak olmayanın eline kondu, ama bu sadak benim değil, senin iradenle yapıldığı için hamd sanadır, çünkü Allah'ın iradesinin tamamı güzeldir, hoştur." Ancak Tîbî bu hamdi, İbnu Hacer'in tatminkar bulmadığı bir başka zâviyeden açıklar: "Adam müstehak olana sadaka vermeyi azmetmiş olmasına rağmen (yanlışlıkla) zâniyenin eline koymuş olmakla beraber, yine de hamdediyor, zira durumu zâniyeden daha kötü olan birine de tasaaduk edebilirdi, sadakasını öyle birine vermemiş olduğu için hamdetmiştir veya şu da söylenebilir: Adam hamd'i tesbih yerine söylemiştir, çünkü insanı taaccüb, ve hayrete sevkeden bir şey meydana gelince kişi, Allah'ı tâzim için Sübhânallah! der, aynı durumda tesbîh yerine tahmidde bulunmak da Arap örfünde cârîdir. Herkes, adamın fiilinden taaccüb edince, kendisi de taaccüb etmiş ve "Allah'ım, zâniyeye (sadaka vermiş olmaktan) sana hamdederim" demiştir.
İbnu Hacer, "her ikisini de kabul edilebilir bulmadığını" belirttiği bu tevilleri kaydettikten sonra şunu söyler: "Adam sadakasını (ihlasla) verdikten sonra gerisini Allah'a bıraktı, ve Allah'ın yaptığından râzı oldu. Sonra da o hâle hamdetti. Çünkü o verdikten sonra bütün hallerde O'na hamdedilir. Allah'tan başkasına hoş olmayan şey sebebiyle hamdedilmez. Nitekim Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hoşuna gitmeyen şeyler için de: "Ey Allah'ım, her hal için hamd sanadır" dediği sahih rivâyetlerde gelmiştir.

4- Adama gelen kimdi, nasıl gelmişti hususu da çok açık değildir. Bazı rivâyetler rüyada gelindiğini tasrih etmiş ise de âlimler "rü'yada gördü", "hâtif bir melekten işitti"; "bir peygamber haber verdi", "âlimler böyle fetva verdiler" gibi farklı tahminler yürütmüşlerdir.

5- Hadisten Çıkan Bazı Hükümler:

***** Sadaka, o devirde, sadece hayır ehlinden olan ihtiyaç sâhiplerine aitti. Bu sebepledir ki, sadakanın zikredilen üç sınıfa verilmiş olmasından hayrete düşüp dedikodusunu yaptılar.

***** Hadîs, hâlis niyetle yapılan sadakanın, liyakatlisini bulmasa bile Allah nazarında makbul olduğunu göstermektedir. Ancak fakihlerhusus ta ne evet ne de hayıra delalet etmiyor. İmam-ı A'zam, İmam Muhammed, Hasan Basrî, İbrahim Nehâî rahimehümullah fakir zannı ile zekât verilen kimsenin sonradan zengin olduğu anlaşılacak olsa, verenden zekat borcunun düşeceğine ve yeniden zekât vermek gerekmediğine hükmederler. İmam Şâfi'î Süfyan-ı Sevrî, Ebu Yûsuf, Hasan İbnu Sâlih gibi bazıları, bunun zekatın yerine geçemeyeceğini yeniden zekât vermesi gerekeceğini söylemişlerdir. "Çünkü derler, adam içtihadında

yanılmış ve zekâtını yerine verememiştir. Şu halde yanında su olduğunu unutarak teyemmümle namazını kılan kimse, suyu hatırladığı zaman namazını iade ettiği gibi bu da zekâtını iâde etmelidir."

* Yerini bulmayan sadakanın tekrarı müstehabtır.

* Sadaka ihlâsla ve gizlice verilirse fazileti büyüktür.

* Fâsık kimselere sadaka vermek haram değilse de mekruhtur. Bir kısım âlimler: "Sadaka için sâlih kimseler aranmalıdır, hâli iyi olmayanlara verilirken hâlini düzeltmesi şart koşulmalıdır." Demiştir. Böyle birinin "namaz kılarım", "oruç tutarım", "kötülüğü terkederim" demesi kâfidir, (tahkik edilmez) demişlerdir.

* Fakir olan hırsız ve fâhişeye zekât vermek câizdir. Ancak zekât ve sadaka alan kimsenin de kendine dikkat edip, kötü hallerinden vazgeçmesi, zenginin de zekât ve sadaka kabul etmemesi gerekir.

* Hüküm vermede zâhir esastır, nefsü'l-emir araştırılmaz. Hilafi anlaşılıncaya kadar zâhire göre verilen hüküm mûteberdir.[49]

ÜÇÜNCÜ FASIL

SADAKANIN AHKÂMI

3276- 1- عن أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قَالَ:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَيْرُ الصَّدَقَةِ مَا كَانَ عَنْ ظَهْرِ غَنِيٍّ، وَابْدَأْ بِمَنْ تَعُولُ[. أخرجه البخاري وأبُو دَاوُد والنسائي .

1. (3276)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sadakanın en hayırlısı zenginlik halinde verilendir. Nafakasını vermek zorunda olduklarından başla."[50]

AÇIKLAMA:

1- Burada ifadedeki nefiyden murad hakikat değil, kemaldir. Yani mana şöyledir: "Kâmil ve mükemmel sadaka ancak zenginlik halinde verilendir." Bir başka ifadeyle sadaka veren kimsenin kendisi veya bakmak zorunda oldukları, muhtaç durumda olmamalı veya ne kendisini ne de onları muhtaçlar sırasına indirecek şekilde her şeyini tasadduk etmemelidir. Diğer teberrular da hep bu esasa dahildir. Keza elindeki malına bedel borcu olan kimsenin de sadaka vermesi câiz addedilmemiştir.

2- Bu çeşit hadîslerde ehl ve iyâl kelimeleri geçmektedir. Aralarında terâdüf olmakla birlikte farklılık olduğu da kabul edilmiştir. Şöyle ki:
Ehl daha ziyade zevce ve akârib (yakınlar) mânasına kullanılır.
İyâl ise, zevce ve hizmetçiler mânasına gelir.
Kişi, ehl ve iyâlin nafakasını vermekle mükelleftir. Şu halde, kişi harcamayı önce aile halkının nafakasına yapacaktır. ulemâ, aileye bakma işinin farziyetinde icma eder. Ancak takdirinde ihtilaf husûle gelmiştir.
"Nafakasını vermek zorunda olduklarından başla" emrinde ehem yani daha ehemmiyetli olana öncelik verme prensibi gözükmektedir. Öncelik hakkı dâima şer'î emirlerdedir. Çünkü ilahî emirdir, hem dünyaya hem de âhirete bakar.

3- Hadisle ilgili olarak Nevevi der ki: "Bu sadaka, bütün malını tasadduk

etmekten daha hayırlıdır. Çünkü, malının tamamını bağışlayan kimse, bilahare çoğunlukla pişman olmaktadır. Hele muhtaç duruma düştümü kesinlikle pişmanlık geçirmekte ve bağışlamamış olmayı temenni etmektedir. Halbuki, bağıştan sonra, kendisini başkasına muhtaç kılmayacak şekilde malının bir kısmını bağışlamayan kimse, bağışından hiçbir zaman pişman olmaz, bilakis onunla memnuniyet ve sürûr duyar. ulemâ, malının tamamını tasadduk hususunda ihtilaf etmiştir. Bizim mezhebimize (Şâfiî) göre, borcu olmayan, (bağışın getireceği) darlık ve fakirliğe sabredemiyecek horantası bulunmayan kimse için müstehabtır. Bu şartlara tam olarak sahip olmayan kimsenin, bütün malını bağışlaması mekruhtur."

Kadı İyaz, "Ülemânın cumhuru ve her taraftaki imamların, kişinin bütün malını bağışlamasını caiz gördüğünü, ancak bazılarının: "Bu durumda bütün bağışı geri iade edilir" dediğini ve bu görüşün Hz. Ömer (radıyallahu anh)'den rivayet edildiğini, Şam ulemâsının: "Bu durumda üçte biri kabul edilir" dediğini, bazılarının: "Yarıyı aşarsa fazlası reddedilir dediğini ve bu görüşün de Mekhûl'den rivayet edildiğini" kaydeder.

Ebu Cafer et-Taberi de şunu söylemiştir: "Hepsini bağış câiz ise de, müstehap olanı, buna yer vermemesi ve üçte birin bağışıyla yetinmesidir."[51]

-3277 -2 وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قَالَ:]أَمَرَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمًا بِالصَّدَقَةِ فَقَالَ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ للّهِ، عِنْدِي دِينَارٌ؟ قَالَ: تَصَدَّقْ بِهِ عَلَى نَفْسِكَ. قَالَ: عِنْدِي آخَرُ؟ قَالَ: تَصَدَّقْ بِهِ عَلَى وَلَدِكَ. قَالَ: عِنْدِي آخَرُ. قَالَ: تَصَدَّقْ بِهِ عَلَى زَوْجِكَ. قَالَ: عِنْدِي آخَرُ. قَالَ: تَصَدَّقْ بِهِ عَلَى خَادِمِكَ. قَالَ: عِنْدِي آخَرُ قَالَ: أَنْتَ أَبْصَرُ بِهِ[. أخرجه أَبُو دَاوُد والنسائي .

2. (3277)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir gün sadaka (nafaka) vermeyi emretmişti. Bir adam:

"Ey Allah'ın Resûlü, dedi yanımda bir dinarım var!"

"Onu kendine tasadduk et (kendi nafakan için harca)!" buyurdu. Adam:

"Yanımda bir dinar daha var(sa)?" dedi. Aleyhissalatu vesselam:

"Onu da çocuklarına tasadduk et" buyurdular. Adam tekrar:

"Bir başka dinarım daha var(sa)?" deyince:
"Onu da zevcene tasadduk et" emrettiler. Adam bu sefer:
"Başka bir dinarım daha var(sa)?" dedi. Aleyhissalatu vesselam:
"Onu da hizmetçine tasadduk et!" deyince, adam tekrar atıldı:
"Bir başka dinarım daha var(sa)?" Aleyhissalatu vesselam:
"Onun nereye verileceğini sen daha iyi bilirsin" cevabını verdi."[52]

AÇIKLAMA:

Burada, aile fertlerinin, ihtiyaç yönünden aralarındaki hiyerarşi gözükmektedir. Başta kişinin kendisi gelmektedir. Evladın, zevceden önce gelmesini Tîbî; "Çocuklar nafakaya zevceden daha muhtaçtır, çünkü zevce boşanma hâlinde bir başkasıyla evlenebilir" diye izah eder. Hattâbî ise şu açıklamayı yapar: "Eğer düşünecek olursan, bu tertipte, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kişiye evlâ ve yakın oluşlarını esas aldığını görürsün. Nitekim önce kendine, sonra da çocuğuna tasadduk etmeyi emretti. Çocuk kendisinin bir parçası durumundadır. Babayı zâyi edecek olsa, helâk olur ve kendisine infakta babanın yerini tutacak birini bulamaz. Üçüncü sırada zevceyi zikretti ve bunu evlâddan sonraya aldı. Zira, erkek, kadına infak edecek para bulamasa kocasıyla boşandırılır, bu halde ona yeni zevce veya nafakasını vermesi gereken bir zî-rahm (yakını) el atabilir. En sonunda köleyi zikretti, çünkü nafakasından aciz kalsa onu satabilir ve kölenin nafakası, onu satın alan ve ona mâlik olana terettüp eder. Hadisin sonundaki, "Sen daha iyi bilirsin" sözü "Geri kalan paranı istersen tasadduk edersin, istersen tasarruf edersin" demektir."
Hattâbî devamla der ki: "Bundan kıyasla bazı alimler şu hükümlere ulaşmışlardır:

* Erkek, kadın için de sadaka-i fıtır vermelidir.

* Yiyeceğinden bir sa'dan fazla artan kimseye, çocuğuna bedel sadaka vermesi gerekir. Çünkü çocuğun hakkı zevceninkinden önce gelir.

* Çocuğun nafakası, nesebten gelen ba'ziyyet (bir parçası olma) sebebiyle vacib olur.

* Kadının nafakası ise, "istifade"nin karşılığı olarak vacib olur.

* Karı-koca arasındaki hukuk, boşanma ile ortadan kalkabilir, neseb ise ebediyen kalkmaz."
Hattâbî, "bu hadiste geçen sadaka kelimesinin nafaka mânasında olduğunu da"

söyler ki, tercüme sırasında buna dikkat çektik.[53]

-3278 -3 -وَعَنْ أَبِي سَعِيدِ الخدرى رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قَالَ:]دَخَلَ الرَّجُلُ الْمَسْجِدَ بِهَيْئَةٍ بَذَّةٍ وَالنَّبِيُّ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَأْمُرُ بِالصَّدَقَةِ. فَتَصَدَّقَ النَّاسُ فَأَعْطَاهُ النَّبِيُّ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثَوْبَيْنِ. ثُمَّ قَالَ: تَصَدَّقُوا! فَطَرَحَ الرَّجُلُ أَحَدَ ثَوْبَيْهِ. فَقَالَ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَتَرَوْنَ إِلَى هَذَا
الَّذِي رَأَيْتُهُ بِهَيْئَةٍ بَذَّةٍ فَأَعْطَيْتُهُ ثَوْبَيْنِ. ثُمَّ قُلْتُ: تَصَدَّقُوا. فَطَرَحَ أَحَدَ ثَوْبَيْهِ. خُذْ ثَوْبَكَ وَانْتَهَرَهُ[. أخرجه أَبُو دَاوُد والنسائي .

3. (3278)- Hz. Ebu Saîdi'l-Hudrî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) sadaka vermeyi emrettiği sırada mescide, düşük kıyafetli bir adam girdi. Halk bağışta bulundu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) adama iki parça giyecek verdi. Sonra halka tekrar:
"Sadaka verin!" diye hitabetti. Derken o adam üzerindeki iki parçalık elbisesinin bir parçasını çıkarıp (sadaka olarak) attı. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Benim kılık kıyâfetini düşük görerek iki parça giyecek verdiğim şu adamı siz de görüyor musunuz? "Sadaka verin!" dediğim zaman, kendisine az önce verdiğim iki parçadan birini çıkarıp (sadaka olarak) attı." (Resulullah adama yönelip:) "Elbiseni al!" dedi ve adamı (niye böyle yapıyorsun? diye) azarladı."[54]

-3279 -4 -وَعَنْ جَابِرٍ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قَالَ:]جَاءَ رَجُلٌ بِمِثْلِ بَيْضَةٍ مِنْ ذَهَبٍ فَقَالَ: يَا رَسُولَ للّهِ! أَصَبْتُ هَذِهِ مِنْ مَعْدِنٍ فَخُذْهَا فَهِيَ صَدَقَةٌ، مَا أَمْلِكُ غَيْرَهَا. فَأَعْرَضَ عَنْهُ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. ثُمَّ أَتَاهُ مِنْ قَبْلِ رُكْنِهِ ا٭يْمَنِ. فَقَالَ: مِثْلَ ذَلِكَ. فَأَعْرَضَ عَنْهُ فَأَتَاهُ مِنْ قَبْلِ رُكْنِهِ ا٭يْسَرِ. فَقَالَ: مِثْلَ ذَلِكَ. فَأَعْرَضَ عَنْهُ ثُمَّ أَتَاهُ مِنْ خَلْفِهِ. فَقَالَ: مِثْلَ ذَلِكَ. فَأَخَذَهَا صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَحذفَهُ

بِهَا فَلَوْ أَصَابَتْهُ ‹وْجَعَتْهُ؛ وَقَالَ يَأْتِي أَحَدُكَمْ بِمَا يَمْلِكَ فَيَقُولَ: هَذِهِ صَدَقَةٌ؟ ثُمَّ يَقْعُدُ يَتَكَفَفُ النَّاسَ. خَيْرُ الصَّدَقَةِ مَا كَانَ عَنْ ظَهْرِ غَنِيٍّ[. أخرجه أَبُو دَاوُد.»يتكَفَّفُ النَّاس«. يسألهم ويطلب منهم ما يأخذ ببطن كفه .

4. (3279)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Adamın biri yumurta büyüklüğünde bir altın getirip:
"Ey Allah'ın Resûlü, şunu bir mâdende ele geçirdim, bunu alın, tasadduk ediyorum! Bundan başka birşeyim de yok" dedi. Aleyhissalâtu vesselam (memnuniyetsizliğini ifâde için ondan yüzünü çevirdi. Sonra adam Resûlullah'ın sağ tarafından yaklaşıp aynı şeyleri söyledi. Efendimiz yine adamdan yüzünü çevirdi. Adam bu sefer sol tarafından yaklaştı, aynı şeyleri söyledi. Resulullah yine adamdan yüzünü çevirdi, sonra adam arka cihetinden yine yaklaşıp önceki sözlerini aynen tekrar etti. Bunun üzerine Aleyhissalatu vesselam onu aldı ve adama attı. Eğer değseydi canını yakacaktı. Buyurdular ki:
"Biriniz bütün sahib olduğu serveti getirip: "Bunu sadaka olarak veriyorum" diyor ve sonra da oturup halka avuç açıyor! Hayır. Sadakanın hayırlısı zenginlikten sonrakidir."[55]

AÇIKLAMA:

Bu rivâyette, bütün servetini tasadduk etmek isteyen bir zâta karşı Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın tavrını görmekteyiz: Bu bağışı kabul etmemek.... Aleyhissalatu vesselam'ın bu tavrına başka örnekler de var. Sözgelimi, hasta yatarken, kendisini ziyarete gelen Resulullah'a, Sa'd İbnu Ebî Vakkâs (radıyallahu anh) servetinin tamamının Allah yolunda harcanması için vasiyet etmek arzusunu açar. Aleyhissalatu vesselam bunu uygun bulmaz: varislerini insanlara el açan fakirler olarak bırakma, zenginler olarak bırak. Bu senin için daha hayırlı" der.
Kişinin bütün servetini bir kerede bağışlamasını hoş karşılayan rivâyetler de mevcut. Meselâ Hz. Ebu Bekir örneği meşhurdur. O'nun bir seferinde bütün malını bağışlamasını yadırgamamış, "Ailene ne bıraktın?" sorusuna Hz. Ebu Bekir'in "Allah ve Resûlünü!" cevabını hoş karşılamıştır. Hattâbî, Resulullah'ın

bu davranışını, "onun niyetindeki doğruluğu ve yakınîndeki kuvveti bildiği ve toptan bağışını reddettiği şahıs hakkında düştüğü, "fitneye dûçâr olur" endişesine "onun hakkında düşmediği için" diye açıklar.
Bu farklı vak'aları göz önüne alan bazı şârihler hadiste geçen "Zenginlikten sonraki..." tabirini Hz. Ebu Bekir misalinde olduğu üzere kalbî zenginlik veya başka misalde olduğu üzere maddî zenginlik olarak anlamıştır.
Sindî der ki: "Eğer sadaka, verildikten sonra, sahibini dilenmekten müstağnî kılacak bir zenginlik bırakıyorsa, -bu zenginlik "kalb kuvveti" şeklinde de olabilir"; geriye kalan "bir miktar servetin varlığı" şeklinde de olabilir- bu sadaka güzeldir. Bilakis sahibini, tasadduktan sonra, güçlük içinde bırakacak ve muhtaç hale düşürecek olursa böylesi bağış câiz olmaz."[56]

3280 -5- وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قَالَت:]قَالَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا أَنْفَقَتِ الْمَرأَةُ مِنْ طَعَام بَيْتِهَا غَيْرَ مُفْسِدَةٍ فَلَهَا أَجْرُهَا بِمَا أَنْفَقَتْ وَلِلزَّوْج بِمَا اكْتَسَبَ وَلِلْخَازِنِ مِثْلُ ذَلِكَ يَنْقِصُ بَعْضُهُمْ مِنْ أَجْرِ بَعْضِ شَيْئًا[. أخرجه الخمسة .

5. (3280)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Eğer kadın, evin yiyeceğinden zarar vermeyecek şekilde infak ederse, kadın infâk ettiği için, erkek de kazandığı için sevaba kavuşurlar, malı koruyan vekilharc için de aynı şekilde sevab vardır. Bunlardan birinin sevabı diğerinin sevabından hiçbir şey noksanlaştırmaz."[57]

AÇIKLAMA:

1- Yukarıdaki hadis, ilk nazarda evin reisi durumunda olan erkeğin kazancından verilecek sadakanın hükmünü açıklıyor gözükmekte ve kadının bazı kayıtlarla vermesi halinde, hem kendisine ve hem de kocasına sevap kazandıracağını göstermektedir.
Ancak âlimler, burada infak ile sadece "sadaka"nın kastedildiğinde ittifak

etmezler. Teferruatı İbnu'l-Arabî'den takip edelim: "Selef ûlemâsı, kocasının malından kadının infakı meselesinde ihtilaf etmiştir. Bazıları: "Bu câizdir, ancak maldan eksilme hissedilmeyecek kadar az bir miktarda olmalıdır" demiştir. Bazıları bu cevazı, "kocanın icmâlî bir tarzda da olsa vereceği izin" şartına bağlamıştır. Mamafih, bu izin meselesi, cemiyetin âdetine de hamledilebilir, (yani kadınların vermesi âdetten ise, erkekler de bunu biliyorlarsa, ayrıca bir de izin gerekmeyebilir, örfen bu izin var kabul edilir. Nitekim denmiştir ki: Hicaz ahâlisinin âdetinde kocaların kadınlarına ve hizmetçilerine misafirleri ağırlamaları, fakirlere, dilencilere, komşulara bağışta bulunmaları için izin vermek câri idi. Resulullah, ümmetini bu güzel âdete teşvik etmiş olmaktadır). "Zarar vermemek" kaydında hepsi ittifak eder, (bundan maksat israf etmemek, lüzumsuz aşırı harcamalara yer vermemektir. Bu takdirde sevabtan mahrum kalınacaktır). Bazıları: "Kadın, köle ve vekilharc'in infakından kastedilen şey (muhtaçlara, dilencilere yapılan sadaka değil), mal sâhibinin horantasına onların ihtiyaçları için yapılan harcamadır, bunun ev sahibine zarar verecek şekilde ölçüsüz olmaması gerekir" demiştir. Bazıları kadınla hizmetçiyi bir tutmamış: "Kadının, kocanın malında hakkı vardır, evin nezâretine yetkilidir, dolayısıyla hizmetçinin aksine, onun tasaddukta bulunması câizdir, ama hizmetçi (veya köle) efendisinin malında tasarruf yetkisi yoktur, onun hakkında izin şarttır" demiştir. Ancak bu görüş, "kadın, hakkını ayırdıktan sonra bundan tasaddukta bulunsa bu kendine aittir, yetkisindedir, fakat hakkı olmayan şeyden tasadduk edecek olursa mesele aslına rücû eder" denilerek tenkid edilmiştir."

2- Şu hususu da belirtmek gerekir: Buradaki hadis, kocanın malından "zarar vermeyecek şekilde" infak etmeyi şart koşmaktadır. Müteakiben görüleceği üzere, diğer bir kısım hadîsler de kocanın iznini şart koşmaktadır. Âlimler, bu iki şarta riâyet edilmeden yapılacak infaklardan sevap hâsıl olmayacağını ve hatta bunun haram olacağını belirtirler.

Nevevî şöyle der: "Kadın, kocasından sarih bir izin olmaksızın veya örfte câri bir izin bulunmaksızın infak edecek olursa, bu ona helâl olmaz, sevab da getirmez, bilakis günaha girer."

3- Hadîs, ayrıca emânette emin olmanın, cömert ruhlu olmanın, hayır işlerini gönül rızası ile yapmanın, hayır işlerine yardımcı ve teşvikçi olmanın gereğine ve faziletine dikkat çekmektedir.[58]

3281- 6- وَعَنْ أَبِي أمامة رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ:]قَالَ رَسُولُ للّٰهِ

صَلي الله عَلَيْهِ وَسَلَمَ: َ تُنْفِقُ الَمرأةُ مِنْ بَيْتِ زَوْجِهَا إ ِبإذْنِهِ. قِيلَ يَا رَسُولَ لّهِ: وَ الطَّعَامَ؟ قَالَ: ذَلِكَ أَفْضَلُ أَمْوَالِنَا[. أخرجه والترمذي .

6. (3281)- Ebu Ümâme (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Kadın kocasının evinden, onun izni olmadan infak edemez!" buyurmuştu ki sordular:

"Ey Allah'ın Resulü! yiyecek de mi veremez?"

"Evet buyurdular, o, mallarımızın en kıymetlisidir."[59]

-3282 -7 -وَعَنْ إِبْنِ عمرو بن العاص رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما قَالَ:]قَالَ رَسُولُ لّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: َ يَجُوزُ ِمْرَأةٍ عَطِيَّةٌ إ َّ بِإذْنِ زَوْجِهَا[.

7. (3282)- Abdullah İbnu Amr İbni'l-Âs radıyallahu anhümâ anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Kadının ihsanda bulunması, ancak kocasının izniyle câizdir!" buyurdular."[60]

-3283 -8 -وفي رواية:]َ يَجُوزُ ِمْرَأةٍ أمْرٌ فِي مَالِهَا إذَا مَلَكَ زَوْجُهَا عِصْمَتَهَا[. أخرجه أبُو دَاوُد و النسائي .

8. (3283)- Bir rivayette şöyle buyurmuştur: "Koca, kadının ismetine (nikâhına) sahipse, kadının kendi malında da tasarrufu câiz olmaz."[61]

AÇIKLAMA:

1- Yukarıda kaydedilen üç hadîsin üçü de evden kadının infak yetkisini mevzubahis etmekte ve bunu kocanın iznine bağlamaktadır. Hadîslerin zâhiri mutlak olduğu için, yasak, miktarla cinsle kayıtlı değildir, az da olabilir, çok da; yiyecek de olabilir, giyecek veya bir başka şey de... Birinci hadiste olduğu üzere, belki de işe yarayacak en az miktar yiyecekten olabileceği için "Yiyecek de mi...?" diye soruya mevzu olmuştur. Efendimiz "o, mallarımızın en kıymetlisidir" diyerek ondan da verilebilecek en az miktarı dahi "izn'e bağlamış olmaktadır.
Hadisin zâhiri bu olmakla beraber, ulemâ yasağın şiddetini, farklı şartlara göre tahfif etmiştir.
Aynî der ki: "Bu yasağın hükmü:

* Çeşitli beldelerin âdetine;

* Kocaların bu husustaki müsâmaha ve rıza durumuna;

* Verilen malın az veya çokluğuna, kıymet durumuna;

* Verilen şeyin, dayanıklı veya hemen çürüyüp bozulacak cinsten oluşuna vs.'ye göre değişir."

2- Kadının kendi malı olursa. Üçüncü hadîsin zâhiri, kadının kendine has malı üzerindeki tasarrufunu da kocanın iznine bağlamaktadır[62]. Ancak bu hususta ulemâ ihtilaf etmiştir. Neylü'l-Evtâr'ın kaydına göre:

* Leys: "Kocanın izni olmadan, kadın kendi malından da infak edemez, bu yasak mutlaktır, ehemmiyetsiz bir miktar hâriç, tamamında tasarruf yetkisi olmadığı gibi, üçte birinde de tasarruf yetkisi yoktur, kadın reşid olsa da olmasa da hüküm böyledir..." demiştir.

* İmam Mâlik ve Tâvus: "Kadın, kendi malından üçte bir miktarında tasarruf yetkisine sahiptir, daha fazlasına yetkisi yoktur, kocasının izni şarttır" demiştir.

* Cumhur ise, mutlak surette câiz olduğu, kadın sefih değilse malında tasarruf için kocasından izin almaya gerek olmadığı görüşüne zâhib olmuştur. İbnu Hacer, cumhurun gerek Kur'an'dan ve gerekse sünnetten bir çok delile dayandığını belirtir.
Hattâbî der ki: "Bu, fukahanın çoğunun yanında iyi geçinmeleri için kocanın da gönlünü yapma mânasında anlaşılmıştır, (değilse, kadın kendi malından tasarruf edebilmek için kocadan izin almaya mecburdur, mânasında değil. İmam Mâlik; "Kadının bu babtaki tasarrufu kocadan izin çıkmadıkça reddedilir" demiştir.

Onun bu hükmü, henüz reşid olmamış kadınla ilgili olabilir. Nitekim Resulullah'ın kadınlara, "Sadaka verin!" demesi ve bunun üzerine kadınların kocalarından izin almadan, yüzük, küpe, bilezik neleri varsa Hz. Bilâl'in eteğine atmaları sahih rivayetlerle sabittir."

3- Hadiste, "koca kadının ismetine sahipse" denmektedir. Buradaki ismetten maksad nikâh'dır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de, "Kâfir zevcelerinizi (nikâhınız altında) tutmayın" ayetinde, عِصمِ ile nikâhlı kadınlar kastedilmiş olmaktadır. [63]

3284-9 ـ وَعَنْ أَبِي مُوسَى رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ:]قَالَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: الْخَازِنُ الْمُسْلِمُ ا َمِينُ الَّذِي يُعْطِي مَا أُمِرَ بِهِ طَيِّبَةً بِهِ نَفْسِهِ أَحَدُ الْمُتَصَدِّقِينَ[. أخرجه الشيخان .

9. (3284)- Ebu Musâ (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Müslüman emin vekilharc, kendisine emredilen malı, gönül hoşluğu ile verdiği taktirde tasadduk edenlerden biri olur (ve sevaba iştirak eder)."[64]

AÇIKLAMA:

1- Hadîsin Buharî'deki veçhi bazı ziyadeler ihtiva eder: "Mal sâhibinin emrini eksiksiz tam olarak, gönül hoşluğu ile icra ederek kendisine emredilen şeyi, söylenen kimseye aynen veren müslüman, emin vekilharc, (sevabta), bağışta bulunan iki kişiden biri olur."

2- Hadîs sadaka sevabına iştirak için, vekilharc'ta bazı şartlar aramaktadır:

* Önce müslüman olması şartını koşmaktadır, çünkü gayr-i müslim, müslüman niyetiyle hareket edemez.

* Emîn olma şartını da koşmuştur, çünkü hâin, günahkârdır, sevaba iştirak edemez.

* Bir diğer şart emredilen miktara uymaktır, fazlası da, noksanı da ihânet

sınıfına girer.

* Son bir şart gönül hoşluğudur, tâ ki amelinin mahiyetini niyetiyle bozmasın, İslâm'da niyet, âdetleri ibâdetlere çevirecek kadar ehemmiyetlidir. Niyeti kaybederse sevabtan mahrum kalır.[65]

3285- 10- وَعَنْ عمر رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قَالَ:]حَمَلْتُ عَلَى فَرَسٍ فِي سَبِيلِ اللّهِ فَأضَاعَهُ الَّذِي عِنْدَهُ فَأرَدْتُ أنْ أشْتَرِيهُ وَظَنَنْتُ أنَّهُ يَبِيعُهُ بِرُخْصٍ. فَسَألْتُ النَّبِيّ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: َ تَشْتَرِهِ وَ َ تَعُدْ فِي صَدَقَتِكَ، وَإنْ أعْطَاكَهُ بِدِرْهَمٍ. فَإنَّ الْعَائِدَ فِي صَدَقَتِهِ كَالْعَائِدِ فِي قَيْئِهِ[. أخرجه الستة.وفي رواية المالك: كَالْكَلْبِ يَعُودُ فِي قَيْئِهِ .

10. (3285)- Hz. Ömer (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ben Allah yolunda bir at tasadduk etmiş idim. Ona sâhip olan kişi, hayvanın bakımını ihmal etti. Bunun üzerine atı satın almak istedim. Biraz ucuza satar diye düşünüyordum. Önce Resulullah aleyhissalâtu vesselâm'a bir sorayım dedim.

"Sakın ha! buyurdu, ne onu satın al ne de sadakana dön, hatta onu sana bir dirheme verse bile. Zira sadakasına dönen, kustuğuna dönen gibidir!." buyurdular."[66]

Muvatta'nın bir rivayetinde şu ziyade vardır: "...(Sadakasına dönen) kusmuğuna dönen köpek gibidir."[67]

AÇIKLAMA:

1- "Ben Allah yolunda bir at tasadduk etmiştim" diye yapılan tercümenin kelimelere bağlı tercümesi şöyledir: "Ben, Allah yolunda bir ata adam bindirdim." Bu ifadeden maksad, rivayetin devamından anlaşıldığı üzere bağış ve tasaddukdur.

2- İbnu Sa'd'ın kaydına göre, bu atın adı Verd'dir. Temîmu'd-Dârî (radıyallahu

anh) Resul-i Ekrem aleyhissalatu vesselam'a hediye etmiş, Aleyhissalatu vesselam da Hz. Ömer'e bağışlamıştı. Hz. Ömer'in bağışladığı zâtın ismi bilinmiyor.

3- Bazı şârihler atın vakıf olduğunu söylemiştir, ancak Resulullah'ın "Sadakandan dönme" ifadesi, bunun vakıf değil, hibe olduğuna delil kılınmıştır.

4- Allah yolunda tabiri de farklı yorumlara sebep olmuştur. Yani "Allah rızası için" anlaşılabileceği gibi, "cihad'da kullanılmak" veya "hacc'da kullanılmak için" mânasına da anlaşılabilir. Rivayetin metni herhangi bir ihtimali kuvvetlendirmiyor.

5- Bu hadisten hareketle bazı âlimler, "tasadduk edilen şeyi geri almak haramdır, akit batıldır" demiştir. Bunlar bu hükmü, "kusmuğa dönmek" teşbihinden çıkarırlar. "Çünkü derler, kusmuk haramdır." Ancak bazıları Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu teşbihe, yasak olan fiilî istikrah yani nefret ettirmek için yer verdiğini söylemiş ve: "Sadakanın geri alınması haram değil mekruhtur, akit de bâtıl değil sahihtir" diye hükmetmiştir. Bu görüşte olanlar, Kûfe ûlemâsı, Şâfiî, Mâlik başta olmak üzere cumhurdur. Hasan Basrî, ve İbnu Sîrîn gibi bazıları da sadaka başkasının eline geçtikten sonra normal fiyatıyla satın alınmasında bir beis görmemiştir. Bunlar Resulullah'ın yasaklamasını, rivayette de görüldüğü üzere Hz. Ömer'in ucuz fiyata satın almak istemesine hamlederler...

6- Bu hadisin hükmü kefâret, nezir, zıhâr vs. sadakalarına da teşmil edilmiştir. Ancak verâset yoluyla geri gelirse kerâhet olmadığı söylenmiştir. Zâhirîler buna da mekruh demiştir.
Buharî'nin bir rivayeti, İbnu Ömer'in, tasadduk ettiği bir şeyi satın alacak olsa tekrar tasadduk ettiğini belirtir.

7- Hadisten şu hükümler çıkarılmıştır:

* Sadakayı geri almak mekruhtur.

* Cihada her vasıta ile yardımcı olmak, gazveye destek vermek faziletli amellerdendir.

* Allah yolunda "bindirmek", temlik etmek demektir.

* Bindirilen kimse, bağışlananı satabilir, parasından istifade edebilir.[68]

3286- 11- وَعَنْ اِبْنِ عَبَّاسٍ رَضِىَ اللهُ عَنْهُما]أَنَّ رَجً قَالَ: يَا رَسُولَ للهِ، أَنَّ أُمِّي تُوَفِّيَتْ. أَيَنْفَعُهَا أَنْ أَتَصَدَّقَ عَنْهَا؟ قَالَ: نَعَمْ. قَالَ: إِنَّ لِي مِخْرَافًا، فَأَنَا أُشْهِدُكَ أَنِّي قَدْ تَصَدَّقْتُ بِهِ عَنْهَا[. أخرجه الخمسة إ مسلما. »المخراف« الحديقة .

11. (3286)- İbnu Abbâs radıyallahu anhümâ anlatıyor: "Bir adam gelerek:
"Ey Allah'ın Resulü, annem vefat etti. Ben onun için tasaddukta bulunsam ona faydası olur mu?" diye sordu. Aleyhissalatu vesselam:
"Evet!" deyince, adam:
"Benim bir meyveliğim var. Sizi şâhid kılıyorum, onu annem için tasadduk ediyorum!"dedi."[69]

3287- 12- وَعَنْ سعد بن عبادة رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قَالَ:]قُلْتُ يَا رَسُولَ للهِ إِنَّ أُمِّي مَاتَتْ. فَأَيُّ الصَّدَقَةِ أَفْضَلُ؟ قَالَ: الْمَاءُ. فَحَفَرَ بِئْرًا وَقَالَ: هَذِهِ ُمِّ سَعْدٍ[. أخرجه أَبُو دَاوُد والنسائي .

12. (3287)- Sa'd İbnu Ubâde (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ey Allah'ın Resûlü dedim, annem vefat etti, (onun adına) yapacağım sadakanın hangisi efdaldir?"
"Su!" buyurdular. Bu cevap üzerine Sa'd bir kuyu kazdı ve "Bu kuyu Sa'd'ın annesi için" dedi."[70]

AÇIKLAMA:

1- Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın "su"yu en efdal sadaka olarak tavsifi iki sebebe bağlanmıştır.

* Su, o devirde Medine'de azdır ve bu sebeple kıymetlidir.

* İnsanların yaşayabilmek için en çok muhtaç oldukları şeylerden biri sudur.

Gerek dinî ve gerekse dünyevî hususlarda su en başta gelen temel ihtiyaçlar arasında yer alır. Öyle ise onun kıymeti, Medine gibi sıcak bir beldede daha da artacaktır. Bu hadîsin hükmünü bugün bile aynen koruduğunu söyleyebiliriz.

2- Sa'd, rivâyetinin sonunda kendisini üçüncü bir şahıs gibi zikretmekte, "kuyu kazdım" demeyip kuyu kazdı demekte, annem demeyip "... Sa'd'ın annesi.." demekte... Bu üslup değişikliği yanlış anlamaya meydan vermemelidir.

3- Son iki rivayet, ölü adına hayır yapılabileceğini gösteren delillerdir. Nesâî'nin bir rivâyetinde Sa'd önce vefat eden annesi adına sadaka verip veremiyeceğini sorar. Cevap müsbet olunca hangi sadakanın efdal olduğunu sorâr. Bunun üzerine, "Su!" cevabını alır.[71]

---

[1] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/16-17.

[2] Buharî, Zekat: 8; Müslim, Zekât: 63, (1014); Muvatta, Sadakât: 1, (2, 995); Tirmizî, Zekât: 28, (661); Nesâî, Zekât: 48, (5, 57); İbnu Mâce, 28, (1842); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/18.

[3] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/18-20.

[4] Müslim, Zühd: 45, (2984); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/21.

[5] Nesâî, Zekât: 49, (5, 59); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/21.

[6] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/21-22.

[7] Tirmizî, Kıyamet: 42, (2485); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/22-23.

[8] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/23-24.

[9] Buharî, Zekât: 36, Edeb: 95; Müslim, İmaret: 87, (1865); Ebu Dâvud, Cihâd: 1, (2477); Nesâî, Bey'a: 11, (7, 144); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/24.

[10] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/24-25.

[11] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/25.

[12] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/25.

[13] Buharî, Zekât: 28; Müslim, Zekât: 57, (1010).

[14] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/25.

[15] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/26.

[16] Nesâî, Cihâd: 45, (6, 48-49); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/26.

[17] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/26-27.

[18] Müslim, Zekât: 39, (995); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/27.

[19] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/27.

[20] Buharî, Nafakât: 1, İman: 41; Müslim, Zekât: 48, (1002); Nesâî, Zekât: 60, (5, 69); Tirmizî, Birr: 42, (1966); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/28.

[21] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/28.

[22] Rezin tahric etmiştir. (Cami'üs-Sağîr (Şerhi Feyzu'l- Kadir'de mevcuttur) 6, 235); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/29.

[23] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/29.

[24] Buharî, Fiten: 24, Zekât: 9; Müslim, Zekât: 58, (101.1); Nesâî, Zekât: 64, (5,77); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/30.

[25] Buharî, Zekât: 9; Müslim, Zekât: 59, (1012); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/30.

[26] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/30-31.

[27] Rezîn tahriç etmiştir. (Câmi'u's-Sagîr şerhi Feyzu'l-Kâdir'de mevcuttur) 3, 195); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/32.

[28] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/32.

[29] Tirmizî, Tefsir, Muavvizateyn: 2, (3366); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/32-33.

[30] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/33.

[31] Buharî, Zekât: 18; Müslim, Zekât: 94, (1033); Muvatta, Sadaka: 8, (2, 998); Ebu Dâvud, Zekât: 28, (1648); Nesâî, Zekât: 52, (5, 61); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/33.

[32] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/34.

[33] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/34.

[34] Buharî, Zekât: 10, 9, Menâkıb: 25, Edeb 34, Rikâk: 49, 51, Tevhîd: 24, 36; Müslim, Zekât: 66-67, (1016); Nesâî, 63, (5, 74-75); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/34.

[35] Ebu Dâvud, Zekât: 40, (1677); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:

10/34.

[36] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/34-35.

[37] Ebu Dâvud, Zekât: 41, (1679-1680); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/35.

[38] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/35.

[39] Muvatta, Sadaka: 3, (2, 992); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/35.

[40] Ebu Dâvud, Zekât: 33, (1665); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/35-36.

[41] Müslim, Birr: 69 (2588); Tirmîzî, Birr: 82, (2030); Muvatta, Sadaka: 12, (2, 1000); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/36.

[42] Ebu Dâvud, Zekât: 32, (1662); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/36.

[43] Birinci cilt 446.sayfada daha geniş bilgi var.

[44] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/36-37.

[45] Ebu Dâvud, Zekât: 16 (1608); Nesâî, Zekât: 27, (5, 43, 44); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/37.

[46] Müslim, Zekât: 69, (1017); Nesâî, Zekât: 64, (5, 75-76); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/38-39.

[47] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/39.

[48] Buharî, Zekât: 14; Müslim, Zekât: 78, (1022); Nesâî, Zekât: 47, (5, 55-56); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/40.

[49] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/40-42.

[50] Buharî, Zekât: 18; Nafakat: 2; Ebu Dâvud, Zekât: 39, (1676); Nesâî, Zekât: 53, (5,62); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/43.

[51] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/43-44.

[52] Ebu Dâvud, Zekât: 45, (1691); Nesâî, Zekât: 54, (5, 62); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/44-45.

[53] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/45.

[54] Ebu Dâvud, Zekât: 39, (1575); Nesâî, Cuma: 26, (3, 106), Zekât: 59, (5, 63); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/46.

[55] Ebu Dâvud, Zekât: 39, (1673); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/46-47.

[56] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/47.

[57] Buharî, Zekât: 26, 17, 25, Büyû': 12; Müslim, Zekât. 80, (1024); Ebu Dâvud, Zekât: 44, (1685); Tirmizî, Zekât: 34, (671, 672); Nesâî, Zekât: 57, (5, 65); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/48.

[58] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/48-49.

[59] Tirmizî, Zekât: 34, (670); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/49.

[60] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/49.

[61] Ebu Dâvud, Büyû: 86, (3546, 3547); Nesâî, Zekât: 58, (5, 65, 66); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/49.

[62] Bazı âlimler, bu hadiste de erkeğin malının kastedildiğini, malı kadına nisbetin-onun tasarrufunda bulunması sebebiyle mecaz olduğunu, böylece nehyin tahrîm ifâde ettiğini söylemiştir. Ancak İslam dini, kadına erkekten ayrı ve müstakil mülk edinme hakkı tanıması haysiyyetiyle, hadiste kadının şahsî malının kastedilmesi de mâkuldür ve çoğunlukla ulemâ öyle anlamış ve görüleceği üzere o paralelde hüküm getirmiştir.

[63] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/50-51.

[64] Buharî, Zekât: 25; Müslim, Zekât: 79, (1023); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/51.

[65] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/51.

[66] Buhârî, Zekât: 59, Vesâya: 31, Cihâd: 119, 137; Müslim, Hibât: 3, (1621); Muvatta, Zekât: 50, (1, 282); Ebu Dâvud, Zekât: 9, (1793); Tirmizî, Zekât: 23, (668); Nesâî, Zekât: 100, (5, 108, 109).

[67] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/52.

[68] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/52-53.

[69] Buharî, Vesâyâ: 15, 20, 26, Ebu Dâvud, Vesâyâ: 15, (2882); Tirmizî, Zekât: 33, (669); Nesâî, Vesâyâ. 8, (6, 252, 253); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/53.

[70] Ebu Dâvud, Zekât: 42, (1679, 1680, 1681); Nesâî, Vesâyâ: 9, (6, 254, 255); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/54.

[71] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/54.

SEHAVET VE KEREM BÖLÜMÜ

SEHAVET VE KEREM BÖLÜMÜ

-1- عن أبى هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قال رسول الله #: السَّخِيُّ قَرِيبٌ مِنَ اللهِ، قَرِيبٌ مِنَ النَّاسِ، قَرِيبٌ مِنَ الجَنَّةِ بَعِيدٌ منَ النَّارِ؛ وَالبَخِيلُ بَعِيدٌ مِنَ اللهِ، بَعِيدٌ مِنَ النَّاسِ، بَعِيدٌ مِنَ الجَنَّةِ، قَرِيبٌ مِنَ النَّارِ؛ وَلَجَاهِلٌ سَخِيٌّ أَحَبُّ إِلى اللهِ تَعالى مِنْ عَابِدٍ بَخِيلٍ[. أخرجه الترمذي .

1. (2174)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sehâvet sahibi Allah'a yakındır, insanlara yakındır, cennete yakındır, cehennemden uzaktır. Cimri ise Allah'tan uzaktır, insanlardan uzaktır, cennetten uzaktır, cehenneme yakındır. Câhil sehâvet sahibini Allah, cimri ibadet düşkününden daha çok sever."[1]

AÇIKLAMA:

1- Sehâvet, Aynî'nin açıklamasına göre, "Uygun olanı uygun olana vermek, kendi kazancından, herhangi bir karşılık almadan harcamaktır. Bu, güzel ahlaklardan biridir, hatta en başta gelenlerden biridir. Buhl (cimrilik) bunun zıddıdır."
Sehâvet dilimizde cömertlik olarak ifade edilir. Sahî de cömert demektir.
2- Sahî'nin yani cömert kişinin Allah'a yakın olmasından maksad mesafe yönüyle yakınlık değildir. Allah'ın rahmetine ve sevabına yakınlıktır. Zîra Allah'a mekan ve cihet nisbet etmek caiz değildir. İnsanlara yakın olması da onların muhabbeti, sevgi ve hürmet gibi manevi yakınlıklarını ifade eder, burada da mekan yakınlığı maksud değildir. Cennete yakınlık'tan murad mesafe yakınlığı olabilir, bu caizdir. Çünkü, malından Allah rızası için bol bol layık olan yerlerde sarfetmekle cennete götüren yola sülûk etmiş olmaktadır. Hadisler cennet ve cehennemin etrafını mekruhât ve şehevât perdelerinin sardığını belirtir. Kişi ameliyle birinden uzaklaşırken, diğerine yaklaşmaktadır.
Kişinin cennete yaklaşması, cennetle kendi arasındaki perdeleri kaldırması

demektir. Ulema, hayırlı amellerin ve hususan Allah rızası için yapılan harcamaların bu perdeleri refedip kaldırdığını beyan etmiştir.
Gazâlî der ki: "Cimrilik, dünyaya bağlanmanın meyvesidir; cömertlik ise zühd'ün yani dünyaya kıymet vermemenin meyvesidir. Meyveye yapılan övgü, muhakkak ki meyveyi veren ağaca yapılmış olur. Cömertlik, gerçek tevhid ve hakikî tevekküle ermenin sonucudur. Yani Allah'ın yaptığı vaade ve rızık hususunda verdiği garantiye samimi olarak inanmaktan neş'et eder. Bunlar ise, hadiste işaret edilen tevhid ağacının meyveleridir. Cimrilik ise şirkten neş'et eder. Bu da sebeplere bağlanıp kalmaktan ve Allah'ın vaadi hususunda düşülen şekk'ten neş'et eder."
3- Tîbî, sahî ve bahîl kelimelerinin harf-i tarifli yani ma'rife olarak gelmesini ahd-i zihnî olarak yorumlar ve: "Burada kastedilen sahî ve bahl'den murad, şeriatça sahî ve bahil addedilen kimsedir (örfçe, insanlarca sahî ve bahil addedilen değil)" der. Bu mütalaayı yaptıktan sonra şu neticeyi beyan eder: "Öyleyse, zekâtını veren Allah'ın emrine uymuş, O'nu tazim etmiş ve mahlûkâtına olan şefkatini ortaya koyup, malından vererek yardım elini uzatmış olmaktadır. Bu kimse Allah'a da yakındır, insanlara da yakındır. Makamı da cennetten başka bir yer olamaz. Böyle yapmayanın durumu da bunun aksidir. İşte bu sebeple, hadiste söylendiği üzere, cahil olan cömerti Allah, âbid olan cimri'den daha çok sever.[2]

-2- وعنه رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قال رسول اللّه #: قالَ اللّهُ عَزَّ وَجَلَّ: أنْفِقْ أُنْفِقْ عَلَيْكَ، وقالَ: يَدُ اللّهِ مَ،ى َ تُتِيضُهَا نَفَقَةٌ سَحَّاءُ اللَّيْلَ وَالنَّهارَ. أرَأيْتُمْ مَا أنْفَقَ مُنْذُ خَلَقَ السَّمَواتِ وا،رْضَ فإنَّهُ لَمْ يُغِضْ مَا في يَدِهِ وَكَانَ عَرْشُهُ عَلى المَاءِ. وَبِيَدِهِ المِيزَانُ يَخْفِضُ وَيَرْفَعُ[. أخرجه الشيخان والترمذي.» َ يُغِضُهَا« أى ينقصها.وقوله »سَحَّاء« أى ينقطع عطاؤها كَسَحِّ المَطر .

2. (2175)- Yine Ebû Hüreyre hazretleri (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir hadis-i kudsîde, Allah Teala hazretlerinin şöyle söylediğini haber verdi: "Sen infak et, ben de sana infak edeyim." Efendimiz devamla dedi ki: "Allah'ın eli (yedullah) doludur. Gece ve gündüz (boyu yapılan)

arkası kesilmez infaklar onu azaltmaz. Arz ve semâvâtın yaratılaşından beri Allah'ın infak ettiklerini düşünün! Bunlar, O'nun elindekinden hiçbir şey eksiltmemiştir. O'nun Arş'ı suyun üzerindeydi. Elinde mîzan da var, alçaltır, yükseltir."[3]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadisin baş kısmı hadis-i kudsîdir, yani mânası Allah'tan, lafzı Hz. Peygamber'dendir. Bu çeşit hadisler "Rabbim buyuruyor ki" diyerek Resûlullah'ın Allah'tan rivayeti şeklinde başlar. Her ne kadar bütün hadisler "O nefsinden konuşmaz, O'nun konuştuğu vahiyden başka bir şey değildir" (Necm 3-4) ayetiyle ilâhî garantiye mazhar ise de, bazıları nebevî içtihad olabilmektedir. Şu halde içtihad ihtimalinden uzak olmak kudsi hadisin imtiyazlarından biridir.

2- Hadiste geçen, "Allah'ın eli" diye çevirdiğimiz yedullah tabiri bazı tariklerde yeminullah yani Allah'ın sağ eli diye gelmiştir. Ulema bunu nimet, hazineler diye anlamıştır. Öyle ise Allah'ın eli, Allah'ın hazineleri demektir. Hazine diye ifade edilen her çeşit malmülkteki tasarruf sağ elle yapılması sebebiyle, Cenâb-ı Hakk'ın zenginliğini (hazinelerini) ifade için yemînullah (Allah'ın sağ eli) tabiri kullanılmıştır. Dolu olmak'la Allah'ın nihayetsiz olan zenginliği ifade edilir, zîra O'nun nezdinde insan ilminin ihâtâdan aciz kalacağı zenginlikte rızık vardır.

3- Hadiste birdenbire "O'nun arşı suyun üzerindeydi" cümlesinin yer almasını, bazı şârihler, Allah'ın zenginliğinin derecesinin ifade zımnında, Resulullah tarafından Arz ve semâvâtın yaratılışından beri Allah'ın infak ettikleri zikredilince, zihne kendiliğinden gelecek, "Bundan önce ne vardı?" sorusuna cevap olarak açıklarlar. Çünkü, yine Buhârî'de kaydedilen bir hadis arz ve sema'nın yaratılmasından önce Arş'ın su üstünde olduğunu belirtir:
"Allah vardı, O'ndan önce hiçbir şey yoktu. Arş'ı da su üstünde idi. Sonra semâvât ve arzı yarattı." İlk yaratılanın Arş olduğu anlaşılmıştır.

4- "Elinde mîzan vardı" cümlesi rivayetlerde "Diğer elinde mîzan vardı" şeklinde gelmiştir. Müteakip cümle: "Mîzanı kâh alçaltır kâh yükseltir" demektir. Hattâbî der ki: "Mîzan bir temsildir. Ondan maksad mahlûkât arasında yapılan taksimattır. Nitekim "alçaltır, yükseltir" ibaresi buna işaret eder." Müslim'de gelen bir başka hadis burada kastedileni anlamamızda yardımcıdır: "Mîzan (terazi), Rahmân'ın elindedir. Bazı kavimleri yükseltir, bazı kavimleri de alçaltır."

Şu halde alçalan ve yükselen'in, Allah'ın iradesi altında olmak kaydıyla milletler olduğu anlaşılmaktadır. Mamafih, hadis başkaca anlamlara imkan tanıyacak vecizliktedir.

5- Hadis, Resûlullah'ın ilâhî hakikatleri, insanların anlayacağı bir üsluba dökerek ifade ettiğinin güzel bir örneğini teşkil eder. Bildiğimiz ve gördüğümüz mefhum ve eşyalara benzetme sûretiyle görülmeyen hakikatler, temsiller şekli altında ifadeye dökülmektedir. Bu, hadislerde sıkça görülen bir metoddur.[4]

-3ـ وعن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْه قالَ:]كانَ رسولُ اللّهِ # َ يَدَّخِرُ شَيْئاً لَغَدٍ[. أخرجه الترمذي .

3. (2176)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yarın için hiçbir şey biriktirmezdi."[5]

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın mümtaz vasıflarından biri, yarın endişesi taşımaması idi. Bu sebeple kendisine ganimetlerden ayrılan payları ertesi güne bırakmadan dağıtırdı. Şarihler, Efendimiz'in bu hasletini, O'nun Cenâb-ı Hakk'ın "rezzâk" vasfına olan güveninin tamlığı ile îzah ederler.

Şunu da belirtelim ki, bazı rivayetler ailesi için bir yıllık nafaka ayırdığını haber verir. Şârihler bu iki rivayet arasında tearuz olmadığını belirtirler. Çünkü, Efendimiz, haznedâr ve taksim edici durumundaydı. Eline ganimet vs.'den herhangi bir mal ulaşınca derhal hak sahiplerine dağıtırdı. Bu esnada, başkalarına olduğu şekilde ailesine de haklarını verir idi, zîra fey'de onların da hakları vardı. İbnu Dakîkul-Îd der ki: "Yarın için hiçbir şey biriktirmezdi..." hadisi: "Kendi nefsi için biriktirmezdi.." şeklinde te'vil edilmelidir , "Ehli için bir yıllık yiyeceklerini ayırırdı" hadisi de her ne kadar onlarda iştiraki olsa da başkası için yapılan biriktirmeye hamledilmelidir." Münâvî şu açıklamada bulunur: "Ailesinin de, diğerleri gibi Allah'ın fey olarak verdiğinde hakları vardı. Onların nefisleri, haklarını yanlarında bulundurmadıkça mutmain olmuyordu. Resûlullah da onları, takatları haricinde bir şeye zorlamıyordu."

Yine Münâvî, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı yiyecek biriktirmekten

alıkoyan mahzuru "dağarcıkta olana güvenip Cenâb-ı Hakk'ın feyzinden talepten geri kalmak" olarak açıklar.[6]

4ـ وعن جبير بن مُطْعِمٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قالَ:]بَيْنَمَا رسولُ اللّهِ # يَسِيرُ قَافِلاً مِنْ حُنَيْنٍ فَعَلِقَ بِهِ ا٭عْرَابُ يَسْألُونَهُ؟ حَتَّى اضْطَرُّوهُ إلى سَمُرَةٍ فَخَطَفَتْ رِدَاءَهُ فَوَقَفَ. فقَالَ أعْطُونِى رِدَائِى: فَلَوْ كَانَ لى عَدَدُ هَذِهِ العِضَاهِ نَعَماً لَقَسَمْتُهُ بَيْنَكُمْ، ثُمَّ َ تَجِدُونِى بَخِيً وَ َ كَذَّاباً وَ َ جَبَاناً[. أخرجه البخارى .

4. (2177)- Cübeyr İbnu Mut'im (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Huneyn dönüşü yol alırken bedevîler ısrarla (ganimetin taksimini) taleb ediyorlardı. Öyle ki bir ara, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı bir semure ağacına doğru sıkıştırdılar ve ridasını kaptılar. Bunun üzerine durup şunu söyledi: "Ridâmı verin, şu taşlar sayısınca koyun olsa, ben yine de onu aranızda taksim ederdim. Ve sonra görürdünüz ki, ben ne cimriyim, ne yalancıyım, ne de korkağım."[7]

AÇIKLAMA:

1- Hâdise, rivayetten de anlaşılacağı üzere Huneyn sırasında cereyan etmiştir. Müslümanlar, Huneyn'de Havazinlilerle savaşmış, neticede Cenâb-ı Hakk'ın lütfu ile zafer kazanılmış, bol miktarda ganimet elde edilmiş idi. Çoksayıda esir (altı bin) ve sayısız deve ve koyun sürüleri ele geçirilmişti.
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu ganimeti dağıtmakta acele etmek istemiyor, savaşılan yerden uzaklaşmak üzere durmadan yürüyüş emri veriyordu. Öncelikle bedeviler olmak üzere, savaşa katılan bazı gruplar ganimet dağıtımının gecikmesinden memnun değillerdi. Havazinlilerin mağlup lîderi Mâlik İbnu Avf'a, Resûlullah'ın, müslüman olduğu takdirde ailesini ve malını geri vereceğine dair saldığı haber üzerine Mâlik gelmiş, ona, kendi ailesi ve malından başka fazladan yüz deve verilmişti.
Bilahare, mal ve adamlarının iadesi için gelen heyete Hz. Peygamber,

geciktiklerini söyleyecek ve kendilerini daha önce beklediğini, bu yüzden taksim işini de te'hir ettiğini anlatacaktır.
Şu halde, bedevîler, Resûlullah'ın bu niyetini sezmiş olacaklar ki, ganimetin bir an önce taksimi için müracaatlarını sıklaştırıp, tazyiklerini artırmış olmalıdırlar.
Sadedinde olduğumuz rivayet, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'i taksim yapmak üzere karar verip mola emrini vermeye sevkeden son sahneyi tasvir etmektedir. İbnu Hacer'in kaydettiği bir başka veche göre, bedevîlerin tazyiki ile Hz. Peygamber'in devesi yoldan çıkar, bir semure ağacına sıkışır, bu fırsatta ridasını kaparlar. Rivayetin devamında Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın orada indiği ve müslümanların da indiği vs. belirtilir.

2- Hadisten Elde Edilen Fâideler:

* Hadis, cimrilik, yalan ve korkaklığı zemmetmektedir.

* Müslümanların imamında bu vasıflardan hiçbiri olmamalıdır.

* Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselam bedevîlerin kabalık ve anlayışsızlıklarına karşı sabır ve tahammül göstermiş, onları anlayışla karşılamıştır.

* Kişinin, yeri gelince nefsindeki güzel hasletleri söylemesi câizdir. Kendisini korkak zannneden cahillere böyle olmadığını söylemek gibi. Bu mezmum olan fahr (övünme) değildir.

* Hak taleb eden kimse, vaade razı olmalıdır, yeter ki vaad eden kimse sözünü yerine getirecek durumda olsun.

* İmam muhayyerdir, ganimeti dilerse savaş biter bitmez dağıtır, dilerse daha sonra dağıtır.[8]

-5- وعن عقبة بن الحارث رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]صَلَّى بنَا رسول اللهِ # الْعَصْرَ فَأسْرَعَ وَأقْبَلَ يَشُقُّ النَّاسَ حَتَّى دَخَلَ بَيْتَهُ، فَعَجبَ النَّاسُ مِنْ سُرْعَتِهِ. ثمَّ لَمْ يَكُنْ بِأوْشَكَ مِنْ أنْ خَرَجَ. فقَالَ: إنِّى ذَكَرْتُ شَيْئاً مِنْ تِبْرٍ كَانَ عِنْدِى فَخَشِيتُ أنْ يَحْبِسَنِى فَقَسَّمْتُهُ[. أخرجه البخارى والنسائى.»التِّبْرُ« الذهب الذي لم يضرب دنانير

.

5. (2178)- Ukbe İbnu'l-Hâris (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bize ikindi namazı kıldırmış idi. (Selam verince) acele ile cemaati yarıp evine girdi. Halk onun bu telaşesinde hayrete düşmüştü. Ancak geri dönmesi gecikmedi. Gelince, (halkın merakını yüzlerinden anlayan Hz. Peygamber şu açıklamayı yaptı): "Yanımda kalan birkısım altın vardı (namazda) onu hatırladım. Beni alıkoyacağından korktum ve hemen gidip dağıttım."[9]

AÇIKLAMA:

1- Parantez içerisine koyduğumuz açıklayıcı ziyadeler, rivâyetin Buhârî'de ki bir başka vechinden alınmadır.

2- Hz. Peygamber'in hâne-i saadetleri mescidin geri tarafındaki avlunun kenarlarında olduğu için gidip gelmesi çabuk olmuştur. Üstelik, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) namazda hatırlamış olduğu dağıtılmamış altından bir an önce halas bulmak için, çok sür'atli ve telaşlı hareket etmiş, bu hal "ne oldu?" diye cemaatin merak ve endişesini takrik etmiştir. Resûlullah halkın merakını yüzlerinden okuduğu için hem bu meselede ders vermek ve hem de endişelerini gidermek için, daha onlar sormadan açıklama yapmıştır.

3- Hadis namazda, namazla ilgisi olmayan dünyevî ve uhrevî şeyler tefekkür etmenin namazın sıhhatine mâni olmadığını göstermektedir. Ulema, "Dînî şeyler düşünmenin mahzuru, dünyevî şeyler düşünmekten daha hafiftir" demiştir. Esasen namazda zihnin, dünyevi şeylerle meşgul olmaması temenni edilen en güzel durumdur. Ancak bunu gerçekleştirmek zordur. Bu sebeple dinimiz, zihnî meşguliyetlerin, erkâna giren bir şeyin terkine sebep olmadıkça namazın sıhhatini bozmayacağını bildirmiştir.

4- Ulemâ, bu hadisten, ayrıca selamdan sonra dua için beklemenin vacib olmadığı hükmünü çıkarmıştır. Keza: "İhtiyaç halinde cemaati yarıp çıkmak mübahtır, namazın içinde mübah bir işe azmetmek câizdir" denmiştir.

5- Hadisin sonunda Resûlullâh'ın "Beni alıkoyacağından korktum] ibaresi, "Evde duran paranın, zihnimi kendisiyle meşgul ederek, Allah'a teveccüh edip O'na yönelmekten beni alıkoymasından korktum" demektir.

6- Bazı rivâyetlerde "Taksimini emrettim" yerine "Taksim ettim" demiştir.[10]

-6- وعن أنس رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]لَمَّا قَدِمَ المُهَاجِرُونَ المَدِينَةَ لَمْ يَكُنْ بَأيْدِيهِمْ شَيْءٌ، وَكَانَتِ ا٘نْصَارُ أهْلُ ا٘رَاضِى وَالْعِقَارِ فَقَاسَمُوهُمْ عَلى أنْصَافِ ثِمَارِ أمْوَالِهِمْ كُلَّ عَامٍ وَيَكْفُونَهُمُ الْعَمَلَ وَالمُؤْنَةَ. وَكَانَتْ أمُّ أنَسٍ أعْطَتْ رسولَ اللّهِ # عِذَاقاً كَانَتْ لَهَا، فَلَمَّا فَرَغَ النبىُّ # مِنْ قِتَالِ أهْلِ خَيْبَرَ رَدَّ المُهَاجِرُونَ إلى ا٘نْصَارِ مَنَائِحَهُمْ وَرَدَّ رسولُ اللّهِ # إلى أمِّ أنَسٍ عِذَاقَهَا[. أخرجه الشيخان.»الْعِذَاقُ« جمع عَذْقٍ بفتح العين وهو النخلة بما عليها من الحمل.»المَنِيحةُ« هنا: العطية .

6. (2179)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Muhâcirler Medîne'ye geldikleri vakit ellerinde hiçbir şey yoktu. Ensar ise arazi ve akar sahibi kimselerdi. Her yıl mallarını, ürünlerinin yarısını onlara vermek, bunlar da çalışma ve bakım işlerini üzerlerine almak şartıyla anlaştılar. Enes'in annesi kendine ait olan bir hurmalığı Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a verdi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hayberlilerle savaşıp orayı fethettikten sonra muhâcirler, bağlarını ensar'a iade ettiler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da zikri geçen hurmalığı Enes'in annesine iâde etti."[11]

AÇIKLAMA:

1- Muhacirler mal ve mülklerini bırakarak, kuru canlarıyla Medîne'ye geliyorlardı. Resûlullah (alehissalâtu vesselâm) onların geçim meseleleriyle yakından ilgilenmiştir. Bu maksadla ensarla aralarında kardeşleşme yaparak herbirini ensardan birinin varis olma hümüyle de kuvvetlendirilmişti.
Muhâcir ve ensarî kardeşlerin ortaklığı farklı şekillerde tezahür etmiştir. Mesela Hz. Ömer, (radıyallâhu anh) ensarî kardeşiyle aynı tarlada münavebe ile birgün biri, bir gün diğeri çalıştıklarını anlatır. Sadedinde olduğumuz hadis, ensarîlerden bir kısmının, bağbahçenin ürününden yarısını almak kaydıyla muhâcire işletme hakkını verdiklerini ifade ediyor. Buhârî'nin bir rivayeti, Ensarîlerin, mallarının bir kısmını, muhâcirlere tamamen bağışlamayı teklif ettiklerini, ancak

Resûlullah'ın malın aslını temlik mânasına gelen böylesi bir bağışı kabul etmediğini ifade eder. Şu halde, sadedinde olduğumuz hadiste, akarın aslına değil, işletmesine, bir başka ifade ile ondan elde edilecek ürüne ortaklığı esas alan bağış çeşidinin mevzubahis edildiğini görmekteyiz.
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) fetihlerle birlikte Medîne ve yakın civarında araziler elde edilmeye başlandıkça, muhâcirlere verilen akarlar, eski sahiplerine iade edilmiştir. Benî'n Nadîr, Benî Kureyza ve Hayber yahudîlerinden alınan arazilerden sonra muhacirlerin ellerinde ensâr'ın menîha[12] olarak verdiği arazi kalmamıştır.
Hadisten, Hz. Enes'in muhterem valideleri Ümmü Süleym hâtunun (radıyallâhu anhâ), Resûlullah'a tıpkı Enes'i hizmet için bağışladığı gibi, hurmalık da bağışladığını öğrenmekteyiz. Resûllullah, bu hurmalığı, azadlısı Ümmü Eymen'e vermiştir. Müslim'in bir rivayeti, bu hurmalığı Hz. Peygamber'in Ümmü Süleym'e iade ettiği zaman Ümmü Eymen'in vermek istemediğini, onu râzı edebilmek için Resûlullah'ın Ümmü Eymen (radıyallâhu anhâ)'e başka hurmalık gösterdiğinin, fakat öbürünün direndiğini, Resûlullah'ın miktarı artıra artıra on misline kadar çıkardığını,Ümmü Eymen'in, bundan sonra razı olduğunu belirtir. Bu rivayet, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kendisinin terbiyesinde emeği geçen bir kimsenin gönlünü kırmamak için ne kadar titiz, mütehammil ve keremkâr olduğunu gösterir.
Ümmü Eymen (radıyallâhu anhâ)'in itirazı, herhalde, menîha'yı temlik zannetmiş olmasından ileri gelmiştir.[13]

---

[1] Tirmizî, Birr: 40, (1962); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları :8/5.

[2] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/5-6.

[3] Buhârî, Tevhîd: 22, 35, Tefsir, Hûd: 2, Nafakât: 1; Müslim, Zekât: 37, (993); Tirmizî, Tefsîr: (3048); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/6.

[4] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/7-8.

[5] Tirmizî, Zühd: 38, (2363); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/8.

[6] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/8.

[7] Buhârî, Cihâd: 24, Humus: 19; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/8-9.

[8] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/9-10.

[9] Buhârî, Ezân: 155, Amel fi's-Salât: 18, Zekât: 20, İsti'zân: 36; Nesâî, 104 (3, 84); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları :8/10.

[10] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/10-11.

[11] Buhârî, Hibe: 35; Müslim, Cihâd: 70, (1771); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/11.

[12] Meniha: Koyun, keçi, sığır, deve, at gibi hayvanların süt, yün taşıma gibi menfaatlerinin, herhangi bir karşılık almadan bağışlanması. Kişi hayvan besler, menfaatlerinden faydalanır, karşılık ödemez. Bağ-bahçenin meniha olması demek, aslî mülkiyeti sahibinde mahfuz kalmak şartıyla, ürünlerinden istifade etmek üzere bağışlanması demektir. Mal sâhibinin menîha'da herhangi bir ücret taleb etmesi mevzubahis değildir.

[13] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/12.

SIDK (DOĞRULUK) BÖLÜMÜ

UMUMÎ AÇIKLAMA:

Sıdkla ilgili bölümde, iki hadis yer almaktadır. Halbuki, gerek Kur'an ve gerekse Sünnet, yani yüce dinimiz İslamiyet sıdk ve kizb meselesine müstesna bir yer vermiştir. Sıdkın güzelliği ve ona teşvik, kizbin çirkinliği ve ondan sakındırma hususunda beyanlar çokça gelmiştir. Bu mevzuda okuyucularımızı aydınlatmak için, mahdut sayıdaki hadisler ve onların gerektirdiği açıklamalarla yetinmeyerek, derli-toplu bazı bilgileri ön açıklama şeklinde burada sunmayı gerekli gördük.

Sıdk: Sözün öze ve kendisinden haber verilen şeye mutabakatı diye tarif edilmiştir. Bu şartlardan biri eksik olursa söz, sıdk sayılmaz, ya kizb (yalan) olur, ya da bu iki şey arasında mütereddid kalır. Tıpkı münafığın "Muhammed Allah'ın Resulüdür" demesi gibi... Bu söz, kendisinden haber verilene nisbetle sıdk'tır dense sahih olduğu gibi, Söz'ün öz'e uymaması yönüyle kizb dense bu da doğrudur. Kendisinden hep sıdk sâdır olan kimseye sıddîk denir.

Sıdk sadece sözde olmaz; niyet, irade, azm ve amelde de olur.

Sıdk'ın zıddı kizb'dir. Birini anlamak için diğerini de bilmek, beraber mütâlaa etmek gerekir.

Gazâli der ki: "Kizb, günahın çirkin olanlarındandır. Li-aynihi haram değildir. Çirkinliği, onda bulunan zarar sebebiyledir. Bu sebeple, maslahata götüreceği ayan beyan belli ise yalana cevaz verilir." Onun bu yorumuna itiraz edilmiş ve: "Bu sözden, yalandan zarar hâsıl olmadığı hallerde yalanın mubah olması neticesi çıkar, böyle bir mubah yoktur" denmiştir. Bu itiraza şöyle cevap verilmiştir: "Yalan, asıl itibariyle kesinlikle yasaktır, ancak bir maslahata sebep olanına cevaz verilmiştir, başkasına değil."

Sıdk, İslam'ın en ziyade övdüğü hasletlerden biridir, kizb de en ziyade reddettiği...

Birkaç hadis:

"Yalanın her çeşidi günahtır, bir müslümana fayda sağlayanla, borç defedileni hâriç";

"Yalan yüzü karartır, nemime (söz taşımak) kabirde azabtır";

"Mü'minde her huy bulunabilir, yalan ve hıyânet hâriç."

Münâvî der ki: Yalanın çirkinliği, peşinden bütün fevâhişi (çirkinlikleri, yasakları) getirmesi sebebiyledir. Yalanın terkiyle fevâhiş de terkedilir. Yalanın

çirkinlikle münasebeti, sıdk'ın güzellikle olan münasebeti gibidir. Bu sebeple yalanın -bir zaruret ve maslahat dışında- haramiyeti hususunda ulemâ icma etmiştir.

Gazali yalan için "Büyük günahların analarındandır" demiştir. Yine der ki: "Kişi yalancı bilinirse sözüne güven kalmaz, gözlerden düşer, nazalarda değersiz olur. Yalanın çirkinliğini anlamak istersen, başkalarının yalanının çirkinliğine bak, nefsin ondan ne kadar nefret duyacak gör; yalanın sâhibini ne kadar istihkar edeceğine, söyleyeceği yalanını ne kadar çirkin bulacağına dikkat et..."

Bazı hakîm kişiler: "Bütün günahların tevbe ile terkedileceği ümid edilir, kizb hâriç. Nice hırsızın düzeldiğini, nice ayyaşın rücû ettiğini görürüz de, yalancının vazgeçtiğini görmeyiz" demiştir. Belki de bu telâkkinin sevkiyle, hadîsciler, Resulullah hakkında bir kere de olsa yalan vaki olan bir kimseden artık ebediyen hadis rivayeti kabul etmezler. Tevbe edip ıslah-ı hal etse bile. Nazarlarında bütün günahlardan tevbe makbuldür, kizb ale'r-Resûl hariç.

Beyhakî yalanın beş mertebesinden bahseder.

* Çirkinlikte ve haramlıkta en yüce mertebesi Allah adına söylenen yalandır.

* İkinci mertebeyi Resulullah adına söylenen yalan tutar.

* Üçüncü mertebedeki gözüne, diline, ve diğer organlarına karşı söylediği alandır.

* Dördüncü mertebede valideynine karşı yalanı gelir.

* Beşinci mertebe de yakınlarına yaptığı yalandır. Yakınlarına söylediği yalan başkalarına söyleyeceğinden daha ağırdır.

Râğıb, yalan olabilecek sözleri şöyle açıklar: "Yalan ya hiç aslı olmayan bir kıssayı uydurmaktır, yahut kıssaya ilâvede bulunmaktır, yahut kıssayı eksiltmektir yahut tahrîftir. Söz konusu olan tahri ibâreyi değiştirmek suretiyle yapılır.[1] Yoktan uydurmaya iftira, uydurma, eksiltme, artırma denir.

Başkasına yalan söylemek isteyen, bunu ya kişinin huzurunda ya da gıyabında söyler. Yalanın en büyüğü, kişinin huzurunda yapılan uydurmadır. Buna bühtan da denir.

Kişiyi yalana sevkeden âmil, dünya menfaatine olan sevgi, reislik sevdasıdır. Bir hadiste, "Üç tanesi hariç bütün yalanların kişinin aleyhine olduğu" belirtilmiştir:كُلُّ الْكَذِبِ يُكْتَبُ عَلَى اِبْنِ آدَمَ اَ ثَثُّ الرَّجُلُ يَكْذِبُ فِي الْحَرْبَ فَإِنَّ الْحَرْبَ خُدْعَةٌ وَالرَّجُلُ يَكْذِبُ الْمَرْأَةَ فَيُرْ ضِيهَا

وَالرَّجُلَ يَكْذِبُ بَيْنَ الرَّجُلَيْنِ لِيُصْلِحَ بَيْنَهُمَا.

Ruhsat verilen bu üç yalan şunlardır:

* Harb esnasında düşmana karşı söylenen yalan. Burada yalan câizdir çünkü "Harb bir hîledir."

* Erkeğin, gönlünü hoş ederek, âile dirliğini sağlamak maksadıyla hanımına karşı söylediği yalan.

* İki kişi arasında sulh ve antlaşma sağlamak maksadıyla söylenen yalan.[2]

BEDİÜZZAMAN'A GÖRE SIDK VE KİZB:

Sıdk ve kizbin İslam içtimaiyyatındaki yeriyle ilgili bir tahlili Bediüzzaman merhumdan aynen iktibas ediyoruz. Tahlilin sonunda göreceğiz ki merhum, zamanımızda hiç bir suretle yalana fetva vermemekte, ya sıdk ya sükut demektedir.

"Bütün hayatımdaki tahkikatımla ve hayat-ı içtimaiyenin çalkamasıyla hülasa ve zübdesi bana kat'î bildirmiş ki, sıdk, İslamiyet'in üssü'l- esasıdır ve ulvî seciyelerinin râbıtasıdır ve hissiyat-ı ulviyesinin mizacıdır. Öyle ise, hayat-ı içtimaiyemizin esası olan sıdkı, doğruluğu içimizde ihya edip onunla mânevî hastalıklarımızı tedâvi etmeliyiz.

Evet sıdk ve doğruluk, İslâmiyet'in hayat-ı içtimâiyesinde ukde-i hayatiyesidir. Riyakârlık, fiilî bir nevi yalancılıktır. Dalkavukluk ve tasannu alçakça bir yalancılıktır. Nifâk ve münâfıklık muzır bir yalancılıktır. Yalancılık ise: Sâni-i Zülcelâl'in kudretine iftirâ etmektir. Küfür, bütün envâıyla kizbdir, yalancılıktır. İman sıdktır, doğruluktur. Bu sırra binaen kizb ve sıdkın ortasında hadsiz bir mesafe var. Şark ve Garb kadar birbirinden uzak olmak lâzım geliyor. Nar ve nur gibi birbirine girmemek lazım. Halbuki, gaddar siyaset ve zalim propaganda birbirini karıştırmış, beşerin kemalâtını da karıştırmış.

Bu sıdk ve kizb, küfür ve iman kadar birbirinden uzak, Asr-ı saadette sıdk vâsıtasiyle Muhammed aleyhissalâtu vesselâmın âlâ-yı illiyyîne çıkması ve o sıdk anahtarıyla hakaik-i mânîye ve hakaik-i kâinat hazinesi açılması sırrıyla, içtimâiyat-ı beşeriye çarşısında sıdk en revâçlı bir mal ve satın alınacak en kıymetli bir meta hükmüne geçmiş.

Ve kizb vasıtasıyla Müseylime-i Kezzab'ın emsâli, esfel-i sâfiline sükût etmiş ve kizb o zamanda küfriyat ve hurafatın anahtarı olduğunu o inkılâb-ı azîm gösterdiğinden kâinat çarşısında en fena, en pis bir mal olup, o malı satın almak

değil; herkes nefret etmesi hükmüne geçen kizb ve yalana, elbette o inkılâb-ı azîmin saff-ı evveli olan ve fıtratlarında en revaçlı ve medâr-ı iftihar şeyleri almak ve en kıymetli ve revâçlı mallara müşteri olmak fıtratında bulunan Sahabeler; elbette, şüphesiz bilerek ellerini yalana uzatmazlar. Kizb ile kendilerini mülevves etmezler. Müseylime-i Kezzab'a kendilerini benzetmezler. Belki, bütün kuvvetleriyle ve meyl-i fıtrîleriyle en revâçlı mal ve en kıymettâr meta ve hakikatların anahtarı Muhammed aleyhissalâtu vesselâm'ın âlâ-yı illiyyine çıkmasının basamağı olan sıdk ve doğruluğa müşteri olup, mümkün olduğu kadar sıdk'tan ayrılmamaya çalıştıklarından, ilm-i Hadisçe ve ulema-i şeriat içinde bir kaide-i mukarrere olan "Sahabeler, daima doğru söylerler. Onlardaki rivayet, tezkiyeye muhtaç değil. Peygamberden (aleyhissalâtu vesselâm) rivayet ettikleri hadisler, bütün sahihdir" diye ehl-i şeriat ve ehl-i Hadisin ittifakına kat'î hüccet ve mezkûr hakikattir.
İşte Asr-ı Saadet'teki inkılâb-ı azîm, sıdk ile kizb, iman ile küfür kadar birbirinden uzak iken zaman geçtikçe gele gele birbirine yakınlaştı. Ve siyâset propagandası bazan yalana ziyade revaç verdi. Fenâlık ve yalancılık bir derece meydan aldı. İşte bu hakikat içindir ki Sahabelere kimse yetişemez...
Necat yalnız sıdkla, doğrulukla olur. "Urvetü'l-vüska" sıdktır. Yani, en muhkem ve onunla bağlanacak zincir doğruluktur. Amma maslahat için kizb ise, zaman onu neshetmiş. Maslahat ve zaruret için bazı âlim "muvakkat" fetvâsı vermişler. Bu zamanda o fetvâ verilmez. Çünkü, o kadar su-i istimal edilmiş ki yüz zararı içinde bir menfaatı olabilir. Onun için hüküm maslahata bina edilmez. Meselâ: Seferde namazı kasretmenin sebebi, meşekkattir. Fakat illet olamaz. Çünkü muayyen bir haddi yok. Su-i istimale düşebilir. Belki illet yalnız sefer olabilir. Aynen öyle de maslahat dahi yalan söylemeye illet olamaz. çünkü muayyen bir haddi yok, su-i istimale müsait bir bataklıktır. Hükm-ü fetva ona bina edilmez. Öyle ise: اِمَّا الصِّدْقُ وَاِمَّا السُكُوتُ. yani yol ikidir, üç değildir. Ya doğru, ya yalan, ya sükût değildir.
İşte şimdi beşerin ortadaki dehşetli yalancılığıyla ve tezviratlarıyla emniyet-i umumiyenin ve rûy-i zemin asâyişlerinin zir-ü zeber olması kizble ve maslahatın su-i istimâli ile olmasından, elbette o üçüncü yolu kapatmaya beşeri mecbur ediyor ve kat'î emir veriyor. Yoksa, bu yarım asırda gördükleri umumî harpler ve dehşetli inkılâblar ve sükutlar ve tahribatlar, başlarına bir kıyâmeti koparacak.
Evet, her söylediğin doğru olmalı; fakat her doğruyu söylemek doğru değil. Bazan zarar verse sukut etmek, yoksa yalana hiç fetva yok. Her söylediğin hak olmalı, fakat her hakkı söylemeye senin hakkın yok. Çünkü hâlis olmazsa su-i

tesir eder, hak, haksızlıkta sarf olur."[3]

3247-1 -عن اِبْنِ مسعةد رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قَالَ:]قَالَ رَسُولُ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ الصِّدْقَ يَهْدِي إِلَى الْبِرِّ، وَإِنَّ الْبِرَّ يَهْدِي إِلَى الْجَنَّةِ، وَإِنَّ الرَّجُلَ لَيَصْدُقُ، وَيَتَحَرَّى الصِّدْقَ حَتَّى يِكْتَبَ عِنْدَ اللهِ صِدِّيقاَ، وَإِنَّ الْكَذِبَ يَهْدِي إِلَى الْفُجُورِ، وَإِنَّ الْفُجُورِ يَهْدِي إِلَى النَّارِ، وَإِنَّ الرَّجُلُ لَيَكْذِبَ وَيَتَحَرَّى الْكَذِبَ حَتَّى يُكْتَبَ عِنْدَ اللهِ كَذَّابَا[. أخرجه الستة إ النسائي .

1. (3247)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sıdk insanı birr'e (Allah'ı razı, edecek iyiliğe) götürür, birr de cennete götürür. Kişi, doğru söyler ve doğruyu arar da sonunda Allah'ın indinde sıddîk (doğru sözlü) diye kaydedilir. Yalan da kişiyi haddi aşmaya götürür. Haddi aşmak da ateşe götürür. Kişi yalan söyler ve yalanı araştırır da sonunda Allah'ın indinde yalancı diye kaydedilir."[4]

3248-2 -وَعَنْ أَبِي الجوزاء قَالَ:]قُلْتُ لِلْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ رَضِىَ اللهُ عَنْهُمَا: مَا حَفِظْتَ مِنْ رَسُولِ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ؟ قَالَ: حَفِظْتُ مِنْهُ: دَعْ مَا يَرِيبُكَ إِلَى مَاَ يُرِيبُكَ، فَإِنَّ الصَّدْقِ طُمَأْنِينَةٌ، وَالْكَذِبَ رِيبَةٌ[. أخرجه والترمذي وصحيحه النسائي .

2. (3248)- Ebi'l-Cevzâi rahimehullah anlatıyor: "Hasan İbnu Ali (radıyallahu anhümâ)'ye: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan ne ezberledin?" diye sordum. Şu cevabı verdi:
"Aleyhissalâtu vesselâm'dan "Sana şüphe veren şeyi terket, emin olduğun şeye ulaşıncaya kadar git. Zira sıdk (doğruluk) kalbin itminanıdır, yalan şüphedir."[5]

AÇIKLAMA:

1- Sıdk bölümünde yer alan iki hadisi müştereken açıklayacağız. Birinci hadiste sıdk'ın ehemmiyeti ve neticesi belirtilmekte, ikinci hadiste de mutlaka sıdkı aramamız tavsiye edilmekte, sıdkından emin olmadığımız şeyden emin oluncaya kadar kaçmamız istenmektedir.

* Birr nedir?

Birinci hadiste sıdk'ın insanı birr'e ulaştıracağı ifade edilmekte ve ideal bir hedef olarak gösterilen birr'e ulaşma vasıtası olarak sıdk gösterilmektedir. öyleyse birr nedir?
Birr: Hâlis amel-i sâlih demektir. Yani birr'le Allah rızası için yapılan bütün sâlih ameller ve hayırlar ifade edilir. Bazı nasslarda, anne-baba hukukuna riâyet, bazılarında Allah'a ve âhirete iman, taat, ibâdet, ahde vefa, sıdk, istikâmet üzere olmak, sevdiği maldan Allah yolunda harcamak... bu kelime ile veya bu kökten gelen bir başka kelime ile ifade edilmiştir.[6]
Birr'in zıddı fücûr, ukuk, fuhş, günah, isyan gibi fenalığı ifade eden bütün kelimelerdir.
Şu halde hadis, sıdk'ın, kişiyi yaratılışımızın gayesi olan hâlis ibadete götürecek, dolayısıyla Allah'ın rızasına erdirecek yegâne vasıta olan mutlak hayra yani birr'e ulaştıracağını haber vermektedir.
Sıdk bu mânada bir bakıma İslam'dır da. Çünkü vahy-i ilahidir, hiçbir şüphe bulunmayan, eksiklik-fazlalık taşımayan hakikattir ve ayrıca her çeşit hayırlara, kemallere, faziletlere iyi amellere sahip çıkmış, tavsiye ve teşvikte bulunmuştur. Sonradan, başkaları tarafından keşfedilecek, onların elinde görülecek sıdk'lara (hikmetlere) "müslümanın yitiği" namını vererek hiç bir sıdk'a bîgane kalınmamasını, soğuk davranılmamasını irşad buyurmuştur. Öyleyse İslam'ı bulan, onu yaşayan birr'e erer, rızaya kavuşur.

2- Sıdk'ın kişiyi nasıl yüceltip cennete götüreceğinin fiilî, canlı bir örneğini Kur'an-ı Kerim kaydeder: Ka'b İbnu Mâlik... Hikayesini daha önce kendi ağzından uzunca kaydettiğimiz (652. hadis) bu sahabî, nefsine uyup Tebük seferi'ne katılmamıştır. Bu sefere katılmamakta o yalnız değildir, pek çok münafık da bu seferden yan çizmiştir. Ama sefer dönüşü, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), katılmayanları sîgaya çekince herkes bir mâzeret uydurur, özür beyan eder ve Aleyhissâlatu vesselâm da özürlerini kabul eder. Ka'b İbnu Mâlik, özür uydurmayıp, suç itirafında bulunan yani sıdk'tan

ayrılmayan üç samimi müslümandan biridir. Resulullah bunları: "Allah'ın emri gelinceye kadar kimse onlarla konuşmayacak" diye cezalandırır. Elli gün kadar tecrîd ve boykot edilme hayatı yaşarlar. Bizzat Kur'an-ı Kerim'in ifadesiyle "Bütün genişliğine rağmen dünya onlara dar gelecek" kadar sıkıntılar çekerler. Ancak, sonunda, sıdklarının mükâfatı olarak lütufların en büyüğü en şahânesi olan aff-ı İlâhî'ye mazhar olurlar: "... Allah, tevbe ettikleri için onların tevbe kabul etmiştir. Çünkü O, tevbeleri kabul eden, merhametli olandır. Ey iman edenler! Allah'tan sakının ve doğrularla beraber olun!" (Tevbe 117-119).
Evet başta Ka'b, diğer iki arkadaşını bu ilahî lutfa mazhar kılan tek şey doğru sözlü olmaları, sıdk'tan ayrılmamaları idi. Rabbimiz Teâlâ Hazretlerinin, vak'ayı özetleyip, affını belirttikten sonra: "Ey iman edenler, Allah'tan sakının doğrularla beraber olun" buyurması, af, ittika (sakınma) ve sıdk arasındaki sıkı irtibatı belirtmiş olmaktadır.
Esasen, Ka'b İbnu Mâlik'in kendisi, bir sureye isim olabilme ehemmiyetini taşıyan aff-ı İlâhî'ye mazhariyetinin sebebini sıdk bilmekte ve bunu şuurla ifade etmektedir:
"Allah Teâlâ Hazretleri'nin beni mazhar ettiği İslam hidayetinden sonra bana en büyük lütfu sıdkımdır, yalan söylememiş olmamdır. Şayet sıdktan ayrılsaydım helak olurdum, nitekim yalan söyleyenler hep helâk oldular."

3- Hadisin Müslim, Ebu Dâvud ve Tirmizî'deki veçhi,

"Size sıdk (doğruluktan ayrılmamak) gerekir, çünkü sıdk..." diye başlar ve yalandan yasaklayan kısmı da,
"Sakın yalana yaklaşmayın zira yalan..." şeklinde devam eder.
Sıdk'la ulaşılan birr'in kurtuluşa götüreceğini ifade eden Kur'anî âyetlerden biri şudur: "İyiler (ebrâr = birr sahipleri) şüphesiz nimet içindedirler. Fâcirler (Allah'ın emrinden çıkanlar) da cehennemdedirler" (İnfitar 13).

4- Hadis, sıdk'ın hayat boyu devam etmesi gereğine irşad eder. Sıddîkler arasına yazılmanın şartı, sıdktan hiç ayrılmamaya, doğru olmaktan usanmamaya bağlıdır. Sıddîk, sıdk'ta mübâlağa eden, hiç mi hiç sıdk'tan doğruluktan ayrılmayan demektir. Gramer açısından mübâlağa ifade eden bir kelimedir.

5- Fücûr: Lügat açısından çatlamak, yarılmak, bölünmek gibi mânalara gelir, nitekim sabah aydınlığının ufukta çatlaması hâline fecir denmiştir, aynı köktendir. Öyleyse dinî bir tâbir olarak fücûr, diyânet perdesini yırtmak, şeriatın koyduğu sınır ve hududun dışına çıkmak demektir. Fesâd'a olan meyle, meâsi ve günahlara dalmaya da fücûr denmiştir. Nasıl ki birr'le her çeşit hayır ifade edilmişse, onun zıddı demek olan fücûr'la da her çeşit şerr ifade edilmiştir. Aynı

mânada olmak üzere fısk da kullanılır.

6- "Kaydedilmek" veya "yazılmak"tan murad, burada "hükmedilmek"tir. sıdk sahibinin Allah'ın yanında sıddîk diye yazılıp kaydedilmesi, Allah'ın, onun hakkında bu hükmü vermesi, Mele-i Â'lâ denen mukarreb meleklerin teşkil ettiği yüce mecliste onu sıddîk olarak zikretmesi ve bu hükmünü arz ehlinin kalblerine de atmasıdır. İmam Mâlik, hadisi İbnu Mes'ud (radıyallahu anh)'un rivayeti olarak aynen kaydettikten sonra bizce son derece ehemmiyetli ve mânidar olan şu ziyadede bulunur: "...Kul, yalan söylemeye ve yalana tabi olmaya devam eder ve böylece kalbinde siyah bir benek teşekkül eder. (Yalana devam ettikçe büyüyerek) bütün kalbi siyahlaştırır. Böylece, artık Allah indinde yalancılar arasında kaydedilir."
Ulemâ der ki: "Bu hadiste sıdkı araştırmaya -ki bu ona yönelmek, ona tabi olmak ve ondan ayrılmamak hususlarında itina göstermektir- ve yalandan ve yalan mevzuunda gevşeklik göstermekten sakınmaya teşvik var. Şayet gevşek davranacak olursa, bu hemen artar ve öyle biliniverir."
Bazı âlimler, hadiste gerek sıdk ve gerekse kizb için taharrî (aramak, araştırmak, peşine düşmek) kelimesinin kullanılmasından şöyle bir sonuç çıkarmışlardır: "Bu kelimenin kullanılmış olması, hakiki sıdk'a yer vererek kizb'den korunan kimseye, sıdk'ın zamanla bir seciyye haline geleceğine ve sıdk ile tavsif edilmeye hak kazanacağına işâret vardır. Yalan'ı taharri edene de aksi durum..."

7- İkinci hadiste şekke ve şüpheye düşülen şeyden kaçma emredilmekle sıdk'ta ulaşılacak kemale veya gerçek sıddîk olabilmede tâkip edilecek yola işâret edilmiş olmaktadır. Yani gerek söz ve gerekse davranıştan yasak mı değil mi, iyi mi kötü mü, sünnet mi-bid'at mı karar veremeyip vicdanen kararsızlık ve tereddüt içerisinde kalındığı hallerde uygun ve selametli olanı, doğruya daha yakın olanı ondan kaçınmaktır, söz ise söylememek, fiil ise yapmamaktır. -Mükellef, bir ucu dine temas eden meselelerde işini kesin bilgi ve yakîne bina etmelidir. Kalbin, bir işte şüpheye düşmemesi o işin sıdkına delil olmaktadır. "Çünkü, diyor Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), kalb sıdk'tan mutmain olur, (sükûnete erer)."
Hadiste geçen rîbe, nefsin huzursuzluğu ve ızdırabı yani kararsızlığıdır. Öyleyse bir işin, kalbi şekkte bırakacak mahiyette olması kalbte sıkıntıya sebep olur, işin sahih ve sâdık olması da kalbte itminan ve huzura sebep olur.
Bu hususun daha iyi anlaşılması için şunu da hatırlamamızda fayda var: Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), dinde nassla belirlenip tavsif edilmeyen meselelerin varlığına başka hadislerde dikkat çeker:

"Helal olan şeyler beyan edilmiştir, haram olan şeyler de beyan edilmiştir. Bu ikisi arasında durumu belli olmayan şeyler de vardır, insanların çoğu bunları bilemez. Kim şüpheli şeylerden kaçınırsa dinini ve ırzını (şer'î ithamdan) temize çıkarmış olur. Şüpheli şeyleri işleyen haramı işlemiş olur, tıpkı koruluğun (Yasak bölgenin kenarında koyun otlatan çoban gibi; her an koyun buraya kayabilir. Bilesiniz, her melîkin bir koruluğu vardır, bilesiniz Allah'ın koruluğu da O'nun haram kıldıklarıdır..."
Şu halde hayatta her an, âyet ve hadislerde durumu belirtilmemiş yeni meselelerle karşılaşabileceğiz. Bu durumda şüphesiz en selametli yol, "bilen"e sormaktır. Ya bilen de yoksa, veya bilen'in kim olduğunu bilmiyorsak, veya şartlarımız bilene sorup netice alıncaya kadar yeterli fırsat tanımıyorsa vs... Hattâ, bilen diye başvurduğumuz kimseden aldığımız cevap da bizi tatmin etmeyebilir.
İşte bütün bu durumlarda, bazı rivayetlerde beyan edilmiş olan bir prensiple daha da açıklanmış olan sadedinde olduğumuz hadis bize rehber olmalıdır. Sözünü ettiğimiz prensip, "günah"ı kalbin titremesi, istikrahı olarak tarif etmektedir; "Günah kalblerin titremesidir." Bir başka rivayet, böylesi şüpheli meselelerde fetvâ alırsa bile, yine vicdanın sesinin esas alınabileceğine parmak basar: "Fetva verenler sana fetva vermiş olsa bile, nefsine bir sor, fetvayı nefsinden al."
Münâvî: Bu nefsin, (nefs-i emmâre değil, Rabbinin emir ve yasaklarından razı olmuş) "nefs-i mutmainne" olduğunu, bu nefsin hak ile bâtılı, sıdkla kizbi tefrik edip ayıran bir nur olduğunu söyler. Resulullah bu tavsiyeyi Ashab-ı Kiram'dan Vâbısa (radıyallahu anh)'ya yapmıştır. O'nun bu evsafta bir şahsiyet olduğu belirtilir.
Münâvî der ki: "Nefsin, akibeti iyi veya kötü olan şeyi hissedecek bir şuuru vardır." Yani bir bakıma, tamamen tefessüh etmedikçe, fıtratı tamamen bozulmadıkça, iyiyi ve kötüyü hissedip iyiye iyi, kötüye körü diyebilecek bir cihazın her vicdanda bulunduğu kabul edilmektedir. Bu cihaz Vâbısa (radıyallahu anh) gibi bazılarında hassastır, faaldir. Bazılarında ise sönmüştür, paslanmıştır, aktif değildir. Nefs-i emmârenin galebe çaldığı her şeyi egosentrik gözle değerlendiren insanların derûnlarından gelen sese nasıl güvenilebilir, bu ses hakiki fıtrî vicdandan mı yoksa nefisten mi geliyor nasıl ayırdedilebilir?
İşte bu sebeple şârihler umumiyetle bu hükmün Hz. Vâbısa ile alâkalı olduğunu, genelleştirilemiyeceğini söylemişlerdir. Vâbısa'dan başkası için de olabilme ihtimali üzerinde duranlar: "Hadis, Allah'ın kalblerini yakîn nuruyla parlattığı, bu sebeple başkasına, şer'î delile dayanmaksızın sırf sezgi (hads) veya meyil ile

fetva verenler hakkındadır' demiştir. Aksi takdirde: "şer'î delile dayanarak verilen fetvaya, gönlünden tasvib gelmese de uyması gerekir" derler.
Müftülerin fetvası karşısında ihtiyatlı olmayı gerektiren bir sebep, Hüccetü'l-İslam tarafından özede şöyle açıklanmıştır: "müçtehitler ve onların mukallidleri, hükümlerini (nefsülemr'e göre değil) kendilerine zâhir olan delillere göre verirler. Bundan dolayı fetvadan sonra verâ sahiplerine, bir de: "Onlar sana fetva vermiş de olsa kalbine de danış" denir. çünkü günahın kalbte hasıl ettiği titremeler vardır. Meselâ, (dâvâ sonunda haklı çıkıp, ihtilaflı) malı kabzeden kimse, içinde bir titreme duyuyorsa Allah'tan korkması gerekir. O malı, zâhirî delillerle kendisine hükmeden ülemânın fetvasına dayanarak helal addetmemelidir. Çünkü onları fetvayı öyle vermeye zorlayan bir kısım zaruri kayıtlar, tahminler vardır. Şüpheleri aşmak ve çekinmek dindarların hâli ve âhiret yolcularının âdetidir."[7]

---

[1] Burada kıssa'dan murad, rastgele anlatılan bir hikaye, muhayyel edebi bir vak'a tasviri değildir. Herhangi bir şahsı zemm veya medh gibi, bir hakkı elde etmek, birini hakkından mahrum etmek gibi maksatlarla mesele çıkarmak, meseleyi saptırmak tağyir etmek vs.dir.

[2] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/5-7.

[3] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/7-8.

[4] Buharî, Edeb: 69; Müslim, Birr: 102, 103, (2606, 2607); Muvatta, Kelam: 16, (2, 989); Ebu Dâvud, Edeb: 88, (4989); Tirmizî, Birr: 46, (1972); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/9.

[5] Tirmizî, Kıyâmet: 61, (2520); Nesâî, Eşribe: 50, (8, 327, 328); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/9.

[6] Bir âyet meali şöyle: "Yüzlerinizi doğudan yana ve batıdan yana çevirmeniz birr (iyi olmak) değildir. Lâkin birr (iyi olan) Allah'a, âhiret gününe, meleklere, kitaba, peygamberlere inanan, O'nun sevgisiyle yakınlarına, yetimlere, düşkünlere, yolculara, yoksullara ve köleler uğrunda mal veren, namaz kılan, zekât veren ve âhidleştiklerinde ahidlerine vefa gösterenler, zorda, darda ve savaş alanında sabredenlerdir..." (Bakara 177).

[7] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/9-14.

SİHİR VE KEHANETLE İLGİLİ BÖLÜM

UMUMİ AÇIKLAMA

Sihir ve kehanet insanlığın en eski meşguliyetlerinden biridir. Kur' ân'da Hz. Nûh'un sihirbazlıkla ithamı görterir ki Nuh kavmi sihri bilmekte ve onunla meşgul olmaktadır. Firavun kavminin sihirle meşguliyeti çok daha yaygın bir hal arzeder. Sihir deyince örfen ne anlarsak anlayalım, aslen sebebi gizli olan ince şey demektir. Ancak kelimenin çok yaygın kullanılışı vardır, farklı şekilllerde anlaşılmış ve tarif edilmiştir. Dikkat çekeceğimiz farklılıklar mesele üzerinde âlimlerin ihtilafına delâlet etmez, bilakis "sihir"in oldukça zengin bir çeşitliliğe şâmil olduğunu görterir. Ezherî'nin tarifinde sihir, asıl itibariyle, "Bir şeyi hakikatından bir başka şeye çevirmektir." Sâhir yani, sihirbaz da, bâtılı hak suretinde görteren, bir şeyi hakikatinden başka şekilde hayalde canlandıran kimsedir. Lisânu'l-Arab'ın kaydettiği bir açıklamaya göre "Arab'ın "sihr" e sihir demesinin sebebi, onun, sıhhati hastalığa çevirmesidir. Sözgelimi: "Onu sihirledi" denince "onu buğzdan sevgiye getirdi" anlaşılmıştır.
Çoğu kere örfte sihir deyince başkası üzerinde hasıl edilen bir tesir, bir yönlendime, bir aldatma, hayallendirme ve zanna düşürme anlaşılır.
Şer'î örfde, sihir gizli bir sebeple gerçeğin hilafını tahayyül ettirip aldatan, şarlatanlık, yaldızcılık, göz boyamacılığı, aldatmacılık gibi menfî yolda cereyan eden herhangi bir şey demektir. Mutlak bir şekilde söylenince dinen yasaklanmış olan mezmumu sihir anlaşılır. Zîra, bunda esrarengiz bir surette hakkı bâtıl, bâtılı hak, hakikatı hayal, hayali hakikat görtermek vardır. Kur'ân-ı Kerîm'de, Hz. Mûsa ile yarışmaya kalkan Firavun'un sihirbazlarının yaptıkları sihirler bu aldatmaca nev'ine girer.
Ancak sihir, ruhlar üzerinde hâsıl edilen müsbet tesir için de kullanılır. Söz gelimi Resûlullâh'ın, "Güzel ifadede (beyan) sihir vadır" hadisinde ifade edilen sihir mezmum olamaz. Zaten bu cümle, dinleyenleri ikna ve teshir eden cerbezeli bir hitabet üzerine takdir makamında ifade buyurulmuştur.
Şu halde, sihir deyince, nefsinde harika olan yani, tabiat kanunlarına uymayan onlara ters düşen harikulade bir hadise anlamak yanlış olur. Sihir hadisesi, sebebi esrar perdesi altında kaldığı için, seyredeni şaşırtan, bu sebeple aldatan zahiri cazibeye sahip bir hadisedir. Öyle ise onun dayandığı bu sebep bilindiği takdirde esrârı kalmaz, hârikalığı yok olur, câzibesini de kaybeder. Mahiyeti yeterince bilinmeyen her şey mesela bir hakikat bile, bunu bilmeyenleri iğfal etmede kullanılabilir ve bu onlar için bir sihir olur. Bu sözle, ilmen îzahı yapılmayan her şeye sihir iddiasında bulunmuş olmuyoruz. Ama bunlar, insanları aldatma vasıtası yapılarak sihire dönüştürülebilir diyoruz. Öyle ise

insanları aldatmada, ruhlarına tesir ederek kalplerini istenen menfi yönlere çevirmede başvurulan çarelerin hepsine sihir nazarıyla bakılabilir.
Her devirde açıkgöz sûiniyet sahipleri, insanlarca mahiyeti yeterince bilinmeyen çeşitli âdiyâtı, aldatma vasıtası yaparak, onlara sihir mahiyeti kazandırmışlardır. İlim, sanat, edebiyat, felsefe, şiir, elçabukluğu nevinden çeşitli maharetler tarih boyunca, insanları aldatmada hep kullanıla gelmişlerdir. Avam-ı nass, sûiniyet sahiplerince kullanılan bu vasıtaları hep sihir olarak bilmiştir.
Şunu da belirtmek isteriz, sihir denen bir vak'anın varlığından, şümûlüne, çeşitlerine, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e sihir yapılıp yapılmadığına, sihrin câiz olup olmayacağına ve hatta sihrin tarifine varıncaya kadar pek çok meselede İslam âlimleri münakaşa etmişler, bazan ittifaklı, bazan ihtilaflı değişik görüşler ortaya atmışlardır.[1]

Sihir Tesiri:

İslam âlimleri bidayetten beri, çok değişik şekillerde tezahür etse de insan ruhunun bazı hâricî âmillerle tesir altına alınabileceğini kabul ederler. Bu tesirlerin sûiniyete mebnî olarak fâsıklar tarafından hasıl edilen bütün çeşitlerini sihir kelimesiyle ifade ederler.
Sihrin varlığına delalet eden Kur'ânî âyetler var. Hz. Mûsa'nın Firavun'la olan mücadelesi bir noktada sihirmucize karşılaşmasına dökülür.[2]
Yine Kur'an'da anlatılan Hârut ve Mârut adında iki meleğin sihir öğretme vak'ası da sihir hadisesini kabule zorlayan Kur'ânî bir delil olmaktadır:
"...Fakat o şeytanlar kafirlerdir ki insanlara sihri ve Babil'deki iki meleğe Hârut ve Mârut'a indirilen şeyleri öğretiyorlardı. Halbuki onlar (o iki melek): "Biz ancak fitneyiz (imtihan için gönderildik), sakın (sihir, büyü yapıp da) kâfir olma" demedikçe hiç bir kimseye (sihir) öğretmezlerdi. İşte onlardan (o iki melekten) koca ile karısının arasını ayıracak şeyler öğrendiler. Halbuki (sihirbazlar), Allah'ın izni olmadıkça onunla hiçbir kimseye zarar verici değillerdir. Onlar ise kendilerini zarara sokacak, onlara faide vermeyecek şeyleri öğretiyorlardı. Andolsun, onlar muhakkak biliyorlardı ki, onu (sihri) satın alan (ona revaç veren) kimsenin âhiretten hiçbir nasibi yoktur. Onlar kendilerini cidden ne kötü şey mukabilinde sattıklarını bilmiş olsalardı" (Bakara 102).
Bu âyetin meâli şüphesiz bir çok sualleri beraberinde getirecektir. Sözgelimi, bu meleklerin öğrettiği şey vahiy nev'inden mi, ilham nev'inden mi idi? Âlimler,

herkesin mazhar olabileceği ilham nev'inden olduğunu belirtirler, çünkü onlar Cebrâil gibi vahiy getiren meleklerden değildir.
Öğretilenlerin mahiyetine gelince, Elmalılı merhum bunların yaratılış sırlarından bazı harika ve garip şeyler olduğunu, bunlar esas itibariyle şerr olmayıp, şerre de müsait bulunduklarını, meleklerin öğrenenlere bu bilgilerin şerde kullanılmalarının küfür olacağını belirterek "sakın şerde kullanmayın" dediklerini belirtir. Öyle ise Bâbil halkına meleklerin öğrettiği şeyler hadd-i zatında sihir değildir, fakat sihir olarak kullanılabilecek şeylerdir. Ne var ki, sihir olarak kullanılmaları mahz-ı küfürdür. Bu küfrî mahiyetleri sebebiyle âyette bunların sihir olduğu ifade edilmiştir. Gerçekten de hemen hemen her ilim böyledir, aslında hepsi muhteremdir, ama kötüye de kullanılarak şerre âlet edilebilir. İlim ne kadar harika, ince ve herkesin kavrayamayacağı kadar yüksek olursa, şerre ve fitneye âlet edilme ihtimali de o nisbette fazla olur. Bu sebepledir ki, hak dini isbat ve diğer ilimler bahane edilerek âlemde ne kadar küfürler, mel'anetler işlenip hayra kullanılırsa zehirlerden ilaç elde edilir, şerre kullanılırsa ilaçlardan zehirler hâsıl edilir. Bu durumu gözönüne alan müslüman âlimi hiçbir ilmi "şerdir, haramdır" diye damgalamamışlardır. Hatta, belirteceğimiz üzere sihri bile öğrenmek şerr ve haram sayılmamıştır. Sihri kötü maksadlarda kullanmak haramdır, yasaktır.
Âyet-i kerîme, Hârut ve Mârut'a öğretilen ilmi de mutlak olarak haram îlan etmemiştir. Kötüye kullanılmasını haram etmiştir. Öyle ise sihir amelî bir ilimdir, şerr ve tezvir san'atıdır. Bu amel bazı hakiki ilimlere mütevakkıf olabilir. Ve bu ilimlerin kötüye kullanılmasıyla mezmum olan sihir hasıl edilir.
Öyle ise sihir, şeytânî bir ameldir ve iki farklı asla dayanmaktadır:

1- Şeytanların uydurdukları eracif denen[3] hakikatsız aldatmacadır.

2- Bâbildeki gibi, özü ve aslı melekî olan bazı hakîkî ilimlere ve garip sanatlara dayanan harikalardır.
Âyetin hatıra getirebileceği diğer bir husus "Melekler sihir öğretir mi?" sorusudur. Yapılan açıklamalardan anlaşılacağı üzere, melek nefsinde bâtıl olan sihir öğretmez, fakat meleğin hayır maksadıyla öğrettiği gerçek ilim, kötü niyetli kimseler tarafından şerde ve fesadda kullanılabilir. Hârut ve Mârut'un öğrettikleri de böyledir. Aslında onlar sihir öğretmemişler, sihre alet edilebilecek gerçek ilim öğretmişlerdir.
Elmalılı merhum, sadedinde olduğumuz âyetle ilgili açıklamayı şöyle noktalar: "...Karı ile kocasını ayıranlar, bu kadar kuvvetli bir râbıtayı ictimaiyeyi kıranlar, bir hey'et-i ictimaiyyeye neler yapmazlar? Komşular, hemşehriler beyninde neler

yapmazlar? Efrâd-ı milleti birbirlerine mi düşürmez, hükümet ile tebaasının arasını mı açmaz, ihtilaller mi çıkarmazlar? Âyet bu noktada bize gösteriyor ki, sihrin en büyük te'siri ruhlar üzerindedir, fikirleri bozar, kalpleri çeler, ahlakı berbat, cemiyetleri perişan eder. Binaenaleyh sihrin aslı yoktur diye aldanmamalıdır. Ve böyle sihirlerden sakınmalıdır."[4]

Sihrin Çeşitleri:

Bu meseleyi geniş bir buudda tahlil eden büyük müfessir Fahreddin-i Râzi, tefsirinde tam sekiz çeşit sihirden bahseder:

1- "Keldânîlerin Sihri:

Semâvî ve arzî kuvvetlerin mezcedilmesi ile hâsıl edildiği iddia edilen ve tılsım denen şeylerdir. Keldânîler yıldızlara tapan bir kavimdi. Kâinâtın yıldızlar tarafından idare edildiğine, hayır ve şerlerin, seâdet ve şekâvetlerin yıldızlardan sudûr ettiğine inanırlar.
Bu inançta olan babilliler başlıca yedi yıldızı takdis edip onlara taparlar ve onlara âlihe (tanrıça) derlerdi. Bunların her biri adına putlar yapılırdı. Herkesin hususî bir mâbedi ve orada putu bulunurdu. Bir kısım dualar okuyarak, buhurlar yakarak bunların yakınlığı kazanılmaya çalışılırdı. İşte Hz. İbrahim bunların inancını kaldırmak üzere peygamber olmuştur. Bunların ilimleri yıldızların ahkâmı üzerine idi. Sihirbazlar, sihrin her çeşidini yapıp, tesirâtı yıldızlara nisbet ediyorlar, "onların amelidir" diyorlardı. Ebû Bekir er-Râzi: "Sihirbazların, tesiri yıldızlara nisbet etmesi, bunun araştırılıp, sırrının öğrenilmesini önlemek içindi" der.
İşte bu sihirbazların yaptıkları esrarengiz işlere tılsım diyorlardı.

2- Ashâb-ı Evhamın Ve Kuvvetli Nefislerin Sihri:

Buna inananlar, insandaki "ben" üzerinde dururlar. Bunun mahiyetini araştırırlar. Ruhceset münasebetini incelerler. Bunlar öyle inanır ki, insan ruhu terbiye ve tasfiye ile güç ve tesir kazanır, başkasının göremeyeceği gizli ve kapalı şeylere ıttıla peyda edebilir, hariçte tesir hâsıl edebilir; böylece kişi istediği birçok şeyleri yapmaya, canlı ve cansız eşya, hayvan ve insan üzerinde kendi bedeninde olduğu gibi, bazı tasarruflarda bulunmaya muktedir olur. İddiayı ileri götürenler

bazan yeterince güçlendiği takdirde sırf irade yoluyla bünyenin ve eşkalin değiştirilebileceğini, canlıların öldürülüp ölülerin diriltilebileceğini, icad ve idamın yapılabileceğini söylerler. Bunlar cismânî ahvâlin nefsî ve rûhî ahvâle tâbi olduğu görüşünden hareket ederler. Bu iddiaların bir çoğunda ifrata kaçıldığı açıktır.
Hipnotizma, manyetizma, fakirizm gibi meşguliyetler sihrin bu ikinci grubuna girer.

3- Arzdaki Ruhlardan Yardım Görerek Yapılan Sihir:

Buna azâim veya cincilik de denir. Günümüzde ruh çağırma adı altında icra edilen bir kısım faaliyetler, aslında sihrin bu çeşidine girer. Râzi müteahhir feylesoflardan bazılarının cinleri inkar ettiğini, ancak büyük felsefecilerin böyle bir inkara düşmeyip, cinlerin varlığını kabul ettiklerini belirtir.

4- Tahayyülât Ve Gözbağlama Denen Sihir Çeşidi:

Bu sihir, his yanılmasına dayanır. Buna örfen pek sihir denmez. Her çeşit el çabukluğu, hokkabazlık, numara buraya girer. Trende giderken ağaçların ve telefon direklerinin arka istikametine koşarak gittiklerini zannetmek, hızla, çevrilen fitili daire görmek, su içindeki bir cismin daha büyük görünmesi gibi his yanılmaları nev'inden aldatmacalar bu çeşit sihre girer. Mesela insan zihni bir şeyle meşgul iken başka şeyleri görmeyebilir. Hokkabaz bir şeye dikkatleri çektikten sonra sür'atli bir biçimde bir başka şeyi araya sokarak seyircileri şaşırtabilir.

5- Çeşitli Sanat Oyunlarına Dayanarak Yapılan Aletlerin Yardımıyla Ortaya Konan Acayip İşler:

Firavun'un sihirbazlarının böyle yaptığı tahmin edilir. Rivâyete göre bunların ipleri değnekleri civa ile îmal edilmiş ve altlarından hararet verilince veya güneşin tesirine maruz kalınca ısınmaya başlayan ipler, değnekler harekete geçip kaymıştır. Günümüzün teknik imkanları bu çeşit şaşırtıcı gösteriler sergileyecek alet ve imkanları artırmıştır. Mahiyetini bilmeyenleri şaşırtıp sihir tesiri yapacak alete Fahreddin-i Râzî, Erciyânus el-Mûsıhâr'ın Berasil kuşunun yavrusunun sesini taklid eden bir heykeli misal verir. Anaç kuşların şefkatini tahrik eden bu ses sayesinde, Erciyânus yavruyu beslemek için pek çok kuşun zeytin tanesi

getirip bırakmalarını temin eder. Meselenin mahiyetini bilmeyen halk bunu bir yatırın kerameti telakki eder.

6- Bazı İlaç, Ot Ve Cisimlerin Kimyevi Hassalarından İstifade Ederek Yapılan Sihir:

Uyuşturucuların sarhoş etmesi gibi. Bazı cisimlerdeki bu çeşit tesirler inkar edilemez.

7- Kalbi Bağlamak Sûretiyle Sihir:

Yani sihirbaz çeşitli şarlatanlık ve dalaverelerle bir kimseyi kendine bağlar, onu sevgi ve korku gibi kuvvetli hislerle tesir altına alır, yapmak istediğini yapar. Sözgelimi İsm-i Âzamı bildiğini, cinleri
istihdam ettiğini, simya ilmini bildiğini, toprağı altın yapabileceğini vs. söyler, kerâmetten, ticaretten, sanattan, maharetten, menfaatten bahseder, kişiyi kendine bağlayıp aldatır. Pekçok dolandırıcılıklar bu çeşit aldatmacaya dayanır. Bunlara aldanacak saflar, merak sahipleri hiç bir devirde eksik olmaz.

8- Koğuculuk, Gammazlık, Kışkırtıcılık Gibi Gizli Tezvirat, Şantaj Vs. Akla Gelebilecek Yollar:

Bu çeşit yollar da bir başka sihir çeşidi olarak gayr-i meşru işlere vasıta yapılmaktadır."
Fahreddin-i Râzî'den bazı ilavelerle iktibas ettiğimiz bu açıklamalar sihrin şümûlü, çeşitleri ve hatta temelde aldatmaya dayanan gerçek mahiyeti hakkında bir fikir verir.[5]

9- Çağdaş Sihir Ve İki Sûrenin Mesajı:

Sihir çeşitleri üzerine Fahreddin-i Râzi'den sunduğumuz bu açıklamalardan hareketle şöyle bir sonuca ulaşabiliriz: İslam alimlerinin, insan ruhunda hasıl ettiği tesirle insanların istek, arzu ve düşüncelerini yönlendiren şeylerin hepsine şâmil olan sihir telakkileri içerisinde, günümüzde geliştirilen ve beyin yıkama olarak ifade edilen çeşitli "propaganda", "reklam" ve "telkin" metod ve vasıtaları da[6] sihir olarak değerlendirilebilir, buna hiçbir dînî engel mevcut değildir.

Durum böyle olunca, günümüzde de -geçmiş devirlerde olduğu gibi- geniş çapta sihre yer verildiğini söylemek, insanlığın kaçınılmaz surette sihirbazların sihrine maruz olduğunu, onların ellerinde oyuncak durumuna düştüğünü dile getirmek, fiillî bir gerçeği, belki de insanlığın acınacak feci bir dramını ifade etmek olacaktır.
Geçmiş zamanla hazır zaman arasındaki fark mertlik -riyâkarlık arasındaki farktır: Onlar ismen sihirbaz bilinirlerdi; şimdikiler, artist, sanatkar, yazar, şâir, hatip, karikatürist, mizahcı, politikacı gibi şerefbahş ve hürmetefzun lakablarla anılırlar ve hepsi de serefrâzdır. Bunlar, ideolojik ve ticari gayelerle radyo, televizyon, kitap, dergi, gazete, broşür, afiş gibi -Kur'ânî tabiriyle ukad (düğümler) denen- yayın odaklarına mütemâdî bir üfürme içindedirler.
Öyle ise Kur'ân'ın Muavvizeteyn denen son iki suresini, zamanımızın sihirbazlarına karşı bizleri uyaran iki ilâhî mesaj kabul edip, başta radyo ve televizyon gibi en mühim "neşir düğümleri" olmak üzere her çeşit anti-İslam yayın odaklarına üfleyen sihirbazların şerrine karşı Allah'a sığınmalıyız, tedbirler almalıyız.[7] Azıcık bir dikkat bu iki sûrenin ne kadar taze bir mesaj olarak bize hitab ettiğini gösterecektir:
"(Ey inanan kişi! şöyle) söyle: "Yaratılanların şerrinden, çöktüğü zaman gecenin şerrinden, düğümlere üfleyen sihirbazların şerrinden, hased ettiği zaman hasedcinin şerrinden tan yerini ağartan Rabb'e sığınırım" (Felak Suresi).
"(Ey inanan kişi! şöyle) söyle: "İnsanlardan ve cinlerden ve insanların kalplerine vesvese veren o sinsi vesvesecinin şerrinden, insanların ilâhı, insanların hükümrânı ve insanların Rabbi olan Allah'a sığınırım" (Nas Suresi).[8]

Sihrin Hükmü:

Sihir yapmanın, bununla meşgul olmanın hükmü hususunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Nevevî der ki: "Sihir yapmak haramdır, kebâirden olduğu hususunda icma vardır. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sihir yapmayı yedi büyük günahtan biri saymıştır. Bazı sihir var onu yapmak küfürdür, bazısını yapmak büyük günahtır. Sözgelimi, küfrü gerektiren söz ve fiil bulunan sihir küfürdür, böyle olmayan için küfür hükmü verilmez.
Ancak, sihrin öğrenilmesi de öğretilmesi de haramdır. Şayet mahiyetinde, küfrü gerektiren bir şey varsa bu küfürdür ve bunu öğrenip öğretene tevbe teklif edilir, tevbe etmezse öldürülür. Tevbe ederse tevbesi kabul edilir. Küfrü gerektiren bir şey olmadığı takdirde azarlanır." İmam Mâlik, "sihirbaz, sihri sebebiyle hemen

öldürülür, tevbeye de çağrılmaz, zındıklar gibi, derhal ölümüne hükmedilir" der. Kadı İyâz, İbnu Hanbel ve birkısım Ashab hep böyle hükmetmişlerdir.[9]

Sihri Câiz Kılan Şartlar:

Yeri gelmişken şunu da belirtelim: Bazı âlimler iki sebebe binaen sihir öğrenmeye cevaz vermişlerdir:

1- İçerisinde küfür olan sihirle, küfür olmayan sihri tefrik için.

2- Kendisine sihir yapılmış olan bir kimseden sihri kaldırmak için.

Birincisi, sadece itikad açısından mahzurludur. İtikad edilmeyince, bir şey hakkında mücerred bilgi edinme yasaklanamaz. Tıpkı putperestlerin putlarına nasıl ibadet ettiklerini öğrenmek gibidir. Zîra, sihirbazın yaptığı şeyin keyfiyetini bilmek, bir fiilin veya bir kavlin hikaye edilip anlatılmasından ibarettir, ama ona girişip onu yapmak başka bir şeydir.

İkincisi ise, bu işin icrası -bazılarının zannettiği üzere- mutlaka bir nevi küfür veya fıskı gerektiriyorsa, hiçbir surette helâl olmaz. Aksi takdirde belirtilen hususdan ötürü câiz olur. Büyülenen kimsedeki büyüyü çözmek, onu sihirden kurtarmak için yapılan bu mukabil ameliyeye Nüşre denir. Buna da câiz değil diyen olmuşsa da cumhur câiz görür. Saîd İbnu'l-Müseyyeb'in: "Allah, zarar veren (sihr)i yasakladı, fayda vereni yasaklamadı" dediği rivâyet edilir. Katâde merhum da: "Kişi, kendisine yapılan sihri tedavi edecek kimseyi arar" der. İbnu'l-Cevzî, bu ruhsatı şöyle ifade eder: "Nüşre, büyülenmiş, kimsenin büyüsünü çözme meselesinde, Ahmed İbnu Hanbel'e sorulunca: "Bunda bir beis yoktur" cevabını verir. Gerçi Ebû Dâvud, el-Merâsil'de Hasan Basrî'nin bir mürseli olarak Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'in "Nüşre (büyü bozma) şeytan işidir" buyurduğunu rivayet etmiştir. Âlimler bu hadisi: "Resûlullah amelin aslına işaret etmiş olmalıdır, çünkü asıl itibariyle bu da sihirdir, hüküm kasda göre değişir, kim bununla hayır kastederse, bu hayırdır, kim de şer kastederse şerdir" diyerek yoruma kavuştururlar. İbnu Hacer şu hususa da dikkat çeker: Hasan Basrî'nin hasr ifade eden mürselinin zâhirine göre amel edilmemelidir. Çünkü, sihir bazan, (esas itibariyle meşru olan) rukye, dua ve ta'viz (muska) yoluyla da çözülebilmektedir. Öyle ise nüşre iki nev'e ayrılmış olmaktadır:

a) Sihirle yapılan nüşre ki hadisteki yasak buna bakar.

b) Meşru vasıtalarla yapılan nüşre ki, meşru olan nüşre ile de bunlar kastedilir.

Sihre karşı yapılacak mukabil tedavi ameliyesinin (nüşre) müşruiyetine delil olarak gösterilen bir rivayet Hz. Câbir (radıyallâhu anh)'den gelen şu Müslim hadisidir. Der ki: "Benim bir dayım vardı, akrep sokmasına karşı rukye yapardır. Bir ara Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) rukyeyi yasakladı. Bunun üzerine Efendimize gelerek: "Ey Allah'ın Resûlü! Siz rukyeyi yasakladınız, ben ise akrep sokmasına karşı rukye yapıyorum" dedi. Dayıma: "Sizden kim kardeşine faydalı olabiliyorsa onu yapsın" diyerek ruhsat tanıdı."
Bu meseleyi te'yîd eden bir diğer delil başta Buhârî olmak üzere pek çok hadis kitabında rivayet edilmiş olan "Göz değmesi haktır" hadisidir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) göz değmesinin hak olduğunu, yani bunun sabit bir vak'a olduğunu ifade buyurmuş ve göz değmesine karşı tedavi yolları tavsiye etmiştir.
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu meselelerdeki yasaklamasının mahiyeti hususunda bir bilgi edinmek üzere Müslim'in Avf İbnu Mâlik el-Eşcaî (radıyallâhu anh)'den kaydettiği şu rivayete nazar edebiliriz: "Biz cahaliye devrinde rukye yapardık. Bir ara: "Ey Allah'ın Resûlü, dedik bu hususta ne dersiniz? (Rukye helâl midir, haram mıdır?)" diye sorduk. Şu cevabı verdi:
"Rukyelerinizi bana arzedin (okuyun bir göreyim, neler okuyorsunuz? Şunu bilin ki,) içerisinde şirke delâlet eden bir ifade olmadıkça rukyelerinizde bir mahzur yoktur."[10]

Sihir - Mûcize – Keramet:

Sihir birçok yönüyle âdetin, normalin dışına çıkan (harika) bir hâdise olması sebebiyle aynı mahiyette olan mucize ve keramete benzer. Âlimler, bunların karıştırılmaması için aradaki farkları belirtmeye ehemmiyet verirler. Bu cümleden olarak Mâzirî şöyle der: "Sihir, mûcize ve keramet arasındaki farka gelince, sihir bir kısım sözler ve fiillerin yardımıyla vukua gelir ve sihirbaz arzusuna ulaşır. Keramet buna muhtaç değildir. Kendiliğinden tevafukan husül bulur. Mûcize kerametten tahaddi (meydan okuma) ile ayrılır." İmâmu'l-Harameyn, sihrin fâsık kimselerin elinde vukua geldiğinde âlimlerin icmasını nakleder. Kerâmet fâsığın elinden zâhir olmaz. Bazı âlimler: "Harikulade hadiseyi değerlendirirken bunu hâsıl eden kimsenin haline bakmak gerekir, eğer bu kimse şeriata bağlı haramlardan kaçan biri ise ondan zuhur eden harika kerametdir, hali böyle değilse sihirdir, şeytanın yardımı gibi sihir çeşitlerinden biriyle husule gelmiştir" derler. Kurtubî, sihri mucize ve kerametten tefrik

sadedinde, onun harikuladeliğini şöyle açıklar: "Sihir, bir sanat hilesidir, bu sanat iktisab edilebilir, yani irâdî gayretle kazanılır. Ne var ki sanattaki incelik sebebiyle herkes bunu elde edemez, nadir kimselere müyesser olur. Bunun özü de, eşyanın husûsiyetlerine (havas) vukuf peyda etmek, terkib şekillerini ve sihrin vakitlerini bilmekten ibarettir. Ekserisi de hakikatı olmayan tahayyülât ve dayanağı olmayan vehimlerden ibarettir. Mahiyetini bilmeyenler nezdinde bunlar pek büyük gözükür, tıpkı, Firavun'un sihirbazları hakkında Cenâb-ı Hakk'ın haber verdiği gibi: "...Sihirbazlar marifetlerini ortaya koyunca insanların gözlerini sihirlediler ve onları ürküttüler, büyük bir sihir yaptılar" (A'raf 116). Bununla birlikte, onların ipleri değnekleri, ip ve değneklik mahiyetlerinden dışarı çıkmamışlardı."
Kurtubî, sonra şunu ilave eder: "Gerçek şu ki, bazı sihir çeşitlerinin kalplere tesir etme hassası vardır, sevgi ve kin uyandırmak, hayır ve şer atmak gibi; bedenlerde de elem ve hastalıklar hasıl etme gibi. Bu çeşit tesirleri kabul edilirse de sihirbazların sihriyle cansızların hayvana çevrilmesi veya hayvanların cansız eşyaya tahvil edilmesi mümkün değildir, böylesi iddialar merduddur."[11]

Sihrin Kapasitesi:

Buraya kadar kaydettiklerimiz, insan üzerinde tesir hâsıl edebilen sihir denen bir gücün varlığını te'yid eder. Kurtubî'den iktibas edilen son parağraf, bu bahsin bir başka meselesine işaret etmektedir: "Sihrin tesir gücü nedir? Sihirle ne gibi tesirler hâsıl edilebilir? Söz gelimi bir eşyanın aynı değiştirilebilir, bir varlık bir başka varlığa inkılâb ettirilebilir mi?"
Bu meseleyi İbnu Hacer'in nakline göre âlimler şöyle cevaplar: "Sihir bir tahyil, bir yanıltmadır, gözbağlamaktan ibarettir" diyenler için eşyanın mâhiyetini sihirle değiştirmek mümkün değildir. "Sihrin bir hakikatı vardır" diyenler için mesele ihtilaflıdır: Sihir sadece mizaca tesir ederek bir nevi hastalık mı hasıl eder, yoksa mesela cansız bir cismin hayvan olması veya aksi nev'inden eşyanın tabiatında tahavvüller hâsıl edebilir mi?
Bu meselede cumhurun ittifak ettiği görüş, öncekidir. Yani sihirle, mizacta bir nevi hastalık hâsıl edilebilir, başka değil. Ancak az sayıda bazı âlimler, ikinci görüşü benimsemiştir. Gerçi Allah'ın kudreti nokta-i nazarında mesele açıktır, her şey olabilir. Fakat fiilî durum nokta-i nazarından, bu münakaşa konusudur. Zîra bu iddiada bulunanlar iddialarına delil getirememişlerdir. Hattâbî bazılarının, sihri tamamen inkar ettiklerini nakleder. Ancak sihri inkar edenler

daha ziyade ehl-i bid'a mensuplarıdır.
Bazı âlimler sihirdeki tesirin Kur'an'da Cenâb-ı Hakk'ın zikrettiğinin ötesine geçemeyeceğini söylemiştir. Bu da, "Kadınla kocasının arasını açmaktır." Bu görüşte olanlar: "Zîra, derler sihirle bundan daha ileri tesir elde edilmesi câiz olsaydı, Kur'ân onu da zikrederdi, çünkü Kur'an, bu bahse, sihir mevzuunda mü'minleri ürkütüp caydırmak için yer vermiştir."[12]

Kehânet:

Sadedinde olduğumuz bölümün başlığında kehânet de yer alır. Bu sebeple bir miktar da bundan bahsetmemiz gerekmektedir.
Kehânet, İbnu Hacer'in tarifiyle, "Gaybı bilme iddiasıdır, bir sebebe istinad ederek arzda vukua gelecek bir şeyi haber vermek gibi. Bunun aslı cinlerin meleklerin konuşmasına kulak kabartıp işittiğini kâhinin kulağına ulaştırmasına dayanır." Bu işle uğraşanlara kâhin denir. Kâhin Lisânu'l-Arap'ta "Gelecek, olacak şeyler hakkında haber veren ve sırları bilme iddiasında bulunan kimse" diye tarif edilir. Lisânu'l-Arap şu bilgileri de sunar: "Bunlardan bazıları, kendilerine haber getiren cinnî yardımcılarının olduğunu zannederler. Bazıları, gaybî şeyleri, bir kısım sebeplerin mukaddematı ile bildiklerini zannederler. Bunlara göre, gaybî işlerin bilinmesinde kendileriyle istidlâl edilen bu mukaddimat, soru soran kimsenin söz, fiil ve hâlinden elde edilir. Bu çeşit kimselere daha ziyade arrâf ismi verilmiştir. Bunlar çalınmış veya kaybolmuş bir şeyin yerini vs.'yi bildiğini iddia eden kimselerdir?" Hadiste gelen: "Kim bir kâhine veya arrâfa giderse Muhammed'e indirileni inkâr etmiştir" ifadesi bu mânaya delildir.
Arrâf'a, kâhin dendiği gibi yıldıza bakarak haber verene (müneccim), çakıl yardımıyla gaybı bildirmeye çalışana veya bir başka yola başvurarak ihtiyaçlarını temine çalışana da kâhin denir. el-Câmi'ye göre: "Arap, bir şeyi vukua gelmezden önce îlan eden herkese kâhin demiştir." el-Muhkem'de kâhin, "gayıpla hükmeden" diye tarif edilmiştir.
Ezherî der ki: "Kâhinler Resûlullah'ın gönderilmesinden önce Araplarda pek yaygındı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) peygamber olarak gönderilince semâvât şahaplarla korundu, böylece cin ve şeytanların, semaya giderek kulak hırsızlığı yapıp kâhinlere haber getirmeleri önlendi. Böylece kâhinlik ilmi iptal edildi. Allah, kâhinlerin bâtıllarını, Allah'ın içerisinde hakla bâtılı ayırmış bulunduğu Furkan'la ortadan kaldırdı. Cenâb-ı Hakk, ihatasından kâhinlerin âciz

kaldıkları gaybî ilimlerden dilediğine, Resûl-i Ekremini (aleyhissalâtu vesselâm) vahiy yoluyla muttalî kıldı. Allah'a hamd olsun ki, artık günümüzde kehânet kalmamıştır.
İbnu Hacer de cahiliye devrinde kehânetin bilhassa Araplar arasında, peygamberliğin inkıtaya uğramış olması sebebiyle pek yaygın olduğunu belirttikten sonra şu açıklamayı dermeyan eder: "Kehânet bir çok çeşitlere ayrılır:

1- Cinden alınan kehânet: Cinler semaya doğru yükselirler, birbirlerine binerek Mele-i âlâ'ya[13] kadar yaklaşırlardı. Öyle ki oradaki kelamı işitirler, işitilen haberi kendinden sonra gelene duyurur, o da kendinden sonrakine duyurur, böylece haber silsile ile en sonda kâhinin kulağına ulaştırılırdı. Kâhin buna kendisinden de birşeyler ilave ederdi. İslâm gelip, Kur'ân inince, sema şeytanlara karşı koruma altına alındı, üzerlerine şihablar gönderildi."
İbnu Hacer, bu noktada Ezherî'den biraz farklı olarak şöyle devam eder: "Cinlerin bu istihbaratlarından, en üsttekinin, kendisine şihab (göktaşı) gelmezden önce hırsızlayıp, alttakine gönderebileceği yarım yamalak mesmuâtın kâhinlere ulaştırılma imkânı bâki kalmıştır. Nitekim buna şu âyet işâret etmektedir: "Meğer ki (içlerinden) bir çalıp çarpanı olsun. Fakat onu da delip geçen bir alev tâkip etmiştir" (Saffât 10).
İslâm'dan önce kâhinlerin isabetli ihbarları gerçekten fazla idi. Nitekim Şıkk ve Satîh (ismindeki iki meşhur) ve diğer kâhinlerle ilgili haberler bunu te'yîd eder. Ancak İslâm'dan sonra isabetli haberleri pek nâdir denecek kadar azaldı, hatta nerdeyse tamamen müzmahil oldu diyebileceğimiz bir hale düştü, doğruyu Allah bilir."
Görüldüğü üzere İbnu Hacer, cinlerin hâlâ semaya çıkıp haber çalma gayretine düştükleri, nadirattan da olsa, isabetli haberler verebildikleri kanaatindedir, tamamen ortadan kalktığı kanaatinde değil; üstelik buna âyetten de delil göstermektedir.

2- Cinlerin dostlarına haber verdiği kayıplarla ilgili kehânetler: Bunlara, umumiyetle insanlar muttalî olamazlar veya yakın olanlar muttalî olsa bile uzak olanlar muttalî olamazlar.

3- Zan, tahmin ve hads'e (sezgiye) dayanan kehânetler: Bu kehânet, içerisine çokça kizb karışsa da Cenâb-ı Hakk'ın bazı insanlara koyduğu bir kuvve'den ileri gelir.

4- Tecrübe ve âdete dayanan kehânet: Burada vukua gelmiş olandan

hareketle, meydana geleceği önceden haber verme mevzubahistir. Bu sonuncu kehânet bir bakıma sihre benzer. Bazıları, bu çeşit kehânette zecr (denilen kuş uçurarak hayra veya şerre alamet yakalama), tark (denen çakıl atma) ve nücûm (denilen yıldızlara bakma) gibi başka yollara da başvurarak kehânetini güçlendirmeye yeltenir.

Şer'an bu kehânet çeşitlerinin hepsi mezmumdur.[14]

Kehânetin Hükmü:

Kehânetle sihrin hükmü birdir. Dînimiz her ikisini de haram etmiştir. Sadedinde olduğumuz bölümün ikinci hadisinde (yani 2238 numaralı hadis) görüleceği üzere kâhine gidip onu tasdik eden kimsenin kırk gün namazının kabul edilmeyeceği belirtilmiştir. Bazı hadislerde ise, kehânetle ilgili vaîd ve tehdidin müeyyidesi tekfirdir. Yani, kehânetle meşgul olmayı Resûlullah iki müeyyideye bağlamaktadır:

1- Namazın kabul edilmemesi.

2- Îmanın kaybedilmesi (tekfir).Allah'a ve âhirete inanan kimseler için her iki tehdid de ciddi bir müeyyidedir. Şunu da kaydedelim ki, bazı hadislerde sihir ve kehânet yanyana zikredilerek aynı müeyyideye bağlanmış ve aralarında tefrik yapılmamıştır. İbnu Mes'ud hadisi olarak Ebû Ya'lâ'nın bir tahrici şöyle: "Kim bir arrâfa veya sihirbaza veya kâhine gider... ise..." [15]

-1- عن أبِي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قالَ رَسُولُ اللّه #: مَنْ عَقَدَ عُقْدَةً ثُمَّ نَفَثَ فِيهَا فَقَدْ سَحَرَ، وَمَنْ سَحَرَ فَقَدْ أشْرَكَ، وَمَنْ تَعَلَّق شَيْئاً وُكِلَ إلَيْهِ[. أخرجه النسائى .

1. (2237)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim (sihir maksadıyla) bir düğüm vurur sonra da onu üflerse sihir yapmış olur. Kim sihir yaparsa şirke düşer. Kim birşey asarsa, o astığı şeye havale edilir."[16]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu hadislerinde sihir mânasını taşıyan davranışları yasaklamaktadır. Zîra, herhangi bir iplik alıp buna düğüm atıp, sonra da birşeyler okuyup düğüm üzerine üfleme işi sihirbazların amelidir. Şu halde böyle bir davranışta bulunan, sihirbazların yaptığı işi yapmış olmaktadır. Bu ise, şirk ehlinin amelidir. Zîra, faydalı şeylerin celbi ve zararlı şeylerin def'i ancak Allah'tan bilinir, O'ndan istenir. Düğümlere üflemek suretiyle faydalıyı celp veya zararlıyı defetmek düşüncesi, Allah'a inanıp O'na tevekkül eden kimseye yakışmaz, ancak müşriklere yakışır. Hadis şöyle de yorumlanmıştır: "Bu davranışıyla ondan gerçek te'sir olacağına itikad etmişse bu şirk olur." Bazı âlimler: "Maksad şirk-i hafî'dir, zîra tevekkül ve Allah'a itimad terkedilmiş olmaktadır" demiştir.

2- Birşey asma meselesine gelince, bununla büyüklerin veya küçüklerin boyunlarına fayda maksadıyla asılan muska, nazarlık gibi şeyler kastedilmiştir. Zînet için takılan şeyler buraya girmez. Bazı âlimler bundan maksad: "Cahiliye devrinde boncuklardan, vahşi hayvanların tırnak ve kemiklerinden mâmul kolyelerdir" der ve hadiste gelen yasağı oldukça kayıtlar. Bunlara göre, Kur'ân âyetlerinde Allah'ın isimlerinden yazıp asılacak muskalar bu yasağa girmezler. Hatta bunlar câizdir. Nitekim, Abdullah İbnu Amr'ın çocuklara bu çeşit şeyler astığı rivâyet edilmiştir. Bazı âlimler de: "Burada takbih edilen husus faydanın celbine ve zararın def'ine inanılarak yapılan asmadır, değilse teberrük gayesiyle yer verilen asmalarda mahzur yoktur, câizdir" demiştir. Ebû Bekr İbnu'l-Arabî: "Kur'an'(dan bir şeyler yazıp) asmak sünnet yolu değildir, bu husustaki sünnet, asma değil zikirdir" der.
"Kim bir şey asarsa, o astığına havale edilir" ibaresi, Cenâb-ı Hakk'ın yardımından mahrum kalır" mânasında yer verilen bir kinaye olarak da değerlendirilmiştir. [17]

-2- وعن صَفِيَّةَ بنت أبى عبيد عن بعض أزواج النبى # قالتْ:]قالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَنْ أتَى عَرَّافاً فَسَألَهُ عَنْ شَيْءٍ فَصَدَّقَهُ لَمْ تُقْبَلْ لَهُ صَةٌ أرْبَعِينَ يَوْماً[. أخرجه مسلم .

2. (2238)- Safiyye Bintu Ebî Ubeyd, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın

zevce-i pâklerinden naklen anlatıyor: "Resûlulah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim bir arrâfa (kâhine) gelir, birşeyler sorar ve söylediklerine de (inanıp) onu tasdik ederse, kırk gün namazı kabul edilmez."[18]

AÇIKLAMA:

Arrâf, kâhinlerden biridir, yani gaybı bilme iddiasında bulunan kimse. Böyleleri müneccim, kâhin, arrâf gibi farklı isimlerle yâd edilse de haklarında verilen hüküm aynıdır. Mamafih arrâf, çalınan, kaybolan malların yerini bildiğini söyleyen kimselere de denmiştir. Böylelerine bazan cinci de denir.
Gaybı bilmek Allah'a mahsustur. Bu, âyetlerle te'yid edilen bir husustur. Öyle ise gaybı bilme iddiası Kur'an'la mübareze gibi ciddî bir mâna taşır. Hal böyle olunca, bir mü'minin ciddi ciddi kâhine uğraması, onu dinleyip inanması, tasdik etmesi hiçbir sûrette îmanı ile bağdaşmaz, mü'minlik edebine uymaz.
Âlimler, arrâfa gidip, onu tasdik edenlerin namazının kabul edilmemesinden maksadı, namazın sevabından mahrum kalması olduğunu belirtirler. Yani, böyle birisi kâfir olmuş değildir. "Kırk gün boyu kıldığı namaz makbul değildir, bunu iâde etmesi gerekir" diye bir hükme varılmamıştır. "Kırk gün boyu, kıldığı namazların sevabından mahrum kalacaktır" demektir. Ulema bu hususta müttefiktir. Nitekim, gasbedilen bir yerde namaz kılmak da mekruhtur, fakat iâdesi gerekmez.
Şunu da belirtelim ki: Kâhine gitmenin müeyyidesi bazı hadislerde namazın kabul edilmemesi ile müeyyideye bağlanırken, bazı hadislerde tekfir ile müeyyideye bağlanmıştır. Bu durum, kâhine gidenlerin iki halde olmalarına hamledilmiştir. Taberânî'nin bir rivâyeti bu iki hâle parmak basar: "Kim bir kâhine uğrar ve onun söylediklerini tasdik ederse Muhammed'e indirilenden berî olur, kim de kâhine gelir ve fakat söylediklerini tasdik etmezse kırk gün namazı kabul edilmez."[19]

-3ـ وعنِ عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]سُحِرَ رَسولُ اللّهِ # حَتَّى إنَّهُ لَيُخَيَّلُ إلَيْهِ أنَّهُ فَعَلَ الشَّىْءَ وَمَا فَعَلهُ. حَتَّى إذَا كانَ ذَاتَ يَوْمٍ وَهُوَ عِنْدِى دَعا اللّهَ ثُمَّ دَعَاهُ! ثُمَّ قالَ: أشَعَرْتِ يَا عَائِشَةُ أنَّ اللّهَ تَعالى قَدْ أفْتَانِى فِيمَا اسْتَفْتَيْتُهُ فِيهِ؟ قُلْتُ: وَمَا ذَاكَ يَا رسولَ اللّهِ؟

قالَ: جَاءَنِى رَجُنِ فقَعَدَ أحَدُهُمَا عِنْدَ رأسِى وَاŒخَرُ عِنْدَ رِجْلَىَّ فقَالَ أحَدُهُمَا لِصَاحِبِهِ: مَا وَجَعُ الرَّجُلِ؟ قالَ: مَطْبُوبٌ. قالَ: وَمَنْ طَبَّهُ؟ قالَ: لَبِيدُ بنُ ا'عْصَم الْيَهُودِىُّ مِنْ بَنِى زُرَيْقَ. قالَ: فِيمَاذَا؟ قالَ: في مُشْطٍ وَمُشَاطَةٍ وَجُفِّ طَلْعَةِ ذَكَرٍ. قالَ: فَأيْنَ هُوَ؟ قالَ: في بِئْرِ ذَرْوَانَ. فَذَهَبَ # في أنَاسٍ مِنْ أصْحَابِهِ إلى الْبِئْرِ فَنَظَرَ إلَيْهَا وَعَلَيْهَا نَخْلٌ. ثُمَّ رَجَعَ إلى عَائِشَةَ فقَالَ. واللّهِ لَكأنَّ مَاءَهَا نُقَاعَةُ الحِنَّاءِ، وَلَكأنَّ نَخْلَهَا رُؤُسُ الشَّيَاطِينِ. قُلْتُ يَا رسُولَ اللّهِ: أفأخْرَجْتَهُ؟ قالَ: أمَّا أنَا فَقَدْ عَافَانِى اللّهُ تَعَالى وَشَفَانِى وَخَشِيْتُ أنْ أثِيرَ عَلى النَّاسِ مِنْهُ شَرّاً، وَأمَرَ بِهَا فَدُفِنَتْ[. أخرجه الشيخان.»المَطْبُوبُ« المسحور.»وَالمُشَاطَةُ« ما يخرج من الشعر. إذا مُشِطَ.»وَالجُفُّ« وِعَاءُ الطّلْعِ، وَغِشَاؤُهُ الذي يَكِنُّهُ.»وَذَرْوَانُ« بئر في بنى زريق .

3. (2239)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e (yahudîler tarafından) sihir yapıldı. Öyle ki, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yapmadığı bir şeyi yaptım vehmine düşüyordu. Bir gün benim yanımda iken Allah'a dua etti, sonra tekrar dua etti. Ve dedi ki:

"Ey Âişe, hissettin mi, sorduğum hususta Allah bana fetva verdi?"

"Hangi hususta Ey Allah'ın Resûlü?" dedim.

"İki kişi bana gelip, biri başucumda, diğeri de ayak tarafımda oturdu. Biri diğerine:

"Bu zatın rahatsızlığı nedir?" dedi. Öbürü:

"Büyüdür!" dedi. Önceki tekrar sordu:

"Kim büyüledi?" Diğeri:

"Lebîd İbnu'l-A'sam adındaki Benî Züreykli bir yahudî" diye cevap verdi. Öbürü:

"Büyüyü neye yaptı?" dedi. Arkadaşı:

"Bir tarakla saç döküntüsüne ve bir de erkek hurma tomurcuğunun içine!" cevabını verdi. Diğeri:

"Pekala, şimdi nerede?" diye sordu. Arkadaşı:
"Zervân kuyusunda!" cevabını verdi."
Bunun üzerine Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Ashâbından bir grupla birlikte (radıyallâhu anhüm) kuyuya gitti, ona baktı, kuyunun üzerinde bir hurma vardı. Sonra benim yanıma dönüp:
"Ey Âişe! Allah'a yemin olsun, kuyunun suyu sanki kına ıslatılmış gibi (bulanık) ve (o kuyu ile sulanan) hurma ağaçlarının başları da sanki şeytanların başları gibiydi!" dedi. Ben:
"Ey Allah'ın Resûlü! Onu (kuyudan) çıkardın mı?" diye sordum.
"Hayır" dedi ve ilave etti:
"Bana gelince, Allah bana âfiyet lûtfetti ve şifa verdi. Ben ondan halka bir şer gelmesine sebep olmaktan korktum!"
Resûlullah onun gömülmesini emretti ve yere gömüldü"[20]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadise, hicretin yedinci senesinde Medîne'de cereyan etmiştir. Vak'a çeşitli tarîklerden bazı farklı teferruatlarla rivâyet edilmiştir. Sahiheyn dışında başka kaynaklarda da yer alır. Câmi'u'lma'mer'den yapılan mûteber bir rivâyete göre Resûlullah altı ay kadar yapılan bu sihrin tesirinde kalıp ızdırabını çekmiştir.

2- Ehl-i Bid'aya mensup bazıları bu hadisi inkar etmiş, delil olarak şu mülahazayı ileri sürmüştür. "Bu, peygamberlik makamına uymayacak bir haldir. Resûlullah'ın sihre uğradığını kabul etmek, şeriatına şüphe sokar, bu husustaki bütün rivâyetler bâtıldır... Hz. Peygamber'e sihir yapılabileceğini câiz addetmek, getirdiği bütün ahkâma olan itimadı ortadan kaldırır. Çünkü bu durumda, O'nun Cebrâil'i görmediği halde gördüğünü zannetmesi, kendisine vahiy gelmediği halde vahiy geldiğini zannetmesi ihtimal dahiline girer."Mâzirî bu mülahazaların bâtıl ve merdud olduğunu belirtir ve devamla şunu söyler: "Çünkü, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) 'ın Cenâb-ı Hakk'tan naklettiği meselelerdeki sıdkı hususunda ve tebliğâtında ismete (ilâhî korunmaya) mazhar olduğu hususunda delil ikame edilmiştir. Pek çok mûcize onun tasdik edildiğine kesin delillerdir? Aksine delili tecviz etmek bâtıldır. Ancak asıl gönderiliş gayesinin dışında kalan ve peygamberliği de ilgilendirmeyen bir kısım dünyevî umûra, bir insan olarak Hz. Peygamber dahi mâruzdur, hastalıklar gibi. Öyle ise, herhangi dünyevî bir meselede -O'nun dînî meselelerdeki ismetine rağmen- hakikati olmayan bir zanna düşürülmesi akıldan uzak değildir." Mâzirî ilaveten der ki: "Esasen

Resûlullah'ın zanna düşürüldü dendiği husus, bazı rivâyetlere göre "zevceleriyle temasta bulunmadığı halde temasta bulundu" zannına düşmüş olmasıdır. Bu çeşit zanlara rüyada, insanlar sıkça düşer, uyanık halde düşmesi de imkandan uzak değildir."

3- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelen iki kişiden maksad, iki melektir: Cebrâil ve Mîkâil (aleyhimasselâm). Rivâyetler, baş tarafta duranın Cebrâil, ayak tarafında duranın da Mikâil olduğunu ifade eder.

4- Bazı rivâyetlerde vak'a daha teferruatlı anlatılmıştır. Bunlardan birinde gelen ziyade burada kayda değer: ... hurma tomurcuğunun içerisinde mumdan bir timsal vardı. Bu Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın timsali idi. Timsâle batırılmış iğneler vardı. Ayrıca üzerine onbir adet düğüm vurulmuş bir de kiriş vardı. Bunun üzerine Cebrâil, Muavvizeteyn suresini indirdi. Bunlardan bir âyet okudukça bir düğüm çözüldü, bir iğne çıkarıldıkça onun elemini hissetti. Bunlar tamamlanınca rahatladı." Bir rivâyette "Cebrâil'in Muavvizeteyn'i getirerek; düğümleri çözdükçe bir ayet okunmasını emrettiği, bunun üzerine Resûlullah'ın okumaya ve çözmeye başladığı; bu iş tamamlanınca bağlardan kurtulmuş gibi rahatlayıp kalktığı" belirtilir.

5- Bazı rivâyetlerde kızıl, bazılarında yeşil olduğu ifade edilen kuyu suyundaki renkliliği, Kurtubî, uzun müddet kalması sebebiyle çirkinleşmesi veya içerisine atılan sihir malzemeleri sebebiyle husûle gelen renk değişikliği ile îzah eder.

6- Kuyu suyundan beslenen ağaçların başlarının şeytan başına teşbihi, çirkinliği ifade içindir. Kur'ân-ı Kerîm'de zakkum ağacının başı da şeytanların başına teşbih edilmiştir. Lügatciler Arap dilinde, bir şeyin çirkinliğini ifade için şeytana nisbet edildiğini belirttiler.

7- Hz. Peygamber'in büyü malzemesini kuyudan çıkarma teklifine "Ben ondan halka bir şer gelmesinden korktum" diye cevap vermiş olması bazı yorumlara sebep olmuştur. Nevevî: "Bu korku ümmetin sihirle meşgul olması, onların bunu öğrenmeye kalkmaları korkusundur; bu, fesat korkusuylu maslahatı terketme bâbına girer" der.

8- Sihirbaza Hz. Peygamber'in ceza vermediği anlaşılmaktadır. Bir rivâyette: "Resûlullah Lebid'i getirtti, o da suçunu itiraf etti, bunun üzerine Efendimiz affetti" denir. Bir rivâyette: "Resûlullah: "Bunu niye yaptın?" diye sormuş, şu cevabı almıştır:
"Para sevgisi sebebiyle!"
Bazı rivâyetlerde Lebid'in ölümle cezalandırıldığı da ifade edilmişse de Kurtubî,

Resûlullah'ın, onun katli halinde çıkabilecek fitneyi önlemek veya İslam'a girmekten bazılarını ürkütmemek düşüncesiyle öldürmekten vazgeçmiş olmasının daha makul olduğunu belirtir. Nitekim Resûlullah, halkın: "Muhammed arkadaşlarını öldürüyor" diye dekikodu yapmaması için münâfıkları öldürmekten vazgeçmiştir.

9- Hz. Âişe büyü vak'asını anlatırken mühim bir noktaya dikkat çeker: Resûlullah sıhhatinin bozulduğunu hissedince duayı artırmış, hemen bir tedavi arama cihetine gitmeden dua yoluyla bundan kurtulmak istemiş ve mütemadiyen dua etmiştir. Nevevî rivâyetteki bu açıklamaya dayanarak: "İnsanın başına hoşlanmadığı bir şey geldiği zaman tekrar tekrar dua okumak müstehabtır" hükmünü çıkarır. İbnu Hacer, hadisin bütününden çıkan hükmü şöyle değerlendirir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu kıssada hem tefviz (tevekkül ve Allah'a bırakma) ve hem de esbaba teşebbüs olmak üzere her iki metoda da başvurmaktadır. Şöyle ki: Hastalığın bidayetinde işini Allah'a teslim ederek tefviz'de bulundu. Böylece belaya sabrederek ücret almayı düşünmüştü. Sonra rahatsızlık halinin devam ettiğini, (şifayab olmadığını) görünce, bunun devamı halinde ibadetlerini yapamayacak kadar zayıflayacağından korkarak, tedaviye, sonra da duaya yöneldi. Bu makamlardan herbiri, kemâle ermede gayedir.[21]

-4 وعن زيد بن أرقم رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]سُحِرَ النَّبىُّ # فَاشْتَكَى لذِلِكَ أيَّاما. فأتَاهُ جِبْرِيلُ فقَالَ إنَّ رَجُ مِنَ اليَهُودِ سَحَرَكَ، عَقَدَ لَكَ عُقَداً في بِئْرِ كَذَا وَكَذَا. فَأرْسَلَ رَسُولُ اللّهِ # عَلِيًّا رَضِيَ اللّهُ عَنْه. فَاسْتَخْرَجَهَا فَحلَّهَا. فقَامَ # كَأنَّما نَشِطَ مِنْ عِقَالٍ. فَمَا ذَكَرَ ذلِكَ الْيَهُودِىِّ وَ رَآهُ في وَجْهِهِ قَطّ[. أخرجه النسائى .

4. (2240)- Zeyd İbnu Erkam (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a sihir yapıldı. Bu yüzden günlerce hasta düştü. Sonunda Cebrâil aleyhisselâm gelerek:

"Seni yahudilerden bir adam sihirledi. Yaptığı sihir düğümünü falanca kuyuya attı" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hz. Ali (radıyallâhu anh)'yi (bu maksadla oraya) gönderdi. Ali (radıyallâhu anh) düğümü oradan çıkarıp çözdü.

(Sihir çözülünce) Aleyhissalâtu vesselâm, bağdan kurtulmuş gibi kendine geldi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bunu, o yahudîye zikretmedi ve onun yüzünü de hiç görmedi."[22]

---

[1] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/83-84.

[2] A'raf: 7/109-120, Yûnus: 36/81, Şuara: 26/49, Kamer: 54/2.

[3] Erâcîf, urcûfe'nin cem'idir. Urcufe uydurma söz, yalan haber demektir. Çoğunlukla erâcîf diye cemî halde kullanılır.

[4] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/84-86.

[5] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/86-88.

[6] Beyin yıkama vasıtaları deyince, milli dilin kelimelerinde yapılan oyunlar, korku, zulüm, iş hayatı, tahsil hayatı, tefessüh, kültür vs. pek çok şeyi anlamak gerekir.

[7] Çeşitli vesilelerle belirttik; Kur'ân-ı Kerîm öğrettiği dualarla, bizi yapacağımız mühim işlere yönlendirmek ister. Bu dualar, onları, sadece dilimizle okuyup, neticeyi Allah'tan beklememiz için Kur'an'a girmemiştir. Dualar okunacak, aynı zamanda, o duanın gerçekleşmesi için aklımızın gösterdiği ameller fiilen yapılacak, tedbirler alınacaktır. Sözgelimi sadedinde olduğumuz sûreler propaganda odaklarının şerrinden Allah'a sığınmayı talep etmekle, menfî yayınları önlemek, hayatımıza sokmamak, mukâbil müsbet yayınlar gerçekleştirmek üzere fiiliyata, gayrete geçmeyi emretmiş olmaktadır.

[8] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/88-89.

[9] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/89.

[10] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/89-91.

[11] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/91.

[12] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/91-92.

[13] Mele-i A'la: En yüce cemaat demektir. Bu tâbir Allah'a yakın olan büyük meleklerin teşkil ettiği yüce cemaati ifâde eder. Bunlara Refik-i a'la dendiği de olmuştur. Allah'ın olmasına hükmettiği işlerin kararı Mele-i A'la'ya iner. Duhân suresinin 4. Âyetinde bu vak'aya işaret buyrulmuştur: "Her hikmetli, her mühim iş orada ayırdedilir." Her ne hususa ait olursa olsun bütün şeriatlerin bu Mele-i A'la'da kararını bulduğu kabul edilmiştir. Şu halde, cinler ve şeytanlar bedenî letâfetleri sebebiyle bu cemaata yaklaşarak bazı haberleri yarım yamalak da olsa kapıp kâhinlere ulaştırabilmektedirler.

[14] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/92-94.

[15] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/94.

[16] Nesâî, Tahrîm: 19, (7, 112); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/95.

[17] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/95.

[18] Müslim, Selâm: 125, (2230); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/96.

[19] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/96.

[20] Müslimin rivayetinde Hz. Aişe: "Onu yaktırmadın mı?" diye sorar. Buhâri'nin bir rivayetinde "çıkartmadın mı?" şeklindedir. Teysir'de "çıkarmadın mı?" şeklindedir. İmlâ hatasına hükmedemedik.

Buhârî, Tıbb: 47, 49, 50, Cizye: 14, Edeb: 56; Müslim, Selâm: 43, (2189); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/97-98.

[21] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/98-100.

[22] Nesâî, Tahrîm: 20, (7, 112-113.); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/100.

ŞİİR BÖLÜMÜ

UMUMÎ AÇIKLAMA

Şiir, insanlar üzerinde tesir hâsıl eden bir beyan çeşididir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'in "Beyanda sihir vardır" sözü belli ölçüde şiire de şâmildir. Mamafih, göreceğimiz üzere Resûlullah, şiiri müstakil olarak da ele alacak ve onda "hikmet" olduğunu belirtecektir.
Cahiliye döneminde, en az sihirbazlar kadar şâirlerin de cemiyet üzerinde müessiriyetleri vardı. Bu tesir iyiliğe olduğu kadar kötülüğe de âit idi ve kötü yönü ağır basıyordu. Nitekim, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) peygamberlikle ilgili, âdete muhalif ilk vak'alar ve ilk başkalıklarla karşılaştığı sıralarda bir korku geçirmiştir. Bazı rivâyetler Efendimizin bu korkusunu şâir mi oluyorum? diye ifade ettiğini belirtir. Şâir olmaktan korkup endişe duyması, o devirde bu zümrenin -en azından Resûlullah nazarında- pek iyi karşılanmadığını gösterir. Müşriklerin Hz. Peygamber'i: "O bir şâirdir" diye itham etmeleri de bir küçümseme, bir kötüleme ifade eder. Kur'ân-ı Kerîm bu iddiayı muhtelif ayetlerde cevaplandırarak Resûlullah'ın şâir, vahyin de şiir olmadığını belirtir. [Yâsîn 69, Enbiya 21, Saffât 36, Tûr 30, Hâkka 41.] Kur'ân-ı Kerîm Şuarâ yani şâirler ismini taşıyan bir sûrede şâirlere ayırdığı husûsî bir pasajda onları, "yapmadıklarını söylemek"le karalar: "Şâirlere ancak azgınlar uyar. Onların her vadide şaşkın şaşkın dolaştıklarını ve yapmadıklarını yaptık dediklerini görmez misin? Ancak inanıp faydalı iş yapanlar, Allah'ı çok zikredenler ve haksızlığa uğratıldıklarında haklarını alanlar bunun dışındadır..." (Şuarâ 224-227).
Şu halde, şiir bir kalemde geçilecek bir bahis değildir. Kur'ân-ı Kerîm olsun, Resûlullah olsun şiir bahsine geniş ve mükerrer yer vermişlerdir. Bilhassa Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın İslâm'ı tebliğ ederken şiir ve şâir vak'ası'nı küçümsememiş olduğu dikkat çekicidir. Bir taraftan müşrik şâirlerle mücadele etmiş, bir taraftan da mü'min şâirleri teşvik etmiş, korumuş iltifatlarda bulunmuştur:

* Mü'minleri hicvedip, müşrikleri tahrik eden şiirler yazan meşhur yahudî şâiri Ka'bu'l-Eşref'i öldürtmüştür.

* Bedir esirlerini fidye-i necatla serbest bırakıp ve hatta bazılarını bedelsiz affederken, Resûlullah'a hicviyeler yazarak müslümanları rencide eden Ukbe İbnu Ebî Muayt ile İranlılar üzerine düzdüğü hikayelerin Kur'ân'dan üstün olduğu iddiasını yayan Nadr İbnu'l-Hâris'i daha Medine'ye varmadan yarı yolda derhal idam ettirmiştir.

* Amr İbnu Abdillah İbnu Umayr da Bedir esirleri arasında idi. Bir daha İslâm

aleyhine şiir yazmayacağına dair söz vererek hayatını bağışlaması için Resûlullah'a yalvardı. Efendimiz onun yetim kalacak beş adet kız çocuklarını da düşünerek bağışladı. Ancak hürriyete kavuşunca tekrar İslam aleyhinde şiirler söylemeye başladı ve Uhud'a katıldı. İkinci sefer esir düşünce, kurtulmak için yaptığı ricaları: "Müslüman bir yılana kendini iki sefer sokturmaz" diye geri çevirerek idam ettirdi.

* Hâris İbnu Süveyd, müslümanları tahkir edici şiirleri sebebiyle öldürülünce, Ebû Afak bunun intikamını almak için Resûlullah'a karşı hicviye yazmıştı. Efendimiz: "Bu habisten bizi kim kurtaracak?" diyerek öldürülmesine işaret buyurdular ve derhal infaz edildi.

* Ebû Afak'ın ölümüne tahammül edemeyen Esma Bintu Mervân, İslâm'a karşı alay dolu bir şiir yazdı. Onun sözleri Resûlullah'a ulaşınca: "Bunun cezalandıracak kimse kalmadı mı?" buyurdu. Umayr İbnu Adiyy o günün gecesinde, kadının cezasını verdi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Allah"a ve Resûlüne yardım ettiniz" iltifatında bulundular.

* Mekke Fethi'nde herkes affedilirken "Kâbe'nin örtüsünde sarılı olarak bile bulunsa öldürülmesi" emredilen on kişiden üçü de şâir idi: Bunlardan biri Abdullah İbnu Hatal'dır. Bu, önceleri müslüman olup Medîne' ye yerleşti ise de bilahare irtidad edip Mekke'ye kaçtı ve Resûlullah aleyhinde şiirler düzdü. Bunun şiirlerini, çalgı aletleri refakatinde Fertânâ ve Karîba adında şarkıcı iki köle, Habeşî bir beste ile söyleyip Mekkelileri eğlendiriyorlardı. İşte bu üç şahış Fetih günü af dışı tutuldular.

* Nesâî'nin bir rivayetinden anlaşılacağı üzere Resûlullah'a hakaret eden şâir bir köleyi, bu davranışı sebebiyle, izin almadan, anında öldüren âmâ efendisini Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) muaheze etmez, takdir ve iltifatlarda bulunur.
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şiir ve şâir karşısındaki gerçek tavrını anlamak için müslüman şâirlere karşı davranışını da kısaca hatırlatmamız lazımdır.
Hemen belirtelim ki, onları da himaye ve taltif etmiş, öbürlerine cevap vermeye, müslümanların morallerini takviye edecek şiirler yazmaya teşvik etmiştir. Etrafından ayırmadığı üç meşhur şâiri vardır: Hassan İbnu Sabit, Abdullah İbnu Ravâha, Ka'b İbnu Mâlik (radıyallâhu anhüm).
İhtiyaç hâsıl oldukça bunları çağırıp: "Kureyş'e karşı hicviyelerinizi fırlatın. Zîra sizin şiirleriniz onlar üzerinde ok yarasından daha ağır yaralar açmakta!" derdi.
Bunlardan Hassan (radıyallâhu anh)'ın baş şâir mesabesinde Efendimiz yanında

ayrı bir yeri vardır. Onu her çağrısında: "Ey Hassan Resûlullah adına onlara cevap ver!" der, Rûhu'l-Kudüs'le kendine yardım etmesi için Allah'a dua ederdi. Zaman zaman Hassan'a: "Sen Allah ve Resûlü için onları hicvettikçe Rûhu'l-Kudüs seni takviye etmektedir, yardımcındır" diyerek onu teşvik ve taltif buyurmuşlardır. Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) der ki: "Bir defasında Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Ka'b İbnu Mâlik'in hicviyesini yeterli bulmayarak Hassan'ı çağırdı. Hassan huzur-u risâlet penâhiye girince: "Nihayet düşmanını diliyle(13) yere seren arslanı çağırma ânı gelmiş" diye (sonradan çağırılmış olmanın serzenişini de ifade ederek) böbürlenir, dilini dışarı çıkarıp ağzının etrafında şöyle bir çevirir. Ve sözüne devamla:
"Seni hak ile gönderen Zât-ı Zülcelâl'e yemin olsun onları dilimle, deri parçalar gibi parçalayacağım!" der. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Ağır ol! Ebû Bekir Kureyş'in nesebini senden daha iyi bilir. (Ondan istifade et, biliyorsun ben de Kureyşliyim), onlar arasında nesebim var (hicivlerinden bana da zarar gelmesin. Bu maksadla Ebû Bekir teferru-âtlı bilgi verip) beni onlardan ayırıncaya kadar şiir yazmada acele etme!" dedi. Hassan ona, (Ebû Bekir'e) yaklaşıp tekrar geri çekildi ve:
"Ey Allah'ın Resûlü o bana nesebini tanıttı. Seni hak ile gönderen Zât-ı Zülcelâl'e kasem olsun, seni onlardan, tereyağından kıl çeker gibi çekip alacağım" dedi."
Hz. Peygamber için şiir, iyiye de kötüye de kullanılabilecek bir silahtı. "Mü'min bedeni ve malı ile olduğu kadar diliyle de cihad etmekle mükellefti." Hassan'a Kureyza yahudîleriyle mücadele sırasında onları hicvetmesini emretti ve: "Cebrail (aleyhisselâm) seninle birliktedir" diyerek cesaretini artırdı. Bedir savaşı önce her iki tarafın şiir atışmasıyla başlar. İbnu Hişam yirmi sayfayı geçen bu şiirleri kaydeder.
Bir kısım rivayetler -görüleceği üzere- Resûlullah'ın zaman zaman bazı beyitleri bizzat inşad buyurduğunu, bazı güzel şiirlerin okunmasını arzu ettiğini gösterir.
Sözümüzü hülasa edelim: Şiir bahsi şeriatimizde müstakil bir bahis teşkil eder. Onun kullanılışını disiplin altına alan çok sayıda hadis vârid olmuştur. Resûlullah[1] bâtıl ve hevâ adına olan şiirleri reddederken Hakk yolunda edeb adına olan şiirleri övmüş ve şâirlerini taltif buyurmuş, teşvik etmiştir. İslam âlimleri, buna bağlı olarak bazen lehinde, bazen aleyhinde şiir hakkında beyanlarda bulunmuşlardır. Sadedinde olduğumuz bahiste, bu dalda vârid olan hadislerden bir kısmını göreceğiz.[2]

-1- عن أبىّ بن كعب رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قال رسولَ الله #: إنَّ مِنَ الشِّعْرِ حِكْمَةً[. أخرجه البخارى وأبو داود .

1. (2303)- Übey İbnu Ka'b (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: *"Şiirde hikmet vardır"*[3]

-2- وفي رِوايِةٍ له عن ابن عباس:]جَاءَ أعْرَابِىٌّ إلى النَّبِىِّ # فَجَعَلَ يَتَكَلَّم بِكَمٍ، فقَالَ # إنَّ مِنَ الْبَيَانِ سِحْراً، وَإنَّ مِنَ الشِّعْرِ حِكْماً[.

2. (2304)- Ebû Dâvud'da İbnu Abbâs (radıyalâhu anhümâ)'dan yapılan bir rivayet şöyledir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a bir bedevî geldi. (Dikkat çekici bir üslubla) konuşmaya başladı. Efendimiz (aleyhissalâtu vesselâm): *"Şurası muhakkak ki beyanda sihir vardır, şurası da muhakkak ki şiirde de hikmetler vardır"* buyurdu."[4]

AÇIKLAMA:

1- Bu iki rivayet, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın güzel ve faydalı şiirler karşısındaki müsbet ve senakâr olan tavrına şehadet etmektedir.

2- Hikmet: Doğru, hakka mutâbık olan söz mânasına gelir. Aslen men etmek mânasında olduğu da söylenmiştir. Hadis, şiirde kişiyi sefahet ve kötülüklerden men eden faydalı bir söz olduğunu ifade eder. Resûlullah bir başka hadislerinde: "Şurası muhakkak ki, beyanda sihir vardır, ilimde cehalet, şiirde de hikmetler ve sözde de tatsızlık[5] vardır" buyurmuştur. Sa'sa'a İbnu Suhân bu hadisi şöyle açıklar: "Resûlullah doğru söylemiştir. Beyanda sihir vardır cümlesine gelince: "Üzerinde başkasının hakkı bulunan bir kimse, hak sahibinden daha belâgatlıdır, beyanıyla herkesi teshir ederek kendini haklı gösterebilir. "İlimde cehalet vardır" cümlesine gelince: Âlim bilmediği hususta tekellüfe girerek cehaletini ortaya kor. "Şiirde hikmetler vardır" sözüne gelince: Bununla, insanların ibret aldığı mev'ize ve meseleler kastedilmiştir. "Sözde tatsızlık vardır" sözü de kelamını

onu istemeyene arzetmendir."

3- Taberî: "Bu hadis, mutlak şekilde şiiri mekruh addederek, İbnu Mes'ud'un: "Şiir şeytanın mezâmiri (çalgıları)dır" sözüyle ihticac edenleri reddeder" der. Taberî, şiiri mutlak şekilde reddedenlerin gösterdikleri bir başka rivayetin de vâhi (çok zayıf) olduğunu belirtir. O rivayet, merfu olarak Ebû Ümâme'den yapılmıştır: "İblis yeryüzüne indirildiği zaman: "Yâ Rabbi bana bir Kur'ân ver" diye dua etti. Cenâb-ı Hakk: "Senin Kur'ân'ın şiirdir" dedi."[6]

-3- وعن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قالَ رسولُ اللّه #: ‘نْ يَمْتَلِئَ جَوْفُ أَحَدِكُمْ قَيْحاً حَتَّى يَرِيَهُ خَيْرٌ لَهُ مِنْ أَنْ يَمْتَلِئَ شِعْراً[. أخرجه الخمسة إ النسائى.وفي أخرى لمسلم عنِ الخدرىّ:]بَيْنَا النبيُّ # يَسِيرُ إذْ عَرَضَ شَاعِرٌ يُنْشِدُ، فقالَ #: خُذُوا الشَّيْطَانَ، أوْ أمْسِكُوا الشَّيْطَانَ[. وذكر نحوه.»الْقَيْحُ« الصديد الذي يسيل من الدمل والجرح.ومعنى »يَرِيَهُ« يأكله .

3. (2305)- Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sizden birinin içine onu bozacak irin dolması, şiir dolmasından hayırlıdır."[7]
el-Hudrî'den Müslim'in kaydettiği bir diğer rivayette şöyle denmiştir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yürümekte iken karşısına şiir inşad eden bir şâir çıktı. Efendimiz: "Şeytanı tutun" veya "Şeytanı yakalayın" diye emretti.[8]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis şiir ezberlemeyi zemmetmektedir. Bunu karına irin dolmasıyla kıyaslamak suretiyle ifade etmektedir. Müslim'in bir rivayetinde bu hadisin vürud sebebi de zikredilir: "Resûlullah'la birlikte Arc karyesinde yürürken şiir inşad eden bir şâir karşımıza çıkmıştı. Aleyhissalâtu vesselâm: "Şu şeytanı yakalayın -veya şu şeytanı tutun- kişinin karnına irin dolması kendisi için, şiir dolmasından hayırlıdır" buyurdu." Burada şiire zemm mutlaktır. Yani az olmuş

çok olmuş, muhtevaca hayır olmuş, şer olmuş ayırım yapılmamış, hepsi toptan zemmedilmiştir. Şiir karşısında böyle bir tavır, başka rivayetlere aykırıdır. Ulema bu hususta ihtilaf eder. Cumhur, iyi ve kötü şiiri ayırır, zemmi "şiirin kişiye galebe çalmış olmasıyla veya şiirin mezmum (kötü) olmasıyla veya o kimsenin kâfir olmasıyla" îzah eder. Sadedinde olduğumuz bu şiir de te'vil edilmiş, zemmin mutlak değil, mukayyed olduğuna dikkat çekilmiştir. Yani, "Kişinin, içini tamamiyle şiirle doldurup birbaşka şeye yer vermemesi halinde zemm vâki olmaktadır" denmiştir. Bu anlayışta olanlar için, Buhârî'nin bu hadisi kaydettiği bâb'ın başlığı, hadisteki "kayd"ı anlamamıza yardım eder: "İnsan üzerine şiirin galebe çalarak zikrullah ve ilme mâni olduğu zaman mekruh olması bâbı." Öyleyse şiir karşısında ifade edilen kerâhet bu hususta düşülecek aşırılıkla ilgilidir. Öyleyse bir kalbe zikrullah ve ilim galebe çalarsa, mezmum olmayan şiirin de varlığı, kalbin şiirle dolmasını ifade etmez. İbnu Ebî Cemre, "karnın dolması" mefhumuyla, sadece kalbi vacib ve müstehap olan vazifeleri unutturacak kadar kendisiyle meşgul eden mezmum şiirlerin kastedildiğini anlamaz; sözgelimi seci'li söz, sihir vs. gibi kalbin katılaşıp Allah'tan uzaklaşmasına, itikadında bir kısım şekk ve vesveselerini doğmasına, insanların birbirlerine karşı soğuma, küsüşme, kin ve buğzlarına sebep olan herçeşit bilgi ve kültürü de ilave eder. Hadisin mefhumuna İbnu Ebî Cemre'nin kazandırdığı bu vüs'at zamanımız insanının her çeşit dînî havadan koparılıp maneviyattan uzaklaştırılması için -görünmez güç komitelerce- şuurlu ve sistemli şekilde yürütülen bazan san'at, bazan spor, bazan folklör, bazan politika, bazan dedikodu, kehanet, yıldız falı, fütirizm, magazin, bilmece- bulmaca vs. vs. meşguliyetlerini hatıra getirmektedir. Zîra bu meşguliyetler, cüz'i sayıda ferdler için bir mâna ifade etse de kâhir ekseriyet için abesle iştigalden, Allah'la arasına kurulmuş "şeytan tuzağı"ndan öte bir mâna taşımaz. İbnu Ebî Cemre gibi: "Kalbin irinle doldurulması bunlarla doldurulmasından hayırlıdır" demek hadisin ruhuna muvafık düşer.

2- Bu hadiste, şiiri zemmederken Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şiddetli ve mübalağalı bir üsluba başvurduğu dikkat çekici bir husustur. "Mübalağalı" diyoruz, çünkü müteakip rivayetlerde görüleceği üzere, Efendimiz'in şiir karşısındaki tavrı her seferinde buradaki gibi sert değildir, bilakis şiire yer vermiştir. İbnu Hacer bu sertliği Hz. Peygamber'in muhataplarında görülen aşırı şiir düşkünlüğüyle îzah eder ve: "Çünkü hitabettiği kimseler, şiire son derece kıymet veren, fazlaca teveccüh edip onunla çokça meşgul olan kimselerdi. Bu yüzden, Kur'an'a ve zikrullah'a ve ibadete yönelmeleri için onları şiirden zecretti..." der.

Bunlara, emredilen kadar yer verdikten sonra başka şeyle (mezmum cinsinden olmamak şartıyla) meşgul olmanın zarar vermeyeceğini ilave eder.

3- Arc, Mu'cemu'l-Büldân'da belirtildiği üzere Tâif'e bağlı karyelerden biri olup Medîne'ye 78 mil mesafededir.[9]

-4 وعن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]كانَ النبىُّ # يَضَعُ لِحسَّانَ رَضِيَ اللّهُ عَنْه مِنْبَراً في المَسْجِدِ يقُومُ عَلَيْهِ يُفَاخِرُ، أوْ يُنَافِحُ عَنْ رسولِ اللّه # وَكانَ يَقُولُ: إنَّ اللّهَ يُؤَيِّدُ حَسَّاناً بِرُوحِ الْقُدْسِ مَا نَافَحَ، أوْ فَاخَرَ عَنْ رسولِ اللّهِ #[. أخرجه البخارى وأبو داود والترمذي.»المُنَافَحَةُ« المخاصمة.»وَالتَّأيِيدُ« التقوية.»وَرُوحُ الْقُدُسِ« هو جبريل عليه السم .

4. (2306)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şâir Hassan İbnu Sâbit (radıyallâhu anh) için mescide hususî bir minber koymuştu. Hassan, orada kurulup mufâhara yapar veya Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı hasımlarına karşı müdafaa ederdi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Allah (c.c.) Hassan'ı, Resûlullah'ı müdafaa ettiği veya onun adına mufâhara yaptığı müddetçe Rûhu'l-Kudüs'le takviye etmektedir" derdi.".[10]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis Buhârî'de buradaki şekliyle mevcut değildir. Ancak "Müşrikleri hicvetme" bâbında buna yakın bir mânada rivayet gelmiştir. Bu rivayet 2313 numarada kaydedileceği için buraya almadık.

2- Bu ve bundan sonra gelecek bir kısım rivayetler, şiirin lehinedir, yani Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in şiire de yer verip şâirleri buna teşvik ettiğine, hatta iltifatlarda bile bulunduğuna delalet etmektedirler. Hassan İbnu Sâbit (radıyallâhu anh) -Umumî açıklama kısmında belirttiğimiz üzere- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hususî şâirlerinden biri ve hatta birincisidir. Bu san'attaki başarı ve temayüzü sebebiyle hususî şekilde peygamberî iltifat ve teşviklere mazhar olmuştur. Mü'minlerin kendisini

dinleyerek -hasım taraftan gelecek edebî taarruza karşı- morallerinin takviye edilmesi maksadıyla mescidde onun şahsına mahsus bir minberin tesisi az bir iltifat, küçük bir ikram değildir. Rûhu'l-Kudüs'le te'yid ve takviyesinin lisan-ı nübüvvetle tebşiri, Hassan'ın şanını yüceltmede hususî minber tesisinden de öte bir ikram, bir iltifattır. Zîra Rûhu'l-Kudüs'ten maksad Cebrâil'dir. Cebrâil aleyhisselâm ise Cenâb-ı Hakk'tan aldığı emirle iş yapan, peygamberler ve onlar mesabesindeki kimselere ilâhî mesajı ulaştıran melektir, Mukarrebûn denen ilâhî yakınlığa ermiş en büyük meleklerden biridir.
Hassan'a yapılan bu iltifattan bir hissenin, kıyâmete kadar her asırda, dünyanın herbir beldesinde mü'minler arasında aynı hizmeti yürütecek bütün şâir ve ediplere ayrıldığını, Hassan'ın şahsında onlara da hitab edildiğini istidlal etmek mümkündür.[11]

-5- وعن عمر بن الشريّد عن أبيه رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]رَدِفْتُ رَسُول اللّهِ # يَوْماً فقَالَ: هَلْ مَعَكَ مِنْ شِعْرِ أُمَيَّةَ بْنِ أبِى الصَّلْتِ شَىْءٌ؟ قُلْتُ: نَعَمْ. قالَ: هِيهْ، فَأنْشَدْتُهُ بَيْتاً،فَقَالَ: هِيهْ، حَتَّى أنْشَدْتُهُ مِائَةَ بَيْتٍ[. أخرجه مسلم .

5. (2307)- Amr İbnu'ş-Şerrîd, babasından [Şerrîd'den naklen radıyallâhu anh] anlatıyor: "Bir gün ben Resûlullah'ın bineğinin arkasına binmiştim. Bir ara bana: "Hafızanda Ümeyye İbnu Ebi's-Salt'ın şiirinden birşeyler var mı?" diye sordu. Ben: "Evet!" deyince:
"Söyle!" dedi. Ben kendisine bir beyt okudum. O yine:
"Devam et!" dedi. Ben bir beyt daha okudum. O yine,
"Söyle!" emretti. Böylece kendisine yüz beyit okudum."[12]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste "söyle" diye tercüme ettiğimiz kelimenin aslı hih'tir. Bu kelime herhangi bir fiilden gelmez. Bazan, bu mânada olmak üzere, dilimizde "hi" sesini çıkarırız. "Haydi", "söyle!", "devam et!", "evet" gibi mânalarla ifade edilebilir.

2- Ümeyye İbnu Ebi's-Salt cahiliye şâirlerindendir. Okuma yazma bilir, bu yüzden kültürlüdür. Eski mukaddes kitapları okumuş olup, Hz. İbrahim ve Hz. İsmail'in dîni üzere yaşamakta, içkiyi, zinayı haram bilip putları reddetmektedir. İbadeti putlara değil, tek olan Allah'adır. Cahiliye besmelesi olan bismikallâhümme tabirini ilk defa onun kullandığı, sonradan bütün Mekkelilerce benimsendiği belirtilir. Dînî kitaplarda, Hicaz yöresinden bir peygamber geleceğini okuduğu için onun beklentisi içindedir ve hatta bu peygamberin Kureyş'ten olacağına, ona kırk yaşlarında peygamberliğin geleceğine dair teferruâtı öğreninceye kadar kendisinin, beklenen bu peygamber olacağını ümid etmektedir. Bu halette iken Resûlullah'ın risâleti mevzubahis olunca O'na karşı kıskançlık duymuş ve İslam'ı kabullenmek şerefine erememiştir. Bedir'de öldürülen Kureyşlilere karşı düzdüğü mersiyesi meşhurdur.
Şiir yönü oldukça güçlüdür, hatta Ebû Ubeyde: "Ümeyye İbnu Ebî's-Salt'ın Sakif'in en güçlü şâiri olduğunda Araplar ittifak eder" der. İbnu Hacer'in Sâhibu'l-Mir'ât'dan nakline göre, Ümeyye İbnu Ebi's-Salt bir ara Resûlullah'ın risâletine inanmış ve Medîne'ye hicretten önce Tâif'ten malını almak üzere Hicaz'a gelmiş. Bedir'e indiği zaman kendisine: "Ey Ebû Osman nereye gidiyorsun?" diye soranlara:
"Muhammed'e tâbi olmak istiyorum!" cevabını verir. Bunun üzerine:
"Bu kuyuda ne var biliyor musun?" derler. "Hayır!" deyince,
"Dayının iki oğlu Utbe ve Şeybe, falan filanlar da kuyunun içindeler!" derler. Bunun üzerine öfkelenerek devesinin burnunu kesip, elbisesini yırtar, ağlar ve Tâif'e gider, orada ölür.
Ölüm tarihi -hicrî 2 ile 9 arasında- ihtilaflı ise de tarihçiler kâfir olarak öldüğünde ittifak ederler. Şurası muhakkak ki Bedir savaşına kadar yaşadı ve orada öldürülenler üzerine meşhur mersiyesini yazdı. Bazıları şu âyetin onun hakkında nazil olduğunu söylerler: "(Ey Muhammed) onlara şeytanın peşine taktığı ve kendisine verdiğimiz ayetlerden sıyrılarak azgınlardan olan kişinin haberini anlat" (A'raf 175).
Ümeyye İbnu Ebi's-Salt'ın şiirlerinde manevî bir derinlik vardır; vahdaniyet, ölüm, âhiret ve Allah'a îman gibi mevzuları işler. Bir kasidesi şöyle başlar:
"Kıyamet günü Allah nezdinde,
Haniflik hariç her din bâtıldır."
Bir diğer kaside de şöyle başlar:
"Ey Rabbim! Beni ebediyen kâfir yapma.
Kalbimin sırrını daima îman kıl."
Şiirlerinde bu çeşit ifadeler çoktur. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu

sebeple onun şiirlerini, zaman zaman dinlemek arzu etmişler ve dinledikten sonratakdirlerini ifade buyurmuşlardır. Efendimiz şiirlerine olan takdirlerini bir seferinde: "Şiiri îman etti, kalbi küfürde kaldı" diyerek; bir başka seferde de "Ümeyye İbnu Ebi's-Salt îman edeyazmış" diyerek ifade etmiştir.
Onun kasidelerinden bazı pasajlar:
"Kendine bir destek edinmeyen ve kullarını bir takdir üzerine yaratan Allah'a hamd olsun. O'nun kudretine boyun eğenler arasında, şükretmek için benim de yüzüm ve bütün vücudum secde eder."
....
"Rabbimizin varlığına olan deliller apaçıktır. Bu delilleri ancak bir kâfir inkar eder. Gece ve gündüz yaratılmıştır. Bunların her birisinin müddeti bir diğerinden ayrı olarak belirtilmiş ve sınırlandırılmıştır. Yüce Allah, ışığı her tarafa saçılmış bir güneş ile gündüzü aydınlatır. kıyamet gününde Allah'ın yanında Haniflikten başka din bâtıldır."
....
"Aramızdan bir peygamber çıkıp da bize, ölümle biten bu hayattan sonrası hakkında bilgi verse. Babalarımız bizi büyütüp yetiştirmekte iken öldüler. Biz de çocuklarımızı yetiştirmekte iken öleceğiz. Daha sonra geleceklerin de daha önce gidenlerin arkalarından gideceklerini biliyoruz, ama bu bilmenin bize hiçbir faydası yoktur."
....
"Geçmiş hadiselerde bir ibret görüyor musun? Ey Kalbim! Kötülükleri bırak, kör olma, yolunu şaşırma. Ölümü ve öldükten sonra tekrar dirilmeyi hatırından çıkarma. Gelmiş ve geçmiş zamanın aldattığı kimselerden olma. Çünkü sen, üzerinde yaşayan insanları aldatmakta olan bir dünyadasın. Bu dünyada kalbi kinle yanıp tutuşan bir düşman vardır."
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın takdir edip dinlemeyi arzu ettiği cahiliye devri ediplerinden biri de Kus İbnu Saîde'dir . Resûlullah onu, henüz peygamber olmazdan önce bir keresinde Ukaz panayırında dinlemişti. Hikmetli ifadelerle dolu olan bu hutbeyi bilahare hatırlayan Efendimiz, bunu bir hatırlayabilenin olup olmadığını sormuş, Hz. Ebû Bekir ezberlediğini söyleyerek baştan sona okuyuvermiştir. Bize kadar muhafaza edilen hutbenin özeti şöyledir:
"Ey ahali! Geliniz, dinleyiniz, belleyiniz, ibret alınız. Yaşayan ölür, ölen fani olur. Olacak olur, yağmur yağar, otlar biter, çocuklar doğar, analarının babalarının yerini tutar, sonra hepsi yok olup gider. Hadiselerin ardı arası kesilmez, hep birbirini kovalar. Kulak veriniz, dikkat ediniz, gökte haber var, yerde ibret alacak şeyler var. Yeryüzü bir karış elvan, gökyüzü bir yüksek tavan.

Yıldızlar yürür, denizler durur, gelen kalmaz, giden gelmez, acaba vardıkları yerden memnunlar mı da kalıyorlar? Yoksa orada bırakılıp da uykuya mı dalıyorlar? And içerim Allah'ın nezdinde bir din vardır ki o, şimdi bulunduğumuz dinden daha sevgilidir. Allah'ın bir elçisi vardır ki gelmesi pek yakın oldu, gölgesi başınızın üstüne geldi. Ne mutlu o kimseye ki O'na uyar, O da, kendisine doğru yolu gösterir. Yazık o kara bahtlıya ki O'na isyan ve muhalefet eder. Yazıklar olsun ömürleri gaflet içinde geçen ümmetlere. Ey Cemaat! Nerede babalarınız, dedeleriniz! Nerede süslü saraylar ve taştan yapılar, Âd ve Semud kavmi? Hani dünya varlığına mağrur olup da kavmine, "Ben sizin en büyük Rabbinizim" diyen Firavun ile Nemrud? Onlar size nisbetle daha zengin, kuvvet ve kudret bakımından sizden daha ileri durumda değil miydiler? Bu dünya, değirmeninde onları öğüttü, toz etti dağıttı; kemikleri bile çürüyüp dağıldı; evleri yıkılıp ıssız kaldı. Yerlerini yurtlarını şimdi köpekler şenlendiriyor. Sakın onlar gibi gaflet etmeyin, onların gittiği yola gitmeyin. Her şey yok olacaktır, kalacak olan ancak Yüce Allah'dır ki birdir, benzeri ve ortağı yoktur. Tapılacak ancak O'dur. Doğmamış ve doğurmamıştır. Önce gelip geçenlerde bizim için ibret alınacak çok şeyler vardır. Ölüm ırmağının girecek yerleri var ama çıkacak yeri yoktur. Büyükküçük hep göçüp gidiyor, giden geri gelmiyor. Anladım ki herkese olan, bana da olacaktır."
Başkaca şiirleri ve hakîmâne sözleri bulunan Kus İbnu Saîde hakkında da Hz. Peygamber: "Allah Kus'a mağfiret buyursun. O tek başına müstakil bir ümmet olarak haşrolacaktır" buyurmuştur.
Resûlullah'ın iltifat ve takdirine mazhar olan Kus İbnu Saîde'nin ölümden sonra dirilme ve âhiret ahvaliyle ilgili bir şiiri de şu mealdedir:
"Ey ölüye ağlayan kimse! Ölüler mezarlarında yatıyorlar. Üstlerinde kendi mallarından olarak sadece bir kefen parçası vardır. Onları kendi hallerinde bırak uyusunlar, zîra bir gün gelecek ki, o gün çağırılacaklar; onlar da uykudan uyanır gibi uyanıp evvelce nasıl yaratılmışlarsa gene öyle yaratılıp çağırılan yere gidecekler. Onların bir kısmı çıplak bir kısmı giyinik olarak gelecekler. Giyinik olanlar da bir kısmı yeni elbiseler, bir kısmı eski elbiseler giymiş durumda olacaklar."[13]

-6- وعن جابر بن سمرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]جَالَسْتُ النبىَّ # أَكْثَرَ مِنْ مِائَةَ مَرَّةٍ، وَكَانَ أَصْحَابُهُ يَتَنَاشَدُونَ الشِّعْرَ، وَيَتَذاكَرُونَ أَشْيَاءَ مِنْ أَمْرِ الجَاهِلِيَّةِ وَهُوَ سَاكِتٌ، وَرُبَّمَا تَبَسَّمَ مَعَهُمْ[. أخرجه

الترمذي.

6. (2308)- Câbir İbnu Semure (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Ben, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la yüz defadan fazla birlikte oturdum. Ashâbı ona şiirler okuyor, cahiliye devriyle ilgili hadiseleri zikrediyorlardı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da sâkitâne onları dinlerdi. Bazan (anlatılanlara) onlarla birlikte tebessüm buyurduğu olurdu."[14]

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) talim meclislerinde yorucu ve usandırıcı olmaması için zaman zaman israiliyata ait ibretli kıssaların anlatılmasına yer verdiği gibi, şiir okunmasına da yer vermiştir. "Kalbi zaman zaman dinlendirmek" nebevî emirlerden biridir: 'Ravvehû'l-kulûbe sâaten ba'de sâatin' Sadedinde olduğumuz rivayeti te'yid eden fiilî bir sünnete göre, Hz. Peygamber'in huzurunda Kur'ân'la birlikte şiir de okunurdu. Bir defasında Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh) böyle bir şiir okuma seansı sırasında meclise girer ve hayretle:
"Kur'an'la birlikte şiir de mi?" diye tepki gösterir. Ancak Efendimiz onu teskin maksadıyla:
"Evet, bir müddet bu, bir müddet de öteki!" buyurur. Ebû'd-Derdâ'nın şu sözü de meseleyi te'yid eder ve Resûlullah'ın bu perensibinin zamanla yaygınlaşıp ashabca benimsenmiş olduğuna bir delil olur: "Hak (şeyler)in talebinde daha şevkli, daha gayretli olabilmek için kalbimi hak olmayan şeyle (câiz olan lehviyatla) dinlendiriyorum."
Aliyyü'l Kâri, Ashâbın gülüp Resûlullah'ın tebessüm buyurdukları, cahiliye umuruyla ilgili olarak anlatılan vakalara bir örnek kaydeder: "Cemaatten biri:
"Hiçbir put benimki kadar sahibine faydalı olmamıştır" dedi. Yanındakiler:
"Bu nasıl oldu, anlat!" dediler. O açıkladı:
"Ben putumu (hurma, süt ve tereyağı karışımı bir helvadan ibaret olan) hays'tan yapmıştım. Kıtlık senesinde hergün bir parça yemeye başladım.
"Bir diğeri atılıp:
"Ben de, bir gün iki tilkinin gelerek putumun tepesine çıktıklarını ve orada bevl ettiklerini gördüm. Kendi kendime: "Bu ne biçim Rab ki, tilkiler çıkıp tepelerine bevl ediyorlar?" dedim ve Ey Allah'ın Resûlü! Sana gelerek müslüman oldum."

[15]

-7- وعن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]دَخَلَ النبىُّ # مَكَّةَ في عُمْرَةِ الْقَضَاءِ وَعَبْدُ اللّهِ بْنُ رَوَاحَةَ يَمْشِى بَيْنَ يَدَيْهِ وَهُوَ يَقُولُ:خَلُّوا بَنِى الكُفَّارِ عَنْ سَبِيلِهِ الْيَوْمَ نَضْرِبْكُمْ عَلى تَنْزِيلِهِضَرْباً يُزِيلُ الْهَامَ عَنْ مَقِيلِهِ وَيُذْهِلُ الخَلِيلَ عَنْ خَلِيلِهِفقَالَ لَهُ عُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنْه: بَيْنَ يَدَىْ رَسُولِ اللّه #، وَفي حَرَمِ اللّهِ تَقُولُ الشِّعْرَ، فقَالَ #: خَلِّ عَنْهُ يَا عُمَرُ، فَلَهِىَ أسْرَعُ فِيهِمْ مِنْ نَضحِ النَّبْلِ[. أخرجه الترمذي وصححه والنسائى.»نضْحُ النَّبْلِ« الرمى به .

7. (2309)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Umretu'lkazâ sırasında Mekke'ye girdiği zaman şâiri Abdullah İbnu Ravâha, önünde yürüyor ve şu şiiri okuyordu:
"Ey kâfir çocukları (Resûlullah'a) yol açın!
Bugün ona gelen vahiy adına, size,
Öyle bir vururuz ki, tepenizi yerinden uçurur,
Ve dostu dostuna unutturur."
Bunu gören Hz. Ömer:
"Ey İbnu Ravâha! Sen Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın önünde ve Allah'ın Harem bölgesinde şiir mi okuyorsun?" dedi. Ancak Resûlullah:
"Ey Ömer bırak onu. Onun şiirleri, Mekkeli kâfirlere okdan daha çabuk tesir eder!" diyerek müdahale etti."[16]

-8- وعنه رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]كانَ لِرسولِ اللّهِ # حَادٍ يُقَالُ لَهُ أنْجَشَةُ، وَكانَ حَسَنُ الصَّوْتِ، فقَالَ لَهُ النّبىُّ #: رُوَيْدَكَ يَا أنْجَشَةُ تَكْسِرِ الْقَوَارِيرَ، أوْ سَوْقَكَ بِالْقَوَارِيرِ. يَعْنِى: ضَعَفَةَ النِّسَاءِ[. أخرجه الشيخان.وقوله »رُوَيْدَكَ« يعنى ارفق وتأنّ، ونحو ذلك.وشبه النساء »بِالْقَوارِيرِ« ٴن أقلّ شئ يؤثر فيهن من

الحداء، أو الغناء، أو أراد أن النساء قوة لهن على سرعة السير .

»وَالْحُدَاءُ« مما يهيج ا"بل ويبعثها على السير وسرعته فيضر ذلك بالنساء التى عليهن .

8. (2310)- Yine Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın (kafilenin yürüyüş temposunu ezgileriyle) canlı tutan bir kölesi vardı, adı Enceşe idi. Bu zat güzel sesli birisiydi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ona:
"Ey Enceşe ağır ol! Şişeleri kırma -veya şişeleri sevkederken ağır ol- dedi. Şişe ile zayıf kadınları kastediyordu."[17]

AÇIKLAMA:

1- Enceşe (radıyallâhu anh), Resûlullah'ın güzel sesli Habeşî bir kölesi idi. Ebû Mâriye diye künyesi vardı. Veda Haccı sırasında, Resûlullah'ın zevceleri ile bir kısım müslüman kadınların develerini sevkediyordu. Bu kadınlardan biri de Ümmü Süleym idi. Ebû Dâvud et-Tayâlisî'nin bir rivayeti, bu esnada erkeklerin develerini de Berâ İbnu Mâlik' in sevkettiğini belirtir. Kadınların develerini sevkeden Enceşe bazı ezgiler okumuş, okuduğu ezgilerle develeri hızlandırmıştı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) teşbihli bir üslupla müdahale ederek okuduğu ezgilerin ritmini değiştirerek develerin yürüyüş temposunu ağırlaştırmasını söylemişti.
Taberânî'nin bir rivayeti, Enceşe'nin bilahare Medîne'den sürülen muhannislerden olduğunu tasrih eder.

2- Hadiste geçen hâd, "huda"nın ism-i fâilidir. Hudâ, hususî bir ezgi söyleyerek deveyi yürütmek, sevketmek mânasına gelir. Belirtildiğine göre, develer yürüme sırasında okunan belli bir ezginin ahengine karşı hassasiyet gösterip, adımlarının temposunu, söylenen bu şarkının ritmine göre ayarlayabilmekte, hızlı veya hafif olabilmektedir. mûsikinin tesiriyle canlıların yönlendirilmesi hadisesinin başka örnekleri de var: Beşikteki çocuğun, kendisi için okunan ninninin ahengine kapılarak sükunete ermesi gibi. Keza, Ka'be ile ilgili övgüler ve medhiyeler okunarak insanları hacca teşvik eden ezgiler vardır, bunlara da hacîc

denmektedir. Askerî marşlar da hamasi duyguları tahrik, savaşa teşcide müessirdir.

3- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kadınların fıtrî olan zaaflarını ifade etmek için, onları çabuk kırılan şişeye teşbih buyurmuştur. Enceşe'ye sevki ağırlaştırması için yapılan nebevî hitap, rivayetlerde farklı kelimelerle gelmiştir: "Ağır ol!", "Rıfkla sevket!", "Ağır ol, rıfkla hareket et" gibi.
Kadınların şişeye teşbihini âlimler farklı yorumlara tabi tutarlar.

* Katâde: "Kadınların zayıflığı kastedilmiştir."

* Râmahurmuzî: "Kadınlar, ince ve harekete karşı zayıf olan cam şişelerle kinaye edilmişlerdir. Çünkü kadınlar incelikte, letafette ve bünye zayıflığında şişelere benzerler."

* Bazılarına göre mâna şöyledir: "Kadınları ağır, dikkatli ve itinalı sevket, develerde şişe yüklü olduğu takdirde göstereceğin îtina gibi."

* Bazı âlimler de: "Kadınların memnuniyetten memnuniyetsizliğe çabuk geçmeleri ve vefa üzerine devamlarının azlığı sebebiyle, çabuk kırılan ve zorlamaya gelmeyen şişelere benzetilmiştir" demişlerdir.

* Hattâbî der ki: "Enceşe siyahî idi. Sevki şiddetli bir tarzda yapıyordu. Bineklere karşı rıfk üzere davranmasını emretti."

* Ebû Ubeyde el-Herevî şöyle demiştir: "Enceşe güzel sesliydi. Resûlullah, kadınların onun sesini işitmesini istemedi, çünkü güzel ses nefisleri tahrik eder, kadınların azimlerindeki zayıflığı ve sesin onlardaki süratli tesirini, çabuk kırılma tabiatında olan şişelere benzetti."

* İbnu Battal, develer hızlı gittiği takdirde kadınların düşmesinden korkulacağı için, bundan emin olmak için ağır sevketmesinin emredildiğini söylemiştir.

* Kurtubî, her iki mânanın maksud olduğunu söyler. Yani Efendimiz, develerin hızlı yürümeleri halinde üzerindeki kadınların rahatsız olacaklarını düşündüğü gibi, Enceşe'nin güzel sesi sebebiyle fitneye düşeceklerini de düşünmüş ve dolayısıyla sesini keserek hem hayvanların daha yavaş yürütülmesini, hem de kadınların fitneye düşmelerinin önlenmesini emretmiştir.
Nevevî bu hadiste, Resûlullah'ın kadınlara karşı fevkalade, müşfik ve merhametli olduğunun görüldüğünü, onların fıtrî durumlarını nazarı dikkate alarak bu emri verdiğini belirtir.[18]

-9- وعن الهيثم بن أبى سنان:]أنَّهُ سَمِعَ هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ في قَصَصِهِ يَذْكُرُ النّبىَّ # يَقُولُ: إنَّ أخاً لَكُمْ َ يَقُولُ الرَّفَث. يَعْنِى ابْنَ رَوَاحَةَ قالَ.أتَانَا رسولُ اللّهِ يَتْلُ كِتَابهُ إذَ انْشَقَّ مَعْرُوفٌ مِنَ الْفَجْرِ سَاطِعُأرَانَا الْهُدَى بَعْدَ الْعَمى فَقُلُوبُنَا بِهِ مُوقِنَاتٌ أنْ مَا قالَ وَاقِعُ يَبِيتُ يُجَافِى جَنْبَهُ عَنْ فِرَاشِهِ إذَا اسْتَثْقَلَتْ بِالْمُشْرِكِينَ المَضَاجِعُأخرجه البخارى.»الرَّفَثُ« الْفَحْشُ في القول .

9. (2311)- Heysem İbnu Ebî Sinan'ın anlattığına göre, bu zât, Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh)'yı Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı zikrettiği kıssalarında dinlemiştir. (Bu kıssaların birinde) Ebû Hüreyre, Efendimizin şu sözünü nakletmiştir:
"O sizin bir kardeşinizdir, uygunsuz bir söz söylemez." (Râvilerden Zührî der ki), "Resûlullah, burada İbnu Ravâha'yı kastetmiştir." (Abdullah İbnu Ravâha, Efendimiz hakkında şu medhiyede bulunmuştur:)
"Tan yeri ağarıp fecr-i sâdık yükseldiği sırada Resûlullah, bize Kitabını okuyarak geldi.
O bize körlükten (dalaletten) sonra hidayeti gösterdi. Kalblerimiz onun söylediklerinin hak olduğuna inanmıştır. Kafirlere yatakları ağırlık verirken, Resûlümüz geceyi uyanık geçirir."[19]

AÇIKLAMA:

1- Ebû Hüreyre görüldüğü üzere, Hz. Peygamber'le ilgili hatıralarını anlatırken, Resûlullah'ın İbnu Ravâha'yı takdiren söylediği bir cümleyi ve bu meyanda Efendimiz hakkındaki kasîdesinden bir parçayı rivayet etmiştir.
Bu parçayı Kâmil Mîras merhum Tecrid-i Sarih'de nazmen tercüme etmiştir. Şöyle ki:
"Seherde fecr-i sâdık yükselip nur saçtığı bir ân,
Resûlullah okur Ashabına tertil ile Kur'ân.
Halâs etti dalâletten, hidâyet etti İslâm'a,
İnandı gönlümüz bildirdiği bi'l - cümle ahkâma.
Anın irşâden tergîbiyle girdik Dîn-i mefture,

Çıkardı zulmet-i küfr-ü dalaletten bizi nure.
Firâşından çıkıp eyler idi Mevlâ'yı istikbal,
Gece müşriklere, medcaları eylerken istiskâl."

2- Bu rivayet Resûlullah'ın hakka hizmet eden şiirlere karşı olmadığını, bu çeşit şiirlerin sairlerini takdir ettiğini gösteren delillerden biridir. [20]

-10- وعن البراء رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قالَ النَّبىُّ #: يَوْمَ قُرَيْظَةَ لِحَسَّانَ ابْنِ ثَابِتٍ: اهْجُ المُشْرِكِينَ، فإنَّ جِبْرِيلَ مَعَكَ[. أخرجه الشيخان .

10. (2312)- Hz. Berâ (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Kureyza günü, (şâiri) Hassân İbnu Sâbit'e:

"Müşrikleri hicvet, zîra Cebrâil seninle beraberdir!" dedi."[21]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayet müşrikleri hicvetmenin meşru olduğunu göstermektedir. Mamafih aynı hükmü te'yid eden başka rivayetler de mevcuttur. Enes'in rivayet ettiği bir Ebû Dâvud ve Nesâî rivayetinde Resûlullah: "Müşriklere karşı dillerinizle de cihad edin" buyurmuştur. Taberânî'nin bir rivayetinde: "Müşrikler bizi hicvedince Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bize: "Size söylediklerini aynen siz de onlara söyleyin" buyurdu" denmektedir.

2- İbnu Merdûye'nin Hz. Câbir (radıyallâhu anh)'den yaptığı bir rivayette Resûlullah, müşriklerin hicivleri karşısında:
"Mü'minlerin ırzlarını kim himaye edecek!" diyerek, onların mukabeleten hicvedilmelerini emreder. Ka'b İbnu Mâlik, İbnu Ravâha ve Hassân ayağa kalkarlar. Bunun üzerine Hassân'a: "Ey Hassân onları sen hicvet, (senin hicvin daha müessir) zîra, onlara karşı sana Rûhu'l-Kudüs (Cebrâil) yardımcı olacaktır."
Bu rivayet de gösteriyor ki, Hz. Peygamber mükerrer olarak, farklı fırsatlarda, müşrikleri hicvetmesi için Hassân'a emir buyurmuştur.[22]

-11- وعن عائشة رَضِيَ الله عَنْها قالت:]اسْتَأْذَنَ حَسَّانُ رَسُولَ اللّهِ # في هِجَاءِ المُشْرِكِينَ، فقَال #: فَكَيْفَ بِنَسَبِى؟ فقَالَ: ‘سُلَّنَّكَ مِنْهُمْ كَمَا تُسَلُّ الشَّعْرَةُ مِنَ الْعَجِينِ[. أخرجه الشيخان.وزاد مسلم في رواية فقال:]وَإنَّ سَنَامُ المَجْدِ مِنْ آلِ هَاشِمٍبنُو بِنْتِ مَخْزُوم وَوَالِدُكَ الْعَبْدُ[ً.

»وَالمَجْدُ« الشرف والع والفخر والسؤود وما أشبهه .

11. (2313)- Hz. Âişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Hassân İbnu Sâbit, (Mekkeli) müşrikleri hicvetmek için Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vessellâm)'den izin istedi. Aleyhissalâtu vesselâm:

"Benim nesebimi nasıl hâriç tutacaksın?" dedi. Hassân (radıyallâhu anh):

"Senin (nesebini) sade yağdan kıl çeker gibi, onlardan çekip çıkaracağım!" cevabını verdi."[23] Müslim'in bir rivayetinde şu ziyade mevcuttur: "(Hassân) dedi ki: "Şerefin en yükseği Âl-i Hâşim'den Bintu Mahzumoğullarındandır. Senin baban ise köledir."[24]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadise, bâbın bidayetinde Umumi Açıklama kısmında yer verdiğimiz için burada tekrar olmayacak birkaç noktaya temas edeceğiz:

* "Sade yağdan kıl çekme" şeklinde yaptığımız tercümenin Arapça aslı "hamurdan kıl çekme" şeklindedir. Ancak dilimizde hamur kelimesini değil, sade yağ tabirini kullanırız.

* "Sade yağdan kıl çekercesine nesebin çekip çıkarılması" tabiri, yapılacak hicivlerden kolayca Hz. Peygamber'in nesebinin hariç tutulacağını, nasıl ki yağdan kıl çekilirken hiçbir leke olmadan zahmetsizce çıkarılır, öyle de hicivlerde gösterilecek maharet ve ustalık sayesinde Hz. Peygamber'in nesebine hiçbir leke bulaştırılmayacağını ifade eder. İbnu Hacer bunu: "Senin nesebini, onların hicvinden öyle halas edeceğim ki, nesebinde, onlara hiciv konusu olacak hiçbir şey bırakmayacağım" diye açıklar.

2- Bu hadisin vürud sebebiyle ilgili açıklama bir başka rivayette gelmiştir. Ona göre, Hassân, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan Ebû Süfyan'ı hicvetmek için izin istemiştir. Bunun üzerine "Pekiyi benim nesebimi ne yapacaksın, hicivden onu nasıl âzâde edeceksin?" diye sormuştur.
Müslim'deki bir rivayete göre ise Hz. Peygamber mü'minlerden Kureyş'i hicvetmelerini taleb eder ve "hicvin onlarda oktan daha derin yaralar açacağına" dikkat çeker. Önce İbnu Ravâha'ya adam gönderip çağırtır: "Onları hicvet" der. Ancak söylediklerini yeterli bulmaz. Ka'b İbnu Mâlik'e adam gönderir, onun hicvini de yeterli bulmaz. En sonunda, Hassân'a adam yollar Hassân İbnu Sâbit gelip huzura girince:
"Diliyle vuran bu arslanı çağırma ânı size geldi artık!" der ve dilini çıkarıp şöyle bir ağzının etrafında çevirdikten sonra:
"Seni hak ile gönderen Zât-ı Zülcelâl'e yemin olsun. Onları dilimle deri yırtar gibi yırtacağım!" der. Daha önce de belirttiğimiz gibi, Resûlullah Hassân'ı Hz. Ebû Bekir'e havale eder. Maksadı Kureyş'in nesebini teferruâtıyla ondan öğrenmesidir. Hz. Ebû Bekir, neseb hususunda Ashab'ın en bilgilenlerinden biridir. İyi ve kötü taraflarıyla, geçmişteki fazilet ve reziletleriyle Kureyş'e mensup her aileyi çok iyi bilmektedir. Bu bilgi, hicviyede gereklidir. Aksi takdirde atılacak bir hiciv oku, Kureyş'e mensup olan Resûlullah, Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer gibi îman cephesinden bazılarını da rencide edip yaralayabilir. Bu sebeple Hz. Peygamber Hassân'a "Ağır ol!" diyerek teskin ettikten sonra Hz. Ebû Bekr'e yollar. Hassân, Hz. Ebû Bekir'den yeterli bilgileri aldıktan sonradır ki: "Senin nesebini sade yağdan kıl çeker gibi çekip çıkaracağım!" garantisini verir. Sadedinde olduğumuz rivayet tek başına alındıkta çok net olmasa da bu garantinin, diğer mü'minlere de şâmil olduğu anlaşılır. Çünkü Resûlullah, şâirlerden "Mü'minleri himaye"yi ve "müşrikleri hicvetme"yi taleb etmiştir. Müşriklere atılan hiciv oklarından mü'minlere de sıçrayanın bulunması bu temel prensibe aykırı düşerdi.
Bu rivayetler bir kere daha göstermektedir ki, herhangi bir hadisi tek başına anlamak oldukça zordur. Aynı mevzuya giren başka hadisleri de görerek meseleyi bütünlüğü içinde kavramaya çalışmak gerekir. Müslim ve Nesâî gibi, bir hadisin bütün vecihlerini bir arada veren kitaplar bu hususta kolaylık sağlarsa da Buharî ve Ebû Dâvud gibi diğer kitaplarda bu kolaylık yoktur, ciddî şerhlere inmek gerekir. Aslında Müslim ve Nesâî'nin de tek başlarına yeterli olduğu söylenemez. Meseleyle ilgili bir kısım teferruât onlarda yer almayan rivayetlerde gelmiş olabilir. O halde prensip, mevzuya giren bütün rivayetlerin araştırılma

gereğidir.[25]

-12- وعن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]سَمِعْتُ النّبىَّ # يَقُولُ هَجَاهُمْ يَعْنِى المُشْرِكِينَ: حَسَّانُ فَشَفَى وَاشْتَفَى. قالَ حَسَّانُ رَضِيَ اللّهُ عَنْه:هَجَوْتَ مُحَمَّداً فَأَجَبْتُ عَنْهُ وَعِنْدَ اللهِ في ذَاكَ الجَزَاءُهَجَوْتَ مُحَمَّداً بَرًّا تَقِيًّا رَسُولَ اللّهِ شِيمَتُهُ الْوَفاءُأَتَهْجُوهُ وَلَسْتُ لَهُ بِكُفْءٍ فَشَرُّكُمَا لِخَيْرِكُمَا الْفِدَاءُفَإِنَّ أَبِى وَوَالِدَهُ وَعِرْضِى لِعِرْض مُحَمَّدٍ مِنْكُمْ وِقَاءُثَكِلْتُ بُنَيَّتِى إنْ تَرَوْهَا تُثِيرُ النَّقْعَ مَوْرِدُهَا كُدَاءُيُبَارِينَ ا٠عِنَّةَ مُصْعِدَاتٍ عَلي أَكْتَافِهَا ا٠سْلُ الظِّمَاءُتَظَلُّ جِيَادُنَا مُتَمَطِّرَاتٌ تُلَطِّمُهُنَّ بالْخَيْرِ النِّسَاءُفَإِنْ أَعْرَضْتُمُو عَنَّا اعْتَمَدْنَا وَكَانَ الْفَتْحُ وَانْكَشَفَ الْغِطَاءُوَاِ فَاصْبِرُوا لِضِرابِ يَوْمِ يُعِزُّ اللّهُ فِيهِ مَنْ يَشَاءُوَقالَ اللهُ قَدْ أَرْسَلْتُ عَبْداً يَقُولُ الحَقَّ لَيْسَ بِهِ خَفَاءُوَقَالَ اللّهُ قَدْ يَسَّرْتَ جُنْداً هُمُ ا٠نْصَارُ عُرْضَتُهَا اللِّقَاءُتُقِى كُلَّ يَوْمٍ مِنْ مَعَدٍّ سِبَابٌ أَوْ قِتَالٌ أَوْ هِجَاءُفَمَنْ يَهْجُو رَسُولَ اللّهِ مِنْكُمْ وَيَمْدَحُهُ وَيَنْصُرُهُ سَوَاءُوَجِبْرِيلٌ رسُولُ اللّهِ فِينَا وَرُوحُ الْقُدْسِ لَيْسَ لَهُ شِفَاءُ[. أخرجه مسلم.»وَالمُبَارَاةُ« المجاراة والمسابقة.»وَا٠صْلُ« الرماح.

12. (2314)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle söylediğini işittim:

"Hassân onları -yani müşrikleri- hicvetti, hem şifa verdi, hem de şifa buldu."

Hassân (radıyallâhu anh) buyurdu ki: "Sen Muhammed'i hicvettin, ben de onun adına cevap veriyorum.

Bu işimde Allah katında mükafaat vardır.

Sen Muhammed'i nezîh, müttakî,

Resûlullah vefakâr, ahlaklı olduğu halde hicvettin. Sen O'na denk olmadığın halde O'nu hiciv mi ediyorsun?

İkinizden hangisi kötü ise iyi olana feda olsun.
Muhakkak ki, babam, babası ve ırzım,
Muhammed'in ırzını sizden korumak için muhâfızdır.
Kızcağızımı kaybedeyim, şayet siz atlarımızı
Kedâ'nın etrafını toz duman etmiş göremezsiniz.[26]
O atlar, üzerinize gemlerini çekerek gelirken,
Sırtlarında ince mızraklar vardır.
Atlarımız pek hızlı koşarlarken,
Kadınlar başörtüleriyle tozlarını alırlar.
Şayet bizden yüz çevirirseniz umre yaparız,
Fetih geldi mi, perde kalkar.
Aksi takdirde öyle bir günün kavgasını bekleyin ki,
O günde Allah dilediğini aziz kılacaktır.
Allah der ki: "Ben bir kul gönderdim,
O hakkı söyler, kendisinde hiçbir gizlilik yoktur."
Allah der ki: "Ben bir ordu hazırladım,
Bu ordum emeli cihad olan Ensardır."
Biz (Ensarîler)e her gün Kureyş'ten[27]
Ya sövmek, ya kavga, ya da hiciv vardır
Öyle ise, sizden kim Resûlullah'ı hicveder,
Veya över veya yardım ederse bizce birdir.
Allah'ın Resûlü Cibril aramızdadır.
Rûhu'l-Kudüs'ün bir dengi yoktur."[28]

AÇIKLAMA:

1- Hassân İbnu Sâbit'in Kureyş'i hedeflediği bu hicviyede dikkat çeken bir husus, Ensârîlerin yani Medîneli müslümanların mevzubahis edilmesidir. Ensar "Allah'ın ordusu" ve "emeli cihad olan ordusu" olarak tavsif edilir. "Biz Ensârîler" denilir. Yani hiciv, Kureyş'e karşı Resûlullah'ı korumak üzere "Ensar" tarafından yapılmaktadır.
Bunun sebebini anlamak için, şâir Hassân (radıyallâhu anh)'ı Ensar adına hiciv yapmaya sevkeden vak'ayı Abdurrezzak'ın Musannaf'ı ile İbnu Vehb'in Câmii'nde Muhammed İbnu Sîrîn tarikinden gelen bir rivayeti kaydediyoruz:"Müşriklerden bir grup Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'i

hicvetti. Muhâcirler:
"Ey Allah'ın Resûlü, şu adamları hicvetmesi için Ali'ye emir vermiyor musunuz? diye müracaatta bulundular. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Bize elleriyle yardım eden insanlar, dilleriyle de yardım etmeye daha çok hak sahibidirler" diye cevap verdi. Bunun üzerine Ensar:
"Vallâhi (Resûlullah) bizi kastediyor!" diyerek Hassân'a adam gönderdi.
Hassân, Ensar'ın talebi üzerine Hz. Peygamber'in huzuruna çıkıp hiciv için izin ister. Resûlullah izin verir. Fakat Hassân Kureyş'i tanımadığını beyan eder. Bunun üzerine Efendimiz, Hz. Ebû Bekr'e:
"Onlar hakkında bilgi ver, Hassân'a kusurlarını say, dök!" emreder."
Bu rivayetin sunduğu açıklama ile 2313 numaralı hadiste kaydedilen açıklama arasında zahirî bir farklılık görülür ise de birbirini tamamlayıcı bir izah yapılabileceği gibi, farklı durumlarla da te'vili yapılabilir.

2- Âlimler, bu hadislerden hareketle müşriklerin mü'minlere sebbetmeleri halinde, cevaben onlara sebbedilebileceğinin câiz olduğu hükmünü çıkarmışlardır. Bu cevaz, âyet-i kerîmede mutlak olarak gelmiş bulunan sebbetme yasağına muârız değildir. Zîra âyet onların müslümanlara sebbetmesini önlemek için bunu yasaklamıştır. Halbuki, hadis sebbetmiş olanlara cevap vermeyi tecviz etmektedir. Âyet şöyle: "Allah'tan başkasını (tanrı edinerek) çağıranlara sövmeyin. Sonra onlar da haddi aşarak nâdanlıkla Allah'a söverler..." (En'âm 108). Şu halde âyet sövmeyi başlatmayı yasaklamış olmakta, hadis de sövmeyi başlatan müşriklere cevap vermeyi tecviz etmektedir. Esasen İslam dîni harbte de karşı tarafın saldırısına cevap vermeyi tecviz eder.
Şunu da kaydedelim ki, şartların zarurî kılması halinde, hicvi müslümanların başlatmasına da âlimler cevaz vermişlerdir.

3- Hadiste geçen "Hassân hem şifa verdi hem şifa buldu" ifadesi: Hassân, hicivleriyle müslümanları memnun edip rahatlattı. Müslümanlara ve Resûlullah'a yaptığı bu hizmetle kendi de rahatladı, sıkıntısını böylece attı" demektir.

4- Übbî'ye göre bu hicvi Hassân, Mekke'nin fethinden önce, Hudeybiye umresi sırasında müşriklerin Ka'be'yi tavafı men etmeleri üzerine yapmıştır. Esasen hicvin metnindeki bazı ifadelerde bunu görmek bile mümkündür.[29]

-13- وعن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قالَ رسولُ اللّهِ #: أَصْدَقُ كَلِمَةٍ قَالَهَا شَاعِرٌ كَلِمَةٍ لَبِيدٍ:أَ كُلُّ شَىْءٍ مَا خَ اللّهَ باطِلُ

وكَادَ أمَيَّةَ بْنُ أبِى الصَّلْتِ أنْ يُسْلِمَ[. أخرجه الشيخان والترمذي .

13. (2315)- Ebû Hüreyre anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bir şâirin söylediği en doğru söz Lebîd'in söylediği şu sözdür: "Haberiniz olsun, Allah'tan başka her şey bâtıldır. Ümeyye İbnu Ebi's-Salt müslüman olayazdı."[30]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste bir beytine yer verilen Lebîd, Arabın büyük ve güçlü şâirlerinden biridir. İsmi Lebîd İbnu Rebî'a İbnu Âmir İbnu Mâlik Âmiri Sümme'l-Ca'ferî'dir. Kavmi Benî Ca'fer heyetiyle Resûlullah'ın yanına gelmiş ve İslam'la şereflenmiş ve ömrünün sonuna kadar İslâmî salâbetini korumuştur. Cahiliye devrinde de, İslâm'dan sonra da kavmi arasında îtibarlı bir yer tutmuştur.
Tarihçilerin çoğu, müslüman olduktan sonra Lebîd'in şiir söylemediğini rivayette ittifak ederler.
Lebîd, saba rüzgarı her estiğinde bir koyun kesip halka yedireceğim diye nezreder. Sonra Kûfe'ye iner. Muğire İbnu Şu'be, sabâ rüzgarı estikçe: "Ebû Akîl'e yardım edin, mürüvvetini ifade etsin!" derdi. Anlatıldığına göre Lebîd Kûfe'de iken bir gün sabâ rüzgarı eser, ancak o fakir ve parasızdır. Durumu Kûfe emiri Velid İbnu Ukbe İbnu Ebî Muayt muttali olur. Halka hitab ederek:
"Biliyorsunuz Ebû Akîl nezretmiştir. Ancak ahdini tutamadı, kardeşinize yardım edin!" der ve iner, ona yüz deve yollar. Halk da (develer) gönderir ve Lebîd nezrini yerine getirir.
Hz. Ömer (radıyallâhu anh) bir gün kendisine, "Bize şiirlerinden bir şeyler okuyuver!" der. Lebîd şu cevabı verir:
"Allah bana Bakara'yı ve Âl-i İmrân'ı öğrettikten sonra artık şiir okumam."
Bu söz üzerine Hz. Ömer, onun ikibin dirhem olan tahsisatını beşyüz dirhem artırır. Hz. Muâviye zamanında Muâviye (radıyallâhu anh) ona: "Bu ikibini anladık şu ziyade de ne oluyor?" der ve onu kaldırmak ister. Lebîd: "Ben zaten ölüyorum. Ziyadesi de, aslı da senin olsun!" der. Hz. Muâviye rikkate gelir ve meseleyi olduğu gibi bırakır ise de çok geçmeden Lebîd vefat eder. Ancak Lebîd'in Hz. Muâviye zamanına ulaşmadığı, Hz. Osman zamanında Velid İbnu Ukbe'nin valiliği sırasında Kûfe'de vefat ettiği söylenmiştir.
İmam Mâlik, Lebîd'in 140 yıl yaşadığını işittiğini söyler. 130, 140, 160 ve hatta

175 yıl yaşadığını söyleyenler de olmuştur. Bir rivayette 41. hicrî yılında vefat etmiştir.
Lebîd'in beyitlerini Resûlullah'ın dışında, ezberden okuyup mırıldanan başkaları da olmuştur. Hz. Âişe'nin şu beyti okuduğu belirtilir:
"Himayelerinde yaşanılan kimseler gitti,
Uyuzlu deriler misilli haleflerin içinde kaldım."
Müslüman olduktan sonra şiiri terkeden Lebîd'in sadece şu beyti okuduğu rivayet edilir:
"Kerîm olan kimse nefsi kadar kimseyi itab etmez,
Kişiyi ancak salih arkadaş ıslah eder."

2- Umeyye İbnu Ebi's-Salt'la ilgili açıklamayı 2307 numaralı hadiste yaptık.[31]

-14- وعن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنْها:]أَنَّهَا سُئِلَتْ هَلْ كانَ رسولُ اللّهِ # يَتَمَثَّلُ بِشَىْءٍ مِنَ الشِّعْرِ؟ فقَالَتْ: كانَ يَتَمَثَّلُ بِشِعْرِ ابْنِ رَوَاحَةَ، وَيَقُولُ:وَيَأْتِيكَ بِا٘خْبَارِ مَنْ لَمْ تُزَوِّدِ[. أخرجه الترمذي .

14. (2316)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ)'nin anlattığına göre, kendisinden, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şiirden birşeyler terennüm edip etmediği sorulmuştur da şu cevabı vermiştir:
"Evet, İbnu Ravâha'nın şiirini terennüm eder ve şu mısraı okurdu: "Kendisine azık vermediğin kimseler sana haber getirecek."[32]

AÇIKLAMA:

Bu rivayet, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zaman zaman Arap şâirlerinden bazı beyitleri ve mısraları terennüm ettiğini göstermektedir. Burada Efendimizin okuduğu belirtilen mısranın İbnu Ravâha'ya ait olduğu söylenmektedir. Gerçekte ise bu mısranın İbnu Ravâha'ya nisbeti mecâzidir veya hataen yapılmıştır. Çünkü bu mısra Muallaka sahiplerinden Tarfe İbnu'l-Abd el-Bekrî'ye aittir. Aslında bu bir beytin ikinci mısraıdır. Birinci mısraı şöyledir: "Günler sana gafili olduğun şeyler gösterecek."
Şu halde, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hoşuna giden ve bu sebeple zaman zaman terennüm buyurduğu beytin mânası şöyledir:

"Günler sana gafili olduğun şeyler gösterecek.

Kendisine azık vermediğin kimseler sana haberler getirecek."[33]

-15- وعن جندب بن عبدالله رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]بَيْنَمَا نَحْنُ مَعَ رسولِ اللهِ # إِذْ أَصَابَهُ حَجَرٌ فَعَثَرَ فَدَمِيَتْ إِصْبَعُهُ فقَالَ:هَلْ أَنْتِ إِصْبَعٌ دَمِيتِ وَفي سَبِيلِ اللهِ مَا لَقِيتِ[. أخرجه الشيخان .

15. (2317)- Cündeb İbnu Abdillah (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Biz Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile beraber olduğumuz bir anda kendilerine bir taş isabet etti, kaydı ve parmağı kanadı. Bunun üzerine:
"(Parmağım ne sızlarsın?) Sen ancak kanayan bir parmak değil misin? (Bu kazaya da, boşa değil) Allah yolunda uğradın" buyurdu."[34]

AÇIKLAMA:

Âlimler bu hadis hususunda ihtilaf etmişlerdir: "Resûlullah bunu bir terennüm olarak mı söyledi, yoksa içinden şiir kasdı olmaksızın mı geldi? Taberî ve diğer bazıları birincide cezmederler. Terennüm ise daha önceden bilinen bir beyt olmalıdır. Diğer görüşe göre Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şiir kastetmeksizin ifade buyurdukları bir mâna, iki mısralı bir beyt, bir nazm üslubuna bürünmüş şiir denecek bir elfaz örgüsüyle telaffuz edilmiş olmalıdır.
Buna terennüm diyenler, Mûte savaşı esnasında Abdullah İbnu Ravâha'nın aynı beyti bazı başka ilavelerle okuduğunu belirten İbnu Ebi'd-Dünya'nın Muhâsebetü'n-Nefs'teki bir rivayetini delil göstermişlerdir. Keza Vâkidî de el-Velîd İbnu'l-Velîd İbni'l-Muğîre'nin Hudeybiye Sulhu sırasında Medine'ye dönüşte Hârre'de tökezleyerek parmağının kopması üzerine aynı şeyi söylemiş olması da bunun bir terennüm olduğuna delil kılınmıştır.
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hakkında terennümün yani bir başkasından naklen şiir inşadının câiz olup olmayacağı hususunda ihtilaf edilmiştir. Ancak ekseriyet cevazına hükmeder, sahihî görüş de budur. Nitekim bir önceki hadiste (yani 2316 numaralı rivayet) Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) Resûlullah'ın İbnu Ravâha'ya ait şiirlerden terennüm buyurduğunu söylemiştir. Keza İbnu Abbâs ve başkalarından da muhtelif fırsatlarda Resûlullah'ın bazı şiir terennümlerine

örnekler rivayet edilmiştir.
Ayrıca Resûlullah'ın hayatında, şiir kasdı olmaksızın manzum ifadelere yer verme örnekleri de mevcuttur. İbnu Hacer bunlara şiir denmeyeceğini belirttikten sonra Kur'ân-ı Kerîm'de dahi bunun pek çok örnekleri bulunduğuna dikkat çeker ve: "Ancak bunların ekserisi bir beyitin yarıları halindedir, tam bir beyt vezni üzere olanlar azdır" der. Sonra önce tamlara örnekler kaydeder. Bunlardan birkaçı:

1- اَلْحَامِدُونَ السَّائِحُونَ الرَّاكِعونَ السَّاجِدُونَ (Tevbe-112);

2- اُوتَيِتْ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ وَلَهَا عَرْشٌ عَظِيمٌ (Neml-23);

3- مُسْلِمَاتٍ مُؤْمِنَاتٍ قَانِتَاتٍ تآئبَاتٍ عَابِدَاتٍ سآئِحَاتٍ (Tahrim-5);

4- فَرَاغَ الى اَهْلِهِ فَجَآءَ بِعِجْلٍ سَمِينٍ (Zâriyât-26);

5- نَبِّئْ عِبَادِىَ اَنِّى اَنَا الْغَفُورُ الرَّحِيمُ (Hicr-49);

6- لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتّى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ (Âl-i İmrân-92);

7- قُلْ لِلَّذِينَ كَفَرُوا اِنْ يَنْتَهُوا يُغْفَرْ لَهُمْ (Enfâl-38);

8- وَجِفَانٍ كَالْجَوابِ وَقُدُورٍ رَاسِيَاتٍ (Sebe-13);

9- وَاتَّقُونِ يَا اُولِى الْاَلْبَابِ (Bakara-197);

10- اِنَّ هذَا لَرِزْقُنَا مَالَهُ مِنْ نَفَادٍ (Sâd-54);

11- تَظَاهَرُونَ عَلَيْهِمْ بِاِثْمِ وَالْعُدْوَانِ (Bakara-85);

12- فَاَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفاً فِطْرَتَ اللّهِ (Rûm-30);

13- وَمِنَ اللَّيْلِ فَسَبِّحْهُ وَاِدْبَارَ النُّجُومِ (Tûr-497;

14- فَمَنْ شَآءَ فَلْيُؤْمِنْ وَمَنْ شَآءَ فَلْيَكْفُرْ (Kehf-29);

15- لِيَقْضِىَ اللّهُ اَمْراً كَانَ مَفْعُوً (Enfâl-42);

16- فَاَصْبَحُوا َ يُرءى اِ ّ مَسَاكِنُهُمْ (Ahkâf-25);

17- في اُمَّةٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهَا اُمَمٌ (Ra'd-30);

18- فَانْبِذْ اِلَيْهِمْ عَلى سَوآءٍ (Enfâl-58);

19- ادْخُلوهَا بِسَم آمِنِينَ (Hicr-46);

20- بِهِ كَانَ وَعْدُهُ مَفْعُوً (Müzzemmil-18);

21- اَ بُعْداً لِعَادٍ قَوْمِ هُودٍ (Hûd-60);

22- ثَمَرات النَّخِيلِ وَاَعْنَابِ (Nahl-66);

23- ذٰلِكَ الْكِتَابُ رَيْبَ فيهِ (Bakara-2);

İbnu Hacer, sadedinde olduğumuz hadisin şiir olduğunu söyleyenlere cevap sadedinde şöyle dendiğini de kaydeder: "Fasih bir zâttan bir beytin vâki olmasına şiir denemez, bunu söyleyene de şâir denemez." [35]

---

[1] Aslında "kuyruğuyla" denmiştir. Ancâk âlimler, burada maksadın dil olduğunu belirtirler.

[2] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/179-182.

[3] Buhârî, Edeb: 90; Ebû Dâvud, Edeb: 95, (5010); Tirmizî, Edeb: 69, (2847); İbnu Mâce, Edeb: 41, (3755); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/182.

[4] Ebû Dâvud, Edeb: 95, (5011); Tirmizî, Edeb: 63, (2848); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/182.

[5] Aslı iyâl olan bu kelimeyi Nihaye: "Bir sözü, onu istemeyene ve alaka duymayana arzetmektir. Sanki âlim kişi, ilmini aramakta olanı bulamamış da istemeyene arzetmiş, bu kastediliyor" diye açıklar. Râgıp bir başka yaklaşımla: "Sanki bu kelime ile "usanma" kastedilmiştir. Şöyle ki söz arzedilen muhattap ya âlimdir, (bildiğini işitmekten) usanç duyar, ya da câhildir, anlamaz usanç duyar" der. Biz tatsızlık diye tercüme etmeyi uygun bulduk.

[6] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/182-183.

[7] Buhârî, Edeb: 92; Müslim, Şiir: 7, (2257); Ebû Dâvud, Edeb: 95, (5009); Tirmizî, Edeb: 71, (2855).

[8] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/183.

[9] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/183-185.

[10] Buhârî, Edeb: 91; Ebû Dâvud, Edeb: 95, (5015); Tirmizî, Edeb: 70, (2849); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/185.

[11] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/185-186.

[12] Müslim, Şiir: 1, (2255); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/186.
[13] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/186-189.
[14] Tirmizî, Edeb 70, (2854); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/190.
[15] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/190.
[16] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/191.
[17] Buhârî, Edeb: 90, 95, 111, 116; Müslim, Fezâil: 70, (2323); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/192.
[18] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/192-193.
[19] Buhârî, Edeb 91, Teheccüd: 21; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/194.
[20] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/194.
[21] Buhârî, Edeb: 91, Bed'u'l-Halk: 6, Megâzi: 30; Müslim, Fezâilu's-Sahâbe: 153, (2486); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/195.
[22] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/195.
[23] Buhârî, Edeb: 91, Menâkıb: 16, Megâzi: 33; Müslim, Fedâilu's-Sahâbe: 156-157, (2489-2490).
[24] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/196.
[25] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/196-197.
[26] Kedâ: Mekke'nin girişinde yer alan bir semt ismidir.
[27] Metinde geçen "ma'add" kelimesiyle Kureyş'in kastedildiğini şarihler belirtir.
[28] Müslim, Fezâilu's-Sahâbe: 157, (2490); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/198-199.
[29] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/200-201.
[30] Buhârî, Edeb: 90, Menâkıbu'l-Ensâr: 20, Rikâk: 29; Müslim, Şiir: 3, (2256); Tirmizî, Edeb: 70, (2853); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/201.
[31] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/201-202.
[32] Tirmizî, Edeb: 70, (2852); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/202.
[33] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/203.
[34] Buhârî, Edeb 90, Cihâd 9; Müslim, Cihâd 112, (1796); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/203.
[35] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/203-205.

SILA-İ RAHM BÖLÜMÜ

UMUMÎ AÇIKLAMA:

SILA-İ RAHM BÖLÜMÜ

UMUMÎ AÇIKLAMA:

İslam'ın çokça ehemmiyet verdiği hususlardan biri de sıla-i rahm'dir. Yani akrabalar, yakınlar arasındaki münâsebet... Bunun iyi olması, karşılıklı sevgi, saygı ve yardımlaşma esasına dayanması gerekmektedir.
Rahm, kelime olarak rahmet'ten gelir; rahmet, "acımak", "şefkat duymak" mânalarını taşır. Türkçemizde sıla-i rahm tabiri içerisinde rahm şeklinde kullanılan bu kelime, Arapça aslında rahim şeklinde kullanılır. Akrabalık, hısımlık, yakınlık, kuvvet, karâbet gibi farklı kelimelerle dile getirilen beşeri yakınlığı ifâde eder.
Sıla, ulaşmak, kavuşmak manasına gelen vüsûl kökünden masdardır.
Öyleyse sıla-i rahm, tabir olarak, kısaca akrabalara kavuşmak manasına gelir. Şârihler atiyye (ihsan), şefkat, merhamet, yardım, görüşme, ziyaret gibi değişik mânaları sıla-i rahme izafe ederler. Daha değişik ifade ile yakınlarımıza karşı dinimizin tahmil ettiği bir kısım vazifelerimiz vardır ki, bunların yerine getirilip ifa edilmesine sıla-i rahm denmiştir. Sözgelimi iş ve ikâmet yerimiz akrabalardan uzaklarda ise zaman zaman ziyaretlerine gitmek, mektup yazıp telefon etmek; yakında ise arada sırada görüşmek, yardımımıza muhtaçsa yardım etmek, hastaysa ziyaret etmek, bir meselesi varsa ilgilenmek; sürurunda tebrik, üzüntüsünde teselli ve tâziyede bulunmak, hal hatır sormak, selam vermek vs. hepsi sıla-i rahm'e dâhildir. Bütün bu sayılanlar akrabalar arasındaki mânevi bağları güçlendirir, artırır, insanı hayata daha çok bağlar, ferdleri bencillik, yalnızlık gibi kötü hislerden ve böylesi duyguların getireceği marazi hal ve durumlardan korur. Allah'ın rızasına, rahmetinin tecellisine sebep olur.
Sıla-i rahim öncelikle akrabalara karşı talebedilmiş ise de, komşulara, arkadaşlara, meslektaşlara, iş arkadaşlarına, din kardeşlerine ve her çeşit tanıdıklara karşı da vazife ve borç kılınmıştır. Sözgelimi, karşılaştığımız bir mü'mine, tanımasak bile verilen bir selâm, yaşlı bir kimseye yer gösterme, otobüste yer verme, düşen bir çocuğu kaldırma, soran kimseye adres tarif etme, içtimâî münasebetlerde güler yüzlü, tatlı sözlü olma, hayırhah ve yardımsever tavrı takınma vs. vs. hepsi birer sıla-i rahim'dir. Şu halde sıla-i rahmi, bu sayılanlardan sadece biri olarak anlamak büyük bir eksiklik olur. Alimler sıla-i rahm'in dereceleri olduğunu, en yüksek derecesinin nikah düşmeyecek derecedeki yakın akrabalar arasında bulunduğunu, buna riayetin farz olduğunu

söylerler. Bu görüşe göre amca, dayı çocukları arasında farz olmaz. En aşağı derecesini de selamlaşma olarak ifade eden olmuştur. Bazı âlimler, miras babında zevi'l-erhâm denen bütün akrabaya farz olduğuna hükmetmiştir.[1]
Cenab-ı Hakk'ın insanlar arasına böyle bir bağı koyup buna vâcib emirler arasında yer vermesi, insanlara olan büyük nimet ve rahmetlerinden biridir. Fert ve cemiyetlerin birbirlerini karşılıklı olarak sevme ve saymalarının mayasını sıla-i rahm teşkil eder. Dinimiz beşerî saadetin vazgeçilmez şartlarından olan sıla-i rahm'in terkini büyük günahlardan addetmiştir. Buna kat-ı rahim de denir, yani rahm'ı (akrabalık bağlarını) koparmak, geniş mânasıyla beşeri bağları koparmak demektir.
Resulullah meselenin ehemmiyetini şu hadisleriyle tesbit eder:
"Allah Teâla hazretleri mahlukatı yaratıp bu işten fâriğ olduğu zaman, rahim ayağa kalkarak dedi ki: "Bu, kat edilmekten (koparılmaktan) sığınanın makamıdır." Cenab-ı Hak cevaben:
"Evet sana sıla yapana, benim sıla yapmam, senden kopup alâkayı kesene benim de kopup alâkayı kesmem yetmez mi, bundan razı değil misin?" buyurdu. Rahm: "Evet razıyım!" deyince, Cenab-ı Hak:
"Bu sana verildi!" diye hükmetti. Sonra Resulullah: "Dilerseniz şu ayeti okuyun" dedi. (Meâlen): "Geri dönerseniz yeryüzünde bozgunculuk yapmanız ve akrabalık bağlarını kesmeniz beklenmez mi sizden? İşte Allah'ın lanetlediği, sağır kıldığı ve gözlerini kör ettiği bunlardır. Bunlar Kur'an'ı düşünmezler mi? Yoksa kalbleri kilitli midir?" [Muhammed 23-24]
Müslim'in bu rivayeti, sıla-i rahm'in insanlığın yaratılışıyla birlikte yaratılmış olduğunu gösterir. Yine bu hadisten anlıyoruz ki, Allah'ın insanlara rahmet ve merhametinin tecellisi, sıla-i rahmin edası şartına bağlanmış olmaktadır. Bizzat Kur'an sıla-i rahm'i kesenlere Allah'ın lânetini yani rahmetinden mahrumiyeti haber vermektedir. Buna hangi mü'minin gönlü razı olur?
Sıla-i rahm'in ehemmiyetini belirten hadis çoktur. Birkaçını kaydediyoruz:
"Sıla-i rahm'i kesen cennete giremez."
"Rahim, Arş-ı A'lâ'ya asılı olarak şöyle der: "Kim bana sıla yaparsa Allah ona vâsıl olsun, kim de beni koparırsa Allah da ondan kopsun." Yani: "Sıla-i rahmi yerine getirerek insanlara karşı olan vazifelerini yapan kimseye Allah rahmetiyle muamele etsin, bu vazifeyi yapmayanlar da Allah'ın rahmetinden mahrum kalsın."
Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Bir adam aleyhissalâtu vesselam'a gelerek:

"Ey Allah'ın Resulü! Benim akrabalarım var. Ben onlara sıla-i rahm yapıyorum, onlar mukabele etmeyip alakayı kesiyorlar. Ben onlara iyilik yapıyorum, onlar bana kötülük yapıyorlar. Ben onlara yumuşak davranıyorum onlar bana karşı cahillik yapıyorlar!" dedi. Bunun üzerine Efendimiz aleyhissalâtu vesselam:
"Eğer dediğin gibi isen, sanki onlara sıcak kül yediriyor gibisin. Sen bu şekilde devam ettikçe, onlara karşı Allah'ın yardımı seninle olacaktır."
"Sıla-i rahm, güzel ahlâk, başkalarıyla iyi geçinmek, beldeleri mâmur, ömürleri uzun eder."

"Yakınlara sıla, malda zenginliği, ailede sevgiyi, ömürde uzamayı artırır."

"Senden kopandan sen kopma, sana kötülük yapana sen iyilik yap, aleyhine bile olsa hakkı söyle.
"Son olarak şu hususu da kaydedelim ki, Resulullah aleyhissalatu vesselam'in daha peygamberlik gelmezden önceki mümtaz vasıflarından biri sıla-i rahme verdiği ehemmiyet idi. Öyle ki Hz. Peygamber, risaletin ilk tezahürleri karşısında ve bilhassa Cebrail aleyhisselam'la ilk karşılaşması akabinde korkmuş ve Hz. Hatice'ye bunu açmıştı. Hz. Hatice, korkmaması, Allah'ın kendisini mahçup etmiyeceği hususunda teselli ederken Resulullah'ı ikna etmek üzere zikrettiği delillerden biri Aleyhissalatu vesselam'ın sıla-i rahm'e riayet etmesi idi. Peygamberliğin ilk yıllarından itibaren Resûlullah'ın, muhataplarını ısrarla davet ettiği şeylerden biri yine sıla-i rahim'di. Hatta, Herakliyus, peygamberlik iddiasında bulunan Muhammed hakkında bilgi edinmek üzere ticarî maksadla Şam'a gelmiş olan Ebu Süfyan ve yanındakileri çağırtıp "Size ne emrediyor?" diye sorunca Ebu Süfyan'ın saydıkları arasında sıla-i rahm'i de görmekteyiz:
"Bize namazı, sadakayı, iffeti ve sıla-i rahmi emrediyor."[2]

3288-1- عن عَائِشَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْها قَالَت:]قَالَ رَسُولُ للّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: الرَّحِمُ مُعَلَّقَةٌ بِالْعَرْشِ. تَقُولُ: مَنْ وَصَلَنِي وَصَلَهُ اللّٰهُ. وَمَنْ قَطَعَنِى قَطَعَهُ اللّٰهُ[. أخرجه الشيخان .

1. (3288)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah aleyhissalatu vesselam buyurdular ki: "Rahim Arş'a asılıdır, der ki: "Kim beni sıla ederse

Allah da ona sıla etsin. Kim benden koparsa Allah da ondan kopsun."[3]

-3289 -2 ـوَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ:]قَالَ رَسُولُ للّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ سَرَّهُ أَنْ يَبْسُطَ اللّٰهَ تَعَالَى لَهُ فِي رِزْقِهِ، وَأَنْ يَنْسَأَ لَهُ فِي أَثَرِهِ فَلْيَصِلْ رَحِمَهُ[. أخرجه البحاري والترمذي .

2. (3289)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah aleyhissalatu vesselam buyurdular ki: "Kim, rızkının Allah tarafından genişletilmesini, ecelinin uzatılmasını isterse sıla-i rahim yapsın."[4]

-3290 -3 ـوعند الترمذي:]تَعَلَّمُوا مِنْ أَنْسَابِكُمْ مَا تَصِلُونَ بِهِ أَرْحَامَكُمْ فَإنَّ صِلَةَ الرَّحِمِ مَحَبَّةٌ فِي ا'هْلِ، مَثْرَاةٌ فِي الْمَالِ، مَنْسَأَةٌ فِي ا'ثَرِ[. ينسأ. أى ويقخر.»وَا'ثَرُ« هنا ا'جل .

3. (3290)- Tirmizî'deki rivayet şöyle: "Nesebinizden sıla-i rahm yapacaklarınızı öğrenin. Zira sıla-i rahim akrabalarda sevgi, malda bolluk, ömürde uzamadır."[5]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadiste Resulullah, sıla-i rahm için neseb yani akrabaları öğrenmeyi emretmektedir. Alimler bu hadise dayanarak sıla yapılması gerekenlerin valideyn'den ibaret olmayıp, bütün zevi'l-erhama (babalar, dedeler, amcalar, dayılar vs.) şâyi olduğunu söylemişlerdir. Akrabalara karşı gösterilecek sıla-i rahm, onlara yakınlaşma, şefkat ve ihsandan ibarettir.

2- Sıla-i rahm'in ömürde uzamaya sebep olması meselesi, ecelin değişmeyeceğini beyan eden ayetle tearuz eder. Buna cevap sadedinde: "Amelde bereket ve tevfîk hâsıl olması, ömrün boşa gitmemesidir, bu durumlar sanki ömrün artması gibidir" denmiştir. Ayrıca: "Sıla-i rahim, öldükten sonra hayırla

yâdedilmeye sebeptir" veya "sâlih evlatların varlığına sebeptir" de denmiştir. Şurası muhakkak ki, mâdem ki Resulullah, Hak namına konuşarak, sıla-i rahmin ömrün uzamasına sebep olduğunu bildirmiştir. Şu halde bu, mahiyetini anlamakta zorluk çeksek de âlemde mevcut diğer eceli geciktiren sebeplerden biri olmalıdır. Allah kimin ömrünün uzun olmasını dilerse onu sıla-i rahim yapmada muvaffak kılar. Esasen bir mü'min için bu meselenin iman mantığınca anlaşılmasında zorluk mevcut değildir. Çünkü, Resulünün müjdesine inanarak, vaadedilen mükâfata ermek niyetiyle yapacağı ameller, (sıla-i rahimler) boşa gitmeyecek, "Kul, Allah hakkında nasıl zanda bulunursa, Allah kula öyle muamele eder.." fehvasınca, ömrünün uzatılacağı inancıyla sıla-i rahm yapanlara Cenab-ı Hak, daha uzun ömür verebileceği gibi, bu maksadla harcadığı ömür dilimlerini, başka maksatlarla harcadığı ömür dilimlerine nazaran en az on katı olmak üzere kat kat sevaplara mazhar ederek, daha uzun bir ömür yaşamış olma sevabını verebilecektir.
Bu meselede İbnu Hacer üç ayrı açıklama kaydeder:
Birincisi şöyle: "Bu artma, taâte yardım sebebiyle ömürde bereketten ve âhirette faydası olacak bir şeyle vaktini mamur kılarak, boş geçmesinden böylece korumuş olmaktan kinayedir. Buna benzer bir başka rivayet ümmet-i Muhammed'in ömrüyle ilgilidir. Aleyhissalatu vesselam ümmetinin ömrünü, diğer ümmetlerin ömrüne nisbetle çok kısa olmakla birlikte, leyle-i Kadr'i vererek telafi ettiğini belirtmiştir. Hülasa, sıla-i rahm, taatın bereketlenmesine ve masiyetten korunmaya bir sebeptir, böylece kendisinden sonra hayırlı yâd devam eder ve sanki ölmemiş gibi (sevabı devam eder). Kişiye yardım sağlayan şeyler arasında, kendisinden sonra istifade edilecek ilim, sadaka-i câriye ve sâlih evlad da vardır."
Alimler, meseleyi bir başka açıdan ele alarak şöyle izah ederler: "Ömrün artması kinaye olmayıp, hakikattir. Bu artış, Allah'ın ilmine nisbede değil, ömürle ilgili müvekkel meleğin ilmine nisbetledir. Âyetin değişmez diye bildirdiği ömür Allah'ın ilmine göredir. Sözgelimi, müvekkel meleğe: "Falanın ömrü, sıla-i rahim yaparsa yüz yıldır, yapmazsa altmış yıldır" dendiğini farzedelim. Allah'ın ilminde bu kimsenin sıla-i rahim yapıp yapmayacağı önceden bellidir. Ama meleğin ilminde ise, artıp eksilme mümkündür. İşte bu duruma "Allah dilediğini siler, dilediğini sâbit bırakır. Ana kitap onun katındadır" (Ra'd 39). Âyette temas edilen mahv ve isbat (yani silme ve sabit bırakma) meleğin ilminde bulunana nispetledir. Ana Kitapta (Ümmü'l-Kitap) olan ise Allah'ın ilminde olandır ve elbette bunda silme mevzubahis değildir. İşte buna kaza-i mübrem, öncekine ise kaza-i muallak denir." Bu inanç sebebiyle Hz. Ömer'in: "Ya Rab! Beni şakî

yazdınsa sil!" diye dua ettiği belirtilir. "Senin ilminde şakî isem değiştir" demezmiş. Zira Allah'ın olacak bir şey hakkındaki bilgisi asla değişmez, O'nun bildiği şekilde olur.
Alimler bu iki izah şeklinden öncekinin, sadedinde olduğumuz hadise daha uygun düştüğünü söylerler.
Tîbî'den kaydedildiğine göre şöyle demiştir: "Önceki vecih daha muvafıktır. Buna, Fâik'in müellifi (Zemahşerî)'nin sözü işaret eder. Der ki: "Mânanın böyle olması caizdir: "Allah, rahim'in eser ve aslını dünyada uzun müddet devam ettirir, bunu sıla-i rahmi yapmayanın eserini hemen yok ettiği gibi çabucak yok etmez."
Üçüncü bir açıklama Taberâni'nin Mûcemu's-Sağîr'inde gelmiştir: Ebu'd-Derda anlatıyor: "Resulullah aleyhissalatu vesselam'ın yanında "Kim sıla-i rahimde bulunursa eceli uzatılır" diye zikredilmişti, Aleyhissalatu vesselam buyurdular ki: "Ömürde ziyade olmaz. Allah Teâla Hazretleri: "Ecelleri geldiği zaman bir saat ne ileri alınır ne de geriye..." (A'raf 34) buyurmaktadır. Ancak kişinin, kendisine vefatından sonra dua edecek hayırlı zürriyyet olur."
Yine Taberânî'nin Mûcemu'l Kebir'inde gelen merfu bir hadisde: "Allah, eceli gelen kimsenin ömrünü uzatmaz, ömrün ziyâdeleşmesi sâlih zürriyet demektir" buyurmuştur.
İbnu Fûrek, ömrün artmasından maksadın sıla-i rahim yapan kimsenin anlayış ve aklından âfâtın nefyedilmesi olduğunda cezmetmiştir.

3- Hadis, neseb öğrenmenin mendub olduğunu ifade etmektedir.[6]

3291- 4 -وَعَنْ ميمونة رَضِىَ اللّهُ عَنْها قَالَت:]أعْتَقَتُ وَلِيدَةً وَلَمْ أَسْتَأذِنْ رَسُولَ للهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَمَّا كَانَ يَوْمَهَا الَّذِي يَدُورُ عَلَيْهَا فِيهِ. قَالَتْ يَا رَسُولَ للهِ: أَشْعَرْتَ أَنِّي أَعْتَقْتُ وَلِيَدَتِي. قَالَ: وَفَعلْتِ؟ قَالَتْ: نَعَمْ. قَالَ: أَمَا إِنَّكِ لَوْ أَعْطَيْتِهَا أَخْوا لَكَ كَانَ أَعْظَمَ جْرِكَ[. أخرجه الشيخان وأبُو دَاوُد .

4. (3291)- Meymûne radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resulullah aleyhissalatu vesselam'dan izin almadan bir câriye azad ettim. Resûlullah'ın benimle kalma günü gelip, beraber olduğumuz zaman:

"Ey Allah'ın Resûlü, câriyemi azad ettim, farkettiniz mi?" dedim.
"(Sahi mi söylüyorsun), bunu yaptın mı?" dedi. Ben, "Evet!" deyince:
"Keşke onu dayılarına verseydin, senin için daha hayırlı olacaktı!" buyurdular." [7]

3292- 5- وَعَنْ سلمان بن عامر رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قَالَ:]قَالَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: الصَّدَقَةُ عَلَى الْمِسْكِينِ صَدَقَةٌ، وَعَلي ذِي الرَّحِمِ ثِنْتَانِ: صَدَقَةٌ وَصِلَةٌ[. أخرجه النسائي .

5. (3292)- Selmân İbnu Âmir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Fakirlere yapılan tasadduk bir sadakadır, ama zî-rahm'a (yani akrabaya) yapılan ikidir: Biri sıla-i rahim, diğeri sadaka."[8]

AÇIKLAMA:

1- Son iki hadis, sadaka ve bağış gibi hayırlarda, önce yakınları düşünmeye teşvik etmektedir. Köleyi azad etmektense muhtaç bir yakına bağışlamak, sadakayı rastgele bir fakire vermektense, yakınlığı olan birine vermek evlâdır. Bu hayır amelinde iki ayrı hayır gösterilmektedir:

1) Sadaka,

2) Sıla-i rahm.
Resulullah böylece sıla-i rahm'e ehemmiyet vermeye, itina göstermeye teşvik etmektedir.

2- Birinci hadisi rivayet eden Meymune, Resulullah'ın zevce-i pâklerinden olan Meymune Bintu'l-Hâris'dir (radıyallahu anhâ).

3- Hadis kadınların, kendi mallarında, kocalarına sormadan tasarrufta bulunabileceklerini göstermektedir. Çünkü Hz. Meymune câriyesini âzâd ettikten sonra Resulullah'a bilgi verme kabilinden mevzubahis etmiş, Resulullah da onu bu davranışı sebebiyle muâheze etmemiş, sadece daha evlasına işâret buyurmuştur. Meymune (radıyallahu anhâ), malında tasarrufa şayet yetkili olmasaydı, Hz. Peygamber, akdi iptal ederdi.

4- İbnu Hacer, bu hadisten hareketle: "Akrabaya hibede bulunmak mutlak olarak efdaldir" denemez, zira bazı yakınlar gerçekten muhtaçtır, bazıları da değildir" der. Keza ilave eder: "Akrabaya hibe etmek de azad etmekten mutlak olarak efdaldir denemez. Zira açıkladığımız üzere bu, ahvale göre değişir."[9]

---

[1] Sıla-i rahm, tabiriyle aynı menşe'den olması hasebiyle zevi'lerhâm hakkında da açıklama kaydetmemiz, mevzumuz açısından faydalı olacaktır. en-Nihaye'de şu açıklamaya yer verilir: "Zû-rahm mahrem veya zû-rahm da denen zevi'l-erhâm, akrabalardır. Seninle aranızda neseb bağı olan herkes hakkında kullanılır. Ferâiz'de (miras bahsinde) kadın cihetinden akrabalara zevi'l-erhâm denir ve şöyle ifade edilir: Zu-rahmi mahrem -ve muharrem- bunlar nikahı haram olan kadınlardır: Anne, kız, kız kardeş, hala, teyze gibi. Sahabe ve Tabi'înden ulemanın çoğu bu görüştedir. Ebu Hanîfe ve Ashabı da bu görüştedir.

[2] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/55-57.

[3] Buhari, Edeb: 13; Müslim" Birr: 17, (2555); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/58.

[4] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/58.

[5] Buharî, Edeb: 12; Tirmizî, Birr: 49, (1980); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/58.

[6] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/58-60.

[7] Buhari, Hibe: I5; Müslim, Zekât: 44, (999); Ebu Dâvud, Zekât: 45, (1690); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/60.

[8] Nesâî, Zekât: 82, (5,92); Tirmizî, Zekât: 26, (658); İbnu Mâce, Zekât: 28, (1844); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/61.

[9] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/61.

ŞİRKET BÖLÜMÜ

UMUMÎ AÇIKLAMA

ŞİRKET BÖLÜMÜ

UMUMÎ AÇIKLAMA

Şirket, lügat olarak ihtilât (karışma) demektir. İbnu Hacer, bunu şer'î bir ıstılah olarak: "İki veya daha fazla kimsenin, kâr gayesiyle kendi ihtiyarlarıyla, hasıl ettikleri ihtilat ve beraberliktir" diye tarif eder. Bu beraberlik beşerî hayatın bir gereğidir. İnsanlar her devirde sermaye ve emeklerini birleştirerek ticârî şirketler kurma ihtiyacını duymuşlardır. Ferdî kaldığı zaman zayıf kalan sermayeler bir araya gelince büyük güç kazanır ve daha büyük iş yapmaya zemin hazırlar. Millî ve ümmetî terakki, belli bir ölçüde millet ve ümmet ferdlerinin bir araya gelebilme, şirketleşebilme ve böylece büyük işlere girişebilme kapasitesine bağlıdır. Öyle işler vardır ki, ferdî teşebbüsü aşar ve bu yüzden o işin millete mal edilmesi, o tekniğin yerli olarak îmâli imkansız olur. Keza, bazen öyle işler, teknikler çıkar ki, devletler de tek başına hakkından gelemeyebilirler. Bu çeşit işlerde de devletlerin şirketleşmesi gerekir. Günümüzde feza araştırmalarını tek başına yürütebilen devletler nadirdir. Nitekim bu işte geri kalmak istemeyen ve fakat tek başına güç yetiremeyen Batı Avrupa devletleri, aralarında şirketleşmişlerdir. Uçak sanayiinden harp sanayiine, atom sanayiinden feza araştırmalarına varıncaya kadar asra ayak uydurmada aşılması gereken pek çok sahada İslam devletleri işbirliğine gitmek zorundadır.
Yüce dînimiz, beşerî hayattaki ehemmiyetine binaen şirket meselesine de yer vermiş, bunun sağlıklı, istikametli yürümesi için pek çok tavsiyelerde bulunmuş, prensipler vaz'etmiştir. Şu halde bu bölümde, Resûlullah'ın şirket meselesine temas eden bir kısım hadislerin göreceğiz.[1]

-1- عن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قال رسولُ اللّهِ #: يَقُولُ اللّه تعالى أنَا ثَالِثُ الشِّريكين مَالَمْ يَخُنْ أحَدُهُمَا صَاحِبَهُ، فإذَا خَانَهُ خَرَجْتُ مِنْ بَينَهُمَا[. أخرجه أبو داود.وزاد رزين: »وَجَاءَ الشَّيْطَانُ« .

1. (2299)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allahu Zülcelâl hazretleri buyurdu ki: "Biri diğerine ihanet etmediği müddetçe iki ortağın üçüncüsü ben olurum. Biri arkadaşına ihanet etti mi ben aralarından çekilirim."[2]

Rezîn şunu ilave etmiştir: "... şeytan gelir."[3]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), şirketlerin devam edebilmesi ve kârlı olabilmesi için birinci şart olarak, ortakların birbirlerine karşı dürüst olmalarını nazar-ı dikkate arzetmektedir. Bunu, şirkete Allah'ın da bir ortak olarak katılması olarak ifade buyurmuştur. Bir şirkete Cenâb-ı Hakk'ın ortak olması, hıfz ve berekette yardımcı olması, muâmelelerinde hayır ve rızk vermesidir.

2- Allah'ın aralarından çekilmesi de ilâhî hıfzın onlardan uzaklaşmasıyla, bereketin yok olmasını ifade eder. Elbette bereketin kalkıp kârın kesildiği şirket devam edemez.

3- Şeytanın gelmesi, Allah'ın yerini alarak aralarında üçüncü şahıs olması demektir. Şeytanın girdiği iş, elbette her çeşit hayırdan uzaklaşacaktır. Tîbî merhum demiştir ki: "Şirket birden fazla kimsenin mallarının, temyiz edilemeyecek derecede birbirine karışmasıdır. Allah'ın onlara iştirak etmesi bir istiâredir. Allah Teâlâ hazretleri sanki bereket, fazl ve kârı, karıştırılmış mal menzilesinde tutmuş, böylece kendisini üçüncü ortak olarak tesmiye etmiştir. Şeytanın hıyanetini ve bereketi kaldırmasını da mahlut (karışan şey) menzilesinde tutmuş ve onu ortakların üçüncü ferdi kılmıştır..."
Bu hadis, mü'minleri şirketleşmeye teşvik etmektedir. Zîra, münferide vaad edilmeyen bereket, şirkete Allah'ın bir lütfu olarak nasib kılınmıştır.
Şirketleri imtiyazlı kılan durum şöyle de açıklanabilir: Şirkete mensup her ferd, arkadaşının yardımcısı durumundadır. Öte yandan, hadisler bildirmiştir ki, Cenâb-ı Hakk müslüman kardeşinin yardımında oldukça kişiye yardım etmektedir.[4]

-2- وعن ابن مسعود رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]اشْتَرَكْتُ أنَا وَعَمَّارٌ وَسَعْدٌ فِيمَا نُصِيبُ يَوْمَ بَدْرٍ، فَجَاءَ سَعْدٌ بِأسِيرَيْنِ، وَلَمْ أجِئُ أنَا وَعَمَّارٌ بِشَىْءٍ[. أخرجه أبو داود والنسائى .

2. (2300)- İbnu Mes'ud (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Ben, Ammar ve Sa'd,

üçümüz Bedir'de nasibimize düşecek ganimette ortak olduk. Derken Sa'd, iki esirle geldi, Ammâr ve ben ise hiçbirşey getiremedik."[5]

-3- وعن زهرة بن معبد عن جده عبداللّه بن هشام:]وكانَ قَدْ أدْرَكَ النَّبىَّ #، وَذَهَبَتْ بِهِ أُمُّهُ زَيْنَبُ بِنْتُ حُمَيْدٍ إلى رسُولِ اللّهِ #، فَقَالَتْ يَا رسُول اللّهِ: بَايِعْهُ؟ فقَالَ: هُوَ صَغِيرٌ، فَمَسَحَ رَأسَهُ وَدَعَا لَهُ بِالْبَرَكَةِ، فكَانَ يخْرُجُ بِهِ جَدُّهُ عَبْدُاللّهِ بنُ هِشَامٍ إلى السُّوقِ، فَيشْتَرِى الطَّعَامَ فَيلْقَاهُ ابنُ عُمَرَ، وابنُ الزُّبَيْرِ فَيَقُولاَنِ أشْرِكْنَا، فإنَّ النّبىَّ # قَدْ دَعَا لَكَ بِالْبَرَكَةِ فَيُشْرِكُهُمْ، فَرُبَّمَا أصَابَ الرَّاحِلَةَ كَمَا هِىَ فَيَبْعَثُ بِهَا إلى المَنْزِلِ[. أخرجه البخارى.

3. (2301)- Zühre İbnu Ma'bed, ceddi Abdullah İbnu Hişam'dan naklen anlatıyor: "Abdullah Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı görmüş idi. Annesi Zeyneb Bintu Humeyd onu (Abdullah'ı) Resûlullah'a götürüp şöyle dedi:
"Ey Allah'ın Resûlü; bundan biat al!" Aleyhissalâtu vesselâm efendimiz:
"O henüz küçük!" deyip başını okşadı, bereketle dua etti.
Onu (Zühre İbnu Ma'bed'i) ceddi Abdullah İbnu Hişam çarşıya çıkarır, yiyecek satın alırdı. Bir gün, ona İbnu Ömer'le, İbnu'z-Zübeyr (radıyallâhu anhümâ) rastladılar:
"(Satın aldıklarına) bizi de ortak kıl, zîra Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sana bereketle dua buyurdu!" dediler. O, (bu teklifi kabul ederek) onları ortak yaptı.
(Abdullah İbnu Hişam o duanın bereketine) bazan bir deve yükü kâr ederdi de olduğu gibi eve gönderirdi."[6]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivâyet Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in duasıyla hasıl olan bereket mucizesine bir örnek sunmaktadır. Hadisin sonunda, bazan devenin, kendi mislince kâr ettiği belirtilmektedir. Bu bir bakıma yüzde yüz kâr demektir. İbnu Hacer bunu istiğrabla karşılayacakları ikna edici -aynı şekilde Efendimiz'in

bereket duasına mazhar olan- Urvetu'l-Bârikî ile alakalı bir örnek kaydeder: Urve, ticaret kasdıyla pazara indiği zaman bir defada 40 bin (dirhem) kazanabilmektedir. Zîra o da, Resûlullah'ın bereket duasına mazhar olmuştur. O'nun dua alma vesilesi şöyledir: "Resûlullah'ın bereket duasına mazhar olmuştur. O'nun dua alma vesilesi şöyledir: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), kendisine bir dînar vererek bir kurbanlık almaya gönderir. Urve onunla iki kurbanlık alır, birini bir dînara tekrar satar. Resûlullah'a gelince hem dînarını verir ve hem de bir kurbanlık. İşte bunun üzerine Efendimiz berekete mazhar olması için dua ediverir.

2- Bu rivayetten şu fevâid çıkarılır:

* Çocukların başı okşanır.

* Büluğa ermeyenlerle biat yapılmaz.

* Geçimlik aramak (ticaret etmek) kasdıyla çarşı ve pazara uğranılır.

* Nerede olursa olsun bereket aranır.

* Helâl şeylerde bile bollukta kerâhet olduğunu söyleyen aşırılara (zahidlere) reddiye var.

* Resûlullah'tan herhangi bir şeyi hatırlayabilen çocuğun sahabeliğine hükmedilir (Bu husus ihtilaflıdır).

* Kadınlar çocuklarını çeşitli vesilelerle Resûlullah'a götürmüşlerdir.

* Ticaret talebi ve ortaklık müracaatı meşrudur.

* Resûlullah'ın duasına icâbet-i İlâhî nev'inden bir mucize örneği mevcuttur.

* Bazı âlimler; "Seni ortak yaptım" şeklinde mutlak bırakılan ifadenin yarı yarıya ortaklık hakkı tanıdığını belirtirler.[7]

4ـ وعن السائب بن أبى السائب رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]أتَيْتُ النّبىَّ # فَجَعَلُوا يُثْنُونَ عَلىَّ وَيذْكُرُونَنِى، فقَالَ #: أنَا أعْلَمُكُمْ بِهِ، فقُلْتُ: صَدَقْتَ بِأبِى أنْتَ وَأمِّى، كُنْتَ شَرِيكِى، فَنِعْمَ الشَّرِيكُ كُنْتَ تُدَارِى وَ تُمَارِى[. أخرجه أبو داود.»المُدَارَةُ«: المدافعة.

»وَالمُمَارَاةُ«: المجادلة .

4. (2302)- Saib İbnu Ebî's-Sâib (radıyallâhu anh) anlatıyor: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a geldim. Beni O'na zikredip hakkımda medh u senada bulun(arak tanıt)maya başladılar. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm Efendimiz:
"Ben onu sizden iyi tanırım!" buyurdu. Ben (hemen atılıp):
"Annem, babam sana kurban olsun dedim, doğru söyledin, zîra sen benim ticaret ortağım idin, sen ne iyi ortaktın, ne itham görmüştüm, ne de münakaşa yapmıştık!"[8]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la ortaklık yaptığını belirten es-Sâib İbnu Ebi's-Sâib (radıyallâhu anh), Resûlullah'a henüz peygamberlik gelmezden önce, Mekke'de ticaret ortağı idi. Gerçi Resûlullah'ın ortağı hususunda ihtilaf edilmiştir, bu zikri geçen Sâib mi, babası mı, Kays İbnu's-Sâib mi, başkası mı vs. Burada adı geçen Sâib hakkında da ulema arasında bazı ihtilaflar olmuştur. Bunların, isim benzerliğinden hasıl olan iltibaslara mebnî olması muhtemeldir.

2- Hadisten ulema, münakaşanın mekruh olduğuna dair hüküm çıkarmıştır. Nitekim Ebû Dâvud, bu hadisi Münakaşanın Mekruh Olduğuna Dair ismini verdiği bir bâbta zikreder.

3- Ticârî ortaklığın insanı tanımada iyi bir imkan olduğu, insan hakkında bu kanaldan elde edilen bilginin daha mûteber olacağı da anlaşılmaktadır.

4- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın peygamberlikten önceki hayatı da bizim için sünnettir, örnektir. Zîra o zaman da ilâhî ismete (korumaya) mazhar idi. [9]

---

[1] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/174.

[2] Ebû Dâvud, Büyû: 27, (3383).

[3] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/174-175.

[4] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/175.

[5] Ebû Dâvud, Büyû: 30, (3388); Nesâî, Büyû: 109, (7, 319); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/175.

[6] Buhârî, Şirket: 13, Daavât: 31, Ahkâm: 46; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/176.

[7] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/176-177.

[8] Ebû Dâvud, Edeb: 20, (4836); İbnu Mâce, Ticârât: 63, (2287); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/177.

[9] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/177-178.

SOHBET BÖLÜMÜ

(Bu bölümde onsekiz fasıl var).

BİRİNCİ FASIL

ERKEĞİN HANIMI ÜZERİNDEKİ HAKLARI

*

İKİNCİ FASIL

KADININ KOCA ÜZERİNDEKİ HAKKI

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

SOHBET ÂDÂBI

*

DÖRDÜNCÜ FASIL

MECLİS (OTURMA) ÂDÂBI

*

BEŞİNCİ FASIL

ARKADAŞIN VASFI

*

ALTINCI FASIL

KARŞILIKLI SEVME VE SAYMA

*

YEDİNCİ FASIL

DAYANIŞMA VE YARDIMLAŞMA

*

SEKİZİNCİ FASIL

İZİN TALEBİ

*

DOKUZUNCU FASIL

SELAMLAŞMA

*

ONUNCU FASIL

MÜSAFAHA

*

ONBİRİNCİ FASIL

HAPŞIRMA VE ESNEME

*

ONİKİNCİ FASIL

HASTA ZİYARETİ VE FAZİLETİ

*

ONÜÇÜNCÜ FASIL

BİNME VE TERKİYE BİNDİRME

*

ONDÖRDÜNCÜ FASIL

KOMŞULUK HAKKI

*

ONBEŞİNCİ FASIL

KÜSÜŞME

*

ONALTINCI FASIL

KUSURLARI ARAŞTIRMA VE ÖRTME

*

ONYEDİNCİ FASIL

KADINLARA BAKMAK

*

ONSEKİZİNCİ FASIL

MÜTEFERRİK HADİSLER

UMUMİ AÇIKLAMA

Arapçadaki aslî mânasına oldukça yakın bir kullanışla dilimize de girmiş bulunan sohbet, beraber olmak, arkadaşlık etmek, karşılıklı münâsebette bulunmak, mülâzemet etmek gibi mânalara gelir. Dilimizde daha ziyade karşılıklı olarak dostça, samimi duygularla konuşmaya sohbet deriz. Sözgelimi telefonla konuşma sohbet'e girmez, daha ziyade beraberlik aranır. Tatsız bir konuşmaya da sohbet demeyiz, hattâ resmiyetin girdiği konuşma da sohbetin dışında kalır. Sadedinde olduğumuz bölümde sohbet'e daha geniş bir mana ile, insanî beraberlikler girmektedir. Karı-koca beraberliği, bu beraberlikten doğan haklar, komşuluk, yolculuk beraberlikleri, bu beraberliklerde ortaya çıkan hukuk, âdab; ziyâretler, ziyaret âdabı; dayanışma, selamlaşma, küsüşme, barışma; kadınlara bakmak, dedikodu, tecessüs, kusurları araştırmak vs...
Bölümün fasıl başlıklarından da anlaşılacağı üzere sohbet'le, medeniyyü'n-bıttab yani yaratılış icabı medenî kabul edilen insanın medeniliği gereği hasıl olan içtimaî münâsebetlerin pek çoğu kastedilmektedir. İnsan hayatının her safhasına ışık tutup en iyi tarzı, en güzel istikâmeti, her hususta ilahi değerleri beyan eden din-i mübin-i İslâm, beşeri sohbetin Allah'ın rızasına uyacak, insanları kâmil mânada saadet ve maâliyata götürecek edeb ve âdabı da beyan etmiştir. Şu halde sadedinde olduğumuz bölümde bu âdabı açıklayan hadisleri göreceğiz. "Sohbetler"imizi bu âdab çerçevesinde yürüttüğümüz ölçüde imanî samimiyetimiz ortaya çıkacak ve İslamımız tezahür edecek ve Allah'ın mü'minlere vaadettiği nimetlere yine o nisbette mazhar olma liyakatını kazanacağız.

Tevfik Allah'tandır.[1]

BİRİNCİ FASIL

ERKEĞİN HANIMI ÜZERİNDEKİ HAKLARI

3293-1- عن أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قَالَ:]قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَوْ كُنْتُ آمِرًا أَحَدًا أَنْ يَسْجُدَ ،َمَرْتُ الزَّوْجَةَ أَنْ تَسْجُدَ لِزَوْجِهَا[. أخرجه الترمذي .

1. (3293)- Hz. Hüreyre (Radıyallahu Anh) anlatıyor: "Resulullah aleyhissalatu vesselam buyurdular ki: "Şayet ben bir insanın başka bir insana secde etmesini emredecek olsaydım, kadına, kocasına secde etmesini emrederdim."[2]

AÇIKLAMA:

Dinimiz, Allah'tan başkasına secdeyi şiddetle yasaklamış ve haram kılmıştır. Resulullah (Aleyhissalâtu Vesselâm) İslamî esaslara göre işleyecek, ailedeki kocanın hanımı karşısındaki hukukunun büyüklüğünü ifade etmek için böyle mübalağalı bir üslûba başvurmuştur. İslam'da âile dirliği kocanın hakimiyetine dayandırılmıştır. Ayet-i kerime, âilede erkeğin reisliğini esas kılmıştır, ama bunu nafaka temin etme sebebine bağlamıştır. Nafakanın te'mini itaati gerektiren bir hukuk getirmektedir. Ayet aynen şöyle: "Erkekler kadınlar üzerine hâkimdirler. O sebeple ki, Allah onlardan kimini (erkekleri) kiminden (kadından) üstün kılmıştır. Bir de (erkekler kendi) mallarından infak etmektedirler. İyi kadınlar itaatli olanlardır..." (Nisa 34).
Aile dirliği büyük ölçüde itaate dayandığı için, itaat meselesi birçok hadiste tekrar tekrar ele alınarak te'yid edilmiştir. Tirmizî yukarıdaki hadisi kaydettikten sonra bu mevzuda Mu'az İbnu Cebel, Sürâka İbnu Mâlik, Hz. Aişe, İbnu Abbâs, Abdullah İbnu Ebi Evfâ, Talk İbnu Ali, Ümmü Seleme, Enes ve İbnu Ömer (radıyallahu anhüm ecmâîn)'den de rivayetler olduğunu belirtir. Bunların hepsini burada kaydetmek uzun kaçar. Abdullah İbnu Ebi Evfâ'nın rivayeti şöyle:
"Mu'az İbnu Cebel (radıyallahu anh) Şam'dan dönmüştü, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a secde etti.
"Ey Muaz bu da ne?" diye sorunca:
"Şam'a gitmiştim. Orada insanların piskopos ve patriklerine secde ettiklerini

gördüm. Bunu sana yapmak, içimden geçti" dedi. Bunu işiten Efendimiz:
"Sakın bunu yapmayın. Eğer ben bir kimsenin Allah'tan başka birine secde etmesini emretseydim, kadına, kocasına secde etmesini emrederdim. Muhammed'in nefsi kudret elinde olan Zât'a yemin ederim, kadın kocasına olan hakkını eda etmedikçe Rabbine olan hakkını eda edemez. Kocası, nefsini taleb etse, kadın havid üzerinde bile olsa bunu men edemez."
Hz. Enes'in rivayeti de şöyle: "Bir insanın diğer bir insana secdesi doğru olmaz, şayet doğru olsaydı, üzerindeki hakkının büyüklüğü sebebiyle kadının kocasına secde etmesini emrederdim..."[3]

3294-2 ـ وَعَنْ أم سلمة رَضِىَ اللّهُ عَنْها قَالَت:]قَالَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَيُّمَا امْرَأةٍ مَاتَتْ وَزَوْجُهَا عَنْهَا رَاضٍ دَخَلَتِ الْجَنَّةَ[. أخرجه الترمذي .

2. (3294)- Ümmü Seleme (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Hangi kadın, kocası kendisinden razı olarak vefat ederse, cennete girer."[4]

3295-3 ـ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قَالَ:]قَالَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ مَا مِنْ رَجُلٍ يَدْعُو امْرَأَتِهِ إلَى فِرَاشِهِ فَتَأْبَى عَلَيْهِ إَّ كَانَ الَّذِي فِي السَّمَاءِ سَاخِطًا عَلَيْهَا حَتَّى يَرْضَى عَنْهَا زَوْجُهَا[.

3. (3295)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Nefsim kudret elinde olan Zât-ı Zülcelâl'e yemin ederim, bir erkek hanımını yatağa davet ettiğinde kadın imtina edip gelmezse, kocası ondan râzı oluncaya kadar semada olan (melekler) ona gadab ederler."[5]

3296 -4 -وفي رواية:]إِذَا دَعَا الرَّجُلَ اِمْرَأَتَهُ إِلَى فِرَاشِهِ فَأَبَتْ أَنْ تَجِئَ فَبَاتَ غَضْبَانَ لَعَنَتْهَا الْمَئِكَةُ حَتَّى تُصْبِحَ، وَفِي رِوَايَةٍ. حَتَّى تَرْجِعَ[.

4. (3296)- Bir başka rivâyette şöyle denmiştir: "Erkek, kadınını yatağına çağırır, kadın da gelmeye yanaşmaz, erkek öfkelenmiş olarak sabahlarsa, melekler sabaha kadar -bir rivayette yatağa gelinceye kadar- kadına lânet okurlar."[6]

3297 -5 -وفي رواية:]إِذَا بَاتَتْ الَمْرَأةُ مُهَاجِرً فِرَاشِ زَوْجِهَا لَعَنَتْهَا الْمَئِكَةُ[. أخرجه الشيخان وأبُو دَاوُد .

5. (3297)- Bir başka rivâyette: "Kadın küskünlükle kocasının yatağından ayrı olarak sabahlarsa, melekler onu lanetler" denmiştir.[7]

AÇIKLAMA:

Bazı hadislerde kadının başta gelen vazifeleri arasında zikredilen taat'ın mühim maddelerinden biri, yatağa icâbettir. Erkek yatağa dâvet edince, buna icabet etmesi gerekmektedir. Bazı hadîslerde: "Fırın üzerinde olsa bile.." veya "Havıd (deve semeri) üzerinde olsa bile..." diye, yani "yanda bırakılması zor olan bir işte bile olsa mutlaka emre icabet etsin" manasında te'kid edilmiştir.
Yukarıdaki rivâyetler sebepsiz, meşru olmayan bir mâzerete emre icâbet etmeyen, kocasının yatak dâvetine uymayan kadının bu davranışına terettüp eden mânevî müeyyideyi beyan etmektedir: Kocasının davetine icâbet edinceye, kocasını razı ve memnun kılıncaya kadar meleklerin lânetine maruz kalmak... Mü'mine bir kadın için bu pek büyük bir hasâret ve zarardır.
Şârihler, "yatak" kelimesiyle münâsebet-i cinsiye'nin kinaye edildiğini belirtirler. Utanma vesilesi olan meselelerin zikrinde Kur'an ve hadiste sıkça kinâyeye başvurulmuştur, örneği çoktur...
Hadiste geçen "sabah oluncaya kadar..." ibâresi, imtina hâdisesinin geceye mahsus olduğu intibâını vermekte ise de, bu hal, kadının gündüzleri olacak

davete imtinaına cevaz vermez. Gecenin zikri, istirahat ve yatma vaktinin gece olması, gündüzleri maişet kazanma meşguliyetinin galebe çalması sebebiyledir. Ayrıca bazı hadislerde, "gece" veya "gündüz" ayırımına yer verilmeden aynı durum mevzubahis edilmiştir.
Hz. Câbir'in bir rivayeti şöyle: "Üç kişinin namazı kabul edilmez ve hiçbir hayırları semaya yükseltilmez:

* Geri dönünceye kadar, kaçan köle;

* Ayılıncaya kadar, sarhoş;

* Râzı edinceye kadar, kocasını darıltan kadın."

3296 numaralı rivayette geçen "erkek öfkeli olarak sabahlarsa" ifadesi, kadının her icâbet etmeme hâlinin aynı derecede olmadığını belirtir. Yani erkek, kadının gelmeyişini mâzur addetmiştir veya çağırma hakkından vazgeçmiştir ve hanımına bu davranışı sebebiyle kızmamıştır. Şu halde yatağa gelmeme halleri, aynı mânevî müeyyideyi icâb ettirmemektedir. Kadının yataktan ayrı sabahlaması meselesi de böyle.
Mühelleb, sadedinde olduğumuz hadislerden hareketle: "Bedenlerdeki olsun, mallardaki olsun hukukun men edilmesi, mağfiretiyle örttükleri hariç, Allah'ın gadabını gerektiren durumlardır" der ve hadisten şu hükmü çıkarır:
"Hadis, müslüman âsiye, eyleme geçmesini önlemek için, korkutma maksadıyla lânette bulunmanın câiz olduğunu göstermektedir. Şâyet fiili işlerse, ona lânet değil, af ve hidâyet duasında bulunmak gerekir."
Bazı âlimler bu istidlali hoş karşılamamışlar ve demişlerdir ki: "Müslüman için, rahmetten uzak olması mânasına lânet okumak uygun değildir. Muvafık olanı, onun için hidayet, af ve mâsiyetten dönmesi için dua etmektir. Lâneti tecviz edenler, lânetin örfi mânasını düşünmüş olmalıdırlar: Bu da, kötü söz söylemek mânasına olan sebbetmektir. Bunun da caiz olduğu durum, günaha düşenin bu kötü sözden ders alıp, utanma ve dönüş yapma hâline bağlıdır. Sadedinde olduğumuz hadiste meleklerin bunu yapmış olması, insanların da lânet okumasına mutlak cevâzı ifade etmez."
Bazı âlimler hadisten şu hükümleri de çıkarmıştır:

* Melekler, mâsiyet ehline, mâsiyete devam ettikleri müddetçe beddua etmektedirler. Bu onların, itaat edenlere de taatte oldukları müddetçe hayır dua ettiklerini ifâde eder.

* Meleklerin duası, hayra da olsa şerre de olsa makbuldür. Bu sebeptendir ki, Aleyhissalâtu vesselâm, onların duasıyla korkutmuştur.

* Kocaya yardım ve rızasını aramaya irsâd var.

* Erkeğin cimayı terketmeye sabrı, kadınların sabrından daha zayıftır.

* Erkeğe en kuvvetli teşviş nikah yönünden gelmektedir. Bu sebeple Şârî bilhassa bu hususta kadının yardımcı olmasına ehemmiyet atfetmiş, teşriatta bulunmuştur.

* Hadis, hiçbir meselesini ihmâl etmeyip, herhangi bir, arzusuna mümânaat edeni bile meleklerin bedduasına mazhar etmek suretiyle alakasını gösteren, hukukunu koruyan Allah'a, erkeğin bu nimetlerine bedel, itaat etmesi, ibadetlerine sabır göstermesi gereği anlaşılır. Evet kula düşen, Rabbinin kendinden taleb ettiği hakları yerine getirmektir. Aksi takdirde onun davranışı, ihsanı bol bir zengine muhtaç durumda olan fakirin gösterdiği kabalık ve nankörlükten daha çirkin kaçar.[8]

-6 -69 -وَعَنْه رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قَالَ:]قِيلَ يَا رَسُولَ للّهِ أَيُّ النِّسَاءِ خَيْرٌ؟ قَالَ الَّتِي تَسُرُّهُ إِذَا نَظَرَ، وَتُطِيعُهُ إِذَا أَمَرَ، وَ تُخَالِفُهُ فِي نَفْسِهَا وَمَالِهَا بِمَا يَكْرَهُ[. أخرجه النسائي .

6, (3298)- Yine Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ey Allah'ın Resulü! dendi, hangi kadın daha hayırlıdır?"
"Kocası bakınca onu sürura garkeden, emredince itaat eden, nefis ve malında, kocasının hoşuna gitmeye şeyle ona muhalefet etmeyen kadın!" diye cevap verdi."[9]

-3299 -7 -وَعَنْ عمر رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قَالَ:]قَالَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: َ يُسْأَلُ الرَّجُلُ فِيمَ ضَرَبَ امْرَأَتَهُ؟[. أخرجه أَبُو دَاوُد .

7. (3299)- Hz. Ömer (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Erkeğe, hanımını ne sebeple dövdüğü sorulmaz."[10]

AÇIKLAMA:

1- Dinimiz, bazı şartlarla kadınların dövülebileceğini kabul eder. Bu husus Kur'an-ı Kerim'in şu âyetiyle sabittir:
"Serkeşlik etmelerinden endişelendiğiniz kadınlara öğüt verin, yataklarında onları yalnız bırakın, nihâyet dövün. Size itaat ediyorlarsa aleyhlerinde yol aramayın..." (Nisa 34).

* Görüldüğü üzere, kadın keyfi değil, itaatsizliği sebebiyle -Bagavi'nin ifadesiyle "Nikah'ın getirdiği hakların yerine getirilmemesi halinde" -dövülebilecektir. Âyette geçen nüşûz, sivrermek, karşı gelmek, dik başlılık etmek gibi mânalara gelir.

* Nüşûz'undan korkulan kadınlar hemen dövülmez:

** Önce nasihat edilir.

** Nasihattan anlamazsa, ceza olarak yatakta yalnız bırakılır.

** Bundan da anlamazsa en son safhada dövülür. Veda hutbesinde, kadınların şiddetli (yaralayıcı) olmayacak şekilde dövülmesi emredilmiştir.

* Dövmede İslâm'ın vaz'ettiği başka kayıtlar da var:

** Başa vurulmamalıdır.

** Vücudun tehlikeli noktalarına da vurulmamalıdır.

** Çubuk, bükülü mendil gibi yaralayıcı olmayan bir şeyle vurulmalıdır.

** Darbe sayısı had cezası miktarından aşağı olmalıdır. Sayı hususunda ûlemâ ihtilaf eder. Te'dibî vurmaların üç darbeyi geçmemesi umumiyetle benimsenmiştir. Ona kadar vurulabileceğini, hatta daha fazla sayıda vurulabileceğini de söyleyenler olmuştur.

2- Kocasına, niçin dövdüğünün sorulamayışını âlimler kayda bağlamışlardır. Bu yasak mutlak değildir: "Eğer, dinin cevaz verdiği hudud çerçevesinde dövmüşse" denmiştir.
Şu halde dinin meşru kıldığı şartların dışına çıkarak dövülmesi halinde erkek muâheze edilebilir. Sözgelimi, yaralayıcı şekilde dövmüşse meşru hududu dışarı çıkmış demektir.[11]

-3300 -8 -وَعَنْ أبِي سَعِيدٍ رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قَالَ:]جَاءَتْ امْرَأةُ صَفْوَانَ بنِ الْمُعَطِّلِ رَضِىَ اللهُ عَنْهُ إلَى رَسُولِ اللّهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَصَفْوَانُ عِنْدَهُ. فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللّهِ زَوْجِي يَضْرِبُنِي إذَا صَلَّيْتُ، وَيُفَطِّرُنِى إذَا صُمْتُ، وَ يُصَلِّي صَةَ الْفَجْرِ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ. فَسَألَهُ عَمَّا قَالَتْ. فَقَالَ يَا رَسُولَ اللّهِ: أمَّا قَوْلُهَا يَضْرِبُنِي إذَا صَلَّيْتُ! فَإنَّهَا تَقْرَأُ بِسُورَتَيْنِ وَقَدْ نَهَيْتُهَا. فَقَالَ لَهَا رَسُولُ اللّهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَوْ كَانَتْ سُورَةً وَاحِدَةً لَكَفَّتِ النَّاسِ، وَأمَّا قَوْلُهَا يُفَطِّرُنِي إذَا صُمْتُ فَإنَّهَا تَنْطَلِقُ تَصُومُ وَأنَا رَجُلٌ شَابٌّ َ أصْبِرُ. فَقَالَ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: َ تَصُومُ امْرَأةٌ إَ بِإذْنِ زَوْجِهَا، وَأماَّ قَوْلُهَا إنِّي أُصَلِّي حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ فَإنَّا أهْلُ بَيْتٍ قَدْ عُرِفَ لَنَا ذَلِكَ َ نَكَادُ نَسْتَيْقِظ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ. فَقَالَ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. فَإذَا اسْتَيْقَظْتَ يَا صَفْوَانُ فَصَلِّ[. أخرجه أبُو دَاوُد .

8. (3300)- Ebu Sa'îd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Safvân İbnu Muattâl (radıyallahu anh)'ın hanımı, yanında Safvân'da bulunduğu bir anda Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelerek:

"Ey Allah'ın Resulü, namaz kıldığım zaman kocam beni dövüyor, oruç tuttuğum zaman da orucumu bozduruyor, güneş doğuncaya kadar da sabah namazını kılmıyor!"dedi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), hanımının bu söyledikleri hakkında Safvân'a sordu. Safvân:

"Ey Allah'ın Resulü! "Namaz kıldığım zaman dövüyor" sözüne gelince, o zaman (bir rekatte uzun) iki sûre okuyor. Halbuki ben bunu yasakladım" dedi. Resulullah kadına:

"İnsanlara tek surenin okunması yeterlidir" buyurdu. Safvân devam etti:

"Oruç tuttuğum zaman bozduruyor" sözüne gelince, "Hanımım oruç tutup duruyor.

Ben gencim, hep sabredemiyorum." dedi. Aleyhissalâtu vesselâm:

"Bir kadın kocasının izni olmadan (nafile) oruç tutamaz!" buyurdular. Safvân devamla:

"Güneş doğuncaya kadar sabah namazı kılmadığım sözüne gelince, biz (gece

çalışan) bir âileyiz, bunu herkes biliyor. (Sabaha yakın yatınca) güneş doğuncaya kadar uyanamıyoruz" diye açıklama yaptı. Aleyhissalatu vesselam:

"Ey Safvân, uyanınca namazını kıl!" buyurdular."[12]

AÇIKLAMA:

1- Safvân (radıyallahu anh)'ın hanımı namazda iki uzun sûre okur olmalı ki müdahale mevzuu olmuştur. Tîbî: "Tek surenin okunması mevzubahis ise, bu Fatiha suresi olmalıdır" der.

2- Hattâbî bu hadîste bazı fıkhî bilgilerin bulunduğuna dikkat çeker:

***** Erkeğin hanımından istifadesi için belli bir vakit yoktur, bütün ahvâlde caizdir.

***** Erkeğin hakkını kullanmasına kadın mümânaat edecek olursa, erkek onu şiddetli olmayacak şekilde dövebilir.
Kadın hacc için ihrama girecek olursa erkek ona mâni olabilir, hacca göndermeyebilir. Zira, erkeğin kadın üzerindeki hakkı muacceldir, Allah'ın hakkı ise muahhardır. Atâ İbnu Ebî Rebah böyle hükmeder. Bütün imamlar, nâfile haccına erkeğin mâni olabileceğinde ittifak ederler.

3- Safvân İbnu Muattal ailesi geceler boyu su çeker, sabaha doğru yatarlardı. Bu hadisi bir kısım şarihler ihtiyatla karşılamıştır. Hem senetçe zayıf, hem de metinde nekâret vardır: Namazda tek sureye ruhsat, sabah namazının güneşin doğmasına kadar te'hir edilmesine ruhsat gibi. Azîmâbâdî şu açıklamayı dermeyan eder: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Uyanınca namazını kıl!" sözü -hadisin sahih olması halinde- dikkat çekici bir ruhsattır. Cidden ilâhî bir lütuftur, Resulullah'tan ümmetine bir rıfkı, bir şefkatidir. Safvân'ın işi sanki fıtrî bir meleke haline gelmiş ve çalışma âdeti onu istilâ etmiş ve artık ondan vazgeçmesi imkânsız hale gelmiş gibidir. Bu durumda, bu halin sahibi, kendisine baygınlık gelen kimse menzilesindedir, mazur addedilir, ayıplanmaz. Mamafih bu halin her zaman değil, bazen ârız olması da muhtemeldir. Bu da yanında uyandırıp uykusunu açacak birilerinin olmamasından ileri gelebilir. Böylece uyku, güneş doğuncaya kadar devam etmiş olabilir. Bu durum her zaman değil arada sırada olan bir haldir. Çünkü insanın her vakit böyle olması ihtimalden uzaktır. Dolayısıyla arada sırada bu durumla karşılaşan insan hakkında namazı vaktinde kılmaktan kaçıyor diye düşünmek câiz olmaz".

4- Şunu da kaydedelim ki, hadisi bazı alimler sened yönüyle ihticac

edilemeyecek kadar zayıf addedmiş, metnindeki hüküm yönüyle de münker bulmuştur: "Bilhassa sabah namazının güneş doğduktan sonra kılınmasına Resulullah'ın ruhsat vermesi oldukça uzak bir ihtimaldir, bir yanlışlıktır" demişlerdir.[13]

3301-9- وَعَنْ أَبِي الورد بن ثُمامة قَالَ:]قَالَ عَلِيٌّ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ ِبْنَ أَعْيَدَ أَ أُحَدِّثُكَ عَنِّي وَعَنْ فَاطِمَةَ بِنْتِ رَسُولِ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَكَانَتْ مِنْ أَحَبِّ أَهْلِهِ إلَيْهِ؟ قُلْتُ بَلَى. قَالَ: إنَّهَا جَرَّتْ بِالرَّحى حَتَّى أَثَّرَتْ فِي يَدِهَا. وَاسْتَقَتْ بِالْقِرْبَةِ حَتَّى أَثَّرَتْ فِي نَحْرِهَا. وَكَنَسَتِ الْبَيْتَ حَتَّى اغْبَرَّتْ ثِيَابُهَا. فَأُتِيَ النَّبِيُّ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِخَدَم. فَقُلْتُ لَهَا: لَوْ أَتَيْتِ أَبَاكِ فَسَألْتِهِ خَادِماً؟ فَأَتَتْهُ فَوَجَدْتُ عِنْدَهُ حُدَّاثًا فَرَجَعَتْ فَأَتَاهَا مِنَ الْغَدِ فَقَالَ: مَا كَانَتْ حَاجَتُكِ؟ فَسَكَتَتْ. فَقُلْتُ: أَنَا أُحَدِّثُكَ يَا رَسُولَ للّهِ! إنَّهَا جَرَّتْ بِالرَّحَى حَتَّى أَثَّرَتْ فِي يَدِهَا، وَحَمَلَتْ بِالْقِرْبَةِ حَتَّى أَثَّرَتْ فِي نَحْرِهَا. فَلَمَّا أَنْ جَاءَ الْخَدَمُ أَمَرْتُهَا أَنْ تَأْتِيكَ تَسْتَخْدِمُكَ خَادِمًا يَقِيهَا حَرَّ مَاهِيَ فِيهِ. فَقَالَ: إتَّقِ اللّهِ يَا فَاطِمَةُ. وَأَدِّي فَرِيضَةَ رَبِّكَ، وَاعْمِلِي عَمَلَ أَهْلِكِ، إذَا أَخَذْتِ مَضْجَعَكِ فَسَبِّحِي ثَثًا وَثَثِينَ، وَاحْمِدِي ثَثًا وَثَثِينِ، وَكَبِّرِي أَرْبَعًا وَثَثِينَ. فَذَلِكَ مَائَةٌ هِيَ خَيْرٌ لَكَ مِنْ خَادِمِ. قَالَتْ: رَضِيتُ عَنِ اللّهِ وَعَنْ رَسُولِهِ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَلَمْ يُخْدِمْهَا[. أخرجه الخمسة إ النسائي .

9 (3301)- Ebu'l-Verd ibnu Sümâme anlatıyor: "Hz. Ali (radıyallahu anh) İbnu Ağyed'e dedi ki: "Sana kendimden ve Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kızı Fâtıma (radıyallahu anhâ)'dan -ki o, babasına, ailesinin en sevgili olanı idi- bahsedeyim mi?"

"Evet, bahsedin!" dedim. Bunun üzerine:

"Fâtıma radıyallahu anhâ değirmen çevirirdi; elinde yaralar meydana gelirdi. Kırba ile su taşırdı. Bu da boynunda yaralar açtı. Evi süpürüyordu. Üstü başı toz-toprak oldu. (Bu sıralarda) Resûlullah'a bir kısım köleler getirilmişti. Fâtıma'ya:
"Babana kadar gidip bir köle istesen!" dedim. Gitti. Aleyhisselâtu vesselâm'ın yanında bazılarının konuşmakta olduklarını gördü ve geri döndü. Ertesi gün Resulullah Fâtıma'ya gelerek:
"Kızım ihtiyacın ne idi?" diye sordu. Fâtıma sükût edip cevap vermedi. Ben araya girip:
"Ben anlatayım Ey Allah'ın Resûlü" dedim ve açıkladım: "Fâtıma'nın değirmen kullanmaktan elleri yara oldu, kırba ile su taşımaktan da omuzları incindi. Köleler gelince ben kendisine, size uğramasını, sizden bir hizmetçi istemesini ve böylece biraz rahata kavuşmasını söyledim. Bu açıklamam üzerine Resulullah:
"Ey Fâtıma, Allah'tan kork, Allah'a olan farzlarını eda et, âileyin işlerini yap. Yatağına girince otuzüç kere sübhanallah, otuzüç kere elhamdülillah, otuzdört kere Allahekber de. Böylece hepsi yüz yapar. Bu senin için hizmetçiden daha hayırlıdır.." buyurdular. Fâtıma (radıyallahu anhâ):
"Allah'dan ve Allah'ın Resulünden razıyım" dedi. Resulullah ona hizmetçi vermedi."[14]

AÇIKLAMA:

1- Burada, bidayet-i İslâm'da kadınların ev işlerinde çalıştıklarını görmekteyiz. Hatta Hz. Peygamber'in en sevgili kızı Fâtıma'nın, ev işlerinin en ağırını, en çok rahatsız edenini bile yaptığını, bu yüzden ellerinin yara, omuzlarının ezik ve bere içinde kaldığını görmekteyiz. Bu çeşit rivayetler çoktur. Resulullah'ın baldızı Esmâ (radıyallahu anhâ)'nın tarlada çalıştığı, ata yem hazırladığı, at tımar ettiği rivayetlerde belirtilmiştir.
Sadedinde olduğumuz rivayet, bu işleri bir peygamber kızının yaptığını, hizmetçi istediği zaman Resulullah'ın hizmetçi vermeyip ondan daha hayırlı olan bazı tesbihâtı tavsiye ettiğini göstermektedir. Şu halde bu işlerin kadınlar tarafından yapılmasını, Efendimiz normal ve tabiî karşılamış olmaktadır.
Hadisin bazı vecihlerinde, Resulullah, "Suffa Ashabı ihtiyaç içerisinde kıvranırken ben size hizmetçi veremem..." mealinde cevap vermiş, "fazla köle olsa satıp, parasıyla Suffa Ashâbı'nın bazı ihtiyaçlarını karşılamaya çalışacağım" belirtmiştir. Bazı rivayetlerde: "Bedir yetimleri (ihtiyaçta) sizi geçti"; bir başka rivayette: "Ey Fâtıma sabret, kadınların en hayırlısı ailesine faydalı olandır" der.

Hülasa hadis, çok farklı vecihlerle rivâyet edilmiştir. Hepsinde pek faydalı ziyadeler var.

2- Bazı Fevaid: Alimler, muhtelif vecihlerindeki ziyadeleri de nazar-ı dikkate alarak bu hadisten pek çok ibretler, düsturlar, hükümler çıkarmışlardır. Bazılarını kaydediyoruz:

* Resulullah uyku sırasında muhtelif zikirlerin okunabileceğini belirtmiştir.
İsteyen bunlardan birini veya birkaçını okuyabilir. Şartlara, ahvâle, eşhasa ve evkâta göre bunlardan her birinin ayrı bir fazileti vardır.

* İbnu Battâl: "Bu hadîste, fakirliği zenginlikten üstün addedenlere delil var. çünkü Resulullah: "Size hizmetçiden daha hayırlı olanı söyleyeyim mi?" demiş ve onlara zikir öğretmiştir. Eğer zenginlik üstün olsaydı onlara hizmetçi verirdi ve zikri de öğretirdi. Şu halde hizmetçi vermeyip zikir talimiyle yetinmesi, Efendimizin onlara Allah indinde daha hayırlı olanı tercih ettiğini gösterir" demiştir.
İbnu Hacer buna itiraz eder ve der ki: "Bu iddia, Hz. Peygamber'in yanında fazla hizmetçi olmasına rağmen böyle yapması halinde doğrudur. Halbuki rivayetler açıkça ifade ediyor ki, Resulullah, satıp parasını Ehl-i Suffe'nin veya Bedir yetimlerinin nafakasına harcamak için bunlara hizmetçi vermemiştir." Buradan hareketle Kadı İyaz: "Bu hadiste "Fakir zenginden efdaldir" hükmünü çıkaranlara delil yoktur" der.

* Hadiste gelen "hayırlı olma" meselesinde de ihtilaf edilmiştir. Kadı İyaz, hadisin zâhirine göre: "Resulullah, onlara âhiretle ilgili amelin, her hâl ve kârda dünya işlerinden daha hayırlı olduğunu öğretmek istemiştir. Onlara hizmetçi vermek mümkün olmayınca, bununla yetindi, sonra istekleri olmayınca, onlara istediklerinden daha efdal ecir hâsıl edecek bir zikir öğretti" der.
Kurtûbi de: "Onları zikre havale etti, tâ ki bu, ihtiyaç halinde, duanın yerine geçsin yahut da Resulullah kendisi için sevdiğini kızı için de sevmesi sebebiyle böyle yaptı, çünkü Aleyhissalatu vesselam, ecri büyük olması sebebiyle fakrı ve sabrederek onun sıkıntısına katlanmayı tercih ediyordu" der.
Mühelleb de şöyle der: "(Aleyhissalâtu vesselâm) kızına, âhirette ona daha çok fayda verecek olan zikri öğretti. Ehl-i Suffe'yi ise, onlar nefislerini karın tokluğuna, ilim dinlemeye ve sünnet öğrenmeye vakfettikleri, mal ve iyâl kesbini düşünmedikleri için tercih etti."

* Bu hadis, humus'un taksiminde ilim talebelerinin öne alınması gereğini ifade eder.

* Hadis Selef-i Sâlihin'in içinde bulunduğu geçim darlığı, kıtlık ve sıkıntıyı gösterir. Allah onları, dünyaya tabi olmaktan korumak için, elde etme imkanına rağmen dünyaya bulaştırmamış, ondan uzak tutmuştur. Bu, enbiya ve evliyanın büyük çoğunluğunun yoludur.

* İsmaîl el-Kâdi: "Bu hadis, humusu İmamın dilediği gibi taksim edeceğini gösterir. Çünkü köleler, humus'tandır. Humus'un beşte dördü ganimetçilerin hakkıdır" der. İmam Malik ve Bazıları böyle hükmetmiştir.

* Mühelleb der ki: "Hadîste, kişinin âhireti dünyaya tercihte kendi gittiği yola, ehlini de sevketmesinin örneği vardır, yeter ki onların da bu işe gücü yetsin."

* Bazı âlimler: "Kişi, kızının ve kocasının evine izin almadan girebilir, yataklarına oturabilir" demiş ise de, diğer bir kısım alimler rivâyetin bir veçhinde "izin alarak girdi" kaydını göstererek "izinsiz girme" istidlâline karşı çıkmıştır. [15]

İKİNCİ FASIL

KADININ KOCA ÜZERİNDEKİ HAKKI

3302-1- عن أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قَالَ:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: اِسْتَوْصُوا بِالنِّسَاءِ فَإنَّ الْمَرأةَ خُلِقَتْ مِنْ ضِلَعٍ وَإنَّ أَعْوَجَ مَا فِي الضِّلْعِ أَعْهُ. فَإنْ ذَهَبْتَ تُقِيمُهُ كَسَرْتُهُ، وَإنْ تَرَكْتَهُ لَمْ يَزَلْ أعْوَجَ، فَاسْتَوْصُوا بِالنِّسَاءِ خَيْرًا[. أخرجه الشيخان والترمذي .

1. (3302)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kadınlara hayırhah olun, zira kadın bir eyeği kemiğinden yaratılmıştır. Eyeği kemiğinin en eğri yeri yukarı kısmıdır. Onu doğrultmaya kalkarsan kırarsın. Kendi hâline bırakırsan eğri halde kalır. Öyleyse kadınlara hayırhah olun."[16]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis muhtelif vecihlerde rivayet edilmiştir. Burada zikri gereken ziyâdeli bir veçhi şöyle: "Kadın eyeği kemiğinden yaratılmıştır. Aslâ bir istikamet üzere doğru olmayacaktır. Ondan istifâde etmek istersen eğri haliyle istifade et, doğrultmaya kalkarsan kırarsın. Onun kırılması,boşanmasıdır."

2- Hadis kadınların kendilerine has tabiatları olduğuna, bu tabiatın fıtri olup istenen şekilde değiştirilemiyeceğine, onu kendi tabiî şekliyle kabul etmek, mevcut hali üzere uyum yapma yolları aramak icabettiğine, onların eğriliklerine tahammül etmek gerektiğine dikkat çekiyor. Aksi halde istenen şekilde bir istikamet vermek, onu kırmak demek olacaktır. Bu da boşanmadır. Hadisin bir veçhinde: "Kadın eyeğidendir, doğrultursan kırarsın. Ona iyi muâmelede bulun onunla yaşa" denir.
Bu veçhinden daha iyi anlaşılacağı üzere, Resulullah kadınların hassas bir mizaç üzere yaratıldıklarına, onlara iyi muamele yapıldığı takdirde onlarla uyum içinde yaşanabileceğine dikkat çekmektedir. İmam Gazâli: "Kocanın karısı ile iyi

geçinmesi, ona karşı güzel ahlakla muamelede bulunması, kadının hakkıdır. Güzel ahlaktan murad kadına eza-cefa etmemek değil, onun ezasına tahammül göstermektir, Resulullah'ın yolundan giderek kadının taşkınlık ve gazabına karşı halîm selîm davranmaktır" der. Bazı âlimler bu hadiste Resulullah'ın kadınlara olan şefkat ve merhametini görürler.

3- Hadis kadınların bidayette eyeği kemiğinden yaratıldığına da parmak basıyor. Yani ilk kadın Hz. Havva'nın, Hz. Adem aleyhisselam'dan yaratıldığına dikkat çekiyor. Başka rivayetlerde daha sarîh olarak Hz. Havvâ'nın, Hz. Adem'in en kısa olan sol eyeği kemiğinden yaratıldığı ifade edilmiştir. Esâsen Kur'an muhtelif âyetlerinde insanlığın bir tek nefisten (Hz. Âdem'den) yaratılıp sonradan çoğaltıldığını açıklar. Ayette bir tek nefisten nasıl yaratıldılar? Eyeğisinden mi, hangi eyeğisinden? gibi teferruata girilmez. Nisa sûresindeki âyet şöyle:
"Ey insanlar sizi bir nefisten yaratan, ondan da zevcesini (Havva'yı) yaratan Rabbinizden korkun. Sonra da o ikisinden çok sayıda erkek ve kadınlar yarattı" (Nisâ 1).

4- Alimler kadınların eğriliği deyince onların hırçınlığı, hissiliği, aklen zayıf oluşu, en basit bir hâdisede boşanma taleb etmesi, kocanın gücünü aşan talep ve isteklerde bulunması, aile sırrını ifşa etmesi, nankörce davranması, dedikodu yapması gibi umumiyetle fıtrî olan zaaflarını anlarlar. Şu halde Resulullah, sadedinde olduğumuz hadiste, kadınların bu fıtrî hallerine dikkat çekerek, onların bu zaaflarını gidermeye kalkma yanlışlığına düşmeden, bu hallerine tahammül ederek geçinme yollarını aramayı tavsiye etmektedir. Onlarla güzel geçinmede nebevî tavsiyenin esası tahammül, anlayış ve iyi davranıştır.[17]

3303-2 -وَعَنْ عمرو بن ا'حوص رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قَالَ:]قَالَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: اِسْتَوْصُوا بِالنِّسَاءِ خَيْرًا فَإنَّهُنَّ عَوَانٌ عِنْدَكُمْ. لَيْسَ تَمْلِكُونَ مِنْهُنَّ شَيْئًا غَيْرَ ذلِكَ إ َّ أنْ يَأْتِينَ بِفَاحِشَةٍ مُبَيِّنَةٍ. فَإنْ فَعَلْنَ فَاهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ وَاضْرِبُوهُنَّ ضَرْباً غَيْرَ مُبَرِّحٍ. فَإنْ أطَعْنَكُمْ فَ تَبْغُوا عَلَيْهِنَّ سَبيً. أ إنَّ لَكُمْ عَلَى نِسَائِكُمْ حَقًّا، وَلِنِسَائِكُمْ عَلَيْكُمْ حَقًّا. فَحَقُّكُمْ عَلَيْهِنَّ أنْ َ يُوطِئْنَ

فَرْشَكَمْ مَنْ تَكْرَهُونَ، وَ يَأْذَنَّ فِي بُيُوتِكَمْ لِمَنْ تَكْرَهُونَ، أ وَحَقّهُنَّ عَلَيْكُمْ أَنْ تُحْسِنُوا إِلَيْهِنَّ
فِي كِسْوَتِهِنَّ وَطَعَامِهِنَّ]. أخرجه الترمذي.»عوانٌ« جمع عانية وهي ا‘سيرة، شبه المرأة فِي دخولها تحت حكم الزوج با‘سير .

2. (3303)- Amr İbnu'l-Ahvas (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kadınlara karşı hayırhah olun. Çünkü onlar sizin yanınızda esirler gibidirler. Onlara iyi davranmaktan başka bir hakkınız yok, yeter ki onlar açık bir çirkinlik işlemesinler. Eğer işlerlerse yatakta yalnız bırakın ve şiddetli olmayacak şekilde dövün. Size itaat ederlerse haklarında aşırı gitmeye bahâne aramayın. Bilesiniz, kadınlarınız üzerinde hakkınız var, kadınlarınızın da sizin üzerinizde hakkı var. Onlar üzerindeki hakkınız, yatağınızı istemediklerinize çiğnetmemeleridir. İstemediklerinizi evlerinize almamalarıdır. Bilesiniz onların sizin üzerinizdeki hakları, onlara giyecek ve yiyeceklerinde iyi davranmanızdır."[18]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis karı-koca arasındaki karşılıklı hak ve vazifeleri tesbitte temel nasslardan biridir. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın veda hutbesinden bir parçadır. Tirmizî'deki aslı çok daha uzundur. Burada şunu hatırlatmamızda fayda var: Bu hadîs, İslam'ın insanlık tarihinde icra ettiği büyük inkılablardan birine temas etmektedir: "Kadın hakları" Kadın hakkı mefhumu sadece cahiliye Araplarına yabancı bir mefhum değildir. Yakın zamana kadar Batı dünyası dahil, bütün insanlığın meçhûlü idi. İlk defa İslam, kadının da hukukundan bahsetmiş, erkekle hukukî eşitliğe yükseltmiştir. Hz. Ömer der ki: "(Cahiliye devrinde) Allah'ın kadınlar hakkında koyduğu hükümler gelinceye kadar biz onlara hiçbir değer atfetmezdik."

2- Hadîsteki istîsa vasiyet kabul etmek mânasına gelir. Yani Resulullah şöyle demiş olmaktadır: "Ben kadınlar hakkında hayır tavsiye ediyorum, siz onlar hakkındaki bu tavsiyemi kabul edin." Bazı alimler: "Kadınlar hakkında kendinizden hayır arayın" veya: "Biriniz diğerinizden kadınlar hakkında hayır

talep etsin" şeklinde anlamanın da uygun olacağını söylemiştir.

3- Hadisin müteakip kısmı şu mânada anlaşılmıştır: "Siz kadınlar hakkında, bu hayırhahlık dışında başka bir davranışa yetkili değilsiniz, onlara kötü davranma hakkına sâhip değilsiniz, yeter ki çirkin bir iş yapmasınlar..."
Şu halde onlara kötü davranma hakkı, onların "çirkin iş" yapmalarıyla doğuyor. Çirkin bir iş yapmadıkları müddetçe erkek kötü davranma hakkına sahip değildir. Kötü davranırsa hakkı olmayan bir iş, yani zulüm yapmış olur. Bunun Allah katında mes'uliyeti vardır.
Çirkin iş nedir? Ayette nüşûz diye geçen kelime hadiste fâhişe diye gelmiştir. Hatta bu hadîsi, mezkur âyetin tefsiri olarak bile görmemiz mümkündür. en-Nihâye'ye göre, fuhş, fevahiş, fâhişe Allah'a isyan ve günah nev'inden işlenen fiillerin pek çirkinlerine denir. Bunların en çirkini zina olduğu için çoğunlukla fâhişe, zina mânasında kullanılır. Hattâ dilimizde fuhş deyince nerdeyse zinâyı, fahişe deyince de zâniyeyi kastederiz. Fâhiş bir hata, fâhiş bir fiyat dediğimiz zaman kelimeyi aslî mânasında kullanmış oluruz. Şu halde hadiste geçen fâhişe, mübeyyine, "pek açık olay çirkinlik" diye anlaşılmalıdır. Hadiste kastedilen şey de, gerek sözle, gerekse fiille işlenen her çeşit çirkinlikler, ahlaksızlıklar olmalıdır. Bu tâbiri "zina" olarak anlamak mümkün değildir. Çünkü zinâ fazîhasının dindeki hükmü, dayakla nihayet bulan bir terbiye vetiresi değil, recm denen ağır bir cezadır.

4- Yatakta yalnız bırakmayı, İbnu Abbâs radıyallahu anhümâ "yatakta sırtını dönüp konuşmamaktır" diye tefsir etmiştir. Ancak "Bir başka yatağa geçmek" diye tefsir eden de olmuştur.

5- Şiddetli olmayan dövme mevzuunda Nevevî şu açıklamayı sunar: "Şiddetli dövme (darb-ı müberrih) şiddetli, ağır dövmedir. Hadis buna izin vermiyor. Hadisin manası: "Kadınları şiddetli ve ağır olmaksızın dövün" demektir." Berh, meşakkat demektir. Gayr-ı müberrih tabiri dilimizde umumiyetle yaralayıcı olmaksızın diye tercüme edilmiştir. Ancak, kelimenin aslı yara'dan ziyade, meşakkati, fazla acı'yı ifâde etmektedir.
Resulullah, "Size itaat ederlerse aşırı gitmeyin" buyurarak, "kendilerinden istenen hususlara riâyet etmeleri hâlinde, zulmen yataklarını ayırmak, dövmek gibi muamelelerde bulunmayın, kötü davranmaya bahâne aramayın" demek istemiştir.

6- Erkeğin kadın üzerindeki hakkı olarak zikredilen "yatağı, istenmeyene çiğnetmemesi" tabirini Nevevi şöyle açıklar: "Bunun mânası, evlerinize girip oturmalarını istemediğiniz kimselerden hiçbirine bu hususta müsaade

etmemeleridir. Bunun yabancı bir erkek olması ile, kadının akrabalarından bir kadın olması arasında fark yoktur. Yasak bunların hepsine şâmildir."[19]

3- 80- وَعَنْ حكيم بن معاوية عن أبيه رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قَالَ:]قُلْتُ يَا رَسُولَ اللّهِ: مَا حَقُّ زَوْجَةِ أَحَدِنَا عَلَيْهِ: قَالَ: أَنْ تُطْعِمُهَا إِذَا طَعِمْتَ، وَأنْ تَكْسُوهَا إِذَا اكْتَسَيْتَ، وَ تَضْرِبِ الْوَجْهَ، وَ تُقَبِّحْ، وَ تَهْجُرْ إِ فِي الْبَيْتِ[. أخرجه أبُو دَاوُد .

3. (3304)- Hakîm İbnu Mu'âviye babası Mu'âviye (radıyallahu anh)'den anlatıyor: "Ey Allah'ın Resûlü! dedim, bizden her biri üzerinde, zevcesinin hakkı nedir?"
"Kendin yiyince ona da yedirmen, giydiğin zaman ona da giydirmen, yüzüne vurmaman, takbîh etmemen, evin içi hariç onu terketmemen."[20]

AÇIKLAMA:

1- Daha önce kaydedilen hadisteki dövme ruhsatına burada bir kayıt zikredilmektedir: Başa vurmamak.. Resulullah, kadın dayağı haketse bile, başına vurulmamasını, onun haklarından biri olarak zikretmektedir. Alimler, te'dib sırasında başa vurmaktan kaçınmanın vâcib olduğunu belirtirler.

2- Takbih etmek, kötü söz söylemek mânasında anlaşılmalıdır. Yani her çeşit rencide edici sözler... Hakaret etmek, sebbetmek, ayıplamak, beddua etmek, lanetlemek vs. Bütün bunları İslam yasaklamıştır. Erkek, hanımına karşı rencide edici sözlere dilini alıştıracak olursa, kadın da dayanamayıp mukabele etti mi dirlik kalmaz. Bu çeşit küçük görülen davranışlar, aile huzurunu bozup, boşanmaya kadar götürebilir. Halbuki boşanma, gerek erkek, gerek kadın ve gerekçe çocuklar için büyük bir yıkım ve şekâvettir.

3- Evin içi hâriç onu terketmemek tâbiri, yine önceki hadiste geçen "yatakta terketme"nin açıklanması mâhiyetindedir. Kadını yatakta terketmek, bir başka eve, bir başka mahal ve hatta şehre gitmek şeklinde de gerçekleşebilir. Ancak Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), o ihtimale binâen meseleye açıklık

getirmiştir. Kadın yatakta terk'le cezalandırılacaksa bu müştereken yaşanan meskenin içerisinde cereyân etmelidir. Aynı ev içerisinde bir başka odaya veya aynı oda içerisinde bir başka yatağa geçme şeklinde olabilir. Ne kadını evden uzaklaştırmak, ne de erkek, evi terketmek şeklinde bir "yatakta ayırma cezası" İslamî değildir. Esasen Tercümân'ül-Kur'an olan İbnu Abbâs (radıyallahu anh)'ın bunu "aynı yatakta kadına arkasını dönüp konuşmamak" şeklinde açıkladığını önceki hadiste kaydetmiştik.[21]

ÜMMÜ ZER' HADÎSİ

-3305 -1 -عن عَائِشَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَت:]جَلَسَ إِحْدَى عَشْرَةَ امْرَأَتَ فَتَعَاهَدْنَ وَتَعَاقَدْنَ أَنْ َ يَكْتُمْنَ مِنْ أَخْبَارِ أَزْوَاجِهِنَّ شَيْئًا. قَالَتْ ا ٔوَّلِى: زَوْجِي لَحْم جمَلٍ غَثٍّ عَلَى رَأْسِ جَبَلٍ. َ سَهْلٌ فَيُرْتَقَى وَ َ سَمِينٌ فَيُنْتَقَل؛ وَفِي رِوَايَةٍ لِلْبُخَارِي: فَيُنْتَقَى. قَالَتِ الثَّانِيَةُ: زَوْجِي َ أُبُثُّ
خَبَرَهُ، إِنِّي أَخَافُ أَنْ َ أَذَرَهُ إِنْ أَذْكُرْهُ أَذْكُرْ عُجَرَهُ وَبُجَرَهُ. قَالَتِ الثَّالِثَةُ: زَوْجِي الْعَشَنَّقُ. إِنْ أَنْطِقْ أُطَلَّقْ، وَإِنْ أَسْكُتْ أُعَلَّقْ. قَالَتْ الرَّابِعَةُ: زَوْجِي كَلَيْلِ تِهَامَةَ، َ حَرٌّ وَ َ قَرٌّ، وَ َ مَخَافَةَ وَ َ سَآمَةَ. قَالَتِ الْخَامِسَةُ: زَوْجِي إِنْ دَخَلَ فَهِدَ، وَإِنْ خَرَجَ أَسِدَ، وَ َ يَسْأَلُ عَمَّا عَهِدَ، قَالَتْ السَّادِسَةُ: زَوْجِي إِنْ أَكَلَ لَفَّ، وَإِنْ شَرِبَ اشْتَفَّ، وَإِنْ اضْطَجَعَ التَفَّ، وَ َ يُولِجُ الْكَفَّ لِيَعْلَمَ الْبَثَّ. قَالَتْ السَّابِعَةُ: زَوْجِي غَيَايَاءُ أَوْ عَيَايَاءُ طَبَاقَاءُ، كُلُّ دَاءٍ لَهُ دَوَاءٌ، شَجَّكَ أَوْ فَلَّكَ أَوْ جمَعَ كًَّ لَكَ. قَالَتْ الثَّامِنَةُ: زَوْجِي الْمَسُّ مَسُّ أَرْنَبٍ، وَالرِّيحُ رِيحُ زَرْنَبٍ. قَالَتْ التَّاسِعَةُ: زَوْجِي رَفِيعُ الْعِمَادِ، طَوِيلُ النَّجَادِ، عَظِيمُ الرِّمَادِ، قَرِيبُ الْبَيْتِ مِنَ النَّادِ. قَالَتِ الْعَاشِرَةُ: زَوْجِي مَالِكٌ، وَمَالِكٌ؟ مَالِكٌ: خَيْرٌ مِنْ ذَلِكَ، لَهُ إِبِلٌ كَثِيرَاتُ الْمَبَارِكِ، قَلِيَتُ الْمَسَارِحِ وَإِذَا سَمِعْنَ صَوْتَ الْمِزْهَرِ أَيْقَنَّ أَنَّهُنَّ هَوَالِكُ. قَالَتِ الْحَادِيَةَ عَشَرَةَ: زَوْجِي أَبُو زَرْعٍ. وَمَا أَبُو زَرْعٍ؟ أَنَاسَ مِنْ حُلِيٍّ أُذُنَيَّ. وَمَ ٔ مِنْ شَحْم عَضُدَيَّ. وَبَجَّحَنِي فَبَجَّحَتْ إِلَى نَفْسِي. وَجَدَنِي فِي أَهْلِ غُنَيْمَةٍ بِشِقٍّ. فَجَعَلَنِي فِي أَهْلِ صَهِيلٍ وَأَطِيطٍ وَدَائِسٍ وَمُنَقٍّ. فَعِنْدَهُ أَقُولُ فَ َ أُقَبَّحُ. وَأَرْقُدُ فَأَتَصَبَّحُ. وَأَشْرَبُ

فَأَتَقَنَّحُ. أَمُّ أَبِي زَرْعٍ. فَمَا أَمُّ أَبِي زَرْعٍ؟ عُكُومُهَا رَدَاحٌ. وَبَيْتٌ فَسَاحٌ. اِبْنُ أَبِي زَرْعٍ. فَمَا اِبْنِ أَبِي زَرْعٍ؟ مَضْجَعُهُ كَمَسَلِ شَطْبَةٍ، وَيُشْبِعُهُ ذِرَاعُ الْجَفْرَةِ. بِنْتُ أَبِي زَرْعٍ، فَمَا بِنْتُ أَبِي رَزْعٍ؟ طَوْعُ أَبِيهَا، وَطَوْعُ أُمِّهَا، وَمِلْءُ كِسَائِهَا. وَفِي رِوَايَةٍ: وَصَفْرُ رِدَائِهَا، وَغَيظُ جَارِتَهَا. جَارِيَةُ أَبِي زَرْعٍ، فَمَا جَارِيَةُ أَبِي زَرْعٍ؟ تَبُثُّ حَدِيثَنَا تَبْثِيثًا، وَ تُنَقِّثُ مِيرَتنَا تَنْقِيثًا، وَ تَمْ ُ بَيْتَنَا تَعْشِيشًا. قَالَتْ: خَرَجَ أَبُو زَرْعٍ وَا ؑوْطَابُ تَمْخُضُ فَلَقِيَ امْرَأَةً مَعَهَا وَلَدَانِ لَهَا كَالْفَهدَيْنِ: يَلْعَبَانِ مِنْ تَحْتِ خَصْرِهَا بِرُمَّانَتَيْنِ. فَطَلَّقَنِي وَنَكَحَهَا، فَنَكَحْتُ بَعْدَهُ رَجُ سَرِيًّا، رَكِبَ شَرِيًّا، وَأَخَذَ خَطِيًّا، وَأَرَاحَ عَلَيَّ نَعمًا ثَرِيًّا، وَأَعْطَانِي مِنْ كُلِّ رَائِحَةٍ زَوْجًا؛ وَقَالَ: كُلِي أَمِّ زَرْعٍ وَمِيرِي أَهْلَكِ. قَالَتْ: فَلَوْ جَمَعْتُ كُلَّ شَيْءٍ أَعْطَانِيهِ مَا بَلَغَ أَصْغَرَ آنِيَةِ أَبِي زَرْعٍ. قَالَتْ: عَائِشَةَ رَضِىَ اللّٰه عَنْهَا: قَالَ رَسُولُ للّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: كُنْتَ لَكَ كَأَبِي زَرْعٍ ُمِّ زَرْعٍ]. أخرجه الشيخان.وقد سقط حديث أم زرع من نجريد قاضي القضاة، وقد أثبته هنا من جامع ا ؑصول لشهرته، وقد أفرد شرح هَذَا الحديث بالتأليف، وقد رأيت أن أذكرها هنا من الكم عَلَيْهِ ما تمس إليه الحاجة مما بد منه. فأقول وباللّٰه التوفيق:قول ا ؑولى: »زوجى لحم جمل غث« أؤ مهزول.عَلَى رأس جبل أي صعب الوصول إليه. وصفته بقلة الخير، تقول: هو كلحم الجمل كلحم الضأن، ومع ذَلِكَ مهزول ردئ ضعب المتناول يوصل إله إ بمشقة شديدة.وقول الثانية: أَبُثُّ خيره أؤ أنشره وأشيعه.وقولها: إني أخاف أن أذره أؤ خبره طويل، إن شرعت فِي تفصيله أقدر عَلَى إتمامه مكيرته .

»وَالْعُجَرُ وَالْبُجَرُ« المراد بهما عيوبه الباطنة وأسراره الكامنة.»وَالْعُجَرُ« تعقد العصر والعروق حَتَّى ترى ناتئة فِي الجسد.»وَالْبَجُرُ« نحوها إ أنها فِي البطن خاصة.وقول الثالثة »زرجي العشنق« هو الطويل ب نفع. فإذا ذكرت عيوبه طلقني، وإن سكت عنها علقني، فتركني عزبا و مزوة. قَالَ اللّٰه تَعَالَى: فتذروها كالمعلقة.وقول الرابعة: زوجي كليل تهامة. حر و قر، و مخافة و سَآمَةَ هَذَا وصف بليغ، وصفته بعدم ا؟ذى، وبالراحة، ولذاذة العيش، واعتدال. كليل تهامة: الَّذِي حر فِيهِ و برد مفرطين، وأنها تخاف غائلته لكرم أخقه، و تخشى منه مل و سآمة. وَقَوْلُ الخامسة: زَوْجِي إِنْ دَخَلَ فَهَدَ إِلَى آخِرِهِ هَذَا مد ح بليغ، وصفته بكثرة النوم إذا دخل بيته وعدم السؤال عما ذهب من متاعه وما بقي لقولها وَ يسأل عمّا عَهِدَ أى عما عهده فِي البيت من متاعه وماله لكرمه.وقولها وإن خرج أسد أى إِذَا خرج إِلَى النَّاس ومارس الحرب كَانَ كا؟سد، تصفه بالشجاعة.وقول السادسة: زَوْجِي إن أَكَلَ لَفَّ أي أكثر من الطعام وخلط من صنوفه حَتَّى يبقي شيئا.وإن شَرِبَ اشْتَفَّ أي استوعب جميع ما فِي ا؟؟ناء.وَ يُولِجُ الْكَفَّ لِيَعْلَمَ الْبَثَّ هَذَا ذمّ له. أرادت أنه إِذَا اضطجع ورقد التف فِي ثيابه ناحية ولم يضاجعني ليعلم ما عندي من محبته و بث هناك إ محبة الدنو من زوجها.

وقول

السابعة: زرجي عياياء أو غياياء إِلَى آخر.عياياء بمهملة ومعجمة، ومعناه بالمهملة الَّذِي يلقح وهو العنين الَّذِي تعييه

مباضعة النساء ويعجز عنها، وبالمعجمة: الذى يهتدي إِلَى مسلك من الغياية وهي الظلمة.ومعنى طباقاء المنطبقة عليه أموره حمقا، وقيل الغبي ا٬حمق الغدم.وقولها لك داء له دواء أي جميع أدواء النَّاس مجتمعة فِيهِ.والشج جرح الرأس.»والفل الكسر« والضرب. تقول: أنا معه بين جرح رأس أو ضرب وكسر عضو أو جمع بينهما. وقول الثامنة: زوجي المس مس أرنب، والريح ريح زرنب)!(. وصفته بلين الخلق، والجانب، وحسن العشرة، وأنه طيب الريح أو طيب الثناء فِي النَّاس.وقول التاسعة: زوجي رفيع العماد إِلَى آخره. فرفيع العماد وصف له بالشرف وسناء الذكر والرفعة فِي قومه.وطويل النِجاد بكسر النون وصف له بطول القامة، والنجاد حمائل السيف، والطويل يحتاج إِلَى طول حمائل سيفه، والعرب تمدح بذَلِكَ.»وعظيم الرماد« وصف له بالجود وكثرة الضيافة من اللحوم والخبز فيكثر وقوده ويكثر رماده.»وقولها قريب البيت من الناد« أي النادي، وهو مجلس القوم، وصف له بالكرم والسؤد ٬نه يقرب البيت من النادي إ من هَذِهِ صفته ٬ن الضيفان يقصدون النادي، وأصحاب النادي يأخذون ما يحتاجون إليه فِي مجلسهم من البيت القريت من النادي، وهَذِهِ
صفة الكرام، واللئام بخف ذَلِكَ.وقول

)1-(هو نبت طيب الرائحة، وقيل هو شجرة عظيمة بالشام بجبل لبنان تثمر لها ورق أخضر بن الخضرة والصفرة، وقيل هو

حشيشة دقيقة طيبة الرائحة ليست بد العرب.
العاشرة: زوجي مالك إِلَى آخره. تقول هو خير مما أصفه به، له إبل كثيرة فهي باركة بفنائه يوجهها تسرح إ قلي عند الضرورة، ومعظم أوقاتها تكون باركة بفنائه، فإذا نزل به الضيف قراهم من ألبانها ولحومها.والمزهر بكسر الميم: عود الفناء الَّذِي يضرب به. وأرادت أن زوجها عود إبله إِذَا نزل به الضيفان انتحر لهم منها، وإتيانهم بالعيدان والمعازف والشراب، فَإِذَا سَمِعْتُ ا"بل صوت المزهر علمن أنه قد جَاءَه الضيفان وأنهن منحورات هوالك.وقول الحادية عشرة زوجي أَبُو زرع إِلَى آخره.فمعنى أَنَاسَ بنون ومهملة من النوس وهى الحركة من كل شئ متدل.وأذني بتشديد الياء عَلَى التثنية: أي حني قرطة وشنوفا فيها فهي تنوس: أي تتحرك لكثرتها.ومعني »مَ' مِنْ شَحْم عَضُدَيَّ« أي أسمنني وم' بدني شحما 'ن العضدين إذا سمناً فغيرهما أولي.ومعنى بَجَّحَنِي بتشديد الجيم.»فَبَجَحْتُ« بكسر الجيم وفتحها، والفتح أفصح. أي فرحني ففرحت وعظمني فعظمت عند نفسي.وقولها وجدني فِي أهل غنيمة وضم الغين تصغير الغنم، أرادت أهلها كانوا أصحاب غنم أصحاب خيل وإبل، 'ن الصهيل أصوات الخيل، وا'طيط أصوات ا"بل وحنينها، والعرب إنما تعتدّ بأصحاب بأصحاب الغنم.وقولها بشق بكسر الشين وفتحها. قَالَ ابو عبيد: هو بالفتح والمحدثون يكسرونه يعني بشق جبل: أي ناحيته لقلتهم وقلة غنمهم.وقولها »ودائس« هو الذي يدوس الزرع فِي بيدرة .
»ومنق« بضم أوله وفتح ثانيه علي المشهور، وقد يكسر،

وتشديد القاف. والمراد به بالفتح عند الجمهور الَّذِي ينقي الطعام: أي يخرجه من تينه وقشوره وينقيه بالغربال: أي أنه صاحب زرع يدوسه وينقيه.وقولها »فعنده أقول ف أقبح« أي يقبح قولي فيرده بل يقبله منى.»وأرقد فأتصبح« أي أنام الصبحة: أي بعد الصباح لكفايتها بمن يخدمها.وقولها »وأشرب فأتقنح« بالنون بعد القاف وبالميم بدل النون. فمعناه بالميم: أروي حَتَّى أدع الشراب من شدة الري، وبالنون أقطع الشراب وأتمهل فِيهِ.»والعكوم« ا٬عدال وأوعية الطعام.»والرداح« العظيمة الكبيرة.»وبيتها فساح« بفتح الفاء وتخفيف السين المهملة، أى واسع.وقولها »مضجعه كمسل« بفتح الميم والسين المهملة وتشديد الم.»وشطبة« بشين معجمة مفتوحة ثُمَّ طاء مهملة ساكنة موحدة ثُمَّ هاء: ماشطب من جريدة النخل: أي شق ٬ن الجريدة يشقق منها قضبان. فمرادها أنه مهفهف قليل اللحم كالشطبة، وهو ما يمد ح به الرجل، وقيل أرادت أنه كالسيف يسل من غمده.وقولها »وتشبعه ذراع الجفرة« الذراع مؤنثة وقد تذكر. والجفرة بفتح الجيم ا٬نثى من أود المعز، وقيل من الضأن، وهي ما بلغت أربعة أشهر وفصلت عن أمها، وأرادت أنه قليل ا٬كل، والعرب تمدح به.

وقولها »طوع أبيها وطوع أمها« أي مطيعة لهما منقادة ٬مرهما .

ومعنى »ملء كسائها« ممتلئة الدسم سمينة. وفي رواية صفر ردائها بكسر الصاد والصفر الخالي: أي ضامرة البطن.وغيظ

جارتها »المراد بالجارة هنا: الضرة أي يغيظ ضرتها ماترى من حسنها وجمالها خلقًا وخلقا.وقولها «تبث حديثنا تبثيثا» بالثاء أي تشيعه وتظهره بل تكتمه.«و تنقث ميرتنا» الميرة الطعام المحبوب. ومعنى تنقث تفسدهاو تفرقها وتذهب بها، وصفتها با'مانة.«و تم' بيتنا تعشيشا» بالعين المهملة أي تترك الكناسة والقمامة فِيهِ متفرقة كعش الطائر بل هي مصلحة للبيت معتنية بتنظيفه. وروي بالغين المعجمة من الغش فِي الطعام.«وا'وطاب» جمع وطب بفتح الواو وسكون الطاء وهي أسقية اللبن التي يمخض فيها.ومعنى «يلعبان من تحت خصرها برمانتين» قَالَ أَبُو عبيد: معناه أنها ذات كفل عظيم فإذا استلقت علي قفاها نتأ الكفل بها من ا'رض حَتَّى تصير تحتها فجوة يجري فيها الرمان.«والسري» بالمهملة السيد الشريف، وقيل السخي.«والشري» بالمعجمة: الفرس الفائق الخيار.«والخطي» بفتح الخاء المعجمة وكسرها والفتح أشهر: الرمح منسوب إِلَى الخط: قرية بساحل البحر عند عمان، و سَميتُ الرماح خطية 'نها تحمل إِلَى هَذَا الموضع وتثقب فِيهِ.«وأراح علي نعما ثريا» أي أتى بها إِلَى مراحها وهو موضع مبيتها، والنعم ا"بل والبقر والغنم .

«والثري» بالمثلثة وتشديد الياء: الكثير من المال وغيره.«وأعطاني من كل رائحة» أي ما يروح من ا"بل والبقر والغنم والعبيد.«زوجا» أي اثنين.«وميري أهلك» بكسر الميم من الميرة: أي أعطيهم وأفضلي عليهم، وقوله صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لعائشة رَضِيَ اللَّهُ عَنْها: «كنت لك تأبي زرع» 'م زرع

قَالَ العلماء: هو تطييب لنفسها وإيضاح لحسن عشرته إياها.ومعناها أنا لك كأبي زرع و كَانَ زائدة أو للدوام و اللّه أعلم .

1. (3305)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Onbir kadın oturup, kocalarının ahvalini haber vermede ve hiçbir şeyi gizlemiyecekleri hususunda birbirlerine kesin söz verip anlaştılar:
Birincisi (zemmederek): "Benim kocam (yalçın) bir dağın başındaki zayıf bir devenin eti gibidir. Kolay değil ki çıkılsın, semiz değil ki götürülsün" dedi. (Yani kocasının sert mizaçlı, huysuz, gururlu oluşuna, ailenin kendisinden istifade etmediğine işaret etti.)
İkincisi (de zemmederek): "Ben kocamın haberini fâş etmek istemem, çünkü korkarım. Eğer zikretmeye başlarsam büyük-küçük herşeyini söyleyip bırakmamam gerekir, (bu ise kolay değil)" dedi.. (Bu sözüyle kocasının çok kötü olduğuna işaret etti).
Üçüncüsü (zemmederek): "Benim kocam uzun boyludur, konuşursam boşanırım, konuşmazsam muallakta bırakılırım" dedi. (Bu da kocasının akılca kıt olduğunu belirtmek istedi).
Dördüncüsü (överek): "Kocam Tihâme gecesi gibidir. Ne sıcaktır, ne soğuktur. Ne korkulur, ne usanılır" dedi.
Beşincisi: "Kocam içeri girince pars[22], dışarı çıkınca arslan gididir. Bana bıraktığı (ev işlerinden hesap) sormaz" dedi.
Altıncısı: "Kocam, yedi mi (üst üste katlayıp) çok yer, içti mi sömürür, yattı mı sarınır. Benim kederimi anlamak için (elbiseme) elini sokmaz." (Bu da kocasının kendisiyle ilgilenmediğini, yiyip içmekten başka birşey düşünmediğini söylemek ister.)
Yedincisi: "Kocam tohumsuzdur (erlik yapmaktan acizdir). Her dert onundur (vücudunda çeşitli hastalıklar var). Başımı yarar, vücudumu yaralar, (bunları yapmak için) herşeyi toplar, (her eline geçeni kullanır, vurur)" dedi.
Sekizincisi: "Onun (vücuduna) dokunmak tavşana dokunmak gibi (yumuşak)tır. Güzel kokulu bitki gibi hoş kokar" dedi.
Dokuzuncusu: "Kocamın direği yüksektir (evi rahattır), kılıcının kını uzundur (boylu posludur), ocağının külü çoktur, evi meclise yakın (misafirperver) bir adamdır" dedi.

Onuncusu: "Kocam mâliktir, hem de ne mâlik! Artık akıl ve hayalinizden geçen her hayra mâliktir. Onun çok devesi vardır. Develerin çökecek yerleri çok, yaylakları azdır. Çalgı sesini duydular mı helâk olacaklarını anlarlar. (Yani develer yayılmaya salınmaz, kesilmek üzere bekletilir, çalgı ve eğlence sesi duyunca kesileceklerini anlarlar demektir.)
Onbirincisi: "Kocam Ebu Zerr'dir. Amma ne Ebu Zerr'dir! Anlatayım: Kulaklarımı zinetlerle doldurdu, bazularımı yağla tombullaştırdı. Beni hoşnut kıldı, kendimi bahtiyar ve yüce bildim. O beni şıkk denen bir dağ kenarında bir miktar davarla geçinen bir âilenin kızı olarak buldu. Beni atları kişneyen, develeri böğüren, ekinleri sürülüp daneleri harmanlanan müreffeh ve mesud bir cemiyete getirdi. Ben onun yanında söz sahibiyim, hiç azarlanmam. (Akşam) yatar sabaha kadar uyurum. Doya doya süt içerim. Ebû Zerr'in annesi de var: Ümmü Ebû Zerr. Ama o ne annedir! Onun zahire anbarları büyük, hararları iri, evi geniştir.
Ebû Zerr'in oğlu da var. Ama ne nezaketli gençtir o. Onun yattığı yer, kılıcı çekilmiş kın gibidir. Onu dört aylık bir kuzunun tek budu doyurur, (az yer). Ebu Zerr'in bir de kızı var. Ama o ne terbiyelidir. Babasına itaatkârdır. Anasına da itaatkârdır. Vücudu elbisesini doldurur. Endamıyla (kuma ve akranlarını) çatlatır.
Ebu Zerr'in bir de câriyesi var. O ne sadakatli, ne iyi câriyedir. Aile sırrımızı kimseye söylemez, evimizin azığını asla ifsad ve israf etmez, evimizde çer çöp bırakmaz, temiz tutar. Nâmusludur, eve kir getirmez.
Bir gün Ebu Zerr evden çıktı. Her tarafta süt tulumları yağ çıkarılmak için çalkalanmakla idi. Yolda, bir kadına rastladı. Kadının, beraberinde, pars gibi çevik iki çocuğu vardı, koltuğunun altından kadının memeleriyle oynuyorlardı. (Kocam bu kadını sevmiş olacak ki) beni bıraktı, onunla evlendi. Ondan sonra ben de şeref sâhibi bir adamla evlendim. O da güzel ata binerdi. Hattî mızrağını alır ve akşam üzeri deve ve sığır nev'inden birçok hayvan sürer, bana getirirdi. Getirdiği her çeşit hayvandan bana bir çift verirdi. (Bu kocam da bana:)
"Ey Ümmü Zerr! Ye, iç ve akrabalarına ihsanda bulun!" derdi. Ümmü Zerr der ki: "Buna rağmen, ben bu ikinci kocamın bana verdiklerinin hepsini bir araya toplasam, Ebu Zerr'in en küçük kabını dolduramaz."
Bu hadisi rivayet eden Hz. Aişe der ki: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (gönlümü almak için):
"Ey Aişe, buyurdular, ben sana Ebu Zerr'in Ümmü Zerr'e nisbeti gibiyim. (Şu farkla ki Ebu Zerr Ümmü Zerr'i boşamıştır, ben seni boşamadım. Biz beraber yaşayacağız)."[23]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadîs, çok veciz, edebi, teşbihli bir üslûb ve garib kelimelerle kadınlar arasında cereyan eden bir muhâvereyi nakletmektedir. Muhavere onbir kadın arasında geçmekte ve kadınlar kocalarını medh veya zemmederek anlatmaktadırlar. Rivayetin sanat yönü ve edebî zevki, tercümede maalesef kaybolmaktadır. Bu hadisten, bunu rivâyet eden Hz. Aişe'nin edebî gücünü ve onun müstesna ve mümtaz şahsiyetini anlamak mümkündür.

2- Hadîste yer verilen teşbihlerle ifade edilmek istenen mânayı tercüme sırasında parantez içi ilaveler veya dipnotlar halinde kısaca belirtmeye çalıştık. Âlimler bu teşbihleri daha da geniş açmışlar, hatta bazan aynı ibâreden birbirine ters düşen yorumlara gitmişlerdir. Zikri geçen onbir kadının şahsiyet ve isimlerini tesbite çalışanlar da olmuştur. Bazılarının ismi söylenmiş ise de bazıları mübhemliklerini korumuştur. Ancak isimden bahseden rivayetlerin mevsûk ve güvenilir olmadığını âlimler ayrıca belirtir. Bu çalışmamızda, çok gerekli olmayan teferruata yer vermediğimiz için, sadedinde olduğumuz rivayetle alâkalı bu nevi teferruata girmedik.[24]

3- Hadis Sahiheyn'de Hz. Aişe'nin rivayetidir. Sadece sondaki "Ey Aişe ben sana, Ebu Zerr'in Ümmü Zerr'e nisbeti gibiyim" kısmı merfudur. Ancak diğer bazı rivâyetlerde ve mesela Nesâî'nin Abbâd İbnu Mansûr'dan kaydettiği bir rivayette hadisin her tarafı merfudur. Hz. Aişe hadîse şöyle başlar: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana buyurdular ki: "Ben sana, Ebu Zerr'in Ümmü Zerr'e nisbeti gibiyim" dedi. Ben de: "Ey Allah'ın Resulü, annem babam sana kurban olsun, Ebu Zerr'de kim?" diye sordum. Anlatmaya başladı: "Kadınlar toplandı..." ve hadisi böylece Aleyhissalatu vesselam sonuna kadar anlatır.

4- Hadisten Çıkarılan Bazı Fevâid:

* Kadınlara iyi muamelede bulunmak gerekir. Onlara gösterilecek yakınlık, mübah meseleler çerçevesinde sohbet, mizah bu iyi muamelenin bir parçasıdır. Resulullah bu hikâyeyi Hz. Aişe'den dinlemiş veya Hz. Aişe'ye anlatmıştır.

* Erkek hanımına mizah yapmalı, şakalaşmalı, kadının şımarmasına meydan vermeyecek ölçüde kendisini sevdiğini ihsas etmeli ve hatta söylemelidir.

* Hadiste malla övünmek yasaklanmakta, dinî meselelerdeki faziletin söylenmesinin câiz olduğu beyan edilmektedir.

* Erkek, ailesine onlarla olan durumunu haber verebilir. Bilhassa yaptığı ihsanlara küfrân müşahede ettiği zaman bunu hatırlatması uygundur.

* Kadın, kocasının kendisine yaptığı iyilikleri zikredebilir.

* Erkek hanımlarından birine, diğerinin yanında söz ve fiille hususî bir ikramda bulunabilir. Ancak bu, diğerlerine çevre müncer olmamalıdır.

* Çok evli olan kimse, kadınlarıyla, onların nöbetleri dışında da sohbet edebilir.

* Eski ümmetlerden ibretli temsiller anlatılabilir.

* Ruhları hafifletmek, gönülleri neşelendirmek maksadıyla bir kısım nükteli hikâyeler, nezih fıkralar anlatılabilir.

* Kadınların, kocalarına sâdık ve vefâdar olmaya, nazarlarını onlara hasredip, iyiliklerine şükranda bulunmaya teşvik var.

* Kadın kocasından bildiği iyi ve kötü tarafları anlatabiliyor, tavsifte mübâlağaya da kaçabiliyor. Yeter ki bunu âdet haline getirmesin, bu durumda mürüvvetin kırılmasına sebep olur.

* Hattabî, "Kişiyi kendisinde bulunan bir kusuruyla zikretmek câizdir, yeter ki, bunu yapmaktan nefret ettirmek kastedilsin, bu gıybet sayılmaz" diye bir hüküm çıkarmış, ancak Ebu Abdullah et-Teymî buna karşı çıkıp şöyle demiştir: "Bu şekilde istidlâl Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, kocasını gıybet eden kadını bizzat işitip, müdâhelede bulunmaması hâlinde doğru olurdu. Amma, hazır olmayandan yapılan hikâye böyle değil. Şöyle ki, halk içinde birisi: (Herhangi muayyen bir şahsı belirtmeden) "Beş para etmeyen bir kimsedir" diyecek olsa bunda bir mahzur yoktur. "İbnu Hacer, Hattâbî'nin de bunu kastetmiş olabileceğini söyleyerek, hakkındaki tenkidin yersiz olduğunu söyler.
Mazirî der ki: "Böylesi bir özür beyanına, bu hadis yanında zikredilen kimse, kadınları kocalarının gıyabında konuşurlarken dinleyip onları bu davranışlarında ikrar etmiş olsaydı, ihtiyaç duyulurdu. Ama hadiste cereyan eden vak'a böyle değil. Hadiste Hz. Aişe, Resulullah'a gâib, meçhul kadınların hallerini hikaye etmiştir, şu halde burada özür aramak gereksiz. Şayet bir kadın, kocasının hoşlanmayacağı bir halini vasfetmiş olsa, bu davranış, Kur'an-ı Kerim'in haram ettiği gıybet olur; bu, konuşana da dinleyene de haramdır. Böyle bir konuşma sadece hâkimin huzurunda şikayet makamında yapıldığı taktirde haram olmaz. Ama tekrar edelim, bu söylediğimiz muayyen bir şahısla ilgilidir. Fakat şahsı bilinmeyen meçhul birisi hakkında olursa bunu dinlemekte bir mahzur yoktur. Zira kişi, yanında zikredildiği kimsenin kendisini tanıdığını bilmesi halinde

rahatsız olur.
Şurası da mâlum ki, bu şahıslar zaten meçhul kimseler. İsimleri şöyle dursun ne şahısları ne de zatları bilinmemektedir. Kadınların müslüman oldukları sabit değil ki haklarında gıybet hükmüne gidilsin. Öyleyse söylenen sebeple bununla istidlâl bâtıl olur."

* Daha önce evlenmiş bir dulla nikâhlanmayı mekruh addedenleri, bu hadis te'yid etmektedir. Zira, Ümmü Zerr, ikinci kocasının elinden geldiğince kendisine iyilikler yapıp ikramlarda bulunduğunu itiraf etmesine rağmen, ilk göz ağrısı olan birinci kocasını unutamamakta ve ikinciyi evvelkiyle kıyaslıyarak alçaltmaktadır.

* Sevgi kusuru örtmeye, görmemeye sevketmektedir. Nitekim Ümmü Zerr önceki kocasının, kendisini boşamış olmak gibi ciddî bir kötülüğüne rağmen, sevgisi sebebiyle hâlâ faziletlerini mübalağalı şekilde söylemektedir. Rivâyetin bazı veçhinde Ebu Zerr de onu boşamaktan pişmanlık ifâde etmektedir.

* Hadîs, meçhul olması kaydıyla bir kadının vasfedilip mehâsininin erkeklere söylenmesinin câiz olduğunu da göstermektedir. Muayyen bir kadının bir erkek yanında tavsifi veya kadından, yabancı bir erkeğin bakması haram olan kısımlarının zikri câiz değildir.

* Benzetme (teşbih), benzetilenle benzeyenin her hususta eşitliğini gerektirmez. Nitekim Resulullah, "Ben sana Ebu Zerr gibiyim" demiştir. Maksadı, Ebu Zerr'le Ümmü Zerr arasındaki ülfetteki benzerliği hatırlatmaktır; onun serveti, çocukları, hizmetçisi, hanımını boşaması vs. değildir.

* Kinaye ile boşama, niyetin mukarenetiyle gerçekleşir. Nitekim Resulullah Ebu Zerr'e kendisini benzetti, ama bununla Hz. Aişe'yi boşama niyeti yoktu. Halbuki Ebu Zerr karısını boşamış birisi idi.

* Mühelleb'e göre fazilet ehli hangi dinden olursa olsun, onun fazileti örnek alınabilir, taklid edilebilir. Zira Ümmü Zerr, Ebu Zerr'in iyi davranışlarını anlatınca Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) onu kendine örnek alarak, Hz. Aişe'ye söylediğini söylemiştir.
Kadı İyaz bu yoruma şu şekilde itiraz etmiştir: "Hadisin siyakında, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Ebu Zerr'i örnek edindiğini gerektiren bir karine yok. Bilakis Aleyhissalâtu vesselâm, Hz. Aişe'ye karşı davranışının, Ebu Zerr'in Ümmü Zerr'e karşı davranışına benzediğini ifâde etmiştir."
Bu itirazı mâkul bulmamak mümkün değil, zira örnek almak, önceden kendinde olmayan bir şeyde olur. Böylece kişi bir başkasını örnek alarak, kendindeki

eksikliği giderir. Halbuki sadedinde olduğumuz rivayette Resulullah, aradaki benzerliğe dikkat çekmiştir. Mühelleb, hükmünü ümmet hakkında bazı kayıtlar tahtında ifade etse daha uygun olurdu: "Güzel olan bir şeyi bir başka din mensubundan almak câizdir" şeklinde. Bu durumda şu soru akla gelir: "Acaba İslâm'ın ihmal ettiği bir güzellik var mıdır?"

* Kişiyi yüzüne karşı medhetmek caizdir, yeter ki şımarıp fesada uğrayacağından emin olursun.

* Hadis, konuştukları zaman kadınların çoğunlukla kocalarından söz ettiklerine delildir. Erkekler bunun hilafınadır. Zira onlar umumiyetle geçim meselelerinden söz ederler.

* Garip kelimelerin kullanılmasına, zorlamaya, yapmacıklığa kaçmıyorsa sözde secîe yer verilmesine cevaz vardır. Bu husus hikâyenin Arapça aslını okuyunca, Arapça bilenlerce teyid edilecektir. Kadı İyaz, konuşmalarda edebî sanatlardan pek çoğuna yer verildiğini söyler. Şârihler bunları gösterir ve açıklar. Teysîr, hadiste geçen garip kelimelerin, teşbihli ibârelerin açıklanmasına, ihtiyaca binâen beş sayfadan fazla yer ayırmıştır.[25]

3306-2 -وَعَنْ جَابِرٍ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قَالَ:]قَالَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: َ يَفْرُكُ مُؤْمِنٌ مُؤْمِنَةٌ. إنْ كَرِهَ مِنْهَا خُلْقًا رَضِىَ آخَرَ[. أخرجه مسلم .

2. (3306)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bir mü'min erkek, bir mü'min kadına buğzetmesin. Çünkü onun bir huyunu beğenmezse başka bir huyunu beğenir."[26]

AÇIKLAMA:

Nevevî, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, erkekleri kadınlara küsüp darılmaktan yasakladığını belirtir. Çünkü bazı huyları hoş olmasa bile, mutlaka hoşlanacağı başka huyları vardır. Sözgelimi kadın hırçın ve huysuzdur ama dindardır, namusludur, ailesine, çocuklarına düşkündür.

Şu halde, Aleyhissalatu vesselam, diğer birçok hadislerinde olduğu gibi, burada da erkeklerin, kadın tabiatı hakkında sağlıklı bir telâkkiye kavuşarak onlar karşısında sabırlı ve anlayışlı olmalarını sağlamaya çalışmaktadır.[27]

3307-3 -وَعَنْ اِبْنِ عمر رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهما قَالَ:]قَالَ رَسُولُ للّٰهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَا رَأَيْتُ مِنْ نَاقِصَاتِ عَقْلٍ وَدَيْنٍ أَغْلَبَ لِذِي لُبِّ مِنْ إِحْدَاكُنَّ. قَالَتْ اِمْرَأَةٌ مِنْهُنَّ جَزْلَةٌ: وَمَا نُقْصَانُ الْعَقْلِ وَالدِّينِ؟ قَالَ: أَمَّا نُقْصَانُ الْعَقْلِ فَإِنَّ شَهَادَةَ امْرَأَتَيْنِ بِشَهَادَةِ رَجُلٍ. وَأَمَّا نُقْصَانُ الدِّينِ فَإِنَّ إِحْدَاكُنَّ تُفْطِرُ رَمَضَانَ وَتُقِيمُ أَيَّامًا َ تُصَلِّي[. أخرجه أَبُو دَاوُد. وَاللُّبُّ العقل.«وَالجزلة» التامة. وقيل ذات كم جزل: أو قوى شديد .

3. (3307) İbnu Ömer radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"(Ey kadınlar topluluğu!) Ben, akıl sahiplerine aklı ve dini nakıs olanlardan galebe çalan sizin kadarını hiç görmedim!" demişti. İçlerinden dirayetli bir kadın:

"Bizim aklımızın ve dinimizin noksanlığı nedir?" diye sordu.

"Aklınızın noksanlığı, şâhidlikte, iki kadının şehâdetinin bir erkek şehâdetine denk olmasıdır. Dindeki noksanlık ise, (ay hali sebebiyle) ramazanda oruç yemeniz ve bazı günler namaz kılmamanızdır" cevabını verdi."[28]

AÇIKLAMA:

1- Rivâyet birçok vecihten gelen hadislerden biridir, aslı uzuncadır. Mesela Bûharî'deki bir veçhine göre, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir bayram günü (Kurban veya Ramazan), hutbe sırasında musallânın kadınlar kısmına geçerek, kadınlara hususî hitapta bulunur:

"Ey kadınlar topluluğu! Sadaka verin, zira bana cehennem ehlinin ekseriyetini kadınların teşkîl ettiği gösterildi!" Kadınlar:

"Niye ey Allah'ın Resûlü!" diye sorarlar.
"Siz laneti fazla yapıyor, kocalarınıza nankörlük ediyorsunuz. Ben azim sahibi erkeğin aklını çelmede aklı ve dini noksanlardan sizin kadar ileri olanı hiç görmedin" buyurdu. Kadınlar:
"Ey Allah'ın Resûlü aklımızın ve dinimizin noksanlığı nedir?" dediler. Aleyhissalatu vesselam:
"Kadının şehâdeti erkeğin şehadetinin yarısı değil mi?" dedi. Kadınlar, "Evet!" deyince:
"İşte bu onun aklının noksanlığıdır. Hayız olduğu zaman namaz ve orucu terketmiyor mu?" buyurdu. Kadınlar yine, "Evet!" dediler.
"İşte bu da dinlerinin noksanlığıdır" buyurdular."

2- Cehennem ehlinin çoğunu kadınların teşkil etmesini, bazı alimler, irade sâhibi erkeklerin aklını çelerek kötü söz ve davranışlara itilmelerine sebep olmalarıyla izah ederler: "Böylece onların günahına ortak olurlar. Buna kendi günahları da inzimam edince, kadınlar erkeklere nazaran daha ziyade günahkâr duruma düşerler."

3- Akıl: Hadiste akıl bahsi geçmektedir. Alimler onu "ilim", "Bazı zarurî ilimler", "Bilinen hakikatların arasını temyiz gücü" gibi tariflere tabi tutarlar. Aklın mahiyeti, kısımları, insanda bulunduğu yer hakkında ihtilaf edilmiştir. Burada teferruata girmeyeceğiz. Resulullah, kadınların "Aklımızın noksanlığı nedir?" "Dinimizin noksanlığı nedir?" şeklindeki sorularına, onlara kızıp, levm etmeden anlayacakları bir dille cevap vermiştir. "Şehâdetiniz erkeğin şehâdetinin yarısı.." demekle, "Erkeklerinizden iki şâhit tutun. Eğer iki erkek bulunmazsa, şâhidlerden razı olacağınız bir erkek, -biri unuttuğunda diğeri ona hatırlatacak- iki kadın olabilir" (Bakara 282).
Kadınlardan iki şahidin bir şahid yerine geçmesi, bu onları levm değildir. Onların fıtrî zaaflarını tescildir. Hissilik esas olması sebebiyle zabt yönüyle nâkıstırlar. Âyet-i kerime, "Birinin unuttuğunu diğeri hatırlatır" buyurarak bu fitrî farklılığa dikkat çeker.
İbnu Hacer: "Diğerinin yardımını taleb etmek zabtının azlığını, haber vermektir, bu da aklının noksanlığına işaret eder" der.

4- Hadisten istinbat edilen fevâid'e daha önce de kısaca temas edilmişti. Burada yeri gelmişken bir kere daha belirtelim ki kadınlardaki bâzı fıtrî zaafı söylemek, bu onları levm etmek mânasına gelmez. Bilakis yaratılıştan fıtrâtına konan ve menfi tezâhürlere de sebep olabilen bir vasfına dikkat çekmektir. Bu, ihmal ve dikkatsizlik gibi levm'i gerektiren irâdî bir kusur değildir. Zaaflarına dikkat

çekerek, o cihetten gelecek mahzurlara karşı uyarmak, tedbire davet etmek -İbnu Hacer'in ifadesiyle- "onlar sebebiyle fitneye düşmekten tahzîr" etmektir. Nitekim, Resulullah aklî ve dinî noksanlıkları sebebiyle değil, fakat:

1- Laneti çok yapmaları,

2- Kocalarına nankör olmaları,

3- Erkeklerin akıllarını çelmeleri sebebiyle ateş terettüp ettiğini belirtmiştir.
Kadınların dinî yönden noksanlıkla tavsif edilmeleri hususunda şu açıklamayı yapar: "Bazıları bunu anlamakta zorluk çektiler. Aslında mesele açıktır. Şöyle ki:

Din, İman ve İslam her üç kelime de bir mânaya gelir. Nitekim bu hususu birçok kereler açıkladık. Yine açıkladık ki, bütün ibâdet ve taatler de iman ve din olarak isimlendirilmiştir. Bu husus sâbit olunca, kimin ibadeti çok olursa imanının ve dininin arttığını, kimin de ibadeti azalırsa dininin eksildiğini anlarız. Şunu da kaydedelim ki, din noksanlığı bazan günah hâsıl eder; özürsüz olarak namaz, oruç vs. bir farz ibadetin terki gibi; bazan de mecburi şekilde ve günaha meydan vermeden hasıl olur, hayızlının namazı terketmesi gibi. Şöyle bir soru akla gelebilir: "Yolcu ve hasta mûtad olarak yaptıkları bir kısım nafile ibadetleri, yolculuk ve hastalık sebebiyle yapamasalar, yol ve hastalık esnasında aynen yapmış gibi sevaba mazhar olduklarına göre, kadın da mazur ise, hayızlı olduğu günlerde terk ettiği namaz sebebiyle sevap kazanmaz mı?"
Bu soruya cevabımız şudur: Bu hadîsin zâhirine göre, kadınlar sevap almazlar. Aradaki farka gelince, hasta ve yolcu bu nafile ibadetleri onlara ehliyeti oldukça devamlı yerine getirme niyetiyle yapıyorlardı. Hayızlı kadın ise, böyle değil. Onun niyeti, hayız vaktinde namazı terketmektir. Dahası, hayız vaktinde namaza niyeti haramdır. Bunun nazîri, devamlı kılmaya niyet etmeden bazan nâfile kılıp bazan kılmayan kimsedir. Böyle biri yolcu veya hasta olsa, bu esnada nâfile namaz sevabından mahrum kalır.

***** Hadis, sadaka ve iyilik yapmaya teşvik etmekte, istiğfar ve diğer taatlerin çokça yapılmasını istemektedir.

***** Ayrıca, yapılan iyiliklerin kötülükleri götüreceğine ve sadakanın azabı önleyeceğine delil var. Zira nankörlük, lanetleme gibi günahlara bedel, gelecek cehennem cezasına karşı sadaka tavsiye edilmiştir.

***** Hadis (Nevevi'ye göre), kocaya ve iyiliğe karşı nankörlüğün büyük günahlardan olduğunu ifade eder. Çünkü ateşle tehdid, mâsiyetin büyük günah oluşunun alâmetidir.

***LA'NET:**

Hadîs, lânetin de çok çirkin günahlardan olduğunu ifade eder. Alimler hadisten lanetin de büyük günah olduğu hükmünü çıkarmaktan kaçınırlar. Çünkü hadis "Lâneti çok yapıyorsunuz" demektedir. Küçük günahlar çoğalınca büyük olur. Ancak Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Mü'mine lânet, onu katletmek gibidir" demiştir. Ulemâ lânetin haram olduğunda ittifak eder. Zira lânet lügatte uzaklaştırma ve tardetme, şer'i örfte "Allah'ın rahmetinden uzak kılma" mânasına gelir. Hali ve son durumu kesinlikle bilinmeyenin, Allah'ın rahmetinden uzak olmasını dilemek câiz olmaz. Bu sebeple ulemâ: "İster müslüman, ister kâfir ve isterse hayvan olsun, muayyen bir zâta lanet etmek caiz değildir" demiştir. Bir kimsenin son hâlini sadece Allah bilir. Öyleyse Ebu Cehil ve iblis gibi küfür üzerine öldüğü veya öleceği şer'î bir nassla bilinmeyenlere açıkça lânet câiz olmaz. Amma, vasıfla lânet haram edilmemiştir: Eğreti saç takan, eğreti saçı taşıyan, dövme yapan, dövme yaptıran, riba yiyen, riba yediren, musavvirler, zâlimler, fâsıklar, kâfirler, tarlalardan hudud taşlarının yerlerini değiştirenler, kendisini azad eden efendisinden bir başkasını eski efendisi diye iddia eden, kendini babasından başkasına nisbet eden, İslam'da bid'a çıkaran, bid'acıyı himâye eden... gibi hadislerde lânet izâfe edilenler. Bu vasıflara, şahıs tayini yapmadan lânet edilebilir.
Hadîs herçeşit kaba ve çirkin sözleri, şetmi fazla yapmaktan yasaklamaktadır.

*** TEKFİR:**

Hadis, Allah'ı inkar edenlerden başkalarına da küfür kelimesinin izafe edilmesinin câiz olduğunu göstermektedir. Biz bunu dilimizdeki nankörlük veya küfrân-ı nimet kelimeleriyle karşılıyoruz. Kocaya veya iyiliğe veya nimete nankör olmak veya küfrânda bulunmak gibi. Bu çeşit kullanmalarda, imânı selbeden -yani Allah'ı inkar mânasındaki- küfür kastedilmez. Ancak, nimetleri inkârın haram olduğu belirtilmiştir.
* Hadis imanın artıp eksildiğine delildir.

* İmam, vali gibi halkın büyüklerinin hâlka vaa'z ve nasihat etmelerine, hayra teşvik, şerden tahzirlerine örnek görülmektedir.

* Talebenin hocaya, tâbinin metbûa, memurun âmire, sözlerinden anlayamadığı hususlarda başvurup tavzih istemesine örnek var. Hadiste dirâyetli bir kadın

Resulullah'a sual tevcih etmiştir.

* Hadîs, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yüce ahlâklarına, güzel müsâmahalarına, rıfkına, re'fetine, nezâketine delil olmaktadır.

[29]زَادَهُ اللّهُ تَشْرِيفًا وَتَكْرِيمًا وَتَعْظِيمًا.

3308- 4- وَعَنْ أسامة بن زيد رَضِىَ اللّهُ عَنْهما قَالَ:]قَالَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَا تَرَكْتُ بَعْدِي فِتْنَةً هِيَ أَضَرُّ عَلَى الرِّجَالِ مِنَ النِّسَاءِ[. أخرجه الشيخان والترمذي .

4. (3308)- Üsâme İbnu Zeyd (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Erkeklere kendimden sonra kadınlardan daha zararlı bir fitne bırakmadım."[30]

AÇIKLAMA:

Burada Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) erkeklerin en çok kadın sebebiyle fitneye düşeceğine dikkat çekmektedir. Sübkî, bu hadisten halkın yanlış mâna çıkardığını belirtir. Şöyle ki: Hadis, kadın sebebiyle bir kısım düşmanlıkların ve fitnelerin çıktığını haber verdiği halde, halk "kadının uğursuz olduğu", "insanlar üzerinde kötü tesirler hâsıl ettiği" inancına kapılmıştır. Sübkî, ulemâdan hiçbirinin böyle bir iddiada bulunmadığını belirtir. Sözüne şöyle devam eder: "Kim kadının bunda sebep olduğunu söylerse o câhildir. Nitekim Şâri, yağmurun yıldızın tesiriyle hasıl olduğuna inanan kimseye küfr nisbet etmiştir. Şerrin, hiçbir medhali olmayan kadın sebebiyle vukua geldiğini söyleyen kimseye ne denmez? Gerek şu ki kaza ve kaderin hükmü ona muvafakat edip tesadüf eder, nefis de bu durumdân tedirginlik duyar. Kim bu halle karşılaşırsa bilsin ki, fiilin ondan geldiğine itikad etmedikçe onu terketmesinde bir zarar yoktur."

Şurası muhakkak ki, fıtrat gereği erkekler kadınları sever. Hatta dünya metâı arasında sevdikleri şeylerin en başında kadın gelir. Nitekim ayet-i kerimede, insana sevdirilen dünya nimetleri sayılırken önce kadın zikredilmiştir: "Kadınlara, oğullara, kantar kantar altın ve gümüşe, nişanlı atlar ve develere, ekinlere karşı aşırı sevgi beslemek insanlara güzel gösterilmiştir" (Âl-i İmrân

14).
Evlad bile kadın sebebiyle sevilir. Öyle ki sağ ve yanında olan kadının çocuğu, ölmüş olan eski kadının çocuğundan daha çok sevilir. Hükemâdan biri der ki: "Kadınların hepsi şerdir. Asıl büyük şer onlardan müstağnî olunamayıştır. Akıl ve din yönüyle eksik olmasına rağmen, erkeği de akıl ve dini noksan olanların yapacağı işleri yapmaya sevkederler. Dinî umûrun peşine düşmekten alıkoyarlar, dünya işlerinin peşine takarlar. İşte bu en büyük fitne ve fesaddır." Müslim'in bir rivâyetinde Aleyhissalatu vesselam: "Kadınlardan Kaçının; zira İsrailoğullarına ilk fitne kadın yüzünden düştü."
Hadislerde kadın fitnesi derken, sadece yabancı kadınlara karşı düşülecek zaaf kastedilmiyor. Bilakis kişinin hanımı, kızı, kızkardeşi hepsi dahildir. Kendi hanımından düşeceği fitnenin daha beter olabileceği söylenmiştir.[31]

3309 -5- وَعَنْ مطرف بن عبد اللّه، وكَانَ لم امرأتان فخرج من عند إحداهما فَلَمَّا رجع قَالَت له:]أَتَيْتَ مِنَ عِنْدِ فُنَةَ؟ قَالَ: أَتَيْتُ مِنْ عِنْدِ عِمْرَانَ بْنِ حَصينٍ فَحَدَّثَنَا عَنْ رَسُولِ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَنَّ أَقَلَّ سَاكِنِي الْجَنَّة النِّسَاءُ[. أخرجه مسلم .

5. (3309)- Mutarrıf İbnu Abdillah'ın anlattığına göre, bu zatın iki hanımı vardı. Bunlardan birinin yanından çıkmıştı. Geri dönünce, hanımı: "Falan hanımın yanından geliyor olmalısın!" dedi. Mutarrıf "Hayır, dedi İmrân İbnu Husayn'ın yanından geliyorum. O bana Resulullah'ın şu sözünü nakletti:
"Cennet sakinlerinin en azı kadınlardır."[32]

3310 -6- وَعَنْ أَبِي سَعِيدِ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قَالَ:]قَالَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إنَّ مِنْ
أَعْظَمِ ا٭مَانَةِ عِنْدَ اللّهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ الرَّجُلُ يُفْضِي إِلَى امْرَأَتُهُ، وَالمرْأةُ تُفْضِي إِلَى زَوْجِهَا ثُمَّ يَنْشُرُ أَحَدُهُمَا سِرَّ صَاحِبِهِ[. أخرجه مسلم و أَبُو دَاوُد .

6. (3310)- Ebu Sa'îd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Şüphesiz ki Kıyamet günü, Allah'ın en çok ehemmiyet vereceği emanet, kadın-koca arasındaki emanettir. Kadınla koca birbiriyle içli dışlı olduktan sonra, kadının esrarını erkeğin neşretmesi, o gün en büyük ihanettir."[33]

AÇIKLAMA:

Hadiste içli-dışlı olmak diye çevirdiğimiz **اَفْضَى إلَى.** tabiri, daha ziyade münasebet-i cinsiyeden kinayedir. Erkeğin, hanımıyla olan hususi hayatını başkalarına anlatması, görüldüğü üzere dinen yasaklanmıştır. Esasen mürüvvet ve insanlık bakımından da hoş değildir.[34]

3311-7 -وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِىَ اللّهُ عَنْها قَالَت:]قَالَ لِي رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إنِّي َعْلَمُ إذَا كُنْتِ عَنِّى رَاضِيَةً وَإذَا كُنْتِ عَلَيَّ غَضَبِى. فَقُلْتُ: وَمِنْ أيْنَ تَعْرِفُ ذَلِكَ؟ قَالَ: إذَا كُنْتُ عَنِّي رَاضِيَةَ فَإنَّكَ تَقُولِينَ: ، وَرَبِّ مُحَمَّدٍ. وَإذَا كُنْتُ عَلَيَّ غَضْبَى. قُلْتِ: ، وَرَبِّ إبْرَاهِيمَ. قُلْتُ: أجَلْ يَا رَسُولَ للّهِ، وَاللّهِ مَا أهْجُرُ إَّ اسْمَكَ[. أخرجه الشيخان .

7. (3311)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), bana:

"Ben senin bana kızdığın ve benden razı olduğun zamanları biliyorum" buyurdular. Ben: "Bunu nereden anlıyorsunuz?' diye sordum.

"Benden râzı oldun mu bana: "Hayır Muhammed'in Rabbine yemin olsun!" diyorsun. Bana öfkeli olunca: "Hayır! İbrahim'in Rabbine yemin olsun!" diyorsun" dedi. Ben:

"Doğru, ey Allah'ın Resulü, ben sadece senin adını terkederim?" dedim."[35]

AÇIKLAMA:

Hadis, karı-koca arasında cereyan eden bazı dargınlıkların Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile zevce-i pâkleri arasında da cereyan ettiğini göstermektedir.
Ancak, Ümmühatü'l-Mü'minîn'den Resulullah'a hâsıl olan kırgınlık, isimde kalmaktadır. Kalblerinde yer etmiş olan hakiki sevgiye kadar uzanıp onu haleldar etmemektedir.
Tîbî, Hz. Aişe'nin "Sadece adını terkederim" sözünde pek latif bir hasr bulur. "Çünkü der, Hz. Aişe âkil kişinin ihtiyarını selbeden öfke hâlinde bile, kalbindeki sevgide bir değişiklik olmadığını beyan etmektedir."
İbnu'l-Münir de şu yorumu yapar: "Hz. Aişe'nin bu sözden muradı, sadece lafzı tesmiyeyi bıraktığını, kalbinin ise Resûlullah (aleyhissalatu vesselâm)'ın zât-ı kerimelerine sevgi ve muhabbetle bağlılığı bırakmadığını beyandır."
Alimlerin açıklamasına göre Hz. Aişe'nin, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a zaman zaman kızması, kıskançlık sebebiyledir. Resulullah, başka zevceleri de olan bir insandır. Kadınlar fıtrî olan kıskançlık damarıyla zaman zaman aralarında bir kısım hadiseler çıkarmışlardır. Resulullah'ın müdâhele ettiği haller bile var. belli bir hudud çerçevesinde kaldığı müddetçe, kıskançlığı sebebiyle kadın kınanmaz. Ama İşi iftiraya, haksızlığa, yalana, tecâvüze başvuracak kadar ileri götürürse ayıplanır. Kıskanç olmamak irâdî değil ama ifrata götürmek iradîdir, müktesebdir, bu noktada sorumluluk başlar. Nitekim İmam Mâlik ve ona tabii olan ulemâ: "Kadın, kıskançlığın sevkiyle kocasına kazifte bulunsa, ondan hadd düşer" diye hükmetmişlerdir. İmam Mâlik bu istidlali, Resulullah'ın "Kıskanç kadın vadinin tepesiyle dibini birbirinden ayıramaz" hadisine dayanarak yapmış ve "Böyle olmasaydı, Hz. Aişe cidden günahkâr olurdu. Çünkü Resulullah'a kızmak ve onu terketmek büyük günahtır" der.
Yeri gelmişken, kıskançlığın ve onun tezahürü olacak bazı davranışların Resulullah -dolayısıyla İslam- nazarında nasıl mâzur addedilecek bir durum olduğunu belirtmek için bir hadîs daha kaydetmek isteriz:
"Allah erkeklere cihadı, kadınlara da kıskançlığı yazmıştır. Onlardan kim kıskançlığına dayanır sabrederse şehid sevabı kazanır."[36]

İSLAM'DA KADININ YERİ

İslam'a atılan iftiralardan biri, kadınlarla ilgili olduğu için, yeri gelmişken kadın bahsini, daha önce yaptığımız bir çalışmadan iktibas ederek biraz açacağız.

Burada, kadınların mânevi yönden erkelerle eşitliğini temin etmek maksadıyla, tarih boyunca insanların iliklerine işleyen kadınları istihkâr edici peşin hükümlerin yıkılabilmesi için Hz. Peygamber'in kadın meselesine husûsî ağırlık verip, ahlâkî bir kısım esaslar koyduğunu göreceğiz.
İslam'dan önceki Arap cemiyetinde kadınlara ve kız çocuklarına karşı umumî bir istihkâr hakimdi. Kur'ân'ın ifadesiyle "Birine kız doğduğuna dâir haber gelse öfkelenir, çehresi bozulurdu" (Nahl, 58). Bu istihkar, birçok durumlarda kız çocuklarını diri diri toprağa gömmeye kadar götürmüştür (Nahl, 59).
Hz. Ömer: "Câhiliye devrinde kadına hiç bir değer vermezdik, İslâm gelip, Allah'ın onlardan bahsettiğini görünce (...) onların üzerimizde bâzı hakları olduğunu gördük" der. Nitekim hadîs: "Kadınlar erkeklerin anne-baba bir kardeşleridir", "Allah Teâlâ size kadınlar için hayırhâh olmanızı tavsiye eder, zira onlar anneleriniz, kızlarınız ve teyzelerinizdirler", "Allah Teâlâ eşini senin için bir libâs, seni de onun için bir libâs kılmıştır" gibi pek çok ibârelerle dâima kadından bahsetmiş, riâyet edilmesi gereken hukûku, hürmet edilmesi gereken şahsiyeti olduğunu tekrar etmiştir.
Câhiliye Arapların, kadını, erkeğin mülkiyet ve tasarrufundaki diğer eşyalarından biri olarak telakkî ederek hiçbir hukukî şahsiyet tanımamasına âmil olarak, kadının savaş yapamayacağına dâir vicdanlarda hâkim olan umûmî kanaat zikredilir.
İslâm dînî kadınları hukûken erkeklerle aynı seviyeye getirip erkeklerin sâhip oldukları bütün haklara onları da sahip kılmaktan başka, Allah karşısında da her hususta eşit mes'ûliyetler yüklemiştir. Namaz, oruç zekât gibi bütün vecîbeler kadına da terettüb etmekte, emre uyduğu veya uymadığı takdirde aynı müeyyidelere mâruz kalmaktadır. Bu söylediklerimizi: "Kadınlara cuma, cenâze bir de cihâd hâriç, erkeklere farz olanların hepsi farz kılınmıştır" hadîs-i şerîfi hülâsa eder.
Öte taraftan Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) kadınların istihkâr edilmesine sebep olan espriyi kökten kaldırmak için kadınların askerî seferlere katılmasına mânî olmamıştır. Bütün gazvelere kadınların katıldığını te'yîd eden rivâyetler var. Buhârî, Kitâbu'l-Cihâd'da meâlen: "Kadınların cihâdı", "Kadınların deniz seferlerine katılması", "Kişinin hanımını seferde yanına alması", "Kadınları gazvesi ve erkeklerle mukâtelesi", "Kadınların gazvede erkeklere su taşıması", "Gazvede kadınların yaralıları tedâvisi", "Kadınların yaralı ve ölüleri harp sâhasından (geri) çekmeleri" adları altında tam yedi ayrı bâbta ilgili hadisleri vererek bu husûsun sünneteki ehemmiyetini tebârüz ettirir.
Bu davranış, muhtemelen kadınları harp edemiyecekleri hususundaki kötü

kanaati kökten yıkmayı istihdaf ediyordu. Ancak Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) kadınlar konusunda her tarafta insanların iliklerine işlemiş olan menfi telakkîyi yıkabilmek için başkaca tedbir ve telkînlere de yer vermiştir.

1- Kızı da erkeği de Allah irâdesiyle yaratmıştır: "Evlâdlarınız size Allâh'ın bir bağışı (hibesi)dir. dilediğine kız, dilediğine erkek verir." şu halde bu ilâhî hibeye karşı sâdece sevinç ve şükür izhâr etmek lâzımdır. "Babalarınız ve oğullarınızdan hangisinin fayda yönüyle size daha yakın olduğunu bilemezsiniz" (Nisâ 11) âyetinin de ifâde ettiği üzere kız veya oğullardan hangisinin daha hayırlı olacağı meçhûldür. Şu hâlde biri için üzülmek, ilâhî ihsânı beğenmemek, kadere itirâz etmek mânâlarını tazammun edeceğinden mü'minlik edebiyle bağdaşmaz. Hattâ İslâm müellifleri, doğumda kız haberi gelince, câhiliye düşüncesine muhâlefet için daha fazla sevinç izhar edilmeli derler. Nitekim Hz. Aişe'ye âilelerinden bir doğum haberi ulaşınca kız mı erkek mi diye hiç sormayıp, yaratılışı tam mı diye sorduğu, evet cevâbını alınca da: "Âlemlerin rabbine hamdolsun" diye dua ettiği belirtilir.

2- Müteaddid hadîslerde kız çocuğu yetiştirmenin Allah indindeki ecrinin büyüklüğü ifâde edilmiştir: "Kimin üç kız çocuğu olur da, onlara sabreder, kendi malından yedirir, içirir ve giydirirse, kızlar Kıyâmet günü ateşle onun arasında perde olur." Bu ecri elde etmek için yetiştirilecek kız çocuğunun üç olması da şart değildir, iki ve hattâ terbiyesi iyi yapılmış olan bir kız çocuğu için de aynı vaad beyân edilmiştir. Tirmizî'nin bir tahricinde, haklarında Allah'tan korkup (iyi muâmele etmek) şartıyla bunların kızı veya kız kardeşi bulunmalarının da fark etmeyeceği belirtilir.
Hadîslerde umûmiyetle gelen, kızlara iyilik (ihsân)da bulunmak tâbirinde geçen iyilik (ihsân)dan murâdın onlara gösterilen sabır, onlara yedirip içirip giydirme, terbiyelerini iyi yapıp evlendirme, şefkat etme, işlerini tekeffül etme gibi pek çok umûra şâmil olduğunu, İbnu Hacer hadîsin çeşitli varyantlarını şâhit göstererek ifade eder. Zeynü'd-Dîn el Irâkî, Resûlullah'ın kızlar için taleb ettiği iyiliğin (ihsân) tam olarak gerçekleşmesini, onlara bağırıp çağırmama, surat asmama, memnûniyetsizlik ve istiskâl izhâr etmeme şartlarına bağlar ve: "Zirâ bunların hepsi iyiliği (ihsân) bulandırır, gölgeler" der.

3- Diğer bazı hadîslerde de "kızlara karşı nefret duymayın, zirâ onlar kıymetli can yoldaşlarıdır"; "..Zira ben de kızların babasıyım ve anneleri de kıymetli can yoldaşlarıdır" diyerek kızları istihkâr etmeyi yasaklar. Ahmed İbnu Hanbel'in, kız evlâdı dünyâya gelen kimseleri, "Peygamberler de kız babalarıdır" diye tebrîk ve tesellî ettiği belirtilir.

4- Bâzı hadîslerde de, kızlardan hoşa gitmeyecek şeyler husûsunda mutlak sabır istenmektedir. "Kim kızlarla (veya kızlar vesilesiyle mâruz kaldığı hoşuna gitmeyen şeylerle) imtihân olundukta onlara sabrederse, (kızlar) ateşe karşı kendisine perde olurlar." İbnu Hacer, burada, imtihân edilen şeyle bizzât kızlar mı yoksa onlar vesilesiyle insana ulaşan nâhoş şeyler mi diye ihtilâf edildiğini belirtir. Kız çocuğunun kastedildiği görüşünü iltizâm eden Nevevî: "Halk kızlardan nefret ettiği için, kızlar ibtilâ yâni imtihân sebebi" olarak tavsîf edilmişlerdir" der. Kezâ aynı mânâyı te'yîd etmek üzere "Kimin kızı doğar da onu gömmez, horlamaz, oğlan çocuğunu ona tercîh etmezse, Allah o kimseyi bu kızı vesilesiyle cennetine kor" denmektedir.

5- Bâzı durumlarda kızların oğlanlara takdîm edildiğini görmekteyiz. Her şeyden önce, kız ve erkek çocukların bir hibe-i ilâhîye olduğunu belirten âyette kızlar önce zikredilmektedir: ".. dilediği kimseye kız evlâd verir, dilediği kimseye de erkek evlâd verir" (şûrâ 49). Bu takdimden bâzı âlimler, kızların erkeklere nazaran daha hayırlı olduğu hükmünü çıkarmışlardır. Bunu te'yîd eden bir hadîs, Vâsile'ye vakfen rivâyet edilir: "Bir kadının ilk doğumunun kız olması, onun uğurlu ve hayırlı olmasındandır. Zirâ Cenâb-ı Hak âyet-i kerîme'de önce kızları zikreder."
Sünnette de Hz. Peygamber, ihsân ve ikrâmda kızla erkek çocuk arasında eşit davranmayı emrettikten sonra: "Eğer ben, birisini üstün tutacak olsaydım, kızları üstün tutardım" der. Nitekim Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sefere çıkarken son vedâlaştığı, seferden dönünce de ilk uğradığı kimsenin kızı Fâtıma olduğu belirtilmektedir.
Hadîslerde gelen bu çeşit ifâdelerin bir sonucu olarak terbiye kitaplarımızda "Çarşıdan getirilen değişik yeni bir şey olursa, bunu çocuklar arasında taksîm yaparken kızlardan başlamalı. Zirâ onlar kalben daha hassâs, rûhen daha incedirler" kaidesi yer etmiştir. Aynı mânâ, Âdâb-ı Menâzil'de 10. hicrî asrın Türkçesiyle aynen şöyle ifâde edilir: "Husûsan kızcağızlara şefkati artık gerektir. Zirâ kızcağızların gönlü yumuşak ve kalpleri zayıftır. Ve sünnet oldur ki: Bir kimse yabandan gelse, oğlancıklar karşı varsalar, evvel kızcağızlarını eline almak gerek."
Erkeklere nazaran, kızlarda "umûmiyetle mevcut" zaaf ve acz sebebiyle onların hakkının zâyi olmaması için sünnet dâima çeşitli ifadelerle dikkati çekmiştir: "İki zayıfın hakkına dikkat edin: Biri yetim, biri kadın."
Keza: "En hayırlınız kadınlarına ve kız çocuklarına karşı en hayırlı olanınızdır" hadîsi de çocuklara ve bilhassa kız çocuklarına iyi muâmelenin lüzûmuna delâlet

etmektedir. İbnu Hacer Hz. Peygamber'in kız torunu Ümâme, sırtında olduğu halde namaz kılmasını da câhiliye Araplarında kız çocuklarına karşı mevcut nefret hissine muhâlefet olarak değerlendirir.

Söylediklerimizi hülâsa edersek, sünnet, kızların terbiyesinde onları cemiyetin istihkâr edilen bir sınıfı olmaktan kurtarıp, erkeklerle mânevî eşitliğe kavuşturabilmek için gereken her çeşit tedbîri almış, maddî-mânevi müeyyideler koymuştur. Kadın okuma-yazma, ilim talebinde bulunma hakkına dâima sâhiptir. Kızlara yazı öğretilmeyeceği husûsundaki hadîs mevzû olup, kadınlara karşı eskiden beri duyulan câhiliye taassubunu dile getirmektedir. Her şeye rağmen sünnet, kadının kadın erkeğin de erkek olarak yetiştirilmesini, kıyâfet ve bir kısım ahvâlde birbirinden mutlaka ayrılmasını emretmektedir.[37]

ÜÇÜNCÜ FASIL

SOHBET ÂDÂBI

-3312 -1 -عن أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قَالَ:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِيَّاكُمْ وَالظَّنَّ فَإِنَّ الظَّنَّ أَكْذَبُ الْحَدِيثِ، وَ تَجَسَّسُوا، وَ تَحَسَّسُوا، وَ تَنَافَسُوا، وَ تَحَاسَدُوا، وَ تَبَاغَضُوا، وَ تَدَابَرُوا، وَكُونُوا عِبَادَ اللّهِ إِخْوَانًا كَمَا أَمَرَكُمُ اللّهُ تَعالَى: الْمُسْلِمِ أَخُو الْمُسْلِمِ، َ يَظْلِمُهُ، وَ يَخْذُلُهُ، وَ يَحْقِرُهُ. بِحَسْبِ امْرِئٍ مِنَ الشَّرِّ أَنْ يَحْقِرَ أَخَاهُ الْمُسْلِمُ. كُلُّ الْمُسْلِمِ عَلَى الْمُسْلِمِ حَرَامٌ، مَالُهُ وَدَمُهُ وَعِرْضُهُ. إِنَّ اللّهَ َ يَنْظُرُ إِلَى صُوَرِكُمْ وَأَجْسَادِكُمْ، وَلَكِنْ يَنْظُرُ إِلَى قُلُوبِكُمْ وَأَعْمَالِكُمْ. التَّقْوَى هَهُنَا، التَّقْوَى هَهُنَا، التّقْوَى هَهُنَا، وَيُشِيرُ إِلَى صَدْرِهِ. أَ َ يَبْعِ بَعْضُكُمْ عَلَى بَعْضٍ، وَكُونُوا عِبَادِ اللّهِ إِخْوَانًا. وَ يَحِلُّ لُمُسْلِمِ أَنْ يَهْجُرَ أَخَاهُ فَوْقَ ثَثٍ[. أخرجه الستة إ النسائي، وهَذَا لفظ مسلم.التَّجَسُّسُ بالجيم: البحث عن عورات النساء، وبالحاء: استماع الحديث.وَالتَّدابرُ التقاطع والتهاجر .

1. (3312)- Hz. Ebu Hüreyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resulullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Sakın zanna yer vermeyin. Zira zan, sözlerin en yalanıdır. Tecessüs etmeyin, haber koklamayın, rekâbet etmeyin, hasedleşmeyin, birbirinize buğzetmeyin, birbirinize sırt çevirmeyin, ey Allah'ın kulları, Allah'ın emrettiği şekilde kardeş olun.

Müslüman müslümanın kardeşidir. Ona (ihânet etmez), zulmetmez, onu mahrum bırakmaz, onu tahkîr etmez.

Kişiye şer olarak, müslüman kardeşini tahkir etmesi yeterlidir. Her müslümanın malı, kanı ve ırzı diğer müslümana haramdır.

Allah sizin suretlerinize ve kalblarınıza bakmaz, fakat kalplerinize ve amellerinize bakar. Takva şuradadır-eliyle göğsünü işaret etti-:

Sakın ha! Birinizin satışı üzerine satış yapmayın. Ey Allah'ın kulları kardeş olun.

Bir müslümanın kardeşine üç günden fazla küsmesi helâl olmaz."[38]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, çok değişik vecihlerde rivâyet edilmiştir. Her rivâyette bir kısım ziyade ve noksanlar var. Burada, zikri geçmeyen bazı mühim ziyâdeleri kaydediyoruz: وَ تَنَاجَشُوا. "Pazarlığa girip yalandan fiyat yükseltmeyin" وَ تَهَاجَرُوا. "Bölünüp dağılmayın"; وَ يَبِعْ. "Birbirinize küsmeyin" بَعْضُكُمْ عَلَى بَيْعِ بَعْضٍ. "Birbirinizin satışı üzerine satış yapmayın"; يَخْطُبُ. الرَّجُلُ عَلَى خِطْبَةِ اَخِيهِ حَتَّى يَنْكِحَ اَوْ يَتْرُكَ. "Kişi kardeşinin istediği kıza talip olmasın, tâ evleninceye veya kesinlikle vazgeçinceye kadar."

2- Hadîs, müslümanlar arası münasebetlerin temel prensiplerini vazetmektedir. Bu münasebetlerin esası kardeşliktir. Diline, rengine, coğrafyasına, içtimaî mevkiine, iktisâdi durumuna bakılmaksızın bütün inananlar kardeştir. Bu iman kardeşlerinin müşterek pederleri Hz. Muhammed aleyhissalâtu vesselâm, müşterek anneleri de, Resûlullah'ın zevceleri, Ümmühâtu'l-Mü'minîn'dir (radıyallahu anhünne ecmaîn). Öyleyse kardeşler arasında câiz olan şeyler burada da câiz, câiz olmayan şeyler burada da câiz değildir.
Bu münâsebet esasları nelerdir?

***** Müslüman kardeşi için zanna yer vermemek. Yâni, şekke düşmemek. Şekk, kişinin kalbine delilsiz olarak ârız olan şeydir. Bazı âlimler bunu su-i zan diye açıklamıştır. Şu halde hadîs, kardeşi hakkında zannı yasaklamakla "İnsanların ayıplarını araştırmayın, aklınıza düşen kötü zanların, kötü dedikoduların tahkîk etmek üzere peşine düşmeyin" demektedir. Zaten zannın, hadîste, "en yalan söz..." olarak tavsîfi, onun hiçbir aslı astarı olmayan, insan vehmine şeytanın attığı bir kuruntu olduğunu ifâde eder. Elbette kuruntuyla amel edilmemeli, peşine düşülmemelidir. Böylesi zannın, açık yalandan daha kötü ilân edilmesi, İbnu Hâcer'in açıklamasıyla, yalanın çirkinliği herkesçe bilindiği ve bu sebeple kolay kolay ona yer verilmediği içindir. Halbuki yalanın zanna dayananı gizlidir. Çoğunu aldatır, cür'et ettirir. Bu sebeple bu çeşit yalana daha çok rastlanır. Hadîs, bunu yasaklamaktadır. Bu mevzuda âyet de nazil olmuştur. Rabbimiz (meâlen) şöyle buyurur: "Ey iman edenler! Zannın çoğundan sakının. Zirâ zannın bir kısmı günahtır. Birbirinizin kusurunu araştırmayın. Birbirinizi gıybet

etmeyin. Hanginiz ölü kardeşinin etini yemekten hoşlanır?" (Hucurât 12).
Bazı âlimler bu hadîsten hareketle: Ahkâmda İçtihad ve reyle amelin yasak olduğunu söylemiştir. Ancak Nevevî, hadîsin hiçbir surette, ahkâma müteallik içtihada giren "zann"ı mevzubahis etmediğini kesin bir dille söyler. Kurtubî "şer'î zannın iki canibten birini gâlib kılmak olduğunu" söyler ve "Bu hadîsten şer'î zannın inkârını istidlâl edenlere iltifat edilmez" der.

*** TECESSÜS:**

Dilimizde de olan bu kelime, casusların yaptığı gibi halkın haberini toplamak mânasına gelir. Tahassüs ise, bütün hislerle, beş duyu ile haber toplamak, âdeta havadan nem kaparcasına, koklayarak insanların girdisini çıktısını, kusurunu, ayıbını, söylentisini toplamaya çalışmaktır. İşte bu yasaktır.
Ayette, Hz. Yakup, hayatlarından ümîdini kesmediği Yusuf ve kardeşi için haber toplamalarını oğullarına emrederken: "Ey oğullarım, gidin Yusuf'u ve kardeşini arayın" (Yusuf 87) der ve tahassüs kelimesini kullanır.

*** HASED:**

Hadîsin yasakladığı mezmum ahlâklardan biridir. Bunu şârihler, "Bir şahsın, nimetin layık olan kimseden zevâlini temenni etmesi" diye tarif ederler. Bu duygunun insanda fıtri olarak varlığı kabul edilir. Şu halde, hadîste yasaklanan husus bu duyguyu taşımak değil, bu duygu mûcibince amel etmek, bunun gerçekleşmesi için fiile geçmek, koşuşturmaktır. His hâlinde kalması zarar vermez. İstenen, onun frenlenmesidir. Ancak bu frenleme işinin tesâdüfi değil, şuurlu ve irâdî olması gerekir. Acz sebebiyle hasedin gereğini yapmayanla, gücü yettiği halde yapmayan farklıdır. Resulullah'ın istediği bu ikinci kısımdır. Bunda nefsî mücahede var, bunda Allah rızası için, Resulünün emrine uymak için ortaya konan bir gayret var.
Şu kaydedeceğimiz hadîs, sadedinde olduğumuz hadîste yasaklanan bazı hislerin fıtrî olduğunu belirtir ve bir kurtuluş yoluna dikkat çeker:
"Üç şey vardır, kimse onlardan sâlim değildir: Uğursuzluk, zan, hased..." Resulullah'a bunlardan kurtuluş yolu nedir? diye sorulunca şu cevabı verdi: "Uğursuzluk içinden geçince hoşlandığın işi bırakma, zanna düşünce araştırmaya kalkma, hased duyunca da gereğiyle amel etme."
Şu halde; zan ve hasedden kurtuluş, bu hislerin peşine düşmemek suretiyle gerçekleşir. Hasan el-Basri hazretleri de şöyle der: "İçinde hased olmayan insan

yoktur. Kim bu hissi aşıp, peşine düşmez ve zulme yer vermezse, hased yapmamış olur."

*** TEDÂBÜR:**

Birbirlerini terketmek demektir. Küsüşmek diye tercüme ettik.
Aslında kelime birbirlerine sırt çevirmek, yani karşılaştıkları, görüştükleri zaman sırtlarını dönmek mânasına gelir. İbnu Abdilberr: "İ'raz yani yüzünü çevirmek tedâbürle ifâde edilmiştir, zaten yüzünü çeviren sırtını dönmüş olur" der. Tedâbür'ü düşmanlık olarak anlayan da olmuştur. Hatta Kâdı İyâz, "Hadisteki mâna "mücâdele etmeyin, yardımlaşın" demektir" der. İmam Mâlik bunu, "selamlaşmadan yüz çevirmek" olarak anlamış ve "Bunun, iki müslüman karşılaşınca birbirlerine selamdan yüz çevirmelerinden başka bir mânaya geleceğini zannetmiyorum" demiş, bu durumda ilk selam verenin onların hayırlısı olduğunu belirtmiştir.

*** TEBAĞUZ:**

Birbirine buğz etmek, kin taşımak. Bunun da esas itibarıyla mükteseb olmadığı belirtilir. Şu halde, bu da fıtrîdir. Ancak iradî olarak gelişir veya baskı altında tutulur. Hadis buğzetmeyi yasaklamakla, buna götüren sebeplere tevessül etmeyi yasaklamış olmaktadır. Bazı âlimler: "Maksad, buğza, kinleşmeye götüren batıl hevânın yasaklanmasıdır" diye özetlemiştir.
İbnu Hacer bu telakkiyi dar bulur ve tebağuzun yasaklanması, hevanın yasaklanmasından âmmdır, çünkü hevaya uymak bunun sadece bir çeşididir, tebağuzua (kinleşmenin) hakikati, iki kişinin arasında bunun cereyanıdır. Sadece birinden vâki olunca da buğz denmiştir. Buğzun mezmum olanı, Allah için olmayanıdır. Allah için buğzetmek vâcibtir ve bunu yapan Allah'ın hakkına tazimden dolayı sevaba erer. Birbirlerine buğz eden iki kişiden biri veya her ikisi, Allah indinde selâmet ehlinden olsa, -içtihadı ile diğerinin hatâdar olduğuna hükmederek bu hatası sebebiyle buğzeden kimse gibi- bu, Allah indinde ma'zurdur" der.
* Hadîsin sonunda: "Ey Allah'ın kulların kardeş olun!" denmektedir. Bir başka rivâyette "Allah'ın emrettiği şekilde!" ziyadesi mevcuttur.
Hadîs: "Bu yasaklananları terkederseniz gerçek kardeşler olursunuz" demektedir. Manayı muhalifi: "Bu söylenenleri terketmezseniz düşmanlar olursunuz" demektedir. Öyleyse "kardeşler olun!" demenin mânası: "Zikredilenler gibi, sizi

kardeş kılacak şeyleri iktisâb ediniz" demektir. Mâna böyle olunca iktisabı gereken şey sayıca artar: Bir kısmı terk nev'inden, bir kısmı fiil.
Kurtubî der ki: "Kardeşler olun!" emrinin mânası şefkatte, merhamette, muhabbette, dostlukta, yardımlaşmada, hayırhahlıkta neseb kardeşleri gibi olun" demektir. Kardeşliğin, Allah'ın emrettiği şekilde olması, Hz. Peygamber'in zikrettiği hususlara riayet edilmesi demektir, çünkü kardeşliğin gerçek mânâda tahakkuku onlarsız olmaz. Bu vasıfları Allah'a nisbet, Resulullah'ın O'nun adına tebliğ etmesi sebebiyledir..."
İbnu Abdilberr der ki: "Hadîs, şer'î bir günah işlemedikçe müslümana buğz edip ondan yüz çevirmenin, sohbetten sonra kopmanın, Allah'ın ona verdiği nimet sebebiyle ona hased etmenin haram olduğunu ifade ettiği gibi, neseb kardeşi ile olan muamele gibi muamelede bulunmasının, hiç bir surette kusurunu araştırmamasının gerektiğini de ifâde etmektedir. Bu vecibeler hazır müslüman hakkında olduğu gibi gâib olanlar hakkında da caridir. Pek çok meselede ölülerle dirilerin hukuku müşterektir."[39]

İSLAMÎ TERBİYEDE MÜHİM BİR ESAS:

FITRÎ DUYGULARIN YÖNLENDİRİLMESİ

Sadedinde olduğumuz hadîsin açıklaması sırasında kaydettiğimiz bir hadîste Resulullah zan ve hased duygularının fıtrîliğini haber vermektedir. İslam âlimleri diğer bir çok huyların da mükteseb değil, fıtrî olduğunu belirtir. Şu halde İslamî terbiyede bunları insandan çıkarıp atmak diye bir mesele mevcut değildir. Ama bunların istikâmetini değiştirmek gerekmektedir. Esasen Resulullah da buna temas etmiştir: "Müslümana buğzetmemek, müslümana hased etmemek, adâvette bulunmamak" emredilmiştir. Bir kısım kötülüklere, kötülükleri fiil haline getirenlere, İslâm'a, müslümana kin ve adâvet besleyenlere, nefis hesabına değil, Allah hesabına olmak üzere kin câizdir, adâvet gereklidir.
Bu duygular yaradılışımızda olduğuna göre bunların meşru bir kullanılma yerleri olmalıdır.
Öyleyse terbiyeciler, mü'min muhataplarına hitab ederken insanda "yasaklanan" bu huyların meşru ve kullanılması câiz olan yerlerini açıklamaları, iyi göstermeleri gerekir. Bu meseleye geniş yer veren Bediüzzaman'a göre, zamanımızdaki vaizler buna riayet etmediği için halka müessir olamıyorlar. Şöyle irşad eder:

"...Tahmîn ederim ki, nâsihlerin nasîhatları, şu zamanda tesirsiz kaldığının bir sebebi şudur ki; ahlâksız insanlara derler: "Hased etme! Hırs gösterme! Adâvet etme! İnad etme! Dünyayı sevme! Yani, fıtratını değiştir" gibi zâhiren onlarca mâlâyutâk (güç getirilemeyecek) bir teklifte bulunurlar. Eğer deseler ki: "Bunların yüzlerini hayırlı şeylere çeviriniz, mecralarını değiştiriniz." Hem nasîhat te'sîr eder, hem dâire-î ihtiyarlarında bir emr-i teklîf olur."
Hemen kaydedelim ki, merhum, bahsin başında, bu hislerin yüzlerini, hayırlı şeylere nasıl çevrileceğini, mecrâlarının nasıl değiştirileceğini daha açık daha müşahhas şekilde göstermeye ehemmiyet vermiştir.
Ona göre, insanın hakiki kemâle ulaşmasının yolu, insan fıtratındaki "şiddetli merak", "hararetli muhabbet", "dehşetli hırs", "inadlı taleb" gibi hisleri hayra yöneltmekten geçer. Bu hisler aslında âhireti kazanmak için verilen sermaye hükmündedir. İnsan ise bunları dünyanın fâni umûruna harcayarak elmas almaya mahsus sermayesini cam parçalarına yatırarak büyük ziyana düşmektedir. Açıklamasına şöyle devam eder:
"Aşk, şiddetli bir mubabbettir; fâni mahbublara müteveccih olduğu vakit ya o aşk, kendi sahibini daimî bir azab ve elemde bırakır; veyahud o mecazi mahbub, o şiddetli muhabbetin fiyatına değmediği için bâki bir mahbûbu arattırır, aşk-ı mecazi, aşk-ı hakîkiye inkılâb eder.
İşte insanda binlerle hissiyat var. Her birisinin aşk gibi iki mertebesi var. Biri mecazi, biri hakîki. Meselâ: Endişe-i istikbal hissi, herkeste var; şiddetli bir surette endişe ettiği vakit, bakar ki, o endişe ettiği istikbale yetişmek için elinde senet yok. Hem rızık cihetinde bir taahhüd altında ve kısa olan bir istikbal o şiddetli endişeye değmiyor. Ondan yüzünü çevirip, kabirden sonra hakîki, uzun ve gâfiller hakkında taahhüd altına alınmamış bir istikbale teveccüh eder. Hem mala ve câha karşı şiddetle bir hırs gösterir. Bakar ki: Muvakkaten onun nezaretine verilmiş o fâni mal ve âfetli şöhret ve tehlikeli ve riyaya medar olan câh (mevki), o şiddetli hırsa değmiyor. Ondan, hakikî câh olan meratib-i maneviyeye ve derecât-ı kurbiyyeye ve zâd-ı âhirete ve hakîki mal olan a'mâl-i sâlihaya teveccüh eder. Fena haslet olan hırs-ı mecazî ise, âli bir haslet olan hırs-ı hakikiye inkılâb eder. Hem meselâ: şiddetli bir inad ile; ehemmiyetsiz, zâil, fâni umûrlara karşı hissiyatını sarfeder. Bakar ki, bir dakika inada değmeyen bir şeye, bir sene inad ediyor. Hem yararlı, zehirli bir şeye inad namına sebat eder. Bakar ki bu kuvvetli his, böyle şeyler için verilmemiş. Onu onlara sarfetmek, hikmet ve hakikata münafidir. O şiddetli inadı, o lüzumsuz umûru zaileye vermeyip, âlî ve bâki olan bakaik-i îmaniyeye ve esasat-ı İslâmiyeye ve hıdemât-ı uhreviyyeye sarfeder. O haslet-i rezîle olan inad-ı mecazî, güzel ve âli bir haslet

olan hakîki inada, yani hakta şiddetli sebata- inkılâb eder.
İşte şu üç misâl gibi, insanlara verilen cihazât-ı maneviyeyi, eğer nefsin ve dünyanın hesabıyla istimal etse ve dünyada ebedî kalacak gibi gâfilâne davransa, ahlâk-ı rezîleye ve israfat ve abesiyete medar olur. Eğer hafiflerini dünya umuruna... ve şiddetlilerini ve zaif-i uhreviyeye ve mâneviyeye sarfetse, ahlâk-ı hamideye menşe, hikmet ve hakikata muvâfık olarak saadet-i dareyne medar olur."[40]

3313- 2- وَعَنْه رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قَالَ:]قَالَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:]حَقُّ الْمُسْلِمِ عَلَى الْمُسْلِمِ خَمْسٌ: رَدُ السَّم، وَعِيَادَةُ الْمَرِيضِ، وَاتِّبَاعُ الْجَنَازَةُ، وَإِجَابَةُ الدَّعْوَةِ، وَتَشْمِيتُ اَلعاطس[. أخرجه الخمسة.وزاد مسلم فِي رواية: وَإِذَا دَعَاكَ فَأَجِبْهُ، وَإِذا اسْتَنْصَحَكَ فَانْصَحْ لَهُ .

2. (3313)- Yine Ebu Hüreyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resulullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:
"Müslümanın, müslüman üstündeki hakkı beştir: "Selamını almak, hasta ziyaretine gitmek, cenazesine katılmak, davetine icâbet etmek, hapşırırca yerhamükallah demek."[41]
Müslim'in bir rivayetinde şu ziyâde vardır: "Eğer seni davet ederse icâbet et, senden nasihat taleb ederse ona nasihat ed."[42]

AÇIKLAMA:

1- Burada müslümanın müslümana karşı vazîfesi "beş" olarak ifâde edilmiştir. Tirmizî'nin rivayetinde "altı" denilir ve altıncı olarak "Kendisi için istediğini onun için de istemek..." olduğu belirtilir. Bir başka rivayette "yedi" denir ve "mazluma yardım..." da zikredilir.

2- Sadedinde olduğumuz hadîste sayılan hususlar, "müslümanın müslüman üzerindeki hakkı...." olarak ifade edilmiştir. Bazı rivayetlerde: "Hz. Peygamber

bize yedi şeyi emretti, yedi şeyi de yasakladı...." şeklinde ifâde edilmiştir.
İbnu Hacer'in açıklamasına göre, bu ifâdeleri değerlendiren bir kısım âlimler, bunu "vâcip" olarak hükme bağlamışlardır. Yani bu sayılan vazifeleri, mü'minin, mü'min kardeşine ifası vâcibtir. Hatta bu hususu te'yid eden hadîs dahi gösterilmiştir: "Beş şey vardır ki bunlar bir müslümanın üzerine diğer müslümana karşı "vâcip" bir vazifedir..."
Mâlikîlerden bazıları ile, Zâhirîlerin cumhûru bunun vücubunda ısrar etmiştir. İbnu Ebî Cemre "bazılarının "farz-ı ayn" dediğini belirtir.
Bunun, Resulullah tarafından ya bizzat vâcib kelimesi, ya da vücûb ifâde eden bir üslûbla geldiğine dikkat çeken İbnu'l-Kayyim: "Bu husus sarîh şekilde vücûb kelimesiyle gelmiş olmaktan başka, vücûb'a delâlet eden hakk kelimesiyle, zahiriyle vücûba delalet eden bir lafızla, hakikatı vücûb ifâde eden emir sîgasıyla ve Sahâbî'nin: "Resulullah bize emretti" lafzıyla gelmiştir" der ve şu neticeye ulaşır: "Şurası muhakkak ki, fakihler, birçok şeyin vâcip olduğuna bu kadar delile dayanmadan hükmetmişlerdir."
Bazıları da bu vazîfelerin farz-ı kifâye olduğuna, bir kısmı yapınca diğerlerinden düşeceğine hükmetmiştir. Hanefilerle Hanbelîlerin çoğunluğu bu görüştedir.
Şâfi'îlerle, Mâlikîlerden bir grup, bunun müstehab olduğuna, bir kişinin yapmasıyla diğerlerinden sâkıt olacağına hükmederler.[43]

3314- 3- وَعَنْ أَبِي مُوسَى رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قَالَ:]قَالَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَطْعِمُوا الجَائِعَ، وَعُودُوا الْمَرِيضَ، وَفُكُّوا الْعَانِي[. أخرجه البخاري أَبُو دَاوُد. »العاني« ا'سير .

3. (3314)- Ebu Musa radıyallahu anh anlatıyor: "Resulullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Aç'ı doyurun, hastayı ziyaret edin, esirleri hürriyetine kavuşturun."[44]

3315- 4- وَعَنْ أَبِي ذر رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قَالَ:]قَالَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يَا أَبَا ذَرٍّ َ تَحْقَرَنَّ مِنَ الْمَعْرُوفِ شَيْئًا وَلَوْ أَنْ تَلْقَى أَخَاكَ بِوَجْهِ طَلْقٍ. وَإِذَا اشْتَرَيْتَ لَحْمًا أَوْ طَبخْتَ قِدْرًا

فَأكْثِرْ مَرَقَتَهُ وَاغْرِفْ لِجَارِكَ مِنْهُ]. أخرجه الترمذي .

4. (3315)- Ebu Zerr radıyallahu anh anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ey Ebu Zerr! Mâruf'dan (iyilik) hiç bir şeyi hakir görme, hatta bir kardeşini güler bir yüzle karşılaman bile (basit bir şey değildir). Et satın aldığın veya bir tencere kaynattığın zaman suyunu artır, ondan komşuna bir avuç (kadar da olsa) ver."[45]

AÇIKLAMA:

Ma'ruf, aklın ve şeriatın güzel bulduğu, tasvîb ettiği her şeydir. Türkçemizdeki iyilik kelimesi kısmen bunu karşılayabilir. Allah'a ibadet ve taat, insanlara ihsan sayılan her şey bu kelimeyle ifâde edilebilir. İnsanların görüp garipsemediği, normal karşıladığı bir fiil, bir durum, adâletli bir iş, aile ve başkalarıyla hoş sohbet, güler yüz hep ma'ruftan sayılmaktadır. Resulullah, güler yüzü de ma'ruftan saymıştır. Çünkü bu, mü'minin kalbine sürûr verir. İşte bu, ma'ruf'tur.
Gönderilecek çorba suyunun avuçla ifâdesi, az bile olsa yapılacak iyiliğin gerekli ve makbul olduğunu ifâde eder.[46]

DÖRDÜNCÜ FASIL

MECLİS (OTURMA) ÂDÂBI

3316- 1- عن أبي سعيد الخدري رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قال رسولُ اللّه #: إيَّاكمْ وَالجُلُوسَ في الطُّرُقَاتِ. قَالُوا يا رَسُولَ اللّهِ: مَا لَنَا بُدٌّ مِنْ مَجَالِسِنَا، نَتَحَدَّثُ فيهَا. فقَالَ: إذَا أبَيْتُمْ إَّ المَجْلِسَ فَأعْطُوا الطَّرِيقَ حَقَّهُ. قَالُوا: وَمَا حَقُّهُ يَا رسولَ اللّهِ؟ قال: غَضُّ الْبَصَرِ، وَكَفُّ ا'ذَى، وَرَدُّ السَّمِ، وَا'مْرُ بِالْمَعْرُوفِ، وَالنَّهْيُ عَنِ المُنْكَرِ[. أخرجه الشيخان وأبو داود.وزاد في أخرى عن عمر: »وَتُغِيثُوا المَلْهُوفَ، وَتَهْدُوا الضَّالَّ« .

1. (3316)- Ebû Saîd el-Hudrî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (bir gün):
"Sakın yollarda oturmayın!" buyurmuştu.
"Ya Resulullah dediler, oturmadan edemeyiz, oralarda (oturup) konuşuyoruz."
"Mutlaka oturacaksınız, bari yola hakkını verin!" buyurdu. Bunun üzerine:
"Ey Allah'ın Resûlü, onun hakkı nedir?" diye sordular.
"Gözlerinizi kısmak, (gelip geçeni) rahatsız etmemek, selama mukabele etmek, emr bi'lma'ruf nehy-i ani'lmünker yapmaktır!" dedi."[47]
Hz. Ömer'den yapılan bir başka rivayette şu ziyade var: "Yardım isteyen mazluma yardım edersiniz, yolunu kaybedene rehber olursunuz."[48]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Ashâb-ı Kiram hazerâtına yollarda oturmamalarını söylediği halde, onların itirazları mevzubahis olmaktadır. Bu durumdan "Ashab, Resulullah'a itiraz eder miydi?" diye bir soru akla gelebilir.
Kadı İyâz şu açıklamayı sunar: "Hadiste, Aleyhissalâtu vesselâm'ın onlara olan

emrinin vücub için olmayıp teşvik ve daha iyiyi gösterme maksadını güttüğüne delil vardır. Zira, eğer vücub anlamış olsalardı kesinlikle bu itirazı yapmazlardı. Emirlerin vacip ifade etmediği iddiasında olanlar bu hadisle de istidlâl ederler.
İbnu Hacer der ki: "Ashabın, ihtiyaçları sebebiyle şikayet mevzuu yaptıkları hususu hafifletici bir nesh vâki olmasını ümid etmiş olmaları da muhtemeldir. Bu söylediğimizi, şu rivayet de te'yid etmektedir: "Kavm bunu bir vecîbe zannetti." Bir başka rivayette şöyle derler: "Biz zararsız bir şey için otururuz, oturur konuşuruz, müzâkerelerde bulunuruz."

2- Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ashabın itirazı üzerine bazı şartlarla yolda oturmaya izin verir. Bu şartlar muhtelif rivayetlerde farklı ziyadeler halinde 14 ayrı âdâba çıkmaktadır:

1) Selam vermek,

2) Güzel söz,

3) Hapşırana yerhamukâllah demek,

4) Selama mukabele,

5) Yük taşıyana yardım,

6) Mazluma yardım,

7) İmdat isteyene koşmak,

8) Yol sorana göstermek,

9) Yolunu kaybedene rehber olmak,

10) Emr-i bi'lma'rufta bulunmak,

11) Münkerden nehyetmek,

12) Eza vermekten kaçınmak,

13) Gözünü (haramdan) kısmak,

14) Allah'ı çokça zikretmek.

Bu hususların ehemmiyeti çeşitli hadislerde takrir edilmiştir.
Sokakta oturma yasağına, genç kadınların da hazır bulunarak fitneye düşme endişesi de müessir olmalıdır. Çünkü, ihtiyaçları sebebiyle dışarı çıkmaktan ve sokaklardan geçmekten kadınlar yasaklanmamış oldukları için, onlara bakmadan hâsıl olacak fitne endişesi vardı. Keza evinde kaldığı takdirde faydalı bir meşguliyet içinde olması muhtemelken sokağa çıkarak gerek Allah'ın ve gerekse

müslümanların bir kısım hukukunu ihlal etmesi, bazı münkerleri görmesi gibi zararlı ihtimaller de mevcuttu. Bu durumda müslümana emr-i bi'lma'ruf ve nehy-i ani'lmünker terettüp eder, yapmazsa günaha girer, keza gelip geçenlere selam vermek durumunda kalır, bu çokça hâsıl olursa her gördüğüne mukabele etmekten aciz kalabilir, böylece farzın terki ile günaha girer. Kişi fitneden kaçmak ve nefsini sindirmekle sorumludur. Bütün bu sebeplere binaen Şârî, yollarda oturmayı terke çağırdı, ashab, birbirleriyle anlaşma, görüşme, dinî meseleleri müzakere, mübah şeyleri konuşarak gönüllerini ferahlatmak gibi bazı maslahatlar sebebiyle yolda oturmaya olan ihtiyaçlarını zikrettiler. Resulullah da onlara mezkur mahzurları izale edici tedbirlere riayet kaydıyla yollarda oturmaya ruhsat verdi. Yukarıda zikredilen ondört maddelik âdâbtan herbiriyle ilgili muhtelif hadisler ve hatta âyetler vârid olmuştur.[49]

3317 -2- وعن ابن عمر رَضِيَ اللّهُ عَنْهُما قال:]قال رسولُ اللّه #: إذَا كَانُوا ثَلَاثَةً فَ يَتَنَاجَى اثْنَانِ دُونَ الثَّالِثِ فإنَّ ذلِكَ يُحْزِنُهُ[. أخرجه الثلاثة وأبو داود. وأخرجه الخمسة إ النسائي عن ابن مسعود رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ بمعناه .

2. (3317)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Üç kişi beraberken, ikisi aralarında hususî konuşmasınlar, bu öbürünü üzer."[50]

Bu ma'nâda bir rivayet İbnu Mes'ud (radıyallâhu anh)'dan gelmiştir. Hadisi Buhârî, Müslim, Ebû Dâvud ve Tirmizî kaydetmişlerdir.[51]

AÇIKLAMA:

1- Necve, fısıldaşmak, gizli konuşmak ma'nâsına gelir. Bu hadis üç kişilik bir gruptan, iki kişinin üçüncüyü hariç kılarak fısıldaşmalarını yasaklamaktadır. Ya konuşma müştereken olmalıdır veya alenî olmalıdır. Bir başka hadiste bunlara bir başkasının katılması halinde, hususî konuşmaya cevaz vermektedir. Çünkü bu sırada öbürleri de aralarında konuşabilirler.

Yani esas itibariyle hususî konuşma yasaklanmış değildir. Üç kişiden ikisinin hususî konuşması yasaklanmıştr.
Hususî konuşma üzerine âyet de mevcuttur: "Ey iman edenler gizli konuştuğunuz zaman, günah işlemeyi, düşmanlık etmeyi ve peygambere karşı gelmeyi fısıldaşmayın" (Mücadele 9).
İbnu Ömer, üç kişiden biriyle hususî konuşmak isteyince, dördüncü birini daha çağırdıktan sonra: "Siz ikiniz biraz istirahat buyurun" der, arkadaşıyla hususî konuşurmuş.
Bazı âlimler: "Bu cemaat on kişi de olsa, bir kişiyi yalnız bırakarak hususî konuşamazlar" diyerek mevzuya açıklık kazandırmışlardır.
Hadiste esas olan, bir kişinin yalnız bırakılmamasıdır. O, kendi aleyhinde bir konuşma yapıldığı vehmine kapılabilir ve kopma husule gelir. İmam Mâlik: "Bu, insanların birbirlerine buğzedip kopmalarını önleyen güzel bir edebtir" demiştir.
Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) hususî konuşmakta olan iki kişiye, onlardan izin almadan sokulmayı da yasaklamıştır:
اِذَا تَنَاجَىْ اِثْنَانِ فَـ يَدْخُلْ مَعَهُمَا غَيْرُ هُمَا حَتّى يَسْتَأْذِنَهُمَا
Son olarak şunu da belirtelim ki, bazı âlimlerin: "Bu yasak, sefer halinde kişinin kendisini emniyette hissedemediği, arkadaşına güvenmediği veya tanımadığı veya emin olmayıp kendisinden korktuğu yerlerle ilgilidir, hazerde ve emniyetli yerlerde hususî konuşmanın mahzuru yoktur" dediği de rivayet edilmiştir. Nitekim Ahmed İbn Hanbel şu hadisi rivayet etmiştir: "Resulullah buyurdu ki: "Üç kişi bir tenha yerde iseler, bunlardan ikisinin hususî konuşması helâl olmaz."
Ancak çoğunluk bu yoruma katılmaz. Kurtubî "Bu boş bir iddia, delile dayanmayan bir tahsistir" der. İbnu'l-Arabî de: "Hadis lafzıyla da, ma'nâsıyla da âmmdır. Yasağın illeti "üzmek"tir. Bu ise hazerde, seferde mevcuttur. Dolayısıyla yasağın iki hale de şâmil olması gerekir." der.[52]

3318-3- وعن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]لَمْ يَكُنْ شَخْصٌ أحَبَّ إلَيْهِمْ مِنْ رسولِ اللّه #: وَكَانُوا إذَا رَأوْهُ لَمْ يَقُومُوا لَهُ، لِمَا يَعْلَمُونَ مِنْ كَرَاهِيَتِهِ لِذلِكَ[. أخرجه الترمذي .

3. (3318)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Ashab'a Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) 'dan daha sevgili kimse yoktu. Buna rağmen

Aleyhissalâtu vesselâm'ı gördükleri zaman ayağa kalkmazlardı, çünkü O'nun bundan hoşlanmadığını biliyorlardı."[53]

3319-4- وعن أبي أُمامة رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]خرَجَ عَلَيْنَا رسولُ اللّهِ # يَوْماً عَلى عَصَا فَقُمْنَا إلَيْهِ. فَقَالَ: َ تَقُومُوا كَمَا تَقُومُ ا'عَاجِمُ يُعظِّمُ بَعْضُهَا بَعْضاً[. أخرجه أبو داود.

4. (3319)- Ebû Ümâme (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Bir gün Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) yanımıza geldi, elinde bir âsa (değnek) vardı. Biz ayağa kalktık.
"Yabancıların birbirlerini büyüklemek için ayağa kalkmaları gibi ayağa kalkmayın" buyurdu."[54]

3320-5- وعن أبي مِجْلَزٍ قال:]خَرَجَ مُعَاوِيَةُ عَلى ابْنِ الزُّبَيْرِ وَابنِ عَامِرٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْهُم. فَقَامَ ابْنُ عَامِرٍ وَجَلَسَ ابْنُ الزُّبَيْرِ. فَقَالَ مُعَاوِيَةُ بْنِ عَامِرٍ: اجْلِسْ فَإنِّي سَمِعْتُ رسولَ اللّهِ # يَقُولُ: مَنْ سَرَّهُ أنْ يَمْثُلَ لَهُ الرِّجَالُ قِيَاماً فَلْيَتَبَوَّأْ مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ[. أخرجه أبو داود والترمذي .

5. (3320)- Ebû Miclez rahimehullah anlatıyor: "Hz. Muâviye (radıyallâhu anh), İbnu'z-Zübeyr ve İbnu Âmir (radıyallâhu anhüm)'in yanlarına geldi. İbnu Âmir ayağa kalktı, İbnu'z-Zübeyr oturdu (kalkmadı). Hz. Muâviye (radıyallâhu anh), İbnu Âmir'e:
"Otur, zira Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) 'ın: "İnsanların kendisi için ayağa kalkmalarından hoşlanan kimse ateşteki yerini hazırlasın" buyurduğunu işittim" dedi.[55]

3321-6- وعن ابن عمر رَضِيَ اللّهُ عَنْهُما قال:]قال رسولُ اللّهِ

#: َ يُقِيمَنَّ أَحَدُكَمْ رَجً مِنْ مَجْلِسِهِ ثَمَّ يَجْلِسُ فِيهِ وَلَكِنْ تَوَسَّعُوا وَتَفَسَّحُوا يَفْسَحِ اللّهُ لَكُمْ. وَكَانَ ابْنُ عُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنْهُما إِذَا قَامَ رَجُلٌ مِنْ مَجْلِسِهِ لَمْ يَجْلِسْ فِيهِ[. أخرجه الخمسة إ النسائي .

6. (3321)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sizden kimse, bir başkasını yerinden kaldırıp sonra da oraya oturmasın. Ancak (halkayı) genişletin, yer açın, Allah da size genişlik versin."
Birisi yerinden kalkacak olsa, Abdullah İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ), oraya oturmazdı."[56]

AÇIKLAMA:

Buraya kadar kaydettiğimiz altı hadisin altısı da, hürmeten insanlara ayağa kalkmayı yasaklamaktadır. Aksini ifade eden rivayetlerin de varlığı sebebiyle bu mevzu ülemâ arasında epeyce münakaşa edilmiştir. Nevevî başta, bir kısım ulema tecviz ederken, İbnu'l-Hâcc el-Mâlikî başta, bir kısmı da bunun caiz olmadığına hükmetmiştir.
el-Ezkâr'da Nevevî şunları söyler: "Cemaate dâhil olana kalkmak suretiyle ikramda bulunmaya gelince, bize göre, bu gelen zât, herkesçe bilinen ilim irfan sahibi, şerefi, mevkii, makamı olan birisi ise buna kalkmak müstehabtır. Bu kalkma birr'dir, ikramdır, ihtiramdır, riya ve yersiz büyükleme değildir. Selef ve halefin adeti hep böyle olmuştur. Ben bu hususta müstakil bir risale (cüz) telif ettim. Risalede cevaza delâlet eden hadisleri, Selefin söz ve fiillerini topladım. Ayrıca muhalif rivayetleri de koyup bunlara da cevaplar verdim. Bu mevzuda tereddüde düşen, kitabı görmek isterse, tereddüdünün zâil olacağını ümid ediyorum."
İbnu'l-Hacc el-Mâlikî, Nevevî'nin bu risalesini el-Medhal'inde aynen nakleder. Nevevî'nin her bir delilini kendince tenkid eder. Nevevî'nin dayandığı en kuvvetli delil, Sahîheyn'de geçen şu rivayettir: "Kureyzalılar Sa'd'ın hakemliğine razı olunca Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Sa'd'ı çağırdı. Sa'd gelince: "Büyüğünüz geldi, ayağa kalkın" dedi.
İbnu'l-Hâcc, bu rivayetle ilgili şu açıklamayı yapar: "Buradaki ayağa kalkma emri, münakaşa edilen meseleyle ilgili değildir. Bu, onun bineğinden indirilmesi

için verilmiş bir emirdi. Çünkü Sa'd hasta idi. Nitekim onun hasta olduğu bazı rivayetlerde belirtilmiştir.
Hâfız İbnu'l-Hacer der ki: "Ahmed İbnu Hanbel'in Müsned'inde, Hz. Âişe'nin bir rivayetinde Benû Kureyza gazvesi ile ilgili kıssada Sa'd İbnu Muaz (radıyallâhu anh)'ın geliş hikayesi uzunca anlatılır. Burada Ebû Saîd der ki: "Sa'd İbnu Muaz görünür görünmez, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Efendinize kalkın!" buyurdu, onlar da onu indirirler. Bu rivayetin senedi hasendir."[57] Bu ziyâde, münakaşası olan ayağa kalkmanın meşruluğuna Sa'd kıssasından istidlâl etmeyi yaralar."
İmam Nevevî hazretlerinin dayandığı hadislerden biri de Ka'b İbnu Mâlik'in tevbesiyle ilgili rivayette (654. hadis) geçen şu ibaredir: "Talha İbnu Ubeydillah kalktı, bana doğru koşup musafaha yaptı ve beni tebrik etti."
İbnu'l-Hacc buna da: "Talha İbnu Ubeydillah onu tebrik etmek, musafaha etmek için kalkmıştır, eğer kalkması, münakaşa edilen meseleyle ilgili olsaydı, o bu işte yalnız kalmazdı. Oysa, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) 'ın da ona kalktığı veya kalkmayı emrettiği veya orada hazır olanlardan birinin bunu yaptığı rivayet edilmiştir. Kalkma işini, aralarındaki kuvvetli muhabbet sebebiyle sadece Talha yapmıştır. Çünkü âdet böyledir. Bilindiği üzere tebrik, müjdeleme ve benzeri davranışlar aradaki sevgi ve samimiyete göre cereyan eder. Selam bunun aksinedir, çünkü o, tanıdık tanımadık herkese karşı meşru bir davranıştır."
Nevevî hazretlerinin dayandığı hadislerden biri Hz. Âişe'nin bu rivayetidir: "Ben suretçe, sîretçe, doğrulukça, Resulullah'a Fatıma (radıyallâhu anhâ) kadar benzeyen bir başkasını görmedim. O, Resulullah'ın yanına girince, kalkar, elinden tutar, onu öper ve kendi yerine oturturdu: "Resulullah onun yanına girince, Fâtıma babasına kalkar, elinden tutar, öper ve yerine oturturdu."
Ebû Dâvud, Tirmizî ve Nesâî'de gelen bu rivayetle ilgili olarak İbnu Hâcc şu açıklamayı yapar: "Resulullah'ın bu kalkışı muhtemelen, kızına ikram olsun diye yerine oturtmak içindi, münakaşa edilen ma'nâda bir kalkma değildir. Hususen evinin darlığı ve serginin azlığı göz önüne alınacak olursa bu husus daha iyi anlaşılır. Onun yerine oturtma arzusu mutlaka kalkmasını gerektiriyordu."
Nevevî'nin dayandığı bir diğer rivayet, Ebû Dâvud'un Ömer İbnu's-Sâib'ten kaydettiği şu hadistir: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir gün oturuyordu. Ömer İbnu Sâib'in süt babası yanına geldi. Aleyhissalâtu vesselâm elbisesinin bir kısmını onun için yere koydu o da üzerine oturdu. Sonra annesi geldi. Elbisesinin diğer taraftaki kısmını da onun için yere yaydı, annesi de bunun üzerine oturdu. Sonra süt kardeşi geldi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)

"kalkıp" onu da önüne oturttu."
İbnu'l-Hacc, bunu da şöyle cevapladı: "Eğer bu kalkış, münakaşa edilen ma'nâdaki kalkış olsaydı, Resulullah'a ebeveyn, kardeşten daha üstün olması gerekirdi. (Halbuki ebeveyni için kalkmayıp) kardeşi için kalktı, öyleyse bu kalkma ya örtüyü yahut da yeri genişletmek içindi."
Nevevî ile İbnu'l-Hacc arasındaki cedel uzar. Bazı âlimler, bu rivayetleri te'lif etmeye çalışmıştır. Mesela bazıları der ki:
"Enes hadisi, münakaşalı olan kişinin kişiyi görünce ayağa kalkması meselesine temas eder. Hz. Âişe hadisin zâhiri bunun caiz olduğunu gösterir. İbnu'l-Hacc'ın bu hadisle ilgili cevabı tatminkâr değildir. İkisini cem hususunda ihtilaf edilmiştir."
Bazıları: "Enes hadisi tenzihî kerâhete delâlet eder" derken, bazıları da: "Bu büyükleme yoluyla kalkmaya hamledilir" demiştir.
Keza: "Hz. Âişe hadisi, birr ve ikram yoluyla kalkmaya delâlet eder" denmiştir, başka yorumlar da yapılmıştır. Şurası muhakkak ki, kişinin, hastayı bineğinden indirmek için kalkması, yahut seferden gelen için kalkması, nimete eren için tebrik maksadıyla kalkması, yeri genişletmek için kalkması bi'l-ittifak caizdir.
Aynî, Ebû'l-Velid İbnu Rüşd'den şu notu kaydeder:
"Ayağa kalkma dört çeşittir:

1- Yasak olan kalkma: Bu büyüklenerek kendisine ayağa kalkılmasını isteyenler için yapılan kalkmadır. Burada sadece kendisini büyüklemek maksud olmayıp, kendine kalkanları küçültme duygusu da vardır.

2- Mekruh olan kalkma: Bu, kalkanlara karşı kibirlenmeyen, büyüklenmeyen, fakat bu yüzden içine, yasak olan büyüklenme duygusunun düşmesinden korkulan kalkmadır. Bunda ayrıca, cebbarlara benzeme durumu da vardır.

3- Caiz olan kalkma: Bu, hiç arzu etmeyenlere, birr ve ikram olsun diye yapılan ayağa kalkmadır, bunda cebbârlara benzemeyeceği hususunda tam bir kanaat olmalıdır.

4- Mendup olan kalkma: Bu, seferden dönenlere, gelişlerinden sevinilerek, selam vermek için yapılan ayağa kalkmadır.
Keza yeni bir nimete kavuşan kimseye, onu tebrik etmek veya musibete uğrayanı da taziye etmek için ayağa kalkmak bu gruba girer."
İmam Gazalî de: "Büyüklemek için yapılan ayağa kalkma mekruhtur, birr ve ikram yoluyla kalkma mekruh değildir" demiştir.
İbnu Hacer, meseleyi "mekruhtur", "değildir" gibi kesip atmayı uygun bulmaz, yukarıda kaydettiğimiz farklı yaklaşımlarla değerlendirmenin daha muvafık

olacağını söyler.
Son olarak, bu mevzunun ehemmiyetini tescilen, Rabbimizin meseleye temas eden bir irşadını kaydedeceğiz: "Ey iman edenler! Toplantılarda size "yer açın" denince, yer açın ki, Alllah da size genişlik versin..." (Mücadele 11).[58]

-3322 -7- وعن وهب بن حذيفة رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]قال رسولُ اللهِ #: إذَا خَرَجَ الرَّجُلُ لِحَاجَتِهِ ثُمَّ عَادَ فَهُوَ أحَقُّ بِمَجْلِسِهِ[. أخرجه الترمذي وصححه .

7. (3322)- Vehb İbnu Huzeyfe (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bir kimse ihtiyacı için çıkar, sonra geri dönerse, önceki yerine oturmaya (herkesten ziyade) hak sahibidir."[59]

AÇIKLAMA:

Nevevî şu açıklamayı sunar: "Ashabımız dediler ki: "Bu hüküm, mescid veya bir başka yerde mesela namaz için oturmuş olmasına rağmen bir müddet sonra, abdest almak gibi ufak bir meşguliyetle, geri gelmek üzere orayı terkeden kimse ile ilgilidir. İşte bu kısa ayrılış, oranın bu kimseye mahsus olmasını iptal etmez. Döndüğü zaman, o vakte mahsus olmak üzere, o yere ehaktır. Söz gelimi şayet birisi oturmuş ise, onu kaldırma hakkına sahiptir. Oturan kimseye de, bu hadise göre orayı terketmesi gerekir. Ashabımız nezdinde sahih görüş budur. Önceki oturan dönünce sonrakinin orayı terketmesi vaciptir. Bazı âlimler: "Bu müstehabtır, vacip değildir" diye hükmeder. İmam Mâlik bu görüştedir. Doğrusu, önceki görüştür. Ashabımız der ki: "Kişinin kalktığı zaman yerinde kendine ait bir seccade ve benzeri bir şey bırakması ile, bırakmaması arasında bir fark yoktur, her iki durumda da kalkan dönünce o yere ehaktır. Başka vakitlerde değil" hükmünü de koymuştur." 3329 numaralı hadiste Resulullah'ın, ufak ihtiyaçları için çıkışlarda, dönünce aynı yerine oturduğu belirtilir.
Kadı İyâz der ki: "Ülemâ, fetvâ tedris için mescidde aynı yerde oturmayı itiyad (alışkanlık) haline getiren kimse hakkında ihtilaf etmiştir. İmam Mâlik'ten hikaye edildiğine göre, Bu kimse, oraya ehaktır, yeter ki bilinsin" görüşündedir."
Kadı İyaz der ki: Cumhurun benimsediği görüşe göre, bu bir istihsandır, vacip

bir hak değildir. Muhtemelen İmam Mâlik de bunu kastetmiştir."
Sahibi bulunmayan avlu ve yollardaki oturma yerleri hakkında da aynı hükme varılmıştır: "Bunlardan birine oturmayı itiyad haline getiren bir kimse, maksadı hâsıl oluncaya kadar orada oturmaya ehaktır."
İyâz der ki: Mâverdî bunu, münakaşayı kesmek üzere Mâlik'ten nakletmiştir"
Kurtubî, "Cumhurun bunu bir vecîbe olarak görmediğini" belirtir.[60]

3323-8- وعن جابر بن سمرة رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]كُنَّا إذَا أتَيْنَا النَّبيَّ # جَلَسَ أحَدُنَا حَيْثُ يَنْتَهِي[. أخرجه أبو داود .

8. (3323)- Câbir İbnu Semüre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) 'a geldiğimiz zaman, (halkanın) sonuna otururduk."[61]

AÇIKLAMA:

Bu rivayet, Ashabın, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) 'ın huzurunda edeb içerisinde olduklarını belirtir. O'nun meclisindekiler halkalar halinde nizama girerlerdi. Sonradan gelenler öne geçmek için mevcut halkaları yarmaz, halkanın son kısmında yerini alırdı. Böylece cemaat geldikçe halka tamamlanırdı.[62]

3324-9- وعن عمرو بن شعيب عن أبيه عن جده رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قال رَسُولُ اللّهِ #: َ يَحِلُّ لِرَجُلٍ أنْ يَجْلِسَ بَيْنَ اثْنَيْنِ إَّ بِإذْنِهِمَا[. أخرجه أبو داود، والترمذي؛ وعندهُ: »أنْ يُفَرِّقَ بينَ اثنينِ« .

9. (3324)- Amr İbnu Şuayb an ebîhi an ceddihî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bir kimsenin, izin almadan iki kişinin arasına oturması helâl olmaz."[63]

AÇIKLAMA:

Bu yasağın hikmeti, yan yana oturmuş bulunan kimselerin arasında sevgi ve samimiyet ve hususî mesele bulunabilir. Bu durumda izinlerini olmadan aralarına oturan kimse onlara sıkıntı ve rahatsızlık verir, huzurlarını bozar. Resulullah işte bunu yasaklamaktadır.[64]

3325- 10- وعن أبي سعيد الخدري رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]قال رَسُولُ اللهِ #: خَيْرُ المَجَالِسِ أوْسَعُهَا[. أخرجه أبو داود .

10. (3325)- Ebû Saîdi'l-Hudrî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Meclislerin en hayırlısı geniş olanıdır."[65]

3326- 11- وعن أبي مِجْلز]أنَّ رَجُلاً قَعَدَ وَسْط الحَلَقَةِ. فَقَالَ حُذَيْفَةُ بنُ اليمانِ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ: مَلْعُونٌ عَلى لِسَانِ مُحَمَّدٍ # مَنْ جَلَسَ وَسْطَ حَلْقَةٍ[. أخرجه أبو داود والترمذي .

11. (3326)- Ebû Miclez anlatıyor: "Bir adam halkanın ortasına oturmuştu. Huzeyfetu'bnu'l-Yemân (radıyallâhu anh) dedi ki: "Halkanın ortasında oturan, Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm) diliyle lanetlenmiştir."[66]

AÇIKLAMA:

Hattâbî bu yasaklamanın, sonradan gelip, halkanın boş yerine oturmayıp omuzlardan atlayarak ortaya geçip oturanla ilgili olduğunu belirtir. Sebebi de, insanlara verdiği eziyettir. Ortaya oturmakla birbirlerini görmeye mâni teşkil eden bir perde olmaktadır. Böylece işgal ettiği bu yer sebebiyle insanlara zarar ve sıkıntı kaynağı olmuştur.[67]

3327 -12- وعن جابر بن سُمرة رَضِيَ اللهَ عَنْهُ قال:]دَخَلَ رَسُولُ اللّهِ # الْمَسْجِدَ فَرآهُمْ حلَقاً. فقَالَ: مَالِي أرَاكُمْ عِزِينَ[. أخرجه مسلم وأبو داود .

12. (3327)- Câbir İbnu Semüre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) mescide girince cemaatı bir kısım halkalar halinde gördü ve: "Sizleri niye böyle dağınık gruplar halinde görüyorum?" buyurdu." [68]

AÇIKLAMA:

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) , mescidde cemaatin öbek öbek çeşitli gruplar yaptığını görünce, "Niye böyle dağınıksınız, tek bir cemaat halinde değilsiniz?" diye müdahale etmiştir. Hattâbî, "bu müdahalenin sebebini tek cemaat teşkil etmemelerine" bağlar.[69]

3328 -13- وعن عمرو بن الشريد عن أبيه رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]مَرَّ بِي النَّبيُّ # وَأنَا جَالِسٌ، وَقَدْ وَضَعْتُ يَدِي الْيُسْرَى خَلْفَ ظَهْرِي، وَاتَّكَأْتُ عَلى ألْيَةِ يَدَيَّ. فَقَالَ: أتَقْعُدُ قِعْدَةَ المَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ[. أخرجه أبو داود .

13. (3328)- Amr İbnu'ş-Şerîd, babasından (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Ben oturduğum sırada, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana uğradı. O sırada sol elimi sırtımın gerisine koymuş, (sağ) elimin kabası üzerine dayanmıştım. Bana: "Gadaba uğramışların oturuşuyla mı oturuyorsun?"dediler."[70]

AÇIKLAMA:

Tîbî, "Hadiste geçen "gadaba uğramışlar"dan muradın yahudiler olduğunu

söyler.
Aliyyü'l-Kârî, meseleyi bu şekilde kesip atmanın doğru olmayacağına dikkat çeker ve böyle bir oturuş gerçekten onların şiarı olması halinde bu iddianın doğru olacağını söyler. Ona göre, "gadaba uğramışlar'la yürüyüş, oturuş vs. tavırlarıyla üzerlerinden kibir ve kendini beğenme zâhir olan kâfirlerin, fâcirlerin, mütekebbir ve cebbarların hepsinin kastedildiğini söylemek daha doğrudur."
Ancak şu da bir gerçek ki Fatiha'daki mağdûbi aleyhim'le ilgili olarak gelen sahih rivayetler, bunlardan maksadın yahudiler olduğunu belirtir.[71]

3329-14- وعن أبي الدرداء رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]كَانَ رَسولُ اللهِ # إذَا
جَلَسَ جَلَسْنَا حَوْلَهُ، وَكَانَ إذَا قَامَ وَأرَادَ الرُّجُوعَ نَزَعَ نَعْلَيْهِ أوْ بَعْضَ مَا كَانَ عَلَيْهِ فَيَعْرِفُ ذلِكَ أصْحَابُهُ فَيَثْبُتُونَ[. أخرجه أبو داود .

14. (3329)- Ebû'd-Derda (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) oturdu mu, etrafına biz de otururduk. Kalkar, (fakat geri) dönmeyi arzu ederse ayakkabılarını veya üzerinde olan (rida, sarık gibi) bir şeyi çıkarır (yerine koyar)dı. Böylece ashabı (geri geleceğini) bilir ve yerlerinde otururlardı." [72]

AÇIKLAMA:

Burada, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) 'ın cemaat âdâbı belirtilmektedir. Oturunca Ashab da etrafında halkalanmaktadır. Resulullah şâyet bir ihtiyaç sebebiyle kalkacak olursa, az sonra dönmeyi düşündüğü takdirde kalktığı yere, üzerinden bir şeyler çıkarıp koymaktadır. Böylece Ashâb-ı Kîrâm (radıyallâhu anhüm), Aleyhissalâtu vesselâm'ın geri geleceğini anlar ve yerlerini terketmezlerdi, yani cemaat dağılmaksızın Resulullah'ın geri dönüşünü beklerlerdi.[73]

-3330 -15- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]قال رَسُولُ اللهِ #: إذَا كَانَ أحَدُكُمْ في الشَّمْسِ[.وفي رواية: »في الفَيْءِ فَقَلَصَ عَنْهُ الظِّلُّ فَصَارَ بَعْضُهُ في الشَّمْسِ وَبَعْضُهُ في الظِّلِّ فَلْيَقُمْ«. أخرجه أبو داود .

15. (3330)- Hz.Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Biriniz güneşte olunca -bir rivayette gölgede olunca- gölge ondan kalkar da, yarısı gölgede kalacak olursa oradan kalksın."[74]

-3331 -16- وعن قيس عن أبيه]أنَّهُ جَاءَ وَالنَّبيُّ # يَخْطُبُ، فقَامَ في الشَّمْسِ فَأمَرَهُ فَتَحَوَّلَ إلى الظِّلِّ[. أخرجه أبو داود .

16. (3331)- Kays, babasından naklediyor: "(Bir seferinde mescide) gelmişti, ki, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) hutbe irad ediyordu. (Konuşmayı dinlemek üzere) güneşe dikildi. Ancak Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), kendine gölgede durmasını emretti ve gölgeye geçti."[75]

AÇIKLAMA:

Bu iki hadisten birincisinde yarı gölge yarı güneşte durmak yasaklanmaktadır. Şârihler hadisteki müphemliğe dayanarak ya tam gölge veya tam güneşe geçmeyi emrettiğini belirtirler. Şu halde yasak, bu hadise göre, gölgede veya güneşte durmakla ilgili değil, yarı gölge yarı güneşte durmakla ilgilidir.
Ancak ikinci hadis, sarîh bir şekilde güneşte durmayıp gölgede durmayı tavsiye ettiğini göstermektedir. Şu halde yarı gölge yarı güneşte durmak, sırf güneşte durmaktan daha şiddetli bir yasaktır. [76]

BEŞİNCİ FASIL

ARKADAŞIN VASFI HAKKINDA

1. (3332)- Ebû Musa (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İyi arkadaşla kötü arkadaşın misâli, misk taşıyanla körük çeken insanlar gibidir. Misk sahibi ya sana kokusundan verir veya sen ondan satın alırsın. Körük çekene gelince ya elbiseni yakar yahut da sen onun pis kokusunu alırsın."[77]

AÇIKLAMA:

Misk, bir nevi geyikten elde edilen bir kokudur. Bunun teşekkülü hakkında İbnu Hacer şu açıklamayı nakleder: "Misk, hayvanın göbeğinde senenin belli bir mevsiminde toplanan bir kandır. Kan toplanınca orası şişer ve geyik de, bu şişen kısım düşünceye kadar ondan rahatsızlık hisseder. Hayvanın yaşadığı bölgedeki insanlar, bu yumruların düşmesi için bir kısım tedbirler alırlar. Câhız, hayvanın Çin'de yetiştiğini zikreder."
Misk asıl itibariyle kan olsa da, istihâleye uğradığı için temiz kabul edilir. Bedene ve elbiseye sürülmesinde hiçbir beis görülmez. Misk'in tâhir olması hususunda İslam âlimleri icma etmiştir.
Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) da, Ashab da onu sürünme maddesi olarak kullanılmışlardır. Kokuların en güzeli olduğu söylenir.
Sadedinde olduğumuz hadiste Resulullah iyi arkadaşı misk satıcısına benzetir, çünkü ondan dünyevî veya uhrevî bir faide, bir nur bulaşacaktır. Hadis böyleleriyle arkadaşlığa teşvik ettiği gibi uzaktan yakından dünyevî veya uhrevî bir zarar dokunacak kimselerle de arkadaşlık etmemeyi emretmiş olmaktadır. [78]

3333 -2- وعن جابر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]قال رَسولُ اللهِ #: المَجَالِسُ بِا٬مَانَةِ إِ ٍّ ثَثَةَ مَجَالِسَ: سَفْكُ دَم حَرَام، أَوْ فَرْجٌ حَرَامٌ، وَاقْتِطَاعُ مَالِ بِغَيْرِ ٍ حَقٍّ[. ٍ أخرجه أبو داود .

2. (3333)- Hz. Câbir (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Şu üçü hâriç bütün meclisler emniyettedir: "Haram kan dökülen meclis, haram ferc bulunan meclis, haksız mal taksimi yapılan meclis."[79]

AÇIKLAMA:

Hadisten iki farklı ma'nâ anlaşılmıştır. İbnu Raslân'a göre metinde mahzuf bir kelime var. Şöyle takdir etmek gerekir: "Meclis, ona dâhil olanların emniyetli (ve güvenilir) olmalarıyla güzelleşir" veya "Meclisin güzellik ve şerefi, orada meydana gelenler, söylenen ve yapılanlar hususunda mecliste hâzır olanların emniyetli olmalarıyladır."
Aliyyü'l-Kârî Mirkât'da der ki: "Hâdisin ma'nası şudur: "Mecliste bulunanlardan birinin kötü bir hâlini gördüğü zaman, mü'mine düşen, onu sağda solda yaymamasıdır. Ancak üç mecliste görülen kötülükler hariç..."
Şu halde bu üç çirkinliğin işlendiği veya kararlaştırılıp akdinin yapıldığı meclisler, orada hazır bulunanların sükûtlarıyla emniyette olmamalıdır. İtiraz, müdâhale, ihbar yoluyla oranın emniyeti mutlaka haleldar edilmelidir. Aksi takdirde onların günahına taraftarlık etmiş, zulüm karşısında susarak ona iştirak etmiş olur.[80]

3334 -3- وعن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]بَعَثَنِي رسُولُ اللّهِ # فِي حَاجَةٍ فَأبْطَأتُ عَلى أمِّي. فَلَمَّا جِئْتُ قالَتْ: مَا حَبْسَكَ؟ قُلْتُ: بَعَثَنِي رَسُولُ اللّهِ # في حَاجَةٍ. قالَتْ: وَمَا هِيَ؟ قُلْتُ: إنَّهَا سِرٌّ. قالَتْ: َ تُحَدِّثَنَّ بِسِرِّ رَسولِ اللّهِ # أحَداً[. أخرجه الشيخان، واللفظ لمسلم .

3. (3334)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) beni, bir ihtiyacı için göndermişti. Bu yüzden anneme dönmekte geciktim. Eve gelince annem:
"Niçin geciktin?" diye hesaba çekti.

"Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) , dedim, beni bir iş için göndermişti."
"Ne işiydi o?" diye annem sordu.
"O sırdır söyleyemem!" deyince, annem:
"Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) 'ın sırrını sakın kimseye açmayasın!" dedi." [81]

AÇIKLAMA:

Hadis, sır tutma ile ilgilidir. Buhârî hadisi, "Sırrı muhafaza" adını verdiği bir bâbta rivayet eder. Hadis, muhtelif vecihlerden rivayet edilmiştir.
Bazı âlimler, bu sırrın Hz. Peygamber'in zevceleriyle ilgili olabileceğini, aksi takdirde, gizlemenin Hz. Enes'e helal olmayacağını söylemiştir. İbnu Battal: "Ehl-i ilmin benimsediği görüşe göre: "Sahibine zarar getirecek bir sırrı fâş etmek mübah olmaz" der ve çoğunluğun: "Ancak adam ölünce, sağlığında gizlenmesi gereken şeylerin gizlenmemesinde bir zaruret görülmez. Yeter ki, bunda adam için bir zillet, bir alçaltma mevzubahis olmasın" dediğini belirtir.
İbnu Hacer, bu hususta şu açıklamayı yapar: "Görünen o ki: Bir kimseyle ilgili sırların, ölümünden sonra söylenmesi veya söylenmemesi hususunda kesin bir hükme gitmeyip, bir taksime tâbi tutmak uygundur:

1- Mübah olanlar: Bunların zikri müstehab da olabilir, hatta sır sahibi istemese bile. Söz gelimi kişinin tezkiyesine bakan kerametler, menkîbeler vs. böyledir.

2- Mutlak olarak mekruh olanlar: Bunlar bazan haram da olabilir. İşte İbnu Battâl buna işaret etmiş olmalıdır.

3- Vacib olanlar: Bazı sırların söylenmesi vacib olabilir. Sözgelimi yerine getirmemekte mazur olduğu üzerindeki haklar gibi. Kendisinden sonra, onun işlerine bakarak kimsenin yanında zikredildiği takdirde o hakları yerine getireceği umulur."
Sırrın korunması sadedinde vârid olan hadislerden biri Enes (radıyallâhu anh)'e aittir: "
Sırrımı koru, güvenilir ol!" Bir diğer hadis de şöyle: "Birbirine emniyet ederek oturup konuşanlardan hiçbirisine, aradaşının hoşlanmayacağı bir şeyi fâş etmesi helal olmaz." Bir diğer hadiste "Bir kimse bir şey konuşur, sonra da etrafına bakınırsa bu emanettir (sır olarak saklanmalıdır)."
Şu halde arkadaşlıkla ilgili mühim âdâbtan biri sır tutuculuktur. Ağzı gevşeklik hoş olmadığı gibi, ağzı gevşeklerle samimiyet de hoş değildir.[82]

ÇOCUK TERBİYESİ BAKIMINDAN ARKADAŞIN EHEMMİYETİ:

Kaydedilen hadisler, büyükler için arkadaşın ehemmiyetine ve arkadaşlığın bazı mühim âdâbına dikkat çekti. Biz arkadaşlığın çocuk terbiyesi açısından çok büyük bir ehemmiyet taşıdığını bu vesile ile göstermek maksadıyla Hz. Peygamber'in Sünnet'inde Terbiye adlı kitabımızdaki bir tahlili aşağıda sunuyoruz.
Bir çocuk (ve hattâ büyük) için âileden sonra, her gün düşüp kalktığı arkadaşlar zümresi, onu saran içtimâî muhitlerin ikinci halkasını teşkil eder. Bu muhit, çocuğun bir kısım alışkanlıklar kazanmasında âile muhitinden daha da müessir olabilmektedir. Zamanımız terbiyecileri nazarında son derece ehemmiyet kazanarak, "çocuklar yaşıtlarını kendilerine yetişkinlerden daha yakın buldukları için, ihtirasları onların yaptıklarıyla daha fazla kamçılanmaktadır" şeklinde izah edilen bu husus, müslüman âlimlerince de böyle değerlendirilmiştir. Bunlardan İbnu Sinâ: "Mektepte çocuk, edebi güzel, alışkanlıkları arzu edilen şekilde olan başka çocuklarla düşüp kalkmalıdır. Zira, bir çocuk diğer bir çocuk için daha çok telkin gücüne sahiptir. Çocuk arkadaşıyla ünsiyet eder, (çok şeyi) ondan kapar" der. Şu halde arkadaşlar zümresinin iyi veya kötü oluşunun, çocukta kesin bir hüküm icra edeceği yeni ve eski bütün terbiyecilerce kabul edilmektedir.
Büyükler için de aynı derecede ehemmiyetli olan arkadaş meselesine Kur'ân-ı Kerîm: "Mü'minler, mü'minlerden ayrılıp kafirleri dost edinmesin. Bunu her kim yaparsa Allah'la ilişiği kesilmiş olur" (Âl-i İmrân 28) âyetiyle, Hz. Peygamber de: "Kişi dostunun dini üzeredir. Öyle ise herbiriniz dost edindiği kimselere dikkat etsin" emri ile kesin bir üslubla temas ederler. Hz. Peygamber'den gelen bir başka rivayette de: "Sâdece mü'minle arkadaşlık et, (öyle ki) senin yemeğinden sadece muttakî olan yesin" denmektedir. Sahih senedle geldiği tasrih edilen bir rivayette de sırf dünyevî maksada yönelen mâlâyânî lehviyatın girdiği meclislerden sakınmak emredilmektedir.
Sık sık beraber olunan arkadaşın ehemmiyetini zihinlerde tesbit için bir de teşbihe yer verilir: "İyi arkadaşla kötü arkadaşın misâli misk satıcısı ile demirci körüğüne benzer. Misk satıcısından misk satın almasan bile mutlaka kokusu sana ulaşır. Demirci körüğü ya evini, ya elbiseni yakar (...) hiç biri olmasa bile onun pis kokusu sana mutlaka ulaşır." Ebû Dâvûd'un tahricinde "Sana karası bulaşmasa bile kokusu ulaşır" denir.
Arkadaşla ilgili hadislerden mülhem olarak, İslâm terbiyecileri, bu mevzuya büyük bir ehemmiyet atfederek eserlerinde behemahal yer ayırırlar. Hattâ

Gazâli: "Terbiyenin aslı ve esâsı, çocukları kötü arkadaşlarından hıfzetmektir" der. el-Îcî çocukların düşüp kalktığı kimselerin ehl-i hayırdan olmalarını; İbnu Miskevehy, çirkin ve bayağı sözlerin konuşulduğu meclislere uğratılmamalarını tavsiye eder. Yine el-Îcî "gerek kesben, gerek tab'an kendisinde fazilet bulunan bir kimsenin, bunu, fazilet ehline müdâvemet ve şer ehlinden tamamen kopmak sûretiyle korumasını" tavsiye eder.
Zenginlerin, lüks yüzünden çocukların terbiyesini ihmâl etmeleri sebebiyle, Ebû Hüreyre: "Zengin çocuklarıyla düşüp kalkmayın, onların fitnesi bâkirelerin fitnesinden daha fenâdır" der ki: Kınalızâde, sefer ve kıllet-i akl ve maâş şâyi ve fâşi olan bu "ekâbirzâdeler"i ehl-i hezl'in "essefihçelebi" diye târif ettiğini kaydeder. Gazâli de refâhın gevşettiği kimselerle şâir ve ediblerden de çocukların korunmasını talep eder.
Ne sünnette ne de müteakip terbiyecilerde çocuğun akran ve arkadaşlardan tecrid edilmesi diye bir tavsiyeye rastlanmaz. Çocuk behemahal arkadaşlarıyla bir araya gelecek, onlarla oynayacak, çocukluğunu yaşayacaktır. Sünnette bunun misalleri çok vardır: Çocuğun yalnız ve hatta sadece kardeşleriyle düşüp kalkması, onun bir kısım içtimâî his ve melekelerinin nâkıs kalmasına sebep olacaktır. Günümüz terbiyecileri, çocuğun ruh sağlığının korunması ve hattâ ruhî bozukluklara mâruz olanları tedâvi için, çocuğu kaynaşabileceği akranlar grubu içerisinde koymaya büyük ehemmiyet vermektedirler. "Arzuya şâyân olan sosyal itiyadlar, en iyi şekilde insanın kendi yaşındakilerle düşüp kalkmasıyla öğretileceğine" inanılmıştır.
Arkadaş meselesinde nazara alınması gereken bir husus, yaşıtlarına dikkat etmek ise de diğer bir husus cinsiyete dikkat etmektir. Cinsî terbiye ile ilgili bahiste açıklandığı üzere, bir çocuğun uzun müddet karşı cinsten olanlarla düşüp kalkması, onun, o cinse ait davranışları kazanmasına yol açmaktadır. Resâilu İhvânu's-Safâ'da câri âdetlere uzun müddet uymakla ahlâkta onlara benzerlik hâsıl olup, kuvvet bulacağı ifade edildikten sonra: "Şecâatli (...) ve sâlih kimselerin yanında yetişen çocukların çoğu onların ahlâkını aynen kaptığı gibi, kadın ve muhannislerin yanında yetişen çocuklar da aynen onlar gibi olurlar" denmektedir.
Arkadaş seçimi hususunda dinin koyduğu tahdîddeki şiddetin hikmetini beyân sadedinde İbnu Teymiyye'nin yapmış olduğu psikolojik bir tahlil burada nakle değer. Ehemmiyetine binaen tam tercümesini veriyoruz. Der ki: "Umur-u zâhirede birbirine benzeme, umur-u bâtınada da biririne benzemeyi icabettirir. Zâhiri hal ve gidişte müşâreke, arada zaman ve mekân bakımından uzaklık bile bulunsa, karşılıklı tenâsüb ve kaynaşmayı icabeder. Bu söylediğimiz

müşâhedenin te'yid ettiği bir husustur. O hâlde şunu söyleyebiliriz. Az da olsa arkadaşlık ve berâber ikâmet, yukarıda zikredilenlerin vuku bulması ve onların mel'un ahlâklarının iktisabı için kâfi bir sebeptir. Fesâdın sebebi açık olmayıp gizli olması hasebiyle hüküm ona (yani müşriklerle beraberliğe) bağlandı ve tahrim ona tevcîh edildi. Zâhirde de sebep, berâber oluşlarıdır ve bu aynı zamanda mezmum olan ef'al ve ahlâkta, hattâ bizzat inançlarda müşâbehetin de sebebi olma durumundadır. Bu sebeple kâfirle düşüp kalkan, onun gibi olur. Keză zâhirde (hârici ahvâlde) görülen müşâreke içte bir nevi sevgi, muhabbet ve dostluk iras eder, tıpkı içteki muhabbetin dışta benzerlik husûle getirmesi gibi. Bu söylediğimiz de (aklî bir kıyasdan ziyade) gözlerimizle müşâhede ettiğimiz harici bir gerçektir. Zirâ aynı bölgeden olan iki kişi, diyâr-ı gurbette karşılaşacak bir araya gelecek olsalar, aralarında derhal bir sevgi ve bir kaynaşma meydana gelir. Bu, yaratılıştan gelen beşerî bir haslettir ve münasebetlerde ehemmiyetli bir yer tutar.
Şu halde umûr-u dünyevîyede benzerlik, kalbte dostluk ve sevgi meydana getirirse, umûr-u diniyyede benzerlik neler yapmaz? Öyle ise müşriklerle dostluk imana münâfidir." İbnu Teymiye sözlerini şu âyetle tamamlar: "Ey imân edenler! Yahudilerle hıristiyanları dost edinmeyin. Onlar birbirlerinin dostlarıdır. İçinizden kim onları dost ve yardımcı edinirse o da onlardandır. Allah düşmana dostluk etmekle nefislerine zulmedenleri hak yoluna eriştirmez" (Maide, 51).
Görüldüğü gibi bu izah, müşrikle arkadaşlığı yasaklayan bir hadis vesilesiyle yapılmış da olsa, arkadaşlık (ve hattâ muhit) mevzuuna giren meselelerin hepsinin psikolojik sebeplerini izah etmektedir.[83]

KİŞİ SEVDİGİ İLE BERABERDİR:

Arkadaşın ehemmiyetini en ziyade tebâruz ettiren (vurgulayan) hadislerden biri: "Kişi sevdiği ile beraberdir" hadisidir.[84] Bu hadis, dünyayı da ahireti de kucaklayan bir vüs'ate sahiptir. Bu beraberliği İslâm âlimleri sadece mekanda beraberlik olarak da görmezler. Münâvî: "Tab'an, aklen mükâfaaten ve mahallen beraberlik" der ve açıklar: "Bir şeye ihtimam gösteren herkes istese de istemese de tab'ı icabı ona ve onun ehline müncezib olur. Her insan, memnun da olsa gayr-ı memnun da olsa, kendine uygun olana meyleder. Bu sebeple yüce ruhlar, özleriyle, himmetleriyle, amelleriyle yücelere müncezib olurlar. Alçak ruhlar da özleriyle aşağılara müncezib olurlar. Kim kendisinin Refik-i Â'la (yüce dost) ile

mi, aşağılarla mı beraber olacağını bilmek isterse nerede olduğuna baksın, bu dünyada iken kimlerle beraber olduğuna dikkat etsin. Zira ruh, bedeni terketti mi, artık dünyada iken müncezib olduğu dostla beraber olur. Çünkü ona o dost münâsibtir. Kim Allah'ı severse, o dünyada da âhirette de onunla beraberdir. Eğer konuşacak olsa Allah'a konuşur, söz söylese Allah'tan söyler, hareket etse Allah'ın emriyle olur, sükût etse Allah'la birlikte olur. O, daima Allah adına, Allah için ve Allah'ladır.

Ancak şu da bilinmelidir: Ülemâ, mahbubda birlik olmadıkça muhabbetin sahih olmayacağı, kim muhabbet iddia eder ve fakat şeriatın haramhelâl, emiryasak hududunu muhâfaza etmezse, doğru sözlü olmadığında ittifak etmiştir. "Kişi sevdiğiyle beraberdir" hadisiyle: "Kim bir kavmi ihlasla severse bu onların zümresindendir, hattâ onların amellerini yapmamış bile olsa, çünkü kalben yakınlık sabit olmuştur."

Tirmizî'nin rivayetinde Hz. Enes (radıyallâhu anh): "Müslümanlar, bu hadise sevindikleri kadar başka hiçbir şeye sevinmediler" der.

Hadisin zımnında, hayırlı kimseleri (peygamberler, sahâbîler veliler, şehidler, sıddîkler) ebedî hayatta onlarla beraber olmak ve cehennemden halâs bulmak ümidiyle sevmeye teşvik var. Keza Allah için sevmeye teşvik olduğu gibi, müslümanlar arasında kinleşmekten de terhib ve korkutma var. Çünkü kim, müslümanlara husumete devam ederse, bu mümtaz beraberliği kaybeder.

Hadiste, ayrıca kâfirler arasındaki sevişme, onların da cehennemdeki beraberliklerini netice verecektir ama o ne kötü yerdir.[85]

SEVGİ KURTULUŞ VASITASIDIR:

Kalbteki sevme hâdisesinin, insanın ebedî kurtuluş veya ebedî helâketine nasıl sebep olacağının anlaşılması, izahı gereken bir husustur. Bu sebeple İbnu Hacer'in bu hadisi şerh ederken kaydettiği bir açıklamayı sunacağız. Ancak önce şunu bilmemiz gerekiyor: Buhârî, hadisi şu başlığı taşıyan bâbta kaydeder:

Eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyun, Allah da sizi sevsin" âyeti mucibince Allah için sevmenin alâmeti bâbı..." Buhârî, bu başlığın altına "Kişi sevdiğiyle beraberdir" hadisini kaydeder.

Şârihler bâb başlığı ile hadis arasında irtibat kuramazlar. "Allah için sevmenin alâmeti" ayrı bir mevzu, "kişinin sevdiğiyle beraber olması" ayrı bir mevzu. Pek çok şârih, aradaki irtibatı belirtemez. Ancak Kirmânî'nin getirdiği bir yorum, hem Buhârî'nin kurduğu irtibatı, hem de yukarıda sözünü ettiğimiz "Sevginin

necat veya helâket sebebi oluş meselesini" anlamamıza yardımcı olacaktır.
Yoruma göre, "Bâb başlığında kastedilen şey, kulun Allah'ı sevmesinin alâmetidir. Ayet-i kerîmeye göre bu, sadece ve sadece Resulullah'a ittiba etmekle hâsıl olur. Hadis ise, -her ne kadar bu meselede esas, Aleyhissalâtu vesselâm'ın bütün emirlerine imtisal etmenin gereğini ifade ediyor ise de- bir lütuf olarak, buna inanmak suretiyle de hâsıl olduğunu ifade eder. Yani, âyetin gereği olan bütün amellere ittiba tam olarak yerine gelmese de, bunu yapanlara gösterilen muhabbet ve onlarla beraberlik, kurtuluşun aslının hâsıl olması için kâfidir. Çünkü onları sevmek, amelleri, taatleri sebebiyledir. Muhabbet kalbin derinliklerinden gelen bir duygudur. Allah ise, Peygamber'in emirlerini tam olarak işleyen kimseleri sevenleri, itikadları sebebiyle mükâfaatlandırır. Çünkü, Allah'ın mükafaatlandırmasında niyet asıldır, amel niyete tâbidir. Ayrıca beraberlik için derecelerde müsâvaat şart değildir. (Bir ziyafet sofrasına çok farklı derecelerdeki insanlar iştirak edip, beraber olabilirler)."
Mevzuyu tamamlayan bir izahı az ileride 3348 numaralı hadisin açıklamasında Bediüzzaman'dan kaydedeceğiz.[86]

ALTINCI FASIL

KARŞILIKLI MUHABBET

3335 -1- عن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قال رسولُ اللّه #: وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ َ تَدْخُلُوا الجَنَّةَ حَتَّى تُؤْمِنُوا، وَ تُؤْمِنُوا حَتّى تَحَابُّوا. أَ أدلُّكُمْ عَلى شَيْءٍ إذَا فَعَلْتُمُوهُ تَحَابَبْتُمْ؟ أَفْشُوا السَّمَ بَيْنَكُمْ[. أخرجه مسلم وأبو داود والترمذي .

1. (3335)- Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Nefsim yed-i kudretinde olan zâta yemin ederim ki, imân etmedikçe cennete giremezsiniz, birbirinizi sevmedikçe imân etmiş olmazsınız! Yaptığınız takdirde birbirinizi seveceğiniz şeyi haber vereyim mi? Aranızda selamı yaygınlaştırın!"[87]

AÇIKLAMA:

Ülemâ selamın yaygınlaştırılmasından maksadın, Resulullah'ın sünnetini ihya için halk arasında neşretmek olduğunu söylemiştir. Nevevî, burada arzu edilen sünnete uyan selâmın, en azından muhatabın işiteceği kadar sesin yükseltilmesi olduğunu belirtir. "Ses yükseltmediği takdirde sünneti ifa etmiş olmaz" der.[88]

3336 -2- وعن النعمان بن بَشير رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]قال رسولُ اللّه #: مَثَلُ المُؤْمِنِينَ في تَوَادِّهِمْ وَتَرَاحُمِهِمْ وَتَعاطُفِهِمْ مَثَلُ الجَسَدِ إذَا اشْتَكَى مِنْهُ عُضْوٌ تَدَاعَى لَهُ سَائِرُ الجَسَدِ بِالسَّهَرِ وَالحُمَّى[. أخرجه الشيخان .

2. (3336)- Nu'man İbnu Beşîr (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Birbirlerini sevmede, birbirlerine

merhamette, birbirlerine şefkatte mü'minlerin misâli, bir bedenin misâlidir. Ondan bir uzuv rahatsız olsa, diğer uzuvlar uykusuzluk ve hararette ona iştirak ederler."[89]

AÇIKLAMA:

1- Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) cemiyeti ve hususan mü'minler cemaatini, yani bir küll olarak ümmeti, bir cesede benzetmiştir. İnsanların her biri mü'minlerden müteşekkil bu küllî bedenin bir uzvu durumundadır. Nasıl ki bedende sadece bir uzuv ve mesela bir parmak rahatsız olsa o beden bütünüyle huzursuz olur, uykusuz kalır, hararet basar vs. Şu halde mü'min, parçası olduğu cemiyette bazı uzuvlarının ızdırabı karşısında ilgisiz kalamaz, onlara şefkat ve merhamet duygularıyla bağlıdır. Bu duygular, insanlığımız ve bilhassa imânımız icabı herkeste olması gerekir. Resulullah bir başka hadislerinde meseleyi daha da vazıh olarak vaz'ederler:
"Merhametli olmadıkça imân etmiş olmayacaksınız."
"Ey Allah'ın Resulü dediler, hepimiz merhametliyiz."
"Hayır dedi, bundan maksad ehlinize olan merhametiniz değil, bilakis halka, umuma olan merhametinizdir."

2- Burada kastedilen imânın kendisi değil, kemâlidir. Şu halde nefyedilen iman da kâmil ma'nâdaki imandır. Aksi takdirde birbirini sevmeyen mü'minleri tekfir gerekir ki, hiçbir âlim hadisten bunu anlamış değildir.
3- İbnu Ebî Cemre, hadiste geçen terâhum, tevâdüd, te'âtuf, kelimelerinin ma'nâca birbirine yakın olmakla beraber aralarında latif bir fark olduğunu gösterir ve şu açıklamayı yapar. Terâhum'dan maksad iman kardeşliğiyle birbirine acımaktır, bir başka sebeple değil.
Tevâdüd: Muhabbeti celbeden sılaya yer vermektir: Ziyaretleşmeler, hediyeleşmeler gibi.
Te'âtuf: Birbirine yardım etmektir: Elbise bağı gibi...

4- Kâdı İyâz: "Bütün mü'minlerin bir tek bedene benzetilmesi, sahih bir benzetmedir. Maksad ince bir hakikatın anlaşılmasını kolaylaştırmaktır, ma'nâları görünen suretler şekline dökmektir."
Hadiste müslümanların üzerimizde olan haklarının büyük olduğu ifade edilmekte, yardımlaşma ve dayanışmaya teşvik olunmaktadır. İbnu Ebî Cemre: "Aleyhissalâtu vesselâm, imânı cesede, ehlini âzâlarına benzetti, çünkü imân

asıldır, fürûu tekliflerdir. Cesed de bir asıldır ağaca benzer, azaları da dallara budaklara. Âzâlardan biri rahatsız olsa, tıpkı bir ağaç gibi diğer uzuvlarda rahatsızlık çıkar. Dallardan birine vurulacak olsa diğer bütün dallar onun tesiriyle kıpırdanırlar."[90]

-3337 -3- وعن المقدام بن معد يكرب رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قال رسولُ اللّه #: إذَا أحَبَّ أحَدُكُمْ أخَاهُ فَلْيُخْبِرْهُ أنَّهُ يُحِبُّهُ[. أخرجه أبو داود والترمذي.

3. (3337)- Mikdam İbnu Mâdikerib (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Biriniz kardeşini (Allah için) seviyorsa ona sevdiğini söylesin."[91]

AÇIKLAMA:

1- Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) , burada bir kimseye ziyade bir sevgi duyduğumuz takdirde bunu kendisine söylememizi tavsiye buyurmaktadır. Şârihler, bu haber verme ile, karşılıklı olarak sevginin artacağını, o sebeple Resulullah'ın bu tavsiyede bulunduğunu belirtirler.
Hattâbî: "Hadisin ma'nâsı sevişmeye, kaynaşmaya bir teşviktir. Zira kişi, kardeşine kendisini sevdiğini haber verince, bu sâyede onun kalbinin kendine meyletmesini sağlar ve sevgisini celbeder" der.
Hattabî, hadisten şu ma'nâyı istihrac eder: "Eğer kişi bilirse ki seviliyor, kendisini sevenin nasihatini kabul eder. İçinde bulunduğu bir ayıbı terketmesi veya kendinden vâki olan hatayı düzeltmesi için haber verince bunu reddetmez, kabul eder. Eğer bunu önceden bilmezse, hakkında suizan etmiş olmasına zâhib olur ve nasihatini kabul etmez. Hatta bu durum arada soğukluğa ve düşmanlığa sebep olabilir."
Bağdadî der ki: "Bu teşvik, sevginin Allah için olması şartına bağlıdır. Dünyevî bir tamah veya hevâ için olan sevginin bildirilmesi mevzubahis değildir. Dünya ve ihsan için sevgi izhâr etmek bir dalkavukluk ve düşüklüktür."
Hadisle ilgili olarak Münâvî şu hususa dikkat çeker: "Hadisin zahiri kadınlara

şâmil değildir. Çünkü hadiste geçen ahad احد kelimesi erkekler için kullanılır, vâhid ma'nâsındadır. Kadınlar kastedilseydi ihdâ اِحْدَى demesi gerekirdi. Ancak, tağlib yoluyla kadına da şâmil kılınabilir. Betahsis erkeğin zikri, çoğunlukla hitabın onlara gelmesi sebebiyledir. Bu durumda bir kadın, diğer bir kadını Allah için sevecek olursa sevdiğini ona söylemesi mendubtur.

2- Bağdâdî'den de kaydettiğimiz üzere sevgiden maksad Allah için sevmektir. Sadedinde olduğumuz hadisin metninde bu kayıt yoksa da başka hadislerde gelmiştir. 3341-3345 numaralar arasında yer alan hadislerde görüleceği üzere, Resulullah ısrarla, tekrarla mü'minleri, Allah için birbirlerini sevmeye teşvik etmiştir. Bu sebeple metnin tercümesine bu tabiri parantez içerisinde kaydettik.
Münâvî: "Mü'min, mü'min kardeşini onda bulunan güzel sıfatları sebebiyle sevmelidir" der ve devam eder: "Çünkü âlî himmet ve yüce ahlâk sâhiplerinin şe'ni, onlarda bulunan bu makbul sıfatlar sebebiyle sevgidir, muhabbettir. Çünkü onlar, zâtlarında buldukları kemâl sebebiyle bu hasletlerde kendilerine iştirak edenleri severler. Böylece onlar, hakikat-ı hâlde kendi zâtları ve sıfatlarından başka bir şeyi sevmiş olmuyorlar. Aynı şekilde, bunu zâtî muhabbete şümûlü de iddia edilmiştir, yeter ki fâsid maksadlardan ârî olsun."[92]

3338-4- وعن أنس رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]كَانَ رَجُلٌ عِنْدَ النَّبِيِّ #، فَمَرَّ رَجُلٌ فقَالَ: يَا رسولَ اللّهِ! إنِّي أُحِبُّ هذا. قالَ: أعْلَمْتَهُ؟ قالَ: َ. قالَ: فَأعْلِمْهُ. فَلَحِقَهُ. فقَالَ: إنِّي أُحِبُّكَ في اللهِ. فقَالَ: أَحَبَّكَ الَّذِي أحْبَبْتَنِي لَهُ[. أخرجه أبو داود .

4. (3338)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) 'ın yanında bir adam vardı. Derken oradan birisi geçti. (Aleyhissalâtu vesselâm'ın yanındaki):
"Ey Allah'ın Resulü! dedi, ben şu geçeni seviyorum."
"Pekiyi kendisine haber verdin mi?" diye Aleyhissalâtu vesselâm sordu.
"Hayır!" deyince,
"Ona haber ver!" dedi. Adam kalkıp, gidene yetişti ve:
"Seni Allah için seviyorum!"dedi. Adam da:

"Kendisi adına beni sevdiğin Zât da seni sevsin!" diye mukabelede bulundu." [93]

-3339 -5- وعن يزيد بن نعامة الضبي رَضِيَ اللهُ عَنْه:]قال رسولُ اللهِ #: إذَا آخَى الرَّجُلُ الرَّجُلَ فَلْيَسْألْهُ عَنِ اسْمِهِ وَاسْمِ أبِيهِ وَمِمَّنْ هُوَ فإنَّهُ أوْصَلُ لِلْمَوَدَّةِ[. أخرجه الترمذي .

5. (3339)- Yezîd İbnu Nu'âme ed-Dabî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bir kimse, bir başkasıyla kardeşleştiği zaman, ilk iş ismini, babasının ismini ve kimlerden olduğunu sorsun. Çünkü böyle yapmak, sevginin artmasına daha uygundur."[94]

-3340 -6- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]سَمِعْتُ رسولَ اللهِ # يَقُولُ: أحْبِبْ حَبِيبَكَ هَوْناً مَا عَسَى أنْ يَكُونَ بَغِيضَكَ يَوْماً مَا، وَأبْغِضْ بَغِيضَكَ هَوْناً مَا عَسَى أنْ يَكُونَ حَبِيبَكَ يَوْماً مَا[. أخرجه الترمذي وصحح وقفه .

»الهَوْنُ« الرّفق، وإضافة ما إليه تُفِيدُ التقليل، يعنى أحبه حباً قَصْداً َ إفراط فيه .

6. (3340)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) 'ın şöyle söylediğini işittim:
"Dostunu severken ölçülü sev, günün birinde düşmanın olabilir. Düşmanına da buğzunu ölçülü yap, günün birinde dostun olabilir."[95]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, bazı rivayetlerde Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ' ın, bazı

rivayetlerde de Hz. Ali (radıyallâhu anh)'nin sözü olarak rivayet edilmiştir. Bir hadisin bu şekilde ref ve vakfına ihtilâf olursa, kaideten ref'i esas alınır ve hadis merfu addedilir.

2- Önceki hadislerde hep dostla olan münasebetler üzerinde durulduğu halde burada düşmana temas edilmekte ve mühim bir âdâb belirtilmektedir: Ölçülü olmak.... Biz de bu vesile ile bir mü'minin, düşmanıyla münasebetlerinde takip etmesi gereken siyaseti biraz açmak istiyoruz:

Kur'an ve Sünnette en çok müteyakkız ve uyanık olunması, her an kendisiyle mücadele içerisinde ve ona karşı tetikte bulunulması gereken düşman olarak, kişinin nefis ve şeytanı [Yusuf 53; Haşr 19; Furkân 43; Kasas 50; Câsiye 23; Fâtır 6; Zuhruf 62)] gösterilmiş olmakla beraber, harici düşman meselesine de yer verilmiştir. Burada daha ziyade, affetme talep edilirse de, ölçü dahilinde, yapılan miktarı tecâvüz etmeksizin kötülüğe karşılık vermeye de müsaade edilmiştir.

Hz. Peygamber, "Allah, kötülüğü kötülükle yok etmez, ancak iyilikle yok eder" düsturuna tâbi olarak, şahsî hayatında kötülüğü kötülükle karşılamaz, daha ziyade affeder ve bağışlardı. O'nun bu affedici, bağışlayıcı ve kötülüklere iyilikle, mukabele edici davranışları düşmanlarını yok ediyor. "Az önce nazarımda dünyânın en menfur kimsesi iken, şimdi dünyanın en sevgilisi oldun" itiraflarını yaptıran âni değişiklikler, kalbî fetihler yaptırıyordu. Az önce kendisini öldürmek kastiyle dolu olan kimse, uğrunda canını fedâ etmeye hazır bir hâlet kazanıyordu.

Şahsen tatbik ettiği affedici politikanın müslümanlar tarafından da tatbikini istemiş: "Kötülüğe iyilikle mukabele etmekle kötülüğü yok et ve insanlara güzel ahlâkla muâmele et" demiştir. İnsanlara afla muamele hususunda Kur'ân'da pek çok âyet gelmiştir.

Ancak bütün bu şahsî fiillerine, Kur'ânî ve şifâhî tavsiyelerine rağmen kötülük yapanların, daha açık ifadesiyle düşmanın, tecziye edilerek haddinin bildirilmesine izin verilmiştir. Burada, hıristiyanlığın ve tatbikatta hıristiyanlar arasında bile sözde kalmış olan, sağ yanağa tokat vurulunca sol yanağı da uzatmak (yâni kötülük yapana kötülükle muâmele etmemek) prensibi mevcut değildir. Âyet-i kerîme şöyle der: "Kötülüğün cezası da ona denk bir kötülüktür. Fakat kim bağışlar ve (kendisiyle düşmanı) arasını düzeltirse, onun mükâfaatı Allah'a âittir. Elbette O, zâlimleri sevmez" (Şûrâ 40).

Zâlim taraf, misliyle ceza görmediği takdirde, mazlum taraf da intikam hislerini kabartarak, tahdid ve kontrolü imkânsız alışkanlıklara yol açmak suretiyle

düşmanlıkların teselsül edip gideceğinden korkulmuştur. Aile ve hatta kabile ve aşiretlerin tükenmesiyle neticelenen kan davalarının menşeinde bu çeşit normal şekilde tatmin edilmemiş hisler bulmak mümkündür. Misliyle ceza bunları önleyecek mahiyette olduğu için, Kur'an'da: "Kısasta sizin için hayat var" (Bakara 179) denmekten başka, misli taşıp, haddi tecavüz edici davranışlar, şiddetli azabla tehdid edilmiştir [Bakara 178, Şûrâ 40-42).] Bütün bunların temelinde yatan kin, buğz gibi beşeri huylar da Hz. Peygamber'in diliyle takbih edilmiştir.
Netice olarak:
"Dostuna sevginde ölçülü bağlan,
Belki de bir gün düşmanın olur.
Düşmana buğzunda ölçülü davran,
Belki de bir gün has dostun olur."
şeklinde de ifade edebileceğimiz, sadedinde olduğumuz hadis, "Düşmanların dahi başkaca faidesi olur. Çünkü düşman daima bir kimsenin kusurlarını taharrî idub söyleyeceklerinden bir daha işlememeyi ihtâr etmek olur. Bizim en büyük düşmanımızı hâriçte arayıp nefsimizde aramamak hatalı olur (...)" şeklinde son derece ölçüye dâvet eden ifâdelerin terbiye kitaplarımızda yer almasına vesile olmuştur.[96]

-3341 -7- وعنه رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قال رَسولُ اللّهِ #: يَقُولُ اللّهُ عَزَّ وَجَلَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أيْنَ المُتحَابُّونَ بِجَلِي؟ الْيَوْمَ أُظِلُّهُمْ في ظِلِّي يَوْمَ َ ظِلَّ إِ ظِلِّي[. أخرجه الترمذي وصححه .

7. (3341)- Yine Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Aziz ve Celîl olan Allah Teâlâ hazretleri Kıyamet günü şöyle diyecek: "Benim celâlim adına sevişenler nerede? Gölgemden başka hiçbir gölgenin bulunmadığı şu günde onları gölgemde gölgelendireyim!"[97]

AÇIKLAMA:

Cenâb-ı Hakk'ın gölgesi olmayacağına göre, hadisi lafzî ma'nâsıyla anlamak

uygun düşmez. Cenâb-ı Hakk'ın, Kıyamet günü tecelli edecek olan rahmet ve himayesi böyle teşbihli bir üslupla ifade edilmiştir. Çeşitli vesilelerle tekrar ettiğimiz bir hususu bir kere daha hatırlayalım: Âyet ve hadislerde gelen bu çeşit müteşâbih ifadelerin ma'nâyı lügavisine değil, ma'nâyı maksuduna bakmak gerekir. Selef ulemâsı bu çeşit ifadeleri: "Kastedilen muradı Allah bilir" diyerek yoruma gitmemiş ise de, müteahhir ulemâ, duyulan lüzum üzerine, bazı te'vil ve yorumların gereğine inanmış ve müteşabih ifadeleri makul ma'nâlara tevcih etmiştir.

Şu halde, bu hadiste Resul-i Ekrem, mü'minlere birbirlerini Allah'ın rızasını elde etmek maksadıyla sevmelerini tavsiye ediyor. Buna terettüp edecek sevabın büyüklüğüne dikkat çekiyor.[98]

3342-8- وعن معاذ بن جبل رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قال رسولُ اللّه #: يَقُولُ اللّهُ عَزَّ وَجَلَّ: المُتَحَابُّونَ في جَلِي لَهُمْ مَنَابِرُ مِنْ نُورٍ يَغْبِطُهُمُ النَّبِيُّونَ وَالشُّهَدَاءُ[. أخرجه مسلم ومالك .

8. (3342)- Hz. Mu'âz İbnu Cebel (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Allah Teâlâ hazretleri buyuruyor ki: "Benim celâlim adına birbirlerini sevenler var ya! Onlar için nurdan öyle minberler vardır ki, peygamberler ve şehidler bile onlara gıbta ederler."[99]

3343-9- وعن أبي إدريس الخوني عن معاذ رَضِيَ اللّهُ عَنْه عن النّبي # قال:]يَقُولُ اللّهُ تَبَارَكَ وَتَعالى: وَجَبَتْ مَحَبَّتِي لِلْمُتَحَابِّينَ فِيَّ، وَلِلْمُتَجَالِسِينَ فِيَّ، وَلِلمُتَزَاوِرِينَ فِيَّ، وَلِلْمُتَبَاذِلِينَ فِيَّ[. أخرجه مالك .

9. (3343)- Ebû İdrîs el-Havlanî, Mu'âz İbnu Cebel (radıyallâhu anh)'den naklediyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah Tebâreke

ve Teâlâ Hazretleri şöyle hükmetti: "Benim rızam için birbirlerini sevenlere, benim için bir araya gelenlere, benim için birbirlerini ziyaret edenlere ve benim için birbirlerine harcayanlara sevgim vacip olmuştur."[100]

AÇIKLAMA:

1- Hadisin, Muvatta'da esbab-ı vürûduyla ilgili uzun bir aslı var. Teysir, sadece merfu kısmını almış.

2- Hadiste geçen ve "Benim için biraraya gelenler..." diye tercüme ettiğimiz mücâlese, meclis ve cemaat teşkil etmek demektir. Yani Allah'ı zikretmek veya Allah'ın rızasına vesile olacak bir maksadla bir araya gelmek demektir. Cüneyd rahimehullah, halvet halinde meşgul iken, ihvanları ziyaretine gelir. Halveti bırakıp onların yanına gelir ve şöyle der: "Eğer bilsem ki, sizinle beraber oturmaktan daha hayırlı bir şey var, onu yapar, yanınıza gelmezdim. Ne var ki, havâsla beraber olmanın, tam bir huzura ermede ve ilmin neşrinde, başka hiçbir şeyde olmayan bir tesiri var."

3- Mütebâzil: (Birbirine harcayan) tabiri, el-Bâcî'ye göre, "nefislerini, mallarını düşmanla cihadda harcayan, Allah'ın rızasını kazanma yoluna koyan" demektir. Ama başka âlimler: "Arkadaşının bütün hallerinde ciddî meseleleri için, Allah'ın rızasını düşünerek malını, nefsini harcayanların her biri..." diye açıklamış; Hicret sırasında mağarada nefsini, daha sonraki fırsatlarda da malının tamamını bezleden Hz. Ebû Bekr (radıyallâhu anh)'i misal vermişlerdir.

4- Mütevâzir: Allah rızasından başka bir gâye gütmeyen ziyaretlerde bulunanlar demektir.

5- Hadisin Taberânî'de gelen bir veçhinde mütesâddıkîn ziyadesi gelmiştir, bu da: "Birbirlerine tasadduk edenler..."
Allah rızası için bu işleri yapanlar kalplerini sadece O'nunla meşgul etmiş, başka şeyleri kalblerinden çıkarmış oldukları ve tevhide bağlamış bulundukları için hadiste vaadedilen mükâfaata hak kazanırlar.[101]

3344 -10- وعن أبي ذر رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قال رسولُ اللّهِ #: أَفْضَلُ ا٭عْمَال الحُبُّ في اللّهِ، وَالْبُغْضُ في اللّهِ[. أخرجه أبو

داود .

10. (3344)- Hz. Ebû Zerr (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Amellerin en faziletlisi Allah için sevmek, Allah için buğzetmektir."[102]

AÇIKLAMA:

Hadis, sırf Allah rızası için olan sevmeleri ve sırf O'nun rızası için olan nefret ve buğzları en üstün amel olarak değerlendirmektedir. Her insanda sevgi ve nefret vardır ve bunları mutlak isti'mal edecektir. Şu halde mü'min, bu hislerini iradesi ile yönlendirerek, sevdiklerini Allah için sevse, sevmediklerini de yine Allah için sevmese kazancı büyük olacaktır. Menfaat, korku gibi dünyevî emrivâkilerin tesiriyle sevmek veya nefret etmek araya girdi mi hasaret büyük oluyor.
Âlimler derler ki: "Allah için sevmenin gereklerinden biri, Allah'ın evliya ve asfiyalarını sevmektir. Onları sevmenin şartlarından biri de onların bıraktığı sünnete uyup, onlarla yetinmek, bidata yer vermemek ve onların tavsiyelerine uymaktır."
Fâsıklara, zâlimlere ve günahkârlara karşı meşru ölçüde buğzetmek "Allah için buğz"a girer.
İbnu Raslân der ki: "Bu hadis gösteriyor ki, kişinin Allah için buğzetmesi gereken düşmanlarının olması gerekir, nitekim Allah için sevdiği dostlarının olması da gerektiği gibi. Bu hususu şöyle açıklarız: "Eğer sen, bir insanı, Allah'a mutî ve Allah nezdinde mahbub diye seversen, Allah'a âsi olacak olsa, ona buğzetmen gerekir. Çünkü Allah'a âsi olmuştur ve Allah nazarında menfurdur. Öyleyse kim (birisini) bir sebeple severse, zarurî olarak, ona, bunun zıddıyla nefret edecektir. Bu iki sıfat birbirisiz olamayan, biri diğerini gerektiren iki vasıftır. Âdet olarak bu durum, sevgi ve nefretlerde muttarıddır."
Taberânî Mu'cemu'l-Kebîr'de merfu olarak İbnu Abbâs'tan şunu kaydeder: "İman bağlarının en sağlamı Allah için dostluk, Allah için düşmanlık, Allah için sevgi, Allah için nefrettir."[103]

-3345 -11- وعن عمر رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قال رسولُ اللّه #:

إنَّ مِنْ عِبَادِ اللهِ نَاساً مَا هُمْ بِأنْبِيَاءَ وَ شَهَدَاءَ يَغْبِطهُمْ ا'نْبِيَاءُ وَالشُّهَدَاءُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ لِمَكَانِهِمْ مِنَ اللّهِ تَعالى. قالُوا: يَا رَسُولَ اللّهِ فَخَبِّرْنَا مَنْ هُمْ ؟ قالَ: هُمْ قَوْمٌ تَحَابُّوا بِرُوحِ اللّهِ عَلى غَيْرِ أرْحَامٍ بَيْنَهُمْ، وَ أمْوَالَ يَتَعَاطَوْنَها. فَواللّهِ إنَّ وُجُوهَهُمْ لَنُورٌ، وإنَّهُمْ لَعَلىً نُورٍ. َ يَخَافُونَ إذَا خَافَ النَّاسُ، وَ يَحْزَنُونَ إذَا حَزِنَ النَّاسُ. وَقَرأ هذِهِ اŒيَة: أ أنَّ أوْلِيَاءَ اللّهِ َ خَوْفٌ عَلَيهِمْ وَ هُمْ يَحْزَنُونَ[. أخرجه أبو داود .

11. (3345)- Hz. Ömer (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Allah'ın kulları arasında bir grup var ki, onlar ne peygamberlerdir ne de şehidlerdir. Üstelik Kıyamet günü Allah indindeki makamlarının yüceliği sebebiyle peygamberler de, şehidler de onlara gıpta ederler."

Orada bulunanlar sordu:

"Ey Allah'ın Resulü! Onlar kim, bize haber ver!"

"Onlar aralarında ne kan bağı ne de birbirlerine bağışladıkları bir mal olmadığı halde, Allah'ın ruhu (Kur'ân) adına birbirlerini sevenlerdir. Allah'a yemin ederim, onların yüzleri mutlaka nurdur. Onlar bir nur üzeredirler. Halk korkarken, onlar korkmazlar. İnsanlar üzülürken, onlar üzülmezler.

Ve şu âyeti okudu: "Haberiniz olsun Allah'ın dostları var ya! Onlara ne korku var ne de onlar üzülecekler" (Yunus 62).[104]

AÇIKLAMA:

Hadiste geçen Allah'ın ruhu tabirindeki ruh'tan maksad Kur'ân'dır. Ruh'u Kur'ân'la tevil eden ulemâ şu âyeti delil getirmiştir: "İşte biz sana emrimizden bir Ruh (Kur'ân) vahyettik" (Şûrâ 52). Kur'ân'ın Ruh olarak isimlenmesi, kalblerin onunla hayat bulmasındandır, tıpkı nefislerin ve bedenlerin hayatı ruhlarla olması gibi. Ancak bununla muhabbet kastedilmiştir, yani "Alah'ın kalblerine îka ettiği, Allah için olan hâlis muhabbet sayesinde birbirlerini severler"

demektir.[105]

3346- 12- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قال رسولُ اللّه #: إذَا أحَبَّ اللّهُ تَعالى الْعَبْدَ نَادَى جِبْرِيلَ: إنَّ اللّهَ يُحِبُّ فُناً فَأحْبِبْهُ. فَيُحِبُّهُ جبْرِيلُ. ثُمَّ يُنَادِي فِي أهْلِ السَّمَاءِ: إنَّ اللّهَ يُحِبُّ فَناً فَأحِبُّوهُ فَيُحِبُّهُ أهْلُ السَّمَاءِ. ثُمَّ يُوضَعُ لَهُ الْقَبُولُ في ا٭رْضِ[. أخرجه الثثة والترمذي.وزاد مسلم: وَإذَا أبْغَضَ عَبْداً نَادى جِبْرِيلَ: »إنِّى أبْغِضُ فُناً فَأبْغِضْهُ. فَيُبْغِضُهُ جِبْرِيلُ، ثُمَّ يُنَادِي في أهْلِ السَّمَاءِ: إنَّ اللّهَ يُبْغِضُ فَناً فَأبْغِضُوهُ، ثُمَّ تُوضَعُ لَهُ الْبَغْضَاءُ في ا٭رْضِ« .

12. (3346)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah bir kulu sevdi mi Hz. Cebrâil aleyhisselâm'a:"Allah falanı seviyor, onu sen de sev!" diye seslenir. Onu Cebrâil de sever. Sonra o, sema ehline:
"Allah falanı seviyor, onu siz de sevin!" diye nidâ eder, derken, bütün sema ehli de onu sevmeye başlar. Sonra onun için arz (halkı arasına hüsn-ü kabûl) konur." [106]

Hadisin Müslim' deki rivayetlerinde şu ziyade var:
"Allah Celle Celâluhu, bir kula da buğzetti mi Cebrâil Aleyhisselâm'a: "Ben falancaya buğzettim sen de buğzet!" diye seslenir. Ona Cebrâil de buğzetmeye başlar. Sonra Cibrîl sema ehline nidâ eder:
"Allah Celle Celâluhu falan kimseye buğzetti, siz de buğzedin!" Sonra yeryüzüne onun için buğz vaz'edilir."[107]

AÇIKLAMA:

1- Hadis, insanın iyi ve kötü halleriyle semâvât ahalisi olan meleklerin ilgisini göstermektedir. İnsanoğlunun davranışları kendine münhasır kalmıyor. Cenâb-ı

Hakk, onun razı olduğu hallerinden memnuniyetini, razı olmadığı hareketlerinden de buğzunu sema ahalisine derhal duyurup, onların da rahmet dualarını veya tel'inlerini sağlıyor. Bu hadis insanları hep hayra teşvik etmekten başka, insanın halife-i zemin olarak Allah indindeki ehemmiyetini de göstermektedir: İyi veya kötü, onun her hali, ilâhî saltanatın uçsuz bucaksız semâvât memâlikinin ahalisi olan bütün melekleri ilgilendiren mühim bir hadise olmaktadır.

2- Allah'a kulu sevdiren sebep, kulun iyi niyeti, ihlası, hayır amelidir. Allah'ın insanı sevmesi, ondan razı olması, onun hayrını istemesi, ona rahmetiyle muamele etmesi demektir. Buğzu da, kulun isyanı ve küfrü sebebiyledir, onun şekâvet ve cezalandırılmasına irade buyurmasını, rahmet ve mağfiretini esirgemesini ifade eder.

3- Kabûl'ün veya buğzun yeryüzüne konması, kulun ameline tabi olarak yeryüzü ahalisine sevdirilmesi veya sevdirilmemesi demektir. Şu halde yeryüzünde Allah dostlarının samimi sevgilerine mazhar olmak isteyenlerin de öncelikle Allah'ı razı edecek fiillerde bulunması gerekmektedir.[108]

3347- 13- وعن أبي ذر رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قُلْتُ يَا رَسُولَ اللّهِ، الرَّجُلُ يُحِبُّ الْقَوْمَ وَ يَسْتَطِيعُ أنْ يَعْمَلَ عَمَلَهُمْ؟ قالَ: أنْتَ يَا أبَا ذَرٍّ مَعَ مَنْ أحْبَبْتُ[.

13. (3347)- Hz. Ebû Zerr (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Ey Allah'ın Resûlü! dedim. Kişi, bir kavmi sever, fakat onların amelini işleyemezse, (sonu ne olacak)?"

"Ey Ebû Zerr, buyurdu, sen sevdiğinle berabersin!"[109]

3348- 14- وفي لفظ الترمذي:]المَرْءُ مَعَ مَنْ أحَبَّ[. أخرجه أبو داود عن أبي ذرّ والترمذي عن صفوان بن عسَّال .

14. (3348)- Tirmizî'nin bir rivayetinde: "Kişi sevdiğiyle beraberdir" denmiştir.

[110]

AÇIKLAMA:

1- İbnu Hacer'in belirttiğine göre, bu hadis, yirmi kadar sahâbi tarafından rivayet edilmiştir.[111]

2- Bu hadisle ilgili geniş açıklamayı 3334 numaralı hadisten sonra yer verdiğimiz, Çocuk Terbiyesi Bakımından Arkadaşın Ehemmiyeti başlığını taşıyan kısmın sonunda kaydettiğimiz, "Kişi Sevdiği ile Beraberdir" pasajında yaptığımız için burada tekrar etmeyeceğiz. Ancak Resulullah'ın hem mertebece düşük, hem de sayıca pek çok insanlarla, âhirette nasıl beraber olacabileceği meselesini açıklayan bir bahsi Bediuzzaman'dan kaydedeceğiz. Merhum önce soruyu sorar, sonra cevabını verir."
SUAL: "Kişi Sevdiği ile Beraberdir" sırrınca: "Dost dostuyla beraber cennette bulunacaktır. Halbuki, basit bir bedevî, bir dakîkada sohbet-i Nebeviyyede lillah için bir muhabbet peyda eder o muhabbetle cennette Peygamber aleyhissalâtu vesselâm'ın yanında bulunması lazım gelir. Halbuki, gayr-i mütenâhî feyze mazhar Resul-i Ekrem aleyhissalâtu vesselam'ın feyzi, bir basit bedevî feyziyle nasıl birleşir?
EL-CEVAP: Bir temsil ile, şu ulvî hakikata şöyle bir işaret ederiz ki, meselâ, gayet güzel ve şa'şaalı bir bağda, muhteşem bir zat, gayet büyük bir ziyafet, gayet müzeyyen bir seyrangah, öyle bir surette ihzar etmiş ki: Kuvve-i zâikanın hissedecek bütün lezâiz-i mat'ûmatı câmi, kuvve-i basıranın hoşuna gidecek bütün mehasini şâmil, kuvve-i hayaliyyeyi keyiflendirecek bütün garaib-i müştemil ve hakeza... bütün havass-ı zahire ve batınayı okşayacak ve memnun edecek herşeyi içine koymuştur. Şimdi iki dost var. Beraber o ziyafete giderler. Bir locada, bir sofrada oturuyorlar. Fakat birisinin kuvve-i zâikası pek az olduğundan cüz'i zevk alır. Gözü de az görüyor. Kuvve-i sâmmesi (koklama duygusu) yok. Sanayi-i garibeden anlamaz. Hârika şeyleri bilmez. O nüzhetgâhın, binden ve belki milyondan birisi, kabiliyeti nisbetinde ancak zevk ederek istifade eder. Diğeri ise, bütün zahirî ve bâtınî duyguları, akıl ve kalb ve hırs ve latifeleri, o derece mükemmel ve o mertebe inkişaf etmiştir ki: o seyrangâhtaki bütün incelikleri, güzellikleri ve letaifi ve garaibi, ayrı ayrı hissedip zevk ederek, ayrı ayrı lezzet aldığı halde, o dost ile omuz omuzadır. Madem, bu karmakarışık, elemli ve daracık şu dünyada böyle oluyor. En küçük

ile en büyük beraber iken, Serâ'dan Süreyya'ya kadar fark oluyor. Elbette, dâr-ı saadet ve ebediyet olan cennette, bittariki'l- evlâ dost, dostu ile beraber iken; herbirisi istidadına göre sofra-ı Rahmanirrahim'den, istidatları derecesinde hisselerini alırlar. Bulundukları cennetler ayrı ayrı da olsa, beraber bulunmalarına mâni olmaz. Çünkü, cennetin sekiz tabakası bir birinden yüksek oldukları halde, umumun damı Arş-ı A'zam'dır. Nasıl ki, mahrûtî (koni biçiminde) bir dağın etrafında, birbiri içinde birbirinden yüksek, kaidesinden zirvesine kadar surlu daireler bulunsa, o daireler birbirinin üstündedir... Fakat, birbirinin güneş görmelerine mâni olmaz, birbirinden geçebilir, bir birine bakar. Öyle de: Cennetler de buna yakın bir tarz ile olduğu, ehâdisin mütenevvî rivâyâtı işaret ediyor."[112]

-3349 -15- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قالَ رَسولُ اللّهِ #: ا٭رْوَاحُ جُنُودٌ مُجَنَّدَة، مَا تَعَارَفَ مِنْهَا ائْتَلَفَ، وَمَا تَنَاغَرَ مِنْهَا اخْتَلَفَ[. أخرجه مسلم. وأبو داود، وأخرجه البخاري عن عائشة .

15. (3349)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ruhlar toplanmış cemaatler (gibidir). Onlardan birbiriyle (önceden) tanışanlar kaynaşır, tanışmayanlar ayrılırlar."[113]

AÇIKLAMA:

Bu hadis insan ruhlarının grup grup toplanmış cemaatler olduğunu belirtmektedir. Mücennede "karşılıklı olarak (mütekâbilen)" ma'nâsına geldiği gibi "karışık olarak (muhtaliten)" ma'nâsına da gelir. Nitekim ruhların bir kısmı hizbullah'ı, bir kısmı da hizbuşşeytan'ı teşkil etmektedir.

Hadisteki, teârüf, birbirlerini tanımak demektir. Öyleyse, bedenlere girmezden önce birbirlerini tanımış olanlar, beden giydikten sonra da bir araya gelirler, iyiler iyiler hizbini, kötüler de şerirler hizbini meydana getirir. Önceden tanışmayan ruhlar beden giydikten sonra dünyada biraraya gelecek olsalar kaynaşamazlar.

Bu hadisi Nevevî: "Ruhlar, "toplanmış cemaatler" veya "muhtelif nevler" şeklindedir" diye anlar. Tanışmaları için de: "Ruhları yaratırken hepsinin fıtratına koyduğu müşterek bir hassa sebebiyledir." Bazıları: "Ruhların sıfatlarının ve ahlâklarının uygunluk içinde yaratılmış olmaları sebebiyle tanışıp kaynaştıklarını" söylemiştir. Bazı âlimler de: "Ruhlar toplu olarak yaratıldılar, tabiatları birbirine uzak olanların birbirlerinden nefret edip muhalefetle dağıldıklarını" söylemiştir.
Hattabî ve diğer bazıları da "Ruhların kaynaşması, Allah'ın onları başlangıçta şekâvet ve saâdet üzere yaratmış olmasındandır. Nitekim ruhlar mütekâbil iki kısımdan meydana gelir. Dünyada bedenler karşılaşınca, yaratıldıkları esasa göre kaynaşır veya zıdlaşırlar. Hayırlılar hayırlılara, şerirler de şerirlere meylederler" demiştir.
İbnu'l-Cevzî der ki: "Bu hadisten şu istifade elde edilir: "Kişi, fazilet ve salâh sahibi bir kimseden nefret duyar ise, ona bunun sebebini araması gerekir, ta ki bunun izalesine çalışıp kendindeki mezmum vasıftan kurtulsun. Aksi durum için de aynı şey söylenebilir."
Kurtubî de şöyle der: "Ruhlar, ruh olması itibariyle bir iseler de, birçok sebeplerle birbirlerinden ayrılırlar ve tenevvü ederler, tek bir evden pekçok şahıslar ortaya çıkar. Aynı nev'e has bir ma'nânın, o nev'in ferdlerinde müştereken bulunması sebebiyle aralarında bir tenasüb hâsıl olur. Bundan dolayı, her bir nev'in şahıslarının nevleriyle uyuştuğunu, muhalifiyle zıdlaştığını müşahede edersin. Ayrıca, bazan aynı nev'e giren bir kısım fertlerin bazılarıyla uyuşurken, diğer bazılarıyla zıdlaştığını da görürüz. Bu, ittifak ve infiradı hâsıl eden bazı şeylerin o ferdlerde bulunması sebebiyledir."[114]

YEDİNCİ FASIL

DAYANIŞMA VE YARDIMLAŞMA

-3350 -1- عن ابن عمر رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]قالَ رَسولُ اللّهِ #: المُسْلِمُ أخُو المُسْلِمِ َ يَظْلِمُهُ وََ يُسْلِمُهُ، وَمَنْ كَانَ في حَاجَةِ أخِيهِ كَانَ اللّهُ في حَاجَتِهِ، وَمَنْ فَرَّجَ عَنْ مُسْلِمٍ كُرْبَةً فَرَّجَ اللّهُ عَنْهُ بِهَا كُرْبَةً مِنْ كُرَبِ يَوْمِ الْقِيَامَةِ، وَمَنْ سَتَرَ مُسْلِماً سَتَرَهُ اللّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ[. أخرجه أبو داود.وزاد رزين في رواية:]وَمَنْ مَشَى مَعَ مَظْلُومٍ حَتَّى يُثْبِتَ لَهُ ثَبَّتَ اللّهُ تَعالى قَدَمَيْهِ عَلى الصِّراطِ يَوْمَ تَزِلُّ ا َقْدَامُ[.

1. (3350)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Müslüman müslümanın kardeşidir. Ona zulmetmez, onu tehlikede yalnız bırakmaz. Kim, kardeşinin ihtiyacını görürse Allah da onun ihtiyacını görür. Kim bir müslümanı bir sıkıntıdan kurtarırsa, Allah da o sebeple onu Kıyamet gününün sıkıntısından kurtarır. Kim bir müslümanı örterse, Allah da onu kıyamet günü örter."[115]
Rezîn bir rivayette şunu ilave etti: "Kim, hakkı sübût buluncaya kadar mazlumla birlikte olursa, ayakların kaydığı günde Allah onun ayağını Sırat'ta sâbit kılar."[116]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste İslâm kardeşliğinin nasıl gerçekleşeceği belirtilmektedir. Görüldüğü üzere müslüman, iman kardeşine karşı bazı vazifelerle mükellef durumda: Zulmetmeyecek, tehlikeye atmayacak, sıkıntısını giderecek, yardımına koşacak ve örtecek.
Resulullah "Örtme" işini mutlak bırakmıştır. Bu sebeple şârihler: "Bedenini örtmek, ayıbını örtmek, ihtiyacını örtmek, gıybetini yapmamak suretiyle

kusurlarını örtmek vs." diye her çeşit örtme'yi anlamışlardır.
Şunu da belirtelim ki, müslümanı örtmek, zulüm veya fesadı örtmeye müncer olmamalıdır. Bazı kusurlar, başkasına tecavüz ve zulüm şeklinde veya fesad, fitne şeklinde olabilir. Böylesi ayıplar örtülmez, yetkililere ihbar edilir. Bu müstehabtır, gıybet değildir. Keza ma'siyet işleyen, o davranışından imkân nisbetinde yasaklanır. Ama âciz kalınır, vazgeçirilemezse, bir fesada sebep olmayacaksa hâkime başvurulur. Örtülmesi gereken bir ayıpsa, bu halka karşı örtülür. Adamla kendi arasında kalmak şartıyla kusur sâhibi ikâz edilebilir. İbnu Hacer: "Örtme işi, işlenmiş, bitmiş günahlar için geçerlidir. Müdahale, ikâz işi, bulaşılmış, yapılmakta olan günah içindir. Vazgeçmediği takdirde hâkime gitmek vaciptir. Bu gıybet değil bilakis vacip olan nasihattır" der.

2- Hadis müslümanları kardeş ilan ederken mutlak zikretmiştir. Öyleyse bu kardeşliğe hür, köle, bâliğ, mümeyyiz hepsi girer. Öyleyse müslümanın bunlardan birine zulmü haramdır.

3- Müslümana yapılacak yardımın hükmü şartlara göre farklıdır: Farz, vacib, mendub olabilir.
Taberânî'nin bir başka tarikten yaptığı rivayette şu ziyade vardır: "Başına gelen bir musibette yardımsız bırakmaz." Müslim'in bir rivayetinde "...onu tahkir etmez, şer olarak müslümana, müslüman kardeşini tahkir etmesi yeterlidir" denmiştir. Yine Müslim'de: "Kul kardeşinin yardımında olduğu müddetçe Allah o kulun yardımındadır" denmiştir.

4- Hadisten Çıkarılan Bazı Fevâid:

* Verilecek karşılıklar, tâat cinsinden olacaktır.

* Bir kimse, din kardeşliğini kastederek: "Falan, kardeşimdir" diye yemin etse hânis olmaz.[117]

3351 -2- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قالَ رَسولُ اللّهِ #: مَنْ نَفَّسَ عَنْ مُؤْمِنٍ كُرْبَةً مِنْ كُرَبِ الدُّنْيَا نَفَّسَ اللّهُ عَنْهُ كُرْبَةً مِنْ كُرَبِ يَوْمِ الْقِيَامَةِ، وَمَنْ يَسَّرَ عَلى مُعْسِرٍ يَسَّرَ اللّهُ عَلَيْهِ في الدُّنْيَا وَاŒخِرَةِ، وَمَنْ سَتَرَ مُسْلِماً سَتَرَهُ اللّهُ في الدُّنْيَا وَاŒخِرَةِ، واللّهُ في عَوْنِ الْعَبْدِ مَا كَانَ الْعَبْدِ في عَوْنِ أخِيهِ، وَمَنْ سَلَكَ طَرِيقاً

يَلْتَمِسُ فِيهِ عِلْماَ سَهَّلَ اللهُ لَهُ طَرِيقاَ إلى الجَنَّةِ، وَمَا اجْتَمَعَ قَوْمٌ في بَيْتٍ مِنْ بُيُوتِ اللّهِ تَعالى يَتْلُونَ كِتَابَ اللّهِ وَيَتَدَارَسُونَهُ بَيْنَهُمْ إلاَّ نَزَلَتْ عَلَيْهِمُ السَّكِينَةُ وَغَشِيَتْهُمُ الرَّحْمَةُ وَحَفَّتْهُمُ المَئِكَةُ وَذَكَرَهُمْ اللّهُ فِيمَنْ عِنْدَهُ، وَمَنْ بَطَّأ بِهِ عَمَلُهُ لَمْ يُسْرِعْ بِهِ نَسَبُهُ]. أخرجه مسلم، واللفظ له، وأبو داود والترمذي .

2. (3351)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim bir mü'minin dünyevi kederlerinden birini giderirse, Allah da onun Kıyamet günü kederlerinden birini giderir. Kim bir fakire kolaylık gösterirse, Allah da ona dünyada ve ahirette kolaylık gösterir. Kim bir müslümanı örterse, Allah da onu dünya ve âhirette örter. Kişi kardeşinin yardımında olduğu müddetçe, Allah da onun yardımındadır. Kim ilim aramak düşüncesiyle bir yola düşerse, Allah onun cennete olan yolunu kolaylaştırır. Bir grup, Allah'ın kitabını okumak ve aralarında tedris etmek üzere Allah'ın evlerinden birinde toplanırsa, üzerlerine mutlaka sekîne iner ve onları rahmet kaplar, melekler onları sarar. Allah da onları yanında bulunan mukarreb meleklere anar. Bir kimseyi ameli yavaşlatırsa, nesebi hızlandıramaz."[118]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayet, birçok hadiste ayrı ayrı ele alınıp övülen güzel ahlâklardan en mühimlerini topluca zikredip tafdil etmekte ve onlara teşvikte bulunmaktadır. Mü'minlerin, iman kardeşlerine maddî manevî yardımları, ilgileri, nasihatlari, kusurlarını örtüp gıybetlerini etmemeleri, ilim taleb etmeleri gibi hem ferdî yönden, hem de içtimâî yönden fevkalâde mühim neticeler hâsıl edecek olan faziletler topluca mevzubahis edilmiştir.
Nevevî hazretleri: "Bu hadis bütün ilimleri, kaideleri ve âdâbı bir araya toplayan mühim bir hadistir" der.

2- Hadiste geçen sekîne, (Kadı İyâz'a göre) burada rahmet ma'nâsınadır. Ancak

itmi'nân ve vekâr ma'nâsının akdem olduğu söylenmiştir.

3- Hadiste, mescidde Kur'an okumak maksadıyla toplanmanın fazileti ifade edilmektedir. Bazı âlimler, bu fazileti mescide hasretmezler. Medrese, ribât ve benzeri yerlerde bu maksadla yapılacak toplanmalarda aynı faziletin olacağını söylemişlerdir. Nitekim bir başka hadiste Aleyhissalâtu vesselâm yer hususunda herhangi bir kayıd koymaksızın Allah'ı zikretmeye salih bütün mekânları ifade edecek bir üslubla şöyle buyurmuştur:
"Bir cemaat Allah'ı zikretmek için (herhangi bir yere) oturursa onları melekler sarar, rahmet bürür."

4- Hadisin en son cümlesinde, "kimi, ameli yavaşlatırsa, nesebi hızlandıramaz..." buyrulmuştur. Bunun ma'nâsı: "Kimin ameli eksikse, o amel sahibi kimselerin mertebesine ulaşamaz. Hiç kimse, manevî mertebeleri katetmede nesebinin şerefine, ecdadının faziletine umut bağlamamalıdır. Yakınlarına güvenip amelde ihmâle yer vermemelidir" demektir.[119]

3352- 3- وعنه رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قالَ رَسولُ اللّهِ #: الدِّينُ النَّصِىحَةُ. قالُوا: لِمَنْ يَا رسولَ اللّهِ؟ قالَ: للّهِ وَلِكِتَابِهِ وَلِرَسُولِهِ وَ'ئِمَّةِ المُسْلِمِينَ وَعَامَّتِهِمْ المُسْلِمُ أخُو المُسْلِمُ َ يَخْذُلُهُ وَ يَكْذِبُهُ وَ يَظْلِمُهُ. إنَّ أحَدَكُمْ مِرْآةُ أخِيهِ، فإن رَأى بِهِ أذَى فَلْيُمِطْهُ عَنْهُ[. أخرجه الترمذي .

3. (3352)- Yine Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) hazretleri anlatıyor: "Resulullah buyurdular ki: "Din nasihatten (hayırhahlıktan) ibarettir!" Yanındakiler sordu: "Kimin için ey Allah'ın Resulü?" "Allah için, kitabı için, Resulü için, müslümanların imamları ve hepsi için! Müslüman müslümanın kardeşidir. Ona yardımını kesmez, ona yalan söylemez, ona zulmetmez. Herbiriniz, kardeşinin âyinesidir, onda bir rahatsızlık görürse bunu ondan izale etsin."[120]

AÇIKLAMA:

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) burada dini, bir nasihat olarak tarif

etmektedir. "Din nasihattır" cümlesi, bazı vecihlerde üç kere tekrar edilmiştir. Bazı âlimler bu ifadeyi, "Dinin direği nasihattır" diye anlamıştır. Hatta âlimlerden birçokları, İslâmî ahkâmı özetleyen dört hadisten biri olarak bu hadisi görmüşlerdir."[121]

Nasihat'ın ma'nâsına gelince, lügat olarak hulûs demektir.

İbnu'l-Kayyim bunu, "Hayır isteği, nasihat edilen kimsenin hayra ermesini dilemektir" diye açıklar. Dilimizdeki hayırhahlık kelimesiyle karşılamak uygundur. Öyleyse:

* Allah için nasihat: Allah'ın varlığı, birliği, kemal sıfatlarıyla tavsifi, noksan sıfatlardan tenzihî hususlarında sıhhatli bir itikad, ibadetinde de ihlaslı olmak, sevgiyi, buğzu, dostluğu onun adına yapmak, her çeşit şirkten uzak bir niyet beslemektir.

* Kitabullah hakkında nasihat: Onun kelamullah olduğunu tasdik etmek, hiçbir mahlukun sözüne benzemediğini te'yid etmek, onu hakkıyla tilâvet etmek, yanında huşu ve edeb üzere olmak, tahrifatçılara, taarruz edenlere karşı müdâfaa etmek, ahkâmıyla amel etmek, içindeki ilimleri anlamak, mev'ızelerinden ibret almak, acaibi üzerinde tefekkürde bulunmak, müteşâbih âyetlerine teslim olup kurcalamamak, âmm, hâs, nâsih ve mensuh âyetlerinin hakikatlerini araştırmak, ilmini neşretmek, Kur'ân'a çağırmak vs.

* Resulullah hakkında nasihat: O'nun nübüvvet ve risaletini tasdik, bütün getirdiklerine iman etmek, emir ve yasaklarına itaat etmek, sevdiklerini sevmek, düşmanlarına düşman olmak, hakkını ululamak, hürmet etmek, sünnetini ihya etmek, davasını ve şeriatını neşretmek, O'na yapılan töhmetleri reddetmek, sünnetine uyanları, ehl-i beytini sevmek, sünnetinde bid'at çıkaranlardan kaçınmak vs.

* İmamlar hakkında nasihat: Hakta onlara yardımcı olmak, hak olan emirlerinde onlara itaat etmek, onlara hakkı duyurmak, gaflet ettikleri şeyleri rıfkla hatırlatmak, onları zulümleri sebebiyle (ve dünyevî hesapların sevkiyle) isyan etmemek, arkalarında namaz kılmak, onlarla cihada katılmak, onlara vergi vermek. Bütün bunlar imamların, mü'minlerin işlerini yapmalarına bağlıdır.

* Müslümanların hepsi hakkında nasihat ise: Onları dünyevî ve uhrevî maslahatlarında irşâd etmek, eza vermekten kaçınmak, dinlerinde bilmediklerini öğretmek, sözle, fiille yardımcı olmak, ayıplarını örtmek, açıklarını kapamak, zararlarını def, menfaatlerini celbetmek, rıfkla, ihlasla emr-i bi'lma'ruf nehy-i ani'lmünkerde bulunmak, şefkat etmek, büyüklerine saygı, küçüklerine

merhamet; hîle hasedi terk, kendisi için sevdiğini onlar için de sevmek, kendisi için istemediğini onlar için de istememek onların mallarını, canlarını, ırzlarını sözle, fiille müdafaa etmek.. Buraya kadar sayılan nasihat çeşitlerinin hepsine onları teşvik etmek, himmetlerini Allah'a tâate tahrik etmek.
Seleften bir kısım kimseler, nasihatı dünyalarına zarar verecek derecede ileri götürmüştür.
İbnu Battâl merhum der ki: "Bu hadiste nasihat din ve İslam olarak isimlendirilmiştir. Din ise, hem söz ve hem de amelle ilgilidir." Devamla der ki: "Nasihat farzdır, bunu yerine getiren olursa, geri kalanların üzerinden düşer." Yine der ki: "Nasihat herkesin tâkatı nisbetinde yapılması gerekir. Nasihatci bilirse ki nasihatı kabul edilecek, sözüne itaat edilecek ve kendisine bir kötülük gelmeyecek, o zaman nasihat eder. Kendine eza geleceğinden korkarsa nasihat edip etmeme hususunda serbesttir."[122]

-3353 -4 وعن عاصم ا‘حول قال:]قُلْتَ ‘نَسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْه: أبْلَغَكَ أن رَسُولَ اللهِ # قالَ: َ حِلْفَ في ا‘‘سْمِ. فقَالَ: قَدْ حَالَفَ النّبيُّ # بَيْنَ
قُرَيْشٍ وَا‘نْصَار في دَارِي[. أخرجه الشيخان، واللفظ لهما، وأبو داود.وعنده: في دارِنَا مَرَّتَيْنِ أوْ ثَثاً .

4. (3353)- Asım el-Ahvel merhum anlatıyor: "Hz. Enes (radıyallâhu anh)'e "Sana Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) 'ın: "İslam'da dayanışma akdi (hılf) yoktur!" dediği ulaştı mı?" diye sordum. Şu cevabı verdi.
"Kureyşle Ensar arasında, benim evimde dayanışma antlaşması yaptı."[123]
Ebû Dâvud'un rivayetinde: "Resulullah, bizim evde Ensarla Muhacir arasında iki veya üç kere dayanışma akdi yaptı" şeklindedir.[124]

AÇIKLAMA

Hılf, lügat olarak antlaşmadır. Cahiliye Araplarında iki çeşit antlaşma vardı:
1) Kabîlelerin aralarında, fitne, kıtâl ve yağmalarda bulunmak üzere yaptıkları

işbirliği ve dayanışma antlaşması. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu ma'nâdaki cahiliye antlaşmasını yasaklamış ve: "İslâm'da antlaşma (hılf) yoktur" buyurmuştur.

2) Cahiliye devrinde bir de mazlumlara yardım ve sıla-i rahim maksadıyla te'sis edilen hılfler (antlaşmalar) vardı. Hılfu'l-Mütetayyibîn antlaşması gibi... Resulullah bu çeşitten olan hılflar için de: "Cahiliye devrindeki hayırlı antlaşmalara İslâm daha şiddetle sahip çıkar" buyurmuştur.

Nitekim Resulullah, İslam'dan sonra Ensar'la Muhacirlerin arasını akit yoluyla kardeşlemiştir. Sadedinde olduğumuz hadiste "Kureyş"ten maksad Muhacirlerdir. Nitekim hadisin bazı vecihlerinde Kureyş yerine, "Muhâcirler" kelimesi kullanılmıştır. Bu antlaşmaya muâhat (kardeşleme akdi) de denir. Başlangıçta bu kardeşler her hususta ortak idiler ve hatta birbirlerine vâris olabiliyorlardı. Sonradan veraset neshedilmiştir.

Cahiliye devrinde, Bi'set'ten bir müddet önce yapılan bir hılf vardı ki buna Hılfu'l-Mütetayyibîn denmiştir. Şöyle ki: Kureyş'ten bir grup toplanır, mazlumlara yardım etmek, halk arasında adâleti hâkim kılmak gibi insanî güzel işlerde yardımlaşmak hususunda kesin karar alıp hılf (akid) yaparlar. Bu akid Bi'setten sonra da devam eder. Bu akde iştirak edenler arasında Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) da vardı. Rivayete göre, Abdu'd-Dâr, Cumah, Mahzum, Adiyy, Ka'b, Sehmoğulları aralarında bir yardımlaşma akdi kurmuşlardı ve bunlara Ahlâf deniyordu.

Abdu Menâfoğulları, Abdu'd-Dâroğullarının elinde bulunan Ka'be'yle ilgili hicâbe, rifâde, liva, sikâye gibi hizmetleri almak isteyince Abdu'd-Dâroğulları vermeye yanaşmaz. Her iki grup da adamlarını yalnız bırakmamak üzere birer akid yaparlar. Abdu Menâfoğulları, içinde tîb (kokulu madde) bulunan bir kap getirip, Ka'be'nin yanına akit (hılf) yapmak üzere koyarlar. Sonra herkes bu tîbe ellerini batırmak suretiyle hılf (dayanışma) akdi yaparlar. İşte bunlara Mütetayyibîn denmiştir.

Abdu'd-Dâroğulları ve onların dostları da mukabil bir akid yaparak birbirlerini yalnız bırakmayacaklarına kesin söz verirler. İşte bunlara da Âhlaf (yeminliler) denmiştir.[125]

-3354 -5- وعن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]قال رَسولُ اللّهِ #: انْصُرْ أخَاكَ ظَالِماً أوْ مَظْلُوماً. قِيلَ: أنْصُرُهُ إذَا كَانَ مَظْلُوماً، فَكَيْفَ

أنْصُرُهُ ظَالِماَ؟ قالَ: تَحْجُزُهُ عَنِ الظّلْمِ، فإنَّ ذلِكَ نَصْرُهُ]. أخرجه البخاري والترمذي .

5. (3354)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kardeşine zalim de olsa mazlum da olsa yardım et." "Mazlumsa yardım ederim, zâlime nasıl yardım ederim?" diye sorulmuştu.

"Onu zulümden alıkoyarsın, bu da ona yardımdır" buyurdu."[126]

AÇIKLAMA:

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), "yardım" mefhumuna burada değişik bir vüs'at getirmektedir.Zâlimi zulmünden vazgeçirici bir şeyler yapmak, zâlim kardeşe yapılacak yardımdır. Şüphesiz, "yardım" deyince ilk hatıra gelen mazluma karşı yapılan yardımdır: Gasbedilen hakkının verilmesini sağlamak, zulümden korumak, zâlime karşı çeşitli desteklerle mağduriyetini gidermek gibi. Beyhakî der ki: "Zalim de nefsinde mazlumdur. Böylece kişinin nefsine yaptığı maddî ve manevî zulümden caydırılması ona yardım olur."[127]

-3355 -6- وعن أبي الدرداء رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قال رسولُ اللّهِ #: مَنْ ذَبَّ عَنْ عِرْضِ أخِيهِ رَدَّ اللّهُ النَّارَ عَنْ وَجْهِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ[. أخرجه الترمذي .

6. (3355)- Ebû'd-Derda (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) : "Kim kardeşinin ırzını müdafaa ederse, Kıyamet günü Allah, onun yüzünden ateşi çevirir."[128]

AÇIKLAMA:

1- Irz: Kişinin haysiyet, şeref, itibar gibi mânevî şahsiyyetini ifade eder. Şu halde ırzının korunması, gıybetinin önlenmesidir. Çünkü gıybeti yapılan kimsenin haysiyet ve itibarı zedelenir.

2- Yüz, Arapçada şahsiyeti ifade eder. Yüzden ateşin çevrilmesi, kişiden azabın kaldırılması demektir.[129]

3356-7- وعن أبي موسى رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]كَانَ رسولُ اللّهِ # إذَا أتَاهُ طَالِبُ حَاجَةٍ أقْبَلَ عَلى جُلَسَائِهِ. فقَالَ: اشْفَعُوا تُؤْجَرُوا، وَيَقْضِي اللّهُ عَلى لِسَانِ نَبِيِّهِ مَا شَاءَ[. أخرجه الخمسة .

7. (3356)- Ebû Musa (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), bir ihtiyaç taleb eden kimse gelince arkadaşlarına yönelir ve:
"Şefaat edin, ecir kazanın! Allah da Resulünün diliyle dilediğine hükmetsin!" derdi."[130]

AÇIKLAMA:

1- Hadis, yukarıda belirtilen kaynaklarda farklı ziyadelerle gelmiştir. Ebû Dâvud'un bir rivayetinde: "Ücrete ermeniz için bana şefaatçi olun. Allah, Peygamberinin diliyle dilediği hükmü verecektir" buyurmuştur.
Yine Ebû Dâvud'da gelen bir diğer rivayette Hz. Mu'âviye: "Şefaat edin, ücrete erin. Zira ben, bir işin olmasını dilediğim halde icra etmeyi te'hir ederim, ta ki sizler şefaatçi olun ve ücrete erin. Zira Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) : "Şefaat edin, ücrete erin" buyurmuştur" der.

2- Şârihler hadisi şöyle anlarlar: "Bir ihtiyaç sahibi bana ihtiyacını arzedince, siz o ihtiyacın görülmesi için muhtaç lehine benim nezdimde şefaatçi olun, işini görmem için bana talepte bulunun. Zira siz şefaatçi olursanız, ben sizin şefaatinizi kabul etsem de etmesem de siz ücrete erersiniz."

3- Hadisin sonundaki وَيَقْضِي اللّهُ عَلى لِسَانِ نَبِيِّهِ مَاشَاءَ ibâresi de şöyle anlaşılmıştır: "Şayet ben onun ihtiyacını, şefaatiniz sebebiyle görürsem, bu, Allah'ın takdiriyledir, şayet görmezsem yine O'nun takdiriyledir."
Bazı âlimler de şöyle yorumlamıştır: "Resulünün lisanı üzere vahiy veya ilham yolu ile, taleb edileni vermek veya vermemek şeklinde O'nun dileği zâhir olur. Öyleyse şefaat mendubtur ve şefaat edene mutlaka sevab hâsıl olur, ihtiyaç görülse de görülmese de."

4- Hadisten Çıkarılan Fevâid:

* Hadiste hem bizzat yapmak, hem de sebep olmak suretiyle hayır yapmaya teşvik var.

* Sıkıntının giderilmesi ve zayıfa yardım için büyüğe şefaatçi olmak meşrudur. Çünkü herkes bu maksadla reise ulaşamaz, ve yanına girmeye muvaffak olamaz. Halbuki reis ondan haberdar olsa ve gerçek halini bilse yardımcı olabilecektir. Şu halde reise şefaat suretiyle durumun açıklanması gerekir. Nitekim Resulullah halkla kendi arasına bir perde, bir mania koymadığı halde, "şefaat edin" demiştir.

* Şefaat sadece büyükler nezdinde yapılmaz, halk arasında da birbirlerine karşı meselelerinde, kırgınlıkların giderilmesinde, ihtiyaçların görülmesinde yapılır. Müstehabtır.

* Âlimler, hudud (yani, cezası Kur'ân-ı Kerim'de tesbit edilen büyük günahlar) dışındaki bütün meselelerde şefaatin müstehab olduğunu belirtirler. Hususan kendisinden küçük kusurlar vâki olan ve bilhassa iffet ve haya sâhibi kimseler lehinde şefaat, daha çok ehemmiyet ve gereklilik arzeder.
Fesadda ısrar edenler, kötü davranışlarıyla meşhur olanlar için şefaat câiz olmaz, ta ki bu hallerinden zecredilsinler. Keza hakkın iptali, zulmün işlenmesi gibi menfi maksadlarla şefaat yapılmaz. Bu noktada Mâun suresi hatırlanabilir: Cenâb-ı Hakk orada, yardıma mani olanları tehdid etmektedir.[131]

-3357 -8- وعنه رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قال رسولُ اللّه #: إنَّ مِنْ إجْلِ اللّهِ تَعَالى إكْرَامَ ذِي الشَّيْبَةِ المُسْلِمِ، وَحَامِلِ الْقُرآنِ غَيْرِ الْغَالِي فِيهِ، وَ الجَافي عَنْهُ. وَإكْرَامَ ذِي السُّلْطَانِ المُقْسِطِ[. أَخرجه أبو داود .

8. (3357)- Yine Ebû Musa (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Şu hususlar da Allah'ı büyüklemenin birer şubesidir:
* Bir müslüman yaşlıya ikramda bulunmak.
* İçindekiyle amel hususunda ölçüyü aşmayan ve ondan uzaklaşmayan Kur'an hâmiline (hâfızına) ikramda bulunmak
* Âdil olan iktidar sâhibine ikram."[132]

AÇIKLAMA:

İkram, burada dilimizdeki ma'nâsında anlaşılmamalıdır. Çünkü dilimizde daha dar, daha maddî bir ma'nâda ihsan etmek, sunmak ma'nâlarında kullanırız. Halbuki burada değer vermek ma'nâsına gelir. Daha doğru bir ifadeyle, kendisine verdiğimiz değer gereği, değer verdiğimizi ifade eden her çeşit davranış, ikramdır. Söz gelimi, yanımızda kıymeti olan bir şeyin bağışı, hürmet ve tâzim göstermek, yer vermek, selam vermek, ayağa kalkmak, tatlı sözlerle ve mütebessim bir yüzle hitabetmek vs. hepsi birer ikramdır.

***** Hadiste geçen, müslüman yaşlıya ikram, ona meclislerde yer vermek, rıfk ve şefkat duymak, hürmet göstermektir. Resulullah bunları, Allah'a gösterilen saygının bir parçası ilan etmektedir. Çünkü müslümanlar, peygamberlerinin tâlimiyle yaşlıların Allah indindeki değerlerini bildikleri için bu değere binâen onlara ikram etmektedirler.
Resulullah bu hadisiyle, en müessir bir uslübla yaşlılara hürmete teşvik etmiş olmaktadır.

***** Kur'an hâmiline ikram için de aynı şeyler söylenebilir. Ancak hadis, bu hususta iki mühim kayıd koymaktadır. Bu kayıdlar daha ziyade hâmil-i Kur'ân'ı uyarmaya yönelik:

1) Hâmil-i Kur'ân, Kur'ân hususunda haddi aşmamalı, yani Kur'ân'la amel etme, ona uyma, onu okurken mahrecine, tecvidine riayet etme gibi hususlara riayet etmeli.

2) Kur'ân'dan uzaklaşmamalı, onu okumaktan yüz çevirmemelidir.
Bazı âlimler, hadisteki "gulüvv"ü tecvidde mübâlağa ve ma'nâyı düşünemiyecek kadar hızlı okumak diye anlamış, "cefâ"yı da, Kur'an'ı öğrendikten sonra terkedip unutmak diye değerlendirmiştir, çünkü Kur'ân' ın unutulması kebâirden sayılmıştır.[133]

-3358 -9- وعن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قال رسولُ اللّه #: مَا أكْرَمَ شابٌّ شَيْخاً لِسِنِّه إِّ قَيَّضَ اللّهُ تَعالى لَهُ مَنْ يُكْرِمُهُ عِنْدَ سِنِّهِ[.

9. (3358)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular:
"Bir genç, ihtiyar bir kimseye yaşı sebebiyle ikramda bulunursa, Allah yaşlılığında ona ikram edecek kimseleri mutlaka takdir eder."[134]

3359 -10- وقال #]لَيْسَ مِنَّا مَنْ لَمْ يَرْحَمْ صَغِيرَنَا وَيُوقِّرْ كَبِيرَنَا[.زاد في رواية: »وَيَأمُرْ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَ عَنِ المُنْكَرِ«. أخرجه الترمذي.

10. (3359)- Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Küçüklerimize merhamet, büyüklerimize sayı göstermeyen bizden değildir."
Bir rivayette şu ziyade gelmiştir: "...Ma'rufu emretmeyen, münkerden nehyetmeyen (de bizden değildir)."[135]

3360 -11- وعن عائشة رَضِيَ اللهُ عَنْها:]أنَّهَا مَرَّ بِهَا سَائِلٌ فَأعْطَتْهُ كِسْرَةً، وَمَرَّ بِهَا آخَرُ وَعَلَيْهِ ثِيَابٌ وَلَهُ هَيْئَةٌ فَأقْعَدَتْهُ فَأكَلَ. فَقِيلَ لَهَا في ذلِكَ؟ فقَالَتْ. قَالَ رسولُ اللهِ #: أنْزِلُوا النَّاسَ مَنَازِلَهُمْ[. أخرجه أبو داود .

11. (3360)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ)'nin anlattığına göre, "Kendisine bir dilenci uğramıştır, o da bir parça ekmek vermiştir. (Bir müddet sonra) üstü başı düzgün, kıyafeti yerinde bir dilenci daha uğramıştır. Hz. Âişe onu oturtup yemek yerdirmiştir.
Kendisine bunun sebebi sorulunca şu açıklamayı yapmıştır: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "İnsanlara mevkilerine göre ikramda bulunun" buyurmuştu."[136]

AÇIKLAMA:

Hadis, herkese din, ilim ve şerefteki yerine uygun tarzda muamele edilmesini irşad buyurmaktadır. Bu, sünnetin cemiyet içerisinde yaygınlaşıp, fiile dönüşmesi halinde insanları kılık kıyafette, yaşayışta, nezaket ve diyanette daha bir dikkatli ve titiz olmaya zorlayacaktır.
Münâvî şu açıklamayı sunar: "Yani herkese kadrine göre hürmet edin, dinde, ilimde, şerefteki haline uygun muamelede bulunun. Hâdimle efendi arasını, reisle ona tabi olanların arasını bir tutmayın. Çünkü bu, kalblerde düşmanlık ve kini tahrik eder. Keza imamlara hitapla, halka hitap da bir olmamalıdır."
Askerî, bu hadisi emsal ve hikmetlerden saymış ve demiştir ki: "Bu, Mustafa (aleyhissalâtu vesselâm) 'ın ümmetini terbiye ettiği düsturlardan biridir. Bu sâyede halk, ülemâ ve evliyaya hürmet borcunu eda eder, yaşlılara ikram, büyüklere saygıda bulunur."[137]

SEKİZİNCİ FASIL

İSTİ'ZAN (İZİN TALEBİ)

UMUMÎ AÇIKLAMA:

İsti'zan: Bir başkasının evine girerken veya bir aile içerisinde küçükler büyüklerin odalarına -en azından günün belli saatlerinde- girerken izin istemek demektir.

İslam'ın getirdiği muâşeret âdâbının mühimlerindendir. Mühim diyoruz, zira meseleye Rabbimiz Teâlâ Hazretleri Kur'ân-ı Kerim'de (Nur 27, 58-59) yer vermiş, isti'zânı emretmiş. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu hususta pek çok ısrarlı beyanlarda bulunmuştur. Bir âyet (meâlen) şöyle: "Ey iman edenler, evlerinizden başka evlere, izin almadan seslenip sahiplerine selam vermeden girmeyiniz. Eğer düşünürseniz bu sizin için daha iyidir." [Nur 27).

Hiç kimse, isti'zanın medenî hayatın gereklerinden biri olduğunu inkâr edemez.

Şüphesiz isti'zân'ın teşri edilmesinin pekçok sebep ve hikmetleri vardır. İslâmî hayatın kâmil ma'nâda yaşanmasında, İslâmî terbiyenin kâmil ma'nâda verilmesinde isti'zân prensibinin uygulanmasının ciddi bir payı olmalıdır.

Şurası muhakkak ki, bu herşeyden önce insanlarda fıtrî olan mahremiyet duygusunun bir gereğidir. İslam bu duygunun muhafazasına itina göstermiş, avret, halvet, ihtilat, tesettür gibi mefhumlara bağlı pek çok İslâmî değerlerin korunmasını bu duyguya bağlamıştır. Az ileride gelecek olan "İsti'zân göz sebebiyledir" hadisi, söylediğimiz hususu aydınlatır, İslam'ın mesken telakkisini açıklarken, meskenin geniş olmasında ısrar edip, dar meskeni reddettiğini belirtmiştik.[138] Bu ısrar bir cihetten de mahremiyetin korunması prensibine dayanır. Çünkü dar meskende mahremiyet yeterince korunamaz ve ona bağlı değerler kaybolur.

Şu halde, isti'zân bahsinin daha iyi anlaşılması için İslâm'ın mahremiyet anlayışı üzerine bir ön tahlil sunacağız:

Sünnet açısından ev, sâdece soğuğa sıcağa karşı bir ilticâ yeri değil, aynı zamanda insanda fıtrî olan mahremiyeti sağlama yeridir. Bu sebeple eve "haram" denmiş ve buraya sâhibinin izni olmadan girilmesi yasaklanmıştır.

Sünnetin beyânlarına göre mahremiyeti ihlâl, sâdece "girmek" fiiliyle tahakkuk etmez, "bakmak"la da vukûa gelir. Bu sebeple Ebû Dâvud'un bir rivayetinde: "Hiç kimse izin almaksızın başkasının evinin içine bakmasın, kim izinsiz

bakarsa aynen girmiş gibidir" buyrulur ve bu fiil, "helâl olmayan fiiller" meyânında zikredilir.
"İzin istemek (isti'zân) göz sebebiyle vaz edilmiş" olduğu için henüz tahakkuk etmeden gözün içeriye kaymamasına dikkat etmek gerekecektir. Bu sebeple Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) kapıyı çalarken, kapıya yüzünü dönerek değil, yan dönerek durmayı emretmiştir. Hz. Peygamber'in kendisi de öyle hareket etmiştir. "Kim, bir başkasının evine ıttılâ peydâ ederken gözü çıkarılır da diyet için mürâcaat etmeye kalkarsa bilsin ki hiç bir hak talep etmeye hakkı yoktur" hükmü bu meselenin ciddiyet ve ehemmiyetini tesbit eder. Hz. Peygamber, kendi evine pencereden izinsiz bakmış olan bir adama, elindeki tarağa göstererek: "Bilseydim ki içeri bakıyordun, şu tarağı gözüne sokardım" demiştir. İbnu Abbâs'ın bildirdiğine göre Hakem İbnu Ebî'l-Asî'yi içeriye bakarken tesbit eden Hz. Peygamber: "Ben sağ olduğum müddetçe Medine'de oturmayacaksın" diyerek Tâif'e sürmüştür.
Hz. Peygamber'in: "Bir kimse, kapısı açık bırakılmış (veya giriş kısmında perde olmayan) bir eve uğrar da (içeriye) bakarsa kabahat onda değil, ev sâhibindedir" sözü, mahremiyeti bozmama hususunda sadece yoldan geçenin veya eve uğrayan ziyâretçinin değil herkesin, bütün ev sahiplerinin dikkat etmesi gerektiğini ifade etmektedir. Her aile dışarıya karşı mahremiyetin temini için gerekli tedbiri almalı, bunu te'min vasıtası olan perde, kapı vs.'ye dikkat etmelidir. Aksi takdirde mahremiyetin ihlâli vak'asında ev sâhibi kabahatlidir.
Bu hadis, müslümanları, evlerin plânlamasında mahremiyyet unsurlarının yerleştirilmesinde itinâya davet etmektedir. Kapılar ve pencereler bu maksada en uygun şekilde yerleştirilmelidir. Umumiyetle giriş kapılarının arkasında yer alan aralık (antre) kısmı bu maksatla ihdâs edilmiş olabilir. Şu halde bâzı yeni plânlamalarda bunun ihmâli, bir eksiklik olarak değerlendirilmelidir.
Dâhilî Mahremiyet: Meskenin şâmil olması gereken muhtemel plânı incelerken de belirttiğimiz üzere plâna, sâdece âile dışındakilere karşı duyulan mahremiyet değil, "zevce ve sağ elin sâhib olduğu (yâni câriye) dışında kalan" bütün âile efrâdına karşı korunması emredilen mahremiyyet de te'sir etmektedir. Hz. Câbir'den, "Kişi çocuğundan, -ne kadar yaşlı da olsa- annesinden, erkek kardeşinden, kız kardeşinden ve babasından izin almalıdır" dediği rivayet edildiğine göre, bunlarla berâber yaşandığı takdirde, bu ferdlerden her birinin birbirlerine -en az Kur'ân'ın belirttiği üç vakitte- isti'zânla gidip gelecekleri şekilde yerleştirilmeleri gerekecektir. Yukarıdaki hadisi "Burada zikredilen fertlerin ayrı ayrı evlerde yaşamaları hâline râcidir" diye yapılabilecek muhtemel bir itirazı şu hadisle cevaplandırabiliriz: "Atâ İbnu Yesâr anlatıyor: "Hz.

Peygamber'e bir adam gelerek sordu: "Yâ Resûlullah annemin yanına girerken izin isteyeyim mi?" "evet" cevabını verince adam tekrar: "Eğer ben evde onunla berâbersem?" Hz. Peygamber tekrar, "izin iste" dedi. Adam itirazla: "Ben ona hizmet etmekteyim" dedi. Bunun üzerine Resûlullah (Öfkeyle): "Annenden izin iste, onu üryân olarak görmekten hoşlanır mısın?"dedi. Adam, "hayır" deyince: "Öyle ise (her seferinde yanına girerken) annenden izin iste" buyurdu.

Bilhassa bu son rivayette, hayatının büyük bir kısmını geçirdiği evinde fertlerin, gönlünce ve kılık kıyâfet bakımından da oldukça serbest olabilmesi için behemahal müsait, müstakil bir odaya muhtâç olduğu ifâde edilmektedir. Müslüman âile, geçici darlıklar müstesnâ, devamlı dar yerlerde kalmamalıdır. Bülûğ safhasını aşan -ve hatta bülûğa yaklaşan- aile fertleri, anne baba dâhil, müstakil birer odaya sâhip olmalıdır, sünnetin ulaşılmasını istediği ideal mesken tipi budur. Evet, sünnetten anladığımıza göre İslâm'ın ideal meskeni, bülûğa ermiş her ferde bir oda bahşeden meskendir denilebilir.

Burada bir kere daha tekrar edelim ki günümüz sosyologları dar meskenin zararları üzerinde ısrarla durmaktadırlar. Bunlar çok yönlü olarak mahzurludurlar. Ezcümle, dar meskenlerde ve bunların bir araya gelmesiyle teşkil edilen muhitlerde, zamanla, cemiyette hâkim bir kısım değer ölçülerinin kaybolduğu, bunların yerine, cemiyete ters düşen yeni değerlerin çıktığı binnetice telakki ve davranışların da değişerek, yeni davranışların ortaya çıktığı tesbit edilmiştir. Bu sebeple gecekondu diye ifâde edilen dar ve nâmüsâit yerlerde kalanlar sosyal yönden "anormaller" olarak kabul edilmekte ve "cemiyetin kayıpları" nazarıyla bakılmaktadır. Araştırmalar, uzun müddet böyle dar yerlerde kalanların, müsâit meskenlere geçtikleri zaman, buralara intibâk edemedikleri, yeni ve normal hayat şartlarına intibâk edebilmeleri için "bunların, her seferinde tâkip edilmeleri ve yeniden terbiyeden geçirilmeleri" gerektiğini ortaya çıkarmıştır. Bu meseleye ciddiyetle eğilen Hollanda, Belçika, İngiltere, A.B. Devletleri, Fransa gibi ileri memleketlerde, bu, "sosyal yönden bozulmuşlar"a normal ev verilmezden önce, "yeniden terbiye edilerek" cemiyete kazandırılmak düşüncesiyle, hususî surette inşâ edilmiş mutavassıt lojmanlarda belli bir müddet (10-12 ay civarında) oturmaya icbâr edilmişlerdir.

Batı Medeniyetinin Zevâli (le Declin de l'occident) adlı eseriyle ün yapan Spengler'in ifadesinde, medeniyetlerin çöküş sebebi olarak gösterilen "Medenînin kısırlığı" bir başka deyişle doğum azalması, sosyologlarca geniş ölçüde mesken şartlarına bağlanmış olması da bize enteresan gelmektedir. Bazı Batılı araştırmacılar "Çok dar ve gayr-i müsâit meskenlerde, davranışlarda her çeşit kontrolün kaybolmaya yüz tutması sonucu, doğumun fizyolojik bir hâl

olarak arttığını, müsait meskenlerde oturan ailelerde de tabii bir şekilde arttığını, bu ikisi arasında kalan nâmüsâid evlerde ise azalmaya yüz tuttuğunu" iddia etmiştir.[139]

-3361 -1- عن رِبْعي بن حراش قال:]عن رجل مِن بني عامرٍ إنهُ استأذَنَ عَلى النَّبِيِّ # وَهُوَ في بَيْتٍ فقَالَ: ألِجُ؟ فقَالَ # لِخَادِمِهِ: اُخْرُجْ إلى هذَا فَعَلِّمْهُ اسْتِئْذَانَ فَقُلْ لَهُ قُلِ: السَّمُ عَلَيْكُمْ، أأدْخُلُ؟ فَسَمِعَهُ الرَّجُلُ. فقَالَ: السَّمُ عَلَيْكُمْ، أأدْخُلُ؟ فَأذِنَ له النّبيُّ # فَدَخَلَ[. أخرجه أبو داود .

1. (3361)- Rıb'î İbnu Hirâş, Benî Âmir'e mensub bir adamdan naklediyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir evde bulunduğu sırada, yanına girmek için:

"Girebilir miyim?" diye izin istedi. Aleyhissalâtu vesselâm hizmetçisine:

"Çık, şu gelene isti'zân âdâbını öğret, bu maksadla ona: "Esselâmün aleyküm, girebilir miyim?" demesini söyle!" buyurdu. Adam bunu işitmişti, (hizmetçiyi beklemeden):

"Esselâmü aleyküm, girebilir miyim?" dedi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) da adama izin verdi, o da girdi.[140]

-3362 -2- وعن قيس بن سعد بن عبادة رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]زَارَنَا رَسولُ اللّهِ # في مَنْزِلِنَا فقَالَ: السَّمُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللّهِ. فَرَدَّ أبِي رَدًّا خَفِيًّا. فَقُلْتُ ‹بِي أَ تَأذَنَ لِرَسُولِ اللّهِ #؟ فقَالَ: ذَرْهُ يُكْثِرُ عَلَيْنَا مِنْ السَّمِ. فقَالِ #: السَّمُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللّهِ. فَرَدَّ سَعْدٌ رَدًّا خَفِيًّا. ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: السَّمُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللّهِ. ثُمَّ رَجعَ فَاتَّبَعَهُ سَعْدٌ فقَالَ: يَا رسُولَ اللّهِ، إنِّي كُنْتُ اسْمَعُ تَسْلِيمَكَ، وَأرُدُّ عَلَيْكَ رَدًّا خَفِيًّا لِتُكْثِرَ عَلَيْنَا مِنَ السَّمِ. فَانْصَرَفَ مَعَهُ رَسولُ اللّهِ #

وَأمَرَ لَهُ سَعْد بِغِسْلٍ فَاغْتَسَلَ، ثَمَّ نَاوَلَهُ مِلْحَفَةَ مَصْبُوغَةً بِزَعْفَرَانٍ أوْ وَرْسٍ فَاشْتَمَلَ بِهَا. ثُمَّ رَفَعَ يَدَيْهِ # وَهُوَ يَقُولُ: اللَّهُمَّ اجْعَلْ صَلَوَاتِكَ وَرَحْمَتَكَ عَلى آلِ سَعْدِ بْنِ عُبَادَةَ. ثُمَّ أصَابَ مِنَ الطَّعَامِ فَلَمَّا أرَادَ انْصِرَافَ قَرَّبَ لَهُ سَعْدٌ حِمَاراً قَدْ وَطْأَ عَلَيْهِ بِقَطِيفَةٍ، فَرَكِبَ رسُولُ اللّهِ #. فقَالَ سَعْدٌ: يَا قَيْسُ أصْحَبْ رَسولَ اللّهِ #؛ فَصَحِبْتُهُ. فَقَالَ لي رَسُولُ اللّهِ #: ارْكَبْ مَعِي، فَأبَيْتُ. فقَالَ: إمَّا أنْ تَرْكَبَ وَإمَّا أنْ تَنْصَرِفَ، فَانْصَرَفْتُ[. أخرجه أبو داود .

2. (3362)- Kays İbnu Sa'd İbni Ubâde (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bizi, evimizde ziyaret etti. Ve:

"Esselâmü aleyküm ve rahmetullah!" dedi. Babam, çok hafif bir sesle mukabelede bulundu. Babama: "Resulullah'a izin vermiyor musun?" dedim. O:

"Bırak, bize çokça selam okusun!" dedi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) tekrar:

"Esselamü aleyküm ve rahmetullah!" dedi. Sa'd yine hafif bir sesle mukabele etti. Sonra Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) tekrar:

"Esselâmü aleyküm ve rahmetullah!"dediler ve döndüler. Sa'd peşine düştü ve:

"Ey Allah'ın Resulü, ben senin selamını işitiyordum. Ancak, bize daha fazla selam vermen için alçak sesle mukabele ediyorum" dedi. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm onunla birlikte geri döndü. Ondan su isteyip gusletti. Sonra Sa'd, zâferan veya versle boyanmış bir havlu verdi, Aleyhissalâtu vesselâm onu sarındı. Sonra ellerini kaldırıp:

"Allah'ım, Sa'd İbnu Ubâde ailesine mağfiret ve rahmet buyur!" diye dua etti. Sonra yemek yedi. Geri dönmek isteyince Sa'd, bir merkeb yaklaştırdı. Üzerine kadife bir örtü yaymıştı. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) merkebe bindi. Sa'd, bana:

"Ey Kays, Resulullah'a refakat et!" dedi. Ben de refakat ettim. Yolda Aleyhissalâtu vesselâm bana:

"Benimle sen de bin!" dedi, ben imtina edince:

"Ya binersin, ya dönersin!" buyurdular. Ben de geri döndüm."[141]

3363-3- وعن عوف بن مالك رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]أتَيْتُ رَسولَ اللّهِ # فِي غَزْوةٍ تَبُوكَ وَهُوَ في قُبَّةٍ مِنْ اَدَمٍ فَسلَّمْتُ عَلَيْهِ فَرَدَّ عَلَيَّ وَقالَ: ادْخُلْ. قُلْتُ: أكُلِّي يَا رَسولَ اللّهِ؟ قالَ: كُلُّكَ. فَدَخَلْتُ؛ قالَ إنَّمَا قالَ ذلِكَ مِنْ صِغَرِ القُبَّةِ[. أخرجه أبو داود .

3. (3363)- Avf İbnu Mâlik (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Tebük Gazvesi sırasında Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) 'a uğradım. Deriden yapılmış bir çadırda idi. Selam verdim. Selamıma mukabele etti ve:
"Gir!" buyurdu. Ben:
"Tam olarak mı, ey Allah'ın Resulü?" dedim.
"Tam olarak gir!" dedi. Ben de girdim."
(Râvi) der ki: "Tam olarak mı gireyim?" diye sorması, çadırın küçüklüğünden dolayı idi."[142]

AÇIKLAMA:

Ebû Dâvud, bu hadisi mizah üzerine açtığı bir babta kaydeder ve mizaha giren bazı rivayetler kaydeder. Şârihler Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) 'ın zaman zaman mizaha yer verdiğini, ashâbın da Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) 'a mizâhî şakalar yaptığını belirtir. Ancak, bu hadisin sonunda görüldüğü üzere, çadırın küçüklüğü de mevzubahistir.
Bu rivayette, sondaki bu cümle aynı hadisin devamı gibi görünse de, Ebû Dâvud'da senetçe farklı ikinci bir hadis olarak yer alır."[143]

3364-4- وعن عبداللّه يُسْرٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]كَانَ رَسولُ اللّهِ # إذَا أتَى بَابَ قَوْمٍ لَمْ يَسْتَقْبِلِ الْبَابَ مِنْ تِلْقَاءِ وَجْهِهِ وَلكِنْ مِنْ رُكْنِهِ ا٭يْمَنِ أوْ ا٭يْسَرِ. ثُمَّ يَقُولُ: السَّمُ عَلَيْكُمْ، السَّمُ عَلَيْكُمْ، وذلِكَ

أَنَّ الدُّورَ يَوْمَئِذٍ لَمْ يَكَنْ عَلَيْهَا سُتُورٌ[. أخرجه أبو داود .

4. (3364)- Abdullah Büsr (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir kavmin kapısına gelince, yüzüyle kapıya dönmezdi. Sağ veya sol omuzunu çevirirdi. Sonra da:
"Esselâmü aleyküm, esselâmü aleyküm!" derdi. Böyle yapışı o sıralarda kapılarda örtü olmayışındandı."[144]

AÇIKLAMA:

Bu hadis yabancı bir eve geldiğimiz zaman kapıyı vururken duruş âdâbını tâyin etmektedir. Kapıya yüzünü dönerek durmamak, fakat yan durmak gerekmektedir. Bundan maksad, kapı açılınca gözün içeri kaymaması ve henüz müsaade çıkmadan evin mahremiyetine ıttılâ olunmaması ve bu esnada selam vermek, içeriye duyurmak ve izin taleb etmek içindir. Zamanımızda kapılar muhkem olduğu için, bu tarzda duyurma yapmak imkânsız denecek kadar zordur. Bunun yerine ya zile basılır, ya da kapıya vurulur. Vurarak izin talebi hadislerde de gelmiştir. Hz. Câbir, Resulullah'ın kapısını vurarak çaldığını belirtir.
İki sefer selam verilmesi, miktar tayin etmek için değildir. Çünkü normalde bu üçtür.[145]

3365 -5- وعن ابن عباس رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]حَدَّثَنِي عُمَرُ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قالَ: اسْتَأْذَنْتُ عَلى رَسُولِ اللّهِ # ثَثاً فَأذِنَ لِي[. أخرجه الترمذي .

5. (3365)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Hz. Ömer (radıyallâhu anh) bana anlatmıştı: "Ben Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) 'dan üç sefer izin istedim ve bana izin verdi."[146]

AÇIKLAMA:

Hz. Ömer (radıyallâhu anh)'in bu izin meselesi îlâ hadisesi sırasında cereyan eder: Resulullah bir ara hanımlarına kızıp onları bir ay kadar terkettiği zaman meşrübe denen bir tenezzüh odasına çekilmişti. Resulullah o gün, mûtadı hilâfına cemaatini sabah namazını kılar kılmaz terketmiş, sohbete kalmamıştı. İşte bu hal Hz. Ömer'i rahatsız etmiş, bir şeyler olduğunu sezmişti. Resulullah'la görüşmek üzere gitti ise de Aleyhissalâtu vesselâm, yanına girmeye izin vermedi. Hz. Ömer bu şekilde üç ayrı defa gelerek izin ister. Üçüncüden de netice alamayınca üzülerek döner. İşte bundan sonradır ki Aleyhissalâtu vesselâm Hz. Ömer'i çağırtır.[147]

-3366 -6- وعن أبي هِريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قال رسولُ اللّه #: إذَا دَخَلَ الْبَصَرُ فَ إذْنَ، زاد في رواية: إنَّمَا اسْتِئْذَانُ مِنَ النَّظَرِ[.

6. (3366)- Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Göz içeri girdi mi artık izin yok." Bir rivayette de şu ziyade gelmiştir: "İzin istemek görme sebebiyledir."[148]

AÇIKLAMA:

Bu rivayet, izinsiz yabancı evin içine bakmaktan şiddetle zecretmektedir. Çünkü, içeri görüldüğü takdirde izinsiz girilmiş yani haram işlenmiş oluyor. İzin istemek haram işlememek içindir. İçeri görülünce, artık izin istemeye hacet kalmaz. Çünkü içeri izinsiz girilmiş, haram işlenmiştir, izin ma'nâsız kalmıştır. İçeri izinsiz girmekle, izinsiz bakmak günahta eşittir, ikisi de haramdır.
"İzin istemek nazar sebebiyledir" hadisini Kirmânî şöyle açıklar: "Girişte izin istemeyi, dinimiz, gözün ev halkının avretine bakmaması ve hallerine muttali olmaması için teşrî etmiştir."[149]

-3367 -7- وعنه رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قال رسولُ اللّه #: إذَا

دُعِيَ أَحَدُكَمْ إلى طَعَامٍ فَجَاءَ مَعَ الرَّسُولِ فَإنَّ ذلِكَ إذْنٌ لَهُ]. أخرجهما أبو داود .

7. (3367)- Yine Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Biriniz yemeğe çağırıldığı vakit, elçi ile birlikte gelince bu onun için izin sayılır, (ayrıca izin istemeye gerek yoktur)."[150]

AÇIKLAMA:

Bir kimsenin, elçi göndererek birini evine dâvet etmesi halinde, davetli, elçi ile birlikte geldiği takdirde eve girerken izin isteme durumunda değildir. Ancak ev erkeklere mahsus değilse, ihtiyaten izin isteyebilir. Nitekim, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), bir seferinde Ashâb-ı Suffe'ye Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh)'yi göndermiş ve hepsini evine davet etmiş idi. Geldikleri zaman izin isteyerek girdiler.[151] Hülasa "elçiye rağmen izin müstehab..." denilmiştir.[152]

-3368 -8- وعن عطاء بن يسار:]أنَّ رَجُ سَألَ رسولَ اللّهِ # فقَالَ: أَسْتَأْذِنُ عَلى أُمِّي؟ فقَالَ نَعَمْ. فقَالَ الرَّجُلُ: إنِّي مَعَهَا في الْبَيْتِ. فقَالَ: اسْتَأْذِنْ عَلَيْهَا. فقَالَ: إنِّي خَادِمُهَا؟ فقَالَ رسولُ اللّهِ #: اسْتَأْذِنْ عَلَيْهَا، أَتُحِبُّ أنْ تَرَاهَا عُرْيَانَةً؟ قَالَ: َ. قالَ: فَاسْتَأْذِنْ عَلَيْهَا]. أخرجه مالك .

8. (3368)- Atâ İbnu Yesâr (rahimehullah) anlatıyor: "Bir adam Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) 'a sordu:
"Annemin yanına girerken izin isteyeyim mi?"
"Evet iste."
"Ama ben evde onunla beraber kalıyorum."

"Annenin yanına girerken izin iste!"
"Ama ben ona hizmet ediyorum."
"Anneden izin iste! Anneni çıplak görmen hoşuna gider mi?"
"Hayır!"
"Öyleyse ondan izin iste!"[153]

AÇIKLAMA:

Görüldüğü üzere, isti'zân sadece yabancılara karşı konulmuş değildir. İnsanın en yakınlarından olan annenin yanına girerken bile, aynı evde beraber yaşansa bile isti'zân İslâm terbiyesinde gerekli bir prensiptir. Pek çok içtimâî ve ferdî değerlerin, dinî değerlerin korunması buna riayete bağlıdır.[154]

-3369 -9- وعن ابن مسعود رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قال لي رسولُ اللّهِ # إذْنُكَ عَلَيَّ أنْ يُرْفَعَ الحِجَابُ، وَأنْ تَسْمَعَ سَوادِي حَتَّى أنْهَاكَ[. أخرجه مسلم.»سَوَادِي« أى صوتي .

9. (3369)- İbnu Mes'ud (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana buyurdular ki:
"Senin, yanıma girmen için iznin, perdenin kaldırılması ve benim fısıltımı işitmendir. Seni ben men edinceye kadar iznim böyle devam edecek."[155]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, izne delil olmak üzere bazı alâmetlerin konulabileceğini gösterir. Şu halde, böyle mâlum bir alâmet konmuş ise, giriş iznine delâlet eden bu alâmetin izharı halinde izin almadan giriş yapılabilir. Büyüklerin, makam sahiplerinin kapılarında, devlet dairelerinde böyle alâmetler olabilir: Perde çekilmesi, ışık yakılması gibi.. Sadedinde olduğumuz hadiste İbnu Mes'ud'a, Aleyhissalâtu vesselâm, perde kalkması ile fısıltının işitilmesini alâmet kılmıştır.[156]

3370 -10- وعن جابر رَضِيَ الله عَنْه قال:]أَتَيْتُ النَّبيَّ # فَدَقَقْتُ الْبَابَ فقَالَ: مَنْ ذَا؟ فَقُلْتُ: أَنَا. فَخَرَجَ وَهُوَ يَقُولُ: أَنَا، أَنَا، كَأَنَّهُ يَكْرَهُهُ[.
أخرجه الخمسة إ النسائي .

10. (3370)- Hz. Câbir (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) 'a gelmiştim. Kapıyı çaldım:
"Kim o?" buyurdular.
"Benim!" dedim. (Beni almak üzere) çıktı ama:
"Ben! Ben!" diye söyleniyordu. (Belliydi ki kendimi tanıtma tarzımı) beğenmemişti."[157]

AÇIKLAMA:

İzin istenen kimse "benim" demenizle, sesten sizi tanımayacak biri ise ismi söylemek gerekir. Ancak "Her seferinde isim söylemek şarttır" denemez. Duruma bağlı.[158]

3371 -11- وعن أنس رَضِيَ اللهُ عَنْه:]أَنَّ رَجُ اطلَعَ مِنْ بَعْضِ حُجْرِ النَّبيِّ # فقَامَ إلَيْهِ النَّبيُّ # بِمِشْقَصٍ فكَأَنِّي أَنْظُرُ إلَيْهِ يَخْتِلُ الرَّجُلَ لِيَطْعُنَهُ[. أخرجه الخمسة .

11. (3371)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Bir adam Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) 'ın hücrelerinden birinden içeriye bakmıştı. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) elinde bir okla adama kalktı. Onu batırmak için, ihtiyatla adamın üzerine gitmesini seyreder gibiyim."[159]

3372 -12- وفي أخرى للنسائى:]أَنَّ أعْرَابِيًّا أَتَى بَابَ النَّبيِّ #

فَألَقَمَ عَيْنَيْهِ خَصَاصَةَ الْبَابِ فَبَصُرَ بِهِ النَّبيُّ # فَتَوَخّاهُ بِجَرِيدَةٍ أوْ عُودٍ لِيَفْقَأ عَيْنَهُ فَانْقَمَعَ. فَقَالَ لَهُ: أمَا إنَّكَ لَوْ ثَبَتَّ لَفَقأتُ عَيْنَكَ[.»المِشْقَصُ« سهم له نصل طويل أو عريض.و»خَصَاصَةُ الْبَابِ« ا ُنْقَابُ وَالشُّقُوقُ التي تَكون فيه.و»التَّوَخِّي« القصد. و»انْقَمَعَ« تَغَيَّبَ.

12. (3372)- Nesâî'nin bir diğer rivayetinde şöyle gelmiştir:

"Bir bedevî, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kapısına geldi. Gözlerini kapının kırıklarına yapıştırdı. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) adamı farketti. Gözünü patlatmak üzere elinde bir çubukla üzerine yürüdü. Adam hemen sırra kadem bastı. Resulullah "Eğer yerinde kalsaydın gözünü oyduydum!" buyurdular."[160]

AÇIKLAMA:

Son iki hadis, haram olan izinsiz eve bakmanın cezasını tesbit etmektedir. İmam Şâfiî (rahimehullah) hadisin zâhirini esas almıştır. Ona göre, izinsiz olarak birinin evine bakarken gözü çıkarılsa, diyet gerekmez. Bazıları: "O, bu hükme şu kayıtla varır: "Eğer bakan kimse, ihtira rağmen aldırmaz, bakmaya devam ederse, bu takdirde gözü oyulsa diyet gerekmez" diye hükmetmiştir" derler. Ancak sahih olan şu ki, Şâfiî'ye göre, hadis mutlak olduğu için gözü oyulana diyet yoktur.

Ebû Hanîfe diyete hükmeder, gözün oyulmasına cevaz vermez; der ki: "Dışardan bakmak, eve izinsiz girmekten daha ağır bir suç değildir. Kaldı ki, izinsiz girmenin cezası da da gözün oyulması değildir. Öyleyse dışardan bakmakla hiç oyulmaz. Hadis, zecrde mübâlağaya hamledilir."

Mâlikîler de Hanefîler gibi hükmederler, bakanın ne gözüne, ne de bir başka uzvuna kasdedilemeyeceğini söylerler.[161]

İSTİ'ZÂNLA İLGİLİ BAZI ÂDÂB

Mâzirî der ki: "İsti'zân şu şekilde olur: "Selâmun aleyküm, gireyim mi?" der.

Sonra ismini söyleyip söylememede muhayyerdir."
İbnu'l-Arabî, "İsti'zân üç keredir" hadisine dayanarak: "Birincide içeridekilere duyurma yapmış olursunuz, ikincide onları sulha kavuşturursunuz, üçüncüde de girmek veya dönmek hususunda cevap alırsınız" der.
İbnu Abdilberr der ki: "Ulemânın çoğu, "isti'zânda üçü geçmemek gerekir" demiştir. Ancak, "İçerdekiler duymamışsa üçü geçmede bir beis yok" diyen de olmuştur. Bazıları da, üçü geçmeyi mutlak olarak caiz görmüştür. Bunlara göre, "Madem ki üçten sonra geri dön emri bir vecîbe değil, ibâhedir ve bu, izin isteyene kolaylık gayesini gütmektedir, öyleyse bu emir gelmedikçe üçten fazla izin istemek caizdir."[162]

DOKUZUNCU FASIL

SELÂMLAŞMAK

UMUMÎ AÇIKLAMA:

Dinimizin fazlaca ehemmiyet verip üzerinde ısrar ettiği içtimâî müesseselerden biri de selamlaşmadır.
Tîbî selamın vaz'ediliş hikmetlerini şöyle açıklar:

1- Karşılaşanların birbirlerinden duyacakları korkuyu izale,

2- Mü'minin hâline muvafık olan tevazu,

3- Ta'zim... Zira selamla ya sevgisini kazanmak düşünülür, ya da istenmeyen bir durumun bertaraf edilmesi.
Selâm'ın ne ma'nâya geldiği hususunda ülemâ ihtilaf eder:

***** Bir hadis-i şerifte selam'ın Allah'ın isimlerinden biri olduğu belirtilmiştir. Böyle olunca esselâmu aleyküm demek, Allah'ın ismi üzerine olsun demektir.
Kadı İyâz, muhâfaza ma'nâsına geldiğini, esselâmu aleyke'nin, "Allah' ın muhafaza ve koruması senin üzerine olsun" demek olduğunu, "Allah seninle olsun" "Allah'la beraber olasın" makamında bir dua olduğunu belirtir.

***** Bazı âlimler, "Allah yaptıklarına muttalidir" ma'nâsını taşıdığını söylemiştir.

***** Bazıları da şöyle der: "İçerisinde her çeşit hayır ma'nâlarını toplamış, fesad unsurlarını da tardetmiş bir ism-i ilahî, amellerin başında hayır ümidiyle zikredilir. Selam da, böyle karşılaşmalarda zikredilen bir Allah ismidir."

***** Bazıları: "Selam" selâmet demektir, nitekim Cenâb-ı Hakk, bu ma'nâda olmak üzere: "Artık sağcılardan selam sana!" (Vakıa 91) buyurmuştur" demiştir.
Bu ma'nâda, selam veren kimse, selam verdiği zâta şöyle demiş olmaktadır: "Sen benden selâmettesin, benden sana bir zarar dokunmayacaktır, korkmayasın!"
İbnu Dakîki'l-Îd, İlmâm Şerhi'nde der ki: "Selam birçok ma'nâlarda kullanılır: Selâmet, tahiyye (selam verme), Allah'ın isimlerinden bir isim." Devamla der ki: "Bazan sırf tahiyye ma'nâsında gelir, bazan sırf selâmet ma'nâsında gelir, bazan da her iki ma'nâya çalacak şekilde gelir. Şu âyette olduğu gibi: "...Size selâm verene mü'min değilsin demeyin..." (Nisa 94). Burada selam kelimesi hem tahiyye'ye (= selam verme) ve hem de selâmete muhtemeldir."
Müslümanların, aralarında selamlaşmaları ilâhî bir emirdir: "Size bir selam

verildiği zaman ondan daha iyisiyle selam verin veya aynıyla mukabele edin." (Nisa 86). İslam ulemâsı bu âyete dayanarak, selama mukabele etmeyi ilâhî emir bilmiş ve farz olduğuna hükmetmiştir. Ulemâ, âyete tahiyye emrinin âmm gelmiş olmasından hareketle, selamlaşmanın selam kelimesi ile olması gereğinde ittifak eder. Dolayısıyla "esselâmu aleyküm" diye verilen selama, "Hayırlı sabahlar" veya "Mutlu sabahlar" ve benzeri bir tâbirle mukabelenin câiz olmayacağını söylemişlerdir.
Şu var ki ilk selam veren, selamdan başka bir kelime kullandı ise, buna mukabele gerekir mi, gerekmez mi ihtilaf edilmiştir. "Mukâbeleyi vacib kılan en aşağı hudud, selam vereni işitmektir, bu durumda cevaba müstehak olur" denmiştir.
Selam'a işaretle mukabele yeterli olmaz, hattâ bundan nehiy gelmiştir: Tirmizî'nin bir rivayetinde: "Yahudi ve hıristiyanlara benzemeyin, çünkü yahudilerin selamı parmaklarla işarettir, hıristiyanların selamı da avuçlarla işarettir" denmiştir. 3378 numaralı hadiste Tirmizî'den kaydedilecek Esma hadisi bu meseleyi cerhetmez. Çünkü o hadisin, bir rivayette "Selam verdi" diğerinde, "İşaretle selam verdi" şeklinde iki ayrı vechini, âlimler, "Hem sözle hem işaretle selam verdi, ikisini birleştirdi" diye te'vile tabi tutmuşlardır. Ancak, "işaretle selam yasağı mutlak değildir. Daha çok hissi ve şer'î bir mahzuru olmayanlaradır. Dilsizlik gibi hissî, namazda olmak gibi şer'î mahzuru olanlar, işaretle selama mukabele edebilirler" denmiştir. Sağıra selam da böyle, işaretle verilebilir.
Selam Arapça olmayan bir kelamla olursa cevaba müstehak olur mu?
Buna "olur" ve "olmaz" diyenler dışında üçüncü bir görüş daha ileri sürülmüştür. Buna göre, Arapçayı güzel telaffuz edene Arapça mukabele vaciptir. İbnu Dakîki'l-Îd der ki: "Görünen şu ki: Selam kelimesi dışında bir elfaz kullanarak ifâde edilen tahiyye, müstehabın terki sınıfına girer, mekruh değildir. Ancak bunu yapan kimse, dünya ehlinin büyüklerini ta'zimde kullanıldığı bilinen bir tabiri kullanmak maksadıyla selamı terketmişse bu mekruhtur."
Özür yoksa, selama anında mukabele etmek gerekir. Şayet, cevabı te'hir eder, sonra yetişip mukabeleye kalkarsa, bu selamın cevabı sayılmaz. Ulemâ uzaktan gönderilen veya mektupla yapılan selamı da hemen almak gerektiğini belirtmiştir.
Kur'ân-ı Kerim, gidilen yabancı evlere girerken selam vermeyi emrettiği gibi (Nur 27), kendi evine girerken selam vermeyi de emreder: "Evlere girdiğinizde nezdinizden olan mübârek ve hoş selamla kendinizi selamlayın" (Nur 61). Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyuruyor: Ey insanlar, selamı yayın,

yemek yedirin, akrabaya ilgi gösterin, herkes uykuda iken namaz kılın, selametle cennete girin."

Bir Muvatta hadisi şöyledir: "Tufeyl İbnu Ubeyy anlatıyor: "Abdullah İbnu Ömer (radıyallâhu anh)'e uğrar, onunla çarşıya çıkardık. Biz çarşıya çıkınca Abdullah, hurda şey satan kıymetli şey satan, miskin her kime uğrarsa selam verirdi.

Günün birinde Abdullah'ın yanına gelmişti. "Beraber çarşıya çıkalım" dedi. Ben de kendisine "Çarşıda ne yapacaksın, alışveriş işlerine vâkıf değilsin. Eşyanın fiatını soramaz, pazarlık yapamazsın, pazar yerinde oturmazsın, otur, burda konuşalım!" dedim. Abdullah: "Ey Ebû Bâtın! Biz selam vermek için çıkıyoruz, rastladıklarımıza selam vereceğiz!" dedi.[163]

-3373 -1- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قال رَسولُ اللّهِ #: إذَا انْتَهَى أحَدُكُمْ إلى المَجْلِسِ فَلْيُسَلِّمْ. فَإنْ أرَادَ أنْ يَقُومَ فَلْيُسَلِّمْ. فَلَيْسَتِ ا'ولى بِأحَقِّ مِنَ اŒخِرَةِ[. أخرجه أبو داود والترمذي .

1. (3373)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Biriniz bir meclise gelince selam versin. Kalkmak isteyince de selam versin. Birinci selâm sonuncudan evla değildir (ikisi de aynı ölçüde ehemmiyetlidir).[164]

AÇIKLAMA

Selam, bir nevi selamet ve sulh duasıdır. Şu halde bir meclise gelen kimse selam verecek, yani cemaatı, kendi huzurundan selamette, sulhta olduklarını, kendisinden bir fenalık gelmeyeceğini bildirmiş olacak. İkinci selam da ayrılışından dolayı onlara bir şer, bir zarar gelmeyeceğini ilân etmektir. Şu halde her ikisine de ihtiyaç vardır.

Nevevî: "Bu hadisin zahiri, kendisine ayrılık sırasında selam verene mukabele etmenin cemaate vacib olduğuna delildir" der. Ancak, Kâdı Hüseyn ve başkaları bu görüşe katılmaz: "Bazı kimseler, ayrılık sırasında selam vermeyi adet edinmiştir. Bu, mukabele edilmesi müstehab olan bir duadır, vâcib değildir, çünkü vâcib olan selam lika sırasında olanıdır, ayrılık sırasında değil" der.

Bazı âlimler, buna da karşı çıkarak: "Selam hem gelme ve hem de ayrılma sırasında sünnettir. Mukabeleye gelince: "Lika sırasında verilen selâma mukabele vacib olduğu gibi, ayrılık sırasında verilen selama da mukabele vacibtir" demiştir. Sahih olan da budur.[165]

3374 -2- وعن كَلَدَة بن الحنْبل قال:]بَعَثَنِي صَفْوَانُ بْنُ أُمَيَّةَ إلِى رَسولِ اللّهِ # بِلَبَن وَلَبَإٍ وَضَغَا بِيسٍ، وَالنَّبىُّ # بِأعْلى مَكَّةَ. قالَ: فَدَخَلْتُ عَلَيْهِ وَلَمْ اسْتَأْذِنْ وَلَمْ أُسَلِّمْ. فقَالَ: ارْجِعْ فَقُلْ السَّمُ عَلَيْكُمْ، أأدْخُلُ؟ ففَعَلَ[. أخرجه أبو داود والترمذي.وعند أبي داود »جَدايةٍ« بدل اللبأ.»الضَّغَابِيسُ« صِغَارُ القِثَّاءِ .

2. (3374)- Kelede İbnu Hanbel (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Safvân İbnu Ümeyye (radıyallâhu anh) benimle, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) 'a süt, ağız ve bir miktar salatalık gönderdi. Aleyhissalâtu vesselâm o sırada Mekke'nin yukarısında idi.
İzin istemeden selam vermeden huzuruna girdim. Bana:
"Dön, esselâmu aleyküm, gireyim mi? de!" buyurdu. Ben de öyle yaptım."[166]

3375 -3- وعن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قالَ لِي رسولُ اللّهِ #: يَا بُنَيَّ إذَا دَخَلْتَ عَلى أهْلِكَ فَسَلِّمْ يَكُنْ سَمُكَ بَرَكَةً عَلَيْكَ وَعَلى أهْلِ بَيْتِكَ[. أخرجه الترمذي وصححه .

3. (3375)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana buyurdular ki:
"Ey oğulcuğum, âilene girdiğin zaman selam ver ki, selamın, hem senin üzerine hem de aile halkına bereket olsun!'"[167]

3376 -4- وعن ابن عمرو بن العاص رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:

]سُئِلَ رسولَ الله #: أيُّ ا"سْم خَيْرٌ؟ قالَ: تُطعِمُ الطعَامَ، وَتَقْرَأ السَّمَ عَلى مَنْ عَرَفْتَ وَمَنْ لَمَ تَعْرِفْ[. أخرجه أبو داود. قلت: وَأخرَجه البخاري في كتاب ا"يمان من صحيحه بهذا اللفظ، والله أعلم .

4. (3376)- Abdullah İbnu Amr İbni'l-Âs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah'a: "İslâm'ın hangi ameli daha hayırlı?" diye sorulmuştu.
"Yemek yedirmen, tanıdığın ve tanımadığın herkese selam vermen" diye cevap verdi."[168]

AÇIKLAMA:

Resulullah'a İslâm'ın en hayırlı hasleti mükerrer defa sorulmuştur. Soru bazan "En hayırlı amel hangisi? diye sorulur. Resulullah bunlara farklı cevaplar vermiştir. Cevaplar muhataba ve bulunulan yer ve şartlara göre değişmiştir: Cihad, ilk vaktinde kılınan namaz, birru'lvâlideyn, hacc-ı mebrur vs... Sadedinde olduğumuz hadiste "en hayırlı amel" olarak "yemek yedirmek ve herkese selam vermek" gösterilmiştir.
Nevevî, selamın her rastlanana verilmesi gereğini anlar ve sadece tanıdıklara verilmesinin uygun olmayacağını belirtir. "Böyle yapmada der, ameli ihlaslı yapmak yani Allah'a has kılmak ve mütevâzi olmak ve İslâm'ın bir şiârı olan selamın yayılması vardır."
Bu açıklamadan şunu anlıyoruz ki, selam sadece tanıdıklara verildiği takdirde, bundaki ihlas zedeleniyor, ama tanımadıklara da verilince dinin bir emri olarak, sünneti yerine getirmek düşüncesiyle yapılmış oluyor. Ulemâ "ihlaslı bir dirhem amelin, ihlassız batmanlarla amelden üstün olduğunu" söyler.
Şu halde selamlaşmanın hakkı verildiği takdirde, mü'mine kolay, kolay olduğu kadar da kârlı bir amel kapısı açılmış olmaktadır.
Hadis, karşılaştığımız kimseden selam beklemeden selam vermeye teşvik etmektedir. Buda kişiye tevazu kazandırmakta ve böylece mütevâzi olmanın Allah indindeki mükâfaatını elde etmektedir.
Selam, bu haliyle mü'minlere karşı rahîm ve raûf olan Resul-i Ekrem'in ümmet-i merhûmesine, ayn-ı rahmet, mahz-ı re'fet olan bir lutfu, bir hediyesi olmaktadır.

[169]

-3377 -5- وعن أنس رَضِـيَ اللهُ عَنْه]أَنَّـهُ مَرَّ عَلى صِبْيَانٍ فَسَلَّمَ عَلَيْهِمْ، وَقالَ:
كَانَ رَسولُ اللهِ # يَفْعَلُهُ[. أخرجه الخمسة إ النسائـي .

5. (3377)- Hz. Enes (radıyallâhu anh)'in anlattığına göre, kendisi bir grup çocuğa uğrar ve onlara selam verir. Yanındakilere de şu açıklamayı yapar: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) böyle yapardı!"[170]

AÇIKLAMA:

Selamla ilgili birçok edeb ve teferruat var. Bunlardan biri küçüklerin büyüklere selam vermesidir. Burada ise, büyüklerin ve hatta Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) 'ın çocuğa selam vermesi örneği vardır. Ebû Davud'un rivayetinde, "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) oynayan çocuklara rastlamıştı, onlara selam verdi" denilmiştir. Bir başka rivayette Hz. Enes: "Ben çocuklarla beraber (oynarken) Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bize rastladı ve bize selam verdi..." der.

Resulullah'ın çocuklara selam vermesi, onlardan selam alması ile ilgili örnekler bunlara münhasır değildir. Yani, Resulullah'ın çocuklara selam vermesi, rivayetlerde sübût bulmuş bir hâdisedir.

Her şeye rağmen, yukarıda da temas ettiğimiz gibi, çocuklar teklif ehli olmadıkları için onlara selam verilip verilmeme meselesinde ihtilaf edilmiştir. Hasan Basrî verilmemesi re'yinde idi. İbnu Sîrîn selam verir fakat onları dinlemezdi. İbnu Battâl der ki: "Çocuklara selam vermede onların şeriatın âdâbına alıştırılmaları vardır." Bazı âlimler: "Çocuğa selam verilir; ancak çocuğun mukabele etmesi ona farz değildir, çünkü çocuk farz ehli değildir. Ancak çocuğun velisi selama mukabele etmesini çocuğa tenbih etmelidir, bu onun terbiyesi için gereklidir" demiştir.

Çocuğun farz ehlinden olmaması sebebiyle: "Çocuğun da bulunduğu bir cemaate selam verildiği zaman bu selama sadece çocuğun mukabelede bulunması, onlar üzerinden borcu düşürmez, mutlaka bir büyük mukabelede bulunmalıdır" hükmü

getirilmiştir.[171]

-3378 -6- وعن أسماء بنت يزيد رَضِيَ اللهُ عَنْها قالت:]مَرَّ عَلَيْنَا رَسولُ اللهِ # في نِسْوَةٍ فَسَلَّمَ عَلَيْنَا[. أخرجه أبو داود والترمذي.وفي رواية للترمذي:]فَألْوَى يَدَهُ بِالتَّسْلِيمِ[.

6. (3378)- Esmâ Bintu Yezîd (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) biz bir grup kadına uğramıştı, selam verdi."[172]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) 'ın rastladığı kadınlara da selam verdiğini göstermektedir. Abdurrezzak'ın Musannaf'ında kadının erkeğe, erkeğin kadına selam vermesinin mekruh olduğuna dair bir rivayet gelmiştir. Cevaza delâlet eden rivayetler bunun zaa'fı sebebiyle nekâretine hükmettirmiştir. Ancak cevazın "Fitne korkusu yoksa" şartına bağlı olduğu belirtilmiştir. Bu takdirde Abdurrezzak'ın rivayeti fitne korkusuna hamledilir. Halîmî: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ismet'i sebebiyle fitneden emindi, öyleyse kim fitne hususunda nefsinden emin ise selam verir, aksi takdirde sükût eslemdir" der. Müslim'de gelen bir rivayet Ümmü Hâni'nin, Resulullah'a guslederken uğradığını ve selam verdiğini belirtir.
Mâlikîler, mahzuru bertaraf etmek (yani sedd-i zerî'a) maksadıyla, kadına selam bahsinde, gençle yaşlı arasında tefrik yapmayı esas almışlardır. Kûfîlere göre, "Kadınların erkeklere ilk selam veren olması meşru olmaz. Zira, onlar ezan ve ikâmet okumaktan, cehren kırâatte bulunmaktan men edilmişlerdir. Ancak mahrem hariç, kadın, mahrem olanlara selam verir" derler.
Şâfiî fakih el-Mütevelli der ki: "Kadın erkeğin zevcesi veya mahremi veya câriyesi ise o zaman selamlaşma, erkeğin erkeğe selamı gibi olur. Kadın erkeğe yabancı ise, bakılır güzelse ve onun sebebiyle fitneye düşmekten korkulursa, ister ilk vermede isterse mukabelede selam câiz olmaz. Kim erken başlayarak selam verirse mekruh bir iş yapmış olur. Öbür tarafın mukabele etmemesi gerekir, kadın, fitneden emin olunan bir yaşlı ise, selam caizdir."
İbnu Hacer bahsi şöyle tamamlar: "Şu halde, bu görüşle Mâlikîler arasındaki

farkın özü, gencin güzel olup olmamasına dayanıyor. Mâlikîler genç için ayırım yapmazken, burada güzel olanı tefrik edilmektedir, çünkü güzellik, mutlak gençliğin hilafına fitneye düşme sebebidir. Şayet bir mecliste kadın ve erkek beraber olursa, fitneden emin olma durumunda selamlaşmaları caizdir."

2- Kadınla Selamlaşma Meselesinde İmam-ı Nevevî'nin Açıklaması:
Kadınlara selam bahsini Nevevî daha vâzıh bir özetlemeye tabi tutar. Der ki:

* "Kadınlar cemaat halinde iseler onlara selam verilir."

* "Kadın tekse, ona kadın, kocası, efendisi, mahremi selam verir;

* "Kadın kendisine şehvet duyulmayacak kadar yaşlı ise yabancı erkeğin ona selam vermesi müstehabtır, kadının da erkeğe selam vermesi müstehabtır. Bunlardan hangisi önce vermişse mukabele diğerine gerekli olur."

* "Eğer kadın, şehvet duyulan biri ise genç de olsa, yaşlı da olsa ona ecnebî erkek selam vermez, erkeğe de kadın vermez. Şayet biri selam verecek olsa, mukabeleye müstehak olmaz ve hatta mukabele mekruh olur. Bu, mezhebimizinin (Şâfiî) ve cumhurun görüşüdür."

3- Sadedinde olduğumuz hadisin Tirmizî'deki bir vechi, kadınlara işaret suretiyle elle selam verileceğine delâlet eder. Hadisin bu vechinde Esmâ (radıyallâhu anhâ) şöyle der: "Birgün biz, bir grup kadın, mescidde iken Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) mescide uğradı bize eliyle selam verdi." İki farklı rivayeti bazı âlimler: "Hem söz ve hem de işareti birleştirdi" diye te'vil etmiştir.[173]

-3379 -7- وعن عبيداللّه بن أبي رافع عن علي بن أبي طالب رَضِيَ اللّهُ عَنْه. قال أبو داود رَفَعَهُ الحَسَنُ بْنُ عَليٍّ أيْ عَنْ رسولِ اللّهِ # قالَ:]يُجْزِئُ عنِ الجَمَاعَةِ إذَا مَرُّوا أنْ يُسَلِّمَ أحَدُهُمْ وَيُجْزِئُ عَنِ الجُلُوسِ أنْ يَرُدَّ أحَدُهُمْ[. أخرجه أبو داود .

7. (3379)- Ubeydullah İbnu Ebî Râfî, Hz. Ali (radıyallâhu anh)'den nakletmiştir: Ebû Dâvud derki: "Hasan İbnu Ali ise bunu merfu olarak yani Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) 'dan rivayet etmiştir. Bir cemaat giderken, yeri gelince içlerinden bir kişinin selam vermesi hepsi için yeterlidir. Oturanlar adına da bir

kişinin mukabelesi yeterlidir."[174]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadisin iki ayrı tarikten geldiği anlaşılmaktadır. Hadis birine göre Hz. Ali'nin sözüdür, diğerine göre Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) 'ın sözü. Daha önce de belirttiğimiz gibi, bu durumda ref'in esas alınması kâidedir.
2- Aliyyu'l-Kâri der ki: "Karşılaşma halinde selam vermek müstehab bir sünnettir, vâcib değildir. Aynı zamanda kifâye bir sünnettir de. Yani cemaat hâlinde olunduğu takdirde gerek vermede ve gerekse mukabelede bulunmada bir kişi yaptı mı cemaatten vazife düşer. Ancak hepsi birden selamlaşmaya iştirak ederse bu efdaldir. Selama mukabele, bütün ulemânın ittifakıyla farzdır. Hepsi birden mukabele etse bu da efdaldir."[175]

3380 -8- وعن أبي أمامة رَضِـيَ اللّهُ عَنْه قال:]قال رَسولُ اللّهِ #: إنَّ أوْلَـى النَّاسِ بِاللّهِ مَنْ بَدَأهُمْ بِالسَّمِ[. أخرجه أبو داود والترمذي .

8. (3380)- Ebû Ümâme (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah'a en makbul insan, karşılaşmada selama önce davranandır."[176]

3381 -9- وعن أبي هريرة رَضِـيَ اللّهُ عَنْه قال:]قالَ رَسولُ اللّهِ #: يُسَلِّمُ الرَّاكِبُ عَلى المَاشِـي، وَالمَاشِـي عَلى القَاعِدِ، وَالْقَلِيلُ عَلى الكَثِيرِ[. أخرجه الخمسة إ النسائي .

9. (3381)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Binekte olan yürüyene, yürüyen oturana, az çok'a selam verir."[177]

-3382 -10- وعنه رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قال رَسُولُ اللّهِ #: لَمّا خَلَقَ اللّهُ آدَمَ عَلى صُورَتِهِ طُولُهُ سِتُّونَ ذِرَاعاً. قالَ: اذْهَبْ فَسَلِّمْ عَلى أُولئِكَ نَفَرٌ مِنَ المَئِكَةِ جُلُوسٌ فَاسْتَمِعْ مَا يُحَيُّونَكَ، فَإنَّهَا تَحِيَّتُكَ وَتَحيَّةُ ذُرِّيَّتِكَ. فقَالَ: السَّمُ عَلَيْكُمْ. فقَالُوا: السَّمُ عَلَيْكَ وَرَحْمَةُ اللّهِ فَزَادُوهُ وَرَحْمَةُ اللّهِ. فَكُلُّ مَنْ يَدْخُلُ الجَنَّةَ عَلى صُورَةِ آدَمَ. فَلَمْ يَزِلِ الخَلْقُ يَنْقُصُ بَعْدُ حَتَّى اŒنَ[. أخرجه الشيخان .

10. (3382)- Yine Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah Teâlâ Hazretleri, Hz. Âdem (aleyhisselâm)'ı kendi sureti üzere ve boynunu da altmış zirâ olarak yaratınca:
"Git, şu oturan meleklere selam ver, onların seni nasıl selamlayacaklarına da dikkat et, dinle. Zira o selam, senin ve zürriyetinin selamı olacaktır" dedi. (Bunun üzerine Âdem onlara gidip):
"Esselâmü aleyküm!" diye selam verdi. Melekler: "Esselâmü aleyke verahmetullahi" dediler ve selama mukabele ederken verahmetullahi'yi ilâve ettiler. Cennete her giren Hz. Âdem suretinde (ve boyu da altmış arşın boyunda) olacak. Halk şu ana kadar (boyca) hep eksilmektedir."[178]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste geçen "kendi" zamirinin Allah'a veya Âdem'e râci olması ihtimali var. Âlimler her iki ihtimale de yer verip ma'nayı ona göre tevil etmişlerdir.

* Allah'a râci olduğu takdirde, Allah'ı insana benzetmek gibi bir durum ortaya çıkacaktır. Halbuki Kur'ân-ı Kerim, buyurarak Allah'ın hiç bir şeye benzemediğini beyan etmektedir. Ancak âlimler bu hususta maddî bir benzerliğin kastedilmediğini, insanlara Allah'ın ilim, hayat, semî (işitme), basar (görme), kelam (konuşma) gibi sıfatlardan verilmiş olmasının kastedildiğini belirtmişlerdir.

* Zamir'in Hz. Âdem'e râci olması takdirinde, ma'nâ şöyle olur: "Allah Âdem'i, yeryüzünde hangi suret üzere yaşadı ise o suret üzere yarattı." Başka bir ifade

ile: "Âdem'in cennetteki ilk yaratılışındaki sureti ile, yeryüzündeki sureti aynı idi. Kendi neslinden gelen insanlar gibi tavırdan tavıra, halden hale geçmedi. Suret değişikliğine uğramadı." Bilindiği üzere bir insan anne karnındaki alak halinden başlamak üzere ihtiyarlayıp ölünceye kadar çeşitli haller geçirir, suretler değiştirir.Şu halde bu hadis, Hz. Âdem'in bu halleri geçirmediğini, ölüm ânındaki sureti üzere yaratıldığını beyan etmiş olmaktadır. Bu te'vil vak'aya daha muvafık gözükmektedir. Çünkü Hz. Âdem diğer insanlar gibi nutfeden yaratılmadı. Anne rahmindeki safhalardan geçmedi. O önce kalıp halinde, yaşadığı suret üzere tam ve eksiksiz olarak yaratılıp bilâhere ruh üflendi. Bu hususu te'yid eden rivayetler mevcuttur. Yaratılışla ilgili İslâm'ın temel görüşü de budur. Bu görüş "Her insan nutfeden yaratılmıştır, nutfe için insan gereklidir. Öyleyse insanlığa bir başlangıç tayin edilemez, ezelden beri olagelmiştir" diyen Dehrîlerin iddiasını reddeder. Keza "İnsanlık tabiatın tesiriyle vücut bulmuştur" diyen tabiatçıların görüşünü de veya şimdilerde olduğu üzere "maymundan gelmiştir" diyen Darvincilerin görüşünü de reddeder.
İnsanı, Cenâb-ı Hakk, kudretiyle Rahmân'a has semî, basar, hayat, kelam gibi bir kısım mümtaz sıfatlarla mücehhez olarak yaratmıştır.

2- Hz. Âdem'in altmış zirâ boyunda yaratılması: İbnu Hacer, buradaki zirâ (arşın) kelimesinin iki ihtimal taşıdığını belirtir:

1) Hz. Âdem'in zirâ'ı ile altmış zirâ.[179]

2) Halen bilinen zirâ ile altmış zira.
Birinci ihtimal esas alındığı takdirde Hz. Âdem'in boyu, kendi zirâ'ına göre tayin edilmiş olur. Şârihlere göre birinci ihtimal daha kavî gözükmektedir. Çünkü herkesin zirai, boyunun dörtte biri kadardır. Eğer bilinen zirâ kadar olsa, eli, bu boydaki vücudunun yanında çok kısa kalır.
Ebû Hüreyre'den gelen merfu bir rivayette Hz. Âdem'in boyunun 60, eninin 7 zirâ olduğu tasrih edilir.

3- Hadiste, yaratılıştan hemen sonra, Hz. Âdem'in meleklere selam vermekle emrolunmasını esas alan bazı âlimler, "Selam vermek vâcibtir" diye hükmetmiş ise de bu zayıf bir te'vil olarak kabul edilmiştir.
İbnu Abdilberr, selam vermenin sünnet olduğunda icma edildiğini nakleder. Selama mukabelede bulunmak farzdır.

4- Bazı hadislerde: "Yahudiler, sizi selâmınız ve âmin demeniz sebebiyle kıskandıkları kadar başka bir şeyde kıskanmazlar" buyrulmuştur. Bu hadise dayanan âlimler, selam verme işinin, İslâm'da olduğu kadar, daha önce gelip

geçen ümmetlerin hiçbirinde teşrî edilmediğini söylerler, her millette bir selam verme an'anesi vardır diye itiraz edilebilir. Ancak İslâmî selamın muhtevası ve mâhiyeti farklıdır. Nitekim cahiliye devrinde de selamlaşma vardı, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) o selamı yasakladı, İslâmî selamı teşrî etti. Ebû Dâvud'un bir rivayeti şöyle:
"İmran İbnu Husayn der ki: "Biz cahiliye devrinde en'amallâhu bike aynen ve en'am sabâhan (Allah sevdiğine kavuştura, sabahta mesud kıla) derdik. İslâm bizi bundan yasakladı."
Ebû Zerr-i Gıfarî hazretleri müslüman oluş hikayesini anlatan uzun hadislerinde, "Resulullah'ı İslâmî selamla ilk selamlayan ben oldum..." der.
Bugünkü elfazıyla İslâmî selamın, bu ümmete bir imtiyaz olarak Allah tarafından tahsis edildiği muhtelif rivayetlerde gelmiştir. Müslümanların bunu başka elfazlarla değiştirmemeleri, Resullerinin şeâirine sahip çıkmaları gerekir. Çünkü pekçok hadis ve hatta âyet-i kerime selam üzerinde elfazını da zikrederek durmuştur. Bir hadiste: "Allah selamı, ümmetim için bir tahiyye (selamlaşma vâsıtası) ve zimmet ehlimiz için de bir emniyet kıldı" buyurmuştur.

5- Cennete her girenin Hz. Âdem suretinde girmesini, âlimler cennete girenlerin her çeşit noksan sıfatlardan arınmış olarak gireceği şeklinde yorumlamışlardır. Siyahlık, sakatlık, körlük vs. hepsi cennete girerken bertaraf edilecektir.

6- İnsanların boyca eksilmesi: Hadisin son cümlesinde, insanların boyca eksilmekte olduğu ifade edilmektedir. Âlimler bunu, her çağda insanların boyca biraz daha kısalarak zamanımıza kadar böyle geldiği şeklinde anlarlar. İbnu Hacer, "Boy kısalması bu ümmete kadar devam etti, artık bu şekilde kesinleşip kaldı" der. İbnu't-Tîn şu açıklamayı yapar: "Nasıl ki, her şahsın boyu yavaş yavaş büyür, ancak büyüme saatler veya günler arasında sezilmez, ancak günler artınca büyümenin farkına varılır. İnsanlığın boyca gerilemesindeki durum dahi böyledir." Şârihler bu hükmü müşâhede ile zıdlık içinde bularak müşkil'e dikkat çekerler: "Geçmiş ümmetlerden bize intikal eden eserlere baktığımız zaman müşkilatla karşılaşırız. Mesela Semüd Kavmi'nin yaşadığı memleket gibi... Onlardan kalan meskenler, boylarının, daha önce belirttiğimiz tertip açısından aşırı uzun boylu olmadıklarına delâlet eder. Ancak şurası muhakkak ki, onlar çok eski sayılmazlar. Onların Hz. Âdem'le aralarındaki zaman farkı ile, bizimle olan zaman farkı bir değildir. Bize çok daha yakındırlar."[180]

-3383 -11- وعن عمران بن حصين رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]كُنَّا

عنْدَ رسولِ اللهِ # فَجاءَ رَجُل فَسَلَمَ فقَالَ: السَّمُ عَلَيْكَمْ. فَرَدَّ عَلَيْهِ رسولُ اللّهِ # السَّمَ؛ ثُمَّ جَلَسَ، وَقالَ النَّبيُّ #: عَشْرٌ، ثُمَّ جَاءَ آخرُ فقَالَ: السَّمُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللّهِ. فَرَدَّ عَلَيْهِ فَجَلَسَ فقَالَ: عِشْرُونَ، ثُمَّ جَاءَ آخَرُ فقَالَ: السَّمُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللّهِ وَبَرَكَاتُهُ. فَرَدَّ عَلَيْهِ فَجَلَسَ فَقَالَ ثَثُونَ]. أخرجه أبو داود والترمذي .

11. (3383)- İmrân İbnu Husayn (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Biz Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) 'ın yanında iken bir adam gelerek selamı verdi ve:
"Esselâmu aleyküm!" dedi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) selamına mukabele etti. Adam da oturdu. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm);
"On (sevap kazandı!)" dediler. Sonra birisi daha geldi.
"Esselâmu aleyküm ve rahmetullâhi!"dedi. Aleyhissalâtu vesselâm onun selamına da mukabele etti. Adam oturdu. Aleyhissalâtu vesselâm.
"Yirmi!" dediler. Sonra biri daha geldi ve:
"Esselâmu aleyküm ve rahmetullâhi ve berekâtuhu" dedi. Resulullah, selamına mukabele etti, adam da oturdu. Hz. Peygamber bu sefer:
"Otuz!" buyurdular."[181]

AÇIKLAMA:

1- Ebû Dâvud hadisi, "Selam nasıl verilmeli?" adını verdiği bir bâbta rivayet etmiştir. Böylece bu hadisin, ne şekilde selam verileceğini öğretmek gayesini güttüğünü anlıyoruz.

2- Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) en kısa selamın esselamu aleyküm şeklinde olmasını meşru addetmiş, buna on sevap terettüp edeceğini belirtmiştir. Zaten, âyette de belirtildiği üzere her hayır amelimiz en az on misliyle mükâfaatlanmaktadır. Hadisin devamında, selama ilave edilen her kelime için on sevabın daha ilave edildiğini görmekteyiz. Böylece, esselamu aleyküm ve rahmetullahi ve berekâtuhu şeklindeki selamın otuz sevab kazandırdığı belirtilmektedir.

3- Hadis, selama ilk başlayan kimsenin hadiste geldiği şekilde ziyade edilen

kelimeleri katarak selam vermesinin müstehab olduğunu göstermektedir. Bazı şârihler, ziyadeli kelimelerle selam vermenin meşru olup olmayacağını araştırmışlardır. Muvatta'da gelen bir haberde İbnu Abbâs "selamın bereketle son bulmasını" söyler. Bunu te'yid eden bir rivayeti Beyhakî, Şu'abu'l-İmân'da kaydetmiştir: Buna göre, bir adam İbnu Ömer'e gelince, Esselamu aleyküm ve rahmetullahi ve berakâtuhu ve mağfiretuhu diye selam verince İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ):
"Sana, ve berâkatuhu yeterlidir ve berekâtuhu da olur!" diye müdâhale eder.
Muvatta'nın bir diğer rivayetinde İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ)'e Esselâmu aleyke ve rahmetullahi ve berekâtuhu ve'lgâdiyâtu ve'rrâihâtu[182] diye selam veren birisine ilk vehlede: وَ عَلَيْكَ اَلْفًا "Söylediğin senin üzerine de bin kere olsun!" diye cevap vererek berekâtuhu üzerine ziyadeyi tasvib etme tavrını takınmış ise de, bilâhere bunda, "şeriatın ötesine geçme" gibi bir hal bularak mekruh addetmiştir.[183]
Bu mevzuda daha tatminkar merfu bir rivayeti Zürkânî kaydeder. Aynen veriyoruz: "Hz. Selmân (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Bir adam Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) 'a gelerek:
"Esselâmu aleyke!" dedi. Resululah da:
"Ve aleyke(sselamu) ve rahmetullahi!" diye cevap verdi. Sonra bir başkası geldi.
"Esselamu aleyke ve rahmetullahi!" diye selam verdi. Aleyhissalâtu vesselam buna da:
"Aleykesselamu ve rahmetullahi ve berekâtuhu!" diye cevap verdi. Sonra bir başkası geldi ve:
"Esselâmü aleyke ve rahmetullahi ve berekâtuhu!" diye selam verdi. Aleyhissalâtu vesselâm bu zâta da:
"Ve aleyke!" diye cevap verdi. Adam:
"Falan ve falan gelip size selam verdiler, siz de onlara, bana söylediğinizden daha fazlasını söyleyerek mukabele ettiniz" dedi. Resulullah ona şu cevapta bulundu:
"Sen bize söyleyecek bir şey bırakmadın ki. Allah Teâlâ Hazretleri "Size bir selam verildiği zaman, ondan daha iyisiyle mukabele edin veya aynıyla selam verin..." (Nisa 86) buyurmuştur. Biz sana aynısıyla mukabele ettik."
Ebû'l-Velîd İbn Rüşd, kaydettiğimiz bu âyette gelen "daha iyisiyle mukabele edin" fıkrasına dayanarak: "Selamı ilk verenin tahiyyesi bereket kelimesiyle sona erecek olursa, mukabele edenin, buna başka kelimeler ilâve etmesinin caiz

olacağını" söyler. Nitekim, Ebû Dâvud'da metnini müteakiben kaydedeceğimiz Mu'az İbnu Enes rivayetinde, İmran hadisinin bir benzeri zikredilir. Devamında, bir başkasının gelip "ve mağfiretuhu" kelimesini de ilave ettiği ve bana Resulullah'ın "Kırk (sevab)" dediği belirtilir. Keza İbnu Sünnî'nin bir rivayetinde Resulullah'ın "Esselamu aleyke ya Resulellah!" selamına,
"Ve aleykesselamu ve rahmetullahi ve berekâtuhu ve mağfiretuhu ve rıdvanuhu" diye cevap verdiği belirtilir.
Yâni, selamlaşmada ve berekâtuhu kelimesinin üzerine ziyade yapılmasının cevazına delâlet eden rivayetler de vardır. Gerçi bunlar zayıftır; ancak, İbnu Hacer'in belirttiği üzere bunlar bir araya gelince birbirlerini takviye ederek, cevaza bir karîne teşkil ederler.[184]

3384 -12- و`بي داود عن معاذ بن أنس بمعناه. وزاد]ثُمَّ أتَى أخَرُ فقَالَ: السَّمُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللّهِ وَبَرَكَاتُهُ وَمَغْفِرَتُهُ. فَرَدَّ عَلَيْهِ رسولُ اللّهِ # وَقالَ: أرْبَعُونَ ثُمَّ قالَ: هكذَا تَكُونُ الْفَضَائِلُ[.

12. (3384)- Ebû Dâvud'da Muâz İbnu Enes'ten aynı ma'nâda bir rivayet vardır. Ayrıca şu ziyade yer alır:
"Sonra bir diğeri geldi ve dedi ki: "Esselamu aleyküm ve rahmetullahi ve berekâtuhu ve mağfiretuhu." Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) mukabelede bulundu ve:
"Kırk (sevap)" deyip ilave etti: "Böylece (ziyade edilen her kelime için) sevap artar."[185]

3385 -13- وعن أبي تميمة الهُجيمي عن أبي جُريٍّ عن أبيه رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]أتَيْتُ رسولَ اللّهِ # فَقُلْتُ: عَليْكَ السَّمُ يَا رسولَ اللّهِ. فقَالَ: َ تَقُلْ
عَلَيْكَ السَّمُ. فَإنَّ عَلَيْكَ السَّمُ تَحِيَّةُ المَوْتَى. إذَا سَلَّمْتَ فَقُلِ: السَّمُ عَلَيْكَ. فَيَقُولُ الرَّادُّ وَعَلَيْكَ السَّمُ[. أخرجه أبو داود والترمذي .

13. (3385)- Ebû Temîme el-Hüceymî, Ebû Cüreyy el-Hüceymî'den, o da babasından (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) 'a gelip:
"Aleyke'sselâm ya Resulellah. (Sana selam olsun ey Allah'ın Resulü!)" dedim. Bana hemen müdâhale etti:
"Aleyke'sselâm deme. Çünkü aleyke'sselâm diye verilen selâm, ölülerin tahiyyesidir. Selam verdiğin zaman, "Esselamu aleyke" de! Sana mukabele eden de, "Ve aleykesselâm!" der."[186]

AÇIKLAMA:

Bu hadiste ölülere verilecek selamın nasıl olacağı ilham ediliyor gibi. Ancak Resulullah'ın kabristana girince: "Esselamu aleyküm ehl-i dâr-ı kavm-i mü'minîn" şeklinde selam veridiği sabittir. Burada selamda dua, lehine dua edilenin isminden önce zikredilmiştir, tıpkı canlılara verilen selamda olduğu gibi. Şârihler, sadedinde olduğumuz hadiste, Resulullah'ın, muhataplarının âdetlerine atıfta bulunmuş olacağına dikkat çekerler. Çünkü, bazı cahiliye şiirinde örneğine rastlandığı üzere, Araplar, cahiliye devrinde ölülerine selam verirken önce isim zikrederlerdi. Şu misalde olduğu gibi. عَلَيْكَ سَمُ اللّٰهِ ... قَيْسِ بْنِ عَاصِمٍ وَرَحْمَتُهُ إِنْ شَاءَ يَتَرَحَّمَا
Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh)'nin (Ebû Dâvud)'da rivayet ettiği şu hadise göre, ölülerle dirilere verilen selam arasında bir fark yoktur. Ulemâ bunu esas almıştır.
"Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (bir gün) mezarlığa gitti. Varınca: "Esselamu aleyküm dare kavm-i mü'minîn" (Selam size olsun ey mü'minler evinin ahalisi) diye selam verdi ve ilave etti: "Biz de inşaallah size iltihak edeceğiz."
Ancak, beddua yapılıyorsa, hakkında beddua yapılacak kimsenin ismi önce zikredilir. "Allah'ın lâneti üzerine olsun" sözünde olduğu gibi. Bunun Kur'ân'da da örneği vardır: "Lânetim Kıyamet gününe kadar onun üzerine olsun" (Sâd, 78).[187]

3386 -14- وعن ابن عمر رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهما قال:]قال رسولُ

اللهِ #: إذَا سَلَم
عَلَيْكُمُ الْيَهُودُ فَإنَّمَا يَقُولُ أحَدُهُمْ: السَّامُ عَلَيْكَ. فَقُلْ: وَعَلَيْكَ[. أخرجه الستة إ النسائـي .

14. (3386)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Yahudiler size selam verince onlardan biri, "essâmu aleyküm" der, sen de ona, "Ve aleyke!" de."[188]

-3387 -15- وعن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْه يرفعه:]إذَا سَلَّمَ عَلَيْكُمْ أهْلُ الْكِتَابِ فَقُولُوا وَعَلَيْكُمُ[. أخرجه الشيخان .

15. (3387)- Hz. Enes (radıyallâhu anh), Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) 'ın şu sözünü nakletmiştir:

"Ehl-i Kitap size selam verince onlara "Ve aleyküm" diye cevap verin."[189]

-3388 -16- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قال رَسُولُ اللّهِ #: َ تَبْدَءُوا الْيَهُودَ وَ النَّصَارى بِالسَّمِ، وَإذَا لَقَيْتُمُوهُمْ في طَرِيقٍ فَاضْطَرُّوهُمْ إلى أضْيقِهِ[. أخرجه مسلم وأبو داود والترمذي .

16. (3388)- Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Hıristiyan ve yahudilerle karşılaşınca önce siz selam vermeyin, (onlar size versinler, siz mukabele edin). Bir yolda onlarla karşılaşınca, (kenardan geçmeleri için) yolu onlara daraltın."[190]

AÇIKLAMA:

1- Son üç hadis, ehl-i kitap denen yahudi ve hıristiyanlarla selamlaşma âdâbını beyan etmektedir. Bu âdâbı şöyle özetleyebiliriz:

1) Selam her şeyden önce bir dua ve bir teşrifdir. Muhataba kıymet verme, onu şereflendirmedir. Bu sebeple hadis der ki: "Ehl-i Kitap mağdub ve dâll olmaları, münderis ve muharref bir şeriata tabi olmaları, Allah hakkında iftiralarda bulunmaları, insanları ve menfaatleri ilahlaştırmaları sebebiyle onlar teşrife layık değillerdir. Öyleyse önce selam vererek onları teşrif etmeyin, tâzim izhâr etmeyin. Bırakın, onlar size selam versinler, siz selamlarına mukabele edin." [191]

2) Selamlarına mukabele ederken: "Ve aleyküm" (Sizin üzerinize de olsun!) deyin. Çünkü onlar sizin hakkınızda hayır düşünmezler. Bir nevi hayır duası olan, "Allah'ın selameti, sulhü, huzuru üzerinize olsun" ma'nâsında bir dua olan esselamu aleyküm demeye dilleri varmaz; sözü eğerler büğerler, başka şeyler söylerler. Mesela essâmu aleyküm "âcil ölüm üzerinize olsun!" derler. Öyleyse siz de onlara "ve aleyküm" (sizin de üzerinize olsun) diyerek selamlarına mukabele edin."[192]

3) Ehl-i kitaba karşı izzet-i İslâm'ı koruyun, İslâmî benlik ve şahsiyetinizi unutmayın, bu hususta taviz vermeyin. Bu maksadla yolda karşılaştığınız zaman tevazu olsun düşüncesiyle kenara çekilmeyin. Şuurla hareket ederek onu yana çekilmeye zorlayın. Böylece o, görmezlikten gelerek selam vermeden de geçemez. Size selam vermek mecburiyetinde kalır.
Bu üç noktayı işleyen hadisler birçok sahâbe tarafından rivayet edilmiştir.
Bu hadislerde Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) 'ın ihbar-ı gayb nev'inden, istikbalde vukua gelecek şeyleri haber verme nev'inden mühim bir mucizesini görmekteyiz: Ehl-i kitap, tarih boyu müslümanlara hep düşmanca hislerle hareket etmiştir. Bugünde böyledir, yarın da öyle olacaktır. Nice fırsatlarda müslümanlar onlar karşısında hakkı, adaleti teslim etmiş, insaftan ayrılmamış olmasına rağmen, onlar her fırsatı müslümanların aleyhine azami ölçüde değerlendirmesini bilmişler, hakka, adalete, insafa, insanlığa, hümanizm adına kendilerinin koyduğu prensiplere uymamışlardır.Şu son yılların, beynelmilel vüs'atteki her hadisesinde, müslümanların mağduriyetleri de mevzubahis olunca, görmezden, duymazdan gelmenin ötesinde, zalimleri alkışlamışlar ve desteklemişlerdir. Filistin meselesinde, yahudilerin Lübnan başta olmak üzere

dünyanın her tarafında icra ettikleri katliamları, devlet terörü hâdiselerinde, Kıbrıs meselemizde, Bulgaristan'daki, Yunanistan'daki müslümanların katliam ve tehcirleri meselesinde, ne diğer müslümanlar ne de Türkiye hiçbir Batı desteği görmemiştir. Komünist idaresine baş kaldıran Doğu Avrupa memleketleri (Polonya, Çekoslovakya, Macaristan, Bulgaristan, Romanya, Doğu Almanya), hıristiyan âlemin tam desteğine mazhar olurken, aynı komünist idarenin haksızlıklarına ve onun kışkırtması olan Ermeni katliamına karşı protesto gösterisinde bulunan mâsum Azerî müslümanlarına silahla mukabele edip binlerce insanı katleden komünist Rusya'yı kınamak şöyle dursun, tasdik, te'yid ve tasvip etmişler, destek vermişlerdir. Hatta yalan haberlerle kışkırtmaktan sıkılmamışlardır bile...

2- Ehl-i Kitab hakkında Resulullah'ı bu tavsiyeleri yapmaya zorlayan bir çok hâdiseler olmuştur. Bunu anlatan rivayetlerden birini Buhârî kaydetmektedir: "Hz. Âişe anlatıyor: "Yahudilerden bir grup Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) 'ın huzuruna girdi ve: "Essâmu aleyke (ölüm üzerine olsun)" diye selam verdi. Ben ne dediklerini anlayıp:
"Sâm ve lânet size olsun" dedim. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) hemen atılarak:
"Ey Âişe, ağır ol! Çünkü Allah her işte rıfkla (tatlılıkla) hareket etmeyi sever!" buyurdular. Ben:
"Ey Allah'ın Resulü, ne söylediklerini işitmedin mi?" dedim. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Ama ben de, "Size de!" dedim" cevabını verdiler.
Esasen Kur'ân-ı Kerim, müslümanlar dinlerini terketmedikçe Kıyamete kadar ehl-i kitabın müslümanlara düşmanlıktan vazgeçmeyeceğini ifade etmektedir: "Kendi dinlerine uymadıkça, yahudi ve hıristiyanlar senden asla hoşnud olmayacaklardır. De ki: "Doğru yol, ancak Allah'ın yoludur" (Bakara 120).[193]

BATILI NİÇİN BÖYLE?

Sadedinde olduğumuz hadislerin bize vermek istediği mesajın hakikatı kavranmadığı takdirde, pek kesif Batı propagandasıyla parazitlenerek kendi ölçülerini kaybetmiş, neye iyi, neye kötü diyeceği, kimi dost kimi düşman bileceği hususlarında tereddütlere düşmüş müslüman esprilerin birçoğu, bu hadisleri değerlendirmekten uzak kalabilir. Hadislerin o devre baktığını, günümüzde hıristiyanların değiştiğini söyleyebilir. Dahası, hadisler hakkında

mü'minlik edebine yakışmayacak mütâlaalarda bile bulunabilir. Bu sebeple, mevzuun aydınlanması için Batının bugün bile müslümanlara karşı ciddi bir tavır değişikliğine gitmediğini kendi kaynaklarına inen bir tahlille belirtmeye çalışacağız.
Hemen belirtmek isteriz ki, Batı, kendini üstün görür ve kendi dışındakileri, yaratılıştan eksik ve geri görür. Ona göre insanlık ikiye ayrılır: Aryen ırkından gelen Batılılar ve bu ırk dışında kalan diğerleri. Her çeşit kemal sıfatlar Aryen ırkından olanlara hastır; düşük vasıflar da Aryen dışındakilere... Onlardaki ırk ayırımı sadece beyazsiyah ayırımı değildir. Temelde batılı olanbatılı olmayan ayırımıdır. Bu ayırım medenîbarbar, Avrupalıyerli, Batılı-Doğulu gibi değişik tabirlerle ifade edilmiştir. Tabirlerin farklılığı, mefhumların da farklılığını gerektirmiyor. Yani barbar, yerli, doğulu neticede aynı mefhum ve medlûlü ifade eder. Açıklayalım:

Medenî-Barbar: "Ne âyetlerde, ne de hadislerde, insanlığı bugünkü ma'nâda bir medenîgayr-ı medenî diye ayırıma rastlamayız. Böylesi bir ayırım Avrupa'ya hastır ve târihen, kadim Yunan ve Roma devirlerine kadar gider. Zira onlar Yunanca ve Latince bilmeyen bütün yabancılara barbar diyorlardı. Bu ayırım Roma dünyasının medeniyet deyince Greko-Latin kültürünü anlamasından ileri geliyordu. Neticede barbar, medeniyetin dışında kalan, aşağı, medeniyetsiz, vahşî ma'nâlarını taşıyordu. Onlardan Batı dillerine intikal eden bu kelime, Batılı olmayanlar için aynen kullanılmaya devam etmiştir. Vahşî, gayr-ı medenî, insaniyetten uzak vs. ma'nâlarına gelir. Avrupa, kelimenin ifade ettiği ma'nâya o kadar samimiyetle inanmıştır ki, mesela dilciler, barbar diye şöhret yapan yabancı dillerde çok büyük bir şekil zenginliği görünce apışıp kalmışlardır.

Avrupalı-Yerli: Batılıların kendilerini esas alma prensibiyle yaptığı yeni bir ayırım ilk nazarda tabiî olmakla beraber, yerli'ye izafe edilen vasıflar ve onlar karşısında takınılan Avrupaî tavır, en azından biz müslümanlar için gayr-ı tabiidir, gayr-ı insânidir ve son derece rahatsız edicidir. Fransızlar bu yerlilere "medenî seviyelerinin düşüklüğü" gerekçesiyle belli kanunlara tabi normal vatandaş muamelesi yapmamayı prensip edinirken -meselâ 1881'lerde işgal ettiği Cezayir'e, 1944'lerde normal vatandaş hakkı tanımış ve o da kâğıt üzerinde kalmıştır-. İngilizler yerlileri toptan katliama tabi tutmuşlardır. Onları bu davranışlara iten "yerli" karşısındaki Batı telâkkisini bir Batılı'dan, Toynbee'den dinleyelim. Der ki:
"Biz Batılılar, insanları "yerliler" olarak vasıflandırdık mı, onları zımmen beşerî değerlerden tecrid ederiz. Biz onları, kendileriyle karşılaştığımız diyarları talan

edip kirleten vahşî hayvanlar yerine koyuyoruz. Onlara, bizdeki aynı duyguları taşıyan insanlar olarak değil, keşfettiğimiz yerlerde rastladığımız mahallî bitki ve hayvan türlerinin bir parçası olarak bakıyoruz. Biz onları "yerliler" olarak düşündükçe, onları tamamen imha etmeye veya günümüzde daha geçerli göründüğü üzere, onları ehlileştirme hakkına sahip olduğumuza hükmediyor ve mâsumâne (belki de tamâmen haksız olmaksızın) ırkı ıslâh ettiğimize inanıyoruz... Ancak hiçbir zaman onları anlama zahmetine katlanmıyoruz" (L'Histoire, p. 46).[194]

Sömürgeci asker takımının kafasına "yerli"yi, o bölgede rastlanan "bitki ve hayvan türlerinden bir tür" olarak sokan Batı, onlardaki her çeşit merhamet duygusunu kaldırarak, ırgat olarak bedâva çalıştırmadan, toptan imhâya varıncaya kadar[195] -Batılı menfaatin gerektirdiği- her çeşit muameleyi yerliye icra etmede tereddüd göstermeyecek fetvayı vicdânen verdirecek birtakım ilmî(!) nazariyeleri de ilim adına ileri sürmekten geri durmamıştır. Bu cümleden olarak Fransız içtimâiyâtçılardan Levy-Bruhl tarafından ileri sürülen ve bilâhare bazı ehl-i vicdan Batılılarca bile hiçbir ilmî esasa dayanmadığı için kınanan "Yerlide mücerred mefhumları düşünme ve tefekkür etme kaabileyeti bulunmadığı, onlarda medenîlerden tamamen farklı bir mantık ve düşünce sistemi bulunduğu ve bu farklılığın fıtrî olduğu"na dair nazariye burada zikre değer. Bu hususu başka örnekleriyle daha geniş olarak bir başka kitabımızda[196] incelediğimiz için, burada bu kadarıyla keserek "yerli" tâbirine mümâsil bir başka tâbiri açıklayacağız:

Şarklı: Batı'nın şarklı karşısındaki tavrı "yerli" karşısındaki tavrından hiç farklı değilir. O, daha işin başında "şarklı (oriental)" kelimesine günlük sıfat olarak "tedennî, durgunluk, tefessüh, istibdâd, hurâfe ve gayr-i aklîlik" sıfatlarını yakıştırıp, kafalara yerleştirerek, günlük içtimâî değerlendirmelerde zihnî kalıp ve boya yapmıştır.

Şark ve şarklı karşısındaki düşünce tarzlarını daha bâriz hâle getirmek maksadıyla şu koyacağımız pasaj, sıradan bir kimseye değil, pek çok eserleriyle şöhret yapmış ve ciddî te'sirler husûle getirmiş bir Fransız feylesofuna (J.-M. Guyeau) âittir. Bize muasır sayılacak kadar da yaşadığı devir yakındır (vefatı: 1888). Feylosofumuz, doğum kontrolünün Batılılar için zararlarını anlattığı uzunca bir tahlîlinde Batı efkâr-ı umumiyesini ikna etmek maksadıyla şu açıklamaya da yer verir.

"Hayvan yetiştiricilerin, hayvanları üretmede başvurdukları prensipleri,

insanların çoğaltılmasında tatbik etme yollarını arayan Malthus'cular bir noktayı unutuyorlar. O da şudur: Her çeşit yetiştirme işinde temel prensip "üstün ırkların çoğalmasını teşvik ve temindir." Söz gelimi, kaliteli bir boğa on aded âdi boğaya müreccahtır. Öyle ise sığırlar ve davarlar hakkında câri olan bir prensip insanlar hakkında fazlasıyla mûteberdir: Bir Fransız, ırkının ilmî ve estetik kaabileyetleri sebebiyle, bir zenci, bir A-rap, bir TÜRK, bir Kırgız, bir Çinliye nazaran ortalama YÜZ DEFA DAHA ÜSTÜN içtimâî bir serveti temsil eder. Müstakbel insanlık içerisinden, Kırgızların veya TÜRKLER'in lehine kendi kendimizi bertaraf etmemiz, hattâ Malthus nokta-i nazarından bile tam bir aptallıktır."[197]

-3389 -17- وعن ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهما:]أنَّ رَجُ مَرَّ عَلى النَّبيِّ # وَهُوَ يَبُولُ فَسَلَّمَ فَلَمْ يَرُدَّ عَلَيْهِ[. أخرجه الخمسة إ البخاري.وزاد أبو داود:]ثُمَّ اعتَذَرَ إلَيْهِ وَقالَ: إنِّي كَرِهْتُ أنْ أذْكُرَ اللهَّ إ عَلى طُهْرٍ[.

17. (3389)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bevl ederken bir adam ona uğradı ve selam verdi. Ancak Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) , selamına mukabelede bulunmadı." [198]

Ebû Dâvud'un bir rivayetinde şu ziyade var: "Sonra adama (selama mukabele etmeyişinin) özrünü beyan etti: "Ben, temiz değilken Allah'ı zikretmeyi uygun bulmadım."[199]

AÇIKLAMA:

Burada abdest bozarken selam vermenin kerâheti teşrî edilmektedir. Â-limler ittifakla: "Büyük veya küçük abdest bozana selam veren kimsenin, selamına mukabele görmeye müstehak olmadığına bu hadis delildir" demiştir.
Bu hallerde selamın mekruh olduğunda ihtilaf etmezler. Abdest bozmak üzere oturana sadece selam değil, hapşırınca hamdetmek veya hapşırana yerhamükâllah demek, tesbih vs. gibi her çeşit zikir mekruhtur. Yanlışlıkla verilse bile bu selama, bevl bittikten sonra cevap vermenin câiz olduğu belirtilmiştir.
Bu bâbta farklı hadisler gelmiştir. Bazıları Resulullah'ın abdest aldıktan -veya

teyemmüm ettikten sonra selama mukabele ettiğini ve hatta yukarıda Ebû Davud'dan ziyade olarak kaydettiğimiz hadiste görüldüğü üzere- selama kubale edemeyişinin sebebini abdestsiz olmakla izah ettiğini belirtir.
Ancak, abdestsiz olunduğu zaman selama mukabele edilmeyeceği meselesine itiraz edilmiş, bu hükmün neshedildiği belirtilmiştir.[200]

ONUNCU FASIL

MUSÂFAHA (TOKALAŞMA) ÜZERİNE

3390 -1- عن قتادة:]قُلْتُ ‘نَسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْه: أَكَانَتِ المُصَافَحَةُ في أَصْحَابِ رسولِ اللهِ #؟ قالَ: نَعَمْ[. أخرجه البخاري والترمذي .

1. (3390)- Katâde rahimehullah anlatıyor: "Hz. Enes (radıyallâhu anh)'a sordum: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) 'ın Ashâbı arasında müsâfaha var mıydı?" Bana:

"Evet!" diye cevap verdi."[201]

3391 -2- وعن البراء رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قال رسولُ اللهِ #: مَا مِنْ مُسْلِمَيْنِ يَلْتَقِيَانِ فَيَتَصَافَحَانِ إِ غُفِرَ لَهمَا قَبْلَ أنْ يَتَفَرَّقَا[. أخرجه أبو داود والترمذي. وهذا لفظه .

2. (3391)- Hz. Berâ (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İki müslüman karşılaşıp musâfahada bulununca, ayrılmalarından önce (küçük günahları) mutlaka affedilir."[202]

3392 -3- وفي أخرى للترمذي عن ابن مسعود يرفعه قال:]مِنْ تَمامِ التَّحِيَّةِ ا‘خْذُ بِالْيَدِ[.

3. (3392)- Tirmizî'nin İbnu Mes'ud'dan kaydettiği bir diğer rivayette şöyle buyrulmuştur: "(Musâfaha etmek üzere mü'min kardeşin) elinden tutulması selamlaşma cümlesindendir."[203]

3393- 4- وعن عطاء الخراساني:]أَنَّ رسولَ اللّهِ # قالَ: تَصَافَحُوا يَذْهَبِ الْغِلُّ، وتَهَادُوا تَحَابُّوا وَتَذْهَبِ الشَّحْنَاءُ[. أخرجه مالك .

4. (3393)- Atâ el-Horasânî anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Musâfaha edin ki, kalblerdeki kin gitsin, hediyeleşin ki birbirinize sevgi doğsun ve aradaki düşmanlık bitsin."[204]

AÇIKLAMA:

1- Burada kaydedilen dört hadis, musâfahanın meşruiyyetini te'yid etmektedir. Mesele hakkında başka rivayetler de mevcuttur. İslâm ülemâsı musâfahayı Resûlullah'ın teşvik ettiğini ve bunun sünnet-i müekkede olduğunu belirtmiştir. Ulemânın bazı ahvalde buna ısrarla devam etmesi onun sünnet olma vasfını değiştirmez. Bir rivayette Efendimiz:
"Yemenliler geldiler ve bizi musâfaha yaparak selamlayan ilk kimseler oldular" buyurmuştur.
Şu rivayet selamlaşmada eğilmeyi yasaklar:
"Hz. Enes anlatıyor: "Resulullah'a: "Kişi kardeşine rastlayınca ona (hurmet ve selam için) eğilmeli midir?"diye sorulmuştur. "Hayır!" diye cevap verdi. "Elinden tutup musâfaha da mı yapamaz?" deyince: "Elbette bunu yapar!" diye cevap verdi."
İbnu Battal der ki: "Musâfahayı bütün âlimler hoş karşıladılar. İmam Mâlik önce mekruh addetmiş ise de sonradan o da müstehab bulmuştur." Nevevî "Karşılaşmalarda musâfaha etmenin sünnet olduğunu söylemekte ulemâ icma eder" der.
Berâ'nın bir rivayeti meâlen şöyledir: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) 'la karşılaştım, elimi tutup benimle musâfahada bulundu. Ben: "Ey Allah'ın Resulü dedim, ben, bunun Acemlere has bir âdet olduğunu sanıyordum."
"Biz musâfaha yapmaya onlardan ehakkız!" cevabını verdi."
Bazı devirlerde, yer yer sabah ve ikindi namazlarından sonra cemaate katılanların, aralarında musâfaha etmeleri âdet kılınmıştır. Nevevî bu gelenek

hakkında: "Musâfahanın sabah ve ikindi namazlarının peşine tahsis edilmesine gelince, İbnu Abdisselâm, bunu mübah bid'atler zımnında misâl olarak zikreder" açıklamasını sunar.
İbnu Hacer, musâfaha emrinin umumî olduğu, ancak, yabancı kadınlarla ve yakışıklı olan sakalı çıkmamışlarla (emred) musâfahanın bu emirden istisna tutulduğunu belirtir.

2- 3392 numaralı hadiste "elden tutma", selam cümlesinden gösterilmiştir. Bundan maksad musâfaha mıdır, pek açık değil. Buhârî, musâfaha olma ihtimaline yer verir. Ancak musâfaha etmeden bir başkasının elini, avucu içine alma durumu da olabilir. Âlimler her iki ma'nâyı da makbul addederler. Hz. Enes'in bir rivayeti şöyle: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) , bir kimseyle karşılaşınca (musâfaha ederdi), kişi elini çekinceye kadar Aleyhissâlatu vesselâm elini onun elinden çekmezdi, keza adam yüzünü çevirinceye kadar yüzünü de çevirmezdi."

3- 3393 numaralı hadiste, hediyeleşmeye de teşvik buyrulmuştur. İslâm'ın hediyeleşmeye verdiği ehemmiyeti ve bu mevzu üzerine gelen diğer bir kısım rivayetleri kitabımızın Hediye ile ilgili bölümünde (5780-5787) göreceğimiz için burada açıklama yapmıyoruz.[205]

ONBİRİNCİ FASIL

HAPŞIRMA VE ESNEME HAKKINDA

3394 -1- عن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]عَطَسَ رَجُنِ عِنْدَ النَّبِيِّ # فَشَمَّتَ أَحَدَهُمَا وَلَمْ يُشَمِّتِ اŒخَرَ. فَقِيلَ لَهُ في ذلِكَ؟ فَقَالَ: هذَا حَمِدَ اللّهَ تَعالى وَهذَا لَمْ يَحْمَدِ اللّهَ تَعالى[. أخرجه الخمسة إ النسائي .

1. (3394)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) 'ın yanında iki kişi hapşırdı. Efendimiz, bunlardan birine teşmitte bulundu (yâni "yerhamukâllah!" dedi), diğerine teşmitte bulunmadı. Niye böyle davrandığı sorulunca:
"Şu, Allah Teâlâ'ya hamdetti, öbürü Allah Teâlâ'ya hamdetmedi!" cevabını verdi."[206]

3395 -2- وفي أخرى لمسلم عن أبي موسى:]إذَا عَطسَ أَحَدُكُمْ فَحَمِدَ اللّهَ تَعالى فَشَمِّتُوهُ وَإنْ لَمْ يَحْمَدِ اللّهَ فَ تُشَمِّتُوهُ[.

2. (3395)- Müslim'in Ebû Musa'dan yaptığı bir diğer rivayette şöyle buyrulmuştur: "Biriniz hapşırır ve hamdederse, ona teşmitte bulunun, Allah'a hamdetmezse teşmitte bulunmayın."[207]

AÇIKLAMA:

1- İslamî âdâbtan biri de teşmittir. Teşmit lügat olarak tebrik ma'nâsına gelir. Bereketle dua edilince, Arap "ona teşmitte bulundu" der. Hz. Ali'nin Hz. Fâtıma ile evlenmeleriyle ilgili rivayette, Resûlullah'ın onlara yaptığı bereket duası, شَمَّتَ عَلَيْهَا diye ifâde edilmiştir. Kelimenin şemâta kökünden geldiği de

ileri sürülmüştür. Bu, düşmana gelen kötülükle sevinmek demektir. Bu durumda, teşmit, düşmanı sevindirecek hale düşmemesi için yapılan dua ma'nâsına gelir. Veya hamdedince şeytanı üzecek bir hal ortaya koymuş, şeytanın hâli sebebiyle de kişi sevinmiştir. Kelimeyle ilgili başka açıklamalar da yapılmıştır. Teferruat mühim değil.

Dinî bir tabir olarak, teşmît, hapşıran kimse elhamdülillah dediği takdirde ona "yerhamukallah (Allah sana rahmet kılsın)!" diyerek dua etmektir. Aslında hapşırana dua etmek İslam'a has bir âdet değildir. Diğer milletlerde de birtakım güzel temennîlerde bulunulduğu görülür. Ancak İslâm dini bunda ısrar etmiş ve bütün ümmete şâmil bir formüle bağlamıştır.
Hadisin vürud şekli, sarih emir ifade etmesi sebebiyle hükmün vâcib olduğunu ifade eder. Ancak İslâm ulemâsı teşmît'in vücubuna hükmetmez, müstehab olduğunda ittifak eder.
Teşmît'in formülüne gelince, bunun hapşıran tarafından söylenecek olan tahmid kısmında farklılıklar bulunduğu gibi, teşmît kısmında da var. Şöyle ki:

* Bazı rivayetler, hapşıranın sadece "elhamdülillah" diyeceğini ifade eder.

* Bazı rivayetler, "Elhamdülillah alâ külli hâl (her bir durum için Allah'a hamdolsun)" demek gerektiğini ifade eder.

* Bazı rivayetler ise, "Elhamdülillâhi Rabbilâlemîn"in söylenmesi gerektiğini ifâde eder.

* Bazı rivâyetlerde: "Elhamdülillâhi Rabilâlemîn alâ külli hâlin mâ kâne. (Ne olursa olsun her bir durum için âlemlerin Rabbine hamd olsun!)" denmesi gerektiği ifâde edilir.
Hz. Ali'nin el-Edebü'l-Müfred'de kaydedilen bir rivayeti şöyle: "Kim hapşırdığı zaman اَلْحَمْدُلِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ عَلى كُلِّ حَالٍ مَا كَانَ derse ebediyyen ne kulak, ne dil (ne de karın) ağrısı çeker." Bu söz Hz. Ali'nin gözükmekte ise de, bu çeşit sahâbe sözü hükmen merfu addedilir, zîra haber verilen husus, içtihadla söylenecek bir şey değildir, ihbâr-ı gaybî nev'indendir. Ancak vahiyle söylenebilir.

* Şu rivayet hapşıranın, zikrine başka kelimeler de ilâve edebileceğini gösterdiği gibi, bunun müstehab olduğunu da ifâde eder:
"Ümmü Seleme (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Bir adam, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) 'ın yanında hapşırmıştı, elhamdülillah dedi. Aleyhissalâtu vesselâm "Yerhamukâllah!" buyurdular. Derken, bir diğer kimse

de hapşırdı ve اَلْحَمْدُلِلّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ حَمْداً طَيِّباً كَثِيراً مُبَارَكاً فيهِ dedi. Efendimiz: "Bu, öbürüne ondokuz derece üstünlük kazandı" buyurdular.

* İbnu Ömer'den gelen bir rivayette, "hapşıranın hamdeleye salvele de ilâve ederek: اَلْحَمْدُ لِلّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَالصَّلاةُ عَلى رَسُولِ اللّهِ # demesi daha hoştur." Bir diğer rivayette "bu güzelse de sünnete uygun değildir" denilmektedir.

* Hamdele'den sonra şehadet de getirilmesi mekruh addedilmiştir.

* Taberânî demiştir ki: "Hapşıranın, elhamdülillah demekle, buna Rabbi'l âlemîn veya alâ kulli hâl lâfızlarından birini ziyade etme hususunda mütehayyirdir. Delillerin ortaya koyduğu husus ise şudur: "Bunlardan her biri o esnada söylenmesi gereken zikri karşılar; lâkin hangi zikir daha çok senâ ifâde ediyorsa o efdaldir, yeter ki me'sur (sünnette rivayet edilmiş) olsun."

* Nevevî, el-Ezkâr'da der ki: "Ülemâ, hapşıranın "elhamdülillah" demesinin müstehab olduğunda ittifak etmiştir. Ancak elhamdülillâhi Rabbilâlemîn derse bu daha iyidir, şayet elhamdülillah alâ kulli hâl derse bu efdaldir."

2- Sadedinde olduğumuz hadis, hapşırınca hamdetmeyene teşmît'te bulunmamak gerektiğini ifade etmektedir. Ancak, hamdettiğini işitirse, teşmitte bulunmak bir vazife olmaktadır. Çeşitli hadisler bunu takrir etmiştir.

Bir rivayette: "Müslümanın müslüman üzerindeki hakları altıdır" dendikten sonra bunlar arasında teşmit de zikredilir. Zâhirîlerin cumhuru ile Mâlikîlerden bazıları hadisin zâhirini esas alarak teşmit'in vâcib olduğuna hükmetmiştir. Cemaat halinde, bir kişinin söylemesiyle diğerlerinden düşen bir farz-ı kifaye olduğunu söyleyenler de olmuştur. Hanefîler ve Hanbelîlerin cumhuru bu görüştedir. Şâfiîlerle Mâlikîlerden bir grup müstehab olduğuna, bir kişi söyleyince cemaatten sâkıt olacağına hükmetmiştir.[208]

3396-3- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قال رسولُ اللّهِ #: شَمِّتْ أَخَاكَ ثَثاً فَمَا زَادَ فَهُوَ زُكَامٌ[. أخرجه أبو داود .

3. (3396)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kardeşine üç kere teşmitte bulun, üçten

fazla (hapşırırsa) artık bu nezle olmuştur."[209]

AÇIKLAMA:

Bu rivayet, hapşırana üç kere yerhamukâllah deneceğini hapşırmaya devam ettiği takdirde, bunun nezle gibi bir rahatsızlıktan ileri gelmesinin anlaşılacağından, artık her seferinde teşmît gerekmeyeceğini ifade eder. Hatta, hadisin Tirmizî'deki vechinde: "...Hapşırana üç kere teşmîtte bulun. O hapşırmaya devam ederse sen muhayyersin, dilersen teşmîtte bulun, dilersen bulunma" buyrulmuştur.
Ancak, bazı rivayetlerde üçten sonra teşmîti açık bir üslupla nehyetmiştir: "...üçten fazla hapşırırsa, (artık anlaşılmıştır ki) o nezlelidir, teşmîtte bulunmasın." Şârihler bunun kavî, Tirmizî'nin rivayetinin zayıf olduğunu belirtirler. Şu halde üçten fazla teşmitte bulunmamak esastır.[210]

-3397 -4 وعنه رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قال رسولُ اللّه #: إنَّ اللّهَ يُحِبُّ الْعُطَاسَ ويَكْرَهُ التَّثَاؤُبَ. فَإذَا عَطَسَ أَحَدُكُمْ فَحَمِدَ اللّهَ فَحَقٌّ عَلى كُلِّ مُسْلِمٍ سَمِعَهُ أنْ يَقول: يَرْحَمُكَ اللّه، وَأمَّا التَّثَاؤُبُ فَإنَّهُ مِنَ الشَّيْطَانِ؛ فإذَا تَثَاءَبَ أَحَدُكُمْ في الصَّةِ فَلْيَكْظِمْ مَا اسْتَطَاعَ وَ يَقُلْ هَاهْ فَإنَّ ذَلِكُمْ مِنَ الشَّيْطَانِ، يَضْحَكُ مِنْهُ[. أخرجه الخمسة إ النسائي.قوله: »فليكظم« أي يفتحْ فاه .

4. (3397)- Yine Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah hapşırmayı sever, esnemeden hoşlanmaz. Öyleyse sizden biri hapşırır ve Allah'a hamdederse, bunu işiten her müslüman üzerine, yerhamukâllah demesi hak (bir vazife)dir. Ancak esnemeye gelince, işte bu, şeytandandır. Biriniz namazda esneyecek olursa, imkân nisbetinde kendini tutsun ve hah diye ses çıkarmasın. Zira bu, şeytandandır, şeytan kendisine gülüyor demektir."[211]

AÇIKLAMA:

1- Hattâbî: "Allah'a nisbet edilen sevmek, hoşlanmamak gibi ifadelerin ma'nâsı, hapşırma ve esneme fiillerinin sebebine bakar. Zira, hapşırma bedenin hafifliğinden, mesâmâtın açılmasından ve fazla doygunluğun olmayışından ileri gelir. Bu, esnemenin zıddı bir haldir. Çünkü o, bedenin iyice dolmuş olmasından, bir de çok ve karışık yemekten hâsıl olan ağırlıktan ileri gelir. Önceki hal, ibâdet için şevk verir. İkinci hal bilâkis gaflete sevkeder" der.

2- Rivayetler hapşırmanın bazı çeşitlerine dikkat çeker:

***** Şârihler, hadiste Allah'ın sevdiği belirtilen hapşırmanın nezleden hasıl olan hapşırma olmadığını belirtirler. Çünkü, tahmîd ve teşmît bunun için emredilmiş, öbürü için emredilmemiştir. Mamafih teşmîti her ikisine teşmil eden âlim de vardır.

***** Hapşırmanın namazda olanıyla namaz dışında olanı da tefrik edilmiştir. Tirmizî'nin bir rivayeti şöyle: "Namazda hapşırma, uyuklama ve esneme şeytandandır." Burada "namazdaki hapşırma", esneme ile bir tutulmaktadır.

***** Abdurrezzak'ın bir rivayetinde, şeytandan olduğu belirtilen yedi şeyden birinin, "şiddetli hapşırma" olduğu belirtilir. Şu halde, hapşırırken imkân nisbetinde başkasını rahatsız etmeyecek şekilde hafif yapmaya gayret edilmelidir. Nitekim müteakip hadis hapşırmanın âdâbını takrir etmektedir.

3- Hadiste geçen, "Hamdedeni işitene teşmît hak bir vazifedir" ibaresinden hareket eden âlimler, "Hapşıranın hamdetme hususunda acele davranmasının müstehab olduğu" hükmünü çıkarmışlardır. İbnu Dakîki'l-Îd, bazı âlimlerden şu görüşü nakleder: "Kişi hapşıranı görünce teennî ile hareket etmeli, sükûnet bulmasını beklemeli, teşmît için acele etmemelidir." İbnu Dakîki'l-Îd, teşmit için zâten tahmidin işitilmesinin şart olduğunu belirterek bu tavsiyenin gâyesini açıklar.
Buhârî'nin el-Edebü'l-Müfred'de kaydettiği bir rivayete göre, İbnu Ömer (radıyallâhu anh) mescidde iken, mescidin bir tarafından bir hapşırma işitir. O tarafa yönelerek: "Hamdetti isen yerhamukâllah der. Bu rivayeti de, teşmit için tahmid'in gerekli olduğu hususunda delil olarak zikretmişlerdir.

4- Esnemede kendini tutma emri, esnemeyi durdurmanın kişinin elinde olduğu ma'nâsına gelmez; çünkü esneme hâsıl olunca onun gerçek şekilde durdurulması mümkün olmaz. Öyleyse buradaki durdurma, esnemenin tabiî şekilde olmasını

önlemek, ondan meydana gelecek vücud hareketlerini asgariye indirmektir. Hadisin sadedinde olduğumuz vechi "namazda diye kayıtlarken bazı vecihleri bu kayda yer vermez ve "Biriniz esneyecek olursa..." diye mutlak gelir. Bir rivayette: "Biriniz esneyecek olursa elini ağzı üzerine koysun, (köpek gibi) havlamasın, zira şeytan ona güler" denmiştir. Burada ağzın sonuna kadar açılması, köpeğin havlamasına benzetilmiştir. Zira köpek havlarken başını kaldırır ve ağzını açar.

5- Esnemenin şeytandan olması, şeytanın bunu sevmesindendir. Çünkü, şeytan insana gaflet veren, hayrını azaltan, namazını kesen her şeyi sever. Ayrıca, esneme umumiyetle çok yemekten hâsıl olan bir hâlettir. Çok yeme de şeytan işidir. Türbüştî şu açıklamayı sunar: "Bunun şeytana nisbeti, şeytanın kulun Allah'ın önünde duyacağı huzur ve kendinden geçercesine yapacağı mürâcaattan alacağı zevk gibi mendub şeyler arasına girmeyi sevmesindendir."[212]

-3398 -5- وعنه رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]كَانَ النَّبِيُّ # إذَا عَطَسَ غَطَّى وَجْهَهُ بِيَدَيْهِ أوْ بِثَوْبِهِ وَغَضَّ بِهَا صَوْتَهُ[. أخرجه أبو داود والترمذي .

5. (3398)- Yine Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hapşırdığı zaman, yüzünü elleriyle veya elbisesiyle örterdi ve sesini de kısardı."[213]

AÇIKLAMA:

Bu rivayet, hapşırma sırasında dikkat edilmesi gereken edebe dikkat çekmektedir. Bu hususlar bazı hadislerde Nebevî bir emir olarak belirtilirken, burada Nebevî bir amel olarak ifade edilmektedir: Yüzün, yani bilhassa ağzın elbise veya elle örtülmesi, sesin kısılması. Her iki edeb de yakınlardakini rahatsız etmekten korur. Ağzın veya yüzün örtülmesi, hapşırma sırasında ağız ve burundan tükrük ve sair parçaların etrafa sıçramasını önler, sesin kesilmesi de rahatsızlık verici bir gürültünün asgariye inmesini sağlar.
İbnu Hacer, başka rivayetleri de göz önüne alarak hapşırmanın edebiyle ilgili olarak şunları sayar: "Sesini kısması, hamdini yüksek sesle yapması, ağız ve

burnundan akanlarla arkadaşına eza vermemesi için yüzünü örtmesi, hapşırması ile zarar vermemesi için başını sağa sola çevirmesi."

İbnu'l-Arabî, hapşırırken sesi kısmanın hikmetini, "sesin yükselmesinde uzuvlar için eza var" diyerek izah eder. Diğer edeblerin hikmetiyle ilgili olarak, kaydedilene yakın şeyler söyler.

İbnu Dakîki'l-Îd, teşmîtin faydaları zımnında müslümanlar arasında uyuşma sağlamayı ve sevgi kazanmayı zikreder. Ayrıca hapşıranın nefsini de te'dip ettiğini söyler: "Çünkü der, rahmetin zikredilmesinde, mükelleflerin çoğunda mevcut olan günahı hatırlatma bulunduğu için, hapşıran, nefsin gururunu kırıp tevazuya yer vermiş olur."[214]

-3399 -6- وعن أبي موسى رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]كَانَ الْيَهُودُ يَتَعاطَسُونَ عِنْدَ النّبيِّ # يَرْجُونَ أنْ يَقُولَ لَهُمْ: يَرْحَمُكُمُ اللهُ. فَيَقُولُ: يَهْدِيكُمُ اللهُ وَيَصْلِحُ بَالَكُمْ[. أخرجه أبو داود والترمذي وصححه .

6. (3399)- Ebû Musa (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Yahudiler, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) 'ın huzurlarında zoraki hapşırırlar ve bununla kendileri için yerhamukumullah demesini umarlardı. Resûlullah ise onlara: "Allah size hidayet versin ve aklınızı ıslah etsin." derdi."[215]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, gayr-ı müslimlere teşmît'te bulunmanın meşruluğunu ifade ettiği gibi, onlara nasıl teşmît yapılacağını da göstermektedir. Rahmet mü'minlere has olduğu için, gayr-ı müslimlere hiçbir durumda Allah'ın rahmeti dilenmez. Onlara en iyi dua, hidayetlerini temenni etmektir. Teşmît'te de aynı şey yapılacaktır.

Resûlullah gayr-ı müslimlere yazdığı mektuplara, "Selam hidayete tabi olanlara olsun" diye başlardı. Onların selamlarına da, ve aleyküm diye mukabele ettiğini daha önce belirttik (3386-3388).[216]

ONİKİNCİ FASIL

HASTA ZİYARETİ VE FAZİLETİ

3400 -1- عن علي رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قال النبيُّ #: مَا مِنْ رَجُلٍ يَعُودُ مَرِيضاً مُمْسِياً إِلَّا خَرَجَ مَعَهُ سبْعُونَ أَلْفَ مَلَكٍ يَسْتَغْفِرُونَ لَهُ حَتّى يُصْبِحَ، وَكَانَ لَهُ خَرِيفٌ في الجَنّةِ، وَمَنْ أَتَاهُ مُصْبِحاً خَرجَ مَعَهُ سَبْعُونَ أَلْفَ مَلَكٍ يَسْتَغْفِرُونَ لَهُ حَتّى يُمْسِىَ، وَكَانَ لَهُ خَرِيفٌ في الجَنَّةِ[. أخرجه أبو داود والترمذي.»الخريف« هنا الحائط من النخل .

1. (3400)- Hz. Ali (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim bir hastayı akşam vakti ziyaret ederse onunla mutlaka yetmişbin melek çıkar ve sabaha kadar onun için istiğfarda bulunur. Ona cennette bir bahçe hazırlanır. Kim de hastaya sabahleyin giderse, onunla birlikte yetmişbin melek çıkar, akşam oluncaya kadar ona istiğfarda bulunur. Ona cennette bir bahçe hazırlanır."[217]

3401 -2- وعن ثوبان رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قال رسُولُ اللّهِ #: مَنْ عَادَ مَرِيضاً لَمْ يَزَلْ في خُرْفَةِ الجَنّة حَتّى يَرْجِعَ[. أخرجه مسلم والترمذي .

2. (3401)- Hz. Sevbân (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Hasta ziyaretinde bulunan kimse, ziyaretten dönünceye kadar cennet meyveleri arasındadır."[218]

3402 -3- وعن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قال رسولُ اللّه #:

مَنْ تَوَضّأ فَأحْسَنَ الْوُضُوءَ، وَعَادَ أخَاهُ المُسْلِمَ مُحْتَسِباً بُوعِدَ مِنَ النَّارِ مَسِيرَةَ سَبْعِينَ خَرِيفاً[.قال أنس: »الخَرِيفُ« العام. أخرجه أبو داود.

3. (3402)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim abdest alır ve abdestini mükemmel kılar sevab ümidiyle müslüman kardeşini hasta iken ziyaret ederse, ateşten, yetmiş yıllık yürüme mesafesi kadar uzaklaştırılır."[219]

AÇIKLAMA:

1- Burada kaydedilen hadisler, hasta ziyaret etmenin ehemmiyetini belirtmektedir. Sonuncu hadiste, ziyaret sırasında abdestli olmaya teşvik edilmektedir. Bazı âlimler abdestli olmanın hikmetini şöyle açıklamıştır: "Hasta ziyareti bir ibadettir. İbadetlerin abdestli olarak yapılması, onu en mükemmel şekilde yapmak demektir, bu ise efdaldir."

2- Her işte olduğu gibi bunun da Allah rızası için yapılması, sevab elde etmek niyetiyle yapılması gerekmektedir. Başka gayelerle yapılan ziyaretlerin aynı şekilde sevablı olmayacağı anlaşılmaktadır.[220]

3403-4- وعن أبِي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قال رسولُ اللّهِ #: مَنْ عَادَ مَرِيضاً أوْ زَارَ أخاً لَهُ في اللّهِ تَعالى نَادَاهُ مُنَادٍ: أنْ طِبْتَ وَطَابَ مَمْشَاكَ وَتَبَوَّأت مِنَ الجَنَّةِ مَنْزِلاً[. أخرجه الترمذي. »تَبَوَّأت« أي اتخذت .

4. (3403)- Hz.Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim Allah rızası için bir arkadaşını ziyaret eder veya bir hastaya geçmiş olsun ziyaretinde bulunursa, bir münâdi ona şöyle nidâ eder: "Dünya ve âhirette hoş yaşayışa eresin. Bu gidişin de hoş oldu.

Kendine cennette bir yer hazırladın."[221]

3404 -5- وعن زيد بن أرقم رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]عَادَنِي رسولُ اللّهِ # مِنْ وَجَعٍ كَانَ بِعَيْنَيَّ[. أخرجه أبو داود .

5. (3404)- Zeyd İbnu Erkam (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) gözümdeki bir ağrı sebebiyle beni ziyaret etti."[222]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayet, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) 'ın, Ashab hasta olduğu zaman ziyaretlerine gittiğini göstermektedir. Bu mesele ile ilgili başka örnekler de rivayet edilmiştir. Bir rivayet, Hz. Câbir (radıyallâhu anh)'a baygınlık geçirdiği sırada uğradığını ve ayrılıncaya kadar yanından ayrılmadığını haber verir.

2- Bu hadisten çıkarılan bir diğer hüküm, hafif rahatsızlıklar için dahi ziyaretin meşruiyetidir.Zira göz ağrısı korkutucu, ağır bir hastalık değildir. Baş ve diş ağrılarını da bu sınıftan mütâlaa edebiliriz. Bazı hanefî âlimler göz ağrısı gibi hafif rahatsızlıklar için geçmiş olsun ziyaretini uygun görmemiş ve hatta mekruh olduğunu söylemiştir. Ancak görüldüğü üzere bu hadis, nassa dayanmayan o çeşit iddiaları tekzib etmektedir. Hadis, Buhârî tarafından el-Edebü'l-Müfred'e alınmıştır, âlimler sıhhati hususunda kesin kanaat sahibidir.[223]

3405 -6- وعن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]لَمَّا أُصِيبَ سَعْدُ بنُ مُعَاذٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه يَوْمَ الْخَنْدَقِ فِي أَكْحَلِهِ. ضَربَ لَهُ رَسُولُ اللّهِ # خَيْمَةً فِي المَسْجِدِ لِيَعُودَهُ مِنْ قَرِيبٍ[. أخرجه أبو داود والنسائي .

6. (3405)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Sa'd İbnu Mu'az, Hendek

savaşı sırasında kol damarından yaralanınca, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onun için mescide bir çadır kurdurdu. Maksadı, onu daha yakından ziyaret etmek (ve ilgilenmek)ti."[224]

AÇIKLAMA:

Hadiste mescidin tedavi yeri gibi kullanılma örneği mevcuttur. Yaralanan Sa'd İbnu Mu'az için Hz. Peygamber mescidin içerisinde çadır kurdurup, daha yakından tedavisiyle ilgilenmek istiyor. Bilindiği üzere Sa'd İbnu Mu'az (radıyallâhu anh), Ensar'ın iki liderinden biridir. Diğer itibarlı lider Sa'd İbnu Ubâde'dir. Aleyhissalâtu vesselâm bu davranışıyla, insanların itibar edip mevki ve makam verdiği kimselere de hususi muamele etme, böylece onu sevenlerin gönlünü kazanma örneği de vermiş olmaktadır.
Âlimler hadisten şu hükümleri de çıkarırlar:

* Özre binâen mescidde ikâmet caizdir.

* Sultan veya âlim, ziyaretine ehemmiyet verdiği hasta şahısların ziyaretinde zorlukla karşılaştığı hallerde, hastanın, ziyareti kolay ve daha yakın bir yere taşınması caizdir.[225]

3406-7- وعن ابن عباس رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]قال رسولُ اللّهِ #: مَنْ عَادَ مَرِيضاً لَمْ يَحْضُرْ أَجْلُهُ فَقَالَ عِنْدَهُ سَبْعَ مَرَّاتٍ: أَسْألُ اللّهَ الْعَظِيمَ رَبَّ الْعَرْشِ الْعَظِيمَ أَنْ يَشْفِيكَ إَّ عَافَاهُ اللّهُ تَعالى مِن ذلِكَ المَرَضِ[. أخرجه أبو داود والترمذي.

7. (3406)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim eceli gelmeyen bir hastayı ziyaret eder ve yanında şu duayı yedi kere okursa, Allah ona bu hastalığından mutlaka şifa verir: Es'elullahe'l-azîme Rabbe'l-Arşi'l-azîmi en yeşfiyeke. (Büyük Arş'ın Rabbi olan Allah'tan senin için şifa taleb ediyorum.)[226]

3407 -8- وعن أبي سعيد رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قال رسولَ اللهِ #: إذَا دَخَلْتُمْ عَلى مَرِيضٍ فَنفِّسوا لَهُ في أجَلِهِ فَإنَّ ذلِكَ يُطَيِّبُ نَفْسَهُ[. أخرجه الترمذي .

8. (3407)- Ebû Saîd (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bir hastanın yanına girince, ona sağlık ve uzun ömür temennisiyle onu rahatlatın. Zira böyle yapmak onun gönlünü hoş eder."[227]

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu hadislerinde, hastayı ziyaret ederken uyulması gereken mühim bir edebe dikkat çekmektedir: Onunla yapılacak konuşmanın ve ona yapılacak duanın mahiyetine gelince; bunlar, hastayı ferahlatacak, hayata sevgi ve bağlılığını artıracak, yaşama ümidini verecek tarzda olmalıdır. Hadiste geçen tenfîs, ferahlatma, nefes aldırma ma'nâsına gelir. Şârihler bunun "Allah ömrünü uzun etsin", "şifa versin", "afiyet versin" gibi sözlerle gerçekleşeceğini belirtir. Tîbî bu hadisi: "Yani uzun ömre heveslendirin" diye yorumlar. Bazıları: "Eceli hususundaki endişesini gidererek ferahlandırın bu da uzun ömür dilemek, hastalığın gitmesine dua etmekle ve "mühim bir şey yok, korkacak bir şey yok, Allah sana şifa verecektir, hastalığın ağır değil" gibi sözler söylemekle gerçekleşeceğine" dikkat çekmiştir. Gerçi bu çeşit sözler mukadder olan eceli değiştirmez ise de hastayı rahatlatır, gönlünü hoş eder. Hadis, hasta ve sakatlara güler yüz, tatlı söz ve mültefit davranışla muamele etmede bir beis olmadığını tebliğ etmekten başka, böyle davranmaya teşvik etmekte ve gönül alıcılığı ziyaret âdâbı kılmaktadır.[228]

3408 -9- وعن أنس رَضِيَ اللهُ عَنْه:]أنَّ غُماً مِنَ الْيَهُودِ كَانَ يَخْدُمُ النّبيَّ # فَمَرِضَ فَعَادَهُ النّبيُّ # فَقَعَدَ عِنْدَ رَأسِهِ فَقالَ لَهُ: أسْلِمْ. فَنَظَرَ إلى أبيه وهو عنده، فقَالَ أطِعِ أبا القاسِمِ فأسلم، فخرج النبيُّ # وَهُوَ يَقُولُ: الحَمْدُ للهِ الَّذِي أنْقَذَهُ بِى مِنَ النَّارِ[. أخرجه

البخاري وأبو داود.

9. (3408)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Yahudilerden bir çocuk Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) 'a hizmet ediyordu. Bir gün hastalandı. Resûlullah onun ziyaretine geldi. Baş ucunda oturdu ve: "Müslüman ol!" buyurdu. Çocuk yanında durmakta olan babasına baktı. Babası da: "Ebû'l-Kasım'a itaat et!" diye emretti. Çocuk derhal müslüman oldu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) oradan ayrıldığı vakit şöyle diyordu:

"Onu benim vesilemle ateşten kurtaran Allah'a hamdolsun."[229]

AÇIKLAMA:

Hadisten âlimler bazı fevâid çıkarmışlardır:

* Müşriğin istihdamı, hastalanınca da ziyareti caizdir.

* İyi niyet taşımak esastır.

* Küçüğün istihdamı câizdir.

* Çocuğa islâm'ı arzetmek caizdir.

* Çocuğun İslâm'ı câizdir. Çünkü hadiste, "Benim vesilemle onu ateşten kurtaran Allah'a hamdolsun!" denmiştir.

* Çocuk küfrü anlar olsa ve küfür üzerine ölse, ahirette bunun cezasını çekecektir.[230]

3409-10- وعن ابنِ عباس رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]مِنْ السُّنَّة تَخْفِيفُ الجُلُوسِ، وَقِلَّةُ الصَّخَبِ في عِيَادَةِ المَرِيضِ[. أخرجه رزين .

10. (3409)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Hastayı ziyaret ederken az oturmak ve az gürültü yapmak sünnettendir."[231]

AÇIKLAMA:

Burada, hasta ziyareti âdâbı olarak zikredilen hastanın yanında az oturmak ve az gürültü yapmak prensibi, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hastalığı sırasında, vasiyet yazmak üzere kâğıt ve kalem isteyince hazır bulunanların bu durumda bir şey yazılması caiz mi, değil mi? diye münakaşa etmeleri üzerine Hz. Peygamber'in "Beni terkedin" sözünden çıkarılmıştır.[232]

ONÜÇÜNCÜ FASIL

BİNME VE TERKİYE ALMA

-3410 -1- عن ابن عباس رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]لَمَّا قَدِمَ النَّبيُ # مَكَّةَ اسْتَقبَلَهُ أغَيْلِمَةُ بَنِى عَبْدِ المُطَّلِبِ فَحَمَلَ وَاحِداً بَيْنَ يَدَيْهِ وَآخَرَ خَلْفَهُ[. أخرجه البخاري والنسائي .

1. (3410)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Mekke'ye geldiği zaman kendini, Abdulmuttaliboğullarının çocukları karşıladılar. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) birini önüne, diğerini de arkasına bindirdi."[233]

-3411 -2- وعن عبداللّه بن جعفر رَضِيَ اللّهُ عَنْهما أنه قال له ابن الزبير:]أتَذْكُرُ إذْ تَلَقَّيْنَا رسولَ اللّهِ # أنَا وَأنْتَ وَابْنُ عَبَّاس؟ قالَ: نَعَمْ. فَحَمَلَنَا وَتَرَكَكَ[. أخرجه الشيخان، وهذا لفظهما، وأبو داود .

2. (3411)- Abdullah İbnu Câfer (radıyallâhu anhümâ), İbnu'z-Zübeyr'in, kendisine şunları söylediğini anlatmıştır: "Hatırlar mısın, hani biz Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) 'ı karşılamıştık: Ben, sen ve İbnu Abbâs!"
Abdullah: "Evet hatırlıyorum" , demiş ve ilâve etmiştir: "Bizi bineğine almış, seni terketmişti."[234]

-3412 -3- وعن معاذ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]كُنْتُ رَدْفَ رسولِ اللّهِ # عَلى حِمَار يُقَالُ لَهُ عُفَيْرٌ[. أخرجه أبو داود .

3. (3412)- Hz. Muâz (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) 'ın Ufeyr denen merkebinin terkisinde idim."[235]

-3413 -4- وعن أبي المُلَيح عن رجل قال:]كُنْتُ رَدِيفَ رَسولِ اللّهِ # فَعَثَرَتْ بِهِ الدَّابَّةُ. فَقُلْتُ: تَعِسَ الشَّيْطَانُ. فقَالَ: َ تَقُلْ ذلِكَ، فإنَّكَ إذَا قُلْتَهُ تَعَاظَمَ
حَتّى يَكُونَ مِثْلَ الْبَيْتِ، وَيَقُولُ: صَرَعْتُهُ بِقُوَّتِي، وَلَكِنْ قُلْ: بِسْمِ اللّهِ، فإنَّكَ إذَا قُلْتَ ذلِكَ تَصَاغَرَ حَتّى يَكُونَ مِثْلَ الذُّبَابِ[. أخرجه أبو داود .

4. (3413)- Ebû'l-Müleyh, bir adamdan naklen demiştir ki: "Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) 'ın terkisinde idim. Hayvanın ayağı kaydı, Ben, "Kör şeytan!" demiş bulundum. Bana:
"Böyle söyleme, zira böyle söylersen o büyür, hatta ev kadar olur ve "kendi gücümle onu yere attım!" der. Fakat sen: "Bismillah!" de, zirâ böyle söylersen o küçülür ve sinek kadar olur."[236]

-3414 -5- وعن عبداللّه بن بريدة عن أبيه رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]جَاءَ رَجُلٌ مَعَهُ حِمَارٌ فقَالَ يَا رسولَ اللّهِ ارْكَبْ، وَتَأخَّرَ الرَّجُلُ. فقَالَ لَهُ رسولُ اللّه #: ٴنْتَ أحَقُّ بِصَدْرِ دَابَّتِكَ مِنِّي إ َّ أنْ تَجْعَلَهُ لِي: قال: فَإنِّي قَدْ جَعَلْتُهُ لَكَ. فَرَكِبَ[. أخرجه أبو داود والترمذي .

5. (3414)- Abdullah İbnu Büreyde, babasından (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Beraberinde bir merkeb olan bir zat Hz. Peygamber'e gelerek:
"Ey Allah'ın Resûlü! Bin!"dedi ve adam (kayarak, hayvanın) terkisine geçti. Aleyhissâlatu vesselâm:
"Hayır, hayvanın önüne binmeye sen benden daha çok hak sâhibisin, hakkını

bana bağışlarsan o başka!" buyurdu. Adam da: "Önü sana bağışladım!" dedi. Bunun üzerine hayvana bindi."[237]

AÇIKLAMA:

Bu kısımda kaydedilen beş hadis, Resûlullah'ın terkisine aldığı kimseler hakkında bilgi vermektedir. Bu meseleye müstakil bir başlık tahsis edilecek kadar ehemmiyet verilmiştir. Çünkü, Resûlullah'la birlikte aynı anda aynı hayvana beraber binmek, yani hayvan üzerinde Aleyhissalâtu vesselâm'ın terkisinde veya önünde yer almak bir şeref vesilesidir. Bu şerefe kimlerin erdiğini âlimler araştırmıştır. Hattâ İbnu Mende'nin Ma'rifetu Esâmî Irdâfu'n-Nebî adında bir te'lifi vardır. Burada otuzdört kadar sahâbînin bu şerefe erdiği görülmektedir. Şu halde, hem bir hayvana birden fazla kimsenin binmesinin şer'î cevazını göstermek, hem de zikrettiğimiz şerefe erenlerin başlıcalarını belirtmek üzere Teysîr'de bu bâba yer verilmiş olmaktadır.[238]

ONDÖRDÜNCÜ FASIL

KOMŞUYU HİMAYE

3415- 1 -1- وعن عائشة رَضِيَ اللهُ عَنْها قالت:]قالَ رَسولُ اللهِ #: مَا زَالَ جِبْرِيلُ يُوصِينِى بِالْجَارِ حَتّى ظَنَنْتُ أنَّهُ سَيُوَرِّثُهُ[. أخرجه الخمسة إ النسائي .

1. (3415)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Hz. Cebrâil aleyhisselâm bana komşu hakkında o kadar aralıksız tavsiyede bulundu ki, komşuyu vâris kılacağını zannettim."[239]

AÇIKLAMA:

1- Hadis, komşunun komşusuna karşı bir kısım ahlâkî vecibeler içerisinde olduğunu tebârüz ettirmektedir. Cebrâil aleyhisselâm öylesine bu meselede Resûlullah'a ısrarlı ve devamlı uyarılarda bulunmuştur ki, Aleyhissalâtu vesselâm, bunun sonunda Cebrâil'in Cenâb-ı Hakk'tan komşuyu komşuya vâris kılan bir vahiy getireceği zannına kapılmıştır.

2- Âlimler hadiste geçen bu vâris kılmadan maksadın ne olduğunda ihtilâf etmiştir:

***** Bazısı, "akrabalarla birlikte malda hisse sahibi kılmaktır" demiştir.

***** Bazısı, "iyilik ve sıla yönüyle, vârislerin derecesine koymaktır" demiştir.

Birincinin daha kavî olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü, ikinci şık zâten devam etmektedir. Zâten rivâyet, Resûlullah'ın içinden geçen verâset hadisesinin vâki olmadığına işaret etmektedir. Bunu yine Buhârî'de kaydedilen Hz. Câbir'in bir rivayeti te'yid eder: "...o kadar ki, komşuya bir miras kılacak zannettim."

İbnu Ebî Cemre der ki: "Miras iki kısımdır: Hissî (maddî) ve mânevî, Hissî olan, hadiste kastedilen mirastır. Mânevî olan ise ilim mirasıdır. Burada ilim mirası da mülâhaza edilebilir, çünkü yine, Resûlullah'tan gelen bir hadise göre komşunun komşu üzerindeki haklarından biri muhtaç olduğu bilgiyi öğretmesidir."[240]

3- Hadiste geçen komşu kelimesi mutlak gelmiştir.Müslümankâfir, hür- köle, dindarfâsık, dostdüşman, yerliyabancı, faydalızararlı, akrabagayr-ı akraba, evce yakın-uzak, hepsine şâmildir. Ancak aralarında mertebe farkı vardır, bazısı bazısından üstündür. En üstünü önceki sıfatların hepsini cem eden, sonra en çoğunu cem edendir. Böylece birini cem edene kadar devam eder. Aksini yâni en uzağını da ikinci sıfatları en ziyade cem eden teşkil eder. Böylece her birine, hâline göre hakkının ödenmesi gerekir. Bazen iki veya daha fazla sıfatın teâruz ettiği, bunlardan birinin üstün veya her ikisinin de müsâvi olduğu durumlar da olabilmektedir. Bu hususu Taberânî'nin Hz. Câbir'den kaydettiği şu merfu rivayet te'yid eder: "Komşu üç çeşittir: "Bir komşu vardır, (onun, üzerinizde) tek hakkı vardır. Bu, müşrik komşudur. Bunun sadece komşuluk hakkı vardır. Komşu vardır, (üzerinizde) iki hakkı vardır. Bu müslüman olan komşudur. Bunun hem komşuluk, hem de müslümanlık hakkı vardır. Diğer bir komşunun (üzerinizde) üç hakkı vardır. Bu, akraba olan komşudur. Bunun hem komşuluk hem müslümanlık, hem de akrabalık hakkı vardır."
İbnu Ebî Cemre der ki: "Komşuyu himâye îmânın kemâlindendir. Câhiliye halkı bile buna riâyet ederdi. (Resulullah'ın komşu ile alâkalı) tavsiyesine uymanın yolu açıktır: Kişi, şahsî gücüne göre, çeşitli şekilde iyilikler yapmakla bu vasiyeti yerine getirmiş olur: Hediye sunma, karşılaşınca selam verme, güler yüz gösterme, halini hatırını sorma, muhtaç olduğu hallerde yardım vs.gibi. Keza komşuyu rahatsız edici maddî ve manevî her çeşit davranışlardan, sebeplerden kaçınmak da buna girer. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) , komşusu şerlerinden emin olmayan kimseden imanı nefyetmiştir. Bu hadis, komşu hakkının büyüklüğünü, ona zarar vermenin kebâirden olduğunu haber vermede mübalağalı bir beyân üslubudur."
İbnu Ebî Cemre, açıklamasına devamla şunları söyler: "Bu hususta durum, komşunun sâlih veya gayr-ı sâlih oluşuna göre değişir. Hepsine şâmil olanı, komşu için hayırhah olmak, hayırlıyı tavsiye etmek, hidayeti için dua etmek, -söz ve fiille zarar vermenin vâcib olduğu durum dışında- ona zarar vermeyi terketmektir. Sâlih kimseye mahsus olanlar, söylenenlerin hepsidir. Sâlih olmayanlara mahsus olanlarda, onun irtikab ettiği kötülükleri yapmaktan kaçınmak, duruma göre imkân nisbetinde iyilikle mukabele etmek, emr-i bi'lma'rûf ve nehy-i ani'lmünkerde bulunmak; kâfire va'z ve nasihatta bulunmak. İslâm'ı arzetmek, islâm'ın güzelliklerini açıklayıp rıfkla ona tergip ve teşvik etmek; keza fâsığa da hâline uygun şekilde rıfkla va'z ve nasihat etmek, kusurlarını başkalarına karşı örtmek, rıfkla onlardan nehyetmek; bunları yerine getirirse ne âlâ, yerine getirmezse, onu te'dib gayesiyle, sebebini de beyan ederek

küsmek."
Komşunun üzerimizdeki haklarıyla ilgili uzunca bir rivayeti 3418 numaralı hadisin açıklamasında kaydedeceğiz.[241]

-3416 -2- وعن عمرو بن شعيب عن أبيه عن جده قال:]ذُبِحَتْ شَاةٌ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهما فقَالَ ‹هْلِهِ: هَلْ أهْدَيْتُمْ مِنْهَا لِجَارِنَا الْيَهُودِيِّ؟ قَالُوا: َ. قالَ: ابْعَثُوا لَهُ مِنْهَا، فإنِّي سَمِعْتُ رَسولَ اللهِ # يَقُولُ: مَا زَالَ جِبْرِيلُ يُوصِينِى بِالْجَارِ، وَذَكَرَ الْحَدِيثَ[. أخرجه أبو داود والترمذي .

2. (3416)- Amr İbni Şu'ayb an ebîhi an ceddihî (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) için bir koç kesildi. İbnu Ömer, ailesine: "Ondan yahudi komşumuza hediye ettiniz mi?"diye sordu. "Hayır!" cevabını alınca:
"Bundan ona da gönderin. Zira ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) 'ın: "Cebrail bana komşu hakkında o kadar aralıksız tavsiyede bulundu ki, komşuyu vâris kılacağını zannettim" dediğini işittim" buyurdu."[242]

AÇIKLAMA:

Yukarıdaki rivayette, kesilen koyundan yahudi komşusuna da göndermeyi emredenin Abdullah İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) olduğu ifade edilmektedir. Halbuki, hadisin gerek Tirmizî ve gerekse Ebû Dâvud' daki asıllarına bakınca, bu emri verenin, Abdullah İbnu Ömer değil, Abdullah İbnu Amr İbni'l-Âs (radıyallâhu anhümâ) olduğunu görürüz, yani hadisin bizzat râvisi. Kanaatimizce, bu bir rivayet hatasıdır veya eserde sıkça rastlandığı üzere, dizgi hatasıdır. Zira Amr ile Ömer arasında, imla yönüyle, Amr'ın sonuna ilave edilen vav farkı vardır, bu vav düşünce Amr, Ömer olur (عمرو Amr, عمَر = Ömer) Bu ihtimâl daha kavîdir.[243]

3417- 3 -وعن أبي هريرة رَضِيَ الله عَنْه قال:]قال رسُولَ اللهِ #: َ يَدْخُلُ الجَنَّة مَنْ َ يَأمَنُ جَارُهُ بَوَائِقَهُ[. أخرجه الشيخان، واللفظ لمسلم.»البَوَائقُ« الغوائل والشرور: جمع بائقة، وهى الداهية .

3. (3417)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Komşusu, zararlarından emin olmayan kimse cennete giremez."[244]

AÇIKLAMA:

1- Hadis, Buhârî'de daha şiddetli bir üslûbla gelmiştir:
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah'a yemin olsun inanmamıştır, Allah'a yemin olsun inanmamıştır, Allah'a yemin olsun inanmamıştır!" "Kim ey Allah'ın Resûlü?" diye sorulunca: "Komşusu zararlarından emin olmayan kimse!" cevabını verdi."
Şu halde, bu rivayette komşuya karşı davranışın ehemmiyeti fevkalâde büyütülmüş olmaktadır. Çünkü komşusu, kendisinden kötülük mü gelir diye endişe duyduğu kimseden, iman nefyedilmektedir.

2- Hadîste geçen bevâik, bâika'nın cem'idir. Âniden gelen ve zarar veren, helak eden şey demektir. Ahmet İbnu Hanbel'in bir rivâyetinde "Bevâik nedir?" diye sorulur, Resulûlllah da, "Onun şerri" diye açıklar.

3- Âlimler komşuyu, sözleri veya fiilleriyle rahatsız edenden imânın nefyedilmesini kemâle hamlederler. Yâni "o kimsede kâmil ma'nâda iman yoktur" demektir, "kâfir olur" demek değildir" derler. Şurası muhakkak ki, âsi kimsenin imânı kâmil değildir.
Nevevî der ki: "Bu gibi meselelerde imanın nefyedilmesinde iki çeşit açıklama câridir:

1- Hadis, onu helal addeden hakkındadır.

2- Hadîsin ma'nâsı: "Kâmil mü'min değildir" demektir."
Dînin yasakladığı herhangi bir şeyi helal addederek yapma ile, haram

addetmekle beraber, nefsinin galebesiyle, cehâletle yapmak aynı neticeye götürmüyor. Helâl addeden kâfir olur, helâl addetmeden işleyen fâsık olur, günahkâr olur. Biri tevbe ederse îmâna döner; diğeri tevbe ile günahtan arınır.
İbnu Hacer der ki: "Hadîsten muradın şöyle olması da ihtimalden uzak değildir: "Hiç azab görmeden cennete girmek gibi, mü'minin mazhar olacağı bir mükâfaatla mükâfaatlanamaz" demektir. Veya bu hadîs, zecr ve tağlîz yani caydırma ve sertlik gösterme makamında beyan edilmiştir, zâhiri murad değildir."
İbnu Ebî Cemre der ki: "Aralarında duvar gibi bir engel bulunan iki komşusunun hukukuna riâyet ve hakların korunmasına bu derece ehemmiyet verilir, birbirlerine iyilik yapıp, zarar verici sebeplerden kaçmaları emredilirse, aralarında duvar gibi bir mânia bulunmayan iki şahıs arasındaki hukuka riâyetin ne kadar ehemmiyetli olduğu anlaşılır. Bunlar kesinlikle birbirlerine muhalif davranışlarla birbirlerini rahatsız etmemelidir. Böylelerinin birbirlerinin sürûruyla sürûrlandıkları hüzünleriyle hüzünlendikleri rivâyet edilmiştir. Öyleyse her iki tarafında, tâate müteallik amelleri çoğaltmak ve ma'siyete müteallik amellerden kaçınmaya devam etmek sûretiyle birbirlerini razı edip gönüllerini alacak davranışlara ehemmiyet vermeleri gerekir. Böyle komşular, birbirlerinin hukukuna riâyet hususunda diğer komşulardan çok daha fazla vecîbe içindedirler."[245]

-3418 -4 وعنه رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قال رسُولُ اللّهِ #: مَنْ كَانَ يُؤمِنُ بِاللّهِ وَالْيَوْمِ اŒخِرِ فَلْيُكْرِمْ ضَيْفَهُ، وَمَنْ كَانَ يُؤمِنُ بِاللّهِ وَالْيَوْمِ اŒخِرِ فَلْيُحْسِنْ إلى جَارِهِ، وَمَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللّهِ وَالْيَوْمِ اŒخِرِ فَلْيَقُلْ خَيْراً أوْ لِيَسْكُتْ[. أخرجه الشيخان، وأبو داود، واللفظ له .

4. (3418)- Yine Ebû Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kim Allah'a ve âhirete inanıyorsa misafirine ikrâm etsin. Kim Allah'a ve âhirete inanıyorsa komşusuna ihsanda (iyilikte) bulunsun. Kim Allah'a ve âhirete inanıyorsa hayır söylesin veya sükût

etsin."[246]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadîste de komşu hukukunun ehemmiyeti îmanla tartılarak takrîr ve tesbit edilmektedir. Allah'a inanan, hadiste sayılan hususlara ehemmiyet vermelidir, çünkü hiçbir davranış Allah'ın bilgisiden kaçmamakta, hepsi zabtedilmektedir. Ahiret hesap yeridir, her yapılan iş orada karşımıza çıkacaktır: Ağızdan çıkan her kelâm, komşuya yapılan her davranış. Din bunların üzerinde ısrarla durduğuna göre, bu hususlardaki iyi davranışlar, hayırlı sözler fevkalâde değerlidir, kötü davranışlar ve hayırlı olmayan sözler ve fevkalâde hesabı çetin olan amellerdir.

2- Hadîste zikredilen "iman"la, kâmil iman kastedilmiştir. Allah ve âhiretin zikri, mebde ve me'âd'ın hatırlatılmasıdır. Yani şöyle denmek istenmiştir: "Kim kendisine yaratan Allah'a inanırsa; kim, amellerinin âhirette hesaba çekilip karşılık göreceğine inanırsa zikredilen amelleri yapsın."

3- Hadisin bazı vecihlerinde "komşusuna ihsanda bulunsun" yerine, "komşusuna eza vermesin" denmiştir. "İhsan" bazan "ikrâm" diye gelmiştir. Her iki kelime de iyiliklerin maddî ve manevî her çeşidine şâmildir. Bir kısım hadislerde bunlar, "eziyet etmeyi terk" olarak tefsir edilmiştir. Bir hadis şöyle: "Ya Resulullah, komşunun komşuda hakkı nedir?" diye sorulmuştu; şöyle açıkladı: "Senden borç isterse borç vermen, yardım dileyince yardım etmen, hastalanınca ziyaret etmen, muhtaç olunca ihtiyacını görmen, fakirleşince yardım etmen, bir hayra kavuşunca tebrîk etmen, musîbete uğrayınca taziyette bulunman, ölünce cenâzesine katılman, izni olmadıkça binanı onun binasından daha yüksek yapıp rüzgârına mâni olmaman, çorbanda az da olsa ona da göndermek sûretiyle tencerenin kokusuyla onu rahatsız etmemen. Bir meyve satın alınca ona da hediye et, eğer bunu yapmazsan meyveyi evine (komşuna göstermeden) gizlice taşı. Onu, çocuğun da dışarı götürüp, komşunun çocuğunu gayza atmasın."

4- Komşuya ikrâm etmenin hükmü hususunda ulemâ der ki: "Bu, şahıslara ve durumlara göre değişir. Bazan farz-ı ayn olur, bazan farz-ı kifaye ve bazan da müstehab. Hepsi de mekârim-i ahlâktandır."

5- Hadiste misâfire ikrâm da mevzubahistir. Bu hadis misafirlikle ilgili bölümde (3487-3492) müstakillen geleceği için burada açıklama yapmıyoruz.

6- Hadiste geçen "Kim Allah'a ve âhirete inanıyorsa ya hayır söylesin, ya sükût

etsin" ibaresine gelince, âlimler bunu cevâmi'u'lkelim' den yani Resûlullah'ın az kelamla çok ma'nâ ifade ettiği veciz sözlerden biri sayarlar. "Çünkü derler, ağızdan çıkan sözlerin tamamı ya hayırdır, ya şerdir, ya da bunlardan birine meyyâldir. Farz veya nâfile, matlub olan bütün sözler hayra dahildir, bunlara, bütün çeşitleriyle müsaade edilmiştir. Şerre gelince, bunlar da şer olduğu açık olan ve şerre te'vil edilenlerdir. Bunların söylenmeyip, sükût edilmesi emredilmiştir."[247]

-3419 -5- وعن عائشة رَضِيَ اللهُ عَنْها قالت:]قُلْتُ يَا رسولَ اللهِ: إنَّ لِي جَارَيْنِ فَإلَى أيِّهِمَا أُهْدِي. قالَ: إلى أقْرَبِهِمَا مِنْكَ بَاباً[. أخرجه البخاري وَأبو داود .

5. (3419)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "(Bir gün), ey Allah'ın Resûlü! dedim, iki komşum var, hangisine (öncelikle) hediyede bulunayım?"

"Sana kapı itibarıyla hangisi yakınsa ona!" cevabını verdi."[248]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, komşular arasında tercih yapmada yakınlığın esas alınmasını irşad buyurmaktadır. Halbuki bâbın ilk hadisini (3415) açıklarken kaydettiğimiz üzere bu tercihi yapmada çeşitli unsurlar araya girmektedir: Akrabalık, mü'minlik, müttakîlik dostluk vs. gibi. Burada mutlak bir üslubla yakın olanın önceliği belirtilmektedir. Âlimler yakına tanınan bu evleviyeti, şu hikmetlere bağlarlar:

***** En yakında olan, komşusunun evine hediye vs. nev'inden ne girerse görür ve uzakta olana nisbetle bunlara muttali olur.

***** En yakındaki, komşusunun başına gelen ciddî durumlarda icâbet etmede daha çabuktur ve bilhassa gaflet vakitlerinde ondan önce kimse imdadına koşamaz.

2- İbnu Ebî Cemre der ki: "En yakına hediyede bulunmak mendubtur. Çünkü hediye zâten asıl itibariyle vâcib bir amel değildir. Öyleyse burada bu tertibe riâyet de vacib olamaz. Hadisten şu prensip çıkarılmıştır: Amelde en üstün olanı tercih etmek evladır."

3- Keza hadiste ilmin amele takdim edilmesi vardır.

4- Komşuluk hududunu tayinde ihtilâf edilmiştir:

* Hz. Ali (radıyallâhu anh) derki: "Sesimizi işiten herkes komşudur."

* Bazı âlimler: "Mescidde seninle sabah namazını kılan komşudur" demiştir.

* Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ): "Komşuluğun sınırı her cihetten kırk evdir" demiştir. Evzaî ve Hasan Basrî de bu görüştedir. Mamafih Resûlullah'ın da: Haberiniz olsun kırk ev komşudur" dediği de rivayet edilmiştir. İbnu Şihâb'ın: "Kişinin sağından, solundan, önünden ve arkasından kırk ev komşusudur" dediği rivayet edilmiştir. Âlimler, bununla taksimi kastetmiş olma ihtimalinin bulunduğunu, bu durumda her bir cihete on ev düştüğünü söylerler.[249]

3420 -6- وفي أخرى للشيخين عن أبي هريرةَ رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قالَ رسُولُ اللّهِ # َ تَحْقِرَنَّ جَارَةٌ لِجَارَتِهَا وَلَوْ فِرْسِنَ شَاةٍ[.

»الفِرْسِنُ« خُفُّ الْبعير، وقد استعير هنا للشاة فسمى ظِلفُها به .

6. (3420)- Buhârî ve Müslim'in Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh)'tan yaptığı bir diğer rivayette şöyle denmiştir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdu ki: "Komşu kadın komşu kadından gelen koyun paçasını bile küçük görmesin." [250]

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) burada, istifade edilemeyecek kadar basit şeylerle de olsa hediyeleşmeye teşvik buyurmaktadır. Hadisin zâhirî ma'nâsı, hediye olarak gelen en kıymetsiz birşey bile olsa bunun hakir görülüp horlanmamasını tavsiye etmektedir. Hususan kadınların zikredilmesi, sevgi ve husumetin kaynağı onların olmasından, bu çeşit hediyeleşmelerin, daha ziyade kadınlar arasında cereyan etmesindendir. Ayrıca bu durumlarda infial ve aksülamel göstermede de onlar daha çabuk davranırlar.[251]

-3421 -7- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللهَ عَنْه قال:]قال رسَولَ اللهِ # َ يَمْنَعْ أَحَدُكُمْ جَارَهُ أَنْ يَغْرِزَ خَشَبَةً في جِدَارِهِ، ثُمَّ قَالَ أَبُو هُرَيرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْه: مَالِي أَرَاكُمْ عَنْهَا مُعْرِضِينَ؟ وَاللهِ ‘رْمِيَنَّ بِهَا بَيْنَ أَكْتَافِكُمْ[. أخرجه الستة إ النسائي.»أكتَافِكُمْ« يروى بالتاء: أى على ظهوركم ف تقدرون على ا“عراض عنها؛ وبالنون جمع كَنفَ، وهو الناحية. يعنى أنه يجعلها بين أظهرهم كلما مروا بأفنيتهم رأوها ف ينسونها .

7. (3421)- Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Sizden kimse, duvarına, komşusunun kiriş saplamasına mâni olmasın."
Ebû Hüreyre'den hadisi rivayet eden zat der ki: "Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh), sonra şunu ilâve etti: "Görüyorum ki, bunu hoş karşılamadınız. Allah'a yemin olsun, onu omuzlarınız arasına uzatırım."[252]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadiste, komşuluk haklarının hududlarını tayinde değişik bir örnek görmekteyiz: Ev inşaatına başlayan komşu, ihtiyaç duyduğu takdirde inşaat kirişini komşusunun duvarına saplayabilmelidir. Bu meselenin hükmünde ihtilaf edilmiştir:

* Ahmed İbnu Hanbel, İshak İbnu Râhûye ve diğer bir kısım hadisçiler, eski kavlinde Şâfiî ve Mâlikîlerden İbnu Habîb: "Duvar sâhibi razı olsa da olmasa da komşusu duvara kiriş saplayabilir, itiraz ederse icbâr edilir" demiştir.

* Hanefîler ve yeni görüşünün meşhur olanında İmam Şâfiî: "Duvar sahibinin izni olmadan koyamaz, itiraz ederse icbâr da edemez" demiştir. Bunlar hadisteki emrî nebde; nehyi de tenzihe hamlederler. Böylece bu hadisle, müslümanın malının, rızası olmadan, başkasına haram olduğunu beyân eden delilleri

cem'etmiş olurlar.

2- Ahmed İbnu Hanbel'in bir rivayetinde şu ziyade vardır: "Ebû Hüreyre bu hadisi rivayet edince başlarını eğdiler." Ebû Hüreyre'nin sözünü Hattâbî şöyle açıklar: "Bunun ma'nâsı: "Eğer siz, bu hükmü gönül rızasıyla kabûl edip onunla amel etmezseniz ben kirişi omuzlarınıza zorla koyacağım." Böylece mübâlağa ifade etmek istemiştir. Bu açıklamaya İmâmu'l-Harameyn başkalarına uyarak tâbi olmuştur." Hattâbî der ki: "Bu, Medine'ye emir olduğu zaman Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh)'tan vâki olmuştur."
Mâlikî âlimlerden Mühelleb, Ebû Hüreyre'nin: "Görüyorumki bunu hoş karşılamadınız" sözünden hareketle, o devirde Ebû Hüreyre'nin bu görüşüne muhalif bir tatbikatın bulunduğuna hükmeder. "Zira der, eğer bu hadis vücub ifade etseydi, Sahâbe bundan bîhaber olmazdı, Ebû hüreyre hatırlatınca da hoşnutsuzluk izhâr etmezlerdi. Öyleyse hüküm, onlar yanında bunu hilafına takarrur etmiş olmasaydı, bu farizayı bilmemeleri caiz olmazdı. Şu halde bu durum, mezkur emri, Ashâb'ın istihbâba hamletmiş olmalarına delildir." Ancak bu açıklamaya: "İmâmu'l-Haremeynin, hoşnutsuzluk izhâr eden bu kimselerin sahabî olduğunu nereden bildiği anlaşılmıyor. Belki de onlar bu hükmü bilmeyen kimselerdi. Ebû Hüreyre'nin hitab ettiği bu kimselerin gayr-i fakîh olmaları da câiz değil midir? Aslında bu husus açıktır. Şayet onlar sahâbî veya fakîh olsalardı Ebû Hüreyre onlara böyle davranmazdı" diyerek itiraz edilmiştir.
Görüldüğü üzere, sadedinde olduğumuz hadisin hükmü hususunda münakaşa edilmiştir.[253]

-3422 -8ـ وعن سَمُرة بن جُندَب رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]كَانَ لِى عَضُدٌ مِنْ نَخْلٍ فِي حَائِطِ رَجُلٍ مِنَ ا'نْصَارِ، وَمَعَ الرَّجُلِ أهْلُهُ. فَكَانَ سَمُرةُ يَدْخُلُ إلى نَخْلِهِ فَيَتَأذَّى بِهِ الرَّجُلُ. فَطَلَبَ إلَيْهِ أنْ يُنَاقِلَهُ فَأبَي. فَأتَى ا'نْصَاريُّ رَسُولَ اللّهِ # فَذَكَرَ لَهُ ذلِكَ. فَطَلَبَ إلَيْهِ رَسولُ اللّهِ # أنْ يَبِيعَهُ فأبَي. فَطَلَبَ أنْ يُنَاقِلَهُ فَأبَى. قالَ: فَهَبْهُ لِى، ولَكَ كَذَا وَكَذَا أجْراً رَغْبَةً فِيهِ. فَأبَى؛ فقَالَ: أنْتَ مُضَارٌّ، ثُمَّ قَالَ لِ'نْصَارِيِّ اذْهَبْ فَاقْلَعْ نَخْلَهُ[. أخرجه أبو داود.
»الْعَضُدُ« هنا طريقة من النخل.»وَالمُضَارُّ« الذى يضُر رَفيقه

وشريكه وجارَه .

8. (3422)- Semüre İbnu Cündeb (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Ensâr' dan bir zâtın bahçesinde benim bodur bir hurma ağacım vardı. O zât ailesiyle beraberdi. Semüre, kendi ağacına gitmek üzere bahçeye girerdi. Bu girişten bahçe sâhibi rahatsız oluyordu. Kendisine o ağacı (bir başka yerdeki ağaçla) değiştirmeyi taleb etti. Ama Semüre kabul etmedi. Bunun üzerine Ensârî (radıyallâhu anh) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) 'a gelip durumu anlattı. Resûlullah Semüre'ye o ağacı satmasını taleb etti; fakat o kabul etmedi. Bu sefer (bir başka yerdeki ağaçla) değiştirmeyi teklif etti, o bunu da kabul etmedi. Resûlullah: "ağacı ona bağışla!" dedi ve buna rağbet etmesi için "şöyle şöyle ecir var!" buyurdu. Semüre yine kabul etmedi. Bunun üzerine Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Sen muzır birisin!" dedi. Sonra Ensârî zâta dönüp:

"Git, onun hurmasını sök!" buyurdu."[254]

AÇIKLAMA:

1- Bodur hurma diye tercüme ettiğimiz عَضُد kelimesinin ma'nâsı hususunda ulemânın farklı açıklamaları olmuştur. Başına elle ulaşılan kısa boylu hurma ağacı ma'nâsına gelen عَضِيد yerine عَضُد diye kullanıldığına dâir yapılan açıklamayı esas alarak bodur bir hurma ağacı diye tercüme ettik.

2- Resûlullah'ın "Ağacı ona bağışla" sözünü, ulemâ, kesin bir emir değil, teşvik ve şefaat makamında söylenmiş bir emir olarak yorumlar.

3- "Sen muzır birisin" sözü "sen başkasına zarar vermek isteyen birisin" diye açıklanmıştır.

Hadisten: "Başkasına zarar vermek isteyenin zararı defedilir" diye hüküm çıkarılmıştır.[255]

3423-9- وعن أبي صِرمَة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قال رسولُ اللّهِ #: مَنْ ضَارَّ ضَارَّ اللّهُ بِهِ، وَمَنْ شَاقَّ شَقَّ اللّهُ عَلَيْهِ[. أخرجه

أبو داود .

9. (3423)- Ebû Sırma (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim (bir müslümana) zarar verirse Allah da ona zarar verir. Kim de (bir müslüman) ile, nizaya husumete girerse Allah da onunla husûmete girer."[256]

AÇIKLAMA:

1- Hadisin Ebû Dâvud'daki aslı مَنْ ضَارَّ اَضَرَّ اللّٰهُ بِهِ وَمَنْ شَاقَّ شَقَّ اللّٰهُ عَلَيْهِ şeklindedir.

2- Hadis bir rivayette "müslümana" diye tasrih eder. Yani "Kim, bir müslümana -ki bu komşu olur, yolcu olur, müşteri... vs olur aynıdır- gerek malı ve gerekse şahsı ve ırzı yönünden haksız yere bir zarar verecek olursa, Allah ona ameli cinsinden bir ceza takdir ederek onu zarara sokar" demektir. Keza "müslümanlara haksız yere husûmet edip meşakkat verene de Allah aynı cinsten ceza olarak ona meşakkat verir" demektir.
Hadis, hangi suretle olursa olsun komşu veya bir başkasına zarar vermenin haram olduğuna delildir.[257]

ONBEŞİNCİ FASIL

KÜSÜŞMEK HAKKINDA

-3424 -1- عن أبي أيوب رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قال رسولُ اللّه #: َ يَحِلُّ لِمُسْلِمٍ أنْ يَهْجُرَ أخَاهُ فَوْقَ ثَثِ لَيَالٍ، يَلْتَقِيَانِ فَيُعْرِضُ هذَا وَيُعْرِضَ هذَا، وَخَيْرُهُمَا الَّذِي يَبْدَأُ بِالسَّمِ[. أخرجه الستة إ النسائي .

1. (3424)- Hz. Ebû Eyyûb radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bir müslümana, kardeşine üç günden fazla küsmesi helâl değildir. Yani, bunlar karşılaşırlar da her biri diğerinden yüz çevirir. Bu ikisinden hayırlı olanı, birinci olarak selam verendir."[258]

-3425 -2- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قال رسولُ اللّه #: َ يَحِلُّ لِمُؤْمِنٍ أنْ يَهْجُرَ مُؤْمِناً فَوْقَ ثَثٍ. فإنْ مَرَّتْ بِهِ ثَثٌ فَلْيَلْقَهُ وَلْيُسَلِّمْ عَلَيْهِ، فَإنْ رَدَّ عَلَيْهِ فَهُمَا شَرِيكَانِ في ا‘جْرِ، وَإنْ لَمْ يَرُدَّ فَقَدْ بَاءَ بِا“ثْمِ[. وفي أخرى:]مَنْ هَجَرَ فَوْقَ ثَثٍ فَمَاتَ دَخَلَ النَّارَ[. أخرجه أبو داود .

2. (3425)- Ebû Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bir mü'minin diğer bir mü'mine üç günden fazla küsmesi helâl olmaz. Üzerinden üç gün geçince, ona kavuşup selâm versin. Eğer o selama mukabele ederse ecirde her ikisi de ortaktır. Mukabele etmezse günah onda kalmıştır."
Bir diğer rivâyette şöyle buyrulmuştur: "Kim üç günden fazla küs kalır ve ölürse cehenneme girer."[259]

-3426 -3- وعن أبي خَراشٍ السُّلَميِّ رَضِيَ اللهَ عَنْه قال:]قال رَسُولُ اللّهِ #: مَنْ هَجَرَ أخَاهُ سَنَةً فَهُوَ كَسَفْكِ دَمِهِ[. أخرجه أبو داود.

3. (3426)- Ebû Hırâş es-Sülemî radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim kardeşine bir yıl küserse, bu tıpkı kanını dökmek gibidir."[260]

AÇIKLAMA:

1- Hadîste hicret veya hicrân kelimeleriyle ifâde edilen içtimâî hâdiseyi dilimizdeki küsmek kelimesiyle karşılıyoruz. Çünkü hicret'i, şârihler: "Şahsın, bir başkasıyla karşılaştığında konuşmayı terketmesi" olarak tarif ederler ve hicret'in lügatte esas itibârıyle, fiil veya söz olarak terk ma'nâsına geldiğine dikkat çekerler. Bu terk'ten murad vatandan ayrılma ma'nâsındaki hicret değildir.

2- Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), yukarıda kaydedilen örneklerde de görüldüğü üzere, müslümanlar arasında üç günden fazla devam edecek küsüşmeleri yasaklamıştır. Nevevî, ulemâdan naklen der ki: "Müslümanlar arasında üç günden fazla küsüşmek nassla haramdır. Ancak üç güne kadar küsmenin mübah olduğu, hadîsin mefhumunda mevcuttur. Güç güne kadar olan küsmeler affedilmiştir, çünkü insanoğlu gadab üzere mecbûldür, öfkelenmek onun cibiliyetinde vardır. Bundan ötürü, dönmesi ve gadab hâlinin izâlesi için o miktardaki küsmeye müsâmaha edilmiştir." Ebû'l-Abbâs el-Kurtubî der ki: "Müddet hususunda muteber olan üç gecedir. Öyle ki, küsmeye gündüzleyin başladı ise, akşama kadar olan kısmı hesaba katmaz, o günün gecesini esas alır ve üçüncü gecenin bitimiyle, mazhar olduğu af da sona erer." Günah dışı bırakılan üç günün hesaplanmasında gündüzü nazara almayıp sadece geceyi esas alan bu görüşe îtiraz edilmiştir. Sözgelimi cumartesi öğlede küsüşme başladı ise salı öğlede bu müddetin dolması gerektiği, salı akşamını beklemenin câiz olmadığı belirtilmiştir. Bu müddetin haram dışı kalması, o müddet esnasında küsmenin sebebi olan öfke hâlinin geçeceğine inanıldığı içindir.

3- Muhibbu't-Taberî yasaklanan küsmenin, karşılaşınca selamı kesmek olduğunu

söyler. Ancak ulemâ, bunun "konuşmayı kesmek" olduğunu söyler ve selamı kesmenin konuşmayı kesmede dâhil olduğuna dikkat çeker.

4- Hadîste üç günün içinde (veya sonunda) selama ilk başlayanın küsüşenlerin hayırlısı olduğunu belirtmiştir. Taberî'nin bir rivâyetinde şu ziyade vardır: ".cennete öbüründen önce girer." Bir başka rivâyette küsmeyi devam ettirenler "halktan kopmuşlar" olarak tavsif edilir. Bir başka hadîste "Küs halde öldükleri takdirde her iki tarafın da cennete girmeyeceği" belirtilir:

5- Âlimlerin çoğu "Selamlaşmak ile küsme sona erer" demiştir. Ancak, Ahmet İbnu Hanbel: "Daha önceki hâle aynen dönmedikçe küsme ortadan kalkmaz" demiştir. Keza: "Konuşmayı terk ona eza veriyorsa, selamla küsme sona ermez" demiştir. Kâdı İyâz: "Konuşmayı kesmişse, selam verse bile, bize göre, öbürü aleyhine şehadeti makbûl olmaz (zira bu, aralarında bir husûmetin varlığına delildir)" der.
Küsmenin selamlaşma ile sona ereceği görüşünde olanlar, İbnu Mes'ud'dan rivâyet edilen mevkuf bir hadîste geçen şu ibâre ile de istidlâl ederler: "Küsmeden vazgeçmesi, arkadaşına gelip ona selam vermesidir."

6- Hadîste geçen "kardeşine" tabiri, küsme ile ilgili ahkâmın müslümanlara mahsûs olduğuna delil kılınmıştır. Şu halde kâfire küsmenin herhangi bir müddeti yoktur.
İbnu Abdilberr'in şu sözünü de bilmemiz faydalıdır: "Ulemâ üç günden fazla küs durmanın haram olduğunda icma eder. Ancak bir istisna vardır: Eğer bir kimseyle konuşmanın onun dînine bir fesad vereceği ihtimâli varsa veya bu yüzden nefsine veya dünyasına zarar verecek bir şeyin hâsıl olacağı husûsunda korkulursa, onunla konuşulmaması câiz olur. Nice güzel küsme, eza verici kaynaşmadan hayırlıdır."

7- Bazan, konuşmamak üzere nezredenlere ve yemîn edenlere rastlanmaktadır. Ulemânın bu mevzudaki hükmü, yemini bozmak ve fakat nezir için kefâret ödemektir. Çünkü, tâat üzere nezretmiş ise bu nezîr mün'akid olur. Mesela şöyle demiştir: "Konuşursam köle âzad edeyim veya şu kadar namaz kılayım" gibi. Haram, mekruh ve hatta mübah üzere nezretmişse bu nezir mün'akid olmaz.
Buhârî'nin bu meseleyle ilgili olarak kaydettiği İbnu'z-Zübeyr örneği burada hatırlatmaya değer: Hz. Âişe'yi üzecek bir sözü yeğeni olan Abdullah İbnu'z-Zübeyr'in sarfettiği kulağına gelince Âişe validemiz, İbnu'z-Zübeyr'le ebediyen konuşmamak üzere yemîn eder. Küsüşmenin uzaması üzerine araya giren şefaatcileri de Hz. Âişe nezrim var diyerek reddeder. İbnu'z-Zübeyr, bir grupla

Hz. Âişe'nin huzuruna girerek özür diler ve Hz. Peygamber'in mü'minin kardeşine üç günden fazla küsmenin haram olduğuna dair hadîsini hatırlatır. Ve bu hususta ısrar eder. Sonunda Hz. Âişe, İbnu'z-Zübeyr'le konuşur ve nezrine mukabil kırk köle âzâd eder.[261] Râvi der ki: "Hz. Âişe, bilahere bu nezri hatırladıkça ağlar, göz yaşlarıyla başörtüsünü ıslatırdı."[262]

-3427 -4- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قال رسولُ اللّهِ #: تُعْرَضُ ا٭عْمَالُ في كُلِّ خَمِيسٍ وَاثْنَيْنِ فَيَغْفِرُ اللّهُ عَزَّ وَجَلَّ في ذلِكَ الْيَوْمِ لِكُلِّ امْرِئٍ َ يُشْرِكُ بِاللّهِ شَيْئاً إَّ مَنْ كَانَتْ بَيْنَهُ وَبَيْنَ أخِيهِ شَحْنَاءُ. فَيَقُولُ: اتْرُكُوا هذَيْنِ حَتَّى يَصْطَلِحَا[. أخرجه مسلم، ومالك، وأبو داود، والترمذي.
»الشَّحْنَاءُ« العداوة .

4. (3427)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ameller her perşembe ve pazartesi günü arzedilir. Aziz ve Celîl olan Allah o gün, Allah'a hiçbir şirk koşmayan kulun günahını affeder. Bundan sadece kardeşiyle arasında düşmanlık olanı istisna eder, (onu affetmez) ve der ki: "Bu ikisini barışıncaya kadar terkedin."[263]

-3428 -5- وعن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]اعْتَلَّ بَعِيرٌ لِصَفِيَّةَ بِنْتِ حُيَيٍّ، وَعِنْدَ زَيْنَبَ فَضْلُ ظَهْرٍ. فقَالَ رَسُولُ اللّهِ لِزَيْنَبَ: أعْطِيهَا بَعِيراً. فقَالَتْ: أنَا أُعْطِي تِلْكَ الْيَهُودِيَةَ؟ فَغَضِبَ النّبىُّ # فَهَجَرَها ذَا الحِجَّةِ وَالمُحَرَّمَ وَبَعْضَ صَفَرٍ[. أخرجه أبو داود .

5. (3428)- Hz.Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Safiyye Bintu Huyeyy'in

devesi hastalandı. Zeyneb Bintu Cahş'ın yanında fazla deve vardı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ona:
"Safiyye'ye bir deve ver!" buyurdu. Zeyneb:
"Ben bu yahudi kızına deve mi verecek mişim?" diyerek (red cevabı verdi). Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ona kızıp, Zilhicce ve Muharrem ayları ile Safer ayının bir kısmı boyunca küstü."[264]

AÇIKLAMA:

Burada, küsme bahsinin değişik bir rivayeti mevzubahistir.Zira öncekiler âmm ve mutlak bir ifade ile üç günden fazla küsmeleri gayr-ı meşru ve hattâ haram ilân ederken, burada Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hanımlarından birine aylar boyu devam eden küsmesinden bahsetmektedir.
Şu halde bu hadisle, bazı küsmelerin meşruiyetine dikkat çekilmiş olmaktadır. Çünkü umumî olan yasak, küsmesi için meşru bir sebebi olmayan kimselere mahsustur. Öyleyse meşru olan caiz ve hattâ gerekli olan küsmeler de vardır. Söz gelimi masiyete giren insana, bundan vazgeçmesi için küsülebilir. Buhârî, bu maksadla Tebük seferine katılmayan Ka'b İbnu Mâlik'le elli gün boyunca konuşmayı Resûlullah'ın yasakladığına dair rivayeti kaydeder.[265]
Bu mevzu üzerine İbnu Hacer'in muhtelif âlimlerden derlediği açıklamayı kaydediyoruz: "...câiz olan küsmek, işlenen cürmün miktarına göre farklılıklar arzeder. Söz gelimi isyankâr olan kimse, Ka'b ve iki arkadaşının kıssasında olduğu üzere, konuşmayı terk suretinde küsmeye müstehak olur. Aile ve kardeşler arasındaki kızmalarda selam ve kelâm devam etmekle birlikte ismini söylemeyi terketmek veya surat asmak suretiyle küsmek de caiz olabilir..."
Taberî der ki: "Ka'b İbnu Mâlik'in kıssası, şer'î emirlere âsi olanlara küsmede asıldır. Bu durumda fâsık ve bid'a ehline küsme meşru iken, kâfire küsülmemesi, izâhı zor bir durum ortaya kor. Çünkü bu, küfrü sebebiyle fâsığın fıskından daha şiddetli bir cürüm işlemiş olmaktadır. Fâsık ve bid'at ehli ne de olsa tevhid ehlidir." İbnu Battâl, Taberî'nin bu mütâlaasına şöyle açıklama getirir: "Allah'ın, kulların maslahatı bulunan ahkâmı var. O, kullarının hâlini herkesten iyi bilir, öyle ise O'nun emirlerine teslim olmaları gerekir." Böylece, bunların bir kısmını, ma'nâsı anlaşılmayan ibâdetler teşkil ettiği kanaatini ortaya kor. Bu meseleye bâzı başka âlimler de şu açıklamayı getirmiştir: Küsme, iki mertebelidir:

1- Kalble olan küsme,

2- Dille olan küsme.

Kâfire olan küsme kalbledir, sevginin ve bilhassa harbî kâfir ise yardımlaşma ve dayanışmanında terkiyle husul bulur. Şu halde bununla konuşmayı kesmek suretiyle küsme meşru olmaz, çünkü küsme, onu küfründen vazgeçirecek değildir. Ama müslüman âsi öyle değil. Zira bu, küsme sebebiyle çoğunlukla halini düzeltir. Kâfir ve âsi her ikisi de tâate davet, emr-i bi'lma'ruf ve nehy-i anil münker maksadıyla kendileriyle konuşulma meselesinde müşterektirler. Burada meşru olan, sevgi ve samimiyetle konuşmayı terketmektir.

Kadı İyâz, bu meyanda 3311 numaralı hadiste dile getirilen Hz. Âişe'nin Resûlullah'a karşı olan öfkesiyle ilgili olarak şu açıklamayı yapar: "Hz.Âişe'nin Resûlullah'a olan öfkesi bu meseledeki ciddiyete rağmen -zira Resûlullah'a öfkelenmek büyük günahlardandır- mağfirete mazhar olmuştur, çünkü onu buna sevkeden şey, kadınların fıtratına konmuş olan kıskançlıktır. Bu ise, aşırı muhabbetten neş'et eder. Öyle ise, bir öfke ki buğza ve kin tutmaya sevketmez, bu öfke mağfirete mazhar olur. Affedilmeyecek olan buğz, küfür ve isyana götüren buğzdur. Nitekim Hz. Âişe, o hadiste öfkesini anlatırken: "Ben sadece ismini terkediyorum" demiştir. Bu, onun kalbinin Resûlullah'ın sevgisiyle dolu olduğunu ifade eder."

Şu halde, sadedinde olduğumuz hadis, kalbî olmayan, terbiyevî maksada yönelik, muhatabın hatasını idrâk ettirici mahiyetteki âile efradı arasında cereyanı câiz olan küsmeye nebevî bir örnek olmaktadır.[266]

ONALTINCI FASIL

İNSANLARIN KUSURLARINI ARAŞTIRMAK VEYA ÖRTMEK

3429 -1- عن ابن عمر رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]صَعِدَ رَسُولُ اللّهِ # المِنْبَرَ فَنَادَى بِأَعْ صَوْتِهِ: يَا مَعْشَرَ مَنْ أَسْلَمَ بِلِسَانِهِ وَلَمْ يُفْضِ ا''يمَانُ إلى قَلْبِهِ، تُؤْذُوا المُسْلِمِينَ، وَ تُعَيِّرُوهُمْ، وَ تَتَبَّعُوا عَوْرَاتِهِمْ، فإنَّهُ مَنْ تَتَبَّعَ عَوْرَةَ أخِيهِ المُسْلِمِ تَتَبَّعَ اللّهُ عَوْرَتَهُ، وَمَنْ تَتَبَّعَ اللّهُ عَوْرَتَهُ يَفْضِحَهُ وَلَوْ في جَوْفِ رَحْلِهِ، وَنَظَرَ ابنُ عُمَرَ يَوْماً إلى الْكَعْبَةِ فقَالَ: مَا أعْظَمَكَ! وَمَا أعْظَمَ حُرْمَتَكَ! وَالمُؤْمِنُ أعْظَمُ حُرُمَةً عِنْدَ اللّهِ مِنْكَ[. أخرجه الترمذي .

1. (3429)- Hz.Abdullah İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "(Bir gün) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) minbere çıkıp yüksek sesiyle şöyle nidâ etti:
"Ey diliyle müslüman olupda kalbine iman nüfuz etmemiş olan (münafık)lar! Müslümanlara eza vermeyin, onları kınamayın, kusurlarını araştırmayın. Zira, kim müslüman kardeşinin kusurunu araştırırsa, Allah da kendisinin kusurlarını araştırır. Allah kimin kusurunu araştırırsa, onu, evinin içinde (insanlardan gizli) bile olsa rüsvay eder."
İbnu Ömer bir gün Ka'be'ye nazar etti ve:
"Şânın ne yüce, hürmetin ne yüce! Ancak mü'minin Allah yanındaki hürmeti senden de yüce!" dedi."[267]

AÇIKLAMA:

1- Burada Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) insanların kusurlarını araştırmayı münâfıklık olarak ifâde buyurmaktadır. Zîra diliyle müslüman olup kalbine iman ulaşmayanlar münafıktır. Ancak imanı "kemaliyle" diyerek kayıtlayacak olursak müslümanın da kastedildiği anlaşılır ve böylece hitaba müslüman ve münâfık her iki grup da dâhil olur. Şârihler hadisi böyle anlarlar. Nitekim hadisin devamında "kim müslüman kardeşinin kusurunu araştırırsa"tabiri için, müslüman kardeşi

tabiri geçmektedir. Münâfık müslümana kardeş olamayacağına göre, Resûlullah, hitabında fâsık müslümanı da kastetmiş olmaktadır. Şu halde, hadiste sadece münâfıkların kastedildiğini söyleyenler hadisin zâhirine muhalefet etmiş olur. Hadisin daha âmm olan vechiyle hükmetmek daha doğru, daha isâbetli olur.

2- Müslümanlara eza vermeyin ibâresindeki müslümanlar'la "kâmil müslümanlar", yâni diliyle ikrar eden ve kalbiyle de inanmış bulunan müslümanlar kastedilmiş olmaktadır.

3- Müslümanın kınanması demek, geçmiş zamanda işlediği günahları, hataları, kusurları sebebiyle ayıplanması geçmişinin başına kakılması demektir. Âlimler, müslüman kişi hâlini düzeltmiş ise, eski günahlarından tevbe ettiğinin bilinmesi ile bilinmemesi arasında fark görmezler, her iki halde onların başına kakılmasının câiz olmayacağını söylerler.
Ancak, işlemekte olduğu esnada görülen veya yakın zamanda işlemiş olduğu ve fakat tevbe ettiği görülmeyen günahı sebebiyle ayıplanmasına gelince, bu işin, muktedir olan herkese vacib olduğu belirtilmiştir. Hatta duruma göre fiiline hadd veya ta'zir gerekebilir. Bu durumda müdahale, emr-i bi'lmâruf ve nehy-i ani'lmünker sınıfına girer.

4- Müslüman kardeşinin kusurunu araştırmama emri, "kâmil müslüman" diye kayıtlanmıştır. Fâsık bu yasaktan hariç tutulmuştur, çünkü ondan sakınmak ve başkalarını da sakındırmak gerekir.
Müslümanın kusurunu araştırmayı âyet-i kerime de yasaklamıştır: "Mü'minler arasında hayasızlığın yayılmasını arzu edenlere, işte onlara, dünya ve âhirette can yakıcı azâb vardır. Allah bilir, siz ise bilmezsiniz" (Nur 19).
"Ey iman edenler! Zannın çoğundan sakının. Zira zannın bir kısmı günahtır. Birbirinizin (kusurunu arayıp) tecessüs etmeyin, kimse kimseyi gıybet etmesin. Hanginiz ölü kardeşinin etini yemekten hoşlanır...?" (Hucurat 12).

5- Bu hadiste müslümanın hürmetinin Ka'be'den üstün olduğu ifade edilmektedir. Bu ifâde sadedinde olduğumuz rivayette İbnu Ömer'in sözü gibi gözükmektedir. Ancak hadisin İbnu Mâce'deki vechinde, ifadenin Resûlullah'a ait olduğu sarihtir: "İbnu Ömer der ki: "Ben Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'ı tavaf ederken gördüm. Ziyâret sırasında Ka'be'ye hitaben şunu söylüyordu: "Sen ne temizsin, senin kokun da ne hoş, ne temiz. Sen ne ulusun, senin hürmetin ne yüce. Muhammed'in ruhunu elinde tutan Zât'a yemin ederim ki, mü'minin Allah indindeki hürmeti, mal ve canının hürmeti, senin hürmetinden daha büyük. Mü'min hakkında hayırdan başka zanda bulunmamızın

hürmeti (haramlığı) da böyledir. (Biz onun hakkında sâdece hüsn-i zanda bulunmakla mükellefiz.)"
İnsanın hürmetinin Ka'be'nin hürmetinden yüce oluşu ilk nazarda garipsenebilir. Ama âyet-i kerime'nin, insanı "mükerrem" (İsra 70) ve "yeryüzünün halifesi" (En'am 25) ilân ettiğine dikkat eder ve yine Kur'an'da bir insanın haksız yere öldürülmesinin bütün insanlığı öldürmeye denk tutulduğu'nu (Mâide 32) göz önüne alırsak meseleyi hakkıyla takdir edebiliriz.[268]

-3430 -2- وعن عقبة بن عامر رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قال رَسُولُ اللّهِ #: مَنْ رَأى عَوْرَةً فَستَرَهَا كَانَ كَمَنْ أحْيَا مَوْءُودَةً[. أخرجه أبو داود .

2. (3430)- Ukbe İbnu Âmir (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim bir ayıp görür ve onu örterse, diri diri gömülmüş bir kızı ihya etmiş gibi olur."[269]

-3431 -3- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قال رَسولُ اللّه #: َ يَسْتُرَ عَبْدٌ عَبْداً في الدُنْيَا إَّ سَتَرَهُ اللّهُ تَعَالَى يَوْمَ الْقِيَامَةِ[. أخرجه مسلم .

3. (3431)- Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bir kul dünyada bir kulu örterse, Allah Kıyamet günü onu mutlaka örter."[270]

-3432 -4- وعن زيد بن وهب قال:]أتى ابنَ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه فَقِيلَ لَهُ: هذَا فَنٌ تَقْطُرُ لِحْيَتُهُ خَمْراً. فقَالَ عَبْدُاللّهِ رَضِيَ اللّهُ عَنْه: إنَّا قَدْ نُهِينَا عَنِ التَّجَسُّس وَلَكِنْ إنْ يَظْهَرْ لَنَا شَىْءٌ نَأخُذْ بِهِ[.

أخرجه أبو داود .

4. (3432)- Zeyd İbnu Vehb anlatıyor: "İbnu Mes'ud (radıyallâhu anh)'a (bir adam) getirilip: "Şu herif falancadır, sakalından şarap damlıyor" denildi. Abdullah (radıyallâhu anh):
"Ben tecessüsten men edildim. Lâkin bize bir şey zâhir olursa onu ele alırız!" cevabını verdi."[271]

AÇIKLAMA:

Bu hadisler müslümanda görülecek çirkin bir hal, bir davranış olursa onun gizlenmesi, neşredilmemesi gereğini takrir etmektedir. Âlimler: "Bu fiil yapılmış, bitmiş bir günah bile olsa örtülmelidir, yeter ki fâili onu gizli yapmış bulunsun" demiştir.Tâbiî ki bu açıklama, fıskını alenî yapan fâsığın örtülmesinin gerekmeyeceğini ifade eder. Âlimler bu ma'nâyı: "Fâsık-ı mütecâhiri gıybet günah değildir" diye bir başka tarzda hükme bağlamışlardır.
İslâmî âdâb, alenî işlenmeyen günahların peşine düşülmesini yasaklamıştır. İctihadla değil, nassla mâsiyet olduğu sabit olan bir günah alenî işlenecek olursadevlet yetkililerinin müdâhale hakkı doğar. Hâdisenin alenîyet kazanması iki şâhiddir. Zina suçunda dört erkek şâhid şart koşulmuştur. İslam, günümüzde olduğu gibi, hususî ve görünmez tedbirlerle, gizli istihbarat teşkilatlarıyla ayıpların araştırılmasına, mâsiyet olduğu nassla kesinlikle sabit olmayan -bir başka deyişle ferdî ictihadla masiyet olduğuna hükmedilen hususlarda- insanlara devlet görevlisinin bile müdahale etmesine müsaade etmez. Bu çeşit müdâhalelerin insanları ifsâd edeceği kabul edilmiştir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Eğer sen insanların kusurlarını araştıracak olursan onları ifsad edersin -veya- ifsâd noktasına getirirsin" buyurmuştur.
Bir başka hadiste Aleyhissalâtu vesselâm: "Eğer emîr (devlet reisi) insanlar arasındaki şüpheli şeylerin peşine düşecek olursa onları ifsâd eder" buyurmuştur.
Bilhassa günümüzde diktatörlüğün artıp, insanların inançlarına varıncaya kadar, -Ben size müsaade etmeden inanır mısınız?.... ellerinizi ayaklarınızı çaprazlama keseyim de görün!" (A'râf 123) diyen Firavunvâri- devlet müdahaleciliğinin arttığı bir devrede, yüce dinimizin bu prensibinin daha iyi anlaşılması için 3430 numarada özet olarak kaydedilen Ukbe İbnu Âmir hadisini aynen kaydediyoruz. İbretle okunmalıdır:

Ukbe'nin kâtibi Duceyn[272] anlatıyor: "Ukbe'ye:

"Benim bazı komşularım var, şarap içiyorlar, onları polise haber vermek istiyorum, gelip götürsünler" dedim. Kabul etmeyip:

"Bunu yapma, ancak onlara va'z u nasihat et ve (ihbar ederim diye) tehdid et!"dedi. Ben öyle yaptım ama yine de vazgeçmediler. Tekrar Ukbe (radıyallâhu anh)'a geldim ve: "Ben (dediğiniz gibi) onları şaraptan nehyettim ama dinlemediler, içmeye devam ediyorlar. Artık polis çağıracağım, gelip yakalasınlar!" dedim. Ukbe yine razı olmadı ve:

"Yazık sana, bu yapılır mı? Zira ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle söylediğini işittim: "Kim bir mü'minin kusurunu örterse, kabre diri gömülmüş kızcağıza hayat vermiş gibi olur" cevabını verdi."[273]

ONYEDİNCİ FASIL

KADINA BAKMA HAKKINDA

3433 -1- عن ابن عباس رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]قال رَسولُ اللّهِ: أَ َ يَخْلُوَنَّ رَجُلٌ بِامْرَأةٍ إِ َّ مَعَ ذِي مَحْرَمٍ[. أخرجه الشيخان .

1. (3433)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Sakın bir erkek, yanında mahremi olmadıkça yabancı bir kadınla yalnız kalmasın."[274]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, nikâh düşecek durumda olan bir kadınla halveti yani başbaşa yalnız kalmayı yasaklamaktadır. Böylece hadis kadın-erkek münasebetlerinde İslâm'ın mühim bir esasını vaz'etmiş olmaktadır. Bu bâbta bir çok hadis vârid olmuştur. Birkaçını kaydediyoruz: "Beraberinde kocası olmayan kadınların yanına girmeyin, zirâ şeytan, insanoğluna (damarlardaki) kan gibi nüfuz eder." "Bir erkek, beraberinde kocası olmayan kadının yanına kendisiyle birlikte bir veya iki kişi olmaksızın girmesin";
"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular: "Kadınların yanına girmekten kaçının." Bir adam: "kocasının (kardeş, amca, amca oğlu gibi) yakınları da mı?" diye sordu. Aleyhissalâtu vesselâm: "Yakını ölümdür" buyurdu."[275] " (Yabancı) bir kadınla yalnız kalmayın, çünkü onların üçüncüsü şeytandır."

2- Kadının Mahremi: Nikâhı ebediyen kendisine haram olan kimselerdir.

3- Bu hadislerde erkeğin, kadının yanına girmesi sarih olarak yasaklanmıştır, aynı yasak kadının erkeğin yanına girmesine de şâmildir. Ayrıca girme yasağı, kadınla yalnız kalma yasağını da içine alır. Bazı âlimler hamv'ı dilimizdeki kaynata yani kocanın babası veya kızın

babası diye tarîf ederler. Günümüzde kelime bu ma'nâda kullanılır. Ancak Nevevî, hadiste, yukarıda açıkladığımız gibi kocanın yakını ma'nâsında kullanıldığını belirtir; ancak kocanın babaları ile oğullarını bundan hariç tutar. "Çünkü, der, onlar kadının mahremleridir (nikâh düşmez), bu sebeple kadının yanına onların girmesi câizdir. Öyleyse hadisteki hamv'dan murad, kadın bekar olsaydı evlenmesi helâl olan kocanın kardeşi, kardeşinin oğlu, amcası, amcasının oğlu, kız kardeşinin oğlu ve benzerleridir. Cemiyetin adeti bu sayılanlar hususunda tesâhüle dayanır, yani gevşeklik gösterilir, erkeğin erkek kardeşi, kardeşinin hanımıyla yalnız kalır. İşte Resûlullah bunu ölüme benzetmiştir. Yani bu, yasaklamada ecnebiden evladır."

Kadının kocasının yakınlarıyla yalnız kalmasını Efendimizin ölüme benzetmesindeki gaye farklı şekillerde açıklanmıştır:

* "Yakınla halvet, mâsiyet vâki olduğu takdirde dinin helâkine veya masiyet olur da recm gerekirse gerçekten ölüme sebep olur, yahut da kocası kıskançlığın sevkiyle boşaması halinde vukua gelen ayrılıkla kadının helâkine sebep olur. Kurtubî'nin yer verdiği bu açıklamaya Taberî bir başka ufuk getirir:

* "Kişinin, kardeşinin veya yeğeninin zevcesiyle halveti ölüm makamındadır. Araplar hoş olmayan şeyi ölüme teşbih ederler."

* İbnu'l-Arabî de der ki: "Bu, yani ölüm, Arapların misâl olarak zikrettikleri bir kelimedir, nitekim "arslan ölümdür" derler, yani "arslana yaklaşmada ölüm var" demektir. Bu durumda hadisin ma'nâsı şöyle olur. "Kadın, kocasının yakınıyla halvetten sakınsın, tıpkı ölümden sakındığı gibi."

* Bazı alimler şu ma'nânın da muhtemel olduğunu söylmişlerdir: "Kadın bir erkekle yalnız kaldı mı âfet kaynağı olur, kadına karşı hiç kimseden emin olunamaz. Öyleyse kadının yakını ölüm olsun, yani kadınla ölümden başka hiç kimsenin halvet yapması caiz değildir. Nitekim, kabir için "Kadının ne iyi

sıhrıdır" denmiştir Bu, kemal mertebesindeki kıskançlık ve hamiyetin gereğidir."

* Ebû Ubeyd: "Yakın, ölümdür" hadisinin ma'nâsı: "Yakın, ölsün fakat kadınla halvet yapmasın" demektir." der. Nevevî buna itiraz ederek der ki: "Bu fasid bir sözdür. Hadisten murad "kocanın yakını ile halvet bir başkası ile halvetten daha fazladır. Bu sebeple bundan hâsıl olan şer, yabancıdan hâsıl olan şerden fazladır. Yakının, bir yabancıya nisbetle herhangi bir yadırganmaya uğramadan kadınla teması ve halvet etmesi daha çok imkân dahilinde olduğu için fitne, yakınla daha çok imkân dahilindedir."

* Kadı İyâz da şunu söylemiştir: "Hadisin ma'nâsı şudur: "Yakınlarla halvet dinde fitne ve helâke sebep olur. Bu sebeple Resûlullah onu, ölüm helâkine benzetti ve hadisi tağlîz (sertlik gösterme) makamında irad etti.

* Kurtubî der ki: "Hadisin ma'nâsı şudur: "Kocanın yakınlarının, kocanın karısının yanına girmesi kötülük ve fesadda ölüme benzer, yani bu, açık bilinen bir haramdır. Halkın bu husustaki gevşekliği sebebiyle Resûlullah, ondan zecretmede mübalâğaya başvurarak ölüme benzetti."

* Son olarak "Yakın, ölümdür" ibaresini, bazı âlimlerin: "Yani, bu kaçınılmaz bir hal; yakın, zevceden sakındırılamaz, tıpkı ölümden kaçınılmayacağı gibi" şeklinde anlamak da ihtimallerden biridir" dediğini kaydetmek isteriz.[276]

-3434 -2- وعن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أَنَّ امْرَأةً كَانَ في عَقْلِهَا شَىْءٌ. فقَالَتْ: يَا رسُولَ اللّهِ، لِي إلَيْكَ حَاجَةٌ. قالَ: يَا أُمَّ فَنِ انْظُرِي إلى أيِّ السِّكَكِ شِئْتِ حَتّى أقْضِيَ لَكِ حَاجَتَكِ فَخَ مَعَهَا في بَعْضِ الطُّرُقِ حَتّى فَرَغَتْ مِنْ حَاجَتِهَا[. أخرجه مسلم وأبو داود .

2. (3434)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Aklında bir şeyler olan bir kadın vardı. Bir gün Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a:

"Ey Allah'ın Resulü! Benim sana bir ihtiyacım var!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm:

"Ey ümmü fülan, yollardan hangisini dilersen bak da ihtiyacını göreyim" dedi. Kadınla birlikte bir sokağa gitti, kadın da ihtiyacını arzetti."[277]

AÇIKLAMA:

1- Şârihler, Hz. Peygamber'e fetva soran bu kadının, Hz. Hatice'nin bir tarayıcısı Ümmü Züfer olduğunu belirtir. Kadın, meselesini kimsenin işitmesini istemediği için hususi şekilde arzetmek istiyordu. Bu sebeple tenha bir yer arıyordu. Resûlullah ona, istediği yere kadar gidebileceklerini söyledi. Rivayetin Ebû Dâvud'daki vechi daha teferruatlı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kadına: "Sokakların hangisini istersen oraya oturup (seni dinleyecek ve) ihtiyacını göreceğim" der. Rivayet şöyle devam eder: "Resûlullah ve kadın oturdular ve onun meselesi halloluncaya kadar orada kaldılar."

Hadisin bir benzeri Buhârî'de Enes'ten gelmiştir. Şöyle der: "Ensardan bir kadın, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a geldi. Resûlullah onunla (yolların birinde) başbaşa kaldı. Şöyle söylediğini işittim: "Allah'a yemin olsun, siz (kadınlar) bana insanların en mahbub olanlarısınız." Burada, Hz. Enes'in "Başbaşa kaldı." فَخَ بِهَا sözüyle, "gözden tamamen kayboldular" demek istemediği, hazır bulunanların, kadının şikayetlerini ve aralarında geçecek konuşmaları işitmeyecek kadar bir uzaklaşmayı kastettikleri belirtilmiştir. Hatta Mühelleb: "...nitekim Enes, bu konuşmada söylenen son cümleyi işitmiş ve rivayet etmiştir" diye yorumuna delil getirir, ilaveten de şunu söyler: "Enes, onların konuşmalarını nakletmemiştir, çünkü işitmemiştir." Burada şunu ilave edebiliriz:

"Resûlullah bu görüşmeyi niye hücrelerinin birinde yapmadı da sokakta yaptı? diye bir soru hatıra gelebilir. Hücrelerinde yapması haram olan halvet olurdu. Sokak da olunca, kadının aradığı hususiyet tahakkuk etmekte ve fakat haram olan halvet vukua gelmemektedir. Bir kere daha tekrar edelim: Resûlullah kadın-erkek münasebetlerinde şeriatın zevâhirine aynen müraat etmiş, peygamberlik hususiyetini mevzubahis etmemiştir.

2- Hadis, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın geniş bir hilm ve hudutsuz bir tevazuya sahip olduğunu, büyükküçük herkesin ihtiyaçlarını görmede fevkalâde sabırlı olduğunu göstermektedir. Ayrıca fitneden emin olunduğu takdirde yabancı kadınla sırrî olarak bilgi alışverişinde bulunmanın caiz olacağı, kişinin diyanetini yaralamayacağı anlaşılmaktadır. Ancak, bu hususta Hz. Âişe'nin dediği gibi وَاَيُّكُمْ يَمْلِكُ اِرْبَهُ كَمَا كَانَ # يَمْلِكُ اِرْبَهُ "Bu meselelerde herkes Resûlullah gibi olabilir mi?"[278]

3435-3- وعن جرير رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]سَألْتُ النّبيَّ # عَنْ نَظَرِ الفُجْأةِ. فقَالَ اصْرِفْ بَصَرَكَ[. أخرجه مسلم وأبو داود والترمذي .

3. (3435)- Hz. Cerîr (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a âni bakıştan sordum. Bana:

"Nazarını hemen çevir!" buyurdu."[279]

AÇIKLAMA:

1- Burada mevzubahis olan âni bakış, kasıdsız ve gayr-i irâdî olarak bir kadının görülüvermesidir. Resûlullah, herhangi bir yerde, ihtiyarsız olarak nazarımıza ânîden çarpan bir kadına irâdî olarak bakmaya devam etmeyi yasaklamakta nazarlarımızı derhal çekmeyi emretmektedir. Müteakip hadiste daha sarih olarak görüleceği üzere, böyle, göze birden ilişen kadına ihtiyarsız ilk bakmanın herhangi bir günahı yoktur. Ancak irâdî olarak bakmaya devam edilirse bu bakış haram hududuna girer ve günah işlenmiş olur. Esasen zinâya giden yolun ilk basamağında bakmak yer aldığı için, zina fazîhasının önlenmesinde mühim ön tedbirlerden biri, göze hakim olmak, harama bakmamaktır. İslâm âlimleri nazarın kalbi bozan en mühim âmillerden biri olduğunu kabul eder. Hatta Seleften bazıları "Nazar kalbe düşen zehirli bir oktur" demiştir. Rabbimiz Teâlâ ve Tekaddes Hazretleri zina ile nazar arasındaki bu sıkı irtibat sebebiyle ferclere sahip olmayı emrettiği aynı âyette gözleri kısmayı da emretmiştir: "Mü' min erkeklere söyle, gözlerini kıssınlar ve ferclerine (cinsiyet organlarına hâkim olup, zinâdan) muhafaza etsinler. Bu, onlar için (kalbin temizliğinde, dinin lekesiz kalmasında) en temiz yoldur" (Nur 30). İbnu Kesir: "Fercin muhafazası bazan onunzinadan uzak tutulmasıyla, bazan da nazarı haramdan korumakla olur" der. Bir Buhârî hadisinde Resûlullah, "göz zinası"ndan bahseder ve bunun, bakmak olduğu belirtir.
Ulemâdan bir kısmı, bu hadisi esas alarak: "Kadının yolda giderken yüzünü örtmesi farz değildir" hükmünü vermiştir. Ancak erkeklerin irâdî olarak yabancı kadına bir-iki zaruret hali dışında bakması haramdır.
Şeriat-ı garrâmızın tecviz ettiği haller şâhidlik, tedavi ve evlenmektir. Bunlar da

hacet miktarı olmalıdır. Samimi bir niyetle evlenmeye karar veren erkek, evlenmek istediği kızın yüzüne bakabilir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bunu tavsiye buyurmuştur.
İslâm sadece kadına değil, emred olan yani henüz sakalı çıkmamış (parlak) erkek delikanlılara da bakmayı yasaklamıştır.
Resûlullah der ki: "Kıyamet günü bütün gözler ağlayacaktır, ancak şunlar müstesna:

* Allah'ın haramlarına bakmayan gözler.

* Allah yolunda seher vakti uyanık olan gözler.

* Allah korkusuyla sinek başı (gibi yaşlar) döken gözler."

Az önce kaydedilen âyetin devamında Rabbimiz kadınlara da ayrıca hitab edip, onlara da gözlerini kısmalarını emreder: "Mü'min kadınlara söyle, onlar da gözlerini kıssınlar ve ferclerini muhafaza etsinler..."
Bu âyetten, âlimlerden bir kısmı kadınların yabancı erkeklere, şehvetle veya şehvetsiz olarak bakmalarının câiz olmadığı hükmünü çıkarmışlardır. Bu hükmü te'yid eden ve 3440 numarada gelecek olan bir rivayette, "Ümmü Seleme ile Meymûne vâlidelerimiz Aleyhissalâtu vesselâmla otururken yanlarına İbnu Ümmi Mektum gelir. Aleyhissalâtu vesselâm zevcelerine örtünmelerini emreder. Gelenin âmâ olduğu, kendilerini göremeyeceği hatırlatılınca, Aleyhissalâtu vesselâm: "Sizler de mi körsünüz, onu görmüyor musunuz?" buyurur.
Bazı âlimler, kadınların şehvetle olmadığı takdirde erkeklere bakmasının haram olmadığını söylemiştir. Nitekim, Resûlullah, Hz. Âişe'ye bayram günü oynayan Habeşlileri seyretmesine müsaade etmiştir. Nevevî, bu hadisi: "O sırada Hz. Âişe henüz büluğa ermemişti ve mükellef değildi. Veya örtünme emri henüz gelmemişti" diye te'vil eder. İbnu Hacer bu te'vile katılmaz ve hadisin bazı vecihlerinde, hâdisenin Habeşistan heyetinin gelmesinden sonra olduğunun belirtildiğini, bu heyetin de yedinci hicrî yılında geldiğini, o sene Hz. Âişe'nin onaltı yaşında olması gerektiğini söyler. Kadınların dizkapağı ile göbek arası dışında erkeklere bakabileceğini söyleyenler, bir de Fâtıma Bintu Kays hadisini delil getirirler. Buhârî ve Müslim'de gelen hadise göre, Resûlullah, kocasından boşanan Fatıma'ya, iddetini İbnu Ümmi Mektum'un evinde geçirmesini söyler ve: "O, âmâ bir kimsedir, onun yanında elbiseni çıkarabilirsin" der. Mukabil görüşte olanlar: "Bu, gözü kısmakla da olabilir, aynı evde olmak mutlaka bakmayı gerektirmez" diye cevap vermişlerdir. Ebû Dâvud 3440'da gelecek Ümmü Seleme hadisinin Resûlullah'ın zevcelerine mahsus, Fatıma Bintu Kays hadisinin ise bütün mü'min kadınlara mahsus olduğunu söyleyerek iki zıd

rivayeti te'lif eder. İbnu Hacer bu telifi takdir eder ve bazı başkalarının da takdir edip beğendiklerini belirttikten sonra kendisi de şöyle bir teklif getirir: "İbnu Ümmi Mektum'a karşı örtünme emri, onun âmâ olması sebebiyle, vukuunu farkedemeyeceği herhangi bir yerinin açılma ihtimaline binâendir. Öyleyse, bakma yasağı mutlak şekilde dâimî olmaz." Ayrıca der ki: "Bu hususu, kadınların mescidlere, çarşılara, seferlere, yüzleri örtülü olarak çıkmalarına verilen cevaz da teyid eder. Onların örtünmeleri erkeklerin onları görmemeleri içindir. Ama, kadınların görmemesi için de erkeklere örtünmeleri emredilmez. Bu durum, iki cins arasındaki hükmün farklılığına delildir. Gazâlî de bu şekilde ihticac etmiştir. Suyûtî'nin görüşü de böyledir."[280]

-3436 -4- وعن بريدة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قال رَسُولُ اللّهِ # لِعَلِيٍّ: يَا عَلِيُّ َ تُتْبِعِ النَّظْرَةَ النَّظْرَةَ، فَإنَّ لَكَ ا ُولَى، وَلَيْسَتْ لَكَ الثَّانِيَةُ[. أخرجه أبو داود والترمذي .

4. (3436)- Hz. Büreyde (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hz. Ali (radıyallâhu anh)'a buyurdular ki:
"Ey Ali, bakışına bakış ekleme. Zira ilk bakış sanadır, ama ikinci bakış aleyhinedir."[281]

-3437 -5- وعن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]أتى رَسولُ اللّهِ # فَاطِمَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْها بِعَبْدٍ قَدْ وَهَبَهُ لَهَا وَعَلَيْهَا ثَوْبٌ إذَا قَنَّعَتْ بِهِ رَأسَهَا لَمْ يَبْلُغْ رِجْلَيْهَا، وَإنْ غَطَّتْ بِهِ رِجْلَيْهَا لَمْ يَبْلُغْ رَأسَهَا. فَلَمّا رَأى النَّبىُّ # مَا تَلْقَاهُ مِنَ التَّحَفُّظِ قالَ: لَيْسَ عَلَيْكِ بَأسٌ إنَّمَا هُوَ أبُوكِ وَغُمُكِ[. أخرجه أبو داود .

5. (3437)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Fâtıma (radıyallâhu anhâ)'ya, bir köle getirdi. Bunu ona hibe etmişti. Hz. Fâtıma'nın üzerinde (çok uzun olmayan) bir elbise vardı, elbiseyi başına

çekecek olsa öbür ucu ayaklarına ulaşmıyordu. Elbisesiyle ayaklarını örtecek olsa üst ucu başına yetişmiyordu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), örtünme hususunda mâruz kaldığı sıkıntıyı görünce:
"Bu kıyafette olmanın sana bir mahzuru yok, zira, karşındakiler baban ve kölendir." buyurdu."[282]

AÇIKLAMA:

Hadis bâzı âlimlerce, kölenin kadın efendisine bakabileceğine delil kılınmıştır. Köle, kadının mahremlerinden sayılır. Halvet halinde bulunabilir, beraber yolculuk yapabilirler. Mahrem olan kimseye bakması helâl olan yerlerine bakmak, köleye de helâldir. Hz. Âişe, Saîd İbnu Müseyyeb, iki görüşünden birinde Şâfiî ve Ashabı ve Seleften ekseriyetin görüşü böyledir.
Ancak cumhur, köleyi de ecnebi gibi kabul etmiştir. "Çünkü derler, azad edildikten sonra kadın efendisine nikâhı helâldir."
Bazı âlimler bu hadiste gelen gulâm kelimesinin hem "köle" hem de "oğlan" ma'nâsına gelmesini esas alarak, hadiste geçen kölenin henüz çocuk olduğuna hükmederler.[283]

3438 -6- وعن أم سلمة رَضِيَ اللّهُ عَنْها:]أنَّ النبيَّ # كَانَ عِنْدَهَا وَفي الْبَيْتِ مُخَنَّثٌ. فقَالَ لِعَبْدِ اللّهِ بنِ أبِى أُمَيَّةَ أخِي أمِّ سَلَمَةَ: يَا عَبْدَ اللّهِ إنْ فَتَحَ اللّهُ لَكُمْ غَداً الطَّائِفَ فإنِّى أدُلُّكَ عَلى ابْنَةِ غَيْنَ فَإنَّا تُقْبِلُ بِأرْبَعٍ وَتُدْبِرُ بِثَمانٍ. فقَالَ #: َ يَدْخُلَنَّ هؤُءِ عَلَيْكُمْ. يَعْنِى المَخَنَّثِينَ فَحَجَبُوهُ. قَالَ ابنُ جُرَيجٍ: المُخَنَّثُ هِيْتٌ[. أخرجه الثثة وأبو داود.قوله: »تُقْبِلُ بِأرْبَعٍ« أي بأربع عكن.»وَتُدْبِرُ بِثَمانٍ« أراد أطراف العكن ا٬ربع من الجانبين .

6. (3438)- Ümmü Seleme (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yanımda idi. Evde bir muhannes vardı. Bu muhannes, Ümmü Seleme'nin kardeşi Abdullah İbnu Ebî Ümeyye'ye: "Ey Abdullah, şayet

yarın Allah Tâif'in fethini müyesser kılarsa, ben sana Gaylân'ın kızını göstereceğim. Çünkü o, gelirken dört, giderken sekizdir" der. Bu söz üzerine Aleyhissalâtu vesselâm:
"Böyleleri bir daha yanınıza girmesin" buyurdu. Bu sözüyle muhannesleri kasdetmişti. Bundan sonra onu, (evlerine girmekten) men ettiler."[284]

AÇIKLAMA:

1- Muhannes kadınlaşmış erkek demektir. Ahlâkında, davranışlarında, konuşma tarzında ve bütün davranışlarında kadına benzeyen kimsedir. Bu hal, bazan yaratılıştandır. Böyleleri levmdilmezler; ancak kendilerini buna zorlayan ferdlere de rastlanır. İşte bu mezmumdur ve müdâhale edilmesi gerekir. Sesi ve bazı halleriyle yaratılıştan kadına benzeyenlere hünsâ denir. Zikri geçen zâtı Resûlullah'ın hünsâ bilmesi, ilk gördüğünde yasaklamayışının sebebini izah eder. Bâzı rivayetler, herkesçe onun cimaya ihtiyaç duymayan biri olduğunun bilindiğini belirtir.
Peygamberimiz Medine'den bazı muhannesleri sürmüştür. Ebû Dâvud'da, ellerini ve ayaklarını kınalayan bir muhannesin Medine'den iki gece uzaklıktaki Nakî tam mevkiye sürüldüğü belirtilir. Öldürülmesini teklif edenlere Resulullah, "Ben musallî olanları öldürmekten nehyolundum" cevabını verir. Bu sürülen kimsenin Hit adını taşıdığı belirtilir. Hind diyen de olmuştur başka isimler de var. Sürüldüğü yerin adı da farklıdır. Bundan, birden fazla kimsenin sürüldüğü hükmüne varılabilir. Nitekim Âmirî, bunların dört aded olduğunu kaydeder.

2- Gelirken dört, giderken sekiz sözüyle kadının önden bakınca karnında dört boğum göründüğünü, arkadan bakınca bu boğumların sağlı sollu iki taraftan da görünmesi sebebiyle sekiz görüneceğini ifade eder. İbnu Hacer, bu tasvirin kadının şişman olduğunu ifade ettiğini, o devirde umumiyetle erkeklerin şişman kadınlara rağbet ettiklerini belirtir.

3- Resûlullah bir çok hadislerinde erkeklerin kadınlara, kadınların da erkeklere benzemesini yasaklamıştır. Bir hadisleri şöyle: "Allah'ın yaratışından nefret ederek kadınlara benzeyenlere Allah'ın öfkesi şiddetlidir." Bir başka hadis de şöyledir: "Kadınlardan kendisini erkeklere benzetenlerle, erkeklerden kendilerini kadınları benzetenlere Allah lanet etsin."

4- Resûlullah'ın Hît'i sürgün edişinde başlıca üç sebep gösterilmiştir.

* Kadınlara ihtiyaç duyan biri olduğu halde bunu gizleyerek, kendinin herkesçe

kadınlara ihtiyacı olmayan biri bilinmesine sebep olması.

* Kadınların güzelliklerini ve avret yerlerini erkeklere alenî şekilde anlatmasıdır. Bu, dinimizin yasakladığı bir edebsizliktir. Kadının erkeğini, erkeğin hanımını tasvir etmesi memnudur. Bir rivayette Hît, vasfettiği kız hakkında daha müstehcen tabirler kullanmıştır: "Ağzı papatya çiçeği gibi, oturduğu zaman iki olur, konuşursa renk saçar gibi..."

* Kadınların en mahrem yerlerine muttalî olmuştur, bunları başka kadınlar bile kolay kolay öğrenmez. İşte bu sebeplerle Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bunu sürmüştür.
Sadedinde olduğumuz hadisin şerhinde başka teferruatlar da var, bu kadarını yeterli görüyoruz.[285]

-3439 -7- وعن ابن عباس رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]لَعَنَ رسولُ اللّهِ # المُخَنَّثِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالمُتَرَجِّتِ مِنَ النِّسَاءِ. وقَالَ: أَخْرِجُوهُمْ مِنْ بُيُوتِكُمْ[. أخرجه البخاري، وأبو داود والترمذي .

7. (3439)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) erkeklerden kadınlaşanlara, kadınlardan da erkekleşenlere lânet etti ve: "Onları evlerinizden çıkarın!" şeklinde ferman buyurdu."[286]

-3440 -8- وعن أم سلمة رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]كُنْتُ عِنْدَ النَّبِيِّ # وَعِنْدَهُ مَيْمُونَةُ بِنْتُ الحَارِثِ رَضِيَ اللّهُ عَنْها. فأقْبَلَ ابنُ أُمِّ مَكْتُومٍ وَذلِكَ بَعْدَ أنْ أُمِرْنَا بِالحِجَابِ؛ فَدَخَلَ عَلَيْنَا. فقَالَ #: اِحْتَجِبَا مِنْهُ. فَقُلْنَا يَا رسولَ اللّهِ، أَلَيْسَ هُوَ أعْمَى يَبْصُرُنَا؟ فقَالَ: أفَعَمْيَاوَانِ أنْتُمَا؟ أَلَسْتُمَا تُبْصِرَانِهِ[. أخرجه أبو داود والترمذي وصححه .

8. (3440)- Ümmü Seleme (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanında idim. Yanında Meymûne Bintu'l-Hâris (radıyallâhu anhâ) da vardı. (Bu esnada) İbnu Ümmi Mektum bize doğru geliyordu. -Bu vak'a, tesettürle emredilmemizden sonra idi- ve yanımıza girdi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bize:

"Ona karşı örtünün!" emretti. Biz:

"Ey Allah'ın resulü! O, âmâ ve bizi görmeyen (ve varlığımızı tanımayan) bir kimse değil mi?" dedik. Bunun üzerine:

"Siz de mi körlersiniz, siz onu görmüyor musunuz?" buyurdu."[287]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, önce de temas ettiğimiz gibi, kadının erkeğe, erkeğin kadına bakmasına haram diye hükmedenlerin delilidir. Bu meselede aksi görüş de vardır. Nevevî: "Esahh olan, her ikisinin de nazarlarının haram olmasıdır" der. Nevevî, kadınlara gözlerini kısmalarını emreden âyeti (Nur 30) de kaydettikten sonra şunu söyler: "Çünkü kadın insanlığın iki cinsinden biridir. Onlara, erkeklere kıyasen diğer cinse (erkeklere) bakmak haram edilmiştir. Burada bakma yasağı fitne korkusu sebebiyledir. Bu, kadınlar hakkında daha açıktır, çünkü onlar şehvetçe daha şiddetli, akılca daha kıttırlar; dolayısıyla onlara fitne erkeklerden daha çabuk ulaşır."

Bu mevzu üzerine geniş açıklamayı 3435 numaralı hadiste kaydettik.[288]

3441 -9- وعن أبي أسيْدٍ رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قال رسولُ اللهِ # وَهُوَ خَارِجٌ مِنَ المَسْجِدِ، وَقَدْ اخْتَلَطَ الرِّجَالُ مَعَ النِّسَاءِ فِي الطَّرِيقِ. فقَالَ: اسْتَأخِرْنَ فَلَيْسَ لَكنَّ أنْ تَحْقُقْنَ الطَّرِيقَ. عَلَيْكُنَّ بِحَافَاتِ الطَّرِيقِ. فَكَانَتِ المَرْأةُ تُلْصِقُ بِالجِدَارِ حَتَّى إنَّ ثَوْبَهَا لَيَتَعلَّقُ بِالجِدَارِ مِنْ لُصُوقِهَا بِهِ[. أخرجه أَبو داود.»تحقُقْنَ الطَّرِيقَ« أيْ تَرْكبْنَ حُقَّها، وَهُوَ وَسَطُهَا .

9. (3441)- Ebû Üseyd (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), mescidden çıkıyordu. Yolda kadınlarla erkeklerin karışmış vaziyette olduklarını görünce, kadınlara:
"Sizler geride kalın. Yolun ortasından gitmeyin, kenarlarından gidin!" diye ferman buyurdu. Bundan sonra, kadınlar nerdeyse duvara değecek şekilde kenardan yürürdü. Bazan bu değmeler sebebiyle, elbisenin duvara takıldığı olurdu."[289]

3442 -10- وعن ابنِ عُمَر رَضِيَ اللهُ عَنْهما قال:]نَهَى رَسُولُ اللهِ # أنْ يَمْشِيَ الرَّجُلُ بَيْنَ المَرأتَيْنِ[. أخرجه أبو داود .

10. (3442)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), erkeğin iki kadın arasında yürümesini yasakladı."[290]

AÇIKLAMA

Erkeğin iki kadın arasında yürümesi hayaya, mürüvvete ve vekâra aykırı bulunmuştur. Yasağın sebebi budur. Ancak hadis umumiyetle zayıf addolunmuştur.[291]

3443 -11- وعن ابن مسعودٍ رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قال رَسولُ اللهِ #: المَرأةُ عَوْرَةٌ فَإذَا خَرَجَتْ اسْتَشْرَفَهَا الشَّيْطَانُ[. أخرجه الترمذي .

11. (3443)- İbnu Mes'ud (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kadın avrettir, dışarı çıktı mı şeytan ona muttalî olur." [292]

AÇIKLAMA:

1- Avret, ortaya çıktığı, görüldüğü takdirde utanılan her şeydir. Kadının avret olarak ifâdesi, kadından da haya duyulduğu içindir. Bu hadis "kadın, avret (utanılacak şey) sahibi olduğu için böyle denmiştir" şeklinde de açıklanmıştır.

2- Şeytanın kadına istişrâfı (ıttılâı) farklı şekillerde yorumlanmıştır:

* Kadını erkekler nazarında tezyin eder.

* Şeytan kadına onu iğva etmek ve onunla başkalarını da iğva etmek için bakar.

İstişrâf lügat olarak bir şeye bakmak üzere gözünü kaldırmak ve daha iyi görmek için elini kaşı üzerinde açıp gölgelemektir.

Bu durumda hadis, kadının lüzumsuz yere sokağa çıkmasının hoş olmadığını takrir buyurmaktadır. Âlimler hadisten: "Kadın çıkınca, şeytan başkasıyla onu şaşırtmak, onunla da başkasını şaşırtmak, böylece her ikisini veya ikisinden birini fitneye atmak için dikkatini onun üzerine toplar" ma'nâsını çıkarmışlardır.

Buradaki şeytandan Resûlullah, cinnî şeytanı kasdettiği gibi fâsıklardan insî şeytanı da kastetmiş olabilir. Zira Nâs suresinde şeytanın insî ve cinnî olabileceği ifâde edilmiştir.[293]

-3444 -12- وعن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]كَانَ رَسولُ اللّهِ # مَعَ إحْدَى نِسَائِهِ فَمَرَّ بِهِ رَجُلٌ فَدَعَاهُ وَقالَ: هذِهِ زَوْجَتِي. فقَالَ يَا رسولَ اللّهِ: مَنْ كُنْتُ أظُنُّ بِهِ فَلَمْ أكُنْ أظُنُّ بِكَ. فقَالَ: إنَّ الشَّيْطَانَ يَجْرِي مِن ابنِ آدَمَ مَجْرَى الدَّمِ[. أخرجه مسلم .

12. (3444)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kadınlarından biriyle beraber idi. Yanından bir adam geçti. Aleyhissalâtu vesselâm adamı çağırarak:

"Bu benim zevcemdir!" dedi. Adam:

"Ey Alah'ın Resulü! Ben herkesten şüphe etsem de sizden şüphe etmem!" deyince, Aleyhissalâtu vesselâm:

"Şeytan insana kanın nüfuz ettiği gibi nüfuz eder!" buyurdular."[294]

AÇIKLAMA:

Bu hâdise, birinci ciltte kaydedilen 103 numaralı hadise benzemektedir. Muhaddisler her iki rivayetin de aynı hâdiseye ait olabileceği gibi, iki ayrı hâdiseye de ait olabileceğini söylemiştir. Şu kadar var ki, öbür rivayette Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) i'tikafta iken, gece vakti ziyaretine gelen Safiyye'yi uğurlamak üzere mescidin kapısına geldiği sırada iki kişi geçer. Resûlullah onları "Ağır olun!" diye çağırır.
Her iki rivayetin aynı hadiseye ait olması hâlinde, sadedinde olduğumuz rivayet te'vil olunur: "Geçenler iki idi, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) birisi ile konuştuğu için burada bir adam mevzubahis edilmiştir" denilir.
Hadisten çıkan hükümler için 103 numaralı hadisin açıklamasına bakılmalıdır. [295]

ONSEKİZİNCİ FASIL

MÜTEFERRİK HADİSLER

-3445 -1- عن أبي ذرٍّ رَضِـيَ اللهُ عَنْه قال:]قالَ لِي رَسُولُ اللهِ #: يَا أَبَا ذَرّ فَقُلْتُ: لَبَّيْكَ وَسَعْدَيْكَ يَا رَسُولَ اللهِ وَأَنَا فِدَاؤُكَ[. أخرجه أبو داود .

1. (3445)- Ebû Zerr (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana:

"Ey Ebû Zerr!" dedi. Ben:

"Ey Allah'ın Resûlü, buyurun! Emrinizdeyim, canım sana feda olsun!" diye cevap verdim."[296]

AÇIKLAMA:

Bu rivayet, bir büyüğe hürmeten "canım sana feda olsun", "kurbanın olayım!" gibi tabirleri kullanmanın câiz olup olmadığı meselesine cevap teşkil etmekte ve câiz olduğuna delil olmaktadır. Rivayette gözükmüyor ise de, hadis böyle bir soruya cevap sadedinde söylenmiş gibi. Ebû Bekr İbnu Ebî Âsım, cevaza delâlet eden rivayetleri göz önüne alarak şu hükme varır: "Kişi bu tabiri sultanına, büyüğüne, ilim sahiplerine, kardeşlerinden sevdiklerine karşı kullanılabilir, bunda bir mahzur yoktur. Hattâ, onu büyüklemek ve muhabbet izhâr etmek maksadıyla yapınca sevab da kazanır. Bunu söylemek haram olsaydı, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bunu söyleyeni ondan men ederdi. Bunun Resûlullah' tan başkası için söylenmesi de câizdir, aksini bilmiyorum."[297]

-3446 -2- وعن أبي سعيد الخدري رَضِـيَ اللهُ عَنْه قال:]قال رسولُ اللهِ #: َ تُصَاحِبْ إَّ مُؤمِناً، وََ يَأكُلْ طَعَامَكَ إَّ تَقِيٌّ[. أخرجه أبو داود والترمذي .

2. (3446)- Ebû Saîdi'l-Hudrî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Sadece mü'minle arkadaşlık et. Senin yemeğini muttakî olan yesin."[298]

AÇIKLAMA:

Hadiste geçen "Sadece mü'minle arkadaşlık et!" sözü iki ma'nâya muhtemeldir:

1- Kâmil mü'minle arkadaşlık yap.

2- Kâfir ve münâfıklarla arkadaşlık yapma, çünkü onlar kişinin diyanetine zarar verir. "Mü'min"den murad bütün mü'minler sınıfıdır.
Hadisin ikinci kısmı, yemeğimizden sadece muttakî olanların yemesini irşad buyurmaktadır.
Şu halde, bu hadiste arkadaşlık, mertebelere ayrılmış olmaktadır: "Mü'minden başkası arkadaş olamaz. Yani her mü'minle konuşmak, diğer beşerî münasebetler, ziyaretler, selamlaşmalar vs. caizdir. Ama evine davet edip yemek yedirecek kadar ileri seviyeye götürülecek bir arkadaşta ittikâ aranmalıdır. Bir başka deyişle müttakî olmayan fâsık, gevşek bir mü'minle arkadaşlık, yemeğe çağırılacak kadar ilerletilmemelidir."
Gerçekten de arkadaş vardır selamlaşılır; arkadaş vardır sokakta beraber gezilir; arkadaş vardır, çayhâneye oturulup çay içilir; arkadaş vardır, evde bile beraber oturulabilir; arkadaş vardır, zaman zaman evlerde müşterek yemek yenilir.
Bu arkadaşlık dereceleri daha da çoğaltılabilir. Dikkat edersek bu sayılan arkadaşlıkların samimiyet derecelerinin farklı olduğunu görürüz. Arkadaşımız çoktur ama pek azıyla evde yemek yeriz. Öyleyse evde birlikte yemek arkadaşlığın ileri samimiyetteki derecesini gösterir. İşte hadis, bu derece ileri samimiyet kuracağınız kimseleri muttakîlerden seçin demiş olmaktadır.[299]

3447-3- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قال رسولُ الله #: المَرْءُ عَلى دينِ خَلِيلِهِ فَلْيَنْظُرْ أحَدُكُمْ مَنْ يَخَالِلُ[. أخرجه أبو داود والترمذي .

3. (3447)- Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kişi dostunun dini üzeredir. Öyleyse her biriniz, kiminle dostluk kuracağına dikkat etsin."[300]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, arkadaşlığın ehemmiyetine dikkat çekmektedir. O kadar ki arkadaşlar birbirine ciddî tesirlerde bulunabilmekte, "din"le ifâde edilen îtikad, âdet, sîret, ahlâk gibi hususlarda benzemeler husûle gelmektedir.
Bu sebeple hadisin devamında, sıkı dostluk kuracağımız kimsenin ahvâlini iyice bir tedkik ve teemmülden geçirip ondan sonra dostluğa girmemiz tavsiye buyrulmaktadır. Bir başka hadiste: "Müşriklerle beraber yaşamayın, onlarla cimada bulunmayın. Kim onlarla beraber yaşar veya cimada bulunursa onlardan olur" buyrulmuştur.[301]

3448-4- وعن أبي الدرداء رَضِـيَ اللهُ عَنْه قال:]قال رَسُولُ اللهِ #: أَ أُخْبِرُكُمْ بِأفْضَلَ مِنْ دَرَجَةِ الصِّيَامِ وَالصَّةِ وَالصَّدَقَةِ؟ قالُوا: بَلى. قالَ: إصْحُ ذَاتِ الْبَيْنِ فَإنَّ فَسَادَ ذَاتِ الْبَيْنِ هِيَ الحَالِقَةُ[. أخرجه أبو داود والترمذي وصححه .
وزاد: »َ أقُولُ تَحْلِقُ الشَّعْرَ، وَلكِنْ تَحْلِقُ الدِّينَ« .

4. (3448)- Ebû'd-Derda (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Size oruç, namaz ve sadakanın derecesinden daha üstün olan şeyi haber vermeyeyim mi?"
"Evet (Ey Allah'ın resulü, söyleyin!)" dediler.
"İnsanların arasını düzeltmektir. Çünkü insanların arasındaki bozukluk (dini) kazır."[302]
Tirmizî'de şu ziyade gelmiştir: "Ben saçı kazır demiyorum, velâkin dini kazır (diyorum)."[303]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste geçen zâtu'lbeynle kalplerde bulunan ülfet, muhabbet gibi, insanları kaynaştıran hasletler anlaşılmıştır. Bu durumda ıslah-ı zâtı'lbeyn bu kaynaşma vasıtalarını iyileştirme, güçlendirme ma'nâsına gelir. Ancak, aynı tabirle kalplerdeki düşmanlık, küsme, kırılma gibi hallerin de kastedilmiş olabileceği kabul edilmiştir. Bu durumda ıslah-ı zâtı'lbeyn kırgınlıkların giderilmesi, küslerin barıştırılması gibi ma'nâlara gelir. Her iki te'vil de sonuçta birleşir, çünkü muhabbet ve kaynaşmayı netice vermektedir.

2- Hadis, insanlar arasındaki kırgınlığın küçümsenmemesine dikkat çeker, bunun dini götüren ve kazıyıp atan bir hal olduğunu belirtir. Çünkü kalbte kırgınlık, kin, husûmet yerleşti mi, kişi artık aklıyla, sağ duyusuyla hareket edemez, onun birçok davranışlarında dinin yönlendirici, frenleyici rolü müessir olamaz. Bu menfi durumdan, Allah korusun her çeşit kötülükler neşet eder, bu çeşit ferdlerin hayatında ne din, ne diyanet, ne de hamiyet-i diniyye kalır. Bu hale düşen insanlar, kendine düşman bildiği kimselere galebe çalmak için kâfirin bile yardımını taleb edebilir, bu yardımı garantilemek için dininden, dinî mukaddesâtından tavizler verebilir, müşriklerle, din düşmanlarıyla işbirliği yapabilir. Şuurlu müslümanlar hadisin bu irşadına uyarak, bir taraftan keskin bir ustura gibi dinin kazınmasında müessir olacak bu durumları düzeltmeyi mühim bir vazife bilirken, diğer taraftan da insanları bu çeşit durumlara itmemenin çok mühim olduğunu anlarlar. Bu hislerin doğmasına basiretsizce zemin hazırlayanlar, kin sahibi insanların dinde merhametsizce işleyecekleri tahribatın sorumluluğuna iştirak edebilecektir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu ciddi tehlikeye çarpıcı kelimeler kullanarak dikkat çekmektedir. Tirmizî'nin bir rivayetinde, "Resûlullah'ın: "Bu kazıyıcıdır" derken, "bu saçı kazıyor" demek istemiyorum, lâkin dini kazıyor demek istiyorum" demiş olduğu belirtilir.
Şu halde, bu meş'um neticeleri önleyici ıslah ve barıştırma çalışmaları, namaz, oruç, sadaka gibi ferdî ibadetlerden çok daha üstün olacaktır. Sadedinde olduğumuz hadis bu vak'aya parmak basmıştır. Bu, fevkalâde şümullü hayırlara menşe' olan ıslah işinin ehemmiyetini tebârüz ettiren diğer bir husus, bu yolda yalan söylemeye bile fetva verilmiş olmasıdır. Evet, İslâm nazarında en merdûd ve en meş'um bir şey ilan edilen kizb, insanlar arasını bulup barıştırmada tecviz edilmiş, mubah addedilmiştir.[304]

-3449 -5- وعن ابن عمر رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]خَطَبَنَا عُمَرُ

رَضِيَ اللهَ عَنْهُ بِالجَابِيَةِ فقَالَ: يَا أَيُّهَا النَّاسُ إنِّي قَمْتُ فِيكَمْ كَقِيَام رسول اللّهِ # فِينَا. قَالَ: أُوصِيكُمْ بِأَصْحَابِي ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ ثُمَّ يَفْشُو الْكَذِبُ حَتّى يَحْلِفَ الرَّجُلُ وَ يُسْتَحْلَفُ، وَيَشْهَدُ الشَّاهِدُ وَ يُسْتَشْهَدُ. أَ يَخْلُوَنَّ رَجُلٌ بامْرَأةٍ إِ كَانَ ثَالِثُهُمَا الشَّيْطَانَ، عَلَيْكُمْ بِالْجَمَاعَةِ، وَإِيَّاكُمْ وَالْفُرْقَةَ: فَإِنَّ الشَّيْطَانَ مَعَ الْوَاحِدِ وَهُوَ مِنَ اثْنَيْنِ أَبْعَدُ، مَنْ أَرَادَ بُحْبُوحَةَ الجَنَّةِ فَلْيَلْزَم الجَمَاعَةَ. مَنْ سَرَّتْهُ حَسَنَتْهُ وَسَاءَتْهُ سَيِّئَتُهُ فَذلِكُمْ المُؤْمِنُ[. أخرجه الترمذي وصححه .

5. (3449)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Hz. Ömer (radıyallâhu anh), el-Câbiye'de bize hitaben:

"Ey insanlar, dedi. Ben, (şu hutbeyi okumak üzere) aranızda kalkıyorum, tıpkı, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın da bizim aramızda kalktığı gibi. (O kalkıp) şöyle demişti: "Size Ashâbımı, sonra da onların peşinden gelecekleri [sonra da bunların peşinden gelecekleri] tavsiye ediyorum. Daha sonra (gelenler arasında) yalan, öylesine yayılacak ki, kişi, kendisinden yemin taleb edilmediği halde yemin edecek, şâhidliği istenmediği halde şehâdette bulunacak. Haberiniz olsun, bir erkek bir kadınla baş başa kaldı mı onların üçüncüsü mutlaka şeytandır. Size cemaati tavsiye ederim. Ayrılıktan sakının. Zira şeytan, tek kalanla birlikte olur. İki kişiden uzak durur. Kim cennetin ortasını dilerse, cemaatten ayrılmasın. Kimi yaptığı hayır sevindirir ve kötülüğü de üzerse, işte o, mü'mindir."[305]

-3450 -6- وعن أبي موسى رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قال رسولُ اللّهِ # إذَا مَرَّ أَحَدُكُمْ فِي مَجْلِس أوْ سُوقٍ وَفي يَدِهِ نَبْلٌ فَلْيَأخُذْ بِنِصَالِهَا َ يَخْدِشُ بِهَا مُسْلِماً. قالَ أبو موسى رَضِيَ اللّهُ عَنْه: واللّهِ مَا مُتْنَا حَتَّى سَدُّدْنَاهَا بَعْضُنَا في وُجُوهِ بَعْضٍ[. أخرجه الشيخان وأبو داود. »التسديد« التصويب.

6. (3450)- Ebû Musa (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): buyurdular ki: "Sizden biri bir meclis veya bir çarşıdan geçerken elinde ok bulunduğu takdirde, okun demir kısmını tutsun, onunla bir müslümanı yaralamasın." Ebû Musa (radıyallâhu anh) derdi ki: "Biz, vallahi, onları ölmezden önce birbirimize yönelttik."[306]

AÇIKLAMA:

Hadis, müslümanlar hususunda, Rasûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ne kadar müşfik ve merhametkâr olduğunu göstermektedir. Müslümanlar birbirlerini incitmekten, rahatsız etmekten, maddîmanevi yaralara sebep olmaktan son derece kaçınmalıdırlar.
Ebû Musa (radıyallâhu anh), Aleyhissalâtü vesselâm'dan sonra çıkan fitneye işaret ediyor: "Biz çarşı pazarda dolaşırken demir kısmının gafletle değmesinden hâsıl olacak rahatsızlığa bile meydan vermememiz için uyarıldığımız okları, Resûlullah'ın vefatından sonra, birbirimizi öldürmek için kullandık, zehî gaflet!" demek istiyor, hayıflanıyor.[307]

-3451 -7- وعن جابر رَضِـيَ اللّهُ عَنْه قال:]نـهَى رسولُ اللّه ِ# أنْ يُتَعاطَى السَّيْفُ مَسْلُوًّ[. أخرجه أبو داود والترمذي.»التعاطي« ا٬خذ والعطاء، والمراد عدم شهره بين الناس .

7. (3451)- Hz. Câbir (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) çıplak olarak kılınç teati edilmesini yasakladı."[308]

---

[1] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/64.

[2] Tirmizî, Rada': 10, (1159); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/65.

[3] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/65-66.

[4] Tirmizî, Radâ: 10, (1161); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/66.

[5] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/66.

[6] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/66.

[7] Buharî, Nikâh: 85, Bed'ü'l-Halk: 6; Müslim, Nikâh: 120-122 (1436); Ebu Dâvud, Nikâh: 41, (2141); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/67.

[8] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/67-68.

[9] Nesâî, Nikâh: 14, (6,68); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/69.

[10] Ebu Dâvud, Nikâh: 43, (2147); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/69.

[11] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/69-70.

[12] Ebu Dâvud, Savm: 74, (2459); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/70-71.

[13] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/71-72.

[14] Buharî, Fedâilul Ashâb: 9, Humus 6, Nafakât: 6,7, Da'avât: 11; Müslim, 80, (2727); Tirmizî, Da'avât: 24, (3405); Ebu Dâvud, Harâc: 20, (2988, 2989), Edeb. 109, (5062, 5063); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/72-73.

[15] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/73-75.

[16] Buharî, Nikâh: 79, Enbiya: 1, Edeb: 31, 85, Rikâk: 23; Müslim, Radâ: 65, (1468); Tirmizî, Talâk: 12, (1188); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/76.

[17] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/76-77.

[18] Tirmizî, Tefsîr Tevbe: (3087); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/78.

[19] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/78-79.

[20] Ebu Dâvud, Nikâh: 42, (2142, 2143, 2144); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/79-80.

[21] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/80.

[22] Kâmus'ta Âsım'ın açıklamasına göre pars, köpek gibi avda kullanılan bir hayvandır. Avladığını yemez sâhibine getirir, uykuyu çok sever. Hikayede kadın kocasının iyi kazanıp ailesine getirdiğini, ailesinin harcama vs. işlerine karışmadığını ifade ediyor. Dışarıda arslan olması, çalışıp kazanmasından kinaye olmalıdır.

[23] Buharî, Nikâh: 82; Müslim, Fedâilü's-Sahâbe: 92, (2448); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/88-90.

[24] Hadisle ilgili teferruatı merak edenler Ahmed Davudoğlu'nun Müslim Şerhi'ne bakabilirler. 10, 308-315. (İbnu Hacer, hadîsin şerhine tam yirmibeş sayfa tahsis eder.)

[25] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/90-93.

[26] Müslim, Radâ: 61, (1469); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/93.

[27] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/93.

[28] Ebu Dâvud, Sünnet: 16, (4679). Bu, Sahiheyn'de geçen uzunca bir hadisten bir parçadır. Müslim, İman 132, (79); Buharî Hayz 6; İbnu Mâce, Fiten 19, (4003); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/94.

[29] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/94-97.

[30] Buharî, Nikâh: 17; Müslim, Zikr: 97, (2740); Tirmizî, Edeb: 31, (2781); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/97.

[31] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/97-98.

[32] Müslim, Zikir: 95, (2738); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/98.

[33] Müslim, Nikâh: 123, (1437); Ebu Dâvud, Edeb: 37, (4870); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/99.

[34] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/99.

[35] Buharî, Nikâh: 108, Edeb: 63; Müslim, Fedâilü's-Sahâbe: 90, (2439); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/99.

[36] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/99-100.

[37] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/100-103.

[38] Buharî, Nikâh: 45, Edeb: 57, 58, Ferâiz: 2; Müslim, Birr: 28-34, (2563-2564); Ebu Dâvud, Edeb: 40, 56, (4882, 4917); Tirmizî, Birr: 18, (1928); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/104-105.

[39] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/105-108.
[40] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/108-109.
[41] Buhari, Cenâiz: 2; Müslim, Selam: 4,(2162); Ebu Dâvud, Edeb: 98, (5030); Tirmizî, Edeb: 1, (2738); Nesâî, Cenâiz: 52, (4,52).
[42] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/109-110.
[43] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/110.
[44] Buhari, Mardâ: 4, Cihâd 171, Nikâh: 71, Ahkâm: 23; Ebu Davud, Cenâiz: 11, (3105); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/111.
[45] Tirmizî, Et'ime: 30, (1834); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/111.
[46] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/111.
[47] Buhârî, İsti'zân: 2 Mezâlim. 22; Müslim, Libas: 114, (2121); Ebû Dâvud, Edeb: 13, (4815).
[48] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/112.
[49] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/112-114.
[50] Buhârî, İsti'zân: 45; Müslim, Selâm: 36, (2183); Muvatta, Kelam: 13, (2, 988, 989); Ebû Dâvud, Edeb: 29, (4852).
[51] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/114.
[52] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/114-115.
[53] Tirmizî, Edeb: 13, (2755); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/115.
[54] Ebû Dâvud Edeb: 165, (5230); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/116.
[55] Ebû Dâvud, Edeb: 165, (5229); Tirmizî, Edeb: 13, (2756); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/116.
[56] Buhârî, İsti'zan: 31, Cuma: 20; Müslim, Selam: 27, (2177); Tirmizî, Edeb: 9, (2750, 2751); Ebû Dâvud, Edeb: 18, (4828); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/116.
[57] Rivâyetin sened yönüyle hasen olması, hükmüyle amel edilebilecek derecede sıhhatli olduğunu ifâde eder.
[58] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/116-119.
[59] Tirmizî, Edeb: 10, (2752); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/119.
[60] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/119-120.

[61] Ebû Dâvud, Edeb: 16, (4825); Tirmizî, İsti'zân: 29, (2723); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/120.

[62] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/120.

[63] Ebû Dâvud, Edeb: 24, (4844, 4845); Tirmizî, Edeb: 11, (2753); Tirmizî'nin rivayetinde: "İzinleri olmadan iki kişinin arasını açması kişiye helâl olmaz" şeklinde gelmiştir; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/121.

[64] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/121.

[65] Ebû Dâvud, Edeb: 14, (4820); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/121.

[66] Ebû Dâvud, Edeb: 17, (4826); Tirmizî, Edeb: 12, (2754); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/121.

[67] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/121.

[68] Müslim, Salât: 119, (430); Ebû Dâvud, Edeb: 16, (4823); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/122.

[69] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/122.

[70] Ebû Dâvud, Edeb: 26, (4848); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/122.

[71] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/122.

[72] Ebû Dâvud, Edeb: 30, (4854); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/123.

[73] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/123.

[74] Ebû Dâvud, Edeb: 15, (4821); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/123.

[75] Ebû Dâvud, Edeb: 15, (4822); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/123.

[76] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/123-124.

[77] Buhârî, Büyû: 38; Zebâih: 31; Müslim, Birr: 146, (2628); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/125.

[78] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/125.

[79] Ebû Dâvud, Edeb: 37, (4869); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/126.

[80] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/126.

[81] Buhârî, İsti'zân: 46; Müslim, Fedâilu's-Sahâbe: 145, (2482). Metin Müslim'e aittir.; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/126-127.

[82] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/127.

[83] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/128-130.

[84] Bu hadis az ileride 3347, 3348 hadislerde kaydedilecek.

[85] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/130-131.

[86] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/131-132.

[87] Müslim, İmân: 93, (54); Ebû Dâvud, Edeb: 142, (5193); Tirmizî, İsti'zân: 1, (2589); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/133.

[88] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/133.

[89] Buhârî, Edeb: 27; Müslim, Birr: 66, (2586); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/133.

[90] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/133-134.

[91] Ebû Dâvud, Edeb: 122, (5124); Tirmizî, Zühd: 54, (2393); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/135.

[92] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/135-136.

[93] Ebû Dâvud, Edeb: 122, (5125); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/136.

[94] Tirmizî, Zühd: 54, (2394); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/136.

[95] Tirmizî, Birr: 60, (1998); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/137.

[96] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/137-138.

[97] Müslim, Birr: 37, (2566); Muvatta, Şi'r: 13, (2952); Teysir'in elimizdeki baskısında bu hadisle müteakip hadisin kaynaklarını göstermede teknik bir hata ile taktimtehir yapılmış olmalı; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/138.

[98] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/138-139.

[99] Tirmizî, Zühd: 53, (2391); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/139.

[100] Muvatta, Şi'r: 16, (2, 953, 954); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/139.

[101] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/139-140.

[102] Ebû Dâvud, Sünnet: 3, (4599); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/140.

[103] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/140-141.

[104] Ebû Dâvud, Büyû: 78, (3527); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/141-142.

[105] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/142.

[106] Buhârî, Tevhid: 33, Edeb: 41; Müslim Birr: 157, Muvatta, Şi'r: 15; Tirmizî, Tefsîr, Meryem: (3160).

[107] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/142-143.

[108] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/143.

[109] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/143.

[110] Buhârî, Edeb: 96; Müslim, Birr: 165, (2640); Ebû Dâvud, Edeb: 122, (5126); Tirmizî, Zühd: 50, (2388); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/143-144.

[111] Ebu Nu'aym bu hadîsin bütün senetlerini müstakil bir cüz'de toplamış, te'lifine, Kitâbu'l-Muhibbîn Ma'a'l-Mahbûbîn (28) adını vermiştir.

[112] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/144-145.

[113] Buhârî, Enbiya: 2; Müslim, Birr: 159, (2638); Ebû Dâvud, Edeb: 19, (4834); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/145.

[114] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/145-146.

[115] Ebû Dâvud, Edeb: 46, (4893); Tirmizî, Hudud: 3, (1426); Buhârî, Mezâlim: 3, İkrâh: 7; Müslim, Birr: 58, (2580).

[116] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/147.

[117] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/147-148.

[118] Müslim, Zikr: 38, (2699); Ebû Dâvud, Edeb: 68, (4946); Tirmizî, Hudud: 3, (1425); Birr: 19, (1931); Kırâat. 3, (2946); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/149.

[119] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/149-150.

[120] Tirmizî, Birr: 17, 18, (1927, 1928, 1930); Müslim, İman: 95, (55); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/150.

[121] Diğer üç hadîs şunlardır:

1- "Niyetler amellere göredir."

2- "Bizim emrimize uymayan amel merduddur."

3- "Helâl da haram da açıklanmıştır. Arada şüpheli şeyler var, şüpheli şeylerden kaçının."

[122] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/150-151.

[123] Buhârî, Edeb: 67, Kefâlet: 2, İ'tisam: 16; Müslim, Fedâilu's-Sahâbe: 204, (2529); Ebû Dâvud, Ferâiz: 17, (2926).

[124] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/152.

[125] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/152-153.

[126] Buhârî, Mezâlim: 4, İkrah: 7; Tirmizî, Fiten: 68, (2256); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/153.

[127] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/153.

[128] Tirmizî, Birr: 20, (1932); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/153.

[129] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/154.

[130] Buhârî, Edeb: 37, Salât: 88, Mezâlim: 5; Müslim, Birr: 145, (2627); Ebû Dâvud, Edeb: 126, (5131); Tirmizî, İlim: 14, (2674); Nesâî, Zekât: 65, (5, 78); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/154.

[131] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/154-155.

[132] Ebû Dâvud, Edeb: 23, (4843); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/155.

[133] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/155-156.

[134] Tirmizî, Birr: 75, (2023); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/156.

[135] Tirmizî, Birr: 15, (1920); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/157.

[136] Ebû Dâvud, Edeb: 23, (4842); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/157.

[137] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/157.

[138] Üçüncü cilt 183-192-195.sayfalara bakılmalıdır.

[139] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/158-161.

[140] Ebû Dâvud, Edeb: 137, (5177, 5178), 5179); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/161.

[141] Ebû Dâvud, Edeb: 138, (5185); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/162.

[142] Ebû Dâvud, Edeb: 92, (5000, 5001); Buhârî, Cizye: 15; İbnu Mâce, Fiten: 25, (4042); İbrahim Canan,

Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/163.
[143] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/163.
[144] Ebû Dâvud, Edeb: 138, (5186); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/163.
[145] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/164.
[146] Tirmizî, İsti'zân: 3, (2692); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/164.
[147] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/164.
[148] Ebû Dâvud, Edeb: 136, (5173); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/164.
[149] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/165.
[150] Ebû Dâvud, Edeb: 140, (5189-5190); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/165.
[151] Bu hâdise 1. Ciltte anlatılmıştır. [1. cilt, s. 447-49].
[152] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/165.
[153] Muvatta, İsti'zân: 1, (2, 963); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/165-166.
[154] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/166.
[155] Müslim, Selam: 16, (2169); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/166.
[156] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/166.
[157] Buhârî, İsti'zân: 17; Müslim, Âdâb: 38, (2155); Ebû Dâvud, Edeb: 139, (5187); Tirmizî, İsti'zân: 18, (2713); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/167.
[158] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/167.
[159] Buhârî, Diyât: 23, 15, İsti'zân: 11; Müslim, Âdâb: 42, (2157); Ebû Dâvud, Edeb: 136, (5171); Tirmizî, İsti'zân: 17, (2709); Nesâî, Kasâme: 44, (7, 60); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/167.
[160] Nesâî, Kasâme: 44, (8, 60); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/168.
[161] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/168.
[162] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/168.

[163] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/169-171.

[164] Tirmizî, İsti'zân: 15, (2707); Ebû Dâvud, Edeb: 150, (5208); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/171.

[165] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/171-172.

[166] Tirmizî, İsti'zân: 18, (2711); Ebû Dâvud, Edeb: 137, (5176); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/172.

[167] Tirmizî, İsti'zân: 10, (2699); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/172.

[168] Ebû Dâvud, Edeb: 142, (5194); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/173.

[169] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/173.

[170] Buhârî, İsti'zân: 14; Müslim, Selam: 14, (2168); Ebû Dâvud, Edeb: 147, (5202); Tirmizî, İsti'zân: 8, (2697); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/174.

[171] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/174.

[172] Ebû Dâvud, Edeb: 148, (5204); Tirmizî, İsti'zân: 9, (2698); Buhârî, İsti'zân: 15. Tirmizî'nin bir rivayetinde: "Eliyle selamladı" denmiştir; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/175.

[173] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/175-176.

[174] Ebû Dâvud, Edeb: 152, (5210); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/176.

[175] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/176.

[176] Ebû Dâvud, Edeb: 144, (5197); Tirmizî, İsti'zân: 6, (2695); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/177.

[177] Buhârî İsti'zân: 4, 5, 6; Müslim, Selam: 1, (2160); Ebû Dâvud, Edeb: 145, (5198, 5199); Tirmizî, İsti'zân: 4, (2704, 2705); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/177.

[178] Buhârî, İsti'zân: 1, Enbiya: 1, Müslim, Cennet: 28, (2841); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/177.

[179] Zirâ, arşın da denilen bir uzunluk birimidir, metre gibi. Ancak kol boyuna da zirâ denir. Dirsekten parmak uçlarına kadar olan uzunluk. Şu halde burada, kol boyu uzunluğu anlaşılacaktır.

[180] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/178-180.

[181] Ebû Dâvud, Edeb: 143, (5195); Tirmizî, İsti'zân: 2, (2690); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/180.

[182]

Bunlarla amelleri yazmak üzere gelen melekler kastedilmiş olmalıdır (el-Bâcî).

[183]

Azîmâbadî'nin Tirmizî Şerhi'nde dikkatinden kaçan bir hataya burada dikkat çekmek isteriz: O'nun şerhte kaydına göre, وَالْغَادِيَاتِ وَالرَّائِحَاتِ kelimelerini, İbnu Ömer, kendisine selam veren zatın selamına mukabele ederken ilave etmiş olmalıdır. Halbuki bu ziyade kelimelerin, İbnu Ömer'e selam veren zât tarafından söylendiği, rivayette açıktır.

[184]

İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/180-182.

[185]

Ebû Dâvud, Edeb: 143, (5196); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/182.

[186]

Ebû Dâvud, Libas: 28, (4084), Edeb: 151, (5209); Tirmizî, İsti'zân: 28, (2722, 2723); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/183.

[187]

İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/183.

[188]

Buhârî, İsti'zân: 229; İstitâbe: 4; Müslim, Selam: 8, (2164); Muvatta, Selam: 3, (2, 960); Ebû Dâvud, Edeb: 149, (5206); Tirmizî, Siyer: 41, (1603); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/184.

[189]

Buhârî, İsti'zân: 22; Müslim, Selam: 6, (2163); Ebû Dâvud, Edeb: 149, (5207); Tirmizî, Tefsir, Mücâdele: (3296); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/184.

[190]

Müslim, Selam: 13, (2167); Tirmizî, İsti'zân: 12, (2701); Ebû Dâvud, Edeb: 149, (5205); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/184.

[191]

Yahudi ve hıristiyanlara evvelâ müslümanların selam vermesini câiz gören âlimler vardır. Ancak ekseriyet bunu câiz görmez. Bazısı mekruh görürken, Nevevî gibi bazıları haram kabul eder.

[192]

Ülemâ bu ve benzeri durumlarda, akılsızca davranışlar karşısında Resulullah'ın yaptığı gibi mülâyemetle, sabırla davranmanın daha iyi olacağını söylemiştir.

[193]

İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/184-186.

[194]

Toynbee, L'Histoire, p. 46. Okuyucuya, batılılar ile aramızda bir mukaayese imkânı tanımak için tarihçi İlhan Bardakçı tarafından neşredilen Üçüncü Mustafa'ya âit bir fermanı burada kaydetmeyi uygun bulduk. İbretle okunmalı: "Buğdan ve Eflâk'dan gelen şikâyetlere bakılırsa, hıristiyan ahâlinin dertlerine eğilmemişsin. Mora ve Hicâz'a yeni idarecilerin gönderilmesine çalışılan bu zamanda, sen sadrazamımdan isteğim odur ki, seçeceğin insanları namus ehli arasından arayacaksın. Dinleri ve dilleri başkadır diye, ihmalini görmek istemem. Onlar ki benim tebaamdır. Bilesin ki, İstanbul içindeki tebaamın sâhip olduğu haklara sâhiptirler. Hiçbirisini incitmeyesin..." (Bizimle Dört Mukayese, Tercüman, 9.2.283.)

[195]

Burada İslâm'da Çocuk Hakları adlı kitabımızın giriş kısmından şu pasajı aynen alıyoruz: "Her millet kendi medeniyetini, kendi değerlerini ve kendi medeniyetdaşlarını üstün görmüş, dışında kalanlara küçümser bir nazarla bakmışsa da bu ayırım Batı'nınki kadar kıyasıya olmamıştır. Arapçadaki acem (Arapçayı konuşmayı bilmeyen), Türklerdeki gâvur, eski Lâtinlerdeki barbar kelimesi bu ayrımı ifâde eder...Batılı efendini Batılı olmayan "yerlileri" insandan ziyâde ruhsuz hayvanlar, "iş yapan makineler veya

zevkini tatmine yarayan âletler" yerine tuttuğu, pek çok müelliflerce ifâde edilmiştir. Batılı iş adamlarını en usta yerli işçinin ücretini, en acemi beyaz işçinin ücretine nazaran, en az 4-5 misli daha az ödemeye sevk eden düşünce bu telâkkînin netîcesidir." (s. 11-13).

[196] İslâm'da Çocuk Hakları, s. 10-11. Levy Burhl,1949'larda neşredilen Carnet'sinde bu fikirlerinden vazgeçtiğini ifâde etmiştir. Ancak bunu, ilmî hasbîlik olarak değerlendirmede acele etmemek, müteyakkız olmak gerekir. Zira İkinci Cihan Savaşı'ndan sonra, sömürme sistemi değişmiş, neocolonialisme (Yeni sömürgecilik) denen yeni metodda bu nazariyeye ihtiyaç kalmamıştır. Yeni sömürge sistemi, geri kalmış memleketleri, kendi menfaatlarına göre şartlandırılmış yerli aydınlarla idare etmeye, sık sık ihtilallerle istikrarsız halde tutmaya dayanır. Bu onlar için daha kolay, daha az zahmetli bir sömürmedir.

[197] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/186-188.

[198] Müslim, Hayz: 115, (370), Ebû Dâvud, Tahâret: 8, 124, (16, 330, 331); Tirmizî Tahâret: 67, (90); Nesâî, Tahâret: 33, (1, 36).

[199] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/189.

[200] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/189.

[201] Buhârî, İsti'zân: 27; Tirmizî, İsti'zân: 31, (2730); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/190.

[202] Ebû Dâvud, Edeb: 153, (5211, 5212); Tirmizî, İsti'zân: 31, (2729); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/190.

[203] Tirmizî, İsti'zân: 31, (2731); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/190.

[204] Muvatta, Hüsnü'l-Hulk: 16, (2, 908); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/190.

[205] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/191-192.

[206] Buhârî, Edeb: 127; Müslim, Zühd: 53, (2991); Ebû Dâvud, Edeb: 102, (5039); Tirmizî, Edeb: 4, (2743); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/193.

[207] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/193.

[208] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/193-195.

[209] Ebû Dâvud, Edeb: 100, (5036); Tirmizî, Edeb: 5, (2745); İbnu Mâce, Edeb: 20, (3714); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/195.

[210] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/195-196.

[211] Buhârî, Edeb: 125, 128, Bed'ül-Halk: 11; Müslim, Zühd: 56, (2994); Ebû Dâvud, Edeb: 97, (5028); Tirmizî, Salât: 273, (370), Edeb: 7, (2747, 2748); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/196.

[212] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/196-197.

[213] Ebû Dâvud, Edeb: 98, (5029); Tirmizî, Edeb: 6, (2746); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/197.

[214] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/198.

[215] Ebû Dâvud, Edeb: 101, (5038); Tirmizî, Edeb: 3, (2740); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/198.

[216] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/198.

[217] Ebû Dâvud, Cenâiz: 7, (3098); Tirmizî, Cenâiz: 2, (969); İbnu Mâce, Cenâiz: 2, (1442); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/199.

[218] Müslim, Birr: 40, (2568); Tirmizî, Cenâiz: 2, (967); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/199.

[219] Ebû Dâvud, Cenâiz: 7, (3097); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/200.

[220] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/200.

[221] Tirmizî, Birr: 67, (2009); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/200.

[222] Ebû Dâvud, Cenaiz: 9, (3102); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/200.

[223] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/200-201.

[224] Ebû Dâvud, Cenâiz: 8, (3101); Nesâî, Mesâcid: 18, (2, 45); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/201.

[225] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/201.

[226] Ebû Dâvud, Cenâiz: 12, (3106); Tirmizî, Tıbb: 32, (2084); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/202.

[227] Tirmizî, Tıbb: 35, (2088); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/202.

[228] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/202.

[229] Buhârî, Cenâiz: 80, Merdâ: 11; Ebû Dâvud, Cenâiz: 5, (3095); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/203.

[230] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/203.

[231] Rezîn ilavesidir. Buhârî, İlm: 39, Cihad 176 Cizye: 6; Megazî: 83, İ'tisâm: 26, Mardâ: 17; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/203.

[232] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/203.

[233] Buhârî, Umre: 13, Libâs: 99, 100; Nesâî, Menâsik: 121, (5, 212); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/204.

[234] Buhârî, Cihâd: 196; Müslim Fedâilu's-Sahâbe: 65, (2427); Ebû Dâvud, Cihâd: 60, (2566); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/204.

[235] Ebû Dâvud, Cihâd: 53, (2559); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/204.

[236] Ebû Dâvud, Edeb: 85, (4982); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/205.

[237] Ebû Dâvud, Cihâd: 65, (2572); Tirmizî, Edeb: 25, (2774); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/205.

[238] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/205.

[239] Buhârî, Edeb: 28; Müslim, Birr: 140, (2624); Ebû Dâvud, Edeb: 132, (5151); Tirmizî, Birr: 28, (1943); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/206.

[240] Bu husûsu genişçe daha önce açıkladık ve mezkûr hadîsin metnini meâlen kaydettik: Birinci cilt s. 434.

[241] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/206-207.

[242] Ebû Dâvud, Edeb: 132, (5152); Tirmizî, Birr: 28, (1944); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/208.

[243] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/208.

[244] Buhârî, Edeb: 29; Müslim, İman: 73, (46); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/208.

[245] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/208-210.

[246] Buhârî, Edeb: 31, 85, Nikâh: 80, Rikâk: 23; Müslim, İmân: 74, (47); Ebû Dâvud, Edeb: 132, (5154); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/210.

[247] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/210-211.

[248] Buhârî, Edeb: 32, Şüf'a: 3, Hibe: 16; Ebû Dâvud, Edeb: 132, (5155); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/211.

[249] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/211-212.

[250] Buhârî, Edeb: 30, Hibe: 1; Müslim, Zekât: 90, (1030); Tirmizî, Velâ: 6, (2131); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/212.

[251] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/212.

[252] Buhârî, Mezâlim: 20; Müslim, Müsâkât: 36, (1609); Muvatta, Akdiye: 32 (2, 745); Ebû Dâvud, Akdiye: 1, (3634); Tirmizî, Ahkâm: 18, (1353); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/213.

[253] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/213-214.

[254] Ebû Dâvud, Akdiye: 31, (3636); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/214-215.

[255] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/215.

[256] Ebû Dâvud, Akdiye: 31 (3635); Tirmizî, Birr: 27, (1941); İbnu Mâce, Ahkâm: 17, (2342); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/215.

[257] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/215.

[258] Buhârî, Edeb: 62, İsti'zân: 9; Müslim, Birr: 25, (2560); Muvatta, Hüsnü'l-Hulk: 13, (2,906, 907); Ebû Dâvud, Edeb: 55, (4911); Tirmizî, Birr: 21, (1933); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/216.

[259] Ebû Dâvud, Edeb: 55, (4912, 4914); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/216.

[260] Ebû Dâvud, Edeb: 55, (4915); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/217.

[261] Ezvac-ı tâhirât radıyallahu anhünne'nin maddî yönden darlık içinde olduklarına dair genel malumatımızla bu rivâyet çelişkili gözükür. Şunu bilelim ki, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın vefatından sonra gelişen fetihler, Mekke ve Medine'ye fevkalâde servetin akmasını sağlamış, eski fakirlik kalmamıştır. Güzel bir cariye, ağırlığınca parayla satılacak kadar, para değer kaybına uğramıştır.

[262] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/217-218.

[263] Müslim, Birr: 36, (2565); Muvatta, Hüsnü'l-Hulk: 17, (2, 908); Ebû Dâvud, Edeb: 55, (4916); Tirmizî, Birr: 76, (2024); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/219.

[264] Ebû Dâvud, Sünnet: 4, (4602); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/219.

[265] Ka'b İbnu Mâlik ve iki arkadaşıyla ilgili kıssa uzun uzadıya daha önce geçti:654. Hadîs.

[266] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/219-220.

[267] Tirmizî, Birr: 85, (2033); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/221.

[268] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/221-222.

[269] Ebû Dâvud, Edeb: 45 (4891); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/223.

[270] Müslim, Birr: 72, (2590); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/223.

[271] Ebû Dâvud, Edeb: 44, (4890); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/223.

[272] Ukbe İbnu Âmir sahâbîdir ve Mısır'da vâlilik yapmıştır.

[273] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/223-224.

[274] Buhârî, Nikâh: 111, Cezâu's-Sayd: 26, Cihâd: 140, 181; Müslim Hacc: 424, (1341); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/225.

[275] Yakın diye tercüme ettiğimiz hamv kelimesi, kocanın baba, oğul, kardeş, yeğen, amca, amca oğlu gibi akrabalarının hepsini ifâde eder; sadece kayın, yeğen vs. ile tercümesi nâkıs olur.

[276] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/225-227.

[277] Müslim, Fedâil: 76, (2326); Ebû Dâvud, Edeb: 13, (4818, 4819); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/227.

[278] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/227-228.

[279] Müslim, Âdâb: 45, (2159); Ebû Dâvud, Nikâh: 44, (2159); Tirmizî, Edeb: 29, (2777); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/228.

[280] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/228-230.

[281] Tirmizî, Edeb: 28, (2778); Ebû Dâvud, Nikâh: 44, (2149); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/230.

[282] Ebû Dâvud, Libâs: 35, (4106); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/230-231.

[283] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/231.

[284] Buhârî, Megâzî: 56, Nikâh: 113, Libâs: 62; Müslim, Selâm: 32, (2180); Muvatta, Vasiyyet: 5, (2, 767); Ebû Dâvud, Edeb: 61, (4929); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/231.

[285] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/232-233.

[286] Buhârî, Libas: 62, Hudûd: 33; Ebû Dâvud, Edeb: 61, (4930); Tirmizî, Edeb: 34, (2785, 2786); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/233.

[287] Ebû Dâvud, Libas: 37, (4112); Tirmizî, Edeb: 29, (2779); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/233.

[288] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/233-234.

[289] Ebû Dâvud, Edeb: 180, (5272); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:

10/234.

[290] Ebû Dâvud, Edeb: 180, (5273); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/234.

[291] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/234.

[292] Tirmizî, Rada: 18, (1173); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/234.

[293] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/234-235.

[294] Müslim, Selâm: 23, (2174); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/235.

[295] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/235-236.

[296] Ebû Dâvud, Edeb: 162, (5226); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/237.

[297] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/237.

[298] Ebû Dâvud, Edeb: 19, (4832); Tirmizî, Zühd: 56, (2397); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/237.

[299] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/237-238.

[300] Ebû Dâvud, Edeb: 19, (4833); Tirmizî, Zühd: 45, (2379); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/238.

[301] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/238.

[302] Ebû Dâvud, Edeb: 58, (4919); Tirmizî, Kıyamet: 57, (2511).

[303] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/239.

[304] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/239-240.

[305] İbnu Mâce, Ahkâm: 27, (2363); Tirmizî, Fiten: 7, (2166); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/240.

[306] Buhârî, Fiten: 7, Salât: 67; Müslim, Birr: 124, (2615); Ebû Dâvud, Cihad: 72, (2587); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/241.

[307] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/241.

[308] Ebû Dâvud, Cihâd: 73, (2588); Tirmizî, Fiten: 5, (2164); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/241.

SUAL BÖLÜMÜ

UMUMÎ AÇIKLAMA

Sual mevzuu, müslümanın edebine giren mühim bir husustur. Ama, Kütüb-i Sitte müelliflerinden hiç biri, kitaplarında bu bahse müstakil bir bölüm ayırmamıştır. Değil Kütüb-i Sitte imamları, diğer hadisçilerin kitaplarında da, bildiğimiz kadarıyla Kitâbu's-Suâl diye bir bölüm mevcut değildir. Şu halde, bu adla müstakil bir bölüme yer vermek Teysîr'in -daha doğrusu onun aslı olan Câmi'ul-Usûl'ün- tertip yönünden bir orijinalitesini teşkil etmektedir.
Sual bahsi, hadis mecmualarımızda daha ziyade edebe giren bölümlerden birinde yer alan bir bâbta incelenir, ayrıca hadisin birinci derecede ilgili olduğu bir bahiste de geçebilir. Nitekim, kitabımızın muhtelif bahislerinde sualle ilgili bazı rivayetler geçti ve her seferinde bazı açıklamalar sunduk (Mesela 3. Cilt 456-461. sayfalar görülebilir).
Şu halde, burada, sual âdâbına giren bir kısım hadisleri toptan göreceğiz. Bir kısım umumî açıklamalar daha önce geçtiği için îzahlarımızı burada kısa tutacağız.[1]

-1- عن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قالَ رَسُولُ اللّهِ #: دَعُونِى مَا تَرَكْتُكُمْ فَإنَّمَا أهْلَكَ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ كَثْرَةُ سُؤَالِهِمْ وَاخْتِفُهُمْ عَلى أنْبِيَائِهِمْ. فَإذَا نَهَيْتُكُمْ عَنْ شَىْءٍ فَاجْتَنِبُوهُ، وَإذَا أمَرْتُكُمْ بِأمْرٍ فَأتُوا مِنْهُ مَا اسْتَطَعْتُمْ[. أخرجه الشيخان والترمذي .

1. (2231)- Hz. Ebû Hüreyre anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ben sizi terkettikçe siz de beni bırakınız. Zîra, sizden öncekileri, suallerinin çokluğu ve peygamberleri üzerindeki ihtilafları helâk etmiştir. Öyle ise sizi birşeyden nehiy mi ettim (niçin, neden? diye sormaya kalkmadan) ondan kaçının. Bir şey emrettiğim zaman da onu elinizden geldiğince yapmaya çalışın, (soru sormayın)."[2]

AÇIKLAMA:

1- Müslim'in bir rivayetinde, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu sözü

hangi vesile ile söylediği açıklanır. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) der ki: "(Bir gün) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bize hitabederek: "Ey insanlar Allah sizlere haccı farz kıldı. Öyle ise hacc yapın!" demişti ki bir adam kalkarak: "Ey Allah'ın Resûlü! Her sene mi!" diye sordu. Resûlullah sustu, adam sorusunda ısrar ederek üç kere tekrarladı. Sonunda Efendimiz: "Eğer "evet!" dersem bu size vacib olur ve güç getiremezsiniz" dedi ve ilave etti: "Ben sizi terkettikçe siz de beni bırakın!"
Bazı rivayetler, bunun üzerine Mâide suresinin 101. ayetinin nâzil olduğunu ve rastgele soru sormayı yasakladığını belirtir. Âyet meâlen şöyle: "Ey iman edenler! Size açıklanınca hoşunuza gitmeyecek şeyleri sormayın..."

Daha fazla açıklama için 592. hadise bakılabilir.[3]

-2- وعن سعد بن أبى وَقّاص رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قالَ رَسُولُ اللّه #: إنَّ أعْظَمَ المُسْلِمينَ في المُسْلِمينَ جُرْماً مَنْ سَألَ عَنْ شَىْءٍ لَمْ يُحرَّمْ عَلى النَّاسِ فَحُرِّمَ مِنَ أجْلِ مَسْألَتِهِ[. أخرجه الشيخان وأبو داود .

2. (2232)- Sa'd İbnu Ebî Vakkas (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Müslümanlar içinde, müslümanlara karşı en büyük cürüm işleyen kimse odur ki, haram kılınmamış olan bir şey hakkında soru sorar da bu suali sebebiyle o şey haram kılınıverir."[4]

AÇIKLAMA:

Ulemâ bu benzeri rivayetleri ve önceki hadisin açıklamasında temas edilen âyet-i kerîmeyi gözönüne alarak rastgele ve çokça sual sormayı hoş görmemiş ise de, soru sormayı mutlak olarak yasaklamamıştır. Meselenin tavzîhinde bazı ihtilaflara da düşülmemiş değildir. Kadı Ebû Bekr İbnu'l-Arabî soru sormayı mutlak yasaklamaya meyledenlere tabiatı mucibince şu sert çıkışta bulunur: "Gâfillerden bir kısmı, nevâzil'den (sonradan vukua gelen, sünnette olmayan hadiselerden) soru sormanın yasak olduğuna itikad etti ve bu âyetle de bir ilgi kurdu. Ama mesele öyle değil. Zîra âyet, cevap sonunda kötülük hasıl olacak soruları yasaklamıştır. Bu husus âyette pek açıktır. Nevazil'e giren meseleler hiç

de buraya girmez." İbnu'l-Arabî'nin görüşüne katılan İbnu Hacer: "Bu doğrudur, çünkü âyetin zâhiri, yasağı, vahyin iniş zamanıyla sınırlamaktadır" dedikten sonra sadedinde olduğumuz Sa'd hadisinin de bu görüşü te'yid ettiğine dikkat çeker. Hadiste Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) soru üzerine helâl bilinen bir şeyin haram kılınma ihtimaline dikkat çekmiştir ki, bu yetki sadece Hz.
Peygamber'e hastır. Öyle ise yasaklama öncelikle Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) zamanıyla ilgilidir.
Ama bu yasağın her devre bakan bir vechinin varlığı da inkar edilemez. Mesela, bu bâbta gelen bütün hadisler gözönüne alınarak değerlendirilmelidir. O takdirde, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ‘Heleke’l-mutenettaûne’ hadisi ile lüzumsuz, ve vukuu nadir şeylerden soru soranları da zecr ettiğini söyleyen âlimlere hak vermek gerekir. Hadis bu mânada "Dırdırcılar helâk olmuştur" diye tercüme edilebilir.[5]

-3- وعن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قال رسولُ اللّه #: َيَزَالُ النَّاسُ يَسْألُونَكُمْ عَنِ الْعِلْمِ حَتَّى يَقولُوا: هذَا اللّهُ خَالِقُ كُلِّ شَىْءٍ، فَمَنْ خَلَقَ اللّهَ؟[. أخرجه الشيخان وأبو داود.وزاد قال أبو هريرة، وَهُوَ آخِذٌ بِيَدِ رَجُلٍ: صَدَقَ اللّهُ وَرَسُولُهُ. قَد سَألَنِى اثْنَانِ وَهذا الثَّالِثُ .

3. (2233)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: Resûlullah (aleyhisssalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İnsanlar sizlere ilimden sormaya devam ederken şunu demeye kadar gelirler: "Anladık, Allah herşeyin yaratıcısıdır, pekiyi Allah'ın yaratıcısı kimdir?"[6]
Ebû Hüreyre, bir adamın elini tutarak ilave etti: "Allah ve Resûlü doğıu söyledi. Bana bunu iki kişi sordu; bu, üçüncüsüdür."[7]

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) mü'minin edebine uymayacak bir sual örneği vermektedir. Bu sual bir şey öğrenmekten ziyade, inananların zihinlerini

karıştırmak, onları teşvişe atmak için sorulan bir sorudur. Böyle bir suali mü'minin sormayacağı açıktır.
Hadisin bir başka vechinde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu soruyu soranın bir nev'î şeytan (insî şeytan) olduğunu bilirten bir üslubla vak'aya dikkat çeker: "Şeytan birinize gelip: Şunu kim yarattı, bunu kim yarattı diye sorar. (Siz Rabb Teâlâ yarattı dersiniz. O bu sefer): Rabbini kim yarattı? der. Şeytan bu noktaya gelince Allah'a istiâze edin (ve ona muhatap olup konuşmayı sürdürmeye) son verin."
Bir diğer rivâyette de şöyle gelmiştir: "İnsanlar birbirlerine sormaya devam ederek şunu deme noktasına gelirler: "Bunu Allah yarattı, Allah'ı kim
yarattı?" Kim bu çeşit sualle karşılaşırsa: "Allah ve Resûlüne inandım" desin."
Hadisin, sadedinde olduğumuz vechinin devamında Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh)'nin, bir adamın elinden tutarak: "Allah ve Resûlü doğru söyledi, bu soruyu bana iki kişi sordu. İşte şu da üçüncüsü" der. Ebû Hüreyre hazretlerini böyle söylemeye sevkeden husus, bir seferinde Resûlullah'ın kendisine ismen hitab ederek:
"Ey Ebû Hüreyre! İnsanlar sana şundan bundan sormaya devam edip, ta: "Bu Allah, Allah'ı kim yarattı?" diyeceklerdir" buyurmuştur. Ebû Hüreyre, bir gün mescidde iken Medîne'ye gelen bir grup bedevi kendisine aynı tarzda sual vaz'ederler. Ebû Hüreyre yerden bir avuç çakıl alarak yüzlerine atar ve: "Kalkın! Kalkın!" diyerek huzurundan kovar.
Aslında bu soru akıldan mantıktan pek uzak, kendi arasında zıtlığa, çelişkiye düşen bir sorudur. Çünkü "Allah" herşeyi yaratan, mahluk olmayan varlık demektir. Allah'ı yaratan olsaydı o, Allah değil, mahluk olurdu. Mahluka Allah deyip O'na yaratıcı aramak tezad olur. Mahluk, Allah olamaz. Allah, mahluk olmadığı gibi, Allah yaratandır, yaratık değil.[8]

4ـ وله في أخرى:]فَإذَا قالُوا ذلِكَ فَقُولُوا: اللّهُ أَحَدٌ اللّهُ الصَّمَدُ لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُواً أَحَدٌ، ثُمَّ لْيَتَفُلْ عَنْ يَسَارِهِ ثَثاً، وَلْيَسْتَعِذْ مِنَ الشَّيْطَانِ[.

4. (2234)- Ebû Dâvud'un diğer bir rivayetinde şöyle der: "bunu söyledikleri zaman siz: "Allah birdir, Allah sameddir (ne bir yaratıcıya ne de bir başka şeye muhtaç değildir), doğurmadı, doğurulmadı da. O'nun bir dengi de yoktur" deyin,

sonra solunuza üç kere tükürüp istiâze ile şeytandan Allah'a sığının."[9]

AÇIKLAMA:

Bu şeytânî sual karşısında tükürmek, nefret ve kerâhetimizi ifade etmek içindir. İstiâze etmek, yardım taleb etmektir.[10]

-5- وعنه رَضِـيَ اللّهُ عَنْه قال:]قال رَسُول اللّه #: شِرَارُ النَّاسِ الَّذِينَ يَسْألُونَ عَنْ شِرَارِ المَسَائِلِ كَىْ يُغَلِّطُوا بِهَا العُلَمَاءَ[. أخرجه رزين .

5. (2235)- Yine Hz. Ebû Hüreyre anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İnsanların şerlileri, ulemaya (birşey öğrenmek için değil), onları yanıltmak için zararlı meselelerden soru soranlardır." Rezîn'in ilavesidir. Kaynağı bulunamamıştır.[11]

AÇIKLAMA:

Bu rivâyet, halk arasında sıkça rastlanan bazı tiplerin halini beyan etmektedir. Bunlar net cevabı olmayan, olsa bile faydası olmayan, bir başka ifade ile gerçek bir ihtiyaçtan doğmayan meseleleri sorarak, hem bilgiçlik taslamak suretiyle dikkatleri kendilerine çekmek hem de soru sordukları kimseleri küçük düşürmek, techil etmek isterler. Bu çeşit meseleler her devirde vardı. İnsî şeytanlar mü'minleri gerçek meselelerinden uzak tutabilmek, asıl öğrenilicek hususları gündem dışı tutmak için, günün şartlarına uygun yeni meseleler çıkarıp, bunları yayarak efkâr-ı umumîyeyi bunlarla meşgul ederler. Bir meclise gelen ve oradaki cemaatin istifadesi muhtemel olan misafir bir büyükten istifadeyi asgariye düşürmek için, o sinsi tiplerin samimî kimselerden önce davranarak hemencecik bu çeşit sorulara giriştikleri çoğu kere dikkkat çekici olur. Bu durum, ehl-i ferasetin, sinsileri teşhis etmelerine bir fırsat da tanır. Tecrübeli kişiler, meseleyi kavrayarak kısa cevaplar vererek veya o çeşit mevzulara girmeyerek durumu idare ederler.

Bunlar "insanların en şeriri" olarak tavsif edilmektedirler. Tavsif, riyâkâr ve hâinâne olan vak'aya mutabıktır.[12]

-6- وعن أَبِى ثَعْلَبَةَ الْخُشَنِّى رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قال رَسُولُ اللّهِ #: إنَّ اللّهَ فَرَضَ فَرَائِضَ فَـَŒ تُضَيِّعُوهَا، وَحَدَّ حُدُوداً فَـَ تَعْتَدُوهَا، وَحَرَّمَ أشْيَاءَ فَـَ تَقْرَبُوهَا، وَتَرَكَ أشْيَاءَ عَنْ غَيْرِ نِسْيَانٍ فَـَ تَبْحَثُوا عَنْهَا[. أخرجه رزين .

6. (2236)- Ebû Sa'lebe el-Huşenî (radıyallâhu anh)anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah bir kısım farzlar koymuştur, siz bunları daraltmayın. Bir kısım da sınırlar (yasaklar) koydu. Bunlara tecavüz etmeyin. Bazı şeyleri de haram kıldı, onlara yaklaşmayın. Bazı şeyleri de (farz, sınır, haram diye tavsif etmeden mutlak) bırakmıştır. Bunları, unutarak bırakmış değildir. Öyle ise onları (farz mı, haram mı.. vs. diye didikleyip) araştırmayın." [13]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, aynı hükmü ihtiva eden başka rivayetlerle takviye görmüş ve "hasen" mertebesine yükselmiştir. Kur'ân-ı Kerîm'de, “Rabbin unutkan değildir" (Meryem 64) âyetinin tefsiri esnasında İbnu Kesîr'in Ebû'd Derdâ'dan kaydettiği bir diğer rivayette Efendimiz şöyle buyurmuşlardır: "Allah kitabında her ne helâl kılmışsa o helâldir, her ne haram kıldı ise o da haramdır. Sükut buyurduğu şey de âfiyettir. Allah'tan afiyetini kabul edin. Zîra Allah herhangi bir şeyi unutucu değildir."
2- Hadislerde gelen sual yasağının mahiyet ve şümulü ile alakalı olarak Hattâbî şu açıklamayı yapar: "Bu yasak, kişinin ihtiyacı olmadığı halde zoraki olarak abes nev'inden (laf olsun diye) sorduğu sorularla alâkalıdır. Zarurî bir ihtiyaç için sorulan soru bu yasağa girmez. Kur'ân'da Benî İsrâil'in kesilecek inek (Bakara) hakkındaki soruları, lüzumsuz sorunun örneğidir. Amma bir hükmün açıklanması için veya bir ilimden faydalanmak için sorulan sorular bu yasağa girmez. Nitekim âyet-i kerîmede: "Bilmiyorsanız ehl-i zikre sorun" (Enbiya 7)

emredilmiştir." [14]

---

[1] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/77.

[2] Buhârî, İ'tisâm: 2; Müslim, Hacc: 412, (1337); Tirmizî, İlm: 17, (2681); Nesâî, Hacc: 1, (5, 110); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/77.

[3] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/77-78.

[4] Buhârî, İ'tisâm: 3; Müslim, Fedâil: 132, (2358); Ebû Dâvud, Sünnet: 7, (4610); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/78.

[5] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/78-79.

[6] Buhârî, Bed'ül-Halk: 11; Müslim, Îman: 232, (135); Ebû Dâvud, Sünnet: 19, (4721, 4722).

[7] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/79.

[8] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/79-80.

[9] Ebû Dâvud, Sünnet 19, 4722; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/80.

[10] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/80.

[11] Ebû Dâvud, Sünnet 19, 4722; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/80-81.

[12] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/81.

[13] Rezîn ilavesidir. Bunu Dârakutnî, Sünen'inde Radâ bahsinde (4, 184) tahric eder. ed-Dürru'l Mensûr'da Suyûtî, başka rivayetler de kaydeder (4. 279); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/81.

[14] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/81-82.

YEDİNCİ FASIL
MÜTEFERRİK HÜKÜMLER

TALÂK (BOŞANMA) BÖLÜMÜ

(Bu bölümde yedi fasıl var)

BİRİNCİ FASIL

TALÂKTA KULLANILAN ELFAZ

*

İKİNCİ FASIL

DUHÜLDEN (GERDEKTEN) ÖNCE TALÂK

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

HAYIZLI KADININ TALÂKI

*

DÖRDÜNCÜ FASIL

İCBAR EDİLENİN (MÜKREH), DELİNİN, SARHOŞUN TALÂKI

*

BEŞİNCİ FASIL

NİKAHDAN ÖNCEKİ TALÂK

*

ALTINCI FASIL

KÖLE VE CARİYENİN TALÂKI

*

YEDİNCİ FASIL

MÜTEFERRİK HÜKÜMLER

UMÛMÎ AÇIKLAMA

Talâk, Arapçada lügat olarak bağı çözmek ma'nâsına gelir. Gönderme ve terketme ma'nâsına gelen itlâkdan müştaktır. Şerî bir ıstılah olarak, kadınla erkek arasında evlenme akdi ile tesis edilen nikah bağının çözülmesidir. Görüldüğü üzere talâk, bu ma'nâsıyla lügavî medlûlüne muvafık düşmektedir.
İslam dini, hristiyanlığın aksine talâkı meşru addeder, ancak hoş karşılamaz. Çünkü talâk içtimâî bir yaradır, çocukların sahipsiz kalmasına, terbiyelerinin aksamasına, ferdler ve aileler arasına huzursuzlukların girmesine sebep olur. Bir cemiyette boşanma nisbeti, bir bakıma içtimâî huzurun göstergesi durumundadır. Aileler ne kadar sağlam ve ferdleri dayanışma içinde olursa, cemiyet de o kadar sağlam ve güçlü demektir. Resulullah müslüman ailelere boşanmayı tavsiye etmez ve onu "Allah'ın en ziyade nefret ettiği mübah" olarak tarif eder. Evet talâk dinimizde haram değildir, fakat Cenâb-ı Hakk'ın en çok nefret ettiği bir cevazdır, imkân nisbetinde ondan kaçınmak gerekir.
Şunu da bilelim ki, İslam'da talâk bahsi çok teferruatı olan bir mevzudur. Gerek kadın ve gerekse erkeğin hukukunu korumayı hedefleyen prensipler, sınırlamalar vardır. Bu cümleden olarak âlimler talâkı öncelikle, birkaç kategoride ele alırlar:

1- Haram olan talâk: Bu talâku'lbid'a'dır, az ilerde kısaca temas edileceği üzere, farklı suretlerde cereyan eder.

2- Mekruh olan talâk: Kadın iyi bir hal üzere olduğu halde, makul, meşru bir sebep olmaksızın vukua gelen talaktır.

3- Vacib olan talâk: Bu da farklı suretlerde cereyan eder, geçimsizlik sebebiyle, âyet-i kerimede zikri geçen iki hakemin (Nisa 35) boşanmaya hükmetmesi halindeki boşanma gibi.

4- Mendub olan talâk: Kadının iffetini bozması durumundaki boşamadır.

5- Caiz olan talâk: Erkeğin kadını istememesi, cinsî yönden tatmin bulamadığı için kadının külfetini çekmeye nefsinin razı olmaması halindeki boşamadır. İbnu Hacer, boşamanın bu çeşidini Nevevî'nin nefyettiğini kaydeder.
Bir başka açıdan talâk üç kısma ayrılır.
1- Sünnî talâk Bu, kadını tahâret (temizlik) müddeti içerisinde temasta bulunmadan boşamaktır. İbnu Mes'uddan gelen bir açıklama, Rabb Teâlâ'nın "Kadınları iddetleri içerisinde boşayın..." (Talâk 1) emrinden maksat budur: "Temizlik müddetlerinde, temas etmeksizin" demektir. Bu tefsir sadece İbnu Mes'ud'a has değildir, Sahâbe ve Tâbiînden birçokları aynı görüştedir.
Sünnî talâk, sünni-i hasen ve sünni-i ahsen kısımlarına ayrılır. Eğer boşama her tuhur müddetinde temasa yer vermeden üç kere tekrarlanırsa buna sünni-i hasen denir. Eğer duhûl edilmiş kadın, tuhur müddeti içerisinde bir talâk-ı ric'î ile boşanır ve bu şekilde, iddetini tamamlarsa yani üç hayız müddeti tamam olursa boşanma tamamlanmış olur. Buna sünni-i ahsen denir.

2- Bid'î talâk Bu, kadını hayız halindeyken veya temizlik halinde temas yapmış olduğu halde boşamaktır. Bu durumda kadının hamile kalmış olma ihtimali bulunduğu için bu boşanma bid'at addedilmiştir.

3- Üçüncü kısımı sünnî veya bid'î vasıfları ile tavsif edilemeyen bir kısımdır: Henüz çocuk olan zevcenin veya âyise olan (yani hayızdan kesilmiş, hamile kalma ihtimali kalmayan) zevcenin veya doğumu yaklaşmış hamile zevcenin yahutda henüz duhûl edilmemiş zevcenin boşanması bu kısmı teşkil eder. Hukukî durumu bilen bir kadının, kendi talebi üzerine vâki olan talâkla, kadının talebiyle vâki olan hul' da buraya girer. Şâfiîler nazarında bu, talâktır.
Hayızlı kadını boşamak esas itibariyle haram ise de bazı şekilleri haram değildir. Şöyle ki:

* Eğer kadın hamile ise ve kan görmüşse Şâfiîlere göre, hayız gören hamilenin boşanması bid'î değildir, hususen, boşama doğuma yakın vâki olmuşsa.

* Hâkim efendiden boşarsa ve bu boşama hayız haline rastlarsa.

* İki hakemin boşaması usulünde, hakemler aradaki geçimsizliğin bertaraf edilmesi için buna karar vermişlerse.

* Hul' (yani kadının talebi ile) gerçekleşen boşama. Zikredilen bu dört çeşit boşama, hayız sırasında vukûa gelse de haram sayılmaz. [1]

BOŞANMAYA SEBEP OLAN HALLER

Din-i mübîn-i İslam, prensip olarak boşanmayı hoş karşılamaz ise de, bazı hallerde kadın ve erkek her iki tarafa da boşanma talebinde bulunma hakkı tanır. Buna fıkıhta hıyâr-ı tefrika denir. Hemen belirtelimki, hıyar-ı tefrika erkekden ziyade kadın için mevzubahistir. Çünkü erkek boşama yetkisine sahip olması sebebiyle, İmâm-ı Muhammed gibi bazı fakihler, erkek için bir de hıyâr-ı tefrikanın mevzubahis olmasını gereksiz bulmuştur.
Bu husustaki teferruata girmeden, şunu belirtmek istiyoruz: Gerek erkekte ve gerekse kadında bulunan bir kısım özürler, hastalıklar, kötü huylar, mukabil tarafa boşanmak üzere hâkime müracaat hakkı tanımaktadır. Bu ârazları şöyle özetleyebiliriz:

1) Cinsî teması önleyen ârazlar: Kadınlarda karn, retak, fetk denen hallerle erkeklerde hadımlık, innet (adem-i iktidar), mecbubiyet (erkeklik uzvu ve husyelerin kesilme hali)... gibi haller. Evlilikten asıl maksad olmamakla birlikte, aranan hususlardan birinin cinsî tatmin olması sebebiyle, taraflardan birinde buna mani olan bir ârazın varlığı, mukabil tarafa boşanma hakkı doğurmaktadır.
2) Hunûset: Bir şahısta hem erkek ve hemde kadına ait tenâsül uzvunun varlığı.

3) Cünûn yani delilik:

4) Bazı irsî bulaşıcı hastalıklar: Bu grupta cüzzam, beres, zührevî hastalıklar zikredebilir.
Bu ârazların evlilikten sonra malum olma veya vukûa gelme durumları, tedavi edilebilir veya edilememe durumları, delilikte olduğu üzere tahammül edilebilecek veya edilemeyecek derecelerde olmaları gibi farklı durumlar vardır. Fıkıh kitapları meseleyi yeterli genişlikte tahlil ederler. Biz burada işaret etmekle yetineceğiz.

5) Geçimsizlik: Karı veya kocaya boşanma hakkı getiren bir diğer husus su-i imtizâctır, yani geçimsizlik diye ifade ettiğimiz huzursuzluk halidir. Bu, çoğunlukla taraflardan birinin haddini tecavüzde su-i ahlaktan ileri gelir. Bazan bu haller her iki tarafta da bulunabilir. Her hâl u kârda İslam dini geçimsizlik halini de boşanmada meşru bir sebep kabul etmiştir. Bu prensip, bilhassa boşama yetkisi olmayan kadın için avantajlı bir durum teşkil etmekte ve hâkime müracaat hakkı tanımaktadır. Hâkim iki hakem tayin ederek meseleyi tahkik eder, aralarını düzeltmeye çalışır, hakemlerin vereceğ rapora (ve hatta hükme) göre karara varır.
Bu gruba giren haller meyânında erkeğin kadının hukukunu yerine getirmemesi: Mesela nafakasını temin etmemesi, haksız yere dövmesi, tahkir etmesi,

sövmesi, kadını terkedip konuşmaması zikredilebilir. Ancak kadın, kocasının yapacağı yeni evlilik sebebiyle, dinin kocaya tanıdığı te'dîb hakkını kullanması sebebiyle muhayyerlik hakkı kullanamaz, şikayete gidemez.
Şu hususu da tekrar etmek isteriz: İslam sayılan noktalarda talâk meselesinde muhayyerlik hakkı tanımış ise de, bunun istismar edilmemesi gerekir. Zikri geçen bu ârâzlar çoğu kere izafi değerlendirmelerdir. Aslolan evliliğin devamıdır. Evlilikle bir araya gelen insanların birbirlerinin eksikliklerine, nâhoş taraflarına sabır ve tahammülü prensip edinmeleri gerekmektedir. "Din bana hak tanıyor" diye boşama veya mahkemeye gitmede istical etmek ne İslâmî ne de insanî bir davranıştır. İslam ülemâsı, yukarıda belirtilen ârazların sübutunda dahi sabır ve tahammülü tavsiye eder. Âlimlerimize göre, evliliğin asıl gayesi, bir aile tesis etmek, karı ile koca arasında bir dayanışma, bir yardımlaşma ve ünsiyet vücûda getirmektir. Cinsî tatmin, çocuk sahibi olmak gibi başka hususlar evliliğin semere ve meyvelerindendir. Öyleyse taraflardan birine gelen ârazla bu meyvelerden bir veya bir kaçının hâsıl olmaması, evliliğin sona erdirilmesine sevketmemelidir. Yukarıda sayılan hastalıkların tedavisi, sakatlıkların giderilmesi, bulaşmalara karşı mukabil tedbirlerin alınması bilhassa günümüz şartlarında imkan dahiline girmiştir. Fakihlerimiz bu bahisleri günümüzün tıbbî şartlarında yeniden tedvin edecek olsa, yukarıda sayılan bir kısım ârazları "Boşanmaya sebep olan haller" listesinden çıkarabilirler.[2]

HAKEMEYN:

Talâk bahsinde bilinmesi gereken bir husus hakem meselesidir. Yani, karıkoca arasındaki geçimsizlikler, boşanmaya vardırılmadan halledilmesi gerekmektedir. Bunun da en iyi yolu biri erkek, diğeri de kadın tarafından seçilecek iki hakemin araya girerek, aradaki imtizaçsızlığın mahiyetini araştırıp hal yoluna gitmesidir. Bunlar barıştırma yollarını denerler. Her iki tarafa da nasihat ederler. Hakemler, Hanefî, Şâfiî, Zâhirî imamlara ve Ahmed İbnu Hanbel'den bir kavle göre sadece barıştırma selahiyetine sahiptirler. Boşandırmaya hükmedemezler. Mâlikîlere göre, boşandırma yetkileri de vardır. Onlara göre kendilerinehakem denilmesi de bu selahiyetin bir delilidir.[3] Ailevi geçimsizlikte hakem meselesinin ehemmiyetli bir yer tutacağını, meseleye Kur'an-ı Kerim'de yer verilmiş olmasından da anlamaktayız: "(Eğer karı ile kocanın) aralarının açılmasından endişeye düşerseniz, o vakit (kendilerine erkeğin) ailesinden bir hakem, (kadının ailesinden bir hakem gönderin. Bunlar barıştırmak isterlerse Allah aralarında(ki

dargınlık yerine, geçime) onları (uyuşmaya) muvafık buyurur." (Nisa 35). Hakemlerin erkek, reşid, âdil, nüşûz hükümlerine vâkıf, hüküm verecekleri husus hakkında fakih olmaları şarttır. Binaenaleyh kadın, çocuk, mecnun, fâsık veya sefih olanların, nüşûz hükmüne vakıf olmayanların hükme bağlayacakları hususun şerî yönünü bilmeyenlerin boşanmaya veya evliliğin devamına dair verecekleri hüküm bâtıldır. Ancak fakih olmayanlar ülemâ ile istişare yaparak hareket etmeleri halinde hükümleri mûteber olur.[4]

TALÂK (BOŞANMA) BAHSİNDE GEÇECEK BAZI TABİRLER

Daha önce de belirttiğimiz gibi, talâk bahsi pek çok teferruata şâmildir. Her bir tâli mesele için müstakil ıstılahlar vardır. Burada onların hepsine yer vermek bizi mevzumuzun dışına atar. Ancak, müteakiben gelecek hadislerin açıklanması esnasında kullanılacak bazı ıstılah ve tabirleri burada açıklamada gerek var[5]. [6]

TALÂKIN ÇEŞİTLERİYLE İLGİLİ TABİRLER

Boşama bahsinde en çok geçecek tabirlerin bir kısmı talak çeşitleriyle ilgilidir. Öncelikle onların kısaca açıklanması münasiptir. Bunlardan her biri yeri geldikçe genişçe açıklanacak. Talâkın başlıca şu çeşitleri var:

1- Talâk-ı Bâin.

2- Talâk-ı Ric'î,

3- Talâku'l Bette.

4- Talâk-ı Selâse.

a) Hul'.

b) Lian.

c) İlâ.

5- Zıhâr.[7]

1. Talâk-ı Bâin:

Kesin boşanmayı ifade eden söz veya işaretle yapılan boşamadır. Erkek, bu suretle boşadığı hanımına tekrar kavuşabilmek için kadının rızasını almak, yeniden mehir ödemek ve nikah akdi yapmak zorundadır. Şu dört şekilde cereyan eden boşamalar bâin'dir.

1) Nikahtan sonra fakat temastan ve halvet-i sahihadan önceki boşama.
2) Kinâî sözlerle veya mübâlağa ve şiddet-i ifade eden sözlerle yapılan boşama.
3) Muhâla'a yoluyla yani kadının isteği ile karşılıklı anlaşarak yapılan boşama.
4) Üçüncü boşama hakkını da kullanarak yapılan boşama.[8]

2. Talâk-ı Ric'i:

Fiilen evlenip karıkoca olduktan sonra, erkeğin zevcesini sarahaten veya işareten üç adedine delâlet etmeyen sarih söz ve hareketle boşamasıdır. Bu çeşit boşamadan sonra, erkek tekrar nikah yapmaya ve mehir ödemeye muhtaç olmadan zevcesiyle normal aile hayatına dönebilir. Bu suretle kişi, hanımını iki kere boşayabilir, üçüncü kere boşadı mı, hanım bir başkasıyla evlenip ondan da boşanmış olmadıkça bir daha karıkoca olamazlar.[9]

3- Talâku'l-Bette:

el-Bette, kesinlikle demektir. Talâku'l-Bette, el-Bette kelimesi kullanılarak yapılan bir talâktır. "Sen kesinlikle boşsun" cümlesinde olduğu gibi. Şu halde bu ayrı bir talak çeşidi değil. İçerisinde rakam olmadığı, onun yerine kesinlikle ma'nâsına gelen el-Bette tâbiri olduğu için bu tabir bâin mi ifade eder, ric'î mi ifade eder, ihtilaf konusu olmuştur. Müteakiben 4049. hadiste tafsilat gelecektir.[10]

4- Talâk-ı Selâse:

Nikah bağı üç talâk üzerine müessesdir. Şu halde üç adedine mukârin bir söz veya işaretle yapılan talâktır. Bu talâkla kadın-erkek arasında nikah bağı kalmaz, beynunet-i kübra denen katî ve kesin ayrılık husule gelir.[11]

A) Hul' (Hal' veya muhâla'a dahi denir):

Geçimsizlik sebebiyle karı ile kocanın anlaşarak yaptıkları boşanma. Bu çeşit boşanmada umumiyetle kadın alacağı mehirden vazgeçmek, aldığı mehiri geri vermek veya kocasına başkaca bir ödeme yapmak gibi bir ivazda bulunur.[12]

B) Li'an (Mulâ'ane de denir):

Karısının zina ettiği iddiasında bulunan fakat bunu dört şahitle ispat edemeyen koca ile, bunu inkâr eden kadın arasında cereyan eden boşanma şeklidir. Bunlardan her biri doğru söylediğini ifade ettikten sonra, yalan söyleyene Allah'ın lânetini dilerler ve bunu tam dörder kere tekrar ederler. Bu lanetleşmelerden sonra hâkim onların evliliğine son verir.[13]

C) İlâ:

Lügat açısından yemin etmek ma'nâsına gelir. Istılah olarak zevceye en az dört ay süre ile tekarrüb etmemek (temasta bulunmamak) üzere yapılan yemindir. Bu yemin bazan belli bir müddet için yapılır, ki en azı dört aydır. Bazan ebedi olarak temasta bulunmamak üzere, bazan da vakit belli etmemek suretiyle yapılır. Yeri gelince gerekli açıklama yapılacaktır.[14]

5- Zıhar (Müzâhere):

Lügatte iki şey arasında bir mutabakat ve mümâselet vücuda getirmek ma'nâsındadır. "Arka" ma'nâsına olan zahr'dan alınmadır. Istılah olarak "Kocanın, hanımını neseb, reza (süt emme) veya müsâheret suretiyle mü-ebbeten mahremi olan bir kadının kendisine bakılması câiz olmayan arkası, karnı, uyluğu gibi bir uzvuna zıhar maksadı ile benzetmesidir. Bu bir nevi boşamadır. Zira böyle bir teşbihte bulunan kimse kefârette bulunmadıkça hanımına cinsî temasta bulunamaz, şehvetle dokunamaz ve öpemez."[15]

Ric'at (Rec'at'da denir):

Lügat olarak bir şeyi geri çevirmek, reddetmek ma'nâsına gelir. Boşanma talebi olarak ric'î talâktan sonra, iddet içinde henüz baki olan nikahı kavlen veya fiilen devam ettirmektir. Bu suretle zevciyet bağı devam ettirilmiş olur. "Sen benim

hanımımsın", "sana geri dönüyorum" gibi bir söz bu ric'ati sağlar. Hanıma temas veya şehvetle kucaklamak veya öpmek de fiilî bir ricat sayılır.[16]

Tefvîz-i Talâk:

Talakda câri olan usullerden biri tefvîz'dir. Yani mükellef kimse, hanımını boşama yetkisini bir vekile veya bizzat zevcesinin velisine tevdi edebilir. İşte bu tevdi işine tefviz denir. Tefvizde üç tabir kullanılır:

Tahyir, emr bi'lyed, meşiyyet.[17]

*** Tahyir:**

Bu, kocanın hanımına: "nefsini ihtiyar et" veya "Sen muhayyersin" demek suretiyle gerçekleşen tefvizdir. Kadın bu durumda "İhtiyar ettim" veya "Kendimi ihtiyar ettim" veya "Talâkı ihtiyar ettim" gibi boşanmayı ihtiyar ettiğini ifade eden bir tabir kullansa boşanma hâsıl olur.

** Tahyirde sayı, tahyir suretiyle hâsıl olan boşama bâin mi, ric'î mi ve adedi nedir? Bu husus ihtilaflıdır.
Hz. Ali: "Kadın nefsini tercih ederse bâindir tekdir, kocasını tercih ederse ric'îdir, tekdir" demiştir.
Zeyd İbnu Sâbit: "Nefsini tercih ederse üçtür, kocasını tercih ederse bâin ve tekdir" demiştir. İmam Malik bununla amel etmiştir.
Hz. Ömer ve İbnu Mes'ud: "Nefsini tercih ederse bâin ve tekdir, kocasını tercih ederse bir şey gerekmez" demişlerdir. Ebu Hanîfe bunların fetvasıyla amel etmiştir.
İmam Şâfiî: "Tahyir bir kinayedir, öyleyse koca karısını muhayyer bırakırsa ve bununla hanımın kendisini boşamasını veya beraberliklerinin devamına karar vermesini murad etmişse ve kadın da kendisini ihtiyar ederek ayrılmaya karar vermişse, artık boşanırlar. Ancak kadın: "Ben nefsimi ihtiyar etmekle boşanmayı murad etmedim" derse sözü tasdik edilir" der, bu ifadeden tahyirde "nefs" kelimesini tasrih etmesi gerektiği ifade edilmiştir.[18]

*** Emr-i Bi'l-Yed:**

Bu, kocanın, hanımına "İşin kendi elindedir" demesi suretiyle beyan ettiği

tefvizdir. Bu suretle vâki olan tefvize mukabil kadın da kocasına hitaben: "Kendimi ihtiyar ettim"; "Nefsimi sana haram kıldım"; "Nefsimi sana bâin kıldım"; "Sen bana haramsın"; "Sen benden boşsun" gibi tabirlerden birini kullansa boşanma meydana gelir.
Tahyir ile emr bi'lyed'e ait sözler birer kinâyedir. Dolayısiyle bunlarla talâkın tefviz edilmesi niyyete veya delâlet-i hale mütevakkıftır. Meşiyyete ait sözler, sarih olduğundan niyet aranmaz.[19]

*** Meşiyyet:**

Erkeğin hanımına: "Dilersen nefsini boşa" cümlesiyle yaptığı tefvizdir. Bu iki suretle yapılır: "Ya meşiyyet-i sarihadır, hemen kaydettiğimiz cümle bunun örneğidir. Ya da meşiyyet-i zimniye'dir: "Nefsini tatlik et!" cümlesi ile tefviz edilen talâk gibi. Bu cümlede meşiyyet yani dileme keyfiyeti zımnen mevcuttur. Bu çeşit tefvizde kadının boşanma arzusunu ifade etmesiyle boşanma hâsıl olur: "Nefsimi boşadım"; "Nefsimi bâin kıldım"; "Nefsimi sana haram kıldım" demesi gibi. Meşiyyet suretiyle yapılan tefvizde kadının "Ben nefsimi ihtiyar ettim" cümlesinin boşanma ifade etmeyeceği belirtilmiştir.

* Tefvizler ya mutlakdır, ya da zamanla mukayyeddir. Zaman da ya muayyen ya da gayr-ı muayyendir. Mesela: "nefsini boşa" sözü mutlak bir tefvizdir. "Nefsini bugün boşa" sözü muayyen bir zamanla mukayyed bir tefvizdir. "Nefsini ne vakit istersen boşa" sözü ile, gayr-i mukayyed bulunan bir tefviz-i âmmdır.
Mutlak tefvizler meclis ile mukayyeddir. Zevce, böyle bir tefvize muttali olduğu mecliste muhayyerdir. O mecliste kullanmadığı takdirde muhayyerliği kalmaz. Mutlak tarzda yapılan tefvizler kocaya nazaran lâzım (bağlayıcı), kadına nazaran gayr-ı lâzımdır (bağlayıcı değildir). Bu sebeple koca yaptığı tefvizden rücu edemez, çünkü tefviz, tevkil değil, temliktir. Kadın ise bu tefvizi kabule mecbur değildir, dilerse reddeder.

Çok teferruatı olan bu mevzu fıkıh kitaplarından görülmelidir.[20]

İddet:

Lügat olarak tâdad, ihsâ (saymak) ve müddet ma'nâsına gelir. Istılah olarak bir erkek veya kadının boşanmadan sonra yeni bir evlenme yapamayıp beklemesi ma'nâsına gelir. Aynı zamanda beklemeleri gereken müddete de iddet denir.

Boşanan bir kadın için üç hayız müddeti, kocası ölen kadın için dört ay on gündür.

İddet erkek için de câri ise de, mutlak kullanılınca kadının iddeti kastedilir.[21]

Not:

Bu umumî açıklama kısmında son olarak şunu belirtmek isteriz; Boşanma bahsi dinimizin çok ehemmiyet verdiği, hassasiyet gösterdiği bir mevzudur. Mü'minlerin bu hususta çok dikkatli olmaları gerekir. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), talâkın hiçbir şaka kabul etmediğini belirtmiş, bilhassa Hanefî ülemâsı yanlışlıkla, gafletle bile ağızdan sarih bir ifadeyle bir tabir veya "boşamaya delâlet eden bir tavrın" boşamaya sebep olacağına hükmetmiştir. Şüpheli bir durum vâki olduğu zaman, bu kitapta dermeyan edilen kısa açıklamalardan fetva çıkarılmayıp, meseleyi Talâk bahsini iyi bilen, diyaneti güven veren kimselere danışmalıdır. Aksi takdirde zina hayatı yaşanmış olma muhâtarası mevzubahistir. el-Iyâzu billah.[22]

BİRİNCİ FASIL

TALAKTA KULLANILAN ELFÂZ

-4045 -1- عن ابن عباس رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]إِذَا قالَ أَنْتِ طَالِقٌ ثَثاً بِفَمٍ وَاحِدٍ فَهِيَ وَاحِدَةٌ[. أخرجه أبو داود ً.

1. (4045)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) demiştir ki: "Bir erkek hanımına bir defada "Sen üç talâkla boşsun!" dese, bu bir talâk sayılır." [Ebu Dâvud, Talâk 10, (2197).][23]

-4046 -2- وفي رواية ذكرها رزين:]إِذَا قالَ: أَنْتِ طَالِقٌ. أَنْتِ طَالِقٌ. أَنْتِ طَالِقٌ ثَث مَرَّاتٍ، فَهِيَ وَاحِدَةٌ، إِنْ أَرَادَ التَّوْكِيدَ لِ ُولى، أَوْ كَانَتْ غَيْرَ مَدْخُولٍ بِهَا[.

2. (4046)- Rezin'in zikrettiği bir rivayette (İbnu Abbâs şöyle demiştir): "Erkek hanımına (aynı anda üstüste): "Sen boşsun, sen boşsun, sen boşsun" diye üç kere söylerse, bu bir boşama sayılır, yeterki bunlarla birinci defaki söylediği "Sen boşsun!" sözünü tekid etmeyi kastetmiş olsun veya hanımıyla henüz gerdek yapmamış olsun."[24]

AÇIKLAMA:

1- Hadisin anlaşılması için önce şu husus bilinmelidir: İslam şeriatine göre, nikah akdi kadınla koca arasında üç bağ te'sis eder. Bu bağlar varlığını koruduğu müddetçe evlilik devam eder. Boşama, bu bağların şerî ölçüler çerçevesinde çözülmesiyle gerçekleşir. Bu bağlardan birinin veya ikisinin çözülmesi evliliğin yenilenerek devamına mani değildir. Tek bağla da evlilik devam eder ve evliliğin sağladığı hak ve vazifeler varlığını sürdürür. Hadisten de anlaşılacağı üzere, erkeğin hanımına "sen boşsun" gibi boşanmayı icab eden bir tabiri sarfetmesi bu nikah bağlarından birini ortadan kaldırır. Hadiste mevzubahis edilen mesele şudur: Kişi, bu cümleyi "üç" rakamını ekleyerek "Üç talâkla boşsun" diyerek sarfetse, üç nikah bağının üçü de çözülmüş, kadın tamamen boşanmış olur mu?
Bu mesele ihtilaflı bir husustur. Çünkü müteakip hadislerde görüleceği üzere Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) devrinde boşama, çoğunlukla her temizlik müddeti içerisinde bir kere olmak üzere üç temizlik müddetinde gerçekleşen bir hadisedir; ikisinin veya üçünün de bir anda icrası bazı rivayetlere göre, pek mevzubahis değildir.
Sadedinde olduğumuz birinci rivayet, İbnu Abbâs'ın herhangi bir kayda yer vermeksizin, "üç talâkla boşsun!" şeklinde telaffuz edilen boşayıcı sözlerin bir boşamayı sağlayacağı kanaatinde olduğunu aksettiriyor. Ancak Rezîn'in ilavesi olan ikinci rivayette ise bir anda sarfedilen üç ayrı boşamanın, "bir" sayılması için bazı şartlar kaydediyor.

* Eğer erkek, üç talâk niyeti taşımadan yani ikinci ve üçüncü "boşsun!" lafzını, ilk defa söylediği "boşsun" lafzını tekid etmek (pekiştirmek) için söylediyse üç boşama bir sayılır ve nikâh bağlarından ikisi devam eder. Aksi halde üç sayılır.

* Diğer bir şarta göre, erkek, henüz gerdek yapmadığı hanımını bu suretle boşamış ise, niyet aranmaz, bu üç talâk, bir talâk sayılır. Aksi halde gerdek yaptığı bir hanımı, tamamen boşamak niyetiyle üç kere üst üste "sen boşsun" dedi mi, bu üç ayrı talâk sayılır ve hanımıyla boşanmış olurlar.

2- Kaydedilen rivayetler bu ma'nâları ifade ederler. Ebu Dâvud bu meselede İbnu Abbâs'ın kanaat değiştirerek, neticede diğer birkısım sahâbî gibi üç talâkla, kadının kocasıyla gerdeğe girmiş olsa da olmasa da boş sayılacağı ve bir başkasıyla evlenmedikçe eski kocasına helal olmayacağı görüşünde karar kıldığını belirtir. Ebu Dâvud'un kaydettiği rivayetlerden birine göre, Muhammed İbnu İyâs demiştir ki: "İbnu Abbâs, Ebu Hüreyye ve Abdullah İbu Amr İbni'l-Âs radıyallahu anhüm ecmâin'den bâkire olan hanımını üç kere boşayan erkek hakkında sormuşlar, hepsi de: "Bu kadın, artık ona bir başka erkekle evlen(ip boşan)madıkça helal olmaz" cevabını vermiştir."
Azîmâbâdî, İbnu Abbâs'ın bu meseledeki farklı görüşlerini aksettiren rivayetleri şöyle özetler: "Ebu Dâvud'un bunlara dikkat çekmekteki maksadı şunu belirtmektir: İbnu Abbâs, üç talâkın bir olacağına dâir fetvasını terketmiş ve şu görüşte karar kılmıştır: "Üç talâktan sonra, kadın bir başka erkekle evlenmedikçe kocasına geri gelemez." İbnu Abbâs'ın eski görüşünü aksettiren bir rivayeti Abdurrezzâk kaydeder: "Ma'mer bize Eyyub'tan haber verdiğine göre Eyyub der ki: "Hakem İbnu'l-Uyeyne, Zührî'nin yanına girdi, ben de onlarla beraberdim. Zührî' ye üç sefer boşanan bâkire hakında sordular. Cevaben dedi ki: "Bundan İbnu Abbâs, Ebu Hüreyre ve Abdullah İbnu Ömer'e sordular, hepsi de: "Bir başka koca ile evlenmedikçe ona helal olmaz"dediler." Eyyub devamla der ki: "Bunun üzerine Hakem oradan ayrılıp Tâvus'a geldi. O mescidde idi. Üzerine eğilerek, İbnu Abbâs'ın bu meseledeki sözünü sordu ve Zührînin söylediklerini haber verdi. Ben Tâvus'un bu söylenenler karşısında hayretinden ellerini kaldırdığını gördüm. Dedi ki: "Allah'a yemin olsun, İbnu Abbâs (radıyallahu anh) bu üç talâkı bir sayıyordu.
Diğer taraftan Muvatta'nın rivayetinde, henüz gerdek yapmadığı hanımını üç kere boşayan bir bedevinin durumu hakkında İbnu Abbâs'a sorulduğunu, İbnu Abbâs'ın fetvayı yanında bulunan Ebu Hüreyre'ye bıraktığını, onun da "Bir talâk onun boşanmasını sağlar, üç talak ise bir başka kocayla evlenmedikçe eski kocasına haram kılar" der. İbnu Abbâs'ın da aynı görüşte olduğu belirtilen rivayetin sonunda İmam Mâlik rahimehullah: "Bizim nazarımızda da hüküm böyledir dul bir kadınla birisi evlense ve henüz temasta bulunmamış olsa, bu kadın hakkındaki hüküm de bâkirenin hükmü gibidir, bir talâk ayrılmayı gerektirir, üçü ise, bir başka erkekle evlenmedikçe ona haram kılar."
Cumhur, bir anda verilen talâkın üçünün de vâki olacağına hükmetmiştir. Hatta İbnu Abdilberr İcmâ'dan bahseder: "Buna muhalefet şâzzdır. İltifat edilmez" der.
4058 numarada daha geniş açıklama var.[25]

-4047 -3- وعن ابن عباس رَضِيَ اللّهُ عَنْهما:]أَنَّ رَجُ قَالَ لَهُ: إنِّي طَلَّقْتُ امْرَأتِي مِائَةَ تَطْلِيقَةٍ، فَمَاذَا تَرَى عَلَيَّ؟ فقَالَ: طُلِّقَتْ مِنْكَ بِثَثٍ، وَسَبْعٌ وَتِسْعُونَ اتَّخَذْتَ بِهَا آيَاتِ اللّهِ هُزُواً[. أخرجه مالك بغا .

3. (4047)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'nın anlattığına göre, bir adam kendisine gelip: "Ben hanımımı yüz talâkla boşadım, bu hususta fikriniz nedir (bana bir şey gerekir mi?)" diye sordu. Benden şu cevabı aldı: "Kadın senden üç talâkla boşanmıştır. Geri kalan doksan yedisi ile Allah'ın âyetleriyle alay etmiş oluyorsun." [Muvatta, Talâk 2, (2, 552).][26]

AÇIKLAMA:

1- Hanımını üç talakla bir anda boşayanın talaklarının sahih olup, hanımın boş sayılacağı bu meselede icma'dan bahsedilebilecek bir çoğunluğun fikir birliğine sahip olduğu önceki rivayette açıklandı.

2- İbnu Abbâs, üçten fazla talakla boşamayı ciddiyetsizlik, dinin ahkamıyla istihza olarak tavsif etmektedir. Çünkü Rabb Teâlâ talakı üç kılmıştır. Ağzından çıkanı tartmakla sorumlu olan müslüman, hanımını boşamaya karar verince üç talakla boşar, fazlası ne oluyor?[27]

-4048 -4- وعن محمودِ بن لبِيد رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]أُخْبِرَ رسولُ اللّهِ # عَنْ رَجُلٍ طَلَّقَ امْرَأتَهُ ثَثَ تَطْلِيقَاتٍ جَمِيعاً، فقَامَ غَضْبَانَ، ثُمَّ قَالَ: أَيُلْعَبُ بِكِتَابِ اللّهِ وَأنَا بَيْنَ أَظْهُرِكُمْ؟ حَتَّى قَامَ رَجُلٌ، فقَالَ يَا رَسُولَ اللّهِ: أَ أَقْتُلُهُ[. أخرجه النسائي .

4. (4048)- Mahmud İbnu Lebîd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a bir adamın hanımın üç talakla birden boşadığını haber verdiler. Öfke ile kalkıp: "Daha ben aranızda iken Allah'ın kitabıyla mı oynanıyor?" buyurdu. Derken birisi kalkıp: "Ey Allah'ın Resulü, onu

öldürmeyeyim mi?" dedi." [Nesâî, Talâk 6, (6, 142.)][28]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayet üç talağın birden verilmesinin dindeki yerini ifade etmektedir: "Allah'ın kitabıyla istihza etmek." Şüphesiz, Aleyhissalâtu vesselâm'ın bu ifadesi meselenin dinen ne kadar reddedilip, kabih kabul edildiğini gösterir. Resulullah efendimiz, bu sözüyle "Boşama iki defadır, (bundan sonrası) ya iyilikle tutma ya da iyilik yaparak bırakmadır. ...Allah'ın âyetlerini de alaya almayın..." (Bakara 229-232) ayetine işaret etmektedir. Bu âyetten, şerî boşamanın toptan yapılmayıp fasılalı yapılması gereği anlaşılmıştır. İki kere boşama talâk-ı ric'i ifade eder, buna rağmen evliliğin devamına karar verilebilir. Buna telmihen âyet-i kerime, "(bundan sonrası) ya iyilikle tutma..." demiştir. Boşamaya azmetmişse ikiden sonra, iyilik yaparak bırakmak gerekecektir.

2- Hadiste "Allah'ın kitabıyla oynama" tabiri küfür ifade ettiği için, Ashab irtidad cezasının tatbikini istemiştir. Ancak, Resulullah öldür emri vermemiştir. Çünkü gaye tevbih ve tağlizdir. Yani üç talakı birden vermenin kötülüğünü beyanla bundan zecrdir. Üç talakı birden verme hususunda imamlar biraz ihtilaf ederler. Ebu Hanîfe, Mâlik, Evzâî, Leys (rahimehümullah)'a göre bu bid'atdır. Şafiî, Ahmed, Ebu Sevr (rahimehümullah)'a göre haram değildir, ancak onlara göre de evla olan ayrı ayrı yapılmasıdır. Hadisin zahiri tahrim ifade eder. Cumhur, üçünü birden veren kimseye üç talakın birden vâki olacağında müttefiktir, bu hususta muhalif bir görüşün onlar nazarında hiç bir değeri yoktur. [29]

-4049 -5- وعن عبداللّه بن يزيد بن رُكَانَة عن أبيه عن جده قال:]قُلْتُ يَا رَسُولَ اللّهِ إنِّى طَلَّقْتُ امْرأتِي ألْبَتَّةَ، فقَالَ: مَا أرَدْتَ بِهَا، قُلْتُ: وَاحِدَةً، فقَالَ: وَاللّهِ مَا أرَدْتَ بِهَا إَّ وَاحِدَةً؟ قُلْتُ: وَاللّهِ مَا أرَدْتُ بِهَا إَّ وَاحِدَةً، فقَالَ: هُوَ مَا أرَدْتَ، فَرَدَّهَا إلَيْهِ، فَطَلَّقَهَا الثَّانِيَةَ فِي زَمَنِ عُمَرَ، وَالثَّالِثَةَ فِى زَمَنِ عُثْمَانَ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما[. أخرجه أبو داود والترمذي .

5. (4049)- Abdullah İbnu Yezid İbni Rükâne an abîhi an ceddihi anlatıyor: "Dedim ki: "Ey Allah'ın Resûlü, (vallahi) ben hanımını kesinlikle boşadım."

"Peki bununla ne kasdettin?" diye sordu. Bir (talak) kastettim" dedim. Bunun üzerine:
"Bununla bir kastettiğine dair Allah'a yemin eder misin?" dedi. Ben de: "Vallahi bununla sadece bir talak kastettim" dedim. Bunun üzerine: "O halde bu senin kastettiğin şekildedir!" buyurdu ve kadını ona geri verdi. O ise, hanımı ikinci kere Hz. Ömer (radıyallahu anh) zamanında, üçüncü kere de Hz. Osmân (radıyallahu anh) zamanında boşadı." [Tirmizî, Talâk 2, (1177); Ebu Dâvud, Talâk 10, (2196), 14, (2206, 2207, 2208).][30]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadiste cedd (dede) ile, Rükâne'nin kastedildiği belirtilmiştir. Ebb (baba) ile de Ali İbnu Yezid İbni Rükâne kastedilmiştir. Rükâne de Abdu Yezid İbni Hâşim İbni Abdi'l-Muttalib'dir.

2- Hadiste geçen elbette kesinlikle demek, yani erkeğin, "Sen kesin boşsun" demesidir. Bu talâka talâku'lbette denir. Elbette yani "kesinlikle" tabirinin içinde rakam bulunmadığı için, takdir işi esas itibariyle niyete bağlı kılınmıştır. Ebu Dâvud'un rivayetinde bu kadının Süheyme olduğu tasrih edilir.
Hattâbî der ki: "Bu hadis, birden fazla talakı kastetmemiş olma halinde talâku'lbette'nin bir tek sayılması gerekeceğine, dolayısiyle bunun ricî bir talak olup, bâin olmadığına delalet eder. Kişi bununla iki veya üç talaka niyet ederse, hükmü niyete göredir." Aliyyu'l-Kari, talâku'lbette'nin Şâfiî nezdinde "bir ve ricî talak" sayıldığını, onunla iki veya üçe niyet ederse niyetinin esas olduğunu, Ebu Hanîfe'ye göre de bir ve bâin sayıldığını, üç niyet ederse üç olacağını; Mâlik'e göre ise üç olduğunu kaydeder. Aynî, Umde'de Hz. Ali, İbnu Ömer, İbnu Müseyyeb, Urve, Zührî, İbnu Ebî Leyla, Evzâî, Ebu Ubeyd gibi selefden bazılarının da "üç" dediklerini kaydeder.
el-Kâdî'ya göre hadiste şu faideler var:

* Sözlerinin zâhiri, tekzib etmediği müddetçe kocanın iddia ettiği husus yemin edince tasdik edilir.

* Kesinlikle (elbette) tabiri, talâkın adedinde müessirdir (yani birden fazla talâk ifade edebilir), aksi takdirde Aleyhissalâtu vesselâm, sadece bir talak kastettiğine dair yemin ettirmezdi. Nitekim Tirmizî'nin kaydettiği açıklamada talaku'lbetteyi Hz. Ömer'in bir talâk kabul ettiği, Hz. Ali'nin ise üç talak kabul ettiği belirtilir.

* "Kendisine yemin terettüp eden kimse, hâkim yemin ettirmezden önce yemin etmiş olsa bu yemin muteber değildir. Şayet muteber olsaydı Resulullah, onun önceki yeminiyle yetinir, yemin teklif etmezdi." Hattâbîyi bu hükmü çıkarmaya götüren husus, rivayetin Ebu Dâvud'daki bir vechidir. Zira orada Rükâne (radıyallahu anh), Resulullah'ın yanına meselesini arzetmek üzere varınca, "vallahi..." diye yeminle başlıyor. Biz bu tabiri, tercümeye köşeli parantez içerisinde dercettik.

* Hâkimin, muttali olduğu menfî hallere şikayetçi olmadan, muâheze ve hesaba çekme yetkisi vardır.

3- Son olarak şunu da kaydedelim: Bazı âlimler, hadisteki ızdırab ve Resulullah devrinde talakın tek olduğuna dair İbnu Abbâs rivayetine muhalefet gibi sebeplerle ortaya çıkan zaafı sebebiyle, hadisle amel etmenin, ihticacda bulunmanın mümkün olmayacağını söylemiştir.[31]

-4050 -6- وعن مَالِكٍ:]أَنَّهُ بَلَغَهُ أَنَّهُ كُتِبَ إلى عُمَرَ بنِ الخَطَّابِ رَضِيَ اللّهُ عَنْه مِنَ الْعِرَاقِ: أَنَّ رَجُ قَالَ "مْرأتِهِ: حَبْلُكِ عَلى غَارِبِكِ، فَكَتَبَ إلى عَامِلِهِ: أَنْ مُرْهُ أَنْ يُوافِيَنِي بِمَكَّةَ في الْمَوْسِمِ، فَبَيْنَمَا عُمَرُ يَطُوفُ إِذْ لَقِيَهُ الرَّجُلُ فَسَلَّمَ عَلَيْهِ، فقَالَ لَهُ عُمَرُ: مَنْ أَنْتَ؟ فقَالَ: أَنَا الَّذِي أَمَرْتَ أَنْ أُجْلَبَ إلَيْكَ، فقَالَ لَهُ عُمَرُ: أَسْأَلُكَ بِرَبِّ هذِهِ الْبَنِيَّةِ، مَاذَا أَرَدْتَ بِقَوْلِكَ: حَبْلُكِ عَلى غَارِبِكِ؟ فقَالَ الرَّجُلُ: لَوِ اسْتَحْلَفْتَنِي فِي غَيْرِ هذَا المَكَانِ مَا صَدَقْتُكَ: أَرَدْتُ بِذلِكَ الْفِرَاقَ فقَالَ عُمَرُ رَضِيَ اللّهُ عَنْه: هُوَ مَا أَرَدْتَ[. أخرجه مالك .

6. (4050)- İmam Mâlik'e ulaştığına göre, Ömer İbnu'l-Hattâb (radıyallahu anh)'a, Irak'tan yazılarak sorulmuştur: "Bir erkek hanımına: "Senin ipin (benim elimde değil), boynundadır (dilediğin yere gidebilirsin)" dedi. (Bunun hükmü nedir, hanımı boş mu değil mi?)" Hz. Ömer bunun üzerine oradaki memuruna: "Hacc mevsiminde beni Mekke'de bulmasını emret!" diye yazdı... Hz. Ömer (radıyallahu anh) tavaf yaparken adam yanına gelip selam verdi. Hz. Ömer ona: "Sen kimsin" diye sordu. Adam kendini tanıtarak: "Ben seni bulmamı emrettiğin (Iraklı) kimseyim!" dedi. Bunun üzerine Hz. Ömer: "Ben sana şu Beyt-i Muazzama'nın Rabbi adına soruyorum: "İpin boynundadır!" derken ne kastettin?" dedi. Adam: "Sen bu mukaddes mekandan başka bir yerde yemin

verseydin sana doğruyu söylemezdim. Ben bununla ayrılık kastetmiştim" dedi. Hz. Ömer (radıyallahu anh): "Bunun hükmü senin kastettiğin şeydir" buyurdu." [Muvatta, Talâk 5, (1, 551).][32]

AÇIKLAMA:

Rivayette geçen "ipin boynundadır" sözü talak ifade eden kinâî tabirlerden biridir. İfade sarih olmadığından bu tabirle kastedilecek şey farklı olabileği için terettüp edecek hüküm de farklı olacaktır. Bu sebeple Hz. Ömer, onunla neyi kastettiğini, onu söyleyen kimseye sorarak o sözün hükmünü tayin etmiştir. İmam Mâlik Müdevvene'de bunun üç talak sayılacağını söylemiştir. Kadınla gerdek edilmiş veya edilmemiş olması da belli olmadığı için her ikisi için de hükmün böyle olacağını söylemiştir.[33]

-4051 -7- وعن نافع:]أَنَّ ابنَ عُمَرَ رَضِـيَ اللّهُ عَنْهما كَانَ يَقُولُ: فِي الْخَلِيَّةِ وَالْبَرِيَّةِ، كُلُّ وَاحِدَةٍ مِنْهُمَا ثَثُ تَطْلِيقَاتٍ[. أخرجه مالك .

7. (4051)- Nâfi anlatıyor: "İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) haliyye ve beriyye hakkında der ki: "Bunlardan her biri üç kere boşanmış sayılır." [Muvatta, Talâk 7, (1, 552).][34]

AÇIKLAMA:

Buradaki haliyye ve beriyye kelimeleri boşama ifade eden kinaye sözlerdendir. Lügat olarak haliyye, bağlandığı ipten boşanan deveye denmektedir. Beriyye de kocadan kurtulmuş olan kadın demektir. Şu halde bir erkeğin, karısına: "Sen ipinden kurtulmuş deve(ola)sın!" veya "Kocadan halâs olmuş kadın (gibi) olasın" gibi bir söz sarfetmesi, İbnu Ömer'e göre üç talak sayılmalıdır. İmam Mâlik bunların ve benzeri başka kinâî sözlerin, gerdek yapılan kadın hakkında üç talak sayılacağını, henüz gerdek yapılmayan kadın hakkında ise, bir mi, üç mü kastettiğinin sorulacağını, "bir" dediği takdirde yemin ettirileceğini söyler. [35]

4052- 8- وعن مالك:]أَنَّهُ بَلَغَهُ أَنَّ عَلِيًّا رَضِيَ اللّهَ عَنْه كَانَ يَقَولَ فِي الرَّجُلِ يَقُولُ مْرَأَتِهِ أَنْتِ عَليّ حَرَامٌ: أَنَّهَا ثَثُ تَطْلِيقَاتٍ[.

8. (4052)- İmam Mâlik'e ulaştığına göre: "Hz. Ali (radıyallahu anh) karısına: "Sen bana haramsın" diyen erkek hakkında: "Bu adam hanımını üç talakla boşadı" diyordu." [Muvatta, Talâk 6, (1, 552).][36]

AÇIKLAMA:

Erkeğin karısına söyleyeceği "sen bana haramsın"; "...haram olasın" gibi sözlerin kaç talak ifade ettiği de münâkaşalıdır. İbnu Abdilberr, sekiz farklı görüş kaydeder. Bunlardan en şedidi İmam Mâlik'e aittir: Müdevvene'de: "Niyetine bakılmaksızın, gerdek yapılmış hakkında üç talaktır" demiştir. Rivayette görüldüğü üzere Hz. Ali de bu görüştedir. Zeyd İbnu Sâbit ve birçok Tâbiîn'in aynı görüşte olduğu belirtilir.[37]

4053- 9- وعن ابن عباس رَضِيَ اللّهُ عَنْهما:]أَنَّهُ قَالَ: مَنْ حَرَّمَ امْرَأَتَهُ فَلَيْسَ بِشَىْءٍ هِيَ يَمِينٌ يُكَفِّرُهَا، وَيَقُولُ: لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِى رَسولِ اللّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ[. أخرجه الشيخان، اللفظ لهما والنسائي .

9. (4053)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Kim hanımını (kendine) haram kılarsa, bu (boşanma ifade eden) bir şey değildir, bu söz bir yemindir, yemin kefaretinde bulunur. Nitekim âyet-i kerime'de Cenab-ı Hakk: "Allah'ın Resulünde sizin için güzel örnek vardır." (Ahzâb 21) buyurmuştur." [Buhârî, Talâk 8, Tefsir, Tahrim 1; Müslim, Talâk 19, (1473); Nesâî, Talâk 16, (6, 151).][38]

4054- 10- وعنه:]أتَى رَجُلٌ ابنَ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما فقَالَ: إنِّى جَعَلْتُ امْرَأتِي عَلَىّ حَرَاماً، فقَالَ: كَذَبْتَ لَيْسَتْ بِحَرَامٍ، ثُمَّ تَ هذِهِ اŒيَةَ: يَا أَيُّهَا النبيُّ لِمَ تُحَرِّمُ مَا أَحَلَّ اللّهُ لَكَ ثُمَّ قَالَ: عَلَيْكَ أَغْلَظُ الْكَفَّارَةِ: عِتْقِ رَقَبَةٍ[.

10. (4054)- Yine Nesâî'de şu rivayet mevcuttur: "Bir adam İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'ya gelerek: "Ben hanımımı kendime haram kıldım! (Ne yapayım, hükmü nedir?)" diye sordu. İbnu Abbâs: "Yalan söyledin, o haram değildir" dedi ve şu âyeti okudu. (Meâlen): "Ey Peygamber, Allah'ın sana helal kıldığını sen niye kendine haram ediyorsun?" (Tahrim 1)
İbnu Abbas âyeti okuduktan sonra dedi ki: "Sen, bu sayılan kefâretlerin en ağırı olan köle âzadını yerine getireceksin." [Nesâî, Talâk 16, (6, 151).][39]

AÇIKLAMA:

1- Burada Tahrim suresinin nüzul sebebiyle ilgili bir açıklama gelmektedir. Hadise göre, kişinin hanımına "sen bana haramsın" demesi, bir boşama değil, bir yemindir. Zira, Resulullah da buna benzer bir söz sarfetmiş, bunun üzerine Tahrim suresi nâzil olmuştur. Bu surede talâk ahkâmı değil, yemini bozmakla ilgili ahkâm beyan edilmektedir.
Evet yukarıda kaydedilen İbnu Abbâs rivayetinin ifade ettiği ma'nâ budur.
Bu kitabımızın üçüncü cildinde Tahrim suresinin nüzul sebebini izah ederken kitaplarımızda birçok sebebin zikredildiğine işaret etmiş, "sebeb-i nüzul'den değil esbab-ı nüzul'den bahsetmek" gerektiğine dikkat çekmiş, orada kaydedilen hadis gereği bir tanesini yani bal şerbeti meselesini açıklamıştık (3. cilt, 219-223). Burada onu tekrar etmeyeceğiz. Ancak, mevzumuza girdiği için bir diğer sebebe işaret etmemiz gerekmektedir.
Tefsir kitaplarımızın geniş olarak yer verip açıkladıkları üzere, Tahrim suresinin nüzulüne, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın cariyesi Mariye (radıyallahu anhâ) sebep olmuştur. Şöyle ki: Nesâî ve Taberî de Hz. Enes ve Zeyd İbnu Eslem'den gelen, birbirini tamamlayan bir kısım rivayetlere göre, Aleyhissalâtu vesselâm, bir gün, oğlu İbrahim'in annesi olan Mâriye (radıyallahu anhâ)'ya zevcelerinden birinin (Hz. Hafsa'nın) hücresinde temasta bulunur. Hücre sahibi "Ya Resulullah nasıl olur da benim odamda ve benim yatağımda.." diyerek feveran eder. Bunun üzerine Resulullah bunu sır tutması kaydıyla Mâriye'yi kendisine haram kılar. Hz. Hafsa: Ya Resulullah, sana helal olanı nasıl haram kılabilirsin?" diye sorar. Hz. Peygamber cevaben Mâriye'ye temas etmeyeceğine dair Allah'a yemin eder. İşte bu yemin üzerine Tahrim suresi nâzil olur. Meşhur tâbii Zeyd İbnu Eslem, bu vak'ayı rivayet eder ve şu hükmü ekler: "Bir erkeğin hanımına sarfedeceği "Sen bana haramsın!" sözü lağv'dır (yani bu, talak

gerektiren bir söz değildir), şayet yemin de etmişse, ona yemin kefareti gerekir."
Şu halde İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) da aynı görüşü taşımakta ve sadedinde olduğumuz hadis onun bu görüşünü aksettirmektedir. Tahrim suresinin işaret edilen âyetinin devamında yeminlere karşı Allah'ın kefâreti farz kıldığı ifade edilerek, Resulullah'a yemin kefareti ödeyerek yemininde ısrar etmemesi emredilir. Âyet şöyle: "Ey peygamber, sen zevcelerinin hoşnudluğunu arayarak, Allah'ın sana helal kıldığı şeyi niçin (kendine) haram kılıyorsun? (Bununla beraber üzülme), Allah çok mağfiret edici, çok esirgeyicidir. Allah yeminlerinizin keffâretle çözülmesini size farz kılmıştır....
Hani Peygamber, zevcelerinden birine gizli bir söz söylemişti. Bunun üzerine o (zevce) bunu ifşa edip de Allah da ona bunu açıklayınca Peygamber bunun (ancak) bir kısmını bildirmiş, bir kısmından da vazgeçmişti..." (Tahrim 1, 3).

2- Yemin kefareti ile ilgili âyet Mâide suresinde gelmiştir. Orada yemin kefareti olarak şu dört şey sayılır:

* Ailenize yedirmekte olduğunuzun orta (derece)sinden on yoksulu doyurmak,

* Ya onları giydirmek,

* Yahut bir köle âzad etmektir.

* Fakat kim bunları bulamazsa üç gün oruç (tutması lazımdır)" (Mâide 89).

Bu sayılan dört şıktan biri, yemin edenin maddî durumuna göre uygulanacaktır. Sadedinde olduğumuz rivayet, bunlardan en ağırını, üçüncü sırada kaydedilen "köle âzad etme"nin teşkil ettiğini ifade etmektedir. İbnu Abbâs'ın soru sahibine bu cezayı takdir etmesini İbnu Hacer: "Onun zengin olduğunu anlaması"yla izah eder.

3- Yapılan açıklamalar, meselenin fıkhî durumunu nazardan uzak tutmamalı. Önceki açıklamalarda da belirtildiği üzere, kişinin hanımını kendine haram kılmasının hükmü çok farklı yorumlara sebep olan bir meseledir. Haram kılınan gerdek yapılmış bir hanım mıdır, henüz gerdek yapılmamış bir hanım mıdır, hür bir kadın mıdır, cariye midir? bilinmesi gerekir. Ayrıca bu hususlarda ülemâ farklı hükümlere gitmişlerdir:
A) Hür bir zevce içinse:

* Hanefî mezhebine göre niyet esastır: "Erkek bu sözüyle hanımını boşamayı niyet etmişse söz, bir talâk-ı bâindir. Üç talakı niyet etmişse üç talaktır, ikiyi niyet etmişse iki talaktır. Hiç bir şey niyet etmemişse yemindir, kefaret gerekir. Yalan niyet etmişse lağv olur. Ne kefaret, ne talak hiç bir şey gerekmez."

* Şâfiî mezhebine göre, erkek bu sözüyle karısını boşamayı niyet ederse talak: zıhâr niyet ederse zıhâr, sadece kadını kendine haram etmeyi niyet ederse yemin kefareti lâzım gelir, fakat sözü yemin değildir. Erkek, bu sözüyle hiçbir şey kasdetmediğini söylerse, -esahh olan kavle göre- yemin kefâreti gerekir. Şâfiî'nin diğer bir kavline göre bu söz lağv' dır, hiç bir şey terettüp etmez.

* İmam Mâlik'in meşhur sözüne göre kadına temas edilmiş olsun olmasın, bu sözle üç talak vâki olur. Erkek üç talaktan daha aza niyet ettiğini söylerse bu iddiası temas edilmemiş kadın hakkında kabul edilir, temas edilen hakkında kabul edilmez.

B) Bu söz cariye (köle kadın) için söylenmişse:

* İmam Azam'a göre, cariye olsun, yemek gibi başka bir şey olsun farketmez. Erkeğin kendine haram ettiği şey artık ona haramdır. Sözünden dönmedikçe, buna bir hüküm terettüp etmezse de döndüğü vakit yemin kefareti vermesi gerekir.

* İmam Şâfiî'ye göre, cariyesine, " Sen bana haramsın" diyen efendiye niyetine göre hükmedilir: Âzad etmeyi kasdetmişse âzad olur, kendine haram kılma kasdiyle söylemişse yemin kefareti gerekir, ancak sözü yemin değildir. Hiç bir şeye niyet etmemişse yine yemin kefâreti gerekir.

* İmam Mâlik cariyeye sarfedilen bu sözü lağv addeder ve bir şey gerekmeyeceğine hükmeder.[40]

-4055 -11- وعن مالك:]أنَّهُ بَلَغَهُ أنَّ رَجُ أتَى ابنَ عُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما فقَالَ: إنِّي جَعَلْتُ أمْرَ امْرَأتِي بيَدِهَا فَطَلَّقَتْ نَفْسَهَا، فَمَاذَا تَرَى؟ فقَالَ ابنُ عُمَرَ: أرَاهُ كَمَا قَالَتْ؛ فقَالَ يَا أبَا عَبْدِالرَّحْمنِ: َ تَفْعَلْ قَالَ: أنَا أفْعَلُ؟ أنْتَ فَعَلْتَهُ[.

11. (4055)- İmam Mâlik'e ulaştığına göre, bir adam İbnu Ömer (radıyallahu anhâ)'ya gelerek: "Ben, hanımımın işini kendi eline koydum, o da kendini (benden) boşadı. Bu hususta ne dersiniz?" diye sordu. İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ): "Ben, kadının yaptığı gibi olduğuna kaniyim" deyince adam: "Ey Ebu Abdirrahmân, böyle yapma!" diye itiraz etti. İbnu Ömer ise: "Bunu ben değil, sen yaptın!" diye cevap verdi." [Muvatta, Talâk 10, (2, 553).][41]

AÇIKLAMA:

1- Hanımın işini kendi eline koymaktan maksad, talakı hanıma tefviz etmektir. Bu tarza emr-i bi'lyed denir. "İşin senin elindedir" demekle sağlanmış olur. Böylece boşanma işi kendisine bırakılmış olan kadın, kocasına: "Kendimi ihtiyar ettim" veya "Nefsimi sana haram kıldım", "Sen bana haramsın" gibi boşanmayı ifade eden bir sözle kararını ifade etti mi artık boşanma gerçekleşmiş olur.
Tefviz yoluyla talak hakkında bazı ilave bilgileri Umumî Açıklamalar kısmında kaydettik.[42]

4056-12- وعن خارجة بن زيد قال:]كُنْتُ جَالِساً عِنْدَ زَيْدِ بنِ ثَابتٍ فَأتَاهُ مُحَمَّد ابنُ أبِى عَتِيقٍ، وَعَيْنَاهُ تَدْمَعَانِ، فَقَالَ لَهُ زَيْدٌ رَضِيَ اللّهُ عَنْه: مَا شَأنُكَ؟ فقَالَ: مَلَّكْتُ امْرَأتِي أمْرَهَا ففَارَقَتْنِي، فقَالَ: مَا حَمَلكَ علي ذلِكَ؟ قَالَ: الْقَدَرُ. قَالَ زَيْدٌ ارْتَجِعْهَا إنْ شِئْتَ، إنَّمَا هِىَ وَاحِدَةٌ، وَأنْتَ أمْلَكُ بِهَا[. أخرجه مالك .

12. (4056)- Hârice İbnu Zeyd anlatıyor: "Ben Zeyd İbnu Sâbit (radıyallahu anh)'ın yanında oturuyor idim. Muhammed İbnu Ebî Atîk gözlerinden yaşlar boşandığı halde ona uğradı. Zeyd (radıyallahu anh): "Neyin var?" diye sordu: "Ben, dedi, hanımımın işini kendine bırakmıştım, o da beni bıraktı."
"Peki (boşanma işini ona bırakmaya) seni sevkeden şey ne idi?" dedi. Muhammed İbnu Ebî Atîk:
"Kader!" deyince, Zeyd: "Dilersen hanımına dönersin, zira bu bir (talak)dır. Sen ise ona (kadına) daha çok hak sahibisin" fetvasını verdi." [Muvatta, Talâk 12, (2, 554).][43]

AÇIKLAMA:

Daha önce de belirttiğimiz üzere tefviz suretiyle yapılan talak ric'î midir bâin midir, bir midir, üç müdür? ihtilaf edilmiştir. Ancak umumiyetle niyete bağlı olduğu benimsenmiştir. Yani, boşama yetkisini veren erkek, bu sırada tek talak

veya iki veya üç talaka da niyet ederek kadına tefviz edebilir. Bunu, tefviz sırasında belirtmelidir. Kadında, yetkisini kullanırken kaç talakla boşadığını belirtmelidir.
Tahyir suretiyle yapılan tefviz mutlak ise, üç talak icabettiği kabul edilmiştir. Yani erkek, hanımına: "Nefsini ihtiyar et" der de, kadın da "Nefsimi ihtiyar ettim" dedi mi üç talak vâki olur.
Zürkânî'ye göre, sadedinde olduğumuz rivayet, bu meselede Zeyd İbn Sabit (radıyallahu anh)'in tahyir suretiyle boşamada kadının mutlak olarak bir boşama hakkına sahip olduğu kanaatinde olduğunu göstermektedir. Çünkü rivayette, Muhammed İbnu Atîk'e "Sen ona daha çok hak sahibisin" diyerek sahip olduğu diğer iki talak yetkisine işaret etmiş olmalıdır.[44]

-4057 -13- وعن مسروق قال:]مَا أُبَالِي خَيَّرْتُ امْرَأتِي وَاحِدَةً، أوْ مِائَةً، أوْ ألْفاً بَعْدَ أنْ تَخْتَارَنِي، وَلَقَدْ سَألْتُ عَائِشَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْها: خَيَّرَنَا رسولُ اللّهِ # أفَكَانَ طَقاً؟[. أخرجه الخمسة

13. (4057)- Mesruk rahimehullah demiştir ki: "O beni ihtiyar ettikten sonra hanımımı bir veya yüz veya bin defa muhayyer kılmama aldırmam. Nitekim Hz. Âişe'ye sordum da bana: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bizi muhayyer bırakmıştı. [Hepimiz onu ihtiyar ettik.] Bu, talak mıydı?" diye cevap verdi." [Buhârî, Talâk 5; Müslim, Talâk 25, 1477; Ebu Dâvud, Talâk 12, (2203); Tirmizî, Talâk 4, (1179); Nesâî, Nikah 2, (6, 56).][45]

AÇIKLAMA:

Bu rivayet, muhayyer bırakılan kadının kocasını tercih etmesi halinde her hangi bir şey gerekmeyeceğini ifade eder. Yani ne mehir vermek, ne de nikah tazelemek gibi bir şey mevzubahis değildir. Nitekim Hz. Âişe, soru üzerine, Resulullah'ın zevcelerini muhayyer bıraktığını, kendilerinin de hep birlikte Aleyhissalâtu vesselâm'ı ihtiyar ettiklerini, bunun bir boşama olmadığını ifade etmiştir. Dört mezhebin dördü de bu hükümde ittifak etmiştir.
Zeyd İbnu Sâbit, Hasan Basrî, Leys İbnu Sa'd gibi bazı âlimler de: "Tahyirin kendisiyle bâin talak hasıl olur, kadın zevcesini ihtiyar etse de etmese de" demişlerdir. Bu görüşü ve bununla ilgili münâkaşayı Hattâbî, İmam Mâlik'ten

hikayeten nakletmiş ise de, el-Kâdî, bunun İmam Mâlik'ten rivayetinin sıhhatini reddeder ve: "Bu zayıf, merdud bir görüştür. Bunu söyleyenler, sadedinde olduğumuz hadisi görmemiş olmalıdır. Görselerdi, söylemezlerdi" der. [46]

İKİNCİ FASIL

DUHÛLDEN (GERDEKTEN) ÖNCE BOŞAMA

-4058 -1- عن طاووس:]أَنَّ أَبَا الصَّهْبَاءِ قَالَ بْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما: أَمَا عَلِمْتَ أَنَّ الرَّجُلَ كَانَ إذَا طَلَّقَ امْرَأَتَهُ ثَثاً قَبْلَ الدُّخُولِ بِهَا جَعَلُوهَا وَاحِدَةً؟ قَالَ ابنُ عَبَّاسٍ: بَلَى، كَانَ الرَّجُلُ إذَا طَلَّقَ امْرَأَتَهُ قَبْلَ أَنْ يَدْخُلَ بِهَا جَعَلُوهَا وَاحِدَةً عَلى عَهْدِ رَسُولِ اللّهِ # وَأبِى بَكْرٍ، وَصَدْراً مِنْ إمَارَةِ عُمَرَ، فَلَمَّا رَأى النَّاسَ تَتَابَعُوا فِىهَا. قَالَ: أَجِيزُوهُنَّ عَلَيْهِمْ[. أخرجه مسلم، وأبو داود والنسائي .

1. (4058)- Tâvus rahimehullah anlatıyor: "Ebu's-Sahbâ [adında birisi] İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'ya [sık sık sualler sorardı]. Bir defasında: "Bir kimsenin, hanımını duhûlden (temastan) önce üç kere boşaması halinde, âlimlerin bunu, bir talak addetiklerini bilmiyor musunuz?" dedi. İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) şu cevabı verdi: "Elbette biliyorum. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Hz.Ebu Bekr devirlerinde ve Hz. Ömer (radıyallahu anh)'ın hilafetinin de ilk yıllarında, bir erkek hanımını, daha onunla temastan önce boşayacak olsa, bu bir tek talak addediliyordu. Hz. Ömer, insanların talaka düşkünlüklerini görünce: "Erkeklerin aleyhine olarak bu talaklara müsaade ediyorum" dedi." [Müslim, Talâk 17, (1472); Ebu Dâvud, Talâk 10, (2199, 2200); Nesâî, Talâk 8, (6, 145).][47]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, "kadına duhûlden sonra boşanma vâki oldu ise bunun üç talak, duhûlden önce vâki oldu ise tek talak olacağı"na hükmedenler nezdinde hüccettir.

2- Bu hadis, başka rivayetlere ve ülemânın umumiyetle benimsedikleri hükme muhalefet ettiği için bir kısım itirazlara sebep olmuştur. Üç talak bahsinin günümüzde de zaman zaman münâkaşa edildiği, ve hatta bir anda verilen üç talâkın, Hz. Ömer'den sonra "üç ayrı talak" kabul edilmeye başlandığı yanlış inancının hâlen mevcudiyeti sebebiyle, meseleye Nevevî'nin getirdiği açıklamayı

tavzih edici küçük tasarruflarla aynen kaydediyoruz: Bu hadis, müşkil hadislerden sayılmıştır. Ülemâ, hanımına: "Sen üç talakla boşsun" diyen şahıs hakkınd ihtilaf etmiştir. Şâfiî, Mâlik, Ebu Hanîfe, Ahmed ve selef ve haleften cemâhiru'l-ülemâ: "Üç talak da vâki olur" demişlerdir. Tâvus ve Ehl-i Zâhir'den bazıları: "Bununla tek talak vâki olur" demişlerdir. Bu görüş, Haccâc İbnu'l-Ertât, Muhammed İbnu İshâk'dan da rivayet edilmiştir. Haccâc İbnu'l-Ertât'tan meşhur olan görüş: "Bununla hiç bir şeyin vâki olmayacağı"dır. Bu, İbnu Mukâtil'in de kavli, Muhammed İbnu Ömer'in hanımını hayızlı iken üç talakla boşayıp buna itibar etmediğine dair rivayetle, Rükâne hadisinde, onun hanımını üç kere boşamasına rağmen Resulullah'ın hanımına dönmeyi emrettiğine dair gelen rivayetlerle de ihticac ederler. Cumhur ise: "Boşanma iki defadır. Ya iyilikle tutma ya da iyilik yaparak bırakmadır..." Bunlar Allah'ın hudududur. Kim bunları aşarsa onlar zalimlerdir" (Bakara 229) âyetiyle amel etmiştir. Âyetin başında, karılarını boşamak isteyenlere bunun usûlü anlatılır, sonunda ise belirtilen usule uymayanların zalimler olduğu ifade edilir. Cumhur der ki: "Âyette temas edilen hududu aşıp nefse zulmetmenin ma'nâsı şudur: "Hanımını üç kere boşayan, sonradan pişmanlık duyar. Ancak beynunet (kesin ayrılık) hâsıl olduğu için, bunun düzeltilmesi, dolayısiyle karısına dönmesi mümkün değildir. Eğer üç talak bir sayılsa idi, boşayan adam karısına dönebilir, pişmanda olmazdı." Rükâne hadisine gelince,[48] cumhur onu bir başka tarikten gelen vechiyle değerlendirir. Bu vechine göre: "O, hanımını talâku'lbette ile boşamıştı. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ona: Sen bir talak kastettiğine yemin eder misin?" dedi. O da: "Vallahi tek talak kastettim" dedi.
Bu da gösterir ki, kişi üçe niyet edince, üçü birden vâki olmaktadır. Aksi takdirde Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Rükâne'ye yemin teklif etmesinin bir ma'nâsı olmazdı.
Muhalif görüşte olanların kaydettikleri rivayete gelince, buna göre, "Rükâne hanımını üç talakla boşadı ve bu üç talak bir sayıldı." Bu rivayet zayıftır. Zira râvileri arasında meçhul olanlar var. Bu meseleyle ilgili rivayetlerden sahih olanı, Rükâne'nin hanımını talâku'lbette ile boşadığını ve elbette kelimesinin "bir", "iki" ve "üç"e de delâlet edecek mahiyette olduğunu ifade eden rivayettir. Bu zayıf rivayeti yapan kimsenin, elbette lafzının, "üç"ü de iktiza ettiğine itikad edip, anladığı ma'nâyı esas alan bir rivayette bulunmuş olması mümkündür, ancak burada bir galata düştüğü de açıktır.

İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) hadisine gelince,[49] Müslim'in ve diğerlerinin zikrettiği sahih rivayetler onun hanımını bir defada boşadığını ifade etmektedir.

İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'nın rivayetiyle[50] ilgili olarak verilen cevap ve tevilinde ülemâ ihtilaf eder. Esahh olan şu ki: İslam'ın başında (yani Aleyhissalâtu vesselâm zamanında) bir kimse karısına "sen boşsun, sen boşsun, sen boşsun" der, ikinci ve üçüncü "boşsun" cümleleriyle tekid düşünmüş ve ayrı bir boşamaya niyet etmemişse, tek bir boşamanın vukû bulduğuna hükmedilirdi. Nitekim Resulullah devrinde bu çeşit ifadelerde ayrı bir boşama kasdı pek az olurdu, dolayısıyla bunun tevilinde galib durum esas alınmış olmaktadır ki bu da kasd-ı tekid'dir, kasd-ı talak değil. Ancak Hz. Ömer zamanında, insanlar değişti ve bu siganın kullanımı arttı. Ayrıca bu sigada geçen müteakip "sen boşsun"larla çoğu durumda "yeni bir boşama" kastedildi. Bundan ötürü, o zamanda mutlak bir şekilde kullanılmış olan "sen boşsun"larla, galib durum esas alınarak "üç ayrı boşama"ya hamledildi. Çünkü o asırda böyle bir söz işitilince akla ilk gelen, üç talâkın kastedilmiş olduğu idi.
Şöyle bir izahda yapılmıştır: "Hadisten maksad şudur: Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) devrinde, umumî adet tek bir talakın verilmesi idi. Halbuki Hz. Ömer (radıyallahu anh) zamanında âdet değişti, insanlar bir defada üç talâkı birden vermeyi âdet edindiler. Hz. Ömer de bunu infâz etti. Durum bu olunca, rivayetler, aynı meseleye ait hükümdeki değişmeyi değil, aksine insanların âdetlerindeki değişmeyi haber vermiş olmaktadırlar."
Mazirî der ki: "Gerçeği bilmeyen kimse, başlangıçta, bir defada verilen üç talakın bir sayıldığını, sonradan bu tatbikatın neshedildiğini zanneder. Bu çok yanlış bir anlayıştır. Çünkü Hz. Ömer (radıyallahu anh) nesihde bulunmamıştır. Haşa huzurdan, kazara neshe tevessül etmiş olsaydı, Ashab (radıyallahu anhüm), ona (bu usule aykırı davranışı sebebiyle)[51] şiddetle reddedip, karşı çıkarlardı. Nesh iddiasını ileri süren kimse buradaki neshin Resulullah devrinde cereyan etmiş bulunduğunu söyleyecek olsa, bu iddia daha makul olur, ancak, hadisin zâhirinden dışarı çıkar. Zira, böyle bir şey olsaydı, ravinin "bu hükmün, Hz. Ebu Bekr devri ile Hz. Ömer devrinin ilk yıllarına kadar devam ettiğini" söylemesi caiz olmazdı."
Şöyle denecek olursa: "Ashab nesh hususunda icma ederse, bu onlardan kabul edilir." Cevabımız şu olur: "Evet Sahâbenin icmaı makbuldür, ancak onların icmaları ile nâsihe istidlal edilir. Kendi arzularıyla neshetmeleri meselesi mevzubahis olursa, maazallah bu düşünülemez. Zira böyle bir kabul, onların hata üzerine icma etmeleri ma'nâsına gelir. Halbuki onlar böyle bir duruma düşmekten masumdurlar.
Şöyle denecek olursa: "Böyle bir neshin varlığını Ashabın önceleri bilemeyip,

Hz. Ömer zamanında farkına varmış olması da mümkündür?" Deriz ki: "Bu düşünce de yanlıştır. Çünkü bu durumda Hz. Ebu Bekr zamanında hata üzerine icmanın vâki olmuş bulunduğu m'nâsı çıkar. Halbuki usulcü muhakkikler, icmanın sıhhati için, o asrın inkırazını şart koşmazlar.

Ebu Davud'un Sünen'inde gelen: "Bu hüküm henüz gerdek yapılmamış olan kadın hakkındadır" ifadesine gelince, bu hükmü, İbnu Abbas'ın ashabından bazıları ileri sürmüştür. Onlar dediler ki: "Temas edilmemiş olana üç talak vâki olmaz, çünkü böyle bir kadın bir defa "Sen boşsun" denmekle talakı bâin ile boş olur, ve "üç talakla" sözü, beynunet (yani kesin ayrılık) vukua geldikten sonra söylenmiş olur, ayrılığın husulünden sonra söylenen üç talakla sözüne yeni bir hüküm terettüp etmez." Cumhur bu iddiaya karşı demiştir ki: "Bu ifade yanlıştır. Bilakis, üç talakla sözü üzerine üç talak vâki olur. Çünkü اَنْتِ طَالِقٌ "sen boşsun" sözünün ma'nâsı sen talak sahibisin demektir. Bu söz bir talak için geçerlidir ve aded ifade eder. Ama ondan sonra söylenen "üç" rakamı bunu tefsir eder ve adedin üç olduğunu açıklar. Ancak Ebu Dâvud'da geçen bu rivayet zayıftır. Bunu Eyyub es-Sahtiyâni meçhul şahıslar yoluyla Tâvus'tan, o da İbnu Abbâs'tan rivayet etmiştir. Bu vasıftaki bir hadisle ihticac edilmez." Doğrusunu Allah bilir." (Nevevî'nin açıklaması bitti.)[52]

-4059 -2- وعن محمد بن إياس بن البُكَير قال:]طَلَّقَ رَجُلٌ امْرَأتَهُ ثَلاثاً قَبْلَ أنْ يَدْخُلَ بِهَا، ثُمَّ بَدَا لَهُ أنْ يَنْكِحَهَا، فَجَاءَ يَسْتَفْتِي فَذَهَبْتُ مَعَهُ فَسَألَ ابنَ عَبَّاسٍ وَأبَا هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْهم فَقَاَ: َ نَرَى أنْ تَنْكِحَهَا حَتّي تَنْكِحَ زَوْجاً غَيْرَكَ، فقَالَ إنَّمَا طَقِي إيَّاهَا وَاحِدَةٌ، فقَالَ ابنُ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما: إنَّكَ أرْسَلْتَ مِنْ يَدِكَ مَا كَانَ لَكَ مِنْ فَضْلٍ[. أخرجه مالك، وهذا لفظه، وأبو داود .

2. (4059)- Muhammed İbnu İyâs İbnu'l-Bukeyr anlatıyor: "Bir adam karısını, temastan (gerdekten) önce üç talakla boşadı. Sonra da onunla nikahının devamını uygun gördü. Fetva sormaya gitti, ben de beraberinde idim." İbnu Abbâs ve Ebu Hüreyre radıyallahu anhüm'ün yanlarına geldi. Onlar: "Senden başka bir erkekle evlenmedikçe o hanımla evlenmen mümkün değil!" dediler. Adam, "İyi ama ben onu bir talakla boşadım" dedi. İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ): "Sen, kendine ait fazlalığı elinden bırakmışşın!" buyurdu." [Muvatta, Talâk 37, 39, (2, 570, 571); Ebu Dâvud, Talâk 10, (2198), Bu metin,

Muvatta'daki metindir.][53]

AÇIKLAMA:

Bu rivayet, İbnu Abbâs'ın bir anda verilen üç talak'ın bir değil, üç talak sayılacağı kanaatinde olduğunu gösteren rivayetlerdendir. Dolayısıyle 4045 numaralı hadiste ifade edilen görüşe muârızdır. İşte Ebu Dâvud, bu çeşit rivayetleri gözönüne alarak, İbnu Abbâs'ın bidayette bir defasında verilen üç talakın bir talak sayılacağı kanaatini taşıdığı halde, sonradan fikir değiştirerek "üç sayılacağı" kanaatini benimsediğini söylemiştir.[54]

4060-3- وعن عطاء بن يسار قال:]سَأَلَ رَجُلٌ ابنَ عَمْرِو بنِ الْعَاصِ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما عَنْ رَجُلٍ طَلَّقَ امْرَأتَهُ ثَلاثاً قَبْلَ أنْ يَمَسَّهَا، فقَالَ عَطَاءٌ رَحِمَهُ اللّهُ فَقُلْتُ إنَّمَا طَقُ الْبِكْرِ وَاحِدَةٌ: فقَالَ لِي عَبْدُاللّهِ: إنَّمَا أنْتَ قَاصٌّ. الْوَاحِدَةُ تُبِينُهَا وَالثَّلاثُ تُحَرِّمُهَا حَتّى تَنْكِحَ زَوْجاً غَيْرَهُ[. أخرجه مالك .

3. (4060)- Atâ İbnu Yesâr rahimehullah anlatıyor: "Bir adam Abdullah İbnu Amr İbni'l-Âs (radıyallahu anhümâ)'ya, temastan (gerdekten) önce hanımını üç talakla boşayan kimsenin durumunu sordu. Atâ rahimehullah der ki: "Ben bakirenin talakı birdir" dedim. Ancak Abdullah bana dedi ki: "Sen hikâyecisin (kafadan attın). Bir talak, talâk-ı bâinle kadını boş kılar, üç ise, kadını bir başkasıyla evlenip ondan boşanıncaya kadar eski kocasına haram kılar." [Muvatta, Talâk 33, (2, 570).][55]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayet Abdullah İbnu Amr İbni'l-Âs (radıyallahu anhümâ)'nın da bir anda verilen üç talâkın, temas edilmiş olsun olmasın, kadını üç talakla boş kılacağı kanaatinde olduğunu gösteriyor.

2- Abdullah'ın, Atâya sarfettiği: "sen hikayecisin" sözü, "Sen bu meselenin fıkhî hükmünü bilmiyorsun. Kulağına gelen rastgele sözle fetva verdin" ma'nâsına

gelir. Kâss, "kıssa anlatan" demektir. Dilimizde hikayeci tabiriyle karşılamamız uygundur. Bilenlerin, yaşlıların meydanlarda, köşe başlarında, çarşıpazarda halkalar teşkil edip tarihi kıssalar eyyâmu'l-Arap vs. anlatmaları, Tâha Hüseyin'in bir nevi otobiyografisi olan el-Eyyâm'dan anlaşıldığına göre, yakın zamana kadar devam etmiş olan eski bir Arap geleneğidir.[56]

ÜÇÜNCÜ FASIL

HAYIZLI KADININ TALAKI

-4061 -1- عن ابن عمر رَضِيَ اللّهُ عَنْهما:]أنَّهُ طَلَّقَ امْرَأتَهُ وَهِيَ حَائِضٌ، فَسَألَ عُمَرُ رَضِيَ اللّهُ عَنْه النَّبِيَّ # فقَالَ: مُرْهُ فَلْيُراجِعْهَا، ثُمَّ يُمْسِكْهَا حَتّى تَطْهُرَ، ثُمَّ تَحِيضَ فَتَطْهُرَ، فَإنْ بَدَا لَهُ أنْ يُطَلِّقها فَلْيُطَلِّقْهَا قَبْلَ أنْ يَمَسَّهَا، فَتِلْكَ الْعِدَّةُ كَمَا أمَرَ اللّهُ عَزَّ وَجَلَّ[. أخرجه الستة.وفي رواية لمسلم:]مُرْهُ فَلْيُرَاجِعْهَا، ثُمَّ لِيُطَلِّقْهَا طَاهِراً، أوْ حَامِ[.

1. (4061)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'dan rivayet edildiğine göre, hanımını hayızlı iken boşamış, babası Hz. Ömer (radıyallahu anh), durumu Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a sormuştur. Aleyhissalâtu vesselâm da: "Ona emret, hanımına dönsün. Kadın temizleninceye kadar yanında tutsun. Sonra tekrar hayz olup temizleninceye kadar beklesin. Kadın temizlenince boşamak dilerse, temastan önce boşasın. İşte bu, azîz ve celîl olan Allah'ın (boşama hususunda) emir buyurduğu iddettir" buyurdu.
Müslim'in bir rivayetinde: "...Ona söyle, hanımına dönsün, sonra onu temizken veya hamile iken boşasın" demiştir. [Buhârî, Talâk 2, 3, 44, 45, Ahkâm 13, Tefsir, Talâk 1; Müslim, Talak 1, (1471); Muvatta, Talâk 53, (2, 576); Ebu Dâvud, Talâk 4, (2179-2185); Tirmizî, Talâk 1, (1175); Nesâî, Talâk 1, 3, 4, (6, 137-141).][57]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis muhtelif vecihlerle rivayet edilmiştir. Bazı rivayetlerde Hz. Abdullah (radıyallahu anh)'ın boşadığı hanımın Âmine Bintu Gıfâr olduğu tasrih

edilmiştir.

2- Hadiste, kadının boşaması için "Allah'ın emir buyurduğu iddet" tabiri geçer. Resulullah bu sözleriyle, Talak suresinin ilk âyetine işaret etmektedir. Orada meâlen şöyle buyurulmuştur: "Ey Peygamber, kadınları boşayacağınız vakit iddetlerine doğru boşayın. O iddeti de sayın. Rabbiniz olan Allah'tan korkun."
Âyet-i kerime'de zikri geçen iddet, sayılı âdet günleridir. Öyleyse, âyet-i kerime bu müddetin nazar-ı dikkate alınmasını, rastgele boşama yapılmamasını emretmiş olmaktadır. Yani kadın, bir temizlik müddetini çıkaracak, o esnada kadına temas edilmeyecek, müteakip bir temizlik müddetine girince temastan önce boşayacak. Sünnî talakta bu, tam üç hayız müddetidir. Bu suretle kadının hamile kalıp kalmadığı da ortaya çıkmış olacaktır.
Şâfiîler, âyette geçen iddet (تِلْكَ الْعِدَّةُ) tabirinden, boşanan kadınların iddetinin üç hayız müddeti olduğunu istidlal ettiler. Dediler ki: "Resulullah'ın kadını tuhur halinde boşamayı emretmesi ve bunu iddet kılması ve hayz içerisinde boşamayı yasaklaması ve hayızı iddet olmaktan çıkarması sebebiyle sâbit olmuştur ki, kurû' zamanları[58] temizlik zamanlarıdır." Hanefîlere göre ise âyette geçen kurû' zamanlar hayız zamanlarıdır. Şafiî görüşü benimseyenlere göre, iddetin nihayeti üç temizlik devresinden sonraki hayız kanının görülmesidir. Böylece iddet sona erer. İddetin üç hayız devresi olduğunu söyleyen Hanefîlere göre iddet, kadının üçüncü hayızından yıkanması veya bir namaz vaktinin geçmesiyle sona erer.
Kadının, belirtilen üç tuhur müddetinin her birinde bir kere olmak üzere talaklarının tamamlanarak boşanmasına sünni-i hasen denir. Eğer birinci talakla üç tuhur müddetinin geçmesi, yani iddetinin tamamlanması sağlanırsa bu çeşit boşamaya sünni-i ahsen denir.

3- Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kadını tutmayı emretmesindeki hikmet nedir? Bu hususta ülemâ değişik sebepler teklif etmiştir:

* İmam Şâfiî şöyle açıklar: "Bununla, kadını boşamış bulunduğu hayızdan sonra tam bir tuhur müddeti, arkasından da tam bir hayız müddetince tutarak istibrasını (hamile mi değil mi, bilinmesini) sağlamayı arzu etmiş olması muhtemeldir. Kadın, iddetinin hamilelikle mi hayızla mı geçeceğini böylece bilir. Erkek de kadını hamile olarak mı boşadığını bilir ve yaptığı işin cahili olmaz. Hamile olduğunu anlayınca, ola ki bu sebeple boşamaktan da vazgeçer."

* Neylü'l-Evtâr'daki bir açıklamaya göre, "Bundaki hikmet ric'atın talak garazıyla olmamasıdır. Eğer kadını, boşamanın kendisine helal olduğu bir

müddet boyunca yanında tutarsa ric'atın faydası ortaya çıkar. Zira, bazan erkeğin, kadınla beraberliği uzar da erkek onunla cima yapar, böylece kadına karşı duyduğu husumet bertaraf olur ve boşamaktan vazgeçer."

4- Hadisin bazı vecihlerinde Resulullah'ın Hz. Ömer'e: "Ona emret, kadına rücû etsin, sonra temizlenince onu boşasın..." dediği rivayet edilmiştir. Hanefîler bunu esas alarak, kadını, boşadığı hayızı takip eden tuhur müddeti içerisinde boşamanın caiz olduğu hükmüne varmıştır. Ahmet İbnu Hanbel'den yapılan iki rivayetten biri ve Şâfiî'den gelen iki vecihten biri de böyledir. Şâfiî'den ve Ahmed İbnu Hanbel'den gelen ikinci rivayetlerle İmam Ebu Yusuf ve Muhammed'e göre bu tuhur içerisinde boşamanın yasak olması esastır.

5- Bazı rivayetlerde gelen "..hamile iken boşasın" ziyadesini değerlendiren ülemâ, ekseriyet itibariyle hamile olduğu belli olan kadını boşamanın caiz olduğu görüşünde ittifak etmiştir. Hattâbî, "Hamileyi boşayan kimse sünnî talakla boşamıştır, hamilelik içerisinde ne zaman isterse o vakit boşar" der. Ehl-i Rey'den Ebu Hanîfe ile Ebu Yusuf rahimehullah "iki boşama arasında bir ay bir müddet geçmelidir" demişlerdir. İmam Muhammed, Züfer ve Mâlik ise, "Hamile kadın, doğuruncaya kadar sadece bir talakla boşanmalıdır, bir talak verildikten sonra doğuruncaya kadar kadın bırakılır, diğer talaklar doğmadan sonra vâki olur" demişlerdir.
6- Hadiste dikkatimizi çeken bir husus Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Hz. Ömer'e: "Ona emret..." buyurmasıdır. Ülemâ, "bir şeyin başkasına emredilmesi, emrinin verilmesi ile o şey emredilmiş sayılır mı?" diye ihtilaf etmiştir. Bazı âlimler bunun bir emir sayılmayacağına kâildir, bazıları tam aksine bunun emir olduğuna hükmetmiştir.[59]

DÖRDÜNCÜ FASIL

İCBAR EDİLENİN, DELİNİN, SARHOŞUN TALAKI

4062-1- عِنْ أبِي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: كُلُّ طَقٍ جَائِزٌ إَّ طَقَ الْمَعْتُوهِ، وَالْمُكْرَهِ، وَالْمَغْلُوبِ عَلى عَقْلِهِ[. أخرجه الترمذي .

1.(4062)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Mâtuh ve mükreh ve mecnunun talakı

hariç bütün talaklar caizdir." [Tirmizî, Talâk 15, (1191).][60]

-4063 -2- وعن عليّ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قالَ رَسُولُ اللّهِ #: كُلُّ طَقٍ جَائِزٌ إَّ طَقَ الْمَعْتُوهِ وَالْمُكْرَهِ، وَقَالَ: أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ الْقَلَمَ رُفِعَ عَنْ ثَثَةٍ: عَنْ الْمُجْنُونِ حَتّى يُفِيقَ، وَعَنِ الصَّبِّي حَتّى يُدْرِكَ، وَعَنِ النَّائِمِ حَتّى يَسْتَيْقِظَ[. أخرجه البخاري في ترجمة .

2. (4063)- Hz. Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Mâtuh ve mükreh'inki hariç bütün talaklar mûteberdir" ve ilave ettiler: "Bilmez misin, kalem üç (kişi)den kaldırılmıştır: İfakat buluncaya kadar "mecnun"dan, idrak edinceye kadar "çocuk"tan, uyanıncaya kadar "uyuyan"dan." [Buhârî, Talâk 11. (Bab başlığında senetsiz olarak kaydedilmiştir.)][61]

-4064 -3- وفي أخرى له عن عثمان رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]لَيْسَ لِسَكْرَانَ، وَ مَجْنُونٍ طَقٌ[.

3. (4064)- Yine Buhârî'nin Hz. Osman (radıyallahu anh)'tan kaydettiği diğer bir rivayette şöyle buyurulmuştur: "Ne sarhoşun ne de mecnunun talakı mûteber değildir." [Buhârî, Talak 11. (Bab başlığında senetsiz olarak kaydedilmiştir.)][62]

-4065 -4- وله في أخرى عن ابن عباس رَضِيَ اللّهُ عَنهما قال: ِ]لَيْسَ لِمُسْتَكْرَهٍ، وَ لِمَجْنُونٍ طَقٌ[.

4. (4065)- Yine Buhârî'nin İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'dan kaydettiği bir diğer rivayette şöyle buyurulmuştur: "Ne müstekreh ne de mecnunun talakı mûteber değildir." [Buhârî, Talak, 11. (Bab başlığında senetsiz olarak kaydedilmiştir.)][63]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadisler, kişinin hür iradesini şuurlu olarak kullanmadığı hallerde îka ettiği boşamanın hükmüne temas etmektedir. Son üç hadis Buhârî'de: "İğlâk (gadab, icbar) ve ikrah haliyle, sarhoş ve mecnundan vaki olan talak..." diye başlayan bir bab'ta senetsiz olarak kaydedilir.

2- Hadislerde zikri geçen haller, kişinin iradesini normal olarak kullanmadığı durumları ifade eder. Şöyle ki:
Ma'tûh: Yaşlılık sebebiyle aklî zaafa (ateh) uğramış kimseye denir. Ma'tûh'un dilimizdeki tam karşılığı bunak'tır.
Mükreh: Korku ile zorlanıp, bir işi yapmaya icbar edilen demektir. Yani iradesi ve aklı ile hareket edemeyip şu veya bu tehdid altında iş yapan kimsedir.
Mecnun: Bilindiği üzere, aklî noksanlığı olan kimsedir, dilimizde karşılığı delidir.
Çocuk: Dinimize göre, büluğa ermemiş kimseler çocuk sayılır ve hukuki ehliyeti yoktur, hacr altındadır. Bu onun henüz aklî olgunluğa ermemiş olmasından ileri gelir.
Uyuyan: Bu da aklî kontrole sahip olunmayan haldir. Uykuda sarfedilen sözlere konuşma denmez, sayıklama denir.
Sarhoş: Bu, sekir verici yani alkollü bir şeyi içerek aklî kontrolünü kaybeden insan demektir.
Hülasa, zikredilen bu hallerin hepsi de, insan iradesini, aklın kontrolü altında hür olarak kullanamadığı hallerdir.

3- Bu hallerde kişinin fıkıh açısından sorumluluğu mevzuunda selef Ulemasının ihtilafı vardır. Yukardaki rivayetlere bakınca, bu altı meseleyi sorumluluktan istisna etmede hepsinin ittifak içinde olmadığı ilk nazara çarpan hususlardan biri olmaktadır. Ayrıca Hz. Osman'a ve İbnu Abbâs'a ait Buhârî rivayetleri merfu değil, mevkuf olarak kaydedilmiştir. Şimdi bunların her biri hakkındaki ülemânın hükmünü belirtelim:[64]

*** Mükreh:**

İhtilaflıdır. İbrahim Nehâî "mükreh'in talâkı mûteberdir, çünkü bunlar nefsini kurtarmıştır" der. Ehl-i Rey (Hanefîler) de bu görüştedir. İbrahim Nehâî: "Mükreh tevriye ile (kelime oyunu ile yanıltma) boşarsa talak vâki olmaz"

demiştir. Şâbî: "Hırsızların zorlaması ile boşarsa vâki olur, sultan zorlarsa vâki olmaz" der. Hırsızın öldürebileceği, sultan'ın ise öldürmeyeceği melhuz olduğu için bu ayrıma yer verir.
Ancak cumhur, mükrehten vâki olan söze itibar edilmemesi gerektiğine hükmetmiştir.
Bu görüşten olan Atâ "Gönlü imanla dolu olduğu halde zor altında olan kimse müstesna, inandıktan sonra Allah'ı inkâr edip gönlünü kâfirliğe açanlara Allah katında bir gazab vardır. Büyük azab da onlar içindir." (Nahl 106) âyetine dayanır. "Şirk, talak'tan daha büyüktür" der.
İmam Şâfiî de bu görüşü benimser ve der ki: "Allah Teâlâ hazretleri, zor altında küfrü telaffuz etmek mecburiyetinde kalanı affeder ve o kimseden küfürle ilgili hükümleri kaldırırsa, zor altında işlenen küfür dışındaki günahları haydi haydi affeder, çünkü günahların en büyüğü küfürdür. Öyleyse o affedildi mi ondan küçük olanların affı evleviyetle caizdir."[65]

*** Sorhoş**

Sorhoş'un durumu da ihtilaflıdır. Atâ, Tâvus, İkrime, Kasım, Ömer İbnu Abdilaziz'in sarhoşken verilen talakın vaki olmayacağı kanaatinde olduklarını İbnu Ebî Şeybe kaydeder. Rebîa, Leys, İshak, Müzenî ve Tahâvî'nin de sarhoşun talâkının vâki olmayacağı kanaatinde oldukları; Tahâvînin: "Ulema ma'tuh'un talâkı vâki değildir demekte icma eder, sarhoş da sarhoşluğuyla ma'tûhdur" dediğini İbnu Hacer kaydeder.
Ancak Tâbiînden Said İbnu Müseyyeb, Hasan Basrî, İbrahim Nehaî, Zührî, Şâbî gibi bir kısmı, sarhoşun talakının vâki olduğuna hükmetmişlerdir. Evzâî, Sevrî, İmam Mâlik, Ebu Hanîfe de bu görüştedirler. Şâfiî hazretlerinden iki görüş rivayet edilmiştir. Esahh olanı talakın vukuudur. Hanbelî görüş ihtilaflıdır.
Sorhoşun talakı mutlak şekilde vâkidir diyenlerin nokta-ı nazarı şöyledir: "Sarhoş, sekir vericiyi içmekle zâten Allah'a âsi olmuştur, isyanı sebebiyle ne itaptan ne de günahtan kurtulamaz, çünkü ona namaz ve sair vâciblerin ifası, sarhoşluğa düşmeden önce emredilmektedir."
Tahâvî bu görüşe şöyle cevap verir: "Aklını kaybedene terettüp eden ahkâm -aklın gidişi, kendinden gelen bir sebeple veya kendi dışından gelen bir sebeple olmuş olmamış- farketmemelidir. Zira, namazı ifadan aciz kalan kimsenin Allah'tan gelen veya nefsinden gelen bir sebeple aciz kalması arasında fark yoktur. Nitekim kendi ayağını kesen kimse de böyledir. Ondan namazın "kıyam"

(ayakta durmak) farzı düşer." Tahâvî' ye: "Kıyam düşmemiş, kuûd'a (oturmaya) intikal etmiştir, namazla sarhoşluğun hükmü burada karışmaz, ayrıdır" diye itiraz edilmiştir.
İbnu Battâl der ki: "Sarhoşta asıl olan akıldır, sarhoşluk ise, onun aklına ârız olan bir haldir. Öyleyse, ondan herhangi bir mefhumu ifade eden her ne kelam vâki olursa -aklın gittiği sabit olana dek- asla hamledilir.
İbnu Hacer, sarhoşu tarif zımnında şunu söyler: "Sarhoş bazan, "Sarhoşken ne dediğinizi bilinceye kadar... namaza yaklaşmayın" (Nisa 43) âyeti mucibince, ayıkken söylemediğini söyler, yapmadığını yapar. Öyleyse, söylediğini bilen kimsenin sarhoş olmadığına âyette delil var."[66]

*** Hata Ve Unutma:**

Bu vesile ile şu hususu da kaydetmede fayda var: İslam âlimleri hangi hallerde talakın vâki olacağını tahlil ederken, kişinin ağzından hatâen veya nisyânen yani yanılarak ve unutarak talak ifade eden söz çıkacak olsa, talak vaki olur mu, olmaz mı hususunda münakaşa etmiştir. Bazı âlimler, âyet ve hadisten delil göstererek "vâki olmaz" derken, bazıları "olur" demiştir. "Vâki olmaz" diyenler "Ey Rabbimiz, unutur veya hatâ edersek bizi sorumlu tutma" (Bakara 286) âyeti ile İbnu Mâce'de gelen "Allah Teâlâ Hazretleri ümmetimden yanılarak, unutarak, zorlanarak yaptıklarını affetmiştir" hadisine dayanırlar. Bilhassa bu rivayette, üç durumun hükmü bir tutulmuş, aralarında eşit kılınmıştır. Hata, unutma, icbar (ikrah). Cumhur bu hallerde nikah vâki olmaz görüşüne sahip olmuştur. Hanefîler, aksi kanaattedir: "Bir kimse hanımına bir şey demek istese ancak yanlışlıkla ağzından "sen boşsun" cümlesi çıkıverse, hanımı boş olur."[67]

*** Mecnun:**

Mecnunun (delinin) fiillerinden sorumlu olmayacağı hussunda âlimler icma etmişlerdir. Ayrıca talaklarının sayılmayacağı da sarih rivayetler de gelmiştir.[68]

*** Çocuk:**

Çocuğun talakı hususunda bazı ihtilaflar olmuştur. Bu belki de "çocuk" yani (tıfl ve sabiy) kelimelerinin doğumdan bülûğa kadar olan safhadakilerin hepsi için

kullanılmasından ileri gelmektedir. Halbuki bu yaşlar arasındaki küçüklerin hepsi aynı akıl ve olgunluk seviyesinde değildir. Nitekim İbnu'l-Müseyyeb ve Hasan Basrî'nin: "Çocuğun aklı eriyor ve temyiz edebiliyorsa talakının caiz olduğu"nu söylerler. Ahmed İbnu Hanbel "oruca dayanabilen çocuğa hadd tatbik edilebileceğini" söyler. Atâ da oniki yaşına gelen çocuğun böyle olacağını söylemiştir. İmam Mâlik de "büluğa yaklaşmışsa" çocuğa bu ahkâmın cari olacağını söylemiştir. Ancak cumhur büluğa ermedikçe çocuğun hukukî ehliyete sahip olmayacağına, dolayısiyle talakının da caiz olmayacağına hükmetmiştir.
Buhârî'nin bir rivayetinde Hz. Ali'nin "Ma'tuhunki hariç, bütün talaklar caizdir" dediği rivayet edilmiş ve buradan çocuğun talakı da caizdir ma'nâsının çıkarılabileceğine dikkat çekilmiştir. Tirmizî, bu hadisi, sonuna اَلْمَغْلُوبُ عَلى عَقْلِهِ ibaresinin ziyadesiyle merfu olarak kaydeder. Ülemâ yanlışlığa meydan vermemek için ma'tûhtan muradın ennâkısu'l-akl yani aklı noksan kimse olduğunu belirtir ve bu ibarenin içine çocuk, deli ve sarhoş'un girdiğini söyler.
Tekrar edelim: Cumhur ma'tûhtan sâdır olan talaka itibar edilmemesi gereğine hükmetmiştir.
Bu hadise dayanan âlimler, müvesvis'in de talakının vâki olmayacağına hükmetmiştir.[69]

BEŞİNCİ FASIL

NİKAHDAN ÖNCEKİ TALÂK

-4066 -1- عن مالك:]أنَّهُ بَلَغَهُ أنَّ عُمَرَ بنَ الخَطَّابِ، وَعَبْدَ اللّهِ بنَ مَسْعُودٍ، وَسَالِمَ ابْنَ عَبْدِ اللّهِ، وَالْقَاسِمَ بنَ مُحَمَّدٍ، وَابْنَ شِهَابٍ، وَسُلَيْمَانَ بنَ يَسَارٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْهم كَانُوا يَقُولُونَ: إذَا حَلَفَ الرَّجُلُ بطَلق المَرأةِ قَبْلَ اَنْ يَنْكِحَهَا ثُمَّ أثِمَ أنَّ ذلِكَ لازِمٌ لَهُ إذَا نَكَحَهَا[.

1. (4066)- İmam Mâlik'e ulaştığına göre, Ömer İbnu'l-Hattâb ve Abdullah İbnu Mes'ud, Salim İbnu Abdillah, Kasım İbnu Muhammed, İbnu Şihab, Süleyman İbnu Yesâr (radıyallahu anhüm) şöyle hükmediyorlardı: "Kişi evlenmezden önce hanımını boşadığına dair yemin eder de sonra (yeminini tutmayarak) günah

işlerse, işte bu, evlenince o adama gerekli olur." [Muvatta, Talâk 73, (2, 584).] [70]

AÇIKLAMA:

Burada, henüz bekar iken, hanımının nikahı üzerine bir hususta yemin edip sonra o söylediğini yapamayarak hânis olan kimsenin durumu açıklığa kavuşturulmaktadır. Evlendiği takdirde hanımı boş olur. Bu mesele, bir şarta muallak olan talak'ın, o şart yerine getirilmediği takdirde vâki olacağına dair bahse girmektedir. Rivayette adı geçen zevat dışında başkaları da aynı görüşü paylaşmıştır.
Ancak cumhur, Ahmed, Şâfiî, Mâlik gibi daha başkaları da böyle bir durumda talâkın vâki olmayacağına hükmetmişlerdir.
Ebu Hanîfe ve Ashabı: "Mutlak olarak vâki olur, çünkü bir şarta talik etmek yemindir, yeminin sıhhati, yemin edilen şeyin kendisine sahip olmayı gerektirmez, nitekim Allah Teâlâ'ya yapılan yeminde öyledir" demiştir.
Görüldüğü üzere bu, Ulemanın ihtilaf ettiği hususlardan biridir. İbnu Abdilberr der ki: "Talak'ın vuku bulmayacağına dair birçok hadis var ise de hadisciler nazarında hepsi illetlidir. Gerçi, bazıları bu hadislerden bir kısmının sahih olduğunu ileri sürmüştür. Bu rivayetlerden en sıhhatlisi Tirmizî ve Kasım İbnu Esbağ'ın merfu olarak rivayet ettikleri şu hadisle "Talak nikahtan sonra caizdir"; Ebu Dâvud'un rivayet ettiği "Malik olunanın talakı caizdir" hadisleridir. Buhârî: "Bu evlenmezden önce boşama meselesindeki hadislerin en sahihidir" demiştir. Bu iki hadisin hükmüne, muhalif taraf şu cevabı verir: "Biz, onların hükmünü reddetmiyoruz. Zira onların delalet ettikleri şey, nikahtan önce talakın olmaması keyfiyetidir bu hususta ihtilaf yok. İhtilafımız nikahtan önce ona uymaklığımızdadır."
İbnu Abbas'a: "Falan kadınla evlenirsem boş olsun" diyen kimsehakkında sorulunca: "Bunun bir değeri yoktur, zira talak, Mâlik olunan şey hakkındadır" cevabını vermiştir. Ona: "Ama İbnu Mes'ud: "Bir kimse bir vakte talik ederek bir şey söylerse, dilediğine göre hükmolunur" buyurdu" denilmişti. "Allah Ebu Abdirrahman'a rahmet kılsın, eğer dediği gibi olsaydı, Allah şöyle derdi: "Siz mü'min kadınları boşar sonra da onlarla evlenirseniz..." cevabını verdi. Bu cevapta demek isteneni şu rivayette daha açık olarak görmekteyiz:
Taberânî'nin rivayetine göre, İbnu Abbas'a, İbnu Mes'ud'un: "Kişi evlenmediği kadını boşayacak olsa, bu talak caizdir" dediği ulaşmıştı. İbnu Abbâs: "Bu görüşünde hata etmiştir. Zira Allah Teâlâ: "Mü'min kadınları nikah ettiğiniz

zaman temastan önce onları boşarsanız..." (Ahzâb 49) diyor, ama, "Mü'min kadınları boşayıp sonra da nikahladığınız zaman.." demiyor" diye cevap verdi. [71]

4067- 2- وعن ابنِ مسعود رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أنَّهُ كانَ يَقُولُ فِيمَنْ قَالَ: كُلُّ امْرَأةٍ أنْكِحُهَا فَهِيَ طَالِقٌ إذَا لَمْ يُسَمِّ قَبِيلَةً، أوِ امْرَأةً بِعَيْنِهَا فَ شَىْءَ عَلَيْهِ إَّ فيما يَمْلِكُ[. أخرجه مالك .

2. (4067)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh), "Evleneceğim her kadın boştur diyen kimse hakkında derdi ki: "Bu kimse, kadının mensup olduğu kabileyi veya muayyen bir kadını ismen belirterek zikretmemişse, -malik olduğu hariç-onun bu sözüne hiç bir şey gerekmez." [Muvatta, Talâk 73, (2, 585).][72]

AÇIKLAMA:

1- Hadisin, matbu Muvatta nüshasındaki aslında -malik olduğu hariç- istisnası mevcut değildir.

2- Hadis hakkında İmam Mâlik der ki: "Bu hadis (bu babta) işittiklerimin en sahihidir." Ve şu açıklamayla devam eder: "Bir kimse hanımına: Şu şu işim olmazsa sen boşsun", "...Nikahladığım her kadın boştur." "...Malım sadaka olsun" der ve hânis olursa (yani yeminini yerine getirmezse) bu kimsenin durumu şöyledir: "Hanımı, dediği gibi boştur. Fakat, "..Nikahladığım her kadın boştur" sözü ise, kadını ismiyle veya kabilesiyle veya yaşadığı yerle veya benzer bir şeyle iyice belirtmedikçe boşama terettüp etmez, dilediğiyle evlenebilir. Malını bağışlayana gelince, o malının üçte birini tasadduk eder."[73]

4068- 3- وعن عمرِو بن شعيب عن أبيه عن جده رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قالَ رَسُولُ اللّهِ # َ طَقَ، وَ عِتْقَ، وَ بَيْعَ إَّ فِيمَا يَمْلِكُ. مَنْ حَلَفَ عَلى مَعْصِيَةٍ فَ يَمِينَ لَهُ، وَمَنْ حَلَفَ عَلى قَطِيعَةِ رَحِمٍ فَ يَمِينَ لَهُ، وَ نَذْرَ إَّ فِيمَا يُبْتَغى بِهِ وَجْهُ اللّهِ[. أخرجه أبو داود والترمذي .

3. (4068)- Amr İbnu Şuayb an ebîhi an ceddihî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Boşama, âzadlık, satış mâlik olunan şeyler için caizdir. Kim günah bir şey üzerine yemin ederse ona yemin yoktur. Kim sıla-ı rahmi keseceğim diye yemin ederse, ona da yemin yoktur. Nezir de kendisiyle Allah'ın rızası taleb edilen şeyler üzerine yapılır." [Ebu Dâvud, Talâk 7, (2190, 2191, 2192); Tirmizî, Talâk 6, (1181).][74]

4069- 4- وعن ابن عباس رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]جَعَلَ اللّهُ الطَّلَقَ بَعْدَ النِّكَاحِ[. أخرجه البخاري في ترجمة .

4. (4069)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor:"Allah talâkı, nikahtan sonraya koymuştur." [Buhârî, Talâk 9. (Bab başlığında senetsiz olarak kaydetmiştir.)][75]

AÇIKLAMA:

1- Ülemâ, yabancı kadın için yapılan talak-ı nâciz'in mûteber olmadığında icma eder. Ancak "falanca kadınla evlenirsem o boştur" gibi bir şarta tâlik edilen sözle yapılan talak, Sahâbe, Tâbiîn ve daha sonra gelenlerin cumhuruna göre, vâki olmaz.

* Ebu Hanîfe ve Ashabı'ndan talakın mutlak olarak caiz olduğunu söyledikleri rivayet edilmiştir.

* İmam Malik -kendisinden meşhur olan- görüşünde Rebîa, Sevrî, Leys, Evzâî, İbnu Ebî Leyla da bu meseleyi tafsil etmişler, "Eğer kişi: "Falanlardan veya falan köyden nikah edeceğim her kadın boştur" dese talak sahihtir, kadın boştur; ama, umumî bir ifade ile "alacağım kadınlar boştur" dese hiçbir şey gerekmez." Bunlara göre, nikah vuku bulmadan talâk vâki olmaz.

2- Hadis, kişinin sahibi olmadığı bir şeyi satamayacağını, mülkiyetinde olmayan bir köleyi âzad edemeyeceğini ifade eder. Meselâ kendine ait olmadığı halde, "Şu köleyi âzad ettim" dese bu söz lağvdır. O köleyi bilahare satın alsa yeniden âzad etmedikce, eski sözüyle köle âzad edilmiş olmaz.

3- Mâsiyet üzerine yemin, "Şu günahı işleyeceğim" diye yapılan yemindir.

Resulullah bir kardeşi ile küsmeye yemin etmeyi de bu gruba dahil ederek "bu, yemin olmaz" buyurmuştur.
Hattâbî, bu ifadenin iki ma'nâya geldiğini belirtir:

* Bununla mutlak yemini kastetmiş olabilir. Bu durumda ma'nâ şöyle olur: "Ona yemin yoktur" yani yeminini tutarak paklanma yok, fakat hânis olarak kefaret öder. Nitekim bir hadiste Resulullah: "Kim bir mesele için yemin eder, sonra bunun aksini yapmanın daha hayırlı olacağını anlarsa bu hayırlıyı yapsın ve ettiği yemini bozarak kefarette bulunsun" buyurmuştur. Şu halde yemin etmişim diyerek zararlı şeylerde inatlaşmanın bir gereği yok. Rehberimiz, yemin dahi etmiş olsak faydalı varken faydasızda, çok faydalı varken az faydalıda direnmememizi emretmektedir.

* Hadisten anlaşılan ikinci ma'nâ şu: "Bu sözle yemine dayalı bir nezirde bulunmuş olabilir." Bir kimsenin, "şu işi yaparsam yemin olsun çocuğumu keseceğim" demesi gibi. Bu yemin bâtıldır. Buna uymak caiz değildir. Bu yemin sebebiyle adama ne kefaret ne de fidye gerekmez. Keza iyilik ve Allah'a yaklaşmak gayesiyle çocuğunu kesmeyi nezreden kimse hakkındaki hüküm de böyledir. Burada nezir sahih değildir, böyle bir nezre uymak da gerekmez, bu sebeple kefaret ödemesi de gerekmez. Zira bu nezir, nezir değil, yemin de yemin değildir.
Yapılacak nezir, Allah'ın rızasının kazanıldığı şeylerden olmalı, "..şu kadar oruç tutarım"; "...şu kadar namaz kılarım"; "...şu miktar sadaka veririm, kurban keserim, bağışta bulunurum" gibi. Bunların her biri ibadete girer ve onlar Allah'ın rızasını kazanmak için yapılırlar.[76]

ALTINCI FASIL

KÖLE VE CARİYENİN TALAKI

-4070 -1- عن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: طَقُ ا٘مة تَطْلِيقَتَانِ وَعِدَّتُهَا »وفي نسخة وقُرُؤُها« حَيضتانِ[. أخرجه أبو داود والترمذي .

1. (4070)- Hz. Âişe radıyallahu anhâ anlatıyor: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Cariyenin talakı iki talaktır, iddeti de -bir nüshada:

"kurû'u da"- iki hayız müddetidir." [Ebu Dâvud, Talâk 6, (2189); Tirmizî, Talâk 7, (1182); İbnu Mâce, Talâk 30, (2080).][77]

AÇIKLAMA:

Hür olanlarda talâk üç olduğu halde, hadis, kölelerde bunun iki talâk olduğunu takrir etmektedir. Hattâbî der ki: "Ulema bu meselede ihtilaf etmiştir. Bir grup, "talak erkeğe, iddet kadına âittir" der. Bu hüküm, İbnu Ömer ve Zeyd İbnu Sâbit ve İbnu Abbâs radıyallahu anhüm'den rivayet edilmiştir. Atâ da bu görüşü benimsemiştir. Bu aynı zamanda İmam Mâlik, Şâfiî, Ahmed ve İshak'ın da kavlidir. Bunlara göre, câriye şâyet hür bir kimsenin nikâhında ise, bunun talakı üçtür, iddeti de iki kurû'dur. Eğer hür bir kadın, kölenin nikahında ise bu kadının talâkı ikidir ve iddeti üç kurû'dur.
Ebu Hanîfe ve Ashâbı'na ve Süfyân-ı Sevrî'ye göre, "hür kadın üç kurû" müddetince iddet bekler, hür veya kölenin nikahı altında olmuş farketmez, talakı da üçtür iddette olduğu gibi câriye ise, hür veya kölenin nikahında olduğuna bakılmaksızın iddeti iki kurû, talakı iki talaktır. Hadîs, sâbit ise Ehl-i Irak için hüccettir, ancak hadîs ehli, bunu zayıf addederler. Hatta, kocasının köle olmasıyla da te'vil ettiler."[78]

4071 -2- وعن ابن عمر رَضِيَ اللّهُ عَنْهما، أنَّهُ كانَ يَقُولُ:]إذَا طَلَّقَ الْعَبْدُ امْرَأتَهُ اثْنَتَيْنِ حَرُمَتْ عَلَيْهِ حَتّى تَنْكِحَ زَوْجاً غَيْرَهُ، حُرَّةً كَانَتْ أوْ أمةً، وَعِدَّةُ الْحُرَّةِ ثَثُ حِيَضٍ، وَعِدَّةُ ا٭مةِ حَيْضَتَانِ[. أخرجه مالك .

2. (4071)- İbnu Ömer radıyallahu anhümâ derdi ki: "Köle, hanımını iki talakla boşadı mı artık kadın, başka bir kocaya var(ıp ondan boşan)madıkça ona haram olur. Bu kölenin hanımı hür de olsa, köle de olsa hüküm böyledir. Hür kadının iddeti üç hayız müddeti, köle kadının iddeki iki hayız müddetidir." [Muvattâ, Talâk 50, (2, 574).][79]

AÇIKLAMA:

Bu hadîs boşama meselesinde öncelikle kocanın nazar-ı itibara alındığını, iddet

müddeti meselesinde ise kadının nazar-ı itibare alındığını göstermektedir.[80]

-4072 -3- وعن أبي حسن مولى بني نوفل قال:]قلتُ بن عباس رَضِيَ اللّهُ عَنْهما، مَمْلُوكٌ كَانَتْ تَحْتَهُ مَمْلُوكَةٌ فَطَلَّقَهَا تَطْلِيقَتَيْنِ ثُمَّ عُتِقَا بَعْدَ ذلِكَ، هَلْ يَصْلُحُ لَهُ أنْ يَخْطُبَهَا. قَالَ: نَعَمْ بَقِيَتْ لَهُ وَاحِدَةٌ، وَقَضى بِذلِكَ رَسُولُ اللّهِ #[. أخرجه أبو داود والنسائي .

3. (4072)- Ebu Hasan Mevlâ Benî Nevfel anlatıyor: "İbnu Abbâs radıyallahu anhümâ'ya dedim ki: "Bir köle, nikahı altında bulunan köle bir kadını iki talakla boşasa, sonra bunlar âzad edilseler, onunla yeniden evlenmek istemesi caiz olur mu?"
İbnu Abbas radıyallahu anhüma şöyle cevapladı: "Evet! Ona bir talâk daha kalmıştır, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) böyle hükmetti." [Ebu Dâvud, Talâk 6, (2187, 2188); Nesaî, Talâk 19, (6, 154, 155).][81]

AÇIKLAMA:

Hattâbî der ki: "Bildiğim kadarıyla âlimlerden hiç kimse bu hadîse uygun fetva vermedi. Hadîsin isnadı zayıftır. Ulemanın bu husustaki görüşü şöyledir: Köle kadın, bir kölenin nikahında ise ve kocası bunu iki talakla boşamışsa, bu kadın ona, bir başka kocaya gitmedikçe helal olmaz."[82]

-4073 -4- وعن نافع قال:]كَانَ ابنُ عُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما يقولُ: مَنْ أذِنَ لِعَبْدِهِ أنْ يَنْكِحَ فَالطَّلاقُ بِيَدِ الْعَبْدِ. لَيْسَ بِيَدِ غَيْرِهِ مِنْ طَلاقِهِ شَىْءٌ فَأمَّا أنْ يَأخُذَ الرَّجُلُ أمةَ غُلامِهِ أوْ أمةَ وَلِيدَتِهِ فَلا جُنَاحَ عَلَيْهِ[. أخرجه مالك .

4. (4073)- Nâfi rahimehullah anlatıyor: "İbnu Ömer radıyallahu anhüma derdi ki: "Kim kölesine evlenme izni verirse, boşama yetkisi kölenin elinde olur. Onun boşama yetkisinden hiç biri başkasının elinde olamaz. Ancak, kişi kendi kölesinin cariyesini veya câriyesinin cariyesini almasında bir günah yoktur." [Muvattâ, Talâk 51, (2, 575).][83]

AÇIKLAMA:

Efendi kölesinin evlenmesine izin verince boşama yetkisi köleye ait olmaktadır. Fakat efendi kölesinin cariyesini alabilir, çünkü efendi, kölesinin malını alma yetkisine sahiptir.[84]

-4074 -5- وعن سليمان بن يسار:]أنَّ نُفَيْعاً مُكَاتَباً كَانَ ‘‘مِّ سَلْمَةَ زَوْجِ النَّبيِّ #، أوْ عَبْداً كَانَ تَحْتَهُ امْرَأةٌ فَطَلَّقَهَا ثِنْتَيْنِ ثُمَّ أرَادَ أنْ يُرَاجِعَهَا فَسَألَ عُثْمَانَ وَزَيْدَ بنَ ثَابِتٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما فقَاَ: حَرُمَتْ عَلَيْكَ حَرُمَتْ عَلَيْكَ[. أخرجه مالك .

5. (4074)- Süleyman İbnu Yesâr rahimehullah anlatıyor: "Nüfey' Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevce-i pakleri Ümmü Seleme'nin mükâtebi idi veya, nikahında hür bir kadın olan bir köle idi. Nüfey' bu kadını iki talakla boşadı. Sonra kadını geri almak istedi. Durumu Hz. Osmân ve Zeyd İbnu Sâbit radıyallahu anhümâ'ya sordu. Bunlar: "O artık sana haram oldu, o artık sana haram oldu!" dediler. [Muvatta, Talâk 47, (2, 574).][85]

AÇIKLAMA:

Mûkâteb, kazanacağı para ile hürriyetini satın almak üzere efendisiyle anlaşma yapmış bulunan köleye denir. Borcunu tamamen ödemedikçe hür sayılmaz. Öyleyse Nüfey' köledir. Köle olması haysiyetiyle, 4070 numaralı hadîste görüldüğü üzere, iki talak hakkı bulunan Nüfey', hanımını iki talâkla boşayınca bir üçüncü talâka hakkı olmadığı için Hz. Osman ve Zeyd İbnu Sâbit radıyallahu anhümâ, kendisine, zevcesini geri alamayacağını söylemiştir.[86]

-4075 -6- وعن ابن عباس رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]طَقُ ا‘مةِ خَمْسٌ: عِتْقُهَا وَطَقُ زَوْجِهَا، وَبَيْعُ سَيِّدِهَا، وَهِبَتُهُ لَهَا، وَمِيرَاثُهَا[. أخرجه رزين .

6. (4075)- İbnu Abbâs radıyallahu anhümâ demiştir ki: "Cariyenin boşanması beş suretle vukûa gelir: Âzad edilmesi, kocasının boşaması, efendisinin satması,

efendisinin hibe etmesi, miras olmasıyla." [Rezîn tahric etmiştir.][87]

4076 -7- وعن عائشة رَضِيَ اللهُ عَنْها قالت:]أَرَدْتُ أنْ أعْتِقَ عَبْدَينِ لِي زَوْجَيْنِ فَأمَرَنِي رَسولُ اللهِ # أَنْ أبْدَأ بِالرَّجُلِ قَبْلَ الْمَرْأةِ[. أخرجه أبو داود والنسائي.وزاد رزين: »لِئَّ يَكُونَ لَهَا خِيارٌ« .

7. (4076)- Hz. Âişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Ben, karıkoca iki kölemi âzad etmek istemiştim. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) önce erkekten başlayıp sonra da kadını âzad etmemi emretti." [Ebu Dâvud, Talâk 22, (2237); Nesâî, Talâk 28, (6, 161).]
Rezîn, (Resûlullah'ın bu emrinin sebebini belirtmek üzere) şu ziyâdede bulunmuştur: ".kadına hakk-ı hıyâr (erkeği kabul veya reddetme muhayyerliği) olmasın diye."[88]

AÇIKLAMA:

Önceki rivayet, câriyelerin kocalarından boşanma durumlarını ifâde etmektedir. Yani cariyeler evli iseler sadece kocalarının "boşamaları" ile değil, sayılan diğer durumlarda da kocalarından boşanmış sayılacaklarını ifade ediyor. Bu hadîs mevkuf ise de, Hz. Âişe'nin rivâyeti (4076), âzad etme şıkkına merfu bir örnek teşkil etmektedir: Eğer önce kadın âzad olursa ve rızası alınmadan efendisinden başkasıyla evlendirilmiş ise hür olmakla kalmayıp kocasından boşanmada muhayyer olacaktır. Bu durumda cariye kocasından ayrılmayı tercih edebilecektir. Bu sebeple Aleyhissalâtu vesselam, Hz. Âişe'ye önce erkeği âzad etmesini tavsiye eder. Erkeğin âzad olması, nikahın feshini getirmez. Aliyyu'l-Kârî: "uygun olanı önce erkeği âzad etmektir, çünkü erkek ekmel ve efdaldir veya, çoğunlukla kadın köle bir kocaya razı olmaz, erkek ise bilakisdir" diye açıklar. Hattâbî der ki: "Bu hadis, câriyenin, bir kölenin nikahında olması halinde, âzadlık sonunda, kadına muhayyerlik hakkının doğduğunu göstermektedir. Câriye, hür bir erkeğin nikahı altında iken, muhayyerlik hakkı bulunmuş olsaydı, "kocasının ondan önce âzad edilmesi'nin bir ma'nâsı ve faidesi olmazdı.[89]

-4077 -8- وعنها رَضِيَ اللهُ عَنْها قالت:]كَانَ فِي بَرِيرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْها ثَلاثُ سُنَنٍ أُعْتِقَتْ فَخُيِّرَتْ فِي زَوْجِهَا، وَقَالَ النَّبيُّ # فِيهَا: الْوَلاَءُ لِمَنْ أعْتَقَ، وَدَخَلَ والْبُرْمَةُ تَفُورُ فَقُرِّبَ إلَيْهِ خُبْزٌ وَأُدْمٌ مِنْ أُدْم الْبَيْتِ فقَالَ: ألَمْ أرَ الْبُرْمَةَ تَفُورُ؟ قَالُوا: إنَّهُ لَحْمٌ تُصُدِّقَ بِهِ عَلى بَرِيرَةَ، وَأنْتَ لاَ تَأكُلُ الصَّدَقَةَ. فقَالَ: هُوَ عَلَيْهَا صَدَقَةٌ، وَلَنَا هَدِيَّةٌ[. أخرجه الستة .

8. (4077)- Yine Hz. Âişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Berîre radıyallahu anhâ'da üç sünnet vardı:

1- Âzad edildi ve kocasını tercih edip etmemede muhayyer kılındı.

2- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onun hakkında: "Velâ, âzad edenedir" buyurdu.

3- Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), tencere kaynarken eve girmişti. Kendisine ekmek ve evde bulunan katıktan bir sofra kuruldu."

Galiba bir tencerenin kaynadığını görüyorum" buyurdu." Oradakiler "Evet ama, bu Berîre'ye tasadduk edilen bir ettir. Sen ise sadaka yemiyorsun?" dediler. Aleyhissalâtu vesselâm: "Bu ona sadakadır, (ama ondan) bize hediyedir!" buyurdu. [Buhârî, Talâk 14, Nikâh 18, Et'ime 31, Itk 10, Ferâiz 22, 23, 19, 25; Müslim Itk 14, (1504); Muvatta, Talâk 25, (2, 562); Ebu Dâvud, Talâk 19, (2233, 2235, 2236); Tirmizî, Radâ' (1154, 1155); Nesâî, Talâk 29, 30 (6, 162, 163).][90]

AÇIKLAMA:

1- Berîre (radıyallahu anhâ) Hz. Âişe'nin cariyesi idi ve Muğis adında bir köle ile evli idi. Hz. Âişe, Berîre'yi âzad etmiştir. O âzad olunca hakk-ı hıyârını kullanarak köle kocasından boşanmayı tercih etmiştir. Kocası ise, müteakip hadiste görüleceği üzere Berîre'yi hayret uyandıracak şiddetli bir sevgi ile sevmektedir. Ancak Berîre, Resulullah'ın Muğis'le evlenmesi hususundaki şefâatini kabul etmeyecek derecede kocasını sevmemektedir.

2- Hz. Âişe radıyallahu anhâ, bu hadîslerinde, Berîre vesîlesiyle üç ahkâmın teşrî edildiğini belirtir:

* Âzad edilince muhayyerlik hakkı tanınmış, o da bunu kullanmış ve köle olan kocasından ayrılmıştır. Bir rivayette, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Berîre'ye "(Muhayyer olduktan sonra hakkını hemen kullanmalısın. Aksi

takdirde hıyâr hakkını kullanmadan önce kocan) sana temasta bulunursa muhayyerliğin kalmaz" der.

* Hz. Âişe'nin belirttiği ikinci teşriat, Resûlullah'ın: "Velâ âzad edene aittir" sözüdür. Velâ, hükmî ve hukukî bir akrabalıktır. Verâsete sebeptir. Velâ akidle te'sis edilirse velâ-i muvâlât denir. Âzad etme ile hâsıl olursa velâ-i atak denir.
Şu halde hadîs, Berîre'nin velâ'sının Hz. Âişe'ye ait olduğunu, onun hükmen Hz. Âişe ile akraba sayılacağını, şartlar tahakkuk ettiği takdirde veli olarak Hz. Âişe'nin Berîre'ye mirasçı olabileceğini belirtmektedir. Ancak bu hüküm sâdece Berîre-Hz. Âişe arasındaki bir mesele olmayıp köle- âzad eden arasında umumî bir hükümdür, Aleyhissâlatu vesselam bu vesile ile teşrî buyurmuştur.

* Hz. Âişe'nin belirttiği üçüncü teşrîat bir kimseye sadaka olarak verilen bir mal, o kimse tarafından hediye, bağış vs. tarzında tasarrufu hâlinde sadaka olma vasfını kaybedeceğidir. Bilindiği üzere Resûlullah'a ve âl-i beyt-i mükerremîne sadaka kesin bir haramdır. Bu sebeple onlara devlet gelirlerinden zekatsadaka bölümüne giren kısımdan maaş verilmez, pay ayrılmaz. İşte durumu bu olan Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Berîre'ye sadaka olarak gelen etten yiyor. Bunun ona sadaka olarak geldiği hatırlatılınca, "Bu, Berîre'ye sadaka ise de, bize değil. Çünkü o, bize sadaka olarak vermiyor, kendi malından hediye etmiş olmaktadır..." açıklamasında bulunuyor.

2- Berîre'nin kocası hür müdür, köle midir, rivayetlerde ihtilâf var. Bazısı hür, bazısı da köle olduğunu belirtir. Ancak köle olduğunu ifâde eden rivayetler esahh kabul edilmiştir.
Kocanın köle olduğunu esas alan bir kısım ülemâ: "Cariye, hür kocanın nikâhında ise, âzad olunca hakk-ı hıyârı olmaz, hakk-ı hıyâr köle kocanın nikahında ise doğar" diye hükmetmiştir. Şâfiî, Ahmed, Mâlik, İshak ve cumhur bu görüştedir.
Berîre'nin kocasının hür olduğunu ifade eden rivayetleri esas alan bir kısım âlimler ise, câriye, hür kocanın nikahında olsa da, eğer efendisi tarafından cariyenin rızası hilafına zoraki evlendirilmiş ise âzad edilince hakk-ı hıyar'a sahip olduğuna hükmetmiştir. Ebu Hanîfe ve Ashabı, Süfyân-ı Sevrî bu görüştedir.

Delillerin münakaşasını gereksiz görüyoruz.[91]

-4078 -9- وعن ابن عباس رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]إنَّ زَوْجَ بَرِيرَةَ كَانَ عَبْداً يُقَالُ مُغِيثٌ، كَأنِّي أنْظُرُ إلَيْهِ خَلْفَهَا يَطُوفُ، وَدُمُوعُهُ تَسِيلُ عَلَى لِحْيَتِهِ.

فَقَالَ رَسُولَ اللهِ # لِلْعَبَّاس: أ تَعْجَبُ مِنْ حُبِّ مُغِيثٍ بَرِيرَةَ، وَمِنْ بُغْض بَرِيرَةَ مُغِيثاً؟ فقَالَ لَهَا # لَوْ رَاجَعْتِيهِ؟ فقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللّهِ يَأمُرُنِي؟ قَالَ: َ. إنَّمَا أشْفَعُ قالَتْ: َحَاجَةَ لِى فِيهِ]. أخرجه الخمسة إ مسلماً .

9. (4078)- İbnu Abbâs radıyallahu anhümâ anlatıyor: "Berîre'nin kocası, Muğis adında bir köle idi. Ben onu, Berîre'nin etrafında ağlayarak tavaf edercesine dolaştığını görür gibiyim. Gözyaşları sakallarını ıslatmıştı. Hatta Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir ara amcası Abbâs radıyallahu anh'a: "Muğîs'in Berîre'ye olan sevgisine mukabil, Berîre'nin Muğîs'e olan nefreti seni hayrete sevketmiyor mu?" buyurdu. (Muğis'in haline acıyarak) Berîre'ye "Muğîs'e ric'at etmez misin?" diye şefaatte bulundu. Ancak Berrîre kararlı idi: "Ey Allah'ın Resûlü, bunu emir mi buyuruyorsunuz? (Eğer, emirse hayhay. Hemen ayrılma kararımdan döneyim!)" dedi. Resûlullah: "Hayır! ben sâdece onun lehine şefaatte bulunuyorum!" deyince, Berîre: "Öyleyse ona ihtiyacım yok!" cevabını verdi." [Buhârî, Talâk 15, 16; Ebu Dâvud, Talâk 31, (2231, 2232); Tirmizî, Radâ' 7 (1156); Nesâî, Kudât 27, (8, 245).][92]

AÇIKLAMA

Bu hadisten, bâzı âlimler, hâkimin hüküm vermezden önce -veya sonra- hasımlar arasında şefaatte bulunarak meselelerini sulh yoluyla halletmeye çalışmasının cevazına hükmetmişlerdir.
Rivayet ayrıca, Resûlullah'ın her ricasının kesin bir emir olmayıp, bazan Ashab tarafından kabul veya reddedilebilecek bir şefaat mâhiyetinde olduğunu, Ashab'ın, kesinlik ifâde eden nebevî talebleri reddetmekten kaçındığını da göstermektedir.[93]

4079 -10- وعن مالك قال:]بَلَغَنِي أنَّ حَفْصَةَ أُمّ الْمُؤْمِنِينَ زَوْجَ النّبيِّ # رَضِيَ اللّهُ عَنْها: أعْلَمَتْ زَبْرَاءَ، أمةً كَانَتْ لِبَنِي عَدِيٍّ؛ عَتَقَتْ تَحْتَ عَبْدٍ، أنَّهُ إنْ سَكَتِّ فَ خِيَارَ لَكِ. فقَالَتْ: هُوَ الطَّقُ ثُمَّ الطَّقُ ثُمَّ الطَّقُ. فَفَارَقَتْهُ ثَثاً[.

10. (4079)- İmam Mâlik'e ulaştığına göre: "Resulullah (aleyhissalâtu

vesselâm)'ın zevce-i pâkleri, ümmü'lmü'minîn Hafsa radıyallahu anhâ, Benî Adiyy'e ait bir câriye olan Zebrâ'ya -ki bir kölenin nikahı altında idi ve efendisi âzad etmişti- haber salıp yanına çağırttı ve dedi ki: [Şimdi sen, zevcin sana temas etmedikçe muhayyersin.] Eğer sükût edersen, muhayyerliğin kalmaz."
Böyle bir hakkın varlığını öğrenen kadın derhal: "O boştur, yine boştur, yine boştur" diyerek kocasını üç talakla boşadı." [Muvattâ, Talâk 27, (2, 563).][94]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadisin Muvattâ'daki aslı daha uzundur. İbnu Deybe, buraya aktarırken rivayet-i bilma'nâ sûretiyle, ahkâm kısmını özetleyerek aktarmış. Ma'nânın bütünlüğü için gerekli gördüğümüz bir ibâreyi köşeli parantez içerisinde aktardık.

2- Rivayet, âzad edilen câriyeye, Hz. Hafsa'nın yeni durumda sâhip olduğu hak hususunda bilgi verdiğini göstermektedir.

3- Hafsa validemiz, Zebrâ'yı uyarırken "Kocan sana temas etmedikçe muhayyersin, temas etti mi bu hakkın düşer (artık onu kullanamazsın)" der. Zebrâ bunu öğrenince beraberliği arzu etmez ve üç talakla boşar.
İbnu Abdilberr der ki: "Bu hususta Hz. Hafsa ve kardeşi İbnu Ömer radıyallahu anhüm'e Ashab arasında muhalefet eden var mı bilmiyorum. Berîre kıssasında, açık bir şekilde buna merfu bir delil rivayet edilmiştir."
Esasen İmam Mâlik de bu görüşü benimser ve âzad edilen câriye, fikrini, kocasının temasından sonra beyan ederse kabul edilmeyeceğini, "ben bilmiyordum, sonradan öğrendim" gibi getireceği mâzeretin de mûteber addedilmeyeceğini söyler.[95]

YEDİNCİ FASIL

MÜTEFERRİK HÜKÜMLER

-4080-1- عن عبداللّهِ بن عمر رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]طَلَقُ السُّنَّةِ أنْ يُطَلِّقَهَا طَاهِراً مِنْ غَيْرِ جِمَاعٍ[. أخرجه النسائي. قلت: وترجم بهِ البخاري، واللّه أعلم .

1. (4080)- Abdullah İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Talâku'ssünne (sünnete uygun boşama), kadını temizlik döneminde cimada bulunmadan yapılan boşamadır." [Nesâî,Talâk 2, (6, 140).][96]

-4081 -2- وعن مالك قال:]سَمِعْتُ ابنَ المُسَيَّبِ وَحُمَيدَ بنَ عَبْدِ الرَّحْمنِ بن عُوفٍ وَعُبَيدَ اللهِ بنَ عَبْداللّهِ بن عُتبةَ وَسُلَيْمَانَ بن يَسَارٍ ، كُلُّهُمْ يَقُولُ: سَمِعْتُ أبَا هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْه يَقُولُ: سَمِعْتُ عُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنْه يَقُولُ: أيُّمَا امْرَأةٍ طَلَّقَهَا زَوْجُهَا تَطْلِيقَةً أوْ تَطْلِقَتَيْنِ ثُمَّ تَرَكَهَا حَتّى تَحِلَّ وَيَتَزَوَّجَها زَوْجٌ غَيْرُهُ فَيَمُوتُ عَنْهَا أوْ يُطَلِّقُهَا ثُمَّ يَرُدُّهَا ا َوَّلُ، أنَّهَا تَكُونُ عِنْدَهُ عَلى مَا بَقِي مِنْ طَقِهَا[.قال مالك رحمه اللّهُ: وتلك السنة التي خف فيها عندنا .

2. (4081)- İmam Mâlik anlatıyor: "İbnu'l-Müseyyeb'i, Humeyd İbnu Abdirrahmân İbni Avf'ı, Ubeydullah İbni Abdillah İbni Utbe'yi, Süleyman İbnu Yesâr'ı dinledim, hepside Ebu Hüreyre'nin şöyle söylediğini işitmiş olduklarını bildirdiler: "Ben Hz. Ömer (radıyallahu anh)'ı dinledim. Demişti ki: "Bir kadını kocası, bir veya iki talakla boşayıp, kadını (iddeti bitip de başkasına) helal oluncaya kadar bıraksa, kadın da bir başka erkekle evlense, bu ikinci koca ölse veya kadını boşasa, sonra kadın tekrar ilk kocası ile evlense, bu kadın onun yanında, önceden baki kalan talak(lar) üzerine olur."
İmam Mâlik der ki: "İşte bu, hiç bir ihtilaf olmaksızın kabullendiğimiz sünnettir." [Muvatta, Talâk 77, (1, 586).][97]

AÇIKLAMA:

Bu rivayet, bir kadın bir veya iki talakla boşanıp, iddetin dolması ile talak-ı bâin hâsıl olunca ikinci bir erkekle evlendikten sonra meşru şartlar çerçevesinde eski kocasına tekrar yeni bir evlilikle dönmesi durumunda, talak adedinin önceki boşanmadan bâki kalan miktar üzerine olacağını ifade eder.
İmam Mâlik, Dâru'ssünne olan Medine'de bu görüşün benimsendiğini belirtir. Eimme-i selâse, Sahâbe ve Tâbiîn'in cumhurları da bu görüştedir. Bunlara göre, ikinci koca, üçten aşağı talakları ketmedemez (yok edemez). Çünkü o,

evlenmezden önce evvelkinin kadına ricatine mani olamaz.
Ebu Hanîfe ve Sahâbe ve Tâbiînden bazıları ise, ikinci kocanın üçü ketmettiği gibi üçten aşağı talakları da ketmedeceği görüşündedirler. Öyle ise, bunlara göre kadın önceki kocaya döndü mü, bununla ismet-i kâmile üzere olur yani üç talâk bağıyla evlenir.[98]

-4082 -3- وعن محارب بن دِثَار عن ابن عمر رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]قَالَ رَسولُ اللّه #: مَا أحَلَّ اللّهُ شَيْئاً أبْغَضَ إلَيْهِ مِنَ الطَّقِ[.وفي أخرى »أبْغَضُ الحَلِ إلى اللّهِ الطَّقُ«. أخرجه أبو داود .

3. (4082)- Muharib İbnu Disâr, İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'dan naklen anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah'ın, helal kıldıkları arasında en sevmediği şey talaktır."
Bir diğer rivayette ise şöyle gelmiştir: "Allah'ın en sevmediği helal, talaktır." [Ebu Dâvud, Talâk 3, (2177, 2178).][99]

AÇIKLAMA:

1- Burada, boşama meşru olmakla birlikte Allah'ın en çok nefret edip, sevmediği bir fiil olarak ifade edilmektedir. Şu halde hadis, her helalin mahbub (sevilen) bir şey olmadığını anlatmaktadır. Bu durumda, helalleri sevilen sevilmeyen diye ikiye ayırmak mümkündür.
Şunu da belirtelim ki, "boşama" hadisesini mutlak olarak mekruh, çirkin, istenmeyen bir vakıa kabul etmek de doğru değildir. Hattâbî şöyle der: "Hadiste ifade edilen kerâheti, boşamaya sevkeden sebeple açıklamak mümkündür. Geçimsizlik, boşanmayı gerektirecek ciddî bir şey olmaması gibi. Bu çeşit boşamalar çirkindir. Aslında "boşama" hadisesi mutlak ma'nâda çirkin değildir. Nitekim Allah talâkı mübah kılmış ve Resulullah'tan da bazı kadınlarını boşayıp tekrar rücu ettiği sabit olmuştur. İbnu Ömer karısını seviyordu, ama babası Hz. Ömer, oğlu Abdullah'ın onunla beraberliğini istemiyordu. Durumu Resulullah'a şikayet etti. Aleyhissalâtu vesselâm İbnu Ömer'i çağırttı ve: "Ey Abdullah, hanımını boşa!" diye emretti, o da boşadı. Resulullah Aleyhissalâtu vesselâm Allah'ın hoşlanmayacağı emri vermez."

2- Münâvî, boşamanın kötülenmiş olmasını, ondan hâsıl olan menfî neticelerle izah eder:
* Birlik bağı kopmakta.
* İsmet bağı çözülmekte, bundan da, ümmetin çoğalma sebebi olan "nesil" azalmaya uğramaktadır.
Boşanma, cemiyetin huzuruna da menfi tesir eder. Aileler, fertler arası tatsızlıklara sebep olur. Ayrıca, çocukların terbiye işi aksar.
Âlimler, bu hadisi açıklarken, talakın hadd-î zâtında haram ve mekruh olmadığını, buna ârız olan haricî bir sebeple kötülendiğini belirtmeye gerek duyarlar. Resulullah'ın îlâ hadisesini misal vererek: "O Aleyhissalâtu vesselâm mekruh iş yapmaz!" derler. Talakın kötülüğünü vaktine riayet etmeden rastgele boşama ile de açıklayan var. Talakın temizlik vakti içinde, temasta bulunmadan yapılması gerekir. Sünnete uymayan talaklar çirkindir. Hadiste: "İnsanlara ne oluyor ki, hanımına "Seni boşadım, geri döndüm, boşadım geri döndüm" diyerek Allah'ın hududu ile oynarlar?" buyurur. Bir başka hadiste de: "Niye biriniz hanımına: "Seni boşadım, geri döndüm" der? Bu müslümanların boşaması değildir. Kadınları (boşayacaksanız) temizlik müddeti içerisinde boşayın."
Tîbî der ki: "Hadiste, bazı helalleri çirkin addetme, onlara buğzetmenin meşru olduğu, Allah'ın da onlara buğzettiği belirtilmektedir. Nitekim, özürsüz olarak evde kılınan münferid namaz, gasbedilen elbise içinde kılınan namaz da böyledir."
Irâkî der ki: "Hadis, Allah'ın birşeye buğzetmesinin onun haram olmasını gerektirmediğini de gösterir. Çünkü bazı şeyler vardır, Allah'ın buğzu sâbit olsa da, asıl vasfı helal olmaktadır. Öyleyse hadis, birşeyde iki ayrı vasfın birleşebileceğine delildir: "Allah'ın buğzu ve helallik. Bu iki vasıf, aralarında birbirine zıdlık arzetmezler."
Bir haberde geldiği üzere, şeytanın en ziyade sevdiği şey karıkoca arasını açmaktır.
Sadedinde olduğumuz hadisteki buğzdan murad, neticedir, mebde değil. Zira buğz, Allah'ın değil mahlukatın sıfatlarındandır. Allah ondan münezzehtir. Benzer sıfatlarla ilgili prensip şudur: "Gadab, rahmet, ferah, sürûr, haya, tekebbür, istihza gibi nefsani ârazların bir evveliyatı bir de nihâyâtı vardır. Bunlar Allah Teâlâ hakkında cisimlerin hâsseleri olan evveliyata değil, gayelere (nihayetlere) hamledilir. Öyleyse, bu hususu hatırında iyi tut, çünkü o, çokca karşılaşacağın benzer şeylerde sana faydalıdır."[100]

4083 -4- وعِن ثوبان رَضِيَ اللهَ عَنْه قال:]قَالَ رَسولَ اللهِ #: أَيُّمَا امْرَأةٍ سَألَتْ زَوْجَهَا طَقَهَا مِنَ غَيْرِ مَا بَأسٍ فَحَرَامٌ عَلَيْهَا رَائِحَةُ الْجَنَّةِ[. أخرجه أبو داود والترمذي .

4. (4083)- Sevbân (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Hangi kadın, (çok ciddî) bir gerek yokken kocasına boşanma talebinde bulunursa, bilsin ki, cennetin kokusu kendisine haramdır." [Ebu Dâvud, Talâk 18, (2226); Tirmizî, Talâk 11, (1187); İbnu Mâce, Talâk 21, (2055).][101]

AÇIKLAMA:

1- Kadının müracaatı ile hâsıl olan boşamaya muhâla'a veya hul' denir. Hul' lügat olarak elbiseyi çıkarmak ma'nâsına gelir. Mecazi olarak, kadın erkeğin elbisesine teşbih edilmiştir. Boşanma bunun çıkarılması olmaktadır. Umumiyetle bunu sağlayabilmek için kadın kocaya bazı maddî avantajlar sağlar: Mehirden vazgeçmesi, mehr-i mu'accel olarak aldıklarını iâde etmesi vs. gibi. Bunun belli bir miktarı yoktur. Prensip, her iki tarafın mutabakatıdır.
2- Hul' usülünde boşanmaya âyet-i kerime temas eder: "Eğer onların Allah'ın sınırlarını hakkıyle muhafaza ve ifa edemeyeceklerinden korkarsanız, o halde (kadının serbest boşanması için) fidye vermesinde (hakkından vazgeçmesinde) ikisi üzerinde de vebal yoktur..." (Bakara 229).]
3- "Cennetin kokusunu bulamaz" ifadesi şârihlerce iki ma'nâya hamledilmiştir:

1) Burada zecr ve tehdid, vaîd ve mübalağa tarikine yer verilmiş olmaktadır, değilse kafir olur, ebedî cennet yüzü göremez demek değildir.

2) Yahut "cennetin kokusundan mahrumiyet", ebedî bir mahrumiyet değil, bazı vakitlerde mahrum kalmayı ifade eder. Şöyle ki: "Cennetin kokusunu o kadın, muhsinlerin bulduğu ilk zamanlarda bulamaz" demektir.
Hadiste, asla bulamaz ma'nâsı da mevcuttur. Bu üslub tehdidde başvurulan mübalağadan biridir. Hadislerde ve âyetlerde bunun örneğine sıkça rastlanır. [102]

4084 -5- وعن عائشة رَضِيَ اللهَ عَنْها قالت:]كَانَ الرَّجُلَ يُطَلَقَ امْرَأتَهُ مَا شَاءَ أنْ يُطَلِّقَ، وَهِيَ امْرَأتُهُ إذَا رَاجَعَهَا وَهِيَ فِى الْعِدَّةِ، وَإنْ طَلَّقَهَا مِائَةَ مَرَّةٍ أوْ أكْثَرَ حَتّى قَالَ رَجُلٌ مْرَأتِهِ: وَاللّهِ َ أُطَلِّقَكِ فَتَبِينِينَ مِنِّي وَ َ أُوْوِيكِ أبَداً. قَالت: وَكَيْفَ ذلِكَ؟ قَالَ: أُطَلِّقُكِ، فَكُلَّمَا هَمَّتْ عِدَّتُكِ أنْ تَنْقَضِيَ رَاجَعْتُكِ فَذَهَبَتِ الْمَرأةُ فَدَخَلَتْ عَلى عَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْها فَأخْبَرْتُهَا بِذَلِكَ. فَسَكَتَتْ حَتّى جَاءَ النّبيُّ # فَأخْبَرَتْهُ فَسَكَتَ. فَنَزَلَ الْقُرآنُ: الطَّقُ مَرَّتَانِ فَإمْسَاكٌ بِمَعْرُوفٍ أوْ تَسْرِيحٌ بِإحْسَانٍ. قالت عَائِشَةُ رَضِيَ اللهُ عَنْها: فَاسْتَأنَفَ النَّاسُ الطَّقَ مُسْتَقْبًَ مَنْ كَانَ طَلَّقَ وَمَنْ لَمْ يَكُنْ طَلَّقَ[. أخرجه الترمذي .

5. (4084)- Hz. Âişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Erkek hanımını boşamak isteyince hemen boşuyordu. Erkek, yüz ve hatta daha çok kerelerde boşamış olsa, iddeti içerisinde iken, döndüğü takdirde kadın yine de onun hanımı olmaya devam ediyordu. Bu hal şu hadiseye kadar devam etti. Bir adam hanımına: "Vallahi seni ne tam boşayacağım ne de himayeme alacağım, ebedî şekilde böyle tutacağım!" dedi.
Kadın: "Bu nasıl olur?" deyince:
"Seni boşayacağım, iddetin bitmek üzere iken geri döneceğim. (Bu şekilde tekrar edeceğim) cevabını verdi. Kadın bunun üzerine Âişe (radıyallahu anhâ)'ya gidip durumu haber verdi. Âişe, Resulullah gelinceye kadar cevap vermedi. Durumu O'na anlattı. Aleyhissalâtu vesselâm da sükut buyurdular. Derken şu âyet indi. (Meâlen): "Boşama iki def'adır. (Ondan sonrası) ya iyilikle tutmak, ya güzellikle salmaktır. (Ey kocalar! Boşandığınız zaman) onlara (kadınlara) verdiğiniz bir şeyi (mehri geri) almanız size helal olmaz...." (Bakara 229). Âişe (radıyallahu anhâ) der ki: "Bunun üzerine halk [o günden itibaren] talaka [yeniden yönelip] gözden geçirdi, bir kısmı boşadı, bir kısmı boşamadı." [Tirmizî, Talâk 16, (1192).][103]

AÇIKLAMA:

Hadis, görüldüğü üzere, cahiliye devrinde câri, kadınlar aleyhine işlenen bir zulmü aksettirmektedir: Erkek kadını dilediği kadar boşayabilmekte, buna rağmen kendinde tutabilmekte, yeter ki iddeti dolmadan rücû etsin. Rücû etmediği takdirde beynunet denen kopma hâsıl olmaktadır.

İslam, talâkı âyet-i kerime ile ikiye indirmiştir. İkiden sonra ,erkek ya rücu edip boşama işine son verecek ya da üçüncü talakı kullandığı takdirde beynunet-i kübra hasıl olacak, kesin boşanma vukûa gelecektir.
Böyle bir bâin talak vukûa gelince kadın bir başkasıyla evlenmedikçe, eski kocasına nikahlanamaz.[104]

-4085 -6- وَعَنْ عمران بن حُصينٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما:]أنَّهُ سألَهُ رَجُلٌ طَلَّقَ امْرَأتَهُ ثُمَّ وَقَعَ بِهَا وَلَمْ يُشْهِدْ عَلى طَلَقِهَا وَ عَلى رَجْعَتِهَا. فقَالَ: طَلَّقْتَ لِغَيْرِ السُنَّةِ، وَرَاجَعْتَ لِغَيْرِ السُّنَّةِ. أشْهِدْ عَلى طَلَقِهَا وَعلى رَجْعَتِهَا وَ تَعُدْ[. أخرجه أبو داود .

6. (4085)- İmrân İbnu Husayn (radıyallahu anhümâ)'nın anlattığına göre kendisine, hanımını boşayıp sonra da onunla cima yapan, kadını ne boşadığı ne de rücu ettiği hususunda işhâdda (beyanda) bulunmayan bir adam, durumunusormuş, onun da cevabı şu olmuştur:
"Sen hanımını sünnî olmayan talakla boşamışsın, sünnî olmayan tarzda geri dönmüşsün. Boşadığına da, döndüğüne de işhadda bulun ve (şâhidleme işini) bir daha terketme." [Ebu Dâvud, Talâk 5, (2186); İbnu Mâce, Talâk 5, (2025).] [105]

AÇIKLAMA:

Bu hadisi esas alan bazı âlimler, talâk ve ric'ata işhad'ın vacib olduğuna hükmetmişlerdir. Ancak Ebu Hanîfe, Ashabı ve iki kavlinden birinde Şâfiî ricatte işhad'ın vacib olmadığına hükmetmişlerdir. Bunlar İbnu Ömer'den gelen bir başka hadisle amel ederler. O rivayette Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) فَلْيُرَا جِعْهَا "rücû et" der, fakat işhad'ı zikretmez.
İmam Mâlik ve bir kavlinde Şâfiî: "Ricatte işhad vacibtir" derler.
Bazı şârihler de bu rivayetle ihticac edilmeyeceğini çünkü ihticaca elverişli olmadığını, rivayetin ihticacın cari olduğu bir meselede bir Sahabi sözü olduğunu, bu çeşit ifadelerin hüccet olmayacağını söylemiştir.[106]

-4086 -7- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللهَ عَنْه قال:]قال رَسولَ اللهِ #: َ يحِلَ مْرَأةٍ أنْ تَسألَ طَقَ أُخْتِهَا لِتَسْتَفْرِغَ صَحْفَتَهَا وَلِتَنْكِحَ فَإنَّمَا لَهَا مَا قُدِّرَ لَهَا[. أخرجه الستة .

7. (4086)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bir kadının kız kardeşinin tabağındakini boşaltmak ve kendisi evlenmek için boşanmasını talebetmesi helal değildir. Kendisine de (rızık, nafaka nevinden Allah tarafından) takdir edilen şey vardır." [Buhârî, Nikâh 53, Kader 4; Müslim, Nikâh 38, (1408); Muvatta, Kader 7, (2, 900); Ebu Dâvud, Talâk 2, (2176); Tirmizî, Talâk 14, (1190); Nesâî, Büyû 19, (7, 258).] [107]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste geçen kız kardeşinden maksad, din kardeşidir.

2- Bu hadis, kendisi evlenmek gayesiyle bir başka karıyı kocasından ayırmak isteyecek kadınları bu çeşit davranışlardan yasaklamaktadır. Tabağındakini boşaltmak, kinayeli bir sözdür, ayırmayı, boşandırmayı kasteder. Hadiste geçen وَلْتَنْكِحْ ibaresi burada "evlensin" şeklinde emr-i gaibtir. Bazan وَلِتَنْكِحَ şeklinde gelmiş, "evlenmek için" ma'nâsını ifade etmiştir. Biz metinde bu ma'nâya tevcih ettik. Önceki şekil esas alınırsa ma'nâ "evlensin" olur ki, yapılan birçok tevcihlerden biri şöyledir: "Kardeşinin boşandırılmasını isteyen bu kadın, bir başkasıyla evlensin, bu kocayı hanımına bıraksın" veya, "Bu kadın, eğer beraber olmaya sâlih ise, kız kardeşinin kocasıyla evlensin ve ona ortak (kuma) olsun, ama boşanmasını istemesin."
Hadisin sonu şöyle tevil edilmiştir: "Allah Teâlâ hazretleri, bu kadına takdir ettiği nafaka ve saireyi kendisine ulaştıracaktır, tek başına da olsa başkalarıyla da olsa, farketmez."[108]

-4087 -8- وعنه رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قالَ رَسُولُ اللّهِ #: ثَثَةٌ جَدُّهُنَّ جَدٌّ وَهَزْلُهُنَّ جَدٌّ: النِّكَاحُ، وَالطَّقُ، والرَّجْعَةُ[. أخرجه أبو داود والترمذي .

8. (4087)- Yine Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Üç şey vardır ki onların ciddisi de ciddi, şakası da ciddidir: Nikâh, talâk, ric'at." [Ebu Dâvud, Talâk 9, (2194); Tirmizî, Talâk 9, (1184).][109]

AÇIKLAMA:

Hattâbî der ki: "Ehl-i ilmin kâhir çoğunluğu şu hususta ittifak etmiştir: "Talâka delâlet eden sarih lafız, bâliğ, âkil bir insanın dilinden dökülecek olursa o bundan sorumlu tutulur." Onun: "Ben şaka yapıyorum"; "laf olsun diye söylemiştim"; "boşamaya niyet etmemiştim" gibi mazeretler ileri sürmesi fayda vermez. Bu hükme, bir kısım âlimler şu âyetten delil getirmişlerdir: "Allah'ın âyetlerini eğlence yerine tutmayın" (Bakara 231). Denir ki: "Eğer bu meselede halka suhûlet gösterilmiş olsaydı, bunlarla ilgili hükümler muattal hale gelirdi. Öyle ki boşayan veya evlenen veya köle âzad eden kimsenin "Ben bu sözümde şaka yapmıştım" demeyeceğinden emin olunamazdı. Bu davranışla da Allah'ın hükmü iptal olurdu. Bu ise caiz değildir. Bu hadiste zikri geçen şeylerden herhangi birini kim telaffuz ederse, hükmü ona terettüp eder. Aksi bir iddiada bulunsa ondan kabul edilmez. Bu üç şeyin zikri ferçle ilgili umurun ehemmiyetini tekid içindir."
Bazı rivayetlerde şakası olmayan üç şeyin üçüncüsü olarak Itâk zikredilir: "Üç şey vardır onlarda eğlence caiz değildir: talâk, nikah, ıtak... Kim bunları telaffuz ederse vacib oluverirler."[110]

4088 -9- وعن عَبْدُالرَّحْمنِ بْنِ عَوْفٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أنَّهُ طَلَّقَ امْرَأتَهُ فَمَتَّعَهَا بِوَلِيدَةٍ[. أخرجه مالك.

9. (4088)- Abdurrahman İbnu Avf (radıyallahu anh)'tan rivayete göre o, "hanımını boşamış, ve onu bir cariye ile nimetlendirmiştir." [Muvatta, Talâk 45, (2, 573).][111]

AÇIKLAMA:

Abdurrahman İbnu Avf (radıyallahu anh)'ın boşadığı hanım Temâdır adında bir kadındır. Başka rivayetler daha sarih bir ifadeyle, Abdurrahman İbnu Avf (radıyallahu anh)'ın, boşadığı Temâdır'a seksen dinar değerinde siyahî bir cariyeyi bağışladığını belirtir. Böylece, âyette emredilen "Güzellikle salma"nın bir örneğine şahid olmaktayız. Şu halde kadın boşanmış olsa da onun gönlünü, rızasını alıcı bağışlar, ihsanlar yapılması gerekmekte, İslâmî edeb bunu emretmektedir.[112]

---

[1] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/399-400.

[2] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/401-402.

[3] Ömer Nasuhî Bilmen merhum, günümüz şartlarında, hakemeyn müessesesinin "eimme-i Mâlikiye hazerâtının akvali vechile" işletilmesinin "aile hayatı namına pek faideli" görmektedir. (Istılâhât-ı Fıkhiye Kâmusu 2. Cilt, S. 368.)

[4] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/402-403.

[5] Açıklamaları ve tarifleri, Ömer Nasuhî Bilmen merhumun Istılâhât-ı Fıkhiye Kâmusu'ndan aldık. Ancak anlaşılır kılmak için bazı tasarruflarda bulunduk.

[6] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/403.

[7] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/403-404.

[8] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/403-404.

[9] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/404.

[10] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/404.

[11] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/405.

[12] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/405.

[13] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/405.

[14] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/405.

[15] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/405.

[16] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/405.

[17] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/405-406.

[18] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/406.
[19] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/406.
[20] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/407.
[21] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/407.
[22] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/407-408.
[23] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/409.
[24] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/409.
[25] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/409-411.
[26] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/411.
[27] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/412.
[28] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/412.
[29] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/412-413.
[30] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/413.
[31] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/413-414.
[32] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/415.
[33] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/415.
[34] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/416.
[35] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/416.
[36] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/416.
[37] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/416.
[38] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/417.
[39] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/417.
[40] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/417-420.
[41] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/420.
[42] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/420.
[43] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/421.
[44] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/421.
[45] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/422.

[46] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/422.
[47] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/423.
[48] Bununla 4049 numarada geçen rivayet kastedilir.
[49] Bununla 4061 numaralı hadîsi kastetmektedir.
[50] Bununla 4045-4046 numaralı hadîs kastedilir.
[51] Usûle aykırı diyoruz, çünkü nesh yetkisi sadece Hz. Peygamber'e aittir. Başka kimse neshe yeltenemez.
[52] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/423-426.
[53] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/427.
[54] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/427.
[55] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/428.
[56] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/428.
[57] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/429.
[58] Kurû'dan maksad "Boşanan kadınlar bizzat kendileri üç kurû' müddeti beklerler" (Bakara 228) ayetinde geçen kurû'dur. Bu kelime ezdaddandır. Yani zıd manalarda gelen kelimelerdendir. Hem temizlik devresi hem de hayız devresi mânasına gelir.
[59] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/429-431.
[60] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/432.
[61] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/432.
[62] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/433.
[63] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/433.
[64] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/433-434
[65] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/434.
[66] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/434-435.
[67] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/435-436.
[68] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/436.
[69] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/436.
[70] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/437.
[71] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/437-438.

[72] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/438.
[73] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/438-439.
[74] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/439.
[75] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/439.
[76] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/439-441.
[77] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/442.
[78] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/442.
[79] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/443.
[80] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/443.
[81] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/443.
[82] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/443.
[83] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/444.
[84] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/444.
[85] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/444.
[86] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/444.
[87] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/445.
[88] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/445.
[89] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/445-446.
[90] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/446.
[91] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/446-448.
[92] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/448.
[93] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/448-449.
[94] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/449.
[95] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/449-450.
[96] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/450.
[97] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/451-452.
[98] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/452.
[99] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/452.

[100] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/452-454.
[101] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/454.
[102] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/454-455.
[103] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/455-456.
[104] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/456.
[105] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/456.
[106] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/457.
[107] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/457.
[108] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/457-458.
[109] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/458.
[110] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/458.
[111] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/459.
[112] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/459.

TAHARET BÖLÜMÜ

(Bu bölümde dokuz bab vardır)

BİRİNCİ BAB

SULARIN AHKÂMI

*

İKİNCİ BAB

NECASETİN İZALESİ

(Bu bab beş fasıldır)

*

BİRİNCİ FASIL

BÜYÜK VE KÜÇÜK ABDESTLE İLGİLİ MESELELER

*İKİNCİ FASIL

MENİ HAKKINDADIR

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

HAYIZ KANI

DÖRDÜNCÜ FASIL

KÖPEK VE DİGER HAYVANLAR

*

BEŞİNCİ FASIL

DERİLER

*

ÜÇÜNCÜ BAB

(Bu babta iki fasıl var)

*

BİRİNCİ FASIL

İSTİNCANIN ÂDÂBI

*

İKİNCİ FASIL

İSTİNCADA KULLANILAN MADDELER

DÖRDÜNCÜ BAB

ABDEST HAKKINDA

(Bu babta üç fasıl var)

*

BİRİNCİ FASIL

ABDESTİN FAZİLETLERİ

*

İKİNCİ FASIL

ABDESTİN SIFATI

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

ABDESTİN SÜNNETLERİ: DOKUZDUR

1- Misvak

2- İki Elin Yıkanması

3- Sümkürme, Ağız ve Burnu Yıkama
4- Sakal ve Parmakları Hilalleme

5- Kulakları Meshetme

6- Abdesti Eksiksiz Yapmak

7- Suyun Miktarı

8- Mendil

9- Dua ve Besmele

*

BEŞİNCİ BAB

ABDESTİ BOZAN ŞEYLER

1- Ön ve Arka vs. Yollardan Bir Şeyin Çıkması: Dört Çeşittir

* Yel Çıkması

* Mezî Akması

* Kusmuk

* Kan

2- KADINA VE FERCE DEGMEK (Meshetmek)

* Kadına Değmek

* Zekere Değmek

3- UYKU, BAYGINLIK VE KENDİNDEN GEÇME

4- ATEŞTEN PİŞENİ YEMEK

* Abdest

* Abdesti Terk Hakkında

5- DEVE ETİ

6- MÜTEFERRİK HADİSLER

ALTINCI BAB

MESTLER ÜZERİNE MESHETMEK

*

YEDİNCİ BAB

TEYEMMÜM

*

SEKİZİNCİ BAB

GUSÜL HAKKINDADIR

(Altı Fasıldır)

*

BİRİNCİ FASIL

CENABETTEN GUSÜL

*

İKİNCİ FASIL

HAYIZLI VE NİFASLININ GUSLÜ

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

CUMA VE BAYRAMLARDA YIKANMA

*

DÖRDÜNCÜ FASIL

CENAZE YIKAMAK VE BUNDAN YIKANMAK

BEŞİNCİ FASIL

MÜSLÜMAN OLANIN YIKANMASI

*

ALTINCI FASIL

HAMAM HAKKINDA

DOKUZUNCU BAB

(Hayız Hakkında İki Fasıl Var)

*

BİRİNCİ FASIL

HAYIZLILARLA İLGİLİ AHKÂM

UMÛMÎ AÇIKLAMA

İslâm, bütün beşerî sistemler ve diğer dinî nizamlar arasında temizliğe en çok yer veren bir dindir. Bütün ibadetler ve her çeşit dinî hayat temizlik üzerine kurulur. Hadis ve Fıkıh kitapları önce temizlik bahisleriyle başlar. İslam'ın yarısı temizlik kabul edilir. Bu bahis, beden temizliğinden çevre temizliğine kadar çok değişik sahalara temas eder. Konunun ehemmiyeti ve dağınıklığı sebebiyle hadislere geçmezden önce, bu umumî açıklama kısmında İslam'da temizliğin yeri ve ehemmiyeti hakkında derli toplu bir tahlil sunacağız. Burada bazılarına mealen ve özetleyerek temas ettiğimiz hadisler bilâhare metinleriyle ve tam olarak gelecektir.[1]

İSLAM VE TEMİZLİK

Temizlik, gerek maddî gerek manevî olsun bir müslümanın mutlaka riayet etmesi gereken bir husustur. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) "Temizlik imanın yarısıdır", "Namazın anahtarı temizliktir" gibi beyanlarıyla temizliksiz dînî hayatın, dindârlığın mümkün olamayacağını mü'minlerin vicdanına yerleştirmeye çalışmıştır. İman-İslâm kelimelerinin aynılık ve gayrılığı üzerinde âlimlerin yaptığı münakaşa bir tarafa, bizzat sahih hadislerde gelmiş olan: "Allah'a iman nedir biliyor musunuz?(...) (açıklayayım, Allah'a iman) Allah'tan başka tanrı olmadığına ve Muhammed'in Allah'ın elçisi olduğuna şehâdet etmek, namaz kılmak, zekât vermek, Ramazan orucu tutmak, ganimetten beşte birini vermektir" ifadesi nazara alınmış olsa bile çoğu kere imanla dinin kastedildiği, böylece "temizlik"in dinin, dinî hayatın yarısını, hem de ikinci yarının tahakkuku için şart olan evvelki yarıyı teşkil ettiğini anlarız. Tabiîdir ki bu durum, müslüman nazarında temizliğin ehemmiyetini fevkalâde artırmış oluyor, zira maddî manevî bütün amellerin makbul ve muteber olması bunun varlığına bağlanmıştır. Nitekim hadiste: "Temizlik olmayınca namaz kabul edilmez" denmektedir.

Aslında kabul edilmesi için koşulan temizlik şartı namaza has değildir. Allah için yapılan her bir şeyin kabul edilmesi, onun temiz olmasına bağlıdır. "İbadet riya ile kirlenirse makbul değildir." "Sadaka, zekât meşru yoldan kazanılmış helâl maldan değilse makbul değil", "Yenip içilen şeyler, alınan gıdalar temiz değilse yapılan duaların, edilen ibadetlerin hiçbirisi makbul değil", "Allah temizdir ve sadece temiz olanı kabul eder." "Sözün temiz olanı, amelin salih olanı O'na

yükselir." (Fâtır, 10; Bakara 264; Mâûn 6.]
Şu halde kişi müslüman olabilmek, Allah'a layık olabilmek için pek çok yönlerden, maddeten ve mânen temiz olmak zorundadır.
Burada temizlik şartı mutlaktır. Maddî temizlik veya manevî temizlik diye tahsise imkân yoktur. Zira önce de söylediğimiz gibi İslâm ceset ve ruhu ayrı ayrı mütâlaa ederek, birini tafdil diğerini ihmâl etmiyor, ikisinin de terbiye ve kemâlini istiyor, ikisinin de terbiyesinde temizliği ilk şart kılıyor. Ruhu kirleten şirk, kibir, ucub, yalan, gıybet, haset, gadab, dedikodu, mâlâyânî şeylerle iştigal, haram nazar, fısk, gaflet, kötü söz, yeis, fahr, israf, cimrilik, merhametsizlik... gibi mânevi kirlerden[2] şiddetle nehyedildiği gibi, ibadete mâni bir kısım maddî pisliklerden de haber verip bunlardan da uzak durmayı emretmektedir.
Hattâ Kur'ân-ı Kerim'in bazı âyetleri, birçok dinî emirlerin, "temizlik"in gerçekleşmesi için konulmuş olduğunu ifade etmektedir. Meselâ namaz kılmak için şart olan gusül, abdest veya (hîn-i hâcette ikisinin yerini tutmak üzere) teyemmüm gibi vasıtalarla temizlik yapılmasını emreden âyetten sonra: "Allah (bu emirle) size bir güçlük dilemez, fakat sizi tertemiz yapmak ve üzerinizdeki nimetini tamamlamak ister" (Mâide 6) dendiği gibi, zekâtla ilgili olarak da "Onların mallarından bir zekât al ki onunla kendilerini temizlemiş, tezkiye etmiş olasın" (Tevbe 103) denmektedir. Hz. Peygamberin: "Her şey için bir zekât (temizleyici) vardır, cesedin zekâtı da oruçtur" sözü, orucun da bir başka temizlik için konduğunu ifade etmektedir. Bilindiği üzere, zekât lügatte nemâ (artma) ma'nâsına geldiği gibi tathir (temizleme) ma'nâsına da gelmekte ve şer'î örfte iki ma'nâda birlikte kullanılmaktadır.
Bu ifadeler az önce söylediklerimizin zıddına, insana farz kılınan amellerden esas maksadın "insanı hakîkî temizliğe kavuşturmak" olduğunu göstermektedir. Yani temizlik, dinde hem vasıta hem gâye olmaktadır.
İslâm'da temizliğe birinci plânda verilen bu ehemmiyetin bir ifadesi olarak hemen hemen bütün hadis ve fıkıh kitapları, taharetle ilgili bölüme en başta yer verirler, ondan sonra diğer bölümlere geçerler. Meselâ Kütüb-i Sitte'nin, Buhârî dışında kalan beş kitabı böyledir. Buhârî en başa Kitâbu'l-İmân'ı koymuştur.
Gazalî, İslâm'ın mü'minlerden taleb ettiği maddî ve manevî temizliği dört mertebeye ayırır:

1- Zâhir'in temizliği: Bu hadesten, necâsetten ve fuzûliyattan temizliktir.

2- İnsan âzâlarının (cevârih) bir kısım cürüm ve günahlardan temizliği.

3- Kalbin mezmum ahlâklardan, takbih edilen düşüklüklerden (rezâil)

temizlenmesi.

4- Sırrın Allah'tan başka herşeyden temizlenmesi -ki bu Enbiyâ ve Sıddîkin'e has bir temizlik mertebesidir.-
İslâm'ın temizlik anlayışının sahip olduğu bu genişlik ve şümûlü belirttikten sonra hemen ilâve edelim ki biz burada daha ziyade bedenî terbiyeye taalluk eden "zâhir"in temizliği üzerinde duracağız.
Sünnette gelen beyanlara bakınca zâhirin temizliği deyince sadece insan bedeninin temizliği söz konusu değildir. Elbisenin, meskenin ve hatta yaşanan muhit ve çevrenin de temizliği söz konusudur. Zirâ insan bu söylenenlerin hepsiyle birlikte gerçek bütünlüğünü bulmaktadır ve bunların her birisi insan üzerinde te'sir icra etmektedir. Bu sebeple bir müslümanın içinde yaşadığı fizik ve sosyal çevrenin de maddî ve manevî yönlerden kendi akîde iklimine uygun olması, imân şartlarına göre tanzim edilmiş bulunması gerekmektedir. Biz burada bunlardan en mühimleri olan beden ve elbise temizliği ile mesken ve muhit temizliğine temâs edeceğiz.

Beden (Ve Elbise) Temizliği: Biri hades denen ve gözle görülmeyen hükmi pislikten, diğeri de gözle görülen ve necâset denen maddî pislikten olmak üzere iki ayrı temizliği gerçekleştirmektir. Hades denen hükmî pislik sadece insan vücudu için mevzubahistir. İki çeşittir, birincisi cinsî münasebet veya ihtilâmla hâsıl olur, bundan temizlenmek için bütün vücudun yıkanması gerekir. Diğeri abdesti bozan hallerle hâsıl olur ve vücudun her an dışarı ile teması olan el, yüz, kol ve ayakların yıkanmasını gerektirir. Bu temizlikler olmayınca namaz kılınamaz.
Bütün vücudun yıkanması, sâdece büyük hades (cünüplük) şartına bağlı değildir. Bunun dışında normal olarak bir müslümanın haftada en az bir defa yıkanması gerekmektedir. Hz. Peygamber: "Sizden cumaya gelen yıkansın" demekle kalmaz, "Cuma günü yıkanmak bülûğa ermiş herkese vacibtir" diyerek tekid eder. Hz. Ali ve Hz. Osman gibi Ashab'tan bazılarının cünüp olmadığı halde, soğuk bile olsa her gün yıkandıkları belirtilir.
Gerek abdest ve gerekse guslün nâkıs olmaması "Allah'ın emrettiği şekilde" mükemmel olması gerekmektedir. Her ne kadar abdest âzâlarının ikişer ve hatta birer defa yıkanması yeterli ise de mükemmel olması için, hiç bir kuruluk kalmayacak şekilde üçer defa yıkanması lazımdır. Hz. Peygamber alelacele abdest alıp ökçelerini iyi yıkamayan kimseyi görünce "yazık ateşte yanacak olan ökçelere, (abdesti tam al)" diye uyarmış, tırnak kadar kuru yer bırakan kimseyi "abdestini tam alması için" geri çevirmiş, ihmâli mümkün olan parmak araları

için de: "Su ile ovulmazsa Kıyamet günü Allah ateşle ovacaktır" diye dikkat çekmiştir. Abdest bozulmadıkça aynı abdestle birkaç vaktin namazını kılmak caiz ise de her vakit için yeni bir abdest teşvik edilmiş, Selef bunu "nur üstüne nur (nûrun alâ nûr)" olarak tavsif etmiştir. Hz. Peygamber'in Mekke' nin fethedildiği güne kadar her namaz için ayrı abdest aldığı, o gün aynı abdestle beş vakti kıldığı belirtilmiştir.
Hz. Peygamber günlük temizliğin mecburî vasıtası olan abdeste teşvik olarak, müslümanların Kıyamet günü adest uzuvlarında zuhur edecek nurdan bir parlaklıkla diğer ümmetler arasında temayüz edeceğini belirtmekten başka, abdest alan kimse uzuvlarını yıkadıkça o uzuvlarla işlenmiş olan günahların, (onlarda bulunması muhtemel maddî kirler gibi) su ile akıp gideceğini, böylece günahlardan arınmış olarak çıkacağını, abdestin iki vakit arasında işlenen günahlara kefâret olacağını belirtir.
Sünnet, bilhassa el ve ağız gibi hıfzıssıhha noktasından ehemmiyet taşıyan uzuvların yıkanmasını, sadece namaz vakitlerine hasretmemiştir. Uykudan kalkıldığı zaman, abdest almazdan önce, ilk iş ellerin yıkanması gerektiğine dikkat çeker ve: "El nerede geceledi bilemezsiniz" der. Kezâ (el ve) parmakların yıkanmasında mübâlağalı davranarak iyice yıkanması, aksi takdirde (Kıyamet günü) ateşle yakılacağı bildirilir. Bu meyânda istincadan sonra ve gusül esnasında pislikler yıkandıktan sonra temizliğin tam olabilmesi için ayrıca toprağa sürtülmesi gerekmektedir.
Yemekten evvel ve sonraki yıkamalardan başka, süt gibi yağlı herhangi bir şey (yenilip) içilecek olsa arkadan "yağlı olduğu için" yıkanması icâbetmektedir. Bilhassa yatma esnasında ellerin mutlaka temiz olması istenmektedir. Yatmadan önce, abdest alıp ayaklar da dahil bütün abdest uzuvlarının yıkanmasını tavsiye etmekten başka, bilhassa ellerin mutlaka yıkanması gerektiğini belirtmek için Hz. Peygamber şöyle buyurur: "Elinde bulaşık kokusu olduğu halde yıkamadan uyuyan kimseye herhangi bir rahatsızlık isabet ederse, kendisinden başkasında kabahat aramasın."
Ağız temizliğinde mühim bir husus misvaktır. Hz. Peygamber her abdest alışında misvak kullanmakla yetinmez, bu vakitler dışında da sık sık misvak kullanırdı. "Ben dişlerimi o kadar misvaklarım ki (bazan) ön dişlerim sökülecek diye korkarım" diyen Hz. Peygamber'in namaz için evden her çıkışında misvak kullandığı, eve her girişinde ilk yaptığı şeyinde dişlerini misvaklamak olduğu, kezâ herhangi bir sebeple gece uyandığı zaman da dişlerini misvakladığı belirtilir. Misvakın ehemmiyetini belirtmek için "Eğer ümmetime müşkilat çıkarmış olmaktan (korkmasaydım) her namazda misvak emrederdim"; "Misvak

kullanın! Zirâ o, ağız için temizlik vesilesi, Rabbülâlemîn içinde rıza ve hoşnutluk sebebidir. Cebrâil her gelişinde bana misvak tavsiye etti. O kadar ki bana ve ümmetime farz kılınacak diye korktum" buyurur. Yine aynı maksatla: "Kirâmen kâtibîn meleklerini, sahibi bulundukları kimseyi, dişlerinin arasında yemek kırıntısı olduğu halde namaza durur görmek kadar hiç bir şey rahatsız etmez" der ve misvak kullanılarak kılınan namazın misvaksız kılınana nazaran 70 defa üstün olduğunu söyler.

Beden ve elbise temizliğinin diğer bir şartı istincâ ve istibrâdır. Yani gerek büyük abdest gerekse küçük abdest bozduktan sonra bunların bedene ve elbiseye bulaşmasına meydan vermemektir. Bu maksadla def-i hacetten sonra su kullanmak gerekmektedir. Su olmadığı takdirde taşla en az üç kere silmek şarttır.Hz. Peygamber'in önce taş, sonra da su kullanmak suretiyle her ikisiyle temizlik yaptığı, helâda su kullandığı gibi, helâdan çıktıktan sonra da mutlaka her defasında ellerini yıkadığı Hz. Enes ve Hz. Âişe tarafından bildirilmektedir. Büyük abdestten sonraki temizliği su ile yapmanın ehemmiyetine bir âyetle Kur'an-ı Kerim de işaret ederek teşvikte bulunur. Mezkûr âyet Medine yakınında bulunan Kuba köyü hakkında gelmiştir ve şöyle der:

"(...) Orada (pisliklerden) iyice temizlenmeyi seven adamlar vardır. Allah da böyle çok temizlenenleri sever" (Tevbe, 108). Bu âyet üzerine Hz. Peygamber, Kubalılara Allah tarafından övülen temizliklerinin ne olduğunu sorunca, helâda su kullandıklarını söylerler.

Hz. Peygamber ehemmiyet verilmeyip ihmâl edilmesi mümkün olan idrar bulaşmalarına ayrı bir ağırlık vererek dikkati çekmekte, ehemmiyetini nazara arzetmektedir: "Sidikten temizlenin. Zira kabir azabının çoğu sidik yüzündendir." Diğer bazı hadislerde de kabir azabının sidik ve gıybet yüzünden olduğu belirtilir ki böylece idrar bulaşmaları bizzat Kur'an-ı Kerim'de "ölmüş kardeşinin etini yemek" olarak tavsif edilen gıybet kadar kötülenmiş, aynı derekede olduğu ifade edilmiş oluyor. Ayakta küçük abdest bozulabileceğine dair rivayetler mevcut ise de, sıçramalardan emin olunmayan hallerde oturarak yapılması gerektiği anlaşılmaktadır.

Beden temizliği konusunda Hz. Peygamber gusül, abdest, istincâ, istibrâ, misvak gibi buraya kadar belirtmiş olduğumuz temizliklerin yapılmasını emretmekle kalmaz, başka hususlara da temas eder. Bu meyanda bıyıkların, tırnakların kesilmesi, koltuk altı ve etek traşlarının yapılmasını da emretmiş, bu fazlalıkların atılmasında en çok kırk günün geçilmemesini istemiştir.

Sağ ve Sol Ellerin Kullanılışı: Sünnetin temizlik hususundaki hassasiyetinin bir

başka tezahürü sağ ve sol ellerin yapacağı işlerde kendini gösterir. Zira ayakkabı, elbise giyme, baş tarama, temizlik vs. bütün işlerde "sağdan başlamayı" prensip edinen Hz. Peygamber, pisliklerin temizlenmesi, zaruret halinde temiz olmayan bir şeye dokunma gibi kirletici işlerin daima sol elle yapılmasını; yemek yemek, yiyeceklere dokunmak gibi temiz olması istenen işlerin de dâima sağ elle yapılmasını emretmektedir. Bu cümleden olarak istincânın, abdest alırken burun temizliğinin gusül esnasında vücuttaki pis yerlerin ve vücuda bulaşan pisliklerin temizlenmesinin daima sol elle yapılması prensip kılınmış, küçük abdest bozma sırasında bile sağ elle zekere dokunulmaması emredilmiştir.
Buna karşılık yemeğin sağ elle yenmesi emredilmiştir. Hz. Peygamber'in bu hususa verdiği ehemmiyeti göstermek için soluyla yiyen bir kimseye "Sağınla ye" dediği zaman, berikisi kibirlenerek "sağımla yiyemiyorum" deyince, "yiyemez ol" diye beddua etmiş olmasını hatırlatmamız kâfidir.

Mekân ve Çevre Temizliği: Namaz kılınan ve zikir yapılan yerler de her çeşit necâsetten uzak olmalıdır. Pis kokulardan meleklerin hoşlanmadığı ve pislik bulunan yerlere meleklerin girmediği belirtilir. "Necaset sebebiyle" mezbele, mezbaha, hamam ... da namaz" yasaklanmıştır. Bu cümleden olarak necis ilan edilmiş olan köpeğin bulunduğu eve, bekletilmiş idrârın bulunduğu eve (rahmet) meleklerinin girmeyeceği haber verilmiştir. Kezâ meskenin bir parçası olan gusül yapılan yerinde temiz tutulması istenmiş, bilhassa küçük abdest bozulmaması emredilmiştir.
Diğer bir kısım rivayetler beden ve meskenden başka, çevrenin de temiz tutulmasını emretmektedir. Bu cümleden olarak Müslim'in bir tahricinde Hz. Peygamber: "Lânete uğrayanlar olmayın" der. Yanındakiler bunların kim olduğunu sorunca: "Herkesin gelip geçtiği yolla, gölgelendikleri (kuytu) yerlere abdest bozanlar" cevabını verir. Bir başka rivayette lânet vesilesi olan bu yerlere bir üçüncüsü ilave edilmektedir: "Su yolları" Yani buralara da abdest bozulması yasaklanmıştır. Bazı rivayetlerde "meyveli ağacın altı" da aynı yasağa dahil edilmiştir. Hemen belirtelim ki şârihlerin de belirttiği gibi kirletilmesi yasaklanan gölgeden murad, sadece ağaç gölgesi değil, halkın dinlenme ve tenezzüh için oturdukları bütün gölgelere şâmildir. Yine bir kısım rivayetlerde, kirlendiği takdirde temizlenme ümidi olmayan "durgun suya abdest bozulması" da yasaklanmıştır.
Rivayetlerin bir kısmında lâneti gerektiren husus, abdest bozmakla kayıtlanmayıp "eza vermek" şeklinde ifade edilmiştir: "Müslümanları yollarında rahatsız edenlere, lanetleri vacib olmuştur" gibi. Bilhassa rahatsızlık veren her

şeyin kastedildiği "ezâ"nın uğrak yerlerinden kaldırılmasına ayrı bir ehemmiyet verilmiştir. Bu durumda herkesin istifadesine açık yerlerin şu veya bu şekilde rahatsız edici atıklar, lüzumsuz eşyalar, döküntüler vs. ile kirletilmemesi istenmektedir.

Şu halde "Müslümanları yollarında rahatsız edenlere, lanetleri vacib olmuştur" tehdidinin şümûlüne çevre kirletenlerin hepsi dahildir. Hatta bir kısım hayvanların toprakta açmış olduğu deliklere akıtmanın yasaklandığına dair rivayetler de nazara alınırsa, sünnetin sadece insanları değil, hayvanları bile rahatsız edici çevre kirletmelerinden kaçınılmasını emrettiği anlaşılır.[3]

BİRİNCİ BAB

SULARIN AHKÂMI

3493-1- عن أبي هريرة رَضِـيَ اللّهُ عَنْه قال:]جَاءَ رَجُلٌ إلى رَسولِ اللّهِ # فقَالَ: إنَّا نَرْكَبُ الْبَحْرَ وَنَحْمِلُ مَعَنَا الْقَلِيلَ مِنَ المَاءِ. فإنْ تَوَضَّأنَا بِهِ عَطِشْنَا أفَنَتَوضَّأ بِمَاءِ الْبَحْرِ؟ فقَالَ: هُوَ الطَّهُورُ مَاؤُهُ الحِلُّ مَيْتَتُهُ[. أخرجه ا'ربعة .

1. (3493)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Bir adam Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelip:
"Ey Allah'ın Resûlü! Biz gemiye binip, beraberimizde az bir su alabiliyoruz. Abdestlerimizi bu su ile alsak susuz kalacağız. Deniz suyu ile abdest alabilirmiyiz?" diye sordu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Evet, denizin suyu temizdir, meytesi de helâldir" cevabını verdi."[4]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a bu soruyu soran sahâbînin adı hususunda farklı rivayetler vardır. Bizce isim ehemmiyet taşımaz. Mühim olan hadisteki fıkıhtır. Ahmed, Hâkim ve Beyhakî tarafından tahric edilen bir rivayet, bu sorunun balıkçılar tarafından sorulduğunu ifade eder. Arabistan kıyılarında, o devirlerde icrâ edilen balıkçılık hakkında açıklayıcı bazı teferruatı da ihtiva etmesi yönüyle ehemmiyetli olan rivayeti aktarıyoruz: "Biz, bir gün Resûlullah'ın yanında idik. Bir balık avcısı gelerek sordu:
"Ey Allah'ın Resûlü! Biz balık avı için denize açılırız. Beraberimize bazı kapkacak alırız. Gemiye binerken karaya yakın bir yerde avlanıp dönmeyi düşünürüz. Bazan böyle yakında balık buluruz, bazan da bulamayız. Öyle olur ki, başlangıçta aklımızda olmayan uzaklıklara açılmış oluruz. Bu uzaklıkta ihtilam olan veya abdest alan oluyor. Beraberimizdeki su ile yıkanacak veya abdest alacak olsak bizi susuzluk helâk edebilir. Bu endişeyle deniz suyunu yıkanma veya abdest almada kullanmamıza ne dersiniz?"
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu soru karşısında deniz suyu için tahûr

tabirini kullanır. Tahûr, hem temiz hem temizleyici ma'nâsına gelen mastar-isimdir. Kendisiyle temizlik yapılan şey demektir. Âyet-i kerimede de yağmur suyu tahûr diye isimlendirilmiştir. "Ölü bir yeri diriltmek ve yarattığımız nice hayvan ve insanları sulamak için gökten tertemiz su indirmişizdir." (Furkan 49).

2- Meyte: Şer'an yenmesini helâl kılacak bir tarzla olmaksızın ölen hayvandır. Kur'an meyteyi haram kılmıştır (Bakara 173). Burada, denize ait olan meytenin helâl olduğu belirtilmektedir. Âlimler bu hadiste kastedilen meyte'yi şöyle tarif ederler: "Sadece denizde yaşayan hayvanlardan denizde ölmüş olanıdır, "mutlak olarak denizde ölen" hayvan değildir. Zira, lügat açısından deniz meytesi deyince sadece denizde yaşayan hayvanın meytesi anlaşılır."
Daha önce de temas ettik. Balık dışındaki deniz mahluklarının yenip yenmeyeceği hususunda âlimler ihtilaf etmiştir.

* Hanefîler, "balık dışındaki mahluklar haramdır" der.

* Ahmed İbnu Hanbel, "Kurbağa ve timsah dışındaki her şey yenir"der.

* Mâlik ve İbnu Ebî Leyla, "Denizde ne varsa yenir" der.

* Şâfiîlerde farklı görüşler var:

** İbnu Hacer der ki: "Bütün çeşitleriyle balığın helal olduğu hususunda ülemâ ihtilaf etmez. Ancak şeklen karada yaşayanlara benzeyen deniz mahlukları hususunda ihtilaf edildi. Söz gelimi insana, köpeğe, domuza, yılana benzeyen deniz hayvanları var!" Hanefîlerin ve Şâfiîlerden bir kısmının görüşüne göre balıktan başkası yenmez, haramdır. Şâfiî mezhebinin resmi görüşüne göre ise deniz mahlukları mutlak olarak helaldir. Bu aynı zamanda Mâlikîlerin de görüşüdür, ancak bunlar bir rivayette domuzu istisna ederler. Bu görüşte olanlar Kur'an'da geçen "Deniz avı ve onu yemek size de yolculara da helâl kılınmıştır" (Mâide 96) âyetini delil getirirler.

** Şâfiîlerden bir grup âlim: "Karadaki benzeri helâl olan helâl, haram olan haramdır" demiş, ayrıca hem karada hem denizde yaşayanları da hükümden hariç tutmuşlardır. Bunlar iki çeşittir:

1) Etlerinin yenmesi hususunda yasak gelenler: Mesela kurbağa gibi. Bunu Ahmed İbnu Hanbel de -hakkında gelen öldürme yasağı sebebiyle- istisna eder. Timsah da -deniz hayvanı olmasına rağmen- istisna edilenlerdendir. Çünkü kesici (köpek) dişleriyle saldırmaktadır. Tuzlu denizlerdeki köpek balığı, yılan, akreb, yengeç, kaplumbağa da insan tabiatının iğrenç bulması ve onlardan gelebilecek zehir sebebiyle müstesnalar arasında tutulmuşlardır.

2) Hakkında bir mânî vârid olmayanlar. Bunlar tezkiye yani şeriatın derpîş ettiği kesim şartıyla helâldir, kaz[5] ve su kuşu gibi.

Bu bahse giren bazı ilave açıklamalar 3478 numarada geçti.[6]

-3494 -2- وعن أبي سعيد الخدرى رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قِيلَ يَا رَسُولَ اللّهِ إنَّا نَسْتَقِى لَكَ المَاءَ مِنَ بِئْرِ بُضَاعَةَ، وَتُلْقَى فِيهَا لُحُومُ الْكَِبِ، وَخِرَقُ المَحَائِضِ، وَعِذَرُ النَّاسِ؟ فقَالَ: إنَّ المَاءَ طَهُورُ َ يُنَجِّسُهُ شَيْءٌ[. أخرجه أصحاب السنن.وهذا لفظ أبي داود، وقال: »سَمِعْتُ قُتَيْبَةَ بْنَ سَعِيدٍ قالَ: سَألْتُ قَيِّمَ بِئْرِ بُضَاعَةَ عَنْ عُمْقِهَا. قال: أكْثَرُ مَا يَكُونُ المَاءُ فِيهَا إلى الْعَانَةِ. قُلْتُ. فإذَا نَقَصَ؟ قالَ: دُونَ الْعَوْرَةِ. قالَ: أبو داود: قَدَّرْتُ أنَا بِئْرَ بُضَاعُةَ بِرِدَائِى، مَدَدْتُهُ عَلَيْهَا ثُمَّ ذَرَعْتُهُ فإذَا عُرْضُهَا سِتَّةُ اَذْرُع؛ وَسَألْتُ الَّذِى فَتَحَ لِى بَابَ الْبُسْتَانِ، هَلْ غُيِّرَ بِنَاؤُهَا عَمَّا كَانَتْ عَلَيْهِ؟ قال: . وَرَأيْتُ فيهَا مَاءً مُتَغَيِّرَ اللَّوْنِ« .

2. (3494)- Ebû Saîdi'l-Hudrî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a:

"Ey Allah'ın Resûlü! Biz senin için Budâ'a kuyusundan su alıyoruz. Halbuki onun içerisine (ölmüş) köpeklerin leşleri, kadınların hayız bezleri, insan pislikleri atılıyor, (ne yapalım, su almaya devam edelim mi?)" diye sordular. Şu cevabı verdi:

"Su temizdir, onu hiçbir şey kirletmez."[7]

Bu, Ebû Dâvud'un metnidir. Ebû Dâvud der ki: "Kuteybe İbnu Saîd'i işittim. Dedi ki: "Budâ'a kuyusunun kayyimine derinliğini sordum. Suyun en çok olduğu durumda kasıklara kadar çıkar" dedi. "Azaldığı zaman?" dedim, "Avret mahallinin (dizinin) altına düşer" dedi. Ebû Dâvud der ki: "Budâ'a kuyusunu ridam ile bizzat takdir ettim. Üzerine ridâmı gerdim. Sonra ridâmı ölçtüm. Kuyunun genişliği altı zira idi. Bahçenin kapısını bana açan kimseye: "Kuyunun

süregelen yapısı hiç değiştirildi mi?" diye sordum. Bana "Hayır!" dedi. Kuyunun içindeki suyun rengini değişmiş gördüm."[8]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, Tirmizî'de "Su temizdir, onu hiçbir şey kirletmez" başlığını taşıyan bir babta, Ebû Dâvud ve Nesâî'de "Budâ'a kuyusu hakkında" ismini taşıyan bir babta kaydedilir.
Budâ'a kuyusu'nu şârihler, Medine'de meşhur bir kuyu olarak açıklarlar. Türbüştî: "Budâ'a Medine'de Benî Sâ'ide'nin ikâmet ettiği yer (dâr)" der ve bunların Hazreç kabilesine mensup bir kol olduğunu belirtir. Tahâvî, Vâhidî'nin bir rivayetine dayanarak "Budâ'a'nın Medine bahçelerine su götüren bir su yolu olduğunu, dolayısıyla Budâa'nın suyunun durgun değil akarsu olduğunu" söylemiştir. Ancak başta İbnu Hacer, olmak üzere muhakkik âlimler bunu merdud bulurlar. Su yolu olsa "kuyu" denmezdi üstelik burası Hicaz ahalisince mâruf bir kuyu diye cevap verirler.
Tîbî, kuyuya pis şeylerin atılmasıyla ilgili haberi şöyle açıklar: "Kuyu, bir kısım köylülerin inmesi muhtemel vadilerden gelen sel yataklarının geçtiği bir noktada idi. Vadilere gelen köylüler, zikri geçen pislikleri konakladıkları yerlerin etrafına atıyorlardı. Yağmurların hasıl ettiği seller bunları sürükleyip kuyuya atıyordu. Bu durumu, râvi, dinleyenlerce insanların dinî zaafları sebebiyle kuyuya bizzat attıkları vehmine düşecekleri bir üslubla anlatmış olmalıdır. Böyle bir davranış, müslüman bir vicdanın asla tecviz etmeyeceği bir şeydir. Öyleyse, en faziletli bir asırda, insanların en müberrâ ve en temizini teşkil eden kimselerden bu davranışı nasıl bekleriz?"
Biz şunu ilave etmek isteriz: Temizliğe son derece kıymet veren, Umumî Açıklama kısmıda da belirtildiği üzere- maddî ve manevî yapısı temizlik üzerine bina edilen müslüman şöyle dursun, temizlik meselesi, hayatında bu kadar sistematize edilmemiş sıradan bir gayr-i müslim kişi, bir sağduyu sahibi insanın tabiatı köpek ölüsü, kadınların aybaşı bezi gibi kerih şeylerin atıldığı kuyudan su alıp içmeyi kabul eder mi? Rivayet sırasında ravilerin bazı teferruatı atmış olması da ihtimalden uzak değildir. Yani Budâ'a Kuyusu, cahiliye devrinde, belirtilen durumlara maruz kalmış öyle bir geçmişi bulunan bir kuyudur da sonradan bazı ıslah ve temizleme ameliyesi geçirmiş olarak kullanıma açılmıştır vs. Ancak râviler rivayet sırasında bu çeşit teferruatı tayyetmişlerdir. Nitekim, yukarıda kaydettiğimiz üzere Türbüştî de buna yakın bir ihtimâle yer

vermektedir.
Ayrıca şunu da bilmemiz gerek: Budâ'a Kuyusu suyu bol olan bir kuyudur. Suyu iki kulle'den fazladır. İçerisine düşen pislik, renk, koku ve tadını değiştirmedikçe pis sayılmaz. İslâm'ın akar su ile, miktarca iki kulleyi aşan durgun su hakkında hükmü budur. Şah Veliyullah ed-Dehlevî, Hüccetullahu'l-Bâliğa'da şu açıklamayı sunar:

"Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın "Su temizdir, onu hiçbir şey kirletmez" hadisinin ma'nâsı şudur: "Madenler, pislikle karşılaşınca kirlenmez (yani asliyeti bozulmaz). İçerisinden pis şey ayıklanıp atıldı mı, eğer asli vasıfları (ki suyun asli vasıfları renk, koku, tad ve akıcılığıdır) değişmemişse bozulmaz. Hiç, Budâ'a kuyusunun içerisinde pisliklerin istikrar kesbetmiş olduğu ihtimaline yer verilebilir mi, bu mümkün mü? Zirâ insanoğlu, tabiatı icabı bu çeşit pisliklerden kaçınmayı kendisine değişmez bir âdet kılmıştır. Öyleyse, Resûlullah'ın böylesi pis bir yerden su alması olacak şey değil. Gerçek şu olmalıdır: "Kuyuya, kasıdlı olmaksızın bazı pislikler düşmüş olabilir, nitekim zamanımızda da kuyular bu durumda değil midir? (Zaman zaman pislik düşme hadiseleri olmaktadır.) Ama görülünce bunlar çıkarılmaktadır. İslam geldiği vakit, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a o kuyunun, kendi nazarlarındaki temizliğinden ayrı olarak (eski haline atıf yaparak) şeriat nazarındaki temizlik durumunu sordular. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onlara: "Su temizdir, onu hiçbir şey kirletmez" diye cevap verdi. Yani sizin nezdinizdeki pislik dışında, başka bir pislik onu kirletmez."
Şah Veliyullah'ın açıklaması, suyun tabiatının temiz olduğu, suda onu pisleten necasetten eser olmadığı takdirde, suyun alındığı kuyuya bir zamanlar pislik düşmüş olmasından dolayı şeriatın o suya "pistir" diye bir hüküm koymayacağı prensibini nazar-ı dikkate arzediyor.
Bu hususun anlaşılması için şunu da hatırlatalım: Günümüzde büyük şehirlerin su sıkıntısını çözmede başvurulan yollardan biri, şehirde kullanılıp kanalizasyonlarla atılan suların bir kısım tasfiye muamelelerinden geçirilerek tekrar kullanılır ve içilir hale getirilmesidir. Bunların denemesi yapılmış, lağım sularından her çeşit zararlı maddeler ayıklanıp mikrobik maddeler dezenfekte edildikten sonra su içilebilir hale getirilmiştir. Şayet su, içerisinde karışan pisliklerle asliyetini bozsa idi, bu netice elde edilemezdi. Şu halde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın "Su temizdir; onu hiçbir şey kirletmez" ifadesi, ancak vahy-i ilahî ile konuşabilen, eşyanın sırrı kendisine açılmış, eşyanın hakikatını olduğu gibi gören, bilen,[9] makam-ı nübüvvete mazhar bir zatın mu'ciznümâ bir

sözüdür. Böyle bir hakikatı, böyle bir kesinlikle, Aleyhissalâtu vesselâm'ın içinde bulunduğu içtimâî şartlarda bir başka kimsenin söylemesi mümkün değildir.
Zamanımızın gelişen tekniği bu sözün doğruluğunu ispatlamıştır: Su, içerisine karışan pis maddeler sebebiyle kirlenir, ama aslî tabiatı bozulmaz. O tabiat daima temizdir. İçerisine sonradan giren maddeler tasfiye edilip suyun içerisinden ayıklandı mı geriye "pislik tutmayan temiz su" kalır. Esasen tabiatta bu yapılmaktadır. Kirlenen suyun kirliliği tabiatta temizlenmemiş olsaydı, yeryüzünde, dünya kurulalıdan beri kirlenen sular sebebiyle bugün temiz su kalır mıydı?[10]

3495-3 -3- وعن ابن عمر رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]سَمِعْتُ رَسولَ اللّهِ # وَهُوَ يُسْألُ عَنِ المَاءِ يَكُونُ في الْفَةِ مِنَ ا'رْضِ وَمَا يَنُوبُهُ مِنَ الدَّوَابِّ وَالسِّبَاعِ. فقَالَ: إذَا كَانَ المَاءُ قُلَّتَيْنِ لَمْ يَحْمِلِ الخَبَثَ[. أخرجه أصحاب السنن.»يَنُوبُهُ«: يتردّد إليه من دابة وسبع .

3. (3495)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı dinledim. Kendisine çöl bir arazide bulunan bir sudan ve ona uğrayan hayvan ve vahşilerden soruluyordu. Şöyle cevap verdi:
"Eğer su iki kulle miktarında olursa pislik taşımaz!"[11]

AÇIKLAMA:

Burada Resûlullah'a tenha arazide bulunan ve vahşi, yırtıcı hayvanların sırayla uğrayıp susuzluklarını giderdikleri sudan sorulmaktadır. Hadiste söylenmemiş ise de ma'nâdan şu husus da anlaşılmaktadır: Su, boş ve tenha arazide olması haysiyetiyle buraya gelen vahşilerin suya salyalarını salmaları, içine abdest bozmaları, ayaklarıyla girmeleri vs. hepsi dahildir.
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), suyun miktarı iki kulle olduğu takdirde onun temiz sayılması gerektiğini söylüyor. Bir başka ifade ile su belli bir miktarı aşıyorsa veya akar vaziyette ise, içine düşen pis ve zararlı maddeleri tasfiye etme, temizleme hususiyetine sahip demektir. Suyun içindeki bir kısım

mikroorganizmalar bu tasfiye ve temizleme işini yapıyor demektir.[12]

KULLE NEDİR?

Kulle'yi lügatçiler ve şârihler büyük küp diye tarif ederler. Hatta Mücâhid'in, Kulletân'ı, Cerretân diye tarif ettiği belirtilir. Yani kulle'yi, cerre (küp) olarak açıklamış "büyük" kaydını koymamıştır. Bazı açıklamalar kulle'yi "250 rıtl ve daha fazla miktarda su alan küp" diye tarif eder. Ancak bu, müştereken benimsenmiş bir miktar değildir.
Şu halde hadis iki kulle miktarında suyun kirlenme şartını belirtmektedir. Şâfiîler bu hadisi esas alırlar. Onlara göre, suyun miktarı iki kulle ise, bu su, kokusu veya tadı veya rengi bozulmadıkça, ondan vahşi hayvan su içse veya içerisine pislik düşse yine de temiz sayılır. Eğer su, iki kulleden az ise ona düşen pislik, renk, tad ve kokudan herhangi bir değişiklik yapmasa da pistir.
Hanefîler suyun temizini pisinden ayırmada daha ziyade reye dayanan farklı tahdidlerde bulunmuşlardır. Bu meyanda kulleteyn'den çok, havz-ı kebîr (büyük havuz) tabirine yer verirler. Hanefîlerde büyük havuz tabiri durgun sularla ilgili olarak kullanılır. Büyük havuzun tavsifinde oniki ayrı tarife yer verilmiştir.[13]
Biz bu teferruata girmeden, en ziyade benimseneni kaydedeceğiz. Sathı (yüzeyi), yüz arşın kare genişliğinde olan havuz, büyük havuzdur. Havuz, kare şeklinde ise her bir kenarı on arşın olmalıdır, yuvarlak ise, çevresinin otuzaltı arşın olması gerekir. Ayrıca bu havuzdaki suyun derinliği, su avuçlanınca dibi açılmayacak kadar olmalıdır. Şâfiîlerin esas aldığı kulle hadisi sıhhat yönüyle daha sahih ise de, Tahâvî'nin dikkat çektiği üzere, kulle'nin herkesçe maruf bir miktarı olmadığı, örfen küpün büyüğüne de küçüğüne de kulle dendiği için, hadisle miktar tayini mümkün görülmemiş ve bu yüzden Hanefîlerce bu hadis esas alınmamıştır.
Su akıyor ise, azlığına çokluğuna bakılmaz. Bir saman çöpünü taşıyacak kadar bir akmaya sahipse, temizlik ve kirlilikte, büyük havuz gibi mütâlaa olunur. Yani koku, renk, tad gibi üç aslî vasıftan biri, içine düşen pislik sebebiyle değişmemişse o su temiz sayılır.
Son olarak şunu söyleyelim: Şeriat-ı garrâmızın koyduğu bu prensipler, insanda mevcut fıtrî ve tabiî temyiz imkânlarına dayanır. Günümüzün tekniği suyun faydalı ve zararlı olma vasıflarını tesbitte bir kısım ölçme aletleri geliştirmiştir. Bütün bu teknik gelişmelere rağmen dinin koyduğu ölçüler değerini kaybetmez, zira insanoğlu beraberinde ölçüm âletleri taşıyamaz. Dağda, kırda, gezinti

mahallerinde, yolculuk sırasında her an su problemiyle değişik şekillerde karşılaşabiliriz. Temiz ve pis su hakkında dinimizin koyduğu esasları bilmek bir kısım yanlışlıkları ve riskleri asgariye düşürür. Unutmayalım ki, bugün tekniğin hâlâ girmediği nice köy ve hattâ kasabalarımız var. Buralarda temiz ve pis su mevzuunda dinimizin ölçülerinin bilinmesi gereklidir.

Şu hususu da kaydedelim ki, temizliği hususunda hiçbir şüphe olmayan su varken, şeriatın aradığı zevâhire göre temiz sayılması gerekmesine rağmen içimizde kuşku duyduğumuz suyu kullanmamız gerekmez. Aksi takdirde şeriatın aradığı şartlar yeterlidir. Bu şartları haiz olmayan sulardan kaçınılmalıdır. İçmede de, temizlikte de kullanılamaz.

Su ile ilgili bir kısım ilâve açıklamalar müteakip hadislerde gelecek.[14]

3496- 4- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قالَ رسولُ اللّه #: َ يَبُولَنَّ
أَحَدُكُمْ في المَاءِ الدَّائِمِ الَّذِي َ يَجْرِى ثُمَّ يَغْتَسِلُ فِيهِ[. أخرجه الخمسة وهذا لفظ الشيخين .

4. (3496)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyuruyorlar ki: "Sakın sizden kimse, durgun suya akıtmasın, bilahare onda yıkanır."[15]

AÇIKLAMA:

1- Hadis durgun suyu insan idrarının pisleteceğini ifade etmektedir. Âlimler, durgun suyun pislenmesinde insan sidiği ile diğer hayvanların sidiği arasında hüküm itibariyle fark olmadığını belirtirler.

2- Hadisteki "durgun su"dan maksad miktarı az olan yani büyük havuz derecesine ulaşamayan sudur. Az su ile çok suyun miktarları nelerdir? Bu husus, önceki hadiste açıklandığı üzere, ulemâ arasında ihtilaflıdır. Şârihler bu ihtilafın Şâri (aleyhisselâm)'ın tesâhülunden ileri gelmediğini, Resûlullah'ın ümmete genişlik ve ruhsat olsun diye kasden miktar tayinini açık yapmadığını belirtirler.

3- Hadisin bazı vecihlerinde فِيه yerine مِنْه geçmektedir. مِنْه

olunca ma'nâ akıntıları suyun içine girerek değil, o sudan alarak yıkanma yasağını ön plana getirir. Yani her iki kullanış da, içerisine akıtılan su ile yıkanmayı gerek girerek ve gerekse alarak yasaklamaktadır. Ancak arada ufak bir fark var. Şöyle ki: فِيه olan hadis girerek yıkanmayı nassan yasaklarken, alarak yıkanmayı istinbatla yasaklar. مِنْه olan hadis, bilakis, alarak yıkanmayı nassan, girerek yıkanmayı istinbâten yasaklar.

4- İmam Mâlik'ten bir rivayete göre, suyun vasıflarının değişmediği hallerde bu yasak tenzihîdir, diğer imamlar bunu "çok" hakkında söylerler. Kurtubî, azçok ayırımı yapmadan, seddü'zzerî'a kaidesince tahrime hamletmenin de mümkün olduğunu söyler, "Çünkü, der, akıtma, suyun kirlenmesine müncer olur."[16]

3497- 5- ولمسلم في أخرى:] يَغْتَسِلُ أَحَدُكُمْ في المَاءِ الدَّائِمِ وَهُوَ جُنُبٌ. قَالُوا: كَيْفَ يَفْعَلُ يَا أَبَا هُرَيْرَةَ؟ قالَ يَتَنَاوَلُهُ تَنَاوُلاً [.

5. (3497)- Müslim'in bir diğer rivayetinde (yine Ebû Hüreyre şöyle rivayet etmiştir:) "Sizden hiç kimse, cünübken durgun suyun içinde yıkanmasın."
Ebû Hüreyre'ye sordular: "Peki nasıl yıkanacak, Ey Ebû Hüreyre?" O: "Sudan alıp alıp yıkanacak!" diye cevap verdi."[17]

AÇIKLAMA:

1- Burada durgun suda, cünübken yıkanılması yasaklanmaktadır. Bazı âlimler, bu hadisten hareketle kullanılmış suyun (mâ-i müstâmel) pis olduğuna hükmetmiştir. Bunlara göre: "Önceki hadiste bevl etmek yasaklanmakta idi, bunda ise yıkanmak. Öyle ise her ikisi de suyu necis kılmaktadır. Bu sebeple ikisinden de yasaklandı, her iki yasak da haram ifade eder." Ancak bu görüşe itiraz edilmiş; yıkanmanın, suyu kirleteceği için değil, suyun temizleyicilik vasfının korunması için yıkanma yasağının yapıldığı söylenmiştir. Zira mâ-i müsta'mel temizdir, fakat temizleyici değildir.
Ebû Dâvud'un bir rivayeti her iki yasağı yanyana zikreder: "Sizden hiç kimse durgun suya akıtmasın, durgun suda cenabetlikten yıkanmasın." Şu halde, Ebû Hüreyre'nin açıklaması, yıkanmanın âdâbını gösterdiği gibi hikmetini de kısmen

açıklar: Avuç avuç veya bir kapla sudan alarak yıkanmak esastır. Böylece suyun içine girilerek yıkanma yasağı, onun temiz kalarak başkalarınca da kullanılmasını sağlamış olmaktadır.

2- Hadisten Çıkarılan Hükme Gelince: Hemen yukarıda belirtildiği üzere, bu hadis, bir kısım âlimlerce mâ-i müsta'mel'in necis olduğu hükmünü vermelerinde delil olmuştur. Ancak bu hususta ittifak değil, ihtilâf edilmiştir.

Önce mâ-i müsta'mel'in ne olduğunu belirtelim. Bu, lügat olarak kullanılmış su demektir. Ancak şer'î açıdan her kullanılmış suya mâ-i müsta'mel denilmez. Bu tabir, bir hadesi yâni hükmî necâseti gidermek, farzı yerine getirmek veya sevap kazanmak için insan bedeninde veya uzvunda kullanılan sudur. Abdest almada, abdest uzuvlarını yıkamada, cenabetlikten temizlenmede, bütün bedeni yıkamada kullanılan su, yemeklerden evvel ve sonra elleri sünnete uymak niyetiyle yıkamada kullanılan, abdestli olduğu halde, bir başka meclise gidince tekrar abdest alınan su[18] hep mâ-i müsta'mel sayılır. Bu suya, mezhebimizden bazı imamlar meselâ İmam-ı A'zam ve Ebû Yusuf necis demiş olmasına rağmen İmam Muhammed tâhir (temiz) demiştir. Hatta İmam-ı A'zam'dan yapılan bir rivayete göre, mâ-i müsta'mel necâset-i galîza'dır, hakiki necâseti temizleyen su ile bunun arasında fark yoktur. Ne var ki, İmam Muhammed de bu suyun temizleyici olmadığını söyler, yâni temizdir, fakat temizleyici değildir. Mezhep fetvası İmam Muhammed merhumun görüşüne göre verilmiştir. Mâ-i müsta'mel'in temiz addedilmesi, sözgelimi abdest sırasında vücuddan ayrılan suyun elbisemize bulaşmasıyla onu tencis etmiş olmaz. Ulemânın ihtilâfı rahmet ve mezhebimizce İmam Muhammed'in görüşü esas ise de mâ-i müsta'mel'den kaçınmak, abdest ve gusül sırasında sıçrantılardan korunmak gerekir. Dinî hayatımızın daha sağlıklı olması için fetvayı değil azîmeti iltizam edip takvaya talip olmamız icab eder. Hem unutmamamız gerekir ki, mezhebimizin imamı Ebû Hanîfe de -bir kavlinde- bunu necaset-i galîza saymıştır, kaydettik.

Şâfiîlerin hükmüne gelince, Nevevî, hadisle ilgili olarak şu açıklamayı sunar: "Mezhebimiz ve diğer mezheplerin ulemâsı, az da olsa çok da olsa durgun suda yıkanmayı mekruh addederler. Aynı şekilde akan bir kaynakta yıkanmak da mekruhtur. el-Buveytî'de İmam Şâfiî der ki: "Cünüb kimsenin, suyu akan veya sabit duran bir kuyuda yıkanmasını kerih görürüm, keza durgun bir suda yıkanmasını da kerih görürüm, bu da az olmuş çok olmuş farketmez." Gerek mezhebimize mensup gerekse diğer fakihler bu ma'nâya uygun hükme varmışlardır. Şurası muhakkak ki, bu kerahet tenzihîdir, tahrimî değil.

Cünüb kimse durgun suda yıkansa bu su mâ-i müsta'mel olur mu olmaz mı?

sorusuna gelince: Bu meselede mezhebimizin fakihleri nezdinde ma'ruf olan tafsilat var. Şöyle ki: Eğer su iki kulle veya daha fazla ise, bu su mâ-i müsta'mel olmaz, hatta içinde bir çok kimseler farklı zamanlarda yıkansalar da şayet su iki kulleden az ise, cünüb kişi içine niyetsiz olarak dalıp sonradan suyun altında niyet edecek olsa, cünüblükten çıkar, su da mâ-i müsta'mel olur. Bu kimse meselâ dizlerine kadar suya girip, vücudunun geri kısmını daldırmazdan önce niyet edecek olsa, su derhal vücudun geri kalan kısmına nisbetle mâ-i müstâ'mel olur. Bu durumda, vücudun sâdece niyetten önce suya batan kısmından cünüblük kalkacağında ittifak edilmiştir. Geri kalan kısmından ise, tamamen suya batırmış ise, muhtar ve meşhur görüşe göre yine cünüblük kalkar. Çünkü su, yıkanan kimseye nisbetle, ondan ayrılınca müsta'mel olur.
Mezhebimizin âlimlerinden Ebû Abdillah el-Hıdrî: "(Dizlerine kadar battıktan sonra niyet edip suya batan kimsenin) geri kalan kısmı cünüblükten kurtulmaz" demiştir. Ama mezhepte makbul görüş, öncekidir. Ancak bu hüküm, vücuda değen suyun, vücuddan ayrılmadan bedenin tamamiyle batma haline bakar. Aksi halde batan kısmından su ayrılıp durgun suya karışmasından sonra bedenin geri kalan kısmını batıracak olursa bu takdirde cünüblükten çıkmaz. Bu hususta da ittifak vardır, ihtilâf yoktur.[19] İki kişi birlikte kulleteyn'den az olan bir suya beraber girseler, ikisi birden cünüblükten temizlenmeye niyet etseler, ikisi de temizlenmiş olur ve su da müsta'mel olur. Bu iki kişiden biri daha önce niyet etse, cünüblükten o çıkar ve su diğerine nisbetle müstâmel olur. Diğeri de niyet edecek olsa, artık bu müstâmel su onu temizleyemez. O, mezhebimizin sahih olan görüşüne göre cünüblükten çıkamaz. Şazz bir görüşe göre, o da çıkar. Bu iki kişi dizlerine kadar bu az suya girip niyet etseler, bedenlerinin o miktarından cenabet çıkar su da müstamel olur, geri kısmını yıkasalar cenabetten kurtulmazlar, şazz görüşe göre geri kısmı da kurtulur.
Niyetin araya girmesiyle girmemesi arasındaki farkın anlaşılması için, mâ-i müstamel için bidayette yaptığımız tarifin bilinmesi gerek.[20]

-3498 -6- وعن يحيى بن عبدالرحمن:]أَنَّ عُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنْه خَرَجَ في رَكْبٍ فِيهِمْ عَمْروُ بنُ العَاصِ حَتّى وَرَدَا حَوْضاً. فقَالَ عَمْرُو بنُ الْعَاصِ: يَا صَاحِبَ الحَوْضِ، هَلْ تَرِدُ حَوْضَكَ السِّبَاعُ؟ فقَالَ عُمَرُ بنُ الخَطّاب: يَا صَاحِبَ الحَوْضِ َ تُخْبِرْنَا فَإنَّا نَرِدُ عَلى

السِّبَاعِ وَتَرِدُ عَلَيْنَا، وَإِنِّى سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ # يَقُولَ: لَهَا مَا أَخَذَتْ في بُطُونِهَا وَمَا بَقَى فَهُوَ لَنَا طَهورٌ وَشَرَابٌ]. أخرجه مالك إلى قوله: وترد علينا، وأخرج باقيه رزين .

6. (3498)- Yahya İbnu Abdirrahmân rahimehullah anlatıyor: "Hz. Ö-mer (radıyallâhu anh), içerisinde Amr İbnu'l-Âs'ın da bulunduğu bir grupla yola çıkmıştı. Bir havuza geldiler. Amr İbnu'l-Âs (radıyallâhu anh):

"Ey havuz sahibi, havuzunda vahşi hayvan sulanıyor mu?" diye sordu. Hz. Ömer, hemen araya girip:

"Ey havuz sahibi bize bunu söyleme: Zira biz, vahşinin peşinden su alacağız, o da bizim peşimizden sulanacak. Çünkü ben, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın "Vahşinin karnına aldığı onundur, geri kalan da bize temizdir ve içeceğimizdir" dediğini işittim" dedi."[21]

AÇIKLAMA:

Burada vahşî hayvanların artığı meselesi mevzubahis. Amr İbnu'l-As bu artığı necis bilmekte, su ihtiyaçlarını önlerine çıkan havuzdan gidermezden önce vahşi hayvanların bu suya banıp banmadıklarını sormaktadır. Tabiî ki hayvanlar banmışsa su kirlidir, ondan istifade edemeyecektir.

Ancak Hz. Ömer (radıyallâhu anh) bu mevzuda farklı bir bilgiye sahip: Vahşilerin artığı suyu kirletmez, içilebilir. Havuz sahibine "...Bize bunu söyleme" demesinin ma'nâsı, Zürkânî'ye göre: "Bizi asıl olan yakîn üzere bırak. Burada asıl olan suyun temiz olmasıdır. Bilmediğimiz takdirde kirliliğine değil, temizliğine hükmedeceğiz. Bize göre kirlenmiş olması bir şekkdir, şekk ise arızîdir, asıl olan yakîni bozmaz.[22] Yani haber versen de vermesen de her iki durum da nazarımızda birdir" demektir. Bu ma'nâya, Hz. Ömer'in müteakip cümlesi delil olmaktadır. Zira orada hükmü kesindir: "Bir vahşinin peşinden su alacağız, o da bizim peşimizden sulanacak: Yani, "Her şeye rağmen sudan alacağız, bâri vahşi buradan sulandı" diyerek içimize rahatsızlık atma demek istemektedir.

Hz. Ömer, bu davranışıyla sünnete muhalif bir harekette bulunmuş olmuyor. Çünkü Resûlullah'tan bu meselede şunu hatırlatmaktadır: "Vahşinin karnına aldığı onundur, geri kalan da bize temizdir ve içeceğimizdir."

Bu açıklama ve hüküm Mâlikîlere göredir. Onlar, az sayılan temiz suya düşen

pislik, onun tad, koku, renk gibi aslî vasıflarından birini değiştirmedikçe, az suyun kirli (necis) sayılmayacağına hükmederler, sadece mekruh addederler. Halbuki diğer mezheplere göre az sayılan (küçük havuz veya iki kulleden az olan) suya tek damlalık necis bir şey de düşse pis sayılır. Binaenaleyh, artıklar mevzuunda da hüküm şöyledir: Köpek, kurt, aslan, kaplan, domuz gibi yırtıcı hayvanların, vahşi kedilerin artıkları pistir, zaruret olmadıkça ne içilir, ne de temizlikte kullanılır. Bu hayvanların salya ve terleri de necistir, karıştığı, bulaştığı şeyleri aynı şekilde necis kılarlar.[23]

-3499 -7- وعن حميد الحميرى قال:]لَقِيتُ رَجُ صَحِبَ النَّبىَّ # أرْبَعَ سِنِينَ كَمَا صَحِبَهُ أبُو هُرَيْرَةَ. قالَ: نَهَى رَسولُ اللهِ # أنْ تَغْتَسِلَ المَرْأةُ بِفَضْلِ الرَّجُلِ أوْ يَغْتَسِلَ الرَّجُلُ بِفَضْلِ المَرْأةِ، زاد في رواية: وَلْيَغْتَرِفَا جَمِيعاً[. أخرجه أبو داود، واللفظ له، والنسائي .

7. (3499)- Humeyd el-Hımyerî anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a, Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh)'ın yaptığı gibi dört yıl arkadaşlık yapmış bir zatın yanına geldim. Dedi ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), erkeğin artığıyla kadının gusletmesini veya kadının artığıyla erkeğin gusletmesini yasakladı."

Bir rivayette şu cümleyi ziyade etti: "İkisi birden suya ellerini soksunlar!"[24]

AÇIKLAMA:

Hadis, açık olarak görüldüğü üzere, karıyla kocanın birbirlerinin artığıyla yıkanmalarını men etmektedir. Her ikisi aynı anda sudan almaları halinde caizdir. Ancak, kaptan suyu birisi diğerinden önce alırsa caiz değildir.

Hadisten çıkan hüküm bu olmakla beraber bu babta başka hadisler de var. Bazıları müteakiben görüleceği üzere, kadın ve erkeğin birbirlerinin artığı ile abdest almaları veya gusletmeleri meselesinde farklı görüşler ileri sürülebilmiştir.

Şöyle ki:

1) Kadın ve erkek birbirlerinin artığı ile beraber de, arka arkaya da temizlenebilirler.

2) Birbirlerinin artığı ile temizlenmek mekruhtur.

3) Beraber temizlenirlerse caizdir.

4) Kadın hayız, erkek cünüb değilse temizlik caizdir.

5) Erkeğin artığı ile kadının temizlenmesi caizdir, kadının artığı ile erkeğin temizlenmesi mekruhtur.

6) Temizliğe beraber başladı iseler, aynı kaptan temizlik, her ikisine de caizdir, aynı anda veya peşpeşe su almaları farketmez.
Bu altı farklı görüşten birincisi muhtar olan görüştür. Yani birbirlernin artığı ile kadın ve erkek temizlik yapabilirler. Nitekim 3499, 3500, 3503 numaralı hadisler, bunun örneğini bizzat Resûlullah'tan göstermektedir. Keza 3504 numaradaki hadis bu tatbikatın Resûlullah devrinde, Ashab arasında cârî olduğunu göstermektedir.[25]

3500 -8- وعن ابن عباس رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]اغْتَسَلَ بَعْضُ أزْوَاجِ النَّبىِّ # في جَفْنَةٍ فَجَاءَ رسولُ اللّهِ # لِيَغْتَسِلَ مِنْهَا أوْ يَتَوَضَّأ. فَقَالَتْ: إنِّى كُنْتُ جُنُباً. فقَالَ #: إنَّ المَاءَ يَجْنُبُ[. أخرجه الترمذي وصححه .

8. (3500)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevcelerinden biri bir tekne içerisinden su alarak yıkanmıştı. Aynı teknede yıkanmak veya abdest almak üzere Aleyhissalâtu vesselâm geldi. Zevcesi:
"Ben cünübtüm!" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Su cünüb olmaz!" buyurdular."[26]

AÇIKLAMA:

1- Cenâbet kelimesi asıl itibariyle uzaklık ma'nâsına gelir. Bu sebeple garib yani gurbette olan kimseye de cünüb denir. Münâsebet-i cinsiyede bulunan kimseye

cünüb denmesi, Kur'an okumak, namaz kılmak gibi bazı ibadetlerden uzak kalmasından dolayıdır. Cünüb olan kimse ağız, burun ve boğaz dahil bütün vücudu yıkamadan bu uzaklıktan (yasaktan) kurtulamaz.

2- Yukarıda da belirtildiği üzere, aynı kaptaki su ile kadın ve erkeğin gusletmesi veya abdest alması caizdir. Nehyedici hadisin mukaddem, tecviz edenin ise muahhar olduğu, dolayısıyle öncekinin mensuh bulunduğu belirtilmiştir. Hattâbî şu rivayeti kaydeder: "Dört şey cünüb olmaz: Elbise (hayızlının ve cünübün teri ile kirlenmez), insan (cünüb olunca kirlenmez, binaenaleyh cünüb bir kimse ile veya müşrikle müsâfaha edecek olsa kirlenmez), toprak (bir yerde cünüb kimsenin yıkanması ile orası kirlenmez), su (cünüb kimse elini batırmakla veya içinde yıkanmakla kirlenmez)."

3- Bu hadisten şu hüküm de çıkarılmıştır: Cünüb kimse elini yıkamadan su kabına daldırarak su alsa, o su mâ-i müsta'mel sayılmaz. Mamafih yıkanma işinin tekne içinde cereyan etmiş olabileceği ihtimalinden hareketle "mâ-i müsta'mel temizdir" hükmüne giden olmuşsa da, "teknenin içinde yıkanmak âdet değildir, ondan elle su alınmıştır" diye itiraz edilmiştir.[27]

3501 -9- وعن أبي جحيفة قال:]خَرَجَ عَلَيْنَا رسولُ اللّهِ # في الْهَاجِرَةِ فَأتِىَ بِوَضُوءِ فَتَوَضَّأ فَجَعَلَ النَّاسُ يَأخُذُونَ مِنْ فَضْلِ وَضُوئِهِ، مَنْ أصَابَ مِنْهُ شَيْئاً يَمْسَحُ بِهِ، وَمَنْ لَمْ يُصَبْ مِنْهُ أخَذَ مِنْ بَلَلِ يَدِ صَاحِبِهِ[. أخرجهُ الخمسة إ الترمذي، واللفظ للشيخين .

9. (3501)- Ebû Cuhayfe (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) öğle vakti yanımıza çıktı. Kendisine abdest suyu getirildi. Abdest aldı. Halk, onun abdest suyundan arta kalanı kapışmaya başladı. Bir parça alabilen, onu (teberrüken) vücuduna sürünüyor idi. Hiç alamayan, arkadaşının elindeki yaşlığa değmeye çalışıyordu."[28]

AÇIKLAMA:

Ashab, Resulullah'ın abdest suyu ile teberrükte bulunmuştur. Muhtelif rivayetler bunu te'yid eder. Buhârî'nin bir rivayetinde, Ashab'ın bu sudan kapabilmek için aralarında "mukâtele" ettiklerini ifade eder. Tabiî ki gerçek bir kavga mevzubahis değil, ama bir tezâhüm ve itişme mümkündür. Bu artığa yetişemeyenlerin, Resûlullah'ın elindeki su bulaşığıyla teberrük cihetine gitmelerinin belirtilmesi, söylediğimiz hususu teyid eder. Aleyhissalâtu vesselâm traş olduğu zaman saçlarını, terlediği zaman terini toplama gayreti rivayet edilmiştir. Bu rivayetler Ashab'ın Aleyhissalâtu vesselâm'a gösterdiği alâka ve sevginin derecesini anlamamızda yardımcı olur.
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu çeşit alâka ve teberrük gayretine müdahale etmemiş, sükûtuyla rıza göstermiştir.[29]

-3502 -10- وعن نافع: أَنْ ابنَ عُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال: [بَأسَ أنْ يُغْتَسَلَ بِفَضْلِ المَرأةِ مَا لَمْ تَكُنْ حَائِضاً أوْ جُنُباً]. أخرجه مالك .

10. (3502)- Nâfi anlatıyor: "İbnu Ömer (radıyallâhu anh) dedi ki: "Kadın hayızlı veya cünüb olmadıkça artığıyla yıkanmada bir beis yoktur."[30]

AÇIKLAMA için 3500 numaralı hadise bakın.

-3503 -11- وعن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]كُنْتُ أغْتَسِلُ أنَا وَالنَّبىُّ # مِنْ إنَاءٍ وَاحِدٍ تَخْتَلِفُ أيْدِينَا فِيهِ مِنَ الجَنَابَةِ[.وفي رواية: »مِنْ قَدَحٍ يُقَالُ لَهُ الْفَرْقُ. قالَ سُفْيَانُ: وَالْفَرَقُ ثَثَةُ آصُعٍ«. أخرجه الخمسة إ الترمذي، وهذا لفظ الشيخين.»الْفَرَقُ«: بفتح الراء وسكونها: قدح يسع ستة عشر رطٍ.»وَالصَّاعُ«: مكيال يسع أربعة أمداد. »وَالمُدُّ«: رطل وثلث بالعراقي .

11. (3503)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Ben ve Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) tek bir kaptan su alarak cenabetten yıkanıyorduk ve ellerimiz kabın içine beraber girip çıkıyordu.
Bir başka rivayette şöyle gelmiştir: "...Farak denen bir kaptan." Süfyân der ki: "Bir farak, dört sa' hacminde (bir ölçek) dir."[31]

AÇIKLAMA:

1- Hadis, farklı şekillerde rivayet edilmiştir. Bir vechinde Hz. Âişe: "Ben ve Resûlullah aynı kaptan su alarak yıkanırdık. Bazan O, benden önce davranır (sudan alırdı) bazan da ben, O'ndan önce davranır (sudan alır)dım. Ben önce alınca: "Bana da bırak!" derdi. O önce alınca da ben, "Bana da bırak!" derdim."

2- Farak, Onaltı rıtl hacminde bir ölçek.

3- Daha fazla açıklama için 3500 numaralı hadise bakılsın.[32]

3504-12- وعن ابن عمر رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]كَانَ الرِّجَالُ وَالنِّسَاءُ يَتَوَضَّأُون في زَمَانِ رسولِ اللّهِ # جَمِيعاً مِنْ إنَاءِ وَاحِدٍ[. أخرجه البخاري ومالك، وأبو داود والنسائي.

12. (3504)- İbnu Ömer (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında erkekler ve kadınlar beraberce bir kaptan abdest alıyor idiler."[33]

AÇIKLAMA:

Şârihler, abdest sırasında kadın ve erkeklerin aynı kabın etrafında abdest alma hadisesinin örtünme emrinden önceye ait olduğunu belirtirler. "Örtünmenin farz kılınmasından sonra kadın ve erkekler ayrılmıştır, beraber abdest almaları mevzubahis olamaz" derler. Böyle bir beraberliğin karıkoca ile mahremlere tecviz edilebileceği de ayrıca belirtilmiştir.[34]

3505- 13- وعن ابن مسعود رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قالَ لِي رسولُ اللّهِ # لَيْلَةَ الجِنِّ مَا فِي إدَاوَتِكَ؟ قُلْتُ: نَبِيذٌ. قالَ: ثَمَرَةٌ طَيِّبَةٌ وَمَاءٌ طَهُورٌ، فَتَوَضَّأَ مِنْهُ[. أخرجه أبو داود، واللفظ له والترمذي. »ا“داوَةَ«: المطهرة، وهى إناء من جلد كالسطيحة ونحوها .

13. (3505)- İbnu Mes'ud (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Cin gecesinde bana:
"Kabında ne var?" diye sordular. Ben: "Nebîz!" dedim.
"Güzel bir meyve, temiz bir sudur" buyurdular. Sonra da onunla abdest aldılar." [35]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, Resûlullah'ın cinlerle buluştuğu gecede, nebîz denen hurma şırası ile abdest aldığını ifade etmektedir.
2- Nebîz: Hurma, üzüm, buğday, bal, arpa gibi hammaddeden yapılan bir şıradır. Bu maddeler suyun içinde ıslatılmak suretiyle elde edilir. Bu şıra tahammür etmediği takdirde temizdir. Ancak temizleyici değildir. Bu sebeple ulemâ nebîzin temizlikte ve dolayısıyla abdest ve gusülde kullanılmayacağına hükmetmiştir. Su, renk, koku, tad, akıcılık gibi kendine has vasıflarından birini haricî bir maddenin karışması ile kaybederse, bu ikinci madde temiz dahi olsa mutlak su olmaktan çıkar, mukayyed su olur. Mukayyed su temiz dahi olsa temizleyici değildir. Sadedinde olduğumuz hadiste nebîzin temiz olduğunda şüphe mevzubahis değil, ancak temizleyici değildir, abdestte kullanılamaz.
Rivayetin senedinde yer alan Ebû Zeyd sebebiyle hadisin zayıf olduğu belirtilir. Ayrıca senedde kopukluk da var. İbnu Hibbân, Ebû Zeyd' den ülemânın tek bir hadis rivayet ettiklerini; bu hadisin de Kitap, Sünnet, İcma ve Kıyas'a muhalefet ettiğini söyler. Ebû Hanîfe: "Nebîzden başka su olmazsa, nebîzle abdest alınabilir" demiştir. Ebû Yusuf bu durumda, "teyemmüm"e hükmeder. İmam Muhammed, "Her ikisi de" der. Ebû Hanîfe'nin Ebû Yusuf'un görüşüne rücû ettiği de rivayet edilmiştir.
Aynî, Ebû Bekr er-Râzî'den naklen, bu üç görüşün de üç ayrı rivayet halinde Ebû

Hanîfe'den mervî olduğunu, bunlar arasında "Nebîzle, niyet şartıyla abdest alıp teyemmümü terk" rivayetinin meşhur olduğunu belirtir.
Ebû Dâvud'un rivayetinde nebîzle abdest almayı -başka su olmasa dahi- İmâm Şâfiî ve Ahmed ve İshâk rahimehumullah hazerâtının reddettiklerini, İshak'ın "Kişi böyle bir durumda nebîzle abdest alacak olsa arkadan bir de teyemmüm etse bence daha uygun olur" dediğini kaydeder.
Nebîzle abdest olmayacağını kesin bir dille ifade edenler "...Bu durumlarda su bulamazsanız temiz bir toprağa teyemmüm edin..." (Nisâ 43) âyetine istinad ederler. İbnu'l-Arabî nebîzin su sayılmayacağını çünkü içerisine, ıslatılan maddeden tad, renk gibi hususiyetlerin geçtiğini belirtir. Tirmizî, nebîzle abdesti reddedenlerin Kur'an'ın ruhuna daha yakın ve daha isabetli olduklarını belirtir. Tahâvî de, sadedinde olduğumuz İbnu Mes'ud hadisinin zayıflığını belirttikten sonra "Ne seferde, ne hazerde nebîz ile abdest alınamayacağına" hükmeder.
İbnu'l-Arabî, "Su ile teyemmüm arasına başka bir şey koymayı, Kur'an'ın az yukarda kaydettiğimiz sarih hükmünün bir nevi neshi olacağını, halbuki Kur'an'ın bir âyetini, yine Kur'an'ın bir başka âyetinin veya mütevatir bir hadisin neshedebileceğini sahih bile olsa haber-i vâhidle Kur'an'ın neshi mümkün değilken böyle zayıf bir hadisle Kur'an'ı neshetmenin mümkün olamayacağını" söyler.
Bu hususta mevzunun leh ve aleyhinde başka mütalaalar da dermeyan edilmiştir. Hepsini vermeye gerek görmüyoruz. Şu kadarını söyleyelim ki, bütün bu açıklamalar İmam-ı Azam'ın "su olmadığı durumda nebîzle abdest alınır" fetvasını cerhe yönelmiştir.[36]

SU HAKKINDA SON SÖZ
ON VASIF VE KORUNMA TEDBİRLERİ

Sadece insan değil, bütün canlılar açısından, suyun arzettiği hayatî ehemmiyet, tâ ilk çağlardan beri insanların dikkatini çekmiştir. Bundandır ki eski hikmet, hayatın dört ana unsurundan biri olarak suyu görmüştür. Toprak, Ateş, Hava, Su. Kur'ân-ı Kerim de bir âyetinde: "Biz her şeyi sudan canlı kıldık" (Enbiya 30) buyurur. İbn-u Kayyîm, et-Tıbbu'n-Nebevî adlı kitabında geçmiş nesillerin su hakkındaki telâkkilerini şöyle hülâsa eder: "Su, hayatın (ana) maddesidir, içeceklerin de efendisi. Kainatı teşkil eden unsurlardan biridir, daha doğrusu aslî unsurudur. Zira semavat onun buharından arz da köpüğünden yaratıldı. Allah her şeyi onunla hayattâr ve canlı kıldı."

İnsan için suyun ehemmiyeti, sadece içeceğimiz olmasından veya yiyeceklerimizin hazırlanmasındaki rolünden ileri gelmez; sıhhatimiz için zarurî olan temizlik vasıtasıdır da... Öyle ise suyun hem temizliğe, hem de içilmeye elverişli olması, bu maksadlarla bazı vasıfları taşıması gerekmektedir. Bizden önce yaşayan insanlar, suyun "cevdet" yâni "iyi" olması için onda on vasıf aramışlardır.
1- Renk: Su, saf olmalı, her çeşit renklilikten ârî bulunmalıdır.
2- Koku: Su kokusuz olmalıdır.
3- Tad: Tadı hoş olmalı, Fırat ve Nil nehirlerinin tadında olmalıdır.
4- Ağırlık: Hafif ve akıcı olmalıdır.
5- Mecrası: Suyun aktığı yatak temiz olmalıdır.
6- Menba: Su, uzak bir menbadan gelmelidir.
7- Güneş ve rüzgar isabet etmelidir. Menba uzak olmadığı takdirde güneş ve rüzgar te'sir icra edemez.
8- Kıvam: Suyun kıvamı akıcı olmalıdır.
9- Miktar: Su çok olmalıdır. Bu takdirde karışan yabancı maddeleri dışarı atar.
10- Mansab: Akış istikameti kuzeyden güneye veya batıdan doğuya doğru olmalıdır.
Bu açıklamaları kaydeden kaynağımız ilâve eder: "Sayılan vasıflar kâmil ma'nâda, şu dört nehirde bulunur: Nil, Fırat, Ceyhan, Seyhan."
Şu halde suyun sağlığımıza elverişli olması, kirlenmelerinden korunması için dinimiz, bazı tahdidler koymuş, tedbirler emretmiş olmalıdır.
Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), hadislerinde suların kirletilmesi meselesini de ele alarak bir kısım beyanlarda bulunur. Bazan çevre ile ilgili olarak yukarıda kaydettiğimiz yasaklar meyanında bazanda müstakillen bu meseleyi ele alır. Hz. Muaz ve Hz. Câbir (radıyallâhu anhümâ) tarafından iki ayrı tarîkten nakledilen bir hadiste, "gölge ve yol" ile birlikte "mevârid" yani su mecraları da zikredilerek, büyük abdest bozulması yasaklanır. İbnu Ömer (radıyallâhu anh)'in rivayetinde Resûlullah nehir kenarlarına büyük abdest bozmayı yasaklar.
Hz. Câbir (radıyallâhu anh)'den gelen bir rivayet akarsuya küçük abdest bozmayı yasaklar.
Yine Hz. Câbir ve Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) tarafından rivayet edilen hadislerde istifade edilecek olan durgun suya bevl edilmesi yasaklanmaktadır.
Bazan "istifade edilecek" kaydı olmaksızın, mutlak şekilde birikmiş su" ya bevl edilmemesi emredilmiştir.
Suların kirlenmelerden korunması ile ilgili nebevî alâkadan bahsederken,

kuyularla ilgili olarak Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)' den vârid olan tâlimata da dikkat çekmemiz gerekir. Zira bunlardan bir kısmı kuyu sularının pislikten korunmasına râcidir. Bu tâlimâtlardan birine göre, eskiden kalma kuyuların etrafında (yarı çapı) elli, yeni açılan kuyuların etrafında ise, yirmibeş zirâ'lık bir dairenin harim olarak boş bırakılması gerekmektedir.

Bir diğer talimât da, hayvan ağıllarının kuyuya kırk zirâdan daha yakına yapılmamasını emreder.[37]

İKİNCİ BAB

NECASETİN İZALESİ

(Bu babta beş fasıl var)

*

BİRİNCİ FASIL

BÜYÜK VE KÜÇÜK ABDESTLE İLGİLİ MESELELER

*

İKİNCİ FASIL

MENİ İLE İLGİLİ MESELELER

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

HAYIZ KANI İLE İLGİLİ MESELELER

*

DÖRDÜNCÜ FASIL

KÖPEK VE DİGER HAYVANLAR

*

BEŞİNCİ FASIL

DERİLER

BİRİNCİ FASIL

BÜYÜK VE KÜÇÜK ABDESTLE İLGİLİ MES'ELELER

3506- -1- عن أمّ قيس بنت محصن رَضِيَ اللهُ عَنْها:]أنَّهَا أتَتْ بِابنٍ لهَا صَغِيرٍ لَمْ يَأكُلِ الطَّعَامَ إلى رسولِ اللهِ # فَأجْلَسَهُ في حِجْرِهِ فَبَالَ عَلى ثَوْبِهِ فَدَعَا بِمَاءٍ فَنَضَحَهُ وَلَمْ يَغْسِلْهُ[.وفي رواية: »فَرَّشَهُ«. أخرجه الستة، وهذا لفظ الشيخين.»النَّضْحُ«: رش الماء على الشئ، و يبلغ الغسل .

1. (3506)- Ümmü Kays Bintu Mihsan (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Ben, henüz yemek yemeyen küçük bir oğlumla Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gitmiştim. Varınca, çocuğu kucağına oturttu. Derken çocuk elbisesine akıttı. Su getirtip elbisesini serpti, fakat yıkamadı."

Bir rivayette: "...çiledi" denmiştir.[38]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayet, çocukların sidiğinin, büyüklerinkinden farklı mütâlaa edildiğini göstermektedir. Çünkü sidik necasettir, bulaştığı yerin yıkanarak temizlenmesi gereklidir, aksi takdirde namaz sahih olmaz. Bazı rivayetlerde kız çocuklarının sidiklerinin de büyüklerinki gibi yıkanması gerektiği, oğlan çocuklarının sidiğine su çilemenin yeterli olacağı ifade edilmiştir.

2- Hadis, henüz anne sütüyle beslenen, onun dışında başka bir şey yeyip içmeyen oğlan çocuklarının idrarlarının necaset-i galîza sayılmayacağını; yıkamaksızın, üzerine su serpmekleçilemekle- temizlenmiş addolunacağını ifade etmektedir. Ancak başka nasslar muvacehesinde ulemâ bu meselede üç farklı görüş benimsemiştir.

1) Şâfiî'ye göre bu hadis esastır: Erkek çocukların sidiğine su çilemek yeterlidir, temiz sayılır. Hz. Ali, Atâ, Hasan Basrî, Zührî, Ahmed, İshak ve İbnu Vehb gibi birçok âlim hep böyle hükmetmişlerdir.

2) Kız ve erkek her iki çocuk için de su çilenmesi yeterlidir. Bu, Evzâî'nin

görüşüdür. İmam Mâlik ve Şâfiî'den de bu görüş rivayet edilmiştir. İbnu'l-Arabî bunu, erkek ve kız çocuklarının karnına hiç bir şey girmemek şartıyla akıtmaları kaydıyla nakleder. Nitekim bazı âlimler, çocuğun yeni doğmuş ve henüz hiçbir şey yememiş bir çocuk olacağı ihtimalini belirtirler. Zira yeni doğan çocukların tahnîk için Resûlullah'a getirilmeleri adetti.

3) Kız ve erkek çocuğu, idrarlarının yıkanması hususunda eşittirler ve temizlik, yıkanmadan hâsıl olmaz. Hanefîler ve Mâlikîler bu görüştedir. İbnu Dakîki'l-Îd: "Bu görüşte kıyasa gittiler. Onlar, hadiste geçen "yıkanmadı" tabiriyle "yıkamada mübâlağaya yer vermedi" demek istediğini söylerler" der.[39]

3507 -2- وعن لبابة بنت الحارث قالت:]كَانَ الحَسَنُ بنُ عَلِىٍّ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما فِي حِجْرِ رَسُولِ اللّهِ # فَبَالَ عَلى ثَوبِهِ، فَقُلْتُ يَا رسُولَ اللّهِ: الْبِسْ ثَوْباً، وَأَعْطِنِى إزَارَكَ حَتَّى أغْسِلَهُ. قالَ: إنَّمَا يُغْسَلُ مِنْ بَوْلِ ا ُنْثى وَيُنْضَحُ مِنْ بَوْلِ الذِّكْرِ[. أخرجه أبو داود .

2. (3507)- Lübâbe Bintu'l-Hâris anlatıyor: "Hz. Ali'nin oğlu Hasan (radıyallâhu anhümâ), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kucağında idi, elbisesine akıttı. Ben atılıp:

"Ey Allah'ın Resûlü (yeni) bir elbise giy. İzârını da bana ver yıkayayım!" dedim. Cevaben:

"Kız çocuğun idrarı olsa yıkanırdı; ancak erkek çocuğun idrarı su çilemek suretiyle temizlenir!" buyurdular."[40]

3508 -3- وعن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]بَيْنَا نَحْنُ فِي المَسْجدِ مَعَ رَسولِ اللّهِ # إذْ جَاءَ أعْرَابِىٌّ، فقَامَ يَبُولُ فِي المَسْجِدِ، فقَالَ أصْحَابُ رَسولِ اللّهِ #: مَهْ مَهْ، فقَالَ رسُولُ اللّهِ #: َ تَزْرِمُوهُ دَعُوهُ، فتَرَكُوهُ حَتّي بَالَ، ثُمَّ إنَّ رَسولَ اللّهِ # دَعَاهُ، فَقَالَ لَهُ: إنَّ هذِهِ المَسَاجِدَ َ تَصْلُحُ لِشَيْءٍ منْ هذَا الْبَوْلِ وَالْقَذَرِ: إنَّمَا هِىَ لِذِكْرِ

اللهِ تَعالى، والصَّةِ وَقِرَاءَةِ الْقَرآنِ، وَأمَرَ رَجً مِنَ الْقَوْمِ فَجَاءَ بِدَلوٍ مِنْ مَاءٍ فَشَنَّهُ عَلَيْهِ[.

أخرجه الشيخان، وهذا لفظهما، والنسائي.» تَزْرِمُوهُ« بتقديم الزاى على الراء: تقطعوا عليه بوله.وقوله »فَشَنَّهُ عَلَيْهِ« بالمهلة: أى صبه عليه، وبالمعجمة: فرّقه عليه من جميع جهاته، ورشه عليه .

3. (3508)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Biz, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte mescidde otururken bir bedevi çıkageldi. Durup mescidin içine akıtmaya başladı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Ashab'ı kalkıp:
"Dur! dur!" diyerek [üzerine yürümeye] kalktılar ki Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) müdâhale etti:
"Kestirmeyin, bırakın tamamlasın." Ashab müdâhale etmedi, adam da ihtiyacını tamamladı. Sonra Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), adamı yanına çağırdı ve:
"Bu mescidler, idrar ve pislik bırakma yeri değildir. Allah'ın zikredildiği yerlerdir. Buralarda namaz kılınır. Kur'an okunur" dedi. Sonra cemaatten birine bir kova su getirmesini emretti. Kova gelince sidiğin üzerine boşalttı."[41]

AÇIKLAMA:

1- Bedevî (Arap): Bâdiye'de yani çölde yaşayan demektir. Bunun Arap veya Acem olması şart değildir. Şehirde yaşamayan ma'nâsına gelir. Bunlar hayat şartları icabı, şehir hayatında incelip gelişen bir kısım âdâb-ı muâşeret ve görgü kaidelerinden mahrumdurlar. Şehirlilerce kaba karşılanan davranışları vardır. Bu onların eksikliğinden veya terbiyesizliklerinden ileri gelmez, bilakis içinde yaşadıkları cemaatte bu değerlerin yokluğundan ileri gelir. Bu sebeple Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bedevîlere karşı son derece anlayışlı davranmış, kasda mebni olmayan, onların alışkanlıklarından gelen kabalıkları, eksiklikleri, mülâyemetle karşılayıp tatlılıkla öğretme yoluna gitmiştir. Hadisin İbnu Mâce ve İbnu Hibbân'da gelen vechinde, Resulullah'ın bu davranışından

bedevînin ne kadar memnun kaldığını öğrenmekteyiz. Bedevî der ki: "Resulullah -ki ona annem babam feda olsun- kalktı, beni ne azarladı, ne de kötü söz söyledi..."
Sadedinde olduğumuz hadiste, söylediğimiz bu hususa çarpıcı bir örnek görmekteyiz. Bir bedevi kalkıp mescidin içine akıtmaya kalkıyor. Cemaatin bedce olan müdâhalesine mâni olan Resûlullah, işini görüp bitirinceye kadar ona müsaade ediyor. Sonra çağırıp, mabedlerin pislik bırakma yeri değil, ibadet yeri olduğunu öğretiyor. Bu bir ceza, azarlama değil, tamamen bir öğretim faaliyetidir.
İbnu Hacer, iki sebepten dolayı, akıtmasının sonuna kadar serbest bırakmış olacağını söyler:

* Zaten akıtmaya başlamıştı ve mescidin bir kısmı kirlenmişti. Müdahale, kirliliği artırabilirdi. Zira kesmemesi halinde elbisesini, bedenini mescidin başka bir yerini kirletmeyeceğinden emin olunamazdı.

* Kesmesi halinde bu, adama zararlı olurdu.

2- Bu bedevînin Akra İbnu Hâbis, Zü'l-Huveyrisa, Uyeyne İbnu Hısn gibi bedevî asıllılardan biri olma ihtimali üzerinde durulmuştur. Ancak hiçbiri hakkında kesin bir hükme gidilememiştir.

3- Hadisin başka vecihlerinde cemaatin bed bir müdâhalede bulunduğunu ve hatta üzerine yürüdüğünü görmekteyiz. Ancak, Aleyhissalâtu vesselâm bunu önlüyor. Hatta Buhârî'nin bir rivayetinde halka:
"Sizler suhuletli (ve nezaketli) davranmakla vazifelisiniz, kabalık (ve zorluk çıkarmak)la değil" hitabında bulunur. Nitekim rivayetler, Resûlullah'ın her nereye bir vazifeli gönderse: يَسِّرُوا وَ تُعَسِّرُوا diye tenbihatta bulunduğunu belirtir. Tatlılık ve müsamaha hem peygamberin hemde peygamber adına tebliğ yapacakların müşterek vasıfları olduğu için, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) muhataplarına بُعِثْتُمْ "gönderildiniz" demiştir. Halbuki ba's "gönderilmek", aslında sadece peygamberin vasfıdır.

4- Hadis bize şu hususu göstermektedir: Nezafet o ana kadar yeterli ölçüde Ashab'ın ruhunda yeretmiş, benimsenmişti. Bu sebeple hemen bedevînin üzerine atıldılar.

5- Hadis emr-i bi'lma'ruf ve'nnehy-i ani'lmünkerin de Ashabca ne derece benimsendiğini göstermektedir.

6- Resulullah Ashab'a "Bedeviye niye müdahale ediyorsunuz?" dememiş, durmalarını söylemiştir. Aslında, Ashab bir fenalığa müdâhale ederek yerinde bir iş yapmıştır. Ancak Resulullah iki mefsedetten (fenalıktan) birini, daha doğrusu hafifini tercih etmiştir. Az önce belirttiğimiz üzere, müdâhale edilseydi daha fazla fenalık husule gelecekti. Böylece maslahatın küçüğü terkedilerek daha büyüğü kazanılmış olmaktadır. Bu her zaman cârî olan bir prensiptir.

7- Resûlullah, hemen su dökülmesini emretmekle, fenalığın (mefsedet) telafisinde acele davranma prensibini vaz'etmiş olmaktadır.

8- Necasetin temizlenmesinde en iyi vasıta sudur. Zira güneş ve rüzgarın tesiriyle kuruması yeterli olsaydı, su dökülmesini emretmezdi.

9- Su Dökerek Temizlikle İlgili Çıkarılan Hükümler:

İbnu Hacer derki: "Toprak üzerine düşen necaset yıkantısı temizdir.[42] Buna, düşmeyen de dahildir. Zira necasetten yıkanan yerde kalan yaşlılık da necaset yıkantısı durumundadır. Oradan toprak taşındığına dair bir rivayet gelmediğine göre, anlaşılır ki, o yaşlığın temizliği hususundaki hüküm kesinlik kazanmıştır. O temiz olunca, ondan ayrılanda aynı şekilde temiz hükmüne sahip olur, zira arada bir fark yok. Buradan, toprak tarafından emilme şartının konmadığı da istidlâl edilir. Zira, böyle bir şart olsaydı, yerin temizliği, kurumasına mütevakkıf olurdu. Aynı şekilde, elbisenin sıkılması da şart koşulamaz, çünkü (elbisede kalanla akan arasında) fark yoktur. Muvaffık, Muğnî'de bu husustaki ihtilâfı hikâye ettikten sonra der ki: "Evla olanı, mutlak olarak temizliğine hükmetmektir. Zirâ Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) (yerin temizliği için) bedevinin idrarı üzerine su dökmekten başka bir şart koşmadı."

10- Cahil kimseye rıfkla muamele etmeli ve ona bilmediği şeyi sertlik göstermeden öğretmelidir. Bu husus, bilhassa kazanılması istenen kişi hakkında ayrı bir ehemmiyet kazanır.

11- Hadis, mescidlere saygı göstermek ve onları temiz tutmak gereğine parmak basar.Hatta bazı rivayetlerin zâhiri, mescidlerin sadece namaz, Kur'an ve zikir dışında hiçbir maksadla kullanılmamasını ifade eder. Ancak ümmet bu hasr, bu sınırlama ile amel edilmeyeceği hususunda icma etmiştir. İbnu Hacer der ki: "Bu zikredilenler veya onların ma'nâsında olanlar dışında bir şeyin mescidde yapılması evlâ olana muhaliftir" der.

12- Yeryüzü, üzerine su dökülerek temizlenir. Bir de oyulmasına gerek yoktur. Hanefîler pislenen yerin oyulmasını da şart koşar. Ancak yer yumuşaksa,

dökülen suyu hemen emiyorsa pis yerin oyulmasına gerek yok derler. Eğer yer sertse, suyu emmiyorsa, temizlenmesi için o pis yerin oyulup atılmasını şart koşarlar.
İbnu Hacer, Hanefîlerin bu hükümde biri mevsul, ikisi mürsel üç hadise dayandıklarını söyledikten sonra mevsul olanın da sened yönüyle zayıf olduğunu belirtir.[43]

-3509 -4 وعن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أنَّ أعْرَابِيًّا دَخَلَ المَسْجِدَ، وَرَسُولُ اللهِ # جَالِسٌ فَصَلى رَكْعَتَيْنِ، ثُمَّ قالَ: اللَّهُمَّ ارْحَمْنِى وَمُحَمَّدا، وَ تَرْحَمْ مَعَنَا أحَداً، فقَالَ النَّبىُّ #: لَقَدْ تَحَجَّرْتَ وَاسِعاً، ثُمَّ لَمْ يَلْبَثْ أنْ بَالَ فِي المَسْجِدِ فَأسْرَعَ إلَيْهِ النَّاس، فَنَهَاهُمْ رسولُ اللّهِ وقال: إنَّمَا بُعِثْتُمْ مُيَسِّرِينَ وَلَمْ تُبعَثُوا مُعَسِّرِينَ، صُبُّوا عَلَيْهِ سَجْ مِنْ مَاءٍ، أوْ قالَ ذَنُوباً مِنْ مَاءٍ[. أخرجه الخمسة إ مسلماً، وهذا لفظ أبي داود والترمذي رحمهما اللّه.

4. (3509)- Ebû Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), mescidde otururken, bir bedevi girip iki rek'at namaz kıldı. Sonra da şöyle dua etmeye başladı: "Allah'ım, bana da, Muhammed'e de rahmet et. Bizden başka kimseye rahmet etme!"
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) atılıp:
"Geniş alanı daralttın!" dedi. Derken adam hemen kalkıp mescidin içine akıtmaya başladı. Halk da hemencecik üzerine yürüdü. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onları yasaklayıp:
"Kolaylaştırıcılar olarak gönderildiniz, zorlaştırıcılar olarak gönderilmediniz. Üzerine bir kova su dökün!" ferman buyurdular."[44]

AÇIKLAMA:

Bu hadiste geçen vak'a önceki hadistekinin tıpkısıdır. Bu sebeple temizlikle ilgili kısımların açıklamasını önceki hadisin açıklamasına bırakıyoruz. Burada fazla

olarak, mescide gelen bedevinin iki rekat namaz kıldığı, arkadan da sadece kendisi ve Resûlullah için Allah'tan rahmet taleb eden bir duada bulunduğu, Resûlullah'ın o çeşitten bir duada bulunmayı uygun görmeyerek müdahale ettiği kaydedilmektedir.

Hattâbî, تَحَجَّرْتَ kelimesinin حَجْر hacr'dan geldiğini belirtir. Hacr: Dilimize de hukukî bir tâbir olarak giren bu kelime, yasak koymak, malından tasarrufta bulunma yetkisini almak ma'nâsına gelir. Öyleyse Resûlullah, bedeviye: "Sen Allah'ın herkese şâmil olan rahmetini kendinle bana tahsis ederek genişi daralttın" demek istemiştir. Böylece anlaşılıyor ki, namazdan sonra yapılan duada kişi kendisi ve yakınları için Allah'tan rahmet, mağfiret isterken, diğer mü'minler için de istemelidir. İslâmî duânın edebi bunu gerektirmektedir. [45]

3510- 5- و ٴبي داود في أخرى:]خُذُوا مَا بَالَ عَلَيْهِ مِنَ التُّرَابِ، فَألْقُوهُ وَأهْرِيقُوا عَلى مَكَانِهِ المَاءَ[. قالَ أبُو دَاوُدَ: وَهذِهِ الرِّوَايَةَ مُرْسَلَةٌ ٴنَّ ابْنَ مَعْقِلٍ لَمْ يُدْرِكْ النبيَّ #.»تَحَجَّرْتَ وَاسِعاً« أى ضيقت السعة.وَ»الذَّنُوبُ« الدلو العظيمة .
وكذلك »السَّجْلُ« و يسمى سجً إ إذا كان فيه ماء .

5. (3510)- Ebû Dâvud'un diğer bir rivayetinde şöyle denmiştir: "Üzerine akıttığı toprağı alın ve onu atın, yerine su dökün!"
Ebû Dâvud derki: "Bu rivayet mürseldir. Çünkü İbnu Ma'kıl, Resûlullahla karşılaşmadı."[46]

AÇIKLAMA:

Bu rivayette, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), mescidin içinde bedevinin akıtarak kirlettiği yerin oyularak pis toprağının başka bir yere atılmasını emretmiş, kalan yere de tekrar su dökülmesini ferman buyurmuştur.

Bu hadis mürseldir; çünkü İbnu Ma'kıl Resûlullah'la karşılaşmamıştır.[47]

-3511 -6- وعن أبي عبدالله الجشمى قال حدثنا جندب رَضِيَ الله عَنْه قال:]جاءَ أعْرَابِيٌّ فَأنَاخَ رَاحِلَتَهُ ثم عَقَلَهَا، ثُمَّ دَخَلَ المَسْجِدَ فَصَلّى خَلْفَ رَسُولِ اللّهِ #، فَلمَّا سَلَّمَ رسولُ اللّهِ # أتَى ا٠عْرَابِيُّ رَاحِلَتَهُ فأطْلَقَهَا، ثُمَّ رَكِبَ، ثُمَّ نَادَى: اللَّهُمَّ ارْحَمْنِي وَمُحَمَّدا، وَ تُشْرِكْ مَعَنَا فِي رَحْمَتِنَا أحَداً، فقَالَ رسولُ اللّهِ #: مَنْ تَرَوْنَ أضَلُّ هذَا أوْ بَعِيرُهُ؟ ألَمْ تَسْمَعُوا إلى مَا قالَ؟ قَالُوا: بَلَى[. أخرجه أبو داود .

6. (3511)- Ebû Abdullah el-Cüşemî anlatıyor: "Bize Cündüp radıyallahu anh anlattı ve dedi ki: "Bir bedevi geldi. Devesini önce ıhtırdı, sonra bağladı. En sonra mescide girip Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın arkasında namaz kıldı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) selam verince, bedevi bineğinin yanına gelerek bağını çözüp, üzerine bindi. Sonra da seslice şöyle duada bulundu:
"Allahım, bana ve Muhammed'e rahmet et. Rahmetimizde bir başkasını bize ortak kılma!" Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) müdâhale edip:
"Bunu mu, yoksa devesini mi, hangisini daha şaşkın görüyorsunuz? Ne söylediğini duymadınız mı?" buyurdular. Oradakiler: "Evet! duyduk" dediler." [48]

AÇIKLAMA:

Bu rivayet de öncekiler gibi, bedevi ile ilgili. Belki de mescide akıtandan başka bir bedevinin hikayesi. Çünkü bu, Resûlulah (aleyhissalâtu vesselâm) tarafından yadırganıp âdâb dışı bulunan duayı, devesine bindikten sonra yapmıştır.
Resûlullah, adam hakkında, câhilâne yaptığı duası sebebiyle "Bunu mu, yoksa devesini mi, hangisini daha şaşkın görüyorsunuz?" diyerek yaptığı duayı alenen reddetmiştir. Hattâbî edall'i "echel" diye açıklar. Echel, câhil ma'nâsına gelir. Biz "şaşkın" diye tercümeyi daha uygun bulduk, zirâ dalâlette şaşırma ma'nâsı daha galip. Hattâbî, Allah'ın rahmetini daraltmayı cehaletle tevil eder. Ancak, bunun bir şaşkınlık olduğu da rahatça söylenebilir.
Resûlullah en sonda: "Onun ne söylediğini duymadınız mı?" diyerek, hakkında

kullandığı tahkiri bu sebeple hakettiğine dikkat çekmiştir.[49]

-3512 -7- وعن أمّ سلمة رَضِيَ اللّهُ عَنْها:]أنَّـهَا قالَتْ لَهَا امْرَأةٌ إنِّى أُطِيلُ ذَيْلِى، وَأمْشِى في المَكَانِ الْقَذِرِ، فقَالَتْ أُمُّ سَلَمَةَ: قالَ رسُولُ اللّهِ #: يُطَهِّرُهُ مَا بَعْدَهُ[. أخرجه ا٬ربعة إ النسائي .

7. (3512)- Ümmü Seleme (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Bir kadın bana: "Ben eteğimin zeylini fazla uzatıyorum ve pis yerlerde de yürüyorum? (Bu hususta ne dersiniz?)" diye sordu. Bende ona Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın:

"(Pis yerlere değen eteği) ondan sonrası temizler" dediğini söyledim."[50]

AÇIKLAMA:

Eza, rahatsızlık veren herşey demektir. Taş, toprak, çerçöp, diken, herhangi bir pislik bulaşığı vs.

Zeyl, kelime olarak kuyruk, uç kısım, çıkıntı, ilâve gibi ma'nâlara gelir. Burada entarinin yere bakan kısmı. Zeyl denmesi için yere değmesi şart değil. Sadedinde olduğumuz rivayette, yere değecek kadar uzun tutulan kadın elbisesi mevzubahistir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) pis bir yere değerek kirlenen zeylin, arkadan temiz yere değmek suretiyle temizlendiğini ifade etmektedir. Ümmü Seleme'ye meseleyi soran kadın, yere değen eteğinin kirlenmiş sayılıp sayılmayacağı hususunda tereddüde düşmüş olmalı. İmam Şâfiî: "Yere değen eteğin temiz sayılması için yerin kuru olması gerekir" der. Aksi takdirde, yaş bir pislik çamaşıra bulaşıp kalacak olursa, onun temiz sayılmaması gerektiğini, yaş bir yere değerse onun bir başka yere değmesiyle temizlenmesi mümkün olmaz, yıkanması gerekir, der. Ahmed İbnu Hanbel de hadiste bevl bulaşan bir eteğin bir başka yere değerek temizleneceğinin kastedilmediğini, kirli bir yerden geçerken oraya değen eteğin temiz bir yerden geçildiği takdirde oraya değmesiyle temizleneceğinin kastedildiğini belirtir. İmam Mâlik bundan: "Toprağın bir yeri bir başka yerini temizler. Bir kimse önce kirli bir yere bassa, sonra da kuru temiz bir yere bassa, bu ikinci yerin öncekinin pisliğini temizleyeceğini" anlar. Hattâbî bu nakillerden sonra, "Bevl gibi bir necâset, elbise veya bedene bulaşacak olsa ancak su ile yıkamakla temizlenebileceği hususunda ümmetin icma ettiğini"

belirtir.[51]

3513 -8- و ٔبي داود في أخرى:]أَنَّ امْرأةً مِنْ بَنِى عَبْدِ ا ٔشْهَلِ قالَتْ: قُلْتُ يَارسُولَ اللّهِ: إنَّ لَنَا طَرِيقاً إلى المَسْجِدِ مُنْتِنَةً، فَكَيْفَ نَفْعَلُ إذَا مُطِرْنَا؟ فقالَ: ألَيْسَ بَعْدَهَا طَرِيقٌ هِىَ أطْيَبُ مِنْهَا؟ قُلْتُ: بَلَى. قالَ: فهذِهِ بهِذِهِ[.

8. (3513)- Ebû Dâvud'un bir diğer rivayetinde şöyle denmiştir: "Benî Abdul-Eşhel'den bir kadın anlatıyor:
"Ey Allah'ın Resûlü dedim. Bizim mescide giden yolumuz pis kokulu (topraktır). Yağmur yağınca ne yapalım?"
"Sizinkinden sonra, ondan daha temiz bir yol yok mu?" diye sordu. "Evet!" deyince:
"İşte bu öbürünü telafi eder, (temizler)!" buyurdu."[52]

3514 -9- وله في أخرى عن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قال رَسولُ اللّهِ #: إذَا وَطِئَ أحَدُكُمْ بِنَعْلِهِ ا ٔذَى، فإنَّ التُّرَابَ لَهُ طَهُورٌ[.

9. (3514)- Yine Ebû Dâvud'da Ebû Hüreyre'den bir rivayet şöyle: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sizden biri, ayakkabısıyla bir pisliğe basarsa, bilesiniz, toprak onu temizler."[53]

AÇIKLAMA:

Bu iki rivayet, pis yoldan geçildiği veya pis bir şeye basıldığı takdirde, temiz bir yerden geçme hâlinde, ayakkabının bu temiz yerlere değerek temizleneceğini ifade ediyor, yeter ki ayakkabı üzerinde pislik eseri gözükmesin.
Hattâbî, Meâlim'de, Evzâî'nin bu meselelerde ikinci hadisin zâhirini esas

aldığını, "Ayakkabı veya meste bulaşan pisliğin temizlenmesi için, toprağa sürtülmesinin yeterli olacağını, onunla namaz kılınabileceğini söylediğini" kaydeder. İbrahim Nehâî'nin bu durumda, ayakkabı veya mestte pislikten ne bir koku ve ne de bir eser kalmadığı hususunda emin oluncaya kadar silmeye devam ettiği rivayet edilmiştir.
İmam Şâfiî bu meselede şöyle demiştir: "Necasetler ister yerde, ister elbise veya ayakkabıda olsun su ile yıkanmadıkça çıkmaz."

Bagavî der ki: "Ulemâ, çoğunluk itibariyle bu hadisin zahiriyle hükmetmiş ve: "Bir ayakkabı veya mestin ekseriyetine bir pislik bulaşsa, toprakla ovulup necasetin çoğunlukla çıkarılması halinde temizdir, onunla namaz kılınabilir" demiştir. Şâfiî'nin eski görüşü de budur. Yeni görüşünde su ile yıkanmasını şart koşar."
Bazı fakihler, ayakkabının sert olması sebebiyle pisliği emmiyeceği, dolayısıyla hükmün yaş ve kuru her iki pisliğe şâmil olduğu görüşünü benimsemişlerdir. Hadisin zâhiri de mutlak olup, her ikisini de içine almaktadır.[54]

3515-10- وعن ابن عباس رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]إذَا مَرَّ ثَوْبُكَ، أوْ وَطِئْتَ قَذَاراً رَطْباً فَاغْسِلْهُ، وَإنْ كَانَ يَابِساً فَ عَلَيْكَ[. أخرجه رزين .

10. (3515)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) diyor ki: "Elbisen yaş bir pisliğe değdi ise veya öylesi bir necâsete ayakkabınla bastı isen, o pisliği su ile yıka. Pislik kuru ise, bir beis yok."[55]

AÇIKLAMA:

Rivayet hüküm itibariyle öncekilere benzemektedir.

İKİNCİ FASIL

MENİ HAKKINDA

3516 -1- عن عائشة رَضِيَ اللهُ عَنْها قالت:]كنْتُ أغْسِلَ الجَنَابَةَ مِنْ ثَوْبِ رَسولِ اللهِ # فَيَخْرُجُ إلى الصَّةِ، وَإنَّ بُقَعَ المَاءِ في ثَوْبِهِ[. أخرجه الخمسة، وهذا لفظ الشيخين .

1. (3516)- Hz. Âişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın elbisesine bulaşan meniyi yıkıyordum. O, elbisesinde ıslak kısım (kurumamış) olduğu halde namaza giderdi."[56]

3517 -2- ولمسلم في أخرى:]أنَّ رَجُ نَزَلَ بِعَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْها، فَأصْبَحَ يَغْسِلُ ثَوْبَهُ، فقَالَتْ عَائِشَةُ: إنَّمَا كَانَ يُجْزِيكَ أنْ تَغْسِلَ مَكَانَهُ، فإنْ لَمْ تَرَهُ نَضَحْتَ حَوْلَهُ، لَقَدْ رَأيْتُنِى أفْرُكُهُ مِنْ ثَوْبِ رسولِ اللهِ # فَرْكاً فَيُصَلِّى فِيهِ[.وفي أخرى:]وَلَقَدْ رَأيْتُنى، وَإنِّى ُحُكُّهُ مِنْ ثَوْبِ رسولِ اللهِ # يَابِساً بِظُفْرِى[.

2. (3517)- Müslim'in bir diğer rivayetinde şöyle gelmiştir: "Hz. Âişe (radıyallahu anhâ)'ya bir zât misafir oldu. Adam sabahleyin, elbisesini yıkamaya başladı. Hz. Âişe ona:

"Sana, (meni) bulaşan yeri [gördüysen] orasını yıkaman kâfi idi, göremediğin takdirde etrafını yıkardın. Ben, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın elbisesinden (meni bulaşığını) ovalamak suretiyle çıkardığımı biliyorum. O, (bir de yıkamaksızın) onun içinde namaz kılardı."

Bir diğer rivayette şöyle gelmiştir: "İyi biliyorum kurumuş meni bulaşığını Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın çamaşırından tırnağımla kazıyarak çıkarıyordum."[57]

AÇIKLAMA:

1- Elbiseye meni bulaştığı takdirde onun nasıl temizleneceğini bu iki rivayet

göstermektedir:

* Bulaştığı yerin yıkanması... Bu henüz kurumamış olma haliyle ilgilidir. Elbisenin bulaşık kısmının su ile yıkanması yeterlidir.

* Ovalamak suretiyle... Bu kurumuş olma halinde temizleme usulüdür. Ovalamada bulaşık kısım, su kullanılmadan çamaşır kendi kendine sürtülerek meni eserinin küçük parçacıklar halinde dökülmesini sağlamaktan ibarettir. Hz. Âişe, kuru bulaşığın ovalama yerine tırnakla kazınması suretiyle de çıkarılabileceğini belirtmektedir.

2- Ovalama veya kazıma suretiyle meninin temizleme kolaylığı, meninin necislik durumu hakkındaki anlayıştan gelir. Âlimler meni necis midir değil midir, münakaşa etmiştir.

* Hanefîlerle, Mâlikîlere göre necistir. Ancak Ebû Hanîfe merhum, meninin kuru olması halinde elbisenin ovalanmasını temizlik için yeterli gördüğü halde İmam Mâlik, yaş da olsa kuruda olsa mutlaka yıkanması gerektiğini söyler. Meninin necis olduğunu söylemekle beraber, yıkanmadan namaz kılınmış olduğu takdirde namazın iadesinin gerekmiyeceğini söyleyen âlim de çıkmıştır: Leys ve Hasan İbnu Hayy gibi.

* Şâfiîlere ve Hanbelîlere göre meni temizdir. Dâvud-u Zâhirî'nin de böyle hükmettiği bilinmektedir. Ashab'tan Hz. Ali, Sa'd İbnu Ebî Vakkas, Abdullah İbnu Ömer ve Hz. Âişe (radıyallahu anhüm)'ün de bu görüşte olduğu rivayet edilmiştir.
Şunu hemen belirtmek isteriz: Meniye necis diyenler, onun yıkandığını gösteren hadisleri esas almışlardır. Necis değil diyenler de ovalamakla temizleneceğini ifade eden hadisleri esas almışlardır. Şeriat-ı garrâmız ruhsat ve kolaylık dinidir. Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm) bu meselede de ruhsat murad etmiş olmalı ki, ihtaflı beyanlarda bulunmuştur.

* Nevevî, hayvan menisinin hükmü hakkında da açıklamada bulunur:

** Köpek, domuz ve onların menisinden doğan hayvanların menisi kesinlikle necistir.Diğer hayvanların menisi hakkında üç görüş var:

*** Eti yensin yenmesin bu hayvanların menisi temizdir.

*** Hepsi necistir.

*** Eti yenenlerin menisi temiz, yenmeyenlerinki necistir.

3- Âlimler hadisten şu hükmü de çıkarmışlardır: Kadınlar, kocaların elbisesini

yıkamak gibi kadını ilgilendiren hizmetleri yaparlar. Bu, sünnete uyan âdâb ve iyi geçimin de yoludur.

4- Önder durumundaki büyüklerin hususi halleri ve hattâ istihya duyulan meseleleri, ibret alınması, örnek tutulması maksadıyla başkalarına anlatılabilir. Ashab, bu mülâhaza ile Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la ilgili pekçok teferruatı anlatmaktan çekinmemiştir.[58]

-3518 -3- وعن يحيى بن عبدالرحمن بن حاطب:]أنَّهُ اعْتَمَر مَعَ عُمَرَ بنِ الخَطَّابِ رَضِيَ اللّهُ عَنْه في رَكْبٍ فِيهِمْ عَمْرُو بنُ العَاصِ، وَإنَّ عُمَرَ عَرَّسَ بِبَعْضِ الطَّرِيقِ قَرِيباً مِنْ بَعْضِ الْمِيَاهِ، فَاحْتَلَمَ عُمَرُ بنُ الخَطَّابِ، وَقَدْ كَادَ أنْ يُصْبِحَ فَلَمْ يَجِدْ مَعَ الرَّكَبِ مَاءً فَرَكِبَ حَتّى جَاءَ المَاءَ، فَجَعَلَ يَغْسِلُ مَا رَأى مِنْ ذلِكَ احْتَمِ حَتّى أسْفَرَ، فقَالَ لَهُ عَمْرُو بنُ الْعَاصِ: أصْبَحْتَ، وَمَعَنَا ثِيَابٌ، فَدَعْ ثَوْبَكَ يُغْسَلُ، فقَالَ عُمَرُ: وا عَجَباً لَكَ يَا ابنَ الْعَاصِ، لَئِنْ كُنْتَ تَجِدُ ثِيَاباً أفَكُلُّ النَّاسِ يَجِدُ ثِيَاباً؟ واللّهِ لَوْ فَعَلْتُهَا لَكَانَتْ سُنَّةً، بَلْ أغْسِلُ مَا رَأيْتُ وَأنْضَحُ مَا لَمْ أرَهُ[. أخرجه مالك .

3. (3518)- Yahya İbnu Abdirrahman İbni Hâtıb'ın anlattığına göre, Hz. Ömer (radıyallahu anh)'la -içerisinde Amr İbnu'l-Âs (radıyallahu anh)'ın da bulunduğu bir cemaatle birlikte umre yapmıştır- sefer esnasında su kaynaklarından birine yakın olan bir yolda Hz. Ömer, sabaha doğru mola verdi. (Herkes gibi kendisi de yattı. Bu esnada) ihtimal oldu. Sabah olunca kafilede, (yıkanması için yeterli) su bulunamadı. Hayvanını binip (yakınındaki) suya kadar geldi. Derhal bu ihtilâmdan kalan meni bulaşığını yıkamaya başladı. Derken ortalık ağardı. Amr İbni'l-Âs (radıyallahu anh), Hz. Ömer'e:

"Sabah oldu. Yanımızda temiz elbise var, şu elbiseni (yıkamayı) bırak, bilahare yıkanır" dedi. Ancak Hz. Ömer kendisine:

"Ey İbnu'l-Âs, hayret doğrusu! Yani sen elbise buldun diye herkes elbise mi bulacak? Allah'a yemin olsun ben senin söylediğini yapsam bu bir sünnet olur.

Hayır, ben gördüğüm (meniyi) yıkarım ve görmediğime de su çiler (temizlenmiş addeder)im!"dedi."[59]

AÇIKLAMA:

Hadiste Hz. Ömer'in elbisesi üzerinde görülen meni bulaşığını yıkamakta olduğu, görülmeyen kısımları da terkettiği anlaşılmaktadır. Amr İbnu'l-Âs: "Sabah vakti oldu, yanımızda yedek temiz çamaşır var, sana ondan verelim giy, elbisenin tamamı bilahare yıkansın!" teklifinde bulunur.
Ancak Ebû'l-Velid el-Bâcî'nin belirttiği üzere, Resûlullah'ın "Size benim sünnetime, benden sonra da Hülafa-i Râşidîn'in sünnetine uymak düşer" hadisinin ümmette hâsıl ettiği tesir sebebiyle gönüllerde tuttuğu makamın derecesini iyi bilen Hz. Ömer, fevkalâde bir şuur ve ferasetle bu teklifi kabul etmiyor ve ümmete böyle bir durumda uyması gereken pratik ve kolay yol ne ise onu gösteriyor: "Gözle görülen meni bulaşığını yıkayıp geri tarafa da su çilemek suretiyle temizliğine hükmetmek..."
Ebû'l-Velid el-Bâcî, bu hadise dayanarak Mâlikî mezhebinde "su çileme" işinin vacib olduğunu belirtir: "Çünkü der, vakit daralmışken, halka hemen namaz kıldırma işi varken, bunu tehir etmek, ancak namaza mani vacib bir iş sebebiyle olur." Ebû Hanîfe ve Şâfiî rahimehümullah: "Şüpheye dayanılarak su çilemek gerekmez, görülmeyen bulaşık, yok farzedilir, çamaşırının geri kalan kısmının temizliğine hükmedilir" demişlerdir.[60]

3519-4- وعن ابن عباس رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]إنَّمَا المَنِىُّ بِمَنْزِلَةِ المُخَاطِ فَامِطْهُ عَنْكَ وَلَوْ بِإذْخِرَةٍ[. أخرجه الترمذي بغير إسناد .

4. (3519)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) buyurmuştur ki: "Meni, sümük menzilesindendir. Öyleyse bunu kendinden, izhir otuyla da olsa sil at!"[61]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayeti, Tirmizî sened vermeksizin ta'lik olarak, bir başka hadisi açıklarken kaydetmiştir. Hadis, bu rivayette mevkuf yani İbnu Abbâs'ın şahsî fetvası gibi gözükmektedir. Ancak, Atâ'dan gelen bir rivayette hadisin merfu yani Hz. Peygamberin sözü olduğu tasrih edilmiştir.

2- İzhir, Mekke ve Medine'de yetişen kokulu bir ottur. Temizlik işlerinde yaygın şekilde kullanılmıştır.
Meni bulaşığının hükmüyle ilgili ulemânın görüşünü önceki rivayetlerde açıkladık.[62]

İÇİNCİ FASIL

HAYIZ KANI

3520 -1- عن أسماء بنت أبي بكر رَضِيَ اللهُ عَنْهما قالت:]جَاءَتِ امْرَأةٌ إلى النبىِّ # فقَالَتْ: إحْدَانَا يُصِيبُ ثَوْبُهَا مِنْ دَم الحَيْضَةِ، كَيْفَ تَصْنَعُ بِهِ؟ قالَ: تَحُتُّهُ، ثُمَّ تَقْرُصُهُ بِالْمَاءِ، ثُمَّ تَنْضَحُهُ، ثُمَّ تُصَلِّى فِيهِ[. أخرجه الستة .

1. (3520)- Esmâ Bintu Ebî Bekr (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Bir kadın (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelerek:
"(Ey Allah'ın Resûlü!) Birimizin çamaşırına hayız kanı bulaşınca ne yapmalıdır?" diye sordu. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Önce kazır, sonra parmak ucuyla bulaşan yeri yıkar, sonra da [kan görülmeyen yere] su çiler" buyurdu."[63]

3521 -2- وعن عائشة رَضِيَ اللهُ عَنْها قالت:]مَا كَانَ ‘‘حْدَانَا إِ ثَوْبٌ وَاحِدٌ تَحَيَّضُ فِيهِ، فإذَا أصَابَهُ شَىْءٌ مِنْ دَم قَالَتْ بِرِيقِهَا فَمَصَعَتْهُ بِظُفْرِهَا[. أخرجه البخاري، وهذا لفظه، وأبو داود. وله

في أخرى:]فَتَقَصُّهُ بِرِيقِهَا[.

2. (3521)- Hz. Âişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "[Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevceleri olan] bizlerden her birinin, içinde hayız olduğu bir tek elbisesi vardı. Ona hayız kanı değecek olsa, onu tükrüğü ile ıslatır, sonra onu tırnağı ile ovalar (yıkar)dı" dedi."[64]

-3522 -3- وفي أخرى للبخاري قالت:]كَانَتْ إِحْدَانَا تَحَيَّضُ، ثُمَّ تَقْرُصُ الدَّمَ مِنْ ثَوْبِهَا عِنْدَ طُهْرِهَا فَتَغْسِلُهُ، وَتَنْضَحُ سَائِرَهُ ثُمَّ تُصَلِّى فِيهِ[.»المَصْعُ« التحريك والفرك، وهو المراد بالقصّ كما في رواية أبي داود.

3. (3522)- Buhârî'nin bir diğer rivayeti şöyle: "(Hz. Âişe) dedi ki: "Bizden biri hayız olur, sonra temizlenince, (bulaşma) kanı, elbisesinden kazır ve elbisenin geri kısmına su serper sonra da içinde namaz kılardı."[65]

AÇIKLAMA:

1- Hayız kanı, yıkanması vacib olan necasetlerdendir. Bu kanın diğer kanlardan veya necasetten necislik yönüyle bir farkı yoktur. Bu hususta icma edilmiştir. Ancak, yıkanmasının kolay olması için önceden kazınması, ovulması müstehabtır.

2- Âlimler her çeşit necasetin temizlenmesinde yegâne vasıtanın temiz su olduğunu söylemiştir. Ancak Ebû Hanîfe ve Ebû Yusuf bütün temiz mâyilerin necaseti çıkarılabileceğini söylemiştir. Onların bu hükümdeki delillerinden biri 3521 numaralı hadistir. Orada kanın tükrükle ıslatılması zikredilmektedir. "Tükrük temiz olmasaydı elbise daha da kirlenirdi" denmiştir.

3- Kan lekesi temizlendikten sonra elbisenin geri kalan kısmına su çileme meselesine bazı âlimler itiraz etmişlerdir: "(Kanın bulaşıp bulaşmadığı hususunda) şüpheye düşülen elbiseye su çilemek hiç bir fayda sağlamaz. Çünkü

şayet temizse, bir çilemeye hâcet yok. Eğer kirlenmiş ise böyle bir çileme ile zaten temizlenmez."
Şu halde bu hadisler, hayız kanının elbiseye bulaşması halinde, bulaşık kısmın yıkanmasıyla elbisenin temiz olacağını, yıkanan yerin ıslaklığı kurumadan o elbisenin içinde namaz kılınabileceğini belirtmektedir.[66]

DÖRDÜNCÜ FASIL

KÖPEK VE DİĞER HAYVANLAR HAKKINDA

-3523 -1- عن أبي هريرة رَضِيَ اللّٰهُ عَنْه:]أَنَّ رسُولَ اللّٰهِ # قالَ: طَهُورُ إنَاءِ أَحِدِكُمْ إذَا وَلَغَ فيهِ الْكَلْبُ أنْ يَغْسِلَهُ سَبْعَ مَرَّاتٍ أَوَهُنَّ بِالتُّرَابِ[. أخرجه الستة، واللفظ لمسلم .

1. (3523)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdularki: "Bir kaba, köpek banmışsa onun temizlenmesi, yedi kere su ile yıkanmasına bağlıdır, hatta bunların ilki toprakla olmalıdır."[67]

AÇIKLAMA:

Şâfiî, Ahmed ve Cumhur, bu hadise dayanarak köpek bir kaptaki suyu içtiği takdirde, o kabın yedi kere yıkanmasının vacib olduğuna hükmetmiştir. Ebû Hanîfe, başka delili esas alarak üç kere yıkamanın yeterli olduğuna hükmeder. Nevevî, toprakla yıkamanın ma'nâsını "Suyu bulandıracak miktarda toprağın suya katılmasıdır" diye açıklar. "Suyu toprağa katmak veya toprağı suya atmak, yahut da yerden topraklı su almak arasında fark görülmemiştir. Fakat necaset değen yerin toprakla meshedilmesi yeterli bulunmamıştır" der.
Hadiste, az suya düşen bir pislik, suyun vasıflarını değiştirmese de kirleneceğine delil görülmüştür. Çünkü köpeğin içmesi sırasında akan salyası suyun vasıflarını değiştirmez.[68]

-3524 -2- وعن ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهما قال:]كَانَتِ الْكَِبُ تُقْبِلُ وَتُدْبِرُ فِي المَسْجِدِ فِي زَمَانِ رَسولِ اللّهِ #، فَلَمْ يَكُونُوا يَرُشُّونَ شَيْئاً مِنْ ذلِكَ[. أخرجه البخاري، وهذا لفظه، وأبو داود.والمراد بقوله »تُقْبِلُ وَتُدْبِرُ« عبورها في المسجد حيث لم يكن أبواب من غير تلويث ببول ونحوه.

2. (3524)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Köpekler Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) devrinde mescidin içinde gidip gelirlerdi. Bu sebeple mescidi yıkamak için içine su serpmezlerdi."[69]

AÇIKLAMA:

1- Yukarıda kaydedilen metin, hadisin Buhârî'deki vechidir. Ebû Dâvud'un metninde تَبُولُ ziyadesi de var, yani köpeklerin "siğdiği" de belirtilir.

2- Şu halde mescidde köpek dolaşıyor, gidiyor geliyor, akıtıyor, fakat yıkanmıyor. Ebû Dâvud bu hadisi "Kuruyunca toprağın temiz olması" adını taşıyan bir babta kaydeder. Şârihler: "Bu hadiste, toprağa bir pislik değer, sonra bu pislik güneş veya rüzgârla kurur ve yerinde pisliğe ait bir iz kalmazsa o taprağın temiz olacağına dair delil vardır; çünkü su serpilmemesi toprağın kurumuş olmasına ve temizlenmesine delildir" derler.
Hattâbî, bu halin nâdiren vuku bulmuş olabileceğini belirtir: "Mescidlere köpeklerin rastgele girerek kudsiyetini ihlâl etmeleri caiz değildir. O zaman, mescidde köpeklerin girip çıkmasına mani olacak kapı yoktu" der.

3- Ulemâ, kurumakla toprağın temizlenmesi meselesinde ihtilâf etmiştir:

* Ebû Hanîfe ve İmam Muhammed rahimehumullah: "Güneş, topraktan necâseti temizler, yeter ki necasetten eser gözükmesin" demiştir.

* Ebû Kılâbe: "Toprağın kuruması, temizliğidir" der.

* Şâfiî ve Ahmed İbnu Hanbel: "Toprağa necaset değmişse bunu sadece su temizler" der.

Bazı âlimler, bu hususta daha önce geçmiş olan (3508) hadisleri de göz önüne alarak necâset değen toprağın temizlenmesinde iki yol var derler: "Biri üzerine su dökmek, diğeri de rüzgâr veya güneşte kurumasıdır."[70]

3525-3 -وعن كبشة بنت كعب بن مالك، وكانت تحت ابن أبي قتادة:]أنَّ أبا قَتَادَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْه دَخَلَ عَلَيْهَا فَسَكَبَتْ لَهُ وَضُوءاً، فَجَاءَتْ هِرَّةٌ تَشْرَبُ مِنْهُ، فَأصْغَى لَهَا ا“نَاءَ حَتَّى شَرِبَتْ. قالَتْ: فَرَآنِى أنْظُرُ إلَيْهِ، فقَالَ: أتَعْجَبِينَ يَا ابْنَةَ أخِى؟ قَالَتْ: فَقُلْتُ: نَعَمْ، فقَالَ: إنَّ رَسُولَ اللّهِ # قالَ: إنَّهَا لَيْسَتْ بِنَجَسٍ، إنَّمَا هِىَ مِنَ الطَّوَّافِينَ عَلَيْكُمْ أوِ الطَّوَّافَاتِ[. أخرجه ا٠ربعةً .

3. (3525)- Kebşe Bintu Ka'b İbnu Mâlik -ki, İbnu Ebî Katâde'nin nikâhı altında idi- anlatıyor: "Ebû Katâde (radıyallahu anh) yanıma girdi. Kendisine abdest suyu hazırladım. Bu sırada, sudan içmek üzere bir kedi geldi. Ebû Katâde kabı uzattı, kedi içti."
Kebşe sözlerine devamla der ki: "Ebû Katâde kendisine bakmakta olduğumu gördü ve:
"Ey kardeşimin kızı, buna hayret mi ediyorsun?" dedi. Bende:
"Evet!" demiş bulundum. Bunun üzerine:
"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Kedi necis değildir. Kedi sizin etrafınızda çokça dolaşır" buyurdular" dedi."[71]

AÇIKLAMA:

1- Hadis, kedilerin esas itibariyle necis olmalarına rağmen, evde ev halkı ile haşirneşir olmaları, her tarafı suhuletle dolaşmaları, gelip sık sık sürtünmeleri sebebiyle onlardan kaçınma zorluğu, kap kacağı koruma imkânsızlığı gibi bir kısım durumlardan ötürü, onlara karşı korunma hususunda ruhsat tanındığını ifade etmektedir.

2- Hadiste kedilere karşı rıfkla muâmele etmek gerektiği, onlara karşı iyi

muamelenin mükâfaatının umulabileceği irşad buyrulmaktadır.[72]

3526-4- وعن داود بن صالح بن دينار النمار عن أمه:]أَنَّ مَوْتَهَا أرْسلَتْهَا بِهَرِيسَةِ إلى عَائِشَة رَضِيَ اللّهُ عَنْها. قَالَتْ: فوَجَدْتُهَا تُصَلِّى، فَأَشَارَتْ إلَىَّ أنْ ضَعِيهَا، فَجَاءَتْ هِرَّةٌ فَأكَلتْ مِنْهَا، فَلَمَّا انْصَرَفَتْ عَائِشَةُ مِنْ صَتِهَا أكَلَتْ مِنْ حَيْثُ أَكَلَتِ الهِرَّةُ، وَقَالَتْ: إنَّ رَسُولَ اللّهِ # قالَ: إنَّهَا لَيْسَتْ بِنَجَسٍ إنَّمَا هِىَ مِنَ الطَّوَّافِينَ عَلَيْكُمْ، وَإنِّى رَأيْتُ رسولَ اللّهِ # يَتَوَضّأ بِفَضْلِهَا[. أخرجه أبو داود .

4. (3526)- Dâvud İbnu Sâlih İbni Dinâr et-Temmâr, annesinden anlatıyor: "Efendim beni, Hz. Âişe (radıyallahu anhâ)'ya bir miktar yemekle gönderdi. Gelince Hz.Âişe'yi namaz kılıyor buldum. Bana, elimdekini koymamı işâret etti. (Ben de bıraktım). Ancak bir kedi gelerek üzerinden yedi.
Hz. Âişe (radıyallahu anhâ), namazından çıkınca, kedinin yediği yerden yemeği (bir miktar) yedi. Sonra da şu açıklamayı yaptı: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Kedi necis değildir, o sizi çokça dolaşan birisidir" demişti. Ben ayrıca Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kedinin artığıyla abdest aldığını gördüm."[73]

AÇIKLAMA:

1- Gönderilen yemek herîsedir. Herîse, dövülmüş buğday ve etten yapılan bir yemek çeşididir.

2- Hadis, namazda işarette bulunmanın câiz olduğunu da göstermektedir. Buna cevaz ifade eden başka örnekler, rivayetlerde gelmiştir.

3- Hattâbî der ki: "Hadisten çıkan hükümlerden biri, kedinin zât itibariyle temiz olduğudur. Öyleyse artığı temizdir; içilebilir, abdest alınabilir, bunlarda bir kerahet yoktur. Hadis yine delâlet eder ki: Zâtı tâhir olan her vahşinin -ister

yerde yürüyen ister kuş nevinden olsun- eti yenmese bile artığı temizdir." Tirmizî'ninde açıklamasına göre, kedinin artığının temiz olması, Sahabe, Tâbiîn ve Etbâuttâbiîn ulemâsından ekseriyetinin müşterek görüşleridir. Şâfiî, Ahmed, İshak bunlardandır. Ebû Yusuf, İmam Muhammed de bu görüştedirler.
Ebû Hanîfe ise, kedinin herhangi bir vahşi gibi necis olduğunu, ancak tahfif edildiğini, dolayısıyla artığının haram değil mekruh olduğunu söyler. O, bu meselede Ahmed İbnu Hanbel ve Dârakutnî'nin tahriç ettikleri "Kedi vahşi hayvandır" hadisine dayanır.[74]

-3527 -5- وعن ميمونة رَضِيَ اللهُ عَنْها قالت:]سُئِلَ رَسُولُ اللهِ # عَنْ فَأرَةٍ سَقَطَتْ في سَمْنٍ، فقَالَ: ألْقُوهَا وَمَا حَوْلَهَا، وَكُلُوا سَمْنَكُمْ[. أخرجه الستة إ مسلماً، وهذا لفظ البخاري .

5. (3527)- Meymûne (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a yağa düşen fareden soruldu. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Onu ve etrafındaki kısmı atın, yağınızı yiyin!" buyurdu."[75]

-3528 -6- وفي رواية ‘بي داود عن أبي هريرة:]فَإنْ كَانَ جَامِداً فَألْقُوهَا وَمَا حَوْلَهَا، وَإنْ كَانَ مَائِعاً فَ تَقْرَبُوهُ[.

6. (3528)- Ebû Dâvud'un Ebû Hüreyre'den kaydettiği bir rivayette şöyle gelmiştir: "(Eğer yağ) donmuşsa fareyi ve etrafındaki yağı kaldırıp atın, yağ sıvı ise, artık ona yemek niyetiyle) yaklaşmayın."[76]

AÇIKLAMA:

Nesâî'nin bir rivayetinde bu yağın donmuş olduğu tasrih edilir. Ulemâ, donmuş yağa herhangi bir necâset düşerse, o kısmın atılmasıyla geri kalan kısmın yenileceğini söylemiştir. "Ancak derler, yağa düşen pislikten yağın geri kalan kısmına herhangi bir eser, bir parça sirâyet etmediğinden emin olmak gerekir.

Böyle bir sirâyet endişesi varsa, emâre görülürse tamamı atılır."
Yağ sıvı ise, hükümde ihtilâf edilmiştir.

* Cumhur, necâsetin değmesiyle yağın tamamiyle kirleneceğine hükmeder. Zührî, Evzâî, Ahmed gibi bazıları muhalefet etmiştir. Ahmed İbnu Hanbel mâyi bir şeye pislik düştüğü takdirde, (tad, koku, renk gibi) bir değişiklik olursa kirleneceğini söylemiştir. İmam Mâlik'ten de buna yakın bir rivayette bulunulmuştur.

* Ebû Hanîfe, "Böyle bir mâyinin yenilmesi içilmesi caiz değildir, satışı ve kandilde yakılması câizdir" demiştir.

* Şâfiî hazretleri, "Yenmesi de satılması da câiz değildir, kandilde yakılabilir" demiştir.[77]

-3529 -7- وفي أُخرى له عن أبي سعيد رَضِيَ اللهُ عَنْه:]أنَّ رسولَ اللهِ # مَرَّ بِغُمٍ يَسْلُخُ شَاةً وَمَا يُحْسِنُ، فقَالَ لَهُ رَسُولُ اللهِ #: تَنَحَّ حَتّى أُرِيكَ، فَأَدْخَلَ يَدَهُ بَيْنَ الجِلْدِ وَاللَّحْمِ فَدَخَسَ بِهَا حَتَّى دَخَلَتْ إلى ا"بْطِ، ثُمَّ مَضى فَصَلّى لِلنَّاسِ وَلَمْ يَتَوَضَّأ[.زاد في رواية: »يَعْنِى لَمْ يَمَسَّ مَاءً«.»الدَّخَسُ« بخاء معجمة: الدس .

7. (3529)- Yine Ebû Dâvud'da Ebû Saîd (radıyallahu anh)'tan kaydedilen bir rivayette denir ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir koyunu beceriksizce yüzmekte olan bir köleye uğramıştı. Ona:
"Çekil de sana göstereyim!" dedi. Derhal elini deri ile et arasına soktu. Elini, bütün kolu koltuğa kadar derinin altında kalacak şekilde ilerletti. Sonra gidip abdest almadan halka namaz kıldırdı."

Bir rivayette, "Yani suya değmedi" ziyadesi vardır.[78]

AÇIKLAMA:

Burada abdest almadan, "elini yıkamadan" demektir. Nitekim bir rivayette gelen ziyade bu hususu tasrih etmektedir. Sadedinde olduğumuz hadis, pişmemiş ete elin değmesi halinde yıkama mecburiyeti olup olmadığını belirtme sadedinde vârid olmuştur. Görüldüğü üzere, taze ete değmekle el yıkama zarureti hâsıl

olmuyor.[79]

BEŞİNCİ FASIL

DERİLER HAKKINDA

-3530 -1- عن مرثد بن عبداللّه اليزنى قال:]رَأيْتُ عَلى ابْنِ وَعْلَةَ السَّبَائِىِّ فَرْواً فَمَسَسْتُهُ، فقَالَ: مَالَكَ تَمَسُّهُ، قَدْ سَألْتُ ابنَ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما؟ فَقُلْتُ لَهُ: إنَّا نَكُونُ بِالْمَغْرِبِ، وَمَعَنَا الْبَرْبَرُ وَالمَجُوسُ نُؤْتَى بِالْكَبْشِ وَقَدْ ذَبَحُوهُ، وَنَحْنُ َ نَأكُلُ ذَبَائِحَهُمْ، وَيَأتُونَنَا بِالسِّقَاءِ يَجْعَلُونَ فِيهِ الْوَدَكَ، فقَالَ ابنُ عَبَّاسٍ: قَدْ سَألْنَا رسولَ اللّهِ # عَنْ ذلِكَ فَقَالَ: دِبَاغُهُ طَهُورُهُ[. أخرجه الستة إ البخاري، وهذا لفظ مسلم.وفي رواية للنسائى: »وَلَهُمْ قِرَبٌ يَكُونُ فِيهَا اللَّبَنُ وَالمَاءُ وَذَكَرَ نَحْوَهُ«.»الْوَدَكُ«: دسم اللحم .

1. (3530)- Mersed İbnu Abdillah el-Yezenî anlatıyor: "İbnu Va'le es-Sebâî'nin üzerinde bir kürk gördüm ve elimle dokundum. Bana:
"Kürke niye elini değdin?"dedi. Ben bu hususta İbnu Abbâs (radıyallahu anh)'ya sordum ve dedim ki: "Biz Mağrib'te yaşıyoruz. Bizimle birlikte Berberîler ve Mecusîler de var. Onlar bize kestikleri koyunu getiriyorlar. Kestiklerini yemiyoruz. Bize, içerisine iç yağı konmuş deriden mâmul dağarcık getiriyorlar (bunu kabul edelim mi)?" İbnu Abbâs cevaben dedi ki:
"Bundan biz de Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a sormuştuk: "Derinin debbağlanması onun temizliğidir" buyurdular."[80]
Nesâî'nin bir rivayetinde şöyle gelmiştir: "Onların, içerisinde süt ve su bulunan kırbaları (deriden mamul su kapları) var..." gerisi yukarıdaki gibi..[81]

-3531 -2- وعن ابن عباس رَضِيَ اللّهُ عَنْهما:]أنَّ رسولَ اللّهِ #

مَرَّ بِشَاةٍ مَيْتَةٍ

فقَالَ: ةَّ انْتَفَعْتُمْ بِإِهَابِهَا؟ قَالُوا: إِنَّهَا مَيْتَةٌ. قالَ: إِنَّمَا حُرِّمَ أَكْلُهَا[.وفي أخرى: »ةَّ أَخَذْتُمْ إِهَابَهَا فَدَبَغْتُمُوهُ فَانْتَفَعْتُمْ بِهِ«. أخرجه الستة إ أبا داود، وهذا لفظ الشيخين.»ا“هَابُ«: الجلد قبل الدباغ .

2. (3531)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), ölmüş (ve terkedilmiş) bir koyuna rastlamıştı.
"Bunun derisinden faydalanmıyor musunuz?" buyurdular. Oradakiler:
"Ama bu meytedir (leşdir, istifâdesi caiz değildir)"dediler. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Meytenin yenmesi haramdır!" buyurdular."
Bir başka rivayette: "Bunun derisini alıp, debbağlayarak istifâde etmiyor musunuz?" demiştir.[82]

3532- 3- وعن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]سُئِلَ رسولُ اللّهِ # عَنْ ذَكَاةِ المَيْتَةِ، فَقَالَ: ذَكَاةُ المَيْتَةِ دِبَاغُهَا[. أخرجه ا٭ربعة إ الترمذي، وهذا لفظ النسائي، جعل الدباغ بمنزلة الذبح ٭ن المذبوح طاهر .

3. (3532)- Hz. Âişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a meytenin zekâtından (kendiliğinden ölen hayvanın derisinin nasıl temiz kılınacağından) sorulmuştu.
"Meytenin zekâtı (temiz kılınması) onun debbağlanmasıdır" diye cevap verdi."[83]

AÇIKLAMA:

1- Kaydettiğimiz bu hadisler, İslâmî usule uymadan öldürülen veya kendiliğinden ölen hayvanların, etlerinin yenilmesi haram olsa da derilerinden istifâde edilebileceğini ifade eder. Bu çeşit hayvanların derilerinin debbağlanması, o hayvanın tezkiyesi hükmüne geçmektedir. Tezkiye, hayvanın şerî usule göre kesilmesi, böylece etinin temiz kılınması demektir. Normalde tezkiye edilmeyen hayvanın eti gibi derisi de temiz değildir. Ancak, derisi debbağlanıp işlendi mi, tezkiye edilmiş olmakta ve kullanılması helâl hâle gelmektedir.

2- Ancak, ulemânın debbağlama ile derinin tezkiyesi meselesinde farklı görüşler ileri sürdüğünü bilelim:

1) Şâfiî'ye göre köpek ve hınzır dışındaki bütün hayvan meytelerinin derileri debbağlanmak suretiyle temizlenir. Derinin içi de dışı da temizdir, kuru veya mâyi her çeşit eşya ve yiyecek maddesi, içine konabilir. Eti yenen yenmeyen hayvan derisi arasında da bir fark yoktur. Hz. Ali ve Abdullah İbnu Mes'ud'un da bu görüşte olduğu rivâyet edilmiştir.

2) Debbağlama deriyi temizlemez. Ömer İbnu'l-Hattâb, oğlu Abdullah, Hz. Âişe (radıyallahu anhüm ecmâîn) bu görüştedirler. Ahmed İbnu Hanbel'in iki rivayetinden meşhur olanı böyle olduğu gibi, İmam Mâlik' ten gelen iki rivayetten biri de böyledir.

3) Debbağlamakla eti yenen hayvanların meytelerinin derisi temizlenir, yenmeyenlerinki temizlenmez. Evzâî, İbnu'l-Mübârek, Ebû Sevr, İshak İbnu Râhûye bu görüştedir.

4) Hınzır dışında bütün meytelerin derileri, debbağlamakla temizlenir. Bu Ebû Hanîfe'nin görüşüdür.

5) Bütün derilerin dışı temizlenir, fakat içi temizlenmez. Dolayısıyla kurularda kullanılır, ıslak ve yaş şeylerde kullanılmazlar. Üstünde namaz kılınır, içinde kılınmaz. İmam Mâlik'in meşhur görüşü budur.

6) Herşey, köpek ve hınzır dahil hem içiyle hem dışıyla temizlenir. Ebû Dâvud-u Zâhirî'nin ve diğer Zâhirîlerin görüşüdür. Ebû Yusuf'un da böyle söylediği hikaye edilmiştir.

7) Meytenin derisinden, debbağlanmadan da istifade edilebilir. Onların hem yaş, hem kuru her çeşit eşya koymada kullanılması caizdir. Bu da Zührî'nin görüşüdür. Nevevî, bu görüşün şazz olduğunu, iltifat edilmemesi gerektiğini

söyler.

3- Bâzı hadislerde debbağlama ameliyesi kesme yerine konulmuştur (3532). Çünkü debbağlanınca, deri kesilmiş gibi temiz olmaktadır.

4- Bu hadislerde, sünnetle Kur'an'ın tahsis edileceğine delil bulunmuştur. Çünkü meytenin haram olduğunu bildiren حُرِّمَتْ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةُ (Mâide 3) âyeti meytenin her parçasına şâmildir: Et, deri, yün vs... Hadis, âyetin yasağını "yeme"ye tahsis etmiştir.[84]

-3533 -4- وعن سودة بنت زمعة رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]مَاتَتْ لَنَا شَاةٌ فَدَبَغْنَا مَسْكهَا ثُمَّ مَازِلْنَا نَنْبِذُ فيهِ حَتّى صَارَ شَنًّا[. أخرجه البخاري والنسائي.»المَسْكُ« بفتح الميم: الجلد. »وَالشَّنُّ«: القربة البالية.

4. (3533)- Sevde Bintu Zem'a (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Bizim bir koyunumuz öldü. Derisini debbağladık. Sonra eskiyinceye kadar içerisinde nebîz yaptık."[85]

-3534 -5- وعن عبداللّه بن عكيم رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أنَّ رَسُولَ اللّهِ # كَتَبَ إلى جُهَيْنَةَ قَبْلَ مَوْتِهِ بِشَهْرٍ: َ تَنْتَفِعُوا مِنَ المَيْتَةِ بِإهَابٍ وََ عَصَبٍ[. أخرجه أصحاب السنن. وفي رواية الترمذي: »قَبْلَ مَوْتِهِ بِشَهْرَيْنِ« .

5. (3534)- Abdullah İbnu Ukeym (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), ölümünden bir ay önce Cüheyne kabilesine şöyle yazdı:

"Meytenin ne deri ne de sinirinden istifâde etmeyin."[86]

Tirmizî'nin rivayetinde: "Ölümünden iki ay önce..." şeklinde gelmiştir.[87]

AÇIKLAMA:

Hadis, önceki rivayetlerle teâruz halindedir. Buna göre, debbağlamakla da meytenin derisi temizlenmez ve kullanılamaz. Ancak hadis, ulemâ tarafından muzdarib bulunduğu için amel edilemeyecek kadar zayıf addedilmiş ve böylece amel dışı tutulmuştur. Bir ara Ahmed İbnu Hanbel'in, hadiste geçen "Ölümünden iki ay önce" tabirine bakarak: "Resûl-i Ekrem'in en son verdiği emrin bu olduğu anlaşılmaktadır" diyerek, bunun hükmünü esas aldığı, ancak bir müddet sonra, hadisteki ızdırab sebebiyle onun da terkettiği, rivayetlerde gelmiştir.
Ancak bazı tahkikler, hadisteki ızdırab iddiasının vârid olmadığını ortaya koymuştur. Bu durumda hadisi amel dışı bırakan husus, sıhhatce kendisinden üstün olan rivayetlere muhalefeti gösterilmiştir. Fakat, teâruzun giderilmesinde lügavî tahlil esas alınmıştır. Şöyle ki:
Hadiste geçen ve deri ma'nâsına gelen ihâb'ın, debbağlanmamış deri için kullanıldığı belirtilmiştir. Deri debbağlandıktan sonra ihâb diye isimlenmez, kırba veya şenn gibi isimler alır.
İbnu Hacer bu hadisteki yasağı, köpek ve domuz derisine veya derinin içine hamlederek veya hadisin râvisi olan Abdullah İbnu Ukeym'in, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sağlığında bir yaşında bir çocuk olduğunu söyleyerek müşkili halletmeye çalışanları makul bulmaz.[88]

3535- 6- وعن أُسامة رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أنَّ رَسولَ اللّهِ # نَهَى عَنْ جُلُودِ السِّبَاعِ[.

6. (3535)- Hz. Üsâme (radıyallahu anh) der ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yırtıcı hayvanların derilerini kullanmayı yasakladı."[89]

AÇIKLAMA:

Bu ve bu babta gelen başka hadisler, yırtıcı hayvanların -ki öncelikle arslan ve kaplan kastedilmektedir- derilerinin kullanılmasını yasaklamaktadır. Ulemâ

nehye istidlâl etmiştir. Ancak yasağın hikmeti hususunda farklı mütâlaalar ileri sürülmüştür.

* Beyhakî der ki: "Yasaklama, deri üzerinde varlığını devam ettiren kıllar sebebiyledir. Çünkü debbağlamanın kıla bir tesiri olmaz."

* "Nehyin, debbağlanmamış yırtıcı derisiyle alâkalı olması da muhtemeldir. Çünkü debbağlanmayan yırtıcı derisi pistir veya yasak, bu derilerin müsrif ve kibirli insanların minderi olmasındandır."[90]

ÜÇÜNCÜ BAB

İSTİNCA HAKKINDA

(Bu babta iki fasıl var)

*

BİRİNCİ FASIL

İSTİNCANIN ÂDÂBI

*

İKİNCİ FASIL

İSTİNCADA KULLANILAN CİSİMLER

BİRİNCİ FASIL

İSTİNCANIN ÂDÂBI

3536-1- عن أبي موسى رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]كُنْتُ مَعَ النَّبِيِّ # ذَاتَ يَوْمٍ فَأَرَادَ أنْ يَبُولَ فَأتى دَمِثاً في أصْلِ جِدَارٍ فَبَالَ، ثُمَّ قالَ: إذَا أرَادَ أحَدُكُمْ أنْ يَبُولَ فَلْيَرْتَدْ لِبَوْلِهِ[. أخرجه أبو داود.
»الدَّمِثُ«: الموضع اللين الذي فيه رمل.»وَارْتِيَادُ«: التطلب، واختيار الموضع .

1. (3536)- Ebû Musa (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir gün Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la birlikte idim. Aleyhissalâtu vesselâm küçük abdest bozmak ihtiyacını duymuştu. Hemen bir duvarın dibine, kumlu toprak bulunan bir noktaya gelip abdest bozdular. Sonra da:
"Sizden biri, küçük abdest bozmak isteyince bevli için uygun bir yer arasın!"

buyurdular."[91]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, küçük abdest bozmak için, yumuşak bir yer aramanın gereğine dikkat çekiyor. Zirâ idrar sert yere değince sıçrayıp üstbaşı kirletebilir. Hadiste Resûlullah'ın, "demis" denen idrarı gelince hemen emici yumuşak topraklı bir yer araştırdığı belirtilmektedir.[92]

3537- 2- وعن المغيرة بن شعبة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]كَانَ رَسولُ اللّهِ # إذَا أَتَى لِحَاجَتِهِ أبْعَدَ في المَذْهَبِ[. أخرجه أصحاب السنن، وصححه الترمذي .

2. (3537)- Mugîre İbnu Şu'be (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kazayı hâcet için gidince, yoldan uzak olurdu."[93]

3538- 3- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قال رَسُولُ اللّهِ #: اتَّقُوا الَعِنَيْنِ. قالُوا: وَمَا الّعِنَانِ؟ قالَ: الَّذِي يَتَخَلَّى في طَرِيقِ النَّاسِ، أوْ ظِلِّهِمْ[.

أخرجه مسلم، وهذا لفظه، وأبو داود .

3. (3538)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "İki lânetten korkun!" buyurdular. Ashab:
"İki lânet de nedir?" diye sorunca, açıkladılar:

"İnsanların yollarına abdest bozanla, gölgelerine abdest bozanlardır!"[94]

AÇIKLAMA:

Bu sonuncu hadis, halkın lânetine sebep olan iki davranışa dikkat çekmektedir. Gelip geçtikleri yerlerle, gölgelendikleri yerlerin kirletilmesi. Bunların, halkı rahatsız edici kirletmelerden uzak tutulması gerekmektedir. Hususan abdest bozmaktan kaçınılmalıdır.
Hadis lâin yani "lânet edenden sakının" buyurmaktadır. Sonra bunlar kimdir diye sorulunca: "Yola ve gölgeye abdest bozan..."diye açıklanmaktadır. Yâni lânet edici bizzat abdest bozan olmaktadır. Denir ki: "Buralara abdest bozana halkın küfredip, lânet okuması âdettendir. Öyleyse halkın bu lânetine, kendisi sebep olduğu için sanki kendisi lânet etmiş gibi ifâde edilmiştir."
Şu hususu da belirtelim ki, burada zikredilen yasak, her bir yol, her bir gölge için değildir. İnsanların gelip geçtiği yol, oturup dinledikleri, kaylûle yaptıkları, zaman zaman iltica ettikleri gölgelerdir. Çünkü nâdir durumlarda geçilen yollarla pek seyrek uğranılan gölgeler yasağa girmemelidir.[95]

3539 -4- وله في أُخرى عن معاذ:]اتَّقُوا المَعِنَ الثَّثَ: الْبَرَازَ في المَوَارِدِ، قارِعَةِ الطَّرِيقِ، والظِّلِّ[. »الْبَرَازُ« بفتح الباء: موضع قضاء الحاجة .

4. (3539)- Yine Ebû Dâvud, Hz. Muâz (radıyallahu anh)'tan şu rivayeti kaydetmiştir: "Lanete sebep olan üç yere abdest bozmaktan kaçının: Su yollarına, işlek yollara ve gölgeliklere."[96]
Açıklama önceki hadiste yapıldı.

3540 -5- وعن عبداللّه بن سرجس رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]نَهَى رَسُولُ اللّهِ # عَنْ أنْ يُبَالَ في الجُحْرِ. قِيلَ لِقَتَادَةَ: وَمَا يُكْرَهُ مِنَ الْبَوْلِ في الجُحْرِ؟ قالَ: كَانَ يُقَالُ إنَّهَا مَسَاكِنُ الجِنِّ[. أخرجه أبو داود والنسائي.

5. (3540)- Abdullah İbnu Sercis (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) (yer üzerindeki haşerat) deliklerine akıtmayı yasakladı." Katâde'ye: "Bu deliklere akıtmak niye mekruh kılındı?" diye sorulmuştu. Şu cevabı verdi:

"Bunların cinlere ait meskenler olduğu söyleniyordu."[97]

AÇIKLAMA:

Cuhr, arazide görülen zararlı haşere delikleridir. Yerin içerisinde onlara ait yuvalar vardır. Geceleri ve kış mevsimlerinde oralara girip barınırlar. Buralara abdest bozmak, rahatsız edilen o hayvanlardan bazı zararların gelme ihtimâlini artırdığı gibi, o hayvanlarında huzursuz edilmesine sebep olur. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), alemlere rahmettir, birçok emirlerinde hem insanlara hem de başka mahlukat ve hayvanlara rahmet olacak esaslar vazetmiştir. Bu hadiste ifade edilen yasağın hayvanlara da bir rahmet olduğunu söyleyebiliriz. [98]

3541- 6- وعن عبداللّه بن مغفل رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قالَ رسولُ اللّهِ #: َ يَبُولَنَّ أحَدُكُمْ في مُسْتَحَمِّهِ فَإنَّ عَامَّةَ الْوَسْوَاسِ مِنْهُ[. أخرجه أصحاب السنن.وزاد أبو داود: »ثُمَّ يَغْتَسِلُ فِيهِ« .

6. (3541)- Abdullah İbnu Mugaffel (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sizden kimse hamam yaptığı yere akıtmasın. Zira vesveselerin çoğu bu yüzden hâsıl olur."[99]
Ebû Dâvud'un rivayetinde şu ziyade var: "...sonra dönüp içinde yıkanacaktır." [100]

AÇIKLAMA:

Bu hadiste, yıkanılacak yere akıtılması yasaklanmaktadır. Yasak mutlak gelmiş ise de bir kısım âlimler, bu yasağın, yıkanılacak yerin durumuna bağlı olduğunu belirtirler. Yâni yıkanma yeri yumuşaksa ve idrara geçit sağlayacak bir menfez

de yoksa bu durumda, yer idrarı emecek ve pisliği orada sabit tutacaktır. Bu durumda akıtmak yasaktır. Aksine yer sert olsa ve üzerinden idrar akıp gitse veya pis suyun cereyanını sağlayacak bir menfez bulunsa bu durumda akıtma yasağı yoktur. Nevevî: "Yerin sert olup sıçrantı değmesi ihtimali olursa yasaktır; bir menfezin bulunması gibi bir sebeple sıçrantının değmesinden endişe edilmezse yasak da yoktur" derler.

Bâzı âlimler Nevevî'nin, az önce ulemâdan kaydettiğimiz mülâhazaya ters düştüğüne dikkat çekmiştir. Zirâ ulemâ yasağı yumuşak yere hamlederken, Nevevî sert yere hamletmiştir. Bâzı âlimler meseleyi şöyle halleder: "Yasağı yerin yumuşak veya sert olmasına hamletmek yanlıştır. En doğrusu yıkanma yerine akıtmamaktır. Çünkü bir çok vesveseler bundan hâsıl olmaktadır. Öyleyse yıkanma mahalleri ne hal üzere olursa olsun mutlak olarak akıtma işinden kaçınmalıdır."[101]

-3542 -7- وعن أُميمة بنت رُقية رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]كَانَ لِرَسُولِ اللّهِ # قَدَحٌ مِنْ عَيْدَانَ تَحْتَ سَرِيرِهِ يَبُولُ فِيهِ مِنَ اللَّيْلِ[. أخرجه أبو داود والنسائي .

7. (3542)- Ümeyme Bintu Rukiyye (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın karyolasının altında bulundurduğu hurma kütüğünden bir çanağı vardı. Geceleyin ona küçük abdest bozardı."[102]

-3543 -8- وعن أبي أيوب رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أنَّ النَّبىَّ # قالَ: إذَا أَتَيْتُمُ الْغَائِطَ فَ تَسْتَقْبِلُوا الْقِبْلَةَ وَ تَسْتَدْبِرُوهَا، ولكِنْ شَرِّقُوا أوْ غَرِّبُوا[.قال أبو أيوب: فلما قدمنا الشام وجدنا مراحيض قد بنيت قبل القبلة فننحرف عنها ونستغفر اللّه. أخرجه الستة، وهذا لفظ الشيخين .

8. (3543)- Ebû Eyyub (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu

vesselâm) buyurdular ki: "Helâya gittiğiniz vakit, (abdest bozarken) kıbleye ne önünüzü ne de arkanızı dönmeyin. Fakat yüzünüzü doğuya ve batıya dönderin."
Ebû Eyyub der ki: "Şam'a gelince helâların yönlerinin hep kıble cihetine inşa edildiğini gördük. Onları (kullanırken yönünü yan çeviriyor, ayrıca Allah'tan mağfiret de diliyorduk."[103]

AÇIKLAMA:

Burada meskenle inancın bağıntısını gösteren bir numûne ile karşı karşıyayız. Her kültürün kendine has meskeni ve bu meskenin temel hususiyetleri vardır. İslâm meskeninin bir hususiyeti, helâların yön itibariyle insanın ön veya arka fercinin kıbleye gelmiyecek şekilde olmasıdır. Bu bir İslâmî edebtir.
Hadiste geçen "Yüzünüzü doğuya ve batıya dönderin" emri Medine halkıyla ilgilidir. Ama kıblesi doğu veya batı cihetinde olan kimselerin, "doğu"ya ve "batı"ya yönelmemeleri gerekir.
Bazı âlimler, 3545 numarada kaydedilecek hadisi esas alarak, kıbleye yönelme yasağının bilhassa önü açık geniş araziler için mevzubahis olduğunu; kapalı ve dar yerlerde o kadar mühim olmadığını belirtirler.[104]

-3544 -9- وفي رواية لمالك:]أَنَّ أَبَا أَيُّوبَ قالَ وَهُوَ بِمِصْرَ: واللهِ مَا أَدْرِى كَيْفَ أَصْنَعُ بِهذِهِ الْكَرَابِيسِ، وَقَدْ قالَ رَسولُ اللهِ #: إذَا ذَهبَ أَحَدُكُمْ لِغَائِطٍ، أوْ بَوْلٍ فَ يَسْتَقْبِلِ الْقِبْلَةَ، وَ يَسْتَدْبِرُهَا بِفَرْجِهِ[.قوله »شَرِّقُو أَوْ غَرِّبُوا«: أمر ٭هل المدينة، ولمن قبلته على ذلك السمت، فأما من كانت قبلته إلى الشرق، أو الغرب ف يستقبلهما.»وَالمَرَاحِيضُ«: جمع مرحاض: وهو المغتسل، وموضع قضاء الحاجة.»وَالْكَرَابِيسُ«: بياءين معجمتين بنقطتين من تحت جمع كرياس، وهو الكنيف المشرف عل سطح بقناة إلى ا٭رض، فإذا كان أسفل فليس بكرياس .

9. (3544)- İmam Mâlik'in bir rivayeti şöyledir: "Ebû Eyyub (radıyallahu anh) Mısır'da iken demiştir ki: "Vallahi bu kiryas denen kenefleri nasıl kullanacağımı bilemiyorum. Zira Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Biriniz büyük veya küçük abdest bozunca kıbleye yönelmesin, arka fercini de çevirmesin" demişti." [105]

AÇIKLAMA:

Kiryâs: Mısır'da İslâmî fetihten önce yerden yüksek şekilde inşa edilmiş helâya denir. Yer seviyesinde helâlara kiryâs denmez. Ebû Eyyub'un sözünden bunların istikâmetinin kıbleye baktığı anlaşılmaktadır.[106]

3545 -10- وعن مروان ا ُصغر قال:]رَأيْتُ ابنَ عُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما أنَاخَ رَاحِلَتَهُ مُسْتَقْبِلَ الْقِبْلَةِ، ثُمَّ جَلَسَ يَبُولُ إلَيْهَا، فَقُلْتُ لَهُ: يَا أبَا عَبْدِالرَّحْمنِ ألَيْسَ قَدْ نُهِىَ عَنْ هذَا؟ قالَ: بَلَى إنَّمَا نُهِى عَنْ ذلِكَ في الْفَضَاءِ، فإذَا كَانَ بَيْنَكَ، وَبَيْنَ الْقِبْلَةِ شَىْءٌ يَسْتُرُكَ فَ بَأسَ[. أخرجه أبو داود .

10. (3545)- Mervân el-Asgar anlatıyor: "İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'yı devesini kıble istikametine ıhtırmış, sonra onun duldasına çömelip deveye doğru yönelerek akıtıyorken gördüm. Kendisine:
"Ey Ebû Abdirrahmân, bu tarz akıtmaktan nehyedilmedik mi?" dedim.
"Evet, ama bundan, açık arazide nehyedildik. Seninle kıble arasında sana perde olan birşey varsa bu durumda akıtmanda bir beis yok!" dedi."[107]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, abdest bozma sırasında ön veya arkayı kıbleye çevirme yasağının açık araziye mahsus olduğunu ifade etmektedir.
Hemen belirtelim ki bu mesele ülemâ arasında çeşitli münâkaşalara sebep olmuştur. Öyle ki, Hz. Câbir'den gelen bir hadise dayanarak kapalı yerde ön

kısmın da kıbleye dönebileceğini söyleyenler olmuştur. Dayandıkları delillerin münakaşasına girmeden, ulemânın bu hususta ileri sürdüğü görüşleri hülasa edeceğiz.

1) Bir rivayette Ebû Hanîfe ve Ahmed İbnu Hanbel'e göre, kıbleye karşı abdest bozmak açık arazide ve evde câiz değil fakat kıbleye arkasını dönerek abdest bozmak kırda da evde de caizdir. Ancak İbnu Hacer, bu iki imamdan meşhur görüşün "kırda da, evde de kıbleye karşı abdest bozmanın mutlak haram olduğu"dur der. Şâfiîlerden Ebû Sevr, Mâlikîlerden İbnu'l-Arabî, Zâhirîlerden İbnu Hazm da bu görüşü tercih etmişlerdir.

2) İmam Mâlik ve Şâfiî hazretlerine göre, açık arazide kıbleye karşı kazayı hâcet haramdır, evlerde değildir. Abbas İbnu Abdilmuttalib, Abdullah İbnu Ömer, İshak İbnu Râhûye, Şa'bî ve bir rivayette Ahmed İbnu Hanbel de böyle hükmetmişlerdir.

3) Ebû Eyyub el-Ensârî, Mücâhid, İbrahim Nehâî, Süfyân-ı Sevrî, Ebû Sevr -bir rivayette Ahmed İbnu Hanbel'e göre- kırda ve evde kıbleye karşı abdest bozmak câiz değildir.

4) Urve İbnu'z-Zübeyr, İmam Mâlik, -bir rivayette Ahmed İbnu Hanbel'e[108] göre, kırda ve evde kıbleye karşı abdest bozmak câizdir.
Şârihler bu mesele hakkında üç farklı görüş daha kaydederler:

1) Ebû Yusuf, sadece evlerde Ka'be'ye arkasını dönerek abdest bozmayı caiz görür.

2) İbnu Sîrîn ve Nehâî'ye göre Ka'be'ye olsun, Kudüs'teki Mescid-i Aksa'ya olsun ön veya arkayı dönerek abdest bozmak mutlak surette haramdır.

3) Ebû Avâne'ye göre, Ka'be'ye önünü veya arkasını dönerek abdest bozmak yalnız Medinelilerle, Medine hizasında yaşayanlara haramdır. Ka'be'nin şarkında veya garbında yaşayanlara haram değildir.
NOT: Zamanımızda mesken planlamasını yapan birçok mühendisimiz maalasef planlamalarda İslâmî değerleri göz önüne almamaktadırlar. Müslümanlar bu yüzden kazayı hâcet sırasında sıkıntıyı düşmektedirler. Asıl olan bu değerlerin korunmasında hassas olmak ise de, ulemânın ihtilâfını bilmede de fayda var. İhtilâf bizim için rahmettir. Fiilimiz bu müçtehid imamlarımızdan birinin görüşüne uydu mu, bizim için bir rahatlama, bir kurtuluş mevzubahistir. Bu sebeple mühim olan görüşlerin hepsini yazdık.
Her şeye rağmen, sünnette uygun olmayan helâların kullanımıyla ilgili hadiseyi

rivayet eden Ebû Eyyub el-Ensarî Hazretlerinin bir sünneti bize de rehber olmalıdır. Der ki: "Şam'a geldiğimizde, helaları hep kıble istikametinde inşa edilmiş bulduk. Biz kullanırken yan dönüyor, ayrıca Allah'a istiğfarda bulunuyorduk."
İnancımıza uymayan helaları normal karşılamıyacağız, elden geldikçe İslâmlaştırarak kullanacağız ve de, Allah'a istifar edeceğiz. Tâ ki, inancımıza tersliklerin şuurunda olalım, şuurumuzu canlı tutalım, gafletle zaman içinde normal görmeye başlamayalım![109]

-3546 -11- وعن ابنِ عمر رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]ارْتَقَيْتُ فَوقَ بَيْتَ حَفْصَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْها لِبَعْضِ حَاجَتِى، فَرَأيْتُ رسولَ اللّهِ # يَقضَى مُسْتَقْبِلَ الشَّامِ مُسْتَدْبِرُ الْقِبْلَةِ[. أخرجه الستة، وهذا لفظ الشيخين .

11. (3546)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Bir ihtiyacım için, (bir gün kız kardeşim Hz.) Hafsa (radıyallahu anhâ)'nın evinin damına çıkmıştım. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı, yüzünü Şam'a, arkasını da kıbleye çevirmiş olarak kazayı hâcet yapıyor gördüm."[110]

-3547 -12- ولمسلم في أخرى:]قالَ عَبْدُاللّهِ يَقُولُ نَاسٌ: إذَا قَعَدْتَ لِحَاجَتِكَ، فَ تَقْعُدْ مُسْتَقْبِلَ الْقِبْلَةِ، وَ بَيْتِ المَقْدِسِ، لَقَدْ رَقَيْتُ عَلى ظَهْرِ بَيْتِ حَفْصَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْها وذكَرَ الحَدِيثَ[.

12. (3547)- Müslim'in bir diğer rivayetinde şöyle gelmiştir: "Abdullah anlatıyor: "Halk: "Kazayı hâcet için çömelince ne kıbleye karşı ne de Mescid-i Aksa'ya yönelme" demektedir. Halbuki ben, bir işim için Hafsa (radıyallahu anhâ)'nın evinin damına çıkmıştım..." Gerisi aynen devam eder.[111]

AÇIKLAMA:

3545 numarada açıklandığı üzere, bu rivayet, abdest bozma sırasında, müslümanların ilk kıblesi ve Resûlullah'ın Mi'rac sırasında göğe yükselme mahalli ve de mecma-i enbiya olan Kudüs istikametinde yönelmeyi de yasaklayan rivayete muhalefet etmektedir. Bu rivayet sebebiyledir ki, cumhur, "Kazayı hâcet sırasında Kudüs'e yönelinmez" diye bir hüküm vermemişlerdir. Buna haram diyen sadece İbnu Sîrîn ve İbrahim Nehâî'dir, rahimehumallah.[112]

-3548 -13- وعن حُذيفة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]كُنْتُ مَعَ النّبيِّ # فَانْتَهى إلى سُبَاطَةِ قَوْمٍ فَبَالَ قائماً[.

13. (3548)- Hz. Huzeyfe (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile beraber idim. Bir kavmin küllüğüne gelince durup, ayakta küçük abdest bozdu."[113]

-3549 -14- وفي رواية عن أبي وائل قال:]كانَ أبُو مُوسى رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ يُشَدِّدُ في الْبَوْلِ، وَيَبُولُ في قارُورَةٍ وَيَقُول: إنَّ بَنِى إسْرَائِيلَ كَانَ إذَا أصَابَ جِلْدَ أحَدِهِمْ بَوْلٌ قَرَضَهُ بِالْمَقَارِيضِ، فقَالَ حُذَيْفَةُ: وَدِدْتُ أنَّ صَاحِبَكُمْ يُشَدِّدُ هذَا التَّشْدِيدَ، لَقَدْ رَأيْتَنِى أنَا وَرسُولُ اللّهِ # نَتَمَاشى، فَأتى سُبَاطَةَ قَوْم خَلْفَ حَائِطٍ، فقَامَ كَمَا يَقُومُ أحَدُكُمْ فبَالَ، فَانْتَبَذْتُ مِنْهُ فَأشَارَ إلَيَّ فَجِئْتُ فَقُمْتُ عِنْدَ عَقِبِهِ حَتّى فَرَغَ[. أخرجه الخمسة: وهذا لفظ الشيخين. »السُّبَاطَةَ«: الكناسة والزبالة.قال الخطابى. وسبب بوله # قائماً مرض اضطره إليه.»وَانْتِبَاذُ«: انفراد واعتزال ناحية: وإدناؤه إليه ليستتر به عن المارّة .

14. (3549)- Ebû Vâil'den gelen bir rivayet şöyle: "Ebû Musa (radıyallahu anh) küçük abdest hususunda çok titiz davranır (üzerine sıçrantı değmemesi için azami gayreti gösterirdi. O kadar ki) küçük abdestini bir şişe içerisine bozar ve: "Benî İsrâil'den birinin bedenine sidik değecek olsa, adam kirlenen derisini bıçakla kazırdı" derdi.
(Bunu işiten) Huzeyfe (radıyallahu anh) dedi ki: "Arkadaşınızın titizliği bu kadar ileri götürmemesini tercih ederim. Ben, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la bir beraberliğimizi hatırlıyorum. Beraber yürüyorduk. Derken bir kavmin bir duvar gerisindeki küllüğüne rastladık. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), tıpkı sizden birinin ayakta bevletmesi gibi durup ayakta bevletti. Ben bu esnada kendilerinden uzaklaşmak istedim. Bana yakın durmamı işaret buyurdu. Geri gelip, hemen arkasında dikilip abdestini bozuncaya kadar bekledim."[114]

AÇIKLAMA:

1- Müteakip bazı rivayetlerde görüleceği üzere, küçük abdesti erkeklerin ayakta bozması hoş karşılanmamış, çömelerek yapmaları tavsiye edilmiştir. Ancak bunun bir vecibe ifade etmediğini, daha güzele irşad eden bir tavsiye olduğunu gösteren rivayetlerde var. İşte sadedinde olduğumuz rivayet bunlardan biridir. Zirâ, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın da ayakta abdest bozduğunu haber vermektedir.
Meseleyi tahlil eden İbnu Hacer, o devirde, Arap örfünde erkeklerin ayakta bevletmelerinin esas olduğunu belirtir. Zira bazı rivayetler, Resûlullah'ın çömelerek abdest bozmasının, görenler tarafından çarpıcı bulunduğunu ifade eder. Meselâ Adurrahman İbnu Hasene'nin rivayetinde şu ifade yer alır: "...Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) çömelerek bevletti. Biz: "Resûlullah'a bakın, kadınların bevlettiği gibi bevletmektedir" dedik..." İbnu Mâce'nin bir rivayetinde şu ifadeye yer verilmiştir: "Arapların âdeti ayakta bevletmekti." Keza sadedinde olduğumuz Huzeyfe hadisinde de: "...Tıpkı sizden birinin ayakta bevletmesi gibi durup ayakta bevletti..." denmektedir.
Şu halde, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu umumi âdete, çömelerek bevletmede daha fazla tesettür bulunduğu ve idrar bulaşma ihtimali asgariye düştüğü için muhalefet etmiş ve çömelerek küçük abdest bozmuştur. Hz. Âişe (radıyallahu anhâ) de: "Kur'an kendisine inmeye başladığı günden beri, ayakta bevletmedi" der.

2- Hadiste geçen sübâte, küllük, çöplük, mezbelelik gibi değişik kelimelerle karşılanabilir. Bir kısım ailelerin çöplerini, küllerini müştereken attıkları yere denir. Umumiyetle evlere yakın bir yerde bulunur. Buradaki yığın, çerçöp ve külden ibaret olduğu için, tabiatı yumuşaktır, idrarın sıçramasına, elbiseyi kirletmesine meydan vermez.

3- Hadiste, Resûlullah abdestini bozmaya başlayınca Huzeyfe'nin oradan uzaklaştığını; ancak Resûlullah'ın onu yanına çağırdığını görmekteyiz. İbnu Hacer, onu yakınında tutmada Aleyhissalâtu vesselâm'ın iki maksad gütmüş olabileceğini belirtir:

1) Bu halde, müşâhedesini önlemek.

2) İhtiyaç halinde çağırınca sesini duyurmak veya işaret edince işaretini görmesi.

4- İbnu Hacer: "Burada abdest bozarken konuşmaya cevaz hükmü mevcut değildir" der. Bazı rivayetlerde "Yaklaş" dedi" şeklindeki ifade, diğer bir kısım rivayetlerde "yaklaş diye işaret etti" diye gelmiştir. Nitekim sadedinde olduğumuz rivayette de böyledir.

5- Resûlullah'ın, burada âdetine muhalif olarak işlek yoldan uzaklaşmamış olması bâzı yorumlara sebep olmuştur:

***** Resûlullah, müslümanların işleriyle meşgul olduğu için meclis uzamış, abdesti sıkışmış olabilir. Huzeyfe'yi arkasında durdurarak gelip geçeceklere karşı perde yapmıştır, önünde zâten duvar olduğu belirtilmiştir.

***** Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bazı hallerde yoldan uzaklaşmaksızın da abdest bozulabileceğini, bunun cevazını göstermek için böyle yapmıştır.
Ayrıca, bu fiil küçük abdestle ilgili, büyükle değil. Küçük abdest az bir açılma ile bozulabilir, büyük abdest için uzaklaşmak, daha dikkatli olmak gerekir, zira daha ziyade açılmak mevzubahistir. Şurası da açıktır ki, yoldan uzaklaşmanın asıl maksadı tesettürdür. Bu ise, küçük abdestte mâniaya yaklaşmak ve eteği salmakla sağlanabilir.
Şunu da kaydedelim ki, Resûlullah'ın Huzeyfe'yi yanına çağırıp arkasında, kendisine sırtını dönmüş olarak durdurmaktaki gayesi onunla tesettür etmektir. Taberânî'nin bir rivayetinde, Huzeyfe'ye: "Ey Huzeyfe bana perde ol!" emretmiştir.

6- İbnu Hacer, hadisten çıkarılan bazı faidelere de dikkat çeker:

***** İki mefsedetden daha şiddetlisi hafifiyle defedilir.

* İki maslahatın her ikisini temin mümkün olmazsa, en büyük olanı gerçekleştirilir.

* Ümmetin maslahatı için oturmalarını uzatıyor, Ashab'a yaptığı çeşitli ziyaretleri çokça yapıyordu. Bu durumlarda bevl ihtiyacı zuhur edince normal vakitlerdeki âdeti üzere uzaklara gidip ümmetin maslahatıyla ilgili alakalarını geciktirmemiştir, tâ ki bundan hâsıl olacak zararlar önlenmiş olsun. Böylece, iki işten daha mühim olana dikkat edip, Huzeyfe'yi kendine yaklaştırarak yoldan geçeceklere karşı perde yapmadaki maslahatı, onu kendinden uzak tutmadaki maslahata takdim etti. Zirâ her ikisini birleştirmek mümkün değildi.[115]

-3550 -15- وعن نافع قال:]رَأيْتُ ابنُ عُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما يَبُولُ قَائِماً[. أخرجه مالك.

15. (3550)- Nâfi rahimehullah anlatıyor: "İbnu Ömer (radıyallahu anh)'ı ayakta bevlederken gördüm."[116]

-3551 -16- وعن عمر رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]رَآنِي النَّبيُّ # أبُولُ قَائِماً: فقَالَ يَا عُمَرَ: َ تَبُلْ قَائِماً: فَمَا بُلْتُ قَائِماً بَعْدَ[.

16. (3551)- Hz. Ömer (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ben ayakta abdest bozarken, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) beni gördü ve:

"Ey Ömer, ayakta akıtma" buyurdu. Ondan sonra hiç ayakta akıtmadım."[117]

-3552 -17- وروى عبيد اللّه عن نافع عن ابن عمر رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]قال َعُمَرُ: مَا بُلْتُ قائماً مُنْذُ أسْلَمْتُ[. أخرجه الترمذي، وقال هذا أصح عن عمر، وضعف الرواية ا٫ولى. قال: ومعنى النهى عن البول قائماً على التأديب على

التحريم.قال وقد روى عن ابن مسعود رَضِيَ الله عَنْه قال: »إنَّ مِنَ الجَفَاءِ أنْ يَبُولَ الرَّجُلُ قائِماً«.»الجَفَاءُ«: خف البر واللطف .

17. (3552)- Ubeydullah, Nâfi'den, o da Abdullah İbnu Ömer (radıyallahu anh)'dan anlattığına göre, Hz. Ömer (radıyallahu anh): "Ben müslüman olduğum zamandan beri ayakta abdest bozmadım!" demiştir."[118]

Tirmizî: "Bu, Hz. Ömer'den daha sıhhatli olan rivayettir. Önceki rivayet zayıftır" der. Keza ilaveten der ki: "Ayakta abdest bozma yasağı tedib içindir, tahrim için değil." Yine der ki: "İbnu Mes'ud (radıyallahu anh)'tan şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Kişinin ayakta akıtması, nefsine karşı işlediği bir kabalıktır."[119]

AÇIKLAMA:

Ayakta abdest bozma meselesi de medar-ı bahs olan mevzulardan biridir. Yukarıdaki rivayetlerin bir kısmı tecviz ederken, bir kısmı yasaklamaktadır. Tirmizî'nin açıklaması da mevzuyu aydınlatacak mahiyettedir. Tahrim ifade eden kesin bir yasaklama mevzubahis değildir. İbnu Hacer der ki: "Hz. Ali, Hz. Ömer, Zeyd İbnu Sâbit ve diğer bir kısım sahabîlerden ayakta abdest bozduklarına dair rivayetler gelmiştir. Bu rivayetler, ayakta bevletmenin kerâhetsiz câiz olduğunu gösterir, yeter ki sıçrantıdan emin olunsun." Ayakta bevl hussunda Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan kesin bir yasak vârid ve sâbit olmadığı belirtilmiştir.[120]

3553-18- وعن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنْها]أنَّهَا كَانَتْ تَقُولُ: مَنْ حَدَّثَكُمْ أنَّ النّبىَّ # كَانَ يَبُولُ قَائِماً فَ تُصَدِّقُوهُ، مَا كَانَ يَبُولُ إَّ قاعِداً[. أخرجه الترمذي والنسائي .

18. (3553)- Hz. Âişe (radıyallahu anhâ)'dan rivayete göre şöyle derdi: "Size kim, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı ayakta bevlettiğini söylerse, sakın onu tasdik etmeyin. O, daima çömelerek abdest bozardı."[121]

-3554 -19- وعن عبداللّه بن جعفر رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]أرْدَفَنِى رَسولُ اللّهِ # ذَاتَ يَوْم خَلْفَهُ فَأسَرَّ إلَىَّ حَدِيثاً َ أُحَدِّثُ بِهِ أحَداً من النَّاس، وَكانَ أحَبَّ مَّا اسْتَتَرَ بِهِ رسولُ اللّهِ # لِحَاجتِهِ هَدَفٌ أوْ حَائِشُ نَخْلٍ[. أخرجه مسلم.»الهَدَفُ«: هنا المرتفع.»وَالَحائِشُ«: الحائط من النخل .

19. (3554)- Abdullah İbnu Câfer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Bir gün Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) beni, bineğinin terkine bindirdi. Bana halktan kimseye söylemiyeceğim bir sözü sır olarak söyledi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kazayı hâcet için perdelendiği şeylerin O'na en hoş geleni ya bir tümsek veya bir hurma kümesiydi."[122]

-3555 -20- وعن عبدالرحمن بن حسنة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]خَرَجَ عَلَيْنَا رسولُ اللّهِ #، وَفي يَدِهِ كَهَيْئَةِ الدَّرَقَةِ فَوَضَعَهَا، ثُمَّ جَلَسَ خَلْفَهَا، فَبَالَ إلَيْهَا، فقَالَ بَعْضُ الْقَوْم: انْظُرُوا يَبُولُ كَما تَبُولُ المَرْأةُ، فَسَمِعَهُ، فقَالَ: أمَا عَلِمْتَ مَا أصَابَ صَاحِبَ بَنِى إسْرَائِيلَ؟ كَانُوا إذَا أصَابَهُمْ شَىْءٌ مِنَ الْبَوْلِ قَرَضُوهُ بِالْمَقَارِيضِ فَنَهَاهُمْ صَاحِبُهُمْ فَعُذِّبَ في قَبْرِهِ[. أخرجه أبو داود والنسائي .

20. (3555)- Abdurrahman İbnu Hasene (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) , elinde kalkan gibi bir şey olduğu halde bize doğru geldi ve onu yere bıraktı. Sonra onun gerisine çömelip ona doğru küçük abdest bozdu. Yanımızdakilerden biri: "(Resûlulah'a) bakın tıpkı kadınlar gibi abdest bozuyor" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm bu sözü işitmişti:
"Benî İsrail'in arkadaşının başına geleni işitmedin mi" dedi ve devam etti: "Onlara idrar bulaşınca, bıçakla idrarın değdiği yeri kazıyorlardı. Arkadaşları onları bu tatbikattan yasakladı. Bu adam, yasaklaması sebebiyle kabrinde azaba

uğradı."[123]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayet, çömelerek abdest bozmaya teşvik eden rivayetlerden biridir. Ayrıca abdesti çömelerek bozmadaki maksad da açıklık kazanmaktadır: Sıçrantıdan üst başın korunması...

2- Hadis, farklı vecihlerde gelmiştir. Bazı rivayetlerde sıçrantının bedene değmesi, bazılarında ise elbiseye değmesi mevzubahistir. Bu farklılıktan çıkan sonuç şudur: "Eğer bedene değmişse, bıçakla bedenin yani derinin kazınması; elbise ise, elbisenin kesilip atılması mevzubahistir." Bazı âlimler "maksad elbisedir" demiş ise de diğer bir kısmı, zâhiri esas alarak: "Beden de soyulmuş olabilir ve bu İsrailoğullarına yüklenen "tahammülü aşan yüklerden (ısr) biridir" demiştir. Ancak en sıhhatli rivayet olan Buhârî'nin rivayetinde beden değil, elbise mevzubahistir.

3- Rivayet, sıçrantıdan kaçınma hususunda Benî İsrail şeriatının koyduğu ağır yükü kaldıran kimsenin, bu davranışı sebebiyle kabirde azaba uğratıldığını ifade ediyor. Resûlullah bu hikaye ile, sıçrantıdan kaçınmanın ehemmiyetini zihinlerde tesbit etmek istemiş, bu meselede titizlik göstermeyen müslümanlarında aynı âkibete uğrayabileceğine dikkat çekmiştir.

4- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), İslâm'ın bir çok hakikatını, farklı üsluplarla tekrar tekrar tebliğ etmiş olmaktadır. Bu, zihinlerde yer etmesi bakımından daha müessir bir tebliğ metodu olmaktadır. Böylece dînî bir hakikat, mücerredlikten çıkıp müşahhaslaşmış, daha iyi kavranır, hissedilebilir hale gelmiş olmaktadır.[124]

3556-21- وعن أبي سعيد رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]سَمِعْتُ رسولَ اللّه # يَقُولُ: َ يَخْرُجُ الرَّجُن يَضْرِبَانِ الْغَائِطَ كَاشِفَيْنِ عَنْ عَوْرَتِهِمَا يَتَحَدَّثَانِ، فَإنَّ اللّهَ تَعالى يَمْقُتُ على ذلِكَ[. أخرجه أبو داود.»يَضْرِبَانِ« أى يقصدان الخء.

ومعنى »يَمْقُتُ« يبغض .

21. (3556)- Ebû Saîd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı işittim, şöyle demişti: "İki kişi beraberce helaya gidip, avretleri açık kazayı hâcet ederken konuşmasınlar. Zira Allah Teâla Hazretleri, bu hale gadab eder."[125]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, abdest bozma esnasında konuşmayı yasaklamaktadır. Hadiste iki erkek zikredilmiştir. İki kadın veya kadın-erkek için de aynı yasak mevzubahistir. Hatta bir kadınla bir erkeğin bu vaziyette bulunmaları çok daha kabih bir durum ortaya koyar. Hadis, İbnu Hibbân'da şöyle gelmiştir:
"İki kişi helaya birbirlerinin avretlerini görecek şekilde kurulup konuşmasınlar. Zira bu duruma Allah gadab eder."
Hadisin üslûbu, Allah'ın sadece "konuşma" sebebiyle değil, konuşma dahil, duruş vaziyeti sebebiyle de gadab ettiğini ifade etmektedir.[126]

3557 -22- وعن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]كَانَ النَّبىُّ # إذَا أرَادَ الحَاجَةَ لَمْ يَرْفَعْ ثَوْبَهُ حَتَّى يَدْنُو مِنَ ا‘رْضِ[. أخرجه أبو داود والترمذي، وهذا لفظه .

22. (3557)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kazayı hâcette bulunmak istediği zaman yere yaklaşıncaya kadar elbisesini kaldırmazdı."[127]

3558 -23- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أنَّ النبىَّ # قالَ: مَنِ اكْتَحَلَ فَلْيُوتِرْ. مَنْ فَعَلَ فَقَدْ أحْسَنَ وَمَنْ َ فَ حرجَ، وَمَنْ اسْتَجْمَرَ فَلْيُوتِرْ، مَنْ فَعَلَ فَقَدْ أحْسَنَ وَمَنْ َ فَ حَرَجَ، وَمَنْ أكَلَ فَمَا تَخَلَّلَ فَلْيَلْفِظْ وَمَا َكَ بِلِسَانِهِ فَلْيَبْتَلِعْ مَنْ فَعَلَ فَقَدْ أحْسَنَ وَمَنْ َ فَ

حَرجَ، وَمَنْ أتَى الْغَائِطِ فَلْيَسْتَتِرْ، فَإنْ لَمْ يَجِدْ إ أنْ يَجْمَعَ كَثِيباَ مِنْ رَمْلٍ فَلْيَسْتَدْبِرْهُ، فَإنَّ الشَّيْطَانَ يَلْعَبُ بِمَقَاعِدِ بَنِى آدَمَ، مَنْ فَعَلَ فَقَدْ أحْسنَ وَمَنْ َ فَ حَرَجَ[. أخرجه أبو داود.»اسْتِجْمَارُ« استنجاء بالجمار، وهى الحجارة الصغار.

»فَلْيَلْفِظْ« أى فليرمه من فيه.و»كَ« الشئ يلوكه: إذا أداره في فيه. وَ»الْكَثِيبُ« ما اجتمع من الرمل مرتفعاً .

23. (3558)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Kim gözüne sürme çekerse teklesin. Bu sözümü kim tutarsa işi en güzel şekilde yapmış olur, tutmayana bir mahzur yok. Kim abdest bozduktan sonra taş kullanarak temizlenirse teklesin. Kim böyle yaparsa güzel yapar, kim de yapmazsa bir mahzur yok. Kim yemek yer ve dişlerinin arasından bir şey çıkarırsa onu dışarı atsın, kim de diliyle çıkarmışsa onu yesin. Kim bu söylediğimi yaparsa güzel yapar, kim de yapmazsa bir mahzur yok. Kim helâya giderse (imkân nisbetinde) tesettürde bulunsun, (kuytu bir yer) bulamazsa, hiç olmazsa kum (taş vs.,den) bir tümsek yapıp ona arkasını dönsün, zira şeytan, insanoğlunun makadlarıyla (oturak kısmıyla) oynar. Kim bunu yaparsa en güzelini yapmış olur, yapamayana bir beis yok."[128]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) burada, günlük hayatımızı ilgilendiren bazı âdâbı belirtmektedir. Yapacağımız işlerin en güzel şekli belirtilmekte, ancak bu şekle uymanın bir vecibe olmadığı, uyulmadığı takdirde bir günah bulunmayacağı belirtilmektedir. Böylece bu rivayetten de anlıyoruz ki, Resûlullah'ın sünnetlerinden bir kısmına uymak bir vecibe değildir, terki bir günah gerektirmiyor. Ama uyulması, o âdi işimizi "sevaba vesile olan bir sünnet" derecesine çıkarıyor. Sadedinde olduğumuz hadisteki "tekleme" örneklerinde olduğu gibi.. Söz gelimi gözüne sürme çeken, sürmedanlığın iğnesini gözünden geçirirken sayıyı tek tutacak şekilde dikkatli olursa hem işini görmüş, hem de bir sünnet icra etmiş olur. Keza istinca da öyle. Burada asıl olan temizliktir. Temizliğin tam olduğu hususunda gönlün mutmain olmasıdır. Ama

tek ile sona erdirmek mümkündür, böylece bir sünnet de yerine getirilmiş olur.
Mü'min böylece, sünnete uyma gayretiyle her bir günlük işinde ve davranışlarında, ölçüsüz, şuursuz, gelişigüzel iş yapma yerine, dikkatli ve şuurlu olma alışkanlığını kazanır, âdetleri de ibadete dönüşmüş olur, kazancı büyük olur.

2- Yemekten sonra dişlerin arasından dille çıkarılanın yutulması câiz bulunurken, başka bir şeyle çıkarılanın dışarı atılmasındaki hikmeti bazı şârihler "bu esnada kanatılmış olabilir" diye yoruma bağlamıştır. Şüphesiz bu bir ihtimal. Ancak, sırf bununla izah eksik kalır. Madem ki Resûlullah sebep beyan etmemiş, kanama mevzubahis olmasa da atılması esastır, ancak şartlara göre atılmamasında da bir beis yoktur.

3- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) abdest bozacağımız zaman etraftan bakanların görmeyeceği şekilde kuytu bir bir yer aramamızı ısrarla tavsiye etmektedir. Hiç bir şey bulamazsak, mevcut imkanlarla (bu taştır, kumdur, otdur, çalı çırpıdır vs.) bir tümsek yapıp ona arkamızı vererek tesettüre riayet etmemizi tavsiye ediyor. Bu hususun önceki meselelerde olduğu gibi, "yapamazsanız bir mahzur yoktur" nevinden olmadığını, dinî açıdan ciddi olduğunu ihsas için şeytana atıf yapmıştır. Ancak, içinde bulunulan şartlar gereği yapılamayacak olursa, söz gelimi çöldebelde şartlar elvermeyebilir, bu durumda mahzur olmadığı da belirtilmiştir. Usulcüler açısından haram hükümlerin beyanında şeytan, cehennem, küfür gibi mefhumlara atıf yapılır. Şu halde abdest bozarken tesettüre imkânlar ölçüsünde azamî derecede riâyet bir vecibedir, ihtiyarî değildir. Şârihler, sütresiz olunca, rüzgârın esme durumunda, idrarı alıp elbiseye, bedene değdireceğini, insanların nazarlarının avret mahallerine düşeceğini, bütün bunların şeytanın bir oynaması olduğunu belirtirler.

4- Hadisin daha iyi anlaşılması için şu husus da bilinmelidir. Cahiliye devri Arap geleneğinde helâ yoktu. İslâm'ın başında da bu geleneğe uyulmuş, kazayı hâcet için Medine'nin dışındaki tenhalara gidilmiştir. Bazı rivayetlerde kadınların gruplar halinde akşamdan akşama oralara gittikleri belirtilir. Tesettür âyeti gelip, kadınların dışarı çıkmaları tahdid edilince, evlere yakın yerlerde helâlar inşa edilmiştir. Resûlullah'ın hücre-i saadetlerine de helâ yapılmıştır.[129]
Şu halde, Resûlullah'ın hitaplarının öncelikle o cemiyetin insanına olduğunu düşünüp bunlardan prensip çıkaracağız. Aksi takdirde günümüz şartlarında şehirde yaşayan bir insan için bu tavsiyeler ma'nâsız kalabilir. Ama köylerde, kırlarda yaşayanlar için, şehir şartları dışında kalan insanlar için, hadislerin

mesajı hala bâki ve geçerlidir.[130]

3559- 24- وعن جابر رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أنّ النبىّ # كَانَ إذَا أرَادَ الْبَرَازَ انْطَلقَ حَتّى يَرَاهُ أحَدٌ[. أخرجه أبو داود .

24. (3559)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) abdest bozmak isteyince hiç kimsenin göremeyeceği kadar uzaklara giderdi."[131]

3560- 25- وعن سلمان رَضِيَ اللّهُ عَنْه]وقال له المشركون: إنَّا نَرَى صَاحِبَكُمْ يُعَلِّمُكُمْ حَتَّى الخِرَاءَةَ. قال: أجَلْ، لَقَدْ نَهَانَا أنْ يَسْتَنْجِىَ أحَدُنَا بِيَمِينِهِ، أوْ يَسْتَقْبِلَ الْقِبْلَةَ بِغَائِطٍ أوْ بَوْلٍ، ونهى عَنِ الرَّوْثَةِ وَالعِظَامِ، وقالَ: يَسْتَنْجِى أحَدُكُمْ بِدُونِ ثَثَةِ أحْجَارٍ[. أخرجه الخمسة إ البخاري، واللفظ لمسلم .

25. (3560)- Hz. Selmân (radıyallahu anh)'ın anlattığına göre, müşrikler kendisine: "Sizin arkadaşınızın (Aleyhissalâtu vesselâm) sizlere helâda abdest bozmayı bile öğrettiğini görüyoruz" demişlerdir. O da onlara şöyle cevap vermiştir:

"Evet, doğrudur. Resûlümüz (aleyhissalâtu vesselâm), bizi sağ elimizle istinca yapmaktan nehyetti, büyük veya küçük abdest bozarken, kıbleye yönelmektende nehyetti. Abdest bozduktan sonra istinca ederken kurumuş hayvan mayısını veya kemiği kullanmamızı da nehyetti ve dedi ki:

"Sizden kimse, üç taştan daha azı ile istinca etmesin."[132]

3561- 26- وله في رواية عن جابر رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قال

رَسُولَ اللهِ #: إذَا اسْتَجْمَرَ أَحَدُكَمْ فَلَيُوتِرْ[.قال الخطابى »الخِرَاءَةُ« مكسورة الخاء ممدودة ا‘لف: التخلى والقعود للحاجة. قال: وأكثر الرواة يفتحون الخاء، و يمدون ا‘لف، وقال الجوهرى في الصحاح: الخراءة بالفتح والمد .

26. (3561)- Yine Müslim'de Hz. Câbir'den gelen bir rivayet şöyle:
"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Biriniz istincada taş kullanırsa teklesin."[133]

-3562 -27- وعن أبي قتادة رَضِيَ اللهُ عَنْه]أنَّ النبىَّ # قالَ: إذَا بَالَ أحَدُكُمْ فَ يَأخُذْ ذَكَرَهُ بِيَمِينِه، وَ يَسْتَنْجِ بِيَمِينِهِ، وَ يَتَنَفَّسْ في ا“نَاءِ[. أخرجه الخمسة، واللفظ للبخارى .

27. (3562)- Ebû Katâde (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Biriniz bevlederken zekerini sağ eliyle tutmasın, sağ eliyle istinca etmesin, (su içerken) kabın içine solumasın."[134]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, sağ ele tekrîmen, onunla bazı kirli işlerin yapılmasını yasaklamaktadır: Bevl esnasında tenasül organını tutmak, istinca yapmak, yâni avret mahallinin temizliğinde sağ eli kullanmak... Sağ el, daha ziyade temizlik gerektiren işlerde kullanılmak üzere kirletici kullanışlardan uzak tutulmuştur. Çeşitli rivayetler, Resûlullah'ın sağ elini yeme-içme, elbise verme ve alma gibi işlerde kullandığını belirtir. Temizleme işlerinde de sol elini kullanırdı. İhtiyacı olmadan sağ elle bu yasaklanan şeyleri yapmak Şâfiîlere göre tenzîhen, Hanbelîlelere ve Zâhirîlere göre de tahrîmen mekruhtur.

2- Kabın içine soluma meselesine gelince: Başka hadislerde suyun en az üç solukta içilmesi esastır. Bu durumda kaba soluma şöyle olabilir: Ağzını kaba

dayayınca üç ayrı solukta içer ama kabı ağzından ayırmaz ve mecbur kalarak kabın içine solur. Şu halde bu, yasaklanmış olmaktadır. Öyle ise hadis, suyun üç ayrı fâsılada içilirken acele etmeden, her fâsılada kabın ağızdan uzaklaştırılıp, soluk alıp vererek içilmesini irşad buyurmuş olmaktadır.[135]

3563 -28- وعن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]كَانَتْ يَدُ رَسولِ اللّهِ # الْيُمْنَى لِطَهُورِهِ وَطَعَامِهِ، وَكَانَتْ يَدَهُ الْيُسْرَى لِخَئِهِ، وَمَا كَانَ مِنْ أذىً[. أخرجه أبو داود .
يَقُولُ: مَا مَسَسْتُ ذَكَرِى بِيَمِينِى مُنْذُ بَايَعْتُ بِهَا رسولَ اللّهِ # وَأسْلَمْتُ[. فسر ذلك بأنه لم يستنج بها. أخرجه رزين .

29. (3564)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Osman (radıyallahu anh)'ı işittim. Diyordu ki: "Resûlullah'a biatta kullandığım sağ elle, müslüman olduğum o günden beri zekerime hiç değmedim."
Bu söz, "O, sağ eliyle hiç istincada bulunmamıştır" şeklinde tefsir edilmiştir.[136]

3565 -30- وعن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أنَّ رَسولَ اللّهِ # كَانَ إذَا دَخَلَ الخَءَ وَضَعَ خَاتَمَهُ[. أخرجه أبو داود .

30. (3565)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) helâya girince yüzüğünü çıkarırdı."[137]

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın helâya girerken yüzüğünü parmağından çıkarması üzerindeki yazı sebebiyle olabilir. Çünkü yüzüğün üzerinde "Muhammed Resulullah" yazılı idi.[138]

3566 -31- وعنه رَضِيَ اللهُ عَنْه:]أَنَّ النبىَّ # كَانَ إِذَا دَخَلَ الخَءَ قال: اللَّهُمَّ إِنِّى أَعُوذُ بِكَ مِنَ الخُبْثِ وَالخَبَائِثِ[. أخرجه أبو داود .

31. (3566)- Yine Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) helâya girince: "Allahümme innî eûzü bike mine'lhubsi ve'lhabâis, (Ya Rabbi! Pislikten ve pislenmekten sana sığınırım)" derdi."[139]

3567 -32- وزاد في رواية:]إِنَّ هذِهِ الحُشُوشَ مُحْتَضَرَةٌ، فَإِذَا أَتَى أَحَدُكُمْ الخَءَ فَلْيَقُلْ: أَعُوذُ بِاللّهِ مِنَ الخُبْثِ وَالخَبَائِثِ[.

32. (3567)- Bir rivayette şöyle gelmiştir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurmuştur ki: "Şu kenefler, (cin ve şeytanların) hazır bulundukları yerlerdir. Öyleyse biriniz helâya girince: "Eûzu billahi mine'lhubsi ve'lhabâis" (Pislikten ve pislenmekten Allah'a sığınırım) desin."[140]

AÇIKLAMA:

Huşş, esas itibariyle hurma kümesi demektir. Evlerde helâ yapılmazdan önce bunların gölgesinde kazayı hâcet yapıldığı için huşş, helâ veya kenef ma'nâsında kullanılmıştır.[141]

İKİNCİ FASIL

İSTİNCADA KULLANILAN ŞEYLER

3568 -1- عن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]كَانَ رسولُ اللّه # إِذَا خَرَجَ لِحَاجَتِهِ تَبِعْتُهُ أَنَا وَغُمٌ مِنَّا مَعَنَا إِدَاوَةٌ مِنْ مَاء يَعْنِى يَسْتَنْجَى

بِهِ]. أخرجه الخمسة إ الترمذي، وهذا لفظ الشيخين .

1. (3568)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kazayı hâceti için çıktığı zaman ben ve bizden (Ensardan) bir gulam (oğlan), O'nu takip ederdik. Beraberimizde, istinca etmesi için su kabı olurdu." [142]

AÇIKLAMA:

1- Abdest bozduktan sonra yapılan temizliğe istinca denir. Bunun su ile olması efdaldir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın üç taşla kaba temizliği yaptıktan sonra ayrıca su ile yıkandığı bir çok rivayetlerde gelmiştir. Sadedinde olduğumuz rivayet bunlardan biridir. Gerek küçük ve gerekse büyük abdestten sonra Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın su kullandığını teyid eden çok sayıda rivayet var, müteakiben bir kısmı kaydedilecektir. Şu halde sünnete ve hem de sağlığa en uygun olanı önce taşla temizleyip, sonra su ile güzelce yıkamaktır. Günümüz şehir hayatında taş mümkün değildir. Ancak bu maksadla hazırlanmış kâğıtlar onun yerini tutar. Başka kağıtlardan kaçınmalıdır.

2- Şunu da hemen belirtelim: İstincada su kullanmak bir vecibe değildir, istihbabtır. Hatta su kullanmayan sahâbîler de mevcuttur. İbnu Hacer bazılarını kaydeder:

* Huzeyfe İbnu'l-Yemân (radıyallahu anh), kendisine su ile istincadan sorulduğu vakit: "Elden pis koku çıkmaz" cevabını vermiştir.

* Nafi, Abdullah İbnu Ömer (radıyallahu anh)'in su ile istinca etmediğini" söylemiştir.

* İbnu'z-Zübeyr (radıyallahu anh): "Biz su ile istinca etmezdik" demiştir.

* İmam Mâlik, Resûlullah'ın su ile istincasını inkâr etmiştir.

Bütün bunlara rağmen, bizzat Buhârî ve Müslim'de, Resûlullah'ın istincada su kullandığı sahih rivayetlerde gelmiştir. Bunları İmam Mâlik görmemiş olabilir.

3- Hadiste geçen gulâm, daha ziyade oğlan çocuğu demektir. Sütten kesilme ile yedi yaş arasındaki oğlan çocukları... Ancak mecaz olarak büyüklere de gulâm dendiği olur. İbnu Mes'ud, Mekke'de koyun güderken Resûlullah ona: "Sen

bilgili bir gulâmsın!" demiştir. Bu kelime bazan köle ma'nâsında da kullanılır. Başka rivayetler, buradaki gulâmın İbnu Mes'ud olduğunu ifade eder. Bu durumda Hz. Enes'in "Bizden" kelimesi, "sahâbe"den veya Resulullah'ın hizmetçileri'nden, diye anlaşılması muvafık düşecek. Bazı rivayetlerde gelen "Ensâr'dan" tasrihi ile bu durum arasındaki tezad, "Ensâr kelimesinin bütün sahâbilere ıtlakı câizdir" diye tevil edilmiştir.

4- Bazı rivayetlerde, Hz. Enes'in, su kabı ile birlikte bir de değnek (aneze) aldığı belirtilir. Bu, ne işe yarıyordu? Üzerine elbisesini koyarak sütre yapmak, zararlı haşerelere karşı korumak, yeri deşeleyip yumuşatmak, istincadan sonra abdest alınca kılınacak namaz için sütre yapmak gibi farklı izâhlar yapılmıştır. Sonuncu ihtimali İbnu Hacer daha kavî bulur. Zira Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), abdest tazeleyince umumiyetle iki rek'at nâfile namaz kılardı.[143]

-3569 -2- وعن جرير رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]كُنْتُ مَعَ النَّبىِّ # فَأتَى الخَءَ فَقَضَى حَاجَتَهُ، ثُمَّ قالَ يا جَرِيرُ: هَاتِ طَهُوراً، فَأتَيْتُهُ بِالْمَاءِ فَاسْتَنْجَى، وَقالَ بِيَدِهِ فَدَلكَ بِهَا ا ٴرْضَ[. أخرجه النسائي .

2. (3569)- Cerîr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte idim. Helâya gitti ve kazayı hâcette bulundu sonra: "Ey Câbir suyu getir!" diye ferman etti. Ben de suyu götürdüm, eliyle istinca etti. Sonra elini yere sürttü."[144]

-3570 -3- وَعَنْ سفيان بن الحكم أو الحكم بن سفيان الثقفى قال:]كَانَ النّبىُّ # إذَ بَالَ يَتَوَضُّأ[. أخرجه أبو داود وهذا لفظه والنسائي .

3. (3570)- Süfyan İbnu'l-Hakem veya Hakem İbnu Süfyan es-Sakafî anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bevledince abdest alır ve (istincada) su kullanırdı."[145]

AÇIKLAMA:

Hadiste geçen intidâh'tan maksadın, su ile istinca olduğu belirtilmiştir. Çoğunlukla âdet taşla istinca yapmaktı, su ile değil. Resûlullah farklı davranınca rivayete sebep olmuştur.
Ayrıca buradaki intidâh'tan, istibra denen idrar sızıntısının kesildiğine kanaat getirdikten sonra, tekrar sızıntı mı geldi diye düşülecek vesveseyi bertaraf etmek kaydıyla ferc üzerine su serpe işi de anlaşılmıştır. Nevevî, cumhurun bu kanatte olduğunu, hadisten bu ikinci ma'nâyı anladıklarını belirtir. Yani abdest aldıktan sonra, bilahare sızıntı mı vâki oldu diye bir vesveseye düşmemek gayesiyle çamaşırın ferce değecek kısmına bir miktar su serpilmelidir. Bu, erkeklere has bir meseledir. Zira kadınlar bir müddet bekleyince onlarda idrar sızıntısı hemen kesilir. Erkeklerde ise şahsa, şartlara ve hatta yaşa tâbi olarak az veya çok bir müddet sonrada sızıntı gelebilir. Az miktarda da olsa bu sızıntı abdesti bozar. Şu halde bazı ahvâlde, insan sızıntı geldi diye vesveseye düşebilmektedir. Resûlullah bu vesveseyi önlemek için intidâh denen, abdestten sonra ferc cihetine su serpmeyi sünnet kılmıştır.[146]

-3571 -4 وعن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أنَّ النّبىَّ # قالَ: جَاءنِى جِبْرِيلُ عَلَيهِ السَّمُ، فقَالَ: يَا مُحَمُّد إذَا تَوَضّأْتَ فَانْتَضِحْ[. أخرجه الترمذي.»انْتِضَاحُ« رشّ الماء على الثوب بعد الوضوء لئ يعرض للمتوضئ أنه قد خرج من ذكره بلل، وقيل: المراد به استنجاء بالماء، وكانوا يستنجون بالحجارة غالباً .

4. (3571)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) anlatıyor: "Bana Cibrîl aleyhisselâm geldi ve:
"Ey Muhammed, abdest aldınmı intidâhda bulun!" diye emretti" dedi."[147]

AÇIKLAMA:

İntidâh -yukarıda da açıklandığı üzere- abdestten sonra elbiseye su serpmektir, maksad abdest alan kimsenin, zekerinden yaşlık geldiğine dair vesveseye

düşmesini önlemektir. Mamafih bundan maksadın su ile istinca yapmak olduğu da söylenmiştir, çünkü o zaman Araplar çoğunlukla taşla istinca ederlerdi.[148]

-3572 -5- وعن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]بَالَ رسولُ اللّهِ # فقَامَ عُمَرُ خَلْفَهُ بِكُوزِ مَاءٍ، فقَالَ: مَا هذَا يَا عُمَرُ؟ فَقَالَ: مَاءٌ تَتَوضُّأ بِهِ، فقَالَ: مَا أُمِرْتُ كُلَّمَا بُلْتُ أنْ أتَوَضَّأ، وَلَوْ فَعَلْتُ لَكَانَتْ سُنَّةً[. أخرجه أبو داود .

5. (3572)- Hz. Âişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bevletti. Hz. Ömer de arkasında, elinde su kabı olduğu halde durdu. Resûlullah onu görünce:
"Bu da ne, ey Ömer?" buyurdular. Hz. Ömer: "Sudur, yıkanırsın!" dedi. Resûlullah:
"Ben her bevledişimde abdest almakla emrolunmadım, bunu yapacak olsam bu, (ümmete vacib) bir sünnet olur" buyurdular."[149]

AÇIKLAMA:

Bu rivayette Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın küçük abdest bozduktan sonra zaman zaman su kullanmadığını görmekteyiz. Her seferinde su kullanmış olsaydı, abdest bozmalardan sonra su kullanmak vacib olurdu. Ümmet ise her zaman su bulup, su ile istinca yapmada müşkilâta maruz kalırdı.
Hadiste geçen tevaddu, abdest almak ma'nâsında olmamalı; yıkamak, yıkanmak, su kullanmak, istinca etmek gibi ma'nâlarda anlaşılmalıdır.
Keza sünnet kelimesi de, vâcib olan amel ma'nâsında anlaşılmalıdır.[150]

-3573 -6- وعن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أنَّ رسولَ اللّهِ # قالَ ‘هْلِ قُبَاءَ: إنَّ اللّهَ قَدْ أحْسَنَ الثَّنَاءَ عَلَيْكُمْ في الطُّهُورِ، فَمَا ذلكَ؟ قَالُوا: نَجْمَعُ في اسْتِنْجَاءِ بَيْنَ احْجَارِ وَالمَاءِ[. أخرجه رزين .

6. (3573)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Kuba ahalisine:

"Allah, temizlik hususunda sizi övmektedir. Bu neden ileri geliyor?" diye sordular. Onlar:

"Biz dediler, istincada taşla suyu birleştiriyoruz: (önce taşla silip arkadan da su ile yıkıyoruz)."[151]

AÇIKLAMA:

Tevbe sûresinin 108. âyeti, o zaman için Medine'nin banliyösü durumunda olan Kuba köyü ahalisi hakkında nâzil olmuştu. Âyet meâlen şöyledir: "...Orada, arınmak isteyen insanlar vardır. Allah arınmak isteyenleri sever."

İşte bu âyet üzerine, yukarıdaki rivayette görüldüğü üzere, Resûlullah, "bu övgünün sebebi nedir?" diye Kubalılara sormuştur. Onlar da, abdest bozunca önce taşla temizlenip arkadan su ile tahâretlendiklerini söylerler.[152]

3574 -7- وعن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنْها:]أنَّ رَسُولَ اللّهِ # قالَ: إذَا ذَهَبَ أحَدُكُمْ إلى الْغَائِطِ فَلْيَذْهَبْ مَعَهُ بِثَثَةِ أحْجَارٍ يَسْتَطِيبُ بِهِنَّ، فَإنَّهَا تُجْزِئُهُ[. أخرجه أبو داود والنسائي.

7. (3574)- Hz. Âişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Biriniz helâya giderken beraberinde üç tane de taş götürüp onlarla temizliğini yapsın. Bunlar ona yeterlidir."[153]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, istinca için üç taşın kifayet edeceğini belirtmektedir. Üç taş kullandıktan sonra bâki kalan bulaşık ma'füvvdür, yani şer'an affedilmiştir, namaza mâni değildir. Taştan sonra su da kulanmak müstahsen ve hatta müstehab ise de vacib değildir, suyun kullanılmaması şerî nokta-i nazardan bir kusur sayılmaz. Selef ulemâsının ekseriyeti taş kullanmanın yeterli olacağını

ittifakla söylemiştir. Sevrî, İbnu'l-Mübârek, Şâfiî, Ahmed ve İshak böyle hükmetmişlerdir.

Hadis, istincanın üç taşla olması gerektiğine delildir.[154]

3575 -8- وعن ابن مسعود رَضِـيَ اللّهُ عَنْه قال:]أتَى النبىُّ # الْغَائِطَ فَأمَرَنِى أنْ آتِيَهُ بِثَثَةِ أحْجَارٍ فَوَجَدْتُ حَجَرَيْنِ وَالْتَمَسْتُ الثَّالِثَ فَلَمْ أجِدْهُ، فَأخَذْتُ رَوْثَةً فأتَيْتُهُ بِهَا، فَأخَذَ الحَجَرَيْنِ، وَألْقَى الرَّوْثَةَ، وَقَالَ: إنَّهَا رِكْسٌ[. أخرجه البخاري وهذا لفظه والترمذي والنسائي، وقال: الركس: طعام الجن.»الرَّكْسُ« شبيه بالرجيع .

8. (3575)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) abdest bozmaya çıkmıştı. Bana üç taş bulmamı söyledi. İkisini buldum, üçüncü taşı aradım fakat bulamadım. Onun yerine bir kurumuş mayıs aldım ve onu getirdim. Taşları aldı, mayısı attı ve:

"Bu necistir!" buyurdu."[155]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste geçen revs'i mayıs olarak çevirdik, fışkı veya gübre de denebilir. Lügatler eşek, katır ve at gübrelerine revs dendiğini belirtirler. Hattâ hadisin bir vechinde bunun eşek mayısı olduğu tasrih edilmiştir.

2- Hadisten Tahâvî, tahâretlenmede taşın illa da üç adet olmasının zarurî olmadığını istidlâl eder, çünkü Aleyhissalâtu vesselâm iki taşı da kabul buyurmuştur.

3- Riks kelimesi, Nesâî'de "cinlerin gıdası" diye açıklanmış ise de İbnu Hacer bunu garipser. Riskin pislik ma'nâsında olduğunu belirtir.
Müteakip rivayette de görüleceği üzere hayvan mayısı, kemik ve kömürün taharette kullanılamayacağı açıkça ifade edilmiştir. Bu mesele üzerine başka

rivayetler de gelmiştir.[156]

-3576 -9- وعنه رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]لَمَّا قَدِمَ وَفْدُ الجِنِّ عَلى رسولِ اللهِ # قالُوا: يَا رسولَ اللهِ أنه أُمَّتَكَ أَنْ يَسْتَنْجُوا بِعَظْمٍ، أَوْ رَوْثٍ أَوْ حَمَمَةٍ، فَإنَّ اللهَ جَعَلَ لَنَا فِيهَا رِزْقاً، فَنَهَانَا رَسُولُ اللهِ # عَنْ ذلِكَ[. أخرجه أصحاب السنن، وهذا لفظ أبي داود.و»الْحَمَمَةُ« الفحمة .

9. (3576)- Yine İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Cinlerin heyeti Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelince:

"Ey Allah'ın Resûlü! Ümmetini kemikle, mayısla veya kömürle istinca yapmaktan nehyet. Zirâ, Allah onlarda bize bir rızk yarattı!" dediler. Bunun üzerine Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bizi, onları tahârette kullanmaktan menetti."[157]

-3577 -10- وعن رويفع رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قال لِى رَسولُ اللهِ # يَا رُوَيْفِعُ: لَعَلَّ الحَيَاةَ سَتَطُولُ بِكَ بَعْدِى، فَأَخْبِرِ النَّاسَ أنَّهُ مَنْ عَقَدَ لِحْيَتَهُ، أوْ تَقَلَّد وَتراً، أوِ اسْتَنْجى بِرَجِيعِ دَابَّةٍ أوْ عَظْمٍ، فإنَّ مُحَمَّداً مِنْهُ بَرِئٌ[. أخرجه أبو داود والنسائي واللفظ له.»عَقَدَ لِحْيَتَهُ« أى عالجها حتى تتعقد وتتجعد، من قولهم جاء فن عاقداً عنقه إذا لواها. وقيل إن ا'عاجم كانت تفعل ذلك فنهوا عن التشبه بهم.»تَقَلَّد وَتَراً« كانوا يفعلون ذلك ويزعمون أنها ترد العين، وتدفع عنهم المكاره فنهوا عنه.و»الرَّجِيعُ« الروث والعذرة.

10. (3577)- Rüveyfi (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana:

"Ey Rüveyfi' dedi, umarım benden sonra çok yaşayacaksın. İnsanlara haber ver ki, kim sakalını kıvırcık kılar, (atın boynuna) kiriş takar, bir hayvan mayısı veya kemikle istincada bulunursa bilsin ki Muhammed ondan berîdir."[158]

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), burada bazı yasaklarda bulunmaktadır:

1- Sakalın kıvırcık kılınması, hususî muameleden geçirerek salık ve düzgün halinin bozularak kıvırcık bir mahiyet kazandırılmasıdır. Bazıları savaşlarda sakalları bağlamanın adet olduğunu; ancak Resûlullah'ın, bunu salmalarını emrettiğini söyler. İbnu'l-Esîr, sakala kıvırcık şekil kazandırma işini, kibir maksadıyla ve dikkat çekmek, taaccüp uyandırmak için yaptıklarını söyler. Bu sakal modasının Acemlere ait olduğu, onlara benzeme hâsıl olmaması için bu yasağın konduğu da söylenmiştir.

2- Atların boynuna yay takmak da yasaklanmaktadır. Bu yasak, hayvanın boğulma tehlikesiyle karşılaşması veya onların, yayı göz değmesine karşı koymak, bazı uğursuzlukları defetmek düşüncesiyle takmış olmaları sebebiyle konmuştur. Zira, İslam'da bu çeşit inançlara yer yoktur. Hayvanların koşma durumlarında boyunlarındaki yayın nasıl bir tehlike arzedeceği açıktır. Resûlullah hayvanların boyunlarına takılan kirişlerin kesilmesini ayrıca emretmiştir.

3- Hayvan mayısı veya kemikle istinca da yasaklanmaktadır. Bunlarında sıhhat yönünden bir kısım riski beraberinde getirdikleri söylenebilir. Ancak Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), onların cinlerin yiyeceklerini teşkil ettiklerini söyleyerek yasağın sebebini beyan etmiştir.[159]

YAKIN VE UZAK ÇEVRENİN TEMİZLİĞİ:

Günümüzde ciddi tehlikeler arzeden çevre kirlenmesi meselesine de temizlik bahsinde hususî bir başlıkla yer vermemiz münasibtir. Bugün "çevreciler"in üzerinde durduğu meselelerden hiç biri İslâmî kaynaklarda ihmal edilmiş değildir. Ancak bunlar, günümüzde olduğu gibi müstakil bir "çevre kirlenmesi" başlığı altında değil, değişik bahislerde dağınık olarak gelir. İslam'ın âyet ve hadislerle temas ettiği çevre meselelerinin birçoğunu "İslam'da Çevre Sağlığı" adlı müstakil bir çalışmamızda bir arada göstermeye çalıştık. Aşağıda "yakın ve

uzak çevrenin temizliği" ile ilgili bazı meseleleri topluca vereceğiz. Kaydedilecek hadislerden bir kısmının, daha önce, Arapça metinleriyle geçtiğini de belirtelim.
İslam dini, temizliği imanın şartlarından biri kılmıştır. İbadetlerin kabul edilmesinin ilk şartı, maddî ve manevî temizlik olduğu gibi, imanda kemâlin şartı da temizliktir: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bir hadislerinde: "Temizlik imanın yarısıdır" buyurur.
Burada ehemmiyeti belirtilen temizlik, mutlaktır. Yani hem maddî, hem manevî temizlikler buna dahildir. Konumuz açısından maddî temizliği açıklamamız gerekirse, bunun başlıca dört kısımda ele alındığı görülür:

1- Beden temizliği.

2- Elbise temizliği

3- Mekân temizliği,

4- Gıda temizliği.

Bu dört kalem maddî temizliğe riayet edilmediği takdirde ibadetlerin kabul edilmeyeceği hadislerde beyan edilmiştir.
Biz burada, öbür kalemleri bir tarafa bırakarak mekân temizliği üzerine duracağız.[160]

MEKAN TEMİZLİĞİ:

Mekân temizliği deyince, her müslümanın iyi bildiği bir husus, namaz kılınan yerin maddi yönden de temiz olması gereğidir. Herhangi bir maddî necasetle kirlenmiş bulunan yerde namaz kılınmadığı gibi, umumiyet itibariyle pis olan yerlerde Allah'ın zikri de yasaklanmıştır. Hadislerde "mezbele, hamam, mezbaha, makbere, deve ağılı" hususen belirtilir, buralarda ibadet yapılamaz.
Ev temizliğinde ısrar eden Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), necis olduğu beyan edilen köpeğin, bekletilmiş idrarın bulunduğu eve rahmet meleklerinin girmeyeceğini belirterek, bu çeşit mekân ve havayı kirletici şeylerden evin korunmasını emretmiş oluyor. Cemaate gelenin, sarmısak, soğan gibi başkalarını rahatsız edici kerih kokulardan da kaçınmasını emreden Hz. Peygamber bu vesile ile, insanları rahatsız eden her şeyin, melekleri de rahatsız ettiğini belirtir.
Şu halde mü'min, insanları rahatsız eden her çeşit durumlardan kaçınarak, çevresinde bunlara imkân vermemesi gerekmektedir.

Herkese açık olan yerlerin her yönden temizliği ayrı bir ehemmiyet taşır. Bu sebeple Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), uzak kabilelere bile yolladığı tamimlerle "mescidlerin temiz tutulmasını" tenbih eder. Mescid-i Nebevî'nin temizliğinde hassasiyet gösteren Ümmü Mihcen'e gösterilen hususi alaka bu vesile ile kayda değer: Ümmü Mihcen öldüğü zaman, kendisine haber verilmeden defnedilmiş olduğunu duyunca, duruma üzülür ve telâfi için, cemaati toplayarak yeniden "cenaze namazı" kıldırır.[161]

AVLU VE MEYDANLARIN TEMİZLİĞİ:

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), sadece beden ve ev temizliği üzerinde durmaz. Âlimlerce, "evin dışa uzantısı" kabul edilerek ayrılmaz bir parçası bilinmiş olan "avlular"ın temiz tutulmasına da ayrıca dikkat çeker: Bezzâr'ın Müsned'inde yer alan bir rivayette şöyle buyurur:
"Allah pâk ve nazîftir, pâklık ve nezâfeti sever; kerîm ve cömerttir, kerem ve cömertliği sever. Öyle ise, avlularınızı ve boş sahalarınızı temiz tutun. Yahudilere de benzemeyin onlar çöplerini evlerde toplarlar."[162]

MESÎRE (PİKNİK) YERLERİNİN TEMİZLİĞİ:

Çevre sağlığı deyince hatıra gelen mühim mevzulardan biri "mesîre"dir. Buna yenilerde piknik denmektedir. Mesîreye çıkmak, günümüzde bilhassa şehirlerde yaşayanlar için normal hayatın bir parçası, hem de kolay kolay vazgeçilemeyen, nerdeyse zarurî bir parçası halini almış durumdadır. Hafta sonlarında, bir haftalık çalışma hayatının sıkıntılarına karşı bir ferahlama, bir dinlenme fırsatı elde etmek üzere, imkan nisbetinde kırlara, suyu, havası ve manzarası daha değişik, daha sakin yerlere gidilmektedir.
Mesîre yerlerinde en ziyade aranan husus güzellik, temizlik ve sukûnettir. Ancak ne var ki, çoğu kere buraların daha önce gelenler tarafından çeşitli artıklarla kirletilmiş, koku ve manzarasının bozulmuş olduğunu üzülerek görürüz. Bilhassa yatıp yuvarlanarak oynamayı seven çocuk taifesi için tehlikeli bir hal arzeden şişe kırıklarından hâlî bir köşeyi beyhûde arar dururuz.
Hz. Peygamber'in hadislerinde uzak çevrenin de her çeşit rahatsızlık verici kirletmelerden korunmasıyla ilgili emirler gelmiştir. Müslim'in bir rivayetinde Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurur: "Lânete uğramışlardan

olmaktan sakının!" Ashab: "Bunlar da kim, ey Allah'ın Resûlü?" diye sorunca, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) açıklar:
"Halkın gelip geçtiği yolla, gölgelendikleri (kuytu) yerlerde abdest bozanlardır."
Bazı rivayetlerde "halkın gölgelendiği" kaydı konmaksızın "meyveli ağaçların diplerine" abdest bozmak da yasaklanmıştır.
Şârihlerin de belirttiği gibi, kirletilmesi yasaklanan gölgeden murad, sadece meyveli ağaçların gölgesi değildir. Halkın tenezzüh ve dinlenmek için oturduğu bütün gölgeler yasağa dahildir. Ağaç gölgesi, duvar gölgesi, kaya vs.gölgesi hepsi birdir. Yeter ki, insanların şu veya bu maksadla iltica ve istifadeleri bilinir ve görülür olsun. Ayrıca bir mü'min hadiste ifade edilen yasağı sadece "abdest bozma" olarak anlamaz, her çeşit kirlenmelere teşmîl eder. Zira o devir için şişe, konserve kutusu, kağıt paket artığı gibi kirleticiler mevzubahis değildi. Diğer yandan, gelip geçene rahatsızlık veren bir diken, bir dal parçasının tek kelime ile "eza"nın bertaraf edilmesinin ehemmiyeti ifade edilmiştir. Bu çeşit hadislerin ma'nâyı muhaliflerini arayacak olursak, mesîre yerlerini insanlara -ve hatta hayvanlara- rahatsızlık verecek şeylerle kirletmenin dinen ne kadar büyük bir hata olduğunu anlarız.[163]

YOLLARIN TEMİZLİGİ:

Hadislerde yollarla ilgili talimat daha çok yer alır. Yolların genişliğinden inşâsına, temiz tutulmasına, başkalarını rahatsız edecek işgallerden korunmasına kadar pek çok teferruata Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) temas etmiştir. Biz bunlardan sadece, mevzumuzu ilgilendirenlere kısaca temas edeceğiz:
Hadiste ısrarla üzerinde durulan hususlardan bilhassa yolların temizliği ve muhafazası, konumuzu yakından ilgilendirir. Bir hadiste, rahatsızlık veren şeylerin -ki ezâ diye ifade edilir- yollardan kaldırılması "imandan bir şube" olarak tavsif edilmiştir:
"İman yetmiş küsur şubedir. En üst şubesi "lâ ilâhe illâllah" sözü, en aşağısı da yoldan "ezâ"yı (rahatsız edici şeyi) kaldırmaktır. Hayâ da imandan bir şubedir."
Bu hadis farklı tariklerle birçok hadis kitaplarında yer alır.
Yine bazı hadis kitaplarında yer alan bir rivayette; "yoldan "ezâ"yı kaldırmak, "sadaka" olarak tarif edilir. Bu sadakanın ehemmiyetini belirtmek için Hz. Peygamber aynı değerde olan başka "sadaka"ları da zikreder: "İki kişi arasında adaletli iş yapmak", "hayvanını yüklemede bir kimseye yardımcı olmak", "güzel söz", "namaz için atılacak her adım" gibi.

Bir hadislerinde, yolda rastladığı bir ağaç dalını, insanlara zarar veriyor diye kesip kaldıran kimsenin, bu ameli sebebiyle cennete gittiğini haber veren Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bir başka hadislerinde şöyle buyurur:
"Ümmetimin iyi ve kötü bütün amelleri bana arzedilip gösterildi. İyi amelleri arasında, yoldan atılmış olan "ezâ"yı da gördüm. Kötü amelleri arasında ise, (herkesin gözüne çarpan) yere gömülmemiş tükrük de vardı."
Yine Müslim'de kaydedilen bir rivayette Hz. Peygamber'in, kendisini (cennete götürecek) faydalı bir amel soran kimseye, şu cevabı verdiğini görmekteyiz: "Müslümanların yolundan "ezâ"yı kaldır."[164]

EZÂ NEDİR?

Yukarıda kaydedilen hadislerde dikkatimizi çeken bir husus ezâ kelimesidir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) yoldan temizlenecek şeyin cinsini belirterek "taş", "diken", "pislik" vs. demiyor, hepsinin yerine geçecek "ezâ" kelimesini kullanıyor. Bu kelime lügat açısından büyük olmayan zarar ve ayıp (kusur) ma'nâsına gelir. Ancak yukarıdaki hadislerde bununla yoldan gelip geçenlere rahatsızlık veren her şey kastedilmektedir. Bu kelime Kur'an ve hadiste "rahatsızlık veren" şeyler hakkında sıkça kullanılmıştır.[165]

YOLU KİRLETENLERE LÂNET:

Yoldan "ezâ"yı temizlemek ne kadar ehemmiyetli, ne kadar değerli sevaplı bir amel ise, onu kirletmek de o kadar kötü ve mezmum bir amel olmaktadır. Yukarıda kaydedilen hadislerde bu ma'nâ mevcuttur. Ancak, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), "kirletilmesi" için de müslümanları uyarmıştır. "Müslümanları yollarında rahatsız edenlere, onların lânetleri vacib olmuştur." Müteâkip açıklamalarımız, "ezâ"nın sadece kirletmelerden ileri gelmeyip, haksız işgallerden de ileri gelebileceğini gösterecektir.
Yol dâhil her yerde, her durumda her halde mü'minleri rahatsız edici şeylerden, yâni "ezâ"dan ümmetini uzaklaştırmak maksadıyla Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurmuştur: "Allah mü'mine eziyet edilmesini sevmez."
Bir mü'min, elbette bilerek Rabbinin hoşlanmadığı şeyleri yapmaz. Yapsa ısrar etmez, tevbe edip terkeder.[166]

DÖRDÜNCÜ BAB

ABDEST HAKKINDADIR

(Bu babta üç fasıl var)

*

BİRİNCİ FASIL

ABDESTİN FAZÎLETLERİ

*

İKİNCİ FASIL

ABDESTİN SIFATI

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

ABDESTİN SÜNNETLERİ

BİRİNCİ FASIL

ABDESTİN FAZÎLETLERİ

-3578 -1- عن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أَنَّ رسولَ اللّهِ # قالَ: أَ أَدُلُّكُمْ عَلى مَا يَمْحُو اللّهُ بِهِ الخَطَايَا، وَيَرْفَعُ بِهِ الدَّرَجَاتِ؟ قالُوا: بَلى يَا رَسولَ اللّهِ. قالَ: إِسْبَاغُ الوُضُوءِ عَلى المَكَارِهِ، وَكَثْرَةُ الخُطَا إِلى المَسَاجِدِ، وَانْتِظَارُ الصَّةِ بَعْدَ الصَّةِ، فذلَكُمُ الرِّبَاط، فذلِكُمُ الرِّبَاطُ، فذلِكُمْ الرِّبَاطُ[. أخرجه مسلم ومالك

والترمذي والنسائي.قوله »عَلى المَكَارِهِ« معناه أن يتوضأ مع البرد الشديد والعلل التي يتأذى معها بمسّ الماء وما أشبه ذلك من ا٘سباب الشاقة.وقوله »فذلِكُمُ الرِّبَاطُ« شبه ا٘عمال المذكورة بمرابطة المجاهدين ونزّلها منزلتها .

1. (3578)- Ebû Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Alah'ın hataları silmeye ve dereceleri yükseltmeye vesile kıldığı şeyleri size söylemiyeyim mi?"
"Evet ey Allah'ın Resûlü, söyleyin!" dediler. Bunun üzerine saydı:
"Zahmetine rağmen abdesti tam almak. Mescide çok adım atmak. (Bir namazdan sonra diğer) Namazı beklemek. İşte bu ribâttır, işte bu ribâttır, işte bu ribâttır." [167]

AÇIKLAMA:

Ribât, lügat olarak nefsi hapsetmek ma'nâsına gelir. Ancak, kendisini cihada vermek suretiyle Allah yoluna hapsedenler için bu tabir kullanılır, böyle kimselere murâbıt denir. Abdestini tam alıp namazlarını mescidde kılan ve birini kılınca diğer namazın gelmesini bekleyen kimse de kendini ruhen, kalben Allah yoluna bağlamış gibidir. Bir nevi murâbıttır.
Şüphesiz bu, sulh döneminde böyledir. Savaş, cihad sırasında mücâhid olmak gerekir, onun yerini hiçbir şey tutmaz.[168]

3579 -2- وعن عقبة بن عامر رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]كَانَتْ عَلَيْنَا رَعَايَةُ ا٘بِلِ، فَجَاءَتْ نَوْبَتِى أرْعَاهَا فَرَوَّحْتُهَا بِعَشِيٍّ، فأدْرَكْتُ رَسُولَ اللّهِ # قَائِماً يُحَدِّثُ النَّاسَ، وَأدْرَكْتُ مِنْ قَوْلِهِ: مَا مِنْ مُسْلِمٍ يَتَوَضَّأ فَيُحْسِنُ وُضُوءَهُ، ثُمَّ يَقُومُ فَيُصَلِّى رَكْعَتَيْنِ يُقْبِلُ عَلَيْهِمَا بِقَلْبِهِ وَوَجْهِهِ إ وَجَبَتْ لَهُ الجَنَّهُ، فَقُلْتُ: مَا أجْوَدَ هذَا فإذَا

قَائِلٍ يَقول بَيْنَ يَدَىَّ: الَّتِى قَبْلَهَا أَجْوَدُ، فَنَظَرْتُ فإذَا هُوَ عُمَرُ ابنُ الخَطَّابِ، فقَالَ: إنِّى قَدْ رَأيْتُكَ جِئْتَ آنِفاً قالَ: مَا مِنْكُمْ مِنْ أحَدٍ يَتَوضَّأُ فَيُبْلِغُ أوْ فَيَسْبِغ الْوُضُوءَ، ثُمَّ يَقُولُ: أشْهَدُ أنْ َ إلَهَ إَّ اللّهُ وَحْدَهُ َ شَرِيكَ لَهُ، وَأشْهَدُ أنَّ مُحَمَّدا عَبْدُهُ وَرَسُولُ إَّ فُتِّحَتْ لَهُ أبْوَابُ الجَنَّةِ الثَّمَانِيَةُ يَدْخُلُ مِنْ أيِّهَا شَاءَ[. أخرجه الخمسة إ البخاري، وهذا لفظ مسلم.وفي رواية أبي داود:]فَيُحْسِنُ الْوُضُوءَ[.وعند الترمذي بعد قوله ورسوله:]اللَّهُمَّ اجْعَلْنِى مِنَ التَّوَّابِينَ وَاجْعَلْنِى مِنَ المُتَطَهِّرِينَ[.

2. (3579)- Ukbe İbnu Âmir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Üzerimizde develeri gütme işi vardı, (bunu sırayla yapıyorduk.) (Bir gün) gütme nöbeti bana gelmişti. Günün sonunda develeri kıra ben çıkarıyordum. (Bir gün, nöbetimden dönüşte) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a geldim, ayakta halka hitabediyordu. Söylediklerinden şu sözlere yetiştim:
"Güzelce abdest alıp, sonra iki rekat namaz kılan ve namaza bütün ruhu ve benliği ile yönelen hiç kimse yoktur ki kendisine cennet vâcib olmasın!"
(Bunları işitince kendimi tutamayıp): "Bu ne güzel!" dedim. (Bu sözüm üzerine) önümde duran birisi:
"Az önce söylediği daha da güzeldi!" dedi. (Bu da kim? diye) baktım. Meğer Ömer İbnu'l-Hattâb'mış. O, sözüne devam etti:

"Seni gördüm, daha yeni geldin. Sen gelmezden önce şöyle demişti: "Sizden kim abdestini alır ve bunu en güzel şekilde yapar, sonra da: "Eşhedü en lâ ilâhe illallâh ve eşhedü enne Muhammeden abduhû ve Resûlühü. (Şehâdet ederimki Allah'tan başka ilâh yoktur ve yine şehâdet ederim ki Muhammed Allah'ın kulu ve Resûlüdür)" derse, kendisine cennetin sekiz kapısı da açılır; hangisinden isterse oradan cennete girer."
Ebû Dâvud'un rivayetinde "abdesti güzel yaparsa..." denmiştir.
Tirmizî'nin rivayetinde "...resûlühü (Allah'ın ...Resûlü)" kelimesinden sonra "Allah'ım, beni tevbe edenlerden kıl, temizlenenlerden kıl" duası da vardır.[169]

-3580 -3- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللهَ عَنْه:]أَنَّ رسولَ الله # قالَ: إذَا تَوَضَّأ الْعَبْدُ المُسْلِمُ أوِ المُؤْمِنُ، فَغَسَلَ وَجْهَهُ خَرَجَ مِنْ وَجْهِهِ كُلُّ خَطِيئةٍ نَظَرَ إلَيْهَا بِعَيْنِهِ مَعَ المَاءِ، أوْ مَعَ آخِرِ قَطْرِ المَاءِ، وَإذَا غَسَلَ يَدَيْهِ خَرَجَ مِنْ يَدَيْهِ كُلُّ خَطِيئَةٍ بَطَشَتْهَا يَدَاهُ مَعَ المَاءِ، أوْ مَعَ آخِرِ قَطْرِ المَاءِ، فإذَا غَسَلَ رِجْلَيْهِ خَرَجَتْ كُلُّ خَطِيئَةٍ مَشَتْهَا رِجْلُهُ مَعَ المَاءِ، أوْ مَعَ آخِرِ قَطْرِ المَاءِ حَتَّى يَخْرُجَ نَقِيًّا مِنَ الذُّنُوبِ[. أخرجه مسلم، وهذا لفظه ، ومالك والترمذي .

3. (3580)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: Mü'min -veya müslüman- bir kul abdest aldı mı yüzünü yıkayınca, gözüyle bakarak işlediği bütün günahlar su ile -veya suyun son damlasıyla- yüzünden dökülür iner. Ellerini yıkayınca elleriyle işlediği hatalar su ile birlikte- veya suyun son damlasıyla- ellerinden dökülür iner. Ayaklarını yıkayınca da ayaklarıyla giderek işlediği bütün günahları su ile- veya suyun son damlasıyla- dökülür iner. (Öyle ki abdest tamamlanınca) günahlardan arınmış olarak tertemiz çıkar."[170]

-3581 -4- وعن عثمان رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أَنَّ رسولَ اللّهِ # قالَ: مَنْ تَوَضّأ فَأحْسَنَ الْوُضُوءَ خَرَجَتْ خَطَايَاهُ مِنْ جَسَدِهِ حَتّي تَخْرُجَ مِنْ تَحْتَ أظْفَارِهِ[.

4. (3581)- Hz. Osman (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim abdest alır ve abdestini güzel yaparsa hataları vücudundan tırnak diplerine varıncaya kadar çıkar dökülür."[171]

-3582 -5- وفي رواية:]أَنَّ عُثْمَانَ رَضِيَ اللهُ عَنْه تَوَضّأ، ثم

قال: رَأيْتُ رَسُولَ اللهِ # تَوَضّأ نَحْوَ وُضُوئى هذا ثَمَّ قال: مَنْ تَوَضّأ هكذا غُفِرَ له مَا تَقَدَّم مِنْ ذَنْبِهِ وَكَانَتْ صَتُهُ وَمَشْيُهُ إلى المَسْجِدِ نَافِلَةً]. أخرجه الشيخان .

5. (3582)- Bir başka rivayette şöyle gelmiştir: "Hz. Osman (radıyallahu anh) abdest aldı ve dedi ki:
"Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şu benim abdestim gibi abdest aldığını, sonra da şöyle söylediğini gördüm: "Kim bu şekilde abdest alırsa geçmiş günahları affedilir, namazı ve mescide kadar yürümesi de nafile (ibadet) olur."[172]

-3583 -6- وعن عمرو بن عبسة السلمى رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قال رسولُ اللّهِ #: مَا مِنْكُمْ مِنْ رَجُلٍ يُقَرِّبُ وُضُوءَهُ فَيَتَمَضْمَضُ وَيَسْتَنْثِرُ إَّ خَرَّتْ خَطَايَاهُ مِنْ وَجْهِهِ وَفِيهِ وَخَيَاشِيمِهِ، ثُمَّ إذَا غَسَلَ وَجْهَهُ كَمَا أمَرَهُ اللّهُ إَّ خَرَّتْ خَطَايَا وَجْهِهِ مِنْ أطْرَافِ لِحْيَتِهِ مَعَ المَاءِ، ثُمَّ يَغْسِلُ يَدَيْهِ إلى المِرْفَقَيْنِ إَّ خَرّتْ خَطَايَا يَدَيْهِ مِنْ أنَامِلِه مَعَ المَاءِ، ثُمَّ يَمْسَحُ رَأسَهُ إَّ خَرَّتْ خَطَايَا رَأسِهِ مِنْ أطْرَافِ شَعَرِهِ مَعَ المَاءِ، ثُمَّ يَغْسِلُ رِجْلَيْهِ إلى الْكَعْبَيْنِ إَّ خَرَّتْ خَطَايَا رِجْلَيْهِ مِنْ أنَامِلِهِ مَعَ المَاءِ فإنْ هُوَ قَامَ فَصلّي فَحَمِدَ اللّهَ وَأثْنَى عَلَيْهِ، وَمَجَّدَهُ بِالَّذِى هُوَ لَهُ أهْلٌ، وَفَرَّغَ قَلْبَهُ للّهِ إَّ انْصَرَفَ مِنْ خَطِيئَتِهِ كَيَوْمَ وَلَدَتْهُ أُمُّهُ]. أخرجه مسلم .

6. (3583)- Amr İbnu Abese es-Sülemî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Sizden kim abdest suyunu hazırlar, mazmaza ve istinşakta bulunur (ağzına ve burnuna su çeker) ve sümkürürse, mutlaka yüzünden, ağzından, burnundan

hataları dökülür. Sonra Allah'ın emrettiği şekilde yüzünü yıkarsa, sakalın(ın bittiği mahallin) etrafından su ile birlikte yüzü ile işlediği günahlar dökülür. Sonra dirseklere kadar kollarını yıkayınca, ellerinin günahları su ile birlikte parmak uçlarından dökülür gider. Sonra başını meshedince, başının günahları saçın etrafından su ile birlikte akar gider. Sonra topuklarına kadar ayaklarını yıkayınca, ayaklarının günahları, parmak uçlarından su ile birlikte akar gider. Sonra kalkıp namaz kılar, Allah'a hamd ve senâda bulunur. Ona layık şekilde tazimini gösterir ve kalbinden Allah'tan başkasını(n korku ve muhabbetini) çıkarırsa, annesinden doğduğu gündeki gibi bütün günahlarından arınır."[173]

-3584 -7- وعن عبدالله الصنابحى رَضِيَ اللهُ عَنْه:]أنَّ رَسولَ اللهِ # قالَ: إذَا تَوَضّأ الْعَبْدُ المُؤْمِنُ فَمَضْمَضَ خَرَجَتْ الخَطَايَا مِنْ فيهِ، فإذَا اسْتَنْثَرَ خَرَجَتِ الخَطَايَا مِنْ أنْفِهِ، فإذَا غَسَلَ وَجْهَهُ خَرَجَتْ الخَطَايَا مِنْ وَجْهِهِ حَتّى تَخْرُجَ مِنْ تَحْتِ أشْفَارِ عَيْنَيْهِ، فإذَا غَسَلَ يَدَيْهِ خَرَجَتِ الخَطَايَا مِنْ يَدَيْهِ حَتّى تَخْرُجَ مِنْ تَحْتِ أظْفَارِ يَدَيْهِ، فإذَا مَسَحَ بِرَأسِهِ خَرَجَتِ الخَطَايَا مِنْ رَأسِهِ حَتّى تَخْرُجَ مِنْ أُذُنَيْهِ، فَإذَا غَسَلَ رِجْلَيْهِ خَرَجَتِ الخَطَايَا مِنْ رِجْلَيْهِ حَتّى تَخْرُجَ مِنْ تَحْتِ أظْفَارِ رِجْلَيْهِ، ثُمَّ كَانَ مَشْيُهُ إلى المَسْجِدِ وَصَتُهُ نَافِلَةً لَهُ[. أخرجه مالك والنسائي .

7. (3584)- Abdullah es-Sünâbihî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Mü'min kul abdest aldıkta mazmaza yaptı mı (ağzını yıkadı mı) günahlar ağzından çıkar. (Burnunu sümkürdü mü) günahlar burnundan çıkar, yüzünü yıkadı mı günahlar göz kapaklarının altına varıncaya kadar yüzünden çıkar. Ellerini yıkadı mı günahlar tırnak diplerine varıncaya kadar ellerinden çıkar. Başını meshetti mi, günahlar kulaklarına varıncaya kadar başından çıkar. Ayaklarını yıkadı mı, günahlar ayak tırnaklarının altına varıncaya kadar ayaklarından çıkar. Sonra mescide kadar yürümesi ve kılacağı namaz nafile (bir ibadet) olur."[174]

-3585 -8- وعن أبي أمامة الباهلي رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]سَمِعْتُ عَمْرَو بنَ عَبْسَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْه يَقُولُ: قُلْتُ لِرَسولِ اللّهِ # كَيْفَ الْوُضُوءُ؟ قالَ: أمَّا الْوُضُوءُ، فَإنَّكَ إذَا تَوَضَّأتَ فَغَسَلْتَ كَفَّيْكَ فَأنْقَيْتَهَا، وَغَسلْتَ وَجْهَكَ وَيَدَيْكَ إلى المِرْفَقَيْنِ، وَمَسَحْتَ رَأسَكَ، وَغَسَلْتَ رِجْلَيْكَ إلى الْكَعْبَيْنِ اِغْتَسَلْتَ مِنْ عَامَّةِ خَطَايَاكَ، فإنْ أنْتَ وَضَعْتَ وَجْهَكَ للّهِ عَزَّ وَجَلَّ خَرَجْتَ مِنْ خَطَايَاكَ كَيَوْمَ وَلَدَتْكَ أُمُّكَ. قالَ أبُو أُمَامَةَ: فَقُلْتُ يَا عَمْرُو بنُ عَبْسَةَ: انْظُرْ مَا تَقُولُ: أكُلُّ هذَا يُعْطى في مَجْلِسٍ وَاحدٍ؟ فقَالَ: أمَا واللّهِ لَقَدْ كَبُرَتْ سِنِّى، ودَنَا أجَلِى، وَمَا بِى مِنْ فَقْرٍ فَأكْذبَ عَلى رسولِ اللّهِ # وَلَقَدْ سَمِعَتْهُ أُذُنَاىَ وَوَعَاهُ قلبى مِنْ رسولِ اللّهِ #[. أخرجه مسلم والنسائي.وهذا لفظ النسائي، وهو طرف حديث طويل يتضمن إسم عمرو بن عبسة، وسيجئ إن شاء اللّه تعالى في كتاب الفضائل من حرف الفاء .

8. (3585)- Ebû Ümâme el-Bâhilî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Amr İbnu Abese (radıyallahu anh)'ı dinledim, diyor ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a: "Abdest nasıl alınır?" diye sordum. Şöyle açıkladı:

"Abdest mi? Abdest alınca şöyle yaparsın: Önce iki avucunu tertemiz yıkarsın. Sonra yüzünü ve dirseklerine kadar ellerini yıkarsın. Başını meshedersin, sonra da topuklarına kadar ayaklarını yıkarsın. (Bunları tamamladın mı) bütün günahlarından arınmış olursun. Bir de yüzünü Aziz ve Celil olan Allah için (secdeye) koyarsan, anandan doğduğun gün gibi, hatalarından çıkmış olursun."

Ebû Ümâme der ki: "Ey Amr İbnu Abese dedim, ne söylediğine dikkat et! Bu söylediklerinin hepsi bir defasında veriliyor mu?"

"Vallahi dedi, bilesin ki artık yaşım ilerledi, ecelim yaklaştı. (Allah'tan ölümden çok korkar bir haldeyim), ne ihtiyacım var ki, Allah Resûlü hakkında yalan söyleyeyim! Andolsun söylediklerim, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan

kulaklarımın işitip, hafızamın da zabtettiklerinden başkası değildir."[175]
Bu hadis, Nesâî'nin metninden alınmadır. Amr İbnu Abese (radıyallahu anh)'ın müslüman oluşunu anlatan uzunca bir hadisin son kısmıdır. Hadisi tam olarak, Fazîletliler Bölümü'nde kaydedeceğiz.[176]

AÇIKLAMA:

1- Müellifimiz, Amr İbnu Abese'nin müslüman oluşuyla ilgili menkibe'yi Fazîletliler bölümünde kaydetmeyi vaadettiği halde, o bölüme baktığımız zaman Amr İbnu Abese (radıyallahu anh)'la ilgili bir bab koymadığını görüyoruz. Gözden kaçmış olduğu anlaşılıyor. Biz, burada mevzubahis olan hadisin Müslim'deki vechinin burada yer almayan kısmının tercümesini aşağıya koymayı uygun bulduk:
"Ebû Ümame anlatıyor: "Amr İbnu Abese es-Sülemî şunu anlattı:
"Ben cahiliye devrinde bütün insanların dalâlette olduğunu ve asla doğru yolda olmadıklarını biliyordum. Zira insanlar putlara taparlardı. Derken işittim ki, Mekke'de bir zat çıkmış, bazı haberlerde bulunuyormuş. Derhal deveme atlayıp O'na geldim. Bir de gördüm ki, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) gizlenmiş, (henüz açıktan tebliğde bulunmuyor). Kavmi de O'nun aleyhinde pek cür'etkâr. Bunun üzerine O'na acıyıp Mekke'de yanına gittim. Kendisine: "Sen nesin?" dedim.
"Ben peygamberim!" diye cevap verdi. Ben tekrar sordum:
"Peygamber ne demektir?"
"Beni Allah gönderdi!" dedi. Kendisine:
"Peki seni ne ile gönderdi?" dedim.
"Beni sıla-i rahm ile, putları kırmakla, Allah'ı bir bilip hiçbir ortak koşmamakla gönderdi" dedi. Ben tekrar:
"Bu işte seninle olan kimler var?" dedim.
"Bir hür ve bir köle!" cevabını verdi. O gün için, iman edenlerden Resûlullah'la beraber olanlar Hz. Ebû Bekr ve Hz. Bilâl idi, (radıyallahu anhümâ).
"Sana ben de uyuyorum!" dedim. Bunun üzerine (aleyhissalâtu vesselâm):
"Bugün için söylediğini yapamazsın. Halimi ve insanların halini görmüyor musun? Fakat şimdilik ailene dön. Benim ortaya çıktığımı işittin mi bana gel" buyurdular. Ben de aileme döndüm.
Resûlullah Medine'ye geldiğinde ben hâlâ ailemde idim. Ben ondan haberler

soruyor (gelişmeleri takip ediyordum). Medine'ye gelince de halka sormuştum. Derken, o sıralarda Yesrib ahalisinden bir grup Medineli yanıma geldi.
"Medine'ye gelmiş olan şu adam ne yaptı?" diye sordum.
"İnsanlar süratle ona koşuyor. Kendi kavmi O'nu öldürmek istedi, ancak bunda muvaffak olamadılar" diye cevap verdiler. Kalkıp Medine'ye geldim, doğru huzuruna çıktım. "Ey Allah'ın Resûlü dedim, beni hatırladınız mı?"
"Evet! Sen bana Mekke'de gelen zât değil misin!" buyurdular. Ben:
"Evet!" deyip sözlerime devamla:
"Ey Allah'ın Resûlü! Allah'ın sana öğrettiği ve benim meçhulüm olan şeylerden haber ver, bana meselâ namazdan bahset!" dedim. Şu açıklamayı lütfettiler:
"Sabah namazını kıl, sonra güneş doğup yükselinceye kadar namazdan uzak dur. Zira güneş bu doğma anında şeytanın iki boynuzu arasında doğar ve bu esnada kâfirler ona secde ederler. Sonra gölge mızrağa ağıncaya kadar namaz kıl.[177]
Zira namaz meşhuddur (melekler şâhid olurlar), mahzurdur (melekler kılınırken hazır bulunurlar). Sonra tekrar namaz kılmaktan vazgeç, zira bu sırada cehennem kaynatılır. Gölge öne geçti mi tekrar namaz kıl, zira namaz meşhuddur, mahzurdur. Onu ikindiyi kılıncaya kadar kılmaya devam et. Sonra tekrar güneş batıncaya kadar namaz kılmaktan vazgeç, zira güneş şeytanın iki boynuzu arasından batar ve bu sırada kâfirler ona secde ederler!"
Ben tekrar:
"Ey Allah'ın Resûlü! Ya abdest? Bana ondanda açıklamada bulunsanız!" dedim. Aleyhissalâtu vesselâm buyurdular:
"Sizden kim abdest suyunu hazırlar..."
Hadisin devamı, yukarıda 3583 numarada kaydettiğimiz şekilde devam eder, burada tekrar yazmaya gerek görmüyoruz.

2- Hadiste geçen "güneşin şeytanın iki boynuzu arasında doğması" tabiri ile ilgili açıklama daha önce 2418 numaralı hadiste geçti.

3- Keza meşhud ve mahzur tabirleri de 2419 numaralı hadiste açıklandı.[178]

3586-9- وعن ابن عمر رَضِيَ اللّهُ عَنْهما:]أَنَّ رسولَ اللّهِ # قالَ: مَنْ تَوَضّأ عَلى طُهْرٍ كَتَبَ اللّهُ لَهُ بِهِ عَشْرَ حَسَنَاتٍ[. أخرجه الترمذي .

9. (3586)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim abdestli olduğu halde abdest tazelerse, Allah bu sebeple kendisine on (misli) sevab yazar."[179]

AÇIKLAMA:

Burada, abdestli olduğu halde abdest almak kastediliyor. Böylece Resûlullah daima abdestli bulunmaya teşvik etmiş olmaktadır.
On sevabtan maksad, abdest almanın sevabının on katıdır. Zira sıkça geçtiği üzere, Rabbimiz Teâlâ Hazretleri Kur'ân-ı Kerîm'de, her bir hayır amelin on misliyle değerlendirileceği müjdesini vermektedir: مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ أمْثَالِهَا Ancak şunu da belirtelim: On misli sevab asgari miktardır. Kur'an'da sevabın yediyüz misli, otuzbin misli ve hatta hesapsız misli de (بِغَيْرِ حِسَابٍ) vaadedilmiştir.
Abdest üzerine abdestin, israf olmaması için önceki abdestle bir namaz kılınmış veya meclis değişmiş olmalıdır. Buna riâyet edilmezse abdest üzerine abdest israf olacağından mekruh addedilmiştir. Abdest üzerine abdesti, nûrun ala nûr diye tavsif eden rivayetin merfû (Resûlullah'ın sözü) olmadığı belirtilmiştir.[180]

-3587 -10- وعن أبي سعيد رَضِيَ اللهُ عَنْه:]أنَّ رسولَ اللهِ # قال: مَنْ تَوَضّأ فقَالَ: سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ أسْتَغْفِرُكَ وَأتُوبُ إلَيْكَ. كُتِبَ في رَقٍّ، ثُمَّ طُبِعَ بِطَابِعٍ، ثُمَّ رُفِعَ تَحْتَ الْعَرْشِ فَلَمْ يُكْسَرْ إلى يَوْمِ الْقِيَامَةِ[. أخرجه رزين .

10. (3587)- Ebû Saîd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim abdest alıp: "Sübhâneke Allahümme ve bihamdike estağfiruke ve etûbu ileyke. (Rabbim seni tenzîh ederim, Allah'ım hamdim sanadır, senden bağışlanmak isterim, tevbem de sanadır)" derse, bu bir kâğıda yazılır, sonra bir mühür üzerine nakşedilir, sonra da Arş'ın altına kaldırılır ve Kıyamete kadar (mühür) kırılmaz."[181]

İKİNCİ FASIL

ABDESTİN SIFATI

-3588 -1- عن حمران مولى عثمان:]أنَّ عُثْمَانَ رَضِيَ اللّهُ عَنْه دَعَا بِمَاءٍ فَأَفْرَغ عَلى كَفيْهِ ثَثَ مَرَّاتٍ فَغَسَلَهُمَا، ثُمَّ ادْخَلَ يَمِينَهُ في ا“نَاءِ فَمَضْمَضَ واسْتَنْثَرَ، ثُمَّ غَسَلَ وَجْهَهُ ثَثاً وَيَدَيْهِ إلى المِرْفَقَيْنِ ثَثَ مَرَّاتٍ، ثُمَّ مَسَحَ بِرَأسِهِ، ثُمَّ غَسَلَ رِجْلَيْهِ ثَثَ مَرَّاتٍ إلى الكَعْبَيْنِ، ثُمَّ قالَ: رَأيْتُ رسولَ اللّهِ # تَوَضَّأَ نَحْوَ وُضُوئِى هذَا، ثُمَّ قَالَ: مَنْ تَوَضّأ نَحْوَ وُضُوئِى هذَا، ثُمَّ صَلّى رَكْعَتَيْنِ َ يُحَدِّثُ فِيهِمَا نَفْسَهُ غفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّم مِنْ ذَنْبِهِ[. أخرجه الخمسة إ الترمذي، وهذا لفظ الشيخين .

1. (3588)- Humrân Mevlâ Osman anlatıyor: "Hz. Osman (radıyallahu anh) su istemişti. (Getirdim. Aldı ve) üç kere ellerine dökerek yıkadı. Sonra sağ elini kaba sokup mazmaza ve istinşakta bulundu (ağzına ve burnuna su alıp yıkadı). Sonra üç kere yüzünü, arkasından da dirseklerine kadar üç kere ellerini yıkadı. Sonra başına meshetti, sonra da topuklarına kadar ayaklarını üçer sefer yıkadı ve:
"Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı, şu abdestim gibi abdest alırken gördüm" dedi. Abdesti bitince de şöyle demişti:
"Kim şu abdestim gibi abdest alır, arkasından iki rek'at namaz kılar ve namazda kendi kendine (dünyevî bir şey) konuşmazsa geçmiş günahları affedilir."[182]

AÇIKLAMA:

Hattâbî, kişinin namazda nefsine konuşmasını vesvese olarak değerlendirir. Öyle ise nefsine konuşmaması, imkân nisbetinde vesveseye yer vermemesidir. Bâzı âlimler, "kendi kendine konuşma"yı, kişinin namazda irâdî olarak namazın

edebine yakışmayacak dünyevî şeyler düşünmesi, zihnini böyle şeylerle meşgul etmesi olarak yorumlar. Esâsen, irâdî olmaksızın zihinden geçen hâtırât bu ümmetten affedilmiştir, onların sorumluluğu yoktur. Şu halde irâdî olarak namaz edebine uygun hâlâtın muhâfazasına çalışılacaktır. O vakit hadiste vaadedilen feyze mazhar olunur inşaallah.[183]

-3589 -2- ولمسلم في أخرى عن ابن أبي مليكة قال:]سُئِلَ عُثْمَانُ رَضِيَ اللّهُ عَنْه عَنِ الوُضُوءِ فَدَعَا بِمَاءٍ فَأُتِىَ بِمِيضأةٍ، فَأصْغَى عَلى يَدِهِ الْيُمْنِى، ثُمَّ أدْخَلَهَا في ا“نَاءِ فَمَضْمَضَ ثَثاً، وَاسْتَنْثَرَ ثَثاً، وَذَكَرُ نَحْو مَا تَقَدَّمِ، وَفِيهِ: ثُمَّ أدْخَلَ يَدَهُ فَأخَذَ مَاءً فَمَسَحَ رَأسَهُ وَأُذُنَيْهِ فَغَسَلَ بُطُونَهُمَا وظُهُورَهُمَا مَرَّةً وَاحِدَةً[.

2. (3589)- Ebû Dâvud'un İbnu Müleyke'den kaydettiği bir başka rivayette şöyle gelmiştir: "Hz. Osman (radıyallahu anh)'tan abdest hakkında (nasıl alınacağı) sorulmuştu. Hemen su istedi ve derhal bir abdest kabı getirildi. Kaptan önce sağ eli üzerine su döktü (ve onu yıkadı), sonra sağ elini kaba batırdı, üç kere mazmaza, üç kere istinşakta bulundu... [önceki hadiste geçtiği üzere zikretti. Hadiste şu ziyâde var]: "Sonra elini daldırıp su aldı ve başına, kulaklarına meshetti, kulaklarının iç ve dışlarını birer kere meshetti."[184]

-3590 -3- وله في أخرى:]فَأفْرَغ بِيَدِهِ الْيُمْنَى عَلى الْيُسْرَى، ثُمَّ غَسَلَهُمَا إلى الْكُوعَيْنِ[. وله في أخرى: »وَمَسَحَ رَأسَهُ ثَثاً« .

3. (3590)- Yine Ebû Dâvud'un bir diğer rivayetinde şöyle gelmiştir: "Sağ eliyle sol eli üzerine su döktü, sonra her ikisini de bileklere kadar yıkadı."[185]
Yine Ebû Dâvud'un bir diğer rivayetinde "Başını üç kere meshetti" denmiştir.[186]

AÇIKLAMA:

1- 3589 numaralı hadis'i Teysîr müellifi Müslim'in rivayeti olarak göstermektedir. Ancak gerek tercümede gerekse kaynak kısmında gösterdiğimiz üzere rivayet Ebû Dâvud'dadır, Müslim'de değil. Bu bir zühuldür.

2- Yine 3589 numaralı hadisin sonunda kulağını meshetti ifadesinin Arabî aslı, kulağını yıkadı şeklinde ifade edilmiştir. Ancak, şârihlerinde anladığı üzere mesh olarak anlamak gereklidir. Abdestte kulağın yıkanması mevzubahis değildir.

3- 3590 numarada kaydedilen "Başını üç sefer meshetti" ifadesi Hz. Osman'ın abdest tarzının bir ihtisarıdır. Yani diğer uzuvları nasıl yıkadığını anlatmıyor, zira bu bilinmektedir. Ancak başı üç sefer meshetmesi değişik bir tarz. Bu sebeple sadece onun farklı yönünü zikretmiş olmakta. Böylece başa da birkaç sefer ıslak elle değmenin bir mahzuru olmadığı anlaşılmaktadır.[187]

-3591 -4ـ وعن عبد خير قال:]أَتَانَا عَلِيٌّ رَضِيَ اللّهُ عَنْه وقَدْ صَلّي فَدَعَا بِطَهُورٍ، فَقُلْنَا: مَا يَصْنَعُ بِالطَّهُورِ وَقَدْ صَلّى؟ مَا يُرِيدُ إِّ لِيُعَلِّمَنَا، فَأُتِيَ بِإنَاءٍ فِيهِ مَاءٌ وَطَسْتٌ، فَأَفْرَغَ مِنَ ا“نَاءِ عَلى يَمِينِهِ فَغسَلَ يَدَيْهِ ثَثاً، ثُمَّ تَمَضْمَضَ وَاسْتَنْشَقَ ثَثاً، فَمَضْمَضَ وَنَثَرَ مِنَ الكَفِّ الَّذِى يَأخُذُ فِيهِ، ثُمَّ غَسَلَ وَجْهَهُ ثَثاً، وَغَسَلَ يَدَهُ الْيُمْنى ثَثاً، وَغَسَلَ يَدَهُ الشِّمَالَ ثَثاً، ثُمَّ جَعَلَ يَدَهُ فِي ا“نَاءِ فَمَسَحَ بِرَأسِهِ مَرَّةً وَاحِدَةً، ثُمَّ غَسَلَ رِجْلَهُ الْيُمْنى ثَثاً، وَرِجْلَهُ الْيُسْرى ثَثاً، ثُمَّ قال: مَنْ سَرَّهُ أَنْ يَعْلَمَ وُضُوءَ رَسولِ اللّهِ # فَهُوَ هذَا[. أخرجه أصحاب السنن، واللفظ ‘بي داود والنسائي .

4. (3591)- Abdu Hayr anlatıyor: "Hz.Ali (radıyallahu anh) bize geldi ve namaz kıldı. (Namazdan sonra abdest) suyu istedi.

"Suyu ne yapacak, namazı kıldı ya! Herhalde bize öğretmek istiyor!" dedik.

İçinde su olan bir kapla bir leğen getirildi. Kaptan sağ eline su döktü. Üç defa ellerini yıkadı. Sonra üç kere mazmaza ve istinşakta bulundu. Mazmaza ve istinşakı su aldığı eliyle yaptı. Sonra üç kere yüzünü yıkadı, sağ elini üç kere yıkadı, üç kere sol elini yıkadı. Sonra elini kaba batırdı, bir kere başını meshetti. Sonra üç kere sağ ayağını yıkadı, üç kere sol ayağını yıkadı. Sonra: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın abdestini bilmek kimin hoşuna giderse, işte o böyledir!" dedi."[188]

-3592 -5- وفي أخرى للنسائى:]فَمَسَحَ بِرَأسِهِ، وَأشَارَ شُعْبَةُ مَرَّةً مِنْ نَاصِيَتِهِ إلى مُؤخَّرِ رَأسِهِ، ثُمَّ قالَ: أدْرِى أرَدَّهُمَا أمْ [.

5. (3592)- Nesâî'nin bir diğer rivayeti şöyledir: "...Başını meshetti." -Şu'be, bir defasında alnından başının gerisine kadar (eliyle) işaret etti- sonra dedi ki: "Ellerini tekrar geri getirip getirmediğini bilmiyorum."[189]

-3593 -6- و'بي داود في أخرى عن ابن عباس رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]دَخَلَ عَلَيَّ عَلِيٌّ رَضِيَ اللّهُ عَنْه، وَقَدْ أهْرَاقَ المَاءَ فَدَعَا بِوَضُوءٍ فَأتَيْنَاهُ بِتَوْرٍ فِيهِ مَاءٌ، فقَالَ يَا ابنَ عَبَّاسٍ: أ أُرِيكَ كَيْفَ كَانَ يَتَوضَّأ رَسولُ اللّهِ #؟ قُلْتُ: بَلَى. قَالَ: فَأصْغى ا''نَاءَ عَلى يَدَيْهِ فَغَسَلَهَا، ثُمَّ أدْخَلَ يَدَهُ الْيُمنى فَأفْرَغَ بِهَا عَلى ا'خرى، ثُمَّ غَسَلَ كَفَيْهِ ثُمَّ تَمَضْمَضَ وَاسْتَنْثَرَ، ثُمَّ أدْخَلَ يَدَيْهِ في ا''نَاءِ جَمِيعاً فأخَذَ بِهِمَا حَفْنَةً مِنْ مَاءٍ فَضَرَبَ بِهَا عَلى وَجْهِهِ، ثُمَّ ألْقَمَ إبْهَامَيْهِ مَا أقْبَلَ مِنْ أُذُنَيْهِ، ثُمَّ الثَّانِيَةَ، ثُمَّ الثَّالِثَةَ مِثْلَ ذلِكَ، ثُمَّ أخَذَ بِيَدِهِ الْيُمْنى قَبْضَةً مِنْ مَاءٍ فَصَبَّهَا عَلى نَاصِيتِهِ فَتَرَكَهَا تَسِيلُ عَلى وَجْهِهِ، ثُمَّ غَسَلَ ذِرَاعَيْهِ إلى المِرْفَقَيْنِ ثَثاً ثثاً، وَمَسَحَ رَأسَهُ وَظُهُورَ أُذُنَيْهِ، ثُمَّ أدْخَلَ يَدَيْهِ جَمِيعاً في ا''نَاءِ، فَأخَذَ حَفْنَةً مِنْ مَاءٍ

فَضَرَبَ بِهَا عَلى رِجْلِهِ، وَفِيهَا النَّعْلَ فَغَسَلَهَا بِهَا، ثَمَّ ا'خْرَى مِثْلَ ذلِكَ. قالَ: قُلْتُ: وَفي النَّعْلَيْنِ؟ قالَ: وفي النّعْلَيْنِ[.وللنسائى في أخرى: »ثمّ تَمَضْمَضَ وَاسْتَنْشَقَ بِكَفٍّ وَاحد ثَث مَرٍّات« .

6. (3593)- Ebû Dâvud'da, İbnu Abbâs'tan yapılan bir diğer rivayet şöyledir: "Ali (radıyallahu anh) yanıma girdi. Su dökmüş (küçük abdest bozmuş) idi. Abdest suyu istedi. İçinde su olan bir kap getirdik. Bana:

"Ey İbnu Abbâs! Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın nasıl abdest aldığını sana göstereyim mi?"dedi. Ben de: "Evet göster!" dedim. Bunun üzerine su kabını elleri üzerine eğdi ve ellerini yıkadı. Sonra sağ elini kaba soktu, onunla diğeri üzerine su döktü, sonra iki avucunu yıkadı. Sonra mazmaza ve istinşakta bulundu. Sonra iki elini birden kaba soktu. İkisiyle birlikte su avuçlayıp yüzüne çarptı. Sonra başparmaklarını kulaklarının ön kısmına soktu. Sonra ikinci, üçüncü sefer aynı şeyleri tekrar etti. Sonra sağ eliyle bir avuç su aldı ve bunu alnına döktü ve yüzü üzerinde akmaya bıraktı. Sonra dirseklerine kadar kollarını üçer kere yıkadı. Başını ve kulaklarının arkasını meshetti. Sonra tekrar her iki elini beraberce kaba soktu. Bir avuç su alıp onu pabuç içinde olan (sağ) ayağına vurdu ve o su ile ayağını yıkadı. Sonra aynı muameleyi diğer ayağına, (sola) yaptı."

(Abdullah el-Havlanî) der ki: "(İbnu Abbâs'a) sordum: "Ayaklar ayakkabı içinde olduğu halde mi?"

"Evet dedi, ayakkabı içinde olduğu halde." Ben tekrar sordum:

"Ayakkabı içinde mi?"

"Evet! dedi, ayakkabı içinde!" Ben tekrar sordum: "Ayakkabı içinde mi?"

"Evet! dedi, ayakkabı içinde."[190]

Nesâî'nin bir diğer rivayetinde şöyle denmiştir. "...Sonra bir avuç su ile üçer defa mazmaza ve istinşakta bulundu."[191]

AÇIKLAMA:

Hz. Ali (radıyallahu anh)'ın burada gördüğümüz abdest tarifinde bir-iki noktaya dikkat çekmemiz gerekmektedir:

1- Yüzü yıkarken, avuçlanan suyun yüze vurularak yüzün yıkanması esastır. Bu, müstehab addedilmiştir. Ancak, Şâfiî'lere göre, suyu yüze vurmamak abdestin mendublarından biridir.

2- Kulağın iç kısmı yâni yüze bakan kısmı yüzden sayılmakta ve yüzle birlikte yıkanmaktadır. Baş parmakların kulağa sokulmasının ma'nâsı budur. Ancak bu husus münakaşalıdır. Bâzı âlimler bu ibâreyi "baş parmağını kulakla favori arasında kalan tüysüz yere (beyazlığa) koydu" diye anlamıştır. Nitekim bu anlayışta olan Mâverdî, kulakla sakalın üst uzantısı arasındaki bu beyazlığı da yüzden saymıştır. Esasen Şâfiî mezhebinin kabulü de böyledir. İmam Mâlik: "Kulakla sakal arasında kalan beyazlık yüzden değil"der.
Keza kulağın dış kısmı da başla birlikte meshedilmelidir. Hasan İbnu Sâlih, Şa'bî, Zührî böyle hükmederler. Dâvud-u Zâhirî de kulakların yüzden olduğuna ve yıkanmaları gerektiğine hükmeder.
Geri kalan ülemâ, kulağı baştan kabul eder ve başla birlikte meshedilmesine hükmeder.

3- Yüzün yıkanmasından alna dördüncü sefer su dökülmesi, ülemânın icmaına aykırı bir durumdur. Bu, izahı zor bir müşkildir. Üç sefer yıkama sırasında su ulaşmayan bir yer kalmış olabilir, burayı tamamlamak üzere buna yer vermiş olabilir diye bir te'vile gidilmiştir. Bazı âlimler de: "Abdest alan kimseye yüzü yıkadıktan sonra alnına bir miktar su koyup akıtması müstehabtır" diye hükmetmiştir. Diğer taraftan Hz. Hasan'dan gelen bir rivayette, Resûlullah'ın abdestini alıp tamamladıktan sonra bir miktar suyu alnında, secde ettiği yere akıttığını belirtmiştir. Bu iki rivayet arasında farklılık var: Hz. Ali abdest esnasında yapmakta, Resûlullah ise abdesti tamamladıktan sonra.

4- Bu hadis, Hz. Ali'nin ayağında ayakkabı olduğu halde ayaklarını yıkadığını ifade etmektedir. Şârihler: Ayaklar her ne kadar ayakkabı içinde olsa da dökülen suyun ayakların altına da üstüne de ulaşmış olmasının mümkün olduğunu belirtirler ve delil olarak rivayette: "O su ile ayağını yıkadı" denmiş olmasını gösterirler.
Râfizîler bu hadisi esas alarak ayağın meshedilmesinin vacib olduğunu söylemiştir. Bazıları da, yine buna dayanarak: "Kişi muhayyerdir, dilerse yıkar, dilerse mesheder" demiştir. Ancak ulemâ: "Ayakların yıkanmasından bahseden bundan çok daha kuvvetli deliller varken bununla amel edilemez" demiş, ayrıca az yukarıda kaydettiğimiz üzere, bizzat rivayet, bu suyun ayağın altına ve üstüne ulaştığını ifade etmektedir. Ayrıca Hz. Ali'den gelen bir başka rivayette Hz. Ali "Bu, hades vâki olmayan (yani abdesti henüz bozulmamış olan) kimsenin

abdestidir: هذا وُضُوءُ مَنْ لَمْ يُحْدِثْ demiştir.

Ayakkabının içinde ayağın yıkanması ve dolayısıyla bu hadiste "ayağın meshedilmesi"nin kastedilmediği hususu 3599 numaralı hadiste daha geniş olarak açıklanacaktır.

5- Hadisin sonunda Abdullah el-Havlanî'nin "Ayaklar ayakkabı içinde olduğu halde mi?"diye üç kere sorması ayakkabının içinde ayak yıkama işinin hayret uyandırmasından ileri gelmiştir. Şunu da belirtelim ki, bazı şârihler soru sahibinin Abdullah el-Havlânî değil, İbnu Abbâs olduğunu ve soruyu cevaplayanın da İbnu Abbâs olmayıp Hz. Ali olduğunu söylemiştir (Allâhu a'lem).

6- Bu hadisin zayıf olduğu, başta Buhârî, olmak üzere bazı âlimlerce belirtilmiştir.[192]

-3594 -7- وعن عبداللّه بن زيد بن عاصم ا'نصارى رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]وَقِيلَ لَهُ تَوَضّأ لَنَا وُضُوءَ رسولِ اللّهِ #، فَدَعَا بِإنَاءٍ فَفَعَلَ نَحْوَ مَا تَقَدَّمَ، وَفِيهِ: فَمَسَحَ بِرَأسِهِ، فَأقْبَلَ بِيَدَيْهِ وَأدْبَرَ، بَدَأ بِمُقَدَّمِ رَأسِهِ، ثُمَّ ذَهَبَ بِهِمَا إلى قَفَاهُ ثُمَّ رَدَّهُمَا حَتَّى رَجَعَ إلى المَكَانِ الَّذِى بَدَأ مِنْهُ، ثُمَّ غَسَلَ رِجْلَيْهِ[. أخرجه الستة.وفي رواية لمسلم: »وَمَسَحَ بِرَأسِهِ ثَثاً« .

7. (3594)- Abdullah İbnu Zeyd İbni Âsım İbni'l-Ensârî (radıyallahu anh)'ın anlattığına göre, kendisine:

"Bizim için, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın abdestiyle bir abdest al (da görelim)!" diye talepte bulunuldu. O, hemen bir kap [su] isteyip, önceki hadiste anlatılan şekilde abdest aldı. Abdest alışını anlatan rivayette şu farklı açıklama var:

"Başını meshettikte ellerini (saçları üstünde) ileri ve geri doğru yürüttü. (Şöyle ki: Mesh ameliyesine) başın ön kısmından başladı ellerini enseye doğru götürdü. Sonra, başladığı yere kadar geri getirdi. Sonra ayaklarını yıkadı."[193]

Müslim'in bir rivayetinde şöyle denmiştir: "Başını üç kere meshetti."

AÇIKLAMA:

1- Bu hadisi Buhârî "Başın tamamını meshetme" adını verdiği bir babta kaydeder. Her ne kadar Teysîr'e alınan vechinde başın tamamının meshini ifade eden sarih bir tabir yok ise de, bazı vecihlerinde ثُمَّ مَسَحَ رَأْسَهُ كَلَّهُ denilerek tamamının meshi ifade edilmiştir. Mamafih sadedinde olduğumuz vechinde meshe, başın ön kısmından "iki elle başlayıp enseye kadar gidilmesinin zikredilmesi, tamamının meshine delâlet etmektedir. Ayrıca âyet-i kerîmenin "Başlarınızı meshedin" (Mâide 6) diye mutlak emretmesi de meshin, başın tamamına şâmil olması hususunda bâzı âlimlere kanaat vermiştir. İmam Mâlik, İbnu Uleyye ve bir rivayette Ahmed İbnu Hanbel bunlardandır. İmam Şâfiî, "Âyetin, başın tamamını da, bir kısmını da kasdetme ihtimali vardır" der. Hadisten gelen delile dayanarak "bir kısmının kastedilme" ihtimalini tercih eder. Hanefî ülemâsı da "bir kısmın meshi"ni esas alır. Ancak "bu kısım"ın miktarı hususunda Şâfiî'ler ve Hanefîler farklı görüşlere ulaşırlar. Şâfiî'lere göre ıslak elle saçın tek teline dokunmak yeterlidir.Hanefîler başın dörtte birini kabul ederler.

2- Hadiste meshin önden arkaya mı, arkadan öne mi olacağı çok sarih değildir. Her iki ihtimali destekleyen yorumlar ve hatta rivayetler yapılmışsa da rivayetlerin mecmuundan önden arkaya doğru olma ihtimalinin daha kavî olduğu anlaşılmıştır. "Önden arkaya yapılır, sonra tekrar öne getirilir" diyenler iki ayrı görüşü birleştirmiş olurlar. Biz tercümeyi, bazı ilave kelimelerle önden arkaya anlaşılacak şekilde netleştirerek yaptık. Âlimlerin tahlillerini vermeyi gereksiz görüyoruz.[194]

3595- 8- وللبخارى رحمه الله:]أَنَّ النّبىَّ # تَوَضّأ مَرَّتَيْنِ مَرَّتَيْنِ[.وفي رواية ‘بِي داود عن المقدام »بن معدى كرب«: »ثُمَّ مَسَحَ بِرَأسِهِ وَأُذُنَيْهِ ظَاهِرِهِمَا وَبَاطِنِهِمَا«.وفي أخرى: »وَمَسَحَ بِأُذُنَيْهِ ظَاهِرِهِمَا وَبَاطِنِهِمَا، وَأدْخَلَ أصَابِعَهُ في صِمَاخِىْ أُذُنَيْهِ«.»وَالصِّمَاخُ«: ثقب ا‘ذن.

8. (3595)- Buhârî rahimehullah'ın bir rivayetinde şöyle denmiştir:
"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) (abdest uzuvlarını) ikişer kere yıkayarak abdest aldı."[195]
Ebû Dâvud'un bir rivayetinde, Mikdâm İbnu Ma'dikerb'den şu kaydedilir: "Sonra başını, içiyle ve dışıyla iki kulağını meshetti."[196]
Yine, Ebû Dâvud'un bir başka rivayetinde şöyle denmiştir: "Kulaklarını içleriyle dışlarıyla meshetti, parmaklarını kulaklarının deliklerine soktu."[197]

3596 -9- وعن ابن عمرو بن العاص رَضِيَ اللهُ عَنْهما قال:]جَاءَ أعْرَابِيٌّ إلى رسولِ اللهِ # يَسْألُ عَنِ الْوُضُوءِ، فَأرَاهُ ثَثاً ثَثاً، ثُمَّ قالَ: هكَذَا الوُضُوءُ، فَمَنْ زَادَ عَلى هذَا أسَاءَ وَتَعَدَّى وَظَلَمَ[. أخرجه أبو داود والنسائي، وهذا لفظه .

9. (3596)- Abdullah İbnu Amr İbni'l-Âs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a bir bedevi gelerek, abdestten sordu. Resûlullah ona uzuvların üçer kere yıkanmasını gösterdi. Sonra da:
"Abdest işte böyle alınır! Kim buna bir ziyâdede bulunursa, fena bir iş yapmış olur, haddi aşar ve zulmeder" buyurdu."[198]
Bu metin Nesâî'ye aittir.

3597 -10- وفي روايةِ أبي داود:]ثُمَّ مَسَحَ بِرَأسِهِ، وَأدْخَلَ إصْبَعَيْهِ السَّبَّاحَتَيْنِ فِي أُذُنَيْهِ، وَمسَحَ بِإبْهَامَيْهِ عَلى ظَاهِرِ أُذُنَيْهِ، وَبِالسَّبَّاحَتَيْنِ بَاطِنَ أُذُنَيْهِ وفِيهَا: هكَذَا الْوُضُوءُ، مَنْ زَادَ عَلى هذَا أوْ نَقَصَ فَقَدْ أسَاءَ وَظَلَمْ، أوْ ظَلَمَ وَأسَاءَ[.

10. (3597)- Ebû Dâvud'un bir rivayetinde şöyle gelmiştir: "...Sonra başını meshetti. Şehadet parmaklarını kulaklarına soktu. Başparmaklarıyla kulaklarının

dışlarını meshetti. Şehadet parmaklarıyla kulakların içini meshetti..." Rivâyetin sonunda şu ifade var:

"Abdest işte böyledir. Kim buna ziyadede bulunur veya bundan eksiltme yaparsa kötü bir iş yapmış ve zulmetmiş olur -yahut zulmetmiş ve kötü bir iş yapmış olur-"[199]

Nesâî'nin rivayetinde özetle şöyle denmiştir: "...Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a bir bedevi geldi ve ondan abdest hakkında sordu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) abdestin alınışını, uzuvları üçer sefer yıkayarak gösterdi, sonra şöyle söyledi: "Abdest işte böyledir. Kim buna ziyâdede bulunursa kötü bir iş yapmış, haddi aşmış ve de zulmetmiş olur."[200]

3598 -11- وعن ابن عباس رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]تَوَضّأ رسولُ اللّهِ # مَرَّةً مَرَّةً[. أخرجه البخاري، وهذا لفظه، وأبو داود والنسائي .

11. (3598)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) uzuvlarını birer kere yıkayarak abdest aldı."[201]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayetler, Resûlullah'ın abdesti farklı şekillerde aldığını göstermektedir: Bazan uzuvları üçer sefer yıkamış, bazan ikişer, bazan da birer. İçinde bulunduğu şartların bunda tesiri olduğu muhakkak. Ancak, abdest uzuvlarının yıkanmasında kesin bir standart olmadığını ve dolayısıyla üçer, ikişer ve hatta birer kere yıkamanın câiz olduğunu göstermek için, rivayetlerde görüldüğü üzere, farklı şekillerde abdest almıştır. Gerçi bu şerî cevazı, Aleyhissalâtu vesselâm şifâhî olarak da duyurabilirdi, ama fiilen göstermenin ayrı bir müessiriyeti var. Suyun az, vaktin dar olduğu bazı şartlarda, Resûlullah'ın bu sünnetine, şeriatımızın bu ruhsatına müslümanlar her zaman mürâcaat edebilirler.

2- Abdestin nasıl alınacağını soran bedeviye Resûlullah'ın cevabı şifahî olmayıp fiilî olması, yâni Aleyhissalâtu vesselâm'ın abdest alarak bizzat göstermesi, öğretmede imkân nisbetinde göze hitabetmenin müessiriyetine bir işarettir.

Nazarî bilgiye nazaran pratik ve amelî müşâhede metodu, hem öğretme kolaylığı ve hem de tesirli olma avantajı taşımaktadır. Öğretimde imkân nisbetinde bu yoldan istifade edilmelidir.[202]

-3599 -12- وفي رواية أبي داود عن ابن عباس رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]أتُحِبُّونَ أنْ أُرِيكُمْ كَيْفَ كَانَ رسولُ اللّهِ # يَتَوضّأ، فدَعَا بإنَاءِ فِيهِ ماءٌ فَاغْتَرَفَ غَرْفَةً بِيَدِهِ الْيُمْنى فَتَمَضْمَضَ وَاسْتَنْشَقَ، ثُمَّ أخَذَ أُخْرى فَجمَعَ بِهَا يديْهِ، ثُمَّ غَسَلَ وَجْهَهُ ثُمّ أخذ أُخْرَى فغسَلَ بِهَا يدَهُ الْيُمْنى، ثُمّ أخَذَ أُخْرى فغسلَ بِهَا يَدَهُ الْيُسْرَى، ثُمّ قَبَضَ قَبْضَةً مِنَ المَاءِ، ثُمّ نَفَضَ يَدَهُ، ثُمّ مَسَحَ رَأسَهُ وَأُذُنَيْهِ، ثُمّ قَبَضَ قَبْضَةً أُخْرى مِنَ المَاءِ فَرَشّ عَلى رِجْلِهِ الْيُمْنى وَفِيهَا النّعْلُ، ثُمَّ مَسَحَهَا بِيَدَيْهِ، يَدٌ فَوْقَ الْقَدْمِ، وَيَدٌ تَحْتَ النّعْلِ، ثُمّ صَنَعَ بِالْيُسْرى مِثْلَ ذلِكَ[.

12. (3599)- Ebû Dâvud'un bir rivayetinde İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) şöyle der: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın nasıl abdest aldığını size göstermemi ister misiniz?"

İçinde su olan bir kab istedi, sağ eliyle bir avuç su aldı, mazmaza ve istinşak yaptı, sonra bir avuç daha aldı, bununla iki elini birleştirip (iki eliyle) yüzünü yıkadı. Sonra bir avuç daha aldı bununla sağ elini yıkadı. Sonra bir avuç daha aldı, bununla sol elini yıkadı. Sonra bir avuç su daha aldı, sonra elini çırptı, sonra başını ve kulaklarını meshetti. Sonra bir kabza su daha aldı sağ ayağının üzerine serpti, ayağından nalın olduğu halde, sonra onu iki eliyle meshetti, elin biri ayağın üstünde, diğeri de nalının altında. Sonra aynı şeyi sol ayağa yaptı."[203]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, abdest uzuvlarının birer avuç su ile yıkanışına örnek olmaktadır. Mazmaza ve istinşakta, her ikisi için bir avuç su kullanılmıştır.

2- Burada, nalın içinde olan ayağına bir avuç su dökmesi, ayağın alt kısmını

yıkamadığı ma'nâsına alınmamıştır. İbnu Hacer: "İki eliyle meshetti demek, suyun ayağın tamamını ihata etmesini kolaylaştırmaktır" der. Nitekim Buhârî, "Nalın İçindeki Ayakların Yıkanması" diye isimlendirdiği babta, Abdullah İbnu Ömer'in bu mevzuyu aydınlatan bir rivayetini kaydeder. Buna göre, Aleyhissalâtu vesselâm, tüysüz nalınlar giymekte ve onlar ayağında olduğu halde (yani nalınlarını ayağından çıkarmadan) abdest almakta ve ayaklarını da öylece yıkamaktadır.

Buradaki meshetti tabirini, şârihler delketti yani ovdu diye anlarlar. Şu halde, suyun ayağın tamamına ulaşması için eliyle yardımcı olmuştur.

3593 numaralı hadiste de belirtildiği gibi bu hadis, bazı izahlara tabi tutulmuşsa da sahih rivayetlere muhalefeti sebebiyle şazz ve dolayısıyla amel edilemeyecek kadar zayıf addedilmiştir.[204]

-3600 -13- وفي أخرى ٬بي داود والترمذي عن الرِّبيع بنت معوذ بن عفران رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]فَغَسَلَ كَفَّيْهِ ثَثاً، ووَضّأ وَجْهَهُ ثَثاً، ومَضْمَضَ وَاسْتَنْشَقَ مَرَّةً، وَوَضّأ يَدَيْهِ ثَثاً ثثاً، وَمَسَحَ بِرَأسِهِ مَرَّتَيْنِ بَدَأ بِمُؤَخَّرِ رَأسِهِ، ثُمَّ بِمُقَدَّمِهِ، وَبِأُذُنَيْهِ كِلْتَيْهِمَا، ظُهُورِهِمَا وَبُطُونِهِمَا، وَوَضَّأ رِجْلَيْهِ ثثاً ثَثاً[.

13. (3600)- Ebû Dâvud ve Tirmizî'nin bir başka rivayetinde Rübeyyi Bintu Muavvız İbni Afrâ (radıyallahu anhâ) der ki: "...avuçlarını üç kere yıkadı, yüzünü üç kere yıkadı, bir kere mazmaza ve istinşak yaptı. Ellerini üçer üçer yıkadı. Başını iki kere meshetti. Başının gerisinden başladı, sonra önünden. İki kulağını da (meshetti) içlerini de, dışlarını da. Ayaklarını da üçer üçer yıkadı." [205]

-3601 -14- وفي أخرى:]فَمَسَحَ الرَّأسَ كُلَّهُ مِنْ قَرْنِ الشَّعْرِ كُلَّ نَاحِيَةٍ لِمُنْصَبِّ الشَّعْرِ َ يُحَرِّكُ الشَّعْرَ عَنْ هَيْئَتِهِ[.

14. (3601)- Bir diğer rivayette: "Başın tamamını meshetti. Bunu, başın tepesinden başlayıp saçın döküldüğü her tarafa ulaşacak şekilde saçın şeklini bozmadan icra etti" denmiştir.[206]

3602-15- وفي أخرى:]فَمَسَحَ رَأسَهُ، وَمَسَحَ مَا أقْبَلَ مِنْهُ وَمَا أدْبَرَ، وَصُدْغَيْهِ وَأُذُنَيْهِ مَرَّةً وَاحِدَةً[. وفي أخرى:]مَسَحَ بِرَأسِهِ مِنْ فَضْلِ مَاءٍ كَانَ في يَدِهِ[.

15. (3602)- Bir diğer rivayette şöyle gelmiştir: "...Başını meshetti, başın öne gelen kısmını da, arkaya gelen kısmını da, şakaklarını da, kulaklarını da birer birer meshetti."[207]

Bir diğer rivayette: "Elinde arta kalan su ile başını meshetti" denmiştir.[208]

AÇIKLAMA:

Kaydedilen son üç rivayet ve onların ilâveleri, Resûlullah'ın, abdesti değişik şekillerde aldığını göstermektedir. Bunların hepsi, abdest alma tarzında ruhsattır, kolaylıktır. Söz gelimi 3600'de, uzuvlar üçer kere yıkanırken, mazmaza ve istinşak birer kere, başın meshi geriden öne doğru olmak üzere iki kere yapılır. 3601'de meshin, başın tepe noktasından aşağıya doğru, saçın düzeni hiç bozulmayacak tarzda ve tamamını içine alacak şekilde yapıldığı; 3602'de başın tamamına şâmil bu meshin elde arta kalan ıslaklıkla yapıldığı, yeni bir su alma cihetine gidilmediği belirtilir.[209]

3603-16- وعن أبي أمامة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]تَوَضّأ رسولُ اللّهِ # فَغَسَلَ وَجْهَهُ ثَثاً، وَيَدَيْهِ ثَثاً، وَمَسَحَ رَأسَهُ ثَثاً وَقالَ: ا،ذُنَانِ مِنَ الرَّأسِ[.قال حماد: أدرى ا،ذنان من الرأس من قول أبي

أمامة أم من قول رسولِ اللهِ #؟ أخرجه أبو داود والترمذي وضعفه، وهذا لفظه.وعند أبي داود قال: »وَكَانَ يَمْسَحُ المَأقيْنِ: يَعْنِى الخُفَّيْنِ، وقالَ فِيهِ أيْضاً: ا'ذُنَانِ مِنَ الرَّأسِ« .

16. (3603)- Ebû Ümâme (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) abdest aldı ve bunu, yüzünü üç, ellerini üç sefer yıkayarak, "Kulaklar baştandır" deyip başını da üç sefer meshederek yaptı."

Hammâd der ki: "Birrivayette geçen "Kulaklar baştandır" ibaresi, Ebû Ümâme'nin sözü mü yoksa Resûlullah'ın sözü mü bilemiyorum."[210]

Bu metin Tirmizî'nindir. Ebû Dâvud'da şu ifade de yer alır: "Göz pınarlarını da meshederdi." O rivayette: "Kulaklar baştandır" da demiştir.[211]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayet başın üç ayrı sefer meshedildiğni söylemekten başka "kulağın baştan sayıldığını" ifade etmektedir. Yani kulaklar yüzün devamı değil, başın bir parçasıdır. Bu tasrihin şu pratik neticesi var: Yüzden sayıldığı takdirde abdest sırasında yüzün tabi olduğu ahkâma tabi olması ve dolayısıyla "yıkanması" gerekir. Baştan sayılınca da başın tabi olduğu ahkâma yani meshe tâbi olması gerekir. Burada, "kulağın baştan olduğu" tasrih edilmiş, ancak bu ifade, râvilerden Ebû Ümâme'nin bir derci mi yoksa Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sözü mü olduğu hususunda şüphe edildiği belirtiliyor. Râvilerin zaman zaman hadislere açıklayıcı cümle ve kelimeleri rivayet sırasında ilâve ettiklerini usul bahislerinde görülür. Bu işe derc, bu çeşit hadislere de müdrec hadis denir. Burada olduğu gibi, derc ihtimali olan hadisler zayıf kabul edilmiştir.

2- Kulağın baştan mı, yüzden mi olduğu meselesi ihtilâflıdır. Umumiyetle baştan kabul edilir ve onların yıkanması değil, baş için ıslatılan aynı elle, bir defada başla birlikte meshi esas alınır. Bu sebeple, meshedilmeyecek olsalar abdestin bütünlüğüne halel gelmez, sâdece abdestin sünnetlerinden biri terkedilmiş olur. Kulağın baştan olduğu görüşü, Ebû Hanîfe, İmam Mâlik ve Ahmed İbnu Hanbel (radıyallahu anhüm)'ün müşterek tercihleridir. Resûlullah'ın ashabından ehl-i

ilm'in çoğu, Süfyân-ı Sevrî, İbnu'l-Mübârek, İshak İbnu Râhûye gibi Tâbi'înden birçokları hep aynı görüşte olmuştur. Bâzı âlimler de: "Kulağın ön kısmı yüzden, arka kısmı baştandır" demiştir. İbnu Hacer, "Kulaklar baştandır" hadisinin sekiz ayrı rivayette geldiğini gösterdikten sonra, bu rivayetlerden her birinin, müstakil olarak değerlendirince zayıf olduklarına hükmedileceğini belirtir.

3- Hadiste yer verilen bir diğer husus göz pınarlarının meshedilmesidir. Göz pınarı diye tercüme ettiğimiz ma'k kelimesi lügatçiler açısından gözün burna yakın ucunu ifade eder. Ancak şârihler, gözün kulağa bakan ucunun da bu kelimeyle ifade edildiğine dikkat çekerler. Türkçemizde de bu her iki tarafı ayrı ayrı ifade edecek kesin kelimelerimiz yok. Sadece göz pınarı tabirimiz var, bu da yerine göre her iki ucu da ifâde etmek için kullanılabilmektedir. Bir de, göz ucuyla bakmak tâbirinde kullanılan göz ucuyla terkibimiz var ise de kullanılışta diğerinden kesin bir ayrılık taşımaz.
Tîbî, göz pınarlarının meshedilmesini, suyun oraları yıkamasında mübalağayı sağlamak içindir, çünkü göz, sürme vs. kalıntısından, çapakdan hâli olmaz. Bunlar akıp göz kenarlarında kururlar. Öyle ise bu çeşit katı maddelerin birikme yeri olan göz pınarlarının abdest sırasında hususi bir itinâ ile temizlenmesi gerekmektedir. Mezhebimize göre çapak lar, suyun alta geçmesine de mânidir. Hem abdest hem de gusül için bir kısım ciddi mahzurlara da sebep olabilirler. Öyleyse hadîs, bunların bertaraf edilmesi için göz pınarlarının meshedilmesini sünnet kılmıştır.[212]

-3604 -17- وعن جابر رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]أخْبَرَنِى عُمَرُ بنُ الخَطَّابِ رَضِيَ اللّهُ عَنْه أنَّ رَجُ جَاءَ إلى رَسُولِ اللّهِ # وَقَدْ تَوَضَّأ وَتَرَكَ عَلى قَدَمَيْهِ مِثْلَ مَوْضِعِ الظُّفْرِ، فَقَالَ لَهُ رسولُ اللّهِ #: ارجِعْ فَأحْسِنِ الْوُضُوءَ. قالَ: فَرَجَعَ فَتَوَضّأ، ثُمَّ صَلّى[. أخرجه مسلم وأبو داود .

17. (3604)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Ömer (radıyallahu anh) şunu söyledi: "Bir adam Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelmişti. Bunun abdest almış fakat ayaklarının üzerinde tırnak kadar bir yeri yıkamadan bırakmış olduğunu gördü. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), adama derhal müdâhale

etti:
"Git abdestini güzel kıl!" Adam gidip yeniden abdest aldı, sonra namazını kıldı."
[213]

3605- 18- و‘بي داود في أخرى، عن بعض أصحاب رَسُولِ اللّهِ #:]أنَّ النَّبىَّ
رأى رَجُ يُصَلّى في ظَهْرِ قَدَمِهِ لُمْعَةٌ قَدْرُ الدَّرْهَم لَمْ يُصِبْهَا المَاءُ فَأمَرَهُ أنْ يُعِيدَ الوُضُوءَ وَالصَّةَ[.

18. (3605)- Ebû Dâvud'un bir diğer rivayetinde Resûlullah'ın ashabından biri şöyle anlatır: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), ayağının sırtında dirhem büyüklüğünde bir kısma su değmemiş olduğu halde namaz kılmakta olduğunu görmüştü, derhal abdesti ve namazı iade etmesini emretti."[214]

AÇIKLAMA:

Bu iki hadis, abdest sırasında cahillik veya dikkatsizlik sebebiyle yıkanması gereken yerlere suyun ulaşmaması halinde, o kuru kalan yer çok küçükde olsa, abdestin sahih olmayacağını gösterir. Ülemâ bunda ihtilâf etmez.
Ancak, eksikliğin tamamlanması için sadece o uzvun yıkanması yeterli mi, yoksa abdest yeniden alınmalı mı meselesinde ihtilâf edilmiştir. Ebû Hanîfe birinci hadisteki "...güzel kıl" emrini esas alarak, sadece o uzvun yıkanmasını yeterli bulur. "Güzel kıl" emri, eksiği tamamlamakla yerine gelir. Aleyhissalâtu vesselâm abdesti iade etmeyi emretmedi" der. Ebû Hanîfe, abdestte uzuvların peşpeşe yıkanmasını vâcib görmez. Ancak bir kısım âlimler uzuvların yıkanmasının peşpeşe olmasını vâcib görmüştür. Bunlar "Resûlullah sadece o uzvun yıkanmasını emretmedi, "Abdestini güzel yap!" dedi, yâni yeniden al dedi..." şeklinde te'vil yaparlar. Kadı İyaz bu görüştedir.
İmam Şâfiî, kavl-i cedidinde, âyet-i kerimede zikredilen emri esas almış: "Allah âzâların yıkanmasını farz kılmıştır. Kim onları yıkarsa emri yerine getirmiş olur. İster peş peşe yapsın, isterse araya fasıla koysun farketmez" demiştir. Buna İbnu Ömer'in bir tatbikatını delil göstermiştir: Buhârî, İbnu Ömer'in ayaklarını, diğer uzuvları kuruduktan sonra yıkadığını rivayet eder. İbnu'l-Müseyyib, Atâ ve bir

grup fakihde böyle hükmetmiştir.
İmam Mâlik ve Rebî'a: "Kim bunu kasden yaparsa abdesti iâde eder. Kim de unutarak yaparsa bir şey gerekmez" derler. İmam Mâlik'ten: "A-radaki fâsıla yakınsa kalan uzvu yıkayarak abdestini tamamlar, fazla zaman geçmişse yeni baştan abdest alır" dediği de rivayet edilmiştir.
Katâde ve Evzâî: "Yıkananlar kurudu ise iâde eder" demişlerdir. Ancak kurumayı mi'yar almak gerektiğine dâir delil olmadığı belirtilmiştir. Tahâvî: "Abdest uzvunun kuruması abdesti bozan bir hades değildir, nitekim abdest uzuvlarının hepsinin kurumasıyla abdestin bozulduğuna hükmedilmez" demiştir.
Âlimler, bu münakaşayı yaparken, zayıf olması sebebiyle ikinci hadisi (3605) delil kılmazlar. Halbuki hadiste -ayaktaki kuruluk sebebiyle- hem abdestin hem de namazın "iadesi" sarih olarak emredilmektedir.[215]

3606-19- وعن ابن عمرو بن العاص رَضِيَ اللهُ عَنْهما قال:]تَخَلَّفَ عَنَّا النَّبىُّ # في سَفْرَةٍ سَافَرْنَاهَا فَأدْرَكَنَا وَقَدْ أرْهَقَتْنَا الصَّةُ وَنَحْنُ نَتَوَضَّأُ، فَجَعَلْنَا نَمْسَحُ عَلى أرْجُلِنَا، فنَادَى بِأعْلَى صَوْتِهِ: وَيْلٌ لِ٘عْقَابِ مِنَ النَّارِ مَرَّتَيْنِ أوْ ثَثاً[. أخرجه الخمسة إ الترمذي، وهذا لفظ الشيخين .

19. (3606)- İbnu Amr İbni'l-Âs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Beraber olduğumuz bir sefer sırasında, bir ara Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bizden geride kaldı, sonra tekrar kavuştu. Bu sırada namaz vakti girmişti. Bizler de abdest alıyor, ayaklarımıza meshediyorduk. (Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)) yüksek sesle nidâ etti:
"Ökçelerin ateşte vay hâline!" Bunu iki veya üç kere tekrarladı."[216]

3607-20- ولمسلم في أخرى:]تَعَجَّلَ قَوْمٌ عِنْدَ الْعَصْرِ فَتَوضئُوا وَهُمْ عِجَالٌ فَانْتَهَيْنَا إلَيْهِمْ، وَأعْقَابُهُمْ تَلُوحُ لَمْ يَمَسَّهَا المَاءُ، فقَالَ النَّبىُّ #: وَيْلٌ لِ٘عْقَابِ مِنَ النَّارِ، أسْبِغُوا الْوُضُوءَ[.

20. (3607)- Müslim'in bir diğer rivayetinde şöyle denir: "Halk ikindi namazı sırasında acele etti ve bir kısmı alelacele abdest aldı. Biz onlara ulaştık. Ökçelerine su değmemiş, parlıyordu. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm:

"Ökçelerin ateşte vay hâline! Abdesti tam alın!" buyurdular."[217]

-3608 -21- قال الترمذي:]وَقَدْ رُوِيَ عَنِ النَّبىِّ #: وَيْلٌ لِ'عْقَابِ وِبُطُونِ ا'قْدَامِ مِنَ النَّارِ[.

21. (3608)- Tirmizî derki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan şöyle rivayet edildi:

"Ökçe ve ayak çukurlarının ateşte vay haline."[218]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadiste abdest alırken, abdest uzuvlarının dikkatlice yıkanması, kuru, su değmemiş bir nokta bırakılmaması gerektiği ifâde edilmiştir. Âlimler, ökçe zikredilmiş olmakla birlikte bu hususta (yani iyi yıkanmamakta) ökçeye iştirak eden bütün abdest uzuvlarının aynı tehdide dahil olduğunu belirtirler. Ökçenin zikri onların kuru kalmış olmasının görülmesinden ileri gelir.

2- Ökçenin zikriyle ilgili olarak şunu da söyleyebiliriz: Resûlullah, abdest uzuvlarının yıkanmasında gösterilmesi gereken titizliğe, en ziyade ihmâle uğraması muhtemel olan uzvu nazara vererek dikkat çekmiştir. Yani, kolda veya yüzde kuru yer kalacak olsa kola da veyl, yüze de veyl olacaktır, fark yoktur.

3- Vay haline diye tercüme ettiğimiz veyl kelimesinin ma'nâsı hususunda şârihler ihtilâf eder. İbnu Hacer, en makbul görüşün "cehennemdeki bir vadinin adı" olduğunu söyler. İbnu Huzeyme der ki: "Eğer meshetmek, (ayaktaki hadesi bertaraf etmeye yönelik) gayeyi hâsıl etseydi ateşle korkutulmaması gerekirdi." İbnu Huzeyme, bu sözüyle Şiilerin kitaplarında, bu mevzuda gelen muhalefete cevap vermiş olmaktadır. Onlar âyette gelen: "..Namaza kalktığınızda yüzlerinizi, dirseklere kadar ellerinizi, -başlarınızı meshedip- topuk kemiklerine

kadar ayaklarınızı yıkayın" (Mâide 6) âyetinin kıraatinin zahirini esas alıp (ayaklarınızı) lafzını (başlarınızı) kelimesine atfederek ayakların da baş gibi meshedileceğine hükmederler. Zamanımızda Sünnîler arasında enaniyeti kavî, ilmi sığ, Selefe saygı ve teslimiyeti zayıf veya hiç yok bazıları da bir nevi teşeyyü sirayetinin tezâhürü olarak, ayağa meshetmek suretiyle abdest alınacağı iddiasında bulunmaktadır. Halbuki, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)' ın ne şekilde abdest aldığını bildiren rivayetler mütevâtirdir. Çıplak ayağa mesh vermek diye bir mesele mevzubahis değildir. Gerçi 3599 numaralı hadiste ayakkabısını çıkarmadan ayağına su serpmek suretiyle ayağını yıkaması, mesh verme durumunu hatırlatmakta ise de, orada izahı yapıldığı üzere, ülemâ hem o rivâyeti zayıf addetmiş hem de, onun mesh ma'nâsına gelmiyeceğini göstermiştir.
O rivayetin ayağa mesh vermeyi ifade ettiğini kabul edecek olsak bile, sadedinde olduğumuz hadis, ökçedeki kuruluğa, daha önceki hadisler ayak üzerinde kalan dirhem büyüklüğündeki kuruluğa müsaade etmemektedir. Şu halde ortada bir teâruz var demektir. Deliller teâruz edince işimize geleni değil, objektif kıstaslarla kavî olanları, çoğunluk tarafından rivâyet edilenleri tercih etmek gerekmektedir. Ehl-i sünnet ulemâsı mütekaddim ve müteahhiriyle bu meselde ihtilaf etmemiş, "ayakların yıkanması" hususunda icma etmiştir. Ayaklara meshetmek yeterlidir iddiası, Resûlullah'ın "Sonradan ihdas edilenler bid'attir, bid'atler dalâlettir, dalâlet ise ateştedir" tehdidine giren bir durumdur. Cenâb-ı Hakk'tan ümmet-i merhûme'yi bu çeşit dalâletlere düşmekten korunmasını niyaz ederiz.
Bu mevzuyu İbnu Hacer şöyle özetler: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın abdestinin sıfatıyla ilgili mütevatir rivayetler O'nun ayaklarını yıkadığını gösterir. Resul-i Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm) Allah'ın emrini açıklamakla vazifelidir(mübeyyin). İbnu Huzeyme ve başkalarının Amr İbnu Abese'den rivayet ettikleri abdestin fazileti ile ilgili uzun bir hadiste şöyle denir: "...Sonra da, Allah'ın kendisine emrettiği şekilde ayaklarını yıkardı..." Bu meselede Ashab'ın hiçbirinden muhâlefet sabit değildir. Sadece Hz. Ali, İbnu Abbâs ve Hz.Enes (radıyallahu anhüm)'ün farklı görüşleri olmuştur. Ancak bilâhare onlar da görüşlerinden rücû etmişlerdir, bu husus da rivayetlerle sâbittir. Abdurrahman İbnu Ebî Leyla der ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Ashab'ı ayakların yıkanmasında icma etmiştir."
Şunu da ilâve etmede fayda var: Ayakların abdestte yıkanmaması İslâm'ın temel esprisine de zıt düşer. Zîrâ, abdest uzuvları içinde en ziyade kirlenmeye ve -vücudun ağırlığı yüklendiği için- çokça terleyip pis kokular neşretmeye en

müsait olanı ayaktır. Abdest sırasında ayakların yıkanmayıp meshle geçiştirilmesi, mescidleri kısa zamanda girilmez hâle getirir. Halbuki abdestin gayesi temizliktir, pis kokuları asgariye düşürmektir. Abdest cemaat halinde kılınması esas olan namazlarda günde beş vakit bir araya gelecek olan insanları, birbirlerini rahatsız etmeyecek şartlara sokar. Ayağın yıkanmasının terki, bu gâyeyi önler. Zamanımızda, ayakların yıkanması esas olduğu halde, mescidlerde çoğu kere en ziyade rahatsızlık duyulan husus ayak kokusudur.
Sünnete, farza aykırı bir anlayışla ayaklara meshetmeyi müdafaa edenlerin dedikleri olduğu takdirde, bir müddet sonra câmilere ayakkabılarla girilmesini teklif etmeleri kaçınılmaz olacaktır, el-ıyazu billah!

4- Hadisten şu faideler de çıkarılmıştır:

* Câhil kendi hâline bırakılmaz, öğretilir.

* Menfi fiil inkâr edilirken ses yükseltilir.

* İyi anlaşılması için mesele tekrar edilir.[219]

3609 -22- وعن جابر رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أنَّهُ سُئِلَ عَنِ المَسْحِ عَلى الْعِمَامَةِ فقَالَ: َ حَتَّى يُمْسَحَ الشَّعْرُ بِالْمَاءِ[. أخرجه مالك .

22. (3609)- Hz. Câbir (radıyallahu anh)'tan anlatıldığına göre, kendisine sarık üzerine meshetmekten sorulmuştu. Şu cevabı verdi:

"Hayır, olmaz, su ile saça değilmelidir!"[220]

3610 -23- وعن ثوبان رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]بَعَثَ رسولُ اللّهِ # سَرِيَّةً فَأصَابَهُمْ الْبَرْدُ، فَلَمَّا قَدِمُوا عَلى رسولِ اللّهِ # أمَرَهُمْ أنْ يَمْسَحُوا عَلى الْعَصَائِبِ وَالتَّسَاخِينَ[. أخرجه أبو داود .
»الْعَصَائِبُ«: العمائم ٌن الرأس يعصب بها.و»التَّسَاخِينُ«: الخفاف واحد لها .

23. (3610)- Hz. Sevbân (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir seriyye göndermişti. Askerler soğukla karşılaşıp üşüdüler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a döndükleri zaman, onlara sarıklarının ve mestlerinin üzerine meshetmelerini emretti."[221]

-3611 -24- وعن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]رَأيْتُ رَسولَ اللّهِ # يَتَوَضَّأُ وَعَلَيْهِ عِمَامَةٌ قِطْرِيَّةٌ فَأدْخَلَ يَدَهُ تَحْتَ الْعِمَامَةِ فَمَسَحَ بِمُقَدَّمِ رَأسِهِ وَلَمْ يَنْقُضِ الْعِمَامَةَ[. أخرجه أبو داود.»الْقِطْرِىُّ«: ثوب أحمر له أعم، وفيه بعض الخشونة، وقيل البرود القطرية: حلل جياد تحمل من قبل البحرين. قال ا'زهرى: وفي البحرين قرية يقال لها قطرية .

24. (3611)- Hz.Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı abdest alırken gördüm. Üzerinde çizgili kırmızı bir sarık vardı. Elini sarığın altına soktu, başının ön kısmını meshetti, sarığını çözmedi."[222]

AÇIKLAMA:

1- Kaydettiğimiz bu üç rivayet, sarık üzerine meshetmekle ilgilidir. Bu mevzuda cevaz ifade eden ve etmeyen başka rivayetler de var. Bazıları sarığın üzerine meshetmenin caiz olduğunu söylemiştir. Hz. Ebû Bekr, Hz. Ömer, Hz. Enes (radıyallahu anhüm), Tâbiîn ve Etba'ut tâbiînden Evzâî, Ahmed İbnu Hanbel, İshâk İbnu Râhûye, Ebû Sevr gibi bazıları da sarığa meshin yeterli olacağını söylemiştir.
Sarık üzerine meshin yeterli olmayacağını söyleyenler de var: Ebû Hanîfe, Süfyân-ı Sevrî, İmam Mâlik, İbnu'l-Mubârek, Şâfiî gibi, cumhurun görüşü budur.
2- Hadiste geçen kıtrî, bir kumaş çeşididir. Sertçe, üzerinde bazı çizgi ve alâmetler olan kırmızı renkli bir kumaş. Bahreyn'de Kıtr denen bir karyede imâl edildiği için kıtrî denmiştir.

3- Hadisten hareketle kırmızı renkli kumaşın sarık olara kullanılabileceğine

hükmedilmiştir. Ancak hadis zayıftır.

4- Abdest alma sırasında başta sarık kalabilir. Abdest alırken başlarındaki sarıklarını atan müvesvislere, hadis cevaz hususunda delildir.[223]

3612 -25- وعن ثابت بن أبي صفية قال:]قُلْتُ ‘بي جَعْفَرٍ وَهُوَ مُحَمَّدٌ الْبَاقِرُ: حَدَّثَكَ جَابِرٌ رَضِيَ اللّهُ عَنْه أَنَّ النَّبىَّ # تَوَضَّأَ مَرَّةً مَرَّةً، وَمَرَّتَيْنِ مَرَّتَيْنِ، وَثثاً ثثاً؟ قالَ: نَعَمْ[.وفي رواية: »مَرَّةً مَرَّةً. قال: نَعَمْ« أخرجه الترمذي .

25. (3612)- Sâbit İbnu Ebî Safiyye anlatıyor: "Ebû Cafer'e -ki Muhammed el-Bâkır'dır- dedim ki: "Hz. Câbir (radıyallahu anh), sana Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın uzuvlarını birer birer, ikişer ikişer ve üçer üçer yıkayarak abdest aldığını söyledi mi?"
Bu soruma: "Evet!" diye cevap verdi."
Bir rivayette de: "Birer birer yıkayarak abdest aldı mı?"diye sordum; "Evet!" diye cevap verdi" şeklinde gelmiştir.[224]

3613 -26- وعن عبداللّه بن زيد رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أنَّ النَّبىَّ # تَوَضّأ مَرَّتَيْنِ مرَّتَيْنِ، وقالَ: هُوَ نُورٌ عَلى نُورٍ[.

26. (3613)- Abdullah İbnu Zeyd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ikişer ikişer yıkayarak abdest aldı ve: "Bu, nur üzerine nurdur" buyurdu."[225]

3614 -27- وعن عثمان رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أنَّ رَسولَ اللّهِ # تَوَضّأ ثَثاً ثَثاً، وَقالَ: هذَا وُضُوئِى وَوُضُوءُ ا‘نْبِيَاءِ مِنْ قَبْلِى، وَوُضُوءُ إبْرَاهِىمَ عَلَيْهِ السَّمُ[. أخرجهما رزين .

27. (3614)- Hz. Osman (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), uzuvlarını üçer üçer yıkayarak abdest aldı ve şöyle buyurdu:
"Bu benim ve benden önceki diğer peygamberlerin ve İbrahim aleyhisselâm'ın abdestidir."[226]

AÇIKLAMA:

Buraya kaydettiğimiz üç rivayet Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın farklı zamanlarda abdest uzuvlarını birer, ikişer, üçer kere yıkayarak abdest aldığını ifade etmektedir. Hatta bazı rivayetler, bazı uzuvlarını üç yıkarken, diğer bazılarını iki ve bir yıkayarak karma bir şekilde abdest aldığını göstermektedir.[227]

ÜÇÜNCÜ FASIL

ABDESTİN SÜNNETLERİ

(Bunlar dokuzdur)

BİRİNCİ SÜNNET:

MİSVAK

3615-1- عن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قالَ رَسُولُ اللّهِ #: لَوْ أنْ أشُقَّ عَلى أُمَّتِى ‘مَرْتُهُمْ بِالسِّوَاكِ عِنْدَ كُلِّ صَةٍ[. أخرجه الستة، وهذا لفظ الشيخين.وفي رواية مالك: »مَعَ كُلِّ وُضُوءٍ« .

1. (3615)- Ebû Hüreyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Eğer ümmetim üzerine zahmet vermeyecek olsaydım, her namazda misvak kullanmalarını emrederdim."[228]
Bu metin Sahiheyn'in metnidir.

Muvatta'nın rivâyetinde: "...her abdestte." denmiştir.[229]

-3616 -2- و ٔبي داود والترمذي عن زيد بن خالد الجهنى رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]سَمِعْتُ رسولَ اللّهِ # يَقُولُ: لَوْ أنْ أشُقَّ عَلى أُمَّتِى ٔمَرْتُهُمْ بِالسِّوَاكِ عِنْدَ كُلِّ صَةٍ، وَ ٔخَّرْتُ صَةَ الْعِشَاءِ إلى ثُلُثِ اللَّيْلِ[.

2. (3616)- Ebû Dâvud ve Tirmizî'nin Zeyd İbnu Hâlil el-Cühenî (radıyallahu anh)'tan kaydettikleri rivâyet şöyledir:
"Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle söylediğini işittim: "Ümmetime zahmet vermeyecek olsam, her namazda misvak kullanmalarını emrederdim ve yatsı namazını da gecenin üçte birine kadar te'hir ederdim."[230]

-3617 -3- زاد الترمذي قال:]فَكَانَ زَيْدُ بنُ خَالِدٍ يَشْهَدُ الصَّةَ وَسِوَاكُهُ عَلى أُذُنِهِ مَوْضِعَ الْقَلَمِ مِنْ أُذُنِ الْكَاتِبِ َ يَقُومُ إلى الصَّةِ إّ اسْتَنَّ، ثُمَّ يَرُدُّهُ إلى مَوْضِعِهِ[.

3. (3617)- Tirmizî şu ziyâdede bulundu: "Zeyd İbnu Hâlid, namaza geldiği zaman misvağı kulağının üstünde olurdu, tıpkı kâtibin, kulağı üstündeki kalemi gibi. Misvaklanmadan namaza durmazdı. Misvaklandıktan sonra yine yerine koyardı."[231]

-3618 -4- وعن حذيفة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]كَانَ رسولُ اللّهِ # إذَا قَامَ مِنَ اللَّيْلِ يَشُوصُ فَاهُ بِالسِّوَاكِ[. أخرجه الخمسة إ الترمذي.وهذا لفظ الشيخين »يَشُوصُ«: أى يدلك .

4. (3618)- Hz. Huzeyfe radıyallahu anh anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) gece (namaza) kalktığı vakit ağzını misvakla ovalardı."[232]

-3619 -5- وعن عائشة رَضِيَ اللهُ عَنْها قالت:]كانَ رَسُولُ الله # يُوضَعُ لَهُ وَضُوؤُهُ وَسِوَاكُهُ، فإذَا قَامَ مِنَ اللَّيْلِ تَخَلَّى، ثُمَّ اسْتَاكَ[.

5. (3619)- Hz. Âişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın abdest suyu ve misvâkı (akşamdan hazırlanıp yanına) konulurdu. Gece kalkınca abdest bozar, sonra misvaklanırdı."[233]

-3620 -6- وفي أخرى:]كَانَ يَرْقُدُ مِنْ لَيْلٍ وَ نَهَارٍ فَيَسْتَيْقِظُ إَّ تَسَوَّك قَبْلَ أنْ يَتَوضَّأ[. أخرجه مسلم وأبو داود، واللفظ له والنسائي .

7. (3621)- Yine Hz. Âişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Misvak ağız için temizlik vasıtasıdır. Rab Teâlâ için de rıza vesîlesidir."[234]

-3622 -8- وعن أبي موسى رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]أتَيْتُ رسولَ اللهِ #، وَهُوَ يَسْتَنُّ بِسِوَاكٍ في يَدِهِ يَقُولُ: اعْ اعْ، وَالسِّوَاكُ في فِيهِ كَأنَّهُ يَتَهَوَّع[. أخرجه الخمسة إ الترمذي، وهذا لفظ البخاري. »التَّهَوُّعُ«: التقيؤ .

8. (3622)- Hz. Ebû Musa radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a uğramıştım. Elindeki bir misvakla dişlerini misvaklıyordu ve ü, ü

diye bir ses çıkarıyordu, misvak ağzındaydı, sanki kusuyor gibiydi."[235]

-3623 -9- وعن ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهما:]أنّ النَّبىَّ # قالَ: أرَانى في المَنَامِ أسْتَاكُ بِسِوَاكٍ، فَجَاءَنِى رَجُلانِ أحَدُهُمَا أكْبَرُ مِنَ اخَرَ فَنَاوَلْتُ ا٭صْغَرَ مِنْهُمَا، فَقيلَ لِى: كَبِّرْ، فَدَفَعْتُهُ إلى ا٭كْبَرِ مَنْهُمَا[. أخرجه الشيخان .

9. (3623)- İbnu Ömer radıyallahu anhümâ anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Rüyamda gördüm ki, bir misvakla dişlerimi misvaklıyorum. İki kişi yanıma geldi, biri diğerinden büyüktü. Elimdeki misvakı onlardan küçük olana uzattım. Bana: "(Büyüğü) büyükle!" dendi. Bunun üzerine misvağı büyük olana verdim."[236]

-3624 -10- وعن عائشة رَضِيَ اللهُ عَنْها قالت:]كَانَ رسولُ اللهِ # يُعْطِينِى السِّوَاكَ ٭غْسِلَهُ فأبْدَأ بِهِ فأسْتَاكَ، ثُمَّ أغْسِلَهُ فأدْفَعُهُ إلَيْهِ[. أخرجه أبو داود .

10. (3624)- Hz. Âişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana misvağını yıkamam için verirdi. (Teberrük için, yıkamazdan) önce kendim kullanırdım, sonra yıkayıp ona verirdim"[237]

AÇIKLAMA:

1- Beden temizliğinde Resûlullah(aleyhissalâtu vesselâm)'ın ehemmiyet verdiği hususlardan biri de diş temizliğidir. Sünnete göre, dişleri temizlemenin en pratik ve en müessir vâsıtası misvaktır. Sünnete uygun olan misvâk, erâk ağacından yapılan çubuklardan ibârettir; ince lifleri, kendine has kokusu vardır. Kullanılacak çubuğun müstehab şekli şöyledir. Kullanan kişinin serçe parmağı kalınlığında, karışı uzunluğunda ve kuru olmalıdır. Ucu suda ıslatılınca yumuşar. Su değmeden dişlere vurulur, sürtme işi yukarıdan aşağı değil enlemesine yapılır.

Sadece dişlere değil, diş etlerine, dile ve hatta damağa da misvak yapılır, üç su verilir. Hadîsler, misvaklarken, çubuğun sertçe kullanılmasını tavsiye eder. Müstehab olan her abdest alışta, yatarken, yataktan kalkınca kullanılmasıdır. Misvaktan gâye sadece dişlerdeki kırıntıların, artıkların temizliği değildir.

2- Âlimler misvakın pek çok faydasını sayarlar. Bazılarını şöyle hatırlatabiliriz:
* Resûlullah'ın mühim bir sünneti yerine gelmiş olur.
* Allah'ın rızasına vesîledir.
* Ağız temizliğini sağlar.
* Dişleri parlatır, diş etlerini kırmızı kılar.
* Ağız sağlığını sağlar, ağız kokusunu giderir.
* Dişlerin sağlamlığını artırır, diş taşlarını önler.
* Diş etlerini kuvvetlendirir.
* Diş çürümelerini önler.
* Zekâyı artırır.
* Sesi güzelleştirir, konuşmayı kolaylaştırır.
* Göze kuvvet verir.
* Son nefeste kelime-i şehâdeti hatırlattırır.
* İhtiyarlığı geciktirir.
* Mideyi takviye edip, mide hastalıklarını önler.
* Hazmın kolaylaşmasını sağlar.
* Can çekişmeyi kolaylaştırır.
* Bedenin rutubetini keser.
* Sevabı artırarak ömrü bereketli kılar.

Pek çok hastalığın sindirim sistemi ve bilhassa mideden kaynaklandığı göz önüne alınınca mide sağlınığına fevkalâde te'sir edecek olan ağız temizliği ve onun yegane vâsıtası misvakın faydaları saymakla bitmez. Sadece "Mideyi takviye etmesi'nin hâsıl edeceği neticeler bütün organlarımıza, dolayısıyla hayatımızın seyrine müessirdir.

3- Resûlullah misvakın olmadığı durumlarda parmakla da olsa dişlerin ovulmasını tavsiye etmiştir. Fakihlerimiz, erâk ağacından yapılanı sünnete muvafık bulur ise de başkaca sert ağaçtan da misvak yapılabileceğini söylemiş ve hatta bezle de dişlerin ovulabileceğini belirtmiştir. Bazı yörelerimizde geven kökünden bile misvak yapılmaktadır. Erâk ağacından yapılanın yerini tutmasa da naylon fırçalar da kullanılabilir. Şu halde dinimiz diş temizliğini esas almış olmakta, bunun en güzel vasıtasının da erâk ağacından imâl edilen misvakın olduğunu söylemekte, fakat "illa da bu ağaçtan mamul olanla" diye bir ısrarda

bulunmamaktadır. Dindar doktorlarımızın tavsiye ve rehberliğinde imkânımız dâhilinde olan vâsıtalarla behemahal dişlerimizi temiz tutmalıyız.
Resûlullah'tan ağız temizliği ile alakalı olarak kitaplarımızın kaydettiği bazı tavsiyeler:
"Ağızlarınız Kur'an yoludur, onları misvak ile temizleyin."
"Misvak kullandıktan sonra kılınan bir namaz, misvak kullanmadan kılınan namazdan sevab yönüyle yetmişbeş kat üstündür."
"Niye sararmış dişlerinizle yanıma giriyorsunuz? Dişlerinizi misvaklayın."
Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) gece gündüz, mukim ve sefer halinde misvak kullanmayı hiç ihmâl etmemiştir. Buhârî'nin bir rivayeti, ölüm döşeğinde iken bile misvakı ihmâl etmediğini belirtir. Ashab-ı Kiram da misvaka gereken ehemmiyeti vermiştir. Rivâyetler, kulaklarının arkasında misvak taşıdıkları halde yola çıktıklarını belirtir.

4- Aynî, misvakın sünnet-i müekkede olduğunu, mendubiyeti husûsunda icmâ vâki olduğunu; Evzâî"nin: "O, abdestin yarısıdır" dediğini kaydeder.

5- Misvak hususunda ulemânın ihtilafı var: Bu neyin sünnetidir?

* Bazıları, "Abdestin sünnetidir" demiştir.

* Bazıları, "Namazın sünnetidir" demiştir.

* Bazıları, "Dinin sünnetidir" demiştir.

Ebû Hanîfe rahimehullah "Dinin sünnetidir" diyenlerdendir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) pekçok kereler abdeste mukârin olmaksızın da misvak kullandığı için, misvağı, dinin sünneti olarak değerlendiren görüş daha kuvvetli ve isabetli gözükmektedir. Hidâye'de müstehab olduğu ifâde edilir. İmam Şâfiî de böyle hükmetmiştir. İbnu Hazm: "O, sünnettir, her namazda yapılabilirse efdaldir. Cuma günü ise gerekli bir farzdır" der. Ehl-i Zâhirin "vacib" dediği, İshak İbnu Râhûye'nin: "O vâcibtir, kişi kasden terkederse namaz bâtıldır" dediği rivâyet edilmiştir. Nevevî, İshak'tan yapılan bu rivâyeti yanlış bulur.[238]

ABDESTİN İKİNCİ SÜNNETİ:

ELLERİN YIKANMASI

-3625 -1- عن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أنَّ النَّبىَّ # قالَ: إذَا

اسْتَيْقَظَ أَحَدُكَمْ مِنْ مَنَامِهِ فَ يَغْمِسْ يَدَهُ في ا"نَاءِ حَتّى يَغْسِلَهَا ثَثاَ، فإنَّهُ َ يَدْرِى أيْنَ بَاتَتْ يَدُهُ[. أخرجه الستة، وهذا لفظ مسلم.وفي رواية ٌبي داود: »فإنَّهُ يَدْرِى أينَ كَانَتْ تَطُوفُ يَدُهُ« .

1. (3625)- Hz. Ebû Hüreyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resulllah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Uykudan uyanınca, sizden hiç kimse, üç sefer yıkamadıkça ellerini kaba banmasın. Çünkü o, ellerin geceyi (vücudunun neresinde) geçirdiğini bilemez."[239]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivâyet Buhârî'de biraz farkla şöyle gelmiştir. ".Biriniz uykusundan uyandığı vakit, abdest suyuna batırmazdan önce elini üç kere yıkasın, çünkü ellerin nerede gecelediğini bilemezsiniz."
İbnu Huzeyme'nin rivâyetinde: ".kabına veya abdest suyuna." denmiştir. Şu halde kastedilen şey abdest için hazırlanan su veya onun konduğu kaptır. Gusül için hazırlanan kaplar -ve kıyasla bütün su kapları- aynı hükme tâbidir.

2- Hadîs, gece uykusundan uyanınca ellerin yıkanmasını âmirdir. Gündüz uykusu da kaylûle adı ile meşrû olmasına rağmen betahsis gecenin zikri, gâlib duruma göredir. Uyumanın asıl vakti gecedir ve gece uykusu daha uzundur.

3- Cumhur, bu emri mendub olarak değerlendirmiştir. Ancak Ahmet İbnu Hanbel "gece uykusu"ndan uyanınca vâcib olduğunu söyler, gündüz için müstehab der. Şayet yıkamadan batıracak olsa ekseriyet suyun necis sayılmayacağında ittifak ederken; İshâk, Dâvud ve Taberî, "Necîs olur" demiştir. Bunlar, böyle bir suyun dökülmesiyle ilgili hadîste gelen emri esas almıştır, ancak cumhur, o hadîsin zayıf olduğunu söyler. Cumhûru, bu emri vâcibe hamletmekten uzaklaştıran karîne, hadîsteki şekk uyandıran durumdur. Zirâ bir emre şekk ârız oldumu vücûbu ortadan kaldırır. Burada el'in temiz olması asıldır, geceleyin kirlenmiş olması muhtemeldir. Beyzavî der ki: "Hadîste, bu emrin verilmesinin sebebi necâset ihtimâlidir. Zirâ Şârî (aleyhissalâtu vesselâm), bir hüküm zikreder, arkadan da bir illet kaydederse bu hükmün, o sebep için verildiğine delil olur."
Uyuyanın elinin kirlenmiş olması ihtimali yıkanmasını gerektirirse, uyanık

kimsenin eline pislik bulaşmış olabileceğine dair bir şekke düşmesi de elinin yıkanması husûsunda aynı hükmü getirir.
Ebû Avâne, bu hadîsin hükmünün vâcib olmadığına bir başka delil gösterir: İbnu Abbâs radıyallahu anhümâ'nın bir rivâyetine göre Aleyhissalâtu vesselâm uyanınca doğrudan gidip duvarda asılı bulunan kabın (şenn) suyu ile abdest almıştır.

4- Hadîste geçen sizden biri tâbirinden hareketle bu hükmün Resûlullah'tan başkasıyla ilgili olduğu söylenmiş ise de, uyanıklık (yakaza) halinde abdestten önce ellerini yıkadığına dair sahîh rivâyetlerde gelen sünneti ile cevap verilmiştir. Öyleyse uykudan sonra müstehab olması evladır. Resûlullah'ın, bazan terki "bunun cevâzını beyan içindir' denmiştir.

5- Şunu da kaydedelim ki, bâzı âlimler: "Bu taabbüdî bir emirdir, elin pislenmesi husûsunda şekke düşene de düşmeyene de, uyanık olana da, uykudan kalkana da gereklidir" demiştir. Bu durumda elin yıkanması takarrüb ve rızayı İlâhi için yapılmış olacaktır. Bu maksadla yapmak amelin en üstün derecesini teşkil eder.

6- Üç sefer yıkamak'la sınırlamanın gözle görülmeyen pislik için olduğu belirtilmiştir. Gözle görülen pislik varsa elbette ki onun izâlesine kadar yıkamaya devam edilecektir. Mamâfih bazı rivâyetlerde, sayı zikredilmeden yıkama emri de gelmiştir: .yıkayıncaya kadar ellerini abdest suyuna bandırmasın."
Burada nehiy tenzîhidir. Yaparsa müstehab terkederse mekruhtur. Üçten az yıkandığı takdirde kerâhet kalkmaz, Şâfiî hazretleri böyle hükmetmiştir.

7- Hadîsteki el tabirinden maksat avuç'tur. Kollar girmez. Bu tasrihi şunun için yapıyoruz: Hadîslerde bazan el (yed) ile dirseğe kadar olan kısım kastedilir.
Bütün bu söylenenler, uykudan uyananlar hakkındaki hükümdür. Uyanık olan kimse hakkında da bunu yapmak, Hz. Osman ve Abdullah İbnu Zeyd'den gelen bir rivâyete binâen müstehabtır. Şu farkla ki, uyanık kimsenin bu ön yıkamayı terkedip, doğrudan elini abdest için suya banması mekruh değildir, çünkü bunun hakkında nehiy vârid olmamıştır. Ayrıca Ebû Hüreyre'nin böyle yaptığı ve terkte bir beis görmediği de rivâyet edilmiştir. Keza Hz. Bera ve İbnu Ömer'den de benzeri amel rivâyet edilmiştir.

8- Elin nerede gecelemiş olduğu meselesine gelince: Bundan maksad bedenin neresinde demektir. İmam Şâfiî der ki: "Araplar o zamanda taşla istinca yaparlardı, memleketleri sıcaktı, uyuyunca terlemeleri de muhtemeldir. (Uyurken, terin ve kaşıntının sebebiyle) elini kirli yerlerde veya bir sivilce veya

bir hayvan kanı veya bir başka pislik üzerinde dolaştırmış olması muhtemeldir. Bütün bu durumlar, elin kirlenmiş olma ihtimalini artırdığı için uyanınca ilk iş, yıkanmasının gereğini ortaya koyar."

9- Hadisten Çıkarılan Bazı Faideler:

* Tam güven vereni esas almalıdır.

* İbadette ihtiyatla amel edilmelidir.

* Utandırıcı hususlar anlaşılacak bir üslubla kinaye yoluyla ifade edilmelidir.
* Necâsetin üç kere yıkanması müstehabtır. Zirâ necâset vehmine düşünülünce üç sefer yıkamak emredilirse, necâset görülünce üç sefer yıkanması evla olur.

* Namaz için ruhsat verilen istinca mahallinin kirli olabileceği kabul edilmiştir.

* Uykudan kalkınca elleri yıkamak gerekir.

* "Erkek uzvuna değmek abdest gerektirir" diyenlerin görüşüne destek var.

* Az su, "abdest almak niyetiyle" içine el sokulmakla mâ-i müstâmel olmaz. [240]

ABDESTİN ÜÇÜNCÜ SÜNNETİ:

İSTİNSAR, İSTİNŞAK VE MAZMAZA

3626-1- عن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أَنَّ رَسولَ اللّهِ # قالَ: مَنْ تَوَضَّأ فَلْيَسْتَنْثِرْ، وَمَنِ اسْتَجْمَرَ فَلْيُوتِرْ[. أخرجه الستة إ الترمذي، وهذا لفظ البخاري.

1. (3626)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim abdest alırsa istinsarda bulunsun (sümkürsün), kim taşla istinca yaparsa teklesin."[241]

AÇIKLAMA:

1- İstinsar: Burunda olan bir şeyi şiddetle neşretmek, atmak ma'nâsına gelir ki

sümkürmek deriz. Mamafih abdest sırasında burna su çekip dışarı salmak suretiyle burnu temizlemek ma'nâsına gelen istinşak ma'nâsında istinsâr denilmiştir.
Bir başka ifade ile istinşak, suyu burunda hâsıl edilen hava akımıyla burnun üst boşluklarına çekmek, istinsar da çekilen bu suyu şiddetle dışarı atmaktır. İstinşak'tan maksad burnun içini tanzif etmek; istinsar da, bu dahili pisliği su ile dışarı atmaktır.

2- İsticmâr: Büyük abdestten sonra istinca denen temizliği taşla yapmaya isticmâr denmektedir ve bunun 3 veya 5 veya 7 gibi tek sayıda olması tavsiye edilmektedir.

3- Bazı âlimler, bu hadisi esas alarak istinşakın (burnu yıkamanın) sahih olabilmesi için istinsârın yani sümkürmenin şart olduğunu söyleyerek bunun vâcib olduğuna hükmetmiştir: Ahmed İbnu Hanbel, İshâk İbnu Râhûye gibi. Cumhur ise, istinsârın mendub olduğuna hükmeder. Delilleri, Resûlullah'ın bir bedeviye abdesti tarif ederken istinsardan bahsetmediğini gösteren Tirmizî'deki bir rivayettir: "Allah'ın sana emrettiği şekilde abdestini al" der ve âyete havâle eder. Âyette ise istinşak zikri geçmez.[242]

3627 -2- وفي رواية مسلم:]إِذا تَوَضّأ أَحَدُكُمْ فَلْيَجْعَلْ في أَنْفِهِ مَاءً، ثُمَّ لْيَنْتَثِرْ[.وفي أخرى: »فَلْيَسْتَنْشِقْ بِمِنْخَرَيْهِ مِنَ المَاءِ، ثُمَّ لْيَنْتَثِرْ« .

2. (3627)- Müslim'in bir rivayetinde şöyle gelmiştir: "Sizden biri abdest alınca burnuna su çeksin, sonra sümkürsün."[243]
Bir diğer rivayette: "...Burun deliklerine su çeksin, sonra sümkürsün" şeklindedir."[244]

3628 -3- وفي أخرى لهما وللنسائى:]إِذَا اسْتَيْقَظَ أَحَدُكُمْ مِنْ مَنَامِهِ فلْيَسْتَنْثِرْ ثَلَاثَ مَرّات، فإنَّ الشَّيْطَانَ يَبِيتُ عَلى خَيَاشِيمِهِ[.

3. (3628)- Ebû Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Biriniz uykudan uyandığı zaman üç kere sümkürsün. Zirâ şeytan, burnunun içinde geceler."[245]

AÇIKLAMA:

Şeytanın burunda gecelemesi, hadisin zâhirine göre her uyuyana mahsus bir durumdur. Ancak, şeytana karşı korunma tedbirlerine başvurmayan kimselere mahsus olması da muhtemeldir. Nitekim bazı hadislerde yatmazdan önce Âyete'l-Kürsî okuyan kimseye şeytanın yaklaşmayacağı zikredilir. Bir hadiste de "Lâilahe illallâhu vahdehû lâ şerîke leh, lehü'lmülkü ve lehü'lhamdü ve hüve alâ külli şey'in kadîr" zikrini günde yüz defa okuyanlara vaadedilen hayırlardan biri de şeytana karşı sığınak (hırz) olmasıdır.
Hadiste geçen ve burnun iç kısmının "şeytana geceleme yeri (yuva) olması" mefhumunu hakikat olarak anlamak isteyen âlimler olmuştur. Bunlar: "Zira derler, burun, vücudun kalbe açılan yollarından biridir. Nitekim vücudda bununla kulaktan başka kalbe açılan menfez yoktur, her taraf kapalıdır. Bir hadiste şeytan kapalı kapıları açamaz denmiş ve esneme esnasında ağızın kapatılması tavsiye edilmiş, sebep olarak da şeytanın girmemesi söylenmiştir. Şu halde bütün bu zikredilenler şeytanın gerçekten burunda gecelediği ma'nâsını te'yid eder."
Ancak bu ifadeyi bir istiare kabul edip ma'nâyı hakikate değil mecaza hamledenler de olmuştur. Bunlara göre, burnun içinde hâsıl olan pislik şeytana pek muvafık düşer. Çünkü o, bütün pislikleri, kirlilikleri, küfürleri, şerleri sever. Öyleyse istiare yoluyla bunlara şeytan denmiş, orasının şeytana yakışan bir hal aldığı belirtilmek istenmiştir. Öyleyse burnu şeytana lâyık halden kurtarmak gerekir, bu da temizlikle olur. Şu halde burada şeytanın zikri, temizliğe teşvikte müessiriyet kazanmak, o hususta muhatabı ikna içindir.[246]

3629- 4- وعن عبدالله بن زيد رَضِـيَ اللهُ عَنْه قال:]رَأَيْتُ رسولَ اللهِ # مَضْمَضَ وَاسْتَنْشَقَ مِنْ كفٍّ وَاحِدٍ فَعَلَ ذلكَ ثَثاً[. أخرجه الترمذي .

4. (3629)- Abdullah İbnu Zeyd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı bir avuç su ile hem mazmaza hem de istinşak yaparken gördüm, bunu üç kere yapmıştı."[247]

AÇIKLAMA:

Bu hadisten hareketle bazı âlimler mazmaza ve istinşakın üç avuç su ile yapılacağına hükmetmiştir. Şöyle ki; Bir avuç alıp mazmaza ve istinşâk yapacak, bir avuç daha alıp tekrar mazmaza ve istinşak yapacak, üçüncü avuçla da mazmaza ve istinşak yapacak. Böylece mazmaza ve istinşak her seferinde birleştirilmiş olacaktır. Şâfiî ve Ahmed İbnu Hanbel bu görüştedir.
Ebû Hanîfe'ye göre ise mazmaza ile istinşak ayrı ayrı yapılmalıdır: Üç avuç su ile üç kere mazmaza yapılır. Sonra da üç avuç su ile üç kere istinşak yapılır.
Bu hükümde, Ka'b İbnu Amr'ın bir rivayeti esas alınmıştır: "Ka'b der ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) abdest aldı. Üç kere mazmaza, üç kere istinşakta bulundu. Herbirinde yeni su aldı." Hanefîler bu meselede başka rivayetleri de delil olarak göstermişlerdir.
Mazmaza ve istinşakı birleştirme ve ayırma hususundaki ihtilaf câiz değil şeklinde bir ihtilaf değil, efdaliyete müteallik bir ihtilaftır. Nitekim, birleştirmeyi Hanefîler de tecviz ederler.[248]

3630 -5- وعن طلحة بن مصرّف عن أبيه عن جده رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]دَخَلْتُ عَلى رسولِ اللّهِ # وَهُوَ يَتَوَضّأ وَالمَاءُ يَسِيلُ مِنْ وَجْهِهِ وَلِحْيَتِهِ عَلى صَدْرِهِ فَرَأيْتُهُ يَفْصِلُ بَيْنَ المَضْمَضَةِ وَاِسْتِنْشَاقِ[. أخرجه أبو داود .

5. (3630)- Talha İbnu Musarrıf an ebîhi an ceddihî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanına girdim, abdest alıyordu. Su, yüzünden ve sakalından göğsüne akıyordu. Mazmaza ve istinşakın arasını da ayırmıştı."[249]

AÇIKLAMA için önceki hadise bakılmalıdır.

3631 -6- وعن عليّ رَضِيَ الله عَنْه:]أنّهُ دَعَا بِوَضُوءٍ فَمَضْمَضَ وَاسْتَنْشَقَ وَنَثَرَ بِيَدِهِ الْيُسْرَى، ثُمَّ قال: هكذَا طُهْرُ نَبىِّ اللهِ #[. أخرجه النسائي .

6. (3631)- Hz.Ali (radıyallahu anh)'tan anlatıldığına göre, su istemiş ve mazmaza ve istinşak yapmış, sol eliyle sümkürmüş sonra da:

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın temizliği böyleydi" demiştir.[250]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, abdest alırken sümkürme işinin sol elle olacağını ifade etmektedir.

ABDESTİN DÖRDÜNCÜ SÜNNETİ:

SAKAL VE PARMAKLARI HİLALLEMEK

3632 -1- عن عثمان بنِ عفان رَضِيَ اللهُ عَنْه:]أنَّ النَّبىَّ # كَانَ يُخَلِّلُ لِحْيَتَهُ[. أخرجه الترمذي وصححه .

1. (3632)- Osmân İbnu Affân (radıyallahu anh)'ın anlattığına göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sakalını hilâlliyor idi."[251]

AÇIKLAMA:

Hilallemek veya tahlîl etmek, araya geçirmek ma'nâsına gelir. Sakalın hilâllenmesi, parmakların sakalın arasına sokulmasıdır. Yani suyun, abdest sırasında sakalın dibine nüfuzunu sağlamak için, parmaklarla sakalı taramak, yollar açıp suyun aralara girmesini sağlamaktır. Parmakların hilallenmesi de bir elin parmakları arasına diğer elin parmaklarını sokarak hareket ettirmek, suyun parmak aralarına iyice nüfuzunu ve oraların eksiksiz temizlenmesini sağlamaktır. Hadis, hilâllemenin meşruiyyetine delâlet eder. Ancak, bunun hükmü hususunda

ülemâ ihtilâf etmiştir. Bazıları, hem abdestte hem de gusülde vacib olduğuna hükmetmiştir: Hasan İbnu Sâlih, Ebû Sevr ve Zâhirîler bu görüştedir.
İmam Mâlik, Şâfiî, Sevrî ve Evzâî gibi bir kısım fukaha, sakalı hilâllemenin abdestte vacib olmadığını söylemiştir.
İmam Mâlik ve Medine ulemâsının bir kısmı ise "cenâbet guslünde de vâcib olmadığını" söylemiştir.
Şâfiî, Ebû Hanîfe ve bunların ashabları Sevrî, Evzâî, Leys, Ahmed, İshâk, Ebû Sevr, Dâvud-u Zâhirî, Taberî ve Ehl-i ilmin ekseriyeti, sakalı hilâllemeyi sadece cenâbet guslünde vâcib görmüştür, abdestte görmemiştir.
İbnu'l-Arabî, sakalın hilâllenmesi hususunda İmam Mâlik'ten iki ayrı görüş rivayet edildiğine dikkat çeker: "Birine göre, sakal kesîf dahi olsa vacibtir. Diğerine göre sünnettir, çünkü o, bazan batın hükmüne geçer, gözün içi gibi." [252]

3633-2- وعن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أنَّ النَّبىَّ # كَانَ إذَا تَوَضَّأ أخَذَ كَفًّا مِنْ مَاءٍ فَيُدْخِلُهُ تَحْتَ حَنَكِهِ، وَيُخَلِّلُ بِهِ لِحْيَتَهُ وَيَقُولُ: هكَذَا أمَرَنِى رَبِّى عَزَّ وَجَلَّ[. أخرجه أبو داود .

2. (3633)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) abdest alınca bir avuç su alır, onu çenesinin altına tutup onunla sakalını hilâller ve: "Aziz ve Celîl olan Rabbim böyle emretti" derdi.[253]

3634-3- وعن المستورد بن شداد رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]رَأيْتُ النَّبىَّ # إذَا تَوَضَّأ يُدَلِّكُ أصَابِعَ رِجْلَيْهِ بِخِنْصَرِهِ[. أخرجه أبو داود والترمذي .

3. (3634)- Müstevrid İbnu Şeddâd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı gördüm. Abdest aldığı zaman ayaklarının parmaklarını serçe parmağı ile hilâlliyordu."[254]

3635- 4- وعن لقيط بن صبرة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قُلْتُ يَا رَسُولَ اللّهِ: أَخْبِرْنِى عَنِ الوُضُوءِ. قالَ: أَسْبِغِ الْوُضُوءَ، وَخَلِّلْ بَيْنَ ا٬صَابِعِ وَبَالِغْ في اِسْتَنْشَاقِ إِلَّ أنْ تَكُونَ صَائِماً[. أخرجه أصحاب السنن.»إسْبَاغُ الْوُضُوءِ«: إتمامه، وإفاضة الماء على ا٬عضاء تاماً كامً، وزيادة على مقدار الواجب .

4. (3635)- Lakît İbnu Sabıra (radıyallahu anh) anlatıyor: "Dedim ki: "Ey Allah'ın Resûlü! Bana abdestten haber ver!" Aleyhissalâtu vesselâm:
"Abdesti tam al, parmaklar arasını hilâlle, istinşak'da mübâlağa yap, oruçlu olursan mübalâğa yapma" buyurdu."[255]

ABDESTİN BEŞİNCİ SÜNNETİ:

KULAKLARI MESHETMEK

3636- 1- عن الربيع بنت معوذ رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]تَوَضّأ رَسولُ اللّهِ # فَأدْخَلَ إصْبَعَهُ في جُحْرَىْ أُذُنَيْهِ[. أخرجه أبو داود .

1. (3636)- Rebî' Bintu Muavviz (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) abdest aldı, (bu esnada) elini kulaklarının hücresine soktu."[256]

3637- 2- وعن نافع قال:]كانَ ابنُ عُمَرَ يَأخُذُ المَاءَ بأُصْبَعَيْهِ ٬ذُنَيْهِ[. أخرجه مالك .

2. (3637)- Nâfi merhum anlatıyor: "İbnu Ömer, kulakları için suyu parmağıyla

alırdı."[257]

ABDESTİN ALTINCI SÜNNETİ:

ABDESTİ TAM ALMAK

-3638 -1- عن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أنَّ النّبِيَّ # قالَ: إنَّ أُمَّتِى يُدْعَوْنَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ غُرًّا مُحَجَّلِينَ مِنَ آثَارِ الْوُضُوءِ، فَمَنِ اسْتَطَاعَ مِنْكُمْ أنْ يُطِيلَ غُرَّتَهُ فَلْيَفْعَلْ[.

1. (3638)- Ebû Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ümmetim Kıyamet günü çağırıldıkları vakit abdestin izi olarak (nurdan) bir parlaklıkları olduğu halde gelirler. Öyleyse kimin imkânı varsa parlaklığını artırsın."[258]

-3639 -2- وفي أخرى:]أنَّ أبَا هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْه تَوَضّأ فَغَسَلَ وَجْهَهُ وَيَدَيْهِ حَتّى كَادَ يَبْلُغُ المَنْكِبَيْنِ، ثُمّ غَسَلَ رِجْلَيْهِ حَتّى رَفَعَ إلى السَّاقَيْنِ، ثُمّ قال: سَمِعْتُ رَسُولَ اللّهِ # يَقُولُ: إنَّ أُمَّتِى يَأْتُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ غُرًّا، فَذَكَرَ الحَدِيثَ[. أخرجه الشيخان والنسائي، وهذا لفظ الشيخين .

2. (3639)- Bir diğer rivayette şöyle gelmiştir: "Ebû Hüreyre (radıyallahu anh) abdest aldı, yüzünü yıkadı, ellerini yıkadı ellerini yıkarken nerdeyse omuza kadar yıkıyordu. Sonra ayaklarını yıkadı ve nerdeyse bacaklarına kadar yükseldi. Sonra dedi ki: "Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, "Ümmetim Kıyamet günü (abdest uzuvlarındaki) parlaklıkla gelir.." Gerisi yukarıdaki gibi devam ediyor.[259]

-3640 -3- ولمسلم في أخرى قال:]سَمِعْتُ رَسولَ اللهِ # يَقُولَ: تَبْلُغُ الحِلْيَةُ مِنَ المُؤمِنِ حَيْثُ يَبْلُغُ الوُضُوءُ[.»الْغُرَّةُ وَالتَّحْجِيلُ«: بياض في وجه الفرس وقوائمه، وذلك مما يحسنه ويزينه فاستعاره ل“نسان، وجعل أثر الوضوء في الوجه واليدين والرجلين كالبياض الذي هو للفرس .

3. (3640)- Müslim'in diğer bir rivayetinde şöyle denmiştir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın "...Mü'minin zîneti, abdestin yükseldiği yere kadar yükselir.."[260]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) burada abdestin faziletini beyan etmektedir. Ahirette, abdest sebebiyle müslümanlar hususî bir nurla temayüz edeceklerdir. Bu nur, bazı hayvanların alınlarındaki veya bacaklarındaki beyazlığa benzetilmiştir. Dilimizde sakar veya seki tabir edilen bu beyaz lekelerin Arapçada karşılığı gurre ve tahcil'dir.[261] Gurre, beyazlığa denir. Ayaklarında beyazlığı olan ata da muhaccel denir.

Şu halde Kıyamet günü ellerde ve ayaklarda hâsıl olacak parlaklık tahcîl'le, başta hasıl olacak parlaklık ise gurre ile ifade edilmiştir.

2- Ebû Hüreyre hadisinde bu parlaklıkların yükseltilmesi yâni artırılması tavsiye edilmektedir. Bununla abdest sırasında yıkanması farz yerlerin sınırlarını aşarak yıkamak kastedilmiş olmaktadır. Hatta Ebû Hüreyre (radıyallahu anh)'ın ayaklarını baldırlarına kadar, kollarını pazu ve omuzlarına kadar yıkadığı belirtilir. Bunun nihaî hududu ihtilaflıdır. Sadedinde olduğumuz hadiste, Ebû Hüreyre kollar için omuzlara kadar, ayaklar için dizlere kadar demiştir. Ancak

bazıları, kollarda pazuların, ayaklarda baldırların yarısına kadar olacağını, bu hududun müstehab olduğunu söylemiştir. "Bunun muayyen hududu yoktur, ayakta topukları biraz geçmek, kollarda da dirsekleri biraz geçmek yeterlidir" diyen de olmuştur. Bazı âlimler yaz ve kış şartlarına göre bu hududun daha uzun ve daha kısa tutulabileceğine de işaret etmiştir.

3- Şunu da kaydedelim ki, Ebû Hüreyre hadisindeki: "Kimin imkânı varsa parlaklığını artırsın" ibaresinin Resulullah'ın sözü değil, Ebû Hüreyre'nin sözü olması ihtimaline yer verilmiştir. Bu sebeple fakihler, abdest uzuvlarının "uzatılması" meselesinde ısrarlı olmamışlardır.

4- Halîmî, Ebû Hüreyre hadisiyle istidlal ederek abdestin bu ümmete has bir imtiyaz olduğunu söylemiş, bu hükme, hadiste Resûlullah'ın: "Bu benim ve benden önceki peygamberlerin abdestidir" sözüyle itiraz edenlere: "Rivayette abdest, önceki ümmetlere nisbet edilmiyor, sadece peygamberlere nisbet ediliyor, önceki ümmetlere emredilmemiş olduğu anlaşılmaktadır. Halbuki hem Hz. Peygamber'e hem de O'nun ümmetine emredilmiştir" diye cevap verilmiştir. Ancak gerek Hz. İbrahim'in zevceleri Hz. Sârâ ve gerekse Benî İsrail'den Cüreyc'le ilgili kıssalarda abdest alma namaz kılma tabirleri geçmektedir. Bunları da dikkate alan muhakkik âlimler: "Bu ümmetin imtiyazı olan husus, gurre ve tahcîl'dir, abdestin aslı değil" demiştir.[262]

ABDESTİN YEDİNCİ SÜNNETİ:

SUYUN MİKTARI

-3641 -1- عن أنس رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]كانَ رَسولُ اللهِ # يَغْتَسِلُ بِالصَّاعِ إلى خَمْسَةِ أمْدَادٍ وَيَتَوَضّأ بِالْمُدِّ[.وفي رواية: »بِخَمْسَةِ مَكاكِيكَ، وَيَتَوضّأ بِمَكُّوكٍ«.وفي أخرى: »بِخَمْسَةِ مَكَاكِيَ« أخرجه الخمسة، وهذا لفظ الشيخين .

وفي رواية الترمذي: »أنَّ رَسُولَ اللهِ # قالَ: يُجْزِى في الْوُضُوءِ رِطْنٍ منْ مَاءٍ«.وعند أبي داود: »وَكَانَ يَتَوَضّأ بِإنَاءٍ يَسَعُ رِطْلَيْنِ، وَيَغْتَسِلُ بِالصَّاعِ«.»المَكُّوكُ«: المدّ .

1. (3641)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) (miktarca) bir sa'dan beş müdd'e kadar olan su ile yıkanır, bir müdd su ile abdest alırdı."
Bir başka rivayette: "...beş mekkûk ile yıkanır, bir mekkûk ile de abdest alırdı" denmiştir.
Bir diğer rivayette: "...beş..." denmiştir.
Tirmizî'nin rivayetinde "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Abdest için iki rıtl su kâfidir."
Ebû Dâvud'un rivayetinde: "...Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) iki rıtl ihtiva eden kapla abdest alır, bir sâ' ile guslederdi" denmiştir.[263]

AÇIKLAMA:

1- Burada Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın abdest ve gusülde kullandığı su miktarı belirtilmektedir. Ancak günümüzde ölçü birimleri ne sâ'dır, ne rıtl, ne de mekkûk. Belirtilen miktarları kavramada bu bir zorluk olduğu gibi, şer'î kitaplarımızda müdd'ün, farklı hacimler ihtivâ eden çeşitlerinden bahsedilmesi, mevzumuzun anlaşılmasında bir başka zorluk ortaya koymaktadır.
Rıtl, müdd ve sâ arasındaki münasebeti ve bunların gram cinsinden miktarını bahsin sonuna bırakarak burada şunu söyleyeceğiz: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, Şâfiîlere göre, abdest suyu 530 gr, yani yarım litreden biraz fazladır. Hanefîlere göre ise bir litre kadardır. Efendimizin gusül için kullandığı su ise, Şâfiîlere göre 2, 120 litre ile 2,650 litredir; Hanefîlere göre ise 4, 24 ile 5, 3 litre arasındadır.

2- Sadedinde olduğumuz hadis, Resûlullah'ın her zaman aynı miktar su ile yıkanmadığını, bazan az, bazan daha fazla su ile yıkandığını göstermektedir. Bu, bir sâ' ile beş müdd arasında değişmektedir. Şu halde bu hususta kesin bir miktar tayin etmek gereksizdir. İsrafa yer vermemek şartı ile su kullanımında serbest davranılabilir.[264]

3642-2- وعن سفينة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]كانَ رسولُ اللّهِ # يُغَسِّلُهُ الصَّاع مِنَ المَاءِ منَ الجَنَابَةِ، وَيُوَضِّيهِ المُدُّ[. أخرجه مسلم

والترمذي .

2. (3642)- Sefîne (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı bir sa' miktarındaki su cenâbetten yıkar, bir müdd su da abdestine yeterdi."[265]

3643-3- وعن أم عمارة رَضِيَ اللّهُ عَنْها:]أنّ النّبىّ # تَوَضّأ فأُتِىَ بِإنَاءِ فِيهِ مَاءٌ قَدْرُ ثُلُثَيِ المُدِّ[. أخرجه أبو داود والنسائي.وزاد: »قالَ شُعْبَةُ فَأحْفَظُ أنَّهُ غَسَلَ ذِرَاعَيْهِ، وَجَعَلَ يَدْلُكُهُمَا، وَجَعلَ يَمْسَحُ أُذُنَيْهِ بَاطِنَهُمَا، وَ أحْفَظُ أنَّهُ مَسَحَ ظَاهِرَهُمَا[.

3. (3643)- Ümmü Ammâre (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) abdest aldı. Bu maksadla kendisine içerisinde üçte iki müdd miktarında su bulunan bir kab getirilmişti."[266]
Nesâî şunu ilâve etmiştir: "Şu'be der ki: "Ben, Aleyhissalâtu vesselâm' ın kollarını yıkadığını ve onları ovduğunu, kulaklarının iç kısmını meshettiğini öğrendim. Ancak kulakların dışını da meshettiğini bilmiyorum."[267]

3644-4- وعن عبداللّه بن زيد رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]جَاءَنَا رَسولُ اللّهِ # فأخْرَجْنَا لَهُ مَاءً في تَوْرٍ مِنْ صُفْرٍ فَتَوَضّأ[. أخرجه أبو داود .

4. (3644)- Abdullah İbnu Zeyd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bize Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) gelmişti. Kendisine bakır kapta su getirdik, onunla abdest aldı."[268]

AÇIKLAMA:

Bu hadis renkçe altına benzeyen sarı renkteki bakır ve tunçtan mâmul kapların kullanılmasında dinî bir mahzur olmadığını göstermektedir. Sufr hem bakır, hem de tunç ma'nâsına gelir.[269]

-3645 -5- وعن أبيّ بن كعب رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قال رَسولُ اللّهِ #: إنّ لِلْوُضُوءِ شَيْطَاناً يُقَالُ لَهُ الْوَلْهَانُ فَاتَّقُوا وَسْوَاسَ المَاءِ[. أخرجه الترمذي.

5. (3645)- Ubeyy İbnu Ka'b (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Abdest (sırasında) vesvese veren bir şeytan vardır. Adı da el-Velehân'dır. Öyleyse suyun vesvesesinden kaçının.." [270]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadiste Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), abdest alırken vesveseye yer vermemek gerektiğini ders vermektedir. Abdest sırasında bir çok kimsede görülen bir vesvese hâline dikkat çekilmektedir. Nitekim bâzı insanlar abdeste başlar fakat bitiremez, uzuvları yeterince yıkamadığı, hatta yıkamaktan unuttuğu, bazı yerleri kuru bıraktığı, üç kere değil de iki veya bir kere yıkadığı vehimlerine düşer. Ezanla abdest almaya başladığı halde farzın son rek'atine yetişir veya hiç cemaate yetişemez. Bilhassa kış şartlarında uzuvların günde beş kere uzun müddet su ile muamele görmesinden hâsıl olan bazı çatlamalar, kanamalar, hastalıklar da araya girer. Bunları sıkça çevremizde görürüz. Bu çeşit müvesvislere "Mikroptan korunmak" gibi bir başka ad altında namazlaniyazla ilgisi olmayan çevrelerde bile sıkça rastlanmaktadır.
Şu halde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu beşerî zaafa, su şeytanı el-Velehân'ın vesvesesi ismini vererek dikkat çekmektedir. Velehân, "aklın gitmesi, duyulan vecd sebebiyle mütehayyir ve şaşkın kalmak" ma'nâsına gelen bir masdardır. Ancak, Arapçada masdar isim olarak kullanılabilir. Masdardan

yapılan isim mübâlağa ifade eder. Bu durumda Velehân "çokça vesvese veren", "aklı çelen", "şaşkınlaştıran" ma' nâsına gelir. "Abdest şeytanı"nın el-Velehân diye isimlendirilmesi, abdest sırasında onun ciddi bir şekilde vesvese vermesinden ileri gelir. Bu sırada nasıl bir vesvese verdiğini yukarıda açıkladık.

2- Ulemâ, bu hadisin abdest sırasında suyu isrâf etmenin yasaklandığına delil olduğunu belirtir.
İslam fukahâsı, nehir kenarında bile olsa abdest alırken su israfının nehyedildiği hususunda icmâ etmiştir.[271]

ABDESTTE SU İSRAFININ YASAK OLMASINDAKİ MA'NÂ

Asırların verdiği ülfetle ehemmiyeti ve gerçek ma'nâsı zihin ve amellerimizden çıkmış bulunan dinimizin mühim müesseselerinden biri, abdest alırken suyu isrâf etme yasağıdır. Bu yasağın ruhunda, her çeşit isrâfın yasaklanması, tâbiatın korunması, sevilmesi, sayılması gibi günümüz insanlığının, bâhusus çevrecilerin ısrarla üzerinde durduğu meseleler mündemiçtir. Asrî önemine binaen, bu yasakla ilgili bir yorumumuzu buraya aynen kaydetmede fayda mülâhaza ediyoruz:
"Atalarımız hayat için ehemmiyetine rağmen bol ve bedâvalığına telmihan suyu bolluk ve kolaylık sembolü yapmışlar; "Su gibi devlet bulasın" sözü, "su kadar kıymetli olan nimetlere, suyun elde edilmesindeki kolaylık ve bollukla ulaşasın" demektir.
Peygamberimiz (aleyhissalâtu vesselâm) sudan pahalı olan eşyada yapılacak israfın fenalığını ifade için, bu pek ucuz olan suda yapılacak israfın kötülüğünü belirtmede ısrar etmiştir: "Abdest alırken az su kullanılmalıdır, fazlası israftır, mekruhtur yani yasaktır."
Bu yasak, kanaatimizce, tabiatın israftan korunması mes'elesinde İslâm'ın sunduğu en vurucu, en ikna edici örnektir. Çünkü abdest sırasında su israfının mekruh kılınması, suyun az olması, çölde veya yolda bulunulması gibi yasağı "makul kılıcı" bir şarta bağlanmamıştır. Suyun çok bol bulunduğu hallerde de israf mekruhtur. Şöyle ki: "Bir rivayette belirtildiğine göre, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), kendisine abdest hususunda soru soran bir bedeviye, uzuvlarını üçer def'a yıkamak suretiyle abdest almayı fiilen gösterdikten sonra, ilâve eder: "Abdest böyle alınır, kim buna ilâvede bulunursa kötü yapmış, haddi aşmış ve zulmetmiş olur." Hadiste geçen "zulmetmiş olur" tabiri düşündürücüdür. Şârihlerimizin, "sevabtan mahrum bırakmakla nefsine

zulmetmiştir" şeklindeki tavzihleri, tâbirden bizim: "Yersiz kullandığı için eşyaya zulmetmiştir, emânete ihânet ettiği için Mâlik-i Hakîki'ye karşı zulmetmiştir" ma'nâ ve hükümlerini de çıkarmamıza mâni değildir.
Şu hadis bu hususta daha sarihtir: "Sa'd abdest alırken Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) çıkageldi. Onun çok su kullanarak abdest aldığını görünce: "Bu israf da ne?" diye müdâhale etti. Sa'd'ın: "Abdestte israf olur mu?" diye sorması üzerine Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şu açıklamayı yaptı: "Evet, akmakta olan bir nehir kenarında olsanız da!"
Yasağın Tahlîli: Abdestle ilgili olarak gelen israf yasağının ciddiyet ve şümûlünü iyice kavramak için mes'ele üzerine şu tahlili yürütebiliriz:

1- Şurası muhakkak ki, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) her dinî mes'elede olduğu gibi, burada da ciddi ve mühim bir yasağı beyân etmektedir.

2- Yasak, kazanılması için emek ve zahmet gerektirmeyen, para harcanmayan yâni sırf bedâva olan bir nesne mevzubahis edilerek ifade edilmiştir. Nehirde akan su...

3- Burada israf edilen su, tabiata hiç bir eksiklik getirmiyor, kirlenme ilâve etmiyor, dengeye te'sir etmiyor.

4- Canlılara zarar vermiyor.

5- İsrafa sebeb olan fiil, aslında farz bir fiildir, keyfî bir iş değildir: Namaz için gerekli olan temizlik...
Görünüşe göre, esas maksada bir noksanlık değil, mükemmellik katacak mâhiyettedir: Abdest uzuvlarının çokça yıkanması, temizliği artırıcı olabilir, eksiltici değil.
Şimdi düşünelim: Sayılan bu beş hafifletici şarta rağmen, abdest sırasında nehir suyunun fazla kullanılması kesin bir mekruh, nebevî bir yasak olursa, bu şartlara uymayan bir işteki israf ne derece bir yasak olur? Yani işlenen bir israf:

* Elde edilmesi zahmet, masraf veya en azından "zaman kaybı" gerektiren bir eşya da olsa;

* Tabiata eksilme, kirlenme getirse, dengeye te'sir etse;

* Canlılara zarar verse;

* Ma'nâsız, keyfî, zevkî bir maksadla yapılsa;

* Esas maksada ters düşse.

Yiyecek, giyecek ve diğer günlük istihlâk maddelerinde yapılan israflar gibi.
Kırda gezerken gereksiz yere koparılan bir çiçek, kırılan bir ağaç dalı bile, fazla kullanılan abdest suyu hakkında beyân edilen yasağa kıyasla daha büyük bir cinayet olur.
Bu mukayese ile gittiğimiz takdirde odun, kömür, elektrik, benzin, kâğıt, kalem gibi masraf ve emek gerektiren, dünyanın tabiî servetine eksilme getiren, istihlâkı tabiatın kirlenmesine sebeb olan, insanlara zarar veren maddelerde düşülen israfların dinî açıdan değeri daha iyi anlaşılır.
Nehirde akan suyun abdest sırasında israf edilmesinin yasaklığı vicdanda yer etmiş bulunan bir mü'minin, başka çeşit israflar karşısında ruhunun derinliklerinde nasıl titremeler hissedeceği açıktır.
Şu halde, tabiatın makul bir istimali ve israfla heder edilmekten korunması da, herşeyden önce vicdanların iman ile doyurularak, sünnetinde en güzel örnekler bulunan sevgili Peygamberimize intisab ettirilmesine bağlıdır.
Netice olarak şunu söylemek isteriz: Abdestle ilgili olarak Peygamberimiz Hz. Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ve tek başına alındığı takdirde tam anlaşılamayan bu yasağın mühim gayelerinden biri de, her gün mübâşeret ettiğimiz eşyaları, başka bir ifade ile, bize emânet edilmiş bulunan tabiatı kullanırken ölçülü olmayı, günde beş kere mü'min vicdanlara hatırlatma ve iktisadlı olmayı, fiillerine perçinlemektir.

Beş kere abdest, beş kere tabiata saygı ve iktisad dersidir.[272]

SA', MÜDD, RITL:

Bu ölçü birimlerinin mahiyeti hakkında Tecrid-i Sarih mütercimi merhum Ahmed Naim Bey'in bir tahkihini aynen kaydediyoruz:
SA': Beş rıtl-ı Bağdâdî ile bir sülüs rıtl 1/3 istiâb eden kaba denir. Bir müdd de bir sâın dörtte biri miktarıdır. Bu şâfiîlerden Nevevî'nin verdiği hesaptır. Ancak bu ölçek pek ihtilaflı olduğundan ihtilâfların derecesini anlamak isteyenler Kamus Tercemesinden müdd, sâ, mekkûk, rıtl kelimelerine mürâcaat edebilirler. Aleyhissalâtu vesselâm Efendimiz hazretlerinin muhtelif miktarlarda su ile abdest alıp iğtisal buyurduklarına dair diğer pek çok rivayetler de vardır.

Buradaki miktarlar orta yapılı bir kimsenin yıkanacak âzâsı üzerinden akacak suyun en az miktarını gösterir. Bedenin âzâsı üzerinden su akıttıktan sonra bu miktardan da az su ile hades giderilebilir. İsraf dedirtmeyecek ziyadesiyle de caizdir. Medine-i Münevvere'de kullanılan müdd -ki fukahâ arasında "Müdd-ü Nebevî" namıyla maruftur- 1. 1/3 rıtl miktarı alan bir hacim ölçüsüdür. Dört müdd, bir sâ'dır. Ancak müdd ile sâ'ın miktarlarını anlamak, mikyâs tutulan rıtlın ne miktar olduğunu bilmeye bağlıdır. Rıtlın ise Bağdâdîsi, Şâmîsi vardır. Yani birinin küsûru İran, diğerininki Roma ölçüleri olup hesap edilince takribi bir miktar gösteren iki ölçektir. Rıtl-ı Bağdâdî (130), daha doğrusu İmam Nevevî'nin tahkikine göre 128. 4/7 dirhemdir. Esahh olan, ikinci takdiri se de kesirli olduğundan buna 1. 3/7 dirhem; diğer tabirle bir miskâl katarak kesirsiz (130) dirhem itibâr edilmiştir, deniliyor.

1. 1/3 rıtl olan bir Müdd-ü Nebevî bu hesaba göre 171. 3/7 veya (130) dirhem hesabına göre 173. 1/3 dirhem eder ki en doğru hesap ve takdire göre bir dirhem (3.0898) gram ettiğinden bu miktar su 0,530 yâni yarım litreden biraz ziyadece bir şey tutar. Bu miktar bugün sucuların kullandıkları su bardaklarından üçünün aldığı sudan azdır. Bu imam Şâfiî ile Hicaz fukahasının takdîri olup Ebû Hanîfe ile Irak fukahasına göre ise bir müdd, iki rıtl olduğundan abdest suyunun miktarı (1,06) litre eder ki, beş kadehten biraz ziyadecedir.

Rıtl-ı Şâmî: Kâmus Tercümesi'nin rıtl maddesinde beyân edildiğine göre (12) okiyye ve her okiyye (40) dirhem olduğundan bu hesaba göre (480) ve bir müdd (620) dirhem olmak lazım gelirse de yine Kâmus'un mekkûk maddesinde tafsil edildiğine göre bir okiyye 1. 2/3 istâr,bir istâr 4. 1/2 miskal, bir miskâl de 1. 3/7 dirhem olduğundan bir rıtl -yine İmam Nevevî'nin bildirdiği üzere- 128. 4/7 ve bir müdd 171. 3/7 dirhem olmuş olur. Bu hesaba göre okiyye Kamus mütercimінin rıtl maddesinde dediği gibi kırk dirhem değil, Hicazlıların takdirine göre 10. 5/7 ve Iraklıların takdirine göre 21. 3/7 dirhem olmuş olur. Meğer ki o maddede dirhem nâmiyle gösterdiği başka ölçü ola.

Resûl-ü Ekrem Aleyhissalâtu vesselâm Efendimiz hazretlerinin -buradaki rivayete nazaran- abdest suyu işte bu kadar az miktardadır. Gusül için kullandıkları su da -bu rivayete nazaran- dörtten beş müdd kadardır ki, o da

685. 5/7 ve 857. 1/7 dirhem eder ki aşağı yukarı (2,120)'den (2,650) litreye kadar eder. Irak fukahasının müddü iki rıtl itibar ettiklerine göre ise bu miktar takriben (4,24)'den (5,3) litreye kadardır.[273]

ABDESTİN SEKİZİNCİ SÜNNETİ

MENDİL

3646- 1- عن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]كانَ لِرَسُولِ اللّهِ # خِرْقَةٌ يُنَشِّفُ بِهَا بَعْدَ الْوُضُوءِ[. أخرجه الترمذي .

1. (3646)- Hz. Âişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın abdest aldıktan sonra kurulandığı bir bezi vardı."[274]

3647- 2- وعن معاذ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]رَأيْتُ رَسُولَ اللّهِ # إذَا تَوَضّأ مَسَحَ وَجْهَهُ بِطَرَفِ ثَوْبِهِ[. أخرجه الترمذي .

2. (3647)- Hz. Mu'âz (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı gördüm, abdest alınca elbisesinin bir kenarıyla yüzünü siliyordu." [275]

AÇIKLAMA:

Bu rivayetler Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın abdest aldıktan sonra yüzünü ve kollarını kurutmak üzere mendil (havlu, bez vs.) kullandığını ifade eder. Ancak Tirmizî, bu babta gelen hadislerin hep zayıf olduğunu söyler ve: "Bu babta Resûlullah'tan hiçbir sahih rivayet gelmedi" der.
Yine Tirmizî'nin bildirdiğine göre, Ashab ve daha sonra gelenlerden bir kısım ilim ehli abdestten sonra kurulanmak için mendil vs. kullanmaya cevaz verirken, diğer bir kısmı ise hiç tecviz etmemiştir. Tecviz etmeyenler, kıyamet günü, abdest suyunun tartılacağını kabul ederler. Zührî "Mendil mekruh addedilmiştir, çünkü abdest suyu (Kıyamet günü) tartılacaktır" demiştir. Bu düşünceye göre, abdest suyu tartılacağına göre onu silerek izâle etmek mekruhtur.
Abdestten sonra kurulanma meselesinin hükmü, görüldüğü şekilde ihtilaflı ise de umumiyetle kurulanmanın cevazına hükmedilmiştir.[276]

ABDESTİN DOKUZUNCU SÜNNETİ:

DUA VE BESMELE

3648 -1- عن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قال رَسولُ اللّه #: َ صَةَ لِمَنْ َ وُضُوءَ لَهُ، وَ وُضُوءَ لِمَنْ لَمْ يَذْكُرِ اسْمَ اللّهِ عَلَيْهِ[. أَخرجه أبو داود .

1. (3648)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular: "Abdesti olmayanın namazı yoktur. Üzerine Allah'ın ismini zikretmeyen kimsenin abdesti de abdest değildir."[277]

3649 -2- وعن رباح بن عبدالرحمن بن أَبي سفيانِ بن حويطب عن جدته عن أَبيها قال:]سَمِعْتُ رَسولَ اللّهِ # يَقُولُ: َ وُضُوءَ لِمَنْ لَمْ يَذْكُرِ اسْمَ اللّهِ علَيْهِ[. أخرجه الترمذي .

2. (3649)- Rabâh İbnu Abdirrahman İbnu Ebî Süfyan İbnu Huveytip an ceddetihî an ebîhâ'dan rivayete göre demiştir ki:
"Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı işittim. Diyordu ki: "Üzerine Allah'ın ismini zikretmeyen kişinin abdesti yoktur."[278]

3650 -3- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]سَمِعْتُ رَسولَ اللّه # يَقُولُ: مَنْ ذَكَرَ اللّهَ تَعالى أَوَّلَ وُضُوئِهِ طَهُرَ جَسَدُهُ كُلُّهُ، وَإذَا لَمْ يَذْكُرِ اسْمَ اللّهِ لَمْ يَطْهُرْ مِنْهُ إَّ مَوْضِعُ الْوُضُوءِ[. أخرجه رزين .

3. (3650)- Ebû Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu

vesselâm)'ı işittim. Diyordu ki: "Kim abdestinin başında Allah'ı zikrederse bedeninin tamamı temizlenir. Eğer Allah'ın ismini zikretmezse bu kimsenin sadece abdest uzuvları temizlenir."[279]

3651- 4- وعن موسى رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]أتَيْتُ رَسولَ اللّهِ # وَهُوَ يَتَوَضّأ فَسَمِعْتُهُ يقُولُ: اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِى ذَنْبِى، وَوَسِّعْ لِى فِي دَارِى، وَبَارِكْ لِى فِي رِزْقِى[. أخرجه رزين .

4. (3651)- Ebû Musa (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a geldim,abdest alıyordu. Şu duayı okuduğunu işittim: "Allahümma'ğfirlî zenbî ve vassi'lî ve bârik lî fî rızkî (Allah'ım günahımı mağfiret et evimi bana genişlet, rızkımı bana mubârek kıl."[280]

AÇIKLAMA:

1- Besmele: Allah'ı, "Bismillâhirrahmânirrahîm" diye anmaktır. Tesmiye ise Allah'ı herhangi bir ismiyle anmaktır.

2- Abdest alırken besmele çekmenin hükmü münâkaşa edilmiştir. Ahmed İbnu Hanbel ve Zâhirîler, bunu emreden hadislerden hareketle tesmiyeyi abdest için vacib addetmişler, besmele çekilmeden alınan abdestin abdest sayılmayacağına hükmetmişlerdir. Bunlar, besmeleyi terk işinde unutarak terkle, kasden âmmden terk arasında da fark görmezler. Ancak diğer üç imam ve bir rivayette de Ahmed İbnu Hanbel tesmiyeyi müstehab addederler.
Şah Veliyyullah Dehlevî 3649 numaralı hadisi açıklarken: "Abdestte tesmiyenin rükün veya şart olmasında bu hadis nassdır. Ancak, hadisin "tesmiye olmazsa abdest mükemmel olmaz" ma'nâsında olması da muhtemeldir, ancak böylesi te'villere gönlüm razı olmuyor, çünkü o, lâfza muhâlefet getiren uzak te'villerden olmaktadır" der. Fakat Aliyyü'l-Kâri, bu ifadeyi kemâl'in nefyine hamletmek gerekeceğinde cezmeder: Burada, ehl-i Zâhir'e muhalif olarak, kemal'in nefyine hamledilmiştir. Çünkü İbnu Ömer ve İbnu Mes'ud'dan gelen rivayetlerde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Kim abdest alır ve üzerine Allah'ın ismini zikrederse, bu abdest bütün bedeni için temizlik olur. Kim de abdest alır, üzerine

Allah'ın ismini zikretmezse, bu abdest sâdece abdest uzuvları için bir temizlik olur" buyurmuştur. [281]

BEŞİNCİ BAB

ABDESTİ BOZAN ŞEYLER

(Altı Fer'e ayrılan sebeplerle abdest bozulur)

*

BİRİNCİ FER':

Vücuddan Çıkan Bozucular:

1- YEL
2- MEZİ
3- KUSMUK
4- KAN

*

İKİNCİ FER':

KADIN VE FERCE DEGMEK

1- KADINA DEGMEK
2- FERCE DEGMEK

*

ÜÇÜNCÜ FER':

UYKU, BAYILMA

*

DÖRDÜNCÜ FER':

ATEŞTE PİŞENİN YENMESİ

1- ABDEST GEREKTİREN
2- ABDEST GEREKTİRMEYEN

*

BEŞİNCİ FER'

DEVE ETLERİ

*

ALTINCI FER':

MÜTEFERRİK HADİSLER

BİRİNCİ FER'

VÜCUDDAN ÇIKAN BOZUCULAR

1- YEL

-3652 -1- عن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أَنَّ النّبىَّ # قالَ: َوُضُوءَ إِ مِنْ صَوْتٍ، أوْ رِيحٍ[.وفي رواية:]إذَا كَانَ أَحَدُكُمْ فِي المَسْجِدِ فَوَجَدَ رِيحاً بَيْنَ أَلْيَتَيْهِ فَ يَخْرُجْ حَتّى يَسْمَعَ صَوْتاً، أوْ يَجِدْ رِيحاً[. أخرجه مسلم وأبو داود والترمذي، وهذا لفظ الترمذي .

1. (3652)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ses ve koku olmadıkça abdest alınmaz." Bir rivayette şöyle gelmiştir: "Biriniz mescidde iken, kabaları arasında bir yel hissetse ses işitmedikçe veya koku duymadıkca dışarı çıkmasın.[282]"

-3653 -2- ولِمسلم:]إِذَا وَجَدَ أَحَدُكُمْ في بَطْنِهِ شَيْئاً فَأشْكَلَ عَلَيْهِ أَخَرَجَ أَمْ ؟ فَ يَخْرُجَنَّ مِنَ المَسْجِدِ حَتَّى يَسْمَعَ صَوْتاً، أوْ يَجِدَ رِيحاً[.

2. (3653)- "Sizden biri, karnında bir şeyler hissetse ve fiilen çıkıp çıkmadığı hususunda tereddüd içinde kalsa, bir ses işitmedikçe veya bir koku duymadıkça mescidden çıkmasın."[283]

-3654 -3- وعند أبي داود:]إِذَا كَانَ أَحَدُكُمْ فِي الصَّةِ فَوَجَدَ حَرَكَةً فِي دُبُرِهِ أَحْدَثَ، أوْ لَمْ يُحْدِثْ؟ فَأشْكَلَ عَلَيْهِ، فَ يَنْصَرِفْ حَتّى يَسْمَعَ صَوْتاً، أو يَجِدَ رِيحاً[.

3. (3654)- Ebû Dâvud'da şöyle gelmiştir: "Biriniz namazda iken, dübüründe bir hareket hissetse ve abdestinin bozulup bozulmadığı hususunda tereddüde düşse, bir ses işitmedikçe veya bir koku duymadıkça mescidi terketmesin."[284]

-3655 -4- وعن عبداللّه بن زيد رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]شُكِيَ إلى النّبِيِّ # الرجُلُ يُخَيَّلُ إلَيْهِ أنَّهُ يجِدُ الشَّىْءَ في صَتِهِ قالَ: َ يَنْصَرِفْ حَتّى يَسْمَعَ صَوْتاً أوْ يَجِدَ رِيحاً[. أخرجه الخمسة إ الترمذي .

4. (3655)- Abdullah İbnu Zeyd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a, namazda iken hayaline abdesti bozuldu gibi gelen bir adamdan bahsedilmişti. Şöyle ferman buyurdular:

"Sesi işitip kokuyu duymadıkça namazı sakın terketmesin."[285]

-3656 -5- وزاد أبو داود في رواية:]إذَا دَخَلَ أحَدُكُمُ المَسْجدَ فَوَجَدَ شَيْئاً بَيْنَ ألْيَتَيْهِ فَ يَخْرُجْ حَتّى يَسْمَعَ فَشِيشَهَا أوْ طَنِينَهَا[.»الْفَشِيشُ« خروج ريح من نحو السقاء، أراد صوت الريح التي تخرج من ا"نسان .

5. (3656)- Ebû Dâvud bir rivayette şu ziyadede bulunmuştur: "Biriniz mescide girince, kabaları arasında bir şey hissedecek olsa, çıkanın sesini işitmedikçe sakın mescidden dışarı çıkmasın."[286]

AÇIKLAMA:

Bu hadisler namaz esnasında veya mescide girince abdestin bozulduğuna dair vesveseye düşüldüğü takdirde takip edilecek yolu göstermektedir. Karşılaşılan duruma vesvese diyoruz. Çünkü, abdestinin bozulduğu hususunda kanaate sahip olan müslümanın hâli tereddüt olmaz, bilir ki abdesti bozulmuştur. Abdesti bozulan, abdest almadıkça namaz kılamaz. Abdestinin bozulduğuna hükmeden kimsenin ses ve koku duymaya ihtiyacı yoktur. Ya kulağı sağır, burnu hasta olan kimse ne olacak? Şu halde hadis, abdestin bozulduğuna dair kalbe gelecek vesveseyi mevzubahis etmektedir.
Nevevî der ki: "Hadisin ma'nâsı şudur: Abdestin bozulması yelin çıkmasına bağlıdır. Bunun sesini işitmek veya kokusunu duymak şart değildir, bu hususta müslümanlar icma eder."
Sadedinde olduğumuz hadis (3656) İslâm'ın temel prensiplerinden birini teşkil eder ve fıkhın büyük bir kaidesini vaz'eder. Bu kaide şudur: Eşyanın, hilâfı kesinlik kazanmadıkça aslı üzere devamının esas alınmasıdır. [Bu, Mecelle'de "şekk ile yakîn zâil olmaz" diye ifade edilmiştir.] Öyle ise, asıl ne ise onun varlığı kabul edilir. Bu aslî hal şüphe ile kalkmaz, kesin bilgi ile kalkar. Sadedinde olduğumuz mesele de bu hususla ilgilidir.
"Her kim, abdesti olduğunu yakinen bilip dururken hades vâki oldu diye bir tereddüde düşecek olursa abdestin devam ettiğine hükmedecektir, çünkü içine gelen bu tereddüt, bir vehimdir. Böylesi bir vehmin namazın içinde gelmesiyle dışında gelmesi arasında fark yoktur. Bu görüş, hem bizim mezhebimizin (Şâfiî) ve hem de halef ve selef'ten cumhurların müşterek görüşüdür."

Öyleyse kim abdestli olduğu hususunda kesin bilgisi (yakîni) varken bozulduğuna dair şekke düşecek olursa abdestli olduğuna hükmedip şekke itibar etmeyecek; kim de hades vâki olduğu hususunda yakîni hâsıl olur da abdestinin devamı hususunda tereddüde düşecek olursa abdestinin bozulduğuna hükmedecektir.

İbnu'l-Mübârek de şöyle demiştir: "Kişi hades hususunda şekke düşerse, yakîn kesbetmedikçe abdest gerekmez. Yakîni de şöyle anlarız: O hususta yemin edebilmelidir."[287]

-3657 -6- وعن عليّ بن طلق رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قال رسولُ اللّه #: إذَا فَسَا أحَدُكُمْ في الصَّةِ فَلْيَنْصَرِفْ فَلْيَتَوَضّأ، وَلْيُعِدِ الصَّةَ[. أخرجه أبو داود .

6. (3657)- Ali İbnu Talk (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Biriniz namazda yellenirse derhal namazdan çıksın, abdest alsın ve namazı iade etsin."[288]

-3658 -7- والترمذي لفظه:]أتَى أعْرَابِىٌّ فقَالَ يَا رسولَ اللّهِ: الرَّجُلُ مِنَّا يَكُونُ في الْفَةِ، وَتَكُونُ مَعَهُ الرُّوَيْحَةُ، وَيَكُونُ في المَاءِ قِلَّةٌ، فقَالَ رسولُ اللّهِ # إذَا فَسَا أحَدُكُمْ فَلْيَتَوضّأ، وَ تَأتُوا النِّسَاءَ في أعْجَازِهِنَّ، فإنَّ اللّهَ َ يَسْتَحْيِى مِنَ الحَقِّ[.

7. (3658)- Bu hadisin Tirmizî'deki lâfzı şöyle: "Bir bedevi gelerek: "Ey Allah'ın Resulü! bizden bir kimse çölde bulunsa, azıcık bir yel kaçırsa, suyu da az ise (ne yapmalıdır)?" diye sordu. Aleyhissalâtu vesselâm:

"Sizden biri yellenecek olursa abdest alsın. Kadınlara da arkalarından temas etmeyiniz. Bilesiniz ki Allah hakk(ın sorulması ve açıklanmasıyla ilgili hususlarda sizden) utanma talebinde bulunmaz."[289]

AÇIKLAMA:

1- Ali İbnu Talk (radıyallahu anh)'tan gelen bu rivayet, mühim bir pedogojik prensip vazetmektedir: Hakkı öğrenmede veya öğretmede istihya (utanma) olmamalıdır. Yani hayat için lüzumlu ve gerekli olan bilgilerin öğretilmesinde ve sorup öğrenilmesinde utanma olmamalıdır. Elbette ki utanma ve istihya mekârim-i ahlâktandır, güzel bir haslettir. Ancak dinin öğrenilmesi ve öğretilmesi hususlarında bu olmamalıdır. Bir başka ifade ile, utanma vesilesi olan meselelerle ilgili sorularımız varsa utanma duygusu bunları sormamıza mâni olmamalıdır veya sorulmuşsa anlaşılacak bir açıklıkla anlatmamıza mâni olmamalıdır. Din-i Mübîn-i İslam, bu meselelerin öğretilmesi ve öğrenilmesi mevzubahis olduğu vakit utanma ile hareket ederek meselelerin kapalı bırakılmasını meşru addetmemiştir.

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), birçok rivayetlerde görüldüğü üzere, o çeşit meseleleri tebliğ ederken âyet-i kerimeden muktebes olarak (Ahzâb 53) إِنَّ اللّٰهَ يَسْتَحْيِى مِنَ الحَقِّ diyerek söze başlamıştır. Bu ibârenin: "Hak meselesinde Allah utanmanızı istemez" şeklinde tercümesi muvafık düşer.

2- Hadis, ayrıca fıkhî olarak, namaz kılarken şu veya bu sebeple yel kaçması vukû bulduğu takdirde abdestin mutlaka bozulacağını, namazdan hemen çıkılması gerektiğini ifade ediyor. Aslında, yel çıkması namaz dışındaki vâki olsa yine abdest bozulur. Bu hadis, yelin abdesti bozacağına kesin delildir. Buna zıt olan şöyle bir hadis daha rivayet edilmiştir: "Biriniz namazda son celsede iken selam vermeden önce, abdestini bozan bir hâl vuku bulsa, namazını kılmış sayılır." Bu durumda namaz tamam sayılır, çünkü selam vermek namazın vâciblerindendir. Öyleyse, oturmuş olmakla farz yerine gelmiş, farz yerine geldikten sonra vâcib olan selamdan önce abdesti bozulmuştur. Vacibin terki namazda bir eksiklik ise de iptalini gerektirmez. Gerçi bu hadisin zayıf olduğu da söylenmiştir.

3- Hadiste istihyâyı gerektiren bir meseleye daha temas edilmiştir: Kadınlara arka uzuvlarından temas. Bu, âyet-i kerime ile tesbit edilen temas edebine münafidir. Zira Rabbimiz Teâlâ Hazretleri bu edebi şöyle tesbit eder:

"Kadınlarınız sizin tarlanızdır, tarlanıza istediğiniz gibi gelin" (Bakara 223). Âlimler, burada kadınların çocuk ekilen bir tarlaya teşbih buyurulduğunu, binaenaleyh ekim maksadı esas olan temasın ekim yeri olan ön uzva olacağının irşad edildiğini söylerler. Gerçi Resûlullah başka hadisleriyle de kadınlara arka uzvundan teması şiddetle yasaklamıştır. Şu halde bu mesele, âyet ve hadislerle kesin ve açık şekilde beyan edilmiştir.[290]

2- MEZİ

-3659 -1- عن محمد بن الحنفية قال:]قالَ علِيٌّ رَضِيَ اللّهُ عَنْه: كُنْتُ رَجُ مَذَّاءً فاسْتَحْيَيْتُ أنْ أسْألَ رسولَ اللّهِ # لِمَكَانِ ابْنَتِهِ، فَأمَرْتُ الْمِقْدَادَ بنَ ا٬سْوَدَ رَضِيَ اللّهُ عَنْه فَسَألَهُ فقَالَ: يَغْسِلُ ذَكَرَهُ وَيَتَوضّأ[. أخرجه الستة، وهذا لفظ الشيخين .

1. (3659)- Muhammed İbnu Hanefiyye anlatıyor: "Hz. Ali (radıyallahu anh) dedi ki: "Ben mezisi akan bir kimseydim. Bunun hükmü hususunda -kızı hanımım olması sebebiyle- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a soramamıştım. Mikdâd İbnu'l-Esved (radıyallahu anh)'a söyledim, o sordu. Şu cevabı almıştık:

"(Mezisi gelen kimse) zekerini yıkar ve abdest alır."[291]

-3660 -2- وفي رواية مالك وأبي داود، عن المقداد:]أنَّ عَلِيًّا رَضِيَ اللّهُ عَنْه أمَرَهُ أنْ يَسألَ لَهُ رسولَ اللّهِ # عَنِ الرَّجُلِ إذَا دَنَا مِنْ امْرَأتِهِ فَخَرَجَ مِنْهُ المَذْىُ مَاذَا عَلَيْهِ؟ قالَ عَلِيٌّ: فإنْ عِنْدِى ابْنَةَ رسولِ اللّهِ #، وَأنَا أسْتَحْيِى أنْ أسْألَهُ. قالَ الْمِقْدَادُ: فسَألْتُ رسولَ اللّهِ # عَنْ ذلِكَ فقَالَ إذَا وَجَدَ أحَدُكُمْ ذلِكَ فَلْيَنْضَحْ فَرْجَهُ بِالْمَاءِ، ولْيَتَوَضّأ وُضُوءَهُ لِلصَّةِ[.زاد أبو داود في أخرى: »لِيَغْسِلْ ذَكَرَهُ وَأُنْثَيَيْهِ« .

2. (3660)- Muvatta ve Ebû Dâvud'un rivayetlerinde Mikdâd şöyle demiştir: "Hz. Ali (radıyallahu anh), bana kendisi için Resûlullah'tan: "Kadınına yakınlaşınca mezisi akan kimseye ne gerektiği hususunda sormamı söyledi. Ali ilâveten dedi ki: "Zira yanımda Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kızı var, bu sebeple bizzat sormaktan utanıyorum."
Mikdâd der ki: Ben bu mesele hakkında Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a sordum. Şu cevabı verdi:
"Biriniz buna rastlarsa fercini su ile yıkasın. Namaz abdesti ile abdest alsın."
Ebû Dâvud bir başka rivayette şu ziyadeyi kaydeder: "...zekerini ve iki husyesini yıkasın."[292]

3661- 3- وله في أخرى قال على رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]كُنْتُ رَجُلاً مَذَّاءَ فَجَعَلْتُ أغْتَسِلُ حَتّى تَشَقَّق ظَهْرِى، فَذَكَرْتُ ذلِكَ لِلنَّبىِّ # أوْ ذُكِرَ لَهُ، فقَالَ: َ تَفْعَلْ، إذَا رَأيْتَ المَذْىَ فَاغْسِلْ ذَكَرَكَ، وَتَوضَّأ وُضُوءَكَ لِلصَّةِ، فإذَا فضَخْتَ المَاءَ فَاغْتَسِلْ[.

3. (3661)- Yine Ebû Dâvud'un bir diğer rivayeti şöyledir: "Hz. Ali (radıyallahu anh) dedi ki: "Ben mezisi akan bir kimseydim, yıkanmaya başladım. (Sonunda) sırtım çatlayacak hale geldim. Durumu Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a zikrettim -veya ona zikredildi-. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm:
"Öyle yapma, (her seferinde yıkanma)! Meziyi gördün mü, zekerini yıka, sonra da namaz abdestiyle abdest al. Ancak meni atacak olursan o zaman yıkan!" buyurdular."[293]

AÇIKLAMA:

1- Üçü de Hz. Ali ile ilgili olan bu rivayetler mezi akıntısının guslü gerektirmediğini ifade etmektedir.

2- Mezî, erkek tenasül uzvundan gayr-ı irâdi olarak gelen renksiz, kaygan ve sünen bir maddedir. Meniden ayrıdır. Meni şehvetle ve hızla geldiği halde, bu sızıntı halinde akar.

3- Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), mezi sebebiyle yıkanma gerekmiyeceğini, fakat bulaşığının yıkanması gerektiğini belirtmektedir.

4- 3660 numarada Ebû Dâvud'un bir rivayetinde kaydedilen "İki husyesini de yıkasın" ibaresini açıklama sadedinde Hattâbî der ki: "Fazladan bir temizlik olarak husyelerin de yıkanmasını Aleyhissalâtu vesselâm emretmiştir. Zira mezi, bazan dağılarak husyelere de değer." Ve dahi denir ki: "Soğuk su husyelere değince, mezi akıntısını durdurur, bunun için Aleyhissalâtu vesselâm onların yıkanmasını emir buyurmuştur.
Şunu da belirtelim ki, Ebû Dâvud'da Sehl İbnu Hanif'ten gelen bir rivayet, Sehl'in mezi elbiseye değince ne yapacağını sorduğunu; Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın da: "Bir avuç su alıp mezi bulaşığının değdiği kısma serp, bu sana yeter" dediğini görüyoruz.
Âlimler, elbiseye değen mezi hususunda ihtilaf etmiştir:

* Bazıları, "yıkanmadıkça elbise temiz sayılmaz" demiştir. Şâfiî ve İshâk bu görüştedir.

* Bazıları, "Su çilemek yeterli olur" demiştir. Ahmed İbnu Hanbel böyle diyenlerdendir.[294]

3662 -4- وعن سهل بن حنيف رَضِيَ اللهُّ عَنْه قال:]كُنْتُ أَلْقَى مِنَ المَذْيِ شِدَّةً وَعَنَاءً، وَكُنْتُ أَكْثِرُ مِنْهُ اغْتِسَالَ، فَسَألْتُ رَسُولَ اللهِّ # فقَالَ: إنَّمَا يُجْزِئُكَ مِنْ ذلِكَ الْوُضُوءُ، فَقُلْت يَا رسُولَ اللهِّ: فَكَيْفَ بِمَا يُصِيبُ الثَّوْبَ مِنْهُ؟ فقَالَ: يَكْفِيكَ بِأنْ تَأخُذَ كَفًّا مِنْ مَاءٍ فَتَنْضَحَ بِهَا منْ ثَوْبِكَ حَيْثُ تَرَى أنَّه أصَابَهُ[. أخرجه أبو داود والترمذي .

4. (3662)- Sehl İbnu Hüneyf (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ben mezi akıntısından epey bir sıkıntıda idim. Bu yüzden sık sık gusül yapıyordum. Sonunda Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a bu husustan sordum. Bana:
"Meziden dolayı sana abdest kâfidir!" buyurdular.
"Ey Allah'ın Resûlü! elbiseye değen meziden ne yapmalıyım?" dedim.

"Bir avuç su alıp, bunu, mezinin değdiğini zannettiğin yerlere serpmen sana yeterlidir!" cevabını verdi."[295]

AÇIKLAMA:

Açıklama önceki hadiste geçmiştir. Şu kadarını öz olarak söyleyebiliriz: Fukahâca "Sidikler, tersler, meniler, bevlden sonra gelen vedi adındaki mâyiler, mülâabe zamanında tenasül uzvundan çıkıp mezi denen rutubetler, ağız dolusu kusuntular, herhangi bir uzuvdan çıkıp akan kanlar, kadınlara mahsus âdet, lohusalık ve istihâze hallerindeki kanlar" necâset-i galîzadan (ağır pislik) sayılmıştır. Bunlar temizlenmeden namaz kılınmaz. Sadece Şâfiîler ile Hanbelîlere göre meni temizdir.
"Necâset-i galîza sayılan bir şeyin katı ise bir miskalden yani yirmi kırattan (bir miskal 1,5 dirhem; 1 dirhem = yaklaşık 3,09 gram eder; 1,5 miskal de 4,6 gram yapar), mâyi ise el ayası sahasından geniş miktarı, giderilmesi kabil olunca namazın sıhhatine mani olur. Bu miktarlar ise necâset-i kaliledir, namazın sıhhatine mani olmaz, mâfüv sayılır."[296]

3663 -5- وعن عبداللّه بن سعد ا٘نصارى رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]سَألْتُ رسولَ اللّهِ # عَمَّا يُوجِبُ الْغُسْلَ، وَعَنِ المَاءِ يَكُونُ بَعْدَ المَاءِ، فقَالَ: ذلِكَ المَذْىُ، وَكُلُّ فَحْلٍ يُمْذِى فَتغْسِلُ مِنْ ذلِكَ فَرْجَكَ وَأُنْثَيَيْكَ، وَتَوَضّأ وُضُوءَكَ لِلصَّةِ[. أخرجه أبو داود.

5. (3663)- Abdullah İbnu Sa'd el-Ensârî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan guslü gerektiren şeyler nelerdir, sudan sonra olan sudan sordum. Şu cevabı verdi:
"Bu mezîdir. Her erkek mezi ifrâz eder. Mezî akınca fercini ve husyelerini yıkarsın, ve namaz abdestiyle de abdest alırsın."[297]

3664 -6- وعن عمر رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]إنِّي َجِدُهُ يَتَحَدُّر مِنِّى مِثْلَ الحَرِيرَةِ، فإذَا وَجَدَ أحَدُكُمْ ذلِكَ فَلْيَغْسِلْ ذَكَرَهُ وَلْيَتَوَضّأ

وُضُوءَهُ لِلصَّةِ. يَعْنِى المَذْىَ[. أخرجه مالك .

6. (3664)- Hz. Ömer (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ben de (mezîyi), kendimden ipek ipliği gibi iner görürdüm. Öyleyse bunu sizden biri görünce (telaşlanmayıp) zekerini yıkasın ve namaz abdestiyle abdest alsın." -Burada mezîyi kastetmiştir.-"[298]

3- KUSMUK

-3665 -1- عن أبي الدرداء رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أنّ النبىَّ # قاءَ فَتَوَضّأ. قالَ مَعْدَانُ: وَلَقِيتُ ثَوْبَانَ مَوْلَى رسُولِ اللّهِ # رَضِيَ اللّهُ عَنْه في مَسْجِدِ دِمِشْقَ فَذَكَرْتُ لَهُ ذلِكَ فَسَألْتُهُ، فقَالَ: صَدَقَ وَأنَا صَبَبْتُ لَهُ وَضُوءَهُ[. أخرجه أبو داود والترمذي .

1. (3665)- Ebû'd-Derdâ (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (bir keresinde) kustu ve abdest aldı." Ma'dân der ki: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın âzadlısı Sevbân (radıyallahu anh)'a Şâm camiinde rastladım. Bu meseleyi ona hatırlattım ve ondan (mahiyetini) sordum. Şu cevabı verdi:
"Doğru söylemiş, o zaman abdest suyunu da Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kendilerine ben dökmüştüm."[299]

AÇIKLAMA:

Bâzı âlimler, bu hadisi kusmanın abdesti bozduğu hususunda delilkabul etmiştir. Süfyân-ı Sevrî, İbnu'l-Mübârek,Ahmed İbnu Hanbel, İshak İbnu Râhûye, Zührî, Alkame, Esved, Şa'bî, Urvetu'bnu'z-Zübeyr, Nehâî, Katâde, Evzâ'î vs.
Bazı âlimler de bu hadisin kusma sebebiyle abdestin bozulduğuna delil olmadığını söylemiştir. İmam Mâlik, Şâfiî gibi.

Bu rivayeti kusmanın abdesti bozacağı hususunda delil kabul edenler فَتَوَضَّأ

قَاءَ ibaresinde فَتَوَضّأ 'nın başında yer alan fe'yi sebebiyye olarak değerlendirmişlerdir. Muhalif görüş sahipleri, o harfi, sebebiyye olarak değerlendirmezler. Bu hükmü te'yid eden başka rivayetler dahi var ise de, muhalifler onların da zayıf olduğunu ileri sürerler. Şâfiî mezhebinden olan Nevevî hazretleri: "Kanama, kusma, namazda gülme sebebiyle abdestin bozulacağı veya bozulmayacağı hususunda sahih bir hadis yoktur" der.

Hanefî ülemâsı, ağız dolusu kusma'nın abdesti bozacağını kabul etmiştir.[300]

4- KAN

-3666 -1- عن المسور بن مخرمة:]أنُّه دَخَلَ عَلى عُمَرَ بْنِ الخَطّاب رَضِيَ اللهُ عَنْه عَنِ اللَّيْلَةِ الَّتِى طُعِنَ فِيهَا فأيْقَظَ عُمَرَ لِصَةِ الصُّبْحِ، فقَالَ عُمَرُ: نَعَمْ، وَحَظَّ في ا"سْم لِمَنْ تَرَكَ الصَّةَ، فَصَلّى عُمَرُ وَجُرْحُهُ يَثْعَبُ دَماً[. أخرجه مالكَ.»يَثْعَبُ«: يسيل .

1. (3666)- Misver İbnu Mahreme'nin anlattığına göre: "Ömer İbnu'l-Hattab (radıyallahu anh)'ın hançerlendiği gece huzuruna girdi ve Ömer'i sabah namazı için uyandırdı. Ömer (radıyallahu anh):
"Namazı terkedenin İslam'dan nasibi yoktur!" buyurdu. Sonra Ömer, yarasından kan aktığı halde namaz kıldı."[301]

AÇIKLAMA:

1- Hz. Ömer'in namaz için uyarılması hadisesi, hançerlendiği günün sabah namazında olmuştur. Şöyle ki: İbnu Abdilberr, İbnu Abbâs (radıyallahu anh)'tan şunu nakleder: "Ömer (radıyallahu anh) hançerlenince, ben, Ensâr'dan bir grupla birlikte onu evine taşıdık. Bir baygınlık geçirdi. Ortalık ağarınca ayıldı. Birisi: "Onu namazdan başka bir maksadla rahatsız etmeyin" dedi. Biz de: "Ey mü'minlerin emîri, namaz (vaktidir)" dedik. Gözlerini meshetti sonra: "Halk namazını kıldı mı?"diye sordu: "Evet!" dedik."

2- Ebû'l-Velîd el-Bâcî, bu rivayetten istidlal ederek sabah vaktinin geceden

olduğunu söylemiştir. Çünkü rivayette: "...hançerlendiği gece..." tabiri var. Halbuki o, sabah namazı esnasında hançerlenmiştir. Şunu hemen belirtelim ki, Misver'i sabah vakti'ni "gece" diye ifade etmeye sevkeden husus, Hz. Ömer'in sabah namazını, sabah vaktinin ilk vaktinde kıldırmış olmasındandır. Nitekim Şâfiî'ler de ilk vaktinde yani daha ortalık karanlıkken kılarlar. O durumda, sabah gecenin bir parçası olarak değerlendirilebilir. Ancak ülema büyük ekseriyetiyle, fecr-i sâdıkın girmesiyle -ortalık henüz karanlık bile olsa- gecenin sona erdiğini, gündüzün başladığını kabul eder. Güneş batıp, akşam namazının girmesine kadar gündüz devam eder. Akşam namazı, ortalık aydınlık olmasına rağmen geceden sayılır.

3- Suyutî, tembellikle namazı terkedenleri tekfir edenlerin bu hadisin zahirini esas aldıklarını söyler. Ancak, ulema büyük ekseriyetiyle namazı inkâr ederek terkedenlerin kâfir olacağına hükmetmiş, tembelliği tekfir sebebi görmemiştir. İbnu Abdilberr: "Namazı terkedenin İslâm'dan nasibi yoktur" ibaresiyle "İslâm'dan büyük bir nasibi yoktur" demeyi kastetmiş olma ihtimaline dikkat çeker ve "Nitekim şu hadiste de böyle birdurum mevzubahistir" der. "Mescide yakın olan ancak mescidde namaz kılabilir, emaneti olmayanın imanı olmaz, hakiki fakir kapı kapı dolaşan kimse değildir."[302]

3667 -2- وعن جابر رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللهِ # فِي غَزْوَةِ ذَاتِ الرِّقَاعِ، فَأصَابَ رَجُلٌ امْرَأةَ رَجُلٍ مِنَ المُشْرِكِينَ فَحَلَفَ َ أنْتَهِى حَتّى أُهْرِيقَ دَماً مِنْ أصْحَابِ مُحَمَّدٍ، فَخَرَجَ يَتْبَعُ أثَرَ النَّبِىِّ #، فَنَزَلَ النّبىُّ # مَنْزِ ً فقَالَ: مَنْ رَجُلٌ يَكْلَؤُنَا؟ فَانْتُدِبَ رَجُلٌ مِنَ المُهَاجِرِينَ، وَرَجُلٌ مِنَ ا٘نْصَارِ فقَالَ: كُونَا بِفَمِ الشِّعْبِ، فَلَمَّا خَرَجَ الرَّجُنِ إلى فَم الشِّعْبِ اضْطَجَعَ المُهَاجِرِىُّ، وَقَامَ ا٘نْصَارِىُّ يُصَلّى، فَأتَى الرَّجُلُ، فَلَمَّا رَأى شَخْصَهُ عَرَفَ أنَّهُ رَبِيئَةٌ فَرَمَى بِسَهْم فَوَضَعَهُ فِيهِ فَنَزَعَهُ حَتّى رَمَاهُ بِثَثَةِ أسْهُم، ثُمَّ رَكَعَ وَسَجَدَ، ثُمّ أنْتَبَهَ صَاحِبُهُ، فَلَمَّا عَرَفَ أنَّهُمْ قَدْ نَذِرُوا بِهِ ًهَرَبَ، فَلَمّا رَأى المُهَاجِرِىُّ مَا بِا٘نْصَارِىِّ مِنَ

الدِّمَاءِ. قالَ: سُبْحَانَ اللهِ! أ أنْبَهْتَنِى أوَّلَ مَا رَمَاكَ؟ قالَ: كَنْتُ في سُوَرةٍ أقْرَؤُهَا فَلَمْ أحِبَّ أنْ أقْطَعَهَا[. أخرجه أبو داود.»انْتِدَابُ«: ا“جابة إلى ما يؤمر به ا“نسان.و»الرَّبِيئَةُ«: الذي يحفظ القوم ويأتيهم بخبر العدوّ لئ يهجم عليهم .

2. (3667)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la birlikte Zâtu'r-Rikâ' gazvesine çıktık. (Askerlerden) bir kişi, müşriklerden birinin hanımına temasta bulundu. Kocası da: "Muhammed'in Ashabından kan dökmeden geri dönmeyeceğim" diye yemin etti. Evinden çıkıp Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı takibe koyuldu.
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir yerde mola verdi ve:
"Kim bizi (nöbet tutup) koruyacak?" diye sordu. Muhacir ve Ensâr' dan birer adam vazifeyi üzerlerine aldılar. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bunlara:
"Şu geçidin girişini tutun (orada bekleyin)!" diye ferman buyurdu.
Bu iki zat, geçidin ağzına gelince Muhacirden olanı yattı. Ensârî de namaz kılmaya başladı.
Derken takipçi adam da oraya geldi. (Namazdaki nöbetçinin) silüetini görünce anladı ki, bu askerlerin koruyucusudur, derhal bir ok attı ve ok, eliyle koymuşcasına hedefini buldu. Ensârî oku çıkarıp (namazına devam etti). Müşrik (isabet ettiremedim düşüncesiyle atmaya devam etti.) Öyle ki üçüncü okunu da attı. Ensârî de (yaraya aldırmadan) aynı şekilde namazına devam etti. Bir müddet sonra arkadaşı uyandı. (Müşrik bunların iki kişi olduğunu görünce) yerinin farkına vardıklarını anladı ve kaçtı.
Muhâcirden olan zât, Ensârî arkadaşındaki kanı görünce:
"Sübhânallah! Sana ilk oku atınca beni niye uyandırmadın?" diye sordu. Arkadaşı:
"Öyle bir sûre okuyordum ki, kesmek istemedim" diye cevapladı."[303]

AÇIKLAMA:

1- Hadise'nin Ensârî kahramanı Abbâd İbnu Bişr, Muhâcirî kahramanı Ammar İbnu Yâsir'dir.

Abbâd, Ashâb'ın ilklerinden ve büyüklerindendir. Medine'de Mus'ab İbnu Umeyr'in eliyle ilk İslâm'a girenlerden biridir. Sa'd İbnu Mu'az, Üseyd İbnu Hudayr (radıyallahu anhümâ)'dan da önce İslâm'a girmiştir. Bedir, Uhud başta olmak üzere Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın katıldığı bütün gazvelere iştirak etmiştir. Kab İbnu Eşref'i öldüren grupta da yer almıştır.
Ashab'ın faziletce önde gelenlerinden biridir. Hz. Âişe: "Ensârdan üç kişi var ki, fazilette kimse bunlardan önde düşünülmemiştir, üçü de Benî Abdi'l-Eşhel'dendir: Sa'd İbnu Mu'âz, Useyd İbnu Hudayr ve Abbâd İbnu Bişr" der.
Hz.Âişe'nin rivayetine göre, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) birgün Abbâd'ın sesini işitir ve derhal şu duayı yapar: "Rabbim Abbâd'a rahmetini bol kıl!" Enes anlatıyor: "Useyd İbnu Hudayr ve Abbâd İbnu Bişr, zifiri karanlık bir gecede, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanında idiler. Evlerine gitmek üzere huzurdan ayrıldılar. Önlerini, onlardan birinin deyneği aydınlatmaya başladı. Onun ışığında beraber yürüyorlardı. Yolları ayrılınca, her ikisinin de deyneği bunlardan her birinin önlerini aydınlatmaya başladı."
Abbâd (radıyallahu anh), Yemâme Savaşı'nda kırkbeş yaşlarında olduğu halde şehit düşmüştür, Cenab-ı Hakk'tan, bu ümmete emsali fedâkar âbid, mücahitler vermesini ve onu da bizlere şefaatçi kılmasını dileriz.

2- Hadise'nin İbnu İshak'taki vechi, bu safhayı, daha açık nakletmektedir: "...(Takipçi müşrik) bir ok attı. Eliyle koymuşcasına isabet ettirdi. Namaz kılmakta olan Ensârî (Abbâd İbnu Bişr), oku çıkardı ve kıyâmda sâbit kaldı. (Müşrik isabet ettiremedim zanniyle) bir ok daha attı. Onu da eliyle koymuş gibi isabet ettirdi. (Ensârî) oku çekip yanına koydu kıyamına devam etti. Müşrik bir üçüncü ok daha attı, onu da eliyle koymuş gibi isabet ettirdi. (Ensarî) onu da bedeninden çekti (ve namazına devam etti) sonra rükû ve secdeye gitti..." vak'anın İbnu İshak'taki rivayetinin son kısmı da burada kayda değer. Abbâd, muhâcir arkadaşının (Ammâr'ın) "Beni niye daha önce uyarmadın?" sorusuna verdiği cevapta şöyle der: "...Bana ard arda ok atmaya devam edince rükûya gittim ve seni uyandırdım. Allah'a kasem olsun. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın beklememi emrettiği bir gediğin korunması mevzubahis olmasaydı, okuduğum sureyi terkedip kesmemden önce ruhum bedenimi terkederdi."
Görüldüğü üzere, Ensarî, namazdan aldığı hazzı bozmamak için üç okun verdiği ızdıraba rağmen namazını kesmiyor.
Bu mümkün mü? Bu nasıl bir hâlet, nasıl bir hâl ki Kur'an'ın ve namazın zevki üç ok yarasının verdiği acıya ve ızdıraba galebe çalıyor?
Şüphesiz bunu bizlerin anlaması oldukça zor! Bunun için önce Ashâbın yüce

makamını bilmek, idrak etmek ve te'yid etmek gerek. Bu meseleyi anlamamızda bize yardımcı olacak bir açıklamayı Bediüzzaman yapmaktadır. Gerçi onun bu açıklaması ilmî bir açıklama değil, hâli bir beyândır. Fiilen yaşanmayınca anlaşılmaz. Ancak büyüklerimizin hâlle de ilgili olsa anlattıkları bu çeşit hadiseler de bizim için bir hüccettir, bir ip ucudur. Öyleyse, Sahabe ile alakalı bir müşkilimizin vuzuha kavuşmasında Bedi-üzzaman'ın şahsî tecrübesinden istifade edeceğiz. Merhum der ki: "Bir zaman, bir tek tesbihin, bir tek namazda, Sahâbelerin tarz-ı telakkisine yakın bir surette bana inkişafı, bir ay kadar ibadet derecesinde ehemmiyetli göründü. Sahabelerin yüksek kıymetini onunla anladım."[304]

Demek ki, onlar, Rabbülâlemîn'in Habibi, Halili olan Fahr-ı Kâinat Efendimiz Resûl-i Ekrem'le sohbetten, onun terbiye ve tenvirinden öyle bir feyz, öyle bir kemâl alıyorlar ki, onlar için namaz, bir başka hâlete geçme vesilesi oluyor. Onun tek bir tesbihatı Bediüzzaman gibi maneviyat eri, tefekkür piri bir zatın bir aylık namazına bedel olursa bizlerin belki birkaç yıllık namazına bedel olacak bir feyz, bir manevi zevk veriyor demektir. Bunu söylemekle, Sahabenin mevkiini, makamını kavrayabildiğimizi, müşkülümüzü ilmî bir kesinlikle tamamiyle hallettiğimizi iddia etmiş değiliz. Meselenin anlaşılmasına ve birazcık kavranmasına yardımcı olacak ufak bir pencere açmış oluyoruz.

Selef-i sâlihîn'den günümüze milyonlarca İslâm ülemâsının ittifakla Sahâbe hakkında hüsn-ü zanda bulunmuş olması, onları hiçbir istisna yapmaksızın udul kabul etmesi, arkadan gelecek en yüce mertebeye eren bir velinin bile, en âmi bir Sahabi'nin mertebesine yetişemeyeceği hususunu beyan etmeleri delilsiz, hakikatsiz, hissî bir davranış değildir. Bu ülemâ ordusunun onlar hakkında âyet, hadis ve keşfiyatlarına dayanan bu icma ve ittifakları da Ashab (radıyallahu anhüm ecmâîn)'ı anlamada bir diğer penceredir.

Şu halde, kaydettiğimiz bu iki pencerenin aydınlığında bakacak olursak üç ok yarasına rağmen Abbâd İbnu Bişr (radıyallahu anh)'ın namazına nasıl devam ettiğini anlayabiliriz.

"Kişi sevdiğiyle beraberdir. Rabbimiz! Kalblerimizi Ashab-ı Kirâm'ın sevgisiyle hayatlandır! Âmin."

3- Bu hadisten bazı âlimler iki hüküm çıkarmışlardır:

1) Arka ve ön yollardan çıkmayan kan, az veya çok farketmeksizin abdesti bozmuyor, temizliğe mani değildir. Şâfiî, Mâlik hazretleri başta olmak üzere bir grup Sahâbî ve Tâbiîn ülemâsı: "Vücuddan, iki yol dışında kanın çıkması abdesti bozmaz" diye hükmetmiştir.

İbnu Mes'ud, Sâlim İbnu Abdillah, İbnu Abbâs, Câbir, Ebû Hüreyre, Hz. Âişe, Hasan Basrî, Kasım (İbnu Muhammed), Atâ, Tâvus, Mekhul, Rebî'a, Ebû Sevr, Dâvud-u Zâhirî bu görüştedir. Bagavî: "Sahâbe ve Tâbiîn'in çoğu bu görüştedir" der.

2) Yaralardan akan kanlar temizdir, yaralı kan bulaşmasından ma'fuvvdur. Mâlikiler bu görüştedir. Mücahidlerin yaralarından akan kanlarla ıslanan elbiselerinin içinde namaz kıldıklarını ifade eden çok sayıda rivayet gelmiştir. Resûlullah'ın namazdan önce kan bulaşığının yıkanmasını veya kanlı elbisenin değiştirilmesini emrettiğine dair rivayet gelmemiştir. Nitekim Hendek Savaşı sırasında yaralanan Sa'd (radıyallahu anh) için mescidin içinde çadır kurulmuş, kanları mescide akar olduğu halde orada kalmış ve bu hal üzere vefat etmiştir. Hz. Ömer'in de yarasından kanlar akarken sabah namazını kılması da yaradan akan kanın temizliğine gösterilen deliller arasında zikredilir.
Teysîr müellifi, abdesti bozan şeyler zımnında kandan bahsettiği halde, kaydettiği hadisten kanla abdestin bozulmayacağı hükmü çıkmaktadır. Hemen belirtelim ki, bu bahsi ilgilendiren yegâne rivayet, bu bahse alınmış olan bu iki rivayet değildir. Hanefîler kan meselesinde başka hadislerle amel edip bunları te'vil etmişlerdir. Onlar Temîmü'd-Darî ve Zeyd İbnu Sâbit (radıyallahu anhümâ) tarafından rivayet edilen: "Akan her kan sebebiyle abdest alınır" hadisini esas almışlardır. Nasbu'r-Râye'de başka rivayetler de kaydedilir. Hanefîler buna dayanarak vücuddan kan çıkar ve akarsa bunun abdesti bozacağını kabul eder. Bozmayan miktar, yaranın üzerinden çıkıp etrafa dağılmayan, olduğu yerde kalan katreciktir.
Bazı Hanefîler, Hz. Enes hadisinde: "Resûlullah'ın haberi olsaydı abdest tazelemeyi, namazı iade etmeyi emrederdi" diye te'vil getirmiştir. Ayrıca Câbir hadisinin zayıflığı da belirtilmiştir.[305]

İKİNCİ FER':

KADINA VE FERC'E DEĞME

(Bu fer'in iki nevi var)

BİRİNCİ NEV':

KADINA DEGME

3668 -1- عن عائشة رَضِيَ اللّٰهُ عَنْها:]أنَّ رَسولَ اللّٰهِ # قَبَّلَ امْرَأةً مِنْ نِسَائِهِ، ثُمَّ خَرَجَ إلى الصَّةِ وَلَمْ يَتَوضّأ. قالَ عُرْوَةُ، فَقُلْتُ لَهَا: وَمَنْ هِىَ إِ ّ أنْتِ؟ فَضَحِكَتْ[. أخرجه أصحاب السنن .

1. (3668)- Hz. Âişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) kadınlarından birini öptü, sonra dönüp namaza gitti, abdest tazelemedi."
Urve rahimehullah der ki: "Kendisine: "Bu, sizden başka bir hanımı olmamalı!" dedim. Hz. Âişe gülmekle cevap verdi."[306]

3669 -2- وعن ابن عمر رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهما:]أنَّهُ كانَ يَقُولُ: قُبْلَةُ الرَّجُلِ امْرَأتَهُ وَجَسُّهَا بِيَدِهِ مِنَ الْمُمَسَةِ، فَمَنْ قَبَّلَ امْرَأتَهُ أوْ جَسَّهَا بِيَدِهِ فَعَلَيْهِ الْوُضُوءُ[. ومثله عن ابن مسعود، أخرجه مالك .

2. (3669)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'ın şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Erkeğin hanımını öpmesi veya ona eliyle dokunması hep mülâmese (değme) sayılır. Öyleyse kim hanımını öperse veya eliyle dokunursa abdest alması gerekir." Bu rivayetin bir benzeri İbnu Mes'ud'dan gelmiştir.[307]

AÇIKLAMA:

1- Bu iki rivayet, kadına eliyle dokunarak veya öperek veya bir başka şekilde değme ile ilgilidir. Birinci rivayete göre, kadına öpme dahil, herhangi bir şekilde değme abdesti bozmamaktadır. İkinci rivayete göre ise abdest bozulmakta ve yeniden abdest almak gerekmektedir. Hz. Ali, İbnu Mes'ud, Atâ, Tâvus, Ebû Hanîfe, Süfyân es-Sevrî birinci hadisteki hükümle amel etmişlerdir. Bu hükmü te'yid eden başka rivayetler de mevcuttur. Müslim'de gelen bir rivayete göre, Hz. Âişe aynen şöyle der: "Bir gün Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı yatakta

bulamadım. (Karanlıkta sağı solu) yoklarken elim ayaklarının altına rastladı, secdede idi ve şöyle diyordu: "Rabbim, gazabından sana sığınırım..."
Sahîheyn'de gelen bir diğer rivayette Hz. Âişe, ayakları kıble istikametinde uzanmış olarak yattığını, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın secdeye giderken, eliyle ayaklarına dürttüğünü, böylece ayaklarını topladığını, fakat sonradan tekrar uzattığını, secde sırasında her seferinde ayağını dürttüğünü ve kendisinin de ayaklarını topladığını ve Resulullah'ın da secde ettiğini nakleder.
Ancak İbnu Mes'ud, İbnu Ömer, Zührî, Mâlik, Evzâî, Şâfiî, Ahmed, İshâk öpmede abdest gerektiğine hükmetmişlerdir. Bunların da şer'î delilleri var: Âyet-i Kerime'de اَوْ مَسَتُمُ النِّسَاءَ denmiş, bu لَمَسْتُمْ şeklinde de okunmuştur. Burada lems (değme), abdesti bozan amiller arasında sayılmıştır. Âyet, lâmestüm diye okununca cimâ ma'nâsına te'vili daha zahir ise de, lemestüm diye okununca elle değmek ma'nası daha zâhir olmaktadır ve cimâ dışındaki her çeşit değmeler de o mânaya girmekte, dolayısıyla kadına ne suretli olursa olsun "değme"den abdest bozulmaktadır. Yorumunda ihtilâf edilen âyet meâlen şöyle: "Ey iman edenler... Eğer hasta olur veya bir sefer üzerinde bulunursanız yahud sizden biriniz ayak yolundan gelirse yahud da kadınlara dokunup da su bulamazsanız o vakit temiz bir toprağa teyemmüm edin..." (Nisa 43)
İbnû Abbâs (radıyallahu anhümâ) âyetteki lems'ten maksadın cimâ olduğunda cezmederek bu te'vili reddeder. Ülemâ umumiyetle İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'ın te'vilini, Ashabtan diğerlerinin te'viline tercih etmeyi prensip edinmiştir. Çünkü O, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın "Allah'ım, ona Kur'an'ın te'vilini öğret" duasına mazhar olmuştur. Kur'an'la ilgili tefsirde otoritedir. "Çünkü derler, te'vili ona Allah öğretmiştir."
Âyette geçen لَمَسَتُمْ kelimesinin cimâ'dan kinaye olup olmadığı hususunda ülemânın yaptığı ilmî münakaşaya bu kadar işareti yeterli görüyor delillerine, cevaplarına yer vermiyoruz.[308]

3670-3- وعن أبيّ بن كعب رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أنَّهُ قالَ يَا رسولَ اللّهِ: إذا جَامَعَ الرَّجلُ امْرَأتَهُ فَلَمْ يُنْزِلْ؟ قالَ: يغْسِلُ مَا مَسَّ المَرأةَ مِنْهُ، ثُمَّ يَتَوضَّأ وَيُصَلِّى[. أخرجه الشيخان .

3. (3670)- Übeyy İbnu Ka'b (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ey Allah'ın Resulü dedim, bir kimse hanımıyla cima yapsa fakat inzal olmasa yıkanması gerekir mi?"
"Kadına değen kısmını yıkar, sonra abdest alır ve namaz kılar!" buyurdular." [309]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, inzal vâki olmadıkça boy abdestinin gerekmiyeceğini ifade etmektedir. Bu ma'nâyı ifade eden "Su, ancak sudan dolayı icabeder" nev'inden başka rivayetler de var. Ancak ülemâ bu hadislerin başka hadislerle neshedildiğinde ittifak eder. Bu nâsihlerden biri şudur: "İki hitan kavuşur ve haşefe kaybolursa, inzal olsa da olmasa da gusül gerekir."
Burada hıtân sünnet mahallidir. İbnu Hacer iki hitanla erkeğin hitanının kastedildiğini belirtir. Haşefe de baş kısımdır. Bu durumda erkek uzvunun baş kısmı kadın uzvunda kaybolunca şer'an cimâ hâsıl olmuştur, inzal olsa da olmasa da farketmez, cimâye terettüp eden ahkam tahakkuk eder. Bu ahkamdan biri yıkanmadır, yani boy abdesti.
Ancak şunu da belirtelim ki, inzal vâki olmadıkça, boy abdestinin gerekmiyeceği kanaatini koruyan Sahâbe ve Tâbiîn, -azınlık teşkil etseler de- olmuştur. Hatta Atâ'nın şu sözü rivayet edilir: "İnzal olmasam bile yıkanmadan huzur bulamıyorum, sebebi de bu husustaki ulemânın ihtilâfıdır." İhtilâfu'l-Hadis'te Şâfiî Hazretleri de şöyle demiştir: "Su, sudan gerekir" hadisi sâbittir, ancak mensuhtur... Bölgemizdeki bazı âlimler (Hicazlılar) bize bu meselede muhalefet ederek: "İnzal olmadıkça gusül gerekmez." dediler."
Belirttiğimiz gibi neshe rağmen bir ihtilaf mevzubahis ise de, cumhur guslün gerekeceğinde ittifak etmiştir.[310]

İKİNCİ NEV':

ZEKERE DEGMEK

3671-1- عن طلق بن عِلِيّ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَدِمْنَا عَلى رَسولِ اللّهِ # فَجَاءَ رَجُلٌ كَأنَّهُ بَدَوِىٌّ، فقَالَ يَا رسولَ اللّهِ: مَا تَرَى

فِي مَسَّ الرَّجُلِ ذَكَرَهُ بَعْدَ مَا يَتَوضّأ؟ فقَالَ #: وَهَلْ هُوَ إ مُضْغَةَ مِنْهُ، أوْ قالَ بَضْعَةٌ مِنْهُ]. أخرجه أصحاب السنن، واللفظ لغير الترمذي .

1. (3671)- Talk İbnu Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanına geldik. (Biz huzurlarında iken) bir adam geldi. Sanki o bir bedevi idi.
"Ey Allah'ın Resulü! dedi, kişi abdest aldıktan sonra zekerine değerse ne gerekir (abdesti bozulur mu, bozulmaz mı?)" Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) şu cevabı verdi:

"O, kendisinden bir parça değil midir?"[311]

3672 -2- وعن بسرة بِنت صفوانِ رَضِيَ اللهُ عَنْها:]أنَّ النَّبىَّ # قالَ: مَنْ مَسَّ ذَكَرَهُ فَ يُصَلِّى حَتّى يَتَوَضّأ]. أخرجه ا٘ربعة، وهذا لفظ الترمذي .

2. (3672)- Büsre Bintü Safvân (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Zekerine değen abdest almadıkça namaz kılmasın."[312]

3673 -3- وعنِ مصعب بن سعد بن أبي وقاصٍ رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]كُنْتُ أُمْسِكُ المُصْحَفَ عَلى سَعْدِ بنِ أبِى وَقّاص فَاحْتَكَكْتُ، فقَالَ سَعْدٌ: لَعَلَّكَ مَسَسْتَ ذَكَرَكَ؟ قُلْتُ: نَعَمْ. قالَ: قُمْ فَتَوضّأ فَتَوَضَّأت، ثُمَّ رَجَعْتُ]. أخرجه مالك .

3. (3673)- Mus'ab İbnu Sa'd İbni Ebî Vakkâs (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ben, Sa'd İbni Ebî Vakkâs (radıyallahu anh)'a Kur'an tutuyordum. Bir ara kaşındım.

Sa'd:
"Her halde zekerine değdin?"dedi. Ben "evet" deyince:
"Kalk, abdest al!" emretti. Ben de gidip abdest alıp geri döndüm"[313]

-3674 -4- وعن نافع قال:]كُنْتُ مَعَ ابنِ عُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما في سَفَرٍ فَرَأيْتُهُ بَعْدَ أنْ طلَعَتِ الشُّمس تَوَضّأ ثُمّ صَلّى، فَقُلْتُ لَهُ: إنَّ هذِهِ لَصَةٌ مَا كُنْتَ تصَلِّىهَا؟ فقَالَ: إنِّى بَعْدَ أنْ تَوَضُّأت لِصَةِ الصُّبْحِ مَسَسْتُ فَرْجِى، ثُمَّ نَسِيتُ أنْ أتَوَضّأ فتَوَضَّأتُ وَعُدْتُ لِصَتِى[. أخرجه مالك .

4. (3674)- Nâfi rahimehullah anlatıyor: "Ben, bir sefer sırasında İbnu Ömer (radıyallahu anh)'le beraberdim. Güneş doğduktan sonra onun abdest alıp namaz kıldığını gördüm. Kendisine: "Bu şimdiye kadar kıldığınızı hiç görmediğim bir namaz!" dedim. Şu açıklamayı yaptı:
"Sabah namazı kılmak üzere abdest aldıktan sonra fercime dokundum. Sonra da abdest almayı unuttum (ve namaz kıldım. Şimdi bu durumu hatırlayınca) yeniden abdest alıp namazımı iade ettim."[314]

AÇIKLAMA:

Yukarıda kaydedilen dört hadis, kişinin cinsiyet organına değdiği takdirde abdestinin bozulup bozulmayacağı ile alâkalıdır. İlk hadis, böyle bir durumda abdestin gerekmeyeceğini ifade etmekte ise de, diğer üç rivayet gerekeceğini ifade etmektedir.
Şu halde, ülemânın ihtilâf ettiği bir mesele ile karşı karşıyayız. Nitekim bir kısım ülema elle zekere değme'yi, abdesti bozan sebepler arasında görmüşlerdir: Hz. Ömer, oğlu Abdullah, Ebû Eyyub el Ensârî, Zeyd İbnu Hâlid, Ebû Hüreyre, Abdullah İbnu Amr İbni'l-Âs, Câbir, Hz. Âişe, Ümmü Habîbe, Büsre Bintu Safvân, iki rivayetten birinde Sa'd İbnu Ebî Vakkâs; yine iki rivayetten birinde İbnu Abbâs, Urve İbnu Zübeyr, Süleyman İbnu Yesâr, Atâ, Ebân İbnu Osman, Câbir İbnu Zeyd, Zührî, Mus'ab İbnu Sa'd, Saîd İbnu'l-Müseyyeb ve başkaları. İmam Şâfiî ile Ahmed İbnu Hanbel de bu görüştedir. İmam Mâlik'in meşhur

görüşü de böyledir.
Diğer bir kısım ülemâ ise zekere değmekle abdestin bozulmayacağına hükmetmiştir. Bunlar da, Talk İbnu Ali'den kaydedildiği üzere buna cevaz veren rivayetlere dayanırlar. Talk'ın rivayetinde Resûlullah "Kendisinden birparça değil mi?"demiştir. Mudğâ, et parçası demektir. Gerçi râvi "bad'a" mı dedi "mudğa" mı dedi mütereddid ise de, ikisi de aynı ma'nâya gelen müterâdif kelimelerdir. Hz. Ali, Ammâr İbnu Yâsir, Abdullah İbnu Mes'ud, Abdullah İbnu Abbâs, Huzeyfe İbnu'l-Yemân, İmrân İbnu'l-Husayn, Ebû'd-Derdâ, iki rivayetin birinde Sa'd İbnu Ebî Vakkâs, iki rivayetin birinde Saîd İbnu'l-Müseyyeb, Saîd İbnu Cübeyr, İbrahim Nehâî, Rebî'a İbnu Ebî Abdirrahmân, Süfyân es-Sevrî, Ebû Hanîfe ve Ashâbı, Yahya İbnu Ma'in ve Ehl-i Kûfe hep bu görüştedirler.
Talk hadisini, hadis münekkidleri Büsre hadisinden daha sıhhatli bulmuşlardır. Ancak, Büsre hadisini esas alanlar, Talk hadisinin mensuh olduğunu ileri sürmüşlerdir. Delilleri de Talk'ın, Büsre'ye nazaran çok önceleri müslüman olması, Fakat muhakkikler böyle bir gerekçe ile neshe hükmedilemeyeceğini söylemiştir. Yine de Büsre hadisinin turukundaki çokluk, bazı şevâhidin varlığı, yukarıda belirtildiği üzere bir kısım ülemânın onunla amel etmesine sebep olmuştur. Ülemamızın cümlesinden Allah razı olsun, onların ihtilafı ümmete rahmettir.[315]

ÜÇÜNCÜ FER:

UYKU, BAYILMA, KENDİNDEN GEÇME

3675 -1- عن أنسٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]كَانَ أَصْحَابُ النّبىِّ # يَنَامُونَ ثُمَّ يُصَلُّونَ وَ يَتَوَضَّئُونَ. قِيلَ: لِقَتَادَةَ: سَمِعْتَهُ مِنْ أَنَسٍ؟ قَالَ: إىْ وَاللّهِ[. أخرجه مسلم، وهذا لفظه، وأبو داود والترمذي .

1. (3675)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah'ın ashabı uyurlar, sonra abdest almadan namaz kılarlardı:
(Enes'ten bunu rivayet eden) Katâde'ye:
"Bu sözü Enes'ten bizzat işittin mi?" diye sorulmuştu:
"Vallahi evet!" diye te'yid etti."[316]

3676- 2- وعن ابن عمر رَضِيَ اللّهُ عَنْهما:]أنُّه كَانَ يَنَامُ جَالِساً، ثُمّ يُصَلّى، وَ يَتَوضُّأ[. أخرجه مالك .

2. (3676)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'den anlatıldığına göre, oturarak uyur, sonra kalkar, abdest almadan namaz kılardı."[317]

3677- 3- وعن علي رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قال رَسُولُ اللّهِ #: الْعَيْنَانِ وِكَاءُ السَّهِ، فَمَنْ نَامَ فَلْيَتَوضّأ[. أخرجه أبو داود.»الْوِكَاءُ«: مَا يشدّ به رأس القربة ونحوه.»وَالسَّه«: است، وقيل: حلقة الدبر .

3. (3677)- Hz. Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "Gözler, halkanın bağıdır, öyleyse uyuyan abdest alsın."[318]

3678- 4- وعن ابن عباس رَضِيَ اللّهُ عَنْهما:]أنَّهُ رَأى رَسولَ اللّهِ # نَامَ وَهُوَ سَاجِدٌ حَتّى غَطَّ وَنَفَخَ، ثُمّ قَامَ يُصَلّى، فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللّهِ: إنَّكَ قَدْ نِمْتَ قَالَ: إنَّ الْوُضُوءَ يَجِبُ إِلاَّ عَلى مَنْ نَامَ مُضْطَجِعاً، فَإنَّهُ إذَا اضْطَجَعَ اسْتَرْخَتْ مَفَاصِلُهُ[. أخرجه أصحاب السنن، وهذا لفظ الترمذي .

4. (3678)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'ın anlattığına göre, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı secde halinde uyurken görmüş ve hatta Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) horlayıp solumuş, sonra kalkıp (abdest almadan) namaz kılmıştır.
İbnu Abbâs der ki:
"Ey Allah'ın Resulü dedim, siz uyudunuz, (abdestiniz bozulmuş olmalı değil mi)?" Bana şu açıklamayı yaptı: "Abdest, yatarak uyuyana gerekir. Zira yatarak

uyuyunca mafsalları rehâvet basar."[319]

AÇIKLAMA:

1- Uykunun abdesti bozup bozmayacağı meselesi de ülemâ arasında ihtilâf edilmiştir.
Beyhakî, Ebû Hüreyre (radıyallahu anh)'nin şu sözünü kaydeder: "Çömelerek (ihtiba) uyuyan, ayakta uyuyan ve secde halinde uyuyan kimseye abdest gerekmez. Uyuyan yatacak olursa kalkınca abdest almalıdır." İbnu Hacer bu rivayetin senetce muteber olduğunu ve Hz. Ebû Hüreyre'nin şahsî bir açıklaması (mevkuf) olduğunu belirtir.

2- Tirmizî hazretleri bu mesele hakkında şu açıklamada bulunur: "Ülemâ uyuyan kimsenin abdesti hususunda ihtilaf etmiştir. Çoğunluk, oturarak veya ayakta uyuyana abdest gerekmeyeceği, sadece, yatarak uyuyana gerekeceği görüşündedir. Sevrî, İbnu'l-Mübârek, Ahmed İbnu Hanbel bu görüştedir. Bazıları: "Aklına galebe çalacak (şuurunu kaybedecek) derecede uyursa, artık abdest gerekir" demiştir. İshâk İbnu Râhûye'nin görüşü budur.
Şâfiî hazretleri: "Oturarak uyuyup rüya görür veya uyuklama sebebiyle mak'adı oynarsa abdesti bozulur" demiştir. Esasen bu mevzuda Şâfiî hazretlerinden birkaç görüş rivayet edilmiştir. İbnu Hacer'in kaydına göre, Şâfiî'nin kavl-i kadîmine göre oturandan başkasının abdesti mutlak olarak bozulmaz. Ancak şu tafsilatı sunar: "Namaz haricinde ise bozulur, dahilinde ise bozulmaz." Yeni görüşünde: "Yere iyi oturmuş olan kimsenin abdesti uyku ile bozulmaz; iyi oturmayanınki bozulur." Şâfiî'den yapılan bazı rivayetleri yorumda âlimler ihtilaf eder.

3- İbnu Hacer'in kaydına göre, gerek Sahâbe ve gerekse Tâbiîn'den bazılarının "uyku abdesti bozan bir hadestir" demeye gelen ifadelerle, "azı da çoğu da abdesti bozar" görüşünde olduğunu nakleder. Ebû Ubeyde ve İshak İbnu Râhûye bu görüştedir. Nitekim Safvân İbnu Usâl (radıyallahu anh)'ın yaptığı bir rivayetteşu ibare de yer alır: إِّ غائط اَوْ بَوْلَ او نوم ...Bu rivayette, "küçük abdest,

büyük abdest ve uyku"nun arası eşit tutulmakta ve uykuya bir kayıt da getirilmemektedir. İbnu'l-Münzir, hadisin "uyku"yu âmm bir tarzda zikretmiş olması sebebiyle bununda bir hades sayılması gereğine meyleder. Bu hadisi İbnu Hüzeyme ve bazıları "sahih" addetmiştir.

Halbuki, ayakta veya oturarak uyumanın abdesti bozmayacağına hükmedenler "uyku'nun hades değil, hadesin sebebi olduğunu benimsemişlerdir.

4- Hz. Ali (radıyallahu anh)'in rivayetinde, "gözler halkanın bağıdır" denmekte, bununla gözle yel tutma arasındaki irtibat belirtilmektedir. Halka diye çevirdiğimiz seh, insanın mak'adı ma'nâsına geldiği gibi anüs ma'nâsına da gelmektedir. Şu halde, hadiste uyuyan kimsenin kendisini kontrol edemeyip, bilhassa yel kaçması şeklinde vâki olacak hadesin farkına varamayacağı belirtilmiş oluyor. Bu açıdan, uyku hades değil, hadese sebeptir -veya fıkhî tabiriyle mazannetü'lhades'tir.- Şu halde hadis, uyanık kimsenin halkanın bağını tutup dahilden yel çıkmasına mani olacağını ifade ediyor. Uyuyunca, müteakip hadiste ifade edildiği üzere mafsallar gevşeyecek ve yel kaçması da olabilecektir.

5- Hülasa etmek gerekirse bu meselede dokuz görüş ortaya çıkmıştır.

1) Hangi halde olunursa olunsun uyku abdesti bozmaz. Bu görüşte olanlar Hz.Enes'ten yapılan şu rivayete dayanırlar: "Resulullah'ın ashabı yatsıyı beklerken başları (sağa sola) dalgalanacak kadar uyurlardı, sonra abdest almadan namazlarını kılarlardı." Bunlara göre "uyku abdesti bozsaydı Allah bunu vahiy ile bildirirdi."

2) Uyku her durumda abdesti bozar. Az da olsa, çok da olsa farketmez, otururken de yatarken de, hangi hal üzere olunursa olunsun. Bunda Safvân Hadisi'ne dayanırlar: "Biz seferde iken Resulullah bize emirde bulunarak cenâbet hali hariç, büyük abdest bozma, küçük abdest bozma, uyuma gibi hallerin hiç birinde mestlerimizi üç gün üç gece çıkarmamamızı söylerdi."

3) Çok uyku her bir durumda abdesti bozar, azı hiçbir durumda bozmaz. Sübülü's-Selam'da bunların uykuyu tek başına abdest bozucu görmedikleri belirtilir.

4) Namaz kılan kimsenin hey'eti üzerine dururken uyuyanın uykusu namazı bozmaz: Rükû, sücud, kıyam, kuûd (oturma) halleri gibi.. Bu durumlardan birinde uyuyanın namazı bozulmaz. Yan yatarak, sırt üstü yatarak uyuyanın abdesti bozulur.

5) Rükû ve secde halinde olanın uykusu abdesti bozar. Ahmed İbnu Hanbel böyle demiştir.

6) Rükû ve secde dışındaki uyku abdesti bozar. Böyle diyenler Ahmed İbnu Hanbel'in Zühd'de ki bir rivayetini esas alırlar.
"Kul secde ederken uyursa Allâh-u Zülcelal Hazretleri şöyle der: "Kuluma bakın. Ruhu benim yanımda, kendisi ise bana secde ediyor."
Burada secde mevzubahistir, kıyasla rükûya da dahil etmişlerdir.

7) Sadece secde edenin uykusu abdesti bozar. Bu da Ahmed İbnu Hanbel'den rivayet edilmiştir.

8) Namazda, hangi hal üzere uyunursa uyunsun abdest bozulmaz, namazın dışında uyku abdesti bozar. İmam Şâfiî ve hatta Ebû Hanîfe'ye de nisbet edilen zayıf bir görüştür.

9) Mak'adı (oturağı) yere sağlam şekilde oturmuş olarak uyuyanın abdesti bozulmaz, aksi halde az uyusa da çok uyusa da; namazın içinde de dışında da olsa bozulur. Şâfiînin görüşü budur.
Sübülü's-Selam'da Emîr el-Yemânî der ki: "En doğrusu şudur: İnsanda şuur kalmayacak şekilde galebe çalan uyku (ennevmü'lmüsteğrik), abdesti bozar."
Son olarak Hanefîlerin görüşünü kaydedelim: "Yan yatarak veya bağdaş kurarak veya dirseklere dayanarak veya ayakları oturak yerinin altından bir tarafa uzatarak yahut namaz haricinde secde eder gibi bir vaziyette bulunarak uyumak; veya oturup uyuyan kimsenin uyanmaksızın, oturağı, yerinden tamamen yukarı kalkacak olsa abdesti bozulur. Oturağı yere tam yerleşmiş vaziyette oturarak uyumak, namazda iken ayakta veya oturarak veya rüku ve secde halinde uyumak abdesti bozmaz."[320]

-3679 -5- وعنِ عبيداللّه بن عبداللّه بن عتبة قال:]دَخَلْتُ عَلى عَائِشَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْها، فَقُلْتُ لَهَا: أَ تُحَدِّثِينِى عَنْ مَرَض رسولِ اللّهِ #؟ فقَالَتْ: بَلَى، ثَقُلَ النّبىُّ #، فقَالَ: أصَلّى النَّاسُ؟ قُلْنَا: ؛ وَهُمْ

يَنْتَظِرُونَكَ يَا رسولَ اللهِ قَالَ: ضَعُوا لِى مَاءَ في المِخْضَبِ. قَالَتْ: فَفَعَلْنَا فَاغْتَسَلَ، ثُمّ ذَهَبَ لِيَنُوءَ فَأغْمِىَ عَلَيْهِ، ثُمّ أفَاقَ، فقَالَ: أصَلّى النَّاسُ؟ فَقُلْنَا: َ وَهُمْ يَنْتَظِرُونَكَ يَا رَسولَ اللّهِ. قالَ: ضَعُوا لِى مَاءً في الْمِخْضَبِ فَفَعَلْنَا فَاغْتَسَلَ، ثُمَّ ذَهبَ لِيَنُوءَ فَأغْمِىَ عَلَيْهِ، ثُمَّ أفَاقَ، فقَالَ: أصَلّى النَّاسُ؟ فَقُلْنَا: َ وَهُمْ يَنْتَظِرونَكَ يَا رَسُولَ اللّهِ. قالَتْ: وَالنَّاسُ عُكُوفٌ يَنْتَظِرُونَ رسُولَ اللهِ # لِصَةِ عِشَاءِ اŒخِرَةِ[. أخرجه

الشيخان.وهو طرف من حديث طويل أخرجاه، وسيجئ في حرف الميم في ذكر وفاة رسول اللّه # من كتاب الموت.»المِخْضَبُ«: المركن واجانة.وقوله »لِيَنُوءَ«: أى لينهض ليقوم .

5. (3679)- Ubeydullah İbnu Abdillah İbni Utbe anlatıyor: "Hz. Âişe (radıyallahu anhâ)'nin yanına girip, kendisine:

"Bana Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hastalığından bahsetmez misiniz?" dedim.

"Elbette" dedi ve anlattı: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hastalığı ağırlaşmıştı. Bir ara:

"Halk namazı kıldı mı?" diye sordu.

"Hayır ey Allah'ın Resûlü, sizi bekliyorlar" dedik.

"Benim için leğene su koyun!" diye emrettiler. Dediğini yaptık. Yıkandılar. Sonra kalkmaya çalıştı. Ancak üzerine baygınlık geldi. Az sonra açıldı. Tekrar:

"Halk namazı kıldı mı?" diye sordu.

"Hayır, ey Allah'ın Resulü, sizi bekliyorlar!" dedik. Halk oturmuş, yatsıyı kılmak üzere Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı bekliyordu."[321]

[322]

3680 -6- وعن أسماء بنت أبي بكر رَضِيَ اللهُ عَنْهما:]أنَّهَا قَالَتْ: في صَةِ الْكُسُوفِ قُمْتُ حَتّى تَجَّنِي الْغَشْي، وَجَعَلْتُ أصُبُّ فَوْقَ رَأسِى مَاءً. قالَ عُرْوَةُ رَحِمَهُ اللهُ وَلَمْ تَتَوضّأ[. أخرجه الشيخان .

6. (3680)- Esma Bintu Ebî Bekr (radıyallahu anhümâ), küsuf namazıyla ilgili rivayetinde der ki: "... Ben de (Resulullah'a uyarak) namaza durdum. (Namazı öylesine uzattı ki) üzerime baygınlık geldi. Başımın üzerine su dökmeye başladım."

Urve rahimehullah der ki: "Abdest almadı."[323]

AÇIKLAMA:

1- Bu sonuncu rivayet, Esma (radıyallahu anhâ)'nın uzunca bir rivayetinden bir parçadır. Buhârî ve Müslim'de tamamı tahric edilmiştir. Rivayette, mevzumuzu ilgilendirmeyen diğer bir kısım teferruat meyanında Hz.Esmâ'nın, uzunca kılınan bir küsuf namazı sırasında üzerine baygınlık geldiği, buna tedbir olarak tepesine su boşalttığı baygınlıktan sonra abdest tazelemeden namaza devam ettiği anlatılmaktadır. Muhaddisler, hadisin böyle parçalanarak içindeki fıkha göre parça parça rivayet edilmesini "caiz!" görürler. Hadiste bu davranış çeşidine taktî'u'lhadis denir.

2- Burada Esma (radıyallahu anhâ), üzerine baygınlık geldiğini söylemektedir. Ancak, akıl ve şuurunu kaybetme derecesinde bir baygınlık değildir. Çünkü kendisine su dökerek tedavi uygulayabilmektedir. Âlimler bu durumu nazar-ı dikkate alarak, hafif baygınlık geçirmek abdesti bozmaz diye değerlendirmişlerdir.[324]

DÖRDÜNCÜ FER:

ATEŞTE PİŞENİN YENMESİ

(Bu iki çeşittir: Abdest gerektiren; abdest gerektirmeyen)

BİRİNCİ ÇEŞİT:

ABDEST GEREKTİREN

-3681 -1- عن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أنَّهُ وَجَدَهُ عَبْدُاللّهِ بنُ قَارِظٍ يَتَوضّأ عَلى المَسْجِدِ، فَقَالَ: إنَّمَا أتَوَضّأ مِنْ أثْوَارِ أقِطٍ أكَلْتُهَا ‘نِّى سَمِعْتُ رَسولَ اللّهِ # يَقُولُ: تَوَضُّئوا مِمّا مَسِّت النَّارُ[. أخرجه الخمسة إ البخارى، وهذا لفظ مسلم، وله عن عائشة مثله.»ا‘ثْوَارُ«: جمع ثور، وهى: قطعة من ا‘قط، وهو لبن جامد مستحجر .

1. (3681)- Ebû Hüreyre (radıyallahu anh)'den nakledildiğine göre, Ebû Hüreyre mescidde abdest alırken yanına Abdullah İbnu Kârız gelir. Ona, Ebû Hüreyre şu açıklamayı yapar: "Bir keş (kurumuş çökelek) parçası yedim, bu sebeple abdest alıyorum. Çünkü ben Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın "Ateşte pişen şeyler yiyince abdest alın" dediğini işittim."[325]

AÇIKLAMA:

Ateşte pişen bir nesne yenilince abdest tazelemek gerektiği hususu münakaşa edilmiştir. Selef ve halef ülemâsı ekseriyetle ateşte pişen şeyin abdesti bozmayacağına hükmetmiştir. Ancak bir grup ülemâ da sadedinde olduğumuz hadisle amel ederek ateşte pişen yenilince abdest tazelemenin vacib olduğuna hükmetmiştir. İbnu Ömer, Ebû Talha, Enes İbnu Mâlik, Ebû Musa, Hz. Âişe, Zeyd İbnu Sâbit, Ebû Hüreyre, Ömer İbnu Abdilaziz, Ebû Kılâbe, Hasan Basrî ve bazıları bu görüştedir.
Abdest gerekmeyeceğine kâni olan ekseriyet, bunlara birkaç açıdan cevap vermişlerdir.

* Nesh: 2684 numaralı Câbir hadisini gösterilerek sadedinde olduğumuz hadisin neshedildiği söylenmiştir. İşaret ettiğimiz hadisin bazı vecihlerinde Hz. Câbir:

"Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın en son iki icraatından biri, ateşin değiştirdiğinden abdest alma mecburiyetinin terkidir" demiştir.

* Ateşin değiştirdiğinden abdest emri istihbab ifade eder, vücub değil. Hattâbî ve İbnu Teymiye bu kanaattedir.

* Abdestten murad, bu meselede ağız ve ellerin yıkanmasıdır, namaz abdesti değil. Bu yorum zayıf bulunmuştur.

* Meseleyi Hülefayı Râşîdîn'in tatbikatına bakarak çözmeyi esas alan muhakkik âlimler, onların ateşte pişen birşey yedikleri zaman abdest tazelemediklerini tesbit ederler. Bir rivayette Hz. Câbir: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la, Hz. Ebû Bekr ve Hz. Ömer (radıyallahu anhümâ) ile ekmek, et yedim; namaz kıldık, onlar abdest almadılar" der.
Ateşte pişen yenilince abdestin terkiyle ilgili başka rivayetler de var. Bazılarını müteakiben zikredeceğiz. Abdesti gerekli görmeyenler arasında Hz. Ebû Bekr, Hz.Osman, Hz. Ali, Hz. Ömer, İbnu Mes'ud, İbnu Abbâs, Âmir İbnu Rebî'a, Ebû Ümâme, Muğire İbnu Şu'be, Câbir, (radıyallahu anhüm); Tâbiîn'den Ubeyde es-Selmânî, Sâlim İbnu Abdillah, Kasım İbnu Muhammed, Mâlik, Şafiî ve ashabı, Hicaz ehli, Süfyân Sevrî, Ebû Hanîfe ve Ehl-i Kûfe, İbnu'l-Mübârek, Ahmed İbnu Hanbel, İshak İbnu Râhûye vs. vardır.

Râcih olan, ekseriyetin tercihi olduğu açıktır.[326]

İKİNCİ ÇEŞİT:

ABDESTİ GEREKTİRMEYEN

-3682 -1- عن ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهما:]أَنَّ النّبىَّ # أَكَلَ كَتْفَ شَاةٍ وَصَلّى، وَلَمْ يَتَوضّأ[. أخرجه الستة إ الترمذي، وهذا لفظ الشيخين.وللبخارى أخرى: »أَنَّهُ انْتَشَلَ عَرْقاً مِنْ قِدْرٍ«.ولمسلم: »أَنَّهُ انْتَهَشَ مِنْ كَتِفٍ، ثُمّ صَلّى وَلَمْ يَتَوضّأ«.»انْتَشَلَ العَرْقَ«: أَخَذَه بيده من القدر.و»الْعَرْقُ«: العظم إذا كان عليه لحم.و»انْتَهَشَ اللحَمَ«: بشين معجمة وغير معجمة: أخذه بمقدم أسنانه.

1. (3682)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) koyun budu yedi ve namaz kıldı, abdest almadı."[327]
Buhârî'nin bir başka rivayetinde: "Tencereden eliyle etli kemik aldı" denmiştir.
Müslim'in bir rivayetinde: "Budu kemirdi, sonra namaz kıldı, abdest tazelemedi" denmiştir.[328]

-3683 -2- وعن عمرو بن أُمية الضمرى رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أنَّه رَأى رَسولَ اللّهِ # يَحْتَزُّ مِنْ كَتِفِ شَاةٍ بِيَدِهِ فَدُعِىَ إلى الصَّةِ فَألقَى السِّكِينَ الَّذِى يَحْتَزُّ بِهَا ثُمَّ قَامَ فَصَلَّى وَلَمْ يَتَوضّأ[. أخرجه الشيخان والترمذي، وهذا لفظ الشيخين .

2. (3683)- Amr İbnu Ümeyye ed-Damrî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı gördüm, elindeki koyun budundan parça kesiyordu, ezan okundu. Hemen et dildiği bıçağı bırakıp namaza koştu, abdest almadı."[329]

-3684 -3- وعن جابر رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]خَرَجَ رَسولُ اللّهِ # وَأنَا مَعَهُ فدَخَلَ عَلى امْرَأةٍ مِنَ ا'نْصَارِ، فذَبَحَتْ لَهُ شَاةً، وَأتَتْ بقِنَاعٍ مِنْ رُطَبٍ فَأكَلَ مِنْهُ ثُمّ تَوَضّأ لِلظُّهْرِ وَصَلّى، ثُمّ انْصَرَفَ فَأتَتْهُ بِعُلَةٍ مِنْ عُلَةِ الشّاة فأكَلَ ثُمّ صَلّى الْعَصْرَ وَلَمْ يَتَوَضّأ[. أخرجه ا'ربعة، وهذا لفظ الترمذي.و'بي داود والنسائي قال:]كَانَ آخِرُ ا'مْرَيْنِ مِنْ رَسولِ اللّهِ # تَرْكُ الْوُضُوءِ مِمّا غَيَّرتِ النَّارُ[. »الْقِنَاعُ«: الطبق.»والعلة«: بقية الشئ .3

(3684)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) çıktı, beraberinde ben de vardım. Ensârdan bir kadına uğradı. Kadın

ona bir koyun kesti. Bir tabak tâze hurma getirdi, ondan yeyip sonra öğle için abdest aldı ve namaz kıldı. Sonra (namazdan) ayrıldı. Kadın ona koyundan arta kalan birşeyler getirdi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) onu da yiyip ikindiyi kıldı, bu sırada abdest almadı."[330]
Ebû Dâvud ve Nesâî'nin rivayetinde: "Resûlullah'ın son iki icraatından biri, ateşin değiştirdiğinden abdest almayı terketmekti" denmiştir.[331]

-3685 -4- وعن عبيد بن ثمامة المرادى قال:]قَدِمَ عَلَيْنَا مِصْرَ عَبْدُاللّهِ بنُ الحَارِثِ ابن جَزْءٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه مِنْ أصْحَابِ رسولِ اللّهِ # فَسَمِعْتُهُ يُحَدِّثُ في مَسْجِدِ مِصْرَ قالَ: لَقَدْ رَأيْتُنِى سَابِعَ سَبْعَةٍ، أوْ سَادِسَ سِتَّةٍ مَعَ رَسُولِ اللّهِ # في دَارِ رَجُلٍ فَمَرّ بَلَّ رَضِيَ اللّهُ عَنْه فَنَادَهُ بِالصَّةِ فَخَرَجْنَا، فَمَرَرْنَا بِرَجُلٍ وَبُرْمَتُهُ عَلى النَّارِ، فقَالَ لَهُ النّبىُّ #: أطَابَتْ بُرْمَتُكَ؟ قالَ: نَعَمْ، بِأبِى أنْتَ وَأمِّى، فَتَنَاوَلَ مِنْهَا بَضْعَةً، فَلَمْ يَزَلْ يَعْلُكُهَا حَتّى أحْرَمَ بِالصَّةِ، وَأنَا أنْظُرُ إلَيْهِ[. أخرجه أبو داود .

4. (3685)- Ubeyd İbnu Sümâme el-Murâdî anlatıyor: "Abdullah İbnu'l-Hâris İbni Cez' (radıyallahu anh), Mısır'a yanımıza geldi. Kendisi Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ashabından idi. Mısır Camii'nde şu hadisi anlatırken işittim: "Ben öyle hatırlıyorum ki, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la bir adamın evinde oturan yedi kişiden yedincisi veya altıdan altıncısıydım. Derken Bilâl (radıyallahu anh) geçti ve ezan okudu. Biz de çıktık. Giderken bir adama uğradık, tenceresi ateş üstündeydi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ona: "Tenceren yeterince pişti mi?" diye sordu. Adam:
"Evet, annem babam sana feda olsun!" dedi. Resulullah bunun üzerine bir parça aldı. Çiğnemesi devam ederken namaz için iftitah tekbiri aldı. Ben bu sırada ona bakıyordum."[332]

-3686 -5- وعن سويد بن النعمان رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]خَرَجْنَا مَعَ النبىّ # عَامَ خَيْبَرَ حَتّى إِذَا كُنَّا بِالصّهْباءِ، وَهِىَ مِنْ أدْنَى خَيْبَرَ صَلّى رَسولُ اللّهِ # الْعَصْرَ، فَلمّا صَلّى دَعَا بِا‘طْعِمَةِ، فَلَمْ يُؤْتَ إ ّ بِسَويقِ فَأمَرَ بِهِ فَثُرّي، فَأكل وَأكَلْنَا، ثُمّ قَامَ إلى المَغْرِبِ فَمَضْمَضَ وَمَضْمَضْنَا، وَلَمْ يَتَوضّأ[. أخرجه البخارى ومالك والنسائي.»ثُرِّيَ«: أى بلّ بالماء.

5. (3686)- Süveyd İbnu'n-Nu'mân (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hayber Seferine Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte çıktık. Hayber yakınlarında olan Sahbâ'ya vardığımız zaman Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ikindi namazı kıldı. Namaz bitince yiyecek getirilmesini ferman buyurdu. Sadece kavut getirilmişti. Bunun su ile ıslatılmasını emir buyurdu.
Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) da, biz de ondan yedik. Sonra akşam namazına kalktı. Ağzını mazmaza etti. Biz de ağızlarımızı mazmaza ettik. Fakat abdest almadı."[333]

-3687 -6- وعن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أنَّ رسولَ اللّهِ # شَرِبَ لَبَناً فَلَمْ يَتَمَضْمَضْ وَلَمْ يَتَوضّأ وَصَلّى[. أخرجه أبو داود.الفرع الخامس: في لحوم ا‘بل

6. (3687)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) süt içti. Ne mazmaza yaptı ne abdest aldı; namazını kıldı."[334]

AÇIKLAMA:

1- Burada kaydedilen altı hadisten her biri ateşte pişen bir şey yendikten sonra abdest alınmayacağını ifade eden sünnetleri aksettirmektedir. Bu mesele ile ilgili gerekli açıklamaları 3681 numaralı hadiste yaptığımız için burada tekrar

etmeyeceğiz.

2- Son rivayetteki yıkama, sadece ağzın yıkanmasıdır, abdest değildir. Esâsen ağızda yemek kırıntıları olduğu halde namaza durmayı Resulullah nehyetmiş, melekleri en ziyade rahatsız eden bir durum olarak tavsif buyurmuştur, daha önce kaydettik.[335]

BEŞİNCİ FER'

DEVE ETLERİ

-3688 -1- عن جابر بن سمرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أَنَّ رَجُ ً سأَلَ رسولَ اللِّهِ # أَتَوَضّأ مِنْ لُحُوم الْغَنَم؟ قال: إنْ شِئْتَ فَتوضّأ، وَإنْ شِئْتَ فَ تَتَوضّأ. قالَ: أَتَوَضّأ مِنْ لُحُوم ا ِٕبِلِ؟ قالَ: نَعَمْ. فَتَوضّأ مِنْ لُحُومِ ا ِٕبِلِ. قالَ: أُصَلّى في مَرَابِضِ الْغَنَم؟ قالَ: نَعَمْ. قالَ: أُصَلِّى في مَبَارِكِ ا ِٕبِلِ؟ قالَ: َ[. أخرجه مسلم .

1. (3688)- Câbir İbnu Semure (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir adam Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelerek:

"Koyun eti sebebiyle abdest alayım mı?" diye sordu:

"Dilersen abdest al, dilemezsen alma!" diye cevap verdi. Adam bunun üzerine:

"Deve eti sebebiyle abdest alayım mı?" diye sordu. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu sefer:

"Evet, deve eti sebebiyle abdest al!" cevabını verdi. Adam tekrar:

"Koyun ağıllarında namaz kılayım mı?" diye bir başka sual sordu:

"Evet!" cevabını aldı. Tekrar sordu:

"Pekala, deve ağıllarında namaz kılayım mı?"

"Hayır!" buyurdu Aleyhissalâtu vesselâm."[336]

-3689 -2- و ٔبي داود والترمذي، عن البراء رَضِيَ اللّهُ عَنْه:] َ تُصَلُّوا في مَبَارِكِ ا ِٕبِلِ فإنّها مِنَ الشَّيَاطِينِ، وَسُئِلَ عَنْ مَرَابِضِ

الْغَنَمِ. فَقَالَ صَلّوا فِيهَا فإنَّها بَرَكَةٌ] .

2. (3689)- Ebû Dâvud ve Tirmizî'de Berâ (radıyallahu anh)'nın rivayetlerine göre Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle demiştir:
"Deve ağıllarında namaz kılmayın, çünkü onlar şeytandandır.
Koyun ağıllarından soruldu:
"Oralarda kılın, çünkü onlar berekettir" buyurdular."[337]

AÇIKLAMA:

1- Yukarıda kaydettiğimiz Müslim hadisi, deve etinin abdesti bozacağını belirtiyor. Ancak ülemâ bu meselede ihtilaf eder. Hz. Ebû Bekr, Hz. Ömer, Hz.Ali, Hz. Osman, Abdullah İbnu Mes'ud, Übeyy İbnu Ka'b, Abdullah İbnu Abbâs, Ebû'd-Derdâ, Ebû Talha (radıyallahu anhüm) ve Tâbiîn ve Etbaut-Tabiîn'in cumhuru bu meyanda Ebû Hanîfe, Mâlik, Şâfiî hazeratı deve eti yemenin abdesti bozmayacağını söylerler.
Ahmed İbnu Hanbel, İshâk, Yahya İbnu Yahya, Ebû Bekr İbnu'l-Münzir, İbnu Huzeyme, İmam Beyhakî gibi bazı büyükler de deve eti yemenin abdesti bozacağına hükmederler.
Cumhur-u ülemâ, deve etinin abdesti bozacağına hükmedenlere 3684 numarada Hz. Câbir (radıyallahu anh)'den kaydettiğimiz Ebû Dâvud hadisiyle cevap verirler. Orada "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın en son iki icraatından birinin ateşte pişen şeyi yemek sebebiyle abdest almayı terketmek olduğu" ifade edilmektedir. Dolayısıyla cumhur, o amelle, bu hadislerin mehsuh olduğuna hükmetmiştir.

2- Koyun ve deve ağıllarında namaz kılma meselesine gelince: Hz. Berâ (radıyallahu anh)'nın rivayetine göre, koyun ağıllarında namaz kılmak caizdir. Ülemânın hükmü de böyledir, zira aleyhte delil mevcut değildir. Deve ağıllarında namaz mekruhtur. Umumiyetle kerâhet-i tenzîhiyye denmiştir. Ancak deve pisliğine necâset diyenler, pisliğin bulunması halinde, deve ağıllarındaki namaza kerâhet-i tahrîmiye hükmünü vermiştir. Sebebi hususunda ihtilaf edilmiştir. Bazı âlimler, deve ağıllarının koyun ağılığından daha pis koktuğunu sebep göstermiştir. Çünkü necislik yönüden aralarında fark gözetilmemiştir.Yani birinin sidik veya gübresi diğerine göre daha galiz veya daha hafif iddiasında

bulunulmamıştır. Sözgelimi, Ebû Hanîfe ve İmam Şâfiî rahimehümâllah her iki hayvanın sidiklerinin necis olduğunu söylerken, İmam Mâlik her ikisinin de temiz olduğunu söylemiştir.
Bazı âlimler, hadisteki yasağın deve ağıllarına kazayı hâcet için oturmaya müteallik olduğunu söylemiş; bazıları da: "Develer ürkek olduğu için, namaz kılan kimse endişe içinde namazını kılarak huzur bulamayacak, belki de namazını bozacak; bu sebeple nehiy vârid olmuştur" demiştir.
Esasen hadiste gelene: "Çünkü onlar şeytandandır" ibaresi bu çeşit ma'nâları çıkarmaya elverişli mutlak bir ifadedir. "Develerin şeytandan olması" demek, onlardan şeytana yaraşan kötü işler sudûr etmesi demektir. Veliyyü'd-Din el-Irâkî der ki: "Onlar şeytandandır" sözünün, hakikatı üzere olma ihtimali de var, çünkü onların nefisleri şeytandır, nitekim Kûfe ülemâsı, şeytanı: "İns, cin ve hayvandan her bir mütecâviz, mütemerriddir." diye tarif etmiştir.." der. Kini, intikamıyla meşhur olan devenin bu ma'nâda şeytan olarak tavsifi lisan-ı nübüvvete pek muvafıktır ve hayatları hep develerle geçen insanlara ihtiyat uyarısı ziyadesiyle yerindedir.
Koyunların bereket olarak yadedilmesi de onların mizaçlarına muvafık bir tabirdir. Onlarda, develerdeki gibi fıtrî bir temerrüd ve tecavüz ve kin yoktur. Mûnis ve uysal hayvanlardır. Hatta, hadisin Şâfiî hazretlerinin kaydettiği vechinde "sekîne" tabiri de koyunların tavsifi zımnında gelmiştir. Yani "sükûnet, emniyet sahibi mahluklardır" demek olur. Öyleyse hadis, "onların içinde namaz kılacak kimse, onlardan tecavüz gelecek endişesine düşmez, namazını bozmaz, huzur içinde kılar" demek istemiştir.[338]

ALTINCI FER':

MÜTEFERRİK HADİSLER

-3690 -1- عن ابن مسعود رَضِيَ اللّٰهُ عَنْه قال:]كُنَّا َ نَتَوضّأ مِنْ مَوْطِيءٍ، وَ نَكُفُّ شَعْراً وَ ثَوْباً[. أخرجه أو داود.
»الموطئ«: ما يوطأ في الطريق من ا‘ذى .

1. (3690)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Biz, yollarda ayağa bulaşan

pislik sebebiyle abdest tazelemezdik."[339]

AÇIKLAMA:

Hadiste geçen mevti', yollarda ayağa bulaşan pisliktir. Hattâbî, İbnu Mes'ud'un "ayağa bulaşan pislik sebebiyle abdesti yenilemezdik, iade etmezdik" demek istediğini belirtir. Irâkî, buradaki vudû (abdest) kelimesinin lügavî ma'nâsında olma ihtimalini belirtir. Lügatte yıkamak ma'nâsında olduğuna göre "ayağa bulaşan pisliği yıkamazdık" ma'nâsına gelebileceğini belirtir. İmam Beyhakî, "Bundan maksad kuru pisliktir. Yürüyen kimsenin ayakları yoldaki kuru pisliklere değmekle kirlenmiş sayılmaz, Ashab bu nevi pisliklere değdi diye ayaklarını yıkamazlardı" der. Hatta Marifet adlı kitabına şöyle bir bab açar: "Kişinin üzerine ayağıyla bastığı veya elbisesini değdirdiği kuru pisliğin hükmünü beyan bâbı..."
Tirmizî der ki: "Bu, ilim ehlinden birçoğunun benimsediği görüştür. Derler ki: "Kişi, pis bir yere basarsa, ayağını yıkaması vacib değildir, yeter ki bu pislik yaş olmasın. Yaş ise, sadece değdiği yeri yıkaması yeterlidir, (abdestini iade etmesi gerekmez)."[340]

-3691 -2- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]بَيْنَمَا رَجُلٌ يُصَلِّى مُسْبٍَ إزَارَهُ. إذْ قالَ لَهُ رسولُ اللّهِ #: اذْهَبْ فَتوضّأ. فَذَهَبَ فَتَوَضّأ، ثُمّ جَاءَ ثُمّ قالَ: اذْهَبْ فَتَوَضّأ. فَذَهَبَ فَتوَضّأ. ثُمَّ جَاءَ فقَالَ رَجُلٌ: يَا رسولَ اللّهِ # مَالَكَ، أمَرْتَهُ
أنْ يَتَوضّأ؟ فقَالَ: إنَّهُ كَانَ يُصَلِّى وَهُوَ مُسْبِلٌ إزَارَهُ وَإنَّ اللّهَ يَقْبَلُ صَةَ رَجُلٍ مُسْبِلٍ إزَارَهُ[. أخرجه أبو داود .

2. (3691)- Ebû Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir adam izarını salmış olarak namaz kılarken, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ona:
"Git, abdest al!" ferman buyurdu. Adam gitti abdest aldı, sonra gelip tekrar namaza durdu. [Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) tekrar]:
"Git abdest al!" emretti. Adam gitti, abdest aldı, geri geldi. Bir adam:

"Ey Allah'ın Resûlü, ona niye abdest almasını emir buyurdunuz?" diye sordu.
"O, dedi, izârını sarkıtmış olarak namaz kılıyordu. Allah, izarını sarkıtan erkeğin namazını kabul buyurmaz.!"[341]

AÇIKLAMA:

1- İzâr: Belden aşağı giyilen libasa denir. Kadınların eteği gibi, veya banyodan çıkınca belden aşağıya örtmek üzere sarılan uzunca havlu. Erkeklerde bu alt giysinin uzunluğu baldır ortalarına kadar uzamalıdır. Daha uzunu şer'an hoş karşılanmamıştır. Hele topuklardan aşağı inecek kadar uzatılması mekruhtur. İşte isbâl, izâr'ın yere değecek kadar uzun tutulmasıdır. Bu, kadınlarda meşrudur. Hatta kadınlarda yerde sürünmesine bile cevaz verilmiştir. Ancak erkeklerde bu, kibir alameti, kadınlara benzeme kabul edilmiş, hoş karşılanmamıştır. Hattâ hadiste: "İzar'dan topuklardan aşağı inen kısım ateştedir" buyurulmuştur. Gerçi bu ifade kadınlara da şâmil gözükmekte ise de ülemâ, başka rivayetleri de nazar-ı dikkate alarak kadınların uzatabileceğini belirtmiştir, ancak bu, onlar hakkında da bir cevazdır, vecibe değil. Bu mevzuya libasla ilgili bölümde (5233-5304) geniş yer vereceğiz (5242. hadis)

2- Burada hatıra gelen bir husus şudur: Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), adama abdest tazelemeyi emretmiştir, ama adam abdestsiz değildir. Yani, ikinci adamın sorusuna Aleyhissalâtu vesselâm'ın verdiği cevabtan anlıyoruz ki, adam abdestsiz olduğu için değil, izârını uzun giydiği için abdest tazelemeyi emretmiştir. Bu iki durum arasında irtibat bulamayan âlimler şöyle bir izah getirmişlerdir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ona abdesti emretmiştir, ta ki, günahkâr kimselere, hatalarına abdestin bir kefâret olduğuna ve onları hatalara sevkeden gadab ve benzeri şeyleri de izale ettiğini bildirsin ve bunu içlerine iyice yerleştirsin."
Tîbî'nin açıklaması da şöyle: "Adam abdestli olduğu halde kendisine abdest emredilmesindeki sır, adamın bu emrin sebebi hususunda tefekkür etmesi ve işlediği fiilin şenâetine (çirkinliğine) ve Cenâb-ı Hakk'ın, -zâhirî temizlik, bâtinî temizliğe müessir olmasına binaen- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zâhirî temizlik emrinin bereketiyle bâtınını da tekebbür ve gurur kirlerinden temizleyeceğine vakıf olmasını sağlamaktır."
Bazı şârihler: "Hadiste, izarı fazla uzatmanın şiddetli bir çirkinlik olduğuna ve Cenâb-ı Hakk'ın böyle, elbisenini uzatarak namaz kılanların namazını kabul etmeyeceğine ve bu kimseye namazı da abdesti de iade etmesi gerekeceğine delil

var" demiştir.[342]

ALTINCI BAB

MEST ÜZERİNE MESH ETMEK

UMÛMÎ AÇIKLAMA

Mesh, Arapçada elle değmek, elle temas etmek ma'nâsına gelir. Dinimiz bir kolaylık olmak üzere abdest alırken, mukimlere 24 saat, misafirlere üç gün üç gece olmak üzere, mest üzerinden meshetmeye ve mestleri çıkararak ayakları yıkama zahmetine girmemeye ruhsat tanımıştır. Tanınan bu ruhsat sadece mest için değil, onun yerine geçebilecek çizme, potin, bot gibi ayakları topuklara kadar örten her çeşit ayakkabıları ve hatta kendileriyle üç mil kadar yürünebilecek derecede kuvvetli, kalın çoraplar ve konçlu aba terlikler içindir.
Sünnete uygun mesh şöyle yapılır: Mestin üzerine ayağın parmakları ucundan aşık kemiklerini aşmak üzere inciklere doğru, açık vaziyetteki el parmakları sürülür. Sağ ayak sağ elle, sol ayak sol elle meshedilir. Bu maksadla eller, temiz su ile ıslatılmış olmalıdır. Topukları örtmeyen mestlere mesh yapılmaz. Mestlerden birinde, topuktan aşağı kısımda ayak parmaklarından küçüğü ile üç parmak büyüklüğünde yırtık, sökük ve delik varsa mesh câiz olmaz. İki ayaktaki bu yırtıklar cemedilmez, birindeki yırtıklar cemedilir. Mestler bağsız olarak ayakta duracak derecede kalın olmalı, dışarıdan suyu hemen emmemelidir. Meshin yapılabilmesi için, ayağın ön kısmında en az üç küçük el parmağı kadar bir kısım olmalıdır. Ayağın birini yıkayıp diğerini meshetmek câiz olmaz.[343]

-3692 -1- عن المغيرة بن شعبة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]كُنْتُ مَعَ النَّبِيِّ # فقَالَ: يَا مُغِيرَةُ خَذِ ا"دَاوَةَ؟ فَأَخَذْتُهَا. فَانْطَلَقَ رسولُ اللهِ # حَتّى تَوَارَى عَنِّى فَقَضَى حَاجَتَهُ، وَعَلَيْهِ جُبَّةٌ شَامِيَّةٌ، فَذَهَبَ لِيُخْرِجَ يَدَهُ مِنْ كُمِّهَا فَضَاقَتْ. فَأَخْرَجَ يَدَهُ مِنْ أَسْفَلِهَا فَصببْتُ عَلَيْهِ فَتَوَضّأَ وُضُوءَهُ لِلصَّةِ وَمَسَحَ عَلى خُفَّيْهِ، ثُمَّ صَلّى[. أخرجه الستة .

1. (3692)- Muğire İbnu Şu'be (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ben Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la beraberdim. Bana:
"Ey Muğire, su kabını al!" emretti. Ben de onu aldım. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) [la tenhaya gittik. O] benim gözümden kayboldu, kazayı hâcet yaptı, (geri döndü). Üzerinde Şâmî bir cübbe vardı. (Abdest almak için hazırlık yaptı. Cübbesinin yenlerini çemreyip) kollarını çıkarmaya çalıştı. Ancak (yenler) dardı. Ellerini (yenlerin uç kısmından geri çıkarıp cübbeyi sırtına koyup kollarını) alttan çıkardı. Ben su döktüm, namaz için abdest aldı. Mestleri üzerine meshetti, sonra namaz kıldı."[344]

3693 -2- وفي أخرى قال:]فَأهْوَيْتُ ‘نْزِعَ خُفَّيْهِ. فقَالَ: دَعْهُمَا فإنِّى أدْخَلْتُهُمَا طَاهِرتَيْنِ فَمَسَحَ عَلَيْهَا[. هذا لفظ الشيخين .

2. (3693)- Bir diğer rivayette: "Mestlerini çıkarmada yardımcı olmak için eğildim. Bana:
"Bırak onları, zira ben, abdestli olarak mestlerimi giyindim" buyurdu ve üzerlerine meshetti." Bu Sahiheyn'in lafzıdır.[345]

3694 -3- ولمسلم رحمه اللّه في أخرى:]أنَّ النبىَّ # مَسَحَ عَلى الْخُفَّيْنِ وَمُقَدَّمِ رَأسِهِ وَعلى عِمَامَتِهِ[.

3. (3694)- "Müslim merhumun bir diğer rivayetinde: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) mestleri, başının ön kısmı (alnı) ve sarığı üzerine meshetti" denilmiştir.[346]

3695 -4- و‘بي داود في أخرى:]أنَّ النّبىَّ # مسَحَ عَلى الْخُفَّيْنِ فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللّهِ: نَسِيتَ؟ فقَالَ: بَلْ أنْتَ نُسِّيتَ، بِهذَا أمَرنِى رَبِّى عَزَّ وَجَلَّ[.

4. (3695)- Ebû Dâvud'un bir diğer rivayetinde: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) mestleri üzerine meshetmişti; ben:
"Ey Allah'ın Resulü! yoksa unuttunuz mu?" dedim.
"Bilakis, dedi, belki sana unutturuldu. Aziz ve celil olan Rabbim, bana böyle emretti."[347]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis mest üzerine meshetmenin caiz olduğunu belirtmektedir. İbnu'l-Mübârek: "Mest üzerine meshetmenin cevazı hususunda Ashabta bir ihtilaf yoktur, zira kimden bu hususta menfi bir haber gelmişse, aynı zattan müsbet bir haber de sâbit olmuştur" der. İbnu Abdilberr de: "Mâlik dışında selef fakihlerinin hiçbirinden bu cevazı inkâr eden rivayet gelmemiştir" der ve ilave eder: "Mâlik'in de te'yid ettiğine dair sarih rivayet vardır." Şâfiî, Ümm'de Mâlikîlerin meshin cevazını inkâr ettiklerine işaret ederse de bugün Mâlikîlerde iki görüş vardır:

1) Mutlak olarak caizdir

2) Mukime değil, müsâfirîne caizdir.

2- İbnu'l-Münzir, ülemânın mest üzerine meshetmek mi, yoksa mestleri çıkarıp yıkamak mı, hangisi efdal? ihtilafına düştüklerini belirtir. Ona göre Hâricîlerin ve Râfizîlerin ta'nı sebebiyle meshin efdal olacağını söyleyen olmuştur. Kâide şudur: "Muhaliflerin ta'n ettiği sünnetlerin ihyası, terkinden efdaldir."
Nevevî der ki: "Birçok sahabî, sünneti küçük görme sebebiyle olmamak kaydıyla, meshi terkedip, ayakları yıkamak efdal" demiştir. Nitekim aynı şeyi sefer sırasında namazı kasretmenin, tamamlamaya efdaliyeti hakkında da söylemişlerdir. Bir kısım huffâz, mest üzerine meshin tevâtürle sâbit olduğunu söylemiştir. Hasan Basrî bunun yetmiş sahâbî tarafından rivayet edildiğini belirtir.

3- Nevevî, mesh'in seferde ve hazerde, bir ihtiyaca mebni olsun olmasın, hatta evinde kalan kadına, yürüyemeyen sakata bile caiz olduğu hususunda icma edildiğini belirtir. Sadece İmam Mâlik'ten farklı görüşler rivayet edildiğine dikkat çektikten sonra: "Onun mezhebinde de meşhur görüş, diğer mezheplerde olduğu gibidir" der.

4- Hadis, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın abdest bozmak üzere tenhaya

gittiğini, beraberinde abdest suyu taşıdığını, abdest bozduktan sonra hemen abdest alıp, namaz kıldığını gösteriyor. Bu namaz farz namazlardan biri olmayıp, abdest alınca kılınmasını sünnet kılıp tavsiye etti iki rekatlik abdest namazı olmalıdır.

5- Abdest alırken cübbenin kolu, darlığı sebebiyle yukarıya doğru çemrenemememiş, bu sebeple koldan tamamen çıkarılıp cübbe omuzda bırakılıp, kollar cübbenin altından çıkarılmıştır. Bu cübbenin önünün kapalı olduğu anlaşılmaktadır. Bu hal ihtiyaç durumunda caiz ise de cemaat arasında caiz olmayacağı, böylesi bir giyinmenin meşru sayılmayacağı açıktır.

6- 3693 numaralı rivayette geçen ibare bazı farklı anlamlara imkan tanımıştır. Şöyle ki: Resulullah'ın: "Ben mestlerimi abdestli olarak giydim" ibaresini Şâfiîler: "Abdest tamamlandıktan sonra giydim" şeklinde anlayarak, abdest tamamlanmadan giyilen mestlere mesh edilemeyeceği hükmünü çıkarmışlardır. Yani, bir insan abdest alırken ayağından yıkamaya başlasa, ayağının birini yıkayıp kurulasa ve hemen mestini giyse, diğerini de yıkayıp giyinse, sonra diğer uzuvlarını yıkasa veya normal sırayla yıkayarak ayaklarına gelse, ayaklarından birini yıkar yıkamaz mestini giyse, sonra diğerini yıkasa ve mestini giyse, bu abdesti bozulunca, o mestlerin üzerine meshedemez, çünkü mestlerini tam temizlik üzere giymemiştir. Zira ayağın biri yıkanmış, ama diğeri yıkanmadığı için tam temiz sayılmaz, tam temiz sayılmadan mestini giymiş olmaktadır. Tam temiz sayılması için abdest işi tamamen bitmiş olacak. İşte bu durumda giyilen mest Şâfiîlere göre meshetmek için elverişlidir. Bu meselede Mâlikiler, Hanbelîler ve İshak İbnu Râhûye ve Şâfiî hazretleri gibi hükmetmişlerdir.
Hanefîler bu anlayışta değildir. Abdest tamamlanmadan mest giyilmiş olsa dahi o mest üzerine meshedilebilir; yeterki, mesti giymezden önce ayak yıkanmış olsun. Süfyân Sevrî, Yahya İbnu Âdem, Müzenî, Ebû Sevr, Dâvud-u Zâhirî de Ebû Hanîfe gibi hükmederler. Abdest kemalini bulmadan mest giyilebilir.

7- Sadedinde olduğumuz hadisin 3694 numaralı vechinde mest ve sarık üzerine mesh meselesi mevzubahistir. Ülemâ arasında bu, ihtilaflı bir konudur. Şöyle ki:

***** Ahmed İbnu Hanbel'e göre yalnız sarık üzerine mesh caizdir, ancak sarık abdestli iken sarılmış olmalıdır. Hz. Ebû Bekr, Ebû Ümâme, Sa'd İbnu Mâlik, Ebû'd-Derdâ, Ömer İbnu Abdilaziz, Hasan Basrî, Katâde, Evzâî, Mekhul hazeratının sarık üzerine meshettikleri rivayet edilir.

***** Bunu bir kısım âlimler caiz görmezler ve "Başlarınıza meshedin" (Mâide 6) âyetiyle istidlâl ederler. Bu anlayışa göre sarık üzerine yapılan mesh, başa mesh

sayılmaz. Âlimler teyemmüm sırasında yüzün üzerindeki örtüye yapılacak meshi teyemmüm için yeterli görmezler, yüze meshetmek gerekir diye hükmederler. Başa yapılacak meshi de buna benzetirler. Bu görüşü müdâfaa eden Hattâbî: "Allah başa meshetmeyi farz kıldı, sarık üzerine meshi bildiren hadis ise te'vile muhtaçtır. Öyleyse, yakînen bilinen bir husus bırakılıp ihtimalle amel edilmez"der. Urve, İbrahim Nehâî, Şâbi, Kasım İbnu Muhammed, İmam Mâlik, İmam Şâfiî, Ebû Hanîfe rahimehümullah sarık üzerine meshi caiz görmezler.
Sarık üzerine meshi caiz görenler iki şart koşarlar:

1) Sarık üst çenenin altına kadar inmelidir, büyük veya küçük olmasının farkı yoktur.

2) Sarık bütün başı kaplamalıdır, bundan sadece adete göre, açılması icabeden kulaklar ve başın ön kısmı müstesnadır. Sarık üzerine meshederken başın açık kısımlarını meshetmek müstehaptır. İbnu'l-Münzir: Kalansüve denen külah üzerine meshetmeyi kimsenin tecviz etmediğini, sadece Hz. Enes'ten kalansüve üzerine meshte bulunduğu, rivayetlerde geldiğini belirtir.

8- "Başının ön kısmına (alnına) ve sarığının üzerine meshetti" ifadesi hakkında Nevevî şu açıklamayı yapar: "Bu hadis, başın tamamına değil, bir kısmına meshetmek yeterlidir" diyen âlimlerimizin delillerindendir. Zira, eğer başın tamamına meshetmek farz olsaydı, Resûlullah bu miktarla yetinmezdi çünkü bir uzuvda hem aslı, hem bedeli meshetmek câiz değildir. Nitekim ayağın birinin üzerindeki meste meshedip, diğerini yıkamak caiz değildir. Başa meshi sarığın üzerinden tamamlamak İmam Şâfiî ve bir grup âlime göre müstehabtır. Bu, temizliğin bütün başa sirayeti için yapılır. Sarık üzerine de mesh için sarığın abdestli giyilmesi, giyilmemesi diye bir şart yoktur. Sadece sarığa meshedip başa hiç dokunmamak bizim mezhebimize göre caiz değildir. Mâlik, Ebû Hanîfe ve ekseri ülemânın görüşü de budur. Sadece Ahmed İbnu Hanbel yalnızca sarık üzerine meshi yeterli görmüştür. Seleften bir cemaat de bu hususta ona muvafakat etmiştir." Nitekim onların ismini yukarıda kaydettik.
Kadınların başörtüsü üzerine mesh caiz mi değil mi, bu hususta da ihtilaf edilmiştir. Bir görüşe göre caiz, diğerine göre değildir. Başı korumak üzere sarılan şey üzerine mesh caiz görülmemiş, "çıkarılması zor değildir" denmiştir.

9- Sadedinde olduğumuz hadislerden 3695 numaralı rivayette Muğîre İbnu Şu'be'nin "ayağınızı yıkamayı gâliba unuttunuz?" sözü üzerine Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "...Belki sen unuttun.." ifadesinde kastedilen unutma nedir? Âlimler birkaç ihtimal üzerinde durur:

* Resulullah: "Sen, mest üzerine meshetme cevazını unuttun galiba!" demek istemiş olabilir.

* Veya: "Sen benim Şârî olduğumu unuttun ve bana unutma nisbet ettin" demek istemiştir. Bu mânada Resûlullah'ın unutmasının câiz olmayacağı ifade edilmiş olmaktadır.

* Veya: "Sen hiçbir ihtimale yer vermeden kesin bir üslubla bana unutma nisbet ettin. Halbuki bunu bana Rabbim vahiyle emretti..." demek istemiştir.[348]

-3696 -5- وعن بلٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْه:]أنّ رسولَ اللّٰهِ # مَسَحَ الخُفَّيْنِ وَالخِمَارَ[. أخرجه الخمسة إ البخارى .

5. (3696)- Hz. Bilâl (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) mestleri ve örtüsü üzerine meshetti."[349]

-3697 -6- وفي أخرى ‘بي داود:]كَانَ # يَخْرُجُ لِحَاجَتِهِ فَآتِيهِ بِالْمَاءِ فَيَتَوَضّأ وَيَمْسَحُ عَلى عِمَامَتِهِ وَمُوقَيْهِ[.

6. (3697)- Ebû Dâvud'un rivayetinde şöyle denmiştir: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ihtiyacı için (araziye) çıkardı. Ben de O'na su taşırdım. (Kazayı hâcet yapınca) abdest alırdı. Bu sırada sarığı ve "bot" ları üzerine meshederdi."[350]

AÇIKLAMA:

Bu rivayetlerin her ikisi de Hz. Bilâl (radıyallahu anh)'e aittir. Bunlarda Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kazayı hâcetten sonra abdest aldığı ve abdest sırasında hem mest ve hem de sarık üzerine meshettiği belirtiliyor.
Birinci rivayette sarık yerine himâr kelimesi kullanılmıştır. Bu kelime daha ziyade kadın baş örtüsü demektir. Ancak sarık yani amâme kastedildiği bellidir. Nitekim başka rivayetlerde ve mesela ikinci hadiste amâme kelimesine yer

verilmiştir.
İkinci rivayette ise, mest'i ifade eden huff yerine mûk kelimesi kullanılmış, bununla da mest diye tercümesi yapılan huff kastedilmiştir. Mûk'un dilimizdeki karşılığı nedir? Biz, kelime farklılığına dikkat çekmek için "bot" dedi isek de günümüzdeki botu anlamamız hata olabilir. Ahterî, mûk'un Farsça asıllı olduğunu söyler ve bunun mest'in de üzerine giyilen bir ayakkabı çeşidi olduğunu belirtir: "...Acemler iç edîk üzerine giyerler..." der.
Şu halde bu rivayetler, gerek sarık ve gerekse mest üzerine meshetmenin cevazına hükmeden ülemânın delillerinden biridir. Gerekli açıklama 3695 numarada yapıldığı için burada tekrar etmeyeceğiz.[351]

-3698 -7- وعن أبي عبيدة بن محمد بن عمار بن ياسر قال:]سَألْتُ جَابِرَ بنَ عَبْدِاللّهِ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما عَنِ المَسْحِ عَلى الْخُفّيْنِ. فقَالَ: السُّنَّةُ يَا ابنَ أخِى؛ وَسَألْتُهُ عَنِ المَسْحِ عَلى الْعِمَامَةِ فقَالَ: أمِسَّ الشّعْرَ[. أخرجه الترمذي .

7. (3698)- Ebû Ubeyde İbnu Muhammed İbnu Ammâr İbnu Yâsir anlatıyor: "Câbir İbnu Abdillah (radıyallahu anh)'a mest üzerine meshetme hususunda sordum.
"Ey kardeşimin oğlu, bu sünnettir" buyurdu. Bunun üzerine sarık üzerine meshetme hakkında sordum:
"Saça meshet!" diye cevap verdi."[352]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, Ebû Hanîfe, Mâlik, Şâfiî başta olmak üzere pek çok ülemânın "sarık üzerine meshetmek câiz değildir" diye verdikleri hükmü te'yid eden rivayetlerden biridir. Zirâ, "saçına meshet!" cevabını, sorulan sual çerçevesinde değerlendirince "sarık üzerinden yapılacak mesh caiz değildir" ma'nâsı çıkar. Hattâbî der ki: "Allah başı meshetmeyi farz kılmıştır (Mâide 6). Öyleyse başı meshetme hususundaki hadis te'vil götürür. Dinde titiz olan kimse Allah'ın emri açıkken muhtemel olanla amel edip, amelde riske düşmez. Baş(taki sargı)

üzerine meshetme hususunda meste kıyas etmek uzak bir ihtimaldir. Zira mestin çıkarılması, sarığın hilâfına, meşakkate sebeptir."

3695 numaralı hadiste daha geniş açıkladık.[353]

-3699 -8- وعن جرير بن عبداللّه البجلى رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أنَّهُ تَوَضّأ وَمَسَحَ عَلى خُفَّيْهِ فَقِيلَ: تَفْعَلُ هذَا؟ قالَ: نَعَمْ. رَأيْتُ رسولَ اللّهِ # بَالَ ثُمَّ تَوَضّأ وَمَسَحَ عَلى خُفَّيْهِ[. أخرجه الخمسة.قال ا ‘عمش، قال إبراهيم النخعى: فكان أصحاب عبداللّه بن مسعود رَضِيَ اللّهُ عَنْه يُعجبهم هذا الحديث ‘ن إسم جرير رَضِيَ اللّهُ عَنْه كان بعد نزول المائدة، هذا لفظ الشيخين .

8. (3699)- Cerîr İbnu Abdillah el-Becelî (radıyallahu anh)'nin anlattığına göre, Cerîr, abdest alıp mestleri üzerine meshedince, kendisine:

"Mest üzerine mesh mi yapıyorsun" diye sormuşlardır. O da:

"Evet demiştir, ben Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı gördüm. Bevletti sonra abdest aldı. (Sıra ayaklarına gelince, yıkamayıp) mestlerinin üzerine meshetti" dedi.[354]

A'meş der ki: "İbrahim Nehâî dedi ki: "Bu hadis, Abdullah İbnu Mes'ud (radıyallahu anh)'un ashabını taaccübe (hayrete) sevkediyordu, çünkü Cerîr (radıyallahu anh)'in müslüman oluşu Mâide sûresinin nüzûlünden sonra idi." [355]

AÇIKLAMA:

Hadiste, mest üzerine mesh'in cevazı gözükmektedir. Rivayette, Mâide sûresinin zikriyle kastedilen husus sûrenin tamamı değil, abdestle ilgili âyettir: "..Ey iman edenler, namaza kalktığınızda yüzlerinizi, dirseklere kadar ellerinizi -başlarınızı meshedip- topuk kemiklerine kadar ayaklarınızı yıkayın" (Mâide 6). Nevevî'ye göre, "Cerîr (radıyallahu anh)'in İslâm'a girişi, bu âyetin nuzulünden önce ise, mest üzerine meshetmekle igili hadisin bu âyetle neshedilmiş olma ihtimali ortaya çıkar. Ama, onun İslâm'a girmesi müteahhir olunca, mesh yoktur ve bu

hadisiyle amel edilir ve hadis, Mâide suresindeki mezkur âyette mest giyenlerin kastedilmediğini gösterir. Böylece sünnet, ayet-i kerimeyi tahsis etmiş olur."
Hadisin müteakip vechi, Cerîr (radıyallahu anh)'in Mâide suresinden sonra müslüman olduğunu tasrih etmektedir.[356]

-3700 -9- وفي رواية أبي داود قال:]فَمَا يَمْنَعُنِى أنْ أمْسَحَ؟ وَقَدْ رَأيْتُ رَسُولَ اللّه # يَمْسَحُ. فقَالُوا: إنَّمَا كَانَ ذلِكَ قَبْلَ نُزُولِ المَائِدَةِ. قَالَ: مَا أسْلَمْتُ إِ َّ بَعْدَ نُزُولِ المَائِدَةِ[.

9. (3700)- Ebû Dâvud'un rivayetinde Cerîr şöyle demiştir: "Meshetmekten beni ne alıkoyacak? Zira ben Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı meshederken gördüm!"
Bu sözü üzerine Cerîr'e: "Bu, Mâide suresinin nüzûlünden önceydi" dendi de şu cevabı verdi: "Hayır! Ben kesinlikle Maide suresinin nüzûlünden sonra müslüman oldum."[357]

-3701 -10- وعن بريدة رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أنَّ النّبىَّ #: صَلّى الصَّلَوَاتِ يَوْمَ الْفَتْحِ بِوَضُوءِ وَاحِدٍ، وَمَسَحَ عَلى خُفَّيْهِ. فقَالَ عُمَرُ رَضِيَ اللّهُ عَنْه. لَقَدْ صَنَعْتَ الْيَوْمَ شَيْئاً لَمْ تَكُنْ تَصْنَعُهُ. فقَالَ عَمْداً صَنَعْتُهُ يَا عُمَرُ[. أخرجه الخمسة إ البخارى. وليس في رواية الترمذي والنسائي ذكر المسح .

10. (3701)- Hz. Büreyde (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Mekke'nin fethedildiği gün, beş vakit namazın hepsini tek bir abdestle kıldı ve mestlerine meshetti. Hz. Ömer (radıyallahu anh):
"Bugün, hiç yapmadığın bir şeyi yaptın!" dedi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Âmmden (bilerek) yaptım ey Ömer" cevabını verdi."[358]

AÇIKLAMA:

Normalde Aleyhissalâtu vesselâm efendimiz her namaz için ayrı bir abdest alırdı. Bu hal, Feth-i Mekke gününe kadar devam etti. O gün tek abdestle bütün namazları kılmıştır.
Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Bu birleştirme ve mest üzerine meshetme işini âmmden yani kasdî olarak yaptım" demekle bu iki amelin câiz olduğunu ifade etmek istemiştir, yâni "birleştirme ve meshetme amelinin câiz olduğunu göstermek için kasden böyle yaptım" demek istemiştir. Şârihler, bu hadisten hareketle: "Büyük ve küçük abdestler sıkıştırmadıkça, bir abdestle istediğin kadar namaz kılabilirsin, bu mekruh değildir" diye hükmetmişlerdir.
Nevevî, Şerhu Müslim'de der ki: "Bu hadiste birçok ilim vardır. Bunlardan birine göre, tek abdestle farz ve nafile namazlar, hades vâki oluncaya kadar kılınabilir."
Tahâvî, bazı âlimlerin "Namaza kalkınca yüzlerinizi yıkayın.." âyetine dayanarak "abdestli de olsa her namazda abdest almak vacibtir" diye hükmettiğini kaydeder. Ancak bâzı âlimler bunu vecibe değil, istihbab zımnında söylemiş olabileceklerini belirtir. Yani her namazda abdest tazelemek müstehabtır. Bu hükme itiraz edilemez. Bir abdestle birçok namazın kılınmasının cevazını ifade eden birçok rivayet vardır. Âyeti de âlimler şöyle tevil ederler: "[Abdestsiz olduğunuz halde) namaza kalkınca yüzlerinizi yıkayın..." Yâni âyete (abdestsiz olduğunuz halde) ibaresini takdir ederler.
Bazıları âyetteki emrin âmm olduğunu, dolayısıyla abdestsizlere vâcib ma'nâsında, abdestli olanlara da mendub ma'nâsında abdest almayı emrettiğini söylemiştir.
Bazıları da: "Bidayette vücub ifade etmekteydi, sonradan vücub hükmü neshedilerek mendub kılındı" demiştir. Nitekim Abdullah İbnu Hanzala el-Ensarî bu yorumu te'yid eden bir rivayette bulunmuştur:
"Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) abdestli abdestsiz herkese, her bir namaz için abdest almalarını emretti. Ama bu, insan üzerine zor gelince, hades vâki olanlar (abdesti bozulanlar) dışındakilerden bu emri kaldırdı."[359]

3702- 11- وعن المغيرة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]تَوَضّأَ رَسولُ اللهِ # وَمَسَحَ عَلى الجَوْرَبَيْنِ وَالنَّعْلَيْنِ[. أخرجه أبو داود والترمذي وصححه.وقال أبو داود، وكان ابن مهدى يحدث بهذا

الحديثِ ٬نّ المَعْرُوفَ عَنِ المغيرة رَضِيَ اللهَ عَنْه أن النبى #
مَسَحَ عَلي الخُفَّيْنِ.قال: وروى هذا عن أبي موسى ا٬شعوى
رَضِيَ اللّهُ عَنْه عن النبى #. أنه مسح على الجوربين وليس
بالمتصل و بالقوى .قال أبو داود: ومسح على الجوربين عليّ بن
أبي طالب وابن مسعود والبراء ابن عازب وأنس بن مالك وأبو
أمامة وسهل بن سعد وعمرو بن حريث. وروى ذلك عن عمر
بن الخطاب وابن عباس رَضِيَ اللّهُ عَنْهم .

11. (3702)- Hz. Muğîre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) abdest aldı ve çoraplarının ve ayakkabılarının üzerine meshetti."[360]
Ebû Dâvud der ki: "İbnu Mehdi, bu hadisi rivayet etmezdi. Çünkü Muğire (radıyallahu anh)'den bilinene göre Aleyhissalâtu vesselâm mestlerine meshediyordu."
Yine Ebû Dâvud der ki: "Bu hadis Ebû Musa el-Eş'ari (radıyallahu anh) tarafından da rivayet edilmiştir: "Aleyhissalâtu vesselam çorapları üzerine meshetti." Ancak bu rivayet muttasıl ve kuvvetli değildir, (zayıftır)."
Ebû Dâvud der ki: "Çorap üzerine Ali İbnu Ebî Tâlib, İbnu Mes'ud, Bera İbnu Azib, Enes İbnu Mâlik, Ebû Ümâme, Sehl İbnu Sa'd ve Amr İbnu Hureys (radıyallahu anhüm ecmâîn) de meshetmiştir. Bu tatbikat Ömer İbnu'l-Hattâb ve İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'dan da rivayet edilmiştir."[361]

AÇIKLAMA:

Bu rivayet Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın çoraplarının üzerine de meshettiğini göstermektedir. Tahâvî ayakkabının da zikredilmiş olmasına rağmen asıl maksadın çorap olduğunu, tek başına çorap üzerine meshedilebileceğinin beyan edildiğini belirtir. Ancak, çorabın yürümeye mukavim olması gerekmektedir. Mukavemet, üç mil kadar yürümeye dayanıklı olarak belirlenmiştir. Çorap üzerine mesheden Sahabelerden on kadarının ismi geçer: Hz.Ali, Ammâr, Ebû Mes'ud el-Ensârî, Hz. Enes, İbnu Ömer, Berâ, Bilâl,

Abdullah İbnu Ebî Evfa, Sehl İbnu Sa'd, Ebû Umâme, Amr İbnu Hureys, Amr İbnu Abbâs (radıyallahu anhüm ecmâîn).
Tirmizî, kalın olması şartıyla; Süfyân-ı Sevri, İbnu'l-Mübârek, Şâfiî, Ahmed İbnu Hanbel, İshâk İbnu Râhûye gibi pek çok fakihin çorap üzerine meshedileceği görüşünde olduklarını kaydeder. Ebû Yusuf ve İmam Muhammed de bu görüştedirler. İmam-ı Azam ise, deriden, kalın ve mest gibi büyük olmasını şart koşmuştur.
Şunu da belirtelim ki, çorapla ne kastedildiği hususunda ülemâ ihtilaf etmiştir. Bir kısmı bunun deriden bir kısmı koyun yününden, bir kısmı da keçi kılından, ketenden, ibrişimden olacağını söylemiştir. Resulullah'ın meshettiği çorabın deriden olduğunu iddia eden âlim bile mevcuttur. Şârihlerin çorap için, "deri"den veya "yün"den veya "kıl"dan veya "pamuk"tan olur" demeleri, kendi yörelerindeki örfe göredir.
Aslında hadiste çorap üzerine meshi tecviz eden hadis mutlaktır. Hadisin zâhirine bakılınca her çeşit çorabın anlaşılması mümkündür. Ancak ülemâ Kur'an'ın zâhirine göre, abdestte asıl olanın, ayakların yıkanması olduğunu göz önüne almış, çoraba meshi tecviz eden hadisin, mest üzerine meshe cevaz veren hadis gibi, bütün imamlarca sıhhati hususunda ittifak edilmediğini görerek kayıtsız şartsız çorap üzerine meshetmeyi uygun bulmamıştır. Müslim, bu duruma işâreten, "Kur'an'ın zâhiri -ki ayağın yıkanmasıdır- Ebû Kays ve Hüzeyl gibi zayıf râvilerin rivayetiyle terkedilmez" der. Şu halde mest gibi topukları örtecek kadar boylu, üç mil yürümeye tahammül edebilecek kadar sert ve sağlam olmasını şart koşmuştur. Mutlaka deriden olmasını şart koşanlar da olmuştur.
Ülemânın bu husustaki hassasiyeti ve ihtilâfı göz önüne alınarak çoraba meshetme hususunda çok titiz olmak, fıkıh kitaplarında gelen şartları eksiksiz taşımayan çoraplara meshetmekten kaçınmak yani bu meselede ihtiyatı esas almak, diyanetimizi şüpheli durumlardan siyanet endişesinin gereğidir. Çorapta aranan şartların tahakkuku da her zaman için şüphe kaynağıdır. Üstelik çabuk kirlenerek fena kokular neşretmeye başlayan ayakları, sağlığımız ve medenî hayatımız için sıkça yıkamaya mecbur iken, son derece kayıtlı ve meşkuk bir cevazı prensip ittihaz ederek meshetmek, başka mazurları peşinde getirecektir.
Rehberimiz Resul-i Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm) böyle durumlarda şüpheli şeylerden kaçınmamızı tavsiye buyurmaktadır: دَعْ مَا يُرِيبُكَ اِلَى مَا يُرِيبُكَ Şunu da belirtelim ki, günümüzde giyilmesi yaygınlık kazanan naylon çoraplar meshedilecek çorap tavsifine uymaz; tek başına dik duracak kalınlıkta

değildir.[362]

3703 -12- وعن اوس بن أوس الثقفى رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]رَأيْتُ رسولَ اللّهِ # أتَى كِظَامَةَ قَوْم، يعنى الميضأة فَتَوضّأ وَمسَحَ عَلى نَعْلَيْهِ وَقَدَمَيْهِ[. أخرجه أبو داود.»الكظامة«: آبار متقاربة بعضها مفجور في بعض.»والميضأة« ا‘‘ناء الذي يتوضأ منه كا‘داوة .

12. (3703)- Evs İbnu Evs es-Sakafî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ben, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı, bir kavmin kuyusuna gelmiş, abdest alırken gördüm. Abdestini aldı, ayakkabılarına ve ayaklarına meshetti."[363]

AÇIKLAMA:

1- "Kuyu" diye tercüme ettiğimiz kizâme kelimesi kezâim'in müfredi (tekili)dir. Kizâme birbiriyle irtibatlı olarak kazılan kuyulara denir. Bunlar yakın olarak kazılır, yer altından açılan kanallarla birbirleriyle irtibatlandırılır, birinin suyu diğerini takviye ederek daha fazla birikme sağlanır, meyilli arazilerde aşağıdaki kuyudan su dışarı akar; bir nevi pınar elde edilir. Bu sun'î isteme kizâme denilmiştir.

2- Hadiste geçen kademeyh (ayakları..) kelimesini, İbnu Raslân cevrebeyn (çorapları...) olarak te'vil eder, yani "ayaklarını meshetmek'ten maksad çoraplarını meshetmektir" der. İbnu Kudâme ise, burada Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ayakkabıların ayağın sırtında yer alan kayışlarını meshettiğinin ifâde edildiğini; dolayısiyle, ayakkabı kayışlarının ve ayağı örten çorapların görülen kısımlarını meshetmiş olduğunu belirtir.

Çorap üzerine meshle ilgili açıklama az yukarıda geçti.[364]

3704 -13- وعن المغيرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أنَّ رسولَ اللّهِ #

كَانَ يَمْسَحُ عَلى أعْلَى الْخُفَ وَأَسْفَلِهِ[. أخرجه أصحاب السنن، وهذا لفظ الترمذي .

13. (3704)- Muğire (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) mestin üst ve aşağı kısımlarını meshederdi."[365]

-3705 -14- وعند أبي داود:]أن النبىّ # مَسَحَ عَلى ظَهْرِ الْخُفَّيْنِ[. وفي أخرى للترمذي مثله .

14. (3705)- Ebu Dâvud'un rivayetinde şöyle gelmiştir: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) mestlerinin sırtlarına meshederdi.

Tirmizî'nin bir başka rivayetinde de böyle denmiştir.[366]

-3706 -15- وعن علي رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]لَوْ كَانَ الدِّينُ بِالرَّأىِ لكَانَ أسْفَلُ الخُفِّ أوْلَى بِالْمَسْحِ مِنْ أعْلاهُ، وَلَكِنْ رَأيْتُ رَسولَ اللّهِ # يَمْسَحُ أعْلاهُ[. أخرجه أبو داود .

15. (3706)- Hz. Ali (radıyallahu anh) buyurdular ki: "Eğer din insanın fikrine göre olsaydı, mestin altını meshetmek, üstünü meshetmekten evlâ olurdu. Ancak ben Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın mestin üstünü meshettiğini gördüm." [367]

-3707 -16- وفي رواية قال:]رَأيْتُ عَلِيًّا رَضِيَ اللّهُ عَنْه تَوَضّأ فَغَسَلَ ظَاهِرَ قَدَمَيْهِ، وقال: لَوْ أنِّى رَأيْتُ رسولَ اللّهِ # يَفْعَلُهُ، وساق الحديث[.

16. (3707)- Bir başka rivayette şöyle gelmiştir: "Hz. Ali (radıyallahu anh)'yi abdest alırken gördüm, ayağının sırtını meshetti ve dedi ki: "Eğer ben Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı böyle yapar görmeseydim (ayağın altını meshetmeye daha layık düşünürdüm) dedi."[368]

-3708 -17- وفي أخرى:]مَا كُنْتُ أرَى بَاطِنَ الْقَدَمَيْنِ إِ أَّ أَبْحَقَ بِالْغَسْلِ حَتّى رَأَيْتُ رسولَ اللّهِ # يمْسَحُ عَلى ظَاهِرِ خُفَّيْهِ[.

17. (3708)- Birdiğer rivayette de şöyle gelmiştir: "Ben, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ayağın üstünü meshettiğini görünceye kadar, daima, altını meshetmenin evlâ olduğunu düşünürdüm."[369]

AÇIKLAMA:

1- Her üçü de Hz. Ali (radıyallahu anh)'den yapılan bu rivayetler, meshetme meselesinde mantık aramamak gerektiğini vurgulamaktadır. Eğer meshetme hadisesi yani ıslak elle mestlerin üzerine dokunmak bir temizlik ise, bunu ayağın altına yapmak daha uygun olur, çünkü kirlenmeye maruz kısım ayağın altıdır. Hal böyle iken, ayağın altı değil üstü meshedilmektedir. Şu halde bu, dinimizin mü'minlere sağladığı bir kolaylık ve bir ruhsattır. Dinimizin pek çok meselesinde olduğu gibi bunda da Şârî (aleyhissalâtu vesselâm)'ın koyduğu düsturlara uymak esastır.

2- Rivayetin Arapça aslında mesh kelimesi yerine gusl (yıkama) kelimesi geçmektedir. Vekî başta, bütün ülemâ, "bundan maksadın mesh olduğunu" belirtmiştir. Zira zâhir ma'nâsında olduğu şekilde, maksad yıkama olsaydı ayağın altı ve üstü diye bir ayırım zaten yapılmazdı, çünkü ayak meshedilmediği zaman altıyla üstüyle topuklara kadar yıkanacak ve zerre kadar kuru yer bırakılmayacaktır.
Keza ayakların meshi tabiriyle ayağa giyilen mestlerin meshi kastedilmektedir. Mamafih rivayetin bir vechinden diğerine, bu kelimelerin her ikisi de, asıl maksadın anlaşılmasına imkan tanıyacak şekilde kullanılmaktadır. İltibasa meydan kalmasın diye yine de açıklamayı uygun gördük.

3- Hadis üzerine Dehlevî'nin bir açıklamasını aynen kaydediyoruz: "Şâfiî merhum der ki: "Mestin üstünü meshetmek farzdır, altını meshetmek ise sünnettir." Ebû Hanîfe ise, "sadece üstü meshedilir" demiştir..."

4- Bu hadis, şerî meselelerde, herkese göre değişebilecek "akıl ve mantığın" değil, dinin emrettiği şeyin, sünnete uyan tarzın esas alınması gerektiğini anlamada mühim bir örnektir.[370]

-3709 -18- وعن شريح بن هانئ قال:]أتَيْتُ عَائِشَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْها أسْألُها عَنِ المَسْحِ عَلى الخُفَّيْنِ. فقَالَتْ: عَلَيْكَ بِابْنِ أبى طَالِبٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه فَاسْألْهُ، فإنَّه كَانَ يُسَافِرُ مَعَ النبىِّ # فَسَألْنَاهُ فقَالَ: جَعَلَ رَسُولُ اللّهِ # ثَثَةَ أيَّامٍ وَلَيَالِيَهُنَّ لِلْمُسَافِرِ، وَيَوْماً وَلَيْلَةً لِلْمُقِيمِ[. أخرجه مسلم والنسائي .

18. (3709)- Şüreyh İbnu Hâni anlatıyor: "Hz. Âişe (radıyallahu anhâ)' ye mest üzerine meshetmekten sormaya geldim. Bana:
"Sana Ebû Talib'in oğlu [Hz. Ali] (radıyallahu anh)'yi tavsiye ederim, git ona sor. Zira o, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte seyahatlerde bulunmuştur!" dedi. Bunun üzerine gidip ona sordum. Şu cevabı verdi:
"Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), (mesh müddetini) yolcu için üç gün üç gece tuttu, mukim için de bir gün bir gece tuttu."[371]

-3710 -19- وعن صفوان بن عسال رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]كَانَ رسُولُ اللّهِ # يَأمُرنا إذَا كُنَّا مُسَافِرِينَ أنْ َ نَنْزِعَ خِفَافَنَا ثَثَةَ أيِّام وَلَيَالِيهِنّ إّ مِنْ جَنَابَةٍ ولكِنْ مِنْ بَوْلٍ وَغَائِطٍ ونَوْم[. أخرجه الترمذي وصححه، والنسائِى واللفظ للنسائى. وعند التّرمذي: إذا كُنّا سَفْراً .

19. (3710)- Safvân İbnu Assâl (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) yolcu olduğumuz zaman, bize mestlerimizi üç gün üç gece, cenâbet hali dışında küçük ve büyük abdest bozma ve uyku sebebiyle çıkarmamamızı emrederdi."[372]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, yolculuk esnasında meshin üç gün üç gece süreceğini göstermektedir. Mukim için de bu müddet yirmidört saattir, yani bir gün bir gece. Abdestini almış olarak mestlerini giyen kimse, durumuna göre, bu müddet içerisinde, abdest tazelerken ayaklarını yıkamak mecburiyetinde değildir. Bahsin başında belirtildiği şekilde mestinin üzerinden meshetmesi yıkama yerine geçer. Tirmizî'nin kaydına göre İmam Mâlik "mukim için de müsâfir için de mesh'in nihai hududu yoktur" demiştir. Leys İbnu Sa'd ve Hasan Basrî de bu görüştedir. Şevkânî, Ashab'tan Hz.Ömer, Ukbe İbnu Âmir, Abdullah İbnu Ömer (radıyallahu anhüm ecmâîn)'den de bu ma'nâda rivayetler olduğunu kaydeder. Keza Şa'bi, Rebîa ve İmam Mâlik'in ashabının ekseriyeti bu görüştedir. Bunlar Ebû Dâvud'da gelen ve müteakiben kaydedeceğimiz Ubeyy İbnu Ammâre hadisine (3711) dayanırlar.

2- Hadis, cenabet halini meshten istisna kılmaktadır. Cünübün yıkanması, ayaklarını da yıkaması gereklidir.

3- Şu da bilinmelidir: Meshetme müddeti mestin giyilme anından başlamaz, hadesin vâki olduğu andan itibaren başlar.[373]

3711 -20- وعن أبيّ بن عمارة رَضِيَ اللهُ عَنْه،]وَكَانَ قَدْ صَلّى مَعَ رسولِ اللهِ # إلى الْقِبْلَتَيْنِ. أنَّه قالَ: يَا رسولَ اللهِ، امْسَحُ عَلى الْخُفّيْنِ؟ قالَ: نَعَمْ. قالَ: يَوْماً؟ قالَ: وَيَوْمَيْنِ. قالَ: وَثَثَةً؟ قالَ: نَعَمْ، وَمَا شِئْتَ[. أخرجه أبو داود .

20. (3711)- Ubeyy İbnu Ammâre (radıyallahu anh) -ki bu Sahâbî, Resulullah

(aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte her iki kıbleye namaz kılan ilklerdendir- anlatıyor: "Bir gün Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelerek sordum:
"Ey Allah'ın Resulü! Mestlerimin üzerine meshedeyim mi."
"Evet!" buyurdular. Ben tekrar:
"Bir gün mü?" dedim.
"Bir gün!" buyurdular. Ben tekrar:
"İki gün (olsa)?" dedim.
"İki gün!" buyurdular. Ben tekrar:
"Üç gün (olsa)?" dedim.
"Evet! dilediğin kadar!" buyurdular."[374]

-3712 -21- وفي رواية قال:]حتّى بَلَغَ سَبْعاً؛ قالَ رسولُ اللهِ #: نَعَمْ مَا بَدَالَكَ، وَقَدِ اخْتُلِفَ في إسْنَادِهِ وَلَيْسَ بِقَوِىٍّ[.

21. (3712)- Bir rivayette de "...Hatta yediye kadar ulaştı. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), sonunda:
"Evet! Sana uygun geldiği kadar!" buyurdular."[375]

AÇIKLAMA:

Bu rivayet, önceki hadisin (3710) açıklamasında da belirttiğimiz üzere, gerek mukim ve gerekse müsafir için, mesh müddetine sınırsızlık getirmektedir. Kişi ihtiyaç duyduğu müddetçe mestlerine mesh edilebilecektir. Yine önceki rivayette belirttiğimiz üzere Sahâbe ve Tâbiînden bazıları bu görüşe uymuştur. Ancak cumhur, hadisteki zayıflığı göz önüne alarak bununla amel etmemiştir. Nitekim Ebû Dâvud da, hadisi kaydettikten sonra şu bilgiyi verir: "Hadisin senedinde ihtilaf edilmiştir, kuvvetli bir rivayet değildir, (zayıftır)."[376]

-3713 -22- وعن خزيمة بن ثابت رَضِيَ اللهُ عَنْه:]أنّ النبىّ # قالَ: المَسْحُ عَلى الخُفَّيْنِ لِلْمَسَافِرِ ثَلَثَةُ أيَّام، ولِلْمُقيم يَوْمٌ وَلَيْلَةٌ، وَلَوِ اسْتَزَدْنَاهُ لَزادَنا[. أخرجه أبو داود والترمذي .

22. (3713)- Huzeyme İbnu Sâbit (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Mest üzerine meshetmenin müddeti yolcu için üç gündür. Mukim için bir gün bir gecedir!" "(Bir başka rivayette şu ziyade gelmiştir):
"Biz müddetin uzatılmasını taleb etseydik, bize mutlaka uzatırdı."[377]

AÇIKLAMA:

İmam Şâfiî hazretleri hadisin son kısmını şöyle açıklar: "Bunun ma'nâsı, "biz bundan daha çok isteseydik "evet!" diyecekti."
İbn Seyyidü'n-Nâs der ki: "Bu ziyâde sâbit olsaydı bile hüccet olamazdı. Zira, bu vakitleme işine konan ziyâde, zanna bağlanmış bir keyfiyettir. Yani şâyet Ashab taleb etmiş olsaymış, Resulullah müddeti artıracakmış. Bu ifade, Ashab'ın böyle bir talebte bulunmadığı, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın da mesh müddetini artırmadığı hususunda açık ve sarihtir. Öyleyse, vukua gelmediğine delâlet eden bir haberle ziyade nasıl sâbit olur?"
Şevkânî merhum da şöyle der: "Rivayetin sahih olduğunu kabul etsek, (yine ziyadeye delil olmaz, çünkü) hadiste ifade edilen ziyadeyi Sahâbe zannetmiş olmaktadır, zanla hüccet sabit olmaz. Diğer taraftan, mesh müddetinin üç gün üç gece ile sınırlandırıldığı hususunda sahâbeden bir cemaat tarikiyle gelmiştir. Ütelik bunlar, Huzeyme (radıyallahu anh) gibi zanda da bulunmuyorlar."[378]

YEDİNCİ BAB

TEYEMMÜM

-3714 -1- عن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]خَرَجْنَا مَعَ رسولِ اللّهِ # في بَعْض أسْفَارِهِ حتّى إذَا كُنَّا بِالْبَيْدَاءِ، أوْ بِذاتِ الجَيْشِ انْقَطَعَ عِقْدٌ لِى، فأقَامَ رسولُ اللَّهِ # على اِلْتمَاسِهِ، وأقَامَ الْنَّاسُ مَعَهُ، وَلَيْسُوا عَلى مَاءٍ، وَلَيْسَ مَعَهُمْ مَاءٌ. فأتَي النَّاسُ إلى أبِى بَكْرٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه: أ تَرَى في مَا صَنَعَتْ عَائِشَةُ؟ أقَامَتْ بِرسولِ اللّهِ # وَالنَّاسُ مَعَهُ، وَلَيْسُوا على مَاءٍ وَلَيْسَ مَعَهُمْ مَاءٌ؛ فَجَاءَ أبُو بَكْرٍ وَرسولُ اللّهِ # وَاضِع رَأسَهُ عَلى فَخذِى، قَدْ نَامَ. فقَالَ حَبَسْتِ رسُولَ اللّهِ # وَالنَّاسَ، وَلَيْسُوا عَلى مَاءٍ وَلَيْسَ مَعَهُمْ مَاءٌ. قالتْ: فَعَاتَبَنِي أبُو بَكْرٍ وَقَالَ: مَا شَاءَ اللّهُ أنْ يَقُولَ، وَجَعَلَ يَطْعُنُنِى بِيَدِهِ في خَاصِرَتِى فَمَا يَمْنَعُنِى مِنَ التَّحَرُّكِ إَّ مَكَانُ رسُولِ اللّهِ عَلى فَخِذِى. فَنَامَ رسولُ اللّهِ # حَتّى أصْبَحَ عَلى غَيْرِ مَاءٍ: فأنْزَلَ اللّهُ تَعالى آيةَ التَّيَمُّمِ: فَتَيَمَّمُوا[.قال أسيد بن حُضَير، وهو أحد النقباء:]مَاهِىَ بِأوَّلِ بَرَكَتِكُمْ يَا آلَ أبِى بَكْرٍ. قالَ: فَبَعَثْنَا الْبَعِيرَ الَّذِى كُنْتُ عَلَيْهِ فَوَجَدْنَا الْعِقْدُ تَحْتَهُ[. أخرجه الستة إ الترمذي، وهذا لفظ الشيخين .

1. (3714)- Hz. Âişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la bir seferde beraber idik. Beydâ nam mevkiye veya Zâtu'l-Ceyş denen yere gelmiştik ki benim bir kolyem kop(up kaybol)du. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) onu aramak için kaldı, O'nunla birlikte herkes orada kaldı. Bir su başında da değillerdi. Üstelik beraberlerinde su da yoktu.
Halk Hz. Ebû Bekr (radıyallahu anh)'e uğrayıp:
"Âişe'nin yaptığını gördüm mü! Hem Resulullah'ı, hem de herkesi burada

oyaladı. Bir su başında değiller, beraberlerinde su da yok!" demişler. Resulullah başını dizlerimin üzerine koymuş uyurken Ebû Bekr (radıyallahu anh) çıkageldi. "Sen Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı da halkı da, burada hapsettin. Bir su başında değiller, beraberlerinde su da yok!" diyerek, babam beni azarladı ve Allah'ın dilediğince başka şeyler de söyledi. (Öfkesini daha da yenemeyip) eliyle böğrüme böğrüme dürterek (canımı yaktı). Resulullah'ın başı dizimin üzerinde olduğu için kımıldamamaya çalıştım.
Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) sabaha kadar, susuz olarak uyudu. Sabah olunca Allah Teâlâ Hazretleri, teyemmüm âyeti'ni inzâl buyurdu: "...Su bulamazsanız temiz toprağa teyemmüm edin, yüzlerinizi ve ellerinizi onunla meshedin. Allah size zorluk yapmak murad etmez, bilakis sizi temizlemek, ve üzerinizdeki nimetini tamamlamak ister, ola ki şükredersiniz" (Mâide 6).
Üseyd İbnu Hüdayr -ki (Akabe biatına katılan) nakiblerden biridir- dedi ki:"Ey Ebû Bekr âilesi! Bu, sizin ilk bereketiniz değildir."
(Hz. Âişe) sözüne devam ederek) dedi ki: "Bindiğim deveyi dürtüp kaldırdım. (Kaybolan) kolya altında çıktı."[379]

-3715 -2- وفي رواية أبي داود قال:]بَعَثَ رسولُ اللّهِ # أُسَيْدَ بنَ حُضَيْرٍ وأُنَاساً مَعَهُ في طَلَبِ قِدَةٍ أَضَلَّتْهَا عَائِشَةُ رَضِيَ اللّهُ عَنْها فَحَضَرَتِ الصَّةُ فَصَلَّوا بَغَيْرِ وُضُوءٍ فَأَتَوْا النبيَّ # فَذَكَرُوا لَهُ ذلِكَ فَأَنْزِلَتْ آيَةُ التَّيَمُّمِ[.زاد في رواية: فقَالَ أُسَيْدٌ يَرْحَمُكِ اللّهِ، مَا نَزَلَ بِكِ أَمْرٌ تَكْرَهِينَهُ إَّ جَعَلَ اللّهُ فِيهِ لِلْمُسْلِمِينَ وَلَكِ فَرَجاً.»النُّقَبَاءُ« جمع نقيب، وهو المقدم على جماعة يكون أمرهم مردوداً إليه كالعريف وهو أكبر منه، والمراد بالنقباء هنا: سُبَّاق ا'نصار إلى اسم في العقبة، جعلهم النبي # نقباء على قومهم، وكان أسيد منهم .

2. (3715)- Ebû Dâvud'un rivayetinde Hz. Âişe (radıyallahu anhâ) derki: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Üseyd İbnu Hudayr (radıyallahu anh)'la Hz. Enes'i, Hz. Âişe (radıyallahu anhâ)'nin kaybettiği kolyeyi aramaya gönderdi. Bu

esnada namaz vakti girdi. Abdestsiz namaz kıldılar. Gelip durumu Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a haber verdiler. Bunun üzerine teyemmüm âyeti indirildi."
Bir rivayette şu ziyade gelmiştir: "Üseyd, Hz. Âişe'ye: "Allah rahmetini bol kılsın, senin başına hoşlanmadığın her ne gelmiş ise onda Allah senin için de müslümanlar için de bir ferec (sıkıntıdan kurtulma) kılmıştır" dedi."[380]

AÇIKLAMA:

1- Teyemmüm: Lügatte kasdetmek, niyet etmek ma'nâsına gelir. Şer'i bir ıstılah olarak, namaz ve benzeri tahâret gerektiren ibadetleri mübah kılmak için abdest veya gusül temizliği yapma niyetiyle elleri ve yüzü meshetmek üzere toprağa kasdetmek demektir. Kelimenin bu ma'nâda çokça kullanılması sonucu, teyemmüm elleri ve yüzü toprakla meshetmek ma'nâsını kazandı. Kelime, bu kullanışta lügat açısından mecazi bir ma'nâ taşırsa da, önceki ma'nâ da şerî hakikatı ifade eder.

2- Teyemmüm bir azimet midir, yoksa ruhsat mıdır? Bu hususta ihtilaf edilmiştir. Ancak bazı âlimler meseleye bir başka nokta-i nazardan yaklaşarak: "Suyun olmadığı durumlarda azimet, hastalık halinde ruhsattır" demiştir.

3- Teyemmüm hangi durumlarda yapılır, nasıl yapılır? gibi sorularımız müteakip hadislerde gelecek; geniş açıklamayı 3723 numarada yapacağız.

4- İslam üleması, teyemmümün Muhammed ümmetine has bir ruhsat, bir rahmet-i ilahi olduğunu belirtirler. Yani Cenâb-ı Hakk, önceki milletlere tanımadığı bir kolaylığı bu ümmete tanımıştır. Suyun olmadığı durumlarda ibadeti terketmek veya kendini pis bilerek ibadete devam etmek sıkıntısından kurtarmıştır.

5- Bu hadisenin hangi seferde geçtiği, rivayetimizde belli değil. Ülemâ da bu meselede tam ittifak edememiştir. İbnu Sa'd, İbnu Hibbân, İbnu Abdilberr, hicretin beşinci yılında vukua gelen Müreysi de denen Benî Müstalik seferinde cereyan ettiğini cezmen söylerler. Hz. Âişe ile ilgili olan İfk Hadisesi de bu seferde cereyan etmiştir.[381] İfk hadisesinin başlangıcı da Hz. Âişe (radıyallahu anhâ)'nin kaybolan bir kolyesi ile ilgilidir.
İbnu Hacer, sadedinde olduğumuz hadisenin de Benî Müstalik seferinde geçtiğine dair tahminim doğru olması halinde, bu sefer esnasında kolye

kaybolma hadisesinin iki kere meydana gelmiş olacağını söyler. "Çünkü der, bunlar iki ayrı kıssadır, zira hadiselerin muhtevasında bu husus açıktır." İbnu Hacer, konu üzerindeki ihtilâfı belirterek, "Şeyhlerimizden biri, bunu (yani iki hadisenin de Benî Müstalik seferinde cereyan etmesini) imkânsız görmekte ve demektedir ki: "Çünkü Müreysî Kadid ile Sakil arasında Mekke cihetindedir. Bu kıssa ise Hayber cihetinde cereyan etmiştir, çünkü Hz. Âişe hadiste: Beyda ve Zâtu'l-Ceyş nâm mevkilerini zikretmektedir. Bu iki yer, Nevevî'nin de cezmen söylediği üzere Medine ile Hayber arasında yer alırlar."
Bu itirazı kaydeden İbnu Hacer, muhtelif kaynaklarda gelen rivayetlerdeki bir kısım farklılıklara dayanarak ileri sürülmüş olan farklı görüşleri de kaydeder. Açıklamasının başında kendisi kesin bir görüş beyan etmeksizin İbnu't-Tîn'in cezmen beyan ettiği görüşün haklılığını ihsas eder. İbnu't-Tîn'e göre, Beydâ, Mekke-Medine yolu üzerinde yer alan Medine yakınlarındaki Zü'l-Huleyfe'dir, Zâtu'l-Ceyş de Zü'l-Huleyfe' nin gerisindedir.
Ancak, bazı âlimler de İfk hadisesi ile, sadedinde olduğumuz hadisenin farklı seferlerde olduğunu söylemiştir. Taberânî'nin -az sonra kaydedeceğimiz- bir rivayeti bu meselede sarahat ifade eder.
İbnu Hacer, sadedinde olduğumuz hadisin bir başka vechinde yer alan: "...Allah'a kasem olsun, seni üzen bir hadise başına gelince Allah ondan sana mutlaka bir çıkış kılmakta ve müslümanlara da onda bir bereket (ve hayır) halketmektedir" ziyadesini kaydederek: "Bu ziyade, teyemmüm hadisesinin İfk hadisesinden sonra cereyan ettiğini ihsâs eder ve böylece kolye yitirme hadisesinin müteaddid olduğunu söyleyenleri takviye eder" diyerek daha net bir tavır ortaya koyar.
Teyemmüm hadisesinin, İfk hadisesinden sonra vukûa gelmiş olacağını te'yid sadedinde İbnu Hacer, İbnu Ebî Şeybe'nin Ebû Hüreyre'den kaydettiği bir hadise atıf yapar. Ebû Hüreyre (radıyallahu anh) bu rivayette der ki:
"Teyemmüm âyeti nâzil olunca nasıl (teyemmüm) yapacağımı bilmiyordum." İbnu Hacer der ki: "Bu rivayet, teyemmüm âyetinin Benî Müstalik seferinden sonra nâzil olduğunu gösterir. Çünkü Ebû Hüreyre (radıyallahu anh) yedinci hicrî senede müslüman oldu, halbuki Benî Müstalik daha önce vukua geldi, bu hususta hiçbir ihtilaf yok."
Taberânî hadisine gelince, orada Hz. Âişe şunları söyler: "Kolye hadisem vukua gelip, iftiracılar (ehl-i İfk), dediklerini dedikten sonra, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la bir başka sefere daha kaltıldım. Bu defa da yine kolyem kayboldu. Aranması için halk, yolundan kaldı. Ebu Bekr bana: "Kızcağızım, her seferinde elâleme sıkıntı ve bela oluyorsun" diyerek beni payladı. Derken teyemmüme

ruhsat veren âyet indi. Bunun üzerine Ebû Bekr: "Sen ne mübâreksin!" dedi ve (bu iltifatını) üç kere tekrar etti."

6- Hz. Âişe'nin bu rivayetlerde "babam" diye değil de "Ebû Bekr" diye sözetmesinde bazı âlimler bir nükte görürler: "Babam demeyişi babalığın şefkat ve mülayemet gerektirmesindendir. Halbuki Hz. Ebû Bekr, Hz. Âişe'yi hem sözle hem de fiille itab etmiş, te'dib etmiştir. Bu ise şefkate muhaliftir. Bu sebeple Hz. Âişe, babasını zikrederken, bir yabancı yerine koyarak ismini zikretmiştir, "babam" dememiştir."

7- Hadiste Geçen Bazı Fevaid:

Bu rivayette pek çok istifadeli ibretler, düsturlar var. Mühimlerinden bir kaçını kaydedeceğiz:

* İmam, müslümanların hukukuna itina göstermelidir, bu hukuk az bile olsa. Görüldüğü gibi, Hz. Âişe'nin kolyesi için ordu yolundan kalmıştır. Bazı rivayetler, bu kolyenin oniki dirhem kıymetinde olduğunu belirtir.

* Kadın, kocası olsa bile, babasına şikayet edilebilir. Gerçi rivayetten, Hz. Ebû Bekr'e şikayet etmelerinin Resulullah'ın uyumakta olmasından ve uyandırmak istememelerinden ileri geldiği anlaşılmaktadır. Ashab -vahiy gelebilir- düşüncesiyle Aleyhissalâtu vesselâm'ı uyandırmazlardı.

* Fiil, sebeb olarak nisbet edilebilir. Zira halk, hadiseyi Hz. Âişe'ye nisbet etmiş, "Âişe'nin yaptığını gördün mü?" diye Hz. Ebû Bekr'e şikayet etmiştir.

* Kişi, kocasıyla beraber olan kızının yanına izinsiz girebilir, yeter ki, kocasıyla mubâşeret halinde olmadığı hususunda yakîni olsun.

* Kişi, kızını te'dib edebilir, kızı evlenmiş, yaşlanmış, evinden ayrılmış olsa bile. Keza kişi, terbiyevi sorumluluğu kendisine ait olan birisini, imam izin vermese de terbiye edebilir.

* Kendisine gelen zahmet sebebiyle, hareket ettiği takdirde uyuyana rahatsızlık verecek olan kimsenin bu zahmete sabredip kımıldamaması müstehabtır. Aynı sabrı namaz kılan, Kur'an okuyan, bir ilimle meşgul olan ve benzeri durumdaki kimseler için dahi göstermek müstehabtır.[382]

3716- 3- وعن عمار بن ياسر رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أَنَّ رسولَ اللّهِ # عَرَّسَ بِأُوَتِ الجَيْشِ، وَمَعهُ عَائِشَةُ رَضِيَ اللّهُ عَنْها. فَانْقَطَعَ

عِقّدٌ لَهَا مِنْ جَزْعِ ظَفَارِ فَحَبَسَ النَّاسَ ابْتَغَاءَ عِقْدِهَا ذلِكَ حَتّى أضَاءَ الْفَجْرُ وَلَيْسَ مَعَ النَّاسِ مَاءُ فَتَغَيَّظَ أبُو بَكْرٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه علَيْهَا وقالَ: حَبَسْتِ النَّاسَ وَلَيْسَ مَعَهُمْ مَاءٌ. فَأنْزَلَ اللّهُ عَلى رَسُولِهِ # رُخْصَةَ التَّطَهُّرِ بِالصَّعِيدِ الطَّيِّبِ. فقَامَ المُسْلِمُونَ مَعَ رسولِ اللّهِ # فَضَرَبُوا بِأيْدِيهِمْ إلى ا'رْضِ. ثُمَّ رَفَعُوا أيْدِيَهُمْ وَلَمْ يَقْبِضُوا مِنَ التُّرَابِ شَيْئاً فَمَسَحُوا وُجُوهَهُمْ وَأيْدِيَهُمْ إلى المَنَاكِبِ، وَمِنْ بُطُونِ أيْدِيهِمْ إلى ا'بَاطِ]. أخرجه أبو داود والنسائي.زاد أبو داود قال ابن شهاب في حديث: و يعتبر بهذا الناس، قال أبو داود: وكذلك رواه ابن إسحاق قال فيه عن ابن عباس رَضِيَ اللّهُ عَنْهما وذكر ضربتين.وفي رواية للنسائى: »وَلَمْ يَنْفُضُوا مِنَ التُّرَابِ شَيْئاً« .

3. (3716)- Ammâr İbnu Yâsir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), beraberinde Hz. Âişe'nin de bulunduğu bir seferinde, Ûlât'ul-Ceyş nâm mevkide geceleyin istirahat molası vermişti. Bu esnada Hz.Âişe (radıyallahu anhâ)'nin Yemen boncuğundan mamul kolyesi koptu. Bunun aranması, askerleri yolundan alıkoydu ve sabah aydınlığı girdi. İnsanların yanında su yoktu. Hz. Ebû Bekr (radıyallahu anh) Âişe'ye kızdı ve hatta:
"Herkesi yolundan alıkoydun, yanlarında su da yok!" diye çıkıştı. Derken Allah Teâlâ Hazretleri, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a, temiz toprakla temizlenme ruhsatını indirdi.
Bunun üzerine müslümanlar, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la kalkıp ellerini kaldırdılar. Topraktan hiçbir şey almadılar, yüzlerini ve omuzlarına kadar ellerini meshettiler. Ellerinin içlerinden de koltuk altlarına kadar meshettiler."
Ebû Dâvud şu ziyadede bulunmuştur: "Bir hadiste İbnu Şihâb der ki: "Âlimler bu hadise itibar etmediler." Ebû Dâvud der ki: "Hadisi, İbnu İshak da böyle rivayet etti ve rivayette İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'dan onun "iki vuruş zikrettiğini" kaydetti."
Nesâî'nin bir rivayetinde "Topraktan hiçbir şey çırpmadılar" denmiştir.[383]

-3717 -4- وفي أخرى ٍبي داود:]أَنَّهُمْ تَمَسَّحُوا وَهُمْ مَعَ رَسولِ اللّهِ بِالصَّعِيدِ لِصَّةِ الْفَجْر، فَضَرَبُوا أَكُفَّهُمْ بِالصَّعِيدِ ثُمَّ مَسَحُوا التُّرَابَ بِوُجُوهِهِمْ مَسْحَةً وَاحِدَةً. ثُمَّ عَادُوا فَضَرَبُوا أكفَّهُمْ بِالصَّعِيدِ مَرَّةً أُخْرَى فَمَسَحُوا بِأَيْدِيهِمْ كُلِّهَا إلى المَنَاكِبِ وَاَبَاطِ مِنْ بُطُونِ أَيْدِيهِمْ[.وله في أخرى، قال ابن الليث: »إلى ما فَوْقَ المِرْفقَيْنِ«.»جَزْعُ ظفَارٍ.

وجزعُ أظفَارٍ« فأما ظفار بوزن قطام فهو مدينة باليمن ينسب الجزع إليها، وأما أظفار فهو اسم لنوع من الجزع يعرفونه.و»الصَّعِيدُ« التراب، وقيل وجه ا ٍرض.والمراد »بِالطَّيِّبِ« الطاهر منه .

4. (3717)- Ebû Dâvud'un bir diğer rivayetinde şöyle denmiştir: "Ashab, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la birlikte sabah namazı için, toprakla meshlendiler. Bu maksadla avuçlarını toprağa vurup toprakla yüzlerine bir defa meshettiler. Sonra tekrar dönüp avuçlarını toprağa bir kere daha vurup, ellerinin tamamı ile ellerinin içlerinden koltuk altlarına, omuzlarına kadar meshettiler."

Ebû Dâvud'un bir diğer rivayetinde, İbnu'l-Leys: "Dirseklerinin yukarısına kadar..." demiştir.[384]

AÇIKLAMA:

1- Başka rivayetlerde, Hz. Âişe'nin mezkur kolyeyi kız kardeşi Esmâ (radıyallahu anhâ)'dan âriyeten alıp takındığı belirtilir. Ayrıca bu kolyenin siyahlı beyazlı bir boncuk olup Yemen sahillerinde yer alan Zafâr veya (Zıfâr) şehrinde yapıldığı belirtilir. Kıymeti 12 dirhemdir.

2- Ûlâtu'l-Ceyş, 3714 numaralı rivayette Zâtu'l-Ceyş ve Beyda olarak tesmiye edilen aynı yerin adıdır. Zülhuleyfe nam mevki'in gerisinde bir yerin adıdır.

3- Ta'ris, gecenin sonunda yolcunun istirahat ve uyumak için konaklamasına denmiştir. Dilimizdeki mola vermek tabiri gecegündüz ayırımı yapmadan bütün istirahatlar için kullanılır; "gece" ile kayıtladık.

4- Teyemmüm, hadiste yapılan tarife göre önce ellerin dış kısmının bidayetinden başlayıp omuza kadar, sonra da avuç içinin iptidasından başlayıp koltuk altına kadar meshetme şeklinde olduğu anlaşılmaktadır.

5- Ebû Dâvud, bu hadise ülemânın itibar etmediğini, yani teyemmüm sırasında omuzlara, koltuk altlarına kadar meshetme cihetine gitmediğini ifade ediyor. Ancak bazı âlimler, Zührî'nin bu hadiste tarif edildiği şekilde teyemmümde bulunduğunu rivayet etmiştir.

6- Bu rivayetin Nesâî'de kaydedilen ziyadesinde, eller yere vurulduktan sonra ellere yerden yapışan kaba toprak parçalarının düşmesi için, ellerin şehadet parmakları boyunca birbirine vurulup çırpılmadığı belirtiliyor. Halbuki 3718'de görüleceği üzere bazı rivayetlerde bunun aksi sabittir, yani eller önce çırpılıp yerden yapışan kaba parçalar döküldükten sonra mesh'e geçilir. Çırpmanın bazan üflemekle yapıldığı da zikredilmektedir.[385]

3718 -5- وعن شقيق قال:]كُنْتُ بَيْنَ عَبْدِاللّهِ بن مَسْعُودٍ وَأبِى مُوسى رَضِيَ اللّهُ عَنْهما فقَالَ أبُو مُوسى: أرَأيْتَ يَا أبَا عَبْدِ الرَّحْمنِ لَوْ أنَّ رَجُ أجْنَبَ فَلَمْ يَجِدِ المَاءَ شَهْراً، كَيْفَ يَصْنَعُ بِالصَّةِ؟ فقَالَ: َ يَتَيَمَّمُ وَإنْ لَمْ يَجِدِ المَاءَ شَهْراً. فقَالَ أبُو مُوسى: كَيْفَ بِهذِهِ اŒيةِ في سُورَةِ المَائِدَةِ. فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَيَتَمَّمُوا صَعِيداً طَيِّباً. قَالَ عَبْدُاللّهِ: لَوْ رُخِّصَ لَهُمْ في هذِهِ اŒيةِ ‘وْشَكَ إذَا بَرَدَ عَلَيْهِمْ المَاءُ أنْ يتَيَمَّمُوا بِالصَّعِيدِ. فقَالَ لَهُ أبُو مُوسى: وَإنَّمَا كَرِهْتُمْ هذَا لِذَا؟ قَالَ: نَعَمْ. فقَالَ أبُو مُوسى لِعَبْدِ اللّهِ: ألَمْ تَسْمَعْ قَوْلَ عَمَّار لِعُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما: بَعَثَنِى رَسولُ اللّهِ # فَأجْنَبْتُ فَلَمْ أجِدِ المَاءَ فَتَمَرَّغْتُ في الصَّعِيدِ كَمَا تَتَمَرَّغُ الدَّابَّةُ. ثُمَّ أتَيْتُ رسولَ اللّهِ # فذَكَرْتُ لَهُ ذلِكَ. فقَالَ: إنَّمَا كَانَ يَكْفِيكَ أنْ تَصْنَعَ هكَذَا، وَضَرَبَ

بِكَفّيْهِ ضَرْبَةً عَلى ا٘ٴرْضِ ثمَّ نَفَضَهَا ثمَّ مَسَحَ بِهَا ظَهْرَ كَفَهِ بِشِمَالِهِ أَوْ ظَهْرَ شِمَالِهِ بِكَفِّهِ، ثُمَّ مَسَحَ بِهَا وَجْهَهُ[. أخرجه الخمسة إ الترمذي .

5. (3718)- Şakik merhum anlatıyor: "Ben, Abdullah İbnu Mes'ud ile Ebû Mûsa (radıyallahu anhümâ) arasında idim. Ebû Musa, İbnu Mes'ud'a:
"Ey Ebû Abdirrahman! Bir adam cünüb olsa ve bir ay boyu su bulamasa ne yapar, namazı nasıl kılar, ne dersin?"diye sordu.
"Suyu bir ay bulamasa da teyemmüm etmez!" dedi. Ebû Musa:
"Pekala Mâide suresindeki şu âyete ne dersin: "...Su bulamazsanız temiz bir toprakta teyemmüm edin, yüzlerinizi, ellerinizi onunla meshedin" (Mâide, 6).
Abdullah şu cevabı verdi:
"Bu âyette Ashaba ruhsat verilmiş olsaydı çok geçmeden su soğuyunca da toprakla teyemmüm etmeye yeltenirlerdi."
Ebû Musa da ona:
"Siz teyemmümü bu sebeple mi hoş bulmuyorsunuz?" dedi. İbnu Mes'ud "Evet!" deyince, Ebû Musa, Abdullah'a:
"Sen Ammâr'ın Hz. Ömer (radıyallahu anhümâ)'e ne dediğini duymadın mı?"
Dedi ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) beni bir vazifeyle yola çıkarmıştı. Sefer esnasında cünüb oldum. Su da bulamadım. Bunun üzerine hayvanların bulanması gibi ben de toprağa bulandım. Sonra Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelip durumu kendisine arzettim. Bana:
"Sana şöyle yapman kâfi idi!" dedi (ve gösterdi), iki avucuyla yere bir vurdu, sonra avuçlarını çırptı, sonra soluyla (sağ) avucunun sırtını veya sol avucunun sırtını (sağ) avucuyla meshetti. Sonrada onunla yüzünü de meshetti."[386]

-3719 -6- وعند مسلم:]إِنَّمَا كَانَ يَكْفِيكَ أَنْ تَقُولَ بِيَدِكَ هكَذَا، ثُمَّ ضَرَبَ بِيَدِهِ ا٘ٴرْضَ ضَرْبَةً وَاحِدَةً. ثُمَّ مَسحَ الشِّمَالَ عَلى الْيَمِينَ، وَظَاهِرَ كَفِّهِ وَوَجْهَهُ. قالَ عَبْدُ اللّهِ: أَوَلَمْ تر عُمَرَ لَمْ يَقْنَعْ بِقَوْلِ عَمَّارٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما[.

6. (3719)- Müslim'in rivayetinde [Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle demiş olmalı]: "Ellerinle şöyle yapman sana yeterdi." Sonra (bizzat göstererek) ellerini bir kere yere vurdu. Sonra soluyla sağını, yani avucunun içini ve dışını meshetti.
Abdullah da: "Görmedin mi, Ömer (radıyallahu anh), Ammâr (radıyallahu anh)'ın sözüne kanaat getiremedi" dedi."[387]

-3720 -7- وفي أخرى:]أنَّ رسولَ اللّهِ # قالَ: إنَّمَا يَكْفِيكَ أنْ تَقُولَ هكذَا وَضَربَ بِيَدِهِ ا٠رْضَ فَقَبَضَ يَدَيْهِ فَمَسَحَ وَجْهَهُ وَكَفَّيْهِ[. وهذا لفظ الشيخين .

7. (3720)- Bir diğer rivayette şöyle geldi: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Senin şöyle yapman sana yeterdi" buyurdular ve (göstermek için) ellerini yere vurup çırptı, yüzünü ve avuçlarını meshetti." Bu Sahiheyn'in ibaresidir.[388]

-3721 -8- وعن عبدالرحمن بن أبْزَى:]أنّ رَجُ أتَى عُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنْه فقَالَ: إنِّى أجْنَبْتُ فَلَمْ أجِدْ مَاءً؟ فقَالَ لَهُ : َ تُصَلِّ. فقَالَ عَمَّارٌ: أمَا تَذْكُرُ يَا أمِيرَ المُؤمِنِينَ إذْ أنَا وَأنْتَ في سَرِيَّةٍ فأصَابَتْنَا جَنَابَةٌ فلَمْ نَجِدِ المَاءَ. فَأمّا أنْتَ فَلَمْ تُصَلِّ، وَأمَّا أنَا فَتَمَعَّكْتُ في التُّرَابِ وَصَلَّيْتُ؛ فقَالَ #: إنَّما كَانَ يَكْفِيكَ أنْ تَضْرِبَ بِيَدَيْكَ ا٠رْضَ ثُمَّ تَنْفُخُ ثُمَّ تَمْسَحُ بِهِمَا وَجْهَكَ وَكَفَّيْكَ. فقَالَ عُمَرُ: اتَّقِ اللّهَ يَا عَمَّار. فقَالَ: إنْ شِئْتَ لَمْ أُحَدِّثْ بِهِ. فقَالَ عُمَرُ: نُولِّيكَ مَا تَوَلَّيْتَ[. أخرجه الخمسة إ الترمذي، وهذا لفظ الشيخين .

8. (3721)- Abdurrahman İbnu Ebzâ anlatıyor: " Bir adam Hz. Ömer (radıyallahu

anh)e gelerek:
"Ben cünüb oldum, su da bulamadım (ne yapayım)?" diye sordu. Hz. Ömer:
"Namaz kılma!" diye cevap verdi. (Orada bulunan Ammâr radıyallahu anh söze girip):
"Ey mü'minlerin emîri! Hatırlıyor musun? Ben ve sen bir seriyyede beraberdik. Cenâbet olduk ve su bulamadık. O zaman sen namaz kılmamış, ben ise toprağa bulanarak kılmıştık. (Sonra da bu durumu kendisine açınca), Aleyhissalâtu vesselâm bana:
"Ellerini yere vurup sonra üfleyip sonra onlarla yüzünü ve ellerini meshetmen sana kâfi idi" buyurdular" dedi.
Hz. Ömer (radıyallahu anh):
"Ey Ammâr Allah'tan kork!" dedi. Ammâr:
"Dilersen bu hadisi kimseye söylemiyeyim!" deyince, Hz. Ömer
"(Vallahi asla! Bu meselede) seni altına girdiğin sorumlulukla başbaşa bırakıyorum" diye cevap verdi."[389]

-3722 -9- وعند أبي داود:]إِنَّمَا كَانَ يَكْفِيكَ أَنْ تَقُولَ هكَذَا، وَضَربَ بِيَدِيْهِ ا٠رْضَ ثُمَّ نَفَخَهُمَا ثُمَّ مَسَحَ بِهِمَا وَجْهَهُ وَيَدَيْهِ إلى نِصْفِ الذِّرَاعِ[.وفي أخرى له: »وَلَمْ يَبْلُغِ الْمِرْفَقَيْنِ ضَرْبَةً وَاحِدَةً«.وفي أخرى له: »إلى الْمِرْفَقَيْنِ« .

9. (3722)- Ebû Dâvud'da rivayet şöyledir: ".Sana şöyle yapman yeterli idi" (dedi ve göstermek için) ellerini yere vurdu, sonra onlara üfürüp elleriyle yüzünü ve kollarının yarısına kadar ellerini meshetti."
Yine Ebû Dâvud'un bir başka rivâyetinde: ".sonra ellerini yere vurdu, sonra birbirine vurarak (yapışan toprak parçalarını) çırptı, sonra yüzünü ve kol kemiğinin ortasına kadar kollarını meshetti, dirseğe ulaşmadı (bütün bu mesh ameliyesini yere) bir vuruşta (yaptı).
"Bir diğer rivâyette: ".dirseğe kadar" denmiştir.[390]

-3723 -10- وأخرج الترمذي من هذا الحديث:]أنّ رسولَ اللّه #

أَمَرَهُ بِالتّيمُّمِ لِلْوَجْهِ وَالْكَفّيْنِ. قال: وَقَدْ رُوِىَ عَنْهُ أنَّه قالَ: تَيَمّمْنَا مَعَ النَّبىِّ # إلى المَنَاكِبِ وَاŒبَاطِ[.»السَّرِيُّة« قطعة م الجيش تبلغ أربعمائة.وقوله »نولِّيكَ ما توليتَ« أى نكلِكَ إلى ما قلت ونردّ إليك ما وليته نفسك ورضيت لها به .

10. (3723)- Bu hadisten Tirmizî, şu kısmı tahric etmiştir: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) kendisine (Ammâr'a), yüze ve ellere teyemmüm yapmasını emretti."
(Tirmizî) der ki: "Ammâr'ın şöyle söylediği rivâyet edildi: "Biz Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la birlikte omuzlara ve koltuk altlarına kadar teyemmüm ettik."[391]

AÇIKLAMA:

1- 3718-3723 numaralar arasında kaydedilen altı rivâyetin hepsi de Ammâr (radıyallahu anh)ın teyemmüm yapması ile ilgilidir. Bu hâdise, kitaplarımızda az çok farklarla değişik vecihlerden rivayet edilmiştir. Teysîr, bunlardan bir kısmını yukarıda gördüğümüz üzere nakletmektedir. Bu rivâyetlerden, özetle şu husûsları tespit etmekteyiz:

1) Hz. Ammâr (radıyallahu anh), henüz vahiy gelmeden, susuz kaldığı bir sefer sırasında şahsî insiyatifi ile teyemmüme benzer bir tatbikatta bulanarak, bütün vucudunu toprağa bulamıştır. Bu tatbikat da, hayvanlardan mülhem olduğu anlaşılmaktadır. Zirâ "Hayvanların toprağa bulanmaları gibi. bulandım" demektedir. Durumu Resulullah'a anlatınca Aleyhissalâtu vesselâm te'yid etmiş, ancak bütün vücudu bulamadan nasıl teyemmüm edeceğini tarif etmiştir.

2) Teyemmüm hususunda Ashab arasında bazı farklı anlamalar mevzubahis olmuştur. Mesela Ebû Musa ile İbnu Mes'ud, Hz. Ömer'le Ammâr arasında farklı anlamalar olduğu anlaşılmaktadır.

***** Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in Ammâr'a: "Allah'tan kork!" demesini, şârihler Hz. Ömer'in anlatılan hâdiseyi unutmasına yorarlar. Ammâr İbnu Yâsir'in: "Dilersen bu hadisi kimseye söylemiyeyim" sözüyle şunu demek istediğini belirtirler: "Eğer sen, bu hâdiseyi anlatmamamdaki maslahatın anlatmamdaki

maslahattan fazla olacağı kanaatinde isen, ben anlatmaktan vazgeçerim. Zîrâ, mâsiyet olmayan emirlerinde halifemize itaat vâcibtir. Bu sünneti tebliğ işi ise hâsıl olmuştur."

Hz. Ömer'in böyle bir yasak koymak istemediği, hatırlayamamasına rağmen, Ammâr'a güvenerek, sorumluluğu kendinde olmak kaydıyla, rivâyet etmeye izin verdiği anlaşılmaktadır. Zîrâ Hz. Ömer, rivayetin Ebû Dâvud'daki vechinde geldiği üzere te'kidli bir şekilde yemin vererek Ammâr'ı rivayette serbest bırakır: "Asla (onu rivayetten yasaklamak istemem). Allah'a yemin olsun, sen sorumluluğu üzerine aldıkça biz de seni bu işte yetkili kılacağız."

Kaydedilen bu ibare kapalı olduğu için, bu ma'nâya biraz yorum katarak ulaşılmıştır. Hadis üzerine Sindî'nin yorumu özde aynı ise de biraz daha açıktır: "Yani "Seni, girişmiş bulunduğun, bildiğin hususlarda tebliğ ve fetva vazifesi ile yetkili (vâli) kıldık." Sanki, Hz. Ömer, ilk başta hatırlayamadığını ve dolayısıyla onunla fetva vermesini uygun bulmadığını söylemek istedi; ancak sonradan "Ey Ammâr bununla fetva vermekte serbestsin (sana itimadım var, iyice bilmediğin, hatırlamadığın hususlarda cür'etkâr olmazsın)" demiştir." (Sindî'nin açıklaması bitti.)

2- 3722 numaralı hadise göre, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) teyemmümü gösterirken, ellerini kollarının yarısına kadar meshetmiştir, müteakip (3723) numaralı hadise göre ise kolları omuza kadar meshetmiştir. Âlimler bu rivâyetleri Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan teyemmüm'ün nasıl yapılacağını görmezden önce, Sahâbe'nin kendi kendilerine kıyas yoluyla yaptıkları teyemmüm tatbikatı olarak yorumlamıştır. Yâni bu tarzları, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) onlara emretmiş olmaksızın onlar ilk başta yapmışlardır. Sonradan Resulullah göstermiş, Ashab da, aşağıda açıklayacağımız tarza uygun olarak tatbik etmişlerdir. Ne var ki muhaddislerimiz, hadîsleri mensuhtur diye rivayetten vazgeçmeyip, hepsini olduğu şekilde rivâyet etmişler ve eserlerine almışlardır. Bir babta hepsini görmek, şeriatımız için bir zenginlik, ülemâmız için bir fazilettir. Bilhassa Sünen sahipleri, tek bir fakih tarafından bile amel edilen hadisleri, zıddiyet hadisleri olarak kaydedip zaafına dikkat çekmiştir. Şunu da hatırlatmada fayda var: Fıkhî bablarda, öncelikle en sahih, çoğunluk tarafından amel edilen hadisler kaydedilirken müteâkiben daha zayıf olan ve zıddiyet hadisi dediğimiz, zaafı sebebiyle amelde terkedilmiş olan hadisler kaydedilir. Bu, Buhârî, Müslim, Ebû Dâvud ve Tirmizî'de görülen müşterek prensiptir. İstisnâî olarak Nesâî hazretleri, şayet varsa o babın zayıf hadisini önce kaydedip, sonradan daha sahihlerini kaydederek, öncekinin zaafını belirtir. Bu sözümüz "Nesâî'nin bablarda kaydettiği ilk hadisler zayıftır" şeklinde

anlaşılmamalıdır. Bu yanlışlığa düşülmemesi için "şâyet varsa." dedik. Zira, her babta zayıf hadis olması gerekmez. Bu husûsların iltibas edilmemesi için Kütüb-i Sitte imamlarının hadis alma ve kitaplarını tanzim etmede takip ettikleri hususiyetler bir kere daha okunmalı ve kavranmalıdır.

3- Teyemmüm Nasıl Yapılır?

Teyemmümle ilgili farklı rivayetleri ve gerekli açıklamaları gördükten sonra, ilmihal kitaplarında açıklanan şekilde nasıl teyemmüm edeceğimizi belirtelim:

Teyemmüme başlarken namaz için niyet edilerek besmele çekilir. Hanbelîler besmeleye "vacib" demiştir.

Kollar sıvanmış, parmaklar açılmış olarak eller yeryüzü cinsinden temiz bir şeye (toprak, kum, alçı, mermer, madenî taşlar, kiremit, tuğla, yakut, zümrüt, mercan, kaya tuzu, çamurla sıvanmış duvar) vurulur, ileri sürülüp geri çekilerek kaldırılır. [392]

Kaldırınca, şayet ele yapışmış iri toprak vs. parçaları varsa, eller birbirine yanlarıyla vurularak bunlar çırpılır ve dökülmesi sağlanır. Sonra elin içi ile bütün yüz meshedilir. Yüzün meshi bir kere olur.

Sonra eller önceki şekilde ikinci sefer toprağa vurulur ve eller çırpılarak yapışan iri parçalar silkelendikten sonra sol elin baş parmağını ayırıp, diğer parmakların iç kısmı ile sağ elin dış tarafı parmakların en ucundan başlamak sûretiyle dirseğe kadar meshederek çekmeli, sonra sol el daha dirsekte iken, sağ kolun iç tarafına yönelip, yine sol elin serçe parmağı ile baş parmağını halka edip baş parmağı da beraber olmak üzere, ayası ile, sağ elin dirseğinden itibaren iç tarafı bileğine kadar meshetmeli ve baş parmağının üstüne mesheylemelidir. Tabii ki, bu esnada sağ elin başparmağı içeriye doğru meyillendirilecektir, ta ki elin iç kısmına sol el değmesin, ve parmağın dışına sol elin baş parmağı rahatça değebilsin.

Sağ elin meshi böylece bittikten sonra, aynı şekilde sağ elin içiyle de sol el meshedilir.

Teyemmümde bu tertibe riâyet edilmeli, araya fâsıla girmemelidir.

Ayak ve başa mesh gerekmez. Parmak araları hilâlellenir.

Abdesti bozan haller teyemmümü de bozar. Ayrıca, teyemmümü meşru kılan hallerin kalkması da teyemmümü bozar.[393]

TEYEMMÜMÜ MEŞRU KILAN SEBEPLER ŞUNLARDIR:

1) Suyun bulunamaması.

2) Suyu kullanmaya manî şer'i bir özrün bulunması:
* Su bir mil (yani dörtbin adım) uzakta ise yok farzedilir.
* Su olsa bile yıkandığı taktirde hastalanacak veya hastalığı artacak ise. Bunu tecrübesi veya hâzık müslüman doktorun tavsiyesi ile bilebilir.
* Bazan su yakındadır, ancak almaya gittiği takdirde mal, can ve ırzına veya emânetinde olan şeye bir tehlike gelmesi ihtimâli vardır. Bu durum da teyemmümü meşru kılar.
* Bazan de abdest veya gusle yetecek suyumuz olsa bile miktarca azdır, içmeye su sıkıntısı çıkacaktır. Böyle durumlarda da teyemmüm câizdir.
* Dinimiz, su kullandığı takdirde geçen zaman sebebiyle bayram ve cenâze namazı kaçırılacaksa, bu durumda da teyemmümü tecviz etmiştir. Cuma ve diğer namazlar gibi, bedeli veya kazası olan namazlar için teyemmüme cevaz verilmemiştir.
Teyemmüm, duruma göre hem abdest ve hem de gusül yerine geçen bir temizliktir.

Teyemmümle ilgili teferruat için ilmihal kitaplarına bakılmalıdır.[394]

3724 -11- وعن عمران بن حصين رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]رَأى رَسولُ اللّهِ # رَجُ مُعْتَزِ لَمْ يُصَلِّ مَعَ الْقَوْمِ. فقَالَ يَا فُنُ: مَا مَنَعَكَ أنْ تُصَلِّى مَعَ الْقَوْمِ؟ فقَالَ يَا رَسُولَ اللّهِ أَصَابَتْنى جَنَابَةٌ وَ مَاءَ. قالَ: عَلَيْكَ بِالصَّعِيدِ فَإنَّهُ يَكْفِيكَ[. أخرجه الشيخان والنسائي وهذا لفظهم .

11. (3724)- İmrân İbnu Husayn (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), bir kenara çekilmiş halkla birlikte namaz kılmayan bir adam gördü.
"Ey fülan! Halkla birlikte niye namaz kılmıyorsun?" diye sordu. Adam:
"Ey Allah'ın Resulü, cenâbet oldum, su da yok" deyince:
"Toprağı kullan, o sana yeterlidir" buyurdular."[395]

3725 -12- وعن أبي ذر رَضِـيَ الله عَنْه]أنَّ رسولَ الله # قال: إنَّ الصَّعِيدَ
الطَّيِّبَ وَضُوءُ المُسْلِمِ وَإنْ لَمْ يَجِدْ المَاءَ عَشْرَ سِنِينَ فَإذَا وَجَدَ المَاءَ فَلْيُمِسَّهُ بَشَرَتَهُ فإنَّ ذلِكَ خَيْرٌ[. أخرجه أصحاب السنن، وهذا لفظ الترمذي .

12. (3725)- Ebû Zerr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "On yıl boyu su bulamasa da, temiz toprak müslümanın abdest suyudur. Suyu bulunca, bedenini onunla meshlesin, zira bu daha hayırlıdır."[396]

AÇIKLAMA:

1- Hadisin vürud sebebiyle ilgili bir hadise var, Teysîr müellifi onu tayyetmiş. Şu halde rivayetin aslı şöyle:[397] "Ebû Zerr Hazretleri anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)' ın yanında bir miktar zekat malı (koyun ve deve) toplanmıştı. Bana: "Ey Ebû Zerr, bunları kıra götür otlat!" emrettiler. Ben Medine'ye üç mil mesafedeki Rebeze'ye gittim. (Yanımda ailem de vardı.) Orada cünüb oldum. İçmeye yetecek kadar suyum vardı. Namazlarımı yıkanmaksızın kılıyordum. (Bu şekilde) beş veya altı gün geçirdim. Sonra Medine'ye Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanına döndüm.
"Bu, Ebû Zerr midir?" buyurdular, sükut ettim, cevap vermedim. Tekrar:
"Bu, anasız kalasıca Ebû Zerr değil mi?" buyurdular. Ben:
"Evet ey Allah'ın Resulü, ancak helak oldum!" dedim.
"Niye helak oldun, sebep ne?" diye sordular.
"Ben (kırda) suyu içmede kullandım. Beraberimde ailem de vardı. Cünüb oldum, yıkanmadan namaz kıldım" dedim. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm benim için su emretti. Siyah bir câriye, büyükçe bir tas içerisinde su getirdi. Tas dolu değildi, su, içerisinde çalkalanıyordu. Ben bir devenin gerisinde kuytulanıp yıkanarak Resulullah'a geldim.
"Ey Ebû Zerr, buyurdular, on yıl boyu su bulamasan bile, toprak temizdir. Suyu

bulunca, vücudunu onunla meshet."

2- Âlimler, toprakla teyemmüm etmenin sefer hâline mahsus bir ruhsat olmadığı hususunu bu rivayetten çıkarmışlardır. Kişi, mukim bile olsa su bulunmadığı takdirde, toprak temizlikte suyun yerine geçebilecek, on yıl boyunca dahi teyemmüm yapabilecektir. Resulullah, Ebû Zerr (radıyallahu anh)'in teyemmümsüz namaz kılmasını tecviz etmemiştir.

3- Hadisten, ayrıca vaktin çıkmasıyla teyemmümün bozulmayacağı, aynı teyemmüm birçok vakitlerin namazının kılınabileceği hükmü çıkarılmıştır.

4- Hadisin sonunda geçen "Suyu bulunca, bedenini onunla meshet" ibaresi "su ile yıka (yani su ile guslet, su ile abdest al)" demektir. Âlimler, bu ibareden: "Abdest ve teyemmüm beraberce caizdir" ma'nâsının çıkarılmaması gerektiğine dikkat çekerler.[398]

-3726 -13- وعن ابن عباس رَضِـيَ اللهُ عَنْهما أنه قال، وقد سئل عن التيمم:]إنَّ اللّهَ تَعالى قالَ في كِتَابِهِ حِينَ ذَكَر الْوُضُوءَ: فَاغْسِلُو وُجُوهَكُمْ وَأيْدِيكُمْ إلى المَرافِقِ. وَقَالَ في التَّيَمُّم: فَامْسَحُوا بِوَجُوهِكُمْ وَأيْدِيكُمْ. وَقالَ: وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا أيْدِيَهُمَا، وَكانَ السُّنَّةُ في الْقَطْعِ الْكَفَّيْنِ: إنَّمَا هُوَ الْوَجْهُ وَالْكَفَّيْنِ، يَعْنِى التَّيَمُّمِ[. أخرجه الترمذي .

13. (3726)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'a teyemmümden sorulmuştu. Dedi ki:

"Allah Teâlâ Hazretleri, Kitab-ı Mübîn'de, abdesti zikrederken şöyle buyurmuştur:

"Yüzlerinizi ve dirseklere kadar ellerinizi yıkayın." Teyemmüm hakkında da şöyle buyurdu: "Yüzlerinizi ve ellerinizi meshedin" (Yine âyet-i kerîme'de Cenâb-ı Hakk) şöyle buyurdular: "Erkek ve kadın hırsızın elini kesin." Hırsızın elini kesmede sünnet (bilekten itibaren) avuç kısmı kesmektir (bilek- dirsek arası

kesilmez), öyleyse, teyemmüm yapılacak kısım yüz ve (bileğe kadar) ellerdir. [399]

AÇIKLAMA:

Bu rivâyet, teyemmüm yapılacak uzuvlar hakkında İbnu Abbâs'ın farklı bir yorumunu göstermektedir: "Eller, dirseğe kadar değil, bileklere kadar meshedilmelidir. Çünkü, Kur'an'da geçen yed-el kelimesinin, hırsızın cezalandırılması bahsinde, bileğe kadar olan kısım olarak anlaşıldığı görülmektedir." Şu halde İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ), sadece ellerin meshedilmesini teyemmüm için yeterli görmektedir.[400]

-3727 -14- وعن طارق:]أَنَّ رَ جُ أَجْنَبَ فَلَمْ يُصَلِّ فَأَتَى النبىَّ # فَذَكَرَ لَهُ ذلِكَ فَقَالَ: أَصَبْتَ. فَأَجْنَبَ آخَرُ فَتَيَمَّمَ وَصَلّى فَأَتَاهُ فقَالَ نَحْوَ مَا قَالَ لِŒخَرِ، يَعْنِى أَصَبْتَ[. أخرجه النسائي.

14. (3727)- Târık anlatıyor: "Bir adam cünüb oldu ve namaz kılmadı. Sonra Resulullah'a gelerek, durumu O'na arzetti. Aleyhissalâtu vesselâm:
"İsabetli davranmışsın!" buyurdular. Bir diğer zât da cünüb olmuştu, teyemmüm edip namazını kıldı. Sonra o da Resulullah'a gidip durumunu arzetti. Aleyhissalâtu vesselâm ona da aynı şeyi söyledi, yani "isabetli davranmışsın!" dedi."[401]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, teyemmüm âyeti nüzûl etmiş olsa bile, henüz yeterince taammüm etmemiş olduğu bir zamanda cereyan eden bir vak'ayı haber vermelidir. Her iki zât da içtihadla hareket ettiği için, her ikisi de isabet etmiş olmaktadır. Gerçi birinci zat, teyemmüm ederek namaz kılma imkânı varken bunu yapmayıp namazı terketmekle isabetsiz bir içtihadda bulunmuştur. Ancak, Resulullah, cevaplarında umûmî şartları gözönüne almış olmalıdır.

Ülemânın rivâyet hakkında yorumu budur.[402]

3728-15- وعن ابن عباس رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]أَصَابَ رَجُ جُرحٌ عَلى عَهْدِ رسولِ اللّهِ # ثُمَّ احْتَلَمَ. فَأُمِرَ بِاغْتِسَالِ فَاغْتَسَلَ فَمَاتَ. فَبَلَغَ ذلِكَ النّبىَّ # فقَالَ: قَتَلُوهُ، قَتَلَهُمُ اللّهُ. أَ سَأَلُوا إذْ لَمْ يَعْلَمُوا؟ فَإنَّمَا شِفَاءُ الْعِيِّ السُّؤَالُ. إنَّمَا يَكْفِيهِ أنْ يَتَيَمَّمَ، وَأنْ يَعْصِبَ عَلى جُرْحِهِ خِرْقَةً ثُمَّ يَمْسَحَ عَلَيْهَا وَيَغْسِلَ سَائِرَ جَسَدِهِ[. أخرجه أبو داود .

15. (3728)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında bir adam yaralanmış, sonra da ihtilam olmuştu. Kendisine yıkanması emredildi. Adam yıkandı ve öldü. Onun haberi Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a ulaşmıştı. (Öfke ile) şunları söyledi:
"Onu öldürmüşler, Allah da onların canını alsın! Madem bilmiyorlardı, niye sormadılar? Bilgisizliğin şifası sualdir. Ona, teyemmüm yeterliydi. Yarasına bir bez sarılmalı ve üzerinden meshedilmeli, sonra da bedeninin geri kalan kısmı yıkanmalıydı."[403]

AÇIKLAMA:

1- Ebû Dâvud'da hadisin Hz. Câbir (radıyallahu anh) vechinde şöyle denir: "Bir sefere çıkmıştık, bizden birine taş isabet etti ve başı yarıldı. Adamcağız, bilahere ihtilam oldu. Ne yapacağı hususunda arkadaşlarına:
"Benim için teyemmüm etmeye bir ruhsat buluyor musunuz?" diye sordu.
"Sen suyu kullanmaya muktedirsin, sana ruhsat göremiyoruz" dediler. Adam yıkandı ve öldü. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanına gelince, hâdise haber verildi. (Öfkeyle) şunları söyledi:
"Öldürmüşler! Allah da onları öldürsün! Madem bilmiyorlardı, niye sormadılar. Bilgisizliğin şifası sormaktır. Ona, teyemmüm edip yarasının üzerine bir bez sarması, sonra sarığının üzerini meshetmesi, bedeninin geri kalan kısmını da yıkaması yeterliydi." buyurdular."

2- Hattâbî der ki: "Bu hadiste şu hususlar var:

***** Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), bilmeden fetva verenleri ayıplamış, ayrıca aleyhlerinde beddua etmiş ve öldürme günahında bulunmuş olmaları vaîdini (tehdid) ifade etmiştir.

***** Hadiste, teyemmüm ve vücudun diğer kısımlarını su ile yıkama işi cem edilmiştir. Bunlardan biri tek başına kâfi görülmemektedir. Ashab-ı Re'y der ki: "Kişinin âzâlarından birinin az bir kısmı yaralanırsa su ve teyemmüm cem edilir, çoğunluk kısmı yaralanmışsa sadece teyemmüm yeterli olur." İmam Şâfiî'ye göre yara az da olsa çok da olsa bedenindeki sağlıklı uzuvlar için teyemmüm kâfi gelmez, mutlaka yıkanmalıdır."

3- Şevkâni Neylü'l-Evtâr'da der ki "Câbir hadisi, zarar görmekten korkulduğu takdirde, teyemmüme yönelmenin câiz olduğuna delalet eder. İmam Mâlik, Ebû Hanîfe, iki görüşünden birinde Şâfi'î bu görüştedirler. Ancak Ahmet İbnu Hanbel ve iki görüşünün birinde Şâfi'î, zarar korkusuyla teyemmümün câiz olmayacağına hükmederler." Şevkâni açıklamasına şöyle devam eder: "Hadis, sargılar üzerine meshetmenin vâcib olduğuna da delalet eder. Mamafih bu hükmü te'yid eden daha açık rivayet de gelmiştir. İbnu Mâce, Hz. Ali'den şu hadisi kaydeder: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) sargıların üzerine meshetmemi emretti"
Muhaddisler bu hadisi zayıf bulur ise de Ebû Hanîfe ve Yedi Fakihler ve arkadan gelenler, sargıların üzerine meshetmenin vacib olduğuna hükmetmiştir. Şâfiî hazretleri bir şartla buna katılır: Onun temizlik üzere konmuş olması ve sargının altında sadece zaruri olan şey bulunmasıdır.
Bunlara göre, mezkur mesh su ile olur, toprakla değil.
Ebû Hanîfe'den rivayet edildiğine göre, meshe gerek yoktur, helal da değildir, tıpkı zorluk arzeden ibadet gibi sâkıt olur. Çünkü, yaralı uzuv bir başka uzuv gibidir, abdest âyetinin hükmü bu sakat uzva şâmil değildir.
Hz. Câbir ve Hz. Ali (radıyallahu anhümâ) hadîslerinin senedindeki zayıflık sebebiyle amele elverişle olmadığı belirtilmiş ise de Hz. Câbir hadisinin senedlerinin çokluğu onu güçlendirir ve ihticaca elverişli hale getirir. Onu ayrıca Hz. Ali'nin rivayeti de güçlendirir. Ancak Câbir hadisi, gusül, teyemmüm ve meshi birleştirmeye delâlet etmektedir."[404]

3729- 16- وعن عمرو بن العاص رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]احْتَلَمْتُ في لَيْلَةٍ بَارِدَةٍ في غَزْوَةِ ذَاتِ السَّسِلِ فَأشْفَقْتُ إنِ

اغْتَسَلْتُ أنْ أهْلَكَ. فَتَيَمَّمْتُ ثُمَّ صَلَيْتُ بأصْحَابِى الصُّبْحَ فَذَكَرُوا ذلِكَ لِلنَّبىِّ # فقَالَ: يَا عَمْرُو، صَلَّيْتَ بِأصْحَابِكَ وَأنْتَ جُنُبٌ؟ فَأخْبَرْتُهُ بِالَّذِى مَنَعَنِى عَنْ اغْتِسَالِ، وَقُلْتُ: إنِّى سَمِعْتُ اللّهَ عَزَّ وَجَلَّ يَقُولُ: وَ تَقْتُلُوا أنْفُسَكُمْ إنَّ اللّهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيماً فَضَحِكَ رسولُ اللّهِ # وَلَمْ يَقُلْ شَيْئاً]. أخرجه أبو داود .

16. (3729)- Amr İbnu'l-Âs (radıyallahu anh) anlatıyor: "Zâtu's-Selâsil Gazvesi'nde, soğuk bir gecede ihtilam oldum. Yıkandığım taktirde helak olacağımdan korktum. Böylece teyemmüm yapıp, arkadaşlarıma sabah namazını kıldırdım.
Bu hadiseyi Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a anlattılar. Bana:
"Ey Amr! Sen cünüb olduğun halde arkadaşlarına namaz mı kıldırdın?" diye sordu. Ben de yıkanmama mâni olan durumu haber verdim ve dedim ki:
"Ben Allah'ın şöyle söylediğini işittim: "Kendinizi öldürmeyin, Allah sizlere karşı rahîmdir" (Nisa 29).
Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) güldüler ve hiçbir şey söylemediler."[405]

AÇIKLAMA:

Bu hadiste, soğuk şiddetli olduğu takdirde, teyemmümün cevazına iki cihetten delil görülmüştür:

1- Resululah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın tebessüm edip memnûniyet izhâr etmesinden.

2- Amr İbni'l-Âs (radıyallahu anh)'ı davranışı sebebiyle tashihte bulunmayışından. Resulullah, yanında yapılan veya söylenen bir meseleye müdahale etmeyip sükût buyurursa, bu Aleyhissalâtu vesselâm'ın kabul etmesine delil sayılmış ve buna "takrîrî sünnet" denilmiştir. Çünkü, Resûlullah'ın bâtılı te'yid ve tasvip edeceği, bâtıl karşısında sükut edip takrir edeceği kabul edilemez bir haldir. Tebessüm ise, cevaz hususunda, sırf sükût etmekten daha sarih, daha kavî bir delil olur. Resulullah'ın gülmesi, Ashabı'nı, gerektiği zaman isabetli içtihad ederek problemini çözecek seviyede görmenin memnuniyetinden olabilir.

Bu hal Resulullah'ın da şânını yüceltir. Zira kendi terbiyelerinin eseri olmaktadırlar.
Hattâbî der ki: "Hadiste, Resulullah'ın, suyu kullanma imkânının yokluğunu, suyun yokluğuna denk tuttuğunu, bu imkansızlığı, beraberinde su olduğu halde susuzluktan korkarak, suyu içmek için saklayıp, telef olmak endişesiyle teyemmümle yetinen insan gibi mülâhaza etmiş olduğunu görmekteyiz."
İbnu Raslân der ki: "Suyu ısıtma imkânı olan kimsenin veya tehlikeyi bertaraf edecek şekilde tedricî olarak yıkayabilecek olan kimsenin, -ki bir uzvu yıkar ve onu örter, sonra bir başka uzvu böylece korumalı olarak yıkayıp abdestini tamamlayabilir- teyemmüm etmesi caiz değildir." Ama buna muktedir olamayan kimsenin teyemmüm edip namaz kılabileceği ekseri ülemâca kabul edilmiş bir ruhsattır.
Şunu da kaydedelim ki, Hasan Basrî ve Atâ rahimehumâllah "ölecek de olsa yıkanmalıdır" derler ve soğuğu özür kabul etmezler. Onlar, İbnu Mes'ud'un daha önce kaydettiğimiz (3718. hadis) şu sözüne dayanmış olmalılar: "Bu âyetle onlara (Ashab'a) ruhsat verilseydi, çok geçmeden, sular soğuyunca da toprakla teyemmüm etmeye yeltenirlerdi."[406]

-3730 -17- وعن أبي سعيد رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]خَرَجَ رَجُنِ في سَفَرٍ فَحَضَرَتِ الصَّةُ وَلَيْسَ مَعَهُمَا مَاءٌ فَتَيَمَّمَا صَعِيداً طَيِّباً فَصَلَّيا. ثُمَّ وَجَدَا المَاءَ في الْوَقْتِ. فَأعَادَ أحَدُهُمَا الصَّةَ وَالْوُضُوءَ وَلَمْ يُعِدِ اŒخَرُ. ثُمَّ أتَيَا رَسُولَ اللّهِ # فَذَكَرَا ذَلِكَ لَهُ فقَالَ لِلَّذِى لَمْ يُعِدْ: أصَبْتَ السُّنَّةَ وَأجْزَأتْكَ صَتُكَ، َوقالَ لِلَّذِى تَوَضَّأ وَأعَادَ: لَكَ ا‘جْرُ مَرَّتَيْنِ[. أخرجه أبو داود والنسائي .

17. (3730)- Ebû Saîd (radıyallahu anh) anlatıyor: "İki kişi bir sefere çıktılar. Derken namaz vakti girdi. Beraberlerinde su olmadığı için temiz toprakla teyemmüm ettiler ve namazlarını kıldılar. Sonra vakti içinde su buldular. Bunlardan biri, abdesti de namazı da iâde etti, diğeri iâde etmedi.
Sonra Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelince durumu anlattılar. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), iâde etmeyene:
"Sünnete isabet ettin, namazın sana yeterlidir!" dedi. Abdesti ve namazı iade

eden zâta da:

"Sana iki kat ücret var!" ferman buyurdu."[407]

3731 -18- وعن ابن عمر رَضِيَ اللّهُ عَنْهما:]أَنَّهُ أَقْبَلَ مِنْ أَرْضِهِ بِالجُرُفِ فَحَضَرَتِ الصَّةُ بِمَرْبَدِ النَّعَمِ فَتَيَمَّمَ وَصَلَّى ثُمّ دَخَلَ المَدِينَةَ وَالشَّمْسُ مُرْتَفِعَةٌ فَلَمْ يُعِدْ[.

18. (3731)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'in anlattığına göre, "Curuf nâm mevkideki tarlasından dönüyordu. Mirbedu'n-Ne'am (denen deve ağılından) geçerken namaz vakti girdi. Hemen teyemmüm edip namazını kıldı. Sonra Medine'ye döndüğünde güneş henüz yüksekteydi (ve namazın vakti çıkmamıştı). Ama namazını iade etmedi."[408]

3732 -19- وفي رواية عن نافع:]أَنَّهُ أَقْبَلَ هُوَ وَابنُ عُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما مِنَ الْجُرُفِ حَتّى إِذَا كَانَا بِالْمَرْبَدِ نَزَلَ عَبْدُاللّهِ فَتَيَمَّمَ صَعِيداً طَيِّباً فَمَسَحَ بِوَجْهِهِ وَيَدَيْهِ إِلى الْمِرْفَقَيْنِ ثُمَّ صَلّى[. أخرجه مالك. قلت: وَأخرجه البخارى في ترجمة، والله أعلم .

19. (3732)- Bir başka rivayette, (bu hadiseyi) Nâfî rahimehullah şöyle anlatır: "Ben ve İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ), Curuf nâm mevkiden beraber dönüyorduk. Mirbed'e gelince Abdullah devesinden inip, temiz toprakla teyemmüm yaptı, yüzüne dirseklerine kadar ellerine meshetti, sonra namaz kıldı."[409]

AÇIKLAMA:

1- Mirbed, veya Mirbedü'n-Ne'am, Medine'ye bir veya iki mil mesafede bir yer adıdır. Deve ağılı ma'nâsına gelir. Mu'cemu'l-Bûldân'da deve pazarı ma'nâsına geldiği de belirtilir. İbnu Hacer buranın Medine'ye bir mil (dörtbin adım)

uzaklıkta olduğunu belirtir. Demek ki, develerin korunduğu, yerine göre alım satımlarının da yapıldığı, Medine dışında bir ağılpazar durumunda bir yer olup Ağıl veya Deve Ağılı diye meşhur olmuştur. Nitekim, bazı şehirlerimizin dışında yakın zamana kadar ve -Erzurum gibi bazılarında hâlen- hayvan pazarı adında yerler mevcut olagelmiştir.
Curuf'un da Medine'ye üç mil mesafede bir yer olduğu belirtilir.

2- Ebû'l-Velid el-Bâcî, Curuf ile Medine arasında namazı kasretmeyi gerektirecek müsâferet mesafesinin bulunmamasını nazar-ı dikkate alarak bu hadisten, hazerde suyun olmaması durumunda teyemmüm yapılabileceğine delil olduğuna dikkat çeker. Ancak İbnu Sahnûn, Muvatta Şerhi'nde babasının şu yorumunu kaydeder: "Hadisin ma'nâsı, "İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) abdestliydi" demektir. Çünkü o, rivayet edildiği üzere, her namaz için taze abdest alırdı. Böyle olunca, namaz vakti girince, su olmadığı için, abdeste bedel teyemmüm yaptı."
Muhammed İbnu Mesleme, "İbnu Ömer, namazın (müstehab olan ilk) vaktini kaçırmaktan korktuğu için Mirbed'de teyemmümle namaz kıldı" der.
El-Bâcî, Buhârî'nin tercümede kaydettiği -önceki rivayeti de gözönüne alarak; "Güneş yüksekte olsa da sararmanın başlamış olması muhtemeldir" veya "İbnu Ömer, vaktin daraldığı zannına düşerek namazı kılmış, sonradan durum tebeyyün etmiş de olabilir" der. Bazı âlimler İbnu Ömer'in vaktin girmesiyle teyemmümünün helal olduğu görüşünde olabileceği te'vilinde de bulunmuştur.
Yeri gelmişken tekrar edelim: Ebû Hanîfe, Şâfiî, İmam Mâlik ve ashâbı, hazerde dahi teyemmümün câiz olduğu görüşündedirler. Ebû Yusuf'la Züfer rahimehümâllah, hazerde olan (yani yolcu olmayan) kimsenin vakit çıksa bile suyu buluncaya kadar teyemmüm yapamayacağı kanaatindedir.

3- 3730 numarada geçen hadisteki birkaç noktayı açıklamada fayda var:

***** Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) burada, "Sünnete isabet ettin" sözüyle "Sünnetle sabit olan, vacib olan şerîate (hükme) tesadüf ettin" demek istemiştir.

***** "Sana iki kat ücret var" sözü: "Sana her iki namazın da ayrı ayrı sevabı var, çünkü her ikisi de sahihtir, her ikisi de sevaba layıktır. Allah hiçbir sahih ve güzel ameli ücretsiz, sevabsız bırakmaz" demektir.

***** Hattâbî, Meâlim'de bu hadisteki bazı fıkhî hükümlere dikkat çeker.

****** Namazı ilk vaktinde kılma hususunda acele davranmak sünnettir, bu hüküm teyemmümle kılınan namazda da, abdestle kılınan namazda da muteberdir. Gerçi

bu meselede ülemâ bazı ihtilâfta bulunmamış değildir. Mesela:

*** İbnu Ömer'in "Vaktin başı ile sonu arasında teyemmüm etmede muhayyerdir" dediği rivayet edilmiştir.

*** Atâ, Ebû Hanîfe, Süfyan, Ahmed İbnu Hanbel bu görüştedir. İmam Mâlik de bir kayıdla aynı görüşü benimser. Onun kaydı: "Su bulma ümidi olmayan bir yerde olunursa, vakit kaybetmeden hemen teyemmüm edip namaz kılmak efdaldir" şeklindedir.

*** Zührî, "Vaktin çıkmasından korku hâsıl olmadıkça teyemmüm edilmez" demiştir.

Muhayyer bırakanlar, su bulma ümidi melhuz olduğu için su ile abdest almak için te'hirin cevazına hükmetmişlerdir. Değilse, asıl olan, namazı ilk vaktinde kılmaktır.

4- Teyemmümle Namaz Kılan, Sonra Su Bulursa?

Aynı hadiste (3730) geçen, teyemmümle namaz kılıp, sonra vakit çıkmadan suyu bulan kimse hakkında da ihtilaf edilmiştir.

Hattâbî bu hususta şu görüşleri kaydeder:

* Atâ, Tâvus, İbn Sîrîn, Mekhûl, Zührî, "Namazı iade eder" demiştir.

* Evzâî iadenin müstehab olduğu, vacib olmadığı kanaatindedir.

* İbnu Ömer'in hükmüne dayanan bir grup "İâde etmek gerekmez" demiştir. Şâ'bî, Mâlik, Süfyân-ı Sevrî, Ashab-ı Re'y, Şâfiî, Ahmed ve İshak hep bu görüşü iltizam etmiştir.[410]

SEKİZİNCİ BAB

GUSÜL

(Bu babta altı fasıl var)

BİRİNCİ FASIL

CENABETTEN GUSÜL

*

İKİNCİ FASIL

HAYIZ VE NİFASTAN GUSÜL

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

CUMA VE BAYRAMLARDA GUSÜL

*

DÖRDÜNCÜ FASIL

ÖLÜLERİ YIKAMA VE BU SEBEPLE GUSÜL

*

BEŞİNCİ FASIL

MÜSLÜMAN OLANIN GUSLÜ

*

ALTINCI FASIL

HAMAMLAR HAKKINDA

BİRİNCİ FASIL

CENABETTEN GUSÜL

UMÛMÎ AÇIKLAMA

Gusl, yıkanmak ma'nâsına gelen iğtisâl'in karşılığıdır. Gasl yıkamak demektir. Gusl'ün (yıkanmanın) hakikatı: "Suyun âzâlar üzerinden akması" diye tarif edilmiştir. Âlimler, şerî guslün tamam olması için âzâların "elle de ovulması gerekli midir?" diye ihtilaf etmiş, ekseriyet, "Bu, vacib değildir" demiştir. İmam Mâlik ve el-Müzenî vacib olduğunu söylemiştir. İbnu Battâl, bu hususta, yıkanmaları sırasında abdest uzuvlarının üzerinden elin geçmesi gereğindeki icma ile ihticac etmiş ve "Aralarında fark olmaması sebebiyle, kıyas yoluyla, gusülde de bu vacib olur" demiştir. Ancak, abdest için "elin suya batması yeterlidir" prensibi zikredilerek, böyle bir icmanın olmadığı dolayısıyla İbnu Battâl'ın yaptığı kıyasın da bâtıl olduğu belirtilmiştir.
Dinimizde farz kılınan gusül cenabetten, hayız ve nifas'tan temizlenmek için yapılan gusüldür.[411]

-3733 -1- عن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه]أنَّ رَسُولَ اللّهِ # قالَ: إذَا جَلَسَ بَيْنَ شُعَبِهَا ا٭رْبَعِ ثُمَّ جَهَدَهَا فقَدْ وَجَبَ الْغُسْلُ[.زاد في رواية:]وَإنْ لَمْ يُنْزِلْ[. أخرجه الخمسة إ الترمذي، وهذا لفظ الشيخين.وعند أبي داود، بَعْدَ قَولهِ ا٭رْبَعِ:]فَألْزَقَ الخِتَانَ بِالْخِتَانِ فَقَدْ وَجَبَ الْغُسْلُ[.

1. (3733)- Ebû Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Erkek, kadının dört uzvu arasına çöker ve kadına mübâşeret ederse gusül vacib olur."
Bir rivayette de şu ziyade var: "...İnzal olmasa bile."

Ebû Dâvud'un rivayetinde dört uzvu kelimesinden sonra "..hitana (sünnet mahalli) hitanı kavuşturursa, gusül vacib olur" denmiştir.[412]

-3734 -2- وفي رواية مالك، عن عائشة:]إِذَا جَاوَزَ الخِتَانُ الخِتَانَ فَقَدْ وَجَبَ الْغُسْلُ فَعَلْتُهُ أنَا وَرسولُ اللّهِ # فَاغْتَسَلْنَا[. قيل »شُعَبُهَا ا٭ربعُ« رجها وشَفْرَاهَا، وقيل ساقاها ويداها.ومعنى »جَهدَها« باشرها .

2. (3734)- İmam Mâlik'in Hz. Âişe'den kaydettiği bir rivayette: "Hitân, hitanı geçince gusül vacib olur, ben ve Resulullah böyle yaptık ve yıkandık" denmiştir.[413]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, inzal vâki olmasa da hitan denen sünnet mahallinin, yani erkek uzvunun uç kısmının kadının uzvuna girmesiyle gusül gerektiğini belirtmektedir. Yani guslün vücubu için esas olan, inzâl değil, sünnet mahallinin girmesidir.
Hitân, erkek uzvundaki kısım için kullanılan bir tabirdir. Kadın için de kullanılması, tağlib yoluyladır. Anne ve babaya ebeveyn denmesi gibi.

2- Hadiste dört uzuv diye tercüme ettiğimiz Şu'abu'l-Erbaa tabiri geçer. Şu'ab şube'nin cem'idir. Dilmize girmiş bir tabir olup, bir bütünün bir kısmı, bir parçası ma'nâsına gelir.
Bu dört uzuvla ne kastedildiği hususunda âlimlerin yorumları muhteliftir:

* İki el, iki ayaktır.
* İki ayak, iki uyluk (fahz)dır.
* İki ayak, iki dudaktır (şefr).
* Fercin dört bir yanıdır.
* Ayaklar, bacaklardır.
* Uyluklar ve dudaklardır."

Bu tabirden maksad cimadır, Resulullah kinaye ederek, sarahatten kaçınmıştır"

denmiştir.

3- Keza mübâşeret diye tercüme ettiğimiz tabir, ameli ifade eder. Şârihler, bununla erkek uzvunun dahil edilmesinin kastedildiğini belirtirler. Şu halde şer'î cima, bu tavsif edilen şekille tahakkuk etmektedir.[414]

-3735 -3- وعن أبي سعيد رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أنَّ رسولَ اللّهِ #: أرْسَلَ إلى رَجُلٍ مِنَ ا'نْصَارِ فَجَاءَ وَرَأسُهُ يَقْطُرُ. فقَالَ رَسولُ اللّه #: لَعَلَّنَا أعْجَلْنَاكَ؟ فقَالَ: نَعَمْ يَا رَسُولَ اللّهِ. قالَ: فإذَا أُعْجِلْتَ أوْ أقْحَطْتَ فَ غُسْلَ عَلَيْكَ وَعَلَيْكَ الْوُضُوءُ[. أخرجه الشيخان، وأبو داود، وهذا لفظ الشيخين.»ا''قحاطُ« عدم ا''نزال .

3. (3735)- Ebû Saîd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Ensâr'dan birine adam göndererek, yanına çağırttı. Ensârî başından sular damlaya damlaya geldi.
Aleyhissâlatu vesselam:
"Herhalde sana acele ettirdik?" buyurdu. Ensârî:
"Evet ey Allah'ın resulü! deyince:
"Acele ettirilir ve inzal olmazsan gusletmen gerekmez. Sadece abdest gerekir" buyurdular."[415]

-3736 -4- وفي أخرى لمسلم:]أنَّ النّبىَّ # قالَ: إنَّما المَاءُ مِنَ المَاءِ[.

4. (3736)- Müslim'in bir diğer rivayetinde: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Suyu (yıkanmayı), su (meninin gelmesi) gerektirir" buyurdu" denmiştir.[416]

3737 -5- وللنسائى، عن أبي أيوب رَضِيَ اللهَ عَنْه مرفوعاَ:]المَاءُ مِنَ المَاءِ[.

5. (3737)- Nesaî'nin Ebû Eyyub (radıyallahu anh)'den kaydettiği bir rivayette de Resulullah: "Su, sudan dolayıdır" buyurmuştur.[417]

AÇIKLAMA:

1- Kaydedilen son üç rivayet guslün vacib olması için mutlaka inzal olma gereğini ifade etmektedir. Ancak bu hüküm kesinlikle mensuhtur. Bu meselede ülemânın bi'l-icma kabul ettiği görüş, önceki hadislerde ifade edilen hükümdür: Guslün gerekmesi için, erkek uzvunun baş kısmının girmesi yeterlidir. Sadece Hişam İbnu Urve, A'meş, Süfyan İbnu U-yeyne ve Dâvud-u Zâhirî'nin neshe kâil olmadıkları rivayet edilmiştir. Ashabtan bazılarının da meni gelmediği takdirde cimadan dolayı yıkanma gerekmeyeceği görüşü var ise de: İmam Nevevî, bunların vefatından sonra guslün gerekeceği hususunda ümmet arasında icma vâki olduğu belirtilir. Ebû Hanife, İmam Şâfiî, İmam Mâlik, Ahmed İbnu Hanbel ve bunların tabileri arasında bu meselede ihtilaf yoktur. Zâhirîlerden birçoğu da bu görüştedir.

2- 3735 numaralı hadisteki vak'anın kahramanı, Müslim'in bir rivayetindeki tasrihe göre İtbân İbnu Mâlik'tir, Bedir gâzilerindendir (radıyallahu anh). İbnu Hacer, İtbân'ı, Resulullah'ı evinin bir köşesinde namaz kılıvermesi için çağıranlardan olduğunu, Aleyhissalâtu vesselâm'ın onun evine gelerek, çağırtmasının bu maksadla olabileceğini belirtir. Esasen Müslim'in bir rivayetinde vak'a: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Ensar'dan birine uğrayıp, kendisini sesledi (çağırdı)..." diye başlar.
Mamafih bazı rivayetlerde çağırtılan zatın isminin Salih olduğu tasrih edilir. İbnu Hacer, hadisenin taaddüd edebileceğine dikkat çeker.

3- Hadisten Çıkarılan Bazı Hükümler:

***** Karîneye göre hüküm caizdir, zira Resulullah Sahâbî'nin gecikmesi ve başından su akma durumunu değerlendirerek, onu acele mi ettirdiğini? ifade buyurmuş, o da "Evet!" demiştir.

* Ashab, Resulullah'ın çağrısına sür'atle icabet etmektedir, gecikmemektedir.

* Her an temizlik üzere bulunmak müstehabtır. Zira İtbân yıkanmak için geciktiği halde, Resulullah itabda bulunmamıştır.[418]

-3738 -6- وعن أبيّ بن كعب رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]إنَّمَا كَانَ المَاءُ مِنَ المَاءِ رُخْصَةً في أوَّلِ ا‘‘سْمِ ثُمَّ نُهِىَ عَنْهَا، وقالَ: إنَّما المَاءُ مِنَ المَاءِ في احْتَمِ[. أخرجه أبو داود والترمذي، وهذا لفظه وصححه .

6. (3738)- Übeyy İbnu Ka'b (radıyallahu anh) anlatıyor: "Su, sudan gerekir" hükmü İslam'ın bidayetinde bir ruhsattı. Sonra bundan nehyedildi." Übeyy ilaveten der ki: "Su, sudan gerekir" hükmü ihtilâm hakkında muteberdir."[419]

AÇIKLAMA:

Rivayet, yıkanmanın gerekmesi için inzal olmayı şart kılan hükmün ihtilam hakkında cârî olduğunu belirtmektedir. Kişi ihtilam olsa ve fakat inzâl olmasa (meni gelmese) yıkanmak gerekmez.[420]

-3739 -7- وعن عائشة رَضِيَ اللهُ عَنْها:]أنَّ رسولَ اللهِ #: سُئِلَ عَنِ الرَّجُلِ يَجِدُ الْبَلَلَ وَلَمْ يَذْكُرِ احْتِماً. قالَ: يَغْتَسِلُ؛ وعَنِ الرَّجُلِ يَرَى أنْ قَدِ احْتَلَمَ، َ يَجِدُ بَلً؟ قالَ َغُسْلَ عَلَيْهِ. قالَتْ أمُّ سُلَيْمٍ: وَالمَرْأةُ تَرَى ذلِك، أعَلَيْهَا غُسْلٌ؟ قَالَ: نَعَمْ. النِّسَاءُ شَقَائِقُ الرِّجَالِ[. أخرجه أبو داود والترمذي .

»الشُّقيق«: المثل والنظير .

7. (3739)- Hz. Âişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah'a, "bir kimse elbisesinde ıslaklık bulsa, ancak ihtilam olduğunu hatırlamasa (yıkanması gerekir mi?)" diye sorulmuştu.
"Evet, yıkanmalıdır!" diye cevap verdi. Sonra, ihtilam olduğunu görüp de, yaşlık göremeyen kimseden soruldu:
"Ona gusül gerekmez" dedi. Ümmü Süleym (radıyallahu anhâ) sordu:
"Bunu kadın görecek olursa, kadına gusül gerekir mi?"
Buna da:
"Evet! kadınlar, erkeklerin emsalleridir!" diye cevap verdi."[421]

AÇIKLAMA:

1- Yıkanmanın meni gelmesiyle vacib olacağını tesbit eden rivayetlerden biri de budur: Kişi, çamaşırında meni yaşlığı bulacak olsa ihtilam olduğunu hatırlamasa da yıkanmalıdır. Rüyasında ihtilam olsa bile inzal vâki olmasa, yani çamaşırında yaşlık bulamasa, ona da yıkanma gerekmemektedir. Şu halde guslün medârı, meninin gelmesidir.

2- Kadınların ihtilâm olma durumlarında hüküm erkeklerinki gibidir. Resulullah arada fark olmadığını "Kadınlar, erkeklerin emsâlidir" diyerek ifade buyurmuştur. Şakîk aslında annebaba bir kardeş demektir. Kelime lügat olarak Şekka'dan gelir, yani bölünüp ayrılmak, kopmak demektir. Hz. Havva, Hz. Âdem'in eğesinden yaratılmış olması haysiyetiyle, kadın erkekten kopan bir parça gibi ifade edilmiştir.[422]

-3740 -8- وعنها رَضِيَ اللّهُ عَنْها:]أنَّ أمَّ سُلَيْم رَضِيَ اللّهُ عَنْها. سَألَتْ رسُولَ اللّهِ # عَنِ المَرْأةِ تَرَى في مَنَامِهَا مَا يَرَى الرَّجُلُ، هَلْ عَلَيْهَا مِنْ غُسْلٍ؟ فقَالَ: نَعَمْ، إذَا رَأتِ المَاءَ. قالَتْ عَائِشَةُ رَضِيَ اللّهُ عَنْها: فَقُلْتُ لَهَا: تَرِبَتْ يَدَاكِ. فقَالَ رسولُ اللّهِ #: دَعِيهَا يَا عَائِشَةُ، وَهَلْ يَكُونُ الشَّبَهُ إَّ مِنْ قِبَلِ ذلِكَ؟ إذَا عَ مَاؤُهَا مَاءَ الرَّجُلِ أشْبَهَ الْوَلَدُ أخْوَالَهُ، وإذَا عَ مَاءُ الرَّجُلِ مَاءَهَا أشْبَهَ الْوَلَدُ

أعْمَامَهُ[. أخرجه مسلم، وهذا لفظه، ومالك وأبو داود والنسائي .

8. (3740)- Yine Hz. Âişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Ümmü Süleym (radıyallahu anhâ) Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a: "Rüyasında, erkeğin gördüğünü gören kadın hakkında sorarak, gusül gerekip gerekmeyeceğini öğrenmek istedi. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Evet!, suyu görürse!" cevabını verdi. Âişe (radıyallahu anhâ) [Ümmü Süleym'e yönelip:]
"Allah hayrını versin(neler söylüyorsun)?"[423] diye ayıpladı. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) [Âişe'ye yönelerek]:
"Ey Âişe, bırak onu, (dilediğini sorsun!) Öyle olmasa (çocuklarda anne tarafına) benzerlik olur mu? Kadının suyu erkeğin suyuna üstün gelirse, çocuk dayılarına benzer; erkeğin suyu kadınınkine üstün gelirse, çocuk amcalarına benzer" buyurdular."[424]

3741 -9- ولمسلم في أخرى:]أنَّ مَاءَ الرَّجُلِ غَلِيظٌ أبْيَضُ، وَمَاءَ المَرْأةِ رَقِيقٌ أصْفَرُ. فَمَنْ أيِّهِمَا عَ أوْ سَبَقَ يَكُونُ الشَّبَهُ[.ومعنى قولها: »تَرِبَتْ يَدَاكِ« التعجب وا‘نكار عليها دون الدعاء .

9. (3741)- Müslim'in bir diğer rivayetinde şu ziyade var: "...Erkeğin suyu koyu ve beyazdır. Kadının suyu sarı ve akışkandır. Bunlardan hangisi üstün olur veya öne geçerse benzerlik hâsıl olur."[425]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, Buhârî ve diğer kaynaklarda muhtelif vecihlerden gelmiştir. Hz. Enes'ten gelen bir vechinde Hz. Âişe, Ümmü Süleym'e, "Allah hayrını versin kadınları rezil rüsvay ettin" diyerek müdahale etmiştir. Resulullah da: "Allah

senin hayrını versin.." diye Hz. Âişe'ye müdahale etmiştir.
Bazı vecihlerde bu soruyu kimin sorduğu belirtilmez, "Bir kadın sordu" denilir.
Bir rivayette, Ümmü Süleym, mezkur soruyu sorduğunu belirttikten sonra, "bundan utandım" der.

2- Hadiste başlıca şu hususlar dikkatimizi çekmektedir:

* Kadınlar, zaman zaman meraklarını çeken hacâletâver sorularını Resulullah'a sorabilmektedir. Aleyhissalâtu vesselâm bu meselelerde, kadınlara edeb çerçevesinde cevap vermektedir. Resulullah'ın, dinlerini öğrenmede utanma duygusunun bir engel teşkil etmemesi için çevresini bu hususta serbest olmaya teşvik ettiğini daha önce belirttik.

* Resulullah kadınların da ihtilam olduğunu belirtmekte, onların menilerinin erkeğinkinden farklı olduğunu, çocukların anne veya baba tarafına benzemesinin, -bazı rivayetlerde erkek veya kız oluşlarının- bu menilerden birinin önce gelme veya üstün gelme gibi durumlarıyla alâkalı olduğunu söylemektedir. Bu meseleyi biraz daha vâzıh kılmak için, çocuğun cinsiyeti ve benzemesi üzerine, İbnu Hacer'den bilistifade yaptığımız bir tahlili aynen sunuyoruz:[426]

ÇOCUGUN CİNSİYETİ VE BENZEMESİ

Hadis ve âdâb kitaplarında çocuğun cinsiyeti -ve bâhusus insanlar nezdinde matlub olarak erkek çocuk elde etmek- hususunda bâzı rivayetler yer almaktadır. Bunlardan bazıları sağlam bir asla dayanmamakla beraber, bizzat sağlam rivayetlerde yer alanı da mevcuttur.
Sahih rivayetlerde geldiğine göre, Hz. Peygamber bir suale cevap zımnında der ki: "Çocuğun anne veya babasına çekmesine gelince, eğer erkeğin suyu, kadının suyunu geçerse, yani daha evvel gelirse سبق çocuk erkeğe çeker, eğer kadının suyu erkeğin suyunu geçerse çocuk kadına çeker." Müslim'in Hz. Âişe'den olan tahricinde: "Eğer erkeğin suyu, kadının suyuna galebe çalarsa ع çocuk amcalarına benzer, kadının suyu erkeğin suyuna galebe çalarsa ع çocuk dayılarına benzer" denmektedir. Yine Müslim'de Hz. Peygamber'in mevlası Sevbân tarafından rivayet edilen hadiste Resûl-i Ekrem: "Erkeğin suyu beyaz, kadının suyu sarıdır, ikisi birleşir ve bu birleşme ânında

erkeğin menisi kadının menisine galebe çalarsa ع Allah'ın izniyle çocuk erkek olur, eğer kadının menisi erkeğin menisine galebe çalarsa çocuk Allah'ın izniyle kız olur" demektedir.
Verdiğimiz misallerde de görüldüğü üzere erkek veya kadın menilerinden birinin diğerine üstün gelme keyfiyyeti, farklı rivayetlerde bazan سبق ve bazanda ع kelimeleriyle ifade edilmiştir. Mezkur hadisler İslam ülemâsı nezdinde çeşitli yorumlara sebep olmuştur. سبق ile meninin rahme evvel gelmesi anlaşıldığı gibi, üstüngelme, galebe çalma yâni ulüvv ع de anlaşılmıştır, ulüvvle de erken gelme سبق kesret ve kuvvetin kastedildiği ileri sürülmüştür. Nevevî, "kesret-i şehvet gibi" diyerek kesret ve kuvvetle sadece meninin kesretinden kinâye olmadığına dikkat çeker.
Meseleyi hadisin farklı vecihleri çerçevesinde ele alan İbnu Hacer, Sevbân tarafından rivayet edilen: "Erkeğin menisi kadının menisine galebe çalarsa erkek olur..." meâlindeki hadisi "realitedeki müşâhedeye" muhalif bularak "müşkil olmakla" damgalar: "Bu hadis bir cihetten müşkildir. Zira, hadise göre, erkeğin suyunun galebe çalması halinde çocuğun kız değil erkek olması ve amcalarına benzemesi gerekmektedir. (...) Halbuki müşahedemiz bunun hilafını ortaya koymaktadır. Zira çocuk bazan erkek olmakta, amcalarına değil dayılarına benzemektedir." Kurtubî der ki: "Sevbân hadisinin tevili, ulüvvden (galebe çalma, üstün gelme) muradın sebk (evvel gelme) olması ile tebeyyün eder." İbnu Hacer burada ortaya çıkan ihtilâfı hall hususunda şöyle bir izah yapar: "Derim ki: Kurtubî'den naklen söylediğimiz, Hz. Âişe hadisinde geçen ulüvv kelimesinin tevilidir. Sevbân hadisindeki ulüvv kelimesi (tevil olunmaksızın) lügat ma'nâsında alınmalıdır. Böylece sebk (evvel gelme) çocuğun erkek veya kız olmasına sebep ve alâmet olur, ulüvv (üstün gelme) de benzemeye sebep ve alamet olur. (Mesele bu tarzda ele alınınca) yukarıda varlığını öne sürdüğümüz işkâlde ortadan kalkar. Sanki benzemenin sebebi olan ulüvvden murad, içerisinde diğerinin kaybolur derecede azınlıkta (mağmur) kalmasına müncer olacak şekildeki çokluktur. İşte bu çokluk hangi tarafta olursa o cihete benzeme husule gelmektedir. Mesele böyle olunca karşımıza altı durum çıkmaktadır:

1- Erkeğin suyu önce gelir ve daha çok olur, bu halde çocuk hem erkek olur, hem de baba tarafına benzer.

2- Bunun aksi.

3- Erkeğin suyu önce gelir, kadınınki daha çok olur; bu durumda çocuk erkek olur, fakat anne tarafına benzer.

4- Bunun aksi.

5- Erkeğin suyu önce gelir, miktarca ikisininki de eşit olur; bu halde çocuk erkektir, fakat hiç bir tarafa benzemez.

6- Bunun aksi."
Münâvî, İbnu Hacer'in bu taksimatını tamamlayan bir başka şık ilave eder: Her ikisi de aynı anda gelirse, çocuk hünsâ olur.
Cinsiyet mevzuunda bu sahih rivayetlerin dışında umumiyetle, "Denir ki" şeklinde tedlîsi bir ifade ile sunulan rivayetlerin birinde münasebete besmele ve -az önce sahih rivayetten verdiğimiz- dua ile başlayıp, duaya: "Ya Rabbî! Bu münâsebeten bir çocuk verirsen ismini Muhammed koydum derse..." bir diğerinde de: "Cimâdan sonra sağ tarafa yatıp hafif uyunursa -İnşâllah çocuk erkek olur" denmektedir.
Cinsiyetle ilgili bu teferruata yer verişimiz, bu konuda âlimlerin düşüncesini belirtmek ve rivayetlerden sağlam olanını göstermek içindir. Bütün bu izahlar, görüldüğü üzere, nazaridir. Bilhassa cinsiyetin taayyününde, İbnu'l-Kayyim'in dediği gibi, "tabiî bir sebep göstermek imkânsızdır. Burada tek sebep, Cenâb-ı Hakk'ın meşîetidir." Bu mevzuda günümüz tabâbeti de kesin bir şey söylemekten âcizdir.[427]

-3742 -10- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أنَّ رسولَ اللّهِ # قالَ: إنَّ تَحْتَ كُلِّ شَعْرَةٍ جَنَابَةً فَاغْسِلُوا الشَّعْرَ وَأنْقُوا الْبَشَرَ[. أخرجه أبو داود والترمذي .

10. (3742)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Her bir kılın dibinde cünüblük vardır. Saçları yıkayın, deriyi paklayın."[428]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis vücudda en ufak bir parçanın yıkanmaması halinde cenabetin devam edeceğini belirtmektedir. Tek bir kıl dibi dahi olsa su mutlaka ulaşmalı, tam temizlik hâsıl olmalıdır. Bu hadisten hareketle, bazı âlimler, gusül sırasında saç örgülerinin açılmasının gerektiğini söylemiştir. Bunlara göre, örgü çözülmedikçe saç cenabetten yıkanmış olmaz. İbrahim Nehâî bu görüşte olanlardandır.
Ancak, fukaha kâhir ekseriyetiyle, "Örgü çözülmese de saç diplerine su ulaşırsa bu yeterlidir" demiştir.

2- Paklamak olarak çevirdiğimiz inkâ, deriyi kirlerden, bulaşıklardan temizlemek ma'nâsına gelir. Şu halde deriye suyun ulaşmasına mani olacak kirlerin bedenden paklanması gerekmektedir. Aksi takdirde deriye suyun değmesine mani olan kirler, cenabetin temizlenmesine de mani olur.[429]

-3743 -11- وعن علي رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أَنَّ رسولَ اللّهِ # قالَ: مَنْ تَرَكَ مَوْضِعَ شَعْرَةٍ مِنْ جَنَابَةٍ لَمْ يَغْسِلْهَا فُعِلَ بِهِ كَذَا وَكَذَا مِنَ النَّارِ. قالَ عَلىٌّ رَضِيَ اللّهُ عَنْه: فَمِنْ ثَمَّ عَادَيْتُ رَأسِيَ، فَمِنْ ثَمَّ عَادَيْتُ رَأسِى، فَمِنْ ثَمَّ عَادَيْتُ رَأسِى ثَلاَثاً، وَكَانَ يَجُزُّ شَعْرَهُ[. أخرجه أبو داود .

11. (3743)- Hz. Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim, yıkamadan tek bir saç kılının dibini kuru bırakırsa, ateşte nice nice azablara dûçar olacaktır."
Hz. Ali (radıyallahu anh) der ki: "Bu(nu işitmem) sebebiyle başıma düşman oldum. Bu sebeple başıma düşman oldum. Bu sebeple başıma düşman oldum." Nitekim Hz. Ali saçlarını keserdi."[430]

AÇIKLAMA:

1- Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) gusül sırasında bütün bedene suyun değmesinin ehemmiyetini vurgulamak için tek bir kıl dibinin ihmal edilmesinin, ateşte nice azablara sebep olacağını dile getiriyor. Kesin bir miktar vermeksizin nice nice diyerek hem miktarca çokluğa, hem de müddetçe fazlalığa ima etmiş

olmaktadır.

2- Hz. Ali (radıyallahu anh), Aleyhissalâtu vesselâm'dan bunu işittikten sonra, acaba bir tek kılın dibine suyun ulaşmasına engel mi olur endişesiyle saçını kestirmiştir. Saçını kestirme hadisesini "Başıma düşman oldum" sözüyle ifade etmektedir. Bu sözü ile saçını kestirmeyi kasdettiğini, rivayetin son cümlesinden anlamaktayız: "Nitekim Hz. Ali saçlarını keserdi" denmektedir.

3- Saç kesme ile ilgili olarak şunu kaydedelim: Dinimiz saçın kesilmesini emretmez. Dileyen keser, dileyen uzatır. Ama başın bir kısmını traş edip, bir kısmını uzatmayı Resulullah yasaklamıştır. Kadınların saç kesmesi yasaklanmıştır.[431]

-3744 -12- وعن ثوبان رَضِـيَ اللّهُ عَنْه قال:]اسْتُفْتَى النّبىُّ # عَنِ الْغُسْلِ مِنَ الجَنَابِةِ. قالَ: أمَّا الرَّجُلُ فَلْيَنْشُرْ رَأسَهُ فَلْيَغْسِلْهُ حَتَّى يَبْلُغَ أُصُولَ الشَّعْرِ. وَأمَّا المَرْأةُ فَ عَلَيْهَا أنْ َ تَنْقُضَهُ لِتَغْرِفَ عَلى رَأسِهَا ثَث غَرَفَاتٍ بِكَفَّيْهَا[. أخرجه أبو داود .

12. (3744)- Hz. Sevbân (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a cenâbetten temizlenmek hususunda sorulmuştu. Buyurdular ki: "Erkek ise, saçını açsın ve su kılların dibine varıncaya kadar yıkasın. Kadın ise, saçını(n örgüsünü) açmamasının ona bir zararı yok. Başına elleriyle üç kere su avuçlayıp döksün."[432]

AÇIKLAMA:

1- Görüldüğü üzere bu hadis, kadınla erkek arasında saçı açıp açmama hususunda tefrik yapmaktadır: Erkekler açmalıdır, kadınların açması gerekmez.
Ancak ülemâ kadınlar hususunda ihtilaf etmiş, dört ayrı görüş ileri sürmüştür.
* Cumhurun görüşüne göre: Kadının hayız ve cenabetten yıkanmak için saçını çözmesi gerekmez, yeter ki su, içiyle dışıyla saçın her tarafına değmiş olsun. Yani saç diplerine başın derisine, saçın örülmüş salık haldeki kısmının içine dışına su tamamen ve kesinlikle ulaşacak. Şu halde cumhur suyun her tarafa ulaşmasını esas almıştır. Saç örülmüş vaziyette de olsa bu mümkündür. Bu

hükme varmada, 3743 numarada Hz. Ali (radıyallahu anh)'den kaydettiğimiz hadisle, konu üzerine gelen başka rivayetlere dayanılmıştır. Bunlardan biri Hz. Ümmü Seleme'den gelmiştir. Ümmü Seleme hadisinde Resulullah: "Suyu her döküşte örgülerini oğuştur" emreder. Başka rivayetler, gusül sırasında Aleyhissalâtu vesselâm'ın saçın derisine değdiğinden emin oluncaya kadar saçlarını parmaklarıyla hilallediğini belirtir.
* İkinci görüşe göre, kadın da saçını her hâlukârda çözmelidir. Bu, İbrahim Nehâî'nin görüşüdür. İbnu'l-Arabî onun bu görüşünü: "Her halde, umumî yıkama emrine dayanmaktadır. Resulullah'ın ruhsatını görmemiş olduğu anlaşılıyor, görseydi buna hükmetmezdi" diyerek yorumlar.
* Üçüncüsü, Ahmed İbnu Hanbel, Hasan Basrî ve Tâvus'un görüşüdür. Buna göre: Hayızdan temizlenirken saç açılmalıdır, fakat cenabetten temizlikte açılmasa da olur. Bu görüş mensupları, Hz. Enes'ten gelen bir rivayeti esas almışlardır: "Kadın hayızdan temizlenince saçını tamamıyla çözer, hıtmi ve üşnân ile yıkar.[433] Cenabetten yıkanırken başına suyu döker ve sıkar." Hz. Âişe'den gelen bir rivayette, hayızdan yıkanırken, Resulullah'ın ona: "Saçını çöz ve yıkan" dediğini göstermekterdir. Bu görüş mensuplarının dayandığı başka rivayetler de var.
* Dördüncü görüşe göre: "Kadınların örülmüş saçlarının bir kısmının içine su ulaşmasa da örgülerini çözmek vâcib değildir. Ama erkeklere ise, içine dışına suyun ulaşması çözmeden mümkün değilse, çözmek vacibtir."
Bu görüş, hem rivayet ve hem de dirayet yönüyle kuvvetlidir. Çünkü sahih rivayetlerin delâletiyle icma, umumî bir şekilde içiyle dışıyla saçın saç dipleri ve bütün derinin yıkanmasının vacib hususunda mün'akid olmuştur. Kadın-erkek ayırımı bu hususta yoktur. Ancak, Şârî aleyhissalâtu vesselâm, kadınların örgülerinin açılmaması hususunda ruhsat tanımıştır. Çünkü onlar saçlıdır ve saçları örgülüdür, her seferinde örgüyü bozmaları bir zorluk sebebidir. Bu zorluktan dolayı, onları saçlarını çözmekten affetmiştir. Örgülerin çözelmeme ruhsatı, örgünün iç kısmına suyun değmemesi haline de ruhsat getirmiştir. Ancak, saç diplerine su mutlaka değmelidir. Şu halde ruhsat, sallanan kısımla ilgilidir. Erkeklerde böyle bir zorluk olmayacağı için, onlar bu ruhsattan hariç tutulmuşlardır. Saçlarının her tarafına su değmelidir.
Bu ruhsatı te'yid eden bir-iki rivayet kaydedelim: "Hz. Ümmü Seleme (radıyallahu anhâ) çok örgüsü bulunduğunu zikrederek, "Gusül sırasında bunları açayım mı?" diye sorunca:
"Hayır! başına üç kere su döküp (ovuşturman) yeterli!" diye cevap verir.

Keza Hz. Âişe örgülerin çözülmesi gerektiği kanaatini izhâr eden Abdullah İbnu Ömer hakkında şunları söyler:
"Şu İbnu Ömer'e hayret doğrusu! Kadınlara yıkandıkları zaman örgülerini çözmelerini emretmiş! Bari saçlarını traş etmelerini de emretseydi.."
Meseleyle ilgili bu münakaşalardan sonra ilmihale intikal eden nihaî hüküm son maddede kaydettiğimize muvafık olarak şöyledir: "Saçların, sakalların, kaşlar ile bıyıkların aralarına ve altlarındaki cilde kadar su geçecektir. Velev ki bunlar pek sıkı bulunmuş olsun. Binaenaleyh bunların araları ve dipleri kuru kalırsa gusl tamam olmuş olmaz. Şu kadar var ki, kadınların aşağıya sarkmış olan saçlarının her halde yıkanması lâzım değildir. Elverir ki, su bunların diplerine yetişmiş olsun. Erkeklerde ise, bir zaruret bulunmadığı cihetle, böyle sarkmış saçların da her tarafını yıkamak icab eder."[434]

-3745 -13- وعن عائشة رَضِيَ اللهُ عَنْها:]أَنَّ النّبى #: كَانَ إِذَا اغْتَسَلَ مِنَ الجَنَابَةِ بَدَأ فَغَسَلَ يَدَيْهِ. ثُمَّ يَتَوَضَّأ لِلصَّةِ. ثُمَّ يُدْخِلُ أَصَابِعَهُ فِي المَاءِ فَيُخَلِّلُ بِهَا أُصُولَ الشَّعْرِ. حَتّى إِذَا ظَنَّ أَنَّهُ قَدْ أَرْوَى بَشَرَتَهُ أَفَاضَ المَاءَ عَلَيْهِ ثَثَ مَرَّاتٍ. ثُمَّ غَسَلَ سَائِرَ جَسَدِهِ. ثُمَّ غَسَلَ رِجْلَيْهِ[. أخرجه الستة .

13. (3745)- Hz. Âişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) cenabetten gusledince önce ellerini yıkamaktan başlardı, sonra namaz abdesti gibi abdest alırdı. Sonra parmaklarını suya batırır, onlarla saç diplerini hilallerdi. Deriyi ıslattığı kanaati hasıl olunca tepesinden üç kere su dökerdi. Sonra da bedeninin geri kalan kısımlarını yıkardı. En sonra da ayaklarını yıkardı."[435]

-3746 -14- وفي أخرى:]بَدَأ فَغَسَلَ يَدَيْهِ قَبْلَ أنْ يُدْخِلَهُمَا ا‘‘نَاءَ[.

14. (3746)- Bir diğer rivayette: "...Suya sokmazdan önce ellerini yıkayarak başlardı" denmiştir.[436]

-3747 -15- وفي أخرى:]بَدَأ بِيَمِينِهِ فَصَبَّ عَلَيْهَا مِنَ المَاءِ فَغَسَلَهَا ثُمَّ صَبَّ المَاءَ عَلى ا'ذَى الَّذِى بِهِ بِيَمِينِهِ وَغَسَلَ عَنْهُ بِشِمَالِهِ[. هذا لفظ الشيخين .

15. (3747)- Bir başka rivayette: "Sağ elini yıkayarak başlar, onun üzerine su döker, sonra sağ eliyle vücudundaki ezânın üzerine su döker, sol eliyle de onu yıkardı..." denmiştir. Bu Sahîheyn'in lafzıdır.[437]

-3748 -16- وفي رواية أبي داود. قالت عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنْها:]كانَ رسولُ اللّهِ
يُفِيضُ عَلى رَأسِهِ ثَثَ مَرَّاتٍ، وَنَحْنُ نُفِيضُ خَمْساً مِنْ أجْلِ الضَّفْرِ[.

16. (3748)- Ebû Dâvud'un bir rivayetinde şöyle gelmiştir: "Hz. Âişe (radıyallahu anhâ) der ki: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), başı üzerine üç kere su dökerdi. Biz ise, örmelerimiz sebebiyle beş kere dökerdik."[438]

-3749 -17- وفي رواية للشيخين قالت:]كانَ رسُولُ اللّهِ # إذَا اغْتَسَلَ مِنَ الجَنَابَةِ دَعَا بِشَيْءٍ نَحْوِ الحِبِ فَأخَذَ بِكَفِّه فَبَدَأ بِشِقِّ رَأسِهِ ا'يْمَنِ ثُمَّ ا'يْسَرِ. ثُمَّ أخَذَ بِكَفَّيْهِ فقَالَ بِهِمَا عَلى رَأسِهِ[.

17. (3749)- Sahiheyn'in bir rivayetinde şöyle denir: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), cenabetten yıkandığı zaman (süt sağılan kab gibi) bir kab(ta su)

isterdi. Onu eliyle tutar, başının sağ tarafını yıkayarak başlar, sonra da sol kısmını yıkardı. Sonra iki avucuyla su alır, onlarla başına dökerdi."[439]

3750 -18- وفي أخرى للبخاري، قالت:]كُنَّا إِذَا أَصَابَتْ إِحْدَانَا جَنَابَةٌ أَخَذَتْ بِيَدِهَا الْيُمْنَى عَلى شِقِّهَا ا'يْمَنِ، وَبِيَدِهَا ا'خْرَى عَلى شِقِّها ا'يْسَرِ[. »الحِبُ«: المحلب، وهو ا''ناء الذي يحلب فيه .

18. (3750)- Buhârî'nin diğer bir rivayetinde (Hz.Âişe) şöyle demiştir: "(Resulullah'ın zevcelerinden) birimiz cenâbet olduğu vakit, eliyle üç kere başının üzerine su döker, sonra eliyle üç kere sağ tarafına su döker, diğer eliyle de sol tarafına dökerdi."[440]

AÇIKLAMA:

1- Görüldüğü üzere Hz. Âişe'den bazı farklarla yapılan bu rivayetler, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ve zevce-i pâklerinin gusül yapışlarını teferruatı ile açıklamaktadır. Bu rivayetleri şöyle özetleyebiliriz:

a) Önce namaz abdesti gibi abdest almak. Bu maksadla:

* İlk olarak, suyu dökerek ellerini yıkamak.

* Eza (meni bulaşığını) yıkamak. Bazı rivayetlerde "fercini yıkamak" şeklinde daha açık ifade edilmiştir. Böylece, yıkanma sırasında, kaptan avuçla su alınırken, suyun kirlenme ihtimali bertaraf edilmiş olmaktadır.

* Temizlenmiş olan elleri suya batırmak suretiyle abdestini almak, müteakiben geleceği üzere ayakların yıkanması guslün sonuna bırakılacaktır (3751. hadis)

b) Yine ellerini batırıp ıslatarak saç diplerini hilalleyip ıslatmak; böylece yıkamaya geçince dökülen suyun, israf edilmeden başın her tarafına nüfuzunu sağlamak.

c) Üç kere başa su döküp yıkamak. Kadınlar saçları sebebiyle başlarına beş kere su dökmektedirler.

d) Baştan sonra, yine üçer sefer olmak suretiyle vücudun önce sağ, sonra sol

tarafı elle ovuşturularak yıkanacaktır.

e) En sonda ayak yıkanacak, böylece, sıçrantılardan hâsıl olan kirlenmeler de son defa temizlenmiş olacaktır.
Vücudun parçalar halinde yıkanmasında iki maksad güdülmüş olsa gerektir.

* Az su kullanılarak israfın önlenmesi..

* Kuru yer kalma ihtimalinin bertaraf edilmesi. Bu tertibe riayet edilmeden rastgele dökülerek yıkanma durumunda bazı noktaların gözden kaçma ihtimali olduğu gibi, yıkanma sırasında gelecek bu çeşit vehimler sebebiyle daha çok su kullanma da melhuzdur. Halbuki, Resulullah yıkanma sırasında da suyun israf edilmesinden sakınmayı prensip ittihaz etmiştir. Vücud parçalar halinde yıkanınca, her bir parça teker teker olunca, dikkatle yıkanmış olmaktadır.

2- Hadislerin ışığında sünnete uygun şekilde guslün nasıl yapıldığını böylece kaydettikten sonra şunu belirtmek isteriz: Gusülde esas olan bütün bedenin yıkanmasıdır. Hanefîlerde yıkanması gereken "beden"e ağız ve burnun iç kısmı da dahildir. Bu yıkama, her ne suretle yerine gelse muteberdir, gusül hâsıl olur. Sözgelimi, ağız ve burnunu da yıkama şartıyla suyun içine banıp çıkmak suretiyle her tarafına suyun değmesini sağlayan kimse gusül yapmış sayılır. Ancak, yukarıdaki rivayetlerdeki tertibe göre yapmak sünnettir ve bu tertiple yapmada "sünnet işlemiş olma" sevabı da vardır.[441]

3751 -19- وعن ميمونة رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]سَتَرْتُ النّبىَّ # وَهُوَ يَغْتَسِلُ مِنَ الجَنَابةِ فَغسَلَ يَدَيْهِ ثُمَّ صَبَّ بِيَمِينِهِ عَلى شِمَالِهِ فَغَسَلَ فَرْجَهُ وَمَا أصَابَهُ. ثُمَّ مَسَحَ بِيَدِهِ عَلى الحَائِطِ أوِ ا'رْضِ. ثُمَّ تَوَضّأ وُضُوءَهُ لِلصَّةِ غَيْرَ رِجْلَيْهِ. ثُمَّ أفَاضَ عَلَيْهِ المَاءَ ثُمَّ نَحَّى رِجْلَيْهِ فَغسَلَهُمَا، هذَا غُسْلهُ مِنَ الجَنَابَةِ[. أخرجه الخمسة.

19. (3751)- Hz. Meymûne (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) cenabetten yıkanırken ben O'na perde oldum, (şöyle yıkanmıştı):
Önce ellerini yıkadı. Sonra sağ eliyle (kaptan) solu üzerine su dökerek fercini ve (meniden) bulaşanları yıkadı. Sonra elini duvara -veya yere- sürdü. Sonra namaz

abdesti gibi abdest aldı, ancak ayaklarını yıkamayı terketti. Sonra üzerine su döktü. Sonra ayaklarını çekip yıkadı. Aleyhissalâtu vesselâm'ın cenabetten guslü işte böyledir."[442]

-3752 -20- وعن ابن عمر رَضِيَ اللّهُ عَنْهما:]أنَّ عُمَرَ سَألَ رسولَ اللّهِ # عَنِ الغُسْلِ مِنَ الجَنَابَةِ. فقَالَ يَبْدَأُ فَيُفْرِغُ على يَدِهِ الْيُمْنَى مَرَّتَيْنِ أوْ ثَثاً ثُمَّ يُدْخِلُ الْيُمْنى في ا‘‘نَاءِ. ثُمَّ يَصُبُّ بِهَا عَلى فَرْجِهِ، وَيَدُهُ الْيُسْرَى عَلى فَرْجِهِ، فَيَغْسِلُ مَا هُنَالِكَ حَتّى يُنْقِّيَهُ، ثُمَّ يَضَعُ يَدَهُ الْيُسْرَى عَلى التُّرَابِ إنْ شَاءَ، ثُمَّ يَصُبُّ عَلى يَدِهِ الْيُسْرَى حَتّى يُنَقِّيَهَا. ثُمَّ يَغسِلُ يَدَيْهِ ثَثاً، وَيَسْتَنْشِقُ، وَيتَمَضْمَضُ، وَيَغسِلُ وَجْهَهُ وَذِرَاعَيْهِ ثَثاً ثَثاً حَتّى إذَا بَلَغَ رَأسَهُ لَمْ يَمْسَحْ وَأفْرَغَ عَلَيْهَا المَاءَ[. أخرجه النسائي .

20. (3752)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "(Babam) Ömer (radıyallahu anh) Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a cenabetten nasıl yıkanacağını sordu. Aleyhissalatu vesselâm dedi ki:
"(Kişi) sağ eli üzerine su dökerek başlar, iki veya üç kere döker (ve ovalayıp yıkar). Sonra sağ elini kaba sokar (avuçladığı suyu) ferci üzerine boşaltır, bu sırada sol eli ferci üzerindedir. Dökülen su ile oralarındaki (meni bulaşığı)nı temizleninceye kadar yıkar. Sonra isterse elini toprağa koyar, sonra sol eli üzerine, temizleninceye kadar su döker. Sonra üç kere ellerini yıkar. İstinşakta bulunur (burnuna su çekip yıkar). Mazmaza yapar (ağzına su alıp yıkar). Yüzünü ve kollarını üçer kere yıkar. Başına sıra gelince meshetmez, suyu döker (ve bedeninin geri kalan kısmını yıkar)."[443]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayetlerde gusül yaparken avret yerlerinin yıkanmasından sonra elin toprağa vurulması mevzubahis edilmekte ve İbnu Ömer'in rivaytinde "isterse"

kaydı geçmektedir. Şu halde bu, şartlara göre, arzuya bağlı olarak yapılabilecek bir ruhsattır. Rivayetlerden Aleyhissalâtu vesselâm'ın zaman zaman buna yer verdiği anlaşılmaktadır. Günümüzde sabun kullanmak bunu karşılamalıdır.

2- Hadiste avret yerinin yıkanmasında "üç kere su döker" denmiyor; "temizleninceye kadar" deniyor. Şu halde üçleme vazgeçilmez bir vecibe değildir. Vicdanın, temizliğin hâsıl olduğu hususundaki kanaati esastır.

3- Bu rivayetlerdeki diğer bazı farklı ifadeler gusül işinin icrasında Resulullah'ın teferruatta teşeddüt göstermediğini, farzların yerine getirilmesini esas alıp, tâlî hususlarda zamana ve şartlara göre serbest davrandığını ifâde etmektedir.[444]

-3753 -21- وعن أم سلمة رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]قُلْتُ يَا رسولَ اللّهِ؟ إنِّى امْرَأة أشُدُّ ضَفْرَ رَأسِى، أفَأنْقُضُهُ لِلْحَيْضَةِ وَالجَنَابَةِ؟ قَالَ: ، إنَّمَا يَكْفِيكِ أنْ تَحْثِي عَلى رَأسِكِ ثَثَ حَثَيَاتٍ ثُمّ تُفِيضي عَلَيْكِ المَاءَ فَتَطْهُرينَ[. أخرجه الخمسة إ البخاري، وهذا لفظ مسلم.»الحَثْيُ«: أخذ الماء بالكفين ورميه على الجسد .

21. (3753)- Ümmü Seleme (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "(Bir gün) ey Allah'ın Resulü! dedim. Ben çok örgüsü olan bir kadınım. Hayız ve cenabetten yıkanırken örgüleri çözeyim mi?"
"Hayır! buyurdular başının üzerine, ellerine üç kere su avuçlayıp dökmen, sonrada bedenine su döküp yıkanman sana yeterlidir."[445]

-3754 -22- وعن عبيد بن عمير الليثي قال:]بَلَغَ عَائِشَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْها. أنّ عَبْدَ اللّهِ بْنَ عُمَرَ يَأمُرُ النِّسَاءَ إذَا اغْتَسَلْنَ أنْ يَنْقُضْنَ رُؤُسَهُنَّ. فقَالَتْ: يَا عَجَبَا بْنِ عُمَرَ وَهُوَ يَأمُرُ النَّساءَ أنْ يَنْقُضْنَ رُؤُسَهُنَّ؟ أفَ يَأمُرُهُنَّ أنْ يَحْلِقْنَ؟ لَقَدْ كُنْتُ أغْتَسِلُ أنَا وَرَسُولُ اللّهِ # مِنْ إنَاءِ وَاحِدٍ وَما أزِيدُ أنْ أُفْرِغَ عَلى رَأسِى ثَثَ إفْرَاغَاتٍ[.

أخرجه مسلم.   »أفرغتُ ا‘‘نَاءِ«: إذا قلبت ما فيه من الماء.

22. (3754)- Ubeyd İbnu Umayr el-Leysî anlatıyor: "Hz. Âişe (radıyallahu anhâ)'ye, Abdullah İbnu Ömer'in, kadınlara yıkandıkları zaman örgülerini açmalarını emrettiği haberi ulaşmıştı, şöyle dedi:
"İbnu Ömer'e hayret doğrusu! Kadınlara başlarını çözmelerini emrediyormuş, bir de traş olmalarını emretmiyor mu? Ben ve Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) aynı kaptan (beraberce) yıkanırdık. Ben, başıma üç kere su dökmekten başka birşey yapmazdım (da Resulullah müdahale edip "örgülerini de çöz" demezdi)." [446]

-3755 -23- وعن قتادة رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أنّ أنَسَ بنَ مَالِكٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه حَدَّثهُمْ: أنّ رسولَ اللّهِ # طَافَ عَلى نِسَائِهِ بِغُسْلٍ وَاحِدٍ[. أخرجه الخمسة إ مسلماً .

23. (3755)- Katâde rahimehullah anlatıyor: "Hz. Enes (radıyallahu anh)'in bize anlattığına göre, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın tek bir gusülle, bütün hanımlarını dolaştığı olmuştur."[447]

-3756 -24- وعن أبي رافع رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أنّ رَسُولَ اللّهِ #: طَافَ ذَاتَ يَوْمٍ عَلى نِسَائِهِ وَيَغتَسِلُ عِنْدَ هذِهِ وَعِنْدَ هذِهِ. قالَ: فَقُلْتُ لَهُ يَا رسولَ اللّهِ أ تَجْعَلُهُ غُسْلاً وَاحِداً آخِراً؟ قالَ: هذَا أزْكَى وَأطْيَبُ وَأطْهَرُ[. أخرجه أبو داود.»الزُّكاء«: الطهارة والنُّماء .

24. (3756)- Ebû Râfi (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), bir gün bütün hanımlarına uğradı. Her birisinin yanında ayrı ayrı

yıkandı. Kendisine:
"Ey Allah'ın Resulü dedim, en sonunda bir kere yıkansanız olmaz mı?"
"(Olmasına olur, ancak) böyle yapmak daha temiz daha hoş ve daha paktır!" buyurdular."[448]

-3757 -25- وعن أبي سعيد الْخدرِى رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أنّ رسولَ اللّهِ # قالَ: إذا أتَى أحَدُكُمْ أهْلَهُ ثُمّ بدَا لَهُ أنْ يُعَاوِدَ فَلْيَتَوَضّأ بَيْنَهُمَا[. أخرجه الخمسة إ البخاري.

25. (3757)- Ebû Saîdi'l-Hudrî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Biriniz ehline temas eder sonra tekrar etmek dilerse ikisi arasında abdest alsın."[449]

AÇIKLAMA:

Bu hadisler, kişi cünübken yıkanmaksızın, müteakip temaslarda bulunabilip bulunamayacağı ile ilgilidir. İbnu Hacer'in kaydettiğine göre:

1- Cünüb olan bir kimsenin, yıkanmadan, ikinci kere hanımına temas edebilmesi için yıkanmak gerekmediği hususunda ülemâ icma etmiştir.

2- İki temas arasında abdest gerekli midir? Bu hususta ülema ihtilaf eder:

* Ebû Yusuf, "bu müstehab değildir" demiştir.

* Cumhur ise, "müstehabtır" demiştir.

* Zâhirîler ve Mâlikîlerden İbnu'l-Habib, "Vacibtir!" demişlerdir. Bunlar yukarda kaydedilen Ebû Saîd hadisiyle ihticac etmişlerdir.

* Bazıları, Ebû Saîd hadisindeki vudû (abdest) kelimesini lügat ma'nâsında anlayarak, namaz abdestinin değil "yıkama"nın kastedildiğini söylerler ve maksud'un "fercin yıkanması" olduğunu belirtirler. İbnu Huzeyme, bu yıkamanın da bir vecibe değil nedb ifade ettigine kâildir. Zira Ebû Saîd rivayetinin bir veçhinde "...zira yıkamak, tekrar dönmeyi daha aktif kılar" buyurmuştur: "Şu halde der, bu yıkama (abdest) emri "irşad" veya "nedb" içindir." Ebû Saîd hadisindeki emrin vücub değil "nedb" ifade ettiğinin bir başka delili Hz. Âişe'nin

bir rivayetidir:
"Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) temas eder, abdest almaksızın tekrar temas ederdi."

3- Bu mesele şöyle bir sual ortaya çıkarmıştır: "Resulullah gecelerini hanımlarıyla taksim etmiş idi. Her kadına bir gece ayırmıştı. Bu durumda, bir gecede hepsini dolaşmak nasıl mümkün olmuştur?
Şöyle cevap verilmiştir: "Taksim meselesinin bir vecibe olması ihtilaflıdır. Ebû Saîd: "Bu Resulullah üzerine vâcib değildi, teberru ve tekerrüm için eşit bir taksime yer vermiştir" der. Ancak ülemâ çoğunlukla bunun vacib olduğunu söyler. Bu durumda Resulullah'ın hepsini dolaşması hanımlarının rızası ile oluyordu." İbnu Abdilberr der ki: "Hadisin ma'nâsı şudur: "Resulullah bunu, seferden döndüğü ve henüz hanımlardan hiç birine muayyen bir gün ayırmamış bulunduğu zamanlarda yapardı. Bu durumlarda hepsini dolaşır, sonra gün taksimi yapar, buna göre yanlarına giderdi. Yine de gerçeği Allah bilir. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevceleri hep hürdü. Hürler hakkında Aleyhissalâtu vesselâm'ın sünneti, taksimde adâlet edip hiçbirine günü dışında temas etmemekti."[450]

-3758 -26- وعن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنْها:]أنَّ رسولَ اللّهِ #: كَانَ يَغْتَسِلُ وَيُصَلّى الرَّكْعَتَيْنِ بِصَةِ الْغَدَاةِ، وَ أرَاهُ يُحْدِثُ وُضُوءاً بَعْدَ الْغُسْلِ[. أخرجه أصحاب السنن .

26. (3758)- Hz. Âişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) yıkanır, (sabahtan önce) iki rekat namazla sabah namazını kılardı. Gusülden sonra Aleyhissalâtu vesselâm'ın bir de abdest aldığını zannetmiyorum."[451]

AÇIKLAMA:

Bu rivayet, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın gusülden sonra yeniden abdest almadığını, gusül sırasında aldığı abdestle namaz kıldığını ifade etmektedir.
Tirmizî, bu hükmün Sahâbe ve Tâbiînden pekçok zâtın müşterek görüşü

olduğunu belirtir. Hadislerin çoğunda gusle başlarken Resulullah'ın abdest aldığı belirtilmiştir. Bu sebeple gusülden önce abdest almak, herkesçe bilinen sünnetlerden biridir. Fakat, rivayetlerde gusülden sonra da abdest aldığına dâir açıklık gelmemiştir. Aksine Hz. Âişe'den "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) gusülden sonra abdest almazdı" dediği rivayet edilmiştir. Öyleyse, gusül esnasında abdesti bozacak bir hal vukû bulmadıkça bu ilk abdest muteber olmakta, onunla namaz kılanabilmektedir.[452]

3759 -27- وعنها رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]كُنْتُ أغْتَسِلُ أنَا وَالنّبىُّ # مِنْ إنَاءٍ وَاحِدٍ مِنْ قَدحٍ يُقَالُ لَهُ الْفَرَقُ[.قال سفيانِ رحمه اللّه: »الفَرَقُ« ثثةُ آصع .

27. (3759)- Yine Hz. Âişe anlatıyor: "Ben ve Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), farak denen tek bir kaptan beraber guslederdik."

Süfyan der ki: "Bir farak üç sa'dır."[453]

3760 -28- وفي أخرى عن أبي سلمة قال:]دَخَلْتُ عَلى عَائِشَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْها. أنَا وَأخُوهَا مِنَ الرَّضَاعَةِ فَسَألْنَاهَا عَنْ غُسْلِ رَسولِ اللّهِ # مِنَ الجَنَابَةِ فَدَعَتْ بإنَاءٍ قَدْرَ الصَّاعِ فَاغْتَسَلَتْ، وَبَيْنَنَا وَبَيْنَهَا سِتْرٌ، فَأفْرَغَتْ عَلى رَأسِهَا ثَثاً. قَالَتْ: وَكَانَ أزْوَاجُ النّبىِّ # يَأخُذْنَ مِنَ رُؤُسِهِنَّ حَتّى تَكُونَ كَالْوَفْرَةِ[. أخرجه الخمسة إ الترمذي، وهذا لفظ الشيخين.»الوَفْرَةُ«: أن يبلغ شعر الرأس إلى شحمة ا٭ذن، والجمة أطول من ذلك .

28. (3760)- Ebû Seleme'nin yaptığı diğer bir rivayette şöyle gelmiştir: "Hz. Âişe (radıyallahu anhâ)'nin yanına girmiştim. Yanımda Hz. Âişe'nin süt kardeşi vardı. Kendisine, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'in cenabetten nasıl yıkandığını sorduk. Bir sa' miktarında bir kap getirtti ve onunla yıkandı. Âişe ile aramızda

bir perde vardı. (Yıkanırken) üzerine üç kere su döktü ve dedi ki:
"Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevceleri, saçları kulak memesi civarında olması için saçlarının başlarını alırlardı."[454]

AÇIKLAMA:

1- Birinci rivayet (3759) Hz. Âişe ile Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın aynı zamanda beraberce gusül yaptıklarını ifade etmektedir. İbnu Hacer'in kaydettiğine göre, bazı âlimler bu rivayete dayanarak karı ve kocanın birbirlerinin avret yerlerini görmesinin caiz olduğu hükmünü çıkarmışlardır.

2- Bu hadislerden kadın ve erkeğin, birbirlerinin artığını gusül ve abdestte kullanabilecekleri hükmü çıkarılmıştır. Ayrıca hadis karı ve kocanın aynı anda yan yana gusül yapmalarının caiz olduğunu da ifade etmektedir. İmamlardan Ahmed İbnu Hanbel ile Dâvud-u Zâhirî'nin kadın önce yıkandığı takdirde, onun artığı ile erkeğin gusledemeyeceği görüşünde olduğu rivayet edilmiştir. Ahmed İbnu Hanbel hakkında aksi görüş de rivayet edilmiştir.

3- Farak bir ölçeğin adıdır. Ne miktar hacme sahip olduğu ihtilaflı ise de, sadedinde olduğumuz rivayette Süfyan İbnu Uyeyne üç sa' olduğunu söylemiştir. İki sa' olduğunu söyleyen de var, ancak umumiyetle üç sa' kabul edilmiştir. Rıtl olarak da onaltı rıtl'dır. Bunların değeriyle ilgili uzun açıklamayı daha önce kaydettik. Burada şu kadarını tekrar kaydedelim: 1 sa' = 4 müddür, 1 müdd = 530 gr'dır. Böylece 1 sa' = 2120 gram civarında yani iki litreyi biraz aşan bir sudur.
Şu halde Hz. Âişe yıkanmada 2,5 litreden az su kullanmıştır. Üç sa' da ortalama dokuz litre civarında bir hacimdir.
Büyük şehirlerimizde su sıkıntısının şiddetle hissedilmeye başlandığı zamanımızda, su kullanımında Nebevî ölçülere riayetin ehemmiyet ve zarureti ortaya çıkmaktadır.

4- İkinci hadiste, Hz. Âişe'nin süt kardeşi olarak zikri geçen zâtın kim olduğu net olarak bilinmemektedir. Çünkü, biri Kesîr, diğeri Abdullah İbnu Zeyd adında iki süt kardeşi mevzubahistir. Süt kardeşle Hz. Âişe'ye gelen Ebû Seleme, Hz. Âişe'nin kız kardeşlerinden Ümmü Gülsüm'ün süt oğludur. Böylece Hz. Âişe onun teyzesi durumundadır. Kadı İyaz der ki: "Bu iki zat, Hz. Âişe yıkanırken, mahrem olan yakının, görmesi haram olmayan baş kısmını görmüştür. Zira görmeyecek olsalar onların yanında fiilen göstermesinin bir ma'nâsı kalmazdı.

Göremeyecekleri şekilde olsa onlar: "Âişe bize şöyle anlattı" derlerdi." Aradaki perde, mahremlerinin görmesi haram olan kısımlarının örtülmesi içindir.
Sahâbe-i Kiram hazerâtının önde gelen fakihlerinden olan Hz. Âişe' nin, yıkanma sırasında kullanılacak suyun miktarını zihinlerde tesbit maksadıyla böyle fiilî bir gösterme yolunu tercih etmesi, suda israftan kaçınmanın şeriatımız nazarında ne kadar mühim olduğunu ifade etmesi bakımından cidden manidardır.

5- İkinci rivayetin sonunda geçen "Resulullah'ın zevceleri saçlarını kulak memesi hizasında keserlerdi" şeklinde tercüme ettiğimiz ifade Müslim'deki rivayete göre, Hz. Âişe'nin sözü olmayıp râvi'nin (Ebi Seleme'nin) sözüdür. Kadı İyâz merhuma göre, bu ifade Ezvâc-ı Tâhirât'ın irtihal-i Nebî'den sonraki durumunu tasvir etmektedir. Yani muhtemelen onlar, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın vefatından sonra zîneti terkettikleri için saç uzatıp örmekten vazgeçmişlerdir. Zira normalde, saçlarının -o devrin Arap âdeti üzere- uzun ve örgülü olması gerekir. Nitekim 3753 numaralı hadiste Ümmü Seleme (radıyallahu anhâ)'nin saç örgülerinin çokluğunu zikrederek, gusül sırasında bunları çözüp çözmeyeceği hususunda soru sorduğunu gördük. Ayrıca, Ümmühât-ı Mü'minîn Resulullah'ın sağlığında saçlarını kestiklerine dair rivayet gelmemiştir.

6- Saç tarzını ifade eden vefre'yi, lügâtcılar kulak hizasına kadar uzatma diye açıklarlar. Limme ise, omuza kadar uzanan saça denmiştir. Aksini söyleyenler de olmuştur.[455]

3761 -29- وعن محمد الباقر قال:]كُنَّا عِنْدَ جَابِرٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه وَعِنْدَهُ قَوْمٌ فَسَألُوهُ عَنِ الْغُسْلِ فقَالَ: يَكْفِيكَ صَاعٌ. فقَالَ رَجُلٌ: مَا يَكْفِينِى. فقَالَ جَابِر: كَانَ يَكْفِي مَنْ هُوَ أوْفَى مِنْكَ شَعْراً وَخَيْرٌ مِنْكَ، يَعْنِى النَّبىَّ #[. أخرجه الشيخان والنسائي .

29. (3761)- Muhammed el-Bâkır rahimehullah anlatıyor: "Hz. Câbir (radıyallahu anh)'in yanında idik. Yanında gusülden soran bir grup insan vardı. Şöyle cevap verdi:
"Bir sa' su sana yeter!" Bir adam:
"Bana kâfi gelmez diye itiraz etti. Hz. Câbir:

"Ama, saçı senden daha çok ve senden daha hayırlı olan zâta yetiyordu!" dedi. Onun burada kasdettiği "hayırlı zât" Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) idi." [456]

3762- 30- وعن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]كُنْتَ أغْتَسِلُ أنَا وَالنّبىُّ # مِنْ تَوْرٍ مِنْ شَبَهٍ[. أخرجه أبو داود .

30. (3762)- Hz. Âişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Ben ve Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) sarıdan mamul bir kaptan su alarak yıkanırdık."[457]

AÇIKLAMA:

Tevr'i, İbnu Hacer "taştan veya bir başka şeyden imâl edilen tencere" olarak açıklar. Tevr'in maddesi olan şebeh de bakır gibi sarı renkli bir maden olarak açıklanır. Tunç ve benzeri bir madde olabilir, sarı diye tercüme ettik.[458]

3763- 31- وعن يعلى بن أُمية رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]كَانَ رَسولُ اللّهِ # رَأى رَجُ يَغْتَسِلُ بِالْبَرَازِ فَصَعِدَ المِنْبَرَ فَحَمِدَاللّهَ وَأثْنَى عَليْهِ. ثُمّ قالَ: إنَّ اللّهَ حَيِّي سِتيرٌ يُحِبُّ الحَيَاءَ وَالسِّتْرَ فإذَا اغْتَسَلَ أحَدُكُمْ فَلْيَسْتَتِرْ[. أخرجه أبو داود والنسائي .

31. (3763)- Ya'la İbnu Ümeyye (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) açıkta (izarsız) yıkanan bir adam görmüştü. Derhal minbere çıkarak, Allah'a hamd ve senâda bulunduktan sonra:
"Allah diridir ve ayıpları örtücüdür, hayayı ve örtünmeyi sever. Öyleyse biriniz yıkanınca örtünsün" buyurdu."[459]

AÇIKLAMA:

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Cenâb-ı Hakk'ın Settâr (örtücü) ismini hatırlatarak, o ismin gereği olarak kulların örtünmelerini istediğini belirtmektedir. Şu halde bu emri yerine getirmek, Allah'ın ahlâkı ile ahlâklanmak ma'nâsına gelir. Böylece mü'minler haya ve örtünmeye teşvik edilmiş olmaktadır.[460]

3764 -32- وعن أبي السمح رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]كُنْتُ أَخْدُمُ النَّبِىَّ # فَكَانَ
إذَا أَرَادَ أَنْ يَغْتَسِلَ قالَ: وَلِّنِى قَفَاكَ. فأُوَلِّيهِ قَفَاى فَأَسْتُرُهُ بِهِ[. أخرجه النسائي .

32. (3764)- Ebû's-Semh (radıyallahu anh) anlatıyor:"Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a hizmet ediyordum. Yıkanmak isteyince:
"Bana enseni dön!" derdi. Ben de ensemi dönerdim. Böylece ona perde olurdum."[461]

3765 -33- وعن أم هانئ بنت أبي طالب رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]ذَهَبْتُ إلى رَسُولِ اللّهِ # عَامَ الْفَتْحِ فَوَجَدْتُهُ يَغْتِسلُ وَفَاطِمَةُ ابْنَتُهُ تَسْتُرُهُ بِثَوْبٍ[. أخرجه مسلم .

33. (3765)- Ümmü Hâni Bintu Ebî Tâlib (radıyallahu anhâ) anlatıyor: " (Mekke'nin) Fethi gününde Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)' ın yanına gittim. O'nu yıkanır buldum. Kızı Fâtıma da bir giyecekle O'na perde yapıyordu."[462]

3766 -34- وعن ابن عباس رَضِيَ اللّهُ عَنْهما:]أَنَّ النَّبِىَّ #: اغْتَسَلَ فَأُتِىَ بِمِنْدِيلٍ فَلَمْ يَمَسَّهُ وَجَعلَ يَقُولُ بِالْمَاءِ هكذَا[. أخرجه النسائي .

34. (3766)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) yıkanmıştı. (Kurulanması için) bir havlu getirildi. Onunla kurulanmayıp:

"Su(yun) ıslaklığı ile böyle (daha iyi)!" buyurdular."[463]

-3767 -35- وعن ابن عمر رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]كَانَتْ الصَّةُ خَمْسِينَ، وَالْغُسْلُ مِنَ الجَنَابَةِ سَبْعَ مَرَّاتٍ، وَغَسْلُ الثَّوْبِ مَنْ الْبَوْلِ سَبْعَ مَرَّاتٍ. فَلَمْ يَزَلْ رسولُ اللّهِ # يَسْألُ حَتّى جُعِلَتٍ الصَّةُ خَمْساً وَغُسْلُ الجَنَابَةِ مَرَّةً وَغُسْلُ الْبَوْلِ مِنَ الثَّوْبِ مَرَّةً[. أخرجه أبو داود .

35. (3767)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor:"Namaz elli vakitti, cenabetten gusül de yedi defa idi. Elbiseden sidiğin yıkanması da yedi defa idi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (azaltılmasını Cenâb-ı Hakk'tan) taleb ede ede namaz beş'e, cenabetten gusül bire, elbiseden sidiğin temizlemesi bir kereye indirildi."[464]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, Mi'rac sırasında cereyan eden hadiseyi kasdetmiş olmalı. Ancak, Mi'râc gecesiyle ilgili rivayette sadece namaz mevzubahis edilmektedir: Cenâb-ı Hakk'la mülâkat yapmış olarak dönmekte olan Resulullah Hz. Musa'ya uğrar. Hz. Musa: "Rabbin ümmetine ne emretti?" diye sorar. Resulullah: "Elli vakit namaz!" deyince Hz. Musa bunun çok olduğunu söyler, azaltılması için Allah Teâlâ'ya müracaat etmesini tavsiye eder. Resulullah'ın müracaatı üzerine namaz bir miktar azaltılır. Dönüşte Hz. Musa'ya tekrar uğrar. Hz. Musa miktar için "Ümmetin bunu da yapamaz, tekrar müracaat et, azalttır tavsiyesinde bulunur.
Resulullah bu şekilde mükerrer müracaatlarda bulunur ve beşe kadar indirtir. Hz. Musa buna da çok derse de Resulullah tekrar müracaat etmekten utanır.
İşte bu rivayette, sadedinde olduğumuz hadiste zikri geçen gusül ve elbise

temizliği mevzubahis edilmez.
Dehlevî der ki: "Elbisenin bir kere yıkanması Şâfiînin mezhebine göredir, onlarda üç kere yıkamak mendubtur. Ebu Hanîfe'ye göre görülmeyen pisliğin yıkanması üç kerede tahakkuk eder, bu vacibtir." Hanefî fakihlerden Burhânuddin el-Merginânî der ki: "Necaset iki çeşittir, görülen ve görülmeyen. Görülenin temizliği, onun izâlesiyle sağlanır. Görülmeyenin temizliği , yıkayanın "pisliğin temizlendiğine dair zann-ı gâlibi" hasıl oluncaya kadardır. Tekrar, pisliğin çıkması içindir, üç rakamının tesbiti, zann-ı galib çoğunlukla üçte hâsıl olduğu içindir. Bu hususu şu hadis de teyid eder: "Biriniz uykudan uyandığı zaman üç sefer yıkamadıkça elini suya batırmasın."
Hadisin mânası: "Hıtmînin yıkandığı su ile yetinirdi (onunla birlikte cenabetten de temizlenmeye niyet ederdi)" demektir.[465]

-3768 -36- وعن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]رُبَّمَا اغْتَسَلَ رَسولُ اللّهِ # مِنَ الجَنَابَةِ ثُمَّ جَاءَ فَاسْتَدْفَأَ بِي فَضَمَمْتُهُ إلَيَّ وَأنَا لَمْ أغْتَسِلْ[. أخرجه الترمذي .

36. (3768)- Hz. Âişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Bazen Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) cenabetten yıkanır, sonra (üşümüş olarak gelip) bana sokulup benim ısıtmamı isterdi, ben de O'nu bağrıma bastırıp ısıtıyordum. Bundan dolayı ben ayrıca yıkanmıyordum."[466]

-3769 -37- وعنها رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]كَانَ رَسولُ اللّهِ # يَغْسِلُ رَأسَهُ بِالخِطْمِيِّ وَهُوَ جُنُبٌ يَجْتَزِئُ بِذلِكَ وَ يَصُبُّ المَاءَ[. أخرجه أبو داود.ومعناه أنه كان يكتفي بالماء الذي يغسل به الخطمى فقط.

37. (3769)- Yine Hz. Âişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah

(aleyhissalâtu vesselâm) cenabetten yıkanırken başını hıtmî (denen otla) yıkardı. Bununla yetinir, (hıtmîli su) üzerine ayrıca su dökmezdi."[467]

AÇIKLAMA:

Hatmî diye de okunabilen hıtmî'nin temizlikte kullanılan bir bitki olduğu belirtilmektedir. Hadis, Resulullah'ın cenabetten temizlenirken başını hıtmî otunun karıştırılmış yani içerisine ıslatılmış bulunduğu su ile yıkandığını belirtmektedir. Onunla yetinip, üzerine su dökmemesi, hususi hazırlanan bu su ile yıkadıktan sonra saf su ile ikinci bir kere yıkamadığını ifade etmektedir. İbnu Raslân der ki: "Bu iktifa işi, sidr veya hıtmîyi baş üzerine koyup onunla yıkama halinde caizdir. Zira bu yıkama yeterli olur, ayrıca sırf yıkamak için bir de ikinci su dökmeye gerek kalmaz. Ancak sidri suyun içine atar, sonra onunla başını yıkarsa, bu durumda kâfi gelmez, arkadan ayrıca (durulamak için) saf su icabeder; iltibas edilmemesi için bu hususa dikkat edilmelidir. Muhtemeldir ki, Aleyhissalâtu vesselâm hıtmî karışık olan su ile yıkamazdan önce başını saf su ile yıkayarak başından cenabeti gidermiş, sonra da bedeninin geri kalan âzâlarını yıkamıştır. Ayrıca hıtmînin az olup suyun aslî vasfını fazla değiştirmemiş olması da muhtemeldir."
İbnu Raslân'ın bu tahdidi, suyun tâhir ve mutahhir (temiz ve temizleyici) olması için aslî vasıflarını muhafaza etme şartına binaen koyduğu izah gerektirmeyecek bir husustur.
İbnu Raslan “ve la yesubbu aleyhi’l-mâe” ifadesinde geçen "aleyhi"deki zamiri iki şekilde tevil eder: "Baş'a da râci olabilir, hıtmîye de raci olabilir. Zamir "Baş'a raci olunca ma'nâ şöyledir: Hıtmî'yi izale ettiği suyu döker, onu izâleden sonra baş üzerine başka bir su dökmez." Zamir hıtmî'ye râci olduğu takdirde ma'nâ "suyun, bedene taşmasına yer vermezdi" olur.
Hadisin sonunda kaydedilen açıklamayı, Münzirî: "Dedi ki" diyerek kaydeder. Buna göre "Hıtmî ile yıkanan baş cenabeti gidermemiştir. Hıtmî bulaşığının gitmesi için dökülen saf su sırasında cenabetin de gitmesine niyet edilmiştir ve hıtmî bulaşığı çıkınca cenabetten de temizlenilmiş olmaktadır. Hıtmî bulaşığı gidince, cenabetten temizlenmek için yeniden yıkanmaya gerek yoktur" demek olmaktadır.
Bu teferruatı bilmekte fayda var. Zira çeşitli kokular, losyonlar, temizlik maddeleri ile karışık haldeki mayilerle cenabetten temizlenirken bunların bilinmesi gerekir. Şerîatımıza göre, bir mayi temiz bile olsa, içerisine katılan

yabancı madde ile temizleyicilik vasfını kaybeder. Sözgelimi gülsuyu ile cenabetten temizlik yapılamaz. Bu, onun pis addedilmesinden dolayı değildir. Dinin koyduğu temizleyicilik vasfı olmamasından dolayıdır. Suyun hem temiz, hem de temizleyici olması için aslî ve tabiî vasıflarını koruması lazım: Rengi, kokusu, tadı, akıcılığı değişmemelidir. İbnu Raslân'ın açıklamaları ile ileri sürdüğü ihtimallerin hepsi Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hıtmî karışık su ile yıkandığına dair çok vecîz şekilde gelen rivayeti bu prensip çerçevesinde açma gayretinden ileri gelmektedir.[468]

-3770 -38- وعنها رَضِيَ اللهُ عَنْها قالت:]كُنَّا نَغْتَسِلُ وَعَلَيْنَا الضَّمَادُ، وَنَحْنُ مَعَ رَسولِ اللهِ # مُحِّتٍ وَمُحْرِماتٍ[. أخرجه أبو داود .

38. (3770)- Yine Hz. Âişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Biz Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın beraberinde ihramlı ve ihramsız her iki durumda da bulunduk. Bu esnada saçlarımız yapıştırılmış bulunduğu halde yıkanırdık."[469]

AÇIKLAMA:

Hadiste geçen zımâd, lügat açısından sargı ma'nâsına gelir. en-Nihâye'de İbnu'l-Esir der ki: "Aslı, bağlamaktır. Rahatsız uzvun bağlandığı beze denmiştir. Sonra yara vs. üzerine, sargısız bile olsa, ilaç koymaya denmiştir."
Şârihler bu hadiste zımâd ile, saçı sabit tutmak için sürülen maddenin kastedildiğini belirtirler. Bu madde tîyb denen kadınlara ait sürünme maddesi de olabilir, başka bir şey de. Fakat rahatsız uzva sarılan bez değil. Bu durumda mâna şöyle olur: "Biz saç örgülerimizi zamk, tîyb, hıtmî vs. ile yapıştırır, sonra da yıkanırdık, tîyb vs.den sürdüğümüz yapıştırma, tutturma maddesi örgüler açılmadığından, olduğu şekilde kalırdı."
Ma'nânın şöyle olabileceği de belirtilmiştir: "Biz yıkanır ve hıtmînin yıkandığı su ile iktifa ederdik de ondan sonra başka bir su kullanmazdık. Yani, hıtmîyi temizlediğimiz su ile cenabetten de yıkanmaya niyet eder, sonra gusül için ayrıca başka bir su kullanmazdık." İstinbat edilen bu ma'nâyı Hz. Âişe'den

kaydettiğimiz bir önceki hadisin (3769) de teyid ettiği belirtilmiştir.[470]

3771- 39- وعن علي رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]كَانَ رَسُولُ اللّهِ # يُقْرِئُنَا الْقُرآنَ عَلى كُلّ حَالٍ مَالَمْ يَكُنْ جُنُباً[. أخرجه أصحاب السنن، واللفظ للترمذي وصححه .

39. (3771)- Hz. Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), cünüb olmadıkça her halimizde bize Kur'an okutup ta'lim ederdi." [471]

3772- 40- وفي أخرى للنسائى:]كَانَ رَسولُ اللّهِ # يَخْرُجُ مِنَ الخَءِ وَيَقْرَأُ الْقُرآنَ وَيَأكُلُ اللَّحْمَ وَلَمْ يَكُنْ يَحْجُبُهُ مِنَ الْقُرآنِ شَىْءٌ لَيْسَ الجَنَابَةُ[.

40. (3772)- Nesâî'nin bir başka rivayetinde şöyle gelmiştir: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) helâdan çıkınca Kur'an okur, bizimle et yerdi. Cenabet halinden başka hiçbir şey O'nunla Kur'an arasına perde olmazdı."[472]

AÇIKLAMA:

Bu hadislerde, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın cünüb hali dışında yani abdestli veya abdestsiz olduğu halde Kur'an-ı Kerim'i okuduğunu, okuttuğunu haber vermektedir. Helâdan çıkınca veya et yiyince Kur'an okuması, bunun caiz olduğunu göstermek içindir. "Et" yemenin zikredilmesi, etin bulaşık bırakan, arkadan eli ve ağzı yıkamayı gerektiren bir bulaşmaya sebep olması sebebiyledir. Böylece bu çeşit bulaşıkların da Kur'an okumaya mâni olmadığı belirtilmiş oluyor, yeter ki cenabet kirliliği olmasın. Küçük hades'in Kur'an okumaya mani olmadığı hususunda ülemânın icmaından bile bahsedilmiştir.
Cünübün ve hayızlının Kur'an okuması meselesi biraz ihtilaflıdır. Büyük ekseriyet haram olduğunda ittifak etmiştir. İmam Mâlik cünübün tek âyet ve o

miktarda Kur'an'ı okuyamayacağını söylerse de hayızlının okuyabileceğini, aksi takdirde Kur'an'ı unutacağını söylediği rivayet edilmiştir. "Çünkü demiştir, hayız müddeti günlerce uzar, cenabet hali uzamaz." İkrîme ve İbnu'l-Müseyyeb'in de cünüb'ün Kur'an okumasında beis görmedikleri kaydedilmiştir.
Kur'an-ı Kerim'in cenabetken okunabileceği iddiası daha ziyade, Müslimde yer alan bir rivayete dayanır. Orada Hz. Âişe (radıyallahu anhâ): "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bütün hallerinde Allah'ı zikrederdi" buyurmaktadır.
"Bütün hallerinde" deyince buna cenâbet hali de dahildir, zikrullah'ın içinde Kur'an kırâati de dahildir.
Keza İbnu Abbas'tan kaydedilecek olan müteakip rivayetde bu görüşü teyid edecektir.
Bu iddiaya şu şekilde cevap verilmiştir: Hz. Âişe'nin rivayeti, sadedinde olduğumuz Ali (radıyallahu anh) hadisiyle tahsis edilmiştir. Yanihadiste geçen zikrullah tabirinin âmm olan ma'nâsı tahsis edilerek "Kur'an kırâatı dışında kalan zikr"diye anlaşılmıştır. Hatta Aynî: "Hz. Âişe'nin hadisi, Hz. Ali'nin hadisine muâraza etmez, arada bir zıtlık yoktur, zira Âişe (radıyallahu anhâ) Kur'an kırâatı dışındaki zikri kasdetmiştir" der. Sübülü's-Selam müellifi de şu açıklamayı yapar: "Hz. Âişe hadisini, Hz. Ali hadisi ile başka birçok hadis tahsis etmiştir. Nitekim bu hadis, büyük ve küçük abdest bozma ve cima halleriyle de tahsis edilmiştir. Nitekim âyet-i kerimede de öyle ifade edilmiştir: "(Onlar) Allah'ı ayakta, oturarak ve yanları üstüne yattıkları zaman zikrederler" (Âl-i İmrân 191).[473]

3773 -41- وعن ابن عباس رَضِيَ اللّهُ عَنْهما:]أنَّهُ لَمْ يَرَ بِالْقِرَاءَةِ لِلْجُنُبِ بَأساً[. أخرجه رزين. قلت: وَعلقه البخاري، واللّه أعلم .

41. (3773)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'dan rivayet edildiğine göre, O cünüb kimsenin Kur'an okumasında bir beis görmezdi."[474]
Açıklama için önceki rivayete bakılmalıdır.

3774 -42- وعن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]كَانَ رَسولُ اللّهِ

إِذَا أَرَادَ أَنْ يَنَامَ وَهُوَ جُنُبٌ غَسَلَ فَرْجَهُ وَتَوَضّأ وُضُوءَهُ لِلصَّةِ]. أخرجه الستة، وهذا لفظ البخاري .

42. (3774)- Hz. Âişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), cünübken uyumak istediği takdirde fercini yıkar ve namaz abdestiyle abdest alırdı."[475]

-3775 -43- وفي أخرى لمسلم:]كَانَ إِذا أَرَادَ أَنْ يَأكُلَ أَوْ يَنَامَ تَوَضّأ وُضُوءَهُ لِلصَّةِ[.

43. (3775)- Müslim'in bir rivayetinde: "...Yemek veya uyumak istediği zaman namaz abdestiyle abdest alırdı" denmiştir.[476]

-3776 -44- وله في أخرى عن عبداللّه بن أبي قيس قال:]سَألْتُ عَائِشَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْها عَنْ وِتْرِ رَسُولِ اللّهِ # وَذَكَرَ الحَدِيثَ، وَفِيهِ قُلْتُ. كَيْفَ كَانَ يَصْنَعُ في الجَنَابَةِ، أَكَانَ يَغْتَسِلُ قَبْلَ أنْ يَنَامَ، أوْ يَنَامُ قَبْلَ أنْ يَغْتَسِلَ؟ قَالَتْ: كُلُّ ذلِكَ قَدْ كَانَ يَفْعَلُ. رُبَّمَا اغْتَسَلَ وَنَامَ، وَرُبَّمَا تَوَضّأ فَنَامَ. قُلْتُ: الحَمْدُللّهِ الّذِى جَعَلَ في ا٘مرِ سَعَةً[.

44. (3776)- Müslim'in, Abdullah İbnu Ebî Kays'tan yaptığı diğer bir rivayette Abdullah derki: "Hz. Âişe (radıyallahu anhâ)'ye Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın vitir namazından sordum..." Hadisi zikreder. Hadiste şu ibare de var:
"Hz. Âişe'ye: "Resulullah cünübken ne yapardı, uyumadan önce yıkanır mıydı. Veya yıkanmadan önce uyur muydu?" diye sordum? Bana şu cevabı verdi:

"Bunların hepsini yapardı. Bazan yıkanır ve sonra uyurdu, bazan abdest alır ve uyurdu." Bunu işitince:

"Bu meselede genişlik koyan Allah'a hamdolsun!" dedim.[477]

-3777 -45 وفي رواية أبي داود عن غضيف بن الحارث قال:]قلتُ لعائشة رَضِيَ اللّهُ عَنْها: أرَأيْتِ رسولَ اللّهِ # كَانَ يَغْتَسِلُ مِنَ الجَنَابَةِ في أوَّلِ اللَّيْلِ أمْ في آخِرِهِ؟ قالَتْ: رُبَّمَا اغْتَسَلَ في أوِّلِ اللَّيْلِ، وَرُبَّمَا اغْتَسَلَ في آخِرِهِ. قُلْتُ: اللّهُ أكْبَرُ، اَلحَمْدُللّهِ الَّذِى جَعَلَ في ا'مْرِ سَعَةً. قُلْتُ: أرَأيْتِ رسولَ اللّهِ #، كَانَ يُوتِرُ أوَّلَ اللَّيْلِ أمْ آخِرَهُ؟ قالَتْ: رُبَّمَا أوْتَرَ أوَّل اللَّيْلِ وَرُبَّمَا أوْتَرَ آخِرَهُ. قُلْتُ: اللّهُ أكْبَرُ، الحَمْدُللّهِ الَّذِى جَعَلَ في ا'مْرِ سَعَةً. قُلْتُ: أرَأيْتِ رسُولَ اللّهِ # كَانَ يَجْهَرُ بِالْقُرآنِ أمْ يَخْفِتُ بِهِ؟ قالَتْ: رُبَّمَا جَهَرَ بِهِ، وَرُبَّمَا خَفَتَ بِهِ قُلْتُ: اللّهُ أكْبَرُ، الحَمْدُللّهِ الَّذِى جَعَلَ في ا'مْرِ سَعَةً[.

45. (3777)- Ebû Dâvud'un rivayetine, Gudayf İbnu'l-Hâris der ki: "Hz. Âişe (radıyallahu anhâ)'ye sordum:

"Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) cenabetten gecenin başında mı yıkanırdı sonunda mı?"

"Bazan başında, bazan da sonunda yıkanırdı" dedi. Ben:

"Allahu ekber! bu meselede genişlik veren Allah'a hamdolsun!" dedim ve tekrar sordum.

"Vitir namazını gecenin evvelinde mi kılardı, âhirinde mi?"

"Bazan evvelinde bazan âhirinde kılardı" dedi. Ben:

"Allahu ekber! Bu meselede genişlik veren Allah'a hamdolsun!" dedim ve tekrar sordum:

"Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Kur'ân'ı açıktan mı okurdu sessiz mi okurdu?"

"Bazan açıktan okur bazan da sessiz okurdu" dedi. Ben:

"Allahu ekber! dedim. Bu meselede kolaylık koyan Allah'a hamdolsun!"[478]

3778- 46- وفي رواية الترمذي وأبي داود أيضاً:]كَانَ رسولُ اللهِّ # يَنَامُ وَهُوَ جُنُبٌ وَ يَمَسُّ مَاءً[.
قال الترمذي: »وَقَدْ رُوِىَ عَنْهَا أنُّه كَانَ يَتَوضُّأ قَبْلَ أنْ يَنَامَ وَهُوَ أصَحُّ« .

46. (3778)- Tirmizî ve Ebû Dâvud'un bir rivayetinde de şöyle gelmiştir: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), cünübken uyur ve hiç suya dokunmazdı."
Tirmizî derki: "Hz. Âişe'den, Aleyhissalâtu vesselâm'ın uyumazdan önce abdest aldığı da rivayet edilmiştir ve bu rivayet en sahih olanıdır."[479]

3779- 47- وفي رواية للنسائى:]كَانَ إذَا أرادَ أنْ يَأكُلَ أوْ يَشْرَبَ غَسَلَ يَدَيْهِ ثُمَّ يَأكُلُ أوْ يَشْرَبُ[.

47. (3779)- Nesâî'nin bir riveyetinde: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) yemek veya içmek istediği zaman ellerini yıkar sonra yer içerdi" denmiştir.[480]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayetler, cenabetten temizlenmezden önce yani henüz gusül yapmamış iken:

* Uyunabileceğine,

* Yiyip içilebileceğine,delâlet etmektedir. Böylece Hz. Ali (radıyallahu anh)'den

Ebû Dâvud ve başka kitaplarda rivayet edilen: "İçinde köpek, resim ve cünüb bulunan eve (rahmet getiren) melekler girmez" hadisinin zayıflığı -veya bazı te'villerle kabul edilmesi gerektiği- anlaşılmaktadır. Nitekim, Hattâbî, bu hadisin de sıhhatine kaildir ve ma'nâyı şöyle tevcih eder: "Buradaki cünübten murad yıkanmaktan hoşlanmayan ve terketmeyi âdet haline getiren kimsedir, yıkanmayı

tehir eden kimse değildir." Hattâbî hadisle ilgili açıklamasına devam eder: "...Köpekten de murad beslenmesine izin verilen köpek olmamalıdır, resim de ayak altına atılmış canlı resmi olmalıdır."

2- Cünüb iken, yeme, içme ve uyuma hususlarında dinin sağladığı ruhsat ve kolaylık ashab arasında sevinmeye ve hamdetmeye vesile olmuştur. Çünkü şartları, bunları gerektirebilir. Derhal yıkanma hususunda kesin emir olsaydı bazı zorlukları beraberinde getirecekti. Sahabelerin Allahu ekber demeleri taaccüp ifade eder. Beklemedikleri bir lütufla karşılaşmanın sevincini böyle ifade etmek Arapların adetlerindendir.

3- Her şeye rağmen yani yıkanmayı te'hir etmeye, herhangi bir yıkanma veya abdeste yer vermeden yiyip içmeye ruhsat verilmiş olmasına rağmen avret yerlerinin ve ellerin yıkanması ve hatta abdest alınması müstehabtır. Şunu da belirtelim ki, bu söylenen husus ruhsattır. Azimet, guslün ta'cilidir. Dinî hayatımızın güçlenmesi için ruhsatlarla değil, azîmetlerle amel etme gayretinde olmalıyız. Şu halde guslün ta'cili efdaldir.

4- Bazı âlimler uyumak niyetiyle alınacak abdestle, yemek içmek niyetiyle alınacak abdest arasında fark görmek istemişler; cumhur yeme, içme ve uyuma da namaz abdestiyle abdest alma gereğine kâil olmuştur. Şevkânî: "Bazan namaz abdestiyle abdest almak bazanda elleri yıkamakla iktifa edilmeli" diye hükme bağlar. Ancak "elleri yıkamak'la iktifa edilecek yıkamanın yiyip içmeye mahsus olduğunu, uyumak için ise namaz abdestiyle abdest almak gerektiğini" belirtir: "Çünkü, der bu hususa temas eden hadisler arasında bir ayrılık yok."

5- 3778 numaralı hadiste Vitr namazının da tehir edilebileceğine temas edilmiştir. Vitrin, gecenin evvelinde, ortasında ve âhirinde kılınabileceği başka rivayetlerle sâbittir. İlgili bahiste açıkladığımız için ona girmeyeceğiz.[481]

3780-48- وعن ابنِ عمر رَضِيَ اللهُّ عَنْهما قال:]ذَكَرَ عُمَرُ بنُ الخَطَّابِ رَضِيَ اللهُ عَنْه بِرَسُولِ اللهِّ # أنَّهُ تُصِيبُهُ الجَنَابَةُ مِنَ اللَّيْلِ. فقَالَ #: تَوَضّأ واغْسِلْ ذَكَرَكَ ثُمَّ نَمْ[. أخرجه الستة، وهذا لفظ الشيخين .

48. (3780)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Ömer İbnu'l-Hattâb (radıyallahu anh), geceleyin cünüb olduğunu, (ne yapması gerektiğini) sordu. Aleyhissalâtu vesselâm: "Abdest al, uzvunu yıka, sonra uyu!" buyurdular."[482]

-3781 -49- وعن نافع قال:]كَانَ ابنِ عمر رَضِـيَ اللّهُ عَنْهما إذَا أرَادَ أنْ يَنَامَ أوْ يَطْعَمَ وَهُوَ جُنُبٌ غسَلَ وَجْهَهُ وَيَدَيْهِ إلى المِرْفقَيْنِ وَمسَحَ رَأسَهُ ثُمَّ طَعِمَ أوْ نَامَ[. أخرجه مالك .

49. (3781)- Nâfi rahimehullah anlatıyor: "İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ), cünübken uyumak veya yemek istediği zaman, yüzünü ve dirseklerine kadar ellerini yıkar, başını mesheder, sonra yer veya uyurdu."[483]

-3782 -50- وعن أبي هريرة رَضِـيَ اللّهُ عَنْه:]أنّ النّبىَّ # لَقِيَهُ في بَعْضِ طُرُقِ

المَدِينَةِ وَهُوَ جُنُبٌ فَانْخَنَسَ مِنْهُ فَذَهَبَ فَاغْتَسَلَ. ثُمَّ جَاءَ فقَالَ لَهُ: أيْنَ كُنْتَ يَا أبَا هُرَيْرَةَ؟ فقالَ: كُنْتُ جُنُباً فَكَرِهْتُ أنْ أُجَالِسَكَ وَأنَا عَلى غَيْرِ طَهَارَةٍ. قالَ: سُبْحَانَ اللّهِ! إنَّ المُؤْمِنَ َ يَنْجُسُ[. أخرجه الخمسة، وهذا لفظ البخاري. »انخنسَ«: أى استتر واختفى .

50. (3782)- Ebû Hüreyre (radıyallahu anh)'nin anlattığına göre: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Medine sokaklarından birinde kendisine rastlamıştır. Ebû Hüreyre bu sırada cünüb olduğu için, Aleyhissalâtu vesselâm'ın nazarından sıvışarak gidip yıkanır gelir. Gelince Aleyhissalâtu vesselâm:
"Ey Ebû Hüreyre neredeydin?" diye sorar.
"Ben cünübtüm, pis pis sizinle oturmak istemedim" cevabında bulunur. Aleyhissalâtu vesselâm:

"Sübhânallah! (bilmez misin ki) müslüman pis olmaz!" ferman eder."[484]

AÇIKLAMA:

1- Resulullah'ın "Müslüman pis olmaz" sözünden bazı Zâhirîler "Kâfirin pis olduğu" hükmünü çıkarmışlar ve necâsetu'l-ayn'a nisbet etmişlerdir. Buradan çıkan tabii netice, onların ter ve tükrüklerinin de necis sayılmasıdır. Bu görüşlerini "Müşrikler necis (pis)tir" (Tevbe 28) âyetiyle de delillendirmişlerdir. Ancak cumhur bu görüşte değildir. Onlar hadisi: "Ondan murad, mü'min âzâları temizdir, çünkü o pislikten kaçınmayı âdet edinmiştir, müşrik onun hilafınadır, çünkü onda necasetten korunma gayreti yoktur." diyerek açıklamışlardır. Yine cumhur, âyeti de şöyle tevil eder: "Ondan murad, onların itikad ve pisliğe bulaşmaları yönüyle de necis olmalarıdır. Nitekim Allah, Ehl-i Kitab'ın kadınlarıyla evlenmeyi mubah kılmıştır. Bilindiği üzere, beraber yatan kimseler kadınların terlerinden sâlim kalamazlar, öyle ise kitabiye kadının terinden erkeğe bulaşır. Bununla birlikte, erkeğe, kitabiye kadının guslü sebebiyle ayrı bir gusül gerekmez, onun sebebiyle de tıpkı müslüman kadın sebebiyle yapılan gusül gerekmektedir. Öyleyse, anlaşılırki canlı olan insan, necisu'l-ayn değildir. Çünkü bu meselede kadınla erkek arasında bir fark mevcut değildir."

2- Ebû Hüreyre'nin sıvışmasının sebebi, 3784 numaralı hadiste görüleceği üzere, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Ashabından biriyle karşılaşınca onları eliyle meshedip duada bulunması idi. Ebû Hüreyre de zannediyordu ki, cünüb kişi hadesle necis olmuştur. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) mutad üzere, bu halde kendisine meshedip dokunacak diye korkmuştu ve koşarak yıkanmaya gitmiştir. Ama Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) onun "ben pisim" sözünden ortaya çıkan bu anlayışını reddetmiş, "Sübhanallah!" diyerek, bu kadar açık bir hususu bilmemesinden duyduğu hayreti ifade buyurmuştur.

3- Hadisten Çıkarılan Bazı Faydalar:

***** Bu hadis, mühim işler sırasında temiz olmanın müstehab olduğuna delildir. Ayrıca fazilet ehli kimselere hürmet ve onları büyükleme ve onlarla beraberliği en mükemmel bir hey'etle (kılıkkıyafetle) yürütmenin müstehab olduğuna da delil teşkil etmektedir.

***** Hadiste, tâbi olanların ayrılırken metbu'dan yani tâbi olduğu kimseden izin almasının müstehab olduğu hükmü de çıkarılmıştır. Zira Resulullah, "Neredeydin?" diye sormuştur. Buradan anlaşılmıştır ki, ayrılmazdan (sıvışmazdan) önce O'na, nereye gittiğini haber vermesi gerekirdi.

* Metbû, kendisine tabi olan kimse sormasa bile, onu doğru olana uyarması gerekir.
* Yıkanmayı tehir etmek caizdir.
* Cünübün teri temizdir, çünkü cenabetle bedeni pis olmuyor.
* Kadından sağılan süt de pis değildir.
* Yıkanmazdan önce bir kısım işleri yapmak caizdir.[485]

-3783 -51- وعن حذيفة بن اليمان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ:]أنَّ النّبىَّ #: لَقِيَهُ وَهُوَ جُنُبٌ فَحَادَ عَنْهُ فَاغْتَسَلَ. ثُمَّ جَاءَ فقَالَ: كُنْتُ جُنُباً. قالَ: إنَّ المُسْلِمَ َ يَنْجُسُ[. أخرجه مسلم، واللفظ له، وأبو داود والنسائي .

51. (3783)- Huzeyfe İbnu'l-Yemân (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la bir gün karşılaştığımızda cünüb idim, hemen yolumu çevirip gidip yıkandım. Bilahare gelince:
"(Böyle sizi görünce alelacele sıvışmamın sebebi) cünüb olmam idi!" dedim. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Müslüman (cenabetle) pis olmaz ki!" buyurdular."[486]

-3784 -52- وفي رواية النسائي:]كَانَ رسولُ اللهِ # إذَا لَقِىَ الرَّجُلَ مِنْ أصْحَابِهِ مَسَحَهُ وَدَعَا لَهُ. قالَ: فَرَأيْتُهُ يَوْماً بُكْرَةً، فَحُدْتُ عَنْهُ. ثُمَّ
أتَيْتُهُ حِينَ ارْتَفَعَ النَّهَارُ. فقَالَ: إنِّى رَأيْتُكَ فَحُدْتَ عَنِّى. فَقُلْتُ: ‘نِّى كُنْتُ جُنُباً فَخَشِيتُ أنْ تَمَسَّنِى. فقَالَ رسولُ اللهِ #: إنَّ المُؤْمِنَ َ يَنْجُسُ[. »حَادَ«: أى تنحى .

52. (3784)- Nesâî'nin rivayetinde hadis şöyledir: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Ashabından bir erkekle karşılaşınca onu mesheder ve ona dua

ediverirdi. Bir gün erken vakitte Aleyhissalâtu vesselâm'ı (sokakta) gördüm. Hemen yolumu ondan çevirdim. (Eve gidip yıkandıktan sonra) güneş yükselince yanına geldim. Bana:
"(Sabahleyin) seni görmüştüm, hemen yolunu benden çevirdin!" buyurdular. Ben de açıkladım:
"Çünkü ben cünübtüm (bu halde) bana dokunmanızdan korktum."
"Şurası muhakkak ki dedi Aleyhissalâtu vesselâm, mü'min necis olmaz!"[487]

AÇIKLAMA için 3782 numaralı hadise bakın.

BİRİNCİ FASIL

CENABETTEN GUSÜL

-3785 -53- وَعَنْ أبِى هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قالَ:]أُقِيمَتِ الصَّةُ وَعُدِّلَتِ الصُّفُوفُ قِيَاماً فَخَرَجَ إلَيْنَا رَسولُ اللّهِ # فَلَمَّا قَامَ مُصَّهُ ذَكَرَ أنَّهُ جُنُبٌ. فقَالَ لَنَا: مَكَانَكُمْ. ثُمَّ رَجَعَ فَاغْتَسَلَ. ثُمَّ خَرَجَ إلَيْنَا وَرَأسُهُ يَقْطُرُ. فَكَبَّرَ وصَلّى فَصَلَّيْنَا مَعَهُ[. أخرجه الستة إ الترمذي، وهذا لفظ البخاري .

53. (3785)- Hz. Ebu Hüreyre radıyallahu anh anlatıyor: "Namaza kalkılıp saflar düzlenmişti ki, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) geldi, namazgahına geçti. O anda cünüb olduğunu hatırladı. Bize: "Yerinizde durun!" deyip, hemen ayrılıp yıkanmaya gitti. Gusledip dönünce başından henüz su damlıyordu. Tekbir getirdi, namaza durdu. Beraber namaz kıldık..."[488]

-3786 -54- وعن أبي بكر رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أنَّ رسولَ اللّهِ # دَخَلَ في صَةِ الفَجْرِ فَأوْمَأ بِيَدِهِ أنْ مَكَانَكُمْ، ثُمَّ جَاءَ وَرَأسُهُ يَقْطُرُ فصَلّى بِهِمْ[.

54. (3786)- Ebu Bekre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, sabah namazını kıldırmak üzere (mescide) girmişti. Eliyle "Yerinizde durun!" diye işaret buyurdu (ve çıktı). Sonra başından su damladığı halde geri geldi ve cemaate namazlarını kıldırdı."[489]

3787- 55- وفي رواية:]فَلَمَّا قَضى الصَّةَ قَالَ: إنَّمَا أنَا بَشَرٌ، وَإنِّى كُنْتُ جُنُباً[. أخرجه أبو داود.

55. (3787)- Bir rivayette: "...Namazı tamamlayınca: "Ben de bir insanım. (İlk geldiğimde) cünübtüm" buyurdu" denmiştir.[490]

AÇIKLAMA:

1-Yukarıdaki rivayetlerde, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sabah vaktinde cünüb olduğunu unutarak, cemaate namaz kıldırmak üzere camiye gelip namazgahına kadar geçtiğini görmekteyiz. Namaza duracağı sırada durumunu hatırlıyor; cemaate beklemelerini işaret buyurarak, hemen gidip yıkanıp dönüyor ve namazı kıldırıyor. Namazdan sonra, özrünü belirterek durumu tavzih ediyor. Ulema, bu hadisten peygamberlerin ibadet hususunda unutmalarının caiz olduğu hükmünü çıkarmıştır.

2- Hadisten Çıkarılan Bazı Faydalar:
Hadis, zaruret halinde, ikamet okunduktan sonra bile mescidden çıkılabileceğine delildir. Çünkü bir hadiste Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, ezandan sonra mescidden çıkmış olan bir kimse için:
"Şu var ya Ebu'l-Kasım'a âsi oldu" buyurarak, namaz sırasında camiden çıkmayı yasaklamıştı. Şu halde bu yasak zaruret dışı çıkmalarla ilgilidir.

* Mâ-i müsta'mel (abdest ve gusulde kullanılmış su) temizdir.

* İkametle namazın arasını ayırmak caizdir. Çünkü rivayet, ikametin yenilenmediğini göstermektedir. Bazı âlimler bunu "zaruret"le kayıtlamışlardır. İmam Mâlik, "İkametten sonra tahrim tekbiri getirilecek olursa, ikamet yenilenmelidir" diye hükmetmiştir, yeter ki çıkma bir özre mebni olmasın.

* Dinî meselelerde haya olamaz. Ancak abdestsizlik gibi bir durumun farkına varan kimsenin mevhum bir özür izhar etmesi muvafık olur: Mesela burnu kanamış intibaını vermek üzere eliyle veya mendille burnunu tutarak namazdan ayrılması gibi...

* Cemaat, gerektiği durumda, imamı ayakta bekleyebilir, bu caizdir. Bu, bazı hadislerdeki yasaklanmış olan kıyam değildir.

* Mescidde uyurken ihtilam olan kimsenin mescidden çıkmazdan önce teyemmüm etmesi gerekmez. Bu hususu şârihler bilhassa belirtirler, zira Süfyân-ı Sevri ve İshak İbnu Râhûye ve bazı Mâlikîlerden rivayet edildiğine göre onlar böyle bir hükümde bulunmuşlardır. Ancak hadis, bu hükmün merdud olduğu hususunda sarihtir.

* İkametle namaz arasında konuşmak caizdir.

* Cünüb, yıkanmayı hadesin vâki olduğu andan tehir edebilir, caizdir.[491]

3788 -56- وعن سليمان بن ياسر:]أَنَّ عُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنْه صَلّى بِالنَّاسِ الصُبْحَ ثُمَّ غَدَا إلِى أَرْضِهِ بِالْجُرُفِ فَوَجَدَ فِي ثَوْبِهِ اِحْتَماً. فقَالَ: إنَّا لَمَّا أَصَبْنَا الْوَدَكَ ،نَتِ الْعُرُوقُ فَاغْتَسَلَ وَغَسَلَ اِحْتَمَ مِنْ ثَوْبِهِ وَعَادَ لِصَتِهِ[.

56. (3788)- Süleyman İbnu Yesar rahimehullah anlatıyor: "Hz. Ömer radıyallahu anh halka sabah namazını kıldırdı ve arkadan Curuf nam mevkideki arazisine gitti. Orada, elbisesinde meni bulaşığı gördü.
"Biz dedi, yağlı yeyince, damarlarımız gevşedi (bu yüzden ihtilam olduk)."
Derhal yıkanda ve elbisesinde gördüğü meni bulaşığını da yıkadı. Sonra, namazını iade etti."[492]

3789 -57- وفي رواية بعد قوله احتماً فقال:]لَقَدِ ابْتُلِيتُ بِاِحْتَمِ مُنْذُولَيْتُ أَمْرَ النَّاسِ، فَاغْتَسَلَ وَغَسَلَ مَا رَأى فِي ثَوْبِهِ مِنَ اِحْتَمِ، ثُمَّ صَلَّى بَعْدَ ارْتِفَاعِ الضُّحى مُتَمَكِّناً[. أخرجه مالك .

57. (3789)- Bir başka rivayette "meni" kelimesinden sonra şu ibare yer alır: "Halkın işini üzerime alalıdan beri ihtilam olmaya başladım" dedi. Derhal yıkanıp elbisesinde gördüğü bulaşığı yıkadı. Sonra kuşlukta güneş tam olarak yükselince namazını kıldı."[493]

AÇIKLAMA:

1- Curuf, Medine'ye Şam istikametinde üç mil mesafede bir yer adıdır.

2- Meni diye çevirdiğimiz kelime ihtilam şeklinde gelmiş, ihtilam eseri demektir, meni maksuddur.

3- Meninin Hz. Ömer nazarında necis olduğu anlaşılmaktadır. Bazı âlimlere göre, aslı itibariyle temiz sayılsa da bevl, mezi ve vedi yolundan çıktığı için necis addedilmesine kafidir.

4- Hz. Ömer'in: "Halkın işini üzerime aldığım günden beri ihtilam olmaya başladım" sözünün Zürkânî' de şöyle açıklandığını görürüz: "Doğruyu Allah bilir ya, bu hal, onun devlet işleriyle gece gündüz meşgul olup kadınlarını ihmal etmesinden ileri gelmiştir. Bu sebeple ihtilam olma hadisesi artmıştır."

5- Bazı âlimler, imam ve diğer memurların kendi dünyevî işlerine de zaman ayırması caizdir hükmünü çıkarmıştır.

6- Zürkânî, hadisi şerhederken Hz. Ömer'le ilgili olarak şunları kaydeder: "Dendi ki, Hz. Ömer Medine'ye gelen heyetlere yemek veriyor ve gönüllerini hoş etmek için oturup onlarla kendisi de yiyordu. Ancak, ondan gelen meşhur habere göre, halife olunca önceki yaşayış tarzını değiştirmemişti, o da herkes gibi yiyor, hususi yemek yaptırmıyordu. Böyle davranışı onlara örnek olup, israf yapmamayı öğretmek içindi. Muhtemelen, halkı bundan önce, darlık içindeydi, bu sebeple yağ ve tereyağı gibi şeyleri yemiyordu. Bu davranışıyla, az istihlakte diğer müslümanlar gibi olmayı hedefliyordu." Bu maksadla, tereyağı pahalı kaldığı müddetçe zeytinyağı yemeye azmedip, halk tereyağı yiyinceye kadar tereyağı yemekten imtina ettiğini belirten Zürkânî, Hz. Ömer'in halk zenginleşip tereyağı ve benzeri kıymetli yağlar yemeye başladıktan sonra onlardan yemeye başladığını kaydeder.

7- Zürkânî, hadisten şu hükmü de çıkarır: "Hz. Ömer'in namazı tek başına iade etmesi gösterir ki, imam unutarak yanlışlıkla cünüb veya abdestsiz olarak namaz kıldırır, cemaat de onun bu halini bilmeyerek namaz kılarsa, hatırlayınca imam iade etse de cemaate iade gerekmez, onların namazları sahihtir. Tabii ki, durumu bilirlerse onların namazı da bâtıl olur."
İmam Şâfiî ve İbnu Nâfi der ki: "İmama uyanlar bilmedikleri takdirde iki cihetinki de sahihtir. Zira cemaat, imamın halini bilmekle mükellef değildir. Sehv'de değil, taammüdde imam günahkar olur."
Ebu Hanîfe: "Her iki tarafın (yani hem imamın hem de cemaatin) namazı da bâtıldır. Çünkü cemaatin namazı imamın namazına bağlıdır" demiştir.[494]

İKİNCİ FASIL

HAYIZLI VE NİFASLI KADINLARIN YIKANMASI

-3790 -1- عن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنْها:]أنَّ امْرَأةً مِنَ ا٬نْصَارِ سَألَتِ النَّبيَّ # عَنْ غُسْلِهَا مِنَ المَحِيضِ: فأمَرَهَا كَيْفَ تَغْتَسِلُ. ثُمَّ قال: خُذِى فِرْصَة مِنْ مِسْكٍ فَتَطَهَّرِى بِهَا. قَالَتْ: كَيْفَ أتَطَهَّرُ بِهَا؟ قَالَ: تَطَهَّرِى بِهَا. قَالَتْ: كَيْفَ؟ قَالَ سُبْحَانَ اللّهِ! تَطَهَّرِى. فَاجْتَذَبْتُهَا إلَىَّ. فَقُلْتُ تَتَبَّعِى بِهَا أثَرَ الدَّمِ[. أخرجه الخمسة إ الترمذي .

1. (3790)- Hz. Âişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Ensârdan bir kadın, Resûlullah, (aleyhissalâtu vesselâm)'a hayızdan nasıl yıkanacağını sordu. Bunun üzerine, Aleyhissalâtu vesselâm da nasıl yıkanacaksa öyle emretti ve dedi ki:
"Miske bulanmış bir (bez, pamuk vs.) parçası al. Onunla temizlen!"
"Onunla nasıl temizleneceğim?" diye kadın tekrar sordu. Resûlullah: "Onunla temizlen!" buyurdu. Kadın tekrar et: "Nasıl?"
Resûlullah:
"Sübhânallah!, temizlen!" dedi. (Baktım ki anlamıyor;) kadını kendime çektim ve: "O parçayı, kan bulaşığına tatbik et" dedim..."[495]

-3791 -2- وفي أخرى:]خُذِى فِرْصَةً مُمَسِّكَة فَتَوضَّئِى ثَثاً ثُمَّ إنَّ النَّبىَّ # اسْتَحْيَا وَأعْرَضَ بِوَجْهِهِ[. وهذا لفظ الشيخين .

2. (3791)- Diğer bir rivayette: "...misklenmiş bir parça al, üç kere yıka!" buyurdu. Sonra Aleyhissalâtu vesselâm utanarak yüzünü çevirdi" denmiştir.[496]

-3792 -3- ولمسلم في أخرى:]أنَّ أسْمَاءَ، وَهِىَ بِنْتُ شَكَلٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْها: سَألَتِ النّبيَّ # عَنْ غُسْلِ الْمَحِيضِ. فقَالَ: تَأخُذُ إحْدَاكُنَّ مَاءَهَا وَسِدْرَهَا فَتَطَهَّرُ فَتُحْسِنُ الطّهُورَ فَتَصُبُّ عَلى رَأسِهَا فَتُدْلُكُهُ دَلْكاً شَدِيداً حَتّى تَبْلُغَ شُؤُنَ رَأسِهَا. ثُمَّ تَصُبُّ عَلَيْهَا الْمَاءَ. ثُمَّ تَأخُذُ فِرْصَةً مُمَسَّكةً فَتَطَهَّرُ بِهَا. قَالَتْ أسْمَاءُ: وَكَيْفَ أتَطَهَّرُ بِهَا؟ قَالَ سُبْحَانَ اللّهِ! تَطَهَّرِي بِهَا. قَالَتْ عَائِشَةُ رَضِيَ اللّهُ عَنْها: كَأنَّهَا

تَخْفى ذلِكَ: تَتّبعِي بِهَا أثَرَ الدِّم، وَسَألَتْهُ عَنْ غُسْلِ الجَنَابَةِ فقَالَ: تَأخُذَ مَاءً فَتَطَهَّرُ فَتُحْسِنُ الطَّهُورَ أوْ تَبْلُغُ الطَّهُورَ، ثُمَّ تَصُبَّ عَلى رَأسِهَا فَتُدْلُكُهُ حَتَّى يَبْلُغَ شُؤُنَ رَأسِهَا، ثُمَّ تُفِيضُ عَلَيْهَا المَاءَ. فَقَالَتْ عَائِشَةُ رَضِيَ اللّهُ عَنْها: نِعْمَ النِسَاءُ ا٭نْصَارِ، لَمْ يَكُنْ يَمْنَعُهُنَّ الْحَيَاءُ أنْ يَتَفَقَّهْنَ فِي الدِّينِ[.»الفِرصةُ«: بكسر الفاء: القطعة من صوف أو قطن أو غيره.و»شئونُ الرأس«: مواصل فتائل القرون وملتقاها، والمراد إيصال الماء إلى منابت الشعر مبالغة في الغسل .

3. (3792)- Müslim'in diğer bir rivayetinde metin şöyledir: "Esma -ki Bintu Şekel'dir- radıyallahu anhâ, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a, hayızdan nasıl yıkanacağını sormuştu. Şöyle cevap verdi:
"Sizden biri, suyunu ve sidresini alır, sonra temizlenir, ve temizliğini de güzel yapar. Sonra başına suyu döker, başını şiddetli şekilde eliyle ovalar, tâ ki su saçın diplerine kadar ulaşsın. Sonra üzerine su döker. Sonra misklenmiş bir (bez) parçası alır, onunla temizlenir!"
Esmâ: "Onunla nasıl temizlenir?" diye sordu. Aleyhissalâtu vesselâm: "Sübhanallah! Onunla temizlen!" dedi. Hz. Âişe radıyallahu anhâ -sanki sözünü gizlemek isteyerek (fısıldayarak)- kadına: "Onu kan bulaşığına tatbik et" dedi. Esma der ki: "Cenabetten yıkanma hususunda da sordum. Bana: "Su al, temizlen ve temizliği güzel kıl veya temizliği mübalağalı yap, sonra başına su dök ve onu ovala, tâ su saç diplerine varıncaya kadar. Sonra üzerine su dök!" dedi. Âişe radıyallahu anhâ devamla der ki: "Ensar kadınları ne iyi kadınlardı, haya onların dinlerini öğrenmelerine mâni olmadı."[497]

-3793 -4ـ وعن أمية بنت أبي الصلت عن امرأة من بني غفار قد سماها. قالت:]أرْدَفَنِى رَسُولُ اللّهِ # عَلى حَقِيبَةِ رَحْلِهِ قَالَتْ: فَوَاللّهِ لَنَزَلَ رَسُولُ اللّهِ # إلى الصُّبْح فَأنَاخَ، وَنَزَلْتُ عَنْ حَقِيبَةِ رَحْلِهِ فإذَا بهَا دَمٌ مِنِّى، وَكانَتْ أوَّلَ حَيْضَةٍ حِضْتُهَا: قَالَتْ: فَتَقَبَّضْتُ إلي النَّاقَةِ وَاسْتَحْيَيْتُ. فَلَمَّا رَأى رسولُ اللّهِ # مَابِى، وَرَأى الدَّمَ. قالَ: مَالَكِ لَعَلَّكِ نَفستِ؟ قُلْتُ: نَعَمْ. قالَ: فَأصْلِحِى مِنْ نَفْسِكِ. ثُمَّ خُذِى إنَاءَ مِنْ مَاءٍ فَاطْرَحِى فِيهِ مِلْحاً. ثُمَّ اغْسِلِى مَا أصَابَ الحَقِيبَةَ

مِنَ الدَّمِ. ثمَّ عُودِى لِمَرْكَبِكِ. قَالَتْ: فَلَمَّا فَتَحَ رسولَ اللهِ # خَيْبَرَ رَضَخَ لَنَا مِنَ الفَىْءِ قَالَتْ: وَكَانَتْ تَطَّهَّرُ مِنْ حَيْضَةٍ إلاَّ جَعَلَتْ فِي طَهُورِهَا مِلْحاً، وَأوْصَتْ بِهِ أنْ يُجْعَلَ فِى غُسْلِهَا حِينَ مَاتَتْ[. أخرجه أبو داود.»نفستِ المرأةُ«: بضم النون وفتحها مع كسر الفاءِ: إذا ولدت، وبفتح النون فقط: اذا حاضت:»وَالرَّضْخُ«: العطاء القليل.»وَالْفَىْءُ«: مايحصل للمسلمين من أموال الكفار وديارهم بغير قتال.

4. (3793)- Ümeyye Bintu Ebi's-Salt, Benî Gıfârlı -isminde zikrettiği- bir kadından nakleder ki, kadın şöyle demiştir: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, beni devesinin döşüne serilen örtünün üzerine bindirdi." Kadın devamla der ki: "Allah'a yemin olsun, sabahleyin indi ve deveyi ıhtırdı. Ben de terkiden indim... Örtüde benden bulaşan kan vardı. Bu benim ilk hayız kanım idi. Görünce deveye doğru sıçradım ve utandım... Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bendeki bu hali farkedip, kanı da görünce:
"Neyin var? Belki de hayız oldun?" buyurdular. Ben "Evet!" dedim. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm: "Öyleyse (hayız görenlerin tedbirlerine başvurarak) kendine çekidüzen ver. Sonra da bir su kabı al, içerisine tuz at. Sonra örtüye değen kanı yıka, sonra bineğine dön!" ferman buyurdular.
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hayber'i fethettiği zaman ganimetten bize de bağışta bulundu.
(Ümeyye Bintu Ebi's-Salt) der ki: "(Gıfarlı Sahabiyye), suyuna tuz katmadan hayız kanını yıkamazdı. Öldüğü zaman cenazesinin yıkanacağı suya da tuz atılmasını vasiyet etmiştir."[498]

AÇIKLAMA:

1- Son hadisle ilgili olarak Hattâbî der ki: "Hadiste, elbisenin yıkanmasında ve kan bulaşığının temizlenmesinde suya tuz atıldığı görülmektedir. Halbuki tuz, bir gıda maddesidir. Öyleyse, bir çamaşıra sabun iyi gelmezse onun bal ile yıkanması caiz olur. Keza mürekkep değen bir şey de sirke ile yıkanabilir." Hattabî bu misalleri zikrettikten sonra temizlik maddesi olarak, gerekiyorsa her çeşit gıda maddesinin kullanılabileceğine dair bir netice çıkarır.

2- Hadiste geçen hakîbe, devenin semerden sonra gelen arka kısmına serilen bir

nevî çuldur. Resûlullah, kızı bunun üzerine oturtmuştur. Bunun üzerine oturanın normal havıd (semer) üzerinde oturanla teması mümkün değildir.[499]

ÜÇÜNCÜ FASIL

CUMA VE BAYRAM GUSLÜ

3794-1- عن أبي سعيد رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قال رسولُ اللّهِ #: غُسْلُ الْجُمْعَةِ وَاجِبٌ عَلى كُلِّ مُحْتَلِمٍ، وَأَنْ يَسْتَنَّ، وَأَنْ يَمَسَّ طِيباً إِنْ وَجَدَ[. أخرجه الستة إ الترمذي .

1. (3794)- Ebu Saîd radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Cuma guslü her muhtelime (büluğa erene) vacibtir. Misvaklanması, bulduğu taktirde koku sürünmesi de öyle."[500]

3795-2- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه أنه كان يقول:]غُسْلُ الجُمْعَةِ وَاجِبٌ عَلى كُلِّ مُحْتَلِمٍ كَغُسْلِ الْجَنَابَةِ[. أخرجه مالك .

2. (3795)- Hz. Ebu Hüreyre radıyallahu anh derdi ki: "Cuma günü gusletmek, her muhtelim'e (büluğa ermiş kimseye) tıpkı cenâbet guslü gibi vacibtir."[501]

3796-3- وعن البراء بن عازب رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قال رَسُولُ اللّهِ # حَقًّا عَلى الْمُسْلِمِينَ أنْ يَغْتَسِلُوا يَوْمَ الجُمْعَةِ وَلْيَمَسَّ أحَدُهُمْ مِنْ طِيبِ أهلِهِ فَإنْ لَمْ يَجِدْ فَالْمَاءُ لَهُ طِيبٌ[. أخرجه الترمذي

3. (3796)- Bera İbnu Âzib radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Müslümanların cuma günü yıkanmaları, üzerlerine hak olmuştur. Her biri ailesinin kokusundan sürünsün. (Koku) bulamazsa, su onun sürünme maddesi olsun. Yani hem yıkansın hem koku sürünsün, koku

yoksa, artık, su (yıkanma) ile yetinsin."[502]

-3797 -4- وعن ابن السباق:]أَنَّ رسولَ اللّهِ # قالَ فِي جُمْعَةٍ مِنَ الجُمَعِ: يَا مَعْشَرَ الْمُسْلِمِينَ! إنَّ هذَا يَوْمٌ جَعَلَهُ اللّهُ تَعالى عِيداً فَاغْتَسِلُوا. وَمَنْ كَانَ عِنْدَهُ طِيبٌ فَ يَضُرُّهُ أنْ يَمَسَّ مِنْهُ، وَعَلَيْكُمْ بِالسِّوَاكِ[. أخرجه مالك .

4. (3797)- Ubeydullâh İbnu's-Sebbâk rahimehullah'tan gelen bir rivayette, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) cumalardan birinde şöyle buyurmuştur: "Ey müslümanlar! Bu öyle bir gündür ki, Allah Teâlâ Hazretleri onu (sizlere) bayram kılmıştır, öyleyse yıkanın. Kimin yanında bir tîyb (sürünme maddesi) varsa ondan sürünmesinde bir zarar yoktur. Size misvakı da tavsiye ediyorum."[503]

-3798 -5- وعن ابن عمر وأبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قا:]بَيْنَا عُمَرُ رَضِيَ اللّهُ عَنْه يَخْطُبُ النَّاسَ يَوْمَ الجُمُعَةِ إذْ دَخَلَ عُثْمَانُ بْنُ عَفَّانَ فَنَادَاهُ عُمَرُ: أيَّةُ سَاعَةٍ هذِهِ؟ فقَالَ إنِّى شُغِلْتُ الْيَومَ فَلَمْ أنْقَلِبْ إلى أهْلِي حَتّى سَمِعْتُ التَّأذِينَ، فَلَمْ أزِدْ على أنْ تَوَضَّأتُ فقَالَ عُمَرُ رَضِيَ اللّهُ عَنْه: وَالْوُضُوءُ أيْضاً، وَقَدْ عَلِمْتَ أنَّ رَسُولَ اللّهِ # كَانَ يَأمُرُنَا بِالْغُسْلِ[. أخرجه الستة إ النسائي .

5. (3798)- İbnu Ömer ve Ebu Hüreyre radıyallahu anhümâ anlatıyorlar: "Cuma günü, Ömer İbnu'l-Hattab hutbe verirken, Osman İbnu Affan mescide girdi. Ömer radıyallahu anh minberden ona seslendi. "Vaktin farkında mısın, (niye cumaya geciktin?)"
Hz. Osman:
"Bugün meşguliyetim vardı. Eve gelir gelmez ezanı işittim. Abdest almanın dışında bir oyalanmam da olmadı!" açıklamasında bulundu.
Hz. Ömer radıyallahu anh:
"Keza abdest(le yetinmen de bir eksiklik). Biliyorsun, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bize yıkanmayı da emretmişti."[504]

-3799 -6- وفي حديث أبي هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه:]ألَمْ تَسْمَعْ رَسُولَ اللهِ # يَقُولُ إذَا جَاءَ أحَدُكُمُ الْجُمُعَةَ فَلْيَغْتَسِلْ[.

6. (3799)- Ebu Hüreyre'nin bir hadisinde: "(Hz. Ömer, Hz. Osman'a:) "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Biriniz cumaya giderken yıkansın" dediğini duymadın mı?" demiştir.[505]

AÇIKLAMA:

1- Cuma günü müslümanın haftalık bayram ve tatil günüdür. O günün daha önce açıkladığımız[506] pekçok faziletleri vardır. Bunlardan biri cemaatle kılınan cuma namazı'dır. Bu namaz hutbeye bağlıdır. Münferid kılınamadığı için müslümanlar o vesile ile büyük cemaatler halinde bir araya gelirler. Bu toplanmada birbirlerini hiçbir surette rahatsız etmemelidirler. Resûlullah bu maksadla, en yeni, en temiz elbiselerin giyilmesini irşad buyurmuş, güzel koku sürülmesini tavsiye etmiş ve cuma guslü'nü emretmiştir. Bu irşadlara riayet edildiği takdirde, nezafet yönüyle cemaatten hâsıl olabilecek rahatsızlıklar asgariye düşecektir. İbnu Hacer der ki: "Cuma günü gusül ve nezafetin emredilişindeki hikmetin cemaati kötü kokularla rahatsız etmemek olduğu anlaşılınca, namaza kadar gün boyu kirlenmekten kokan kimselerin, guslü, namaza gitme anına kadar te'hir etmeleri uygun olur. Nitekim, İmam Mâlik gusülle camiye gitme arasına fasıla girmemesi şartını bu mülahaza ile koymuş olmalı. Böyle yapılınca gusül ile hâsıl olan temizlik bozulmadan camiye gitme garantilenmiş olur." İbnu Abdilberr guslü namazdan sonra yapan kimsenin cuma guslü yapmış sayılmayacağı, bu gusülle hadisteki emrin yerine gelmiş olmayacağı hususunda Ulemanın icma ettiğini söyler. Keydedilen hadislerde görüldüğü ve müteakip bir kısım hadislerde de görüleceği üzere Aleyhissalâtu vesselâm efendimiz cuma günü yıkanma işine ayrı bir ehemmiyet atfetmiştir. Buna göre, her insan haftada en az bir sefer yıkanmalıdır, bunu da cuma gününe rastlatmalıdır (3806). Bazı hadislerde bu guslün, cenabetten temizlenme guslü gibi olması şeklinde ifade edilmiş, bazı âlimler, buna dayanarak, o gün temasta bulunmanın müstehab olacağını belirtmiştir. Bu irşad-ı nebevî, bir bakıma, cuma günü yıkanmayı garantilemeye yönelik bir tedbir olarak değerlendirilebilir.

2- Cuma guslünün, ehemmiyetini duyurma, fiiliyatını garantileme hususunda Resûlullah'ın yer verdiği bir başka tedbir, guslün hükmüyle ilgilidir. Yukarıda kaydedilen ilk iki hadiste görüldüğü üzere, birçok hadislerde vacib kelimesiyle ifade edilmiştir. Vacib, dinî bakımdan, yapılmadığı takdirde günahı gerektiren kesin bir emri ifade eder, tıpkı farz gibi... Nitekim 3798 numaralı hadiste, Hz. Ömer'in Hz. Osman gibi Ashab'ın önde gelen bir büyüğüne bu sebeple nasıl çıkıştığını gördük. Keza 3800 numaralı hadiste, Sahabe'nin cuma guslü farz mı değil mi münakaşasını yaptığını göreceğiz. Bir kısım fakihlerin farz ma'nâsında vacib olduğuna hükmetmiş olması da cuma guslü'nün ehemmiyetini göstermeye yeterlidir. Ancak şunu belirtelim ki, ekseri Ulema cuma guslü'ne "müstehab" demiştir. Bunlar hadislerde gelen emir sigasını nedb'e, vücub sigasını te'kid'e hamlederek tevilde bulunurlar. Resûlullah'ın bu husustaki beyanları ve ısrarları çok da olsa, sadece nassların zahirini esas alan Zâhirîler ile Ahmed İbnu Hanbel gibi bazıları bu gusle farz derken, diğer imamlar sünnet-i müekkede demiştir.

3- Ülemâ cuma guslünün cuma namazına katılanlar hakkında teşrî edildiğini belirttikten sonra kadın ve çocuğa da gerekip gerekmediğini münakaşa etmiştir. İbnu Hacer, kadın ve çocuğa cuma farz değil ise de, cumanın faziletinden istifade maksadıyla cuma namazına katılacak olanların kim olursa olsun, cumanın diğer âdâbları meyanında cuma guslü'ne de riayet etmeleri gereğini kaydeder. Namaza sadece tesadüfen katılmış bulunanlardan bu gereğin düşeceğini belirtir. Ancak -İbnu Hacer'e göre zayıf addedilse de- bir kısım Ulema cuma guslü'nün namaza değil, güne tabi olduğu kanaatindedir. Bunlara göre, o güne eren herkes gusletmelidir, namaza gitse de gitmese de, cuma namazı kendine farz olsa da olmasa da.

4- Yukarıda 3798 numarada kaydedilen rivayette, cuma hutbesi okuduğu sırada mescide giren Hz. Osman'a, Hz. Ömer'in "Niçin geciktin?" ma'nâsındaki hitabı basit bir sual olmayıp, bu davranışı reddetme, bu davranıştan dolayı Hz. Osman'ı tevbih etme, sigaya çekme ma'nâsında ciddi bir tavır almadır. Halife sıfatıyla Hz. Ömer'in izhar ettiği bu hal, cuma meselesinin şeriatteki ehemmiyetini anlama noktasında üzerinde durulması gereken bir husustur. Unutmayalım ki Hz. Osman, ashab arasında sıradan biri değil, ileri gelenlerden, itibarlı biridir. Farklı rivayetlerde gelen ziyadeler meseleyi daha vâzıh hale getirmektedir. Bir rivayette Halife-i zîşan: "Namaza niye vaktinde gelmiyorsunuz?" diye sormuştur. Bir diğer rivayette: "Şu erkeklere ne oluyor ki namaza ezandan sonra geliyorlar?" demiştir.

Muhtemelen Hz. Ömer, bunların hepsini söylemiştir, ancak râviler,

hatırlayabildiklerini rivayet etmişlerdir. Bir rivayette Hz. Osman'ın cevabı şöyledir: "Çarşıdan dönmüştüm ki ezanı işittim..." Sadedinde olduğumuz rivayetteki: "Abdest alma dışıda bir oyalanmam olmadı" açıklaması Hz. Osman'ın, evde oyalanmayıp, abdesti alıp mescide hemen geldiğini ve hutbenin bidayetlerinde içeri girdiğini gösterir. Ancak Hz. Ömer buna rağmen sigaya çekmiştir.

Şunu da belirtelim ki: Hz. Ömer, Hz. Osman'ın cevabında ikinci bir hata daha tesbit etmiştir: Cumaya gelirken abdestle yetinmesi. Yani gerekli olan cuma guslünü terketmiş olması. Hz. Ömer, keza "abdest!" sözüyle: "Gecikmekte mazursun ama ya guslü terketmen? Sen sadece erken gelme faziletini kaybetmekle kalmadın, guslü de terkedip abdestle yetindin. Burada da kayba uğradın" demek istemiştir.[507] Rivayetler Hz. Osman'ın cevap verdiğini belirtmez. Belki de sükut ederek vakit hususundaki gafletini beyan etmekle bu ikinci sual de aynı şekilde özür beyan etmiş olduğuna hükmetmiştir. Zira guslün terki de vakti bilememe hususundaki gafletin bir neticesi olmuştur. Önceki cevabında ezanı işitince gusül yaparak hutbeye yetişme şıkkından ikincisini tercih etmiş olduğunun beyanı da mevcuttur. Esasen hadislerde hem hutbeye yetişme ve hem de gusletme her ikisine de teşvik edilmiştir. Hz. Osman bunlardan hutbeye yetişmeyi tercih etmiş olmaktadır.

5- İbnu Ömer hadisinden (3798) çıkarılan faydalar'dan bazıları:

* Hutbe okurken minberde ayakta durulur.

* İmam, raiyyetinin durumuyla ilgilenir, onlara faydalı olan şekli hatırlatır, emreder. Faziletli hususu ihlal edenlere müdahale eder.

* Hutbe esnasında emr-i bi'lma'ruf ve nehy-i ani'lmünkerde bulunmak hutbe edebine aykırı değildir, hutbeyi ifsad etmez.

* Hutbe sırasında hatibin müdahalesine muhatap olan kişi, hatibe cevap verebilir.

* Yetkiliye, özür beyan edilir.

* Cuma günü, ezandan önce meşguliyet mubahtır, hatta "namaza erken gelme", "cuma guslü yapma" gibi faziletleri terke müncer olsa bile. Çünkü Hz. Ömer (radıyallahu anh) bu vak'adan sonra cuma günleri çarşının kapanmasını emretmemiştir. Hatta İmam Mâlik bu rivayete dayanarak cuma günü, ezandan önce çarşının kapatılmayacağı hükmünü vermiştir. Çünkü demiştir, "Hz. Ömer zamanında açıktı, ve Hz. Osman gibi birisi çarşıya gitmiştir."

* Faziletli insanlar da çarşıya gidebilir, ticaret yapabilir.

* Cumaya erken gitme fazileti ezandan önceki gelmede hâsıl olur.[508]

-3800 -7- وعن عكرمة قال:]جَاءَ نَاسٌ مِنْ أهْلِ الْعِرَاقِ إلى ابن عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما فَقَالُوا: أتَرَى الْغُسْلَ يَوْمَ الجُمُعَةِ وَاجِباً؟ قَالَ: وَلكِنَّهُ أطْهَرُ وَخَيْرٌ لِمَنِ اغْتَسَلَ، وَمَنْ لَمْ يَغْتَسِلْ فَلَيْسَ عَلَيْهِ بِوَاجِبٍ، وَسَأُخْبِرُكُمْ كَيْفَ بَدَأ الْغُسْلُ؟ كَانَ الْنَّاسُ مَجْهُودِينَ يَلْبَسُونَ الصُّوفَ وَيعْمَلُونَ عَلى ظُهُورِهِمْ، وَكَانَ مَسْجِدُهُمْ ضَيِّقاً مُقَارِبَ السَّقْفِ، إنَّمَا هُوَ عَرِيشٌ فَخَرَجَ رسولُ اللهِ # فِي يَوْمٍ حَارٍّ وَعَرِقَ النَّاسُ فِي ذلِكَ الصُّوفِ حَتّى ثَارَتْ مِنْهُمْ رِيَاحٌ آذَى بِذلِكَ بَعْضُهُمْ بَعْضاً، فَلَمّا وَجَدَ رَسُولُ اللهِ # تِلْكَ الرِّيحَ قالَ: أيُّهَا النَّاسُ، إذَا كَانَ هذَا الْيَوْمُ فَاغْتَسِلُوا، وَلْيَمَسَّ أحَدُكُمْ أفْضَلَ مَا يَجِدُ مِنْ دُهْنِهِ وَطِيبِهِ. قَالَ ابن عباس: ثُمَّ جَاءَ اللّهُ تَعالى بِالْخَيْرِ وَلَبِسُوا غَيْرَ الصُوفِ وَكُفُوا الْعَمَلَ وَوُسِّعَ مَسْجِدُهُمْ، وَذَهَبَ بَعْضُ الّذِى كَانَ يُؤذِى بَعْضُهُمْ بَعْضاً مِنَ الْعَرَقِ[. أخرجه الشيخان وأبو داود، وهذا لفظه .

7. (3800)- İkrime rahimehullah anlatıyor: "Iraklılardan bir grup kimse İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'a gelerek: "Cuma günü gusletmek vacib midir ne dersin?" diye sordu. İbnu Abbâs şu açıklamayı yaptı: " [Farz değil], ancak temizliğe çok uygundur ve gusleden için pek hayırlıdır. Yıkanmayan üzerine de vacib değildir. Ben size guslün nasıl başladığını anlatayım: "İnsanlar meşakkatli işler yapıyorlar ve yünlü elbiseler giyiyorlardı. Çalışmaları çoğunlukla sırtlarında yük taşımak şeklinde oluyordu. Mescidleri dardı ve tavan alçaktı, yani arîş (denen üzeri hurma dallarıyla örtülmüş çardak) şeklindeydi. Sıcak bir günde Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm (minbere) çıktı. Cemaat yün elbiselerin içinde terlemişti. (Terleri sebebiyle) onlardan çıkan kokular ortalığı sardı ve herkesi rahatsız etti. Koku Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a da uzanınca "Ey insanlar, bugün yıkanın. Ayrıca herkes, bulabildiği en güzel kokuyu sürünsün!" buyurdular."
İbnu Abbas açıklamasına devam etti: "Bilahare Cenab-ı Hakk'ın lütfu yetişti (bolluk arttı), herkes yünlüden başka elbiseler giydiler, çalışmaları hafifledi, mescidleri genişletildi. Birbirlerini rahatsız eden terlerin bir kısmı ortadan

kalktı."[509]

-3801 -8- وَلَفْظُ الشيخين عن طاوس قال:]قلت بن عباس: ذكَرُوا أنَّ النبىَّ # قال: اغتَسِلُوا يَوْمَ الجُمُعَةِ وَاغْسِلُوا رُؤُسَكُمْ وَإنْ لَمْ تَكُونُوا جُنُباً، وَأصِيبُوا مِنَ الطِّيبِ. قال ابن عباس: أمَّا الغُسْلُ فَنَعَمْ. وَأمَّا الطِّيبُ فَ ادْرِى[.

8. (3801)- Sahîheyn'in Tâvus'tan kaydettikleri rivayette, Tâvus der ki: İbnu Abbâs radıyallahu anhümâ'ya sordum: "Halk, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Cuma günü yıkanın, başlarınızı da yıkayın, cünüb olmasanız dahi!. Ayrıca koku da sürünün!" buyurduğunu söylüyorlar, (ne dersiniz, doğru mudur?)"
İbnu Abbâs şu cevabı verdi: "Guslü emretmesi doğrudur. Kokuya gelince, o hususta bir şey bilmiyorum!"[510]

AÇIKLAMA:

1- Hadisin Sahîheyn'den kaydedilen vechinde yer alan "cünüb olmasanız dahi cuma günü yıkanın!" emri şöyle açıklanmıştır: "Cuma günü, cünübseniz yıkanın, cünüb değilseniz cuma için yıkanın."

2- Bu hadisten bazı âlimler şu hükmü çıkarmıştır: "Cuma günü cenâbet'ten yıkanmak, cuma guslü'nün de yerine geçer, cuma güslü'ne niyet etmiş olsa da olmasa da." Bunu şu sebeple kaydediyoruz: Bazı âlimler başka rivayetlerden hareketle, cenâbet'ten temizlenmek için yapılan guslün cuma guslü sayılmayacağı, cuma için müstakil bir gusül gerektiği hükmünü çıkarmıştır.
Bu mesele münakaşalı ise de, Ulema umumiyetle şu hususta müttefiktir: "Fecir doğmazdan önce yapılan gusül cuma guslü sayılmaz."

3- "Cuma günü yıkanın" emrini, "başlarınızı da yıkayın" emrinin takip etmesinin mübalağa ve te'kid için olacağı ifade edilmiştir. Yani "Vücudunuzu tam olarak yıkayın, başa su döküp geçmek kafi değil, şayet örgülü ise saçlarınızı da açarak yıkamayı tam yapın, cuma guslü için de böylesi bir gusül muteberdir" denmek istenmiştir.

4- Cuma guslü'nün emredilişi ile alakalı olarak İbnu Abbâs radıyallahu anhümâ'nın yaptığı açıklama cuma guslü'nün mahiyet ve gayesini anlamada manidardır. Bir kısım âlimler, buna dayanarak cuma guslü'nün vacib

olmamaktan öte, koku sürünerek, ter vs. kokusunu bastırmanın da bu guslün yerine geçebileceğini söylemiştir. Ancak bu çeşit aşırı iddialar reddedilmiştir.
Bir kısım hadisler, yıkanmayı emretmekle kalmamış, koku sürünmeyi de emretmiştir. Öyleyse birinin, diğerinin de yerini tutması makul olamaz. Dinde esas olan, maslahatı sebebin yerine ikâme etmek değil, o işin asıl sebebi olan emr'i yerine getirmektir. Öyleyse Resûlullah'tan vârid olan emir, cuma günü gusletmektir, bunu bu niyetle yapan, sünnete uyarak ibadet yapmış olma ecrini alacaktır. "Ben zaten nazifim" düşüncesiyle koku sürünmekle iktifa eden kimse, bu ibadeti terketmiş ve faziletinden mahrum kalmış olur. Sırat-ı müstakim münferid fetvalarda değil, cumhurun fetvalarındadır.

5- İbnu Abbâs radıyallahu anhümâ'nın cuma günü koku da sürünme hususuyla ilgili soruya "Bilmiyorum!" diye cevap vermesi, ne kadar büyük de olsa Ashabtan bazılarının sünnette gelen her meseleyi bilmediğini, bilmeyince de hiç çekinmeden "Bilmiyorum!" dediğini, böyle bilmemelerin onların yüceliğine nâkisa olmadığını gösterir.[511]

-3802 -9- وعن سمرة بن جندب رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أَنَّ رَسُولَ اللّهِ # قَالَ: مَنْ تَوَضَّأَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ فَبِهَا وَنِعْمَتْ، وَمَنِ اغْتَسَلَ يَوْمُ الجُمُعَةِ فَالْغُسْلُ أَفْضَلُ[. أخرجه أصحاب السنن .
قوله »فبها ونِعمتْ« أى فبهذه الخصلة، يعنى الوضوء ينال الفضل.وقيل فبالسنة أخذ ونعمت السنة هذه .

9. (3802)- Semüre İbnu Cündeb radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Cuma günü kim abdest alırsa bununla (o, sünneti yerine getirmiş, fazilete ermiş) olur ve (sünneti yapmış olma) nimetine erer. Ama cuma günü kim de guslederse (bilsin ki) gusül daha faziletlidir."[512]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, cuma guslünün vacib olmadığını, abdest almanın da onun yerine geçebileceğini ifade eden hadislerden biridir. Bazı âlimler فَبِهَا deki zamiri

Sünnet olarak te'vil edip فَبِهَا ifadesini "Sünneti işlemiş olur" diye açıklığa kavuşturmuştur. İbnu'l-Esir, aynı ifadeyi "Abdestle fazilete erer" diye yorumlamıştır. Zamirin müennes olması göz önüne alınarak sünnet, haslet, fiil (amel) gibi ma'nâlara da te'vil edilmiştir.
Hadisin son cümlesi olan "Cuma günü kim de guslederse (bilsin ki) gusül daha faziletlidir" ifadesini değerlendiren Hattâbî: "Burada çok açık olarak abdestin cuma için kifayet edeceği beyan edilmiştir" der ve devamla: "Yine açıktır ki cuma guslü bir fazilettir, farîza değil" diye hükmeder. Tirmizî de aynı görüştedir."
Bu hadis, cuma guslü'nün kişiye vacib olmaksızın fazilet taşıdığına delâlet eder" buyurur.

Bu rivayet birçok tarikten gelmiştir.[513]

-3803 -10- وعن يحيى بن سعيد:]أنّه بلغه رسولَ اللّهِ # قال: مَا على أحدِكُمْ لَوْ اتَّخَذَ ثَوْبَيْنِ لِجُمُعَتِهِ سِوَى ثَوْبَىْ مِهْنَتِهِ[. أخرجه مالك.»المَهنةُ«: بفتح الميم وسكون الهاءِ: العمل والخدمة، وروى بكسر الميم.

10. (3803)- Yahya İbnu Saîd rahimehullah anlatıyor: "Bana ulaştığına göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurmuştur: "Sizler, günlük iş takımınızdan hariç bir de cuma takımınız olsa ne kaybedersiniz?"[514]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste iki parçalı elbise ma'nâsına sevbeyn tabiri geçmektedir. Günümüzde altlı üstlü takım dediğimiz elbiseyi ifade eder. Bu kamis ve rida' veya cübbe ve rida'dan ibarettir.

2- Görüldüğü üzere, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), müslümanın haftalık bayramı olan cuma günlerinde giymek üzere husûsî bir elbise tavsiye etmektedir. Cuma ile ilgili olarak sadece yıkanmak, koku sürünmek, dişleri misvaklamak gibi bazı işler üzerinde durulmamış, bir de hususî takım tavsiye edilmiştir. Ulemanın da belirttiği gibi, bu tavsiye bir vecibe değil, imkanı olanlara bir irşaddır, istihbab ve tahsindir. Bu tavsiye sadece cumalara değil, bayramlara da şâmildir. Rivayetler, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın cuma ve bayramlarda

en güzel elbiselerini giydiğini, sarık sarıp koku süründüğünü belirtir.[515]

-3804 -11- وعن نافع أن ابن عمر رَضِيَ اللّهُ عَنْهما:]كَانَ َ يَرُوحُ إلى الجُمُعَةِ إ ًّ ادّهَنَ وَتَطَيَّبَ إ ًّ أنْ يَكُونَ حَرَاماً[.

11. (3804)- Nâfi' rahimehullah der ki: "İbnu Ömer radıyallahu anhüma ihramlı olmadıkça yağlanıp kokulanmadan cumaya gitmezdi"[516]

AÇIKLAMA:

Önceki hadiste, Resûlullah'ın tavsiye buyurduğu hususun Ashab tarafından tatbik edildiğine İbnu Ömer'den bir örnek görmekteyiz. Yağlanma ve kokulanmayı beraberce yapması, bu davranışının cuma günü tezeyyün gayesini güttüğünü ifade eder. Selman-ı Farisî radıyallahu anh der ki: "Kişi, cuma günü yıkanır ve elinden geldiğince paklanır, yağından yağ, evindeki kokudan koku sürünür çıkıp gider, iki kişinin arasını açmaksızın farz olan namazını kılar, imam konuşunca sessizce dinlerse bu cuma ile diğer cuma arasındaki (küçük) günahları mutlaka affedilir."[517]

-3805 -12- وعن ابن عمر رَضِيَ اللّهُ عَنْهما:]أنَّهُ كَانَ يَغْتَسِلُ يَوْمَ الفِطْرِ قَبْلَ أنْ يَغْدُوَ إلى المُصَلّى[.

12. (3805)- İbnu Ömer radıyallahu anhümâ'nın, Fıtır bayramında, musallaya gitmezden önce yıkandığı rivayet edilmiştir.[518]

-3806 -13- وعن جابر رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قال رَسُولُ اللّهِ #: عَلى كُلِّ رَجُل مُسْلِمٍ فِي كُلِّ سَبْعَةِ أيَّامٍ غُسْلُ يَوْمٍ؛ وَهُوَ يَوْم الجُمُعَةِ[. أخرجَ الثثة مالك .

13. (3806)- Hz. Câbir radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu

vesselâm buyurdular ki: "Her müslüman yedi günde bir kere yıkanmalıdır, bu gün de cuma günü olmalıdır."[519]

DÖRDÜNCÜ FASIL

ÖLÜNÜN YIKANMASI VE ÖLÜ YIKAYANIN YIKANMASI

-3807 -1- عن أم عطية ا‘نصارية رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]دَخَلَ عَلَيْنَا رسولُ اللّهِ # حِينَ تُوُفِّيَتِ ابْنَتُهُ فقَالَ: اغْسِلْهَا ثَثاً، أوْ خَمْساً، أوْ اَكْثَرَ مِنْ ذلِكَ، إنْ رَأيْتُنَّ ذلِكَ، بِمَاءٍ وَسِدْرٍ. وَاجْعَلْنَ فِي اŒخِرَةِ كَافُوراً. فَإذَا فَرَغْتُنَّ فَأذِنَّنِى. فَلَمَّا فَرَغْنَا آذَنَّاهُ فَأعْطَانَا حَقْوَهُ. فقَالَ: أشْعِرْنَهَا إيَّاهُ: يَعْنِى إزَارَهُ[.وزعم ابن سيرين. أن ا‘سيرين. أن ا‘شعار، ألفقنها فيه. وكذلك كان ابن سيرين يأمر المرأة أن تُشْعَرَ وَ تُؤَزَّرُ .

1. (3807)- Ümmü Atiyye el-Ensâriye radıyallahu anhâ anlatıyor. "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), kızı (Zeyneb radıyallahu anhâ) vefat ettiği zaman yanımıza girdi ve: "Onu sidreli su ile üç veya beş veya -gerek görürseniz- daha fazla yıkayın. Sonuncu yıkamaya kâfûr koyun. Yıkama işini bitirdiğiniz mi bana haber verin!" buyurdu. İşimiz bitince Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ı çağırdık. Bize kendi izarını verdi ve: "Ona, önce bunu sarın!" dedi."[520]

-3808 -2- وفي أخرى:]اغْسَلْنَهَا وِتْراً ثَثاً، أوْ خَمْساً، أوْ سَبْعاً، أوْ أكْثَرَ مِنْ ذلِكَ وَبْدَأنَ بِمَيَامِنِهَا وَمَواضِعِ الْوُضُوءِ مِنْهَا. وَفِيهَا قَالَتْ أُمُّ عَطِيَّةَ: إنَّهُنَّ جَعَلْنَ رَأسَ بِنْتِ النَّبىِّ # ثَثَةَ قُرُونٍ، نَقَضْنَهُ ثُمَّ غَسَلْنَهُ ثُمَّ جَعَلْنَهُ ثَثَةَ قُرُونٍ. قال سُفْيَانُ: نَاصِيتَهَا وَقَرْنَيْهَا[.

2. (3808)- Bir diğer rivayette: "Onu üç, beş, yedi ve daha fazla olmak üzere tek olarak yıkayın. Sağ tarafından ve abdest uzuvlarından yıkamaya başlayın" buyurdu" demiştir. Aynı rivayette Ümmü Atiyye radıyallahu anhâ: "Yıkayan kadınlar, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kızının başına üç örgü yaptılar. (Şöyle ki): Önce saçının örgülerini bozdular sonra yıkadılar, en sonda tekrar üç

örgü yaptılar."

Süfyan der ki: "Örgünün ikisi yanda biri alnında idi."[521]

3809- -3- وفي أخرى:]فَضَفَرْنَا شَعْرَهَا ثَلَاثَةَ قُرُونٍ وَأَلْقَيْنَاهَا خَلْفَهَا[. أخرجه الستة وهذا لفظ الشيخين .

3. (3809)- Bir diğer rivayette: "Biz saçına üç örgü yaptık ve örgüleri arkasına koyduk" denmiştir.[522]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayetlerde zikri geçen kimsenin ismi müphem olarak gelmiştir, "Resûlullah'ın bir kızı" şeklinde. Ancak bazı rivayetlerde Ebu'l-Âs İbnu'r-Rebî' radıyallahu anh'ın hanımı olan Zeyneb radıyallahu anhâ olarak tasrîh edilmiş ise de bazı rivayetlerde Hz. Osman radıyallahu anh'ın zevcesi olan Ümmü Külsüm radıyallahu anhâ olduğu belirtilmiştir. Ancak Müslim'in rivayetinde Zeyneb'in ismi geçer, bunun Zeyneb olması daha çok kabul görmüştür. İbnu Hacer: "...Ümmü Atiyye radıyallahu anhâ her ikisinin cenazesinde hazır bulunmuş olabilir" diyerek rivayetleri cem etmenin mümkün olduğunu söyler. Bu te'lifi makul kılan bir husus şudur: İbnu Abdilberr, bu hadislerin yegane râvisi durumundaki Ümmü Atiyye'nin cenazeleri yıkamayı meslek edinmiş birisi olduğunda cezmeder. Öyleyse her ikisinin de cenazesinde meslek icabı bulunmuş olmaktadır.

2- Cenazenin en az üç kere yıkanacağı, tek kılmak şartıyla beş, yedi şeklinde -duyulan ihtiyaca göre- daha fazla sayıda da yıkanabileceği belirtilmiştir.

3- Cenazeyi yıkamada su tek başına kafi geldiği halde, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sidre ile yıkanmasını, sonuncu defa da suya kâfûr konmasını emretmiştir.

Sidre (cem'i sidr gelir), bir ağaç olup, kurutulup dövülen yaprakları yıkanmalarda sabun gibi temizlik maddesi olarak kullanılır.

Kâfûr: Hindistan'da yetişen bir ağacın zamkından yapılan beyaz renkli, kokulu bir maddedir. Cenazenin sonuncu defa bununla yıkanması, kokusu sebebiyledir.

Kadı İyaz, sidrenin kullanılmasının, cenazedeki bazı pisliklerin giderilmesi için

birinci yıkamada kifayet edeceğini, müteakip yıkamalarda sidre kullanılmasına gerek olmadığını kaydeder. Sidrenin ayrıca, cenazenin bozulmasını geciktirme, şayet varsa bazı haşereleri izale etme gibi başka faydalarına da dikkat çeker. İbnu'l-Hümam der ki: "Hadis cenazeyi yıkarken temizlikte değil nezafette mübalağa etmenin matlub olduğunu ifade eder." Ona göre sadece su, tek başına temizlik için yeterlidir. Suyun ısıtılması, sidre ve kâfûr'un kullanılması gibi hususlar daha ziyade şer'an matlub olan nezafet ve nezâhetin artırılmasına yöneliktir.
Bazı âlimler, cesedin önce saf su ile yıkanıp kaba pisliklerinin giderilmesinin, sonra sidreli su ile yıkanıp temizliğin tamamlanmasının, en sonunda da kâfûrlu su ile yıkayıp kokulanmasının uygun olacağını söylemiştir. El-Hidâye'ye göre evla olanı ilk iki yıkamayı su ve sidre ile yapmaktır.
Şunu da belirtelim ki, bazı âlimler, hadisten her yıkamada sidreli su kullanma gereğini anlamıştır.

4- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kendi izarını teberrüken veriyor ve bunun Hz. Zeyneb'in cesedine ilk sarılan şey olmasını söylüyor. Gerçi hadiste "bunu ona şiâr yapın" denmektedir. Şi'ar, Arapçada bedene ilk giyilen şey ma'nâsına gelir. Dilimizde "iç gömlek" tabiriyle karşılayabiliriz. Hadisteki: "Ona şiâr yapın" ifadesini, "Ona önce bunu sarın" diye çevirdik. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kendi izarını kefenin altına şiâr kılınmak üzere vermesi, kızı Zeyneb'e bereket ulaşması gayesine matuf olmalıdır.

5- Hadiste Hz. Zeyneb radıyallahu anhâ'nın saçının üç örgü halinde tanzim edilip arka tarafına salındığı belirtilmektedir. Kurtubî, bu ameliyenin Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın emriyle mi, yoksa Ümmü Atiyye'nin şahsen istihsan ederek mi yaptığının rivayetlerde tasrih edilmediğini, iki halin de muhtemel olduğunu söyler. Netice olarak Ulema, bu hususta ihtilaf etmiştir. Bazıları kadının saçlarının örülmesine karşı çıkmış, diğer bazıları da sadedinde olduğumuz hadisi esas alarak örülmesi gereğine hükmetmiştir. Evzâî ve Hanefîlere göre kadının saçının bir miktarı yüzüne, bir miktarı da arkaya salınır. Nevevî, Ümmü Atiyye'nin muamelesine Resûlullah'ın muttali bulunmuş ve takrir etmiş olması gereğine hükmeder. İbnu Hacer ise Saîd İbnu Mansur'un bir rivayetini kaydederek, meselenin Resûlullah'ın emrine dayandığını belirtir:

"Onu üç kere yıkayın, saçını da örgüler halinde tanzim edin."[523]

3810- 4- وعن أم قيس بنت محصن رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]تَوَفَّى ابْنِى

فَجَزِعْتُ عَلَيْهِ فَقَلْتُ لِلّذِى يُغَسِّلَهُ: َ تُغسِّلِ ابْنِى بِالْمَاءِ الْبَارِدِ فَيَقْتُلَهُ، فَانْطَلَقَ عُكَّاشَةُ ابنُ مِحْصَنٍ إلى رَسُولِ اللّهِ # فَأخْبَرَهُ بِقَوْلِهَا. فَتَبَسَّمَ ثُمَّ قالَ: مَا قَالَتْ، طَالَ عُمْرُهَا؟ فَ نَعْلَمُ امْرَأةً عَمَّرَتْ مَا عَمَّرَتْ[. أخرجه النسائي .

4. (3810)- Ümmü Kays Bintu Mihsan radıyallahu anhâ anlatıyor: "Oğlum ölmüştü. Bu sebeble çok üzüldüm. Onu yıkayan kimseye: "Oğlumu soğuk su ile yıkama, oğlumu öldüreceksin!" dedim. Bunun üzerine Ukkâşe İbnu Mihsan radıyallahu anh hemen Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a gidip benim söylediklerimi haber verdi. Resûlullah tebessüm buyurup: "Böyle mi söylüyor! Onun ömrü uzadı." Biz, onun gibi uzun yaşayan bir başka kadın bilmiyoruz" dedi."[524]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayetin son kısmını, İbnu Hacer, el-İsâbe'de biraz farkla kaydeder. Buna göre "Biz, onun gibi uzun yaşayan bir başka kadın bilmiyoruz" cümlesi Hz. Peygamber'in sözü değildir, râvinin sözüdür. Halbuki yukarıdaki rivayette bu cümle, sanki Hz. Peygamber'in "Böyle mi söylüyor, onun ömrü uzadı" ifadesinin devamıdır ve hepsi Hz. Peygamber'in sözüdür. Ama, İsâbe'de araya konan Kale (dedi ki) kelimesi ile, sözün devamı râviye ait olmakta, böylece hadis hem daha net bir ma'nâ kazanmakta, hem de Sindî'nin dediği gibi Resûlullah'ın bir mucizesi ortaya çıkmaktadır.

2- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Ukkâşe'ye dediği "Böyle mi söylüyor...?" ifadesi taaccüp ifade eden bir istifhamdır. Dolayısiyle soğuk su ile cenaze yıkanmasını yadırgamamış, normal karşılamış olmaktadır. Ulema bunu cevaza hamletmiştir.[525]

-3811 -5- وعن أبي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أنَّ رسولَ اللّهِ # قالَ: مَنْ غَسَّلَ المَيِّتَ فَلْيَغْتَسِلْ[. أخرجه أبو داود والترمذي.وزاد:]وَمَنْ حَمَلَهُ فَلْيَتَوَضَّأ[.

5. (3811)- Hz. Ebu Hüreyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Kim ölü yıkarsa, yıkansın" buyurdular." Ebu Dâvud'un rivayetinde: "Kim de cenaze taşırsa abdestlensin" ziyadesi mevcuttur.[526]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, cenaze yıkayan kimseye gusletmeyi, taşıyana da abdest almayı emretmektedir. Hadis, muhtelif tariklerden de gelmiştir. Âlimler, hadisin sıhhatini mazbut bulmadıkları için hükmüyle amel hususunda ihtilaf etmişlerdir.
Hadisle ilgili olarak Tirmizî şu açıklamayı yapar: "Hadis hasendir. Ebu Hüreyre radıyallahu anh'tan mevkuf (kendi sözü) olarak da rivayet edilmiştir. Ölüyü yıkayan kimse hakkında Ulema ihtilaf etmiştir. Ashab ve daha sonra gelenlerden bir kısım ilim ehli: "Ölü yıkayana gusletmesi gerekir" demiştir, bazıları da, "Abdest gerekir" demiştir. İmam Mâlik: "Ölü yıkayanın gusletmesini müstehab addederim, bunu vacib görmüyorum" demiştir. Şâfiî'nin hükmü de böyledir. Ahmed İbnu Hanbel: "Kim ölü yıkarsa ona gusletmesinin vacib olmayacağını ümid ediyorum. Abdeste gelince, hakkında söylenebilecek şeyin en azıdır." İshak İbnu Râhûye: "Abdest gereklidir" derken, Abdullah İbnu Mübarek de: "Ölü yıkamaktan dolayı ne gusül, ne de abdest vardır" demiştir."
Bu görüşte olanlar, Beyhakî'nin İbnu Abbâs tarikinden kaydettiği bir rivayete daha dayanırlar. Orada Resûlullah: "Ölülerinizi yıkama sebebiyle size gusletmek gerekmez. Ölüleriniz, tâhir olarak ölür, necis değillerdir. Ellerinizi yıkamak size kâfidir" buyurmaktadır. İbnu Hacer, bu rivayetle Ebu Hüreyre rivayetinin arasını şöyle te'lif eder: "Ebu Hüreyre hadisindeki emir vücub değil nedb ifade eder, veya gusül ile, İbnu Abbas hadisinde tasrih edildiği üzere ellerin yıkanması kastedilmiştir."
3815 numarada kaydedilecek bir Muvatta rivayetine göre, Hz. Ebu Bekr radıyallahu anh vefat edince, hanımı Esma Bintu Umeys onu yıkar ve işi bitince etrafındaki muhacirlere sorar: "Bugün çok soğuk bir gün, ben oruçluyum da. Bana gusletmem gerekir mi?" Orada bulunanlar: "Hayır!" derler.
Şu halde, bu şekilde cenaze yıkayan kimseye gusül emrinin vücub değil, istihbab ifade ettiğine delâlet eden rivayetler mevcuttur. Öte yandan Abdullah İbnu Mübarek gibi, bazı büyükler de bunun müstehab bile olmayacağına kâil olmuşlardır.
Sadedinde olduğumuz hadisin mensuh olduğunu söyleyenler de çıkmıştır. Bazı âlimler nesh iddiasını reddederler. "Zanla nesh sübut bulmaz" derler ve hadisin

ihticaca elverişli sıhhatte olmadığını söylerler.
Bu mevzuyu İbnu Ömer'den kaydedilen bir rivayet de aydınlatır: "Biz ölüyü yıkardık. (İşi bitince) bazılarımız yıkanırdı, bazılarımız yıkanmazdı."
Hattâbî der ki: "Ölü yıkamaktan gusül yapmanın veya taşımaktan dolayı da abdest almanın vacib olduğuna hükmeden tek fakih bilmiyorum. Bu meseledeki emir, istihbab için beyan edilmişe benziyor. Şu da mümkündür: Yıkayan kimseye yıkantı suyundan sıçramalar olmuştur, ölünün bedeninde yeri bilinmeyen bazı necaset bulaşığı vardır, böylece yıkayan kimseye pis su isabet eder, bu sebeple tam olarak arınmak için tepeden tırnağa bir gusülde bulunmak muvafık olur."
Hattâbî, taşıyanın abdest almasıyla ilgili emrin de şöyle bir açıklamaya dahi tabi tutulduğunu kaydeder: "Taşıyan abdestli olmalıdır, ta ki cenaze namazına katılabilsin."[527]

3812 -6- وعن ناجية بن كعب:]أَنَّ عَلِيًّا رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال: لَمَّا مَاتَ أَبُو طَالِبِ أَتَيْتُ رَسُولَ اللّهِ # فَقُلْتُ: إنَّ عَمَّكَ الشَّيْخَ الضَّالَّ قَدْ مَاتَ فقَالَ: اذْهَبْ فَوَارِ أبَاكَ، ثُمَّ َتُحْدِثَنَّ شَيْئاً حَتّى تَأتِيَنِى فَوَارَيْتُهُ فَأتَيْتُه فَأمَرَنِى فَاغْتَسَلْتُ فَدَعَا لِى[. أخرجه أبو داود والنسائي.»المُوارَاةُ«: الستر، وأراد به الدفن.

6. (3812)- Nâciye İbnu Ka'b anlatıyor: "Hz. Ali radıyallahu anh dedi ki: "Ebu Tâlib ölünce Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelip: "Dalâlette olan ihtiyar amcan öldü" dedim. Bana: "Git babanı göm! Sonra, bana gelinceye kadar hiçbir şey yapma!" buyurdular. Ben de gidip gömdüm ve Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelip haber verdim. Bunun üzerine bana yıkanmamı emir buyurdular ve yıkandım... Sonra bana dua ediverdi [ancak duayı ezberleyemedim]."[528]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayet, Hz. Ali radıyallahu anh'ın babası ve Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın da amcası olan Ebu Tâlib'in defniyle ilgilidir. Rivayet müşrik olarak öldüğünü tasrih eder ve yıkanmaksızın ve üzerine namaz kılınmaksızın defnedildiğini belirtir.

2- Rivâyet, Resûlullah'ın Hz. Ali'ye, definden sonra yıkanmayı emrettiğini ifade etmektedir. "Yıkanma işinin kâfir cenazesinin defniyle alakalı bir emir olabileceği ihtimaline temas edilmiştir." Değilse, önceki hadiste belirttiğimiz üzere müslüman cenazeye yapılan muamelelerden herhangi birisi sebebiyle kesin bir yıkanma emri vârid olmamıştır.

3- Hadisin sonunda köşeli parantez içerisinde kaydettiğimiz ziyade Nesâî'nin rivayetinde mevcuttur.[529]

-3813 -7- وعن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]كَانَ رسُولُ اللّهِ # يَغْتَسِلُ مِنْ أرْبَعَةٍ: مِنَ الْجَنَابَةِ، وَلِلْجُمُعَةِ، وَمِنَ الْحِجَامَةِ، وَمِنْ غُسْلِ المَيِّتِ[. أخرجه أبو داود .

7. (3813)- Hz. Âişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah, dört şeyden dolayı gusledeлerlerdi: "Cenâbet, cuma, hacâmat, ölü yıkamak."[530]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, hükümleri farklı olan dört ayrı yıkanmayı, aynı hükmü, aynı vasfı taşıyor intibaını verecek şekilde beraber zikretmiş durumdadır:

* Cenabetten yıkanmak farzdır.

* Cuma güslü'nü Resûlullah'ın yaptığını, istihbab olarak emir buyurduğunu daha önc belirttik.

* Hacâmat(kan aldırma)tan sonraki gusül temizlik içindir. Hacâmat olan kimsenin üzerine kan sıçramaları olabilir, bundan emin olunamaz. Bu sebeple vacib olmaksızın nezafet maksadıyla istihbab olarak yıkanmak söylenmiş olabilir.

* Ölü yıkama sebebiyle de yıkanmanın vacib olmayacağı hususunda Ulemanın ittifakını yukarıda kaydettik.

Bu hadisin zayıf olduğuna da dikkat çekilmiştir.[531]

-3814 -8- وعن نافع:]أنَّ ابْنَ عُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما: حَنَّطَ ابْناً لِسَعِيدِ بَنِ

زَيْدٍ رَضِيَ اللهَ عَنْه وَحَمَلَهُ. ثَمَّ دَخَلَ المَسْجِدَ وَصَلَى وَلَمْ يَتَوَضّأ]. أخرجه البخاري في ترجمة ومالك .

8. (3814)- Nâfi anlatıyor: "İbnu Ömer radıyallahu anhümâ, Saîd İbnu Zeyd'in bir oğlunu mübaşereten tahnît yaptı ve (kabre) taşıdı. Sonra mescide girip, abdest almaksızın namaz kıldı."[532]

AÇIKLAMA:

1- Ölüyü tahnît etmek. Ölüyü kokulamak maksadıyla hanût (veya hınat) tatbik etmek. Hanût: "Ölünün kefen ve bedenine konulan kokulu maddedir. Resûlullah'a hangi Tanûtu daha çok seversiniz? diye sormuşlar da, "Kâfûr!" diye cevap vermiş. Bir başka rivayette Semud kavminin, haklarında azabın geleceğine kanaatleri hâsıl olunca, hemen Cife'ye dönüp pis kokmamak için kefenlenip sabır otuyla tahnitlendikleri belirtilir.
Şu halde hanût, ölüyü kokulamak ve hatta cesedin bozulmasını geciktirmek için ölüye tatbik edilen her çeşit koku maddesine denmiştir.

2- Mübaşereten demek, eli ölünün cesedine değerek demektir. İbnu Ömer tahnît işini, koku maddesini eliyle cesede sürerek yapmış olmalı. Âlimler, müslümanın ölümle necis olmayıp bilakis cesedinin temiz kaldığı hususundaki kabullerine, bu hadisi de delil kılarlar. "Şayet ceset temiz olmasaydı, İbnu Ömer elini değmekten sakınırdı veya değdikten sonra yıkardı" demişlerdir. Bu kanaatte olan âlimlere göre, "Ölüyü yıkamaktan maksad temizlik değil, teabbüddür, yani yıkama emrini yerine getirmek suretiyle kulluk yapmak, ibadet ifa etmektir. Eğer ölünün cesedi necis olsaydı ne su, ne sidre ile ne de tek başına su ile yıkamakla temizlenmiş olmazdı."
Şu halde bu rivayet 3811 numarada geçen hadisin zayıf olduğunu, hükmüyle amel edilmeyeceğini ifade eder. Zira Buhârî ve Muvatta'da yer almakla senet yönünden üstünlüğü açıktır.[533]

-3815 -9- وعن عبداللّه بن أبي بكر بن محمد بن عمرو بن حزم:]إنَّ أسْمَاءَ بِنْتَ عُمَيْسٍ امْرأةَ أبِى بَكْرٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما: غَسَّلَتْ أبَا بَكْرٍ حِينَ

تُوُفَىَ. ثمَّ خَرَجَتْ فَسَألَتْ مَنْ حَضَرَهَا مِنَ المُهَاجِرِينَ، فقَالَتْ: إنِّى صَائِمَةَ، وَإنَّ هذَا يَوْمٌ شَدِيدُ الْبَرْدِ فَهَلْ عَليّ مِنْ غُسْلٍ؟ فَقَالُوا: [. أخرجه مالك .

9. (3815)- Abdullah İbnu Ebî Bekr İbni Muhammed İbni Amr İbni Hazm anlatıyor: "Hz. Ebu Bekr'in hanımı Esmâ Bintu Umeys radıyallahu anhümâ vefat ettiği zaman Hz. Ebu Bekr'i yıkadı. Sonra (dışarı) çıkıp, cenazenin yanında hazır bulunan muhacirlere: "Ben oruçluyum. Şu gün de, çok soğuk bir gün. Bana gusül gerekir mi?" diye sordu. Hepsi birden, "Hayır!" dediler."[534]

AÇIKLAMA için 3811 numaralı hadise bakılsın.

BEŞİNCİ FASIL

MÜSLÜMAN OLUNCA GUSÜL

-3816 -1- عن قيس بن عاصم رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]أتَيْتُ رَسُولَ اللهِ # أُرِيدُ ا‘‘سْمَ. فَأمَرَنى أن أغْتَسِلَ بِمَاءٍ وَسِدْرٍ[. أخرجه أصحاب السنن.وفي رواية الترمذي والنسائي:]أنَّهُ أسْلَمَ فَأمَرَهُ[.

1. (3816)- Kays İbnu Âsım radıyallahu anh anlatıyor: "Müslüman olmak arzusuyla Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelmiştim. Bana su ve sidre ile yıkanmamı emir buyurdu."[535]
Tirmizî ve Nesâî'nin bir rivayetinde: "(Kays) müslüman oldu, (Resûlullah) ona yıkanmayı emretti" denmiştir.[536]

-3817 -2- وعن عُثيم بن كثير بن كليب عن أبيه عن جده:]أنَّهُ جَاءَ رسولُ اللهِ # فقَالَ: قَدْ أسْلَمْتُ فقَالَ لَهُ رسولُ اللهِ #: ألْقِ عَنْكَ شَعَرَ الْكُفْرِ. يَقُولُ: إحْلِقْ قالَ: فَأخْبَرَنِى آخَرُ أنَّ النّبىَّ # قالَ خَرَ مَعَهُ: ألْقِ عَنْكَ شَعَرَ الْكُفْرِ وَاخْتَتِنْ[. أخرجه أبو داود .

2. (3817)- Useym İbnu Kesîr İbni Küleyb an ebîhi an ceddihî'nin anlattığına göre (ceddi Küleb), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelerek: "Müslüman oldum!" der. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Üstünden küfür saçını at!" der ve traş olmasını söyler, Useym'in babası dedi ki: "Bana bir başka (sahabî)nin bildirdiğine göre Aleyhissalâtu vesselâm, beraberinde olan bir diğerine de: "Üzerindeki küfür tüyünü at ve sünnet ol!" buyurmuştu."[537]

AÇIKLAMA:

Bazı âlimler bu hadislerden hareketle yeni müslüman olan bir kimseye yıkanmayı emretmek gerektiğini, bu nebevî emrin vücub ifade ettiğini söylemiştir. Ancak, Hattâbî: "Ulemanın çoğuna göre, bu yıkanmanın vacib olmayıp müstehab" olduğunu söylediğini belirtir. İmam Şâfiî merhum: "Kafir müslüman olunca, bir de yıkanması hoşuma gider, şayet yıkanmasa cünüb sayılmaz, abdest alıp namaz kılması ona kafidir" demiştir.
Ahmed İbnu Hanbel ve Ebu Sevr, hadisin zâhirinden hareketle bir kafir müslüman olduğu vakit öncelikle yıkanmasının vacib olduğunu belirtirler. "Çünkü derler, kafirlik günlerinde, cima, ihtilam gibi yıkanmayı gerektiren hallerden uzak değildir. Ancak yıkanmaz, yıkansa bile ondan (bu yıkanma) sahih ve muteber olamaz. Zira cenâbetten yıkanmak, dinin farzlarından bir farzdır. Bu da, namaz ve zekat gibi, ancak imandan sonra makbuldür. O ise bu guslü, henüz imana girmezden önce yapmıştır."
İmam Mâlik de müslüman olunca kafirin yıkanması gerektiği görüşünde idi.
Şirkten henüz çıkmamış iken abdest alıp sonra müslüman olan müşrikin durumunda ihtilaf edilmiştir. Ashab-ı Re'y'den bazıları: "Müşrikken aldığı abdestle namaz kılabilir, ancak müşrikken teyemmüm etmiş idiyse, müslüman olunca bu teyemmümle namaz kılması caiz olmaz, su bulamazsa müslüman olunca yeniden teyemmüm yapar. Bunlara göre, aradaki fark şundan ileri gelir: Teyemmümde niyet esastır. Müşrik'in ibadet niyeti ise sahih olmaz. Halbuki su ile temizlik niyeti mütevakkıf değildir. Öyle ise müşrikken temizlik yapmış ise, bu tıpkı müslüman kimsenin temizliği gibi sahihtir.
İmam Şâfiî: "Bir kimse müşrikken abdest alsa veya teyemmüm yapsa sonra müslüman olsa, namaz için abdesti yenilemesi gerekir, teyemmüm de böyledir, aralarında fark yoktur." Ancak, müşrik cünüblükten yıkanıp müslüman olsa, bunun durumu hakkında Şâfiî'nin ashabı ihtilaf etmiştir. Bazıları, "yeniden gusül yapması vacibtir, tıpkı abdestte olduğu gibi" demiştir. Bu daha muvafık, daha

doğru gözükmektedir. Bir kısmı da "İkisi arasında fark görüp her halukârda abdesti tazelemesi gerekir, ancak guslü yenilemesi gerekmez" demiştir. Hepsi şunu demekte ittifak eder: "Müslüman olur ve kendisine kafirken cünüblük isabet etmediğini yakinen bilirse, ona gusül gerekmez."
"Müslüman olunca, kafire yıkanması vacibtir" diyenlerin kavli, hadisin zahirine uygundur. Çünkü emrin hakikatı, aksine bir hüküm ifade ettiğini gösteren karîne olmadığı müddetçe, vücub ifade eder.
2-İkinci hadiste saç kesilmesi mevzubahistir. Âlimler, her müslüman olan kimseye yıkanma gereği gibi bir de saçını traş etme diye bir vecibe yüklenmediğini, sadedinde olduğumuz hadiste geçen "küfür saçı"ndan muradın, küffâra alamet olan bir saç olacağını belirtmişlerdir. Nitekim hadiste "saçını da kes" denmemiş, "küfür saçını kes" denmiştir. Saçın küfre nisbet edilmiş olması Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın muhatabında küfre alamet olan hususî bir saçın varlığını ifade eder. Nitekim kâfirler, her beldede kendilerine has saç şekli tesbit etmişler, moda ortaya koymuşlardır. Mısır'da, Hindistan'da, saçın hiç kesilmeyen kısımları vardır. Zaman zaman traş olsalar bile, o hususi kısma dokunmazlar. Bu bir nevi onların dinlerinin, inançlarının bir gereğidir, milliyet sembolüdür. Şu halde böylesi bir kısım saç İslam'la küfür arasında bir alâmet-i farika olmaktadır. Şu halde, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Üseym'in ceddine ve yanındakilere, böylesi bir alamet saçın kesilmesini emretmiş olmalıdır.

3- Hadis son kısmında "sünnet ol!" emri de yer almaktadır. Bazı âlimler buna dayanarak, müslüman olan kafirlerin bir de sünnet olmalarını vacib olduğu hükmünü çıkarmışlardır. Ancak hadisin, zaaf sebebiyle, vücub tesbit edecek güçte olmadığını belirtmiştir.[538]

ALTINCI FASIL

HAMMAM HAKKINDA

-3818 -1- عن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنْها:]أَنَّ رسولَ اللّهِ #: نَـهَى الرِّجَالَ وَالنِّسَاءَ عِنْ دُخُولِ الْحمَّامِ: قَالَتْ ثُمَّ رَخَّص لِلرِّجَالِ أنْ يَدْخُلُوهُ فِى الْمَآزِرِ[.

1. (3818)- Hz. Âişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm kadınları da erkekleri de hamama girmekten nehyetmişti. Sonradan,

izarlarına sarınmış olarak erkeklerin girmesine izin verdi."[539]

-3819 -2- وفي رواية]أنّ عَائِشَةَ دَخَلَ عَلَيْهَا نِسْوَةٌ مِنْ نِسَاءِ أهْلِ الشَّام فقَالَتْ: لَعَلَّكُنَّ مِنَ الكُورَةِ الَّتِي يَدْخُلْنَ نِساؤُهَا الْحَمَّامَاتِ؟ قُلْنَ: نَعَمْ. قَالَتْ: أمَا إنِّى سَمِعْتُ رَسُولَ اللّهِ # يَقُولُ: مَامِنْ امْرَأةٍ تَخْلَعُ ثِيَابَهَا في غَيْرِ بَيْتِهَا إَّ هَتَكَتْ مَا بَيْنَهَا وبَيْنَ اللّهِ مِنْ حِجَابٍ[. أخرجه أبو داود والترمذي.»الْكُورَةِ«: اِسْمٌ يَقَعُ عَلى جِهَةٍ مِنَ ا ْرْضِ مُخْصُوصَةً كَالشَّامِ وَالعِراقِ وَفَلسْطِينَ وَنَحْوَ ذلِكَ .

2. (3819)- Bir başka rivayette şöyle denmiştir: "Hz. Âişe radıyallahu anhâ'nın yanına, Şamlı kadınlardan bir grup girmişti. Hz. Âişe: "Sizler herhalde, hanımları hamamlara giren bölgedensiniz!" dedi. Kadınlar: "Evet!" diye cevap verdiler. Hz. Âişe: "Ama ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Elbisesini evinden hariç bir yerde çıkaran her kadın, mutlaka Allah'la kendi arasındaki perdeyi yırtmış olur" dediğini işittim" buyurdu.[540]

-3820 -3- وعن ابن عمرو بن العاص رَضِيَ اللّهُ عَنْهما:]أنَّ رَسُولَ اللّهِ # قالَ: سَتُفْتَحُ لَكُمْ أرْضُ الْعَجَمِ، وَسَتَجِدُونَ فِيهَا بُيُوتاً يُقَالُ لَهَا الْحَمَّامَاتُ فَ يَدْخُلَنَّها الرِّجَالُ إَّ بِا ُزُرِ، وَامْنَعُوا مِنْهَا النِّسَاءَ إَّ مَرِيضَةً أوْ نُفَسَاءَ[. أخرجه أبو داود .

3. (3820)- Abdullah İbnu Amr İbni'l-Âs radıyallahu anhümâ anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Size Acem diyarının fethi müyesser olacak. Oralarda hammam denen evlere rastlayacaksınız. Sakın ola erkekler onlara izarsız girmesinler. Nifas veya hastalık hali dışında kadınların oralara girmesine izin vermeyin."[541]

-3821 -4- وعن جابر رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أنَّ رسولَ اللّهِ # قال:]مَنْ كَانَ يُؤمِنُ بِاللّهِ وَالْيَوْمِ اŒخِرِ فَ يَدْخُلِ الْحَمَّامَ بَغَيْرِ إزَارٍ، وَمَنْ كَانَ يُؤمِنُ بِاللّهِ وَالْيَوْمِ اŒخِرِ فَ يُدْخِلْ حَلِيلَتَهُ الْحَمَّامَ مِنْ غَيْرِ عُذْرٍ، وَمَنْ كَانَ يُؤمِنُ بِاللّهِ

وَالْيَوْمِ اŒخَرِ فَ يَجْلِسْ عَلى مَائِدَةٍ يُدَارُ عَلَيْهَا الخَمْرُ]. أخرجه الترمذي والنسائي .

4. (3821)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah ve ahiret gününe inanan kimse izarsız hammâma girmesin. Kim Allah'a ve ahirete inanıyorsa, bir özrü olmadan hanımını hammâma sokmasın. Kim Allah'a ahirete, inanıyorsa üzerinde içki bulunan sofraya oturmasın."[542]

AÇIKLAMA:

1- Bu dört rivayet "hammâm" üzerine. Bu rivayetlerde hamamların Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) devrinde Araplarca pek bilinmediğini, Acemler (gayr-ı Araplar) tarafından bilindiğini görmekteyiz. Buralara gitmek, önceleri erkek ve kadın bütün müslümanlara yasaklanmış olduğu halde, sonradan bazı kayıtlarla erkeklere serbest kılınmıştır. İzarlarına sarınmış olarak girmek... İzar, belden aşağıyı örten giyecek olduğuna göre, avret yerlerini açarak hamamlara gitmek yasaklanmış olmaktadır. Allah'a ve ahirete inanan her müslüman avret yerlerini hamamlarda bile açmamalıdır. Şu halde hadisler, avret yerlerini açarak hamama gitmeyi kesin bir dille haram kılmaktadır.

2- Kadınların hamama gitmesi meselesine gelince, bazı hadisler mutlak olarak tahrim ederken (1, 2 ve 4. hadisler), bir hadiste de (3. hadis) tedaviye yönelik bir özre binaen kadınların da hamama gitmesine ruhsat tanıyor. Şu halde izarlı ve tesettürlü de olsa, kadınların hamama gitmeleri zaruret olmadıkça haram edilmiş olmaktadır.
Gazalî'nin kaydına göre, Ashab, Şam'da hamamlara gidince, bir kısmı:"Şu hammam denen evler ne iyi yerdir, orada bedeni kirden temizliyoruz" demişlerdir. Bir kısmı da: "Şu hammam denen evler ne kötü yerdir, avretler açılıyor, haya gidiyor" demiştir. Gazali: "Afetinden kaçınıldığı takdirde, (temizlik, tedavi gibi bir) faide düşünerek gitmede bir beis yoktur" der.
Bazı şârihler kadınlar hakkında yasaklanmasını şöyle izah etmiştir. "Çünkü onların bedenlerinin her tarafı avrettir, örtülmesi farzdır, hiçbir yerlerinin zaruret olmadıkça açılması caiz değildir. Hastadır, tedavi için girer veya nifastan çıkmıştır, temizlenmek için girer. Veya cünübtür, hava soğuktur, su ısıtma imkanı

yoktur ve soğuk su kullanması halinde zarar göreceğinden korkulmaktadır. Bu gibi zaruretler karşısında kadınların avretlerini örtmeleri kaydıyla girmelerine izin verilmiştir."

Görüldüğü üzere hamamlar, kadınlar hakkında da mutlak olarak haram kılınmamıştır.[543]

DOKUZUNCU BAB

HAYIZ HAKKINDADIR

(Bu babta iki fasıl var)

*****

BİRİNCİ FASIL

HAYIZLILARLA İLGİLİ AHKÂM

*****

İKİNCİ FASIL

MÜSTEHÂZE VE NİFAS HALLERİ

UMUMİ AÇIKLAMA

Hayz, kelime olarak akmak demektir. Örfte kadınların belli yerlerinden muayyen vakitlerde kanlarının akmasıdır. Dilimizde ay hali veya aybaşı hali veya âdet hali de denir. Hayız gören kadına Arapça olarak hâiz denilir. Aslında hâiz, ism-i fail ve müzekkerdir. Ancak bu hal kadınlara mahsus olduğu için haize denmeksizin, hâiz'le kadın kastedilir. Kur'an'da mahîz kelimesi hayz ma'nâsında kullanılmıştır. Bu halle ilgili olarak âyette şöyle buyurulur: "(Ey Muhammed!) Sana kadınların aybaşı hali (mahîz) hakkında da sorarlar. De ki: "O bir ezadır. Aybaşı halinde iken kadınlardan uzak kalın, temizlenmelerine kadar onlara yaklaşmayın. Temizlendikleri zaman Allah'ın size buyurduğu yoldan yaklaşın." Allah şüphesiz daime tevbe edenleri sever, temizlenenleri de sever" (Bakara 222).
Hayız hali, kadınlarda büluğ yaşı ile başlar ve yeis hali denen hamilelikten ümid kesilme devresine kadar devam eder.
Hayız (veya âdet) hali, kadınlarda en az dokuz yaşında görülmeye başlar. İstisnâî durumlarda da olsa altı yaşında da adet halinin olabileceği kabul edilmiştir. Bu hal normal olarak elli veya ellibeş yaşına kadar devam eder. Daha evvel âdet halinin kesildiği de olur. Âdet halinin kesilmesine iyâs denir. Bu maksadla iyâs yaşı veya sinn-i iyâs tabirleri kullanılır. Bu yaşa ulaşan kadına da âyise denir.

Âdet müddeti, mezheplere göre farklı olabilir. Şâfiîlere göre bu müddetin en az sınırı bir gün bir gece, en çoğu on beş gündür. Mâlikîlere göre ise, en azı, kanı görecek kadar zamandır. Bir saat bile olabilir. Âdet müddeti Hanefîlere göre en az üç gün üç gece yani yetmişiki saat, en fazla on gün on gecedir, yani ikiyüzkırk saattir. Bu iki müddet arasında görülecek kanlar âdet kanı sayılır. Bu müddet esnasında kanın devamı şart değildir, zaman zaman kesilebilir. Sözgelimi bir kadın üç gün kan görüp sonra iki gün kesilse, sonra tekrar üç gün görse, bu sekiz günlük müddet onun âdet süresini teşkil eder. Kadının takarrur eden müddetinden fazla kan gelecek olursa o kan âdet kanı sayılmaz. Mesela bir kadının mutad kan görme müddeti yedi olarak takarrur etti ise, sekizinci ve dokuzuncu... günlerde göreceği kan istihâze kanıdır, bir özre bağlı olarak gelmektedir.

Bazı kadınlarda âdet günleri sabit değildir, devamlı değişir. Bunlar bir ay beş, bir başka ay altı veya daha fazla günlerde kanama görebilirler. Bu durumlarda ihtiyatla hareket edip, böyle bir kadın altıncı gün yıkanır, namazını kılar, çünkü bunun istihâze kanı olma ihtimali var. Müddet uzaması -veya kısalması- üst üste iki ay devam edince müddetin değiştiğine hükmedilir. Mutaddan fazla olan kanama on güne çıksa bunun âdet olması melhuzdur, on günü taşarsa âdet sayılmaz. Mesela mutadı yedi gün olan bir kadının kanaması on gün devam etse bu hayz sayılır, onbir gün devam etse, yediden fazlası istihâze kanı sayılır. Böyle değerlendirmenin sebebi, hayz halinin on günden fazla olmayacağının kabul edilmesinden ileri gelir.

Hayız halinde namaz, oruç gibi ibadetler terkedilir, zevciyat muamelesi yapılamaz, Kur'an okunamaz, Mushaf'a el sürülemez, camiye girilemez, Kabe tavaf edilemez.

Görüldüğü üzere, hayz hali ile ilgili bilinmesi gereken bir kısım ahkam vardır. Her müslüman erkek kadının bunları bilmesi gerekir. Teferruat için mutlaka ilmihal kitaplarına müracaat edilmelidir.[544]

BİRİNCİ FASIL

HAYIZLI VE HAYIZLIYLA İLGİLİ HÜKÜMLER

-3822 -1- عن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أنَّ الْيَهُودَ كَانُوا إذَا حَاضَتِ الْمَرْأةُ فِيهِمْ لَمْ يُؤَاكِلُوهَا وَلَمْ يُجَامِعُوهَا فِي الْبُيُوتِ فَسَألَ أصْحَابُ النَّبِىِّ # فأنْزَلَ اللّهُ تَعالى: وَيَسْألُونَكَ عَنِ المَحِيضِ قُلْ هُوَ أذىً فَاعْتَزِلُوا النِّسَاءَ في الْمَحِيضِ إلى آخرِ اŒية. فقالَ: رسولُ اللّهِ #: اصْنَعُوا كُلَّ شَىْءٍ إَّ النِّكَاحَ. فَبَلَغَ ذلِكَ الْيَهُودَ. فقَالُوا: مَا يُرِيدُ هذَا الرَّجُلُ أنْ يَدَعَ مِنْ أمْرِنَا شَيْئاً إَّ خَالَفَنَا فِيهِ فَجَاءَ أُسَيْدُ بنُ حُضَيْرٍ وَعَبَّادُ بنُ بِشْرٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما. فَقَاَ يَا رَسُولَ اللّهِ: إنَّ الْيَهُودَ تَقُولُ كَذَا كَذَا، أفَ نُجَامِعُهُنَّ؟ فَتَغَيَّرَ وَجْهُ رسولِ اللّهِ # حَتّى ظَنّنَا أنَّهُ قَدْ وَجَدَ عَلَيْهِما فَخَرجَا فَاسْتَقْبَلَتْهُمَا هَدِيَّةٌ مِنْ لَبَنٍ إلى رسول اللّهِ # فَأرْسَلَ فِي آثَارِهِمَا فَسَقَاهُمَا فَعَرَفَا أنَّهُ لَمْ يَجِدْ عَلَيْهِمَا[. أخرجه الخمسة إ البخاري، وهذا لفظ مسلم.»وَجَدَ عَلَيْهِ«: يجد موجدة إذا غضب .

1. (3822)- Hz. Enes (radıyallau anh) anlatıyor: "Yahudilerin şöyle bir âdeti vardı: İçlerinde bir kadın âdet görmeye başlayınca, onunla beraber yiyip içmezler, evlerde beraber oturup kalkmazlardı. Bu durumu Ashab (radıyallahu anhüm) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a sordular. Bunun üzerine Cenâb-ı Hakk şu âyeti inzal buyurdu. (Meâlen): "(Ey Muhammed!) Sana kadınların aybaşı halinden sorarlar. De ki: "O bir ezadır. Aybaşı halinde iken kadınlardan uzak kalın. Temizlenmelerine kadar onlara yaklaşmayın. Temizlendikleri zaman Allah'ın size buyurduğu yoldan yaklaşın..." (Bakara 222) âyeti üzerine Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Kadınlarınızla nikah (zevciyat muamelesi) dışında her şeyi yapın!" buyurdu. Bu ruhsat yahudilere ulaşınca: "Bu adam ne yapmak istiyor? Bize muhalefet etmediği bir şey bırakmadı!" dediler. (Bu sözü işiten) Üseyd İbnu Hudayr ve Abbad İbnu Bişr (radıyallahu anhümâ) gelerek: "Ey Allah'ın Resûlü! yahudiler şöyle şöyle söylüyorlar" diye haber verdiler. "Biz kadınlarla beraber oturup kalkmıyacak mıyız?" dediler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın rengi öylesine değişti ki, biz onlara kızdığını zannettik. Onlar da hemen çıkıp gittiler. Derken onlar yolda Resûlullah'a gönderilen hediye sütle karşılaştılar. Resûlullah o sütü hemen bunların peşisıra içmeleri için gönderdi. Böylece anladılar ki, Aleyhissalâtu vesselâm kendilerine gücenmemiştir."[545]

AÇIKLAMA:

1- Şârihler, Ashab'ın sualinin âyetin nüzulünden önceye aid olduğunu, bunu "önceki şeriatler bizim de şeriatimizdir" inancına binaen sormuş olabileceklerini belirtir.
Nevevî, âyette geçen birinci mahîz'den muradın kan olduğunu belirtir. İkincisi ihtilaflıdır. Umumiyetle hayız olduğu kabul edilmiştir. Ferc olduğunu, hayız zamanı olduğunu söyleyen âlim de vardır.
Useyd ile Abbâd (radıyallahu anhümâ)'nın, "Hayızlı kadınlarla beraber oturup kalkmıyalım mı?" sözüyle neyi kastettiklerinde âlimler ihtilaf etmiştir. Bazıları, "maksad, kadınlarla bir arada yaşamak, beraber yiyip içmek" derken, bazıları da "münasebet-i cinsiyedir" demiştir. Muhtemelen bunlar, yahudilere muhalefeti bu meselede de sürdürüp kadınlarla cinsî münâsebeti devam ettirme ruhsatı almak istemişler, ancak bu arzuları şeriat-ı İslamiye'ye muhalif olduğu için Resulullah aleyhissalâtu vesselam'ın canı sıkılmış ve öfkesinden rengi değişmiştir.
Yine de Aleyhissalâtu vesselâm, Ensar'ın yüce şahsiyetinin gönüllerini hoş etmeyi ihmal etmemiş, peşlerine gönderdiği sütle, haklarındaki iltifat-ı nebevîyenin devam etmekte olduğunu ihsas buyurmuştur.[546]

-3823 -2- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أنَّ رسولَ اللّهِ # قالَ: مَنْ أتَى حَائِضاً فِي فَرْجِهَا، أوِ امْرأةً فِي دُبُرِهَا، أوْ كَاهِناً فَقَدْ بَرِئَ مِمَّا أنْزِلَ عَلى مُحَمِّد #[. أخرجه الترمذي .

2. (3823)- Hz. Ebu Hüreyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim hayızlının fercine veya bir kadının dübürüne (arka uzvuna) temas ederse veya kahîne uğrarsa Muhammed'e ihdirilenden teberrî etmiş (yüz çevirmiş) olur."[547]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) efendimiz, bu hadislerinde, dîn-i mübîn-i İslam'ın yasakladığı üç ameli şiddetli bir üslubla reddetmektedir:
* Hayızlı kadınla münasebet-i cinsiyye.

***** Kadınlara arka uzuvdan temas.
***** Gaybî umuru öğrenmek veya bir işe karar vermede yardımını te' min gibi bir maksadla kahine müracaat etmek.
Bu ameller, hadiste, İslam'dan yüz çevirmek olarak tavsif ediliyor.
Tirmizî: "Bu hadisin ma'nâsı tağliz (yani yasakta şiddetli bir üsluba yer vermek)'dir" dedikten sonra: "Nitekim Resulullah'tan şu hadis rivayet edilmiştir: "Kim hayızlı kadına temas ederse bir dinar tasadduk etsin" der."
Sadedinde olduğumuz hadisten maksadın tekfir değil, tağlîz olduğunu belirtme sadedinde Tirmizî der ki: "Hayızlı kadına temas küfrü gerektiren bir amel olsaydı, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu günah için kefarette bulunmayı emretmezdi."
2- Kadınlara arka uzvundan teması dinimiz şiddetle yasaklar. Bu davranış, münasebet-i cinsiye âdâbını tesbit eden âyete de aykırıdır:
"Kadınlarınız sizin tarlanızdır, tarlanıza istediğiniz gibi gelin, (çocuk yaparak) istikbal için hazırlıklı olun, Alah'tan sakının (kadına bu âdâba uymayan temasta bulunmayın)" (Bakara 223).
Resûlullah bir hadislerinde: "Hanımına arka uzvundan temas edenin yüzüne Allah bakmaz" der. Böyleleri bazı hadislerde "...mel'un" olarak tavsif edilmiştir.

3- Kâhin meselesi daha önce çok geniş şekilde geçmiş olmakla birlikte, burada kısaca şu açıklamayı Cezerî'den kaydediyoruz: "Kâhin, gelecek zamanda olacak hadiselerden haber veren, gizli şeyleri (esrarı) bilme iddiasında bulunan kimsedir. Araplarda bu evsafta meşhur kâhinler vardı. Şıkh ve Satîh vs. gibi... Bunlardan bazıları emirleri altında cinnî ve hüddam bulunduğunu, kendileri ne gaybtan haber getirdiğini iddia eder. Bir kısmı bazı ön işaretlerden hareketle, olacağı bildiklerini söylerler. Mesela soru sahibinin sözünden, davranışından, halinden hareketle sorulan şeyin yerini bildiklerini iddia ederler. Bunlara daha ziyade arrâf denir: Çalınan veya kaybedilen bir eşyanın yerini bildikleri hususundaki iddia sahipleri gibi." Sadedinde olduğumuz hadis "kâhine gelen" demekle kâhin, arrâf, müneccim, falcı vs. gibi değişik adlar altında gaybî bilme iddiasında bulunan bütün insanları kasdeder.

4- Tirmizî'nin dediği gibi hadiste esas olan tağlîz ve teşdîd olmakla birlikte bazı şârihler şöyle demiştir: "Helal addederek arka uzuvdan temas veya kâhinin söylediğini tasdik maksadıyla ona gelmek bunların haramiyetini inkar etmektir; bu durumda küfür (te'vil edilmez), zahirine hamledilir. "Helal addetme" ve "tasdik etmek" olmadığı takdirde bu fiillerin hükmü küfran-ı nimet olarak tevil edilir."[548]

-3824 -3- وعن عائشة رَضِيَ اللهُ عَنْها قالت:]كَانَتْ إِحْدَانَا إِذَا كَانَتْ حَائِضاً وَأَرَادَ رَسُولُ اللّهِ # أَنْ يُبَاشِرَهَا أَمَرَهَآ أَنْ تَتَّزِرَ بِإِزَارٍ فِي فَوْرِ حَيْضَتِهَا ثُمّ يُبَاشِرُهَا وَأَيُّكُمْ يَمْلِكُ إِرْبَهُ كَمَا كَانَ رَسُولُ اللّهِ # يَمْلِكُ إِرْبَهُ[. أخرجه الستة، وهذا لفظ الشيخين.وفي رواية أبي داود:]فِي فَوْجِ حَيْضَتِهَا[.

3. (3824)- Hz. Âişe (radıyalllahu anhâ) anlatıyor: "Bizden biri hayızlı olur, Resûlullah (aleyhissalâtu ve vesselâm) da onunla mübaşeret etmek dilerse, ona, hayız olur olmaz izarını bağlamasını emreder, sonra mubaşeret ederdi. Sizden hanginiz, nefsine, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın nefsine hâkim olduğu kadar hâkim olur?"

Ebu Dâvud'un bir rivayetinde, "fevr" (evvelinde -ki "hayz olur olmaz" diye karşıladık-) yerine "fevh" denilmiştir (ki bu da "çoğunda" ve "evvelinde" ma'nâsına gelir).[549]

-3825 -4- وفي رواية النسائِى عن جميع بن عمير قال:]دَخَلْتُ عَلى عَائِشة رَضِيَ اللهُ عَنْها مَعَ أُمِّى وَخَالَتِى فَسَألَتَاهَا كَيْفَ كَانَ النَّبىُّ # يَصْنَعُ إذَا حَاضَتْ إحْدَاكُنَّ؟ قَالَتْ: كَانَ يُأمُرُنَا إذَا حَاضَتْ إحْدَانَا أنْ تَأتَزِرَ بِإزَارٍ وَاسِعٍ ثُمَّ يَلْتَزِمُ صَدْرَهَا وَثَدْيَهَا[.

4. (3825)- Nesâî'nin Cümay' İbnu Umayr'dan kaydettiği bir rivayette şöyle denmiştir: "Ben, annem ve teyzemle birlikte Hz. Âişe (radıyallahu anha)'nin yanına girdim. Onlar Hz. Âişe'ye: "Hayızlı iken, sizlerle Aleyhisalâtu vesselâm ne şekilde mübaşerette bulunurdu?" diye sordular. Âişe validemiz:

"Hayız olduğumuz zaman bize, geniş bir izar giymemizi emreder, sonra sîne ve göğsümüze iltizâmda (temasta) bulunurdu."[550]

-3826 -5- وعند مالك:]أنَّ عُبَيْدَ اللهِ بنِ عَبْدِاللّهِ بن عُمَرَ، أرْسَلَ إلى عَائِشَةَ يَسْألُهَا: هَلْ يُبَاشِرُ الرَّجُلُ امْرَأتَهُ وَهِىَ حَائِضٌ؟ فَقَالَتْ: لِتَشُدَّ إزَارَهَا عَلى أسْفَلِهَا ثُمَّ يُبَاشِرُهَا إنْ شَاءَ[.

5. (3826)- Muvatta'nın rivayetinde şöyledir: "Ubeydullah İbnu Abdillah İbni Ömer (radıyallahu anhümâ), Hz. Âişe'ye göndererek -kişi, hayızlı olan hanımıyla mubaşerette bulunabilir mi?- diye sordurdu. Hz. Âişe radıyallahu anhâ: "Kadının alt kısmına izarını bağlatsın sonra onunla mubâşerette bulunsun" cevabını verdi." [551]

-3827 -6- وفي رواية ٴبي داود والنسائي:]أَنَّ رسولَ اللّٰهِ # كَانَ يُبَاشِرُ الْمَرْأةَ مِنْ نِسائِهِ وَهِىَ حَائِضٌ إذَا كَانَ عَلَيْهَا إزَارٌ إلى أنْصَافِ الْفَخِذَيْنِ وَالرُّكْبَتَيْنِ مُحْتَجِزَةً[.»فورُ حَيضتِها، وَفوحُ حَيضتِهَا« بالراء والحاء المهملتين: أى أوله ومعظمه .
وَ»اِحتجازُ« شد اٴزار على العورة، ومنه حجزة السراويل، والحاجز الحائل بين الشيئين .

6. (3827)- Ebu Dâvud ve Nesâî'nin bir rivayetinde şöyle denmektedir: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) zevcelerinden bir kadınla hayızlı olduğu halde mubaşeret ederdi. Yeter ki, uyluklarının ortasına kadar izarı uzanmış olsun veya dizleri örtülü bulunsun."[552]

AÇIKLAMA:

1- Hemen belirtelim ki, bu hadislerde geçen mubâşeret'ten maksat derilerin biribirine değmesidir. Beşere, deri demektir. Bâşere ise, karşılıklı olarak derileri değdirmek. Öyleyse sadedinde olduğumuz hadislerde, mübaşeretle cinsî münâsebet olmaksızın ellemek, öpmek gibi herhangi bir şekilde karıkocanın birbirlerine bedenen değmeleri kastedilmektedir.
Sadedinde olduğumuz rivayetler, hayızlı kadınla göbekle diz arası hariç başka yerleriyle mübaşeretin caiz olduğunu ifade etmektedir.

2- Hayırlı kadınla mübâşeret meselesi muhtelif rivayetlerde farklı teferruatlarla ele alınmıştır. Bu teferruâttan bir kısmını gördük, bir kısmı müteakip hadislerde gelecek. Bu meseleyi Avnu'l-Mabud şöyle özetler:
"Hayızlı kadınla mubâşeret muhtelif kısımlara ayrılır:

* Onlara ferclerinden cima suretiyle mübâşeret: Bu bi'l-icma haramdır. Bunun haram oluşu Kur'an ve sünnet'in nasslarıyla sâbittir.

* Göbekten yukarı ve dizlerden aşağıda kalan kısımlarla mübaşeret: "Bu zekerle, elle, öpmekle vs. şekillerin hepsiyle olabilir, helaldir. Ulema bunun helal olduğunda ittifak etmiştir.

* Ön ve arka uzva olmamak kaydı ile göbekten aşağısı ile de mübaşeret. Bu meselede Şâfiî'ler üç görüş ileri sürmüşlerdir:

** "En meşhuruna göre haramdır. İmam Mâlik ve Ebu Hanîfe de bu görüştedir. Ulemanın ekseriyetinin görüşü budur.

** Mekruh olmakla beraber haram değildir. Nevevî der ki: "Bu, delil açısından en kavî olan görüştür, muhtar olan da budur."

** Üçüncü görüşe göre, mübâşeret eden kimse, ferce temas etmekten nefsini tutabilecek güçte ise ve -ister şehvet yönüyle zayıflığı sebebiyle, isterse verasının (dindarlığının) kuvveti sebebiyle- kendisine güveniyorsa caizdir- değilse caiz değildir. Bu cevaza kâil olanlar arasında İkrime, Mücahid, Hasan Basrî, Şa'bi, İbrahim Nehâî, Süfyan-ı Sevrî, Evzâî, Ahmed İbnu Hanbel, İmam Muhammed, Tahâvî; Mâlikîlerden Esbağ vs. var." Mübarekfurî der ki: "Bu, cemaatin kâil olduğu "Cima hariç, hayızlı kadının bütün uzuvlarıyla mübaşeret etme cevazı" sahih delillere muvafıktır."
Ancak ihtiyata muvafık olanı göbek, diz kapağı arasına mübaşeretten kaçınmaktır. Hz. Âişe validemiz, hiç kimsenin nefsini hâkim olmada Resûlullah'a yetişemeyeceğini noktaladıktan sonra Resûlullah'ın hayızlı hanımlarına izarlarını bağlatarak diz kapağı ile göbek arasını kapattırdığını bilhassa belirtir.[553]

-3828 -7- وعن زيد بن أسلم رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أنَّ رَجُ سَأَلَ النّبىَّ # فَقَالَ: مَا يَحِلُّ لِى مِنَ امْرَأتِى وَهِىَ حَائِضٌ؟ فقَالَ رَسُولُ اللّهِ #: لِتَشُدَّ عَلَيْهَا إزَارَهَا ثُمَّ شَأنُكَ بِأعْهَا[. أخرجه مالك .

7. (3828)- Zeyd İbnu Eslem (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir adam, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a sordu: "(Ey Allah'ın Resûlü!) Hanımım hayızlı iken bana helal olan nedir?" Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Üzerine izarını

bağlasın, yukarısına istediğinde serbestsin."[554]

3829 -8- وعن معاذ رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قُلْتُ يَارسولَ اللهِ #، مَا يُحِلُّ لِى مِنَ امْرَأتِى وَهِىَ حَائِضٌ؟ قَالَ: مَا فَوْقَ ا"زَارِ، وَالتَّعَفُّفُ عَنْ ذَلِكَ أفْضَلُ[. أخرجه رزين .

8. (3829)- Hz. Muaz radıyallahu anh anlatıyor: "Ey Allah'ın Resûlü! dedim, hanımım hayızlı iken bana helal olan nedir?" "İzar'ın yukarısı, ancak bundan da sakınsan daha iyi olur!" buyurdular."[555]

3830 -9- وعن عكرمة عن بعض أزواج النبى #:]أنَّ النَّبِىَّ # كَانَ إذَا أرَادَ مِنَ الحَائِضِ شَيْئاً ألْقَى عَلى فَرْجِهَا ثَوْباً[. أخرجه أبو داود .

9. (3830)- İkrime, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevcelerinden birinden naklen anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, hayızlı hanımlarıyla bir mübaşerette bulunmak dileyince hanımının ferci üzerine bir şey örterdi..."[556]

AÇIKLAMA:

Bu hadislerle ilgili açıklama 3827 numarada geçti. Nevevî'nin orada kaydettiğimiz görüşü, bilahassa sonuncu rivayete müstenid olmalı.[557]

3831 -10- وعن ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهما:]أنَّ رسولَ اللهِ # قَامَ: إذَا وَقَعَ رَجُلٌ بِأهْلِهِ وَهِىَ حائِضٌ فَلْيَتَصَدَّقْ بِنِصْفِ دِينارٍ[. أخرج أصحاب السنن .

10. (3831)- İbnu Abbâs radıyallahu anhümâ anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kişi, hayızlı karısıyla cinsî münasebette bulunursa (hatasına kefaret olarak) yarım dinar tasadduk etsin."[558]

-3832 -11- وفي رواية قال:]إذَا أصَابَهَا أوَّلُ الدَّمِ، وَالدَّمُ أحْمَرُ فَدِينَارٌ، وَإنْ أصَابَهَا فِى انْقِطَاعِ الدَّمِ، وَالدَّمُ أصْفَرُ، فَنِصْفُ دِينَارٍ[.قال الترمذي: قد روى هذا الحديثَ عن ابن عباس موقوفاً .

11. (3832)- Bir rivayette ise şöyle denmiştir: "Kişi hayızlı hanımına, hayız halinin başlangıcında, kan kırmızı renkte iken temas ederse bir dinar tasadduk etsin. Kanın kesilmeye yüz tutup akıntının sarardığı zaman temas eden, yarım dinar tasadduk etsin."
Tirmizî der ki: "Bu hadis İbnu Abbâs radıyallahu anhümâ'dan mevkuf (kendi sözü) olarak da rivayet edilmiştir."[559]

-3833 -12- وفي رواية أبي داود:]عَن النّبىِّ # في الَّذِى يَأتِى أهْلَهُ وَهِىَ حَائِضُ. قالَ: يَتَصَدَّقُ بِدِينَارٍ أوْ نِصْفِ دِينارٍ[. قالَ أبو داود: هكذا الرواية الصحيحة .

12. (3833)- Ebu Dâvud'un bir rivayetinde hayızlı karısına temas eden kimse hakkında Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm')ın: "Bir veya yarım dinar tasadduk etsin" dediği kaydedilmiştir.
Ebu Dâvud der ki: "Bu rivayet (yani İbnu Abbâs'ın "bir veya yarım..." diyerek yaptığı rivayet) sahihtir, (diğer "...yarım dinar..." diyen rivayet bu kadar kavî değildir.)"[560]

-3834 -13- وفي رواية قال:]إذَا أصَابَهَا فِي الدَّمِ فَدِينَارٌ، وَإذَا أصَابَهَا فِى انْقَطَاعِ الدَّمِ فَنِصْفُ دِينَارٍ[.

13. (3834)- Bir rivayette şöyle denmiştir: "Kişi hanımına kanama halinde temasta bulunmuşsa bir dinar, kanın kesilme halinde temas etmişse yarım dinar tasadduk eder."[561]

AÇIKLAMA:

1- Kaydettiğimiz son dört rivayet, hayızlı hanımına hataen temasta bulunmanın hükmü ve müeyyidesi üzerinedir. Hadislerin hepsi aslında birdir ve mahreci İbnu Abbâs'tır, ancak metinde ve isnadında ızdırab vakî olmuştur. Hadis bazan merfu bazan mevkuf olarak rivayet edilmiştir.

2- Hanımına hayızlı iken temas eden kimse hakkında Ulemanın hükmü de farklı olmuştur. Hattâbî der ki: "Ulemanın ekserisi "bu kimseye bir şey gerekmez, Allah'a istiğfar eder" diye hükmetmiştir."
Bunlar "Bir şey gerekmez" derken metindeki ızdırabı gösterirler, çünkü hadisin muhtelif vecihlerinde farklı müeyyideler gelmiştir. Şöyle ki:

* Bir rivayette: "Bir dinar, yarım dinar" diye tereddütlü gelmiştir.

* Bir rivayette: "Bir dinar tasadduk eder, bulamazsa yarım dinar" denir.

* Bir rivayette: "Kanama hali ile kanın kesilmesi haline göre bir veya yarım dinar" tefriki yapılır.

* Bir rivayette: "Kan kırmızı ise bir dinar, sarı ise yarım dinar" denir.

* Bir rivayette: "Kan yeni ise bir dinar tasadduk eder, sarı ise yarım dinar..." denir.

Ancak bazı âlimler, ızdıraba rağmen hadisin bütün vecihlerinde bir müeyyidenin zikredilmiş olmasını gözönüne alarak: "Bu hadisler, hayızlı kadına temasta bulunan erkeğe kefaretin vacib olduğuna delildir" demiştir. Hattâbî, bu hükme varanlar meyanında Katâde, Ahmed İbnu Hanbel, ve İshak İbnu Râhûye'yi kaydeder. İmam Şâfiî merhum da kavl-i kadîminde bu görüşü iler sürmüş, sonra kavl-i cedidinde "Bir şey gerekmez" demiştir.
Bir şey gerekmez diyenlerin ileri sürdükleri bir fikirlerine göre, hadis sahih bir senetle merfu olarak rivayet edilmemiştir, mürsel veya İbnu Abbas'a göre mevkuftur, "Kesin bir hüccet olmadıkça insanlar müeyyideden berîdir" demişlerdir.
İbnu Abbâs ise şöyle hükmediyordu: "Kanamanın başında hanımına temas eden kimse bir dinar tasadduk eder, kanamanın sonlarında temas etmiş ise yarım dinar." Katâde: "Hayız halinde temas eden bir dinar, kadın yıkanmazdan önce temas eden yarım dinar tasadduk eder" derdi. Ahmed İbnu Hanbel'in de: "O kimse bir dinarla yarım dinar arasında muhayyerdir" dediği rivayet edilmiştir. Hasan Basrî hazretleri ise: "Bu kimseye, hanımına ramazan ayında temas eden kimseye terettüp eden ceza terettüp eder" demiştir.[562]

-3835 -14- وعن عائشة رَضِيَ اللهَ عَنْها قالت:]كَنتُ أغْسِلَ رَأسَ النَّبىِّ # وَأنَا حَائِضٌ[. أخرجه الستة .

14. (3835)- Hz. Âişe radıyallahu anhâ "Ben hayızlı iken Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın başını yıkardım" demiştir.[563]

-3836 -15- وعنها رَضِيَ اللهُ عَنْها قالت:]كَانَ النّبىُّ # يَتَّكِئُ فِى حِجْرِى وَأنَا حَائِضٌ فَيَقْرأُ القُرآنَ[. أخرجه الخمسة إ الترمذي .

15. (3836)- Yine Hz. Âişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), ben hayızlı iken kucağıma yaslanır ve Kur'an okurdu."[564]

-3837 -16- وعنها رَضِيَ اللهُ عَنْها قالت:]قالَ لِى رسُولُ اللهِ # نَاوِلِينِى الخُمْرَةَ مِنْ المَسْجِدِ فَقُلْتُ: إنِّى حَائِضٌ. فقَالَ: إنَّ حَيْضَتَكِ لَيْسَتْ فِى يَدِكِ[. أخرجه الخمسة إ البخاري.»الخُمْرَةَ«: حصير صغير من ليف أو غيره بقدر الكف، وهو الذى يتخذه اŒن الشيعة للسجود.»والحِيضَةُ«: بكسر الحاء: الحالة التي تلزمها الحائض، وبفتحها الدفعة الواحدة من دفعات الحيض .

16. (3837)- Yine Hz. Âişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), (bir gün) bana (kendisi mescidde iken) "Humra'yı bana getiriver!" buyurdular.
"Hayızlıyım" diye cevap verdim.
"Senin hayızın elinde değil ki!" dediler."[565]

-3838 -17- وعن ميمونة رَضِيَ اللهُ عَنْها قالت:]كَانَ رَسُولُ اللهِ # يَضَعُ رَأسَهُ فى حِجْرِ إحْدَانَا فَيَتْلُوا الْقُرآنَ وَهِيَ حَائِضُ، وَتَقُومُ إحْدَانَا بِخُمْرَتِهِ إلى الْمَسْجِدِ فَتَبْسُطُهَا وَهِى حَائِضٌ[. أخرجه النسائي .

17. (3838)- Hz. Meymûne radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bizden biri hayızlı olduğu halde onun kucağına başını koyar, Kur'an okurdu. Bizden birimiz hayızlı iken Resûlullah'ın humrasını mescide taşır ve yayardı."[566]

3839- 18- وعن ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهما:]أنَّ جَوَارِيَه كُنَّ يَغْسِلْنَ رِجْلَيْهِ وَيُعْطِينَهُ الْخُمْرَةَ وَهُنَّ حُيَّضُ[. أخرجه مالك .

18. (3839)- İbnu Ömer radıyallahu anhümâ'dan rivayete göre, "câriyeleri hayızlı oldukları halde ayaklarını yıkarlar, humrasını kendisine verirlerdi.[567]

AÇIKLAMA:

1- Kaydettiğimiz son beş rivayette hayızlı iken kadınların yapabileceği bazı işlerle, hayızlının yanında yapılabilecek bazı işlere örnek verilmektedir.

* İlk rivayette, Hz. Âişe, Resûlullah'ın başını yıkamıştır. Demek ki hayızlı bir kadın, başkasının başını yıkayabilmekte, bu çeşit temizlikler yapmasına hayız hali bir ma'ni teşkil etmemektedir.

* Müteakip rivayette hayızlı olan Hz. Âişe'nin kucağına başını koyan Resûlullah Kur'an okumaktadır. Hatta Nevevî, bu rivayete dayanarak: "Kur'an-ı Kerim'i, yatarak, hayızlı kadına yaslanarak, necasete yakın bir yerde bulunarak okumaya cevaz vardır" demiştir.

* 3837 numaralı hadiste, hayızlı kadının mescidin haricinde olduğu halde, mescidden bir şey alıp, bir başkasına verebileceğini göstermektedir. Bu başkası mescidin içinde veya dışında olması farketmez, her ikisi de caizdir.

2- Hadiste geçen humra, üzerine secde etmeye mahsus küçük bir seccadedir. Onun humra diye tesmiyesi, namaz kılan kimsenin yüzünü yere karşı örtmesidir. Bazıları bunun yüzü isti'ab edecek büyüklükte, secde etmeye mahsus küçük bir örtü olduğunu söylemiş ise de üzerine oturulabilecek kadar büyük olana da humra dendiğini te'yid eden rivayetler vardır. Humra hasır da olabilir, kumaş da. Günümüzde şiîler, Kerbela toprağından yapılmış avuç içi büyüklüğünde bir parçayı beraberlerinde taşıyarak namazda secdelerini onun üzerine yaparlar. Bu

tatbikat humra'yı andırmaktadır.
Şunu da belirtelim ki, 3837 numaralı hadis'te Hz. Âişe humra'yı mescidden mi getirecek, yoksa, mescidde olan Resûlullah'a dışarıdan mı uzatacaktı, ihtilaf edilmiştir. Hadis, iki şekilde anlaşılmaya müsaittir. Kadı İyaz, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın mescidde, itikafta, olduğunu hücresinde olan Hz. Âişe'ye oradan seslenerek humra'yı vermesini taleb ettiğini, Hz. Âişe hayızlı olması sebebiyle elini mescide uzatmaktan korktuğunu söyler. Resûlullah onun endişesinin yersiz olduğunu belirtmek için: "Hayız elinde değildir" buyurur. Aynı görüşte olan Nevevî der ki: "Hz. Âişe'ye mescide girip humrayı oradan getirmesini emretmiş olsaydı betahsis elini zikretmesinin bir ma'nâsı kalmazdı."
Ancak, Ebu Dâvud, Nesâî, Tirmizî, İbnu Mâce, Hattâbî ve imamların çoğu, aksi kanaattedir. Yani humra'nın mescidden getirilmesi istenmektedir. Hayızlı kadın bu durumda mescide girecek değildir. Humra'yı bir başkası mescidden ona uzatacak, o da mescidden eve getirecektir. Veya elini mescide uzatarak humra'yı (seccadeyi) alıp getirecektir. Hatta âlimler bir hadise dayanarak demiştir ki: "Bir kimse falan eve girmeyeceğim, falan mescide girmeyeceğim diye yemin etse, o eve ve o mescide gidip eliyle içeriden bir şey alsa hânis olmaz, çünkü, bir parçasının girmesi, kendisinin girmesi demek değildir."[568]

-3840 -19- وعن أم سلمة رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]بَيْنَا أنَا مُضْطَجِعَةٌ مَعَ رَسُولِ اللّهِ # فِى الخَمِيلَةِ إذْ حِضْتُ فَانْسَلَلْتُ فَأخَذْتُ ثِيَابَ حَيْضَتِى فَلَبِسْتُهَا. فقَالَ لِى رسولُ اللّهِ #: أنَفِسْتِ؟ قُلْتُ: نَعَمْ فَدَعَانِى فَاضْطَجْعتُ مَعَهُ فِى الْخَمِيلَةِ[. أخرجه الشيخان والنسائي.»اَلْخَمِيلَةُ«: كَسَاءٌ لَهُ خَمَلَ أوْ إزَارَ .

19. (3840)- Ümmü Seleme radıyallahu anhâ anlatıyor: "Ben, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte kadife bir örtünün altında yatıyordum. Ay halimin başladığını farkettim. Hemen örtünün altından kayıp hayız elbisemi bulup giyindim. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Hayız mı oldun?" buyurdular. "Evet!" dedim. Beni yanına çağırdı. Örtünün altında beraber yattık." [569]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayet, sarih bir şekilde, ümmühâtu'lmü'mînîn'den her birinin bir hayız elbisesi olduğunu göstermektedir. Bunun, diğer elbiselere nazaran daha geniş olduğu önceki bir rivayette (3825) geçmiş idi.

2- Bu rivayet, hayızlı kadınların kocalarıyla beraber aynı örtünün altında kalacaklarına bir başka delil olmaktadır. Ebu Dâvud'un bir rivayetinde Hz. Âişe radıyallahu anhâ buna ters düşen bir beyanda bulunur: "Ben ay hali olduğum zaman yataktan hasırın üzerine inerdim. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da bana yaklaşmazdı. Ben de temizleninceye kadar ona yaklaşmazdım." Bazı âlimler bunun mensuh olduğunu kabul ederler, çünkü aksini ifade eden rivayetler fazladır. Bazı âlimler de bunu tenezzüh ve ihtiyata hamletmiştir. İbnu Abbâs radıyallahu anhümâ, ay hali başlayınca hanımından ayrı yatarmış, Resûlullah'ın zevcelerinden Meymûne radıyallahu anhâ -ki İbnu Abbâs'ın halasıdır- bunu işitince, haber göndererek: "Sen Resûlullah'ın sünnetinden yüz mü çeviriyorsun? Allah'a kasem olsun, O (aleyhissalâtu vesselâm), hayızlı kadınlarından biri ile yatar, aralarında dizleri geçecek kadar bir örtüden başka bir şey bulunmazdı" demiştir. Müteakib hadis de bu hususta muknî bir örnek olacaktır. Âyet-i kerimede gelen "Hayız halindeki kadınlardan uzak kalın!" (Bakara 222) emri, cima yapmayın ma'nâsında anlaşılmıştır.[570]

-3841 -20- وعن عمارة بن غراب:]أَنَّ عَمَّةً لَهُ حَدَّثَتْهُ أَنَّهَا سَألَتْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْها فَقَالَتْ: إِحْدَانَا تَحِيضُ وَلَيْسَ لَهَا وَلِزَوْجِهَا إِّ فِرَاشٌ وَاحِدٌ؟ فَقَالَتْ عَائِشَةُ: أُخْبِرُكِ مَا صَنَعَ رَسُولُ اللّهِ #: دَخَلَ لَيٍّ وَأنَا حَائِضٌ فَمَضى إِلى مَسْجِدِهِ قَالَ أبو داود: يعنى مَسْجِدَ بَيْتِهِ فَلَمْ يَنْصَرِفْ حَتّى غَلَبَتْنِى عَيْنَاىَ وَأوْجَعَهُ الْبَرْدُ: فقَالَ: أدْنِى مِنِّى. فَقُلْتُ: إِنِّى حَائِضٌ. فقَالَ: وَإنْ اكْشِفِى عَنْ فَخِذَيْكِ. فَكَشَفْتُ فَخِذَىَّ. فَوَضَعَ خَدَّهُ وَصَدْرَهُ عَلى فَخِذَىَّ، وَحَنَيْتُ عَلَيْهِ حَتّى دَفِئَ فَنَامَ[. أخرجه أبو داود.»حَنى عليه« يحنى إذا أنثنى عليه ماىء، وحنا عليه يحنو إذا عطف عليه وأشفق .

20. (3841)- Umâre İbnu Gurâb'ın anlattığına göre, bir halası kendisine Hz. Âişe radıyallahu anhâ'dan şöyle sorduğunu anlatmıştır: "Birimiz hayız olduğumuz zaman kocamızla ayrı yatmamız mümkün değil, tek yatağımız var."
Hz. Âişe şu cevabı vermiştir: "Ben sana Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın

yaptığını anlatayım: "Bir gece eve girdi. Ben o sırada ay hali görüyordum. Mescidine geçti. -Ebu Dâvud der ki: "Bundan maksad evindeki namazgahıdır.- (Orada namaz kıldı), fakat bir türlü ayrılmadı. Derken benim gözlerim kapanmış, soğuk da onu üşütmüş. Gelip "Bana yaklaş!" dedi. Ben de: "Hayızlıyım!" dedim. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Öyle de olsa! Uyluklarını aç!" dedi. Uyluklarımı açtım. Göğüs ve yanağını uyluklarımın üzerine koydu. Ben de üzerine eğildim. Isınıp uyuyuncaya kadar böyle durduk."[571]

-3842 -21- وعن عائشة رَضِيَ اللهُ عَنْها قالت:]كُنْتُ أشْرَبُ مِنَ ا‘‘نَاءِ وَأنَا حَائِضٌ ثُمَّ أُنَاوِلُهُ النّبىَّ # فيَضَعُ فَاهُ على مَوْضِعِ فِيَّ[. أخرجه مسلم بهذا اللفظ .

21. (3842)- Hz. Âişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Ben hayızlı iken su içer, sonra kabı Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a verirdim, O da ağzını, ağzımın değdiği yere koyardı."[572]

-3843 -22- وأبو داود والنسائي، ولفظهما:]كُنْتُ أتَعَرَّقُ الْعَرْقَ وَأنَا حَائِضٌ فَأعْطِيهِ رَسُولَ اللّهِ # فَيَضَعُ فَمَهُ فِى الْمَوْضِعِ الَّذِى وَضَعْتُ فَمِىَ فِيهِ[.

22. (3843)- Ebu Dâvud ve Nesâî'de de şu rivayet gelmiştir: "Ben ay halinde iken etli kemiği dişleyerek yer, sonra da Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a uzatırdım. O da ağzını, tam ağzımı koymuş bulunduğum yere koyar(ak yer)dı." [573]

-3844 -23- وفي أخرى للنسائى:]أنَّ شُرَيحَ ابْنَ هَانِئ سَألَ عَائِشَةَ: هَلْ تَأكُلُ المرأةُ مَعَ زَوْجِهَا وَهِىَ طَامِثٌ؟ قَالَتْ: نَعَمْ، كَانَ رسولُ اللّهِ # يَدْعُونِى فَآكُلُ مَعَهُ وَأنَا عَارِكٌ فَكَانَ يَأخُذُ الْعَرْقَ فَيُقْسِمُ عَلَيَّ فِيهِ فَأخُذُهُ فَأتعَرَّقُ مِنْهُ وَيَضَعُ فَمَهُ حَيْثُ وَضَعْتُ فَمِى مِنَ الْعَرْقِ فَيُقْسِمُ عَلَيَّ فِيهِ فَأخُذُهُ فَأشْرَبُ مِنْهُ، ثُمَّ أضَعُهُ فَيَأخُذُهُ فَيَشْرَبُ مِنْهُ فَيَضَعُ فَمَهُ حَيْثُ وَضَعْتُ فَمِى مِنَ الْقَدَحِ[.

»الطامِثَ« المرأة الحائض، وهى العارك.وَ»العَرْق« العظم عليه بقية اللحم.و»تعرَّقه« أكل اللحم الباقي عليه .

23. (3844)- Nesâî'nin bir diğer rivayeti şöyle: "Şureyh İbnu Hâni, Hz. Âişe radıyallahu anhâ'ya: "Bir kadın hayızlı iken kocası ile birlikte yemek yer mi?" diye sordu. Hz. Âişe "Evet dedi, benim kanamam varken Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm beni çağırırdı, ben de onunla birlikte yerdim. (Bu sırada) etli kemiği alır, (bana uzatır, önce benim başlamam için) bana yemin verirdi. Ben de onu alır ve bir miktar dişler (sonra Resûlullah'a uzatırdım). O da ağzını, kemikte tam benim ağzımı koyduğum yere koyar(ak yemeye başlar)dı. İçecek bir şey istediği olur, getirince ondan önce benim içmem için bana yemin verirdi, bunun üzerine ben de kabı alır bir miktar içer, sonra bırakırdım. Bu sefer onu Aleyhissalâtu vesselâm alır, kabın tam benim ağzımı koyduğum yerine ağzını koyarak içerdi."[574]

-3845 -24- وعن عبداللّه بن سعد ا٘نصارى رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]سَألْتُ النّبىَّ # عَنْ مُؤَاكَلَةِ الحَائِضِ فقَالَ: وَاكِلْهَا[. أخرجه الترمذي .

24. (3845)- Abdullah İbnu Sa'd el-Ensârî radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a hayızlı kadınlarla beraber yemek hususunda sordum. "Onunla beraber yiyin!" buyurdular."[575]

AÇIKLAMA:

Bu rivayetler, Ashab arasında hayızlı iken kadınlarla beraberlikler hususunda bazı tereddütlerin yaygın olduğunu ve hatta bunun sonradan devam bile ettiğini göstermektedir. Belki de yahudilerdeki tatbikat buna sebep olmuştur. Bahsin başında da geçtiği üzere yahudiler, hayız gören kadınları tam bir tecride tabi tutuyor imişler. Ancak İslam, hayızlı kadını, onlarla cinsî münasebette bulunma yasağı koyma dışında beşerî münâsebetlerden uzaklaştırmamıştır. Yeme, içme ve yatmada beraberliği esas aldığı gibi mübâşerette bulunmaya bile ruhsat tanımıştır. İbadet hususunda sınırlamaya sebep olan hades halinin, maddî değil, hükmî bir pislik olduğunu, kadının eli veya dudağıyla dokunması sebebiyle

dokunduğu şeylere bu pisliğin geçmeyeceğini kabul eder. Bu sebepledir ki, Resûlullah Hz. Âişe'ye hayızlı halinde başını yıkatmış, su içtiği kaptan ağzını ağzının değdiği yere koyarak su içmiş, kemik üzerindeki etten ısırdığı yerden ısırarak yemiştir.
Bütün bunlar, hayızlı kadınla münasebetlerin nerelere kadar caiz olduğunu gösterir.[576]

3846 -25- وعن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنْها:]أنَّ امْرَأةً قَالَتْ لَهَا: أتُجْزِى إحْدَانَا صَتُهَا إذَا طَهُرَتْ؟ فَقَالَتْ: أحَرُورِيَّةٌ أنْتِ؟ كُنَّا نُحِيضُ مَعَ النَّبِىِّ # فَنُؤْمَرُ بقَضَاءِ الصَّوْمِ وَ نُؤمَرُ بِقَضَاءِ الصَّةِ[. أخرجه الخمسة.»الحَرورية«: جماعة من الخوارج نزلوا قرية تسمى حروراء؛ وقولها أحرورية أنت؟ تريد أنها خالفت السنة وخرجت عن الجماعة كخروج أولئك عن جماعة المسلمين .

25. (3846)- Hz. Âişe (radıyallahu anhâ)'nın anlattığına göre, bir kadın kendisine: "Temizlendiğimiz zaman kıldığımız mutad namaz bize yeter mi (hayızlı iken kılamadıklarımızın kazası gerekir mi?)" diye sormuş, o da şu cevabı vermiştir:
"Sen Harûriyye (Hâricî) misin? Biz Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'la beraberken ay hali gördüğümüzde, tutamadığımız oruçları kaza etmemizi söylerdi, fakat namazların kazasını söylemezdi."[577]

AÇIKLAMA:

1- Harûrî (müennesi: Harûriyye) Kûfe'ye iki mil mesafedeki Harûra köyüne mensup demektir. Burası, Hâricîlerden bir fırkanın Hz. Ali'ye karşı ilk defa bir araya gelip teşkilatlandıkları yer olduğu için Hâricî ma'nâsında Harûrî denmiştir.
Hz. Âişe'nin, kendisine soru soran kadına: "Sen Harûriyye misin?" demekle, "sen sünneti terk mi ediyorsun, herkesin müşterek tatbikatından ayrı mı kalmak istiyorsun? Sünnete göre, hayız halinde kılınmayan namazların kazası yoktur!" demek istemiştir. Hâricî fırkaların hepsinde müşterek olan bir umde (prensip) Kur'an'da geleni esas alıp, sünnetin ilave ettiklerini reddetmektir.
Hz. Âişe radıyallahu anhâ, kendisine soru tevcih eden kadına -ki bazı rivayetler

Mü'âze diye tesmiye eder- istifham-ı inkarî tevcih etmiş, sorusunun yersiz olduğunu belirtmiştir.

2- Yeri gelmişken şunu belirtelim ki, hayızlı kadının orucu kaza etmekle birlikte namazı kaza etmeyişini Ulema şöyle izah eder: "Namaz her gün tekerrür etmektedir, zorluk sebebiyle kazasına gerek yoktur. Halbuki oruç öyle değil, o hergün tekerrür etmez, senede bir aydır. Öyleyse onun kazası gerekir."
Ancak Hz. Âişe, meseleyi: "Resûlullah, ay halinde kılmadığımız namazların kazasını emretmedi" diyerek, daha kestirmeden izahla yetinmiştir.[578]

-3847 -26- وعن أم بُسَّة واسمها مُسَّة ا۱زدية قالت:]حَجَجْتُ فَدَخَلْتُ عَلى أمِّ سَلَمَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْها. فَقلْتُ: يا أُمَّ الْمُؤْمِنِينَ، إنَّ سَمُرَةَ بنَ جُنْدبٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه يأمُرُ النَّسَاءَ أنْ يَقْضِينَ صَةَ الْمَحِيضِ. فَقَالَتْ: َ يَقْضِينَ. كَانَتِ المَرأةُ مِنْ نِسَاءِ رسولِ اللّهِ # تَقْعُدُ فِي النِّفَاسِ أرْبَعِينَ لَيْلَةً َ يَأمُرُهَا النَّبِىُّ # بِقضَاءِ صَةِ النِّفَاسِ[. أخرجه أبو داود .

26. (3847)- İsmi Müssetü'l-Ezdiyye olan Ümmü Büsse anlatıyor: "Hacc yapmıştım. Hacc sırasında Ümmü Seleme radıyallahu anhâ'ya uğradım. Kendisine, "Ey mü'minlerin annesi, Semüre İbnu Cündüb radıyallahu anh, kadınlara, hayız sırasında kılınmayan namazların kazasını emrediyor (ne dersiniz)?" diye sordum, şu cevabı verdi: "Hayır, kaza etmezler. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm kadınlarından biri, nifas sebebiyle kırk gece (namaz kılmadan) dururdu da, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) nifas namazını kaza etmesini emretmezdi."[579]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste geçen "Resûlullah'ın kadınları" tabiriyle zevcelerinin kastedilmediği belirtilir. Kadınları diye çevirdiğimiz nisa kelimesi zevce dışındaki kızlar, cariyeler ve yakın akrabaları da içine alır.

2- Tirmizî der ki: "Sahabe, Tâbiîn ve daha sonrakilerden ehl-i ilim, nifas gören (doğum yapan) kadınların kırk gün namazı terkedeceklerinde icma etmişlerdir. Yeter ki, daha önce temizlik hâsıl olmasın. Bu taktirde kadın temizlendiğini

farkedince yıkanır ve namazına başlar. Kırk günden sonra kan görmeye devam ederse, âlimler çoğunluk itibariyle: "Kırktan sonra görülen kan sebebiyle namazı terketmez" demiştir. Süfyan Sevrî, İbnu'l-Mübarek, Şâfiî, Ahmed İbnu Hanbel, İshak İbnu Râhûye hep böyle hükmetmiştir."
Hasan Basrî'nin: "Kan devam ederse elli gün namazı bırakır" dediği, Atâ ve Şa'bî'nin "altmış gün bırakır" dediği rivayet edilmiştir.
Bu görüşlerin en doğrusu ve delili en kuvvetli olanı kırk gün diyendir. Ekalli (asgarî müddeti) için kesin rakam yoktur, temizlenir temizlenmez yıkanıp namaza başlar.[580]

-3848 -27- وعن عائشة رَضِيَ اللهُ عَنْها:]أَنَّهَا قَالَتْ فِى المَرأةِ الحَامِلِ تَرَى الدَّمَ: أَنَّهَا تَدَعُ الصَّةَ[. أخرجه مالك بغاً .

27. (3848)- Hz. Âişe radıyallahu anhâ, kanama gören hamile kadın hakkında şunu söylemiştir: "Böyle bir kadın namazı bırakır."[581]

AÇIKLAMA:

Hamile kadının kan görmesini, Hz. Âişe radıyallahu anhâ, onun hayız olması ile yorumladığı için namazı terkedeceğine hükmetmiştir. İbnu'l-Müseyyeb, İbnu Şihab, meşhur görüşünde Mâlik, kavl-i cedidinde Şâfiî ve başkaları hamile kadının hayız göreceği görüşündedirler. Hepsi bu görüşte, Hz. Âişe'den yapılan sadedinde olduğumuz rivayete dayanır.
Ancak Ebu Hanîfe ve Ashabı, Ahmed İbnu Hanbel, Süfyan Sevri hamile kadının hayız olmayacağı görüşündedirler. Bunların en kuvvetli delilleri, cariyenin hayızla hamile olmadığının kabul edilmesi. "Eğer derler, hamile kadın hayız görse idi, hayız haliyle onun hamile olmadığına (istibrasına) hükmedilmezdi."
Aksi görüşte olanlar şu cevabı verirler: "Hayız halinin, rahmin hamilelikten berî oluşuna delâleti, gâlib duruma göredir. Hamile kadının hayız görme hali pek nadir görülen bir vak'adır. Bu meselede nadirin varlığı galible nakzedilemez."[582]

-3849 -28- وعن ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهما أنهُ قالَ: [تَقْرَأُ الحَائِضُ وَ

الْجُنُبُ شَيْئاَ مِنَ الْقَرآنِ]. أخرجه الترمذي .

28. (3849)- İbnu Ömer radıyallahu anhümâ: "Ne hayızlı kadın ne de cünüp kimse Kur'an'dan hiçbir şey okuyamaz" buyurdu.[583]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayet cünüb ve hayızlının Kur'an'dan az veya çok bir parça okuyamayacağını ifade etmektedir. Bu babta hepsi de zayıf olan bir kısım rivayetler gelmiştir. Ulema bunların birbirlerini destekliğini ve ortaya çıkan hükümle amel etmek gerektiğini söylemiştir.
Tirmizî der ki: "Sahabe, Tâbiîn ve daha sonra gelen ehl-i ilmin çoğu bu görüştedir. Süfyan Sevrî, İbnu'l-Mubârek, Şafiî, Ahmed ve İshak: "Ne hayızlı, ne cünüb Kur'an'dan hiçbir şey okuyamazlar, sadece bir âyetin bir tarafını, bir harfi ve benzer bir şeyi okuyabilirler. Cünüb, ve hayızlının tesbih ve tehlil getirmesine ruhsat tanınmıştır" demişlerdir.

2- Cünüb ve hayızlının Kur'an okumasına çoğunluğun haram dediği belirtildiğine göre, azınlık tarafından ileri sürülen bazı istisnâî görüşler olmalıdır. Onların da bilinmesi faydalıdır:

***** İbrahim Nehâî, cünüb kimsenin bir âyet okumasında bir beis görmezmiş.

***** İbnu Abbâs'ın da cünübün Kur'an okumasında bir beis görmediği rivayet edilmiştir. Bunlar Resûlullah'ın bütün hallerinde Allah'ı zikrettiğine dair rivayeti esas alırlar. Ayrıca, hacc sırasında hayız olan Hz. Âişe'ye, "tavaf dışında hacıların bütün yaptıklarını yapmasını" emretmiştir. Hacıların yaptıkları arasında zikir, telbiye, dua, kıraat hepsi olduğuna göre, bunlar caiz olmalıdır demişlerdir. Tavafın yasaklanışı onun hususi bir namaz olması sebebiyledir.
Buhârî de bu görüşü iltizam ettiğine imada bulunmuştur.

3- Mezhebimizde (Hanefî) esas olan şudur:

***** Cünüb ve hayızlı kimseler, gusletmedikçe namaz kılamaz, Kur'an kasdıyla bir ayet bile okuyamaz. Ancak dua ve senaya dair âyetleri, Kur'an niyetiyle değil, dua ve sena niyetiyle okuyabilir, caizdir. Söz gelimi cünüb olan veya âdet gören bir kadın, dua niyetiyle Fatiha'yı okuyabilir.
Bu durumda çocuklara, kelime kelime Kur'an öğretmenin caiz olduğu da

söylenmiştir.

***** Kur'an-ı Kerim'e bir, hatta yarım âyet olsun el sürülemez. Mushaf elle tutulamaz. Mushaf'a bağlı olmayan bir kılıf, bir havlu ile tutulabilir. Çanta veya sandıkta ise bu kaldırılabilir. Bunda beis yoktur.

***** Ka'be tavaf edilemez, zaruret olmadan mescide girilemez.

***** Âyet yazılı levha ve parayı da elle tutamaz.

4- Cünüb veya hayızlıya yıkanmadan önce mekruh olan işler:
***** Dinî kitapları elle tutup okumak.
***** Elini, ağzını yıkamadan yiyip içmek.
***** Elde tutulmayıp, yerde duran bir kağıda Kur'an yazmak.
Cünüb ve hayızlı kimse Kur'an'a bakabilir, bu mekruh değildir.

Not: Bahsin sonuna yani 3865. hadisten sonra hayız halinde temizlik üzerine bir açıklama koyacağız.[584]

İKİNCİ FASIL

İSTİHÂZE VE NİFAS HAKKINDA

UMUMÎ AÇIKLAMA:

İstihâze, hayız kanı olmayan, bir özre binaen kadından gelen kana denir. İstihâze kanaması olan kadına müstehâze denir, bir bakıma özürlü demektir. Hayızlı ile müstehâze'nin dinî bakımdan tabi oldukları hükümler farklıdır. Önceki fasılda hayızlının ahkamını gördük. Bu fasılda müstehâze ile ilgili bazı hususi durumları mevzubahis eden hadisleri göreceğiz.[585]

-3850 -1- عن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنْها:]أَنَّ أُمَّ حَبِيبَةَ بِنْتِ جَحْشٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْها اسْتُحِيضَتْ سَبْعَ سِنِينَ فَسَألتْ رسولَ اللّهِ #. فَأمَرَهَا أنْ تَغْتَسِلَ، وقالَ هذَا عِرْقٌ، فَكَانَتْ تَغْتَسِلُ لِكُلِّ صَةٍ[. أخرجه الخمسة، وهذا لفظ البخاري .

1. (3850)- Hz. Âişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Ümmü Habîbe bintu Cahş radıyallahu anhâ tam yedi yıl boyu istihâze kanı gördü. Ne yapacağı hususunda Resûlullah'a sordu. Aleyhissalâtu vesselâm yıkanmasını emretti ve "Bu, damar (kanıdır)" dedi. Ümmü Habîbe her namazda yıkanırdı."[586]

-3851 -2- ولمسلم:]أَنَّ أُمِّ حَبِيبَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْها الَّتِى كَانَتْ تَحْتَ عِبْدِالرَّحْمنِ ابنِ عَوْفٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه شَكَتْ إلى رَسُولِ اللّهِ # الدَّمَ. فقَالَ لَهَا: امْكُنِى قَدْرَ مَا كَانَتْ تَحْبِسُكِ حَيْضَتُكِ ثُمَّ اغْتَسِلِى. فَكَانَتْ تَغْتَسِلُ عِنْدَ كُلِّ صَةٍ[.

2. (3851)- Müslim'in bir rivayeti şöyledir: "Ümmü Habîbe radıyallahu anhâ -ki Abdurrahman İbnu Avf'ın nikahı altında idi- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a kanamasından şikayet etti. Ona şu tavsiyede bulundu: "Hayız (müddetin normalde ne kadar devam ediyor ve) seni bekletiyor idiyse o müddetce bekle, sonra yıkan!" Ümmü Habibe her namazda yıkanırdı."[587]

-3852 -3- وله في أخرى، قالتْ عَائِشَةُ رَضِيَ اللّهُ عَنْها:]كَانَتْ تَغْتَسِلُ فِي مِرْكَنٍ في حُجْرَةِ أُخْتِهَا زَيْنَبَ بِنْتِ جَحْشٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْها حَتّى تَعْلُوَ حُمْرَةُ الدَّمِ المَاءَ[.

3. (3852)- Müslim'in bir diğer rivayetinde şöyle gelmiştir: "Hz. Âişe dedi ki: "Ümmü Habîbe, kız kardeşi Zeyneb Bintu Cahş'ın hücresinde bir leğenin içinde yıkanırdı. Kanın kızıllığı (bazan) suya galebe çalardı."[588]

-3853 -4- وعند النسائي:]أنَّ أُمَّ حَبِيبَةَ اسْتُحِيضَتْ َ تَطْهُرُ، فَذُكِرَ شَأنُهَا لِرَسُولِ اللّهِ فقَالَ: لَيْسَتْ بِالْحِيْضَةِ، وَلَكِنَّهَا رَكْضَةٌ مِنَ الرَّحِيمِ، لِتَنْظُرْ قَدْرَ أقْرَائِهَا الَّتِى كَانَتْ تَحِيضُ بِهَا فَتَتْرُكَ الصَّةَ ثُمَّ تَنْتَظِرُ بَعْدَ ذلِكَ فَتَغْتَسِلُ عِنْدَ كُلِّ صَةٍ[.

4. (3853)- Nesâî'nin rivayeti şöyledir: "Ümmü Habibe müstehâze idi (devamlı kanaması olurdu), hiç temiz olmazdı. Durumu Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a söylenmişti. Şöyle buyurdular: "Bu, hayız değildir, rahimin bir rahatsızlığıdır. Normal zamanda hayız kanının geldiği kirlilik müddetine baksın. (Her ay) o müddet boyunca namazını terketsin. Sonra bu müddet çıkınca her namaz vaktinde yıkansın."[589]

-3854 -5- وله في أخرى:]أمَرَنَا أنْ تَتْرُكَ الصَّةَ قَدْرَ أقْرَائِهَا وَحَيْضَتِهَا وَتَغْتَسِلَ وَتُصَلِّى. فَكَانَتْ تَغْتَسِلُ عِنْدَ كُلِّ صَةٍ[.

5. (3854)- Nesâî'nin bir diğer rivayeti şöyle: "Ümmü Habibe radıyallahu anhâ'ya Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), (Her ayda) hayız olup kirli bulunduğu kadar namazı terketmesini, sonra yıkanıp namazını kılmasını emretti. O, her namaz vaktinde yıkanırdı." [590]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayetlerde adı geçen istihâzeli kadın Ümmü Habîbe Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın baldızıdır. Yani, ümmühâtu'l- mü' minîn olma şerefine eren yüce validemiz Zeyneb Bintu Cahş radıyallahu anhâ'nın kız kardeşidir.
Rivayetten de sarih olarak anlaşıldığı üzere müzmin bir kanama haline dûçardır. Öyle ki yıkandığı zaman kanın rengi suyun rengini kızıla boyamaktadır.

2- Hadislerde Resûlullah'ın tavsiyesi bazan "her vakit için abdest al ve namaz kıl" şeklindedir, bazı rivayetlerde ise "...her vakit için yıkan ve namazı kıl" şeklindedir.
Ayrıca Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Ümmü Habîbe'ye verdiği yıkanma emri bazı rivayetlerde mutlaktır. Bu çeşit emirden her namaz için yıkanma gereği anlaşılabildiği gibi, bazan yıkanmanın yeteceği de anlaşılabilir. Ebu Dâvud'da gelen bir rivayette yıkanma emri her namaz için olmaktadır.
Rivayetlerdeki bu farklılıklara tabi olarak, fukaha da meseleyi farklı şekillerde hükme bağlamıştır:

* Cumhur, her namaz için yeni bir abdest almasına hükmetmiş, bu abdestle, eda veya kaza sadece bir namaz kılabileceğini söylemiştir. Aynı vakitte ikinci bir namaz için yeni bir abdest almalıdır.

* Hanefîlere göre, abdest namaz vaktiyle ilgilidir. Öyleyse, vakit girince aldığı abdestle, hem o vaktin farzını hem de o vakit içinde dilediği kadar başka kaza namazları kılabilir.

* Malikîlere göre, kadının her bir namaz için abdest alması müstehabtır, vacib değildir. Yeter ki kanama dışında bir başka hades vukua gelmesin.

* Ahmed İbnu Hanbel ve İshak İbnu Râhûye ise: "Kadının, her namaz vaktinde gusletmesi ihtiyata uygundur" demişlerdir.

3- Hadis, bir kadının, kadınlıkla ilgili meselelerini bir erkekten bizzat sormasının caiz olduğnu göstermektedir.

4- Hadiste, kadının, hayız kanını istihâze kanından tefrik edebildiği takdirde, bunu hayız itibar edeceğine, böylece hayız zamanının başlangıç ve bitme vaktine kendisinin karar verebileceğine delil vardır. Böylece hayız müddeti bittikten sonraki kanamaları istihâze kanı sayılır ve mezhebine göre, yukarda açıklanan şekilde amel eder. Sözgelimi Hanefî ise, vakit girince abdestini tazeler, o abdestle ikinci bir namaz vakti girinceye kadar özür kanaması sebebiyle abdesti bozulmamış sayılır ve dilediği kadar namaz kılabilir, Kur'an'a el sürebilir, camiye girebilir vs. Yani abdestliye caiz olan amellerin hepsini yapabilir.[591]

-3855 -6- وعن حمنة بنت جحش رَضِيَ اللهُ عَنْها قالت:]كُنْتُ أَسْتَحَاضُ فِي بَيْتِ أُخْتِى زَيْنَبَ بِنْتِ جَحْشٍ رَضِيَ اللهُ عَنْها. فَقَلْتُ يا رَسُولَ اللهِ: إنِّى أَسْتَحَاضُ حَيْضَةً كَثِيرَةً شَدِيدَةً، فَمَا تَرَى فِيهَا؟ قَدْ مَنَعَتْنِى الصَّة وَالصَّوْمَ.

قالَ: أنْعَتُ لَكِ الكَرْسُفَ فَإنَّهُ يُذْهِبُ الدَّمَ. قَالَتْ: هُوَ أكْثَرُ مِنْ ذلِكَ. قالَ: فَاتَّخِذِى ثَوْباً. قَالَتْ: هُوَ أكْثَرُ مِنْ ذلِكَ. إنَّمَا أثُجُّ ثَجًّا. قالَ رَسُولُ اللّهِ #: سَأمُرُكِ بِأمْرَيْنِ، أيُّهُمَا فَعَلْتِ أجْزأ عَنْكِ مِنَ اŒخَرِ، وَإنْ قَويتِ عَلَيْهِمَا فَأنْتِ أعْلَمُ. قَالَ لَهَا: إنَّمَا هذِهِ رَكْضَةٌ مِنْ رَكَضَاتِ الشَّيْطَانِ، فَتَحَيَّضِى سِتَّةَ أيَّام أوْسَبْعَةَ أيَّام فِي عِلْمِ اللّهِ ثُمَّ اغْتَسِلِى حَتّى إذَا رَأيْتِ أنَّكِ قَدْ طَهُرْتِ وَاسْتَنْقَأتِ فَصلّى ثَثاً وَعِشْرِينَ لَيْلَةً أوْ أرْبَعاً وَعِشْرِينَ لَيْلَةً وأيَّامُهَا وَصُومِى. فإنَّ ذلِكَ يُجْزِئُكِ، وَكذلِكِ فَافْعَلِى فِي كُلِّ شَهْرٍ كَمَا تَحَيَّضُ النِّسَاءُ وَكَما يَطْهُرْنَ لِمِيقَاتِ حَيْضِهِنَّ وَطُهْرِهِنَّ، وَإنْ قَوِيْتِ عَلَى أنْ تُؤَخِّرِى الظُّهْرَ وَتُعَجِّلِينَ الْعَصْرَ فَتَغْتَسِلِينَ وَتَجْمَعِينَ بَيْنَ الصَّتَيْنَ الظُّهْرِ وَالْعَصْرِ، وَتُؤَخِّرِينَ المَغْرِبَ وَتُعَجِّلِينَ الْعِشَاءَ، ثُمَّ تَغْتَسِلِينَ وَتَجْمَعِينَ بَيْنَ الصَّتَيْنِ فَافْعَلِى، وَتَغْتَسِلِينَ مَعَ الْفَجْرِ فَافْعَلِى، وَصُومِى إنْ قَدَرْتِ عَلى ذلِكِ قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: وَهذَا أعْجَبُ ا‘مْرَيْنِ إلَىَّ؛ وَبَعْضُ الرُّوَاةِ قالَ: قالتْ حَمْنَةُ رَضِيَ اللّهُ عَنْها هذا أعْجَبُ ا‘مْرَيْنِ إلَيَّ، وَلَمْ يَجْعَلهُ مِنْ قَوْلِ النَّبِيِّ #[. أخرجه أبو داود واللفظ له، الترمذي لنحوه.وعنده بدل قوله: »فَاتَّخِذِى ثَوْباً فَتَلَجَّمِى«.»الثَّجُّ«: السيل، وأرادت أنه يجرى كثيراً. و»الرَّكضةُ«: الضربة والدفعة.و»التلجم«: كاستثفار وهو أن تسدّ المرأة فرجها بخرقة عريضة توثق الدم .

6. (3855)- Hamne Bintu Cahş radıyallahu anhâ anlatıyor: "Ben, kızkardeşim Zeyneb Bintu Cahş radıyallahu anhâ'nın yanındaydım, istihâze kanamam vardı. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a:

"Ey Allah'ın Resûlü! Ben çok şiddetli şekilde istihâze kanamasına maruzum, bu hususta ne tavsiye edersiniz? Bu hal benim namaz ve orucuma mani oluyor" dedim. Bana:

"Sana pamuğu vasfeyliyeyim: O, kanı gidericidir (fercine pamuk koy)" buyurdular. Ben:

"Ama akıntı pamuğun mani olacağı miktardan çok fazla!" dedim. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Öyleyse bez kullan!" buyurdular. Ben:

"Akıntı bezin durduracağı miktardan da fazla! Şarıl şarıl akıyor" dedim. Bunun

üzerine Aleyhissalâtu vesselâm dedi ki:
"Sana iki şey söyleyeceğim, hangisini yaparsan, diğerinin de yerine geçer. İkisini de yapabilecek durumdaysan birini seçmek sana ait, dilediğini seç! Bu kanama, şeytanın tekmelerinden bir tekme(si yani zarar vermesi)dir. Sen kendini Allah'ın ilminde altı yedi gün hayızlı bil (orucu ve namazı terket). Sonra yıkan ve kendini hayızdan temizlenmiş bil ve yirmiüç veya yirmidört gece ve gündüz namaz kıl, (bu esnada farz veya nafile) oruç tut. Bu, sana yeterlidir. Kadınların her ay hayız görmeleri, hayızlı ve temizlik günlerinin olması gibi, bu şekilde senin de hayız ve temizlik günlerin olacak. (Bu, sana söyleyeceğim iki şeyden birincisidir. İkinci hususa gelince, o da şudur): Eğer öğleyi te'hir ve ikindiyi de ta'cil edip, ikisi için gusletmeye gücün yeterse öğle ile ikindiyi birleştir. Keza akşamı geciktirip yatsıyı tacil etmek, sonra da gusletmek suretiyle de bu iki namazı birleştir. Sabah için de ayrıca guslet. Bu şekle gücün yeterse orucunu da böylece tutarsın."
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), (birini seçmede beni muhayyer bıraktığı bu iki tarzı zikrettikten sonra ilaveten dedi ki: "Bu, (ikincisi, zikrettiğim) tarz, benim daha çok hoşuma gidenidir."
Râvilerden biri dedi ki: "Hamne radıyallahu anhâ dedi ki: "Bu, iki tarzdan benim daha çok hoşuma gidenidir. Ravî böylece, bu sözün Resûlullah'a ait olmayıp Hamne'ye ait olduğunu ifade etmiş oldu."[592]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, önceki hadiste ismi geçen Ümmü Habîbe'nin kardeşi Hamne'nin de istihâzeli bir kadın olduğunu göstermektedir. Bazı şârihler rivayetlerde gelen bilgilere dayanarak Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm zamanında müstehâze olan kadınların isimlerini tadâd eder: Ümmü Habîbe Bintu Cahş ve bunun iki kız kardeşi: Zeyneb ve Hamne; Resûlullah'ın zevcelerinden Meymûne'nin anne bir kızkardeşi Esma, Fatıma Bintu Ebî Hubeyş, Sehle Bintu Süheyl, Sevde Bintü Zema'a (Resûlullah'ın zevcesi), Zeynep Bintu Ümmü Seleme, Esma el-Hârisiyye ve Bâdiye Bintu Gaylân. Bunlardan bazılarıyla ilgili rivayet gelecek.

2- Şârih Hattâbî, hadiste geçen "altıyedi gün" tabirini Resûlullah'ın tahdid maksadıyla zikretmeyip, emsalinin durumuna göre itibar etmesine bir işaret olarak zikrettiğini belirtir. Bu sebeple "...altı veya yedi..." şeklinde olması gereken tercümeyi altıyedi şeklinde yapmayı uygun bulduk. Yani kadın, normal

hayız müddetinin hatırlıyabilirse onu esas alacaktır. Bu müddetin, Hanefîlere göre 3 ile 10 gün arasında değiştiğini belirtmiş idik. Hatırlayamazsa -ki böylelerine fıkhen mütehayyire denir- ailesindeki, kendi yaşındaki emsallerine göre takdir edecektir. Resûlullah bu takdirde telmîhan 6-7 demiş olmalıdır. Hanefîler mütehayyire'nin zann-ı galible hareket edeceğini, daha da olmazsa ihtiyaten azami müddet olan 10 günü esas alıp, kendini her ay on gün hayızlı addedeceğini söyler.

3- "Allah'ın ilminde..." ifadesi ile senin altı gün mü yedi gün mü hayızlı olduğunu Allah bilir. Bu müddet seninle Allah arasındadır, O senin ne miktar tayin edeceğini bilir" veya "Allah'ın hükmünde yani sana emrettiğim Allah'ın hükmüyledir", "Allah sana kadınlarının âdetini bildirmektedir: Altı veya yedidir" şeklinde farklı ma'nâların kasdedilmiş olduğuna şârihler dikkat çekmiştir.

4- Hiç kesilmeyen kanamaya (istihâzeye) maruz kalan kadına Resûlullah iki yol tavsiye etmektedir ki, kadın bunlardan birini tercihte muhayyerdir:

1) Her ayda muayyen günlerde kendini hayızlı addedip diğer günlerde temiz bilmek ve temizlik günlerinde önceki hadiste açıklandığı şekilde, kendini özürlü addederek özürlülerin tabi olacağı şartlara göre namazını kılıp, orucunu tutmaktır.

2) Kendini her gün, bazı kayıtlarla, ibadet yapacak şekilde temiz addetmektir: Yani öğle ile ikindiyi, ikindinin ilk vakti girerken; akşamla yatısıyı da yatsının ilk vakti girerken birleştirerek gusül üzerine kılmaktır. Bu şıkta meşakkat fazladır. Çünkü günde üç kere yıkanma mevzu bahistir:

1) Sabah namazı için yıkanmak,

2) Öğle-ikindi namazları için yıkanmak,

3) Akşamyatsı namazları için yıkanmak.

Bu tarzda ayrıca ayın her gününde namaz kılmak durumu da mevcuttur. Meşekkati fazla olduğu için Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm -veya Hamne radıyallahu anhâ- bu tarzın "daha hoş" olduğunu söylemiştir. Çünkü ücreti fazladır. Ücret meşakkat nisbetinde artar.

Hadisin ma'nâsı yukarıda açıkladığımız şekilde olmakla birlikte, bu ma'nâ üzere amelde bazı tereddütler hasıl olmuştur. Hanefîler âdet görmeye başlayan müstehâze için, Hz. Âişe'den Müslim'de gelen ve 3851 numarada kaydedilen hadiste geçen اَمْكُثِ قَدْرَمَا كَانَتْ تَحْبِسُكِ حَيْضَتُكِ ثُمَّ اَغْتَسِلِى emr-i nebevîsini esas kılmıştır. Yani önceki âdet müddetini esas alıp ona göre amel

edecektir. Mütehayyire ise zann-ı galible hayız müddetini tesbit edecektir, zann-ı galibte bulunamazsa ihtiyatı esas alır ve azami hayız müddeti olan 10 güne göre kendini hayızlı bilir. Yeni hayız görmeye başlayan bir kız aynı zamanda istihâzeye de maruz olursa, hayızla istihâze kanını ayırdedebiliyorsa, kendi hayız müddetini bu yolla tesbit eder. Zira hadiste: "Kan, hayız kanı ise bu siyahtır, renginden bilinir" buyurulmuştur. Âdetini tefrik edemeyecek durumda olan için sadedinde olduğumuz Hamne hadisinde belirtilen 6-7 ile amel eder, zira bu kadınların çoğunluğunun durumunu dile getirmektedir diyen de olmuştur. Şâfiî hazretleri, böyle durumdaki kızın -şek ile namazın terki caiz olmaz kaziyesinden hareketle- hayız müddetinin en azı olan bir gece ve gündüzü esas alıp, ondan sonrasını temiz addetmesi, yıkanıp namazlarını kılması gereğine hükmetmiştir. [593]

-3856 -7- وعن أسماء بنت عميس رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]قُلْتُ يَا رَسُولَ اللّهِ إنَّ فَاطِمَةَ بِنْتِ أبِى حُبَيْشٍ اسْتُحِيضتْ مُنْذُ كَذَا وَكَذَا فَلَمْ تُصَلِّ. فقَالَ: سُبْحَانَ اللّهِ! هذَا مِنَ الشَّيْطَانِ، لِتَجْلِسْ فى مِرْكَنٍ. فَإذَا رَاتْ صُفْرَةً فَوْقَ المَاءِ فَلْتَغْتَسِلْ لِلظُّهْرِ وَالْعَصْرِ غُسًّ وَاحِداً، وتَغْتَسِلْ لِلْمَغْرِبِ وَالْعِشَاءِ غُسًّ وَاحِداً، وَتَغْتَسِلْ لِلْظُّهْرِ وَالْعَصْرِ غُسٌ وَاحِداً، واَغْتَسِلْ لِلْمَغْرِبِ وَالْعِشَاءِ غُسًّ وَاحِداً، وَتَغْتَسِلْ لِلْفَجْرِ غُسًّ وَاحِداً، وَتَوضَّأْ فِيمَا بَيْنَ ذلِكَ. قَالَ ابن عباس رَضِيَ اللّهُ عَنْهما لَمّا اشْتَدَّ علَيْهَا الغُسْلُ أمَرَهَا أنْ تَجْمَعَ بَيْنَ الصَّتَيْنِ[. أخرجه أبو داود .

7. (3856)- Esma Bintu Umeys radıyallahu anhâ anlatıyor: "Ey Allah'ın Resûlü! dedim. Fatıma Bintu Ebî Hubeyş, şu şu kadar zamandan beri kanama geçiriyor, namazı bıraktı!" (Bu sözün üzerine Aleyhissalâtu vesselâm):

"Sübhanallah! (hiç namaz bırakılır mı?) Bu şeytandan (bir oyun. Kapılmamalıydı. Söyleyin ona), bir leğene (su koyup içine) otursun. Eğer suyun üstünde (kanamadan hâsıl olan) bir sarılık görürse, öğle ve ikindi için tek bir gusül yapsın; akşam ve yatsı için de tek bir gusül yapsın. Sabah için de ayrı bir gusül yapsın. Bu arada (kılacağı namazlar için) abdest alsın" buyurdular." İbnu Abbâs radıyallahu anhümâ der ki: "(Her namaz için) gusletmek, kadıncağıza zor gelmeye başlayınca iki namazın arasını birleştirmeyi emretmişti."[594]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), kanaması olan Fatıma Bintu Ebî Hubeyş'in, içerisinde su bulunan bir leğene oturmasını söylemesinin sebebi, kanamanın hayız kanaması mı, istihaze kanaması mı olduğunu tefrik etmesi içindir. Çünkü, kan suyun üzerinde sarı renk hâsıl ederse bu müstehâze kanıdır. Başkaca bir renk ise da hayızdır.

Bu muamele, kanamanın mahiyetini tesbit içindir. Yıkanma işi bu suyun içinde olmaz. Zira su artık necis olmuştur, leğenin dışında yıkanmalı veya o suyu döktükten sonra leğeni temizlik âdâbına uygun olarak bu maksadla kullanmalıdır.

2- "Bu arada abdest alsın"dan maksad, mesela öğle ile ikinde için yıkanmışsa, "ikindi namazını kılmaya ayrıca abdest alsın" demektir. Akşamla yatsı için yıkanmışsa, "yatsı namazını kılmazdan önce abdest alsın" demektir. Bu meseledeki mezheplerin görüş farklılıklarını daha önce belirtmiştik (3854. hadis).[595]

3857 -8- وعن أم سلمة رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]إنَّ امْرَأةً كَانَتْ تَهْرَاقُ الدِّمَاءَ عَلى عَهْدِ رَسُولِ اللّهِ #. فَاسْتَفْتَتْ لَهَا أُمُّ سَلَمَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْها النَّبيَّ #، فقَالَ: لِتَنْظُرْ عَدَدَ ا ٔيَّام وَاللَّيَالِى الَّتِى كَانَتْ تَحِيضُ فِيهَا مِنَ الشَّهْرِ قَبْلَ أنْ يُصِيبَهَا الَّذِى أصَابَهَا فَلْتَتْرُكِ الصَّةَ قَدْرَ ذلِكَ مِنَ الشَّهْرِ، فَإذَا خَلَّفَتْ ذلِكَ فَلْتَغْتَسِلْ، ثُمَّ لَتَسْتَثْفِرْ بَثَوْبٍ ثُمَّ لِتُصَلِّ[. أخرجه ا ٔربعة إ الترمذي .

8. (3857)- Ümmü Seleme radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında bir kadının kanaması vardı. Ümmü Seleme radıyallahu anhâ, onun adına, hükmü, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'dan soruverdi. Resûlullah:

"İstihâze kanı başlamazdan önce, bir ay içerisinde, kaç gün ve gece hayız kanı gelmekte olduğuna baksın, her ay o kadar müddette namazı terketsin. Bu zaman çıkınca hemen yıkansın ve (fercine pamuk koyup) bir bezle sargı yaparak namazını kılsın."[596]

AÇIKLAMA:

1- en-Nihâye'de istisfâr için şu açıklama yapılır: "Kadının, pamuk tıkadıktan sonra, fercini genişçe bir bezle sarıp bezin iki ucu üst üste kavuşunca ortasından bir şeyle bağlamasıdır. Böylece kanın akmasına mani olur."

2- Bu hüküm, özür (istihâze) kanı başlamazdan önce ayın hangi günlerinde hayız gördüğünü bilen kadının hükmüdür. O müddet boyunca kendini hayızlı bilir, müddet dolunca yıkanır ve artık kanamaya rağmen temiz sayılır. Şu farkla ki her vakit için abdest tazeleyecektir, tıpkı diğer özür sahipleri gibi.

3- Bu hadisi esas alan bazı âlimler: "Âdet görmekte olan bir kadın, istihâze kanamasına dûçar olunca, bu kanama sırasında, âdet kanamasını temyiz edebilse de edemese de, temyizi âdetine tevafuk etse de etmese de, eski âdet durumuna göre hareket eder" diye hüküm vermiştir.[597]

-3858 -9- وعن سُمَيٍّ مولى بن أبي بكر بن عبدالرحمن:]إنَّ القَعْقَاعَ وَزَيْدَ بنَ أسْلَم أرْسَهُ إلى سَعِيد بنِ المُسَيِّبِ رَحِمَهُ اللهُ. يَسْألُهُ: كَيْفَ تَغْتَسِلُ المُسْتَحَاضَةُ؟ قالَ: تَغْتَسِلُ مِنْ ظُهْرٍ إلى ظُهْرٍ وَتَتَوضَّأُ لِكُلِّ صَةٍ فَإنْ غَلَبَها الدُّم اسْتَثْفَرَتْ بِثَوْبٍ[. أخرجه أبو داود.قال: وكذلك: روى عن ابن عمر وأنس رَضِيَ اللهُ عَنْهم، وهو قال سالم بن عبدالله والحسن وعطاء رحمهم الله.وقال مالك: أظن حديث ابن المسيب من طهر إلى طهر، إنما هو من ظهر إلى ظهر ولكن الوهم دخل فيه.ورواه المسور بن عبدالملك فقال فيه: من طهر إلى طهر. فقلبها الناس من ظهر إلى ظهر. قلت: ذكر القاضى عياض أن رواية المعجمة صحيحة. والله أعلم .

9. (3858)- Sümeyy Mevla İbnu Ebî Bekr İbni Abdirrahman anlatıyor: "Ka'ka ve Zeyd İbnu Eslem, beni, Saîd İbnu Meseyyeb rahimehullah'a gönderip müstehâzenin nasıl yıkanacağını sordular. Saîd şöyle açıkladı: "Müstehâze, öğleden öğleye yıkanır ve her namaz için abdest alır. Şayet kan galebe çalacak olursa bir bezle sargı yapar."[598]

(Ebu Dâvud) der ki: "İbnu Ömer ve Enes radıyallahu anhüm'den de bu şekilde (yani "öğleden öğleye yıkanır" diye) rivayet edildi. Bu, aynı zamanda Sâlim

İbnu Abdillah, Hasan Basrî ve Atâ rahimehumullah'ın görüşüdür."
İmam Mâlik dedi ki: "Zannım o ki, İbnu Müseyyeb'in hadisi "temizlik vaktinden temizlik vaktine" olacaktı: "öğle vaktinden öğle vaktine" şeklinde gelmiştir. Herhalde buna bir vehim karışmış."
Bu hadisi el-Misver İbnu Abdilmelik de rivayet etmiştir. Onun rivayetinde de "temizlik vaktinden temizlik vaktine" şeklinde gelmiştir. Şu halde râviler bunu "öğleden öğleye" diye çevirmiş olmalı. Derim ki:[599] "Kadi İyaz'ın zikrine göre, مِنْ ظُهْرٍ إلى ظُهْرٍ şeklinde noktalı rivayet sahihtir. Doğruyu Allah bilir."[600]

AÇIKLAMA:

Bu rivayete göre, İbnu Müseyyeb, müstahâze'nin öğleden öğleye yıkanacağına fetva vermiştir. Hatta, Ebu Dâvud, Abdullah İbnu Ömer ve Enes Hazretlerinden de bu şekilde rivayet olduğunu, Hasan Basrî, Sâlim, Atâ gibi tâbiîn büyüklerinin de bu görüşte olduklarını kaydeder.
Ancak ne var ki, İmam Mâlik bu rivayette bir tashif olacağı kanaatindedir. İmla noktasız olarak مِنْ طُهْرٍ إلى طُهْرٍ şeklinde olmalıdır. Bu durumda ma'nâ, müstehaze'nin temizlik vaktinden temizlik vaktine yıkanacağını ifade eder. Bu ise hayzın inkıta vakti demektir. Yani yıkanma öğleden öğleye değil, hayız kanamasının kesilme anında yapılıp müteakip kesilmesi anına kadar yapılmayacaktır, tıpkı, müstehâze olmayan normal kadındaki gibi. Hattâbî de İmam Mâlik'in görüşüne katılır ve: "Çünkü, müstehâzenin öğleden öğleye yıkanmasının bir ma'nâsı yoktur" der. İlaveten hiçbir fakihin böyle bir kavline rastlamadığını belirtir ve doğrusunun مِنْ طُهْرٍ إلى طُهْرٍ olması gerektiğini te'yid eder.
Münakaşaya dahil olan Ebu Bekr İbnu'l Arabî, Hattâbî'ye katılmaz ve der ki: "Onun istib'adı doğru değildir. Çünkü, müstehâze olan kadından, sebep olduğu meşakkat sebebiyle her namazda yıkanmak düşecek olursa, hiç olsun günde bir sefer, öğlenin sıcak vaktinde yıkanır, bu da temizlik için uygundur."[601]

3859- 10- وعن علي رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]المُسْتَحَاضةُ إذَا انْقَضَى حَيْضُهَا اغْتَسلَتْ كُلَّ يَوْمٍ وَاتَّخَذَتْ صُوفَةً فِيهَا سَمْنٌ أوْزَيْتٌ[. أخرجه أبو

داود .

10. (3859)- Hz. Ali radıyallahu anh anlatıyor: "Müstehâze, hayız müddeti sona erince her gün yıkanır. Üzerine tereyağı veya zeytinyağı sürülmüş bir yün kullanır."[602]

AÇIKLAMA:

Bu rivayet, bir önceki rivayette gelen "öğle" kaydını kaldırmaktadır. Yani, istihâzesi olan kadın her gün yıkanmalı, ancak hangi saatte yıkanacağı hususunda bağlayıcı bir kayıt mevcut değildir. Hz. Ali radıyallahu anh'ın şahsî fetvası olduğu anlaşılan bu rivayette, müstahâze olan kadınlara bir başka tavsiye daha yapılmaktadır: Ferclerinin üzerine tereyağı veya zeytinyağı sürülmüş bir yün parçası bağlamak. Şârihler, yağın, kanamaya sebep olan damarı yumuşatarak kanamayı durduracağını belirtirler.[603]

3860-11- وعن عبداللّه بن سفيان قال:]سَألتُ امْرَأةٌ ابنَ عُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما فقَالَتْ: إنِّى أقْبَلْتُ أُرِيدُ أن أطُوفَ بِالْبَيْتِ، حَتّي إذَا كُنْتُ عِنْدَ بَابِ الْمَسْجِدِ هَرَقَتِ الدِّمَاءُ فَرَجَعْتُ حَتّى ذَهَبَ ذلِكَ عَنِّى. ثُمَّ اغْتَسَلْتُ حتّي إذَا كُنْتُ عِنْدَ بَابِ الْمَسْجِدِ هَرَقَتِ الدِّمَاءُ ثُمَّ جِئْتُ فكذلِكَ فقَالَ: إنَّمَا ذلِكَ رَكْضَةٌ مِنَ الشَّيْطَانِ فَاغْتَسِلِى ثُمَّ اسْتَثْفِرِى بِثَوْبٍ، ثُمَّ طُوفى[. أخرجه مالك .

11. (3860)- Abdullah İbnu Süfyan rahimehullah anlatıyor: "Bir kadın, İbnu Ömer radıyallahu anhümâ'ya şöyle sordu: "Kabe'yi ziyaret maksadıyla gelmiştim. Tam Mescid-i Haram'ın kapısına geldiğim sırada kanamam başladı ve derhal geri dönüp, kanama duruncaya kadar bekledim. Sonra yıkandım. Tekrar tavaf için geldiğimde, kapının yanında yine kan geldi. Aynı şekilde geri döndüm, size geldim." Abdullah şu cevabı verdi: "Bu şeytandan gelen bir zarardır. Bu durumda yıkan. Pamuk tıkayarak bir bez bağla, sonra da tavafını yap!"[604]

AÇIKLAMA:

Burada kadının sual sormasına sebep olan kanama hadisesi, ay hali kanaması değildir. Şârihler, kanamanın, geri dönüp bekleme, yıkanıp ikinci sefer ziyarete gelme hadiselerinin aynı gün içerisinde cereyan etmiş olacağını belirtirler. Nitekim bu çeşit âdet dışı kanamalar, hadislerde hep رَكْضَةٌ مِنَ الشَّيْطَانِ diye şeytandan gelen bir zarar olarak ifade edilmişlerdir. Rekza, kelime olarak darbe, tekme gibi ma'nâlara gelir. Kanamanın şeytan darbesi olarak tavsifi, ibadete mani olması sebebiyledir. Ayrıca, bunun ibadeti ibtal edeceğine dair verdiği vesvese sebebiyle de şaytana nisbet edildiği söylenmiştir.

İbnu Abdilberr, Abdullah İbnu Ömer'in "yıkan" fetvasını, kanamanın ne hayız kanı olduğu ne de müstehâze'nin Ka'be'yi ziyareti için yıkanmasının vacib olduğu kanaatine binaen vermediğini, bilakis onun "Ka'be'yi ziyaretten önce yıkanmak mendubtur" kanaatini taşıdığını, kadına olan "yıkan, sonra da tavafını yap!" emrini buna binaen verdiğini belirtir.[605]

-3861 -12- وعن عكرمة قال:]كانَت أُمُّ حَبِيبَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْها تُسْتَحَاضُ، وَكَان زَوْجُهَا يَغْشَاهَا. وَمِثْلُهُ عَنْ حَمْنَةَ بنت جحش رَضِيَ اللّهُ عَنْها[. أخرجه أبو داود .

12. (3861)- İkrime rahimehullah anlatıyor: "Ümmü Habîbe radıyallahu anhâ müstehaze idi. Kocası ona temasta bulunurdu. Aynı hal Hamne Bintu Cahş radıyallahu anhâ için de mevzubahis idi."[606]

-3862 -13- وعن أم عطية رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالَتْ:]كُنَّا نَعُدُّ الْكُدْرَةَ والصُّفْرَةَ بَعْدَ الطُّهْرِ شَيْئاً[. أخرجه أبو داود والنسائي .

13. (3862)- Ümmü Atiyye radıyallahu anhâ anlatıyor: "(Hayız müddetimiz dolup) temizlik dönemi başladıktan sonra görülen bulanık ve sarı akıntıyı ciddiye almazdık.."[607]

AÇIKLAMA:

1- Dârimî'nin rivayetinde "...yıkandıktan sonra" denmiştir.

2- Hattâbî der ki: "Ulema, temizlikten sonra gelen akıntı hususunda ihtilaf etmiştir."

* Hz. Ali'den rivayete göre: "Bu, hayız değildir, onun için namaz terkedilmez, abdestini alır, namazını kılar" demiştir. Süfyan Sevrî ve Evzâî' nin görüşü de budur.

* Saîd İbnu'l-Müseyyeb: "Kadın böyle bir şey gördü mü, yıkanır sonra namaz kılar" demiştir. Ahmed İbnu Hanbel de bu kanaattedir.

* Ebu Hanîfe'nin "Hayızdan ve kanın kesilmesinden sonra, kadın bir veya iki gün sarı ve bulanık akıntı görürse ve bu on günü aşmazsa, bu hayızdan kaynaklanır, saf beyaz akıntıyı görünceye kadar yıkanmaz" dediği nakledilmiştir.

* Bu mevzuda Şâfiî'ler farklı görüşler ileri sürmüştür. Mezhebin Ashab'ından meşhur olan görüş şöyledir: "Kadın, eğer âdet kanının kesilmesini müteakip onbeş gün geçmeden sarılık veya bulanıklık görürse bu hayız kanıdır." Bazıları: "Âdet günlerinde bunu gördü ise hayızdır, âdet günlerinin dışında gördü ise, itibar etmemelidir." der. Ancak, bu hal yeni hayız görmeye başlayan kızın başına gelmiş ve ilk defa kan görürken sarılık veya bulanıklık görmüş ise, bu halde -fakihlerin çoğuna göre- kız henüz âdet görmeye başlamış sayılmaz. Bu görüş Hz. Âişe ve Atâ'dan da rivayet edilmiştir. Şâfiî'nin Ashabından bazısı da: "Hayza yeni başlayacak olan kızın gördüğü bulanıklık ve sarılığın hükmü hayız hükmüdür" demiştir.[608]

-3863 -14- وعن مرجانة موة عائشة رَضِيَ اللهُ عَنْها قالت:]كَانَ النِّسَاءُ يَبْعَثْنَ إلى عَائِشَةَ بِالدُّرْجَةِ فِيهَا الْكَرْسُفُ، فِيهِ الصُّفْرَةُ مِنْ دَم الحَيْضِ يَسْألْنَها عَنِ الصَّةِ فَتَقُولُ: َ تَعْجَلْنَ حَتّى تَرَيْنَ الْقُصَّةَ الْبَيْضَاءَ تَعْنِى الطُّهْرَ[. أخرجه البخاري في ترجمة، ومالك.»القُصةُ«: اَلْجَصُّ، والمعنى أن تخرج الخرقة التي تحتشى بها المرأة بيضاء نقية، وقيل إن القصة كالخيط ا ٔبيض تخرج بعد انقطاع الدم كله .

14. (3863)- Mercâne Mevla Âişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Kadınlar Hz. Âişe radıyallahu anhâ'ya içerisinde pamuk bulunan bez (veya kap) gönderirlerdi. Bu

pamuklar hayız kanıyla sarı lekeler taşırdı. (Bu safhada) namaz kılınıp kılınmayacağını sorarlardı.
Hz. Âişe radıyallahu anhâ: "Beyaz akıntıyı görünceye kadar acele etmeyin!" diye cevap verirdi. Beyaz akıntıdan temizliği kastederdi."[609]

AÇIKLAMA:

1- Burada, hayız hallerinin sona erip ermediğinde tereddüde düşen hanımların başvurdukları değişik bir yol görmekteyiz: Akıntılarını tutmak üzere bağladıkları pamuğu Hz. Âişe radıyallahu anhâ'ya göndererek, akıntının pamuk üzerindeki renginden, bunun hayız akıntısı olup olmadığını teşhis ettirmek.
Hz. Âişe, akıntı lekeli ve renkli olduğu müddetce namaza başlanılmasında acele etmemelerini söylüyor.

2- Rivayetten, müslüman kadınların hayız hallerini takipte eskiden beri pamuk kullandıkları görülmektedir. Beyazlığı ve rutubeti emici vasfı sebebiyle pamuk pratik olmalıdır. Ufak bir leke pamuk beyazlığında kendini hemen göstereceğinden hayız akıntılarının teşhis ve tahlilinde eskiden beri birinci derecede müracaat vasıtası yapılmıştır.
İmam Mâlik: "Beyaz akıntı hususunda kadınlara sordum. Gördüm ki, bu onlar nezdinde malum bir şeydir, akıntıyı temizliğe erince görmektedirler" der.[610]

3864-15- وعن ابنة زيد بن ثابت]أنَّهُ بَلَغَهَا: أنَّ نِسَاءَكُنَّ يَدْعِينَ بِالْمَصَابِيحِ مِنْ جَوْفِ اللَّيْلِ يَنْظُرْنَ إلى الطُّهْرِ، فقَالَتْ: مَا كَانَ النِّسَاءُ يَصْنَعْنَ هذَا، وَعَابَتْ عَلَيْهِنَّ[. أخرجه البخاري في ترجمة، ومالك .

15. (3864)- Zeyd İbnu Sâbit'in kızından nakledildiğine göre, kulağına, bir kısım kadınların gece yarısı, temizliklerini kontrol için, lamba getirtir oldukları haberi ulaşır. O, bu davranıştan dolayı kadınları ayıplar ve: "(Sahabe) kadınları böyle yapmazlardı!" der.[611]

AÇIKLAMA:

1- Rivayet sahibi Zeyd İbnu Sâbit'in kızının isim belli değildir. Radıyallahu anh'ın Hasene, Amra, Ümmü Külsûm vs. birçok kızı mevcuttur. Ancak bu rivayetin hangisine ait olduğu kesin olarak bilinememektedir. İbnu Hacer, Abdullah İbnu Ömer radıyallahu anhümâ'nın oğlu Sâlim'in zevcesi olan Ümmü Külsûm'e ait olabileceğini ima eder, "Ondan başkasının rivayetine hiç rastlamadım" der. Ancak Suyûtî, Ümmü Sa'd olduğunu cezmen söyler.

2- Zeyd İbnu Sâbit'in kızının, temizliklerini kontrol için gece yarısı lamba getirten kadınları ayıplayışının sebebi -şârihlere göre- gereksiz bir külfete girmeleridir. İmam Mâlik'e göre, "Kadınlara düşen, temizliklerine, uyuyacakları zaman veya sabah namazına kalktıkları zaman bakmaktır, gecenin yarısında değil." İbnu Battal ve bir kısım Ulemaya göre gece yarısı kontrol etme işi, dinde zorluk ve usanma getirir, bu ise mezmumdur. İbnu Abdilberr gece yarısının namaz vakti olmadığına da dikkat çeker.
Ancak İbnu Hacer, gece yarısının yatsı namazının vakti olduğunu belirttikten sonra, bu ayıplamada bir başka sebep arar: "Muhtemelen, kontrolün gece yapılması sebebiyledir. Çünkü gecede halis beyazlık, diğer renklerden tam ayırdedilemez. Dolayısıyla, gece kontrolde bulunan kadınlar, temizlenmedikleri halde, kendilerini temizlenmiş sayabilirler ve temizlikten önce namaz kılarlar." [612]

3865 -16- وعن أم سلمة رَضِيَ اللهُ عَنْها قالت:]كانَتِ النُّفَسَاءُ عَلى عَهْدِ رَسُولِ اللهِ # تَقْعُدُ بَعْدَ نِفَاسِهَا أَرْبَعِينَ يَوْماً وَأَرْبَعِينَ لَيْلَةً، وَكُنَّا نَطْلِى عَلى وُجُوهِنَا الْوَرْسَ تَعْنِى مِنَ الْكَلفِ[. أخرجه أبو داود والترمذي .

16. (3865)- Ümmü Seleme radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm devrinde, nifas olan kadınlar nifaslarından sonra kırk gün kırk gece otururlardı. Biz yüzlerimize vers -yani kelef alarak- sürerdik..."[613]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste, nifasla doğum kastedilmektedir. Nifastan sonra kırk gün oturmak'tan maksad, o esnada temiz sayılmamaları, temizken yapılması helal olan şeylerden uzak kalmalarıdır. Oruç tutmamak, namaz kılmamak gibi. Tirmizî, Sahabe,

Tâbiîn ve daha sonra gelen selef Ulemasının, doğumdan sonra kadının tam kırk gün oruç tutmayıp, namaz kılmayacağında icma ettiklerini belirtir.
Nifas, doğumdan sonra gelen kandır. Bu kan kırk gün devam eder. Daha önceden kesilmesi halinde yıkanıp namaz ve oruca başlayabilir. Kırk günden sonra gelecek kanı, âlimlerin çoğu istihâze kanı addeder. Mezhebimizce de esas olan bu görüştür.

2- Hadisin ikinci kısmında, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm devrinde kadınların kendi aralarında veya evlerinde kocalarına karşı bazı güzellik maddeleri süründükleri görülmektedir.
*****Vers, boyamada kullanılan sarı bir bitki. Kadınlar yüzlerine kırmızılık kazandırarak güzelleşmek için kullanırlarmış. Bitki Yemen'de yetişir.

***** Kelef, kızılla siyah arası bir renktir. Bu renk yüze sürülür. Yüzün rengine siyah ve kızıla çalan (esmerimsi) bir renk kazandırmaktadır. Rivayet, kadınların bu rengi elde etmede vers'i kullandıklarını ifade etmektedir.[614]

HAYIZ HALİNDE TEMİZLİK

Hayız hali, kadınların temizliğe son derece titiz olmaları gereken bir devredir. Dinimiz bu sebeple mesele üzerinde ısrarla durmuş, pek çok teferruâta yer vermiştir. Biz, kitabımızın yer verdiği hadisler ve onların gerektirdiği açıklamalar çerçevesinde meselenin tebellür etmesine çalıştık. Ancak açıklamaları, geçmiş asırlarda hayız dönemi temizliğinin nasıl yapılması, hayız devresine giren kadınlarımızın nelere dikkat etmesi gerektiğiyle ilgili hususları, bu sahanın mütehassısı bir müslüman hekimden aynen aktarmayı uygun görüyoruz. Alacağımız pasaj, ta'lîmî (didaktik) bir maksadla hazırlandığı için okuyan, kolayca anlayabilecektir.[615]

(CEMİYET VE TEMİZLİK YÖNÜNDEN) AYBAŞI

Soru: "Memleketimizde genç kızlar, umumiyetle hangi yaşta aybaşı görmeğe başlarlar?"

Cevap: "12-13 yaşları arasında."

Soru: "Genç bir kızın aybaşı görmeye başlayacağı, dış görünüşünden anlaşılabilir mi?"

Cevap: "Dikkatli ve anlayışlı bir anne, kızının vücudundaki belli yerlerin serpilmeye başlamasından, onun aybaşı görmeye başlayacağını anlayabilir."

Soru: "12 yaşına yaklaşan bir kıza sahip olan bilgili ve anlayışlı bir anneye, bu devrede düşen en mühim vazife nedir?"

Cevap: "Böyle bir devrede, bilgili ve anlayışlı bir anneye düşen en mühim vazife, kızını aybaşı mevzuunda aydınlatmaktır. Bunun için de, kızıyla bir arkadaş gibi konuşup, ona günün birinde idrar yolundan biraz kan geldiğini göreceğini, bunun gayet normal bir hadise olduğunu, bundan korkmaması gerektiğini; çünkü anne olacak her genç kızda belli bir yaşdan itibaren bunun görüldüğünü ve görüleceğini; bunun adına renkli yani aybaşı dendiğini; bunun, gebelik ve lohusalık durumları hariç, 45-50 yaşına kadar muntazaman ve her ay görüleceğini; çünkü Allah'ımızın kadınları bu hilkatte ve bu fıtratta yarattığını; bunda, nice ilâhî gayeler bulunduğunu ve aybaşılı devrede temizliğe bilhassa dikkat edilmesi gerektiğini söylemesi lazımdır."

Soru: "Anne bu vazifesini yapmazsa ne olur?"

Cevap: "Cahilliğini, veya kızına karşı olan şefkatsizliğini isbat etmiş olur. Aynı zamanda kızının, hayatta çekingen, içli, kızgın, hiddetli ve soluk benizli olmasına sebep olmuş olur."

Soru: "Ya anne, kızına öğüt verecek derecede bilgili değilse ne yapsın?"

Cevap: "Yüce Peygamberimiz bir hadis-i şerifinde: "İlim istemek -bilgili olmak- müslüman olan her erkek ve kadın için farzdır" buyurdular. Bu hadis-i şerife göre, müslüman her anne için, bu bilgileri öğrenmek mecburidir. Fakat burada belirtmek yerinde olur ki, bu hususta kabahatin çoğu, annelere, kız çocuklarına faydalı bilgileri öğretmeyen, onlara bu imkanları vermeyen ve hatta onları okur yazar bile edemeyen; üstelik onların giyimlerine, iffetlerine, ibadetlerine sataşan, vatan ve millet sevgisinden mahrum okul kaçkınlarının; veya gönlü ve midesi komünizme, kapitalizme, faizci putperest izmlere bağlı diplomalı hainlerin ve ahbesciler grubunundur."

Soru: "Aybaşı denince akla ilk gelecek nedir?"
Cevap: "Temizlik."

Soru: "Neden temizlik?"

Cevap: "Çünkü bir kadının sıhhatli, huzurlu ve neş'eli olması, maddî bakımdan, aybaşı günlerinde riayet edeceği temizlik derecesine ve dolayısıyle aybaşısının her ayın belli günlerinde başlayıp bitmesine, aybaşı kanının normal mikdarda ve ağrısız olarak gelmesine, yani normal bir aybaşı görmesine bağlıdır."

Soru: "Yani kadınlar için temizlik mevzuu, erkeklerinkinden daha mı mühimdir?"

Cevap: "Çok daha mühimdir."

Soru: "Kadınlar için temizlik mevzuu neden çok daha mühimdir?"

Cevap: "Çünki aybaşı, gebelik, doğum ve lohusalık gibi fizyolojik olaylar, hormonal faaliyetler, kadınların, temizlik konusunda çok daha dikkatli ve titiz olmalarını gerektirir.
- Ayrıca, Kadınlarda cinsi organların bulunduğu yerin hususiyeti, yani iki abdest yolu arasında bulunması,
- Buradaki akıntılar ve döküntüler ile,
- Bu bölgede bol miktarda bulunan yağ bezlerinin meydana getirdiği ifrazlar,
- Bu bölgeye mahsus tüyler,
- Aybaşı halinde ve bundan sonraki günlerde sızıntı ve akıntıların çoğalması,

- Aybaşı kanının kendisine mahsus ağır kokusu.
- Gene aybaşı günlerinde kadınların vücutlarından, ter ve nefeslerinden, kasık aralarından, göğüs altlarından (Menotoksin) adı verilen zehirli bir kokunun etrafa yayılması... gibi sebepler; kadınların temizliğe ne derece ehemmiyet vermeleri gerektiğini anlatır sanırım."

Soru: "Aybaşı günlerinde kadınların ter ve nefeslerinden etrafa zehirli bir koku mu yayılır?"

Cevap: "Evet; o günlerde her kadının ter ve nefesinden, etrafa -az veya çok- böyle zehirli bir koku yayılır. Hatta bu, bazan o derece şiddetli olabilir ki, mayaların üremesini durdurabilir, çiçekleri soldurabilir, sirke ve konserveleri bozabilir. Nitekim bazı uyanık kadınlar, bunun farkına vardıkları için, aybaşı günlerinde çiçek bakımı ile; maya, sirke ve konserve gibi işlerle yakından meşgul olmazlar."

Soru: "Temizliğin kadın için fevkalade olan önemini anlamış olduk. Peki kadın, bu temizliği nasıl yapmalıdır."

Cevap: "Her kadın ve genç kız, bu temizlik için:

- Tülbendden kesilip dikilmiş yumuşak bir bezi, veya bir deniz süngerini, bir de iyi kaliteli bir sabunu, el altında bulundurmalıdır.
- Gerek normal ve gerekse aybaşılı günlerinde günde en az bir defa ılık sabunlu su ile tülbendi veya deniz süngerini ıslatarak kasık aralarını yıkayıp kurulamalıdır.
- Ayrıca geceleri yatarken dişlerini temizlemeli, ve ayaklarını -bilhassa ayak parmaklarının arasını- sabunla yıkamalıdır.
- Her kadın ve her genç kız, normal günlerinde -hiç olmazsa- gün aşırı, aybaşılı günlerinde ise hergün, mutlaka ılık su ile yıkanmalıdır. Ve bu yıkanma esnasında, kasık aralarını, göğüs ve koltuk altlarını, parmak aralarını, gene sabunlu bezle yıkamalıdır.

Temizliği böylesine yapmayan bir kadın, sosyetenin hangi koluna mensup olursa olsun, mesleği ne olursa olsun, isterse milyoner olsun, istediği kadar güzel ve giyimli bulunsun, isterse dudakları rujlu, tırnakları ojeli, gözleri rimelli olsun; piyasanın bütün parfüm ve deodorantlarını kullansın, ve istediği kadar naylonlar giysin, sırtında vizon kürk taşısın; kolunda, boğazında isterse piyasanın bütün altın ve pırlantalarını göstersin; değil mi ki gereken temizliği yapmamıştır, kim olursa olsun, böyle bir kadın mutlaka kirli ve mutlaka pistir.

Saçını berbere şu kadar liraya yapdırdığını iftiharla anlatan ve bunun

bozulmaması için aybaşı günlerinde yıkanmaktan ve temizlenmekten kaçınan, gerektiği anda boy abdesti almaya yanaşmayan nice kadınlar vardır ki; onulmaz dertlerle hastahane köşelerinde inim inim inlemişler, rahim veya meme kanserine tutularak hayattan göçüp gitmişlerdir.
Kadın ve erkek bütün insanlar, bekledikleri ve özledikleri huzur ve sıhhate, ancak imanla, ibadetle ve temizlikle kavuşabilirler."

Soru: "Bir kadın, aybaşı günlerinde yıkanıp temizlenirken, neden sıcak ve soğuk su değil de, ılık su kullanmalıdır?"

Cevap: "Çünkü soğuk su ile yıkanırsa, aybaşı sebebiyle vücudunun ne de olsa yorgun ve halsiz olduğu bir devrede kendisini üşütmüş olur ki, bu hal, bir çok tehlikeli hastalıklara yol açar.
Kasık arası temizliğini soğuk su ile yaparsa, hem bu bölgeyi üşüterek mikropların faaliyetini artırmış olur; hem de soğuk su bazı hassas kadın ve kızlarda aybaşının vaktinden önce ve âni kesilmesine sebep olur."

Soru: "Sıcak suyun mahzuru nedir?"

Cevap: "Aybaşı kanının artmasına sebeb oluşudur."

Soru: "Aybaşılı bir kadın, hangi cins bezleri tutunmalıdır?"

Cevap: "Aybaşılı bir kadının tutunacağı bezler:
- Gayet yumuşak, mesela tülbendden kesilip dikilmiş,
- Mutlaka ütülenmiş,
- Kolaylıkla değiştirilebilen bezler olmalıdır."

Soru: "Bu iş için pamuk kullanmayı tavsiye eder misiniz?"

Cevap: "Düşük kaliteli ve kaba elyaflı pamukların kullanılmasını tavsiye etmem; çünkü bu nevi pamuklar kanamayı artırırlar.
Fakat; eczahanelerde satılan rule halinde veya dışı steril yani mikropsuz gazlı bezle sarılı hususi pamuklar var ki, bunların kullanılmasını her bakımdan tavsiye ederim. Çünki bu sayede hem ütü, hem de yıkama külfetinden kurtulunmuş olur. Gerektiği zaman bu pamuktan bir bez büyüklüğünde kesilerek kilotun içine yerleştirilir. Kirlenince de çekip atılır."

Soru: "Parasından çekinmeyenler için aybaşı günlerinde kullanılmak üzere kilot ve bez olarak bilhassa neleri tavsiye edersiniz?"

Cevap: "Bunlar için kilot olarak tuhafiye mağazalarında satılan ve hususi surette aybaşı günleri için yapılmış olan özel kilotu; bez olarak da eczahanelerde

bulunan ve gene bu iş için yapılmış olan (Pak Band)ı tavsiye ederim.
Bir defa alınan kilot, seneler senesi kullanılacak sağlamlıktadır. Fakat pak band, bazı aileler için fiatlı gelebilir. Çünki her bez, bir defa kullanılacaktır.
Bunun için en iyisi, manifaturacılarda pek ucuza satılan tülbentden birkaç metre alıp ütüleyerek el altında hazır bulundurmalıdır.
Gerekince rule pamuktan bir bez büyüklüğünde, yani 5-6 cm. kadar bir makasla kesip, üzerine ütülenmiş tülbentden bir parça keserek kılıf şeklinde sarılmalı ve normal iç donunun içine veya hususi yerine yerleştirmelidir.
Kirlenen kılıfların yıkanıp ütülenerek tekrar kullanılması da mümkündür. Bu sayede masraf yalnız pamuk masrafından ibaret kalır."

Soru: "Ne de olsa bu bir masraf değil midir?"

Cevap: "Sıhhat ve temizlik yönünden, sayılamayacak kadar faydalar sağlayan şu tavsiyemiz, herhalde büyük bir masraf sayılmaz.
Hem, kızlarına binlerce liralık çeyiz hazırlamadan çekinmeyen ve bazı Anadolu vilayetlerinde olduğu gibi dünürlük işlerinde hayvan satarcasına pazarlığa girişen bu hareketleriyle, nice gençlerin kötü yollara gitmelerine sebebiyet veren anne ve babalar;
Nişan ve düğün merasimlerini; lüks gazinolarda, meşhur otellerde bir gecede binlerce lira sarfiyle alkol buharları arasında yapanlar veya buna özenenler ve böylece ilâhî bir gaye ve ma'na taşıyan evlilik hayatını ve bunun saadetini, sarhoş çığlıkları arasında hemen ilk gününden lekeleyip kirletenler;
Kızlarının ve ailelerinin sıhhatleriyle ilgili şu tavsiyeler için, nasıl olur da israftır diyebilirler?"

Soru: "Aybaşılı bir kadın için başka tavsiyeleriniz var mıdır?"

Cevap: "Ilık su ile her gün bir defa yıkanan, ılık sabunlu tülbent veya süngerle günde en az bir defa kasık arasını temizleyip kurulayan bir kadın, ayrıca ev içinde güzel kokular da sürünmelidir."

Soru: "Bunun için bir esans söyleyebilir misiniz?"

Cevap: "Bu bir zevk mes'elesidir; hatta bu esansı çamaşırların arasında da bulundurmalıdır."

Soru: "Yukarıda bahsettiğiniz temizlik, yalnız evli kadınlar için midir? Yoksa evli olmayan genç kızlar da bu temizliği aynı şekilde yapmaya mecbur mudurlar?"

Cevap: "Elbette mecburdurlar. Bilhassa genç kızların bu temizliğe küçük yaştan

alışmış olmaları, onların hayatları boyunca sıhhatli olmalarını sağlar.

Bazı kızlar, annelerinin de yanlış öğütlerine uyarak, kızlık zarının zedeleneceği düşüncesiyle kasık aralarını temizlemekten korkarlar; ve hatta kızlık zarının eriyeceğini sanarak limon ve sirke gibi şeyleri yemekten çekinirler. Bütün bunlar, boş ve yanlış düşüncelerdir. Cinsel organların yapısını bilmemenin neticesidir.

Bahsedildiği şekilde ılık sabunlu tülbent veya süngerle kasık arasını temizlemekte genç kızlar için hiçbir tehlike yoktur."

Soru: "Aybaşı günlerinde kadınlar ve genç kızlar, başka nelere dikkat etmelidirler?"

Cevap: "Her türlü yorgunluktan sakınmalıdırlar. En güzel elbiselerini giyip, bilhassa tuvaletlerine emek çekmelidirler. Günlerini daima dualı ve neş'eli geçirmelidirler. Annelerinden ve akrabalarından aybaşı günlerini, sıkıntılı ve sinirlilikle geçirenleri örnek almamalıdırlar.

Sancıları varsa, kanamaları normalden çok veya az ise, hülasa şikâyetleri mevcut ise, hiç vakit geçirmeden bir doktora müracaat etmelidirler.

Soğuk duşlardan, kendilerini ve bilhassa ayaklarını üşütmekten, uzun yol yürümekten, ata ve bisiklete binmekten, ayaklı dikiş makinesi kullanmaktan, ağır yük kaldırmaktan, uykusuzluktan sakınmalıdırlar.

Fena koku neşreden yiyeceklerden çekinmelidirler.

Genç kızlar bilhassa bu günlerinde; annelerine, babalarına ve kardeşlerine hürmet ve sevgide kusur etmemelidirler.

Evli kadınlar da kocalarına ve dolayısiyle erkekler de eşlerine, böyle günlerde daha fazla bir sevgi ve anlayış göstermelidirler. Çünkü bir çok aile buhranları, kadınların aybaşılı günlerinde, eşlerin karşılıklı anlayışsızlıkları ve yersiz davranışları yüzünden olmaktadır."

Soru: "Vücudun belli yerlerindeki tüylerin giderilmesi nasıl olur?"

Cevap: "Bunun için, ya tıraş bıçağı, ya mikropsuz özel -yapışkan- sökücü maddeler, yahut da tahâret pudrası kullanılır. Tıraş bıçağı kullanılacaksa, bunun için iyi markalı bir tıraş bıçağı, tıraş makinesine yerleştirildikten sonra 3 dakika kadar çok sıcak bir su içinde tutulup mikropları kırılır. Soğuyunca kullanılır.

Diğerleri için de, kutularındaki tarifeye uymak doğru olur."[616]

---

[1] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/309.

[2] Mânevi kirlerin çeşitleri ve bunlardan temizlenme yolları hakkında bütün ahlâk kitapları açıklamalarda bulunmaktadır. Bu konuda bilhassa İhyâ'nın Acâibu'l-Kalb, Riyâdatu'n-Nefs, Âfetu'l-Lisân, Zemmü'l-Gadab ve'l-Hıkd ve'l-Hased, Zemmü'l-Kibr ve'l-Ucb... Zemmü'l-Gurûr bölümleri yeterli açıklamalarda bulunur (İhyâ 3 ve 4. ciltler).

[3] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/309-314.

[4] Muvatta, Tahâret: 12, (1, 22); Ebû Dâvud, Tahâret: 41, (83); Tirmizî, Tahâret: 52, (69); Nesâî, Miyah: 5, (1, 176); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/315.

[5] Kelimenin aslı اَلْبَطّ Kâmus'ta kaz diye açıklanır. Ördekle iltibası da mevzubahistir. Müncid,ördekle (اِوَزّ) olmadığını, boyun ve bacakları kısa bir su kuşu olduğunu belirtir.

[6] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/315-317.

[7] Ebû Dâvud, Tahâret: 34, (66); Tirmizî, Tahâret: 49, (66); Nesâî, Miyâh: 2, (1, 174).

[8] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/317.

[9] Resûlullah'ın bir duası şöyledir: "Ey Allah'ım, bana eşyanın gerçek hakîkatını göster."

[10] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/318-319.

[11] Ebû Dâvud, Tahâret: 33 (63, 64, 65); Tirmizî, Tahâret: 50, (67); Nesâî, Miyah: 3, (1, 175); İbnu Mâce, Tahâret: 75, (517, 518); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/320.

[12] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/320.

[13] Yukarıda belirtildiği üzere kulle'de mübhem bir miktara delâlet etmesi sebebiyle, İbnu Hacer'in belirttiği üzere, çok suyun tayininde Şâfiîler dokuz farklı görüş ileri sürmüşlerdir.

[14] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/320-321.

[15] Buhârî, Vudû: 68, Müslim, Tahâret: 95, (282); Ebû Dâvud, Tahâret: 36, (69, 70); Tirmizî, Tahâret: 51, (68); Nesâî, Tahâret: 46, (1, 49), Gusl: 1, (1, 197); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/322.

[16] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/322.

[17] Müslim, Tahâret: 97, (283); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/322.

[18] İmam Züfer, abdestli insan, abdestini bozmadan ikinci bir abdest daha alacak olsa, bu suya mâ-i müsta'mel demez. Su hem temiz, hem temizleyicidir.

[19] Çünkü mâ-i müsta'mel necîs addedilmiştir. Su vücuddan ayrılınca müsta'mel sayıldığına göre, ayrılan kısım necistir. İki külleden az olan suya necis bir şey karışınca necîs olur. Necis su ile cenabetten temizlenemez.

[20] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/323-325.

[21] Muvatta, Tahâret: 14, (1, 23, 24); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/325.

[22] Dinimizin küllî kaidelerindendir: "Şekk ile yakîn zâil olmaz."

[23] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/325-326.

[24] Ebû Dâvud, Tahâret: 40, (81); Nesâî, Tahâret: 147, (1, 130); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/326.

[25] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/326-327.

[26] Tirmizî, Tahâret: 48, (65); Ebû Dâvud, Tahâret: 35, (68); İbnu Mâce, Tahâret: 33, (370, 371); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/327.

[27] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/327-328.

[28] Buhârî, Salât: 17, Vudû: 40, 93, 94, Ezân: 18, 19, Libâs: 3, 42; Müslim, Salât: 249-253 (503); Nesâî, Tahâret: 103, (1, 87); Ebû Dâvud, Salât: 102, (688); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/328.

[29] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/328.

[30] Muvatta, Tahâret: 86, (1, 52); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/329.

[31] Buhârî, Gusl: 2, 9; Müslim, Hayz: 40, 45, (319, 321); Ebû Dâvud, Tahâret: 39, (77), 97, (237), 102, (257); Nesâî, 130, 144, 145, 146, 148, Gusl: 12, (1, 203); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/329.

[32] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/329.

[33] Buhârî Vüdû: 43; Muvatta, Tahâret: 15, (1, 24); Ebû Dâvud, Tahâret: 39, (79, 80); Nesâî, Tahâret: 52, (1, 57); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/330.

[34] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/330.

[35] Ebû Dâvud, Tahâret: 42, (84); Tirmizî, Tahâret: 65, (88); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/330.

[36] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/330-331.

[37] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/331-333.

[38] Buhârî, Vüdû: 59; Müslim,Tahâret: 103, (287); Muvatta, Tahâret: 110, (1, 64); Ebû Dâvud, Tahâret: 139, (374); Tirmizî, Tahâret: 54, (71); Nesâî, Tahâret: 189, (1, 157); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/335.

[39] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/335-336.

[40] Ebû Dâvud, Tahâret: 137, (375); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/336.

[41] Buhârî, Vudû: 57, 58, Edeb: 35; Müslim, Tahâret: 99, (284); Nesâî, Tahâret: 45, (1, 48); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/337.

[42] Hattâbî, bol su dökülme şartını koyar ve yıkantının temiz olmasını, "içerisinde pisliğin renk veya kokusunun zâhir olmaması" şartına bağlar.

[43] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/337-338.

[44] Buhârî, Vudû: 58; Ebû Dâvud, Tahâret: 138, (380); Tirmizî, Tahâret: 112, (147); Nesâî, Tahâret: 45, (1,48, 49); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/340.

[45] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/340.

[46] Ebû Dâvud, Tahâret: 138, (381); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/341.

[47] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/341.

[48] Ebû Dâvud, Edeb: 42, (4885); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/341.

[49] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/341-342.

[50] Muvatta, Tahâret: 16, (1, 24); Ebû Dâvud, Tahâret: 140, (383); Tirmizî, Tahâret: 109, (143); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/342.

[51] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/342.

[52] Ebû Dâvud, Tahâret: 140, (384); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/343.

[53] Ebû Dâvud, Tahâret: 141, (385, 386); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/343.

[54] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/343-344.

[55] Rezîn tahric etmiştir; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/344.

[56] Buhârî, Vudû: 64, 65; Müslim, Tahâret: 108, (289); Ebû Dâvud, Tahâret: 136, (371, 372, 373); Tirmizî, Tahâret: 85, 86, (117, 118); Nesâî, Tahâret: 187, 188, (1, 156); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/345.

[57]
Müslim, Tahâret: 105, 109, (288, 290); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/345-346.
[58]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/346-347.
[59]
Muvatta, Tahâret: 83, (1, 50); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/347.
[60]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/348.
[61]
Tirmizî, Tahâret: 86, (117); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/348.
[62]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/348.
[63]
Buhârî, Hayz: 9, Vudû: 63; Müslim, Tahâret: 110, (291); Muvatta, Tahâret: 103, (1, 60, 61); Ebû Dâvud, Tahâret: 132, (360, 361, 362); Tirmizî, Tahâret: 104, (138); Nesâî, Tahâret: 185, (1, 155); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/349.
[64]
Buhârî, Hayz: 11; Ebû Dâvud, Tahâret: 132, (352, 364); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/349.
[65]
Buhârî, Hayz: 9; Ebû Dâvud, Tahâret: 107, (269), 132, (357), 142, (388); Nesâî, Tahâret: 179, (1, 150, 151); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/350.
[66]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/350.
[67]
Buhârî, Vudû: 33; Müslim, Tahâret: 97, (279); Muvatta, Tahâret: 35, (1, 34); Ebû Dâvud, Tahâret: 37, (71, 72, 73); Tirmizî, Tahâret: 68, (91); Nesâî, Miyâh: 7, (1, 176, 177); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/351.
[68]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/351.
[69]
Buhârî, Vudû: 33; Ebû Dâvud, Tahâret: 139, (382); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/352.
[70]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/352.
[71]
Muvatta, Tahâret: 13, (1, 23); Ebû Dâvud, 38, (75); Tirmizî, Tahâret: 69, (92); Nesâî, Tahâret: 54, (1, 55); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/352-353.
[72]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/353.
[73]
Ebû Dâvud, Tahâret: 38, (76); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/353.
[74]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/354.
[75]
Buhârî, Vudû: 67, Zebâih: 34; Muvatta İsti'zân: 20, (2, 971, 972); Ebû Dâvud, Et'ime: 48, (3841, 3843); Tirmizî, Et'ime: 8, (1799); Nesâî, Fera' ve'l-Atîre: 15, (7, 178); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/354.

[76] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/354.

[77] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/354-355.

[78] Ebû Dâvud, Tahâret: 73, (185); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/355.

[79] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/355.

[80] Müslim, Hayz: 106, (366); Muvatta, Sayd: 17, (2, 498); Ebû Dâvud, Libâs: 41, (4123); Tirmizî, Libâs: 7, (1723); Nesâî, Fera ve'l-Atîre: 9, (7, 173.)

[81] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/356.

[82] Buhârî, Büyû: 101, Zekât: 61, Zebâih: 30; Müslim, Hayz: 100, 103, 104, (363, 364, 365); Muvatta, Sayd: 16, (2, 98); Ebû Dâvud, Libâs: 41, (4120, 4121); Tirmizî, Libâs: 7, (1727); Nesâî, Fera' ve'l-Atîre: 9, (7, 171, 172); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/357.

[83] Muvatta, Sayd: 18, (2, 498); Ebû Dâvud, Libâs: 41, (4124); Nesâî, Fera ve'l-Atîre: 9, (7, 174); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/357.

[84] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/357-358.

[85] Buhârî, Eymân: 21; Nesâî, Fera' ve'l-Atîre: 9, (7, 173); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/359.

[86] Buhârî, Eymân: 21; Nesâî, Fera' ve'l-Atîre: 9, (7, 173).

[87] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/359.

[88] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/359.

[89] Ebû Dâvud, Libâs: 43, (4132); Tirmizî, Libâs: 37, (1771); Nesâî, Fera' ve'l-Atîre: 12, (7, 176); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/360.

[90] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/360.

[91] Ebû Dâvud, Tahâret: 2, (3); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/362.

[92] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/362.

[93] Ebû Dâvud, Tahâret: 1, (1); Tirmizî, Tahâret: 16, (20); Nesâî, Tahâret: 16, (1, 18, 19); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/363.

[94] Müslim, Tahâret: 68, (269); Ebû Dâvud, Tahâret: 14, (25); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/363.

[95] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/363.

[96] Ebû Dâvud, Tahâret: 14, (26); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:

10/363.

[97] Ebû Dâvud, Tahâret: 16, (29); Nesâî, Tahâret: 30, (1, 33, 34); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/364.

[98] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/364.

[99] Ebû Dâvud, Tahâret: 15 (27); Tirmizî, Tahâret: 17, (21); Nesâî, Tahâret: 32, (1, 34).

[100] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/364.

[101] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/364-365.

[102] Ebû Dâvud, Tahâret: 13, (24); Nesâî, Tahâret: 28, (1, 31); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/365.

[103] Buhârî, Vudû: 11, Salât: 29; Müslim, Tahâret: 59, (264); Ebû Dâvud, Tahâret: 4, (9); Tirmizî, Tahâret: 6, (8); Nesâî, Tahâret: 19, 20, 21, (1, 21, 22, 23); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/365.

[104] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/365-366.

[105] Muvatta, Kıble: 1, (1, 193); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/366.

[106] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/366.

[107] Ebû Dâvud, Tahâret: 4, (11); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/366-367.

[108] Birinci ciltte Ahmed İbnu Hanbel'i tanıtırken belirttiğimiz üzere hadîse aşırı bağlılığı sebebiyle, her rivâyete uygun görüş beyan etmek onun umûmî vasfıdır. Bir mesele ile alâkalı rivâyet adedince kendisinden görüş nakledildiğine sıkça rastlanır. Burada, onun bu durumunun tipik örneğini görmekteyiz: Âlimlerin, dört noktada hülâsa edilen farklı görüşlerinin her biriyle ilgili bir görüş Ahmed İbnu Hanbel'den rivâyet edilmektedir (rahimehullah).

[109] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/367-368.

[110] Buhârî, Vudû: 12, 14, Humus: 4; Müslim, Tahâret: 62, (266); Muvatta, Kıble: 3, (1, 193, 194); Ebû Dâvud, Tahâret: 5, (12); Tirmizî, Tahâret: 7, (11); Nesâî, Tahâret: 22, (1, 23); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/368.

[111] Müslim, Tahâret: 61, (266); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/368.

[112] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/369.

[113] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/369.

[114] Buhârî, Vudû: 62, 60, 61, Mezâlim: 27; Müslim, Tahâret: 73, 74, (273); Ebû Dâvud, Tahâret: 12, (23); Tirmizî, Tahâret: 9, (13); Nesâî, Tahâret: 24, (3, 25); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/369-370.

[115] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/370-371.

[116] Muvatta, Tahâret: 112, (1, 65); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/372.

[117] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/372.

[118] Tirmizî, Tahâret 8, (12).

[119] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/372.

[120] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/372.

[121] Tirmizî, Tahâret: 8, (12); Nesâî, Tahâret: 25, (1, 26); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/373.

[122] Müslim, Hayz: 79, (342); Ebû Dâvud, Cihâd: 47, (2549); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/373.

[123] Ebû Dâvud, Tahâret: 11, (22); Nesâî, Tahâret: 26, (1, 26-28); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/373-374.

[124] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/374.

[125] Ebû Dâvud, Tahâret: 7, (15); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/375.

[126] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/375.

[127] Ebû Dâvud, Tahâret: 6, (14); Tirmizî, Tahâret: 10, (14); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/375.

[128] Ebû Dâvud, Tahâret: 19, (35); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/376.

[129] Bu hususta teferruat için 3. cilt, 190. sayfaya bakılsın.

[130] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/376-377.

[131] Ebû Dâvud, Tahâret: 1, (2); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/377.

[132] Müslim, Tahâret: 57, (262); Tirmizî, Tahâret: 12, (16); Ebû Dâvud, Tahâret: 4, (7); Nesâî, Tahâret: 37, 42, (1, 38, 39, 43); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/378.

[133] Müslim, Tahâret: 24, (239); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/378.

[134] Buhârî, Vudû: 18, 19, 25; Müslim, Tahâret: 63, (267); Ebû Dâvud, Tahâret: 18, (31); Tirmizî, Tahâret: 11, (15); Nesâî, Tahâret: 23, 42, (1, 25, 43); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/378.

[135] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/379.

[136] Rezîn tahriç etmiştir. İbnu Mâce, Tahâret: 15, (311); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/380.

[137] Ebû Dâvud, Tahâret: 10, (19); Tirmizî, Libâs: 16, (1746); Nesâî, Zînet: 54, (8, 178); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/380.

[138] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/380.

[139] Ebû Dâvud, Tahâret: 3, (4); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/380.

[140] Ebû Dâvud, Tahâret: 3, (6); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/380.

[141] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/381.

[142] Buhârî, Vudû: 16, 15, 17, 56, Salât: 93; Müslim, Tahâret: 70, (271); Ebû Dâvud, Tahâret: 23, (43); Nesâî, Tahâret: 41, (1, 42); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/382.

[143] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/382-383.

[144] Nesâî, Tahâret: 43, (1, 45); İbnu Mâce, Tahâret: 29, (358); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/383.

[145] Ebû Dâvud, Tahâret: 64, (166, 167, 168); Nesâî, Tahâret: 102, (1, 86); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/383.

[146] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/383-384.

[147] Tirmizî, Tahâret: 38, (50); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/384.

[148] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/384.

[149] Ebû Dâvud, Tahâret: 22, (42); İbnu Mâce, Tahâret: 20, (327); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/384-385.

[150] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/385.

[151] Rezîn tahric etmiştir. İbnu Kesir Tefsiri, 3, 456; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/385.

[152] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/385.

[153] Ebû Dâvud, Tahâret: 21, (40); Nesâî, Tahâret: 40, (1, 41, 42); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/386.

[154] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/386.

[155] Buhârî, Vudû: 20; Tirmizî, Tahâret: 13, (17); Nesâî, Tahâret: 38, (1, 39, 40); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/386.

[156] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/386-387.

[157] Tirmizî, Tahâret: 14, (18); Nesâî, Tahâret: 35, (1, 37); Ebû Dâvud, Tahâret: 20, (39); Müslim, Salât: 50, (450); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/387.

[158] Ebû Dâvud, Tahâret: 20, (36); Nesâî, Zînet: 12, (8, 135); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/388.

[159] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/388.

[160] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/388-389.

[161] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/389.

[162] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/389-390.

[163] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/390-391.

[164] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/391.

[165] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/391.

[166] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/391-392.

[167] Müslim, Tahâret: 41, (251); Muvatta, Sefer: 55, (1, 161); Tirmizî, Tahâret: 39, (52); Nesâî, Tahâret: 106; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/394.

[168] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/394-395.

[169] Ebû Dâvud, Tahâret: 65, (169); Tirmizî, Tahâret: 41, (55); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/395-396.

[170] Müslim, Tahâret: 32, (244); Muvatta, Tahâret: 31, (1, 32); Tirmizî, Tahâret: 2, (2); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/396.

[171] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/396.

[172] Buhârî, Vudû: 25; Müslim, Tahâret: 8, (229); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/397.

[173] Müslim, Müsâfirîn: 294, (832); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/397-398.

[174] Muvatta, Tahâret: 30, (1, 31); Nesâî, Tahâret: 35, (1, 74); İbnu Mâce, Tahâret: 6, (283); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/398.

[175] Müslim, Müsâfirin: 294, (832); Nesâî, Tahâret: 108, (1, 91, 92).

[176] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/399.

[177] Gölgenin mızrağa ağması, mızrağın gölgesinin yere düşmemesi demektir. Zeval vakti denen tam öğle vaktinde güneş dik vurduğu için gölge yapmaz. Bu vakit, öğlenin kerâhet vaktidir.

[178] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/399-401.

[179] Tirmizî, Tahâret: 44, (59); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/401.

[180] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/401-402.

[181] Rezîn tahric etmiştir; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/402.

[182] Buhârî, Vudû: 24, 28, Savm: 27; Müslim, Tahâret: 3, 4, (226); Ebû Dâvud, Tahâret: 50, (106); Nesâî, Tahâret: 27, 28, 93, (1); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/403.

[183] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/403-404.

[184] Ebû Dâvud, Tahâret: 50, (108); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/404.

[185] Ebû Dâvud, Tahâret: 50, (109).

[186] Ebû Dâvud, Tahâret: 50, (110); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/404.

[187] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/404-405.

[188] Ebû Dâvud, Tahâret: 50, (111); Tirmizî, Tahâret: 37, (48); Nesâî, Tahâret: 75, (1, 68); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/405.

[189] Nesâî, Tahâret: 76, (1, 68-69); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/405.

[190] Ebû Dâvud, Tahâret: 50, (117).

[191] Nesâî, Tahâret: 76, (1, 68); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/406-407.

[192] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/407-408.

[193] Buhârî, Vudû: 38, Müslim, Tahâret: 18, 19, (235, 236); Muvatta, Tahâret: 1, (1, 18); Ebû Dâvud, Tahâret: 50, (118, 119, 120); Tirmizî, Tahâret: 27, 36, (35, 47); Nesâî, Tahâret: 80, 81, 82, (1, 71, 72); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/408-409.

[194] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/409.

[195] Buhârî, Vudû: 23.

[196] Ebû Dâvud, Tahâret: 50, (121).

[197] Ebû Dâvud, Tahâret: 123; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/410.

[198] Ebû Dâvud, Tahâret: 51, (135); Nesâî, Tahâret: 105, (1, 88); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/410.

[199] Ebû Dâvud, Tahâret: 51, (135).

[200] Nesâî, Tahâret: 105, (1, 88); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/410-411.

[201] Buhârî, Vudû: 22; Ebû Dâvud, Tahâret: 53, (1, 38); Nesâî, Tahâret: 84, 85, (1, 73, 74); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/411.

[202] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/411.

[203] Buhârî, Vudû: 7; Ebû Dâvud, Tahâret: 52, (137); Nesâî, Tahâret: 84, 85, (1, 73, 74); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/412.

[204] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/412.

[205] Ebû Dâvud, Tahâret: 50, (126); Tirmizî, Tahâret: 25, (33); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/413.

[206] Ebû Dâvud, Tahâret: 50 (128); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/413.

[207] Ebû Dâvud, Tahâret: 50, (129).

[208] Ebû Dâvud, Tahâret: 50, (130); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/413.

[209] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/413.

[210] Tirmizî, Tahâret: 29, (37); Ebû Dâvud, Tahâret: 50, (134).

[211] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/414.

[212] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/414-415.

[213] Müslim, Tahâret: 31, (243); Ebû Dâvud, Tahâret: 67, (171); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/415.

[214] Ebû Dâvud, Tahâret: 173; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/416.

[215] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/416.

[216] Buhârî, İlm: 3, 30, Vudû: 27, 29; Müslim, Tahâret: 25-28, (240-242); Muvatta, Tahâret: 5, (1, 19); Ebû Dâvud, Tahâret: 46, (97); Nesâî, Tahâret: 89, (1, 77, 78); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/417.

[217] Müslim, Tahâret: 26, (241); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/417.

[218] Tirmizî, Tahâret: 31, (41); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/417.

[219] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/417-419.

[220] Muvatta, Tahâret: 38, (1, 35); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/419.

[221] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/420.

[222] Ebû Dâvud, Tahâret: 57, (147); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/420.

[223] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/420.

[224] Tirmizî, Tahâret: 35, (45, 46); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/421.

[225] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/421.

[226] Rezîn tahric etmiştir; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/421.

[227] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/421.

[228] Buhârî, Cuma: 8, Temenni: 9; Müslim, Tahâret: 42, (252); Muvatta, Tahâret: 115, (1, 66); Ebû Dâvud, Tahâret: 115, (46); Tirmizî, Tahâret: 18, (22); Nesâî, Tahâret: 7, (1, 12).

[229] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/422.

[230] Ebû Dâvud, Tahâret: 25, (47); Tirmizî, Tahâret: 18, (23); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/422.

[231] Tirmizî, Tahâret: 18, (23); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/423.

[232] Buhârî, Cuma: 8, (2, 212), Vudû: 73, Teheccüd: 9; Müslim, Tahâret: 45, (254); Ebû Dâvud, Tahâret: 30, (55); Nesâî, Tahâret: 2, (1, 8) Bu metin Sahîheyn'e aittir; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/423.

[233] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/423.

[234] Nesâî, Tahâret: 5, (1, 10); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/424.

[235] Buhârî, Vudû: 73; Müslim, Tahâret: 46, (255); Ebû Dâvud, Tahâret: 26, (49); Nesâî, Tahâret: 3, (1, 9); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/424.

[236] Buhârî, Vudû: 74; Müslim, Rü'ya: 19, (2271). Hadisi, Buhârî muallak (senetsiz) olarak kaydetmiştir, Müslim ise senetli olarak kaydetmiştir; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/424.

[237] Ebû Dâvud, Tahâret: 28, (52); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/424.

[238] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/425-427.

[239] Buhârî, Vudû: 26; Müslim, Tahâret: 87, (278); Muvatta, Tahâret: 9, (1, 21); Ebû Dâvud, Tahâret: 49, (103, 104, 105); Tirmizî, Tahâret: 19, (24); Nesâî, Tahâret: 1, (1, 6, 7); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/427.

[240] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/427-429.

[241] Buhârî, Vudû: 25; Müslim, Tahâret: 20, 22, (237); Muvatta, Tahâret: 2, 3, (1,19); Ebû Dâvud, Tahâret: 55, (140); Nesâî, Tahâret: 70, 72, (1, 66, 67); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/429.

[242] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/429-430.

[243] Müslim, Tahâret: 20, (237).

[244] Müslim, Tahâret: 21, (237); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/430.

[245] Buhârî, Bed'ül-Halk: 11, (6, 243); Müslim, Tahâret: 23, (238); Nesâî, Tahâret: 73, (1, 67); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/430.

[246] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/430-431.

[247] Tirmizî, Tahâret: 22, (28); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/431.

[248] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/431-432.

[249] Ebû Dâvud, Tahâret: 54, (139); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/432.

[250] Nesâî, Tahâret: 74, (1,67); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/432.

[251] Tirmizî, Tahâret: 23, (31); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/432.

[252] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/432-433.

[253] Ebû Dâvud, Tahâret: 56, (145); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/433.

[254] Tirmizî, Tahâret: 30, (40); Ebû Dâvud, Tahâret: 58, (148); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/433.

[255] Ebû Dâvud, Tahâret: 55, (142, 143, 144); Tirmizî, Tahâret: 30, (38); Nesâî, Tahâret: 71, 92, (1, 66, 79); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/434.

[256] Ebû Dâvud, Tahâret: 50, (131); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/434.

[257] Muvatta, Tahâret: 37, (1, 34); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/434.

[258] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/434-435.

[259] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/435.

[260] Buhârî, Vudû: 3; Müslim, Tahâret: 34, 35, 40, (246, 250); Nesâî,Tahâret: 110, (1, 94, 95); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/435.

[261] Tahcîl, asıl olarak hacl'den gelir. Hacl ayağa takılan halhal'dır, Muhaccel, ayaklarında beyazlık olan

at'a denir.

[262] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/435-436.

[263] Buhârî, Vudû: 47; Müslim, Hayz: 51, (325); Ebû Dâvud, Tahâret: 44, (95); Tirmizî, Salât: 425, (609); Nesâî, Tahâret: 59, (1, 57, 58); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/437.

[264] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/437.

[265] Müslim, Hayz: 52, (326); Tirmizî, Tahâret: 42, (56); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/438.

[266] Ebû Dâvud, Tahâret: 44, (94); Nesâî, Tahâret: 59, (1, 58).

[267] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/438.

[268] Ebû Dâvud, Tahâret: 47, (100); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/438.

[269] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/438.

[270] Tirmizî, Tahâret: 43, (57); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/439.

[271] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/439.

[272] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/439-441.

[273] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/441-443.

[274] Tirmizî, Tahâret: 40, (53); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/443.

[275] Tirmizî, Tahâret: 40, (54); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/443.

[276] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/443-444.

[277] Ebû Dâvud, Tahâret: 48, (101); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/444.

[278] Tirmizî, Tahâret: 20, (25); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/444.

[279] Rezîn tahric etmiştir. Feyzu'l-Kadîr, 6, 128); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/444.

[280] Rezîn tahric etmiştir. İbnu's-Sünnî Amelü'l-Yevm ve'l-Leyl: 5, 10); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/445.

[281] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/445.

[282] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/447.

[283] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/447.

[284] Müslim, Hayz: 99, (362); Tirmizî, Tahâret: 56, (74, 75); Ebû Dâvud, Tahâret: 68, (177); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/448.

[285] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/448.

[286] Buhârî, Vudû: 4, 34, Büyû: 5; Müslim, Hayz: 98, (361); Ebû Dâvud, Tahâret: 68, (176); Nesâî, Tahâret: 116, (1, 99); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/448.

[287] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/448-449.

[288] Ebû Dâvud, Salât: 193, (1005); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/449.

[289] Tirmizî, Radâ: 12, (1164-1166); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/449-450.

[290] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/450.

[291] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/451.

[292] Buhârî, Gusl: 13, İlm: 51, Vudû: 34; Müslim, Hayz: 17, (303); Muvatta, Tahâret: 53, (140); Tirmizî, Tahâret: 83, (114); Nesâî, Tahâret: 112, (1, 96, 97), Gusl: 28, (1, 213); Ebû Dâvud, Tahâret: 93, (206, 207, 208, 209); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/451.

[293] Ebû Dâvud, Tahâret: 83, (206); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/452.

[294] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/452.

[295] Ebû Dâvud, Tahâret: 83, (210); Tirmizî, Tahâret: 84, (115); İbnu Mâce, Tahâret: 70, (506); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/453.

[296] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/453.

[297] Ebû Dâvud, Tahâret: 83, (211); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/454.

[298] Muvatta, Tahâret: 54, (1, 41); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/454.

[299] Ebû Dâvud, Savm: 32, (2381); Tirmizî, Tahâret: 63, (87); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/454.

[300] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/454-455.

[301] Muvatta, Tahâret: 51, (1,39-40); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/455.

[302] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/455-456.

[303] Ebû Dâvud, Tahâret: 79, (198); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/456-457.

[304] Bediuzzaman, burada atıfta bulunduğu hâletini bir başka yerde biraz daha açar ve der ki: "Bir zaman kalbime geldi, niçin Muhyiddîn-i Arabî gibi hârika zatlar Sahâbelere yetişemiyorlar? Sonra namaz için

سُبْحانَ رَبِّيَ اْلاَعْلَى derken şu kelimenin mânâsı inkişâf etti. Tam manasıyla değil fakat bir parça hakîkatı göründü. Kalben dedim: Keşke bir tek namaza bu kelime gibi muvaffak olsaydım, bir sene ibadetten daha iyi idi. Namazdan sonra anladım ki, o hâtıra ve o hal, Sahabelerin ibadetteki derecelerine yetişilmediğine bir irşaddır. Evet, Kur'an-ı Hakim'in envârıyla hâsıl olan O inkilâb-ı azîm-i ictimâîde, ezdat (zıtlar) birbirinden çıkıp ayrılırken, şerler bütün tevâibiyle (kendine tâbi olan şeylerle) zulümâtıyla ve teferruatıyla ve hayır ve kemâlât bütün envarıyla ve netâiciyle karşı karşıya gelip bir vaziyette ve müheyyic bir zamanda, her zikir ve tesbih bütün manasının tabâkâtını turfanda ve tarâvetli ve taze ve genç bir surette ifade ettiği gibi, o inkılâb-ı azîmin tarrakası (gürültüsü) altında olan insanların bütün hissiyatını, letâif-i mâneviyesini uyandırmış, hatta vehim, hayal ve sır gibi duygular hüşyâr ve müteyakkız bir surette o zikir, o tesbihlerdeki müteaddit manaları kendi zeveklerine göre alır.. emer. İşte, şu hikmete binâen bütün hissiyatları uyanık ve letaifleri hüşyar olan sahabeler envar-ı ımâniyye ve tesbihiyye câmi olan kelimat-ı mübârekeyi dedikleri vakit, kelimenin bütün mânasiyle söyler ve bütün letaifiyle hisse alırdı.”

[305] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/457-460.

[306] Ebû Dâvud, Tahâret: 69, (178, 179, 180); Tirmizî, Tahâret: 63, (86); Nesâî, Tahâret: 121, (1, 104); İbnu Mâce, Tahâret: 69, (502); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/461.

[307] Muvatta, Tahâret: 64, (1, 43); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/461.

[308] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/461-462.

[309] Buhârî, Gusl: 29, Müslim, Hayz: 85, (346); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/462.

[310] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/463.

[311] Ebû Dâvud, Tahâret: 71, (182, 183); Tirmizî, Tahâret: 62, (85); Nesâî, Tahâret: 120, (1, 101). Bu metin Tirmizî'nindir; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/463.

[312] Tirmizî, Tahâret: 61, (82, 83, 84); Muvatta, Tahâret: 58, (1, 42); Ebû Dâvud, Tahâret: 70, (181); Nesâî, Tahâret: 118, (1, 100); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/464.

[313] Muvatta, Tahâret: 59, (1, 42); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/464.

[314] Muvatta, Tahâret: 60, (1, 42, 43); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/464.

[315] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/464-465.

[316] Müslim, Hayz: 125, (376); Ebû Dâvud, Tahâret: 80, (200); Tirmizî, Tahâret: 58, (78); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/466.

[317] Muvatta; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/466.

[318] Ebû Dâvud, Tahâret 80, (203); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/466.

[319] Tirmizî, Tahâret: 57, (77); Ebû Dâvud, Tahâret: 80, (202); Nesâî, Ezân: 41, (2, 30); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/467.

[320] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/467-469.

[321] Buhârî, Ezân: 51, 39, 46, 47, 67, 68, 70, Vüdû: 45, Hibe: 14, Farzu'l-Hums: 4, Enbiya: 19, Megazî: 83, Tıbb 21, Îtisâm:. 5; Müslim, Salât: 90, (418); Nesâî, İmamet: 40, (2, 101, 102).

[322] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/470.

[323] Buhârî, Vudû: 37, İlm: 24, Küsuf: 10, 11, Sehv: 9, Itk: 3, İ'tisam: 2; Müslim, Küsuf: 11 (905); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/470-471.

[324] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/471.

[325] Müslim, Hayz: 90, (352); Nesâî, Tahâret: 122, (1, 105, 106); Tirmizî, Tahâret: 58, (79); Ebû Dâvud, Tahâret: 76, (194). Bu, Müslim'in lafzıdır. Müslim'de Hz. Âişe'den de buna benzer bir rivayet mevcuttur; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/472.

[326] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/472-473.

[327] Buhârî, Vudû: 50, Et'ime: 18; Müslim, Hayz: 91, (354); Muvatta, Tahâret: 91, (1, 25); Ebû Dâvud, Tahâret: 75, (187); Nesâî, Tahâret: 123, (1, 108).

[328] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/474.

[329] Buhârî Vudû: 50, Ezan: 43, Cihad: 92, Etime: 20, 26; Müslim, Tahâret: 92, (355); Tirmizî, Et'ime: 33, (1837); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/474.

[330] Muvatta, Tahâret: 25, (1, 27); Tirmizî, Tahâret: 59, (80); Ebû Dâvud, Tahâret: 75, (191, 192); Nesâî, Tahâret: 23, (1,108). Bu Tirmizî'nin lafzıdır.

[331] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/474-475.

[332] Ebû Dâvud, Tahâret: 75, (193); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/475.

[333] Buhârî, Vudû: 51, 54, Cihâd: 123, Megazî: 35, 38, Et'ime: 7, 9, 51; Muvatta, Tahâret: 20, (1, 26); Nesâî, Tahâret: 124, (1, 108, 109); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/476.

[334] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/476.

[335] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/476.

[336] Müslim, Hayz: 97, (360); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/477.

[337] Ebû Dâvud, Tahâret: 72, (184); Tirmizî, Tahâret: 60, (81); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/477-478.

[338] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/478-479.

[339] Ebû Dâvud, Tahâret: 81, (204); İbnu Mâce, İkâmet: 67, (1041); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/480.

[340] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/480.

[341] Ebû Dâvud, Libas: 28, (4086); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/481.

[342] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/481-482.

[343] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/483.

[344] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/483-484.

[345] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/484.

[346] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/484.

[347] Buhârî, Vudû: 48, 35, 49, Salât: 7, 25, Cihâd: 90, Megâzî: 80, Libâs: 10, 11; Müslim, Tahâret: 77, 79, 81, 82, (274); Muvatta, Tahâret: 42, (1, 36); Ebû Dâvud, Tahâret: 59, (149, 150, 151); Tirmizî, Tahâret: 72, (97, 98, 99, 100); Nesâî, Tahâret: 96, 97, 100, 87, (1, 82, 83, 84, 76); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/484.

[348] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/484-487.

[349] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/487.

[350] Müslim, Tahâret: 84, (275); Ebû Dâvud, Tahâret: 59, (153); Tirmizî, Tahâret: 75, (101); Nesâî, Tahâret: 86, 96 (1, 75, 81); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/487-488.

[351] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/488.

[352] Tirmizî, Tahâret: 75, (102); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/488.

[353] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/488-489.

[354] Buhârî, Salât: 25; Müslim, Tahâret: 73, (272); Tirmizî, Tahâret: 70, (93); Nesâî, Tahâret: 96, (1, 81).

[355] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/489.

[356] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/489-490.

[357] Ebû Dâvud, Tahâret: 59, (154); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/490.

[358] Müslim, Tahâret: 86, (277); Ebû Dâvud, Tahâret: 66, (172); Tirmizî, Tahâret: 45, (61); Nesâî, Tahâret: 101, (1, 86). Tirmizî ve Nesâî'nin rivayetinde mesh'in zikri geçmez; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/490.

[359] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/490-491.

[360] Ebû Dâvud, Tahâret: 61, (159); Tirmizî, Tahâret: 74, (99).

[361] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/492.

[362] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/492-493.

[363] Ebû Dâvud, Tahâret: 62, (160); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/493.

[364] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/494.

[365] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/494.

[366] Tirmizî 72, 73, (97, 98); Ebu Dâvud, Tahâret: 63, (161, 165); Nesâî, Tahâret: 63, (1, 62); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/494.

[367] Ebu Dâvud, Tahâret: 62, (162); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/494.

[368] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/495.

[369] Ebu Dâvud, Tahâret: 63, (162, 163, 164); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/495.

[370] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/495-496.

[371] Müslim Tahâret: 85, (276); Nesâî, Tahâret: 99, (1, 84); İbnu Mâce, Tahâret: 86, (552); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/496.

[372] Tirmizî, Tahâret: 71, (96), Da'avât: 102, (3529, 3530); Nesâî, Tahâret: 98, (1, 83, 84); İbnu Mâce, Tahâret: 86, (554); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/496.

[373] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/496-497.

[374] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/497.

[375] Ebû Dâvud, Tahâret: 60, (158); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/497.

[376] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/497-498.

[377] Ebû Dâvud, Tahâret: 60, (157); Tirmizî, Tahâret: 71, (95); İbnu Mâce, Tahâret: 86, (553); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/498.

[378] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/498.

[379] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/499-500.

[380] Buhârî, Teyemmüm: 2, Fedailu'l-Ashab: 5, 30, Tefsir, Nisâ: 10, Mâide: 3, Nikâh: 65, 125, Libas: 52, Hudud: 39; Müslim, Hayz: 108, (367); Muvatta, Tahâret: 89, (1, 53, 54); Ebû Dâvud, Tahâret: 123, (317); Nesâî, Tahâret: 194, (1, 163, 164); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/500-501.

[381] İfk hadisesi 4. ciltte 120-132. sayfalarda açıklanmıştır (718 numaralı hadis).

[382] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/501-503.

[383] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/504.

[384] Ebû Dâvud, Tahâret: 123, (318, 319, 320); Nesâî, Tahâret: 196, 197, 198, (1, 166-168); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/505.

[385] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/505.

[386] Buhârî, Teyemmüm: 7, 4, 5, 8; Müslim, Hayz: 110 (368); Ebû Dâvud, Tahâret: 123 (321); Nesâî, Tahâret: 202, (1, 170); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/506-507.

[387] Müslim, Tahâret: 110, (368); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/507.

[388] Buhârî, Teyemmüm: 6; Müslim, Hayz: 111, (368); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/507.

[389] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/508.

[390] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/508.

[391] Buhârî, Teyemmüm: 4, 5, 7, 8; Müslim, Hayz: 112 (368); Ebû Dâvud, Tahâret: 123, (318, 319, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328); Nesâî; Tahâret: 196, 199, 200, (1, 165-170); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/509.

[392] Nemli veya yanık toprak ile yer cinsinden olmayan bir şey ile karışık olup o şeye gâlip bulunan

toprak ile teyemmüm olabilir. Kurumadıkça çamur ile teyemmüm olunmaz. Külle, demir, altın, bakır gibi eriyerek şekil değiştirmiş madenlerle, incilerle, camlarla, kumaş ve hayvan derileriyle teyemmüm olmaz. Çünkü bunlar yer cinsinden sayılmaz. Ancak üzerlerinde toz varsa olur. İmam Şafi'î'ye göre teyemmüm sadece toprakla yapılır. İmam Mâlik'e göre, otlar, ağaçlar ve kar ile de caiz olur.

[393] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/509-511.

[394] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/512.

[395] Buhârî, Teyemmüm: 6, 8, Menâkıb: 25, Müslim, Mesâcid: 317, (682); Nesâî, Tahâret: 203, (1, 171); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/512.

[396] Ebû Dâvud, Tahâret: 125, (332, 333); Tirmizî, Tahâret: 92, (124); Nesâî, Tahâret: 204, (1, 171); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/513.

[397] Rivayet farklılıklarını birleştirerek veriyoruz.

[398] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/513-514.

[399] Tirmizî, Tahâret: 110, (145); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/514.

[400] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/514.

[401] Nesâî, Tahâret: 205, (1, 172); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/515.

[402] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/515.

[403] Ebû Dâvud, Tahâret: 127, (337); İbnu Mâce, Tahâret: 93, (572); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/515.

[404] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/515-517.

[405] Ebu Dâvud, Tahâret: 126, (334, 335); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/517.

[406] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/517-518.

[407] Ebû Dâvud, Tahâret: 128, (338, 339); Nesâî, Gusl: 27 (1, 213); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/518.

[408] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/519.

[409] Buhârî, Teyemmüm: 3, [önceki rivayet bab başlığında muallak (senetsiz) olarak zikredilmiştir]; Muvatta, Tahâret: 90, (1, 56); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/519.

[410] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/519-521.

[411] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/523.

[412] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/523.

[413] Buhârî, Gusl: 28; Müslim, Hayz: 87, (348); Muvatta, Tahâret: 71, (1, 45, 46); Ebû Dâvud, Tahâret: 84, (216) Nesâî, Tahâret: 129, (1, 110, 111); İbnu Mâce, Tahâret: 111, (610); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/524.

[414] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/524.

[415] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/525.

[416] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/525.

[417] Buhârî, Vudû: 34; Müslim, Hayz: 81-83, (343-345); Ebû Dâvud, Tahâret: 84, (217); Nesaî, Tahâret: 132, (1,115); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/525.

[418] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/525-526.

[419] Ebû Dâvud, Tahâret: 84, (214, 215); Tirmizî, Tahâret: 81, (110, 111); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/526.

[420] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/526.

[421] Ebû Dâvud, Tahâret: 95, (236); Tirmizî, Tahâret: 82, (113); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/527.

[422] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/527.

[423] Teribet Yeminike: Sağ elin topraklansın demektir. Ancak, hayret makamında bir tabirdir. Ağır bir beddua sayılmaz. Dilimizdeki Allah hayrını versin tabiri bu makamda kullanılır.

[424] Müslim, Hayz: 33, (314); Muvatta, Tahâret: 84, (1, 51); Ebû Dâvud, Tahâret: 96, (237); Nesâî, Tahâret: 131, (1, 112,113); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/527-528.

[425] Müslim, Hayz: 30, (311); Buhârî, Menâkıbu'l-Ensâr: 49; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/528.

[426] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/528-529.

[427] Bugünün tıbbı, çocuğun cinsiyetine tesir eden faktörler meselesinde kesin bir şey söylememekte, doğumda erkek nisbetinin çokluğunu "tabiî bir kanun" olarak kabûl etmekte ve harplerden sonra bu nisbetin arttığını belirtmektedir. (Bak. T. R. Kazancıgil, Kadında Kısırlık İ. Ü. Tıp Fak. Yayını İstanbul, 1958 s. 19.)

[428] Ebû Dâvud, Tahâret: 98, (248); Tirmizî, Tahâret: 78, (106); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/531.

[429] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/531.

[430] Ebû Dâvud, Tahâret: 98, (249); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/531.

[431] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/532.

[432] Ebû Dâvud, Tahâret: 100, (255); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/532.

[433] Hıtmî ve üşnân, bilhassa baş temizliğinde kullanılan bir ot çeşidi.

[434] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/532-534.

[435] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/534.

[436] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/534.

[437] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/534.

[438] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/535.

[439] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/535.

[440] Buhârî, Gusl: 1, 15, 19; Müslim, Hayz: 35, (316); Muvatta, Tahâret: 67, (1, 44); 80, (1, 45); Ebû Dâvud, Tahâret: 98, (240, 241, 242, 243, 244), 100, (253); Nesâî, Tahâret: 152, 153, 155, 156, 157, (1, 132-135); Tirmizî, Tahâret: 76, (104); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/535.

[441] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/535-536.

[442] Buhârî, Gusl: 1, 5, 7, 8, 10, 11, 16, 18, 21; Müslim, Hayz: 4, (317); Ebû Dâvud, Tahâret: 98 (245); Tirmizî, Tahâret: 76, (103); Nesâî, Tahâret: 161, (1, 137); Gusl: 15, (1, 204); 22, (1, 208); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/537.

[443] Nesâî, Gusl: 18, (1, 205, 206); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/537.

[444] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/537-538.

[445] Müslim, Hayz: 58, (330); Ebû Dâvud, Tahâret: 100, (251, 252); Tirmizî, Tahâret: 77, (105); Nesâî, Tahâret: 150, (1, 131); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/538.

[446] Müslim, Hayz: 59, (331); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/539.

[447] Buhârî, Gusl: 12, 24, Nikâh: 4, 102; Ebû Dâvud, Tahâret: 75, (218); Tirmizî, Tahâret: 106, (140); Nesâî, Tahâret: 170 (1, 143); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/539.

[448] Ebû Dâvud, Tahâret: 86, (219); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/539.

[449] Müslim, Hayz: 27, (308); Ebû Dâvud, Tahâret: 86, (220); Tirmizî, Tahâret: 107, (141); Nesâî, Tahâret: 107, (1, 142); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/540.

[450] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/540-541.

[451] Tirmizî, Tahâret: 79, (107), Nesâî, Tahâret: 162, (1, 137); Ebû Dâvud, Tahâret: 99, (250); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/541.

[452] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/541.

[453] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/541.

[454] Buhârî, Gusl: 2; Müslim, Hayz: 41, 42, (319, 320); Muvatta, Tahâret: 68, (1, 44, 45); Ebû Dâvud, Tahâret: 97, (238); Nesâî, Tahâret: 144, (1, 127); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/542.

[455] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/542-543.

[456] Buhârî, Gusl: 3, 4; Nesâî, Tahâret: 144, (1, 128), (İbnu Hacer, bu rivayetin Müslim'de bulunmadığını söyler); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/544.

[457] Nesâî, Tahâret: 47, (98, 99); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/544.

[458] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/544.

[459] Ebû Dâvud, Hamâm: 2; Nesâî, Gusl: 7, (1, 200); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/544.

[460] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/544.

[461] Nesâî, Tahâret: 143, (1, 126); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/545.

[462] Müslim, Hayz: 70, (336); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/545.

[463] Nesâî, Tahâret: 162, (1, 138); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/545.

[464] Ebû Dâvud, Tahâret: 98, (247); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/545.

[465] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/546.

[466] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/546.

[467] Ebû Dâvud, Tahâret: 101, (256); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/547.

[468] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/547-548.

[469] Ebû Dâvud, Tahâret: 100, (254); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/548.

[470] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/548.

[471] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/548.

[472] Ebû Dâvud, Tahâret: 91, (229); Tirmizî, Tahâret: 111, (146); Nesâî, Tahâret: 171, (1, 144); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/548-549.

[473] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/549.

[474] Rezin tahric etmiştir. [Buhârî bab başlığında muallak olarak kaydetmiştir [Buhârî, (Hayz 7); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/550.

[475] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/550.

[476] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/550.

[477] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/550-551.

[478] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/551.

[479] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/552.

[480] Buhârî, Gusl: 27, 25; Müslim, Hayz: 21, (305, 307); Muvatta, Tahâret: 77, (1, 47, 48); Ebû Dâvud, Tahâret: 88, 90 (222, 223, 224, 226, 228); Salât 343, (1437); Tirmizî, Tahâret: 87, (118, 119); Nesâî, Tahâret: 163, 164, 165, 166 (1, 138-139), Gusl: 4, 5, (1, 199); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/552.

[481] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/552-553.

[482] Buhârî, Gusl: 27, 25; Müslim Hayz: 25, (306); Muvatta, Tahâret: 76, (1, 47); Ebû Dâvud, Tahâret: 87 (221); Nesâî, Tahâret: 167, (1, 140); Tirmizî, Tahâret: 88, (120). Bu metin Sahîheyn'e aittir; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/553.

[483] Muvatta, Tahâret: 78, (1, 48); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/553.

[484] Buhârî, Gusl: 23, 24; Müslim, Hayz: 115, (371); Ebû Dâvud, Tahâret: 97, (231); Tirmizî, Tahâret: 89, (121); Nesâî, Tahâret: 172, (1, 145, 146); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/554.

[485] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/554-555.

[486] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/555.

[487] Müslim, Hayz: 116, (372); Ebû Dâvud, Tahâret: 92, (230); Nesâî,Tahâret: 172, (1, 145); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/556.

[488] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/5.

[489] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/5.

[490] Buhârî, Gusl: 17, Ezan: 24, 25; Müslim, Mesâcid: 157, (605); Muvatta, Tahâret: 79, (1, 48); Ebu Dâvud, Tahâret: 94, (234, 235); Nesâî, İmamet: 14, (2, 81, 82); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/6.

[491] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/6-7.

[492] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/7.

[493] Muvatta, Tahâret: 80, 81, 82, (1, 49); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/7.

[494] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/7-8.

[495] Buhârî, Hayz: 13, 14, İ'tisam: 24; Müslim, Hayz: 60, 61, (332); Ebu Dâvud, Tahâret: 122, (314, 315,

316); Nesâî, Tahâret: 159, (1, 135-137); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/9.

[496] Bu Sahîheyn'in metnidir; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/9.

[497] Müslim, Hayz: 61, (332); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/10-11.

[498] Ebu Dâvud, Tahâret: 122, (313); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/12.

[499] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/12.

[500] Buhârî, Cuma: 2, 3, 12, Ezan: 161; Şehâdât: 18; Müslim, Cuma: 5, (846); Muvatta, Cuma: 4, (1, 102); Ebu Dâvud, Tahâret: 129, (341); Nesâî, Cuma: 6, 8, (3, 92-93); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/13.

[501] Muvatta, Cuma: 2, (1, 101); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/13.

[502] Tirmizî, Salat: 381, (525); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/13.

[503] Muvatta, Tahâret: 113, (1, 65-66); İbnu Mâce, İkametu's-Salât: 83, (1098). (İbnu Mâce'de rivayet mevsuldür); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/14.

[504] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/14-15.

[505] Buhârî, Cuma: 4; Müslim, Cuma: 3, (845); Muvatta, Cuma: 3, (1, 101, 102); Ebu Dâvud, Tahâret: 129, (340); Tirmizî, Salât: 255, (493); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/15.

[506] 3042-3052 numaralı hadislere bakın.

[507] Cuma guslü vâcip değil diyenler bu hadisi delil gösterir. Ancak vâcip diyenler Hz. Osman'ın sabahleyin gusletmiş olabileceğini söylerler ve delil olarak "Hz. Osman radıyallahu anh'ın her gün guslettiğini" ifade eden rivayetleri gösterirler. Zira bazı rivayetler onun hergün mutlaka guslettiğini beyan etmektedir. إنَّ عُثْمَانَ لَمْ يَكُنْ يَمْضِى عَلَيْهِ يَوْمٌ حَتَّى يُفِضُ عَلَيْهِ الْمَاءَ

[508] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/15-18.

[509] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/18-19.

[510] Ebu Dâvud, Tahâret: 130, (353); Buhârî, Cuma: 6; Müslim, Cuma: 8, (848); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/19.

[511] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/19-20.

[512] Ebu Dâvud, Tahâret: 130, (354); Tirmizî, Salât: 357, (497); Nesâî, Cuma: 9, (3, 94); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/21.

[513] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/21.

[514] Muvatta, Cuma: 17, (1, 110); Ebu Dâvud, Salât: 219, (1078); İbnu Mâce, İkametu's-Salât: 83, (1095); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/22.

[515] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/22.

[516] Muvatta, Cuma: 17, (1, 110); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/22.

[517] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/22.

[518] Muvatta, Iydeyn: 2, (1, 177); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/23.

[519] Nesâî, Cuma: 8, (3, 93); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/23.

[520] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/24.

[521] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/25.

[522] Buhârî, Cenâiz: 12, 8, 9, 10, 11, 13, 14, 15, 16, 17; Müslim, Cenâiz: 36, (939); Muvatta, Cenâiz: 2, (1, 222); Ebu Dâvud, Cenâiz: 33, (3142, 3143, 3144, 3145, 3146); Tirmizî, Cenâiz: 15, (990); Nesâî, Cenâiz: 28, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, (4, 28-32); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/25.

[523] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/25-27.

[524] Nesâî, Cenâiz: 29, (4, 29); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/27.

[525] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/27.

[526] Ebu Dâvud, Cenâiz: 39, (3161); Tirmizî, Cenâiz: 17, (993); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/28.

[527] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/28-29.

[528] Ebu Dâvud, Cenaiz: 70, (3214); Nesâî, Tahâret: 128, (1, 110), Cenâiz: 84, (4, 79); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/29-30.

[529] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/30.

[530] Ebu Dâvud, Cenâiz: 39, (3160); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/30.

[531] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/30-31.

[532] Buhârî, Cenâiz: 8. Bab başlığında senetsiz olarak rivayet etmiştir. Muvatta, Tahâret: 18, (1, 25); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/31.

[533] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/31-32.

[534] Muvatta, Cenâiz: 3, (1, 223); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/32.

[535] Ebu Dâvud, Taharet: 131, (355); Tirmizî, Salât: 429, (605); Nesâî, Tahâret: 127, (1, 109).

[536] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/33.

[537] Ebu Dâvud, Tahâret: 131, (356); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/33.

[538] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/34-35.

[539] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/36.

[540] Ebu Dâvud, Hammâm: 1, (4009, 4010); Tirmizî, Edeb: 43, (2803, 2804); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/36.

[541] Ebu Dâvud, Hammâm: 1, (4011); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/37.

[542] Tirmizî, Edeb: 43, (2802); Nesâî, Gusl: 2, (1, 198); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/37.

[543] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/37-38.

[544] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/40-41.

[545] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/42-43.

[546] Müslim, Hayz: 16, (302); Ebu Dâvud, Nikah: 47, (2165); Tirmizî, Tefsir, Bakara: (2981); Nesâî, Tahâret: 181, (1, 152); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/43.

[547] Tirmizî, Tahâret: 102, (135); İbnu Mâce, Tahâret: 122, (639); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/44.

[548] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/44-45.

[549] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/45.

[550] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/46.

[551] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/46.

[552] Buhârî, Hayz: 5; Müslim, Hayz: 1, 4, (293, 295); Muvatta, Tahâret: 95, (1, 58); Ebu Dâvud Tahâret: 107, (267, 268, 273); Tirmizî, Tahâret: 99, (132); Nesâî, Hayz: 12, 13, (1, 189); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/47.

[553] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/47-48.

[554] Muvatta, Tahâret: 93, (1, 57); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/48.

[555] Rezîn tahric etti. (Ebu Dâvud, Tahâret: 83, (212, 213); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/48.

[556] Ebu Dâvud, Tahâret: 107, (272); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/49.

[557] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/49.

[558] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/49.

[559] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/49.

[560] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/50.

[561] Tirmizî, Tahâret: 103, (136, 137); Ebu Dâvud, Tahâret: 106, (264, 265, 266); Nesâî, Tahâret: 182, (1, 153); İbnu Mâce, Tahâret: 123, (640); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/50.

[562] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/50-51.

[563] Buhârî, Hayz: 2, İ'tikaf: 2, 3, 4, 19, Libâs: 76; Müslim, Hayz: 10, (297); Muvatta, Tahâret: 102, (1, 60); Ebu Dâvud, Savm: 79, (2467, 2469); Tirmizî, Savm: 80, (804); Nesâî, Hayz: 20, (1, 193); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/51.

[564] Buhârî, Hayz: 13, Tevhid: 52; Ebu Dâvud, Tahâret: 103, (260); Nesâî, Hayz: 16, (1, 191); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/51-52.

[565] Müslim, Hayz: 11, (298); Ebu Dâvud, Tahâret: 104, (261); Tirmizî, Tahâret: 101, (134); Nesâî, Hayz: 18, (1, 192); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/52.

[566] Nesâî, Hayz: 19, (1, 192); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/52.

[567] Muvatta, Tahâret: 88, (1, 52); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/53.

[568] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/53-54.

[569] Buhârî Hayz: 4, 21, 22, Savm: 24; Müslim, Hayz: 5, (296); Nesâî, Tahâret: 179, (1, 149, 150); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/54.

[570] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/54-55.

[571] Ebu Dâvud, Tahâret: 107, (270); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/55-56.

[572] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/56.

[573] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/56.

[574] Müslim, Hayz: 14, (300); Ebu Dâvud, Tahâret: 103, (259); Nesâî, Tahâret: 177, (1, 148); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/57.

[575] Tirmizî, Tahâret: 100, (133); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/57.

[576] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/57-58.

[577] Buhârî, Hayz: 20; Müslim, Hayz: 67, (335); Ebu Dâvud, Tahâret: 105, (262, 263); Tirmizî, Taharet: 97, (130); Savm: 68, (787); Nesâî, Hayz: 17, (1, 191, 192), Savm: 64, (4, 191); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/58.

[578] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/58-59.

[579] Ebu Dâvud, Tahâret: 121, (312); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/59.

[580] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/60.

[581] Muvatta, Tahâret: 100, (1, 60). İmam Mâlik bu rivayeti belâğ (senetsiz) olarak kaydetmiştir; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/60.

[582] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/60-61.

[583] Tirmizî, Tahâret: 98, (131); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/61.

[584] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/61-62.

[585] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/63.

[586] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/63.

[587] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/63-64.

[588] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/64.

[589] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/64.

[590] Buhârî, Hayz: 26; Müslim, Hayz: 64, 66, (334); Ebu Dâvud, Tahâret: 111, (288, 289, 290, 291); Tirmizî, Tahâret: 96, (129); Nesâî, Hayz: 2, 3, 4, (1, 181, 182); 64.

[591] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/65-66.

[592] Ebu Dâvud, Tahâret: 1100, (287); Tirmizî, Tahâret: 95, (125); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/67-68.

[593] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/68-70.

[594] Ebu Dâvud, Tahâret: 116, (296); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/70.

[595] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/70-71.

[596] Muvatta, Tahâret: 105, (1, 62); Ebu Dâvud, Tahâret: 108, (274, 275, 276, 277, 278); Nesâî, Hayz: (1, 182); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/71.

[597] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/71-72.

[598] Ebu Dâvud, Tahâret: 114, (301).

[599] Bu sözün sahibi Teysir müellifi İbnu Deybe'dir.

[600] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/72-73.

[601] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/73.

[602] Ebu Dâvûd, Tahâret: 115, (302); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/74.

[603] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/74.

[604] Muvatta, Hacc: 124, (1, 371); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/74.

[605] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/75.

[606] Ebu Dâvud, Tahâret: 120, (309); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/75.

[607] Ebu Dâvud, Tahâret: 119, (307, 308); Nesâî, Hayz: 7, (1, 186, 187); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/75.

[608] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/75-76.

[609] Muvatta, Tahâret: 97, (1, 59); Buhârî, bunu bab başlığında senetsiz olarak kaydetmiştir (Hayz 19); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/76-77.

[610] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/77.

[611] Muvatta, Tahâret: 98, (1, 59). Bunu Buhârî bab başlığı olarak (senetsiz) kaydetmiştir. (Hayz 19); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/77.

[612] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/77-78.

[613] Ebu Dâvud, Tahâret: 121, (311); Tirmizî, Tahâret: 105, (139); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/78.

[614] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/78-79.

[615] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/79.

[616] Bu parça, Konyamızın muhterem doktorlarından, Dahiliye mütehassısı Dr. Ail Kemal Belviranlı'nın İslam Prensipleri kitabından alınmıştır. Yazı aynı ta'lîmî üslûbla, soru-cevap şeklinde aybaşı halinin dîni yönlerini açıklayarak devam eder; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/79-85.

TEŞEKKÜR BÖLÜMÜ

TEŞEKKÜR BÖLÜMÜ

Bu bölüm, aslında Kitâbu's-Sena ve'ş-Şükr adını taşır. Senâ, medih gibi övmek mânasına gelir. Şükr, gelmiş olan bir nimete kavlen veya fiilen veya kalben mukabele edip o nimeti verene tâzim etmektir. Bir bakıma, yapılan iyiliğin idraki içinde olduğumuzu iyilik yapana izhar etmek, memnuniyetimizi ifâde etmektir. Dilimizde, insanlardan gelen iyiliğe karşı izhâr edilen şükrü, teşekkür kelimesiyle ifade ederiz. "Şükr" kelimesini ise, aynen "hamd" gibi Allah için kullanırız.
Şu halde kitabımızın aslına uyarak, şükür bölümü dememiz gerekirken, bunun dilimizdeki karşılığı olan teşekkür kelimesini kullandık. Zira kaydedilen hadislerden anlaşılacağı üzere, bu bölüm Allah'a karşı olan hamd ve şükrümüzü ele almıyor, insanlara karşı olan teşekkür borcumuzu ele alıyor.
Dinimiz, sâdece Allah'tan gelen nimetlerin şükrünün edasına kıymet vermez, insanların yaptığı iyiliklere karşı teşekkür etmeyi de bir borç kılar, buna da öbürü kadar kıymet verir. Hamd, kulluk borcu ise, teşekkür de insanlık borcudur. İslâm dini, mensuplarına, Allah'a hamd etmeyi emrettiği gibi, iyilik yapan insanlara da teşekkür etmeyi emretmektedir.
Şu halde bu bölümde teşekkürün lüzum ve âdâbıyla ilgili hadislerden bazılarını göreceğiz.[1]

-1- عن أسامة بن زيد رَضِـىَ اللّهُ عَنْهُما قال:]قال رسولُ اللّه #: مَنْ صُنِعَ إلَيْهِ مَعْرُوفٌ فقَالَ لِفَاعِلِهِ جَزَاكَ اللّهُ خَيْراً فَقَدْ أبْلَغَ في الثَّناءِ[. أخرجه الترمذى .

1. (981)- Üsâme İbnu Zeyd (radıyalahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kim, kendisine yapılan bir iyliğe karşı, bunu yapana: "Cezâkellâhu hayran (Allah sana hayırlı mükâfaat versin!)" derse teşekkürü en mükemmel şekilde yapmış olur." [Tirmizî, Birr 86, (2036).][2]

AÇIKLAMA:

Senâ övme demektir. Ancak, yapılan iyiliğe karşı izhâr edilecek minnet duygumuzu teşekkür olarak ifâde ediyoruz. Aslında iyiliğe iyilikle, aynı cinsten amelle mukabele esastır. Fakat her iyiliğe anında aynı cinsten amelle mukabele etmek mümkün olmaz, bu noktada insanoğlu acizdir. Öyle ise teşekkürümüzü sözle ifâde etmemiz gerekir. Bazıları: "Mükâfaat vermekten elin kısa kalırsa, dua ve teşekkürde dilini uzun tut" demiştir.
Sadedinde olduğumuz hadiste Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), yapılan iyiliğe karşı, anında yapılacak en mükemmel sözlü mukâbelenin, iyilik yapana: "Senin bu iyiliğin, benim nazarımda o kadar kıymetlidir ki, karşılığını bizzat vermekten acizim, onu ancak Allah verebilir, dünyada veya âhirette, bana bedel O, sizi mükâfaatlandırsın" mânasında olmak üzere "Cezâkellahu hayran" demek olduğunu belirtiyor.[3]

ـ2ـ وعن جابر رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قال رسولُ اللّه #: مَنْ أُعْطِىَ عَطَاءً فَلْيَجْزِ بِهِ إنْ وَجَدَ، فَإنْ لَمْ يَجِدْ فَلْيُثْنِ بِهِ، فَإنَّ مَنْ أثْنى بِهِ فقَدْ شَكَرَهُ، وَمَنْ كَتَمَهُ فَقَدْ كَفَرَهُ[. أخرجه أبو داود والترمذى.ـ وفي رواية الترمذى:]وَمَنْ تَحَلَّى بِمَا لَمْ يُعْطَهْ كانَ كَلابِس ثَوْبَى زُورٍ[.

2.(-3) (982-983) Hz.Câbir (radıyalahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Kim bir ihsana mazhar olursa, bulduğu takdirde karşılığını hemen versin, bulamazsa, verene senâda bulunsun. Zira onu övmekle, teşekkürünü yerine getirmiş olur. Ketmeden (karşılık vermeyen) nankörlük etmiş olur" dedi.
Tirmizî'nin rivayetinde şu ziyâde var: "... Kim de kendisine verilmeyenle süslenirse iki yalan elbisesi giyen gibi olur." [Tirmizî, Birr 86, (2035); Ebu Dâvud, Edeb 12, (4813, 4814).][4]

AÇIKLAMA:

Bu hadiste Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yapılan iyiliğe, aynı cins bir iyilikle mukabelenin esas olduğunu belirtiyor. Zira "ihsan" diye tercüme

ettiğimiz kelimenin aslı atâ'dır, maddî bağış demektir. Dilimizde atiyye de denir. İyiliğe iyilikle ânında mukabele edilemiyorsa, senâ edilmelidir, yani sözle, memnuniyetimizi ifade edici, iyilik yapanı memnun edici bir ifadede bulunulmalıdır. Bu ona teşekkür etmek veya dua etmek suretiyle gerçekleşir. Hadis: "Senâ eden teşekkürünü yerine getirmiş olur" buyurmaktadır.
Ketmetmek, susmak'tır. Burada, nimete mazhar olduğunu ilan etmeyen demektir. Yani "Maddî karşılık vermediği gibi, senâda da bulunmayan, ne fiille ne de sözle mukabele etmeyen nankörlük etmiş olur." Hadisin aslında nankör kelimesinin yerine "küfretmiş olur" diye tercüme edilebilecek "kefere" tâbirini kullanır. Dilimizde, yapılan iyiliğin görülmemesine nankörlük veya küfrân-ı nimet diyoruz.
Tirmizî'nin rivayetindeki ziyadeye gelince, bu verilmeyenlerle süsleneni iki yalan elbisesi giyene benzetmektedir. Bu ne demektir?
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bunu, bir kadına söylemiştir. Zikri geçen kadın Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelerek sorar:
"Ey Allah'ın Resûlü! Benim bir ortağım (kuma) var. Kocamın bana vermediği bir şeyi sanki vermiş gibi davransam bundan bana bir günah gelir mi?"
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), yukarıdaki cevapla bu davranışı, "çifte yalan" olarak tavsif buyurur. Burada birinci yalan: "Kocam bana verdi" demesidir. İkinci yalan da: "Kocam beni kumamdan daha çok seviyor" görünümünü ortaya koymasıdır.
Hattâbî şu açıklamayı kaydeder: "Vaktiyle Araplar arasında bir adam, kendisini halka iyi ve muhterem bir adam olarak gösterebilmek için eşraf tarafından giyilen bir takım giyermiş. Böylece halkın güvenini kazanmak istermiş, çünkü eşraftan olan yalan söylemezmiş. Halk da onu bu kıyafetle görünce sözlerine itimad eder, yalan şehadetlerine inanırmış. Adam bu takımı ile kendisini sâdıklara (doğru söyleyenler) benzetebildiği ve dolayısıyla yalanının sebebi giydiği takımı olduğu için, halk, bu takıma "sevbeyu zûr" (iki yalan elbisesi, yalan takımı) adını vermiştir."
Şu halde, Resûlullah, gösteriş için yalana dayanan sahte davranışları, halk arasında darb-ı mesel olarak yaygınca kullanılan bir tâbirden istifade ederek "yalan takımı giyme"ye benzetivermiştir.[5]

ـ4ـ وفي أخرى للترمذى عن أبى سعيد رَضِـىَ اللّٰهُ عَنْهُ]أنَّ النَّبىَّ # قال: مَنْ َيَشْكُرُ النَّاسَ َيشْكُرُ اللّٰهَ تَعَالـى[.

4. (984) Ebu Saîd (radıyalahu anh)'den gelen bir rivayette, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurmuştur: "Halka teşekkürde bulunmayan Allah'a da şükretmez." [Tirmizî, Birr 35, 1955); Ebu Dâvud, Edeb 12, (4811).] [6]

AÇIKLAMA:

İslâm'ın insanlara olan teşekkür borcunun ödenmesine verdiği ehemmiyeti gösterecek bundan daha veciz ifâde olamaz. Zira burada, insana teşekkür etmek, Allah'a hamdetmeye denk tutulmaktadır.
Kadı İyaz, hadise iki vecihten açıklama getirir:
1- Resûlullah'ın böyle hükmetmesinin sebebi şudur: Kul, Allah'a olan şükrünü, Allah'a itaat ve emirlerini ifa ile eksiksiz olarak yerine getirebilir. Allah'ın emirlerinden biri de, Allah'ın nimetlerinin kendine ulaşmasında vasıtalar durumunda olan insanlara teşekkür etmek olunca, bu emre uymayan, Allah'ın kendisine olan nimetlerinin şükrünü ödememiş olur.
2- Tabiatında, insanlardan gelen iyiliklere karşı nankörlük ve teşekkür etmeye kıymet vermemek bulunan bir kimse, nimetleri sebebiyle Allah'a küfran-ı nimette bulunup şükrü terketmeyi de âdet edinir.
Öyleyse teşekkürle yakından bağlı bulunan şükrü, Cenab-ı Hakk, tek başına kabul etmeyecektir.[7]

-5- وعن أنس رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]لَمَّا قَدِمَ الْمُهَاجِرُونَ الْمَدِينَةَ قَالُوا يَا رسُولَ اللّهِ مَا رَأيْنَا قَوْماً أبْذَلَ مِنْ كَثِيرٍ وَ أَحْسَنَ مُوَاسَاةً مِنْ قَلِيلٍ مِن قَوْمٍ نَزَلْنَا بَيْنَ أظْهُرِهِمْ لَقَدْ كَفَوْنَا الْمُؤنَةَ وَأشْرَكُونَا في الْمَهْنَاءِ، لَقَدْ خِفْنَا أنْ يَذْهَبُوا بِا'جْرِ كُلِّهِ. قال: ؛ مَا دَعَوْتُمْ لَهُمْ وَأثْنَيْتُمْ عَلَيْهِمْ[. أخرجه أبو داود. والترمذى. وصححه .

5. (985)- Hz. Enes (radıyalahu anh) anlatıyor: "Muharcirler hicretle Medine'ye gelip (Ensar'ın yardımlarını gördükleri) vakit şöyle dediler:
"- Ey Allah'ın Rasûlü! Biz, çok maldan böylesine cömertce veren, az maldan da

yardımı böylesne güzel yapan aralarına inmiş bulunduğumuz şu Medinelilerden başka bir kavmi hiç görmedik! Bize bedel işlerimizi yaptılar, hayatımızı düzene koymada yardımcı oldular. Biz (hicret ve ibadetlerimizle kazandığımız) sevapların hepsini onlar alacak diye korkuyoruz!"
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onlara şu cevabı verdi:
"- Hayır! Onlar sizin dua ve teşekkürlerinizden hâsıl olan sevabı alacaklar." [Tirmizî, Kıyâmet 45, (2489); Ebu Davud, Edeb 12, (4812).][8]

AÇIKLAMA:

1- Rivâyetin bir vechinde hadis şöyle başlar: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hicretle Medine'ye gelince (daha önceden hicret etmiş bulunan) Muhacirler, kendisine gelerek şöyle dediler..."
2- Burada dikkat çeken mühim bir husus, Ensâr'ın yardımlarından Muhacirîn'in ne kadar memnun kalmış olduğudur. Zengin olandan da fakir olandan da imkânlarının âzamî ölçüsünde yardım gördükleri ifade edilmektedir. Ev, hurmalık, tarla temini gibi hususlarda Ensar'ın yardımı meşhurdur. Her biri mevcut mallarının yarısını muhacir kardeşine vermiş idi. Ziraat işleri ortak yapılır, elde edilen meyve ve diğer mahsulât paylaşılıyordu. Arada teessüs eden kardeşlik, imandan gelen, Allah'ın rızasına bakan bir kardeşlik olduğu için sözden ibâret değildi, gerçek bir kardeşlikti. Hatta tatbikata bakılınca kan kardeşliğinden daha ileri bir kardeşlikti. Verâset hakkı da işin içine girince, bu dinîhukukîkalbî bir mahiyet kazanmıştı. İkinci hanımını boşayıp muhacir kardeşine nikahlama derecesine ulaşan bir kardeşliği bugün görüp bildiğimiz herhangi bir kardeşliğe benzetebilmemiz mümkün değildir.
İşte beşer hafsalasının almıyacağı, hayal bile edemiyeceği böyle bir yardım karşısında Muhacirler endişeye düşmeye başlarlar: Bizim Allah yolunda hicret ederek, namaz, oruç, sabır, cihad... gibi çeşitli ibadetler yaparak kazandığımız ve kazanacağımız sevaplar hep bunlara gitmesin? sevaplarımızdan mahrum kalmayalım?
Endişelerini Resûlullah'a açarlar.
Bu mürâcaat ve mürâcaatta ifade edilen endişe Ensâr'dan duydukları memnuniyeti dile getirmede en beliğ bir üslubtur, daha eblağını düşünmek mümkün değildir.
3- Teşekkür bahsini -ki hadis bu bölümde esas itibariyle bu maksatla kaydedilmiştir- ilgilendiren ve teşekkürün ehemmiyetini belirten husus, hadisin

son kısmı, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, endişeye düşen Muhacirleri teselli etmek için beyan ettiği hakikattır:
"- Size yardım eden Ensar'ın o büyük yardımlarına, sizin teşekkür ve dualarınızdan hasıl olan sevap yetecektir. Diğer hayırlı işlerinizin, ibadetlerinizin sevabı size kalacaktır."
Bu cevapla Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), mazhar olunan iyilikler mukabilinde, yapılan dua ve teşekkürlerin ehemmiyetini de belirtmiş olmaktadır.
Şârih Tîbî merhum, bu müracat ve sevabı bir başka şekilde yorumlamıştır. Der ki: "Muhacirler, şunu demek istemişlerdir: "Ensar, kendilerini meşakkat ve yorgunluğa atıp rahat ve imkanlara bizi ortak etmekle zaten sevab kazanıyorlar, biz onlara nasıl karşılıkta bulunalım?"
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu görüşe katılmayıp şöyle demiştir: "Hayır, mesele zannettiğiniz gibi değildir. Siz onlara, yaptıklarına karşılık dua ve teşekkürü ifa ettikçe onların mükâfaatlanmasına sebep olursunuz."[9]

---

[1] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/10.
[2] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/11.
[3] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/11.
[4] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/11-12.
[5] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/12-13.
[6] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/13.
[7] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/13.
[8] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/14.
[9] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/14-15.

TEVBE İLE İLGİLİ BÖLÜM

TEVBE İLE İLGİLİ BÖLÜM

-1- عن الحارث بن سُويد قال:]حَدَّثنا عَبْدُ اللّهِ بنُ مَسْعُودٍ رَضِىَ اللّهُ عَنْه حَدِيثَيْنِ: أَحَدُهُمَا عَنْ رَسُولِ اللّهِ #، وَاŒخَرُ عَنْ نَفْسِهِ. فَقَالَ: إنَّ الْمُؤمِنَ يَرَى ذُنوبَهُ كَأَنَّهُ قَاعِدٌ تَحْتَ جَبَلٍ يَخَافُ أَنْ يَقَعَ عَلَيْهِ، وَإنَّ الْفَاجِرَ يَرَى ذُنُوبَهُ كَذُبَابٍ مَرَّ عَلى أَنْفِهِ. فقَالَ بِهِ هكَذَا بِيَدِهِ فَذَبَّهُ عَنْهُ. ثُمَّ قَالَ: سَمِعْتُ رسولَ اللّه # يَقُول اللّهُ أَفْرَحُ بِتَوْبَةِ عَبْدِهِ الْمُؤمِنِ مِنْ رَجُلٍ نَزَلَ في أرْضٍ دَوِيَّةٍ مُهْلِكَةٍ مَعَهُ رَاحِلَتُهُ عَلَيْهَا طَعَامُهُ وَشَرَابُهُ فَوَضعَ رَأسَهُ فَنَامَ نَوْمَةً فَاسْتَيْقَظَ، وَقَدْ ذَهَبَتْ رَاحِلَتهُ فَطَلَبَهَا حَتَّى إذَا اشْتَدَّ عَلَيْهِ الجُوعُ وَالْعَطَشُ قَالَ: أرْجِعُ إلى مَكانِى الَّذِى كُنْتُ فِيهِ فَأنَامُ حَتَّى أَمُوتَ. فَوَضعَ رَأسَهُ عَلي سَاعِدِهِ لِيَمُوتَ فَاسْتَيْقَظَ فَإذَا رَاحِلَتُهُ عِنْدَهُ عَلَيْهَا زَادُهُ وَشَرابُهُ. فاللّهُ أَشَدَّ فَرحاً بِتَوْبَةِ الْعَبْدِ الْمُؤمِنِ مِنْ هذَا بِرَاحلَتِهِ وَزَادِهِ[. أخرجه الشيخان والترمذى.وزاد في رواية مسلم ثمَّ قال: اللَّهُمَّ أَنْتَ عَبْدِى وَأَنَا رَبُّكَ، أَخْطَأ مِنْ شِدَّةِ الْفَرَحِ.»الدَّوِيَّةُ« الصحراء التى نبات فيها.

1. (949)- Hâris İbnu Süveyd anlatıyor: "Abdullah İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) bize iki hadis rivayet etti. Bunlardan biri Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)' dendi, diğeri de kendisinden. Dedi ki: "Mü' min günahını şöyle görür: "O, sanki üzerine her an düşme tehlikesi olan bir dağın dibinde oturmaktadır. Dağ düşer mi diye korkar durur. Fâcir ise, günahı burnunun üzerinden geçen bir sinek gibi görür" İbnu Mes'ud bunu söyledikten sonra eliyle, şöyle diyerek, burnundan sinek kovalar gibi yapmıştır.
Sonra dedi ki: "Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle söylediğini duydum: "Allah, mü'min kulunun tevbesinden, tıpkı şu kimse gibi sevinir: "Bir

adam hiç bitki bulunmayan, ıssız, tehlikeli bir çölde, beraberinde yiyeceğini ve içeceğini üzerine yüklemiş olduğu bineği ile birlikte seyahat etmektedir. Bir ara (yorgunluktan) başını yere koyup uyur. Uyandığı zaman görür ki, hayvanı başını alıp gitmiştir. Her tarafta arar ve fakat bulamaz. Sonunda aç, susuz, yorgun ve bitap düşüp: "Hayvanımın kaybolduğu yere dönüp orada ölünceye kadar uyuyayım" der. Gelip ölüm uykusuna yatmak üzere kolunun üzerine başını koyup uzanır. Derken bir ara uyanır. Bir de ne görsün! Başı ucunda hayvanı durmaktadır, üzerinde de yiyecek ve içecekleri. İşte Allah'ın, mü'min kulunun tevbesinden duyduğu sevinç, kaybolan bineğine azığıyla birlikte kavuşan bu adamın sevincinden fazladır."
Müslim'in bir rivayetinde şu ziyâde var: "(Sonra adam sevincinin şiddetinden şaşırarak şöyle dedi: "Ey Allah'ım, sen benim kulumsun, ben de senin Rabbinim." [Buharî, Da'avât 4; Müslim 3, (2744); Tirmizî, Kıyâmet 50, (2499, 2500).[1]

AÇIKLAMA:

Tevbe, şer'î ıstılahta, çirkinliği sebebiyle günah ameli terkedip, yaptığına pişman olmak ve bir daha dönmemeye azmetmek, günah, şayet zulüm nev'inden ise, kulun hakkını iâde etmek veya hak sahibinden helallik ve af talebetmektir.
Mamafih ulemâ tevbeyi "pişmanlık", "bir daha günah işlememeye azmetmek", "günahtan uzaklaşmak" gibi değişik şekillerde tarif etmiştir. Tevbeyi tarifte, bu üçünü birlikte şart koşan da olmuştur. Tevbe mevzuunda şu hususun da bilinmesi gerekir. Allah nazarında tevbekâr sayılmak için, bu söylenenlerin Allah'ın rızasını taleb maksadıyla yapılması gerekir. Aksi takdirde mal veya sıhhat endişesiyle israf, içki gibi günahların terki veya halkın ayıplamasından kurtulmak için bir kısım çirkin işleri bırakmak tevbe sayılmaz, bu hususta âlimler ittifak ederler. Bir de mücerred pişmanlık tevbe için yeterli değildir. Pişman olmakla birllikte günahı terketmesi ve dönmemeye azmetmesi gereklidir. Bu nokta-i nazardan, tevbeyi "pişmanlık" olarak tarif edenlerin aldandığı anlaşılır.
Tevbe ya küfürden, ya günahtan olur. Küfürden tevbe edenin tevbesi kesinlikle makbuldür. Günahtan tevbe edenin tevbesi, sıdk ile yapılırsa o da makbuldür. Kabulün manası, işlenen günahın zararından kurtulmaktır. Tekrar o günaha dönmediği takdirde, işlememiş gibi olur. Asinin tevbesi Allah'ın hakkına giren günahtan ise, onu, söylediğimiz şekilde terketmesi kâfidir. Ancak bazıları için

şeriat kaza ve kefâret şartı koymuştur. Kul hakkına giriyorsa, hakkın hak sahibine ulaşması şarttır aksi takdirde o günahın zararından kurtulamaz. Ancak hakkın ulaşması için elinden geleni yaptığı halde hakkı sahibine ulaştıramadı ise Allah'ın affedeceği ümid edilir. Zira Cenab-ı Hakk tabiatları değiştirir, günahları hasenata çevirir.
Abdullah İbnu'l-Mübarek tevbe için başka şartlar da ileri sürmüştür, der ki: "Nedamet etmek, bir daha dönmemeye azmetmek, kul hakkını ödemek, farzlardan zâyi ettiklerini eda etmek, haramla beslenen bedenden o maddeleri eritip yerine temiz maddeler gelinceye kadar üzüntü ve kedere boğulmak; nefsine, günahın lezzetini tattırdığı gibi, tâatın elemini tattırmak."
Tevbe ve istiğfar birbirine yakın dualardır. Diğer duaların ve ibâdetlerin makbul olması için de önce tevbe ve istiğfarla dua ve ibâdetlere başlanması tavsiye edilmiştir. Bazı büyükler: "İstiğfarda mı bulunayım, tesbihat mı yapayım?" diye soru soranlara şu cevabı vermiştir: "Kirli elbise, buhurdan ziyade sabuna muhtaçtır."
Şu halde tevbe ve istiğfar için illa da günah işlemiş olmak gerekmez. Allah'a dua vs. şekilde ibadet edecek olan kimsenin buna "tevbe ve istiğfar"la başlaması, kirlerden temizlenmesi gerekir. Zîra temizlerin duası daha çabuk icâbet görür. Nitekim Hz. Peygamber:
واللّه إنِّى َسْتَغْفِرُ اللّهَ وَاَتُوبُ اِلَيْهِ في الْيَوْمِ اكثَرَ من سبعينَ مَرَّةً
"Allah'a kasem olsun, ben günde yetmiş kereden fazla Allah'a tevbe ve istiğfar ederim" buyurmuştur.
Kulun tevbesi karşısında Allah'ın sevinmesi, mutlaka affetmek azmini ifade eder. Hele rivayette olduğu gibi, bu İlâhî sevinç, bir insanın duyduğu "delice sevinç"le ifade edilmişse, bu tevbeye teşvikte, tevbenin makbuliyetini ifadede beliğ bir üslup, mukni bir metod olmaktadır.[2]

-2- وعن زِرِّ بنِ حُبَيْش قال:]حَدثنا صَفْوَانُ بن عَسَّالٍ الْمُرَادِى رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال: قال رسولُ اللّه #: بَابٌ مِنْ قِبَلِ الْمَغْرِبِ مَسِيرَةُ عَرْضِهِ أوْ يَسِيرُ الرَّاكِبُ في عَرْضِهِ أرْبَعِينَ أوْ سَبْعِينَ سَنَةً، خَلَقَهُ اللّهُ تَعالي يَوْمَ خَلَقَ السَّمَواتِ وَا َرْضَ، مَفْتُوحٌ لِلتَّوْبَةِ َ يُغْلَقُ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ مِنْ مَغْرِبِهَا[. أخرجه الترمذى وصححه

.

2. (950)- Zirrü'bnü Hubeyş anlatıyor: "Saffân İbnu Assâl el-Murâdî (radıyallahu anh) bize, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle söylediğini rivayet etti: "Mağrib cihetinde bir kapı vardır. Bu kapının genişliği -veya bunun genişliği binekli bir kimsenin yürüyüşüyle- kırk veya yetmiş senedir. Allah o kapıyı arz ve semaları yarattığı gün yarattı. İşte bu kapı, güneş batıdan doğuncaya kadar tevbe için açıktır." [Tirmizî, Da'avât 102, (3529).][3]

-3- ولمسلم عن أبى هريرة رَضِىَ اللّهُ عَنْه]أنَّ النَّبىَّ # قالَ: مَنْ تَابَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ مِنْ مَغْرِبِهَا تَاب اللّهُ عَلَيْهِ[.

3. (951)- Ebû Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim güneş batıdan doğmazdan evvel tevbe ederse Allah tevbesini kabul eder." [Müslim, Zikr 43, (2703).][4]

-4- وعن ابن عمر رَضِىَ اللّهُ عَنْهما]أنَّ رسولَ اللّه # قال: إنَّ اللّهَ يَقْبَلُ تَوبَةَ الْعَبْدِ مَا لَمْ يُغَرْغِرْ[. أخرجه الترمذى وصححه .

4. (952)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Son nefesini vermedikçe Allah, kulun tevbesini kabul eder." [Tirmizî, Da'avât 103, (3531); İbnu Mâce, Zühd 30, (4253).] [5]

-5- وعن أبي موسى رَضِىَ اللّهُ عَنْه.]أنَّ رسولَ اللّه # قالِ: إنَّ اللّهَ عَزَّ وَجلّ يَبْسُطَ يَدَهُ بِاللَّيْلِ لِيَتُوبَ مُسِئُ النَّهَارِ، وَيَبْسُطُ يَدَهُ بِالنَّهَارِ لِيَتُوبَ مُسِئُ اللَّيْلِ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ مِنْ مَغْرِبِهَا[. أخرجه مسلم.»الْيَدُ« هنا: كناية عن العطاء و الفضل .

5. (953)- Ebû Musa (radıyallahu anh) anlatıyor: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Aziz ve Celil olan Allah, gündüz günah işleyenlerin tevbesini kabul etmek için geceleyin elini açar. Gece günah işleyenlerin tevbesini kabul etmek için de gündüz elini açar, bu hal, güneş batıdan doğuncaya kadar devam edecektir."
Burada "el", Allah'ın ihsan ve fazlından kinayedir. [Müslim, Tevbe 32, (2760).] [6]

AÇIKLAMA:

Son dört hadis (950-953), günah işleyen mü'minleri ümidsizliğe düşmekten kurtarıp tevbeye teşvik etme gayesine matuftur. Cenâb-ı Hakk'ın her çeşit günahı affedeceğini ifade etmektedirler. Üstelik tevbe için belli bir vakit de tayin edilmiş değildir. Gündüz de gece de Allah'ın elleri açıktır. Kişi son nefesini verinceye veya insanlık kıyametin en büyük alâmeti olan güneşin battığı yerden doğmasına kadar hayatta kaldığı müddetçe Allah'ın tevbe kapıları açıktır. Ve bu kapı o kadar geniştir ki, genişliği atlı kimsenin kırk veya yetmiş yılda ancak katedebileceği bir mesafeye ulaşmaktadır.
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Allah'ın rahmetinin bolluğunu, fazlının çokluğunu ve affının genişliğini ifâde için bu mânevî mefhumları insan aklının anlayacağı maddî teşbihlere dökmüştür. Bu uzaklıkları dünyevî ölçülere vurmak her halde câiz olmaz, tıpkı Allah'a el izâfe edilmesi gibi. Allah'ın bizim gibi el sahibi olduğunu düşünmek, لَيسَ كَمِثْلِهِ شَىْءٌ veya ولم يكن له كفواً احَدٌ gibi Allah'ın eşi, benzeri, misli olmadığını ifade eden ayetlere ters düşer.[7]

-6- وعن أبِى سعيد رَضِىَ اللّهُ عَنْه.]أنَّ رسولَ اللّه # قال: كانَ فِيمَنْ كانَ قَبْلَكُمْ رَجُلٌ قَتَلَ تِسْعَةً وَتِسْعِينَ نَفْساً فَسألَ عَنْ أعْلَم أهْلِ ا۬رْضِ. فَدُلَّ عَلى رَاهِبٍ فَأتَاهُ فقَالَ: إنَّهُ قَتَلَ تِسْعَةً وَتِسْعِينَ نَفْساً، فَهَلْ لَهُ مِنْ تَوْبَةٍ؟
قَالَ: َ. فَقَتَلَهُ فَكَمَّلَ بِهِ مِائَةً، ثُمَّ سَألَ عَنْ أعْلَمِ أهْلِ ا۬رْضِ فَدُلَّ

عَلى رَجُلٍ عَالِمٍ فَأَتَاهُ فَقَالَ. إنَّهُ قَتَلَ مِائَةَ نَفْسٍ، فَهَل لَهُ مِنْ تَوْبَةٍ؟ فقَالَ نَعَمْ. وَمَنْ يَحُولُ بَيْنَكَ وَبَيْنَ التَّوْبَةِ؟ انْطَلِقْ إلى أرْضِ كَذَا وَكذَا. فَإنَّ بِهَا نَاساً يَعْبُدُونَ اللّهَ فَاعْبُدِ اللّهَ مَعَهُمْ وَ تَرْجِعْ إلى أرْضِكَ فَإنَّهَا أرْضُ سُوءٍ، فَانْطَلَقَ حَتَّى إذَا انْتَصَفَ الطَّرِيقَ أتَاهُ مَلَكُ الْمَوتِ فَاخْتَصَمَتْ فِيهِ مَئِكَةُ الرَّحْمَةِ وَمَئِكَةُ الْعَذَابِ. فقَالَتْ مَئِكَةُ الرَّحْمَةِ إنَّهُ جَاءَ تَائِباً وَمُقْبِّ بِقَلْبِهِ إلى اللّهِ تعالى. وَقَالَتْ مَئِكَةُ الْعَذَابِ: إنَّهُ لَمْ يَعْمَلْ خَيْراً قَطُّ. فَأَتَاهُمْ مَلَكٌ في صُورَةِ آدَمِيٍّ فَجَعَلُوهُ بَيْنَهُمْ. فقَالَ قِيسُوا مَا بَيْنَ ا'رْضَيْنِ فَفِى أيِّهِمَا كَانَ أدْنَى فَهُوَ لَهُ، فَقَاسُوا فَوَجَدُوهُ أدْنَى إلى ا'رْضِ الَّتِى أرَادَ بِشِبْرٍ. فقَبَضَتْهُ مَئِكَةُ الرَّحْمَةِ]. أخرجه الشيخان.زاد في رواية: فَلَمَّا كَانَ بِبَعْضِ الطَّرِيقِ أدْرَكَهُ الْمَوْتُ فَجَعَلَ يَنُوءُ بَصَدْرِهِ نَحْوَ الْقَرْيَةِ الصَّالِحَةِ فَجُعِلَ مِنْ أهْلِهَا .

6. (954)- Ebu Said (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sizden önce yaşayanlar arasında doksan dokuz kişiyi öldüren bir adam vardı. Bir ara yeryüzünün en bilgin kişisini sordu. Kendisine bir râhib tarif edildi. Ona kadar gidip, doksan dokuz kişi öldürdüğünü, kendisi için bir tevbe imkânının olup olmadığını sordu. Râhib: "Hayır yoktur!" dedi. Herif onu da öldürüp cinayetini yüze tamamladı.

Adamcağız, yeryüzünün en bilginini sormaya devam etti. Kendisine âlim bir kişi tarif edildi. Ona gelip, yüz kişi öldürdüğünü , kendisi için bir tevbe imkânı olup olmadığını sordu. Âlim: "Evet, vardır, seninle tevben arasına kim perde olabilir?" dedi. Ve ilâve etti:

"- Ancak, falan memlekete gitmelisin. Zîra orada Allah'a ibadet eden kimseler var. Sen de onlarla Allah'a ibadet edeceksin ve bir daha kendi memleketine dönmeyeceksin. Zira orası kötü bir yer."

Adam yola çıktı. Giderken yarı yola varır varmaz ölüm meleği gelip ruhunu kabzetti. Rahmet ve azab melekleri onun hakkında ihtilâfa düştüler. Rahmet melekleri: "Bu adam tevbekâr olarak geldi. Kalben Allah'a yönelmişti" dediler.

Azab melekleri de: "Bu adam hiçbir hayır işlemedi" dediler.
Onlar böyle çekişirken insan suretinde bir başka melek, yanlarına geldi. Melekler onu aralarında hakem yaptılar. Hakem onlara: "Onun çıktığı yerle, gitmekte olduğu yer arasını ölçün, hangi tarafa daha yakınsa ona teslim edin" dedi. Ölçtüler, gördüler ki, gitmeyi arzu ettiği (iyiler diyarına) bir karış daha yakın. Onu hemen rahmet melekleri aldılar."
Bir rivayette şu ziyade var: "Bir miktar yol gidince, ölüm gelip çattı. Adamcağız yönünü sâlih köye doğru çevirdi. Böylece o köy ehlinden sayıldı." [Buharî, Enbiya 50; Müslim, Tevbe 46, (2766); İbnu Mâce, Diyât 2, (2621).][8]

-7- وفي أخرى:]فَأَوْحَى اللّهُ تَعالى إلى هذهِ أنْ تَبَاعَدِى، وَإلى هذِهِ أنْ تَقَرَّبِى، وَقالَ: قِيسُوا مَا بَيْنَهُمَا[.

7. (955)- Bir diğer rivayette (aynı hikaye ile ilgili olarak) şöyle denmiştir: "Allah Teâla beriki köye adamdan uzaklaşmayı, öbür köye de yaklaşmayı vahyetti, sonra da: "Adamın geldiği ve gitmekte olduğu köylere uzaklıklarını ölçüp kıyaslayın" dedi." [Buharî, aynı bab.][9]

AÇIKLAMA:

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bazı ulvî hakikatlerin iyice anlaşılması veya hatırda yerleşip kalması gibi, ta'limî (didaktik) ve başka çeşitli maksadlarla hikaye ve teşbihlerle anlatmıştır. Bu üsluba, hadislerde sıkça rastlarız. Yukarıdaki rivayette bunun en güzel örneklerinden birini görmekteyiz. Resûlullah, İsrâilî diyebileceğimiz bu hikâyede pek çok yüce hakikatleri dile getirmektedir. Hemen belirtmek isteriz ki, bir hikâye için isrâiliyattan demek, onun ihtiva etiği hakikatleri, hikmetleri, incelikleri istiskal etmek, hafife almak demek değildir. Hele, bunların verdiği dersleri Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da beğenip, anlatmış, ibret nazarlarımıza sunmuş ise. Nitekim حَدِّثُوا عَن بَنِى اِسْرَائِيل وَ حَرَجَ "Benî İsrâil hikayelerinden anlatın, bunda bir zarar yok" buyurmuştur. Zaman zaman, ashab'a israiliyyat anlattığı rivayetlerde gelmiştir. Ancak, yine de muteber kitaplarımızda rastlanmayan; bir başka ifade ile, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın anlatımından geçerek nurlanmayan isrâiliyat karşısında ihtiyatlı olmak, hikmet dersi veriyor diye

hemen benimsememek gerekir. Aksi takdirde bir kısım hurâfelere kapı açmak İslâm'ın nezâhetine, müsamahasına ters tüşmek ihtimalden uzak değildir.
Yukarıdaki hikâyeye gelince, bu, gerçek bir vak'anın hikâyesi olabileceği gibi, hikâyede mündemiç olan hakikatlerin ders verilmesi için anlatılmış edebî bir parça da olabilir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın tebligatında, bir kısım lisânî ve örfî klişelerden, atasözlerinden istifade etmiş olması normaldir. Bu durumlarda hikâyede geçen hâdisenin gerçekten vukua gelmiş olup olmadığına bakılmaz, asıl mühim olan onun vermek istediği mesajdır. Mamafih bazı şârihlerimiz, bu vak'anın fiilen vukuunu kabul etmiş görünmekte ve hâdise kahramanının öldürdüğü yüzüncü kişinin "rahip" olmasından hareketle, vak'anın Hz. İsa (aleyhisselam)'dan sonra cereyan etmiş olacağını belirtmektedirler. "Zira, derler, ruhbanlık, nass-ı Kur'ân'la sabittir ki, Hz. İsa'dan sonra ihdas edilen bir müessesedir." Burada atıfta bulunulan nass, Hadid sûresinin 27. âyetidir.
Hadiste mevcut olan hakikatlere gelince, bizce mühim olan birkaç tanesine dikkat çekeceğiz:
1- Tevbelerin makbuliyeti: Bizzat Kur'ân ayetleriyle açık şekilde belirtilmiştir ki, tevbe edildikten sonra bütün günahlar affedilebilecektir. Dinimizin en büyük günah addettiği "şirk"ten tevbe edilip tevhide rücu edilmesi halinde, o da affedilecektir. 949'uncu hadiste belirtildiği üzere küfür ve şirkten tevbenin makbuliyetine kesinlikle iman gerekmektedir.
Şirkten sonra en büyük günah haksız yere cana kıymaktır. Kur'ân-ı Kerim böyle bir cinayeti "bütün insanların katline denk" bir cürüm ilân eder (Maide 32) Bu rivayette, Resûlullah, bu çeşit cürümden yüz tane işleyene bile, sıdk ile tevbe ettiği takdirde, affedilme ümidi vermektedir. Hikâyede, râhibin öldürülüş sebebi, katilin diğer cinayetlerinin sebepleri ve vicdanî katılığı hakkında bir bilgi vermektedir. Böylesine haksız ve ucuz cinâyetlerine rağmen bir caninin affı ve hem de sırf tevbeye niyet ve azmetmiş olması sebebiyle affedilmiş olması, İslâm'ın tevbe telâkkisini ortaya koymakta, Cenab-ı Hakk'ın kulları karşısındaki rahmetinin derecesini ifade etmektedir. İslâm uleması, mutlaka affedildiğine, günahsızlığına inanmayı büyük günah addettiği gibi, ye'si de yani affedilmeyeceğine inanmış olmayı da büyük günah addeder. Mü'min, günahı ne kadar çok ve ne kadar büyük olursa olsun onun affedilebilir olacağına, aff-ı İlâhî'nin her şeyden büyük olduğuna inanmakla mükelleftir, bu inanç mü'minlik edebinin gereğidir. Ye'se yer yoktur.
Sağduyu sahibi hiçbir kimse bu hadisten hareketle, "insan hayatının ucuzluğu" veya "nasıl olsa af var" telakkisiyle günaha teşvik gibi mugalatalara düşmez. Çünkü hadisin vürud gayesi tevbeye teşviktir, günaha değil, 949 numaralı

rivayette, mü'minin günah karşısındaki edebi belirtilmiştir: "Günaha düşmekten, üzerine dağ düşecekmiş gibi korkmak." Yine aynı rivayette Allah'ın tevbe edenlere karşı affetme durumu belirtilmiştir: Issız çölde herşeyinin yüklü olduğu kaybolmuş bineğini bulan insanın sevinciyle sevinmek. Ve de bir atlının yetmiş yıl yürümekle katedebileceği genişlikte, kıyamet anına kadar kapanmamak üzere açılan bir tevbe kapısı.

Evet buraya kadarki hadislerle ifade edilmek istenen Cenab-ı Hakk'ın tevbeler karşısındaki affetme durumuyla ilgili hakikati, bu sonuncu hadis bir başka yönden bir başka belâgatla ifade buyurmaktadır.

Rabbimiz! Günahlarımızdan tevbe ediyor, af ve rahmetine iltica ediyoruz, kabul eyle, bir daha dönmemekte güç ve kuvvet ver!

2- Mü'min için niyet ve azmin amelden üstün olduğu: Mücrimin affına sebep olan iki şey gözükmektedir:

a) Tevbe,

b) Azim, yani tevbenin gereği olan amele tevessül. Rivayette, mücrim, affedilme imkânının olduğunu, ancak iyilerin arasında yaşayarak ibadette bulunmak gereğini öğreniyor. Hikâyenin, tevbe meselesini açıklama nokta-i nazarından en beliğ yanı bizce burasıdır: Yüz kişiyi öldüren kimse, henüz ibadet etmiş, hayır işlerde bulunmuş bile değil; sadece azmini ortaya koymuş, tevbe ve hayır yoluna girmiş, fakat daha hedefe varmadan, yarı yolda hayatını kaybetmiş. Ancak, affı için bu azim kâfi gelmiş. Ya hedefe ulaşsaydı!

Resûlullah نِيَّةُ الْمُؤْمِنِ خَيْرٌ مِنْ عَمَلِهِ "Mü'minin niyyeti amelinden üstündür" buyurmaktadır.

3-Tevbe ve hayır amelde acele etmek: Rahmet ve azab meleklerinin mesâfe ölçmeleri çok manidar bir husustur. Rivayette, hedefe, iyiler diyarına bir karış daha yakınlığın adamcağızı kurtardığı ifade edilmektedir.

Ya birazcık daha gecikseydi?

Ölüm habersizce geldiğine göre tevbe ve hayra tevessülde yarını ve hatta "az sonra"yı beklememelidir!

4-Çevrenin insan üzerindeki etkisi: Bu rivayette Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu hususa da dikkat çekmektedir. Alim kişinin ağzına koyduğu şu cümle, içtimâî muhitin insanın iyi veya kötü davranışlarındaki rolünü ifade etmede mühimdir: "Falan memlekete gitmelisin. Zira orada Allah'a ibadet eden kimseler var... Bir daha kendi memleketine dönmeyeceksin, zîra orası kötü bir yer." Hadisin bir başka vechinde: "Yaşamakta olduğun kötü köyden çıkacaksın" demiştir. Alimler, bu hadisten hareketle, bir kısım kötü fiiller işleyen kimsenin,

bundan kurtulmak isteyince bir başka yere gitmesinin, günahı işleme sırasındaki ahvâlini tevbekâr olunca değiştirmesinin gereğine dikkat çekerler. Böylece kötülüğe iten hâtıralar, alışkanlıklar, kötülükte yardımcı olan kimseler, içtimâî bağlar koparılmış, terkedilmiş olur.
5- Bu rivayette âlim kimsenin âbid kimseye üstünlüğünü de görmekteyiz. Zira caninin müracaat ettiği birinci şahıs bir rahiptir, menfi cevap vermiştir, bu da onun hayatına mal olmuştur. İkinci kişinin "alim" olduğu belirtilir, o hakimane cevap vermiştir ve caniyi kurtarmıştır.
6- Bizden öncekilerin şeriatıyla amel: Bu rivayet vesilesiyle Kadı İyaz'ın sunduğu bir açıklama, bizden öncekilerin şeriatıyla amel meselesine açıklık getirdiği için kaydetmede fayda görüyoruz: "Bu hadise göre, tevbe, katl günahına karşı da fayda vermektedir, diğer günahlara karşı fayda verdiği gibi. Gerçi bu rivayet, bizden öncekilerin şeriatını aksettirmektedir ve bizden önceki şeriatle amel, ihtilaflı bir konudur. Ancak bu mesele ihtilâflı hususlara girmez. Zira, ihtilâf, önceki şeriatte yer aldığı halde bizim şeriatımızda onun te'yidine dair beyan gelmemiş ahkâmlarla ilgilidir: (Öyle bir hükme bizim de uymamız gerekir mi, gerekmez mi?) Şayet onu teyid edici bir hüküm bizde gelmiş ise o, bizim de şeriatımız olur, bu hususta hiçbir ihtilâf mevcut değildir. Tevbe meselesinde birçok âyet ve hadisler varid olmuştur: "Allah kendisine şirk koşulmasını elbette affetmez, bunun dışındaki günahları dilediğinden affeder" (Nisa, 48). Keza bu hususta hadis de çoktur. Ubâde İbnu's-Sâmit'in müttefekun aleyh olan ve: "...Bu günahlardan birini işleyenin durumu Allah'a kalmıştır, dilerse affeder, dilerse cezalandırır" şeklinde biten hadisi bunlardan biridir." İbnu Hacer ilave eder: "Bu hükme eski ümmetlere nisbetle Muhammed ümmetinden "yüklerin hafifletildiği" prensibinden de ulaşılır. Kâtilin tevbesinin makbul olması onların şeriatında yer alan bir esas olursa, bunun bizde de bitariki'l-evlâ (hayda hayda) yer alması gerekir."[10]

-8ـ وعن أنس رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]إنَّ رسولَ اللّه # قالَ: كُلُّ بَنِى آدَمَ خَطَّاءٌ وَخَيْرُ الخَطَّائِينَ التَّوَّابُونَ[. أخرجه الترمذى .

8. (956)- Hz.Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İnsanoğlunun herbiri hatakârdır. Ancak hatakârların en hayırlısı tevbekâr olanlarıdır." [Tirmizî, Kıyâmet 50, (2501); İbnu Mâce,

Zühd 30, (4251).[11]

AÇIKLAMA:

Burada hatakârlık bütün insanlara teşmil edilmiştir. Şu halde beşerî fıtratta, asıl olan hatakârlıktır. Masumiyet asıl değildir. Alimler, peygamberleri de bu hükme dâhil ederek, kaziyeyi onlar hakkında: "küçük günah" diye kayıtlamışlardır. Onlardan sâdır olduğu rivayet edilen bazı "zellât" ise Allah'a isyân kasdı olmaksızın husule gelen hata ve nisyan (unutma) olarak değerlendirilmiştir. Hatakârlık beşerin umumi vasfı olunca, hadis, "insanların en hayırlısı tevbe ile masiyetten kaçarak ibadet ile Allah'a iltica edenlerdir" demiş olmaktadır.
Peygamberler dışında hiç kimsenin ma'sumiyet, yani hatalara ve günahlara karşı korunmuş olma iddiasının kabul edilemiyeceğine bu hadis delil olmaktadır.
Bu hadiste ifade edilen hatakârlıkla, Hıristiyanların aslî günah inancını karıştırmamak gerekir. Bu hadisin gayesi, kişiyi kibirden, ücubdan koruyup kulluğa, tevbeye sevketmektir, tevbenin ehemmiyetini ifade etmektir ve de insanın fıtraten hata yapmaya olan meyil ve zaafına dikkat çekmektir. Hıristiyanlar ise, Hz. Adem'den tevarüs edilen mevrus bir günaha inanırlar. Kişi, Hıristiyan olmadıkça, vaftiz olmadıkça bu günahtan kurtulamaz. [12]

---

[1] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/495.
[2] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/495-497.
[3] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/497.
[4] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/497.
[5] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/497.
[6] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/498.
[7] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/498.
[8] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/499-500.
[9] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/500.

[10] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/500-504.

[11] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/504.

[12] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/504.

UĞURSUZLUK VE FAL BÖLÜMÜ

-4089 -1- عن بريدة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]كَانَ رَسُولُ اللهِ # َ يَتَطَيَّرُ مِنْ شَيْءٍ، وَكَانَ إذَا بَعَثَ عَامً سَألَ عَنِ اسْمِهِ، فَإنْ أعْجَبَهُ فَرِحَ بِهِ، وَرُؤِىَ بِشْرُ ذلِكَ فِى وَجْهِهِ وَإنْ كَرِهَ اَسْمَهُ رُؤِىَ ذلِكَ فِي وَجْهِهِ. فَإذَا دَخَلَ قَرْيَةً سَألَ عَنِ اسْمِهَا، فَإنْ أعْجَبَهُ فَرِحَ بِهَا، وَإنْ كَرِهَهُ عُرِفَ ذلِكَ فى وَجْهِهِ[. أخرجه أبو داود .

1. (4089)- Büreyde (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (halkın uğursuzluk çıkardığı) hiç bir şeyden uğursuzluk çıkarmazdı. Bir memur göndereceği zaman ismini sorardı, hoşuna giderse sevinirdi ve hatta bunun neşesi yüzünde görülürdü. İsimden hoşlanmazsa buda yüzünden belli olurdu. Bir köye girecek olsa onun da ismini sorardı, hoşuna giderse sevinirdi, hoşlanmazsa, bu yüzünden okunurdu." [Ebu Dâvud, Tıbb 24, (3920).][1]

AÇIKLAMA:

Bu rivayet, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Araplarda mevcut olan uğursuzluk inancını reddettiğini gösteren hadislerden biridir. Uğursuzluk inancı, farklı tezahürler altında pek yaygın olması sebebiyle, Resulullah bunu ortadan kaldırma sadedinde pek çok beyanlarda bulunmuş, tavırlar takınmıştır.
Tetâyur, teşâüm gibi kelimelerle ifade edilen uğursuzluğu reddeden Aleyhissalâtu vesselâm, tefâül denen hayra yormaktan hoşlanırdı. Göndereceği memurun veya gireceği köyün isminin güzel olmasından mennun olması bundandır. Kötü isimden hoşlanmaması uğursuzluk duymasından değil, tefâülün ortadan kalkmasındandır.
Resulullah tefâüle imkan tanımayan kötü isimleri güzelleriyle değiştirmiştir. Bunların bazı örneklerini daha önce kaydetmiştik.[2]
Resulullah sadece çirkin olan şahıs isimlerini değil, köy ve geçit gibi başka isimleri de değiştirmiştir. Aleyhissalâtu vesselâm'ın güzel isimle tefâül buyurmasının bir gayesinin, güzel isim koyma emrini mü'minlere benimsetme gayesine yönelik olduğu söylenebilir. Zira, çocuğa güzel isim verilmesine,

çocuğun babası üzerindeki haklarından biri ilan edecek kadar ehemmiyet vermiştir. Bu emrin başka tedbirlerle de takviyesi gerekli idi.
Kötü ismin yasaklanmış olmasıyla ilgili olarak İbnu Melek bir başka yorum getirir. Kaydediyoruz: "Sünnet, kişinin çocuğu ve hizmetçisi için güzel isimleri tercih etmesini gerektirir. Zira kötü isimler de bazan kadere tevâfuk eder. Sözgelimi, Allah'ın kazası, çocuğunu Hasâret (zarar) diye isimlendiren kimseye de gelecek olsa bu adama veya çocuğuna gelen zararın, bazı kimseler, o isim sebebiyle geldiğine itikad ederler ve uğursuzluk çıkarmaya yeltenirler, onunla oturup kalkmaktan ve beraberlikten kaçınırlar."
Görüldüğü üzere, Resulullah'ın iyi ismi tercih etmesi, güzel isimlerden tefâül edip sevinç izhar etmesi, kötü isimden uğursuzluk çıkardığı ma'nâsına gelmez. Bilakis uğursuzluk çıkarma geleneği ile mücadele gayesini de taşır.[3]

4090 -2- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]كَانَ رَسُولُ اللّهِ # إذَا سَمِعَ كَلِمَةً أعْجَبَتْهُ قَالَ: أَخَذْنَافَأْ لَكَ مِنْ فىكَ[. أخرجه أبو داود .

2. (4090)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) hoşuna giden bir kelime işitince: ("Amin!"; "Dediğin çıksın!"; "Allah muradını versin!" ma'nâsında olmak üzere): "Senin uğurunu kendi ağzından işittik!" buyururlardı." [Ebu Dâvud, Tıbb 24, (3917).][4]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, hoşuna giden bir şey işitince اَخَذْنَا فَألَك مِنْ فِيكَ buyurduğunu haber vermektedir. İbareyi kelimesi kelimesine tercüme edince ma'nâ şu olur: "Senin uğurunu ağzından aldık." Dilimizde bu, fazla birşey ifade etmez. Öyleyse ma'nâyı tam olarak anlamak için, bu sözü söylendiği makam ve muhatabı da göz önüne almamız, hatta aynı muhtevada gelmiş benzer başka rivayetleri de görmemiz gerekmektedir. Nitekim, Ebu Nuaym'ın et-Tıbb'da kaydettiği bir rivayette, Aleyhissalâtu vesselâm, hoşuna giden sözü sarfeden kimseye يَا لَبَّيْكَ نَحْنُ اَخَذْنَا فَألَكَ مِنْ فِىكَ karşılığında bulunuyor. Burada, baştaki "Yâ lebbeyk" ibaresi, dilimizdeki "Buyurun!"; "Başüstüne!"; "Tamam!" "Olsun!" gibi tabirlerin yerine geçen bir

sözdür. Öyleyse Aleyhissalâtu vesselâm bu ifadeleriyle, güzel bir söz sarfeden muhatabını teşci etmek, ferahlatmak, ümidini artırmak maksadına raci olmak üzere "Senin uğrunu, karşılaşacağın iyi sonucu, senin ağzından işittik, muradına eresin!" ma'nâsında bu ifadeyi kullanmıştır. Metnin tercümesini bu telakki çerçevesinde yaptık.
Müteakip iki hadisle ilgili açıklamalar bu anlayışımızın isabetliliğine delil olacaktır.[5] رَبَّنَا َتُؤاخِذْنَا إنْ نَسِينَا اَوْ اَخْطَأْنَا

-4091 -3- وعن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أنَّ رَسُولَ اللّهِ #: كَانَ يُعْجِبُهُ إذَا خَرَجَ لِحَاجَةٍ أنْ يَسْمَعَ يَا رَاشِدُ يَانَجِيحُ[. أخرجه الترمذي .

3. (4091)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), bir ihtiyacı görmek üzere (yola) çıktığı zaman yâ râşid (uğurlar olsun) yâ necîh (hayırlı muvaffakiyetler) temennîlerini işitmekten hoşlanırdı." [Tirmizî, Siyer 47, (1616).][6]

AÇIKLAMA:

Bir iş için çıktığı zaman Resulullah'ın işitmeyi arzu ettiği kelimeler "Yâ râşidyâ necîh"dir. Râşid, dilimizdeki rüşd'den gelir,doğru yolu bulan demektir. Necîh de ihtiyacı görülen yani muradına eren demektir.
Bu tabirlerin dilimizdeki tam karşılığını bulmak için bu makamda söylediğimiz tabirleri aramamız gerekir. Gayeli olarak yola çıkan kimseye, ayrılışı sırasında, "Uğurlar olsun! Allah rast getirsin!" deriz . Öyleyse yâ râşid, yâ necîh -bazı rivayetlerde, ya vâcid- gibi tabirleri "İstikametten ayrılmayasın"; "Doğrulukta muvaffak olasın!" "Güle güle"; "Hayırlı işler!"; "Hayırlı muvaffakiyetler!" gibi hem dua, hem nezaket, hem örf ve âdâb makamında söylenen sözlerimizle karşılamamız gerekecektir.[7]

-4092 -4- وعن عروة بن عامر القرشى رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]ذُكِرَتِ الطِّيَرَةُ عِنْدَ رَسُولِ اللّهِ #: فقَالَ: أحْسَنُهَا الْفَألُ، وَ تَرُدُّ مُسْلِماً. فَإذَا رَأى أحَدُكُمْ

مَا يَكْرَهُ فَلْيَقُلِ: اللّهُمَّ َ يَأتِي بِالْحَسَنَاتِ إّ أنْتَ، وَ يَدْفَعُ السَّيِّآت إّ أنْتَ وَ حَوْلَ وَ قُوَّةَ إّ بِكَ[. أخرجه أبو داود .

4. (4092)- Urve İbnu Âmir el-Kureşî radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanında uğursuzluktan bahsedilmişti. Buyurdular ki:
"Bunun en iyisi fe'l (uğur çıkarma)dır. (Uğursuzluk inancı) bir müslümanı yolundan alıkoymasın. Biriniz, hoşlanmadığı bir şey görecek olursa şu duayı okusun: "Allahümme la ye'ti bi'lhasenâtı illâ ente ,ve lâ yedfe'u's-Seyyiâti illâ ente velâ havle ve lâ kuvvete illâ bike. (Allahım! Hayrı ancak sen verebilirsin, kötülüğü de ancak sen defedebilirsin. (İbadet, çalışma, korunma vs. için muhtaç olduğumuz) güç ve kuvvet de ancak sendendir.)" [Ebu Dâvud, Tıbb 24, (3919).] [8]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), yanında "uğursuzluk" bahsi açılınca, uğursuzluğa inanmanın değil, uğura inanmanın daha iyi olduğunu söyler. Bu hususu İbnu'l-Esîr, en Nihaye'de şöyle açıklar: "Resûlullah fe'l'i yani uğur çıkarmayı sevmiştir, çünkü insanlar, Allah'tan hayır geleceği emelinde olur ve her bir zayıf veya kuvvetli sebeple bile Allah'ın yardımını ümîd ederlerse hayır üzere olurlar. (Beklediklerine eremeyerek) ümidleri boşa bile çıkmış olsa ümid onlar için yine de daha hayırlıdır. Çünkü Allah'ın rahmetine emel etmeyip, ümidlerini kesecek olsalar bu onlar için mutlak şerdir. Uğursuzluğa gelince bunda Allah hakkında su-i zanda bulunmak, belanın gelmesini beklemek vardır. Tefâülün (uğura inanmanın) ma'nâsı şunun gibidir: Hasta bir adam varıp işittiği bir sözle tefâül eder, yâni bir başkasının "yâ sâlim (selamete eresin)" dediğini işitir veya yitiğini arayan bir adam da, bir başkasının "Yâ vâcid (aradığını bulasın)" dediğini işitir. O vakit birinin içine sıhhate kavuşacağı, diğerinin içine de yitiğini bulacağı hususunda bir ümid ışığı doğar... Nitekim Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a: "Fe'l nedir?" diye sorulunca "Güzel sözdür" diye târif etmiştir.

2- Resûlullah, uğursuzluk inancının, müslümanı, yapacağı işten alıkoymamasını tavsiye etmektedir. Çünkü müslüman, hayır ve şer her şeyin Allah'tan olacağına inanması sebebiyle, ona terettüp eden ve muvafık olan şey, bütün, işlerinde

Allah'a tevekküldür. Allah ve Resûlünün emirlerine uyarak meşru şekilde esbâba tevessül eder, aklın, şeriatın ışığında elinden geleni yapar, neticeyi tevekkülle Allah'a bırakır. Karşısına çıkan kimseden, kuşun sağa veya sola uçmasından uğursuzluk çıkararak başladığı işi yarıda bırakıp geri dönmez. "Uğursuzluk inancı bir müslümanı yolundan alıkoymasın"ın ma'nâsı budur.

3- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), insanlardaki bir zaaf sebebiyle, uğursuzluk inancından tamamen kurtulamıyabileceklerini nazar-ı dikkate alarak, bu hisse kapılanlara bir rukye (dua) tavsiye ediyor. Kişi öyle durumlarda bunu okuyup işine devam etmelidir.[9]

-4093 -5- وعن ابن مسعود رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: الطِّيَرَةُ شِرْكٌ قَالَهَا ثَثاً، وَمَا مِنَّا إَّ. وَلكِنَّ اللّه يُذْهِبُهُ بِالتَّوَكُّلِ[. أخرجه أبو داود والترمذي .

5. (4093)- İbnu Mes'ûd radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Uğursuzluk çıkarmak şirktir, uğursuzluk çıkarmak şirktir, uğursuzluk çıkarmak şirktir. (İhtiyarsız kalbine uğursuzluk vehmi gelip içinde bazı şeylere karşı neferet duyan) hâriç bizden kimsede bu yoktur. Lakin Allah onu tevekkülle giderir."[10] [Ebu Dâvud, Tıbb 24, (3910); Tirmizî, Siyer, 47, (1614).][11]

AÇIKAMA

1- Burada uğursuzluğa inanmak şirk ilan edilmektedir. Âlimler şöyle izah ederler: "Bir kimsenin kendisine zarar veren, fayda celbeden şeyler olduğuna inanması sebebiyle şirke düşer. Eğer bir de bu inancın mûcibiyle amel ederse sanki Allah'a şirk koşmuş olur ve buna şirk-i hafî denir. Bir de Allah dışında bir şeyin müstakillen zarar ve fayda vereceği itikadına düşerse bu şirk-i celî olur." el-Kâdî der ki: "Resulullah bunu şirk olarak isimlendirdi, çünkü Araplar uğursuz addettikleri şeyi kötülüğün hâsıl olmasında müessir bir sebep biliyorlardı. Esasen esbaba tesir vermek şirk-i hafîdir. Buna bir de cehâlet ve kötü itikad inzimâm edince durumun ne olacağı açıktır.

2- Resûlullah'ın "uğursuzluk çıkarmak şirktir" diye üç kere tekrarı, mesele

hususundaki zecri mübalağalı kılmak, müessiriyeti artırmak içindir.

3- Hadîsin sonunda, kalbe eski alışkanlıktan ötürü veya ihtiyarsız olarak uğursuzluk düşüncesinin ârız olması sebebiyle hâsıl olacak zarar vehiminin Allah'a tevekkül sayesinde bertaraf olacağı belirtiliyor.[12]

-4094 -6- وعن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسولُ اللّهِ #: َ عَدْوَى وَ طِيَرَةَ، وَيُعْجِبُنِي الْفَألُ قالُوا: وَمَا الْفَألُ؟ قالَ: كَلِمَةٌ طَيِّبَةٌ[. أخرجه الخمسة إ النسائي.وزاد البخاري، قال:]وَيُعْجِبُنِي الْفَألُ الصَّالِحُ، الْكَلِمَةُ الْحَسَنَةُ[.

6. (4094)- Hz. Enes radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ne sirayet (bulaşma), ne de uğursuzluk vardır. Benim fe'l hoşuma gider." Yanındakiler sordu: "Fe'l nedir?"
"Güzel bir sözdür!" buyurdu."
Buhârî'nin rivayetinde şu ziyade mevcuttur: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Benim, dedi, fe'l-i sâlih, güzel bir kelime hoşuma gider." [Buhârî, Tıbb 44, 54; Müslim, Selam 113, (2224); Ebu Dâvud, Tıbb 24, (3916); Tirmizî, Siyer 47, (1615).][13]

-4095 -7- وعن سهل بن سعد رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: إنْ كَانَ)يَعْنِي الشُّؤْمَ(في شَيْءٍ فَفِي الْفَرَسِ وَالْمَرأةِ وَالْمَسْكَنِ[. أخرجه الثثة .

7. (4095)- Sehl İbnu Sa'd (radıyallahu anh): "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bir şeyde (uğursuzluk) olsaydı, bu atta, kadında, meskende olurdu." [Buhârî, Cihad 47, Nikah 17; Müslim, Selam 119, (2226); Muvattâ, İsti'zân 21.][14]

-4096 -8- وعن جابر رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: َ عَدْوَى وَ صَفَرَ وَ غُولَ[. أخرجه مسلم.يقال »الصَّفَرُ« حية في البطن تصيب ا“نسان إذا جاع فتؤذيه، وكانت العرب تزعم أنها تعدي، وقيل هو تأخير المحرم إلى صفر وهو النسئ الذي كانت الجاهلية تفعله فأبطله ا“سم .

8. (4096)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ne sirâyet, ne safer, ne de gûl vardır." [Müslim, Selam 109, (2222).][15]

-4097 -9- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قالَ رسولُ اللّهِ #: َ عَدْوَى وَ صَفَرَ وَ هَامَةَ. قَالَ أعْرَابِيٌّ: يَا رسولَ اللّهِ، مَا بَالُ ا'بِلِ تَكُونُ فى الرَّمْلِ كَأنَّهَا الظِّبَاءُ فَيَأتِى الْبَعِيرُ ا'جْرَبُ فَيَدْخُلُ فِيهَا فَيُجْرِبُهَا. فَقَالَ #: فَمَنْ أعْدَى ا'وَّلَ[. أخرجه الشيخان وأبو داود .

9. (4097)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ne sirâyet, ne safer ne de hâme vardır!" Bunu işiten bir bedevî atılıp:
"Ey Allah'ın Resulü! Öyle de, kumda geyik gibi olan develer, uyuzlu bir deve aralarına girince hepsine uyuz bulaşması nasıl oluyor?" diye sordu. Aleyhissalâtu vesselâm şu cevabı verdi: "Peki, birinciye kim sirâyet ettirdi?" [Buhârî, Tıbb 54; Müslim, Selam 101, (2220); Ebu Dâvud, Tıbb 24, (3911, 3912, 3913, 3914, 3915).][16]

-4098 -10- وعن قطن بن قبيصة عن أبيه رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]سمعتُ رسولَ اللّهِ # يَقُولُ: الْعِيَافَةُ وَالطِّيَرَةُ وَالطَّرْقُ مِنَ الْجِبْتِ[. أخرجه أبو داود.»العِيَافَةُ« زجر الطير والتفاؤل بها كانت العرب تفعله.و»الطَّرْقُ« الضرب بالحصى وقيل هو الخط في الرمل، وفي كتاب أبي داود: إن »الطَّرْقَ« الزجر.و»العيافة« الخط.و»الجبْتُ« كل ما عبد من دون اللّهِ وقيل هو الكاهن والشيطان .

10. (4098)- Katan İbnu Kubeysa babası (radıyallahu anh)'tan naklen anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle söylediğini işittim: "İyâfe, tıyere, tark sihirdendir." [Ebu Dâvud, Tıbb 23, (3907).][17]

AÇIKLAMA:

1- Bu kaydedilen hadislerde, Resulullah devrinde yer verilen birçok uğursuz addetme nevlerinin zikri geçmekte ve hepsinin de Aleyhissalâtu vesselâm tarafından reddedildiği, yasaklandığı görülmektedir: "Bazı tabirlerin hemen hemen bütün hadislerde tekrarla geçtiği için, bu hadisleri birleştirerek, geçen tabirleri ayrı ayrı açıklamayı uygun bulduk. Açıklamayı sırayla yapacağız:[18]

*** Adva'**

Adva' adâ'dan gelir, sirayet etmek yani hastalığın bulaşması demektir. Öyleyse burada hastalığın bulaşma hadisesi inkar edilmektedir: "Bulaşma yok!" Halbuki daha önce, başka hadislerde (4038, 4039) sirayetin kabul edilip bulaşmayı önlemek için karantina tedbirinin vaz'edildiğini görmüş idik. Öyleyse burada tevile gerek vardır. Âlimler bunu "hastalığın Allah'ın bilgisinden hariç olarak kendiliğinden bulaşma inancının reddedildiğini" belirtirler. Yani asıl olan hastalığın sirayetidir. Bu kabul edilmekle beraber, sirayet hadisesinin Allah'ın iradesiyle, kazasıyla olduğuna inanılacaktır. Öyleyse hadiste, sirayete yüzde yüz gözüyle bakıp, hastalar kaderlerine terkedilmeyecek, onlara gereken insanî alaka ve yakınlık da ihmal edilmeyecek ma'nâsı mevcuttur.[19]

*** Tıyare**

Tıyare'nin izahı daha önce geçti. Ancak bu kelime bazen tetayyur şeklinde geçer. Bazı âlimler ikisi arasında fark görmüş, tetayyur'a uğursuzluk inancı, tiyare'ye de bu inançla ameldir demişlerdir.Bu kelimeler tayr kelimesinden gelir; "kuş" demektir. Uğursuzluk çıkarma işi daha ziyade kuşların uçmasına göre yapıldığı için, mefhum o kökten bir kelime ile tesmiye edilmiştir.[20] Ancak, araplarda uğursuzluk inancı, bazıları hadislerde görüldüğü üzere kuşlardan dışarı çıkmış, senenin bazı aylarına bile sirayet edecek şekilde vüs'at kazanmıştır.[21]

*** Fe'l:**

Dinimizdeki fal kelimesi buradan gelir. Fe'l delâlet ettiği mefhum itibariyle bizim "fal"dan farklı olduğu için, iltibası önlemek maksadıyla kelimenin aslî şeklini korumayı uygun gördük. Fe'l'in ne olduğunu bizzat Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) açıklamaktadır (4094. hadis): Kelimetun tayyibetün. Bununla, duruma göre "Hayırlı yolculuklar"; "İşin rast gitsin"; "Allah kavuşturSun"; "Muradına eresin", "Aradığını bulasın" gibi nezaketen söylenen dua ve temenni cümlelerinin kastedildiğini daha önce (4090. hadis) açıkladık. [22]

*** Safer:**

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın "yok" diye reddettiği safer, İbnu'l-Esîr'in açıklamasına göre, bir yılandır: "Arablar zannederdi ki karınlarında safer denen bir yılan var, acıkınca insanı sokar ve ezaya sebep olur." Bunun, insan veya hayvan karnında bulunup sirayet ettiğine inanılan bir hastalık olduğu; bununla bizzat safer ayının kastedildiği, safer'e girilince uğursuzluğa uğranılacağına inanıldığı vs. de söylenmiştir. Şu halde hadîs, hepsini reddetmiş olmaktadır.[23]

*** Gûl:**

İbnul-Esîr bunu, "Arapların çölde bulunduğuna inandıkları cin ve şeytanlardan bir nev" olarak açıklar. Öyle bir nev ki, çok çeşitli renklere, şekillere bürünerek insanlara gözükür, yollarını şaşırtıp helâke atar. Aleyhissalâtu vesselâm böyle bir şeyin olmadığını söylemiştir.
Bazı âlimler: "Resûlullah "gûl" denen varlığı inkar etmiş değildir, ona izafe edilen çeşitli renklere bürünüp insanları aldatma gibi inançları reddetmiştir" demişlerdir. Buna göre (Gûl yoktur)"un ma'nâsı "Gûl hiç kimseyi şaşırtamaz" olur. Bu te'vile şahid olarak şu hadîsi gösterirler: "Gûl yoktur, seâli vardır." Se'âli ise cinlerin sihirbazlarıdır. Öyleyse ma'nâ şu olur: "Gûl yok, ancak cinlerin sihirbaz takımı vardır, onlar insanın gözlerini boyayarak bir kısım iltibaslara sevkederler."[24]

*** Hâme:**

Birçok ma'nâya gelmektedir:

** Bir kuştur, bu kuşun baykuş olduğu da söylenmiştir. İnanca göre, bir kimsenin damına kondu mu oraya bela iner.

** Lügat olarak baş demektir, her şeyin başı. Arapların inancına göre, öldürülen kimsenin ruhu, başından bir kuş olarak çıkar, intikamı alınıncaya kadar "beni sulayın, beni sulayın; kan, kan" diye bağırır. İntikamı alınınca uçup gider.

** Arapların bir diğer inancına göre, bu ölenin kuş olup uçan ve sadâ diye isimlendirdikleri "kemiği"dir, "Ruhu"dur diyen de olmuştur.
Şu halde Resûlullah hem bunların varlığını reddetmiş, hem de bu inançların bâtıl olduğunu beyan etmiş olmaktadır.[25]

*** Iyâfe:**

Kuş falıdır. Çeşitli şekillerde olabilir. Mesela kuş uçurulur, sağa giderse hayra, sola giderse şerre yorulur. Bazan önüne çıkan bir kuşun ismini veya cinsini değerlendirmek suretiyle tefâül edilir. Mesela ukâb dedikleri bir kuşla "ikab"a, gurâb (karga) ile gurbete , hüdhüd ile hidâyete tefâül ederlerdi. Bu bâzan da kuşun arkasından bağırıp çağırmak suretiyle icra edilir. Kamus'taki tarifi şöyle: "Kuş kısmıyla tetayyur ve tefe'ül eylemek ma'nâsınadır ki bedevî âdetidir. Mesela kuşun ismini ve savtını (sesini) ve nüzûl ve mürûru mâkûlesi evzâ ve ahvâlini i'tibar edip zu'mlarına muvafık muktezâları üzere tefâ'ül ve teşâ'üm ederler." İbnu'l-Esîr'in açıklaması daha vecîz olarak şöyle: "Bu kuş falıdır, kuşun ismi, sesi ve geçtiği yerle tefâülde bulunmak (uğur veya uğursuzluk) çıkarmaktır. Arapların çokça başvurdukları bir âdetleri idi." Yine İbnu'l-Esîr'in açıklamasına göre aynı kökten ism-i fâil olan âif, bir nevi kâhindir, fal beyan eden sezgi ve zannda bulunan kimsedir. Mesela Şureyh'in âif olduğunu yani isabetli sezgi ve zannlarda bulunan biri olduğunu örnek olarak kaydeder. Araplar zannında isabetli olana kâhin, sözünde tesirli olana sâhir dedikleri gibi, sezgi ve zannında yanılmayana da âif derlermiş.
Kısacası Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bunu sihrin bir çeşidi ilân ederek yasaklamıştır.[26]

*** Tark:**

Bu kadınların çakıl vurarak icra ettikleri bir fal çeşididir. İbnu'l-Esîr bazılarının kum üzerine çizilen hatlarla yapılan kehâneti tark olarak isimlendirdiklerini kaydeder. Şu halde bu da bir kehânet çeşididir. Resûlullah bunu da yasaklamıştır. [27]

*** Nev':**

Burada kaydedilen hadîslerde geçmiyor ise de, bu çeşit rivayetlerin bazılarında Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın nev'i de yasakladığı belirtilir. Nev' yıldız demektir. Ancak nevin yasaklanması, yıldızlarla ilgili bâtıl bir inancın yasaklanması demektir. Bu inanca göre biri şarkta, diğeri garbta iki yıldız var. Şarktaki doğunca onun mukabili de garbtan batmaktadır, yağmur ve rüzgar bu doğan veya batan yıldızların tesiriyle hâsıl olmaktadır.
Bazı şârihler ise, nevin, sabahın gelmesiyle menâzilü'lkamerden bir yıldızın batmasından ibaret olduğunu söylemiştir. Bu yıldızlar yirmisekizdir. Her onüç gecede bir tanesi güneşin doğmasıyla mağribten batar, buna mukabil aynı anda bir diğeri doğudan doğar.
Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), mazinin karanlıklarından intikal edip, insanların kalplerinde tevhid nurunun bütün haşmetiyle doğmasına mani olup onları küsûfa tutup, lekeleyen gölgeleyen bu hakikatsız inançların hepsine hâtime çekmiş, bâtıl olduklarını, şirk olduklarını, kesin bir dille, haram edilmiş bulunan sihr'in, kehânetin birer şubesi olduklarını açık şekilde ilan etmiştir. Ancak ne var ki, ilim asrı olmakla iftihar eden, ilmîliği, aydınlığı kimseye bırakmayan günümüz insanı bile hala yıldız falları, çeşitli isimler altında tezahür eden falcılık ve kehânetlerle meşgul olmakta kendini aldatmakta, şarlatanlara soyulmaktadır.

2- Burada, 4095 numaralı hadiste temas edilen at, kadın ve meskende uğursuzluk meselesine de temas etmemiz gerekmektedir. Hadiste Resulullah: "Eğer birşeyde (uğursuzluk) olsaydı, bu atta, kadında, meskende olurdu" buyurmaktadır. Hadis bu muhtevası ile eşyada uğursuzluğu kökten reddetmektedir. Ancak hadisin bazı vecihleri
"Ne sirayet ne de uğursuzluk yoktur. Uğursuzluk sadece üç şeyde vardır: "Kadında, atta, evde" şeklindedir.
Hadisin bu vechi ile sadedinde olduğumuz vechi arasındaki teâruz açıktır. Birinde uğursuzluk toptan reddedilirken, diğerinde üç şeyde olduğu takrir edilmektedir. Ülemâ bu hususta farklı yorumlar beyan etmiştir. Nevevî der ki:

"Ülemâ bu hadis hususunda ihtilaf etti. İmam Mâlik ve bir grup âlim: "Hadisin zâhirî ma'nâsı esastır, Allah Teâlâ hazretleri bazan bir evde oturmayı zarar ve helâke sebep kılar. Muayyen bir kadın veya atın veya hizmetcinin ittihaz edilmesi de Allah'ın kazasıyla helak hâsıl edebilir. Öyleyse hadisin ma'nâsı, bazı rivayetlerde tasrih edildiği şekilde, bazan bu üç şeyden uğursuzluk hâsıl olur demektir. Hattâbî ve pek çokları, bunun istisna manasında olduğunu, yani, oturulması hoşlanılmayan ev veya sohbetinden hoşlanılmayan kadın, veya hoşlanılmayan at ve köle hariç (uğursuzluk hiç bir şeyde yok). Öyleyse boşama, satma, terketme vs. yollarla onlardan ayrılmak gerekir" demiştir."
İbnu'l-Esir'in yorumu şöyle: "Hadisin ma'nâsı şudur: Eğer hoşlanılmayan ve âkibetinden korkulan bir şey bulunsaydı şu üç şeyde olurdu. Uğursuzluğu bu üç şeye tahsis etmiştir. Çünkü, Arapların sağdan ve soldan gelen kuş, geyik vs. gibi şeylerden uğur veya uğursuzluk çıkarma anlayışlarını iptal edince, buyurdu ki:
"Eğer birinizin oturmaktan hoşlanmadığı bir evi veya beraberliğini istemediği bir kadını veya beslemesinden zevk almadığı bir atı varsa, bunlardan ayrılsın. Sözgelimi bir başka eve geçsin, hanımı boşasın, atı satsın." Ayrıca: "Evin uğursuzluğu, darlığı ve komşularının kötülüğüdür; kadının uğursuzluğu kısırlığıdır; atın uğursuzluğu, üzerinde cihad yapılmamasıdır" da denmiştir."
İbnu Hacer'in zaafına dikkat çekerek kaydettiği bir İbnu Ömer hadisinde Resulullah şöyle buyurmuştur:
"Eğer at uysal değil hırçınsa o uğursuzdur, eğer kadın, daha önce bir başka kocaya gitmiş, şimdi eski kocasını özlüyorsa o da uğursuzdur. Ev ezan ve ikamet işitilmeyecek kadar mescidden uzaksa o da uğursuzdur. Eğer bu üç şey, bu vasıflardan uzaksa mubârektirler."[28]

4099-11- وعن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَجُلٌ يَا رَسُولَ اللّهِ: إنَّا كُنَّا فِي دَارٍ
كَثِيرٌ فِيهَا عَدَدُنَا كَثِيرٌ فِيهَا أمْوَالُنَا. فَتَحَوَّلْنَا إلى دَارٍ أُخْرَى فَقَلَّ فِيهَا عَدَدُنَا وَقَلَّتْ فِيهَا أمْوَالُنَا. فَقَالَ رَسُولُ اللّهِ #: ذَرُوهَا ذَمِيمَةً[. أخرجه أبو داود .

11. (4099)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir adam dedi ki: "Ey Allah'ın Resulü! Biz bir evdeydik, oradayken sayımız çok, malımız bol idi. Sonra bir başka eve geçtik. Burada sayımız da azaldı, malımız da."
Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Burayı zemîm (addederek) terkedin!"

buyurdular." [Ebu Dâvud, Tıbb 24, (3924).][29]

AÇIKLAMA:

Bu hadiste, sanki Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın evde uğursuzluk inancını teyid ediyor ma'nâsı çıkmaktadır. Çünkü sual sahibi, geldikleri bu ikinci evde uğursuzluğa uğrayarak sayılarının azaldığını, mallarında kayıplara uğradıklarını beyan ederek bu ikinci evi terkedip etmeme hususunda fetva ve izin istemektedir. Uğursuzluk inancı, yasaklanmış olmasına rağmen, Resulullah evi terketmelerine irşad buyuruyor. İbnu'l-Esîr, evin zemim addedilerek terkedilmesi uğursuzluk inancıyla hareket etmek değildir dedikten sonra: "Evin zemîm (kötü) olmasının ma'nâsı "havası sizin için muvafık değil" demektir" der. Erdebilî'nin el-Ezkâr'daki yorumu daha farklı: "Bunun ma'nâsı şudur: "Onu terkedin" demek, "orası hakkında düştüğünüz sû-i zandan ve orada uğradığınız musibeti görmekten kurtulmak için bir başka yere geçin" demektir."
Hattâbî ve İbnu'l-Esîr de şu kanaati beyan ederler: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), içlerine düşen, meskenleri sebebiyle belaya uğradıkları zannını iptal için onlara evlerini değiştirmeyi emretmiştir. Evlerini değiştirdiler mi bu vehmin kaynağı kuruyacak kalplerine giren şüphe onlardan uzaklaşacaktı."
Şu halde, Resulullah'ın bu hadislerinden, insanın, imkan nisbetinde, hoşuna gidecek bir meskende oturmaya çalışması prensibi çıkarılabilmektedir. Ömrümüzün büyük bir kısmı evde geçmesi haysiyetiyle, onun komşuları, genişliği, havası, çarşı, pazar, cami, mektep gibi içtimâî mü-esseselere yakınlığı yönüyle uygun ve hoşa gidecek mahiyette olması son derece ehemmiyetlidir. Hatta Resulullah bir hadislerinde "Kişinin saadeti üç şeye bağlıdır: İyi kadın, iyi mesken, iyi binek" buyurarak meskeni saadetimizin temel unsurlarından biri olarak tavsif buyurmuştur.[30]
Şu halde sadedinde olduğumuz hadisten evde teşâüm olduğunun ihsasını değil, evin saadetimizdeki ehemmiyetinin takrîrini görmemiz gerekmektedir.[31]

---

[1] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/460.

[2] 2. cilt 437-441. Sayfalar.

[3] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/460-461.
[4] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/461.
[5] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/461-462.
[6] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/462.
[7] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/462.
[8] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/463.
[9] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/463-464.
[10] Bu tercümenin parantez içindeki kısım ile ilgili bir açıklama için bakınız: 9, 9.
[11] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/464-465.
[12] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/465.
[13] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/465.
[14] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/466.
[15] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/466.
[16] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/466-467.
[17] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/467.
[18] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/467.
[19] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/467-468.
[20] Kuşlarla ne suretle tetayyurda bulunulduğu daha önce genişçe izah edildi. Oraya bakılsın ((9. cilt S. 6-12).
[21] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/468.
[22] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/468.
[23] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/468.
[24] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/469.
[25] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/469.
[26] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/469-470.
[27] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/470.
[28] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/470-471.
[29] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/472.

[30] İslamî meskenle ilgili geniş açıklamayı 3. ciltte sunduk (S.179-216).

[31] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/472-473.

UMRÂ VE RUKBA BÖLÜMÜ
UMUMÎ AÇIKLAMA

UMRÂ VE RUKBA BÖLÜMÜ

UMUMÎ AÇIKLAMA

1- en-Nihâye'de açıklandığına göre, cahiliye devrinde, bir adama hayatı boyunca istifade etmesi için ev, tarla gibi şeyler bağışlanıyor, adam öldükten sonra o bağış eski sahibine geri dönüyormuş. Mesela اَعْمَرْتُهُ الدَّارَ عُمْرَى demek "Ona bu evi ömür boyu bağışladım, ölünceye kadar evde oturacak" demektir. Adam ölünce evin mülkiyeti asıl sahibine dönecektir. İşte buna umrâ denmekte idi. Rukbâ'ya gelince, bu da umrâ'ya benzer, ancak burada bağışlayan: "Eğer ben evvel ölürsem o senindir, sen evvel ölürsen mal bana geri dönecektir" diyerek malı vermiştir. Rukbâ kelime olarak murâkebeden gelir. Bu akde rukbâ denmesi, her iki tarafın ve hatta varislerin birbirlerinin ölümünü murakebe etmeleri (gözetlemeleri) sebebiyledir.
Şunu da belirtelim ki, İmam Mâlik ve ashabı bu aktin bağış ma'nâsına gelen başka kelimelerle de ifade edilebileceğini söylemişlerdir. Mesela i'timar, süknâ, iğtilâl, irfâk, inhâl vs. gibi.

2- Umrâ ve rukbâ akidlerinin hükmü ve bazı meseleleri ihtilaflıdır:

* Cumhur, bu akdin sıhhatine kâildir.

* Bazı âlimler böyle bir bağışı temlik kabul ederken, bir kısmı âriyet kabul etmiştir. İbnu Hacer cumhur'un umrâ vâki olduğu takdirde, malın, sarih olarak şart kılınmadıkça onu alana mülk olacağına, bir daha ilk sahibine dönmeyeceğine hükmettiğini belirtir.

* Ülemâ şu hususta da ihtilaf etmiştir: "Temlik neye teveccüh edecektir? Menfaate mi, yoksa rakabe hibesinde olduğu gibi mi? Cumhur, diğer hibeler gibi bunun da rakabe hibesi gibi, ayn'a teveccüh edeceğine hükmetmiştir. Öyle ki, bu suretle hibe edilen mal, köle ise, bunu kendine hibe edilmiş olan azâd etse infaz edilir hibe eden âzad etse infaz edilmez. Ancak bazı âlimler rakabeye değil, mülkün sağlayacağı menfaate teveccüh ettiğini söyler. İmam Mâlik ve kadim görüşünde Şâfiî bu kanaattedir.

* Bunda vakıf muamelesi mi âriyet muamelesi mi takip edilecek, bu da bir diğer ihtilaf noktasıdır. Hanefîlere göre, umrâ'da temlik, rakabe'ye; rukbâ'da ise menfaate teveccüh eder. Mâlikîler iki farklı görüş beyan etmişlerdir.

***** Umrâ meselesinde, ülemâ bazı ihtilaflara düşmüş ise de, Cumhur, bu yolla, bağışlanan malın geri dönmeyeceği kanaatindedir. Aradaki ihtilaflar, hükme esas teşkil eden hadislerdeki farklılıklardan kaynaklanır.

İbnu Hacer, bu meseleyi bazı rivayetleri de kaydederek tahlilde bulunur. Biz mevzuun anlaşılması için özetleyerek sunmayı faydalı mülâhaza ediyoruz:

Onun zikrettiği rivayetlerden biri, Ma'mer tarikiyle Zührî'den kaydettiği şu rivayettir: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın caiz kıldığı umrâ, kişinin "bu ev sana ve senin arkandan gelecek ahfâdınadır"[1] diyerek yaptığı umrâdır. Ancak kişi: "Bu ev, yaşadığın müddetce senindir" diyerek umrâ kılarsa bu, onun ölümüyle sahibine rücû eder." Ma'mer Zührînin böyle fetva vermekte olduğunu kaydeder. Hz. Câbir (radıyallahu anh)'tan gelen bir rivayete göre, demiştir ki: "Ensar (radıyallahu anhüm), muhacirlere mallarından umrâ kılıyorlardı. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Mallarınızı kendinize saklayın, onları ifsad etmeyin, zira kim bir malı umrâ kılarsa, bu mal, hayatta olsa da, ölse de umrâ kılınan kimsenin ve onun ahfâdının olur."

İbnu Hacer, üç ayrı rivayet kaydettikten sonra bunlardan üç durum çıktığını belirtir.

1) Kişinin: "Bu, sana ve ahfadına ait" diyerek kıldığı umrâ. Burada, bağışın bağış yapılan kimseye ve ahfadına ait olduğu açıktır.

2) Kişinin: "Bu, hayatta olduğun müddetçe sana aittir, ölünce bana dönecektir" diyerek umrâ kılmasıdır. Bu muvakkat bir âriyettir. Bu umrâ akdi de sahihtir. Adam ölünce mal, verene geri döner. Bunu ve önceki durumu Zührî'nin rivayeti beyan etmiştir. Ülemânın çoğu buna hükmetmiştir. Şâfiîlerden bir grup da bu görüşü tercih etmiştir. Ancak çoğunluğun nezdindeki esahh görüş, malın, hibe edene dönmeyeceğine dairdir. Bunlar, geri dönme şartının fasid bir şart olduğunu ileri sürerek görüşlerini ortaya koymuşlardır.

3) Kişinin mutlak bir ibare ile "Onu sana umrâ kıldım" diyerek akidde bulunmasıdır. Hz. Câbir'den kaydedilen rivayet, böyle bir akde terettüp edecek hüküm, kaydettiğimiz birinci haldeki hükmün aynıdır. Bunun esası da hibe edilen malın eski sahibine dönmeyeceğidir. Cumhur'un ve kavl-ı cedidinde Şâfiî'nin görüşü bu merkezdedir. Şâfiî hazretleri kavl-i kadiminde: "Akid, aslı itibâriyle bâtıldır" demiştir. Ancak ondan İmam Mâlik'in görüşü gibi bir görüş de rivayet edilmiştir: "Onun kadim görüşü de cedid görüşü gibidir" de denmiştir. Nesâî, Katâde'nin Süleyman İbnu Hişam İbni Abdi'l-Melik'in fukahaya mutlak surette yapılan umrâ akdi hakkında sorup, "caizdir" cevabını aldığını hikaye

ettiğini kaydeder... Zührî ülemânın fetvalarını özetleyerek şöyle demiştir: "Caiz olan umrâ, kişi ve kendinden sonra da ahfâdı için yapılan umrâdır. Eğer, kendinden sonra ahfadına yapılmamışsa, mal, şartı koyan kimse içindir."

Müteakip hadisler bu açıklama çerçevesinde anlaşılmalıdır.[2]

-4219 -1- عن جابر رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قال رسولُ اللّهِ #: مَنْ أعْمَرَ رَجُ عُمْرَى هِيَ لَهُ وَلِعَقِبِهِ، فَقَدْ قَطَعَ قَوْلُهُ حَقَّهُ دُونَهَا، وَهِيَ لِمَنْ أُعْمِرَ وَعَقِبِهِ[. أخرجه الستة.وفي أخرى: للشيخين: »قَضى النَّبِيُّ # بِالْعُمْرَى لِمَنْ وُهِبَتْ لَهُ«.وفي أخرى: »الْعُمْرى جَائِزَةٌ«.ولمسلم: »الْعُمْرى مِيرَاثٌ ‘هْلِهَا« .

1. (4219)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim bir başkasına hayat boyu ev bağışında bulunursa, artık bu ev onun ve vârislerinin olur. Bu söz, o maldaki hakkını keser. Ev, kendine ömür boyu bağışlanana ve onun vârislerine aittir." [Buhârî, Hibe 32, Müslim Hibât 21, (1625); Muvatta, Akdiye 43, (2, 752); Ebu Dâvud, Büyû' 87, 88, 89, (3550-3558); Tirmizî, Ahkâm 15, (1350); Nesâî, Umrâ 2, 3, 4, (6, 272-278).]
Sahîheyn'de gelen bir diğer hadiste: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) umrâ hakkında "kendisine bağışlananın lehinde hükmetti" şeklinde gelmiştir.
Bir başka rivayette: "Umrâ caizdir" denmiştir.

Müslim'in rivayetinde: "Umrâ onun ehline mirâstır" denmiştir.[3]

-4220 -2- وعن زيد بن ثابت رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَنْ أعْمَرَ شَيْئاً فَهُوَ لِمُعْمَرِهِ، مَحْيَاهُ وَمَمَاتَهُ. وَ تُرْقِبُوا فَمَنْ أرْقَبَ شَيْئاً فَهُوَ سَبِيلُهُ[. أخرجه أبو داود والنسائي.»العُمْرَى« أن يعطي ا‘‘نسان آخر داراً أو أرضاً ويقول له: هي لكل عمري أو عمرك فإذا متَّ رجعت إلَيَّ.وَ»الرُّقبى« أنْ يُعْطِيَعُ إياها على أنْ تكون للباقي منها، فيقول إن متُّ قبلك فهى لك وإن متَّ قبلي فهي لي. ‘ن كل واحد منهما يرقب موت صاحبه .

2. (4220)- Zeyd İbnu Sâbit (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim bir şeyi umrâ kılarsa o şey artık

mu'mer'e (umre kılınan şahsa) aittir, hayatta iken de ölmüş iken de. Malı rukbâ kılmayın. Kimde rukbâ kılarsa [bu mal miras] yolundadır." [Ebu Dâvud, Büyû' 89, (3559); Nesâî, Rukbâ 1, (6, 269).][4]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadiste umrâ ve rukba beraber zikredilmektedir. Daha önce de belirtildiği üzere bunlar birbirine pek yakın, benzer akidlerdir. Umrâ'da: "Evimi sana bağışladım, eğer benden önce ölürsen ev bana dönecek, ben senden önce ölürsem o senin olacak" diyerek bağış yapmasıdır.
Bazı âlimler rukba ile umrâ arasında fark gözetmiş, sadedinde olduğumuz hadisi esas alarak umrâyı tecviz etmiş, fakat rukbâ'yı tecviz etmemiştir. Zürkânî, tecviz etmeyenler arasında Ebu Hanîfe ve Mâlik'i zikreder ve "Bir cemaat" der. Ayrıca ekseriyetin câiz gördüğünü belirtir. Öte yandan Ahmed İbnu Hanbel ile İshak İbnu Râhûye "rukbâ umrâ'nın mislidir, verilen şey, alan kimsenindir, verene dönmez" demiştir.

2- Sadedinde olduğumuz hadiste gelen rukbâ'dan nehiy, gerçek bir nehiy olmayıp, "uygun değildir" ma'nâsınadır. Yani "maslahatınız açısından muvafık değil, buna rağmen yaparsanız akid sahihtir" ma'nâsında bir nehiydir. Zaten hadisin sonunda: "Kim, bir şeyi rukbâ akdiyle hibe ederse, bu, (miras) yolundadır" denmektedir. Ebu Dâvud'un Hz. Câbir' den kaydettiği bir rivayette Aleyhissalâtu vesselâm: "Umrâ ehline (yani kendisine umrâ yapılana), rukbâ da ehline caizdir" buyurmuştur. Bu rivayet rukbâ ile umrâyı bir tutanlara delil olduğu gibi, rukbâ'nın da gerçek ma'nâda nehyedilmediğine delildir.[5]

-4221 -3- وعن اب عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهما قال:]قالَ رسولُ اللهِ #: َ
تُرْقِبُوا أمْوَالَكُمْ فَمَنْ أرْقَبَ شَيْئاً فَهُوَ لِمَنْ أُرْقِبَهُ[.

3. (4221)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Mallarınızı rukbâ kılmayın. Kim rukbâ kılarsa mal artık rukbâ kılınan kimsenin olur."[6]

4222 -4- وفي رواية:]الْعُمْرى جَائزَةٌ لِمَنْ أعْمِرَهَا. وَالرُّقْبى جَائِزَةٌ لِمَنْ أُرْقِبَهَا وَالْعَائِدُ فِي هِبَتِهِ كَالْعَائِدِ فِي قَيْئِهِ[. أخرجه النسائي .

4. (4222)- Bir başka rivayette: "Umrâ, umrâ kılınan şahıs için caizdir. Rukbâ da rukbâ kılınan kimse için caizdir. Hibesinden dönen, kusmuğuna dönen gibidir" buyurulmuştur.[7]

4223 -5- وله في أخرى. قال ابن عباس:] َتَحِلُّ الرُّقْبى وَ الْعُمْرى، فَمَنْ أعْمَرَ شَيْئاً فَهُوَ لَهُ، وَمَنْ أرْقَبَ شَيْئاً فَهُوَ لَهُ[.

5. (4223)- Yine Nesâî'nin bir diğer rivayetinde İbnu Abbâs der ki: "Ne rukbâ ne de umrâ helâl değildir. Kime bir şey umrâ kılınmışsa bu onundur, kime de bir şey rukbâ kılınmışsa o şey onundur." [Nesâî, Rukbâ 1-2, (6, 269).][8]

4224 -6- وعن نافع:]أنَّ ابْنَ عُمَرَ وَرِثَ مِنْ أُخْتِهِ حَفْصَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما دَاراً كَانَتْ قَدْ أسْكَنَتْ فيهَا بِنْتَ زَيْدِ بْنِ الْخَطَّابِ مَا عَاشَتْ فَلَمَّا تُوُفِّيَتْ بِنْتُ زَيْدٍ قَبَضَ ابْنُ عُمَرَ الْمَسكَنَ، وَرَأى أنَّهُ لَهُ[. أخرجه مالك.

6. (4224)- Nâfi' rahimehullah anlatıyor: "İbnu Ömer (radıyallahu anhüm)'e, kız kardeşi Hafsa (radıyallahu anhâ)'dan bir ev tevarüs etti. Hafsa (radıyallahu anhâ), bu eve hayatı boyunca olmak kaydıyla Zeyd İbnu'l-Hattab'ın kızını oturtmuştu. Zeyd'in kızı ölünce İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) meskeni kabzetti. O bu evin kendine ait olduğu reyinde idi." [Muvatta, Akdiye 45, (2, 756).][9]

AÇIKLAMA:

Yukarıda nazarî olarak anlatılan umrâ meselesine fiilî bir örnek görmekteyiz: İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ), kız kardeşi Hz. Hafsa validemizin, umrâ yoluyla bağışladığı evin, kullanıcısı vefat edince evin kendisine geri döndüğü kanaatine varmıştır. Şöyle ki: "Burada iskân, umrâ ma'nâsındadır. Umrâ ise,

mu'mir'in [yahut müskin'in] vârisine rücu etmektedir." [10]

---

[1] Akib, çocuğu, çocuğunun çocuğu demektir, Ahfâd diye de ifade ederiz.

[2] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/77-79.

[3] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/79.

[4] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/80.

[5] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/80-81.

[6] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/81.

[7] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/81.

[8] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/81.

[9] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/81.

[10] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/81.

UMRÂ VE RUKBA BÖLÜMÜ
UMUMÎ AÇIKLAMA

UMRÂ VE RUKBA BÖLÜMÜ

UMUMÎ AÇIKLAMA

1- en-Nihâye'de açıklandığına göre, cahiliye devrinde, bir adama hayatı boyunca istifade etmesi için ev, tarla gibi şeyler bağışlanıyor, adam öldükten sonra o bağış eski sahibine geri dönüyormuş. Mesela اَعْمَرْتُهُ الدَّارَ عُمْرَى demek "Ona bu evi ömür boyu bağışladım, ölünceye kadar evde oturacak" demektir. Adam ölünce evin mülkiyeti asıl sahibine dönecektir. İşte buna umrâ denmekte idi. Rukbâ'ya gelince, bu da umrâ'ya benzer, ancak burada bağışlayan: "Eğer ben evvel ölürsem o senindir, sen evvel ölürsen mal bana geri dönecektir" diyerek malı vermiştir. Rukbâ kelime olarak murâkebeden gelir. Bu akde rukbâ denmesi, her iki tarafın ve hatta varislerin birbirlerinin ölümünü murakebe etmeleri (gözetlemeleri) sebebiyledir.
Şunu da belirtelim ki, İmam Mâlik ve ashabı bu aktin bağış ma'nâsına gelen başka kelimelerle de ifade edilebileceğini söylemişlerdir. Mesela i'timar, süknâ, iğtilâl, irfâk, inhâl vs. gibi.

2- Umrâ ve rukbâ akidlerinin hükmü ve bazı meseleleri ihtilaflıdır:

* Cumhur, bu akdin sıhhatine kâildir.

* Bazı âlimler böyle bir bağışı temlik kabul ederken, bir kısmı âriyet kabul etmiştir. İbnu Hacer cumhur'un umrâ vâki olduğu takdirde, malın, sarih olarak şart kılınmadıkça onu alana mülk olacağına, bir daha ilk sahibine dönmeyeceğine hükmettiğini belirtir.

* Ülemâ şu hususta da ihtilaf etmiştir: "Temlik neye teveccüh edecektir? Menfaate mi, yoksa rakabe hibesinde olduğu gibi mi? Cumhur, diğer hibeler gibi bunun da rakabe hibesi gibi, ayn'a teveccüh edeceğine hükmetmiştir. Öyle ki, bu suretle hibe edilen mal, köle ise, bunu kendine hibe edilmiş olan azâd etse infaz edilir hibe eden âzad etse infaz edilmez. Ancak bazı âlimler rakabeye değil, mülkün sağlayacağı menfaate teveccüh ettiğini söyler. İmam Mâlik ve kadim görüşünde Şâfiî bu kanaattedir.

* Bunda vakıf muamelesi mi âriyet muamelesi mi takip edilecek, bu da bir diğer ihtilaf noktasıdır. Hanefîlere göre, umrâ'da temlik, rakabe'ye; rukbâ'da ise menfaate teveccüh eder. Mâlikîler iki farklı görüş beyan etmişlerdir.

* Umrâ meselesinde, ülemâ bazı ihtilaflara düşmüş ise de, Cumhur, bu yolla, bağışlanan malın geri dönmeyeceği kanaatindedir. Aradaki ihtilaflar, hükme esas teşkil eden hadislerdeki farklılıklardan kaynaklanır.
İbnu Hacer, bu meseleyi bazı rivayetleri de kaydederek tahlilde bulunur. Biz mevzuun anlaşılması için özetleyerek sunmayı faydalı mülâhaza ediyoruz:
Onun zikrettiği rivayetlerden biri, Ma'mer tarikiyle Zührî'den kaydettiği şu rivayettir: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın caiz kıldığı umrâ, kişinin "bu ev sana ve senin arkandan gelecek ahfâdınadır"[1] diyerek yaptığı umrâdır. Ancak kişi: "Bu ev, yaşadığın müddetce senindir" diyerek umrâ kılarsa bu, onun ölümüyle sahibine rücû eder." Ma'mer Zührînin böyle fetva vermekte olduğunu kaydeder. Hz. Câbir (radıyallahu anh)'tan gelen bir rivayete göre, demiştir ki: "Ensar (radıyallahu anhüm), muhacirlere mallarından umrâ kılıyorlardı. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Mallarınızı kendinize saklayın, onları ifsad etmeyin, zira kim bir malı umrâ kılarsa, bu mal, hayatta olsa da, ölse de umrâ kılınan kimsenin ve onun ahfâdının olur."
İbnu Hacer, üç ayrı rivayet kaydettikten sonra bunlardan üç durum çıktığını belirtir.

1) Kişinin: "Bu, sana ve ahfadına ait" diyerek kıldığı umrâ. Burada, bağışın bağış yapılan kimseye ve ahfadına ait olduğu açıktır.

2) Kişinin: "Bu, hayatta olduğun müddetçe sana aittir, ölünce bana dönecektir" diyerek umrâ kılmasıdır. Bu muvakkat bir âriyettir. Bu umrâ akdi de sahihtir. Adam ölünce mal, verene geri döner. Bunu ve önceki durumu Zührî'nin rivayeti beyan etmiştir. Ülemânın çoğu buna hükmetmiştir. Şâfiîlerden bir grup da bu görüşü tercih etmiştir. Ancak çoğunluğun nezdindeki esahh görüş, malın, hibe edene dönmeyeceğine dairdir. Bunlar, geri dönme şartının fasid bir şart olduğunu ileri sürerek görüşlerini ortaya koymuşlardır.

3) Kişinin mutlak bir ibare ile "Onu sana umrâ kıldım" diyerek akidde bulunmasıdır. Hz. Câbir'den kaydedilen rivayet, böyle bir akde terettüp edecek hüküm, kaydettiğimiz birinci haldeki hükmün aynıdır. Bunun esası da hibe edilen malın eski sahibine dönmeyeceğidir. Cumhur'un ve kavl-ı cedidinde Şâfiî'nin görüşü bu merkezdedir. Şâfiî hazretleri kavl-i kadiminde: "Akid, aslı itibâriyle bâtıldır" demiştir. Ancak ondan İmam Mâlik'in görüşü gibi bir görüş de rivayet edilmiştir: "Onun kadim görüşü de cedid görüşü gibidir" de denmiştir. Nesâî, Katâde'nin Süleyman İbnu Hişam İbni Abdi'l-Melik'in fukahaya mutlak surette yapılan umrâ akdi hakkında sorup, "caizdir" cevabını aldığını hikaye

ettiğini kaydeder... Zührî ülemânın fetvalarını özetleyerek şöyle demiştir: "Caiz olan umrâ, kişi ve kendinden sonra da ahfâdı için yapılan umrâdır. Eğer, kendinden sonra ahfadına yapılmamışsa, mal, şartı koyan kimse içindir."

Müteakip hadisler bu açıklama çerçevesinde anlaşılmalıdır.[2]

-4219 -1- عن جابر رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قال رسولُ اللّهِ #: مَنْ أعْمَرَ رَجُ عُمْرَى هِيَ لَهُ وَلِعَقِبِهِ، فَقَدْ قَطَعَ قَوْلُهُ حَقَّهُ دُونَهَا، وَهِيَ لِمَنْ أُعْمِرَ وَعَقِبِهِ[. أخرجه الستة.وفي أخرى: للشيخين: »قَضى النَّبِيُّ # بِالْعُمْرَى لِمَنْ وُهِبَتْ لَهُ«.وفي أخرى: »الْعُمْرى جَائِزَةٌ«.ولمسلم: »الْعُمْرى مِيرَاثٌ ‘هْلِهَا« .

1. (4219)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim bir başkasına hayat boyu ev bağışında bulunursa, artık bu ev onun ve vârislerinin olur. Bu söz, o maldaki hakkını keser. Ev, kendine ömür boyu bağışlanana ve onun vârislerine aittir." [Buhârî, Hibe 32, Müslim Hibât 21, (1625); Muvatta, Akdiye 43, (2, 752); Ebu Dâvud, Büyû' 87, 88, 89, (3550-3558); Tirmizî, Ahkâm 15, (1350); Nesâî, Umrâ 2, 3, 4, (6, 272-278).]
Sahîheyn'de gelen bir diğer hadiste: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) umrâ hakkında "kendisine bağışlananın lehinde hükmetti" şeklinde gelmiştir.
Bir başka rivayette: "Umrâ caizdir" denmiştir.

Müslim'in rivayetinde: "Umrâ onun ehline mirâstır" denmiştir.[3]

-4220 -2- وعن زيد بن ثابت رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَنْ أعْمَرَ شَيْئاً فَهُوَ لِمُعْمَرِهِ، مَحْيَاهُ وَمَمَاتَهُ. وَ تُرْقِبُوا فَمَنْ أرْقَبَ شَيْئاً فَهُوَ سَبِيلُهُ[. أخرجه أبو داود والنسائي.»العُمْرَى« أن يعطى ا‘‘نسان آخر داراً أو أرضاً ويقول له: هي لكل عمري أو عمرك فإذا متَّ رجعت إلَيَّ.وَ»الرُّقبى« أنْ يُعْطِيَعُ إياها على أنْ تكون للباقي منها، فيقول إن متُّ قبلك فهى لك وإن متَّ قبلي فهي لي. ‘ن كل واحد منهما يرقب موت صاحبه .

2. (4220)- Zeyd İbnu Sâbit (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim bir şeyi umrâ kılarsa o şey artık

mu'mer'e (umre kılınan şahsa) aittir, hayatta iken de ölmüş iken de. Malı rukbâ kılmayın. Kimde rukbâ kılarsa [bu mal miras] yolundadır." [Ebu Dâvud, Büyû' 89, (3559); Nesâî, Rukbâ 1, (6, 269).][4]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadiste umrâ ve rukba beraber zikredilmektedir. Daha önce de belirtildiği üzere bunlar birbirine pek yakın, benzer akidlerdir. Umrâ'da: "Evimi sana bağışladım, eğer benden önce ölürsen ev bana dönecek, ben senden önce ölürsem o senin olacak" diyerek bağış yapmasıdır.
Bazı âlimler rukba ile umrâ arasında fark gözetmiş, sadedinde olduğumuz hadisi esas alarak umrâyı tecviz etmiş, fakat rukbâ'yı tecviz etmemiştir. Zürkânî, tecviz etmeyenler arasında Ebu Hanîfe ve Mâlik'i zikreder ve "Bir cemaat" der. Ayrıca ekseriyetin câiz gördüğünü belirtir. Öte yandan Ahmed İbnu Hanbel ile İshak İbnu Râhûye "rukbâ umrâ'nın mislidir, verilen şey, alan kimsenindir, verene dönmez" demiştir.

2- Sadedinde olduğumuz hadiste gelen rukbâ'dan nehiy, gerçek bir nehiy olmayıp, "uygun değildir" ma'nâsınadır. Yani "maslahatınız açısından muvafık değil, buna rağmen yaparsanız akid sahihtir" ma'nâsında bir nehiydir. Zaten hadisin sonunda: "Kim, bir şeyi rukbâ akdiyle hibe ederse, bu, (miras) yolundadır" denmektedir. Ebu Dâvud'un Hz. Câbir' den kaydettiği bir rivayette Aleyhissalâtu vesselâm: "Umrâ ehline (yani kendisine umrâ yapılana), rukbâ da ehline caizdir" buyurmuştur. Bu rivayet rukbâ ile umrâyı bir tutanlara delil olduğu gibi, rukbâ'nın da gerçek ma'nâda nehyedilmediğine delildir.[5]

-4221 -3- وعن اب عباس رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]قالَ رسولُ اللّهِ #: َ
تُرْقِبُوا أَمْوَالَكُمْ فَمَنْ أَرْقَبَ شَيْئاً فَهُوَ لِمَنْ أُرْقِبَهُ[.

3. (4221)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Mallarınızı rukbâ kılmayın. Kim rukbâ kılarsa mal artık rukbâ kılınan kimsenin olur."[6]

4222 -4- وفي رواية:]الْعُمْرى جَائزَةٌ لِمَنْ أعْمِرَهَا. وَالرُّقْبى جَائِزَةٌ لِمَنْ أُرْقِبَهَا وَالْعَائِدُ فِي هِبَتِهِ كَالْعَائِدِ فِي قَيْئِهِ[. أخرجه النسائي .

4. (4222)- Bir başka rivayette: "Umrâ, umrâ kılınan şahıs için caizdir. Rukbâ da rukbâ kılınan kimse için caizdir. Hibesinden dönen, kusmuğuna dönen gibidir" buyurulmuştur.[7]

4223 -5- وله في أخرى. قال ابن عباس:]َ تَحِلُّ الرُّقْبى وَ الْعُمْرى، فَمَنْ أعْمَرَ شَيْئاً فَهُوَ لَهُ، وَمَنْ أرْقَبَ شَيْئاً فَهُوَ لَهُ[.

5. (4223)- Yine Nesâî'nin bir diğer rivayetinde İbnu Abbâs der ki: "Ne rukbâ ne de umrâ helâl değildir. Kime bir şey umrâ kılınmışsa bu onundur, kime de bir şey rukbâ kılınmışsa o şey onundur." [Nesâî, Rukbâ 1-2, (6, 269).][8]

4224 -6- وعن نافع:]أنَّ ابْنَ عُمَرَ وَرِثَ مِنْ أُخْتِهِ حَفْصَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما دَاراً كَانَتْ قَدْ أسْكَنَتْ فيهَا بِنْتَ زَيْدِ بْنِ الْخَطَّابِ مَا عَاشَتْ فَلَمَّا تُوُفِّيَتْ بِنْتُ زَيْدٍ قَبَضَ ابْنُ عُمَرَ الْمَسكَنَ، وَرَأى أنَّهُ لَهُ[. أخرجه مالك.

6. (4224)- Nâfi' rahimehullah anlatıyor: "İbnu Ömer (radıyallahu anhüm)'e, kız kardeşi Hafsa (radıyallahu anhâ)'dan bir ev tevarüs etti. Hafsa (radıyallahu anhâ), bu eve hayatı boyunca olmak kaydıyla Zeyd İbnu'l-Hattab'ın kızını oturtmuştu. Zeyd'in kızı ölünce İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) meskeni kabzetti. O bu evin kendine ait olduğu reyinde idi." [Muvatta, Akdiye 45, (2, 756).][9]

AÇIKLAMA:

Yukarıda nazarî olarak anlatılan umrâ meselesine fiilî bir örnek görmekteyiz: İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ), kız kardeşi Hz. Hafsa validemizin, umrâ yoluyla bağışladığı evin, kullanıcısı vefat edince evin kendisine geri döndüğü kanaatine varmıştır. Şöyle ki: "Burada iskân, umrâ ma'nâsındadır. Umrâ ise,

mu'mir'in [yahut müskin'in] vârisine rücu etmektedir." [10]

---

[1] Akib, çocuğu, çocuğunun çocuğu demektir, Ahfâd diye de ifade ederiz.

[2] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/77-79.

[3] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/79.

[4] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/80.

[5] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/80-81.

[6] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/81.

[7] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/81.

[8] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/81.

[9] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/81.

[10] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/81.

UYUMA VE UYANMA ADABI BÖLÜMÜ

-5757 -1- عن عبادة بن تميم عن عمه:]أَنَّهُ أَبْصَرَ رَسُولَ اللّهِ # مُضْطَجِعاً في الْمَسْجِدِ، رَافِعاً إِحْدى رِجْلَيْهِ عَلى ا٘خْرى[. أخرجه الستة.وزاد مالك فقال: »وَبَلَغَنِي عَنِ ابْنِ الْمُسَيَّبِ أَنَّ عُمَرَ وَعُثْمَانَ كَانَ يَفْعَنِ ذلِكَ« .

1. (5757)- Abbad İbnu Temim'in amcasından naklettiğine göre, "amcası, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı mescidde, ayaklarından birini diğerinin üzerine koymuş vaziyette sırtüstü yatarken görmüştür." [Buharî, Salat 85, İsti'zan 44; Müslim, Libas 75, (2100); Muvatta, Kasru's-Salat 87, (1, 173); Ebu Davud, Edeb 36, (4866); Tirmizî, Edeb 19, (2766); Nesâî, Mesacid 28, (2, 50).]
İmam Malik şu ziyadeyi kaydetmiştir: "İbnu'l-Müseyyeb'ten bana ulaştığına göre Hz. Ömer ve Osman (radıyallahu anhümâ) da böyle yaparlardı."[1]

-5758 -2- وعن جابرٍ رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: َ يَسْتَلْقِ أَحَدُكُمْ ثُمَّ يَضَعُ إِحْدَى رِجْلَيْهِ عَلى ا٘خْرى[. أخرجه مسلم وأبو داود والترمذي.والنهى عن ذلك إن كان لباسه ا٘زار دون السراويل خوفاً من انكشاف العورة. فأما مع سبوغ ا٘زار ولبس السراويل ف. وبه يصح الجمع بين هذا الحديث والذي قبله .

2. (5758)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Biriniz sırtüstü uzanıp, sonra da ayak ayak üstüne atmasın." [Müslim, Libas 74, (2099); Ebu Davud, Edeb 36, (4865); Tirmizî, Edeb 20, (2767, 2768).][2]

AÇIKLAMA:

Görüldüğü üzere birbirine muhalif iki hadisle karşı karşıyayız. Birincisinde Aleyhissalâtu vesselâm'ın sırtüstü yatıp ayak ayak üstüne yattığı ifade edilirken, ikincide bu şekilde yatmaktan yasaklandığı ifade edilmektedir. Bu mevzuda

gelen rivayetleri değerlendiren alimlerimiz, sırt üstü yatıp ayak ayak üstüne atmanın mübah olduğunu, Cabir (radıyallahu anh) hadisindeki yasağın ise kıyafetle ilgili olduğunu söylemişlerdir. Yani, kıyafet bu şekilde yatıldığı takdirde avret mahallinin açılmasına müncer olacaksa bu, yasaktır. Ama söz gelimi şalvar giymiş olmak gibi, avret mahallinin açılmasına meydan vermeyecek bir kıyafet taşınıyor ise yasak değildir.
Kâdı İyaz, normal durumlarda, ashabının arasında Aleyhissalâtu vesselâm'ın bağdaş kurarak veya dizlerini dikerken oturduğunu, bu çeşit oturuşunun zaruret, yorgunluk veya istirahat arzusu gibi bir sebebe binaen olabileceğine dikkat çeker. Ancak Nevevî hazretleri, Aleyhissalâtu vesselâm'ın bu tarz yatışta bir mahzur olmadığını, ümmetine talim maksadıyla da böyle yatmış olabileceğini belirtir. Nitekim, müteakiben görüleceği üzere bazı yatış tarzlarını yasaklamıştır.[3]

5759 -3- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]رَأى رَسُولُ اللّهِ # رَجُلاً مُضْطَجِعاً عَلى بَطْنِهِ، فقَالَ: إنَّ هذِهِ ضِجْعَةٌ لاَ يُحِبُّهَا اللّهُ تَعالى[. أخرجه الترمذي .

3. (5759)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) karnı üzerine yatmış bir adam görmüştü; hemen müdahale edip: "Bu Allah Teala hazretlerinin sevmediği bir yatıştır!" buyurdular." [Tirmizî, Edeb 21, (2769).][4]

AÇIKLAMA:

Görüldüğü üzere, Aleyhissalâtu vesselâm yüzükoyun yatmayı yasaklamıştır. Bu yatışın keraheti "Allah'ın sevmediği bir yatış" olarak tavsif edilmek suretiyle belirtilirken, bir başka rivayette "cehennem ehlinin yatışı"na benzetilerek belirtilmiştir. Yaîş İbnu Tıhfe'nin babası, Tıhfe'den nakline göre, Tıhfe, Suffa ehlindendi ve mescidde yatıp kalkıyordu. Birgün Aleyhissalâtu vesselâm onu yüzükoyun yatarken görüp ayağıyla dürterek uyandırmış ve: "Bu Allah'ın buğzettiği bir yatıştır" buyurmuştur.[5]

5760- 4- وعن جابرٍ رَضِيَ اللهُ عَنه قال:]نَهى رَسُولَ اللهِ # أنْ يَنَامَ الرَّجُلُ عَلى سَطْحٍ لَيْسَ بِمَحْجُورٍ عَلَيْهِ[. أخرجه الترمذي.»المَحجورُ عليه« الذي له حائط يمنع من السقوط .

4. (5760)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), kişinin korkuluğu olmayan damda uyumasını nehyetti." [Tirmizî, Edeb 82, (2858).][6]

AÇIKLAMA:

Resulullah burada tehlikeye karşı tedbirli olmaya davet etmektedir. Damda yatmak yasaklanmıyor, düşme ihtimali olan, düşmeye karşı tedbiri olmayandam da yatmak yasaklanıyor. Geceleyin yatmak yasaklanmış olması zihne gelse de, bu nevden bir kayıt olmadığı için ıtlakı üzere alıp, "gece ve gündüz" diyebiliriz. Çok genişliği sebebiyle büyük damları istisna ederek, dar olan küçük damlarla kayıtlamak bile mümkündür. Zira, Yahudilerin Hz. Ömer zamanında Hayber'den sürülüşleriyle ilgili kıssada geçtiği üzere, sürgün hadisesinin ele alınmasına, İbnu Ömer'in damda yatarken Yahudiler tarafından aşağıya düşürülmesi hadisesi sebep olmuştur. Şu halde, Ashab, ihtiyaç duydukça korkuluksuz da olsa damda yatmaya devam etmiş olmalıdır. Çünkü normalde damlara korkuluk yapmak âdet değildir.[7]

5761- 5- وعن بعض آل أم سلمة قال:]كَانَ فِرَاشُ رَسُولِ اللّهِ # نَحْواً مِمَّا يُوضَعُ ا‘‘نْسَانُ في قَبْرِهِ، وَكانَ الْمَسْجِدُ عِنْدَ رَأسِهِ[. أخرجه أبو داود .

5. (5761)- Ümmü Seleme ailesinden biri rivayet etmiştir: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yatağı, insanın kabrine konduğu şekildeydi, mescid de baş tarafındaydı." [Ebu Davud, Edeb 106, (5044).][8]

AÇIKLAMA:

1- Alimler bu hadisi farklı şekillerde anlamıştır:

* Ebu Davud, "insan uyku sırasında yönünü nereye çevirmeli?" adını taşıyan bir bab başlığı altında kaydetmek suretiyle, hadisten Resulullah'ın yatağının istikamet olarak, kişinin kabre konuşuna uygun bir yönlendirmeye tabi tutulduğunu anlar.

* Bazıları, Resulullah'ın yatağı, ölenin kabrine konan yatak nevindendi. Nitekim daha önce kaydettiğimiz üzere (5412), Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kabrine, sağlığında uyku sırasında kullandığı kırmızı renkli kadife serilmiştir.

* Aliyyu'l-Kâri, Mirkat'ta: "Resulullah'ın uyumak için serdikleri, kabrine konanlara pek yakındı" der.

2- Hadisin ikinci kısmında, Resulullah uyumak üzere yattığı zaman, başının mescid istikametine geldiği ifade edilmektedir.[9]

5762 -6- وعن ابن عبّاس رَضِيَ اللهُ عَنهما قال:]قَامَ رَسُولُ اللهِ # مِنَ اللّيْلِ فَقَضَى حَاجَتَهُ »يَعْنِى بَالَ« فَغَسَلَ وَجْهَهُ وَيَدَيْهِ ثُمَّ نَامَ[. أخرجه أبو داود .

6. (5762)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) geceleyin kalktı, kazayı hacette bulundu. Yani bevletti. Arkadan ellerini ve yüzünü yıkadı. Sonra, tekrar uyudu" [Ebu Davud, Edeb 105, (5043).][10]

AÇIKLAMA:

Birkısım hadislerinde Resulullah, yatmazdan önce abdest almayı ve böylece taharet üzere uyumayı tavsiye eder. Bu rivayette Aleyhissalâtu vesselâm'ın geceleyin uyanma adabı nakledilmektedir: Kalkıp kazayı hacet yapıyor, sonra yüz ve ellerini yıkayarak tekrar yatıyor. Bu yüz ve elleri yıkamada bir abdest tazelemesi yoktur. Şayet namaz abdesti almış olsaydı sarih olarak belirtilirdi.[11]

5763 -7- وعن ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنهما قال:]رَأيْتُ رَسُولَ اللهِ # بِفِنَاءِ الْكَعْبَةِ مُحْتَبِياً بِيَدَيْهِ هكَذا، وَوَصَفَ اŒحْتِبَاءَ وَهُوَ الْقُرْفُصَاءُ[. أخرجه

البخاري .

7. (5763)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ): "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı Ka'be'nin avlusunda gördüm, elleriyle şöyle ihtiba edip oturmuştu" dedi ve ihtiba oturuşunu (göstererek) tarif etti. Bu kurfusâ idi." [Buharî, İsti'zan 34.][12]

AÇIKLAMA:

İhtiba oturuşu Kamus'ta şöyle tarif edilir: "Bir adam ihramına sarınıp bürünmek, bir kavle göre dülbend ve kemer makulesi ile sırtını ve baldırlarını sarıp toparlamak manasındadır ki, dervişler ıstılahında kemende girmek tabir olunur." Buhârî, rivayetine ihtibayı kurfusâ ile tefsir ediyor. Kurfusâ, Kamus'un açıklamasına göre, çileye giren sufilerin oturması gibi, kabalarını yere koyup, uyluklarını karnına kasıp ve dizlerini dikip, ellerini kemer gibi inciklerinden kucaklayarak oturmağa denir. Bir kavle göre, dizleri üzere gergi gibi kapanarak karnını uyluklarına yapıştırıp, ellerini koltuklarını kastığı halde oturmaktır ki, bedevi oturuşudur.
Bu oturuş çeşidi, kırda, bayırda dayanacak birşey bulamayan kimsenin, biraz dinlenmek için yaptığı bir oturuştur
İbnu Ömer, Resulullah'ın bu oturuşunu bilfiil göstererek tarif etmiştir. İbnu Hacer'in kaydettiği bir başka rivayette, bu tarif sırasında sağ eliyle sol elin bileğinden tuttuğu belirtilir. Ayrıca, bazı rivayetlerde Resulullah'ın iki eliyle ihtiba ettiği belirtilir. Şu halde iki veya tek elle ihtiba yapılabilmektedir.
Üzerinde ihramdan başka giyeceği olmayan kimse ihtiba tarzıyla oturunca avret yerlerinin açılma ihtimali vardır. Bu sebeple elleriyle halka yapıp üstten tutmak zorundadır.[13]

-5764 -8- وعن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنها:]أنَّهَا كَانَتْ تَكْرَهُ أنْ يَجْعَلَ الرَّجُلُ يَدَهُ عَلى خَاصِرَتِهِ، وَكَانَتْ تَقُولُ إنَّ الْيَهُودَ تَفْعَلُهُ[. أخرجه رزين. قلت: وَعلقه البخاري في ترجمة، والله أعلم .

8. (5764)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'nin anlattığına göre, "Kişinin (namazda)

elini boş böğrüne koymasını mekruh addederdi ve: "Bunu Yahudiler yapar" derdi." [Rezin tahric etmiştir. Ancak Buhari bunu bir bab başlığında muallak olarak kaydetmiştir (Buhârî, Enbiya 50).][14]

AÇIKLAMA:

1- Hadis, namazda ihtisarın mekruh olduğunu ifade eder. Bazı rivayetlerde: "Resulullah eli boş böğrü üzere koymayı yasakladı" denmiştir. Farklı rivayetlerde yasaklanan husus değişik kelimelerle gelmiştir; hasr, muhtasır, ihtisar gibi. Ulema çoğunlukla hep: "Namazda eli boş böğür üzerine koymak" diye tefsir etmiştir. Ancak Herevî, el-Garibeyn adlı eserinde, ihtisarı "namazın rekatlerinde bir veya iki ayet okuyarak namazı kısa tutmak" diye cezmen tefsir edenleri de hikâye etmiştir. Hatta bunu, namazda tu'manine denen rüku ve sücudda yer verilen fasılaları kaldırıp bunları kısaltmak olarak tefsir eden de çıkmıştır. İhtisar kelimesinin geçtiği vecihlerde bu manalar caiz ise de, tehassur ve hasr kelimelerinin geçtiği vecihlerde bu tevcih mümkün değildir. İhtisarı, kıraatte geçen secde ayetlerini hazfetmek şeklinde yorumlayan da olmuştur.
2- Elin böğre konması sadece namaz halinde mekruh değil, namaz dışında da mekruhtur. Bazı rivayetler bunu namazla kayıtlarken, birçok rivayetler namazla kayıtlamaz, namaz dışında da mekruh olduğunu belirtir.
3- Eli boş böğür üzerine koymanın yasaklanışındaki hikmet ve sebep nedir? Bu hususta ulema ihtilaf eder. Çünkü farklı rivayetler gelmiştir.
* İblis mütehassır olarak yere indirildi, denmiştir.
* Yahudiler bunu çokça yaptıkları için onlara benzemekten nehyedilmiştir, denmiştir.
* Bu, cehennem ehlinin istirahatidir, denmiştir.
* Nağme söyleyenler, ellerini böğürlerine koyarak söylerler, denmiştir.
* Bu tarz tavrı mütekebbir olanlar takınır denmiştir.
* Musibete düşenler böyle yapar denmiştir.
İbnu Hacer, bunlar arasında Hz. Aişe'nin söylediği "Yahudiler yapar" sebebini en kavi bulur. Ancak her görüşün bir haklılık yönünün olabileceğini de söyler.[15]

İstidrad

Kitabımızda uykuya müteallik bir bölüm ayrılmış olması üzerinde durmak icab

eder. İslam uyku meselesine hem Kur'an'da hem de hadislerde yer vermiştir. Kur'an iki ayrı ayette uykunun istirahat için yaratıldığını belirtir. Gece uykusundan başka kaylûle denen gündüz uykusu da her iki temel kaynağımızda medar-ı bahs edilir. Uykunun vakitleri, miktarı, uyumanın adabı gibi pek çok teferruat hadislerde işlenir.
Yorgun insanın, dinlenmek için eğlence, mükeyyifat ve uyuşturucu gibi, bünyeyi daha da yorup yıpratan vasıtalara kaçtığı bir devrede, uykunun dinlendirici yönüne dikkatleri çekmek, uykuyu en verimli kılmanın ilmî yollarını aramak gerekmektedir.
Burada böyle bir iddiada bulunmaksızın, konunun, dinimizde yukarıda kaydedilen sekiz hadis çerçevesinin dışında, çok daha geniş buutlar içerisinde işlendiğine dikkat çekmek istiyoruz: [16]

DİNLENME VE İSTİRAHATIN VASITA, YER VE ZAMANLARI:

"İslam, boş zaman kabul etmez" derken, istirahatı reddeder manası çıkarılmamalıdır. Bizzat Kur'an-ı Kerim'de dinlenme ve istirahate yer verilir. Hatta en iyi dinlenmenin nerede, ne zaman ve hangi şekilde yapılacağına dair birkısım teferruat bile açıklanır.[17]

Dinlenme Vasıtası Uyku:

Kur'an-ı Kerim'e göre, dinlenmenin en müessir vasıtası "uyku"dur. Uykunun, bir istirahat ve dinlenme vasıtası olduğu iki ayrı ayette ifade edilir: "Size geceyi örtü, uykuyu dinlenme (vasıtası), gündüzü de çalışma zamanı yapan Allah'tır" (Furkan 47; Nebe 9).[18]
Kur'an-ı Kerim, insan bedeninin muhtaç olduğu dinlenme için, öncelikle "uyku"dan söz ettiğine göre, dinlenmede en mükemmel vasıta uyku olmalıdır. Öyle ise dinlenmek maksadıyla tevessül edilen eğlence, oyun gibi başka vasıtaların, her zaman gayeye hizmet etmeyeceği gibi, uyku kadar müessir olamayacağı da anlaşılır.(10)[19]

Gece ve Gündüz Uykuları:

Yukarıda temas ettiğimiz ayetlerde uykunun dinlenme vasıtası olduğu açık

olarak belirtilmiş ise de, uyku vakti tasrih edilmemiştir. Fıtrî ve ağlebî duruma göre, gece vakti uyku vaktidir. Ancak, Kur'an-ı Kerim, "Gündüz maişet vaktidir" dediği halde "gece de uyku vaktidir" diye bir ifadede bulunmaz. Hatta bir ayette: "Gece gündüz uyumanız ve onun fazlından nasib aramanız da onun ayetlerindendir" (Rum 23) buyrulur.
Burada, uykunun, gündüz de olabileceği açık olduğu gibi, Allah'ın fazlından geceleyin de talepte bulunabileceği açık olarak ifade edilmiştir.
Hemen belirtelim ki, bu durum günümüzde, -bilhassa vardiyeli çalışma düzenine girmiş fabrika ve büyük işyerlerinde olmak üzere- gece mesaisi yapmak zorunda kalan muhitlerde büyük bir ehemmiyet arzetmektedir.
Kur'an-ı Kerim'in bu meseleye atfettiği ehemmiyetin derecesini, öğle uykusu (kaylûle) ile alâkalı ayette daha açık olarak görmekteyiz. Nur suresinde yer alan bu ayete göre, -gerçek dinlenme fırsatı olarak tavsif edilmiş bulunan- uyku için, gün ortasında bir zaman ayrılmalıdır:"
(Ey iman edenler! Sağ elinizin malik olduğu (köle ve cariyeler) bir de sizden olup da henüz büluğ çağına girmemiş küçükler şu üç vakitte: Sabah namazından önce, öğle sıcağından elbiselerinizi çıkaracağınız zaman, bir de yatsı namazından sonra (odanıza girecek olurlarsa) sizden izin istesinler. Bu üç vakit sizin için avret (ve halvet vakitleri)dir. Bunlardan sonra ise, birbirinizi dolaşmanızda ne sizin üzerinize, ne de onların üzerine bir vebal yoktur" (Nur 58).
Ayette işaret edilen "öğle sıcağında elbisenin çıkarılması zamanı" gündüzleyin nısf-ı neharda icra edilecek uykudur. Buna kaylûle denmektedir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bilhassa gece kalkışına yardımcı olduğu için (İbnu Mace, Sıyam, 22) buna çok ehemmiyet vermiştir. Rivayetler, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kaylûleyi normalde öğle namazından sonra yaptığını, ancak sıcak zamanlarda öğle namazından önceye aldığını (Fethu'l-Bari, 3/39, 80), cuma günleri ise, her defasında cum'a namazından sonraya bıraktığını belirtir.
Bu mevzuda gelen nasslar ve Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in tatbikatı, bize birkaç prensip vazetmektedir:

* Gecede kıyamu'lleyl yapılarak gecenin değerlendirilmesi gerektiği gibi, gündüzleyin de kaylûle yapılarak istirahata zaman ayırmak gerekmektedir. Kaylûle, bilhassa sıcak gün ve mevsimlerde ehemmiyetlidir. Ömrün azami verimliliği buna bağlıdır.[20]

* Meseleye ayet-i kerimenin de yer vermesi, gündüz uykusunun çok yönlü

olarak (sağlık, verimlilik, zaman disiplini, ailevî sohbet ve terbiye vs.) ehemmiyet taşıdığını gösterir.

* Gündüz istirahati, uyku şeklinde, evde ve de öğle vaktinde olmalıdır.

* Nun suresinde gelen ayette belirtilen üç vakit dışında istirahat zamanı ayırmayıp, değerlendirilmesi esastır.

* Ev dahilinde istirahat zamanında kılık kıyafette serbestlik esastır. Bu anlarda, büluğ çağını aşmış aile efradının hususiyetlerinin korunması, birbirine "izin"le uğramaları esastır.

* Gerçek istirahatin esas mahalli evdir, vakti gecedir, vasıtası da uykudur.[21]

Sükunet Ve İstirahat Zamanı Gece:

Yukarıda kaydettiğimiz ayetlerde dinlenmenin en iyi vasıtasının uyku olduğu belirtilmektedir. Ancak, uyku, geceleyin de olabilir, gündüzleyin de. Bu sebeple, Kur'an ayetleri çerçevesinde 24 saatlik gün içerisinde istirahata tahsis edilmesi gereken asıl zaman bölümünü tesbitte bu ayetler tek başlarına yeterli değildir. Esasen, bu meseleye daha pek çok ayette temas edilmiştir. Üstelik diğer ayetlerde meseleye "dinlenme vasıtası" açısından değil, "istirahat zamanı" açısından temas edilir. Ve kullanılan kelime bile değişir. Bu gruptaki ayetlerde, tam tamına "işten kesilme, çalışmayı terk" yani dinlenme manasına gelen (Müfredat, 200) sübat kelimesiyle değil, "hareketlilikten sonra sabitleşme, yerleşme" manasına gelen seken kökünden gelen başka kelimelerle temas edilir ve gece vaktinin sükunet için yaratıldığı belirtilir.
"O, geceyi, içinde sükun ve istirahat etmeniz için (karanlık), gündüzüde (çalışıp kazanmanız için) aydınlık olarak yaratmıştır" (Yunus 67; Gafir 61).
"O sizin faidenize olarak, içinde sükun ve istirahat etmeniz için geceyi ve fazl u kereminden (rızkınızı) aramanız için gündüzü yaratmıştır. Bu, onun rahmetindendir. Belki artı şükredersiniz" (Kasas 73).
Şu halde, Kur'anî nasslara göre, günlük zamanın tanziminde, dinlenme ve istirahat zamanlarının esas itibariyle geceye bırakılması gerekmektedir. Ancak bu mutlak bir gereklilik değildir.[22]

Dinlenme ve İstirahatin Mahalli Ev:

Kur'an-ı Kerim, en iyi dinlenme vasıtasının "uyku" olduğunu belirttiğine göre,

en iyi dinlenme mahallini de belirtmiş olmaz mı? diye bir soru hatıra gelebilir. Esasen bu sorunun cevabı, aynı ayette zımnen verilmiş olmaktadır: "En iyi dinlenme mahalli, uyku uyunan yer, yani evdir." Nitekim, yorumla ulaşılan bu cevap başka ayetlerde sarih olarak ifade edilir: "Allah sizin için meskenlerinizi huzur ve sükun yeri kıldı" (Nahl 80).
Kur'an'da ev manasına çokça kullanılan mesken kelimesi, sükunet bulunan yer manasını ifade eder. Aynı manada kullanılmayan beyt kelimesi de geceleyin sığınılacak yer demektir. Beyt kelimesi bilhassa müfred olarak yeryüzündeki insan meskeni manasında nadiren kullanılır. Aile manası galibtir. Bir de Kâbe manasında çokça kullanılmıştır.
Şu halde, Kur'an-ı Kerim, sükûnet ve dinlenme aranacak en mükemmel mahal olarak "evleri" göstermiş olmaktadır. Kişinin günlük hayatında, sükûn, huzur ve dinlenme maksadıyla evinden başka bir yer araması, bu düşünce ile kahveye, sinemaya veya diğer eğlence yerlerine gitmesi temelde bir aldanma olmaktadır.
Nitekim İslam'ın bütün şa'şaasıyla yaşandığı devirlerde umumi eğlence yerleri ya yoktur veya son derece sınırlıdır. Bugün en ücra köylere kadar girmiş bulunan kahvehaneler, maddî ve bilhassa manevî bakımdan maruz kalınan tedenni durumlarıyla başlamış ve ona bağlı olarak sayıca artmıştır[23]. [24]

---

[1] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/167.

[2] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/167-168.

[3] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/168.

[4] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/168.

[5] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/168.

[6] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/169.

[7] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/169.

[8] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/169.

[9] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/169-170.

[10] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/170.

[11] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/170.

[12] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/170.

[13] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/170-171.

[14] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/171.

[15] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/171-172.

[16] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/172.

[17] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/173.

[18] Türkçe meâllerde "dinlenme" , "istirahat" diye tercüme edilen kelimelerin Kur'ânî aslı sübâttır ve işten kesilme, çalışmayı terk mânalarına gelir (Müfredât: 220).10) Günümüzde, dinlenmek üzere başvurulan oyun, eğlence, içki gibi vasıtaların gayeye ne derece hizmet ettiği, iş hayatında verimliliğe ne ölçüde müessir olduğu, yukarıda bahsettiğimiz İslâmî vasıtaların müessiriyet derecesi gerçekten araştırmaya değer bir husustur. Şu kadarını hatırlatalım ki, Komünist Rusya, 1985 yılı içinde, içkinin iş hayatına olan menfi te'sirini gözönüne alarak içki yasağı getirmiştir. İlgili haberin bir pasajını 23 Mayıs 1985 tarihli Hürriyet Gazetesinden takip edelim: "...Sovyetler Birliği'nin bazı cumhuriyetlerinde, alkol yüzünden fabrikalardaki üretim, hafta sonu tatillerinin ardından yüzde 30'a indiği, iş kazalarının ise yüzde 50'lik bir artış gösterdiği gene istatistiklerin ortaya koyduğu sonuçlardan. Ülkedeki boşanmaların yüzde 50'si de eşlerden birinin alkolik olması nedeniyle gerçekleşiyor."

[19] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/173.

[20] Şu açıklama, kaylûlenin ehemmiyetini belirtmekten başka miktar hakkında da fikir verdiği için burada kayda değer: "...Bu uyku (kaylûle), hem ömrü, hem rızkı tezyîde medardır. Çünkü, yarım saat kaylûle, iki saat gece uykusuna muadil gelir. Demek, ömrüne her gün bir buçuk saat ilave ediyor. Rızkı için çalışmak müddetine, yine birbuçuk saati ölümün kardeşi olan uykunun elinden kurtarıp yaşatıyor ve çalışmak zamanına ilave ediyor" (Lem'alar, s.256).Şunu da belirtelim ki, müfessirler diğer bâzı âyetlerin delâletine dayanarak "kaylûle" deyince mutlaka "uyku" anlaşılması gerekmediğini, "uyku refakat etmese bile, gündüzün sıcağı arttığı sırada, gün ortasında (nısf-u nehâr) yapılan istirâhate kaylûle deneceği" ne dikkat çekmişlerdir (Râzî: 14/21).

[21] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/173-175.

[22] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/175.

[23] Bugünkü kahvehanenin (veya daha kibar adıyla kıraathanenin) ilk çıkışını işaretleyen bir kayda Ebu'l-Ferec İsfehânî'nin (v. 356/966) el-Ağânî'sinde rastlarız. Şöyle der: "Abdülhakem İbnu Amr İbn-i Abdillah İbn-i Safvânel-Cumahî bir beyt (ev) tanzim etti. İçerisine santraç, tavla ve kırka (çocuklara mahsus bir oyun) takımları veiçerisinde her ilimden bahseden defterler koydu. Duvar üzerine de askılık olarak çiviler çaktı. Oraya gelenler, elbiselerinibunlardan birine astıktan sonra bir defter alarak okuyor veya bir oyun takımı alarak arkadaşlarıyla oynuyordu" (Accâc, es-Sünne Kable't-Tedvîn, s. 301, el-Ağânî'den naklen).

[24] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/175-176.

VAAD BÖLÜMÜ

UMUMİ AÇIKLAMA

Vaad, dilimizde vaadetmek veya söz vermek diye ifade edilir. Dinimiz, mensuplarına vaadinde durmayı emreder. Kişinin İslamını tamamlayan hususlardan biri de budur. Kur'an-ı Kerim'de Hz. İsmail bu vasfıyla nazarlara arzedilir. "Kitapta İsmail'i de an. Muhakkak ki o, vaadinde sadıktı ve Allah tarafından gönderilmiş bir peygamberdi" (Meryem 54). Birkısım alimlerimiz, vaadini yerine getirmemeyi şu mealde ayette zikredilen duruma benzetmiştir: "Yapamayacağınız şeyi söylemeniz Allah katında pek büyük bir gazab sebebidir" (Saf 3). Kur'an'da ahidlerin yerine getirilmesiyle ilgili birçok ayet vardır. Bir tanesini mealen kaydediyoruz: "Ahdi de yerine getirin. Muhakkak ki ahidden dolayı mesuliyet vardır" (İsra 34). Hadiste de sözünü tutmamak, münafıklık alâmetlerinden bir olarak zikredilmiştir.
Bazı alimler, kişinin vaadini, kendisi üzerine bir şehadeti olarak değerlendirmiştir. Vaadin yerine getirilmesini bütün ulema dinî bir emir olarak değerlendirmiş, fakat farz olmadığını söylemiştir. Ancak, şunu da belirtelim ki, bazı alimlere göre, mevzu üzerine varid olan ayet ve hadislerin delaleti, onun vacib olmasınadır. Böylesi şiddetli vaidlerle vaade riayet emredilirken, vaade uymamanın kerahet-i tenzihiyeye hamli, bazılarınca çelişki olarak değerlendirilmiş: "Hele bir bakılsın. Vaadden dönmeye haram derken vaade uymak vacib değildir denebilir mi, veya uyulması vacib olmayan bir vaadi tutmamakla günaha girilir denebilir mi?" denmiştir.
Şu halde vaadi yerine getirmenin vacib olduğunu söyleyen de olmuştur. Bazı Malikî alimler: "Vaad bir sebebe bağlı ise, o vaade uymak vacibtir, değilse değildir" demiştir. Sözgelimi kim: "Benimle evlenirsen sana şunu alacağım" dese, o da kabul etse bu vaadin yerine getirilmesi vacibtir."
Hibe, kabzedildikten sonra mı daha önce mi kişinin mülküne girer, münakaşa edilmiştir.Vaad ile ilgili bazı vecizeler:[1]

VAAD

Bin kere va'dedeceğine bir kere va'dini yerine getir!
Verilen sözde durma, insan olmanın gereğidir.

Yüzüpgezen zeminde birşey bitmez.Va'dini yerine getirme hassasiyeti imandan, va'dinden dönme de nifaktan kaynaklanmaktadır.İnsanların bir kısmı bütün bir hayat boyu vicdanlarında akdettikleri muâhedenin gereğini yerine getirmeye çalışır; bir kısmı da böyle bir muâhededen habersiz yaşar. İşte bu noktada mü'min, münafıktan ayrılır.(26)

5805 -1- عن عبدالله بن أبى الحمساء رَضِيَ اللهُ عَنه قال:]بَايَعْتُ رَسُولَ اللهِ # بِبَيْعٍ قَبْلَ أنْ يُبْعَثَ، وَبَقِيَتْ لَهُ بَقِيَّةٌ، فَوَعَدْتُهُ أنْ آتِيَهُ بِهَا فِي مَكَانِهِ، فَنَسِيتُ ثُمَّ ذَكَرْتُ بَعْدَ ثَثٍ، فَجِئْتُ فَإذَا هُوَ فِي مَكَانِهِ، فَقَالَ: يَا فَتَى لَقَدْ شَقَقْتَ عَلَيَّ أنَا هٰهُنَا مُنْذُ ثَثٍ أنْتَظِرُكَ[. أخرجه أبو داود .

1. (5805)- Abdullah İbnu Ebi'l-Hamsa (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a daha bi'set (peygamberlik) gelmezden önce bir şey satın almıştım. O alışverişten ona hâlâ bir miktar (borç) bakiyesi kalmıştı. Ben o kalanı, kendisine yerinde vermeyi vaadettim. Ama bunu unuttum. Üç gün geçtikten sonra hatırladım, geldiğimde o hâlâ (sözleştiğimiz) yerindeydi.
"Ey genç bana meşakkat verdin, ben üç gündür burada seni bekliyorum!" buyurdular." [Ebu Davud, Edeb 90, (4996).][2]

AÇIKLAMA:

Hadis, sözünde durma meselesine fevkalâde çarpıcı bir örnek vermektedir: Buluşmak üzere anlaşılan yere zamanında gelip beklemek ve bu bekleyişi üç gün devam ettirmek. Şarihler bu uzun bekleyişi alacağını kurtarmak maksadıyla değil, vaadindeki sıdk sebebiyle yaptığını belirtirler. Nevevî der ki: "Ulema şu hususta icma etmiştir: "Bir kimse, bir başkasına dinen yasaklanmamış olan herhangi bir şey vaadetmişse, bu vaadini tutması gerekir. Bu, vacib midir, müstehab mıdır hususunda ihtilaf edilmiştir:

* İmam Şafii, Ebu Hanife hazretleri ve cumhur "Müstehabtır, terkeden faziletten mahrum kalır, şiddetli bir mekruh işlemiş olur. Hulfu'lvaad yönüyle günah işlemez. Ancak, eza vermek kastıyla bunu yapmışsa o zaman günahkâr olur" demiştir.

* Bir grup alim, bunun vacib olduğuna hükmetmiştir. Ömer İbnu Abdilaziz bunlardandır.

* Bazı alimler: "Tafsil gerekir, şartlara göre yukarıda söylenen hükümlerden biri terettüp eder" demiştir.

Birinci veçhi te'yid eden bir rivayete göre Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) söz verince "Umulur ki" derdi. İbnu Mes'ud'un bir rivayetine göre de inşaallah demedikçe vaadde bulunmazdı.

Buna rağmen muhatap, vaadden cezm (kesinlik) anlamış ise, bir zorluk yoksa yine de vaadi yerine getirmek gerekir. Vaadettiği sırada, içinden, yapmama hususunda kesin kararlı ise, bu münafıklıktır."[3]

-5806 -2- وعن جابر رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: لَوْ قَدْ جَاءَ مَالُ الْبَحْرَيْنِ لَقَدْ أعْطَيْتُكَ هكَذَا وَهكَذَا، ثَثاً. فَلَمْ يَقْدَمْ مَالُ الْبَحْرَيْنِ حَتّى قُبِضَ رَسُولُ اللّهِ #، فَلَمَّا قَدِمَ عَلى أبِي بَكْرٍ أمَرَ مُنَادِياً فَنَادَى: مَنْ كَانَ لَهُ عِنْدَ رَسُولِ اللّهِ # عِدَةٌ أوْ دَيْنٌ فَلْيَأتِنِي. قَالَ جَابِرٌ: فَجِئْتُ أبَا بَكْرٍ فأخْبَرْتُهُ أنَّ النِّبيَّ # قَالَ: لَوْ قَدْ جَاءَ مَالُ الْبَحْرَيْنِ أعْطَيْتُكَ هكَذَا وَهكَذَا ثَثاً قَالَ: فَأعْطَانِي. قَالَ جَابِرٌ: فَلَقِيتُ أبَا بَكْرٍ بَعْدَ ذلِكَ فَسَألْتُهُ فَلَمْ يَعْطِنِى. ثُمَّ أتَيْتُهُ فَلَمْ يُعْطِنِي. ثُمَّ أتَيْتُهُ الثَّالِثَةَ فَلَمْ يُعْطِنِي. فَقُلْتُ لَهُ: قَدْ أتَيْتُكَ فَلَمْ تُعْطِنِي، ثُمَّ أتَيْتُكَ فَلَمْ تُعْطِنِي، ثُمَّ أتَيْتُكَ فَلَمْ تُعْطِنِي، فإمَّا أنْ تُعْطِيَنِي وَإمَّا أنْ تَبْخَلَ عَنِّي. فقَالَ: أقُلْتَ تَبْخَلُ عَنِّي؟ وَأيُّ دَاءٍ أدْوَأُ مِنَ الْبُخْلِ؟ قَالَهَا ثَثَاً؛ مَا مَنَعْتُكَ مِنْ مَرَّةٍ إَّ وَأنَا أُرِيدُ أنْ أعْطِيَكَ[.

2. (5806)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Bahreyn'in sadaka malı geldi mi sana şöyle şöyle (avuç avuç) vereceğim" dedi ve üç kere eliyle gösterdi. Bahreyn'in malı gelmezden önce Aleyhissalâtu vesselâm vefat etti. Mal Hz. Ebu Bekr'e gelince, bir münadi ile halka şöyle ilanda bulundu:

"Kime Resulullah'ın bir vaadi veya bir borcu var idiyse bana gelsin!"

Cabir der ki: "Ben hemen Hz. Ebu Bekr (radıyallahu anhümâ)'e gittim ve Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Bahreyn'in sadaka malı geldi mi ben

sana şöyle şöyle vereceğim" deyip üç kere iki eliyle işaret yaptığını söyledim. Bunun üzerine Hz. Ebu Bekr bana derhal verdi.
Cabir der ki: "Bundan sonra da Ebu Bekr'e rastladım ve yine istedim. Ama bu sefer vermedi. Sonra tekrar ona geldim, yine vermedi, sonra üçüncü sefer geldim yine vermedi. Ben de:
"Sana bir geldim vermedin, sonra bir daha geldim yine vermedin, bir kere daha geldim yine vermedin. Ya bana verirsin, ya da seni bana karşı cimri bileceğim"dedim. Bunun üzerine:
"Bana karşı cimri bileceğim mi dedin? Cimrilikten daha kötü hangi hastalık var?" dedi ve bunu üç kere tekrar etti ve devam etti:
"Ben seni reddettiğim her defasında (içimden) sana vermek istedim" dedi". [Bana bir avuç avuçlayıp verdi].[4]

5807-3- وعن محمد بن علي قال:]سَمِعْتُ جَابِرَ بْنَ عَبْدِاللّهِ يَقُولُ: جِئْتُهُ. فقَالَ لِي أبُو بَكْرٍ: عُدَّهَا فَعَدَدْتُهَا فَوَجَدْتُهَا خَمْسَمِائَةٍ. فَقَالَ: خُذْ مِثْلَهَا مَرَّتَيْنِ[. أخرجه الشيخان .

3. (5807)- Muhammed İbnu Ali anlatıyor: "Cabir İbnu Abdillah'ı dinledim. Diyordu ki:
"Hz. Ebu Bekr'e geldim. Ebu Bekr bana [birkaç avuç avuçlayıp verdikten sonra] "Şunları bir say!" dedi. Ben de saydım. Hepsi beş yüz taneydi. Hz. Ebu Bekr: "Bunun iki mislini al!" dedi." [Buharî, Hibe 18, Kefalet 3, Şehadat 28, Humus 17; Müslim, Fezail 60, (2314).][5]

AÇIKLAMA:

1- Hz. Ebu Bekr, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın vaadini yerine getiriyor. Bunu yaparken Hz. Cabir'den herhangi bir delil istemiyor. Esasen, Hz. Cabir bunu, Resulullah'ın bir borcu değil, bir vaadi olarak istemiştir. Bu hâdise, İslam'da devlet reisinin hazineden tasarrufta geniş yetki sahibi olduğunu gösterir.

2- Hz. Ebu Bekr, ikinci sefer talebi karşısında Cabir (radıyallahu anhümâ)'e ihsan etme işini geciktirmiş, üç sefer istedikten ve hatta "cimrilik" ithamını

işittikten sonra vermiştir. Bu geciktirmenin sebebini İbnu Hacer: "Ya bundan daha mühim bir iş sebebiyle yahut da hemen verseydi, bu hal, Cabir'i tekrar isteme hırsına iter diye korkmuştur veya bu çeşit durumlarda isteyenler çok olmasın diye düşünmüştür, değilse mutlak şekilde vermemek düşüncesinden değildir. Nitekim Hz. Ebu Bekir de: "Ben seni reddettiğim her defasında (içimden) sana vermek istemiştim" dedi" diyerek açıklar.

3- Hz. Ebu Bekr'in verdiği avuç, tek elin avucu değildir. حثية iki elle yapılan ve koç avuç dediğimiz avuçtur. [6]

---

[1] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/269.

[2] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/270.

[3] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/270-271.

[4] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/271-272.

[5] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/272.

[6] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/272.

VAKIF BÖLÜMÜ

UMUMİ AÇIKLAMA:

Vakf, kelime olarak durdurmak manasına gelir. Istılah olarak, İmameyn'in tarifine göre, "Bir mülkün menfaatini halka tahsis edip aynını Allah Teala'nın mülkü hükmünde olarak temlik ve temellükten müebbeden menetmektir" diye tarif edilmiştir. Bu tarif İslam fukahasının vakıf anlayışını ifade eder. Ancak herkesin istifadesine sunulan müessese manasında vakıf, insanlık kadar eskidir. Tarihî vesikalar, vakfın önce dinî olarak başladığını, sonradan insanî, medenî, içtimâî sahalara yayıldığını gösterir. İlk vakıfları, herkesin müştereken ibadet yaptığı mabedlerin teşkil ettiği söylenmektedir.

Vakıf İslam'la birlikte ayrı bir gelişme göstermiştir. Hiçbir medeniyette vakıf müessesesi, İslam'da olduğu kadar gelişme ve cemiyete küllî hizmet kaydetmemiştir. Bu durumda, dinin vakfa verdiği önem rol oynamıştır. Dinimiz vakfa ayrı bir kudsiyet atfetmiş, imkan sahiplerini vakıf yapmaya fevkalâde teşvik etmiş, vakıf yapacakların koyacakları şartları "şari'in hükmü" gibi addederek, istediği şartlarla vakıf yapma selahiyeti tanımış ve bu şartın kıyamete kadar değiştirilemeyeceği garantisini vermiştir.

İslam'da ilk fiilî vakıf örneğini bizzat Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) vermiştir. Resulullah, önce Medine'de sahip olduğu yedi ayrı akarını, daha sonra da Fedek ve Hayber hurmalıklarından hissesine düşeni Allah yolunda vakıf buyurmuşlardır.

Peygamberlerinden gördükleri bu güzel sünnete imkanları ölçüsünde uymaya çalışan Ashap'tan pekçoğu, kıymetli akarlarını vakfetmişlerdir. Hz.Cabir (radıyallahu anh): "Muhacir ve ensardan imkan sahibi olup da vakıfta bulunmayan tek kişi bilmiyorum" der.

Bu meyanda, Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in Hayber'de sahip olduğu "Kasm" adındaki pek kıymetli hurmalıkla ilgili vakfı bilhassa meşhur olmuştur. İslam'ın neşrine hizmet eden Daru'l-Erkam da bu vakıflar arasında yer alır.

İslam tarihinde vakıflar, çeşitli maksadlara hizmet eder. Fakirleri himaye etmek, yolcuların ihtiyaçlarını karşılamak, yetimleri büyütmek, talebelere burs, sükna vs. temin etmek, işsizlere iş bulmak, çırak yetiştirmek, müflis ve borçlulara yardımcı olmak, bekârları evlendirmek, hayvanları himaye etmek vs. Medrese, han, cami, çeşme, yol, köprü gibi ammenin menfaatine hizmet eden müesseseler kurmak, bunların ayakta kalmaları için gerekli masraflarını karşılamak gayesiyle

de çok sayıda vakıflar kurulmuştur. Bu çeşit vakfın ilk örneğini hicrî 88 (miladî 706) yılında Velid Bin Abdülmelik vermiştir: Şam'da yaptırdığı meşhur Ümeyye Camii'nin masraflarını karşılamak üzere birkısım köy ve mezrayı vakfetmiştir.
İçtimâî müesseselerin ihtiyaçlarını karşılamaya matuf bu çeşit vakıfların İslam tarihinde îfa ettiği hizmetin büyüklüğüne ayrıca parmak basmak gerekir. Zira, devletlerin dış ve iç gaileler sebebiyle maddeten zayıf ve yorgun düştükleri, me'murlarının maaşlarını bile ödeyemeyecek hale geldikleri dönemlerde bile, bu müesseseler, vakıfları sayesinde sarsılmadan hizmetlerini yürütebilmişler, böylece ilmî hayat ve dinî hizmetler en kritik, en fena şartlarda bile aksamadan devam edebilmiştir.
Günümüzde bilhassa maarif hizmetlerinin yürütülmesinde, devletimizin halkın katkılarını ısrarla teşvik etmeye başlaması, devlethalk işbirliği ile ortaya konmaya başlayan müesseselerin bir teşvik unsuru olarak bilhassa propaganda edilip tanıtılması, vakfın ehemmiyetinin tekrar anlaşılmasında oldukça manidar bir gelişmedir.[1]

İSLAMÎ VAKFIN MÜHİM BİR HUSUSİYETİ:

İslam'da vakfın gayesi Allah'ın rızasını kazanmaktır. Malını vakfeden Müslümanlar, bidayetten beri hep bu maksadı gütmüşler ve vakfiyelerinde bunu açık bir şekilde belirtmişlerdir. Halbuki, diğer dinlerde, yapılan hayrattan, her seferinde uhrevî mükâfaat düşünülmemiş, dünyevî maksad, re'fet (acıma) hissi, insaniyet fikri de ön plana alınmıştır. Müslümanlıkta ise "takarrüb ilallah" tabirinden vecizeleştirilen "Allah'a yaklaşmak, O'nun rızasını aramak" gayesi esas alınmış ve bu, İslamî manadaki vakfın sıhhat şartlarından biri addedilmiştir.
Bu hususu, vakıf kurmak veya kurulmuş vakıflara bağışlarıyla yardım etmek isteyen Müslümanların iyi bilmeleri gerekir.
İslam alimleri, ehemmiyetine binaen, vakfı tarif ederken bu manayı zihne getirecek tabire yer vermeye bilhassa itina göstermişlerdir: Zira elbirlik kabul edilen tarife göre, "Vakıf: Menfaati ibadullaha ait olmak üzere bir aynı (malı) Cenab-ı Hakk'ın mülkü hükmünde olarak temlik ve temellükten ilelebet hapsetmektir." Tarifte görüldüğü üzere, Müslümanların yaptığı vakıf tarih boyunca hep malı Allah'ın kılma manasını taşımıştır.
Atalarımızın, mallarını vakfederken dünyevî başka maksadlar da güttüğü şeklinde ileri sürülen iddialar tamamen indîdir ve gerçeği aksettirmekten çok uzaktır.

"Sevdiklerinizden İnfak Etmedikçe Hayra, Sevaba Eremezsiniz" (ayet): Şunu hemen belirtelim ki, İslam dünyasında mevcut her hayırlı müessesenin esas kaynağını Kur'an ve sünnet teşkil eder. Vakıf müessesesinin kaynağı da böyledir. Resulullah devriyle ilgili çok sayıda rivayet gösteriyor ki: "Sevdiklerinizden infak etmedikçe hayra, sevaba eremezsiniz" ayeti indiği zaman, Ashab çoğunlukla Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e müracaat ederek en çok sevdikleri şeyleri Allah rızası için bağışladıklarını bildirmişlerdir. Bu bağışların bir kısmı sadaka, bir kısmı köle azadı şeklinde yapılırken, bir kısmı da vakıf şeklinde gerçekleşmiştir. On dört asırdan beri Cenab-ı Hakk'ın: "Sevdiklerinizden infak etmedikçe hayra, sevaba erişemezsiniz" hitabı, mü'min vicdanları çınlatarak hayır keselerini açık tutmalarını sağlamış, kıyamete kadar da aynı inançlı gönüllerde makes bulmaya, çınlamaya devam edecektir: Sevdiklerinizden infak etmedikçe hayra, sevaba ulaşamazsınız.[2]

Sadaka-i Cariye:

Durmadan akan hayır çeşmesi: Bazı çeşmeler, pınarlar vardır, akar da akar; belki de dünyanın kurulduğu günde başlamıştır akmaya. O kadar bol, o kadar zengindir ki, kıyamete kadar serin suyu, tatlı şırıltısı, güzel manzarasıyla susamış ciğerlere hayat, kederli gönüllere haz ve ümit, aşık ruhlara ilham vereceğinden herkes emindir.
Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), Allah yolunda yapılacak bir kısım hayırları bu çeşmeye benzetir. Ancak bu çeşme, başka çeşmedir; bu çeşme hayır çeşmesidir, bu çeşme sadece insanlara dünyevî hizmet vermez, kurucularına da ebedî nur ve gıda akıtır. Bu, kıyamete kadar akacak, aktıkça sahibinin amel defterini, hayır havuzunu da dolduracak, onu ebedî nura boğacak bir çeşmedir, bu çeşme, SADAKA-İ CARİYE'dir.
Nedir bu sadaka-i cariye? Bu Allah rızası için, insanlara hizmet veren bir eser bırakmaktır. Bu, ilimdir, ilmî müessesedir, yoldur, köprüdür, kütüphanedir, müessese kurarak, burs vererek yetiştirilmiş insandır, fedakârlıklara katlanarak hayırlı şekilde büyütülmüş evlattır. İşte Resulullah'ın müjdesi; kendi kelamlarıyla: "Kişi öldüğü vakit, üç sayfası hariç bütün amel defteri kapanır. Açık kalan amel sayfalarından biri sadaka-i cariyedir, biri insanların faydalanacağı bir ilimdir, üçüncüsü de kendine dua eden hayırlı evlattır."

İslam alimleri çoklukla sadaka-i cariye ile vakfın kastedildiğini söylerler. [3]

Lamba Kimin?

Bir babanın emriyle, beş kardeşten biri lambanın şisesini, diğeri camını, üçüncüsü gazyağını, dördüncüsü fitilini alsa, beşincisi de kibrit getirip yaksa.
Bu lamba kimindir?
Lambadan istifade edenler, lambanın sahibine dua etseler, dua ve teşekküre hepsi de hak sahibi değil midir?
Evet Allah yolunda yapılan hayır işleri, vakıflar, müesseseler de böyledir. Biri düşünür, teşebbüsü başlatır. Diğer pekçokları yardımla müesseseyi kurarlar. Derken bir hizmet çarkı işlemeye başlar. Bir tuğla, bir civata ile de buna katkıda bulunan, niyetiyle o hayır fabrikasının manevî gelirine ortak olur. Hayır müesseselerine yardımın gerçek manası budur.
Cenab-ı Hak, hayır yolunda verilen bir tuğla veya cıvatanın bir bina veya fabrikaya dönüşebileceğini, atılan bir tohumun bir harman mahsül olabileceğini şu ayetle haber verir:
"Mallarını Allah yolunda harcayanların hali, yedi başak bitiren, her başakta yüz tane bulunan bir tek tohumun hali gibidir. Allah kime dilerse ona kat kat verir. Allah, ihsanı bol olan, hakkıyla bilendir."
Resulullah da başta vakıf olmak üzere, dine hizmet etmek, Allah rızasını aramak maksadıyla başlatılan teşebbüslerin desteklenmesini teşvik maksadıyla: "Kim Allah rızası için bir bağırtlak kuşunun yuvası kadar bir mescid inşa ederse, Allah onun için cennette bir köşk inşa eder" buyurmuştur.
Tek başına fitil, lamba olmayacağı gibi, kuş yuvası kadar mekanda tek başına mescid olamaz. Ama Allah'ın rızası niyetiyle teşkil edilen, harmana atılan imkan daneleriyle her şey olur. Hayır vakıflarını desteklemenin manası budur.[4]

5809 -1- عن ابن عمر رَضِيَ اللّهُ عَنهما قال:]أَصَابَ عُمَرُ رَضِيَ اللّهُ عَنهُ أرْضاً بِخَيْبَرَ فأتَى النّبيّ # فقَالَ: يَا رَسُولَ اللّهِ! إنّي أصَبْتُ أرْضاً بِخَيْبَرَ لَمْ أُصِبْ مَاً قَطّ هُوَ أنْفَسُ عِنْدِي مِنْهُ فَمَا تَأمُرُنِي بِهِ؟ قَالَ: إنْ شِئْتَ حَبَّسْتَ أصْلَهَا وَتَصَدَّقْتَ بِهَا قَالَ: فَتَصَدَّقَ بِهَا عُمَرُ رَضِيَ اللّهُ عَنهُ أنَّهُ يُبَاعُ أصْلُهَا، وَ تُبَاعُ، وَ تُورَثُ وَ
تُوَهبُ. قَالَ: فَتَصَدَّقَ عُمَرُ في الْفُقَرَاءِ، وَفِي الْقُرْبَى، وَفِي الرِّقَابِ، وَفِي سَبِيلِ اللّهِ وَابْنِ السَّبِيلِ. زَاد في رواية: وَالضّيْفِ. َ جُنَاحَ عَلى مَنْ وَلِيَهَا أنْ يَأكُلَ

مِنْهَا بِالْمَعْرُوفِ أوْ يُطْعِمَ صَدِيقاَ غَيْرُ مُتَأثِّلٍ مَاَ[. أخرجه الخمسة.»المُتَأثِّلَ« الذي يدّخر المال ويقتنيه .

1. (5809)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Hz. Ömer (radıyallahu anh) Hayber'de (ganimetten) bir arazi sahibi oldu. (Bunu tasadduk etmesini emreden bir rüyayı üst üste üç gün görmesi üzerine) Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelerek:
"Ey Allah'ın Resulü! Ben Hayber'de bir tarlaya sahip oldum. Şimdiye kadar yanımda böylesine değerli bir arazim hiç olmadı. Bu tarla için bana ne emir buyurursunuz?" diye sordu. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Dilersen onun aslını (Allah için) hapset ve [gelirini] tasadduk et!" buyurdular. Bunu üzerine Hz. Ömer (radıyallahu anh) araziyi tasadduk etti ve aslının satılamayacağını ve satın alınamayacağını, varis olunamayacağını, hibe edilemeyeceğini söyledi.
Ravi der ki: "Ömer bu araziyi fakirlere, akrabalara, kölelere, Allah yolunda harcamalara ve yolculara bağışladı. -Bir rivayette misafirlere de denmiştir-. Onun işlerini üzerine alanın ondan maruf üzere yemesinde veya bir dostuna yedirmesinde bir beis yoktur, yeter ki, malı kendine sermaye yapmasın." [Buharî, Şurût 19, Vesaya 28, İman 33; Müslim, Vasiyyet 15, (1632); Ebu Davud, Vesaya13 (2878); Tirmizî, Ahkam 36, (1375); Nesâî, Ahbas 1, (6, 230); İbnu Mace, Sadakat 4, (2396).][5]

AÇIKLAMA:

Hz. Ömer'in vakfettiği bu nefis arazi ganimet yoluyla kendisine intikal etmiş, ancak o yeni iştiralarla normal hissesini genişletmiştir. Araziyi vakfedince Hz. Ömer, gelirinin, şartına uygun olarak tasarruf yetkisini kızı Hz. Hafsa'ya bırakır, ondan sonra da Hz. Ömer ailesinden büyüklere verilmesini belirtir. Bazı rivayetlere göre, bu vakfiyenin metni şöyledir:
"Emîru'lmü'minîn, Allah'ın kölesi Ömer'in, Semğ adlı arazi hakkında yazdığı namedir. Bunun tedviri yaşadığı müddetçe Hafsa'yadır. Hafsa onun gelirini Allah'ın gösterdiği yerlere infak edecektir. Hafsa vefat edince (arazinin tedviri) onun ehlinden re'y sahibi olan birine geçecektir."
Hz. Ömer, üst üste üç gün gördüğü rüya üzerine bu değerli arazisini vakfetmeye karar verir. Rivayetler, rüyada onun Semğ'i tasadduk etme emrini aldığını

belirtir. Şunu da belirtelim ki, Hz. Ömer'in vakfı sadece Semğ değildir. Değerce ondan geri kalmayan Sırma İbnu'l-Ekva arazisini de vakfetmiştir. Ahmed İbnu Hanbel'in bir rivayetine göre "İslam'da vakıf şeklinde yapılan ilk sadaka Hz. Ömer'in sadakasıdır."

İbnu Hacer, "Cahiliye devrinde vakıf var mı, bilmiyoruz" der. İmam Şafii, vakfın Müslümanlara ait bir hususiyet olduğunu söylemiştir.[6]

-5810 -2- وعن يحيى بنِ سعيد قال:]نَسخَ لِي عَبْدُ الْحَمِيدِ بْنُ عَبْدِ اللّهِ)ابْنُ عَبْدِ اللّهِ(ابْنِ عُمَرَ بْنِ الخَطّاب رَضِيَ اللّهُ عَنهُمْ صَدقَةَ عُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنه: بِسْمِ اللّهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيم: هذَا مَا كَتَبَ عَبْدُاللّهُ عُمَرُ فِي ثَمْغ فَقصَّ مِنْ خَبَرِهِ نَحْوَ حَدِيثِ نَافِعِ عَنِ ابْنِ عُمَرَ وَقَالَ: غَيْرُ مُتَأثِّلٍ مَا، وَفِيهَاً فَمَا عَفَا عَنْهُ مِنْ ثَمَرَةٍ فَهُوَ لِلسَّائِلِ وَالْمَحْرُوم، قَالَ: وَسَاقَ الْقِصَّةَ، قَالَ: وَإنْ شَاءَ وَلِيُّ ثَمْغ اشْتَرَى مِنْ ثَمَرِهِ رَقِيقاً لِعَمَلِهِ، وَكَتَبَ مُعَيْقِيبٌ، وَشَهِدَ عَبْدُاللّهِ بْنُ ا٠رْقَمِ بِسْمِ اللّهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيم، هذَا مَا وَصَّى بِهِ عَبْدُاللّهِ عُمَرُ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ إنْ حَدَثَ بِهِ حَدَثٌ أَنَّ ثَمْغاً وَصِرْمَةَ ابْنَ ا٠كْوَعِ وَالْعَبْدَ الّذي فيه، وَالْمَائَةَ السَّهْمَ الّذي بِخَيْبَرَ وَرَقِيقَهُ الّذى فيه، وَالْمِائَةَ الّتي أطْعَمَهُ مَحُمَّدٌ # بِالْوَادِي، تَلِيهِ حَفْصَةُ مَا عَاشَتْ. ثُمَّ يَلِيهِ ذُو الرَّأىِ مِنْ أهْلِهَا، أنْ َيُبَاعُ وَ يُشْتَرَى، يُنْفِقُهُ حَيْثُ رَأى مِنَ السَّائِلِ وَالْمَحْرُومِ وَذِى الْقُرْبَى، وَ حَرَجَ عَلى مَنْ وَلِيَهُ إنْ أكَلَ أوْ آكَلَ أوْ اشْتَرَى رَقِيقاً

مِنْهُ[. أخرجه أبو داود.»عفَا« أى زاد وفضل. و»المَحرومُ«: الممنوع الذي صرف عنه الرزق.و»ثمغٌ وصِرمةُ ابنُ ا٠كوع« مان بالمدينة معروفان كانا لعمر رَضِيَ اللّهُ عَنه فوقفهما .

2. (5810)- Yahya İbnu Said anlatıyor: "Abdulhamid İbnu Abdillah (İbni Abdillah) İbni Ömer İbni'l-Hattab (radıyallahu anhümâ), Hz. Ömer'in sadaka (kıldığı arazinin vakfiyesini) bana istinsah ediverdi. Şöyle yazılıydı: "Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla. Bu, Allah'ın kulu Ömer'in Semğ (nam arazi) hakkında yazdığı (vakfiyename)dir." Burada (Ravi Yahya İbnu Said) Hz. Ömer'le ilgili haberinde Nafi'in İbnu Ömer' den naklettiğinin benzerini anlattı ve: "Bir malı kendinin kılmaksızın" dedi. Yine o vakfiyenamede şu da vardı: "

(Mütevellinin ihtiyacından sonra) onun mahsulünden her ne artarsa, bu, (sayılan diğer ödeme mahallerinden başka) dilenciler ve yoksullar içindir."
Devamla der ki: "Kıssayı aynen nakletti ve dedi ki: "Semğ'in velisi dilerse, oranın mahsulünden ödeyerek köle satın alıp, arazinin işlenmesinde kullanır. Bunu Muaykib yazdı, Abdullah İbnu'l-Erkam şahid oldu."
Bismillahirrahmanirrahim: Bu, Allah'ın kulu mü'minlerin emîri Ömer'in vasiyetidir. Eğer ona (Ömer'e) bir şey olursa (yani Ömer ölürse), Semğ, Sırma İbnu'l-Ekva ve orada(ki işleri yürütmek üzere) bulunan köle, Hayber'de bulunan yüz hisse ve orada bulunan köle, Vadi(l-Kura) da Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'in bana taam olarak verdiği yüz (vask)ın idaresi, yaşadığı müddetçe Hafsa'ya aittir. (Hafsa'dan) sonra onun idaresi Hafsa'nın ailesinden re'y sahibi birine aittir, o şartla ki bu emval satılmaz, satın alınmaz. (Mütevelli, ihtiyaçtan artan mahsül) dilenci, muhtaç ve akrabalardan münasib gördüklerine infak eder. (Bu vakfın idaresini üzerine alan mütevellinin) bundan yemesinde, yedirmesinde veya o paradan köle satın almasında bir mahzur yoktur." [Ebu Davud, Vesaya 13, (2879).][7]

AÇIKLAMA:

1- Ebu Davud merhum, burada Hz. Ömer'in vakfiyesi ile ilgili iki ayrı rivayet metnini birleştirerek kaydetmiş durumda. Birinci metin "Rahman, Rahim olan Allah'ın adıyla..." diyerek tercümesini verdiğimiz birinci besmele ile başlayıp "Abdullah İbnu'l-Erkam şahid oldu" ibaresine kadar devam eden kısımdır.
İkinci metin ise "Bismillahirrahmanirrahim" diye başlayıp "...O paradan köle satın almasında bir mahzur yoktur" ibaresine kadar olan kısımdır.
Görüldüğü üzere ikinci vesikada, birincide olmayan bazı ziyadeler var. Meseleye temas eden eski ve yeni kaynaklar, umumiyetle her iki rivayete de yer vermektedirler. Rivayetin bidayetinde görüldüğü üzere Abdulhamid İbnu Abdullah, her iki vasikayı da Yahya İbnu Said için istinsah etmiştir.

2- Vakfiyede biri Semğ semtinde, diğeri de Sırma İbnu'l-Ekva semtinde olmak üzere başlıca iki arazinin ismi geçmektedir. Hz. Ömer her ikisini de vakfetmiş olmaktadır. Bazı rivayetler Semğ arazisinin hurmalık olduğunu tasrih eder.

3- İslam'da ilk vakfiye mahiyetini taşıyan bu kıymetli vesikada, sonradan fevkalâde gelişecek olan vakfiyenamelerin hususiyetlerini rüşeym halinde bulmak mümkündür:

* Mütevelli belirleniyor: Hz. Hafsa'dır. Demek ki bir vakfın birinci derecede sorumlusu (mütevelli, müdür, kayyim...) bir kadın olabiliyor.

* Mütevelli, vakıftan şahsî ihtiyaçlarını görecektir, bunda bir mahzur yoktur.

* Masraf yani harcama yerleri belirleniyor. Bu, vakfa meşru olan, dilediği harcama yerlerini göstermede, vakfa gaye tayininde hürriyet tanıyor. Hz. Ömer'in vakfiyesinde, sadaka (devlet gelirleri)nin harcama yerlerini (masraflarını) gösteren ayete atıf yapılmaktadır (Tevbe 60). Nitekim vakfiyenin daha baş kısmında "dilenciler ve yoksullar" tabiri yine Kur'an'dan alınmış olmakla birlikte Tevbe suresi altmışıncı ayette sayılanlara bir ilave olmaktadır.

* Vakfedilen malın temellük edilemeyeceği, satılamayacağı, satın alınamayacağı da ayrıca belirtilen hususlar arasında yer almaktadır.

* Vakfın işletilmesi, geliştirilmesi için gerekli istihdamlar yapılacak, bunun masrafı vakıftan karşılanabilecektir.

* Vakıf belli bir müddet için değil, ebediyyen vakfedilmiştir

* Vakıf, hukuki bir akiddir, şahidlerin huzurunda yazılan bir vesika ile tescil edilmiştir.

Ancak burada şu hususu açıklamamız gerekmektedir. Bazı rivayetler vakfın Hz. Peygamber zamanında ve hatta "İslam'da ilk" olarak yapıldığını ifade ettiği halde yukarıda metinde Hz. Ömer kendisini emîrü'lmü'minîn olarak tavsif etmekte ve vakfiyenin katibi olarak, Hz. Ömer'in hilafeti esnasında resmî katipliğini yapmış olan Muaykib (radıyallahu anh)'in ismi zikredilmiştir. Bu durum, mezkur emvalin, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sağlığında şifahî olarak vakfedildiğini, vakfiyenamenin hilafeti sırasında yazıya geçirildiğini ortaya koyar.

Muaykib ilk Müslümanlardan biridir. Hem Habeşistan'a, hem de Medine'ye hicret eden bahtiyarlardandır. Resulullah'la birlikte gazvelere katılmıştır. Hz. Ömer zamanında hem katiplik hem de hazinedarlık yapmıştır. Abdullah İbnu'l-Erkam da meşhur sahabelerdendir, Hz. Ömer'in beytu'lmal memurlarındandır, radıyallahu anhüm ecmain. [8]

[1] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/275-276.

[2] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/276-277.

[3] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/277.

[4] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/278.

[5] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/279.

[6] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/279-280.

[7] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/281.

[8] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/281-283.

VASİYET BÖLÜMÜ

UMUMİ AÇIKLAMA

Vasiyet lügat olarak, ulaşmak manasına gelir. Şer'an, kişinin ölümünden sonrasıyla ilgili ahdidir. Bu ahde vasiyet denmesi, ölen kişinin ölümden sonra, hayatında olana onunla kavuşmuş olmasından dolayıdır. Şer'an, menhiyattan zecr, emirlere teşvik için vaki olan beyanlara da vasiyet denir ise de, burada ölen kişinin vasiyetiyle ilgili teferruat maksuddur.
Dinimiz, gerek erkek ve gerek kadın için şahsî malı üzerinde vasiyet hakkı tanımıştır: Resulullah "Kişinin vasiyeti yanında hazır bulunmalıdır" buyurarak, vasiyet meselesinin ciddiyetine dikkat çekmiştir. Sahih bir vasiyetin olması için kadın-erkek, mü'minkâfir, evlibekâr farkı gözetilmez. Vasiyette kadın kocasından izin de almaz. Vasiyetin sıhhati için iki şart aranır: Akıl ve hürriyet. Mümeyyiz durumdaki çocuğun vasiyeti hakkında ihtilaf edilmiştir. Hanefîlere ve Şafiilerin ezher(galib) görüşüne göre çocuğun, mümeyyiz de olsa vasiyet yetkisi yoktur. Malik, Ahmed -ve bir görüşünde Şafii- "mümeyyizin vasiyeti sahihtir" demiştir.
Mal üzerinde vasiyetin sahih olması için, kişinin mal bırakmış olması gerekir. Ayette "Sizden birisine ölüm yaklaştığı zaman, eğer ardında mal bırakacaksa vasiyet etmek farz kılınmıştır. O kimse anne ve babasına ve akrabasına uygun şekilde vasiyet yapsın" (Bakara 180) buyrulmuştur. Ayet-i kerimede zikri geçen hayırdan muradın mal olduğunda ittifak edilmiştir. Çünkü malı olmayanın vasiyeti de olmaz. Ancak hayırla çok malın kastedildiğini zannederek "az malı olana vasiyet hakkı yoktur" diyen de olmuştur. Her halukârda esas olan "az da olsa, çok da olsa malı olanın vasiyet edebilme hakkıdır" bu sabittir. Şafiiler, malda az çok tefriki yapmadan, "vasiyetin mendub olduğu"na hükmetmişlerdir.Vasiyet malsız da olabilir: Çocuğun işlerini tedvir edecek kimseyi belirlemesi veya çocuklarına dinî ve dünyevî ne gibi işler yapılması gerektiğini vasiyet etmesi gibi. Böyle bir vasiyetin mendubiyetini reddeden alim görülmemiştir.
Vasiyette az mal ile çok malın nisabı hususunda ihtilaf edilmiştir. Hz. Ali'ye göre yedi yüz dirhem azdır, bir rivayette de sekiz yüz dirhem mal azdır. İbnu Abbas'tan da benzeri bir rivayet gelmiştir. Hz. Aişe'ye göre çok iyal bırakan kimse için üç bin dirhem de bıraksa çok değildir. Hasılı bu, nisbî bir durumdur,

şahıslara ve ahvale göre farklılıklar arzeder, kesin bir nisab söylenemez.[1]

*** VASİYETE TEŞVİK**

-5794 -1- عن ابن عمر رَضِيَ اللّهُ عَنهما قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: مَاحَقُّ امْرِئٍ مُسْلِمٍ لَهُ شَىْءٌ يُوصِي فِيهِ أنْ يَبِيتَ لَيْلَتَيْنِ إ ّ وَوَصِيَّتُهُ مَكْتُوبَةٌ عِنْدَهُ[. أخرجه الستة .

1. (5794)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Hakkında vasiyet edebileceği bir malı bulunan Müslüman kimsenin, vasiyeti yanında yazılı olmaksızın iki gece geçirmeye hakkı yoktur." [Buharî, Vesaya 1; Müslim, Vasiyyet 4, (1627); Muvatta, Vasiyyet 1, (2, 761); Ebu Davud, Vesaya 1, (2863); Tirmizî, Cenaiz 5, (974); Nesâî, Vesaya 1, (6, 238, 239).][2]

AÇIKLAMA:

Hadis, vasiyete değen -az veya çok- bir malı olan herkesin beraberinde yazılı bir vasiyetname taşımasını tavsiye etmektedir. Hadisin üslubu vücub hükmüne uygun ise de, cumhur bunu vücub manasında anlamamış, buna uyulmasını tahsin etmek maksadıyla böyle bir üsluba yer verilmiş olduğunu söylemiştir. Zahirîler, buna dayanarak vacib demiştir. Cumhur "kişinin üzerinde emanet veya borç varsa" kaydını koyarak, borçluların bunu belirten bir vasiyetinin olması gereğine dikkat çekmiştir. Bu vasiyetin yazılı olması, durumunda değişiklik hasıl oldukça vasiyet metninin yazılı olarak değiştirilmesi ve bunun şahidlendirilmesi gereğine dikkat çekilmiştir.[3]

-5795 -2- وعن ابن عبّاس رَضِيَ اللّهُ عَنهما في قوله تعالى:]إنْ تَرَكَ خَيْراً الْوَصِيُّة لِلْوَالِدَيْنِ وَا ْقْرَبَيْنِ، وَكَانَتِ الْوَصِيَّةُ كذلِكَ حَتّى نَسَخَتْهَا آيَةُ الْمِيرَاثِ[. أخرجه أبو داود.

2. (5795)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) "Ölen, mal bırakmışsa ebeveyn ve

akrabalarına vasiyette bulunsun..." (Bakara 180) ayeti hakkında demiştir ki: "Miras ayeti neshedinceye kadar vasiyet bu şekilde vacib idi." [Ebu Davud, Vesaya 5, (2869).][4]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste geçen ve miras ayeti gelmezden önce vasiyeti farz kılan, miras ayeti ile de neshedilmiş bulunan ayetin meali şudur: "Sizden birisine ölüm yaklaştığı vakit, eğer ardında mal bırakacaksa, vasiyet etmek farz kılınmıştır. O kimse anne ve babasına ve akrabasına uygun şekilde vasiyetini yapsın. Bu Allah'tan sakınanlar üzerine bir borçtur" (Bakara 180). Tekrar ediyoruz: Bu ayet-i kerimenin hükmü Nisa suresinin baş kısımlarındaki miras paylarını belirleyen ayetlerle neshedilmiştir. Ayrıca bu ayeti neshedecek mahiyette olmak üzere: "Allahu Zülcelal hazretleri her hak sahibine hakkını vermiştir. Öyleyse artık herhangi bir varis lehine vasiyet yoktur" buyurmuştur.[5]

*** VASİYETİN ZAMANI**

1. (5796)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a: "Hangi sadaka efdaldir?" diye sorulmuştu:
"Sağlıklı ve fakirlikten korkup, zenginliğe ümit bağladığın, mala karşı cimri olduğun halde tasadduk etmen! Bu şekilde tasadduku, can boğazına gelip de falana şu kadar, feşmekana bu kadar diyeceğin zamana kadar devam ettir. O sırada (yaptığın tasaddukun sana bir faydası yoktur, çünkü malın, artık) zaten birilerinin olmuştur." [Buharî, Vesaya 7, Zekat 11; Müslim, Zekat 92, (1032); Ebu Davud, Vesaya 3, (2865); Nesâî, Vesaya 1, (6, 237).][6]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, Allah Teala nezdinde hangi sadakanın daha makbul ve üstün olduğunubelirtmektedir: İnsan sağlıklı, henüz dünyevî arzular, dünyevî istikbal hesapları canlı ve galib, mesela zengin olma amelinde, fakirliğe düşme endişesini de yaşamakta, bu sebeple parayı cimrice harcamakta vs. İşte bu halet-i ruhiyeyi taşırken Allah rızası için para harcamak pek makbul bir ibadettir. Resulullah, bu suretle harcamayı can boğaza gelinceye kadar fasılasız devam

ettirmeyi tavsiye etmektedir.
Böyle yapmaz da dünyadan el etek çekip ölüme yaklaştığı zaman falana şu kadar filana bu kadar diye yapacağı tasaddukun fazla bir kıymeti yoktur. Artık yemek istese yiyemez, giymek istese giyemez, sağlığı da eskisi gibi yeterli değil, dünyadan zevk alamıyor, ahireti düşünmeye başlamış ve bu esnada sadaka da veriyor. Resulullah bu sadakanın fazla bir kıymet arzetmeyeceğini bildiriyor. Ölüm sath-ı mailinde, mal da artık başkasının olmuştur: Mirasçılar. Öyleyse, bu maldan Allah rızası için yaşlılıktan önce, bir hayat boyu aralıksız harcanmalıdır. Esasen, hiç kimse, ani bir ölümle karşılaşmayıp yukarıda tasvir edilen fırsatı da elde edeceği hususunda garanti veremez. Her hal u kârda hayata bağlılık şartlarında sadaka vermek daha makbul, daha sevaplıdır.[7]

*** SADAKANIN MİKTARI**

-5797 -1- عن سعد بن أبي وقاص رَضِيَ اللهُ عَنه قال:]جَاءَنِي رَسُولُ اللّهِ # يَعُودُنِى عَامَ حَجَّةِ الْوَدَاعِ مِنْ وَجَعٍ اشْتَدَّ بِي: فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللّهِ: بَلَغَ بِي مِنَ الْوَجَعِ مَا تَرَى، وَأنَا ذُو مَالٍ، وَ يَرِثُنِي إِ ابْنَةٌ لِي، أفَأتَصَدَّقُ بِثُلُثَي مَالِي. قَالَ: َ. قُلْتُ: فَالشَّطْرُ؟ قالَ: َ. قُلْتُ: فَالثُّلُثُ؟ قَالَ: الثُّلُثُ، وَالثُّلُثُ كَثِيرٌ، إنَّكَ إنْ تَذَرَ وَرثَتَكَ أغْنِيَاءَ خَيْرٌ مِنْ أنْ تَذَرَهُمْ عَالَةً يَتَكَفَّفُونَ النَّاسَ، وإنَّكَ لَنْ تُنْفِقَ نَفَقَةً تَبْتَغِي بِهَا وَجْهَ اللّهِ عَزَّ وَجَلَّ إِ أُجِرْتَ بِهَا حَتّى مَا تَجْعَلُ فِي امْرَأتِكَ، قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللّهِ! أُخَلَّفُ بَعْدَ أصْحَابِي؟ قَالَ: إنَّكَ لَنْ تُخَلَّفَ فَتَعْمَلَ عَمَ تَبتَغِي بِهِ وَجْهَ اللّهِ إِ ازْدَدْتَ بِهِ دَرَجَةً وَرِفْعَةً، وَلَعَلَّكَ أنْ تَخلَّفَ حَتّى يَنْفَعَ اللّهُ بِكَ أقْوَاماً وَيَضُرَّ بِكَ آخَرِينَ. اللَّهُمَّ امْضِ ‘صْحَابِي هِجْرَتَهُمْ وَ تَرُدَّهُمْ عَلي أعْقَابِهِمْ، لكِنِ الْبَائِسُ سَعْدُ بْنُ حَوْلَةَ
يَرْثِي لَهُ رَسُولُ اللّهِ # أنْ مَاتَ بِمَكَّةَ[. أخرجه الستة.قوله: »يرثى لَهُ الى آخِرهِ« مدرج في الحديث .

1. (5797)- Sa'd İbnu Ebi Vakkas (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Veda Haccı senesinde, bende şiddet peyda eden bir ağrı sebebiyle yatmakta olduğum hastalığım için bana geçmiş olsun ziyaretine geldi.
"Ey Allah'ın Resulü dedim. Gördüğünüz gibi ağrım çok şiddetlendi. Ben mal

mülk sahibi bir kimseyim. Bana varis olacak tek kızımdan başka kimsem yok. Malımın üçte ikisini tasadduk etmek istiyorum!" dedi. Hemen "Hayır, olmaz!" buyurdular.
"Yarısı?" dedim. Yine "olmaz!" buyurdular.
"Üçte biri?" dedim.
"Üçte birini mi? Üçte bir de çok. Senin varislerini zenginler olarak bırakman, halka ihtiyaçlarını açan fakirler olarak bırakmandan daha hayırlıdır. Sen aziz ve celil olan Allah'ın rızasını arayarak her ne harcarsan -hatta bu, hanımının ağzına koyduğun bir lokma bile olsa- mutlaka onun sebebiyle mükâfaatlanacaksın" buyurdular. Ben:
"Ey Allah'ın Resulü dedim. Ben arkadaşlarımdan sonra burada kalacak mıyım?" dedim.
"Eğer geri kalır, kendisiyle Allah'ın rızasını düşündüğün bir amel yapacak olursan bu ameller sebebiyle mutlaka derecen artacak, merteben yükselecektir. Şunu da söyleyeyim. Sen daha yaşayacaksın. Öyle ki Allah seninle bir kısım kavimlere hayır ulaştıracak, diğer bir kısımlarına da şer" buyurdular. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) sonra şöyle dua ettiler:
"Allahım! Ashabımın hicretini tamama erdir. Onları gerisin geri (başarısızlıkla) çevirme!" Ve sözlerini [Hicret evi olan] Mekke'de ölmüş olan Sa'd İbnu Havle hakkında sarfettikleri "Lakin zavallı, Sa'd İbnu Havle'dir!" mersiyesiyle tamamladılar." [Buharî Cenaiz 37, Vasaya 2, 3, Fezailu'l-Ashab 49, Megazi 77, Nafakat 1, Marza 13, 16, 43, Feraiz 6; Müslim, Vesaya 5, (1628); Muvatta 4, (2, 763); Tirmizî 6, (975); Ebu Davud, Vesaya 2, (2864); Nesâî, Vesaya 3, (6, 241, 243).][8]

AÇIKLAMA:

1- Yukarıdaki hadisin metninden de anlaşılacağı üzere, Veda Haccı senesinde, Sa'd İbnu Ebi Vakkas hastalanmış, hastalığı şiddet kesbedince Aleyhissalâtu vesselâm geçmiş olsun ziyaretine uğramış, ancak bu ziyaret sırasında geçen konuşmalar, mühim teşriata vesile olmuştur.
* Bir kimse malının üçte birinden fazlasını vasiyet edemez. Kişinin malında vasiyet ederek varisler dışında tasarruf edilmesini sağlayacağı miktar üçte birdir. Bu hususta fukaha ittifak eder. Hanefîler, Malikîler, Şafîîler, Evzaî, Sevrî, Leys, Ahmed, İshak ve bütün muhaddisler böyle hükmetmiştir.
* Önceki hadiste varislerden herhangi biri lehine maddî vasiyet

yapılamayacağı belirtilmişti. Çünkü varislerden herbiri belli, muayyen bir hakka sahiptir, bundan fazlasının verilmesi helal olmaz.

2- Hadisin sonunda, Sa'd İbnu Havle'nin zavallı olduğu ifade edilmiştir. Onun niçin zavallı addedildiğini araştıran şarihlerimiz, onun Mekke'de ölümüyle izah ederler. Çünkü hicretle ilgili bahiste de gördüğümüz üzere, hicret faziletli bir ameldir. Hicret eden bir kimse, terkettiği eski diyarına artık dönmemeli, dönse de az kalıp, hemen hicret ettiği yere gitmelidir. Mezkur Sa'd, Mekke'de vefat etmekle pek çok manevî kayıplara uğramış, zavallı denmeye müstehak olmuştur. Bazı hadislerde, kişinin hicretle terkettiği eski yere geri gelmesi şiddet ifade eden tabirlerle yasaklanır ve bunun, bir nevi irtidad olduğu belirtilir. Bazı rivayetler, Habeşistan muhacirleri arasında da yer alıp, Bedir Savaşı'na da katılan Sa'd'ın, Hudeybiye Anlaşması sırasında Medine'yi terkederek Mekke'ye geldiğini ve Mekke'de öldüğünü belirtir. Resulullah'ın onu, bu hali sebebiyle zavallı addettiğinde ihtilaf edilmez.

3- Hadis, aile efradının her çeşit nafakası için harcanan şeylerin, niyet-i halise şartıyla sadaka sayılacağını ifade ediyor ki, mü'minlere bu büyük bir müjdedir. Böylece aile reisleri, ailenin fertleri için daha şevkli harcar, daha çok kazanma gayretine girer.

4- Ebu Zerr (radıyallahu anh) gibi bir kısım sûfimeşreb büyüklerimiz mal biriktirmeyi mekruh addetseler de, mal biriktirip zengin olmak caizdir. Zira Sa'd zü'lmal (mal sahibi) olarak tavsif edilmiştir. Aleyhissalâtu vesselâm bunu yasaklamış olsaydı Sa'd İbnu Ebi Vakkas zü'lmal olmazdı. Hz. Osman, Abdurrahman İbnu Avf gibi başka örnekler de mevcut.

5- Mirasçıyı zengin etmeye çalışmak efdaldir. Bu hadis, zenginlik mi fakirlik mi efdaldir münakaşasında, zenginliğin efdaliyetine de bir delil olmaktadır.

6- Hayırlı ameller ve ibadetler yapmak için uzun ömür dilemek müstehabtır.

7- Bu hadis Aleyhissalâtu vesselâm'ın ihbar-ı gayb nevinden bir mucizesidir. Çünkü aynen buyurduğu gibi, Allah, Sa'd İbnu Ebi Vakkas (radıyallahu anh)'a hem o hastalığından afiyet, hem de uzun ömür lutfetmiş, Sa'd da Irak valisi olmuş, birkısım savaşlara katılmış, kiminin hidayetine, kiminin öldürülmesine, kiminin de esir alınmasına vesile olmuştur.[9]

*** VARİSE VASİYET**

5798 -1- عن عمرو بن خارجة رَضِيَ اللّهَ عَنه قال:]خَطَبَ رَسُولَ اللّهِ # عَلى نَاقَتِهِ، وَأنَا تَحْتَ جِرَانِهَا وَهِيَ تَقْصَعُ بِجَرَّاتِهَا، وَإنَّ لُعَابَهَا لَيَسِيلُ بَيْنَ كَتِفَيَّ فَسَمِعْتُهُ يَقُولُ: إنَّ اللّه تَعالى أعْطَى كُلَّ ذِى حَقٍّ حَقَّه، فَ وَصِيَّة لِوَارِثٍ[. أخرجه أصحاب السنن، لكن رواية أبي داود عن أبي أمامة.»الجرانُ« باطن العنق مما يلي ا'رض.و»القَصعُ« شدة المضغ.و»الجرُّة« ما يخرجه البعير من بطنه ليجترُّه، وإنما يفعل ذلك البعير إذا كان مطمئناً. فإذا خاف شيئاً قطع الجرة .

1. (5798)- Amr İbnu Hatice (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) devesinin üzerinde hitabede bulundu. Ben devenin boynunun altında idim. Deve durmadan geviş getiriyor, hayvanın salyası omuzlarımın arasında akıyordu. İşte bu esnada Aleyhissalâtu vesselâm'ın şu sözünü işittim:

"Allah Teala hazretleri her hak sahibine hakkını verdi. Bu sebeple varislerden biri lehine vasiyet yoktur." [Tirmizî, Vesaya 5, (2122), Nesai, Vesaya 5, (6, 247).][10]

5799 -2- وعن طلحة بن مصرف قال:]سَألْتُ ابنَ أبِي أوْفَى رَضِيَ اللّهُ عَنه. هَلْ أوْصَى النّبيُّ #؟ قَالَ: َ. قُلْتُ: فَكَيْفَ كَتَبَ عَلى النَّاسِ الْوَصِيَّة، أوْ أمَرَ بِهَا وَلَمْ يُوصِ؟ قَالَ: أوْصَى بِكِتَابِ اللّهِ تَعالى[. أخرجه الخمسة إ أبا داود.

2. (5799)- Talha İbnu Musarrıf anlatıyor: "İbnu Ebi Evfa (radıyallahu anh)'ya: "Resulullah vasiyette bulundu mu?" diye sordum.

"Hayır" dedi. Ben tekrar:

"Öyleyse, kendi vasiyette bulunmaksızın halka nasıl vasiyeti farz kılar veya emreder?" dedim.

"Kitabullah'ı vasiyet etti!" diye cevap verdi." [Buharî, Vesaya 1, Megazî 83, Fezailu'l-Kur'an 18; Müslim, Vasiyet 16, (1634); Tirmizî, Vesaya 4, (2120); Nesâî, 2 (6, 240).][11]

AÇIKLAMA:

İbnu Ebi Evfa vasiyetin mutlak manada nefyini kastedmiyor. Çünkü, zaten vasiyet Kur'an'la sabit bir müessese. Nitekim İbnu Ebi Evfa bu maksadını ortaya koymak, Resulullah'ın da vasiyete yer verdiğini göstermek için, sözünü: "Aleyhissalâtu vesselâm Kur'an-ı Kerim'i vasiyet etmiştir" cümlesiyle tamamlıyor. İbnu Ebi Evfa bu sözüyle Aleyhissalâtu vesselâm'ın "Size, uyduğunuz takdirde sapıklığa düşmeyeceğiniz bir şey bırakıyorum: Kitabullah" hadisini kasdetmiş olabilir. Öyle ise sadedinde olduğumuz hadis, Resulullah'ın para, mal, köle nevinden şahsî bir varlık üzerinde vasiyet bırakmadığını kasdetmiştir.
Bu ifadede mübalağa var mı sorusuna gelince, "yok!" demek gerekir. Çünkü Buhârî'de de kaydedilen bir rivayette: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) öldüğü zaman dirhem, dinar, köle veya herhangi başka bir şey bırakmamıştı. Bıraktığı şeyler beyaz katırı ile silahı ve (yolculara) bağışladığı bir arazi idi" denmektedir. Hz. Aişe de Aleyhissalâtu vesselâm'ın "dirhem, dinar, koyun, deve hiçbir şey bırakmadığını, vasiyette bulunmadığını" belirtmiştir.
Öyleyse, geride servet olabilecek herhangi bir mal bırakmayınca, bittabi olmayan mal üzerinde vasiyet de olmayacaktır. Nevevî, burda zikri geçen araziyi Resulullah'ın sağlığında bağışladığını, katır, silah ve benzeri şeylerin de miras malı kılınmadığını, Aleyhissalâtu vesselâm'ın geride bıraktığı her şeyin sadaka yapıldığını, bu sebeple bunlardan sonra vasiyet edebilecek malî değeri olan bir şey bırakmadığını belirtir.
Son olarak bir husus daha belirtelim: Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, vefat sırasında ifade ettiği birkaç vasiyeti mevcuttur. Rivayetlerde bu bize intikal etmiştir. Müslim ve Nesai'de gelen bazı rivayetlere göre üç vasiyet-i Nebevi mevzubahistir:

1) Arap Yarımadası'nda iki din olmamalıdır: "Arap Yarımadası'nda iki din baki kalmamalıdır." Bazı rivayetlerde bu şart, Yahudilerin Arap Yarımadası'ndan çıkarılması şeklinde ifade edilmiştir: "Yahudileri Arap Yarımadası'ndan çıkarın."

2) Heyetlere hediye verilmesi: "(Size taşradan gelecek heyetlere (hiçbir ferdini unutmaksızın) benim verdiğim gibi siz de hediye verin."

3) Namaz ve köleler: "Resulullah'ın en son medar-ı bahs edip tavsiye ettiği husus "Namaz ve sağ ellerinizin malik olduğu köleler ve cariyeler idi."
Esasen İbnu Ebi Evfa'nın "Kitabullah'ı vasiyet etti" ifadesinin içinde pek çok şey

vardır. Çünkü dinin temel kaynağı odur, dinde olupda Kur' an'da olmayan ciddi bir mesele yoktur. Hatta Aleyhissalâtu vesselâm tarafından teşrî edilmiş bulunan her şey Kur'an'da mevcuttur denebilir. Çünkü Kur'an'da: "Resulumüz size her ne getirmişse onu alın, her ne yasaklamışsa ondan kaçının, terkedin" (Haşir 7) emredilmiştir.[12]

-5800 -3- وعن ا'سود بن يزيد قال:]ذَكَرُوا عِنْدَ عَائِشَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنها أَنَّ عَلِيًّا رَضِيَ اللّهُ عَنهُ كَانَ وَصِيًّا لِرَسُولِ اللّهِ # قَالَتْ: مَتَى أَوْصَى إِلَيْهِ، وَقَدْ كُنْتُ مُسْنِدَتَهُ الى صَدْرِي، فَدَعَا بِالطَّسْتِ، فَلَقَدِ انْخَنَثَ في حِجْرِي، وَمَا شَعَرْتُ أَنَّهُ مَاتَ، فَمَتَى أَوْصَى إِلَيْهِ[. أخرجه الشيخان والنسائي.»اِنْخِنَاثُ« انثناء وانكسار، أرادت أنه استرخى فانثنت أعضاؤه .

3. (5800)- Esved İbnu Yezid anlatıyor: "Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'nin yanında, Hz. Ali'nin Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın vasisi olduğunu söylemişlerdi: "Resulullah ona ne zaman vasiyette bulundu? Öleceği sırada o benim göğsüme yaslanmış vaziyette idi, bir leğen getirtti. Kucağımda bükülmüştü, öldüğünü bile hissetmedim. Öyleyse ona ne zaman vasiyet etti" diye itiraz etti." [Buharî, Vesaya 1, Megazî 83; Müslim, Vasiyyet 19, (1636); Nesâî, Vesaya 2, (6, 240).] [13]

-5801 -4- وعن عمرو بن شعيب عن أبيه عن جده:]أَنَّ الْعَاصَ بْنَ وَائِلٍ السَّهْمِي أَوْصَى أَنْ يُعْتَقَ مِائَةُ رَقَبَةٍ. فَأَعْتَقَ عَنْهُ ابْنُهُ هِشَامٌ خَمْسِينَ، وَأَرَادَ ابْنُهُ عَمْرٌو أَنْ يُعْتِقَ عَنْهُ الْخَمْسِينَ الْبَاقِيَة. فقَالَ: حَتّى أَسْأَلَ رَسُولَ اللّهِ، فأَتَاهُ فَسَأَلَهُ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللّهِ! إنَّ أَبِي أَوْصى أَنْ يُعْتَقَ عَنْهُ مِائَةُ رَقَبَةٍ، وَإِنَّ هِشَاماً أَعْتَقَ عَنْهُ خَمْسِينَ وَبَقِيَتْ عَلَيَّ خَمْسُونَ، أَفَأُعْتِقُ عِنْهُ؟ فَقَالَ #: إنَّهُ لَوْ كَانَ مُسْلِماً فَأَعْتَقْتُمْ عَنْهُ، أَوْ تَصَدَّقْتُمْ عَنْهُ، أَوْ حَجَجْتُمْ عَنْهُ بَلَغَهُ ذلِكَ[. أخرجه أبو داود .

4. (5801)- Amr İbnu Şuayb an ebihi an ceddihi anlatıyor: "As İbnu Vail es Sehmî [kendi adına] yüz kölenin azad edilmesini vasiyet etti. Oğlu Hişam, ona

bedel, elli tanesini azad etti. Oğlu Amr da ona bedel geri kalan elliyi azad etmek istedi ve:
"Hele Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a bir sorayım!" dedi, ona gelip:
"Ey Allah'ın Resulü! Babam, kendi adına, yüz köle azad edilmesini vasiyet etmişti. Hişam onun adına elli köle azat etti! Benim üzerime de elli tanesi kaldı. Onun adına ben azad edebilir miyim?" dedim. Aleyhissalâtu vesselâm, bana:
"Eğer o Müslüman idiyse, ona bedel azad etseniz veya ona bedel sadaka verseniz veya ona bedel hacc yapıverseniz bu ona ulaşırdı" buyurdular." [Ebu Davud, Vesaya 16, (2883).][14]

AÇIKLAMA:

Son rivayet, gayr-i müslim bir kimsenin vasiyetine uyulup uyulmayacağı meselesiyle ilgilidir. Çünkü As İbnu Vail, her ne kadar İslam devrini idrak etmiş ise de, Müslüman olmadan ölmüştür. Bu sebeple olacak ki, oğlu Amr, Müslüman olmadan ölmüş bulunan babasının vasiyetine uyarak köle azad etmesi caiz mi, değil mi diye tereddüt geçirerek Aleyhissalâtu vesselâm'a gidip sorar. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın cevabını değerlendiren alimler, sadakanın kâfire faydası olmayacağına hükmederler. Hadisten çıkan diğer hüküm de şudur: Müslümana malî ve bedenî ibadetler fayda sağlamaktadır.
Hülasa hadis, kâfirin Müslüman olan varislerine, kâfirin yaptığı, kurbiyete matuf vasiyetlerini infazın vecibe olmadığına delil kılınmıştır.[15]

*** YETİMİN VASİSİ**

-5802 -1- عن أبي ذر رَضِيَ اللهُ عَنه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: يَا أَبَا ذَرٍّ إنِّي أرَاكَ ضَعِيفاً، وَإنِّي أُحِبُّ لَكَ مَا أُحِبُّ لِنَفْسي، َتَأمَّرَنَّ عَلى اثْنَيْنِ وَ تَوَلَّيَنَّ مَالَ يَتِيمٍ[. أخرجه أبو داود والنسائي .

1. (5802)- Ebu Zerr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Ey Ebu Zerr! Ben seni zayıf bir kimse görüyorum. Ben kendim için sevdiğimi senin için de aynen severim. Öyleyse iki kişi üzerine emîr olmayasın, yetim malına da velilik yapmayasın." [Ebu Davud, Vesaya 4, (2868); Nesâî, Vesaya 10,

(6, 255).][16]

AÇIKLAMA:

1- Vasi, bir kimsenin ölümünden sonra, onun malları ve çocukları hakkında muhafaza ve tasarruf yetkisi olan kimsedir. Kayyim ile vasi arasında şöyle bir fark vardır: Vasi hem muhafaza ve hem de tasarrufla yetkili olduğu halde, kayyim, sadece muhafaza ile yetkilidir, tasarruf yetkisi yoktur.

2- Sadedinde olduğumuz hadis, herkesin vasilik yapamayacağını, onun için bazı vasıfların bulunması gerektiğini ifade etmektedir. Ebu Zerr (radıyallahu anh)'e nisbet edilen zayıflık, menfaaleri celb, mazarratı defle ilgili olmalıdır. Öyleyse vasi, yetimin menfaatini gözetebilecek dirayete sahip olmalıdır. Bu dirayetiyle lehine durumları tahkik edebilmeli, aleyhine durumlara karşı tedbirler düşünüp, icra edebilmelidir. Hz. Yusuf'un diliyle Cenab-ı Hakk veli olmanın iki mühim şartını belirtmiştir: اِنِّى حَفِيظٌ عَلِيمٌ

a) Hafiz (koruyucu, muhafaza edici) olmak, yani maslahatları celb, mazarratları def edecek kudrette olmak.

b) Alîm: Veliliğin mahiyetini, sorumluluklarını bilmek. Meseleyi değerlendiren alimler bu iki şartı nefsinde taşımayan kimsenin vasi veya veli olmasının haram olduğunu söylemişlerdir. Taberanî'nin bir rivayetinde Aleyhissalâtu vesselâm: "Zayıf imam mel'undur" buyurmuştur. [17]

5803 -2- وعن عمرو بن شعيب عن أبيه عن جده قال:]أتَى رَجُلٌ رَسُولَ اللهِ # فَقَالَ: إنِّي فَقِيرٌ وَلَيْسَ لِي شَيْءٌ وَلِي يَتِيمٌ. فَقَالَ: كُلْ مِنْ مَالِ يَتِيمِكَ غَيْرَ مُسْرِفٍ، وَ مُبَادِرٍ، وَ مُتَأثِّلٍ مَالاً[. أخرجه أبو داود والنسائي.»المبادر« المسارع .

2. (5803)- Amr İbn Şuayb an ebihi an ceddihi anlatıyor: "Bir adam Aleyhissalâtu vesselâm'a gelerek: "Ben fakirim, hiçbir şeyim yok, üstelik bir de yetimim var!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm:

"Yetimin malından ye! Ancak bunu yaparken ne israfa kaç, ne aceleci ol, ne de kendine mal et" buyurdular." [Ebu Davud, Vesaya 8, (2872); Nesâî, Vesâya 11,

(6, 256).][18]

AÇIKLAMA:

Bu hadiste, Aleyhissalâtu vesselâm, yanında yetim barındıran kimsenin, yetimin malından yemesine bazı kayıtlarla müsaade ediyor: Adam fakir olacak, yetimin malını israfa kaçmayacak şekilde tasarruf edecek, kendine has bir sermaye yapmayacak.
Yetim malının vasiye mübah kılınışının sebebi şöyle açıklanmıştır: "Velinin malın korunmasında, nemalandırılmasında çalışmış olması ve çocuğun işlerinin ıslahı için gayret göstermiş bulunması gibi sebeplerle ameline mukabil bir istihkak kesbetme manası vardır, bu sebeple ona mübah kılınmıştır. Ancak, maruf üzere ve ameline mukabil olacak miktarda almalıdır."
Yetim malından yenilip yenilemeyeceği ihtilafında İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'ın "Vasi, bu maldan mal hususunda çalışması varsa yiyebilir" dediği rivayet edilmiştir. Ahmed İbnu Hanbel de bu görüştedir. Hasan Basrî ve İbrahim Nehai "yer, yediğini ödemez de"demişlerdir. Evzaî, Said İbnu Cübeyr: "Yer, fakat yediğini, yetim büyüyünce öder" demiştir.[19]

5804 -3- وعن علي رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]حَفِظْتُ مِنَ النَّبِيِّ # اثْنَتَيْنِ: َ يُتْمَ بَعْدَ احْتِمٍ، وَ صُمَاتَ يَوْمٍ الى اللَّيْلِ[. أخرجه أبو داود.

3. (5804)- Hz. Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan iki şey öğrendim: "İhtilamdan sonra yetimlik kalmaz, geceye kadar gün boyu sessiz durmak yoktur" [Ebu Davud, Vesaya 9, (2873).][20]

AÇIKLAMA:

Yetim, anne ve babadan birini veya her ikisini kaybeden kimsedir. Sözgelimi babasını kaybeden bir çocuk ne zamana kadar "yetim"dir sorusuna bu hadis cevap vermekte: "İhtilam olma yani büluğa erme halinde yetimlikten çıkacağını, artık o kimsenin yetim sayılmayacağını" belirtmektedir.
Hadisin devamı, bir cahiliye âdetini yasaklamaktadır: İster i'tikaf sırasında ister i'tikaf dışında gün boyu sükut etmek. İşte hadis bunu yasaklamaktadır. Böylesi

manasız eziyetler ibadet değildir, bunlarda Allah'a yakınlık yoktur.
Şunu da kaydedelim ki, konuşmamak suretiyle oruç tutmak daha önceki şeriatlarda meşrudur. Hatta buna ayet-i kerimede bile işaret edilmiştir: Hz. Yahya ile müjdelenen Zekeriya aleyhisselam buna bir alâmet istediği zaman Cenab-ı Hakk "Alâmetin, üç gün işaretle anlaşma dışında insanlarla konuşmamandır; Rabbini çok an, akşam sabah hamd et" dedi" (Al-i İmran 41). Münavi der ki: "(Konuşmamak suretiyle tutulan oruç) bizden önceki ümmetlerde meşru olduğu gibi, bizde meşru değildir. Bunda, Hıristiyanlığa benzeme bulunduğu için yasaklanmıştır." [21]

---

[1] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/256-257.
[2] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/257.
[3] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/257.
[4] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/258.
[5] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/258.
[6] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/258.
[7] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/258-259.
[8] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/260.
[9] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/260-262.
[10] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/262.
[11] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/263.
[12] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/264.
[13] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/264-265.
[14] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/265.
[15] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/265-266.
[16] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/266.
[17] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/266.

[18] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/267.

[19] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/267.

[20] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/268.

[21] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/268.

GADR (VEFASIZLIK) BÖLÜMÜ

GADR VE VEFASIZLIK

-4333 -1- عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قَالَ:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: إذَا جَمَعَ اللّهُ ا‘وَّلِينَ وَاŒخِرِينَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يُرْفَعُ لِكُلِّ غَادِرٍ لِوَاءٌ يُعْرَفُ بِهِ فَيُقَالُ: هذِهِ غُدْرَةُ فُنٍ[. أخرجه الخمسة إٍَّ النسائي .

1. (4333)- İbnu Ömer (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kıyamet günü, Allah öncekileri ve sonrakileri birleştirip topladığı zaman her vefasız için, onu tanıtan bir bayrak dikilir ve: "Bu falan (oğlu falanın) vefasızlığıdır" denilir." [Buhârî, Edeb, 99, Cizye 22, Hiyel 9, Fiten 21; Müslim, Cihâd 10, (1735); Ebû Dâvud; Cihâd 162, (2756); Tirmizî, Siyer 28, (1581).][1]

-4334 -2- وفِي أخرى لِمُسْلِمٍ عَنِ الْخُدْرِىّ:]لِكُلِّ غَادِرٍ لِوَاءٌ عِنْدَ اسْتِهِ، يُرْفَعُ لَهُ بِقَدْرِ غُدْرَتِهِ: أ وَ غَادِرُ أعْظَمُ مِنْ أمِيرِ عَامَّةٍ[.

2. (4334)- Müslim'in el-Hudrî'den nakline göre, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle demiştir:"
Her zalimin arkasında bir bayrağı vardır, zulmü ölçüsünde bu bayrak yükseltilir. Haberiniz olsun, âmme hizmetlerini üzerine alandan daha büyük vefasız yoktur." [Müslim, Cihad 15, (1738).][2]

AÇIKLAMA:

1- Gadr, vefasızlık demektir. Yani bir şeyi yapmaya söz verdiği halde sözünde durmamak. Vefasıza gadir denir.

2- Dinimiz verilen sözün tutulmasını emreder ve bu hususa ehemmiyet verir. Vefasızlık şiddetle yasaklanmış ve haram ilan edilmiştir. Ahde vefa, Kur'ân-ı Kerîm'de "Allah'ın vasıflarından biri" olarak zikredilmiş (Tevbe, 111), mü'minlerin de bu vasıta muttasıf olmaları taleb edilmiştir (Bakara 177). Ahde

vefayı emreden birçok ayetten sadece bir tanesini kaydediyoruz: "Ahdi de yerne getirin. Muhakkak ki ahidden dolayı mes'uliyet vardır" (İsra, 34).
Sadedinde olduğumuz İbnu Ömer (radıyallahu anh) hadisi, ahdini tutmayan vefasızların kıyamet günü arkalarına dikilecek bir bayrakla teşhir edileceklerini belirtiyor. Bayrak vefasızlığın ölçüsü nisbetinde yüksek tutulackatır. İbnu Ebî Cemre "gadr" kelimesinin mutlak gelmesine bakarak, "büyük" veya "küçük" her çeşit vefasızlığa şâmil olduğunu söyler ve hadisin, herhangi bir günah işleyen kimsenin dahi, Cenab-ı Hak teşhir edilmesini dilediği takdirde, onu gösterecek bir alemeti bulunacağını ifade ettiğini söyler. Bu hususu şu âyet te'yid eder: "Günahkârlar simalarıyla tanınacaklar" (Rahmân, 41). İbnu Ebî Cemre devamla der ki: "Hadisin zahiri her bir vefasızlık çin bir bayrağın bulunacağını ifade eder. Böylece anlaşılır ki, tek bir şahıs için vefasızlıkları adedince, birçok bayrak olacaktır." Bu ifadenin şümûlünü anlayabilmemiz için, her bir günahın Allah'a karşı işlenen bir gadr, bir vefasızlık olduğunu hatırlamalıyız. Çünkü her bir günah, Allah'a olan kulluk misakımızın bozulması, bezm-i elestteki ahdimize vefasızlık ifade eder. Şu halde Allah'a karşı ahdimizi tutmayı (yani gadr'e düşmemeyi) emreden ayet-i kerîme (Bakara, 27) bizi günaha karşı uyarmaktadır. İbnu Ebî Cemre devamla der ki: "Bayrak dikilmesindeki hikmet, cezanın, çoğunlukla günahın zıddı ile vaki olmasındandır. Nitekim gadr (günah) gizli işlenir. Öyleyse bunun cezasının açık şekilde verilmesi pek münasip düşer. Arap örfünde bir şeyin teşhirinde en iyi vasıta bayrak dikilmesidir."

3- Hadis, bir başka meseleye de parmak basar: "Kıyamet günü insanlar babalarına nisbetle çağrılacaklardır. Bu hükmüyle hadis, insanların Kıyamette annelerine nisbetle çağrılacağnı bildiren hadise muhalefet etmektedir. İbnu Hacer o hadisin Taberânî'de İbnu Abbâstan rivayet edildiğini, senedce çok zayıf olduğunu söyler. İbnu Battâl, "babalara nisbet edilerek çağırılma tarifte daha açık ve başkalarından tefrikde daha mükemmeldir" der.
İbnu Hacer, İbnu Battâl'ın bu yorumunu şöyle açıklar: "Bu söz, "babalar (=âbâ)" kelimesini nefsü'l-emire değil, dünyada adamın nisbet edildiği şahsa hamletmeyi gerekli kılar. Esas alınan yorum da budur."

4- Hadiste, zahire göre hükmetmenin caiz olduğu da anlaşılmaktadır.

5- İkinci hadiste, amme hizmetinde bulunan devlet reisi, vali, kaymakam gibi yetkililerin verdikleri sözü tutmamalarının daha büyük bir cürüm olduğu ifade edilmektedir. Çünkü insanlar ahidlerini yerine getirmemek suretiyle güvensizlik hasıl ederlerse beşeri hayatta ilerleme olmaz. Pek çok işin yürümesi, karşılıklı

güvenle olur. Bu kalkarsa her şey muallakta kalır. Hele memurlar vefasızlıkları sebebiyle güvensizlik verecek olurlarsa, amme hizmetleri fevkalade aksar, milletin devlete itimadı kalmaz.

Kadı İyaz, hadisten iki çeşit vefasızlık anlar: Birincisi yukarıda temas ettiğimiz devlet adamının millete karşı gadri, ikincisi de milletin devlet adamına karşı gadridir. Yani millet de hükümdarına karşı vefasızlık yapabilir. Bu, çeşitli itaatsizlik, isyan, vergi kaçakçılığı, fitnecilik, vatandaşlık vazifelerinde ihmal gibi değişik menfi davranışlarla kendini gösterir.

Şu halde, hadiste gelen tehdide bu hallere düşen herkes muhatap olabilecektir. [3]

---

[1] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/333.

[2] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/333.

[3] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/333-335.

VEKÂLET BÖLÜMÜ

VEKÂLET BÖLÜMÜ

5808 -1- عن حكيم بن حزام رَضِيَ اللهُ عَنه:]أنَّ رَسُولَ اللهِ # بَعَثَ مَعَهُ بدِينَارٍ يَشْتَرِي لَهُ بِهِ أُضْحِيَةً فَاشْتَرَى كَبْشاً بِدِينَارٍ وَبَاعَهُ بِدِينَارَيْنِ، فَرَجَعَ واشْتَرَى أُضْحِيَةً بِدِينَارٍ، فَجَاءَهُ بِا‘ضْحُيَةِ وَالدِّينَارِ، فَتَصَدَّقَ # بِالدِّينَارِ، وَدَعَا لَهُ أنْ يُبَارَكَ لَهُ في تِجَارَتِهِ[. أخرجه أبو داود والترمذي .

1. (5808)- Hakim İbnu Hizam (radıyallahu anh)'ın anlattığına göre, "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), kendisine bir dinar vererek kurbanlık bir koç almaya gönderdi. Çarşıdan bir dinara bir kurbanlık satın aldı. Ancak onu (beriye gelince) iki dinara sattı. Geri dönüp bir dinara bir koç satın aldı. Böylece Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a bir dinar ve bir koçla geldi. Resulullah dinarı tasadduk etti. Hakim'e de bu ticaretinde mübarek kılması için Allah adua etti." [Ebu Dvud, Büyû 28, (3386); Tirmizî, Büyu 34, (1257).][1]

AÇIKLAMA:

1- Vekalet, şeriatte, kişinin bir başkasını kendinin yerine mutlak veya mukayyed olarak koyması, ikame etmesi demektir. Meşru amellerden biridir.

2- Sadedinde olduğumuz hadis, Resulullah'ın kendi adına bir kurbanlık almak üzere bir dinarlık para vererek gönderdiği Hakim'in macerasını aksettiriyor: O bir dinarı vererek satın aldığı koçu iki dinara satıyor, bir dinara tekrar bir koç alıyor. Resulullah'a hem bir koç hem de bir dinarla dönüyor, olanları anlatıyor. Aleyhissalâtu vesselâm bu tarzın meşruluğunu ifade zımnında, Hakim'e bereketle dua eder.

3- Hadis, vekilin "bir dinara bir koç al" diyerek göndermesi halinde bir dinara veya yarım dinara bir koç almasının cevazını gösterir. Zira böyle bir alışverişte mal sahibinin dediği olmuş, ayrıca parasında artış da husule gelmiştir. Bu hadisi esas alan bir kısım alimler bey'i'lfuzûlinin cevazına hükmetmişlerdir. İmam Malik, iki görüşünün birinde, Ahmed kavl-i kadiminde, Şafii, Hz. Ali, İbnu Abbas, İbnu Mes'ud, İbnu Ömer hep bu görüştedirler.

İmam Şafii kavl-i cedidinde: "Bey-i mevkuf ve şira-ı mevkuf batıldırlar"

demiştir.
Ebu Hanife: "Bey-i mevkuf sahihtir, şira-i mevkuf sahih değildir" demiştir. Ona göre, bir malı, malikinin mülkünden çıkarmak, idhalin hilafına, malikin iznine tabidir.

İmam Malik'ten Ebu Hanife'nin sözünün tam aksi rivayet edilmiştir. [2]

---

[1] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/273.

[2] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/273-274.

YALAN BÖLÜMÜ

(Bu bölümde üç fasıl vardır)

*

BİRİNCİ FASIL

YALANIN VE YALANCININ ZEMMİ

*

İKİNCİ FASIL

YALANIN MÜBAH OLDUGU YERLER

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

RESULULLAH HAKKINDA YALAN

UMUMÎ AÇIKLAMA

Kizb, yalan demektir. Dilimize kizb kelimesi aynen girmiştir. Tekzib şekliyle yalanlama manasında daha çok kullanırız. Dinimiz yalancılığı kötü huyların başında kabul eder ve şiddetle reddeder. Kur'an-ı Kerim'de küfr bazan kizble ifade edilir. Mükezzib yani yalancı, "kâfir" manasındadır.
"Allah adına yalan söyleyen ve hak kendisine geldiği zaman onu yalanlayan kimseden daha zalim kim vardır? Kâfirler için cehennemde yer mi yok?" (Zümer 32) ayetinde kizb küfür manasında kullanılmıştır.
Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), bir müslümanın hırsızlık, zina, içki gibi hakkında had cezası gelen en ağır suçları işleyenlerin bile cennete gidebileceğini belirtir, fakat yalanı Müslümana bir türlü yakıştıramaz. Aleyhissalâtu vesselâm'ın ifadelerinden, yalanın sayılan bu günahlardan çok daha çirkin, çok daha alçaltıcı bir cürüm, en bayağı bir ahlaksızlık olduğunu

anlamaktayız: "Mü' minde her huy bulunabilir, yalan ve hıyanet hariç."
Kizb, sıdkın zıddıdır. Sıdkla ilgili olarak gerekli açıklamaları yaparken, kizbten de bahsedilmiştir. Bu bahisle ilgili mütemmim malumat için oraya bakılsın. [1]

BİRİNCİ FASIL

YALANIN VE YALANCININN ZEMMİ

-5202 -1- عن صفوان بن سلَيْمٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قُلْنَا يَا رَسُولَ اللّهِ: أَيَكُونُ الْمُؤْمِنُ جَباناً. قَالَ: نَعَمْ. قُلْنَا: أَفَيَكُونُ بَخِيًّ؟ قَالَ: نَعَمْ. قُلْنَا: أَفَيَكُونُ كَذَّابا؟ قَالَ: َ[. أخرجه مالك .

1. (5202)- Safvan İbnu Süleym (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ey Allah'ın Resulü! dedik, mü'min korkak olur mu?"
"Evet!" buyurdular. "Pekiyi cimri olur mu?" dedik, yine:
"Evet!" buyurdular. Biz yine:
"Pekiyi yalancı olur mu?" diye sorduk. Bu sefer: "Hayır! buyurdular." [Muvatta, Kelam 19, (2, 990).][2]

-5203 -2- وعن مالكٍ أنُّه بلغهُ أن ابن مَسعودٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال: َ] يَزَالُ الْعَبْدُ يَكْذِبُ وَيَتَحَرّى الْكَذِبَ فَيُنْكَتُ في قَلْبِهِ نُكْتَةٌ سَوْدَاءُ حَتّى يَسْوَدَّ قَلْبُهُ فَيُكْتَبُ عِنْدَاللّهِ مِنَ الْكَذَّابِينَ[.»التَّحرِّي« القصد .

2. (5203)- İmam Malik'e ulaştığına göre, İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) şöyle demiştir: "Kul yalan söylemeye ve yalan söyleme niyetini taşımaya devam edince bir an gelir ki, kalbinde önce siyah bir nokta belirir. Sonra bu nokta büyür ve kalbinin tamamı simsiyah olur. Sonunda Allah nezdinde "yalancılar" arasına kaydedilir." [Muvatta, Kelam 18, (2, 990).][3]

AÇIKLAMA:

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) burada, söylenen her yalanla kalpte bir kararma olduğunu belirtiyor. Bu kara noktalar çoğalınca kalbin tamamı kararıyor. Hadiste yalana niyet ettikçe buyrulmakla, bu halden kaçınmaya teşvik ediliyor. İnsan yalan söyleyince bidayette sıkıntı duyar. Bu sıkıntının sevkiyle tevbe edip, yalancılıktan geri dönebilir. Ama yalana, yalan söyleme hususunda cür'ete devam ettikçe kalp tamamen kararır. Yani, artık yalan söylemek tabii hale gelir, sıkılma, üzülme diye bir şey kalmaz.
Bu hale gelince Allah nezdinde, yalancı olduğuna hükmedilir ve o vasıfla yazılır. Şarihlere göre, bu vasıfla yazılması, mele-i a'la'da yalancı olarak tanınıp, arz ehlinin kalplerine de onun yalancı olduğunun ilhamen atılması, dillere yalancı olarak konması demektir. Tıpkı yeryüzüne kabul ve buğzun da bu şekilde konması gibi. Bu hal, ona alçalma olarak yeterlidir. Deylemî'de gelen merfu bir rivayette: "Yalancı, hep kendini alçaltmaya yalan söyler" buyrulmuştur.[4]

-5204 -3- وعن بهْز بن حكيم عن أبيه عن جدِّه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: وَيْلٌ لِلِّذي يُحَدِّثُ بِالْحَدِيثِ لِيَضْحَكَ مِنْهُ الْقَوْمُ، فَيَكْذِبُ. وَيْلٌ لَهُ، وَيْلٌ لَهُ[. أخرجه أبو داود والترمذي .

3. (5204)- Behz İbnu Hakim an ebihi an ceddihi anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Yazıklar olsun o kimseye ki, insanları güldürmek için konuşur ve yalan söylerler! Yazık ona, yazık ona!" [Ebu Davud, Edeb 88, (4990); Tirmizî, Zühd 10, (2316).][5]

AÇIKLAMA:

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), mü'minleri yalandan zecr etmek için, insanları güldürmek için anlatılan sözlerdeki yalana bile şiddetli vaidde bulunmaktadır. Mizah için söylenen yalan böyle şiddetli vaide maruz ise, insanları aldatmak, menfaatler elde etmek veya birkısımlarının hukukunu çiğnemek gibi ciddî meselelerdeki yalanın manevî müeyyidesi çok daha ağır olmalıdır.
Hadisin mefhum-u muhalifinden, yalana yer vermeyen hak sözlerle insanları güldürmenin caiz olduğu manası çıkmaktadır. Rivayetlerde bunun örnekleri var.

Resulullah zaman zaman çevresindeki insanlara mizahta bulunmaktan geri kalmamıştır. Ancak mizah ve şakalarında sıdktan ve haktan ayrılmamıştır. Gazalî, meşru olan mizah için, "haktan sapmama, kalp kırmama ve ifrata kaçmama" şartlarını koşar. Bu takdirde mizahımızın mizah-ı Muhammedî olacağına dikkat çeker. Devamla der ki: "Ey muhatabım, eğer bu tarzla sınırlı olarak zaman zaman mizah yapsan sana bir mahzur getirmez. Ancak, insanın, mizahı kendine bir meslek yapıp üstünde devam etmesi ve onda aşırı gitmesi, sonra da Resulullah'ın sünnetine temessük ettiğini söylemesi büyük hatadır. Bu kimse, danslarını seyretmek için zencilerin peşini hiç bırakmayan, sonra da "Resulullah Hz. Aişe'ye onların oyunlarını seyretmesi için izin vermiştir" diyerek sünnete uyduğunu söyleyen kimseye benzer."[6]

-5205 -4 وعن أسْمَاءَ رَضِيَ اللّهُ عَنْها:]أنَّ امْرَأةً قَالَتْ: يَا رَسُولَ اللّهِ إنَّ لي ضَرَّةً، فَهَلْ عَلىَّ مِنْ جُنَاحٍ إنْ تَشَبَّعْتُ مِنْ زَوْجِي غَيْرَ الَّذِي يُعْطِينِي؟ فَقَالَ: الْمُتَشَبِّعُ بِمَا لَمْ يُعْطَ كَلَبِسِ ثَوبَىْ زُورٍ[. أخرجه الخمسة إ الترمذي .

4. (5205)- Esma (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Bir kadın gelerek: "Ey Allah'ın Resulü! Benim bir kumam var. Ona karşı (yalan söyleyerek) kocamın vermediği şeyle karnımı doyurmuş göstersem bana bir mahzur getirir mi?" diye sordu. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Verilmeyenle karnını doyurmuş gösterip övünen, tıpkı, iki alan elbisesini giyen gibidir" cevabını verdi." [Buhârî, Nikah 106; Müslim, Libas 127, (2130); Ebu Davud, Edeb 91, (4997).][7]

AÇIKLAMA:

Hadis, kadının kumasına karşı bile olsa, yalan tavra girmesini yasaklıyor. Müteşebbi, kendini tok gösteren demektir . Kinaye olarak kullanılmış olması esastır. Bu durumda kendine verilmeyeni verilmiş göstererek veya elinde olmayanı var göstererek başkasına karşı yapmacık, yalan tavır takınan kastedilmiştir. Tabii ki bunun altında tefahur ve övünme yatmaktadır. Aleyhissalâtu vesselâm bu davranışı tasvib etmiyor; iki yalan elbise giyene benzetiyor. Yalan elbise insanı çıplak bırakır, rüsvay eder. Bunu "sahte elbise, eyreti elbise" diye de anlamışlardır. Ancak yalan elbise diye zahire uygun mana

verilmesi daha hikmetli gözükmektedir.
Şu da var ki, yalan elbisesi tabirini, yalan sahibinin elbisesi, yani zühd ehlinin elbisesini giyerek kendini zühd ehlindenmiş gibi göstermek suretiyle halka karşı yalan söyleyen, riya yaparak çile çekenlerin elbisesiyle kendini onlardan gösteren şeklinde de manalandıranlar olmuştur. Bazıları da: "Üzerinde tek elbise olduğu halde iki elbise varmış gibi gösteren kastedilmiştir" demiştir. Ezherî: "O kimse, yeninin üzerine bir yen daha diktirerek kendisine bakana iki gömlek giyiyormuş görünen, halbuki aslında tek gömlek giyen kimsedir" der.[8]

-5206 -5- وعن عبداللّهِ بن عامِر قال:]دَعَتْنِي أُمِّي يَوْماً وَرَسُولُ اللّهِ # قَاعِدٌ في بَيْتِنَا. فَقَالَتْ: هَا تَعَالَ أُعْطِيكَ. فقَالَ لَهَا #: مَا أَرَدْتِ أَنْ تُعْطِيهِ. قَالَتْ: أَرَدْتُ أَنْ أُعْطِيَهُ تَمْراً. فقَالَ لَهَا: أَمَا إِنَّكِ لَوْ لَمْ تُعْطِيهِ شَيْئاً كُتِبَتْ عَلَيْكِ كَذْبَةٌ[. أخرجه أبو داود .

5. (5206)- Abdullah İbnu Amir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir gün, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), evimizde otururken, annem beni çağırdı ve:
"Hele bir gel sana ne vereceğim!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm anneme:
"Çocuğa ne vermek istemiştin?" diye sordu.
"Ona bir hurma vermek istemiştim" deyince, Aleyhissalâtu vesselâm:
"Dikkat et! Eğer ona bir şey vermeyecek olursan üzerine bir yalan yazılacak!" buyurdular." [Ebu Davud, Edeb 88, (4991).][9]

AÇIKLAMA:

Bu hadisin çocuk terbiyesiyle sıkı alâkası vardır. Yüce mürebbimiz, terbiyede hiçbir surette yalana yer verilmemesini irşad buyurmaktadır. Bilhassa ağlayan çocuklara bazan yapılmayacak veya verilmeyecek şey vaadedilir, yahut da olmayacak şeyle korkutulur. Bunların hepsi neticede "yalan" olmakta birleşir. Resulullah bütün bunların haram olduğunu, çocuk terbiyesinde hiçbir surette yalana yer verilmemesi gerektiğini ifade buyurmaktadır.
Hadis, çocuğa, bu basit durumda bile olsa yalandan zecrederse, ciddi durumlarda yalana yer vermenin nasıl bir haybet ve hasaret olduğunu ifadede beliğ bir örnektir.[10]

-5207 -6- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: يَكُونُ في آخِرِ أُمَّتِي أُنَاسٌ دَجَّالُونَ كَذَّابُونَ يُحَدِّثُونَكُمْ بِمَا لَمْ تَسْمَعُوا أنْتُمْ وَ آبَاؤُكُمْ فإيَّاكُمْ وَإيَّاهُمْ. َيُضِلُّونَكُمْ وَ يَفْتِنُونَكُمْ[. أخرجه مسلم.

6. (5207)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Ümmetimin sonunda yalancı deccaller olacak. Onlar, ne sizin ne de atalarınızın hiç işitmediği şeyleri anlatacaklar. Onlardan sakının!" [Müslim, Mukaddime 6, (6).][11]

-5208 -7- وعن ابن مسعودٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]إنَّ الشَّيْطَانَ لَيَتَمَثَّلُ في صُورةِ الرَّجُلِ فَيأتِي الْقَوْمَ فَيُحَدِّثُهُمْ الْكَذِبَ، فَيَتَفَرَّقُونَ. فَيَقُولُ الرَّجُلُ مِنْهُمْ: سَمِعْتُ رَجُ أعْرِفُ وَجْهَهُ وَ أعْرِفُ اسْمَهُ يُحَدِّثُ كَذَا وَكذَا[. أخرجه مسلم .

7. (5208)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Şeytan insan suretinde temessül eder ve bir cemaate gelerek onlara yalan şeyler söyler. Bir müddet sonra cemaattakiler dağılırlar. Onlardan biri:
"Bir adam dinledim, yüzünü de tanırım ama ismini bilmiyorum. Şöyle şöyle söylemişti" diyerek (onun yalanını bilmeden tekrar eder)" [Müslim, Mukaddime 7. hadisin arkasında).] [12]

İKİNCİ FASIL

YALANIN MÜBAH OLDUGU YERLER

-5209 -1- عن أسماء بنت يزيد رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: يَا أيُّهَا النَّاسِ مَا يَحْمِلُكُمْ عَلى أنْ تَتَابَعُوا عَلى الْكَذِبِ كَتَتابُعِ الْفِرَاشِ في النَّارِ؟ الْكَذِبُ كُلُّهُ عَلى ابْنِ آدَمَ حَرَامٌ اَّ في ثَثِ خِصَالٍ: رَجُلٌ كَذَبَ عَلى امْرَأتِهِ لِيُرْضِيَهَا. وَرَجُلٌ كَذَبَ فِي الْحَرْبِ، فَإنَّ الْحربَ خَدْعَةٌ، وَرَجُلٌ كَذَبَ بَيْنَ مُسْلِمَيْنِ لِيُصْلِحَ بَيْنَهُمَا[. أخرجه الترمذي.»التُّتابع« التهافت في

امر.و»الفراشَ« الطائر الذي يتواقع في ضوء السراج فيحترق .

1. (5209)- Esma Bintu Yezid (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Ey insanlar! Pervanenin ateşe atılması gibi sizi yalanın peşine düşmeye sevkeden şey nedir? Halbuki, üç yer hariç yalanın her çeşidi ademoğluna haramdır: Bu üç yere gelince:
1) Erkeğin, rızasını sağlamak için hanımına yalanı,
2) Harpte söylenecek yalan. Çünkü harp bir hileden ibarettir.
3) İki Müslümanın arasında sulhü sağlamak kasdıyla söylenen yalan." [Tirmizî, Birr 26, (1940).][13]

AÇIKLAMA:

Yalan dinimizde her çeşit kötülük ve şerrin başı ve kaynağı kabul edilerek şiddetle reddedilmiş olmasına rağmen bazı hallerde meşru kabul edilmiştir. Bizzat Resulullah bu halleri tâdad eder. Muhtelif tariklerden gelen rivayetler bu hususlarıbelirtir. Nevevî, Müslim Şerhi'nde şu nakilleri kaydeder: "Bu üç halde yalanın cevazında ihtilaf yoktur. Ancak buralardaki mübah olan yalandan murad nedir? Bunda ihtilaf edilmiştir. Bir kısım ulema: "Bu hadisin ıtlakı üzeredir" diyerek, bu üç durumda, maslahat için olmayacak şeyin söylenmesini caiz görür ve "Mazmum olan yalan, zarar getiren yalandır" derler. Bu görüşlerine Hz. İbrahim aleyhisselam'ın ayette gelen şu sözleriyle delil getirirler: "Bunu yapsa yapsa şu büyükleri yapmıştır..." (Enbiya 63), "Ben hastayım (dedi)" (Saffat 89) [14]"

Yine Hz. İbrahim'in Mısır'a vardığı zaman, zevcesi Hz. Sare için "O, kızkardeşimdir" demesi de başka bir örnektir. Bu meyanda zikredilen bir başka Kur'anî örnek, Yusuf aleyhisselam'ın münadisinin sözüdür: "Ey kervan sahipleri sizler hırsızsınız!" (Yusuf 70). Bu misalleri veren alimler derler ki: "Şurası muhakkak ki bir zalim, bir adamı öldürmek istese, o da bir şahsın yanında saklanmış olsa, mezkur şahsa, onun nerede olduğunu bilmediği hususunda yemin etmek vacib olur."
Diğer bir grup alim -ki Taberî de bunlar arasında yer alır- de şöyle der: "Hayır, hiçbir şeyde yalan caiz olmaz. Bu sadedde mübaha delalet zımnında gelen örneklerde asıl murad olan, tevriye ve meariz'in (kapalı, birkaç manaya gelen

kelimelerin) kullanılmasıdır, sarih yalan değildir. Mesela erkeğin hanımına ihsanda bulunacağını, falan kumaştan alacağını vaadetmesi ve bu sırada "Allah takdir ederse" diye niyetlenmesi gibi. Hasılı bu ruhsat, kişinin birkaç manaya muhtemel bir kelam söyleyerek, muhatabın kendi hoşuna giden manada anlamasına imkan tanımayadır. Arayı düzeltmeye çalışıyorsa, birinden diğerine güzel sözler nakleder ve tevriyede bulunur. Savaştaki yalan da böyle. Sözgelimi, düşmanına "imamınız öldü" der, ama bunu derken, geçmişte ölmüş bulunan imamlarını kasteder veya: "Yarın bize imdad, yiyecek.. vs. gelecek" der. Bütün bunlar, mübah olan meariza örnektir ve herbiri de caizdir. Bunlar Hz. İbrahim ve Hz. Yusuf'un kıssalarını ve bu sadedde gelenleri meariza te'vil ettiler.
Kocanın kadına, kadının kocaya yalanı bir sevgi izharıyla, mutlaka olması gerekmeyen bir hususta vaadde bulunmakla ilgilidir. Yoksa kadın veya erkek üzerindeki bir hakkı ortadan kaldıracak ve berikinin veya ötekinin olmayan bir hakkı gasbettirecek bir aldatma, bütün Müslümanların icmaı ile haramdır."[15]

5210-2- وعن أُمَّ كلثُوم بنت عقبة رَضِيَ اللّهُ عَنْهَا قالت:]سَمِعْتُ رَسُولَ اللّهِ # يَقُولُ: لَيْسَ بِالْكَذَّابِ الَّذِي يُصْلِحُ بَيْنَ إثْنَيْنِ، فَيَقُولُ خَيْراً أوْ يَنْمِي خَيْراً[. أخرجه الخمسة إ النسائي .

2. (5210)- Ümmü Külsüm Bintu Ukbe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı işittim, diyordu ki:
"İki kişinin arasını düzelten, hayır söyleyip, hayır tebliğ eden kimse yalancı değildir." [Buhârî, Sulh 2; Müslim, Birr 101, (2605); Ebu Davud, Edeb 58, (4921); Tirmizî, Birr 26, (1939).] [16]

5211-3- وعن صفوان بن سليم الزهرى رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أنَّ رَجُ قَالَ: يَا رَسُولَ اللّهِ أكْذِبُ امْرَأتِى. فقَالَ #: َ خَيْرَ فِي الْكَذِبِ. قَالَ: فأعِدُهَا وَأقُولُ لَهَا؟ قَالَ #: َ جُنَاحَ عَلَيْكَ[. أخرجه مالك .

3. (5211)- Safvan İbnu Süleym ez-Zührî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir adam: "Ey Allah'ın Resulü! Ben karıma yalan söyleyeyim mi?" demişti. Aleyhissalâtu vesselâm : "Yalanda hayır yoktur!" buyurdular. Adam:

"Vaadde bulunmama, lehinde söylememe ne dersiniz?" diye tekrar sordu: Aleyhissalâtu vesselâm da: "Öyleyse sana bir vebal yok!" buyurdular." [Muvatta, Kelam 18, (2, 990).][17]

AÇIKLAMA:

Burada Resulullah, yalanla vaadi ayırdediyor, yalanı tecviz etmezken, vaadetmeye ruhsat veriyor. Şarihler, yalanın daha çok geçmişe; vaadin ise geleceğe baktığını ve yerine getirilme imkanının bulunması sebebiyle, tamamen yalan olmadığını belirtirler.[18]

-5212 -1- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: لَمْ يَكْذِبْ إبْرَاهِيمُ النَّبِيُّ عليْهِ السَّمُ إَّ ثَثَ كَذَبَاتٍ، ثِنْتَانِ في ذَاتِ اللّهِ؛ قَوْلُهُ إنِّى سَقِيمٌ؛ وَقولُهُ بَلْ فَعَلَهُ كَبيرُهُمْ هذا، وَوَاحِدَةٌ في شَأنِ سَارَةَ، فإنَّهُ قَدِمَ أرْضَ جَبَّارٍ وَمَعَهُ سَارَةُ، وَكَانَتْ ذَاتَ حُسْنٍ؛ فقَالَ لَهَا: إنَّ هذا الْجَبَّارَ إنْ يَعْلَمْ أنَّكِ امْرَأَتِي يَغْلِبْنِي عَلَيْكِ، فإنْ سَألَكِ فأخَّبرِيهِ أنَّكِ أُخْتِي فإنَّكِ أُخْتِي في اْ‘سْم، وإنِّي َ أعْلَمُ في ا‘رْض مُسْلِماً غَيْرِى وَغَيْرَكِ فَلَمَّا دَخَلَ أرْضَهُ رَآهُمَا بَعْضُ أهْلِ الْجَبَّارِ، فأتَاهُ فقَالَ لَهُ: دَخَلَ أرْضَكَ امْرَأةٌ َ يَنْبَغِي أنْ تَكُونَ إَّ لَكَ، فأرْسَلَ إلَيْهَا، فأتِيَ بِهَا، وَقَامَ إبْرَاهِيمُ الى الصَّةِ. فَلَمَّا أنْ دَخَلَتْ عَلَيْهِ لَمْ يَتَمالَكْ أنْ بَسَطَ يَدَهُ إلَيْهَا فَقُبِضَتْ يَدَهُ قَبْضَةً شَديدةً فقَالَ لَهَا: ادْعِي اللّهَ أنْ يطْلِقَ يَدِي وَ أضُرُّكِ ففَعَلَتْ فَعَادَ، فَقُبِضَتْ يَدُهُ أشَدَّ مِنَ ا‘وَّلِ. فقَالَ لَهَا مِثْلَ ذلِكَ، ففَعَلَتْ فَعَادَ، فَقُبِضَتْ يَدُهُ أشَدَّ مِنَ ا‘وَّلَتَيْنِ. فقَالَ لَهَا: ادْعِي اللّهَ أنْ يُطْلِقَ يَدِي وَ أضُرُّكِ فَفَعَلَتْ وَأُطْلِقَتْ يَدهُ، فَدَعَا الَّذِي جَاءَ بِهَا. فَقَالَ لَهُ: إنَّكَ إنَّمَا جِئْتَنِي بِشَيْطَانٍ وَلَمْ تَأتِنِي بإنْسَانٍ فأخْرجْهَا مِنْ أرْضِي، وَأعْطَاهَا هَاجَر، فأقْبَلَتْ تَمْشِي، فَلَمَّا رَآهَا إبْرَاهِيمُ قَالَ: مَهْيَمْ. قَالَتْ: خَيْراً، كَفَّ اللّهُ تَعالى يَدَ الْجَبَّارِ وَأخْدَمَ خَادِماً. قَالَ أبُو هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْه: فَتِلْكَ أُمُّكُمْ يا بَنِي مَاءِ السَّماءِ[. أخرجه الخمسة إ النسائي .

»مَهيمٌ« كلمة يقال معناها: ما أمرك وما حالك؟و»الْخَادِمُ« يقع على العبد وا‘مة.و»بَنُو ماء السماء« العرب ‘نّهم كانوا يتبعون قطر السماء فينزلون

. حيث كان

4. (5212)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"İbrahim aleyhisselam sadece üç yalan söylemiştir: Bunlardan ikisi Allah'ın zatıyla ilgili; biri اِنِّى سقِيمٌ sözüdür; diğeri de بَلْ فَعَلَهُ كَبِيرُ هُمْ هذا sözüdür.[19] Bir tanesi de zevce-i pakleri Sare Hatun hakkındadır. Hz. İbrahim zalim birinin diyarına (Mısır'a) beraberinde Sare de olduğu halde gelmişti. Sare güzel bir kadındı. Sare'ye: "Bu cebbar herif, bilirse ki sen karımsın, senin için bana galebe çalar. Eğer sana soracak olursa, kızkardeşim olduğunu söyle! Çünkü sen, zaten İslam yönünden kardeşimsin, din kardeşiyiz. Ben yeryüzünde senden ve benden başka bir Müslüman bilmiyorum" dedi.

Bunlar zalim kralın memleketine girince, adamlarından biri bunları gördü. Hemen gidip:

"Senin memleketine öyle güzel bir kadın girdi ki, sizden başkasının olması münasib değildir" dedi. Kral derhal adamlar gönderip, Sare'yi yanına getirtti. Hz. İbrahim namaza durdu. Sare adamın yanına girince, kral (onu ayakta karşıladı, fakat) elini ona uzatamadı. Eli şiddetli şekilde tutuldu. Sare'ye:

"Elimi salması için Allah'a dua et! Sana zarar vermeyeceğim!" dedi. Sare de dediğini yaptı. Ama kral tekrar Sare'ye sataşmak istedi. Eli, öncekinden daha şiddetli tutulup kaldı. Sare'ye aynı şekilde ricada bulundu. O da kabul etti. (Adam normal hale dönünce tekrar) sataşmak istedi. Eli önceki iki seferden daha şiddetli şekilde tutuldu. Sare'ye yine:

"Allah'a dua et, elimi salsın, sana zarar vermeyeceğim!" diye rica etti. Sare dua etti, adamın elleri açıldı. Kral kadını getiren adamı çağırdı ve ona: "Sen bana ihsan değil bir şeytan getirmişsin. Bunu diyarımdan çıkar!" dedi. Sare'ye Hacer'i bağış olarak verdi.

Sare yürüyerek geldi. İbrahim onu görünce:

"Nasılsın, ne haber?" dedi. Sare:

"Hayır var! Allah cebbarın elini tuttu ve (bana) bir hadim verdi!" dedi."

Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) der ki:

"Ey sema suyunun oğulları! Bu kadın (Hacer) sizin annenizdir." [Buharî, Enbiya 9, Büyû 100, Hibe 36, Nikah 12, İkrah 6; Müslim, Fezail 154, (2371).] Ebu Davud, Talak 16, (2212); Tirmizî, Tefsir, Enbiya, (3165).][20]

AÇIKLAMA:

1- Burada bir peygamber olan Hz. İbrahim'e üç yalan nisbet edildiğini görüyoruz. Bu yalanlardan ikisi Kur'an-ı Kerim'de mezkurdur. Burada, bizzat Aleyhissalâtu vesselâm'ın Hz. İbrahim'e "yalan" nisbet etmiş olması ulema arasında "peygamberler yalan söyler mi?" meselesinin tahliline vesile olmuştur. Hadisi tahlil eden Nevevî hazretleri şu açıklamaları dermeyan eder: "Mazirî der ki: "Peygamberler Allah'tan gelen hükümleri tebliğ hususunda yalandan beridirler. İlahî sıyanete (korunmaya) mazhardırlar. Bu mevzuda yalan büyük olmuş, küçük olmuş, az olmuş, çok olmuş farketmez, hepsine karşı korunma altındadırlar. Ancak tebliğ-i şeriata girmeyen ve sıfattan addedilen meselelerde -söz gelimi dünya işleriyle ilgili adi bir meselede bir kerecik bir yalan gibi- kizbe gelince, bunun peygamberlerden südur etmesinin imkanı veya bundan da ismetleri hususunda selef ve halef nezdinde iki meşhur görüş var:
Kadı İyaz der ki: "Sahih olan şudur: Tebliğe müteallik meselelerde peygamberlerden kizbin vukuu tasavvur bile edilemez. Küçük günahları onlara caiz görelim görmeyelim, keza söylenen yalan az olsun çok olsun farketmez, hüküm budur. Çünkü peygamberlik makamı yalana tenezzül etmekten pek yücedir. Bu meselede en küçük bir yalanın tecvizi, onların sözlerine olan güveni ortadan kaldırır. Resulullah'ın: "Yalanın ikisi Allah'ın zatıyla ilgili, biri de Sare ile ilgili" sözüne gelince, bunun manası şudur: Buradaki sözler, muhatabın anlayışına göre yalandır. Nefsülemirde ise bunlar iki sebeple dinin reddettiği mezmum yalanlar değildir. Biri: Hz. İbrahim bunlarla tevriye yapmıştır. Mesela Sare hakkında: "İslam'da kardeşim" demiştir. Buradaki kardeşlik batında sahihtir. İkincisi: Eğer bu tevriye değil de gerçekten yalan olsaydı, yine de zalimin zulmünü defetme sadedinde caiz olurdu. Nitekim fukaha şu hususta ittifak eder: "Bir zalim, gizlenmiş olan birini öldürmek üzere veya emanet bir malı gasben almak üzere gelse ve bunların yerini sorsa, bilen kimseye onları gizlemek ve bildiğini inkar etmek vacib olur." Çünkü burada zalimin zulmünü defetmek mevzubahistir. Resulullah, Hz. İbrahim'in yalanlarının mutlak olarak reddedilen mezmun yalana girmediği hususunda dikkat çekmiştir.
Mazirî der ki: "Bazı alimler bu kelimeleri te'vil ederek "yalan" sınıfına girmediklerini göstermeye çalışmıştır. Ancak, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ıtlak ettiği bir lafızdan imtinaya kalkmanın bir manası yok." Ben derim ki: "Onlara "yalan" kelimesinin ıtlakından kaçınmak mümkün olmaz, çünkü bizzat hadiste bu gelmiştir. Onların te'villerine gelince, bu da sahihtir,

herhangi bir mani yoktur. Alimler der ki: "Sare hakkındaki yalan da aslında Allah'n zatına aittir. Çünkü o da zalim kâfiri zinadan menetmek için söylenmiştir. Bu husus Müslim dışındaki rivayetlerde açık olarak gelmiştir. Te'vilciler, peygamberimizin, yalanın ikisi Allah'ın zatıyla ilgili biri değil diye ayırıma yer vermesini, "onun da Allah'ın zatıyla ilgili olmasının yanında, Hz. İbrahim'in kendisi için de bir haz ve menfaat bulunmaması sebebiyledir" diye açıklar.
Te'vilciler, Hz. İbrahim'in "Ben hastayım" sözü için de şunu söylemiştir: "Yani "Ben hasta olacağım" demek istemiştir. Çünkü her insan hastalığa maruzdur. Bu sözüyle, müşriklerle birlikte bayramlarına çıkıp, batıl ve küfür merasimlerinde hazır bulunmamak için özür beyan etmiştir. (Ayet-i kerimenin ifadesiyle, bunu yıldızlara baktıktan sonra söylemesi[21] onlar üzerinde ikna edici tesir hasıl etmiş, bize de hastalık bulaşmasın diye, Hz. İbrahim'i koyup kaçmışlardır.) Alimler "Bunu en büyükleri yapmıştır" sözü ile ilgili olarak da şu açıklamayı yapmışlardır: "Hz. İbrahim burada, büyük putun yapmış olmasına, onun konuşmasını şart kıldı ve şöyle söyledi: "Bunu yapsa yapsa şu büyükleri yapmıştır. Eğer konuşabiliyorlarsa onlardan sorun." Yani: "Eğer bunlar konuşuyorlarsa büyükleri yapmıştır, konuşmuyorlarsa bir başkası yapmıştır, konuşmadıklarına göre.. öyleyse bu sözde yalan yok" demek isterler. Ama çoğunlukla ulema zahiri esas almak gereğine kaildir."

2- Ebu Hureyre'nin telaffuz ettiği "sema suyunun oğulları" tabirini birçok alim şöyle izah etmiştir: "Bundan Araplar muraddır, nesebleri saf ve halis olduğu için, saf ve berrak olan sema suyuna benzetmiş olabilir." Bazıları da: "Araplar çoğunlukla hayvancılıkla geçinir, hayatları meralara ve münbit yerlere bağlı; bu da yağmur suyu ile hasıl olur. Göçebeler yağmur suyunun yeşerttiği yerleri kovalayarak hayatlarını devam ettirdiği için, onlara sema suyunun oğulları demek münasibtir" demiştir. el-Kâdı der ki: "Bana göre en doğrusu: "Bu tabirle kasdedilenlerin ensar olduğunu söylemektir. Çünkü burada, onların ceddi Amir İbnu Haris İbni İmri'l-Kays İbni Sa'lebe İbni Mâzin İbni'l-Eded'e bir nisbet var. O zat Mâu's-Sema (sema suyu) olarak biliniyordu."

3- Alimler, hadisten şu hükümlerin çıktığına dikkat çekerler:
Din kardeşine kardeşim denebilir, bu tabirle din kardeşi kastedilebilir.
Zalim hükümdarın ve müşrik kimsenin hediyesi kabul edilebilir.
Halisane ve ızdırar halinde yapılan dua makbuldür.
Musibete uğrayan kimsenin öncelikle namaz kılması menduptur. İbrahimî bir sünnettir.

Hadiste Hz. İbrahim aleyhisselam'ın mucizesi beyan edilmektedir.

Zalimin zulmünden kurtulmak için yalan söylemek caizdir.[22]

Peygamberler Günah İşler Mi?

Sadedinde olduğumuz hadiste bazı peygamberlerin günah işlediği mevzubahis oldu. Halbuki peygamberlerle ilgili temel inançlardan biri ismettir. Sadece son peygamber Hz. Muhammed Mustafa (aleyhissalâtu vesselâm)'nın değil, Hz. Adem'den bu yana gelip geçen bütün peygamberlerin ismet sahibi olduğunu yani günah işlemekten, yalan söylemekten uzak olduklarını, bu hususta İlahî himaye ve muhafazaya mazhar bulunduklarını kabul etmek icabeder. Aksi takdirde getirdikleri şeriata itimad ve güven sarsılır. Bu sebeple peygamberlerin büyük günah işlemeyecekleri hususunda ulema müttefiktir. Küçük günah hususunda ise bazı teferruatı bilmede fayda var. Bu maksadla yeri gelmişken Tecrid-i Sarih mütercimlerinden merhum Kamil Miras'ın kıymetli bir tahlilini aşağıya aynen kaydediyoruz.[23]

Peygamberler Büyük-Küçük Günahlardan Masum Mudurlar?

Mevzumuz bizi bu meseleyi de tedkike davet etmiştir, şöyle ki:

1) Enbiyayı kiram gerek kable'nnübüvve (peygamberlikten önce), gerek ba'de'nnübüvve (peygamberlikten sonra), gerek celî (açık) ve gerek hafî (kapalı) küfürden münezzeh ve mutahhardırlar. Bu babda icma vardır.

2) Yine Enbiyayı kiram gerek âmden ve gerek sehven, gerek bilerek ve gerek bilmeyerek, gerek kable'nnübüvve gerek ba'de'nnübüvve, gerek bir maslahata mebnî olsun ve gerek olmasın, hilaf-ı vakı ihbar etmekten ibaret olan kizibden de masundurlar (korunmuşturlar). Yalnız bu ikinci hüküm muhtac-ı tafsildir. Şöyle ki: "Enbiyanın âmden, bilerek ihtiyar-ı kizb etmeyecekleri hakkında icma vardır. Fakat sehven ihtiyar-ı kizb etmekten masuniyetleri cumhur-iulemanın mezhebidir. Bu babda icma yoktur. Sonra, ba'de'nnübüvve kizbden masuniyetleri hakkında da icma vardır. Çünkü bir peygamberin kizbine ihtimal vermek, peygamberin istinadgâhı olan mucize mefhumunun muktezasına münafidir. Bir kısım alimler, bir peygamberin kable'nnübüvve hayatında ne peygamberlik vasfı vardır, ne de ortada mu'cize mefhumunun henüz müteallıkı olabilecek harikulâde bir emir vardır ki, aralarında münafat aranılsın, demişler.

Ve bu nokta-i nazarı mebde-i hareket ittihaz ederek peygamberlerin kable'nnübüvve bila-ihtiyar sehven kizbetmesindeki aklî bir imtinâ yoktur, demişlerdir. Üçüncü bir kaydımız ki, bir maslahata müstenid olan ve olmayan kizibden de peygamberlerin ma'suniyyeti idi. Malumdur ki, Sa'di: دروغ مصلحت آميز به از راست فتنه انكيز beytinde, fitne ve fesada badi olan doğrudan, calib-i maslahat yalanın çok daha iyi olduğunu haber veriyor. Bu calib-i maslahat yalan, ümmet hakında mücazdır. Fakat Cenab-ı Hak, peygamberlerini bundan da sıyanet buyurmuştur.

Şimdi enbiyanın kebair ve sagairden masun olup olmadıklarına gelmiş bulunuyoruz. Enbiya-ı kiram, günah-ı kebairin bütün enva ve efradından tamamen ve bi'l-icma' ma'sundurlar. Bu babta ittifak eden alimler bu ma'suniyetin sehven suduru mefruz olan kebaire de şümulü var mıdır? Yoksa âmden irtikab-ı kebaire mi has? Seyyid-i Şerif gibi bir kısım ulema, peygamberleri Cenab-ı Hak gerek âmden ve gerek sehven günah-ı kebair işlemekten muhafaza buyurmuştur, ictihadında bulunmuşlardır. Fakat Sahib-i Mevakıf gibi bir kısmı sehven sudurunu caiz görmüşlerdir.

Küçük günahlara gelince:Sagâir iki kısımdır:

1) Sagâir-i müteneffiredir (nefret edilen) ki, onu irtikab edenlere karşı her görenin tab'ında nefret ve istikrah uyandıran sagirelerdir. Gizlice bir lokma ekmek aşırmak; satılan bir şeyi tartarken mesela, bir iki kiraz danesi eksik tartmak gibi masiyetler ki, bunlar ne kadar küçük olsalar da yine bir kasa hırsızlığından daha ziyade mürtekibinin hissetine ve denâet-i tab'ına delalet ettiklerinden, peygamberler gerek âmden ve gerek sehven böyle iğrenç sagâirden de muhafaza buyurulmuşlardır.

2) Müneffir (nefret ettirici) olmayan sagâire gelince, Enbiya-i Kirâm ba'de'lbi'se bunlardan mahfuzdurlar. Teftazani Şerh-i Makasıd'da bu ictihadı iltizam etmiştir. Fakat Şerh-i Akaid'de: Cumhura göre peygamberlerden âmden sagâirin suduru caiz görülmüştür deniliyor. Sonra sehven sagâirin sudurunun cevazında ittifak bulunduğu bildiriliyor.

Celalüddin-i Devvânî, biraz uzamış olan şu izahımızı icmal ederek diyor ki: Selef-i salihine ve ehl-i hadisin muhakkiklerine göre, Enbiya-i Kiram ba's olunduklarından sonra günah-ı kebairin bütün enva ve efradından gerek âmden ve gerek sehven sıyanet-i İlahiye ile mahfuzdurlar. Yine böyle âmden sagâirden de mahfuzdurlar. Binaenaleyh Enbiya-i Kiram'a kizib, ma'siyet isnadına dair bir rivayet naklolunursa, o rivayet tarik-i ahad ile menkul ise merduddur. Tevatür tarîki ile naklolunmuş bulunuyorsa müevveldir.

Kelam kitaplarından hülasa ettiğimiz bu izahatı arzettikten sonra Kadı İyaz'ın bu mevzua dair Şifa'sındaki çok kıymetli malumatı da bervech-i ati hülasa ediyoruz: Enbiyalar **1)** İ'tikadiyyat, **2)** Akval, **3)** A'mal hususlarında bir mahzur-i şer'ide bulunmaktan masumdurlar:

İ'tikadiyyat: Enbiya-i Kiram'ın, Cenab-ı Hakk'ın zatına, sıfatına, ef'aline vukufu, yakin derecesinde bir ilimdir. Bu babda, Enbiya-i Kiram'da şekk, cehil bulunması bil'icma mümtenidir. İbrahim aleyhisselam "Ya Rabbi! Senden ihya-i emvat mucizesini isteyişim, kemal-i kudretin hakkında kalbimi son derece tatmin içindir" demesi, Cenab-ı Hakk'ın ihya-i emvat hususundaki kudretinden gönlünde bir ukde-i istifham, bir şüphe ve tereddüd bulunduğundan dolayı değildir, belki Cenab-ı Hakk'ın duasına icabet hususunda nezd-i Bari'deki derecesini anlamak içindir. Yakin, kuvvet ve za'fı kabil bir halet-i ruhiyye olduğundan ilmü'lyakin derecesinden aynü'lyakin derecesine yükselmek içindir.

Yine böyle Resul-i Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm) فَإِنْ كُنْتَ في شَكٍّ مِمَّا اَنْزَلْنَا اِلَيْكَ فَاسْئَلِ الَّذينَ يَقْرَؤُنَ الْكِتَابَ (Yunus 94) ayet-i kerimesi ile vaki olan hitab-ı İlahîde Resul-i Ekrem'in gönlünde hakikaten bir şekk ve tereddüdün mevcud olduğundan dolayı değildir. Belki bu ehl-i şekke böyle söylemesini ta'lim içindir قُلْ يَا مُحَمّد اِنْ كُنْتَ takdirindedir. Nasıl ki قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاس اِنْ كُنْتُمْ في شَكٍّ مِنْ دِينِي "Ey nâs! Tebliğ ettiğim din-i İslam hakkında şek ve tereddüdünüz varsa, de..." ayet-i kerimesinde böyle ta'lim buyrulmuştur. Hülasa: Bu yolda varid olan hitabat-ı ilahiyye(3) hep bu yolda müevveldir

.Şu da ehl-i ilmin icmaı ile sabit bir hakikattir ki: Enbiya-i Kiram'ın cisimleri şeytanın zarar vermesinden masun olduğu gibi kalpleri de vesvese ilka etmesinden mahfuzdur.[24]

____

3) ومنه قوله تعالى خطابا لمحمد (صلى الله عليه وسلم) (وَلَوْ شَاءَ اللّٰهُ لَجَمَعَهُمْ عَلَى الْهُدى فَ تَكُونَنَّ مِنَ الْجَاهِلِينَ (ولنوح عليه السم (فَ تَسئَلني مَا لَيْسَ لَكَ بِه عِلْمٌ اِنّى اَعِظُكَ اِنْ تَكُونَ مِنَ الْجَاهِلِينَ) ليس ثبات الجهل لهما بل المراد هو الوعظ بعدم التشبه في امور بسمات الجاهلين.

Peygamberlerin Sözlerinin Hatadan Masuniyyeti:

Ya ahkâm-ı diniyyenin tebliğine aid olur ki, zevat-ı enbiya bu babda âmden ve

sehv ü nisyan suveriyle hata etmekten bi'l-icma masundur. Yahut da umur-u dünyaya aid olur ki, bu babda da yine âmden veya nisyanen ve hataen ister hal-i rızada, ister hal-i gadabda, iste ciddi, ister mizahi, ister hal-i sıhhatte, ister hal-i marazda olsun peygamberler yine masundurlar. Bu babda da selefin icmaı vardır. Halef, felsefî yollarda dolaşırken ihtilaf etmişlerdir. Bu babda en ziyade meşgul eden şey de yukarıda mükerreren izah edilen Zülyedeyn kıssasıdır. Bu hadisede Zülyedeyn hazretlerinin "Namaz kısaldı mı, yoksa nisyan mı buyurdunuz?" sualine karşı كُلُّ ذَلِكَ لَمْ يَكُنْ "Bunların ikisi de vaki değildir" diye cevap vermişlerdir ki, nisyanın vukuu muhakkak idi. Hatta bu hadisin bazı rivayet tariklerinde Zülyedeyn'in "Bunun ikisinden birisi vaki olmuştur ya Resulullah" sözüyle nisyanın vukuuna teşvik etmiştir. Bu hâdise de günâgûn tevcih ve te'vil edilmiştir. Fakat en basiti bunun bir nisyan değil, sehiv olmasıdır. Buhârî bile bu mevzua dair olan hadisleri (Babü'ssehiv) diye bir ünvan-ı umumi altında toplamamış mı idi? (Babu'n-Nisyan) dememişti. Çünkü Sehiv ile nisyan arasında lügavi fark vardır. Nisyan; bir gaflet, bir ruhî afettir. Sehiv ise, bir şuğl-i kalbîdir. Bunun için Resul-i Ekrem namazda sehveder de, namazda nisyan etmez.[25]

Peygamberlerin İşledikleri Hatadan Masuniyyeti:

Bu da peygamberlerden tebliğ muktezası olmayarak varid olan akval-i enbiyaya şamil olur ki, bi'l-icma peygamberlerin fevahiş ve kebairden masun bulunduklarını mükerreren bildirmiştik. Yalnız ihtilaf, peygamberlerden ihtiyarlariyle veyahut muktedir olmayarak measiden masuniyyetlerindedir. Bu da izah edilmiş idi.

Sagâire gelince, selef fukaha ve muhaddislerinden birkısmı bunda bir masuniyyet aramamıştır, belki tecviz etmişlerdir. Bazıları tevakkuf etmişlerdir. Ne lehte ne de aleyhte beyan-ı re'y etmemişlerdir. Selefin muhakkikleri ise peygamberlerin kebairden masun oldukları gibi, sagâirden de masun oldukları içtihadında bulunmuşlardır. Bunlar, peygamberlere mutlak ve bilakayd ü şart ittiba bu suretle tahakkuk eder, demişlerdir ki, bu mevzuun şaheser bir fikir ve içtihadıdır. İmam Ebu Hanife'nin, İmam Malik'in, İmam Şafii'nin rahimehümullah mezhebi budur. Bu mevzu hakkındaki meslek-i muhaddisîn üzerine izahımıza da burada nihayet veriyoruz." [26]

ÜÇÜNCÜ FASIL

RESULULLAH HAKKINDA YALAN

5213- 1- عن عَلِيّ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: َ تَكْذِبُوا عَلَيّ فإنَّهُ مَنْ كَذَبَ عَلَيّ يَلِجُ النَّار[. أخرجه الشيخان والترمذي .

1. (5213)- Hz. Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Benim hakkımda yalan söylemeyin. Zira benim üzerime yalan uyduran cehenneme girer." [Buhârî, İlm 38; Müslim, Mukaddime 1, (1); Tirmizî, İlm 8, (2662).][27]

AÇIKLAMA:

Hadis, Resulullah'a yalan nisbet etmeyi yasaklamaktadır. Yasağa yalanın her çeşidi dahildir. Bazı cahillerin: "Şeriatının te'yidine yardım ediyoruz" gibi bahanelerle tergib ve terhib hususunda hadis uydurmaya cüretleri, bu hadisin ıtlakı karşısında hiçbir meşruiyet kazanamaz ve Resulullah'ın "ateşe girer" tehdidinin dışında kalamaz. İbnu Hacer der ki: "Resulullah'ın söylemediği bir şeyi O'na söyletmek, Allah'a da yalan nisbet etmeyi gerektirir. Çünkü bu, dinde şer'î bir hüküm koymak demektir; bu hüküm vücub ifade etsin, nedb ifade etsin veya bunların mukabilleri haram ve mekruh olsun farketmez.." İbnu Hacer, sadece sapık mezheplerden Kerramiye'nin tergib ve terhib hususunda -Kur'an ve sünnette gelen meselelerin yerleşmesi için- hadis uydurmayı tecviz edip "Bu davranış şeriatın aleyhine değil, lehine olduğu" gerekçesini de eklediklerini belirtir. Ayrıca, bazılarının sadedinde olduğumuz hadisin bazı tariklerinde yer alan "İnsanları sapıtmak için, hakkımda yalan uyduranlar..." şeklindeki bir ziyadeyi kendilerine delil yapmak istediklerini belirten İbnu Hacer, bu ziyadenin sahih senetle gelmediğini belirtir.
Esasen Resulullah hakkında yalan söylemeyi yasaklayan hadisler mütevatirdir.[28]

5214- 2- وعن ابنِ الزُّبَيْر رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]قُلْتُ ِبي مَالِي َ أسْمَعُكَ تُحَدِّثُ عَنْ رَسُولِ اللهِ # كَمَا يُحَدِّثُ فُنٌ وَفُنٌ؟ فَقَالَ: أمَا إنِّي لَمْ أفَارِقْهُ مُنْذ

أَسْلَمْتُ وَلَكِنِّي سَمِعْتُهُ يَقُولَ: مَنْ كَذَبَ عَليّ مُتَعَمِّداَ فَلْيَتَبَوَّأ مَقْعَدَهُ مِنَ النَّار[.
أخرجه البخاري وأبو داود.»التَّبَوُّأْ« اتخاذ المنزل .

2. (5214)- İbnu'z-Zübeyr (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Babama dedim ki: "Ben niye senin Resulullah'tan hadis rivayetini işitmiyorum. Halbuki falan ve falandan çokça işitiyorum?" Bana şu cevabı verdi:
"Evet ben, Müslüman olduğum günden beri Aleyhissalâtu vesselâm'ı hiç terketmedim. Hep beraber olduk. Ancak O'nun şöyle söylediğini de işittim:
"Kim bile bile bana yalan nisbet ederse ateşteki yerini hazırlasın." [Buhârî, İlm 38, Ebu Davud, İlm 4, (3651).][29]

AÇIKLAMA:

Burada, babasından "niye çok rivayet etmiyorsun?" diye soran Abdullah'tır; babası da Hz. Zübeyr (radıyallahu anhümâ). Zübeyr'in "Resulullah'tan ayrılmadım" sözü ekseriyeti ifade eder. Nitekim o Habeşistan'a hicret ederek ayrılmıştır. Keza hicret sırasında Aleyhissalâtu vesselâm'la beraberliği yoktur. Öyleyse "beraberliğimiz fazladır" demek istemiştir. Bu beraberliğin hakkı çok rivayeti gerektirdiği halde, Hz. Zübeyr, Resulullah'ın söylemediği bir şeyi O'na nisbet etme korkusuyla rivayetten kaçınmıştır. Bu davranış sadece Hz. Zübeyr'e has değildir. Hz. Ebu Hureyre, Hz. Aişe veya İbnu Abbas gibi kuvvetli hafızası olanlar Resulullah'ın sözüne ilavede bulunmaktan veya bazı eksikliklere yer vermekten korkarak imkân nisbetinde hadis rivayetinden kaçınmışlardır. Bu hususu ileriki ciltlerde genişçe açıklayacağız. Hz. Zübeyr, çok hadis rivayet etmeyişteki sebebin, bu mevzudaki bir telakkiden, belli bir düşünce sisteminden ileri geldiğini, bu rivayetin bir başka veçhinde daha açık beyan etmiştir. Şöyle der: "Oğulcuğum, Resulullah'la aramızda, bildiğin üzere, akrabalık ve manevî bağlar da vardı. Onun halası annemdi. Zevcesi Hz Hatice halamdı. Annesi Amine Bintu Vehb ve büyükannem Hale Bintu Vüheyb, Abdu Menaf İbnu Zühre'nin kızlarıydı. Annen (Esma) yanımdaydı, onun kızkardeşi Aişe de Resulullah'ın yanındaydı. Ne var ki ben Aleyhissalâtu vesselâm'ın: "Bana bile bile yalan nisbet eden, cehennemdeki yerini hazırlasın" dediğini işittim."
Buhârî'de müteammiden (bile bile) ibaresi mevcut değildir.
Hata yapanın günahkâr olmayacağı icma ile sabit olduğu halde, Zübeyr'in hata yaparım korkusuyla rivayetten kaçınmasını İbnu Hacer şöyle açıklar: "Hata

yapan, bi'l-icma, günahkâr sayılmasa da Zübeyr, çok rivayet sebebiyle farkına varmadan hata yapmaktan korkmuştur. Çünkü, hata sebebiyle günahkâr olmasa da, bazan çok yapmaktan dolayı günahkâr olunur. Zira çok yapma hata kaynağıdır. Güvenilir kişi (sika) hatalı rivayette bulunsa, bu da ondan tahammül edilse (öğrenilip alınsa), o bunun hata olduğunu hissetmese, onun nakline güven sebebiyle bu hatalı rivayetle ilelebed amel edilir. Böylece, Şari'in söylemediği bir şeyle amel etmeye sebep olmuş olur. Öyleyse, kim çok rivayetten hataya düşme korkusuna kapıldığı halde çok rivayete yönelirse, onun günaha düşmeyeceğinden emin olunamaz. Bu sebeple Zübeyr ve Ashab'tan daha birçokları çok rivayetten kaçındılar. Sahabeden çok rivayet edenler, titiz davrandıkları hususunda kendilerinden emin olmalarına hamledilir. Yahut da bunların ömrü uzadığı için, bildiklerine ihtiyaç hasıl olunca onlardan sordular. Bunlar da sonuna kadar ketum olmaya muvaffak olamadılar."
Bu noktada İbnu Hacer, müksirundan olan Enes hazretlerinin de çok rivayet etmekten korkup, rivayetten kaçınanlardan olduğunu, ancak ömrü uzadığı için, birkısım hadisleri ketmetmeye muktedir olamadığını belirtir. Kanaatini te'yiden Ahmed İbnu Hanbel'de gelen bir rivayeti kaydeder: "Attab Mevla Hürmüz demiştir ki: "Enes'in şöyle söylediğini işittim: "Hata etmekten korkmasaydım, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)' ın söylediklerinden sana çok şey rivayet ederdim..." Ahmed İbnu Hanbel bu rivayetle, Hz. Enes'in nazarında sıhhati tahakkuk edenleri rivayet edip, şekke düştüklerini terkettiğine işaret etmiştir. İbnu Hacer de: "Eğer Enes her duyduğunu rivayet etmiş olsaydı, onun merviyyatı, bilineni kat kat aşardı" der.[30]

-5215 -3- وعن الْمُغِيرَة بن شُعْبة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ # إنَّ كَذِباً عَليّ لَيْسَ كَكَذِبٍ عَلى أحَدٍ، فَمَنْ كَذَبَ عَليّ مُتَعَمِّداً فَلْيَتَبَوَّأ مَقْعَدَهُ مِنَ النِّار[. أخرجه الشيخان والترمذي .

3. (5215)- Muğîre İbnu Şu'be (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Benim üzerime söylenen yalan, bir başkası üzerine söylenen yalan gibi değildir. Öyleyse kim bile bile bana yalan nisbet ederse cehennemdeki yerini hazırlasın!"
[Buhârî, Cenaiz 34; Müslim, Mukaddime 4, (4); Tirmizî, İlm 9, (2664).][31]

AÇIKLAMA:

1- 5209 numaralı hadiste belirtilen üç durum dışında kizb, dinimizde şiddetle yasaklanmış olmakla birlikte, Resulullah hakkındaki yalanın daha büyük bir cinayet ve günah olacağına bu hadiste ayrıca dikkat çekilmektedir. Bu hadis başkası hakkında yalan söylemeyi tecviz etmiş değildir. Bilakis, başkası hakkında yalanın haram olduğu çeşitli naslarla tesbit ve takrir edilen bir husustur. Öyleyse burada, yalanların günah itibariyle bir olmadığı, Aleyhissalâtu vesselâm hakkındaki yalanın çok daha ağır cezayı getireceği, kişinin ateşteki yerini kendi eliyle hazırlayacağı ifade edilmiştir.
Şarihler emir sigasıyla olan "hazırlasın!" ifadesinin haber şeklinde yani, "hazırlayacaktır, hazırlamıştır" manasında da anlaşılmasının doğru olacağına dikkat çekerler.

2- Şarihler Resulullah hakkındaki yalanın farklılığını izahta iki nokta-i nazar zikrederler.
a) Alimlerden bir kısmına göre, Resulullah'a bile bile yalan nisbet eden kimse tekfir edilir. Ebu Muhammed el-Cüveynî bu görüştedir. Ancak oğlu İmamu'l-Harameyn ve arkadan gelenler bu görüşü zayıf bulmuşlardır. İbnu'l-Münir de Ebu Muhammed el-Cüveyni'nin görüşüne meyletmiş, "Resulullah hakkında yalan söyleyen, bu haramı helal addetme haline düçardır veya helal addettiğine hamledilir, haramı helal addetmek küfürdür, küfre hamletmek de küfürdür" açıklamasını getirmiştir. Bu görüş de su götürür bulunmuştur. Bu sebeple cumhur, Resulullah'a yalan nisbet etmenin helal olduğuna itikad ederse tekfir edileceğine, aksi takdirde tekfir edilemeyeceğine hükmetmiştir.
b) İkinci açıklamaya göre: Aleyhissalâtu vesselâm hakkında yalan, büyük günahtır, diğerleri hakkındaki yalan ise küçük günahtır. Böylece iki yalan arasındaki fark ortaya çıkar. Bu suretle anlaşılır ki, başkaları hakkında söylenen yalan ile Resulullah hakkında söylenen yalanın "haram" olmakta birleşmeleri bunlara terettüp edecek cezanın da eşit ve bir olmasını, cehennemdeki yerlerinin ve o yerde kalış müddetlerinin bir ve eşit olmasını gerektirmez. Gerçi Resulullah'ın "hazırlasın!" ifadesinin zahiri cehennemde kalıştaki müddetin uzunluğunu ifade eder. Çünkü ifadeye göre, kişi kendine bir başka yer hazırlamamış olduğu için cehennemden çıkamayacaktır. Ne var ki, Kur'an ve hadiste gelen kat'î deliller, cehennemde ebedî kalışın kâfirlere mahsus olduğunu ifade etmektedir.
3- Bu hadis, pek çok tarikten gelen mütevatir hadislerden biridir. Bazıları

tevatür için koşulan şartları, kamil manada bu hadisin taşıdığını bile söylemiştir. Ancak İbnu Hacer bu ifadeyi ifratkâr ve isabetsiz bulur. مَنْ بَنَى لِلّٰهِ مَسْجِداً keza الشَّفَاعَةُ keza رَفْعُ الْيَدَيْنِ keza المَسْحُ عَلى الْخُفَّيْنِ keza اَ'ئِمَّةُ مِنْ قُرَيْش keza رُؤْيَةُ للهِ keza الْحَوْضُ gibi nice hadislerin tevatür şartlarını taşıdığını gösterir. Bu hadisi rivayet eden sahabelerin sayısı hususunda muhtelif tahkikler yapılmıştır. Nevevî'nin nakline göre hadisi iki yüz sahabe rivayet etmiştir. Doğruyu Allah bilir.[32]

5216 -4- وعن مُجَاهد قال:]جَاءَ بُشَيْرٌ الْعَدَوِيُّ الى ابنِ عَبَّاس رَضِيَ اللّهُ عَنْهما فَجَعَلَ يُحَدِّثُ وَيَقُولُ قَالَ رَسُولُ اللّهِ #، وَجَعَلَ ابْنُ عَبَّاس َ يَأْذَنُ لِحَدِيثِهِ وَ يَنْظُرُ إلَيْهِ. فَقَالَ لَهُ بُشَيْرٌ: مَالِي أرَاكَ َتَسْمَعُ لِحَدِيثِي، أحَدِّثُكَ عَنْ رَسُولِ اللّهِ # وَ تَسْمَعُ. فقَالَ ابْنُ عَبَّاس: إنَّا كُنَّا مَرَّةً إذَا سَمِعْنَا رَجُ يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللّهِ # اِبْتَدَرَتْهُ أبْصَارُنَا وَأصْغَيْنَا إلَيْهِ بِأسْمَاعِنَا. فَلَمَّا رَكِبَ النَّاس الصَّعْبَةَ وَالذَّلُولَ لَمْ نَأخُذْ مِنَ النَّاس إَّ مَا نَعْرِفُ[. أخرجه مسلم.» يَأذَنُ« أي يستمع.و»الصَّعْبَةُ وَالذَّلُولُ« شدائد ا'مور وضدها، والمراد ترك المباة با'مور وا''حتراز في القول والفعل .

4. (5216)- Mücahid merhum anlatıyor: "Büşeyr el-Adevî, Hz. İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'ya gelip:

"Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki..." diyerek birşeyler anlatmaya kalktı. Ancak İbnu Abbas onu konuşmaya bırakmadı ve kendisine iltifat etmedi. Büşeyr:

"Sözlerimi niye dinlemiyorsunuz? Ben size Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan anlatıyorum, hiç tınmıyorsunuz, niçin?" diye sordu. İbnu Abbas ona şu cevabı verdi:

"Biz vaktiyle, bir kimsenin "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki" dediğini işitince, gözlerimizi ona çevirip kulaklarımızı da dinlemek üzere uzatıyorduk. Ne zaman ki, insanlar hadis rivayetinde laubalileştiler, biz de onlardan ancak bildiklerimizi almaya başladık." [Müslim, Mukaddime 7, (7).] [33]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, Resulullah'tan hadis rivayeti hususunda, daha Ashab devrinde titizliğin başladığını gösteren rivayetlerden biridir. Daha nice emsali gibi bu da, hadis rivayetinin ta bidayette disiplin, kontrol ve itina ile yapıldığını, muhaddisleri bu hassasiyete bilhassa menfi faaliyetlerin sevkettiğini gösterir. Bir kısım alimler, fitne ile ifade edilen menfi faaliyetlerden maksadın Hz. Osman'ın şehadeti olduğunu belirtir. Şu halde hadiste titizlik ve sened arama işini bu tarihe kadar indirmek mümkündür.
Bu hususun bilinmesi, hadisin üçüncü asra kadar rastgele rivayet edilip, o asırda bir folklör derlemesi tarzında toplanıp yazıldığını söyleyen Batılı müsteşriklerle, bu iddialara kapılan yerli cühelanın ne derece esassız iddialara dayandıklarını anlamak için ehemmiyet taşır. [34]

---

[1] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/546.
[2] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/547.
[3] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/547.
[4] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/547-548.
[5] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/548.
[6] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/548-549.
[7] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/549.
[8] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/549-550
[9] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/550.
[10] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/550.
[11] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/551.
[12] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/551.
[13] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/552.
[14]

[15] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/552-553.
[16] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/554.
[17] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/554.
[18] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/554.
[19] Bunlar 5209 numaralı hadisin Açıklama kısmında kaydedildi.
[20] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/6-7.
[21] Hz. İbrahim'in kavmi,yıldız falına yer verirdi. Yıldızlara bakmakla onların tarzına yer verip, ikna olmalarını sağlamıştır.
[22] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/7-9.
[23] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/9.
[24] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/9-11.
[25] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/12.
[26] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/12.
[27] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/13.
[28] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/13.
[29] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/14.
[30] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/14-15.
[31] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/15-16.
[32] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/16-17.
[33] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/17-18.
[34] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/18.

YEMİN BÖLÜMÜ

(Sekiz fasıldır.)

BİRİNCİ FASIL

YEMİN KELİMESİ VE KENDİSİYLE YEMİN EDİLENLER

*

İKİNCİ FASIL

KENDİSİYLE YEMİN EDİLMESİ YASAK OLANLAR

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

YALAN YEMİN

*

DÖRDÜNCÜ FASIL

YEMİN ETME YERİ

*

BEŞİNCİ FASIL

YEMİNDE İSTİSNA

*

ALTINCI FASIL

YEMİNİ BOZMAK

*

YEDİNCİ FASIL

MÜTEFERRİK HADİSLER

*

NİYET

*

LAGV

*

TEVRİYE

*

İHLAS

*

LİCAC

*

SEKİZİNCİ FASIL

KEFFARET-İ YEMİN

UMUMİ AÇIKLAMA

Dilimizdeki andın karşılığı olan yemin kelimesi Arapça'da, lügat olarak el

manasına gelir. El (yemin) kelimesinin and manasına kullanılması, yeminleşme sırasında ellerinden tutuşma âdetlerinden ileri gelmiştir. Bize de geçen bu âdete, bilhassa alışveriş akdi sonuçlandırılırken halen başvurulur. Arap dilcileri şu tahmini de ileri sürerler. "Sağ elin şe'ni, bir şeyi korumaktır, and'a yemin denmiştir. Zira üzerine yemin edilen şey korunmuştur; elle olan telebbüsü sebebiyle üzerine yemin edilen şeye de yemin denmiştir." Yemin kelimesinin cem'i eymen veya eyman'dır.
Kelime şer'an, Allah'ın isim veya sıfatını zikrederek bir şeyi te'kid etmek manasına gelir. Yani bir şey yapmak veya yapmamak hususunda beyan edilen azme veya iddiaya kuvvet vermek, muhatabı ikna etmek maksadıyla Allah Teala'ya kasem veya talak veya itlak gibi bir şeye talik suretiyle yapılan bir akittir. Mesela "vallahi filan işi yaptım" veya "yapmadım" cümlesi kasem suretiyle yapılan bir yemin olduğu gibi "falan işi yaparsam kölem azad olsun" veya "hanımım boş olsun" şeklinde yapılan bir yemin de talik suretiyle yapılan bir yemin olur. Dilimizde and diye de ifade ederiz. Ancak yemin ve kasem kelimeleri de en az and kelimesi kadar, hatta ondan daha çok kullanılmaktadır. Hemen belirtelim ki nezir (adak) de bir nevi yemindir. Kitabımız nezir ve yemini ayrı ayrı ele aldı ise de, hadis kitaplarımızda, aralarındaki yakınlık sebebiyle, çoğu kere "Kitabu'l-Eyman ve'n-Nüzûr" adını taşıyan bölümlerle beraber mütalaa edilir.
Beşerî münasebetlerde akitlerin bir parçası, birkısım davâlarda iddianın sübut veya nefyi için delil olarak şahidin ifade ve yeminine başvurulduğu için, dinimiz yemin bahsine hususi bir ehemmiyet atfetmitşir. Ayet ve hadislerde yeminle ilgili beyanlara, açıklamalara yer verilmiştir. Kur'an-ı Kerim'deki ilgili ayeti de orada zikrettik (5727. hadis), burada tekrar etmeyeceğiz.
Mevzuya giren şu kelimeleri bilmemizde fayda var: Berr yemini tutmaktır, Bârr yeminini tutana denir. Hânis yeminini tutmayan, bozan kimseye denir, hânis günahkârdır, yemin keffareti ve tevbe ile günahından kurtulmaya çalışır. [1]

BİRİNCİ FASIL

YEMİN KELİMESİ VE KENDİSİYLE YEMİN EDİLENLER

-5811 -1- عن ابن عبّاس رَضِيَ اللّهُ عَنهما:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ # لِرَجُلٍ حَلَّفَهُ: احْلِفْ بِاللّهِ الّذي َ إلهَ إّ هُوَ مَالَهُ عِنْدَكَ شَيْءٌ، يَعْنِي لِلْمُدَّعِي[. أخرجه أبو داود

.

1. (5811)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) yemin teklif ettiği bir kimseye şöyle söyledi:
"Haydi! Kendinden başka ilah olmayan Allah'a kasem ederek o kimsenin yani iddia sahibinin sende hiçbir şeyi olmadığına yemin et!" [Ebu Davud, Akdiye 24, (3620).][2]

AÇIKLAMA:

İslam'da ihtilaflı davalarda, ispatlayıcı delil getirme işi, iddia sahibine (Müddei) düşer, davalı dediğimiz müddea aleyhe de yemin düşer. Sadedinde olduğumuz hadiste, Resulullah davalının nasıl yemin etmesi gerektiğini belirtmektedir. İslam yemin meselesini işlerken, muteber olan ve olmayan yeminlere de yer verir. Normal olarak yemin, Allah'ın ad ve sıfatlarıyla yapılır. Şeref, namus vs. üzerine yapılan yeminler, yemin değildir.[3]

5812 -2- وعن ابن عمر رَضِيَ اللّهُ عَنهما قال:]أكْثَرُ مَا كَانَ يَحْلِفُ رَسُولُ اللّهِ #: ، وَمُقَلِّبَ القُلُوبِ[. أخرجه الخمسة إ مسلماً .

2. (5812)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yaptığı yeminlerin çoğu şöyleydi: "Kalpleri çeviren Zat'a yemin olsun, hayır!" [Buharî, Eyman 3, Kader 14, Tevhid 11; Muvatta, Nuzur 14; Ebu Davud, Eyman 16, (3263); Tirmizî, Nüzûr 12, (1540); Nesâî, Eyman 2, (7, 2, 3).][4]

5813 -3- وعن أبى سعيد رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]كَانَ رَسُولُ اللّهِ # إذَا اجْتَهَدَ في الْيَمِينِ قال: ، وَالّذى نَفْسُ أبِى الْقَاسِمِ بِيَدِهِ[. أخرجه أبو داود .

3. (5813)- Ebu Said (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) yeminde mübalağa edince: "Hayır! Ebu'l-Kasım'ın nefsini elinde tutan Zat-ı Zülcelal'e yemin olsun ki..." derdi." [Ebu Davud, Eyman 12, (3264);

İbnu Mace, Kefarat 1, (2090).][5]

-5814 -4- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]كَانَتْ يَمِينُ رَسُولِ اللّهِ # إذَا حَلَفَ: ،وأسْتَغْفِرُ اللّهَ[. أخرجه أبو داود .

4. (5814)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Yemin ettiği zaman Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yemini: "Hayır! Allah'a istiğfar ederim ki..." şeklindeydi." [Ebu Davud, Eyman 12, (3265).][6]

-5815 -5- وعن قتيلة بنت صيفي امرأة من جهينة رَضِيَ اللّهُ عَنها قالت:]أتَى يَهُودِيٌّ لِرَسُولِ اللّهِ #، فَقَالَ: إنَّكُمْ تُنَدِّدُونَ وَإنَّكُمْ تُشْرِكُونَ، وَتَقُولُونَ: مَا شَاءَ اللّهُ وَشِئْتُ، وَتَقُولُونَ: وَالْكَعْبَةِ. فأمَرَهُمْ رَسُولُ اللّهِ # إذَا أرَادُوا أنْ يَحْلِفُوا أنْ يَقُولُوا: وَرَبَّ الْكَعْبَةِ؛ وَيَقُولُ أحَدُهُمْ: مَاشَاءَ اللّهُ ثُمَّ شِئْتُ[. أخرجه النسائي .

5. (5815)- Katîle Bintu Sayfî -ki Cüheyne'den bir kadındır- (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a bir Yahudi uğradı ve:
"Siz Müslümanlar Allah'a benzerler koşuyor ve şirke düşüyorsunuz ve diyorsunuz ki: "Allah istedi ben de istedim." Yine diyorsunuz ki: "Ka' be'ye yemin olsun!"
Bunun üzerine Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Ashab'a, yemin etmek istedikleri zaman "Ka'be'nin Rabbına kasem olsun!" demelerine ve: "Allah istedi sonra da ben istedim" demelerini emretti." [Nesaî, Eyman 9, (7, 6).][7]

AÇIKLAMA:

Yemin, şanı yüce olan şeyler üzerine yapılır. Bu sebeple öncelikle dinen mukaddes olan şeyler üzerine yemin tecviz edilmiştir. Allah'ın zat ve sıfatları gibi. Cahiliye devrinde birkısım putlar üzerine de yemin edilirdi. Resulullah bunları yasaklamıştır.
Yukarıda, Resulullah'ın umumiyetle yaptığı yemin şekilleri görülmektedir. Bu

örnekler bize, Aleyhissalâtu vesselâm'ın farklı şekillerde yemin etmiş olduğunu göstermektedir.
5814 numaralı Ebu Hureyre hadisinde "Allah'a istiğfarım olsun, hayır!" şeklindeki ifade, yeminden ziyade, yemine benzeyen bir tabirin yemin makamında kullanılmasıdır. Manası: "İş, söylediğimin hilafına olursa Allah'a istiğfar ederim" demektir. Görüldüğü üzere bu yemin değildir, ancak sözü te'kid maksadıyla yemin makamında söylenmiş bir sözdür. Aliyyu'l-Kâri, وَاَسْتَغْفِرُ اللّٰهَ ifadesindeki vavın atıf vavı olabileceğinden hareketle mahzuf bir matuf aleyh olması gerekir der ve şöyle bir manaya tevcihini uygun bulur: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) mübalağalı şekilde yemin ederek (Hayır!) kelamını kullanınca "Ve estağfirullah (Allah'a istiğfar ederim)" derdi. Yani bu, "Benden vaki ve sadır olup Allah'ın bildiği şeylere karşı Allah'a istiğfar ederim" demektir. Zira, her ne kadar bunda muaheze yoksa da, ebrarın hasenatı mukarrebinin seyyiatıdır." [8]

İKİNCİ FASIL

KENDİSİYLE YEMİN EDİLMESİ YASAK OLANLAR

5816-1- عن ابن عمر رَضِيَ اللّٰهُ عَنهما قال:]سَمِعَ رَسُولُ اللّٰهِ # عُمَرَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنه يَحْلِفُ بِأَبِيهِ، فقَالَ: إنَّ اللّٰهَ يَنْهَاكُمْ أنْ تَحْلِفُوا بِآبَآئِكُمْ، فَمَنْ كَانَ حَالِفاً فَلْيَحْلِفْ بِاللّٰهِ أوْ لِيَصْمُتْ[. أخرجه الستة .

1. (5816)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in, babasını zikrederek yemin ettiğini işitmişti:
"Allah Teala hazretleri, sizleri babanızı zikrederek yemin etmekten nehyetti. Öyleyse kim yemin edecekse Allah'a yemin etsin veya sussun" buyurdu." [Buhari, Eyman 4; Müslim, Eyman 1, (1646); Ebu Davud, Eyman 5, (3250); Tirmizî, Eyman 8, (1534); Nesâî, Eyman 5, (7, 4, 5).][9]

AÇIKLAMA:

1- Hadis, yemin sırasında uyulması gereken en mühim edeblerden birini tesbit etmektedir: Yemin Allah'ın adıyla yapılmalıdır. Allah'a kasem olsun denmelidir. Babama kasem olsun şeklinde baba zikredilerek yemin yasaklanmış olmaktadır. Hadisin bir başka veçhi şöyledir: "Babalarınız, analarınız veya putlarla yemin etmeyin, sadece Allah'ın adıyla yemin edin."
Şarihler, hadisi açıklarken Kureyş'in, cahiliye devrinde, babalarını zikrederek yemin ettiklerini, bunun onlar arasında yaygın bir âdet olduğunu belirtirler. Rivayetler Hz. Ömer'in de "Babama kasem olsun, babama kasem olsun" diye yemin etmiş bulunduğunu tasrih ederler. İbnu Ebi Şeybe'nin kaydında Hz. Ömer kendisi anlatır: "Bir grupla konuşuyorduk. Bir ara "Hayır! Babama kasem olsun!..." demiştim. Arkamdan birisi: "Babanızın adına kasem etmeyin!" dedi. Geriye dönüp bakınca, o kimsenin Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) olduğunu gördüm. Şöyle diyordu: "Biriniz Hz. İsa'nın adıyla kasemde bulunsa helak olur. Kaldı ki Hz. İsa babalarınızdan daha hayırlıdır."
Tirmizî'nin İbnu Ömer'den kaydettiği bir rivayette İbnu Ömer bir adamın: "Hayır! Ka'be'ye yemin olsun!" diye yemin ettiğini işitir ve: "Allah'tan başka bir şeyi zikrederek kasem etmeyin. Zira ben, Aleyhissalâtu vesselâm'ın: "Allah'tan başkasını zikrederek yemin eden kimse küfretmiş veya şirk koşmuş olur" dediğini işittim" der.
Hemen belirtelim ki, buradaki "küfür ve şirk"le tehdid, zecrde mübalağa içindir. Mamafih Allah'tan başka şeyle yemin etmenin haram olduğuna hükmedenler bu hadisi esas almıştır.

2- Bu yasağın sebebini alimler şöyle açıklamıştır: "Allah'tan başka şeyle yemin yasağındaki sır şudur: Bir şeyle kasem, ona tazimi gerektirir. Hakikat-ı halde azamet (büyüklük) sadece Allah'a mahsustur." Kur'an-ı Kerim'de Cenab-ı Hak tin (incir), zeytin, sema, Tur, duha (kuşluk vakti) gibi bazı mahlukata yemin etmektedir. Alimler bunu iki yoruma tabi tutarlar:

1) Onların ehemmiyetine, şerefine dikkat çekmek, o hususta düşünmeye, araştırmaya sevketmek.

2) Bu yeminlerde mahzuf bir kelime vardır, takdiri şöyledir: Tinin Rabbine kasem olsun, kuşluk vaktinin Rabbine kasem olsun!".. gibi.

3- Hadisin zahiri her ne kadar, yeminin sadece Allah'la yapılacağını ifade ediyor ise de, fukaha, yeminin Allah'la zatı ile, yüce sıfatlarıyla da olabileceğinde ittifak etmiştir. Bir kimse "yeminim olsun" derse, ashab-ı rey ve fakihler bunu yemin kabul eder, gereğini tutmazsa hânis olur, kefaret gerekir. "Şu işi yaparsam kâfir

olayım, Hıristiyan olayım gibi sözlerin yemin sayılıp sayılmayacağı ihtilaflı ise de "yemin kastetmişse yemindir, hânis olursa yemin kefareti gerekir" denmiştir.
"Allah canımı alsın", "helak olayım" gibi kendisine beddua sayılan sözlerle yemin eden kimsenin bu sözü yemin olur mu olmaz mı ihtilaf edilmiştir. Hanefilere göre yemin değildir. Bazı alimler hânis olursa bir kefaret gerekir demiştir. Rivayetlerde gelen Resulullah'ın "Babası hakkı için kurtuldu" sözünün yemin kastı olmaksızın, lisan-ı nebeviden çıkan bir cümle olduğu kabul edilmiş, bununla ihticac edilemeyeceği belirtilmiştir.

4- Yasağın hükmüne gelince, bu meselede ulema ihtilaf etmiştir.

* Malikîler, tahrim mi kerahet mi hususunda iki görüş ileri sürmüş ise de meşhur olan "kerahet"dir.

* Hanbelîler de ihtilaf eder, ancak meşhur olan "tahrim"dir.

* Zahirîler de "haram" demiştir.

* Şafiîler de bu meselede ihtilaf etmiştir. İmam Şafii: "Allah'tan başka bir şeyle yeminin masiyet olacağından korkarım" diyerek tereddüd izhar etmiştir. Ancak Şafiî'nin ashabının cumhuru buradaki kerahetin tenzihî olduğunda hemfikirdir. İmamu'l-Harameyn: "Şafii mezhebi bunun mekruh olduğuna kesin hükmeder" der. Bazıları şu tafsile yer verir: "Yemin eden kimse, yemin ettiği şeyin Allah hakkında inandığı şekilde tazime değdiği itikadıyla hareket etmişse, bu şekilde yapılan yemin haramdır, böylesi bir itikad küfür olur. Sadedinde olduğumuz hadisin zahiri bu inançla yapılan yemini kasteder. Ama, böyle bir tazim inancına yer vermeden Allah dışında bir şeyle yapılan yemin küfre nisbet edilmez, ancak yemini de yemin değildir. Maverdî der ki: "Hiç kimseye, bir başkasına Allah'tan başka bir şeyle yemin teklif etmesi caiz olmaz, talakla, azadlıkla, nezirle teklif caiz olmadığı gibi. Eğer hakim bunlardan biriyle yemin teklif edecek olursa cehli sebebiyle derhal azli gerekir."
Nevevî der ki: "Allah'ın isim ve sıfatları dışında bir şeyle yemin etmek mekruhtur. Bu Resulullah ile olmuş, Ka'be, melekler, emanet, hayat, ruh vs. ile olmuş farketmez, hepsi de mekruhtur. Kerahetçe en şiddetlisi emanet ile yapılan yemindir."[10]

5817- 2- وعن بريدة رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَنْ حَلَفَ بِا'مَانَةِ فَلَيْسَ مِنَّا[. أخرجه أبو داود .

2. (5817)- Büreyde (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kim emanetle yemin ederse bizden değildir!" [Ebu Davud, Eyman 6, (3253).] [11]

AÇIKLAMA:

1- Emanet, Kur'an'da geçen bir kelime olup onunla farz olan oruç, hacc, namaz gibi ibadetler, vedia (emanet), nakit, eman gibi şeyler kastedilir. Öyle ise, Allah'ın isim ve sıfatlarıyla yemin etmek emredilince, Allah'ın emirlerinden biri olan emanetle yemin etmek o emre aykırı bir davranıştır. Allah'ın sıfatları ile emirlerini eşit kılmak gibi yanlış bir davranış olur. Nitekim, diğer mahlukatla yemin de yasaklanmıştır.
"Bizden değildir" ifadesini alimler "müttakilerden değildir", "bizim sünnetimiz üzere (üsve) gidenlerden değildir", "Müslüman büyükleri zümresinden değildir" diye yorumlamışlardır. Her şeye rağmen, İmam Şafii, "Allah'ın emaneti üzerime olsun şu işi yapacağım" cümlesini, yemin kasdıyla söyleyen bir kimsenin bu sözünü yemin kabul eder ve hânis olduğu takdirde kefareti vacib kılar. Yemin kastetmeden söylerse yemin olmaz. Malikîlerden Eşheb merhum: "Emanetle mahluk da kastedilir, Allah'ın zatının sıfatı da kastedilebilir, ikincisi kastedilince ağızdan çıkan söz yemin olur, birinci kastedilirse yemin olmaz" der. İmam Âzam'a göre de bir kimse: "Allah'ın emanetine yemin olsun!" derse bu sözü yemin sayılır. Şafii, kasıt olmazsa yemin saymaz.[12]

5818 -3- وعن إبراهيم، يعني النخعي قال:]كَانُوا يَنْهَوْنَا، وَنَحْنُ غِلْمَانٌ، أَنْ نَحْلِفَ بِالشَّهَادَةِ وَالْعَهْدِ[. أخرجه البخاري في ترجمة .

3. (5818)- İbrahim Nehaî merhum anlatıyor: "Biz çocukken, (büyüklerimiz) bizi şehadet ve ahd ile yemin etmekten menederlerdi." [Buharî, Eyman 10.][13]

AÇIKLAMA:

1- İslam uleması "eşhedu billahi", "şehidtu billahi" şeklinde sarfedilen sözün yemin sayılıp sayılmayacağı hususunda ihtilaf etmiştir. Hanefîler ve Hanbelîler bunun yemin olacağını kabul ederler. Nehaî ve Sevrî de bu görüştedir. Şafiîler "yemin kasdıyla olursa" şartını koşarak "yemin olur" demiştir. Şafii'ye göre eşhedü (şehadet ederim) sözüyle yemini değil, Allah'ın emrini, vahdaniyetini kastetmiş olabilir. Bazı alimler sadece "eşhedü (şehadet ederim)" demenin yemin olmayacağını, "eşhedu billahi" derse yemin olacağını söylemiştir.
Hanbelîlerin racih görüşüne göre sadece eşhedu kelimesi de yemindir. Evzaî ve Rebia'nın kavli de budur.

2- Şehadet ve ahd ile yeminden maksad "eşhedu billahi" veya "aleyye ahdullahi (Allah'ın ahdi üzerime olsun)" diyerek yemin etmektir.
Buhârî'nin Kitabu'ş-Şehadat'da kaydettiği veçhinde İbrahim Nehaî: " (Büyüklerimiz), şehadat ve ahdimiz sebebiyle bizi döverlerdi" diyerek gereksiz yerlerde yemin etmeye dillerinin alışmamasına hususi gayret gösterdiklerini belirtir. Muhtelif hadislerde, ciddi bir gerek yokken yemin etmek, taleb edilmeden şehadette bulunmak yasaklanmıştır. [14]

5819 -4- وعن بريدة رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَنْ حَلَفَ فَقَالَ: إنِّي بَرِئٌ مِنَ ا‘‘سْم، فَإنْ كَانَ كَاذِباً فَهُوَ كَمَا قَالَ. وَإنْ كَانَ صَادِقاً فَلَنْ يَرْجِعَ إلى ا‘‘سْمِ سَالِماً[. أخرجه أبو داود والنسائي .

4. (5819)- Büreyde (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kim yemin eder ve "...İslam'dan berî olayım!" derse, eğer sözünde yalancı ise, dediği gibi olur, yalancı değil de gerçeği söylemişse İslam'a salim olarak dönemeyecektir." [Ebu Davud, Eyman 9, (3258); Nesâî, Eyman 8, (7, 6).][15]

AÇIKLAMA:

Burada Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) yeminde başvurulmaması gereken bir ibareye dikkat çekmektedir. Kişinin: "Şu işi yaparsam -veya yapmazsam- İslam'dan berî olayım" şeklindeki yemini münasib bir yemin değildir. "Eğer sözünde yalancı ise, yalan olduğunu bile bile böyle bir söz sarfederse söylediği

gibi olur" buyuruyor Resulullah ki, bu, o kimse hakkında pek ciddi bir kayıptır. Alimler: "Şunu yaparsam kâfir olayım" veya buna benzer bir sözle yemin eden kimse o şeyi yapacak olursa bu kimse kâfir olmuş mudur? diye münakaşa etmiştir:

* İbnu Abbas, Ebu Hureyre (radıyallahu anhüm), Atâ, Katâde ve cumhur-u fukaha: "Böyle bir kimseye yemin kefareti yoktur, kâfir de olmaz" derler. Ancak bunu kalbine yerleştirirse o zaman kâfir olur.

* Evzaî, Sevrî, Hanefîler, Ahmed, İshak: "Bu yemindir, üzerine kefaret terettüp eder" demişlerdir.
Her halukârda bu durumdaki bir kimseye tevbe gerekir. Kefaret gerekmez diyenler, işlenen cinayetin, yeminde hânis olmaktan öte bir günah olduğunu kastederler. Buna da tevbe kefaret olur, tabii ki Allah affederse. Allah, böylesi vartalardan mü'minleri muhafaza buyursun. [16]

ÜÇÜNCÜ FASIL

YALAN YEMİN

-5820 -1- عن عمران بن حصين رَضِيَ اللّهُ عَنهما قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَنْ حَلَفَ عَلى يَمِينٍ مصْبُورَةٍ كَاذِباً فَلْيَتَبَوَّأْ بِوَجْهِهِ مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ[. أخرجه أبو داود.»اليمينُ المصبورةُ« هي الزمة لصاحبها من جهة الحكم .

1. (5820)- İmran İbnu Husayn (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kim, (mahkeme gereği, yapması icabeden) bir yeminde yalan yere yemin ederse bu yemini sebbebiyle cehennemdeki yerini hazırlamış olur." [Ebu Davud, Eyman 1, (3242).][17]

AÇIKLAMA:

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) burada rastgele bir yeminden değil, mahkemede bir hakkı tesbit veya nefyedecek bir davadaki yeminden söz etmektedir. İşte bir hak davasında karara müessir olacak yalan bir yemin, büyük

bir mesuliyet sebebidir. O yalan yemini sebebiyle kişi, cehennemdeki yerini hazırlamaktadır. Hadiste sebebiyle diye tercüme ettiğimiz بِوَجْهِهِ tabirinden "yüzünün üstüne" manası da çıkmaktadır. Bu durumda manayı: "Yalancı, yüzünün üstüne yıkılmış olarak kalacağı cehennemdeki yerini hazırlar" şeklinde anlayabiliriz.
Hadiste geçen yemin-i masbure "hapsedilen yemin" demektir. Halbuki hapsedilen yemin değil, şahıstır. Şu halde esas maksad hapsedilen kişinin yapacağı yeminde yalan söylemeyi zikretmektir. İslamî muhakeme usulünde ispatlayıcı delil getirme işi dava sahibine aittir. Davalı da yemin eder. Öyleyse hadis "hapse girdiği bir dava sebebiyle yalan yere yemin ederek hakkında yapılan iddiayı çürütürse" demek istiyor. Biz, metnin tercümesinde kelimelere değil, manaya uygun bir meal verdik.
Begavî, Şerhu's-Sünne'de: "Hadiste, kim bir başkasının elindeki aynı (malı) iddia eder veya o kimsede alacağı olduğunu dava eder, adam da bunu inkar ederse, söz, yemin ettiği takdirde davalıya ait olduğuna, beyyine (ispatlayıcı delil) getirmek de davacıya ait olduğuna delil vardır" der.[18]

-5821 -2- وعن ابن مسعودٍ رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهُ #: مَنْ حَلَفَ عَلى مَالِ امْرِءٍ مُسْلِمٍ بِغَيْرِ حَقِّهِ لَقِىَ اللّهَ تَعَالَى وَهُوَ عَلَيْهِ غَضْبَانُ، ثُمَّ قَرَأ عَلَيْنَا رَسُولُ اللّهِ # مِصْدَاقَهُ مِنْ كِتَابِ اللّهِ تَعَالَى: إنَّ الَّذِينَ يَشْتَرُونَ بِعَهْدِ اللّهِ وَأيْمَانِهِمْ ثَمَناً قَلِيً إلى آخِرِ اŒيةَ[. أخرجه الخمسة إ النسائي .

2. (5821)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah: "Kim Müslüman bir kimsenin malı hakkında yalan yere yemin ederse, (Kıyamet günü) Allah'la karşılaştığında O'nu kendisine karşı gadablanmış bulur!" buyurdular. Sonra Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu sözlerini tasdik eden ayetleri Allah Teala'nın kitabından okudular: "(Ahirzaman peygamberine iman hususunda) Allah'a verdikleri ahdi ve ettikleri yemini, az bir dünya malı karşılığında değiştirenlere gelince, onların ahirette hiçbir nasibi yoktur. Kıyamet gününde Allah onlara ne bir hitapta bulunur, ne rahmetiyle nazar eder ve ne de onları temize çıkarır. Onların hakkı pek acı bir azabtır" (Al-i İmran 77). [Buharî, Eyman 17; Müslim, İman 234, (138); Ebu Davud, Eyman 2, (3243); Tirmizî, Tefsir, Al-i İmran, (2999).][19]

5822 -3- وعن إياس بن ثعلبة الحارثي رَضِيَ اللهُ عَنه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَن اقتَطَعَ حَقَّ امْرِئٍ مُسْلِمٍ بِيَمِينِهِ فَقَدْ أوْجَبَ لَهُ النَّارَ، وَحَرَّمَ اللّهُ تَعالى عَلَيْهِ الْجَنَّةِ. قَالُوا: وَلَوْ شَيْئاً يَسِيراً يَا رَسُولَ اللّهِ؟ قَالَ: وَلَوْ كَانَ قَضِيباً مِنْ أرَاكٍ[. أخرجه مسلم ومالك والنسائي .

3. (5822)- İyas İbnu Sa'lebe el-Hârisî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kim Müslüman bir kimsenin hakkını, yemini ile ele geçirirse artık onun için cehennem vacib olmuştur. Allah Teala ona cenneti de mutlaka haram kılmıştır."
"Ey Allah'ın Resulü! Az bir şey olsa da mı?" diye sormuşlardı.
"Misvak ağacından bir çubuk bile olsa!" cevabını verdi." [Müslim, İman, 218, (137); Muvatta, Akdiye 11, (2, 727); Nesâî, Kada 29, (8, 246).][20]

AÇIKLAMA:

Yemin vasıtasıyla bir Müslüman kardeşinin malını ele geçiren kimsenin cehennemlik olması iki suretledir:
* Ya bu haramı helal addederek küfre düşmüş ve ebedî cehennem hayatını kazanmıştır.
* Ya da, bu haramı işlemenin günahı sebebiyle cezasını çekmek üzere muvakkaten cehenneme girmiştir. Böylece cennete ilk girenler arasında yer almaz.[21]

DÖRDÜNCÜ FASIL

YEMİNİN YERİ

5823 -1- عن جابر رَضِيَ اللهُ عَنه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: ـ يَحْلِفُ أحَدٌ عِنْدَ مَنْبَرِي هذَا عَلى يَمِينٍ آثِمَةٍ، وَلَوْ عَلى سِوَاكٍ أخْضَرَ، إلاَّ تَبَوَّأ مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ[. أخرجه مالك وأبو داود، وهذا لفظه .

1. (5823)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Şu minberimin yanında kim günaha sebep olan bir yemin ederse, hatta bu, yeşil bir misvak çubuğu için dahi olsa, mutlaka cehennemdeki yerini hazırlamış olur." [Muvatta, Akdiye 10, (2, 727); Ebu Davud, Eyman 3, (3246); İbnu Mace, Ahkam 9, (2325).][22]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, minber-i şerifin hürmetini yüceltmektedir. Zira minberin yanındaki yemin ayrı bir ehemmiyet taşımaktadır.

* Günaha sebep olan diye ifade ettiğimiz yemin-i âsimeyi şarihler yalan yemin diye açıklarlar. Aslında âsime vasfı yeminin değil, o yemini yapanın vasfı olması gerekir. Mecaz-ı mürsel nevinden yemine vasıf yapılmıştır.

* Yeşil misvak tabiriyle ehemmiyeti ve değeri son derece düşük olan şey kastedilmiştir. Çünkü o, parayla satılmayacak kadar bol bulunan bir nesnedir.

* Alimler: "Hadis, minber-i Nebi'nin yanında yalan yere yemin eden kimsenin günahının büyüklüğüne delildir" derler. Keza, bu hadisle istidlal eden bazı alimler: "Harem, Aleyhissalâtu vesselâm'ın minberi ve mescidi gibi muayyen yerlerde yemin eden kimseye karşı sert davranmak caizdir" demiştir. İbnu Hacer, cumhurun bu görüşte olduğunu kaydeder. Hanefîler ise, böylelerine sert davranmanın caiz olmadığını söylemişlerdir.
Sahabelerin bazısının, ihtilaflı durumlarda hasımlarından rükünmakam arasında ve Resulullah'ın minberi üzerinde yemin etmeye çağırdıkları, bazılarının da bu çeşit davete icabet etmediği, sahabelerden bazılarının da Kur'an üzerine yemin etmeye çağırdıkları rivayetlerde gelmiştir. [23]

BEŞİNCİ FASIL

YEMİNDE İSTİSNA

5824-1- عن ابن عمر رَضِيَ اللّهُ عَنهما قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَنْ حَلَفَ عَلى يَمِينٍ فَقَالَ: إنْ شَاءَ اللّهُ، فَقَدِ اسْتَثْنَى، فَإنْ شَاءَ رَجَعَ، وَإنْ شَاءَ تَرَكَ مِنْ

غَيْرِ حِنْثٍ[. أخرجه ا‘ربعة .

1. (5824)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kim yemin eder ve "inşaallah" derse istisna yapmış olur. Dilerse rücu eder, dilerse hânis olması mevzubahis olmadan terkeder." [Muvatta, Eyman 10, (2, 477); Ebu Davud, Eyman 11, (3261, 3262); Tirmizî, Eyman 7, (1531); Nesâî, Eyman 18, 39, (7, 12, 25); İbnu Mace, Kefarat 6, (2105- 2106).][24]

AÇIKLAMA:

Hadis, bir şeyi yapıp veya yapmayacağı hususunda yemin eden bir kimsenin yeminine "inşaallah" ibaresini ilave ettiği takdirde, yerine istisna getirdiğini, dolayısıyla o işi yapmadığı taktirde hânis olmayacağını, kendisine yemin kefareti gerekmeyeceğini belirtmektedir.[25]

-5825 -2- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: قَالَ سُلَيْمَانُ عَليْهِ السَّمُ: ‘طوفَنَّ اللَّيْلَةَ عَلى تِسْعِينَ امْرَأةً كُلُّهَا تَأتِي بِفَارِسٍ مُقَاتِلٍ في سَبيلِ اللّهِ، فَقَالَ لَهُ صَاحِبُهُ: قُلْ إنْ شَاءَ اللّهُ، فَلَمْ يَقُلْ إنْ شَاءَ اللّهُ، فَطَافَ عَلَيْهِنَّ جَمِيعاً فَلَمْ تَحْمِلْ مِنْهُنَّ إَّ امْرأةٌ وَاحِدَةٌ، فَجَاءَتْ بِشِقِّ رَجُلٍ، فَقَالَ رَسُولُ اللّهِ #: وَايْمُ الَّذي نَفْسِي بِيَدِهِ لَوْ قَالَ إنْ شَاءَ اللّهُ لَجَاهَدُوا في سَبِيلِ اللّهِ فُرْسَاناً أجْمَعُونَ[. أخرجه الشيخان والنسائي.

2. (5825)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Süleyman aleyhisselam (bir gün):
"Bugün, kesinlikle doksan kadınıma uğrayacağım. Hepsi de Allah yolunca cihad edecek bir yiğit doğuracak!" dedi. Arkadaşı (veya melek) ona:
"İnşaallah de bari!" uyarısında bulundu. Ama Hz. Süleyman inşaallah demedi.
Söylediği gibi, o gün, bütün hanımlarına uğradı. Kadınlardan sadece biri hamile kaldı. O da yarım insan doğurdu."
Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) sözüne devamla:
"Nefsimi elinde tutan Zat'a yemin olsun! Eğer Süleyman aleyhisselam

"inşaallah" demiş olsaydı hepsi de Allah yolunda atlı olarak cihad eden çocuklara sahip olacaktı" buyurdu." [Buharî, Enbiya 40, Eyman 3; Müslim, Eyman 23, (1654); Nesâî, Eyman 39, 40, (7, 25).]

AÇIKLAMA:

1- Hz. Süleyman'ın mezkur kıssasına temas eden rivayet muhtelif vecihlerden, bazı noksan ve ziyadelerle gelmiştir. Bunlardan bir kısmını Buhârî kaydetmiştir.

* Rivayetler, Hz. Süleyman'ın hanımlarının sayısını değişik gösterir: Altmış, yetmiş, doksan, doksan dokuz, yüz. İbnu Hacer bu farklılıkları şöyle yorumlar: "Altmış kadın hür hanımlarıdır, daha fazlası cariyedir veya bilakistir. Yetmiş, mübalağa içindir. Doksan ve yüz'e gelince bu, doksandan fazla, yüzden az olduklarını ifade eder. Doksan diyen küsuru atmış olur, yüz diyen yuvarlak hesapla üste tamamlamış olur..." Vehb İbnu Münebbih'ten gelen bir rivayete göre Hz. Süleyman'ın bin adet hanımı mevcuttu. Bunlardan üç yüz tanesi mehîre (yani mehri yüksek hür kadın), yedi yüzü de cariyedir. Bunu te'yid eden ve el-Müstedrek'te kaydedilen bir rivayete göre, Hz. Süleyman'ın camdan mamul bin beyti (evi) vardır. Beytler ahşap üzerine inşa edilmiştir, içlerinde üç yüz asaletli hanımı, yedi yüz de cariyesi ikamet etmektedir.

* Hz. Süleyman aleyhisselam, hayır temennisi sadedinde her hanımından Allah yolunda cihad edecek bir evlad sahibi olacağını söylüyor. Fakat, ümidi ve arzusu çok fazla olduğu için temenni üslubunu aşarak cezmen söylüyor. Onun bu davranışında hayır kasdı, rızayı İlahî arzusu esastır, dünyevî bir düşünce mevcut değildir. Seleften bazı büyüklerimiz: "Resulullah bu hadislerinde, Allah'a tevfizden yüz çevirip temenniye yapışmanın afetine karşı uyarmaktadır" demiştir. Hz. Süleyman'ı, Resulullah'ın ifadesiyle büyük zarara uğratan, inşaallah demeyi unutmasına sebep olan şeyin, bu hal yani temenni duygusunun galebesi olduğunu da belirtirler.

* Rivayetlerde Hz. Süleyman'a inşaallah demeyi hatırlatan arkadaşı mı, melek mi ihtilaflıdır. Bazı rivayette "arkadaşı veya melek" diye şekk ifade edilmiştir. Bazı rivayetlerde de, "arkadaşı yani melek" denmiştir. Bu durum arkadaştan muradın melek olduğuna dair gelen ibarenin Resulullah'ın bir açıklaması olmayıp, sonradan ravilerce yapılan tefsirî bir derc olduğunu gösterir. Öyleyse bazı alimlerce: "Bu, yanında kitaptan bir ilim olan Asıf İbnu Berhiya adındaki zattır" şeklinde yapılan tefsirlerin, sağlam bir karineye dayanmadığını söyleyenler daha haklı gözükmektedir.

Aslında arkadaşı ile melek tabirleri arasında zıtlık yok, ancak arkadaşı daha umumi bir mana taşır. Esasen Hz. Süleyman'ın cinnî ve insî yardımcıları ve müşavirleri vardı.

* Hz. Süleyman'ın inşaallah dememesi, onun kalbinde olmadığı manasına gelmez. Bilakis, bir peygamber olarak inşaallah'ın ifade ettiği mana ve mefhumu kalbinde eksiksiz taşıyordu. Ancak, önce kalbindeki ile iktifa etti. Sonra da onu, -dendiğine göre kendisine arız olan bir sebepten dolayı- diliyle söylemeyi unuttu. Bunun cezası olarak da sakat bir çocuktan başka bir şey elde edemedi. Resulullah: "Eğer inşaallah deseydi hânis olmayacaktı" (yani sözü aynen vaki olacak, söylediği sayıda, Allah yolunda cihad edecek atlı yiğitleri olacaktı)" buyurmuştur. Bu mana rivayetlerde farklı ibarelerle ifade edilmiştir.

2- Ulema hadisten bir çok fevaid çıkarmıştır:

* Hayır işleri yapmak üzere esbabını hazırlamak fazilettir.

* Birçok mübah ve lezzetli şeyler, niyet ve kasıtla müstehab derecesine yükselir.

* İstikbale matuf olarak "şunu yapacağım" diyen kimsenin inşaallah demesi müstehabtır.

* Yemine inşaallah takmak, yeminin hükmünü kaldırır. Ulema: "İnşaallah kelimesi yemine muttasıl olursa hükmü kaldırır" demekte ittifak eder. Bununla istidlal edenler yeminle inşallah arasına girecek az miktardaki kelamın ittisali bozmayacağını söyler.

* Hadis, yeminin hükmünü kaldırmada, inşaallah lafzınının telaffuzunun şart olduğuna, niyyetin, içinden geçirmenin yetmeyeceğine delildir. Ulema bu meselede de ittifak etmiştir.

* Hadis, peygamberlerin ibadet ve ilimlerle meşguliyetlerinin çokluğuna rağmen, erkeklik ve cima yönüyle müstesna bir güç sahibi olma hususiyetini taşıdıklarını, Allah'ın onları bu meselede mümtaz kıldığını ifade eder. Nitekim bu durum, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hayatında, inkârı kabil olmayan parlak mucizelerinden biri olarak karşımıza çıkar: Rabbine olan fazlaca ibadetlerine, ilim ve tebliğ faaliyetlerine, halka olan çeşitli meşguliyetlerine ve hatta bedenî zaafı gerektiren yiyip içmesindeki azlığa, darlığa rağmen çok cima ile mümtaz olmuştur. Bir gecede sayıları on biri bulan bütün hanımlarına tek gusülle uğradığı rivayetlerde gelmiştir. Bazı alimler bu rivayetlerden hareketle: "Allah'a karşı en ziyade takva sahibi olanların şehveti daha güçlü olur. Zira muttaki olmayan kimse, nazar ve benzeri yollarla tatmin bularak gücünü zayıflatır" demiştir.

* Zann-ı galibe dayanarak istikbalde olacak şeyden haber vermek caizdir. Çünkü Hz. Süleyman, zannına dayanarak vahye dayanmadan, cezmen ihbarda

bulunmuştur. Bunu vahye dayasaydı mutlak olurdu.

* Peygamberler de sehiv yapabilirler, bu haklarında caizdir. Sehiv onların makamlarının yüceliğine halel vermez.

* Yemin sırasında Allah'ın ismini zikretmemek caizdir. Çünkü Hz. Süleyman "bugün kesinlikle doksan kadınıma uğrayacağım..." derken yemin etmiştir, fakat Allah'a kasem olsun diyerek Allah'ın ismini zikretmemiştir. Bunun yemin olduğuna delil Aleyhissalâtu vesselâm'ın, hadisin bazı veçhinde "...İnşaallah deseydi hânis olmayacaktı" sözüdür. Zira hânis, yemininde durmayana denir. Öyleyse Hz. Süleyman'ın sözünde Allah ismi mukadderdir. Öyleyse yemin için ismullahı şart görmeyenler için hadis delildir ve "yemin olsun!" "kasem olsun", "ahdim olsun!" gibi ifadeler yemindir. Daha önce de kaydettiğimiz üzere Hanefîler bu görüştedir. Malikîler: "Niyeti yeminse" şartıyla yemin kabul ederler. Bazı Şafiîler "mutlak olarak yemin değildir" derler.

* Söylemesi çirkin olan kelamı kinaye yoluyla ifade caizdir. Nitekim rivayette Hz. Süleyman cimayı kastederek: "Kadınlarıma uğrayacağım" demiştir. [26]

ALTINCI FASIL

YEMİNİ BOZMAK

5826 -1- عن أبي هريرة رَضِـيَ اللّهُ عَنه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَنْ حَلَفَ عَلى يَمِينٍ فَرَأى غَيْرَهَا خَيْراً مِنْهَا فَلْيُكَفِّرْ عَنْ يَمِينِهِ وَلْيَفْعَلِ الَّذى هُوَ خَيْرٌ مِنْهُ[. أخرجه مسلم ومالك والترمذي .

1. (5826)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kim bir şey hususunda yemin eder, sonra da hilafını daha hayırlı görürse, derhal kefâret vererek yemininden vazgeçsin ve yemin ettiği husustan daha hayırlı olanı yapsın." [Müslim, Eymân 12, (1650); Muvatta, Eymân 11, (2, 478); Tirmizî, Eymân 6, (1530).][27]

5827 -2- وعن أبي موسى رَضِـيَ اللّهُ عَنه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: إنِّي

وَاللهِ إنْ شَاءَ اللهَ َ أحْلِفُ عَلى يَمِينٍ فَأرَى غَيْرَهَا خَيْراَ مِنْهَا إّ كَفَرْتُ عَنْ يَمِينِي وَأتَيْتُ الّذِي هُوَ خَيْرٌ[. أخرجه الخمسة إ الترمذي .

2. (5827)- Hz. Ebu Musa radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Ben, Allah'a yemin ederek söylüyorum: İnşaallah, herhangi bir şeye yemin edilince, yeminin aksini yapmayı daha hayırlı görecek olsam, yeminimi kefaretler, hayırlı gördüğüm şeyi yaparım." [Buharî, Eymân 14; Müslim, Eymân 10, (1649); Ebu Dâvud, Eymân 17, (3276); Nesâî, Eymân 15, (7, 9, 10), Sayd 33, (7, 206).][28]

-5828 ـ3ـ وعن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنها:]أنَّ أبَا بَكْرٍ رَضِيَ اللهُ عَنهُ لَمْ يَكُنْ يَحْنثُ قَطٌّ في يَمِينٍ حَتّى أنْزَلَ اللّهُ كَفَّارَةَ، فَقَالَ: َ أحْلِفُ على يَمِينٍ فَرَأيْتُ غَيْرَهَا خَيْراً مِنْهَا إّ أتَيْتُ الّذى هُوَ خَيْرٌ وَكَفَّرْتُ عَنْ يَمِينِي[. أخرجه البخاري .

3. (5828)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Hz. Ebu Bekr radıyallahu anh, aziz ve celil olan Rabbimiz yemin kefaretini indirinceye kadar yaptığı yeminlerinde hiç hânis olmadı. Ayet inince dedi ki: "Artık, bir yemin edip, sonra aksini yapmanın daha hayırlı olduğunu görecek olsam, (yeminim yerini bulsun diye direnmem) derhal daha hayırlı gördüğüm hususu yapar, yeminim için de kefâret öderim." [Buharî, Eymân 1.][29]

AÇIKLAMA:

1- Kaydedilen üç hadis, herhangi bir hususta "şunu yapacağım!" veya ".yapmayacağım!" diye yemin edildikten sonra, yemin edilen şeyin fayda değil zarar getireceğinin anlaşılması halinde yeminin gereğini yapmaktan vazgeçmeye teşvik etmektedir.
Fayda getirmeyecek şeyi "yemin ettim" diye yapmada ısrarın bir manası yoktur, yemin kefaretinde bulunarak zararlıdan vazgeçmek en selametli yoldur. Bu hususun, yüce kitabımız Kur'ân-ı Kerîm'de ele alınıp, ders verilmiş olması meseleye bir başka ehemmiyet kazandırmaktadır. Daha önce de kaydettiğimiz

ayet meâlini yeri gelmişken bir kere daha kaydetmek isteriz: "Allah yeminlerinizde kasıtsız olarak yanılmanızdan dolayı sizi mesul tutmaz, fakat ettiğiniz yeminleri bozmanızdan dolayı sizi mesul tutar. Bozulan bir yeminin kefareti ise, kendi âilenize yedirdiğinizin orta hallisinden on fakiri doyurmak veya on fakiri giydirmek, yahut bir köle veya cariyeyi hürriyetine kavuşturmaktır. Buna imkan bulamayan, üç gün oruç tutar. Edip de bozduğunuz yeminlerin kefareti budur. Her şeye yemin etmemek, ettiğiniz yemini unutmamak ve bozmamak, bozduğunuz yeminin de kefaretini vermek suretiyle yeminlerinizi muhafaza edin. Şükredesiniz diye, Allah size âyetlerini işte böyle açıklıyor" (Maide 89).
Kur'ân-ı Kerîm, bu meseleyi te'yiden bir başka yerde tekrar ele alır: "Allah adına ettiğiniz yeminleri, iyilik yapmaya, günahtan sakınmaya ve insanların arasını düzeltmeye mâni kılmayın..." (Bakara 224).
Yukarıda, bilhassa 5828 numarada Hz. Ebu Bekir'le ilgili rivayet, yerine getirilmesi mahzurlu olan yeminlere uyulmayıp, kefaret ödeme ruhsatını veren bu vahiylerin İslâm cemiyetine nasıl bir rahatlama getirdiğini açıkca göstermektedir: Bu vahiy gelinceye kadar, zarar getirecek de olsa her yeminin gereğini yerine getiren Hz. Ebu Bekir, vahiyden sonra mahzurlu gördüğü işleri, yeminine rağmen yerine getirmiyor, kefaret ödeyip vicdanî huzursuzluktan kurtuluyor. Hz. Ebu Bekr, bu sözü, Hz. Aişe'nin ifk hadisesinde en çok rol sahibinin Mistah radıyallahu anh'ın olduğunun ortaya çıkmasıyla gelişen hadiseler üzerine söylemiştir. Şöyle ki: Hz. Aişe'ye iftira atanların başında Mistah'ın geldiğini öğrenen Hz. Ebu Bekr, Mistah'a yapmakta olduğu yardımı keseceğine yemin etmişti. Bunun üzerine şu mealdeki ayet nazil oldu: "Sizden fazilet ve servet sahibi olanlar da, yakınlarına, yoksullara ve Allah yolunda hicret etmiş olanlara bir daha bağışta bulunmamak hususunda yemin etmesinler, affetsinler ve müsamaha göstersinler. Allah'ın sizi affetmesini sevmez misiniz? Allah çok bağışlayıcı, çok merhamet edicidir" (Nûr 22). Bu vahiy üzerine Hz. Ebu Bekr, Mistah'a olan yardımı tekrar başlatır.
Kaydedilen ikinci hadis de, bu mevzuda Aleyhissalâtu vesselâm'ın nasıl hareket ettiğini göstermektedir: O da mahzurlu olan şeyleri, yeminine rağmen yapmıyor, daha hayırlı gördüğü işi yapıyor ve yeminini bozduğu için kefarette bulunuyor. Birinci hadiste Aleyhissalâtu vesselâm, ümmete yemin sebebiyle şerri işlememesini, hayır nede ise onu yapmasını, ancak, yeminini bozduğu için kefaret ödemeyi de ihmal etmemesini emretmektedir.
Bakara sûresinden kaydettiğimiz âyet, bu meselede ne kadar açık ve çarpıcı: Allah adına yapılan yeminler:

* Hayır yapmaya mani olmamalıdır.

* Günahtan sakınmaya mani olmamalıdır.

* İnsanların arasını düzeltmeye mani olmamalıdır.

Yemin, yeminde durmak, kişinin şahsiyetini güçlendiren, kendisine olan güveni artıran bir husustur. Yemininde duran insanlar, daha sıkı, daha güvenli dayanışmaya girebilirler, teşebbüs güçleri artar. İçtimâî yönü fazla olan yemin müessesesi, Kur'ân nazarında mühim bir hadisedir. Bu sebeple tekrar tekrar, değişik yönleriyle ele alınmıştır. Şu âyette, meselenin başka yönlerine temas edilmiştir:
"Allah sizi, yanlışlıkla veya yanılarak ettiğiniz yeminlerden dolayı mes'ul tutmaz, fakat kalbinizle kazandıklarınızdan, yalan yere ettiğiniz yeminle ve yeminlerinizi yerine getirmemekle kazandığınız günahtan mesul tutar. Allah gafûrdur, günahları çok bağışlar; halîmdir, hemen ceza vermeyip tevbe etmeniz için size fırsat tanır" (Bakara 225).
Yemini tutmanın ehemmiyetini tesbitte şu ayet de ehemmiyetli bir yer tutar:
"Hanımlarıyla cinsî temasta bulunmamak üzere yemin edenler için dört aylık bir bekleyiş vardır. Bu müddet içinde yeminlerini bozup, kefaretini verirlerse şüphesiz Allah çok bağışlayıcı, çok merhamet edicidir" (Bakara 226). [30]

YEDİNCİ FASIL

MÜTEFERRİK HADİSLER

*** NİYYET**

-5829 -1- عن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: الْيَمِينُ عَلى نِيَّةِ الْمُسْتَحْلِفِ، وفي أخرى: يَمِينُكَ عَلى مَا يُصَدِّقُكَ بِهِ صَاحِبُكَ[. أخرجه مسلم وأبو داود والترمذي .

1. (5829)- Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Yemin, yemin isteyenin niyetine göredir"
Bir diğer rivayette: "Senin yeminin arkadaşının seni kendisiyle tasdik ettiği şeye

göredir" denmiştir. [Müslim, Eymân 21, (1653); Ebu Dâvud, Eymân 8, (3255); Tirmizî, Ahkâm 19, (1354).][31]

AÇIKLAMA:

* Nevevî hadisin manasını şöyle açıklar: "Bu hadiste, hâkimin yemin talebi üzerine yapılan yemin kastedilmektedir. Şöyle ki: Bir adam birinde hakkı olduğunu ileri sürerek dava açarsa, hâkim davalıya yemin ettirecektir. İşte davalı hâkimin zikrettiği şeyden başka bir şeye niyet ederek yemin etse bile, adamın yemini hâkimin söylediği maksada göre mün'akit olur, niyetini gizleyip tevriyede bulunması adama (Allah katında) fayda vermez. Ulemâ bu meselede ittifak eder, delil de sadedinde olduğumuz hadis ve icmadır.
Halbuki diğer hallerin tamamında yemin, yemin edenin niyetine bağlıdır. Bu umumî hükme istisna teşkil eden yemin, kendisiyle alâkalı bir davada hâkimin teklif ettiği yemindir, bu yeminde, yemin edenin değil, yemin isteyen hâkimin veya nâibin zikrettiği maksad esastır, yeter ki yemin isteyenin yemin isteme hakkı olsun."

* Haksızlık halinde yemin, yemin edenin niyetine göredir. Burada tevriye (asıl niyeti gizleme) caiz ve faydalıdır. Bunun örneği 5831 numarada, az sonra gelecek olan rivayette görülür: Süveyd İbnu Hanzala anlatıyor: "Resûlullah'a gitmek üzere yola çıktık. Yanımızda Vâil İbnu Hucr da vardı. Yolda onu, bir düşmanı yakaladı. Halkı yemine zorladılar. Ben Vâil'in kardeşim olduğuna yemin ettim, böylece Vâil'i saldılar. Resûlullah'a gelip, bizi yemine zorladıklarını, ben de: "Vâil kardeşimdir" diyerek yemin ettiğimi söyledim. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Doğru söyledin, Müslüman Müslümanın kardeşidir" buyurdular." Burada Süveyd, haksız muamele karşısında tevriye yapıp arkadaşını kurtarmış ve Resulullah bunu te'yid etmiştir.

* Hadiste geçen "arkadaş"tan murad müddeî de denen davacıdır.[32]

*** LAĞV**

-5830 -1- عن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنها قالت:]أُنْزِلَتْ هذِهِ اŒيَةُ: َيُؤَاخِذُكُمْ اللّهُ بِاللَّغْوِ فِي أيْمَانِكُمْ. فِي قَوْلِ الرَّجُلِ: َ واللّهِ، وَبَلَى واللّهِ[. أخرجه البخاري ومالك وأبو داود .

1. (5830)- Hz. Aişe anlatıyor: "Şu ayet kişinin kullandığı "Vallahi hayır!" "Billahi evet!" gibi sözler sebebiyle nazil olmuştur. (Meâlen): "Allah yeminlerinizde kasıtsız olarak yanılmanızdan dolayı sizi mes'ul tutmaz, fakat ettiğiniz yeminleri bozmanızdan dolayı sizi mesul tutar. Bozulan bir yeminin kefareti ise..." (Maide 89). [Buhârî, Eymân 14; Muvatta, Eymân 9, (2, 477); Ebu Davud, Eymân 28, (3254).][33]

AÇIKLAMA:

Lağv, lügatta itibar edilmeyen, değer verilmeyen söz manasına gelir. Yemin bahsinde lağv, Hz. Aişe'nin açıkladığı üzere, mükellefin dilinden kasıtsız olarak çıkan sözdür. "Bu, zann-ı galibe göre yapılan yemin" diye açıklayan da olmuştur. Binaenaleyh yanlışlıkla veya doğru zannıyla yalan yere yapılan yeminler yemin-i lağv olarak değerlendirilmiş ve buna bir hüküm terettüp etmeyeceği kabul edilmiştir. Bu nevi yemini yapanların Allah'ın affına mazhar olacağı umulur. Ayet-i kerîmenin de bunu ifade ettiği kabul edilmiştir.
Dilimizi fuzulî yere yemine alıştırmamak en doğru yol ise de, yemin-i lağv sebebiyle kişinin hânis olmadığını, binnetice kefaret gerekmeyeceğini bilmemiz faydalıdır.[34]

*** TEVRİYE**

-5831 -1- عن سويد بن حنظلة رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]خَرَجْنَا نُرِيدُ رَسُولَ اللّهِ #، وَمَعَنَا وَائِلُ بْنُ حُجْرٍ رَضِيَ اللّهُ عَنهُ فَأخَذَهُ عَدُوٌّ لَهُ. فَتَحَرَّجَ الْقَوْمُ أنْ يَحْلِفُوا وَحَلَفْتُ أنَا أنَّهُ أخِي، فَخَلُّوا سَبِيلَهُ، فأتَيْنَا رَسُولَ اللّهِ # فأخْبَرْتُهُ أنَّ الْقَوْمَ تَحَرَّجُوا أنْ يَحْلِفُوا وَحَلَفْتُ أنَا أنَّهُ أخِي، فقَالَ: صَدَقْتَ. الْمُسْلِمُ أخُو الْمُسْلِمِ[. أخرجه أبو داود.»التَّحَرُّج« الهرب من الوقوع في الحرج وهو ا"ثم .

1. (5831)- Süveyd İbnu Hanzala radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gitmek üzere yola çıkmıştık. Beraberimizde Vâil İbnu

Hucr radıyallahu anh da vardı. Yolda onu, bir düşmanı yakaladı. Herkesi yemin etmeye zorladılar. Ben, "o, kardeşimdir" diye yemin ettim. Bunun üzerine onu serbest bıraktılar. Resûlullah'a gelince olup biteni anlattım. "(Önümüzü kesen) grup herkesi yemine zorladı, ben de onun kardeşim olduğuna yemin ettim" dedim.
"Doğru söylemişsin, Müslüman Müslümanın kardeşidir!" buyurdular." [Ebu Dâvud, Eymân 8, (3256); İbnu Mâce, Kefârât 14, (2119).][35]

AÇIKLAMA:

Tevriye, gizleme demektir. Yeminde asıl maksadı gizlemeye de tevriye denmiştir. Kişi muhatabını aldatarak hakiki maksadını gizleyecek bir muhtevada yemin edebilir. Bu çeşit bir yemin câiz midir, câizse hangi şartlarda caizdir? Ulemâ meseleyi rivayetlere dayanarak tahlil etmiştir. Önceden de belirttiğimiz gibi bunun caiz olduğu yer vardır. Nevevî der ki: "Elhasıl, yemin kâdı veya naibinin kendisini ilgilendiren bir davada talep ettiği yemin dışındaki bütün hallerde yemin edenin niyetine göre değerlendirilir". Nevevî devamla tevriye için der ki: "Tevriye ile kişi her ne kadar hânis olmaz ise de, yemin talep edenin hakkını iptal edecek ise böyle bir tevriyeyi yapmak caiz değildir. Bu hususta ulemâ icma etmiştir." Kadı İyâz şu hususta da icma vaki olduğunu kaydeder: "Yemin talep edilmediği ve yeminine bir hak taalluk etmediği halde yemin eden kimse için niyeti esastır, sözü de kabul edilir. Ancak, üzerinde bir başkasının hakkı varsa, talep üzerine veya kendiliğinden yaptığına bakılmaksızın yeminin zahiri ile hükmedilir, bu hususta ihtilaf yoktur.[36]

*** İHLAS**

-5832 -1- عن ابن عبَّاس رَضِيَ اللّٰهُ عَنهما قَال:]اخْتَصَمَ رَجُنِ الى رَسُولِ اللّٰهِ # فَسَألَ رَسُولُ اللّٰهِ # الْمُدَّعِيَ الْبَيِّنَةَ فَلَمْ يَكُنْ لَهُ بَيْنَةٌ فَاسْتَحْلَفَ الْمَطْلُوبَ فَحَلَفَ بِاللّٰهِ الَّذى َ إلٰهَ اَّ هُوَ، فَقَالَ #: بَلى قَدْ فَعَلْتَ، وَلَكِنْ قَدْ غُفِرَ لَكَ بِإخْصِ قَوْلِ َ إلٰهَ إَّ اللّٰهُ[. أخرجه أبو داود .

1. (5832)- İbnu Abbâs radıyallahu anhümâ anlatıyor: "İki kişi Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın huzurunda murâfaa olundular. Resûlullah

(aleyhissalâtu vesselâm) müddeiden (davacıdan) beyyine (delil, şahid) talep etti. Adamın beyyinesi yoktu. Bunun üzerine davalıdan yemin talep etti. O, kendisinden başka ilah bulunmayan Allah'a kasem etti. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Hayır, sen (iddia edileni) yaptın. Velâkin Lâilahe İllallah sözündeki ihlas sebebiyle mağfiret olundun!" buyurdu" [Ebu Dâvud, Eymân 16, (3275).][37]

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), davalının bile bile yalan yere yemin ettiğini vahiy yoluyla öğrenmiş olmalıdır. Normalde, vahiy beklemeksizin hükmü hep zahire göre veren Resûlullah, burada davalının yalan yere yemin ettiğini yüzüne haykırmıştır. Bu hal, zaman zaman hükümleri vahye müsteniden verdiğine delil olmaktadır.
Ancak, Aleyhissalâtu vesselâm, burada mevzubahis olan davalının, yalan yemin etmekten hasıl olan günahının, yemin esnasında telaffuz ettiği kelime-i tevhidin bereketine mağrifet edildiğini söylüyor. Alimler, bu hadisi esas alarak büyük günahların "tevhid kelimesi"' ile affedilebileceğini söylemişlerdir. Nitekim Ahmed İbnu Hanbel'in, İbnu Ömer'den kaydettiği bir hadiste şöyle denir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir adama: "Sen şu şeyi yaptın mı?" diye sormuştu. Adam:
"Hayır! Kendisinden başka ilah olmayan Allah'a kasem olsun yapmadım!" dedi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Cibril'in kendisine, "O, söylediğin şeyi yaptı. Ancak Allah, onu, "kendisinden başka ilah olmayan Allah" sözünden dolayı affetti" dediğini haber verdi." İbnu Abbâs'tan gelen bir rivayette, benzer bir hadisin sonunda şu ziyade yer alır: "... Cebrail gelerek, adamın yalancı olduğunu, bunun nezdinde diğerinin hakkı bulunduğunu haber verdi. Aleyhissalatu vesselâm da davalıya, "davacının hakkını" vermesini emreder, yalan yere yaptığı yeminin kefaretine, Allah'tan başka ilah olmadığını bilmesinin veya şehadetinin yettiğini belirtir."
Şunu hemen kaydedelim: Yalan yere yemin etmek büyük günahlardandır. Bu husus bir çok hadiste beyan edilmiştir. Yalan yere yeminin ıstılahî adı elyemînu'lgâmustur. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yemîn-i gâmusu: "Müslüman kişinin malına sahiplenmeye sebep olan yalan yemin" diye tarif etmiştir: اَلَّذِي يَقْتَطِعُ بِهَا مَالَ امْرِئٍ مُسْلِمٍ هُوَ فِيهَا كَاذِبٌ [38]

*** LİCÂC**

-5833 -1- عن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنهُ قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: نَحْنُ اŒخِرُونَ السَّابِقُونَ؛ وَقَالَ: ‘نْ يَلِجَّ أحَدُكُمْ بِيَمِينِهِ فِي أهْلِهِ آثَمُ لَهُ عِنْدَ اللّهِ تَعَالَى مِنْ أنْ يُعْطِي كَفَّارتَهُ الَّتِي افْتَرَضَ اللّهُ تَعالى عَلَيْهِ[. أخرجه الشيخان.يقال: »لَجَّ يَلِجَّ وَاسْتَلَجَّ في يَمِينِهِ« إذا ألحّ في استمرار عليها وترك تكفيرها ورأى أنه صادق فيها. وقيل هو أن يحلف ويرى أن غيرها خير منها فيقيم على ترك الكفارة والرجوع الى ما هو خير فذاك آثم له: أى أكثر إثماً من أن يأتي الذي هو خير .

1. (5833)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) : "Biz öne geçecek sonuncularız!" buyurdular. Keza:
"Birinizin ailesine karşı yaptığı yemininde inadlaşması, Allah nazarında Rab Teâlâ'nın farz kıldığı kefareti ödemesinden daha ağır bir günahtır!" buyurdu." [Buharî, Eyman1; Müslim, Eymân 26, (1655).][39]

AÇIKLAMA:

Licâc, yaptığı yemini yerine getirmede ısrar etmektir. Halbuki yeminde ısrar caiz değildir. Yeminin bozulması daha hayırlı gözüküyorsa yemin bozulur, hayırlı olan aksi yapılır. Ancak yemin kefareti ödenir. Öyleyse bilhassa ailesine karşı yapılan yeminden, kefaret ödeyerek hemen dönmek gerekir. Bu hadis, böyle bir yeminden dönmenin Allah nazarında daha büyük bir kusur teşkil edeceğini, yemin sahibini daha günahkâr kılacağını ifade etmektedir. Bu davranışa giren kimse, azîz ve celîl olan Allah'ı, böylesi yeminlerimizden kefaret ödeyerek dönmemizi taleb eden emirlerini dinlememiş olmaktadır. [40]

SEKİZİNCİ FASIL

KEFARET

5834 -1- عن أبى هريرة رَضِيَ اللهَ عَنه قال:]قَالَ رَسُولَ اللهِ #: مَنْ حَلَفَ مِنْكُمْ فَقَالَ فِي حَلِفِهِ: بِاللّت وَالْعُزَّى. فَلْيَقُلْ: َ إلهَ إَّ اللهُ، وَمَنْ قَالَ لِصَاحِبِه تَعالَ أُقَامِرُكَ فَلْيَتَصَدَّقْ. قَالَ أبو داود: يعني بِشَيْءٍ[. أخرجه الخمسة.قال الخطابي: أي فليتصدق بقدر ما كان قد جعله خطراً في القمار .

1. (5834)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Sizden kim yemin eder ve yemininde: "Lat ve Uzza'ya kasem olsun!" derse hemen "Lailahe illallah!" desin. Kim de arkadaşına: "Gel seninle kumar oynayalım" derse hemen (birşeyler) tasadduk etsin!" [Buhâri, Eyman 5, Tefsir, Necm, Edeb 74, İsti'zan 52; Müslim, Eyman 5, (1647); Ebu Davud, Eyman 4, (3247); Tirmizî, Nüzur 17, (1545); Nesâî, Eyman 11, (7, 7).][41]

5835 -2- وعن سعد بن أبى وقاص رَضِيَ اللهُ عَنه قال:]كُنَّا نَذْكُرُ بَعْضَ ا٭مْرِ وَأنَا حَدِيثُ عَهْدٍ بِالْجَاهِلِيَّةِ فَحَلَفْتُ بِاللَّتِ وَالْعُزَّى. فَقَالَ لِي أصْحَابِي: بِئْسَمَا قُلْتَ، قُلْتَ هُجْراً، فَأتَيْتُ النَّبِيَّ #، فَذَكَرْتُ لَهُ ذلِكَ، فَقَالَ: قُلْ َ إلَهَ إَّ اللهُ وَحْدَهُ َ شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، وَانْفُثْ عَلى يَسَارِكَ ثَثاً، وَتَعَوَّذْ بِاللهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ، ثُمَّ َ تَعُدْ[. أخرجه النسائي .

2. (5835)- Sa'd İbnu Ebi Vakkas (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir grup kimse, bazı şeyleri tezekkür ediyorduk. Ben o sırada cahiliyeden yakın zamanda çıkmıştım. "Lat ve Uzza'ya kasem olsun!" diyerek yemin ediverdim. Arkadaşlarım bana: "Söylediğin şey ne fena! Çirkin bir söz ettin!" dediler. Ben hemen Aleyhissalâtu vesselâm'a gelip durumu anlattım:
"Allah'tan başka ilah yoktur, o tektir, şeriksizdir. Arz ve semanın mülkü O'na aittir. Bütün hamdler de onadır, O her şeye kadirdir!" de! Sol tarafına üç kere üfle. Taşlanmış şeytandan Allah'a sığın, sonra bir daha (bu çeşit yemine) dönme!" buyurdular." [Nesâî, Eyman 12, (7, 7-8).][42]

AÇIKLAMA:

1- Bu iki hadis, Müslümanların yemin adabından en mühimini belirtmektedir: Yeminler Allah'ın adına olmalıdır, başka çeşit yeminlerden kaçınmalı ve bilhassa cahiliye putlarının adıyla yemin yapılmamalıdır.

2- Lat ve Uzza, cahiliye Araplarının en büyük putlarından ikisinin ismidir. Kur'an-ı Kerim'de de zikirleri geçer. Bunlardan Lat, Taif'te Sakif kabilesine ait bir putun ismidir. Yeri hususunda bazı ihtilaflar gelmiştir. Bir kısım rivayetlere göre Mekke'dedir, bir kısmına göre de Nahl'dedir ve put Kureyş'e aittir.
Uzza ise, Gatafan kabilesinin tapındığı bir ağaçtır. Bazı rivayetlerde ise put olduğu belirtilir. Gerek Lat ve gerek Uzza'nın birer mabed ismi olduğu da gelen rivayetler arasındadır.

3- İbnu Hacer şu açıklamayı yapar: "Ulema dedi ki: "Kim Lat ve Uzza'ya veya bir başka puta kasem ederse veya: "Şu işi yaparsam Yahudi olayım, Nasranî olayım veya İslam'dan dışarı çıkayım veya peygamberi reddetmiş olayım" derse bu yemin mün'akid olmaz, adamın Allah'a istiğfar etmesi gerekir, ona kefaret terettüp etmez. Lailahe illallah demesi müstehab olur." Hanefîlere göre kefaret gerekir, ancak: "Ben ehli bid'a olayım", "Peygamberi terketmiş olayım" gibi sözler hariç, bunlarda kefaret gerekmez. Bu sözü sarfeden küfre düşer mi düşmez mi ihtilaflıdır.
Nevevî, bu çeşit sözlerle yemin etmenin haram olduğunu, edene tevbe gerekeceğini söyler. Nevevî'den önce Maverdî ve başkaları da aynı şeyi söylemişlerdir.
Hattâbî, Bagavî bir kısım alimler: "Bu hadiste İslam dışı şeylere kasemde bulunanlara bununla günahkâr da olsalar kefaret gerekmeyeceğine, ancak tevbe gerekeceğine delil vardır" derler. Onlara göre, tevbe de, Resulullah'ın tevhid kelimesini emretmesi sebebiyle gerekmektedir. Böylece, Aleyhissalâtu vesselâm, yemin edenin cezasının günahıyla ilgili olacağına, malıyla ilgili bir şey terettüp etmeyeceğine işaret etmiş olmaktadır. Tevhidi emretmiş olması da Lat ve Uzza'ya kasemin kâfirlere benzemeyi getirmesindendir. Böylece, tevhidle telafi edilmesini emretmiş olmaktadır.
Tîbî der ki: "Lat ve Uzza ile yeminden sonra kumarın zikredilmiş olmasındaki hikmet şudur: "Bu yemini yapan, yeminde kâfirlere muvafakat etmiş olmaktadır, bu sebeple tevhid emredilmiştir, kumara çağıran da, oyunda onlara muvafakat etmiş olmaktadır, bunun kefareti için de sadaka verilmesi emredilmiş olmaktadır."
Hadis, eğlenceye çağıran kimseye, sadaka vermenin kefaret olduğunu ifade

eder, oynayan kimsenin kefaretinin te'kidli olacağı açıktır. [43]

---

[1] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/285.
[2] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/286.
[3] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/286.
[4] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/286.
[5] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/287.
[6] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/287.
[7] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/287.
[8] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/287-288.
[9] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/289.
[10] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/289-291.
[11] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/291.
[12] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/291-292.
[13] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/292.
[14] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/292.
[15] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/293.
[16] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/293.
[17] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/294.
[18] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/294-295.
[19] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/295.
[20] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/295-296.
[21] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/296.
[22] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/297.
[23] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/297.

[24] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/298.
[25] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/298.
[26] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/299-301.
[27] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/302.
[28] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/302.
[29] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/303.
[30] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/303-304.
[31] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/304.
[32] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/305-306.
[33] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/306.
[34] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/306.
[35] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/307.
[36] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/307.
[37] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/308.
[38] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/308-309.
[39] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/309.
[40] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/309.
[41] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/310.
[42] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/310-311.
[43] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/311-312.

YILDIZLAR BÖLÜMÜ

5769- 1- عن ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنهما قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: مَنِ اقْتَبَسَ بَاباً مِنْ عِلْمِ النُّجُومِ لِغَيْرِ مَا ذَكَرَ اللهُ فَقَدِ اقْتَبَسَ شُعْبَةً مِنَ السِّحْرِ، الْمُنَجِّمُ كَاهِنٌ، وَالْكَاهِنُ سَاحِرٌ والسَّاحِرُ كَافِرٌ[. أخرجه رزين .

1. (5769)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kim, Allah'ın zikrettiğinin gayrısı için yıldızlar ilminden bir bab iktibas ederse sihirden bir şu'be iktibas etmiş olur. Müneccim kâhindir; kâhin sihirbazdır, sihirbaz da kâfirdir." [Rezin tahric etmiştir.][1]

5770- 2- وفي رواية:]مَنِ اقْتَبَسَ عِلْماً مِنَ النُّجُومِ اقْتَبَسَ شُعْبَةً مِنَ السِّحْرِ، زَادَ مَا زَادَ[. أخرجه أبو داود .

2. (5770)- Bir diğer rivayette şöyle gelmiştir: "Kim yıldızlarla ilgili bir ilim iktibas etmişse sihirden bir şûbe iktibas etmiş demektir. (Yıldız ilmi) arttıkça (sihir ilmi de) artar." [Ebu Davud, Tıbb 22, (3905).][2]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayetlerde Resulullah kendi devrinde ilm-i nücumun bir nevi sihirbazlık olduğuna dikkat çekiyor. Yıldızlar ilmi diye tercüme ettiğimiz bu ilim şubesini müneccimlik ilmi diye de ifade edebiliriz. Şimdilerde gayr-ı ciddi gazetelerin meşguliyet sahasına giren yıldız falı nevinden bilgiler. Hadisin üslubundan bu ilimle meşguliyetin yasak olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), daha önce teferruatlı olarak sunduğumuz üzere, sihirle meşguliyeti haram kılmıştır. Müneccimliğin sihirden bir parça olduğunun söylenmesi onun da yasak kılındığının ifadesi olmaktadır. Bu yasağın mahiyeti müteakip hadiste daha iyi anlaşılacak ise de burada şunu belirtmede fayda var: Hadislerde yasaklanan ilim, bugünün tabiriyle astronomi denen yıldızlar ilmi

değil, astroloji denen falcılık ilmidir. Astroloji'ye "ilim" denir mi diye zihne gelebilecek bir soruyu hemen cevaplandıralım: "İlim" kelimesinin günümüzde kullanılışı itibariyle astroloji, falcılık ve birkısım sanatlara "ilim" demek yadırgansa da İslam alimlerinin ilim kelimesini kullanma an'analerine göre yadırganmaz. Sözgelimi Taşköprüzade'nin mevzuatu'l-ulum adlı, ilimleri tasnif eden eseri tedkik edildiği zaman günümüzde "ilim" kelimesini izafede zorluk çekeceğimiz nice bilgi şubelerine hep ilim dendiğini görürüz.
Resulullah tarafından yasaklanan yıldızlar ilmi hakkında şarihler şu açıklamayı yapar: Yasaklanan ilm-i nücum, yıldıza bakanların, henüz vukua gelmemiş olan yağmurun yağması, fiyatların değişmesi gibi hadisat ve vukuat hakkındaki beyanlarıdır. Namaz vakitlerini hesaplamada, kıble tayinini yapmada lazım olan ilimler bu yasağa dahil değildir.
Begavî Şerhu's-Sünne'de der ki: "Yıldızlar ilminden yasaklanan, müneccimlerce, henüz vukua gelmeden gelecekte vukuunun bilindiği iddia edilen hadiseler ilmidir: Rüzgârların ne zaman eseceğine, yağmur ve karın ne zaman yağacağına, sıcak ve soğuğun ne zaman zuhur edeceğine, fiyatların (ne şekilde ne zaman) değişeceğine dair bilgiler gibi. O kimseler bunları, yıldızların yürümesi, toplanmaları ve ayrılmaları sayesinde bildiklerini iddia ederler. Bunlar, Allah'ın kendisine mahsus kıldığı bir ilimdir. Kendisinden başka kimse bunları bilemez. Nitekim ayet-i kerimede "Kıyamet vaktine dair bilgi Allah katındadır. Yağmuru O indirir, Rahimlerde olanı O bilir. Hiç kimse yarın ne kazanacağını bilmez. Hiç kimse nerede öleceğini bilmez. Muhakkak ki Allah her şeyi hakkıyla bilir" (Lokman 34)buyurulur.
Begavî'nin bu saydıklarının bir kısmı günümüzde ilim ve araştırma mevzuudur. Hadis bunları yasaklıyor mu diye hatıra gelebilir. Dikkat edilirse yasaklanan husus, içtimâî araştırmalara, istatistik ve mukayeselere dayanarak yapılan yorum ve tahminler değildir. Mezkur meselelerin "yıldızların seyrine, toplanıp dağılmalarına" dayanarak ileri sürülen ilim iddiasıdır.
İslam alimleri bu hususu belirtmeyi de ihmal etmezler: "Müşahede ve rasat yoluyla anlaşılan ve zevalin ve kıble cihetinin bilinmesi gibi faydalı hususların bilinmesine yardımcı olan yıldızlar ilmi yasağa dahil değildir. Nitekim ayet-i kerimede: "Karanın ve denizin karanlıklarında yolunuzu bulasınız diye yıldızları sizin için var eden de O'dur. Bilen bir kavm için biz delillerimizi böyle açıkladık" (En'am 97) buyrulmuştur. Böylece Aziz ve Celil olan Allah vakitleri bilmede takip edilecek yolları tesbitte yegâne vasıtanın yıldızlar olduğunu haber vermektedir. Eğer yıldızlar olmasaydı kıble istikameti bilinemezdi." Aliyyu'l-Kâri, bu hsusta şu dikkat çekici rivayeti Hz.Ömer (radıyallahu anh)'den

kaydeder: "Yıldızlar ilminden kıble ve yolları tanıtacak kadarını öğrenin (astrolojiye, kâhinliğe kaçan kısmında) durun."

2- Hadisin sonunda yer alan زَادَ مَا زَادَ ibaresi mübhemdir. Bu sebeple farklı yorumlar yapılmıştır. Tercihimiz olan yorumu, tercümede parantez arasında kaydettik. Ayrıca şu tahmin de burada kayda değer:

***** Bu ravinin bir ilavesi de olabilir. Bu durumda mana şöyle olur: "Resulullah müneccimlik ilmini kötülemede anlattı da anlattı."[3]

-5771 -3- وعن زيد بن خالد رَضِيَ اللّهُ عَنه قال:]صَلّى لَنَا رَسُولُ اللّهِ # الصُّبْحَ بِالْحُدَيْبِيَةِ في إثْرِ سَمَاءٍ كَانَتْ مِنَ اللّيْلِ. فَلَمَّا انْصَرَفَ أقْبَلَ عَلى النَّاسِ فَقَالَ: هَلْ تَدْرُونَ مَاذَا قَالَ رَبُّكُمْ؟ قَالُوا: اللّهُ وَرَسُولُهُ أعْلَمُ. قَالَ، قَالَ: أصْبَحَ مِنْ عِبَادِي مُؤْمِنٌ بِي وَكَافِرٌ؛ فأمَّا مَنْ قَالَ: مُطِرْنَا بِفَضْلِ اللّهِ وَرَحْمَتِهِ فذلِكَ مُؤْمِنٌ بِي كَافِرٌ بِالْكَوْكَبِ؛ وَمَنْ قَالَ: مُطِرْنَا بِنَوْءٍ كَذَا وَكَذَا فذلِكَ كَافِرٌ بِي مُؤْمِنٌ بِالْكَوْكَبِ[. أخرجه الستة إ الترمذي.»النَّوْءُ« هو طلوع نجم وغروب آخر، وإنما غلظ النبي # في أمرها ‘ن العرب كانت تنسب الفعل اليها، فأما من جعل المطر من فعل اللّه وأراد بقوله: مطرنا بنوء كذا: أي في وقت كذا، وهو هذا النوء الفني فذلك جائز .

3. (5771)- Zeyd İbnu Halid (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hudeybiye'de, bize geceleyin yağan yağmurun peşinden sabah namazı kıldırmıştı. Namazı bitirince cemaatın önüne geçti ve:
"Rabbiniz ne dedi biliyor musunuz?" buyurdu. Cemaat: "Allah ve Resulü bilir!" dediler.
"Allah Teala hazretleri: "Kullarımdan bir kısmı bana mü'min, bir kısmı da kâfir olarak sabahladı. "Allah'ın fazlı ve rahmetiyle bize yağmur yağdırıldı" diyen bana mü'min, yıldızları da inkar edici olarak sabahladı. Kim de: "Falanca falanca yıldız sayesinde bize yağmur yağdırıldı" dediyse o da bana kâfir, yıldıza mü'min olarak sabaha erdi" dedi!" buyurdular." [Buharî, Ezan 156, İstiska 28, Megazi 35, Tevhid 35; Müslim, İman 125, (71); Muvatta, İstiska 4, (1, 192); Ebu Davud, Tıbb 22, (3906); Nesâî, İstiska 16, (3, 165).][4]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste, yağmurun yıldızların tesiriyle yağdığı inancına düşenler küfre nisbet edilmektedir. Bu hüküm sadece yağmurla sınırlı olmamalıdır. Kişi, maruz kaldığı nimetleri veya müşahede ettiği hadiseleri Allah'tan başka birşeyle açıkladığı takdirde küfre nisbet edilebilecektir.
Alimler buradaki küfürle iki ayrı küfrün kastedilmiş olabileceğini belirtirler.

* Şirk koşma küfrü, İmanla mukayese yapılmış olması bu ihtimale bir karîne olmaktadır.

* Nimete karşı küfr; buna küfân-ı nimet veya nankörlük de diyoruz. Bu ihtimalin verilmesine hadisin bir başka veçhinde gelen: "Kim, suyuvermiş olmamıza karşı bana hamd ü senada bulunursa, işte bu bana iman etmiştir" ibaresidir. Keza bir başka rivayette de: "...Bana veya nimetime küfretmiş olur" ibaresinin gelmiş olmasıdır. İbnu Abbas'tan gelen bir rivayette de: "...onlardan bir kısmı kâfir, bir kısmı şakir olarak sabaha ermiştir" ibaresi vardır. Şu halde, hadiste geçen "küfür"den maksadın imanî küfür olmayıp nimete nankörlük" olduğunu anlamayı haklı çıkaracak karineler mevcuttur.
O halde hadisin değerlendirilmesinde her iki muhtemel mananın nazar-ı dikkate alınması gerekir. Mü'min, zaten şiddetle tahzir edildiği şirk-i hafiye düşmemek için, hayır ve şer her şeyin yaratılış cihetiyle Allah'tan geldiğini bilecektir. Hele hayır, nimet, saadet gibi hoş şeylerin Allah'ın hem iradî olarak takdiri hem de yaratması olarak bilip hamdini, şükrünü eda etmesi gerekir. Belirtilen yanlış inançlara başkasında rastlandığı zaman, bu inancın küfran-ı nimet olabilme ihtimalini gözönüne alarak tekfir etme cihetine gitmemesi uygun olur. Nitekim bazı şarihler, Resulullah yıldızlar bahsinde şiddet göstermiştir. Çünkü Arapların hadisatı onlara nisbet etme âdetleri vardı. Ama, yağmuru Allah'tan bilen bir kimsenin o yıldızın doğduğu vakti kastederek: "Falanca yıldızda yağmura kavuştuk" **demesi caizdir, demişlerdir.**[5]

-5772 -4- وعن أبي سعيد رَضِيَ اللهُّ عَنه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِّ #: لَوْ أمْسَكَ اللهُّ الْقَطْرَ عَنْ عِبَادِهِ خَمْسَ سِنِينَ ثُمَّ أرْسَلَهُ ،صْبَحَتْ طَائِفَةَ مِنَ النَّاسِ كَافِرِينَ، يَقُولُونَ: سُقِينَا بِنَوْءِ الْمِجْدَحِ[. أخرجه النسائي.»المجدحُ« بكسر الميم وسكون الجيم وآخره حاء مهملة: نَجم يقال له الدبران، وبعضهم

يضم الميم .

4. (5772)- Ebu Said (radıyallahu anh) anlatıyor:"Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Eğer Allah Teala hazretleri, kullarından yağmuru beş yıl tutup sonra gönderecek olsa, insanlardan bir grubu kâfir olur ve: "Micdeh yıldızı sebebiyle yağmura kavuştuk!" derdi." [Nesaî, İstiska 16, (3, 165).][6]

AÇIKLAMA:

Micdeh (veya mücdeh) yıldızı: Bu, eski Arap inancında yağmura delalet ettiği kabul edilen bir yıldızın adıdır. Bu yıldıza Deberan yıldızı dendiği de belirtilmiştir.[7]

5773 -5- وعن قتادة قال:]خَلَقَ اللّهُ هذِهِ النُّجُومَ لِثَلاَثٍ: جَعَلَهَا زِيْنَةَ السَّمَاءِ، وَرُجُوماً لِلشَّيَاطِينِ، وَعَلاَمَاتٍ يُهْتَدَى بِهَا، فَمَنْ تَأوَّلَ فِيهَا غَيْرَ هذَا فَقَدْ أخْطَأَ حَظَّهُ وَأضَاعَ نَصِيبَهُ وَتَكَلَّفَ مَا لاَ يَعْنِيهِ وَمَا لاَ عِلْمَ لَهُ بِهِ وَمَا عَجَزَ عَنْ عِلْمِهِ ا؟نْبِيَاءُ وَالْمَلئِكَةُ صَلَوَاتُ اللهِ عَلَيْهِمْ أجْمَعِينَ[.

5. (5773)- Katâde rahimehullah demiştir ki: "Allah bu yıldızları üç şey için yaratmıştır: Onları semanın zineti kıldı, (semaya yükselip haber toplayan) şeytanlara atılacak taşlar kıldı, kendileriyle istikamet tayin edilen alâmetler kıldı. Kim yıldızlar hakkında başka yorumlar yapmaya kalkarsa hata eder ve nasibini zayi eder, kendisini ilgilendirmeyen ve bilgisi olmayan hatta bilmekte peygamberler ve meleklerin bile acze düştükleri bir hususta kendini külfete sokar."[8]

5774 -6- وعن الربيع مثله وزاد:]وَاللّهِ مَا جَعَلَ اللّهُ فِي نَجْمٍ حَيَاةَ أحَدٍ وَلاَ مَوْتَهُ وَلاَ رِزْقَهُ؛ إنَّمَا يَفْتَرُونَ عَلى اللّهِ الْكَذِبَ وَيتَعَلَّلُونَ بِالْنُّجُومِ[. أخرجه رزين .

قالت: وعلق منه البخاري من أوّله الى قوله: ما علم له به، والله أعلم .

6. (5774)- Rebî de aynısını rivayet etmiş ve şu ziyadeyi kaydetmiştir: "Allah'a yemin olsun. Allah hiç kimsenin ne yaşamasını, ne ölmesini, ne de rızkını herhangi bir yıldıza bağlamıştır. Bunu söyleyenler Allah hakkında yalan düzüyorlar ve kendilerine bahaneler uydur(up avun)uyorlar." [Rezin tahriç etmiştir. Buhârî, önceki kısmı, başından "...bilgisi olmayan" ibaresine kadar muallak olarak kaydetmiştir (Bed'ü'l-Halk 3).][9]

AÇIKLAMA:

İbnu Hacer, Buhârî'nin bu muallak rivayetini Abd İbnu Humeyd'in mevsul olarak kaydettiğini ve sonuna şu ziyadeyi eklediğini belirtir: "Allah'ın takdirinden cahil birkısım insanlar bu yıldızlarla ilgili olarak kehanet ihdas edip kim falan yıldızın doğmasında ağaç dikerse şöyle olur, kim feşmekan yıldızın doğmasında sefere çıkarsa böyle olur diye laflar ettiler. Ömrüme yemin olsun! Yıldızlardan hiçbir yıldız yoktur ki, onun doğması sırasında hem uzun boylu hem kısa boylu hem kızıl hem beyaz, hem güzel hem çirkin dünyaya gelmemiş olsun. (İnsanların olacak şeye alâmet kıldıkları) şu yıldızların, şu hayvanın, şu kuşun gayba hiçbir delaletleri yoktur."
Görüldüğü üzere İslam, Kur'an'ıyla, hadisiyle, ulemasıyla falcılık, kehanet, ruh çağırma gibi gayptan haber vermeye yönelik her çeşit meşguliyeti temelden reddedip, derecesine göre küfürden bir şube addetmektedir.[10]

Bir İstidrad:

RUH ÇAĞIRMA MESELESİ[11]

Gaybtan haber verme nevine giren ve günümüzde, bir kısım sosyetik ve "ilimci" çevrelerde yaygınlık kazanan ruh çağırma hadisesiyle ilgili bir tahlili, bu meseleler -mahiyetini bilmediği için- bulaşma temayülü gösteren bir kısım dindarları ikaz için Bediüzzaman'dan kaydedeceğiz. Bediüzzaman burada birkaç noktaya bilhassa dikkat çekmektedir:

1) Bunlarla uğraşanlar, esas itibariyle dinden uzak çevrelerdir. Bunların

ruhçumaneviyatçı görünümleri Müslümanları aldatmamalıdır.

2) Bu işlerle uğraşanlar, haber getirenler habis ruhlardır; cinlerin kâfir takımıdır. Bu sebeple böylesi seanslarda İslam'a, şeriata, Kur'an ve sünnete aykırı haberler gelebilir. Bu sebeple zayıf ve cahiller imanlarını, İslamlarını zedeleyebilirler.
Bediüzzaman, ruhçuların haber alma hadisesini inkar etmiyor, fakat haber getirenlerin ulvi ruhlar, mü'min cinler olmadığı için, getirdikleri haberlerin yalan yanlış, imanları zedeleyici olduğunu söylüyor.

3) Peygamber, veli gibi âli ruhlar, bu işlerle uğraşan mübtezel insanların ayağına gelmezler. Esasen, onları çağırmak edebe aykırıdır. Belki nefis tezkiyesi yoluyla, Suyûtî hazretleri gibi ruhen yükselmek suretiyle onlara yaklaşılabilir.

4) Her halukârda ruh çağırma gibi işlerle meşguliyet mü'min kişinin harcı ve meşguliyeti olmamalıdır, faydası yoktur, zararı çoktur. بِاسْمِهِ سُبْحَانَهُ اَلسَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللّٰهِ وَبَرَكَاتُهُ اَبَداً دَائِماً
"Aziz, sıddık kardeşlerim!
Evvelen: Çok emarelerle ve bazı hadiselerle katiyyen tahakkuk etmiş ki, Nurun has talebelerinden bazılarının bir zaif damarını bulup Hizmet-i Nuriyeden vazgeçirmek veya zaifleştirmek için Nurun ve Nur talebelerinin düşmanlarının çok planları var. Medar-ı ibret bir-iki nümuneyi beyan ediyoruz:
Birinci nümunesi: Nurlarla şiddetli alâkası bulunan birkaç has kardeşimizin nazarını, fikrini, başka tarafa çevirmek veya zevkli ve ruhani bir meşreb ile meşgul edip, hizmet-i imaniyeye karşı zaifleştirmek için bazı şahıslar ispirtizma denilen ölülerle muhabere namı altında cinnîlerle muhabere etmek gibi hatta bazı büyük evliyalarla, hatta peygamberlerle güya bir nevi konuşmak gibi eski zamanda kâhinlik denilen.. şimdi de medyumluk nam verilen bu mesele ile bazı kardeşlerimizi meşgul ediyorlar. Halbuki:
Bu mesele, felsefeden ve ecnebiden geldiği için ehl-i imana çok zararları olabilir. Ve çok su-i istimalata menşe' olmakla beraber içinde bir doğru olsa on yalan karışıyor. Çünki, doğruyu ve yalanı tefrik edecek bir mihenk, bir mikyas olmadığından ervah-ı habise ve şeytana yardım eden cinnîlerin bu vesile ile hem onun ile meşgul olanın kalbine ve hem de İslamiyet'e zarar vermek ihtimali var.
Çünkü: Maneviyat namına hakaik-ı İslamiyeye ve akide-i umumiyeye muhalif ihbarat oluyor. Ervah-ı habise iken kendilerini ervah-ı tayyibe zannettirip belki, kendilerine bazı büyük veliler namını verip İslamiyet'in esasatına muhalif sözlerle zarar vermeye çalışabilirler. Hakikatı tağyir edip, safdilleri tam aldatabilirler.

Mesela: Nasıl ki güneş, bir küçük cam parçasında ziyasıyla, hararetiyle, şekliyle görünüyor fakat, o küçücük camın içindeki güneşin o küçücük timsali, kendi namına eğer konuşsa ve dese: Benim ziyam dünyayı istila ediyor. Benim hararetim herşeyi ısıtıyor ve küre-i arzdan bir milyon defadan daha büyüğüm dese, ne derece hilaf-ı hakikat olduğu anlaşılır. Aynen bu misal gibi; bir peygamber, güneş gibi hakiki makamında iken o ispirtizmanın veyahut medyumluğun cam parçası hükmündeki istidadına göre bir cilvesinin tezahürü, o hakikat namına konuşamaz. Eğer konuşsa yüz derece muhalif olur. İspirtizmanın veya medyumluğun o mazhardaki cüz'î cilvesi, vahyin mazharı olan o manevî güneşin kudsî mahiyetine hiçbir cihetle kıyas olamaz. Çünki: Esfel-i safilindeki bir cam parçası manen a'layı illiyyinde olan o manevî güneşin hakikatını yanına getiremez. Getirmeye çalışmak da hürmetsizlikten başka bir şey değildir. Ancak onun makamına karib olmak için, Celaleddin-i Suyûtî ve bir kısım evliyalar gibi seyr ü sülûk ile terakki ederek o manevî güneşin sohbetine mazhar olunur. Fakat böyle terakki, Risale-i Nur'un isbat ettiği gibi, peygamberin velayetiyle bir nevi sohbeti.. kendi derecelerine göre ve kendi istidatları derecesinde olur.
Fakat Nübüvvet hakikatı, velayetten ne derece yüksek ise, ispirtizma vasıtasiyle veyahut terakkiyat-ı ruhiyye cihetiyle mazhar olunan sohbet ve muhabere dahi hiçbir cihette hakiki peygamberle muhabereye yetişemeyeceğinden yeni ahkâm-ı şer'iyyeye medar-ı ahkâm olamaz.
Evet, dinden gelmeyen, belki felsefenin hassasiyetinden gelen celb-i ervah da; hem hilaf-ı hakikat, hem hilaf-ı edeb bir harekettir. Çünkü a'layı illiyinde ve kudsî makamlarda olanları esfel-i safilin hükmündeki masasına ve yalanların yeri olan oyuncak tahtasına getirmek tam bir ihanettir ve bir hürmetsizliktir. Adeta bir padişahı kulübeciğine çağırıp getirmek gibidir. Belki ayn-ı hakikat ve edeb ve hürmet ve istifade odur ki, Celaleddin-i Suyûtî, Celaleddin-i Rumî ve İmam-ı Rabbanî gibi zatların seyr u sülûk u ruhanîleri gibi seyr u sülûk ile yükselerek o kudsî zatlara yanaşmak ve istifade etmektir.
Rü'yayı sadıkada ervah-ı habise ve şeytan, peygamber suretinde temessül edemez. Fakat celb-i ervahta; ervah-ı habise, belki peygamberin lisanen ismini kendine takıp; sünnet-i seniyyeye ve ahkâm-ı şer'iyyeye muhalif olarak konuşabilir. Eğer bu konuşması şeriatın ahkâmına ve sünnet-i seniyyeye muhalif ise, tam delildir ki, o konuşan, ervah-ı tayyibe değildir. Mü'min ve Müslüman cinnî de değildir. Ervah-ı habisedir. Bu şekilde taklid ediyor.
Saniyen: Şimdi Nur talebeleri böyle meselelerde derse muhtaç değildirler. Risale-i Nur, herşeyin hakikatını beyan etmiş. Başka izahata ihtiyaç bırakmamış. Risale-i Nur onlara kafidir. Fakat Nur talebesi olmayanların aynı muhaberede;

ahkâm-ı şeriat ve sünnet-i seniyye esasatına muhalif telkinatı dinlememeleri lazım ve elzemdir. Yoksa büyük hata olur.
Bir ihtar: Bu mektuptaki ruhlarla muhabere meselesine karşı edilen şiddetli tenkid; ecnebiden, fen ve felsefeden ve manyetizma ve ispirtizmadan gelen ve manevî bir şekil giyen bir meşrebe karşıdır. Yoksa İslamiyet'ten ve tasavvuf ve ehl-i tarikattan gelen ve bir derece ruhlarla muhabereye benzeyen ve nâehillerin girmesiyle bir derece su-i istimal edilen ve pek az olan bir kısım sofuların sofiliğine karşı değildir. Gerçi onlarda da bir cihette bazılara zarar olabilir. Fakat öteki gibi hiçbir cihette aldatıcı değil ve İslamiyet'e hiçbir cihette zarar niyeti yok. Hem o ecnebiden gelen meşreb ise, hem tarikat ve hem İslamiyet aleyhinde olduğu gibi, o sofuların meslekini de sükut ettirmeğe çalışıyor ve adileştiriyor. Ehl-i tasavvufun zaif ve tam sünneti yerine getirmeyen kısmı dikkat etsinler, kendilerini onlara benzetmesinler."[12]

---

[1] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/183.

[2] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/183.

[3] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/183-185.

[4] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/185-186.

[5] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/186.

[6] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/187.

[7] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/187.

[8] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/187.

[9] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/188.

[10] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/188.

[11] Bu mevzuya daha önce de temas etmiştik: 4.cilt s. 347 ve devamı.

[12] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/188-191.

YİYECEKLER BÖLÜMÜ

(Bu bölümde beş bab var)

BİRİNCİ BAB

YEME ÂDÂBI

*

YİYECEK ALETLERİ

*

BESMELE

*

YEMEK NE SURETLE YENMELİDİR?

*

EL VE AGZIN YIKANMASI

*

ÇOK YEMENİN ZEMMİ

*

MÜTEFERRİK ÂDÂBLAR

İKİNCİ BAB

MUBAH VE MEKRUH YİYECEKLER

(Bu babta iki fasıl var)

BİRİNCİ FASIL

HAYVANLARDAN MÜBAH VE MEKRUH OLANLAR

*

Keler

*

Tavşan

*

Sırtlan

*

Kirpi

*

Toy

*

Çekirge

*

At

Pislik Yiyenler (Sadır Hayvanı)

*

Haşereler

*

Muzdar

*

Cizye ve Sadaka Devesi

*

Et

İKİNCİ FASIL

HAYVANÎ OLMAYAN MEKRUH YİYECEKLER

YABANCILARIN YEMEGİ

*

ÜÇÜNCÜ BAB

HARAM YİYECEKLER

*

DÖRDÜNCÜ BAB

HZ. PEYGAMBER VE ASHABININ YEDİKLERİ VE BUNLARIN MEDHİ

*

BEŞİNCİ BAB

BAZI VESİLELERLE YENEN YEMEKLER

*

DÜGÜN ZİYAFETİ

*

AKÎKA

*

FERE' VE ATÎRE KURBANLARI

UMUMÎ AÇIKLAMA

İnsanların millî ve dinî şahsiyetlerinin tekevvününde temel teşkil eden kültürel unsurları bazı ana esaslara irca etmek gerekirse bunlardan birini mutfak teşkil eder.[1] Mutfak deyince sadece yeme-içme maddelerini anlamıyoruz. Yenilmesi ve içilmesi helal olanlar, mübah ve mekruh olanlar, haram olanlar, mukaddes olanlar, bunlarla ilgili âdâblar, inançlar, tarzlar vs. hepsi mutfak'a dahildir.
Evet her kültürün, her medeniyetin kendine has bir kıyafeti olduğu gibi bir de mutfağı vardır. Dolayısiyle İslam'ın da hususi bir mutfağı vardır. Müslüman kalmanın şartları arasında, İslam kıyafetinin muhafazası gibi mutfağının da korunması icabeder. Kâmil ma'nâda müslüman olmak için İslam mutfağından yemek şarttır. Başka bir ifade ile gayr-ı müslim mutfaktan beslenerek müslüman kalmak zordur. Veya kendi kendimizi aldatmadır.
Sözgelimi İslam mutfağında şarap, domuz, leş, yırtıcı hayvan eti, besmelesiz kesilmiş hayvan eti, böcek, haşerât yoktur.
Kur'an ve hadis, bu kültürel müesseseye geniş yer verir. Sadece temel meselelerini değil en tabiî meselelerine, en küçük âdâbına varıncaya kadar her şeyini ele alır, kendi hükmünün şeklini eksiksiz verir, bir başka kültürden taklid ve iktibasa gerek bırakmaz. İslam'ın mensublarına, aynen ibadet gibi, inanç meseleleri, kıyafet ölçüleri gibi, bunları da öğrenip tatbik etmek, muhafaza etmek düşer.
Tekrar ediyoruz: İslam medeniyet dinidir. Bütün medenî müesseselere kendi ölçü

ve şablonlarını vazeder, mensubunu hiçbir hususta yabana muhtaç etmez.
İşte bu bahiste, İslam mutfağını ana ve ta'li meseleleriyle tanıtan hadisleri göreceğiz.
Hadislere geçmezden önce "mutfak"la ilgili bazı âyetleri kaydedeceğiz. Şimdiden şunu bilmemizde fayda var: Kur'an-ı Kerim'in en uzun surelerinden birinin adı Mâide yani sofra'dır, ve baş tarafı yiyecekle ilgili temel meseleleri vaz eder. Mâide suresinin, Kur'an-ı Kerim'in ilk surelerinden biri oluşu (5. sure) da mevzuumuz açısından ehemmiyet taşır.
"...O peygamber onlara ma'rufu emreder, münkerden nehyeder, temiz şeyleri helal, murdar şeyleri haram kılar..." (A'raf 157).
"Ey insanlar! Yeryüzündeki temiz ve helal şeylerden yiyin!..." (Bakara 168).
"Leş, kan, domuz eti, Allah'tan başkası adına kesilenler, -canları çıkmadan önce kesmemişseniz, boğulmuş, bir yerine vurularak öldürülmüş, düşüp yuvarlanmış, başka bir hayvan tarafından süsülmüş, yırtıcı hayvan tarafından yenmiş olanlar-dikili taşlar üzerine boğazlananlar... size haram kılındı... Açlıktan darda kalan günaha kaymaksızın yiyebilir... (Ey Muhammed!) sana, kendilerine neyin helal kılındığını soruyorlar, de ki: "Size temiz olanlar helal kılındı, Allah'ın size öğrettiği üzere alıştırıp yetiştirerek öğrettiğiniz avcı hayvanların sizin için tuttuklarını yiyin ve üzerine Allah'ın adını anın... Bugün, size temiz olanlar helal kılındı. Kitap verilenlerin yemeği size helal, sizin yemeğiniz de onlara helaldir." (Maide 3-5).
"Deniz avı ve onu yemek size de, yolculara da geçimlik olarak helal kılınmıştır. İhramlı bulunduğunuz sürece kara avı size haram kılınmıştır..." (Mâide 96).
"Aranızda mallarınızı haksızlıkla yemeyin; bildiğiniz halde günaha girerek insanların mallarından bir kısmını yemek için onu hâkimlere aktarmayın" (Bakara 188).
"Ey iman edenler! Faizi kat kat alarak yemeyin. Allah'tan sakının ki, başarıya eresiniz" (Ali İmrân 130).
"Ey iman edenler! Mallarınızı aranızda haksızlıkla değil, karşılıklı rıza ile yapılan ticaretle yeyin, haram ile nefsinizi mahvetmeyin" (Nisa 29).
"Elde ettiğiniz ganimetleri temiz ve helal olarak yeyin..." (Enfal 69).
"Allah'ın âyetlerine inanıyorsanız, üzerine Allah'ın adı anılmış olan şeyden yeyin" (En'am 118).
"Üzerine Allah'ın adının anılmadığı kesilmiş hayvanları yemeyin, bunu yapmak Allah'ın yolundan çıkmaktır" (En'am 121).
"Taze et yemeniz... için denizi size musahhar kılan O'dur" (Nahl 14).
"Ehlî hayvanlarda size ders vardır; onlardan çıkan sütten size içiririz... Onlardan

yersiniz" (Mü'minûn 21).
"Ey âdemoğulları!.. Yeyin için fakat israf etmeyin. Çünkü Allah müsrifleri sevmez" (A'raf 31).
Mevzumuzu ilgilendiren başka âyetler de var. Bu kadar nümune sunmakla yetiniyoruz.[2]

BİRİNCİ BÂB

YEME ÂDÂBI

*** YİYECEK ALETLERİ**

-3866 -1- عن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]مَا عَلِمْتُ النَّبىّ # أكَلَ عَلى سُكُرُّجَةٍ قَطُّ، وَ خُبزَ لَهُ مُرَقَّقٌ قَطُّ، وَ أكَلَ عَلى خِوَانٍ قُطُّ، قِيلَ لِقَتَادَةَ: فَعَمَ كَانُوا يَأكُلُونَ؟ قَالَ عَلى السُّفَرِ[. أخرجه البخاري والترمذي.»السُّكُرُّجَةُ«: بضم أوله وثانيه وثالثه وتشديده: إناء صغير يجعل فيه القليل من ا‘دم والكواميخ وهى فارسية .

1. (3866)- Hz. Enes radıyallahu anh anlatıyor: "Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ne sükürrüce (denilen tahta sofra) üzerinde yemek yediğini, ne ona inceltilmiş (yufka) ekmek[3] yapıldığını ve ne de yemek masası (hıvân) üzerinde yemek yediğini hatırlamıyorum."
Enes'in bu sözünü rivayet eden Katâde'ye "Pekiyi neyin üzerinde yemek yiyorlardı?" diye sorulmuştu, "Sofralar üzerinde" diye cevap verdi."[4] [Buhârî, Et'ime 8, 26, Rikak 17; Tirmizî, Et'ime 1, (1789).][5]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yemek yediği sofra hakkında bilgi vermektedir. Buna göre, sükürrüce ve hıvân denen sofraları kullanmamıştır.
Hıvân (huvân da denmektedir), Arapçaya başka dilden girmiş (muarreb) bir kelimedir. Aynî'nin açıklamasına göre; "Altında bitişik vaziyette bakırdan sehpası bulunan boyu bir zira uzunluğunda bakırdan büyük bir tepsidir. Üzerine tereffüh maddeleri konmuş olarak ehl-i keyf zenginin önüne en az iki ve daha fazla kimse tarafından taşınarak konur." Bunun kullanımının aynı zamanda ihtişam, itibar, zenginlik ifadesi olduğu anlaşılmaktadır. Nebevî ahlakın esası olan tevazu ve abdiyete aykırı olduğu izah gerektirmeyecek kadar açıktır.
Sükürrüce: en-Nihâye bunu, "üzerinde az bir katık yenen küçük bir kabtır. İçerisine çoğunlukla iştah açıcı çerezler konur. Farsça bir kelimedir" diye açıklar.

Irâkî Şerhut-Tirmizî'de: "Resûlullah bunda yemek yemeyi iki sebeple terketmiş olabilir: Ya o zaman bu Arabistan'da imal edilmiyordu, ya da bunu küçük bulmuştur. Çünkü Muhammed ailesinin âdeti, sofrada bir araya gelip kalabalık halinde yemek yemekti. Yahut da bu, üzerine hazmettirici şeyler koymaya mahsus bir kap olarak biliniyordu. Halbuki Âl-i Muhammed doyuncaya kadar yiyemiyorlardı ve hazmettirici yeme ihtiyacı duymuyorlardı." Dolayısıyla Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın asla bu şekilde yemek yemediği ifade edilmiştir.

Sufer: Sofralar demektir, müfredi sufre'dir. Sufre, kök itibariyle sefer (yolculuk) kelimesinden gelir ve yolcunun beraberinde taşıdığı yiyecek yani azık demektir. Ancak, Araplar zamanla bu isimle, azığın içerisinde taşındığı bohçayı tesmiye etmişler ve azık bohçasına sufre demişlerdir. Âdetlerine göre, bu bohça yuvarlak ve deriden mamul idi. Ne var ki zamanla yemek konan her şeye deriden veya bir başka şeyden mamul olup olmadığına bakılmaksızın sofra demek âdet olmuştur.

Şu halde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) herkes tarafından teşkil edilen sofra tarzı çerçevesinde yemek yer, zengin ve tereffüh ehline mahsus sofra tarzına yer vermezmiş. Bu sebeple, rivayette Aleyhissalâtu vesselâm'ın ne hıvân, ne de sükürrüce'de yemek yemeyip sofrada yediği ifade edilmiştir.

Şu halde, bu rivayet, sadece yiyip içitiğimiz gıda maddelerinin, İslam'ın derpîş ettiği helal ve temiz şeylerden olmasına dikkat etmemizin kafi olmadığı, yiyecek maddelerimizin konduğu sofra malzemesine de dikkat etmemiz gerektiğini ifade etmektedir. Bu gereklilik, muhakkak ki bir vecibe değil, ama ideal budur. İslam'da kemali arayacak mü'minlerin dikkat edecekleri hususlardan biri olmalıdır.[6]

-3867 -2- وعن أبي حازم قال:]سَألْتُ سَهْلَ بنَ سعْدٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه: هَلْ أكَلَ النبيُّ # النِّقِيَّ؟ فقَالَ: مَا رَأى النبيُّ # النَّقِيَّ مُنْذُ ابْتَعَثَهُ اللّهُ تَعالى حَتى قَبَضَهُ فَقُلْتُ: هَلْ كَانَتْ لَكُمْ مَنَاخِلُ؟ فقَالَ: مَا رَأى النبيُّ # مُنْخَ مِنْ حِينِ ابْتَعَثَهُ اللّهُ تَعالى حَتّى قَبَضَهُ. قُلْتُ: كَيْفَ كُنْتُمْ تَأكُلُونَ الشَّعِيرَ غَيْرَ مَنْخُولٍ؟ قال: كُنَّا نَطْحَنُهُ وَنَنْفُخُهُ فَيَطِيرُ مِنْهُ مَا طَارَ وَمَا بَقِىَ ثَرَيْنَاهُ فَأكَلْنَاهُ[. أخرجه البخاري والترمذي. »النَّقِيُّ«: الطعام اٴبيض الحوارى .

2. (3867)- Ebu Hazım rahimehullah anlatıyor: "Sehl İbnu Sa'd radıyallahu anh'a

sordum: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hiç (kepeksiz has undan yapılmış) beyaz ekmek yedi mi?" Bana şu cevabı verdi: "Hayır! Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Allah'ın O'nu peygamber olarak gönderdiği günden ölünceye kadar hiç beyaz ekmek görmedi." Ben tekrar sordum: "Elekleriniz var mıydı?"
"Hayır! dedi, Aleyhissalâtu vesselâm Allah'ın kendisini peygamber olarak gönderdiği günden ölünceye kadar hiç elek görmemiştir."
"Öyleyse, dedim, siz arpa ununu elemeden nasıl yiyebiliyordunuz?"
"Arpayı öğütüyorduk, sonra üflüyorduk. Üfrüğümüzün tesiriyle uçabilen (kepek) uçuyor geri kalan kısmına su katıp [hamur yapıyor] ve yiyorduk" diye cevap verdi."[7] [Buhârî, Et'ime 22, 10; Tirmizî, Zühd 38, (2365).]

AÇIKLAMA:

1- "Nakiy", huvvârâ da denen, birkaç kere elekten geçerek kepeği alınmış, beyaz hale gelmiş un demektir. Dilimizde has un diye ifade ederiz.

2- Sadedinde olduğumuz hadis, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) devrinde Araplar tarafından eleğin fazla bilinmediğini ve kullanılmadığını ifade etmektedir. Bu sebeple, elenmeden yenmesi zor olan arpa ununun bile üfrükle uçurulabilen kaba kepeklerinin alınmasından sonra yemek yapıldığı belirtilmektedir.
Bu rivayet, Resûlullah'ın şahsî sünnetinde unun kepekli olarak kullanılmasının esas olduğunu göstermekle beraber, elemenin mekruh olmadığını da ifade etmektedir. Zira Sehl'e sorulan sorudan, Ashab tarafından eleğin kullanılmaya başlandığı, önceden üflemekle yapılan kepek alma ameliyesinin artık elekle yapılmaya başlandığı anlaşılmaktadır.
Bilhassa arpa ununun üflemek gibi çok basit bir metodla kepeğinin alınması, arpanın temel beslenme vasıtası olması, Resûlullah ve Ashab'ı zamanında beslenmenin gerçek ma'nâda bir yaşama vasıtası olduğunu ifade eder. Zira kepeği yeterince ayıklanmamış unun besleyici yönü fazla olduğu gibi, çok kepeğin, hele arpa ununun kepeklisinden yapılan ekmeğin sertliği ve damak tadı yönünden noksanlığı, onun zevk için, tereffüh için değil, hayatımızın devamı için gerekli olan beslenmek maksadıyla yendiğinin delili olmaktadır. Buradan çıkan netice şudur: Resûlullah ve Ashabı, yemeği, pek çok maddî ve manevî hastalıkların, içtimâî marazların kaynağı olan "zevk için değil", yaşamak için yemişler, hayatlarında "iyi yemek", "yiyerek tereffühte bulunmak" gibi sakil bir gayeye yer vermemişlerdir. Beslenme, belki de tarihte ilk defa geniş şekilde

onların hayatında fıtrî ve yaratılış gayesine uygun kullanılma ortam ve imkanına kavuşmuştur.

3- İbnu Hacer, Sehl'in açıklamasında, bi'setten önceyi ifadesinin dışında tutmaya çalıştığına dikkat çeker. "Çünkü der, o dönemde Aleyhissalâtu vesselâm Suriye'ye gitmiştir, dolayısiyle orada beyaz ekmeği ve eleği görmüş olabilir. Ama bi'set'ten sonra Mekke, Medine ve Tâif'ten dışarı çıkmamıştır. Buralar hep Arap memleketleridir, elek yok, beyaz un yoktur. Gerçi, Şam civarından sayılan Tebük'e kadar gitmiştir, ancak oraları fethetmemiş ve fazla kalmamıştır, dolayısiyle beyaz un ve eleği bu kısa ikameti sırasında görmemiştir."

4- Bir Soru Ve Cevabı:

Burada hatıra gelecek bir soru var: Bazı rivayetler Resûlullah ve Ashabının günlerce aç kaldığını, açlıktan karınlarına taş bile bağladıklarını ifade ederken, diğer bazı rivayetler, bunların tam aksine Resûlullah'ın, ailesinin bir yıllık ihtiyacını ayırdığını, ganimetten gelen bir deveyi dört kişi arasında pay ettiğini, umresi sırasında yüz deveyi kurban edip fakirlere yedirdiğini, bir bedeviye bir koyun sürüsünün verilmesini emrettiğini vs., ifade eder. Ayrıca bir kısım rivayetler de zengin, mal mülk sahibi ashabtan, bunların nefisleriyle birlikte mallarını da Allah yolunda harcadıklarından bahseder: Hz. Ebu Bekr, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Talha (radıyallahu anhüm ecmâîn) vs. gibi... Sözgelimi Resûlullah, Ashabını Allah yolunda bağışta bulunmaya davet edince Hz. Ebu Bekr gelmiş, bütün malını; Hz. Ömer gelmiş malının yarısını bağışlamıştır. Yine O, askerlerin techizini emretmiş, Hz. Osman bu maksadla bin deve vermiştir vs. Yani Ashabın zenginliğini ifade eden örnek hadisler var.

Bu iki zıt durum nasıl izah edilebilir?

Şârihler bu meseleyi tahlil edip şöyle açıklığa kavuşturmuşlardır: "Bu söylenenler, onların yaşadığı farklı devreleri ifade eder. Maldan kaçınıp, darlığı tercih etme diye bir gaye yoktur. Bilakis bu rivayetler bazan ikram ifade eder, bazan da çok yemenin, doyuncaya kadar yemenin mekruh olduğunu ifade eder."

İbnu Hacer bu hususa dikkat çektikten sonra der ki: "Zenginliği mutlak olarak nefyetme ma'nâsında çıkarılacak bir hüküm, kaydettiğimiz hadisler muvacehesinde, çok su götürür. İbnu Hibban Sahih'inde, Hz. Âişe' den şunu kaydeder:

"Kim, size bizim hurmaya doyduğumuzu söylerse size yalan söylemiş olur. Kureyza fethedildiği zaman bir miktar hurma ve iç yağı ele geçirdik." Keza Hayber'in fethiyle ilgili bahiste geçtiği üzere Hz. Âişe der ki: "Hayber fethedilince artık "Hurmaya doyacağız" dedi." Yine Hz. Âişe'nin -Kitabu'l-

Et'ime'de geçen- bir rivayeti şöyledir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), hurmaya doyduğumuz sırada vefat etti." İbnu Ömer radıyallahu anhümâ'nın bir sözü şöyledir: "Hayber fethedilince hurmaya doyduk."
Bu rivayetleri kaydeden İbnu Hacer sözlerine şöyle devam eder: "Gerçek şu ki, ashaptan pek çoğu Hicretten önce Mekke'de iken büyük bir darlık içerisinde idi. Medine'ye göçünce çoğunun durumu böyle idi. Ensar, onlara ev ve emlak bağışladılar. Benî Nâdir'in fethi ve bunu takip eden fetihlerden sonra, maddî durumu düzelen muhacirler, bağışladıkları mal ve mülklerini Ensar'a iade ettiler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şu sözü de bu hususu açıklar: "Allah yolunda benim çektiğim korkuyu kimse çekmemiştir, Allah yolunda maruz kaldığım eziyete kimse maruz kalmamıştır. Benim üzerimden öyle otuz gün ve gecenin geçtiği olmuştur ki, Bilal'le ikimizin yiyeceği, Bilal'ın bir koltuğunun altında gizleyebileceği kadardan fazla değildi." Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu durumu, dünyada bolluk ve genişlik hâsıl etme imkanına sahip olduğu halde, kendisi için iradî olarak seçmekte idi. Nitekim Tirmizî, Ebu Ü-mâme'den naklen kaydeder ki:
"Rabbim, bana, Mekke kumlarını altına çevirmeyi teklif etti, ben: "Hayır! ey Rabbim. Ben bir gün tok, birgün aç olmayı diliyorum. Acıktım mı sana tazarrûda bulunurum, doydum mu sana şükrederim" dedim."[8]

*** BESMELE ÇEKMEK**

-3868 -1- عن حذيفة قال:]كُنَّا إذَا حَضَرْنَا عِنْدَ النبىِّ # عَلى الطَّعَام لَمْ نَضَعْ أيْدِينَا حَتّى يَبْدَأ رَسُولُ اللهِ # فَيَضَعَ يَدَهُ. وَإنَّا حَضَرْنَا مَعَهُ مَرَّةً طعَاماً، فجَاءَتْ جَارِيَةٌ كَأنَّهَا تَدْفَعُ. فَذَهَبَتْ لِتَضَعَ يَدَهَا فِى الطَّعَامِ، فَأخَذَ النّبىُّ # بِيَدِهَا ثُمَّ جَاءَ اَعْرابِىٌّ كَأنَّمَا يُدْفَعُ فَذَهَبَ لِيَضَعَ يَدَهُ فَأخَذَ بِيَدِهِ، ثُمَّ قَالَ: إنَّ الشَّيْطَانَ لِيَسْتَحِلُّ الطَّعَامَ أنْ َ يُذْكَرَ اسْمُ اللّهِ عَلَيْهِ، وَإنَّهُ جَاءَ بِهذِهِ الْجَارِيَةِ لِيَسْتَحِلَّ بِهَا فَأخَذْتُ بِيَدِهَا، فَجَاءَ بهذَا اعْرَابِىِّ لِيَسْتَحِلَّ بِهِ، فَأخَذْتُ بِيَدِهِ، وَالَّذِى نَفْسِى بِيَدِهِ إنَّ يَدَهُ لَمَعَ يَدِهِمَا فِى يَدِى. ثُمَّ ذَكَرَ اسْمَ اللّهِ تَعال وَأكَلَ[أخرجه مسلم وأبو داود.قوله »كَأنَّهَا تُدفعُ« أى كأن وراءها من يدفعها إلى قدامها .

1. (3868)- Huzeyfe radıyallahu anh anlatıyor: "Biz Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanında yemeğe oturunca, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)

yemeye başlamadıkça, kesinlikle elimizi yemeğe vurmazdık. Bir seferinde yine O'nunla yemeğe oturmuştuk. Derken bir cariye (küçük kız çocuğu) geldi, sanki arkasından bir iteni var gibi hemen elini yemeğe soktu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) elinden tuttu. Arkadan bir bedevî geldi, sanki onun da arkasından iten biri vardı, alelacele o da elini yemeğe soktu. Aleyhissalâtu vesselâm onun da elinden tuttu. Ve şunu söyledi:
"Şeytan, üzerine Allah'ın ismi zikredilmeyen yemeği kendine helal addeder. Nitekim, sayesinde yemeğimizi kendine helal kılmak için bu cariyeyi getirdi. Ben de elinden tuttum. Bunun üzerine şu bedevîyi getirip onunla yemeği kendine helal kılmak istedi, ben onun da elinden tuttum.
Nefsim elinde olan Zat-ı Zülcelal'e yemin olsun şeytanın eli o ikisinin eliyle birlikte avucumdadır." "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bunları söyledikten sonra besmele çekip yemeye başladı."[9] [Müslim, Eşribe 102, (2017); Ebu Dâvud, Et'ime 16, (3766).]

3869 -2- وعن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]قال رسُولُ اللّهِ # إذَا أكَلَ أحَدُكُمْ طَعَاماً فَلْيَقُلْ بِسْمِ اللّهِ، فَإنْ نسِىَ في ا'وَّلِ فَلْيَقُلْ فِي ا'خِرِ، بِسْمِ اللّهِ في أوَّلِهِ وَآخِرِهِ[. أخرجه أبو داود والترمذي .

2. (3869)- Hz. Âişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sizden kim bir şey yerse "Bismillah (Allah'ın adıyla)" desin. Bidayette söylemeyi unutmuşsa, sonunda şöyle söylesin: "Bismillahi fî evvelihî ve âhirihî (başında da sonunda da Bismillah)."[10] [Ebu Dâvud, Et'ime 16, (3767); Tirmizî, Et'ime 47, (1859).]

3870 -3- وعنها رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]كَان رَسُولُ اللّهِ #: يَأكُلُ طَعَاماً في سِتَّةٍ مِنْ أصْحَابِهِ، فَجَاءَ أعْرَابِىٌّ فَأكَلَهُ بِلُقْمَتَيْنِ، فقَالَ #: أمّا إنَّهُ لَوْ سَمّى لَكَفَاكُمْ[. أخرجه الترمذي .

3. (3870)- Yine Hz. Âişe demiştir ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), ashabından altı kişi içerisinde yemek yiyordu. Derken bir bedevî geldi. (Besmele çekmeksizin) iki lokmada yutuverdi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Eğer bu adam besmele çekseydi yemek hepinize yeterdi!" buyurdu."[11] [Tirmizî, Et'ime 47, (1859).]

-3871 -4- وعن وحشى بن حرب عن أبيه عن جده وحشي بن حرب الجبشي:]أنَّ أصْحَابَ رَسُولِ اللّهِ # قالُوا: يَا رسُولَ اللّهِ إنَّا نَأكُلُ وَ نَشْبَعُ، قالَ: فَلَعَلَّكُمْ تَفْتَرِقُونَ؟ قَالُوا: نَعَمْ. قالَ: فَاجْتَمِعُوا عَلى طَعَامِكُمْ، وَاذْكُرُوا اسْمَ اللّهِ عَلَيْهِ يُبَارَكْ لَكُمْ فِيهِ[. أخرجه أبو داود.

4. (3871)- Vahşî İbnu Harb an ebîhi an ceddihî Vahşî İbnu Harb el-Habeşî anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Ashabı dediler ki: "Ey Allah'ın Resûlü! biz yiyoruz, ancak bir türlü doymuyoruz (ne yapalım)?" Bunun üzerine, Resûlullah: "Ayrı ayrı yemekte olmayasınız?" diye sordu. "Evet" dediler. Resûlullah da: "Öyleyse yemeğinizde toplanın (bir sofra kurarak hep beraber yiyin), yemeğe Allah'ın ismini zikrederek (Bismillahirrahmanirrahim diyerek) başlayın. Böyle yaparsanız yemeğiniz, hakkınızda mübarek kılınır."[12] [Ebu Dâvud, Et'ime 15, (3764); İbnu Mâce, Et'ime 17, (3286).]

-3872 -5- وعن أمية بن مخشى رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]كَانَ رسُولُ اللّهِ # جَالِساً وَرَجُلٌ يَأكلُ فَلَمْ يُسَمِّ حَتّى لَمْ يَبْقَ مِنْ طَعَامِهِ إَّ لُقْمَةٌ، فَلَمَّا رَفَعَهَا إلى فِيهِ. قالَ: بِسْمِ اللّهِ أوَّلَهُ وَآخِرَهُ. فَضَحِكَ #. ثُمَّ قَالَ: مَازَالَ الشَّيْطَانُ يَأكُلُ مَعَهُ فَلَمَّا ذَكَرَ اسْمَ اللّهِ اسْتَقَاءَ مَا فِي بَطْنِهِ[. أخرجه أبو داود .

5. (3872)- Ümeyye İbnu Mahşiyy radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) otururken bir adam besmele çekmeden yemek yiyordu. Yemeğini yemiş, geriye tek lokması kalmıştı. Onun ağzına kaldırırken: "Bismillâhi evvelehû ve âhirahû" dedi. Bunun üzerine Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) güldü ve:
"Şeytan onunla birlikte yemeye devam etti. Ne zaman ki Allah'ın ismini zikretti,

karnındakileri hep kustu!" buyurdu."[13] [Ebu Dâvud, Et'ime 16, (3768).]

-3873 -6- وعن جابر رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قال رسولُ اللّهِ #: إذَا دَخَلَ الرَّجُلُ مَنْزِلَهُ فَذَكَرَ اللّهَ عِنْدَ دُخُولِهِ وَعِنْدَ طَعَامِهِ. قَالَ الشَّيْطَانُ: َمبيتَ لَكُمْ وَ عَشَاءَ، وَإنْ ذَكَرَ اللّهَ عِنْدَ دُخُولِهِ وَلَمْ يَذْكُرْهُ عِنْدَ عَشَائِهِ يَقُولُ: أدْرَكْتُمُ الْعَشَاءَ وَ مَبِيتَ لَكُمْ، وَإنْ لَمْ يَذْكُرِ اللّهَ عِنْدَ دُخُولِهِ وَ عِنْدَ عَشَائِهِ. قَالَ: أدْرَكْتُمُ المَبِيت وَالْعَشَاءَ[. أخرجه مسلم وَأبو داود .

6. (3873)- Hz. Câbir radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kişi evine döndüğü zaman içeri girerken ve yemek yerken Allah'ın adını zikrederse, şeytan (avenelerine): "Size burada gecelemek de yok akşam yemeği de yok!" der. Ama kişi, eve girerken Allah'ı zikreder fakat akşam yemeğini yerken zikretmezse, şeytan (avenelerine): "Akşam yemeğine kavuştunuz ama burada gecelemeniz mümkün değil!" der. Adam eve girerken ve yemeğe başlarken "Bismillah!" diyerek Allah'ı zikretmezse, şeytan (avanelerine): "Yemeğe de yetiştiniz, yatmaya da!" der."[14] [Müslim, Eşribe 103, (2018); Ebu Dâvud, Et'ime 16, (3765).]

AÇIKLAMA:

1- Yukarıda kaydedilen altı rivayetin hepsi de yemek sırasında Tesmiye'nin gereğini belirtmektedir. Tesmiye, 3869. hadiste tarif edildiği üzere, bismillah demektir. Nevevî'ye göre efdal olanı bismillahirrahmanirrahim demektir. Ancak zikri geçen hadis bismillah demenin kifayet edeceğini, bu kadarının da sünnete uygun olduğunu ifade eder. Dilimizde zaten tesmiye kelimesinden ziyade besmele'yi kullanırız ve bunla bismillahirrahmanirrahim demeyi kastederiz. Rivayetlerden besmele ile ilgili olarak şu âdâbları tesbit edebiliriz:

* Besmele, yemeğe başlarken çekilmelidir.

* Unutulduğu zaman, hatırlanılan yerde besmeleye yer verilmelidir. Sonradan çekilen besmelenin bismillahi evvelehu ve ahirehu şeklinde olması müstehabtır. Evveli ile ilk yarısı, ahiri ile ikinci yarısının kastedilmiş olduğu söylenmiştir.

* Besmele yemeğe bereket katmakta, yiyenlerin doymalarına katkıda

bulunmaktadır.

* Besmele çekilmeyince yemeğe şeytan da ortak olmakta, yemeğin bereketi kaçmaktadır.

* Yemek imkan nisbetinde cemaat halinde yenmelidir. Aile ferdleri yemekte bir araya gelmeli, ayrı ayrı yememelidirler. Âyet-i kerimede gelen "Beraber veya ayrı ayrı yemenizde bir beis yoktur" (Nur 61) denmiş olması, ruhsata, kolaylığa hamledilmiştir: "Kişi evde yalnızsa tek başına da yiyebilir..." ma'nâsında. İnsanların dünya telaşı, televizyon gibi sebeplerle, birbirlerine yabancılaştıkları günümüz şartlarında; sofrada bari bir araya gelmek daha da ehemmiyet kazanmıştır. Bu sünnet, şuurla ihya edilmelidir.

* Eve girerken ve yemeğe başlarken çekilen besmele şeytanın evdeki nasibini kesmekte, gecelemesini önlemektedir.

* Cemaat halinde yemek yerken, en azından ilk başlayanın besmele çekmesi gerekir. Aksi takdirde ilk başlayan besmeleyi terketse, şeytan o yemekten yeme imkanına kavuşmaktadır. Onun yemeği istihlal etmesi (kendine helal addetmesi), yeme imkanına kavuşması demektir. Nevevî cemaatten ilk başlayanlar besmele çektiği takdirde, terkedenler de olsa şeytanın o yemekten yemeye muktedir olmayacağını söyler. Nitekim 3868 numaralı hadisin sonundan, Resûlullah'ın henüz yemeye başlamadan kız çocuğunun ve bedevînin besmelesiz girişiverdikleri anlaşılmaktadır.

2- Şeytan'ın Yeyip İçmesi

Hadiste geçen, şeytanın yiyip içme meselesi hususunda âlimler bazı farklı yorumlara yer vermişlerdir. Konunun açıklığa kavuşması için kaydetmemizde fayda var: Türbüştî, sonradan çekilen besmele sebebiyle şaytanın yediğini kusması (3872. hadis) ile ilgili olarak der ki: "Yani, şeytanın lehine olan hissesi besmele ile elinden alınarak aleyhine bir vebale dönüşmüş oldu." Tîbî der ki: "Bu te'vil, şeytanın yemekteki bereketi götürme hususunda bir nasibi olduğuna hamledilir. Bu babta gelen hadisler, yemek için besmele çekmenin meşruiyyetine ve unutan kimsenin yemek esnasında bismillahi evvelehu ve ahirehu demesinin gereğine delalet eder." el-Hedy'de der ki: "Sahih olan, yeme sırasında besmele çekmenin vücubudur. Bu hüküm, Ahmed İbnu Hanbel'in Ashabı nezdinde mevcut olan iki görüşten biridir. Besmeleyi emreden hadisler sahihtir ve sarihtir, muarız bir rivayet olmadığı gibi muhalefeti caiz kılan ve zahirinden çıkmayı gerektiren bir icma da mevcut değildir. Besmeleyi içme ve yemede terkedene şeytan ortak olmaktadır."

Neylü'l-Evtar'da denir ki: "Selef ve halef'in muhaddis ve diğer Ulemasının cumhuru şu görüştedir: "Şeytanın yemekten yemesi zahire hamledilir, (rivayetlerde geldiğine göre) şeytanın iki eli ve iki ayağı vardır, onların erkeği, dişisi vardır, (besmele çekerek) defedilmediği takdirde, gerçekten elleriyle yer. Ancak şu da söylenmiştir: "Onun yemesi mecaz ve istiaredir." Keza şu da söylenmiştir: "Onların yemesi koklama ve koku olmadan ibarettir, yeme, içme diye bir şey olmamalıdır." es-Sahîh'de sabittir ki: "Şeytan soluyla yer, soluyla içer." Vehb İbnu Münebbih demiştir ki: "Şeytanın çeşitli cinsleri var. Halis cinler yeyip içmezler, nikahlaşmazlar, onlar bir nevi rîh' tır (rüzgardır). Bir cinsi de var ki bütün bu sayılanları yaparlar, ve doğumla dünyaya gelirler, bunlar es-Se'âlâ ve el-Gaylân ve benzeri cinsleridir."
Şeytanla ilgili münakaşada Kelâbâzî de şöyle der: "Şeytan bir cisimdir. Onun sağ eli olabilir. Fakat sağ eliyle yemek yemez. Çünkü onun yaratılışı aksine çevrilmiştir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da onun yaptığı gibi yapmaktan men etmiştir. (Bunun ma'nâsı) insanın solu uğursuzdur denebilir. Buna delil Resûlullah'ın, sol eli taharetlenmeye ayırması ve Kıyamet gününde kafire kitabının solundan verilmesidir. Binaen-aleyh şeytanın da her iki eli sol olabilir. Zira kendisi uğursuzdur. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yemeğin bereketi gitmesin diye mü' mine sol eliyle yemesini yasak etmiştir."
Aynî, şeytanlar hakkında âlimlerin üç ayrı görüş ileri sürdüklerini kaydeder:

* Şeytanların bir kısmı yer içer.

* Bir kısım şeytanlar yiyip içmezler.

* Bütün şeytanlar yiyip içerler.

Aynî, üçüncü görüşün sâkıt olduğunu söyler.[15]

YEMEK NE SÛRETLE YENMELİDİR?

-3874 -1- عن ابن عمر رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]قال رسولُ اللّهِ #: َ يَأكُلَنَّ أَحَدُكُمْ بِشِمَالِهِ وَ يَشْرَبَنَّ بِهَا، فإنَّ الشَّيْطَانَ يَأكُلُ بِشِمَالِهِ وَيَشْرَبُ بِهَا[. أخرجه مسلم ومالك وأبو داود والترمذي .

1. (3874)- İbnu Ömer radıyallahu anhümâ anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sizden kimse sakın sol eliyle yiyip içmesin. Çünkü

şeytan soluyla yer içer."[16] [Müslim, Eşribe 106, (2020); Muvatta, Sıfatu'n-Nebiyy 5, (2, 922, 923); Ebu Dâvud, Et'ime 20, (3776); Tirmizî, Et'ime 9, (1801).]

-3875 -2- وعن سلمة بن ا'كوع رَضِـيَ اللهُ عَنْه قال:]أَكَلَ رجُلٌ عِنْدَ النبىِّ # بِشِمَالِهِ. فقَالَ لَهُ: كُلْ بِيَمِينِكَ. فقَالَ: َ أسْتَطِيعُ، مَا مَنَعَهُ إِ الْكِبْرُ فقَالَ #: َ اسْتَطَعْتَ. فَمَا رَفَعَهَا إلى فِيهِ بَعْدَ ذلِكَ[. أخرجه مسلم .

2. (3875)- Seleme İbnu'l-Ekva' radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanında bir adam[17] sol eliyle yemek yemişti.
"Sağınla ye!" ferman buyurdu... Adam: "Yiyemiyorum!" dedi. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm:
"Yiyemez ol! Onu böyle demeye kibri sevketti!" buyurdular. Bundan sonra elini ağzına kaldıramadı."[18] [Müslim, Eşribe 107, (2021).]

-3876 -3- وعن عمر بن أبي سلمة قال:]كُنْتُ غُماً في حِجْرِ النَّبىِّ #، وَكَانَتْ يَدِى تَطِيشُ فِي الصَّحْفَةِ. فقَالَ لِى رَسُولُ اللّهِ #: يَا غُمُ سَمِّ اللّهَ، وَكُلْ بِيَمِينِكِ وَكُلْ مِمَّا يَلِيكَ. فَمَا زَالَتْ تِلْكَ طِعْمَتِى بَعْدُ[. أخرجه الخمسة إ النسائي.

3. (3876)- Ömer İbnu Ebî Seleme radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın terbiyesinde bir çocuktum. Yemekte elim, tabağın her tarafında dolaşıyordu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana ikazda bulunda:
"Evlat! Allah'ın ismini an, sağınla ye, önünden ye!" Bundan sonra hep böyle yedim."[19] [Buhârî, Et'ime 2, 3, Müslim, Eşribe 108, (2022); Muvatta, Sıfatu'n-Nebiyy 32, (2, 934); Ebu Dâvud, Et'ime 20, (3777); Tirmizî, Et'ime 47, (1858).]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu üç hadislerinde yemek âdâbından bilhassa "sağ elle yeme" üzerinde durmaktadır. İslâmî âdâbta sağ elle yemek,

solla yemek yememek mühim bir esastır. Bu hususun ehemmiyeti hadislerin muhtevasından, emrin te'kidli bir uslûbla ifade edilmesinden anlaşılmaktadır. Şöyle ki:

* Birinci rivayette, "sakın!" kelimesiyle ifade edebildiğimiz te'kidlerle solla yemek yasaklanmaktadır.

* İkinci rivayette "sağınla ye!" emrine kibir göstererek yiyemiyorum! diyen kimse gadab-ı nevebî'ye sebep olarak "Yiyemez ol!" bedduasına maruz kalmıştır. Solla yemek Resûlullah'ın nazarında basit bir mesele olsa, her halde böylesi bir bedduada bulunmazdı.

* Üçüncü rivayette, çocuğun ikaz edildiği davranışlardan birinin sağ eliyle yeme olduğunu görmekteyiz.

2- Ömer İbnu Ebî Seleme, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevce-i pâkleri Ümmü Seleme'nin önceki kocası Ebu Seleme'den -ki adı Abdullah'tır- oğludur. Yani Resûlullah'ın üvey oğludur. İbnu Hacer'e göre Hicretten iki yıl önce (Habeşistan'da) doğmuş olmalıdır. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın nezareti ve terbiyesi altında büyümüştür.

3- Hadisler, yemeği sağ elle yemenin gerektiğini ifade ederler. Bunun hükmü ihtilaflıdır. Şâfiîlerden çoğu mendub demiştir. Gazalî ve Nevevî de böyle hükmetmiştir. Ancak İmam Şâfiî er-Risale ve el-Ümm'de vacib olduğuna hükmetmiştir. İbnu Hacer 3875 numarada Seleme İbnu Ekva' dan kaydedilen Müslim rivayetinde solla yemek hususunda gelen vaîd'i göstererek sağla yemenin vacib olduğu görüşünü iltizam eder ve bunu te'yid eden başka rivayetler kaydeder.
İbnu'l-Arabî de: "Şeytana nisbet edilen bütün fiiller haramdır." Kaidesinden hareketle sol elle yemenin haram olduğuna hükmeder.
Kurtubî, sağla yemenin mendub olduğuna hükmeder. Hadisteki emri "sağı, sola teşrif etme" kabilinden görür. "Çünkü der, sağ el umumiyetle soldan daha kuvvetli, işe daha yatkın, her çeşit işi yapmada daha erken davranandır. Sağ (yemin), yümn'den (uğur) müştaktir. Cenâb-ı Hakk da ehl-i cenneti sağa nisbet edip ashabu'lyemîn (defteri sağından verilenlersağcılar) diyerek sağ'ı şerefli kılmıştır..."

* Şeytan ve kafirlerin amellerine benzetilen amelleri yapmaktan kaçınmak gerek.

* Şer'i hükme muhalefet edene beddua caizdir.

* Yeme halinde bile emr-i bi'lmaruf nehy-i ani'lmünker yapılmalıdır.

* Yeme-içme âdâbını öğretmek müstehabtır.

* Ömer İbnu Ebî Seleme radıyallahu anh, emre imtisal ve gereğiyle amelde örnektir.[20]

-3877 -4- وعن عبداللّهِ بن عكراش بن ذؤيب عن أبيه قال:]بَعَثَنِى قَوْمِى بَنُو مُرَّةَ ابن عَبِيدٍ بِصَدَقَاتِ أمْوَالِهِمْ إلى رسُولِ اللّهِ # فَقَدِمْتُ المَدِينَةَ فَوَجَدْتُهُ جَالِساً بَيْنَ الْمُهَاجِرِينَ وَا٘ٔنْصَارِ. فَأتِينَا بِجَفْنَةٍ كَثِيرَةِ الثَّرِيدِ وَالْوَذْرِ. فَأقْبَلْنَا نَأكُلُ مِنْهَا فَخَبَطْتُ بِيَدِى في نَوَاحِيهَا، وَأكَلَ رسولُ اللّهِ # مِنْ بَيْنَ يَدَيْهِ فَقَبَضَ بِيَدِهِ الْيُسْرَى عَلى يَدِى اليُمْنى ثُمَّ قَالَ: يَا عِكْرَاشُ كُلْ مِنْ مَوْضِعٍ وَاحِدٍ، فَإنَّهُ طَعَامٌ وَاحِدٌ. ثُمَّ أتِينَا بِطَبَقٍ فِيهِ ألْوَانُ التَّمْرِ وَالرُّطَبِ فَجَعَلْتُ آكُلُ مِنْ بَيْنَ يَدَىَّ، وَجَالَتْ يَدُ رَسُولِ اللّهِ # في الطَّبَقِ. فقَالَ: يَا عِكْرَاشُ كُلْ مِنْ حَيْثُ شِئْتَ فَإنَّهُ غَيْرُ لَوْنٍ وَاحِدٍ. ثُمَّ أُتِينَا بِمَاءٍ فَغَسَلَ يَدَهُ وَمَسَحَ بِبَلَلِ كَفِّهِ وَجْهَهُ وَذِرَاعَيْهِ وَرَأسَهُ وَقَالَ يَا عِكْرَاشُ: هذَا الْوُضُوءُ مِمَّا غَيَّرَتِ النَّارُ[. أخرجه الترمذي .

»الْوَذْرُ« جمع وذرة بسكون الذال: وهى القطعة من اللحم .

4. (3877)- Abdullah İbnu İkrâş İbnu Züeyb babasından naklediyor: "Kavmim Benî Mürre İbnu Abîd, benimle mallarının sadakasını Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gönderdi. Medine'ye gelince O'nu (aleyhissalâtu vesselâm) Muhacir ve Ensar'ın arasında oturmuş buldum. Elimden tutup beni Ümmü Seleme radıyallahu anhâ'nın evine götürdü. Varınca: "Yiyecek bir şey var mı?" diye sordu. Bize, içerisinde bolca serîd ve (kuşbaşı) et parçaları olan bir tepsi getirildi. Ondan yemek için yanaştık. Ben elimle kabın her tarafını yokladım. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) önünden yedi. (Bir ara) sol eliyle sağ elimden tuttu ve: "Ey İkrâş! bir yerden ye. Çünkü (kabın içindeki yemek) tek bir yemektir. (Her taraf birdir)" buyurdu. Sonra bize, içerisinde taze ve kuru çeşitli hurmalar bulunan bir tabak getirildi. Bu sefer önümden yemeye başladım. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın eli ise, tabağın her tarafında dolaşıyordu. Bana da: "Ey İkrâş! Dilediğin yerinden (alıp) ye. Çünkü (tabağın içindekilerin hepsi) aynı çeşit değil" buyurdu. Sonra bize su getirildi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) elini yıkadı elinin ıslaklığı ile yüzünü kollarını ve başını

meshetti ve: "Ey İkrâş! Bu, ateşte pişenden (yenince alınması gereken) abdesttir" buyurdu."[21] [Tirmizî, Et'ime 41, (1849); İbnu Mâce, Et'ime 11, (3274).]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayete göre, normalda çorba, pilav, fasulye vs. gibi her tarafı aynı olan yemeklerde kendi önünden yemek edeb iken, meyve gibi farklı kalite ve evsafta yiyecek maddesi ihtiva eden tabaklarda önden değil, seçerek yemek edeb olmaktadır. Bazı âlimler, bu hadisten hareketle, tabak içerisindeki meyvenin aynı çeşit olması halinde, tıpkı yemekteki gibi, önden yenmesi, tabağın sağının solunun karıştırılmaması gerektiğini söylemiştir. Yine bu hadisten hareketle, tabak içerisindeki yiyecek maddesi, her ne cinsten olursa olsun, çeşitlilik arzederse onda da eli dolaştırıp seçme yapmanın caiz olduğuna hükmedilmiştir. Ancak şunu da kaydedelim ki, müteakip hadiste yer alan "kenarlardan yemek" emri göz önüne alınınca, bu hadiste yer alan "dilediği yerinden yemek" ruhsatına, ortayı istisna kaydı konması gerekir. Çünkü orta kısım bereketin indiği yerdir.

2- Yemekten sonra el yıkama işi, abdest'le ifade edilmiştir. Ancak, bu ıstılahî, dinî abdest değil, örfî abdesttir, yemekten sonra icra edilen el yıkama hadisesidir. Hadis, bu yıkamanın ateşte pişen yemek sebebiyle olduğunu belirtir. Şüphesiz ateşte pişen yemekler, meyve gibi çiğ yenenlere benzemez. Onların bulaşığı, kokusu vs. rahatsızlık yapabilir, yemekten sonra ellerin yıkanması meşrudur, mesnundur.[22]

-3878 -5- وعن ابن عباس رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]قال رَسُولُ اللّهِ #: تَنْزِلُ البَرَكَةُ وَسَطَ الطَّعَامِ فَكُلُوا مِنْ حَافَتَيْهِ وَ تَأكُلُوا مِنْ وَسَطِهِ[. أخرجه أبو داود والترمذي .

5. (3878)- İbnu Abbâs radıyallahu anhümâ anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bereket yemeğin ortasına iner. Öyleyse kenarlardan yiyin, ortadan yemeyin."[23] [Tirmizî, Et'ime 12, (1806); Ebu Dâvud, Et'ime 18, (3772).]

-3879 -6- ولفظ أبي داود:]إِذَا أَكَلَ أَحَدُكَمْ طَعَماَ فَ يَأكَلْ مِنْ أَعَ الصَّحْفَةِ وَلْيَأكُلْ مِنْ أَسْفَلِهَا، فإِنَّ الْبَرَكَةَ تَنْزِلُ مِنْ أَعْهَا[.

6. (3879)- Ebu Dâvud'daki rivayet şöyledir: "Sizden biri, bir yemek yeyince yemek kabının üstünden yemesin, aşağısından yesin. Zira, bereket üstünden iner."[24]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, yemeğin ortasından değil, kenarlarından yenmesini emretmektedir. Bu ma'nâyı te'yid eden başka rivayetler de mevcuttur. Hepsi, yemeğin önce kenarlarından yenilip orta kısmının en sona bırakılmasını emretmekte ittifak ederler. Şâfiî, fakihlerden Râfiî ve başka bazıları: "Serîd'in en üstünden ve tepsinin ortasından ve sofra arkadaşının önünden yemek mekruhtur. Ancak bu, meyvede olursa ondan bir beis yoktur" demiştir. Fakat, buradaki "mekruh" hükmü tenkid edilerek Şâfiî'nin el-Ümm'de bu davranışa haram hükmünü verdiği gösterilmiştir. Şâfiî hazretleri haram derken, sadedinde olduğumuz hadiste gelen nebevî nehiyle istidlal etmiştir. İmam-ı Gazalî de şöyle söyler: "Keza kişi, çöreğin ortasından yemez, etrafından yer. Ancak ekmek az olursa ekmeği parçalar. Kenardan yeme emrinin sebebi, hadiste, bereketin yemeğin ortasına indiğinin bildirilmiş olmasıdır."[25]

-3880 -7- وعن ابن عمر رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]نَهى رَسُولُ اللّهِ #: أنْ يَقْرِنَ الرَّجُلُ بَيْنَ التَّمْرَتَيْنِ إِّ أنْ يَسْتَأذِنَ أصْحَابَهُ[. أخرجه الخمسة إ النسائي .

7.(3880)- İbnu Ömer radıyallahu anhümâ anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kişinin arkadaşlarından izin almadan iki hurmayı birlikte yemesini yasaklamıştır."[26] [Buhârî, Et'ime 44, Mezâlim 14, Şirket 4; Müslim, Eşribe 151, (2045); Ebu Dâvud, Et'ime 44, (3834); Tirmizî, Et'ime 16, (1815).]

AÇIKLAMA:

1- Kırân: İki şeyin arasını birleştirmek ma'nâsında mastardır. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu hadislerinde, cemaat içinde olunduğu zaman, iki hurmayı bir defada yemeyi yasaklıyor. Müteakib açıklamalarda görüleceği üzere, hurmanın zikriyle ortaya konan yasak her çeşit yiyeceğe şâmildir. Yani başkalarıyla beraber iken, mevcut bir yiyeceğin mütesâviyen yenmesi prensibi vaz edilmektedir. Hangi şartlarda bir kimse kendisini tercih ederek fazla yiyebilir? Vaz edilen prensibe göre, kimsenin fazla yememesi gerekir. Ancak arkadaşlarından izin alırsa yiyebilir. Arkadaşlarından maksadın o hurmaya (veya yiyeceğe) iştirak edenler olduğunu bir Müslim rivayeti tasrih etmiştir. Onlar izin verirlerse kırân yapması yani iki hurmayı birlikte yemesi caiz olur. Bu mesele, ilk nazarda basit gibi görülürse de Ulemanın ciddiyetle durmasından da anlaşılacağı üzere, cemaat halinde yendiği takdirde uyulması gereken son derece mühim bir yemek edebini tesbit etmektedir. Bu durumlarda bencillik ve oburluğun din açısından nasıl çirkin addedildiğini göstermek gayesiyle mesele üzerine İslam Ulemasının nasıl hassasiyet gösterdiklerini görmede fayda mülahaza ediyor ve İbnu Hacer'den bazı özetlemeler yapıyoruz: Nevevî der ki: "Bir kimsenin arkadaşlarına sormadan yemesinin yasaklığı hususunda Ulema ittifak etmiş, "izin verirlerse kırân yapmasında hiç bir beis yoktur" demişlerdir, fakat bu nehiy tahrime mi delalet eder, kerahet ve edebe mi delalet eder, ihtilaf etmişlerdir. Kadı İyaz, "Zâhirîlere göre tahrim ifade ettiğini" nakleder. Zâhirîlerin dışındakiler "Kerahet ve edeb ifade eder" demişlerdir.
Bazı âlimler: "Doğru olanı, tafsildir" dedikten sonra açıklar:

* Eğer yiyecek maddesi aralarında ortak ise, bu durumda arkadaşlarının iznini, rızasını almadıkça kırân (ikişer yemek) haramdır. Rızaları, onların bunu tasrih etmeleri veya tasrih ifade eden bir davranış, bir karîne ve bir delil izhar etmeleri ile gerçekleşir, yeter ki bu karîneler zannın ötesinde kesin bir şekilde rızalarına kanaat versin. Ne zaman ortakların rızasından şüphe hâsıl olursa, haram olur.

* Yiyecek başkasının ise, veya sadece birinin ise ve bir tane yemeye rızası varsa, bu durumda rızası olmadan iki tane almak haramdır ve kendisiyle beraber yiyenlerden izin istemesi müstehabtır, vacib değildir.

* Yemek kendisinin ise, ona öbürlerini davet etmiş ise, (bu mal sahibinin onlarla yerken) fazla alması haram olmaz. Ancak yiyecek az ise, eşitliğin gerçekleşmesi için fazla almasında bir beis yoktur. Lakin edeb odur ki, yemekte de teeddübte bulunsun, çok yeme hususunda hırsa, oburluğa yer vermesin. Şu kadar var ki, acelesi var ve bir işe yetişme durumunda ise, dilediği şekilde davranabilir,

kınanmaz.
Hattâbî der ki: "Hadisteki hüküm, Ashab devriyle, yiyeceğin dar olduğu zamanla ilgilidir. Günümüzde mal bolluğu sebebiye bu durumlarda izin istemeye gerek yoktur."
Nevevî hazretleri, bütün bu tahlilleri kaydettikten sonra Hattâbî'nin değerlendirmesine katılmaz. Der ki: "Mesele onun söylediği gibi değildir. Gerçek yukarıda belirttiğimiz gibidir, şartlara göre, ayrı ayrı hükme gitmek en uygun yoldur. Zira, (hadiste gelen meseleleri değerlendirmede şayet sebep sabitse sebebin hususiliğine değil, lafzın umumîliğine itibar edilir, ya bir de sebep sabit olmazsa, bu durumda, (Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bir prensip vaz ediyor demektir) mutlaka lafzın ifade ettiği hükmün umumi ma'nâsının esas alınması gerekir."
Mevzu ile alakalı olarak İbnu Hacer'in dermeyân ettiği açıklamalar şöyle devam eder: "İbnu Şâhin, en Nâsih ve'l-Mensuh'da şu hadisi -Müsned-i Bezzâr'dan naklen- kaydeder:
"Sizi hurmada kırân (birleştirme) yapmaktan men etmiştim. Allah size şimdi bolluk verdi. Artık kırân yapabilirsiniz." İbnu Hacer, hadisin senedçe zayıflığına dikkat çektikten sonra Hazîmî'nin şu mütalaasını kaydeder: "Nehiy hadisi daha sahih ve daha meşhurdur, fakat bu mesele, ibadetlerle ilgili olmayıp, dünyevî maslahatlarla alakalı olduğu için fazla ehemmiyet taşıyan bir mevzu değildir. Dolayısiyle, böylesi hususlarda (cevaz için) kaydettiğimiz kadarı ile iktifa edilebilir. Bunun cevazı hususunda vâki olan icma-i ümmet de söyleneni destekler." İbnu Hacer der ki: "Hazîmî'nin cevaz'dan muradı, kişinin mevzubahis olan yiyeceğe sahip olma halinde olmalıdır, hatta Nevevî'nin takrir ettiği gibi, bu sahiplik, kendisine verilen izin yoluyla da tahakkuk etmiş olsa bile. Aksi takdirde, Ulemadan hiçbiri, başkasının malında onu izni olmadan kırân yapmasını (kendini tercih edip öne olmasını) tecviz etmemiştir. Öyle ki, iki kişinin önüne ikram olarak yemek koyan kimsenin, bunlardan birinin diğerine kendisini tercih etmesine razı olmayacağına delâlet eden bir karîne bulunsa, birinin bilerek kendini tercih etmesi haramdır. Rızasına bir karîne ortaya çıksa, bu meselede birbirlerine karşı keremde övünme araya girer, (bu hoş olmayan bir şeydir)." Ebu Musa el-Medînî Zeylül'l-Garîbîn'de Hz. Âişe ve Câbir radıyallahu anhümâ'dan, oburluk ve arkadaşına karşı âdice bir tamahkarlık bulunması sebebiyle kıran'ın kötülüğünü zikretmiştir. İmam Mâlik der ki: "Kişinin, beraber olduğu arkadaşından daha fazla yemesi (mürüvvet açısından da) hiç hoş değildir."[27]

-3881 -8- وعن عائشة رَضِيَ اللهُ عَنْها قالت:]قال رسولُ اللهِ #: َ تَقْطَعُوا اللَّحْمَ بِالسِّكِّينِ، فإنَّهُ مِنْ صُنْعِ ا٠عَاجِمِ وَانْهَشُوهُ نَهْشاً فَإنَّهُ أهْنَأُ وَأمْرَأُ[. أخرجه أبو داود .

8. (3881)- Hz. Âişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Eti bıçakla kesmeyin. Çünkü bu, yabancıların işidir. Siz dişlerinizle kemirerek yiyin. Çünkü bu, sıhhat ve âfiyet için daha iyidir."[28]
[Ebu Davud, Et'ime 21, (3778).]

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu hadislerinde pişmiş eti bıçakla kesmeyi yasaklamakta ve ön dişlerle kemirerek yemeyi tavsiye etmektedir. Sebep olarak yabancıların böyle yaptığı gösterilmiştir. Yani et yeme tarzında bile gayr-ı müslimlere benzememek istenmektedir.
Şârihler, etin bıçakla kesilmesini mütekebbir ve mütereffih olan İranlıların yaptığını, dolayısiyle bıçakla kesmede kibirlenme bulunduğunu belirtirler. Şârihler ayrıca pişmemiş eti bıçakla parçalamanın mekruh olmadığını da belirtirler. Nitekim Sahîheyn'de Resûlullah'ın bıçakla et kestiği rivayet edilmiştir. Bu, sadedinde olduğumuz hadise muarız değildir, çünkü, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) çiğ eti kesmiş ve ihtiyaç halinde etin bıçakla kesilebileceğini, bunun caiz olduğunu böylece göstermiştir. Nitekim Beyhakî der ki: "Etin bıçakla kesilmesi ile alakalı yasak, pişmesi mükemmel olan et hakkındadır."[29]

-3882 -9- وعن أبي جحيفة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ النَّبِيُّ #: َ آكُلُ مُتَّكِئاً[. أخرجه أصحاب السنن.»المُتَّكِئُ« المراد بهِ هاهنا: المعتمد على الوطاء الذي تحته .

9. (3882)- Ebu Cuhayfe radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu

vesselâm) buyurdular ki: "Ben dayanarak yemem."[30] [Buhârî, Et'ime 13; Tirmizî, Et'ime 28, (1831); Ebu Dâvud, Et'ime, 17, (3769); İbnu Mâce, Et'ime 6, (3262).]

AÇIKLAMA:

1- Burada Resûlullah, dayanarak yemek yemediğini ifade buyurmaktadır. Hadisin vürûd sebebiyle ilgili bir açıklama, İbnu Mâce'nin, Abdullah İbnu Büsr'den kaydettiği bir kıssada geçer. Buna göre, Abdullah şöyle anlatır: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a koyun (eti) hediye etmiştim. Resûlullah yemek üzere hemen dizlerinin üzerine çöktü. Bir bedevî: "Bu oturuş da ne?" diye sordu. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Allah beni kerim bir kul kıldı, anîd (inadcı) olan cebbar bir kul kılmadı!" cevabında bulundu."
İbnu Battal, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yemek yerken diz çökmesini "Allah'a karşı tevazu" olarak yorumlar. Sonra Zührî'den şu mürsel rivayeti kaydeder: "Daha önce hiç gelmemiş bulunan bir melek Resûlullah'a gelerek: "Allah Teâlâ Hazretleri, seni kul bir peygamber olmakla melik bir peygamber olmak arasında muhayyer bıraktı!" dedi. Resulullah, müsteşarı durumundaki Cebrâil aleyhisselâm'a baktı. Cebrail, mütevazi olmasını ima etti. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm: "Ben kul peygamber olmayı tercih ediyorum!" buyurdular."
Râvi der ki: "(Resûlullah) dayanarak hiç yemek yemedi." Nesâî'de İbnu Abbâs'tan mevsul olarak geldiği belirtilen bu rivayetin son cümlesi Ebu Dâvud'da ufak bir farkla aynen gelmiştir: "Ben dayanarak yemem." Yine Ebu Dâvud'da Amr İbnu'l-Âs'tan gelen bir rivayette şöyle denir: "Resûlullah'ın dayanarak yemek yediği hiç görülmemiştir." İbnu Şâhin, en-Nâsih adlı eserinde Atâ'nın mürseli olarak şöyle bir rivayet kaydeder: "Cibril aleyhisselâm Resûlullah'ı dayanarak yemek yerken görmüştü, Onu bundan yasakladı." Enes radıyallahu anh'tan gelen bir rivayet de bunu te'yid eder." Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı Cibrîl dayanarak yemekten menetmişti, bundan sonra dayanarak hiç yemedi." Şu halde bu rivayet, dayanarak yemekten Resûlullah'ı Cebrail aleyhisselâm men etmiştir, bu edeb, ilâhî bir menşe'ye dayanmaktadır.

2- Dayanma (ittika) nedir? Âlimler bunu tavsif ve ta'rifte ihtilaf ederler:

***** Bazıları: Yemek için oturunca, herhangi bir surette bir yerlere tutunmaktır

demiştir.

* Bazıları: Bir tarafına meyletmesi (kaykılması) demiştir.

* Bazıları da sol eli üzerine yere dayanmaktır demiştir.

* Hattâbî der ki: "Halk, dayanan deyince bir tarafına yaslanarak yemek yiyeni anlar, ama aslında böyle değil, bilakis, ondan murad altındaki mindere iyice oturmak, mıhlanıp kalmaktır; öyleyse hadisin ma'nâsı şöyle olmalıdır: "Ben yemek yerken mindere mıhlanırcasına oturup kalmam. Bu, çok yiyenlerin işidir. Ben, gıdama yetecek kadar yerim, bu sebeple (hemen kalkmaya hazır vaziyette) iğreti olarak otururum."

* Ancak şunu da belirtelim ki, zayıf bir senedle gelen bir rivayette: "Resûlullah yemek sırasında sol elinin üzerine dayanarak yiyen bir kimseyi bundan zecretti" denir.
Şu halde bu rivayete göre dayanmaktan maksad, sol el üzerine dayanmak olmaktadır. İmam Mâlik: "Bu tarz, dayanma çeşitlerinden biridir" der.
İbnu Hacer, İmam Mâlik'in bu sözünü şöyle yorumlar: "Bu sözde, yemek yiyen hakkında "dayanmakta" olduğu hükmünü verdirebilecek her oturuş tarzının İmam Mâlik'ce mekruh addedildiğine bir işaret vardır."

* İbnu'l-Cevzî, dayanmaktan (ittikâ) muradın bir tarafa yaslanmak olduğunda kesin fikir beyan eder ve Hattâbî'nin inkarını kaale almaz.

* en-Nihâye'de İbnu'l-Esîr der ki: "Kim dayanmayı, bir tarafa yaslanmak olarak tefsir ederse, bunu tıb mesleğine uygun olarak te'vil etmiş olur. Zira tıbbın iddiasına göre, yenen şey, bu durumda, sindirim yolunda kolayca hareket edemez ve kişiye âfiyet sağlayamaz, bilakis ezaya sebep olur."

3- Selef, yerken dayanma (ittikâ)nın hükmü hususunda da ihtilaf etmiştir:
İbnu'l-Kâss, dayanmadan yemenin Resûlullah'ın hasâisinden olduğunu zannetmiştir. Beyhakî buna katılmaz ve: "Bu, başkası için de mekruh olabilir, zira bu büyüklenenlerin işidir ve asıl itibariyle Acem krallarından alınmadır" der. Beyhakî devamla: "Kişide dayanmadan yemesine mani olan bir hal var ise, bu durumda onun dayanması mekruh değildir" der ve bu suretle yiyen selef büyüklerinden örnekler verir. Böylece Beyhakî dayanarak yeme cevazını, onların zarurete hamlettiklerini söylemek ister. Ancak İbnu Hacer, bu te'vile katılmaz ve İbnu Abbâs, Halid İbnu'l-Velîd, Ubeyde es-Selmanî, Muhammed İbnu Sîrîn, Atâ, İbnu Yesar ve Zührî gibi büyüklerin, yerken dayanmayı mutlak olarak caiz gördüklerine dair İbnu Ebî Şeybe'nin rivayetinden örnek kaydeder ve der ki:

"İttika'nın mekruh olması veya önceki ihtilaf sabit olunca, yemek yiyene müstehab olan oturuş tarzı şudur: Dizlerinin üzeriyle ayaklarının sırtı üzerine oturmalı veya sağ ayağını dikip sol ayağını yatırıp üzerine oturmalıdır."
Şu halde, dayanarak oturmak mekruh değil diyenler, "hemen kalkacakmış gibi iğreti olan dışındaki oturmalara mekruh" diyen görüşe katılmıyorlar demektir.
*İmam Gazalî, yatarak yemedeki kerahetten sebze yemeyi hariç tutmuştur.

4- Kerahetin sebebi hususunda da ihtilaf edilmiştir. Bu hususta gelen en kuvvetli görüş İbnu Ebî Şeybe'nin, İbrahim Nehâî tarikinden kaydettiği görüştür: "Selef karınlarının büyüyeceği endişesiyle dayanarak yemeyi mekruh addetmiştir." İbnu'l-Esîr'in tıb nokta-i nazarından kaydettiği de buna yakın bir mülahazadır. [31]

3883 -10- وعن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]رَأيْتُ رَسُولَ اللّهِ # جَالِساً مُقْعِياً يَأكُلُ تَمْراً[. أخرجه مسلم وأبو داود .

10.(3883)- Hz. Enes radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı çömelir vaziyette durup hurma yerken gördüm."[32] [Müslim, Eşribe 149, (2044); Ebu Dâvud, Et'ime, 17, (3771).]

AÇIKLAMA:

1- Önceki rivayet gibi, bu da Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yemek yerken yere bağdaş kurarak veya diz çökerek iyice yerleşip oturmadığını, dizlerini dikmek suretiyle, birkaç lokma alıp kalkacak kimsenin oturuşuyla iğreti oturduğunu göstermektedir.

2- Hadiste oturuş tarzı olarak zikredilen muk'iyye şöyle tarif edilir: "Kişinin kollarını yere değecek şekilde oturup bacaklarını dikmesi, elini de yere koymasıdır. Bu tarz oturuş namazda yasaklanmıştır. Namazda iki secde arasında ayaklar üzerine yapılan oturma ise sabit bir sünnettir."[33]

3884 -11- و‘بي داود في أخرى:]أُتِىَ النَّبِيُّ بِتَمْرٍ عَتِيقٍ، فَجَعَلَ يُفَتِّشُهُ يُخْرِجُ مِنْهُ السُّوسَ[.»ا‘‘قْعَاءُ«: في ا‘كل أن يجلسَ اŒكَّل على وركيه

مستوفزاَ غير متمكن .

11. (3884)- Ebu Dâvud'da gelen diğer bir rivayette: "Resûlullah'a bayat bir hurma getirilmişti. Kurtları çıkarmak için kontrol etmeye başladı."[34] [Ebu Dâvud, Et'ime 43, (3832, 3833).]

AÇIKLAMA:

Burada Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bayat hurma getirilince kurtlu hurmaları tetkik edip kurtlarını çıkartmaya çalıştığını görmekteyiz.
Âlimler, hadisten kartlanmış olma ihtimali bulunan hurmaları kontrol etmeden yemenin mekruh olduğu hükmünü, çıkarmışlardır. Hadisten çıkarılan diğer bir hükme göre, Kurtlanan meyve necis sayılmaz, onu yemek mekruh değildir, yeter ki kurdundan ayıklansın.
Aliyyu'l-Kâri der ki: "İbnu Ömer'den Taberânî'nin hasen bir senetle kaydettiği bir rivayette Resûlullah'ın, hurmanın içindeki (kurdu) araştırmayı yasakladığı belirtilmektedir." Kâri, bunu kaydettikten sonra: "Buradaki yasaklama, vesveseyi defetmek için yeni hurmaya hamledilir veya, Resûlullah'ın tedkik etme fiili, cevazı beyan etmeye hamledilir. Bu durumda yasaklama kerâhet-i tenzihiye ifade eder" der.[35]

3885-12- وعن ابن عباس رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]قال رَسُولُ اللّهِ #: إذَا أكَلَ أحَدُكُمْ طَعاماً فَ يَمْسَحْ يَدَهُ حَتّى يُلْعِقَهَا[. أخرجه الشيخان وأبو داود.»اللَّعْقُ«: اللحس .

12. (3885)- İbnu Abbâs radıyallahu anhümâ anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Biriniz yemek yeyince, yalamadıkça veya yalatmadıkça elini (mendile) silmesin."[36] [Buhârî, Et'ime 52; Müslim, Eşribe 129, (2031); Ebu Dâvud, Et'ime 52, (3847).]

3886-13- وعن جابر رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]أمَرَ رسولُ اللّهِ # بِلَعْق ا'صَابع وَالصَّحْفَةِ، وَقَالَ: إنَّكُمْ َ تَدْرُونَ فى أىِّ طَعَامِكُمُ البَرَكَةُ، فإذَا وَقَعَتْ

لَقّمَةَ أَحَدِكَمْ فَلْيَأخُذْهَا وَلْيُمِطْ مَا كَانَ بِهَا مِنْ أذىً، وَ يَدَعْهَا لِلشّيْطَانِ، وَ يَمْسَحْ يَدَهُ بِالْمنْدِيلِ حَتّى يَلْعَقَ أصَابِعَهُ فَإنَّهُ َ يَدْرِى فِي أىِّ طَعَامِهِ البَرَكَةُ]. أخرجه مسلم والترمذي .

13. (3886)- Hz. Câbir radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), parmakların ve kapların yalanmasını emretti ve dedi ki: "Siz, bereketin, yemeğinizin hangi (parça)sında olduğunu bilemezsiniz. Öyleyse, birinizin lokması düşecek olursa, onu alıp, bulaşan ezayı temizlesin, sakın şeytana terketmesin. Parmaklarını yalamadıkça elini mendille de silmesin. Zira o, taamınızın hangisinde bereket bulunduğunu bilemez."[37] [Müslim, Eşribe 136, (2034); Tirmizî, Et'ime 11, (1803).]

3887-14- وزاد رزين في رواية عن أنس:]فَإنّ آنِيَةَ الطَّعَامِ تَسْتَغْفِرُ لِلَّذِى يَلْعَقُهَا وَيَغْسِلُهَا وَتَقُولُ: أعْتَقَكَ اللّهُ مِنَ النَّارِ كَمَا أعْتَقْتَنِى مِنَ الشَّيْطَانِ[.

14. (3887)- Rezîn, Hz. Enes radıyallahu anh'tan yaptığı bir rivayette şu ziyadeyi kaydetmiştir: "Zira yemek kabı, kendisini yalayıp yıkayana istiğfarda bulunur ve: "Beni şeytandan kurtardığın gibi, Allah da seni ateşten kurtarsın" der."[38]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah bu rivayetlerde, israf olmaması için yemekten sonra parmak ve kaplarda bulaşık bırakılmamasını emretmektedir. Gıda olabilecek her parça insan vücudunda hayatî hizmete katkıda bulunabileceğine göre, onun israf edilmesi şeytana nisbet edilmeye layık bir zarardır.

2- Bazı âlimler, burada mevzubahis edilen mendilin, abdest aldıktan sonra elleri ve yüzü kurulamada kullanılan mendil olmayıp, bir kısım bulaşıkları silmek üzere kullanılan mendil olduğunu belirtirler. Biz zamanımızda bunlara mendil değil, el bezi diyoruz. Rivayet, el bezi mahiyetindeki temizlik vasıtalarının Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) devrinde de kullanıldığını ifade etmesi yönüyle de dikkat çekicidir.

3- Hadislerde bazan elin, bazan parmakların yalanmasının zikri geçer. Nitekim,

Müslim'de Ka'b İbnu Mâlik'ten gelen bir rivayette: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yemeği üç parmağıyla yer, yemekten kalkınca onları yalardı" buyurularak, Resûlullah'ın üç parmağıyla yediği mevzubahis edilir. Şârihler parmaklarla elin veya el ile parmakların kastedilmiş olabileceğine, bunun Arap uslûbunda cari olduğuna dikkat çekerler. Ebu Bekr İbnu'l-Arabî, bazı yemeklerin elin tamamının iştirakiyle yenebilceğine, bir kısım parmaklarla yenmesinin mümkün olmayacağına dikkat çeker ve buna örnek olarak Resûlullah'ın etli kemiği kemirip, eti dişlediğine dair rivayeti hatırlatarak: "Bu, elin tamamını kullanmadan yapılamaz" der. Ancak, bazı âlimler "Elin tamamını, yemek yerken kullanmak caiz ise de, sünnet olanı üç parmağı kullanmaktır" diye İbnu'l-Arabî'ye cevap vermiştir. Kadı İyaz "üçten fazla parmakla yemek oburluktan, su-i edebten, lokmayı büyük tutmaktan ileri gelir..." der.

4- Hadisin sonunda "veya yalatmadıkça" tabiri de yer almaktadır. Nevevî, bundan muradın başkasına yalatmak olduğunu belirtir ve "Bundan iğrenmeyen başkalarına yalatmalıdır: Zevce, cariye, hizmetci, evlad ve bunlar ma'nâsında herhangi bir yakın olabilir: "Talebe gibi, yalamada bereket olduğuna itikad eden biri" der. Bu yalatma işini koyun gibi bir hayvana da yaptırmasının mümkün olduğunu belirtir.
Şurası muhakkak ki bu âdâb, o devrin şartlarına muvafıktır. Günümüzde kaşık ve çatal gibi yemek vasıtalarının yaygınlaşması, yalama veya yalatma ihtiyacını asgariye düşürmüş, bazı çevrelerde tamamen kaldırmıştır bile. Her hâl u kârda hadisin hümkî israftan kaçınmada titizliğin azamisini gösterme ma'nâsında, geçerliliğini her devirde aynı şekilde muhafaza etmektedir.
Şunu da belirtelim ki, bazı âlimler "parmaklarını kendi ağzına yalatmadıkça" diye de anlayarak "yalatma"yı "yalama" ma'nâsında te'kid olarak tekrara hamletmişlerdir.

5- Yalamaya farklı hadislerde değişik illetler (sebepler) gösterilmiştir:

***** Bereketin zayi olmasını önlemek. "Zira, bereketin taamın hangisinde olduğunu bilemezsiniz" buyrulmuştur. Yani yediğimiz kısımda mı, parmakta kalan kısımda mı?

***** Bazı rivayetlerde parmağın iyice yalanmadan silinmesi halinde silme işinde kullanılacak mendilin fazla kirleneceği hususu zikredilmiştir.

***** Bazı âlimler, bu emirden başka illetler de çıkarmışlardır: Mesela Kadı İyaz: "Az bile olsa taamın küçük görülmemesi, hürmet edilmesi gayesini de güder" der.

***** Bir rivayette, dökülen, israf edilen artıkların şeytana nasib olacağı belirtilmiştir.
Âlimler, Bir hadiste, sadece bir sebebin zikri başka sebep ve maslahatların varlığını nefyetmez derler. Sadedinde olduğumuz meselenin şeytana nisbeti, bunun pekçok maslahatlara şâmil olduğunun delilidir.

6- Sadedinde olduğumuz hadislerde geçen Bereket'le ne kastedilmiş olabileceği hususunda Nevevî der ki: "Bereket'ten murad, ondan hâsıl olan beslenmedir, sonun ezâdan selamette kalmasıdır, kişinin yapacağı ibadete güç vermesidir."

7- Parmak yalamak meselesine gelince: Bu husus insan tabiatında iğrenme hasıl edebileceği için eskiden beri âlimler bu mesele üzerinde bazı açıklama yapma ihtiyacı duymuşlardır. İbnu Hacer der ki: "Hadiste, parmak yalamayı iğrenç bulanlara red vardır. Evet, bunu yeme sırasında yaparsa iğrenme hâsıl olur. Zira, parmağının üzerinde tükrük bulaşığı olduğu halde, parmağını tekrar yemeğe sokmaktadır." Hattâbî der ki: "Tereffüh'ün akıllarını bozmuş bulunduğu bazıları bunun ayıpladılar ve parmakları yalamanın çirkin bir iş olduğunu zannettiler. Bu herifler sanki, parmak veya tabaktan yaladıkları taamın, yediklerinin bir parçası olduğunu bilmiyorlar. Öyleyse diğer parçaları iğrenç olmayan bir şeyin küçük bir parçası da iğrenç olamaz. Burada yaptığı iş, dudağının içiyle parmağını emmekten öte bir şey değildir. Hiç bir aklı başında olan hiçbir kimse, bunda bir beis olmadığı hususunda şüpheye düşmez. Kişi bazan mazmaza yapar ve bu esnada parmağını ağzına sokarak dişlerini ve ağzının içini ovalar. Ama kimse buna iğrenç veya su-i edeb demez."

8- Hadis, yemekten sonra eli meshetmenin müstehab olduğunu da ifade eder. Kadı İyaz: "Eli silmenin münasib olduğu yer, yıkamaya gerek olmayan durumlardır. Yıkamakla çıkabilecek bulaşıkların olmadığı durumlar gibi. Çünkü, başka hadislerde yemekten sonra elin yıkanması teşvik edimiş, terkedilmemesi için uyarılmıştır."
Sadedinde olduğumuz 3885 numaralı hadis, yalanmadan önce elin yıkanmasını da, silinmesini de men etmeyi iktiza etmektedir. Zira bereketi elde etmek maksadıyla yıkama ve silmeden önce yalama hususunda emir sarihtir. Sonra da, kokuyu gidermek için yıkamanın mendub olacağı anlaşılır. Yıkamaya işarette bulunan hadisler de buna hamledilir. Nitekim bir Ebu Dâvud hadisinde: "Kim elinde yemek kokusu olduğu halde yıkamadan geceler ve kendisine bir (fenalık) isabet ederse kendinden başka kimseyi suçlamasın" buyrulmuştur.

9- Hadis, Allah'ın fazlından hiçbir şeyi ihmal etmemek gerektiğini de ifade

etmektedir: Bu, örfçe hiçbir ehemmiyet taşımayan yiyecek ve içecek nev'inden azıcık bir şey bile olsa.

10- Ka'b İbnu'l-Ucre, yalamanın nasıl olacağını açıklamaktadır:

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı üç parmağıyla yemek yerken gördüm. Bunlar baş parmak, şehadet parmağı ve orta parmak idi. Sonra, silmezden önce bu üç parmağını yalarken gördüm. Şu sırayla yalamıştı: orta parmak, sonra onu takib eden, sonra da baş parmak." Bazı âlimler bu sıralamayı şöyle açıklar: "Bundaki sır şudur: "Sanki orta parmak öbür ikisine nazaran daha uzun olduğu için daha fazla bulaşığa maruzdur. Böylece onda daha çok taam kalmıştır. Ayrıca o uzun olduğu için, diğerlerinden önce yemeğe banmaktadır. Yalayan kimsenin avucunun içi muhtemelen yüzüne doğru olur. Bu durumda, orta parmaktan başladı mı sağ cihetinde olan baş parmağa geçer, böylece ondan da sağda olan baş parmağa geçer."[39]

*** EL VE AGZIN YIKANMASI**

3888-1- عن سلمان رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَرَأتُ فِي التَّوْرَاةِ إنَّ بَرَكَةَ الطَعَامِ الْوُضُوءُ بَعْدَهُ فَذَكَرْتُ ذلِكَ لِرَسُولِ اللّهِ #، فقَالَ: بَرَكَةُ الطَّعَامِ الْوُضُوءُ قَبْلَهُ وَالْوُضُوءُ بَعْدَهُ[. أخرجه أبو داود والترمذي .

1. (3888)- Hz. Selman radıyallahu anh anlatıyor: "Tevrat'ta okudum: "Yemeğin bereketi, yemekten sonra (el ve ağzı) yıkamadadır" diyordu. Bunu Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a söyledim:

"Yemeğin bereketi yemekten önce ve sonraki yıkamalardadır" buyurdular."[40]
[Ebu Dâvud, Et'ime, 12, (3761); Tirmizî, Et'ime 39, (1847).]

3889-2- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قال رَسُولُ اللّهِ #: إنَّ الشَّيْطَانَ حَسَّاسٌ لَحَّاسٌ فَاحْذَرُوهُ عَلى أنْفُسِكُمْ مَنْ بَاتَ وَفِى يَدِهِ غَمَرٌ فَأصَابَهُ شَىْءٌ فَ يَلُومَنَّ إَّ نَفْسَهُ[. أخرجه أبو داود والترمذي.»حَسَّاسُ«: شَديد الحس وا'‘دراك.»لَحَّاسٌ«: كثير اللحس لما يصل إليه.»وَالْغَمَرُ« بفتح الميم: ريح اللحم وزهومته .

2. (3889)- Ebû Hüreyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûllullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Şeytan muhakkak ki hassastır, cidden pek hassastır. Kendinizi ondan sakındırın. Kim elinde et kokusu olduğu halde geceler, sonra da kendisine bir fenalık ulaşırsa sakın ha nefsinden başkasını suçlamasın."[41] [Tirmizî, Et'ime 48, (1861); Ebu Dâvud, Et'ime 54, (3852).]

AÇIKLAMA:

1- Selman-ı Fârisî, İslam'la şereflenmezden önce hristiyan olmuş bir zattı. Onun Tevrat'tan okuması o dönemde cereyan etmiş olmalıdır. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a, Tevrat'tan okuduğu mesele hususundaki sorma işini "yemeğin bereketi, yemekten sonra ellerin yıkanması mıdır?" diye tahkik maksadıyla yapmış, Resûlullah da bunu yanlış değil, fakat eksik bularak, gerçek durumu ifade buyurmuştur: "Yemeğin bereketi, ellerin yemekten hem evvel ve hem de sonra yıkanmasıdır" buyurmuştur.
Önceki yıkama tekrîm'dir, yani yemeğe, nimete hürmet etme, değer verme ma'nâsına gelir, ni'met-i ilahiye'ye bir nevi ta'zim ifade eder. Meselenin temizlik ve dolayısiyle hıfzıssıhha yönü izaha gerek olmayacak kadar açıktır. Sonraki yıkama ise bulaşığın izalesine, kokuların giderilmesine yöneliktir.

2- Aliyyu'l-Kâri, "Resûlullah'ın cevabı, Tavrat'ın maruz kaldığı tahrifata nebevî bir işaret olabileceği gibi, Muhammedî şeriatın, nimeti, ta'zim ifade eden temizlikle karşılamak için yemekten önce el yıkamayı ziyade ettiği ma'nâsına da gelebileceğini" söyler. Nitekim bu davranış "Güzel ahlakı tamamlamak için gönderildim" hadisine pek muvafık düşmektedir.
Bu hususta şöyle bir açıklama da yapılmıştır: "Yemekten önce ellerin yıkanmasındaki hikmet şudur: "Elleri yıkadıktan sonra yemek sıhhat ve afiyete daha uygun olur, çünkü eller, iş sebebiyle kirlenmelerden hâlî kalmaz, öyleyse onları yıkamak temizlik ve pâklık hâsıl eder. Çünkü, yemeden maksad ibadet ve kulluğumuzun ifasında güç elde etmektir. Öyleyse yeme işi de namazda olduğu gibi temizlik esasına bina edilmeye, elleri yıkayarak başlamaya ziyadesiyle layıktır.
İkinci yıkamaktan maksad ise, ellerin ve ağzın bulaşıklardan temizlenmesidir."
Aliyyu'l-Kârî, "yemeğin bereketi, yemekten önce ellerin yıkanmasıdır" hadisiyle ilgili şöyle bir açıklama daha yapıldığını kaydeder: "Yemeğin bizzat kendisinde

artma ve ziyadeleşmedir, yemekten sonraki yıkamadaki bereket ise, nefsin sükunete ermesine ve istikrarını bulmasına sebep olmak, tâatlara imkan hazırlayıp, ibâdetlere kuvvet vermek gibi hizmetler sebebiyle yemeğin hâsıl edeceği fayda ve eserlerindeki artma ve ziyadeleşmedir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hadislerinde, mübalağa kasdıyla yıkama işini, bereketin kendisi olarak ifade etti. Aslında ise, esas kastedilen bereket "el yıkama"dan hâsıl olan şeylerdir."
El yıkamaya teşvik edici bir hadiste Efendimiz şöyle buyurur: "Kim, Allah'ın, evindeki hayrı artırmasını seviyorsa yemek hazır olunca ve kalkınca ellerini yıkasın."[42]

-3890 -3- وعن أبن عباس رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]خَرَجَ رسولُ اللّهِ #: يَوْماً مِنْ الخَءِ فَقُدِّمَ إلَيْهِ طَعَامٌ، فقَالُوا: أ نَأتِيكَ بوَضُوءٍ؟ فقَالَ: إنَّمَا أُمِرْتُ بِالْوُضُوءِ إذَا قُمْتُ إلى الصَّةِ[. أَخرجه الخمسة إ البخاري .

3. (3890)- İbnu Abbas radıyallahu anhümâ anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir gün heladan çıkmıştı. Hemen kendisine bir yemek takdim edildi. (O da kabul buyurdu. Ashabtan bazısı:) "Size abdest suyu getirmeyelim mi?" dediler. Onlara: "Namaza kalkınca abdest almakla emrolundum!" cevabını verdi.."[43] [Müslim, Hayz 118, (374); Ebu Dâvud, Et'ime 11, (3760); Tirmizî, Et'ime 40, (1848); Nesâî, Tahâret 101, (1, 85).]

AÇIKLAMA:

Bu rivayet, yemekten önce el yıkamanın terkiyle ilgilidir. Nitekim hadis, Tirmizî'de "Yemekten önce el yıkamayı terketme babı" adını taşıyan bir babta kaydedilmiştir.
Görüldüğü üzere, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kazâyı hacetten dönmüştür, henüz bir abdest tazeleme ameliyesi cereyan etmeden yenilecek bir şey ikram edilmiş, Resûlullah da bu ikramı kabul buyurmuşlardır. Ancak, yemekten önce, hep elini yıkadığını, helâdan sonra abdest tazelediğini görerek, bunu vacib addeden Ashabtan bazıları, atılarak: "Abdest suyu getirmeyelim mi? Abdestinizi almayacak mısınız?" diye hatırlatmada bulunmuşlardır. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), çoğunlukla takip ettiği sünnet hep abdestli olmak,

yemekten önce elleri yıkamak ise de, bunu bir vecibe olarak yapmadığını, abdest alma işinin sadece namaz için kalkınca "vecibe" olduğunu beyan ederek, abdest almayı (ve ellerini yıkamayı) terkediyor.
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) burada abdestin her zaman vacib olmadığını belirtmek istemiş, vacib olduğu hallerden en ziyade karşılaşılanı zikretmiştir: Namaz. Hakikat-ı halde namaz dışında da bazı haller abdestli olmamızı vacib kılar: Tilâvet secdesi, Kur'an'a el değmek, Ka'be'yi tavaf etmek... gibi. Ancak Resûlullah o fırsatta ilmihal dersi vermiyordu ki, bütün teferruâta yer versin. Belirtmek istediği husus, abdestsiz olunabileceği, el yıkamadan da yemek yenilebileceği idi. Bu çeşit fırsatlar olmayıp bu cevazlar beyan edilmese ve Ashab'ın zannı üzere meseleler kalsaydı, arkadan gelen müslümanlar bir kısım zorluklarla karşılaşabilirdi. Hakîm olan Rabbimiz, Resûlü'nü çok farklı şartlarda, değişik muhataplar içerisinde müteaddit ve mükerrer imtihanlara ibtila ederek şeriatının her yönünü açıklığa kavuşturmuştur. Bu, Rabbimizin bu ümmet-i merhume'ye büyük lütuf ver rahmetlerinden biridir.
Aliyyu'l-Kâri, Resûlullah'ın, o sırada abdest almayı nefyetmesinde, abdestli de olmayı tecvize münafi bir durumun olmadığını, yemekten önceki veya başka biri olsun, farketmeksizin örfî yıkamanın istihbabından öte abdestli olmanın müstehab olduğunu da ifade ettiğini belirtir. Ve devamla der ki: "Gerçek şu ki, (aleyhissalâtu vesselâm), o sırada ellerini, cevazı beyan için yıkamadı. Ayrıca, Resûlullah'ın cevabından çıkarılacak vücub hükmünün nefyi de te'kidli olarak ifade edilmiştir. Hülasa bu hadis, yemekten önce ellerin yıkanması mutlak olarak nefyedilmiştir şeklinde hüküm çıkarmaya kesinlikle yeterli değildir. Zaten, Resûlullah'a vaz edilmiş sualin içerisinde, Resûlullah'ın müste'mir âdetinin yemekten önce elini yıkamak olduğu görülmektedir. Hatta hadisten, şer'i abdestin yani namaz için alınan abdestin nefyedilip, örfî abdestin yani sadece elleri yıkama'nın bâki kaldığı hümkünü çıkarmak dahi mümkündür. Şu halde bu ihtimalin varlığı da, önceki istidlali (yani hadisten, yemekten önce el yıkamanın nefyedildiği hükmünü) düşürür."
Aliyyu'l-Kâri burada selef arasında cereyan eden bazı ihtilafa îmada bulunmaktadır. Zira onlar arasında, yemekten önce ellerin yıkanmasına karşı çıkanlar olmuştur. Sözgelimi, İmam Mâlik ve Süfyan-ı Sevrî'den böyle bir kanaat rivayet edilmiş ve hatta Sevrî'nin tutumu, "onun, Acem âdeti" olmasıyla izah edilmiştir.
Ancak cumhur, hem yemekten önce ve hem de yemekten sonra el yıkamayı istihbab etmede ittifak eder.[44]

*** ÇOK YEMEYİ ZEMM**

-3891 -1- عن أبي هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]أضَافَ النَّبىُّ #: ضَيْفاً كَافِراً، فَأمَرَ لَهُ بِشَاةٍ فَحُلِبَتْ فَشَرِبَ حِبَهَا، ثُمَّ أُخْرَى فَشَرِبَ حِبَهَا، حَتّى شَرِبَ حِبَ سَبْعِ شَيَاهٍ، ثُمَّ إنَّهُ أصْبَحَ فَأسْلَمَ، فَأمَرَ لَهُ بِشَاةٍ فَحُلِبَتْ فَشَرِبَ حِبَهَا، ثُمَّ أُخْرَى فَلَمْ يَسْتَتِمَّهُ، فقَالَ #:
إنَّ الْمُؤْمِنَ لَيَشْرَبُ فى مِعىً وَاحِدٍ وَالْكَافِرُ يَشْرَبُ فِى سَبْعَةِ أمْعَاءٍ[. أخرجه الثلاثة والترمذي.قوله »في سَبْعَةِ أمْعَاءٍ«: تمثيل لرضا المؤمن باليسير من الدنيا، وحرص الكافر على الكثير منها .

1. (3891)- Hz. Ebu Hüreyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kafir bir misafir ağırlamıştı. Derhal onun için bir keçinin sağılmasını emretti. Keçi sağıldı. Kafir sütünü içti. Sonra diğer bir keçinin daha sağılmasını emretti. (Adam doymadı). Bu suretle tam yedi keçinin sütünü içti.
Adam yatıp, sabah olunca müslüman oldu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir keçi sağılmasını emretti. Sütünü adam içti, sonra ikinci bir başka keçi daha sağıldı. Fakat bunun sütünü tamamen içemedi. Bunun üzerine Resûlullah (aleyhissalâtu veselâm): "Mü'min bir mideye içer, kâfir ise yedi mideye içer" buyurdular."[45] [Buhârî, Et'ime 12; Müslim, Eşribe 186, (2063); Muvatta, Sıfatu'n-Nebiyy 10, (2, 924); Tirmizî, Et'ime 20, (1820).]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, muhtelif tariklerden bazı farklı ziyade ve noksanlarla gelmiş bulunmaktadır. İbnu Hacer bu zatın Cahcâh el-Gıfâri olduğu kanaatindedir. Nevevî ve Kadı İyaz'ın, Nadra İbnu Nadra olabileceğini, bazılarının da Sümâme İbnu Üsâl olabileceğini söylediklerini belirtir. Zira bunlarla da ilgili olarak benzeri kıssalar rivayet edilmiştir. Bu hadisenin birçoklarının başından geçmiş olması ihtimalden uzak değildir.

2- İbnu Ebî Şeybe, Ebu Ya'la, Bezzâr ve Taberânî'den naklen Cahcâh el-Gıfârî'nin hikayesini İbnu Hacer, kendi ağzından naklettiğine göre, "bu zat

yakınlarından bir grupla birlikte müslüman olmak niyetiyle huzur-u risaletpenâhîye gelirler ve Resûlullah'la birlikte akşam namazında hazır olurlar. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) selam verince: "Herkes yanında oturanın elinden tutsun (yemeğe götürsün)" ferman buyurdu. Ben yalnız kalmıştım. Ben ise iri ve uzun boylu bir kimseydim. Kimse beni gelip almamıştı. Beni de Resûlullah kendi evine götürdü. Benim için bir keçi sağdı. Hepsini içtim. Benim için bir keçi daha sağdı, onu da içtim. Böylece tam yedi keçi sağdı, hepsini içtim (daha da doymamıştım). Sonra bana bir tencere yemek geldi, onu da bitirdim. (Resûlullah'ın hizmetçisi) Ümmü Eymen (dayanamayıp): "Resûlullah'ı aç bırakanı Allah aç bıraksın!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Sus, Ümmü Eymen! O rızkını yedi, bizim rızkımız Allah'a aittir!" buyurdular. İkinci gece olup akşamı kılınca Aleyhissalâtu vesselâm önceki akşam yaptığını yaptı: Benim için bir keçi sağdı. Bu sefer içtim ve doydum. Ümmü Eymen radıyallahu anhâ (şaşırmıştı]: "Bu (dünkü) misafirimiz değil mi?" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Bu gün, o mü'mindir, bir tek mideye yedi. Dün ise yedi mideye yemişti. Kâfir, yedi mideye yer, mü'min ise tek bir mideye yer" buyurdular."
İbnu Hacer'in Cahcâh tarikinden kaydettiği bu rivayetten daha kuvvetli olduğunu belirttiği Ebu Gazvân rivayeti de şöyle: "Abdullah İbnu Amr anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a yedi kişi gelmişti. Ashabtan her biri bir adam götürdü. Resûlullah da bir adam götürdü. Ona ismini sordu. Adam: "Ebu Gazvân!" dedi. Resûlullah onun için tam yedi keçi sağdı. O hepsini içti. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Müslüman olmaz mısın ey Ebu Gazvân?" buyurdular. Adam:
"Evet!" dedi ve müslüman oldu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) adamın göğsünü meshetti. Sabah olunca ona tek bir koyun sağıldı. Sütünü bitiremedi bile. Resûlullah sordu:
"Ey Ebu Gazvân neyin var? Niye tamamlamadın?"
"Seni peygamber olarak gönderen Zât'a yemin olsun doydum!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm da:
"Senin dün yedi miden vardı. Bu gün ise tek miden var!" buyurdular."

3- Hadisin ma'nâsı hususunda Ulema ihtilaf etmiş, farklı mütalaalarda bulunmuşlardır. Hem hadisin anlaşılması hem de Ulemanın bu çeşit hadisleri izah etmede ne gibi ince tahlillere girdiğini göstermek için, bahsi İbnu Hacer'den takip edeceğiz:

***** Bazıları: "Hadisten murad, zâhiri değildir: Bu, müslüman ve onun dünyadaki zühdü ile kâfir ve onun dünyaya olan hırsını göstermek için verilmiş bir

temsildir" demiştir. Böyle düşünenlere göre: "Mü'min dünyevî şeylere kıymet vermemesi sebebiyle tek bir mideye yer, kâfir ise dünyevî şeylere rağbetinin şiddeti ve dünyalığı çok yığması sebebiyle yedi mideye yer. Burada ne gerçek mideler, ne de yeme hususu murad edilmektedir. Asıl kastedilen şey, dünyalığın iktisabında azlık ve çokluktur. Hadiste sanki, dünyalığı tamah yeme ile, dünyalığa götüren yollar da midelerle ifade edilmiş olunmaktadır. Kastedilen ma'nâ ile zikredilen teşbih arasındaki alaka, izah gerektirmeyecek kadar açıktır. Hadisi, dünyaya gösterilen rağbete hamledenler, "nasıl ki derler, falan kimse dünyayı hopur hopur yiyor denince onun dünyaya fazlaca rağbet ve hırs gösterdiği ifade edilirse, mü'min tek bir mideye yer denmekle de dünyaya karşı hırsı yok, ondan yetecek kadar, az bir şeyin peşindedir denmek istenmiştir." Keza, "Kâfir yedi mideye yer" sözüyle de dünyaya rağbet ediyor, çok şeylerin peşine hırsla düşüyor denmek istenmiştir."

* Bazıları da şöyle demiştir: "Bunun ma'nâsı şudur: "Mü'min helal yer, kâfir haram yer. Helalin varlığı vücudca daha azdır, haram ise çoktur."

* Bazıları da demiştir ki: "Hadisten murad mü'mini az yemeye teşviktir. Çünkü bilirse ki, çok yemek kafire has bir sıfattır, mü'min az yemeyi esas alır. Zira, mü'minin nefsi, kâfire mahsus sıfatla muttasıf olmaktan nefret eder. Çok yemenin kâfire has bir sıfat olduğu hususuna Cenâb-ı Hakk'ın şu sözü delâlet eder: "Durakları ateş olduğu halde, kâfirler zevklenirler ve hayvanlar gibi yerler" (Muhammed 12).

* Bazı âlimler ise: "Hadisin ma'nâsı zâhiri üzeredir, te'vile hacet yoktur" demiştir. Ancak zâhirini esas alanlar da farklı görüşler ileri sürmüşlerdir.
** **Birinci görüş:** Bazıları: "Bu bir şahıs hakkında vârid olmuştur. El-Mü'min kelimesinin başındaki Lâm, ahdiyedir (yani kastedilen birini ifade eder), cinsiyye değildir (yani bütün mü'minleri ifade etmek için kullanılmamıştır). İbnu Abdilberr bu hususta cezmeder (kesin kanaat beyan eder) ve şöyle der: "Bunu umuma (bütün mü'minlere) hamletmeye imkan yoktur, zira böyle bir iddiayı, müşahede reddeder, kabul etmez. Nice kafirler var ki mü'minlerden az yer ve nice mü'minler var ki kafirden çok yer ve nice kâfir var ki müslüman olmuş da yeme miktarını değiştirmemiştir." İbnu Abdilberr sözü sadedinde olunan hadise getirerek: "Ebu Hüreyre hadisi, bunun muayyen bir zat hakkında vürûd ettiğine delâlet eder." Bu sebeple olacak ki İmam Mâlik bu hadisi, mutlak bir hadisin peşine getirmiştir.[46] Buhârî de aynı şeyi yapar. Sanki Buhârî, bu davranışıyla şöyle demektedir: "Bu adam kâfirken yedi mideye yemekte idi, müslüman

olunca, yedikleri özleştirilip hakkında mübarek kılındı. Böylece kafir iken kendisine yeterli olan yedi kısımdan bir kısmı kifayet eder hale geldi."
Bu görüşü, İbnu Abdilberr'den önce Tahâvî, Müşkilü'l-Âsâr'da beyan etmiş ve: "Bu hadis, hususi bir kafir hakkındadır yani yedi koyunun sütünü içen kâfir hakkındadır" demiştir. Tahâvî, ilaveten: "Hadisin, indimizde, söylediğimiz dışında bir başka veche hamli mevzubahis değildir" açıklamasını yapar. Bu görüşe Tahâvî'den önce Ebu Ubeyde'nin yer verdiğini görmekteyiz.
Şunu kaydetmemiz de faydalıdır: Bu te'vilin "Hadisin râvisi olan İbnu Ömer, bundan husûs değil, umûm anlamıştır, bundan dolayı, çok yiyen kimseyi görünce, onu yanına girmekten men etti ve bu hadisle ihticac etti" diye tenkid etmişlerdir. Bu kanaatte olan İbnu Hacer de şöyle der: "Şu da var ki, daha önce kaydedildiği üzere hadisenin mükerrer şahıslarla alakalı olarak bir çok vak'alarda cereyan ettiği kabul edilince ve mezkur hadis, onlardan her bir vakanın arkasından, benzer hadiseye mazhar olan kişi hakkında kaydedildikten sonra bunu tek bir şahsa hamletmek nasıl mümkün olur?"

** **İkinci görüş** şöyledir: "Hadis ekseriyeti ifade zımnında beyan olunmuştur, gerçek aded kastedilmemiştir." Bunlara yedi denmiş olması çoklukta mübalağa içindir. Nitekim ayet-i kerime'de "Eğer yeryüzündeki ağaçlar kalem olsa, denizler mürekkep olsa ve -yedi misli deniz de yedekte bulunup yazılsa- yine de Allah'ın sözleri bitmezdi" (Lokman 27). Yani hadisin ma'nâsı şudur: "Mü'mine yakışan hususlardan (şe'n) biri de yeme işini az yapmasıdır, çünkü o, ibadete müteallik amellerle meşguldür ve çünkü o, bilmektedir ki tabi olduğu şeriat-ı garrası kendisine yemekten maksadın "açlığı örtmek", "hayatın devamını sağlamak" ve "İbadete yardım etmek" olduğunu öğretmektedir, ve çünkü o, yemede üç noktada özetlenen bu maksadın dışına çıktığı takdirde vereceği hesaptan korkmaktadır. Kâfir ise, bu söylenenlerin hilafınadır. Zira o, şeriatın tayin ettiği maksadı takip edip o hududda durmaz, bilakis nefsin şehvetine tabi olur, her hangi bir haram korkusu olmaksızın kendini arzularının peşine salıverir. Böylece mü'minin yiyeceği -zikrettiğimiz sebebe binaen- kâfirin yiyeceğine nisbet edilince, yedide biri kadar olur. Ancak bu söylenenden, her kâfir ve her mü'min hakkında aynı nisbetin cari olduğu hükmü çıkmaz. Bazan mü'minlerden çok yiyenler çıkar. Bu, bazan âdetten, bazan hastalık gibi herhangi bir başka sebepten ileri gelir. Kâfirler arasında da az yiyenler olur, bu da onların tabiblerin beyan ettiği sıhhatle ilgili tavsiyelerine uymalarından veya ruhbanların tavsiye ettiği riyazete yer vermelerinden veya mi'de zaafı gibi bir başka sebepten ileri gelebilir."

Tîbî der ki: "Bu hususta söylenenin hülasası şudur: Mü'minin şe'ni zühd hususunda hırs göstermesi, kafirin hilafına, yaşamasına yetecek kadar yemekle iktifa etmesidir. Öyleyse bu vasfa uymayan bir mü'min veya kafirin varlığı, hadisi yaralamaz." Cenâb-ı Hakk'ın şu sözü de bu hususu te'yid eder: "Zina eden erkek ancak zina eden veya putperest bir kadınla evlenebilir" (Nur 3). Nitekim, hür bir kadınla evlenen zâni ve hür bir erkekle evlenen zâniye mevcuttur.
** **Üçüncü görüş:** Bu hadisteki "mü'min" den murad kamil seviyedeki tam bir imana sahip olan mü'mindir. Zira, kimin müslümanlığı güzel olur, imanı kemale ererse onun fikri, ölüm ve ölüm sonrası ile ilgili şeylerle meşgul olur, böylece korkunun şiddeti ve düşüncenin kesafeti ve kendi nefsine olan acıması, onu nefsani arzuların peşine düşmekten alıkoyar. Nitekim Ebu Ümâme'nin yaptığı bir rivayette Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurmuştur: "Kimin fikri fazlaysa yemeği azdır, kimin tefekkürü azsa yemeği çok, kalbi de katıdır." Ebu Saîd tarafından rivayet edilen bir başka hadis de aynı şeye dikkat çeker: "Bu mal tatlı ve hoştur. Ama bilesiniz! kim onu nefsâni hırsla alırsa, yediği halde doymayan kimse gibi olur."
Öyleyse bu hadisler, "mü'min"den kastedilenin yeyip içmede orta yolu tutan kimse olduğuna delil olur. "Kafir"le kastedilen de şe'ni oburluk ve hırs olan ve hayvanlar gibi çok yiyen yeme işini bünyesinin sıhhati gibi makul bir maslahata binaen yapmayan kimsedir. Bu görüşü kaydeden Hattâbî der ki: "Selef büyüklerinin nicelerinden çok yedikleri rivayet edilmiştir, ancak bu hal, onların imanlarında bir noksanlık sebebi değildir."

** **Dördüncü görüş:** Hadisten murad "mü'min, yemesi-içmesi sırasında besmele çeker, şeytan ona yeme-içmede ortak olmaz, böylece az bir yiyecek de ona kâfi gelir; kafir ise, besmele çekmez, şeytan bu sebeple ona ortak olur" denmiştir. Bu husus daha önce geçti (3868-3873. hadisler).

** **Beşinci görüş:** "Mü'min yiyeceğe karşı az hırs gösterir, bu sebeple yiyeceği, hakkında mübarek kılınır, yiyecek de bereket kazanır böylece az bir yemekle doyar. Kafir ise, yiyeceğe hayvan gibi tamahkar bir gözle bakar, az onu doyurmaz." Bu görüş öncekine dahil edilebilir, ikisi tek bir cevap sayılabilir.

** **Altıncı görüş:** Nevevî'ye aittir, der ki: "Muhtar olan şu ki, bundan murad bazı mü'minler tek bir mideye yerler, kâfirlerin çoğu yedi mideye yerler. Bundan, her yedi mideden birinin mü'minin midesi gibi olması gerekmez."
Midelerin farklı oluşlarına, Kadı İyaz'ın ehl-i teşrih'den (anatomi doktorlarından) kaydettiği husus delildir. Onlar demiştir ki: "İnsan mideleri yedidir.[47]

1) Mide,

2, 3, 4) Buna bağlı üç mide daha: Bevvâb, sâim, rakîk. Bunlar incedirler.

5) A'ver (kör barsak).

6) Kolon,

7) Müstakîm. Bunlar kalındırlar."

Böylece hadisin ma'nâsı şöyle olur: Kafir, hırsla yediği için, bu midelerin hepsi dolu olmayınca doymaz. Mü'min ise bunlardan birinin dolması doyurur.

Kirmânî, tabiblerden, bu yedi midenin tesmiyesini nakleder. Buna göre: İlkine mide, sonra birbirine bitişik olan üçüne rikâk (inceler) ki bunlar onikiler (oniki parmak barsağı), sâim (ince barsak), kolon, sonra üç kalın: Fânifî, müstakim, a'ver(kör).[48]

****Yedinci görüş:** Nevevî'ye aittir. Der ki: "Kafirdeki yedi ile, şu sıfatların kasdedilmiş olması da muhtemeldir: Hırs, oburluk, tul-u emel, tamah, su-i tab' (kötü huy), haset, yağ sevgisi. Mü'mindeki tek şeyle de ihtiyacının örtülmesi kastedilmiştir."

**** Sekizinci görüş:** Kurtubî'ye aittir. Der ki: "Yemek şehveti yedidir: Tabiat şehveti, nefis şehveti, göz şehveti, ağız şehveti, kulak şehveti, burun şehveti ve açlık şehveti. Müslümanı yemeye sevkeden zarurî şehvet bu sonuncusudur. Kafir ise sayılanların hepsiyle yer." İbnu Hacer der ki: Kurtubî'nin bu mütalaasının aslını özet olarak Kadı Ebu Bekr İbnu'l-Arabî'nin sözleri arasında gördüm. Der ki: "Hadiste geçen yedi mide, beş duyu ile şehvet ve ihtiyaçtan kinayedir."

Ülemâ der ki: "Hadisten alınacak esas, dünyalık hususunda azlığa teşvik, bunda zühd, ve harama gitmeden elde edilene kanaat etmeye terğibtir. Gerek cahiliye devrinde ve gerekse İslam döneminde akıllı kimseler hep açlığı övmüşler, çok yemeyi zemmetmişler..." İbnu't-Tîn der ki: "Yeme hususunda insanlar üç kısımdır: Bir grup var, her yiyeceği, ihtiyaç olsa da olmasa da yer. Bu, cahil takımının amelidir. Bir grup var, acıktığı zaman, açlığı örtecek kadar yer. Bir grup var ki, bunlar nefislerini açlığa mahkum ederler, bu davranışlarıyla nefsin şehvetini kırıp, dizginlemek murad ederler. Bunlar yedikleri vakit ihtiyaçlarını örtecek kadar yerler."[49]

-3892 -2- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قال رَسُولُ اللّهِ #: طَعَامُ

اثْنَيْنِ كَافِى الثَّلاَثَةِ، وَطَعَامُ الثَّلاَثَةِ كَافِى ا‘رْبَعَةِ[. أخرجه الثلاثة والترمذي .

2. (3892)- Ebû Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İki kişinin yiyeceği üç kişiye de yeter. Üç kişinin yiyeceği de dört kişiye yeter."[50] [Buhârî, Et'ime, 11; Müslim, Eşribe 178, (2058); Muvatta, Sıfatu'n-Nebiyy 20, 52, (928); Tirmizî, Et'ime 21, (1821).]

-3893 -3- وفي أخرى لمسلم والترمذي، عنِ جابر:]طَعَامُ اثْنَيْنِ يَكْفِى ا‘رْبَعَةَ، وَطَعَامُ ا‘رْبَعَةِ يَكفِى الثَّمَانِيَةَ[.

3. (3893)- Müslim ve Tirmizî'de gelen bir diğer rivayet Câbir'den olup şöyledir: "İki kişilik yiyecek dört kişiye de yeter, dört kişilik yemek sekiz kişiye de yeter."[51] [Müslim, Eşribe 179, (2059); Tirmizî, Et'ime 21, (1821).]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayetlerde mutlak olarak az yiyeceğin çok kimseye yeteceği belirtilmektedir. Bazı âlimler bu hadislere şöyle bir ma'nâ vermişler: "Bir kişiyi doyuracak miktardaki yiyecek, iki kişinin kût'una (muhtaç olduğu gıdasına) yeterlidir. İki kişi de, dört kişinin "kût"u ile doyuma erer"[52] Mühelleb de şunu söylemiştir: "Bu hadislerden murad mekârim-i ahlâka ve "kifâyet"le yetinmeye[53] teşviktir. Yani, murad kifâyetin miktarını belirlemek değildir, murad yardımseverlik (muvâsât)dır, iki kişinin yiyeceğine bir üçüncüyü, duruma göre bir dördüncüyüde dâhil etmenin uygun olacağını takrirdir." Nitekim İbnu Mâce'de gelen bir rivayet şöyle:
"Bir kişinin yemeği iki kişiye kâfidir. İki kişinin yemeği üçdört kişiye kâfidir. Dört kişinin yemeği, beş-altı kişiye kâfidir." Resulullah'ın daha önce de geçen "Birlikte yiyin, ayrı ayrı yemeyin, zira beraber olunca bir kişilik yemek iki kişiye de yeter" mahiyetindeki "beraber yemeye" teşvik edici hadisleri, buradaki hadisler tamamlar. Bir başka ifade ile bu hadisler, beraber yemenin hikmetlerinden birini açıklamış olmaktadır: Yemek bereket kazanmaktadır.

Hayatın devamı için gerekli olan zaruri beslenmeyi Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın müteakiben göreceğimiz üzere "beli doğrultacak kadar üç beş lokma yemek" şeklinde tarif ettiğini, kendisinin sofraya "bir kaç lokma alıp kalkacak vaziyette iğreti oturduğunu" (3882. hadis) hatırlayacak olursak, sadedinde olduğumuz hadislerde ortaya konan hakikatı anlayabiliriz: Örfen bir kişilik olarak tekerrür eden miktarın ortalama yarısı ihtiyaç dışıdır, yenmese de beslenme açısından bir eksiklik hâsıl olmayacaktır. Ne var ki, ilme, akla, sağ duyuya dayanmayan, temelini görgü ve an'aneden alan bir alışkanlıkla ihtiyaçtan fazla yenmektedir. Nitekim bazı müşâhedelerimiz de Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın irşadlarını teyid eder: Aynı sofradan yiyen insanların bir kısmı şişman bir kısmı zayıftır. Bazı kere, fakir muhitlerin çocukları daha canlı, daha kanlı, daha dolgun oldukları halde, zengin muhitlerin çocuklarının nisbî bir zayıflık ve hatta solukluk içinde oldukları dikkat çeker.

2- Hadisten Çıkarılan Bazı Hükümler:

* Âlimlerimiz, Ebû Hüreyre hadisinden, yemekte beraber olmanın müstehab olduğu, kişinin yalnız yememesi gerektiği hükmünü çıkarmışlardır.

* Hadis, keza başkasına yardımcı olmanın, başkasını sofraya almanın bereketi artıracağını ve bu bereketin o sofraya iştirak edenlerin hepsine sirayet edeceğini ifade etmektedir.

* Kişi yanında mevcut olanı ehemmiyetsiz görerek başkasına ikramdan çekinmemelidir. Zira, bazan az bir şeyle, tam olarak doyulmaz ama açlık giderilir. Zaruri ihtiyaç karşılanarak bedenî aktivite sağlanabilir. Sünnetin tavsiye ettiği beslenme de esasen budur.[54]

-3894 -4- وعن بن عمر رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]تَجَشَّأَ عِنْدَ النّبىِّ # فقَالَ: كُفَّ عَنَّا جُشَاءَكَ، فَإنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ شِبَعاً في الدُّنْيَا أطْوَلُهُمْ جُوعاً يَوْمَ الْقِيَامَةِ[. أخرجه الترمذي .

4. (3894)- İbnu Ömer (radıyallahu anh) anlatıyor: "(Bir zat) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanında öğürmüştü, ona:
"Öğürtünü bizden uzak tut. Zira, dünyada insanların en çok doymuş olanları, Kıyamet günü en çok aç kalacak olanlarıdır" buyurdular."[55] [Tirmizî, Kıyâmet 38, (2480); İbnu Mâce, Et'ime 50, (3350).]

AÇIKLAMA:

Öğürtü diye tercüme ettiğimiz cüşâ'yı, Münâvî: "Doyma sırasında mideden çıkan yel" diye tarif eder. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) burada öğürmeyi takbih etmekle onun sebebi olan çok yemeyi takbih etmiş olmaktadır. Nitekim hadisin devamında dünyada çok yiyenlerin âhirette aç kalacaklarını haber veriyor. Şu halde hadis, çok yemenin ölçüsü hususunda bir ip ucu vermektedir: Yani öğürme hâsıl edecek kadar yememek lazımdır, zira öğürme çok yemekten hâsıl olan bir hadisedir. Aksi takdirde Resulullah gayr-ı iradi olarak hâsıl olan bir hadiseden dolayı kimseyi takbih etmezdi. Öğürme iradî değildir ama, ona sebep olan çok yeme iradîdir.

Münâvî, hadisi şu ma'nâda açıklar: "Esasen bu derece fazla yemek tıbben de yasaklanmıştır. Bu meselede tıbla şeriat birleşir. Mesele dînî tabiratla: Tokluk kişiyi şeytana yaklaştırır, nefsi tehyic eder ve tuğyana atar; açlık ise, şeytanın yollarını daraltır, nefsin hâkimiyetini kırar. Böylece onların şerlerini bertaraf eder. Tokluktan insanda menkûhât'a (kadınlara) karşı şiddetli arzu neş'et eder, bunu mevki, makam hırsı, lezzetli mallar elde etme hırsı takip eder. Bu iki şey mat'umat ve menkûhât imkânlarını artırır. Bunu mal, makam ve çeşitli rahatlıkları artırma gayreti, bir çok hasis rekabetler, hasedleşmeler takip eder. Bunlardan riya, tefâhur, çoklukla övünmek, ululanmak gibi belalar, âfetler tevellüd eder. Bunlar hasede kine, adâvet ve buğza davetiye çıkarır. Artık bu hal, sahibini her çeşit azgınlık, sapıklık ve fuhşu işlemeye iter, sınır, hudud tanımaz kılar. İşte bu onu Kıyamet günü açlığa götürür. Onun kurtuluşu artık Allah'ın merhametine kalmıştır, (imdad verecek hayır ameli hiç mi hiç yoktur)."[56]

-3895 -5- وعن المقدام بن معدى كرب رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قال رسولُ اللهِ #: مَا مَ َ آدَمِيٌّ وِعَاءً شَرًّا مِنْ بَطْنٍ، بِحَسَبِ ابنِ آدَمَ لُقَيْمَاتٌ يُقِمْنَ صَلْبَهُ، فَإِنْ كَانَ َ مَحَالَةَ فَاعِ، فَثُلُثٌ لِطَعَامِهِ، وَثُلُثٌ لِشَرابِهِ، وَثُلُثٌ لِنَفَسِهِ[. أخرجه الترمذي .

5. (3895)- Mikdâm İbnu Ma'dikerib (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Âdemoğlu, mideden daha şerli bir kap doldurmaz. Âdemoğluna belini doğrultacak birkaç lokmacık yeterlidir. Ancak

[nefsinin galebesiyle] illa da (mideyi doldurma işini) yapacaksa bari onu üçe ayırsın: Üçte birini yemeğe, üçte birini suya, üçte birini de nefesine (tahsis etsin, üçte birden fazlasına yemek koymasın)."[57] [Tirmizî, Zühd 47, (2381); İbnu Mâce, Et'ime 50, (3349).]

AÇIKLAMA:

Burada mide, öncelikle bir kaba ve içerisine bir şeyler konan zarfa benzetilmekte, böylece değer itibariyle düşünülmektedir. Zira kab ve zarf, gaye değil vasıtadırlar. Kendi zatları sebebiyle değil, içerlerine konan şeyler sebebiyle kıymet taşırlar. Öyle ise onlar değil, içlerine konan şeyler asıldır. Hadis, mide'yi ayrıca "şerli" sıfatıyla tavsif ederek ikinci bir tevhîn'e (değerden düşürmeye) tabi tutmaktadır. Yani sıradan bir kap değil, zarar veren, şer getiren bir kap. Mideyi çok doldurmanın dinî, tıbbî zararları var, zamansız doldurmanın zararları var, haram doldurmanın zararları var, muvazenesiz, kalitesiz... doldurmanın zararları var. Münâvî der ki: "Midenin dolması din ve dünyanın fesadına sebep olur... Çünkü kapların dolması, dünyaya gösterilen tamah ve hırstan hali olmaz. Her ikisi de faili için zararlıdır. Ayrıca tokluk, insanı kötü yerlere düşürür ve sahibini haktan uzaklaştırır. Tenbellik galebe çalar, ibadetten alıkoyar. İçerisinde fuzulî maddeler artar, gadabı, şehveti artar, hırsı çoğalır, ihtiyacından fazlasını taleb etmeye sevkeder." Bazı büyükler şöyle demiştir: "Tokluk nefiste şeytanı celbeden bir nehirdir, açlık ise ruhta, melekleri celbeden bir nehirdir." Münâvî, Gazalî'den naklen hadiste geçen ve "birkaç lokmacık" diye tercüme ettiğimiz Lukeymât ifadesinin "on"dan azı ifade eden bir sîga olduğunu belirtir.
Şu halde bu hadis, mideyi doldurma meselesinin ehemmiyetine dikkat çekiyor, rastgele, ilimsiz, şuursuz, dikkatsiz, ölçüsüz doldurmalara karşı uyarıyor. En başta uyarısı da çok yemeye karşı. Aynı hadiste, azlığı tavsiye etmekle birlikte, çok yeme durumunda kalanlara en az zararla kurtulabileceğimiz en fazla yeme hududunu gösteriyor.
Mide'yi üçe bölüp, bunun üçte birini "yemek"le doldurup geri kalan ikisini "su" ve "teneffüse (havaya)" ayırmak.
Yine Münâvî der ki: "Bu ölçüye uyulunca ruhî berraklık ve kalbî incelik hâsıl olur. Bu, yemede tercih edilecek ölçüdür. Beden ve kalb için en faydalı olan da budur. Zira karın yemekle dolarsa su içmede sıkışıklığa uğrar. Su içilince teneffüs yapmada sıkışıklığa uğrar sıkıntı ve ağırlık basar. İnsanda, "arzî", "mâyî" ve "havâî" üç kısım bulunması hasebiyle,[58] Resulullah (aleyhissalâtu

vesselâm), yiyecek içecek ve nefes için de üçlü taksime yer vermiştir. Bu taksimde nârî (ateşe ait) unsura yer verilmemiştir. Çünkü, İbnu'l-Kayyîm'in söylediğine göre tabiblerden bir grubun kavlince, bedende nârî kısım yoktur. Kurtubî der ki: "Eğer Bokrat (Hipokrat)[59] Resûlullah'ın beslenme ile ilgili bu taksimatını duysaydı bundaki hikmet karşısında hayran kalırdı." Gazalî der ki: "Bu hadis felsefecilerden birine zikredilmişti. Ben, az yeme hususunda bundan daha hikmetli bir söz işitmedim" dedi. Resulullah o üç şeyi bilhassa zikretti, çünkü hayvanî hayatın temeli onlardır."

Münâvî bu açıklamalardan sonra Tenbih başlığı altında şunu ilave eder: "İbnu Arabî der ki: "Açlık iki kısımdır: Biri ihtiyârî olan açlıktır, bu sâliklerin (tasavvuf yoluna girenlerin) açlığıdır. Diğeri ise ızdırarî açlıktır. Bu muhakkik ülemânın açlığıdır. Zira, muhakkik kişi, nefsini açlığa mahkum etmez, bilakis yiyeceğini, ünsiyet makamında ise azaltır, heybet makamında ise artırır. Muhakkikler için yemenin çok olması, azamet halinde meşhudlarından kalblerine tecelli eden hakikat nurlarının satvetlerinin sıhhatine delildir. Az yemeleri de gördükleriyle ünsiyet halinde konuştuklarının sıhhatine delildir. Çok yeme, sâlikler için Allah'tan uzaklıklarına ve Allah'ın kapısından uzaklıklarına, behîmî olan şehevânî nefsin bütün gücüyle üzerlerine olan hakimiyetine delildir. Az yeme ise onlar için, cûd-i ilahîden kalplerine olan nefehâtin (üflemelerin) varlığına delildir. Bu, onları cisimleriyle meşguliyetten alıkoyar. Açlık, her hâlukârda sâlik ve muhakkik için, sâlikine mahsus büyük hallere ve muhakkikine has esrâra nâil olmada dahilî bir sebeptir, yeter ki, açlıkta ifrata gitmesin. Zira onun ifratı, hevese kaçar, aklın gitmesine ve mizacın bozulmasına sebep olur. Öyleyse, sâlik'in, istediği ahvâle ulaşması için matlub olan açlığa, şeyhinden bir emir almadıkça girmemesi gerekir. Hele tek başına ise asla bu işe girişmemelidir. Ona düşen, yemeği azaltmak, oruca devam etmek, gecegündüz dahil, günde bir kere yemeyi prensip edinmektir. Kendisine, halini tedbir edecek bir şeyh buluncaya kadar katık olarak peş peşe yağ yememeli, haftada iki kereden fazla katık almamalıdır."[60]

*** MÜTEFERRİK ÂDÂBLAR**

3896- 1- عن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قال رسولُ اللّهِ #: تَعَشَّوا وَلَوْ بِكَفٍّ مِنْ حَشَفٍ، فَإنَّ تَرْكَ العَشَاءِ مَهْرَمَةٌ[. أخرجه الترمذي .

1. (3896)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bir avuç çürük hurma ile de olsa akşam yemeği yeyin. Zira akşam yemeğinin terki ihtiyarlık sebebidir."[61] [Tirmizî, Et'ime 46, (1857).]

AÇIKLAMA:

Bu hadiste, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) akşam yemeğini terketmemeyi, ne olursa olsun bir şeyler yemeyi tavsiye etmektedir. Hadiste geçen haşef, kalitesi olmayan âdi hurma demektir. Bununla her ne olursa olsun bir yiyecek kastedilmiş olmaktadır. Akşam yemeğinin terkedilmesi insanın erken yaşlanmasına sebep olacağı belirtilmektedir. Münâvî, bunu tıbbî bir açıklamaya kavuşturur: "Akşam yemeğini terk zayıflık ve ihtiyarlığa sebep olur, çünkü boş mide ile uyku, hazmetmede işe yarayan aslî rutubetin (mide asitlerinin) çözülmesine sebep olur." Zeynüddin el-Irâkî der ki: "Hadis, şâyet hüccet olmaya elverişli ise, akşam yemeğinin mendub olduğuna delâlet eder, çünkü terkinde ihtiyarlık vardır. Hadis ayrıca, ihtiyarlığa götürecek işlere girmemek gerektiğini ifade etmektedir. Çünkü ihtiyarlık insanı ibadetten alıkoyar."
Askerî der ki: "Sakın bu hadisten Resulullah'ın çok yemeye teşvik ettiği ma'nâsı çıkarılmasın! Bu büyük bir hata olur. Zira kişinin doymanın fevkinde yemesi, haramdır. Resulullah haram yemeyi nasıl emreder? Hadisin ma'nâsı şudur: O zaman bazıları az yiyorlar ve normal gıdalarını da almıyorlar ve bunu da birbirlerine tavsiye ediyorlardı, (bunun üzerine Resulullah akşam yemeklerini ihmal etmemelerini hatırlattı)."[62]

3897-2- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]مَا عَابَ النبىُّ # طَعَاماً قَطٌّ، كَانَ إذَا اشْتَهَاهُ أكَلَهُ، وَإنْ كَرِهَهُ تَرَكَهُ[. أخرجه الخمسة إ النسائي .

2. (3897)- Ebû Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) hiçbir vakit herhangi bir yemeğe laf etmedi, iştah duyduğu bir yemekse yerdi, hoşuna gitmeyen bir yemekse terkederdi, (yemezdi)."[63] [Buhârî, Et'ime 21; Menâkıb 23; Müslim, Eşribe 187, (2064); Ebû Dâvud, Et'ime 14, (3763); Tirmizî, Birr 84, (2032).

AÇIKLAMA:

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın herhangi bir yiyeceği ayıplamaması helal olan yiyeceklerle ilgilidir. Haram olanları zemmeder, ayıplar, onların yenmesini yasaklardı. Bazı âlimler "Ayıplama, hilkati sebebiyle olursa mekruhtur, yapılış sebebiyle olursa mekruh değildir, zira Allah'ın san'atı ayıplanmaz, insanların san'atı ayıplanabilir" demiştir.
Bazıları, yemeği yapanın kalbini kırmamak için yapılış cihetinden de olsa yemeğe laf etmemek gerektiğini, hadisin zâhirinde bu âmm hükmün esas olduğunu söylemiştir. Nevevî der ki: "Taamla ilgili mühim âdâbtan biri yemeğin "tuzludur", "ekşidir", "tuzu az olmuş", "sert olmuş", "ince olmuş", "çiğ olmuş" gibi sözlerle tenkid edilmemesidir.
İbnu Battâl der ki: "Resulullah'ın hoşlanmadığı yemek olunca ses etmeksizin yememesi, güzel ahlaktandır. Zira yemek vardır biri hoşlanmaz ama bir başkası hoşlanır. Şeriatımızın, yenmesi için izin verdiği yiyeceklerin hiç birinde (herkesçe kabul edilecek) bir kusur yoktur."[64]

-3898 -3- وعنه رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قالَ رسولُ اللّهِ #: إذَا سَقَطَ الذُّبَابُ فى إنَاءِ أحَدِكُمْ فَامْقُلُوهُ، فَإنَّ فِى أحَدِ جَنَاحَيهِ دَاءً، وفِى اŒخَرِ شِفَاءً، وَإنَّهُ يَتَّقِى بِجَنَاحِهِ الَّذِى فِيهِ الدَّاءُ[. أخرجه البخاري وأبو داود.»أمْقُلُوهُ« أى اغمسوه .

3. (3898)- Yine Ebû Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sizden birinizin (yemek) kabına sinek düşecek olursa, onu iyice batırın. Zira onun bir kanadında hastalık, diğerinde şifa vardır. O, içerisinde hastalık olan kanadıyla korunur."[65] [Ebû Dâvud, Et'ime 49, (3844); Buhârî, Tıbb 58, Bed'ü'l-Halk 14; İbnu Mâce, Tıb 31, (3504, 3505); Nesâî, Fera' 11 (7, 178).]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayet, Resulullah'ın, vahye dayanarak konuştuğu hususunda, müslüman

olmayan biyoloji âlimlerini dahi ikna edecek mahiyette mucizevi hadislerinden biridir. Zira, Fahr-i Kainat Efendimiz, mikrobiyoloji ilminin hiç olmadığı bir devirde, Arabistan gibi hiçbir tabiat ilminin mevzubahis olmadığı bir diyarda, bugünkü ilmin sadece bir terminoloji farkıyla ifade ettiği mühim bir vak'ayı eksiksiz ifade buyurmuştur. Sinekte, insan sağlığı için zararlı ve faydalı maddeler var, bu maddeler dengeli bir şekilde yer almaktadır. Bir kanadında zararlısı, bir kanadında faydalısı.

2- Hadis muhtelif tariklerden gelmiştir. İbnu Mâce'de, Ebû Saîdi'l-Hudrî (radıyallahu anh)'tan yapılan rivayette "Sineğin iki kanadının birinde zehir, diğerinde şifa vardır. Eğer bir yemeğe düşerse, onu içine iyice batırın [sonra çıkarıp atın]. Çünkü o, önce zehirli (kanadını banar), şifa(lı kanadı) geri bırakır" buyrulmuştur.
Bu rivayetten anlaşılacağı üzere, tamamını batırma emri, sineğin dışta kalan kanadındaki şifanın yemeğe geçmesi içindir. Çünkü hadis, zehirli kanadı üzerine düşerek öncelikle onu yemeğe batırdığını, diğer kanadı dışarıda kaldığı için o kanattan geçen zehiri zararsız kılacak şifanın (panzehirin) gerideki kanatta kaldığını belirtmektedir. Tamamı batırılınca dışarıda kalan kanattaki panzehir de yemeğe geçeceği için öbürünün vereceği zarar bertaraf edilmiş olmaktadır.

Bezzâr'ın bir rivayetine göre, Enes (radıyallahu anh)'ın kabına sinek düşer. Enes sineği parmağıyla üç kere batırır ve "Bismillah" der, sonra da "Resulullah bize böyle yapmamızı emretti!" açıklamasında bulunur.

3- Sineğin zehirli kanadı hangisi? İbnu Hacer, bunu tasrih eden rivayete rastlamadığını, ancak bazı âlimlerin teemmül ederek: "Sineğin, sol kanadıyla korunduğunu, dolayısıyla bunun zehirli kanat olduğunu, şifanın da sağ kanadında bulunması gerektiğini söylediğini belirtir. Ebû Saîd hadisinde de zehirli kanadın (korunma vs. işlerde) tekaddüm edip, şifalı kanadın teahhur ettiği belirtilmiştir.

4- Bu hadisten hareketle sinek ve benzeri akan kanı olmayan küçük hayvanların az suyu kirletmeyecekleri (tencis etmeyecekleri) hükmüne varılmıştır. "Çünkü denmiştir, Resûlullah, içinde öldüğü zaman suyu kirletecek olan bir şeyin suya batırılmasını emretmezdi. Bu görüşe muhalefet edip: "Sineğin suya batırılması onun ölmesini gerektirmez. Nitekim hafifce batırılınca ölmez, dirisi de içine düştüğü suyu kirletmez" diyen olmuştur. Beğavî de hadisten böyle bir hüküm çıkarmıştır. Ebû't-Tayyib et-Taberî de şöyle söyler: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu hadisle necaset ve tahareti beyan etmeyi kasdetmemiş aksine sineğin hâsıl edeceği zararın nasıl bertaraf edileceğini beyan etmeyi murad

etmiştir." İbnu Hacer: "Bu doğru bir söz ama, bu hadisten bir başka hükmün daha istinbat edilmesine mani değildir" der ve sineğin batırılma işinin farklı şekillerde yapılabileceğini belirtir.
* Sineği, öldürmeyecek şekilde, dikkatle batırmak.

* Ölüp ölmeyeceğine aldırmadan batırmak. Ancak bu durumda yemek sıcaksa sineğin öleceği, soğuksa ölmeyeceği söylenebilir. Hadiste kayıd olduğu için, hükmün âmm olmasına hükmedilir. Ancak bu hüküm su götürür, çünkü mutlak bir hadis bu suretle tasdik edilir, şayet, bilâhare muayyen bir surete bir delil ikâme edilirse buna hamledilir.

5- Hattâbî der ki: "Bazı nasipsizler, hadisin aleyhinde konuşarak: "Bir sineğin iki kanadında zehir ve panzehir nasıl bir araya cem olabilirler? Bunu da sinek nasıl bilebiliyor ki, şifalı kanadını önce kullanıyor?[66] Sineği bu işe iten nedir?" gibi şeyler sordular. Fakat bunlar cahil veya mütecahil (cahil görünen) kimselerin sorusudur. Zira pek çokhayvan, zıd sıfatları nefislerinde cem ederler. Allah aralarını telif etmiş ve onların bir arada bulunmalarını takdir buyurmuş, onlardan hayvanî kuvvetleri ortaya çıkarmıştır. Nitekim Allah arıya, acib bir sanat olan paketlerini yapmayı ve içerisinde bal yapmayı ilham etmiştir. Karıncaya da ihtiyaç zamanı için gıdasını biriktirmeyi, çimlenmemesi için de buğdayı ortadan ikiye bölmeyi ilham etmişti. Onlara bu ilhamları yapan Zât, sineğe da kanadının birini önce kullanıp diğerini de geride tutmayı ilham etmeye kâdirdir."
İbnu'l-Cevzî der ki: "Bu kimsenin söylediğinde bir gariplik yok. Zira, arı, baş kısmıyla bal toplar, aşağı kısmıyla da zehir alır. Zehiri öldüren yılanın eti, zehrin tedavisinde kullanılan ilaca katılmaktadır. Sinek de gözün parlatılması için ismid (denen sürme çeşidiyle) birlikte ezilir." Bazı hâzık tabibler: Sinek bir zehirleme kuvveti bulunduğunu, buna da sokması durumunda hâsıl olan kaşıntı ve şişliğin delâlet ettiğini, bu kuvvenin onun silahı mesabesinde olduğunu, sinek kendisine eza veren birşeye tesâdüf edince onu silahı ile karşıladığını, şâri Aleyhissalâtu vesselâm'ın da, bu zehir kuvvesine, Allah Teâlâ hazretlerinin, onun diğer kanadına koyduğu panzehirle karşı koymayı emrettiğini, böylece iki maddenin birbirine mukabele edip Allah'ın izniyle zararı ortadan kaldırdığını söylerler.

6- Hadisin bir vechinde geçen "...sonra çıkarıp atın" ibaresinden, bazı fakihler "sinek suyun içinde ölmüşse o suyu kirletir" hükmünü çıkarmışlardır. Şâfiî'nin iki kavlinden esahh olanı böyledir. Ancak, Ebû Hanîfe ve diğer bazı fakihler, sinek ölse de suyu kirletmez diye hükmetmişlerdir.[67]

3899- 4- وعن جابر رَضِيَ اللهَ عَنْه قال:]أَخَذَ النبىُّ # بِيَدِ مَجْذُوم فَوَضَعَهَا مَعَهُ فِي الْقَصْعَةِ، وَقال: كُلْ ثِقَةً بِاللّهِ وَتَوَكُّلاً عَلَيْهِ[. أخرجه أبو داودَ والترمذي.وزاد رزين فقل:]وَفَعَلَ ذلِكَ أبو بَكْرٍ وَعُمَرُ رَضِيَ اللهُ عَنْهما، وَقاَ مِثْلَ ذلِكَ[.

4. (3899)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) cüzzamlı bir kimsenin elinden tuttu ve kendisiyle birlikte elini tabağa koydu, sonra da:
"Allah'a güvenerek ve O'na tevekkül ederek ye!" buyurdu." [Ebû Dâvud, Tıbb 24, (3925); Tirmizî, Et'ime 19, (1818); İbnu Mâce, Tıbb 44, (3542).]
Rezîn şunu ilave etti: "Bunu Ebû Bekr ve Ömer (radıyallahu anhümâ) da yaptılar ve aynı şeyler söylediler.[68]

3900- 5- وعن الشريدِ بنِ سويد رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]كَانَ فِي وَفْدِ ثَقِيفٍ رَجُلٌ مَجْذُومٌ، فَأَرْسَلَ إلَيْهِ النبىُّ # إنَّا قَدْ بَايَعْنَاكَ فَارْجِعْ[. أخرجه مسلم .

5. (3900)- Şerîd İbnu Süveyd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Sakîf hey'eti arasında bir de cüzzamlı vardı. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ona bir haber göndererek:
"Biz seninle bey'atımızı yaptık, sen hemen geri dön!" buyurdular."[69] [Müslim, Selâm 126, (2231); İbnu Mâce, Tıbb 44, (3544).]

AÇIKLAMA:

1- Bu iki rivayet Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın cüzzamlılarla olan münâsebetini göstermektedir. Birinci rivayette cüzzamlıya karşı tevekkül edip kaçmadığını, ikincide bilakis kaçtığını, cüzzamlıyı kendisine yaklaştırmadığını görmekteyiz.
Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın cüzzamlılarla olan münasebetini tesbit eden başka rivayetlerde var. Daima bu iki rivayette görülen farklı durumların varlığı söylenebilir.

2- Burada zikri geçen cüzzamlının Mu'aykîb İbnu Ebî Fatıma ed-Devsî olduğu bilinmektedir.

3- Bu rivayette Resulullah'ın iki ayrı cihetten tevekkül ettiği belirtilir:

* Cüzzamlının elinden tutması,

* Onunla birlikte aynı kaptan yemek yemesi.

Tahâvî, hastalarla birlikte yeme hususunda Ebû Zerr'den şu rivayeti nakleder: "Rabbine karşı tevazu ve iman icabı her bir bela sahibiyle birlikte yemek ye!
Sadedinde olduğumuz rivayette, Resulullah (Hz. Câbir'e) şu ma'nâda hitapta bulunmuştur:
"Ye benimle! Ben Allah'a olan itimadım ve işimi ona tefvîz etmem hasebiyle hastalık geçirmeyeceği hususunda güven sahibiyim."
Beyhakî demiştir ki: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın cüzzamlının elinden tutup tabağa koyması, onunla birlikte yemek yemesi, hoş olmayan (mekruh) şeye sabretme halinde olanla, (kader ve) kaza'nın hükmettiği şeylerde ihtiyarı terkedenler hakkında örnektir. Diğer taraftan Aleyhissalâtu vesselâm: "Cüzzamlıdan aslandan kaçar gibi kaç" buyurmuştur ve ayrıca yukarıda kaydettiğimiz hadiste (3900) gördüğümüz üzere Sakîf heyetinde bulunan cüzzamlıya yaklaşmamış ve geri dönmesini emretmiştir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu sünnetiyle de hastadan kötülük gelme endişesi karşısında sabır ve tevekkül göstermede acze düşmekten korkan kimselere, muhtelif sakınma tarzları arasında şeriatce câiz olan sakınma tarzının örneğini göstermiş olmaktadır. Nevevî'nin kaydına göre, el-Kâdî, "Cüzzamlı ile ilgili kıssada Resulullah'tan yapılan rivayetlerin, aralarında ihtilaf etiklerini söylemiş ve yukarıda kaydettiğimiz iki hadisin yani cüzzamlıdan kaçmayı emreden hadisle Sakîf heyetindeki cüzzamlıdan bahseden hadisin sabit olduğunu belirtmiştir."
Hz. Câbir'in bir rivayetine göre de bir cüzzamlı ile birlikte yemek yiyen Resulullah, kendisine de: "Allah'a güvenip tevekkül ederek yemesini emretmiştir." Keza Hz. Âişe'den gelen bir rivayette demiştir ki: "Bizim cüzzamlı bir âzadlımız vardı. Benim tabaklarımdan yer, benim kadehlerimden içer, benim yatağımda uyurdu."
el-Kâdî bu örnekleri kaydettikten sonra der ki: "Hz. Ömer başta, seleften bir çoğu cüzzamlı ile yemek yemiştir. Onlar, cüzzamlıdan kaçma emrinin neshedildiğine inanıyorlardı. Ancak çoğunluğun söylediği gerçek şudur: "Ortada nesh mevcut değildir, hadislerin arasını cem etmek gerekmektedir: Cüzzamlıdan sakınmayı, kaçmayı emreden hadisler istihbaba ve ihtiyata hamledilir, vücuba

değil. Onunla beraber yemeyi haber veren hadisler de cevâza hamledilir...
"Ülemâ böyle bir neticeye bağlanmamış olsa idi, bulaşıcı hastalıklara yakalananları hasta sahiplerinin de terketmesi veya bu hastalıklara karşı hiçbir koruyucu tedbire yer vermemek gerekecekti. İkisi de yanlış olurdu. Biri insanlığın, mürüvvetin sükûtuna, diğeri de salgın hastalıkların daha da yaygınlaşmasına müncer olurdu. Rehber-i Ekmelimiz olan Allah Resûlü, ihtilaflı gibi görünen sünneti ile insanî olan, takip edilmesi gereken, sıhhat şartlarına da uyan en doğru yolu göstermiştir. Hastalıklara belli bir ölçü, belli bir dikkat, ve ihtiyat tedbirleri çerçevesinde belki sınırlandırılmış olarak beşerî münasebetler devam ettirilecek, onlara gerekli hizmetler, en azından yakınları tarafından verilecek, fakat onlar asla terkedilmeyecek, insanî alâkalardan tecrid edilmeyecek, kaderiyle baş başa bırakılmayacak.
Resulullah'ın Müslim'de gelen Adva "Sirayet (bulaşma) yoktur..." hadisi de söylediğimiz ma'nâda anlaşılmıştır. Çünkü bulaşıcı hastalıklara karşı tarihte ilk karantina emri veren de Resulullah olmuştur.[70]

-3901 -6- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]كانَ النبيُّ # إذَا أُتِىَ بِأوَّلِ الثَّمَرَةِ قَالَ اللَّهُمَّ بَارِكْ لَنَا فِي مَدِينَتِنَا، وَفِى ثِمَارِنَا، وَفِى مُدِّنَا، وَفِى صَاعِنَا بَرَكَةً، مَعَ بَرَكَةٍ ثُمَّ يُعْطِيهِ أصْغَرَ مَنْ يَحْضُرُهُ مِنَ الْوِلْدَانِ[. أخرجه مسلم .

6. (3901)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) kendisine, ilk çıkan turfanda meyve getirildi de, o zaman şöyle dua ederdi: "Allah'ım Medine'mizi bizim için mübarek kıl, meyvelerimizi, müdd'ümüzü, sâ'mızı mübârek kıl, bereketlerini kat kat artır."
Bu duadan sonra, getirilen meyveyi orada hazır bulunan çocukların en küçüğüne verirdi."[71] [Müslim, Hacc 474, (1373).]

AÇIKLAMA:

Bu rivayet, Ashâb'ın yılın ilk meyvesi çıktığı zaman Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a getirerek dua ettirdiklerini göstermektedir. Böylece, Allah'ın bir nimetine ilk mazhar olunca, bunu bir şükür ve dua ile karşılamanın, bir merasimle istikbal etmenin cevazı anlaşılmaktadır.
Bu fırsatlarda Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, çocukları ihmal etmeyip

onlara ikramda bulunması manidar bir husustur. Bu Aleyhissalâtu vesselâm'ın, çocuklara olan şefkatinin derecesini gösterdiği gibi, bu çeşit merasimlere onların katılmalarını teşvik ma'nâsı da taşır. Çocuğun girdiği yer neşe ve hayattır. Öyleyse, turfanda meyvenin Resulullah'a taksimi hoş bir merasim fırsatıdır. Bu meseleye temas eden rivayetler birden fazladır. Bazılarında "yılın ilk turfandası", bazılarında "Her şeyin turfandası" geldiği zaman Efendimizin dua edip, üç defa sağ, üç defa sol gözüne sürerek öptüğünü, sonra cemaatteki en küçüğe verdiğini belirtir.[72]

-3902 -7- وعن عائشة رَضِيَ اللهُ عَنْها:]أَنَّهُمْ ذَبحُوا شَاةً قَالَتْ: فَجَاءَ سَائِلٌ فَاعْطُوهُ، فَجَاءَ آخَرُ فَاعْطُوهُ، فَجَاءَ آخَرُ فَأعْطُوهُ فَبَقِىَ مِنْهَا، فقَالَ #: مَا بَقِىَ مِنْهَا؟ قَالُوا مَا بَقِىَ مِنْهَا إِلاَّ كَتِفُهَا قَالَ بَقِىَ كُلُّهَا إِلاَّ كَتِفَهَا[. أخرجه الترمذي .

7. (3902)- Hz. Âişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Ashâb bir koyun keşmişti. Bu sırada bir dilenci geldi. Etten bir miktar verdiler. Derken başka gelenler oldu, onlara da verdiler. Geriye yine de et kaldı. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) sordu: "Koyundan geri ne kaldı?" "Sadece omuzu kaldı!" dediler. Aleyhissalâtu vesselâm ise: "Omuzu hâriç geri tarafı kaldı!" buyurdular."[73] [Tirmizî, Kıyamet 34, (2472).]

AÇIKLAMA:

Burada koyunu kesen Hz. Âişe'nin ailesi mi, Ashâb mı? Rivayet bu hususta biraz mübhem. Rivayetten, omuz hariç her tarafının isteyenlere dağıtıldığı anlaşılmaktadır.
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Omuzu hâriç geri tarafı (bize) kaldı" buyurmakla Allah yolunda verilen kısmın uhrevî hayat için tam bir yatırım olduğunu ifade buyurmuştur. Böylece bağışlanan kısım ebediyete mazhar olmuş, ebedî sahipliğine erişilmiş olmaktadır. Zira âyet-i kerimede "Sizin yanınızda olanlar tükenir ama Allah katında olanlar ebedîdir" (Nahl 96). Allah yolunda bağışlananlar bu âyete binâen ebediyete mazhar olmuştur. Hadis de, Allah yolunda harcayınca, harcadığı şeye hakikî ve ebedî sahiplik kazandığını beyan ediyorlar. Bu Rabbimizin büyük bir fazlıdır.[74]

İKİNCİ BÂB

MÜBAH VE MEKRUH YİYECEKLER

BİRİNCİ FASIL

HAYVANLARDAN MÜBAH VE MEKRUH OLANLAR

*** KELER**

-3903 -1- عن ابنِ عباس رَضِيَ اللّهُ عَنْهما:]أنَّ خَالِدَ بنَ الْوَلِيدَ رَضِيَ اللّهُ عَنْه أخْبَرَهُ أنَّهُ دَخَلَ مَعَ النبىِّ # على مَيْمُونَةَ زَوْجِ النبىِّ #، وَهِىَ خَالَتُهُ وَخَالَةُ ابنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْهم فَوَجَدَ عِنْدَهَا ضَبًّا مَحْنُوذاً، قَدِمَتْ بِهِ أُخْتُها حُفَيْدَةُ بِنْتُ الْحَارِثِ مِنْ نَجْدٍ، فَقَدَّمَتْهُ الَيْهِ، وَكَانَ قَلَّمَا يُقَدِّمُ بَيْنَ يَديْهِ طَعَامٌ حتّى يُحَدَّثَ بِهِ، وَيُسَمَّى لَهُ فَأهْوَى بيَدِهِ إلَيْهِ، فقَالَتْ: أمْرَأةٌ مِنَ النِّسْوَةِ الْحُضُور، أخْبِرْنَ رَسُولَ اللّهِ #: بِمَا قَدمتُنَّ لَهُ، فَقُلْنَ: هُوَ الضَّبُّ فَرَفَعَ يَدَهُ، فقالَ خَالِدٌ رَضِيَ اللّهُ عَنْه: أحَرَامٌ هُوَ يَا رسولَ اللّهِ؟ قال:َ، وَلكِنَّهُ لَمْ يَكُنْ بِأرْضِ قَوْمِى، فَأجِدُنِى أعافُهُ قَالَ خَالِدٌ: فَاجْتَرَرْتُهُ فَأكَلْتُهُ، وَرَسُولُ اللّهِ # يَنْظُرُ فَلَمْ يَنْهَنِى[. أخرجه الستة إ الترمذي .

1. (3903)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Hâlid İbnu'l-Velid (radıyallahu anh)'ın bana bildirdiğine göre, Hâlid, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte, Resulullah'ın zevceleri Meymûne (radıyallahu anhâ)'nın yanına girerler. -Meymûne hem onun ve hem de İbnu Abbâs'ın teyzeleri idi- Meymûne'nin yanında kızartılmış bir keler görürler. Bunu, Necid'den, kız kardeşi Hufeyde Bintu'l-Hâris getirmişti. Meymûne (radıyallahu anhâ) keleri Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın önüne sürdü. Önüne bir yemek çıkarılıp da ondan bahsedilmeyip ve isminin de zikredilmediği durum nâdirdi."[75] [Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) kelere elini uzatmıştı ki,] orada hazır bulunan kadınlardan biri:

"Resululah (aleyhissalâtu vesselâm)'a takdim ettiğiniz şeyden haber verin, ne olduğunu söyleyin! dedi. Bunun üzerine:

"O kelerdir!" dediler. Bunun üzerine Resulullah (uzatmış olduğu) elini derhal geri çekti. Hâlid (radıyallahu anh):

"Bu haram mıdır, ey Allah'ın Resulü?" dedi. Resulullah:

"Hayır, ancak o benim kavmimin diyarında bulunmuyor. Bu sebeple (Onu yemeye alışkın değilim), içimde tiksinme hissediyorum!" buyurdular. Hâlid (radıyallahu anh) der ki: "Ben keleri (önüme) çekip yedim. Resulullah bakıyor fakat beni yasaklamıyordu."[76] [Buharî, Et'ime 10, 14, Zebâih 33; Müslim, Sayd 43, 44, 45, (1945, 1946, 1948); Muvatta, İsti'zân 10, (2, 968); Ebû Dâvud, Et'ime 28, (3793, 3794), Eşribe 21, (37); Nesâî, Sayd 26, (7, 198, 199).]

-3904 -2- وعن أبي سعيد رَضِيَ اللّهُ عَنْهم: فقالَ:]إنِّى في غَائِطٍ مُضِبَّةٍ، وَإنَّهُ عَامَّةُ طَعَامِ أهْلِى، فَلَمْ يُجِبْهُ، فَقُلْنَا: عَاوِدْهُ فَعَاوَدَهُ فَلَمْ يُجِبْهُ ثَلاثاً، ثُمَّ نَادَاهُ رسولُ اللّهِ # فيِ الثَّالِثَةِ، فَقَالَ يَا أعْرَابِىُّ: إنَّ اللّهَ لَعَنَ، أوْ غَضِبَ عَلى سَبْطٍ مِنْ بَنِى إسْرَائِيلَ، فَمَسَخَهُمْ دَوَابَ يَدِبُّونَ فِي ا'رْضِ فَ أدْرِى، لَعَلَّ هذَا مِنْهَا، فَلَسْتُ آكُلُهَا وَ أنْهَى عَنهَا[. أخرجه مسلم.»الْغَائِطُ« المكان المطمئن من ا'رض.و»المُضِبَّةُ« بضم الميم، وكسر الضاد المعجمة وتشديد الموحدة: الكثيرة الضباب .

2. (3904)- Ebû Saîd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir bedevî Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelerek:

"Ben keleri bol olan bir bölgede yaşıyorum. Keler ailemin yiyeceğinin ekseriyetini teşkil ediyor (bunun bir mahzuru var mı; ne buyurursunuz?)" diye sordu. Ama Resulullah cevap vermedi. Biz: "Tekrar sor!" dedik. O tekrar sordu. Resulullah cevap vermedi. Adam üçüncü sefer sordu. Üçüncü de Resûllah adama seslenip yanına çağırdı ve:

"Ey bedevi! Allah, Benî İsrâil'den bir boya lânet etti veya gadab etti. (Ceza olarak) onları yeryüzünde yürüyen hayvanları haline çevirdi. Bilemem, ola ki bu, o lânete meshe uğrayan kimselerdendir. Bu sebeple ondan ne yerim ne de yiyenleri men ederim!" dedi.[77] [Müslim, Sayd 51, (1951).]

AÇIKLAMA:

1- Birinci hadiste geçen Hâlid İbnu'l-Velid'in annesinin adı Lübâbetu's-Suğra'dır. İbnu Abbâs'ın annesinin adı Lükâbeti'l-Kübrâ'dır. Ancak Ümmü'l-Fadl diye, oğlu Fadl İbnu Abbâs'ın adıyla künyeleniyordu. Her ikisi de mü'minlerin anası Meymûne (radıyallahu anhâ)'nın kız kardeşi idiler.

2- Önceki hadis, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kendisine bir yemek ikram edildiği zaman, bunun mahiyetini ve ismini sorduğunu belirtmektedir. Hatta Buhârî, bu hadise şöyle bir bab başlığı koymuştur: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), (bir şeyi) ismi söylenip ne olduğunu öğrenmedikçe yemezdi." Şârihler bunu: "Araplar, yiyecek maddelerin azlığı sebebiyle, ne bulurlarsa yerler, hiç bir şeyden tiksinmezlerdi. Halbuki (aleyhissalâtu vesselâm) bazı yiyeceklerden tiksinirdi" diyerek açıklamışlardır. İbnu Hacer, bu hususta daha tatminkar bir açıklama sunar: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bunu sorma sebebi, muhtemelen, O'nun (şehirden) bâdiyeye[78] çok az çıkması sebebiyle, birçok hayvanı tanımamakta olması veya, şeriat'ın bazı hayvanları helal kılarken diğer bazılarını haram kılmasıydı. Halbuki cahiliye Arapları, haram kılınan şeyleri haram addetmeyip yiyorlardı. Bazan da onlar etleri, pişmiş veya kızartılmış olarak getiriyorlardı, bu sebeple, birbirinden tefriki ancak sormak suretiyle yapılabiliyordu."
Bu hususu daha da aydınlatacak bir rivayet Buhârî'nin el-Edebü'l-Müfred'inde zikredilmiştir: "Bedevî'nin biri, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a bir tavşan getirip hediye etmişti. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), getirilen hediyeden, hediye sahibine ondan yemesini emretmedikçe yemezdi. Bunu Hayber'de kendisine hediye edilen zehirli koyun sebebiyle yapıyordu..."

3- Hadiste, sofradaki etin mahiyetini açıklayan kadının kim olduğu mübhemdir. Ancak rivayetin başka vecihlerinde Meymûne (radıyallahu anhâ) olduğu belirtilmiştir. Keza, başka rivayetlerde gelen tasrihte, Resulullah'ın, sofrada bulunan diğer hediye yiyeceklerden -keş, süt gibi- yediği belirtilmiştir.

4- Bazı şârihler, Resulullah'ın "Keler benim kavmimin diyarında bulunmuyor" sözüne takılarak: "Burada vak'a ile bir tezad var, çünkü Hicaz'da keler çokça bulunur" demiş ise de, Resulullah'ın Hicaz'ı değil, sadece Mekke ve yakın çevresini kastetmiş olacağı belirtilerek cevaplandırılmıştır.

5- İbnu Hacer, hadisin farklı vechilerini tahlil ederek Resulullah'ın keleri yememesine iki sebep gösterilebileceğini söyler: **1-** Tiksinme; **2-** Keler etinde bulunan pis koku.
6- Hadisten Çıkarılan Faydalar:

* Keler eti, kaydedilen hadislerde caiz görünüyor ise de ülemâ arasında bazı ihtilaflara da sebep olmuştur. Tahâvî, Şerhu Mâ'ani'l-Âsâr' da Ebû Hanîfe, Ebû Yusuf ve İmamı Muhammed rahimehümullah her üçününde mekruh addettiğini belirtir. Bu hususta İmam Muhammed'in delili bir başka rivayettir: Hz. Âişe anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a bir keler hediye edilmişti. Yemedi. Derken bir dilenci geldi. Âişe, dilenciye bu keleri vermek istedi. Resulullah kendisine: "Sen yemediğin şeyi mi vermek istiyorsun?" diye müdahale etti." Keza Ebû Davud'da kayda yer verilmeden "Resulullah'ın keler yemeyi nehyettiği" rivayet edilmiştir. Hülasa, İmam Muhammed gibi bazı Hanefîler, kerahetin tahrimî olduğuna hükmetmiş ise de çoğunluk tenzihî olduğuna meyleder ve şöyle derler: "Resulullah'ın sofrasında, huzurunda yenmiş olduğu halde müdâhele etmemesi, bunun mübah olduğuna delildir. Kerâhet ise, kerahet-i tenzihiyedir."
Görüldüğü üzere keler eti meselesi oldukça münakaşa edilmiş bir husustur. Daha ziyâde Hanefîler kesin bir üslubla "helal" demekten kaçınmışlardır.

* Hadiste şu husus da görülmektedir:
Bir meselenin hükmüne açıklık kazandırmak için, şüphe edilen cihetin açıklanması gerekir. Resûlullah öyle yapmıştır ki: Keler etinden yememiş, yemeyiş sebebini açıklamıştır.

* Yemekten nefret ve onu hoş bulmamak, o yemeğin tahrîmini gerektirmez.

* Yemeklerden tiksinme hususunda herkes bir değildir. Bazılarının sevdiğinden diğerleri nefret duyabilir.

* Bir et kokmuş ise bunun yenmesi haram olmaz. Bu halde yiyebilecek kimse çıkabilir, yenmesi haram değildir.

* Kadının akrabaları eve girebilir, yeter ki koca rıza göstersin, izin versin.

* Akrabanın, hısımın,dostun evinden yemek yenir, bu caizdir.

* Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Ashâbıyla birlikte yemek yer, fırsat düştükçe et de yerdi.

* Resulullah, gaybı Allah bildirmedikçe bilmezdi. Sorarak öğrenmeyi tercih ederdi.

* Hz. Meymûne akıllı ve tedbirli bir kadındı ve Resulullah hakkında fevkalâde hayırhâhtı. Zira o, zekası ile, kelerden Resulullah'ın hoşlanmayacağını derhal kavramış, bilmeden yiyip sonradan rahatsızlık izhar etmesine gönlü razı

olmamış, haberdar etmiştir. Gerçekten de feraseti onu yanıltmamıştır.

***** Birinin bir şeyden tiksineceği melhuz ise bu saklanmamalı, kendisine haber verilmelidir, ta ki ondan bir zarara maruz kalmasın. Bu hal bazılarında görülür, muziplik olsun diye çevresi gizleyebilir. Sünnet bunu tasvib etmiyor.

7- İkinci hadiste, temas edilmesi gereken husus Benî İsraîl'den bir kavmin meshedilmesi meselesi.
Mesh: Bir canlının fıtratının değiştirilmesi, bir başka canlıya döndürülmesidir. Bununla daha ziyade, canlının daha aşağı, daha çirkin bir hale çevrilmesi ifade edilir. Mesh ilâhî bir ceza çeşididir. Kur'an-ı Kerim, yahudîlerden bir cemaatin mesh cezasına çarptırılarak maymunlara dönderildiklerini belirtir: "İçinizden cumartesi günü azgınlık edenleri elbette biliyorsunuz. Onlara "aşağılık birer maymun olunuz" dedik. Bunu, muasırlarına ve sonradan geleceklere bir ceza örneği ve Allah'a karşı gelmekten sakınanlara öğüt olsun diye yaptık" (Bakara 65-66). Keza Mâîde suresinde de bir kısım insanların Allah'ın gadabına uğrayarak "Maymunlar ve domuzlara çevrileceklerine temas edilmiştir" (60. âyet)
Şu halde Cenâb-ı Hakk, bir ceza çeşidi olarak tarihen bazı insanlara meshi uygulamış, insanken maymun ve domuz hâline çevirmiştir.
Sadedinde olduğumuz rivayette, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın keleri yemeyişi, İsrailoğullarından bir neslin keler şeklinde meshedilmiş olması sebebiyle, sofradaki kelerin onların devamı olma endişesinden ileri geldiği ifade edilmektedir. Ancak bu husus ülemânın büyük çoğunluğuyla vârid görülmemiştir. Çünkü meshe uğrayan kimselerin neslinin devam etmeyeceği, yine hadislerde açıklanmıştır. Taberi der ki: "Esasen hadiste, o kelerin meshedilenlerden olduğu hususunda Resûlullah'ın cezm'i (kesin iddiası) mevcut değildir. Aleyhissalâtu vesselâm, bunun onlardan olmasından korktuğunu beyan etmiş ve yemekten geri durmuştur. Resulullah, bunu da Cenab-ı Hakk'ın, Resulüne, meshe uğrayanların neslinin devam etmeyeceğini bildirmesinden önce söylemiş olmalı." Tahâvî de, meseleye böyle bir yaklaşımla cevap vermiş ve arkadan İbnu Mes'ud'dan yapılan şu rivayeti kaydetmiştir: "Resulullah sallallahu aleyhi vessellem'e: "Şu maymun ve hınzırlar meshedilen yahudilerden kalma mıdır?" diye soruldu. Aleyhissalâtu vesselâm: "Allah bir kavmi helak veya meshetti mi artık onlara bir nesil de devam kılmaz!" diye cevap verdi.
İslam'da âyet ve hadislerle sabit olan insanın maymun, domuz, keler gibi hayvan olması inancı ile insanlığın maymundan geldiğini söyleyen evrimci iddialar

arasında hiçbir irtibatın olmadığını belirtelim. Biri, insanlığın aslını, tesadüflerle tekamül denen maymuna bağlarken, öbürü, şımaran ve azan insanın ilahî irade ve ilahî kudretle, bir ceza olarak tenzilen maymuna, domuza, kelere çevrildiğini belirtir. Birinde tesadüfî tekâmül, öbüründe irâdî tenzil vardır, bu bir cezadır.
Keza mesh'i, tenasuhcuların iddiası ile de karıştırmamak gerekir. Onlar hiç bir ciddi delile dayanmadan, insan ruhunun hayvan cesetlerinde yeniden dünyaya geleceğini iddia ederler. İslamiyet, ölen kimsenin bir daha dünya hayatına dönmeyeceğini kesin bir üslubla söyler.[79]

*** TAVŞAN**

-3905 -1- عن خالد بن الحويرث قال:]صَادَ رَجُلٌ أرْنَباً فَجَاءَ بِهَا إلى عَبْدِاللّهِ ابنِ عُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما فقَال: مَا تَقُولُ؟ فقَالَ قَدْ جِئَ بِهَا إلى رسولِ اللّهِ # وَأنَا جَالِسٌ مَعَهُ فَلَمْ يَأكُلْهَا وَلَمْ يَنْهَ عَنْ أكْلِهَا، وَزَعَمَ أنَّهَا تَحِيضُ[. أخرجه أبو داود .

1. (3905)- Hâlid İbnu'l-Huveyris (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir adam bir tavşan avladı ve Abdullah İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)' ya gelip: "Ne dersiniz (bunun eti yenir mi?)" diye sordu. Abdullah: "Tavşan Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a da (böyle avlanıp) getirilmişti. Ben de o sırada yanında oturuyordum. Ondan ne yedi ne de onun yenmesini yasakladı, tavşanın hayız gördüğüne inanıyordu" dedi."[80] [Ebû Dâvud, Et'ime 27, (3792).]

-3906 -2- وعن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]مَرَرْنَا فَانْفَجْنَا أرْنَباً بِمرِّ الظَّهْرَانِ فَسَعَوْا فَلَغَبُوا قال: فَسَعَيْتُ حَتّى أدْرَكْتُهَا فَأخذْتُهَا، وَأتَيْتُ بِهَا أبَا طَلْحَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْه، فَذَبَحَهَا بِمَرْوَةٍ، فَبَعَثَ مَعِى بِفَخِذِهَا إلى رَسُولِ اللّهِ # فَأكَلَهُ قِيلَ لَهُ: أكَلَهُ؟ قَالَ: قَبِلَهُ[. أخرجه الخمسة.»أنْفَجْنَا«: أثرنا .

2. (3906)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Yürüdük ve Merri'z Zahrân'dan bir tavşan kaldırdık. Arkadaşlarımız peşinden koştular ve (sonunda yakalamaktan) âciz kaldılar. Bu sefer ben koştum, yetiştim ve yakaladım. Onu

(babalığım) Ebû Talha (radıyallahu anh)'a getirdim. O, tavşanı keskin bir taşla kesti. Budunu benimle Resulullah'a gönderdi. Resulullah onu yedi."
Enes'e: "Yedi mi, (gördün mü yediğini?)" diye sorulmuştu. Yani kabul etti" dedi."[81] [Buhârî, Sayd 32, 10, Hibe 5; Müslim, Sayd 53, (1953); Ebû Dâvud, Et'ime 27, (3791); Tirmizî, Et'ime 2, (1790); Nesâî, Sayd 25, (7, 196).]

AÇIKLAMA:

1- Câhız, tavşan hakkında devrinin bilgilerini bize şöyle aktarır: "Tavşan pek korkak bir hayvan olarak bilinir. Şehvetine çok düşkündür. Bir yıl erkek, bir yıl dişi olur. Ayrıca hayız görür. Gözleri açık uyur."
Merr-i Zahrân: Mekke'den bir merhale uzak bir yerin adıdır.

2- Tavşan etinin yenip yenmeyeceği hususunda bazı ihtilaflı rivayetler gelmiştir. Sadedinde olduğumuz iki rivayette de bu ihtilaflı durum gözükmektedir. Mesela Ebû Hüreyre (radıyallahu anh)'tan gelen bir rivayet: "Bir bedevî, kızartılmış vaziyette bir tavşanı Resûlullah'a getirmişti. Kendisi yemedi, Ashâbına yemelerini söyledi" der. Âlimler çoğunluk itibariyle tavşan etinin mübah olduğunu söylemiş, kaydedilen hadislerden yenmesinin caiz olduğu hükmüne ulaşmıştır. Ancak şunu da belirtelim ki ashabtan Abdullah İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ), Tâbiînden İkrime, fukahadan Muhammed İbnu Ebî Leyla tavşan etinin mekruh olduğuna kanîdirler. Bunlar Huzeyme İbnu Cezî'in rivayetine dayanırlar. Bu rivayette der ki: "Ey Allah'ın Resûlü dedim, tavşan hakkında ne dersiniz?"
"Onu ne yerim ne de haram kılarım" buyurdular. Ben: "Öyleyse, dedim, siz haram kılıncaya kadar ben onu yiyeceğim. Siz niye (yemiyorsunuz)?" Bana şu cevabı verdi:
"Onun hayız gördüğü bana bildirildi."
İbnu Hacer bu hadisin senedce zayıf olduğunu belirttikten sonra: "Şâyet senedce sahih olsa, yine de burada kerâhete delil mevcut değildir" der.
Bu ma'nâyı sadedinde olduğumuz bâbın birinci hadisi (3905) de teyid eder.
Hülasa, Nevevî: "Tavşan eti, İmam Mâlik, Ebû Hanîfe, Şâfiî, Ahmed İbnu Hanbel ve diğer pekçok ulemâ nezdinde helâldir" der.

3- Hadis av hayvanının kaldırılıp, ürkütülmesinin caiz olduğunu gösterir. Keza avı kovalamanın câiz olduğu da anlaşılmaktadır. "Avın peşine düşen gaflete düşer" mealindeki hadis, bu söylenene muhalif sayılmamıştır, çünkü bu ikinci

hadis, fuzûlî yere avcılıkla fazla uğraşan, av takibederken, bir kısım maslahat ve vecibelerini ihmal eden kimselere mahsustur.

4- Hadis, avı yakalayanın, bir başkasının ortak olmasına imkan olmayacak şekilde ona sahip olduğunu gösterir. Öyle ki, o avı onunla kovalayanlar dahi hak iddia edemezler, yakalayan ona sahip olur.

5- Hadis, avla elde edilenin hediye edilebileceğine, bu hediyenin kabul edilmesi gerektiğine, mevkii ve makamı yüce bile olsa, onun razı olacağı bilindiği takdirde basit bir şeyin bile hediye edilebileceğine delil kılınmıştır.

6- Hadiste, çocuğun velisinin, çocuğun mâlik olduğu şeylerde çocuğun lehine tasarrufta bulunabileceği gözükmektedir.[82]

*** SIRTLAN**

3907 -1- عن عبدالرحمن بن أبي عمار قال:]قُلْتُ لِجَابِرٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه: الضَّبْعُ، أَصَيْدٌ هُوَ؟ قالَ: نَعَمْ. قَالَ: نَعَمْ. قُلْتُ: آكُلُهَا؟ قالَ: نَعَمْ قُلْتُ: عَنْ رسولِ اللّهِ #؟ قالَ: نَعَمْ[. أخرجه أصحاب السنن، وصححه الترمذي .

1. (3907)- Abdurrahman İbnu Ebî Ammâr rahimehullah anlatıyor: "Hz. Câbir (radıyallahu anh)'a: "Sırtlan av mıdır?"diye sordum.. "Evet!" dedi. Ben tekrar: "Etini yiyeyim mi?"dedim. "Evet!" dedi.
"Bu cevap Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan mıdır?" dedim. "Evet!" dedi." [83]

3908 -2- وعند أبي داود:]قَالَ جَابِرٌ رَضِيَ اللّهُ عَنْه: سَأَلْتُ رَسُولَ اللّهِ # عَنِ الضَّبُعِ، فقَالَ: هُوَ صَيْدٌ، وَيُجْعَلُ فِيهِ كَبْشٌ إِذَا صَادَهُ الْمُحْرِمُ[.

2. (3908)- Ebû Dâvud'un rivayetinde şöyle gelmiştir: "Hz. Câbir (radıyallahu anh) der ki: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a sırtlandan sordum. Bana:
"O, av (hayvanı)'dır, ihramlı avlayacak olursa koç da aynı hükme dâhil edilir." [84] [Tirmizî, Et'ime 4, (1792); Ebû Dâvud, Et'ime 32, (3801); Nesâî, Sayd 27, (7, 200).]

3909- 3- وعن خزيمة بن جزء رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]سَألْتُ رسولَ اللّهِ # عَنِ الضَّبُعِ، فقَالَ: أوَيَأكُلُ الضَّبُعَ أحَدٌ؟ وسَألْتُهُ عَنْ أكْلِ الذِّئْبِ، فقَالَ: أوَ يأكُلُ الذِّئْبَ أحَدٌ فِيهِ خَيْرٌ[. أخرجه الترمذي.

3. (3909)- Huzeyme İbn Cez' (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a sırtlan hakkında (eti helal mi?]" diye sordum.
"Sırtlanı yiyen biri de var mı?" dedi. Bunun üzerine kurdun etinin yenmesini sordum.

"Kendisinde hayır olup da kurdu yiyen biri var mı?" diye cevap verdi."[85] [Tirmizî, Et'ime 4, (1739).]

AÇIKLAMA:

Yukarıda kaydedilen rivayetler sırtlan etinin yenip yenmeyeceği ile ilgilidir. Önceki iki rivayette yenebileceği, helal olduğu söylenmiş ise de sonuncu rivayete göre helal değildir, yenmemesi gerekir.
Rivâyetlerden de anlaşılacağı üzere sırtlan eti hususunda ülemâ ihtilaf etmiştir. Hattâbî'nin açıklamasına göre, Sa'd İbnu Ebî Vakkâs, İbnu Abbâs, Atâ, İshâk, Ebû Sevr, İmâm Şâfiî ve Ahmed İbnu Hanbel sırtlanın etinin câiz olduğuna hükmetmiştir.
Ancak ülemânın çoğunluğu da haram olduğunu söylemiştir: Süfyan Sevrî, Ashâb-ı Re'y ve İmam Mâlik, Saîd İbnu Müseyyeb, bunlar arasındadır. Bunlar haram derken, sırtlanın vahşî bir hayvan olduğunu, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın vahşilerden köpek (parçalayıcı) dişi olanların etini yemeyi nehyettiğini belirtmişlerdir. Helal olduğunu söyleyenler, yukarıdaki ilk iki rivayeti gösterirler ve üçüncü rivayetin amel edilemeyecek kadar zayıf olduğuna dikkat çekerler.
Sırtlanın helal olduğunu söyleyen Ulemaya hak vermeye çalışan İbnu'l-Kayyim'in açıklamaları meyanında şu sözleri dikkate değer: "Resûlullah'ın haram kıldığı hayvanlarda iki vasıf beraber var:

1- Hayvanın köpek (parçalayıcı) dişinin bulunması.

2- Tab'ı itibâriyle normal vahşilerden olması: Aslan kurt, kaplan, gelincik gibi. Sırtlanda ise, bu iki vasıftan sadece biri var: Köpek dişi var, ama normal

vahşilerden değil. Şurası muhakkak ki, vahşiler parçalayıcı diş sahibi olan hayvanlardan daha farklıdır. Vahşi hayvan, kendisinde bulunan vahşilik kuvvesi sebebiyle haram kılınmıştır. Zira, vahşî hayvanı yiyen bu kuvvenin bir benzerini tevarüs ederken ruhen vahşileşir. Çünkü bir şeyi yiyen, yediği şeye benzer. Şu husus da herkesce bilinmektedir: Kurtta, aslanda, kaplanda ve gelincikte bulunan vahşilik kuvvesi sırtlanda mevcut değildir. Öyleyse haramlıkta bu, öbürlerine eşit olmamalı, ne lügat ne de örf yönüyle sırtlanla öbürleri arasında bir eşitlik olmamalıdır."[86]

*** KİRPİ**

-3910 -1- عن نملة ا٭نصاري قال:]سُئِلَ ابْنُ عُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما عَنْ أكْلِ الْقُنْفُذِ، فَتَ : قُلْ َ أجِدُ فِيمَا أُوحِىَ إلَىَّ مُحَرَّماً عَلى طَاعِمٍ يَطعُمُهُ، اŒية. فقَالَ شَيْخٌ عنْدَهُ: سَمِعْتُ أبَا هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْه يَقُولُ: ذُكِرَ الْقُنْفُذُ عِنْدَ رَسُولِ اللّهِ # فقَالَ خَبِيثَةٌ مِنَ الخَبَائِثِ، فقَالَ ابنُ عُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما: إنْ كَانَ قَالَ هذَا رَسُولُ اللّهِ # فَهُوَ كَمَا قَالَ مَا لَمْ نَدْرِ[. أخرجه أبو داود .

1. (3910)- Nemletü'l-Ensârî anlatıyor: "İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'e kirpiden sorulmuştu. (Cevaben) şu âyeti okudu. (Meâlen):
"(Ey Muhammed) de ki: "Bana vahyolunanda leş, akıtılmış kan, domuz eti -ki pistir- ve günah işlenerek Allah'tan başkası adına kesilen hayvandan başkasını yemenin haram olduğuna dair bir emir bulamıyorum. Fakat darda kalan, başkasının payına el uzatmamak ve zaruret miktarını aşmamak üzere bunlardan da yiyebilir. Doğrusu Rabbim bağışlar ve merhamet eder." (En'am 146).
Ancak, yanında bulunan bir yaşlı dedi ki: "Ben Ebû Hüreyre (radıyallahu anh)'yi dinledim, demişti ki: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)' ın yanında kirpinin zikri geçmişti:
"O habislerden bir habistir (eti) yenmez" buyurdular."
Bunun üzerine İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ): "Eğer bunu Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) söyledi ise, bu (kirpinin hükmü), biz bilmesek de O'nun dediği gibidir" dedi."[87] [Ebû Dâvud, Et'ime 30, (3799).]

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu beyanlarında kirpi habis olarak tavsif buyrulmuştur. Habis şeyler, Kur'an-ı Kerim'in nassı ile haramdır. Ancak kirpinin durumu ihtilâflıdır. Es-Sübülü's-Selam'da şu açıklama yapılmıştır.
"Râfiî der ki: "Kirpi hususunda iki görüş var: Birine göre haramdır. Ebû Hanîfe ve Ahmed İbnu Hanbel bu görüştedir. Bunlar hadiste kirpinin "habis" olarak tavsif edilmesini esas almışlardır. Diğer görüşe göre helaldir. İmam Mâlik ve İbnu Ebî Leyla bu görüştedirler."[88]

*** TOY**

-3911 -1- عن سفينة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]أَكَلْتُ مَعَ رسولِ اللّهِ # لَحْمَ حُبَارَى[. أخرجه أبو داود. »الحُبَارَى«: هو الحبرج .

1. (3911)- Sefîne (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ben, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte toy (denen kuş)un etini yedim."[89] [Ebû Dâvud, Et'ime 29, (3797); Tirmizî, Et'ime 26, (1829).]

AÇIKLAMA:

"Toy" uzun boyunlu, iri bir av kuşudur, göçmen kuşlardandır, çok hızlı uçar, boz renklidir. Eti tavuk ve kaz eti arasındadır. Hadis toy etinin helal olduğunu beyan buyurmuştur, bu hususta Ulemanın ihtilafı yoktur.[90]

*** ÇEKİRGELER**

-3912 -1- عن ابن أبي أوفى رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]غَزَوْنَا مَعَ رَسُولِ اللّهِ # وَكُنَّا نَأكُلُ مَعَهُ الْجَرَادَ[. أخرجه الخمسة .

1. (3912)- İbnu Ebî Evfa (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile beraber [altı veya yedi sefer] gazveye çıkmıştık. Gazve esnasında (aleyhissalâtu vesselâm)'la birlikte çekirge yedik."[91] [Buhârî,

Sayd 13; Müslim, Sayd 52, (1952); Tirmizî, Et'ime 22, (1822, 1823); Ebû Dâvud, Et'ime 35, (3812); Nesâî, Sayd 37, (7, 210).]

-3913 -2- وعن سلمان رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]سُئِلَ رَسُولُ اللّهِ # عَنِ الجَرَادِ فقَالَ: أكْثَرُ جُنُودِ اللّهِ، َ آكُلُهُ وَ َ أُحَرِّمُهُ[. أخرجه أبو داود.

2. (3913)- Selman (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a çekirgeden sorulmuştu."
"Onlar, Allah'ın en kalabalık ordularıdır. Onu ne yerim ne de haram kılarım" buyurdular."[92] [Ebû Dâvud, Et'ime 35, (3813); İbnu Mâce, Sayd 9, (3219).]

-3914 -3- وفي رواية رزين رحمه اللّه عن جابر:]دَعَا النَّبِيُّ # عَلى الجَرَادِ فقَالَ: اللَّهُمَّ أهْلِكِ الجَرَادَ، اقْتُلْ كِبَارَهُ، وَأهْلِكْ صِغَارَهُ، وَاقْطَعْ دَابِرَهُ، وَخُذْ بِافْوَاهِهَا عَنْ مَعَايِشِنَا وَأرْزَاقِنَا إنَّكَ سَمِيعُ الدُّعَاءِ، فقَالَ رَجُلٌ يَا رَسُولَ اللّهِ: كَيْفَ تَدْعُو عَلى الجَرَادِ، وَهُوَ جُنْدٌ مِنْ جُنُودِ اللّهِ؟ فقَالَ: إنَّهُ نَثْرَةُ حُوتٍ فِي الْبَحْرِ[.

3. (3914)- Rezîn rahimehullah Hz. Câbir (radıyallahu anh)'tan nakLediyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) çekirgelere beddua etti ve dedi ki:
"Allah'ım! Çekirgeleri helak et, büyüklerini öldür, küçüklerini helak et, nesillerini kes, ağızlarını geçimliğimiz ve rızkımızdan (uzak) tut. Sen duaları işitensin."
(Orada bulunan) bir adam:
"Ey Allah'ın Resûlü! Çekirgelere nasıl böyle beddua ediyorsunuz, onlar ki Allah'ın ordularından bir ordudur" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm da cevaben:
"Çekirge, denizdeki bir balığın hapşırığıdır" buyurdular."[93] [Tirmizî, Et'ime 23, (1824); İbnu Mâce, Sayd 9, (3221).]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayetler, çekirgeler hakkındadır. İlk ikisi sarih olarak çekirgelerin

yenmesinin helal olduğunu ifade etmektedir. Nitekim Nevevî: "Müslümanlar çekirge yemenin mübah olduğu hususunda icma etmiştir" der. Ayrıca Ebû Hanîfe, Şâfiî, Ahmed İbnu Hanbel ve bir çok Cemâhir'in "Çekirge tezkiye suretiyle (başı kesilerek) veya müslüman yahut mecûsi herhangi bir kimsenin avlanması suretiyle veya kendiliğinden veya bir kısmı koparılarak yahut bir başka sebeple de ölse helaldir" dediklerini belirtir. İmam Mâlik, kendisinden meşhur olan kavle, -Ahmed İbnu Hanbel de bir kavle- göre: "Bir kısmı koparılmak veya diri olarak (sıcak suya) atılıp haşlanmak veya ateşte kızartılmak gibi bir sebeple öldürülürse helaldir, kendiliğinden veya bir kap içerisinde ölmüş kalmışsa yenmesi helal olmaz" demişlerdir.

2- Çekirgenin Allah'ın en kalabalık askeri olarak ifade edilmesi, kuş taifesi içerisinde sayıca en çok olması sebebiyledir. Hadislerde geldiği üzere, Allah'ın en kalabalık mahluku meleklerdir. Melekler hakkında âyette de: "Rabbinin ordularını kendisinden başka kimse bilmez" (Müddessir 31) buyrulmuştur. Çekirgeye Allah'ın ordusu denmesi hikmetli bir ifadedir. Onların başı boş olmadığını, Cenâb-ı Hakk'ın, onları, gadab ettiği yerlere musibet olarak gönderip cezalandırdığını ifade eder. Kur'an bu hususu, Firavun'a karşı diğer âfetler zımnında çekirgenin de gönderildiğini belirterek haber verir (A'raf 133). Çekirgeler girdikleri yerlerin otlarını, ekinlerini, ağaçlarını yerler ve kıtlığa sebep olurlar. Öyle ki zaman olur, insanlar yiyecek bir şey bulamayarak birbirlerini yiyip toptan helak olurlar (Kâri).

3- Üçüncü hadiste (3914) çekirgenin balık hapşırığına benzetilmesiyle ilgili yeterli açıklama daha önce geçtiği için burada tekrar etmeyeceğiz. (1249, 1250, ve 1251 numaralı hadislere ve bunların şerhlerine bakılmalıdır.)[94]

*** AT**

-3915 -1- عن أسماء بنت أبي بكر رَضِيَ اللهُ عَنْهما قالت:]نَحَرْنَا عَلى عَهْدِ رَسُولِ اللّه # فَرَساً، وَنَحْنُ بِالْمَدِينَةِ فَأَكَلْنَاهُ[. أخرجه الشيخان والنسائي .

1. (3915)- Esmâ Bintu Ebî Bekr (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Biz, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında bir at kestik. O zaman Medine'de idik. Hepimiz onu yedik."[95] [Buhârî, Sayd 24, 27; Müslim, Sayd 36, (1942);

Nesâî, Dahâyâ 33, (7, 231).]

3916-2- وعن جابر رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]أَكَلْنَا زَمَنَ خَيْبَرَ الْخَيْلَ، وَحُمُرَ الْوَحْشِ وَنَهَا رَسُولُ اللّهِ # عَنِ الْحُمُرِ ا'هْلِيَّةِ، وَأذِنَ فِى الخَيْلِ[. أخرجه أصحاب السنن، والفظ لغير الترمذي، وصححه الترمذي.

2. (3916)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Haber(in fethi) zamanında at ve vahşi eşek eti yedik. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ehli eşek (etin)i yasakladı ve ata müsaade etti."[96] [Ebû Dâvud, Et'ime 26, (3788); Nesâî, Sayd 32, (7, 205); Tirmizî, Et'ime 5, (1794).]

AÇIKLAMA:

1- Bu iki rivayetin her ikisi de at etinin yenmesini mübah ilan etmektedir. Ancak başka rivayetler muvacehesinde tezekkür edince ülemâ ihtilaf etmiştir. Bahsi, Nevevî rahimehullah şöyle özetler: "Âlimler, at etinin mübah olması hususunda ihtilaf etmiştir:

* Şâfiî ve Cumhurun mezhebine göre bu mübahtır ve hiçbir kerâhet yoktur. Ahmed İbnu Hanbel, İshâk, Ebû Yusuf, İmam Muhammed, muhaddislerden bazı cumhurlar da bu görüştedir.

* İbnu Abbâs, İmam Mâlik, Ebû Hanîfe gibi bazı âlimler ise, "Sizin için atları, katırları ve merkebleri binek ve süs hayvanları olarak yarattık..." (Nahl 8) meâlindeki ayet-i kerimeyi esas alarak atın yenmesini mekruh addetmişlerdir. Onlara göre bu âyette yemekten bahsedilmiyor, halbuki daha önceki âyette hayvanların yenilmesinden bahsedilmektedir. Atı mekruh addeden ülemâ, âyetten başka, Halid İbnu'l-Velid tarafından rivayet edilen şu hadisi de esas alırlar: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) at etini yasakladı."

At etini mekruh addedenlerin bir diğer delilleri, atın cihad vasıtası olmasıdır. Ancak önceki hadiste geçen "O zaman Medine'de idik" ibaresi, at etinin Resûlullah'ın huzurunda ve cihad emrinin gelmesinden sonraki devreye ait olduğuna delil kılınmıştır. Bilindiği üzere, Mekke döneminde cihada müsaade yoktu ve o sırada atın cihad vasıtası olması mevzubahis değildi. Yine önceki hadiste, etin Resulullah devrinde kesilip yenmesinin ifade edilmesi, Resulullah'ın

bundan haberdâr olduğuna dikkat çekme gayesini güder. Usulcüler bu çeşit ifadeleri hep ref'e nisbet etmiştir, yani bunlardan Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın haberi vardır ve sükutuyla te'yid etmiş ve takrir buyurmuştur, öyleyse hadis merfudur.[97]

*** PİSLİK YİYENLER (CELLÂLE)**

-3917 -1- عن أبن عمر رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]نَهَى رَسُولُ اللّهِ # عَنْ جَّلَةِ ا‘‘بِلِ أنْ يُرْكَبَ عَلَيْهَا، أوْ يُشْرَبَ مِنْ ألْبَانِهَا[. أخرجه أبو داود والترمذي .

1. (3917)- İbn Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) pislik yiyen (cellâle) deveye binmekten ve sütünü içmekten men etti."[98] [Ebû Dâvud, Et'ime 25, (3785, 3787); Tirmizî, Et'ime 24, (1825).]

-3918 -2- وعن ابن عباس رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]نَهَى رَسُولَ اللّهِ # عَنْ أكْلِ المُجَثَّمَةِ: وَهِيَ المَصْبُورَةُ لِلْقَتْلِ، وَعَنْ أكْلِ الجَّلَةِ، وَشُرْبِ لَبَنِهَا، وَعَنِ الْشُّرْبِ مِنْ فِي السِّقَاءِ[. أخرجه أصحاب السنن، واللفظ للترمذي وصححه .

2. (3918)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) öldürülmek için hedef ittihaz edilmiş (ve mücesseme denilen) hayvanın yenilmesini, pislik yiyen (ve cellâle denen) hayvanın yenilmesini, sütünün içilmesini ve su tuluğunun ağzından su içilmesini yasakladı."[99] [Ebû Dâvud, Et'ime 25, (3786); Tirmizî, Et'ime 24, (1826); Nesâî, Dahâyâ 44, (7, 240).]

-3919 -3- وعن زهدم بن مضرب قال:]أُتِيَ أبُو مُوسى رَضِيَ اللّهُ عَنْه بِدَجَاجَةٍ فَتَنَحّى رَجُلٌ مِنَ الْقَوْمِ، فقَالَ: مَا شَأنُكَ؟ فقَالَ: إنِّى رَأيْتُهُ يَأكُل شَيْئاً فَقَذِرْتُهُ فَحَلَفْتُ أنْ َ آكُلُهُ، فقَالَ أبُو مُوسى: ادْنُ فَكُلْ، فَإنِّى رَأيْتُ رَسُولَ اللّهِ # يَأكُلُهُ، وَأمَرَهُ أنْ يُكَفِّرَ عَنْ يَمِينِهِ[. أخرجه الشيخان والنسائي .

3. (3919)- Zehdem İbnu Mudrib anlatıyor: "Ebû Musa (radıyallahu anh)'a bir tavuk getirilmişti. Cemaatten birisi ayrıldı. (Ebû Musa): "Neyin var?" diye sordu. Adam:
"Ben onu pis bir şeyler yerken gördüm ve tiksindim ve yememeye yemin ettim" cevabını verdi. Bunun üzerine Ebû Musa:
"Yanaş ve ye! Zira ben, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı (cellâle'yi) yerken gördüm" dedi ve adama, yemini için kefarette bulunmasını emretti."[100]
[Buhârî, Zebâih 26, Humus 15, Megâzî 74, 78, Eymân 1, 4, 18, Kefâret 9, 10, Tevhid 56; Müslim Eymân 9, (1649); Nesâî, Sayd 33, (7, 206).]

AÇIKLAMA:

Bu üç hadiste aslen eti helal olan hayvanlardan besleniş ve öldürülüş tarzları sebebiyle yenmesi yasaklanan hayvanlar mevzubahis edilmektedir.

1- Cellâle: Pislik yiyen hayvanların müşterek adıdır. Sığır, davar, deve veya kümes hayvanı olmuş farketmez. Hepsine şerî ıstılahta cellâle denmiştir. Ülemâ bunlar hakkında farklı görüşler ileri sürmüştür. Bazı âlimler yiyeceğinin çoğu temiz olan hayvanı cellâle addetmemiştir. Umumiyetle az miktarda pislik yemiş olanlar cellâle kabul edilmez. Nevevî, "Azlığa çokluğa bakılmaz, kokusu esas alınır, yediği pisliğin rengi, kokusu eti veya suyunda galebe çalma halinde cellâle sayılacağını" söyler.

2- Hattabî'nin açıklamasına göre cellâle'nin sütünden ve etinden istifade için başlıca görüşler şöyledir:

* "Ashâb-ı Re'y (Hanefîler), Şâfiî ve Ahmed İbnu Hanbel'e göre mekruhtur, kesilmezden önce bunlar bir müddet hapsedilmeli, temiz yemle beslenip ondan sonra kesilmelidir. Hapis müddeti de ihtilaflıdır:

** Bazı rivayetlerde sığırın kırk gün. Tavuğun üç gün hapsedildikten sonra yenilmesi tavsiye edilmiştir.

** Fakihler umumiyetle tavuklar için üç, koyunlar için dört, sığır ve develer için on gün hapsedilmelerini fetvaya bağlamışlardır.

* Hasan Basrî, İmam Mâlik gibi bazı âlimler de cellâlenin etini yemekte bir beis görmemişlerdir.

* İshak İbnu Râhûye'nin de: "Cellâlenin etini iyice yıkadıktan sonra yemede bir

beis yoktur" dediği rivayet edilmiştir.

* Domuz sütü ile beslenen bir kuzunun eti yenilebilir, bir mahzur yoktur, çünkü süt istihlak edilmiştir.

3- Mücesseme: Ok vs. atışlarında hedef yapılan hayvandır. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) hayvanların tâlim vs. maksadlarla yapılacak atışlarda hedef yapılarak öldürülmesini şiddetle yasaklamış, bunu yapanlara lânet etmiştir. Bu tarzda öldürülen hayvanın yenmesini Resulullah nehyetmiştir. Bu suretle avlanıp, ölmeden kesilecek olursa helaldir. Ancak, atış yapılır, fakat kesilmeden kendiliğinden ölürse, yenmesi caiz olmaz. Zira bu durumda mevkûze (vurularak öldürülmüş) olmuş olur.[101]

*** HAŞERELER**

-3920 -1- عن الهلقام بن تلبّ عن أبيه قال:]صَحِبْتُ النِّبىّ # فَلَمْ أسْمَعْ لِحَشَرَةٍ مِنَ ا'رْضِ تَحْرِيماً[. أخرجه أبو داود .

1. (3920)- Hilkâm İbnu Telib rahimehullah babasından naklediyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la arkadaşlık yaptım, yeryüzündeki haşerelerden herhangi birini haram ettiğini hiç işitmedim."[102] [Ebû Dâvud, Et'ime 30, (3798).]

AÇIKLAMA:

1- Burada haşerâtla küçük hayvanlar kastedilmektedir. Şârihler bunu açıklarken kertenkele, kirpi, araptavşanı[103] ile örneklendirirler. Şu halde dilimizde kullandığımız haşere ma'nâsında değildir.

2- Hattâbî, hadisi açıklarken der ki: "Bu hadiste, haşerâtın mübah olduklarına delil de yoktur. Çünkü, râvinin "..işitmedim" sözü, ondan başkasının da işitmediğine delil olmaz, bir başkasının işitmiş olması caizdir. Hadis bize bir başka ma'nâ daha ilham etmektedir, o da şu: Bu sözle, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında, Arapların, haşerâtı mübah addetme âdetleri vardı, Resûlullah da onların bu âdetlerini bilmekte idi. Onları haşere yemekten men

etmedi."
Hattâbî açıklamasına devam ediyor: "Âlimler, eşyada asıl olan ibâhe mi, mahzur mu olduğu hususunda ihtilaf etmiştir. Bu, usul-ı fıkhın büyük problemlerinden biridir. Bazı âlimler: "İbahe"ye hükmederken, bazılarıda "mahzur"a hükmetmiştir. Bu meyanda bir kısmı da "mutlak olarak "ibahe" veya "mahzur"a hükmetmek yanlıştır, bazıları için "mubah"ın, bazıları için "mahzur"un esas olduğunu söylemek daha uygundur" demiştir..."

Nitekim âlimler araptavşanı ve vebr[104] gibi haşerât hakkında ihtilaf eder. Urve, Atâ, Şâfiî, Ebû Sevr araptavşanının yenebileceğini söylemiş, İmam Mâlik "Vebr'in yenmesinde bir beis yok" demiştir. Şâfiî de aynı kanaattedir. Atâ, Mücâhid ve Tâvus'tan bu görüş rivayet edilmiştir. İbnu Sîrîn, Hammâd, Ebû Hanîfe ve Ashâbı da vebr'i mekruh addetmiştir.
Ebû Hanîfe ve Ashabı kirpiyi mekruh addeder. Kirpi hakkında İmam Mâlik'e sorulunca "Bilmiyorum" der. Ebû Sevr ise bir mahzur görmedi. Aynı görüş Şâfiîden de hikaye edilmiştir. Buna İbnu Ömer'in de ruhsat verdiği rivayet edilmiştir. Ebû Dâvud haram olduğuna dair bir rivayet kaydetmiş ise de senedi zayıftır. Şayet hadis sabitse, kirpi haramdır.[105]

*** MUZDAR**

-3921 -1- عن جابرٍ بن سمرةٍ رَضِيَ اللهُ عَنْه:]أنَّ رَجُ نَزَلَ الحَرَّةَ وَمَعَهُ أهْلُهُ وَوَلَدُهُ، فقَالَ رَجُلٌ: إنَّ نَاقَةً لِى ضَلَّتْ، فَإنْ وَجَدْتَهَا فَامْسِكْهَا، فَوَجَدَهَا وَلَمْ يَجِدْ صَاحِبَهَا فَمَرِضَتْ، فَقَالَتِ امْرَأتهُ: انْحَرْهَا فَأبَى، فَنَفَقَتْ، فَقَالَتْ: اسْلُخْهَا حَتَّى نُقَدِّدَ لَحْمَهَا وَشَحْمَهَا وَنَأكُلُه، فقَالَ: حَتَّى أسْألَ رسولَ اللهِ # فَأتَاهُ فَسألَهُ، فقَالَ: هَلْ عِنْدَكَ غِنىً يُغْنِيكَ؟ قالَ: َ قَالَ: فَكُلُوهَا قالَ: فَجَاءَ صَاحِبُهَا فَأخْبَرَهُ الخَبَر، فقَالَ: هَّ كُنْتَ نَحَرتَهَا؟ قَالَ: اسْتَحْيَيْتُ مِنْكَ[. أخرجه أبو داود .

1. (3921)- Câbir İbnu Semüre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir adam beraberinde ailesi ve çocukları olduğu halde Harra'ya indi. Bir adam: "Bir devem kayboldu, onu bulacak olursan yakalayıver" dedi. Adam onu buldu ama sahibini bulamadı. Deve hastalandı. Adamın karısı: "Onu kes (de mundar ölmesin) dedi. Ama erkek kabul etmedi. Deve öldü. Kadın bu sefer: "Derisini soy da etini, yağını kadid yapalım (güneşte kurutalım) ve yiyelim" dedi.

Adam: "Hele, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a bir soralım (da söylediklerini sonra yapalım!)"dedi. Ona gelip sordu. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Seni ondan müstağnî kılacak bir zenginliğin var mı?"diye sordu. Adam: "Hayır! yok" dedi. Resûlullah da:
"Öyleyse onu yiyin" buyurdu. Ravi der ki: "Sonra devenin sâhibi geldi. Durum kendisine anlatıldı.
"Deveyi kesmedin mi?" dedi. Adam: "Senden utandım!" cevabında bulundu." [106] [Ebû Dâvud, Et'ime 37, (3816).]

AÇIKLAMA:

1- Harra: Medine'nin çevresinde siyah taşlarla kaplı olan kısım.

2- Harra'ya inen âilenin muzdar olduğu belirtilmiştir. Resulullah, bu maddi sıkıntı içinde olan aileye kendiliğinden (tezkiyesiz = kesilmemiş) ölen hayvanı yemelerine izin vermiştir. Bazı âlimler: "Muzdar kalan kimsenin meyteyi yiyebileceğine bu hadiste delil var" demiştir.[107]

3922 -2- وعن الفجيع العامري رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قُلْتُ يَا رَسُولَ اللّهِ #: مَا يَحِلُّ لَنَا مِنَ المَيْتَةِ؟ قَالَ: مَا طَعَامُكُمْ؟ قُلْنَا: نَغْتَبِقُ وَنَصْطَبِحُ. قالَ أبُو نُعَيْم مَوْلى عُقْبَةَ: فَسَّرَهُ لِى عُقْبَةُ: قَدَحٌ غُدْوَةً، وَقَدَحٌ عَشِيَّةً قَالَ: ذَاكَ؛ وَأبِي الجُوعُ، فَأحَلَّ لَهُمْ الْمَيْتَةَ عَلى هذِهِ الحَالِ[. أخرجه أبو داود .

2. (3922)- el-Fucey' el-Âmirî (radıyallahu anh) anlatıyor:
"Ey Allah'ın Resûlü dedim, meyteden bize helal olan (miktar) nedir?"
"Yiyeceğiniz ne (miktarda)dır" diye sordu. Biz: "Akşam ve sabah yiyoruz" diye cevap verdik."
Ebû Nuaym Mevlâ Ukbe der ki: "Ukbe bana bu ifadeyi açıkladı: "Bir bardak sabahleyin, bir bardak da akşam vakti demektir." Dedi ki: "Durum bu, babamın hayatına yemin olsun bu yetmez!" Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm mezkur durumda meyteyi yemelerine ruhsat tanıdı."[108][Ebû Dâvud, Et'ime 37, (3817).]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis de, meyte'nin yenmesine ruhsat tanıyacak fakirlik derecesini belirtiyor: Hattâbî der ki: "Sabahleyin bir kadeh, akşamleyin bir kadeh (süt), bedeni, yeterince beslemese, tam bir doyum sağlamasa da açlığı örter ve kişinin belini doğrultur. Resulullah bu miktar imkana rağmen meyteden alıp yemelerine ruhsat tanıdı. Böylece hadis, nefsin gıda ihtiyacını meyteden olmasını mübah kılmaktadır. İmam Mâlik ve iki görüşünden birinde Şâfiî bunu iltizam etmiştir." Şevkânî der ki: "Şâfiî indinde râcih görüş, açlığı örtecek kadarla yetinmektir. Ebû Hanîfe ve iki kavlinden birinde Mâlik de bu görüştedir."
Âyet-i kerîme de meyteyi haram kılmış fakat muzdar kalma halini istisna etmiştir: "Açlıktan darda kalan , günaha kaymaksızın yiyebilir" (Maide 3). Ancak zaruret hali kalkınca meytenin yenmesi helal olmaz. Açlığın örtülmesi, zarureti ortadan kaldırır (daha fazla yemeyi helal kılmaz). Ancak bazı âlimler: "Muzdar kimse ızdırar halinde, ızdırarın olmadığı zamandaki mutadı ne ise o miktarda yiyebilir" demişlerdir.
İbnu Hacer der ki: "Âyetin ıtlakına göre, bu râcih görüştür. Ülemâ, ızdırâr deyip, meytenin yenmesini helal kılacak halin tavsifinde ihtilâf etmiştir."

* Cumhur'a göre bu açlığın helak etme noktasına veya helaka götürecek hastalığa ulaşma noktasına gelmesidir.

* Bazı Mâlikîlere göre, "Açlığın üç gün devam etmesidir."[109]

* CİZYE VE SADAKA DEVESİ

-3923 -1- عن أسلم قال:]قُلْتُ لِعُمَرَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْه: إنَّ في الظَّهْرِ نَاقَةً عَمْيَاءَ، فقَالَ: ادْفَعْهَا إلى أهْلِ بَيْتٍ يَنْتَفِعُونَ بِهَا قُلْتُ: وَهِى عَمْيَاءُ؟ قَالَ: يَقْطُرونَهَا با٬٬بِلِ. فَقُلْتُ: وَكَيْفَ تَأكُلُ مِنَ ا٬رْضِ؟ فقَالَ: أمِنْ نَعَم الْجِزْيَةِ أمْ مِنْ نَعَم الصَّدَقَةِ؟ قُلْتُ بَلْ مِنْ نَعَم الْجِزْيَةِ، فقَالَ: أرَدْتُمْ وَاللّٰهِ أكْلَهَا، فَقُلْتُ: إنَّ عَلَيْهَا وَسْمَ نَعَم الْجِزْيَةِ، فَأمَرَ بِهَا عُمَرُ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْه فَنُحِرَتْ، وَكَانَ عِنْدَهُ صِحَافٌ تِسْعٌ، فَ تَكُونُ فَاكِهَةٌ، وَ طَرِيفَةٌ إَّ جَعَلَ مِنْهَا فِي الصِّحَافِ فَيَبْعَثُ بِهَا إلى أزْوَاجِ النَّبىِّ #، وَيَكُونُ الَّذِى يُبْعَثُ بِهِ إلى حَفْصَةَ ابْنَتِهِ مِنْ آخِرِ ذلِكَ، فإنْ

كَانَ فِيهِ نُقّصَانٌ كَانَ مِنْ حَظهَا، فَجَعَلَ فِي تِلْكَ الصِّحَافِ مِنْ لَحْمِ تِلْكَ الْجَزُورِ فَبَعَثَ بِهَا إلى أَزْوَاجِ النّبيِّ #، وَأمَرَ بِمَا بَقِىَ مِنْ لَحْمِ تِلْكَ الْجَزُورِ، فَصُنِعَ فَدَعَا عَلَيْهِ الْمُهَاجِرِينَ وَا'نْصَارِ[. أخرجه مالك .

1. (3923)- Eslem Mevlâ Ömer İbnu'l-Hattâb (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Ömer'e: "Binekler arasında kör bir deve var!" dedim. Bana: "Onu bir aileye ver, ondan istifade etsinler" dedi. Ben "O kör olduğu halde (ondan istifade mi olur)?" dedim. "Onu deve sürüsüne katsınlar (otlamaya sürsünler)" dedi. Ben: "İyi ama arazide nasıl yayılacak?" dedim. "Bu hayvan cizye devesi mi sadaka devesi mi?" diye sordu. Ben, "cizye devesi!" deyince: "Vallahi siz bunu yemek istiyorsunuz" dedi. Ben de: "Üzerinde cizye devesi mührü var?" dedim. Bunun üzerine Ömer (radıyallahu anh) devenin kesilmesini emretti ve kesildi. Hz. Ömer'in yanında dokuz adet tabak vardı. Meyve, çerez her ne olsa ondan bu tabaklara koyup Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevcelerine gönderirdi. Bu gönderdiklerinin en sonuncusu, kızı Hafsa'ya gönderdiği olurdu. Eğer bunda eksiklik olursa, kendi hissesinden tamamlardı.
İşte bu devenin etinden de o tabaklara koydu ve Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevcelerine gönderdi. Bu devenin etinden arta kalanın yemek yapılmasını emretti. Sonra Muhacir ve Ensar'ı ondan yemeye davet etti."[110]
[Muvatta, Zekât 44, (1, 279).]

AÇIKLAMA:

1- Rivayet, sadaka devesi ile cizye devesi arasında tefrikte bulunmaktadır. Çünkü sadaka devesinden sadece fakirler istifade edilebilir, cizye devesi olunca, ondan zenginfakir herkes istifâde edebilir. Eslem, bu hususu belirtmek için cizye devesi olduğunu, üzerinde cizye mühürü bulunduğunu belirtir.

2- Hz. Ömer (radıyallahu anh), Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)' ın vefatından sonra, kendi hilafeti sırasında, Ezvâc-ı Mutahharât'a ilgi ve saygısını hiç kesmemiş, onları memnun kılmayı hep birinci plana almıştır. Onlar arasında, kendi kızı olan Hafsa validemizi en son düşünmüştür. Zira vukûu muhtemel bazı aksamalar sebebiyle kızının kendisine darılmayacağını, öbürlerini babasının kendisine takdim etmesine gönül koymayıp râzı olacağını bildiği için böyle davranmıştır. Bu hal, Hz. Ömer'in, diğer ümmühâtü'lmü'minîn'e: "Ömer

kızını kayırıyor" diye bir hissin gelmesinden bilhassa kaçındığını da gösterir. Yeri gelmişken şu hususu belirtelim: Hz. Ömer, hilâfeti sırasında, ikramlarda sâdece Ezvâc-ı mütahharâta imtiyazlı davranmamış, Ashab'ın diğer ferdlerine de Resulullah'a olan yakınlıkları, Resulullah'ın sevgisine mazhariyetleri ölçüsünde farklı davranmıştır. Resulullah'ın sevgi ve takdirlerine mazhar olanlara fey'den daha çok pay ayırmıştır. Hz. Osman da böyle yapmıştır. Hz. Ebû Bekr ve Hz. Ali (radıyallahu anhümâ) ise, herkese eşit davranmıştır. Hz. Ebû Bekr: "Üstünlükleri sebebiyle sevabları âhirettedir, dünyada maişete olan ihtiyaçta hepsi eşittir" demiştir. Allah hepsinden razı olsun.

3- Bu rivayetten, Hz. Ömer'in Muhâcir ve Ensâr'ı zaman zaman ziyafetlerde bir araya getirdiğini, böylece onların gönüllerini hoş edip rızalarını kazandığını görmekteyiz. Âlimler, buna dayanarak: "İmam'ın çevresindeki ileri gelenleri yemekte bir araya getirmesi sünnettir" demiştir. Bu değerlendirme de gösterir ki, "beraber yeme"nin karın doyurmadan öte pek çok fonksiyonları, içtimâî ve siyâsî yönleri, ma'nâları vardır.

4- Hz. Ömer (radıyallahu anh)'ın yanında cizye ve harâc malından meyveler, çerezler, turfanda değişik yiyecekler mevcuttur, o bunlardan ileri gelenlere ikram etmektedir, bu mallardan ikram zenginlere bile mübahtır.[111]

*** ET**

3924 -1- عن عمر رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]إيَّاكُمْ وَاللَّحْمَ، فإنَّ لَهُ ضَرَاوَةً كَضَرَاوَةِ الْخَمْرِ، وَإنَّ اللّهَ يُبْغضُ أهْلَ الْبَيْتِ اللَّحْمِيِّينَ[. أخرجه مالك.»الضَّرَاوَةُ«: العادة .

1. (3924)- Hz. Ömer (radıyallahu anh) anlatıyor: "Etten sakının. Çünkü onun hamr (içki) gibi tiryâkiliği var. Ayrıca Allah, eti çok yiyen aile halkına buğzeder."[112] [Muvatta, Sıfatu'n-Nebiyy 36, (2, 935).]

3925 -2- وعن جابر رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]أدْرَكَنِى عُمَرُ رَضِيَ اللّهُ عَنْه، وَأنَا أجِئُ مِنَ السُّوقِ وَمَعِىَ حَمَالُ لَحْم، فقَالَ:
مَا هَذَا؟ فَقُلْتُ: قَرِمْنَا إلى اللَّحْمِ فَاشْتَرَيْتُ بِدِرْهَمِ لَحَماً. قَالَ: أوَكُلَّمَا اشْتَهَيْتَ

شَيْئاَ اشْتَرَيْتَهُ؟ حَسْبُ أحَدِكَمْ مِنَ السَّرَفِ أنْ يَأكَلَ كَلّ مَا اشْتَهَى[. أخرجه مالك.»قَرِمَ إلى الشَّىْءِ«: أشتهاه ومالت نفسه إليه .

2. (3925)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ben, çarşıdan et almış hamala vermiş eve dönüyordum. Hz. Ömer (radıyallahu anh) yolda bana yetişip: "Bu da ne?"diye sordu.
"Canımız et çekmişti, gidip bir dirhemlik et satın aldım" dedim. Bunun üzerine: "Canın birşey çektikçe gidip ondan alıyor musun? Herkese, israf olarak canının her istediğini yemesi yeter!" diye çıkıştı."[113] [Muvatta, Sıfatu'n-Nebiyy 36, (936).]

AÇIKLAMA:

Bu iki hadis, çok et yememeyi tavsiye etmektedir. Bu rivayetlerden hareketle "et yemek mekruhtur" diye bir hükme gidilmemiştir. Resulullah ve Ashâb'ın eti yedikleri bilinmektedir. Ancak her şeyin çoğu gibi etin de çoğu mahzurludur.
Hadisin Muvatta'daki aslında bazı ziyadeler var. Hadisin sonunda Hz. Ömer: "Şu âyet sizlere hitabetmiyor mu?" der ve hatırlatır: "İnkar edenler, ateşe sunuldukları gün, onlara: "Dünyadaki hayatınızda sizin için güzel olan her şeyi harcadınız, onların zevkini sürdünüz, ama bugün, yeryüzünde haksız yere büyüklük taslamanızın ve yoldan çıkmanızın karşılığında alçaltıcı bir azab göreceksiniz" denir."[114] (Ahkâf 20).

İKİNCİ FASIL

HAYVANÎ OLMAYAN MEKRUH YİYECEKLER

3926-1- عن جابر رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قالَ رَسُولُ اللّهِ #، مَنْ أكَلَ ثُوماً أوْ بصًَ فَلْيَعْتَزِلْنَا أوْ لِيَعتَزِلْ مَسْجِدَنَا، وَلْيَقْعُدْ فِى بَيْتِهِ، وَإنَّهُ أُتِىَ بِقدْرٍ فِيه خَضِرَاتٌ مِنْ بُقُولٍ، فَوَجَدَ لَهَا رِيحاً فَسَألَ، فأُخْبِرَ بِمَا فِيهَا مِنَ البُقُولِ، فَقَالَ: قَرِّبُوهَا إلى بَعْضِ أصْحَابِهِ كَانَ مَعَهُ، فَلَمَّا رَآهُ كَرِهَ أكْلَهَا. قَالَ: كُلْ فَإنِّى اُنَاجِى مَنْ َتُنَاجِى[. أخرجه الخمسة .

1. (3926)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim sarımsak veya soğan yerse bizden uzak dursun -veya mescidimizden uzak dursun- evinde otursun."
Bazan Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a içerisinde yeşil sebzeler bulunan tencere getirildi de onda koku bulur ve (ne olduğunu) sorardı. Kendisine sebze nevinden ne olduğu haber verilince, tencereyi, beraberindeki arkadaşlarından birini göstererek ona vermelerini söylerdi. Aleyhissalâtu vesselâm, onun yemekten çekindiğini görünce:
"Sen bana bakma, ye! Zira ben senin gibi değilim, senin konuşmadığın (meleklere) konuşuyorum" derdi."[115] [Buhârî, Et'ime 49, Salât 160, İ'tisâm 24; Müslim, Mesâcid 73, (564); Ebû Dâvud, Et'ime 41, (3822); Tirmizî, Et'ime 13, (1807); Nesâî, Mesâcid 16 (2, 43).]

3927 -2- وعن عليّ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]نُهِينَا عَنْ أكْلِ الثُّومِ إلاَّ مَطْبُوخاً[.
أخرجه أبو داودَ والترمذي .

2. (3927)- Hz. Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "Biz, çiğ olarak sarımsak yemekten yasaklandık."[116] [Ebû Dâvud, Et'ime 41, (3828); Tirmizî, Et'ime 14, (1809).]

3928 -3- وعن أبي زياد خيار بن سلمة قال:]سَألْتُ عَائِشَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْها عَنِ الْبَصَلِ؟ فقَالَتْ: إنَّ آخِرَ طَعَامٍ أكَلَهُ رسول اللّه # كَانَ فِيهِ بَصَلٌ[.
أخرجه أبو داود .

3. (3928)- Ebû Ziyâd Hıyâr İbnu Seleme anlatıyor: "Hz. Âişe (radıyallahu anhâ)'ya soğan hususunda sordum. Şu cevabı verdi. "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın en son yediği yemekte soğan vardı."[117] [Ebû Dâvud, Et'ime 41, (3829).]

AÇIKLAMA:

1- Sarımsak veya soğan yeme meselesine hadislerde birçok kereler temas edilir. Bunların sıkca ele alınmış olması onların yenilmesinin mekruh olmasından ileri gelmez.

2- Bu iki sebze insanları rahatsız edecek pis bir koku neşrettikleri için çiğ halde yenilmesi hoş karşılanmamıştır. Bunlardan biri yenildiği takdirde, mescide gidilmeyip evde kalınması tavsiye edilmektedir (3926. hadis). Zira mescidler müslümanların toplandığı, rahmet meleklerinin indiği yerdir. Pis koku meselesinde melekler de nazar-ı dikkate alınmalıdır, çünkü -yine Resulullah'ın açıkladığı üzere- onlar insanların rahatsız olduğu her şeyden rahatsız olmaktadırlar.

3- Şu hususu da belirtelim: Bazı âlimler, bu yasağın Mescid-i Nebevî ile ilgili olduğunu, diğer mescidlerin bu yasağın dışında kaldığını söylemiştir. Ancak Cumhur, ittifakla bu yasağın bütün mescidlere şâmil olduğunu söyler ve delil olarak bazı hadislerde gelen: "Soğan -veya sarımsak- yiyen mescidlerimize yaklaşmasın" ibaresini gösterirler. Burada ibâre herhangi bir mescidi kastetmiyor, bütün mescidlere âmm bir hüküm veriyor.

4- İlk hadiste, kokulu sebze bulunan tencerinin kime gönderildiği belli değildir. Bazı rivayetlerde bu sahabi'nin Ebû Eyyub el-Ensârî olduğu tasrih edilmiştir.

5- Yine birinci hadiste "senin konuşmadığınla konuşurum" derken kastettiği kimse meleklerdir. İbare: "Senin gizlice konuşmadığınla ben gizlice konuşurum" demektir, zira necve gizli konuşmak, fısıldaşmak, hususi konuşmak gibi ma'nâlara gelir.

6- İkinci rivayet, Aliyyu'l-Kârî'nin belirttiği üzere,sarımsak ve soğan yemekle ilgili olarak başka rivayetlerde mutlak gelen nehyi kayıtlamaktadır. Yani, yasak sarımsak ve soğanın çiğ olarak yenmesine râcidir, pişince yasak kalkmaktadır.

7- Üçüncü rivayetimiz (3928) Resulullah'ın da (pişmiş halde) soğan yediğini ifade etmektedir. İbnu'l-Melek, bazı âlimlerin bu hadisten hareketle: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ömrünün sonunda soğanı, mezkur nehyin tahrimî değil, tenzihî olduğunu göstermek için yemiştir" demiştir.

8- Âlimler, bu konuda şöyle bir neticeye varırlar: "Sarımsak ve soğanla ilgili hadislerin tamamından çıkan hükme göre, "Bunların çiğ olarak yenmesi, mescide gelecek veya herhangi bir cemaate katılacaklar için tenzîhen mekruhtur. Evinde kalacaklara çiğ de ola yemesi mekruh değildir.

9- Fukaha, hadiste zikri geçen sarımsak ve soğana, aynı şekilde fena koku neşreden turp gibi diğer sebzeleri de dahil etmiştir.[118]

*** YABANCILARIN YEMEGİ**

3929 -1- عن ابن عمر رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]قالَ رَسُولُ اللّهِ #: َ يَحْلُبَنَّ أحَدُكُمْ مَاشِيَةَ أخِيهِ إَّ بِإذْنِهِ، أيُحِبُّ أحَدُكُمْ أنْ تُؤْتَى مَشْرُبَتُهُ فَتُكْسَرَ خِزَانَتُهُ فَيُنْتَقَلَ طَعَامُهُ، إنَّمَا تَخْزُنُ لَهُمْ ضُرُوعُ مَوَاشِيهِمْ أطْعِمَتَهُمْ[. أخرجه الثثة، وأبو داود.»المَشْرُبَةُ« بضم الراء وفتحها: الغرفة .

1. (3929)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kimse kardeşinin hayvanını, iznini almadan sağmasın. Sizden kim, odasına başkalarının girip hazinelerini kırmasından, yiyeceklerini saçıp dağıtmasından hoşlanır? Tıpkı bunun gibi, hayvanlarının memeleri de onlar için yiyeceklerinin hazineleri durumundadır. Öyleyse kimse izin almadan başkasının hayvanını sağmasın."[119] [Buhârî, Lukata 8; Müslim, Lukata 13, (1726); Muvatta, İsti'zân 17, (2, 971); Ebû Dâvud, Cihâd 95, (2623).]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste geçen mâşiye'yi burada sağmal hayvan olarak anlamak daha muvafık. Bu kelime ile çoğunlukla davar kastedilir ise de deve ve sığır da kastedilmiştir. Bu hadiste ise, bütün sağmal hayvanların kastedildiği açıktır.

2- Meşrube: İçme yeri ma'nâsını taşır, daha ziyade tenezzüh odasıdır. Her zaman uğranılmadığı için, orada yiyecek maddeleri ve diğer maddeler bir nevi kiler gibi muhafaza altına alınmış olur.

3- İbnu Abdilberr der ki: "Bu hadis müslümanın, bir diğer müslümanın izni olmadan herhangi bir şeyini almayı yasaklamaktadır. Burada betahsis süt'ün zikredilmesi, süt hususunda insanların gevşek davranmaları sebebiyledir. Böylece sütten daha evlâ olan mala karşı onunla uyarıda bulunmuştur. Cumhur bu hükmü esas almıştır. Ancak bu meselede hususî izinle umumî izin arasında fark görmemişlerdir. Seleften birçoğu hayvan sahibinin gönül rızasıyla

vereceğinin bilinmesi durumunu istisna kılmış, bu durumda hususî veya umumî bir izninin olması şart koşulmaz" demiştir.
Seleften bir çoğu da: "Gönül rızasının varlığının bilinmesi ile bilinmemesi arasında fark görmeden yeyip içmenin mutlak olarak cevâzına hükmetmiştir." Bunlar, mezkur görüşlerine Tirmizî ve Ebû Dâvud'da gelen bir rivayeti delil kılarlar. Bu (rivayet müteakiben 3930 numarada kaydedilecektir. Görüleceği üzere, o esnada açlığını giderecek miktarda sağmaya izin vermekte, beraberinde götürmeyi tecviz etmemektedir. Ancak şimdiden belirtelim ki bu muhtevaya katılmayan âlimler şöyle itiraz ederler: "Bu meselede nehiy hadisi daha sahihtir ve kendisiyle amel hususunda evlâdır. Ayrıca, mukabil görüş, müslümanın malını, izni olmadan tasarruf etmeyi haram kılan temel kaideye de muarız düşmektedir, öyleyse buna iltifat edilemez."
Fakat, bu iki hadisi te'lif edip aralarındaki zıtlığı çeşitli şekillerde kaldıranlar da var. Şöyle ki:

* Bazıları: "İzin, mal sahibinin gönül rızasının bilinmesine, nehiy ise rızanın bilinmemesine hamledilir" demiştir.

* Bazıları: "İzin yolculara hastır, yolcu olmayanlara değil, veya muzdar olana veya çaresiz şekilde aç kalmış olana mahsustur" demiştir.

* Bazıları, iznin Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın devriyle ilgili olduğunu, nehiy hadisinin de, (aleyhissalâtu vesselâm)'dan sonra çıkacak olan cimriliğe ve yardımlaşmanın terki gibi durumlara işaret ettiğini söylemiştir.

* Bazıları: "Nehiy hadisi, mal sahibinin, yolcudan daha muhtaç olma durumuyla ilgilidir" demiştir. Bunu te'yid eden bir rivayet Ebû Hüreyre'den gelmektedir. "Biz bir seferde Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile beraberdik. Sağmal bir deve gördük. (Sütünden istifade etmek üzere) ona doğru atıldık. Aleyhissalâtu vesselâm bize ma'ni oldu ve: "Bu deve müslüman bir aileye aittir ve bu onların yegane geçimlikleridir. Siz azık bohçalarınıza gidip onu boş bulmaktan memnun olur musunuz?" dedi. Biz: "Hayır!" deyince: "Sizin bu yapacağınız iş de öbüründen farksızdır" buyurdular."

* Bazıları: "İzin, mal sahibinin muhtaç olmadığı duruma; nehiy hadisi de mal sahibinin zenginlik aradığı duruma hamledilir" demiştir.

* Bazıları izni, devenin, musarrât (yani memesi yavruya karşı bağlanmış)[120] olmasına; nehyi de, memesi bağlanmamış deveye hamletmiştir. Ancak, Ahmed İbnu Hanbel'in Müsned'inde gelen bir hadiste şu ibareye de yer verilmiştir.

"...Mutlaka yapmak zorunda iseniz, için, fakat beraber götürmeyin." Bu rivayet iznin sadece memesi bağlı olmayan develere ait olmayıp, âmm olduğunu, sütü bekletilen ve bekletilmeyen hepsine şâmil bulunduğunu gösterir.İbnu'l-Arabî, âdete hamledilmesini tercih eder ve der ki: "Hicaz, Şam vs. beldelerle halkın âdeti, bu meselede, bizim beldenin hilafına, müsamaha idi."
İbnu'l-Arabî devamla der ki: "Bazıları, bir daha dönmeyeceği, hiç uğramayacağı bir yolda bile olsa, yolcuya ondan almak caiz olur." Bu hadiste, ruhsatın sadece muhtaçlara hasredilmesine bir işaret vardır. Ebu Dâvud, Sünen'de, bunun gazvede olan yolculara mahsus bir ruhsat olduğuna işaret eder. Diğer ülemâ, iznin sadece ehl-i zimmenin malına; nehyin de müslümanların malına mahsus olduğunu söylemiştir. Bu husus, Sahâbe'nin sulh akdi sırasında ehl-i zimmeye müslamanları ağırlama şartını koymuş olması durumuyla delillendirilmiştir. Bu, Hz. Ömer'in bir tatbikatıdır. İbnu Vehb, İmam Mâlik'in "Yolcu, zımmîye misafir olur. Ancak, izni olmadan hiçbir şey almaz" dediğini kaydeder.
İmam Mâlik'e: "Peki onlara vazife kılınan ağırlama ne oldu?" denilmiş, o da: "O zaman, bu ağırlama vazifesi sebebiyle (devlete karşı vergi borçları) hafifletiliyordu, ama şimdi böyle bir şey yok" cevabını verdi.
Bazı âlimler izn'in neshedildiği görüşüne meyletmiştir. Bu husustaki rivayetleri, bu âlimler, zekâtın vacib olmazdan önceki zamana hamlederler. Derler ki: "Ağırlama işi, o zaman (ehl-i zimme'ye) vâcib idi, sonra bu, zekat farzedilince neshedildi." Burada zekâtı "vergi" ma'nâsında anlamamız gerekir.
Nevevî der ki: "Ulema bir bahçeye veya ekine veya dağda otlayan sürüye uğrayan şahıs hakkında ihtilaf eder."

* Cumhur der ki: "Böyle bir şahsa ondan bir şey olmaz. Zaruret varsa alır, fakat Şâfiî ve cumhura göre mal sahibine borçlanır. Seleften bazısı ise; "Bu alma mukabili, mal sahibine herhangi bir ödeme yapmaz" demiştir.
Ahmed İbnu Hanbel'den gelen iki rivayetten esahhına göre: "Bahçenin etrafında duvar yoksa, buraya uğrayana taze meyvelerden yemesi caiz olur, hatta buna muhtaç olmasa bile." Diğer rivayette: "Adam muhtaçsa her iki halde de adama zemân (tazminât) gerekmez" denmiştir.

4- Hadisten, bir kısım meselelerin anlaşılmasını kolaylaştırmak için darb-ı mesel yapmanın hafî (kapalı) olanı açıkla temsil etmenin caiz olduğu anlaşılmaktadır.

5- Hadiste hükmü illetiyle zikretmek, illeti de zikrettikten sonra, te'kîden ve takrîren hükmü tekrar etmek örneği vardır.
Hadisten, kıyasın sıhhati için fer'in asl'a her hususta müsâvatı şart olmadığı hükmü de çıkar. Bilakis, bazan asıl'da bir meziyet bulunur ki, düşmesi -her

ikisinin, sıfatın aslında müşterek olmaları halinde- fer'e zarar vermez. Zira hayvanın memesi, korumada hazine ile aynı ayarda değildir, tıpkı memenin yavrusundan korunması için bağlanması, kilitlemeye müsâvi olmadığı gibi. Buna rağmen, Şâri Aleyhissalâtu vesselâm bağlanmış hayvan memesini hükümde, kilitlenmiş hazineye dahil etti ve her ikisinden de sahibinin izni olmadan bir şey almayı haram ilân etti.

6- Hadiste, yiyeceği ona ihtiyaç duyulma anına kadar depolamanın mübah olduğu görülmektedir. Halbuki aşırılığa kaçan zühd ehli (kendi hevalarından hareketle) yiyecek depolanmasını yasak addetmişlerdir.

7- Hadiste süte "yiyecek" tesmiye edilmiştir. Böylece, bir kimse, süt sağmayı niyet ederek "yiyecek almayacağım" diye yemin etse hânis (yeminine uymamış) olur.[121]

3930 -2- وعن سمرة بن جندب رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ # إذا أتَى أحَدُكُمْ على مَاشِيَةٍ، فَإنْ كَانَ فِيهَا صَاحِبُهَا فَلْيَسْتَأذِنهُ، فَإنْ أذِنَ لَهُ فَلْيَحْلُبْ وَلْيَشْرَبْ، وَإنْ لَمْ يَكُنْ فِيهَا فَلْيُصَوِّتْ ثَثاً، فإنْ أجَابَهُ فَلْيَسْتَأذِنْهُ وَإّ فَلْيَحْلُبْ وَلْيَشْرَبْ[. أخرجه أبو داود والترمذي وصححه .

2. (3930)- Semüre İbnu Cündüb (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Biriniz bir sürüye uğradığınızda, sahibi başında ise izin alsın, izin verirse süt sağıp içsin, sahibi orada yoksa, üç sefer seslensin, cevap verirse izin istesin, cevap vermezse sağsın ve içsin."[122] [Ebû Dâvud, Cihâd 93, (2619); Tirmizî, Büyû 60, (1296).]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayet, ihtiyaç içerisinde olarak sağmal hayvana uğrayan kimseye oldukça gerçekçi bir yol tavsiye etmektedir: Hayvanın sahibi orada ise onun rızasını alarak istifade etmek, görünmüyorsa seslenip çağırmak. Ola ki, bir kuytuda istirahat etmektedir, sesini duyunca çıkıp gelecektir. Hayvan sahibi ortalıkta yoksa, yine de ihtiyacını gidermek.
Hadis tek başına alındığında, ondan çıkan ma'nâ bu. Ancak, önceki hadiste de

görüldüğü üzere, aynı meseleye temas eden başka rivayetler de var. Hattâbî, bu ruhsatın muzdar kalıp ihtiyacını giderecek bir şey bulamayan ve helak olmaktan korkan kişi hakkında olduğunu belirtir. Mala tecavüzü en büyük cürümlerden (hudûd) ilan edip, el kesmek gibi çok ağır bir müeyyide koyan İslâm'ı böyle bir ruhsat vermeye sevkeden ikinci bir prensip daha var: Hayatın korunması. Hayatın korunması prensibi muzdar kalanlara pek çok haramı mübah kılar. Zaruretlerin haramları helal kılması, dinimizin küllî kaidelerinden biri olarak Mecelle'de yer almıştır.

2- Şunu da belirtelim; Bazı muhaddisler, bu hadise dayanarak, muzdar kişi'nin, hayvandan sağdığı bu süt için: "Bu Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ona bir temlikidir içtiği sütün kıymetini mal sahibine vermesi gerekmez" demiştir. Ancak fakihler ekseriyetle: "Onun kıymetini vermesi gerekir, ödemeye muktedir olunca ödemesi gerekir, zira Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Müslüman kimsenin malı, onun rızası olmadan kimseye helal olmaz" buyurmuştur" demişlerdir.[123]

-3931 -3- وعن ابن عمر رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]قالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَنْ دَخَلَ حَائِطاً فَلْيَأكُلْ، وَ يَتَّخِذْ خُبْنَةً[. أخرجه الترمذي. »الخُبْنَةُ«: ما يأخذه ا“نسان في طرف ثوبه وأسفل إزاره .

3. (3931)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim bir bahçeye girerse (meyvesinden) yesin. Ancak beraberinde götürmesin."[124] [Tirmizî, Büyû 54, (1287).]

AÇIKLAMA:

Bu hadis de muhteva itibariyle önceki hadise benzemektedir. Dolayısiyle bunun hakkında da önceki söylenenler aynen muteberdir. Bazı ihtilaflı görüşler mevcut ise de Cumhur, sadece muzdar olanın borçlanmak kaydıyla sahibinin gıyabında malından alabileceğini söylemiştir.

Bu mal, sadedinde olduğumuz hadiste olduğu üzere meyve olabilir, veya ekin olabilir, ihtiyaç haline göre bir başka şey de olabilir. Belirtilen hüküm hepsi için câridir.

Osmanlı askerlerinin fetihler sırasında gayr-ı müslimlerin bağlarından

topladıkları meyvelere mukabil, ağaçlara para bağlamaları, bu kaide gereğince olmalıdır.[125]

-3932 -4- وعن رافع بن عمرو رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]كُنْتُ أرْمِى نَخْلَ ا'نْصَارِ فَأخَذُونِى وَذَهَبُوا بِى إلى رَسُولِ اللّهِ # فقَالَ يَا رَافِعُ: لِمَ تَرْمِى نَخْلَهُمْ؟ قُلْتُ: الْجُوعُ يَا رَسُولَ اللّهِ، فقَالَ: َ تَرْم وَكُلْ مَا وَقَعَ، أشْبَعَكَ اللّهُ وَأرْوَاكَ[. أخرجه أبو داود والترمذي وصححه .

4. (3932)- Râfi İbnu Amr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ben [küçükken] Ensâr'ın hurmalarını taşlıyordum. Beni yakalayıp Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a götürdüler.
"Ey Râfi' niye başkasının hurmalarını taşlıyorsun?" dedi.
"Açlık sebebiyle ey Allah'ın Resûlü! dedim.
"Taşlama, kendiliğinden [dibine] düşeni ye!" [deyip] başımı okşadı ve: "Allah seni (hurmaya) doyursun ve suya kandırsın!" buyurdu."[126] [Tirmizî, Büyû 54, (1288); Ebû Dâvud, Cihâd 94, (2622); İbnu Mâce, Ticârât 67, (2299).]

-3933 -5- وعن عباد بن شرحبيل قال:]أصَابَتْنِى سَنَةٌ فَدَخَلْتُ حَائِطاً مِنْ حِيطَانِ المَدِينَةِ فَفَركتُ سُنبُ فَأكَلْتُ وَحَمَلْتُ فِي ثَوْبِى: فَجَاءَ صَاحِبُهُ فَضَرَبَنِى وَأخَذَ ثَوْبِي، وأتَى بِى إلى رَسُولِ اللّهِ # فَذَكَرَ ذلِكَ لَهُ، فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللّهِ #: مَا عَلَّمْتَ إذَا كَانَ جَاهِ، وَ أطْعَمْتَ إذا كَانَ جَائِعاً، فأمَرَهُ فَرَدَّ عَلى ثَوْبِى وَأعْطَانِى وَسْقاً، أوْ نِصْفَ وَسْقٍ مِنْ طَعَامٍ[. أخرجه أبو داود والنسائي.»الوَسْقُ«: ستون صاعاً، والصاع أربعة أمداداً، والمد رطل وثلث، أو رطن على اختف المذهبين .

5. (3933)- Abbâd İbnu Şurahbîl anlatıyor: "Kıtlığa uğradım. Bunun üzerine Medine bahçelerinden birine girdim. Başak ovup hem yedim hem de torbama aldım. Derken sâhibi gelip beni yakaladı, dövdü, torbamı elimden aldı ve beni Resulullah'a getirdi. Durumu ona anlattı. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) mal sahibine: "Cahilken öğretmedin, açken de doyurmadın!" dedi. Sonra emri

üzerine, torbamı saldı. (Sonra Resulullah) bana bir veya yarım sa' miktarında yiyecek verdi."[127] [Ebû Dâvud, Cihâd 93, (2620, 2621); Nesâî, Kudât 20, (8, 240); İbnu Mâce, Ticârât 67, (2298).]

AÇIKLAMA:

Hattâbî der ki: "Bu hadis, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın meyveyi taşıma hususunda, çocuğu cehaleti sebebiyle mazur addettiğini, bahçe sahibini de acıktığı zaman doyurmadığı için levmettiğini gösterir.
Hadisin Nesâî'deki vechinde, ifadeler biraz daha farklı. Mesela sadedinde olduğumuz vechinde elbise (sevb) kelimesine mukabil, Nesâî'de kisâ kelimesi geçer, tercümede bu vechi korumayı tercih ettik, daha vâzıh olduğu için. Ayrıca oradaki vechinde Abbâd, Resulullah'a, muamelesi sebebiyle sahibinden şikayetcidir, yardımını talebetmektedir. Resulullah bu şikâyet üzerine mal sahibini huzuruna celbetmiştir.[128]

ÜÇÜNCÜ BÂB

HARAM YıYECEKLER

3934 -1- عن أبي ثعلبة الخشنى رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أنَّ رَسُولَ اللّهِ # نَهَى عَنْ أكْل كُلِّ ذِى نَابٍ مِنَ السِّبَاعِ[. أخرجه الستة.زاد مسلم وأبو داود والنسائي في رواية عن ابن عباس: »وَكُلُّ ذِى مِخْلَبٍ مِنَ الطَّيْرِ« .

1. (3934)- Ebû Sa'lebe el-Huşenî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) vahşî hayvanlardan kesici diş (köpek dişi) taşıyanların hepsini yasakladı."

Müslim, Ebû Dâvud ve Nesâî, İbnu Abbâs'tan gelen bir rivayette şu ziyadeyi kaydederler: "Her bir pençe sahibi kuşu da..."[129] [Buhârî, Zebâih, 29; Müslim, Sayd 12-16 (1932, 1933); Tirmizî, Et'ime 1, (1477, 1478, 1479); Ebû Dâvud, Et'ime 33, (3802, 3803, 3805); İbnu Mâce, Sayd 13, (3232, 3234); Nesâî, Sayd 30, 31, (7, 202, 204).]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadiste, Aleyhissalâtu vesselâm vahşî hayvanlar ve vahşî kuşlardan eti yenmeyecekler hakkında bir ölçü vermektedir.

Hayvanlarda, insanlardaki köpek dişi dediğimiz, parçalamaya mahsus kesici dişi olanlar ki bu dişe nâb denir. Aslan, kurt, kaplan, fil, maymun gibi hayvanlar bu gruba girer. Bu dişle kuvvet kazanırlar ve avlanırlar.

Kuşlardan pençeli olanlar. Mihleb, diğer hayvanlardaki tırnağa tekabül eder, dilimizde pençe deriz. Bu tırnağa nazaran çok daha güçlü, çok daha sert ve keskindir. Mihleb (pençe), vahşi hayvanlardaki nâb denen köpek dişine tekabül eder. Kartal, akbaba, şâhin, doğan gibi kuşlar bu gruba girerler. Tirmizî'de kaydedilen bir Câbir (radıyallahu anh) hadisi şöyle der: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ehlî eşeklerin, katırların, vahşi hayvanlardan parçalayıcı dişi olanların, kuşlardan da pençesi olanların etlerini haram kıldı."

Fukaha, hadisle amel hususunda ihtilaf etmiştir. Yenmesi haram olan, parçalayıcı dişi olan vahşiler hangileridir?

Ebû Hanîfe'ye göre, etle beslenen bütün hayvanlar vahşidir, fil, keler, araptavşanı

(tarla faresi), kedi... de buna dahildir.
Şâfiî Hazretlerine göre, insana saldıran hayvan vahşidir: aslan, kaplan, kurt gibi... Sırtlan ve tilki ise insana saldırmadıkları için etleri helaldir.[130]

-3935 -2- وعن أبي عباس رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]كَانَ أهْلُ الْجَاهِلِيَّةِ يَأكُلُونَ أشْيَاءَ، وَيَتْرُكُونَ أشْيَاءَ تَنَذُّراً، فَبعَثَ اللّهُ تعالى نَبيَّهُ #، وَأنْزَلَ كِتَابَهُ، وَأحَلّ حَلَهُ، وَحَرَّمِ حَرَامَهُ، فَمَا أحَلَّ فَهُوَ حَلٌ، وَمَا حَرَّمَ فَهُوَ حَرَامٌ، وَمَا سَكَتَ عَنْهُ فَهُوَ عَفْوٌ، وَتَ قَوْلَهُ تَعالى: قُلْ َ اَجِدُ فِيمَا أُوحِيَ إلَيّ مُحَرَّماً عَلى طَاعِمٍ يَطْعَمُهُ إّ أنْ يَكُونَ مَيْتَةً اŒية[. أخرجه أبو داود .ً

2. (3935)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Cahiliye halkı, bir çok şeyi (helal addedip) yiyor, birçoğunu da pis addederek yemiyordu. Allah Teâlâ hazretleri Resûlünü gönderdi, kitabını indirdi, helalini helal, haramını da haram kıldı. Helal kıldığı helaldir, haram kıldığı da haramdır, sükut buyurduğu da aff(edilmiş)tir."
İbnu Abbâs, sonra şu âyet-i kerimeyi okudu: "(Ey Muhammed!) De ki: "Bana vahyolunanda, leş, akıtılmış kan, domuz eti, -ki pistir- ve günah işlenerek Allah'tan başkası adına kesilen hayvandan başkasını yemenin haram olduğuna dair bir emir bulamıyorum. Fakat darda kalan, -başkasının payına el uzatmamak ve zaruret miktarını aşmamak üzere- bunlardan da yiyebilir. Doğrusu Rabbin bağışlar ve merhamet eder" (En'âm 145).[131] [Ebû Dâvud, Et'ime 31, (3800).]

AÇIKLAMA:

Bu rivayet, câhiliye Araplarının herhangi ilâhî bir temele dayanmaksızın heva ve şehvetlerine tabi olarak, bazı şeyleri leziz addedip yediklerini, bazı şeyleri de pis addedip yemediklerini ifade eder. İslâmiyet ise, tamamen ilâhî irşadla bir kısım yiyecekleri helâl, bir kısmını da haram ilan etmiş, bazıları hakkında da hüküm beyan etmemiştir. Bunlar müeyyide dışıdır.
İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ), bu hususu belirttikten sonra, Kur'an-ı Kerim'de haram yiyecekleri beyan eden bir âyeti okuyor. Şârihler, bu okuyuşta cahiliye davranışını redd yattığını belirtir. Yani onların yedikleri şeylerde de, yemedikleri şeylerde de hevayı esâs aldıkları için yanıldıklarını göstermek,

İslam'ın getirdiği helalharam ölçülerinin esas alınması gerektiğini belirtmek maksadıyla âyet-i kerimeyi okumuş olmaktadır. Nitekim araplar bahîre, sâibe vesîle, hâm vs. adı altında değişik vasıftaki develeri haram addedip yemezlerdi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu inançların Kur'an'da olmadığnı insanlara duyurmakla emrolundu. Âyet ise haram olanları birer birer saymıştır. Âyet, bu sayılanlar dışında kalanların haram olmadığını ifade etmekte ve "Siz Allah'ın haram etmediği şeyi neye dayanarak haram kılıyorsunuz?" ma'nâsında muâheze yoluyla onları reddetmektedir.
Ancak âyet hususunda ülemâ üç ayrı görüş ileri sürerek ihtilaf etmiştir.

1) Âyet sünnetle mensuhtur. Zira, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ehlî eşek etini, pençeli vahşi kuşların etini, kesici dişi olan vahşilerin etini haram kılmıştır.

2) Bu âyet muhkemdir, âyette zikredilenler dışında haram yoktur. Hz. Âişe böyle söylemiştir.

3) Zührî ve iki kavlinin birinde Mâlik: "Âyet muhkemdir ancak buna sünnette gelen haramlar da ilâve edilmelidir" demiştir. Bazı teferruat daha önce geçti. [132]

-3936 -3- وعن قبيصة بن هلب الطائى عن أبيه قال:] سَألَ النّبىّ #، فقَالَ: إنَّ مِنَ الطَّعَام طَعَاماً أتَحَرَّج مِنْهُ، فقالَ: َيَتَخَلَّجَنَّ في صَدْرِكَ شَىْءٌ ضَارَعْتَ فِيهِ النَّصْرَانِيَّةَ[. أخرجه أبو داود والترمذي. »التَّحَرُّجُ«: التأثم.وقوله »َ يَتَخَلَّجَنَّ«: يروى بالمعجمة وغير المعجمة، ومعناهما متقارب، ومعناه: يدخل في قلبك منه ريبة، أو يتحرك فيه شئ من الشك، واختج الحركة.وقوله: »ضَارَعْتَ«: أى شابهت وماثلت .

3. (3936)- Kabîsa İbnu Hülb babası (radıyallahu anh)'tan anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a bir adamın şöyle sorduğunu işittim: "Bazı yiyecekler var, onları yemekte zorluk çekiyor, (günah mıdır diye korkuyorum)?"
Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) da cevaben: "İçinde hiç bir şey sıkıntı olmasın, aksi halde hristiyanlara benzersin."[133] [Ebu Dâvud, Et'ime 24, (3784); Tirmizî, Siyer 16, (1565).]

AÇIKLAMA:

Hadis, Ashab'tan birinin, dînen helal olan bazı yemekler hususunda "Acaba yersem günaha mı girerim?" diye tereddüd içinde kaldığını, durumu Resulullah'a arzettiğini Aleyhissalâtu vesselâm da, bu tereddüdün yersizliğini belirttiğini göstermektedir. Hattâbî, hadisi: "Sakın içine şüphe düşmesin" şeklinde anlar. Hadisin devamı: "(Şayet şekke düşecek olursan) bu halinle ruhbanlara benzersin. Senin şekke düşmen için bir sebep yok. Zira sen kolaylık, genişlik üzerine müesses Hanîflik üzeresin. Böylesi sebepsiz şüphelere yer vererek kendini zorluğa, sıkıntıya attın mı hıristiyanların ruhbanlarına benzersin" demiş olmaktadır.[134]

3937 -4- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: كُلُّ ذِى نَابٍ مِنَ السِّبَاعِ فَأكْلُهُ حَرَامٌ[. أخرجه مسلم ومالك وأبو داود والنسائي .

4. (3937)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Vahşilerden, kesici dişi olan her bir hayvanın yenmesi haramdır."[135] [Müslim, Sayd 15, (1933); Muvatta, Sayd 14, (2, 496); Tirmizî, Sayd 3, (1479); Nesâî, Sayd 28, (7, 200).]

3938 -5- و٬بي داود في أخرى:]نَهى عَنْ أكْلِ كُلِّ ذِى نَابٍ مِنَ السِّبَاعِ، وَكُلِّ ذِى مِخْلَبٍ مِنَ الطَّيْرِ[.

5. (3938)- Ebû Dâvud'un bir diğer rivayetinde şöyle gelmiştir: "..vahşilerden kesici dişi olan her bir hayvanın, ve pençesi olan her bir kuşun yenmesini yasakladı."[136] [Ebû Dâvud, Et'ime 33, (3802); Buhârî, Sayd 29, Tıbb 57; Müslim, Sayd 12, (1932); Muvatta, Sayd 13, (2, 496); Nesâî, Sayd 28, (7, 201).]

AÇIKLAMA:

3934 numaralı hadiste geçti.

3939 -6- وعن خالد بن الوليد رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]نَهى رَسُولُ اللّهِ # عَنْ

أكْلِ لَحُومِ الخَيْلِ وَالْبِغَالِ وَالْحَمِيرِ[. أخرجه أبو داود والنسائي .

6. (3939)- Halid İbnu'l-Velid (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), at, katır ve eşek etini yemeyi yasakladı."[137]

3940 -7- ولأبي داود في أخرى:]غَزَوْتُ مَعَ رَسُولِ اللّهِ # يَوْمَ خَيْبَرَ، فَأَتَتِ الْيَهُودُ إلى رَسُولِ اللّهِ # فَشَكُوا أنَّ النَّاسَ قَدْ أسْرَعُوا إلى حَظَائِرِهِمْ، فقَالَ #: َتَحِلُّ أمْوَالُ المُعَاهِدِينَ إلاَّ بِحَقِّهَا، وَحَرَامٌ عَلَيْكُمْ حُمُرُ ا٭هْلِيَّةِ وَخَيْلُهَا وَبِغَالُهَا، وَكُلُّ ذِى نَابٍ مِنَ السِّبَاعِ، وَكُلُّ ذِى مِخْلَبٍ مِنَ الطَّيْرِ[. المراد بالمعاهدين هنا: أهل الذمة .

7. (3940)- Ebû Dâvud'un bir diğer rivayetinde şöyle denir: "Hayber fethi sırasında gazvede, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte ben de vardım. Bir grup yahûdi, Aleyhissalâtu vesselâm'a gelerek, askerlerin ahırlarına hücum ederek (mallarını yağmalamalarından) şikayet ettiler. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), bunun üzerine (müslümanlara yönelerek): "(Olamaz!) anlaşma yapılan kimselerin malı onların izni olmadan helâl değildir. Ayrıca size ehlî eşekler, onların atları, katırları, vahşi hayvanlardan herbir kesici dişi olan, kuşlardan da herbir pençeleri olan haramdır!" buyurdular."[138] [Ebû Dâvud, Et'ime 26, (3790); 33, (3806); Nesâî, Sayd 30, (7, 202).]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, at etini de haramlar arasında zikretmekle, daha önce geçen sahih hadislere muhalefet eder. At etinin durumu hakkında yeterli bilgi daha önce geçti (3915, 3916. hadisler).[139]

DÖRDÜNCÜ BAB

RESULULLAH VE ASHABININ YEDİGİ YEMEKLER VE ONLARIN MEDHİ

-3941 -1- عن جابر رَضِىَ اللّهُ عَنْه:]أنَّ رَسُولَ اللّهِ # سَألَ أهْلَهُ ا‘دْمَ، فقَالُوا: مَا عِنْدَنَا إَّ الخَلُّ فَدَعَا بِهِ، فَجَعَلَ يأكُلُ وَيَقُولُ نِعْمَ ا‘‘دَامُ الخَلُّ، نِعْمَ ا‘‘دَامُ الْخَلُّ. نعْمَ ا‘‘دَامُ الْخَلُّ[. أخرجه الخمسة إ البخارى .

1. (3941)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: " Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ailesine katık sormuştu. "Yanımızda sirkeden başka bir şey yok!" dediler. Aleyhissalâtu vesselâm onu istedi ve gelince yemeye başladı. Hem yiyor, hem de: "Sirke ne iyi katık! Sirke ne iyi katık! Sirke ne iyi katık!" diyordu."[140] [Müslim, Eşribe 166, (2052); Ebû Dâvud, Et'ime 40, (3820, 3821); Tirmizî, Et'ime 35, (1843); Nesâî, Eymân 21, (7, 14).]

AÇIKLAMA:

Hadiste Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) katık olarak sirkeye kanaat etme örneği vermektedir. Hatta Hattâbî burada sirke için ifade edilen övgünün iktisadlı davranışa övgü olduğunu, hadiste, nefsi lezzetli yemekten men etme ma'nâsı bulunduğunu ve hadisin sanki: "Sirkeyi ve onun gibi te'mini kolay ve külfetsiz olan diğer şeyleri katık yapın, şehevâta tabi olmayın, çünkü bu, dini ifsad eder, sıhhati de bozar" dediğini de belirtir. Ancak, Nevevî, Hattâbî'ye katılmaz ve burada Resulullah'ın bizzat sirkeyi övdüğünü söyler, ilaveten der ki: "Yiyecekte iktisad ve şehevâtın terki meselesi zaten başka kaidelerden malumdur."[141]

-3942 -2- وعن عمر وأبى أسيد رَضِىَ اللّهُ عَنْهما قا:]قالَ رَسُولُ اللّهِ #: كُلُوا الزَّيْتَ وَادَّهِنُوا بِه، فَإنَّهُ مِنْ شَجَرَةٍ مُبَارَكَةٍ[. أخرجه الترمذي.

2. (3942)- Hz. Ömer ve Ebû Üseyd (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah

(aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Zeytinyağını yeyin ve onunla yağlanın. Zira, o mübarek bir ağaçtandır."[142] [Tirmizî, Et'ime 43, (1852, 1853).]

AÇIKLAMA:

1- Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu hadislerinde, katık olarak, ekmekle birlikte zeytinyağının yenmesini tavsiye buyurmaktadır. Ayrıca zeytinyağının başa sürülmesini de tavsiye buyurmaktadır.Hadis, emir sigasıyla gelmiş olmakla birlikte, tavsiye olarak ifade ediyoruz. Zira ülemâ bunu, gücü yetenlere ve mizacına uyanlara "ibahe" ve nedb" olarak tevil eder, aksi takdirde vecibe olması gerekirdi. Zeynu'l-Irâkî der ki: "Yağlanmaktan murad, onunla saçı yağlamaktır." Bir rivayette "saçı yağlamak" diye kayıtlanmıştır. Arapların âdeti, saçlarını yağlamaktı. Bunu, saçlar dağılmasın diye yaparlardı. Bunun emredilmesini, saçın çoğalması veya azalmasına hamletmemeli, sadece dağılmaması ile yorumlamalıdır."

İbnu'l-Kayyim, yağın sıcak memleketlerde bedene faydalı olduğu halde, soğuk memleketlerde zararlı olduğunu, buralarda başa fazla yağ sürmenin göz için muhâtaralı (riskli) olduğunu söyler.

2- Zeytinyağının mübarek olması, faidelerinin çokluğundandır. Fevkalâde bir beslenme kaynağı olmaktan öte, insanlığı aydınlatma işinde tarihin en eski devirlerinden beri hizmet etmiş, kandillerin yakıtı olmuş, Allah'ın müstesna bir nimetidir. Elde edilmesindeki kolaylık ve ucuzluk onu geçmiş devirlerde bu sahalarda rakipsiz kılmıştır. Ancak, yetiştiği beldenin mübarek kılınmış mukaddes bir yer olması sebebiyle de "mübarek" diye tavsif edildiği söylenmiştir. Ağacın mübarek olması, ondan elde edilen yağın da mübarek olmasını gerektirir.

Zeytinyağı üzerine el-Câmi'us-Sağîr'de iki hadis daha kaydedilir: "Zeytinyağını yiyin ve onunla yağlanın, çünkü hoştur, mübarektir. "Zeytinyağını yiyin ve onunla yağlanın, zira onda yetmiş derde şifa var. Bunlardan biri de cüzzâmdır." [143]

3943 -3- وعن أنس رَضِىَ اللّهُ عَنْه:]أنَّ خَيَّاطاً دَعَا رَسُولَ اللّهِ # لِطَعَام صَنَعَهُ لَهُ فَذَهَبْتُ مَعَهُ، فَقَرَّبَ خُبْزاً مِنْ شَعِيرٍ وَمَرقاً فِيهِ دُبَاءٌ وَقَدِيدٌ، فَرَأيْتُهُ # يَتَتَبَّعُ الدُّبَاءَ مِنْ حَوالِى الْقَصْعَةِ، فَلَمْ أزَلْ أحِبُّ الدُّبَّاءَ

مِنْ يَوْمَئِذٍ[. أخرجه الستة إ النسائى.»القَدِيدُ«: اللحم المطبوخ الميبس .

3. (3943)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir terzi, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı onun adına hazırladığı bir yemeğe davet etti. Beraberinde ben de gittim. (Ev sahibi sofraya) arpa ekmeği, içerisinde kabak bulunan bir çorba ve kadîd (kurutulmuş et) getirdi. Ben, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın tabağın etrafından kabağı araştırdığını gördüm. O günden beri kabağı sevmeye devam ediyorum."[144] [Buhârî, Et'ime 33, 4, 25, 35, 36, 37, 38, Büyû 30; Müslim, Eşribe 144, (2041); Muvatta, Nikâh 51, (2, 546, 547); Ebû Dâvud, Et'ime 22, (3782); Tirmizî, Et'ime 42, (1850, 1851).]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, Resulullah'ın yemek içerisindeki kabağı seçerek yediğini ifade etmektedir. Ancak bu hadis, daha önce geçen ve herkesin kendi önünden yemesini teşri eden hadislere (3876, 3877) muhalefet etmektedir. Şârihler, aradaki muhalefeti bertaraf etmek için çeşitli yorumlar yapmışlardır:

* Buhârî: "Beraberinde yiyenler razı olursa tabağın her tarafından, dilediğini alabilir."

* "Kirmânî: "Yemek sırf Resulullah için hazırlanmıştı" der. Ancak Hz.Enes'in varlığı düşünülünce bu iddianın isabetsizliği anlaşılır.

* İmâm Mâlik der ki: "Aile ve hizmetçisine müvekkil olan kimseye, onların tiksinmeyeceklerini bildiği takdirde, dilediği yerden seçerek alabilir. Onların iğreneceklerini bilirse önünden yer. Resulullah'ın elini tabağın her tarafına dolaştırması, beraberindekilerin bu davranışından asla rahatsız olmayacaklarını bildiği içindir. Zira, Ashabı, Resulullah'ın elinin ve tükrüğünün değmesi ile teberrük ediyorlar, bunu bilhassa istiyorlardı. Dahası, yere balgam atacak olsa onu toplayıp, bedenlerine sürüyorlardı. Aynen bunun gibi, yemekte elini dolaştırmasından tiksinme duyulmayan kimsenin, elini yemek esnasında kabın içerisinde dolaştırması caizdir."

* İbnu't-Tîn de şunları söyler: "Kişi hizmetçisi ile beraber yiyorsa ve sofrada da tek çeşit yiyecek varsa, onu yalnız yemesi caizdir." Resulullah'la ilgiliolarak da: "Resulullah öyle hareket etmiştir. Çünkü yalnız başına idi" der. Fakat ev sahibi,

bir rivayette gelen sarahate göre, yemeği koyup, işine devam etmiştir, kendisi yememiştir.

2- Hadisten Çıkarılan Bazı Faideler:

* Hadis, şerefli kimsenin, dûnundaki kimsenin davetine icabet edip yemeğinden yemesine örnek sunmaktadır. Ayrıca hizmetçinin efendisiyle beraber yemesine de örnektir.

* Rivayet Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın mütevazi olup, Ashabının davetine icabet, onları ziyaret, onlarla beraber yemek gibi mürüvvete müteallik vasıflarını göstermektedir.

* Yemek az da olsa davete icabet edilir.

* Ev sahibi, misafirle birlikte yemeğe iştirak etmeyebilir. Zira terzi işine devam etmiştir. Resulullah'ın takririnden bunun cevazı anlaşılır. Bunu yemeğin azlığına hamletmek, müsafirini kendine tercih ettiğini söylemek mümkündür. Yahut tek olduğu veya oruçlu bulunduğu veya işinin acele bitmesi gerektiği vs. de söylenebilir.

* Hadis, hayır ehline benzeme hususunda hırs ve onları yedirme vs. hususlarında da taklid etmeye örnektir.

* Hz.Enes'in sünnete uymadaki gayretini güzel bir örnek görmekteyiz. Öyle ki zevkini, hissini bile sünnete göre yönlendirmektedir. Bir rivayette Enes'in bu hadise sebebiyle kabağı sevdiği tasrih edilir.

* Hadisin bazı vecihlerinde, Hz. Enes'in yemekteki kabak parçalarını Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın önüne koyduğuna dair gelen açıklamayı gözönüne alan şârihler "yemekte beraber olan kimselerin, aynı yemekten de olsa birbirlerine ikram etmelerinin matlub olacağı"nı belirtirler.[145]

-3944 -4- وعن أبنِ عمر رَضِىَ اللّهُ عَنْهما قال:]أُتِىَ رَسُولُ اللّهِ # بِجُبْنَةٍ فِي تبُوكَ مِنْ عَمَلِ النَّصَارَى. فَدَعَا بِسِكِّينٍ فَسَمّى وَقَطَعَ وَأكَلَ[. أخرجه أبو داود .

4. (3944)- İbnu Ömer (radıyallahu anh) anlatıyor: "Tebük'te Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a hristiyanların yaptığı peynir (kalıbı) getirilmişti. Bir

bıçak istedi. Besmele çekip kesti ve yedi."[146] [Ebû Dâvud, Et'ime 39, (3819).]

AÇIKLAMA:

Âlimler, peynirin kuzu yavrusunun midesinden alınan bir madde ile yapılmış olması sebebiyle bu maddenin temiz olduğuna hükmedildiğini belirtirler. "Eğer o pis olsaydı, peynir de pis olurdu, zira peynir onsuz elde edilmez" derler.[147]

-3945 -5- وعن يوسف بن عبداللّهِ بن سم رَضِىَ اللّهُ عَنْهما قال:]أَخَذَ رسولُ اللّهِ # كِسْرَةً مِنْ خَبر شَعِيرٍ، فَوَضَعَ عَلَيْهَا تَمْرَةً، وَقَالَ: هذِهِ[. أخرجه أبو داود .

5. (3945)- Yusuf İbnu Adillah İbni Selâm (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), bir miktar arpa (ekmeği) aldı. Üzerine bir hurma koydu ve: "Bu şuna katıkdır!" buyurdu."[148] [Ebû Dâvud Et'ime 42, (3830).]

AÇIKLAMA:

Burada hurma, ekmeğe katık olarak takdim edilmektedir. Tîbî der ki: "Hurma, Arap örfünde katık değil, müstakil bir yemek bilinegelmiş olması sebebiyle, Aleyhissalâtu vesselâm bu hadisleriyle, onun iyi bir katık da olabileceğini haber vermiş olmaktadır."[149]

-3946 -6- وعن عائشة رَضِىَ اللّهُ عَنْها قالت:]كَانَ رَسُولُ اللّهِ # يَأكُلُ الْبَطِّيخَ بِالرُّطَبِ وَيَقُولُ: نَكْسِرُ حَرَّ هذَا بِبَرْدِ هذَا، وَبَرْدَ هذَا بِحَرِّ هذَا[. أخرجه أبو داود، وهذا لفظه والترمذ ي .

6. (3946)- Hz. Âişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) kavunu taze hurma ile yer ve: "Bunun hararetini şunun serinliğiyle,

şunun serinliğini de bunun hararetiyle kırıyoruz!" buyurdu."[150] [Tirmizî, Et'ime 36, (1844); Ebû Dâvud, Et'ime 45, (3836).]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, yiyeceklerin dengelenmesine bir örnektir. Müteakip bazı rivayetlerde de görüleceği üzere, Aleyhissalâtu vesselâm, yiyecekler arasında dengeleme işine ehemmiyet vermiştir. Hurma tatlıdır, hararet vericidir, onu harareti kırıcı mahiyette kavun (veya karpuzla) dengelemektedir.

2- Bıttîh, kavun ve karpuz için kullanılır. Umumiyetle kavun kastedilir. Karpuz kastedilince yeşil karpuz ma'nâsında bıttîhandar denmektedir. Keza kavun içinde bıttîh-i ahdar (sarı karpuz) denmektedir.
Burada mevzubahis olan karpuz mu, kavun mu ihtilaf edilmiştir. Bazı âlimler "yeşil olan (yani karpuz)" derken, bazıları "sarı olan (yani kavun)" kastedilmektedir" demiştir. "Karpuz" diyenler "Kavunda da hurmada olduğu gibi hararet var" derler. İbnu Hacer, Nesaî'de gelen bir hadise dayanarak bunun "sarı karpuz" olduğunu ileri sürer, zira mevzubahis rivayette خِرْبز (karpuz) tabiri geçmektedir, üstelik bu, yeşil olanın hilafına Hicaz arazisinde bol bulunur der, öbür görüş sahiplerine şöyle cevap verir: "Sarı olanda taze hurma'ya nisbeten serinlik vardır, her ne kadar tadı sebebiyle harareti olsa da."
Hattâbî der ki: "Hadiste tıb ve ilacın meşruiyyeti, zararlı bir şeye tabiat icabı onun zıddı ile mukabele etme prensibi mevcuttur. Nitekim tıb ve tedavide esas da böyledir."
Hattâbî, hadisten "yiyecekler hususunda geniş davranmanın ve mubah lezzetlere yer vermenin meşru olduğu" hükmünü de çıkarır. Nevevî, "bu hususta ülemâ ihtilaf etmemiştir" der. Ve ilave eder: "Seleften bunun hilafına yapılan rivayet dînî bir maslahat olmadan bol yemeye ve tereffühe alışmaktan men etmek düşüncesine dayanan kerâhete hamledilir."[151]

-3947 -7- وللشيخين وأبى داود عن عبداللّه بن جعفر رَضِىَ اللّهُ عَنْهما قال:]رَأيْتُ رَسُولَ اللّهِ # يَأكُلُ الْقِثَّاءَ بِالرُّطَبِ[.

7. (3947)- Sahîheyn ve Ebû Dâvud'da, Abdullah İbnu Cafer (radıyallahu

anhümâ)'nın şöyle dediği gelmiştir: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı salatalıkla birlikte taze hurma yerken gördüm."[152] [Buharî, Et'ime 39, 45, 47; Müslim, Eşribe 147, (2043); Ebû Dâvud, Et'ime 45, (3835); Tirmizî, Et'ime 37, (1845).]

AÇIKLAMA:

Burada da iki ayrı şeyin birlikte yenmesine örnek var. Bunun keyfiyetini açıklayan bir rivayet Taberânî'nin Mu'cemü'l-Evsat'ında gelmiştir: Yine Abdullah İbnu Cafer anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)' ın sağ elinde salatalık, sol elinde de taze hurma gördüm. Aleyhissalâtu vesselâm bir keresinde birinden, bir keresinde öbüründen yiyordu."
Ebû Nuaym'ın et-Tıbb'ında Hz. Enes (radıyallahu anh) da, Resulullah' ın sağ eline taze hurma, sol eline kavun alıp hurmayı kavunla birlikte yediğini belirtir ve Resulullah'ın en çok sevdiği meyve taze hurmaydı" der. Nesâî'de de Aleyhissalâtu vesselâm'ın hırbız (kavun) ile taze hurmayı birlikte yediği rivayet edilmiştir. Müteakiben, birini kaydedeceğimiz üzere İbnu Mâce, Nesâî ve Ebû Nuaym'ın Et Tıbb'ında gelen bazı rivayetler, Hz. Âişe'nin Resulullah'la evlenmezden önce biraz şişmanlaması için -Resulullah'ın tavsiyesi ile- hususi bir beslenme rejimi uyguladığını göstermektedir: "Bana salatalık ve hurma yedirdiler. Bunun üzerine ben en iyi şekilde şişmanladım."
Kurtubî, bu rivayetlere dayanarak der ki: "Hadiste, yiyeceklerin sıfatlarını ve tabiatlarını gözönüne alarak hareket etmek, tıbbî kaideye uygun olarak onları tabiatlarına uygun şekilde kullanmanın cevazı vardır. Zira, taze hurmada hararet, salatalıkta ise serinlik var. İkisi birlikte yenilirse her ikisi de mûtedil olur. Bu ise mürekkep ilaçlarda mühim bir esastır."[153]

3948-8- و‘بى داود عن عائشة رَضِىَ اللّٰهُ عَنْها قالت:]أَرَادَتْ أُمِّى أَنْ تُسَمِّنَنِى لِدُخُولِى عَلي رَسُولِ اللّٰهِ # فَلَمْ أَقْبِلْ عَلَيْهَا بِشَىْءٍ مِمَّا تُرِيدُ حَتّى أَطْعَمَتْنِى الْقِثَّاءَ بِالرُّطَبِ، فَسَمِنْتُ عَلَيْهِ. كَأَحْسَنَ السِّمَنِ[.

8. (3948)- Ebû Davud, Hz. Âişe (radıyallahu anhâ)'dan şunu kaydeder: "Annem, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la evleneceğim zaman beni şişmanlatmak istedi. Ancak bana hurma ile birlikte salatalık yedirinceye kadar arzu ettiği diğer

şeylerden (ilaçlardan) hiçbirine icabet edemedim. O ikisinden (muntazaman yemeye devam edince) güzel bir şişmanlık kazandım."[154] [Ebû Dâvud, Tıbb 20, (3903); İbnu Mâce, Et'ime 37, (3324).]

AÇIKLAMA için önceki hadise bakılsın.

3949-9- ومن ابنى بسر السُّلميِّينَ رَضِىَ اللّهُ عَنْهما قا:]دَخَلَ عَلَيْنَا رَسُولُ اللّهِ # فَقَدَّمْنَا إلَيْهِ زُبْداً وَتَمْراً، وكَانَ يُحِبُّ الزُّبْدَ وَالتَّمْرَ[. أخرجه أبو داود.

9. (3949)- Büsr es-Sülemî'nin iki oğlu (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) yanımıza girdi. Biz kendilerine tereyağı ve hurma ikram ettik. Aleyhissalâtu vesselâm yağla hurmayı severdi."[155] [Ebû Dâvud, Et'ime 45, (3837); İbnu Mâce, Et'ime 43, (3334).]

AÇIKLAMA:

1- Büsr'ün iki oğlu Atiyye ve Abdullah'dır.

2- Bu hadis, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hurma ile tereyağını beraber yediğini ifade etmektedir.[156]

3950-10- وعن عائشة رَضِىَ اللّهُ عَنْها قالت:]كَانَ رَسُولُ اللّهِ # يُحِبُّ الْحَلْوَى وَالْعَسَلَ[. أخرجه الترمذي .

10. (3950)- Hz. Âişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) helva ve balı severdi."[157] [Tirmizî, Et'ime 29, (1832).]

AÇIKLAMA:

Hadiste Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın tatlıları ve balı sevdiği ifade edilmektedir. Hadiste geçen helvayı "tatlı" diye çevirmemiz daha uygundur. Çünkü dilimizde helva dedik mi muayyen hammaddelerden yapılmış belli bir

tatlıyı anlarız. Arapçada ise, insan emeğinin, san'atın girdiği her çeşit tatlıya denir. Nevevî der ki: "Helva'dan burada murad tatlı olan her şeydir." Nevevî devamla der ki: "Arkadan balın zikri, onun şeref ve meziyyetine dikkat çekmek içindir, âmmdan sonra hass'ın zikri babındandır." İbnu Battal der ki: "Helva ve bal, şu âyette mezkur olan tayyibâta dahildir: "Size verdiğimiz rızkın temizlerinden yiyin..." (Tâ-Hâ 21).
Âlimler, helva ve bala benzeyen bütün leziz yiyeceklerin, hadisin ma'nâsına dahil olduğunu belirtirler. Hattâbî der ki: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın tatlılara olan sevgisi onlara fazla iştiha göstermesi, nefsinin onları şiddetle çekmesi ma'nâsında değildir. Sofrasında bulunduğu takdirde tatlıdan normal şekilde alırdı. Böylece onun bunu sevdiği anlaşılırdı.[158]

3951-11 -وعن ابن عباس رَضِىَ اللهُّ عَنْهما قال:]كَانَ أَحَبُّ الطَّعَام إلى رَسُولِ اللهِّ # الثَّرِيدَ مِنَ الْخبْزِ، وَالثَّرِيدَ مِنَ الحَيْسِ[.
أَخرجه أبو داود .

11. (3951)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın en çok sevdiği yiyecek ekmekten yapılan tirid ve hays'dan yapılan tirid idi."[159] [Ebû Dâvud, Et'ime 23, (3783).]

AÇIKLAMA:

1- Tirid, ekmeğin elle ufalanmasından sonra üzerine et suyu dökülerek elde edilen yemeğe Araplar tirid der. Aynı kelime dilimize tirid olarak girmiş durumda. Biz de biraz bayatlayan ekmek parçalarını biriktirip küçük küçük parçaladıktan sonra üzerine et suyu ve yağ, salça, baharat vs. katkı maddeleri ile terbiyelenen suyu dökmek suretiyle elde ettiğimiz yemeğe tirid deriz. Belki de sünnetten geldiği ve Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) severek yediği için halkımız tarafından zevkle yenen, yapılması kolay bir yemek çeşididir. Bayatlayan ekmek parçalarını değerlendirerek israfı önlemesi bakımından ayrı bir ehemmiyeti olan bu yemeğin Resulullah'ın takdirine mazhar olması ona ayrı bir lezzet katmaktadır. Tiridin sünnet olduğunu, Aleyhissalâtu vesselâm'ın övgüsüne sevgisine mazhar olduğunu bilen âileler, onu bir sünnetin ihyası olarak, bir başka niyetle, bir başka hazla yerler. Âfiyet ve nur olsun. Kıyamete

kadar mutfaklarımızdan eksik olmasın.
Efendimiz, tiridi o kadar severmiş ki, bazan bir başka şeye olan sevgisinin büyüklüğünü ifade için tiride atıf yaptığı olmuştur. Mesela Hz. Âişe (radıyallahu anhâ) validemizin üstünlüğünü şöyle ifade buyurmuşlardır: "Âişe'nin başka kadınlara üstünlüğü tiridin diğer yemeklere üstünlüğü gibidir." Aleyhissalâtu vesselâm burada, her ikisini de yüceltmiş, her ikisine de ayrı bir muhabbeti olduğunu belirtmiş olmaktadır.

2- Hays: İbnu'l-Esîr, Hays'ı: "Hurma, keş ve yağ veya keşe bedel un veya ekmek ufağı katılarak yapılan yemek" diye tarif eder
İbnu Raslân da şöyle tarif eder: "Hays'ın sıfatı, hurma alınır, içerisinden çekirdeği ayıklanır, yağ veya benzeri bir şeyle birlikte yoğrulur. Sonra serîd gibi oluncaya kadar elde ovulur, bazan da içerisine kavud katılır."
Şu halde, ekmek tiridi deyince et suyuna ekmek parçaları katarak elde edilen tiridi; hays tiridi deyince de hurma, bal, keş ve benzeri şeylere ekmek parçalarını katmakla elde edilen yemeği anlayacağız. Bu katkılı yemeklerin kesin değişmez belli bir terkibi olmasa gerek. Mutfağın imkanlarına göre et suyu, yağ, bal, hurma, peynir gibi farklı katıklar, un ekmek, kavud gibi ana maddelere katılarak bunları daha lezzetli, daha yenilir hale getirmektedir. İşte bu suretle elde edilen yemeklere serîd (tirid) denmektedir. Serîd, asıl itibariyle batırmak, ıslamak ma'nâsından gelir.[160]

3952 -12- وعن عبداللهِ المزنى رَضِىَ اللهُ عَنْه قال:]قالَ رَسُولُ اللهِ #: إذَا اشْتَرَى أحَدُكُمْ لَحْماً فَلْيُكْثِرْ مَرَقَتَهُ، فإنْ لَمْ يَجِدْ لَحْماً أصَابَ مَرَقاً وَهُوَ أحَدُ اللَّحْمَيْنِ[. أخرجه الترمذي .

12. (3952)- Abdullah el-Müzenî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Biriniz et satın alınca suyunu biraz fazla kılsın. (Yemek sırasında) yiyenlerin çokluğu sebebiyle ete rastlamayıp suya rastlasa (bu ona yeterlidir), zira su da, iki etten biri olmuştur." [Tirmizî, Et'ime 30, (1833, 1834).][161]

AÇIKLAMA:

1- Resulullah burada, et suyunun da etin kendisi kadar besleyici ve yemeğe tad verici olduğuna dikkat çekiyor. Bu sebeple et pişerken suyunun fazla konmasını tavsiye ediyor. Bilhassa kalabalık ailelerde, pişen etten herkesin kaşığına rastlamayabilir. Şu halde suyun fazla kılınması herkese oldukça eşit bir nasib sağlayabilecektir. Çünkü etteki bir kısım faydalı ve besleyici hasseler suyuna geçecektir.
Hadisin Müslim'de Ebû Zerr (radıyallahu anh) tarafından rivayet edilen bir benzeri şöyledir: "Bir et satın aldın veya pişirdin mi, suyunu artır ve ondan komşuna da bir miktar ver."

2- Resulullah bu hadisle etin suda pişirilerek yenmesini, bu tarzın kızartılarak yenmesinden daha iyi olduğunu irşad etmiş olmaktadır. Hem herkese isabet edecek bir bereket kazanmakta ve hem de -bazı şarihlerin dikkat çektiği üzere- kızartmadan hasıl olacak bir kısım tıbbî zararlar bertaraf edilmiş olmaktadır.

3- Hadisin kaydettiğimiz Ebû Zerr vechi de nazar-ı dikkate alınınca, Aleyhissalâtu vesselâm'ın aynı sofraya oturanlar olsun, diğer komşular olsun, kardeşler arasında bir dayanışma, bir yardımlaşma, bir diğergamlık hislerinin teşkilini, te'sisini de gaye edindiği anlaşılmaktadır. Komşuların birbirlerine bu çeşit ikramları, aralarındaki muhabbeti artırır, dargınlıkları izale eder, dargınlığa götürecek zemin bertaraf edilmiş olur.

4- Bu hadisin bir diğer yönü, insandaki cimrilik damarının kırılmasına, bencilliğin izalesine, fakirlik korkusunun dağıtılmasına bakar, şeytanın bu paraleldeki iğvalarını bertaraf eder.
Rehber-i ekmel olan Efendimizin her tavsiyesi, anlamak ve keşfetmekten aciz kaldığımız nice maslahatlar, menfaatler ve dünyevî faideler taşır.[162]

3953 -13- وعن أبى هريرة رَضِـىَ اللّهُ عَنْه قال:]أُتِـىَ رَسُولُ اللّهِ بِلَحْمٍ فَرُفِعَ إلَيْهِ الذِّرَاعُ، وَكَانَتْ تُعْجِبُهُ فَنَهَشَ مِنْهَا[. أخرجه الترمذي.»النَّهْشُ« بمهملة ومعجمة: ا‘كل بمقدم ا‘سنان، وقيل إنه بالمعجمة: ا‘كل با‘ضراس .

13. (3953)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a bir et parçası getirilmişti. Kendisine bunun bud kısmı sunuldu. Aleyhissalâtu vesselâm bud severdi. Bu bud gelince hemen ondan ısırarak yedi." [Tirmizî, Et'ime 34, (1838); İbnu Mâce, Et'ime 28, (3307); Buhârî,

Enbiya 3, Tefsir, İsra 5; Müslim, İman 327).][163]

AÇIKLAMA:

Zirâ koyunun kol kısmıdır, ön bud da denir. Kâmus'da: "Dirsekten orta parmağa kadar olan kısım" diye tarif edilir. Hadis, Resulullah'ın koyun budunu sevdiğini göstermektedir.
İmam Nevevî, Resulullah'ın kolu sevmesini, çabuk pişmesi, çabuk hazmedilmesi ile izah eder. Isırarak yemesi, tevazuya yorulmuştur. Gerçi ısırarak yemenin sıhhat ve âfiyete daha uygun olduğu da söylenmiştir.[164]

-3954 -14- وعن ابن مسعود رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]كَانَ رَسُولُ اللّهِ # تُعْجِبْهُ الذِّرَاعُ، وَسُمَّ فِى الذِّرَاعِ، وَكَانَ يَرَى أنَّ الْيَهُودَ سَمُّوهُ[. أخرجه أبو داود.

14. (3954)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Koyunun ön budu Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hoşuna giderdi. (Bir defasında) ön buda zehir konuldu. Bu zehiri yahudilerin koyduğu görüşündeydi." [Ebû Dâvud, Et'ime 21, (3781); Buhârî, Megâzî 41, Hibe 28; Müslim, Selam 45, (2190); İbnu Mâce, Tıb 45, (3546).][165]

AÇIKLAMA:

Bu hadise, Hayber'in fethi sırasında cereyan eden hadiseye ima etmiş olmalıdır. Zira İbnu İshak'ın daha tafsilatlı olarak kaydettiğine göre, fetih tamamlanınca Zeyneb Bintu'l-Hâris adında bir yahudi kadını Resulullah'ın koyunun neresini sevdiğini sorar ve bud kısmı olduğunu öğrenince oraya çokca zehir koyarak, kızartılmış halde ikram eder. Resulullah bir mucize olarak suikastın farkına varıp lokmasını yutmadan tükürür. Ashabtan Bişr İbnu'l-Bera yutar ve zehirin tesiriyle şehid olur. Resulullah "niye yaptın?" diye kadına sorunca: "Peygambersen sana bildirilir, degilsen halk senden kurtulur diye yaptım" der, müslüman olur. Resulullah cezalandırmaz.[166]

-3955 -15- وعن سهل بن سعد رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]كُنَّا نَفْرَحُ بِيَوْمِ

الْجُمُعَةِ، كَانَتْ لَنَا عَجُوزٌ تَأْخُذُ أُصُولَ السِّلْقِ فَتَطْرَحُهُ فِي الْقِدْرِ، وَتُكَرْكِرُ عَلَيْهِ حَبَّاتٍ مِنْ شَعِيرٍ، وَاللّهِ مَا فِيهِ شَحْمٌ وَ وَدَكٌ، فإِذَا صَلَّيْنَا الجُمُعَةَ انْصَرَفْنَا، فنُسَلِّمُ عَلَيْهَا فَتُقَدِّمُهُ لَنَا، وَكُنَّا نَفْرَحُ بِيَوْمِ الجُمْعَةِ مِنْ أجْلِهِ]. أخرجه الشيخان.»تُكَرْكِرُ«: أى تطحن .

15. (3955)- Sehl İbnu Sa'd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Biz cuma günü olunca sevindirdik. Çünkü bizim yaşlı bir kadın akrabamız vardı. Pazı kökü bulur, tencereye koyar, üzerine de arpa öğütüp ilavede bulunurdu. Vallahi, bunun içinde ne kuyruk yağı ne de iç yağı olurdu. Cuma namazını kıldık mı, mescidden ayrılır, o ihtiyar kadına selam verip hanesine girerdik. O da mezkur yemeği önümüze koyardı. İşte bu sebeple biz cuma olunca sevinirdik." [Buhârî, Et'ime 17, Cuma 40, 41, Hars 21, İsti'zân 16, 39; Müslim, Cuma 30, 32, (859, 860).] [167]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayetin Buhârî'deki vechinde bazı ziyadeler hadisi daha vazıh kılmaktadır. "Bizden bir kadın, tarlasındaki dört evleklik kısma pazı ekerdi. Cuma günü olunca, pazı köklerinden söker, bir tencereye koyar, üzerine bir avuç çekilmiş arpa ilave eder pişirirdi. Pazı kökleri, yemeğin âdeta etli kemiği yerine geçerdi. Biz cuma namazından çıkar, kadına selam verir, yanına giderdik. O da önümüze bu yemekten getirirdi, biz de yerdik. Biz cuma günlerini bu yemek sebebiyle iple çekerdik."Hadisin bir vechinde, cuma günleri (namaza erken gidebilmek için) sabah yemeği ve kaylûleyi namazdan sonraya bıraktıkları da belirtilir.

2- Hadisten Çıkarılan Bazı Faydalar:

* Kadına selam vermek caizdir.

* Ne kadar değersiz bile olsa bir şeyler ikram etmek müstehabdır.

* Sahabelerin kanaatkârlıkları, geçimdeki darlıkları, namaza olan heyecanlı koşuşmaları gözükmektedir.

* Ahmed İbnu Hanbel bu hadise dayanarak Cuma'nın zevalden önce kılınabileceğini, bunun caiz olduğunu söylemiştir. Ancak Zeyn İbnu'l Münîr,

aksine, hadisten cumanın zevaldan sonra kılındığı hükmünün çıkarılması gerektiğini söyler. "Çünkü der, kaylûleden (gündüz uykusu) âdetleri zevalden önce yapmak idi. Sahabî, cuma günleri, cuma için hususî hazırlıkla meşgul olmaları sebebiyle kayluleyi cuma namazından sonraya tehir ettiklerini haber vermektedir."

-3956 -16- وعن جابر رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]لَقَدْ رَأيْتُنَا مَعَ رَسُولِ اللّهِ # بمَرِّ الظَّهْرَانِ نَجْنِى الْكِبَاثَ: وَهُوَ ثَمَرُ ا‘رَاكِ. وَيَقُولُ: عَلَيْكُمْ بِا‘‘سْوَدِ مِنْهُ، فَإنَّهُ أطْيَبُ، فَقُلْتُ: أكُنْتَ تَرعَى الغَنَمَ؟ فقَالَ: وَهَلْ مِنْ نَبِىٍّ إ‘َّ رَعاَهَا[. أخرجه الشيخان .

16. (3956)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la birlikte Merrü'z-Zahrân'da erâk ağacının kebâs denilen meyvesinden topladığımızı hatırlıyorum. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) o zaman bize: "Siyahlarını toplayın, onlar daha iyidir!" tavsiyesinde bulunmuştu. Ben kendilerinden "Siz koyun da güttünüz mü?" diye sordum. "Hiç koyun gütmeyen peygamber var mı?" cevabında bulundu." [Buhârî, Et'ime 50, Enbiya 29, Müslim, Eşribe 163, (2050).][168]

AÇIKLAMA:

1- Merrü'z-Zahrân, Mekke'ye bir merhale mesafede bir yer adıdır.

2- Şârihler, "Koyun güttün mü?" sorusunun "Koyun güttün mü ki kebâs denen meyvenin siyahının daha iyi olduğunu biliyorsun?" takdirinde olduğunu belirtirler. Bu ifadeden kebâsın ziraatının yapılmayıp, pazarlarda satılmadığı dağlarda hüdayı nâbit olarak bittiği ve çobanlar tarafından bilinip istifade edildiği anlaşılmaktadır. Mamafih, lügatçiler kebâs'ı insan, deve ve hatta koyunların da yediğini belirtirler.

3- Âlimler, bu hadisten, dağlarda sahipsiz olarak yetişen ağaçların meyvelerinden yemenin mübah olduğu hükmünü çıkarmışlardır.

4- Âlimler, peygamberlerin, nübüvvetten önce çobanlıktan geçmelerindeki hikmetler sadedinde şu açıklamayı yaparlar: "Koyun gütmek, ümmetlerinin işlerini yürütme hususunda temrin yapmak, tecrübe kazanmak içindir. Çünkü

koyunlarla haşir neşir olmakla hilm, şefkat gibi duygular gelişir. Zira, koyunları güdüp, onları kırda dağılmalarından sonra toplamaya bir otlaktan diğerine sevketmeye, canavar, hırsız gibi koyun düşmanlarından onları korumaya sabrettiler, onların tabiatlarındaki farklılıkları, zayıflıklarına ve beraberliğe olan ihtiyaçlarına rağmen şiddetli tefrikalara düştüklerini öğrendiler mi, bu suretle, ümmete karşı sabırlı olmaya alışırlar ve onların akılca aralarındaki seviye farklarını, tabiatlarındaki çeşitlilikleri anlarlar. Böylece kırgınları barıştırırlar, zayıflara merhametli olurlar, onlarla muamelelerinde iyi davranırlar. Neticede bu işlerin meşakkatlerine tahammülleri, aynı işlere çobanlık yapmaksızın birden bire verilme durumuna kıyasla çok daha kolay olur. Halbuki bu erdem, koyun çobanlığıyla tedricen kazanılmıştır. Bu işte, bilhassa koyun zikredilmiştir. Zira o diğerlerine nazaran daha zayıf, dağılmaları da deve veya sığırın dağılmasından daha fazladır. Büyüklerin bağlanması, alışılan âdet üzere, daha çok imkan dahilindedir. Ne varki koyunlar, onlara nazaran daha çok dağılsa da, toplayıp zabt rabt altına alınmaları öbürlerinden daha sür'atlidir."[169]

İKİNCİ BAB

RUKYE VE MUSKALAR

(Bu babta dört fasıl var)

*

BİRİNCİ FASIL

RUKYE VE TEMÎMELERİN (MUSKALARIN) CEVAZI

*

İKİNCİ FASIL

RUKYEDEN NEHİY

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

TAUN VE VEBA

*

DÖRDÜNCÜ FASIL

GÖZ DEGMESİ

BİRİNCİ FASIL

RUKYE VE TEMÎMELERİN (MUSKALARIN) CEVAZI

UMUMÎ AÇIKLAMA:

1- Rukye bahsi, kitabımızda çeşitli vesilelerle geçti ve her seferinde kısaca

açıkladık. Burada bazı ziyade bilgiye yer vereceğiz. Rukye, bir işin husûlü için tabiat üstü güce başvurmak ma'nâsına gelir. Eski Türkçemizde kısmen afsun kelimesiyle karşılanır. Kısmen diyoruz, çünkü afsun kelimesi dilimizde Mevâhib-i Ledünniyye mütercimi merhum Abdilbâki'nin de belirttiği üzere daha ziyade büyücü ve cadıların bir kısım nâhoş amelleri için kullanılır. Şifâyâb olmak için okunan âyet-i kerime ve esmâ-i şerifelere afsun denmez. Cahiliye devrinden bu yana Araplar, rukyeyi hem müsbet ve meşru hem de menfi ve gayr-ı meşru maksadlarla yapılan işlerin hepsi için kullanırlar. Biz müsbet ve meşru dediğimiz ameliyeyi "okuma", "dua yoluyla tedavi" bazan da "üfürme" tabirleriyle ifade ederiz. Öyleyse Arapçadaki rukyeyi hem afsunlama, hem de dua ile tedavi diye anlamamız daha muvafık olacaktır.

2- Yine daha önce temas edilmiş olan temîme (cem'i temâim) de cahiliye geleneğinde mevcut bir tatbikattır, en-Nihaye'de: "Cahiliye araplarının çocuklara, göz değmesine karşı taktıkları boncuklar" diye tarif edilir ve İslam'ın bunu yasakladığı belirtilir. Dilimizde muska kelimesiyle karşılanan temîmenin - müteakip açıklamalarda görüleceği üzere- dinimizce mutlak olarak yasaklandığını söylemek gerçeği aksettirmez. Âlimler, meselenin bazı kayıtlar çerçevesinde meşruluğuna hükmetmiştir.

3- Rukye ile tedavi bahsi bir kısım hurâfelere ve bâtıl inanç ve davranışlara açık bir kapıdır. Öyle ki, en ilmî, en medenî geçinen cemiyet halkları bile, günümüzde dahi bunun kıskacındadır. Dr. Feridun Nafiz Uzluk Batı cemiyetleri hakkında şu bilgiyi verir: "Romatizmasını yenmek üzere cebinde bir patates veya bir tavşanın sağ ayağını taşıyan bir dost görmeyen var mıdır? Bu gibi uğurlara inanış hemen hemen umumîdir. Bir yılan derisi, bir koyun aşığı, bir tabut çivisi, daha bir çok afsunlar âdet olmuş, hâlâ kullanılmaktadır. Görülüyor ki, bunlar Garp memleketleri içindir." Resulullah'ın bu husustaki hassasiyeti, rukyeleri kontrolü bu sebeple ehemmiyet taşır.

4- Dua ile tedaviye giren bazı noktaları açıklamaya geçmezden önce şu hususu belirtmek isteriz: Rukye bahsi ile dua bahsi bazı noktalarda birbirine tedâhül eder. Biz burada duanın tedaviye müteallik yönünü, tedavi ile ilgili dualara temas eden hadisleri ele alacağız. Dua meselesi, daha umumî bir ma'nâda müstakil bir bölüm olarak geçti (1750-1899. hadisler).[170]

RUKYE MEŞRUDUR:

İslâm uleması, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sünnetinde gelen bir çok delile dayanarak rukyenin meşruluğuna hükmetmiştir. Rukye dua ile tedavi olarak anlaşılınca, bela, musibet, hastalık gibi her çeşit kötü hallere karşı korunmak için Allah'a iltica ve dua etmeye teşvik sadedinde vârid olan bütün hadisleri rukyenin meşruiyyetine deliller olarak göstermek mümkündür. Bu sadedde gerçekten çok delil var:

* Bizzat Kur'an-ı Kerim'de Cenâb-ı Hakk: "Dua edin icabet edeyim" (Gâfir 60) emrederek: "Duanız olmazsa Allah nazarında hiçbir kıymetiniz yoktur" (Furkan 77) buyurarak mutlak şekilde dua etmeye teşvik etmektedir. "Dua"nın ma'nâsı "Allah'tan istemek" olduğuna göre bu ilâhî davette -"Bütün hastalıklardan şifa" dahil- her şeyin Allah'tan talebedilmesine bir çağrı vardır. Kaldı ki Resulullah hastalıklarımıza Allah'tan şifa istemeye daha açık ifadelerle bizleri çağırmış, kendisi fiilî örnekler vermiştir.

* Rukye ve duanın tıbb-ı nebevîdeki ehemmiyetli yerini anlamamız için şunu da bilmemiz gerekmektedir: Mevâhib-i Ledünniyye'de, Hz. Peygamber'in tedavide başvurduğu ilaçlar başlıca üç nev'e ayrılır:

1- İlahî ilaçlar (edviye-i ilahiyye).

2- Tabiî ilaçlar (edviye-i tabiiyye).

3- Her iki nevin birleştiği mürekkep ilaçlar.
Birinci nev'i öncelikle Kur'an teşkil eder. Sadedinde olduğumuz rukye ve dua da birinci nev'e dahildir. Kur'an-ı Kerim'in şifa olma durumundan ayrıca söz edeceğiz.

* İslam âlimleri, hadislere dayanarak "en nâfi ilaç duadır" anlayışını kendilerine prensip yapmışlardır: "Dua, belanın düşmanıdır, onu sürüp çıkarır, henüz gelmemişse gelmesini önler, gelmiş ise hafifletir, dua mü'minin silahıdır" der.
Ulemamız, duanın kesin bir tedavi vasıtası olduğunu kabul ettikten sonra, tıpkı maddî ilaçların müessir olması için perhiz, soğuktan ve sıcaktan korunmak şeklinde bazı şartlara uymak gerektiği gibi duanın müessir olması için de riayet edilmesi icab eden bir kısım şartların varlığını da kabul ederler ve bunları nebevî irşadlardan hareketle tesbite çalışırlar:

** Her şeyden önce itikad'ın dürüst ve pak olması gerekir.

** Haram ve zulümden içtinab etmelidir.

** Dua ânında kalbi gaflet içinde olmamalı, tam bir teveccühle Allah'a yönelmeli, tazarru ve niyaz içinde bulunmalı. Yoksa ağzı okumakta ve duada

olup kalbi yabanlarda olacak olsa nef'ini (fayda) müşahade etmez, abes yere çalışır. Nitekim Hâkim'in bir tahricinde Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Şunu bilin ki Allah Teâlâ Hazretleri, kalbi gâfil ve mâlâyâni ile meşgul kimsenin duasını kabul etmez" buyurmuştur.

** Duadan önce bir miktar sadaka vermelidir.

** Dua, hacetlerin makbul olduğu mübarek vakitlerde yapılmalıdır: Gecenin son üçte birinde,

* Kıbleye karşı huşu ile yönelmiş olmalı.

* Maddî ve mânevî pâklık içinde bulunmalı,

** Allah Teâlâ'ya hamd ve sena, Resulüne salât ve selam ederek başlamalı.

** Tevbe ve istiğfara devam etmeli.

** Duada ısrar ve tekrar etmeli.

** Dua esnasında Hak Teâlâ'nın Esma-i şeriflerini zikretmek, Rahim, Kerim, Rahman, Şâfi, Kadir gibi isimlerini çokca tekrar ile iltica etmeli, Kur'an'da ve hadiste gelen me'sur dualarla dua etmeli.[171]

*** EN FAYDALI İLAÇ: KUR'AN**

Tıbb-ı nebevînin en bariz hususiyeterinden biri tedavide Kur'an-ı Kerim'e müstesna bir yer vermiş olmasıdır. Mezkur Mevâhib-i Ledünniye mütercimi bu hususu "Hak Teâlâ Hazretleri izâle-i emrazda (hastalıkların tedavisinde) Kur'an-ı Azim'den eam ve enfa' (bütün hastalıklarda geçerli daha müessir) bir deva inzal etmemiştir. Kur'an-ı Azim marazlara şifa ve âyine-i kuluba ciladır" diyerek ifade eder. Yani hem maddî ve hem de manevî hastalıkların en faydalı bir ilacıdır.
Kur'an'ın bu yönünü tesbit eden âyetler vardır: "Biz Kur'an'dan müminler için bir şifa ve rahmet olan şeyi indiriyoruz" (İsra 82). Fahreddin-i Razi hazretleri "Kur'an" kelimesinin başında geçen مِنْ in tebiz için değil, cins için olduğunu belirtir. Böyle olunca âyeti şöyle anlamak muvafıktır: "Kur'an olarak indirdiğimiz âyetlerin hepsi mü'minlerin maddî ve manevî her çeşit hastalıkları için şifadır."
Kur'an'ın, manevî hastalıklarla ilgili tedavisi iki suretle olmaktadır. Zira manevî hastalıklar ikidir:

* Bir kısmı bâtıl itikadlardır. Bunlar yaratılış, insanın bidayeti, âkibeti, kader, uluhiyet, nübüvvet gibi iman esaslarına giren meselelerdir. Bu hususlarda İslam'ın tebligâtına uymayan her inanış tarzı manevi bir hastalıktır. Şu halde bu meselelerde Kur'an gerçek olanı delilleriyle birlikte zikrederek batıl mezhepleri ibtal etmiş, mü'minlerini sapıklıklardan korumuştur.

* İkinci kısım manevî marazları kötü ahlaklar teşkil eder. Kur'an-ı Kerim onları da açıklayarak mü'minleri ahlaksızlara düşmemeleri için uyarmış, ahlak-ı hamide denen faziletlere, manevî kemallere irşad buyurmuştur. Resulullah'ın "Mekârim-i ahlak'ı tamamlamaya geldim" derken kasdettiği mekârim Kur'anî ahlaktır.
Kur'an-ı Kerim'in maddi hastalıklara şifa olmasına gelince, bu da inkarı mümkün olmayan bir durumdur. Müteakiben bir kısım rivayetlerde görüleceği üzere, bizzat Resulullah Kur'an'la rukyede bulunmuş maddî hastalıkların tedavisinde Kur'an-ı Kerim'den istifade etmeleri için Ashab-ı Güzîn'i teşvik etmiştir. Hatta bazı hadislerinde Kur'an'dan şifa aramamayı eksiklik ilan etmiştir: "Kim Kur'an'la şifa taleb etmezse, Allah ona şifa vermez" buyurmuştur. Bu hadis şu şekilde de anlaşılmıştır: "Kur'an'la şifa taleb etmeyene Allah şifa vermesin."
Kur'an'da en az altı tane şifa âyeti vardır.
"Onlarla muhârebe edin ki, Allah sizin ellerinizle onları azablandırsın, onları rüsvay etsin, size onlara karşı nusret versin, mü'minler zümresinin göğüslerini ferahlandırsın" (Tevbe 14).
"Ey insanlar, size Rabbinizden bir öğüt, gönüllerde olan (derd)lere bir şifa, mü'minler için bir hidayet ve rahmet gelmiştir" (Yunus 57).
"Kur'an' dan mü'minlere rahmet ve şifa olan şeyler indiriyoruz. O, zâlimlerin ise sadece kaybını artırır" (İsra 82).
"...De ki: "Bu, mü'minlere doğruluk rehberi ve gönüllerine şifadır" (Fussilet 44). [172]

-4021 -1- عن عوف بن مالك رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]كُنَّا نَرْقِى فِي الْجَاهِلِيَّةِ، فَقُلْنَا: يَا رَسُولَ اللّهِ: كَيْفَ تَرَى فِى ذلِكَ؟ فقَالَ: اعْرِضُوا عَلَيَّ رُقَاكُمْ، ثُمَّ قالَ: َ بَأسَ بِمَا لَيْسَ فِيهِ شِرْكٌ[. أخرجه مسلم وأبو داود .

1. (4021)- Avf İbnu Mâlik (radıyallahu anh) anlatıyor: "Biz cahiliye devrinde

afsunlama yoluyla tedavide bulunurduk. Bu sebeple: "Ey Allah'ın Resûlü! Bu hususta ne dersiniz?" diye sorduk. Bize: "Okuduğunuz duaları bana arzedin bakayım!" buyurdular. (Biz de okuyup arzettik. Dinledikten) sonra: "İçerisinde şirk olmayan dua ile rukye yapmada bir beis yoktur!" buyurdular." [Ebu Dâvud, Tıbb 18, (3886); Müslim, Selam 64, (2200).][173]

AÇIKLAMA:

Bu rivayet, dua yoluyla hasta tedavi etmenin caiz olduğunu göstermektedir. Ancak okunan duada şirke müteallik bir ibare, bir kelam bulunmamalıdır. Âlimler, Allah'ın isimleriyle, Kur'an âyetleriyle, bu ma'nâda olan başka dualarla rukye yapmanın yani tedavi etmek ümidiyle hastaya okumanın caiz olduğunu söylerler. Küfür ifade eden veya ma'nâsı anlaşılamayan kelimelerle rukye caiz değildir, haramdır denmiştir.[174]

-4022 -2- وعن جابر رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]أرْخَصَ رَسُولُ اللّهِ # في رُقْيَةِ الحَيَّةِ لِبَنِي عَمْرِو بنِ حَزْمٍ، وَلَدَغَتْ رَجُ مِنَّا وَنَحْنُ جُلُوسٌ مَعَ رَسولِ اللّهِ # عَقْربٌ، فقَالَ رَجُلٌ يَا رَسُولَ اللّهِ: أَأَرْقِى؟ فقَالَ: مَنِ اسْتَطَاعَ مِنْكُمْ أنْ يَنْفَعَ أخَاهُ فَلْيَفْعَلْ[. أخرجه مسلم .

2. (4022)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Benî Amr İbni Hazm'a yılana karşı rukye yapma ruhsatı tanıdı. Biz Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte otururken bizden bir kimseyi akrep soktu. Bir adam: "Ey Allah'ın Resûlü, buna rukye yapayım mı?" diye sordu: "Sizden kim kardeşine faydalı olabilecekse hemen olsun" buyurdular." [Müslim, Selam 60-61, (2198, 2199).][175]

-4023 -3- وعن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]أرْخَصَ لَنَا رَسُولُ اللّهِ # فِى الرُّقْيَا مِنَ الحُمَةِ، وَالْعَيْنِ، وَالنَّمْلَةِ[. أخرجه مسلم، وأبو داود والترمذي .

3. (4023)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bize, zehire karşı, göz değmesine karşı, nemle kurduna karşı rukye

yapmamıza ruhsat tanıdı." [Müslim, Selam 58, (2196); Ebu Dâvud, Tıbb 18, (3889); Tirmizî, Tıbb 15, (2057).][176]

-4024 -4- وفي أخرى ٔبى داود:]رُقْيَةَ إّّ مِنْ عَيْنٍ، أوْ حُمَةٍ، أوْ دَمٍ يَرْقَأُ[.

4. (4024)- Ebu Dâvud'un bir diğer rivayetinde: "Rukye sadece göz değmesine veya zehire veya kesilmeyen kana karşı yapılır" denmiştir. [Ebu Dâvud, 18, (3889).][177]

-4025 -5- وفي أخرى له، عن سهل بن حنيف:]َ رُقْيَةَ إّّ مِنْ نَفْسٍ، أوْحُمَةٍ أوْ لَدْغَةٍ[.»النَّمْلَةُ«: قروح تخرج بين الجنبين، وقد تخرج في غير الجنب . و»النَّفْسُ«: العين التي تصيب ا٘نسان.و»الحُمَةُ«: السمّ.وتخصيص العين والحمة يمنع رقية غيرهما من ا٘مراض، فقد ثبت أن النبىّ # رقي بعض الصحابة من غيرهما، ومعنى الحديث: رقية أولى وأنفع من رقية العين والسمّ .

5. (4025)- Yine Ebu Dâvud'un Sehl İbnu Huneyf'ten yaptığı bir diğer rivayetinde: "Rukye sadece nefse (insana değen gözden), veya zehire veya sokmaya karşı vardır." [Ebu Dâvud, Tıbb 18, (3888).][178]

-4026 -6- وعن ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهما قال:]كَانَ النبىُّ # يُعَلِّمُهُمْ مِنَ الحُمَّى، وَمِنَ ا٘وْجَاعِ كُلَّهَا أنْ يَقُولَ: بِسْمِ اللّهِ الْكَبِيرِ، أعُوذُ بِاللّهِ الْعَظِيمِ مِنْ كُلِّ عِرْقٍ نَعَّار، وَمِنْ شَرِّ حَرِّ النَّارِ[. أخرَجه الترمذي.»نَعَرَ الْعِرْقُ« بَالدم: إذا ع وارتفع .

6. (4026)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), hummaya ve bütün ağrılara karşı şu duayı okumamızı öğretmişti: "Bismillahi'l-Kebîri eûzü billâhi'l-Azîmi min külli ırkın na'arın ve min şerri harri'n nâr." "Ulu Allah'ın adıyla, kanla kabaran her bir damardan ve

ateş hararetinin şerrinden büyük Allah'a sığınırım." [Tirmizî, Tıbb 26, (2076).] [179]

4027- 7- وعن عليّ رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]كَانَ رَسُولُ اللهِ # إذَا أتى مَرِيضاً، أوْ أُتِىَ بِهِ إلَيْهِ قَالَ: أذْهِبِ الْبَاسَ رَبَّ النَّاسِ، وَاشْفِ أنْتَ الشَّافِى، َ شِفَاءَ إَّ شِفَاؤُكَ، شِفَاءً َيُغَادِرُ سَقَماً[. أخرجه الترمذي.»البَأسُ«: الشدة ا ُلم. و»المُغَادَرَةُ«: الترك .

7. (4027)- Hz. Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir hastaya geldiği veya kendisine bir hasta getirildiği zaman şu duayı okurdu: "Ey insanların Rabbi, acıyı gider, şifa ver, sen Şâfisin. Senin şifandan başka şifa yoktur. Senden hiçbir hastalığı hariç tutmayan şifa istiyoruz." [Tirmizî, Daavât 122, (3560), Rivayet Buhârî'de Hz. Âişe'den gelmiştir. (Mardâ 20, Tıbb 39).][180]

AÇIKLAMA:

1- Burada Cenâb-ı Hakk, Kur'an'da geçmeyen bir isimle tesmiye edilmiştir: Şâfi (şifa veren). Hadis, böylece bunun cevazına delil olmuştur. Ancak ülemâ buna iki şart koşmuştur:

1) Bu isim noksanlık ifham etmemelidir.

2) Kur'an'da bir aslı olmalıdır. Nitekim, Şâfi isminin aslı vardır. Zira bir âyette "Hastalandığım zaman O bana şifa verir" buyurulmuştur (Şuara 80).

2- Hadis'te geçen "Senin şifandan başka şifa yoktur" cümlesi, bütün şifaların Allah'ın takdirine tevâfuk etmesiyle hasıl olduğunu, O'nun takdiri, ilmi olmadan şifa olmadığını ifade eder. Evet kavuşulan sıhhat sebebiyle gerçek teşekkür Rab Teâlâ'ya olmalıdır.

3- Hadiste bütün hastalıklardan şifa istenmektedir. Halbuki hastalık, keffâretu'zzünûbtür, yani hastanın günahlarının affına en iyi vasıta. Bu durumda şifa taleb etmek onun aleyhine bir davranış değil mi? diye ülemâ meseleyi tezekkür etmiş ve şu hikmeti beyan etmiştir: "Dua bir ibadettir. Ne sevaba ne de kefârete münafi değildir. Zira her ikisi de hastalığın bidayetinde ve sabretmek

sonucu hâsıl olur. Dua eden ise iki hasenenin arasındadır: Ya maksudu hâsıl olacak, ya da ona bedel, faydalı olanın celbi veya zararının defedilmesi suretiyle maslahat verilecektir. Bunların hepsi de Allah'ın fazlındandır."[181]

-4028 -8- وعن ثابت بن قيس بن شَمَّاس رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أنَّ النَّبِىَّ # دَخَلَ عَلَيْهِ وَهُوَ مَرِيضٌ، فقَالَ: اكْشِفِ الْبَاسَ رَبَّ النَّاسِ عَنْ ثَابتِ بنِ قَيْسِ ابنِ شَمَّاسٍ، ثُمَّ أخَذَ تُرَاباً مِنْ بُطْحَانَ فَجَعَلَهُ فِى قَدَحٍ، ثُمَّ نَفَثَ عَلَيْهِ بِمَاءٍ، ثُمَّ صَبَّهُ عَلَيْهِ[. أخرجه أبو داود .

8. (4028)- Sâbit İbnu Kays İbni Şemmâs (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), ben hasta iken yanıma gelip şu duayı okudu: "Ey insanların Rabbi Sabit İbnu Kays İbni Şemmâs'tan acıyı kaldır." Sonra (Medine'nin) Buthân (nam vâdi)'dan toprak alarak bir kadehe koydu, üzerine su döküp nefes etti, sonra (su ile karışan bu toprağı) üstüme serpti." [Ebu Dâvud, Tıbb 18, (3885).][182]

AÇIKLAMA:

1- Burada Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın farklı bir rukye tarzına şahid olmaktayız. Önceki rivayetler, ziyaretine geldiği hastalara sadece şifa duasında bulunduğunu gösterirken, bu sonuncuda Buthân vadisi'nden toprak getirerek, üzerine su döküp bunun üzerine üfürüp (nefes edip) sonra da, su ile karıştırılıp nefeslenmiş olan bu toprağı hastanın üzerine serptiğini görmekteyiz. Şârihler, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, büyük ihtimalle suyu önce ağzına aldığını, tükrüğü ile karıştırdıktan sonra toprağa püskürttüğünü belirtirler. Mâmafih, suyu ağzına almaksızın toprağa dökmüş, bu sutoprak karışımını, Sâbit'in üzerine serpmiş olabileceğine de bir ihtimal olarak yer verirler. Her hâl u kârda en son safhada su ile karışmış olan toprağı Sâbit İbnu Kays'ın üzerine serpmiştir.
Şârihler, birinci ihtimali teyid eden bir rivayeti Sahîheyn'den gösterirler: Hz. Âişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Biri Resulullah'a gelip bir rahatsızlığını arzettiği veya bir çıban veya yaradan muzdarib olduğu zaman, Aleyhissalâtu vesselâm parmağını şöyle yapar -râvilerden Süfyan şehâdet armağını yere

koyup sonra kaldırdı- ve dedi ki: "Bismillah. Arzımızın toprağı birimizin tükrüğü ile Rabbimiz izniyle hastamıza şifa olacaktır." Görüldüğü üzere bu rivayette, rukye sırasında tükrüğün toprakla beraberliği mevzubahistir.

2- Bu hadisler, ülemâ arasında oldukça farklı yorumlara sebep olmuştur. Bazıları, toprak ve tükrükle ilgili o devrin tıbbî bilgilerini bu hadislere tatbik etmek isterken, bazıları bunlara karşı çıkmıştır. Farklı görüşleri özetlemeye çalışacağız.

a) İbnu'l-Kayyim, sadedinde olduğumuz Ebu Dâvud hadisini şöyle değerlendirir: "Bu kolay, herkesin yapabileceği faydalı mürekkep ilaçlardan biridir. Bu kolay bir tedavi usulüdür. Bu usulle yaralar ve taze cerahatlar tedavi edilir. Bilhassa tatbik edilecek başka bir ilaç bulunmadığı hallerde pek pratiktir, çünkü her yerde uygulanabilir." İbnu'l-Kayyim kadim tıp anlayışına uygun şöyle bir açıklama dahi ilave eder: "Bilindiği üzere, hâlis toprağın tabiatı "bârid ve yâbis (soğuk ve kuru)dur, bilhassa sıcak memleketlerde ve sıcak mizaçlı kimselerde çabucak iyileşip, yaraların kapanmasını önleyen yara ve cerahatlardaki rutubeti de alıcıdır. Yara ve cerâhatleri, çoğu durumda, sıcak olan kötü bir mizac takib eder. Böylece birkaç menfi durum bir araya gelir: Memleketin harareti, mizac(tan hâsıl olan harâret) ve yara. Halis toprağın tabiatı ise soğuktur kurudur. Topraktaki bu tabiat, soğuk ve kurulukta, soğuk ve kuru olan bütün müfred ilaçlardan[183] daha öndedir. Böyle olunca, toprağın soğukluğu, hastalığın hararetine karşı gelir, bilhassa toprak yıkanmış ve kurutulmuş ise; yarada (söylenen menfi durumların bir araya gelmesini) kötü rutubetin artması ve akıntı takip eder.

Toprak aşırı kuruluğu sebebiyle bu rutubeti kurutur, akıntıyı giderir; soğukluğu sebebiyle de hararete mani olur. Toprakla, bu söylenenlerden ayrı olarak başka faydalar da hâsıl olur: Hasta uzvun mizacı itidâle kavuşur. Uzvun mizacı itidâle erince, onun tedbir edici kuvveleri güçlenir, Allah'ın izni ile uzuvdan elemi bertaraf ederler.

Sahîheyn'den kaydedilen Hz. Âişe hadisi'nin, Nevevî'ye göre ma'nâsı şudur: "Aleyhissalatu vesselâm şehadet parmağına kendi tükrüğünü sürer sonra onu toprağa basar, böylece parmağına toprak yapıştırır bununla hastalıklı uzuv veya yara üzerine mesheder, bu esnada da mezkur duayı -içerisinde Allah'ın isminin zikri ve işin Allah'a tefvîzi ve O'na tevekkül gibi hasletlerin hâsıl edeceği bereket bulunduğu için- okurdu. Böylece ilacın biri diğerine katılarak tesiri artırırdı."

"Arzımızın toprağı" sözüyle acaba bütün yeryüzü mü maksuddur, yoksa Medine toprağı mı?" diye bir soru hatıra gelebilir. Bazı âlimler: "Maksad Medine

toprağıdır, "birimiz"le de, -tükrüğünün şerefi sebebiyle- Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) kastedilmiştir"der. Ancak diğerleri, bu durumda hadisin hükmünün hususileşeceğini belirterek bu görüşe katılmazlar.
İbnu'l-Kayyim devamla der ki: "Şurası muhakkak ki toprakta birçok dertlere derman olan pek çok kötü hastalıklara şifa veren bir hassa vardır." Galinos der ki: "İskenderiye'de nice dalak hastaları ve karnı su toplayan kimseleri gördüm, bunlar ilaç olarak Mısır toprağını kullanıyorlar. Bacaklarına, uyluklarına, kollarına, sırtlarına ve kaburgalarına bundan sürüyorlar ve gözle görülen neticeler alıyorlardı."
Galinos devamla der ki: "Bu şekilde, (toprağı) sürme yoluyla tedaviye, sert ve yumuşak şişmelere karşı da zaman zaman yer verilmiştir."
Yine der ki: "Ben bir kavim biliyorum, vücutlarının tamamı, aşağıdan fazla kan kaybettikleri için şişmişti. Bu toprağı sürmek suretiyle gözle görülür netice aldılar. Bir başka kavim biliyorum, bazı uzuvlarına iyice yerleşmiş bulunan müzmin ağrılara karşı bu topraktan kullandılar. Onlar da iyileşti ve ağrıları tamamen kesildi." Kitabu'l-Mesîhî sahibi der ki: "Kebûs denen hurma ağacından sağılan bir toprak özü -ki sakız unudur- öyle bir öz ki yaraların etlerini temizler, yıkar ve bitirir ve yaraya son verir."
O topraklarda bu hasseler olursa, yeryüzünün en iyi, en mübarek toprağı, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın tükrüğü ile karışıp, O'nun Rabb Teâlâ'sının ismini okuyarak, neticeyi yine de Allah'a tefvîz ederek yaptığı rukyenin refakatini de kazanınca, ne kadar müessir bir hal alacağı anlaşılır."
İbnu'l-Kayyim bu uzun açıklamasının sonunu toprağın tedavi edici yönüyle ilgili rivayetlerin, bütün topraklara yönelik umumi tıbbî bir irşad olmaktan ziyade Resulullah'ın tükrük ve duasıyla hususiyet ve mü-essiriyet kazanan vak'aları aksettirdiği kanaatine bağlıyor.

b) Bu hususta Beyzavî de şunları söyler: "Gördüğüm bazı tıbbî açıklamalara göre, tükrüğün mizacların olgunlaşması ve itidale kavuşmasında rolü vardır. Keza vatan toprağının da mizacın muhafaza ve zararların definde rolü vardır. Hatta dediler ki: "Yolcunun, beraberinde, yaşadığı yerin suyundan bulunduramasa da toprağından bulundurması gerekir. Öyle ki farklı sularla karşılaşınca, bu suların vereceği zararlardan korunmak için o topraktan, su kabına bir miktar atmalıdır. Ayrıca, rukye ve azîmet (dua)'lerin, aklın künhüne ermekte aciz kalacağımız acib tesirleri vardır."

c) Türbüştî der ki: "Toprak kelimesiyle sanki Hz. Âdem aleyhisselam'ın yaratılışına işaret edilmiştir. Rikâ (tükrük) ile de nutfeye bir işarettir. Sanki

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) lisan-ı haliyle şöyle tazarru etmiş olmaktadır: "Sen ilk aslı topraktan var ettin. Sonra onu bayağı bir sudan (mâ-i mehin'den) yarattın. Öyleyse başlangıcı bu olan kimseye şifa vermek sana kolaydır."

d) Yukarıda kaydedilen -toprak hakkındaki- yunan menşeli telakkileri hadislere tatbik ederek, toprağın mutlak olarak şifa vereceği görüşüne meyleden İslam âlimlerini tenkid eden Kurtubî hazretleri der ki: "Bu tedavi (tükrüğe toprak yapıştırarak uygulanan tedavi) tatbikatta uyulması gereken kanunlara riayet edildiği takdirde netice verir. "Uyulması gereken kanun" deyince toprak ve tükrüğün (karışımındaki) miktarları ile onu münasib vakitlerinde kullanmaya devam etmeyi kastediyoruz. Halbuki, hadisteki tavsiyede nefes etmek ve şehadet parmağını yere koymak vardır. Parmağa ise, ilgisi ve tesiri olmayan şey yapışır. Halbuki bu ameliye, Allah'ın esması ve Resulü'nün sünnetiyle teberrükten ibarettir. Parmağın yere konması ise, muhtemelen bunda mevcut olan bir hâsiyet için veya mutad esbaba mubâşerette bulunarak, ilâhî kudretin âsarını gizleme hikmetine binaendir."

Şu halde, rukye bahsi, diğer birçok bahisler gibi, hadislerden biriyle amel etmede istical edilmemesi gereken bir mevzudur. Büyük otoriteler bile farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Bu görüşlerden birini diğerine tercih gibi bir ölçüsüzlüğe düşmeyi tavsiye etmeden tekrar ediyoruz: Tıbb-ı nebevî bir ihtisas işidir. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sünnetinden, mütehassıslar bir kısım prensipler yakalayıp, farklı şartlarda, farklı bünyelerde onun tatbikatını gösterebilecekleri gibi bazı ilaç ve terkibler de ortaya çıkarabilirler. Tükrük ve toprakta tedavi edici bir hassa var mıdır yok mudur? Günümüzde, buna "var" veya "yok" diyerek kısadan cevap vermeden önce araştırma yapmak gerekir. Kişi ile yaşadığı yerin toprağı arasında sıhhati ilgilendiren maddî bir bağ var mıdır yabancı yerin suyu kişiye menfi tesirler hâsıl eder mi etmez mi? Rukye, Kurtubî'nin dediği gibi sadece bir teberrükten ibaret ise, Resulullah niçin Buthân vadisinin toprağını isti'mal etmiştir? Resulullah'ın bu davranışı gözönüne alınarak ve Medine'nin, toprağı iyice sterilize eden sıcak ikliminin o bölge toprağına kazandırdığı bir hususiyetten de söz edilerek, hadisin hükmünü -en azından belli hastalıklar veya şahıslar için- kayıtlamış olan âlimlere de bir haklılık tanımak gerekmez mi? Bütün bu sorular, meselenin araştırmaya halen açık olduğunu söylemekte bize cesaret vermektedir.

Yani tıbb-ı nebevîyi inkar mümkün değil, ancak onunla tedaviye yeltenme işi ihtiyat ve ihtisas gerektirmektedir, bunu da kabul etmeliyiz tıpkı ahkâm-ı

fer'iyyede fukahaya olan ihtiyaç gibi.[184]

-4029 -9- وعن أبى سعيد الخدري رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]كَانَ النِّبىُّ # يَتَعَوَّذُ مِنَ الْجَانِّ، وَمِنْ عَيْنِ ا'‘نْسَانِ، فَلَمَّا نَزَلَتِ الْمُعَوِّذَتَانِ أَخَذَ بِهِمَا، وَتَرَكَ مَا سِوَاهُمَا[. أخرجه الترمذي .

9. (4029)- Ebu Saîdi'l-Hudrî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) cinlerden ve insanın göz (değmesi)'nden (çeşitli dualar okuyarak) Allah'a sığınırdı. Muavvizateyn (Nas ve Felak sureleri) nâzil olunca bu iki sureyi esas aldı, diğerlerini terketti." [Tirmizî, Tıbb 16, (2059); İbnu Mâce, Tıbb 33, (3511).][185]

AÇIKLAMA:

Bu rivayet Muavvizateyn surelerinin her çeşit şerden Allah'a sığınmak üzere okunacak dua olarak kafi geldiğini göstermektedir. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bunlar gelmeden önce çeşitli dualar okuduğu halde, bunların nüzûlu ile diğer duaları terketmiş olmaktadır. Muavvizateyn'de "göz değmesi" mezkur olmadığı halde, bunların câmî bir üslubla gelmiş olması, cin ve insten gelebilecek her çeşit zararları içine almasına yetmiştir.
Şunu da ilave edelim: Muavvizateyn denince, bazı rivayetlere göre, İhlas suresi de kastedilmektedir. "İhlas" Kulhuvallâhu ahad süresine denir.[186]

-4030 -10- وعنه رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]أتى جِبْرِيلُ النَّبِىَّ # فقَالَ: يَا مُحَمَّدُ اشْتَكَيْتَ؟ قَالَ: نَعَمْ، فقَالَ جِبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّمُ: بِسْمِ اللّهِ أَرْقِيكَ مِنْ كُلِّ دَاءٍ يُؤذِيكَ، وَمِنْ شَرِّ كُلِّ نَفْسٍ أَوْ عَيْنِ حَاسِدٍ، اللّهُ يَشْفِيكَ، بِسْمِ اللّهِ أَرْقِيكَ[. أخرجه مسلم والترمذي .

10. (4030)- Yine Ebu Saîdi'l-Hudrî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Cibrîl aleyhisselam Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanına geldi ve: "Ey Muhammed, hasta mısın?"diye sordu. "Evet!" cevabını alınca, Cibril

aleyhisselam şu duayı okudu. "Bismillâhi erkîke, min külli dâin yü'zîke ve min şerri külli nefsin ev aynin hâsidin. Allahu yeşfîke, bismillâhi erkîke, (Seni Allah'ın adıyla, sana eza veren bütün hastalıklara karşı, bütün kötü nefis ve hasedce gözlere karşı sana okuyorum. Allah sana şifa versin, ben Allah'ın adıyla sana dua ediyorum)." [Müslim, Selam 40, (2186); Tirmizî, Cenâiz 4, (972).] [187]

AÇIKLAMA:

1- Burada geçen "nefs"ten maksad insan nefsi (= kötü insanlar) ma'nâsına gelebileceği gibi, "göz" ma'nâsına da gelir. Göz ma'nâsına alındığı takdirde göz demek olan ikinci kelime ayn, te'kiden gelmiş olur.

2- Göz değmesiyle ilgili geniş açıklama az ileride 4042-4045 numaralı hadislerin sonunda gelecek.[188]

-4031 -11- وعن أبى الدرداء رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أنَّهُ اشْتَكى إلَيْهِ رَجُلٌ احْتِبَاسَ الْبَوْلِ، فَقَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللّهِ # يَقُولُ: مَنِ اشْتَكى مِنْكُمْ شَيْئاً فَلْيَقُلْ: رَبُّنَا اللّهُ الَّذِى فِي السَّمَاءِ تَقَدَّسَ اسمُكَ، أمْرُكَ فِى السَّمَاءِ وَا٭رْض، كَمَا رَحْمَتِكَ فِى السَّمَاءِ فَاجْعَلْ رَحْمَتَكَ فِى ا٭رْض، وَاغْفِرْ لَنَا حُوبَنَا وَخَطَايَانَا أنْتَ رَبُّ الطَّيِّبِينَ أنْزِلْ رَحْمَةً مِنْ رَحْمَتِكَ وَشِفَاءً مِنْ شِفَائِكَ عَلى هذَا الْوَجَعِ فَيَبْرَأُ، وَأمَرَهُ أنْ يَرْقِيَهُ بِهِ فَرَقَاهُ فَبَرَأ[. أخرجه أبو داود.»الحُوبُ« بضم الحاء المهملة وفتحها: ا٭ثم .

11. (4031)- Ebu'd-Derdâ (radıyallahu anh)'ın anlattığına göre, kendisine bir adam gelerek idrar tutukluğuna yakalandığını söyledi. O da adama: "Ben Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan şöyle söylediğini işittim" dedi: "Sizden kim hastalanırsa şu duayı okusun: "Rabbunallahu'llezî fi'ssemâi tekaddese ismüke, emrüke fi'ssemâi ve'l-ardı, kemâ rahmetüke fi'ssemâi fec'al rahmeteke fi'l-ardı. Veğfir lenâ hûbenâ ve hatâyânâ. Ente Rabbu't-Tayyibîn. Enzil rahmeten min rahmetike ve şifâen min şifâike alâ hâza'lvece'i fe yebreu. (Ey huzuru semavatı dolduran Rabbim! Senin ismin mukaddestir. Senin emrin arz ve semadadır, tıpkı Rahmetin semâda olduğu gibi. Arza da rahmetinden gönder ve

bizim günahlarımızı ve hatalarımızı affet. Sen (kötü söz ve fiillerden kaçınan) bütün iyi kimselerin Rabbisin. Bu ağrıya, Rahmetinden bir rahmet, şifandan bir şifa indir, iyileşsin."
(Ebu'd-Derda (radıyallahu anh), adama) bu duayı okumasını emretti. O da, okudu ve iyileşti." [Ebu Dâvud, Tıbb 19, (3892).][189]

-4032 -12- وعن عثمان بن أبى العاص رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أَنَّهُ اشْتَكى إلى رَسُولِ اللّهِ # وَجَعاً يَجِدُهُ فِي جَسَدِهِ مُنْذُ أَسْلَمَ، فقَالَ لَهُ: ضَعْ يَدَكَ عَلى الَّذِي تَألَّمَ مِنْ جَسَدِكَ وَقُلْ: بِسْمِ اللّهِ ثَثَ مَرَّاتٍ، وَقُلْ سَبْعَ مَرَّاتٍ: أعُوذُ بِعِزَّةِ اللّهِ وَقُدْرَتِهِ مِنْ شَرِّ مَا أجِدُ وَأُحَاذِرُ. قَالَ: فَفَعَلْتُ ذلِكَ مِرَاراً فَأذْهَبَ اللّهُ مَا كَانَ بِى، فَلَمْ أزَلْ آمُرُ أهْلِى وَغَيْرَهُمْ بِذلِكَ[. أخرجه مسلم ومالك وأبو داود والترمذي .

12. (4032)- Osman İbnu Ebi'l-Âs (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a müslüman olduğum günden beri bedenimde çekmekte olduğum bir ağrımı söyledim. Bana: "Elini, vücudunda ağrıyan yerin üzerine koy ve şu duayı oku!" buyurdu. Dua şu idi: Üç kere: "Bismillah"tan sonra yedi kere, "Eûzu bi-izzetillâhi ve kudretihî min şerri mâ ecidu ve uhâziru." "Bedenimde çekmekte ve çekinmekte olduğum şu hastalığın şerrinden Allah'ın izzet ve kudretine sığınıyorum" diyecektim.
Bunu birçok kereler yaptım. Allah Teâlâ hazretleri benden hastalığı giderdi. Bunu ehlime ve başkalarına söylemekten hiç geri kalmadım." [Müslim, Selam 67, (2202); Muvatta, Ayn 9, (2, 942); Ebu Dâvud, Tıbb 19, (3891); Tirmizî, Tıbb 29, (2081).][190]

AÇIKLAMA:

1- Tirmizî ve Ebu Dâvud'un rivayetleri şu farkla başlar: "Beni helak edeyazan bir ağrı sebebiyle (yatıyordum). Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) beni görmeye geldi. Bana, Aleyhissalâtu vesselâm dedi ki: "Sağ elinle yedi kere (ağrının üzerinden) meshet ve şu duayı oku: "Euzu bi-izzetillâhi ve kudretihî..."

2- Bazı hastalıklara karşı rukye yapınca bu tarzı takip etmek gerekir: Yani

rukyeyi yapan kimse hastanın ağrıyan yerinin üzerini sağ elle ovup mezkur duayı yedi kere okumalıdır. Allah'ın izniyle neticesi görülecektir. Sadedinde olduğumuz rivayette Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), hastanın kendi kendine okuyup rukye yapmasını tavsiye buyurmaktadır.

3- Taberânî'deki rivayette, yapılacak yedi mesh'ten her birinde mezkur duanın okunacağı söylenmiştir. Hâkim'in rivayetinde Muhammed İbnu Sâlim der ki: "Sâbit el-Bünânî bana dedi ki: "Ey Muhammed, hastalanınca, elini ağrıyan yerin üzerine koy sonra: "Bismillâhi euzu bi-izzetillâhi ve kudretihî min şerri mâ ecidu min vece'i hâzâ" de! Sonra bunu tek olacak şekilde (3, 5, 7, 9 gibi) tekrarla. Çünkü bana, Enes İbnu Mâlik rivayet etti ki Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) kendisine böyle öğretmiş."

4- Rukye sırasında duanın tekrarının gerekli olduğu belirtilmiştir: "Çünkü denir, ilâhî ilaçlarda ve tıbb-ı nebevî de dahi tekrar, fuzûlî maddeyi çıkarmada tabii ilaçların tekrarı ne ise, hastalığın tedavisinde daha müessir ve daha mükemmel olmak için aynı şeydir. Bunlarda da tekrarı gereken Zikrullah, işin Allah'a tefvîzi ve Allah'ın izzeti ve kudretinden istiâne vardır, yedide ise başka miktarda olmayan ayrı bir hassa vardır. Öyle ise tekrar gerekir."[191]

-4033 -13- وعن أبى سعيد رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]كُنَّا فِى مَسِيرٍ لَنَا فَنَزَلْنَا مَنْزِ، فَجَاءَتْ جَارِيَةٌ، فَقَالَتْ: إنَّ سَيِّدَ الحَىِّ سَلِيمٌ لَدِيغٌ، وَإنَّ نَفَرَنَا غُيَّبٌ، فَهَلْ مَنْكُمْ رَاقٍ؟ فَقَامَ مَعَهَا رَجُلٌ مَا كُنَّا نَأبُنُهُ بِرُقْيَةٍ فَرَقَاهُ فَبَرَأ، فَأمَرَ لَهُ بِثَثِينَ شَاةً، وَسَقَانَا لَبَناً، فَقُلْنَا لَهُ: أكُنْتَ تُحْسِنُ الرُّقْيَةَ؟ فقَالَ: َ مَارَقَيْتُهُ إ ّ بِأمِّ الْكِتَابِ، قُلْنَا: َ تُحْدِثُوا شَيْئاً حَتّى نَأتِىَ رَسُولَ اللّهِ # فَنَسْألَهُ، فَلَمَّا قَدِمْنَا ذَكَرْنَاهُ لَهُ، فقَالَ: وَمَا يُدْرِيكَ أنَّهَا رُقْيَةٌ؟ اقسِمُوا وَاضْرِبُوا لِى بِسَهْمٍ[. أخرجه الخمسة إ النسائى.»النَّفَرُ غُيَّبُ«: الرجال خاصة، وأرادتْ أنهم غائبون عن الحي.ومعنى »نَأبِنُهُ«: أى نتهمه.

13. (4033)- Hz. Ebu Saîd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Biz [Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın çıkardığı askerî] bir seferdeydik. Bir yerde konakladık. Yanımıza bir cariye gelip: "Obamızın efendisi Selim'i bir zehirli soktu. Onunla meşgul olacak erkekler de şu anda yoklar. Sizde rukye yapan biri var mı?" dedi. Bunun üzerine bizden rukye hususunda mahâretini bilmediğimiz

bir adam kalkıp onunla gitti ve adama okuyuverdi. Adam iyileşti. Kendisine otuz koyun verdiler. Bize sütünden içirdi. Ona: "Yahu sen rukye bilir miydin?" dedik. "Hayır, ben sadece Fatiha okuyarak rukye yaptım" dedi. Biz kendisine "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a sormadan (bu verdiklerine) dokunma!" dedik. Medine'ye gelince, durumu ona söyledik. Aleyhissalâtu vesselâm "Fatiha'nın rukye olduğunu (tedavi maksadıyla okunacağını) sana kim söyledi? (verdikleri koyunları paylaşın, bana da bir hisse ayırın!" buyurdular." [Buhârî, Tıbb 39, 33, İcâre 16, Fedâilu'l-Kur'an 9; Müslim, Selam 66, (2201); Ebu Dâvud, Tıbb 19, (3900); Tirmizî, Tıbb 20, (2064, 2065).][192]

AÇIKLAMA:

1- Burada, birçok vecihten farklı ziyadelerle rivayet edilen bir hadise anlatılmaktadır. Hadisin bütünü nazar-ı dikkate alınarak çıkarılmış olan hükümlerden kaydedeceğimiz için, sadedinde olduğumuz vechindeki bazı eksikliklere dikkat çekeceğiz:

a) Hâdise Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Ebu Saîdi'l-Hudrî komutasında gönderdiği otuz kişilik askeri bir birlikte geçer. Bunun hangi sefer olduğu, hangi yılda geçtiği açık değildir.

b) Birlik geceleyin bir Arap obasına uğrayıp kendilerini ağırlamalarını taleb ederler. Ancak onlar bunu kabul etmezler, yiyecek vs. vermezler.

c) Ancak bir müddet sonra, obanın efendisini akreb sokar. Bütün çarelere başvurarak tedavi etmeye çalışırlar. Ama nafile, netice alamazlar.

d) Efendilerini kurtarmak için, son çare hüsnükabul göstermedikleri, yakınlarında konaklamış bulunan "yabancılara"da başvurmak zorunda kalırlar, gelip: "Bize ulaştığına göre, sizin arkadaşınız bir nur ve şifa getirmiş" diyerek yardım taleb ederler.

e) Ashab bu misafirperver olmayan yerlilere önce: "Siz bize bakmadınız, biz de size bakmayacağız" cevabını verir.

f) Onların ısrarı üzerine ücret taleb ederek pazarlıkla, otuz aded koyun karşılığında rukye yoluyla tedaviyi kabul ederler.

g) Rukye yapmak üzere, bu işin erbabı (profesyoneli) de olmayan biri, Ebu Saîdi'l-Hudrî gider, Fatiha suresini üçveya yedi- kere okuyarak, adamın tedavi

olmasını sağlar. Sadedinde olduğumuz hadiste ravi olan Ebu Saîd bir başka şahıstan bahsediyor gibi görünse de, başka rivayetlerin tahlili, burada kendisini kasdettiğini ortaya çıkarmıştır.

h) Onun başarısı o anda arkadaşlarını şaşırttığı gibi, bilahare Resulullah'ı da hayrete düşürür ve: "Sen Fatiha'nın rukye olarak okunacağını nereden biliyordun?" diye sormasına mucib olur.
Ebu Saîd, Aleyhissalâtu vesselâm'a: "İçimden öyle geçti" cevabını verir.

ı) Bazı rivayetlerde tedavinin akrep sokmasına karşı değil, tecennüne (deliliğe) karşı yapıldığı ifade edilmiş ise de, meselenin tahkîki, bunun ravilerden biri tarafından bir başka hadiseyle iltibas edilmesinden ileri geldiğini, bunun ayrı, öbürünün ayrı bir vak'a olduğunu ortaya çıkarmıştır.

i) Ashab, tedavideki başarı üzerine sütlerinden içmiş, koyunlarını almıştır. Koyunları aralarında pay edecekleri zaman bizzat tedaviyi gerçekleştirenin teklifi ile bunun helal olup olmadığını Resulullah'a sormayı kararlaştırıp, pay etmezler.

j) Medine'ye dönüşte vak'a Aleyhissalâtu vesselâm'a hikaye edilir. Aleyhissalâtu vesselâm: "Sizin üzerine ücret almada en haklı olduğunuz şey Kitabullah'tır" diyerek bunun caiz olduğunu ifade eder ve -hatta bu cevaz hükmünü te'kiden- "Bir hisse de bana ayırın!" ferman buyurur.[193]

2- HADİSTEN ÇIKARILAN BAZI HÜKÜM VE FAYDALAR:

***** Kur'an-ı Kerim'i rukye niyetiyle okumak caizdir. Âlimler, bu cevaza me'sur dua ve zikirlerle yapılacak rukyelerin de dahil olduğunu, dahası, me'sur dualarda gelenlere muhalif düşmeyen gayr-ı me'sur dua ve zikirlerle de rukye cevazının buna dahil olduğunu söylerler. Bunlar dışındaki şeylerle yapılacak rukyelerin lehinde ve aleyhinde bu hadiste bir açıklık yoktur.

***** Yolculuk sırasında köylülere misafir olmak, su başlarına inmek, onlardan hasbî olarak veya ücret mukabili ihtiyaç talebetmek caizdir.

***** İkram etmekten imtina edenlere, yardımcı olmayı reddetmek suretiyle mukabele-i bilmisilde bulunmak caizdir. Zira Ashab, kendilerini ağırlamayanlara, aynıyla mukabelede bulunarak rukye yapmayı reddetmiştir. Buna Kur'an'da Hz. Musa'dan örnek gösterilmiştir: Hz. Musa ile Hz. Hızır arkadaşlıkları sırasında uğradıkları bir köyden misafirlik talebederler, ama onlar kabul etmezler. Buna rağmen Hızır, o köyün yıkılmakta olan bir duvarını

doğrultuverir. Bunun üzerine Hz. Musa "Dileseydin buna karşı bir ücret alabilirdin" (Kehf 77) der.

* Kişinin kendine vacib kıldığı bir işi yerine getirme örneği var: Ebu Saîd (radıyallahu anh) rukye yapıp mukabilinde kendisi ve arkadaşları için ücret almaya azmetti. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu kararına uymasını emretti, o da aldığı malları arkadaşlarıyla paylaştı.

* Aslı malum olan hediyeye iştirak caizdir.

* Birşeye rağbeti bilinen kimseden o şeyden hediyede bulunmasını talebetmek caizdir.

* Zâhiri helal olan bir şeyi kabzedip, vâki olan şüphe sebebiyle onda tasarrufta bulunmaktan kaçınmak caizdir.

* Nass bulunmayan hallerde içtihad caizdir.

* Ashab'ın gönlünde Kur'an'ın, hususen Fatiha'nın yüce makamı gözükmektedir.

* Bir kimsenin mukadder rızkına, o rızkı elinde bulunduran mani olamaz, nitekim Cenâb-ı Hakk, Ashab'a o oba halkının elindeki maldan rızık takdir etmiş, halbuki oba halkı önce onları ağırlamaya yanaşmamıştır. Ancak Cenâb-ı Hakk, akreb sokma hadisesini sebep kılarak Ashab'ın onlar elindeki rızkını onlara ulaştırmıştır.

* Hadiste bir başka yüce hikmet mevcuttur. Şöyle ki: Cenâb-ı Hakk, öncelikle, Ashab'ı ağırlamaktan imtina işinde baş çeken reisi cezalandırdı. Çünkü insanların âdeti, büyüklerin emrine uymaktır. İmtina sebebiyle reisleri hususi olarak cezalandırılınca, muvafık bir cezanın öbürlerinin tamamına geleceği tabiidir. Reisin hususi cezaya uğramasında bir başka hikmet daha var. O da şudur: Kendisinden şifa istenen kimsenin dilediği şeyde -ne kadar çok da olsa- onun talebine uyulma sağlanmıştır. Zira, akrebin soktuğu kimse sıradan biri olsaydı, kendilerinden taleb edilen miktarı ödemeye güce yetmezdi.

* Rukye mukabilinde ücret almak caizdir.

* Kur'an öğretmeye mukabil ücret alma hususunda Ulema ihtilaf etmişse de umumiyetle cevazına hükmetmiştir. Buhârî'nin kaydına göre, Şâbi: "Muallim belli bir şey verilmesini şart koşmaz, ne verilirse onu alsın" der. el-Hakem: "Muallim'in ücret almasını mekruh addeden hiç kimse görmedim" demiştir. Hz. Muaviye'ye bu hususta sorulunca: "Onun ücrete hakkı olduğu reyindeyim" der. Hasan-ı Basrî kendisini yetiştiren hocaya on dirhem ödemiştir. Bir başka

rivayette Hasan-ı Basrî'nin, önceden ücret şartı koşmayı mekruh addetmekle birlikte: "Muallimin yazı öğretmesi mukabilinde ücret almasında bir beis yok" dediği rivayet edilmiştir. Katâde'nin: "İnsanlar üç şey ihdas ettiler, bunlar üzerine ücret alınmaz: Damızlık aşırtmak, mal taksimi, ta'lim" dediği kaydedilir. Hanefîler ise rukye için ücreti caiz görseler de talim için caiz görmemişlerdir: "Çünkü demişlerdir, Kur'an'ın öğretilmesi ibadettir, onun ücreti Allah'a aittir." [194]

İKİNCİ FASIL

RUKYEDEN NEHİY

-4034 -1- عن عمران بن حصين رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]قالَ رَسُولُ اللّهِ #: يَدْخُلُ الجَنَّةَ مِنْ أمَّتِى سَبْعُونَ ألْفاً بِغَيْرِ حِسَابٍ. قِيلَ: مَنْ هُمْ يَا رَسُولَ اللّهِ؟ قَالَ: الَّذِينَ َ يَكْتَوُونَ، وَ يَسْتَرْقُونَ، وَ يَتَطَيَّرُونَ، وَعلى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ، فَقَامَ عُكَّاشَةُ رَضِيَ اللّهُ عَنْه فقَالَ: ادْعُ اللّهَ تَعالى أنْ يَجْعَلَنِى مَنْهُمْ قَالَ: أنْتَ مِنْهُمْ، فَقَامَ آخَرُ، فقَالَ يَا نَبِىَّ اللّهِ: ادْعُ اللّهَ أنْ يَجْعَلَنِى مَنْهُمْ؟ فَقَالَ: سَبَقَكَ بِهَا عُكَّاشَةُ[. أخرجه مسلم .

1. (4034)- İmran İbnu Husayn (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Ümmetimden yetmişbin kişi (Mahşer' de) hesaba çekilmeden cennete girecektir!" buyurdular. Kendisine: "Ey Allah'ın Resulü! Bunlar kimlerdir?" diye sual edildi.
"Onlar, kendilerini dağlatmayanlar, rukyeye başvurmayanlar, teşâüm'e (uğursuzluğa) inanmıyanlar ve Rabblerine tevekkül edenlerdir!" buyurdu.
Ukkâşe (radıyallahu anh) kalkıp: "Ey Allah'ın Resûlü! Dua buyur, Allah beni onlardan kılsın!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Sen onlardansın!" müjdesini verdi. Bir başkası daha kalkıp: "Ey Allah'ın Resûlü! Beni de onlardan kılması için Allah'a dua ediver!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "O hususta Ukkâşe senden önce davrandı!" cevabını verdi." [Müslim, İman, 371, (218).][195]

AÇIKLAMA:

Nevevî, bu hadis hakkında şu açıklamayı sunar: "Ülemâ bu hadisin ifade ettiği ma'nâ hususunda ihtilaf etmiştir. İmam Mâzirî der ki: "Bazı âlimler bu hadisten hareketle tedavinin mekruh olduğu hükmünü çıkardılar. Ama büyük çoğunluk bunun aksine hükmetmiştir. Bu husus, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan ilaçların ve yiyeceklerin faydası üzerine vârid olan çok sayıda hadisi delil olarak göstermişlerdir. Çörek otu, kust, sabır vs. bunlardandır. Keza Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın tedavi için bizzat ilaç kullanmış olmasını da delil olarak gösterdiler. Keza Hz. Âişe (radıyallahu anhâ)'nın Resulullah'ın pekçok kereler tedavi olmasıyla ilgili haberleri, şifa için yaptığı dualar, Ashab'tan bazılarının rukye mukabili ücret almalarıyla ilgili hadis hepsi tedavinin cevazına hükmedenlere delil olmuştur. Bu söylenenler sabit olunca sadedinde olduğumuz hadiste ifade edilen rukye ile ilgili yasaklama hükmünü, ilaçların tabiatı icabı faydalı olduklarına itikad edip işi Allah'a tefvîz etmeyen kimselere hamletmek gerekir." Kadı İyaz der ki: "Bu te'vili, hadis aleyhinde konuşan birçokları benimsemiştir ancak bu tevil doğru değildir. Zira Aleyhissalâtu vesselâm bu kimselerin meziyet ve fazilet sahibi olduklarını, cennete sorgusuz sualsiz gireceklerini onların yüzlerinin dolunay gecesindeki ay gibi parlayacağını haber vermiştir. Eğer bu tevilcilerin dediği gibi olsaydı, o kimselerin bu faziletlerle mümtaz kılınmamaları gerekirdi. Zira bu, bütün mü'minlerin müşterek inancıdır. Kim bunun hilafı bir itikada düşerse kâfir olur."
Ulema ve ilm-i meânî âlimleri bu hususta tahlillerde bulundular. Ebu Süleymân el-Hattâbî ve bazıları, buradan rukyeye başvurmayı, Allah Teâlâ hazretlerine tevekkül edip, kazasına ve belasına rıza göstererek terkedenlerin kastedildiğini söylediler. Nitekim Hattâbî: Bu, imanda tahkike erenlerin ulaşacağı en yüce mertebedir" der ve bu görüşe zâhip olanları ismen zikreder, el-Kâdı der ki: "Bu sadedinde olduğumuz hadisin zâhiridir. Bu itikadın muktezası da şudur: Hadiste zikri geçen dağlama ve rukye ile (burada zikri geçmeyen) diğer tıp çeşitleri arasında bir fark yoktur."
Dâvudî de şunu söyler: "Hadiste kastedilen şey sıhhatli iken (hastalanmayayım diye) yapılanlardır. Zira, hastalığı olmayan kimsenin temîmeler (muskalar) taşıması, rukyeler istimal etmesi mekruhtur. Ama bunu, kendinde hastalık olan kimselerin kullanması caizdir."
Bazı âlimler, kerahetin bir sebebe binaen, tedavi çeşitleri arasında sadece rukyeler ve dağlama ile ilgili olduğunu söylemiştir: "Çünkü derler, tedavi tevekküle aykırı değildir, zira bizzat Aleyhissalâtu vesselâm ve pek çok selef büyükleri tedaviye başvurdular. Yeme, içme gibi her bir vasıta açlık ve susuzluğun giderilmesinde kesin gerekli şeylerdir. Bunlara müracaat,

mütekellimler nazarında tevekküle halel getirmez. Bu sebeple onlarla açlık susuzluk gibi zaruri ihtiyacın giderilmesi suretiyle sıhhate kavuşmak yasaklanamaz. İşte bundan dolayı, Ulema, kişinin kendi ve ailesinin gıdası için kazançta bulunmayı tevekküle aykırı bulmamıştır, yeter ki, rızkına olan güveni, kesbi sebebiyle olmasın ve bütün bunlarda işini Allah'a tefvîz etmiş olsun.
Tedavi ve dağlama arasındaki fark hususunda söz uzar. Kısaca söylemek gerekirse Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) her ikisini de mübah kılmış ve onları sena buyurmuştur. Ancak ben, kifayet miktarınca kısa bir hatırlatmada bulunacağım. Şöyle ki: Aleyhissalâtu vesselâm, kendisi için olsun, başkası için olsun tedaviye başvurmuştur. Kendisine dağ vurmamış, fakat başkasını dağlamıştır. Sahih rivayette, ümmetini dağlamadan yasaklamış: "Dağlanmayı sevmiyorum" demiştir." Kadı İyaz'ın sözü burada sona erdi. Doğruyu Allah bilir.
Hadisin ma'nâsında zâhir olan, Hattâbî'nin tercih ettiği görüşle ona bu hususta muvafakat edenlerin görüşüdür, bunu az yukarıda kaydettik. Ondan çıkan sonuç şudur: Hadiste övülenler, Allah'a olan tefvîzleri mükemmel olup, başlarına gelen şeyleri bertaraf etmede sebeplere başvurmayan kimselerdir. Bu haletin faziletinde ve bu hali taşıyanın üstünlüğünde şüphe yoktur. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın gerek kendisi ve gerek başkası için tedaviye başvurmuş olma hadisesine gelince, bu bize cevazı beyan içindir. Doğruyu Allah bilir.
Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hadiste geçen "Onlar... Rablerine tevekkül edenlerdir" sözüne gelince: Halef ve seleften âlimlerin, buradaki tevekkülün hakikatı hususunda görüşleri ihtilaflıdır. İmam Ebu Cafer et-Taberî ve başkasının, bir kısım seleften hikaye ettiğine göre onlar: "Tevekkül ismine, vahşi hayvan olsun veya düşman olsun Allah'tan başka hiçbir şeyin korkusu kalbine girmemiş, hatta, Allah'ın rızk hususunda kendine verdiği garantiye itimad ederek rızk talebetme hususunda koşmayı terketmiş olandan başka kimse layık değildir" demişlerdir. Bunlar görüşlerine, bu sadedde gelen bir kısım rivayetleri delil olarak göstermişlerdir. Bir grup âlim de şöyle demiştir: "Bunun ölçüsü Allah'a güven ve O'nun kazasının nafiz olduğu hususundaki yakîndir, yeyip içecek nevinden zaruri olan şeyleri kazanmada Allah'ın Resulünün sünnetine ittibadır, Peygamberlerin (aleyhimusselam) yaptığı gibi düşmandan kaçınmaktır." el-Kadı İyâz der ki: "Bu görüş, Taberî'nin ve fukahanın tercih ettiği görüştür. Önceki görüş bir kısım tasavvuf ehlinin ve kalpler ilmi ve işaretle meşgul olanların görüşüdür. Bunlardan muhakkik olanlar cumhurun mezhebine yakîn bir görüş benimsediler. Lakin onların nezdinde de tevekkül ismi, esbaba meyil ve ünsiyeti

olanlara sahih olmaz. Aksine, sebepleri yapmak, Allah'ın sünnetidir. O'nun hikmetidir, kişinin bir menfaati celb, bir mazarratı defedemiyeceği hususunda kesin bilgisidir. Her şey tek olan Allah'tandır." Kadı İyaz'ın sözü bitti.
el-İmam el-Üstâz Ebu'l-Kasım el-Kuşeyrî merhum der ki: "Bil ki tevekkülün mahalli kalbtir. Zâhire göre hareket etmek kalbteki tevvekküle zıt değildir, yeter ki kul, güvenin Allah'a olacağını bilsin. Bir şey zorlaşırsa bu O'nun takdiriyledir, eğer kolaylaşırsa bu da O'nun kolaylaştırmasıyladır." Sehl İbnu Abdillah et-Tüsterî der ki: "Tevekkül, kişinin kendisini Allah'ın dilediği şekle bırakmasıdır." Ebu Osman el-Cebrî der ki: "Tevekkül, Allah'a güvenle birlikte O'nunla iktifa etmektir." Şu da söylenmiştir: "Tevekkül azlığın ve çokluğun kişi nazarında müsâvi olmasıdır." Doğruyu Allah bilir.[196]

-4035 -2- وعن ابن مسعود رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]سَمِعْتُ رَسُولَ اللّهِ # يَقُولُ: إنَّ في الرُّقَي وَالتَّمَائِمِ وَالتِّوَلَةِ شِرْكاً، فقَالَتِ امْرَأةٌ: َ تَقُولُوا هذَا لَقَدْ كَانَتْ عَيْنِي تَقْذِفُ فَكُنْتُ أخْتَلِفُ إلي فَنِ الْيَهُودِىِّ فَيْرقِينِى فَتَسْكُنُ. قَالَ: عَبْدُاللّهِ رَضِيَ اللّهُ عَنْه: إنَّمَا ذلِكَ عَمَلُ الشَّيْطَانِ، كَانَ يَنْخُسُهَا بِيَدِهِ، فإذَا رَقَاكِ كَفَّ عَنْهَا. إنَّمَا كَانَ يَكْفِيكِ أنْ تَقُولِى كمَا كَانَ رَسُولُ اللّه #: يَقُولُ: أذْهِبِ الْبَاسَ رَبَّ النَّاس أشْفِ أنْتَ الشَّافِى، َ شِفَاءَ إَّ شِفَاؤُكَ شِفَاءً َ يُغَادِرُ سَقَماً[. أخرجه أبو داود.»التِّوَلَةُ« بكسر التاء وفتح الواو: ما يحبب المرأة إلى زوجها من أنواع السحر .

2. (4035)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı işittim, diyordu ki: "Rukyelerde, temîmelerde (muskalarda), tivelelerde (muhabbet muskası) bir nevi şirk vardır." Bunu işiten bir kadın atılarak, (İbnu Mes'ud'a): "Böyle söylemeyin, benim gözüm ağrıyordu. Falan yahudiye gittim geldim. O bana rukye yaptı. Ağrım kesildi" dedi. Abdullah İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) tereddüt etmeden, "Bu (ağrı) şeytanın işiydi, o eliyle dürtüyordu, sana rukye yapılınca vazgeçti. Bu durumda sana Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) gibi, şöyle söylemen kafidir: "Ezhibi'lbâs Rabbe'nnâs eşfi ente'ş-Şâfi, Lâ şifâe illâ şifâuke, şifâen lâ yuğâdiru sakamen. (Ey insanların Rabbi, acıyı gider, şifa ver, sen Şâfisin. Senin şifandan başka bir şifa yoktur, hiçbir hastalık bırakmayan bir şifa istiyorum." [Ebu Dâvud, Tıbb 17, (3883).]

[197]

AÇIKLAMA:

1- Tivele, dilimizde "muhabbet muskası" denen karı ile kocayı birbirine sevdirme gayesiyle yapılan sihrin adıdır. Aliyyu'l-Karî şöyle tarif eder: "Bu bir nevi sihirdir. Ya üzerine sihir okunan bir ipliktir, yahut yine üzerine sihir yazılan bir kağıttır, muhabbet veya bir başka maksadla yapılır."

2- Rukye ve temîmelerin şirke nisbetini bunların açık veya kapalı şirke müncer olacak telakki ve inançların kaynağı olmalarıyla izah ederler. El-Kâdi der ki: "Bunlara şirk ıtlak etmiş olması, ya Aleyhissalâtu vesselâm zamanında herkesçe bilinen ve cahiliye devrinden beri uyulagelmekte olunan şekli sebebiyledir ki bu şekil, şirki tazammun eden (içine alan, ihtiva eden) bir mahiyette idi; yahut da bunun kullanılması, onun tesir edeceğine olan itikada delalet etmesi sebebiyledir, bu inanç ise şirke götürür. (Çünkü hadiseler Allah'ın yaratması ve izni ile husûle gelmektedir, onsuz muskanın, rukyenin tesiri olamaz.)" Nitekim Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan mervi olan rukyede, bu çeşit sakat inançları tashih ve izale edici ibare mevcuttur: "Ey insanların Rabbi, acıyı gider, şifa ver. Sen Şâfisin. Senin şifandan başka bir şifa yoktur..."[198]

4036-3- وعن جابرٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]سُئِلَ رَسُولُ اللّهِ # عَنِ النُّشْرَةِ فَقَالَ: هُوَ مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ[. أخرجه أبو داود.»النُّشْرَةُ«: مَا يحل به عن المريض ما خامره من الداء .

3. (4036)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan nüşre hakkında sorulmuştu: "O şeytan işidir!" buyurdu." [Ebu Dâvud, Tıbb 9, (3868).][199]

AÇIKLAMA:

1- Nüşre rukye'nin bir çeşididir. İbnu'l-Esîr, bunu "Cin değmesine mâruz kaldığı sanılan kimsenin tedavisi için başvurulan bir rukye ve ilaç" olarak tarif eder ve

bu rukyenin nüşre diye isimlenmesini, onunla kişiyi kapayıp örten hastalığın çözülüp dağıtıldığına (neşredildiğine) inanılması ile izah eder.[200] Daha açık bir ifade ile nüşre, cine tutulduğu zannedilen kimsenin cinlerini dağıtmak için yapılan rukyeye denmektedir. Görüldüğü üzere bir sihir çeşididir. Fethu'l-Vedud'da, bunun sihir addedilmesi hususunda bir başka ihtimal ileri sürülür: "Belki de, nüşre rukyesi, şeytan isimleri ihtiva ediyordu veya malum olmayan bir dille yapılmış idi, bu sebeple sihre nisbet edildi. Nüşre denmesi de, hastalığın onunla dağıtılması, belanın onunla inkişaf ettirilip açılmasından dolayıdır."

2- Nüşre'nin "şeytan işi" olarak tavsifi, rukye hakkında önceki hadiste açıklanan aynı gerekçelere dayanır. Bir kere bu da cahiliye devrinden beri bilinen, uygulanan bir metoddur. O devirden intikal eden şeylerin İslâmî ruha uygunluğu bir tesadüf işidir. Hele, böylesi cin tutması gibi gaybî, ruhanî meselelere müteallik olunca. Üstelik bu ameliye tedavi edici bir tesir maksadıyla yapılmaktadır. Hâsıl olacak her çeşit neticenin Allah'tan bilinmesi gerekirken, cahiliye geleneği icabı yapılan ameliyeden bilinmesi şirk olmakta şeytan işi olmaktadır. Âlimlerimiz, başka hadislerin ruhsatından hareketle Kur'an âyetleri, esmâ-i ilâhiye, Rabbânî sıfatlar, Resulullah'tan mervi me'sur dualar ihtiva eden rukyelerin, nüşrelerin bir mahzuru olmadığını belirtmişlerdir. Şu halde Resulullah'ın reddi, cahiliye tarzındaki rukyelerle, İslamî muhtevayı taşan nüşrelerle ilgilidir.[201]

4037-4- وعن عيسى بنِ حمزة قال:]دَخَلْتُ عَلى عَبْدِاللّهِ بْنِ عُكَيْمٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه وَبِهِ حُمْرَةٌ، فَقُلْتُ: أ تُعَلِّقُ تَمِيمَةً؟ فقَالَ: نَعُوذُ بِاللّهِ مِنْ ذلِكَ. قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَنْ تَعَلَّقَ شَيْئاً وُكِلَ إلَيْهِ[. أخرجه أبو داود .

4. (4037)- İsa İbnu Hamza rahimehullah anlatıyor: "Abdullah İbnu Ukeym (radıyallahu anh)'ın yanına girdim. Kendisinde kızıllık vardı. "Temîme (muska) takmıyor musun?" diye sordum. Bana şu cevabı verdi: "Bundan Allah'a sığınırım. Zira Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurmuştu: "Kim bir şey takınırsa, ona havale edilir." [Tirmizî, Tıbb 24, (2073).][202]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis Teysîr'de Ebu Dâvud'a nisbet edilmekte ise de gösterdiğimiz üzere Tirmizî'de yer almaktadır. Suyûti el-Cami'us-Sagîr'de hadisin Ahmed İbnu Hanbel ve Hâkim tarafından da tahric edildiğine işaret eder. Hadisin Tirmizî'deki vechi ile yukarıda kaydedilen vechi arasında farklılıklar var. Orada "Bundan Allah'a sığınırım" yerine "ölüm bundan daha yakın" cümlesi yer alır.

2- Bu babta bir başka hadis, Ukbe İbnu Âmir (radıyallahu anh) tarafından rivayet edilmiştir: "Kim bir temîme takarsa Allah muradına erdirmesin, kim bir nazarlık[203] takarsa Allah nazardan saklamasın."

3- Bir kimsenin taktığı şeye havale edilmesi, şifanın o şeye bırakılmasıdır. Şifayı veren Allah olduğuna, O'nun dışında hiç bir şey şifa veremeyeceğine göre, kişinin şifasının taktığı şeye bırakılması, şifasız kalması, umduğuna ermemesi demektir.

Münâvî'nin açıklamasıyla bundan murad şudur: "Kim bir cahiliye temîmesi takar ve bundan fayda umarak musibeti defedip bereket ve şifayı celbedeceğine inanırsa, bu davranışı haramdır, haramda ise devâ yoktur." Münâvî hadisle ilgili açıklamalarına şöyle devam eder: "Yahud, mezkur itikadlara düşmese bile, ma'nâsını bilmediği şeyler ihtiva eden temîme takmasının hükmü de aynıdır, zira, kim Allah'ın sarih isimlerini ihtiva eden bir şey takarsa bu caizdir, hatta matlub ve mahbubdur. Zira kim meselesini Allah'ın esmasına tevkîl ederse, Allah onun elinden tutar. İbnu'l-Arabî'nin: "Allah'ın isimleri ve Kur'an âyetleri hususundaki sünnet, onların yazılıp takılması değil, okunmasıdır" sözü muteber değildir. Yahut ma'nâ şöyledir. "Kimin nefsi, Allah dışında bir mahluka takılır kalırsa, Allah o kimseyi bu mahluka havale eder, kim de ihtiyaçlarını Allah'a sunar ve O'na iltica eder ve bütün işlerini O'na tefvîz ederse, Allah onun bütün meselelerine kifayet eder, bütün uzakları ona yaklaştırır, bütün zorlukları ona kolaylaştırır. Kim de bir başkasına yapışır veya ilmine ve aklına güvenir, kendi güç ve kudretine itimad ederse Allah onu bu şeylere havale eder; kendi yardımından onu mahrum ve yoksun bırakır ve ihmal eder. Böylece istekleri gerçekleşmez, ümidleri yerine gelmez. Bu söylenenler, pek çok şer'î nasslar ve fiilî tecrübelerde kesinlik kazanmış bir husustur."

Hülasa temîme, rukye, muska, nüşre, vede'a gibi nazara, hastalıklara, kederlere vs.'ye karşı başvurulan her çeşit okuma ve takınma ile ilgili olarak gelen yasakların cahiliye âdâbına uygun ma'nâsız veya küfür ifade eden bir muhtevada olanları ve mededi, te'siri onlardan bekler gibi bir inançla hareket etmeleri kastedilmektedir. Bu söylenen kirliliklerden pak olan İslamî muhtevalı, İslamî

inanca uygun telakkiler içinde yer verilenler yasağın dışında kalmaktadır. Bu hususta ülemâ ittifak etmiştir. Buna daha bazı münferid karşı çıkmalar olmuş ise de ümmetin yolu ekseriyetin, cumhurun yoludur.[204]

ÜÇÜNCÜ FASIL

TAUN VE VEBA

-4038 -1- عن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]سُئِلَ رَسُولُ اللّهِ # عَنِ الطَّاعُونِ فَقَالَ: كَانَ عَذَاباً يَبْعَثُهُ اللّهُ تَعالى عَلي مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ فَجَعَلَهُ اللّهُ رَحْمَةً لِلْمُؤمِنِينَ، مَا مِنْ عَبْدٍ يَكُونُ فِى بَلَدٍ فِيهِ الطّاعُونُ فَيَمْكُثُ فِيهِ َ يَخْرُجُ صَابِراً مُحْتَسَباً يَعْلَمُ أنَّهُ َ يُصِيبُهُ إَّ مَا كَتَبَ اللّهُ لَهُ. إَّ كَانَ لَهُ مَثْلُ أجْرِ شَهِيدٍ[. أخرجه البخارى .

1. (4038)- Hz. Âişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a tâundan sual edilmişti. Şu cevabı verdi: "O, sizden öncekilere Allah'ın gönderdiği bir azabtı. (Şimdi) Allah onu mü'minlere bir rahmet kıldı. Tâun çıkan memlekette bulunan bir kul, kendisine Allah'ın takdir ettiği şeyin ulaşacağını bilip, sevap umuduyla sabredip orada kalır ve dışarı çıkmazsa, mutlaka ona şehid sevabının bir misli verilir." [Buhârî, Tıbb 31, Enbiya 50, Kader 15.][205]

AÇIKLAMA:

1- Tâun, eski lügatçilere göre, daha ziyade, ölüme sebep olan salgın hastalık ma'nâsında kullanılmıştır. Bu açıdan umumî ölümlere sebebiyet veren salgınların hepsine tâun denilmiştir.[206] Veba bu salgınların en yaygını olması sebebiyle "tâun"la "veba" aynı ma'nâya gelen iki kelime durumuna gelmiştir. Öyle ki bazı müellifler, "tâun vebadır" demiştir.
en-Nihâye'de "Tâun, umumî bir hastalıktır, havayı ifsad eder, bu bozuk havayla da insanların beden ve mizaçları bozulur" denmiştir. Eski Ulemadan Ebu'l-Velid el-Bâcî'nin açıklaması da kayda değer: "Tâun, herhangi bir yerde insanlara gelen

mutad hastalıkların hilafına, çok sayıda insana sirayet eden bir hastalıktır, o gelince, diğer vakitlerdekinin aksine, herkes aynı hastalığa yakalanmış olduğu halde, hastalıklar muhtelif olur." İbnu Sîna'da şu bilgiyi sunmuştur: "Tâun zehirli bir maddedir, öldürücü şişler hâsıl eder. Bu şişler vücudun yumuşak yerlerinde ve koltuk altlarında ortaya çıkar. En çok koltuk altı ve kulak arkasında veya burun yumuşağının yanında görülür..." İbnu Sîna vebanın sebebiyle ilgili, devrindeki telakkiye uygun açıklamalara geçer ki kaydetmeyi gerekli görmüyoruz. Zira veba, 1894 yılında keşfedilen mikrobuyla mahiyeti hakında daha sağlıklı bilgiye kavuşulmuştur.

2- Bizim için burada, Veba mevzuunda Resulullah'ın getirdiği tedbirler, onun va'zettiği beyanlar mühimdir. Sadedinde olduğumuz rivayet bunu, kâfirler için Allah'ın bir cezası olduğu halde, sabretmeleri şartıyla mü'minler için Allah'ın bir rahmeti olarak gösterir. Hadis dikkatlice incelendiği takdirde, sabırdan maksadın, hastalık bulunduğumuz yerde zuhur etmişse "bana da bulaşmasın" endişesine kapılarak orayı terketmemek olduğu anlaşılır. Yani, bulunduğu beldede veba çıkan mü'min "Allah'ın yazdığı bana ulaşır" diye düşünüp orayı terketmeyecek, yerinde kalacaktır. İşte bu davranışı izhar eden kimse şehid sevabı alcaktır. Yine Buhârî'de gelen bir başka rivayette Resulullah, "veba çıkan yere gitmemeyi" de emretmiştir. Öyle ise sabırdan hem vebalı yerden çıkmamayı, hem de vebalı yere gitmemeyi anlamak gerekecek ki, bu, hastalığın yayılmasını önlemede en mühim tedbir olan karantina'dır.

3- Hadiste, vebanın kafirlere azab, mü'minlere rahmet olduğu belirtilmektedir. Bazı âlimler, âsi ve fâsıklar hakkında da rahmet mi, çünkü onlar da mü'mindir? diye bir soru sorup cevap aramışlardır. Aksi için de rahmet olmadığı kanaatinde olan İslam alimleri derler ki: "Âsi"den maksad "büyük günah işleyen" dir. Eğer o, isyanında ısrarlı bir halde iken tâuna yakalanırsa, şehid olmaz. Çünkü, hakkında "İşlemekte olduğu isyanın uğursuzluğu sebebiyle şehidlik derecesinin ikram edilmesine müstehak olmaz" hükmünü vermemizi gerektiren şu âyet var. (Meâlen): "Yoksa kötülük işleyen kimseler, ölümlerinde ve hayatlarında, kendilerini, iman edip salih ameller işleyen kimseler ile bir tutacağımızı mı zannederler? Ne kötü hükmediyorlar" (Câsiye 21).

Ayrıca, İbnu Mâce'de Hz. Ömer'den merfu olarak gelen bir rivayet, vebanın insanların fâhiş isyanları sebebiyle bir ceza olarak çıktığını ifade etmektedir: "Bir kavimde fuhşiyat (haramlar) zuhur eder ve alenen işlenirse, aralarında veba ve daha önce gelip geçmiş olan atalarında görülmeyen hastalıklar zuhur eder." [207] İbnu Hacer, bu hadisin zayıf olduğunu belirtir, ancak başka benzer

rivayetlerle kuvvet kazandığını da göstermeyi ihmal etmez ve vebanın insanların isyanına bir ceza olduğu hususundaki kanaatini izhar eder. Bütün bunlara rağmen Hz. Enes'ten gelen الطَّاعُونُ شَهَادَةٌ لِكُلِّ مُسْلِمٍ hadisindeki ıtlakı esas alarak, "Âsi olan müslüman da şehadet ücreti alacaktır" diyecekleri kesin bir dille reddetmez ve bu itiraza şöyle bir cevap verir: "Günahlara batan mü'minin de şehidlik ücreti alması, kâmil mü'minin alacağı şehidlik ücretiyle eşit derecede olmasını gerektirmez. Zira şehidliğin dereceleri çoktur. Nitekim âsilerin derecesi de çok farklıdır. Âsi vardır, Allah yolunda ilayı kelimetullah için cihad sırasında kaçarken değil, ileri atılırken mücâhid olarak ölür. Allah'ın bu Ümmet-i Muhammed'e olan rahmetlerinden biri de cezasını ta'cil ederek dünyada iken vermesidir. Bu durum, tâuna uğrayan kimseye şehid ecrinin gelmesine mani değildir, hele çoğu bu günaha bulaşmamış iken musibet gelmişse... Allah musibeti ayırım yapmadan herkese birden gönderir, çünkü fuhuş etmeyenler de münkeri kaldırma hususunda gerekli gayreti göstermemişlerdir. Nitekim Ahmed İbnu Hanbel'in tahric ettiği Utbe hadisinde Aleyhissalâtu vesselâm der ki: "Üç çeşit ölüm vardır: Kişi var, malıyla canıyla Allah yolunda cihad eder, hatta düşmanla karşılaşır, onunla savaşırken öldürülür. İşte bu, Allah'ın Arşı altındaki çadırında müftehirdir. Ona, sadece peygamberler "peygamberlik" derecesiyle üstündürler. Kişi var, nefsini bir kısım hata ve günahlara atmıştır. O da nefsiyle, malıyla Allah yolunda cihad etmiş, düşmanla karşılaşınca da öldürülünceye kadar çarpışmıştır. Böylece hataları silinmiştir. Çünkü kılıç hataları siler. Kişi vardır münâfıktır. Nefsiyle, malıyla ölünceye kadar cihad eder, bu ateştedir. Zira kılıç münafıklığın (günahını) silmez."
İbnu Hacer, devamla der ki: "Şehidin (kula olan) borcu hariç bütün günahları affedilir" hadisine gelince, bu hadisten şehidliğin bazı günahlara kefaret olmadığı hükmünü çıkarırız. Ancak bazı günahların varlığı, şehidlik derecesinin alınmasına mani değildir. Şehidliğin ma'nâsı şudur: "Allah Teâlâ hazretleri, -bunu kazanana- hususi bir sevap verir, ziyade bir ikramda bulunur." Öyleyse hadis şu hususu açıklamış olmaktadır: Allah şehidden, kul hakları dışındaki günahlarını affeder. Eğer, şehidin salih amelleri bulunduğu, şehidliğinin de haklar dışındaki günahlarına kefaret olduğu farzedilse, onun salih amellerinin, kul haklarına ödemede ona yardımcı olacağı, yine de kendisine şehidlik mertebesinin eksiksiz bâki kalacağı söylenebilir. Ancak, sâlih amelleri yoksa, o takdirde durumu, Allah'ın meşîetine kalmıştır. Doğruyu Allah bilir."
4- Hadiste zikredilen "sabret"mek kaydı, veba karşısında alınacak mühim tavırlardan biri olmalıdır. Sabredilmediği takdirde şehidlik sevabının elde edilemeyeceği hükmü çıkarılmıştır. İbnu Hacer der ki: "Sabrederek demek,

kendisine üzüntü ve gam vermeyen, aksine Allah'ın kazasına razı olarak emrine teslim olan demektir. Bu hal, vebada ölene, şehâdet ecrinin husûlü için şart kılınmıştır. Bu da, vebanın çıktığı yerde kalıp, oradan kaçmak gayesiyle bir başka yere gitmemektir. Nitekim bu, başka hadislerde daha sarih bir üslubla yasaklanmıştır." (İbnu Hacer'in kastettiği hadis müteakiben kaydedilecek.)[208]

-4039 -2- عن أسامة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: إذَا سَمِعْتُمْ بِالطَّاعُونِ بِأرْضٍ فَ تَدْخُلُوهَا، وَإذَا وَقَعَ بِأرْضٍ، وَأنْتُمْ بِهَا فَ تَخْرُجُوا مِنْهَا[. أخرجهُ البخاري الثَّثَةُ وَالتّرمذي .

2. (4039)- Hz. Üsâme (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bir yerde veba çıktığını duyarsanız oraya girmeyiniz, bulunduğunuz yerde veba çıkmışsa oradan ayrılmayınız." [Buhârî, Tıbb 30, Enbiya 50, Hiyel 13; Müslim, Selâm 92, (2218); Muvatta, Câmi 23, (2, 896); Tirmizî, Cenâiz 66, (1065).][209]

-4040 -3- وعن يحيى بن عبداللّهِ بن بحير قال:]أخْبَرَنِى مَنْ سَمِعَ فَرْوَةَ بْنِ مُسَيْكٍ المُرَادِىَّ رَضِيَ اللّهُ عَنْه يَقُولُ: قُلْتُ يَا رَسُولَ اللّهِ عِنْدَنَا أرْضٌ يُقَالُ لَهَا أبْيَنُ هِىَ أرْضُ رِيفِنَا وَمِيرتِنَا، وَهِىَ وبِيئَةٌ؟ فَقَالَ: دَعْهَا عَنْكَ، وَإنَّ مِنَ القَرَفِ التَّلَفَ[. أخرجه أبو داود.»الرِّيفُ«: اٴرض ذات الزرع والخصب.وَ»المِيرَةُ«: الطعام.و»الْقَرَفُ«: الدنوّ من الشئ، وكل شئ دانيته قد قارفته.و»التَّلَفُ«: الهك أراد أن من قرب من المريض، ودنا منه تلف، وليس هذا من باب العدوى بل من باب الطب .

3. (4040)- Yahya İbnu Abdillah İbnu Bahîr anlatıyor: "Bana, Ferve İbnu Müseyk el-Murâdî (radıyallahu anh)'ın şu sözünü dinleyen zât haber verdi: "Ey Allah'ın Resulü! dedim, yanımızda Ebyen denen bir yer var. Burası bizim ekim yerimiz ve geçim kaynağımızdır. Ancak vebalı bir yerdir. (Bize ne yapmamızı tavsiye edersiniz)?" Aleyhissalâtu vesselâm şu cevabı verdi: "Orayı tamamen bırak. Zira hastalığa yaklaşmada helak var!" [Ebu Dâvud, Tıbb 24, (3923).][210]

AÇIKLAMA:

1- Yukarıdaki iki hadis veba bulunan yere yakınlaşmama hususunda Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan vârid olan sarih hadislerdendir. Âlimler, bu davranışın teşâüm inancı olmayıp tıb olduğunu bilhassa belirtirler. Hattâbî, "Çünkü der, sâlih hava aramak, bedenlerin sıhhati için yardımcı vasıtalardan biridir. Bozuk hava da tabiblere göre bedenlerin hasta olması için en zararlı unsurlardan biridir. Her şeye rağmen bütün bunlar Allah'ın izni ve dilemesiyle cereyan eder."

2- Önceki hadiste ifade edilen "vebalı yere gitme ve vebalı yerden çıkma yasağının hükmü âlimlerce münâkaşa edilmiştir: Haram mı ifade ediyor, tenzih mi?

Bazı âlimler bunun caiz olduğuna hükmetmiştir.

Bu görüşü iltizam edenler, sahabeden bazılarının vebalı yerden çıkmalarına örnek verirler: Ebu Musa el-Eşarî, Muğire İbnu Şu'be gibi. Keza Tâbiîn'den el-Esved İbnu Hilal, Mesrûk...

Bir grup âlim vebalı yere girmek veya oradan çıkmanın tenzîhen mekruh olduğuna, dolayısıyla tevekkülü galebe çalan kimselerin girip çıkmalarında bir mahsur olmadığına hükmetmişlerdir.

Bazı âlimler de, kaydedilen hadislerin zahirlerini esas alarak, "Bunlarda nehiy sabittir" diyerek vebalı yere gitmenin veya öyle bir yerden çıkmanın "haram" olduğuna hükmetmişlerdir. Bu görüşte olan ülemâ, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan bu mesele üzerine gelmiş bulunan vaîd'i (şiddetli tehdîdi) de delil olarak göstererek, görüşlerini takviye ederler: Ahmed İbnu Hanbel ve İbnu Huzeyme'den gelen uzunca bir hadiste şu ibâre geçer: "Vebalı yerde ikâmet eden şehid gibidir, oradan kaçan da cepheden kaçan gibidir." Keza bir başka hadiste "Tâundan kaçan cepheden kaçan gibidir, tâunda sabreden cephede sabreden gibidir." Bilindiği üzere, cepheden kaçmak büyük günahlardandır, yani haramdır. Ayrıca ülemâ, bir amele, haram olduğu belirtilen amellerinkine benzer şiddetli ceza takdirini (veya şiddetli ceza vaîdinin beyanını) o amelin de haram hükmüne girmesine delil yapmışlar ve bunu bir kaide olarak tesbit etmişlerdir.

Veba çıkan yere girmeme hususunda meşhur bir tatbikat Hz. Ömer' den rivayet edilmiştir. Buhârî'de de yer almış olmasına rağmen, Teysîr müellifinin buraya almadığı rivayetin tercümesini kaydediyoruz:"

İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Ömer İbnu'l-Hattâb (radıyallahu

anh) Şâm'a (Suriye'ye müteveccihen yola) çıktı. Sarğ denen yere gelince Ebu Ubeyde İbnu'l-Cerrah ve maiyetiyle karşılaştı. Bunlar bölgedeki İslam ordusunun komutanlarıydı. Hz. Ömer'e Suriye'de veba salgını çıktığını haber verdiler. Bunun üzerine Hz. Ömer (durumu ve alınacak kararı görüşerek, istişare etmeye karar verdi ve): "Bana ilk muhacirleri çağırın!" emretti. Onlar geldiler. Hepsiyle istişare etti, onlara Suriye'de veba salgını çıktığını bildirdi. Nasıl davranılacağı hususunda görüş birliğine varamadılar. Bazıları: "Biz bir maksadla çıktık, buradan geri dönülmesini uygun görmüyoruz" diyordu. Bazıları da: "İnsanların geri kısmı ve Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Ashab'ı seninle beraberdir. Bunları, vebanın üzerine sürmenizi münasip görmüyoruz" dediler. Hz. Ömer (radıyallahu anh) onlara: "Beni (bir müddet) yalnız bırakın!" dedi. Sonra: "Bana Ensârı çağırın!" emretti. Ben de onları çağırdım. Hz. Ömer onlarla da istişare etti. Ensar da Muhacirler gibi fikir birliğine varamadılar, öbürleri gibi (bir kısmı gidelim, bir kısmı dönelim diyerek) ihtilaf ettiler. Hz. Ömer onlara da "beni (bir müddet) yalnız bırakın!" buyurdu. Sonra bana: "Burada Fetih muhacirlerinden olan Kureyşli yaşlılardan kim varsa bana onları çağır!"dedi. Onları da çağırdım. Bunlardan iki kişi olsun bir ihtilafa düşen olmadı. Hepsi aynı görüşte idi. "Biz, buradan toptan geri dönmeyi, hiç kimseyi vebanın üzerine göndermemenizi uygun görüyoruz!" dediler. Bunun üzerine Hz. Ömer, halka ilan etti: "Ben sabahleyin geri dönüyorum, peşimden siz de gelin!" Ebu Ubeyde İbnu'l-Cerrâh bu emri muvafık bulmayarak, "Yani Allah'ın kaderinden mi kaçıyorsun?" (diyerek itiraz etmek istedi). Hz. Ömer (radıyallahu anh): "Ey Ebu Ubeyde! Bu sözü keşke başkası söyleseydi (de senden işitmeseydim). Evet biz Allah'ın kaderinden kaçıyor, Allah'ın kaderine iltaca ediyoruz! Şimdi sen devenle seyahat ederken iki yakalı bir vadiye uğrasan, bunun bir yakası münbit ve otlu, ötekisi kıraç ve otsuz, burada deveni münbit tarafta otlatman Allah kaderinden (değil de), kıraç tarafta otlatman mı Allah'ın kaderinden?" dedi. Bu sırada, bir ihtiyacı sebebiyle orada bulunmayan Abdurrahman İbnu Avf (radıyallahu anh) geldi. (Meseleye muttali olunca): Bu hususta ben kesin bir ilim sahibiyim, zira Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Bir yerde veba olduğunu işitince oraya girmeyin, bulunduğunuz yerde veba çıkacak olursa, ondan kaçmak için orayı terketmeyin!" dediğini işittim!" dedi. Bunun üzerine Hz. Ömer (radıyallahu anh) (kararlarındaki isabet sebebiyle) Allah'a hamdetti ve geri döndüler."

Şunu da kaydedelim ki İbnu Hacer bu rivayeti açıklarken, Hz. Ömer'in bilahare bu geri dönme kararına pişman olduğuna dair bazı rivayetler de kaydeder.

Teferruata girmiyoruz. Ancak Dr. Zeki Çıkman'ın bir açıklamasını kaydediyoruz:

"Sirayet yoktur" ibaresi ile "veba bulunan yerden çıkmayınız veba bulunan yere girmeyiniz" hadis-i şerifleri birlikte mütalaa edilecek olursa, iki kesin ifadenin belirginliği ortaya çıkmaktadır.
1- Allahu Teâlâ takdir etmedikçe hastalık meydana gelmez. Bıçağın vazifesi kesmektir, buna rağmen Hz.İsmail aleyhisselâm'ı kesmesi yasaklandığı için kesmezken, taşı emredildiği için kesmesi gibi... Emir ve takdir altında bıçak eti kesmezken, taşı kesmişti.
Günümüz intaniye kliniklerinde yüzbinlerce doktor ve personel çalışmaktadır. Bunlar devamlı enfeksiyon viral hastalıklarla muhatap olmalarına rağmen, diğer klinik personellerine göre ölüm ve hastalık oranları eş değerdedir. Bu tesbit bile sâri hastalık iddiasının çürüklüğünü anlatmaya yeterlidir.
Şayet, temizlik ve dezenfeksiyon konularına dikkat edilmezse, her vaziyette olduğu gibi buralarda da hastalık insidansı (yüzdesi) artabilir. Bu da İslam'ın öngördüğü ve emrettiği temizlik şiarı ile ilgilidir.
2- İnsanlara karantina emredilmektedir. Bunun gerekçeleri şunlardır:
1) "Veba bulunan yere girmeyiniz" ibâresi "kendi varlığınızı ve sıhhatinizi tehlikeye atmayınız" demektir.
2) "Veba bulunan yerden çıkmayınız" ibaresi:
a- Hastalara yardımcı olmaktan uzak durmayınız ve kaçmayınız;
b- "Bünyenizde sessizce bulunan hastalık etkenini dışarıya taşıyarak, bağışıklığı bulunmayan insanlara bulaştırarak, onların sıhhat ve hayatlarını tehlikeye sokmayınız" ifadelerini taşımaktadır. Kaldı ki, hasta yanında bulunan ve sıhhatli olan insanlar bu hastalıklara karşı mukavemet ve bağışıklık kazanmışlardır." (Z.Ç.)[211]

DÖRDÜNCÜ FASIL

GÖZ DEĞMESİ

-4041 -1- عن ابن عباس رَضِـيَ اللّهُ عَنْهما قال:]قالَ رسولُ اللّهِ #: الْعَيْنُ حَقٌّ، وَلَوْ كَانَ شَـىْءٌ سَابِقٌ الْقَدَرَ سَبَقَتْهُ الْعَيْنُ، وَإذَا اسْتُغْسِلْتُمْ فَاغْسِلُوا[. أخرجه مسلم والترمذي، ولم يذكر: العين حق .

1. (4041)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Göz değmesi haktır. Eğer kaderi (delip)

geçecek bir şey olsaydı, bu göz değmesi olurdu. Yıkanmanız taleb edilirse yıkanıverin." [Müslim, Selam 42, (2188); Tirmizî, Tıbb 19, (2063), Tirmizî'de "Göz değmesi haktır" ibaresi yoktur.][212]

-4042 -2- وللشيخين وأبى داود وأبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أَنَّ النَّبِيَّ # قالَ: الْعَيْنُ حَقٌّ[.زاد غير البخاري: »وَنَهى عَنِ الْوَشْمِ« .

2. (4042)- Sahîheyn ve Ebu Dâvud'da Ebu Hüreyre (radıyallahu anh)' tan: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Göz değmesi haktır" dediği rivayet edilmiştir.
Buhârî dışındaki rivayetlerde: "Dövme yapmayı da yasakladı" ziyadesi vardır.[213] [Buhârî, Tıbb 36, Libas 86; Müslim, Selam 41, (2187); Ebu Dâvud, Tıbb 15, (3879).][214]

-4043 -3- وعن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]كَانَ يُؤْمَرُ الْعَائِنُ أنْ يَتَوضَّأ، ثُمّ يَغْتَسِلَ مِنْهُ الْمَعِينُ[. أخرجه أبو داود .

3. (4043)- Hz. Âişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Göze değene (âin) abdest alması emredilir, onun abdest suyu alınır, bununla göz değmesine uğrayan (maîn) yıkanırdı." [Ebu Dâvud, Tıbb 15, (3880).][215]

-4044 -4- وعن محمد بن أبى أمامة بن سهل بن حنيف أنه سمع أباه يقول:]اغْتَسَلَ أبِى سَهْلُ رَضِيَ اللّهُ عَنْه بِالْخَرَّارِ فَنَزَعَ جُبَّةً كَانَتْ عَلَيْهِ، وَعَامِرُ بْنُ رَبِيعَةَ يَنْظُرُ إلَيْهِ، وَكَانَ سَهْلٌ شَدِيدَ الْبَيَاضِ حَسَنَ الْجِلْدِ، فقَالَ عَامِرٌ: مَا رَأيْتُ كَالْيَوْم، وَ جِلْدَ مُخَبَّأةٍ عَذْرَاءَ، فَوَعِكَ سَهْلٌ مَكَانَهُ فَاشْتَدَّ وَعَكُهُ فَأُخْبِرَ رَسولُ اللّهِ #، وَقِيلَ لَهُ: مَا يَرْفَعُ رَأسَهُ وَكَانَ قَدِ اكْتُتِبَ فِي جَيْشٍ، فَقَالُوا: هُوَ غَيْرُ رَائِحٍ مَعَكَ يَا رَسُولَ اللّهِ، وَاللّهِ مَا يَرْفَعُ رَأسَهُ، فَقَالَ: هَلْ تَتَّهِمُونَ بِهِ أحَداً؟ أ بَرَّكْتَ؟ اغْتَسِلْ لَهُ، فَغَسَلَ عَامِرٌ وَجْهَهُ وَيَدَيْهِ وَمِرْفَقَيْهِ وَرُكْبَتَيْهِ، وَأطْرَافَ رِجْلَيْهِ، وَدَاخِلَ إزَارِهِ فِي قَدَحٍ، ثُمَّ صَبَّ ذلِكَ المَاءَ عَلَيْهِ رَجُلٌ مِنْ وَرَائِهِ،

فَبَرأ مِنْ سَاعَتِهِ[. أخرجه مالك.»الخَرَّارُ« بخاء معجمة وراءين مهملتين: موضع بقرب الجحفة.و»الْمُخَبَّأةُ«: المخدّرة.و»الْعَذْرَاءُ«: البكر.وقوله »أ بَرَّكْتَ«: أى ه دعوت له بالبركة.و»دَاخِلُ ا"زَارِ« الطرف الذي يلى جسد المؤتزر.

4. (4044)- Muhammed İbnu Ebî Ümâme İbni Sehl İbni Hanîf, babasından şunları işittiğini anlatmıştır: "Babam Sehl (radıyallahu anh) (Cuhfe yakınlarındaki) Harrâr nam mevkide yıkandı. Üzerindeki cübbeyi çıkardı. Bu sırada Âmir İbnu Rabî'a ona bakıyordu. Sehl, bembeyaz bir tene, güzel görünüşlü bir cilde sahipti. Âmir: "Ne bugünkü bir manzarayı, ne de böylesine ancak çadıra çekilmiş bâkirede bulunabilen bir cildi hiç görmedim" dedi. Sehl daha orada iken hummaya yakalandı ve rahatsızlığı şiddet peyda etti [ve yere yıkıldı]. Durum Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a haber verildi ve: "Başını kaldıramıyor" dendi. Halbuki Sehl orduya kaydedilmişti. "Ya Resulallah o, sizinle gelemez Vallahi başını bile kaldıramıyor!" dediler. Aleyhissalâtu vesselâm: "Onunla ilgili olarak herhangi bir kimseyi ittiham ediyor musunuz?" diye sordu. "Âmir İbnu Rebîa var" dediler. Resulullah, onu çağırtıp kendisine kızdı ve: "Sizden biri niye kardeşini öldürüyor? Niye bir "Bârekallah!" demedin? Onun için abdest al!" buyurdu. Bunun üzerine Âmir yüzünü, ellerini, kollarını, dizlerini ve ayaklarının etrafını ve izarının[216] içini bir kaba yıkadı. Sonra, bir adam bu suyu onun (Sehl'in) üzerine arkasından döktü; derken o ânında iyileşti." (Muvatta, Ayn 1, (2, 938).][217]

AÇIKLAMA:

1- Yukarıda kaydedilen dört hadis, birbirini tamamlar mahiyettedir ve aynı hükmü ifade etmektedirler. Ülemânın açıklamalarına geçmeden mezkur hadislerde ifade edilen ana fikirleri şöyle özetleyebiliriz:

1) Göz değmesi haktır, inkar edilemez.

2) Göz değmesine karşı bazı tedbirler alınmalıdır.

3) Göz değmesine meydan vermemek için bir şey hoşa gidince Bârekallah demek gerekir.

4) Göz değmesine uğrayan kimseyi, düştüğü rahatsızlıktan kurtarmak için gözü değen kimseye abdest aldırtıp, abdest suyunu bir kabta toplayarak gözzedeye dökmek gerekmektedir. Şu halde babın ilk hadisinde (4041) geçen "...Yıkanmanız taleb edilirse yıkanıverin" emrini, "Gözünüz değdi diye hükme varılarak gözzedenin tedavisi için abdest almanız istenirse, bu hususta aksilik çıkarmayın, bu maksadla usulüne uygun tarzda abdest alarak abdest suyunu verin" demektir.

Şimdi bunları açıklayalım:[218]

1. Göz Değmesi Haktır:

"Göz değmesi haktır" sözünü âlimler "Bu inkârı mümkün olmayan bir hadisedir" diye anlamıştır. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) göz değmesi hadisesinin mevcudiyeti hususunda ikna edebilmek için kader meselesine atıf yapmıştır: "Değiştirilmesi mümkün olmayan kaderi değiştirecek güçte birşey olsaydı, bu göz değmesi olabilirdi, yani göz değmesi bu kadar kesin bir hâdisedir."

Hadisi açıklayan şârihler, meseleyi çeşitli yaklaşımlarla aklın kabul edeceği izaha kavuşturmaya çalışırlar.

İbnu Hacer, bir kısım kimselerin -hususen tebiatçıların- "Göz, uzaktan nasıl bir faaliyetle, karşısındakine tesir edebilirler?" diye meseleyi inkar cihetine gittiklerini belirttikten sonra der ki: "İnsanlar bir tabiatta değildir, çok çeşitli tabiatlara sahiptir. Bu, değici kimsenin gözünden çıkan bir zehir havadan geçerek gözzedeye ulaşmak suretiyle olabilir. Nitekim, bazı değici göze sahip olanların şöyle söylediği nakledilmiştir: "Hoşuma giden bir şey gördüğüm zaman, gözümden bir hararetin çıktığını hissederim" Bu hadisenin bir benzeri şudur: (Bazı) hayızlı kadınlar vardır, ellerini süt kabına koydukları zaman süt bozulur, halbuki temizlik zamanında koysalar hiç bir şey olmaz. Keza böylesi kadınlar, hayız halinde bir bahçeye girseler, elini değmese bile birçok bitkiye zarar verirler. Bu meseleye başka benzer örnekler de var. Sözgelimi sapasağlam insan, göz ağrısı olan birine baktığı zaman o da göz ağrısına yakalanır. Keza bir cemaatte bir kimse esnemeye başlasa başkaları da esnemeye başlar. Bu hususlara İbnu Battal işaret etmiştir. Hattâbî der ki: "Bu hadiste gözün nefislere tesir eden bir güce sahip olduğu belirtilmiştir. Ayrıca hadis, tabiatçıların "Varlık, beş duyu ile hissedilen şeylerden ibarettir, onun dışındakilerin hakikatı yoktur" şeklindeki iddialarını da çürütmektedir."

Mâzirî, bunun ilâhî bir kanunla cereyan ettiğini belirttikten sonra, "Burada gözden çıkan görülmez gizli bir cevherin varlığından söz edilebilir mi, edilemez mi?" diye sorar ve şöyle devam eder: "Bu muhtemeldir, kesin bir iddia ileri sürülemez. İslam'a intisab eden tabiatçılardan bazısı kesin olarak: "Bakanın gözünden, görülmeyen latif cevherlerin fışkırıp, gözzedeye ulaşıp derideki mesâmattan içeriye hulûl ettiğini, Hâlık Teâlâ'nın da, zehir içince helakı yarattığı gibi, bu hulûl ile birlikte helakı yarattığını" iddia eder. Ancak burada kesin iddada bulunan hata eder. Bunun kat'î, tabiî birşey olmaksızın bir âdet-i ilâhî olması caizdir." İbnu Hacer bu açıklamayı takdir eder.
Mâzirî, bizzat bazı tabiatçıların göz değmesini inkar edemeyip: "Gözü değen kimsenin gözünden, zehirli bir kuvvenin fışkırıp gözzedeye ulaştığını, onu helak veya ifsad ettiğini, bunun ef'a yılanının nazarının isabeti nevinden[219] inkarı mümkün olamayan bir hadise olduğunu söylediklerini belirtir."
el-Mevâhibu'l-Ledünniye'de Kastalânî, göz değmesinin inkâr edilmemesi gereğine -Mâzirî'den naklen- bir başka yaklaşımla temas eder: "Ehl-i bid'a'dan bazıları ma'nâsız bir tavırla göz değmesini inkara yeltendiler. Halbuki:

a) Zatında muhal olmayan;

b) Herhangi bir hakikatın tersyüz edilmesini netice vermeyen;

c) Bir delilin ifsadını gerektirmeyen birşey, aklen caizdir. Öyleyse Şâri'i mübin Resul-i Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm), (böyle aklen caiz olan) bir şeyi haber vermişse onu tasdik etmek gerekir. Bunu inkâr ma'nâsız olur. Bunun inkarı ile âhirete müteallik haberlerini inkar arasında hiç bir fark yoktur." Böylece, sahih hadisle sâbit olan bir meseleyi inkâr etmenin dinî mahzuruna dikkat çekmiş olmaktadır.
Mevâhib-i Ledünniye'yi 1008 hicrî senesinde (yani dörtyüz yıl önce) temiz bir Türkçe ile dilimize çeviren Abdulbâki merhumun meseleye kattığı bir açıklama, göz değmesini kavramada yardımcı olacağı için buraya aynen alıyoruz: "Göz değmek dedikleri havâss-ı eşya kabilindendir, bir eserdir, görünür ve lâkin sırrı bilinmez ve sebebi ne idiği Hak Sübhânehu ve Teâlâ Hazretlerinden gayra malum olmaz. Görmez misin ki, mıknatıs demiri kendine çeker, sebebi ne idiğin kimse bilmez..."

***** İbnu Hacer'in, "Göz değmesi haktır" hadisinden çıkardığı hükümler meyanında şunu da kaydetmemiz gerekmektedir: "Göz değmesi, herhangi bir şeyin hoşa gitmesiyle hâsıl olur. Bakan kimse, hased etmiş olmasa da baktığı kimseyi seven bir dostu da olsa, salih bir kimse de olsa."

"Nazar hak olmakla beraber nasıl cereyan ettiğini bugünkü teknik imkanlar açıklayamamaktadır. Nazarın gerçek bir vakıa olduğu örneklerle sâbittir. Buna benzer bir hadise de, telapatidir. Telapati, arada herhangi bir vasıta olmaksızın uzaklarda bulunan iki kişinin haberleşmesidir.
Telapati hadisesi, bugün gerçek bir tesbit olmasına rağmen nasıl cereyan ettiği bilinememektedir. Bu ve buna benzer hadiselere, teknolojinin yeterli hassasiyete ulaşmadığını ve tatminkâr bir incelik arzetmediğini imâ etmektedir.
Nazar değen kişinin abdest suyunda şifa bulunduğunun sahih hadislerle bize aktarılmış olması, iyi bir laboratuvar ve klinik çalışmasına davet etmektedir.
Derisi ile de solunum yapan insan, devamlı terleme de yapmaktadır. Bu ter ile birlikte, vücuttaki bazı zararlı maddeler (toksin ve antijenler) de atılmaktadır. Abdest suyu ile toplanan bu maddeler, nazar değen kişide aşı etkisi uyandırarak tedavi edici etkisinin olabileceği düşünülebilir." (Z.Ç.)[220]

2. Göz Değmesine Karşı Alınacak Tedbirler:

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) göz değmesinin hak olduğunu beyan edince, ondan korunmanın çaresini de beyan etmesi tabiiydi. Nitekim hadislerde buna yer verildiğini görürüz:

* Muavvizateyn okumak.

* Fatiha suresi ve Ayete'l-Kürsi okumak.

* Resulullah'ın öğrettiği bazı duaları okumaktır.

Hadislerde gelen dualardan biri şudur:
"Allah'ın tam kelimeleriyle, her bir şeytandan ve öldürücü zehir taşıyanlardan (Allah'a) sığınırım. Allah'ın tam kelimeleriyle -ki bunları ne iyi kimseler, ne de fâcir ve kötüler tecâvüz edemezler- Allah'ın yarattığı, varettiği vücud verdiği şeylerin şerrinden gökten inenlerin ve göğe yükselenlerin şerrinden, yerde yarattıklarının ve yerden çıkanların şerrinden, gece fitnelerinin şerrinden , gece ve gündüz gelenlerin -hayırla gelenler hariç- şerrinden Ey Rahman Rabbim sana sığınırım."
Hz. Cebrail aleyhisselam'ın Resulullah'a okuduğu göz rukyesi şudur:
بِسْمِ اللّٰهِ اَرْقِيكَ وَمِنْ كُلِّ دَاءٍ يَشْفِيكَ وَمِنْ شَرِّ حَاسِدٍ اِذَا حَسَدَ وَمِنْ شَرِّ كُلِّ ذِى عَيْنٍ . Müslim'de gelen bir rukye şudur: بِسْمِ اللّٰهِ اَرْقِيكَ مِنْ شَرِّ كُلِّ شَىْءٍ يُؤْذِيكَ وَمِنْ شَرِّ كُلِّ نَفْسٍ اَوْ عَيْنٍ حَاسِدٍ اللّٰهُ يَشْفِيكَ بِسْمِ اللّٰهِ اَرْقِيكَ .

"Allah'ın adıyla, sana eza veren her şeyden, her nefsin ve her hâsid gözün şerrinden sana rukye yapıyorum. Şifayı Allah verir, ben Allah'ın adıyla rukye yaparım."[221]

*** Fiilî Tedbir:**

Göz değmesi, başkasının hoşlanıp gıpta ettiği bir güzellik sebebiyle vukûa geldiği için, birçok büyükler, göz değmesine tedbir olarak güzellikleri izhar etmeyip, setretmeyi yani kişinin kendisini olsun evladını olsun fazla süsleyip dikkat çekmemesini tavsiye etmiştir. İmam Begavî'nin nakline göre Hz. Osman yakışıklı bir oğlan görünce, sahiplerine çocuğa göz değmemesi için yüzünü biraz karartarak çirkinleştirmelerini tavsiye etmiştir.[222]

*** Nazara Karşı Resmî Tedbir Mi?**

Nazar bahsinin İslam Uleması nezdindeki ciddiyetini gösteren bir husus, bazı âlimlerin bu meselede vermiş olduğu bir fetvadır. Bu fetvayı kaydetmeden önce şunu belirtmek isteriz: Nazar değmesi bahsine yer veren şârihlerimiz, bu fetvaya herhangi bir tenkid getirmek şöyle dursun, onu tasvib ifade eden sözlerle aynen tekrar ederler. Pratikte bunun fiilî bir uygulaması olmuş mudur bilemiyoruz. Bu hususta örneğine rastlamadık. Sırf nazariyatta da kalsa fetvayı bilmede fayda olduğuna inanıyoruz:
"Bir bölge yetkilisinin (İmam), gözü değen kimseyi bilmesi halinde halka karışmasını önlemesi ve evinde kalmasını sağlaması uygun olur. Şayet fakirse (ve kazanç için çıkmaya mecbursa) maîşetini de sağlar. Zira onun zararı, cüzzamlının zararından daha fazladır. Hz. Ömer bir cüzzamlıyı halka karışmaktan men etmişti. Keza o, Resulullah'ın cemaate gelmekten men ettiği sarımsaksoğan yiyenden daha fazla zararlıdır.

"Nevevî der ki: "Bu söz doğrudur, açıktır, muhalif bir görüş beyan eden kimse bilinmemektedir."[223]

*** Tecziye Mi?**

Resmî tedbir meyanında, âlimler, gözü değenin kadı tarafından cezalandırılması meselesini de münakaşa etmiştir. Kurtubî der ki: "Gözü değen kimse bir zarara

sebep olsa onu tazmin eder, ölüme sebep olursa, üzerine kısas veya diyet gerekir. Şayet bunun vukûu, bir âdet halini almış olacak şekilde ondan tekrarla vâki olmuşsa..." İbnu Hacer der ki: "Şâfiîler, bu hususta kısasa hükmetmezler, bilakis, kısası yasaklarlar. Derler ki: "Böyle birisi öldürülmez, mühlik (zarar vermiş) de addedilmez." Hatta Nevevî, er-Ravza'da der ki: "Bu şahsa ne diyet ne de kefâret gerekir, çünkü hüküm, istikrar kesbetmiş umumî hallere terettüp eder, bazı ahvale tâbi olarak bazı şahıslarda görülen istikrar bulmamış hususî hallere değil. Nitekim, kişiden göz değme hadisesi, hased gayesi veya onun mazhar olduğu nimetin zevalini temenni etmesi halinde vâki oluyor. Keza, göz değmesinden neş'et eden şey, bazan o şahsa herhangi bir kötülüğün husûlüdür, bu kötülük hayatın zevâline has kılınamaz. O kimseye, göz değmesinin tesiriyle başka surette de bir kötülük gelebilir." İbnu Hacer derki: "Buna ancak, sihirbazın öldürülmesiyle ilgili hüküm uygun düşer. Çünkü, bunun hali onun haline uygundur, ikisi arasında fark bulmak zaten zordur."[224]

3. Gözü Değen Ne Yapmalı?

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), kaydettiğimiz üzere göz değme hadisesine karşı bir kısım önleyici tedbirler tavsiye eder. Bunların bazısı, gözü değen zâtla ilgilidir. Bu cümleden olarak Aleyhissalâtu vesselâm böyle kimselere, hoşlarına giden birşey gördüğü zaman, bârekallah diye tebrikde bulunmalarını tavsiye etmektedir. 4044 numaralı hadiste bu husus işlenmişti. Nesâî ve İbnu Mace'de yine Ebu Ümâme'den gelen bir başka vecihte: "Biriniz kardeşinde hoşuna giden bir şey görünce ona bereket duası ediversin" buyurulmuştur. "Allah onu sana mübarek kılsın. Hakkında hayırlı kılsın" ma' nâsına gelen bârekallah duasının gözdeki değmesinden korkulan hassayı gidereceği beyan edilmiştir. İbnu Abdilberr der ki: "Kişi bu durumda "Tebârekallahu Ahsenu'l-Hâlikîn", "Allahümme bârik fihi" demelidir. "Herhangi bir şey, hoşuna giden herkesin tebrik duası okuması ona vacibtir. Bereket duasında bulununca muhakkak surette mahzur bertaraf olur." el-Mâzirî der ki: "Burada hâsıl olan tesir, izahı ve anlaşılması aklen mümkün olmayan hadiselerdendir. Her bilinen şeyin mahiyetini kavramak aklın gücü dışındadır. Öyleyse mahiyeti anlaşılmadı diye bu hadisenin inkârı gerekmez. Müteşerri yani şeriata bağlı, dindar biri bunu kabulde zorluk çekerse, kendisine: "Allah ve Resulü daha iyi bilir" demesini tavsiye eder, tecrübenin bunu destekleyip, müşahedenin de teyid ettiğini söyleriz. Fakat mütefelsif yani şahsî kanaatiyle hareket edip dinî kaynaklara

itibar etmeyen biri, bu tedaviyi anlamakta zorluk çeker, inkâra kalkarsa, onu kısa yoldan reddetmek en doğru yoldur. Çünkü, ona göre de ilaçlar, mahiyeti bilinmeyen bir kuvvetle tesir hasıl eder. Ve durumu bu olan yani nazarlarında mahiyeti meçhul olan şeye de havas ismini takarlar." İbnu'l-Kayyim der ki: "Bu keyfiyeti inkar eden, alay konusu yapan, şekke düşen, ona inanarak değil de bir tecrübe olsun diye başvuran ondan istifade edemez. Tuhaf olan şudur: Tabibler, eşyanın tabiatında, havas dedikleri ve hastalıkların tedavisinde müessiriyetine inandıkları bir şeyin varlığını -bu hâsiyetin nasıl müessir olduğunu izah etmeksizin- akla vurmadan peşinen kabul ettikleri halde, sıra şer'î havass'a gelince iş değişiyor, cahil takımları bunu inkara kalkıyorlar. Üstelik bunu abdestsuyu ile gözzedenin tedavisi arasında akl-ı selim'in reddetmeyeceği kesin bir bağ olmasına rağmen yapıyorlar. Nitekim yılan zehirine karşı kullanılan panzehir de böyle; yılanın etinden yapılır. Öfkelenmiş nefislere tavsiye edilen ilaç da böyle: Öfkelinin bedenine eli koymakla öfkesi gider. Şu halde, bu göz değmesinin tesiride beden üzerine düşen bir ateş parçası gibidir, sanki abdestle bu ateş söndürülmektedir. Ayrıca şiddetle nüfuz eden bu habis keyfiyetin tesiri, bedenin ince yerlerinde zuhur etmesi ve büklümlerinde en ince yerleri teşkil etmesi sebebiyle, büklümlerin yıkanmasıyla o habis keyfiyetin tesiri iptal edilmiş olur, hele buralar, şeytânî ruhların hususî mekanlarını teşkil ederse."
İbnu's-Sünnî'nin Saîd İbnu Hakîm'den rivayetine göre, "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), kendi gözünden herhangi bir zarar değmesinden korkacak olursa: "Allahümme bârik fîhi (Alahım onu mübarek kıl) derdi ve ona zarar vermezdi."
Yine İbnu's-Sünnî ve Bezzâr'ın Enes (radıyallahu anh)'den yaptıkları bir tahriçte Resulullah şöyle buyurmuştur: "Kim bir şey görür, o da hoşuna giderse ve derhal "Mâşallah lâ kuvvete illâ billah. (Allah istemiş, kuvvet sadece Allah'tandır) derse, (onun nazarı) zarar vermez."
Şu halde bereket duasının tek bir formülü yok, muhtelif şekillerde yapılabilir. En müessiri, me'sur olanı yâni hadislerde gelenidir. Dilimizde mâşallah bârekallah demek yerleşmiştir.[225]

4. Nazar Değen Kimseye Yapılacak Tedavi:

1- Kişinin nazarı değmemesi için tavsiyede bulunan Resulullah, herşeye rağmen nazar değmesine uğrayan gözzedenin tedavisine de reçete vermiştir. 4044 numaralı hadis mezkur reçeteyi beyan eder. Kısaca şudur: "Kimin gözü değmişse ona bir leğenin içinde abdest aldırıp, leğende toplanan su, gözzedenin

üzerine dökülecektir."
Ancak, hemen belirtelim ki, burada zikredilen abdest, tam bir namaz abdesti değil, 4044 numaralı hadiste görüldüğü üzere bir nevi abdesttir. Bazı hadislerde abdest (vudû) kelimesi kullanılırken, bazılarında gusül ve iğtisâl kelimeleri kullanılmıştır. Şu halde bunu namaz abdesti veya cenabet guslü olarak anlamayacağız. Rivayetlere göre bu bir nevi abdest'in tarifleri farklıdır. Bu tariflerden biri zikri geçen rivayette yapılmışsa da, bazı mühim noktalar var. Sözgelimi, "ayaklarının etrafı" tabiriyle "sağ sol ayaklarının parmak dipleri"nin kastedildiği, bir başka rivayette açıklanmıştır. Ebu Ümâme'den Zührî tarikiyle Nesâî ve diğer bazı kaynaklarda gelen bir rivayette şöyle anlatılır: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la bir grup çıkmıştı, yanlarında bende vardım. Bir su kaynağına geldik. Cuhfe'deki Harrar geçidine varınca Sehl İbnu Huneyf (açıkta) yıkandı. Beyaz tenli, beden ve endamca yakışıklı idi..." Hadiste 4044 numaradaki gibi anlatılır. Bazı farklılıklar şöyle: "Resulullah'ın emri üzerine Âmir yüzünü, ellerini, dirseklerini, dizlerini, ayaklarının yanlarını (parmaklarla birleşen yerleri), izarının iç kısmını bir kab içerisine yıkadı. Sonra birisi, bu suyu, hastanın arka tarafından başına ve sırtına döktü. Sonra kabı bıraktı. Bunu yapar yapmaz Sehl halkla birlikte hiçbir şey yokmuş gibi yürüdü."
Şunu da belirtelim ki, bir kısım âlimler gözü değen kimsenin bu abdesti alması işine vacib demişlerdir. Yani bu maksadla abdest alması taleb edildiği takdirde talebi reddetmez. "Zira derler, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın "kardeşin için abdest al" veya "...yıkanıver" şeklindeki buyrukları vücub ifade eder." Zürkânî devamla der ki: "Kimseye, kardeşine fayda verecek bir şeye mani olması veya zarar vermesi uygun olmaz, hele bu zarar kendisi yüzünden olmuşsa. Aksi takdirde ona karşı cinayet işlemiş olur. Öyleyse nazarı değen kimseye bu sebeple gusletmesi (abdest alması) vacibtir."[226]

2- Göz Degmesiyle İlgili Bazı Müteferrik Hükümler:

Şârihlerimizin beyan ettiği bazı hükümleri de mevzumuzun tamamlanması için kaydediyoruz:

* Gözü değen kimse, bilindiği takdirde yıkanmaya hükmedilir.

* Yıkanma faydalı rukyelerdendir.

* Mâ-i müsta'mel (abdest suyu) temizdir.

* Göz değmesi bazan ölüme sebep olabilir.

* Kalbe "hususi guslün" eseri en ince ve en çabuk nüfuz eden yerlerden ulaşır, bu su ile, gözün tahrik ettiği ateş söner.

3- 4044 numaralı hadisten açık yerde, avret yerleri açılmamak kaydıyla yıkanılabileceği hükmü çıkarılmıştır.

4- Yıkanan kimseye, avretine olmamak kaydıyla bakılabilir. Çünkü Resulullah, Rebîa'yı, baktığı için değil, rukye okumadığı için azarlamıştır.[227]

6- Dövme (Veşm) Yasagı:

4042 numaralı rivayetin sonunda, Buhârî dışındakilerin "Dövme yapmayı yasakladı" ibaresine yer verdiği not edilmiştir. Aslında bu ziyadeyi Buhârî kaydetmiş Müslim ve Ebu Dâvud kaydetmemiştir. Ortada bir ifade hatası olduğu açık. İbnu Hacer, rivayette, birbiriyle irtibatı gözükmeyen iki ayrı mesele yer aldığı için, aslında bunların iki hadis olabileceğini ve muhtemelen bu yüzden, Ebu Dâvud ve Müslim'in ikinci kısmı rivayete eklemediğini belirtir. Sonra Buhârî'nin bunu niçin beraber zikretmiş olabileceğini araştırır. Der ki: "Bu iki cümle arasında, benden önceki şârihlerin farkına varmadığı bir ilgiyi keşfettim. Şöyle ki: "(Dövme âdetinin yaygın olduğu muhitlerde) kişiyi dövme yaptırmaya sevkeden âmillerden biri de, sıfatında yapacağı değişiklikle göz değmesini önlemek gayesidir."
Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) göz değmesini teyid etmekle birlikte dövmeyi yasaklamaktadır. Öyleyse göz değmesine karşı, dövme yapma vs. gibi sünnette beyan edilmeyen tedbirlerin hiçbir faydası yoktur. Allah'ın takdir ettiği şey olacaktır.[228]

7- Göz Degmesi Ve Kader:

Göz değmesi meselesi mevzubahis olunca, kaderle olan irtibatı gündeme gelmektedir. Âlimler bu hususta da bir kısım açıklamalarda bulunarak göz değmesine inanmanın kader inancını haleldâr etmeyeceğini açıklar. İbnu Hacer der ki: "Bu meselede Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat inancına uyan nokta-i nazar şöyledir: "Göz, bakan kimsenin bakması esnasında öbürüne zarar verir, bu doğrudur, ancak bu hadise rastgele cereyan etmez; iki şahıs karşılaşınca birinden diğerine zarar gelmede cereyan eden ilâhî âdetle meydana gelir." Bilhassa Hattâbî açık ifadelerle, felsefecilerin gözde mevcut, mahiyeti bilinmeyen bir "ma' nâ"nın karşı tarafta zarar hâsıl ettiği fikrinin yanlışlığına dikkat çeker. O, bu hâdisenin, zarar husûlünde Allah'ın icra ettiği kanunla vukûa geldiğini

belirtmede ısrar eder. Der ki: "Allah âdetini, cisimlere ve ruhlara dercettiği bir kısım kuvvetlerin mevcudiyetiyle icre eder. Nitekim kişi, kendisine haya ettiği birisi baktığı zaman, duyduğu utanma ile yüzünde, daha önce bulunmayan şiddetli bir kızarma hâsıl olur. Korktuğu birisini görünce de yüzü sararır. Birçok insan korktuğu şeyi mücerred görmekle rahatsızlaşır ve kuvvetleri zaafa uğrar. Bütün bu cereyan eden hadiseler Allah'ın ruhlarda yaratmış olduğu "tesirler"den hâsıl olur. İşte bu "tesirlerin", gözle olan irtibatının kuvveti sebebiyle vukua gelen fiil göze nisbet edilerek göz denmiştir. Aslında bu fiilin vukûunda asıl müessir (tesir sahibi) göz değildir, tesir ruha aittir. Ruhlar tabiatca, kuvvetce, keyfiyetce, havâsca çok farklıdırlar. Bir kısım ruhlar, kötülüğün şiddeti ve keyfiyetinin habisliği sebebiyle, bedende sırf rü'yetle tesir hâsıl eder, bunun ona ittisal peyda etmesi gerekmez.
Hülasa te'sir, Allah'ın iradesi ve yaratmasıyladır, cismânî bir ittisâle münhasır değildir. Gerçi bazan ittisalle de olur, ancak bazan karşı karşıya gelmekle, bazan sırf bir görme ile, bazan da ruhun teveccühüyle hâsıl olur. Bu cümleden olarak dualarla, rukyelerle, Allah'a iltica ile hâsıl olan tesir gösterilebilir. Keza tevehhüm ve tahayyül ile de tesirin vukûa geldiği bir gerçektir. Bakan kimsenin gözünden çıkan şey ise mânevî bir oktur, korumasız olan bir bedene değdi mi onda tesir meydana getirir. Beden korumalı olursa ok ona nüfuz etmez, belki de sahibine geri döner. Maddî ok da böyle değil mi?"[229]

(İKİNCİ İLAVE)

TIBB-I NEBEVÎ

TIBB-I NEBEVÎ, MAHİYETİ VE EHEMMİYETİ

(Tıbb-ı Nebevi'ye Yeniden Eğilmenin Gereği)

Zamanımızda tıp ilmi eski devirlere nazaran çok terakki kaydetmiştir. Her geçen gün yeni gelişmelere de sahne olmaktadır. Öyle gözüküyor ki, istikbalde en harika keşiflerin yapılacağı sahalardan biri tababet olacaktır.
Tıbbî inkişaflar, sadece daha müessir yeni ilaçlar bulmaya, teşhis ve tedavide kullanılan yeni cihazlar keşfetmeye münhasır kalmıyor, prensip ve metodlara da şâmil oluyor. Nitekim bugün ilaçla tedâvi esasına dayanan alışılmış, mutad Batı tipi tedavi metoduna temelde aykırılık arzeden yeni metodlara şahit olmaktayız. Telkin, akapunktur gibi ilaçsız tedavi metodlarına ilaveten "bıçaksız ameliyat" metodları da duyulmaya, katılmaya başladı. En azından yurdumuzda, bundan birkaç on yıl öncelerine kadar, Batı tipi tabâbetle bağdaşmayan her çeşit tedavi usulü kesinlikle reddedilir, safsata , hurâfe, kocakarı işi olduğu söylenirdi. Halbuki bugün, aynı şeyler karşısında "halk tababeti", "şifalı otlarla tedavi" gibi daha mûnis, daha ilmi bir yaklaşım benimsenmiş bulunmaktadır. Bu gelişmeler karşısında İslam âleminin geçmişte asırlarca müracaat kaynağı yaptığı ve milyonlarca insanın prensipleriyle şifaya kavuşturulduğu tıbb-ı nebevînin derin incelemelere konu edilmesi, diğer tıbbî metodlar seviyesinde geliştirilip sistematize edilmesi müslümanlara ciddî bir vazife olmaktadır.
Biz bu yazımızda, tıbb-ı nebevî hakkında toplu bir bilgi verebilmek için, onun dayandığı ana prensipleri belirtmeye çalışacağız. Göreceğiz ki, hakikaten tıbb-ı nebevî, nev-i şahsına münhasır tamamen orijinal bir tababet çeşididir. Katı, değişmez esaslara dayanmaz. İnsanlar için faydalı olan bütün metodlara sînesinde yer verir. Zira insan mizacındaki farklılıkları kabul ederek, bu metod ve ilaçlardan mizaca uygun gelenin netice vereceğini kabul eder.
Tıbb-ı nebevî sahasında, mütehassıslarca sistematik çalışmalar yapıldığı takdirde, insanlığa orijinal tedavi ve şifa yolları sunulabileceğine inancımız tamdır.[230]

1- Hz. Peygamberin Saglıga Verdigi Ehemmiyet:

Dinimiz tarafından insanlara yüklenen dünyevî ve uhrevî bütün vazifeleri ifası her şeyden önce sağlığa bakar. Bu sebeple İslamiyet, "mücerret hayat" değil, "sağlıklı hayat" üzerinde durur. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a göre, sarsılmaz bir iman demek olan "yakîn"den sonra kişinin en kıymetli serveti

"sıhhat"idir. Bir hadiste şöyle buyurur: "Allah'dan af ve âfiyet dileyin. Zira, hiçbir kimseye "yakîn"den sonra, âfiyetten daha hayırlı bir şey verilmemiştir." Bir diğer hadislerinde de: "Allah'tan istenen şeyler arasında Allah'a en sevgili olanı âfiyettir" buyurur. Bir zat "Hangi dua daha üstündür?" diye üç ayrı gün sorar. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) her defasında: "Rabbinden dünyada da âhirette de âfiyet vermesini iste" diye cevap verir. Etrafındakilere pek çok kereler "Allah'tan âfiyet taleb etmelerini" tavsiye eden Resulullah, şahsî dualarında, sıkca sıhhat talebetmek suretiyle fiilî örnek vermiştir.
Hemen belirtelim ki, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'ın tebligâtında dua, ulaşılması gereken bir hedefin gerçekleşmesinde birbirini takiben yapılması gereken birçok fiil ve buna bağlı olarak alınması gereken tedbirlerin ilkini teşkil eder. Yani dua ile, hedef tayini yapmış, gerçekleşmesi gereken şeyi şuur haline getirip programa almış oluruz. Ondan sonra bunun tahakkuku için yapılması gereken şeyleri icraya sıra gelir. Öyle ise âfiyet talebi demek, sıhhatli olmak için gerekli olan şartları yerine getirmek, fiîlen tedbirler almak demektir; Hıfzıssıhha kaidelerine uymak, doktora gitmek, perhiz yapmak, ilaç almak, ameliyat olmak vs..[231]

2- Koruyucu Hekimlik:

Tıbb-ı nebevî'yi birkaç prensibe irca etmek istesek ilk prensip olarak hıfzıssıhha karşımıza çıkar.
Yâni, tedavi olmak değil, sağlığı korumak veya hastalanmamak için tedbirler almak esastır. Gerçi öncelikle sıhhatin korunmasına bütün tababet sistemlerinde yer verilmiştir. Ancak dinimiz kadar bunu şuurla, ısrarla yapan başka sistem yoktur.
Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) önce sıhhati korumanın ehemmiyetini belirten uyarılarda bulunur: "...Hasta olmazdan önce sağlığın kıymetini, ölmezden önce hayatın kıymetini bil!" gibi. Ayrıca sıhhati koruyucu pek çok prensipler vaz'eder. Bunlardan bir kısmı doğrudan doğruya, bir kısmı da dolaylı olarak sıhhati gaye edinir. Aşağıda kısa kısa üzerinde durulacağı üzere, mesala temizlik, beslenme, spor ve istirahate giren emirler doğrudan hıfzıssıhha ile ilgili olduğu halde namaz, oruç gibi ibadetlerle, domuz eti başta olmak üzere bir kısım yiyecekler ve alkollü içki ve uyuşturucularla ilgili haram ve yasaklar da dolaylı olarak sıhhatin korunmasıyla ilgilidir.[232]

*** Temizlik:**

"Temizlik imanın yarısıdır" hadisinde ifadesini bulduğu üzere Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) temizliği İslam'ın yarısı ilan etmiştir. Öyle bir yarı ki, ikinci yarısının muteberliği buna bağlı. Temizlik olmadıkça, ne namaz, ne oruç, ne diğer ibadetler hiçbiri makbul değildir. Nitekim hadiste "Namazın anahtarı temizliktir" buyrulmuştur.
Temizliğin dindeki ehemmiyetine binaen hadis kitaplarında olsun, fıkıh kitaplarında olsun tamamına yakınında ilk bölümü Kitabu'ttahâre adını taşıyan temizlikle ilgili bahisler teşkil eder.
Maddî ve manevî, ruhî ve bedenî her iki temizliğe beraberce yer veren İslam, maddî temizliği şu dört seviyede anlar ve emreder.

1- Elbise temizliği

2- Beden temizliği,

3- Mekan ve mesken temizliği,

4- Çevre temizliği.[233]

*** Beslenme:**

Dinimiz sağlıklı beslenmeye de geniş yer vermiştir. Dinin ana kaynağında "Yeyin, için, israf etmeyin" denmiş olması bu mevzuun dinde kazandığı ehemmiyeti göstermeye yeterlidir.
Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), yenecek şeylerin çeşidinden miktarına, hangi şeyleri hangi şeylerle berâber yemek gerektiğinden hangi çeşit rahatsızlıkta hangi çeşit yemeklerin yenmesi gereğine kadar çeşitli tavsiyelerde bulunur. Teferuata girmeden şu esaslara temas edebiliriz:
Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) yiyeceklerin mütenevvî olmasını emreder. Yani et, sebze, meyve, tahıl, yağ, tatlı, peynir, çiğ, pişmiş her çeşit gıda maddelerinden muvazeneli şekilde yenilmelidir. Müslüman her eline geçeni yiyemez, haram olan yiyecekler vardır. Sünnete göre, sabah ve akşam olmak üzere günde biri tercihen meyve olmak üzere iki seferden fazla yenmemelidir. Biri sabah biri akşam. Aleyhissalâtu vesselâm, "akşam yemeğinin terki, ihtiyarlamaü [ve zayıflık] vesilesidir" diyerek akşamı terketmemeyi tavsiye eder. Mevzuyu tahlil eden Gazalî, İhya'da: "Evla olanı, kişinin yiyeceğini ikiye

taksim etmesidir. Ve bir seherde, bir de iftar vaktinde olmak üzere iki sefer yemelidir" der. Bize öyle geliyor ki Aleyhissalâtu vesselâm işçiden zâhide kadar şartları farklı olan her sınıf insanın tâbi olabileceği beslenme rejimine örnekler vermiştir. Meseleyi bu genişlik ve ruhsat esprisiyle değerlendirmeden sadece zâhidâne rejimin esas olduğunda veya aksinde cezmetmek, nassları şahsî tercihimiz istikametinde yorumlamak olur. Bu hatalıdır. Mevzu üzerine gelen bütün rivayetlerin sıhhat durumlarını da nazar-ı dikkate alarak hakkını vermek gerekir. Bazı kefâretlerin ödenmesinde "bir fakirin iki öyün yemeği"nden hesaplanması veya iki sefer doyurulması, bir günlük öyün sayısı meselesine fukaha-i kiramın cevabını teşkil eder.[234] Yenince az yemeli, iyice doyuncaya kadar da yememelidir. Yemekten önce ve sonra el yıkanmalıdır. Sohbet etmenin esas olduğu sofranın uyulması gereken âdâbı vardır. Bu bahisler, Yemek bölümü'nde etraflıca açıklandı.[235]

*** Spor:**

Dinimiz bilhassa beden sağlığı için spora yer verir. Ancak İslam'ın spor anlayışı bugünün anlayışından farklıdır. Zamanımızda, insanların yayın organları vasıtasıyla veya stadyumun seyirci tribününde oturarak spor oyunlarını takip etmeleri "sporla meşguliyet" kabul edilir. İslam, belli ölçülerle "bizzat yapma"ya spor der. İslam açısından ne milyonları oyalama mesleğini icra maksadıyla sahaya çıkan profesyonellerin yaptığına, ne de bunu gözleriyle takipedenlerin yaptığına "spor" denmeyeceği kanaatindeyiz.
İslam koşmak, yüzmek, ata binmek, ok talimi yapmak, güreşmek gibi faydalı meşguliyetleri teşvik eder. Bir hadisde: "İki hedef arasında koşan kimsenin her adımı için bir sevap vardır" buyurulur. Bir başka hadiste: "Ok yarışı yapın, (vücutça) sertleşin, yalın ayak yürüyün" tavsiye edilir. Atıcılığa o kadar ehemmiyet verilmiştir ki, atıcılığı öğrendikten sonra unutanları Hz. Peygamber: "Bizden değildir bana isyan etmiştir"; "Allah'ın nimetine küfranda bulunmuştur" gibi ağır ifadelerle tehdit etmiştir.
Bahis ve kumar karışmamak kaydıyla sportif yarışmalara müsaade eder, derece alanları mükâfatlandırmayı hoş karşılar.[236]

*** İstirahat:**

Vücudun sağlığını korumada istirahatin de yeri var. Kur'an-ı Kerim gecenin istirahata mahsus olduğunu bildirdiği gibi, gündüzleyin kaylûle denen uykuyu da istirahat vakti olarak zikreder.
Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) muhtelif hadislerinde aynı meşguliyetin insana bıkkınlık vereceğini belirtmiştir.
Ancak dinlenme konusunda bir husus, İslam'ın orijinalitesini teşkil eder: Dinlenmenin vasıtası ne eğlencedir, ne de bomboş oturma. Kur'an-ı Kerim "Bir işten çıkınca tekrar yorul" (İnşirah 7) emreder. Yani meşguliyet değiştirmek suretiyle dinlenmek. Hadislerde faydalı meşguliyetler: Geçimi kazanmak için çalışmak, ibadet etmek, ilim öğrenmek, nefis murâkabesi, tefekkür, ev işleri, ailevî meşguliyet, eşdost ziyareti, sohbet olarak belirlenmiştir. Şu halde bunların birbirlerini tamamlayacak şekilde programlanması, birinden yorulunca diğerini yaparak istirahatin temini gerekecektir. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Kur'an meclislerinde şiir okutarak ashabı dinlendirdiği rivayetlerde gelmiştir. [237]

*** İbadetler:**

İslam'da ibadetlerin de Tıbb-ı nebevînin bir parçasını teşkil ettiğini söyleyebiliriz. Namaz, oruç, hacc, zekat, dua, zikir gibi bütün ibadetlerin gerek beden ve gerekse ruh sağlığı yönünden hem koruyucu, hem de tedavi edici tesirleri vardır. Bazıları herkesçe görülen, teyid edilen bir husustur. Sözgelimi namazın jimnastik yönü, orucun perhiz yönü, dua ve zikrin psikolojik telkin yönü, zekat, sadaka gibi yardımların insana psikolojik bakımdan getirdiği rahatlık ve huzur hali artık İslam'ın dışında kalan müşahidlerce de teyid edilen bir husustur.
İbadetlerin bu yönüne Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) da pekçok hadislerinde dikkat çekmiştir. Bir iki örnek verelim: Oruçla ilgili bahiste geçtiği üzere Aleyhissalâtu vesselâm: "Oruç tutun, sıhhate erin"; "Oruç sabrın yarısıdır" buyurmuştur.
Namaz, maddî ve manevî temizliğin, beden, elbise ve mekan temizliğinin kaynağıdır. Resulullah musalli müslümanı evinin önünden akan nehirde günde beş kere yıkanıp paklandığı için hiçbir maddî kiri kalmayan kimseye benzetir. Namaz da insanı bu nehir gibi bütün kirlerden paklar buyurur. Hıfzıssıhhanın yani koruyucu hekimliğin ilk şartı temizlikten geçtiğine göre, hakkıyla kılınan namaz bu meselede rakipsizdir.
Zekat bahsinde Resulullah'ın "Zekât İslam'ın köprüsüdür." "Malının zekâtını

ödedin mi, onun şerrini kendinden defettin demektir" buyurarak günümüzü allak bullak eden zenginfakir kavgası gibi içtimâî marazların zekâtla önleneceğini bildirmiştir. Şu hadis de mevzumuz açısından ikna edicidir: "Mallarınızı zekatla koruyun, hastalarınızı sadaka ile tedavi edin, belâya dua ile karşı koyun."[238]

*** Dua:**

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sağlık taleb eden çeşitli duaları mevcuttur. Bunlar bir bakıma hastalanmadan önce sıhhatin kıymetini idrake ve onu korumak için gerekli tedbirlere sevkeden âmillerdir. Hangi hususta olursa olsun, dua etmek, meseleyi lisanen zikretmek onu şuur haline getirmek, kendimize problem yapmak demektir. Binaenaleyh sıhhat talebiyle ilgili duaların hıfzıssıhhaya giren tedbirlere ilk adım olduğu muhakkaktır. Hadislere göre "Dua, ibadetin özü ve iliğidir"; "Allah dua etmeyen kulunu sevmez"; "En hayırlı amel zikir ve duadır"; "Allah müslümanın her duasına cevap verir. Ya istediğini aynen verir, yahut onun bir misli kötülükten onu korur, yeter ki günah talebetmesin, sıla-ı rahmin gereğine aykırı bir istekte bulunmasın."
Resulullah hastalıklara, bunamaya, cünûna, musibetlere, deccalın şerrine vs. kısacası, hayat ve ölümün karşılaşacağı bütün fitnelere karşı Allah'ın yardımını, korumasını talebetmiştir.[239]

*** Haramlar:**

Dinimizin koyduğu haramlarıda koruyucu hekimliğin bir parçası sayabiliriz. İçkinin, uyuşturucuların, domuz etinin sağlık açısından zararları, fazla bir söze hacet kalmayacak kadar ulûm-i müteârife sırasına girmiştir.
Frengi, belsoğukluğu gibi zührevî hastalıklara ilaveten şimdilerde bütün insanlığı tehdid eden AİDS hastalığının başlıca âmilinin zina ve homoseksüellik olması İslam'ın bu fiiller karşısındaki sert ve ciddî tavrının hikmetini bir kere daha herkese göstermiş olmaktadır.
Şüphesiz yasaklarımız içki, kumar, uyuşturucu ve zinadan ibaret değildir. Milli serveti üç beş zengin kasaya aktararak, bir tarafta sefâhat, öbür tarafta sefaleti artırma vasıtası olan "riba" (faiz) de doğrudan veya dolaylı, ferdî ve içtimâî sağlığı bozan en mühim âmillerden biridir. Bu sebeple riba da İslam'ın en şiddetli yasaklarından biri olmuştur.[240]

3- Hastalık Ve Tedavi Yolları

*** Hastalık:**

İslâm'a göre hastalık, وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ بِشَىْءٍ âyetinde (Bakara 155) haber verilen imtihan şartlarından biridir.
Yani insan diğer bir çok musibet gibi hastalıkla da imtihan olacaktır. Aleyhissalâtu vesselâm: "Mümine hoşlanmadığı her ne gelirse o bir musibettir" diyerek, âyetin devamında geçen musibeti açıklamıştır. Müslümanın hastalık anlayışını tamamlamak üzere Cenâb-ı Hakk bir âyet-i kerimede "Kişiye her bela ve musibet kendi kesbiyle yetişir" (Şura 30) buyurmuştur. Bu beyan tıbb-ı nebevî açısından ehemmiyet taşır. Zira kişi bu inançla, hasta olmamanın ön tedbirlerini alacaktır. Bazı hadislerde bu tedbirlerden biri günah işlemekten, Allah'ın emirlerine isyandan kaçınmaktır. Zira bir çok musibetler, kişiye, işlediği günahlar sebebiyle gelmektedir. Bu ifade daha açık olarak müslümana şu inancı vermektedir: Musibete uğramamak -ve bu arada hasta da olmamak- isteyen kişi günah işlemekten kaçınmalıdır: "
Hastalığınızı ve ilacınızı size açıklıyorum: Haberiniz olsun hastalığınız günahlardır, ilacınız da istiğfardır." Böylece hastalıkların günahla, tedavinin de istiğfar ve dua ile irtibatına dikkat çeken Resulullah, maddî ve tıbbî tedaviyi reddetmez. Ona da yer verip teşvik eder, esaslarını beyan eder.[241]

*** Tedavi:**

Tıbb-ı nebevînin, tedavi konusunda benimsediği birkaç esası şöyle sıralayabiliriz:

1) Hastalığı da şifayı da veren Allah'tır.

2) Allah her hastalığın şifasını yaratmıştır.

3) Hastalanınca şifa aramalıdır.

4) Şifa için başvurulacak çeşitli tedavi yolları vardır.

Şimdi bu hususları kısa kısa açıklayalım:[242]

a) Hastalıgı Da Şifayı Da Veren Allah'dır.

İslâm'ın ilk ve ana prensibi olan tevhid akidesi burada da karşımıza çıkar. Yani, ister hastalık olsun, ister şifa olsun Allah'ın iradesi, bilgisi, meşîeti dışında cereyan eden tesâdüfi birşey değildir. İmtihan, ikaz, ceza, mükâfat gibi pek çok gaye ve hikmetlere binaen hem hastalığı yaratmıştır, hemde şifayı. Ağaçtan yere düşen bir yaprak bile O'nun bilgisinden hariç olmazsa, hilkat ağacının meyvesi, yeryüzünün halifesi olarak yaratılan insanların sağlığını hem de binlercesinin birden hayatını ilgilendiren hastalıkların, salgınların O'nun bilgisinden hariç kalması inanç mantığıyla bağdaşmaz. Kaldı ki, pek çok âyet ve hadisler hastalık ve sağlığın Allah'tan olduğunu açık olarak ifade eder. Bir âyet şöyle buyurur: "Muhakkak ki sizi, biraz korku, biraz açlık ve mallardan, canlardan, ürünlerden biraz eksiltmekle deneriz, sabredenlere müjdele. Onlara bir musibet geldiğinde: "Biz Allah'ınız ve elbette O'na döneceğiz" derler. (Bakara 155-156).
Az ileride açıklayacağımız üzere karantine usulünü bir tedavi metodu olarak tatbik etmek suretiyle hastalıkların sirayetine inanan Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), hastalıkların Allah'dan olduğu fikrini zihinlerde tesbit maksadıyla çok çarpıcı bir üsluba başvurarak sirayeti inkar eder:"
Ne sirayet vardır, ne uğursuzluk vardır, ne de (cahiliye devrinde inandığınız üzere öldürülenlerin başından çıkıp kan, kan, intikam! intikam! diye intikamı alınıncaya kadar bağıran hortlak ruh) hâme vardır. Bu inançların hepsi batıldır."
Dinleyenlerden biri: "Nasıl sirayet olmaz, hastalıklı bir deve sağlamların arasına girdi mi onlar da hastalanıyor" der. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) asıl maksadı tebliğ eder: "Pekiyi hastalıklı deve nereden hastalık aldı?"
Resulullah'ın burada maksadı, ne sirâyeti öğretmek ne de inkar etmek. Zira görüldüğü üzere sirayet zaten bilinmekte. O halde Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'ın o saatteki dersinin gayesi, bilinmeyen bir hususu böyle bir metodla öğretmektir. Muhakkak ki dinleyenlerin ilk etapta kendisine itiraz edeceklerini de biliyordu. Gaye en güzel şekilde hâsıl olmuştu: Öyle ya, sürüyü hasta eden hastalıklı deve nereden hastalık almıştı?[243]

b) Tedaviye İnanç:

İslâm her hususta ümitsizlik ve ye'si reddeder. Tevbesi kabul edilmeyen günah olmadığı gibi, tedavisi olmayan hastalık da yoktur. Bizce Tıbb-ı Nebevî'nin dinamiği denecek derecede ehemmiyetli bir prensibi, tedavisiz hastalık yoktur inancıdır.

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu konuda çok kesin ve net konuşur: "Allah, devası olmayan dert indirmemiştir, her hastalık için mutlaka şifa da indirmiştir." Resulullah'a göre tedavi gayretlerimizin neticesini görememek, derdimizin devasızlığından değil, henüz şifa verici ilacına rastlayamamış olmamızdandır. Şöyle buyurur: "Her hastalık için bir deva vardır. Eğer (tedavi sırasında) hastalığa deva olan ilaca tesadüf edilirse Allah'ın izni ile şifâ hâsıl olur."[244]

c) Tedavi Olmalı, Şifa Aramaya Devam Etmeli:

Tedaviye inanmanın tabiî neticesi, hasta olunca şifa aramaktır. Madem ki, şifa var madem ki hastalık değil, "sağlık ve hayatın korunması" esastır, öyle ise hastalanınca tedavi olma yollarına başvurmalıyız. İşte birkaç hadis: "Ey Allah'ın kulları, tedaviye devam edin, zira Allah her hastalık için şifa da yaratmıştır, şifası olmayan tek hastalık ihtiyarlıktır."
Her hastalığa şifa yaratıldığına göre, boşa giden gayretleri "bu hastalık tedavisizdir" diyerek yeisle noktalamak, belki şifayı bilen birine rastlayamadık diyerek, hayatın son anına kadar deva aramaya devam etmek gerekmektedir. Nitekim bu konuda da Resulullah şöyle buyurur: "Allah her hastalık için şifa yaratmıştır. (Ancak, herhangi bir hastalığa neyin şifa vereceğini) bazıları bilir, bazıları bilmez."[245]

*** Tedavi Olmanın Hükmü:**[246]

Bu husus ihtilaflıdır. Hanefîlere, Malikîlere göre mübahtır, terki günah değildir. Şâfiîler tedavi evladır der. Ahmet İbnu Hanbel, "Terki evladır" der. Hanbelî âlimler ekseriyetle bu meselede imamlarına muhalefet ederek tedavi evladır demiştir. Nevevî, Selefin cumhuru, halefin âmmesi (tamama yakını) tedavinin efdaliyetine hükmettiğini belirtir. Bu ihtilafı, hem hadislerdeki farklılıklarla izah etmek, hem de o devirlerdeki tıbbın teşhis ve tedavi imkânlarındaki sınırlılıkla izah etmek mümkündür. Nitekim meseleyi tedaviden alınacak neticeler açısından ele alan İslam âlimleri, hastalıktan tedavi olmanın zaruri olup olmaması meselesine farklı cevap getirmişlerdir. Bunlara göre tedavi üç çeşittir.

1) Neticesi kesin olanlar: Su içmek, gıda almak gibi. Aksi takdirde susuzluk ve açlıktan ölüm mukadderdir. Hayatın korunması için buna uymak "farz"dır. Tedavide hangi teşhislerin buraya sokulacağı dostorlarca değerlendirilecek bir

husustur. Bu gruba giren bir hastalığın tedavisini terketmenin tevekkül sayılmayacağı, ölüm korkusu olduğu takdirde haram olacağı belirtilmiştir. Nitekim İslam ülemâsı ölüme götürecek şekilde yeyip içmeyi terketmenin haram olduğunu söylemişlerdir. İntihar da haram kılınmıştır.

2) Neticesi zann-ı gâlip verenler: Umumiyetle kan aldırmak, ilaç almak gibi tıbbî muameleler bu gruba girer. Hiçbir ilaç için yüzde yüz müessir denemez, faydası olacağına zann-ı gâlible hükmedilir. Bu çeşit teşhislere uymak efdaldir. Bu tedaviye tevessül, tevekküle mani değildir. Ancak terki de haram değildir. Duruma, şartlara göre, bazı şahıslar hakkında terki efdal olur.

3) Neticesi şüpheli olanlar: Âlimler bu gruba giren tedavinin neticesi için mevhum derler, müsbet olma ihtimali yüzde ellinin altındadır. Rukye ve dua ile tedaviyi burada mütâlaa ederler. Tevekkülün gereği olarak bu terkedilebilir. Bazı âlimler "tevekkülün şartı bu tedavinin terkidir" demiştir. Amma, duayı ibadet telakki edip, hastalığı da, "dua ibadeti"nin vakti bilerek hastanın hastalık vesilesiyle Cenâb-ı Hakk'a ilticası efdaldir. Bu telakki ile yapılacak duaya âyet-i kerimenin (Gâfir 50) ve Resulullah'ın teşvikleri pek çoktur. "Tevekkül icabı bunun terki evladır" denemez.
Şunu da kaydedelim, tedavi için muska yaptırmak, taşımak, kaba âyet yazıp suyunu içmek gibi ameliyelerin cevazında ihtilaf vardır. Büyücülük ise haramdır. [247]

d) Kader İnancı Ve Tedavi:

Şifa için başvurulacak tedavi yollarına geçmeden, bir hususa temas edeceğiz: Kader inancı ile tedavi inancı arasında tezad yok mu? Bu husus her zaman hatıra gelebilir. Zira inanç esaslarımızdan biri kader'dir ve bunun ezelde yazıldığına ve değişmeyeceğine inanıyoruz. Tedavi ise, gayretimize bağlı olarak şifa elde edeceğimiz inancına dayanır.
Bu sorunun cevabını bizzat Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) vermiştir: "Tedavi de kaderdendir." Kaderimizde ne olduğunu sadece Yaratan bilmektedir, biz ise bilemeyiz. Bizce meçhul olan şeyi, dinimiz, oturarak karşılamayı emretmiyor, arayarak karşılamayı emrediyor. Esas olan dine uymak olduğuna göre, kaderimizin Allah tarafından bilindiğine inanırken, hastalığımıza karşı şifayı da arayacağız, zira emir böyle.
Nitekim bu hususta Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında bir problem olarak hissedilmiş ve ortaya çıkan tereddüdü izale için Resulullah'a

kadar gidilmiştir. İşte bir vakıa: Ebu Hüsâme, babasından şunu nakleder: "Hz. Peygamber'e sordum: "Ey Allah'ın Resûlü, tedavi için başvurduğumuz rukye, ilaç ve diğer korunma vasıtaları hususunda ne diyorsunuz? Bunlar Allah'ın kederinden bir şey değiştirir mi? Bunların faydası olur mu?" Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şu cevabı verdi: "Onlar da Allah'ın kaderindendir. Hastalığı yarattığı gibi şifa sebebi olan devayı da O yaratmıştır." Hz. Peygamber'e bazı bedeviler de: "Tedavi olmaya çalışmasak bize günah terettüp eder mi?" diye sorarlar. Aldıkları cevap şu olur: "Ey Alllah'ın kulları, tedavi olunuz. Zira, Cenab-ı Hakk, yarattığı her hastalık için bir de şifa yarattı..."
Hz. Ömer'le ilgili misal de burada kayde değer. Şam'a giderken, yol esnasında Suriye'de veba salgını çıktığını duyan Hz. Ömer geri dönme kararı verince, "Allahın kaderinden mi kaçıyorsun? itirazına şu cevabı verir: "Evet Allah'ın kaderinden kaçıyor, Allah'ın kaderine sığınıyoruz. Sen devenle beraber bir vadiye insen, vadinin bir yamacı yeşillik ve otlu, öbürü çorak ve otsuz olsa deveni otlu yamaçta gütsen, bu Allah'ın kaderinden değil de otsuz yamaçta gütsen mi Allah'ın kaderindendir?"
Netice olarak tekrar edelim: Kul değişmeyeceğine inandığı ve fakat ne olduğunu bilmediği kadere göre hareket etmekle mükellef değil. Dinimizin böyle bir emirde bulunması saçmalık olurdu. Mü'min Kur'an'da ve hadiste kendisine emredilen şeylere göre hareketle mükelleftir ve ona göre ecir alacaktır. Buraya kadar kaydettiğimiz hadislerde görüldüğü üzere Resulullah tedavi aramamızı emretmektedir. Bununla sorumluyuz. Şifayı Allah'ın vereceğine inanarak, meşru tedavi yollarına başvuracağız.[248]

e) Tedavi Yolları:

Tıbb-ı nebevînin bir diğer hususiyeti, tedavide değişik metodlara yer vermiş olmasıdır. Bugünkü Batı tıbbı bütün ağırlığını maddi metodlara verirken tıbb-ı nebevî maddînin yanı başında manevî metodlara da yer verir. Tedavi metodlarındaki zenginlik ve renklilik, büyük ölçüde İslam'ın insan tabiatı hakkındaki telakkisinden kaynaklanır. İslam'a göre insan, ruh ve bedenden meydana gelir. Öyle ise hastalıkların bir kısmı ruhî, bir kısmı bedenîdir. Ayrıca her insanın maddî ve manevî terkibi, mizacı, içtimâî ve fizikî şartları bir değildir. Bütün bu değişkenler hastalığa ve dolayısıyla tedaviye müessirdirler. Neticede, bir kimseye uygun gelen bir ilaç, bir metod, aynı hastalığa yakalanan bir başkasına uygun gelmeyebilir veya tersi... Bu temel telakkidir ki Hz.

Peygamber'e: "Her hastalık için bir deva vardır. Eğer hastalığa deva olan ilaca tesadüf edilirse Allah'ın izni ile şifa hâsıl olur" dedirtmiştir.
Başlıca tedavi yollarını şöyle sayabiliriz:
Perhiz, kan aldırma, dağlama, ilaç, hava değişikliği, rukye, dua, sabır.
Şimdi bunları kısa kısa açıklayalım:[249]

1. Perhiz:

Bu, hastalara verilecek gıdaların miktar ve cinsi hususunda konan bazı tahdidleri ifade eder. Rivayetler, ev halkından biri hastalanınca Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ilk iş olarak gıdasıyla ilgilendiğini, su, un ve yağdan müteşekkil, hafif bir yiyecek olan çorba hazırlanmasını emrettiğini haber verir. Çorba için şöyle buyurmuştur: "Çorba, hastanın kalbini kuvvetlendirir, hastalığını temizler, tıpkı sizden birinin su ile yüzündeki kiri temizlediği gibi." Bir başka rivayette, "bal, süt ve undan yapılan bir çorbanın karnı yıkayacağı" yeminle ifade edilmiştir.
Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) hastalara ve hastalıktan yeni çıkanlara, gözünde iltihap olanlara hurma (gibi hareket verici gıdalar) yemeyi yasakladığı gibi, hastalık sebebiyle iştahı kesilenlere de gıda alma hususunda zorlamamayı emreder. Der ki: "Hastalarınızı yemeye ve içmeye zorlamayın. Zira Allah onlara yedirip içirmektedir."
Bu mevzu ile ilgili nebevî bir başka tavsiye, hastaya canının çektiği yiyeceklerden (zararlı olmayanlardan) behemahal vermektir.[250]

2. Kan Aldırma:

Cahiliye devrinde rastlanan bir tedavi metodudur. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bunu teyid etmekle kalmamış bizzat kan aldırmış ve ashabına da tavsiye etmiştir.[251]

3. Dag Vurdurma:

Bu da Tıbb-ı Nebevîce teyid edilen İslam öncesi bir tedavi yoludur. Bazı hadislerde tavsiye ve hatta tatbikatına rastlandığı halde, bazı hadislerde de yasaklandığı görülür. Bu durumu, âlimler, ızdırap veren, tehlikeli ve maharet

isteyen bir tedavi metodu olması hasebiyle, mecbur kalmadıkça, ehil kişi bulmadıkça başvurulmaması gerekir şeklinde yorumlarlar.[252]

4. Ameliyat:

Bugün tedavinin vazgeçilmez ve son derece müessir vasıtalarından biri ameliyattır. Belki de o günün Arap cemiyetinde ve hatta komşu milletlerde tedavide bu metoda başvurulmadığından olacak Hz. Peygamber'in hadislerinde bu bahse, ne lehte ne aleyhte yer verilmez. Gerçi, boğaz iltihabına yakalanan çocukları, tedavi için, bez dolanmış parmakla bademciklerinin alındığı ve Hz. Peygamberin buna müdahale ederek, bir nevi damla tatbikatı olan ûd-ı hindîyi (topalak) tavsiye ettiği rivayetlerde vardır. Buna dayanarak ameliyat metodunu yasaklamak mümkün değildir. İnşirah suresinde göğüs yarılmasından söz edildiği gibi, Hz. Peygamber'in muhtelif seferler mucizevi tarzda göğsünün yarıldığı, içerisinin temizlenip, dikildiği ve hatta, dikiş izlerinin sonradan belli olduğu rivayetlerde mevcuttur.[253]

5. İlaç:

Bir kısım hastalıkların tedavisinde ilaç esastır. İlacın o devirde bilinen her çeşidine hadiste rastlamak mümkündür. Ağızdan alınanlar, kulak, burun, göz ve boğaza damlatılanlar v.s.
İlaçların ham maddesi esas itibariyle şifâlı otlardır. Bal, çörek otu, ûd-i hindî, zeytinyağı, mantar, hasır külü, kına gibi çeşitli nebâtî maddeler hadislere zikredilmiştir.[254]

*** Haram Maddeden İlaç:**

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) haram edilen maddelerden ilaç yapılmayacağını beyan eder: "Allah haram kılınan şeyde şifâ yaratmamıştır"; "Haramla tedavide bulunmayın." Şarabı tedavide kullanmak için müracaat edenlere: "O, şifa değil, hastalıktır" diyerek reddeder. Keza kurbağadan ilaç yapmak isteyen bir doktoru bundan men eder, çünkü kurbağa, öldürülmesi haram hayvanlardandır.[255]

6. Su Tatbiki:

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) çeşitli hastalıkların hararetini düşürmek için vücuda soğuk su tatbikini tavsiye eder. Kendisini ölüme götüren hastalığı sırasında bile bunu bizzat tatbik etmiştir.[256]

7. Tebdîl-i Mekan:

İklim değişmesiyle hastaların bazılarını tedavi etmek için Hz. Peygamber tebdîl-i mekana başvurmuştur. Söz gelimi, Medine'nin rutubetli havasından rahatsızlanan bir grup bedeviyi, hazine develerinin otlatıldığı yaylaya göndererek tedavi olmalarını sağlamıştır. Yeni girdikleri evden hastalık ve uğursuzluk bulduklarını söyleyenlere de orayı terketmelerini tavsiye etmiştir. [257]

8. Rukye:

Cahiliye devrinde mevcut bir tedavi usulüdür. Dilimizde buna okumak veya nefes etmek denir. Bir kısım hadisler bunu, -tevekküle aykırılığı haysiyetiyle- yasaklar. Ancak, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'ın göz değmesi, zehirli hayvan ısırması, nemle denen yara kurduna karşı rukyeye başvurduğu da bilinmektedir.
İslam âlimleri farklı hadisleri değerlendirerek, yasağın, "rukye için okunan dua"da cahiliye küfrünü devam ettiren elfazın varlığına hamletmişlerdir. Bu yasak bilhassa hicretten önceki döneme aittir. Hz. Peygamber Medine'de hastalara rukye yapmayı meslek edinenleri dinleyerek dualarında elfâz-ı küfür olup olmadığını kontrol eder ve olmayanlara izin verir.
Âlimler rukyenin cevazında icma olduğunu açıklar. Şer'an yasak olan nefes, "efsuncuların ve cinleri teshir iddia eden cincilerin nefesidir."[258]

9. Dua:

Tıbb-ı nebevîde dua, daha önce temas ettiğimiz üzere sadece hastalıktan korunma safhasında başvurulan bir metod değildir. Hastalanan kimsenin tedavisi sırasında da başvurulması gereken bir metoddur, çaredir. Az yukarıda kaydettiğimiz bir hadisin son kısmı şöyle idi: "Belaya dua ile karşı koyun." Bu

durumda kişi, bizzat kendisi için dua edip, Allah'tan şifa taleb edebileceği gibi, yakınları da ona dua edebilirler. Her iki çeşit dua da Hz. Peygamber'in tavsiyeleri arasında yer alır. "Mü'minin mü'mine duası müstecabtır" diyen Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hastaları ziyaret ettiğinde şöyle dua ettiği belirtilir: "Ey inananların Rabbi! Şu hastalığı gider, şifâ ver, şifa veren ancak sensin. Senin şifandan başka şifa yoktur. Hiç bir hastalık bırakmayan şifa ile şifa ver."[259]

10. Tebdil-i Hava:

Medine'nin havası iyi gelmeyen Ureynelileri Aleyhissalâtu vesselâm' ın tedavileri için kıra gönderme örneğini değerlendiren İslam ülemâsı tebdil-i mekan veya tebdil-i havanın da bir tedavi metodu olarak sünnette yer aldığını belirtmiştir. Buna başka örnekler de var.[260]

11. Kuvve-i Maneviyeyi Takviye:

Âlimler, bazı hadisleri, tedavide moral takviyesi metodu olarak değerlendirmiştir... "Bir hastanın yanına girince onu uzun yaşayacağı hususunda ümitlendirin. Bu (ümitlendirme) kaderi değiştirmez ama hastanın gönlünü hoş eder" buyurulmuştur. İbnu'l-Kayyim der ki: "Bu tedavinin en şerefli bir çeşididir. Zira hastanın gönlünü hoş etmek onun tabiatını güçlendirir, kuvvetini harekete geçirir, garîzî harâretini uyandırır, hastalığın define yardımcı olur ve hafiflemesini sağlar."[261]

12. Sabır:

Hastalığı hafifletecek, hatta tamamen bertaraf edip yokedecek vasıtalardan biri de sabırdır. İnsanların mala, cana gelecek çeşitli musibetlerle imtihan edileceğini bildiren az yukarıda kaydettiğimiz âyet-i kerime, bu musibetlerin çaresini de gösterir: Zira âyetin sonunda "Sabredenleri müjdele" denilir. Âyetten anlaşılan o ki, gelen musibeti asgari zararla atlatmanın yolu metaneti kaybetmemek, insanlara şikayet etmemek, bağırıp çağırmamaktır. Resulullah da hastalığa karşı sabretmeye teşvikte bulunmuştur. Kendisine hastalığına karşı Allah'tan şifa taleb edivermesi için başvuran bir kadına: "Dilersen dua edeyim, Allah şifa versin, dilersen sabret cennet senin olsun" demiştir. Tedaviye başvurulsa da hastalığın

elemlerine karşı sabır esastır, çünkü tedavi hiçbir zaman kesin netice vaadetmez.[262]

13. Gayr-i Müslim Tecrübe:

Tıbb-ı nebevînin orijinal yönlerinden biri budur. Tedavide, insanlığın faydasını ortaya koyduğu tecrübelerinden istifade edilir. Gayr-i müslimlerin metodu veya ilacıdır alınmaz diye bir prensip mevcut değildir. Bunu, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın henüz müslüman olmadığı belirtilen meşhur tabib Hâris İbnu Kelde'ye gitmeyi tavsiye etmesi ifade ettiği gibi, gayle[263] hakkındaki şu açıklaması daha sarih olarak gösterir: "Gayle'den nehyetmek istemiştim, sonra hatırladım ki, İranlılarla Bizanslılar bunu yapmaktalar ve çocuklarına da bir zarar olmamaktadır." İslam âlimleri bu örneklere dayanarak tıbb'da ehl-i zimme'ye başvurmanın caiz olduğuna hükmetmişlerdir. Biz bunu, İslam'ın herhangi bir prensibini rencide etmeyecek her çeşit beşerî tecrübelerden istifadeye cevaz olarak anlayabiliriz. İslamî prensibe uygunluk kaydına, yeni iddiaların değerlendirilmesinde İslam ülemâsının fetvasına olan ihtiyacı belirtmek için yer verdik. Aksi takdirde "eski bir hakikatı tekrar etmektense yeni bir yalanı hakikat gibi, bile bile neşretmeyi tercih eden Batıı espirinin oyuncağı olmak, böylece dini rencide etmek mevzubahis olur."[264]

4.Tedavi Ediciler:

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), tedavi ediciler üzerinde de durmuştur. Bunların liyakatli olması gerekir. Likayatli olmayan tedavici sebep olacağı kazadan sorumlu tutulacaktır.[265] Liyakat olunca, müslim gayr-i müslim ayırımı yapılmadığı gibi kadın erkek ayrımı da söz konusu değildir. Hadislerde gelen örneklerden hareket eden İslam âlimleri, yabancı bile olsa kadının erkeği, erkeğin de kadını tedavi edebileceğini, muayene için gerekli olan bakmak, elle dokunmak gibi ameliyelere yer verebileceğini hükme bağlamışlardır.[266]

5- Tıbbî Tatbikatı Murâkabe:

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) tedaviye giren prensiplerin (liyakatli

ellerde yürümesi, yasak tedavi metodlarına başvurulmaması gibi) tatbikatını kontrol etmeyi de ihmal etmemiştir.
Ebu Dâvud'un bildirdiğine göre, Medine'de hastalara rukye yapmakla tanınmış kimselerin okudukları duaları dinleyerek, kullandıkları elfâzı kontrol etmiş, küfür ve şirk ifade eden sözlerin bulunmadığından emin olunca onlara izin vermiştir. Cin dağıtmaya mahsus bir rukye çeşidini de (nüşre) içinde yer alan put, cin, şeytan isimleri sebebiyle yasaklamıştır.
Keza sünnetçi kadınları çağırtıp, sünnet sırasında dikkat etmeleri gereken incelikleri kendilerine açıklamışlardır.[267]

6- Kaynaklar:

Tıbb-ı nebevînin kaynağı bizce, âyet ve hadislerdir. Gerek Kur'an'da ve gerekse hadislerde tıbbı ve sağlığı ilgilendiren pasajlar, doğrudan ve dolaylı işaretler, imalar hepsi tıbb-ı nebevînin gerçek kaynaklarını teşkil eder.
Belki de burada, bize itirazla, "tıbb-ı nebevî" üzerine yazılan birçok eserlerin varlığı hatırlatılacak. Biz gerek klasik devirlerde ve gerekse modern zamanlarda tıbb-ı nebevî üzerine verilen pek çok eserlerin varlığına bilerek tıbb-ı nebevînin gerçek kaynağını âyet ve hadislerin teşkil ettiğini söylüyoruz.
Klasik dönemde yazılan eserlerde, hadise dayanmayan birçok meseleler var. Bunlar bizi aldatabilir. Bazen eserin yazıldığı asrın tababet anlayışını, bazan bir kısım hükemâ sözlerini, halk tabâbetini, sağlıkla ilgili vecize ve atasözlerini hatta kadim yunan feylesoflarının tıbbî nasihatlarını bu kitaplarda, gerçekten hadislerden alınmış olan meselelerle iç içe, yan yana buluruz.
Bütün bunlar, tıbb-ı nebevî adını taşıyan bir kitapta rastlanınca hepsini nebevî tıbtan zannetme gibi vahim sonuçlara götürecek durumlar ortaya çıkabilmektedir. Biz müslümanlar olarak Resulullah'a nisbeti sahih olan rivayetlerin muhtevasına itimad eder, tıbbî müessiriyetinden, gerçeğin ifadesi olduğundan endişeye düşmeyiz. Tıbb-ı nebevî kitaplarında görülmesi sebebiyle, bir atasözüne veya etıbba sözüne veya halk tabâbetine de aynı itimadı, aynı kudsiyeti göstermek bizi çifte zarara sokar; şöyle ki:

1. Butlanı günümüzde ortaya çıkmış eski bir tıb anlayışında ve onun gayr-ı müessir tatbikatında ısrar etmek.

2. Bu yanlışlığın mesuliyetini hadislere yükleyerek gerçek tıbb-ı nebevîyi kusurlu bulmak ve itimadı sarsmak. Nitekim, zamanımızda Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın dinî olmayan bu gibi meselelerde yanılabileceğini

ileri sürenlere, maalesef rastlanmaktadır.
Resulullah her meselesinde vahye müsteniddir veya ikaz ve irşad-ı ilâhînin garantisi altındadır. Yanlış ve hatalı karara varma durumunda takip edilecek edeb hususunda âlimden cahile, devlet reisinden dağdaki çobana varıncaya kadar bütün ümmete örnek vermek hikmetine binaen, Resulullah'ın bazı "yanılma" ve "içtihadından dönme" örnekleri vardır. Bu örnekler tıbb-ı nebevîye hariçten giren ve fakat yanlışlıkla tıbb-ı nebevîden bilinen meselelerle istismar konusu yapılarak, bütün hadisleri gözden düşürme faaliyetlerinde kullanılabilecektir. Bu sebeple, biz tıbb-ı nebevîyi sadece ve sadece Kur'an ve hadise dayanarak yeniden tedvin etmek, geliştirmek zorundayız.
"Bunu yaparken, tıbb-ı nebevî ile uğraşanlar, tıbbî konulara giren âyet, hadis ve bunların varsa şerhlerini, günümüz tıbbı bulgu ve çalışmaları ile yan yana getirmelidir. Âyet ve hadis-i şeriflerin ifadelerine uygun olan tıbbî bulgu ve çalışmalar doğru, ters düşüncelerin yanlış olabileceği kabul edilmelidir.
Tıbbın nevleri konusunda çalışma yapan kişi yanlışlığın nereden kaynaklandığını araştırmalı ve yapabileceği araştırmada buna işaret etmelidir.
Şöyle ki, son yıllara kadar Peygamberimiz Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın iltifat ettiği tereyağı konusunda aleyhte konuşan tıbbımız bugün lehte konuşmaya başlamıştır. Gerçek anlaşılmıştır. Şeker hastalarına balı yasaklayan tıbbımız, bugün normal miktarda alınabileceğini vurgulamaya başlamıştır.
Perhiz hakkında yeterli fikre sahip olmayan günümüz tıbbı yeni yeni bu konuda ipin ucunu yakalamaya çalışmaktadır.
"Hastalarınızı yemeye içmeye zorlamayınız" hadis-i şerifindeki iştahsızlıkla ilgili arkada bulunan fizyolojik mantığı anlamakta halen güçlük çeken günümüz tıbbıdır" (Z.Ç.)[268]

7- Tıbb-ı Nebevî Nasıl İhya Edilebilir?

Tıbb-ı nebevînin günümüz şartlarında yeniden sistematize edilmesi düşünüldüğü takdirde takibedilmesi gereken metod bizce şudur: Bu çalışmayı öncelikle Arapçayı çok iyi bilen tabibler yapmalıdır. Onlar Arapçadan başka hadis ve tefsirle ilgili belli başlı ilimlerde yetişmelidirler. Bu meyanda, hadis nazariyatının ve hadis kaynaklarının da iyi bilinmesi gerekir. Arapça formasyonu olan bir hekim hadis nazariyatını öğrenmesi, kaynakları tanıması çok zor bir iş değildir. Ama Arapçayı bilen bir ilahiyatçının tıbbî formasyon edinmesi kıyaslanamayacak kadar zordur.

Hatta şunu da ilave etmek isteriz: Zamanımızda tıb-ı nebevînin mükemmel bir sisteme kavuşturulması bir ekip çalışmasıyla gerçekleşebilir. Bugün tıbbın pek çok ihtisas bölümleri var: Göz, kulak, dahiliye, hariciye, nisâiyye, çocuk, psikiyatri, nöroloji.. gibi. Hadisleri bu ihtisas sahiplerinden her birisi kendi zaviyesinden değerlendirecektir. Bir hadisten psikiyatri mütehassısı tarafından keşfedilecek bir inceliğin, dahiliyeci tarafından sezilemeyeceği söylenebilir. Hele tıbbî formasyonu olmayan bir ilahiyatcının hekimlerce sezilecek tıbbî incelikleri görmesi hiç beklenemez. Öyle ise, hadislerdeki tıbbî yönleri arama ve sistematize etme işini hekimlerin teşkil edeceği bir hey'et ele aldığı takdirde, yüzbinleri bulan bütün hadis rivayetleri, yapılacak çalışmanın kaynağını teşkil edecektir. Aksi takdirde, bir ilahiyatçının yapacağı tıbb-ı nebevî çalışması hadis kitaplarının "kitabu'ttıb", "kitabu'lmarda" gibi, tıpla alakalı bölümlerinde yer alan hadislerin dışına fazla çıkamaz.
Bu noktanın daha iyi anlaşılması için bir hâtıramı nakledeceğim: Bu eserimizin tıb bahsinde kıymetli katkılarını gördüğümüz Dr. Zeki Çıkman arkadaşım yıllarca önce tıbb-ı nebevî ile alakalı bazı araştırmalar yapmak üzere bir vakıf kurma düşüncesinden bahisle, bu vakfın çalışmalarına esas olabilecek bir tıbb-ı nebevî kitabının hazırlanması işini, hadisci olmam haysiyetiyle bana teklif etmişti. Bir müddet düşündükten sonra, yukarıda belirttiğim gibi, işe yarar bir çalışmanın ortaya çıkması için tıbbî formasyon gerekeceğini açıklayarak özür beyanettim. İlk anda bu işi yapabileceğimde ısrar etti ise de, bir başka karşılaşmamızda "namazın göz sağlığına etkisini bildiren hadis var mı?" diye sordu. "Göz tedavisiyle ilgili hadis çok ama, namazın göz sağlığına etkisinden bahseden hadis hatırlamıyorum" dedim. "Var" dedi ve Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Dünyanızda bana üç şey sevdirilmiştir... diye başlayan hadisini hatırlatarak orada geçen "...ve gözümün nuru namaz" tabirini gösterdi. Ben: "Burada "çok sevdiğim ma'nâsında olmak üzere "gözümün nuru" demiştir. Bu Arapçada söylediğim maksadla kullanılan bir tabirdir, nitekim biz de, çok sevdiğimiz bir şeye, "gözümün nuru" deriz. Bunun göz sağlığı ile ilgisini göremiyorum" diye itiraz ettim.
Tabib arkadaşım, öyle açıklamalar yaptı ki bu hadiste yer alan tıbb-ı nebevî hususunda ikna oldum. Ezcümle, "göz nuru" denen görme gücünün her yaşta zinde kalabilmesi için gözün, uzak, yakın, çok uzak, çok yakın olmak üzere farklı mesafelere devamlı uyum temrini yapmak zorunda olduğunu, namazda iken ayakta, rükuda, secdede, oturma ve selam verme hallerinde çok farklı mesafelere bakarak gözün bu "uyum temri"ni yaptığını, bazı göz bozukluklarını gidermek için tabiblerin kadınlara örgü tavsiye ettiklerini... vs. söyledi ve ilave

etti: "Namazda gözleri kapamak niçin mekruhmuş, şimdi daha iyi anlaşılmalı."
Ben bu açıklama ile göz nurumuzun büyük ölçüde namaza bağlı olduğunu anlamış olmaktan başka, müessir bir tıbb-ı nebevî çalışmasını ancak tabiblerin yapabileceğine dair düşünceme, mukni bir delil bulmuştum. Meseleyi şimdilerde daha da açan doktorumuzun açıklaması şöyle:
"Gözün namazdaki tadil-i erkanı, namazın karanlıkta kılınmasının mekruhluğu, gözlerin namazda kapalı olmasının mekruhluğu, gözümüzün katarakt ve glokom'dan (yani karasu hastalığından) korunması için hususi işaretler olup "iki gözümün nuru namaz" hadisi, namazın değer verilen, sevilen bir kıymet olduğunu anlattığı gibi, "iki gözüme nur veren namaz" ibaresinin de saklı olduğu kanaatindeyiz. Kişi sevdiği ile karşılaştığı zaman "seni görünce gözüm gönlüm aydınlandı" diyerek psikolojik bir sevinci ifşa ettiği gibi; namaz direkt olarak maddî gözümüzün sağlığında etkilidir. Gözün içindeki lens denilen uyumla ilgili merceğin anatomik, fizyolojik ve biyolojik hususiyetlerini bilenler bu ifadelerin gerçekliğini daha iyi anlayacaklardır."(Z.Ç.) [269]

---

[1] Diğer unsurların başlıcaları: İnanç, kıyafet, nikâh, mesken, dil, eğlence ... vs'dir.

[2] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/88-90.

[3] İnceltilmiş (murakkah) ekmek deyince dilimizdeki yufka veya şebit de denen ev ekmeği hatıra gelir ise de pastamsı ekmekler de kastedilmiş olabilir.

[4] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/91.

[5] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/91.

[6] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/91-92.

[7] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/93.

[8] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/93-96.

[9] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/96-97.

[10] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/97.

[11] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/97.

[12] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/98.

[13] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/98.

[14] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/99.
[15] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/99-101.
[16] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/102.
[17] Bir rivayette bu Sahâbî'nin Büsr İbnu Râ'î el-Îr radıyallahu anh olduğu belirtilir.
[18] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/102.
[19] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/103.
[20] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/103-104.
[21] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/105.
[22] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/105-106.
[23] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/106.
[24] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/106.
[25] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/106.
[26] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/107.
[27] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/107-108.
[28] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/109.
[29] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/109-110.
[30] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/110.
[31] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/110-112.
[32] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/112.
[33] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/112-113.
[34] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/113.
[35] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/113.
[36] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/114.
[37] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/114.
[38] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/114.
[39] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/115-117.
[40] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/118.
[41] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/118.

[42] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/118-119.

[43] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/120.

[44] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/120-121.

[45] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/122.

[46] Burada İbnu Abdilberr şunu demek ister: "İmam Mâlik bu hadislerde muayyen bir şahsın kastedildiği kanaatinde olduğu için "Mü'min, bir mideye; kâfir ise yedi mideye yer" şeklinde mutlak gelen hadîsi kaydettikten sonra, hadîsin belli bir şahısla ilgili olarak rivayet edilen vechini peşine kaydetmiştir. Kaideten, mutlak mukayede hamledilir. Öyleyse bu hadîsler muayyen şahıslarla ilgilidir, her mü'minle, her kâfirle değil."

[47] Burada, mîde kelimesiyle sindirim borusunu anlamamız gerekecek. Sindirim borumuzun, şerhte mîdeden itibaren değişen kısımlarının sayıldığını görmekteyiz: Mide, oniki parmak barsağı, kör barsak, kalın barsak, kalın barsağın son kısmı.

[48] Bu ikinci sayımda kolon, inceler sırasında zikredilmektedir. Önceki sayımda ise kalınlar sırasında zikredilmişti. Keza bu ikincide a'ver (kör barsak)de sıra itibâriyle farklı yerde gözükmektedir.

[49] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/122-128.

[50] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/128.

[51] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/128.

[52] **Kût:** Hayatın devamını sağlayacak miktardaki gıdadır (Nihaye).

[53] **Kifâyet:** Burada belli miktar demek değildir. Yeterliliğine hükmedilmesi gereken mevcuttur. İbnu Hacer: "Birlikte yeyin, ayrı yemeyin. Zira beraber olunca, bir kişilik yemek iki kişiye de yeter" hadîsini yorumlarken: "Bu hadîsten anlarız ki, "kifâye" birlikte olmanın bereketinden neşet eder ve cemaat ne kadar çok olursa, bereket de ziyâdeleşir" der.

[54] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/128-130.

[55] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/130.

[56] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/130-131.

[57] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/131.

[58] Arzî ilebedenin et-kemik gibi katı kısımlarını; mâyî ile bedendeki suyu; hava ile oksijen vs. gibi havadan gelen kısımları kastetmiş olmalı. Burada eski hikmetin anlayışını görmekteyiz: Hayat dört aslî unsurdan meydana gelir: Toprak, su, hava, ateş...

[59] İslam ülemâsının Bokrat dedikleri Hipokrat, eski yunan tabiplerinden meşhur bir zattır. Tabibler, tıb meslsğinin pîri bilirler ve tabib olunca Hipokrat yemini diye bir yeminde bulunurlar. Yunanlı da olmanın tesiriyle Hipokrat şöhretini hâla korumaktadır.

[60] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/131-133.

[61] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/133.
[62] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/133-134.
[63] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/134.
[64] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/134.
[65] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/135.
[66] Önceden geçen açıklamaya göre, şifalı kanat, teahhur eden (geride kalan) kanattır.
[67] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/135-137.
[68] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/137-138.
[69] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/138.
[70] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/138-140.
[71] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/140.
[72] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/140.
[73] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/141.
[74] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/141.
[75] Bu ibare Buharî'deki vechinde daha açık: "Resulullah aleyhissalatu vesselam, hakkında konuşulup, ismi söylenmeyen bir yemeğe pek nâdir elini uzatırdı."
[76] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/142-143.
[77] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/143-144.
[78] Bâdiye, çöl, kır, köy... gibi kelimelerin sadece biriyle karşılanması, dilimiz açısından mahzurlu olsa gerek. Yerine göre hepsi bu kelime ile ifâde edilebilmektedir.
[79] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/144-147.
[80] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/148.
[81] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/148.
[82] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/148-150.
[83] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/150.
[84] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/150.
[85] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/150-151.
[86] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/151-152.
[87] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/152.

[88] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/152-153.
[89] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/153.
[90] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/153.
[91] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/153.
[92] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/154.
[93] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/154.
[94] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/154-155.
[95] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/155.
[96] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/156.
[97] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/156.
[98] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/157.
[99] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/157.
[100] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/157-158.
[101] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/158-159.
[102] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/159.
[103] Yerbû' olarak geçen bu kelimeye lügatlerde Afrika tarla fâresi de denmektedir.
[104] Dört ayaklı, kısa kuyruklu, çokca tüyü olan bir hayvan olarak tarif edilir.
[105] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/159-160.
[106] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/160-161.
[107] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/161.
[108] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/161.
[109] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/161-162.
[110] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/163.
[111] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/163-164.
[112] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/164.
[113] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/165.
[114] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/165.
[115] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/166.

[116] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/166.
[117] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/167.
[118] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/167-168.
[119] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/168.
[120] Musarrât: Sağmal hayvanların, yavrularıyla beraber otlamaları halinde,yavrunun anneyi emmesi istenmezse, memeye bir kılıf geçirilir, buna musarrât denmektedir.
[121] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/169-171.
[122] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/172.
[123] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/172.
[124] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/173.
[125] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/173.
[126] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/173-174.
[127] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/174.
[128] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/174.
[129] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/175.
[130] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/175-176.
[131] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/176.
[132] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/176-177.
[133] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/178.
[134] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/178.
[135] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/178.
[136] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/179.
[137] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/179.
[138] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/179.
[139] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/180.
[140] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/181.
[141] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/181.
[142] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/182.

[143] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/182.
[144] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/183.
[145] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/183-184.
[146] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/183.
[147] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/184.
[148] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/185.
[149] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/185.
[150] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/185.
[151] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/185-186.
[152] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/186.
[153] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/186-187.
[154] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/187.
[155] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/188.
[156] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/188.
[157] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/188.
[158] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/188.
[159] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/189.
[160] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/189-190.
[161] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/190.
[162] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/190-191.
[163] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/191.
[164] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/191.
[165] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/192.
[166] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/192.
[167] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/192.
[168] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/193.
[169] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/194.
[170] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/330-331.

[171] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/331-332.
[172] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/332-334.
[173] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/334.
[174] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/334.
[175] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/335.
[176] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/335.
[177] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/335.
[178] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/336.
[179] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/336.
[180] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/337.
[181] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/337.
[182] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/338.
[183] Müfred, mürekkep olmayan, tek cins demektir. Yani birkaç maddenin karıştırılmasıyla elde edilmemiş olan, sâde ilaç demektir.
[184] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/338-342.
[185] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/342.
[186] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/342.
[187] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/342-343.
[188] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/343.
[189] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/343-344.
[190] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/344.
[191] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/344-345.
[192] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/346.
[193] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/346-347.
[194] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/347-349.
[195] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/350.
[196] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/350-353.
[197] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/353-354.

[198] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/354.

[199] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/354.

[200] Nüşre, kelime olarak neşr'den gelir. Neşr, dilimize de girmiş bir kelimedir. Açmak, yaymak, neşretmek, çözmek gibi mânalara gelir.

[201] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/355.

[202] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/355-356.

[203] Nazarlık diye tercüme ettiğimiz vede'a, denizden çıkarılıp, nazar korkusuyla çocuklara takılan beyaz bir cisim (Nihâye).

[204] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/356-357.

[205] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/358.

[206] Veba, tarih boyunca büyük ölümlere sebep olmuştur: 1337-1339 yıllarında Orta Asya-Çin arasında 13 milyon: 1348'de Avrupa'da ortaya çıkan bir veba, halkın %28'ini; 1375'de %13'ünü etkisine almıştır. Tahminler Avrupa'da 25 milyon insanın veba'dan öldüğünü, Asya'da da bir o kadarının ona kurban gittiğini söyler. 1466'da Tesalya, Makedonya ve İstanbul'da; 1478'de Venedik'te veba salgınları olmuş, çok sayıda ölüme sebebiyet vermiştir. 1664-1665'de Londra'da çıkan bir veba 460 bin kişinin 100 binini alıp götürmüştür. 1720-1722 yıllarında Marsilya'da 40 bin kişiyi öldürmüştür. 1878-1879 yıllarında Rusya'nın Volga havzasında: 1920'de Paris'te; 1930'da Cezayir'de görülen veba salgınları tarihin kaydettiği en son mühim salgınlardır.

[207] "Bir kavimde zina artarsa ölüm de artar" denmiş olduğu için birçoklarının, günümüzde zuhur eden AİDS hastalığı ile te'vile sevketmiştir. Çünkü AİDS, esas itibarı ile zina ve lutîliğin meşruiyet kazanacak kadar yaygınlaşmasından zuhur etmiştir, henüz tedavisi bulunamamıştır. Ve kitleler halinde ölümlere sebep olacağı belirtilmektedir. Resûlullah'ın gerçekten büyük bir mucizesi ile karşı karşıyayız.

[208] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/358-361.

[209] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/361.

[210] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/362.

[211] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/362-365.

[212] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/366.

[213] Bu ifade yanlıştır. Bilakis, "Dövme yapmayı yasakladı" ziyadesini Buharî almış, diğerleri almamıştır. Sebebi ileride açıklanacak.

[214] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/366.

[215] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/367.

[216] "İzarının içi" tabiri ile ne kastedilmiştir? Bu münakaşalıdır. Böğür, üzerine izar bağlanan kısım, izarla örtülen ön, avret mahallinden kinayedir, uyluk kısmı vs.

[217] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/368.

[218] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/368-369.

[219] Ef â: Engerek yani zehirli yılan demektir. Bunun bir nevinin bakışına uzaktan hedef olan canlının helak olduğu şöhret bulmuştur.

[220] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/368-371.

[221] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/371-372.

[222] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/372.

[223] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/372-373.

[224] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/373.

[225] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/373-374.

[226] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/375.

[227] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/375-376.

[228] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/376.

[229] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/376-377.

[230] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/378.

[231] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/379.

[232] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/379-380.

[233] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/380.

[234] Bu mevzudaki müdellel bir tahlili Hz. Peygamber'in Sünnetinde Terbiye kitabımızda yaptık.(S.218-220).

[235] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/380-381.

[236] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/381.

[237] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/382.

[238] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/382-383.

[239] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/383.

[240] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/383.

[241] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/384.

[242] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/384.

[243] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/384-385.

[244] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/385-386.
[245] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/386.
[246] Bu mevzu için, Hak Dini Kur'an Dili Tefsirine bakılmalıdır: (9. Cilt, S. 6396-6397).
[247] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/386-387.
[248] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/387-388.
[249] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/388-389.
[250] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/389.
[251] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/389.
[252] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/389.
[253] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/389.
[254] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/389-390.
[255] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/390.
[256] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/390.
[257] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/390.
[258] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/391.
[259] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/391.
[260] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/391.
[261] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/391-392.
[262] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/392.
[263] Gayle (gıyle de denmektedir): Zevcin çocuk emzirmekte olan zevcesi ile cima yapmasına denir. Kadın hâmile kaldığı takdirde süt, onu emen bebeğe zararlı bir mahiyet kazandığı için Araplar bu hali hoş karşılamazlarmış.
[264] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/392.
[265] Doktorun sebep olacağı kazalar ve sorumluluklar çeşitli şartlara göre değişir. Burada teferruata girmeyeceğiz.
[266] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/393.
[267] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/393.
[268] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/393-395.
[269] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/395-397.

ZEBÂİH (KESİMLER) BÖLÜMÜ

(Bu bölümde dört fasıl vardır)
BİRİNCİ FASIL
KESİM ÂDÂBI VE YASAKLARI
*
İKİNCİ FASIL
KESİŞ ŞEKLİ VE YERİ
*
ÜÇÜNCÜ FASIL
KESME ÂLETİ
*
DÖRDÜNCÜ FASIL
YENMESİ YASAK OLAN KESİLMİŞLER

Dinleri birbirinden ayıran hususlar sâdece inanç ve ibadetlerle ilgili şeyler değildir. Bugün Kültür kelimesiyle ifâde edilen medenî hayatın maddî ve mânevî bütün levâzımına giren şeylerde dinin bir sözü vardır. Her dinde olmasa bile İslâm'ın kesinlikle bir sözü vardır: Haram der, helâl der, müstehab der, mekruh der, mübah der, şüpheli der. Yâni mutlaka bir şey söyler.
Bilindiği üzere, gıda, kültürün ana unsurlarından biridir. Mü'min boğazdan geçebilen her şeyi hayvan gibi yutan insan değildir. Dikkatli bir seçime mecburdur. İslâm, önümüze binbir değil binlerce çeşit gıda ihtivâ eden bir sofra gibi açılmış bulunan yeryüzü bahçesindeki yiyeceklerden istifâde husûsunda, ciddî kaideler, esaslar getirmiştir. Bunlardan bir kısmı sağlığımızla ilgilidir, bir kısmı kazançla ilgilidir, bir kısmı, gıdanın insan tabiatına tesir edeceği düşüncesiyle ilgilidir, birkısmı âdâba, bir kısmı iktisâda vs.'ye taalluk eden nokta-i nazarlarla ilgilidir. Bu kaidelerin hepsi de kaynağını nasslardan yâni âyet ve hadislerden alır. Bazan öyle teferruata rastlanır ki sebebini açıklamak bile mümkün olmaz. Her ne olursa olsun, en ufak âdâbın bile korunması gerekmektedir. Bu, en azından kültürel birliğin âdâbda müşterekliğinin sağlanması için gerekli ve şarttır.
İşte, zebh (kesim) meselesi, gıdalarımızla ilgili mühim bahislerden biridir. İslâm dininin bu hususta ısrar ettiği prensipler vardır. Gıda ile ilgili mühim kaidelerin çoğu kesim meseleleriyle ilgilidir. Gıda maddelerinin ve husûsen hayvanî

olanların beynelmilel bir buud kazandığı, kitlevî işlenmiş gıda îmâlâtının yapıldığı günümüzde mü'minler daha bir dikkatli olmaya, önüne çıkan, veya gıda satan dükkanlardan satın aldığı hazır konserve, kesilmiş vs. gıdaların aslını, mâhiyetini araştırmaya daha bir özen göstermek zorundadırlar. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) haram gıdanın, yapılan ibâdetlerin kabûl edilmesine mâni olduğunu belirtiyor. Haramlık her zaman, çalınmış, gayr-ı meşru yoldan kazanılmış olmakla tahakkuk etmez. Şer'î usûle göre kesilmemiş hayvan eti de haramdır. Para vererek alsak bile domuz eti, alkollü yiyecek ve içecekler de haramdır.

Bu bahiste kesilen hayvanlarla ilgili belli başlı hadisler açıklanacaktır.[1]

BİRİNCİ FASIL

KESİM ÂDABI VE YASAKLARI

-1- عن شدَّاد بن أوس رَضِـى اللّهُ عَنْهُ قال:]قال رَسُولُ اللّهِ #: إنَّ اللّهَ تَعالى كَتَبَ ا"حْسَانَ عَلي كُلِّ شَيْءٍ. فإذَا قَتَلْتُمْ فَأحْسِنُوا الْقِتْلَةَ! وَإذَا ذَبَحْتُمْ فأحسِنُوا الذِّبْحَةَ وَلْيُحِدَّ أحَدُكُمْ شَفْرَتَهُ وَلْيُرِحْ ذَبِيحَتَهُ[. أخرجه الخمسة إ البخارى.»الْقِتْلَةُ وَالذِّبْحَةُ« بكسر أولهما: الحالة، وبفتحها: المرة الواحدة من القتل والذبح وهو المصدر .

1. (1948)- Şeddâd İbnu Evs (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdu ki: "Allah Teâlâ hazretleri, her şeyde iyiliği emretmiştir. Öyleyse öldürdüğünüz zaman öldürmeyi iyi yapın. Kesecek olursanız kesmeyi iyi yapın. Bıçağın ağzını bileyin. Hayvana (zahmet vermeyin) rahat ettirin." [Müslim, Sayd 57, (1955); Tirmizî, Diyât 14, (1409); Ebû Dâvud, Edâhi 12, (2815); Nesâî, Dahâya 22, (7, 227); İbnu Mâce, Zebâih 3, (3170).][2]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, İslâm'ın en câmi prensiplerinden birini vaz'etmektedir: "Allah her şey üzerine ihsanı yazmıştır." İhsan câmî bir kelimedir. İyilik, güzellik ilk akla gelen mânasıdır. Burada ihsândan murâd, Münâvî'ye göre, meşrû amellerin, -şer'an muteber olan tamamlayıcılarına uymak sûretiyle- güzelleşmesine gayret etmektir. Cibril hadisinde Resûlullah ihsan'ı: "Allah'ı görürcesine ibâdet etmek" diye tarif eder. İhsanın bu tarifini ibâdetteki ihsan olarak anlayabiliriz, çünkü sadedinde olduğumuz hadis, Cenâb-ı Hakk'ın her şey için ayrı bir ihsan emrettiğini belirtmektedir. Yazdı kelimesi "emretti", "takdir etti" gibi mânâlara geldiği gibi, nakşetti mânası da vardır. Öyleyse "Allah her şey üzerine ihsan (güzellik) nakşetti" diye de anlayarak, hadisin hükmünü tabiatı dolduran canlıcansız bütün mahlûkata teşmil etmemiz, hepsinin üzerinde kendine has zâhirî bir ihsân, bir güzellik bulunduğunu söylememiz bile mümkündür.
Resûlullah, sadedinde olduğumuz hadiste Allah'ın her şeyde bir güzellik emrettiğini söyledikten sonra öldürme ve kesmelerde bile buna riâyet edilmesini

hatırlatıyor ve bilhassa kesmede aranacak ihsanı (güzelliği, iyiliği) açıklıyor: Bıçağı bilemek, kesme sırasında hayvana eziyet etmemek, meşakkat vermemek, rahat ettirmek. Başka hadislerde gelen teferruat, kesmedeki ihsanı tamamlayacaktır: Bıçağı bilemek, hayvana göstermemek, birini diğerinin gözü önünde kesmemek, kesim yerine sürükleyerek götürmemek, kesim sırasında besmele çekmek vs.

Hadiste geçen öldürme mutlak gelmiştir. Yâni insan, hayvan her çeşit canlının öldürülmesine şâmildir. Düşmanı öldürmekten kısas kâtili veya hadd yoluyla zâniyi öldürmeye kadar bütün öldürmeler bu emre dâhil edilmiştir. Hepsinin "ihsân" şartları dahilinde iyi yapılması gerekmektedir. Öldürülecek canlıya işkence yapılmaması, ateşte yakılmaması, meselâ zâninin taşlanması sırasında başına vurmaktan sakınılması gibi emirler, öldürmede gerekli olan ihsanın şartlarını tesbît eder.

2- Bu hadisi tamamlayan ikinci bir prensip: اِنَّ اللّٰهَ جَمِيلٌ يُحِبُّ الْجَمَالَ

"Allah güzeldir, güzelliği sever" hadisidir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bazı çirkinliklere bu prensibi hatırlatarak müdahale etmiş, bazı güzellikleri emrederken de yine buna atıflarda bulunmuştur. Sözgelimi kendisine gelip: "Elbisemin güzel olması, ayakkabımın güzel olması (ayakkabı bağımın, kamçımın sapının güzel olması) hoşuma gider, acaba bu kibir midir?" mânasında zaman zaman soranlar olmuş, onlara: "Allah güzeldir, güzelliği sever, güzel giyinmek kibir değildir, kibir (mazhar olduğun nimeti kendinden bilip) hakkı reddetmek, halkı hakir görmektir" cevabını verir

Keza zenginliğin ihsanı da, zenginlerin servetleriyle mütenâsib giyim kuşam (mesken, binek, hizmetçi..vs.) kullanmalarında olduğunu ifâde için: "Allah güzeldir, güzelliği sever ve kuluna verdiği nimetin eserini üzerinde görmekten hoşlanır" buyurur. Bir seferinde servetiyle mütenâsip olmayan bir elbise giyinen zengini bu prensibi hatırlatarak azarlar.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın her şeyde "güzel" ve "iyi"yi arama espirisini gösteren canlı örneklerden birini Taberânî Mu'cemu'l-Kebîr'inde rivâyet etmektedir: "Bir kabirde açılmış bir delik gören Resulullah bunun kapatılmasını emreder. Kendisinden, "Bunu yapmanın kabirdekine bir faydası olacak mı?" diye sorarlar. "Hayır, der, ona ne faydası, ne de zararı var, fakat dirilerin gözünü rahatsız eder."

Resûlullah'ın ehemmiyet verdiği bir başka ihsân, isimlerdeki güzellik, sîmâlardaki güzelliktir. İsimlerin güzel olması umumî bir prensip olarak emredildiği gibi, bilhassa başkalarına muhatap olacak, memuriyet ve temsilcilik

vasıflarını taşıyanlarda bu isim ve hattâ sima güzelliğini ayrı bir dikkatle aramıştır. Rivâyetler, vâlilerine: "Bana bir posta (vazîfeli) gönderecek olursanız, yüzü güzel, ismi güzel birini gönderin" diye yazılı ta'mim göndermiştir.

اِلْتَمِسُوا الْخَيْرَ عِنْدَ حِسَانِ الْوُجُوهِ "Hayrı, güzel yüzlüler nezdinde arayın" hadisi bu bâbta yapılmış tavsiyelerden biri olmaktadır. Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm)'ın, bu prensibe uygun olarak siması güzel olanları elçi olarak istihdâm ettiği belirtilir. Dihyetü'l-Kelbî ile Zibrikân İbnu Bedr (radiyallahu anhümâ) bu hususta meşhûr olanlardandır. Belirtilen sebeple kavmine zekât tahsildârı tayin edilen Zibrikân'ı Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan sonra Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer (radıyallâhu anhümâ) de vazîfesinde ibkâ ederler.

Resûlullah cihâddaki ihsanı şöyle ifâde buyurmuştur:

اُغْزُوا بِسْمِ اللّٰهِ وَفي سَبِيلِ اللّٰهِ قَاتِلُوا مَنْ كَفَرَ بِاللّٰهِ اُغْزُوا وَ تَغْدِرُوا وَ تَغْلُوا وَ تُمَثِّلوا وَ تَقْتُلُوا وَلِيداً

"Allah'ın adıyla ve Allah yolunda gazveye çıkın. Allah'ı inkâr edenlerde savaşın. Gazveye çıkın fakat gadretmeyin, haddi aşmayın, müsle yapmayın (hakaret maksadıyla ölülerin cesedlerinde tahribat yapmayın), çocukları öldürmeyin.

"İnsanların şerirleri kimlerdir?" diye Muâz İbnu Cebel (radıyallâhu anh)'in sorduğu bir soruya : "Resulullah (aleyhissalatü vesselam)'in, "Hayırdan sor, şerden sorma!" şeklindeki cevabı bize soru sormada da ihsanın varlığına bir ipucu olmaktadır.

نَهَى رَسُولُ اللّٰهِ عَنْ ضَربِ الْوَجُوهِ "Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm) yüzlere vurmayı yasakladı" hadisinde ifâde edilen dövmedeki ihsan hayvana vurmadan çocuğa, kadına, kavgada kardeşe, muallimin önündeki çocuğa varıncaya kadar her çeşit terbiyevî ve gayr-ı terbiyevî dövmelere teşmil edilmiş, hadislerde her biri ayrı zikredilip yasaklanmıştır. Hizmetçi ile ilgili yasaklamayı örnek olarak zikrediyoruz: إذَا ضَربَ اَحَدُكُمْ خَادِمَهُ فَلْيَجْتَنِبِ الْوَجْهَ "Sizden biri hizmetçisine vuracak olursa yüze vurmasın.

Hülâsa, örneği daha da çoğaltmak mümkün. Sadedinde olduğumuz hadis, bize İslâm'ın estetik anlayışını ve bunun şümûlünü ifâde etmesi bakımından cevâmiu'lkelim denen en câmî hadislerden biridir.

3- Hadiste dile getirilen ihsan'ın Allah'tan başka her şeye olduğunu belirten

Münâvî, bazı örneklerle bunun kapsamını müşahhas hâle getirir: "...Büyümeye muhtaç olan bitkiye de şâmildir. Meleklere ihsan , onlarla münâsebeti iyi kılmaktır, hafaza meleklerinin hoşlanmıyacağı şeyleri yapmamak, onları rahatsız eden fena kokulu şeyleri yememek gibi." Münâvî açıklamalarına devam ederek cinne, şeytana ve hattâ kâfirlere bile ihsanın nasıl teşmil edilebileceğini göstermeye çalışır.[3]

-2- وعن أبى هريرة وابن عباس رَضِى اللهُ عَنْهُم قا:]نَهَى رسولُ اللهِ # عن شَرِيطَةِ الشَّيْطَانِ. قِيلَ: هِيَ الذَّبِيحَةُ يُقْطَعُ مِنْهَا الجِلْدُ وَ تُفْرَى ا٭وْدَاجُ مُمَّ تُتْرَكُ حَتَّى تَمُوتَ[. أخرجه أبو داود.»ا٭وْدَاجُ« جمع ودَج، وهو عرْق العنق، وهما ودجان في جانبي العنق، وإنما أضافهما إلى الشيطان لحمله إياهم على ذلك، وكان من عمل الجاهلية .

2. (1949)- Ebû Hüreyre ve İbnu Abbâs (radiyallâhu anhüm) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şeytan kurbanından (şerîta) men etti. " Dendi ki şerîta, boğazından sâdece deri kısmının kesilip, boyun damarı kesilmeden ölmeye terkedilen (kurbanlık) hayvandır." [Ebû Dâvud, Edâhî 17, (2826).][4]

AÇIKLAMA:

Nihâye'de açıklandığı üzere, şerîta, câhiliye devrinde mevcut olan bir kurban çeşididir. Hayvanın boğazından az bir kısmı kesip, kan damarına ulaşmadan ölmeye terketmektir. Kurbanın meşru bir kurban sayılması için bu kadarcık kesimi yeterli buluyorlardı. Resulullah (aleyhissalatü vesselam)'ın bu kurban çeşidini şeytana izâle etmesi, onları böylesi bir kesime -nazarlarında bunu güzel göstererek şaşırtıp- sevkedenin şeytanın olmasından dolayıdır.[5]

-3- وعن ابن عباس رَضِى اللهُ عَنْهُما قال:]مَنْ نَسِيَ التَّسْمِيَةَ ف

بَأسَ، وَمَنْ تَعَمَّدَ فَـ تُؤْكَلَ]. أخرجه رزين .

3. (1950)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) demiştir ki: "(Hayvanı keserken) besmele çekmeyi bir kimse unutmuşsa bunun bir mahzuru yoktur. Ancak kasden terketmiş ise, kesilen yenilmez." [Rezîn'in ilâvesidir.][6]

AÇIKLAMA:

Âyet-i kerîme'de : وَ تَأكُلُوا مِمَّا لَمْ يُذْكَرِ اسْمُ اللّهِ عَلَيْهِ وَإنَّهُ لَفِسْقٌ

"Üzerinde (kesim esnasında) Allah'ın adının zikredilmediği kesilmiş hayvanları yemeyin, bunu yapmak fâsıklıktır (Allah'ın yolunda çıkmakdır) " (En'âm 121) buyurularak, kesimlerin besmele ile olması emredilmiştir.İbnu Abbâs, âyetteki bu emir unutularak yerine getirilmediği takdirde kesilin halvanın yenilebileceğini, kasd-ı mahsusla, inadla terkeden kinsenin kestiğinin yenmiyeceğini belirterek âyet-i kerîmeye açıklık getirmiş olmaktadır.

Bu vesile ile birkaç noktayı da belirtelim:

* Âyette emredilen tesmiye yâni Allah'ın zikri, Allah'ın isimlerinden herhangi biriyle olabilir: Allahu ekber, Allahu âzam... gibi sâdece Allah demek de kâfidir, yeter ki, dua maksadıyla zikredilmemiş olsun. Meselâ Allahümmağfirlî denmesi kifâyet etmez.

Bismillahi Allahu ekber denmesi müstehabdır.

* İmam-ı Şâfiî'ye göre, hayvanın helal olması için kesilmesi kâfidir, besmele okumak şart değildir. Tesmiye sünnet-i müekkededir, terki tahrimî değil, keraheti getirir. Bu görüş diğer müçtehid imamların ittifakına muhâliftir.

* Yahudî ve Hıristiyanların besmele çekerek kestikleri yenir. Unutularak terketmeleri halinde yine yenir. Ehl-i Kitab'ın keserken besmele çekip çekmediği bilinemezse, araştırılmaz, çekmiş kabûl edilir ve yenilir. Onların zımmî (İslâm memleketinde yaşayan) veya harbî (dar-ı harbde yaşayan) olması farketmez. Cumhurun görüşü budur.

* Müslüman olsun, kitâbî olsun kadının kestiği, besmele çekmeye aklı erip hayvanı kesmeye muktedir bulunan çocuğun, delinin, sarhoşun, dilsizin, sünnetsizin kestiği hayvanlar yenir.

* Mecûsî, putperest, mürted ve besmeleyi kasden terkedenin (Müslüman olsun, kitâbî olsun) kestikleri yenilmez.[7]

-4- وعن ابن عمر رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما قال:]قال رسُولُ اللّهِ #: مَامِنْ إنْسَانٍ يَقْتُلُ عُصْفُوراً فَمَا فَوْقَهاَ بِغَيْرِ حَقٍّ إ َّ سَألَهُ اللّهُ تَعالى عَنْهَا. قِيلَ وَمَا حَقُّهَا؟ قال: يَذْبَحُهَا فَيَأكُلُهَا وَ يَقْطَعُ رَأسَهَا وَيَرْمِى بِهَا[. أخرجه النسائى

4. (1951)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor. "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurduyar ki: "Haksız yere bir kuş veya daha küçük bir hayvan öldüren insana Allah mutlaka onun hesâbını soracaktır." Kendisine: "Onun hakkı da nedir?" diye sorulunca:
"Onu keser ve yer. Başını kesip atmaz!" diye cevap verdi." [Nesâî, Sayd 34, (7, 239).][8]

AÇIKLAMA:

Münâvî, ihtiyaç için değil de zevk eçin hayvan avlamanın yasaklandığını belirtir. Öldürdükten sonra hayvanı yemiyor, başını kesip atıyor. Kesip bırakmak bu öldürmenin bir ihtiyaç için değil, zevk için yapıldığının ifâdesidir. Bu, mahlukâtın suistimali ve israf edilmesi olduğu için, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bunu yasaklamıştır. Nesâî'de gelen bir başka hadiste şöyle denmiştir: "Kim boş yere bir hayvanı öldürürse, kıyamet günü, o hayvan sesini Cenâb-ı Hakk'a yükselip: "Ey Rabbim falanca beni boş yere öldürdü, bir fayda için öldürmedi!" diyerek şikâyet edecektir."
* Hadiste serçenin zikri, küçüklüğü ifâde içindir. "Serçe ve fevkinde olan bir hayvanı öldüren..." diye hadiste ifâde buyurulmuştur. Fevkinde, normalde daha büyük diye anlaşılabilir, ancak küçüklük maksadıyla kullanıldığı için serçeden daha küçük diye anlamak muvafıktır. Aksi takdirde serçeden küçük hayvanları öldürmenin sorumluluğu yok gibi, münâsip olmayan bir sonuca ulaşılır.[9]

-5- وعن أبى واقد رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قَدِمَ رسولُ اللّهِ # الَمدِينَةَ وَهُمْ يَجُبُّونَ أسْنِمَةَ ا“بِلِ وَيَقْطَعُونَ ألْيَاتِ الْغَنَمِ وَيَأكُلُونَ ذلِكَ. فقَالَ

#: مَا قطِعَ مِنَ الْبَهِيمَةِ وَهِىَ حَيَّةَ فَهُوَ مَيْتَةَ َ يُؤْكَلَ[. أخرجه أبو داود والترمذي.»الجَبُّ« القطع .

5. (1952)- Ebû Vâkıd (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm) Medine'ye geldiği zaman, Medîneliler, (diri olan) devenin hörgücünü kesiyorlar ve koyunların da kuyruklarını koparıyorlar ve bunları yiyorlardı.
Bu durum üzerine Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm): "Hayvan diri iken ondan her ne kesilmiş ise, bu meyte (lâşe) hükmündedir, yenilmez" dedi." [Tirmizî, Et'ime 4, (1480); Ebû Dâvud, Sayd 3, (2858); İbnu Mâce, Sayd 8, (3216).][10]

AÇIKLAMA:

Câhiliye devrinde cârî olan bir âdeti Hz. Peygamber yasaklıyor: Kesilmeyen canlı hayvanın bir uzvunu kesip yemek. Böyle bir davranış hayvana karşı da büyük bir merhametsizlik olmaktadır. Resûlullah, bu sûretle kesilen hayvan uzvunu, meyte îlan ederek her çeşit benzeri durumları toptan yasaklamış olmaktadır. Unutmamak gerekir ki, Efendimiz(aleyhissalâtü vesselâm) rahmeten li'l-âlemin'dir, yani âlemlere rahmet, yani sadece fakirlere, yetimlere, bunalmış, darda kalmışlara, tek kelime ile insanlara değil, hayvanlara da, bitkilere de, cansızlara da rahmet getirmiştir. Burada hayvanlara getirdiği rahmetin bir lem'asını görmekteyiz.[11]

İKİNCİ FASIL

KESİŞ ŞEKLİ VE YERİ

-1- عن أبى الْعُشراء أُسامةَ بن مالك بن قهْطَم عن أبيه قال:]قلتُ يَا رسولَ اللّه أمَا تَكُونُ الذَّكاةُ إَّ في الحَلْقِ وَالّبَّةِ؟ قال: لَوْ طَعَنْتَ في فَخِذِهَا أجْزأ عنكَ. قال الترمذي: هذا في الضرورة، وقال أبو داود: هذا ذَكَاةُ المُتَرَدِّى[. أخرجه أصحاب السنن.»التردِّى« الوقوع من موضع عالٍ في بئر ونحو ذلك .

1.(1953)- Ebû'l- Uşerâ Üsâme İbnu Mâlik İbnu Kahtam bâbasından anlatıyor: "Ey Allah'ın Resûlü, dedim, kesme işi sâdece boğazdan ve gırtlaktan (lebbe) değil midir, (hayvanın başka yerinden de olur mu?)"
Şu cevabı verdi: "(Mızrağını hayvanın) dizine saplarsan sana o da kifâyet eder."
Tirmizî: "Bu, zarûret haline mahsustur" der.
Ebû Dâvud da: "Bu, (yüksekten) düşen bir hayvanın kesimiyle ilgilidir" demiştir. [Tirmizî, Et'ime 5, (1481); Ebû Dâvud, Edahi 16, (2825), Nesâî, Dahâyâ 25, (7, 228).][12]

AÇIKLAMA:

1-Bu rivâyette, hayvanı boğazdan kesmenin bir vecibe olup olmadığı Hz. Peygamber(aleyhissalâtü vesselâm)'dan sorulmaktadır: "Zekât yani hayvanı helâl kılan meşru kesme boğazdan başka yerden de olur mu?" Lebbe de boğaz demektir, ancak daha ziyade develer için kullanılır ve devenin boynunda kesim yapılan gırtlak veya ümük diyebileceğimiz kısma denir.
2- Hz. Peygamber(aleyhissalâtü vesselâm), hayvanı helâl kılan husûsun "kan akarak ölmesi" olduğunu belirtmek için "Dizine saplasan da sana kifâyet eder?" demiştir.
Ancak, normal durumlarda böyle bir tezkiyenin tecviz edilemeyeceği açıktır. Zîra "kesme sırasında hayvana eziyet edilmemesi" esas prensiptir. Bu sebeple hadisi tahric eden müellifler, yaralayıcı bir şeyi dize saplayarak öldürmenin anormal şartlara mahsus bir ruhsat olduğunu belirtirler. Nitekim Ebû Dâvud

(rahimehullah), bu hadisi "Düşmüş hayvanın kesilmesi" adını taşıyan bir bâbta kaydetmiştir. Hadisin sonunda şu açıklamayı ekler: "Bu hadis, (kuyuya) düşmüş, ürküp (yüksekten) düşmüş hayvan hakkında amel-i sâlihtir." [Tirmizî'nin kaydına göre Yezîd İbnu Hârun: "Bu zarûret halinde (başvurulacak bir ruhsat)tır" demiştir.

Müteâkip hadis, bu mevzuyu daha da açıklayacaktır.[13]

-2- وعن ابن عباس رَضِى اللّهُ عَنْهُما قال:]مَا أعْجَزَكَ مِمَّا في يَدَيْكَ فهوَ كَالصَّيْدِ وقال في بَعِيرِ تَرَدَّى في بِئْرٍ: ذَكِّهِ مِنْ حَيثُ حَيْمُ قَدَرْتَ. وَرَأى ذلِكَ عَلىٌّ وَابْنُ عُمَرَ وَعَائشَةُ رَضِى اللّهُ عَنْهُم وقال: هُوَ وَأنَسٌ وَابنُ عُمَرَ : إذا قُطِعَ الرَّأسُ مَعَ ابْتِدَاءِ الذَّبْحِ مِنَ الحَلْقِ فَ بَأسَ وَ يتَعَمَّدُ، فإنْ ذُبِحَ مِنَ الْقَفَا لَمْ يُؤْكَلْ سَوَاءٌ قطع الرأس أو لم يقطع[. ذكر ذلك البخارى رحمه اللّه في ترحمة باب

.

2.(1954)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) buyurdular ki: "Elinde (tasarrufunda) olduğu halde (normal kesişten) seni aciz bırakan şey av gibidir."
(Yine İbnu Abbâs), kuyuya düşen bir deve hakkında: "Neresinden gücün yeterse kes!" demiştir. Hz. Ali, İbnu Ömer ve Hz. Âişe (radıyallâhu anhüm) de bu görüşte idiler.
İbnu Abbâs, İbnu Ömer ve Enes (radıyallâhu anhüm): "Boğazdan kesmeye başlayınca (acele sebebiyle) başı kopuverse bunda bir beis yok. Ancak, ense tarafından kesilmişse yenmez, baş kopsa da kopmasa da farketmez" demiştir. [Buhârî, Zebâih 23, (Bir bâbın başlığında zikretmiştir).][14]

AÇIKLAMA:

1- Buhârî, bu hadisi, "Ehlî hayvanlardan kaçanlar, (tezkiye husûsunda), vahşî hayvanların hükmüne tâbidir" adını verdiği bir bâbın tercümesi meyanında kaydeder. Normal olarak, ehlî hayvanın kesilmesi boyunundan olmasını gerektirdiği halde, kaçması halinde yakalamak için atılan bir okun veya mızrağın

tesiriyle yara alıp ölecek olsa, etinin temiz olacağı ifâde edilmektedir. Bu durumda, hayvan her neresinden isabet almışsa, tıpkı av hayvanı gibi etinin helal olacağı belirtilmiş olmaktadır.
Sadedinde olduğumuz bâbta, bu görüşü paylaşan birkaç sahâbînin görüşüne yer verilmektedir. Rivayetleri Buhârî, hep senedsiz olarak kaydetmiş ise de, şârihler, rivâyetlerin senetli olarak geldikleri kaynaklar hakkında bilgi verirler.
2-Buhârî'de bu muallak ve mevkuf rivâyetlerin dayandığı merfu rivâyete de yer verilmiştir. Meâlen şöyle: "Râfi' İbnu Hadîc anlatıyor: "Dedim ki: "Ey Allah'ın Resûlü, biz yarın düşmanla karşılaşacağız, yanımızda hayvan kesecek bıçağımız yok." Bana şu açıklamayı yaptı:
"Çabuk davran da (hayvan boğulup mundar ölmesin) yâhud, keseceğin hayvanı bol kan akıtacak bir şeyle öldür. Üzerine Allah'ın ismi zikredilerek (öldürülen hayvan etinden) ye. Diş ve tırnak, (kesme âleti olmaktan) istisna tutulmalıdır. Bunun sebebini sana söyleyeceğim: Diş bir kemiktir, tırnak ise, bu da Habeşlilerin bıçağıdır." Biz (ertesi günü), ganimet olarak bir kısım koyun ve deve elegeçirmiş idik. Onlardan bir deve huysuzluk edip kaçtı. Bir adam ok atıp onu durdurdu. Bunun üzerine Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm):
"Vahşî hayvanların kaçkınları gibi ehlî hayvanların da kaçkınları vardır. Bunladan biri söze galebe çalarsa (kaçar gider ve tutamazsanız), ona böyle avlama muamelesi yapınız" buyurdu."
3- Kaçan ehlî hayvanın tezkiyesinde (etinin helâl olma şartlarında) av hayvanlarının helal olma şartlarını aramak gerekeceği hususunda Hz. Aişe, Hz. Ali, Abdullah İbnu Ömer (radıyallâhu anhüm)'in aynı görüşte olduklarını belirten Aynî "Bu hususta Ashab'tan bunlara muhâlefet eden biri bilinmiyor" dedikten sonra ilâve eder: "Bu, Ebû Hanîfe, Sevrî, Şâfiî, Ebû Sevr, Ahmed, İshâk ve ashablarının ve ashâbımızın (Hanefî âlimlerinin) da görüşleridir. Ancak İmam Mâlik merhûm: "Tezkiye kesim, boyun ve gırtlak (lebbe)tan yapılmadıkça câiz değildir" demiştir. Bu görüş aynı zamanda Leys ve Rebîa'nın da kavlidir. İbnu Battâl der ki: "Saîd İbnu'l-Müseyyeb ehlî hayvanların tezkiyesi (boğazdan) kesmekle gerçekleşir, kaçacak olursa, avı helâl kılan şartlarla helâl olur" demiştir."
4- Sadedinde olduğumuz metnin son kısmında yer alan İbnu Abbâs, İbnu Ömer ve Enes hazretlerine (radıyallâhu ahnüm) izâfe edilen görüşe gelince:
* Önce şunu belirtelim: Buhârî'ye atfen kaydedilen bu metin, Buhârî'de kısmen var, ancak Teysîr'in kaydettiği bütünlükte yok. Ayrıca yer olarak, önceki kısımla aynı bâbta bulunmaz, bir sonraki bâbta zikredilir.

* Rivâyetin Buhârî'deki metni şöyle: وَقَالَ إبْنُ عُمَرَ وَإبْنُ عَبَّاسٍ وَاَنَسٌ: إذَا قَطَعَ الرَّأسَ فَ بَأسَ

Yani "İbnu Ömer, İbnu Abbâs, Enes dediler ki: "(Kişi hayvan keserken) kafasını koparsa bunda bir beis yoktur." Şu halde fazlalıklar tefsirî ilâveler olabilir.

Buhârî, bu fetvayı şu sebeple kaydeder: Hayvanın normal kesilme âdâbında başın bir hamlede kesilmesi yoktur. Aynı tercümenin baş kısmında Buhârî'nin açıkladığı üzere, meşru kesim şöyledir: Boğaz nefes borusu ve iki büyük kan damarıyla boyun kemiğine kadar kesilir. Kemikten öteye geçilmez, omurilik denen beyaz kısım kesilmez. İbnu Ömer, bu beyaz kısmının kesilmesini yasaklayıp: "Kemiğe kadar (nefes ve yemek borusu ile damarlar) kesilir, kemiğe ulaşılınca durulur ve hayvan ölünceye kadar bırakılır" demiştir.

Şu halde Buhârî hazretleri, kesme âdâbı bu olmakla birlikte, hayvanın başı bir hamlede kesilip koparılacak olursa, hüküm nedir? gibi bir sorunun cevâbını Hz. Ömer, İbnu Abbâs ve Enes üçlüsünün fetvasıyla cevaplıyor: "Et temizdir, yenebilir." İbnu Hacer, bunlarla ilgili rivâyetleri ayrı ayrı kaynaklardan nakleder. Bunlardan ikisi, yani İbnu Abbâs ve Enes'in fetvası, bir hamlede kesilip başı koparılan tavukla ilgili. Sadece Hz. Enes (radıyallâhu anh)'in vak'asını kaydediyoruz: "Hz. Enes'e ait bir kasap, tavuk keser. Ancak tavuk çırpındığı için, hayvanın başını ensesine kadar kesip, başını fırlatır. Tavuğu (şer'î âdaba uygun kesilmedi) diye atmak isterler. Anacak Hz. Enes yemelerini emreder." Benzer bir vak'a sorulduğu zaman İbnu Abbâs: "Acele bir tezkiye (zekâtun vahiyye) diyerek tecviz ettiğini" belirtmiştir.[15]

5- Şer'î kesim:

ŞER'Î KESİM:

Hadislerde kesim zebh ve nahr kelimeleriyle geçmektedir. Buhârî şer'î kesimi müstakil bir bâbta anlatır: بَابُ النَّحْرِ وَالذَّبْحِ "Nahr ve Zehbh Bâbı." Yukarıdaki açıklamalar orada yer alır. Meselenin Kur'an-ı Kerîm'le tavzîh edildiğini belirtme sadedinde âyet-i kerime'ye (Bakara 67-71) atıfta bulunan Buharî, normal kesimi tarifte, İbnu Cüreyc'in: ذَبْحَ وَ نَحرَ إ فِي الْمَذبَحِ وَالْمَنْحَرِ "Zebh ve Nahr adıyla yapılan kesimler (hayvanın boynundaki muayyen) kesim yerlerinden yapılmalıdır" sözünü kaydeder.

Hemen belirtelim ki Zebh ve Nahr ayrı kelime ise de, Cumhur'a göre, aynı mânada müterâdif (eş mânâlı) olarak kullanılır. Ancak, Nahr umumiyetle deve kesimini ifâde için kullanılmıştır. Bu bir hayvanın göğsü üzerinden bıçakla vurup boğaz damarlarını kesmek mânasına gelir. Zebh ve bütün hayvanların kesilmesini ifâde için kullanılır. Şu halde İbnu Cüreyc, gerek devenin ve gerekse diğer hayvanların boğazlanmasında, sünnette belirtilen kesme noktalarından bıçağın vurulması gerektiğine dikkat çekmektedir.
Meşru zebh, şârihlerin açıkladığına göre, hayvanın nefes borusu (hulkum) ile yemek borusunu (meri), bir de bunlar arasında yer alan vedec denen (cem'i evdâcdır[16] iki kan damarını kesmekten ibârettir. Bu dört şeyden üçünün kesilmesi, Ebû Hanife'ye göre "şer'î zebh"in tahakkuku için yeterlidir. Ebû Yûsuf'a göre, yemek ve nefes borusu ile o iki damardan birinin kesilmesi şarttır. İmam Muhammed, bunlardan her birinin yarısından fazlasının kesilmiş olması yeterli demiştir. "Yarıdan az olursa onda hayır yoktur" der. Aynî, Şâfiîlerin, el-Vecîz'de yemek borusu (meri) ile nefes borusunun (hulkum) kesilmesini yeterli bulduklarını, diğer ikisini şart koşmadıklarını, Ahmed İbnu Hanbel'in de böyle hükmettiğini belirtir. İmam Mâlik ve bazıları da iki damarla nefes borusunun kesilmesini şart koşmuştur.[17]

-3- وعن الخدرى رَضِـى اللّهُ عَنْهُ قال:]سئِلَ رسولُ اللّه # فقِيلَ إنَّا نَنْحَرُ النَّاقَةَ وَنَذْبَحُ البقرةَ وَالشاةَ في بَطْنِهَا الجنينُ، أنُلْقِيهِ أمْ نَأكُلُهُ؟ فقَالَ: كُلُوهُ إنْ شِئْتُمْ فإنَّ ذكَاتَهُ ذكاةُ أُمِّهِ[. أخرجه أبو داود وهذا لفظه والترمذي .

3. (1955)- El-Hudrî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm)'a sorularak dendi ki: "Biz deve, sığır ve davarı, karınlarında cenin olduğu halde boğazlıyoruz. Cenini yiyelim mi, atalım mı?"
Şu cevabı verdi:
"Dilerseniz yiyin. Zîra onların tezkiyesi (temiz ve helal olmaları) annelerinin tezkiyesine tâbidir." [Ebû Dâvud, Edâhi 18, (2827); Tirmizî, Et'ime 2, (1476).] [18]

AÇIKLAMA:

1- Cenin: Anne karnındaki yavruya denir. Doğduktan sonra cenin denmez.
2- Tezkiye, en-Nihâye'de açıklandığına göre, zebh ve nahr demektir, yani kesmek. Masdar olarak zekât kelimesi de kullanılır.
3- Tirmizî der ki: "Sahâbe ve sahâbe dışındaki ehl-i ilimden bir çoğu bu hadisle amel etmiştir. Süfyan, İbnu'l-Mübârek, Şâfiî, Ahmed ve İshâk bu görüştedirler."
İmam Muhammed ve Ebû Yûsuf'un da bu görüşte olduğu belirtilir. Mâlik de bu görüştedir, ancak ceninin tüylenmiş olmasını şart koşar. Ebû Hanîfe, ölmüş olarak doğan ceninin haram olduğuna hükmetmiştir. Ona göre, annenin tezkiyesi yavrunun da tezkiyesi için yeterli değildir."
İmam Muhammed'in Muvâtta'da rivâyetine göre, Abdullah İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) şöyle demiştir: "Dişi deve kesilecek olursa, karnındakinin zekâtı (kesilmesi), hilkati tamamlanmış, tüyleri de çıkmış ise, bizzat kendisinin kesilmesiyle tahakkuk eder. Cenin, annenin karnından çıkınca kesilir, ta ki kan, karnından dışarı çıksın." Said İbnu'l-Müseyyeb'in de: "Kesilmiş hayvanın karnındaki ceninin tezkiyesi (kesilmesi), annesinin kesilmesidir, yeter ki ceninin hilkati tam ve tüyleri çıkmış olsun" demiştir.

Görüldüğü üzere, İmam-ı Âzam, bu meselede Cumhur'a muhalefet etmiştir.[19]

4ـ وعن ابن عمر رَضِى اللّهُ عَنْهُما أنه قال:]إذَا نُحرَتِ النَّاقَةُ فَذَكاةُ مَا في بَطْنِهَا في ذَكَاتِهَا إذَا كَانَ قد تمَّ خَلْقُهُ وَنَبَتَ شَعْرُهُ فَإذَا خَرَجَ مِنْ بَطْنِ أُمِّهِ ذُبِحَ حَتَّى يَخْرُجَ الدَّمُ مِنْ جَوْفِهِ[. أخرجه مالك

.

4. (1956)- Hz. İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) buyurmuştur ki: "Bir deve kesildiği zaman karnındaki yavrunun tezkiyesi, devenin tezkiyesine tâbidir, yeter ki yavrunun hilkati (bütün uzuvlarının çıkmasıyla) tamamlanmış, tüyleri de bitmiş olsun. Yavru annenin karnından çıkınca (yine de hemen) kesilir, tâ ki içteki kan çıksın." [Muvatta, Zebâih 8, (2, 490).][20]

AÇIKLAMA:

1- Tezkiye, önceki açıklamada da belirtildiği gibi, kesmek mânasına gelir, Ancak

temizlik, nema mânâları da var. Burada temizlik olarak yâni hayvanın, kesilerek etinin temiz kılınması diye anlayabiliriz. İslâmî şartlara uymadan öldürülen hayvanın eti temiz olmayacağı daha önce belirtildi.
2- Sadedinde olduğumuz hadiste, yüce sahabî Abdullah İbnu Ömer'e göre, anne karnındaki ceninin tezkiyesi yani etinin temiz ve helal kılınması hayvana tâbidir. Hayvan İslâmî âdâba uygun olarak kesilmek sûretiyle tezkiyesi yapılınca yavru da tezkiye edilmiş olmaktadır. Çünkü, yavru annenin bir parçasıdır. Hâliyle, "bütün" tezkiye edilince onun diğer cüzleri ve parçaları da aynı hükme tâbi olur, tezkiye edilmiş sayılır. İmam Mâlik, Şâfiî, Hanefîlerden Ebû Yusuf, Muhammed de bu görüştedir.
3- Hadis yavru anne karnından çıkınca yine de kesilmesini âmirdir. Ancak bu iş, tezkiye için değil, ceninin içindeki kanı dışarı atmak içindir. Rivâyet, bu kesimin mendûb olduğunu, kesilmese de ceninin helal olduğunu ifâde etmektedir.
4- Burada şu husûsu da tavzîh edelim: Cenin anne karnından ölü olarak çıkan yavrudur. Şu halde, kesme gereği olmadan helal olan bunun etidir. Öyle ise, diri çıkması hâlinde, anneye tâbi değildir, tezkiyesi için ayrıca kesilmesi lâzımdır, değilse helal olmaz. Nitekim önceki hadisteki sual bu husûsu belirtmektedir. Anne karnından çıkan yavrunun "atılma" veya "yenilme"si söz konusudur, diri çıkmış, kesilme imkânı olandan sual edilmemiştir. Öyleyse Resulullah'ın verdiği "onun tezkiyesi annesine tâbidir" cevabı ölü olarak çıkan ceninle ilgilidir, diri olarak çıkanla değil, Dirinin tezkiyesi için kesilmesi gerekir.
5- Ebû Hanîfe'yi, "anne karnından ölü olarak çıkan ceninin eti yenmez" hükmüne götüren kıyas şudur: Ebû Hanîfe hadiste geçen: "Onun tezkiyesi annesinin tezkiyesi(ne tâbi)dir" cevabını, benzetme mânâsında anlayarak: "Onun tezkiyesi de annesinin tezkiyesine benzer, nasıl ki annesi kesilerek tezkiye edilir, onun da tezkiyesi için kesilmesi gerekir" şeklinde değerlendirme yapmıştır. Dolayısıyla bununla diri doğanlar kastedilmiş olmaktadır, ölüler haramdır.
6- Tüyleri çıkma şartı, beden tüyleriyle ilgilidir, göz ve kaş tüylerinin çıkmamış olması zarar vermez. [21]

ÜÇÜNCÜ FASIL

KESME ÂLETİ

-1- عن رافع بن خديج رَضِى اللهُ عَنْهُ قال:]كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللّهِ # في سَفَرٍ فَنَدَّ بَعِيرٌ فَطَلَبُوهُ فَأعْيَاهُمْ فَأهْوَى رَجُلٌ بِسَهْمٍ فَحَبَسَهُ اللّهُ تَعالى. فقالَ #: إنَّ لِهذِهِ الْبَهَائِمِ أوَابِدَ كَأوَابِدِ الْوَحْشِ فَمَا غَلَبَكُمْ مِنْهَا فَاصْنَعُوا بِهِ هكَذَا قلْتُ يَا رسُولَ اللّهِ: إنَّا قُو الْعَدُوِّ غَداً وَلَيْسَتْ مَعَنَا مُدىً، أفَنَذْبَحُ بِالْقَصَبِ؟ فقَالَ: مَا أنْهَرَ الدَّمَ وَذُكِرَ اسْمُ اللّهِ عَلَيهِ فكلوهُ، لَيْسَ السِّنَّ وَالظُّفْرَ، سَأُحَدِّثُكُمْ عن ذلِكَ؟ أمَّا السِّنُّ فَعَظْمٌ. وَأمَّا الظُّفْرُ فَمُدَى الحَبَشَةِ[. أخرجه الخمسة.»نَدَّ« أى هَرَب. ومعنى »حَبَسَهُ« منعه من الذهاب.»وَا'وَابِدُ« الوحوش، وتأبَّدت البهائم توحَّشت ونَفَرت من ا''نس.»وَالمُدَى« جمع مدية وهى الشَّفرة والسكين.»وَأنْهَرَتِ الدَّمَ« أى أسالته تشبيهاً بجرى الماء في النهر .

1. (1957)- Râfi' İbnu Hadîc (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Bir seferde Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm) ile birlikte idik. (Bu esnâda) bir deve huysuzluk edip kaçtı. Peşine düştüler. Ama tâkipçileri yordu. Bir adam deveye bir ok gönderdi. Derken Allah (c.c.) onu durdurdu. Aleyhissalâtu vesselâm Efendimiz:

"Bu hayvanların kaçkınları var, tıpkı vahşî kaçkınlar gibi. Onlardan biri size galebe çalacak olursa, ona böyle davranın!" dedi. Ben:

"Ey Allah'ın Resûlü, biz yarın düşmanla karşılaşacağız, yanımızda (hayvan kesecek) bir bıçağımız yok. (Hîn-i hâcette) kamışla keselim mi?" diye sordum. Bana:

"Bolca kanı akıtılan ve üzerine Allah'ın ismi zikredilenin etini yeyiniz. Diş ve tırnak(la kesmek caiz) değildir. Size (bunun sebebini) söyleyeceğim; "Diş kemiktir, tırnak ise, Habeşlilerin bıçağıdır." [Buhârî, Şirket 3, 16, Cihâd 191, Zebâih 15, 18, 20, 23, 36, 37; Müslim, Edâhi 21, (1968); Tirmizî, Ahkâm 5,

(1491, 1492); Ebû Dâvud, Edâhi 15, (2821); Nesâî, Dahâya 20, 21, 26, (7, 226, 227).][22]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, 1954 numaralı hadisin açıklamasında kısmen geçti. Burada, orada yer verilmeyen bir kaç noktaya temas edeceğiz:
* Hadis, hayvan etinin helal olmasını iki şarta bağlamaktadır:
1- Bolca kan akması,
2- Tesmiye (kesim sırasında Allah'ın adının zikredilmesi). Bunlardan birinin eksikliği, etin helal olma vasfını kaldırır. Tesmiye ile ilgili bazı teferruatı 1950. hadiste açıkladık.
* "Diş kemiktir" cümlesi veciz bir ifâdedir. Beyzâvî şöyle açar: "Burada bir kıyas var, ancak nazarlarındaki şöhreti sebebiyle ikinci mukaddimesi hazfedilmiştir. Şöyle takdir edilebilir: "Dişe gelince, bu kemiktir, hiç bir kemikle kesme işi helal değildir. İstisna neticeye delalet ettiği için ayrıca zikrine hâcet görülmeyip, tayyedilmiştir." İbnu Salah Müşkilü'l-Vasît'de demiştir ki: "Bu hadis, aleyhissalâtu vesselâm'ın kemikle şer'î kesmenin yapılamayacağını takrir ettiğini gösterir. Bu sebeple, "kemiktir" kelimesi ile yetinmiştir.
Nevevî de şöyle açıklar: "Hadisinin mânası şudur: "(Hayvanları) kemiklerle kesmeyin. Çünkü o, kanla kirlenir. Zaten ben onun kirletilmesini yasakladım, çünkü kemik cin kardeşlerinizin gıdasıdır."
* "Tırnak ise Habeşlilerin bıçağıdır" cümlesini İbnu Salâh ve Nevevî şu mânâda anlamışlardır: "Tırnak Habeşlilerin bıçağıdır. Habeşliler ise kâfirlerdir. Zaten sizi kâfirlere benzemekten yasaklamıştım."
Bazılar da şöyle demiştir: "Resûlullah bu iki şeyi kesme âleti yapmayı yasaklamaktadır, çünkü bunlarla kesildiği takdirde hayvanlara eziyet edilmiş olur. Ayrca, onlarla yapılan ameliye, kesim değil, kesim sûretinde bir boğma işidir."
Birinci mülâhazaya: "Eğer teşebbüh sebebiyle yasaklansa bıçakla ve küffârın kullandığı diğer âletlerle kesimden de kaçınmak gerekir" diye itiraz edilmişse de bunlara şu cevap verilmiştir: "Hayvan kesmede bıçağın kullanılması esastır, (insanlığın müşterek âdetidir). Yasak benzeme burda olmaz, bunun dışındaki başka vâsıtalarda olur."[23]

-2- وعن نافع]أنهُ سمِعَ ابْناَ لكعبِ بنِ مالكٍ يُخْبِرُ ابنَ عُمَرَ رَضِى اللّهُ عَنْهما. أنَّ أبَاهُ أخْبَرَهُ أنَّ جَارِيَةً لَهُمْ كانَتْ تَرْعى غَنماً فأبْصَرَتْ بِشَاةٍ

مِنْهَا مَوْتاً فَكَسَرَتْ حَجَراً فذَبَحتْهَا. فقَالَ ‘هْلِهِ َ تَأكُلُوا حَتَّى أسْألَ رسُولَ اللّهِ # فَسَألَهُ فَأمَرَهُ بِأكْلِهَا[. أخرجه البخارى ومالك .

2. (1958)- Nâfî'nin anlattığına göre, Ka'b İbnu Mâlik (radıyallâhu anh)'in bir oğlundan, İbnu Ömer'e anlatırken şunları işitmiştir: "Bâbası kendisine haber vermiştir ki: Davar güden câriyeleri, bir koyunun ölmek üzere olduğunu görmüş, derhal bir taş kırarak, onunla koyunu kesmiştir. Bâbası ailesine: "Ondan yemeyin. Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm)'a sorayım" demiş ve sormuştur. Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm) yemelerini emretmiştir." [Buhârî, Zebâih 18, 19, Vekâlet 4; Muvatta, Zebâih 4, (2, 489).][24]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, bıçak dışında kesici şeylerin hayvan kesiminde kullanılıp kullanılmayacağı sorusuna cevap getirmektedir. Buhârî, bu hadisi "Kamış, sert taş (merve) ve demirle kan akıtma" başlığını taşıyan bir bâbta verir. Maksadı, bıçak, dışındaki bazı kesici cisimlerle de "indelhâce" kesim yapmanın câiz olduğunu göstermektir. Şârih İbnu Hacer, taş ve hatta deynek yarması ile alâkalı kesimlerle ilgili bazı rivâyetlere işâret ettikten sonra Taberânî'nin el-Evsat'da Huzeyfe (radıyallâhu anh)'den tahric ettiği bir hadisi kaydeder:
إذْبَحُوا بِكُلِّ شَىْءٍ خَرَى اَوْدَاج مَا خَ السِّنِّ وَالظُّفْرِ "Hayvanın kesilecek dört şeyini (nefes ve yemek borusu ile iki damar) kesebilen -diş ve tırnak dışındaki- her şeyi kullanarak kesim yapın!"
İbnu Hacer, bu hadisle, herçeşit taşla kesim yapılabileceğinin takrîr edilmiş olduğunu belirtir.[25]

-3- وعن جابر رَضِى اللّهُ عَنْهُ قال:]صَادَ رَجُلٌ مِنْ قَوْمِى أرْنَباً

أَوْ ثِنْتَيْنِ فَذَبَحَهُمَا بِمَرْوَةٍ وَعَلَّقَهُمَا حَتّى سَألَ رَسُولَ اللهِ # عَنْهُمَا فَأَمَرَهُ بِأَكْلِهِمَا]. أخرجه الترمذي .

3. (1959)- Hz. Câbir (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Kavmimden biri bir veya iki tavşan avladı. Bunları taşla kesti. Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm)'dan soruncaya kadar astı. Efendimiz(aleyhissalâtü vesselâm) yemesini emretti." [Tirmizî, Zebâih 1, (1472).][26]

AÇIKLAMA:

1- Tavşan kesmekte kullanılan taşın çeşidi merve ile ifade edilmektedir. Lügatçiler bunun beyaz renkli, taşların en sert cinsi olduğunu belirtirler. İnce şekilde kopabilen bu taş bıçak yerine de kullanılabilmektedir. Alimler bu hadisin, sadece merve cinsiyle değil, her çeşit taşla, hîn-i hacette kesim yapmaya cevaz ifâde ettiğini belirtirler.
2- Hadis, ayrıca tavşan etinin helâl olduğunu da ifâde etmektedir. Hattâ Hz. Enes (radıyallâhu anh)'ten gelen bir rivâyette, bâbalığı Ebû Talha'nın Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm)'a bu şekilde avlanan bir tavşanın iki budunu gönderdiğini, Resûlullah'ın bu hediyeyi kabul edip yediğini öğrenmekteyiz.
Ulemâ kâhir ekseriyeti ile tavşan etinin helâl olduğuna hükmeder. Ancak şunu da belirtelim ki, Ashab'tan Abdullah İbnu Ömer ile Tâbiîn'den İkrime ve fukahâdan Muhammed İbnu Ebî Leylâ tavşan etinin mekruh olduğuna hükmetmişlerdir. Bu büyükler, Huzeyme İbnu Cezî el-Sülemî'den gelen bir rivâyeti esas almışlardır:
"Ey Allah'ın Resûlü, dedim, tavşan hakkında ne dersiniz?"
"Ne yerim ne de haram ederim!" dedi. Ben de:
"Öyleyse, siz haram etmedikçe onu yiyeceğim. Ey Allah'ın Resûlü, siz niye yemiyorsunuz?" dedim. Şu cevabı verdi:
"Bana onun kanadığı haber verildi."
Bir başka rivâyette geçen "tavşanın hayız gördüğüne inanıyordu" ifâdesi, "kanaması"ndan maksadın ne olduğunu açıklar.
Râfiî, Ebû Hanîfe (rahimehumallah)'nin tavşan yemeyi haram addettiğini yazmış ise de, Nevevî, Râfiî'yi Ebû Hanîfe'den nakilde hata yapmakla itham etmiştir.
Hülâsa, tavşan etinin mekruh olduğunu söyleyenlerin dayandığı bazı rivâyetler var ise de, âlimler bunlardan mekruh hükmünün çıkmayacağında ittifak

etmişlerdir.[27]

-4ـ وعن عطاء بن يسار عن رجل من بنى حارمة.]أنهُ كَانَ يَرْعى لَقْحَةً فَرَأى بِهَا المَوْتَ فَلَمْ يَجِدْ مَا يَنْحَرُهَا بِهِ. فَأَخَذَ وَتِداً فَوَجأ بِهِ لَبَّتَهَا حَتَّى اهْرَاقَ دَمَهَا. ثُمَّ أَخْبَرَ رَسُولَ اللّهِ # فَأمَرَهُ بِأَكْلِهَا[. أخرجه ا٭ربعة إ الترمذي.»اللَّقْحَةُ« الناقة ذات اللبن .

4. (1960)- Atâ İbnu Yesâr, Benî Hâriseli bir adamdan rivâyet eder ki: "Bu zât bir sağmal deveyi gütmekte iken ölmek üzere olduğunu farkeder. Beraberinde, hayvanı kesebilecek bir şey de bulamaz. Eline geçirdiği bir kazığı devenin ümmüğüne saplar, kanını akıtır. Sonra durumu Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm)'a haber verir. Efendimiz yemesini söyler." [Muvatta, Zebâih 3, (2, 489); Ebû Dâvud, Edâhî 15, (1823); Nesâî, Dahâya 19, (7, 226).][28]

AÇIKLAMA:

Nesâî'nin rivayetinde, deveyi kesmede kullanılan kazığın demirden olmayıp "odundan" olduğu tasrih edilir. Bu rivayet ayrıca Atâ'nın hâdiseyi Ebû Saîdi'l-Hudrî'den dinlediğini de belirtir.[29]

-5ـ وعن زيد بن مابت رَضِى اللّهُ عَنْهُ]أنَّ ذئْباً نَيَّبَ شَاةً فَذَبَحُوهَا بِمَرْوَةٍ فَرَخَّصَ رَسُولُ اللّهِ # في أَكْلِهَا[. أخرجه النسائى.
»المَرْوَةُ« الحجر .

5. (1961)- Zeyd İbnu Sâbit (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Bir kurt bir koyunu dişlemişti, derhal keskin bir taşla kestiler. Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm) yenmesine ruhsat verdi." [Nesâî, Dahâyâ 18, (7, 225).] [30]

DÖRDÜNCÜ FASIL

YENMESİ YASAK OLAN KESİLMİŞLER

-1- عن عائشة رَضِـيِ اللّهُ عَنْها قالت:]سُئِلَ رسولُ اللّهِ # فَقىلَ لَهُ إنَّ نَاساً يَأتُونَنَا بِاللَّحْمِ َ نَدرى أذَكَرُوا اسْمَ اللّهِ عَلَيْهِ أمْ ؟ قال: سَمُّوا عَلَيْهِ أنْتُمْ وَكُلُوهُ[. أخرجه البخارى ومالك وأبو داود والنسائى .

1. (1962)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm)'a soruldu: "Halk bize et getiriyor, kesilirken besmele çekilip çekilmediğini bilmiyoruz, ne yapalım?"
"Siz besmele çekin, yiyin!" cevabını verdi." [Buhârî, Sayd 21, Büyû 5, Tevhîd 13; Muvatta, Zebâih 1, (2, 488); Ebû Dâvud, Edâhî 19, (2829); Nesâî Dahâya 39, (7, 237).][31]

AÇIKLAMA:

1- Hadisin, yanlışlığa meydan vermeden anlaşılması için, Buhârî'deki bir vechinde yer alan ziyadeyi bilmek gerek. Rivâyetin devamında Hz. Aişe şu açıklamayı ilâve eder: "(Eti getirenler) küfür devrine yakın kimselerdi." Bazı rivâyetlerde bu sualin İslâm'ın evvelinde vâki olduğu belirtilir. Hattâ Tahâvî'nin Müşkilü'l-Âsâr'daki bir kaydı, bu ilk zamanlarda Ashâb'n yeni Müslüman olan bedevîler karşısında bile yiyecek alışverişinde kuşkulu davranıp, zaman zaman Resûlullah'a başvurduklarını gösterir: "Ashâb'tan bir grup Resûlullah'a çıkarak sordular: "Bedevîler bize et, peynir, tereyağı getiriyorlar. Biz bunların Müslümanlıklarının künhüne vâkıf değiliz (ne yapalım?) Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm): "Allah'ın haram kıldığı şeylere dikkat edin ve onlardan kaçının, sükût ettiği hususlarda (kendinizi zora sokmayın,) sizleri affedecektir. "Rabbin unutkan değildir" (Meryem 64) -Üzerine siz Allah'ı zikredin" diye cevap verir.
Şu halde, bu hadiste medar-ı bahs olan ihtiyat hali, ilk devrelere, Müslümanlığının ciddiyeti pek iyi bilinmeyen bedevîlere karşıdır. Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm) zâhire göre amel edilerek, aşırı titizliğe

gidilmemesini tavsiye ediyor. Çünkü şüphenin hududu yok. Fazla ileri gidince hem zorluklara sebep olur, hem de beşerî münâsebetlere halel gelir.

2- Şu halde, hadisten yanlış bir hüküm çıkarılarak, inançsız insanlar tarafından besmelesiz olarak kesilen hayvanların sonradan çekilecek bir besmele ile yenilebileceğine, bir başka ifade ile, başlangıçta çekilmesi esas besmele kasden terkedilmişse, sonradan çekilecek besmelenin bunun yerini alabileceğine hükmedilmesi yanlış olur. Ulemâ hadisin böyle anlaşılmaması gerektiğini belirtmeye ayrı bir ehemmiyet verir. Hadis, yemekleri yerken besmele çekmenin, besmele ile yemeklere başlamanın sünnet olduğunu hükme bağlamaktadır.İbnu'l-Melek aynen şunları söyler: "Hadis, size: "Yerken çektiğiniz besmele, kesen kimsenin çekmesi gereken besmelenin yerini tutar" demiyor, bilâkis, yemek sırasında besmele çekmenin müstehab olduğunu , kesim sırasında besmele çekilip çekilmediğini bilmiyorsanız, kesen kimsenin, kestiği şeyin yenmesi câiz olanlardan biri olması hâlinde, kesilmiş şeyin yenebileceğini beyan ediyor,"

Âlimler ekseriyet îtibariyle bu hadisten hareketle, Müslümanların pazarlarında satılan (yiyecek) şeylerin, Müslüman bedevîlerin kestiklerinin hep helâl olduğuna hükmedilmesi gerektiğini söyler. Aksi zâhir olmadıkça, bu meselelerde Müslüman hakkında hüsn-ü zan esastır. Bu kanaatte olanlar, âyet-i kerimeden delil gösterirler. "Kitap verilenlerin yemeği size helâldir..." (Maide, 5). Ve derler ki: "Burada onların kestikleri mübah kılınmaktadır, halbuki onların bunu keserken besmele çekip çekmedikleri de bir şekk konusudur."

3- Hattâbî, bu hadiste kesim sırasında besmele çekmenin vâcip olmadığına delil bulunduğunu söyler. Daha önce (1950. hadis) belirttiğimiz üzere, bu mesele ulemâ arasında ihtilâflıdır. Başta Ebû Hanîfe, ehl-i re'y zümresi, âmden besmeleyi terkedenin kestiği "haramdır, yenmez" diye hükmederken; Şâfiî, Mâlik ve Ahmed İbnu Hanbel, tesmiyenin müstehab olduğunu söylemişlerdir. Bunlara göre değil unutarak, amden bile tesmiye terkedilse, kesilen hayvanın eti yenilir, ancak tesmiyeyi terk mekruhtur. Dâvudu Zâhirî ve bazıları kesim sırasında tesmiyenin unutularak terkinde bile, etin haram olduğuna hükmetmişlerdir.[32]

-2- وعن أبى الدرداء رَضِى اللهُ عَنْهُ قال:]نَهَى رسولُ اللهِ # عن أكْلِ الْمُجَمَّمَةِ وَهِىَ الَّتِى تُصْبَرُ للنَّبْلِ، وَعَنِ الخَلِيسَةِ وَهِىَ التي يأخُذْهَا الذِّئْبُ فَتُسْتَنْقَذُ[. أخرجه الترمذى إلى قوله تُصْبرُ للنبل.

وأخرجه باقيه رزين .

2. (1963)- Ebû'd Derdâ (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm) mücesseme'nin yenmesini yasakladı. Mücesseme ok atışlarında hedef olarak kullanılan hayvandır. Keza halîsanın yenmesini de yasakladı. Halîsa, kurdun kaçırdığı, fakat ondan kurtarılan hayvandır." [Tirmizî, Et'ime 1, (1473). Bir rivâyetin "Ok atışlarına hedef olarak kullanılan hayvan" ibâresine kadar olan kısmı Tirmizî'de gelmiştir. Gerisi Rezîn'in ilâvesidir. Bu ziyâde kısım yine Tirmizî'nin 1474 numarada kayıtlı İbrâz hadisinde mevcuttur.][33]

AÇIKLAMA:

1- Mücesseme, bizzat Tirmizî metninde açıklandığı üzere, öldürmek maksadıyla ok atışlarına hedef kılınan hayvana denir. Ancak bu maksadla kuş ve tavşan gibilerinin daha çok kullanıldığı belirtilir. Bu hadisten, hayvanların atışlara hedef olarak kullanılmasının tecvîz edildiği anlaşılmaktadır. Resûlullah, bunu yasaklamıştır. İspanyolların boğa güreşi adı altında hayvanlara karşı işledikleri vahşet bu hadisler açısından İslâm nazarında merduddur, kesinlikle tecviz edilemez. Buharî'nin bir rivâyetinde Hz. Enes: نَهَى النَّبِىُّ # اَنْ تُصبرَ الْبَهَائِمُ "Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm) hayvanların hedef yapılmasını yasakladı" der. Semüre (radıyallahu anh)'den gelen bir rivâyette: نَهَى النَّبِىُّ # اَنْ تُصبرَ الْبَهِيمَةُ وَانْ تُؤْكَلَ لَحْمهَا إذَا صَبُرَتْ "Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm) hayvanın hedef yapılmasını yasakladı, hedef yapılmışsa etinin yenilmesini haram kıldı" denilmiştir.

2- Halîsa: Kurdun ağzından alınmış olup, kesilmezden önce ölen hayvandır. Şu halde, kurdun dişlemesi sonucu aldığı yara ile ölen koyun, keçi gibi hayvanların eti yenilmez. Esasen dinimiz, sadece av için hususî yetiştirilmiş köpek, şâhin gibi hayvanların yaraladıklar dışında, başka hayvanların sebep oldukları yaralar sebebiyle ölen hayvanların yenilmesini helâl addetmez. (3474-3480 numaralı hadislerde açıklanacaktır.)[34]

3- وعن الزهرى قال:] بَأسَ بذبيحةِ نَصارى العربِ فإنْ سَمِعْتَهُ

يسمِّى لغيرِ اللهِ فَ تَأكَلْ، وَإنْ لَمْ تَسْمَعْهُ فَقَدْ أحَلّه اللهَ وَعَلِمَ كُفرَهُمْ[. ويذكر عن عليّ رَضِى اللّهُ عَنْهُ عنه نحوه. أخرجه رزين. قلت: وهو في البخارى في ترجمة باب، واللّه أعلم .

3. (1964)- Zührî (rahimehullah) diyor ki: "Arap Hıristiyanlarının kestiklerini yemekte bir beis yoktur. Ancak, Allah'tan başka birisinin adını andığını işitirsen o zaman kestiğini yeme. İşitmemiş isen, (bu durumda vehimlenme), çünkü Allah, onların küfrünü bildiği halde kestiklerini helâl kılmıştır."
Hz. Ali'den de bu mânâda rivâyet yapılmıştır. [Rezîn ilavesidir. Bu ilâve rivâyet, Buharî'nin Kitabu'z-Zebâih'de 22. bâbta bâb başlığında kaydedilmiştir.][35]

AÇIKLAMA:

1- İbnu Hacer, Buharî'de senetsiz olarak bâb başlığında kaydedilmiş olan bu eserin, Abdurrezzak'ın Musannaf'ında müsned (senedli) olarak zikredildiğini belirtir.
2- Ehl-i Kitap olan Hıristiyanlardan işitilebilecek ve yemeyi haram kılan tesmiyenin بِاسْمِ الْمَسِيحِ yani "Hz. İsa'nın adıyla" kelimesinin olabileceğini İmam Şâfiî (rahimehullah) belirtmiştir. Ancak, devamla der ki: "Kesim sırasında Hz. İsa'nın ismi, kendisine dua okumak (salât ve selâm göndermek) mahiyetinde olursa böylesi bir zikir, kesilen hayvanı haram kılmaz. " Beyhakî, Halîmî'den şu açıklamayı kaydetmiştir: "Ehl-i Kitap, hayvanlarını Allah adına keserler. Dinlerinde onlar, esas itibâriyle ibâdeti Allah için yaparlar, başka bir şey için değil. Asıl itibariyle kasıtları bu olunca, kestiklerine îtibâr edilir (helâl addedilir). Onlardan bazılarının, meselâ bismi'l-Mesîh demeleri zarar etmez. Zîra bunlar da, böyle demekle, -İslâmî îtikâdı inkâr etmiş bile olsalar- Allah'tan başka bir şey murad etmezler."
3- Ehl-i Kitab'ın kestiklerinin yenmesine ruhsat veren âyeti az yukarda kısmen kaydettik. O âyette (Mâide 5), Ehl-i Kitab'ın yemeklerinin helâl olduğu ifâde edilir. İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ), âyette geçen, طَعَامُهُمْ yani "yiyecekleri" kelimesini, kestikleri ذَبَائِحُهُمْ diye tefsir etmiştir.
Bu meseleye ulema, "Ehl-i Kitab'a haram kılınan yiyecekler Müslümanlara da

haram mı? sorusuna cevap ararken girmiştir. Zîra, Ehl-i Kitab'a içyağı haram edilmiştir. İçyağının Müslümanlara haram olup olmadığı hususunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Cumhûr haram olmadığına hükmederken, İmam Mâlik ve Ahmed İbnu Hanbel: "Ehl-i Kitab'a, içyağı gibi haram kılınmış olan yiyeceklerin Müslümanlara haram olduğu" hükmünü verirler. İbnu'l-Kâsım: "Allah'ın mubah kıldığı Ehl-i Kitab'ın taâmıdır, içyağı ise, onların taâmı değildir, keserken de onu gâye edinmezler" diyerek, içyağının Müslümanlara da haram olması gerektiğini ifâde eder.Kendisine, İbnu Abbâs'ın yukarda kaydettiğimiz yorumuyla cevap verilmiştir: "Taamdan maksad kestikleri olunca, kesilenin bir kısmına helal, bir kısmına haram denmez, tezkiye hayvanın bütün parçalarına şâmildir, öyle ise içyağı da tezkiyeye dâhildir."
Hülâsa ulema, başka mülâhaza ve deliller de ileri sürerek içyağının Müslümanlara helâl olduğunu dâir Cumhur'un görüşünün haklılığını ortaya koymuştur.
4- Ulema, Ehl-i Kitap husûsunda bir noktada daha ihtilâfa düşer: "Bâzıları sünnet olmayanların (aklaf = kabuklu) kestikleri yenilemiyeceği kanaatindedir. Nitekim İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ)'ın şöyle söylediği rivâyet edilmiştir:
اَقْلَفُ َ تُؤْكَلُ ذَبِيحَتُهُ وَ َ تُقْبَلُ صَتُهُ وَ َ شَهَادَتُهُ
"Kabuklunun kestiği yenmez, namaz ve şehâdeti kabul edilmez."
Diğer taraftan Hasan Basrî (rahimehullah) ve İbrahim Nehâî, Ehl-i Kitap'tan biri Müslüman olduğu takdirde yaşlı ise ve helak olmaktan korkarsa, onun sünnet olmasını şart koşmaz, ruhsat tanır, kestiğinin yenilmesinde bir beis görmezler. İbnu'l-Munzir, bu ihtilâflı meselede Cumhur'un, yukarıda kaydedilen âyete dayanarak, kabuklunun kestiği hayvanın yeneceğine hükmettiğini kaydeder. Kur'an'da bahsi geçen ve yiyecekleri helal kılınan Ehl-i Kitab'ın bir kısmı sünnetsizdir. Nitekim Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm)'ın Herakliyüs ve kavmine: يَا اَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا الى كَلِمَةٍ سَواءٌ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ "Ey Ehl-i Kitab! Bizimle sizin aranızda aynı olan bir kelimeye gelin..." (Âl-i İmrân 64) diye hitab etmiştir. Oysa Herakliyus ve kavmi sünnet olmayan takımdadır ve "Ehl-i Kitap" diye isimlendirilmiştir.[36]

---

[1] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/206.

[2] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/207.

[3] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/207-210.

[4] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/210.

[5] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/210.

[6] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/210.

[7] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/210-211.

[8] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/211.

[9] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/211-212.

[10] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/212.

[11] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/212.

[12] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/213.

[13] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/213-214.

[14] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/214.

[15] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/214-216.

[16] İki adet kan damarına rağmen hadislerde evdâc denmiş olması alimleri bazı yorumlara sevketmiştir. Bir izâha göre, boğazda kesilen mezkur dört ayrı şeyin her birine tağlib tarikiyle vedec denmiş olmalıdır.

[17] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/216-217.

[18] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/217.

[19] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/217-218.

[20] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/218.

[21] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/218-219.

[22] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/220-221.

[23] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/221.

[24] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/222.

[25] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/222.

[26] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/222.

[27] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/222-223.

[28] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/223.

[29] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/224.

[30] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/224.

[31] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/225.

[32] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/226.

[33] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/226-227.

[34] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/227.

[35] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/227.

[36] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/228-229.

ZEKÂT BÖLÜMÜ

(Bu bölümde beş bâb vardır)

BİRİNCİ BÂB

ZEKÂTIN FARZİYYETİ, TERKEDENİN GÜNAHI

*

İKİNCİ BÂB

MALDAKİ ZEKÂTIN AHKÂMI

*

(Bu bâb on fasıldır)

*

BİRİNCİ FASIL

MÜŞTEREK HADİSLER

*

İKİNCİ FASIL

HAYVANLARIN ZEKÂTI

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

ZÎNETLERİN ZEKÂTI

*

DÖRDÜNCÜ FASIL

MEYVE VE SEBZELERİN ZEKÂTI

*

BEŞİNCİ FASIL

MADEN VE DEFİNELERİN ZEKÂTI

ALTINCI FASILAT VE KÖLELERİN ZEKÂTI

*

YEDİNCİ FASIL

BALIN ZEKÂTI

*

ONUNCU FASIL

ZEKÂTLA İLGİLİ MÜTEFERRİK HÜKÜMLER

*

ÜÇÜNCÜ BÂB

SADAKA-İ FITR

*

DÖRDÜNCÜ BÂB

ZEKAT TAHSİLDÂRININ HAK VE VAZÎFELERİ

*

BEŞİNCİ BÂB

ZEKÂT KİMLERE HELÂL, KİMLERE HARAM?

(Bu bâb iki fasıldır)

*

BİRİNCİ FASIL

ZEKÂTIN HELÂL OLMADIGI KİMSELER

*

İKİNCİ FASIL

SADAKANIN HELÂL OLDUGU KİMSELER

UMUMÎ AÇIKLAMA

1-ZEKÂT NEDİR?

Zekât, lügatte nemâ (büyüme, artma) mânasına gelir. زَكَا الزَّرْعُ "Ekin büyüdü" demektir. Sadece bitki için değil mal için de kullanılır. Zekât ayrıca, temizlenme mânasına da kullanılmıştır. Şer'an her iki mâna da mûteberdir. Birinci mânaya göre, zekâtın verilmesi, malın artmasına sebeptir. Veya kişinin sevabı, zekât sebebiyle artar demektir. Veya zekâtın müteallıki olan mallar, ticâret, ziraat gibi artmaya mazhar şeylerdir demektir. Bu mânaları te'yîd eden âyet ve hadisler mevcuttur. Temizlik mânasına gelince: Hadisler zekâtın insan nefsini cimrilik kirlerinden temizleyeceğini, günahlardan paklayıp arıtacağını ifâde etmiştir. Bazılarını kaydedeceğiz.

Âlimler Kur'ân-ı Kerîm'de zikri geçen vâcib ve mendub sadakalara nafaka, hak, afv gibi kelimelerle ifâde edilen sadaka çeşitlerine zekât ıtlak edildiğini belirtirler. Şöyle tarif edilmiştir: "Üzerinden bir yıl geçmiş nisab miktarı maldan bir cüz'ünü Hâşimî ve Muttalibî olmayan bir fakire ve benzerine vermektir." Zekâtın rüknü ihlas; şart ve sebebi, üzerinden bir yıl geçen mala sâhip olmaktır. Bu mala sahip olanın da Müslüman, âkil, bâliğ ve hür olması lâzım gelir. İhlas, Allah rızası için vermektir.[1]

2-ZEKÂTIN ÖNEMİ:

İslâm deyince imandan sonra ilk akla gelen iki rüknünden birincisi namaz farzı ise, ikincisi de zekât farzıdır. Bu sebeple ulemâ "Zekât İslâm' ın üçüncü rüknüdür" demiştir. Kur'ân-ı Kerîm baştan sona, namazla zekâtı hep yan yana zikreder. "Namaz kılın!" derken, arkadan da "Zekâtı verin!" diye emreder.
Zekâtın namazla aynı ehemmiyet çerçevesinde emredilmesi, İslâm dîninin, sadece uhrevî hayat ve ibâdetle meşgul olan bir din olmayıp bir medeniyet dîni olduğunun, dünya hayatını âhiret hayatından, âhiret hayatını dünya hayatından ayırmayan, ikisini bir mütâlaa eden bir hayat ve devlet dîni olduğunun te'vili mümkün olmayan delili olmaktadır.
Evet zekât verilerek hem maddî ve dünyevî hayatımız tanzîm edilecek, müstakil bir ümmet olmanın fiilî ve maddî ifâdesi olan devletin hayat damarı kana kavuşacak, hem de Allah'ın rızası elde edilerek ebedî hayat kazanılacak. Görüldüğü üzere zekât ne sırf lâik bir vergi, ne de sırf uhrevî maksadlı bir ibâdettir. Ama her iksidir de: Hem devletin hayatiyeti olan vergi, hem de âhiretin şartı olan ibâdet.
Şu halde zekât, Resûlullah'ın ifâdesiyle İslâm'ın köprüsüdür: Âhiret yakası ile dünya yakası arasına atılmış, ikisini birleştiren bir köprü; fâni ile bâkiyi, ümmetle devletini, fakirle zengini, madde ile mânayı, Allah'la kulu birleştiren bir köprüdür. Zekâtla zenginin malı kirden, ruhu cimrilikten temizlendiği gibi, fakirin de gönlü kinden temizlenir. Böylece cemiyetin iki zümresi sulha kavuşur, Zekât farîzasına uyarak yardım elini uzattığı fakir zümreye zenginin merhamet hisleri uyanır, fakir de zengine hürmet ve muhabbetle dolar, müteşekkir olur. Bu, bir cemiyetin huzuru ve saâdeti için şartı olan içtimâî barıştır. Batı cemiyetinde böyle bir müessesenin yokluğu, cemiyette proleter ve burjuva olmak üzere birbirine düşman iki zümre ortaya çıkarmış, Fransız ihtilâl-i kebiri ile kavgaya dönüşen bu sürtüşme ve hizipleşmeler, en sonunda işçipatron ikiliğine yani beşerin müebbed kavgası demek olan komünistkapitalist dünyalar safhasına ulaşmıştır. Zekât müessesesi sâyesinde İslâm dünyası binbeşyüz yıldır böyle bir kavgadan uzak yaşamıştır. Müslümanlar bu müesseseyi canlı tuttukları müddetçe ihtilâlci ve komünist fikirler İslâm cemiyetinde gelişemeyecek ve tutunamayacaktır.[2]

3-ZEKÂTIN FARZ OLUŞU

Zekâtın ne zaman farz kılındığı hususu münâkaşalıdır. Hicretten önce farz

kılındığını iddia edenler olduğu gibi, hicretin birinci yılından dokuzuncu yılına kadar çok farklı yıllarda farz kılındığı iddiasında bulunan olmuştur. Hepsini te'yîd eden rivâyetler mevcuttur. Münakaşaları veren İbnu Hacer dokozuncu yılda farz olduğu iddiasını mâkul bulmadığını belirtir. Beşinci yıldan önceye ait olabileceğini îmâ eder, kesin iddiadan kaçınır.[3]

4-ZEKÂTA TEŞVİK:

Kur'ân-ı Kerîm, "Ey îman edenler! Kâfir olanlar bile birbirlerinin yardımcılarıdır. Eğer siz bunu yapmazsanız yeryüzünde bir fitne ve büyük bir fesad olur!" (Enfal 73) buyurarak Müslümanları yardımlaşmaya teşvik eder ve bunun terki hâlinde cemiyetin huzurunu bozacak fitne, kargaşa ve ihtilâllerin olacağını haber verir. Şu halde zekât, bu yardımlaşmayı gerçekleştirerecek en mühim vasıta olarak, Kur'an'da otuzdan fazla âyette emredilmiştir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu ilâhî emrin yerine getirilmesi için pek çok beyanlarıyla, Müslümanları zekâta teşvik buyurmuştur. Bazılarını kaydediyoruz:

الزكاة قنطرة اسم "Zekât, İslâm'ın küprüsüdür";

حَصِّنُوا اَمْوَالَكُمْ بِالزَّكَاةِ وَدَاوُوا مَرْضَاكُمْ بِالصَّدَقَةِ وَأعِدُّوا لِلْبَءِ الدُّعَاء

"Mallarınızı zekâtla koruyun, hastalarınızı sadaka ile tedâvi edin. Belaya dua ile karşı koyun"; اِذَا

اَدَّيْتَ زَكَاةَ مَالِكَ فقَدْ قَضَيْتَ مَا عَلَيْكَ

"Malının zekâtını eda ettin mi, üzerindeki borcu ödedin demektir"; إذَا اَدَّيْتَ

زَكَاةَ مَالِكَ فَقَدْ اَذْهَبْتَ عَنْكَ شَرَّهُ

"Malının zekâtını ödedin mi kendinden onun şerrini def ettin demektir"; إنَّ

الصَّدَقَةَ تَزِيدُ الْمَالَ إ كَثْرَةً

"Sadaka malın miktarını eksiltmez, artırır";

"Zekâtı ödenen mal "kenz (hazine)" değildir, toprağa gömülmüş olsa bile."[4] "Zekâtı verilmeyen her mal, kenzdir, açıkta (yani yere gömülmemiş) bile olsa";

مَا اَدَّى زَكَاتَهُ فَقَدْ اَدَّى الْحَقَّ الَّذِى عَلَيْهِ وَمَنْ زَادَ فَهُوَ اَفْضَلُ

"Zekâtını ödeyen, üzerinde bulunan (fakirin) hakkını ödemiş olur, fazla vermek efdaldir"; "Farz zekâtı öde. Zira o seni temizler. Sıla-i rahmi eda et, dilenci, komşu ve fakirin hakkını gözet"; اِنَّ مِنْ تَمَامِ اِسْلَامِكُمْ اَنْ تُؤَدُّوا زَكَاةَ اَمْوَالِكُمْ

"Malınızın zekâtını vermeniz, İslâm'ınızı tamamlar"; تَمَامُ اِسْلَامِكُمْ اَدَاءُ الزَّكَاةِ

"İslâm'ınızın kemâli zekâtın ödenmesiyledir"; بَرِئَ مِنَ الشُّحِّ مَنْ اَدَّى الزَّكَاةَ وَقَرَى الضَّيْفَ وَاَعْطَى في النَّائِبَةِ

"Zekâtı ödeyen, misâfire ikram eden, musibete uğrayanlara veren cimrilikten kurtulur";
"Allah, zekâtını ödemeyen kimsenin namazını kabûl etmez, ikisini birlikte yapıncaya kadar. Zira Allahu Teâla Hazretleri namazla zekâtı (Kur'an'da yanyana birlikte zikretmek sûretiyle) birleştirmiştir, siz aralarını açmayın!";
"Allah îmânı ve namazı ancak zikâtla kabul eder";
"Kimin zekât verecek malı yoksa: "Allahümme salli alâ Muhammedin abdike ve Resûlike ve alâ'lmüminine ve'lmü'minât ve'lmüslimîne ve'lmüslimât. (Allah'ım, kulun ve elçin Muhammed'e, mü'min erkeklere ve mü'min kadınlara, Müslüman erkeklere, Müslüman kadınlara salât (rahmet et!)" desin. Bu söz onun için zekât yerine geçer."
"Eğer zekâtını verirsen, üzerindeki borcu ödemiş olursun. Kim haram malı toplasa, sonra da tamamen tasadduk etmiş bile olsa, o maldan kendisine bir sevap ulaşmaz. Üstelik vebali üzerindedir."[5]

5-ZEKÂT VERGİ MİDİR?

Kur'ân-ı Kerîm'de, zekât, sadaka, nafaka ve hak gibi kelimelerin birbirine yakın mânalarda kullanıldığını, hepsinin vergi mânasında zekâtla ifade edildiğini söyledik. Hemen belirtelim ki, tefurruâta inince bunlar arasında bazı farkların olduğu da görülür. Nitekim zekâtı tarif ederken, üzerinden bir yıl geçmiş maldan alınma kaydı, Hâşimî ve Muttalibîlere haram kaydı geçti. Öte yandan devletin humus, öşür, haraç gibi değişik adlar altında başka gelirleri, yani "vergi"leri de var. İslâm devletinde bunların toplanma ve harcanma şekli az çok farkeder. Sözgelimi humus Âl-i Beyt'e helal olduğu halde zekât haramdır. Şu halde

İslâm'ın ayırdığı bu gelir çeşitlerini gönümüz lâik espirisi içerisinde "vergi" adı altında mütâlaa ederek zekât vergidir diye bir hükme gitmek ve bu meşkûk hükme dayanarak devlete ödenen vergiyi zekâta mahsub edip zekat vermekten kaçınmak, dînen tehlikeli bir durum ortaya çıkarabilir. Müslüman böyle şüpheli durumlardan kaçmakla mükelleftir. Bu meselede tereddüdü izale etmek için iki nokta bilinmelidir:

1) Bugünkü vergilendirme şer'î esasa uygun mu? Yani, dinen vermemiz gereken zekâtın tamamını veriyor muyuz? Meselâ devlet bugün öşür almıyor. Keza devlet ticâret yapanlardan belli şartlarla vergi aldığı halde emvâl-i bâtına'ya giren tasarruflardan, altın ve gümüş nev'indeki zinetlerden vergi almıyor. Ama Müslüman kimse, dinin bu mallarda emrettiği zekâtı vermesi gerekir.[6]

2) Vergiler, dinin istediği yerlere harcanıyor mu? Az sonra belirtileceği üzere zekâtın, Kur'an'la tesbit edilen belli harcama kalemleri var. Bugün lâik devlet onu düşünmüyor. Müslüman, bu noktadan da zekat gibi mühim bir rüknü değerlendirmek zorundadır. Şüpheden emin olmak için, şeriatın emrettiği üzere zekâtını hesaplayıp zâhir şartlara ve vicdanına uygun şeklide çevresindeki fakirlere vermek çıkar yol gözükmektedir.

Bu meselede iyice bilinmesi gereken husus şudur: Zekât, herşeyden önce bir ibadettir ve öncelikle fakirin hakkıdır. Bu ibâdet de dinin emrettiği şekilde yapılmalıdır.Din, zekâtın zenginlerden alınıp o bölgenin fakirlerine dağıtılmasını emretmiştir. Artan miktar Beytu'l-Mâle (Devlet Hazinesine) gönderilir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bu hususu -müteakip ilk hadiste görüleceği üzere- Yemen'e irşâd, vergi ve kadılık işlerini yürütmek üzere gönderdiği Muâz İbnu Cebel (radıyallâhu anh)'e açık bir şekilde emretmiştir: "Sen Ehl-i Kitap bir kavme gidiyorsun... Onlara haber ver ki, Allah malları üzerine zekâtı farz kılmıştır. Zenginlerinden alınarak fakirlerine iâde edilir..."

İslâm ulemâsı zekâtın, alındığı bölgeden dışarı çıkarılıp çıkarılmayacağı hususunda farklı görüşler ileri sürmüş, bu meyanda Hanefîler çıkarılabileceğini söylemiş ise de Şafiîler, Mâlikîler ve "cumhur" çıkarılmaması gerektiği görüşünde ittifak etmişlerdir. Şâfiîler çıkarıldığı takdîrde -orada muhtaç kimse varsa- bunun te'diye edilmesi, gerisin geriye gönderilmesi gerektiğine hükmeder. Mâlikîler ise muhtaç olup olmadığına bakılmaksızın iâdesine hükmeder.

Mahallî ihtiyâç fazlası ve başka şekillerde hazînede toplanan paralar da öncelikle yardıma muhtaç durumda olan "beşer unsuru"na harcanacaktır. İlgili âyet şöyle: "Sadakalar (yani fukaraya temlîk edilmek üzere çıkarılan vergiler) Allah'tan bir farîza olarak, ancak:

1- Fakirlere,
2- Miskinlere,
3- (Toplanması ve sarfında sadakalar) üzerine me'mur olanlara,
4- Kalpleri (Müslümanlığa) alıştırılmak istenenlere,
5- Kölelere,
6- Esîrlere,
7- (Borcundan fazla nisâbı olmayan) borçlulara,
8- Allah yolunda (harcamaya),
9- Ve yol oğluna (yani memleketinde zengin bile olsa, meşru bir maksadla seyr-ü sefer ederken muhtaç kalmış olan yolculara) mahsustur..." (Tevbe 60).
Burada 3, 4 ve 8. maddeleri istisna edersek, diğer altı kalemin muhtaç olan kimseler olduğu görülür. Yani hazîne parasının sarfında önce insan unsurunun durumunu düzeltmek emredilmektedir. Bugün vergilerin sarfında bu inceliklere yeterince riâyet edilmediğine göre, Cenâb-ı Hakk' ın hitâbına doğrudan muhatap olan bu hitaba uyup uymama ölçüsünden hesabını verecek olan Müslümanın, zekâtını, ilâhi irâdeye uygun miktarda çıkarması gerekir. Bilhassa emvâl-i bâtınanın zekâtı ferdin vicdanına bırakılmıştır. Hiç olmazsa bunların çevredeki fakirlere sarfı... [7]

6-ZEKÂTA TÂBİ MALLAR

Bu mevzuyu Ömer Nasuhî Bilmen merhum şöyle özetlemiştir: "Mallar, emvâl-i bâtına (görülmeyen) ve emvâl-i zâhire (görülen) adıyla iki kısımdır. Nakit paralar ile, evlerde, mağazalarda bulunan ticâret malları, emvâl-i bâtına'dır. Sâime denilen hayvanlar ile bir kısım arazi muhsûlâtı ve mâdenler ile yer altındaki hazîneler ve "gümrüklere uğrayan ticâret malları ile nukud" da emvâl-i zâhiredendir. Bunların hepsi de birer muayyen nisbette zekâta tâbidirler.
Bâtınî malların zekâtlarını vermek, sâhiplerinin diyânetine havâle edilmiştir. Bunlar, bu malların zekâtlarını diledikleri fakirlere, muhtaçlara bizzat verebilirler.
Zâhirî malların zekâtlarını, muayyen nisbetteki vergilerini ise, veliyyü'l-emir, hususî memurlar vâsıtasıyla tahsîl ederek şer'an muayyen yerlere sarfeder..."
Bugünün şartlarında, zekât deyince sadece emvâl-i batına'dan verilecek kırkta biri anlayanların hatası açıktır. Dinin hassasiyetle durduğu bir meselede mü'minlerin de hassas olmaları gerekir. Kabirde hesap ilâhî ölçülere göre olacaktır.[8]

BİRİNCİ BAB

ZEKATIN FARZİYETİ, TERKEDENİN GÜNAHI

-1- عن ابنِ عباس رَضِيَ اللّهُ عَنْهُما قال:]بَعَثَ رسول اللّه # مُعَاذاً إلى الْيَمَن. فقَالَ: إنَّكَ تَقْدُمُ عَلى قَوْمِ أهْلِ كِتَابٍ فَلْيَكُنْ أوَّلَ مَا تَدْعُوهُمْ إلَيْهِ عِبَادَةُ اللّهِ تَعالى، فَإذَا عَرَفُوا اللّهَ تَعالَى فَأخْبِرْهُمْ أنَّ اللّهَ تَعالى فَرَضَ عَلَيْهِمْ زَكَاةً تُؤخَذُ مِنْ أغْنِيَائِهِمْ وَتُرَدُّ عَلى فُقَرَائِهِمْ، فَإنْ هُمْ أطَاعُوا لِذلِكَ فَخُذْ مِنْهُمْ وَتَوَقَّ كَرَائِمَ أمْوَالِهِمْ، وَاتَّقِ دَعْوَةَ المَظْلُومِ، وَاتَّقِ دَعْوَةَ المَظْلُومِ، فَإنَّهُ لَيْسَ بَيْنَهَا وَبَيْنَ اللّهِ حِجَابٌ[. أخرجه الخمسة .

1. (2010)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hz. Muâz (radıyallâhu anh)'ı Yemen'e gönderdi. (Giderken) ona dedi ki:
"Sen Ehl-i Kitap bir kavme gidiyorsun. Onları davet edeceğin ilk şey Allah'a ibâdet olsun. Allah'ı tanıdılar mı, kendilerine Allah'ın zekâtı farz kılmış olduğunu, zenginlerinden alınıp fakirlerine dağıtılacağını onlara haber ver. Onlar buna da ittaat ederlerse kendilerinden zekâtı al. Zekât alırken halkın (nazarlarında) kıymetli olan mallarından sakın. Mazlumun bedduasını almaktan kork. Zîra Allah'la bu beddua arasında perde mevcut değildir." [Buhârî, Zekât 1, 41, Sadaka 1, 63, Mezâlim 9, Megâzî 60, Tevhid 1; Müslim, Îmân 31, (19); Tirmizî, Zekât 6, (625); Ebû Dâvud, Zekât 4, (1584); Nesâî, Zekât 46, (5, 55).] [9]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadiste öncelikle, Ehl-i Kitap'tan olanları İslâm'a çağırırken hangi tertibe riâyet edeceğimiz belirtilmektedir. Hadisin yine Buhârî'de gelen bir başka vechinde sırayla ele alınacak meseleler daha vâzıhtır: "Sen Ehl-i Kitap bir kavme gidiyorsun. Yanlarına varınca, onları, önce Allah'tan başka ilah olmadığına, Muhammed'in Allah'ın elçisi olduğuna şehâdet etmeye dâvet et. Bu meselede

onlar sana itaat ederlerse, onlara Allah'ın, her gece ve gündüzde beş vakit namazı farz kıldığını haber ver. Eğer onlar bu meselede de sana itaat ederlerse, kendilerine Allah'ın sadakayı farz ettiğini, bunun zenginlerinden alınıp fakirlerine iâde edileceğini onlara haber ver. Onlar sana bu meselede de itaat ederlerse (zekâtlarını alırken) mallarının kıymetlilerinden sakınasın..."
Şu halde Ehl-i kitâb'a şu sırayla dâvet yapılacak:
* Önce kelime-i şehâdet,
* Sonra beş vakit namaz,
* Sonra zekât.
2- Dikkatimizi çeken bir husus, bu hadiste oruç, hacc gibi diğer farzların zikredilmemiş olmasıdır. Halbuki Hz. Muâz'ın Yemen'e gönderilmesi Resûlullâh'ın hayatının sonlarında (hicrî onuncu yılda hacc'dan önce) vukûa gelmiştir.[10] İbnu Salâh, bu eksikliğin râvilerden kaynaklanmış olabileceğini söyler. Kirmânî ise, Şâri'in namaz ve zekâta daha çok ehemmiyet vermesinden ileri geldiğini, bu sebeple bu ikisinin Kur' an'da çok tekrar edildiğini, bu yüzden oruç ve hacc, dînin rükünlerinden olmasına rağmen bu hadiste zikredilmediğini söyler. Ayrıca der ki: "Buradaki sır şudur: Namaz ve zekât mükellefe bir kere vâcib oldu mu onun boyundan asla sâkıt olmaz. Oruç ise böyle değil, başkası tarafından da niyâbeten yerine getirilebilir, âcizlerde olduğu gibi..." Bazıları da şöyle demiştir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), dinin erkânını beyan etmek maksadıyla konuşunca hepsini teker teker sayardı. Nitekim İbnu Ömer'in rivayet ettiği: "İslâm beş esas üzerine bina edilmiştir..." hadisi böyledir. Ancak burada davet maksadıyla konuşmaktadır. Üç erkânın zikriyle yetindi: Şehâdet, namaz, zekât... Ayrıca şu hikmet de unutulmamalı: "Beş rükün ya îtikâdîdir, şehâdet gibi; ya bedenîdir namaz gibi; ya da mâlîdir zekât gibi. Bu sebeple Resûlullah İslâm'a dâvette bu üç şeyle iktifa etti, diğerleri zâten bunlardan birine girer. Nitekim oruç mutlak sûrette bedenîdir, hacc ise bedenîmâlîdir. Esâsen asıl olan, İslâm kelimesidir. Kâfire en zor gelen budur, namaz da tekerrürü sebebiyle çok zor gelmektedir. Zekât ise, insan fıtratındaki mal düşkünlüğü sebebiyle o da çok zor bir ibâdettir. Öyleyse kişi bu üç zor şeyi benimsedi mi geri kalanlar bunlara nisbetle ona kolay gelir."
3- Zekâtın bir başka yere nakli meselesinde âlimler ihtilâf eder. Ebû Hanîfe ve Leys nakli câiz görür. Bunlara göre "fakirlerine iâde edilir" ibâresindeki zamir Müslümanlara râcidir. Mâna şöyle olur: "...Müslümanların fakirlerine iade edilir." Cumhur ise zamiri, Hz. Muâz'ın muhataplarına hamlederek, "Bölge halkının fakirlerine iâde edilir" demişlerdir. Mâlikîler, muhalefet vs. şeklinde

başka bölgeye çıkması durumunda "iâde şarttır" dememiş ise de, Şâfiîler "fakir olduğu takdirde geri gelmesi şarttır" demişlerdir.
4- Hz. Muâz'ın, Yemen'de karşısına çıkacak olanlar sâdece Ehl-i Kitap değildi. Puta tapanlar da vardı. Ehl-i Kitâb'ın zikri, onların tafdili içindir.
5-Ehl-i Kitap, Allah'a inandığı halde, onların Allah'a inanmaya dâvet edilmeleri, İslâm'ın belirttiği ölçüde bir tevhid inancına sahip olmamalarından dolayıdır. Hatta bazı rivayetlerde: "Onları önce Allah'ın birliğine çağır" denmiştir. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm, yahudîlerin Hz. Üzeyr'e, hıristiyanların da Hz. İsa'ya "Allah'ın oğlu" dediklerini (Tevbe 30) haber verir. Sadedinde olduğumuz rivayette öncelikle Allah'a ibâdete davet mevzubahistir. Âlimler "Bundan tevhîd kastedilmiştir" derler. Öyleyse onlardan ilk istenen şey, insana benzetilen bir Allah inancından (ki teşbîh denir), tevhîde gelmeleri olmuştur. Tevhîd, onların inançlarında mevcut teşbîh'in gerektirdiği her çeşit şirkin reddi demektir
6- Bu hadisten hareketle, Müslüman olmak için sâdece Allah'ın birliğini îtiraf etmenin yetmeyeceği, Hz. Muhammed'in risâletinin de te'yid edilmesi gerektiğine hükmedilmiştir. Cumhur böyle demiştir. Bazıları: "Berinciyle Müslüman olur, ikincisi de taleb edilir" demiştir. Bir kimsenin itikadına hükmetmede bu ihtilafın önemi vardır.
7- İbnu'l Arabî Tirmizî şerhinde (Ârızatu'l-Ahvazî) der ki: "Günümüzde yahudîler Hz. Üzeyr'e Allah'ın oğlu demekdiklerini söylerler. Bu olabilir, böyle bir inanca sahip olmayabilirler. Ancak, günümüzde o inanca sahip olmamaları, Hz. peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında, Medîne veya başka bir yerde yaşayan yahudîler arasında böyle bir inancın olmadığı mânasına gelmez. Nitekim, onların hiçbirinden Kur'an'daki bu ithamı reddettiklerine, itiraz ettiklerine dair rivayet gelmemiştir."
İbnu Hacer, bunu pek mâkul bulur ve o inaçta olan yahudî grubunun inkiraz etmiş olabileceğini söyler ve: "Nitekim Yahudîlerden ekseriyetinin itikadı teşbîh'ten ta'tîle dönmüştür. (Yani Allah'ı insana benzetmeyi bırakıp, daha da ileri giderek Allah'a isim ve sıfat izâfesini reddetme noktasına gelmişlerdir. Sıfattan, isimden mücerred bir ilâh anlaşılmayacağı için ta'tîl ile küfr-ü mutlaka yakın bir noktaya gelinmiş olur.) Keza hıristiyanların inançları da "oğul", "baba" mevzularında değişerek, bunların maddî değil, mânevi meseleler olduğu noktasına gelmiştir. فَسُبْحَانَ اللهِ مُقَلِّبِ الْقُلُوبِ "Kalpleri çeviren Allah'ı tesbîh ederiz."
8- Hadiste geçen "...Allah'ı tanıdılar mı?..." tâbiri, ehl-i kitâbın -her ne kadar ibâdet yapıp Allah'ı bildiklerini söyleseler de- gerçek mânada Allah'ı

tanımadıklarını göstermektedir. Kelam ilminin hâzıkları: "Allah'ı mahlûkâta benzetenler, O'na "el", "çocuk" izâfe edenler Allah'ı tanımamışlardır. Onların tapındıkları ma'budları Allah değildir, Allah diye isimlendirseler de" demişlerdir.
9- Dînî emirlerin toptan değil de tedricen taleb edilmesindeki bir hikmet, muhatabı usandırmamak içindir. Hepsi birden istenseydi nefret etmeyeceğinden emin olunamazdı.
10- Hadiste gelen "... (zekât) zenginlerinden alınıp fakirlerine dağıtılacağını..." ibâresinden zekât toplama ve sarfetme işinin imâma ait olduğu, imâmın, bunu şahsen veya memuru vasıtasıyla yapabileceği hükmü çıkarılmıştır. Keza, vermek istemeyen olursa, zorla alınacaktır.
11- Hadiste geçen "... fakirlerine dağıtılır..." ibâresinden, zekâtın tamamının, harcanması meşrû olan yerlerden sadece birine verilmesinin câiz olacağı hükmüne varılmıştır. İbnu Dakîku'l-Îd, hadiste sadece fakirlerin zikredilmiş olmasını, zekâtın masraf denen harcama kalemleri içinde en çoğunu fakirlerin teşkil etmiş olmasıyla ve bir de zenginlerle fakirler arasında bir mutâbakat sağlama gayesiyle îzâh eder. Keza: "Bir kimse borçlu ise, elindeki parayı alacaklısına verdiği takdirde artan kısım zekât vermeyi vâcib kılan nisabı bulmadığı takdirde, bu adama zekât farz olmaz" diyenler de bu ibareye dayanırlar. Çünkü "Bu adam, borçlularına haklarını verdiği takdirde geride kalacak parayla zengin sayılmaz."
12- "Kıymetli mallarından sakın" ibâresinde zikri geçen kıymetli maldan maksad, zekat düşecek mallar arasında şu veya bu sebeple mal sahibi tarafından daha çok sevilen maldır. Bunlara "nefis" de denmiştir, kişinin nefsi çektiği için. Kırk koyundan birini seçerken en göze geleni seçmek gibi veya mal sâhibinin husûsi îtinâ gösterdiğini seçmek gibi... Bu yasaklanmakta, mal sâhibinin gözü gönlü kalmayacak vasat bir şey alınması emredilmektedir.
13- "Mazlumun bedduasını almaktan kork" ibâresi, vergi alırken zulümden kaçınmayı emretmektedir. Gerçi, hadis mutlaktır, her çeşit zulümden kaçınmak muraddır ama, zekat toplama ile ilgili tavsiyelerden ve bilhassa "halkın kıymetli malını almaktan sakın" tenbîhinden sonra "mazlumun bedduasından sakın" denmiş olması bilhassa zekât toplamada hassasiyetin ehemmiyetine dikkat çeker. Şu halde "kıymetli malların alınması zulümdür" mânası çıkmaktadır.
14- "Allah'la beddua arasında perde yoktur" ibâresi, bedduânın Allah'a ulaşmasını önleyecek hiçbir engel yoktur, yani "mazlumun duası makbûldür" demektir. Başka rivâyetler, mazlum âsi de olsa, fâcir ve hatta fakir de olsa duasının makbul olduğunu tasrîh eder. Ahmed İbnu Hanbel'in bir rivâyetinde:

دَعْوَةُ الْمَظلَومِ مُسْتَجَابَةَ وَاِنْ كَانَ فَاجِرا فَفَجُورُهُ عَلى نَفْسِهِ

"Mazlumun duası makbuldür, facir bile olsa, zira onun fücûru kendini ilgilendirir" buyrulmuştur.
İbnu'l-Arabî der ki: "Bu hadis, mazlumun duasına icâbet edileceği hususunda mutlak gözüküyor ise de, aslında bir başka hadisle mukayyeddir. O hadis şudur: "Duâ edenler üç kısımdır: Ya talebine hemen cevap verilir, ya bekletilip daha iyisi verilir, ya da kendisinden duaya bedel, misliyle günah affedilir."Nitekim, benzer bir durum bir üslûbla Zât-ı ilâhîlerini, "darda kalana kendisine dua ettiği zaman icâbet edip sıkıntısını alan..." olarak tanıtırken, bir başka âyette ise, "Dua ettiğiniz şeyi, dilerse giderir" buyurarak "meşîetiyle" kayıtlamaktadır" (En'âm 41). [11]
15- HADİSTEN ÇIKARILAN BAZI HÜKÜMLER
* Savaşmadan önce tevhide davet uygundur.
* İmâm âmiline, yapacağı işle ilgili tâlimat vermelidir.
* Zekât toplamak için maddî durumu iyi olanlar gönderilmelidir.
* Haber-i vâhid makbûldür, onunla amel vâcibtir.
* Bâzı âlimler, "zenginlerinden" tabirinden hareketle çocuk ve delinin de malından zekât alınacağını söylemiştir.
* "Fakirlerine" tâbirindeki zamir Müslümanlara gittiği için kâfirlere zekât verilemiyeceğine hükmedilmiştir. [12]

-2- وعن أبى هريرة وجابر رَضِيَ اللّهُ عَنْهُما قا:]قال رسول اللّه #: مَا مِنْ صَاحِبِ إبِلٍ وَ بَقَرٍ وَ غَنَمٍ َ يُؤَدِّى حَقَّ اللّهِ تَعالى فِيهَا إ َّ جَاءَتْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أكْثَرَ مَن كَانَتْ وَأَقْعِدَلَهَا بِقَاعٍ قَرْقَرٍ تَسْتَنُّ عَلَيْهِ بِقَوَائِمِهَا وَأخْفَافِهَا وَتَنْطَحُهُ بِقُرُونِهَا وَتَطَؤُهُ بِأظْفَهَا لَيْسَ فِيهَا جَمَّاءُ وَ مُنْكَسِرٌ قَرْنُهَا كُلَّمَا مَرَّتْ عَلَيْهِ أُخْرِيهَا عَادَتْ عَلَيْهِ أُوَهَا حَتَّى يُقْضى بَيْنَ الخَلْقِ. وَ صَاحِبِ كَنْزٍ َ يَفْعَلُ فِيهِ حَقَّه إ َّ جَاءَ كَنْزُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ شُجَاعاً أقْرَعَ يَتْبَعُهُ فَاتِحاً فَاهُ فَإذَا أتَاهُ فَرَّ مِنْهُ فَيُنَادِيهِ: خُذْ كَنْزَكَ الَّذِى خَبَّأْتَهُ فَأنَا عَنْهُ غَنِىٌّ. فإذَا رَأى أنَّ َ بُدَّ لَهُ مِنْهُ سَلَكَ يَدَهُ في فِيهِ فَيَقْضِمُهَا قَضْمَ الْفَحْلِ[. أخرجه الخمسة والفظ لمسلم

والنسائى عن جابر. وللباقين بنحوه عن أبى هريرة .
»القاعُ« المستوى من ا٘رض الواسع.   و»الْقَرْقَرُ« ا٘مْلس.و»الظِّلْفُ« للشاة كالحافر للفرس.   و»الشُّجَاعُ« الحَيَّةَ.و»ا٘قْرَعُ« صفة له بطول العمر. ٘نه إذا طال عمره امَّرَقَ شعره فهو أخبث وَأشَدُّ شَرًّا .

2. (2011)- Hz. Ebû Hüreyre ve Hz. Câbir (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Deve, sığır veya davar sâhibi olup da, bunlardaki Allah'ın hakkını eda etmeyen herkese Kıyamet günü, bu mallar, olduğundan daha çok ve mümkün olduğunca iri ve şişman olarak geleceklerdir. Adam, onlar için, düz ve geniş bir yere oturtulacak, hayvanlar bacakları ve tabanlarıyla onun üzerinden geçecekler. Geçiş sırasında boynuzlarıyla tosluyacaklar ve ayaklarıyla ezecekler. İçlerinde boynuzsuz veya boynuzu kırık biri bulunmayacak. Bu şekilde sonuncusu da onun üzerinden geçince, birincisi aynı geçişe tekrar başlayacak. Mahlûkatın hesabı tamamlanıp hüküm verilinceye kadar bu hâl devam edecek.
Keza "kenz"e (hazine) sâhip olup da ondaki (Allah'ın) hakkını ödemeyen herkese, Kıyamet günü hazinesi, dazlak başlı bir yılan olarak gelecek, ağzını açıp peşine düşecektir. Yılan yaklaştıkça adam ondan kaçacak. Sonunda yılan ona:
"Gizlediğin hazîneni al! Ben ondan müstağniyim!" diye bağırır. A-dam, neticede yılandan kaçma çaresinin olmadığını anlaşınca, elini ağzına sokar. Yılan da onu, aygırın (alafı) kemirmesi gibi kemiriverecek." [Buhârî, Zekât 3, Tefsir, Âl-i İmrân 14, Berâet 6, Hiyel 3; Müslim, Zekât 26, (987); Muvatta, Cihâd 3, (2, 444); Ebû Dâvud, Zekât 32, (1658, 1659, 1660); Nesâî, Zekât 2, 6, (5, 12-14).] [13]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivâyet, Kur'ân-ı Kerîm'de, "kenz" yapanların Kıyamet gününde karşılaşacakları fecî âkibetleri üzerine gelen âyeti açıklayan bir hadistir. Âyet-i kerîme meâlen şöyledir: "...Altını ve gümüşü biriktirip yığıp da onları Allah yolunda harcamayanlar yok mu? İşte bunlara pek acıklı bir azâbı muştula. O gün

bunlar, üzerlerinde (yakılacak) cehennem ateşinin içinde kızdırılacak da o kimselerin alınları, böğürleri ve sırtları bunlarla dağlanacak. İşte bu, (denilecek), nefisleriniz için toplayıp sakladıklarınız! Artık saklayıp istifcilik ettiğiniz bu nesnelerin acısını haydi tadın!" (Tevbe 34-35).
Âyet-i kerîme "kenz" edilen, yâni biriktirilip yığılan ve fakat Allah yolunda harcanmayan altın ve gümüşlerin âhiretteki korkunç âkibetini haber veriyor: Kıyamet günü bu mallar, sâhibine verilecek ezada, azab vâsıtası olarak kullanılacaktır. Yani altın ve gümüşler ateşte kızdırılmış olarak vücudlar dağlanacaktır. Âyet, her devirde ve her yerde en mûteber servet yığma vâsıtası olan altın ve gümüşü misal vermektedir.
Sadedinde olduğumuz hadis at, deve,sığır, davar gibi hayvan nev'inden "kenz" edilen malların nasıl azab vâsıtası kılınacağını açıklamaktadır: "Bu hayvanlar, sâhiplerini mahlûkâtın hesabı görüldüğü müddetçe ayaklarıyla tekmeleyip çiğneyecek boynuzlarıyla toslayacak, ağızlarıyla dişleyip kemirecek. Müslim'in bir rivâyetinde, bu azâbın sâdece mahşerdeki hesap sırasında olacağı ve müddeten de dünya ölçüleriyle elli bin yıllık bir zamanı içine alacağı, ondan sonra da çok daha berbat bir âkibet olan cehenneme atılabileceği belirtilir. كُلَّمَا مَضَى عَلَيْهِ اُخْرَاهَا رُدَّتْ عَلَيْهِ اُوَهَا حَتّى يَحْكُمَ اللّٰهُ بَيْنَ عِبَادِهِ في يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ اَلْفَ سَنَةٍ مِمَّا تَعُدُّونَ ثُمَّ يُرَى سَبِيلُهُ إمَّا الى الْجَنَّةِ وَاِمَّا الى النَّارِ
"...Herifin üzerinden (hayvanların) sonuncuları geçince öncekiler tekrar geçmeye başlar. Bu hâl, Allah kullarının arasında miktarı sizin senelerinizle ellibin sene olan bir günde hükmedinceye kadar böyle devam eder. Sonra ya cennete veya cehennneme giden yol kendisine göstirilir."
2- Sadedinde olduğumuz hadis, meâlini verdiğimiz âyet-i kerîmede sözü edilen "kenz" yapma, yani biriktirip yığma meselesine de açıklık getirmektedir. Bu mal veya üzerindeki Allah'ın hakkı'nı vermemek, o maldan Allah yolunda harcamamaktır.
Müslim'in bir rivâyetinde, Ashabtan biri: "Devenin hakkı nedir?" diye sorar. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şu cevabı verir: "Onu su başında (herkesin uğradığı yerde) sağmak, süt kovasını (üzerinden almak üzere ihtiyaç sâhibine) iâreten vermek, erkek develeri emâneten vermek (sütünden istifade etmeleri için dişi develeri karşılıksız olarak) menîha sûretinde vermek, Allah yolunda üzerlerinde yük taşımaktır."
Esâsen kenz, "mal ve serveti toplamak", biriktirmek, yığmak veya toprağa

gömmek mânalarına gelir.
3- Selef ulemâsı, zikri geçen âyet ve hadisi değerledirmede ihtilâf ederler. Ekseriyet, bir kısım başka hadislere dayanarak kenz'den muradın zekâtı verilmeyen mal olduğunu söylemiş, zekât verilen mala kenz denemeyeceğini belirtmiştir. İbnu Abbâs, İbnu Ömer, Câbir, Ebû Hüreyre, Hz. Ömer vs. bu görüştedir.
Hz.Ali'nin bir fetvâsına göre 4000 dirhemden fazla mal, zekâtı verilsin verilmesin kenz'dir. Bazıları ihtiyaçtan fazla mala kenz demiştir. Kenz'le bunun lügat mânasını anlayan bazıları, zikri geçen âyetin, zekâtın farziyetiyle neshedildiğini ileri sürmüştür. Yarıdan îtibaren meâlini kaydettiğimiz âyetin baş kısmında Ehl-i Kitâbın medâr-ı bahs edilmiş olmasını nazar-ı îtibâra alan bazıları da kenz âyetinin ehl-i kitaba baktığını söylemiştir. (Süddî gibi).
Elmalılı Hamdi Efendi, âyetle ilgili yaptığı kısa açıklamada, âyetin kâfir, Müslüman herkese baktığını belirtmekten başka hangi sûretle olursa olsun, paranın tedâvülden çekilmesine de kenz diyecek bir yorumla karşımıza çıkmaktadır. Şöyle der: "..altın ve gümüşün hakkı, insanlığın menâfii nokta-i nazarından, hikmet-i hilkati vâsıta-i mübâdele, yani semen olarak, ibâdullah'ın hakîki ihtiyaçlarına sarfolunup tedavül etmek... olduğu halde bir takımları tutarlar, bunları toplar, meydan-ı tedâvülden çeker, gerek gömerek , gerek hazînelerde, sandıklarda veya herhangi bir yerde gizleyerek yığıp sımsıkı saklarlar ve bunları Allah yolunda sarfetmezler... nukûdun hakkını ta'til ve iptal eyleyenler, yok mu? Her kim olursa olsun gerek, o Ahbâr (yahudî âlimleri) ve ruhbandan ve onlara uyan gayr-i müslimlerden olsun ve gerekse zekâtlarını veremeyerek nakidlerini saklayan Müslümanlardan bulunsun artık bunları elîm bir azab ile tebşîr et... "
Elmalılı, ifâdesinin baş kısmında, altın ve gümüşün yaratılış hikmetinden alıkonmasını kenz'e dahil edecek bir ifâdeye yer verirken, cümleyi uzatarak, sonlarına doğru, tefsirlerde takarrur etmiş görüşle bağlar. Ve böylece açık seçik yeni bir fetva ortaya koymaktan kaçınır. Ancak ayet, tek başına alındıkta o mânada anlaşılmaktan uzak değildir.[14]
4-EBÛ ZERR-İ GIFÂRÎ (radıyallâhu anh)'NİN GÖRÜŞÜ
Kenz mevzuunda selefin ihtilâf ettiğini belirttik. İbnu Ömer'in sözlerinde hülâsa edilen ve büyük ekseriyetçe benimsenen "zekâtı verilen mal, yedi kat yerin altına da gömülse, kenz değildir, zekâtı verilmeyen mal, meydanda da olsa kenzdir" görüşüne mukabil, "Âilenin nafakasından (zarûrî ihtiyaçlarından) fazlasına kenz" diyen görüş de vardır. Bu görüşü dahi bir kısım sahâbîler benimsemiş ise de, en

ziyâde Ebû Zerr'e nisbet edilir. O, bunu âdeta siyasi bir doktrin yapmış, bu kanaati için mücâdele vermiştir. İbnu Kesîr şöyle der: "Ebû Zerr (radıyallâhu anh)'in mezhebine göre, "(Bakımına mecbur olunan) iyâlin nafakasından arta kalanı iddihâr etmek (biriktirmek) haramdır. O, bu istikâmette fetva veriyor, insanları bu tatbikâta teşvik ediyor, (teşvikle de kalmayıp) bunu emrediyor, buna uymayanlara karşı çok galiz ve sert davranıyordu. Hz. Muâviye onu faaliyetlerden men etti ise de, o bundan vazgeçmedi. Hz. Muâviye (radıyallâhu anh), onun fitne çıkararak halka zarar vermesinden korktu. Emîru'l-mü'minîn Hz. Osman (radıyallâhu anh)'a durumu yazarak şikayette bulundu. Mektupta Ebû Zerr'i yanına (Medîne'ye) çağırmasını taleb etmişti. Bunun üzerine Hz. Osman onu Medîne'ye davet etti. Tek başına Rebeze'de ikâmet ettirdi. Ebû Zerr (radıyallâhu anh) Hz. Osman'ın hilâfeti sırasında orada vefat etti."
İbnu'l-Esîr, bu meselede Ebû Zerr hazretlerinin ne derece samimi olduğunu anlamak için Hz. Muâviye'nin onu imtahan edişiyle alâkalı bir de vak'a kaydeder: "Hz. Muâviye, Ebû Zerr yanında (Şam'da) iken, sözüyle ameli birbirine uyuyor mu diye bir denemek istedi. Bu maksadla, bir gün, kendisine bin dinar parayı gönderdiği aynı adamı ona tekrar yollayarak şöyle dedirtti:
"Hz. Muâviye beni başkasına göndermişti, ben yanlışlıkla sana geldim, parayı bana geri getir!"
Ebû Zerr, bu durum karşısında şu cevabı verir:
"Yazık oldu! O para çoktan elimden çıktı. Ancak, bana tahsisatım gelince, onu sana öderim!"
Abdullah İbnu's-Sâmit (radıyallâhu anh), Ahmed İbnu Hanbel'in Müsned'inde şunu anlatır: "Ebû Zerr'le berâberdik. Tahsisâtı getirildi. Berâberinde câriyesi de vardı. Cariye, ihtiyaçları için o parayı harcadı, geriye yedi (dirhem) kaldı. Cariyeye emrederek onu fülûsa çevirmesini (bozdurmasını) söyledi. Ben: "Evin ihtiyaçları, gelecek misafirler için biriktirsen!" dedim. Bana: "Dostum (Resûlullah) şunu söyledi: "Keseye konup üzeri bağlanan her altın ve gümüş, -onu Allah yolunda dağıtıncaya kadar- sahibi üzerinde bir ateştir" diye cevap verdi."
Hz. Ebû Zerr'i, âyeti öyle anlayıp, herkes tarafından kendi anladığı şekilde anlaşılması için eyleme bile sevke zorlayan Resûlullah şöyle buyurmuştur: "Uhud dağı kadar altınım olsa, bunu hemen dağıtırım. Yanımda, borcum için saklayacağım tek dinardan fazlası olduğu halde üzerimden üç gece geçmesi beni rahatsız eder." İbnu'l-Esîr, Ebû Zerr'i bu hadisin tahrik etmiş olabileceğini söyler.
Ebû Saîd (radıyallâhu anh) der ki: "Resûlullah: "Allah'a fakir olarak kavuş, zengin olarak kavuşma" buyurdu. Ben: "Ey Allah'ın Resûlü! Bu, benim için nasıl

mümkün olur?" dedim. Bana: "İstenince ver. Rızık olarak geleni gizleme!" dedi. Ben: "Ey Allah'ın Resûlü, bunu nasıl yapabilirim?" dedim. "Bu böyledir. Aksi takdirde ateş" buyurdu."
Bir başka rivâyette, iki dinar (veya iki dirhem) bırakarak ölen kimsenin cenazesi gelince Resûlullah: "Bu iki, dağlamadır, arkadaşınızın namazını siz kılın" diyerek namaza katılmaz, memnuniyetsizliğini izhâr eder.
Bir defasında Ehl-i Suffe'den biri vefat edince çıkınında bir dinar çıkar. Resûlullah: "Bu bir dağlama yarası" buyurur. Birkaç gün sonra bir başkası vefat eder, onun çıkınında iki dinar çıkar. Bu sefer: "İki dağlama yarası" buyurur.
İbnu Kesîr'in Abdurrezzak'tan iktibâsen kaydettiği bir rivâyete göre, altın ve gümüşü Allah yolunda harcamadan biriktirenleri tehdîd eden âyet geldiği zaman, Resûlullah: تَبًّا لِلذَّهَبِ تَبًّا لِلْفِضَّةِ "Altın ve gümüş (Biriktirenler) kahrolsunlar!" buyurur ve bunu üç kere tekrar eder. Bu hal, Ashâba çok ağır gelir ve aralarında: "Hangi maldan edinmeliyiz?" diye birbirlerine sorarlar. Hz. Ömer atılarak: "Ben sizin için bunu öğrenceğim" der ve durumu Resûlullah'a arzeder. Ashâb'ın, "Hangi maldan edineceklerini sormakta olduklarını söyler. Aleyhissalâtu vesselâm'ın cevabı şudur: لِسَاناً ذَاكِراً وَقَلْباً شَاكِراً وَزَوْجَةً تُعِينُ اَحَدَكُمْ عَلٰى دِينِهِ "Zikreden bir dil, şükreden bir kalb, dînine yardımcı olacak bir zevce.
"Ebû Zerr Hazretleri, kendisini Rebeze'de bulup: Burada ikâmet etmenizin sebebi nedir?" diye soran Zeyd İbnu Vehb'e şu açıklamada bulunur:
"Biz Şam'da idik. Ben: "Altın ve gümüşü biriktirip yığıp da onları Allah yolunda harcamayanlar (yok mu) işte bunlara pek açıklı bir azâbı muştula!.." meâlindeki âyeti okumuştum. Hz. Muâviye: "Bu bizim hakkımızda değil, sadece ehl-i Kitap hakkındadır" dedi. Ben: "Hayır hem bizim, hem de onların hakkında" dedim... Derken bu hususta benimle Muâviye arasında ihtilâf büyüdü. Muâviye Hz. Osman'a yazarak beni şikâyet etti. Osman da bana yazarak yanına çağırdı. Ben de gittim. Medîne'ye gelince (meseleyi işitip, fazlaca büyütmüş olan) halk etrafıma üşüştü. Sanki beni önceden hiç görmemişlerdi. (Bu yersiz alâkadan rahatsız olup) durumu Hz. Osman'a şikâyet ettim. "Yakın bir yere çekil!" dedi. Ben, söylediğimden asla vazgeçmeyeceğim dedim."
Bu rivâyet, Hz. Ebû Zerr'in Rebeze'ye sürgün olarak değil, kendi isteği ile gittiğini göstermesi bakımından ehemmiyetlidir.
NETİCE olarak, âlimler, Selef'de görülen âyetle ilgili farklı yorumların temelde Resûlullah'tan gelen farklı rivâyetlere dayandığını belirtirler. Resûlullah'taki

farklı davranışlar da İslâm'ın ve ilk İslâm cemiyetinin terakkî vetiresinden ileri gelmektedir. Başlangıçta umumî olan fakirlik sebebiyle, para biriktirmeyi yasaklamış ve bu hususta ısrar etmiş, titiz davranmıştır. Bilâhare, şahsi hayatında önceki titizliği devam ettirdiği halde, Ashâb'ın -maldaki zekât, sadaka gibi ilâhî hakları ödemek kaydıyla- tasarrufta bulunmasına izin vermiştir.
Ashab arasında ihtilaflı meselelerde, ümmete rehber olacak esas, ekseriyetin görüşüdür. Ferdî anlayışlarda ısrar etmek, İslâmî espiriye uymaz. Hz. Ebû Zerr'in görüşüne saygı duyulur, ama "İslam budur" denemez. Belki, "İslâm'a aykırı değil, dileyen tatbik edebilir, onu tatbik etmeyen ittiham edilemez" denebilir. Zîra, Ashab olsun, Tâbiîn olsun, zekâtını vermek kaydıyla para biriktirmenin câiz olduğunda ittifak ederler. Aralarında büyük zenginler bile çıkmıştır.[15]
5-HADİSTEN ÇIKARILAN BAZI HÜKÜMLER
* Cenâb-ı Hakk, zekâtını vermeyenleri cezalandırmak üzere, hayvanları kıyâmet günü diriltecektir. Zekât vermeyenin karşılaşacağı bu durum, kasdının zıddıyla muamele görmekten başkabir şey değildir. Çünkü, adam malında mevcut olan Allah'ın hakkını vermeyerek, vermediği bu "hak"tan istifade etmeyi kasdetmişti. Âhiretteki bu mal cezâ olarak karşısına çıkmakla, kendisine fayda değil, tam aksine zarar verecektir. Maldaki Allah'ın hakkı, onun bir cüz'ü olduğu halde, malın tamamının buna saldırmasındaki hikmet, mezkur hakkın, malın tamamında mündemic olup, temyizi mümkün belli bir kısmı olmamasından dolayıdır. Ayrıca mal, zekâtı çıkarılmayınca tamamı kirli durumdadır.
* Hadis, malda zekâttan başka bir "hak" daha bulunduğunu göstermektedir. Ancak, ulema hükme iki açıdan cevap vermiştir:
1) Bu tehdid zekâtın farz olmasından önceye aittir.
2) Hakdan murad, vâcib olan miktarı aşan kısımdır, bunun terki azab gerektirmez. Muhtemelen bu tehdîd, devenin sütünü içmek zorunda kalan bir fakir olduğu halde, ondan bunu sakınanla ilgilidir. İbnu Battâl: "Malda iki hak vardır. Farz-ı ayn olan ve farz-ı ayn olmayan. Sütü vermek, mekârimu'l-ahlâk olan hukuktandır" der.[16]

-3ـ وعن معاذ رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قال رسول اللّه #: مَنْ أعْطى زَكاةَ مَالِهِ مُؤْتَجِراً فَلَهُ أجْرُهَا، وَمَنْ مَنَعَها فإنَّا آخِذُهَا وَشُطِّرَ مَالُهُ، عَزْمَةٌ مِنْ عَزَمَاتِ رَبِّنَا لَيْسَ لِŒ مُحَمَّدٍ فِيهَا شَىْءٌ[.

أخرجه رزين. »مُؤْتَجراً« أي طالب أجرٍ وقوله: »فَإنَّا آخِذوهَا وَشُطِّرَ مَالُهُ« قال الحربى: إنما هو وَشُطِّرَ ماله يعنى يجعل شَطْرَيْنِ فيتخير عليه المُصَدِّقُ ويأخذ الصدقة من خير الشطرين عقوبة لمنعه الزكاة. فأما ما يلزمه ف.»الْعَزْمَةُ« ضدَ الرخصة.

3. (2012)- Hz. Muâz (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim malının zekâtını sevab umarak verirse, ona sevap verilir. Kim de zekâtını vermezse biz zekâtı ve malın yarısını (cezâlı olarak, zorla) alırız. Bu, Rabbimizin kesin kararlarından biridir. Âl-i Muhammed'e ondan bir hak yoktur." [Rezîn tahric etmiştir. (Ebû Dâvud, Zekât 4, (1575); Nesâî, Zekât 4, (5, 15, 16).][17]

AÇIKLAMA:

1-Burada, zekâtını vermeyenlerden, onu cezalı olarak zorla almak mevzubahistir. Cezalı alış şekli de şöyle olmaktadır: Zekât alınır, ayrıca ceza olarak mal ikiye bölünür. Zekât memuru dilediği parçayı tercih edip onu da alır.
2-Mâna bu olmakla birlikte, hükmün üzerinde ihtilâflar olmuştur. Bazıları, İslâm'ın başında zekâtını zamanında ödemeyenlerden maddi bir cezanın alındığını, ancak sonradan bu tatbikatın neshedildiğini söylemiştir. İmâm Şâfiî kavl-i kadîminde: "Kim zekâtını vermezse, hem zekâtı hem de malının yarısı ceza olarak alınır" demiş ve bu hadisle istidlal etmiştir. Kavl-i cedîdinde ise: "Böyle birinden sadece zekâtı alınır, başka bir şey alınmaz" demiş ve bu hadisin mensûh olduğunu söylemiştir.
Fukahânın büyük çoğunluğunun mezhebi şudur: "Bir şeyi telef edene, onun mislinden ve kıymetinden fazla ceza verilmez." Nevevî, mal hususunda böyle bir cezanın İslâm'ın evvelinde bulunduğu iddiasını da sâbit, kesin bir durum görmez. "Bu ne sâbit, ne de mârufdur, nesh iddiası da, tarihen kesinlik kazanmayan bir meselede makbûl değildir" der.
Bu itiraza, hadis hakkında İbrahim Harbî'nin dermeyân ettiği mütâlaa ile cevap verilmiştir. İbrahim Harbî, İbnu'l-Esîr'in kaydına göre şöyle demiştir: "Râvî, rivâyetin lâfzında galat'a (hataya) düşmüştür. Doğrusu şöyle olmalıdır: "Adamın malı ikiye bölünür, zekât memuru muhayyer bırakılır, o zekatı ceza olarak iki parçadan hangisi daha iyi ise ondan alır."

Bu mütalaa esas alınınca, fakihleri nesh vs. ihtimallerini aramaya sevkeden durum kalmaz. Hadis hakkındaki münakaşayı gereksiz gören bazıları, bunu, hadisi rivâyet eden râvilerden Behz İbnu Hakîm'in rivâyetine itibar edilemeyecek kadar zayıf bir râvi olduğu gerekçesine dayandırmıştır. Behz metruk olunca, bu rivâyeti de amele salih değildir. Ancak Ahmed ibnu Hanbel nazarında Behz mûteber bir ravidir. Esasen Ahmed, İshâk ve Evzâî bu hadisin zâhiriyle amel etmişlerdir. Hattâ bu ikisi: "İmam dilerse, ganimetten çalanın bineğini yaktırabilir" demişlerdir. Ahmet İbnu Hanbel: "Mahsulü, daha işlenip kabuğundan çıkarmadan çalan, kıymetinin iki misliyle borçlandırılmaktan başka bir de ibret dayağı atılır" der. Keza o: "Hadd tatbîkâtını uzaklaştırdığımız herkesi iki misli borçlandırırız" der. Bu hadisle ihticâcı esas alanlar, Hz. Ebû Hüreyre tarafından rivâyet edilmiş olan şu hadisten de kendilerine destek bulurlar: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), "(Kurban olarak) işaretlenmiş deveyi yitiren kimse, deveyi ve bir mislini borçlanır birde ibret dayağı atılır" dedi. Ayrıca rivâyet edilir ki, "Hâtib İbnu Ebî Beltaa'nın kölesi, Müzeyneli birinin devesini çalınca, Hz. Ömer, Hâtib (radıyallâhu anhümâ)'i o devenin bedelini iki misliyle ödemeye mahkûm etti." Bazı sahabeler, Harem bölgesinde katilde bulunanın diyetini üçte bir nisbetinde fazlaya hükmetmiştir... Ahmed İbnu Hanbel de bu görüştedir.

Bu hadisten şu şekilde hüküm çıkaran da olmuştur: "Zekâtını ödemeyenden zekât tam olarak alınır, asla terkedilmez. Sözgelimi, böyle bir kimse malını telef etse, elinde yarısı kalsa, şöyle ki: "Yüz koyunu olan bir adam, koyunlarını zâyi etse ve elinde sâdece yirmi koyun kalsa, bundan on koyun alınır. Bu, geri kalan malının yarısı eder."

2- Hadiste adı geçen Azme, ciddiyet ve emir mânasına gelir. Yani, zekât, Allah'ın olması husûsunda kesin hükmettiği veya farz kıldığı emirlerden biri olmaktadır. Azme'nin cem'i azâim kelimesi, lügat kitaplarında ferâiz olarak da mânalandırılmıştır. Şu halde zekâtın, Allah'ın azmelerinden bir azme olduğunu söylemek, onun farzlarından bir farz, vâciblerinden bir vâcib, "hak"larından bir hak olduğunu söylemektir.[18]

-4ـ وعن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]لَمَّا تُوُفِّى النَّبىُّ # وَاسْتُخْلِفَ أبُو بكْرٍ وَكَفَرَ مَنْ كَفَرَ مِنَ العَرَبِ، قالَ عُمَرُ ‘بِى بَكْرٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْهُما: كَيْفَ تُقَاتِلُ النَّاسَ وقد قال رسول اللّه #: أمِرْتُ

أنْ أقَاتِلَ النَّاسَ حَتّى يَقُولُوا َ إلَهَ إ اللهُ، فَمَنْ قَالَهَا فقَدْ عَصَمَ مِنِّى مَالَهُ وَنَفْسَهُ إ بِحَقِّهِ، وَحِسَابُهُ عَلى اللهِ تَعالى. فقَالَ أبُو بَكْرٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ: وَاللهِ ‘قَاتِلَنَّ مَنْ فَرَّقَ بَيْنَ الصَّةِ وَالزَّكَاةِ فَإنَّ الزَّكَاةَ حَقُّ المَالِ. وَاللهِ لَوْ مَنَعُونِى عَنَاقاً كَانُوا يُؤَدُّنَهَا إلى رسول الله # لَقَاتَلْتُهُمْ عَلى مَنْعِهَا. قال عُمَرُ: فَوَاللهِ مَا هُوَ إ أنْ رَأيْتُ أنَّ اللهَ شَرَحَ صَدْرَ أبِى بَكْرٍ لِلْقِتَالِ فَعَرَفْتُ أنَّهُ الحَقُّ]. أخرجه الستة، وفي رواية: عِقَاً كانوا يُؤَدُّنَهُ .

»الْعَنَاقُ« هى ا‘نثى من ولد المعز.»وَالْعِقَالُ« حبل معروف، وقيل المراد به صدقة عام .

4. (2013)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) vefat edince, ondan sonra Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh) halife seçildi. Bunun üzerine bedevîlerden bir kısmı "irtidât" etti. (Hz. Ebû Bekir halife olarak onlarla savaşmaya karar verince) Hz. Ömer, "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "İnsanlar lailaheillallah deyinceye kadar onlarla savaşmaya emrolundum. Bunu söylediler mi, benden mallarını ve nefislerini korurlar. (İslâm'ın) hakkı hâriç artık hesapları da Allah'a kalmıştır!" demiş iken, sen nasıl insanlarla savaşırsın?" dedi. Hz. Ebû Bekir: "Allah'a yemin olsun, namazla zekâtın arasını ayıranlarla savaşacağım. Zîra zekât, malın hakkıdır. Vallahi, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a vermekte oldukları bir oğlağı vermekten vazgeçseler, onu almak için onlarla savaşacağım" dedi. Hz. Ömer sonradan demiştir ki: "Allah'a yemin ederim, anladım ki, Hz. Ebû Bekir'in bu görüşü, Allah'ın savaş meselesinde ona ilhamından başka bir şey değildi. İyice anladım ki, bu karar hakmış." [Buhârî, İ'tisâm 2, Zekât 1, İstitâbe 3; Müslim, İmân 32, (20); Muvatta, Zekât 30, (1, 269); Tirmizî, İmân 1, (2610); Ebû Dâvud, Zekât 1, (1556); Nesâî, Zekât 3, (5, 14).][19]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivâyet, Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh)'in hilafeti sırasında İslâm

devletini ciddi şekilde meşgul eden Ridde savaşları'nın karar safhasında Hz. Ebû Bekir'le Hz. Ömer arasında cereyan eden bir ihtilâfı aksettirmektedir.
Hz. Ebû Bekir, bir kısım kabîlelerin: "Namaz kılarız, fakat zekât vermeyiz" diye îtiraz etmeleri karşısında onlarla savaşmaya karar verir. Hz. Ömer, Resûlullah'ın bir hadislerini delil göstererek, lâilâhe illallah diyenlerle savaşmanın meşrû olmayacağını söyler. Hz. Ebû Bekir kararında azimkârdır. Bilâhare Hz.Ömer bu kararında halîfe'nin haklı olduğunu te'yîd etmiştir.
Böylece bu hâdise ile, irtidad hâdiseleri karşısında Müslümanların alması gereken tavır, daha ilk halîfeler zamanında takarrur etmiş olmaktadır. İmam Mâlik der ki: "Allah Teâlâ Hazretlerinin farzlarından birinin (inkar etmeksizin) bir kimse men edecek olur, Müslümanlar da almaya muktedir olamazlarsa, ona karşı savaş hak olur."[20]
2- İrtidatın çeşitleri.

İRTİDATIN ÇEŞİTLERİ:

Kâdı İyaz ve bâzı âlimler Hz. Ebû Bekir'i uğraştıran mürtedleri üç sınıfa ayırmışlardır.
1) Tekrar putperestliğe dönenler.
2) Müseylime ve Esvedü'l-Ansî'ye tâbî olanlar. Bu iki şahıs Resûlullah'ın sağlığında peygamberliklerini îlân etmişlerdi. Müseylime'yi Yemâme halkı ve başka cemaatler tasdîk etti. el-Esved'i San'a halkı ve başka cemaatler tasdîk etti. el-Esved, Resûlullah'ın vefatından az önce öldürüldü. Ancak ona inananlardan bir kısmı varlıklarını devam ettirdiler. Resûlullah'ın âmilleri, Hz. Ebû Bekir zamanında onları temizleyeceklerdir. Müseylime üzerine Hz. Ebû Bekir, Hâlid İbnu Velîd (radıyallâhu anhümâ) komutasında ordu techîz edip gönderecek, Hâlid bunları tepeliyecektir.
3) Bir kısım Araplar da zekât vermemek kaydıyla Müslümanlığı devam ettirmek istediler. Bunlar, zekâtın Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) zamanına kadar hâs bir emir olduğunu söyleyerek te'vilde bulundular. İşte sadedinde olduğumuz hadiste medâr-ı bahs edilen ihtilâfı Hz. Ebû Bekir'le Hz. Ömer bunlar hakkında yapmışlardır: Böylesi kimselerle savaş câiz mi değil mi? diye.
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın vefatından sonra Müslümanların durumunu, Ebû Muhammed İbnu Hazm, el-Milel ve'n-Nihal adlı kitabında ele alır. O da şu açıklamayı sunar:
"Hz. Peygamber'in vefatından sonra Araplar dört kısma ayrıldılar:

1) Resûlulah'ın sağlığında olduğu gibi, dinlerinde sâbit kalanlar, bunlar ekseriyette idiler.
2) Sadece zekâta karşı gelip, onu vermemek kaydıyla İslâm'a bağlılıklarını devam ettirenler. Bunlar: "Şeriatın, zekât hâriç bütün emirlerini tatbik ederiz" diyorlardı. Bunlar da sayıca çoktu ancak birinci gruba nazaran azınlıkta idiler.
3) Bir grup, alenen küfürlerini ilan etmiş, irtidât etmişti. Tuleyha ve Secâh'ın ashabları gibi. Bunlar öncekilere nisbeten az idiler. Şunu da kaydedelim ki, her kabîlede İslâm'a sadâkatını devam ettirip bunlarla mücâdele eden kimseler de vardı.
4) Bir de hiçbir tarafa katılmayıp, tevakkufu ihtiyar eden ve kim galebe çalacak diye vaziyeti gözetleyen takım vardı.
Hz. Ebû Bekir, isyankârların üzerine ordular gönderdi. Fîrûz ve maiyetindekiler el-Esved'in diyarında galebe çalıp onu katlettiler. Müseylime Yemâme'de öldürüldü. Tuleyha ve Secâh tekrar İslâm'a rücû ettiler. İrtidâd edenlerin çoğu tekrar İslâm'a döndüler. Yıl geçmeden hepsi, tekrar din-i mübîn-i İslâm'ın kanatları altına dönüp, irtidadı terkettiler.[21]
3- Rafizilere bir cevap

RAFİZÎLERE BİR CEVAP

Hattâbî, bu hadisle ilgili olarak Râfizîlerin bir tenâkuz iddiasını kaydeder ve cevap verir:
"Râfizîler sadedinde olduğumuz hadisin mütenâkız olduğunu iddia ettiler. Dediler ki: "Hadisin evvelinde (Arapların) küfre girdikleri, sonunda da İslam'da sabit kaldıkları, sadece zekat vermedikleri söyleniyor. Onlar Müslüman idiyseler nasıl öldürülmeleri helâl addedilir ve zürriyetleri köle yapılır? Yok kafir idiyseler Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer'e karşı, namazla zekâtın arasını ayırmış olmalarını delil olarak nasıl zikredebilir?"
Bu îtiraza şöyle cevap verilir: "İrtidâd ettiklerini söyleyenler iki gruptur: Biri putperestliğe dönenler; biri de, "Ey Muhammed! malların bir kısmını, kendilerini temizleyip arıtacak sadaka olarak al, onlara dua et, senin duan onlar için bir sükûndur..." (Tevbe 103) âyetini te'vil ederek zekât vermekten imtina edenler. Bunlar zannettiler ki, zekât, sâdece Hz. Peygamber'e verilir. Çünkü ondan başkası, onları temizleyemez ve üzerlerine dua edemez. Öyle ise başkasının duası kendileri için nasıl bir sükûnet (emniyet) olacak?"
Şu halde Hz. Ömer "...Sen nasıl insanlarla savaşırsın?" sözüyle ikinci grubu

kastetmiştir. Çünkü o, birinci sınıfın öldürülmesinin cevazında müterreddid değildi, tıpkı putperest, ateşperest, yahudî ve hristiyanlarla savaşma husûsunda müterreddid olmadığı gibi.
Kâdı İyaz açıklamasına şöyle devam eder: "Hz. Ömer, bu mevzudaki hadisin, sanki sadece rivayette zikrettiği kısımını hatırlamıştır. Halbuki başka sahabeler namaz ve zekatla ilgili kısımları da beraberce hıfzedip rivâyet etmişlerdir. Nitekim Abdurrahman İbnu Ya'kub, bütün şerîatı içine alan bir muhtevâda rivâyet etmiştir. Rivâyetinde şu cümle de yer alır: "...Bana ve benim getirdiklerime de inanıncaya kadar..." savaşmakla emrolundum." Bu ifâdenin gereği şudur: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın getirdiklerinden tek bir şeyi inkâr eden bir kimse, dâvet edildiği halde imtina eder ve savaşmaya kalkarsa, onunla savaşmak gerekir, daha da ısrar edecek olursa öldürülür."
Kâdı İyaz der ki: "Hadiste vukûa gelen ihtisar (özetleme) sebebiyle hadis hakkında şüphe araya girdi. Sanki râvî, hadisin normal vechiyle sevkini düşünmemiş, Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'in münazarasını sevketmeyi düşünmüş ve dinleyicilerin hadisin aslını bildikleri husûsundaki kanaatine îtimad etmiştir."
İbnu Hacer, bu cevabı beğenmez ve der ki: "Eğer Hz. Ömer'in yanında hadisteki "...namazı kılıncaya, zekatı verinceye kadar..." ibâresi olsaydı, zekât vermeyenlerle savaşı gayr-i meşru bulmazdı. Çünkü hadis bu muhtevâda olunca savaşmanın gayesi kelime-i şehadetin söylenmesini terkte olsun, namaz kılmayı ve zekat vermeyi terkte olsun eşittir. Hz. Ömer'in Hz. Ebû Bekir'e karşı ihticâcı ve Hz. Ebû Bekir'in ona cevabı, her ikisinin de bu hadiste namaz ve zekât'ın da zikredilmiş olduğunu duymadıklarını göstermektedir. Zîra Hz. Ömer duymuş olsaydı Hz. Ebû Bekir'e karşı o hadisle ihticâc etmezdi. Onu Hz. Ebû Bekir işitmiş olsaydı, Hz, Ömer'i, onu zikrederek reddederdi ve ihticâc etmek için " (İslâm'ın) hakkı hâriç" ibâresinin âmm olan ifâdesiyle ihticâc etmeye muhtaç olmazdı."[22]
4- İslam'ın Hakkı.

İSLÂM'IN HAKKI

İbnu Hacer der ki: بِحَقِّه ibaresindeki zamir İslâm'a râci ise (mâna- İslâm'ın hakkı hâriç) "İslâm'ın hakkı" olduğu kesinlik kazanan her şeyi hükmüne dâhil eder. Nitekim mânadaki bu umumîlik sebebiyle, Sahâbe, namazı inkâr eden kimse ile savaşma gerektiği husûsunda ittifak etmiştir."[23]

5- Namazla Zekatı Ayırma

NAMAZLA ZEKÂTI AYIRMA:

Hz. Ebû Bekir namazla zekâtı ayıranla savaşacağını söylemiştir. Bu ayırmadan maksad namazı ikrâr ederken zekâtı inkâr etmektir. Zekâtın inkârı, farziyetini ikrâr etmekle birlikte vermeyi reddetmek şeklinde olabileceği gibi, (te'vil yoluyla) farziyeti de inkâr şeklinde de olabilir, ikisi de bir addedilmiştir. Çünkü Hz. Ebû Bekir, bu ikincileri mâzur addetmeyip, savaş ilan etmiştir.
Mazirî der ki: "Hadisin zâhirinden anlaşıldığı üzere, Hz. Ömer namazı inkar edenlerle savaşmaya muvafıktı. Hz. Ebû Bekir, onu aynı şekilde "zekât için" de savaşmak gerektiği hususunda ikna etti. Çünkü, her ikisi de Kitap'ta ve Sünnet'te beraber emredilmiş, birbirinden ayrı tellakki edilmemişlerdir."Daha önce de belerttiğimiz gibi Kur'ân-ı Kerîm namaz ve zekâtı her seferinde, "Namazı kılın, zekâtı verin" diye beraber emreder.[24]
6- Zekat malın hakkıdır.

ZEKÂT MALIN HAKKIDIR

Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer'i ikna hususunda ve kendi haklılığını delillendirme sadedinde "... zîra zekât malın hakkıdır" diyor. Şu halde, bunu namazla ayırmama gereğinin delili yapmıştır. Yani şöyle bir mâna çıkmaktadır: "Nasıl ki ey Ömer sen de kabul ediyorsun ki nefsin hakkı olan namaz'ı inkar eden için savaşmak şarttır. Zekât için de şart olmalıdır, çünkü zekât da malın hakkıdır.
Esasen Kur'ân ve sünnet bunları "İslâm'ın hakkı" olarak tesbit etmiş ve ayırmamıştır. Resûlullah da "İslâm'ın hakkı hariç" diye istisna koymuştur. Öyle ise, "İslâm'ın hakkı"na giren herhangi bir şeyin inkârı hâlinde, Resûlullah savaşma yetkisi vermiştir. Şu halde hadisi: "Kim namaz kılarsa nefsini koruma altına almıştır, dokunmayız, kim de zekât verirse o da malını koruma altına almıştır, dokunmayız. Zekâtını vermezse zorla alırız, daha da direnirse savaşırız." şeklinde anlamak aslına uygundur.
Bu açıklama da, gösteriyor ki, Hz. Ebû Bekir, hadisin başka vecihlerinde yer alan "... namazlarını kılıp zekâtlarını verinceye kadar.... (savaşmakla emrolundum)" ibâresini duymuş olsaydı, İslâm'ın hakkı" ibâresindeki umumilikten istifade ederek ihticâc yapmaya ihtiyaç duymadan hadisi hatırlatıverecekti.

Şârihler, Hz. Ebû Bekir'in de, Hz. Ömer'in de hadisi kısmî olarak hatırladıklarını söylerler. Mamafih, onların hatırlarında kalan, hadisi Resûlullah'ın henüz namaz, zekat emredilmeden önce irad etmiş olması da gayet mümkündür. Çünkü başlangıçta Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) insanları iki şeye çağırıyordu: Tevhîd ve kendi risâleti.[25]
7- Oğlak

OĞLAK:

Hz. Ebû Bekir'in, "Resûlullah'a verdikleri bir oğlağı vermekten vazgeçseler..." ibâresinde geçen anâk kelimesi de ihtilâflıdır. Rivâyetlerde, bunun yerine ikâl (deve bağlamaya mahsus ip), kinaye olarak kezâ kelimesi ve cedyen ezvat (boynu kısa oğlak) kelimeleri de gelmiştir.
Bu farklılıklardan hareketle bazı alimler: "Anâk'ı (yani oğlak'ı) zikretmekten maksad, bizzat oğlağın kendisi değil azlığı ifadede mübâlağadır" demişlerdir. Mamafih, davarın zekâtını alırken, hepsi kuzu olan sürüden, davarın zekâtı olarak oğlak alınabileceği kanaatinde olanlar bu hadisle ihticâc etmişlerdir. Mâlikîlerden bazı fakihler büyükbaş hayvanların çoğunlukla telef olması halinde oğlağın da zekât olarak alınabileceğini söylemiştir.
Ekseriyet, bununla mübalağa kastedildiğinde ittifak eder. Yâni "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e zekât olarak ödedikleri azıcık bir şeyi dahi vermekten imtina ederlerse almak için savaşacağım" demektir.[26]

8- **Hesapları Allah'a kalmıştır** cümlesi, "Ben zâhirlerine bakarım, iç âlemlerinde samîmi olup olmadıklarını araştırmam" demektir.[27]

9- Hadisten çıkarılan bazı hükümler

HADİSTEN ÇIKARILAN BAZI HÜKÜMLER:

* Sonradan çıkan hâdiseler (nevâzil) karşısında ictihada gidilir, ancak öncelikle bunların usûl'e (aslî kaynaklara) göre yapılması gerekir.
* Nevâzil'in çözümünde münazara, yani değişik görüşlerin münakaşa edilmesi esastır. Sonunda râcih olan benimsenir, zayıf olan üzerinde ısrar edilmez.
* Münâzarada belli bir edebe uyulmalıdır: Aksi görüşte olanı hata ile itham

etmemek, mültefit olmak, gerçek karşı taraf nazarında zuhûr gedinceye kadar delil getirmek, hakkın zuhurundan sonra da inadlaşırsa duruma göre sertleşmek... gibi.
* Bir şeyi te'kîd için yemin câizdir.
* Bir kimse sâdece Lâilâheillallah deyip orada kalsa gerisini getirmese, katli câiz değildir. Ancak sâdece tevhîdin ikrarı ile Müslüman olunur mu? Bu, münâkaşalıdır. Râcih (üstün) görüşe göre hayır! Bununla öldürülmekten vazgeçilir, Bilâhare, denenir; şâyet, risâlete de şehâdet eder ve İslâmî ahkâmı iltizam ederse Müslüman olduğuna hükmedilir.
Bağavî bu hususta der ki: Kâfir eğer putçu veya ikici ise, vahdaniyeti ikrâr etmez. Bu durumda Lâilâheillallah dedi mi Müslümanlığına hükmedilir. Sonra İslâm'ın diğer hükümlerini kabûle icbar edilir ve İslâm'a muhalif olan bütün dinlerden müberra kılınır.
Ama kâfir, vahdaniyeti ikrar edip risâleti inkâr eden cinsten ise, onun Lâilâheillallah demesiyle müslüman olduğuna hükmedilmez, Muhammedun Resûlullah demesi aranır. Şâyet herif, Muhammed'in peygamberliği sâdece Araplara mahsus diye îtikad ederse, bunun müslüman olduğuna hükmetmek için, risâlet-i Muhammedîye'nin bütün insanlığa şâmil olduğunu söylemesi gerekir.
Adam şayet, bir vâcibi inkâr veya bir haramı helal addetmek sûretiyle küfre düştü ise, onun müslüman addedilmesi için itikadından dönmesi gerekir. Onun sarfettiği bu küfür sözü, İslâm'ı tekrar iltizam etmemesi hâlinde, kendisine mürtedlerle ilgili ahkâmın icrasını gerektirir.
* Zekâtı vermeyenle savaşılır. Ancak, İslâm'ı benimsediği halde, yukarıda belirtildiği üzere te'vile dayanarak zekât vermeyi reddedenin küfrüne, delil ikâme etmeden hükmedilmez. Sahâbe onlara galebe çaldıktan sonra, malları ganimet, zürriyetleri köle yapılıp yapılamayacağı husûsunda ihtilâf etmiştir. Yani bunlara kâfir muâmelesi mi yapılmalıdır, bâğî (isyankâr) muamelesi mi yapılmalıdır? Hz. Ebû Bekir küffâr muamelesi yapmış ve öyle amel etmiştir. Hz. Ömer bu meselede de Hz. Ebû Bekir'le ihtilâfa düşmüştür. O, ikinci görüşü benimsemiş, hilafeti sırasında başkaları da bu görüşü benimsemiş ve bir şüphe ile İslâm'ın farzlarından birini inkar edene kâfir muâmelesi yapılmayıp âsi muâmelesi yapılması hususunda icma hâsıl olmuştur. Şöyle ki: Böyle birisine inkârdan rücû etmesi taleb edilir, direnip kıtâle azmederse kendisiyle savaşılır, hüccet ikâme edilir. Bu durumda dönerse, döner; dönmezse artık kâfir muamelesi yapılır. (Daha geniş bilgi için 1585-1588 numaralı hadislere bakın.)
* Kâdı İyaz der ki: "Bu kıssadan şu hüküm çıkmaktadır: Hâkim (lider), hakkında nass olmayan bir meselede içtihadda bulunursa vardığı neticeye itaat edilir,

müçtehidlerden biri bunun hilâfına hükmetse bile. Eğer bu muhalif kanaatte olan müçtehid, sonradan hâkim olursa, o zaman onun da kendi içtihâdının ortaya koyduğu hükme uyması gerekir. Onun, kendinden önceki hâkimin bu meselede verdiği hükme muhâlefet etmesi câizdir. Çünkü Hz. Ömer, Hz. Ebû Bekir'in zekât vermeyenler hakkındaki görüşüne, şahsen farklı düşünmesine rağmen, itaat etti. Sonra, halîfe olunca, kendi içtihadının gerektirdiği hükme uydu. Onun bu içtihadına sahâbe ve başkaları da muvâfakat gösterdi."
Hattâbî der ki: "Hadiste şu hüküm de gelmiştir: "Kim İslâm'ı izhâr ederse, kendisine İslâm'ın zâhirî ahkâmı icra edilir, içindeki küfrünü saklamış bile olsa. İhtilâf edilen husûs şudur: Bir kimsenin fâsid îtikâdına muttali olunduğu halde, ondan dönmüş olmayı izhâr ederse, onun İslâm'ı kabûl edilmeli mi? edilmemeli mi? Şüphesiz durumunu bilmeyenin ona ahkâm-ı zâhireyi icra edeceği husûsunda ihtilâf yoktur."
* Bu kıssada bir kısım sünnetin, sahâbenin büyüklerine bile gizli kalabileceği gözükmektedir. Onların bâzı hadisleri duymamış, sonradan işitmiş olmaları büyüklüklerine mâni değildir.
* Nevevî: "Bu hadise göre namazı âmden terkeden öldürülür" diye hükmetmiştir. Ancak İbnu Dakîku'l-Îd, namaz sebebiyle öldürmenin, bu hadise göre câiz olmadığını açıklar. Der ki: "Mukâtelenin mübah olmasından katlin de mübah olduğu hükmü çıkarılamaz. çünkü "mukâtele", "müfâale babındandır, bu bab bir işte karşılıklı iki tarafın bulunmasını gerektirir." Yani mukâtele karşılıklı olarak birbirini öldürme kavgası yapmaktır. -Türkçemizdeki vuruşmak, savaşmak mânasında- halbuki katl öyle değil, birinin diğerini öldürmesidir.
Bu görüşte olanlar, Hz. Ebû Bekir'in bu savaşın sonunda bir kimseyi sabran öldürttüğüne dair rivâyet olmadığını da söylerler. Sabran öldürmek, îdama mahkum ederek, bağlayarak öldürmek demektir. Şimdilerde kurşuna dizme tabiri kullanılır. Farzı yerine getirmekten imtina edenler icbar edildiği zaman mukabelede bulunurlarsa mukavemetleri kırılıncaya kadar savaşılır. Savaş sırasında öldürülür, mukavemetleri kırılınca muhâriblere veya bâğîlere tatbik edilen ahkâm uygulanır. Öyle ise, herhangi bir farzı terkeden kimse, işi savaşmaya dökmedikçe öldürülmez. Savaşmaya dökerse mukâtele edilir. Öyle ise, hadisteki mukâtele'ye verilen cevâz, katle verilen cevaz sayılmamalıdır. Nitekim İmam Şâfiî de: "Kıtâlden katle yol yoktur bazen adamla kıtâl helal olur, fakat katli helâl olmaz" demiştir.
* Hadis zâhirî amelin kabul edilmesi gereğine delildir. İnsanlar hakkında zâhire akseden amellerine göre hüküm verilir. Bir kimsenin, mü'min olduğuna hükmetmek için kesin bir dille ifâde ettiği îtikadıyla iktifa edilir.

* Tevhîdi ikrâr edip, şeriatle amel eden ehl-i bid'a tekfir edilemez.
* Kâfirin küfründen tevbesi, zâhirî küfürbâtınî küfür ayırımı yapılmadan kabûl edilir.[28]

10- Bir sual ve cevabı

BİR SUAL VE CEVABI:

Bu hadis, tevhîd'e gelmeyen herkesle kıtâl (savaş) yapmayı emrettiği halde, cizye veren veya muâhede (antlaşma) yapanlarla kıtâl nasıl terkedilir?
Bu sorunun cevabı birkaç açıdan verilebilir:
1) Nesh sebebiyle olabilir: Yani cizye almak ve muâhede yapmak yoluyla tevhid taleb etmeme izni, Resûlullah'ın bu hadisi beyanından sonraya âittir. Bunun delili, iznin, اقتلو المشركين "Haram ayları çıkınca müşrikleri bulduğunuz yerde öldürün..." (Tevbe 5) âyetinden sonraya ait olmasıdır.
2) Bu, kendisinden bir kısmın hâss kılındığı âmm bir hükümdür. Zîra emirden maksad, matlûbun hâsıl olmasıdır, bir delil sebebiyle bir kısmın tehallüf edip istisna teşkil etmesi âmm hükme zarar vermez.
3) Bu, kendisiyle hâss'ın murad edildiği âmm olabilir. Böylece "... insanlarla savaşmaya..." ibâresinde geçen insanlarla kelimesiyle kastedilen, ehl-i kitap dışında kalan müşrikler olmuş olur. Bu söyleneni, hadisin Nesâî'deki vechi te'yîd eder. Orada: اُمِرْتُ اَنْ اُقَاتِلَ الْمُشْرِكِينَ "...müşriklerle savaşmaya emredildim.." denmiştir.
4) Şehadet ve diğer zikredilen şeylerden maksad Allah'ın kelâmının yüceltilmesini ve muhâliflere iyice duyurulmasını ifâde etmektir. Bu, bazan öldürmekle, bazan cizye ile, bazan da muâhede ile olur.
5) Kıtâlden murâd, bazan bizzat kıtâldir, bazan da onun yerine geçecek olan bir başka şeydir: cizye veya gayri...
6) Cizye koymaktan maksad onları İslâm'a zorlamaktar, sebebin sebebi, sebep sayılır. Bu açıdan Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sanki şöyle söylemiş olmaktadır: "...müslüman olmalarına veya onları İslâm'da karar kıldıracak şeyi benimsemelerine kadar savaşmakla emrolundum..."[29]

İKİNCİ BAB

MALDAKİ ZEKÂTLA İLGİLİ HÜKÜMLER

BİRİNCİ FASIL

MÜŞTEREK HADİSLER

-1- عن مراد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]قال رسول الله #: قَدْ عَفَوْتُ لَكُمْ عَنِ الخَيْلِ وَالرَّقِيقِ فَهَاتُوا صَدَقَةَ الرِّقَةِ مِنْ كُلِّ أرْبَعِينَ دِرْهَماً دِرْهَمٌ، وَلَيْسَ في تِسْعِينَ وَمِائَةٍ شَيْءٌ. فَإذَا بَلَغَتْ مِائَتَيْنِ فَفِيهِمَا خَمْسَةُ دَرَاهِمَ[. أخرجه أصحاب السنن.»الرِّقَةُ« الدراهم المضروبة .

1. (2014)- Hz. Ali (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sizi (ticarî olmayan) atın ve kölenin zekâtından affettim. Öyle ise gümüş paralarınızın zekâtını verin. Bunun her kırk dirhemine bir dirhem vereceksiniz. Ancak yüz doksan dirheme zekât düşmez. İkiyüz dirheme ulaştı mı beş dirhem verilecektir." [Tirmizî, Zekât 3, (620); Ebû Dâvud, Zekât 4, (1574); Nesâî, Zekât 18, (5, 37).][30]

AÇIKLAMA:

1- Metinde geçen rika, "varak"tan gelir. İddie ve diyet kelimelerinde olduğu gibi baştaki "v" düşmüş, onun yerine sona yuvarlak "t" gelmiş ve rika olmuş. "Varak" madrûb (basılmış) dirhem demektir. Arapçada dînar altın paranın ismidir, dirhem de gümüş paranın ismi. Şu halde bazı alimlere göre bunların madrûb olanına rika denmektedir. Ancak İbnu Hacer rika'yı, "hâlis gümüştür, madrûb olmuş olmamış farketmez" diye açıklar.
2- Resûlullah, ticarî maksadla olmayıp, binmek, yük taşımak gibi aile ihtiyacını görmek üzere beslenen at ve benzeri hayvanlarla, yine şahsî hizmetlerde istihdâm edilmek üzere bulundurulan köle için zekât alınmayacağını beyân

etmektedir.
3- Resûlullah'ın "Affettim" demesi, aslında her şeyin zekâta tâbi olduğuna işaret etmektedir. Yani normalde her mal için zekât verilecektir, zekâtın verilmemesi bir günahtır, amma hizmetinizde kullandığınız at ve kölenin zekâtını vermeme günâhı affedilmiştir mânasında bir ifâde.
4-Hadis 200 dirheme ulaşmayan miktardaki servete zekât düşmeyeceğini ifâde ediyor. 199 yerine 190 rakamının verilişi, küsura yer vermemek içindir. Nitekim "200 dirheme ulaştı mı..." tâbiri hududun 190 değil, 200 olduğunu ifâde etmektedir.
Başka rivâyetler, bu nisaba ulaşan servetin üzerinden bir yıl geçme şartını tasrîh edecektir.[31]

-2- وعن أنس]أَنَّ أَبَا بَكْرٍ الصِّدِّيقَ رَضِيَ اللّهُ عَنْهُما كَتَبَ لَهُ حِينَ وَجَّهَهُ إِلى الْبَحْرَيْنِ هَذَا الْكِتَابَ وَخَتَمَهُ بِخَاتَمِ النَّبىِّ #، وَكَانَ نَقْشُ الخَاتِمِ ثَثَةَ أُسْطُر: مُحَمَّدٌ سَطْرٌ، وَرَسُولُ سَطْرٌ، وَاللّهُ سَطْرٌ: بِسْمِ اللّهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ. هذهِ فَرِيضَةُ الصَّدَقَةِ الَّتِى فَرَضَهَا رسولُ اللّهُ # عَلى المُسْلِمِينَ وَالَّتِى أَمَرَ اللّهُ تَعالى بِهَا رَسُولَهُ #، فَمَنْ سُئِلَهَا مِنَ المُسْلِمِينَ عَلى وَجْهِهَا فَلْيُعْطِهَا، وَمَنْ سُئِلَ فَوْقَهَا فَ يُعْطِ: في أَرْبَعٍ وَعِشْرِينَ مِن ا“بِلِ فَمَا دُونَهَا مِنَ الغَنَمِ في كُلِّ خَمْسٍ شَاةٍ. فإِذَا بَلَغَتْ خَمْساً وَعِشْرِينَ إلى خَمْسٍ وَثَثِينَ فَفِيهَا بِنْتُ مَخَاضٍ أُنْثى، فإِنْ لَمْ تَكُنِ ابْنَةُ مَخَاضٍ فابْنُ لَبُونٍ. فإِذَا بَلَغَتْ سِتّاً وَثَثِينَ إلى خَمْسٍ وَأَرْبَعِينَ فَفِيهَا بِنْتُ لَبُونٍ أُنْثى فإِذَا بَلَغَتْ سِتّاً وَأَرْبَعِينَ إلى سِتِّينَ فَفِيهَا حِقَّةٌ طَرُوقَةُ الجَمَلِ. فَإِذَا بَلَغَتْ وَاحِدَةً وَسِتِّينَ إلى خَمْسٍ وَسَبْعِينَ فَفِيهَا جَذَعَةٌ. فَإِذَا بَلَغَتْ سِتّاً وَسَبْعِينَ إِلى تِسْعِينَ فَفِيهاَ بِنْتَا لَبُونٍ. فإِذَا بَلَغَتْ إِحْدَى وَتِسْعِينَ إِلى عِشْرِينَ وَمِائَةٍ فَفِيهَا حِقَّتَانِ طَرُوقَتَا الجَمَلِ. وَإِذَا زَادَتْ عَلى عِشْرِينَ وَمِائَةٍ فَفِى كُلِّ أَرْبَعِينَ بِنْتُ لَبُونٍ. وَفي كُلِّ خَمْسِينَ حِقَّةٌ، وَمَنْ لَمْ يَكُنْ

مَعَهُ إ أَرْبَعٌ مِنَ ا‘‘بِلِ فَلَيْسَتْ فِيهَا صَدَقَةٌ إ أَنْ يَشَاءَ رَبُّهَا. فإذَا بَلَغَتْ خَمْساً مِنَ ا‘‘بِلِ فَفِيهَا شَاةٌ. وَصَدَقَةُ الْغَنَمِ في سَائِمَتِهَا. فَإِذَا بَلَغَتْ أَرْبَعِينَ إلى عِشْرِينَ وَمِائَةِ شَاةٍ شَاةٌ، فإذَا زَادَتْ
عَلى عِشْرِينَ وَمِائَةٍ إلِى مِائَتَيْنِ فَفِيهَا شَاتَانِ، وَإِذَا زَادَتْ عَلي مِائَتَيْنِ إلى ثَثمِائَةٍ فَفِيهَا ثَثُ شِيَاهٍ. فإِذَا زَادَتْ عَلى ثَثِمِائَةٍ فَفِى كُلِّ مِائَةٍ شَاةٌ. فإذَا كَانَتْ سَائِمَةُ الرَّجُلِ نَاقِصَةً عَنْ أَرْبَعِينَ شَاةً وَاحِدَةً فَلَيْسَ فِيهَا صَدَقَةٌ إ أَنْ يَشَاءَ رَبُّهَا. وَ يُجْمَعُ بَيْنَ مُتَفَرِّقٍ وَ يُفَرِّقُ بَيْنَ مُجْتَمِعٍ خَشْيَةَ الصَّدَقَةِ. وَمَا كانَ مِنْ خَلِيطَيْنِ فإِنَّهُمَا يَتَرَاجَعَانِ بَيْنُهُمَا بِالسَّوِيَّةِ، وَ يُخْرَجُ في الصَّدَقَةِ هَرِمَةٌ، وَذَاتُ عَوَارٍ، وَ تَيْسٌ إ أَنْ يَشَاءُ المُصَدِّقُ. وفي الرِّقَةِ رُبُعُ الْعُشْرِ، فإنْ لَمْ يَكُنْ إ تِسْعِينَ وَمِائَةً فَلَيْسَ فِيهَا صَدَقَةٌ إ أَنْ يَشَاءَ رَبُّهَا، وَمَنْ بَلَغَتْ عِنْدَهُ مِنَ ا‘‘بِلِ صَدَقَةُ الجَذَعَةِ وَلَيْسَ عِنْدَهُ جَذَعَةٌ وَعِنْدَهُ حِقَّةٌ فإنّها تُقْبَلُ مِنْهُ الحِقَّةُ وَيَجْعَلُ مَعَهَا شَاتَيْنِ إنِ اسْتَيْسَرَتَا لَهُ أَوْ عِشْرِينَ دِرْهَماً. وَمَنْ بَلَغَتْ عِنْدَهُ صَدَقَةُ الحِقَّةِ وَلَيْسَتْ عِنْدَهُ الحِقَّةُ وَعِنْدَهُ الجَذَعَةُ فإنَّها تُقْبَلُ مِنْهُ الجَذَعَةُ وَيُعْطِيهِ المُصَدِّقُ عِشْرِينَ دِرْهَماً أَوْ شَاتَيْنِ. وَمَنْ بَلَغَتْ عِنْدَهُ صَدَقَةُ الحِقَّةِ وَلَيْسَتْ عِنْدَهُ وَعِنْدَهُ ابْنَةُ لَبُونٍ فإنَّها تُقْبَلُ مِنْهُ ابْنَةُ لَبُونٍ وَيُعْطى شَاتَيْنِ أَوْ عِشْرِينَ دِرْهماً وَمَنْ بَلَغَتْ صَدَقَتُهُ بِنْتَ لَبُونٍ وَلَيْسَتْ عِنْدَهُ وَعِنْدَهُ حِقَّةٌ فإنّها تُقْبَلُ مِنْهُ الحِقَّةُ وَيُعْطِيهِ المُصَدُّق عِشْرِينَ دِرْهماً أَوْ شَاتَيْنِ، وَمَنْ بَلَغَتْ عِنْدَهُ صَدَقَةُ بِنْتِ لَبُونٍ وَلَيْسَتْ عِنْدَهُ بِنْتُ لَبُونٍ وَعِنْدَهُ بِنْتُ مَخَاضٍ فإنَّهَا تُقْبَلُ مِنْهُ بِنتُ مَخَاضٍ وَيُعْطَى مَعَهَا عِشْرِينَ دِرْهماً أَوْ شَاتَيْنِ، وَمَنْ بَلَغَتْ عِنْدَهُ صَدَقَةُ بِنْتِ مَخَاضٍ وَلَيْسَتْ عِنْدَهُ وَعِنْدَهُ بِنْتُ لَبُونٍ فإنّها تُقْبَلُ مِنْهُ بِنْتُ لَبُونٍ وَيُعْطِيهِ المُصَدِّقُ

عِشْرِينَ دِرْهماَ أَوْ شَاتَيْنِ. فإنْ لَمْ تَكَنْ عِنْدَهُ بِنْتُ مَخَاضٍ عَلى وجْهِهَا وَعِنْدَهُ ابنُ لَبُونٍ فإنَّهُ يُقْبَلُ مِنْهُ، وَلَيْسَ مَعَهُ شَىْءٌ[. أخرجه البخارى وأبو داود والنسائى.»بِنْتُ المَخاضِ وابنُ المَخَاضِ« من ا"بل: مَا استكمل السنة ا'ولى ودخل في الثانية.و»بِنتُ اللَّبُونِ وابنُ اللَّبُونِ« ما استكمل الثانية ودخل في الثالثة.»الحِقَّةُ« ما استكمل الثالثة ودخل في الرابعة.»الجَذَعَةُ« ما استكمل الرابعة ودخل في الخامسة.وقوله »طَرُوقَةُ الجمل« أى يطرقها ويركبها.وَ»السَّائِمَةُ« من الغنم: الرعية غير المعلوفة.وقوله » يُجْمَعُ بَيْنَ مُتَفَرِّقٍ وَ يُفَرِّقُ بَيْنَ مُجْتَمِعٍ خَشْيَةَ الصَّدَقَةِ« هو أن يكون ثثة نفر مثً لكل واحد منهم أربعونَ شاة وقد وجبت على كل واحد منهم بانفراد شاة فيجمعونها فتكون عليهم شاة فنهوا عن ذلك، هذا في الجمع. وأما التفريق فأن يكون لكل واحد من الخليطين مائة شاة وشاة فيجب عليهم ثث شِيَاهٍ، فإذا فرقاها كان على كل واحد منهما شاة، فنهوا عن ذلك إذا فعل حشية الصدقة.و »التَّرَاجُعُ« التقاسط والتعادل.»وَالهَرِمَةُ« الكبيرة الطاعنة في السن.و »العَوَارُ« بفتح العين وقد تضم: هو العيب.و »المُصَدِّقُ« بتخفيف الصاد وتشديد الدال: عامل الصدقة والساعى أيضاً.

وقوله »إَّ أنْ يَشَاءَ المُصَدِّقُ« يدل على أن.

له اجتهاد 'ن يده كيد المساكين وهو كالوكيل لهم.

2. (2015)- Hz. Enes (radıyallâhu anh)'in anlattığına göre, Hz. Ebû Bekir es-Sıddîk (radıyallâhu anh), kendisini Bahreyn'e gönderdiği zaman, ona şu gelecek talimatı yazılı olarak vermiş ve altını da Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın

mührü ile mühürlemişti. Mühüre nakşedilen yazı üç satır halinde idi. Bir satırda Muhammed, bir satırda Resûl, bir satırda da Allah yazılı idi. Mektup şöyle idi: "Bismillâhirrahmânirrahîm. Bu, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın müslümanlara farz kıldığı ve Allah'ın da Resûlüne emretmiş olduğu zekât farîzasıdır. Müslümanlardan her kimden bu, usûlünce taleb edilirse, derhal vermelidir. Kimden de belirtilenden fazlası istenirse vermesin:

1) 24 ve daha aşağı miktardaki deve için koyun olarak vâcib zekât, her beş devede bir koyundur.

2) 25'e ulaştı mı, 35'e kadar, dişi bir bintu mehâz (ikinci seneye basan dişi deve); eğer bintu mehâz yoksa, bir ibnu lebun (ikisine basan erkek deve).

3) 36'ya ulaştı mı 45'e kadar, bir dişi bintu lebun (üç yaşına basan dişi deve).

4) 46'ya ulaştı mı 60'a kadar, erkek devenin aşacağı bir dişi deve Tarûkatu'lfahl).

5) 61'e ulaştı mı 75'e kadar, bir ceza'a (beş yaşına basan bir deve).

6) 71'e ulaştı mı 90'a kadar iki bintu lebun.

7) 91'e ulaştı mı 120'ye kadar, erkek devenin aşacağı iki hıkka (dördüne basan deve).

8) 120'yi aşınca, her kırk için bir bintu lebun.

9) Her 50'de, bir hıkka.

10) Sâdece 4 devesi olana zekât düşmez, sahibi nâfile olarak verirse o başka.

11) 5 devesi olana bir koyun düşer.

12) Koyunun zekâtı sâime olanlardan alınır. (Sâime kırda otlatılan hayvana denir.) Sâime koyun 40'a ulaştı mı 120'ye kadar, bir koyun alınır.

13) 120'yi geçti mi 200'e kadar, iki koyun alınır.

14) 200'ü geçti mi 300'e kadar, üç koyun alınır.

15) 300'ü geçti mi her yüz koyunda bir koyun alınır.

16) Adamın sâime koyunları 40'tan bir eksik olsa ona zekât düşmez. Sahibi (nafile olarak) kendiliğinden verirse o başka.

17) Zekât korkusuyla, müteferriklerin araları birleştirilmez, birleşik olanlar da ayrılmazlar.

18) İki ortağın malından alınan zekâtta her ikisi de ,adalet üzere birbirlerine müracaat ederler.

19) Zekât olarak çok yaşlı, ayıplı ve (koç, teke gibi) döl hayvanı verilmez, zekât memuru kabûl ederse o başka.

20) (İki yüz dirhemlik) gümüşte, onda birin dörtte biri (yani kırkta bir miktarı) zekât vâcibtir.

21) Gümüş miktarı 190 dirhemse, 200 dirhemden az olursa zekât yoktur. Sâhibi verirse o başka.

22) Kimin deve sayısı, zekât olarak bir ceza'a vermeyi gerektiren miktarı bulur ve fakat sürüsünde ceza'a olmaz da hıkka olursa, bu kimseden hıkka kabul edilir ve buna, adama kolay geldiği takdirde iki koyun eklenir veya yirmi dirhem eklenir.
23) Kimin zekât olarak hıkka vermesi gerekir ve fakat sürüsünde hıkka olmaz ceza'a olursa, adamdan ceza'a kabul edilir, zekât memuru ona yirmi dirhem veya iki koyun verir.
24) Kimin zekât olarak hıkka vermesi gerekir, fakat sürüde hıkka değil bintu lebun olursa adamdan bintu lebun kabul edilir, kendisine iki koyun veya yirmi dirhem verilir.
25) Kimin zekât olarak bintu lebun vermesi gerekir, ancak bintu lebun'u yok, hıkka'sı varsa kendisinden hıkka kabul edilir, zekât memuru kendisine ayrıca yirmi dirhem veya iki koyun öder.
26) Kimin zekât olarak bintu lebun ödemesi gerekir, fakat bintu lebûn'u olmaz, bintu mehâz'ı olursa, ondan bintu mehâz kabul edilir, ancak yirmi dirhem veya iki koyun daha verir.
27) Kimin zekât olarak bintu mehâz vermesi gerekir, fakat bintu mehâz'ı olmaz, bintu lebûn'u olursa kendisinden bintu lebûn kabul edilir, zekât memuru yirmi dirhem veya iki koyun verir.
28) Eğer adamın münasip şekilde bintu mehâzı yoksa, ibnu lebûn'u varsa, bu ondan kabûl edilir, beraberinde bir ödeme gerekmez." [Buhârî, Zekât 33, 34, 35, 37, 38, 39, 40, Şirket 2, Hiyel 3; Ebû Dâvud, Zekât 4, (1567); Nesâî, Zekât 5, (5, 18-23).][32]

AÇIKLAMA:

1- Görüldüğü üzere, Hz. Ebû Bekir, zekât toplamak üzere Bahreyn'e musaddık (zekât toplama memuru) olarak gönderdiği Hz. Enes'e yazılı bir vesika veriyor ve altını da resmî mühürle mühürlüyor. Bu rivâyetten hareketle, bütün zekât me'murlarına böyle bir vesikanın verildiği sonucunu çıkarabiliriz. Bu vesika, başlangıç kısmındaki takdîm paragrafından da anlaşılacağı üzere, sadece karışık olan hesaplamada unutma ve iltibası önlemeye mâtuf değil, aynı zamanda halka itminân vermek ve suistimalleri önleme kasdına da yöneliktir. Halk icabında, zekât memurunu kontrol edebilecektir.
2-Hadisi tercüme ederken metni madde madde paragraflara ayırdık ve her paragrafa madde numarası verdik. Bazı maddeler îzaha muhtaçtır. Gerekli

açıklamaları, aşağıda sırayla parağraf numaralarının karşısına kaydediyoruz.
3-Sâdece bu hadiste değil, zekât bahsinin müteakip bir kısım hadîslerinde de sıkça geçecek olan deve çeşitleriyle ilgili açıklamaları toptan ve öncelikli olarak veriyoruz:
Bintu Mehâz: Bir yaşını doldurup ikisine basan dişi deve.
İbnu Mehâz: Bir yaşını doldurup ikisine basan erkek deve.
Bintu Lebûn: İki yaşını doldurup üçüne basan dişi deve.
İbnu Lebûn: İki yaşını doldurup üçüne basan erkek deve.
Hıkka: Üç yaşını doldurup dördüne basan dişi deve.
Tarûkatu'l-Fahl: Erkek devenin aşacağı (dölleyeceği) deve demektir. Bir bakıma hıkka'dır. Esâsen hıkka, erkek devenin aşmasına hak kazanmış mânasına gelir.
Ceza'a: Dördünü tamamlayıp beş yaşına basan dişi devedir.
Ceza': Dördünü tamamlayıp beş yaşına basan erkek devedir.
Sâime: Yemle değil, otlakta beslenen koyun.[33]

4-Bazı muğlak (kapalı) maddeler:

17. Madde: "Müteferriklerin araları birleştirilmez, birleşik olanlar ayrılmaz" hükmünde müteferrik'ten maksad, ayrı ayrı mala sahip olanlardır. Sözgelimi üç ayrı kişiden herbiri kırkar koyuna sahip olsalar, herbirine zekât düşer ve birer koyun vermeleri gerekir. Bunlar zekât olarak tek bir koyun vermek için, zekât memuru gelince birleştirebilirler. (Üçü bir kişide birleşse 120 yapar. 12. maddede geçtiği üzere 40-120 arasında bir koyun ödenir.) İşte zekât verme endişesiyle başvurulabilen bu hîle yasaklanmıştır.
Birleşik (müctemi) olanlar ayrılmaz, cümlesinde birleşik'ten maksad, ortak maldır. Mesela iki ortak kabul edelim, bunlardan her birine 101 koyun düşecek şekilde ortak iseler, 202 adet koyunları vardır. Bu müşterek koyuna, 13. maddeye göre 3 koyun zekât düşmektedir. Zekât memuru gelince, koyunları hemen bölüştükleri takdirde, 12. maddeye göre herbirine birer koyunluk zekât düşecek ve böylece bir koyun zekât olarak verilmekten kaçırılmış olacak, "Birleşik olanlar ayrılamaz" hükmüyle bu da yasaklanmış olmaktadır.
Yine 17. maddede geçen yasaklama emri ile ilgili olarak Şafiî hazretlerinden şu açıklama kaydedilir: Burada hitap hem mal sâhibinedir, hem de zekât memuruna. Çünkü korku iki çeşittir:
1- Memur, zekât azalacak diye korkar, mal sâhibi de malının azalmasından korkar. Öyle ise her ikisine birden hitap edilerek zekât korkusu ile "birleştirme"

ve "ayırma" işlemlerine tevessül etmemeleri emredilmiştir. Bu açıklamadan anlıyoruz ki, bazı durumlarda birleştirme ve ayırmalar daha çok zekât vermeyi gerektirebilecektir. Bizim verdiğimiz misâller zekâtı azaltacak durumlara örnek olmuştur.

18. Madde: Bu maddede, iki ortağın alınan zekâtta eşit şekilde birbirine müracaatı şu demektir: Mesela birinin 40 sığırı var, diğerinin de 30. Bu mallar, aralarında müşterektir. Zekât memuru kırk için bir müsinne (3 yaşında sığır), otuzdan da tebî (buzağı) alsa, müsinne veren, kıymetinin yedide üçünü ortağından alır, tebî veren de yedide dördünü ortağından alır. Çünkü her iki yaştaki hayvanda her ortağın ortaklığı nisbetinde hakları var, ve mal tek bir kimsenin mülkü gibi zekât aynı nisbette her iki yaşa da vâcibtir. Kastalânî bunu şöyle açar: Ortak bir sürüden, zekât memuru, sürünün zekâtını alırken, ortaklardan birinden almışsa, veren ortak diğerinden adâlet üzere payını ister.

Adalet üzere müracaattan şu mâna da çıkarılmıştır: Eğer memur, zekât alırken ortaklardan birine zulmetti ve alması gerekenden fazla zekât aldı ise, bu ortak, bu fazla kısmı diğer ortağından isteyemez, ondan sadece normal olarak vermeleri gereken zekât miktarından payına düşeni ister.

Müracaat çeşitlerinden biri de şudur: İki kişi arasında kırk ortak koyun bulunsa, her ikisi de kendine düşen koyunları belirlese, memur bunlardan birinden bir koyun alır. Koyun veren taraf ortağından, koyununun bedeli üzerinden yarı fiyatını ister. Bu açıklamadan şu netice de çıkmaktadır: Bazılarına göre, malların ayrılmış olmasına rağmen ortaklık olabilmektedir.[34]

İKİNCİ FASIL

HAYVANLARIN ZEKÂTI

-1- عن سالم عن أبيه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]كَتَبَ النَّبِيُّ # كِتَابَ الصَّدَقَةِ وَلَمْ يُخْرِجْهُ إلى عُمَّالِهِ حَتَّى قُبِضَ فَقَرَنَهُ بِسَيْفِهِ فَعَمِلَ بِهِ أبُو بَكْرٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ حَتَّى قُبِضَ، ثُمَّ عَمِلَ بِهِ عُمَرُ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ حَتَّى قُبِضَ، وَكَانَ فِيهِ: في خَمْسٍ مِنَ ا“بِلِ شَاةٌ. وفي عَشْرٍ شَاتَانِ. وَفي خَمْسَ عَشَرَةَ ثَثُ شِيَاهٍ. وفي عِشْرِينَ أرْبَعُ شِيَاهٍ. وفي خَمْسٍ وَعِشْرِينَ بِنْتُ مَخَاضٍ، إلى خَمْسٍ وَثَثِينَ. فإذَا زَادَتْ وَاحِدَةٌ فَفِيهَا ابْنَةُ لَبُونٍ إلى خَمْسٍ وَأرْبَعِينَ. فَإِذَا زَادَتْ وَاحِدَةٌ فَفِيهَا حِقَّةٌ إلى سِتِّينَ. فإنْ زَادَتْ وَاحِدَةٌ فَفِيهَا جَذَعَةٌ إلى خَمْسٍ وَسَبْعِينَ. فإنْ زَادَتْ وَاحدَةٌ فَفِيهَا ابْنَتَا لَبُونٍ إلى تِسْعِينَ. فإنْ زَادَتْ وَاحِدَةٌ فَفِيهَا حِقَّتانِ إلى عِشْرِينَ وَمِائَةٍ. فَإنْ كَانَتِ ا“بِلُ أكْثَرَ مِنْ ذلِكَ فَفِي كُلِّ خَمْسِينَ حِقَّةٌ، وفي كُلِّ أرْبَعِينَ ابْنَةُ لَبُونٍ، وفي الغَنَمِ في كُلِّ أرْبَعِينَ شَاةً شَاةٌ إلى عِشْرِينَ وَمِائَةٍ. فإذَا زَادَتْ وَاحِدَةٌ فَفِيهَا شَاتَان إلى المِائَتَيْنِ. فإذَا زَادَتْ وَاحِدَةٌ عَلى المِائَتَيْنِ فَفِيهَا ثَثُ شِيَاهٍ إلى ثَثِمِائَةٍ. فإنْ كَانَتِ الغَنَمُ أكْثَرَ مِنْ ذلِكَ فَفِى كُلِّ مِائَةِ شَاةٍ شَاةٌ، ثُمَّ لَيْسَ فِيهَا شَىْءٌ حَتَّى تَبْلُغَ المِائَةَ، وَلَ يُفَرَّقُ بَيْنَ مُجْتَمِعٍ وَ يُجْمَعُ بَيْنَ مُتَفَرِّقٍ مَخَافَةَ الصَّدَقَةِ، وَمَا كَانَ مِنْ خَلِيطَيْنِ فَإنَّهُما يَتَرَاجَعَانِ بَيْنَهُمَا بِالسَّوِيَّةِ، وَ يُؤخَذُ في الصَّدَقَةِ هَرِمَةٌ وَ ذَاتُ عَيْبٍ[.قالَ الزهرى: إذا جاءَ المصدق قسمت الشَّاءُ أثثاً: ثلثاً شراراً، وثلثاً خياراً،

وثلثاً وسطاً. فيأخذ المصدق من الوسط، ولم يذكر الزهرى البقر.

أخرجه أبو داود والترمذي .

1. (2016)- Sâlim, babası Abdullah İbnu Ömer'den naklen anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) (mallardan alınması gereken) zekâtların miktarını belirten bir kitap yazmıştı. Âmillerine göndermeden vefat etti. Resûlullah onu kılıncına yakın olarak asmıştı. Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh), ölünceye kadar onunla amel etti. Sonra Hz. Ömer (radıyallâhu anh) de ölünceye kadar onunla amel etti. Bu kitapta şunlar yazılı idi:

DEVELER:

1) 5 devenin zekâtı 1 koyundur.
2) 10 devenin zekâtı 2 koyundur.
3) 15 devenin zekâtı 3 koyundur.
4) 20 devenin zekâtı 4 koyundur.
5) 25'e ulaştı mı 35'e kadar, zekât bir bintu mehâz'dır.
6) 36'ya ulaştı mı 45'e kadar, zekât bir ibnu lebûn'dur.
7) 46'ya ulaştı mı 60'a kadar, zekât bir hıkka'dır.
8) 61'e ulaştı mı 75'e kadar, zekât bir ceza'a'dır.
9) 76'ya ulaştı mı 90'a kadar, zekât 2 ibnetu lebûn'dur.
10) 91'e ulaştı mı 120'ye kadar, zekât 2 hıkka'dır.
11) Deve 120'den fazla ise zekât her elliye bir hıkka; her kırka bir ibnetu lebûn zekât gerekir.
KOYUNA GELİNCE
12) 40'a ulaşınca 120 koyuna kadar zekâtı 1 koyundur.
13) 121'e ulaşınca 200 koyuna kadar zekâtı 2 koyundur.
14) 201'e ulaşınca 300 koyuna kadar zekâtı 3 koyundur.
15) 300'ü aştı mı her 100 koyuna bir koyun zekât düşer, yüzden aşağıda kalan küsûrata zekât düşmez.
16) Zekât korkusuyla müctemi (birleşik) olanlar ayrılmaz, müteferrik (ayrı) olanlar da birleştirilmez.
17) İki ortağın malından alınan zekâtta, her ikisi de adalet üzere birbirlerine müracaat ederler.
18) Zekât olarak, çok yaşlı ve ayıplı olan hayvan alınmaz.
19) Zührî der ki: "Zekâtı almak üzere memur geldiği vakit, koyunlar üç sınıfa ayrılır: Üçte biri kötü, üçte biri iyi, üçte biri de vasat. Zekât memuru, zekât

payını vasat kısmından alır." Zühri, sığırdan bahsetmez." [Tirmizî, Zekât 4, (621); Ebû Dâvud, Zekât 4, (1568, 1569, 1570); İbnu Mâce, Zekât 9, (1798).] [35]

AÇIKLAMA:

1-Sadedinde olduğumuz, İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) rivâyeti, ahkâm beyan eden kısımlarıyla, bir önceki Enes rivâyetiyle hemen hemen aynı muhtevadadır. Bu hadiste geçen bazı muğlak maddeler, önceki hadiste açıklanmıştır, tekrar etmeyeceğiz oraya bakılsın.
2-Burada dikkatimizi çeken husûs, zekâtla ilgili tâlimatın, taşradaki ilgili memurlara tamim edilmek üzere bizzat Resûlullah (aleyhissâlatu vesselâm) tarafından yazılı olarak hazırlanmış olma keyfiyetidir. Önceki rivâyette belirtilmeyen bu tasrihata dayanarak şunu söylemek mümkündür: Hz. Ebû Bekir'in yazılı ve mühürlü olarak Hz. Enes'e verdiği nüsha, Resûlullah'ın hazırladığı metnin bir tıpkı istinsahından başka bir şey değildir. Zekât toplamak üzere taşraya gönderilen her bir zekât tahsildarına bir nebevî asıldan bir nüsha istinsah edilip verilmiş olmalıdır.
3- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zekât olarak alınacak malın evsafıyla ilgili direktiflerinin, tatbikata intikalinde takip edilen yolun adilâne oluşu dikkat çekicidir. Mallar üç sınıfa ayrılıyor: İyiler, vasatlar ve âdiler. Kerâimu'l-emvâl denen kıymetlilerin alınmasını yasakladığını daha önce (2010. hadis) kaydetmiştik. Son iki hadiste, kör, sakat gibi âdilerin verilmesi de yasaklanıyor.
Tahsildar, zekât payını vasat olanlar arasından seçmelidir ve öyle yapılmıştır.[36]

-2- وعن ابن مسعود رَضِـيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قال رسول اللّه #: في كُلِّ ثَلاثِينَ مِنَ الْبَقَرِ تَبِيعٌ أَوْ تَبِيعَةٌ، وفي كُلِّ أَرْبَعِينَ مُسِنَّةٌ[. أخرجه الترمذي .

2. (2017)- İbnu Mes'ûd (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Her otuz sığır için erkek veya dişi bir tebî' zekât verilir. Her kırk sığır için de bir müsinne zekât verilir." [Tirmizî, Zekât 5, (622).] [37]

AÇIKLAMA:

Tebî' sığırın yaşını doldurmayan yavrusudur, Türkçemizde buzağı denir. Dişisine de tebi'a denir.

Müsinne: Üçüncü senede dişleri çıkan sığırdır. [38]

-3- وعن معاذ رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]بعثنِى النبىُّ # إلى الْيَمَنِ وَأمَرَنِى أنْ آخُذَ مِنْ كُلِّ ثَثِين بَقَرَةً تَبِيعاً أوْ تَبِيعَةً، وفي كُلِّ أرْبَعِينَ مُسِنَّةً، وَمِنْ كُلِّ حَالِمٍ دِينَاراً أوْ عَدْلَهُ مُعَافِرِيًّا[. أخرجه أصحاب السنن، واللفظ للترمذي.وزاد أبو داود »وَالْمُعَافِرِىُّ« ثياب تكون باليمن

3. (2018)- Hz. Muâz (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissâlatu vesselâm) beni Yemen'e gönderdi ve bana: "Her otuz sığırdan bir erkek veya dişi buzağı (tebi'a), her kırktan bir müsinne, her bir bülûğa eren şahıstan bir dinar veya o değerde muâfiri (adındaki bir giyecek) almamı" emretti." [Tirmizî, Zekât 5, (623); Ebû Dâvud, Zekât 4, (1576, 1577, 1578); Nesâî, Zekât 8, (5, 25, 26). Metnin lafzı Tirmizî'ye aittir.][39]

-4- وعن سفيان بن عبداللّه الثقفى رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ.]أنَّ عُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ. بَعَثَهُ مُصَدِّقاً فَكَانَ يُعَدُّ عَلى النَّاسِ بِالسَّخْلِ. فَقَالُوا: أتَعُدُّ عَلَيْنَا بِالسَّخْلِ وَ تَأخُذْ مِنْهُ شَيْئاً؟ فَلَمّا قَدِمَ عَلى عُمَرَ بنِ الخَطَّابِ رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ ذَكَرَ لَهُ ذلِكَ. فقَالَ عُمَرُ: نَعَمْ تَعُدُّ عَلَيْهِمْ بِالسَّخْلَةِ يَحْمِلُهَا الرَّاعِى، وَ يَأْخُذُ المُصَدِّقُ، وَ يأخُذُ ا٭كولَةَ، وَ الرُّبَّى، وَ المَاخِضَ، وَ فَحْلَ الغَنَمِ، وَيَأخُذُ الجَذَعَةَ وَالثَّنِيَّةَ، وَذلِكَ عَدْلُ المَالِ بَيْنَ غِذَاءِ الْغَنَمِ وَخِيَارِهِ[. أخرجه مالك.»ا٭كُولَةُ«

الشاة التي هى ل‘كل.»والرُّبَّى« التي تربى في البيت ‘جل اللبن، وقيل هى الحديثة النتاج.»وَالمَاخِضُ« الحامل إذا ضربها الطلق.»وَغِذَاءُ المَالِ« جمع غذى وهو الحملُ أو الجدى، والمراد أن يأخذ الساعى خيار المال و رديئة وإنما يأخذ الوسط .

4. (2019)- Süfyân İbnu Abdillah es-Sakafi (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Hz. Ömer (radıyallâhu anh) kendisini zekât tahsildarı olarak göndermişti. Gittiği yerde kuzuları halkın addedip, sayıya dâhil etmedi. Kendisine: "Kuzuları bizden sayıp, onlardan bir şey almıyor musun?" dediler. (Medîne'ye geri dönüp) Hz. Ömer (radıyallâhu anh)'e uğrayınca, durumu ona anlattı. Hz. Ömer: "Evet kuzuyu onlara iade edersin, çoban onu götürür, tahsildar almaz. Ekûle (denen hususi şekilde kesip, yemek için beslenmiş) olanı, Rübbâ (denip sütü için evde beslenmekte) olanı, Mâhız (denen hâmile) olanı, (teke koç gibi) döl alınan davarı zekât olarak almaz. Ceza'a'yı (beş yaşına basmış deve), seniyye'yi (altı yaşına basmış deve) alır. Bu, davarın iyisi ile düşüğü arasında orta halli olanıdır." [Muvatta, Zekât 26, (1, 265).][40]

AÇIKLAMA:

1- Kaydedilen son rivâyetler, Resûlullah'ın zekât tahsildarı olarak gönderdiği zatlara, sadece çeşitli mallardan alınacak zekât miktarları husunda tâlimat vermeyip, bunları nasıl alacağı, hangi vasıftaki malları alıp, hangi vasıftaki malları almayacağı husûsunda da bilgi verdiğini, tenbihatta bulunduğunu göstermektedir.
2- Son rivâyet, zekât olarak alınmaması gereken mallardan bazılarını sayıyor:
* Sahl: Yeni doğan yavru, bilhassa koyun yavrusu ki, kuzu diyoruz.
* Ekûle: Kişinin etini yemek üzere husûsî beslediği hayvan.
* Rübbâ: İki mânaya gelmektedir: Sütünden istifâde için evde beslenen sağmal hayvan; yeni yavru doğurmuş, onun yetişmesinde gerekli olan anaç hayvan.
* Mâhız: Hâmile hayvan.
* Fahl: Döl almak üzere husûsi beslenen erkek hayvan, koç ve teke gibi.
3-Şu mallar da zekât olarak alınabilecek orta halli hayvanlardır:
* Ceza'a: Ceza', esas itibariyle genç demektir. Deve için kullanılınca beşinci yaşına basan kastedilir. Sığır ve davar için kullanılınca ikinci yaşına basan

kasdedilir. Mamâfih sığır için "üç yaşına basan", davar için "birinci yaşını tamamlayan" ceza'dır diyen de olmuştur, daha farklı görüşler ileri süren de olmuştur.
* Seniyye de davar, sığır ve deve için müştereken kullanılan bir tabirdir. Davar ve sığırdan üç yaşına basana, deveden ise altı yaşına basana ıtlak olunmaktadır. Erkeğine ise seniyye denmektedir. Ahmed İbnu Hanbel iki yaşındaki davar ile, üç yaşındaki sığıra seniyye demiştir.[41]

-5- وعن عمرو بن شعيب عن أبيه عن جده قال:]قال رسول اللّه #: َ جَلَبَ وَ جَنَبَ في زَكاةٍ. َ تُؤْخَذُ زَكَاتُهُمْ إ َّ في دُورِهِمْ[. قال محمد بن إسحاق: » َ جَلَبَ« يعنى تجلب الصدقات إلى المُصَدِّقِ.»وَ جَنَبَ« أى ينزل المُصَدِّقُ بأقصى مواضع أصحاب الصدقة فتُجْنَبُ إليه، ولكن تؤخذ من الرجل في موضعه. أخرجه أبو داود .

5. (2020)- Amr İbnu Şuayb an ebîhi an ceddihî tarikiyle anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Zekâtta ne ayağa getirtme, ne uzağa gitme vardır. Zekâtlar evlerinde alınır."
Muhammed İbnu İshak bunu şöyle açıklamıştır: "Zekât mükellefi, zekâtını tahsildarın ayağına getirmez. Tahsildar da mükellefin uzaktaki (tarla, ağıl, yayla vs. gibi) yerlerine gitmez. Zekâtlar mükelleflerin ikâmet mahallerinde alınır." [Ebû Dâvud, Zekât 8, (1591, 1592).][42]

AÇIKLAMA:

Hadiste yasaklanmış olan celeb ve ceneb, aslında at yarışlarıyla ilgili iki tâbirdir. Resûlullah (aleyhissâlatu vesselâm) bunlarla, zekât toplama sırasında ortaya çıkacak meşakkati asgariye düşürecek bir tarz vaz'etmiş olmaktadır. Şöyle ki: Zekât toplama işinde celeb, tahsildarın bir bölgeye gidince, sürülerden uzakça bir yere inerek sürüleri oraya celbettirip zekâtını hesaplayıp almasıdır. Tabii ki bu tarzda, sürü sahipleri için büyük meşakkat vardır. Öyleyse uygun olanı, tahsildarın sürülerin bulunduğu su başlarına veya kaldıkları yerlere kadar

gitmesi, bizzat yerinde almasıdır. Bu davranışta sürü sahiplerine kolaylık vardır. Resûlullah, celeb yoktur demekle, tahsildarın sürülerden uzak bir yere konaklamasını yasaklamış olmaktadır.
Ceneb yoktur emriyle de, mal sahibinin tahsildara zahmet getirecek ferdî şekilde uzaklaşmalarını yasaklamış olmaktadır.
Sadaka, evlerinde alınır cümlesindeki ev kelimesinin aslı olan dûr, dâr'ın cem'idir. Dâr, münferid evden ziyade, yakınlarla beraber oturulan evdir. Şöyle ki: Sözgelimi bir baba kendine mahsus bir ev (beyt) inşa eder. Sonra evlatları için, evlendikçe, bunun bitişiğinde ikinci, üçüncü beyt'ler yapılır. Böylece zaman içerisinde bir avlunun etrafında bir beytler kümesi meydana gelir. İşte bu kümeye dâr denir. Klasik Arap evleri bu plân üzre inşa olunurdu (üçüncü cildimizin 187. sayfasına bakılsın). Şu halde, zekât memuru, mal sahibinin mûtad, normal ikâmetgahına kadar gidecektir. Şârihler, evleri diye tercüme ettiğimiz dûr kelimesini menzilleri, mekânları, suları, kabîleleri diyerek tafsil eder.[43]

-6- وعن عمران بن حصين رَضِيَ اللّهُ عَنْهُما قال:]قال رسول اللّهِ #: َ جَلَبَ وَ جَنَبَ وَ شِغَارَ في ا“سْم، وَمَنِ انْتَهَبَ نُهْبَةً فَلَيْسَ مِنَّا[. أخرجه النسائى.»وَالشِّغَارُ« في النكاح: أن يقول ا“نسان زَوْجْنِى ابنتك أو أختك، وأزوجك ابنتى أو أختى، وصداق كل واحدة منهما بُضْعُ ا‘خرى: فإن كان بينهما صداق مسمى فليس بشغار .

6. (2021)- İmrân İbnu Husayn (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissâlatu vesselâm) buyurdular ki: "İslâm'da ne (zekâtı) ayağa getirme, ne (zekât için uzağa gitme, ne de şiğar (mehre bedel nikahlama) vardır." [Nesâî, Nikâh 60, (6, 111).][44]

AÇIKLAMA:

1-Hadisin baş kısmı önceki hadiste açıklandı.
2-Son kısmında şiğar yasaklanmaktadır. Şiğar, mehir vermekten kaçmak için

başvurulan bir evlenme şekli idi. Buna göre bir erkek, evlenmek istediği kızın babasına müracaat ederek: "Sen kızın (veya kızkardeşini) bana nikâhla, ben de mehre bedel kızımı (veya kız kardeşimi) sana nikâhlayayım" diye teklifte bulunur. Her iki taraf birbirlerinden mehir istemezler. Resûlullah (aleyhissâlatu vesselâm) bu câhiliye evliliğini yasaklamıştır. Çünkü alınan veya verilen mehir, ne kardeşin, ne babanın hakkıdır. Mehir kızın hakkıdır. Bu haktan ne babanın, ne kardeşin vazgeçme veya bağışlama hakkı yoktur. Şiğar yoluyla evlenmede iki kız mağdur ediliyor demektir. Dînimiz, kızların mağduriyetini önleyecek tedbirlere yer vermiştir. Mehirsiz nikâh sahîh olmaz. Mehir husûsunda kesin bir miktar da tayin etmemiştir, kız dilediği kadar isteyebilecektir.
Yukarıda belirtilen karşılıklı kız alıp vermede muayyen bir mehir araya girerse, buna şiğar denmez ve câiz olur.[45]

ÜÇÜNCÜ FASIL

ZİNETLERİN ZEKÂTI

-1- عن عمرو بن شعيب عن أبيه عن جده]أَنَّ امْرَأَةً أَتَتِ النَّبيَّ # وَمَعَها ابْنَةٌ لها، وفي يَدِ ابْنتِهَا مَسَكَتَانِ غَلِيظَتَانِ مِنْ ذَهَبٍ. فقَالَ لَهَا: أَتُعْطِينَ زَكَاةَ هذا؟ قالَتْ: َ. قال: أَيَسُرُّكِ أَنْ يُسَوِّرَكِ اللهُ تَعالى بِهِمَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ سِوَارَيْنِ مِنْ نَارٍ؟ قال: فَخَلَعَتْهُمَا فَألْقَتْهُمَا إِلى النَّبيِّ #. وقالت: هُمَا للهِ وَلِرَسُولِهِ[. أخرجه أصحاب السنن.»المَسَكَةُ« بتحريك السين: واحد المَسَكِ، وهي أسورة من ذَبْلٍ أو عاج، فإذا كانت من غير ذلك أضيفت إلى ماهى منه. فيقال: من ذهب أو فضة أو نحوهما .

1. (2022)- Amr İbnu Şuayb, an ebîhi an ceddihî tarîkinden anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissâlatu vesselâm)'a bir kadın, beraberinde bir kızı olduğu halde geldi. Kızın elinde, altından kalın iki bilezik vardı.
"Bunların zekâtını verdin mi?" diye (Resûlullah aleyhissâlatu vesselâm) kadına sordu. Kadın:
"Hayır!" diye cevap verdi. Resûlullah:
"Kıyamet günü Allah'ın, onları sana ateşten iki bilezik yapması seni memnûn eder mi?" dedi. Bunun üzerine kadın, bilezikleri derhal çıkarıp Resûlullah'ın önüne bıraktı ve:
"Bunlar Allah ve Resûlüne aittir!" dedi." [Ebû Dâvud, Zekât 3, (1563); Nesâî, Zekât 19, (5, 38); Tirmizî, Zekât 12, (637).][46]

AÇIKLAMA:

1-Hadiste ismi mübhem olan kadın, Esmâ Bintu Yezîd'dir.
2-Resûlullah'ın kadına söylediği, "Kıyamet günü Allah'ın, onları sana ateşten iki bilezik yapması seni memnûn eder mi?" sözü Hattâbî'ye göre, يَوْمَ يُحْمَى

عَلَيْهَا فِي نَارِ جَهَنَّمَ فَتُكْوَى بِهَا جِبَاهُهُمْ وَجُنُوبُهُمْ "Bunlar cehennem ateşinde kızdırıldığı gün, alınları, böğürleri ve sırtları onlarla dağlanacak. "Bu, kendiniz için biriktirdiğinizdir, biriktirdiğinizi tadın" denecek" (Tevbe 35) âyetinin te'vili olmaktadır.
3- Hadisi kaydeden Tirmizî, "bu bâbta Resûlullah'tan hiçbir sahih rivâyet yoktur" demiş ise de, hadis münekkidleri hadisin başka tariklerden sahih senedle geldiği, dolayısıyla sahih olduğu husûsunda ittifak ederler.[47]

-2- وعن عطاء قال: بلغنى أن أم سلمة رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]كُنْتُ أَلْبَسُ أَوْضاحاً مِنْ ذَهَبٍ. فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللّهِ: أَكَنْزٌ هُوَ؟ فقَالَ: مَا بَلَغَ أَنْ تُؤَدَّى زَكَاتُهُ فَزُكِّىَ فَلَيْسَ بِكَنْزٍ[.

2. (2023)- Atâ (rahimehullah) der ki: "Bana ulaştı ki, Ümmü Seleme (radıyallâhu anhâ) şöyle demiştir: "Ben altından zinetler takınıyordum. Bir gün: "Ey Allah'ın Resûlü! Bu, (Kur'an'da yasaklanan) kenz sayılır mı?" diye sordum. Bana şöyle cevap verdi:
"Zekâtı verilecek miktara ulaşan şeyin zekâtı verilirse kenz sayılmaz." [Ebû Dâvud, Zekât 3, (1564). Teysîr, hadisi Muvatta kaynaklı olarak zikretmiştir. Bir galat yoksa, Muvatta'nın mütedâvil olmayan bir nüshasında görülmüş olabilir.] [48]

-3- وعن القاسم بن محمد]أَنَّ عَائِشَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْها كَانَتْ تَلِى بَنَاتِ أخِيهَا مُحَمَّدٍ يَتَامَى فِي حِجْرِهَا وَلَهُنَّ الْحُلِيُّ فَ تُزَكِّيهِ[.

3. (2024)- Kâsım İbnu Muhammed anlatıyor: "Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) kardeşi Muhammed'in yetim kızlarını terbiyesine almış, onları hacr devrelerinde himâye ediyordu. Kızların (kendi mülkleri olan) zînetleri vardı. Hz. Âişe bu zînetler için zekât vermiyordu." [Muvatta, Zekât 10, (1, 250).][49]

-4- وعن نافع]أن ابن عمر رَضِيَ اللّهُ عَنهما كانَ يُحَلِّى بَنَاتِهِ

وَجَوارِيَهُ الذَهَبَ ثُمَّ َ يُخْرِجُ مِنْ حُلِيِّهِنَّ الزّكَاةَ]. أخرج الثلثة مالك.»ا'وَضَاحُ« حُلِيٌّ من الدراهم الصحاح أو من الفضة.

4. (2025)- Nâfi, İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ)'den anlatıyor: "İbnu Ömer, kızlarını ve câriyelerini altınla tezyin eder, fakat bu zînetler için zekât vermezdi." [Muvatta, Zekât 11, (1, 250).][50]

AÇIKLAMA:

1- Kaydedilen dört hadis, kadınların zînet olarak kullandıkları altın ve gümüş takılara zekât düşüp düşmediği meselesine temas etmektedir. Görüldüğü üzere ilk iki rivayete göre zinet için de olsa altın ve gümüşe zekât düşmektedir. Son iki rivâyete göre, zînet olarak kullanılan altın ve gümüş için zekât ödemeye gerek yoktur.

Ulemâ bu mevzuda ihtilâf etmiştir. İbnu Abdilberr, üç imamın (Şafiî, Ahmed, Mâlik) ve Medînelilerin çoğunluğunun "takılar için zekât olmadığı"na hükmettiğini, Ebû Hanîfe başta olmak üzere bir kısım fukahanın da, "takılar için de zekât vardır" dediklerini belirtir. Zekâtın vâcib olduğunu söyleyenler, Hz. Âişe ve Hz. İbnu Ömer (radıyallâhu anhüm)' den kaydedilen rivâyetleri te'vîl ederler, derler ki: "Hz. Âişe ve İbnu Ömer, zekât vermediler, çünkü çocuğun ve yetimin malına zekât düşmez." Cariyeler için de zekât verilmemiş olmasını şöyle te'vil etmişlerdir: "İbnu ömer (radıyallâhu anh) "Köle mülk edinebilir fakat, köleye zekât düşmez" görüşünde idi."

Ebû Hanîfe'nin görüşüne katılmayanlar şu cevabı verirler: "Yapılan te'vil, gerçeği aksettirmekten uzaktır. İbnu Ömer, kendi kızlarına taktığı altınlar için de zekât vermiyordu. Bunlar ne yetim ne de köle idiler. İbnu Ömer, bin dinar mukabilinde kızı nikâhlar, bunun dörtyüz dînarını zînet olarak takar ve bundan zekât vermezdi."

Zînet için zekât verilmeyeceği kanaatinde olan İmâm Mâlik şunu söyler: "Kimin yanında işlenmemiş altın veya zînet olarak takılıp, istifade edilmeyen altın ve gümüşten mâmul zînet eşyası varsa, bu adam, bu şeyler için her yıl zekât vermesi gerekir. Bunlar tartılır, onda birinin dörtte biri (yani kırkta biri) zekât olarak alınır. Ancak, bunların ağırlığı yirmi dinardan veya ikiyüz dirhemden az olursa zekât gerekmez, Zînet eşyalarından, bunları takınma dışında bir maksadla

tuttuğu takdirde zekât gerekir. İşlenmemiş altın (tibr) ve hurda takıları sâhibi ıslah edip takınmak maksadıyla bulunduruyorsa, bunlar ehlinin yanında bulunan eşya durumundadır, buna da zekât düşmez."

İmam Şâfiî (rahimehullah) buna zekât düşeceğini söylemiştir.

2- Altın ve gümüşten olmayan süs eşyaları için zekât verilmeyeceği husûsunda ulema ittifak etmiştir: İnci, misk, anber vs. gibi.

Ulemâ, inci ve anber gibi denizden çıkan maddelerin, çıkarıldığı zaman zekâta tâbi olup olmadığında ihtilâf eder. Cumhur bu iki maddede, çıkış anında da zekât olmadığına hükmeder. Resûlullah (aleyhissâlatu vesselâm) rikâz denen ve topraktan çıkarılan cevherlerden humus (beşte bir) zekât alınacağını söylemiş ise de, denizden çıkarılanlar hakkında bir şey söylememiştir.

Ebû Yûsuf , denizden çıkarılanlardan da humus alınacağına hükmetmiştir.[51]

DÖRDÜNCÜ FASIL

MEYVE VE SEBZELERİN ZEKÂTI

UMUMÎ AÇIKLAMA:

Arâzî, mahsûlâtından alınacak vergi, arâzinin bağlı olduğu hukûkî statüye tabidir. Bütün İslâm arâzisinden aynı isim altında, aynı tarzda vergi alınmaz. Şu halde mükellefler, öncelikle işlediği arâzînin çeşidini bilmesi gerekir. Bu nokta-i nazardan İslâm şeriatında arâzî başlıca dört kısma ayrılır ve bunların vergisi de dört ayrı isim altında alınır: Zekât, sadaka, harac veya bedel-i icâre, bunları Ömer Nasuhi Bilmen merhumun Büyük İslâm İlmihali'nden takip edelim:
“1-Arâzi-i öşriyye: Bu, fethedilip, kendi rızaları ile müslüman olan ahalisine veya kahren (zorla) fethedilip İslâm mücâhidlerine mülkiyet üzere verilmiş olan topraklardır. Cezîretülarap (Arap Yarımadası) arazisi bu kabildendir. Bu toprakların mahsûlâtından onda veya yirmide bir nisbetinde öşür nâmiyle zekât alındığı için bunlara Arâzi-i öşriyye denilmiştir.
2- Arâzi-i harâciye: Bu, sulh veya kahir yoluyla fethedilip, eski gayr-i müslim ahâlisine veya sâir gayr-i müslimlere temlik edilmiş olan topraklardır. Irak köyleri ve havâlisi bu kabildendir.
Bu nevi arâzîden ya mahsûlatına göre veya münâsip görülecek muayyen bir miktarda harac nâmıyla bir vergi alınır. Bu, zekât kabilinden değildir.
3-Sırf Arâzi-i memlûke: Bu, memleket arazisinden olup, Beytülmale ait iken bilahare bir bedel mukabilinde bazı kimselere satılmış olan topraklardır. Bunların mahsûlâtı da, mâlikleri müslüman bulununca zekât hususundaki arâzi-i öşriyye mahsûlâtı gibidir.Yalnız mülk, evlerin etrafındaki mülk, bahçeler, bu evlere tâbi olduğundan bunların mahsûlâtından ve ağaçlarının meyvelerinden öşür vesâ-ire alınmaz.
4-Arâzi-i memleket: Bu, vaktiyle müslümanlar tarafından fethedilip bir kimseye temlik edilmeksizin, umumu müslümanlar için ibka edilmiş olan topraklardır. [52] Bunlar, amme namına hükümete ait olup, tasarrufu, âileye tapu ile tefvîz edilegelmiştir. Bunların yalnız tasarrufları, muayyen kimselere aittir. Bunların mutasarrıfları, müstecir (kiracı) mesabesindedir. Hükümete verecekleri muayyen hisseler veya vergiler de bedel-i icâre hükmündedir.
Binaenaleyh bu nevî arâzînin mahsûlâtından öşür vesaire namıyla zekât lâzım gelmez. Çünkü öşür ile haraç veya öşür ile bu hükümde bulunan bedel-i icâre bir

arazide ictima etmez.

Türkiye’de arazi başlıca bu kabildendir.”[53]

-1- عن جابر رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قالَ رسُولُ اللّهِ #: فِيمَا سَقَتِ ا‘نْهَارُ وَالْغَيْمُ الْعُشُورُ. وَفِيمَا سُقِىَ بِالسَّانِيَةِ نِصْفُ الْعُشْرِ[. أخرجه مسلم وأبو داود والنسائى.»السَّانِيَةُ« هو الناضح يُسْتقى عليه من ا‘بل والبقر

1. (2026)- Hz. Câbir (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissâlatu vesselâm) buyurdular ki: "Nehir ve yağmur sularının suladığı şeylerden (zekât olarak) öşür (onda bir) alınır. Hayvanla sulananlardan öşrün yarısı (yirmide bir) zekât alınır." [Müslim, Zekât 7, (981); Ebû Dâvud, Zekât 11,

(1597); Nesâî, Zekât 25, (5, 42).][54]

AÇIKLAMA:

1- Öşür kelimesi Arapçada onda bir demektir. Bunun cem'i uşûr gelir. Bazıları aşûr diye de okumuştur.
Öşür de, farz olan zekâtın bir parçasıdır. Ancak sebze ve meyve gibi, yıllık olarak elde edilen zirâî mahsûllerden alınan zekâta isim ve alem olmuştur.
2- Hadis, sulanması için masraf yapılmayan, yâni dere, nehir, yağmur suyu gibi herhangi bir ödeme ve zahmete girmeden elde edilen su ile sulanarak kaldırılan mahsûlden onda bir nisbetinde zekât verileceğini; para ödeyerek, hayvan kullanarak temin edilen su ile sulanan tarla ve bahçelerden elde edilecek mahsüllerden ise yirmide bir nisbetinde zekât verileceğini bildiriyor
Bu husûsta ittifak edildiğini söyleyen Nevevî, hem yağmur suyu, hem de masraflı su ile sulanan tarlalar husûsunda şunu söyler: "Eğer bunlar eşit olurlarsa zekât, öşrün dörtte üçü kadardır, Ehl-i ilm böyle söylemiştir."
İbnu Kudâme: "Bu hususta ihtilâf bilmiyorum" der. Eğer biriyle yapılan sulama daha çok olursa onun hükmü esas alınır, diğeri buna tâbî kılınır. Ahmed, Sevrî, Ebû Hanîfe ve iki kavlinden biriyle Şâfiî (rahimehümullah) böyle hükmetmişlerdir. Bâzı âlimler: "Bu durumda imkân ölçüsünde sulama nisbetlerine göre zekât nisbetleri hesaplanmalıdır" demiştir.

3- Zirâî yoldan elde edilen her mahsûl zekâta tâbi midir? Mevzuunda âlimler ihtilaf etmiş, farklı görüşler ileri sürmüştür. Üç hadis sonra, yani bu faslın sonunda bu ihtilafları kaydedeceğiz.[55]

-2- وعن معاذ رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]أمَرَنِى رَسُولُ اللّهِ # أنْ آخُذَ مِمَّا سَقَتِ السَّمَاءُ الْعُشْرَ، وَمِمَّا سُقِيَتْ بِالدَّوَالِى نِصْفَ الْعُشْرِ[. أخرجه النسائى .

2. (2027)- Hz. Muâz (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana, sema(dan inen suyun) suladığı mahsülden tam öşür, âletle çıkarılan suyun suladığı mahsülden yarım öşür almamı emretti." [Nesâî, Zekât 25, (5, 42).][56]

-3- وعن عتاب بن أسيد رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]أمَرَنَا رَسُولُ اللّهِ # أنْ نَخْرُصَ الْعِنَبَ كَمَا نَخْرُصُ النَّخْلَ، وَنَأخُذَ زَكَاتَهُ زَبِيباً كَمَا نَأخُذُ صَدَقَةَ النَّخْلِ تَمْراً[. أخرجه أصحاب السنن.»الخَرْصُ« الحَزْرُ. قال الترمذي: والخرص أن يَنْظُرَ من يُبْصِرُ ذلك فيقول: يخرج من هذا الزبيب كذا. ومن التمر كذا فيُجْعَلُ عليهم. أو يَنْظُرَ مَبْلَغَ الْعُشْرِ من ذلك فَيُثْبِتُهُ عليهم ثم يخلى بينهم وبين الثِّمَارِ فيصنعون ما أحبوا. فإذا أدْرَكَتِ الثمار أخذَ مِنْهُمُ العشر.وقال أبو داود: »الخَارِصُ« يدع الثلث لِلْخُرْفَةِ. قال: وكذا قال يحيى الْقَطَّانُ .

3. (2028)- Attâb İbnu Üseyd (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bize, hurmaya tahmin biçtiğimiz gibi, üzüme de tahmin biçmemizi ve zekâtını kuru üzüm olarak almamızı emretti, tıpkı hurmanın zekâtını kuru hurma olarak aldığımız gibi." [Tirmizî, Zekât 17, (644); Ebû Dâvud, Zekât 13, (1603); Nesâî, Zekât 100, (5, 109); İbnu Mâce, Zekât 18,

(1819).]
"Hars" hazr, tahmin ve takdîr demektir. Tirmizî, şöyle açıklamıştır: "Hars, bu işi anlayanın ağaca bakıp: "Bu üzümden şu kadar mahsûl, bu hurmadan şu kadar hurma çıkar" demesidir. Bunun zekâtı adamlara borç yazılır. Yahud takdirci bu mahsulün öşrüne bakar ve bunu sahiplerine borç olarak tesbit eder, sonra mal sahibi ile meyveyi başbaşa bırakır, onlar diledikleri tasarrufu yaparlar. Meyva olgunlaştı mı onlardan öşrünü alır."[57]

AÇIKLAMA:

TAHMİN-TAKDİR NEDİR, NASIL OLUR?

Burada, zekâta tabi bazı meyve ağaçlarının meyvesi dalında iken, ne miktar mahsul vereceğinin önceden tahmin edilerek, zekât miktarının tesbit edildiği görülmektedir. Tahmin ve takdir işi, meyve, ağacın başında tatlanmaya başladığı sahfada yapılır. Bu hale ulaşan ağaç artık şartlar normal gidince mahsûl verecek, alınacak muhsulün miktarı kesinleşmiş demektir. Bu tahmin işini yapanlara hâris denmiştir. İbnu Melek: "Hurma ve üzüm tatlandı mı hâris gelip, bu ağaçların (veya bağın) hurmasından ve üzümünden kuruduğu zaman ne miktar kuru hurma ve kuru üzüm hâsıl olacaktır bunu takdîr eder" der. Tahmin ameliyesi Sübülü's-Selâm'da şöyle târif edilmiştir: "Tahminci gelir, ağacın etrafında dolaşarak bütün meyvelerini görür ve: "Bunun tahmini ölçüsü taze olarak şu miktar, kuru olarak bu miktar" der."
es-Sübül takdirle ilgili açıklamasına şöyle devam eder: "Önceden takdîr etme işi, nasslarda hurma ve üzüm hakkında vârîd olmuştur. Bazı âlimler: "Buna kıyasla, zabtı ve nazarla ihtası mümkün olanlar için de önceden takdîre başvurulabilir" demiştir. Bazıları: "Nassla gelenlerin dışında takdire gidilmez" demiştir.
Takdirde âdil tek bir kişi yeterlidir. Adalet vasfı şarttır, çünkü fâsıkın haberi kabûl edilmez. Adaletten başka ârif (yani takdîr işinden anlar) olma şartı da aranır, çünkü bir meselede câhil olan o meselede ictihâda yetkili değildir. Resûlullah Hayber'in mahsulâtını takdir etmek için Abdullah ibnu Revâha'yı tek başına yollamıştı.
Takdirci, tıpkı hâkim gibi, o meselede ictihad eder ve ictihadıyla amel edilir.
Hakkında tahmin yürütülen bahçenin meyvesi toplanmazdan önce âfete uğrarsa alınacak zekât tazmin ettirilmez. Önceden takdîr mal sahibinin hıyânetini önlemek içindir. Tahminden sonra, noksanlık iddiası yapılırsa, sebebi sorulur ve

beyyine istenir. Fakirlerin hakkını tutmak mülk sâhibine aittir. Tahsildar takdir edilen miktarı taleb etme hakkına sahiptir. Mülk sahibinin, daha meyve toplanmadan yeme hakkı vardır."[58]

ـ4ـ وعن سليمان بن يَسَار قال:]كان النبيُّ #: يَبْعَثُ ابْنَ رَوَاحَةَ إلى خَيْبَرَ فَيَخْرُصُ بَيْنَهُ وَبَيْنَ يَهُودَ. فَجَعَلُوا لَهُ حُلِيًّا مِنْ حُلِيّ نِسَائِهِمْ فقَالُوا: هَذَا لَكَ؟ وَخَفِّفْ عَنَّا وَتَجَاوَزْ في الْقَسْمِ. فقَالَ عَبْدُ اللّهِ: يَا مَعْشَرَ الْيَهُودِ إنَّكُمْ لَمِنْ أبْغَضِ خَلْقِ اللهِ تَعالَى إلَيَّ. وَمَا ذَاكَ بِحَامِلِي عَلى أنْ أحِيفَ عَلَيْكُمْ. وَأمَّا مَا عَرَضْتُمْ عَلَيَّ مِنَ الرِّشْوَةِ فإنَّهَا سُحْتٌ وَإنَّا َ نَأكُلُهَا. فقَالُوا: بِهذَا قَامَتِ السَّمَواتُ وَا'رْضُ[. أخرجه مالك.»الَحَيْفُ« الظلم. و»الرِّشْوَةُ« الْبِرْطِيلُ. و»السُّحْتُ« الحرام .

4. (2029)- Süleymân İbnu Yesâr anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), Abdullah İbnu Revâha'yı Hayber'e yahudîlerle kendi arasında mahsûlün takdîri için gönderiyordu. Yahudîler, hanımlarının zînetlerinden ona bazı takılar verip: "Bu sanadır (al, karşılığında) bize yükümüzü hafiflet, taksimde lehimize olarak biraz göz yumuver!" dediler. Abdullah (radıyallâhu anh) onlara şu cevabı verdi:
"Ey yahudîler toplumu! Sizler, bana Allah Teâlâ'nın en menfûr mahlûklarısınız. Bu, beni size karşı zûlme sevketmeyecektir. Bana teklif ettiğiniz rüşvete gelince, o haramdır ve biz bu haramı yemeyiz."
Yahudîler:
"Arz ve semâvâtı ayakta tutan işte bu (dürüstlük)tür!" dediler." [Muvatta, Müsâkât 2, (2, 703, 704); Ebû Dâvud, Büyû 36, (3413, 3414).][59]

AÇIKLAMA:

1- Müslümanlar Hayber'i fethedince Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yahudîlerle "arazilerin, altın ve gümüş servetin müslümanlara verilmesi" şartıyla

sulh yapmıştı. Hayberliler: "Araziyi işletmeyi biz sizden daha iyi biliriz, araziyi bize verin, biz işleyelim, mahsülün yarısı sizin yarısı bizim olsun" diye müracaatta bulundular. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu teklifi kabul buyurdular.
Sadedinde olduğumuz rivâyetten de anlaşıldığı üzere, meyveler, ağaçların başında olgunlaşmaya yöneldiği zaman, ne kadar mahsül çıkacağını takdîr etmek üzere, Hayber'e Abdullah İbnu Revâha gönderilir. Âlimler, Abdullah (radıyallâhu anh)'ın, alınacak vergiyi mi tahmin ettiği, yoksa çıkacak mahsulde müslümanlara düşecek hisseyi mi tahmin ettiği husûsunda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir.
Rüşvet teklifini reddeden Abdullah, hurmalardan bir rivâyete göre 40 bin vask mahsül takdir ve tahmin eder. Yahudîler bunu çok bulurlar. Abdullah o zaman: "Öyleyse mahsûlü ben kaldırayım, size söylediğim miktarın yarısını ödeyeyim" der. Samimiyetle ve mertçe yapılan bu teklif üzerine:
"Sizin taksiminiz adaletlidir. Semavat başlar üzerinde, arz ayaklarımız altında işte bu hak ve adâlet sâyesinde kıyamdadır, (nizamını devam ettirmektedir), biz, senin söylediğine razıyız" derler.
2- Cumhur, bu meseleye temas eden rivâyetlere dayanarak hurma, asma ve bunlar gibi meyve verme husûsusiyetinde olan bütün ağaçlarda, muayyen bir cüzünü, muhsûlün yetişmesinde hizmet veren kimseye vermek şartı ile ortaklık antlaşması (müsâkât) yapmanın câiz olduğuna hükmetmiştir. İmâm-ı Âzam ve Züfer (rahimehümullah) bunu meşrû görmezler ve: "Hiçbir sûrette caiz olmaz, çünkü bu muamele, ma'dûm yani henüz yok olan veya meçhûl olan bir mahsül karşılığında yapılmış bir icâredir" derler. Tecviz edenler, reddedenlere şöyle cevap verirler: "Elde edilecek nemânın bir miktarı karşılığında malda çalışma üzerine yapılan bir akiddir; bu, sermaye birinden, bunu çalıştırma bir başkasından ve kâr ortak olacak şekilde yapılan müdârebe akdi gibidir. Müdârebe de mudârib, işin başında mâdum ve meçhul olan nemânın bir cüzü karşılığında malda çalışma olmaktadır; icâre akdi, menfaatler meçhûl olduğu halde sahîhdir, burada da durum aynıdır. Ayrıca nassı veya icmayı iptale giden kıyas merduddur."
Bu akdin, bütün meyvelere şâmil olacağına hükmedenler, Buhârî'dę gelen şu ibâreye dayanırlar: ... بِشَطرِ مَا يَخْرُجُ مِنْهَا مِنْ نَخْلٍ وَشَجَرٍ
"Hurmadan ve ağaçlardan çıkan mahsülün yarısı karşılığında antlaşma yapıldı."
Bir rivâyette de şöyle gelmiştir: ... عَلى اَنْ لَهُمُ الشَطْرُ مِنْ كُلِّ ذَرْعٍ

وَنَخْلٍ وَشَجَرٍ "Her ekinin, hurmanın ve ağacın yarısı kendilerinin olması şartıyla...
Hadiste gelen "Çıkacak mahsülün yarısı karşılığında" tabirine dayanarak müsâkat da denen akdin, meçhûl değil, mâlum bir cüz'ü ile yapılmasının câiz olacağına da hükmedilmiştir.Hadiste tohumu kimin vereceği sarîh olmadığı için, mülk sahibi veya ortak, her iki taraftan birinin vermesinin câiz olacağına hükmedilmiştir.
Hadisten, şu kadar yıl diye müddet belirtmeden hurmanın müsâkât, arazinin de müzâraat suretinde ortaklığa verilebileceği hükmü çıkarılmıştır. Mal sahibi, ortaklığı dilediği zaman bozabilir.[60]

ZİRÂÎ ÜRÜNLERDE ÖŞÜR DURUMU

İslam âlimleri, yerden çıkan zirâî muhsûllerin hepsine zekât düşüp düşmeyeceği husûsunda farklı görüşlere ulaşmışlardır. Şöyle ki:
1- İmâm-ı Âzam: Nisab aranmaksızın az veya çok, yerden çıkan her mahsule zekât düşeceği kanaatindedir. Ancak, tabiatta kendiliğinden yetişen kamış, odun, ot gibi şeyler istisna tutulmuştur. Şayet bunların ziraati yapılır, kasden ot, kamış yetiştirilirse bunlara da zekât düşer. Zâhirîler, Nehaî, Mücâhid, Hammâd, Züfer, Ömer İbnu Abdilaziz'in de bu görüşte oldukları bilinmektedir.
2- Dayanıklı olan mahsüllerin miktarı beş vask'ı bulursa öşür vâcib olur. Ebû Yusuf ve Muhammed bu görüştedir. Bunlara göre sebzelerde kavun, karpuz, hıyar gibi mahsüllerde öşür yoktur. İmam Muhammed ayva, incir, elma, armut, şeftali, kayısı, erik gibi meyveleri dayanıklı olmayanlar arasında gördüğü için bunlarda da zekât olmayacağını söyler.
el-Yenâbî de bir yıl devam edebilecek durumda olan ceviz, bâdem, fındık, fıstık gibi meyvelere öşür vâcib olduğu belirtilirken, el-Mebsût'ta Ebû Yûsuf'a göre ceviz, badem ve fıstık'da öşürün vâcib olduğu, Muhammed'e göre vâcib olmadığı kaydedilmiştir.
Üzüm ve yaş hurma gibi kurutulduğu takdirde bir yıl dayanan meyvelere öşür vâcibtir.
3- Şâfiî ve Mâlik'e göre buğday, arpa, mısır, pirinç, mercimek, nohut, bakla, fasulye, bezelye gibi biriktirilip yiyecek yapılan şeylerde öşür vâcibtir.
4- İmam Ahmed'e göre dayanıklı olan, kurutulan ve ölçekle ölçülen hububat ve meyvelerde öşür vâcibtir.
5-Hammâd İbnu Süleyman hububât, sebze ve meyvelerde öşür vâcibtir demiştir.

6- Evzâî, Sevrî, ibnu Ebî Leylâ gibi bâzıları, ziraat yoluyla elde edilenlerden sadece buğday ve arpa ile, meyvelerden sadece kuru hurma ve kuru üzüm için öşür vacibtir demiştir. Ancak Evzâî zeytinde de öşür olduğunu söylemiştir.
7- Hasan Basrî ve Zührî hazretleri, ikiyüz dirhem kıymetine ulaşan sebzede öşür vardır demiştir.
8- Zâhirîler vask'la ölçülen şeylerin beş vask'a ulaşan miktarına, vask'la ölçülmeyenlerin ise azına çoğuna zekât vardır demişlerdir.[61]

BEŞİNCİ FASIL

MADEN VE DEFİNELERİN ZEKÂTI

UMUMÎ AÇIKLAMA:

Bu bahiste, birbiri içine giren üç kelimenin önceden iyi bilinmesi gerekir:
MADEN: Yeraltında mahlûk ve medfun (gömülü) olan ve altın, gümüş gibi kıymetli bir cevheri muhtevî bulunan topraktır. Bunlar, açılıp işletilirse fey'e yani haraca tâbi olur.[62]
HAZİNE: Eski milletler tarafından, yeraltına saklanmış olan altın, gümüş gibi kıymeti hâiz paralara, levhalara, mâdeni eşyalara denir. Dilimizde bunlara daha ziyâde define denir. Hazîneye kenz de denilir. Bunları bulanlar da vergiye (haraç) tâbidirler.[63]
RİKAZ: Mâden, define ve hazîneye şâmil âmm bir lafızdır. Fasıl başlığında defîne diye tercüme ettiğimiz bu kelime hakkında en-Nihâye şu açıklamayı yapar: "Hicazlılara göre rikâz, câhiliye devrinde toprağa gömülmüş olan hazînelerdir. Iraklılara göre mâdenler mânasına gelir. Rikâz kelimesi lügat açısından iki mânaya da gelir. Çünkü her ikisi de toprakta gömülü durmaktadır. Hadiste, kelime cahiliye devri gömüleri mânasında kullanılmıştır. Bunun faydasının çokluğu ve elde edilişinin kolaylığı sebebiyle, zekâtı yüksek tutulmuştur: Beşte biridir (humus)."
Hemen kaydedelim ki, Ebû Hanîfe (rahimehullah) rikâz'la, yerde gömülü mâdenleri de anlamıştır. Çünkü Aynî'nin, kaynaklarını da göstererek kaydettiği üzere Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bazı hadislerinde, rikâzı maden mânasında kullanmıştır. Bu hadislerden biri şudur: الرِّكَازُ الذَّهَبُ الَّذِى يُنْبَتُ بِاَرْضِ "Rikâz küre-i arz ile birlikte yaratılan altın mâdenidir." Bir diğeri de şudur: اَلرِّكَازُ الْمَعْدَنَ الَّذِى يُنْبَتُ عَلى وَجْهِ اَرْضِ "Rikâz yeryüzünde yaratılan madendir."
Sadece Ebû Hanîfe değil, Hz. Ali, Zührî, Hz. Ömer gibi seleften bir kısmı da rikâz'ı mâden anlamıştır. Beyhakî'nin Mekhûl'den rivâyetine göre, Hz. Ömer maden işletmelerinden beşte bir (humus) vergi almıştır.
İmam Mâlik ve Şâfiî (rahimehullah), rikâz deyince sâdece keşfedilen hazineyi (cahiliyeden kalma defîneleri) anlamışlardır. Dolayısiyle, madenlerin rikâz olup

olmaması ihtilâf konusu olmuş, buna tâbi olarak da madenlerden ne sûretle vergi alınacağı meselesinde ihtilâf edilmiştir.
Müteâkiben hadislerde görüleceği üzere, madenler rikâz sayılınca ondan humus yani beşte bir nisbetinde vergi alınacak demektir. Ebû Hanîfe, Süfyân-ı Sevrî ve Evzâî böyle hükmetmişlerdir.
Mâlik ve Şâfiî'ye göre rikâz, yer altından çıkarılan defînelerdir. Bunların vergisi humustur. Ama bu iki imâma göre, madenler rikâz olmadığına göre, bunun vergisi kırkta birdir. Bu görüşte olduğunu îmâ eden Buhârî, Ömer İbnu Abdilaziz'in, madenlerden elde edilen cevherlerin her ikiyüz dirheminden beş dirhemlik vergi aldığını kaydeder.
NOT: Buhârî'nin, İmâm-ı Âzam'a قَالَ بَعْضُ النَّاسِ "İnsanlardan biri de dedi ki" diyerek çattığı meselelerden biri, mâdenler de rikâz sayılır mı sayılmaz mı meselesiyle ilgilidir. Buhârî, bu meselede mâdeni rikâz saymaz, bu muhalefetini kırıcı bir üslûpla dile getirir. Aynî, gerekli cevabî açıklamayı yapmıştır. Kâmil Mîras merhum da dilimize yeterince aktarmıştır. Meseleye ilgi duyanlar Tecrid-i Sarîh'ten takip edebilirler (5, 315-319). Buhârî'nin İmâm-ı Âzam'a muhâlefetlerinin mahiyetini birinci ciltte açıkladık (S. 193-194).[64]

-1- عن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قال رسُول اللّهِ #: الْعَجْمَاءُ جُبَارٌ، وَالْبِئْرُ جُبَارٌ، وَالمَعْدِنُ جُبَارٌ، وَفي الرِّكَازِ الخُمْسُ[. أخرجه الستة.»الْعَجْمَاءُ« البهيمة. و»الجُبَارُ« الهَدرُ. وكذلك »المَعْدِنُ وَالْبِئْرُ« إذا هلك ا'جير فيهما فَدُمُهُ هَدَرٌ َ يُطَالَبُ به .

1. (2030)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Hayvan(ın sebep olduğu mağduriyet) hederdir, kuyu(nun sebep olduğu mağduriyet) hederdir. Maden(in sebep olduğu mağduriyet) hederdir. Defîneye humus (beşte bir nisbetinde zekât) vardır." [Buhârî, Zekât 66, Şirb 3, Diyât 28, 39; Müslim, Hudûd 45, (1710); Muvatta, Zekât 9; Tirmizî, Zekât 16, (642); Ahkâm 37, (1377); Ebû Dâvud, İmâret 40, (3085); Nesâî, Zekât 28, (5, 45); İbnu Mâce, Diyât 27, (2673-2676).][65]

AÇIKLAMA:

Acmâ, a'cem'in müennesidir. Fasîh şekilde ifâde-i merâm edemeyen mânasına gelir. İnsan dışındaki bütün hayvanları ifâde etmek için kullanılan bir tâbirdir. Cübâr da heder demektir. Yani birşey yok, boşa mânasına gelir. Hadis, hayvan tarafından öldürülene diyet ödenmez, sâhibi cezalandırılmaz demek istemektedir. Tirmizî'nin kaydettiği bir açıklamaya göre, "Bazı ehl-i ilim: "Acmâ, sahibinden boşanıp kaçan hayvandır, bu hayvan birine çarpacak olursa sâhibine bir borç tahakkuk ettirilmez" diye yorum getirmiştir. Keza Ebû Dâvud da, hadise şu açıklamayı ilâve etmiştir: "Acmâ sahibinden boşanmış, yanında kimsesi olmayan hayvandır, gece de olabilir, gündüz de." Bu kelime İbnu Mâce'de, Ubâde İbnu Sâmit'in rivâyetinin ardından acmâ; herçeşit hayvan diye açıklanmıştır.
Yapılan açıklamalar gözönüne alınınca hadis şöyle bir mânaya kavuşmaktadır: "Sahibi tarafından bağlanan veya bir yere kapatılan hayvan buradan boşanıp bir kısım zarar ve cinâyetlere sebep olursa, zarar görene herhangi bir ödeme yapılmaz, zararı hederdir (karşılıksız), hayvan sahibi tazminde bulunmaz." Fukaha, hayvan sahibini tazmîne mahkûm etmeyi bazı şartlara bağlar: Hayvanın yanında bulunması, men edecek durumda olması gibi. Hanefîler, binicisi olan hayvan, başı ve ön ayaklarıyla zarar verirse tazmin eder, arka ayaklarıyla verirse, etmez, çünkü arka ayak ve kuyruğa hâkim olunamaz" derler. Hanbelîler de bu görüştedir. Şâfi'îler: "Hayvanla birlikte birisi varsa zararı tazmin eder, bu sürücü olmuş, binici olmuş, yedici olmuş, mâlik olmuş, ücretli olmuş, kirâcı olmuş, emânet almış veya gâsıb olmuş farketmez, hayvan da ön ayaklarıyla veya arka ayaklarıyla kuyruk veya başıyla zarar vermiş olsun birdir; gece olmuş, gündüz olmuş, tazmin eder" der. Bazı istisnalarla Mâlikîlerin görüşü de böyledir. Zâhirîlere gelince: "Hayvan yalnız da olsa, yanında adam da bulunsa, adam biner vaziyette veya sevkeder veya yeder vaziyette de olsa farketmez, hayvanın zararı tazmîn edilmez" derler.
Kuyu için de hüküm böyledir. Âlimler, hadiste zikredilen kuyunun eskiden kalma kuyularla, kişinin kendi mülkünde veya izinli olarak hâlî bir arazide kazdırdığı kuyuya insan veya hayvan düşerek ölme, yaralanma, sakatlanma gibi bir zarara sebep olsa, kuyu sahibine bir tazmin terettüp etmeyeceğini belirtirler. Ancak, kişi habersiz olarak başkasının mülkünde veya yol üzerinde kuyu, çukur vs. açar bu da hayvan veya insana zarar verirse, bu takdirde tazmîn eder. Bâzı âlimler kasdî bir tesebbüb, bir aldatma ile kuyuya düşürüleni istisna kılarlar.
Maden kuyusu da böyledir. Devletin izni ile işletilen maden kuyularına hayvan, insan düşecek olursa, maden sâhibi tazmîn etmez.

İbnu Hacer, kaydettiği açıklamalarda, kuyu kazdırmak üzere tutulan işçi, çalışırken üzerine toprak göçse, buna da tazmîn gerekmeyeceğini belirtir.
İbnu Hacer kıyas yolayla, bütün cansızların da hayvan gibi mütâlaa edileceğine hükmeder ve der ki: "Bir şahıs tökezleyerek düşse, başına bir duvara çarpsa ve ölse veya bir yerleri kırılsa, duvar sahibine tazmin gerekmez... Kuyu ve madene bu meselede, bir iş için tutulan bütün işçiler dâhildir. Meselâ bir hurma ağacına çıkmak için tutulan bir adam, düşüp ölecek olsa, tazmin gerekmez."
Mâdenlerle ilgili hükümler, umumî açıklama kısmında kısaca özetledik. Tafsilat için fıkıh kitaplarına müracaat etmek gerekir.[66]

-2- وعن مالك رحمه اللّه قال:]ا۠مْرُ عِنْدَنَا الَّذِى َ خِفَ فِيهِ، وَالَّذِى سَمِعْتُ مِنْ أهْلِ الْعِلْمِ أنَّ الرِّكَازَ إنَّمَا هُوَ دَفْنٌ يُوجَدُ مِنْ دَفْنِ الجَاهِلِيَّةِ مَالَمْ يُطْلَبْ بِمَالٍ وَلَمْ يَتَكَلَّفْ فِيهِ نَفَقَةٌ، وََ كَثِيرُ عَمَلٍ، وََ مَئُونَةٌ؛ فَأمَّا مَا طُلِبَ بِمَالٍ وَتُكَلِّفُ فِيهِ كَبِيرُ عَمَلٍ فَأصِيبَ مَرَّةً وَأخْطِئَ مَرَّةً فَلَيْسَ بِرِكَازٍ[.

2. (2031)- Mâlik (rahimehullah) der ki: "Bizim nazarımızda ihtilâfsız makbul olan ve ehl-i ilimden işitmiş olduğumuz görüş (şu)dur: Derler ki: "Rikâz, câhiliye devri insanlarının gömdüklerinden, bir mal sarfını gerektirmeden, nafaka harcamadan, fazla yorgunluk olmadan, yük altına girmeden ele geçirilen şeydir. Mal taleb edilen, çok fazla çalışmayı gerektiren, bazan rastlanıp bazan rastlanmayan şey rikâz değildir." [Muvatta, Zekât 9.][67]

AÇIKLAMA:

İmam Mâlik, Kitâbu'l-Ukûl'da tam olarak kaydettiği hadisi taktî yaparak burada son kısmını kaydetmektedir.
İmam'a göre, bir şeyin rikâz sayılması için yerden harcama, zahmet, yorulma gerektirmeden çıkarılması lâzımdır. Bu şartlarla çıkarılan defîne rikâz sayılır ve humus alınır. Aksi takdirde masraf, yorgunluk, harcamalar gerektiren bir çıkarma olursa bu rikâz sayılmaz, yani ödenecek vergi humus değil, zekâttır, yani kırkta birdir, beşte bir değil.

İmam Şâfiî, bir şeyin rikâz sayılıp humus verilebilmesi için çıkarılan şeyin değerce nisâb miktarına ulaşma şartını koymuştur. Cumhur ise, hadisdeki ıtlâka bakarak "az da olsa, çok da olsa" deyip miktarla tahdîd etmemiştir.[68]

-3- وعن ضُبَاعَةَ بنت الزبير بن عبد المطلب، وكانت تحت المِقْدَاد رَضِيَ اللّهُ عَنْهُما قالت:]ذَهَبَ المِقْدَادُ لِحَاجَتِهِ بِبَقِيعِ الخَبْخَبَةِ. فإذَا جَرْوٌ يُخْرِجُ مِنْ جُحْرٍ دِيناراً! ثُمَّ لَمْ يَزَلْ يُخْرِجِ دِينَاراً دِيناراً إلى أنْ أخْرَجَ سَبْعَةَ عَشَرَ دِيناراً. ثُمَّ أخْرَجَ خِرْقَةً حَمْرَاءَ بَقِيَ فِيهَا دِينارٌ فَكَانَتْ ثَمَانِيَةَ عَشَرَ دِيناراً. فَذَهَبَ بِهَا إلى رَسُولِ اللّهِ # فأخْبَرَهُ. وقال: خُذْ صَدَقَتَهَا. فقَالَ لَهُ #: هَلْ أهْوَيْتَ إلى الجُحْرِ قال: قال: بَارَكَ اللّهُ لَكَ فِيهَا[. أخرجه أبو داود. »أهْوَى« إلى الشَّيْءِ مَدَّ يَدَهُ إلَيْهِ.»وَالجُحْرُ« النَّقْبُ. والمعنى أنه لو فعل ذلك لكان كأنه قد عمل فيه وصار رِكازاً فيجب فيه الخمس. فلما لم يفعل ذلك صار في حكم اللقطة .

3. (2032)- Zubâ'a Bintu'z-Zübeyr İbnu Abdi'l-Muttalib -ki bu kadın el-Mikdâd İbnu Amr (radıyallâhu anhümâ)'ın nikâhı altında idi- anlatıyor: "Mikdâd, hâcetini kaza etmek üzere Bakîu'l-Habhabe'ye gitti. Orada bir fâre, bir delikten bir dinar çıkarıyordu. Sonra birer birer dînarlar çıkarmaya devam etti. Tam on yedi dinar çıkardı. Sonra da kırmızı bir bez çıkardı. Bu, dinarların içine konmuş olduğu bez olmalıydı. Bezin içinden bir dinar daha çıktı. Tamamı onsekiz dinardı. Mikdâd bunları Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a götürüp durumu haber verdi ve: "Bunun sadakasını alın!" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ona sordu:
"Sen deliğe eğildin mi?"
"Hayır."
"Öyleyse Allah bunu sana mübârek kılsın!" dedi." [Ebû Dâvud, İmâret 40, (3087); İbnu Mâce, Lukata 3, (2508).][69]

AÇIKLAMA:

1-Bakî'u'l-Habhabe Medîne civarında bir yer adıdır. Kazâ-i hacet için gidilen kabirler ve harabelerin bulunduğu tenha bir yerdir. Hadisin İbnu Mâce'deki vechi daha teferruâtlıdır ve vak'anın kazâ-i hâcet sırasında cereyan ettiğini belirtir.
2-Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın "Eğildin mi?" diye sorması, deliğe elini uzatıp uzatmadığını, dinarları delikten eliyle alıp almadığını öğrenmek içindir. Çünkü, bu durumda delikten kendisi çıkarmış olacaktı. Yer altından çıkarılan para rikâz sayılacak ve bundan humus alması gerekecekti. Halbuki, bu durumda rikâz değil, lukata yani buluntu hükmüne geçtiği için Resûlullah ondan vergi almadı.[70]

-4 وعن ابن عباس رَضِيَ اللّهُ عَنْهُما قال:]لَيْسَ الْعَنْبَرُ بِرِكَازٍ. إنَّمَآ هُوَ شَىْءٌ دَسَرَهُ الْبَحْرُ[. أخرجه البخارى ترجمة.
»دَسَرَهُ« دفعه.

4. (2033)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) şöyle demiştir: "Anber, rikâz değildir. Bunu deniz atmıştır." [Buhârî, Zekât 36 (Bâb başlığında senetsiz gelmiştir).][71]

AÇIKLAMA:

1-Anber, bir koku çeşididir. Büyük Lügat'te "Adabalığı ve kaşalar denilen büyük balıkların barsaklarında teşekkül eden güzel kokulu madde" diye tarif edilirse de eski kaynaklarımızda, bunun açıklanmasında farklı görüşlere rastlanmaktadır. İbnu Hacer şu açıklamayı kaydeder: "Anber hakkında ihtilaf edilmiştir. Şâfiî merhum el-Ümm adlı kitabının es-Selem bölümünde der ki: "Haberine îtimad ettiğim bir kısım âlimler, bana haber verdiler ki bu, Allah'ın deniz kenarlarında bitirdiği bir bitkidir." Devamla der ki: "Ancak şu da söylendi: "Bu bitkiyi bir balık yer ve ölür. Deniz, balığı dışarı atar, insanlar onu alır, karnını yarar ve ondan çıkarırlar." İbnu Rüstem, Muhammed İbnu'l-Hasan'dan rivâyet eder ki: "Anber, karada biten afyona mukabil denizde biten bir bitkidir." Şu da söylendi: "O denizde biten bir ağaçtır, kendi kendine parçalanır, dalgalar da kıyıya atar."

Şu da söylendi: "O bir kaynaktan çıkar." Bu söz, İbnu Sînâ'ya aittir. İlâveten der ki: "Anberin bir hayvanın mayısı veya kusmuğu veya deniz köpüğü olduğuna dair söylenenler gerçekten uzaktır." İbnu'l-Baytar da el-Câmi' adlı eserinde: "Anber bir deniz hayvanının mayısıdır" der. Yine dendi ki: "Anber denizin derinliklerinde biten bir şeydir." Sonra Şâfiî'den kaydettiklerimizin bir mislini hikâye eder.
2- İbnu Abbâs'ın, Buhârî'de muallâk (senetsiz) olarak kaydedilmiş olan "Anber rikâz değildir" hükmü, muhtelif kaynaklarda senetli olarak gelmiştir. Bu rivâyette kesin bir kanaat ifâde eden İbnu Abbas (radıyallâhu anhümâ)'dan İbnu Ebî Şeybe'nin kaydettiği bir rivâyette tereddüt mevzubahistir: "Tâvus dedi ki: İbnu Abbâs'a anber hakkında soruldu da şu cevabı verdi: "Onun hakkında (vergi nev'înden) bir şey olursa bu humus olur." İbnu Hacer bu iki kavli şöyle cemeder: "İbnu Abbâs, anber hakkında verilecek hüküm husûsunda önce mütereddid idi, sonradan nazarında mesele tevazzuh edip, aydınlandı ve kesin bir kanaate vararak: "Anber rikâz değildir (ondan humus alınmaz)" diye hükmetti."[72]

ALTINCI FASIL

AT VE KÖLELERİN ZEKÂTI

-1- عن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قال رَسُولُ اللّهِ #: لَيْسَ عَلَى المُسْلِمِ صَدَقَةٌ في عَبْدِهِ وَ في فَرَسِهِ[. أخرجه الستة .

1. (2034)- Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Müslüman üzerine, atı ve kölesi için zekât mükellefiyeti yoktur." [Buhârî, Zekât 45, 46; Müslim, Zekât 10, (982); Muvatta, Zekât 37, (1, 277); Tirmizî, Zekât 8, (628); Ebû Dâvud, Zekât 10, (1594, 1595); Nesâî Zekât 16, (5, 35).][73]

-2- وفي أخرى للشيخين:]لَيْسَ في الْعَبْدِ صَدَقَةٌ إِلاَّ صَدَقَةُ الْفِطْرِ[.»الرَّقيقُ« اسم يقع على العبيد واماء .

2. (2035)- Sahîheyn'de gelen diğer bir rivâyette şöyle buyurulmuştur: "(Kadın veya erkek köle için) sâdece sadaka-i fıtr'dan başka bir zekât ödenmez."[74]

AÇIKLAMA:

1- Hadisle ilgili olarak Tirmizî merhum şu açıklamayı kaydeder: "Ulemâ, Ebû Hüreyre hadisiyle amel etmiş, sâime olan (merada otlayan) atlar için zekât olmayacağına hükmetmiştir. Keza hizmette kullanılan köle için de zekât yoktur derler. Ancak bunlar ticâret için besleniyorlarsa, o takdirde üzerlerinden bir yıl geçince semenleri (fiyatları) esas alınarak zekât ödemek gerekir."
2- Bu hükmü te'yîd eden başka rivâyetler de mevcuttur. Hattâ bazılarında "merkeb"e de zekât olmayacağı tasrîh edilir.
3- Tirmizî'nin kaydettiği hükme iştirak eden cumhur meyânında İmâm Mâlik, İmam Şâfiî, Hanefîler'den Ebû Yûsuf ve Muhammed, Ahmed İbnu Hanbel (rahimehumullah) vs. zikredilebilir.
İmâm-ı Âzam, hocası Hammâd, İbrahim, Nehâî, Züfer bir istisna koyarlar ve derler ki: "Damızlık olarak beslenen atlar için zekât verilir. Her bir ata bir dinar

ödenir veya değeri üzerinden hesaplanarak ödeme yapılır. Değeri üzerinden hesaplanacaksa kırkta bir esas alınır."
Zâhirîler hadiste ticaret kaydı olmadığı için, "At ve kölede mutlak olarak zekât borcu yoktur" diye hükmetmişlerdir.
el-Bedâyi bu bahsi şöyle hükme bağlar: "Atlar binmek yahut yük taşımak, yahud da hak yolunda cihad için alafla (yemle) beslenirse, onlar için bi'l-icma zekât yoktur. Ticâret için beslenirse, bi'l icmâ zekât vardır. Damızlık olarak beslenirse erkek ve dişi her ikisi de olduğu takdirde İmâm-ı Âzam'a göre zekât farzdır. Yalnız erkekler ve yalnız dişiler hakkında ise iki rivâyetten meşhur olanına göre, bunlarda zekât yoktur" denilmiştir."
Hanefî mezhebinde fetva İmam Muhammed ve Yûsuf'a göre verilmiştir. Yani "Damızlık için beslenen atlar için de zekât yoktur."[75]

YEDİNCİ FASIL

BALIN ZEKÂTI

-1- عن ابن عمرٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْهُما قال:]قال رَسُولُ اللّه #: في عَشْرَةِ أزْقَاقٍ زِقٌّ[. أخرجه الترمذي. وقال: يصح عن النبي # في هذا الباب شئٌ .

1. (2036)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Balda on tuluk için bir tuluk zekât vardır." [Tirmizî, Zekât 9, (629).][76]

AÇIKLAMA:

1-Bu hadis, baldan öşür vermek gerektiğini ifâde ediyor. Hadiste geçen zıkk, tuluk demektir. Deriden yapılır. İçerisine yağ, bal, yerine göre ayran ve yoğurt gibi akıcı yiyecekler konur. Kuru yiyecekler konana da dağarcık denir.
2-Tirmizî, bu hadisi kaydettikten sonra, bu bâbta Ebû Hüreyre, Ebû Seyyâre el-Mütaî ve Abdullah İbnu Amr'dan da rivâyetler olduğunu belirtir. Sonra şu açıklamayı yapar: Sadedinde olduğumuz İbnu Ömer hadisinin senedi, zayıftır. Bu mesele üzerine Hz. Peygamber'den sağlam bir rivâyet gelmemiştir. Ehl-i İlmin çoğu bu hadisle amel etmiştir. Ahmed İbnu Hanbel ve İshak bununla hükmedenlerdendir. Bazı ilim adamları da: "Bal için zekât gerekmez" demiştir.
3- Tirmizî'nin açıkladığı üzere, bala zekât düşeceğine dair, sıhhatinde ittifak edilen, amel etmeye elverişli rivâyet gelmemiştir. Buhârî Tarihi'nde "Bala zekât düşeceği husûsunda hiçbir sahih rivâyet yoktur" denmiştir. İbnu'l-Münzir der ki: "Bal mevzuunda ne sâbit bir haber, ne de icma vardır. Cumhur zekât yok diye hükmetmiştir. Ancak Ebû Hanife, Ahmed İbnu Hanbel ve İshak İbnu Râhûye, "Haraç arazisi dışında elde edilen baldan (ve kudret helvalarından) öşür vermek vâcibtir" diye hükmetmişlerdir." Hanefîlerde fetva buna göre verilmiştir. Şevkânî de Neylü'l-Evtâr'da Şâfiî, Mâlik ve Sevrî'nin baldan zekât vermenin adem-i vücûbuna hükmettiğini, İbnu Abdilberr'in bu görüşü cumhur'a nisbet ettiğini belirtir.[77]

SEKİZİNCİ FASIL

YETİM MALININ ZEKÂTI

-1- عن عمرو بن شعيب عن أبيه عن جده رَضِـيَ اللّهُ عَنْهُ قال: قال رسول اللّه # أَ مَنْ وَلِـيَ يَتِيماً لَـهُ مَالٌ فَلْيَتَّجِرْ فِيهِ وَ يَتْرُكُهُ حَتَّى تَأكُلَهُ الصَّدَقَةُ]. أخرجه الترمذي .

1. (2037)- Amr İbnu Şuayb an ebîhi an ceddihî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim, mal sâhibi bir yetime veli olursa, bu malla ticaret yapsın, malın zekâtını yiyip bitirmesine terketmesin." [Tirmizî, Zekât 15, (641).][78]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, yetimin malı olduğu takdirde ondan zekât verilmesi gerektiğini ifâde etmektedir. Zîra, görüldüğü üzere, alış veriş yoluyla bu mal nemâlandırılmadığı takdirde her yıl kırkta bir nisbetinde azalacaktır. Bunu Resûlullah "malı zekâtın yemesi" olarak ifâde buyurmaktadır. Nitekim, Ahmed İbnu Hanbel, İmam Mâlik ve Şâfiî bu hadisle amel ederek yetim malından da zekât verileceğine hükmetmiştir.

Ebû Hanîfe, Süfyân Sevrî ve Abdullah İbnu Mübârek hazretlerine göre, yetim malından şu hadisi delil yaparlar: رُفِعَ الْقَلَمُ عَنِ الثَّلَثَةِ ... عَنِ الصَّبِىِّ حَتَّى يَحْتَلِمَ "Üç kişiden kalem kaldırılmıştır: ...büluğa erinceye kadar çocuktan." "Kalemin kalkması"yla her çeşit teklifin yokluğu kastedilmiştir. Bu alimlere göre, velî yetimin malında, çocuğun aleyhine olan hiçbir tasarrufta bulunamaz, lehine olan tasarruflarda bulunabilir. Sözgelimi çocuğa yapılan hibeleri, hediyeleri kabul eder, ama çocuğun malından hediye veremez, hibede, sadakada, hediyede bulunamaz, çünkü bunlar malını eksiltir, aleyhine olur. Bu açıdan zekât da aleyhine bir tasarruf olur.[79]

DOKUZUNCU FASIL

ZEKÂTI VERMEDE ACELE ETMEK

-1- عن علي رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]سَأَلَ الْعَبَّاسُ رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ رسول اللّهِ # في تَعْجِيلِ الزَّكاةِ قَبْلَ أنْ يَحُولَ الحَوْلُ مُسَارَعَةً إلى الخَيْرِ. فَأذِنَ لَهُ في ذلكَ[. أخرجه أبو داود والترمذي .

1. (2038)- Hz. Ali (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Hz. Abbâs (radıyallâhu anhümâ), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a hayırda acele etmek maksadıyla daha senesi dolmadan, erken vakitte zekâtın verilmesi husûsunda sormuştu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu hususta ona müsâade etti." [Ebû Dâvud, Zekât 21, (1624); Tirmizî, Zekât 38, (678, 679).][80]

AÇIKLAMA:

Şârihler, "senesi dolmadan" tâbirini "zekât ödemek henüz farz olmadan", "malın üzerinden bir yıl geçmeden", "zekât ödemek kişinin üzerine borç olmadan" gibi aynı neticeye çıkan farklı tâbirlerle açıklarlar.
Görüldüğü üzere rivâyet, zekâtın önceden verilebileceğini te'yîd etmektedir. Ancak şunu da belirtelim ki, bu ruhsatı tanıyan rivâyetler teker teker alındıkça, hiç birinin tek başına hüküm çıkarmaya yeterli sıhhatte olmadığı görülür. Fakat birbirlerini takviye etmeleri sebebiyle, âlimler çoğunluk itibariyle bu cevâza hükmetmişlerdir. Hanefîler, Şâfiî, Ahmed, İshak hep bu görüştedirler.
Ancak hemen belirtelim ki, bunu tecviz etmeyen âlimler de mecvuttur: İmâm Mâlik ve Süfyân-ı Sevrî gibi.
Hatta İmam Mâlik, şöyle bir mülahaza yürütmüştür: "Zekât vâcibin iskâtıdır, yani kişinin üzerindeki borcu ortadan kaldıran şey. Öyle ise, borç tahakkuk etmezden önce onun iskâtı olamaz. Farz olmazdan önce zekât vermek , vakti girmezden önce câmide namaz kılmak gibidir. Şu halde bu, sebepten önce ödemektir. Zekâtın sebebi senenin geçmesi, nisâbıdır, vakit dolmayınca bu nisab yoktur. "Aksi kanaatte olan İbnu'l-Hümâm şu cevabı verir: "Biz, mücerred nisâb'a ilâve edilen itibârî fazlalığı sebebin bir cüz'ü kabûletmeyiz. Zekâtın sebebi sâdece nisab ve havl (yılın geçmesi)dir. Vâcib'in aslı olan şey (nisab)

mevcut olduktan sonra ödemedeki gecikme, tıpkı gecikmiş bir borç gibidir; üstelik, borcun vaktinden önce ödenmesi de sahihdir. Öyle ise, nisabın mevcûdiyetinden sonra (zekâtını) ödemek, namazı, ilk vaktinde kılmak gibidir, vaktinden önce kılınması gibi değil.
Mamafih ulemâ bu mülâhazayı, Ebû Dâvud veTirmizî'de Hz. Ali'den gelen bir rivâyetin te'yîd ettiğini belirtirler. Farklı vecihlerden gelen rivâyet, sadedinde olduğumuz hadistir. İbnu Mes'ud'un bir rivâyetinde Resûlullah'ın, Hz. Abbâs'tan iki senelik zekâtı peşin aldığı ifâde edilmiştir. İbnu Hacer: "Bu bâbta gelen hadislerin tamamı nazar-ı dikkate alınınca, Resûlulah'ın Hz. Abbâs'tan zekâtını önceden aldığı hususunda gelen kıssanın, hakikaten uzak olmadığına hükmedilir" der.[81]

-2- وعن محمد بن عُقْبَةَ مولى الزبير:]أنه سَألَ الْقَاسِمَ بْنَ مُحَمَّدٍ: عن مُكَاتَبٍ قَاطَعَهُ بِمَالٍ عَظِيمٍ، هل عليه فِيهِ زَكاةٌ؟ فقَالَ الْقَاسِمُ: إنَّ أبَا بَكْرٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ لَمْ يَكُنْ يَأخُذُ مِنْ مَالٍ زَكَاةً حَتَّى يَحُولَ عَلَيْهِ الحَوْلُ. قال الْقَاسِمُ: فَكَانَ أبُو بَكْرٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ إذَا أعْطَاهُ النَّاسُ عَطَايَاهُمْ يَسْألُ الرَّجُلَ هَلْ عِنْدَكَ مِنْ مَالٍ وَجَبَتْ عَلَيْكَ فِيهِ الزَّكاةُ؟ فإن قال نَعَمْ أخذَ مِنْ عَطَائِهِ زَكاةَ ذلِكَ المَالِ. وإن قال: . سَلَّم إليه عَطَاءَهُ ولم يَأخُذْ مِنْهُ شَيْئاً[. أخرجه مالك .

2. (2039)- Zübeyr'in azadlısı Muhammed İbnu Ukbe'den yapılan rivâyete göre, Kâsım İbnu Muhammed'e, mukâtebe akdi yaptığı köle (sin)den aldığı para sebebiyle kendisine zekât düşüp düşmeyeceğini sormuştu. Kâsım, kendisine şu cevâbı verdi: "Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh) üzerinden bir yıl geçmeyen maldan zekât almazdı. " Kâsım ilâveten der ki: "Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh), halk kendisine bağışlarda bulunurken onlardan her birine: "Sana zekâtı vâcib kılacak miktarda malın var mı?" diye sorardı. Adam: "Evet!" derse, onun getirdiği bağıştan, malına düşecek miktarda zekât alırdı. adam: "Hayır!" diyecek olursa, bağışını adama teslîm eder ve hiçbir şey almazdı. " [Muvatta, Zekât 4, (245).][82]

AÇIKLAMA:

1- Muvatta'nın bu rivâyeti munkatı'dır. Çünkü Kâsım dedesi Hz. Ebû Bekir'le karşılaşmamıştır. Ancak, başka mevsul rivâyerler bunu te'yid etmektedir.
2- Mükâteb, belli bir para ödeyerek hürriyetine kavuşmak üzere efendisiyle antlaşma yapan köle demektir. Mukâta'a , İbnu Abdilberr'in açıklamasına göre, hürriyetin ta'cîli için, antlaşma ile tesbît edilen paranın dışında, peşin alınan meblağdır. İşte rivâyette Muhammed İbnu Ukbe, Kâsım'a böyle bir kitâbet antlaşmasında, zekât nisâbını aşan bir meblağ alınmış olsa buna zekât düşüp düşmeyeceğini sormaktadır. Kâsım, dedesi Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh)'den yaptığı bir rivâyette, üzerinden bir yıl geçmedikçe zekât düşmeyeceğini belirtmektedir. Zürkânî: "Mukâta'a (peşin alınan para) bir fâideden ibârettir. Mukâta'adan istifâde edenin yanında bir yıl kalmadıkça bunda zekât yoktur. Ulemâ, öşre tâbi olanlar dışında kalan mâşiyeden (deve, sığır, koyun) ve nakidden zekât alınması için bir yıl geçme şartını aramada icmâ ederler" der.[83]

ONUNCU FASIL

ZEKÂTLA İLGİLİ MÜTEFERRİK HÜKÜMLER

-1- عن معاذ رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ]أَنَّ النبىَّ # قال له حِينَ بَعَثَهُ إلى اليَمَنِ: خُذِ الحَبَّ مِنَ الحَبِّ، وَالشَّاءَ مِنَ الْغَنَمِ، وَالْبَعِيرَ مِنَ ا"بِلِ، وَالْبَقَرَ مِنَ الْبَقَرِ[.

1. (2040)- Hz. Muâz (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Yemen'e gönderirken kendisine demiştir ki: "Zekât olarak hububâttan hububât al, davardan koyun al, deveden erkek veya dişi bir deve (baîr) al, sığırdan da bir sığır al." [Ebû Dâvud, Zekât 11, (1599); İbnu Mâce, Zekât 15, (1814).][84]

AÇIKLAMA:

Bu rivâyet, zekât toplamada, tahsildarların uyması gereken bir prensibi, bir "asl"ı beyan etmektedir: Hangi mal zekâta tâbi ise, zekât o cinsten alınmalıdır. Koyundan koyun, deveden deve, sığırdan sığır, buğdaydan buğday vs. Ancak, bu bir vecîbe değildir. Aynı değerde bir başka şey de alınabilir. Ancak, cinsinden başkasını alma hususunda tahsildâr ısrar ederek zorluk çıkarmayacağı gibi, mal sahibi de bir başka şey vermede ısrar edemez.[85]

-2- وعن سَمُرَةَ بن جُنْدُبٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]كانَ رسولُ اللّهِ # يَأْمُرُنَا أنْ يُخْرِجَ الصَّدَقَةَ مِنَ الَّذِى نَعُدُّهُ لِلْبَيْعِ[. أخرجه أبو داود .

2. (2041)- Semüre İbnu Cündüb (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) satmak üzere hazırladığımız şeyden zekât vermemizi emrederdi." [Ebû Dâvud, Zekât 2, (1562).]

AÇIKLAMA:

Ebû Dâvud, bu hadisi "Urûz, ticâret için olursa ona zekât düşer mi?" başlığını taşıyan bir bâbta kaydeder. Urûz arz'ın cem'idir. Arz, "ayn" diye yadedilen dirhem ve dinâr dışında kalan her çeşit metâa ıtlak olunur. Ebû Ubeyd, uruz'u, "içerisine keyl, vezn girmeyen hayvan ve akâr da olmayan emti'a" diye târif etmiştir.

Hadiste geçen "satmak"tan maksad ticârettir. Âlimler, bu rivâyete dayanarak ticâret malından zekât verileceği hükmünü çıkarmışlardır.

Tîbî bu hadisten, süt almak, yavru almak maksadıyla, ev için beslenen hayvanlara zekât düşmeyeceği hükmünü çıkarmıştır.

İbnu Ömer (radıyallâhu anh): لَيْسَ فِى الْعُرُوضِ زَكَاةٌ إِلَّا مَاكَانَ لِلتِّجارَةِ "Ticâret için hazırlanmamış olan urûz'a zekât düşmez" demiştir. Abdurrezzâk, bu hükmü Urvetu'bnu'z-Zübeyr, Saîd İbnu'l-Müseyyib, Kâsım gibi başkalarından da kaydeder. Sübülü's-Selâm'da: "Bu hadis ticâret malına zekât düşeceği husûsunda delildir" der. Sübül, bu hükme delîl meyanında, اَنْفِقُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَاكَسَبْتُمْ "...Kazandıklarınızın temizlerinden infak edin..." (Bakara 267) âyetini de kaydededer. Hattâ Mücâhid, bu âyetin ticâret hakkında nâzil olduğunu söylemiştir.

İbnu'l-Münzir: "Ticâret malına zekât düşeceği husûsunda icmâ vardır" der. Fukahâ-i Seb'a da ticaret malına zekât düşer diyenlerdendir.[86]

-3- وعن سعيد بن أبيض عن أبيه أبيض بن حَمَّالٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ:]أنَّهُ كَلَّمَ رَسُولَ اللّهِ # حِينَ وَفَدَ عَلَيْهِ: أنْ يَأخُذَ الصَّدَقَةَ مِنْ أهْلِ سَبَإٍ. فقَالَ: يَا أخَا سَبَإٍ بُدَّ مِنْ صَدَقَةٍ. فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللّهِ؟ إنَّمَا زَرْعُنَا الْقُطْنُ، وَقَدْ تَبَدَّدَتْ سبَأ وَلَمْ يَبْقَ مِنْهُمْ إلَّا قَلِيلٌ بِمَأرِبٍ. فَصَالَحَ رسولَ اللّهِ # عَلى سَبْعِينَ حُلَّة بَزٍّ مِنْ قِيمَةِ وَفَاءِ بَزِّ المَعَافِرِ كُلَّ سَنَةٍ عَمَّنْ بَقِىَ مِنْ سَبَإٍ بِمَأرِبِ فَلَمْ يَزَالُوا يُؤَدُّونَهَا حَتَّى قُبِضَ رسولُ اللّهِ #. فَأقَرَّ ذلِكَ أبُو بَكْرٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ حيَاتُهُ. فَلَمَّا مَاتَ أبُو بَكْرٍ انْتَقَضَ ذلِكَ فَصَارَتْ عَلى مُقْتَضى الصَّدَقَةِ[.

أخرجه أبو داود .

3. (2042)- Saîd İbnu Ebyaz, babası Ebyaz İbnu Hammâl (radıyallâhu anh)'dan naklettiğine göre, "O (Ebyaz) kavminin, murahhası olarak Hz. Peyamber (aleyhissalâtu vesselâm) 'a geldiği vakit, Resûlullah'la konuşup Sebe halkında zekât almamasını söylemiştir. Hz. Peygamber, ona:
"Ey Sebe'nin kardeşi, demiştir, zekât şart."
"Ey Allah'ın Resûlü, bizim ektiğimiz şey sadece pamuk. Sebe halkı dağıldı, onlardan halkı dağıldı, onlardan Me'rib'de az bir halk kaldı" dedi.
Bunun üzerine Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Me'rib'de kalan Sebeliler için her yıl, Meâfirî kumaşın değerine denk, yetmiş takım kumaş elbise vermeleri şartıyla sulh antlaşması yaptı. Onlar bu zekâtı, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) vefat edinceye kadar ödemeye devam ettiler. Sonra Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh) de hayatı boyunca bu antlaşmayı te'yîd etti. Hz. Ebû Bekir vefat edince bu antlaşma sona erdi, onlardan zekâtın muktezasına göre vergi alındı." [Ebû Dâvud, İmâret 27, (3028).][87]

AÇIKLAMA:

Me'rib, Yemen'de bir yer adıdır, Ezd kabîlesinin yurdudur. Bunun onlara mahsus bir saray da olduğu, hattâ, Sebe kralının adı olduğu da söylenmiştir. Hadramevt ile Sanâ arasında kalan mıntıka diye açıklanmıştır. Meâfîr, Yemen'de bir kabîle adıdır. Bir kumaş çeşidi oraya nisbet edilerek meâfiriyye diye isimlendirilir.[88]

4ـ وعن طاوس قال:]قال معاذ ٴهل اليمنِ: ائْتُونِي بِعَرَضٍ وَثِيَابٍ خَمِيصٍ أوْ لَبِيسٍ في الصَّدَقَةِ مَكَانَ الشَّعِيرِ والذُّرَةِ أهْوَنُ عَلَيْكُمْ وَخَيْرٌ ٴصْحَابِ رسُولِ اللهِ # بِالْمَدِينَةِ[. أخرجه البخارى في ترجمة باب .

4. (2043)- Tâvûs (rahimehumullah) anlatıyor: "Hz. Muâz (radıyallâhu anh), Yemen ahâlisine dedi ki: "Bana arpa ve mısır yerine size daha kolay gelen Medîne'de Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Ashâbı için de daha muvafık

olan arz getirin, giyecek getirin." [Buhârî, Zekât 33, Buhârî, bu rivayeti senetsiz olarak, bâb başlığında kaydeder.][89]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, zekâtın herhangi bir maldan alınabileceğini ifâde etmektedir. Nitekim, daha önce de açıklandığı üzere arz, altın ve gümüş dışında kalan bütün eşyaları ifâde etmektedir. Yemen'de zekât toplayan Hz. Muâz, arpa ve mısıra bedel, para değil arz taleb etmiş, Yemen ahâlisi için de daha kolay olan giyecek istemiştir. Aslında bir giyecek cinsini ifâde eden hamîs'in, bu rivâyette mutlak mânada giyecek mânasında kullanıldığı şârihlerce belirtilmiştir. خَمِي 'sık dokunmuş kumaş, hamîsa mânasında olduğu gibi, ipek çizgili veya siyah çizgili kumaş mânasına da gelir. Ancak bazı rivâyetlerde خَمِيس şeklinde sinle gelmiştir. Bu da, beş zirâ boyunda kumaş parçası (kupon) mânasındadır.
Dediğimiz gibi, asıl kastedilen şey "kumaş" dır, giyecektir, cinsi değil. Çünkü arkadan ilâve edilen "veya lebîs" tâbiri de bunu te'yîd eder. Lebîs de melbûs, yâni giyilen şey demektir.
Bu hadis, zekâtın bir yerden bir başka yere götürülebileceği kanaatinde olanlara delil olmaktadır. Çünkü, "Medîne'de Resûlullah'ın Ashâbı için daha muvâfık" tâbiri, alınan bu zekât mallarının Medîne'ye götürüleceğini ifâde etmektedir. Bunun, Resûlullah'ın emri olmayıp Hz. Mu-âz'ın bir ictihâdı olduğunu, zekâtın alındığı mahalden dışarı çıkarılmaması gerektiği hükmünü nakzetmiyeceğini ileri süren olmuşsa da, "Haram ve helâli bilmede, Hz. Muâz'ın insanların en âlimi" olduğuna dikkat çekilerek bu iddiaya cevap verilmiştir.[90]

ÜÇÜNCÜ BÂB

FITIR SADAKASI

-1- عن ابن عمر رَضِيَ اللّهُ عَنْهُما قال:]فَرَضَ رسولُ اللّه # زَكَاةَ الْفِطْرِ صَاعاً مِنْ تَمْرٍ أوْ صَاعاً مِنْ شَعِيرٍ عَلى كُلِّ عَبْدٍ أوْ حُرٍّ صَغِيرٍ أوْ كَبِيرٍ ذَكَرٍ أوْ أُنْثَى مِنَ المُسْلِمِينَ[. أخرجه الستة .

1. (2044)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sadaka-i fıtrı müslümanlardan büyükküçük, kadın-erkek, her bir hür ve köle üzerine bir sa' hurma veya bir sa' arpa olarak farz kıldı." [Buhârî, Zekât 70, 71, 73, 74, 76, 78; Müslim, Zekât 13, (984); Muvatta, Zekât 51, 53, 55, (1, 283); Tirmizî, Zekât, 35, (676); Ebû Dâvud, Zekât 19, (1611, 1612, 1613, 1614, 1615); Nesâî, Zekât 30, 31, 32, 33, 34, 41, (5, 47); İbnu Mâce Zekât 21, (1926).] [91]

-2- وفي رواية:]فَعَدَلَ النَّاسُ بِهِ نِصْفَ صَاعِ مِنْ بُرٍّ، وَكانَ ابْنُ عُمرَ يُعْطِى التَّمْرَ، فَأعْوَزَ أهْلُ المَدِينَةِ التَّمْرَ فأعْطَى شَعِيراً[.

2. (2045)- Bir başka rivâyette de şöyle gelmiştir: "Halk (Hz. Muâviye' nin bir hitabesi üzerine) yarım sa' buğdayı bir sa' hurmaya denk kıldılar. İbnu Ömer Hazretleri (radıyallâhu anhümâ) fıtır sadakasını hurmadan verirdi. (Bir sene) Medîne halkı hurmaya muhtaç oldu. İbnu Ömer (o yıl) sadaka-i fıtrını arpadan verdi." [Buhârî, Zekât 77.][92]

-3- وعن أبِي سعيد رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]كُنَّا نُخْرِجُ زكَاةَ الْفِطْرِ صَاعاً مِنْ طَعَامٍ، أوْ صَاعاً مِنْ شَعِيرٍ، أوْ صَاعاً مِنْ تَمْرٍ، أوْ صَاعاً مِنْ أقِطٍ، أوْ صَاعاً مِنْ زَبِيبٍ. فَلَمَّا جَاءَ مُعَاوِيَةُ وَجَاءَتِ السَّمْرَاءُ قال: أرَى أنَّ مُدًّا مِنْ هَذا يَعْدِلُ مُدَّيْنِ[. أخرجه الستة .

3. (2046)- Ebû Saîd (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Biz sadaka-i fıtrı bir sa' yiyecek veya bir sa' arpa veya bir sa' hurma veya bir sa' ekıt (denen yoğurt kurusu) veya bir sa' kuru üzümden çıkarırdık." [Buhârî, Zekât 72, 73, 75, 76; Müslim, ZekâT 18, (985); Muvatta, Zekât 53, (1, 284); Tirmizî, Zekât 35, (673); Ebû Dâvud, Zekât 19, (1616, 1617, 1618); Nesâî, Zekât 37, 38, 39, 42, 43, (5, 51); İbnu Mâce, Zekât 21, (1829).][93]

-4ـ وعن عمرو بن شعيب عن أبيه عن جده رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]بَعَثَ النَّبىُّ # مُنَادِياً في فِجَاجِ مَكَّةَ. أ إنَّ صَدَقَةَ الْفِطْرِ وَاجِبَةٌ عَلى كُلِّ مُسْلِمٍ ذَكَرٍ أوْ أُنْثَى حُرٍّ أوْ عَبْدٍ صَغِيرٍ أوْ كَبِيرٍ. مُدَّانِ مِنْ قَمْحٍ أوْ سِوَاهُ صَاعٌ مِنْ طَعَامٍ[. أخرجه الترمذي.»ا'قِطُ« لبن جامد. »وَالسَّمْرَاءُ وَالْقَمْحُ« الحنطة .

4. (2047)- Amr İbnu Şuayb, an ebîhi an ceddihî (radıyallâhu anh) tarikinden anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Mekke caddelerinde dellâl çıkararak şöyle ilan ettirdi:"
Duyduk duymadık demeyin! Sadaka-i fıtr her müslümana, erkekkadın, hürköle, küçükbüyük olsun vâcibtir. Bu, ya iki müdd buday veya onun dışında bir sa' yiyecektir." [Tirmizî, Zekât 35, (674).][94]

-5ـ وعن نافع قال:]كانَ ابنُ عُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنْهُما يُعْطِى زَكَاةَ رَمَضَانَ بِمُدِّ النَّبىِّ #، وفي كَفَّارةِ الْيَمِينِ[. أخرجه البخارى .

5. (2048)- Nâfi (rahimehullah) anlatıyor: "İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) ramazan zekâtını müdd-i Nebî (aleyhisselâm) ile verirdi. Kefâret-i yemini de müdd-i Nebî ile öderdi." [Buharî, Keffâratu'l-Eymân 5.][95]

-6ـ وعن قيس بن سعد بن عُبَادَةَ قال:]أمَرَنَا رسولُ اللّهِ # بِصَدَقَةِ

الفِطرِ قَبْلَ أنْ تَنْزِلَ الزّكَاةُ. فَلَمَّا نَزَلَتْ لَمْ يَأمُرْنَا وَلَمْ يَنْهَنَا، وَنَحْنُ نَفْعَلُهُ]. أخرجه النسائى .

6. (2049)- Kays İbnu Sa'd İbnu Ubâde anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), zekât emri gelmezden önce, bize sadaka-i fıtr'ı emretmişti. Zekât farz kılınınca, fıtır sadakasını ne emretti ne de nehyetti. Biz onu yerine getirmeye devam ettik..." [Nesâî, Zekât 35, (5, 49); İbnu Mâce, Zekât 21, (1828).][96]

AÇIKLAMA:

1- Fıtır sadakası, İbnu Kuteybe'ye göre "sadaka-i nüfûs" yani nefislerin sadakası demektir. Çünkü fıtr, "fıtrat" kelimesinden gelmedir, bu ise, yaratılışın aslıdır. Ancak daha makbûl addedilen bir görüşe göre, fıtr kelimesi ramazan iftarı ile alâkalıdır. Mevzu üzerine gelen bazı rivâyetlerde زَكَاةُ الْفِطْرِ مِنْ رَمَضَان (ramazan orucundan çıkma zekâtı) tabirinin geçmesi de bu ikinci görüşü te'yîd eder.
Birinci görüşü benimseyenlere göre sadaka-i fıtır, sevap için verilen yaratılış atiyyesi; ikinci görüşe göre, ramazanın sonuna ulaşmış olmanın şükür atiyyesidir. Nitekim bu, ramazanın sonuna erişenlere vecîbe kılınmıştır. Demek ki her iki görüşün de bir haklılık yönü vardır.
2- Bâbımızın altıncı hadisinde görüldüğü üzere, sadaka-i fıtır, zekâttan önce ve oruçla aynı senede farz kılınmıştır. Bazı âlimler, sadaka-i fıtrın, orucun kabûlüne, kişinin sekerât ânındaki sıkıntı ve kabirdeki azabtan kurtuluşuna bir vesîle olacağını belirtmişlerdir. Fakirlerin de daha iyi şartlarla bayrama girmelerine vesîle olması sebebiyle ictimâî yönü de bulunan dînî bir vecîbe olmaktadır.
3- Sadaka-i fıtır, nisab miktarı malı bulunan herkese vâcibtir. Nisabtan maksad, zekât bahsinde geçtiği üzere 20 dinar altın ve 200 dirhem gümüş veya bunların kıymetine muâdil maldır. Mesken, binek, giyecek ve ailesinin bir aylık -bir kavle göre bir yıllık- yiyeceği gibi aslî ihtiyaçları ile, zarurî ev eşyası ve silâhından artan, belirtilen miktar malı olana sadaka-i fıtır vâcib olur. Bu malın üzerinden zekâtta olduğu gibi bir yıl geçmesi gerekmez.
Birinci hadiste de belirtildiği üzere sadaka-i fıtır ailenin her bir ferdi için vacibtir: Büyükküçük, kadın-erkek, yaşlıgenç, âkilmecnûn, kölehür ayırımı yapılmaz, fıtır sadakaları ödenir. Ebû Hanîfe ve Ebû Yûsuf'a göre mecnûn ve

çocuğun sadaka-i fıtrını, velîsi, onların malından öder. Ödemediği takdirde, bunlar üzerine borç olur, çocuk büyüyünce, mecnûn tedâvi olunca borcunu öder. İmam Muhammed ve Züfer: "Bunlara sadaka-i fıtır vâcib olmaz" derler. Ailede bulunsa bile yaşlı annebaba'nın sadaka-i fıtrı evlada terettüp etmez, hasta ve fakir iseler eder. Aile büyüğü izinli veya izinsiz hepsinini yerine ödeyebilir.
Bir kısım Ulemâ, sadaka-i fıtrın farziyyetinde icma'dan bahseder. Hanefîler farz demezlerse de vâcib tâbirini kullanırlar. Onların ıstılâhında vâcib de farz kadar kesin olmasa bile, yine de behemahal ödenmesi gereken bir borcu ifâde eder. Hanefîlerin vâcib hükmünden başka, İbrahim İbnu Uleyye ve Ebû Bekr İbnu Keysân'ın sadak-i fıtrın farziyetinin neshedildiğine dair beyânları da icma iddiasını zedeleyen durumlardır. Bâbımızın altıncı hadisi de (2049), dördüncü rivâyette beyân edilen farziyyetin zedelendiğine bir delil sayılabilir. Esasen Mâlikîlerve bazı Zâhirîler de bunun müekked sünnet olduğunu rivâyet etmişlerdir. Farz olduğuna inananlar zekâtu'lfıtr diye zekât kelimesiyle tesmiyesini de farziyetine bir delîl kılarlar. Âyet-i kerîme'de gelen, قَدْ اَفْلَحَ مَنْ تزَكّٰى "Tezekkî eden kurtuluşa ermiştir" (A'lâ 14) ifâdesinin de zekât-ı fıtr ile ilgili olduğu söylenmiştir. Tezekkî etmek şu mânalara gelir: "(Küfürden, mâsiyetten kaçınarak) nefsini temiz tutan, namaz için temizlik yapan, zekâtını veren, sadaka-i fıtrını veren."
4-Sadaka-i fıtır dört cins şeyden verilebilir. Bâbın ilk üç hadisinde bunların zikri geçmektedir: Buğday, arpa, kuru üzüm ve hurma. Bazı rivâyetlerde buğdayla ilgili sâbit merfu bir rivâyet olmadığı, bunun, ikinci rivâyette de kısmen görüldüğü üzere, bilâhare Ashab tarafından diğerlerine dahil edildiği belirtilmiştir. Bunların miktarı şöyledir: Buğdaydan yarım sa'[97] arpadan, kuru üzümden veya kuru hurmadan bir sa' yani 1040 dirhemdir. Fakirin ihtiyacı bunların aynlarına daha fazla bulunmadığı müddetçe, bunlara bedel değerlerini nakid olarak vermek efdaldir.
5-Beşinci hadiste geçen müdd-i Nebî tâbirine gelince, bu bir sa'ın dörtte birine denk bir hacim ölçüsüdür. Medîne-i Münevvere'de kullanılan ölçeğe fukahâ müdd-i Nebî demiştir. İbnu Hacer, bu müdd'ün miktarının, Medîne'de alışılmış sabit bir hal aldığını belirtir. Ancak Ömer İbnu Abdülaziz devrinde artırılmıştır.
Müdd, sa', rıtl, dirhem, miskal gibi ölçü birimleri sıkça geçer. Bunların günümüzdeki birimlerle olan münasebet ve muâdeleti bilinmesi gerekli ise de kesin rakamlar vermek biraz zordur. Çünkü miktarları az çok farkeden farklı müdd'ler vardır: Müdd-ü Şâmî, müdd-ü örfî, müdd-ü Irâkî gibi. Bu sebeple

yapılan tahkikleri kayıtlayarak vermek gerekecektir.
1 müdd-ü Nebevî = 1.1/3 rıtlı istiâb eden bir hacim ölçüsüdür. 4 müdd, 1 sa'dır.
Şu halde müdd ve sa'ı hesapta rıtlın miktarını bilmek gerekecektir. Rıtl ise rıtl-ı Bağdâdî, rıtl-ı Şâmî olmak üzere iki kısımdır.
Rıtl-ı Bağdâdî, Nevevî'nin hesaplamasına göre 128.4/7 dirhemdir. Yuvarlak hesap 130 dirhem kabûl edilmiştir. Bu durumda bir dirhem 3, 0898 gram ettiğinden bir müdd= 530 gr. veya yarım litreden biraz fazla eder. 1 sa' = 4 müdd olduğuna göre, 2120 cm3 yani 2 litreden biraz fazla bir hacim tutar.[98] Irak fakihleri müddü 2 rıtl tuttukları için, o hesaptan elde edilecek hesaplamalarda farklı sonuçlara ulaşılacağı tabiîdir.[99]

DÖRDÜNCÜ BAB

ZEKAT TAHSİLDARININ HAK VE VAZİFELERİ

-1- عن أبى حُمَيْدٍ الساعدى رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]اسْتَعْمَلَ رسولُ اللّهِ # رَجُ عَلى الصَّدَقَةِ، وفي رواية: علَى صَدَقَاتِ بَنِى سُلَيْم. فلَمّا قَدِمَ قال: هذَا لَكُمْ وهذَا أُهْدِى لى. فقَامَ رسولُ اللّهِ # عَلَى المِنْبَرِ فَحَمِدَ اللّهَ وَأثْنَى عَلَيْهِ. ثُمَّ قال: أَمَّا بَعْدُ فَإنِّى أسْتَعْمِلُ الرَّجُلَ مِنْكُمْ عَلى الْعَمَلِ مِمَّا وَّنِى اللّهُ عَزَّ وَجُلَّ فَيأتِى فَيَقُولُ: هَذَا لَكُمْ وَهذا أُهْدِىَ لى ! أفَ جَلَسَ في بَيْتِ أبِيهِ أوْ بَيْتِ أمِّهِ حَتَّى تَأتِيَهُ هَدِيَّتُهُ إنْ كَانَ صَادِقاً؟ واللّهِ َ يَأخُذُ أحَدٌ مِنْكُمْ شَيْئاً بِغَيْرِ حَقِّهِ إَّ لَقِىَ اللّهَ تَعالى يَحْمِلُهُ عَلى رَقَبَتِهِ يَوْمَ القِيَامَةِ إنْ كانَ بَعِيراً لَهُ رُغَاءُ، أو بَقَرَةً لَهَا خُوارٌ، أوْ شَاةً تَيْعَرُ! ثُمَّ رَفَعَ يَدَيْهِ حَتَّى رُؤِىَ بَيَاضُ إبِطَيْهِ يَقُولُ: اللَّهُمَّ هَلْ بَلَّغْتُ؟ ثَثاً[. أخرجه الشيخان وأبو داود.»الرغَاءُ« صوت البعير. »وَالخَوَارُ« بالخاء المعجمة: صوت البقر.»وَاليَعَارُ« صوت الشاة .

1. (2050)- Ebû Humeyd es-Sâidî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) zekât toplama işinde bir adam istihdâm etti. -Bir rivâyette "Benî Süleym'in zekâtını toplama işinde" denmiştir- Adam vazîfeden dönünce:"Bu size aittir, şu da bana hediye edilenler!" dedi. Bunun üzerine Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) (öfkeyle) minbere çıkıp, Allah'a hamd ve senâda bulunduktan sonra şunları söyledi:"Emmâ ba'd, Ben sizden birini, Allah'ın bana tevdî ettiği bir işte istihdam ederim. Sonra o gelir:
"Bu size aittir, şu da bana hediye edilenler!" der. Bu adama, babasının veya anasının evinde otursaydı da, eğer doğru sözlüyse hediyesi ayağına gelseydi ya! Vallahi sizden kim haksız bir şey alırsa mutlaka onu boynunda taşır olduğu halde Kıyâmet günü Allah'la karşılacaktır. Eğer bu haksız aldığı şey deve ise böğürecek, sığırsa möleyecek, koyunsa meleyecek!"

Sonra Resûlullah ellerini kaldırdı, o kadar ki koltuk altındaki beyazlık gözüktü: "Allah'ım tebliğ ettim mi?" dedi ve bu sözünü üç kere tekrar etti." [Buharî, Hiyel 15, Cum'a 29, Zekât 67, Hîbe 17, Eymân 3, Ahkâm 24, 41; Müslim, İmâret 26, (1832); Ebû Dâvud, İmâret 11, (2946).][100]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivâyette zikri geçen memurun ismi bazı rivayetlerde belirtilmiştir: Abdullah İbnu'l-Ütebiyye'dir. (Bazan İbnu'l-Lütebiyye ve İbnu'l-Lütbiyye şeklinde okunmuştur.)
2- Hadis memuriyet âdâbına giren bir çok ahkâmı beyân etmektedir. Öncelikle şu anlaşılmaktadır ki, memuriyeti vesîlesiyle hediye edilen şeyler helâl değildir. Resûlullah "Annenin veya babanın evinde otursaydın sana hediye edilir miydi?" dediğine göre, evinde oturması halinde hediye getirmeyeceklerin hediyeleri memura haramdır. Muhalleb şöyle demiştir: "Kendine hediye gelmesi için memurun başvurduğu hîle, üzerine terettüp eden vazîfelerden bir kısmına müsâmahadır. İbnu Battâl, bu hâli bir başka uslûbla açıklamıştır: "Hadis, memura gelen hediyenin, onun yaptığı iyiliğe teşekkür veya ona olan sevgi veya üzerine düşen vazîfelerden bir kısmını terketmesi gayeleriyle yapıldığına delildir. Resûlullah beyanlarıyla, memurun hiçbir surette hediyeye müstehak olmadığını, onun da diğer insanlardan biri gibi bulunduğunu, memuriyeti vesîlesiyle gelen şeylerden hiçbirini kendisine seçmeye hakkı bulunmadığını belirtmiş olmaktadır."
3- Bu hadis, memurların muhasebe edilmesinin meşrûiyetine delil kılınmıştır. Yani vazife dönüşü, imâm veya onun tâyin edeceği kimse, memurdan hesap sorar; topladığı nedir, sarffettiği nedir? Bu hususta ulemâ ittifak etmiştir.
4- Memura verilmiş olan hediyyenin müsâdere edilip beytü'lmâl'e teslîm edileceği belirtilmiştir. Sadedinde olduğumuz hadiste bu sarîh değildir, ancak siyâktan anlaşılmaktadır. İbnu Kadâme, rüşvetin sahibine iâdesi gerekir demiştir. Hediyenin beytü'lmâl'e tesliminde ihtilâf yok. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Muâz İbnu Cebel (radıyallâhu anh)'i Yemen'e gönderirken: لَا تُصِيبَنَّ شَيْئًا بِغَيْرِ إِذْنِى فَإِنَّهُ غُلُولٌ "İznim hâricinde hiçbir şey almayacaksın. Zîra bu gulûldür (ihânet)" emretmiştir. Bu tenbîhi de gözönüne alan ulemâ, "İmam'ın (devletin) bilgisi dışında memurun hiçbir şey alamayacağını, getirilen her şeyi beyan edeceğini hükme bağlamış, meşrû yoldan devletin izniyle alacağı şeylerin helal olacağını" belirtmiştir."

5- İbnu'l-Münîr, bu hadisten, memuriyetten önce gelen hediyeyi kabul etmenin câiz olacağı hükmünü de çıkarmıştır. "Ancak der, bu cevâz, gelen hediyenin âdetten ziyâde olmaması şartıyla kayıtlıdır" der.
Rüşvetle ilgili uzunca bir tahlîli bu babın sonuna yani 2055. hadisten sonra dercedeceğiz.[101]

-2- وعن بشير بن الْخَصَاصِيةِ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]قُلْنَا يَا رسُولَ اللّهِ: إنَّ أهْلَ الصَّدَقَةِ يَعْتَدُونَ عَلَيْنَآ أفَنَكْتُمُ مِنْ أمْوَالِنَا بِقَدْرِ مَا يَعْتَدُونَ؟ قال: [. أخرجه أبو داود.»ا'عْتِدَاءُ« مجاوزة الحد .

2. (2051)- Beşîr İbnu'l-Hasâsiye (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Ey Allah'ın Resûlü! dedik, zekât toplayanlar, bize haksızlık edip borcumuzdan fazlasını alıyorlar, biz malımızdan haksızlıkları kadarını gizleyelim mi?""Hayır!" cevabını verdi." [Ebû Dâvud, Zekât 5, (1586, 1587).][102]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadîs bazı rivâyetlerde vakfına hükmedilecek yani sahâbeden birine nisbet edilebilecek bir uslubla rivâyet edilmiştir. Nitekim Ebû Dâvud'da öyledir.
2- Hadis, tahsildarların haddi aşarak, verilmesi gerekenden fazla vergi almaları hâlinde bile hileye müsaade etmemektedir. Böyle bir cevaz pek çok suistimallere yol açabilir, zekâtı verilmesi gereken malları beyan etmemeye sevkedebilirdi. Bu yasağı ifâde eden başka rivayetler de mevcuttur. Âlimler kesin bir uslûbla: "Tahsildar zulme bile düşse, ondan hiçbir malın gizlenmesi câiz değildir" demişlerdir.[103]

-3- وعن أنس بن مالك رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]قال رسولُ اللّهِ #: الْمُعْتَدِى في الصَّدَقَةِ كَمَانِعِهَا[. أخرجه أبو داود والترمذي .

3. (2052)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Zekâtta haddi aşan, vermeyen gibidir." [Ebû Dâvud,

Zekât 4, (1585); Tirmizî, Zekât 19, (646); İbnu Mâce, Zekât 14, (1908).][104]

AÇIKLAMA:

1- Haddi aşan'la "zekâtı müstehakına vermeyen" in kastedildiği belirtilmiştir. Ancak şu mâna üzerinde de durulmuştur: Haddi aşmaktan maksat, zekât mükellefinden malın iyisini almak, vermesi gereken miktardan daha fazla vergi tahakkuk ettirmek. Bu durumda mükellef, müteakip sene zekâta tâbi mallarından bir kısmını beyan etmez ve gizler. Böylece, fazla zekât alan tahsildar, zekâtın verilmesine mâni olmuş olur.
Şu halde her ikisi de günah ve vebâlde eşit duruma düşer. Bagavî der ki: "Zekâtta haddi aşan kimse günah yönüyle, tıpkı zekâtı vermeyen gibidir. Öyle ise, mal sahibine, tahsildar kendisine haksızlık yapsa da malını gizlememesi düşer."[105]

ـ4ـ وعن جابر بن عَتِيك رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قال رسول اللّه # سَيَأتِيكُمْ رُكَيْبٌ مُبْغَضُونَ. فإذَا جَاءُوكُمْ فَرَحِّبُوا بِهِمْ وَخَلُّوا بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ مَا يَبْتَغُونَ. فَإنْ عَدَلُوا فَـ“نْفُسِهِمْ وَإنْ ظَلَمُوا فَعَلَيْهَا. وَأرْضُوهُمْ فإنَّ تَمَامَ زَكَاتِكُمْ رِضَاهُمْ وَلْيَدْعُوا لَكُمْ[. أخرجه أبو داود.»رُكَيْبٌ« تصغير ركب جمع راكب، أراد بهم السُّعَاةَ في الصدقة. جعلهم مبغضين ‘ن الغالب في أرباب ا‘موال الكراهة للسعادة لما جُبِلَتْ عليه القلوب من حبّ المال .

4. (2053)- Câbir İbnu Atîk (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Size bir grup sevimsiz atlılar gelecek. Geldikleri zaman, onları iyi karşılayın. Onlarla talep ettikleri şeylerin arasından çekilin. Adalet ederlerse bu kendi lehlerinedir. Zulmederlerse bu da onların aleyhlerindedir. Siz onları râzı edin. Zekâtınızın kemâli onların rızâsına bağlıdır. (Öyle ise onları râzı edin ki) sizlere dua etsinler. " [Ebû Dâvud, Zekât 5, (1588).] [106]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissaâtu vesselâm) zekât memurlarının geleceğini haber vermiştir. Onları "sevimsiz" diye tanıtması, onların şeriat nazarnda kötü oluşlarından ileri gelmez. İnsanlardan mevcut, fıtrî para sevgisi sebebiyle , kendilerinden zekât, vergi isteyecek kimseleri sevmezler. Bu beşeri zaafa binaen onları "sevimsiz" diye tavsif etmiştir.

2- Resûlullah, tahsildarlara "Hoşgeldiniz, merhaba! gibi sözler söyleyerek onların güler yüzle karışlanmalarını, gelişlerinde sürûr izhâr edilmesini" emretmektedir.
3- "Onlarla taleb ettikleri şeylerin arasından çekilin!" demek, "Taleb ettikler zekâtı verin!" demektir. İbnu'l- Melek der ki: " Bunun mânası şudur: "Onlar size zulmetse bile zekâtı vermekten kaçınmayın. Çünkü onlara muhalefet sultâna muhâlefettir. Zîra bunlar onun memurlarıdırlar. Sultana muhâlefet de fitne getirir."
4- "...Zulmederlerse aleyhlerinedir..." sözü, "sizden vermeniz gerekenden fazla alırlarsa, bu zulüm olduğu için, günaha girmiş olurlar, siz de bu zulme sabrettiğiniz için sevaba girersiniz " demektir.
5- "Onları râzı edin.." sözü, "Borcunuzu geciktirmeden peşin ödemek, hîle yapmamak, hıyânette bulunmamak gibi adaletli ve mürüvvete uygun davranışlarda gayret göstermek, hatta mübâlağa yapmak sûretiyle tahsildarları memnun edin" demektir.
6- Sondaki "Sizlere dua etsinler" cümlesi, tahsildarlara iyi davranma husûsunda nebevî ısrar ve teşvikin sonuncu ifâdesidir. Mü'min onların duasını almak için, onları razı edecek, onları güncendirecek davranışlardan kaçınacaktır.
Şârihler, "Size (yani zekât verenlere) dua etsinler!" emrinin hem tahsildarlara, hem de zekâttan istifâde edenlere müteveccih olduğunu belirtirler.
Şu halde, hadis, dua etmelerinde ve zekâtın makbûliyetinde en mühim sebeplerden birinin onları râzı etmek olduğunu göstermektedir.
Tîbî hadisten şu mânayı çıkarır: "(Resûlullah demektedir ki): "Sizden mallarınızın zekâtını talebetmek üzere memurlarım gelecek; ancak, nefisler fıtrî olarak mal sevgisine müptela oldukları için sizler ister istemez, onlardan hoşlanmayacak ve onların zulmettikleri zannına düşeceksiniz. Ama gerçek böyle değil. "Adalet ederlerse", "zulmederlerse" sözlerine, bu zanna binâen yer verilmiştir. Hakikatte ve vâkide onlar zâlimler olsalar, nasıl onlara "size dua etsinler!" diye emreder?"[107]

-5- وعن رافع بن خديج رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قال رسول اللّه #: الْعَامِلُ عَلى الصَّدَقَةِ بِالحَقِّ كَالْغَازِى في سَبِيلِ اللّهِ تَعالى حَتَّى يَرْجِعَ إلى بَيْتِهِ[. أخرجه أبو داود والترمذي .

5. (2054)- Râfi' İbnu Hadîc (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Zekâtı hakkaniyetle toplayan tahsildar, evine dönünceye kadar, Allah Teâlâ yolunda cihâd yapan asker gibidir." [Ebû Dâvud, İmâret 7, (2936); Tirmizî, Zekât 18, (645); İbnu Mâce, Zekât 14, (1809).] [108]

AÇIKLAMA:

1- Zekâtı hakkaniyetle toplamaktan maksad adalet üzere, dürüstlükle veya ihlâsla ve sevap kazanmak ümidiyle toplamaktır.
2- Allah yolunda gazi gibi olması, beytü'lmâl için zekâtı tahsil etmesinden ileri gelir. Bu, Allah yolunda yapılan bir amel olduğu için, Allah yolunda yapılan gazâya (cihâda) benzetilmiştir. İbnu'l-Arabî, Ârızatu'l-Ahvazî'de der ki: "Mâna sahihtir. Zîra Allah büyük lütufların sâhibidir. (Resûlullah) buyurdular ki: "Kim bir gâziyi techiz etmiş ise o da gazveye katılmış (gibi sevaba iştirak etmiş)tir. Kim de hayırla ailesine nezâret etmişse o da gazveye katılmış (gibi sevaba iştirak etmiş)tir." Zekât toplayan tahsildar da cihad yapanın halîfesidir. Çünkü, Allah yolunda (cihad için gerekli) malı toplamaktadır. Öyle ise bu kimse ameliyle cihâd yapmış olmaktadır, niyyetiyle de cihâd yapmaktadır. Nitekim aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Medîne'de özrü sebebiyle kalan bir grup vardır ki, onlar, siz hangi vâdiyi geçseniz, hangi beli aşsanız, sevapda sizinle birliktedirler." Öyle ise cihad edenler için çalışmak, onlara bedel iş görmek, Allah yolunda harcanacak malı toplamak özrüyle cihada katılamayanlar nasıl cihad sevabından mahrum kalırlar? Nasıl cihâd zarûrî ise, cihad için gerekli olan malın toplanması da zarûrîdir. Yani bu iki şey niyette de ortaktır, amelde de ortaktır, öyle ise sevapta da ortak olmaları gerekir."[109]

-6- وعن عبداللّه بن أبى أوفى رَضِيَ اللّهُ عَنْهُما قال:]كانَ أبى

مِنْ أصْحَابِ الشّجَرَةِ وَكَانَ النَّبيُّ # إذَا أتَاهُ قَوْمٌ بِصَدَقَتِهِمْ قال: اللَّهُمَّ صَلِّ عَلى آلِ فَنٍ. فَأتَاهُ أبِى بِصَدَقَتِهِ فقال: اللَّهُمَّ صَلِّ عَلى آلِ ألِى أوْفى]. أخرجه الخمسة إ الترمذي .

6. (2055)- Abdullah İbnu Ebî Evfâ (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Babam ashabu'şşecereden idi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kendisine bir kavm zekâtlarını getirince şöyle dua buyururlardı:
"Allahım şu aile'ye rahmet buyur." Babam zekatını getirince onun için de
"Allah'ım Ebû Evfâ'nın ailesine rahmet buyur" diye dua etti." [Buhârî, Zekât 64, Meğâzî 35, Daavât 19, 33; Müslim, Zekât 176, (1078); Ebû Dâvud, Zekât 6, (1590); Nesâî, Zekât 13, (5, 31).][110]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, önceki hadîsin sonundaki dua meselesine açıklık getirmekte ve zekât verenle alan (imam, imamın memuru- fakir) arasında bu dua müessesesinin ehemmiyetini mü'min vicdanlarda perçinlemektedir.
Bu hadisi, Buhârî hazretleri, imamın zekât verenlere dua etmesi gereğine dikkat çektiği ve ayrıca, "Onların mallarından sadaka al ki bununla kendilerini gönahlarından temizlemiş, bununla onların hasenâtını bereketlendirmiş olasın. Onlara dua et, çünkü senin duan onlar için sükûnettir..." (Tevbe 103) âyetini de kaydettiği bir bâb başlığının altında kaydeder.
Âlimler, âyet-i kerîmede, Resûlullah'a "Zekâtlarını al" dedikten sonra ilaveten "onlara dua et!" emrinin verilmiş olmasını, Resûlullah'tan sonra bütün devlet reislerine müteveccih ilâhî bir talimat olarak değerlendirmişlerdir. Hattâ, Hz. Ebû Bekir'e zekât vermemek için isyân eden bedevîler bu âyeti te'vil ederek: "Âyette zekâtın Resûlullah'a verilmesi emredilmektedir, başkasına değil. Namaz kılarız, ama zekât vermeyiz..." demişlerdi. Ulemâ bu emrin Resûlullah'tan sonra onun yerine kâim olacak bütün devlet reislerine müteveccih olduğunu anlayınca, bu meselede isyankâr bedevîlere ve öylesi bir düşünceye sapacak olan muahhar sapıklara söz hakkı kalmamakta, delilsiz iddiaları iptal edilmiş olmaktadır.
Rivâyetler, zekâtını verenlere Resûlullah'ın âyet-i kerîmenin emri mûcibince, sistemli olarak dua ettiğini, zekât malları meyanında "güzel bir deve" gönderen

bir zâta da اَللّٰهُمَّ بَارِكْ فِيهِ وَفِى إِبِلِهِ "Allah'ım, devesini de kendisini de mübarek kıl!" diye duada bulunduğunu belirtirler.
2- Sadedinde olduğumuz hadiste zikri geçen İbnu Ebî Evfâ'nın ismi Alkame İbnu Hâlid İbni'l-Hâris el-Eslemî'dir. Bu zât, oğlu Abdullah (radıyallâhu anhümâ) ile birlikte Bey'atu'r-Rıdvân diye bilinen ve Hudeybiye'deki ağaç altında akdedilen biat hâdisesine katılmışlardır. Bu Abdullah, muammerîn denen uzun müddet yaşayanlardandır. Kûfe'de en son vefat eden sahâbi olup 87 hicrîde rahmet-i Rahmân'a kavuşmuştur, (radıyallâhu anh).
3- Ebû Evfâ'ya rahmet buyur diye yaptığımız tercümenin lügavî asla sadık kalınca, "Ebû Evfa âilesine..." şeklinde olması gerekirdi. Ancak şârihlerin açıkladığına göre, burada görüldüğü üzere, bazı kullanışlarda "âl" kelimesi zâtın kendisine ıtlak olunmaktadır. لقد اُوتى مِزْمَاراً مِنْ مَزَامِيرِ آلِ دَاوُدَ "Bana Hz. Dâvud'a verilen mizmarlardan bir mizmar verilmiştir" hadisinde olduğu gibi. Bu hadiste de Âl-i Dâvud'la Hz. Dâvud (aleyhisselâm)'un başına getirilerek kullanılması, kadri, şânı yüce şahıslar için câridir demişlerdir. Dilimizde hazret kelimesi de böyle bir kullanışa sâhiptir.
4-Yeri gelmişken bir kere daha belirtelim ki Resûlullah'ın: اَللّٰهُمَّ صَلِّ علَى آلِ اَبِى اَوْفَى "Yâ Rabbi Ebû Evfâ'ya rahmet buyur" duası, salât kelimesi ile ifâde edilmiştir. Asla uygun tercümenin "Yâ Rabbi Ebû Evfâ'ya "salât" buyur" şeklinde olması gerekirdi. Ulemâ salât kelimesini Resûlullah'tan başka kimseler hakkında kullanmanın câiz olup olmayacağı hususunda ihtilâf etmiştir.
Bu hadîsten hareket edenler, salatla duanın peygamberlerden başka insanlar hakkında da câiz olduğuna hükmederler. Ancak İmam Mâlik ve Cumhûr bunu mekruh addederler. Ulemâdan bir grup: "Zekâtı alan kimse, veren kimseye, bu hadîs sebebiyle, bu dua ile dua eder. اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلى فُلَنٍ şeklinde."
Ancak Hattâbî, salât kelimesinin lügavî mânasına inerek bu şekilde düşünenler (yani salât kelimesinin sadece peygamberlere yapılan duada kullanılmasının caiz olduğunu söyleyenlere) şöyle cevap verir: "Salât asıl itibâriyle "dua" demektir, ancak, lehine dua edilecek kimseye göre mânası farklılıklar arzeder. Sözgelimi Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ümmetine salât'ı, onlar için bir mağfiret duasıdır. Ümmetinin onun üzerine salâtı, O'nun Allah'a olan yakınlık ve kurbiyyetinin artması için bir duadır. Bu sebeple bu mânadaki salât bir başkası hakkında uygun değildir."
5- Bu hadisle istidlâl edilerek, zekâtı alan kimsenin veren kimseye dua etmesinin

müstehab olduğuna hükmedilmiştir. Bazı zâhirîler bunun vâcib olduğunu söylemişlerdir. el-Hannâtî, bazı Şâfiîlerin de buna yakın bir hükme vardığını hikâye etmiştir. Ancak bu iddiaya şöyle cevap verilmiştir: "Eğer dua, bir vecîbe olsaydı Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) tahsildarlara bunu öğretirdi. İmâma, keza kefâretler, borçlar vs. nevinden aldığı diğer şeyler için dua vâcib olmadığına göre, zekât için de vâcib değildir. Dua emreden âyete gelince, muhtemeldir ki, buradaki vücûb, Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm)'e has bir vecîbedir, zîra onun duası, başkalarının yaptığı duaların hilâfına, ümmet için bir sükûnettir."[111]

RÜŞVET NEDİR, NE DEGİLDİR?

Tarih boyunca, rüşvet hâdiseleri, medenî milletlerin siyasî ve ictimâî hayatlarında ciddî bir çıkmaz olagelmiştir. Günümüzde dünya devletlerinde vukua gelen ve bütün dünya efkar-ı umumiyesini meşgul eden rüşvet skandallarına pek sık şâhid olmaktayız.
Rüşvet Hâdisesi, birçok içtimâî marazların baş sorumlusu olması sebebiyle küçümsenip geçilecek bir mesele değildir. Kânunların bîtaraf ve âdilâne tatbikatını önlediği için, adalet mekanizmasına, dolayısıyle devlete karşı güveni sarsmaktadır. Adaletten emîn olmayan insanlar, kendileri ihkâk-ı hak peşine düşmekte ve kanun hâkimiyetini zedelemekte, anarşiye sebep olmaktadırlar. Liyakat sâhipleri, hakettiğini meşru yoldan alamayınca kabiliyet ve gayret sahipleri atâlete itilmekte, terakkinin zenbereği durumunda olan ictimâî rekabet sönmektedir.
Hülasa hangi nokta-i nazardan ele alırsak alalım, rüşvetin ümmet ve millet hayatında müthiş bir öldürücü zehir olduğunu, içtimâî huzurun, millî terakkinin en mühim engellerinden birini teşkîl ettiğini görürüz. Bu sebeple olacaktır ki, dinimiz rüşvet hâdiselerine şiddetle karşı çıkmış, bütün imkânlarıyla onu tel'in etmiş, İslâm cemiyetinden tard etmek için gerekeni yapmıştır.
Hemen hemen bütün hadis kitaplarına girmiş bulunan ve Tirmizî tarafından sahîh olduğu te'yîd edilen bir hadiste Hz. Peygamber'in rüşvet alana, rüşvet verene (ve hatta verenle alan arasında aracılık yapana) lânet ettiğini görmekteyiz.
Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in Muâz İbnu Cebel (radıyallâhu anh)'i Yemen'e tâyin ederken, meselenin ehemmiyetini tebârüz ettirecek bir tarzda, rüşvetle alâkalı olarak verdiği talimat, memur tâyinlerinde bu husûsun muttarıdan hatırlatılmış olacağını ifâde etmektedir. Hz. Muâz (radıyallâhu

anh)'ın anlattığına göre Yemen'e kadı olarak tavzîf edildikten sonra, (daha yola çıkmadan) arkasından geri çağırtır. Huzûra girince: "Seni niye geri getirttim biliyor musun?" diye sorar ve ilâve eder: "Benim iznim olmadıkça hiçbir şeye dokunmayacaksın. Zîra, bu gülûldür (devlet malından çalmak ve ihânet). Kim gulûlde bulunursa Kıyâmet günü çaldığı şeyle birlikte gelir. İşte bunu hatırlatmak için çağırdım. Haydi işine git."
Rivâyette belirtilen geri çağrılma hâdisesi, memuru tavzîf ederken yapılan birçok tenbîhler, verilen tâlimatlar arasıda rüşvet meselesinin dikkatten kaçmış olması ihtimaline binâen, bunun ehemmiyetinin zihinde iyice yerleşmesi, bu noktaya dikkati çekme gâyesine mâtuftur.
Buhârî'de gelen bir rivâyetten de, âmil olarak tavzîf edilen memurların dönüşlerinde (aldıkları ve sarfettikleri hakkında "muhasebe" edildiklerini anlamaktayız.[112]

HÂKİMLERCE ALINAN RÜŞVET:

Rüşveti alan veren kim olursa olsun büyük bir haram işlemiş olmakla berâber, bilhassa insanlara adâlet dağıtma mevkiinde olan kadıların hükümlerine te'sîr edecek şekilde alacakları rüşvetin fezâhetine husûsan dikkat çekilmiştir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurur: "Ateşte yanmaya en lâyık olan şey "suht" yoluyla elde edilen kazancın hâsıl ettiği ettir." Huzûrda bulunanlar: "Ey Allah'ın Resûlü suht da nedir?" diye sorarlar. Hz. Peygamber: "Hüküm vermede alınan rüşvettir" cevabını verir.
Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), hâkimlerin alacakları rüşvetin kötülüğüne bu rivâyette muzaaf şekilde dikkat çekmektedir:
a) Diğer muhtelif memurların alacakları rüşvet umûmî bir ifâde ile yasaklanırken, burada "hükümdeki rüşvet" ayrıca zikre dökülmüştür.
b) Bir başka çalışmamızda belirttiğimiz üzere muhâtapların dikkatini çekmek maksadıyla Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in başvurduğu metodlardan biri, anlatacağı şeyi muhâtabda hayret uyandıracak, sual sorduracak bir muhtevada ve müphemlikte sormaktır. Nitekim burada herkesin tam anlayamayacağı bir kelime olan "suht"un takbîhi mevzubahis olmuştur. Şârihlerce "yenmesinden ar duyulan her şey" olarak açıklanan suht'un, mânayı Hz. Peygamber'in muhâtapları zamanında taşıyıp taşımaması mühim değil.
Hükümde alınan rüşvete hadiste gelen bu husûsî dikkate paralel olarak, âlimlerin şu hususta icma ettikleri belirtilir: "Bir kadı rüşvet almışsa, rüşvet aldığı

meselede vermiş olduğu hüküm infaz edilmez. Kezâ kadılık makamını rüşvetle elde eden bir kimse ebediyen kadı olamaz ve şâyet vermiş olduğu hüküm varsa infaz edilmez."[113]

MEMUR VE HEDİYE:

İslâm dininin rüşvet karşısındaki hassasiyetini anlamak için, rüşvet mefhûmuna dahil edilen şeyleri görmemizde fayda var. Bunu kavramak için önce rüşvet nedir? Onu belirtelim: Rüşvet, bazı âlimlerce "bir hakkın iptâli veya hakkı olmayan bir şeyin (bâtılın) elde edilmesi (ihkâkı) için verilen şey" olarak; diğer bazılarınca "mevki sâhibinden câiz olmayan (gayr-i meşrû) bir şey için yardım satın almak maksadıyla verilen mal", "karşılık verilmeksizin alınan ve alanın da ayıplanmasına sebep olan şey" vs. olarak târif edilmektedir.
Şu halde hakkımız olmayan bir menfaatin elde edilmesi için verilen her şey rüşvet olmalıdır. Bu sebeple Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), birçok hadisleriyle teşvîk ettiği "hediye"yi, memûrlar hakkında yasaklamıştır: "Memurlara (ummâl) verilen hediyeler gulûldür (ihânettir), (her çeşidiyle haramdır)."
Burada gulûl yani hırsızlık ve ihânet olarak vasıflandırılan, memura verilen hediye, başka birçok hadislerde mevzubahis edilerek haramlığına dikkat çekilmiştir. Bu hususta vârid olan mühim ve meşhûr bir vak'ayı aynen kaydedeceğiz: Ebû Humeydi's-Sâidî anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) Esed kabîlesinde İbnul'l-Lütbiyye adında birisini (Benû Süleym'in zekâtını toplamak üzere vazîfelendirmişti. Dönüşte, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) ne topladın, nerelere harcadın diye hesap sorunca adam: "Şu sizinki, şu da benimki, bu bana hediye edildi" dedi. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) minbere çıkarak Allah'a hamd ve senâdan sonra şu hitâbede bulundu: "Vazîfelendirdiğimiz bazı memurlara ne oluyor ki, dönüşlerinde getirdiklerini ikiye ayırıp: "Şu kısım sizin, bu kısım da benim, bu bana hediye edildi" diyor. Hele söyleyin, bu adam annesinin veya babasının evinde otursaydı buna hediye gelir miydi? Muhammed'in nefisini elinde tutan Allah'a kasem ederim ki, sizden her kim bu (bu devlet malı)ndan her ne alırsa mutlaka Kıyâmet günü onu koynunda taşıyarak gelecek. Çaldığı şey deve ise böğürdüğü, sığır ise mölediği, davar ise beğirdiği halde sırtında taşıyacak." Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) böyle söyledikten sonra, koltuk altlarındaki beyazlık görülünceye kadar kollarını kaldırarak: "Yâ Rabbi teblîğ ettim mi? Ya

rabbi teblîğ ettim mi?" dedi."
Hadislerde alelıtlak hediyeye ve hediyeleşmeye harâretle teşvîk edilmiş olmasına rağmen[114] memurların hediyyeden men edilişindeki sebebi anlamak için İbnu'l-Arabî tarafından sunulan ve İbnu Hacer tarafından aynen benimsenen bir îzâhı hülâsaten sunmayı uygun gördük. Der ki:
"Bir hediyede bulunan kimse, bu hediyeyi vermekle şu üç maksaddan birini güder; bunun dışında kalması mümkün değildir:
1-Hediye verdiği kimsenin muhabbetini kazanma.
2-Hediye verdiği kimsenin yardımını te'min etmek.
3-Hediye verdiği kimsenin malını elde etmek.
Hediye ile bir kimsenin malı veya sevgisi kastedilse bu câizdir. Ancak, bunlardan sevgi kazanmak için verilen hediye, öbüründen efdaldir.
Bir arzusunun yerine gelmesinde yardımını elde etmek için verilen hediyeye gelince, bakılır, eğer (peşinde koştuğu şey) mâsiyet nevinden ise, bu hediye câiz değildir, haramdır; bu (şeriatın meşru kıldığı) hediye değil, rüşvettir. Bu, taatle alâkalı ise bu da câizdir. Eğer bu, bir zulmün, mâruz kalınan bir haksızlığın def'i içinse ve (hediye verilen kimse) vereceğiz ve emretme ile (hediye verenden) bu zulmü bertaraf edecek güç (ve selâhiyet ve makam)da ise bu hediye de rüşvettir. Eğer, hediye verilen kimse bu vaziyette değil de, mevzubahis olan zulmü ve haksızlığı husûsî bir gayret ve şahsî bir hile, tedbir ve teşvik ile bertaraf edecekse yine câizdir. Zîra insanlardan zulmü defetmek, ulû'l-emre yani makam sahiplerine farz-ı ayndır, makam sâhibi olmayanlara ise, farz-ı kifâyedir..."
Bu açıklamalardan anlaşılan şudur: Bir memur yapmakla mükellef olduğu vazîfeyi yapması için, veya yaptığı için verilen mal rüşvettir. Keza yapmaması, terketmesi gereken bir şeyi de bıraktırmak, terkettirmek için verilen mal da rüşvettir.
Burada kaydı gereken rüşvetle alâkalı bir nokta da, Hattâbî başta olmak üzere, bazı âlimlerin görüşüdür. Hattâbî, daha önce Ebû Dâvud'dan kaydettiğimiz, rüşvetin haram olduğunu belirten hadisi açıklarken şöyle der: "Rüşveti veren, hakkı olmayan bir şeyi elde etmek için verirse bu rüşvettir. Fakat hakkını elde etmek veya nefsini zulümden korumak için verirse, bu davranış, hadiste ifâde edilen vaîd ve yasağa dâhil olmaz." Hattâbî bu görüşüne delil olarak, herhangi bir sebeple Habeşistan'da tevkîfe mâruz kalan İbnu Mes'ûd'un, iki dirhem vererek, kendisini kurtarma hadîsesini zikretmekten başka, Hasan-ı Basrî, Şa'bî, Câbir İbnu Zeyd ve Atâ'nın şöyle dediklerini kaydeder: "Kişinin, zulümden korktuğu takdirde nefsini ve malını rüşvet vererek korumasında bir beis yoktur."

Yukarıda İbnu Arabî'den kaydedildiği üzere, -kadı, vâli gibi bizzat vazifeliler dışında olmak şartıyla- hak sâhibine, hakkını elde etmesi için yardımcı olan, çalışan kimse için de alacağı ücretin rüşvet sayılmayacağı ifâde edilmektedir.
Birçok suistimallere kapı açabilecek olan bu ruhsattan istifâde ederken son derece dikkatli olunması gerekecektir. Aliyyü'l-Kâri bu fetvanın zâhirini, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den rivâyet edilen şu hadise muhâlefet ettiğini söylemek sûretiyle fetvayı yerinde bulmadığını ifâde ediyor gibi... "Kim, bir kardeşine şefâatte bulunur da kendisine, bu şefaati için hediye verildikte hediyeyi kabûl ederse riba kapılarından büyük bir kapıya gelmiş olur."
Bu ruhsat reddedilse, ihtiyatla da karşılansa şurası kesin ki, âlimlerimizin tamâmı "memurun -değil rüşvet- hediye almalarının haram olduğu" husûsunda tam bir icmaları vardır, herhangi bir ihtilâf mevzubahs değildir.[115]

DEVLET MALINDAN ÇALMAK (Gulûl)

Rüşvet bahsinde sıkça geçen tâbirlerden biri gulûl'dür. Hadislerde rüşvetin bazı nevlerinin fenalığını belirtmede gulûle teşbih edilmiş olmasına bakılırsa bu kelimenin ifâde ettiği mânanın, o zamanın Araplarınca daha iyi bilindiği, herkesin takbîhine mazhar birşey olduğu anlaşılmaktadır. Gulûl, lügat oyarak hıyânet mânasını taşırsa da, şer'î örfte ganîmet gibi (devlete, ammeye ait mala karşı yapılan hırsızlık ve) ihânete isim olmuştur. Rivâyetlerden Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in sık sık, husûsî şekilde gulûl meselesini el alıp, bunun din açısından ehemmiyetini zihinlerde tesbît etmeye çalıştığı anlaşılmaktadır.
Bu söylediklerimizi, gulûlden men edici hadislerin çokluğu te'yîd ettiği gibi, Müslim'de gelmiş olan şu rivâyet de açık olarak ifâde etmektedir. Ebû Hüreyre anlatıyor: "Bir gün Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) aramızda ayağa kalkarak gulûlü andı. Onun (din nazarındaki ehemmiyetini) büyüttü. Onun hâsıl edeceği, sebep olacağı netîceleri de büyüttü, sonra şöyle buyurdu:
"Sakın sizden birinizi Kıyâmet günü, boynunda böğürmesi olan bir deve olduğu halde gelerek: "Yâ Resûlallâh beni kurtar!" derken, kendimi de: "Senin için bir şeye mâlik değilim; ben sana teblîğ ettim" diye cevap verirken bulmayayım! Sakın sizden birinizi Kıyamet günü boynunda kişneyişi olan bir at olduğu halde gelerek: "Yâ Resûlallâh beni kurtar!" derken, kendimi de "senin için hiçbir şeye mâlik değilim, ben sana teblîğ ettim" derken bulmayayım! Sakın sizden birinizi boynunda meleyişi olan bir koyun olduğu halde gelerek: "Yâ Resûlallâh beni kurtar!" derken, kendimi de "senin için bir şeye mâlik değilim, ben sana teblîğ

ettim" diye cevap verirken, bulmayayım! Sakın sizden birinizi Kıyâmet günü boynunda çığlığı olan bir kimse olduğu halde gelerek "Yâ Resûlallâh! beni kurtar" derken, kendimi de: "Senin için hiçbir şeye mâlik değilim, ben sana teblîğ ettim!" diye cevap verirken bulmayayım. Sakın sizden birisi boynunda dalgalanan elbiseler olduğu halde gelerek: "Yâ Resûlallâh beni kurtar" derken, kendimi de: "Senin için hiç bir şeye mâlik değilim, ben sana teblîğ ettim" diye cevap verirken bulmayayım. Sakın sizden birinizi Kıyâmet günü boynunda altın, gümüş olduğu halde gelerek: "Yâ Resûlallâh beni kurtar!" derken kendimi de: "Senin için hiçbir şeye mâlik değilim, ben sana teblîğ ettim" diye cevap verirken bulmayayım!"

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in bir cümle ile ifâde edilecek bir mefhûmu, hemen hemen aynı kelimeleri taşıyan altı ayrı cümle ile altı defa tekrar ederek ifâde buyurması gulûlün (hıyânet) ehemmiyetini büyütmek ve zihinlerde tesbît etmek maksadına râcidir.

Bu rivâyette at, sığır, koyun, gibi değeri yüksek olan hayvanlar zikredilerek gulûlden men edilirse de, başka rivâyetlerde ayakkabı bağı, iğne, iplik ve hattâ bunlardan da değersiz devlete ait şeyleri çalmanın aynı şekilde gulûl olduğu, ganimetten böyle değersiz bir şey çalmış olarak cephede ölen bir askerin şehitlik mertebesini kaybedeceği belirtilir.

Başta Müslim'in Sahîh'i olmak üzere, hemen hemen bütün hadis kitaplarında rivâyet edilen bir vak'a üzerinde durduğumuz mevzuyu aydınlatacağı için aynen kaydedeceğiz: "Adiyy İbnu Amîre el-Kindî anlatıyor: "Hz. Peygamber'in şöyle söylediğini işittim: "(Ey insanlar) sizden kimi bir iş için tâyin ettiğimizde, o bizden bir iğneyi veya iğneden daha değersiz bir şeyi gizleyecek olsa bu bir gulûldür (hıyânettir). Kıyâmet günü onunla gelecek (ve onunla rüsvay olacak)." Bu sözü işiten Ensârdan siyah bir adam (memuriyetin helâk edici mes'ûliyetinden korkarak) ayağa kalkıp: "Ey Allah'ın Resûlü bana verdiğin memuriyeti geri al" dedi. Hz. Peygamber:

"Bu da ne demek?" diye sordu. Adam: "Senin şöyle şöyle söylediğini işittim" deyince Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) meselenin ehemmiyetini te'kîden şu cevabı verdi: "Ben aynı şeyleri şimdi bir kere daha tekrar ediyorum: "Sizden kimi bir vazîfeye tâyin edersek, az çok ne elde etti ise getirsin. Ondan kendisine tarafımızdan verileni alsın, men edilenden kaçınsın."

Bir başka hadiste bu mâna şöyle te'kîd edilir: "Bir iğne, bir parça iplik de olsa ganîmet malını getirin. Kim ganîmetten bir iğne veya iplik çalacak olsa, Kıyamet günü, o kimse getirecek durumda olmamakla berâber getirmeye mecbûr edilir (yani devamlı azâb edilir)."

Bu mevzûda Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in başka emri de şöyle: "Bir iğne bir iplik de olsa ganîmet malını getirin. Zîra gulûl, Kıyâmet günü buna tevessül eden kimse için rüsvaylıktır, ateştir, yüz karasıdır."
Devlet malından çalmakla (gulûl) alâkalı olarak hadiste gelenleri hülâsa eden mâhiyette Kur'ân-ı Kerîm'de de şu âyet mevcuttur: "Bir Peygamber için emânete (yâhut ganîmet malına) hâinlik etmek? Bu olur şey değil. Kim böyle bir hâinlik eder (ganîmet ve ammeye âit hâsılattan bir şey aşırır, gizler)se Kıyâmet günü hâinlik ettiği o şeyi yüklenerek gelir..." (Âl-i İmrân 161).[116]

RÜŞVET VE SELEF:

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in devlet ve mülkün esası, içtimâî huzur ve medenî terakkinin temeli olan adaletin eksiksiz ve tarafsız olarak tevziini ihlâle sevkeden rüşvet almak, memuriyeti şahsî menfaatlere alet etmek gibi hususlara karşı tebligatında verdiği bu ehemmiyet sonucu ilk devir müslümanlarında fevkalade bir adalet ve titizlik örneğine rastlanmaktadır.
Devlet işlerini gördüğü esnâda kabul ettiği ziyaretçisi ile husûsî sohbetine geçerken devlet mumunu söndürüp şahsî mumunu yakacak kadar titizliği ileri götüren Hz. Ömer'in bu mevzuu ile alâkalı menkîbesi çoktur. Burada herkesce bilinmeyen bir tanesine temas edeceğiz:
Rivâyete göre, Hz. Ömer'in oğlu Abdullah (radıyallâhu anhümâ) bir deve satın alarak koruluğa salar ve orada deve semirir. Hz. Ömer çarşıda gördüğü bu semiz devenin kime ait olduğunu sorar. Oğlu Abdullah'ın olduğunu öğrenince onu çağırtır. Oğlunu dinledikten sonra: "Emîru'l-Mü'minîn' in oğlunun devesini güdün, sulayın, semirtin... olmaz böyle şey! Ey Abdullah deveyi sat, sermayeni al, fazlasını beytü'lmâle koy" der ve öyle yapılır.
İbnu Mes'ûd, hükümle alakalı rüşveti küfür, halk arasındaki rüşveti suht (haram) olarak vasıflandırmıştır.
Tâbiîn'den Mesrûk: "Hediye yiyen kadı, suht (rüşvet) yemiştir, rüşvet alan da bu davranışıyla küfre düşmüştür." Sindî, bu sözde Mesrûk'un kadılarca alınan hediyeyi haram telâkkî ettiğini, rüşveti ise, küfür mesâbesinde tuttuğunu, bu telakkîlerden maksadının da bunlardan kaçmak olduğunu, bütün vera (ve takva) sahiplerince böyle anlaşıldığını belirtir.
İslâm târihinde, müddet-i saltanatı kısa olmakla berâber, âlim, câhil bütün raiyyetince asrının "mehdîsi, müceddidi" telâkki edilecek kadar fevkalade müdebbir bir idare örneği sunan Ömer İbnu Abdilaziz (radıyallâhu anh)'in bu

mevzudaki tellakîsi de burada kaydı değer: Bizzat Buhârî tarafından kaydedilen görüşü şudur: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) ve Râşid Halîfelerden sonra devlet memurlarına verilen hediyeler rüşvettir." Hadis kitaplarında, bu kanaatini ifade etmeye vasîle olan vak'a kısaca şöyle anlatılır: "Bir gün Ömer İbnu Abdillaziz'in canı meyve yemek ister, ancak sarayda ne meyve var, ne de meyve alacak para. (Belki de bu durumun şüyû bulması üzerine) Halîfe'ye hediye olarak meyve gelir. Fakat Halife, meyveden bir tanesini alıp kokladıktan sonra hediye tabağına tekrar bırakarak geri çevirir. Yanındakiler: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer hediye kabûl ederlerdi, sen niye etmiyorsun?" (diye sorarlar, O şu cevabı verir: "Hediye, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında hediye idi, fakat onlardan sonra memurlar hakkında rüşvettir."

Kur'ân-ı Kerîm'de rüşveti yasaklayan âyetler çoktur. [Bakınız: Nisâ 29: Mâide 63-64.] Bunlardan birinde meâlen şöyle denir: "Aranızda (birbirinizin) mallarınızı haksız sebeplerle yemeyin ve kendinizi bilip dururken insanların mallarından bir kısmını günah(ı mûcib sûretler)le yemeniz için onları (o malları) hâkimlere aktarmayın" (Bakara 188).[117]

MEMURUN MAİŞETİ

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) içtimâî hayatın düzen, istikrar ve terakkisinde ana temellerden biri olan adâletin bozulmasında mühim âmillerden bir olan rüşveti bütün çeşitleriyle yasaklarken, memuru rüşvet almaya sevkeden ve zorlayan mühim bir sebebe parmak basmıştır. Bu da, memurun maddî ihtiyâcıdır. "Fakirlik küfür olayazdı" hadisinde Hz. Peygamber maddî ihtiyacın ve ekonomik hayatın insan üzerindeki büyük tesirini te'yîd ve tesbît etmektedir. Bu sebeple Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in tavzîf ve tayinlerde me'mûrlarına yetecek kadar ücret verdiğini görmekteyiz. Hattâ hizmet mukabili terettüb edecek maddi ücrete "mal elde etmek için müslüman olmadım" diyenlere "sâlih mal sâlih kişi için ne iyi" diyerek menfî cevap verdiği gibi, hakkında tahakkuk eden ücrete "benden daha fakirine ver" gerekçesiyle istiğna gösterenlere de, "ücretni al, kendi malın yap, sonra tasadduk et" diyerek zorla vermiştir. İnsan hayatında maddenin ehemmiyetini herkesten çok takdîr eden Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) "İşçi tutan kimse, vereceği ücreti işçiye önceden bildirsin" demekle kalmaz, bu ücretin "işçinin teri kurumadan" verilmesini emreder ve çalıştırdığı işçinin ücretini ödemeyen kimseyi "hür

kimseyi köleleştirme esâbesinde tutarak" "Allah'ın üç büyük düşmanından biri" ilan eder.
Amr İbnu'l-Âs'la alakalı rivâyette, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) askerî bir birliğin başına koyarak sefere göndermek istediği Amr'a şöyle der: "Ben seni bir ordunun başında gazveye göndermek istiyorum. Allah seni muzaffer kılacak ve ganîmet nasîb edecek. Senin mala kavuşmanı da çok arzu ediyorum." Amr'ın: "Ey Allah'ın Resûlü, ben mal için müslüman olmadım, İslâm'ı arzulayarak ve Allah'ın Resûlü'yle berâber olmak için müslüman oldum" deyince de: "Ey Amr, (niye maldan istiğna ediyorsun) helâl mal, sâlih kimse için ne iyidir!" der.
Hz. Peygamber, her me'murun zarûrî ihtiyaçlarını karşılayacak kadar malı devlet hazînesinden almayı helal kılmıştır. Hadis şöyle: "Kim bize me'mur olursa, kendisine bir zevce edinsin, hizmetçisi yoksa bir de hizmetçi edinsin, meskeni yoksa bir de mesken edinsin."
Şârihler bu hadise dayanarak, memura, tasarrufunda bulunan devlet malından zevcesinin mihri, giyeceği gibi lüzumlu şeyleri, israfa kaçmaksızın almasının helâl olduğu, zarûrî olarak muhtaç olunandan fazlasını aldığı takdirde bunun haram olduğunu belirtirler. Esâsen bizzat Resûlullah, aynı hadîsin bir başka vechinde: "Bu söylenenler dışında bir şey alan kimse hâindir, hırsızdır" buyurmaktadır.
Yukarıdaki hadis, zarûrî ihtiyaçlar için takdir edilecek miktarı memura bırakmaktan ziyâde, memurun maaşı hesaplanırken devletin gözönüne alması gereken temel ihtiyaçları belirtmektedir: Zevce, mesken ve hizmetçi ve bunlar için yapılacak zarûrî masraflar. Şu hadîs bu temel ihtiyaçlar muvâcehesinde takdîr edilecek maaş miktarını devlete bırakmaktadır: "Biz kimi bir vazîfeye tâyin edersek ona (münâsip, yetecek) bir rızk (her ay verilen maaş) takdir ederiz. Bu takdîr dışında kim ne alırsa bu aldığı gulûldür (hıyânettir).[118]

BİR SUAL VE CEVABI:

Zamanımızın şartlarının tedâisi ile burada şöyle bir itiraz akla gelebilir: "Bir devlet bütün memurlarına hizmetçi, mesken dahil bütün ihtiyaçlarına kifayet edecek maaş verebilirmiş, hele zamanımız Türkiye' sinde memurların aldığı maaş, normal gıda ve libas ihtiyacını karşılayacak durumda değil. Kirası, yakacağı, hele hizmetçi ücreti tâkatın fevkinde şeyler?" Cevabımız şudur: "Hz. Peygamber'in devlet sisteminde me'mur sayısı azdır. İslâm âlimleri, temel kazanç

vâsıtaları hususunda hadislerde gelmiş olan nasslara dayanarak, başlıca üç kalem mesleği; ziraat, ticâret, sanat (zanaat) diye sayarken bunlar arasına memuriyet diye bir şey koymamışlardır. Bugünün bürokratik sistemi bir kişinin yapacağı işe, bazı durumlarda on, yirmi ve hatta daha fazla sayıda insan tâyin ederek, hem istihsâlin (üretimin) düşmesine hem de çok sayıda insan arasında mes'ûliyetin kaybolarak işlerin iyice aksamasına sebep olmaktadır. Bu arada devletin maddî gücü de bu kadar memur kitlesine normal maaş vermeye kâfi gelmediği için memurlar hem sıkıntı içinde yaşamaya ve hem de, çoğu kere gayr-ı meşru olan bir kısım yan gelirler teminine itilmektedir. Birçok rüşvet hâdiselerinin temeli burada aranabilir. Çok adam istihdamını gerektiren bu bürokrasi sistemi iktisâdî hayatı, dünyayı sömürmeye dayanan Batı cemiyetleri için ne kadar mâkul ise bizim için de o nisbette gayr-i mâkuldür ve ızdırap kaynağıdır."[119]

İÇTİMÂÎ EMNİYET VE RÜŞVET:

Rüşvetin bir cemiyette alıp yürümesinin çeşitli içtimâî netîcelerinden biri, ferdlerdeki güven ve emniyet duygusunu, devlet dâirelerindeki istikrârı alıp götürmesidir. Haksızlıkla bir makama gelen kimse, aynı şekilde oradan gitmenin mütemâdî endîşesini yaşayacaktır. Dilimizde atasözü şeklinde vecîzeleşen "Hâin, hâif ve korkak olur" sözü, rüşvetle, hıyânetle bir kısım imkânlar, menfaatler elde eden insanın ruh hâletini beyân etmektedir. Aynı fıtrî ve içtimâî gerçeği, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) de ifâde etmeyi ihmâl etmemiştir: "Rüşvetin yaygınlaştığı bir cemiyeti korku sarar."
İbnu Abbâs'tan rivâyet edilen bir mevkuf hadîs, bu durumun cemiyette ulaşacağı nihâî safha olan anarşi ve yıkımı beyân ederek, evvelki hadisi tamamlar: "...Bir kavimde haksız ve adâletsiz hüküm arttıkça orada mutlaka kan dökülmesi yaygınlaşır."
Bütün bu izâhlardan sonra beşeriyetteki nizâmın, medeniyetteki devâm ve terakkinin ancak adâletle kaim olduğunu ifâde kasdıyla Resûlullah'ın fem-i mübâreklerinden dökülen: "Semâvât adâletle kâimdir, ayaktadır" sözünün ne derece hikmetli, hakîkatlı olduğu daha vâzıh olarak anlaşılmış olmalıdır.[120]

ZULÜM VE ANARŞİ

Adâlet meselesinin, Kur'ân ve Hadis'te -kısmen belirtmeye çalıştığımız gibi- çok geniş ve şümullü bir şekilde ele alınıp, ısrarla nazara arzedilmesinin mühim

sebeplerinden biri, adâletsizliğin ve cemiyet ferdleri arasında tefrike yer veren tutumun en küçük daire olan aileden, en büyük daire olan ümmet dâiresine kadar her bir içtimâî muhitte hâsıl edeceği fitne ve fesâddır. Şimdi, âile dâiresi ile alâkalı olarak yukarıda sunmuş bulunduğumuz tefurruâtlı ve tatminkâr açıklamalara dayanarak, daha kesin bir dille, içtimâî kargaşaların temelinde büyük ölçüde adâletsizliğin yattığını söyleyebiliriz.
Gayr-i âdil davranış, sadece âile dairesinde annebabaya karşı kin ve hürmetsizlik, kardeşler arasında da hased ve buğz gibi hisleri uyandırmakla kalmıyor, farklı muameleye uğrayan veya uğradığı zannına düşen bütün insanlarda, bu muâmeleyi yapanlara karşı kin ve intikam, kayırılanlara karşı da hased ve buğz hislerini tahrîk eder.
Yine Kur'ân'ın dersiyle hased hissi ve bu hissin doğramasına müncer olacak muamele ve davranışlar ehemmiyetsiz addedilmemelidir. Gerek Hz. Âdem'in iki oğlu arasında cereyan eden beşeriyetin ilk cinâyetinin (Mâide 27-30) ve gerekse Hz. Yûsuf'un, kardeşleri tarafından kuyuya atılması hâdisesinin (Yûsuf 4-10) asıl sebebini kardeşler arasında hâsıl olan hased duygusunun teşkîl etmesi gerçekten düşündürücüdür. Bunlara ilâveten Felak Sûresi'nde gelmiş bulunan, "Hâsid kişinin hased ettiği zamanki şerrinden Allah'a sığınmak" (Felak 5) emri de gözönüne alınınca, hased yani çekememezilik duygusunun cemiyet içerisinde yapacağı tahribâtın ciddiyeti daha iyi anlaşılır. Bugün bütün dünyaya bir kâbus gibi çöken ve milyonlarca insanın hayatına kıyan ve hâlâ da her gün kıymakta olan komünizm vak'ası temelde bu hased duygusuna yani fakirin zengine karşı olan kin ve hasedine dayandığı gözönüne alınırsa, Kur'ân'da dikkat çekilen bu meselenin ne büyük bir hakîkati dile getirdiği anlaşılır.
Kur'an'da mevzubahis olan vak'aların kardeşler arasında cereyan etmiş olması ayrı ehemmiyet taşır. Yani, hased duygusu kardeşi kardeşe öldürtebilir, kuyuya attırabilirse, başka insanlara neler yaptırmaz?
Yukarıda sunulan nassî tahlillerin ışığında, her geçen gün şiddetini artırarak ilerleyen ve memleketimizi yaşanmaz hâle getiren anarşiye göz atacak olursak, bunun da temelinde, yurdumuza dışarıdan giren çeşitli fikir ve düşüncelerin sevkiyle hâkim zümrelerin millete karşı uyguladıkları muhtelif ayırım ve kayırmaları, bunun sonucu -varlığını değişik tabiî sebeplere borçlu olan- değişik gruplarda birbirlerine karşı uyanmış olan kin ve hased duygularını görebiliriz. Daha açık bir ifâde ile, bugünkü anarşi, bir geçen zamandan beri bu memleketin insanlarına yapılan mürtecimünevver, inkılabcıyobaz, ilercigerici, faşistdevrimci, Türkgayr-i Türk, sünnî-Şiî vs. ayırımlarının, bu ayırımlara tâbi olarak hâkim zümrelerin uyguladıkları kayırmaların vicdanlarda doğurduğu kin, nefret, hased

ve intikam gibi menfî hislerin birikimlerinden hâsıl olan bir patlamadır.
Son zamanların siyâsi dalgalanmaları, kalblerde çoktandır neşvünemâ bulmuş olan bu ayırım ve kayırımları daha da artırmış, devlet bir nevi ayırmakayırma âleti olarak kullanılmıştır. Anarşi de bu ayırmalara tâbi olarak şiddet kazanmaktadır.
Mesele böylece temelden kavrandığı takdirde, anarşinin silahla, zorla bastırılamayacağı, bunun ancak bütün vatandaşlara şâmil olan gerçek bir adâlet, insana insanlık haysiyet ve şerefini veren, inancından dolayı, vicdânî kanaatleri, dîni yaşayışı sebebiyle vatandaşları horlamayı terkeden adâlet ve bîtaraflığına her vatandaşı inandıran ciddî bir devlet idâresini getirmekle önlenebileceği kabûl edilir.[121]

BEŞİNCİ BÂB
ZEKÂT KİMLERE HARAM?
KİMLERE HELÂL?
(Bu bâbta iki fasıl var)
*
BİRİNCİ FASIL
ZEKÂT KİMLERE HARAM?
*
İKİNCİ FASIL
ZEKÂT KİMLERE HELÂLDİR?

BİRİNCİ FASIL

ZEKÂT KİMLERE HARAM?

-1- عن أبِى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]أخَذَ الحَسَنُ بنُ عَلَيٍّ رَضِيَ اللّهُ عَنْهُما تَمْرَةَ مِنْ تَمْرِ الصَّدَقَةِ فَجَعَلَها في فِيهِ. فَقَالَ النَّبىُّ #: كِخْ كِخْ، أرْمِ بِهَا. أمَا عَلِمْتَ أنَّا َ نَأْكُلُ الصَّدَقَةَ، أوْ أنَّا َ تَحِلُّ لَنَا الصَّدَقَةُ[. أخرجه الشيخان .

1. (2056)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Hasan İbnu Ali (radıyallâhu anhümâ) zekât hurmasından bir tanesini alıp, hemen ağzına attı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Hişt, hişt at onu! Bilmiyor musun, biz zekât yemiyoruz!" -veya: "Bize zekât helâl değildir!-" diye müdâhale etti." [Buhârî, Zekât 60, 57, Cihâd 188; Müslim, Zekât 161, (1069).][122]

AÇIKLAMA:

1- Burada zekâtın Âl-i Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'e haram olduğu belirtilmektedir. Ancak bu meselede üç hususta ihtilaf edilmiştir:
1) Âl-i Muhammed'e kimler dahildir? Ulemâ arasında en ziyâde kabûl gören (ercâh) görüşe göre, Benî Hâşim ve Benî Muttalib'tir. İmam Şâfiî merhum der ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onları, zevi'lkurbâ sehmine iştirak ettirdi, onlar dışında kalan diğer Kureyş kabîlelerinden hiçbirine bu sehimden vermedi. Resûlullah bunu, onlara haram ettiği zekât sehmine mukabil vermişti."
Ebû Hanîfe ve İmam Mâlik'e göre Âl'den murad sâdece Benî Hâşim'dir. Ahmed İbnu Hanbel'den Benî Muttalib hakkında iki rivâyet var:
Bazı âlimler: "Âl-i Muhammed'den murad bütün kureyş'tir" derken, Mâlikîlerden Esbağ, "Benî Kusayy'dır" demiştir. Bazı hadislere göre de müttakî mü'minler'dir.
Bu hususta farklı görüşler ileri sürülmüştür.
Benî Hâşim şu kollara ayrılır: Âl-i Ali, Âl-i Abbâs, Âl-i Cafer, Âl-i Akîl, Âl-i Hâris İbnu Abdilmuttalib.[123]
2) Haram olan sadakanın şümûlü:

"Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e farz olan zekât ile tetavvu olan sadaka haram idi. Hattâbî bu hususta icmâ edildiğini söyler. Ancak, İmam Ahmed ve İmam Şâfiî'den tetavvu olan sadaka hakkında iki farklı kavl rivâyet edilmiştir. Mâverdi: "Mütekavvim (satılabilir) olan her çeşit sadakanın Resûlullah'a haram olduğunu" söylemiştir. Başkaları: "Kuyuların suyu gibi, ammeye bağışlanan sadakaların haram olmadığını" söylemiştir.
Kezâ sadaka sâdece Resûlullah'a has bir haram mı, yoksa bütün peygamberlere de haram mı idi? Bu da münâkaşa edilmiştir.[124]
3) Sadakanın haram olması meselesinde Âl-i Beyt aynen Resûlullah gibi midir, arada bir fark var mıdır?
İbnu Kudâme: "Benî Hâşim'e farz olan zekâtın helâl olmadığı husûsunda ihtilâf bilmiyoruz" der. Taberî ise, Ebû Hanîfe'den cevâz rivayet etmiştir. Dendiğine göre Ebû Hanîfe: "Zevi'l-Kurbâ sehminden mahrum bırakılırlarsa farz sadakadan almaları câiz olur" demiştir. Mâlikîlerden El-Ebherî'den de böyle bir görüş rivâyet edilmiştir. Bazı Şâfiî fakihlerinden de böyle bir görüş nakledilmiştir.
Ebû Yûsuf: "Onların birbirlerine verecekleri sadaka helâldir, ama başkasının sadakası helâl olmaz" demiştir. Mâlikîlerden bu meselede dört farklı görüş meşhûr olmuştur:
1-Cevâz,
2-Men,
3-Tetavuu sadaka câiz, farz zekât haram,
4-Farz zekât câiz, tetavvu sadaka haram. Evlâ olanı onlara sadaka verilmesidir.
İbnu Hacer bu görüşlerin delillerini kaydeder.
2-Hadis, muhtelif tariklerden bazı farklarla rivâyet edilmiştir. Bir vechinde, hurmaların mescidde yığıldığı, Hz. Hasan ve Hüseyin (radıyallâhu anhümâ)'in o sırada orada oynamakta oldukları ifâde edilmiştir. Rivâyetlerdeki farklılıklar vak'anın bir kere Hz. Hasan'la bir kere de Hz. Hüseyin (radıyallâhu anhümâ)'le ayrı ayrı mekânlarda cereyan ettiği kanaatine de sevketmiştir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), onların sadaka (zekât) hurmasından ağızlarına attıklarını fark eder etmez, parmağını ağızlarına atarak, hurmaya bulaşan tükrükleriyle birlikte hurmaları dışarı çıkartır.
Âl-i Beyt'e zekâtı yasaklamayla ilgili hadisler birçok kereler vârid olmuştur. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in kendisine bir yiyecek gelince, bu hediye mi, sadaka mı? diye sorup, "Hediyedir!" denirse kabûl edip, "sadakadır!" denirse kabûl etmediği; kabûl etse bile, kendisi istifâde etmeyip Ashâb-ı Suffe'ye gönderdiği herkesçe bilinen bir husustur. Resûlullah'ın bu husustaki titizliğini

gösteren bir rivâyeti Ahmed İbnu Hanbel kaydeder: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir gece yatağının altında bir hurma bularak yedi. Fakat o gece uyuyamadı. (Sabah olunca) zevcelerinden biri: "Ey Allah'ın Resûlü! Sen bu gece neden uyumadın? diye sordu. Resûlullah "(Geceleyin) bir hurma bulmuş ve yemiştim. (Sonra hatırladım ki,) bizde zekât hurması vardı. Yediğim hurma ondan olmasın diye vehme kapılarak korktum!" buyurdular."
3- Hadiste geçen ve "hişt! hişt!" diye tercüme ettiğimiz kelimenin aslı kih! kih!'dir. Bu kelimenin farklı okunuşları vardır. Aslen Farsça olup Arapçalaştığı söylenmiştir. Çocukları pis bir şeye dokunmaktan men etmek için söylenir. Bazı yörelerimizde bir mânada sırf çocuklar için söylenen cıss! cıss! kelimesi vardır, hişt daha yaygın, edebî lisanımızın kelimesi olduğu için tercih ettik. Ancak hişt dilimizde büyükler için de kullanılır.
Bir rivâyette, çocuğun hurma çiğnediğini görünce Resûlullah'ın: "Oğulcuğum at onu, oğulcuğum at onu!" dediği rivâyet edilmiştir. Sadedinde olduğumuz vechinde ise hişt! hişt! denmektedir. Bu iki farklı rivâyet şöyle te'lîf edilmiştir: "Resûlullah çocuğun sadaka hurmasını yemekte olduğunu görünce önce "oğulcuğum at onu..." dedi. Fakat çocuğun aldırmayıp yemeye devam etmesi üzerine de, hişt! hişt! diye sertleşerek müdâhale etmiş olmalıdır." Mamafih aksi de söylenmiştir.[125]
4- BAZI HÜKÜMLER:
* Zekâtlar imama verilir, onda toplanır.
* Amme ile ilgili hizmetler mescidde icrâ edilebilir, zekâtların oraya yığılması gibi.
* Çocukların mescide sokulması câizdir.
* Çocuklar hayırlı ve faydalı şeylere alıştırılır, zararlı şeylerden men edilirler.
* Mükellef olmasalar bile çocuklar, alıştırmak maksadıyla haramdan yasaklanırlar.
* Henüz temyîz yaşında olmasa bile çocuğa hitâb ederek yasaklamak câizdir, çünkü o sırada Hasan çocuktu.[126]

-2- وفي أخرى لهما.]أنَّ النَّبىَّ # قال: إنِّى ‘نْقَلِبُ إلى أهْلِى فَأجِدُ التَّمْرَةَ سَاقِطَةً عَلى فِرَاشى أوْ في بَيْتِى فَأرْفَعُهَا ‘كْلَهَا فَأخْشى أنْ تَكُونَ صَدَقَةً فَألْقِيهَا[.»كِخ كِخ« زَجْرٌ للصبيان وَرَدْعٌ عما

يبسونه من ا‘فعال.

2. (2057)- Yine Sahîheyn'de gelen bir diğer rivayette şöyle denmiştir: "Resûullulah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ben bâzan evime dönüyor, yatağımda veya odamda yere düşmüş bir hurma buluyorum. Onu yemek üzere kaldırdığım vakit, "bu, sadaka hurması olmasın?" diye aklıma geliyor, korkup (tekrar yere) atıyorum." [Buhârî, Lukata 6; Müslim, Zekât 162, 163, (1070); Ebû Dâvud, Zekât 29, (1651, 1652).][127]

AÇIKLAMA:

Burada Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zekât malından ne kadar çekindiğini görmekteyiz. Buhârî'nin aynı bâbta, Hz. Enes'ten kaydettiği bir başka rivayet, Efendimizin, yolda giderken yere düştüğünü gördüğü bir hurma tânesi hakkında da: "Zekât hurmasından düşmüş olabileceğinden korkmasaydım bunu alıp yerdim" dediğini haber vermektedir. Şârihler bu habere dayanarak, yolda bulunan hurmanın alınıp yenilebileceğini ifâde ederler. Resûlullah'ın çekinmesi sadece kendine has olan husûsî bir duruma dayanmaktadır.
Muvatta'da gelen bir rivâyet, Hz. Ömer (radıyallâhu anh)'in, içtiği sütün sadaka develerinden sağıldığını öğrenince, boğazına parmak atarak kustuğunu haber verir.[128]

-3- وعنه رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]كانَ النبىّ # إذَا أُتِىْ بِطَعَام سَألَ عَنْهُ. فَإنْ قِيلَ هَدِيَّةٌ أكَلَ، وَإنْ قِيلَ صَدَقَةٌ لَمْ يَأكُلْ، وقال ‘صّحَابِهِ كُلُوا[. أخرجه الشيخان .

3. (2058)- Yine Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) efendimiz, kendisine bir yiyecek getirilince, mahiyeti hakkında sorardı. Eğer "hediye olduğu" söylenirse ondan yerdi, "sadaka olduğu" söylenirse yemeyip Ashabına, "Siz yiyin!" derdi." [Buhârî, Hibe 5; Müslim, Zekât 175, (1077); Tirmizî, Zekât 25, (656); Nesâî, Zekât 98, (5, 107).][129]

4ـ وعن أبى رافع رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]بَعَثَ رسولَ اللهِ # رَجً مِنْ بَنِى مُخزَمِ عَلى الصَّدَقَةِ. فقَالَ: اصْحَبْنِى لَعَلكَ تُصِيبُ مِنْهَا مَعِى. فَقُلْتُ: حَتَّى أسْألَ رسُولَ اللّهِ # فَسَألْتُهُ فقَالَ: مَوْلى الْقَوْمِ منْ أنْفُسِهِمْ، وإنَّا َ تَحِلُّ لَنَا الصَّدَقَةُ[. أخرجه أبو داود والترمذي، واللفظ لهما والنسائى .

قال: ابن ا‘ثير: والمشهور من المذاهب أن مولى بنى هاشم والمُطَّلِبِ َ تحرم عليهم الزكاة وفي ذلك على مذهب الشافعي وجهان: أحدهما: تحرم نتفاء السبب الذي به حَرُمَ على بنى هاشم وَالمُطَّلِبَ، ونتفاء نصيب الخُمُسِ الذي جعل لهم عِوَضاً عن الزكاة، والثاني: تحرم لهذا الحديث. ووجه الجمع بين الحديث وبين نفي التحريم أنه إنما قال ذلك النبي # ‘بى رافع تنْزِيهاً وحَثًّا له على التّشبُّهِ بهم وَا“سْتِنَانِ بِسُنَّتِهِمْ .

4. (2059)- (Peygamberimizin azadlısı) Ebû Râfi' (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Benî Mahzûm'dan bir adamı zekât toplamak üzere gönderdi. Adam bana: "Benimle sen de gel, zekâttan sana da bir pay düşsün" dedi. Kendisine "Hele Resûlullah'a bir sorayım" cevabını verdim ve sordum. Efendimiz: "Bir kavmin âzadlısı o kavimden sayılır, bize sadaka helâl değildir" buyurdu." [Tirmizî, Zekât 25, (657); Ebû Dâvud, Zekât 29, (1650); Nesâî, Zekât 97, (5, 107). Hadisin metni Ebû Dâvud ve Tirmizî'nin metnidir.]

İbnu'l-Esîr der ki: "Bütün mezheplerce meşhur olan görüşe göre, Benî Hâşim ve Benî Muttalib'in âzadlılarına zekât haram değildir. Bu meselede Şâfiî mezhebinde iki görüş mevcuttur: Birine göre, Benî Hâşim ve Benî Muttalib'e zekâtı haram kılan sebebin sona ermesi ve zekâta bedel pay aldıkları humus hissesinin ortadan kalkmış olmasından dolayı zekât haram olmaz.

Diğerine göre, bu hadis sebebiyle haramdır.

Ortadaki bu ihtilafın -yani sadaka Benî Hâşim ve Muttalib âzadlılarına haram değil diyen görüşle haram olduğunu söyleyen bu hadisin- te'lîfine gelince: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu sözü, Ebû Râfi'e, tenzîhen ve kendilerine

benzemeye ve sünnetine uymaya teşvîken söylemiş olmalıdır (gerçek mânada haram etmek ve kesin bir hükümle yasaklamak maksadıyla değil.)"[130]

AÇIKLAMA:

1- Hadisin anlaşılması için öncelikle şunu bilmeliyiz: Hadisin râvisi Ebû Râfi', Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in âzadlısıdır. Hadiste görüldüğü üzere Resûlullah مَوْلَى الْقَوْمِ مِنْ انْفُسِهِمْ "Bir âilenin âzadlısı o âileden bir ferd sayılır" kaidesini vaz'etmiştir.
Âzad edilmiş olan kölenin, âzad eden aileden (veya kavmden) sayılması hukûkî bir durumdur. Buna velayı itâk da denir. Âzâd edilen köle ile efendisi arasında teessüs eden hükmî bir akrabalık vardır. Bu hükmî akrabalık tevârüs ve diyete iştirak gibi karşılıklı bir kısım hak ve mes'ûliyetler getirir. Şu halde Resûlullah'ın "Bir kavmin âzadlısı onlardan biridir" sözü, bu hukûkî, bağın te'yîdi olmaktadır.
2- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın tahsildar tayin ettiği Benî Mahzûmlu zât bazı rivâyetlerde belirtildiği üzere el-Erkâm İbnu Ebî'l-Erkâm'dır.
3-Hadis, zekâttan alınacak pay, memurluk gibi bir hizmete karşılık olarak verilecek bile olsa,
* Hz. Peygamber'e,
* Âl-i Muhammed'e,
* Âl-i Benî Hâşim ve Âli Benî Muttalib'e haram olduğunu ifâde etmektedir. Ahmed İbnu Hanbel, Ebû Hanîfe, İbnu'l-Mâceşûn gibi bazı Mâlikîler ve Şâfiîler nezdinde bu hüküm sahihtir. Ancak Cumhûr-u ulemâ, İbnu'l-Esîr'den kaydedilen açıklamada da görüldüğü üzere, âzadlıların hakikaten değil, hükmen Âli-Beyt-i Nebevî'den sayılmaları sebebiyle, zekâtın onlara câiz olacağına, haram olmayacağına hükmetmiştir. Âl-i Beyt'e mensup âzadlılara zekâtın haram olduğuna kânî olan Ebû Hanîfe, Ahmed... vs. ulemâ ile, câiz olduğunu söyleyen cumhur arasındaki ihtilâfın menşei, Resûlullah'ın "...âzadlısı o kavimden'dir" sözüdür. Yani buradaki müsâvât (veya sayılma), acaba her meseleye ve meselâ, "zekâtın haram olması" meselesine de şâmil midir, değil midir? Cumhur "şâmil değildir!" derken, hüccet olarak, "bu, bütün hükümlere şâmil değildir, sadakanın haram olduğuna dâir vâzıh bir delil mevcut değildir" demiştir. Cumhûr'a hak veremeyen bazı müteahhir ulemâ: "Ancak, bu hadis sadaka vesîlesiyle vürûd etmiştir, ayrıca, ulemâ, zekâtın haramlığı Resûllâh'a mı mahsus, yoksa başkasına da şâmil mi diye ihtilâf etmiş olsa bile, hadisin bu sebeple vürud ettiğinde ittifak etmiştir" demiştir. Rivâyetin zâhiri, Ahmed, Ebû Hanîfe ve

bunlar gibi hükmedenleri haklı çıkarmaktadır, gerçeği Allah bilir.
2- İbnu'l-Esîr'in îzâhatında geçen "humus'a iştirak ettirilme" meselesinin anlaşılması için, meseleyle ilgili İmam Şâfiî hazretlerinin şu açıklamasını kaydedelim: "Sadaka Benî Abdilmuttalib'e helâl değildir. Çünkü Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) onlara zevi'lkurbâ sehminden[131] verdi ve onları Benî Hâşim'le birlikte bu sehme iştirak ettirdi. Fakat, Kureyş'e mensup kabîlelerden onlar dışında hiçbirine bu sehimden vermedi. Bu atiyye onlara haram ettiği sadaka atiyyesine bedeldi. Benî Hâşim âzadlılarına gelince, onların zevi'lkurbâ (yakınlar) sehminde payları yoktur. Öyle ise onların zekâttan da mahrûm edilmeleri câiz değildir. Bu durumda, Ebû Râfi'i zekât malından almaktan yasaklaması tenzîhî bir yasaklamadır, tahrîmî değildir. "Bir kavmin azadlısı onlardandır" demekle; "onların sünnetine uymak, onların hallerine tâbi olmak ve mesela o da onlar gibi "insanların kiri zekât"tan ictinab etmekte onlara benzemek sûretiyle onlardandır" demek istemiştir. Kezâ Ebû Râfi' Resûlullah'ın âzadlısıdır, ihtiyaçlar ve hizmetler müştereken Resûlullah' ça karşılanmaktadır. Bu durumda ona, bu mânaya telmîhen: "Benim sana verdiğimi yeterli buluyorsan insanların kiri olan zekâtın tâlibi olma. Zira sen bizim azâdlımızsın ve bizden bir ferdsin" buyurdu. Şâfiî, buradaki emrin bir tavsiye mahiyetinde olduğunu ifâde etmektedir.
Mevzunun tam anlaşılması için bu bâbın ilk hadisi (2056) vesilesiyle kaydedilen açıklamaya tekrar bakılmalıdır.[132]

-5- وعن ابن عمرو بن العاص رَضِيَ اللّهُ عَنْهُما قال:]قال رسولُ اللّهِ #: َ تَحِلُّ الصَّدَقَةُ لِغَنِىٍّ وَ لِذِى مِرَّةٍ سَوِىٍّ[. أخرجه أبو داود والترمذي.»المِرَّةُ« الْقُوَّةُ. والشدة.»وَالسَّوِىُّ« السليم الخَلْق التام ا'عضاء .

5. (2060)- Abdullah İbnu Amr İbni'l-Âs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sadaka, ne zengine ne de sakatlığı olmayan güçlüye helâl değildir." [Tirmizî, Zekât 23, (652); Ebû Dâvud, Zekât 23, (1634); Nesâî, Zekât 90, (5, 99); İbnu Mâce, Zekât 26, (1839).][133]

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu hadiste Âl-i beyt dışında sadakanın helâl olmayacağı kimseleri beyân etmektedir:
1) Zengin,
2) Sıhhati yerinde, güçlü.[134]

ZENGİN KİME NEDİR?

Şu halde din açısından kim zengindir, kim değildir, onun bilinmesi gerekmektedir. Zenginlik ve fakirlik oldukça izâfî değerlerdir. Bu sebeple ulemânın târifleri farklı olagelmiştir.
* Başta İmam-ı Âzam olmak üzere ehl-i rey'e göre, "Nisab miktarı mala (yani 200 dirheme) sahip olan kimse zengindir. Bu kimsenin zekât alması haramdır." Ebû Hanîfe bu târifinde daha önce kaydettiğimiz İbnu Abbâs hadisine (2010 hadis) dayanır: "Hz. Muaz'ı Yemen'e gönderirken Resûlullah: "Zekâtı zenginlerinden alacak, fakirlerine vereceksin." "Öyleyse der, bu hadiste kendisinden zekât alınan yani zekât verecek nisâba sâhip olan kimse zengin olarak tavsîf edilmiştir. Zenginlik sebebiyle ondan zekât alınır. Dolayısıyla, "Zengine sadaka helâl olmaz" der.
* İmam Şâfiîye göre, kesbi, (kazancı) olan kimse tek dirhemle de zengin sayılırken, çalışacak durumda olmayan zayıf kimse, çok horanta sahibi ise bin dirhemi de olsa fakirdir.
* Diğer bir görüşe göre, sabah ve akşam yiyeceği olan kimse zengindir. Sehl İbnu Hanzaliye'nin Ebû Dâvud'daki bir rivâyetinin zâhiri hükmü te'yîd etmektedir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan zenginliği belirleyen miktar sorulunca, قَدْرَمَا يُغَدِّيهِ وَيُعَشِّيهِ "Sabah ve akşam yemeğine yeten miktardır" diye cevap verir. Tîbî bu hadisle ilgili olarak der ki: "Bu iki vakitte yetecek yiyeceği olanın tetavvû sadakası istemesi (dilenmesi) haramdır. Ancak "müstehak olan"ın farz zekâttan, kendine ve ailesine bir yıl yetecek yiyecek ve giyecek istemesi câizdir. Çünkü bunun (hazîneden) dağıtımı senede bir kere yapılmaktadır. " Bâzı âlimler, hadisin zahirini esas alıp, "Bir günlük ihtiyacını karşılayacak yiyeceği olana dilenmek haramdır" demiştir. Bazıları da, "Bunu devamlı olarak bulabilene haramdır" demiş, bazıları da bunun mensuh olduğunu söylemiştir.
* Tirmizî'nin kaydettiğine göre, bir kısım âlimler, "50 dirhemi olan kimsenin

zengin sayılacağı"na hükmetmiştir. Süfyân-ı Sevrî, İbnu'l-Mübârek, Ahmed, İshâk bu görüşte olanlardandır.

* Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: مَنْ سَألَ مِنْكُمْ وَلَهُ اُوقِيَّةٌ اَوْ عِدْلُهَا فقَدْ سَألَ إلْحَافاً "Sizden kim bir okiyye miktarında serveti veya o değerde malı olduğu halde dilenirse, israf (zaruretsiz) olarak dilenmiştir" hadisini esas alanlar 40 dirhemi olanı zengin addetmişlerdir. Çünkü bir okiyyye 40 dirhemdir.

Görüldüğü üzere, dînen fakir ve zengini kesin hatlarla ayırmak mümkün değildir. Fukaha zekât taleb edilecek kimseleri tesbit zarûretiyle objektif bir ölçü ortaya koymaya çalışsa da Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bunun ölçüsünü inanan kişinin vicdanına havâle eder: اَلْغِنَى الْيَأسُ مِمَّا في أيْدِى النَّاسِ " (Hakikî zenginlik mal çokluğu ile değildir), gerçek zenginlik insanların elindekine karşı gönlünü tok tutmakta, tamahkârlık göstermemektedir."[135]

HAKÎKİ FAKİR KİMDİR?

Cenâb-ı Hak gerçek fakirlerin dilenciler olmayıp edebleri sebebiyle halktan bir şey isteyemeyenler olduğunu belirtir ve bunların bilinip, sadakanın öncelikle bunlara verilmesi gereğine dikkat çeker. "(Sadakalar) Allah yoluna kendilerini vakfetmiş fakirler içindir. Ki onlar yeryüzünde dolaşmaya muktedir olmazlar. (Hallerini) bilmeyen, iffet ve istiğnalarından dolayı onları zengin kimseler sanır. Sen (Habibim) o gibileri sîmalarından tanırsın. Onlar insanlardan yüzsüzlük edip de bir şey istemezler..." (Bakara 173). Resûlullah da Ebû Dâvud'un kaydettiği bir rivâyette şöyle buyurur: "(Hakîki) fakir, kendisine bir iki hurma veya bir iki lokma yiyecek verdiğin kimse değildir. Gerçek fakir odur ki, halka ihtiyacını açıp dilenmez, halk da onun ihtiyaç içinde olduğunu bilip yardım edemez." Yani, örfen fakir bilinen, kapı kapı dolaşıp az da olsa birşeyler alabilenler var ya! Onlar kendilerine zekât verilmesi gereken, şer'î ölçülerin dilenci saydığı kimseler değildir. Çünkü o, rızkını te'mîne muktedirdir. Tîbî bunların zekâta müstehak olmadığını söyler. Ancak hadisin asıl gayesinin muzdar kalmadıkça böyle dilenmeyi zemmetmek olduğu belirtilmiştir. Öylelerine de zekâtın verilebileceği kabul edilmiştir.[136]

DİLENMEK HARAMDIR

"Kişiye, ancak çalışarak kazandığı şey helâldir" (Necm 39) diyen dinimiz, gerçek fakirin dilenmesine ruhsat vermiş ise de, çok kayıtlı olarak vermiştir. Şer'î ölçülerle fakir sayılmayacak kimsenin dilenmesini yasaklamıştır. Bir hadiste: مَنْ سَألَ النَّاسَ اَمْوَالَهُمْ تَكَثُّراً فَإنَّمَا يَسْألُ جَمْرَ جَهَنَّمَ فَلْتَسْتَقِلَّ مِنْهُ اَوْ لِيُكْثِر

"Kim (zarurî) ihtiyacını defetmek için değil de malını) çoğaltmak için insanların mallarından isterse, cehennem korunu istemiş olur. Haydi buyursun (bunu bile bile dileyen) azla yetinsin, dileyen de malını çoğaltsın!" Bazı rivayetlerde, dilenmeyi haram kılacak miktar yukarıda kaydettiğimiz gibi sabah ve akşam yemeğine yetecek miktardır. Bazan bu gece ve gündüz bir günlük yiyecek olarak ifâde edilirken, "sabah veya akşama yetecek" diye tek öğünlük miktarla da ifâde edildiği olmuştur. Şu halde, dilenmek kesinlikle bir geçim vâsıtası, zengin olma yolu kılınmamıştır. Resûlullah bir başka hadiste dilenmesi caiz olmayan kimse, malını artırmak için dilenecek olursa, "Kıyamet günü bu mal, yüzünde bir yırtık, elinde yemekte olduğu cehennemden koparılmış kızgın bir taş parçası olacak..." diye tehdîd eder.[137]

SIHHATİ YERİNDE GÜÇLÜ

Dilenmeyi haram kılan şartlardan biri "sağlıklı ve güçlü olmak"tır. Hadiste ذى مَرَة سَوى diye ifâde edilmiştir. Zî-Mirre kuvvetli, şiddetli mânasına gelir. Seviyy de "sakat olmayan", "âzâları tam" manasına gelir. Şu halde "zengin" e olduğu gibi "çalışabilecek durumda olan"a da dilenmek yasaklanmış olmaktadır. [138]

-6- وعن عطاء بن يسار قال:]قال رسولُ اللّه #: َ تَحِلُّ الصَّدَقَةُ لِغَنِيٍّ إَّ لِخَمْسَةِ: لِغَازٍ في سَبِيلِ اللّهِ، أوْ لِعَامِلٍ عَلَيْهَا، أوْ لِغَارِمٍ، أوْ لِرَجُلٍ اشْتَرَاهَا بِمَالِهِ أوْ لِرَجُلٍ كَانَ لَهُ جَارٌ مِسْكِينٌ فَتُصُدِّقَ َعَلى المِسْكِينِ فَأهْدى المِسْكِينُ لِلْغَنِيِّ[. أخرجه مالك وأبو

داود.»الَغَارِمُ« الكفيل ومن عليه دين ادّانه في غير معصية و إسراف .

6. (2061)- Atâ İbnu Yesâr merhum anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sadaka şu beş kişi dışında zengine helâl değildir:
1-Allah yolunda gazveye çıkan,
2-Sadakayı toplamak için çalışan,
3-Borçlanan,
4-Sadaka malını kendi parasıyla satın alan,
5-Komşusu fakir olan kimse. Şöyle ki: Bu fakire sadaka verilir, o da bundan zengin komşusuna hediyede bulunur." [Muvatta, Zekât 29, (1, 268); Ebû Dâvud, Zekât 22, (1635, 1636); İbnu Mâce, Zekât 27, (1841).][139]

AÇIKLAMA:

1- İbnu Abdilberr, bu hadisin bir önceki rivâyette (2060) kaydettiğimiz, zengine ve çalışabilecek durumda olan sağlıklı kimseye zekâtın haram olduğunu beyan eden mücmel hadisi tefsir ettiğini belirtir. Orada zekât, âmm bir ifâde ile bütün zengin ve sağlıklı kimselere haram edilirken, burada sağlıklı ve zengin olduğu halde zekâttan istifâde edebilecek istisnaî kimseler açıklanmaktadır.
2- Esasen, bu hadisin sadakaların nerelere harcanacağını açıklayan âyet-i kerîme ile de alakalı olduğu söylenebilir. Çünkü mezkûr âyette de, sadakalar olarak ifâde edilen devlet hazinesinin öncelikle nerelere harcanabileceği beyan edilmektedir."
1-Fakirlere, miskinlere,
2-(sadaka) üzerine memur olanlara (toplayan, dağıtan, muhâfaza eden vs.),
3-Kalpleri (müslümanlığa) ısındırılacak olanlara,
4-Kölelere,
5- Esirlere,
5-Borçlulara,
7-Allah yolunda,
8-Yolculara..." (Tevbe 60).Hadiste sayılanlardan ilk üçü âyet-i kerîmede aynen zikredilmektedir: Gâzi, sadaka üzerine çalışan ve borçlanan. Diğer ikisi ise yani satın alma ve hediye yoluyla intikal, sadakanın Kur'an'da belirtilen hedefine ulaştıktan sonra tedâvülüyle ilgili ruhsatı ifâde etmektedir.

3- Yine şunu da belirtelim ki, hadiste zikredilen bu istisnaî durumlarda da bazı teferruat, bazı kayıtlar mevcuttur. Meselâ zekât üzerine çalışan zengin de olsa, zekât malından ücret alabilecek ise de, bu kimsenin Hâşimî ve Muttalibî olmaması gerekir, nitekim bu husus daha önce belirtildi (2056 hadis).
Keza zengin borçlu için de bazı kayıtlar mevcuttur. Bunun borçlanması, bir hayır işini yürütmek veya iki kişinin arasını bulmak gayesiyle olur, neticede fakir düşerse, bunun durumunu kurtarmak, borcunu ödemek için sadakadan verilebilir. Değilse kendi işi için borçlanan bu "zengin borçlu" sınıfına girmez, fakir sınıfında mütâlaa edilir.
Zekât malının hediye olunca helâl oluşunun hadislerde şöyle bir örneği var. Hz. Âişe'nin âzadlısı Berîre'ye sadaka olarak gelen eti o da Hz. Âişe'ye hediye ederdi. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm): هُوَ لَهَا صَدَقَةٌ وَلَنَا هَدِيَّةٌ "Bu, ona sadakadır, bize ise hediyedir" buyurarak yemiştir" (Bak: 2065). Bir başka örnek 2063 numaralı hadiste gelecek.
4- Ulemâ, farz olan sadakanın yani zekâtın, belirtilen bu beş durumun dışında zengine helâl olmayacağı hususunda icma etmiştir. Ebû'l-Velîd el-Bâcî: "Bir kimse, zengin olduğunu bilerek, bu beş sınıf dışında kalan bir zengine zekât verecek olsa câiz olmaz, bu meselede hiçbir hilâf da mevcut değildir" der. İbnu'l-Kâsım: "Zekatını zengin veya kâfire vermiş ise tazmîn eder (yani tekrar zekât verir)" demiştir.
Ancak, nâfile olan sadaka hediye gibidir, zengine de fakire de helâldir, verilebilir.
5- Hattâbî der ki: "Hadis, Allah yolunda gazve yapan kimsenin zengin bile olsa, sadakadan alıp, gazve sırasında onu kullanmasının câiz olacağını beyân etmektedir." Bu, âyet-i kerîmede geçen "Allah yolunda" kısmına girer. İmam Mâlik, Şâfiî, Ahmed İbnu Hanbel ve İshâk İbnu Râhûye böyle hükmetmişlerdir. Ebû Hanîfe ve ashâbı ise: "Gâziye, gazveden ayrılmadıkça sadakadan verilmez" demiştir.[140]

İKİNCİ FASIL

ZEKAT KİMLERE HELÂLDİR?

-1- عن زياد بن الحارث الصُّدَائِى رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]أتَيْتُ رسُولَ اللّهِ # فَبَايَعْتُهُ. فَأتَاهُ رَجُلٌ فقَالَ: أعْطِنِى مِنَ الصَّدَقَةِ. فقَالَ لَهُ رسولُ اللّه #: إنَّ اللّه تَعالى لَمْ يَرْضَ بِحُكْمِ نَبىٍّ وَ غَيْرِهِ في الصَّدَقَاتِ حَتَّى حَكَمَ فِيهَا هُوَ. فَجَزَّأهَا ثَمَانِيَةَ أجَزَاءِ. فَإنْ كُنْتَ مِنْ تِلْكَ ا'جْزَاءِ أعْطَيْتُكَ حَقَّك[. أخرجه أبو داود .

1. (2062)- Ziyâd İbnu'l-Hâris es-Sudâî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelip biat ettim. O sırada bir adam gelerek: "Bana sadakadan ver!" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) adama: "Allah, sadakalar husûsunda, ne herhangi bir peygambere ne de bir başkasına hüküm verme yetkisi tanımadı, hükmü bizzat kendisi verdi. Ve, sadakaları sekiz hisseye ayırdı. Eğer sen bunlardan birine girersen senin hakkını derhal sana veririm" buyurdu." [Ebû Dâvud, Zekât 23, (1630).][141]

AÇIKLAMA:

1- Hattâbî, zekâtı, Kur'an'da belirtilen sekiz sınıftan sadece birine vermenin caiz olmayacağı, hisse sahiplerine göre ayırmak gerektiği hususuna bu hadiste delil bulunduğunu söyler. Bu hükme, hadiste geçen: "...senin hakkını derhal sana verirdim" ifadesi delil kılınmış, "Bu cümle ile, her bir kısmın tek başına sadakada bir hakkının bulunduğu beyan edildi" denmiştir. Şâfiî ve bir kısım ulemâ bu görüştedir.
İbrahim Nehaî: "Eğer mal çoksa ve bütün kısımların her birine pay edilmesine müsaitse, her kısma bir pay ayrılır, azsa tek bir kısma da verilebilir" demiştir. Ahmed İbnu Hanbel de görüşe uygun olarak: "Kısımlara ayrılması evladır, ancak tek bir sınıfa verilmesi de câizdir" demiştir. Ebû Sevr: "İmam taksim ederse bütün sınıflara verir, mal sahibi verirse bir sınıfa vermesi câizdir" der. İmam Mâlik: "Mal sahibi bu sınıflardan en ziyâde muhtaç olanı araştırır, ihtiyacı fazla olanı başa almak sûretiyle sıraya kor. Bir yıl yolcuları daha çok muhtaç, ertesi yıl

fakirleri daha muhtaç görebilir" der.
Ebû Hanîfe ve ashabı ise şöyle söylerler: "Mal sâhibi muhayyerdir, zekâtını bu sekiz sınıftan dilediğine verir." Süfyân-ı Sevrî, İbnu Abbâs, Hasan Basrî, Atâ İbnu Ebî Rebâh gibi Selef-i Sâlihîn'in başka büyüklerinin fetvalarının da bu merkezde olduğu rivayet edilmiştir.
2- Hattâbî, hadisi açıklarken rivâyette ortaya çıkan mevzu dışı bir inceliğe dikkat çeker: "Resûlullah'ın: "Allah sadakalar husûsunda, ne herhangi bir peygambere ne de bir başkasına hüküm verme yetkisi tanımadı, hükmü bizzat kendisi verdi" sözü gösteriyor ki, şer'î beyanlar iki şekilde vukûa gelmektedir:
1) Bazıları var ki, Kitabullah'ta bizzat Allah tarafından vaz'edilmiştir, bu hususta bir de Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ilâve beyan getirmesine, usûl (denen bir kısım aklî ve naklî delillerin) şehâdetine ihtiyaç yoktur.
2) İkinci bir kısım var ki, onların Kitap'ta zikri, mücmel olarak gelmiştir, açıklanmaları Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a bırakılmıştır. O bunları ya bizzat, fiil ve sözleriyle tefsîr eder, açıklar ya da mücmel olarak bırakarak, ümmetinin fakihlerine havale eder. Onlar usûl'e uygun delillerle bunları kıyasa ve istinbata tâbi kılarak açıklarlar.
3- Ulemâ, zekâtın verilmesi gereken altı kısımda ittifak eder. İhtilâfları, müellefe-i kulûb denen kalpleri İslâm için kazanılacak olanlar ile âmilîne aleyh denen zekâtın toplanması ve dağıtılması işlerinde çalışanlar üzerinedir. Şöyle ki:
1) Müellefe-i kulûb: Bu, zekât parasından ayrılacak payla müslümanlara yakınlık ve taraftarlığı kazanılacak kimseleri ifade eder... Yani maddî avantajla ısındırılıp, sonra da müslüman olması sağlanacak olan kimselerdir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Huneyn savaşında elde edilen ganimetten şâir, edip, kabîle reisi gibi, halk arasında müessiriyet ve nüfuzu olan îtibar ve mevkî sahibi kimselere bol bol vererek muhalefetlerini önlemiş, yakınlıklarını sağlamıştı. Sonradan bunların samîmi birer müslüman oldukları görülmüştür.
İşte bu maksadla zekâttan ayrılacak pay husûsunda, İslâm'ın şaşaalı bir şekilde hakimiyet kurmuş olduğu dönemlerde yaşamış olan müctehîd imamlar, bazı tereddütler ifade etmişlerdir:
* Hasan Basrî, Ahmet İbnu Hanbel gibi bazıları: "Bu sâbit, değişmez bir paydır, müslümanlar buna ihtiyaç duyarlarsa, bu maksadla zekâttan pay ayırırlar" demiştir.
* Ebû Hanîfe, Ashâbı ve Şa'bî gibi bir kısmı, "Müellefe-i kulûb, Resûlullah'la birlikte sona ermiştir, artık bu kısma pay ayrılmaz" demiştir.
* İmam Mâlik: "Müellefe-i kulûb hissesi diğer hisselere rücû eder" demiştir.
İmam Şâfiî: "İslâm'a kazanılması için, müşrike sadakadan pay ayrılması câiz

değildir" demiştir.
Görüldüğü üzere çoğunluk, bu hisseye pay ayrılmaması istikametinde görüş beyân etmiştir.
2) Âmilîne aleyh- yani zekât üzerine çalışanlar: Bunlar zekâtın toplanması, merkeze getirilmesi, merkezde korunması, müstehaklarına dağıtılması gibi zekâtla ilgili hizmetlerde çalışan memurlar sınıfını teşkîl eder: Tahsildarlar, kâtipler, muhâsipler, müfettişler, bekçiler, çobanlar vs. pek çok çeşitleri mevzubahistir. Bu işlerde, parasız çalışacak insanlar çıkarsa da bütün hizmetleri parasız yürütmek mümkün olmaz. bunlara, toplanan zekâttan ücret-i misil[142] denen belli bir ücret ödenir. İşte sadedinde olduğumuz hadis ve dahi ayet-i kerîme bu hizmetlerde çalışan kimselere zengin dahi olsalar zekâttan pay ayrılacağını tasrîh etmişlerdir. Ancak, bir malın zekâtını çıkarıp ehline dağıtma işini adam kendisi yapıyor ise maldan âmilîne aleyh payı ayrılmaz.
Âl-i Beyt'e mensup olan kimseye bu kısımdan da pay ayrılamayacağı önceki hadiste açıklanmıştır.[143]

-2- وعن أم عطية رَضِيَ اللّهُ عَنْها، واسمها نُسَيْبَةُ قالت:]تُصَدِّقَ عَلىَّ بِشَاةٍ فَأرْسَلْتُ إلى عَائِشَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْها بِشَيْءٍ. فقَالَ النَّبىُّ #: عِنْدَكُمْ شَيْءٌ؟ فقَالَتْ عَائِشَةُ رَضِيَ اللّهُ عَنْها: ، إلاَّ مَا أرْسَلَتْ بِهِ نُسَيْبَةُ مِنْ تِلْكَ الشَّاةِ. فقَالَ هَاتِ، فقَدْ بَلَغَتْ مَحِلَّهَا[. أخرجه الشيخان .

2. (2063)- İsmi Nüseybe olan Ümmü Atiyye (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Bana bir koyun tasadduk edilmişti. Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ)' ye bir miktar et gönderdim. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) o sırada Hz. Âişe'ye:
"Yiyecek birşeyler var mı?" diye sormuş, Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) de:
"Hayır! Ancak, Nüseybe'nin şu (kendisine tasadduk edilen) koyundan gönderdiği bir miktar et var" cevabını vermiş. Resûlullah:
"Getir onu, o koyun yerini bulmuş (bize hediye olarak gelen zekât olmaktan çıkmış)tır" demiş." [Buhârî, Zekât 31, 62, Hibe 5; Müslim, Zekât 174, (1076).] [144]

AÇIKLAMA:

Müstehak olana sadaka olarak gelen bir malın, onun tarafından bir başkasına hediye edilmesi veya satılması hâlinde "sadakalık" vasfını kaybedeceği; bu durumda, sadaka yemesi haram olan kimselere o malın helâl olacağı daha önce açıklandı (2061. hadis).[145]

-3- وفي أخرى لهما و'بى داود والنسائى عن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]أتِىَ النَّبىُّ # بِلَحَم تُصدِّقُ بِهِ عَلى بَرِيرَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْهاً. فقَالَ: هُوَ عَلَيْهَا صَدَقَةٌ وَلَنَا هَدِيَّةٌ[.

3. (2064)-Yine Sahîheyn'de ve ayrıca Ebû Dâvud ve Nesâî'de Hz. Enes (radıyallâhu anh)'den rivâyet edilen bir hadiste denmiştir ki:
"Berîre (radıyallâhu anhâ)'ye tasadduk edilen bir etten Resûlullah'a ikrâm edilmişti. (Etin menşeini öğrenen Resûlullah: "Bu ona sadakadır, bize ise hediyedir" buyurdu." [Buhârî, Zekât 62, Hibe 5; Müslim, Zekât 170, (1074); Ebû Dâvud, Zekât 30, (1655).][146]

AÇIKLAMA için 2061. hadise bakılmalıdır.[147]

-4- وعن بَشِيرِ بن يسار:]زَعَمَ أنَّ رَجُ مِنَ ا'نْصَارِ يُقَالُ لَهُ سَهْلُ بنُ أبِى حَثْمَةَ أخْبَرَهُ أن النبى # وَدَاهُ مِائَةً مِنْ إبِلِ الصَّدَقَةِ، يَعْنِى دِيَةَ ا'نْصَارِىِّ الَّذِى قُتِلَ بِخَيْبَرَ[. أخرجه أبو داود .

4. (2065)- Beşîr İbnu Yesâr (rahimehullah)'dan nakledildiğine göre, Sehl İbnu Ebî Hasme denen Ensâr'dan bir zât ona şunu haber vermiştir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), kendisine (Sehl'e) zekât develerinden yüz tanesini diyet olarak ödemiştir. Yâni, Hayber'de öldürülen Ensârî'nin diyeti olarak." [Ebû Dâvud, Diyât 8, 9, (4521, 4523); Buhârî, Diyât 22.][148]

AÇIKLAMA:

1- Rivayetin Ebû Dâvud'daki aslı uzundur. Teysîr müellifi özetleyerek burada nakletmiş. Rivâyetin aslı şöyle: "Sehl İbnu Ebî Hasme anlatmıştır ki: Kavminden bir grup Hayber'e gitmiş, orada (iş icabı) birbirlerinden ayrılmışlar. Sonra arkadaşlarından birini öldürülmüş bulurlar. Ölünün yakınında bulunanlara: "Arkadaşımızı siz mi öldürdünüz?" diye sorarlar. Onlar: "Hayır, biz öldürmedik, öldüreni de bilmiyoruz!" diye cevap verirler. Oradan Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gidip durumu anlatırlar. O:
"Bunu öldüren hakkında bana beyyine (şâhid) getirin!" der. Onlar, bu meselede beyyineleri olmadığını söylerler.
"Öyleyse, der, ora halkı size yemin etsinler."
"Biz derler, yahudilerin yemimine râzı olmayız."
Bunun üzerine Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), kanın karşılıksız kalmasını istemez ve sadaka develerinden yüz deve ile fidye öder."
2- Teysîr müellifi, bu hadisi buraya kaydetmekle şu hükme dikkat çekmek istiyor: Kişi, devletin kendisine ödemesi gereken bazı tazminâtı, sadaka malından ödeyecek olursa, zengin bile olsa, bunu alabilir. Burada görüldüğü üzere, devlet, fâili meçhul cinâyetin diyetini, zekât develerinden kendisi ödemiştir.[149]

-5- وفي رواية لرزين عن أبى س:]أنَّ النبىّ # حَمَلَ عَلى إبِلِ الصَّدَقَةِ. قُلْتُ: وَهُوَ في صَحِيحِ الْبُخَارِىِّ مُعَلَّقٌ، وَاللّهُ أعْلَمُ[.

5. (2066)- Rezîn'in kaydettiği bir rivâyette, Ebû Lâs el-Huzaî demiştir ki: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), (bizi hacca giderken) sadaka develerine bindirdi." [Buhârî, Zekât 49, Ahmed İbnu Hanbel 4, 221. (Bu rivayeti Rezîn ilâve etmiştir. Buhârî muallak olarak kaydeder. Ahmed İbnu Hanbel de Müsned'de.][150]

AÇIKLAMA:

Bu rivâyette de zekât malından istifâdenin bir başka çeşidine örnek görüyoruz: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), hacc yolunda, sadakaya ait develere

bir kısım hacıların binmesine izin vermiştir. Rivâyetin, Ahmed İbnu Hanbel'deki aslında bu develerin zayıf olduğu ve hatta Ashâb'ın, "Bizi taşıyamayacağından korktuğumuz bu develere binmemizi mi emrediyorsunuz?" dediği belirtilir.[151]

---

[1] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/321.

[2] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/321-322.

[3] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/322.

[4] Bu hadîste, altın ve gümüşü Allah yolunda harcamayarak toplayıp "kenz" yapanları, cehennemin elîm azabıyla tehdît eden âyete (Tevbe 34) açıklık getirilmektedir: "Zekâtını veren kimse o âyette tehdîd edilenlerin dışında kalacaktır" denmiş olmaktadır.

[5] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/322-324.

[6] Bugün bir kısım müslümanlar, laik devlete verilen verginin meşru olmadığı, zekâtın yerine geçmediği inancındadır. Buna evet veya hayır demek ciddi bir fetva işidir. Şu kadarını söyleyebiliriz ki; kîl u kâl ile ahkâm sâbit olmaz.

[7] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/324-326.

[8] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/326.

[9] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/327.

[10] Hz. Mu'âz'ın Yemen'e gönderilişi hususunda 9.ve 8.hicrî yıllar da söylenmiştir. Hz. Ebu Bekir zamanına kadar orada kalıp, sonra döndüğü ve Şam'a gidip orada öldüğünde ittifak edilir.

[11] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/327-331.

[12] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/331.

[13] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/332.

[14] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/332-334.

[15] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/334-337.
[16] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/337.
[17] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/338.
[18] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/338-339.
[19] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/340.
[20] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/340.
[21] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/340-341.
[22] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/340-343.
[23] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/343.
[24] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/343.
[25] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/343-344.
[26] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/344.
[27] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/344.
[28] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/344-346.
[29] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/346-347.
[30] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/348.
[31] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/348-349.
[32] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/352-353.
[33] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/353-354.
[34] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/354-355.
[35] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/357-358b
[36] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/358.
[37] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/358.

[38] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/358.

[39] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/359.

[40] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/359-360.

[41] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/360.

[42] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/361.

[43] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/361.

[44] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/362.

[45] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/362.

[46] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/363.

[47] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/363-364.

[48] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/364.

[49] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/364.

[50] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/365.

[51] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/365-366.

[52] Mahiyetinin anlaşılması için 825 numaralı hadis ve açıklama okunmalıdır (4.cilt, S. 312-315).

[53] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/367-368.

[54] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/368.

[55] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/368-369.

[56] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/369.

[57] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/369-370.

[58] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/370.

[59] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/371.

[60] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/371-372.

[61] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/373.
[62] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/374.
[63] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/374.
[64] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/373-374.
[65] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/375.
[66] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/375-377.
[67] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/377.
[68] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/377.
[69] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/378.
[70] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/378.
[71] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/379.
[72] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/379.
[73] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/380.
[74] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/380.
[75] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/380-381.
[76] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/382.
[77] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/382.
[78] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/383.
[79] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/383.
[80] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/384.
[81] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/384-385.
[82] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/385.
[83] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/385-386.

[84] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/387.

[85] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/387.

[86] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/387-388.

[87] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/388-389.

[88] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/389.

[89] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/389.

[90] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/389-390.

[91] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/391.

[92] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/391.

[93] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/301-392.

[94] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/392.

[95] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/392.

[96] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/392.

[97] Bir sa' 1040 dirhem-i şer'îdir, bu da 2,917 kg'dır.

[98] Bu hesaplaşma Tecrîd-i Sarih'ten alınmadır (1, 166-167).

[99] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/393-394.

[100] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/395-396.

[101] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/396-397.

[102] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/397.

[103] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/397.

[104] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/397.

[105] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/397-398.

[106] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/398.

[107] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/398-399.

[108] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/399.

[109] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/399-400.

[110] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/400.

[111] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/400-402.

[112] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/402-403.

[113] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/403-404.

[114] Hediyeleşme üzerine müstakil bir bölüm gelecek (5781-5788.hadisler).

[115] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/404-406.

[116] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/406-408.

[117] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/408-409.

[118] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/409-410.

[119] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/410-411.

[120] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/411.

[121] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/411-413.

[122] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/415.

[123] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/415.

[124] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/415-416.

[125] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/416-417.

[126] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/417.

[127] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/418.

[128] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/418.

[129] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/418.

[130] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/419.

[131] Zevi'l-Kurbâ sehmi, düşmandan elde edilen ganîmetin humusu (beşte biri) Enfâl sûresinin 41.âyetine göre beşe ayrılacaktır. Bu beşten biri zevi'l-Kurbâ'ya (Resûlullah'ın yakınları) aittir: "...ele geçirdiğiniz ganîmetin beşte biri:1- Allahın, Peygamberin,2- Yakınlarının,3- Yetimlerin,4- Düşkünlerin, 5- Yolcularındır."

[132] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/419-421.

[133] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/421.

[134] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/421.

[135] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/421-422.

[136] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/423.

[137] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/423.

[138] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/423-424.

[139] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/424.

[140] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/424-425.

[141] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/426.

[142] Ücret-i misil, emsaline verilen ücret miktarınca demektir. Emsalin aldığından ne az ne de çok.

[143] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/426-428.

[144] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/428.

[145] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/428-429.

[146] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/429.

[147] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/429.

[148] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/429.

[149] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/429-430.

[150] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/430.

[151] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/430.

ZIHÂR BÖLÜMÜ

UMUMÎ AÇIKLAMA:

ZIHÂR BÖLÜMÜ

UMUMÎ AÇIKLAMA:

Zıhâr veya müzâhere, lügat olarak, arka ma'nâsına gelen zahr'dan gelir. İki şey arasında bir mutabakat ve mümâselet vücuda getirmek manasındadır. Boşanma bahsinin bir ıstılahı olarak: Kocanın, hanımını neseb, reza (süt emme) veya müsâharet (evlenmeden hâsıl olan akrabalık bağı) suretiyle müebbeden mahremi olan bir kadının, kendisince bakılması caiz olmayan arkası, karnı, uyluğu gibi bir uzvuna teşbih etmesidir. Bu muamelede daha ziyade zahr (sırt) kelimesi kullanıldığı için zıhâr denmiştir. Zahr kelimesi çoğu kere, edeb icabı, karın ve tenâsül uzvu yerine kullanılmış olur.

Bu, bir nevi boşamadır. Zira helal olan hanımını, haram olan bir yakınına benzetmek suretiyle, onu kendisine haram kılmış olmaktadır, mezmum bir davranıştır.

Böyle bir benzetme muamelesinde bulunan kimseye, zıhar kefâretinde bulunmadıkça hanımı haram olur. Cinsî temas, öpme, şehvetle kucaklama ve lems (değme) gibi muamelelerde bulunamaz. Mesela bir kimsenin, hanımına: "Sen bana annemin arkası gibisin"; "ben sana zıhâr ettim"; "sen bana anam gibisin"[1] "sen bana anam gibi haramsın" nevinden sözler sarfeden kimse zıharda bulunmuş olur.

Kefâret olarak şunlardan birini yapması gerekir:

* Köle âzad etmek.
* İki ay muttasıl oruç tutmak.
* Altmış fakire sabahlı akşamlı günde iki öğün olmak üzere yemek yedirmek.

Bu üç şıktan birini tercih hakkı yoktur. Maddi imkanı olan köle âzad eder. Olmayan sıhhati elveriyorsa oruç tutar; değilse fakir doyurur.

Teferruat için ilmihal kitaplarına bakılmalıdır.[2]

4100 -1- عن سلمة بن صخر البياضي رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]كُنْتُ امْرأً أُصِيبُ مِنَ النِّسَاءِ مَاَ يُصِيبُ غَيْرِى فَلَمَّا دَخَلَ شَهْرُ رَمَضَانَ خِفْتُ أنْ أُصِيبَ مِنِ امْرَأتِي شَيْئاً يَتَتَابَعُ بِي حَتّى أُصْبِحَ فَظَاهَرْتُ مِنْهَا حَتّى يَنْسَلِخَ شَهْرُ

رَمَضَانَ فَبَيْنَا هِيَ تَخْدُمُنِى ذَاتَ لَيْلَةٍ إِذْ تَكَشَّفَ لِي مَنْهَا شَيْءٌ. فَلَمْ أَلْبَثْ أَنْ نَزَوْتُ عَلَيْهَا. فَلَمَّا أَصْبَحْتُ خَرَجْتُ إِلى قَوْمِي فَأَخْبَرْتُهُمُ الْخَبَرَ. قَالَ: فَقُلْتُ امْشُوا مَعِي إِلى رَسُولِ اللّهِ #. قَالُوا:َ وَاللّهِ فَانْطَلَقْتُ إِلى رسولِ اللّهِ # فَأَخْبَرْتُهُ. فَقَالَ: أَنْتَ بِذَاكَ يَا سَلَمَةُ؟ قُلْتُ: أَمَا بِذَاكَ يَا رَسُولَ اللّهِ مَرَّتَيْنِ وَأَنَا صَابِرٌ ‘مْرِ اللّهِ فَاحْكُمْ فِيَّ بِمَا أَرَاكَ اللّهُ قَالَ: حَرِّرْ رَقَبَةً. قُلْتُ: وَالَّذِى بَعَثَك بِالحَقِّ نَبِيَّاً مَا أَمْلِكُ رَقَبَةً غَيْرَهَا، وَضَرَبْتُ صَفْحَةَ رَقَبَتِي قَالَ: فَصُمْ شَهْرَيْنَ مُتَتَابِعَيْن. قُلْتُ: وَهَلْ أَصَبْتُ الَّذِي أَصَبْتُ إَّ مَنَ الصِّيَام. قَالَ فَأَطْعِمْ وَسْقاً مِنَ تَمْرٍ بَيْنَ ستِّينَ مِسْكِيناً. قُلْتُ: وَالَّذِي بَعَثَكَ بِالْحَقِّ نَبِيَّاً لَقَدْ بِتْنَا وَحِشِينَ مَالَنَا طَعَامٌ. قَالَ: فَانْطَلِقْ إِلى صَاحِبِ صَدَقَةِ بَنِى زُرَيْق فَلْيَدْفَعْهَا إِلَيْكَ. فَأَطْعِمْ سِتِّينَ مِسْكِيناً وَسْقاً مِنْ تَمْرٍ وَكُلْ أَنْتَ وَعِيَالُكَ بَقِيَّتَهَا. فَرَجَعْتُ إِلى قَوْمِي. فَقُلْتُ: وَجَدْتُ عِنْدَكُمُ الضَّيْقَ وَوَجَدْتُ عِنْدَ رسولِ اللّهِ السَّعَةَ وَحُسْنَ الرَّأى وَقَدْ أَمَرَ لِي بِصَدَقَتِكُمْ[. أخرجه أبو داود والترمذي .

1. (4100)- Seleme İbnu Sahr el-Beyâzî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ben, bir başkasında rastlanmayacak derecede kadın mevzuunda zaafı olan (ve şiddetli ihtiyaç duyan) bir kimseydim. Ramazan ayı girince (tahammül edemeyip oruçlu iken) hanımına temas ediveririm diye korktum. Ve Ramazan boyu devam edecek bir zıhârda bulundum. Sabah olunca yakınlarıma gidip durumu haber verdim. Ve: "Benimle Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelin (durumumu sorayım)" dedim."

"Vallahi hayır! Gelmeyiz!" dediler.

Resulullah'a tek başıma gittim, durumu haber verdim.

"Yani sen böyle mi yaptın ey Seleme?" buyurdular.

Ben: "Evet ben öyle yaptım! Evet ben öyle yaptım. Ancak Allah'ın emri karşısında sabırlıyım, Allah size her ne göstermişse onu bana hükmedin!" dedim. "Bir köle âzad et!" emrettiler. Ben: "Sizi hak peygamber olarak gönderen Zât-ı Zülcelâl'e yemin olsun şundan başka rakabem yok deyip rakabeme elimle şaplattım."[3] "Öyleyse peş peşe iki ay oruç tutacaksın!" buyurdular. Ben: "Ama ben bu günahı oruç yüzünden işledim, (dayanamam)!" dedim. "Öyleyse buyurdular, altmış fakire bir vask kuru hurma taksim et!"

"Seni hak peygamber gönderen Zât-ı Zülcelâle yemin olsun (ben ve hanım, her)

ikimiz aç ve yiyeceksiz olarak geceyi geçirdik" dedim. (Aleyhissalâtu vesselâm bu sözüm üzerine):
"Benî Zureyk'in sadaka mallarına bakan memura git, o miktar (hurma)yı sana versin, sen altmış fakire yedir. Geri kalan bakiyeyi de sen ve iyaliniz yeyin" buyurdular. Ben kavmime döndüm. Onlara: "Sizden zorluk ve bed fikir gördüm. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'da ise genişlik ve güzel fikir buldum. Bana sadakanızdan verilmesini emretti! dedim." [Ebu Dâvud, Talâk 17, (2213); Tirmizî, Talâk 20, (1200); Tefsir, Mücâdile 3295; İbnu Mâce, Talâk 25, (2062).] [4]

AÇIKLAMA:

1- Burada, zıhârda bulunduğu halde yeminini tutmayan bir sahâbîye Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın verdiği hükmü ve bunun tatbikatına bir örnek görmekteyiz.

2- Vask: Altmış sa'dır. Bir sa' ise 2, 20 ile 2,650 litre arasında bir hacim ölçüsüdür.

3- Hadis, kefâret olarak altmış fakirin doyurulmasını âmirdir. Nitekim İmam Şâfiî ve İmam Mâlik hazretleri böyle hükmederler. Ancak Ebu Hanîfe merhum bir fakiri altmış gün doyurmakla da kefaretin yerine getirileceğine hükmetmiştir.

4- Bu hadisten hareketle Sevrî, Ebu Hanîfe ve Ashâbı bir fakir için hurma, darı, arpa veya kuru üzümden bir sa', buğdaydan da yarım sa' vermenin vacib olduğuna hükmetmişlerdir.
İmam Şâfiî ise, bu hususta gelen ve vask yerine arâk tabiri geçen başka rivayetleri göz önüne alarak: "Vacib olan, her fakir için bir müdd miktarı vermektir" demiştir. Arâk ise onbeş sa' miktarında bir hacim ölçüsüdür.

5- Hadisin zâhirine göre, kişi her üç nevini de yerine getirmekten aciz de olsa kefâret yine de sâkıt olmamaktadır. Zira, adam köle âzad edemiyeceğini, üstüste iki ay oruç tutamayacağını, altmış fakiri de doyuramayacağını söyleyince, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), ona, kefaretini yerine getirecek miktarda yardımda bulunmuştur. İmam Şâfiî ve Ahmed İbnu Hanbel böyle hükmetmişlerdir.
Bazı âlimler, bu durumda kefâretin düşeceğine hükmetmiştir.
Bazıları da, tafsili esas almış, "Ramazan orucunun kefâreti düşer, diğer kefâretler düşmez" demiştir.

6- Köle âzadı hususunda da ülemânın farklı bir değerlendirmesine dikkat çekmede fayda var: Hadisin ıtlakını esas alan Atâ, Nehâî ve Ebu Hanîfe rahimehumullah: "Kölenin mü'min olup olmamasına bakılmaz, herhangi bir kölenin âzadı yeterlidir" demişlerdir. İmam Mâlik, Şâfiî ve diğer bir kısım ülemâ: "Kâfir kölenin âzad edilmesi ne câizdir ne de yeterli!" demişlerdir. Bunlara göre, bu mutlak hadis, katille ilgili kefareti beyan eden âyette "iman" şartı ile kayıtlanmıştır. Bu iddiaya: "Bir hükmü diğer bir meselenin hükmüyle kayıtlamak caiz olmaz" diye cevap verilmiştir. Meselede bazı tafsil daha varsa da, bu kadarını yeterli görüyoruz.[5]

-4101 -2- و ‘بي داود في أُخرى:]أَنَّ جَمِيلَةَ كَانَتْ تَحْتَ أَوْسِ بْنِ الصَّامَتِ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما. وَكَانَ رَجٌ بِهِ لَمَمٌ. وكَانَ إِذَا اشْتَدَّ لَمَمُهُ ظَاهَرَ مِنَ امْرَأَتِهِ فَأَنْزَلَ اللّهُ فِيهِ كَفَّارَةَ الظِّهَارِ[.»التَّتَابُعَ« التهافت في الشر واللجاج فيه و يكون إ في الشر.ومعنى »نَزَوْتُ« وثبت عليها، وأراد به الجماع.وقوله »بتَنَا وَحَشِينِ« أي طعام لنا، يقال أوحش الرجل: إذا جاع، وتوحش: إذا خ بطنه .

2. (4101)- Ebu Dâvud'un bir diğer rivayetinde şöyle denir: "Cemîle, Evs İbnu's-Sâmit (radıyallahu anhümâ)'nın nikahı altında idi. Evs ise, kendisinde kadına karşı şiddetli istek bulunan birisi idi. Bu duygusu şiddet peyda edince (nefsini frenlemek maksadıyla) hanımına zıharda bulundu. Bunun üzerine, Allah Teâlâ Hazretleri, onun hakkında kefaret-i zıhâr(la ilgili âyet)i inzal buyurdu." [Ebu Dâvud, Talâk 17, (2218).][6]

AÇIKLAMA:

1- Cemîle (radıyallahu anhâ)'nın hikayesi burada özet olarak görülmektedir. Ancak hadise muhtelif rivayetlerde tafsilatlı olarak gelmiştir. Buna göre, bir diğer adı Huveyle olan Cemîle, kocası Evs (radıyallahu anh)'ın zıhârda bulunması üzerine, telaşla Resulullah Aleyhissalâtu vesselâm'a gelir, durumunu anlatır. Cemîle'nin telaşı, zıhâr'ın, cahiliye devrinde talâk sayılmasından ileri geliyordu.

Cemîle'yi dinleyen Aleyhissalâtu vesselâm: "Sen kocana haram oldun!" der. Cemîle: "Ama kocam talâk kelimesini kullanmadı" derse de Aleyhissalâtu vesselâm: "Sen kocana haramsın" cevabında ısrar eder. Cemîle: "Meselemi Allah'a arzedeceğim!" diyerek Resulullah'a gider gelir, yüzünü semaya kaldırarak Allah'a şikayetlerde bulunur. Resulullah, kocası hakkında onu teskin etmeye, ikna etmeye çalışır: "Allah'tan kork, o senin amcanın oğludur" buyurur. Ama kadın direnmesine gidip gelmelerine, Allah'a şikayetlerine devam eder. Derken âyet nâzil olur: "(Habibim), zevci hakkında seninle direşip duran, (nihayet halinden) Allah'a da şikâyet etmekte olan (kadın)ın sözünü (umulduğu vech ile) Allah dinlemiştir. Allah sizin konuşmanızı zâten işitiyordu. Çünkü Allah, hakkıyla işitici, kemaliyle görücüdür.
İçinizden zıhâr yapagelenlerin (karıları) onların anaları değildir. Anaları kendilerini doğuranlardan başkası değildir. Şüphe yok ki onlar her halde çirkin ve yalan bir laf söylüyorlar. Muhakkak Allah çok bağışlayıcı, çok mağfiret edicidir. Kadınlardan zıhâr ile ayrılmak isteyip de sonra dediklerini geri alacaklar (için), birbirleriyle temas etmezden evvel, bir köle âzad etmek (lazımdır). İşte size bununla öğüt veriliyor. Allah ne yaparsanız hakkıyla haberdardır.
Fakat kim (bunu) bulamazsa, (yine) birbirleriyle temas etmezden evvel, fasılasız iki ay oruç (tutsun). Buna da güç yetiremezse altmış yoksul (doyursun). (Kefaretteki) bu (hafifletme) Allah'a ve peygamberine iman (da sebat) etmekte olduğunuz içindir. Bu (hükümler) Allah'ın (tayin ettiği) hallerdir. (Bunları kabul etmeyen) kâfirler için ise elem verici bir azab vardır" (Mücâdile 1-4).
Âyet üzerine Aleyhissalâtu vesselâm: "Kocan bir köle âzad edecek!" buyurur. Kadın: "Bunu bulamaz! der. Aleyhissalâtu vesselâm: "Öyleyse, peşpeşe iki ay oruç tutar!" buyurur. Kadın: "Ey Allah'ın Resûlü! Kocam yaşlı bir kimsedir, oruç da tutamaz!" der. Aleyhissalâtu vesselâm: "Öyleyse altmış fakiri doyursun!" ferman eder. Kadın: "Onun tasadduk edecek bir şeyi de yok!" der. Bunun üzerine Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir arâk kuru hurma getirir. Kadın: "Ey Allah'ın Resulü! Ben ona bir başka arâkla da yardım ederim" der.
Aleyhissalâtu vesselâm: "İyi yaparsın, git, bununla kocan adına altmış fakiri doyur ve amca oğluna dön!" emreder.
Ebu Dâvud: "Bu rivayette, Cemîle'nin kocasıyla istişare edip, iznini almadan kocası adına kefâretini ödediği ve Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın da bunu tecviz edip teyid ettiği görülmektedir" der.

2- Bu rivayet, zıhâr yapan kimseye, kefarette bulunmazdan önce hanımına temasın haram olduğunu ifade eder. Ülemâ bu hususta icma etmiştir. Şayet temas

etmişse, kefaret düşmediği gibi, cezada artma da olmaz. Salt İbnu Dînâr der ki: "On kadar fakîhe, kefareti yerine getirmeden hanımına temas eden kimsenin hükmü hususunda sordum. Hepsi de: "Tek bir kefaret öder" dedi." Bu hususta dört imam da aynı görüştedir.

Şunu da belirtelim ki: "Hasan Basrî ve İbrahim Nehâî hazretleri: "Kefaretten önce temas eden erkeğe üç kefaret gerekir" demişlerdir. Diğer taraftan Zührî, Sâid İbnu Cübeyr ve Ebu Yusuf da, "Temasla kefâretin düşeceğine" kâil olmuşlardır. [7]

---

[1] Bu söz mutlak olduğu için zıhar niyetiyle söylenmişse tahrimiyete sebep olur. Aksi halde olmaz.

[2] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/474-475.

[3] Rakabe, köle demek ise de lügat olarak boyun demektir. Sahâbî, burada "azad edebilecek başka bir boynum (yani kölem) yok" mânasına kendi boynuna eliyle şaplatıp: "Bundan başka boynum yok!" der.

[4] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/475-476.

[5] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/476-477.

[6] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/478.

[7] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 11/478-480.

KİTABU'Z- ZİKR

ZİKİR Mİ ÜSTÜN, TİLÂVET-İ KUR'ÂN MI?

KİTABU'Z- ZİKR

-1- عن أبى هريرة رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قال رسولُ اللّه #: إنَّ للّهِ مَئِكَةً يَطُوفُونَ في الطُّرُقِ يَلْتَمِسُونَ أهْلَ الذِّكْرِ. فَإذَا وَجَدُوا قَوْماً يَذْكُرُونَ اللّهَ تَعالى تَنَادَوْا: هَلُمُّوا إلى حَاجَتِكُمْ فَيَحُفُّونَهُمْ بِأجْنِحَتِهِمْ إلِى سَمَاءِ الدُّنْيَا فَيَسْألُهُمْ رَبُّهُمْ، وَهُوَ أعْلَمُ بِهِمْ: مَا يَقُولُ عِبَادِى؟ فَيَقُولُونَ: يُسَبِّحُونَكَ، وَيُكَبِّرُونَكَ، وَيَحْمَدُونَكَ، وَيُمَجِّدُونَكَ. قال فيقولُ: هَل رأوْنِى؟ فيقولونَ: َ. فيقولُ: كَيْفَ لو رأوْنِى؟ فيقولُونَ: لو رأوْكَ كانوا أشدَّ لَكَ عِبادةً وَأشَدَّ لَكَ تَمْجِيداً وَأكْثَرَ لَكَ تَسْبِيحاً. قال فيقولُ: فَمَا يَسْألُونَ؟ فَيَقُولُنَ: يَسْألُونَكَ الجَنَّةَ. فيقولُ: هَلْ رَأوْهَا؟ فيقولُونَ: َ يارَبِّ. فيقولُ: كَيْفَ لَوْ رَأوْهَا؟ فيقولُونَ: لَوْ رَأوْهَا كَانُوا أشَدَّ عَلَيْهَا حِرْصاً وَأشَدَّ لَهَا طَلَباً وَأعْظَم فِيهَا رَغْبَةً. قال: فَمِمَّ يَتَعَوَّذُونَ؟ فيقولُونَ: يَتَعَوَّذُونَ مِنَ النَّارِ. فيقولُ: هَلْ رَأوْهَا؟ فيقولُونَ: َ يَا رَبِّ. فيقولُ: كَيْفَ لَوْ رَأوْهَا؟ فيقُولُونَ: لَوْ رَأوْهَا كَانُوا أشَدَّ مِنْهَا فِرَاراً وَأشَدَّ لَهَا مَخَافَةً. قالَ فيقولُ: أُشْهِدُكُمْ أنِّى قد غفرتُ لهم. قال: فيقولُ مَلَكٌ منهمْ فيهمْ فنٌ عَبْدٌ خطَّاءٌ لَيْسَ مِنْهُمْ إنَّمَا مَرَّ لِحَاجَةٍ فَجَلَسَ، فيقولُ: وله قد غفرتُ، هُمُ الْقَوْمُ َ يَشْقَى بِهِمْ جَلِيسُهُمْ[. أخرجه الشيخان والترمذي .

1. (1941)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah'ın, yollarda dolaşıp zikredenleri araştıran melekleri vardır. Allahu Teâlâ'yı zikreden bir cemaate rastlarlarsa, birbirlerini "Aradığınıza gelin!" diye çağırırlar. (Hepsi gelip) onları kanatlarıyla kuşatarak dünya semasına kadar arayı doldururlar. Allah, -onları en iyi bilen olduğu halde- meleklere sorar:

"Kullarım ne diyorlar?"
"Seni tesbih ediyorlar, sana tekbir okuyorlar, sana tahmid okuyorlar. Sana ta'zim (temcîd) ediyorlar" derler. Rabb Teâlâ sormaya devam eder:
"Onlar beni gördüler mi?"
"Hayır!" derler.
"Ya görselerdi ne yaparlardı?"
"Eğer seni görselerdi ibâdette çok daha ileri giderler; çok daha fazla ta'zim, çok daha fazla tesbihde bulunurlardı" derler. Allah tekrar sorar:
"Onlar ne istiyorlar?"
"Senden, derler, cennet istiyorlar."
"Cenneti gördüler mi?" der.
"Hayır ey Rabbimiz!" derler.
"Ya görselerdi ne yaparlardı?" der.
"Eğer görselerdi, derler, cennet için daha çok hırs gösterirler, onu daha ısrarla isterler, ona daha çok rağbet gösterirlerdi." Allah Teâla sormaya devam eder:
"Neden istiâze ediyorlar?"
"Cehennemden istiâze ediyorlar" derler.
"Onu gördüler mi?" der.
"Hayır Rabbimiz, görmediler!" derler.
"Ya görselerdi ne yaparlardı?" der.
"Eğer cehennemi görselerdi ondan daha şiddetli kaçarlar, daha şiddetli korkarlardı" derler. Bunun üzerini Rabb Teâla şunu söyler:
"Sizi şâhid kılıyorum, onları affettim!"
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sözüne devamla şunu anlattı: "Onlardan bir melek der ki: "Bunların arasında falanca günahkâr kul dahi var. Bu onlardan değil. O başka bir maksadla uğramıştı, oturuverdi." Allah Teâla: "Onu da affettim, onlar öyle bir cemaat ki onlarla oturanlar da onlar sayesinde bedbaht olmazlar" buyurur." [Buhârî, Daavât 66, Müslim, Zikr 25, (2689); Tirmizî, Daavât 140, (3595).][1]

AÇIKLAMA:

İbnu Hacer, ulemânın hadisten çıkardığı bazı inceliklere dikkat çeker:
* Hadis, Allah'ın zikredildiği meclislerin, buralarda Allah'ı zikredenlerin ve bu maksadla bir araya gelmenin faziletini beyan etmektedir.
Ayrıca, bunlara karışan kimseler, aslında zikir için gelmemiş olsalar bile aynen

öbürleri gibi, Cenâb-ı Hakk'ın lutfedeceği her çeşit ikramdan istifâde edeceği, hisse sahibi olacağı da anlaşılmaktadır.
* Hadis, meleklerin insanları ne kadar sevip, onlara ne kadar yakından ilgi ve îtina gösterdiklerini de ifâde etmektedir.
* Hadiste, suâl sâhibi, sorulandan daha iyi bilse bile, sorulanın kadrini yüceltmek, makamının şerefini îlan etmek, yakın ilgisini göstermek gibi sebeplere binâen, bazan soru sorduğunu görmekteyiz. Bâzı âlimler derler ki: "Cenâb-ı Hakk'ın melâikeye ehl-i zikirden bu suali, Kur'an'da geçen şu âyete işârette bulunmaktadır: "(Melekler) "Biz seni hamdinle tesbih ve seni takdis edip dururken orada (yeryüzünde) bozgunculuk edecek, kanlar dökecek kimse mi yaratacaksın?" demişlerdi" (Bakara 30). Sanki meleklere şöyle denmektedir: Onlara şehvetler, şeytanların vesveseleri musallat edilmiş olmasına rağmen, onlardan hasıl olan şu tesbîhat şu takdîsâta bakın! Onlar nasıl buna giriştiler tesbîh ve takdîste sizlere benzeyiverdiler?"
* Bâzı âlimler derler ki: "Bu hadisten şu netice çıkmaktadır: İnsanoğlundan hâsıl olan zikir, meleklerden hâsıl olan zikirden daha üstün ve daha şereflidir. Zîra, insanların zikri, pek çok meşguliyetlere ve ibâdetten uzaklaştırıcı pek çok engellerin varlığına rağmen hâsıl olmakta ve gayb âleminde ortaya çıkmakta, takdir görmektedir. Melekler için bunların hiçbiri mevzubahis değildir."
* Hadis, zındıklar tarafından: "Allah yeryüzünde iken görülebilir" diye iddia edilen sözü de tekzib etmektedir. Nitekin bir Müslim hadisi de: وَاعْلَمُوا اَنَّكُمْ لَمْ تَرَوْا رَبَّكُمْ حَتّى تَمُوتُوا "Biliniz ki, ölünceye kadar Rabbinizi göremezsiniz" der.
* Hadis kesinlikle bilinen meselelerde bile, onu te'kid ve şânını yüceltmek için yemin etmenin câiz olduğunu gösterir.
* Cennetin şâmil olduğu güzellikler, cehennemin şâmil olduğu çirkinlikler, tavsiflerin ötesinde kalmaktadır. Cenneti kazandıracak sebeplerden biri de onu Allah'tan taleb ve rağbette mübâlağaya yer vermektir.[2]

-2- وعنه رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قال رَسُولُ اللّهِ #: مَنْ قَعَدَ مَقْعَداً لَمْ يَذْكُرِ اللّهَ تعالى فيهِ كَانَتْ عليهِ مِنَ اللّهِ تِرَةٌ. وَمَنِ اضْطجعَ مُضْطَجَعاً َ يَذْكُرُ اللّهَ فيهِ كَانَتْ عَلَيْهِ مِنَ اللّهِ تِرَةٌ، وَمَا مَشى أَحَدٌ مَمْشَى َ يَذْكُرُ اللّهَ

فِيهِ إِ كَانَتْ عَلَيْهِ مِنَ اللهِ تِرَةٌ]. أخرجه أبو داود وهذا لفظه والترمذي. »التِّرَةُ« هنا: التَّبِعَةُ .

2. (1942)- Yine Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim bir yere oturur ve orada Allah'ı zikretmez (ve hiç zikretmeden kalkar) ise Allah'tan ona bir noksanlık vardır. Kim bir yere yatar, orada Allah'ı zikretmezse, ona Allah'tan bir noksanlık vardır. Kim bir müddet yürür ve bu esnâda Allah'ı zikretmezse, Allah'tan ona bir noksanlık vardır." [Ebû Dâvud, Edeb 31, (4856), 107, (5059); Tirmizî, Daavât 8, (3377); Hadisin metni Ebû Dâvud'a aittir. Sondaki ziyade İbnu Hibbân'ın Mevârid'inden alınmadır (2319).][3]

AÇIKLAMA:

1- Hadis Tirmizî'de şu şekilde gelmiştir: "Bir cemaat bir yerde oturur ve fakat orada Allah'ı zikretmez ve nebîlerine salât okumazlarsa, üzerlerine bir ceza vardır. (Allah) dilerse onları azablandırır, dilerse mağfiret eder."
2- Hadiste geçen ve noksanlık olarak tercüme ettiğimiz kelime tire'dir. Tire kelimesinin noksanlık, pişmanlık, muâtebe (itâb), ceza (tebîa) ve hatta ateş gibi muhtelif mânâlara geldiği şârihlerce belirtilir. Hadiste daha ziyâde noksanlık ve ceza (tebîa) mânasında kullanıldığı açıktır. Tirmizî'de geçen "tire"yi cezâ mânasında anlamak daha muvafık gözüküyor. Hadis, bu durumlarda, Allah zikredilmediği takdirde, hâsıl olan taksirâtın, daha önceki günahlara dahil edilip -kıyamet günü- hep beraber cezaya bâis kılınacağını ifâde ederken, Allah zikredildiği takdirde önceki kusurların da affa mazhar olabileceğine , bu zikrin önceki günâhların da affına bir sebep kılınabileceğine îmâ etmekte ve mü'minleri yaşanan her çeşit ahvalde Allah'ı zikretmeye teşvik etmektedir.
3- Hadiste şu mâna da vardır: "Mü'min yalnız bile olsa oturma, kalkma, yürüme, yatma gibi herçeşit ahvâlinde zikrullaha yer vermeli, değişen ahvalini en azından bir besmele, bir hamdele ile başlatmalıdır. Oturmuş iken kalkmak veya yatmak veya yürümek, yahut da yürümekte iken oturmaya geçmek... Bütün bunlar ahvalimizin değişmesidir. Öyleyse her değişikliğe geçerken bir zikirde bulunmak teşvik edilmekte, bu yeni ahvalimiz esnasında zikrullah'a hiç yer verilmedi ise bunun bir vebal, bir eksiklik olacağı, hesaba gireceği belirtilmektedir. Esasen dinimizin temel tâlimatlarından (öğreti) biri, kişinin her ânından hesep vereceği

prensibidir. Şu halde dilimizi, yeni bir ahvâle geçerken besmeleye alıştımak, mü'mine büyük bir kazanç getirecek, o esnada mekruhât yapmadı ise, bidâyette dil alışkanlığı ile de olsa çektiği besmele,onu mes'uliyetten çıkaracak, büyük kazanca vesîle olacaktır.

Öyle ise dilimizi, zihnimizi sıkça besmeleye alıştırmalıyız. Zâten Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) efendimiz, hayrın alışkanlık olduğunu haber vermektedir: تَعَوُّدوا الْخَيْرَ فَإنَّمَا الْخَيْرُ بِالْعَادَةِ "Hayra alışın; zîra hayır, âdetle (alışkanlıkla) kâimdir"[4]

-3- وعن أبى مسلم ا،غَرِّ قال:]أشْهَدُ عَلى أبي هريرةَ وأبى سعيد رَضِيَ اللّهُ عَنْهُما أنَّهما شَهدا عَلى رسول اللّهِ # أنه قال: َ يَقْعُدُ قَوْمٌ يَذْكُرُونَ اللّهَ تعالى إَّ حَفَّتْهُمُ المَئِكَةُ وَغَشِيَتْهُمُ الرَّحْمَةُ وَنَزَلَتْ عَلَيْهِمُ السَّكِينَةُ وَذَكَرَهُمُ اللّهُ فِيمَنْ عِنْدَهُ[. أخرجه مسلم والترمذي .

3. (1943)- Ebû Müslim el-Eğarr (rahimehullah) diyor ki: "Ben şehâdet ederim ki Ebû Hüreyre ve Ebû Saîd (radıyallâhu anhümâ) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'in şöyle söylediğine şehâdet ettiler: "Bir cemaat oturup Allah'ı zikrederse, mutlaka melekler etraflarını sarar, Allah'ın rahmeti onları bürür, üstlerine sekine iner ve Allah onları yanında bulunan (büyük melek)lere anar." [Müslim, Zikr 39, (2700); Tirmizî, Daavât 7, (3375).][5]

AÇIKLAMA:

1- Sekîne, hadislerde, değişik şartlarda sıkca gelmiş bir tâbirdir. Her bir durumda farklı mânalarda kullanılmıştır. Nihâye'de kaydedilen, bazılarına göre hareket ve davranışlarda vakar ve teennî, sükûn, rahmet, yüzü insana benzeyen rüzgâr ve hava gibi ince ve seyyal bir canlı, savaşta Müslümanların beraberinde bulunan ve ortaya çıkınca düşmanların mağlubiyetine vesîle olan kedimsi bir mahlûk, hızlı geçen bir rüzgâr, melek... vs. Sadedinde olduğumuz hadiste, sekîne'nin "rahmet, vakar ve itminan" mânalarında olabileceği söylenmiştir.
2- Bu hadis, birden fazla insanların Allah'ı zikretmek gayesiyle toplanmalarının faziletine dikkat çekmekte ve buna teşvik etmekte. Toplanma mahalli hadiste

mutlak bırakılmıştır. Öyle ise mescidler, medreseler, evler, kırlar, dükkanlar vs. olabilirler. Sâdece "mescidler" olarak kayıtlamak eksik olur. Mescidlerin kapalı olduğu saatlerde mescidlerin uzak bulunduğu yerlerde bu fazîleti elde etmek için Müslümanların ev, dükkan, kır, bahçe gibi zamana zemine göre en uygun fırsatları değerlendirmeleri gerekir. Müteakip hadiste de görüleceği üzere bu meselede en uygun imkân, bilhassa günümüz şartlarında evlerdir. Mü'minler evlerini bir zikir meclisine çevirebilirler: Ev halkı ile her gün belli bir zamanda zikrullah yapılabileceği gibi, yakın akrabalar, yakın komşular, yakın meslekdaşlar gibi kişinin samimi alâka duyduğu kimselerle de haftalık veya aylık veya on beş günlük... belli saat ve günlerde biraraya gelecekleri zikir meclisleri teşkil edilebilir.
Zikir meclisi deyince, sadece tesbîhat, Kur'an okunan meclis anlaşılmamalıdır. Dinî ilimlerin mübâhase edildiği meclisler, mâlâyâniyata, mü'minlerin gıybetine yer vermemek şartışyla nezîh bir hava içerisinde geçen sohbet meclisleri de, zaman zaman yer verilecek salâtu selâm ve besmele gibi zikirlerle , bir nevi "zikir meclisi" mânası içinde mütâlaa edilebilir.
Şu halde mü'min, boşa geçen mâlâyâni şeylerle tükenen hayatını irâdî bir disipline sokarak daha faydalı hale getirebilir. Sadedinde olduğumuz hadis, zikir meclisleri teşkiline teşvik etmektedir. Bu, sadece erkeklere has değildir. Söylenen mânâdaki meclisleri kadınlar da kendi aralarında teşkil etmelidirler.[6]

4ـ وعن أبى موسى رَضِى اللهُ عَنْهُ.]أن النبىّ # قالَ: مَثَلُ البيتِ الذي يُذْكَرُ اللهُ فِيهِ والبيتِ الذي َ يُذْكَرُ اللهُ فيهِ مَثَلُ الحَىِّ وَالمَيِّتِ[. أخرجه الشيخان .

4. (1944)- Hz. Ebû Musâ (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İçerisinde Allah zikredilen evlerin misali ile içerisinde Allah zikredilmeyen evlerin misâli, diri ile ölünün misali gibidir." [Buhârî, Daavât 66; Müslim, Salâtü'l-Müsâfirin 211, (779).][7]

AÇIKLAMA:

Hadiste, içerisinde Allah'ın zikredildiği ev, diriye; zikrullaha yer verilmeyen ev de ölüye benzetilmektedir. Aslında kastedilen, evin içindekilerdir. Yâni Allah'ı

zikreden kimseler diridirler, yaratılış gâyesine uygun faaliyet ve iş yapıyorlar demektir; zikretmeyenler ise ölü gibidirler, yâni yaratılış gayesi olan ibâdeti yapmıyorlar demektir. Âyet-i kerîmede: "Biz cin ve insanları ancak ibâdet için yarattık" (Zâriyat 56) buyurulmaktadır.[8]

-5- وفي روايةٍ عن أبى هريرة رَضِىِ اللهُ عَنْهُ.]أن النبىّ # قال: يقولُ اللهُ تعالى: أنَا عِنْدَ ظَنِّ عَبْدِى بى، وَأنَا مَعَهُ إذَا ذَكَرَنِى. فإنْ ذَكَرَنِى في نَفْسِهِ ذَكَرْتُهُ في نَفْسِى. وإن ذَكَرنى في مَ“ ذَكَرْتُهُ في مَ“ خَيْرٍ مِنْهُ. وَإنَّ تَقرَّبَ إلَىَّ شِبْراً تَقَرَّبْتُ اِلَيْهِ ذِرَاعاً. وَإن تَقَرَّبَ إلَىَّ ذِرَاعاً تَقَرَّبتُ إليهِ بَاعاً، وَإنْ أتَانِى يَمشِى أتَيْتُهُ هَرْوَلَةً[. أخرجه الشيخان والترمذي.

5. (1945)- Hz. Ebû Hüreyre'nin rivâyetinde şöyle gelmiştir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah Teâla hazretleri diyor ki: "Kulum, hakkımda nasıl bir zan yürütürse ben öyleyimdir. O, beni zikredince ben onunla beraberim. O beni içinden geçirirse, ben de onu içimden geçiririm. O, beni bir cemaat içerisinde anarsa, ben de onu, onunkinden daha hayırlı bir cemaatte anarım. O, bana bir karış yaklaşırsa ben ona bir arşın yaklaşırım. O bana bir arşın yaklaşırsa, ben ona bir kulaç yaklaşırım. O bana yürüyerek gelirse ben ona koşarak giderim." [Buhârî, Tevhid 50; Müslim, Zikr 2, (2675); Tirmizî, Daavât 142, (3598).][9]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, daha önce birçok emsali geçen müteşâbih hadislerdendir. Yâni, bunu kelimelerin lügat mânasını esas alarak anlamak mümkün değildir. Aksi takdirde İslâm'ın tevhid akidesine ve ilah telakkisine uymayan durumlar ortaya çıkar. İbnu Battâl der ki: "Burada Cenâb-ı Hakk, kendisini kuluna yaklaşmakla tavsif etti, kulu da kendisine yaklaşmakla tavsif etti, ayrıca kendisini, "gelmek" "koşmak"la tavsif etti. Bütün bu vasıfların hakikat olması da, mecaz olması da muhtemeldir. Hakikate hamli mesafelerin katedilmesini ve cisimlerin bir birine yaklaşmasını gerektirir. Bu ise, Allah Teâla hakkında muhaldir. Arap

edebiyatında meşhur olduğu üzere ifâdenin hakikate hamli muhal olunca, mecaz kastedildiği ortaya çıkar. Öyleyse kulun Allah'a bir karış, bir zira' yaklaşma, yürüme, gelme gibi vasıflarının mânası, onun itaatiyle farzlarını ve nâfilelerini yapmalarıyla Allah'a yaklaşmasıdır. Allah'ın kuluna yaklaşması, gelmesi, yürümesi de kulun taatine karşı sevap vermesi, rahmetini ona yakın kılmasıdır. Böylece "Ona koşarak gelirim" sözünün mânası "Kuluma sevabım sür'atle gelir" demektir." İbnu Battâl, Taberî'den şu yorumu nakleder: "Cenâb-ı Hak, kulun azıcık taatini "bir karış"a benzetirken, ona mukabil vereceği ikrâm ve sevabı "arşın"a benzetmiştir. Bunu, taatine yönelen kimselere karşı ikramının bolluğunu göstermede bir delil kılmıştır..."

İbnu't-Tîn de şunu söylemiştir: "Buradaki kurb (yakınlık) فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أوْ أدْنى âyetinde geçen yakınlığın bir benzeridir. Çünkü buradaki yakınlıktan maksad rütbe (mertebe) yakınlığıdır ve ikrâmın (kerâmet) bolluğudur; koşma da bir kinâyedir, bununla kula rahmetin sür'atle geldiği, kuldan Allah'ın râzı olduğu ve kula olan ücretinin çokluğu kastedilmiştir..."

Bu hadiste gelen teşbihten maksad "Allah'ın kulun tevbesini sür'atla kabûl ettiğini, itaati kolaylaştırıp bu hususta kula takviye ve güç verdiğini, kulun hidâyetini tamamlayıp muvaffak ettiğini ifâdedir" diye açıklayan da olmuştur.

Hadisin anlaşılmasında Râgıb (rahimehullah)'ın getirdiği derinliği de burada kaydetmede fayda var. Der ki: "Kulun Allah'a yakınlığı, kendileriyle Allah'ın tavsif edilmesi sahih olan bazı sıfatları kula tahsis etmek, kulu da o sıfatlarla -Allah'ın tavsif edildiği derecede olmasa bile- tavsif etmek demektir. Söz gelimi hikmet, ilim, hilm, rahmet vs. bu meyânda zikredilebilir. Kulun bunlarla ittisâfı (bu vasıfları kazanması) cehâlet, hafiflik, gadap... gibi mânevî kirlerden, beşerî tâkat ölçüsünde temizlenmesiyle hâsıl olur. Bu ise, ruhânî bir yakınlıktır, bedenî değil. İşte "Kulum bana bir karış yaklaşırsa ben ona bir arşın yaklaşırım" hadisinden maksad budur."[10]

-6- وعن أبى أمامة رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَنْ آوَى إلى فِرَاشِهِ طَاهِراً يَذْكُرُ اللّهَ تعالى حَتَّى يُدْرِكَهُ النُّعَاسُ لم يتقلبْ ساعةً منَ اللَّيْلِ يَسْألُ اللّهَ تعالى مِنْ خَيرِ الدُّنْيَا وَاŒخِرَةِ إِلاَّ أعْطَاهُ اللّهُ تَعالى إيَّاهُ[. أخرجه الترمذي .

6. (1946)- Ebû Ümâme (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalatu vesselam) buyurdular ki: "Kim yatağına temiz (abdestli) olarak girer ve uyku bastırıncaya kadar Allah'ı zikrederse gecenin herhangi bir saatinde uyanıp da Allah'tan dünya veya âhiret hayırlarından bir şey isterse Allah Teâla, istediğini mutlaka ona verir." [Tirmizî, Daavât 100, (3525).][11]

-7- وعن معاذ بن جبل رَضِـى اللّهُ عَنْهُ قال:]مَا عَمِلَ العبدُ عَمًَ أنْجَى لَهُ مِنْ عَذَابِ اللّهِ مِنْ ذِكْرِ اللّهِ تَعالى[. أخرجه مالك .

7. (1947)- Hz. Muâz İbnu Cebel (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Kul, kendini Allah'ın azabından kurtarmada zikrullahtan daha müessir bir ameli işlememiştir." [Muvatta, Kur'ân 24, (1, 211); Tirmizî, Daavât 6, (3374); İbnu Mâce, Edeb 53, (3790).][12]

AÇIKLAMA:

1- İmam Mâlik bu hadisi, "Allah'ı zikretmek"le ilgili açtığı bir bâbda rivâyet eder. Hadis muallaktır. Evvelinde zikrin ehemmiyetini belirten Ebû'd-Derdâ'nın bir rivâyetini kaydeder. Sadedinde olduğumuz hadisi açıklayıcı mahiyette olduğu için şerh maksadıyla meâlen kaydediyoruz: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm (bir gün) sordu: "Size amellerinizin en hayırlısını, sizin derecenizi en çok artıracak, Melîkiniz nezdinde en temiz, sizin için altın ve gümüş bağışlamanızdan daha hayırlı, sizin için düşmanınızla karşılaşıp onların boyunlarını vurmanızdan, onların da sizin boyunlarınızı vurmalarından da hayırlı amelinizi haber vereyim mi?"
"Bu nedir ey Allah'ın Resûlü?" dediler.
"Allah'ı zikretmektir!" buyurdu."
2- Zürkânî, zikrullahın üstünlüğünü şöyle açıklar: "Çünkü, infak, düşmanla savaş gibi diğer ibadetler Allah'a yaklaşmada vâsıtalar ve vesilelerdir. Halbuki zikr en yüce maksaddır. Bunun (zikrullahın) başı Lailâhe illallah'tır. Bu kelime-i ülyadır. (En ulu sözdür.) İslâm çarkının etrafında döndüğü mihverdir. İslâm'ın diğer rükünlerinin üzerine oturduğu kâidedir. İmanın en âli şûbesi ve hatta imanın (diğer rükünlerini de ifade eden, içine alan) külldür. قُلْ إِنَّمَا يُوحَى

إِلَىَّ اَنَّمَا إِلهُكَمْ إِلهٌ وَاحِدٌ "İnsanlara söyle: "Bana ilâhınızın tek bir ilâh olduğu vahyolunuyor" (Fussilet 6) âyeti de ifâde ediyor ki vahy, tevhîd üzerine tekâsüf etmektedir. Çünkü, vahiyden en büyük maksad tevhîdin takriridir. Diğer maksadlar tevhide tâbi durumundadırlar. Bu sebepledir ki, Allah'ın ârif kulları Lailâhe illallah'ı diğer bütün zikirlere tercih ettiler. Esâsen, bunda öyle husûsiyetler vardır ki, tarifi mümkün değildir, onu ancak vicdânen ve zevken hissetmek mümkündür."
3- Bazı âlimler, bu hadisin, efdal zikrin (hatırlamanın) muhâtaba göre farklı olacağına hamledilmesi gerekir demiştir. Sözgelimi, savaşmasıyla İslâm'a faydalı olan kahraman bir yiğide hitab edince, ona cihâdın efdal olduğu zikredilmeli; malından fukaranın istifâde ettiği zengine hitab edince, sadakayı söylemeli; hacca muktedir olana hitab edince ona haccı söylemeli; ebeveyni sağ olana hitab edince anabâbaya iyilik yapmanın efdal olduğu söylenmelidir. Böylece hayırlar arasında bir tevfik yapılmış olur.
İbnu Hacer der ki: "Burada zikirden maksad kâmil zikirdir, bu ise dille zikrederken kalble hamdetmeyi ve zihnen de Allah'ın azametini tefekkür etmeyi beraberce sağlayan câmî bir zikirdir. İşte böylesi (dil, kalb ve zikirle birlikte yapılan) bir zikre hiçbir şey muâdil olamaz. Cihâd vs.'nin efdaliyeti (üstünlüğü) sadece dille yapılan zikre nisbetledir.
Mâlikî ulamâsından Ebû'l-Velîd el Bâcî de şunları söylemiştir: "Zikir dil ve kalb ile olur. Kalbin zikri, kişinin İlâhî emirlere uyduğu ve meâsîden kaçtığı esnâda Allah'ı hatırlamasıdır. Dilin zikri ya vâcibtir, namazda Fâtiha, iftitah tekbiri, selam ve benzeri şeyler gibi; ya da mendubtur, diğer zikirler gibi. Vâcib olan zikrin hayır amellerinden efdal olması muhtemeldir. Mendub zikrin de, sevabının büyüklüğü ve hayır yoluna sevki veya çok tekrarı gibi sebeplerle üstün olması muhtemeldir."[13]

4- Zikir mi üstün, Tilâvet-i Kur'ân mı?

ZİKİR Mİ ÜSTÜN, TİLÂVET-İ KUR'ÂN MI?

Bu hadis, zikrin Kur'an-ı Kerîm'i tilâvetten efdal olduğunu iktiza eder, ancak bu durumda أَفْضَلُ عِبَادَةِ أُمَّتِى تِوَةُ الْقُرآن "Ümmetimin en faziletli ibadeti Kur'an tilâvetidir" hadisine muhalefet eder. Gazâlî aradaki ihtilafı şöyle kaldırır: "Kur'an bütün herkes için efdaldir. Zikir ise başından sonuna kadar

bütün ahvâliyle Allah'a teveccüh etmiş, kendini O'na vermiş kimse için efdaldir. Zîra Kur'an, her çeşit marifeti, ahvali ve doğru yola irşad ihtiva eder. Kul, ahlâkını güzelleştirmeye, mârifetleri tahsile muhtaç olduğu müddetçe Kur'an okumak ona evlâdır. Ama bu safhayı aşar, zikir kalbini istilâ ederse, onun zikre devam etmesi evlâdır. Zîra Kur'an onun zihnini cezbeder ve cennet bahçelerinde dolaştırır. Kendini Allah'a verenin cennete iltifat etmemesi, tek şeyi istemesi, tek şeyi zikretmesi gerekir. Fenâ ve istiğrak derecesine böyle ulaşılır. Nitekim Cenâb-ı Hakk: وَلَذِكْرُ اللّٰهِ اَكْبَرُ "Allah'ı zikretmek en büyük şeydir" (Ankebût 45) buyurmuştur."[14]

---

[1] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/195-196.

[2] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/197.

[3] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/198.

[4] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/198-199.

[5] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/199.

[6] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/199-200.

[7] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/200.

[8] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/200.

[9] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/201.

[10] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/201-202.

[11] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/202.

[12] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/202.

[13] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/202-203.

[14] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/204.

ZİNETLE İLGİLİ BÖLÜM

(Bu bölümde yedi bâb vardır)

BİRİNCİ BÂBT

AKILAR HAKKINDA

*

İKİNCİ BÂB

SAÇ BOYAMASI HAKKINDA

*

ÜÇÜNCÜ BÂB

HALÛK HAKKINDA

*

DÖRDÜNCÜ BÂB

TÜYLER HAKKINDA

SAÇ

TRAŞ

İGRETİ SAÇ (PERUK) TAKMA

SALMA VE AYIRMA AKLARI YOLMA BIYIGIN KESİLMESİ

*

BEŞİNCİ BÂB

KOKU VE YAG HAKKINDA

*

ALTINCI BÂB

ZÎNETLE İLGİLİ ÇEŞİTLİ MESELELER HAKKINDA

*

YEDİNCİ BÂB

NAKIŞLAR, RESİMLER, ÖRTÜLER HAKKINDA

RESSAMLARIN ZEMMİ

RESİM VE ÖRTÜLERİN KERÂHETİ

BİRİNCİ BÂB

TAKILAR

UMUMÎ AÇIKLAMA:

Zînet, güzelleşmek mânasına gelen tezeyyün'den gelir, kendisi ile güzelleşilen şey demektir. Dilimizdeki karşılığı süstür. Nitekim, güzellik kazanmak için kullanılan şeye süs demekteyiz.
Gerek bedenimize ve gerekse kullandığımz eşyalara (âlet, mesken, hayvan vs.) güzelleşme veya güzelliğini artırmak için bir kısım maddî unsurlar ilâve etmek bidâyetten beri bütün insanların müşterek bir vasfıdır. Bir başka ifâde ile zînet, beşeriyetin maddî kültüründe mühim bir yer işgal eder. Öyle ki, günlük olarak her an kullandığımız giyimkuşamdan defterkaleme, üzerinde oturduğumuz sandalyeye veya minderden bineklerimize, evimizin iç ve dışından sokaklarımıza, caddedelerimize varıncaya kadar herşeyde, sâdece göz zevkimize hitâb eden tezyînî bir unsur vardır. Başka bir fonksiyonu olmadığı için eşyalarımız o unsurlar bulunmadan da kendilerinden beklenen hizmeti eksiksiz yerine getirebilirler. Buna rağmen azımsanmayacak külfet, zahmet ve masrafına katlanarak tezyînî unsurdan vazgeçmeyiz.
Öyle ise zînet, ferdî veya millî şahsiyetimizin en mühim parçalarından biri olmalıdır. Zîra ferdleri ve cemiyetleri birinden diğerine tefrîk eden sebeplerden bir kısmı dış görünüşle, hâricî tezahürle ilgilidir. Hem hep biliriz ki, dış, için aynasıdır.
Teknikte cihanşümûl değerleri benimsemekle berâber, kültürde müstakillik, ümmetîlik ve nev-i şahsına münhasırlık'ı esas alan İslâm dininin[1] bir bakıma iç dünyanın ve medenî hayatın hâricî tezahürü olan zînet ve zînetle ilgili meselelerde sessiz kalması, görüş beyan etmemesi olamazdı. Nitekim dînimizin iki semâvî kaynağını teşkîl eden Kur'an ve Sünnet'te zînetle ilgili meselelere geniş yer verildiğini görmekteyiz.
Her şeyden önce Kur'ân-ı Kerîm, zînet'e yer verir. O kadar ki, Rabbimizin dilinde, yeryüzünde insanla ilgili olarak mevcut her şey, onun imtihan edilmesi için yeyüzüne takılmış bir süsţen ibârettir:

إِنَّا جَعَلْنَا مَا عَلى اَرْضِ زِينَةً لَهَا لِنَبْلُوَهُمْ اَيُّهُمْ اَحْسَنُ عَمً

"İnsanların hangisinin daha iyi amelde bulunacağını ortaya koyalım diye yeryüzünde olan herşeyi, yeryüzünün süsü yaptık" (Kehf 7). Bir âyette, mal ve

evlatların dünya hayatının zîneti olduğu (Kehf 46) belirtilirken, bir diğerinde atlar, katırlar ve merkebler'in (Nahl 8); bir diğerinde insana verilen herbir şeyin "bir süs, bir geçimlik" olduğu (Kasas 60), bir çok âyette gökteki yıldızların da insanlar için semâyı tezyîn edici olarak yaratıldığı (Hicr 16, Saffât 6, Mülk 5) belirtilir.
Şu âyet sadece yeryüzünde yaratılan "eşya"yı değil, bir bütün olarak "hayat"ı süs olarak ifâde eder: وَاعْلَمُوا اَنَّمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَلَهْوٌ وَزِينَةٌ وَتَفَاخُرٌ "Bilin ki, (âhiret için yaşanmayan) dünya ancak bir oyundur, bir eğlencedir, bir "süs" dür, aranızda bir öğünüşdür, mallarda ve evlatlarda bir çoğalıştır..." (Hadîd 20).
Meşrû dairede bu yeryüzü zînetlerinden istifâde etmek her mü'minin hakkıdır, kimse onu haram edemez; قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللّهِ الَّتِى اَخْرَجَ لِعِبَادِهِ وَالطَّيِّبَاتِ مِنَ الرِّزْقِ
"De ki: "Allah'ın kulları için çıkardığı "zînet"i temiz ve hoş rızıkları kim haram etmiş?" De ki: "Onlar dünya hayatında îman edenler içindir..." (A'raf 32). Bir başka âyette de "denizden çıkarılan süslerin de insanların takınması için yaratıldığı" (Fâtır 12) ifâde edilir.
Uzunca bir âyet ise kadın tezyinatı ile ilgilidir. "Süslerini kimlere gösterebilirler, kimlere gösteremezler" (Nur 31) belirtilir.
Hülasa, Kur'ân-ı Kerîm, zînet meselesine birçok âyetlerinde yer vermiştir.
Dînimizin ikinci kaynağı olan Resûlullah'ın Sünnet'i bu meseleyi daha da açmış, pek çok teferruata inip beyanlarda bulunmuş, hükümler vaz'etmiştir.
Sadedinde olduğumuz bahiste, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kılık kıyâfete, evin tezyinatına giren meselelerle ilgili beyanları görülecektir.[2]

-1- عن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]كَتَبَ النَّبىُّ # كِتَاباً فَقيلَ لَهُ: إنَّهُمْ َ يَقْرَءُونَ كِتَاباً إَّ مَخْتُوماً، فَاتَّخَذَ خَاتَماً مِنْ فِضَّةٍ، وَنَقَشَ فِيهِ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللّهِ، وقَالَ لِلنَّاسِ: إنِّى اتَخَذْتُ خَاتَماً مِنْ فِضَّةٍ، وَنَقَشْتُ فِيهِ مُحَمَّدٌ رَسولُ اللّهِ فَ يَنْقُشُ أحَدٌ عَلى نَقْشِهِ[.وفي رواية:]أنَّ رسولَ اللّهِ # لَبِسَ خَاتَمَ فِضَّةٍ في يَمِينِهِ، وَكانَ فَصُّهُ

حَبَشِيًّا، وَكانَ يَجْعَلَ فَصَّهُ مِمَّا يَلِى كَفَّهُ[. أخرجه الخمسة.»الْفَصُّ الحَبَشِيُّ«: الجزع، أو العقيق، أو ضرب منهما يكون بالحبشة .

1. (2093)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) (İran Kisrasına göndermek için)bir mektub yazmıştı. Kendisine: "Onlar mühürlü olmayan mektubu okumazlar" denildi. Bunun üzerine gümüş bir mühür yaptırdı. Üzerine Muhammed Resûlullah cümlesini kazdırdı. Cemaate de: "Ben bir mühür yaptırdım. Üzerine Muhammed Resûlullah kazdırdım, kimse bunu yüzüğüne kazdırmasın" buyurdu."
Bir rivâyette şöyle gelmiştir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sağ (eli) ne gümüş bir yüzük taktı. Kaşı Habeşî idi. Karşı avucunun içine geliyordu." [Buhârî, Libâs 46, 50, 51, 54, 55; Müslim, Mesâcid 222, (640); Libâs 55-63, (2092-2095); Ebû Dâvud, Hâtim 1-2, (4214-4217, 4221); Tirmizî, İsti'zân 25, (2719), Libâs 14-17, (1739-1748); Nesâî, Zînet 48-82, (8, 173-195); İbnu Mâce, Libâs 39, (3639), 41, (3645).][3]

-2- وعن ابن عمر رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قالِ]اصطَنَعَ رسولُ اللّهِ # خَاتَماً مِنْ ذَهَبٍ فَصنَعَ النَّاسُ خَوَاتِمَ الذَّهَبِ، ثُمَّ إنَّهُ جَلَسَ عَلى المِنْبَرِ فَنَزَعَهُ وَقالَ واللّهِ: َ ألْبَسُهُ أبَداً فَنَبَذَ النَّاسُ خَواتِيَمُهُمْ[. أخرجه الستة.وزاد في رواية:]وَجَعَلَهُ فِي يَدهِ اليُمْنيِ[وفي أخرى:]اتخَذَ رسولُ اللّهِ # خَاتَماً مِنْ وَرِقٍ فَكَانَ فِي يَدِهِ، ثُمَّ كانَ فِي يَدِ أبى بَكْرٍ، ثُمَّ في يَدِ عُمَرَ، ثُمَّ في يَدِ عُثْمَانَ رَضِيَ اللّهُ عَنْهمْ حَتَّى وَقَعَ في بِئْرِ أرِيس، نَقْشُهُ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللّهِ[.»بِئْرُ أرِيسِ«: عند مسجد قبا .

2. (2094)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kendisine altından bir yüzük yaptırdı. Bunun üzerine halk da altın yüzükler yaptırdı. Bilâhare aleyhissalâtu vesselâm minbere çıkıp oturdu, yüzüğü çıkardı ve:

"Vallâhi bunu ebediyen takmıyacağım!" dedi. Halk da yüzüklerini çıkarıp attılar." [Buhârî, Libâs 45, 46, 50, 53, Eymân 6, İ'tisâm 4; Müslim, Libâs 53, 55, (2091); Muvatta, Sıfatu'n-Nebî 37, (2, 936); Ebû Dâvud, Hâtem 1-2, (4218, 4219, 4220); Tirmizî, Libâs 16, (1741); Nesâî ,Zînet 43, 53, (8, 165, 178); İbnu Mâce, Libâs 40, (3642-3644).]
Bir rivâyette şu ziyâdeyi yaptı: "Yüzüğü sağ eline takmıştı. "Bir diğerinde de şu ziyâde vardır: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) gümüşten bir mühür edindi, eline takmıştı. Sonra Hz. Ebû Bekir'in eline intikal etti, sonra Hz. Ömer'e, sonra da Hz. Osmana (radıyallâhu anhüm)'a intikal etti. Erîş kuyusuna düşünceye kadar onun elinde kaldı. Üzerindeki yazı Muhammed Resûlullah idi."[4]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis bir çok yönden faydalı bilgiler vermektedir.
* Bazı rivâyetlerde sarîh olarak belirtildiği üzere Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) İran kralına mektup yazmak istediği zaman, beynelmilel protokol kaidelerini bilen bazılarınca, devletlerarası resmî yazışmalarda mektupların mühürlenmesinin bir âdet olduğu, mühürsüz mektuplara îtibâr edilmediği söyleniyor. Resûlullah bu îkâz üzerine derhal bir mühür kazdırarak, üzerine Muhammed Resûlullah yazdırıyor. Üç kelimelik bu ibâre alt alta üç satırdan meydan gelir. Yani "Muhammed", "Resûl" ve "Allah" kelimeleri alt alta yazılıyor.
* Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bu mührü parmağına taktığı bir yüzünün kaşına kazdırmıştır. Şu halde, rivâyetten de anlaşılacağı üzere, yapılan iş öncelikle "yüzük yaptırmak" değildir, mühür kazdırmak'tır. Ancak mührün en pratik taşıma şekli yüzük olarak parmağa takmaktır. Böylece Resûlullah'ın bir zînet olan yüzüğü takması hadisesi mevzubahis olmuştur.
* Dârakutnî'nin el-Efrâd'ında gelen bir rivâyete göre , bu mührü kazan Ya'lâ İbnu Ümeyye adında bir sahâbidir.
* Yapılan amelin öncelikle mühür kazdırma işi olduğunu şuradan da öğreniyoruz: Resûlullah ashâbın, kendisini taklîden yüzük ittihâz edeceklerini bildiği için yüzüğün kaşına Muhammed Resûlullah ibâresini kadırmamalarını tembihliyor. Aksi takdir de o mührün Resûlullah'a aidiyeti kalmazdı . Çünkü mühür ferde ait, ferdi gösteren taklîd edilmemesi gereken bir alâmettir. Ashâb bu yasağa uyar. İbnu Ömer. mührüne : "Abdullah İbnu Ömer" diye isim kazdırır. Ebû Ubeyde ve Huzeyfe'nin Elhamdülillah diye, Hz. Alli'nin Alahu'l -Melik

diye, İbrahim Nehâî'nin Billâh diye, Mesrûk'un Bismillah diye, Ebû Ca'fer el-Bâkır'ın el-Gurretulillâh diye yüzüklerine yazılar kazdırdıkları rivâyet edilmiştir. Yüzüğe zikrullahın kazılabileceği çoğu alimlerce kabul edilmiştir.
* Peygamberimiz, yüzüğün mühür kısmını, yani kaşını parmağın avuç tarafına getiriyor.
* Bu mührü önce altından yaptırıyor. Herkes altından yüzük yaptırmaya kalkınca, altını atıp gümüşten yaptırıyor. Çünkü altın ve ipek erkeklere haramdır.
2- Habeşî kaş, sedef veya akîk taşı veya bunlar gibi Habeşistan'da îmâledilen ve yüzüklere kaş olarak takılan bir süsleme taşı.
3- Resûlullah'ın bu yüzüğü, vefatından sonra, İslâm devletinin resmî mühürü olarak arkadan gelen üç halîfe tarafından da kullanılmıştır: Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Osmân (radıyallâhu anhüm). Ancak Hz. Osman zamanında, yüzük Kuba Mescidine yakın bir bahçenin içinde bulunan Erîş kuyusuna düşmüş, bütün aramalara rağmen bulunamamıştır. Bazı rivâyetler ise, Said İbnu Ebî'l-Âs'ın azadlısı olan Muaykıb (radıyallâhu anhümâ)'ın elinden düştüğünü söyler. Muaykıb ilk müslüman olanlardandır. Önce Habeşistan'a sonra Medîne'ye hicret etmiştir. Bedir gâzilerindendir. Daha sonra başta Bey'atu'r-Rıdvan olmak üzere pek çok gazvelere katılmıştır. Üsdü'l-Gâbe'de, "Resûlullah'ın mührüne nezâret ederdi" denir. Bu işi Resûlullah'ın sağlığından îtibâren mi yaptığı tasrîh edilmez. Ancak el-İsâbe'de Hz. Ömer zamanında Beytülmâl'a, Hz. Osman zamanında mühüre nezâret ettiği tasrih edilir. Cüzzamlı idiyse de Hz. Ömer, doktorlar temin ettirir, hastalığın ilerlemesi önlenir. Resûlullah'tan bazı rivâyetlerde bulunmuştur. Hz. Osman'ın hilâfetinin sonlarında vefat etmiştir. Mamafih Hz. Ali devrinde vefat ettiği de söylenmiştir.[5]
4- HADİSTEN ÇIKARILAN BAZI HÜKÜMLER
* Erkeklerin gümüş yüzük takmaları câizdir. Bu hususta fukahâ icma eder. Şârihlerin belirttiğine göre bazı Şamlı âlimler: "Yüzük sadece hükümdarlar için câizdir" demiş ise de, Nevevî ve başka âlimler bunu reddederler ve bu görüşün şâz olduğunu belirtirler.
* Yüzüğe sahibinin ismi veya zikrullah kazılabilir. Gerçi zikrullah'ın kazılıp kazılamayacağı münakaşa edilmişir. Başta Hz. Hasan ve Hüseyin (radıyallâhu anhümâ) olmak üzere çoğunluğun bunda bir beis görmediği, İbnu Sîrîn'in Hasbiyallah ve benzeri ibârelerin yazılabileceğini söylediği belirtilmiştir. İbnu Hacer,"caiz değil" görüşünün bu ibarelerin yazıldığı yüzüğü, cünüb ve hayızlı kimselerin taşıyabileceği, istinca sırasında parmakta bulundurulabileceği endişesinden ileri geldiğini, binaenaleyh bu durumlara yer verilmeyince

kerâhetin ortadan kalkacağını belirterek ihtilâfı te'lîf eder. Müslüman âlimler, tahâret sırasında ismullah yazılı yüzüğün elde bulunmasını mekruh ve edebe aykırı bulmada ittifak ederler.
* Bu hadis, yüzük takınmanın ve sâlihlerin eserleriyle teberrükün câiz olduğuna delildir.

* Yüzük kaşının akik taşından olması sünnettir.[6]

-3- وعن بريدة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]جَاءَ رَجُلٌ إلى رسولِ اللّهِ # وَعَلَيْهِ خَاتَمٌ مِنْ حَدِيدٍ. فقَالَ: مَالِى أرَى عَلى أحَدِكُمْ حِلْيَةَ أهْلِ النَّارِ فَطَرَحَهُ ثُمَّ جَاءَهُ وَعَلَيْهِ خَاتَمَ مِنْ صُفْرٍ، فقَالَ: مَالِى أجِدُ مِنْكَ رِيحَ ا'صْنَام، ثُمَّ أتَاهُ وَعَلَيْهِ خَاتَمٌ مِنْ ذَهَبٍ، فقَالَ: مَالِى أرَى عَلَيْكَ حِلْيَةَ أهْلِ الجَنَّةِ؟ فقَالَ مِنْ أىِّ شَىْءٍ أتَّخِذهُ؟ قالَ: مِنْ وَرِقٍ، وَ تُتِمَّهُ مِثْقَاً[. أخرجه أصحاب السنن .

3. (2095)- Büreyde (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanına, parmağında demir yüzük bulunan bir adam uğramıştı. (Yüzüğü görünce): "Niye bazılarınızın üzerinde ateş ehlinin süsünü görüyorum!" buyurdu. Adam derhal onu çıkarıp attı. Sonra parmağında sarı renkli (pirinç) yüzük taşıyor olduğu halde geldi. Bu sefer.
"Niye sende putların kokusunu hissediyorum?" dedi Bilahare adam altın yüzük takmış olarak geldi? Bu sefer de:
"Sende niye cennet ehlinin süsünü görüyorum?" dedi. Bunun üzerine adam:
"Öyleyse yüzüğüm neden olsun?" diye sordu.
"Gümüşten dedi, ancak ağırlığı bir miskale ulaşmasın." [Tirmizî, Libâs 43, (1786); Ebû Dâvud, Hâtem 4, (4223); Nesâî, Zînet 47, (8, 172).][7]

AÇIKLAMA:

Bu rivayet, müslümanların parmağında taşıyacağı yüzüğün madenini ve rengini belirlemektedir:
* Demirden olmamalıdır. Bazı alimlere göre, O, kâfirlerin zîneti olduğu için veya cehennemde bağlanacakları zincirler ve boyunlarına takılacak laleler

suretinde ahirette de süslerini teşkil edeceği için yasaklanmıştır. Diğer bir kısım alimler de, "Saldığı pis koku sebebiyle demir yüzük yasaklanmıştır" demişlerdir. Hadisin üslubu, başka açıklamalara da müsaittir.
* Pirinçden de olmamalı. Hadiste sufr yani sarı diye ifade edilmiştir. Ebû Dâvud'un rivâyetinde şebeh'den yüzük şeklinde şebeh kelimesiyle ifâde edilmiştir. Maksad bakırdır. Renk itibariyle altına benzediği için şebeh denmiştir. Bakır yüzükle ilgili yasağın put kokuyor diye gerekçeye bağlanması putların bakırdan yapılması sebebiyledir.
* Altından da olmamalı. Altın cennet ehlinin süsüdür, dünyada erkeklere haram kılınmıştır. Altın ve ipeğin tahrimiyle ilgili rivâyetler mütevâtirdir.
* Erkeklerin yüzüğü gümüşten olmalıdır. Gümüşün helal olduğu hususunda başka rivâyetler de vardır.Bir miskalden hafif olmalıdır. Ulemâ bu tahdidi israfla îzah eder.
* Bir miskali bulur veya geçerse malın israf edilmiş olacağını belirtir. Bazı âlimler bunu tenzihî bir yasaklama anlayarak daha ağır yüzüklerin câiz olabileceğini söylemiştir. Şâfiîlerden bir grup ise ağırlığı bir miskali aşan yüzüğün haram olduğuna hükmetmiştir.[8]

4ـ وعن ابن عباس رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]رَأى رَسُولُ اللّهِ # في يَدِ رَجُلٍ خَاتَماً مِنْ ذَهَبٍ فَنَزَعَهُ وَطَرَحَهُ وقَالَ: يَعْمِدُ أحَدُكُمْ إلى جَمْرَةٍ مِنْ نَارٍ فَيَجْعَلُهَا في يَدِهِ فَقِيلَ لِلرَّجُلِ: بَعْدَ مَا ذَهَبَ رَسولُ اللّهِ # خُذْ خَاتَمَكَ انْتَفِعْ بِهِ فقَالَ: وَاللّهِ آخُذُهُ أبداً، وَقَدْ طَرَحَهُ رَسولُ اللّهِ #[. أخرجه مسلم .

4. (2096)- İbnu Abbas (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir adamın elinde altından bir yüzük gördü. Onu çıkarıp attı ve:
"Biriniz tutup ateşten bir parçayı alıp eline koyuyor!" buyurdu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) gidince adama: "Yüzüğünü al (başka sûrette) ondan faydalan" dediler. O:
"Hayır! Vallâhi ebediyen almayacağım, onu Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) attı" dedi." [Müslim, Libâs 52, (2090).][9]

-5- وعن عائشة رَضِيَ اللهُ عَنْها قالت:]قَدِمَتْ هَدَايَا مِنْ النَّجَاشِيِّ فِيهَا خَاتَمٌ مِنْ ذَهَبٍ فِيهِ فَصٌّ حَبَشِيٌّ، فَأَخَذَهُ رَسولُ اللّهِ # بِعُودٍ، أَوْ بِبَعْضِ أَصَابِعِهِ مُعْرِضاً عَنْهُ، ثُمَّ دَعَا أُمَامَةَ بِنْتَ أَبِى الْعَاصِ بِنْتَ بِنْتِهِ زَيْنَبَ، فقَالَ: تَحَلِّى بِهذِهِ يَا بُنَيَّةُ[. أخرجه أبو داود.

5. (2097)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a Habeş kralı Necâşî'den hediyeler geldi. İçerisinde Habeşî kaşlı bir de altın yüzük vardı. Resûlullah onu bir çöple veya tiksinerek bir parmağıyla aldı. Kızı Zeyneb'in kızı Ümâme Bintu Ebî'l-Âs'ı çağırıp: "Yavrucuğum al şunu, takın!" dedi." [Ebû Dâvud, Hâtem 8, (4235).][10]

-6- وعن سعيد بن المسيب قال:]قالَ عُمَرُ لِصُهَيْبٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما: مَالِى أَرَى عَلَيْكَ خَاتَمَ الذَّهَبِ؟ فقَالَ: قَدْ رَآهُ مَنْ هُوَ خَيْرٌ مِنْكَ فَلَمْ يَعِبهُ قال: مَنْ هُوَ؟ قالَ: رَسولُ اللّهِ #[. أخرجه النسائى .

6. (2098)- Saîd İbnu'l-Müseyyeb anlatıyor: "Hz. Ömer, Süheyb (radıyallâhu anhümâ)'e: "Niye parmağında altın yüzük görüyorum?" dedi. Beriki: "Onu senden daha hayırlı olan da gördü, ama ayıplamadı" deyince, Hz. Ömer:
"O da kimmiş?" dedi. Süheyb: "Resûlullah!" cevabını verdi." [Nesâî, Zînet 42, (8, 164, 165).][11]

AÇIKLAMA:

Son üç hadis altın yüzüğün tahrimiyle ilgilidir. Birinci hadis, Hz. Peygamber'in, yasağın ciddiyetinin kavranması için, altın yüzüğü takan kimsenin parmağından eliyle çıkarıp atmaktadır. Âlimler, burada münkere elle müdâhalenin bir örneğini de bulmaktadırlar. Yüzüğün atılması, telef edilmesi mânasına değildir, zecr içindir. Zîra Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) mal israfını yasaklamıştır. Adamın "ebediyen almam!" demesi, Resûlullah'a son derece bağlılığının ifâdesidir. Bir takva olarak yüzüğü almayıp, muhtaçlara tasadduk etmesi takdîr edilecek bir durumdur.

İkinci hadis Habeş kralı Necâşî'nin hediyelerinden bahsetmektedir. Başka rivâyetlerde bu hediyeler meyanında bir çift sâde mest, bir cam bardak, üç aded baston da sayılır. Hz. Peygamber'e bazı komşu krallardan hediyeler gelmiş idi. Bu mevzu ileride müstakil bir bölüm olarak gelecektir (5783-5790). Sadedinde olduğumuz rivâyet, Habeş kralının hediyeleri arasında çıkan altın yüzüğü, Resûlullâh'ın kız torunu Ümâme'ye taktığını belirtmektedir. Yüzüğü çöple ve tiksinti ile alması, altın zînetin erkeklere haram olması sebebiyledir. Ulemâ, altın zînetin kadınlara helâl olduğu husûsunda nass kabul etmişlerdir.
Üçüncü hadis, erkeklerin altın yüzük kullanabileceklerini ifâde etmektedir. Ancak Nesâî'nin, es-Sünenü'l-Kübrâ'da hadisi kaydettikten sonra "Bu hadis münkerdir" demiştir.
Berâ İbnu'l-Âzib (radıyallâhu anh)'in de parmağında altın yüzük taşıdığı, niçin böyle yaptığını soranlara: "Bu yüzük, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bana bahşettiği bir armağandır. Bunu bana Resûlullah takmıştır. Ve: "Allah'ın ve Resûlullah'ın sana ihsan ettiği bu yüzüğü kullan" buyurdu!" demiştir. Tahâvî'nin Meâni'l-Âsâr'da kaydettiği bu rivâyet de erkeklere altın yüzüğün cevazını sarîh olarak ifâde eder.
Altın yüzüğün erkeklere haram olduğunu söyleyen âlimler, bu itiraza şu cevabı verirler:
1- Mübah kılıcı bir rivâyetle, haram kılıcı bir rivâyet teâruz ederse, ihtiyaten haram kılıcı râcih addedilir, mübah kılıcı da metrûk ve mercûh addedilir.
2- Altın yüzük kullanmayı erkeklere helâl kılan rivâyetler, tahrimden önceki durumu aksettirebilir. Ancak şurası da açık ki, Berâ'ya yüzüğün sorulmuş olması, hâdisenin tahrîmden sonra cereyan ettiğini gösterir.
Şu halde, bu meselede birinci cevap daha ikna edicidir.
Hemen belirtelim ki, bazı âlimler, "lüzûm olmadığı durumlarda yüzük taşımayı terketmek evladır" demiştir. Hanefî fakihlerinden Hulvânî, talebelerine yüzük takmayı yasaklamıştır. İhtiyâr'da "yüzük takmak, bir ihtiyaçtan neşet ediyorsa sünnettir" denir. Tatarhâniye'de mutlak sûrette caiz olduğu ifâde edilir. Hanefîlerin görüşü de bu merkezdedir.
Kâmil Miras, Tecrid-i Sarîh tercümesinde bu bahsi işlerken, örfe müstenîd bir zaruret gerekçesiyle nişan yüzüklerinin altından olmasını câiz görür. Ne var ki, nişan yüzüğü takmanın zarûret olması su götürür bir keyfiyettir.[12]

-7- وعن عليّ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]نَهَانِى رَسولُ اللّهِ # أنْ أجْعَلَ

خَاتمِى في هذهِ، وَأشَارَ إلى الوُسْطَى وَالَّتِى تَلِيهَا[. أخرجه الخمسة إ البخارى.وفي رواية أبى داود والترمذي:] نَهَانِى عَنِ القَسِّيِّ، وَالمِيْثَرَةِ الحَمْرَاءِ، وَأنْ ألْبَسَ خَاتَمِى في هذِهِ، أوْفى هذِهِ، وَأشَارَ إلى السَّبَّابَةِ وَالوُسْطَى[.

7. (2099)- Hz. Ali (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yüzüğümü şu parmağa koymamı yasakladı -ve eliyle orta ve ondan sonra gelen (şehadet) parmağına işaret etti- buyurdu." [Müslim, Libâs 64, (2078); Tirmizî, Libâs 44, (1787); Nesâî, Zînet 53, (8, 177); Ebû Dâvud, Hâtem 4, (4225).][13]

-8- وعن رَضِيَ اللّهُ عَنْه:] أنَّ النَّبىَّ # كانَ يَتَخَتَّمُ فِي يَمِينِهِ[. أخرجه أبو داود والنسائى.

8. (2100)- Yine Hz. Ali (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah yüzüğünü sağ eline takardı." [Ebû Dâvud, Hâtim 5, (4226); Nesâî, Zînet 49, (8, 175).][14]

-9- وعن جعفر بن محمد عن أبيه:]أنَّ الحَسَنَ وَالحُسَيْنَ كانا يَتَخَتَّمانِ في يَسَارِهِمَا[. أخرجه الترمذي وصححه .

9. (2101)- Cafer İbnu Muhammed, babasından naklen anlatıyor: "Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin (radıyallâhu anhümâ), yüzüklerini sol ellerine takarlardı." [Tirmizî, Libâs 16, (1743).][15]

-10- وعن ابن عمر رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]كانَ النَّبىُّ # يَتَخَتَّمُ فِي يَسَارِهِ وكانَ فَصُّهُ فِي بَاطِنِ كَفِّهِ: وَكانَ ابنُ عُمَرَ يَفْعَلُهُ[. أخرجه أبو داود .

10. (2102)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yüzüğü sol eline takardı ve kaşını avucunun içine getirirdi. İbnu Ömer de böyle yapardı. [Ebû Dâvud, Hâtem 5, (4227, 4228).][16]

AÇIKLAMA:

Son dört hadis, yüzüğün takılması gereken el ve parmaklar hakkında bilgi vermektedir. Bunlardan birincisinde orta parmakla ondan sonra gelen şehâdet parmağına yüzük takmanın yasaklandığı anlaşılmaktadır.
Müteakip rivâyetlerin bazısı yüzüğün sağ ele takılacağını belirtirken, bazısı da sol ele takılacağını ifâde etmektedir. Her iki ele de yüzük takılabileceğini ifâde eden başka sahîh rivâyetler de vardır. Ulemâ, rivâyetlerden hareketle yüzüğün her iki ele de takılabileceğine hükmetmişlerdir. Hangisinin tercîh edilmesi gerektiği yani efdal olduğu hususunda ihtilaf edilmiştir. Ancak sağla ilgili rivâyetler daha fazladır. İbnu Hacer, tezeyyün yani bir süs unsuru olarak takan sağa, mühür olarak takan sola takmalıdır, dedikten sonra sağa takmanın tercîh edilmesinin gereğine dikkat çeker. "Çünkü der, sol el istincada kullanıldığı için, necaset değmekten korunmuş olur." Ona göre mühür olarak kullanılınca sağ elle soldan çıkarılması kolay olur.
Ayrıca erkeklerin küçük parmağa takmaları efdaldir, zira işe mani olmaz. Kadınlar ise, parmaklarına müteaddid yüzükler takabilirler.[17]

-11- وعن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]كانَ النَّبىُّ # إذَا دَخَلَ الخَءَ نَزَعَ خَاَتَمَهُ[. أخرجه الترمذي وصححه والنسائى. وزاد رزين:]وكَانَ فِى يَدِهِ الْيُسْرَى[.

11. (2103)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) helâya girdiği zaman yüzüğünü çıkarırdı." [Tirmizî, Libâs 16, (1746); Nesâî, Zînet 54, (8, 178). Rezin şu ilâvede bulunmuştur: "Yüzük Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sol elinde idi."][18]

AÇIKLAMA:

Aliyyü'l-Kâri helaya girerken Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, yüzüğü parmağından çıkarmasını, yüzüğün kaşına kazılmış olan Muhammed Resûlullah ibâresi sebebiyle olduğunu belirtir. Bu rivâyetten hareketle, yüzükte Allah'ın veya Resûlü'nün ismi veya Kur'ân bulunması halinde helaya girerken çıkarılması gerektiğine hükmedilmiştir. İbnu Hacer gibi diğer bir kısım âlimler, daha da ileri giderek herhangi bir peygamber veya melek ismi bulunsa çıkarması gerektiğine, aksi davranışın mekruh olduğuna hükmederler. Bu hükmün Hanefî mezhebine de uygun olduğu belirtilmiştir.[19]

-12- وعن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]أتَتِ امْرَأةٌ النَّبىَّ # فقَالَتْ يَا رَسُولَ اللّهِ: سِوَارَيْنِ مِنْ ذَهَبٍ؟ فقَالَ: سوَارَيْنِ مِنْ نَارٍ، فقَالَتْ: طَوْقٌ مِنْ ذَهَبٍ؟ قَالَ: طَوْقٌ مِنْ نارٍ قَالَتْ: قُرْطَيْنِ مِنْ ذَهَبٍ؟ قالَ: قُرْطَيْنِ مِنْ نَارٍ، فكَانَ عَلَيْهَا سِوَارَانِ مِنْ ذَهَبٍ فَرَمَتْ بِهِماً وَقالَتْ: إنَّ المَرْأةَ إذَا لَمْ تَتَزَيَّنُ لِزَوْجِهَا صَلِفَتْ عِنْدَهُ فقَالَ: مَا يَمْنَعُ إحَدَاكُنَّ أنْ تَصْنَعَ قُرْطَيْنِ مِنْ فِضِّةٍ: ثُمَّ تُصَفِّرُهُ بِزَعْفَرَانٍ، أوْ بِعَبِيرٍ[. أخرجه النسائى.»الْقُرْطُ«: من حلى ا'ذن معروف.و»وَصَلِفَتِ المَرْأةُ عِنْدَ زَوْجِهَا«: إذا لم تحظ عنده.و»وَالْعَبِيرُ«: أخط من الطيب تجمع بالزعفران

12. (2104)- Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Bir kadın Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelerek sordu:

"İki altın bilezik hakkında ne dersiniz, (takayım mı?)"

"Ateşten iki bileziktir, (takmayın!)" deyip cevap verdi. Kadın devamla:

"Pekâlâ altın gerdanlığa (ne dersiniz?)" diye sordu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan yine:

"Ateşten bir gerdanlık!" cevabını aldı. O, yine sordu:

"Bir çift altın küpeye ne dersiniz?"

"Ateşten bir çift küpe!"

Kadında bir çift altın bilezik vardı. Onları çıkarıp attı ve:

"(Ey Allah'ın Resûlü), kadın kocası için süslenmezse, onun yanında kıymeti düşer" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Sizden birine, gümüş küpeler takınmasından, bunları za'feran veya abîr ile sarartmasından kimse engel olmaz!" cevabını verdi." [Nesâî, Zînet 39, (8, 159).] [20]

AÇIKLAMA:

1- Abîr'e za'ferân da denmiş ise de bunun za'ferânla karıştırılan bir sürünme maddesi (tîb) olduğu ifâde edilmiştir. en-Nihâye'de: "Farklı maddelerin karışımıyla elde edilen renkli bir tîb çeşididir" diye açıklanır. Gümüş, bunlarla muamele edilince sarararak altın görünümünü kazanmaktadır.
2-Bu hadis, altının zînet olarak kullanılmasının kadınlara da haram olduğunu ifâde ediyorsa da, daha önce açıklandığı üzere, muayyen şartlar çerçevesinde kadınların altın tezyinat kullanmaları helâldir.[21]

-13- وعن ثوبان رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]جَاءَتْ فِاطِمَةُ بِنْتُ هُبَيْرَةَ إلى رَسُولِ اللّهِ # وفي يَدِهَا فَتْخٌ مِنْ ذَهَبٍ. »أىْ خَوَاتِيمُ ضِخَامٌ«، فَجَعلَ رسولُ اللّهِ # يَضْرِبُ يَدَهَا، فَدَخَلَتْ عَلى فَاطِمَةَ بِنْتِ رَسُولِ اللّهِ # رَضِيَ اللّهُ عَنْها تَشْكُو إلَيْهَا الَّذِى صَنَعَ بِهَا رَسُولُ اللّهِ #، فَانْتَزَعَتْ فَاطِمَةُ رَضِيَ اللّهُ عَنْها سِلْسِلةً في عُنُقِهَا مِنْ ذَهَبٍ، فقَالَتْ: هذِهِ أهْدَاها إلَيَّ أبُو حَسَنٍ، فَدَخَلَ النَّبى # وَالسِّلْسِلَةُ في يَدِهَا، فقَالَ يَا فَاطِمةُ: أيَسُرُّكِ أنْ تَقُولَ النَّاسُ: ابْنَةُ رَسُولِ اللّهِ # في يَدِهَا سِلْسِلَةٌ مِنْ نارٍ: ثُمَّ خَرَجَ فَلَمْ يَقْعُدْ. فَأرْسَلَتْ فَاطِمَةُ بِالسِّلْسِلَةِ فَبَاعَتْهَا وَاشْتَرَتْ بِثَمَنِهَا عَبْداً فَأعْتَقَتْهُ: فَحُدِّثَ رَسولُ اللّهِ # بِذلِكَ، فقَالَ: الْحَمْدُللّهِ
الَّذِى أنْجى فَاطِمَةَ مِنَ النَّارِ[. أخرجه النسائى.»الْفَتْخُ«: جمع فتخة، وهى حلقة فصّ فيها تجعلها المرأة في أصابع يديها،

وربما وضعتها في رجلها .

13. (2105)- Sevbân (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanına Fâtıma Bintu Hübeyre, elinde altından iri yüzükler (Feth) olduğu halde gelmişti. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), kadının ellerine vurmaya başladı. Fâtıma da hemen (oradan sıvışıp) Resûlullah'ın kerîmeleri Fâtımatu'z-Zehrâ (radıyallâhu anhâ)'nın yanına girdi. Ona Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kendisine olan davranışını anlattı. Bunun üzerine Hz. Fâtıma (radıyallâhu anhâ) boynundaki altın zinciri çıkarıp: "Bunun bana Hasan'ın babası Hz. Ali (radıyallâhu anhümâ) hediye etti" dedi. Zincir daha elinde iken Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yanlarına girdi ve şunu söyledi:
"Ey Fâtıma! Halkın: "Resûlullah'ın kızının elinde ateşten bir zincir var!" demesi seni memnun eder mi?" dedi ve böyle diyerek oturmadan geri dönüp gitti. Bunun üzerine Fâtıma (radıyallâhu anhâ) zinciri çarşıya gönderip sattırdı, parasıyla bir köle satın aldı ve onu âzad etti.
Bu olanlar Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a anlatılınca: "Fâtıma'yı ateşten kurtaran Allah'a hamdolsun!" buyurdular." [Nesâî, Zînet 39, (8, 158).][22]

AÇIKLAMA:

1- Feth, "fetha"nın cem'idir. Fetha iri, kaşsız yüzüğe denir. Daha ziyâde kadın süsüdür, el parmaklarına veya ayağa takınır.
2- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Fâtıma Bintu Hübeyre'nin eline vurması zecr maksadına mâtuftur. Yani altınla süslendiği, parmaklarına altın yüzükler taktığı için, ellerine vurmak sûretiyle memnuniyetsizliğini izhâr edip, altın takınmaktan zecr etmiştir.
Hadisin mânası bu olmakla beraber, İslâm'ın altın süsler hususundaki hükmü bu değildir. Bu ve buna mümasil, kadınlara altını haram kılan hadislerin mensuh olduğu kabul edilmiştir. Nevevî, bu hususta icma olduğunu söyler. Zikri geçen neshedici hadis şudur: إِنَّ هَذَيْنِ حَرَامٌ عَلَى ذُكُورِ اُمَّتِى حِلٌّ لِاُنَاثِهَا
"...Şu iki madde (altın ve ipek) ümmetimin erkeklerine haramdır, kadınlara helâldir."
Bu mesele üzerine gelen rivâyetleri İbnu Şâhin şöyle açıklığa kavuşturur: "İslâm'ın bidayetinde erkekler de altın yüzükler takarlar (ipekliler giyerlerdi). Sonra bunlar hakkında umûmî bir yasak geldi, kadına da erkeğe de şâmil bir

yasaklama. Daha sonra Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) erkekleri hariç kılarak, kadınlar hakkında mübah hükmü getirdi. Böylece kadınlar üzerindeki yasak hükmü, haklarında ibâheye dönüştü ve ibâhe, yasağı neshetti. Nevevî, Müslim Şerhi'nde bu hususta müslümanların icma ettiğini kaydeder."[23]

-14- وعن أخت لحذيفة رَضِيَ اللهُ عَنْها قالت:]قال رسولُ اللهِ #: يَا مَعْشَرَ النِّسَاءِ، أمَا لَكُنَّ في الفِضَّةِ مَا تَحَلَّيْنَ بِهِ، أمَا إنَّهُ لَيْسَ مِنْكُنَّ امْرأة تَتَحَلَّى ذَهَباً وَتُظْهِرُهُ إَّ عُذِّبَتْ بِهِ[. أخرجه أبو داود والنسائى .

14. (2106)- Huzeyfe'nin kız kardeşi (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ey kadınlar cemaati! Süs eşyanız gümüşten olmalıdır. Sizden hangi kadın altınla süslenir ve onu izhâr eder (yabancıya gösterirse), mutlaka onunla azaba maruz kalır." [Ebû Dâvud, Hâtem 8, (4237); Nesâî, Zînet 39, (8, 156, 157).][24]

AÇIKLAMA:

1- Burada Huzeyfe'nin kız kardeşi diye zikri geçen kadının ismi Fâtıma'dır, Havle de denmiştir.
2- Hadisin sıhhati eksiktir. Sahih olsa bile önceki hadiste belirtildiği üzere altın, gümüş ve ipek gibi maddeleri kadınlara mutlak şekilde haram kılan rivâyetler mensuhtur veya "yabancıya göstermek" "iftihar ve tekebbür" için giymek gibi kayıdlarla kayıtlıdır.[25]

-15- وعن عقبة بن عامر رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]كانَ رَسُولُ اللهِ # يَمْنَعُ أهْلَهُ الحِلْيَةَ وَالحَرِيرَ وَيَقُولُ: أنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ حِلْيَةَ الجَنَّةِ وَحَرِيرَهَا فَ تَلْبَسُوها فِي الدُّنْيَا[. أخرجه النسائى.وفي أخرى له عن ابن عمر قال:]نَهى رَسولُ اللهِ # عَنْ لُبْسِ الذَّهَبِ إَّ

مُقَطعاَ[.»المُقَطع«: الشئُ اليسير نحو الشنف، والخاتم للنساء، وكره الكثير للسرف والخيء، وعدم إخراج الزكاة منه.

15. (2107)- Ukbe İbnu Âmir (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ehline takı ve ipeği yasakladı ve: "Eğer sizler cennet takılarını ve cennetin ipeğini seviyorsanız, bunları dünyada takınıp giymeyin" buyurdu." [Nesâî, Zînet 39, (8, 156).]
Nesâî'nin İbnu Ömer'den yaptığı bir diğer rivâyette: "Resûlullah, altın takınmayı, mukatta' yani az bir parça olmak kaydıyla tecvîz etti" denilmiştir.
Mukatta: Az bir şey demektir, kulağın üst kısmına takılan küçük halka, kadın yüzüğü gibi. İsraf, kibir ve zekât vermekten kaçınmak gibi durumları[26] mekruh addetmiştir.[27]

AÇIKLAMA:

Hadisin zâhiri, Sindî'ye göre Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevcelerine, gümüş olsun, altın olsun takıyı mutlak şekilde yasakladığını göstermektedir. Ancak, gerek altın ve gümüşün ve gerekse ipeğin kadınlara helal edildiği göz önüne alınacak olursa şu söylenebilir: "Âhireti dünyaya tercih etmeleri için, bu yasağın sadece onlara mahsus olması mümkündür." Sindî, hadisin zâhirinden çıkabilecek bir başka te'vîle daha yer verir: "Hadiste geçen "ehli"nden muradın Ehl-i Beyt'e mensup erkekler olması da muhtemeldir." Bu mâna esas alınınca, hadise mensuh demeye veya başkaca te'vîl etmeye gerek kalmayacağı açıktır. [28]

-16- وعن بنانة موة عبد الرحمن بن حبانِ ا'نصارىّ قالت:]دُخِلَ عَلى عَائِشَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْها بِجَارِيَةٍ لَهَا جَجِلُ يُصَوِّتْنَ، فقَالَتْ: َ تُدْخِلْنَهَا عَلَيَّ إَّ أنْ تُقَطِّعْنَ جَجِلَهَا، وَقَالَتْ سِمِعْتُ رَسُولَ اللّهِ # يَقُولُ: َ تَدْخُلُ المَئِكَةُ بَيْتاً فِيهِ جَرَسٌ[. أخرجه أبو داود .

16. (2108)- Bünâne Mevlâtu Abdirrahman İbnu Hayyân el-Ensârî anlatıyor:

"Hz. Âişe'nin yanına, üzerinde ziller bulunan bir kız getirildi. Kızın zilleri çıngır çıngır ses çıkarıyordu. Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ): "Sakın ha! zillerini koparmadan onu yanıma getirmeyin!" dedi ve ilâve etti: "Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Zil bulunan eve melâike girmez" buyurduğunu işittim." [Ebû Dâvud, Hâtem 6, (4231).][29]

AÇIKLAMA:

1-Bu hadisi, Müslim'de merfu olarak kaydedilmiş olan: َ تَصْحَبُ الْمَئِكَةُ رُفْقَةً فِيهَا كَلْبٌ وَ جَرَسٌ İçinde köpek ve zil bulunan yolculara (rahmet) meleği arkadaşlık etmez" veya: اَلْجَرَسُ مَزَامِيرُ الشَّيْطَانِ "Zil şeytanın mizmârıdır (düdüğüdür)" veya Nesâî'de geçen َ تَدْخُلُ الْمَئِكَةُ بَيْتاً فيهِ جُلْجُلٌ وَ جَرَسٌ "Melâike, içerisinde zil ve çan bulunan eve girmez" gibi hadisler te'yîd eder.
2- Hadiste geçen cülcül (cem'i: celâcil) hayvanların boynuna takılan küçük çan'a denir. İnsanlar takınca dilimizde zil denir. Ceres de yerine göre zil veya çan veya çıngırak mânalarına gelir.
3- Çan ve zil gibi şeylerden meleklerin memnun kalmaması, bazı âlimlere göre, kilise çanını hatırlattıkları içindir. Bazı âlimler, onların çıkardığı sesin çirkinliği sebebiyle meleklerin nefret ettiğini söylemiştir. Bazı âlimler de kerâhetin sadece büyük çanlarla ilgili olduğunu söylemişlerdir. Ancak sadedinde olduğumuz hadiste küçük çan yani zil mevzubahis olmalıdır.

Ancak bu hadislerde ifâde edilen kerâhet tahrimî değil, tenzihîdir.[30]

17- وعن عرفجة بن أسعد قال:]أُصِيبَ أنْفِى يَوْمَ الكُبِ في الجَاهِلِيَّةِ، فَاتَّخَذْتُ أنْفاً مِنْ وَرِقٍ فَأنْتَنَ عَلَىَّ، فَأمَرَنِى رَسُولُ اللّهِ # أنْ أتخَذَ أنْفاً مِنْ ذَهَبٍ[. أخرجه أصحاب السنن.»الكَبُ«: بضمّ الكاف وتخفيف الم: اسم ماء كان به: يوم معروف من أيام العرب .

17. (2109)- Arfece İbnu Es'ad (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Cahiliye devrinde cereyan eden Külâb savaşında burnum isabet almış, bu sebeple gümüşten bir burun taktırmıştım. bilahare kokmaya başladı. (Durumu kendisine açınca), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bana altından bir burun yaptırmamı söyledi." [Ebû Dâvud, Hâtem 7, (4232, 4233, 4234); Tirmizî, Libâs 31, (1770); Nesâî, Zînet 41, (8, 163, 164).][31]

AÇIKLAMA:

1- Külâb, bir su ismidir. Burada, cahiliye devrinde iki ayrı vak'a cereyan etmiştir. Külâbu'l-evvel ve Külâbu's-Sânî diye isimlenir. Türbüştî merhum, bu suyun Cebele ve Şam adındaki iki dağın sağ tarafında yer aldığını, mezkur vak'aların Eksem İbnu Sayfî zamanında cereyan ettiğini kaydeder.
2- Ulemâ, bu rivâyete dayanarak, hîn-i hacette altından burun takılabileceğine ve dişlerin altın telle rabtedilebileceğine hükmetmiştir. Hattâbî şöyle der: "Bu hadiste, az miktarda altını zaruret halinde kullanmanın erkeklere mübah olduğu hükmü vardır, dişlerin altınla rabtedilmesi gibi. Altından başka bir maddeyi kullanmanın mümkün olmadığı yerlerdeki kullanımı da diş rabtındaki kullanımı gibidir."[32]

-18- وعن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أنَّ قَبِيعَةَ سَيْفِ رَسولِ اللّهِ # كَانَتْ مِنْ فِضَّةٍ[. أخرجه أبو داود والترمذي.وفي رواية للنسائى عن أنس قال:]كانَ نَعْلُ سَيْفِ رَسُولِ اللّهِ # فِضَّة، وَقَبِيعَةُ سَيْفِهِ فِضَّةً، وَمَا بَيْنَ ذلِكَ حِلَقُ الْفِضَّةِ[.

18. (2110)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) bildiriyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kılıncının kabzasının üst kısmı (kabîa) gümüştendi."Nesâî'nin Enes'ten bir rivayetinde, "Resûlullah'ın kılıncının pabuç kısmı gümüştü, kabzasının baş kasmı (kabîa) da gümüştü. Bunlar arasında gümüş halkalar vardı" denmiştir. [Ebû Dâvud, Cihâd 71, (2583, 2584, 2585); Tirmizî, Cihâd 16 (1691); Nesâî, Zînet 121, (8, 219).][33]

AÇIKLAMA:

1- Kabîa: Kılıncın kabzasının üst kısımıdır. Duruma göre gümüş ve demirden olur.

2- Bagavî bu hadiste, kılınçların az miktarda gümüş kullanılarak süslenebileceğine cevaz olduğunu belirtir. Eyer ve gem husûsunda aynı şeyin yapılıp yapılamayacağında ihtilâf edilmiştir. Bazı âlimler tıpkı kılınçta olduğu gibi, mübah olduğunu söylerken bazıları da: "Bu, hayvanı tezyin etmektir, haramdır" demiştir. Kasatura ve benzeri harp techizatının gümüşle tezyîni hususu da aynı şekilde ihtilâflıdır. Bunların altından süslenmesinin haramlığı husûsunda ittifak vardır.

Harp techizâtının altın ve gümüş dışındaki maddelerle tezyînin evlâ olduğunu söyleyenlere karşı gelenlerden: "Kılınçların altın ve gümüşle tezyîni düşmanı korkutmak için meşru kılınmıştır. Resûlullah'ın ashâbı bundan müstağni idiler. Çünkü onların kendilerinde müstesna bir şiddet, imanlarında başka bir kuvvet vardır" diyenler olmuştur.[34]

İKİNCİ BÂB

HİDAB (SAÇ BOYAMASI)

UMUMÎ AÇIKLAMA:

Hidâb'ı İbnu Hacer "saç ve sakaldaki beyazlığın rengini değiştirmek" diye târif eder. Hadislerde, kına yoluyla el ve ayakların boyanmasının da hidâb kelimesiyle ifâde edildiği görülür. Şu halde daha çok saç boyaması mevzubahis olduğu için, bu kelime ile öncelikle saçın rengini değiştirmek kastedilmiş de olsa, insan bedeni ile alâkalı muhtelif boyamaların hidâb'-la ifade edildiği söylenebilir.
Hidâb dinin müdâhalesine giren bir meseledir. Kullanılacak renkten, boyanacak uzva ve hatta kadın ve erkek arasında riayet edilip, korunması gerekecek farklılıklara kadar bir kısım hususlarda dinimizin vaz'ettiği görüşleri vardır. Bunlardan bazılarında ulema ittifak ederken, bazılarında ihtilaf eder. Bir meselede ihtilaf, o konuda dinin kesin ve sert bir tavır takınmayıp, sühûleti esas aldığını gösterir.
Şunu da belirtelim: Hadislerde, ihtiyarlıkla ortaya çıkan beyazlıkların boyanması mevsubahis olduğu halde, zamanımızda bilhassa kadınlar, henüz gençken saçların tabiî renklerini değiştirmek için meç denen kırçıllaştırma, röfle denen sarartma ameliyelerine başvurmaktadırlar. Bu boyamalar, İslâm'ın vâzıh emirlerinden olan tesettüre uymayan bir espiri ile icrâ edildiğinden başka, tabiî hali bozma, israf, teşebbüh gibi yönleri, meseleye boyama bahsinin dışında başka buutlar getirmektedir.Şu halde İslâm'ın hidâb bahsi günümüzde her zamankinden daha canlı, daha aktüel bir mahiyet arzetmektedir. Bir kısım teferruat, görüleceği üzere takva ve teslimiyetle ilgili kalmaktadır. Biz burada hadislerde gelen hususları, ulemânın fetvaları çerçevesinde sunacağız. Hayatını Resûlü'nün sünnetine göre yönlendirilmek isteyenlerce bunların bilinmesi faydalı olacaktır.[35]

-1- عن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قال رَسُول اللّهِ #: إنَّ الْيَهُودَ وَالنَّصَارى َ يَصْبُغُونَ فَخَالِفُوهُمْ[. أخرجه الخمسة إ الترمذي بهذا اللفظ.ولفظ الترمذي:]غَيِّرُوا الشَّيْبَ، وَ تَشَبَّهُو بِالْيَهُودِ[.

1. (2111)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Yahudîler ve hıristiyanlar (saçlarını) boyamazlar. Siz onlara muhâlefet edin." [Buhârî, Libâs 67, Enbiya 50; Müslim, Libâs 80, (2103); Ebû Dâvud, Tereccül 18, (4203); Nesâî, Zînet 14, (8, 137); Tirmizî, Libâs 20, (1752).]Bu hadis Tirmizî'de "(Saçınızdaki) aklıkların rengini değiştirin, yahudîlere benzemeyin!" şeklinde gelmiştir.[36]

AÇIKLAMA:

Hadis muhtelif tarîklerden gelmiştir. Ahmed ibnu Hanbel'in bir rivâyetinde, Ensâr'dan yaşlanmış, sakalları aklaşmış bir ihtiyarlar grubuna rastladığı vakit: يَا مَعْشَرَ اَنْصَارِ حَمِّرُوا وَصَفِّرُوا وَخَالِفُوا اَهْلَ الْكِتَابِ "Ey Ensar topluluğu (saçlarınızı) kızıla boyayın, sarıya boyayın ve Ehl-i Kitâb'a muhâlefet edin!" tavsiyesinde bulunur.

Taberânî'nin bir rivâyetinde: "Saçların renginin değiştirilerek yabancılara (eâcim) muhâlefet edilmesi" emredilir. Bu rivâyette "beyaz rengin değiştirilerek muhâlefet edilmesi" emredildiği ve boyanacak renk tahsisi yapılmadığı için bu rivâyete dayanarak siyah rengi de câiz görenler olmuştur. Ancak İbnu Abbâs ve Câbir (radıyallâhu anhümâ)'den rivayet edilen iki hadis saçların siyaha boyanmasını yasaklamaktadır. Hz. Câbir'in Müslim'de gelen hadisi şöyle: غَيِّرُوا هَذَا بِشَىءٍ وَاجْتَنِبُوا السَّوَادُ "Bunun sakalının rengini değiştirin, siyahtan sakının." İbnu Abbâs'ın Ebû Dâvud'daki rivayeti şöyle: يكُونُ قَوْمٌ يَحْضِبُونَ في آخِرِ الزَّمَانِ بِالسَّوَادِ كَحَواصِلِ الْحَمَامَ يَرِيحُونَ رَائِحَةَ الْجنَّةِ "Ahir zamanda, güvercin havsalası[37] gibi siyah renkle saçını boyayacak insanlar zuhur edecek. Onlar var ya cennetin kokusunu bile koklayamazlar." Bu iki rivâyeti esas alan Nevevî saçı siyaha boyamanın tahrîmen mekruh olduğuna hükmetmiştir. Taberânî'nin Ebû'd-Derdâ'dan yaptığı bir hadiste de: "Kim siyahla (saçlarını) boyarsa, Allah onun yüzünü Kıyamet günü siyah kılsın" buyurulmuştur.

El Halîmî, saçı siyaha boyamanın erkekler hakkında mekruh olduğuna, kocası sebebiyle kadının siyaha boyamasının mekruh olmadığına hükmetmiştir.

İmâm Mâlik: "Kına ve ketem ile boyamak câizdir, ancak siyahtan başka bir şeyle

boyamak bence daha iyidir" demiştir. Ketem, bir bitki olup, saçlara siyah renk vermede boya maddesi olarak kullanılır. düşmanla cihad eden kimsenin saçlarını siyaha boyamasında kerâhet yoktur, ulemâ bu hususta ittifak eder.
Şunu da belirtelim ki, sadedinde olduğumuz hadiste mevzu bahis edilen "boyama", ne elbise ile ne de el ve ayaklarla ilgilidir. Çünkü, yahudîler bunların boyanmasını terketmiş değiller.
El ve ayakların boyanması, erkekler hakkında tedavî maksadı dışında câiz görülmemiştir.
Sahâbe, saç boyaması hususunda ihtilaf etmiş, kimisi boyamış, kimisi boyamamıştır. Resûlullah'ın boyayıp boyamadığı da ihtilâflıdır.
Görüldüğü üzere, saç boyama meselesinde, hem hadislerde hem de ulemâ arasında farklı durumlar gözükmektedir.
Bu mevzuyu Nevevî, Müslim Şerhi'nde şöyle açıklar: "Kadı İyâz der ki: "Sahâbe ve Tâbiîn'den selef büyükleri, boyama ve kullanılacak boyanın cinsi husûsunda ihtilaf etmişlerdir. Bir kısmı: "Boyamayı terketmek efdaldir" demişler ve Resûlullah'ın saçlardaki akların rengini değiştirmeyi yasaklayan hadisini delil olarak göstermişlerdir. Çünkü Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) aklarının rengini değiştirmemiştir. Bu husus Hz. Ali, Hz. Ömer, Hz. Übey ve diğer bazılarından (radıyallâhu anhüm) rivâyet edilmiştir. Bir kısmı da: "Boyamak efdaldir" demiştir. Nitekim sahabe, Tâbiîn ve arkadan gelenlerden bir kısım büyükler saçlarını boyamışlar, kendilerine delil olarak da Müslim ve diğer hadis imamlarının kaydettiği hadisleri göstermişlerdir.
İşte bu sonuncu grup aralarında, boyanın cinsi husûsunda ihtilâf etmişlerdir. Bunların çoğu sarıya boyamayı uygun bulmuşlardır. Hz. Ali, İbnu Ömer, Ebû Hüreyre vs. bunlardandır. Bir kısmı kına ve ketem ile, bir kısmı za'feran ile bir kısmı siyah boya ile boyamışlardır. Siyahı tercih edenler arasında Hz. Osman Hz. Hasan, Hz. Hüseyin (yani Hz. Ali'nin iki oğlu), Ukbe İbnu Âmir, İbnu Sîrîn, Ebû Bürde vs. zikredilir."
Kadı İyâz (bu ihtilafları kaydettikten sonra) Taberânî'nin şu açıklamasına yer verir: "Doğrusu şudur: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın saçtaki akları boyamayı emreden ve yasaklayan rivâyetlerin hepsi sahîhtir. Aralarında tenâkuz da mevzubahis değildir. Hadislerdeki boyama emri Hz. Ebû Bekir'in babası Ebû Kuhâfe kadar yaşlanıp saçı sakalı ziyadesiyle ağarmış olanlar içindir. Yasak da henüz yeni ağarmaya başlayanlar içindir."
Kadı İyâz devamla der ki: "Seleften bazılarının saç boyamasına yer verip, bazılarının yer vermemesi meselesine gelince, bu da onların belirtildiği gibi ahvallerinin farklılığına bağlıdır. (Yani iyice ağaranlar boyamış, yeni ağarmaya

başlayanlar boyamamıştır). Şurası muhakkak ki, boyama hususunda vârid olan emir ve nehiy bi'l-icma, vücûb ifâde etmez. Bundandır ki, bu konuda farklı görüşleri iltizam edenler birbirlerini tenkîd etmemişlerdir. Emir -nehiy ifade eden hadislerden birinin nâsih, diğerinin mensûh olduğunu söylemek de câiz değildir.
Gerek Kadı İyâz ve gerekse diğer ulemâ, meseleyi iki duruma irca ederek özetlemişlerdir:
1- Bir yerde saç boyama adeti varsa, buna uymamak dikkatleri çekeceğinden, şöhrete sebep olur, bu ise mekruhtur. Aksi de böyledir, yani boyama adetinin olmadığı bir yerde boyamak dikkat çekeceğinden mekruhtur.
2- Hüküm, ağaran saçın manzarasına bağlıdır. Yani, bir kimsenin ağaran saçı güzel bir manzara arzediyor, boyanma halinden daha nazif ve nezih görünüyorsa, boyamamak evladır, aksine akları çirkin ve iğrenç bir manzara arzediyorsa boyanması evlâdır.
Şâfiî mezhebinden olan Nevevî, Kadı İyâz'dan bu nakli yaptıktan sonra: "Doğru ve sünnete uygun olanı, mezhebimizin görüşü olarak kaydettiğim hükümdür" der. (Yani: "Kadın olsun, erkek olsun saçlarını kızıla veya sarıya boyamaları müstahabtır, siyaha boyamaları haramdır."[38]

-2- وعن ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهما قال:]مَرَّ رَجُلٌ وَقَدْ خَضَبَ بِالْحِنَّاءِ، فَقَالَ النَّبِيُّ #: مَا أَحْسَنَ هذَا، وَمَرَّ آخَرُ وَقَدْ خَضَبَ بِالْحِنَّاءِ وَالْكَتَم فقَالَ: هذَا أَحْسَنُ مِنْ هذَا، ثُمَّ مَرَّ آخَرُ وَقَدْ خَضَبَ بِالصُّفْرَةِ، فقَالَ: هذَا أَحْسَنُ مِنْ هذَا كُلِّهُ[. أخرجه أبو داود.
»الْكَتَمُ«: نبت يخلط بالوسمة يختضب به .

2. (2112)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "(Saçlarına) kına yakmış bir adam gelmiştir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm): "Bu ne güzel!" buyurup takdir etti. (Az sonra) kına ve ketem ile boyanmış biri geldi.
"Bu evvelkinden de güzel!" buyurdu. Sonra (saçlarını) sarıya boyamış biri daha gelmişti ki:
"Bu öbürlerinden de güzel!" buyurdu." [Ebû Dâvud, Tereccül 19, (4211); İbnu Mâce, Libâs 34, (3627).][39]

AÇIKLAMA:

1- Ketem, bir bitki olup, kına gibi saç boyamasında kullanılır. Daha ziyade siyaha çalan bir renk bırakır.
2- Bu hadis, tek başına kına yakılmasının güzelliğine delil olmaktadır. Ancak kına ketem ile karışırsa daha da güzel ve makbul olmaktadır. Bazı şârihler, kına ile ketemin karışımından siyah renk hâsıl olacağını söyleyen İbnu'l-Esîr, Hattâbî gibi bir kısım âlimlerin yanıldığına bu hadisten delil gösterirler. "Çünkü derler, erkekler kına ve ketem ile boyanırlar, Resûlullah da bunu takdir etmektedir, öyle ise bunların karışımından hâlis siyah ortaya çıkmamaktadır, zira siyah yasaklanmış bir renktir, (Resûlullah, nasıl olur da yasakladığı bir rengi takdir eder?)"
Yine hadis göstermektedir ki, saçı sarıya boyamak, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) nazarında, kınadan da, kına ile ketem'in karışmasından da muteber bir ameldir.[40]

-3- وعن ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهما:]أنَّهُ كانَ يُصَفِّرُ لِحْيَتَهُ بِالصُّفْرَةِ وَيَقُولُ: رَأيْتُ رَسُولَ اللهِ # يَصْبُغُ بِهَا وَلَمْ يَكُنْ شَىْءٌ أَحَبَّ إلَيْهِ مِنْهَا، وَقَدْ كانَ يَصْبُغُ بِهَا ثِيَابَهُ[. أخرجه أبو داود والنسائى.»وفي رواية لهما عن أنس قال:]مَا خَضَبَ رَسُولُ اللهِ #، وَإنَّهُ لَمْ يَبْلُغْ مِنْهُ الشَّيْبُ إِّ قَلِيً قالَ: وَلَوْ شِئْتُ أنْ أعُدَّ شَمَطَاتٍ كُنَّ في رَأسِهِ لَفَعَلْتُ، وكانَ أبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ رَضِيَ اللهُ عَنْهما يَصْبُغَانِ بِالحِنَّاءِ وَالْكَتَمِ[.»الشَّمَطُ«: الشيب.»وَالشَّمَطَاتُ«: الشعرات البيض .

3. (2113)- Hz. İbnu Ömer (radıyallâhu anh)'den rivâyete göre, sakalını sufra denen sarı boya ile boyar ve derdi ki: "Ben, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı gördüm, sakalını bununla boyamıştı, en çok sevdiği boya da bu idi. Bununla elbisesini boyadığı da olurdu." [Ebû Dâvud, Libâs 18, (4064), Tereccül 19, (4210); Nesâî, Zînet 17, (8, 140).]

Buhârî ve Müslim'de, Hz. Enes'ten gelen bir rivâyette şöyle denir: "Resûlullah hiç saçını boyamadı. Çünkü ondaki beyazlar çok azdı. Başındaki akları saymak istesem sayabilirdim. Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer (radıyallâhu anhümâ) (saçlarını) kına ve ketem ile boyarlardı." [Buhârî, Libâs 66, Menâkıb 23; Müslim, Fedâil 100-105, (2341); Ebû Dâvud, Tereccül 18, (4209); Nesâî, Zînet 17, (8, 140, 141).][41]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivâyet, sadece Hz. Ömer'in değil Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sarı renkle (za'ferân'la) sakalını boyadığını ifâde etmektedir. Hadisin burada yer almayan ziyâdesinde elbisesinin tamamını ve hatta sarığını da za'ferân'la (sarı) boyadığı belirtilir.
2- Burada bir noktaya dikkat çekmemiz gerekmektedir. Bir rivâyette, za'ferân'la boyanmış olanın cenâzesinde (rahmet) meleklerinin hazır bulunmayacağı ifade edilmiştir. Halbuki sadedinde olduğumuz rivâyet, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sarık, elbise, sakal hep za'ferânla boyandığını ifâde etmekte ve ortada bir teâruz gözükmektedir.
İbnu Battâl ve İbnu't-Tîn'in meseleye getirdikleri açıklama şöyle: "Za'ferân ile boyanmakla ilgili yasak, bedenle ilgilidir ve kerâhete hamledilir, harama değil. Zira, bedenin za'feranlanması, Şâriin haram etmeksizin yasaklamış olduğu tereffühe girer: Abdurrahman'ın rivâyetine göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanına gelir, bir rivâyette tasrîh edildiği üzere üzerinde za'ferândan hâsıl olan sarılık izi mevcuttur. Resûlullah bunu görür, ancak ne tenkîd eder, ne de yıkanmasını emreder."[42]
3- Hz. Peygamber sakalını boyadı mı?

HZ. PEYGAMBER SAKALINI BOYADI MI?

Sahiheyn'in Hz. Enes'ten kaydettikleri rivâyette -ki Teysîr, "ziyâde" nâmıyla almıştır- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sakalını boyamadığı "zîra, sakalındaki akları sayılacak kadar az miktarda olduğu, -hattâ bazı rivâyetlerde boyanacak miktarı bulmadığı- belirtilmektedir.
Bazı rivâyetler Resûlullah'ın ağarmış olan kılları hakkında rakama yer verir. 15'den 30'a kadar farklı sayılar zikredilmiştir. Şurası kesin ki, altmışüç yaşında vefat eden Hz. Peygamber'in saçlarında az da olsa ağarma başlamış idi.

Kendisinden gelen rivâyetlerde onbeş, onyedi ve hatta onsekiz adet beyaz kıl bulunduğunu belirten Hz. Enes, Müslim'deki bir rivâyette, azlığı belirtme sadedinde مَا شَانَهُ اللهُ بِبَيْضَاءَ "Allah onu beyazlıkla lekelememiştir" der.

Görüldüğü üzere, rivâyetler, Hz. Peygamber'in saçını boyayıp boyamadığı meselesinde ihtilaflıdır ve bu durum ulemâyı da ihtilafa sevketmiştir. Çoğunluk, Hz. Enes (radıyallâhu anh)'in rivâyetine binâen boyamadığına kâil olmuştur.

Aradaki ihtilafı te'lîf edenler de olmuştur. Bunlar Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'ın çok koku kallanmasından hareket ederek: "Efendimiz çok koku kullanırlardı. Başa sürülen koku saçın siyahlığını giderdi. Bu durumu görenler Resûlullah'ın saçını boyadığını zannederek öyle rivâyette bulundular...." demişlerdir. Müslim şârihi Nevevî de şu kanaattedir: "Muhtar olan kavle göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bazan saçını boyamış, çoğu zaman da boyamamıştır. Her râvi kendi gördüğünü rivâyet ederek, kimisi "boyadı", kimisi de "boyamadı" demiştir."[43]

4ـ وعن كريمة بنت همام:]أَنَّ امْرَأةً سَألَتْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْها عَنْ خِضَابِ الحنَّاءِ فقَالَتْ: َ بَأسَ بِهِ، وَلكِنِّى أكْرَهُهُ ‘نَّ حَبِىبى # كانَ يَكْرَهُ رِيحَهُ[. أخرجه أبو داود و النسائى .

4. (2114)- Kerîme Bintu Hümâm anlatıyor: "Bir kadın, Hz. Âişe'ye kına yakma hususunda sormuştu, şu cevabı aldı:"Bunda bir beis yok (kına yakılabilir). Ancak ben bundan hoşlanmam. Çünkü sevdiğim (aleyhissalâtu vessellâm), onun kokusunu sevmezdi." [Ebû Dâvud, Tereccül 4, (4164); Nesâî, Zînet 19, (3, 142).] [44]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivâyette Kerîme Bintu Hümâm'ın meçhul ve dolayısıyle rivâyetin senet yönüyle zayıf olduğu belirtilmiştir.

2- Rivâyet, kınanın bir boyama maddesi olarak mübah olduğunu ifade eder. Ancak, kınanın mübahlığını takrîr eden yegâne rivâyet bu değildir. Müteâkiben görüleceği üzere, pek çok rivâyet kınayı mübah addetmektedir.

3- İmam Şâfiî, bu rivâyete dayanarak kınanın koku maddesi olmadığını söylemiştir. Çünkü Hz. Peygamber kokuyu severdi. Keza rivâyet, kınanın Resûlullah'ın hoşuna gitmeyen bir koku çeşidi olma ihtimalini de ortadan kaldırmaktadır.[45]

-5- وعن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]أوْ مَأَتِ امْرَأةٌ مِنْ وَرَاءِ سِتْرٍ بِيَدِهَا كِتَابُ إلى رَسُولِ اللّه #، فَقَبَضَ # يَدَهُ فقَالَ: مَا أدْرِى أيدُ رَجُلٍ أمْ يَدُ امْرَأةٍ؟ فقَالَتْ: بَلْ يَدُ امْرَأةٍ، فقَالَ: لَوْ كُنْتِ امْرَأةً لَغَيَّرْتِ أظْفَارَكِ، يَعْنِى بِالْحِنَّاءِ[. إخرجه أبو داود والنسائى .

5. (2115)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Bir kadın, perde gerisinden Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a eliyle bir mektup uzattı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) elini derhal geri çekip:"Ne bileyim, bu el kadın eli midir, erkek eli midir?" buyurdu. Kadıncağız:"Kadın elidir!" deyince Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):"Sen kadın olsaydın, tırnaklarının rengini değiştirirdin" buyurdu. Bununla kına yakmayı kastetmişti." [Ebû Dâvud, Tereccül 4, (4166); Nesâî, Zînet 18, (8, 142).][46]

AÇIKLAMA:

Rivâyet kınanın, kadınlar için mümeyyiz bir şiar teşkîl ettiğini ifâde etmektedir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kendisine mektup uzatan şahsı göremediği için, kadın veya erkek olduğuna hükmedememiştir. Elinde de kadın veya erkek olduğuna delâlet eden bir alâmet göremeyince, kendisine perde gerisinden uzatılan mektubu almamış, bu vesîle ile bir düstur beyan etmiştir. Kadın ve erkek iki cins arasında mümeyyiz bir kısım alâmetler bulunmalıdır. Nitekim, başka rivâyetlerde kadının erkeğe, erkeğin kadına benzemesinin şiddetle yasaklandığını göreceğiz: لَعَنَ اللّهُ الْمُتَشَبِّهَاتِ مِنَ النِّسَاءِ بِالرِّجَالِ وَالْمُتَشَبِّهِينَ مِنَ الرِّجَالِ بِالنِّساءِ "Allah, erkeklere benzeyen kadınlara, kadınlara benzeyen erkeklere lânet etsin." Şârih İbnu Ebî Cemre, diğer deliller muvâcehesinde değerlendirerek bu ve benzeri hadislerin süste (ziyy), bazı sıfat ve davranışta benzemeyi yasakladığını, yasağın her hususa şâmil olmadığını

söyler. Söz gelimi hayır yapmada birbirlerini taklid yasak değildir. Âlimler zamana, mekâna ve örfe göre de yasağa dahil olan benzemelerin değişebileceğini kabûl ederler.
Hadisin sonunda gelen "...Bununla kına yakmayı kastetmişti" cümlesi Hz. Âişe'nin veya diğer râvilerden birinin ilâve ettiği bir açıklamadır. Yani Resûlullah şunu demek istemiştir: "Sen kadın olsaydın tırnaklarına kına yakıp rengini değiştirirdin."
Ulemâ, hadisten, kadınlara kına yakmanın ısrarla tavsiye edilmiş olduğu hükmünü çıkarmıştır.[47]

-6- وعنها رَضِيَ اللّهُ عَنْها:]أنَّ هِنْدَ بِنْتَ عُتْبَةَ قالتْ يَا رسُولَ اللّهِ: بَايِعْنِى، فقَالَ: َ أُبَايِعُكِ حَتَّى تُغَيِّرِى كَفَّيْكِ كَأنَّهُمَا كَفَّا سَبُعٍ[. أخرجه أبو داودَ .

6. (2116)- Yine Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Hint Bintu Utbe, Hz. Peygamber'e:
"Ey Allah'ın Resûlü, bana biat ver!" diye talepte bulunmuştu. Kendisine:
"Hayır, şu ellerini değiştirmedikçe senden biat almayacağım. Ellerin tıpkı vahşi hayvanların ayağı gibi!" cevabını verdi." [Ebû Dâvud, Tereccül 4, (4165).]
Rivâyette adı geçen Hint, Ebû Süfyân'ın zevcesi ve Hz. Muâviye (radıyallâhu anhüm)'nin annesidir. Mekke'nin fethi sırasında kocası ile birlikte müslüman olmuştur. Hz. Peygamber eski nikâhları ile evliliklerini ikrâr etmiş, yeni bir nikahı gereksiz görmüştür. Ancak, görüldüğü üzere, ellerine kına vurmadan biat almamıştır.
Âlimler bu hadisten hareketle, erkeklerin kına yakmasını mekruh addetmişlerdir. Kadının elleri, kınasız iken erkeğin ellerine benzemektedir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu benzemedeki kerâheti ifâde için teşbîhe başvurup, vahşî hayvanların ayaklarına teşbîh etmiştir.[48]

-7- وعن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]أُتِىَ رَسُولُ اللّهِ # بِمُخَنَّثٍ قَدْ خَضَبَ يَدَيْهِ وَرِجْلَيْهِ بِالْحِنَّاءِ، فقَالَ: مَا بَالُ هذا. قالُوا: يَتَشَبَّهُ بِالنِّسَاءِ، فَأمِرَ بِهِ فَنُفِىَ إلى النَّقيعِ، فَقيلَ: أَ نَقْتُلُهُ يَا رَسُولَ

اللهِ؟ فَقَالَ: إنِّى نُهيتُ عَنْ قَتْلِ المُصَلِّينَ]. أخرجه أبو داود.»النَّقِيعُ« بالنون: موضع بالمدينة كان حمى .

7. (2117)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a el ve ayaklarına kına yakmış bir muhannes getirdiler.
"Bunu niye getirdiniz, nesi var?" diye sordu. Kendisine:
"Kendisini kadınlara benzetmiştir!" dediler. Bunun üzerine Efendimiz emretti ve Nakî' nâm mevkiye sürgün edildi.
"Ey Allah'ın Resûlü, onu öldürmeyelim mi?" diye soranlar olmuştu ki:
"Hayır! dedi, ben namaz kılanları öldürmekten men edildim." [Ebû Dâvud, Edeb 61, (4928).][49]

AÇIKLAMA:

1- Muhannes, kendini kadınlara benzeten erkeğe denir. Dinimiz bunu şiddetle yasaklamış ve haklarında sürgün cezası getirmiştir.
2- Nâkî, Medîne'ye iki gece mesâfede Müzeyne yurdunda bir yerin adıdır. Hz. Ömer orayı devlet himâsı (koruluğu) ilan etmiştir.
3- Namaz kılanları öldürmekten men edildim cümlesi, mü'minleri öldürmekten... demektir. Mü'minin en mümtaz vasfı namaz olması haysiyetiyle, namaz kılan (musallî) kelimesiyle zikri uygun görülmüştür. Hz. Peygamber irtidad, kısas, yol kesme ve isyan durumu gibi hudud'a giren belli haller dışıda mü'mine ölüm cezası vermeyi reddeder.[50]

KIYAFET VE KIYAFETTE CİNSLERİN AYRIMI

Son rivâyet, kıyafet hususunda kadınla erkeğin ayrılması meselesine temas etmekte, kendisini kıyafetiyle kadınlara benzeten kimsenin Medîne'den sürgün edildiğini belirtmektedir. Bunun başka örnekleri de var.[51]

KIYAFET:

Kıyafetle ilgili olarak sünnette vârid olan hadisler incelenecek olursa, buna büyük bir ehemmiyet verildiği, kişinin şahsiyetinin gerek cinsi ve gerekse dini

hüviyetinin vazgeçilmez bir parçası telakki edildiği görülür. Hatta bir kısım rivâyetlerde, kıyafetin insan ruhuna tesiri bile söz konusudur.[52] Ancak burada söylenenlere delâlet eden hadislere sadece atıfta bulunarak, sebebini bu zikrettiğimiz mülâhazalardan almak üzere, Hz. Peygamber'in daha doğuştan başlamak üzere kadın ve erkek arasında kıyafet ayrımına verdiği ehemmiyeti belirtmeye çalışacağız.

Araştırmamızın bidâyetinde belirttiğimiz üzere torunu Hasan'a doğduğu gün sarılmış olan sarı renkli kundak bezini öfke ile atarak yerine beyaz renkli bir bez kullanmış olması bu ayırımın doğuşla başlatıldığının bir örneği olarak değerlendirilebilir. Hz. Peygamber erkekler için yasakladığı cins ve renkteki (ipekliler, sarı, kırmızı renkteki kumaşlar) giyecekleri çocuklar üzerinde görünce memnûniyetsizlik izhâr edip, onlara müdahale ederek değiştirmiştir. Şu halde sünnet, kadın ve erkek için kıyafetleri ayırmakla kalmamış, çocukların daha küçük yaştan itibaren kendi cinsleri için tecviz edilen kıyafetlere alıştırılmalarını emretmiş olmaktadır.

Rivâyetler, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in "Kadınların süssüz oluşlarını kerih bularak" ipekli kumaş, parlak renkler ve kına, halhal, küpe, bilezik, gerdanlık gibi örfte mevcut çeşitli süs unsurlarıyla daha câzib ve erkeklerinkinden farklı bir kıyafeti tecviz ettiğini göstermektedir. Bu cümleden olarak: "Fâtıma'nın sürünme maddesini (tîb) çok yapın, zira o da diğer hemcinsleri gibi bir kadındır" dediğini, "eliyle inci dizerek" ehlinden birine verdiğini, evlenme sırasında kızı Zeyneb'e kolye hediye ettiğini, Necâşî'den hediye gelen bir altın yüzüğü kız torunu Ümâme'ye verdiğini vs. görmekteyiz. Kezâ Hz. Âişe'nin meşhur ifk hadisesine maruz kalmasına sebep olan "kaybolan kolyesini arama hadisesi" bizzat Zevcât-ı Mutahharât'ın zînet ve süs eşyalarını kullandıklarını göstermektedir.

Kadınla erkeği ayıran süs unsurlarından biri de sürünme maddesidir. Bu, erkeklerde koku saçıcı fakat renksiz, kadınlarda renkli fakat kokusuz olmalıdır; Rengi dışarı akseden sürünme maddesini kullanan erkekleri ve hatta erkek çocuklarını Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) hoş karşılamamış bunu, biat taleplerini reddetme ve kendisine gelenlerden esirgemediği mûtâd iltifatlarda bulunmamak gibi bir kısım fiili davranışlarıyla ifâde etmiştir.

Kına da kadınla erkeği ayıran bir unsurdur. Rivâyetler Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in herhangi bir kadının ellerinde kına izi olmayışını normal karşılamadığını belirtir. Ebû Dâvud'un bir tahricinde Hz. Âişe, biat için Hz. Peygamber'e müracaat eden Utbe'nin kızı Hind'in Peygamber (aleyhissalâtu

vesselâm) tarafından, "Ellerini (kınalayarak) değiştirmedikçe biatını kabul etmiyorum..." diye reddedildiğini haber verir. Hz. Âişe diğer bir rivâyette de Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in perde gerisinden kendisine uzatılan bir mektubu almak için elini uzattığı sırada, "Bu kadın eli mi erkek eli mi bilemiyorum" diyerek mektubu almaksızın elini geri çektiğini, uzatan kimsenin: "Kadın eli yâ Resûlallah" demesi üzerine de: "Eğer kadın olsa idin tırnaklarını (kına ile) değiştirirdin" cevabında bulunduğunu haber verir.
İki kıble'ye müteveccihen namaz kılanlardan bir kadına, Hz. Peygamber'in: "Kına yakınan herhangi birinizin, elleri erkek eli gibi oluncaya kadar kınayı terketmesi hoş değildir" demesi üzerine, kadının seksen yaşına basmış olmasına rağmen kınayı terketmediğini öğreniyoruz.
Bu misaller sünnet nazarında kınanın kadınlar için alâmet-i fârika durumunda olduğunu ifâde eder. Nitekim diğer bir kısım rivâyetler de bunun erkekler için tahannüs (kadınlaşma) belirtisi kabul edilerek haklarında yasaklandığını göstermektedir. Ebû Hüreyre huzûr-u nebevîye getirilen elleri ayakları kınalı bir muhannesin Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) tarafından Medîne'nin Nakî' denen bir nahiyesine sürüldüğünü rivâyet etmektedir.
Kına ile alakalı olarak gelen bu rivâyetler, kadınların her an kına yakmaları hususunda bir vecîbe ifade etmez, ancak erkeklerden süslenme noktasında farklılık arzetmeleri gereğini te'yîd eder.
Bu husûsta bir diğer delil, Hz. Peygamber'in henüz çocuk olan Üsâme'nin ellerini ve yüzünü yıkarken söylediği: "Üsâme kız olsaydı onu giydirir, süsler câzib ve sevimli yapardım" cümlesidir. Bu ifade kızların oğlanlardan farklı bir kıyafete tâbi tutularak daha cazib, daha süslü, daha dikkat çekici kılınmaları gereğine işaret etmektedir. Enes, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kızı Ümmü Gülsüm üzerinde sîra denen ipekli bir kumaştan elbise gördüğünü söyler. Hz. Câbir de Ashâbın ipekliyi oğlan çocuklarına yasak ettikleri halde kız çocuklarına serbest kıldıklarını belirtir. Malik'in bir tahricinde sünnete ittibâsıyla maruf Abdullah İbnu Ömer'in kızlarını altınla bezediğini ve bunlardan zekât da vermediğini öğrenmekteyiz.
Hülasa sünnette gelen bütün bu rivâyetlere dayanarak âlimler: "Haklarında tergib için, süs ve zînetlerle kızları bezemek sünnettir" hükmünü vermiştir. Mesleğinin, kadınları kocaları için tezyîn etmek olduğunu söyleyerek bunda devam edip edemeyeceğini soran Ümmü Ra'le'ye Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm): "Onları kocaları için tezyîn et ve süsle" cevabını vermiştir.[53]

MÜEYYİDE:

Kadın ve erkeğin kıyafette ayrılmaları, terbiyelerinde mühim bir esas olarak vaz'edilmekten başka bunun bazı müeyyedilerle korunduğunu görmekteyiz. İbnu Abbâs'dan gelen bir rivâyette: "Hz. Peygamber kadınlardan erkeğe benzeyenlerle, erkeklerden kadına benzeyenlere lânet etti" denir. Ebû Hüreyre'nin bir rivâyetinde: "Kadın elbisesini giyen erkekle, erkek elbisesini giyen kadına lânet etti" denir. Müsned'de İbnu Ömer'den, Buhârî'de İbnu Abbâs'dan yapılan tahriclerde: "Kadınlaşan erkekle, erkekleşen kadına" lanet edildiği belirtilir. Hâkim'in bir tahricinde, "cennete giremeyecek üç grup" sayılırken: "Ebeveyn hukûkunu çiğneyen, deyyus, kadınların erkekleşenleri" denir.

Bu mânevî müeyyideden başka fiilî müeyyideye de başvurulmuş olduğunu sünnette görmek mümkündür. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), kıyafetiyle ilgili yasağa riâyet etmeyenlere karşı daha zecrî tedbirler alarak meselenin ehemmiyetini duyurmaya çalışmıştır. Bu cümleden olarak -mütehannis ve mütereccîleri kastederek: "Bunları evlerinizden çıkarın" emrini verdiğini göstermekteyiz. İbnu Abbâs: "Hz. Peygamber falancayı, Hz. Ömer de falancayı (Medîne'den) sürdü" diye isim vermeksizin bu yasağa uymayanlara uygulanan cezayı misâl verir. Hadisin şerhinde Kastalânî, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Enceşe adında kadınlara benzemeye özenen siyahî bir erkek köle ile Bâdiye Bintu Gaylan adındaki kadını Medîne'den sürdüğünü belirtir. İbnu Hacer de Hz. Ömer'in Ebû Züeyb, Nasru'bnu Haccâc, Ca'detu's-Sülemî, Ümeyyetu'bnu Yezîd el-Esedî ve Mevlâ Müzeyne ismindeki şahısları Medîne'den sürdüğünü, Ebû'l-Hasan el-Medâyînî'nin Kitabu'l-Muğarrebîn adındaki te'lifine dayanarak, kısaca sürülüş sebeplerini de vererek kaydeder. Âmirî de Hz. Peygamber devrinde dört muhannis bulunduğunu bunlardan hiçbirinin "kadınlara teşebbüh"ten başka fahiş bir cürüm işlemediklerini belirtir.

Son olarak teşebbühle sadece libâs veya süslenme unsurlarındaki benzemenin kastedilmediğini de belirtelim. İbnu Hacer, Buhârî'nin İbnu Abbâs'tan tahrîcini îzah sadedinde Taberî'nin memnu benzemeyi, "libâs ve zînette benzemek" olarak yaptığı açıklamaya "konuşma ve yürümede de benzeme"yi ilave eder ve der ki: "Libâsın şekli her beldenin âdetine göre değişir. Bir yerde libâsta kadınla erkeğin kıyafeti aynı olabilir. Fakat her hâl u kârda kadınlar iyice bürünmek ve örtünmekle (ihticâb ve istitâr) temayüz ederler."

Rivayetler kıyafet mefhumuna sadece libâs, zînet ve sürünme maddelerinin değil, ayakkabılarının da girdiğini, her cinse, mukâbil cinse ait olan ayakkabıyı

giymesi yasaklandığını göstermektedir. Misâlimizde erkek ayakkabısı (na'l) giyen kadın hakkında sorulunca Hz. Âişe'nin: "Resûlullah, erkek kadınlara lânet etmiştir" diye cevap verdiği kaydedilir.[54]

ÜÇÜNCÜ BÂB

HALÛK

UMUMÎ AÇIKLAMA:

Halûk mürekkeb bir koku maddesidir (tîb). Za'ferân ve başka maddelerin karışımıyla elde edilir. Renk olarak kızıllık ve sarılık hâkimdir. Esas itibariyle kadınlara has bir sürünme maddesi olduğu için, erkekler hakkında ihtilaflı rivâyetler gelmiştir; bazısına göre mübâh, bazısına göre gayr-ı mübâhtır. İbnu'l-Esîr, nehyedici hadislerin nâsih olduğunu söyler.[55]

-1- عن أنس رَضِـيَ اللّهُ عَنْه قال:]نَهَى رَسُولُ اللّه # أنْ يَتَزَعْفَرَ الرَّجُلُ[أخرجه الخمسة.وقال الترمذي: معناه أن يتطيب به .

1. (2118)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), erkeğin za'ferân sürmesini yasakladı." [Buhârî, Libâs 33; Müslim, Libâs 77, (2101); Ebû Dâvud, Tereccül 7, (4179); Tirmizî, Edeb 51, (2816); Nesâî, Zînet 74, (8, 189).][56]

AÇIKLAMA:

Burada yasaklanan husus za'ferânın bedene sürülmesidir. Zîra, za'-ferân sürülmüş elbisenin giyilmesini tecviz eden rivayetler mevcuttur. Ayrıca hadis, yasağın erkeklere has olduğunu belirtir. Şu halde kadın, yasaktan istisna edilmiştir.
Za'ferân sürünmek niçin yasaklanmıştır? Bunun sebebi hususunda ihtilaf edilmiştir:
* Kadınlara mahsus koku olması, yani kokusu sebebiyle mi?
* Rengi sebebiyle mi? Bu takdirde bütün sarı renkliler buna dahil mi edilmelidir?
İmam Şâfiî: "İhramlı olmayan erkeğe, ne halde olursa olsun za'ferân sürünmeyi yasaklarım, şâyet sürünmüşse, yıkanmasını emrederim" der. Ayrıca der ki: "Sarı renkli giymesini câiz bulurum, zira ben bu konuda Hz. Ali'den yapılan şu

rivayetten başka bir şey söyleyen hiç kimse görmedim: "Resûlullah sadece bana yasak etti, ben size yasaklamıyorum." Ancak Beyhakî, bu yasağın, Hz. Ali'den başkasından da geldiğini kaydetmiştir. Abdullah İbnu Ömer: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) üzerimde sarıya boyanmış iki giyecek parçası gördü de: "Bunlar kâfirlerin libasıdır, sakın bunları giyme" emretti" der. Müslim'in bir rivayetinde şu ziyade de gelmiştir: "Yıkayayım mı?" diye sordum. "Hayır! onları yak" emretti." Beyhakî der ki: "Bu rivayet Şâfiî'ye ulaşsaydı, sünnete uymadaki âdeti üzere, mutlaka buna uyardı."

Hülâsa sarıya boyanmış elbiseyi, seleften bir kısmı mekruh addederken bir kısmı da câiz addetmiştir.

Nevevî'nin Müslim Şerhi'nde belirttiği üzere İmam Mâlik evde câiz görmüş ise de mahfillerde mekruh addetmiştir.

Bu mevzuda kerâhet ifade eden rivayetlerden birini, müteakiben metni görüleceği üzere, Hz. Enes yapmıştır. Ebû Dâvud'da Şemâilu't-Tirmizî'de ve Nesâî'nin es-Sünenü'l-Kübrâ'sında geldiğine göre: "Resûlullah'ın yanına üzerinde sarılık izi bulunan bir adam geldi. Onun bu manzarasından hoşlanmadı. Ancak, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), kişinin yüzüne karşı ayıbını nâdiren vurduğu için (sesini çıkarmadı). Fakat, adam cemaatten ayrılıp gidince: "Keşke bu adama söyleseydiniz de şu sarıyı terketseydi" der. Daha önce de kaydettiğimiz üzere (2113) Hz. Peygamber: "Za'ferânla boyanmışın ve kâfirin cenazesinde meleğin hazır olmayacağını" söylemiştir. Keza bir başka rivayette Ammâr İbnu Yâsir (radıyallâhu anh)'in anlattığına göre za'ferân sürülmüş olarak Hz. Peygamber'in yanına gelince, verdiği selamı almaz ve: اِذْهَبْ فَاغْسِلْ عَنْكَ هَذَا "Git bunu üzerinden yıka!" emreder. Ammâr, gidip yıkar geri gelir. Ancak, lekesi kaldığı için yine selamını almaz ve "git yıkan" diye emreder. İzi kalmayacak şekilde yıkayınca selamını alır.

Şafiîler Kûfîler (Hanefîler), za'ferân sürmeyi ihramlı ihramsız herkes için gayr-ı câiz addetmişlerdir.

Ancak, za'ferânı ihramlıya yasaklayan rivayeti esas alan İmam Mâlik ihramsızlar hakkında câiz görür. Hz. Peygamber'in za'ferânla elbise giydiğine dair gelen rivayetleri esas alan âimler de cevâzına hükmederler. Mühelleb der ki: "Sarı, nefse en canlı ve çekici gelen renktir." Bu durumu İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ), Cenâb-ı Hakk, اِنَّهَا بَقَرَةٌ صَفْرَاءُ فَاقِعٌ لَوْنُهَا تَسُرُّ النَّاظِرِينَ "O, Ôonun, bakanların içini açan, parlak sarı renkli bir sığır olduğunu söylüyor' dedi." (Bakara 69) ayetinde bu hususu belirtmiştir" der.

Hülasa, Şâfiîler ve Hanefîler za'ferânı hem elbise ve hem de bedende mekruh addederler, ancak bedene sürmenin keraheti elbiseye sürmeden fazladır.[57]

-2- وعنه رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]أتِي رَجُلٌ إلى النّبىِّ # وَعَلَيْهِ أثَرُ صُفْرَةٍ، وَكانَ # قَلَّما يُوَاجِهُ أحَداً بِشَىْءٍ في وَجْهِهِ يَكْرَهُهُ، فَلَمَّا خَرَجَ قال: لَوْ أمَرْتُمْ هذَا أنْ يَغْسِلَ عَنْهُ هذَا[. أخرجه أبو داود .

2. (2119)- Yine Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a üzerinde sarılık izi bulunan bir adam geldi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hoşlanmadığı bir hususu, insanların yüzüne nâdiren vurduğu için (sesini çıkarmadı). Adam oradan kalkıp gidince: "Keşke bu adama, üzerindeki şu şeyi yıkamasını söyleseydiniz" dedi." [Ebû Dâvud, Tereccül 8, (4182).][58]

-3- وعن يعلى بن مرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]رَأى رَسُولُ اللّه # رَجُلاً مُتَخَلِّقا فقَالَ: أذْهَبْ فَاغْسِلْهُ، ثُمَّ اغْسِلْهُ، ثُمَّ لا تَعُدْ[. أخرجه الترمذي والنسائى .

3. (2120)- Ya'la İbnu Mürre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) halûk sürünmüş bir adam görmüştü ki:
"Git bunu yıka, sonra gene yıka, sonra bir daha (za'ferân sürünmeye) dönme!" dedi. " [Tirmizî, Edeb 51, (2817); Nesâî, Zînet 34, (8, 152, 153).][59]

AÇIKLAMA:

Hadis, za'ferânın elbisede hasıl ettiği rengi çıkarabilmek için en az iki sefer yıkanacağını göstermektedir. Nesâî'deki rivayette üç kere yıkaması emredilir. Bazı âlimler üçden az yıkamakla za'ferânın elbiseden çıkmayacağını söylemiştir. "Bir daha za'ferâna dönme" demesi, bunun erkeklere muvafık olmaması sebebiyledir.[60]

4ـ وعن أبى موسى رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قالَ رَسُولَ اللهِ #: َيَقْبَلُ اللّهُ صَةَ رَجُلٍ في جَسَدِهِ شَىْءٌ مِنْ خَلُوقٍ[. أخرجه أبو داود.»الْخَلُوقُ«: ضرب من الطيب ذو لون، يقال تخلق: إذا أطلى به .

4. (2121)- Ebû Mûsa (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah, bedeninde halûk'tan bir parça eser bulunan kimsenin namazını kabûl etmez." [Ebû Dâvud, Tereccül, 8, (4178).][61]

AÇIKLAMA:

Bazı âlimler, Halûk sürünme yasağını çok miktarda olan sürünmeye hamletmiş iseler de Aliyyu'l-Kârî, bu rivâyetin o görüşte olanları reddettiğini, zira bunun, yasağı aza da çoğa da teşmil ettiğine dikkat çeker. es-Seyyîd Cemâleddin: "Hadisten murad, kadına benzeme sebebiyle kâmil mânadaki namazın sevabını nefiydir" demiştir. İbnu'l-Melek de: "Bu hadiste halûk kullanmaktan yasaklama ve kullananlara tehdîd vardır" der.
Tekrar edelim: Halûk, renkli bir sürünme maddesidir. Daha ziyâde kadınlara mahsustur.[62]

DÖRDÜNCÜ BÂB

TÜYLER SAÇ VE BAKIMI:

-1- عن أبي قتادة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قُلْتُ يَا رسولَ اللّهِ: إن لِى جُمَّةً أفَأُرَجِّلُهَا؟ قالَ: نَعَمْ وَأكْرِمْهَا، فكَانَ أبُو قَتَادَةَ رُبَّمَا دَهَنَها في الْيَوْمِ مَرَّتَيْنِ مِنْ قَوْلِهِ #: نَعَمْ وَأكْرِمْهَا[. أخرجه مالك والنسائى.»التَّرْجِيلُ« تسريح الشعر .

1. (2122)- Ebû Katâde (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Ey Allah'ın Resûlü dedim, benim omuzlarıma kadar dökülen (gür) saçlarım var, tarayıp tanzîm edeyim mi?" "Evet dedi, ona ikramda bulun."
Râvi der ki: "Ebû Katâde, "Evet, ona ikramda bulun!" sözü sebebiyle, günde iki sefer (bakım yapar ve) saçlarını yağlardı." [Muvatta, Şa'ar 6, (2, 949); Nesâî, Zînet 60, (9 183).][63]

AÇIKLAMA:

Tercîl, saç bakımı mânasına gelir. Taramak, yağlamak, tanzîm etmek gibi işler tercîl ile ifade edilir.
Hadiste geçen cümme, omuzlara kadar inen gür saça denir. Resûlullah'ın "saçına ikramda bulun" demesi, Zürkânî'ye göre onu kirden, pislikten korumasını emretmesi, yağlama ve tarama suretiyle nizam vermesini istemesi demektir.
Rivâyet, Ebû Katâde'nin, iş ve tozlanma gibi sebeplerle, saçına günde iki kere bakım yaptığını belirtmektedir. Müteakip rivayette de görüleceği üzere, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) saçı olanlara, bakımını yapmayı emretmiştir.[64]

-2- وعن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قالَ رَسولُ اللّهِ #: مَنْ كانَ لَهُ شَعْرٌ فَلْيُكْرِمْهُ[. أخرجه أبو داود

2. (2123)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah

(aleyhissalâtu vesselâm): "Kimin saçı varsa, ona ikram etsin!" buyurdu." [Ebû Dâvud, Tereccül 3, (4163).][65]

AÇIKLAMA:

Bu rivayette de saça ikram edilmesi emir buyrulmaktadır. Saça ikram onu yıkayarak temiz tutmak, yağlamak, taramak suretiyle bakımlı kılmak, gelişi güzel, dağılmış ve düzensiz halde bırakmamak mânasına gelir, Dinimizde her hususta olduğu gibi saçta da temizlik ve manzara güzelliği mahbûb ve makbûldür. Müteakip hadiste de görüleceği üzere Hz. peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) saçını bakımsız ve dağınık bırakanlara müdahale etmiştir.[66]

-3- وعن عطاء بن يسار رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]أتَى رَجُلٌ النَّبىَّ # ثَائِرَ الرَّأسِ وَالِّحْيَةِ، فَأشَارَ إلَيْهِ #: كَأنَّهُ يَأمُرُهُ بِإصْحِ شَعَرِهِ، فَفَعَلَ ثُمَّ رَجَعَ، فقَالَ #: ألَيْسَ هذَا خَيْراً مِنْ أنْ يَأتِى أحَدُكُمْ ثَائِرَ الرَّأسِ كَأنَّهُ شَيْطَانٌ[. أخرجه مالك.»ثَائِرَ الرَّأسِ« أى شعث الرأس بعيد العهد بالدهن والترجيل .

3. (2124)- Atâ İbnu Yesâr (rahimehullah anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a saçı sakalı karmakarışık bir adam gelmişti. Efendimiz, ona (eliyle) işaret buyurarak, sanki saçını ıslâh etmesini emretmişti. Adam bunu yapıp sonra tekrar geri geldi. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Şu hal, sizden birinizin tıpkı bir şeytan gibi başı(ndaki saçlar) karmakarışık vaziyette gelmesinden daha hayırlı değil mi?" buyurdular." [Muvatta, Şa'ar 7, (2, 949).][67]

AÇIKLAMA:

1-Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın burada, saçı bakımsız karmakarışık olan kimseyi şeytana benzetmesi, Arap dilinde kötü ve çirkin şeylerin şeytana nisbet edilmesinin yaygın bir âdet olmasındandır. Aynı tarzda iyi şeyler de melek veya imana nisbet edilerek ifade edilir. Kötü şeylerin şeytana benzetilmesi âyet-i

kerîmede de görülen bir metoddur. Cehennemdeki zakkum ağacı şeytana benzetilir: طَلْعُهَا كَاَنَّهُ رُؤُوسُ الشَّيَاطِينَ "O, cehennemin dibinde çıkan bir ağaçtır. Tomurcukları şeytanların başları gibidir" (Saffât, 64-65). [68]

4- وعن عبداللّه بن مغفل رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]نَهى النبىُّ # عَنِ التَّرَجُّلِ إ اَّ غِبًّا[. أخرجه أصحاب السنن.»الْغِبُّ« مرة في أيام ا'سبوع .

4. (2125)- Abdullah İbnu Mugaffel (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) saç bakımını gün aşırı yapmayı emredip, fazlasını yasakladı." [Ebû Dâvud, Tereccül 1, (4159); Tirmizî, Libâs 22, (1756); Nesâî, Zînet 7, (8, 131, 132).][69]

AÇIKLAMA:

1-Hadiste geçen gıbb tâbirini, en-Nihâye, haftada bir sefer diye açıklar. Ancak, Ahmed İbnu Hanbel "bir gün tarayıp bir gün terketmek" şeklinde anlamış ve sonraki âlimler de bu yorumu benimsemişlerdir. Bazıları, "ara sıra" diye anlamak istemiştir. Ziyâret mevzuunda gıbb haftada bir kere yapılana denmiştir.
Hadis, her gün saç bakımına zaman ayırıp meşgûl olmanın mekruh olduğunu ifâde etmektedir. Zira bu, bir nevî tereffüh kabûl edilmiştir.
Önceden de kaydettiğimiz bir kısım hadislerde saçın bakımı (yıkanması, taranması, yağlanması vs.) emredilirken, burada tahdîd edilmiş olması, rivâyetler arasında bir teâruz ihtimâlini nazarı dikkate vermektedir. İbnu Raslân bunu şöyle açıklar: "Yasak, her an bu işlerle meşgul olmaya râcidir, zira bundan fesâd hâsıl olur." Bazı âlimler de yasağı, başında hastalık olup, tarama, yağlama gibi bakım ameliyesinden rahatsızlık duyanlara hamlederek aradaki teâruzu gidermişlerdir. Bunlara göre, Resûlullah kişiye zarar veren şeyi yapmaktan onları yasaklamıştır. Öyleyse, hergün saç bakımından rahatsız olanlar bunu haftada bir defa veya duruma göre gün aşırı da yapsalar kifâyet edecektir. Münzirî her gün saç bakımının da mubah olduğunu, dileyenin yapıp dileyenin terkedibeleceğini söyler.[70]

TRAŞ

-1- عن نافع أن ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهما قال:]نَهى رسولُ اللّه # عَنِ الْقَزَعِ. قِيلَ: وَمَا الْقَزَعُ؟ قالَ: إذَا حَلَقَ رَأسَ الصَّبىِّ تَرَكَ هَاهُنَا وَهَاهُنَا، وأشَارَ الرَّاوِى إلى نَاصِيَتِهِ وَجَانِبَىْ رَأسِهِ[. أخرجه الخمسة إ الترمذي .

1. (2126)- Nâfi' (rahimehullah) İbnu Ömer (radıyallâhu anh)'in şu sözünü nakleder: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kaza'ı (yani çocuğun başının bir kısmını traş etmek) yasakladı" deyince,

"Kaza' nedir?" diye sordular. Şöyle açıkladı:

"Kişi çocuğun başını traş eder, ancak şurada burada bazı yerleri kesmez, olduğu gibi bırakır."Râvi, bunu söylerken alnına ve başının iki yanına işâret etti." [Buhârî, Libâs 72; Müslim, Libâs 113 (2120); Ebû Dâvud, Tereccül 14, (4193, 4194); Nesâî, Zînet 5, (8, 130); İbnu Mâce, Libâs 38, (3637).][71]

AÇIKLAMA:

1- Kaza' kelime olarak bulut parçası mânasına gelir. Baş traş edilirken bir kısmının kesilip, bir kısmının bırakılması, dağınık haldeki bulut manzarası arzettiği için, aradaki benzerlik sebebiyle buna da kaza' denmiştir. Ebû Dâvud'un bir rivâyetinde, yasaklanan kaza' "çocuğun tepesini traş edip, (aşağı kısımda) perçem (züâbe) bırakmaktır" diye tarif edilmektedir. Şu halde sadedinde olduğumuz hadiste kesilmeyen kısmı göstermek üzere alın ve yan tarafların işâret edilmesini göz önüne alarak, Resûlullah'ın çocuklarda, başın tepe kısmını traş edip aşağı kısımlarını bırakma tarzında bir traş usûlünü yasakladığı söylenebilir (Allahu a'lem).

2- Müslim'in açıklamasında kaza' nedir? diye soranın kim olduğu belirtilmiştir: Hadisin râvilerinden Ubeydullah İbnu Hafs'dır. Soruyu, Nâfi Mevla Abdillah'a sormuştur. Eliyle göstererek alnına, başının yanlarına işarette bulunan da, anlaşılacağı üzere Ubeydullah'tır.

3- Hadis, çocukların başını traş ederken kısmen kesip, kısmen bırakma tarzını yasaklamaktadır. Aynı bâbta Ebû Dâvud'un kaydettiği bir rivâyette, Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in başı kaza' tarzında traş edilmiş bir çocuğa rastladığı, bunun üzerine, sahiplerine: "Ya tamamen kesin, ya tamamen bırakın!" diyerek müdahale ettiği görülmektedir.
İbnu Hacer bazı şârihlerin kaza' tarzında traşı çocuklara tahsis etmesine katılmaz. Büyükler de olabilir, kadın veya erkek de olabilir der ve hepsi hakkında mekruh olduğunu belirtir. Nevevî, tedâvi ve benzeri mâkul bir sebep olmadıkça başın farklı yerlerden traş edilmesinin mekrûh olduğunu söyler, ancak tenzihî bir kerâhet mevzubahistir. İmam Mâlik de kız ve erkek çocuk hakkında mekruh addetmiştir.
Bu tarz traşın yasaklanma sebebi husûsunda da ihtilaf edilmiştir. Bazıları: "Hilkati çirkinleştirdiği içindir" der. Bazıları: "Bu, şeytanın süsüdür (ziyy)" demiştir. Bazıları: "Bu yahudilerin süsüdür" demiştir ki, bu Ebû Dâvud'un bir rivâyetinde de ifâde edilmiştir. Hemen kaydedelim ki, yasaklanan herhangi bir şeyin şeytana nisbeti, umûmiyetle, ondaki kerâhet veya tahrîm hükmünün takrîr ve tesbiti içindir. Buna hadislerde pek sık yer verilir, âyette de örnekleri vardır. Kerâhet, bazan da yabancılara nisbet edilerek ifade edilir.[72]

-2- وعن عبداللّه بن جعفر رَضِيَ اللّهُ عَنْهما:]أنَّ رسولَ اللّه # أمْهَلَ آلَ جَعْفَرٍ حِينَ أتَى نَعْيُهُ ثَثاً قَبْلَ أنْ يَأتِيَهُمْ، ثُمَّ أتَاهُمْ فقَالَ َ تَبْكُوا عَلى أخِى بَعْدَ الْيَوْمِ، ثُمَّ قَالَ: ادْعُوا لِى بَنِى أخِى، فَجِئَ بِنَا كَأنَّا أفْرُخٌ، فقَالَ: ادْعُوا لَِى الحَّقَ، فَأمَرَهُ فَحَلَقَ رُؤُسَنَا[. أخرجه أبو داود والنسائى .

2. (2127)- Abdullah İbnu Ca'fer (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Hz. Ca'fer (radıyallâhu anh)'in ölüm haberi gelince, Câfer ailesini üç gün (mâtem yapmaya) terketti. Sonra yanlarına gelerek:
"Kardeşimin üzerine artık bugünden sonra ağlamayın!" dedi ve:
"Bana kardeşimin oğullarını toplayın!" emretti.
Biz yanına getirildik, tıpkı civcivler gibiydik.
"Bana bir berber çağırın!" dedi. (Gelince) berbere emretti, o da başlarımızı traş etti." [Ebû Dâvud, Tereccül 13, (4192); Nesâî, Zînet 58, (8, 182).][73]

AÇIKLAMA:

Hadiste zikri geçen Ca'fer, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın amcası Ebû Tâlib'in oğlu olup Yermuk savaşında şehid düşmüştür.
Resûlullah, Ca'fer âilesine matem tutmaları için üç gün müsaade buyurmuş, üçüncü geceden sonra matemi kaldırmıştır. Bu rivayet, ölünün ardından bağırıp çağırmaksızın, aşırı davranışlara yer vermeksizin üç gün matem tutmanın câiz olduğuna delâlet eder. Üç günden sonraki mateme izin yoktur.
Resûlullah'ın amca oğluna "kardeşim" demesi ona olan sevgisini ve duyduğu yakınlığı ifâde etmek için olmalıdır.
Ca'fer'in oğlanları Abdullah, Avn ve Muhammed'dir.
Abdullah İbnu Ca'fer'in kendilerini civcive benzetmesi, küçük olduklarını belirtmek içindir. Henüz tüyleri, civcivlerde yeni çıkan körpe ve ince tüyleri andırmaktadır. Bu benzerlik, aradaki teşbîhi yapmaya sevketmiştir.
Aliyyü'l-Kârî, çocukların başlarının traş ediliş sebebiyle ilgili olarak özetle şu yorumu yapar: "Esasen saçın kesilmemesi efdaldir. Buna rağmen traşı emredilmiştir. Zîra Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) anneleri Esmâ Bintu Ümeys (radıyallâhu anhâ)'in kocasının Allah yolunda şehâdetiyle maruz kaldığı üzüntü sebebiyle çocukların saçlarıyla meşgul olamadığını gördü. Onlara ârız olabilecek bit ve kir gibi durumları önlemek gayesiyle traş emretti."
Ulema, bu hadiste, başın tamamının traş edilmesinin caiz olduğu hususunda delil bulur. Ancak hemen belirtelim ki, başın tamamının traş edilmesine cevaz veren başka rivâyetler de vardır. Aliyyü'l-Kârî, bu hususta şu sonucu kaydeder: "Bu rivâyetler delâlet eder ki, hacc ve umre dışında da başı traş etmek câizdir. Kişi traş olmakla olmamak arasında muhayyerdir. Ancak efdal olanı, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ve Ashâb'ının (radıyallâhu anhüm) yaptıkları gibi iki nüsük'ten (yani hacc ve umreden) biri hâricinde traş olmamaktır. Bu meselede sadece Hz. Ali (radıyallâhu anh) istisna teşkîl etmiştir. Bazı şerhlerde geldiğine göre, hadis, ister önden ister arkadan, ne şekilde olursa olsun başın bir kısmının traş edilip bir kısmının bırakılmasının yasaklandığını, çocuklar hakkında ya tamamen bırakmanın, ya da tamamen kesmenin caiz olduğunu ifade etmektedir."
Başı traş etmenin mekruh olduğunu söyleyenler de olmuştur. Hatta bu görüşü müdafaa edenler, hadislerden deliller de getirmişlerdir. Bu meselede esas olan yukarıda kaydettiğimiz Aliyyü'l-Kârî merhumun açıklamasıdır. Diğer görüşün münâkaşasını aktarmayı gereksiz görüyoruz.

-3- وعن عليّ رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]نَهى رسولَ الله # أنْ تَحْلِقَ المَرْأةُ رَأسَهَا[. أخرجه النسائى .

3. (2128)- Hz. Ali (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kadınların başlarını traş etmelerini yasakladı." [Nesâî, Zînet 4, (8, 130); Tirmizî, Hacc 74, (914).][74]

AÇIKLAMA:

Hz. Âişe ve Hz. Abdullah İbnu Ömer (radıyallâhu anhüm)'den de gelen rivayetler kadınlara traş olmayı yasaklamaktadır. Hacc sırasında onlar taksîrde bulunurlar, yani saçlarının ucundan bir miktar keserler. Sadedinde olduğumuz hadis mutlak gelmiştir, hacc sırasındaki traşa da, onun dışındaki traşa da şâmildir. Ulemâ hacc dışında da traşın onlar hakkında mekruh olduğunu söylemekte ihtilaf etmezler.[75]

İGRETİ SAÇ TAKMA

-1- عن أسماء رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]سَألتِ امْرَأةٌ النبىَّ # فقَالَتْ إنَّ ابْنَتِى أصَابَتْهَا الحَصْبَةُ فَأمَّرَق شَعْرُهَا، وَإنِّى زَوَّجْتُهَا أفَأصِلُهُ، فقَالَ #: لَعَنَ اللّهُ الْوَاصِلَةَ وَالمُسْتَوْصِلَةَ[. وفي رواية: »المَوْصُولَةَ« أخرجه الشيخان والنسائى.

1. (2129)- Hz. Esmâ (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Bir kadın Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelerek: "Kızım çiçek hastalığına yakalandı ve saçları döküldü. Ben onu evlendirdim, iğreti saç takayım mı?" diye sordu. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Allah takana da taktırana da lânet etmiştir?" diye cevap verdi." [Buhârî, Libâs 83, 85; Müslim, Libâs 115, (2122); Nesâî, Zînet 71, (8, 187, 188).][76]

AÇIKLAMA:

1- Vasl, iğreti saç takmak mânasına gelir, peruk takmak diye de tercüme etmek mümkündür. Zîra, görüldüğü üzere, hastalık sebebiyle saçını kaybeden kadının, saçlı gösterilmesi için başvurulan bir ameliyedir. Bugünkü dilimizde bu maksadla takılan iğreti saça peruk denmektedir. Dilimizde, peruk için takma saç da denir.
Vâsile, kadına iğreti saç'ı takan kadına denir. Kendisine taksa da başkasına taksa da bu adı alır.
Müstevsıle veya mevsule, isteği üzerine kendisine iğreti saç takılan kadına denir. Bu ameliyeye daha ziyade kadınlar başvurduğu için takan ve taktıran hep müennes kelimelerle ifâde edilmiştir. Ne var ki, Batı menşeli olan "peruk"a, tarihen erkekler de başvurmuştur.
2- Hâdise Buhârî'nin iki ayrı rivâyetinde buradakinden biraz daha farklı anlatılır. Evlendirilen kız hastalanmış ve saçları dökülmüştür. Bunun üzerine Resûlullah'a başvurularak iğreti saç takma hususunda izin istenmektedir.
3- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), saç takma işine müsâade etmez ve yasağı Buhârî'de gelen muhtelif rivâyetlerde sert bir uslûbla dile getirir: Lanet. لَعَنَ اللّهُ الْواصِلَةَ وَالْمُسْتَوْصِلَةَ "Allah iğreti saçı takana da, taktırana da lânet etmiştir."
Ulemâ, Allah'ın lânetine nisbet edilen bu yasağı işlemenin büyük günahlardan olduğunu belirtmiştir. Mesele üzerine farklı görüşler beyan edilmiş ise de, onları, müteakip hadisten sonra kaydedeceğiz.[77]

-2- وفي أخرى للستة عن حميد بن عبدالرحمن بن عوف:]أَنَّ مُعَاوِيَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْه حَجَّ فَخَطَبَ النَّاسَ عَلَى المِنْبَرِ وَتَنَاوَلَ قُصَّةً مِنْ شَعَرٍ كَانَتْ في يَدِ حَرَسِيٍّ، فقَالَ: يَا أهْلَ المَدِينَةِ أيْنَ عُلَمَاؤُكُمْ، سَمِعْتُ رسُولَ اللّهِ # يَنْهى عَنْ مِثْلِ هذِهِ وَيَقُولُ: إنَّما هَلَكَتْ بَنُو إسْرَائِيلَ حِينَ اتَّخَذَ هذِهِ نِسَاؤُهُمْ[. »الحَرْسِيُّ« واحد الحرس، وهم خدم السلطان المرتبون بحفظه وحراسته.

2. (2130)- Humeyd İbnu Abdirrahman İbnu Avf tarafından rivâyet edilen ve

Kütüb-i Sitte'nin herbirinde yer alan bir rivâyet de şöyle: "Hz. Muâviye (radıyallâhu anh) hacc yaptı. O zaman minbere çıkarak halka bir hutbe îrad etti. (Hutbe sırasında), koruma polisinin elinde bulunan bir tutam saçı alarak şunları söyledi:
"Ey Medîneliler! Âlimleriniz nerede? Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı işittim, bu çeşit şeyleri yasaklamış ve şöyle demişti:
"İsrailoğullarının kadınları ne zamanki bunu taktılar helak oldular." [Buhârî, Libâs 83, Enbiya 50; Müslim, Libâs 122, (2127); Muvatta, Şa'ar 2, Ebû Dâvud, Tereccül 5, (4167); Tirmizî, Edeb 32, (2782); Nesâî, Zînet 21, (8, 144-147), 68, 69, (8, 186, 187); İbnu Mâce, Nikah (1987).][78]

AÇIKLAMA:

1- Bazı rivayetler, Hz. Muâviye (radıyallâhu anh)'nin bu haccının tarihini belirtirler: "Hz. Muâviye'nin halîfeliği zamanında yaptığı son haccdır ve hicrî ellibir yılında cereyan etmiştir.
2- Ulemânız nerede? sözü, bazılarınca Medîne'de ulemanın azaldığı şeklinde yorumlanmış ise de makbul te'vile göre bundan maksad ulemânın emr-i bi'lma'rufu terki sebebiyle peruk takma gibi haram yasakların yaygınlık kazanmış olduğuna dikkat çekmedir. Hz. Muâviye, bu sözü ile, ulemaya sorumluluklarını hatırlatıp, onları kınamaktadır.
3- Saç takma meselesinde âlimler ihtilâf eder. İmam Mâlik, Taberî ve diğer bir kısmına göre, her ne surette olursa olsun iğreti saç takmak haramdır. Bunda, deliller Müslim'in Hz. Câbir'den kaydettiği: زَجَرَ النَّبِىُّ # اَنْ تَصِلَ الْمَرْأةُ بِرَأسِهَا "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), kadının başına bir saç takmasını yasakladı" hadisidir.
Leys İbnu Sa'd: "Bu yasak, saça saç takmayla ilgilidir; saça yün, ipek, bez parçası gibi başka bir şey takmak câizdir" demiştir. Kadı İyaz da buna yakın hükümler beyan eder. Ebû Ubeyd de fukahanın saç olmayan şeylerin takılabileceğine fetva verdiğini nakleder. Şu halde bu meselede yasak, saça saç takmadadır.
Şafiîler, kocasının izni ile kadınlar, saçlarına temiz olmak şartıyla hayvan saçı takabileceğini söylemiştir. Ancak kaydedilen bu hadisler mutlak olduğu için, kayıtlı şekilde ruhsat verenlerin aleyhine delil olmaktadır.
Takma saç kullanmanın haram kılınması umumiyetle üç illete bağlanır:

1-Kötü kadınlara benzemek.
2-Allah'ın yarattığı şekli değiştirmek.
3-Kadının takma saçla gurura düşmesi.
Hâriçten bakılınca ilave olduğu hemen anlaşılacak ve dolayısiyle kadını gurura düşürmeyecek nevden yün, ipek, bez gibi saç dışı şeylerden yapılan takmalar haram kabul edilmemiştir.[79]
4- DİGER BAZI HÜKÜMLERH
Hz. Muâviye'nin rivâyeti, saçın temiz olduğunu, toprağa gömmenin vâcib olmadığını, onu muhafaza etmenin câiz olduğunu göstermektedir.
* İmam minberde yasak ilan edebilir. Hususan yayılmakta olan bir yasak ise, bunu alenen zecreder. Ta ki müessir şekilde, o yasaktan sakındırılmış olsun.
* Günah işleyenlerin, daha öncekiler gibi helâka uğrayacaklarını söyleyerek, günahlarından vazgeçirmeye çalışılmalıdır. Bu metod âyet-i kerîmeye de uygundur. Nitekim: "Buyurduğumuz gelince oraların altını üstüne getirdik, üzerine de Rabbinin katından, işaretli olarak yığın yığın sert taş yağdırdık. Bunlar zalimlerden hiçbir zaman uzak olmayacaktır" (Hûd 82-83) buyurulmuştur.
* Dînî bir maslahat için hutbede halka göstermek üzere bir şeyler ele alınabilir.
* İsyan ettikleri hususlarda, müslümanları sakındırmak maksadıyla Benî İsrâil ve diğer milletlerden söz edip örnekler vermek mübahtır.
* NOT: Günümüzde, saç takmanın ötesinde bunun ticareti de yapılmaktadır. İnsan bedenine ait hiçbir şey alınıp satılamayacağı için, bu işin ticaretini yapan iki ayrı açıdan haram işlemiş olmaktadır. Mü'min kişinin bu ticarette aracı olmaması gerekir.[80]

SAÇI ALNA DÖKME VE AYIRMA

-1- عن ابن عباس رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]كانَ أَهْلُ الكِتَابِ يَسْدُلُونَ أَشْعَارَهُمْ، وَكَانَ الْمُشْرِكُونَ يَفْرُقُونَ رُؤُسَهُمْ، وَكانَ # يُحِبُّ مُوَافَقَةَ أهْلِ الْكِتَابِ فِيمَا لَمْ يُؤْمَرْ بِهِ، فسَدَلَ نَاصِيَتُهُ، ثُمَّ فَرَقَ بَعْدُ[. أخرجه الخمسة إ الترمذي .

1. (2131)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: Ehl-i Kitap, saçlarını

alınlarına döküyorlardı, müşrikler de ayırıyorlardı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) (vahiyle) emir gelmeyen hususlarda Ehl-i Kitâb'a muvafakatı severdi. Saçını alnı üzerinde o da serbest bıraktı. Sonra (ortadan) ayırarak (sağ ve sola) taradı." [Buhârî, Libâs 70; Müslim, Fedâil 90, (2336); Ebû Dâvud, Tereccül 10, (4188); Nesâî, Zînet 62, (8, 164).][81]

AÇIKLAMA:

1- Sedl, salmak, sarkıtmak demektir. Hadiste ise saçın alından aşağı serbest bırakılmasıdır. Dilimizde bu, döküm, dökme kelimeleriyle ifade edilir. Fark da saçı sağa sola ayırarak serbest sarkmasını önlemek mânasına gelir.
2- Sadedinde olduğumuz hadis, ulemânın açıkladığı üzere Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in vahy gelmeyen hususlarda Ehl-i Kitâb'a uymayı sevdiğini belirtir. Çünkü, onların ameli vahye dayanma ihtimaline sahiptir. Ayrıca onları kazanma ümîdini taşıyordu. Bu mülâhaza ile Hz. Peygamber ilk yıllarda saça vereceği şekilde Ehl-i Kitâb'a uymuş ve alnından düz salmıştır.
Ancak zaman geçip, müşriklerin tamamıyle müslüman olmasına rağmen Ehl-i Kitâb'ın küfründe devam etmeleri karşısında, Ehl-i Kitâb'a, imkan nisbetinde her hususta muhalefet prensibini getirdi ve prensip gereğince, saçını eski Arap usulünce ayırmaya rücû edip, böylece alnı üzerinde sarkıtmakdan vazgeçmiştir.
Hemen belirtelim ki ulemâ, farklı rivâyetlerden hareketle bazı ihtilaflara düşmüştür. Hâzimî, serbest bırakmanın ayırma ile neshedildiğini söyler. Nevevî: "Serbest bırakmak da ayırmak da câizdir" der."
Ehl-i Kitâba uymayı severdi" cümlesinin ifade ettiği mâna hususunda da ihtilaf edilmiştir: "Onları kazanmak için" denmiştir, "onların şeriatine, değiştirildiğini bilmediği ve vahiy gelmeyen hususlarda uymakla emrolunmuştu" denmiştir. Bundan hareket edenler: "Eski şeriatler, onların aksi şeriatımızda varid olmadıkça bize de şeriattır" hükmünü ileri sürmüşlerdir. Bazıları da tam aksini söyleyerek, bu hadisten şu zıt hükme ulaşırlar: "Eskilerin şeriatı bizim de şariatımız değildir, zîra öyle olsaydı, "severdi" denmezdi, bilakis, "ittiba" ederdi" denirdi. Gerçek şu ki, bu hadiste bu meseleye delil mevcut değildir. Zîra onu söyleyen, şeriatımızca: "Onların şeriatıdır" diye belirtilenlerle yetinecektir, onlarda görülenlerin hepsine el atamayacaktır, zîra naklettiklerine îtimad edilmez."
Ma'mer'in rivâyetinde: ثُمَّ اُمر بالْقَرْقِ فَفَرق "...Sonra ayırma emredildi o da ayırdı" denir. Ayırma iki farklı tatbikatın sonuncusu olmuştur.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Ehl-i Kitâb'a muhalefet nev' inden verdiği başka emirler de vardır:
* Saçın önce boyanıp sonradan terkedilmesi,
* Aşure orucu önceleri vecibe idi, Ramazan orucu emredilince, vâcib olmaktan çıktı, nâfile olarak da bir gün öncesi ve bir gün sonrası da oruç emredilerek Ehl-i Kitâb'a muhalefet sağlandı.
* Hayızlı kadınlarla muhâlata helal kılındı. Ehl-i Kitâp hayızlıyı tercîd eder, sofrasını ve yatağını ayırırdı.
* Cumartesi ve pazar günleri orucu bazı kayıtlar altında câizdir, normalde mekruh kılınmıştır.
Bazı rivayetlerde Resûlullah: "Cumartesi pazar, küffarın iki bayram günüdür, ben onlara muhalefeti severim" buyurmuş, orucu emretmiştir. Bazı âlimler bu hadisten, oruç tutmamanın sünnet olduğunu anlarken, bazıları da cuma günü tutmayıp, cumartesi pazar oruçlarını tutmanın sünnet olduğunu söylemiştir.
3- Hz. Peygamber'in Ehl-i Kitâb'a uymasının sebebi hususunda Kurtubî'nin kesin kanaati şudur: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) Ehl-i Kitâb'ı kazanmak (te'lif) için başlangıçta onlara muvâfakat etmiştir."
İbnu Hacer Bu ihtimali kabul etmekle birlikte daha kuvvetli bir ihtimale dikkat çeker: "Üçüncü bir ihtimali olmayan iki ihtimalli işlerde, vahiy inmemişse Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Ehl-i Kitâb'a uygun tarza uyuyor idi. Çünkü onlar, putperestlerin hilafına, şeriat sahibi kimselerdi. Çünkü putperestlerin hiçbir cihetle meşru yönü olan bir şeriatleri mevcut değildi. Müşrikler Müslüman olunca, muhalefet sadece Ehl-i Kitâb'a münhasır kaldı. Resûlullah o zaman derhal onlara muhalefeti emretti. Hadislerde Ehl-i Kitâb'a muhalefet emreden meseleleri topladım ve "El-Kavlu's-Sebt fi'S-Savmi Yevmi's-Sebt" adlı bir te'lifde kaydettim. İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ)'ın, hadiste geçen: "Ehli-i Kitâb'a muvâfakatı severdi" cümlesi ve "sonra ayırdı" cümlesinden bu muvafakat hükmünün neshedildiği neticesi çıkmaktadır: Nitekim açıkladım. Hamdimiz Allah'adır. Bu hadisten, nâsih varid olmadıkça bizden öncekilerin şeriatının bizim için de şeriat olduğu hükmü çıkarılır."[82]

SAÇTAKİ AKLARIN YOLUNMASI

-1- عن عمرو بن شعيب عن أبيه عن جده رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:
]قال رسولُ اللّهِ # َ تَنْتِفُوا الشَّيْبَ، فإنَّهُ مَا مِنْ مُسْلِمٍ يَشِيبُ شَيْبَةً

في ا‘‘سْم إِ كانَتْ لَهُ نُوراً يَوْمَ الْقِيَامَةِ[. أخرجه أصحاب السنن، واللفظ ‘بى داود.وفي رواية:]كَتَبَ اللهُ لَهُ بِهَا حَسَنَةً، وَحَطَّ عَنْهُ بِهَا خَطِيئَةً[.

1. (2132)- Amr İbnu Şu'ayb an ebîhi an ceddihî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Saçtaki akları yolmayın. Zîra bir kimse müslüman iken tek bir kıl bile ağarmış olsa, bu Kıyamet günü onun için mutlaka bir nur olur." [Ebû Dâvud, Tereccül 17, (4202); Tirmizî, Edeb 56, (2822); Nesâî, Zînet 13, (8, 136); İbnu Mâce, Edeb 25, (3721); Müslim, Fedâil 100, (2341). Hadisin metni Ebû Dâvud'dan alınmadır.]
Bir rivâyette şöyle denmiştir: "Allah ona bu sebeble sevap yazdı, onun sebebiyle ondan günah affetti."[83]

AÇIKLAMA:

Saçtaki beyazların boyanmasına izin verildiği halde yolunmasına izin verilmemektedir. İbnu'l-Ârabî, ak kılların yolunma yasağını hilkati aslından değiştirme sebebine bağlar. Yani boyamada hilkati değiştirme olmadığı halde, yolmada değiştirme vardır. Bakan kimse, boyanmış saçta bir eksiklik (yani hilkat değişmesi) görmez.
Tirmizî'nin rivâyetinde saç ve sakaldaki ak kıllar "müslümanın nûru" olarak tavsîf edilir. Muvatta'nın bir rivâyetinde ise (2151. hadise bak.) saçtaki aklar vakar olarak ifade edilmiştir. Şârihler, bunu kişinin vakarı, yani nefsin şehvânî arzulardan kırılması sebebiyle gurura, aldanmaya düşmesine mâni olan bir vakarı olarak açıklarlar. Devamla derler ki: "Bu hal, sâlih amellerin nurlanmasını sağlar, böylece kişinin kabrinde bir nur olur. Kıyamet günü haşredildiği zaman içinde bulunacağı karanlıkta önünde ilerleyip yolunu aydınlatan bir nur."
Müslim'in bir rivâyetinde Enes İbnu Mâlik şunu söyler: كُنَّا نَكْرَهُ اَنْ يَنْتِفَ الرَّجُلُ الشَّعْرَةَ الْبَيْضَاءَ مِنْ رَأسِهِ وَلِحْيَتِهِ "Biz kişinin saç ve sakalındaki beyaz kılları yolmasını mekruh addederdik."[84]

BIYIGIN KESİLMESİ

-1- عن ابن عمر رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]قال رسولُ اللّهِ #: أنْهِكُوا الشَّوارِبَ، وَأعْفُوا اللِّحى[. أخرجه الستة.وفي رواية للشيخين قال:]مِنَ الْفِطْرَةِ حَلْقُ الْعَانَةِ، وَتَقْلِيمُ ا‘ظْفَارِ، وَقَصُّ الشَّارِبِ[. وفي أخرى:]خَالِفُوا المُشْرِكِينَ، وَفِّرُوا اللِّحى، وَأحْفُوا الشِّوَارِبَ[. »النَّهكُ وا“حْفَاءُ«: المبالغة في القصّ.»وإعْفَاءُ اللّحْيَةِ«: تركها تقصّ حتى تعفو. أى تكثر.

1. (2133)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bıyıkları kazıyın, sakalları serbest bırakın." [Buhârî, Libâs 64, 65; Müslim, Tahâret 53, (259); Muvatta, Şa'ar 1, (2, 947); Ebû Dâvud, Tereccül 16, (4199); Tirmizî, Edeb 18, (2764); Nesâî, Tahâret 15, (1, 16).]
Sahîheyn'in bir rivayetinde şöyle denmiştir: "Şu ameller fıtrattandır: Kasık traşı, tırnakların kesilmesi, bıyıkların kesilmesi."
Bir diğer rivâyette: "Müşriklere muhâlefet edin, sakallarınızı uzatın, bıyıklarınızı kesin" denir.[85]

AÇIKLAMA:

1- Farklı tariklerden gelen bu rivâyetler, müslümanların yüzlerine verecekleri şekli tâyin etmektedirler:
* Bıyıklar kesilecek.
* Sakal uzatılacak.
Bıyığı traş edip sakalı uzatma işi bir rivayette müşriklere muhâlefet için gerekli kılınmış gözükmektedir. Müteâkiben göreceğimiz rivayette (2134), bıyığından almayıp uzatan "bizden değil" tehdidine mâruz bırakılarak mânevi bir müeyyide dahi getirilmiştir.
Kesmenin miktarı ile ilgili ihtilafa müteakip hadiste yer vereceğiz.
2- Hadis, bıyıkların kesilmesini fıtrat'tan bir amel olarak tavsif etmektedir. Buradaki "fıtrat" kelimesini âlimler: "Sünnet, yani uymamız emredilen eski peygamberlerin sünneti" diye açıklamışlardır. Müslim'in bir rivayetinde "fıtrat'tan olan şeylerin ona kadar olduğu belirtilir: "Bıyığı kesmek, sakalı

uzatmak, misvak kullanmak, burna su çekmek, ağza su çekmek, tırnak kesmek, parmak aralarını ovalamak, koltuk altını yolmak, kasık traşı, su ile tahâretlenmek." (2147 ve 2148 numaralı hadislere ve açıklamalarına bakınız.) [86]

-2- وعن زيد بن أرقم رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قال رَسُولُ اللّهِ #: مَنْ لَمْ يَأخُذْ مِنْ شَارِبِهِ فَلَيْسَ مِنَّا[. أخرجه الترمذي وصححه النسائى .

2. (2134)- Zeyd İbnu Erkâm (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bıyığından kim almazsa bizden değildir." [Tirmizî, Edeb 16, (2762); Nesâî, Tahâret 13, (1, 15).][87]

AÇIKLAMA:

1- Kaydedilen bu iki rivâyet bıyıkların kesilip sakalın uzatılmasını âmirdir. Sonuncu da, Resûlullah bıyığından almayanı (kesmeyeni) bizden değildir diye şiddetli bir te'dibe tabi tutmaktadır.
2- Âlimler, bıyıktan alınması gereken miktar hususunda ihtilaf etmişlerdir. Selef'ten bir çoğu bıyıkların dipten kesilmesi gereğine hükmetmiştir. Bunlar hadislerde gelen اَحْفُوا وَانْهَكُوا gibi emirlere dayanırlar. Bu kelimeler kesmede mübâlağa ifade eder. Bu görüşte olan Kûfîlere (Ebû Hanîfe, Züfer, Ebû Yûsuf ve Muhammed) (rahimehümullah) göre saç ve bıyıkların kazınması, kısaltılmasından efdaldir.
Bir kısım âlimler de bıyığın kökten traş edilmesini yasaklamıştır. İmam Mâlik bunlardandır. O, bıyığını traş edenleri cezalandırmak (te'dîb etmek) gerektiğine hükmetmiştir. İbnu'l-Kâsım'ın rivâyetine göre İmam Mâlik, "Bıyığın kazınması bir nevi müsle'dir" demiştir. Müsle, bilindiği üzere, düşman tarafından ölülerin cesedlerine yapılan tasalluttur: Gözlerin oyulması, burun, kulak gibi uzuvların koparılması, iç organların deşilmesi vs. Bütün bunlar hakaret için yapılır. İslâm bu çeşit saldırıları yasaklamıştır. İmam Mâlik'in bıyığı kazımayı müsle'ye benzetmesi, onun bu işi ne derece sünnete aykırı bulduğunu ifade eder. Muvatta'da: "Dudakların uçları görülecek şekilde bıyıklardan alınır" der.

Şafiî hazretlerinden, bazı Mâlikîlerin rivâyetine göre, bıyığın traş edilmesi meselesinde o da Ebû Hanîfe gibi hükmetmiştir. Ancak Tahâvî bu mevzu üzerine, Şâfiî'nin ashabından el-Müzenî ve er-Rebî gibi gördüğüm kimseler, bıyıklarını dipten kesmekte idiler. Bu durum, onların bu sünneti Şâfiî'den aldıklarına delâlet eder."

el-Esrem'in İmam Ahmed'den rivayet ettiğine göre, o da bıyığını son derece kısa keserdi. Kendisine bıyık hususunda sorulunca da kısa kesileceğini söylemiştir.

Nevevî, Müslim Şerhi'nde bir kısım ulemânın: "Kişi, dipten kazımakla biraz uzatmak arasında muhayyerdir" diye hükmettiğini kaydeder. Tahâvî, Ashab'tan Ebû Saîd, Ebû Esyed, Râfi' İbnu Hudeyc, Sehl İbnu Sa'd, Abdullah İbnu Ömer, Câbir, Ebû Hüreyre (radıyallâhu anhüm ecmaîn) gibi bir cemaatin, bıyıkları dipten kestiklerini belirtir.

Bıyıkların dipten kesilmemesi kanaatinde olanlar Hz. Âişe ve Ebû Hüreyre (radıyallâhu anhümâ) tarafından rivâyet edilen "Fıtratta on (Ebû Hüreyre rivâyetinde beş) şey vardır: "...Bıyığın kesilmesi" hadisleri ile istidlâl ederler. Dipten kesilmesine hükmedenler kaydettiğimiz üzere kısa kesilmesi (ihfâ) ile ilgili emriuhtevî sahih hadisle istidlâl ederler. Ayrıca İbnu Abbâs'ın bir rivâyeti de Hz. Peygamber'in kısa kestiğini belirtir.

Taberî'ye göre, "Sünnet her iki tarza da delâlet eder, arada herhangi bir teâruz da mevzubahis değildir, zîra kass yani kesmek emri bir kısmın alınmasına delâlet eder, ihfâ yani kazımak ise tamamının kesilmesine delalet eder. Her iki rivâyet de sabittir, öyle ise kişi dilediğinde muhayyerdir." İbnu Hacer: "Merfu hadislerde iki durumun da beraberce sübûtu, Taberî'nin sözünü râcih kılmaktadır" diyerek onu haklı bulur.

3-Hadiste "...bizden değil" denmiş olması, kâfir olur mânasına gelmez. Şârihler: "Bizim sünnetimizle amel edenlerden değildir" diye açıklamışlardır. Sünneti terkeden tekfir edilmez.[88]

-3- وعن ابن عباس رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]كَانَ رَسُولُ اللّهِ # يَقُصُّ مِنْ شَارِبِهِ وَيَقُولُ: إنَّ إبْرَاهِيمَ خَلِيلَ الرَّحْمنِ كَانَ يَفْعَلُهُ[.

3. (2135)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bıyığından keser ve şöyle derdi: "Halîlu'rrahmân İbrahim (aleyhisselâm) de böyle yapardı." [Tirmizî, Edeb 16, (2761).][89]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivâyet Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın baş tuvaletinde Hz. İbrahim'e uyduğunu göstermektedir. Nitekim âyet-i kerîme'de Cenâbı Hakk şöyle haber vermektedir: "Rabbi, İbrahim'i birtakım emirlerle imtihan edince, o bunları yerine getirdi" (Bakara 124). Âyette kastedilen kelimât'ın (emirler) neler olduğu hususunda ulemâ ihtilaf ederse de bir görüşe göre: "Başla ilgili beş, bedenle ilgili diğer beş temizliktir. Başla ilgili temizlikler: Bıyığın kesilmesi, mazmaza (ağza su çekmek), istinşak (burna su çekmek), misvak ve saçın ayrılmasıdır. Bedenle ilgili olanlar: Tırnakların kesilmesi, kasık traşı, sünnet olmak, koltuk altının yolunması, büyük ve küçük abdestlerden sonra su ile tahâretlenmektir."

2-Bu rivâyet Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bıyığını kestiğini tescîl ediyor, ancak dipten mi, biraz üstten mi kestiği hususunda bir açıklığa yer vermiyor. Yukarıdaki hadiste kaydettiğimiz farklı görüşler de bu kapalılıktan ileri gelmektedir. Aynı kapalılık, bıyıkların kesilmesi hususunda Ashab'a (radıyallâhu anhüm) verdiği emirleri nakleden rivâyetlerde de mevcuttur. Ancak, Ebû Dâvud'un Sünen'inde yer alan Muğîre İbnu Şube rivayeti, bazı âlimlere zann-ı gâlib vermiştir. Rivâyetin bizi ilgilendiren kısmında şu ifâde vardır.

وَكَانَ شَارِبِى وَفي فَقَصَّهُ لى عَلى سِوَاك "Bıyığım çok ve uzundu. Misvaktan artan kısmı aleyhissalâtu vesselâm efendimiz kesti." Burada geçen عَلى سِوَاكِ tâbirinin anlaşılması ihtilaf vesîlesi olmuştur. Bazıları, tercümemizde görüldüğü gibi misvaktan artan kısmı diye anlarken, bazıları da misvak kullandıktan sonra diye anlamışlardır.

Birinci duruma göre misvak, bıyığın uzunluğunda ölçü olarak kullanılmış olmalıdır. İkinci durumda ise dişini misvakladıktan sonra Muğîre'nin bıyığını kazımış olmalıdır. Suyûtî'nin kaydına göre, Beyhakî'de bu hadiste şu ziyâde mevcuttur: فَوَضَعَ السِّوَاكَ تَحْتَ الشَّارِبِ وَقَصَّ عَلَيْهِ "Resûlullah bıyığına misvağı koyarak üzerinden (uzayan kısmı) makasla kesti." Hadis, bu haliyle bıyığın, misvakın eni kadar uzatılabileceği ruhsat tanımış olmaktadır. Bu mânayı te'yîd eden bir diğer rivayeti Bezzâr, Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ)'den kaydeder: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bıyıkları uzamış bir adam görmüştü: "Bana bir makas, bir de misvak getirin!" buyurdu. Sonra misvakı bıyığının bir tarafına koyup üzerinden taşan kısmı (makaslayıp) aldı."

Şu halde bu rivâyetler Taberî'nin görüşünü te'yîd etmesi bakımından ehemmiyet taşırlar.[90]

-4 وعن ابن عمرو بن العاص رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]كَانَ رَسُولُ اللّه # يَأخُذُ مِنْ لِحْيَتِهِ مِنْ عَرْضِهَا وَطُولَهَا[. أخرجهما الترمذي .

4. (2136)- Abdullah İbnu Amr İbni'l-Âs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sakalından enine ve boyuna alırdı." [Tirmizî, Edeb 17, (2763).][91]

AÇIKLAMA:

Bu rivâyet, sakala verilecek şekil hususunda rehber olmaktadır. Esasen bu hadisin, sakalın uzamaya bırakılmasını emreden rivayetlerle beraber mütâlaa edilmesi gerekir. Kadı İyaz der ki: "Sakalın traş edilmesi, kısaltılması ve yakılması da mekruhtur. Boyundan ve eninden almaya gelince, bu güzeldir..." ...Selef, sakalın eninden boyundan alma hususunda bir hudud var mıdır, (ne kadar uzatılmalı, neden sonra kesilmelidir gibi) ihtilaf etmiştir. Bazıları bu hususta bir had koymak istemezler, ancak dikkat çekecek kadar da uzatılmasını hoş görmezler. İmam Mâlik çok uzamasını mekruh addetmiştir. Bazı âlimler bir tutam uzunluğu yeterli görüp fazlasının kesilmesine hükmetmiştir. Bazıları da sadece umre ve hacc sırasında sakalın kesilmesinin câiz olacağını söylemiştir.
Sakalın bir tutam olması gerektiği görüşü Hz. Ömer'e aittir. Rivâyete göre, sakalını fazla uzatan birini görünce sakalından asılarak ikaz etmiş, arkadan da birisine emrederek "bir tutamdan fazlasını" kestirmiştir. Sonra da adama yönelip: "Git saçını düzelt!" diye emretmiş ve: "Niye sizden bazıları kendine bakmayıp, yırtıcı hayvanlardan biri gibi başıboş bırakıyor!" demiştir.
Ebû Hüreyre ve İbnu Ömer gibi Ashab'tan bazılarını, sakalallarını avuçlayıp tutamdan artakalan kısmı kestikleri rivâyet edilmiştir.
Âlimlerden bazıları sakalın genişliğine büyümesinin de tahdid edilmesi gerektiğini söylemiştir. Çünkü bu durum, kişinin itibarına tesir edecek çirkinliğe sebep olabilir. Aslında uzunluk hususunda sünnetten mervî bir delil yoktur. Ulemâ, örfü ve zevk-i selîmi nazar-ı dikkate alarak bu hükme varmışlardır. Zira

enine ve boyuna müdâhalesiz büyüyen sakal çirkinlik hasıl edebilir.[92]

SAKALLA İLGİLİ MEKRUHLAR:

Sakalın İslâmî âdaba uygun olması gerekir. Âlimler bu edebi bozan durumları tesbit etmişlerdir. Nevevî Müslim Şerhi'nde şu açıklamayı yapar:"
İranlılar sakalı traş ederlerdi, İslâm şeriatı bunu yasakladı. Âlimler sakal için oniki mekruh haslet zikrettiler. Bunlardan bir kısmı hafif bir kısmı da şiddetli mekruhtur. Şöyle ki:
1- Sakalın, cihâd gayesi dışında siyaha boyanması. (Siyah sakallı olmak düşman üzerinde genç ve güçlü intibâını vereceği için mücâhidin siyaha boyaması câizdir.)
2- Sâlihlere benzemek kasdıyla sarıya boyamak, sünnet niyetiyle olursa caizdir.
3- Riyâset elde etmek veya kendisini meşâyihten zannettirerek saçları kibrit veya başka bir şeyle ağartarak, yaşlılığa bürünmede acele etmek.
4- Parlaklığı devam ettirmek kasdıyla, sakal yeni çıkmaya başlayınca ilk çıkan tüyleri yolmak veya traş etmek.
5- Yaşlılıkta çıkan akları yolmak.
6- Kadınlara, başkalarına güzel görünmek için sakalı bölük bölük ayırmak.
7-Sakalın şakak kısmından ilâve veya noksanlarla veya bazı kısımlarından yolmalar suretiyle sakalı az veya çok yapmak.
8- İnsanlara yakışıklı görünmek için tarayıp salmak.
9- Zâhidlik izhâr etmek için sakalı bakımsız, karmakarışık bırakıvermek, kendine bakmamak.
10- Sakalın siyah ve beyazlarına kibirle, gururla, kendini beğenerek bakmak, gençliğiyle övünüp, yaşlılığıyla gururlanmak, gençlerle boy ölçüşmek.
11- Sakalını parça parça örmek.
12- Sakalı traş etmek. Bu erkekler için yasaktır. Kadınlarda sakal çıkarsa onların traş etmesi müstehabdır."[93]

BEŞİNCİ BÂB

KOKU VE YAG

-1ـ عن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قال رَسُولُ اللّه #: حُبِّبَ إِلىَّ الطِّيبُ وَالنِّسَاءُ، وَجُعِلَتْ قُرَّةُ عَيْنِى في الصَّةِ[. أخرجه النسائِى .

1. (2137)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bana, (dünyanızdan) koku ve kadın sevdirildi. Gözümün nuru ise namazda kılındı." [Nesâî, İşretu'n-Nisâ 1, (7, 61).][94]

AÇIKLAMA:

1- Hadis dışında bazı âlimler (Zemahşeri ve el-Kâdî gibi), bu hadisi eserlerinden naklederken "üç" kelimesini ilave ederek: "Dünyanızdan üç şey bana sevdirildi..." şekline sokmuşlardır. Ancak Zerkeşî, Irakî ve İbnu Hacer gibi muhaddisler bunu, hem "rivâyetlerde olmadığı" hem de "...mânayı bozduğu" için reddederler. Mâna bozulmaktadır, çünkü namaz dünyevî bir şey değildir. Resûlullah hadiste, dünyayı kendisine nisbet etmiyor, onu tahkîr için "seviyorum" demiyor, sevdirildi diyor. Zîra Resûlullah dünyadan nefret etmede herkesten ileri idi.

"Sevdirildi" diye meçhul olarak ifade edilmesinden şu incelik çıkarılmıştır: Kadın ve kokuya olan sevgi Resûlullah'ın cibilliyetinde ve tab'ında mevcut değildir. O, sevmeye kullara rahmet gayesiyle mecbur kılınmıştır. Namaz ise öyle değil, zâtı îcâbı sevimlidir. Salât kelimesi ile, bu hadiste, Hz. Peygamber'e okunan salâtu selâmın kastedilmiş olabileceği de söylenmiştir. Namazın ta'zîmi onun, dînî emirlerin başında yer almasındandır. Pek çok hadis, dînî emirler arasında en yüce mevkiyi namazın tuttuğunu te'yîd eder.

Âlimler kadının sevdirilmiş olmasını birkaç sebeple açıklar:

1- Şeriatın mühim bir kısmının kadınlar tarafından nakledilmiş olmasıdır.

2- Ümmetin sayıca artmasına kadınlar vasıta olmaktadır. Kıyâmet günü Resûlullah diğer ümmetlere karşı, ümmetinin çokluğu ile övünecektir.

3- Kadın, dünyanın en hayırlı varlığıdır. Nitekim bir başka hadiste Resûlullah: الدُّنْيَا مَتَاعٌ وَخَيْرُ مَتَاعِهَا الْمَرْأَةُ الصَّالِحَةُ "Dünya bir metadır, en

hayırlı metâ ise sâliha kadındır."
Kokunun zikrini bazı âlimler onun, melâike denen ruhânî varlıkların dünyadaki nasibi olmasıyla îzâh etmişlerdir. Bir kısım hadisler, güzel kokuyu meleklerin sevip haz duyduklarını belirtmiştir. Keza kokuya olan sevginin mizaçtaki kâmil mertebeyi tuttuğu, dost düşman cümlenin malumudur.

Hadisle ilgili bazı açıklamaları 2327 numarada kaydedeceğiz.[95]

-2- وعنِ ابن المسيب رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أنَّهُ كَانَ يَقُولُ: إنَّ اللّهَ تَعالى طَيِّبٌ يُحِبُّ الطِّيبَ، نَظِيفٌ يُحِبُّ النَّظَافَةَ، كَرِيمٌ يُحِبُّ الْكَرَمَ، جَوَادٌ يُحِبُّ الجُودَ، فَنَظِّفُوا أفْنِيَتَكُمْ، وَ تَشَبَّهُوا بِالْيَهُودِ[. أخرجه الترمذي، ورفعه بعضهم عن عامر بن سعد أبيه عن النبي # .

2. (2138)- İbnu'l-Müseyyeb (rahimehullah)'den rivayet edildiğine göre demiştir ki: "Allah Teâlâ Hazretleri münezzehtir, (halde ve sözde) nezîh olanı sever; nâziftir, nezâfeti sever; kerîmdir, keremi sever; cömerttir, cömertliği sever. Öyle ise avlularınızı temizleyin ve yahudilere benzemeyin." [Tirmizî, Edeb 41, (2800).]
Bu hadisi bazı râviler, Âmir İbnu Sa'd'ın babası tarikiyle Hz. Peygamber'e ulaştırıp merfû olarak rivâyet etmişlerdir.[96]

AÇIKLAMA:

1-Hadis, görüldüğü üzere, Tâbiîn'den olan Saîd İbnu Müseyyeb tarafından rivayet edilmektedir. Araya sahâbe girmediği gibi, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e de nisbet edilmemektedir. Hz. Peygamber'e ref edilseydi mürsel hadis diyecektik. Yukarıdaki haliyle Saîd İbnu Müseyyeb'in şahsi sözü gözükmekle maktu hadis sınıfına girerse de, Teysîr müellifi İbnu Deybe'nin de kaydettiği açıklamaya göre, bazı rivayetlerde Emr İbnu Sa'd'ın babası vasıtasıyla hadis, Hz. Peygamber'e nisbet edilmekte ve merfû olduğu belirtilmektedir. Bilindiği üzere Hz. Peygamber'den rivayet edilenlere merfu hadis denmektedir.
2-Hadiste, dinimizce insanlarda bulunması takrir edilmiş olan bazı memduh sıfat

ve hasletler Allah'a nisbet edilerek tebcîl edilmekte, farklı ve ikna edici bir uslubla bu hasletlerin iktisab edilmesine, nefsin bu sıfatlarla muttasıf kılınmasına teşvik edilmektedir:
Tayyib: "Münezzeh" diye tercüme ettiğimiz bu kelime tâhir (temiz), güzel, hoş, iyi gibi birbirine yakın mânaların hepsini ifade eder. Allah hakkında kullanılınca Allah'ın her çeşit noksanlıklardan, kusurlardan münezzeh olduğunu ifade eder. Tîb, hal, davranış, söz ve ahlâkta nezâhettir. Ancak güzel koku mânasına da gelir. Bu mânada Allah'ın tîb'i sevmesi, güzel koku kullanandan râzı olması demektir. Esasen hadiste bu mâna zahir olduğu için, bu hadis bu bâba alınmıştır.
Nazîf: Her çeşit kirden pâk, lekesiz demektir. Nezâfet de paklık, temizlik, lekesizlik gibi mânalara gelir, zâhirî ve bâtînî paklığı ifade eder.
Kerîm: Allah'ın sıfatlarındandır. Hayrı çok, lütfu bol, ihsanı hadsiz, son derece cömert gibi mânalara gelir. Lügat olarak kıymetli ve diğerli şeylere de kerîm denir. Kerem de kerîm olan'ın halidir.
Cevad, Allah hakkında sahî yani cömert, hayrı, ihsanı, bağışı,affı, mağfiret ve rahmeti bol ve sınırsız demektir. Böyle olunca cûd da "cömertlik", eli açıklık gibi mânalara gelir. Cûd ile kerem birbirine yakın mânada iki kelimedir. Aralarındaki farka gelince, Râgıb, cûd'un kazanılan maddî servetteki cömertliği ifade ettiğini, keremin ise ruhî, ahlakî bir vasıf olup, kendisinden cömertlik zâhir olana kerîm dendiğini belirtir.
Allah'a, tîb, nezâfet, kerem, cûd gibi sıfatların izâfesi ve bunları sevdiğinin beyanı, bu sıfatların Allah katında taşıdığı kıymet ve ehemmiyeti gösterir.
Hadiste, bu sıfatlarla muttasıf olmaya insanları teşvik vardır.[97]

-3- وعن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قال رَسُولُ اللّهِ #: مَنْ عُرِضَ عَلَيْهِ طِيبٌ فَ يَرُدَّهُ، فَإنَّهُ طَيِّبُ الرِّيح خَفِيفُ المَحْمَلِ[. أخرجه مسلم وأبو داود والنسائى .

3. (2139)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kime tîb ikram edilirse onu reddetmesin. Çünkü, o güzel koku verir ve taşıması da kolaydır." [Müslim, Elfâz 20, (2253); Ebû Dâvud, Tereccül 6, (4172); Nesâî, Zînet 75, (8, 189).][98]

AÇIKLAMA:

1- Müslim'de tîb yerine reyhan zikredilir. Esasen, bazı âlimlerin dikkat çektiği üzere reyhan, bütün güzel kokulu bitkilerin müşterek adıdır. Tîb dahi, her çeşit güzel kokunun adıdır. Bu sebeple Kadı İyâz merhum, bu hadiste bütün güzel kokuların kastedildiğini belirtir.
2- Ulemâ, bu hadise dayanarak reyhan takdim edildiği takdirde bunun reddini mekruh addetmiştir. Müteâkip hadisin de ifâde ettiği üzere, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kendisine güzel koku sunulunca reddetmezmiş.
3- Ulemâ, erkeklerin cuma ve bayram günlerinde, ilim ve zikir meclislerinde, cemaate çıkıldığı zamanlarda koku sürünmelerini müstehab addetmiştir.
Ancak erkeklerin kokuları elbisede renk bırakmamalıdır. Kadınların evlerinde koku sürünmeleri câizdir. Mescide ve sokağa çıktığı zaman kadının koku sürünmesi mekruhtur. (2145. hadise bak.)[99]

4ـ وعن أبِي عثمان النهدى رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قالَ رَسُولُ اللّهِ #: إذَا أعْطَى أحَدُكُمْ الرَّيْحَانَ فَ يَرُدَّهُ فإنَّهُ خَرَجَ مِنَ الجَنَّةِ[.

4. (2140)- Ebû Osman en Nehdî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sizden birine reyhan sunulduğu takdirde onu reddetmesin, zîra o cennetten çıkmadır." [Tirmizî, Edeb 37, (2792).] [100]

AÇIKLAMA:

1- Önce de söylediğimiz gibi, reyhan bütün güzel kokulu bitkilerin müşterek adıdır. Ancak, Arapçada aynı zamanda belli bir kokulu otun adıdır. Dilimizde ona fesleğen denir. Mamafih reyhan adıyla da bilinir. Münâvî, bu hadiste fesleğen kastedilmeyip bütün güzel kokulu otların kastedildiğini söyler.
2- Reyhanın (güzel kokulu bitkilerin) cennetten gelmesi iki şekilde açıklanmıştır:
a) Maksad bir teşbihtir. Yani: "Sanki cennetten çıkmış gibidir" demektir. Çünkü, cennetin kokusu sabittir, değişmez ve ebedidir yok olamaz.
b) Hadisi zahiri üzere anlamak da mümkündür. Bu durumda reyhandaki hâsiyetin cennetten gelmiş olduğu söylenebilir. Bâzı rivâyetlerde vârid olduğuna

göre, cennette, dünyada bulunan şeylerin sadece adı vardır. Öyle ise cennet'i lügat mânası üzere anlamak da mümkündür: "Cennet" sarmaş dolaş ağaçların bulunduğu bahçe demek olduğuna göre, "Reyhan sarmaşdolaş ağaçlardan çıkmadır, ne vermede zahmet, ne de almada minnet var!" demek olur.[101]

-5- وعن ابن عمر رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]قال رَسُولُ اللّهِ # ثَلاَثَةٌ َلا تُرَدُّ: الْوِسَادَةُ، وَالدُّهْنُ، وَالطِّيبُ[. أخرجهما الترمذي .

5. (2141)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Üç şey reddedilmez: Minder, yağ ve koku." [Tirmizî, Edeb 37, (2791).][102]

AÇIKLAMA:

1- Tirmizî'de ve Şerh-i Tuhfetu'l-Ahvazî'de "yağ" yerine süt'ün zikri geçer. el-Câmi'u's-Sağir'de ise koku zekredilmez; "minder, yağ ve süt" denir.
2- Tîbî, bu hadiste misafire yapılacak minder, koku ve süt ikramlarının kastedildiğini belirtir ve der ki: "Bunlar ehemmiyetsiz küçük ikramlar olması sebebiyle bunlarda minnet azdır, binaenaleyh reddedilmesi yakışık almaz."[103]

-6- وعن نافع قال:]كَانَ ابْنُ عُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما يَسْتَجْمِرُ بِا'لُوَّةِ غَيْرَ مُطِرَّاةٍ وَبِكَافُورٍ يَطْرَحُهُ مَعَ ا'لُوَّةِ وَيَقُولُ: هكَذَا رَأيْتُ رَسولَ اللّهِ # يَسْتَجْمِرُ[. أخرجه مسلم والنسائى.»اِسْتِجْمَارُ«: هنا البخور، وهو استفعال من المجمرة، وهى التي توضع فيها النار.و»وَا'لُوةُ«: بفتح الهمزة وضمها: العود الذي يتبخر به.و»وَالمُطَرَّاةُ«: العود المربى المطيب .

6. (2142)- Nâfi' merhum anlatıyor: "İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) buhur yaktığı zaman saf öd ve kâfûrla karışık öd kullanır ve şunu söylerdi: "Resûlullah

(aleyhissalâtu vesselâm) da böyle yapardı." [Müslim, Elfâz 21, (2254); Nesâî, Zînet 38, (8, 156).][104]

-7- وعن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قال رَسُولُ اللّهِ #: طِيبُ الرِّجَالِ مَا ظَهَرَ رِيحُهُ وَخَفِىَ لَوْنُهُ، وَطِيبُ النِّسَاءِ مَا ظَهَرَ لَوْنُهُ وَخَفِىَ رِيحُهُ[. أخرجه الترمذي والنسائى .

7. (2143)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Erkeğin tîb'i (sürünme maddesi) koku neşreder, rengi olmaz. Kadının tîb'i ise rengi olur, kokusu olmaz." [Tirmizî, Edeb 31, (2788); Nesâî, Zînet 32, (8, 151).][105]

AÇIKLAMA:

Tîb sürünme maddesinin ismidir. Güzel koku neşreden her şeye tîb denir. Sadedinde olduğumuz hadis erkeklerin güzel koku maksadıyla kullanacağı sürünme maddesinin, bedende ve elbisede renk bırakacak cinsten olmamasını belirtmektedir. Gül suyu, misk, anber ve kâfûr bu çeşittendir.
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kadınların sürünme maddelerinin dışarıya koku neşredecek cinsten olmamasını emretmektedir. Zâferân bu çeşitten bir tîb'dir. Ancak Bağavî'nin Şerhü's-Sünne'de kaydettiği üzere, şârihler, kadınlarla ilgili kaydın dışarı çıkma ile alakalı olduğunu belirtmişlerdir. "Aksi takdirde derler, evde kocası için dilediği kokuyu sürünebilir." Nitekim müteakiben kaydedeceğimiz ikinci hadiste (2145); Efendimiz (aleyhissalâtu vesselâm) güzel koku sürünerek insanların arasına karışan kadını zâniye olarak tavsif etmektedir. [106]

-8- وعن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]كانَ رَسولُ اللّهِ # يَتَطَيَّبُ بِذِكارَةِ الطِّيبِ: المِسْكِ والْعَنْبَرِ وَيَقُولُ: أطْيَبُ الطِّيبِ المِسْكُ[. أخرجه الترمذي.»ذِكَارَةُ الطِّيبِ«: مالون له .

8. (2144)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) şunu demiştir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) misk ve anber gibi, renksiz koku maddeleri sürünürdü ve derdi ki: "Sürünme maddelerinin en iyisi misktir." [Tirmizî, Cenâiz 16, (991); Nesâî, Zînet 31, (8, 151, 152); Ebû Dâvud, Cenâiz 37, (3158).][107]

AÇIKLAMA

Misk, tabiî koku çeşitlerinden biridir. Bir cins erkek ceylanın karın derisinin altından elde edilir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bu kokunun diğer kokulardan üstün ve mûteber olduğunu beyan etmektedir.[108]

9ـ وعن أبى موسى رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قال رَسُولُ اللّه #: كُلُّ عَيْنٍ زَانِيَةٌ وَإنَّ المَرَأةَ إذَا اسْتَعْطَرَتْ، ثُمَّ مَرَّتْ بِالْمَجْلِسِ فَهِىَ زَانِيَةٌ[. أخرجه أصحاب السنن.»اسْتَعْطَرَتْ«: استفعلت من العطر، وهو الطيب .

9. (2145)- Ebû Mûsa (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Her göz zânidir. Şurası muhakkak ki, kadın koku sürünür, sonra da (erkek) cemaate uğrarsa o da zâniyedir." [Tirmizî, Edeb 35, (2787); Ebû Dâvud, Tereccül 7, (4174,4175); Nesâî, Zînet 35, (8, 153).][109]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (alehissalâtu vesselâm) her bir göze zâni demekle, yabancı kadına şehvetle bakmayı zinaya nisbet etmekte ve bundan yasaklamaktadır. Çünkü nazar zina fazîhasının ilk adımıdır. Dinimiz bir fiili haram ilan etmişse , ona görtüren sebepleri de haram ilan etmiştir. İşte bu hadiste şehvet nazarıyla bakmanın tahrîm ediliş örneğini görmekteyiz. Âyet-i kerîme mü'min erkeklere ve mü'min kadınlara ayrı ayrı hitab ederek gözlerini haramdan korumalarını emreder (Nûr 30-31).

2- Kadınların koku sürünerek erkek cemaatine uğraması bir nevi zina olarak

tavsîf edilmiştir. Çünkü bu hal, erkeklerin şehvetini tahrik edecek, onların nazarlarını kendisine çekecektir. Şehevî olan böyle bir bakış ise, daha önce belirtilmiş olan göz zinası'dır. Bu kötü duruma koku sürünen kadın sebep olduğu için, zâniye olarak tavsif edilmiştir.
Şunu da belirtelim ki , bu bâbın ilk hadisi olarak kaydelilen: "Dünyanızdan bana üç şey sevdirildi: Kadın, güzel koku..." hadisinde, kadınla güzel kokunun beraber zikrinde âlimler kadınla koku arasındaki irtibat yönüyle bir incelik, bir kasd-ı mahsus görürler. Böylece kadının, güzel koku sürünerek yabancı erkeklerin arasına karışmasındaki mahzur daha iyi anlaşılır.[110]

-10- وعن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قال رَسولُ اللّهِ #: أيُّمَا امْرَأةٍ أصَابَتْ بُخُوراً فَ تَشْهَدْ مَعَنَا الْعِشَاءَ اŒخِرَةَ[. أخرجه مسلم وأبو داود والنسائى .

10. (2146)- Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kendisine buhur değen kadın sakın bizimle yatsı namasına katılmasın. "[Müslim, Salât 143, (444); Ebû Dâvud, Tereccül 7, (4175); Nesâî, Zînet 37, (8, 154).][111]

AÇIKLAMA:

Hadiste geçen "buhur değmek"ten murad, kadının üzerinde koku duyulmasıdır. Şu halde ne suretle sinmiş olursa olsun üzerinde koku bulunan kadın mescide uğramayacaktır. " Yatsı naması" diye tahsis edilmesi te'kîd içindir. Zira gece vakti fitne vukûundan daha çok korkulur. Ayrıca kadınlar mescide gitme fırsatını daha çok yatsı namazında bulabilirler. Bu sebeple öncelikle "yatsı" denmiştir. Hülâsa, üzerinde koku bulunan kadınların diğer vakitlerde mescide gitmelerinde bir beis yok, gidebilirler demek değildir.
Bu ve benzeri hadisler kadının mescide çıkmasını yasaklamıyor. Ancak kayıt getirmiş oluyor. Bazı âlimler, kadının mescide ve sokağa çıkması için, konan şartlara uyulmadığı takdirde çıkmakta men edilmesinin vâcib olduğunu söylemiştir. Kadı İyâz: "Kadın mescide çıkmaktan men edilirse, başka maksadla çıkmalarından ekseriyetle men edilir" demiştir.[112]

ALTINCI BÂB

ZİNETLE İLGİLİ ÇEŞİTLİ MESELELER

-1- عن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قالَ رَسُولُ اللّهِ #، الْفِطْرَةُ خَمْسٌ الخِتَانُ، وا"سْتِحْدَادُ، وَقَصُّ الشَّارِبِ، وَتَقْلِيمُ ا'ظْفَارِ، وَنَتْفُ ا"بْطِ[. أخرجه الستة.»اسْتِحْدَادُ«: كحلق العانة، ونحو ذلك من التنظيف الذي تحتاج المرأة إليه .

1. (2147)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Fıtrat beştir: Sünnet olmak, etek traşı olmak, bıyığı kesmek, tırnakları kesmek, koltuk altını yolmak." [Buhârî, Libâs 63, 64, İsti'zân 51; Müslim, tahâret 39, (257); Muvatta, Sıfatu'n Nebiyy 3, (2, 921); Tirmizî, Edeb 14, (2757), Ebû Dâvud Tereccül 16, (4198); Nesâî, Tahâret 10, 11, (1, 14, 15).][113]

AÇIKLAMA:

Bu hadisin anlaşılması için iki noktanın açıklanması gerekmektedir.
A) Fıtrat'la ne kastedilmişitir?
B) Fıtrattan olan hasletler nelerdir?[114]

A) FITRAT NEDİR?

Fıtrat'ın bu bahiste ne manaya geldiğini 2133 numaralı hadiste kısaca açıklamış idik. Gerek âyetlerde ve gerekse hadislerde çokca geçen bir tâbir olması haysiyyetiyle, kelimeyi burada biraz daha açmayı gerekli görüyoruz.
* Fıtrat, Râgıb'a, göre, asıl itibariyle boylamasına yarılmadır. "Yarık"a, "ihtira" ve "icâd"a dahi fıtrat denmiştir. Ebû Şâme'ye göre, fıtrat'ın aslı "İlk yaratılış" mânasınadır. Nitekim Kur'an'da Cenâb-ı Hakk'ın ismi olarak Fâtıru's-Semâvât ve'l arz göklerin ve yerin yaratıcısı tabiri geçmektedir. Hadis-i şerifte de: كُلُّ مُوْلُودٍ يُولَدُ عَلى الْفِطْرَةِ "Her çocuk, fıtrat (yani Allah'ın ilk ortaya

koyduğu yaratılış) üzere doğar" buyrulmuştur. Bu açıklama şu âyete de işâret etmektedir: فِطْرَةَ اللّٰهِ الَّتِى فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا "..Allah'ın insanları üzerine yarattığı, o fıtrat..." (Rum 30). Burada ifade edilen mâna şudur: Her insan eğer doğduğu anda terkedilecek (ve hiçbir hâricî telkin ve tercihte bulunulmayacak) olsa, aklı onu hak din'e yani tevhîd'e götürür. Bu söyleneni şu âyet dahi te'yîd eder: فَاَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفاً فِطْرَةَ اللّٰهِ "O halde (habibim), sen yüzünü bir muvahhit olarak dine, Allah'ın o fıtratına çevir ki, O insanları bunun üzerine yaratmıştır" (Rum 30). Bu hususu, keza yukarıda kaydettiğimiz hadisin devamı da te'yîd eder: "...Çocuğu ebeveyni yahudî veya hıristiyan veya mecusi... yapar." Şu halde sadedinde olduğumuz hadis şöyle demiş olmalıdır: "Fıtrattan olan şu beş şeyi kim yaparsa nefsini, Allah'ın kullarını yaratmış bulunduğu aslî fıtrat ile muttasıf kılar." Bundan da maksad, insanları bu beş şeye teşvik etmek, onların en mükemmel sıfatları takınıp en güzel sûret üzere olmalarını sağlamaktır."

* Fıtrat'ın mânasını açıklama sadedinde Hattâbî şunu kaydeder: "Ulemânın ekserisi bu hadiste "fıtrat"tan muradın sünnet olduğunda ittifak etmiştir." Hattâbî'den başkaları da bu görüştedirler. Derler ki: "Hadisin mânası: "Şu beş şey geçmiş peygamberlerin sünnetindendir" demektir.

* Bir kısım âlim de : Fıtrat'ın mânası "din"dir. Ebû Nuaym el-İsfehânî, Mâverdî, eş-Şeyh Ebû İshâk sadedinde olduğumuz hadiste fıtrat'tan muradın din olduğunu söyleyenlerdendir.

* İbnu Salâh, fıtrat kelimesini sünnet'le açıklamayı yadırgayarak sünnetü'lfıtrat şeklinde mahzuf bir izâfet çerçevesinde anlaşılmasının daha uygun olacağını söylemiş ise de, bu itiraza itiraz eden Neyevî, hadisini:

وَمِنَ السُّنَّةِ قَصَّ الشَّارِبِ وَنَتْفِ ا٠بْطِ وَتَقْلِيم اَظْفَارِ "Sünnetten olarak bıyığın kesilmesi, koltuk altının yolunması, tırnakların kesilmesi vardır" şeklindeki vechini göstererek fıtratın izafetle kayıtlamadan, mutlak haliyle sünnet manasında anlaşılmasının doğru olduğunu delillendirmiştir. İbnu Hacer, fıtrat yerine "sünnet" kelimesinin muhtelif rivâyetlerde vârid olduğunu belirtir.

* Fıtrat'ın mânasını tesbitte Kadı Beyzâvî daha eslem bir yol tutar. O'na göre, ulemanın ileri sürdüğü bütün mânalar sahihtir. Kelime, hepsini ifade edecek câmî bir mana taşımaktadır. Binaenaleyh ihtira, cibillet, din, sünnet mânalarına gelir. Der ki: "Fıtrat, peygamber tarafından ilk defa ihtira edilen ve bütün şeriatlarce ittifakla benimsenmiş olan eski sünnet (es-Sünnetü'lkadîme) dir. Sanki bunlar, cibillî, fıtrî emirlerdir, insanlık bunlar üzerine yaratılmıştır."

Şunu da belirtmek gerek. Hadisin bazı vecihlerinde fıtrat yerine kullanılmış olan sünnet kelimesi, ıstılâhi mânadaki sünnet değildir, yani "vacib"in mukabili olan sünnet değildir, yol manasına gelen sünnettir. Bu görüşte cezm eden şeyh Ebû Hâmid, Mâverdî ve başkaları: "Bu, şu hadiste olduğu gibidir: عَلَيْكُمْ بِسُنَّتِى وَسُنَّةِ الْخُلَفَاءِ الرَّاشِدِينَ "Size benim sünnetime ve benden sonra da Hülafâ-i Râşidin'in sünnetine uymak gerekir." Mâlikî fakihlerinden Ebû Bekir İbnu'l-Arabî sadedinde olduğumuz hadiste geçen beş haslete uymanın vâcib olduğuna hükmetmiş ve : "Zîra kişi, bunları terkedecek olsa insani görünüşünü kaybeder, insanlığını yitirenden nasıl İslâm'lık beklenir?" demiş ise de Ebû Şâme: "Hadisin taleb ettiği şeyler, ahlâkı güzelleştirmeye mahsus olan nezâfettir. Bunun için Şâri'den vâcib kılıcı bir emre gerek yoktur. İnsanların fıtrî meyilleri yeterlidir, mücerred nedb ifade eden beyan kâfidir" demiştir.[115]

B) FITRATTAN OLAN ŞEYLER

Fıtrat'ın ne olduğunu kavradıktan sonra "fıtrat"a giren şeyleri bilmeye sıra gelmiş olmaktadır. Sadedinde olduğumuz hadis "fıtrat"tan olan beş şeyi saymaktadır: Hitân (sünnet olmak), etek traşı, bıyığı kesmek, tırnakları kesmek, koltuk altını yolmak.

Hemen belirtelim ki fıtrat'tan haber veren hadisler ya burada olduğu gibi hasr ifade eden bir üsluba sahiptir ya da ba'ziyet (parça, kısım) ifade eden bir üsluba sahiptir. Sadedinde olduğumuz hadis, "Fıtrat beştir" diyerek kesin bir üslubla hasr ifâde etmekte, sanki bir altıncı "fıtrat" yokmuş intibâını vermektedir. Halbuki aynı hadis: اَلْفِطْرَةُ خَمْسٌ اَوْ خَمْسٌ مِنَ الْفِطْرَةِ "Fıtrat beştir veya fıtrattan beş şey vardır..." şeklinde şekk ifâde eden bir tarzda da rivâyet edilmiş olmaktan başka, خَمْسٌ مِنَ الْفِطْرَةِ "Fıtrattan beş şey vardır..." diye kesinlikle ba'ziyet (kısım) ifade eden üslubla da rivayet edilmiştir. Kaldı ki, bu hadisle hasr kastedilmediğini gösteren başka rivayetler de vardır. O rivayetlerde, fıtrat'la ilgili hasletler değişik rakamlarla ifade edilir ve burada sayılan beş şeyin dışında başka hasletler de sayılır. Sözgelimi müteâkiben kaydedeceğimiz 2148 numaralı hadiste fıtrattan olan on haslet sayılırken, İbnu Ömer'den kaydedilen bir hadiste üç haslete yer verilmiştir: مِنَ الْفِطْرَةِ حَلْقُ الْعَانَةِ وَتَقْلِيمُ اَظْفَارِ وَقَصُّ الشَّارِبِ "Fıtrattan üç şey: Etek traşı,

tırnakların kesilmesi, bıyığın kesilmesidir."
Şu halde bu hadislerde zikredilen rakamlardan murad hasr değildir. Âlimler, verilen rakamlar hakkında farklı yorumlar ileri sürmüşlerdir. Bilinmesi gerekenlerden bazılarına göre:
* Resûlullah, önce beş hasleti duyurdu, sonra ziyâdeleri ilan etti.
* Beş hasletin ehemmiyetini te'kidde mübâlağa için hasr'a yer verilmiştir. Hadislerde bunun başka örneği de var: اَلدِّينُ النَّصِيحَةُ "Din nasihattır" veya اَلْحَجُّ عَرَفَةٌ "Hacc Arafat'tır" hadislerinde olduğu gibi. Dinin içinde pek çok mesele olduğu halde, "nasihat"ın ehemmiyetini tebârüz ettirmek (vurgulamak) için, "Din nasihattır" buyurulmuştur. İkinci örnek de öyle: Hacc'ınen mühim rüknü Arafat vakfesi olduğu için "Hacc Arafat'tır" denmiştir. Tirmizî'nin tahric ettiği: مَنْ لَمْ يَأْخُذْ شَارِبَهُ فَلَيْسَ مِنَّا "Kim bıyığını almazsa bizden değildir" hadisi de te'kid ifade eder.
Ebû Bekir İbnu'l-A'rabî, "fıtrat"a giren hasletlerin otuza baliğ olduğunu söylemişse de, İbnu Hacer: "Fıtrat lâfzıyla bizzat hadislerde ifade edilen hasletleri kastetmişse otuzu bulmaz, fıtrat'a izâfe edilmeksizin daha âmm olarak beyan edilen hasletleri kasdetmiş ise bunlar otuzu çok geçer, tahdîde gelmez" der. Bu hadislerde (Fıtrat kelimesine izâfe edilerek) zikredilen hasletlerin hepsi (mecmûu) toplam olarak onbeşi bulur..." Sadedinde olduğumuz hadiste gelen beş şey dışındakiler şunlardır:
1- Abdest,
2- İstinşak (burna su çekmek),
3- İstinsâr (sümkürmek),
4- İstinca,
5- Misvak,
6- Cuma günü (haftalık) yıkanma,
7- Sakalın, uzatılması,
8- Saçın (tepe-alın arasından yanlara) ayrılması,
9- Parmak mafsallarının yıkanması,
10- İntizâh (abdestten sonra -vesveseyi def için- pantalonun ön kısmına avuçla bir miktar su çilemek).
Hadislerde "Fıtrat" kelimesine izafe edilmeden beyan edilen hasletlerin çokluğuna dikkat çeken İbnu Hacer, örnek olarak Tirmizî'de gelen Ebû Eyyub (radıyallâhu anh) rivâyetini kaydeder:
اَرْبَعٌ مِنَ السُّنَنِ الْمُرْسَلِينَ: اَلْحَيَاءُ وَالتَّعَطُّرُ وَالسِّوَاكُ وَالنِّكَاحُ

"Eski peygamberlerin sünnetinden dört tanesi şunlardır: Hayâ, koku sürünmek, misvâk, nikâh (evlenmek)."
Dînî ve dünyevî maslahatlara müteallik olan bu hasletler zımnında İbnu Hacer örnek olarak şunları zikreder:
Dış görünüşün (hey'et) güzel kılınması, bedenin toptan veya parça parça temizliği, büyük ve küçük abdestleri bozduktan sonra temizlikte ihtiyât, temas ettiğimiz insanlara kötü kokularla eza vermekten kaçınmak, putperest, mecûsî, hıristiyan, yahudî gibi gayr-ı müslimlere ait şiarlara (alâmetlere) muhâlefet şâri'ninemirlerine uyma... وَصَوَّرَكُمْ فَأَحْسَنَ صُوَرَكُمْ "Size şekil verip de şeklinizi güzel yapan... Allah'tır" (Mü'min 64) âyetinin işâret ettiği hususun korunması; çünkü, mezkûr hasletlerin muhafazası ile bu gerçekleştirilecektir. Zîra âyet-i kerîme sanki şöyle demektedir: "Suretinizin güzelliğini devam ettirecek şeyleri koruyun."
En eski peygamberlerden beri insanlığa talim edilen ve görüldüğü üzere esasını temizlik ve hâricî görünüş teşkîl eden bu hasletlere riayetin dünyevî neticesini İbnu Hacer şöyle noktalar:
"Bu hasletler korununca mürüvvet ve insanlarla matlub kaynaşma hasıl olur. Çünkü insan, güzel bir hey'et ve sevimli bir dış görünüş izhâr edebilirse başkalarına daha câzip, daha çekici gelen bir hal kazanır. Böylece sözü dinlenir, fikri kabul edilir."[116]

-2- وعن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]قال رَسُولُ اللّهِ: عَشْرٌ مِنَ الْفِطْرَةِ: قَصُّ الشَّارِبِ، وَإعْفَاءُ اللِّحْيَةِ، وَالسِّوَاكُ، واسْتِنْشَاقُ المَاءِ، وَالمَضْمَضَةُ وَقَصُّ ا'ظْفَارِ، وَغَسْلُ الْبَرَاجِمِ، وَنَتْفُ ا"بْطِ، وَحَلْقُ العَانَةِ، وَانْتِقَاصُ المَاءِ[.»يَعْنِى اسْتِنْجَاءَ«.»البَرَاجِمُ«: عقد ا'صابع الظاهرة .

2. (2148)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "On şey fıtrattandır: Bıyığın kesilmesi, sakalın uzatılması, misvak, istinşak (burna su çekmek), mazmaza (ağza su çekmek), tırnakları kesmek, parmak mafsallarını yıkama, koltuk altını yolmak, etek traşı olmak, intikâsu'lmâ yani istinca yapmak." [Müslim, 56 (261); Ebû Dâvud,

Tahâret 29, (53); Tirmizî, Edeb 14, (2758); Nesâî, Zînet 1, (8, 126, 127).][117]

AÇIKLAMA:

1- Fıtrat'la ne kastedildiğini önceki hadiste yeterince açıkladık. Pek çok hadiste, "fıtrat"tan olan şeylere temas edildiğini, pek çok hasletin buraya girdiğini, onbeş tanesinin hadislerde fiilen fıtrat kelimesine izâfe edilerek zikredildiğini gördük.
2-İNTİKÂSU'L-MÂ: Bu hadiste, fıtrattan olan hasletlerden on adedinin bir arada sayıldıklarını görmekteyiz. Bunların bir kısmı ile ilgili açıklama daha önce çyapılmıştır. Bazıları hakkındaki açıklama da müteakip hadislerde yapılacaktır. Burada dikkat çekeceğimiz bir haslet intikâsu'lmâ'dır. Bu tabir ile ne kastedildiği alimlerce ihtilaf edilmiştir. Kelime olarak suyun noksanlaşması demektir. Ancak farklı rivayetlerde daha başka kelimelerle de ifade edilmiş olduğu için ulemanın yorumu ihtilaflı olmuştur. Teysîr'in aldığı vecihte de görüldüğü gibi bazıları, istinca diye açıklamıştır. Bazılarına göre de abdest bozduktan sonra suyu kullanmak suretiyle idrar akıntısını kesmektir. Bir kısım âlimler de "abdestten sonra su serpme" demiştir. Nitekim bir rivayette intikas'a bedel intidâh kelimesi kullanılmış ve su serpme te'vilini desteklemiştir. Çoğunluk da böyle anlamıştır. İntikâs, idrar sızıntısı vâki olduğu şeklinde kalbe bir vesvese düşmemesi için avret mahalline biraz su serpmektir.
Bu mesele daha ziyâde erkekleri alâkadar eden bir teferruattır. Küçük abdestten sonra miktarı, şahıstan şahısa yaştan yaşa, hatta mevsimden mevsime değişen bir müddet içerisinde idrar borusundan bir sızıntı gelir. Bu gelinceye kadar abdest almamak icabeder. Beklenmiş olmasına rağmen abdestten sonra yaşlık hissedilerek vesveseye düşülme hâli sıkça vukûa gelir. İşte intikâsu'lmâ'yı bazı âlimler, başka rivayetlerde gelen intizâh'a dayanarak su serpmek olarak anlamışlardır. Zîra, mezkûr vesvesenin önlenmesi için Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) abdest aldıktan sonra mezâkir'e (avret mahalline) avuçla bir miktar su serpmeyi tavsiye eder. Bu, dinimizin bir ruhsatı, bir kolaylığıdır, Şefî'imizin (aleyhissalâtu vesselâm) bir şefkatidir. Ashab-ı Sünen'in el-Hakem İbnu Süfyan (radıyallâhu anh)'dan rivayetlerine göre, Süfyân, Resûlullah'ı abdest aldıktan sonra bir avuç su alarak avret mahalline serptiğini görmüştür. İbnu Hacer Beyhakî'den naklen şu rivayeti kaydeder: "Bir adam İbnu Abbâs'a gelir ve: "Ben, namaz için kalkınca bir yaşlık buluyorum" der. İbnu Abbas (radıyallâhu anhümâ) ona şu cevabı verir: "Su serp, böyle bir yaşlılık bulunca "serptiğim sudandır" de."

NOT: İslâm ulemâsı "fıtratta olan hasletler" le ilgili hadisleri açıklarken iki noktaya dikkat çekerler:

1) "Fıtrattan olan hasletler", âyet-i kerîmede Hz. İbrahim'in ibtila (imtihan) edildiği bildirilen "kelimeler"dir. وَإِذِ ابْتَلَى اِبْرَاهِيمَ رَبُّهُ بِكَلِمَاتٍ فَاتَمَّهُنَّ Âyet meâlen şöyle: "Rabbi İbrahim'i birtakım kelimelerle (emirlerle) denemiş, o da onları yerine getirmişti..." (Bakara 124). Sahih bir senetle İbnu Abbâs'tan geldiği üzere: "Hz. İbrahim'in ibtila (imtihan) edildiği ve onun da yerine getirmiş olduğu kelimelerden maksad fıtrat hasletleridir. Bunlardan biri de sünnet olmaktır."

2) Bu hasletlerin yerine getirilmesi gereklidir, çünkü, bir başka âyette Hz. İbrahim (aleyhisselâm)'e uyulması emredilmektedir: ثُمَّ اَوْحَيْنَا اِلَيْكَ اِنِ اتَّبِعْ مِلَّةَ اِبْرَاهِيمَ "Şimdi ey Muhammed! Sana, "Doğruya yönelen, puta tapanlardan olmayan İbrahim'in dinine uy" diye vahyettik" (Nahl 123).]

Bazı âlimler, buradan da hareketle, "İbtila çoğunluk itibariyle, vâcib olan işlerde vâki olur" mülâhazasıyla, fıtrattan olan hasletlere uymanın, vacib bile olduğunu söylemişlerdir. Ancak diğer bazıları, bunları Hz. İbrahim (aleyhissalâm)'in vücub bir vazife olarak yapmış olması halinde bize de vecibe olabileceğini, fakat bir nedb olarak yapmış ise bizim için de vücûb değil, nedb ifade edeceğini söyleyerek îtiraz etmişlerdir. Öyleyse bu fıtrat hasletlerinin vücub ifâde edip etmediğinin tesbitinde başka deliller getirmek gerekecektir.

Esas olan, bunların vücub ifade etmemesidir, nedb ifade etmesidir.[118]

-3- وعن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]وَقَّتَ لَنَا رَسولُ اللّهِ في قَصِّ الشَّارِبِ، وَتَقْلِيمِ ا٭ظْفَارِ، وَنَتْفِ ا٭بْطِ، وَحَلْقِ الْعَانَةِ، أنْ َ يُتْرَكَ أَكْثَرَ مِنْ أرْبَعِينَ لَيْلَةً[. أخرجه الخمسة إ البخارى .

3. (2149)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bize bıyığın makaslanıp, tırnağın kesilmesini, koltuk altının yolunup, eteğin traş edilmesini kırk gün aşmayacak şekilde vakitledi." [Müslim, Tahâret 51, (258); Ebû Dâvud, Tereccül 16, (4200); Tirmizî, Edeb 15, (2759); Nesâî, Tahâret 13, 14, (1, 15, 16).][119]

AÇIKLAMA:

Bu hadis vücutta yapılacak bazı temizliklerle ilgili bir müddet fikri vermektedir. Hadis, ulemânın da anladığı üzere tırnak kesmek, bıyık ve diğer traşları yapmak için kırk günü beklemeyi emretmiyor. Bu fazlalıklar çıktıkça hemen atılması esastır. Kırk gün, âzamî müddeti ifâde eder ve "Kırk günü geçirmeyin" mânasında anlaşılması gerekir.
Bu sayılan temizliklerin haftanın hangi gününde, günün hangi saatinde ve ne sûretle yapılması gerektiği hakkında mevsûk rivâyet mevcut değildir. Sadece, Resûlullah'ın temizlik işlerini cuma günü yaptığına dair rivâyet vardır. Beyhakî, Resûlullah'ın tırnaklarını cuma günü kesmeyi sevdiğine dair Ebû Câfer Bâkır'dan mürsel bir rivâyet kaydetmiştir. Mevsuk olmayan bâzı zayıf rivayetlerde alaca hastalığına sebep olacağı belirtilerek çarşamba günü tırnak kesmek yasaklanmıştır. Ancak Münâvî, Süheylî'den naklen şunu kaydeder: "Çarşamba gününün uğursuzluğu, Hz. Peygambere uymayı terk sonucu şundan bundan uğursuzluk çıkarmayı âdet edinerek, çarşambadan da uğursuzluk arayan kimseyedir. Bunu yapmak ise tevekkülü az olan insanların harcıdır. Böylelerine, o günkü tasarrufları zarar verir." Münâvî der ki: "Velhasıl, müneccimler gibi bâtıl bir inançla uğursuzluk getireceği düşüncesiyle çarşamba gününden kaçınmak şiddetle haramdır. Çünkü haftanın her günü Allah'ındır. Tek başına ne fayda ne de zarar verir. Onun dışında da bir zarar, bir mahzur yoktur. Kim günlere uğursuzluk izafe ederse kendi uğursuzluğunu bulur. Kim de Allah'tan başka hiç birşeyin, fayda ve zarar vermeyeceğine kâni olursa, bu meselede hiçbir şeyin ona kötü bir tesiri olmaz. Bil ki uğursuzluk sadece buna inanan kimseye gelir. Öyle ise asıl bela bu bâtıl inançtır." Şunu da kaydedelim ki, gayr-i mevsuk bir kısım rivâyetlerde, çarşamba gününe uğursuzluk izafe edilirken, yine gayr-i mevsuk diğer bazılarında da "uğur" izâfe edilmiştir. Haftanın her gününün nasıl bir uğur getireceğini ayrı ayrı şayan bir rivâyette çarşamba günü için:

وَمَنْ قَلَّمَهَا يَوْمَ اَرْبِعَاءِ خَرَجَ مِنْهُ الْوَسْوَاسُ وَالْخَوْفُ وَدَخَلَ فِيهِ اۤمْنُ وَالشِّفَاءُ

"Kim çarşamba günü tırnaklarını keserse vesvese ve korku çıkar, yerine emniyet ve şifa girer" der.
Şârihlerin bir kısmı herhangi bir rivâyete dayanmaksızın tırnak kesmede şu tertibe uyulmasını kaydederler: Önce sağ elin şehâdet parmağından başlayarak, sonra orta, yüzük, serçe parmaklarını tırnaklarını sırayla kesip en sonunda baş

parmağa geçilmelidir. Sol elde ise küçük parmaktan başlayıp yüzük, orta, şehâdet ve baş parmağa sırayla geçilmelidir. Ayak tırnakları kesilirken sağ ayağın küçük parmağından başlayıp sol ayağın baş parmağına geçip sırayla en son küçük parmağa ulaşılmalıdır. Nevevî bu tertibe müstehab demiş ise de rivayetten delil kaydetmemiştir. Tırnaklar parmağa zarar vermeyecek şekilde imkan nisbetinde dipten kesilmelidir.
Koltuk altı kıllarının temizliği için hadislerde hep "yolmak" tâbiri kullanılır. Dolayısiyle, ulemâ, bu temizliğin "yolarak" yapılmasının sünnet olduğunu söylemekte ittifak eder. Ancak, bunun bir vecibe olmadığı, dileyenin traş edebileceği veya ilaçla bertaraf edebileceği de söylenmiştir. Nitekim, İmam Şâfiî gibi şeriat ve sünneti çok iyi bilen ve tatbik eden bir büyüğün yolmanın acısına dayanamadığı için, koltuk altlarını berbere kazıttığı rivâyetlerde gelmiştir.
Bu temizliğe de sağ koltuktan başlamak müstehabdır. Bıyıkları keserken de sağdan başlanır.Daha önce belirtildiği üzere, bıyığın dipten kazınması ile yukarıdan alınması meselesi ihtilâflıdır. Hanefîler dipten kazınmasını efdal görür. İmam Mâlik, dipten kesilmesini âfet sayar, böyle yapanların te'dib edilmesini emredermiş. Ona göre, bıyık üst taraftan da kesilmemeli, dudağın ucunun etrafı açılmalıdır.[120]

4ـ وعن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قال رَسولُ اللّهِ #: اخْتَتَنَ إبْرَاهِيم بِالقدُّومِ، وَقالَ بَعْضُهُمْ مُخَفَّفٌ: وَهُوَ ابْنُ ثَمَانِينَ سَنَةً[. أخرجه الشيخان.»الْقَدُومُ«: بالتخفيف آلة النجار، وبالتشديد: اسم موضع، وقيل: بالعكس .

4. (2150)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İbrahim (aleyhisselâm) Kaddûm nâm -bazısı da şeddesiz olarak Kadûm demiştir- mevkide seksen yaşında olduğu halde sünnet oldu." [Buhârî, İsti'zân, 51, Enbiya 8; Müslim, Fedâil 151, (2370).][121]

AÇIKLAMA:

1- Kaddûm veya Kadûm, iki mânaya gelmektedir:
a) Ucu eğri marangoz keseri, satır.

b) Bir yer adıdır. Mu'cemu'l-Büldan'daki bir rivayete göre vaktiyle Şam'da (yâni Suriye'de) Halep yakınlarında mevcut olmuş bulunan bir karye'nin adıdır. İbrahim Halilu'r-Rahmân'ın meclisidir, şimdilerde bilinmemektedir. Yine Mu'cemu'l-Büldân'ın verdiği bilgilere göre, Na'mân'da bir yer adı, Medine yakınlarında bir dağ adı, Yemen'de bir kale adıdır. Sadedinde olduğumuz rivâyet, kelimeyi "Suriye'de Hz. İbrahim'in sünnet olduğu köyün adı" mânasında anlamamıza da müsait olduğu gibi, keser mânasında anlamamıza da müsaittir. Nitekim bâzı şârihler bu mânayı esas almıştır.
2- Bu rivâyet Hz. İbrahim'in 80 yaşında iken sünnet olduğunu göstermektedir. 120 yaşında sünnet olduğunu haber veren rivâyetler de vardır. Aradaki ihtilâfı çözmek için şarihler çeşitli yorumlar getirirler. Hatta El-Kemâl İbnu Talha hitân üzerine te'lif ettiği müstakil bir cüzde iki ayrı rivâyeti kaydettikten sonra demiştir ki: "Bunlar şöyle cem'edilir: Hz. İbrahim 200 yıl yaşadı. Bunun 80 senesi sünnetsiz devredir, 120 yılı da sünnetli olarak geçen ömrüdür. Öyleyse önceki hadis onun doğumundan itibaren saymak kaydıyla 80 yaşında iken sünnet olduğunu, diğer hadis de öldüğü andan geriye saymak sûretiyle hayatının 120. yılında sünnet olduğunu belirtmektedir." Bu açıklamaya el-Milha fi'r-Reddi Alâ İbni Talha adında müstakil bir te'lifle cevap veren el-Kemâl İbnu'l-Adim dört ayrı nokta-i nazardan bu görüşün yanlışlığını belirtmiştir. Kemâl İbnu'l-Adim dört ayrı nokta-i nazardan bu görüşün yanlışlığını belirtmiştir. Kemal İbnu'l-Adim'in dikkat çektiği hususlardan biri Hz. İbrahim'in yaşı hususunda gelen rivâyetlerin ihtilaflı olduğu ve bunlardan da hiçbirinin sâbit bulunmadığı, dolayısiyle, mezkur ihtilafın çözümünde yaşı esas almanın mümkün olmadığıdır. Rivayetler Hz. İbrahim'in 200, 175, 161 yaşlarında vefat ettiğini söylemektedir. [122]

3- Sünnet yaşı

SÜNNET YAŞI

Sünnet olma yaşı ihtilâflıdır. Denebilir ki, bu hususta dinimizin kesin bir emri yoktur. Bazı hadisler doğumun yedinci gününü tesbit ederse de cumhur bunu istihbâb olarak anlamıştır. İbnu Abbâs'tan gelen bir rivayette: "Erkeği, "idrak edinceye kadar sünnet etmezlerdi"denmiş olmasını delil kılan bâzı âlimler: "Küçük yaşta sünnet, bu iş, küçüğe kolaylaştırmak içindir, zîra henüz uzvunun zayıflığı ve anlayışının azlığı sebebiyle ona zor gelmez" demiş ve sünnetin gerektiği yaşı, uzvun kullanılma zamanına tâlik etmiştir: "Meseleye aklen bakıldığı zaman anlaşılır ki, sünnet, uzvun cimâda kullanılmasına ihtiyaç hasıl

olma zamanının yaklaşmasına kadar gereksizdir."
İbnu Hacer, bu görüşe katılmaz ve der ki: "Hz. İbrahim'in (80 yaşında sünnet olduğunu haber veren) kıssası, herhangi bir sebeple sünnet olma işi gecikmiş olsa bile ileri yaşta sünnet olmanın gereğine ve bunu taleb etmenin meşruiyyetine delil teşkil eder. Fakat sünneti ihtiyarlığa kadar te'hir etmenin meşru olduğuna delil olmaz. Akla dayanılarak beyan edilen mütâlaaya gelince, bu sağlıklı bir muhakeme olamaz. Zîra hitânın hikmeti, sadece cimanın gereklerini tamamlamaya münhasır değildir. Sözgelimi bir hikmeti de sünnetle alınan kabuğun bir miktar idrarı tutmasıdır. Bu hal, bilhassa su kullanmayıp taşla istinca edenlerde ciddî bir meseledir. Bevl işi bittikten sonra kabukta kalan idrarın akarak elbiseyi veya bedeni kirletmeyeceğinden kesinlikle emin olunamaz. Bu durumda, çocuğa namazın emredilme yaşından önce sünnet edilmesinde acele etmek gerekecektir ve bu yaş, sünnet için en uygun zamandır."
Bu ifadesiyle İbnu Hacer, alıştırmak için nâfile olarak namazın emredilme yaşı olan temyiz yaşı'ndan önce sünnet edilmesi gereğini söylemiş oluyor. Temyiz yaşı, her çocuğa göre değişen bir keyfiyet ise de vasatî olarak 6-7 yaşları temyiz yaşı kabul edilmiştir. Öyle ise çocuğun en geç 4-5 veya 6 yaşlarında sünnet edilmesi daha muvafık gelmektedir.
4- Görüldüğü üzere, sünnet (hitân) Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) tarafından teşrî edilmiş bir amel değildir. Bazı hadisler, bunu ilk defa Hz. İbrahim'in teşri ettiğini belirtir. Yahudilerde de bidayetten beri uygulanan bir ameldir. Ehl-i Kitap olmayan başka kavimlerde de tarih boyunca görülmüştür: Eski Mısırlılar, Habeşli zenciler, Kolklar vs.
5- Bazı hadisler kızların sünnetinden de bahseder. Ancak bu, bütün kadınlar için gerekli olan bir durum değildir. Bazı bölgelerde kadınlar, kesilmesi gerekecek kadar fazlalık taşıdıkları için onlar hakkında da sünnet teşrî edilmiş ve Resûlullah meselenin ahkâmını beyan etmiştir. Yurdumuzda ihtiyaç duyulmadığı için burada teferruata girmeyi gereksiz addediyoruz. Ancak Resûlullah'ın ümmetin her meselesine nasıl ilgi duyup irşadda bulunduğunu göstermek maksadıyla 2153. hadiste bazı açıklamalar kaydeceğiz.[123]

-5- وعن يحيى بن سعيد:]أنَّهُ سَمِعَ سَعِيدَ بْنَ المُسَيِّبِ يَقُولُ: كَانَ إبْرَاهِيمُ عَلَيْهِ السَّمُ أوَّلَ النَّاسِ ضَيَّفَ الضَّيْفَ، وَأوَّلَ النَّاسِ اخْتَتَنَ، وَأوَّلَ النَّاسِ قَصَّ شَارِبَهُ، وَأوَّلَ النَّاسِ رَأى الشَّيْبَ، فقَالَ:

يَا رَبِّ مَا هَذَا؟ قَالَ: وَقَارٌ. قالَ: رَبِّ زِدْنِى وقَاراَ]. أخرجه مالك.وزاد رزين:]وَهُوَ ابْنُ مِائَةٍ وَعِشْرِينَ سَنَةً وَعاشَ بَعْدَ ذلِكَ ثَمَانِينَ[.

5. (2151)- Yahya İbnu Saîd'in anlattığına göre, Saîd İbnu'l Müseyyeb (rahimehullah)'ten şunu işitmiştir: "Hz. İbrahim (aleyhisselâm), misafir ağırlayan ilk kimse idi. Keza o ilk sünnet olan kimseydi. Bıyığını kesenlerin ilki, saçında aklık görenlerin ilki de o idi. Ak saçları görünce: "Ya Rabbi bu nedir?" diye sormuş; Rabbi de: "Bu vakardır ey İbrahim!" demiş. O da: "Rabbim! Öyleyse vakarımı artır!" diyerek duada bulunmuştur." Rezîn şunu ilave etmiştir. "Bu sırada Hz. İbrahim 120 yaşındaydı. Bundan sonra 80 yıl daha yaşadı." [Muvatta, Sıfatu'n-Nebi 4, (2, 922).][124]

AÇIKLAMA:

1- Rivâyetin, Zürkânî'nin yer verdiği başka vecihlerinde (aleyhisselâm)'in "tırnağını ilk kesen" "etek traşını ilk olan", "ilk şalvar giyen", "ilk saçını ayıran", "saçının rengini kına ve ketem ile ilk değiştiren", "minber üzerinde ilk hutbe îrâd eden" "Allah yolunda ilk savaşan", orduya "sağ ve sol cenahlar ve merkez diye üçlü tertibi ilk veren", "ilk kucaklaşan", "ilk tirit yemeğini yapan", "ilk yay yapan..." gibi tavsiflerle birçok medenî müesseselerin başında yer aldığı ifade edilir.

2- Saçda görülen aklıkla ilgili açıklamaları daha önce yaptık (2132. hadis).[125]

-6- وعن ابن جبير قال:]سُئِلَ ابْنُ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما: مِثْلُ مَنْ أنْتَ حِينَ قُبِضَ رَسولُ اللّهِ # قالَ: أنَا يَوْمَئِذٍ مَخْتُونٌ، قالَ: وَكَانُوا َ يَخْتِنُونَ الرَّجُلَ حَتّى يُدْرِكَ[. أخرجه البخارى.

6. (2152)- İbnu Cübeyr (rahimehullah) anlatıyor: "Hz. İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ)'a: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ruhu kabzedildiği vakit sen ne kadardın?" diye sorulmuştu şu cevabı verdi: "O gün ben sünnetliydim... Ve,

erkekleri idrak edinceye kadar sünnet etmezlerdi." [Buhârî, İsti'zân 51.][126]

AÇIKLAMA:

2150 numaralı hadiste geçti.[127]

-7- وعن أم عطية رَضِيَ اللّهُ عَنْها:]أنَّ امْرَأةً كَانَتْ تَخْتِنُ النِّسَاءَ بِالْمَدِينَةِ، فَقَالَ لَهَا رَسُولُ اللّه #: َ تَنْهِكِى، فَإنَّ ذلكِ أحْظَى لِلْمَرأةِ، وَأحَبُّ لِلْبَعْلِ[. أخرجه أبو داود وضعفه.ورواه رزين:]أشِمِّى وَ تَنْهِكِى، فإنَّهُ أنْوَرُ لِلْوَجْهِ، وَأحْظَى عِنْدَ الرَّجُلِ[.

7. (2153)- Ümmü Atiyye (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Bir kadın Medine'de kızları sünnet ederdi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) (kadını çağırtarak) kendisine: "Derin kesme. Zîra derin kesmemen kadın için daha çok haz vesilesidir, koca için de daha makbûldür" diye talimat verdi." [Ebû Dâvud, Edeb 179, (5271).] Rezin'in rivayetinde Resûlullah şöyle buyurur: "Kızları sünnet ederken üstten kes, derin kesme, bu şekilde kesilmesi yüze daha çok parlaklık, kocaya daha çok haz verir."[128]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, ümmetin her meselesi ile Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın nasıl ilgilendiğini görmek bakımından ehemmiyet taşır. Rivayetin farklı vecihlerinde sağlıklı sünnetin kadında güzelliği, erkekte memnuniyeti artıracağı belirtilmiştir. Aliyyu'l-Kârî hadislerle ilgili olarak şu açıklamayı yapar: "(Sağlıklı sünnet kadının) yüzünü taze kılar ve güzelliğini artırır. Şehveti teskin eder, cimayı lezzetli ve cazip kılar, kocanın karısına karşı sevgisini artırır." Münâvî de hadisi şerh ederken Hüccetü'l İslâm'dan şu açıklamayı kaydeder: "Bu sözü kinâye suretiyle ihtiva ettiği cezâlete (mâna derinliği) nübüvvet nûrunun ahiret meselelerini -ki asıl ve en mühim gâyedir- ve dünya mesâlihini aydınlatışına bakın. O, ümmî bir kimse olmasına rağmen bu nur O'na, bu basit işin ehemmiyetini gösterdi. Öyle ki, eğer bunda gaflet edilse neticesinden korkulur.

Bir kısım menfi sonuçlar husûle getireceği de muhakkaktır. Bu durumdan fenalıkların en büyüğü ve rezaletlerin en berbatı doğar. O'nu (aleyhissalâtu vesselâm) iki dünya maslahatını da cem etmesi için, âlemlere rahmet olarak gönderen Zât ne kadar yüce, ne kadar mukaddestir!"
Şârihler, bu meselenin kadın ve kocanın cinsi hayatında meydana getireceği ciddî te'sirlere dikkat çekerler. Sözgelimi Münâvî, kadında sünnet uzvunun derin kesilmesi halinde, şehvet duygusunun söneceği, kocasından nefret duyacağı ve neticede zinaya başvurabileceği tehlikesine dikkat çeker.[129]

-8- وعن أبى هريرة رَضِيَ اللهُّ عَنْه قال:]قال رَسُولُ اللهِّ #: لَعَنَ اللهُّ الْوَاصِلَةَ وَالمُسْتَوْصِلَةَ، وَالْوَاشِمَةَ وَالمُسْتَوْشِمَةَ[. أخرجه الشيخان والنسائى .

8. (2154)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöle buyurdular:"
İğreti saç takana da, taktırana da, bedene dövme yapana da, yaptırana da Allah lânet etsin!" [Buhârî, Libas 86, Tıbb 36; Müslim, Libas 119, (2124); Nesâî, Zinet 25, (8, 148).][130]

AÇIKLAMA:

1- İğreti saç takmakla ilgili açıklama 2129 ve 2130 numaralı hadislerde geçti.
2- Sadedinde olduğumuz hadis, vücudun herhangi bir yerine dövme yapmayı da şiddetle yasaklamaktadır. Dövme, vücudun belli yerlerine mesela elin sırtına, bileğe, pazuya, yüz veya dudağa kalıcı şekilde işlenen nakışlara denir. Bu maksadla deriye iğne veya çuvaldız gibi sivri bir şeye kan akıtacak kadar batırılır. Deri altında hasıl edilen boşluğa mürekkep kına vs. basılır. Deri altında bunlar kuruyunca bir daha çıkmayacak renkli lekeler bırakır. Bu yolla bedenlerine arslan, kuş, çiçek vs. çeşitli şekiller işleten, sevgilisinin adını yazdıran insanlar vardır. Bizim cemiyetimizde nâdir rastlanan bir durum ise de bazı memleketlerde yaygın bir gelenektir. Dinimiz bunu yasaklamıştır. Dövme ameliyesi tabîiliği bozar. Kadına da erkeğe de, yapana da yaptırana da haramdır.Â
limler, dövme yapılan yerin necis olduğuna hükmederler: "Zîra orada akan kan

hapsolmuş ve kurumuştur. İmkân olduğu takdirde izâlesi gerekir, yaralama pahasına da olsa temizlenmesi vâcibtir. Ancak temizlik ameliyesinin telefe sebep olacağından veya uzvun zarara uğrayacağından korkulursa, olduğu şekilde kalması da câizdir, günahından kurtulmak için tevbe kâfidir. Bu meselede kadın ve erkeğin hükmü aynıdır."[131]

-9- وعن ابن عباس رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]لُعِنَتِ الْوَاصِلَةُ وَالمُسْتَوْصِلَةُ، وَالنَّامِصَةُ وَالمُتَنَمِّصَةُ، وَالْوَاشِمَةُ والمُسْتَوْشِمَةُ مِنْ غَيْرِ دَاءٍ[. أخرجه أبو داود.وقال »الْوَاصِلَةُ«: التي تصل الشعر بشعر النساء .
»وَالمُسْتَوْصِلَةُ«: التي يعمل بها ذلك.»وَالنَّامِصَةُ«: التي تنقش الحاجب حتى ترقه.»وَالمُتَنَمِّصَةُ«: التي يعمل بها.»وَالْوَاشِمَةُ«: التي تجعل الخين في وجهها بكحل، أو مداد.»وَالمُسْتَوْشِمَةُ«: المعمول بها .

9. (2155)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) dedi ki: "İğreti saç takan, taktıran; kaşları incelten, kaşlarını incelttiren, dövme yapan ve dövme yaptıran lanetlenmiştir." [Ebû Dâvud, Tereccül 5, (4170).]

AÇIKLAMA:

1- İğreti saç takan ve taktıran kimse ile dövme yapan ve yaptıranların durumu önceki rivayette belirtildi.2- Bu hadiste güzelleşmek için kaş kıllarının bir kısmını veya tamamını aldıran kimseler lânetlenmektedir. Namas kaşı inceltmek mânasına gelir. Zamanımızda sosyetik çevrelerde yaygınlaşan kaş inceltme salgını, bazılarını kaşın tamamını yoldurarak boya ile istediği şekli vermeye kadar itmiştir. Dinimiz, fıtratın her çeşit bozulmasına karşıdır. Yasağın şiddeti, kullanılan lânet kelimesinden anlaşılmalıdır.

-10- وعن أبى الحصين الهيْثم بن شفى قال:]سَمِعْتُ أبَا رِيْحَانَةَ

رَضِيَ اللهُ عَنْه يَقُولَ: نَهى رَسُولَ اللهِ # عَنْ عَشْرٍ: عَنِ الوَشْرِ، وَالْوَشْمِ، وَالنَّتْفِ، وَعَنْ مُكَامَعَةِ الرَّجُلِ الرَّجُلَ بِغَيْرِ شِعَارٍ، وَعَنْ مُكَامَعَةِ المَرأةِ المَرْأةَ بَغَيْرِ شِعَارٍ، وأنْ يَجْعَلَ الرَّجُلُ في أسْفَلِ ثِيَابِهِ حَرِيراً مِثْلَ ا٬عَاجِمِ، وَأنْ يَجْعَلَ عَلى مَنْكَبَيْهِ حَرِيراً مِثْلَ ا٬عَاجِمِ، وَعَنِ النُّهبى، وَعَنْ رُكُوبِ النُّمُورِ، وَلُبُوسِ الخَاتَمِ إَلِذِى سُلْطَانٍ[. أخرجه أبو داود والنسائى.»الْوَشْرُ«: أن تَحددَ المرأة أسنانها وترققها.

»وَالمُكَامَعَةُ«: أن يجتمع الرجن، أو المرأتان في إزار واحد حاجز بينهما .

»وَالشِّعَارُ«: الثوب الذي يلي جسد ا٬نسان.وقوله »وَعَنْ رُكُوبِ النُّمُورِ«: أى جلودها فيحتمل أن يكون نهى عنها لما في ركوبها من الزينة والخيء، أو لعدم دباغها ٬ن المراد شعرها، وهو يقبل الدباغ.وقوله »إَلِذِى سُلْطَانٍ«: ٬نه لغيره يكون زينة محضة لحاجة، و٬رب سواها .

10. (2156)- Ebû'l-Husayn el-Heysem İbnu Şefî anlatıyor: "Ben ve künyesi Ebû Âmir olan Meâfirli[132] bir arkadaşım iliyâ (da denen Kudüs)'da namaz kılmak üzere beraberce yola çıktık. Onlara kıssa anlatan büyükleri, Ezd kabilesine mensup Ebû Reyhâne künyesini taşıyan bir Sahâbî idi.Ebû'l-Hüsayn der ki: "Arkadaşım benden önce mescide vardı. Sonra da ben geldim ve yanına oturdum. Bana: "Ebû Reyhâne'nin anlattığına yetiştin mi?" dedi. "Hayır!" diye cevap verince: "Ben onun anlattığını dinledim, diyordu ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) on şeyi yasakladı: Dişleri törpüleyip inceltmek, dövme yapmak, (erkeklerin saç ve sakallarındaki akları, kadınların yüzlerindeki tüyleri) yolması, kadının kadınla, erkeğin erkekle aynı örtü altında arada bir mânia

olmadan yatması, erkeğin Acemler gibi elbisesinin alt kısmına ipek şerit ilâve etmesi, yine Acemler gibi omuzlarına alem olarak (dört parmak genişliğinden fazla) ipek koyması, yağmacılık yapması; saltanat sahibi olmayanın (Acemlerin ziyyi (süsü) durumunda olan) kaplan (derisinin) üzerine oturması ve yüzük takması." [Ebû Dâvud, Libâs 11, (4049); Nesâî, Zînet 20, (8, 143); İbnu Mâce, Libâs 47, (3655).]

AÇIKLAMA:

Burada, önceki hadislerde ayrı ayrı zikri geçen yasakların bir kısmı toptan ifâdeye dökülmüş, yeni bazı yasaklar da ilâve edilmiştir. Bu yenileri şöyle zikredebiliriz:1- Dişlerin kenarlarını törtpüleyip inceltmek: Daha ziyade kadınların başvurduğu bir usül olup, güzel görünme gâyesiyle yapılır. Bu amelde hem aldatma ham de Allah'ın verdiği tabiatı bozma mevcuttur, bu sebeple Resûlullah yasaklamıştır.2- Yolma: Neyin yolunması olduğu hadiste tasrih edilmemiştir. Şârihler bu sebeple kadına da erkeğe de teşmil ederler. Erkekler için saçtaki ve sakaldaki akların yolunması, kadınlar için de yüzlerindeki kılların, kaşların yolunması, musibete uğrayınca saçın başın yolunması vs. hep buraya dahil edilmiştir.
3- Aynı örtü altında kadın kadına, erkek erkeğe yatma yasağı: Aralarındaki nikah bağı olmayan bir erkekle bir kadının baş başa kalmalarını dinimiz kesinlikle haram kılmıştır. Bu hadiste görüldüğü üzere sadece iki ayrı cinsin halveti değil, aynı cinsten bile olsa iki kişinin, arada bir örtü, bir mânia olmaksızın aynı yatakta yatmaları da yasaklanmıştır. Nevevî, her birisi yatağın birer kenarında olsa bile, erkeğin erkekle, kadının kadınla aynı yatakta yatmalarının asla câiz olmayacağını belirtir. Şiî kaynaklarda Hz. Ali'nin: "Bir kadının, yedi yaşına basmış olan kızıyla bile mübâşereti, zinâdan bir şubedir" dediği kaydedilir. Sadedinde olduğumuz hadiste geçen Mükâmaa'yı İbnu'l-Esîr, en-Nihâye'de: "Kişinin, arkadaşıyla, arada bir perde olmaksızın beraber yatmasıdır" diye tarif eder. Mükâmaa'yı İbnul Arabî: Birbirine haram olan çıplakların berâber yatması" diye tarif etmiştir.4- Elbisenin eteğine ipekli takma yasağı: İslam erkeğe ipekliyi yasak etmiştir. İpekli kumaş yasak olduğu gibi, diğer kumaşlar üzerine ilâve edilecek parçalar da bazı kayıtlarla yasaktır. Alimler bu ilavelerin dört parmağı aşmamasını şart koşar, daha az olursa câiz olacağına hükmedilmiştir (5288-5298. hadislere bakın). Hadiste görüldüğü üzere, ipek ilâve elbisenin alt kısmına da yapılsa, alem olarak omuz üzerine de yapılsa hüküm aynıdır, dört parmağı tecâvüz ettiği takdirde haramdır. el-Müzhir der ki: "İpek giymek erkeklere

haramdır, erkek, onu elbiselerinin altına giymiş, üstüne giymiş hüküm değişmez. Câhil Acemlerin âdeti, onu elbisenin altına, kısa bir çamaşır olarak (üsttekilerin sertliğini bertaraf etmek) azalarına yumuşaklık sağlamak için giyerlerdi."5- Yağma yasağı: Bu müslümanlara karşı yapılacak gasb ve yağmadır. Nuhbâ gasb mânasına masdar olduğu gibi, bazan da gasbedilen şey mânasına gelir. 6- Kaplan (derisi) üzerine oturmak da yasaklanmıştır, çünkü bu Acemlerin ziyyi (süsü) kabul edilmiştir.7-Son olarak sultan olmayanlara yüzük takmak yasaklanmaktadır. Hattâbî, bu yasağın konduğu sırada, yüzüğün herhangi bir ihtiyaç için değil, sırf süs olarak kullanıldığını belirtir. Ancak, Tahâvî'nin de belirttiği üzere yüzük meselesinde hüküm ihtilâflıdır. Bir kısım âlimler, saltanat sâhibi olmayanlara yüzüğün mekruh olduğunu söylemişlerdir. Ama çoğunluk bu görüşe muhalefet ederek, yüzük takmanın mübah olduğuna hükmeder. Bunlar, Hz. Enes (radıyallâhu anh)'in şu hadisine istinad ederler: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yüzüğünü attığı zaman halk da yüzüklerini attı." "Bu hadis derler, Resulullah devrinde saltanat sâhibi olmayanların da yüzük takmakta olduklarına delâlet eder... Ayrıca, Sahâbe ve Tabiîn'den saltanat sâhibi olmadığı halde yüzük takanlarla ilgili rivâyetler mevcuttur."
İbnu Hacer, konu üzerine ulemâdan bazı nakillerden sonra özetle şöyle devâm eder: "Saltanat sâhibi tâbiriyle sâdece devlet reisi değil, mührü gerektiren bir otorite sâhibi olan kimse kastedilmiştir. Bu durumda yüzük, mühür vazifesini de görür. Böyle bir yüzüğü otorite sahibi (idareci) olmayan birinin taşıması abes olur ve buna mekruh denebilir. Ama, mühür fonksiyonu bulunmayan gümüş bir yüzüğü zinet için kullanmak nehye girmez."

-11- وعن ابن مسعود رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]كانَ رَسولُ اللّهِ # يَكْرَهُ عَشْرَ خِلَ: الصُّفْرَةَ، يَعْنِى الخَلُوقَ، وَتَغْيِيرَ الشَّيْبِ، وَجَرَّ ا"زَارِ، وَالتَّخَتَمِ بِالذَّهَبِ، وَالتَّبَرُّجَ بِالزِّينَةِ لِغَيْرِ مَحَلِّهَا، وَالضَّرْبَ بِالْكِعَابِ، والرُّقَى بِغَيْرِ المُعَوَّذَاتِ، وَعَقْدَ التمائِمِ، وَعَزْلَ المَاءِ عَنْ مَحَلِّهِ، وَفَسَادَ الصَّبِىِّ، غَيْرَ مُحَرَّمَةٍ[. أَخرجه أبو داود والنسائى.»الخَلُوقُ«: إنما يكره للرجال دون النساء.»والتَّبَرُّجُ المَذْمُومُ«: إظهار الزينة ل‘جانب، وأما للزوج ف.»وَتَغْيِيرُ الشَّيْبِ«: إنما يكره بالسواد، أما بالحمرة والصفرة ف.»والتَّخَتُّمُ

بِالذَهَبِ«: إنما يحرم على الرجال دون النساء.وَ»الضَّرْبُ بِالْكِعَابِ«: اللعب بها، وهى من أنواع القمار.وَ»عَقْدَ التَّمَائِمِ«: تَعليق التعاويذ والحروز على ا"نسان.و»عَزْلُ المَاءِ عَنْ مَحَلِّهِ«: أى أن يعزل الرجل ماءه عن فرج المرأة الذي هو محل الماء.وقوله »وفَسَادَ الصَّبىِّ«: هو أن يطأ الرجل امرأته المرضع، فإذا حملت فسد لبنها، وكان من ذلك فساد الصبى ويسمى الغيلة.وقوله »غَيْرَ مُحَرِّمَةٍ«: أى كره هذه الخصال جميعها، ولم يبلغ بها حدّ التحريم.

11. (2157)- İbnu Mes'ûd (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) on şeyi sevmezdi: Sarı yani halûk, yaşlılıkla ortaya çıkan akların rengini değiştirme, izârın (kibirle) yerde sürünmesi, altın yüzük takmak, teberrüc (kadınların zinetlerini yersiz olarak göstermesi), zar atmak, Muavvizeteyn'den başka bir şey okuyarak rukye yapmak, akdü'ttemâim (muska bağlamak), suyu (meniyi) mahallinden başka yere atmak, çocuğu ifsad etmek. Resûlullah, bunları) haram kılmaksızın mekruh sayardı." [Ebû Dâvud, 3, (4222); Nesâî, Zinet 17, (8, 141).]Halûk: (Za'ferân'la başka bir kokunun karşımından elde edilen bir sürünme maddesidir, renk olarak kızıllık veya sarılık galebe çalar.) Halûk'un mekruh olması erkekleredir, kadınlara değil.Kötülenen teberrüc: Kadınların süs eşyalarını nikah düşecek yabancılara izhâr etmeleri (göstermeleri)dir. Süs eşyasından maksad, bu eşyaların takıldığı yerlerdir: Küpenin takıldığı kulak, kolyenin takıldığı boyun gibi. Buraların yabancılara gösterilmsi tesettür emrine aykırıdır.Saçtaki aklıkların tağyîri: Yaşlılıkla saç ve sakaldaki aklığı siyaha boyayarak gidermek mekruhtur. Kızıla veya sarıya boyayabilir.Altın yüzük takmak: Bu erkeklere haram kılınmıştır, kadınlara helâldir. Zar atmak: Zar oyunu oynamak. (Burada zar'dan maksad tavla zarı'dır.) Zar atmak tabiriyle bir nevi kumar kastedilmiştir.Akdü't-Temâim: İnsan üzerine, hastalıklara, musibetlere karşı koruyucu muskalar takmak. (Azîmâbâdî, şu açıklamayı yapar: Temâim: "Temîme'nin cem'idir. Bundan maksad, şeytan isimleri ile mânasız elfazdan mürekkep cahiliye rukyelerini ihtiva eden koruyucu dualardır".)Suyu mahallinden başka yere atmak: Yani erkeğin suyunu (menisini),

su mahalli olan kadının fercinden dışarı atmasıdır. Hattâbî, El-Meâlim'de azli tariften sonra ilâveten: "...Resulullah bunu mekruh addetmiştir, çünkü bunda neslin kesilmesi mevcuttur. Azil, yani meniyi dışarı atmak, hür kadınlar hakkındadır ve müsaade etmemeleri halindedir. Köleler hakkında mekruh değildir, câriyelere azil yapılabilir."Ebû Dâvud'un bir başka merfu rivâyeti azl'i:

اَلْوَأْدُ الْخَفِيُّ

"Çocuğu öldürmenin gizlicesi" diye tarif eder.Çocuğu ifsad: Bundan maksad, erkeğin küçük çocuğuna meme vermekte olan kadınla cimâsıdır. Çünkü, kadın hâmile kalacak olursa, sütün bozulur. Bu (kimyevî yapısı bozulan süt) çocuk için zararlıdır. Bu durumdaki cinsi temasa gıyle denir. (Yeri gelmişken belirtelim ki, gıyle hakkında Resûllah'ın başka

hadisleri de var. Bunlardan biri şöyle: "Gıyle yapmak sûretiyle çocuklarınızı gizlice öldürmeyin. Zîra nefsimi kudret elinde tutan Allah'a kasem ederim ki, gayl (çocuğun emdiği süt), atlıya (atının sırtında) ulaşır ve onu atından aşağı atar." Bir diğer hadis de buna ruhsat verir: "Gıyleden nehyetmek istemiştim, sonra hatırladım ki, İranlılarla Bizanslılar bunu yapmaktalar ve çocuklarına da bir zarar olmamaktadır." Şu halde gıyle için kesin bir yasak mevzubahis değildir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu ümmet-i merhûmesinin başhekimi olarak -günümüz tıbbının keşfettiği- gebelikte meydana gelen fizyolojik ve diğer değişmeler sonucu hem ceninin, hem annenin, hem de anneyi emmekte olan bebeğin mâruz kalacağı zararlara karşı uyarı yapmış olmaktadır. Öyle ise, çocuğunu emzirmekte olan kadın hâmile kalmamanın tedbirini alacaktır ve şâyet hâmile kaldı ise çocuğunu sütten kesmek veya bir sütanne bulmak suretiyle kendi sütünü vermekten sakınacaktır.Haram kılmaksızın: Hadisin sonunda yer alan غَيْرَ مُحَرَّمَةٍ "haram kılmaksızın" ifâdesi, hadisin baş kısmına bağlı. Yani cümleyi şöyle yazabiliriz كَانَ رَسُولُ اللّهِ # يَكْرَهُ عَشَرَ خِلٍ... غَيْرَ مُحَرَّمَةٍ

Mâna şöyle olur: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şu on şeyi haram kılmaksızın mekruh addetmiştir."

-12- وعن عليّ رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]نَهَانِى رَسولُ اللّهِ # عَنِ التَّخَتُّمِ بِالذَّهَبِ، وَعَنْ لِبَاسِ الْقَسىِّ، وَعَنِ الْقِرَاءَةِ في الرُّكُوعِ

وَالسُّجُودِ، وَعَنْ لَبْسِ المُعَصْفَرِ[. أخرجه الستة إ البخارى.وزاد الترمذي والنسائى:]وَعَنِ المَيْثَرَةِ الحَمْرَاءِ، وَعنِ الجِعَةِ، وَهُوَ شَرَابُ يُتَّخَذُ بِمَصْرَ مِنَ الشَّعِيرِ، أوْ الحِنْطَةِ[.وَزاد في رواية أبى داود: » أَقُولُ نَهَاكُمْ« .

12. (2158)- Hz. Ali (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bana altın yüzük takmayı, kıssî elbise giymeyi, rükû ve secdede Kur'an okumayı, sarıya boyanmış elbise giymeyi yasakladı." [Müslim, Libas 31, (2078); Muvatta, 28, (1, 80); Ebû Dâvud, Libâs 11, (4044, 4045, 4046, 4050), Hâtim 4, (4225); Tirmizî, Salât 195, (264); Nesâî, 97, (2, 188), Zînet 43, 44, 45, 96, 122, (8, 165, 169, 203, 219).]Tirmizî ve Nesâî'nin rivâyetlerinde şu ziyade var: " ...kızıl meysereyi ve elciayı da yasakladı." Cia, Mısır'da arpadan veya buğdaydan yapılan bir şaraptır."

Ebû Dâvud'un rivâyetinde Hz. Ali: "Bunları size de yasakladı demiyorum" der.AÇIKLAMA1-Altın yüzükle ilgili açıklama geçti.2- Kıssî: Mısır ve Şam'da imâl edilen yol yol ipek katılmış bir kumaş. Kıssî'nin sonundaki (î), nisbet ifade eder. Kıss, kumaşın yapıldığı beldenin adıdır. İpekli kısımlar ipek olmadığı intibaını verirmiş. Nevevî kıssî kumaşın ipekli kumaş olduğunu, ulema nazarında böyle bilindiğini belirtir.3- Meysere: "Erguvan renkli kadife şeklinde bir yaygı olup, bunu kadınlar kocaları için hayvanın üzerine koyarlardı." Meysere, vahşi hayvanların derisi diye de tarif edilmiştir. Bu kumaşlar kadınlara değil erkeklere haramdır. Hattâbî, gümüş, erkeklerin zineti olması haysiyetiyle bununla kadınların süslenmesinin mekruh olduğunu söyler. "Altın bulamazlarsa gümüşün rengini za'ferân vs. ile değiştirsinler"der.4- Rükû ve secde sırasında Kur'an okumayı yasaklayan başka rivâyetler de mevcuttur. Müslim'in bir rivâyetinde:

نُهِيتُ اَنْ اَقْرَأَ الْقُرآنَ رَاكِعاً اَوْ سَاجِداً. فَأمَّا الرُّكُوعُ فَعَظِّمُوا فِيهِ الرَّبَّ وَاَمَّا السُّجُودُ فَاجْتَهِدُوا في الدُّعَاءِ

"Ben rükû ve secde sırasında kıraatten men olundum. Öyleyse rükûda Allah'ı

tâzim edin, secdede ise duaya gayret edin" buyurulmuştur. Ulemâ bu rivâyetlerden hareketle rüku ve secdede kıraatın haram olduğuna hükmetmiştir.5- Hz. Ali (radıyallâhu anh)'nin bir rivayette gelen "Bunları size de yasakladı demiyorum" sözüne gelince: Hz. Ali, burada "yasak benimle ilgili, bu yasak sadece bana aittir, size de şâmildir demiyorum" demek istemiştir. Sarı renkli elbisenin erkeğe de haram olmadığı kanaatinde olan âlimler bu ziyâde ile amel etmişlerdir. Onların zannına göre, yasak, bu rivâyetin ifâde ettiği şekilde, sâdece Hz. Ali'ye muhsustur. Ancak, bunun bütün erkeklere şâmil olduğu görüşünde olanlar, Müslim'de gelen Abdullah İbnu Amr İbnu'l-Âs'ın rivâyetini delil gösterirler: رأى رَسُولُ اللّهِ # عَلَىَّ ثَوْبَيْنِ مُعَصْفَرَيْنِ فقَالَ: هذِهِ مِنْ ثِيَابِ الْكُفَّارِ فَ تَلْبِسْهَا

"Aleyhissalâtu vesselâm efendimiz üzerimde sarı renkli iki parça giyecek görmüştü: "Bu, kâfirlerin giyeceğidir, sakın onları giyme" dedi.""Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den sarı renkli elbiseyi giymeyi yasaklayan hadis rivâyet edilmemiştir, bu bâbta sadece Hz. Ali'nin rivâyeti vardır, o da yasağın Ali'ye has olduğunu ifade etmektedir" diyen İmam Şâfiî'ye cevap veren Beyhakî bir kısım deliller kaydettikten sonra şunu söyler: "Bu hadisler Şâfiî'ye ulaşsaydı, bunlara muvafık hükme varırdı." Beyhakî sözüne Şafiî'den senetli olarak yapılmış olan şu rivâyeti ekler:

اِذَا صَحَّ الْحَدِيثُ خِفَ قَوْلِى

فَاعْمَلُوا بِهَا

"Benim sözüme muhalif sahih bir hadis size ulaşırsa, benim kavlimle değil hadisle amel edin."

-13- وعن البراء رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]نَهَانَا رسولُ اللّه # عَنْ سَبْعٍ: عَنْ خَوَاتِىمِ الذَّهَبِ، وَعَنْ آنِيةِ الذّهَبِ وَالْفِضَّةِ، وَعَنِ المَيَاثِرِ، وَالْقَسِّيَّةِ، وَا“سْتَبْرَقِ، وَالدِّيبَاجِ، وَالحَرِيرِ[. أخرجه الخمسة إ أبا داود، وهذا لفظ النسائى .

13. (2159)- Hz. Berâ (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah bize yedi şeyi yasakladı: Altın yüzükler altın ve gümüş kaplar, ipekli eyer yaygıları, ipekli kıssî kumaşlar, istibrak denen kalın ipekli kumaşlar, ibrişim kumaşlar ve ipek kumaşlar." [Buhârî, İsti'zân 8, Cenâiz 2, Mezâlim 5, Nikâh 71, Eşribe 28, Marzâ 4, Libâs 28, 36, 45, Edeb 124, Eymân 9; Müslim 3, (2066); Tirmizî, Edeb 45, (2810); Nesâî, Zînet 92, (8, 201).]

AÇIKLAMA:

Hadisin, kaynaklardaki aslında, yedi yasak'tan önce yedi "emir" zikredilmektedir. Yâni hadis: "Resûlullah bize yedi şeyi emretti, yedi şeyi de yasakladı..." diye başlar. Emredilen yedi şey şunlardır: "Hasta ziyâreti, cenâzeyi teşyi, hapşırana "yerhamükallah" demek, yemini yerine getirmek, mazluma yardım etmek, dâvet sâhibine icâbet etmek, selamı yaymak."Hadisin, Teysîr müellifince kaydedilen kısmında geçen tâbirler önceki hadiste açıklandı. Bizim kaydettiğimiz kısım da yeterince açıktır. Burada ilâve açıklamaya gerek görmüyoruz.

14- وعن عمران بن حصين رَضِيَ اللهُ عَنْهما قال:]قال رَسُولُ اللهِ #: َ أرْكَبُ ا'رْجُوَانَ، وَ ألْبَسُ المُعَصْفَرَ، وَ ألْبَسُ المُكَفَّف بِالحَرِيرِ، وَأوْمأَ الحُصَينُ إلى جَيْبِ قَمِيصِهِ. قال، وقال: أَ وَطِيبُ الرِّجَالِ رِيحٌ َ لَوْنَ لَهُ، وَطِيبُ النِّسَاءِ لَوْنٌ َ رِيحٌ لَهُ[.قال بعض الرواة: هذا إذا خرجت. أما إذا كانت عند زوجها فَلْتَطَيَّبْ بما شاءت. أخرجه أبو داود.»ا'رْجُوانُ« صِبْغ أحمر شديد الحمرة.

14. (2160)- İmrân İbnu Hüsayn (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Erguvanın üzerine oturmam, sarıya boyanmış olan elbiseyi, ipekten kenar çekilmiş elbiseyi giymem." Râvi Hüsayn burada rivayeti keserek gömleğinin cebine işâret etti (ve anlatmaya devam ederek) Resûlullah'ın geri kalan sözlerini tamamladı: "Haberiniz olsun erkeğin tîbi (sürünme maddesi) kokuludur, rengi yoktur; kadınların tîbi renklidir, kokusu yoktur."Ravilerden biri demiştir ki: "Bu yasak kadının dışarı çıkma durumuyla

ilgilidir. (Evinde) kocanın yanında olduğu takdirde istediği kokuyu sürünür." [Ebû Dâvud, Libâs 11, (4048).]

AÇIKLAMA:

1- Erguvân koyu kırmızı rengin adıdır. Ancak, kırmızı renkli herhangi bir kumaştan yapılan yaygının üzerine oturmak yasak değildir. Öyle ise bununla daha hususî bir şey kastedilmiş olmalıdır. Hattâbî, Meâlimü's-Sünne'de şu açıklamayı sunar: "Resûlullah bununla kırmızı renkli eyer yaygısını (meysere) kastetmiştir. Meysere bazan ibrişim ve ipekten yapılır. Bunun yaygı olarak kullanılmasında israf bulunduğu için bunların kullanılması hususunda nehiy vârid olmuştur. İpekliler (meysere) erkek kumaşı değildir."2- İpekten kenar çekilmiş elbiseden maksad, etek kısmına, yakalarına, ceplerine ipek şerid çekilmiş demektir.Bu hadisle, Müslim'de gelen ve Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)' ın ipek şeritli cübbesinden bahseden Esmâ hadisi arasındaki tearuzu Aliyyu'l-Kârî şöyle te'lif eder: "Resûlullah'ın cübbesindeki ipek şerit ruhsat verilen miktardadır yani dört parmak genişliği aşmamıştır. Sadedinde olduğumuz hadiste dört parmağı aşan miktar kastedilmiş olmalıdır. Veya bu verâ ve takvaya, öbürü ise ruhsata cevazın ve fetvânın beyânına hamledilir. Bu hadisin, Resûlullah'ın giydiği şeritli cübbeden önceye ait olduğu da söylenmiştir. Doğruyu Allah bilir."

-15- وعن أبى أيوب رَضِيَ اللهُّ عَنْه قال:]قال النبىُّ #: الحِنَّاءُ وَالتَّعَطُّرُ وَالسِّوَاكُ وَالنِّكَاحُ مِنْ سُنَنِ المُرْسَلِينَ[. أخرجه الترمذي .

15. (2161)- Ebû Eyyûb (radıyallâhu anh) hazretleri anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kına yakma, koku sürünme, misvak kullanma ve evlenme bütün peygamberlerin tâbi olageldikleri sünnetlerdendir." [Tirmizî, Nikâh 1, (1080).]

AÇIKLAMA:

Bütün peygamberlerin tâbi oldukları sünnetler bazı hadislerde "fıtrat" diye ifâde edilmiş ve bu hususta gerekli açıklamalar daha önce yapılmıştır. Mesela 2147 ve

2148 numaralı hadislere bakılmalıdır.

-16- وعن جابر رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]رأى النّبىُّ # رَجُ شَعْثاً قَدْ تَفَرَّقَ شَعْرُهُ. فقَالَ: أمَا وَجَدَ هذَا مَا يُسَكِّنُ بِهِ شَعْرَهُ؟ وَرَأى آخَرَ عَلَيْهِ ثِيَابٌ وَسِخَةٌ فقالَ: أمَا كانَ هذَا يَجِدُ مَا يَغْسِلُ بِهِ ثَوْبَهُ[.

16. (2162)- Hz. Câbir (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir adam gördü, saçları darmadağınıktı."Bu adam saçlarını düzeltip tertibe sokacak bir şeyi bulamadı mı?" diye memnuniyetsizlik izhâr etti. Derken, o sırada bir diğer adam gördü, bunun da üstü başı kirliydi. Bunun hakkında da: "Şu adam elbisesini yıkayacak bir şey bulamıyor mu?" diye söylendi." [Ebû Dâvud, Libâs 17, (4062).]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, saçın gelişigüzel bırakılmayıp yıkanmak, taranmak sûretiyle bakılmasının ve yağlanarak düzene sokulmasının müstehab olduğunu ifade etmektedir. Hadis ayrıca, üst başın ve bedenin her çeşit görünen kirlerden, bulaşıklardan sabun, su gibi temizlik maddeleri kullanarak yıkanmasını, temiz tutulmasını emretmektedir. İmam Şâfiî: "Elbisesini temiz tutanın kederi az olur" demiştir.Hadis, elbisenin yalnızca su ile de olsa yıkanmasını emretmektedir.

-17- وعن رافع بن خدِيج رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]رَأى رَسُولُ اللّهِ # عَلى رَوَاحِلِنَا أكْسِيَةً فِيهَا خُيُوطُ عِهْن حُمْرٌ. فقَالَ: َ أرَى هذِهِ الحُمْرَةَ قَدْ عَلَتْكُمْ فَقُمْنَا سِرَاعاً لِقَوْلِهِ # حَتّى نَفَرَ بَعْضُ إبِلِنَا فَنَزَعْنَا ا'كْسِيَةَ عَنْهَا[. أخرجهما أبو داود.»الْعِهْنُ« صوف مصبوغ، وقيل الصوف مطلقاً .

17. (2163)- Râfi' İbnu Hadîc (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bineklerimizin üzerinde bazı torbalar gördü, torbalarda

kırmızı yün hatları vardı. "Bu kızıllığın size galebe çaldığını görüyorum" dedi. Resûlullah'ın bu sözü üzerine yerlerimizden fırlayıp kalktık, öyle ki develerimizden bir kısmı (telaşımızdan) ürktü. Keseleri aldık, onlardaki kızıl yünleri söküp attık." [Ebû Dâvud, Libâs 20, (4070).]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, kırmızı renkli giymenin mekruh olduğunu söyleyenlere delil olmaktadır. Ancak hadis kendisiyle ihticac edilecek güçte değildir. Çünkü senedinde meçhul bir râvi mevcuttur.

-18- وعن عَبَّادِ بن تميم:]أَنَّ أَبَا بَشِيرٍ ا'نْصَارِىَّ رَضِيَ اللّهُ عَنْه أَخْبَرَهُ أَنَّهُ كَانَ مَعَ رَسُولِ اللّهِ # في سَفَرٍ: فَأَمَرَ مُنَادِيَهُ َ تَبْقَيَنَّ في رَقَبَةِ بَعِيرٍ قِدَةٌ مِنْ وَتَرٍ أَوْ قِدَةٌ إَّ قُطِعَتْ[. قال مَالِكٌ: أَرَى ذَلِكَ مِنَ الْعَيْنِ. أخرجه الثثة وأبو داود .

18. (2164)- Abbâd İbnu Temîm anlatıyor: "Ebû Beşîr el-Ensârî (radıyallâhu anh) kendisine bildirmiştir ki, Ebû Beşir bir seferde Resûllullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile beraberdi. Efendimiz, o sırada tellâlına emrederek şu hususu ilan ettirdi: "Hiçbir devenin boynunda kirişten mamul bir gerdanlık veya (herhangi) bir gerdanlık kalmasın, mutlaka kesilsin!"Mâlik: "Zannederim bu yasak, nazar değmesine (karşı develerin boynuna asılan şeyler) için verilmiş olmalı demiştir." [Buhârî, Cihâd 139; Müslim, Libâs 105, (2115); Muvatta, Sıfatu'n-Nebî 39, (2, 937); Ebû Dâvud, Cihâd 49, (5552).]

AÇIKLAMA:

Gerdanlık olarak çevirdiğimiz kelime kılâde'dir. Takılan şey, "takı" mânasına gelir. İmam Mâlik, Resûlullah'ın koparılıp atılmasını emrettiği bu hayvan takılarının nazara karşı asılan muskalar olduğunu tahmin ediyor. Şu halde halkın, hayvanları bir kısım müsîbet ve âfetlere karşı korumak maksadıyla hayvanların boynuna takageldikleri ve hattâ birçoğunun kirişle bağladığı muskaları Resûlullah emrederek kaldırtmış ve bundan böyle o çeşit takıları yasaklamış,

bunların, Allah'ın takdirinden hiçbir şeyi geri çeviremeyeceğini ümmetine öğretmiştir.Hattâbî, Mâlik dışında bâzı âlimler, hayvanların boynuna çan bağlandığı için Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kopartma emri verdiğini söylemiştir. Bazı âlimler de, bu emrin, hayvanın şiddetli sıçraması, ürkmesi hâlinde boğulmasına sebep olabilir diye onları koparttığını söylemiştir.
Hemen belirtelim ki, İmam Mâlik'in getirdiği yorum, "zinet veya bir başka maksadla hayvanın boynuna bir şeyler bağlanabilir, bunda bir mahzur yoktur hükmünü tazammun eder. Kadı İyâz der ki: "İmam Mâlik'e göre, yasak sadece kirişe mahsustur, başka takılar yasak değildir. Alimler, nazara karşı insan veya hayvanlara muskadan başka birşeylerin takılması câiz mi, değil mi münakaşa etmiştir. Bazıları ihtiyaç hâsıl olmadan takılmasını câiz bulmamışsa da ihtiyaç doğunca, gözdeğmesi, cin ve sâireden gelen zararı defetmek için cevaz vermiştir. Bir kısmı da kayıtsız şartsız, "ihtiyaçtan önce de sonra da câizdir, tıpkı, hasta olmazdan önce tedavi için tedbir alındığı gibi" demiştir."Nevevî, hadisteki nehyi, cumhurun kerâhet-i tenzihiye olarak değerlendirdiğini belirtir.

YEDİNCİ BÂB

NAKIŞLAR, SÛRETLER VE ÖRTÜLER HAKKINDA:

RESSAMLARIN ZEMMİ, RESİM VE ÖRTÜLERİN KERÂHETİ

-1- عن ابن عمر رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]قال رسول اللّه # إنَّ الَّذِينَ يَصْنَعُونَ هذِهِ الصُّوَرَ، وفي رواية إنَّ أصْحَابَ هذِهِ الصُّوَرِ يُعَذَّبونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يُقَالُ لَهُمْ أحْيُوا مَا خَلَقْتُمْ[. أخرجه الشيخان والنسائى .

1. (2165)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Şu resimleri yapanlar var ya, -bir rivayette: "Şu resimlerin sahipleri var ya! Kıyâmet günü azab olunacaklar. Onlara: "Şu yaptıklarınızı diriltin" denir." [Buhârî, Libâs 89, Tevhîd 56, Müslim, Libâs 103, (2018); Nesâî, Zînet 114, (8, 215).]

-2- وعن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]قَدِمَ رسولُ اللّه # مِنْ سَفَرٍ وَقَدْ سَتَرتُ سَهْوَةً لي بِقِرَامٍ فِيهِ تَماثِيلُ. فَلَمَا رَآهُ هَتَكَهُ وَتَلَوَّنَ وَجْهُهُ، وقال: يَا عَائِشَةُ أشَدُّ النَّاسِ عَذَاباً يَوْمَ الْقِيَامَةِ الَّذِينَ يُضَاهُونَ بِخَلْقِ اللّهِ. قالت: فَقَطَعْنَاهُ فَجَعَلْنَا مِنْهُ وِسَادَةً أوْ وِسَادَتَيْنِ[. أخرجه الثلاثة والنسائى.»السَّهْوَةُ« كالْكَوَّةِ: النافذة بين الدارين. وقيل هي الصُّفَةُ بين يدى البيت. وقيل هي صفة صغيرة كالمخدع.»وَالْقِرَامُ« الستر.»والمُضَاهَاةُ« المشابهة والمماثلة .

2. (2166)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir seferden dönmüştü. (O yokken) ben, yüklüğün önüne, üzerinde resimler bulunan bir bez çekmiştim. Resûlullah perdeyi görünce, çekip attı, (öfkeden) yüzü de renklenmişti. "Ey Âişe! buyurdular, bil ki, Kıyamet günü

insanların en çok azab görecek olanı Allah'ın yarattıklarını taklid edenlerdir."
Hz. Âişe rivayetine devamla dedi ki: "Biz o bezi kestik bir veya iki minder yaptık." [Buhârî, Libâs 91, 95; Müslim, Libâs 87, (2105); Muvatta, İsti'zân 8, (2, 966, 967); Nesâî, Zînet 112, 113, (8, 213); İbnu Mace, Libâs 45, (3653).]

AÇIKLAMA:

1- Yüklük diye tercüme ettiğimiz sehve, evin içinde bir yerdir. Şârihler tarifte ihtilâf eder: Esas îtibâriyle içerisine eşya koymak için evin dâhilinde inşa edilen ve kapısına perde çekilerek örtülen bir yerdir. Ancak, sofa, raf, duvarda eşya koymak için te'sîs edilen oyuk (yüklük), ışık ve havalandırmak için açılan delik (kevve), evin bir kenarında altına eşya koymak için inşa edilen üzeri örtülü sabit hücreye -ki tariflere nazaran bugünkü divanı andırmaktadır- hatıra getiren tarifler ve tahminler de yapılmıştır.2-Hadis, duvara asılı olduğu takdirde haram olan resmin minder yüzü yapılarak yere atılması halinde kullanılabileceğini ifade etmektedir. İbnu Hacer mevzuyu şöyle özetler: "Ulemâ bu hadisle istidlal ederek şu hükme vardı: "Gölgesi olmayan tasvirler edinmek câizdir, ancak bunun, hürmet ifade etmeyecek şekilde kullanılması gerekir: Yastık, minder yüzü gibi yere atılan, üzerine basılan eşya üzerinde olması şarttır. Nevevî, bu hükmün cumhurun görüşü olduğunu, Sahâbe, ve Tabiîn'in ekseriyetinin bu kanaate vardıklarını, Sevrî, Mâlik, Ebû Hanîfe, Şâfiî gibi müçtehîd imamların da bu görüşü iltizam ettiklerini belirtir. Ancak duvar üzerine asılmaları elbisede veya sarıkta yer almaları halinde gölgeli, gölgesiz olması arasında fark gözetilmeden haram denmiştir, çünkü bu hallerde o tasvirlere hürmet mânası hâkimdir."Bazı ilave açıklamaları 2173 numaralı hadisi açıklarken kaydedeceğiz:

ـ3ـ وعن ابن عباس رَضِيَ اللّهُ عَنْهما:]أَنَّهُ أَتَاهُ رَجُلٌ فقَالَ: إنِّى أُصَوِّرُ هذِهِ الصُّوَرَ فَأَفْتِنِى فِيهَا؟ فقَالَ: ادْنُ مِنِّى فَدَنَا. ثُمَّ قالَ: ادْنُ مِنِّى فَدَنَا حَتَّى وَضَعَ يَدَهُ عَلى رَأسِهِ! وقالَ: سَمِعْتُ رسولَ اللّه # يَقُولُ: كُلُّ مُصَوِّرٍ في النَّارِ، يَجْعَلُ اللّهُ تَعالى لَهُ بِكُلِّ صُورَةٍ صَوَّرَهَا نَفْساً فَيُعَذِّبُهُ في جَهَنَّمَ! وقالَ: إنْ كُنْتَ َ بُدَّ فَاعً فَاصْنَعْ الشجَرَ وَمَا نَفْسَ لَهُ[. أخرجه الشيخان والنسائى .

3. (2167)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ)'ın anlattığına göre: "Kendisine bir adam gelip: "Ben ressamım, şu resimleri yaptım. Bana bu hususta fetva ver!" dedi. İbnu Abbas adama: "Bana yaklaş!" emretti, adam yaklaşınca: "Bana daha da yaklaş!" dedi. Adam yaklaştı. İbnu Abbas elini başının üzerine koydu ve: "Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı dinledim. Şöyle diyordu: "Bütün tasvirciler ateştedir. Allah ressamın yaptığı her bir resim için bir nefis koyar ve bu ona cehennemde azab verir." İbnu Abbas devamla adama dedi ki: "İlla da resim yapacaksan ağaç yap, canı olmayan şeyin resmini yap." [Buhârî, Büyû 104; Müslim, Libâs 99, (2110); Nesâî, Zinet 112, (8, 212, 214).]

4ـ وعنه رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قال رسُولُ اللّه #: مَنْ صَوَّرَ صُورَةً عَذَّبَهُ اللهُ بِهَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ حَتَّى يَنْفُخَ فِيهَا الرُّوحَ وَمَا هُوَ بِنَافِخٍ[. أخرجه البخارى والترمذي والنسائى .

4. (2168)- Yine İbnu Abbas (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "kim resim yaparsa, Allah onu Kıyamet günü, yaptığı resim sebebiyle, onlara ruh üfleyinceye kadar azab eder. Hiçbir zaman da ruh üfleyici değildir." [Buhârî, Ta'bir 45, Tirmizî, Libâs 19, (1751); Nesâî, Zinet 114, (8, 215).]AÇIKLAMA:Bu hadis, resim yapma işini mutlak bir üslubla yasaklamaktadır. Zâhiri esas alınınca canlının veya cansızın, ruh taşıyan veya taşımayan bütün eşyanın resmini yapmanın yasak olduğuna hükmedilir. Ancak, şârihlerin de dikkat çektiği üzere, İbnu Abbas, bu yasağı ruh sahipleriyle sınırlamıştır. Onun dışındakilerin resmi yapılabilir. Esâsen hadiste geçen "ruh üfleme" emri de hadisin bidayetindeki ıtlakı kayıtlar. Ruh üfleyinceye kadar azabın devam etmesi, canlı tasviri yapanlara ebedî ceza verileceğini ifâde eder. Nitekim âyet-i kerîmede de buna benzer bir ifâdeye yer verilmiştir يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ حَتَّى يَلِجَ الْجَمَلُ في سَمِّ الْخَيَّاطِ

"Doğrusu âyetlerimizi yalan sayıp onlara karşı büyüklük taslayanlara, göğün kapıları açılmaz. Deve iğnenin deliğinden geçmedikçe cennete de giremezler" (A'raf 40).Âlimler, önce burada ortaya çıkan bir müşkile dikkat çekip, sonra cevabını verirler. Müşkil şudur: Bu hadisteki vaîd, Müslüman hakkında, başka nasslar açısından câiz değildir. Ehl-i Sünnete göre âmden kâtil olan kimse hakkında gelen ebedî ceza hükmü uzun müddet'e hamledilmiştir. Buradaki vaîd

ise mümkün olmayan ruh üflenmesi gibi bir şartla sınırlandırılmıştır. Öyle ise bundan muradın uzun müddet azabtan sonra kurtuluşa ererler diye te'vili sahîh olmaz.Bu müşkil şöyle cevaplandırılmıştır: "Hadisten asıl murad: "Kâfirin maruz kalacağı ceza ile vaîdde (korkutmada) bulunarak şiddetle zecretmektir, bu üslubla zecrin daha müessir olması hedeflenmiştir. Hadisin zâhiri murad edilmemiştir."

Bu yorum, hadiste geçen fiili işleyerek isyana düşmüş olan hakkındadır. Ancak, bu işi helâl addederek, yapan kimse hakkında hadisin hükmü zâhiri üzere doğrudur, bu hususta bir müşkilât yok. Nevevî der ki: "Bu hadisler -yani İbnu Abbas ve diğerlerinin rivayetleri- hayvan tasvirinin haramlığında açıktır, bu iş şiddetle haramdır. Ancak ağaç vs. ruhu olmayan şeylerin resmini yapmak, bu yoldan kazanç te'min etmek haram değildir. Meyveli ve meyvesiz ağaç hepsi aynı hükme tabidir. Mücâhid dışında bütün ulemâ bu görüştedir. Sâdece Mücâhid meyveli ağacın resmini yapmayı mekruh addetmiştir. Bu hükmü Müslim'de gelen şu hadîs-i kudsîden çıkarmıştır: وَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنْ ذَهَبَ يَخْلُقُ خَلْقاً كَخَلْقِى "Benim mahlukum gibi bir şey yaratmaya kalkandan daha zalim kim vardır?.." Cumhur da, şu hadisle ihticac etmiştir: وَيُقَالُ لَهُمْ اَحْيُوا مَا خَلَقْتُمْ

"Canlı resmi yapanlara: "Yarattıklarınıza haydi hayat verin!" yani 'Haydi onları taklid ettiğiniz gibi ruh sahibi hayvanlar kılın!" denilir..."

SÛRET VE PERDELERLE İLGİLİ KERÂHET

-1- عن أبى طلحة ا‘نصارى رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قال رَسُولُ اللّهِ #: َ تَدْخُلُ المَئِكَةُ بَيْتاً فِيهِ كَلْبٌ، وَ َ تَمَاثِيلُ[. أخرجه الخمسة واللفظ لمسلم والترمذي .

1. (2169)- Ebû Talha el-Ensârî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Melekler, içerisinde köpek ve timsaller bulunan eve girmezler." [Buhârî, Libâs 92, 88, Bed'ü'l-Halk 6, 14, Megâzî 11; Müslim, Libâs 102, (2606); Ebû Dâvud, Libâs 48, (4155); Tirmizî, Edeb 44, (2805); Nesâî, Zînet 112, (8, 212, 213); İbnu Mace, Libâs 44, (3649).]

-2- وعن سفينة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]دَعَا عَليٌّ رَضِيَ اللهُ عَنْه رسولَ الله # إلى طَعَامٍ صَنَعَهُ. فَجَاءَ فَوضَعَ يَدَهُ عَلى عِضَادَتِى الْبَابِ فَرَأى الْقِرَامَ قَدْ ضُرِبَ في نَاحِيَةِ الْبَيْتِ فَرَجَعَ. فَقِيلَ لَهُ في ذلِكَ؟ فقَالَ: إنَّهُ لَيْسَ لِنَبِيٍّ أنْ يَدْخُلَ بَيْتاً مُزَوَّقاً[. أخرجه أبو داود.»المُزَوَّقُ« المزين .

2. (2170)- Sefîne (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Hz. Ali (radıyallâhu anh), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı hazırladığı bir yemeğe dâvet etti. Efendimiz gelip, içeri girmek üzere elini kapının kirişleri üzerine koyunca, evin bir köşesine gerilmiş bir kırâm görmüştü ki hemen geri döndü. (Resûlullah'a geri dönüşünün) sebebi sorulunca: "Bir peygambere tezyin edilip süslenmiş bir eve girmek uygun olmaz" cevabını verdi." [Ebû Dâvud, Et'ime 8, (3755); İbnu Mâce, Et'ime 56, (3360).]

AÇIKLAMA:
1- Bu rivâyet, mâna ve hüküm itibâriyle aynı olsa da, Ebû Dâvud'daki aslından biraz farklı şekilde Teysir'e alınmış. Ya Ebû Dâvud'un başka bir nüshasından alınmadır, ya da rivâyet-i bil mâna yoluyla özetlenerek, yeni bir ifâdeye dökülerek nakledilmiş olmalıdır.
2-Resûlullah'ın, eve girmeden geri dönmesine sebep olan kırâm nakışlı ince bir kumaştır. Yerine göre perde, yatak çarşafı, duvar (halısı gibi) süslemede kullanılan ince bir örtüdür. Yünden mâmul olduğu, üzerinde renk renk nakış bulunduğu, bazı kumaşların bununla kaplandığı belirtilir. Hattâbi, İbnu Melek gibi bir kısım şârihler, hadiste geçen kırâm'ın nakışlı olduğunu söylemişlerdir. Ancak sâde olduğunu, fakat perde olarak duvarın üzerine gereksiz yere çekildiği için cebâbireye benzeme hâsıl olmasından dolayı Resûlullah'ın geri döndüğünü söyleyenler olmuştur.
3- Münker olan ziyafete katılmalı mı?

MÜNKER OLAN ZİYAFETE KATILMALI MI?

Bu soruya farklı cevaplar verilmiştir:* Aliyyü'l-Kârî, Mirkat'da: "Münker olan

dâvete icâbet edilmeyeceği hususunda hadis sarihtir" der.* İbnu Hacer Fethu'l-Bâri'de: "Hadisten şu anlaşılmaktadır: "Bir evde münkerin varlığı, oraya girmeye mânidir."* İbnu Battâl da: "Allah ve Resûlünün yasakladığı bir münker bulunan ziyafete katılmak câiz değildir. Zîra, buna rıza gösterilmiş manası vardır" der ve büyüklerden bazı nakillerde bulunur. Özeti: "Ziyafette haram bir şey olduğu takdirde, bunu önlemeye muktedirse, katılmasında bir beis yoktur, Aksi taktirde geri döner."* Hanefîlerden el-Hidâye sahibi bu konuda özetle şunu söyler: "Kendisine uyulan, örnek alınan biri değil de sıradan bir kimse ise, oturup yemesinde bir beis yoktur. Ancak kendisine uyulan biri ise ve münkere izâleye de muktedir değilse, dini lekelemek, günah kapısını açmak mânasına geleceği için o safraya oturmayıp, terkeder. Bütün bunlar, bilmeyerek gelmiş olma durumuna göredir. Sofrada münkerin varlığını önceden bilirse, icâbet etmesi gerekmez."

-3- وعن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قال رسول اللّه #: أَتَانِى جِبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّمُ فَقالَ: أَتَيْتُكَ الْبَارِحةَ فَلَمْ يَمْنَعْنِي أَنْ أَدْخُلَ إِّ أَنَّهُ كَانَ في الْبَيْتِ قِرَامُ سِتْرٍ فيهِ تَمَاثِيلُ، وَكانَ في الْبَيْتِ كَلْبٌ، وَعلى البَابِ تَمَاثِيلُ الرِّجَالِ. فَمُرْ بِرَأسِ التَّمَاثِيلِ فَتُقْطَعَ فَيَصِيرَ كَهَيْئَةِ الشَّجَرَةِ، وَمُرْ بِالْقِرَام فَيُجْعَلَ مِنْهُ وِسَادَتَانِ تُوطَآنِ، وَبِالْكَلْبِ فَيُخْرَجَ. فَفَعَلَ ذلِكَ[. أخرجه الخمسة إ البخارى، وهذا لفظ أبى داود و الترمذي .

3. (2171)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bana Cibrîl (aleyhisselâm) geldi ve: "Dün sana gelmiştim (ama yanına girmedim)." Girmeyişimin sebebi de üzerinde timsaller bulunan perde bezi idi. Orada bir de köpek vardı, kapının üzerinde de insan resimleri bulunuyordu. Timsallerin başlarının koparılmasını emret ki ağaç şekline dönsün. Örtüden ayak altına atılacak iki minder yapılmasını, köpeğin de dışarı çıkarılmasını söyle!" Bu söylenenler yapıldı." [Müslim, Libâs 102 (2112); Ebû Dâvud, Libâs 48, (4158); Tirmizî, Edeb 44, (2807); Nesâî, Zînet 113, (8, 216). Bu rivayet Ebû Dâvud ve Tirmizî'nin metnine mutabıktır.]

-4ـ وعن علي رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قال النبيُّ #: َ تَدْخُلَ المَئِكَةَ بَيْتاً فِيهِ صُورَةٌ وَ جُنُبٌ، وَ كَلْبٌ[. أخرجه أبو داود والنسائى .

4. (2172)- Hz Ali (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İçerisinde resim, cünüb ve köpek bulunan eve (rahmet) melekleri girmez." [Ebû Dâvud, Tahâret 90, (227); Libâs 48, (4152); Nesâî, Tahâret 168, (1, 141), Sayd 11, (7, 185).]

-5ـ وعن ابنِ عباس رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]لَمَّا رَأى النبىُّ # الصُّوَرَ في الْبَيْتِ لَمْ يَدْخُلْ حَتَّى أمَرَ بِهَا فَمُحِيَتْ. وَرَأى صُورَةَ إبْرَاهِيمَ وَإسْمَاعِيلَ بِأيْدِيهمَا ا٘زْمُ. فقَالَ: قَاتَلَهُمُ اللّهُ، وَاللّهِ إنِ اسْتَقْسَمَا بِا٘زْمِ قَطُّ[. أخرجه البخارى.

5. (2173)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) (Mekke'nin Fethi günü), Beytullah'ta tasvirler görünce, içeri girmedi. Önce onların imhasını emretti ve imha edildiler. İçeride Hz. İbrâhim ve Hz. İsmâil (aleyhimesselâm)'in ellerinde kumar okları bulunur vaziyetteki suretlerini görmüştü. Şöyle buyurdu: "Allah canlarını alsın. Vallahi onlar asla oklarla kısmet aramadılar." [Buhârî, Enbiya 8, Hacc 54, Megâzî 48.]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Mekke fethedildiği zaman Ka'be'ye gelir. İçerisinde resimler, putlar olduğu için, girmezden önce bunların çıkarılmasını emreder. Putlar varken girmeyişini şârihler iki sebebe bağlarlar:
1) O bâtıl hâli takrir etmemek: Yani putun olduğu yere girmeye meşruiyet kazandırmamak için.
2) Meleklerden ayrılmayı sevmediği için. Çünkü onlar putun olduğu yere girmezler.
2- Okla kısmet aramak cahiliye âdeti idi. en-Nihâye şu açıklamayı sunar: "Cahiliye Araplarından biri, yola çıkmak veya evlendirmek gibi ciddî bir işe

karar vermek istediği zaman oklarla kur'a çeker (kısmetini arar)dı. Okların bazısında, اَمَرَنِى رَبِّى "Rabbim bana emretti", bazısında نَهَانِى رَبِّى "Rabbim bana yasakladı", bazısında da غُفْلٌ

"Boş" yazıyordu. Çektiği okta emretti yazılıysa o işi yapardı; yasakladı çıkarsa o işi yapmaktan vazgeçerdi: boş çıkarsa döner, emir veya yasak çıkıncaya kadar kur'a çekimini yenilerdi."Şu halde hadiste, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu bâtıl âdeti, Hz. İbrâhim ve Hz. İsmâil'in ihdas etmiş olmasını (ya da daha önceden ihdas edilmiş olsa bile onların tevessül etmiş olmalarını) reddetmektedir. Halbuki, yapılan tasvirde onların ellerine bu kur'a okları verilmekle bu batıl işe onların da iştirak ettiğini ifâde etmiş oluyorlardı. Buhârî'deki bir rivayette: "...Onlar da bilirler ki Hz. İbrahim ve Hz. İsmail (aleyhimesselâm), asla okla kısmet aramadılar" buyrulmuştur.Kur'a ile kısmet arama işini ilk ihdas eden Amr İbnu Lühey'dir. Bunu o iki peygambere nisbet etmek iftarâdan başka bir şey değildir. Amr İbnu Lühey ise zaman itibariyle çok sonra yaşamıştır ve onun devrine kadar bu âdet bilinmemektedir.
3- Yasak olan suret

YASAK OLAN SURET:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), sûret bulunan eve meleklerin girmeyeceğini belirterek, kendisi de girmemiştir. Ayrıca, bunları yapanları da lanetlemiştir.

Öyle ise yasaklanan sûretlerin mahiyeti nedir? Her ne olursa olsun bütün sûretler mi yasaktır?Bu hususta, geçen hadislerin açıkmalarından yeterli bilgiler geçti ise de, burada mesele üzerine, Ebû Bekr İbnu'l-Arabî'nin bir özetlemesini, Zürkânî'nin Muvatta Şerhi'nden aynen iktibas ediyoruz. Der ki: "Suver edinme meselesinin özeti şudur:I- Sûret (timsal, resim...) eğer (gölge verecek şekilde, heykel nev'inden bir) cisimse, âlimlerin icmâı ile haramdır.II- Cisim değil de (resim gibi gölge düşürmeyecek) nakış ise dört farklı görüş ileri sürülmüştür:1) Mutlak sûrette câizdir.2) Mutlak sûrette haramdır.3) Mutlak olarak caizdir, değildir denemez, duruma göre hükmedilir, şöyle ki:a) Bakılır, eğer resim, tasvir ettiği ruh sâhibini (insan veya havyan) yaşamasına imkân verecek tamlıkta ise haramdır.b) Eğer başı koparılmışsa (yaşamasına imkan tanımayacak şekilde), yarım olarak tasvir edilmişse câizdir.Bu mevzuda en doğru görüş budur.4) Resim

hürmet ifâde etmeyen bir vaziyette ise yine câizdir, yere atılıp üzerine basılan halı, kilim, minder üzerindeki resimler gibi.[133] Aksi takdirde hürmet ifâde edecek bir vaziyette konmuş ise, meselâ duvara asılmış ise câiz değildir, haramdır."Zürkânî şu ilave açıklamayı yapar: "Burada zikri geçen icma, çocukların oyuncaklarını istisna eder." İbnu Abdilber de üçüncü görüşü benimsemiş ve bunu: "Görüşlerin en doğru olanı" diye değerlendirmiş, âlimlerin ekseriyetle bu görüşü benimsediğini belirtmiştir."

4- Bediüzzaman'a göre "yasak resim ve heykel" zulüm, riya ve heva vasıtasıdır:

BEDİÜZZAMAN'A GÖRE "YASAK RESİM VE HEYKEL" ZULÜM, RİYA VE HEVA VASITASIDIR:

Resim ve heykel meselesine Bediüzzaman Said Nursî merhum, yasağın ictimâî ve medenî hayata bakan yönlerini dile getirerek temas eder. Ona göre, resim ve heykel sadece putperestlik vasıtası değildir. Beşer hayatında zulmün, riyanın ve şehevânî arzuların da tahrik vâsıtasıdır. İnsanlardaki ulvî hissiyatı söndürür, aile hayatını tahrib eden muzır neticelere sebep olur. Şöyle der: "Sanemperestliği şiddetle Kur'ân men ettiği gibi, sanemperestliğin bir nevi taklidi olan sûretperestliği de men eder. Medeniyet ise, sûretleri kendi mehasininden (hayırlı işlerinden) sayıp Kur'ân'a muâraza etmek istemiş. Halbuki: Gölgeli, gölgesiz suretler, ya bir zulm-ü mütehaccir (taşlaşmış zulüm) veya bir riya-ı mütecessid (cesede bürünmüş riya) veya bir heves-i mütecessim (cisimleşmiş heves)dir ki, beşeri zulme ve riyaya ve hevâya, hevesi kamçılayıp teşvik eder. Hem Kur'an, merhameten kadınların hürmetini muhafaza için, haya perdesini takmasını emreder. Tâ hevesât-ı rezilenin ayağı altında o şefkat mâdenleri zillet çekmesinler. Âlet-i hevesât, ehemmiyetsiz bir metâ hükmüne geçmesinler. Medeniyet ise, kadınları yuvalarından çıkarıp, perdelerini yırtıp, beşeri de baştan çıkarmıştır. Halbuki, aile hayatı, kadın-erkek mâbeyninde (arasında) mütekâbil hürmet ve muhabbetle devam eder. Halbuki açıksaçıklık, samîmi hürmet ve muhabbeti izâle edip ailevî hayatı zehirlemiştir. Husûsen sûretperestlik, ahlâkı fena halde sarstığı ve sukût-u ruha sebebiyet verdiği şununla anlaşılır: Nasılki, merhume ve merhamete muhtaç bir güzel kadın cenâzesine nazar-ı şehvet ve hevesle bakmak, ne kadar ahlakı tahrib eder. Öyle de: Ölmüş kadınların sûretlerine veyahut sağ kadınların küçük cenâzeleri hükmünde olan suretlerine hevesperverâne bakmak, derinden derin hissiyât-ı ulviye-i insâniyyeyi sarsar,

tahrib eder."Bediüzzaman'ın sağlığında neşredilmiş olan Tarihce-i Hayat'ında, kendisine ait bazı resimlerin basılmasına izin vermiş olmasından, yukarıda beyan ettiği üç gâyenin dışında kalan ta'limî (didaktik yani öğretici) maksadlara hizmet edecek olan fotoğraflara cevaz veriyor gözükmektedir. Onun mevzuya önceki şârihlerden farklı bir bakışının olduğu söylenebilir. Zîra, eski kitaplarda umumiyetle meseleye, putperestlik ve menhî tâzim açısından bakıldığı, yasağın sebepleri hep bu açıdan değerlendirilmiş olduğu halde, Bediüzzüman, bu kadim çerçeveden dışarı çıkarak, resim ve fotoğrafın günümüzdeki yaygın kullanılış sahaları açısından da değerlendirmiş, eski yorumlara sıkı bağlı kalındığı takdirde gözden kaçabilecek yönlerine dikkat çekmiştir: Resim zulme, riyaya, hevesât-ı nefsaniyeye alet edilmektedir. Sadece uhrevî değil, dünyevî hayatı da menfi yönlerde etkilemektedir. Bu çeşit resimlerle öğretici mâhiyette olan resimler ve fotoğraflar aynı kefeye konulmamalıdır.

---

[1] Kültür-sünnet münâsebeti ve İslâm'ın kültür anlayışı 1.ciltte genişçe işlenmiştir (S. 320-333).

[2] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/465-466.

[3] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/467.

[4] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/468.

[5] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/468-469.

[6] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/469-470.

[7] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/470.

[8] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/470-471.

[9] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/471.

[10] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/472.

[11] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/472.

[12] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/472-473.

[13] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/473.
[14] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/474.
[15] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/474.
[16] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/474.
[17] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/474.
[18] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/475.
[19] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/475.
[20] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/475-476.
[21] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/476.
[22] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/477.
[23] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/477-478.
[24] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/478.
[25] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/478.
[26] Bundan murad, bazı mezheplerde zînet eşyasına zekât düşmediği için, zekat vermemek gâyesiyle zînet eşyasına tahvîl etmesi, ifrâta gitmesidir.
[27] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/479.
[28] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/479.
[29] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/479.
[30] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/480.
[31] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/480.
[32] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/480.
[33] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/480-481.
[34] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/481.
[35] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/482.

[36] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/483.

[37] Havsala, kuşlardaki kursaktır, halk taşlık dahi der. Bununla güvercin göğsü kastedilmiştir. Çünkü çoğunlukla güvercinlerde bu kısım siyah renklidir.

[38] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/483-485.

[39] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/485.

[40] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/485-486.

[41] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/486.

[42] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/486-487.

[43] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/487.

[44] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/488.

[45] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/488.

[46] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/488.

[47] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/489.

[48] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/489-490.

[49] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/490.

[50] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/490.

[51] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/490.

[52] İbnu Hacer Tîbî'nin "... sûretlerin ve eşyâ-yı zâhirenin başkaları şöyle dursun temiz nefislere bile te'sîr icrâ edeceğini" hadisten istinbâten söylediğini kaydeder (F. B. 2, 29).

[53] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/491-493.

[54] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/493-494.

[55] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/495.

[56] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/495.

[57] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/495-496.
[58] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/497.
[59] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/497.
[60] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/497.
[61] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/497.
[62] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/497-498.
[63] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/499.
[64] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/500.
[65] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/500.
[66] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/500.
[67] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/500.
[68] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/500.
[69] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/501.
[70] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/501.
[71] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/501-502.
[72] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/502-503.
[73] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/503-504.
[74] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/504.
[75] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/504.
[76] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/505.
[77] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/505.
[78] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/506.
[79] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/506-507.

[80] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/507.

[81] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/508-509.

[82] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/508-509.

[83] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/510.

[84] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/510.

[85] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/511.

[86] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/511.

[87] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/511.

[88] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/512-513.

[89] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/513.

[90] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/513-514.

[91] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/514.

[92] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/514-515.

[93] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/515.

[94] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/516.

[95] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/516-517.

[96] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/517.

[97] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/518.

[98] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/518.

[99] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/518-519.

[100] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/519.

[101] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/519.

[102] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/519.

[103] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/519-520.
[104] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/520.
[105] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/520.
[106] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/520-521.
[107] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/521.
[108] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/521.
[109] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/521.
[110] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/521-522.
[111] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/522.
[112] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/522.
[113] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/523.
[114] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/523.
[115] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/523-525.
[116] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/525-527.
[117] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/527.
[118] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/527-529.
[119] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/529.
[120] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/529-530.
[121] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/531.
[122] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/531.
[123] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/532-533.
[124] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/533.
[125] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/533.

[126] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/534.

[127] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/534.

[128] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/534.

[129] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/534-535.

[130] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/535.

[131] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/535.

[132] Me'âfir Yemen'de bir kabile adı. Meâfiriyye adında kumaşıyla meşhurdur.

[133] Eski âlimlerimiz, devirlerinde müstehcenlik pek olmadığı için olacak değerlendirmelerinde resmin muhtevası üzerinde durmazlar. Bunu, görülecek üzere Bediüzzaman yapar.

ZÜHD VE FAKR BÖLÜMÜ

(Bu bölümde iki fasıl vardır)

*

BİRİNCİ FASIL
ZÜHD VE FAKRIN MEDHİ VE BUNLARA TEŞVİK

*

İKİNCİ FASIL
HZ. PEYGAMBER VE ASHÂBINDA FAKR HALİ

UMUMÎ AÇIKLAMA

Zühd, lügat olarak rağbet kelimesinin zıddıdır. Rağbet bir şeye ilgi göstermek, arzu ve istek izhâr etmek demektir. Zühd kelimesi burada, Kur'ân ve Sünnet'in iktiza ettiği şekilde, dünyaya karşı duyulan alâka ve rağbeti terketmektir. Bu yola girene zâhid denir. Gazâlî zühdü, "herhangi bir şeyden vazgeçip, onun yerine daha iyi ve daha güzeline dönmek" olarak târif eder. Ona göre, gerçek zâhid Allah'a yönelip, onun dışında cennet dâhil her çeşit zevkler dâhil her şeyi arkaya atan, îtibar etmeyen kimsedir.
Zühd, İslâm'ın övdüğü güzel ahlâklardan biridir. Ancak bunun Kur'ân ve sünnete uygun olması gerekir. Bunun da ilk şartı, Allah rızası için olmasıdır. Bu ilim, hâl ve amelden meydana gelir. Kişi, Allah için imkânı dahilinde olan dünyayı fiilen terketmedikçe zâhid olamaz. Abdullah İbnu'l-Mübârek, kendisine zâhid diyenlere: "Zâhid ben değilim, Ömer İbnu Abdilaziz'dir. Dünya onun ayağına geldiği halde, onu terketmiştir. Ben nereden zâhid olayım? Dünya bana teveccüh etmiş değildir ki, onu terk ile zâhid olayım" demiştir.
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) zühd ile ilgili meseleler üzerinde çokça durmuştur. Bu mevzu üzerine çok sayıda hadis rivâyet edilmiştir. Bütün hadis kitaplarında zühd'le ilgili müstakil bölümler veya en azından bâblar mevcuttur. Buhârî'deki bölüm Kitâbu'r-Rikâk adını alır. "Rikâk", "rakîka" kelimesinin cem'idir, incelik, nezâket, acımak gibi mânalara gelir. Sertliğin zıddıdır. Zühd hadislerinin rikâk diye de isimlendirilmesi, onlardan herbirinin kalbde rikkat yani incelik ve rahmet duygularını uyandırması sebebiyledir.
Zühd, zihne ilk verdiği mâna ile dünyayı terketmektir. Dînimiz, dünyaya da ehemmiyet vermiş olması, dünya ve âhireti beraber mütâlaa eden bir hayat ve din anlayışı üzerinde durması sebebiyle dünyayı terk olarak anlaşılan zühd'ü

övüp ona teşvik etmesi, ilk nazarda İslâm'ın kendi kendine tezâtı gibi görülebilir. Nitekim bu mevzu ulemâ arasında da uzun münâkaşalara sebep olmuştur. Bu sebeple, biz hadislere geçmeden önce uzunca bir açıklama ile konuyu tanıtmaya her iki fikri de olduğu gibi aksettirmeye çalışacağız. Ümîd ederiz, bu sûretle yanlış anlamalara meydan kalmaz.[1]

FAKR NEDİR?

Bu bölümün başlığında yer eden ikinci kelime fakr'dır. Fakr, gınâ'nın yani zenginliğin zıddıdır, muhtaç olunan şeyin yokluğudur. İhtiyaç duyulmayan şeyin yokluğu fakirlik sayılmaz. İhtiyaç duyduğu şeyi alabilme imkânı olan kimse de fakir sayılmaz. Ancak; وَاللّٰهُ الْغَنِىُّ وَاَنْتُمُ الْفُقَرَاء "Allah zengindir, sizler fukarasınız" (Muhammed 38) âyet-i kerîmesinin ıtlakına bakılınca, insanların fıtrî bir fakirlikleri mevzubahistir. Kaldırılıp atılamayan, hiçbir surette telâfî edilemeyen bir fakirlik. Şu halde bu mânada fakr, halkın örf ve anlayışındaki dünyalık eksikliği, maddî noksanlık değildir. Belki insandaki ebediyet duygusu, genç kalma hırsı dâhil bitip tükenmeyecek, dünya da verilse tatmin olmayacak her türlü talepler, arzular, ihtiyaçlar ve hatta temennîlerde ifadesini bulan hudutsuz ihtiyaçlarına cevap verememekten ileri gelen fıtrî aczidir.
Hemen belirtelim ki, buradaki mevzumuz bu fakr'ın tahlîli değildir. Sadedinde olduğumuz fakr, kişinin dünyalık karşısındaki tutumudur. Ebû İsmâil el-Ensârî, bu fakr'ı: "Kişinin dünyadan, talep yönüyle de, biriktirme yönüyle de, zemm yönüyle de medh yönüyle de elini çekmesidir" diye târif eder. Birçokları: "Bundan murad, kişiye dünyalık ha gelmiş, ha gelmemiş, varlığı ile yokluğunun kalbde eşit olmasıdır" demişlerdir. Fakr'ın tavsîfiyle ilgili olarak yapılan tariflerin çeşitliliğini gözönüne alan Gazâlî fakr'ı beş mertebede inceler. Bunu yaparken malını kaybeden bir kimsenin misalini ele alır ve eğer o adam, bu mala muhtaç ise kaybettiği bu malına nisbeten fakirdir der. Açıklamasına devam eden Gazâlî o adamın bu fakirliğinin beş halde olabileceğini söyler. Şöyle ki:
Birinci Hâl: Muhtaç olduğu bu mal, ona verilse bundan hoşlanmaz, istikrah eder. Kendisini meşgul edeceğini düşünerek şerrinden korunmak için ondan kaçınır. Onun bu hâli, malı karşısındaki en üstün hâldir. Buna zühd, kendisine de zâhid denir.
İkinci Hâl: Bu mala heves etmez. Eline geçecek olsa ne sevinir ne de üzülür. Bu hale rıza, sahibine de razı denir.
Üçüncü Hâl: Mala kavuşmak, kavuşmamaktan daha iyidir. Bu mala rağbeti

olduğu için peşinden koşmuş değildir, kendiliğinden gelince memnun kalmıştır. Bu kanaattir, sahibine kâni denir. Çünkü mevcutla yetinmiş, azıcık bir hevesi olmakla beraber bunun peşinde koşmamış.
Dördüncü Hâl: Kaybettiği serveti aramaması, acziyeti sebebiyledir. Mala karşı heveslidir, imkânı olsa peşinde koşup arayacaktır. Buna hırs, sahibine hâris denir.
Beşinci Hâl: Elinde olmayan servete muhtaç olma hâlidir. Onun temîni zarûridir. Ekmeği olmayan aç, elbisesi olmayan çıplak gibi. Buna ızdırâr, sâhibine de muzdar denir. Bunun teminine hevesi kuvvetli olsa da, zayıf olsa da fark etmez. Fakat buna heves etmemek pek enderdir.

Şu halde, bunlar fakirin beş hâlidir ve en üstünü zühd'dür.[2]

FAKİRLİK Mİ ZENGİNLİK Mİ?

Fakrla ilgili hadislerin birbirine zıt görünen hükümleri ifâde etmesi bir kısım İslâm büyüklerini fakirlik mi, zenginlik mi? meselesinde ihtilafa sevketmiştir. Meselede üç görüş ileri sürülmüştür:
1- Fakirlik Üstündür Diyenler: Bunlar, öncelikle 2067 numarada kaydedeceğimiz hadis olmak üzere, bir kısmı, onu müteâkip görülecek olan fakrı övücü hadislere dayanırlar.
2- Zenginlik Üstündür Diyenleri te'yit eden hadisler çok. Bunlardan biri Buhârî'de gelen:

إنَّ اَكْثَرِينَ هُمُ الْمُقِلُّونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ اِّ مَنْ قَالَ هكذَا وَهكذَا وَهكَذَا عَنْ يَمِينِهِ وَعنْ شِمَالِهِ ومنْ خَلْفِهِ وَقَلِيلٌ مَا هُمْ

"Burda çok malı olanlar, kıyamet günü az mal sahibi olacaktır. Fakat, (azalacak, endîşesine düşmeden Allah rızası için) bol bol verenler müstesna. Ancak böyleleri ne kadar az!"
Bir diğer delil: Sa'd'ın rivâyeti. Resûlullah kendisine: .... اِنَّكَ اِنْ تَذَرْ وَرَثَتَكَ اَغْنِيَاءَ خَيْرٌ مِنْ اَنْ تَذَرَهُم عَالَةً
"Vârislerini zengin bırakman, senin için fakir bırakmandan daha hayırlıdır" demiştir.
Bir diğer delil: Ka'b İbnu Mâlik (radıyallâhu anh), bütün malını Allah yoluna bağışlamak husûsunda Resûlullah'a fikrini açınca, müsaade etmemiş ve şöyle

demiştir: اَمْسِكْ عَلَيْكَ بَعْضَ مَالِكَ فَهُوَ خَيْرٌ لَكَ "Malının bir kısmını kendine sakla, bu senin için daha hayırlıdır."
Bir diğer delil: Sa'd İbnu Ebî Vakkâs'ın merfu rivâyetidir:
"Allah zengin, muttakî ve kendi halindeki kulu sever."
Bir diğer delil: Ashâb'ın fakir olanları, Resûlullah'a: "Zenginler hayırda bizi geçti, Allah yolunda harcadıklarının ücretlerine de erdiler, aradaki sevap farkını nasıl telafi edelim?" mânasında yaptıkları müracaatı anlatan uzunca rivâyetin sonunda Resûlullah şöyle buyurmuştur: ذٰلِكَ فَضْلُ اللّٰهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ
"Zenginlik Allah'ın bir fazlıdır, onu dilediğine verir."
Bir diğer delil: Amr İbnu'l-Âs'a Resûlullah ücret verdiği zaman, Amr (radıyallâhu anh)'ın istiğna göstererek almak istememesi üzerine şöyle buyurmuştur: نِعْمَالْمَالُ الصَّالِحُ لِلرَّجُلِ الصَّالِحِ "Sâlih mal, sâlih kimsenin elinde ne kadar iyidir!"
Bu bâbta başka rivâyetler de mevcut.
3-Kefâf (orta yol) Üstündür: İbnu Hacer el-Askalânî'ye göre fakirlik ve zenginlik her ikisinin de hem lehinde hem aleyhinde delillerin eşitliği karşısında Ahmed İbnu Nasr ed- Dâvudî, bu bâbta en güzel te'vili yapmıştır. Der ki: "Fakirlik ve zenginlik, Allah'ın iki imtihan vâsıtasıdır, bunlarla kullarını şükür ve sabır hususlarında imtihan etmektedir. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de Cenâb-ı Hakk şöyle buyurmuştur: "İnsanların hangisinin daha iyi iş işlediğini ortaya koyalım diye, yeryüzünde olan şeyleri, yeryüzünün süsü yaptık" (Kehf 7).
Keza: "...Bir imtihan olarak size iyilik ve kötülük veririz..." (Enbiya 35). Ayrıca Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), fakirliğin şerrinden, zenginliğin şerrinden Allah'a sığınmıştır..."
Meseleyi uzunca tahlîl eden ed-Dâvudî, bahsi şöyle noktalar: "Fakir ve zengin, her ikisi de fakirlik ve zenginlikleri sebebiyle hem medhi hem de zemmi gerektiren eşit ölçüde iyilik ve fenâlıklara mâruzdurlar. Öyle ise, en uygunu kefâf (yetecek) miktarıdır. Nitekim şu âyet de buna delil olmaktadır: "Elini boynuna bağlayıp cimri kesilme, büsbütün de açıp tutumsuz olma, yoksa pişman olur, açıkta kalırsın" (İsrâ 29). Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)da şöyle dua etmişlerdir: اَللّٰهُمَّ اجْعَلْ رِزْقَ آلِ مُحَمَّدٍ قُوتاً "Rabbim, Muhammed âilesinin rızkını yetecek kadar ver (fazla da olmasın, eksik de).
"Kefâf'ı diğerlerine üstün görenlerden Kurtubî, el-Müfhim'de şöyle der: "Allah Teâla Hazretleri, Resûlünde (aleyhissalâtu vesselâm) fakr, gınâ ve kifâf her üç hâli de bir araya getirmiştir. Şöyle ki: Fakirlik ilk hâli idi. Nefsiyle cihâd ederek

bunun gereğini yerine getirdi. Sonra Cenâb-ı Hakk fetihleri müyesser kıldı ve zenginler seviyesine çıkardı. Bu hâlin gereğini de, serveti müstehak olanlara dağıtmak, onunla ihtiyaç sahiplerinin yardımına koşmak, ailesine zarûrî ihtiyaçlarını giderecek kadar mal ayırıp gerisini fukaraya ulaştırmak sûretiyle yerine getirdi. Öldüğü sırada yaşadığı hâl de kefâf idi."
Kurtubî, sözlerine devamla der ki: "Bu kefâf hâli, hem azdırıcı zenginlik, hem de sıkıntıya atıcı fakirlik hâlinden iyidir. Ayrıca kefâf sahibi, fakirlerden addedilir. Çünkü o, dünyanın hoş şeyleri ile tereffüh etmez. Bilâkis, kefâf miktardan fazla olandan sakınmak için sabır husûsunda nefsiyle cihâd eder. Memduh olan fakr'ın ondan uzak tutacağı tek şey, ihtiyacın getireceği kahr ile dilenciliğin getireceği zillettir."
Kefâfın üstünlüğünü te'yîd eden rivayetler vardır. Bunlardan biri Müslim'de de gelmiş bulunan şu hadistir: قَدْ اَفْلَحَ مَنْ هُدِىَ الى ا"سْمِ وَرُزِقَ الْكَفَافُ وَقَنَعَ "İslâm hidâyetine erdirilip yeterli rızkı da verilmiş olan kimse, verilene kanaat ederse kurtulmuştur."
Nevevî, Kefâfı: "İhtiyaçları eksiksiz karşılayıp fazlalık da bırakmayan mal" diye tarif eder.
Kurtubî de: "İhtiyaçları gideren, zarûriyâtı karşılayan ve tereffüh ehline kalmayan mal" diye târif eder. Resûlullah'ın: "Allah'ım Muhammed ailesinin rızkını kefâf yap" duası da bu mânadadır. Yani: "Allah'ım başkasından isteme zilletine düşürmeyecek, ihtiyaçlara yetecek kadar ver. Bunda, dünyada saçılma ve tereffühe sevkedecek fazlalık olmasın" demektir. Bu hadiste kefâf miktarı efdal görenlerin haklılığına delil vardır. Çünkü, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kendisi ve âilesi için her zaman en iyiyi dilemiştir. Ayrıca: خَيْرُ اُمُورِ اَوْسَطُهَا "İşlerin en hayırlı olanı vasatıdır" buyurmuştur.
İbnu'l-Mübârek'in Kitâbu'z-Zühd'de kaydettiğine göre, İbnu Abbâs'a az amel az günah sahibi mi efdal, çok amel çok günah sahibi mi efdal? diye sorulunca, şu cevabı vermiştir: "Selâmete hiçbir şeyi eşit tutmam. Kimin yetecek miktarda geliri olur, kanaat de ederse, zenginliğin ve fakirliğin afetlerinden emniyette kalır." İbnu Mâce'de gelen bir rivâyet de bu husûsu te'yîd eder: Hz. Enes'in rivayetine göre Resûlullah: "Kıyamet günü, kendisine dünyada iken sadece yetecek miktar (kût) verilmiş olmasını temennî etmeyecek ne bir tek zengin vardır, ne de bir tek fakir" buyurmuştur.
İbnu Hacer bu nakillerden sonra der ki: "Bütün bu söylenenler doğrudur. Ancak, fakirlik mi efdaldir zenginlik mi? sorumuza kesin bir cevap değildir. Çünkü

ihtilâf, bu iki sıfattan biriyle muttasıf olan hakkındadır. Bunlardan hangisi kişi hakkında daha iyidir? Bu sebepledir ki, ed-Dâvudî, mezkûr sözünün sonunda şunu söyler: "Önce belirtelim ki: "Bunlardan hangisi efdaldir? suali doğru değildir, zîra bunlardan birinde, diğerinde bulunmayan bir amel-i sâlih bulunması muhtemeldir. Böylece o, bu sâlih amel sebebiyle efdal olur. Öyleyse onlar hakkında uygun sual şöyle olmalıdır: "Bu iki halden herbirinin, diğerinin iyi ameliyle boy ölçüşecek bir iyi ameli bulunması haysiyetiyle eşitlenecek olurlarsa hangisi daha iyidir?" Der ki: "Bu durumda, bunlardan hangisinin efdal olduğunu Allah bilir." Takiyyuddin Ahmed de aynı şeyi söylemiştir. Ancak o şunu da ilâve eder: "Her ikisi de takvâda eşit olurlarsa bunlar fazilette eşittirler."
İbnu Dakîku'l-Îd, bir vesile ile yaptığı açıklamada, zenginliğin fakirliğe üstün olduğunu söyler, "çünkü der, zenginlik, sayesinde yapılan harcamaların sevabıyla kazanılan yakınlık sebebiyle, o ziyâde bir sevabı tazammum eder (içine alır). Ancak, efdal kelimesi nefsin sıfatlarına nisbetle eşref manasında olursa, bu takdirde durum değişir. Fakirlik sebebiyle, nefsin kötü tabiat ve kötü ahlâka karşı riyâzatla elde ettiği temizlik daha şereflidir. Böylece fakr, zenginliğe üstünlük elde eder. Bu mânadan hareket eden sûfîlerin cumhuru, sabırlı fakirin üstün olacağına hükmetmiştir. Çünkü, tarikatın esâsı, nefsin terbiye ve riyâzetine dayanır. Bu ise, fakirlikte, zenginlikten daha çoktur."
Muhammed İbnu Ebî Bekr der ki: "Ortadaki ihtilâf harîs olmayan fakir ile, cimri olmayan zengin hakkındadır. Çünkü, mâlumdur ki, kanaatkâr fakir cimri zenginden efdaldir, keza cömert zengin harîs fakirden efdaldir... Her neyi kendi zâtı için değil de başka bir yönü için değerlendiriyorsak, onu kastedilen bu yönüne izâfe etmek gerekir, tâ ki gerçek fazîleti böylece ortaya çıksın. Öyleyse, mal aslında li-aynihî yasaklanmış değildir. Allah'tan uzaklaştırıcı olması sebebiyle mahzurludur. Fakirlik de böyle. Zenginliği, kendisini Allah'tan uzaklaştıramayan nice zengin vardır. Nice fakir de var ki yoksulluk onu Allah'tan uzaklaştırıp şöyle dedirtmiştir: "Daha çok malım olsaydı ne olurdu?" Hülâsa, fakir hatardan (riskden) daha uzaktır, çünkü zenginliğin fitnesi fakirliğin fitnesinden daha şediddir..."
İbnu Hacer mevzu ile ilgili olarak şunları da keydeder: "Şâfiîlerden pek çoğu şükreden zenginin efdal olduğunu belirtmişlerdir. Ebû Alî ed-Dehhâk da şunu söyler: "
Zengin, fakirden efdâldir. Çünkü zenginlik Hâlık'ın, fakirlik mahlûkun sıfatıdır. Hakk'ın sıfatı halk'ın sıfatından efdâldir." Bu sözü bir çok büyükler güzel bulmuştur.Zengini fakirden üstün addeden Taberî gibi bazıları, meseleyi bir başka açıdan îzah ederler: "Şurası muhakkak ki, sabredenin çektiği sıkıntı,

şükredenin çektiği sıkıntıdan çok daha ağırdır. Ne var ki, ben yine de Mutarrıf İbnu Abdillah gibi söyleyeceğim: "Sıhhatli olup şükretmeyi, belâ çekip sabretmeye tercîh ediyorum."
Bu sözde, insanın cibillî ve fıtrî olan sabırsızlığının değerlendirildiği görülmektedir. Yaratılışı icâbı insanoğlu musîbete fazla sabır ve tahammül gösteremez. Bu yüzden fazlı, sevabı ne kadar çok olursa olsun, belânın tâlibi çıkmaz. Bunu, esâsen dînimiz de tavsiye etmez. Şurası da muhakkak ki, istitâ (tahammül gücü) hasebiyle sabrın hakkını verenlerin sayısı, istitâ hasebiyle şükrün hakkını verenlerden daha azdır.
Ebû Abdillah İbnu Merzûk, ulemânın, fakirlik mi zenginlik mi, yoksa kefâf mı daha efdal olduğu husûsundaki ihtilâfına dikkat çektikten sonra der ki: "Meselenin aslı şudur: "Kul için, Allah indinde, fakirlik mi yoksa zenginlik mi daha iyidir, ta ki bu hâli iktisab edip onunla ahlâklansın? Bir başka ifâdeyle, acaba malda azlıkla, kalbini meşguliyetlerden boşaltıp, münâcâtın lezzetine nâil olmak ve uzun hesapların sıkıntılarından istirâhat bulmak için kazanç gayretine düşmemek mi daha iyi, yoksa zenginlikte başkalarına faydalı olmak imkanı bulunması hasebiyle tasadduk, yardım iyilikler, sıla-i rahimlerle Allah'a yakınlığı artırmak gayesiyle mal kazanmak için meşguliyet mi daha iyidir?"
İbnu Merzûk bu soruyu şöyle cevaplar: "Durum böyle olunca, bizce efdâl olan, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ve Ashâbı'nın cumhuru tarafından tercih edilen dünyalıktan azlık, çiçeklerinden uzaklıktır.
Kazanma gayretine düşmeden, miras ve ganimet taksiminden payına düşenle dünyalığa kavuşanların durumuna gelince: Bunlar için, bu parayı iyilik yollarından biriyle çarçabuk tamamen elden çıkarmak mı daha hayırlıdır, yoksa başkalarına daha çok maddî yardımlarda bulunarak sevabını iyice artırmak düşüncesiyle, bu serveti nemâlandırmak için gayret göstermesi mi daha hayırlıdır?"
ELCEVAP: Bu hususta da önceki açıklamamız mûteberdir."
İbnu Merzûk'tan bu iktibası yapan İbnu Hacer, onun bir iddiasına katılmaz: Resûlullah'ın Ashabı'nın cumhuru tarafından fakirliğin benimsenmiş olması. "Onların ahvâlinden meşhur olan husus, bu iddiayı reddeder. Zîra, onlar, Allah fetihleri nasîb ettikten sonra iki kısma ayrıldı. Bir kısmı, şahsen nefsi zenginlik'le muttasıf olma haliyle birlikte servetlerini muhafaza edip yardımlar, sadakalar ve iyiliklerde bulunarak Allah'a yaklaşmayı devam ettirmeyi tercîh etti; bir kısmı da, fetihlerden önceki hâli üzre, yani yokluk ve darlık içinde hayatını sürdürmeyi tercîh etti, ancak bunlar, önceki gruba nisbeten cidden çok az kimselerdi. Selef'in hayatında ihtisâs yapanlar, söylediğimiz bu husûsun doğruluğunu bilirler.

Onların bu durumlarını aksettiren haberler çoktur, sayıya gelmez."
Zenginlik ve fakirliğin leh ve aleyhindeki delil ve değerlendirmeleri bîtaraf olarak karşılıklı münâkaşalarla vermeye devam eden İbnu Hacer, zaman zaman şahsî tercihinin zenginlik tarafında olduğunu ihsas ettirecek ip uçları verir. Onlardan biri şu cümlesidir: Mevzû üzerinde tereddüdlü noktalar da vardır. Bunlardan biri hiçbir şeyi olmayan insanın durumudur. Bunun için evlâ olanı, isteme zilletinden kendini koruması için kazanmasıdır veya çalışmayı bırakıp istemeksizin açılacak rızık kapısını beklemesidir. Nitekim Ahmed İbnu Hanbel gibi zühd ve verâsıyla meşhur olmuş bir zâtın, kendisine bu hususta soran kimseye şöyle söylediği sahîh bir surette bilinmektedir: اِلْزَمِ السُّوقَ "Pazara müdavim ol, (ticaret yap)." Bir diğerinde اِسْتَغْنِ عَنِ النَّاسِ فَلَمْ اَرَ مِثْلَ الْغِنَى عَنْهُمْ "Halktan istiğna et. İnsanlardan istiğna kadar büyük fazilet bilmiyorum."
Ebû Bekr el-Mervezî'nin nakline göre Ahmed İbnu Hanbel şunu da söylemiştir: "Herkes için en uygun şey Allah'a tevekkül etmek ve nefislerini kazanmaya alıştırmaktır. Kim kazancı terketmenin efdâl olduğunu söylerse, dünyayı muattal hâle getirmek isteyen bir ahmaktır."
Ebû Bekr el-Mervezî de şunu söyler "Ta'lim ve taallümden alınan ücret, bana, insanların elindekini yiyip intizaren oturmaktan daha iyidir... Meslek icra etmeden boş oturan kimseyi, nefsi, insanların elinde olanı istemeye dâvet etmiştir."
Hz. Ömer (radıyallâhu anh) de şunu söylemiştir: "(Nafile ibâdet ve tefekküre mâni) bazı durumların bulunduğu bir kazanç insanlara ihtiyaç arzetmekten daha hayırlıdır." Servet sahibi olan Saîd İbnu'l-Müseyyeb' den rivâyete göre, ölürken şöyle demiştir: "Rabbim, biliyorsun ki bu malı dînimi siyânet için topladım." Buna benzer ifâdeler seleften Süfyân Sevrî, Ebû Süleymân ed-Dârânî ve benzeri büyüklerden nakledilmiştir. Keza Sahabe ve Tâbiîn'e mensup büyüklerin hiçbirinden, kendilerini kaderin açacağı bir geçim kapısını beklemeye terkederek, rızık kazanma gayretini bıraktığına dâir rivâyet gelmemiştir. Zenginliği üstün görenler şu âyeti de delil göstermişlerdir. (Meâlen): "Ey îmân edenler! Onlara karşı gücünüzün yettiği kadar -Allah'ın düşmanı ve sizin düşmanlarınızı ve bunların dışında Allah'ın bilip sizin bilmediklerinizi yıldırmak üzere kuvvet ve savaş atları hazırlayı." (Enfâl 60). Derler ki: "Burada emredilen kuvvet ve "savaş atları" gibi şeylerin hazırlanması ancak mal ile mümkündür."
Sonuç olarak şunu söyleyeceğiz: Zenginlik veya fakirliği değerlendirirken, İslâm

ulemâsı meseleyi tek zâviyeden görmemiş, çok buudlu olarak tahlîl etmiştir. Her görüş sâhibinin dayandığı nassî deliller olduğu gibi haklılık kazandıran nokta-i nazar da vardır. Hiç birini kesin bir dille reddetmek veya mutlak doğru olarak değerlendirmek mümkün değildir. Meselenin günümüz şartlarında muallâkta kalmaması için Bediüzzaman merhumun bir cümlesini kaydedeceğiz:
"Îlâyı Kelimetullah'ın bu zamanda bir büyük sebebi maddeten terakki etmektir!" [3]

BİRİNCİ FASIL

ZÜHD VE FAKRIN MEDHİ VE BUNLARA TEŞVİK

-1- عن سهل بن سعد رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]مَرَّ رَجُلٌ عَلى رَسُولِ اللّهِ # فقَالَ لِرَجُلٍ عِنْدَهُ: مَا رأيُكَ في هذَا؟ فقَالَ: رَجُلٌ مِنْ أشْرَافِ النَّاسِ: هَذَا وَاللّهِ حَرِىٌّ إنْ خَطَبَ أنْ يُنْكَحَ، وَإنْ شَفَعَ أنْ يُشَفَّع. فَسَكَتَ النَّبىُّ # ثُمَّ مَرَّ رَجُلٌ آخَرُ. فَقَالَ لَهُ النَّبىُّ #: مَا رَأيُكَ في هذَا؟ فقَالَ: يَا رَسُولَ اللّهِ. هذَا رَجُلٌ مِنْ فُقَرَاءِ المُسْلِمِينَ، هَذَا واللّهِ حَرِىٌّ إنْ خَطَبَ َ يُنْكَحُ، وَإنْ شَفَعَ َ يُشَفَّع. وَإنْ قَالَ َ يُسْمَعُ لِقَوْلِهِ. فقَالَ النَّبىُّ #: هذَا خَيْرٌ مِنْ مِلْءِ ا‘رْضِ مِثْلَ هذَا[. أخرجه الشيخان .

1. (2067)- Sehl ibnu Sa'd (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Bir adam, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a uğradı. Efendimiz, yanında bulunan bir zâta: "Şu gelen kimse hakkında reyin nedir?" diye sordu. Adam: "O, halkın eşrafındandır, bu vallahi bir kıza tâlib olsa hemen evlendirilmeye; birisi lehine şefaate bulunsa, şefaatinin yerine getirilmesine lâyıktır" dedi.
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sükût buyurdular. Derken az sonra bir adam daha uğradı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yanındakine: "Pekiyi bunun hakkında reyin nedir?" dedi. Adam: "Ey Allah'ın Resûlü! Bu, müslümanların fakir takımındandır. Vallâhi, bu bir kıza tâlib olsa evlendirilmemeye, şefaatte bulunsa itibar edilmemeye, bir şey söylese dinlenilmemeye lâyıktır?" cevabını verdi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):
"Bu, onun gibilerin bir arz dolusundan daha hayırlıdır?" buyurdu." [Buhârî, Rikâk 16, Nikâh 15, İbnu Mâce, Zühd 5, (4120).][4]

-2- وعن أبى ذر رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قال رسولُ اللّهِ #: لَيْسَتِ الزَّهَادَةُ في الدُّنْيَا بِتَحْرِيمِ الحَلِ وَ إضَاعَةِ المَالِ، وَلَكِنِ الزَّهَادَةُ أنْ تَكُونَ بِمَا في يَدِ اللّهِ تَعالَى أوْثَقَ مِنْكَ بِمَا في يَدِكَ. وَأنْ تَكُونَ في

ثَوَابِ المُصِيبَةِ إِذَا أصِبْتَ بِهَا أرْغَبَ مِنْكَ فِيهَا لَوْ أبَّهَا أُبْقِيَتْ لَكَ[. أخرجه الترمذي.وزاد رزين: ‘نَّ اللّهَ تَعالى يَقُولُ: لِكَيْ تَأسَوْا عَلى مَا فَاتَكُمْ وَ تَفْرَحُوا بِمَا آتَاكُمْ .

2. (2068)- Ebû Zerr (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) efendimiz buyurdular ki: "Dünyada zâhidlik, helâl olanı haram etmek veya malı ziyân etmekle olmaz. Gerçek zâhidlik, Allah'ın elinde olana, kendi elinde olandan daha çok güvenmen ve bir müsîbete düştüğün zaman getireceği sevabı sebebiyle, onun devamına rağbet göstermendir." [Tirmizî, Zühd 29, (2341); İbnu Mâce, Zühd 1, (4100).]
Rezîn şunu ilâve etti: "Zîra Allah Teâlâ Hazretleri şöyle buyurmuştur: "Bu, kaybettiğinize üzülmemeniz ve Allah'ın size verdiği nimetlerle şımarmamanız içindir" (Hadîd 23).[5]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, hakîki zâhidliğin nasıl olduğunu anlatıyor. Buna göre kişinin, helâli haram kılmak, malını mülkünü yüzüstü bırakıp ziyan olmasına seyirci kalmak gibi bir kısım zoraki davranışların zâhidlikle ilgisi olmadığını belirtiyor. O halde gerçek zühd, kişinin Allah'ın rızkı vereceği husûsundaki vaadine güvenmek, ummadığı yerden rızık verdiğine kesin bir îmanla inanmak, Allah'a olan îtimad ve güvenini, elinde tuttuğu akar mal, sanat, mevki ve makam gibi şeylere olan güveninden çok fazla kılmaktır. Çünkü kendi elindekilerin telef olması, bir bir yok olması mümkündür, fakat Allah'ın elinde bulunanlar bâkîdir, ebedîdir. Nitekim âyet-i kerîmede: مَا عِنْدَكُمْ ينفد وما عِنْدَاللّهِ بَاقٍ "Sizde olanlar tükenir ama, Allah katında olanlar sonsuzdur" (Nahl 96) buyurulmuştur.
Musîbetle ilgili cümlenin mânasını da Aliyyü'l-Kârî şöyle açıklar: "(Musîbete karşı şikâyetçi, tahammülsüz olma. Bilakis) hâsıl edeceği sevabı düşünerek, yokluğundan ziyâde varlığına rağbet et, devamını iste. İşte bu iki hal, senin gerçekten dünyayı terkedip âhirete yönelmiş olduğuna iki sâdık ve âdil şâhiddir." [6]

-3- وعن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]قال رسولُ اللّه #: إنْ

سَرَّكِ اللّحُوقُ بِى فَلْيَكْفِكِ مِنَ الدُّنْيَا كَزَادِ الرَّاكِبِ، وَإيَّاكِ وَمُجَالَسَةَ ا'غْنِيَاءِ، وَ تَسْتَخْلِقِى ثَوباً حَتَّى تُرَقِّعِيهِ[. أخرجه الترمذي .
وزاد رزين. قَال عروة: فَمَا كَانَتْ عَائِشَةُ تَسْتَجِدُّ ثَوْباً حَتَّى تُرَقِّعَ ثَوْبَهَا وَتُنَكِّسَهُ، وَلَقَدْ جَاءَهَا يَوْماً مِنْ عِنْدِ مُعَاوِيَةَ ثَمَانُونَ ألْفاً فَمَا أمْسى عِنْدَهَا دِرْهَمٌ. فقَالَتْ جَارِيَتُهَا: فَهَّ اشْتَرَيْتِ لَنَا مِنْهُ بِدِرْهَمٍ لَحْماً؟ فقَالَتْ: لَوْ ذَكَّرْتِينِى لَفَعَلْتُ .

3. (2069)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "(Ey Âişe! Cennette) benimle olman seni mesrur edecekse sana dünyadan bir yolcunun azığı kadarı kifâyet etmelidir. Sakın zenginlerle sohbet arkadaşlığı etme. Bir elbiseye yama vurmadan eskimiş addetme." [Tirmizî, Libâs 38, (1781).]
Rezîn şunu ilâve etmiştir: "Urve dedi ki: "Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ), bir elbiseyi eskitip yamamadıkça ve içini dışına ters çevirip (bir zamanlar da öyle giyerek iyice eskitmedikçe) yenilemezdi. Bir gün kendisine, Muâviye tarafından gönderilmiş olan seksenbin (dirhem) geldi. Bu paradan, akşama tek dirhem kalmadı (hepsini tasadduk etti). Câriyesi ona: "Bana ondan bir dirhemlik olsun et alsaydın ya!" dedi. Hz. Âişe: "(Para varken) hatırlatmış olsaydın, isteğini yapardım" dedi."[7]

AÇIKLAMA:

Bu rivâyet, Âl-i Beyt'in yaşayışına ışık tutmaktadır. Dünya ile olan bağlantısını, gölgelenmek üzere bir müddet dibine oturup ondan sonra bırakıp giden yolcunun, güzergahta rastladığı ağaçla olan irtibatına benzeten Hz. Peygamber, zevce-i pâkleri Âişe vâlidemize uhrevî beraberliği daha bir garantileyecek hayat tarzının bir sahnesini tasvir ediyor: "Elbiseyi yamalı olarak giymeden yenilememek."
Âişe vâlidemiz (radıyallâhu anhâ), sadece yamamakla kalmıyor, renk vs. yönleriyle daha az yıpranıp, yenilik havası taşıyan iç yüzünü dış yüz yaparak, bir müddet öyle giyiyor. Urve (rahimehullah)'nin açıklaması, Hz. Âişe'nin bu davranışının fakirlik veya cimrilikten olmayıp, zahidlikten olduğunu

göstermektedir. Umumî Açıklama kısmında temas edildiği üzere gerçek zâhidlik budur. Maddî imkanlar varken dünyaya itibar etmemek... Yüce vâlidemiz bunun örneğini vermiştir. Allah Kıyamet günü şefaatine müyesser kılsın.[8]

4ـ وعن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]كانَ رسول اللّهِ #: يَقُولُ: اَللَّهُمَّ اجْعَلْ رِزْقَ آلِ مُحَمَّدٍ قُوتاً[. وفي أخرى كَفَافاً. أخرجه الشيخان والترمذي.»الْكَفَافُ« الذي يفصل عن الحاجة.

4. (2070)- Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle dua ederdi: "Allah'ım, Âl-i Muhammed'in rızkını belini doğrultacak kadar ver -Bir diğer rivâyette- "yetecek kadar ver" buyurmuştur." [Buhârî, Rikâk 17; Müslim, Zekât 126, (1055); Tirmizî, Zühd 38, (2362).][9]

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Allah'tan rızk olarak, ölmeyecek kadar istemiştir. Rivâyetlerde bu miktar iki ayrı kelime ile ifâde edilmektedir. Kût ve kefâf. Kût, "ölmeyecek kadar", "belini doğrultmaya yetecek kadar" veya "başkasından istemeye ihtiyaç bırakmayacak kadar yiyecek" diye açıklanmıştır. Kefâf daha önce, Umûmî Açıklama kısmında geniş açıkladığımız üzere, zarûrî ihtiyaçları tam karşılayan, ne fazla ne de noksan olmayan miktar olarak tarif edilebilir.
Âl-i Muhammed tabiri ile, bu hadiste, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hanımları ile çocukları kastedilmiş olmalıdır. Resûlullah'ın ve ailesinin asgari miktarla yetindiklerini te'yîd eden rivâyetler çoktur. Tirmizî'nin "Resûlullah ve ehlinin maişetleri adında bir babta kaydettiği rivayetlerden bazıları şöyle:
* "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ekmek ve etten doyuncaya kadar günde iki sefer yemeden dünyadan göçmüştür."
* "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) arpa ekmeğinden doyuncaya kadar peşpeşe iki gün yemeden ruhu kabzedildi."
* "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ve ailesi, üst üste üç gün doyuncaya kadar buğday ekmeği yemeden dünyadan ayrıldı."* "Resûlullah üst üste birçok geceleri aç geçirir, ehli de akşam yemeği bulamazlardı. Onların ekmekleri çoğunlukla arpa ekmeği idi."

* "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yarın için bir şey biriktirmezdi."
* "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ölünceye kadar (mükellef hazırlanmış) bir sofrada yemek yemedi, (pasta şeklinde) ince yapılmış ekmek de yemedi."[10]

-5- وعن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]كَانَ رسولُ اللّهِ # يَقُولُ: اللَّهُمَّ أَحْيِنى مِسْكِيناً وَأمِتْنِي مِسْكِيناً وَاحْشُرْنِى في زُمْرَةِ المَسَاكِينِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، قَالَتْ عَائِشَةُ لِمَ يَا رَسُولَ اللّهِ؟ قال: إنَّهُمْ يَدْخُلُونَ الجَنَّةَ قَبْلَ ا'غْنِيَاءِ بِأرْبَعِينَ خَرِيفاً. يَا عَائِشَةُ َ تَرُدِّى الْمِسْكِينَ وَلَوْ بِشِقِّ تَمْرَةٍ، يَا عَائِشَةُ أحِبِّى المَسَاكِينَ وَقَرِّ بِيهِمْ فَإنَّ اللّهَ يُقَرِّبكِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ[. أخرجه الترمذي.والمراد »بِالخَرِيفِ« السَّنَةُ.وفي حديث آخر: خَمْسِمَائَةِ عَامٍ، والجمع بينهما أن المراد با'ربعين تَقَدُّمُ الفقير الحريص علًى الغنىّ الحريص، وبالخمسمائة تقدم الفقير الزاهد على الغنى الراغب فكان الفقير الحريص على درجتين من خمس وعشرين درجة من الفقير الزاهد، وهذا نسبة ا'ربعين إلى خمسمائة، وهذا التقدير وأمثاله يجرى على لسان الرسول # جُزافاً و اتفاقاً بل لسرّ أدركه، ونسبة أحاط بها علمه، فأنه َ ينْطِقُ عن الهوى .

5. (2071)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle dua etmişti: "Allah'ım, beni miskin olarak, yaşat, miskin olarak ruhumu kabzet, kıyamet günü de miskinler zümresiyle birlikte haşret."
Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) atılarak sordu: "Niçin ey Allah'ın Resûlü?"
"Çünkü, dedi, onlar cennete, zenginlerden kırk bahar önce girecekler. Ey Âişe! fakirleri sev ve onları (rivâyet meclisine) yaklaştır, tâ ki Kıyâmet günü Allah da sana yaklaşsın." [Tirmizî, Zühd (2353).]
Diğer bir hadiste: "Beşyüz yıl" tabiri vardır. İki hadis şöyle cem'edilir: "Kırktan maksad hırs sahibi fakirin, hırs sahibi zenginden öne geçeceği müddettir. Beşyüzden maksad, zâhid fakirin hırslı zenginden önce gireceği müddettir.

Böylece hırs sâhibi fakir, zâhid fakirin yirmibeş derece üstünlüğüne nazaran iki derecelik bir üstünlüğe sahiptir. Bu kırkın beşyüze nisbetidir. Bu ve benzeri takdirler Resûlullah'ın lisanında mücâzefe veya tesâdüfî olarak cereyan etmez. Bilakis idrâk ettiği bir sır veya ilminin ihâta ettiği bir nisbet sebebiyle söylenmiştir. Zîra o hevâdan konuşmaz."[11]

AÇIKLAMA:

1- Miskin, meskenet'ten gelir, zillet ve fakirliğe düşmüş demektir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Rabbine karşı tavazuunu ve fakrini ifâde etmek için bu tabiri kendisi hakkında kullanmıştır. Bu sözüyle ayrıca ümmetini tevâzuya bürünüp, kibir ve gururdan kaçınmaya irşâd etmektedir. Hadiste fakirlerin, çektikleri meşakkatlere sabretmeleri sebebiyle kazandıkları uhrevî derecelerin yüceliğine ve Allah'a olan yakınlıklarına da dikkat çekilmiş olmaktadır. Sühreverdî'ye göre, Resûlullah Allah'tan fakirlerle birlikte haşredilmeyi dilemesi, fakirlerin Kıyamet günü ne kadar yüce bir mertebede olacaklarının en güzel ifadesidir.
2-Kırk bahar demek kırk yıl demektir, çünkü bahar bir yılın dört mevsiminden sadece birisidir. Resûlullah bir başka hadiste فُقَرَاءُ الْمُهَاجِرِينَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ قَبْلَ اَغْنِيَائِهِمْ بِخَمْسَمِائَةِ عَامٍ "Muhâcirlerin fakirleri, zenginlerinden beşyüz yıl önce cennete girecekler" buyurmaktadır.
Bu iki hadis arasındaki rakam farkı, bunların tahdîd değil, çokluk ifâde etmek maksadıyla kullanılmış olmaları hatırlatılmak sûretiyle te'lîf edilmiştir. İkisinde de gâye aynıdır. Maksad birinde kırk, birinde beşyüz denilerek ifade edilmiştir.
Bir başka îzah da fakirler arasındaki farka dayandırılmıştır. şöyle ki: Taberî'nin Mesleme İbnu Muhalled'den yaptığı bir rivâyette: "Muhâcirler, cennete diğer mü'minlere nazaran kırk bahar önce girecekler, sonra ikinci zümre yüz bahar sonra girer" denmektedir. Burada ifâde edilen mânaya göre, üçüncü zümre ikiyüz yıl sonra girecek demektir. Sanki onlar en az beş zümreye ayrılmış olmaktadır. Bir başka ifadeyle, fakirlerin arzedecekleri sabır, şükür ve arıza hallerine bağlı olarak kendi aralarında farklı mertebelere sahiptirler. Şu halde beş yüz rakamıyla, en üstün dereceyi tutan zâhid fakir'in, dünyayı taleb eden zenginle arasındaki fark ifâde edilmiştir. Harîs fakir ise, zâhid fakirin sahip olduğu yirmibeş derece üstünlükten sâdece iki derecesine sahiptir. Bu, kırkın beşyüze nisbetine denktir. Görüldüğü üzere, lisan-ı nübüvvetten telâffuz edilip hadisler

olarak bize intikal eden beyanlarda yer alan rakamlar, mucâzefe veya tesâdüf olmayıp, Efendimiz bizzat idrâk ettiği bir sır ve ilminin ihâta ettiği bir hikmet sebebiyledir. Zîra, Efendimiz aleyhissalâtu vesselâm hevasından konuşmaz, her ne konuşmuşsa kendisine yapılan bir vahye dayanır (Necm 3-4).
Aliyyü'l-Kârî hadisi açıkladıktan sonra der ki: "Başka hiçbir delîl bulunmasa bile, bu hadis tek başına şu hükmün verilmesi için yeterlidir: "Sabreden fakir, şükreden zenginden hayırlıdır."
el-Kârî, tahlîlini şöyle tamamlar: "Fakirlik iftihar vesilesidir, onunla iftihâr edip övünmekteyim. اَلْفَقْرُ فَخْرِى وَبِهِ افْتَخِرُ hadisi bâtıldır, huffâzdan Askalânî ve başkalarının tasrîh ettiği üzere bunun müteber bir aslı yoktur. Ancak كَادَ الْفَقْرُ اَنْ يَكُونَ كُفْراً "Fakirlik küfür olayazdı" hadisi çok zayıftır. Sahîh olması halinde, mânayı kalbî fakr'a hamletmek gerekir. Yani, kişiyi sızlanma ve korkuya atan, Allah'ın hükmüne rızasızlığa, sema ve arzın Rabbince yapılan taksime itiraza sevkeden fakirliğe hamledilmesi gerekir. İşte bu sebeplerdir ki Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): لَيْسَ الْغِنَى عَنْ كَثْرَةِ الْعَرضِ وَلَكِنَّ الْغِنَى غِنَى النَّفْسِ "çok malla zengin olunmaz. Gerçek zenginlik kalb zenginliğidir" buyurmuştur.
Bazı âlimler, Resûlullah'ın fakirlikten Allah'a sığınmasıyla ilgili rivâyetleri de, aynı şekilde te'vîl ederek: "Bundan maksad "gönül fakirliği"dir demişlerdir. İbnu Abdülberr ise şunları söyler: "Resûlullah'ın istiâze ettiği fakirlik, kefâfın altına düşen fakirliktir, bu durumda kalbî zenginliği de olmaz. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın nezdindeki zenginlik kalb zenginliği idi. Âyet-i kerîmede: "Seni fakir bulup zenginletirmedi mi?" (Duhâ 8) buyurulmuştur. Resûlullah'ın zenginliği kendinin ve ailesinin bir yıllık kût'unu biriktirmekten öte geçmemiştir. Onun zenginliği kalbinde Rabbine karşı beslediği güveni idi. (Kulluğu) unutturucu fakirlikten de, tuğyana atıcı zenginlikten de Allah'a sığınırdı. Bu durumda, fakirlik ve zenginliğin iki mezmûm kutupları teşkîl ettiğine delil vardır. Bu bâbta gelen rivâyetler belirttiğimiz son husûsta ittifak eder."[12]

-6- وعن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قال رسول اللّه #: يَدْخُلُ الْفُقَرَاءُ الجَنَّةَ قَبْلَ ا٘غْنِيَاءِ بِخَمْسِمَائَةِ عامٍ نِصْفِ يَوْمٍ[.

أخرجه الترمذي .

6. (2072)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Fukaralar, cennete zenginlerden beşyüz yıl önce girerler. Bu (Allah'ın indinde) yarım gündür." [Tirmizî, Zühd 37, 2354).] [13]

AÇIKLAMA:

1-Hadisin açıklaması önceki hadiste yapılmıştır.
2- Beşyüz yılın Allah indindeki yarım gün etmesi, Allah'ın indindeki bir gün, dünya ölçülerindeki bin yıla tekabül etmesindendir. Zîra âyette şöyle denmiştir: "Rabbinin katında bir gün, saydıklarınızdan bin yıl gibidir" (Hacc 47). Ancak, yine Kur'ân-ı Kerîm'in bir başka âyetinde "miktarı elli bin yıl olan bir gün"den de söz edilmektedir (Secde 5). Bu farklılıkla ilgili bir te'vile göre, zamanın değeri mü'min için ayrı, kâfir için ayrıdır. Mü'min için bir gün bin yıl gibi uzarken, kafir için ellibin yıl gibi uzayacaktır. Zîra yine âyetle sâbittir ki, aynı müddet ebrâr için daha kısa, kâfirler için daha uzundur: "O boru öttürülünce, işte o(gün) kâfirlerin aleyhinde pek çetin bir gündür, kolay değil. " (Müddessir 9-10). [14]

-7- وعن أبى عبدالرحمن الحُبُلِى قال:]سَألَ رَجُلٌ عَبْدَاللّهِ بْنَ عَمْرِو ابْنِ الْعَاصِ فقَالَ: ألَسْنَا مِنْ فُقَرَاءِ المُهَاجِرِينَ. فقَالَ لَهُ: ألَكَ زَوْجَةٌ تَأوِى إلَيْهَا؟
قالَ: نَعَمْ قالَ: ألكَ مَسْكَنٌ تَسْكُنُهُ؟ قالَ: نَعَمْ. قالَ: فَأنْتَ مِنَ ا‘غْنِيَاءِ، قال: فإنَّ لِى خَادِماً؟ قالَ: فَأنْتَ مِنَ المُلُوكِ[. أخرجه مسلم .

7. (2073)- Ebû Abdirrahman el-Hubulî anlatıyor: "Bir adam Abdullah İbnu Amr (radıyallâhu anh)'a sorarak dedi ki: "Biz muhâcirlerin fakirlerinden değil miyiz?" Abdullah da ona sordu: "Kendisine sığındığın bir zevcen var mı?" Adam: "Evet"

dedi. Abdullah: "Senin oturduğun bir meskenin var mı? Adam: "Evet!" deyince Abdullah: "Sen zenginlerdensin!" dedi. Adam: "Benim bir de hizmetçim var!" diye ilave edince, Abdullah: "Öyleyse sen krallardansın!" dedi." [Müslim, Zühd 37, (2979).][15]

-8- وعن أبى سعيد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]جَلَسْتُ في عِصَابَةٍ مِنْ ضُعَفَاءِ المُهَاجِرِينَ وَإنَّ بَعْضَهُمْ لَيَسْتَتِرُ بِبَعْضٍ مِنَ الْعُرى، وَقَارِئُ يَقْرَأُ عَلَيْنَا إذْ جَاءَ رسولُ اللّهِ # فقَامَ عَلَيْنَا فَسَكَتَ الْقَارِئُ. فقَالَ: مَا كُنْتُمْ تَصْنَعُونَ؟ قُلْنَا: كَانَ قَارِئٌ يَقْرَأُ عَلَيْنَا نَسْتَمِعُ كِتَابَ رَبِّنَا. فقَالَ: الْحَمْدُللّهِ الَّذِى جَعَلَ في أُمَّتِى مَنْ أُمِرْتُ أنْ أُصَبِّرَ نَفْسِي مَعَهُمْ، وَجَلَسَ وَسَطَنَا لِيَعْدِلَ نَفْسَهُ بِنَا. ثم قال بِيَدِهِ هكذَا: فَتَحَلَّقوا وَبَرَزَتْ وُجُوهُهُمْ. قالَ: فَمَا رَأيْتُ رسولَ اللّهِ # عَرَفَ مِنْهُمْ أحَداً غَيْرِى، ثُمَّ قالَ: أبْشِرُوا يَا صَعَالِيكَ المُهَاجِرِينَ بِالنُّورِ التَّامِّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ تَدْخُلُونَ الجَنَّةَ قَبْلَ أغْنِيَاءِ النَّاسِ بِنِصْفِ يَوْمٍ، وَذلِكَ خَمْسُمائَةِ سَنَةٍ[. أخرجه أبو داود والترمذي.»الْعِصَابَةُ« الجماعة من الناس.»تَحَلَّقُوا« أى صاروا حلقة مستديرة .

8. (2074)- Ebû Saîd (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Muhâcirlerin fakirlerinden bir grupla birlikte oturmuştum. Bunlardan bir kısmı, bir kısmı (nın karaltısından istifâde) ile çıplaklıktan korunuyordu. Bir kâri de bize (Kur'ân) okuyordu. Derken Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) çıkageldi ve üzerimizde dikildi. Resûlullah'ın yanımızda dikilmesi üzerine kâri okumayı bıraktı. Resûlullah da selam verdi ve :

"Ne yapıyorunuz?" diye sordu.

"Ey Allah'ın Resûlü! dedik, o kârimizdir, bize (Kur'ân) okuyor. Biz de Allah Teâlâ'nın kitabını dinliyoruz."

Bunun üzerine Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Ümmetim arasında, kendileriyle birlikte sabretmem emredilen kimseleri yaratan Allah'ıma hamdolsun!" dedi.

Sonra, kendisini bizimle eşitlemek üzere Resûlullah, ortamıza oturdu.Ve eliyle işâret ederek: "Şöyle (halka yapın)" dedi. Cemaat hemen etrafında halka oldu, yüzleri ona döndü.
Ebû Saîd der ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın onlar arasında benden başka birini daha tanıyor görmedim. (Herkes yeni baştan vaziyetini alınca) Resûlullah şu müjdeyi verdi:
"Ey yoksul muhâcirler, size müjdeler olsun! Size Kıyamet günündeki tam nûru müjde ediyorum. Sizler cennete, insanların zenginlerinden yarım gün önce gireceksiniz. Bu yarım gün, (dünya günleriyle) beşyüz yıl eder." [Ebû Dâvud, İlim 13, (3666); Tirmizî, Zühd 37, (2352).][16]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivâyet Medîne'ye hicret eden bir kısım müslümanların maddî durumlarını aksettirmesi bakımından dikkat çekicidir: Birbirlerinin gölgesiyle tesettürü sağlamaya çalışacak kadar fakirlik. Resûlullah bunlara fakir kelimesini değil saâlîk kelimesini kullanarak hitabedecektir. Bu kelime sülûk'un cem'idir. Ne bir malı, ne bir dayanağı, ne de bir ümid imkânı bulunmayan fakir demektir. Dilimizde bu mânayı ifade için fakir diye tercüme ettik.
2- Kârî, okuyan demektir. Tabii ki burada, cemâate yüksek sesle Kur'an okuyup, dinleten demektir. İslâm'ın bidâyetinde din tebliğcilerine de kâri (veya mukri) denirdi, çünkü teblîğlerini, Kur'ân okuyarak yapıyorlardı.
3- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "... kendileriyle birlikte sabretmem emredilen.." sözüyle, şu mealdeki âyete işaret buyurmuştur: "Sabah akşam Rabblerinin rızasını dileyerek O'na yalvaranlarla beraber sen de sabret..." (Kehf 28).
4- Rivayette geçen "...Kendisini bizimle eşitlemek için ..." ifâdesi iki ayrı mânada anlaşılmıştır:
1) Resûlullah tevâzu maksadıyla, nefsini bizimki ile bir tutmak, eşitlemek üzere aramıza oturdu.
2) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) herkese eşit uzaklıkta olmak için halkanın ortasına oturdu.

5- Fakirlerin, cennete zenginlerden beşyüz yıl önce girme meselesiyle ilgili açıklamaları önceki iki hadiste yeterince yaptık.[17]

-9- وعن أسامة بن زيد رَضِيَ اللهُ عَنْهُما قال:]قالَ رسولَ اللهِ #: قُمْتُ عَلى بَابِ الجَنَّةِ فَكَانَ عَامَّةُ مَنْ دَخَلَهَا المَسَاكِينَ، وَأصْحَابُ الجَدِّ مَحْبُوسُونَ غَيْرَ أنَّ أصْحَابَ النَّارِ قَدْ أُمِرَ بِهِمْ إلى النَّارِ، وَقُمْتُ عَلى بَابِ النَّارِ، فَإذَ عَامَّةُ مَنْ دَخَلَهَا النِّسَاءُ[. أخرجه الشيخان.»الجَدُّ« الحظ والسعادة .

9. (2075)- Üsâme İbnu Zeyd (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "(Mirâc sırasında) cennetin kapısında durup içeri baktım. Oraya girenlerin büyük çoğunluğunun miskinler olduğunu gördüm. Dünyadaki imkân sâhiplerinin cehennemlikleri ateşe gitmeye emrolunmuşlardı, geri kalanlar da mahpus idiler. Cehennemin kapısında da durdum. Oraya girenlerin büyük çoğunluğu da kadınlardı." [Buhârî, Rikâk 51, Müslim, Zühd 93, (2736).][18]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aheyhissalâtu vesselâm), Mîrac sırasında veya rüyada gördüğü bir hakîkati ifâde etmektedir: Cehennem ahâlisinin çoğunu kadınlar teşkil ettiği gibi cennet ahâlisinin çoğunu da fakirler teşkil etmektedir. Bu çeşit rivâyetler çoktur. Bu rivâyetlerde kadınların fıtrî za-afları ile, maddi imkanların insan üzerindeki menfî etkilerine dikkat çekilmektedir. Ta ki, insanoğlu zayıf noktalarından uyarılmış olsun ve o noktalarda daha tedbirli davransın.
Nitekim, öncelikle annelik gibi, şefkat ve merhamet duygularının ileri derecede bulunmasını gerektiren bir vazîfe üzerine yaratılan kadın, kendisine verilen bu asli vazîfeye uygun olarak, erkeklere nazaran çok daha hissi, çok daha hassas bir tabiatla techiz edilmiştir. Bu fıtrî hissîliğin, yan tezâhürleri olacak ve bu da onun zayıf noktalarını teşkil edecektir. İşte Resûlullah, kadınlarla ilgili benzer hadislerinde, bazı İslâm düşmanı mugâlata sahiplerinin söylediği gibi kadınları istiskal etmiyor, bilakis onların zaaflarına dikkat çekerek, o noktalarda uyanıklığa sevkediyor.
Zenginler için de durum aynıdır. Zenginlik, insanı istiğna duygusuna boğarak, mâneviyattan, kulluktan uzaklaştırmaktadır. Ayrıca servetin kazanılmasında gayr-i meşru kazanç ihtimalleri, zekât ve sadakasını tam tamına verememe

ihtimâli, malın muhâfaza ve artırılması gibi zarûri meşguliyetlerin kişiyi fazlaca işgal etme hatarları (riskleri) mevcuttur. Öyle ise, ümmetinin her zümresine karşı rahmet ve şefkat hisleriyle dolu olan Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in bu zümrelerin zayıf noktalarına dikkat çekip, onları uyarmasından daha tabiî bir şey olamaz.

Dînimizin getirdiği hayat felsefesine göre, insan imtihan edilmek üzere yaratılmıştır. Kimisi azlık, kimisi çokluk; kimisi kadınlık, kimisi erkeklik; kimisi sağlık, kimisi hastalık; kimisi nimet, kimisi musibetle veya aynı insan yerine göre bazan sağlık, bazan hastalıkla, bazan bolluk, bazan darlıkla, nimet veya musibetle... imtihan edilecektir. Şeriat, bu farklı hallerin her birinde her bir farklı hal sâhibine nasıl davranmak gerektiğinin bilgisini getirmiş ve bu talimata uymasını emretmiştir. Bu talimâtı anlayacak derecede aklı olan herkes, buna uyup uymama durumuna göre hesaba çekilecektir.

Öyle ise zenginle veya kadınla ilgili veya bir başka durum sahibiyle ilgili dînî talimatı belirtilen çerçevede kavramak gerekir. Bu talimatta ne kadının istiskâli, ne servet sahiplerine düşmanlık aranmamalı, fıtrata hâkim kanunların beyânı, belirtilen şartlarda gerçek kulluğun nasıl yapılacağının öğretisi, bir başka ifade ile dinin siyâseti aranmalıdır. Kurtubî'nin sadedinde olduğumuz hadisle ilgili açıklamasını bu noktadan değerlendirelim:

"Kadınlar, cennetlikler arasında azınlığı teşkîl etmektedir. Çünkü onlara (hissiliğin galebesiyle akıllarının azlığı ve aldanmalarının çabukluğundan ötürü hevâ ve dünyanın peşin zinetlerine meyledip âhiretten yüz çevirme hâli galebe çalar."[19]

-10- وعن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قالَ رسولُ اللّهِ #: ابْغُونِى ضُعَفَاءَكُمْ، فَإنَّمَا تُنْصَرُونَ وَتُرْزَقُونَ بِضُفَائِكُمْ[. أخرجه أصحاب السنن.ومعنى »أبْغُونى« اطلبوا لى .

10. (2076)- Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bana zayıflarınızı arayın. Zîra sizler, zayıflarınız sebebiyle yardıma ve rızka mazhar kılınıyorsunuz." [Ebû Dâvud, Cihâd 77, (2594); Tirmizî, Cihâd 24, (1702); Nesâî, Cihâd 43, (6, 45-46).][20]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) burada fakirliği sebebiyle halkın zayıf addettiği kimselerin himâyesini , onların korunmasını, onlara yardım edilmesini emretmektedir.
2- "...zayıflarınız sebebiyle..." ibâresi: "onların aranızda olmaları sebebiyle ...", "onların dizginleri sizde olması sebebiyle", "onların duaları bereketine" diye anlaşılmıştır. Zayıf kimse aczini ve güçsüzlüğünü görünce, güç ve kuvvetten tam bir ihlâsla yüz çevirerek Allah'tan yardım ister. Böylece galebe elde eder. Nitekim "Nice az topluluk, çok topluluğa Allah'ın izniyle galebe çalmıştır" (Bakara 248) buyurulmuştur. Halbuki kuvvetli olan, kuvvetine güvenerek, galebe çalacağına kesin gözüyle bakar, kuvvetine mağrur olur. Bu onu tedbirsizliğe ve yalnızlığa iter, mağlubiyete götürür. Kur'ân-ı Kerîm, müslümanların Huneyn'de böyle bir gurura düşerek mağlup olduklarını haber verir (Tevbe 25).
3- Hadisi daha anlaşılır kılan bir ziyade Nesâî'nin rivayetinde yer almaktadır: "Allah bu ümmete zayıfları sebebiyle, onların duaları, namazları ve ihlasları hatırı için yardım eder." Yani "Zayıfların ibâdet ve duaları çok daha hâlisânedir. Çünkü, kalpleri dünyevî süslerle meşgûl değildir. Himmetleri bir şeyde toplanmıştır. Bu sebeple duaları makbuldür, amelleri (riyâdan) pâktır." Öyle ise onların bu makbul duaları sebebiyle düşmanlarınıza karşı yardım görüyorsunuz, belalar üzerinizden defediliyor.
4- Tîbî der ki: "Bu hadiste zenginlerle, düşüp kalkmaktan nehyedilmekte, fakirlere karşı tekebbür etmekten (büyüklenmekten) yasaklanmaktadır. Bu sebeple Hz. Lokman, oğluna: "Elbiseleri eski diye fakirleri hakir görme, çünkü senin de, onun da Rabbiniz birdir" demiştir. İbnu Muâz da: "Fakirlere olan sevgin peygamberlerin ahlâkındandır. Onlarla düşüp kalkamayı tercih etmen sâlihlerin alâmetlerindendir, onlardan kaçman da münâfıkların alâmetlerindendir" demiştir.
5- Son olarak, hadisle ilgili Münâvî'nin kaydettiği bir açıklamaya daha yer vermek isteriz: "Tenbih: Bu hadis ve buna benzeyen, هَلْ تُنْصَرُونَ وَتُرْزَقُونَ إِلَّا بِضُعَفَائِكُمْ "Siz ancak zayıflarınız sebebiyle yardım görür, rızka kavuşursunuz" hadisi ile Müslim'de gelmiş olan اَلْمُؤْمِنُ الْقَوِىُّ خَيْرٌ وَاَحَبُّ الى اللّٰهِ مِنَ الْمُؤْمِنِ الضَّعِيفِ وفي كُلٍّ خَيْرٌ "Kuvvetli mü'min Allah'a zayıf mü'minden daha hayırlı ve daha sevgilidir, ancak her

birinde hayır vardır" hadis arasında zâhiri bir teâruz vardır. Ancak düşünüldüğü zaman, aralarında zıtlık olmadığı görülür. Zîra kuvvetin medhinden murad Allah'ın zâtındaki kuvvettir ve azimdeki şiddet(in medhidir). Za'fın medhinde murad da sade yaşayış, kalp inceliği ve Cenâb-ı Hakk'ın celâlini müşâhede edince kendinden geçmedir. Veya kuvvetin zemminden (kötülenmesinden) murad, zorbalık ve büyüklenmedir, zayıflığın zemminden murad da Vâhidu'l-Kahhâr'ın hakkını yerine getirmede azim zayıflığıdır. Zîra Efendimiz (aleyhissalâtu vesselâm) burada: "Fakirlerin kuvvetiyle muzaffer olursunuz.." demiyor. Bilakis muradı "onların duası", "ihlası" vesair zikri geçen şeylerden biridir."[21]

-11- وعنه رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال: قال رسول اللّه #: مَا بَعثَ اللّهُ نبِيًّا إّ رَعى الْغَنَمَ قالُوا: وَأنْتَ يَا رسولَ اللّهِ؟ قالَ: نَعَمْ، كُنْتُ أرْعَاهَا عَلى قَرَارِيطَ ٔهْلِ مَكَّةَ]. أخرجه البخارى ومالك ولم يذكر القراريط .

11. (2077)- Yine Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: " Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) efendimiz buyurdular ki: "Allah hiçbir peygamber göndermedi ki, koyun çobanlığı yapmamış olsun."
"Sen de mi, Ey Allah'ın Resûlü?" diye sordular.
"Evet, dedi ben de bir miktar kırat mukabili Mekke ehline koyun güttüm." [Buhârî, İcâre 2; Muvatta, 18 (2, 971); İbnu Mâce, Ticârât 5, (2149).][22]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadiste bütün peygamberlerin hayatında bir çobanlık devresinin bulunduğu beyan edilmektedir. Nesâî'nin bir rivâyetinde şöyle denir: "Koyun sahipleri ile deve sahipleri övünmüşlerdi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Hz. Musa koyun çobanı olduğu halde pegamber oldu. Hz. Dâvud koyun çobanı olduğu halde peygamber oldu. Ben de ehlimin koyunlarını Ciyâd'da güderken peygamber oldum" dedi.
Hadiste geçen karârît kelimesi kîrât'ın cem'idir. Kîrât, hadiste bir yerin ismi olarak mı kullanılmıştır, yoksa dînar'ın cüzlerinden bir cüz mânasına mıdır?

Çünkü kîrât normalde kuruş gibi bir para birimidir. Karârît'ten maksat para'dır diyenler, Mekke ahâlisinin bu adı taşıyan bir bölge bilmediklerine dikkat çekerler. Açıklamada kaydettiğimiz rivâyet de ehline Ciyâd nâm mevkide koyun güttüğünü ifâde eder. İbnu Hacer: "Mekke halkına para ile, kendi ailesine de parasız koyun gütmüş olabileceğini" söyleyerek ihtilâfı birleştirir.
2- Peygamberlerin çobanlıktan geçmelerindeki hikmeti âlimler şöyle açıklamışlardı: "Peygamberler koyunları güderek, yürütülmesi boyunlarına yüklenen ümmetlerinin işleri hususunda tecrübe sahibi olmuşlardır. Zîra koyunlarla haşır neşir olma sonunda onlarda hilm ve şefkat duyguları gelişir. Çünkü onlar, koyunları gütmeye ve mer'ada dağılmalarından sonra toplamaya, bir otlaktan diğer bir otlağa nakletmeye, hayvanların vahşi hayvan ve hırsız nev'inden düşmanlarını defetmeye sabrettiler. Hayvanların tabiatlarındaki farklılıkları, zayıflıklarına ve muâhedeye olan ihtiyaçlarına rağmen aralarındaki şiddetli iftirakları görüp tecrübe edinirler. Bu durumdan ümmete karşı sabretmeye ülfet kazanırlar ve ayrıca ümmetin tabiatlarındaki değişiklikleri, akıllarındaki farklılıkları anlarlar. Böylece ümmetin yarasını sarar, zayıflarına merhamet eder, onlarla daha iyi geçinir. Bu davranışların vereceği meşakkatlere çobanlıktan gelenlerin tahammülleri, bu işlere birden bire girenlerden daha kolay olur.Koyun güdünce bu hususlar tedricen kazanılır.
Bu tecrübe işinde koyun üzerinde durulmuştur. Çünkü koyun diğerlerinden daha zayıf, bunların dağılmaları da deve ve sığırda daha fazladır. Çünkü deve ve sığırın bağlama imkânı vardır. Adeten koyun kırda bağlanmaz. Ayrıca, koyun daha çok dağılsa da, emirlere uyması diğerlerinden daha çabuk olur."[23]

-12- وعن عبداللّه بن مغفل رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]جَاءَ رَجُلٌ فقَالَ يَا رَسُولَ اللّهِ إنِّى أحِبُّكَ، فقَالَ: انْظُرْ مَا تَقُولُ قالَ. واللّهِ إنِّى ‘حبُّكَ، ثَثَ مَرَّاتٍ، فقَالَ: إنْ كُنْتَ تُحِبُّنِى فَأعِدَّ لِلْفَقْرِ تَجْفَافاً، فإنَّ الْفَقْرَ أسْرَعُ إلى مَنْ يُحِبُّنِى مَنَ السَّيْلِ إلى مُنْتَهَاهُ[. أخرجه الترمذي .

12. (2078)- Abdullah İbnu Muğaffel (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Bir adam gelerek "Ey Allah'ın Resûlü! Ben seni seviyorum" dedi. Resûlullah:
"Ne söylediğine dikkat et!" diye cevap verdi. Adam:

"Vallâhi ben seni seviyorum!" deyip, bunu üç kere tekrar etti. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bunun üzerine adama:"
Eğer beni seviyorsan, fakirlik için bir zırh hazırla. Çünkü beni sevene fakirlik, hedefine koşan selden daha sür'atli gelir." [Tirmizî, Zühd 36, (2351).][24]

AÇIKLAMA:

1- Aslında her mü'min Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı sevmekle mükelleftir, O'nsuz mü'min olunmaz. Öyle ise bu söz, ileri derecede bir sevgi duygusunun ifadesi olmaktadır. Bu seviyede bir sevgi, kişiye bir kısım hassasiyetleri tahmîl edecek olmasındandır ki, Resûlullah, bu söylediğin şeyin gerektirdiği mes'ûliyetlere katlanıp , titizlikleri yaşıyabilecek misin? mânasında: "Ne söylediğine dikkat et!" buyurmuştur. "... Fakirlik için zırh hazırla!" uyarısının gerisinde ciddî, muhâtaralı, azîm bir işe karar vermişsin, hele bir düşün, altından kalkabilecek misin? Bu, basit bir karar değil, kendini tehlikeli bir işe atıyorsun. Bunun arkasında pek çok bela ve musibetlerle imtihân var. Kendini bilerek bela ve musibetlere atmaktan daha büyük bir muhâtara (risk) var mı? gibi mânalar zihne gelmektedir.
Aliyyü'l-Kârî, burada hazırlanması emredilen zırhtan maksadın sabır olduğunu belirtir. "Çünkü der, sabır fakrı örter, tıpkı zırhın zarara karşı bedeni örttüğü gibi."
Belânın gelmesine selin misal verilmesi, sür'ati ifade içindir, çünkü yüksekten akan sel süratlidir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "İnsanlardan en şiddetli belaya maruz olanlar önce peygamberler, sonra veliler, sonra bunların benzerleridir" hadisi göz önüne alınınca, sadedinde olduğumuz hadis daha iyi anlaşılır.
Hak yolunda en büyük musibetlere katlanan Seyyidü'l-Enbiya Efendimizin yolunda gidenler, ona yakınlıklarının derecesini, onu sevme yolunda katlandıkları fedâkarlıklar, sıkıntılar ve mahrûmiyetlerle ölçebilirler.
Bu mi'yarın zamanımız için çok daha muteber olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü, öncelikle farz ve sünnetlerin yaşanmasında ifâdesini bulan sevmeye, zamanımızda çeşitli mâniler var. Bırakalım pek çok hayatî sünnetleri, farzların yerine getirilmesi bile bir kısım hatarları (riskleri) berâberinde getirmekte, mü'minleri işinden, aşından, terfîsinden etmektedir. Sünnete uymanın getireceği bu hatarları göze alamayıp, tâvizkârlığa düşen rahatına bağlı müslümanlar, şartların daha da ağırlaşmasına zemin hazırlayıp, dinî hayatta daha çok tavizler

istenmesine sebep olmaktadırlar.
Hülasa, ilk nazarda pek vazıh görünmeyen bu hadisin, üzerinde düşünülünce mûcizevî bir beyan olduğu görülmektedir.
Rabbimizden, Resûl-ü Ekrem'ini hakkıyla sevmeyi bizlere nasîb etmesini niyaz ediyoruz.[25]

-13- وعن عليّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]بَيْنَمَا نَحْنُ جُلُوسٌ مَعَ رسولِ اللهِ # إذْ طَلَعَ عَلَيْنَا مُصْعَبُ بْنُ عُمَيْرٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ مَا عَلَيْهِ إِلاَّ بُرْدَةٌ مُرَقَّعَةٌ بِفَرْوٍ، فَلَمَّا رَآهُ النَّبِيُّ # بَكَى لِلَّذِي كانَ فِيهِ مِنَ النِّعْمَةِ، ثُمَّ قالَ: كَيْفَ بِكُمْ إذَا غَدَا أَحَدُكُمْ في حُلَّةٍ، وَرَاحَ في أُخْرى، وَوُضِعَتْ بَيْنَ يَدَيْهِ صَحْفَةٌ، وَرُفِعَتْ أُخْرى، وَسَتَرْتُمْ بُيُوتَكُمْ كَمَا تَسْتَرُ الْكَعْبَةُ قالُوا يَا رسُولَ اللهِ: نَحْنُ يَوْمَئِذٍ خَيْرٌ مِنَّا اليَوْمَ، نُكْفَى المؤْنَةَ، وَنَتَفَرَّغُ لِلْعِبَادَةِ، فقَالَ: بَلْ أَنْتُمْ الْيَوْمَ خَيْرٌ مِنْكُمْ يَوْمَئِذٍ[. أخرجه الترمذي .

13. (2079)- Hz. Ali (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Biz Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte otururken uzaktan Mus'ab İbnu Umeyr (radıyallâhu anh) göründü, bize doğru geliyordu. Üzerinde deri parçası ile yamanmış bir bürdesi vardı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onu görünce, (Mekke'de iken giyim kuşam yönünden yaşadığı) bolluğu düşünerek ağladı. Sonra şunu söyledi:"
(Gün gelip, sizden biri, sabah bir elbise, akşam bir başka elbise giyse ve önüne yemek tabakalarının biri getirilip diğeri kaldırılsa ve evlerinizi de (halılar ve kilimler ile) Ka'be gibi örtseniz o zamanda nasıl olursunuz?"
"O gün, dediler, biz bugünümüzden çok daha iyi oluruz. Çünkü hayat külfetimiz karşılanmış olacak, biz de ibâdete daha çok vakit ayıracağız.
"Hayır! buyurdu, bilakis siz bugün o günden daha iyisinizdir." [Tirmizî, Kıyamet 36, (2478).][26]

AÇIKLAMA:

1- Mus'ab İbnu Umeyr, İslâm'ın ilk kahramanlarından biridir. Mekke' nin zengin

ailelerine mensuptur. En iyi giyinen, en yakışıklı gençlerindendir. Müslüman olunca ailesinin boykotuna maruz kalmış, maddî sıkıntılar çekmiştir. Öyle ki derisi buruş buruş olmuştur. Ayrıca ondaki İslâm aşkını bu sıkıntılar sarsmamıştır. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Akabe biatından sonra, daha hicret etmeden, İslâm'ı yaymak ve namaz kıldırmak üzere Medîne'ye göndermiştir. Medîneli müşriklere hep Kur'ân okuyarak teblîğde bulunduğu için kerdinsine mukri (ve kârî) denmiş idi.
Mus'ab (radıyallâhu anh), Resûlullah'ın rikkate gelerek gözlerinden yaşlar boşanmasına sebep olan maddi sıkıntı içerisinde, İslâm'a hizmete yılmadan devam etmiş, Uhud savaşında şehîd olduğu zaman, vücudunu örtecek kefen bile bulunamamıştır. Kıyamet günü huzur-u İlâhî'de tam bir şeref hil'ati yerine geçecek olan üzerindeki o yamalı elbisesi ile başı örtülmüş, ayakları da izhir otuyla kapatılmış öylece defnedilmişti. Habbâb (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile berâber hicret ettik. Sırf Allah'ın rızasını düşünüyorduk. Bizim ücretlerimizi Allah verecekti. Bir kısmımız ücretinden hiç bir şey yemeden öldü. Bazılarımızın da (daha dünyada) meyveleri olgunlaştı ve topladı. Mus'ab İbnu Umeyr, geride tek elbiseden başka hiçbir şey bırakmadan öldü. (Uhud'da öldüğü zaman) bu elbise ile başını örttüğümüz vakit ayakları açılıyordu, onunla ayağını örtsek başı açılıyordu. Resûlullah: "(Elbisesiyle) başını örtün, ayağına da izhir otu koyun" emretti."
2- Resûlullah, bu hadiste maddî bolluğun, dînî gayret ve ibâdette hassasiyet getirmeyip, her hususta rehâvet ve gevşekliğe sebep olacağını ders vermektedir. İslâm cemiyetini, maddi darlık değil, bilâkis bolluk ve rehâvetin yıkıma götüreceğini Hz. Peygamber pek çok hadislerinde beyan etmiştir. Tarih, medeniyetler kuran cemiyetlerin hep maddi refahın zirvesine ulaştıktan sonra gerilemeye ve yıkıma gittiklerini gösterir. Günümüzde bile, içtimâî çöküşlerin göstergesi kabûl edilen içki ve uyuşturucu salgınına ve çeşitli cinsi sapıklıkların yaygınlık kazanmasına hep zengin ve müreffeh cemiyetlerde rastlamaktayız.[27]

-14- وعن أبى أُمَامة بن ثعلبة ا'نصارى رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]ذَكَرُوا عِنْدَ النبىِّ #: الدُّنْيَا فقَالَ: أَ تَسْمَعُونَ، أَ تَسْمَعُونَ؟ إنَّ الْبَذَاذَةَ مِنَ ا'يمَانِ، إنَّ البَذَاذَةَ مِنَ ا'يمَانِ[. أخرجه أبو داود.»البَذَاذَةُ« بذالين معجمتين بينهما ألف: رثاثة الهيئة وترك

الزينة، والمراد به التواضع في اللباس، وترك التبجح به .

14. (2080)- Ebû Ümâme İbnu Sa'lebe el-Ensârî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanında dünyayı zikretmişlerdi. Buyurdular ki:
"Duymuyor musunuz, işitmiyor musunuz? Mütevâzi giyinmek îmandandır, mütevâzi giyinmek imandandır!" [Ebû Dâvud, Tereccül 1, (4161); İbnu Mâce, Zühd 22, (4118).][28]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu hadislerinde mü'mine sâde ve mütevazi giyinmeyi tavsiye etmektedir. Dünyada söz edilen bir sohbette te'kîdli bir üslubla kılık kıyafette sadeliğin tavsiye edilmesi, giyimin "dünya"ya ait bir keyfiyet olduğunu gösterir.
2- Mütevâzi olarak tercüme ettiğimiz bezâze kelimesini, İbnu'l-Esîr kıyafetce düşüklük, bayağılık olarak açıkladıktan sonra bundan maksadın "elbisede tevâzu olduğunu, fazlalığı terk olduğunu" belirtir. Biz, tevâzu olarak tercüme ettik. Kılık kıyafette, günümüzde olduğu gibi, bir moda yarışı ile, eskimeden elbise atmanın dînen te'yîd edilen bir yönü yoktur. Tevâzu ve sâdelik esastır, ancak bunu "sünepelik" olarak da anlamamak gerekir. Libas (giyecek) ile ilgili bölümde görüleceği üzere, gelire muvafık olarak giyinmeyi dînimiz tecvîz etmiştir.
Ne var ki bir önceki hadiste temas edildiği şekilde, imkân sahiplerinin sabah bir çeşit, akşam bir başka çeşit giyme havasına girmeleri cemiyetin iktisâdî hayatında bir kısım sıkıntılara sebep olacak, ahlakî ve dînî hayatta da bunun akisleri görülecektir.
Şu halde imkân sahiplerinin de böyle menfi durumların çıkabileceğini düşünerek, buna meydan vermemek düşüncesiyle tevâzu ve sâdeliği tercîh etmeleri dinin tavsiye ettiği sırat-ı müstakîm olmaktadır.[29]

15- وعن جابر رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]ذُكِرَ رَجُلٌ عِنْدَ النَّبىِّ #: بِعِبَادَةٍ، وَذُكِرَ آخَرُ بِوَرَعٍ، فقَالَ النبىُّ #: َ يُعْدَلُ الْوَرَعُ بِشَىْءٍ[. أخرجه الترمذي .

15. (2081)- Hz. Câbir (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanında bir adamın çok ibâdet ettiğinden, bir diğerinin de vera sahibi olduğundan bahsedilmişti. Efendimiz:
"Vera'ya denk olacak onunla tartılabilecek bir şey yoktur!" buyurdu." [Tirmizî, Kıyâmet 61, (2521).][30]

AÇIKLAMA:

1- Hadisin metni, Tirmizî'de biraz farklıdır. Sözgelimi vera kelimesi ri'a şeklinde masdar olarak yer alır.
2- Burada Resûlullah (aleyhissalâtu vessalâm) vera'yı çok ibadete üstün kılmaktadır. Vera', İbnu'l-Esîr'in açıkladığı üzere, asıl itibariyle haramlardan kaçınmak mânasına gelir. Ancak sonradan dînî endişelerle mübah ve helâl olan şeylerden de kaçınmak mânasında kullanılmıştır. Gazâlî, harama vesîle olabilir endişesiyle helâl şeyleri de terketmek olarak tarif eder. Önceki hadiste geçtiği üzere zengin kimsenin helâl olduğu halde iyi giyinmeyi terkedip, tevâzu ifâde eden sade giyinmesi vera'dır. Bu hal, sadece giyimle kuşamla ilgili değildir, mesken, yiyecek, binecek, konuşma gibi her çeşit aslî ve gayr-ı aslî ihtiyaçları için de mevzubahistir.[31]

16- وعن عطية السعدى رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قالَ رسولُ اللّهِ #: َ يَبْلُغُ الْعَبْدُ حَقِيقَةَ التَّقْوى حَتَّى يَدَعَ مَاَ بَأسَ بِهِ حَذْراً مِمَّا بِهِ بَأسٌ[. أخرجه الترمذي.

16. (2082)- Atiyye es-Sa'dî (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kişi mahzurlu olan şeyden korkarak mahzursuz olanı terketmedikçe gerçek takvaya ulaşamaz." [Tirmizî, Kıyâmet 20, (2453).][32]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadiste, helâl bile olsa, gereksiz ve fazla olan kısmın bırakılmasına emir

vardır. Mü'min, "haram değildir" diye veya "helâldir" diye gereği, lüzumu olmayan şeylere yer vermemelidir. Bu "helâl"i Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) mutlak bırakmıştır, öyleyse, hayatımızı ilgilendiren her şey olabilir: Yeme, içme, konuşma, giyme, ziyâret, uyku, harcama vs. Bunların gerekli miktarında kalmak esastır, çükü fazlası haram olabilir veya harama müeddî olabilir. Nitekim her çeşit israf yasaklanmıştır. Aslında israf, yasaklanan şeylerde değil, helâl olan şeylerde mevzubahistir. İmam Gazâlî şöyle der: "Helâlin fazlasıyla meşgul olup ona düşkünlük göstermek, nefsin oburluk ve tuğyanı ve hevânın temerrüd (inadçılık) ve tuğyanı sebebiyle, kişiyi harama ve mahz-ı isyâna sevkeder. Kim dininde zarardan emin olmak isterse bu hatardan (risk) içtinâb etmeli, helâlin fazlasından kaçınmadır. Ta ki, mahz-ı haramdan korunmuş olsun. Herkes için en mükemmel takva, din için, zararı olmayan şeyin tercihidir.
2- Takvâ, "vikâye" kelimesinden gelir, ifrat derecede korunma ve siyânet mânasına gelir. Şer'î ıstılahta kişinin, kendisine azab getirecek "fiiller" den veya "terkler" den nefsini korumasıdır. Münavî'nin kaydına göre takvânın mertebeleri var:

1) Şirkten teberrî ederek ebedî azabtan korunmak. Bu mertebeye, وَاَلْزَمَهُمْ كَلِمَةَ التَّقْوى "Allah peygamberine ve inananlara huzur indirdi ve onların takva sözünü tutmalarını sağladı" (Fetih 26) âyeti işaret etmektedir.
2) Günah olan her şeyden kaçınmak. Bu bazan fiildir; kumar gibi, bazan da terktir namasızlık gibi. Bu mertebeye küçük günahlardan kaçınmak da dahildir. Şeriattaki takva kelimesiyle çoğunlukla bu mertebe kastedilir. وَلَوْ اَنَّ اَهْلَ الْقُرَى آمَنُوا وَاتَّقوا "Eğer kasabaların halkı inanmış ve bize karşı gelmekten sakınmış olsalardı..." (A'raf 96) âyeti, takvanın bu mertebesine bakar.
3) Kişinin sırr (denen mânevi duygularını) Rabbi ile meşguliyetten alıkoyan şeylerden kaçınmaktır. اِتَّقُوا اللّٰهَ حَقَّ تُقَاتِهِ "Ey îman edenler, Allah'tan sakınılması gerektiği gibi sakının" (Âl-i İmrân 102) âyetinde talebedilen hakîki takva işte budur.

Sadedinde olduğumuz hadis, ikinci mertebedeki takvayı kastetmektedir.[33]

İKİNCİ FASIL

HZ. PEYGAMBER (S.A.S.) VE ASHABININ YAŞAYIŞLARINDA FAKR

-1- عن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت:]كانَ يَأتِى عَلَيْنَا الشَّهْرُ مَا نُوقِدْ فِيهِ نَاراً، إنَّمَا هُوَ التَّمْرُ وَالمَاءُ إ ّ أنْ نُؤْتَى بِاللُّحَيْمِ[. أخرجه الشيخان والترمذي.وفي رواية:]مَا شَبِعَ آلُ مُحَمَّدٍ مِنْ خُبْزِ البُرِّ ثَثاً حَتَّى مَضى لِسَبِيلِهِ[.وفي أخرى: مَا أكَلَ مُحَمِّد أكْلَتَيْنِ فَي يَوْمٍ وَاحِدٍ إ ّ إحْدَاهُمَا تَمْرٌ [.

1. (2083)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Bazı aylar olurdu, hiç ateş yakmazdık, yiyip içtiğimiz sadece hurma ve su olurdu. Ancak, bize bir parçacık et getirilirse o hâriç." [Buhârî, Et'ime 23, Rikâk 17; Müslim, Zühd 20-27, (2970-2973); Tirmizî, Zühd 38, (2357, 2358), 35, (2473).]
Diğer bir rivâyette: "Resûlullah ölünceye kadar Muhammed âilesi buğday ekmeğini üst üste üç gün doyuncaya kadar yememiştir" denmiştir.
Bir diğer rivâyette: "Muhammed (aleyhisselâm) bir günde iki sefer yedi ise, biri mutlaka hurma idi" denmiştir.[34]

-2- وعن ابن عباس رَضِيَ اللّهُ عَنْهُما قال:]كانَ رسولُ اللّه # يَبِيتُ اللَّيَالِىَ المُتَتَابِعَةَ وَأهْلُهُ طَاوِياً َ يَجِدُونَ عَشَاءً، وَكَانَ أكْثَرَ خُبْزِهِمْ الشَّعِيرُ[. أخرجه الترمذي وصححه .

2. (2084)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ve ailesi üst üste pek çok geceleri aç geçirirler ve akşam yemeği bulamazlardı. Ekmekleri çoğunlukla arpa ekmeği idi." [Tirmizî, Zühd 38, (2361).][35]

-3- وعن النعمان بن بشير رَضِيَ اللّهُ عَنْهُما قال:]ذَكَرَ عُمَرُ

رَضِيَ اللهَ عَنْهُ مَا أصابَ النَّاسَ مِنَ الدُّنْيَا فقَالَ: لَقَدْ رَأيْتُ رَسُولَ اللّهِ # يَظَلُّ الْيَوْمَ يَلْتَوِى مِنَ الجُوعِ مَا يَجِدُ مِنَ الدَّقَلِ مَا يَمْۢ بِهِ بَطْنَهُ[. أخرجه مسلم.»الدَّقَلُ« ردئ التمر كالحشف ونحوه.

3. (2085)- Nu'mân İbnu Beşîr (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Hz. Ömer (radıyallâhu anh) insanların nail oldukları dünyalıktan söz etti ve dedi ki: "Gerçekten ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bütün gün açlıktan kıvrandığı halde, karnını doyurmaya adi hurma bile bulamadığını gördüm." [Müslim, Zühd 36, (2978).][36]

-4ـ وعن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قال رسولُ اللّه #: لَقَدْ أُخِفْتُ في اللّهِ مَالَمْ يُخَفْ أحَدٌ، وَأُذِيتُ في اللّهِ مَالَمْ يُؤْذَ أحَدٌ، وَلَقَدْ أتَى عَلَيّ ثَثُونَ مَا بَيْنَ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ، وَمَالِى وَ لِبَلٍ مِنَ الطَّعَامِ إَّ شَىْءٌ يُوَارِيهِ إبْطُ بَلٍ[. أخرجه الترمذي وصححه، وقال:]وَذَلِكَ حِينَ خَرَجَ رسول اللّه # هَارِباً مِنْ مَكَّةَ وَمَعهُ بَلٌ[.

4. (2086)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (alelissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Şurası muhakkak ki, Allah hakkında benim korkutulduğum kadar kimse korkutulmamıştır. Allah yolunda bana çektirilen eziyet kadar kimseye eziyet çektirilmemiştir. Zaman olmuştur, otuz gün ve otuz gecelik bir ay boyu, Bilâl ile benim yiyeceğim, Bilâl'in koltuğunun altına sıkışacak miktarı geçmemiştir." [Tirmizî, Kıyâmet 35, (2474).]
Tirmizî, hadisin sahîh olduğunu belirtir ve ilâve eder: "Bu durum Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın (amcası Ebû Tâlib öldüğü zaman, Tâif'te yeni bir hâmi bulmak ümidiyle, müşriklerden) kaçarak Hz. Bilâl'le Mekke'den çıktığı zamanla ilgilidir.[37]"[38]

-5ـ وعنه رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]مَشَيْتُ إلى رسولِ اللّه # بِخُبْزِ شَعِيرٍ وَإهَالَةٍ سَنِخَةٍ، وَلَقَدْ سَمِعْتُهُ يَقُولُ: مَا أمْسَى عِنْدَ آلِ مُحَمَّدٍ

صَاعُ تَمْرٍ، وَ صَاعُ حَبٍّ، وَإنَّ عِنْدَهُ يَوْمَئِذٍ لَتِسْعَ نِسْوَةٍ[. أخرجه البخارى والترمذي والنسائى. »ا“هَالَةُ« ما أذيب من الشحم.و» السَّنِخُ« المتغير الرِّيح.

5. (2087)- Yine Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a arpa ekmeği ile kokusu değişmiş erimiş yağ getirmiştim. (Bir seferinde) şöyle söylediğini işittim: "Muhammed ailesinde, dokuz kadın bulunduğu bir zamanda, ne bir sa' hurma, ne de bir sa' hububat gecelememiştir." (Buhârî, Rehn 1, Büyû 14; Tirmizî, Büyû 7, (1215); Nesâî, Büyû 50, (7, 288).] [39]

-6- وعن عليّ رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]لَقَدْ خَرَجْتُ مِنْ بَيْتِى في يَوْم شَاتٍ، وَإنِّى لَشَدِيدُ الْجُوعِ ألْتَمِسُ شَيْئاً، فَمَرَّرْتُ بِيَهُودِىٍّ في مَالٍ لَهُ يَسْقِى بِبَكْرَةٍ فاطَّلَعْتُ عَلَيْهِ مِنْ ثُلْمَةِ الحَائِطِ، فقَالَ مَالَكَ يَا أعْرَابِىُّ: هَلْ لَكَ في دَلْوٍ بِتَمْرَةٍ؟ قُلْتُ: نَعَمْ، فَافْتَحِ الْبَابَ حَتَّى أدْخُلَ، فَفَتَحَ فَدَخَلْتُ فَأعْطَانِى دَلْواً، فَكُلَّمَا نَزَعْتُ دَلْواً أعْطَانِى تَمْرَةً حَتَّى إذَا امْتَ َتْ كَفِّى أرْسَلْتُ دَلْوَهُ، وقلْتُ: حَسْبِى فَأكَلْتُهَا، ثُمَّ جَرَعْتُ مِنَ المَاءِ، ثُمَّ جِئْتُ المَسْجِدَ[. أخرجه الترمذي .

6. (2088)- Hz. Ali (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Evimden soğuk bir günde çıktım. Çok açtım, (yiyecek) bir şey arıyordum. Bir yahudîye rastladım, bahçesinde çıkrıkla sulama yapıyordu. Duvardaki bir açıklıktan adama baktım.
"Ne istiyorsun ey bedevi, kovasını bir hurmaya bana su çeker misin?" dedi. Ben de:
"Evet! ama kapıyı aç da gireyim!" dedim. Adam kapıyı açtı, ben girdim, bir kova verdi. Su çekmeye başladım. Her kovada bir hurma verdi. İki avucum hurma ile dolunca kovayı bıraktım ve bu bana yeter deyip hurmaları yedim, sudan içip sonra mescide geldim." [Tirmizî, Kıyâmet 35, (2475).][40]

-7- وعن أبى هريرة رَضِيَ اللهَ عَنْهُ قال:]خَرَجَ رسولَ اللهِ # إلِى المَسْجِدِ فَوَجَدَ أَبَا بَكْرٍ وَعُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنْهُما، فَسَأَلَهُمَا عَنْ خُرُوجِهِمَا؟ فَقَا: أَخْرَجَنَا الجُوعُ، فقَالَ: وَمَا أَخْرَجَنِى إَّ الجُوعُ، فَذَهَبُوا إلِى أَبي الْهَيْثَمِ ابْنَ التَّيْهَانِ فَأَمَرَ لَهُمْ بِشَعِيرٍ، فَعُمِلَ وقَامَ إلِى شَاةٍ فَذَبَحَهَا، وَاسْتَعْذَبَ لَهُمْ مَاءً مُعَلَّقا عِنْدَهُمْ في نَخْلَةٍ ثُمَّ أُتُوا بِالطَّعَامِ، فَأَكَلُوا وَشَرِبُوا مِنْ ذلِكَ المَاءِ،
فَقَالَ #: لَتُسْأَلُنَّ عَنْ نَعِيمِ هذاَ اليَوْمِ[. أخرجه مسلم ومالك والترمذي.»اسْتَعْذَبَ لَهُمْ مَاءً« أى استقى لهم ماء عذبا .

7. (2089)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir gün (veya gece mûtad olmayan bir saatte) mescide geldi. Orada Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer (radıyallâhu anhümâ)'e rastladı. Onlara (bu saatte) niye geldiklerini sordu.
"Bizi evden çıkaran açlıktır!" dediler. Resûlullah da:
"Beni de evde çıkaran açlıktan başka bir şey değil!" buyurdu. Hep berâber Ebû'l-Heysem İbnu'l Teyyihân'a gittiler. O, bunlar için arpadan ekmek yapılmasını emretti. Ekmek yapıldı. Sonra kalkıp bir koyun kesti. Yanlarında bir hurma ağacında asılı olan tatlı suyu indirdi. Derken yemek geldi, yediler ve o sudan içtiler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Şu günün nimetinden (Kıyâmet günü) hesap sorulacak! (Açlık sizi evinizden çıkardı. Bu nimetlere nail olduktan sonra dönüyorsunuz!" buyurdu." [Müslim, Eşribe 140, (2038); Muvatta, Sıfatu'n Nebi 28, (2, 932); Tirmizî, Zühd 39, (2370).][41]

-8- وعن عتبة بن غزوان رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:] لَقَدْ رَأَيْتُنِى سَابِعَ سَبْعَةٍ مَعَ رسولِ اللّهِ # ومَا لَنَا طَعَامٌ إَّ وَرقُ الحُبْلَةِ حَتَّى قَرِحَتْ أَشْدَاقُنَا[. أخرجه مسلم.»الحُبْلَةُ« بضم الحاء، وسكون الباء: ثمر السمر، وقيل: هى ثمرة تشبه اللوبيا.»وقُرِحَتْ أَشْدَقُنَا« أى

طلعت فيها القروح كالجراح ونحوها .

8. (2090)- Utbe İbnu Gazvân (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Gerçekten ben kendimi, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte olan yedi kişiden yedincisi olarak görmüşümdür. Huble yaprağından(28) başka yiyeceğimiz yoktu. Öyle ki avurtlarımız yara oldu." [Müslim, Zühd 15, (2967).][42]

-9- وعن أبى طلحة رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]شَكَوْنَا إلى رسولِ اللّهِ # الجُوعَ، وَرفَعْنَا عَنْ بُطُونِنَا عَنْ حَجَرٍ، فَرَفَعَ رسولُ اللّهِ # عَنْ حَجَرَيْنِ[. أخرجه الترمذي.

9. (2091)- Ebû Talhâ (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a açlıktan şikâyet ettik ve karınlarımızı açıp gösterdik. Herkeste bir taş vardı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da karnını açtı, O'nda iki taş vardı." [Tirmizî, Zühd 39, (2372).][43]

-10- وعن فضالة بن عبيد رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]كانَ رسُولُ اللّهِ # إذَا صَلَّى بِالنَّاسِ يَخِرُ رِجَالٌ مِنْ قَامَتِهِمْ في الصَّةِ مِنَ الخَصَاصَةِ، وَهُمْ أصْحَابُ الصُّفَّةِ حَتَّى تَقُولَ ا٭عْرَابُ هؤُءِ مَجَانِينُ، فإذَا صَلّى انْصرَفَ إلَيْهِمْ فقَالَ: لَوْ تَعْلَمُونَ مَالَكُمْ عِنْدَ اللّهِ تَعالَى ٭حْبَبْتُمْ أنْ تَزْدَادُوا فَقْراً وَحَاجَةً[. أخرجه الترمذي .

10. (2092)- Fudâle İbnu Ubeyd (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) halka namaz kıldırırken, bazı kimseler açlık sebebiyle kıyam sırasında yere yıkılırlardı. Bunlar Ashâb-ı Suffe idi. (Medîne'de misâfireten bulunan) bedevîler, bunlara delirmiş derlerdi. Efendimiz namazdan çıkınca yanlarına uğrar ve:
"Eğer (bu çektiğiniz sıkıntı sebebiyle) Allah indinde elde ettiğiniz mükâfaatı

bilseydiniz, fakirlik ve ihtiyaç yönüyle daha da artmayı dilerdiniz" derdi." [Tirmizî, Zühd 39, (2369).][44]

AÇIKLAMA:

Kaydettiğimiz bu on hadis, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ve Ashâb-ı Kirâm hazerâtının zâhidâne hayatı hakkında bilgi vermektedir. Hattâ son rivâyette görüldüğü özere, Ashâb-ı Suffe, zühdün ötesinde "yokluk" ve "darlık" şartlarını yaşamıştır. Zühd, belli bir ölçüde irâdî bir hayat tarzı, -bu bahsin başında İbnu'l-Mübârek'ten kaydettiğimiz üzere- varlığa rağmen bir tercihdir. Halbuki açlıktan karna taş bağlamak, namazda kıyam sırasında yere yığılıp kalmak irâdî bir zühd değil, yokluğun getirdiği bir mahkûmiyettir.
İslâm inkılâbı, bu maddî imkânsızlıklar içerisinde başlamıştır. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şahsen mahkum olduğu maddi darlıktan hiç şikâyetçi olmadan, zerre kadar fütura düşmeden sıkıntılara katlanmış, Allah indindeki sevabı hatırlatarak ashâbını da metânet ve sabra dâvet etmiştir.
Rivâyetler, Efendimizin fetihlerden sonra, gelirlerin artmasıyla maddî bolluğa kavuşulmuş olmasına rağmen yaşayış tarzını değiştirmeye, üst üste üç gün buğday ekmeğini doyuncaya kadar yemeyecek, mutfağında günlerce ateş yakmayacak kadar mütevazi yaşayışını devam ettirdiğini bildirmektedir. Yani O aleyhissalâtu vesselâm, ömrü boyunca, irâdî ve kasdî bir zühd hayatı yaşamış, ümmetine vecîbe kılmadan, ideal hayat örneğini fiilen vermiştir.[45]

---

[1] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/432.

[2] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/433-434.

[3] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/434-439.

[4] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/440.

[5] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/441.

[6] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/441.

[7] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/442.

[8] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/442.

[9] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/443.

[10] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/443.

[11] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/444.

[12] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/444-446.

[13] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/446.

[14] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/446.

[15] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/447.

[16] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/447-448.

[17] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/449.

[18] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/449.

[19] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/449-450.

[20] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/450.

[21] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/450-452.

[22] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/452.

[23] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/452-453.

[24] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/453.

[25] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/453-454.

[26] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/455.

[27] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/455-456.

[28] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/456.

[29] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/456-457.

[30] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/457.

[31] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/457.

[32] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/458.

[33] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/458.

[34] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/459.

[35] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/459.

[36] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/460.

[37] Aliyyü'l-Kâri, Mirkâd'da Tirmizî'nin açıklamasını değerlendirerek, bu hâdisenin Mekke'den Medine'ye hicretle ilgisi olmadığını, zira bu hicret sırasında Resûlullah'ın yanında Hz. Bilal'in bulunmadığını söyler. Bir aylık ikâmete şâmil olan Taif seyahatinde de Zeyd İbnu Harîse'nin beraberliği bilinmektedir. Aliyyü'l-Kârî, burada teâruzu: "Resûlullah'ın, Taif'e biri de Bilâl ile olmak üzere birden fazla gitmiş olmasına bir mâni yoktur" diye açıklık getirir.

[38] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/460.

[39] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/461.

[40] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/461.

[41] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/462.

[42] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/462.

[43] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/463.

[44] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/463.

[45] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/463.